M 9499

Biblioteca Județeană
ASTRA Sibiu

„Sînt vechi, domnule!“ (I.L. Caragiale)

FONDATOR **ANDREI PLEȘU**

DILEMA VECHE

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIȚIE ■ Anul **XIX** ■ nr. **926** ■ 6-12 ianuarie 2022 ■ www.dilemaveche.ro ■ 24 pagini ■ 8 lei

Horia CORCHEȘ

prof, viața mea

6

ANDREI PLEȘU

„Diletantisme de sertar“

pagina **3**

GEORGE BANU

„Evenimentul Anselm Kiefer: *Pentru Celan*“

pagina **15**

STELA GIURGEANU

„Trufele și sălbaticii“

pagina **19**

Bunătate, că-i mai bună decît toate

> *„A răspunde binelui cu binele și răului cu binele înseamnă o bunătate eficace.“*
>
> *LAO ZI*

Redacția DILEMA VECHE: Șos. Fabrica de Glucoză nr. 21, sector 2, 020331 București ● **telefon:** 0372.130.006 ● **e-mail:** dilema@dilemaveche.ro

98010

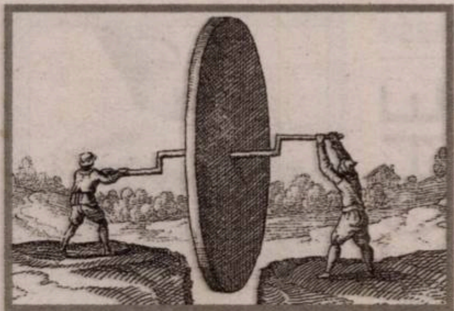

Teodor TIȚĂ

contraintuiția

It's the economy, stupid!

Săptămîna asta, americanii marchează primul an de la atacul împotriva Capitoliului. Pe 6 ianuarie 2021, o lume întreagă asista stupefiată la evenimentele din capitala Statelor Unite, întrebîndu-se dacă nu cumva e vorba despre un fel de glumă complexă. Deși printre protestatarii de atunci puteau fi zăriți tot felul de excentrici în costumații bizare, nu era deloc o glumă, iar spectacolul era pus în scenă de spectatori. Cînd nu asistau de departe, actorii politici americani își căutau adăpost prin subteranele clădirii.

Acum cîteva zile, Peter Meijer, un congresman din Michigan, explica entuziasmul atacatorilor – cu toții suporteri ai fostului președinte Donald Trump – printr-un soi de invidie la adresa reprezentanților stîngii care arătaseră anterior că se poate protesta violent fără consecințe directe asupra participanților. Semnul de egalitate pus între protestele Black Lives Matter și încercarea de a întoarce rezultatul alegerilor este, în cel mai bun caz, stupid, însă Meijer atinge involuntar o problemă reală – aceea a disoluției consensului democratic. Între stînga și dreapta americane e tot mai de greu de găsit acel punct de întîlnire care să facă din sistemul politic unul funcțional și măcar vag eficient. Din ce în ce mai des, confortul și radicalismul propriului trib sînt preferate confruntării și compromisului necesare pentru o societate funcțională.

Un detaliu care, în succesiunea rapidă de evenimente de acum un an, a trecut mai degrabă neobservat este că, la doar cîteva ore după atacarea Capitoliului, 147 de membri republicani ai Senatului și Camerei Reprezentanților au votat pentru nerecunoașterea rezultatului alegerilor prezidențiale. În pofida tuturor evidențelor, împotriva oricărei urme de logică, în afară de aceea a loialității. Un an mai tîrziu, sondajele arată că la alegerile parlamentare din noiembrie acești oameni ar putea obține majoritatea. Aceleași sondaje arată că Donald Trump e candidatul preferat al republicanilor pentru următoarele prezidențiale și are o șansă bună să le cîștige. Sigur că explicațiile pot sta în performanța discutabilă a administrației Biden, însă trebuie ținut seama permanent că dezbaterea s-a mutat de ceva vreme de la una firească, în interiorul Constituției și al unui sistem politic bine definit, la una care ajunge încet-încet pe terenuri neexplorate. Nicicînd pe timpul vieții noastre sau chiar înainte nu s-a discutat despre posibilitatea unei dictaturi în America. Pînă nu demult, asta era o temă pentru autorii de istorii contrafactuale, pentru Philip Roth și pentru distopiile de pe Netflix.

Acum e o temă pentru experții în conflicte, cum e universitarul canadian Thomas Homer-Dixon, care avertizează că sistemul politic american e pe marginea prăpastiei, iar riscurile sînt prea puțin luate în seamă. Homer-Dixon crede că în 2025 consensul democratic se poate prăbuși cu totul, iar o eventuală a doua administrație Trump hotărîtă să se răzbune pe inamicii reali sau închipuiți nu va putea fi oprită de nimeni. Asta ar putea duce, mai departe, la conflicte civile fără precedent. În 2030, crede profesorul canadian, publicul ar putea simți nevoia unei mîini ferme care să facă curățenie după Trump. Scenariul detaliat publicat de *Globe and Mail* are rostul de a atrage atenția autorităților canadiene să se pregătească și pentru situații ce par desprinse din distopiile amintite mai devreme. *Ce facem,* întreabă Homer-Dixon, *dacă din sud (Statele Unite) încep să vină refugiați politic, iar regimul de la Washington cere să fie trimiși înapoi? Ne conformăm?*

Fenomenul nu este doar unul american. Poate fi identificat la fel de bine și în Europa, unde tot felul de mișcări suveraniste și antiglobaliste au căpătat relevanță în ultimii ani. Iar posibilitatea de a răsturna împreună ordinea actuală deși agendele lor sînt în adesea conflict le e tot mai clară. Premierul Ungariei, Viktor Orbán, de exemplu, și-a început anul cu un mesaj de susținere din partea lui Donald Trump. Orbán, „un lider puternic și respectat de toată lumea“, în viziunea fostului președinte, are anul acesta de trecut prin cele mai grele alegeri de la revenirea sa la putere în 2010. Nu e clar cît de respectat e premierul ungar, dar sigur agenda sa pro-rusă și surprinzător de prietenoasă cu Beijingul nu poate fi pe placul nici unei administrații americane. Însă, în fața posibilității de a livra încă o victorie pentru antiglobaliști și antiliberali, asemenea detalii contează mai puțin. La nevoie, tribul poate deveni internațional.

În analiza profesorului canadian amintit mai sus, un loc important îl ocupă economia. Thomas Homer-Dixon explică faptul că, în termeni reali, salariul unui angajat american era în 2019 mai mic decît în 1979, iar diferența dintre veniturile șefilor de companii și cele ale angajatului mediu a făcut un salt uriaș în cam aceeași perioadă. În 1978, un CEO cîștiga de 30 de ori mai mult decît un angajat, în 2016 de 271 de ori mai mult. Frustrarea generată de senzația de nedreptate socială e una din cauzele principale pentru scenariile catastrofice pe care le discutăm acum. Asta e valabil inclusiv în Europa, unde, deși societatea e mai coezivă, sentimentul de inechitate și resentimentele generate de el sînt în creștere. În atari condiții, indiferent dacă trăim în America sau în Europa, dacă ne preocupă cu adevărat soarta democrației, ar trebui să ne uităm mai atent un pic la economie. Simplele statistici despre creșterea economică sînt irelevante și mincinoase prin omisiune dacă nu vedem și cîți oameni au un cîștig real de pe urma acelor cifre. Poate nu întîmplător, guvernele iliberale europene cum sînt cel polonez sau ungar au supraviețuit la putere nu numai reușind o perfomanță economică decentă, ci și redistribuind fructele ei fără să îi treacă cuiva prin cap să le acuze de socialism.

În marele război între globaliști și antiglobaliști, între liberali și iliberali, între suveraniști și adepții societății deschise, răspunsurile nu stau în ortodoxia doctrinară, ci în capacitatea societăților și guvernelor de a livra un *deal* onest propriilor cetățeni. Consensul democratic e, de fapt, altă formă de a discuta despre echitate. Iar cîtă vreme liberalii acestei lumi preferă să nu vadă asta vor rămîne permanent în defensivă. *It's the economy, stupid!*

■ ■ ■

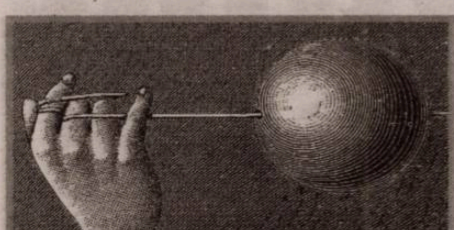

Matei MARTIN

mapamondul de buzunar

Conflictul de la marginea Europei

Dacă anul politic 2021 s-a încheiat sub semnul amenințării rusești de la granița de est a Ucrainei, anul 2022 ar putea fi începutul soluționării acestui conflict mocnit. Negocierile de săptămîna viitoare, de la Geneva, între viceministrul rus de Externe și secretarul de stat adjunct al SUA nu se desfășoară sub cele mai bune auspicii (ele nu sînt nici măcar promițătoare), însă vor defini cadrul viitor al relațiilor dintre NATO și Federația Rusă.

S-a speculat mult pe tema motivelor pentru care Putin și-a mobilizat armata la granița cu Ucraina în ultimele săptămîni ale anului trecut. O invazie e oricînd posibilă. Dar oare dispune Rusia de suficiente efective militare pentru a susține un război cu Ucraina? Și apoi, mai are Rusia resursele economice pentru a anexa Harkovul – așa cum a făcut cu Crimeea? Pentru cel care susține că dezmembrarea URSS e cea mai mare catastrofă a secolului XX, miza e acum cu totul alta decît reașezarea Rusiei pe vechile granițe. Iar intențiile încep să fie rostite explicit. Președintele Rusiei este preocupat de mult mai mult decît de Ucraina, un stat a cărui suveranitate o consideră oricum o himeră. Vladimir Putin vrea să forțeze NATO să adopte o nouă ordine de securitate. Adică să reducă influența militară a NATO în Estul Europei. Nu știm cum ar arăta această nouă arhitectură de securitate – discuțiile de săptămîna viitoare, de la Geneva, ar putea lămuri măcar parțial unele aspecte –, dar putem bănui că Putin va cere recunoașterea unei zone de influență ruse exclusive, care se extinde din Asia Centrală peste Marea Caspică pînă în Europa de Est. Ucraina, Moldova și Belarus ar urma să devină o zonă-tampon care să asigure Rusiei un cordon strategic. Nu e exclus ca Putin să ceară chiar mai mult: și anume, ca NATO să-și oprească extinderea către Est, în fostele state sovietice, azi independente. Cu Ucraina ținută ostatică, președintele rus poate exprima pretenții maximale. Mai ales în contextul actual, în care Occidentul e copleșit de un șir de crize pe care nu le poate gestiona simultan. În Europa – criza sanitară, criza economică, criza energetică, crizele politice interne etc. În SUA – o nouă administrație care încearcă să rezolve probleme vechi: relația cu Iranul, relația cu China etc.

Vladimir Putin

© wikimedia commons

Statele occidentale n-ar trebui să se ferească să impună Rusiei un ultimatum pentru retragerea totală a trupelor de la granița cu Ucraina.

Ca semn de bună-credință (dar cine crede în buna-credință a lui Vladimir Putin?), Rusia a retras, înaintea negocierilor, o mică parte a trupelor sale de la granița cu Ucraina. E doar un semnal că totul e sub control și că, la o adică, amenințarea poate să crească la loc. Ce poate face Europa, ce poate face Occidentul pentru a răspunde acestei amenințări? În primul rînd, să depășească starea de pasivitate. Amenințarea cu sancțiuni economice e o formă de descurajare. Dar e prea puțin pentru a disuada operațiuni militare masive. Sancțiunile aplicate începînd cu invadarea Crimeei (2014) nu au adus prea mult. Mai ales că Rusia e în continuare un important partener comercial pentru multe state europene și un furnizor indispensabil de gaze. Această dependență – denunțată în repetate rînduri de fostul președinte american Donald Trump – fragilizează capacitatea de negociere a Europei. În absența unor soluții alternative de aprovizionare cu gaz și în contextul dificultății de a ajunge la un consens pe tema relației cu Rusia, apărarea suveranității Ucrainei și asigurarea unui climat de securitate la granița Europei vor fi greu de obținut. Însă statele occidentale n-ar trebui să se ferească să impună Rusiei un ultimatum pentru retragerea totală a trupelor de la granița cu Ucraina sub amenințarea suspendării proiectului Nord Stream 2 – o sancțiune prevăzută într-o decizie a G7. Alte sancțiuni economice – introduse gradual, dar hotărît – pot fi de ajutor în restaurarea ordinii. Esențială e aici coordonarea între Washington și Bruxelles și apoi între Bruxelles și celelalte capitale europene. Or, Europa nu participă la negocierile de săptămîna viitoare, de la Geneva: e o absență semnificativă, dureroasă și periculoasă.

■ ■ ■

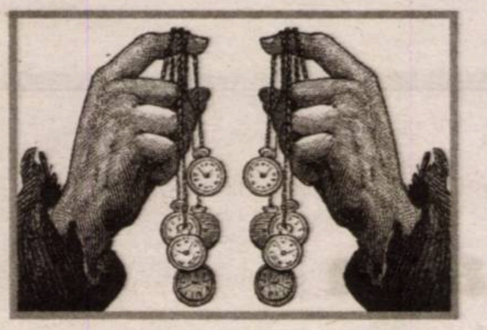

Andrei PLEȘU

nici **așa**, nici **altminteri**

> *„Așa e că pînă acum nu stăm nici bine, nici rău, adică nici așa, nici altminteri?“ (I.L. Caragiale)*

Diletantisme de sertar

– Mic cadou frivol de Anul Nou –

Într-o dispoziție vag testamentară, îmi fac ordine în buruienoasa arhivă proprie și, dincolo de plictiseală, dau și peste unele surprize. Ca, de pildă, peste tot soiul de vechi jocuri lirice, mai mult sau mai puțin veleitare. Ofer cititorului o mostră, ca simptom de blîndă autoironie și ca soluție de uitare a mediului politic și mediatic de care sîntem inundați. Într-un asemenea context, e preferabilă o glumeață divagație lirică. Poeții adevărați să nu se sperie. N-am nici o pretenție! Mă joc și eu, ca orice bătrîn atins de nostalgia juvenilității... Iată, deci, cadoul meu de sărbători pentru cititorii Dilemei vechi.

Beizadeaua și fachirul
(Dans turc cu tîlcuri)

– din caietele anilor ’70 –

Poezia-ncepe-așa:
Zice-se că o pașă,
Seara pînă la culcare,
Se căznea nevoie mare
Să-nțeleagă rostul vieții,
Cîntărind, ca precupeții,
Cîte-n lună și în soare.
Cîntărind ca precupeții,
Nu găsea ce căuta
Și, în ceasul dimineții,
Sta mahmur și se văita.
Sta mahmur și se văita
Printre vraci și vrăjitori
Ne-nțelepți, dar... știutori:
„De ce nu-s o haimana,
Să trăiesc ani dulci-amari,
Printre fesuri și șalvari?
Să trăiesc cu suflet moale,
Printre grase baclavale
Și, gustînd tutun și nuci,
Să fac chef cu eunuci?“

Pînă-n ziua cînd, deodată,
Dintre vracii-adunați roată,
S-a desprins un brun fachir,
Cu ochi moi de mohair:
„Rostul cel dorit de tine
Nu stă-n cheful cu băieții,
Nici în curvele feline,
Cumpărate-n zarva pieții.
Rostul cel dorit de tine
Nu stă-n umezi baclavale,
Nici în nuci, nici în măsline,
Nici în vin, nici în sarmale.
Dacă vrei, cu gînd supus,
Să ajungi la un liman,
Cată-n sus, tot mai în sus,
Către cerul de mărgean.
Totul vine dinspre stele
Și din noaptea dintre ele!
Totul vine de la zei
Ne-bărbați și ne-femei.
Stele mici și stele mari
Se rotesc pe-al lumii creștet
Și pe creștetul tău veșted,
Plin de bragă și dinari.
Și pe calea asta strîmtă
De la fes pînă la stea,
De la dulcea acadea
Pînă la măreața trîntă
Dintre îngeri și comete,
Tu dormi, biată beizadea
Și te-mbeți cu carcalete.“

Șade pașa-ntre sugiucuri
Și rahaturi, și ciubucuri,
Și, năuc de vorba grea
A fachirului sadea,
Murmură cu gene grele:
Totul este plin de stele...
Totul este plin de stele...

Adaug și o strofă dintr-un caiet din 1968:

Privesc suișul cărților bătrîne
Cu ochii stinși și gînd coborîtor.
Ce leneș sînt! Și ce nerăbdător!
Le mîngîi și le cer să mă amîne...

(Alt) Andrei Pleșu

■ ■ ■

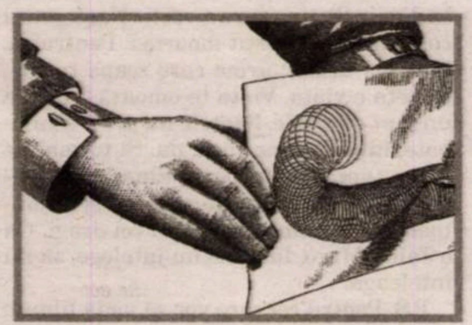

Andrei CORNEA

la **răscruce** de **gînduri**

Domnule Andrei Vieru,

Mărturisesc că nu pricep de ce susțineți că v-am înțeles greșit atunci cînd am afirmat, într-un articol din *Dilema veche,* că excludeți morții sau nenăscuții din conceptul (ideea) de umanitate. Cam asta mi se pare că ați făcut, iar a spune „e mai complicat“ nu explică mai nimic, sau am eu o minte prea frustă. Mi se pare că ați spus chiar mai mult în citatul nou, de la p. 162 a cărții dvs.: acolo tratați conceptul de umanitate drept „miraj, pseudo-idee“ pe motiv că ar putea cuprinde absolut orice și că astfel se poate aluneca lesne în totalitarism. Nu pot accepta că ideea de umanitate este o pseudo-idee etc. În totalitarism se poate aluneca, din păcate, de pe aproape orice trotuar al gîndirii, așa că argumentul mi se pare nu eronat, dar foarte incomplet. Pe de altă parte, acum eu cred că m-ați interpretat eronat, fiindcă refuz să admit în noțiunea de „umanitate“ – sau, mai platonician spus, dacă nu vă deranjează, în *ideea de Om* – absurditățile pe care le-ați listat („eventuale idei despre eventuali oameni, inclusiv personaje din romane încă nescrise“). Dar includ acolo, în schimb, alături de viii și morții, și personajele din opere deja scrise sau jucate, precum Oedip, Hamlet, Don Quijote sau Charlot. Altfel spus, *oamenii ficționali sînt oameni,* chiar dacă în alt mod decît viii. Nu m-am lămurit dacă și de ce greșesc. Dar altceva vreau să vă spun acum.

Deoarece, de frica totalitarismului (frică legitimă, altminteri), tratați „umanitatea“ drept o pseudo-idee, un miraj, ceva „intrinsec contradictoriu și nedefinit“, presupun că veți fi de acord cu sugestia acestui citat celebru din Joseph de Maistre: „Nu există oameni pe lume. În viața mea am văzut francezi, italieni, ruși; grație lui Montesquieu știu că poți fi chiar și persan. Dar declar că nu am întîlnit niciodată Omul și că, dacă el există, aceasta se întîmplă fără știința mea!“. De aici și concluzia sa că nici un fel de „drepturi“ nu puteau fi acordate sau recunoscute acestei fantome, care bîntuia (și bîntuie) gîndirea iluministă și „progresistă“, numită „Om“ și „umanitate“.

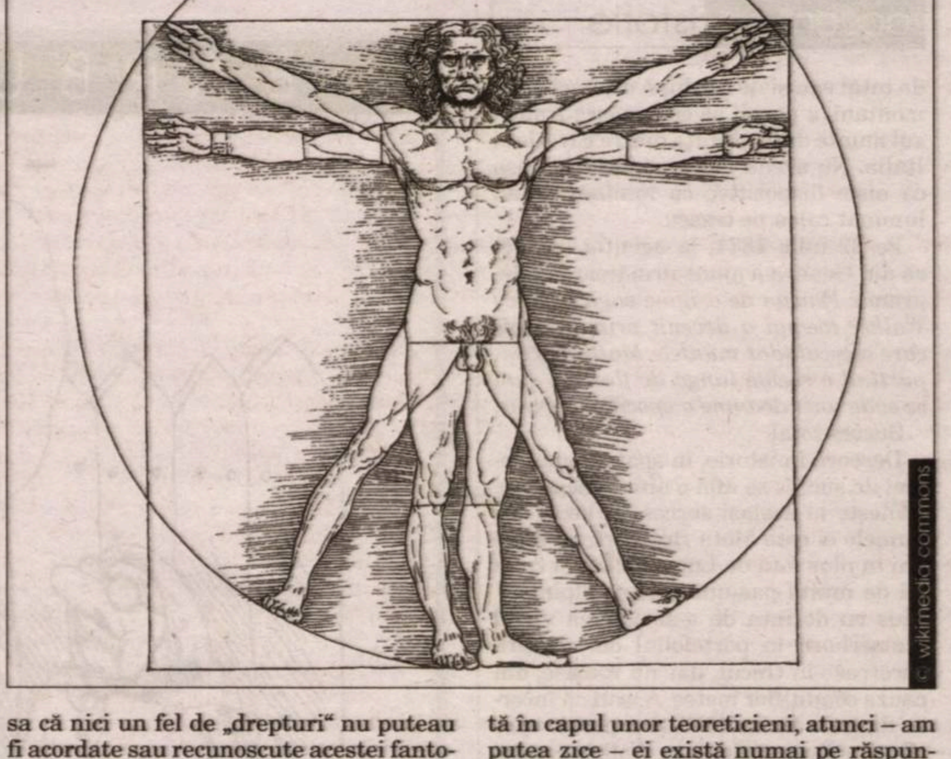

© wikimedia commons

Din păcate, fantomele sporesc: există oare „italian“ ca atare, pe care să-l poți saluta pe stradă sau invita la un restaurant? Cîtuși de puțin: poți întîlni și invita la cină doar un piemontez, un florentin, un roman, un napolitan, ba chiar și un sicilian, dar „italianul“ nu poate fi nici întîlnit, nici invitat și, prin urmare, nu există pe lume. La fel și cu ceilalți: nu există pe lume nici ruși, nici români, nici germani, nici evrei etc., iar dacă ei există în capul unor teoreticieni, atunci – am putea zice – ei există numai pe răspunderea acelora și nu avem știință să existe și în lumea reală. Vom declara, deci, că la fel ca și „umanitatea“, și națiunile sînt o „pseudo-idee“, un „miraj“ și că, deci, n-au „drepturi“. Într-adevăr, poftește de definește „națiunea“, altfel și mai bine decît a făcut-o Stalin! E „complicat“? Da. E un concept „intrinsec contradictoriu și nedefinit“? O, da, da! Dar dacă nu există națiuni, ce există? Oare, de exemplu, londonezi există? Dubios: ne-a arătat George Bernard Shaw, în piesa lui *Pygmalion,* că nu există, fiindcă nu poți niciodată întîlni o astfel de arătare: poți întîlni doar o florărească din Londra sau un gentleman din același oraș; ei vorbesc limbi diferite, incomunicabile, și trăiesc în lumi diferite. De aici rezultă nu numai un amor, ca în piesă și în *musical*, ci și faptul că „a fi londonez“ e încă o pseudo-idee.

Și atunci, sărind din pseudo-idee în pseudo-idee (de la umanitate la națiune – sărind peste UE pe care, oricum, n-o iubiți –, de la națiune la regiune, de la aceasta la oraș, comună, cartier, bloc etc.), unde ajungem? La individ. Ne oprim aici în siguranță? Aș!

Identitatea insului e și ea un concept „intrinsec contradictoriu și nedefinit“. O anecdotă antică spune că, atunci cînd un creditor s-a dus la datornic să-și recupereze datoria, acesta i-ar fi răspuns: „Îmi pare rău, eu nu mai sînt același cu cel pe care l-ai împrumutat. Căci, dacă, precum a zis Heraclit, „nu te poți scălda niciodată de două ori în același rîu“, este evident că nu te poți nici întîlni de două ori cu același om, care este deci un altul în fiecare ceas și cu atît mai mult la distanță de un an“. Povestea e mai puțin anapoda decît credem. Lumea e plină de „foști“ care nu-și recunosc responsabilitățile pentru trecutul lor: mai ales politicieni care „se reinventează“ trădîndu-și trecutul, pentru a nu mai vorbi despre foști criminali de război sau foști teroriști, care nu-și admit vinovăția și se prezintă drept politicieni cumsecade. Iar dacă insul n-are responsabilități, va avea el drepturi?

Da, universalismul „progresist“ sau „liberal“ e „complicat“ și „intrinsec contradictoriu și nedefinit“ (mai ales dacă amestecați în el la grămadă de ingrediente precum Marx, Bergson, Popper – de ce nu suplimentăm cu un pic de Socrate ori stoici, Spinoza, Iisus Christos, Declarația drepturilor omului și cetățeanului?). Dar nici cu nominalismul dvs. conservator nu mi-e rușine. Sau din nou v-am înțeles greșit?

■ ■ ■

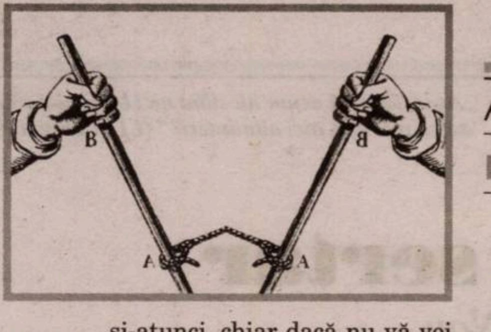

Alin FUMURESCU

nu ca-n perete

Murim cu Steaua sau cu cometa?

●●● și-atunci, chiar dacă nu vă voi recita Plugușorul și nici omătul nu e prea mare (în țară, că-n Houston nu se pune problema), îngăduiți-mi să rămîn optimist și să cred că semne bune anul are! Ce-i drept, „semnele" diferă de la o lume la alta. Într-o societate bazată pe agricultură, semnele sînt altele decît într-una bazată pe Internet și pe noile media. În prima, „omătul mare" chiar sugera „semne bune, de belșug pentru brazda de sub plug". În cea de-a doua, un film „de Hollywood" (nu e), care se termină catastrofal taman de Crăciun, poate fi un semn de deșteptare a păpușarilor care, vrem, nu vrem, controlează în bună măsură opinia publică – cea pe care se bazează societățile contemporane. În ziua de azi, fără a cîștiga opinia publică, nu poți face nimic. Cu opinia publică de partea ta, poți face totul. Sau nu?

Pare-se că pînă și *„establishment*-ul" regizoral și actoricesc din SUA începe să înțeleagă că s-a sărit calul și-atunci bate șaua ca să priceapă iapa *(sic!)*. Nu mă voi apuca să fac cronica filmului *Don't Look Up! (Nu te uita-n sus!)*, pentru că despre el este vorba, dar trebuie să împărtășesc cîteva detalii, pentru necunoscători. Pe scurt, o cometă uriașă e pe cale de a lovi Pămîntul, ucigînd orice formă de viață. Însă lumea-n general și America în particular e prea ocupată cu spectacolul superficial pentru a lua în serios amenințarea, în ciuda dovezilor astronomilor (Leonardo DiCaprio și Jennifer Lawrence). Mărturisesc că începutul filmului (dar și destul de multe secvențe de pe traseu) a fost departe de-a mă entuziasma. Dimpotrivă, mi s-a părut ușurel absurd să combați superficialitatea contemporană cu o altă superficialitate. Avem o Madame President (Meryl Streep) care e varianta feminină a lui Donald Trump, de o evidență strigătoare la cer, *y compris* un fiu mai tîmpițel, *„Don't look up!"* rimează perfect cu *„Lock her up!"* (sloganul lui Trump), niște capitaliști veroși ș.a.m.d.

Simbolistica începe însă să se complice relativ repejor spre surprinderea oricăruia familiarizat cît de cît cu politicile și ideologiile atît din filmele americane, cît și din viața de zi cu zi. Sînt luați la refec, pe rînd, un „cuplu" celebru de la o emisiune matinală de succes pe televiziunile americane (ABC: în film, „ea" e Cate Blanchett), un alt cuplu la fel de celebru din industria muzicală („ea" e Ariana Grande, „el" e sosia unui rapper celebru al cărui nume l-am uitat), un miliardar veșnic fericit, stăpînul noilor tehnologii etc. Trimiterile la COVID și la încălzirea planetei, ba chiar și la *Armageddon*-ul cu Bruce Willis, pentru cei care și-l mai amintesc, sînt și ele obvioase ș.a.m.d.

Pe scurt, filmul lui Adam McKay (omul care de fapt contează, chiar dacă n-ați auzit de el) se înfruptă cu pofta sarcasmului de la stînga la dreapta. Înțeleg că majoritatea comentatorilor, ba chiar și a actorilor, au înțeles „mesajul" ca pe unul pro-știința Covid și ecologist. Desigur, orice operă de artă e un fel de test Rorschach, al petelor de cerneală în care fiecare vede ce vrea subconștientul să vadă. Dar replica *„Screw the manatees and just look up!"* (pe care n-o traduc aci din varii motive) ar fi mai greu de explicat din această perspectivă. Vorba ceea, după o primă impresie, McKay se dovedește că n-are mamă, n-are tată, parcă l-ar fi născut o mătușă.

Îngăduiți-mi și mie, așadar, să îl interpretez în „cheia" care-mi pare deopotrivă cea mai coerentă și, aparent paradoxal, cea mai optimistă, mai cu seamă la început de an. De murit, murim cu toții! A încerca să uităm acest fapt, cît se poate de științific, a încerca să ne ascundem după degetele unei ipocrizii politicoase e o atitudine cît se poate de… neștiințifică. A-ți imagina că poți nega realitatea dacă-ți tot repeți că ești fericit și totul va fi bine *în lumea aceasta* înseamnă să-ți furi singur căciula, cum explica, tot științific, Fericitul Augustin în *Cetatea lui Dumnezeu*, pe la 410, toamna, fără a face apel la Scriptură. Pe la 2021, iarna, astronomul interpretat de către Leonardo DiCaprio strigă și el, în *prime-TV*, cam același lucru. Te scarpini în creștetul capului și te-ntrebi: cam cîte mii de ani mai exact au trecut de cînd Ecleziastul a zis că „nu e nimic nou sub soare"?

Pare-se că ideea unui sfîrșit al lumii a fost dintotdeauna mai „atractivă" decît cea a sfîrșitului individual, prin urmare și mai eficientă cînd e vorba de-a suna deșteptarea la realitate. Morțile personale, private, astea ale fiecăruia dintre noi, nu sînt nici pe departe suficient de spectaculoase pentru a ne atrage atenția asupra a ceea ce contează cu adevărat – stabilirea priorităților. Contează mai mult viața romanțioasă a cîntăreței care vrea să salveze lamantinii *(manatees)*, pentru că asta dă bine, asta se cere? Telefonul „deștept" care îți ghicește stările sufletești și îți trimite videoclipuri amuzante cu pisici și găini pentru a te binedispune? Comentariile de pe *social media* și stupizeniile înșirate pe bandă rulantă la televiziuni? Sau cometa care te va ucide cu siguranță?

În ce direcție merită cu adevărat să te uiți? În sus, la cer, sau în jos, la telefonul deștept? Bătălia mediatică dintre cele două sloganuri – *„Just look up!"* („Doar uită-te-n sus!") *versus „Don't look up!"* („Nu te uita-n sus!") – e înduioșătoare în simplitatea ei, dar surprinde totodată o realitate înfricoșătoare: astăzi, mai mult decît oricînd, cu rațiunea nu mai faci nimic. Astăzi, mai mult decît oricînd, contează numai manipularea grosolană a emoțiilor. Mai apoi, degeaba te uiți în sus, dacă o faci doar pentru a te speria de realitate. Kant vorbea despre „cerul înstelat deasupra noastră și legea morală din noi", dar cine mai știe astăzi de Kant? Și despre ce fel de „cer înstelat" vorbim? Cel cu Steaua sau cel cu cometa?

Înclin să cred că premiera filmului nu a fost stabilită din întîmplare taman de Crăciun. Dimpotrivă, cred că a fost încă o invitație transparentă la a face paralela dintre Steaua care a vestit Nașterea și cometa care a vestit moartea. Pentru că, la urma urmei, urma care scapă turma, cometa e viața. Viața te omoară – ăsta e un fapt științific. Faptele nu pot fi schimbate, înțelesul lor, însă, da. Și tocmai de aceea (aproape) sfîrșitul filmului e o reconciliere a științei cu credința și o reîntoarcere la cuminecarea cu cei dragi. Ca o Taină Mare. Iar cine nu înțelege, să nu înțeleagă.

P.S. Pentru cei care vor să vadă filmul: a nu se rata P.S.-ul *(sic!)*. Pentru că da, e un film cu P.S., iar referința biblică e din nou cît se poate de transparentă.

■■■

Mihaela SIMINA

accent pe istorie

În vîrf de munte și peste munte

Dacă am face un top al celor mai frumoși munți din Europa, Matterhorn ar ocupa sigur unul dintre primele locuri. Forma acestuia inconfundabilă de piramidă l-a transformat într-un simbol al Alpilor elvețieni. Un simbol greu de cucerit. Cum nimic nu este imposibil de cucerit în istorie, vîrful muntelui Matterhorn a fost atins pentru prima oară în anul 1865 de alpinistul britanic Edward Whymper.

Și mai interesantă devine urcarea Matterhorn-ului de către o femeie. Acum 150 de ani. În acele vremuri, fără prea mult loc de negociere, femeile erau descurajate să practice orice sport de acest gen. Iar dacă existau curajoase care se încumetau, ele trebuiau să se supună regulilor de conduită specifice epocii victoriene. Da, Alpii se escaladau în rochii cu crinoline, pantalonii fiind un obiect vestimentar care ieșea din orice discuție (și din orice dulap al vreunei femei) la acel moment. Prin urmare, femeile urcau pe munte îmbrăcate în fuste lungi.

Așa a făcut și Lucy Walker, o pasionată activă de alpinism, de origine britanică, în vîrstă de 35 de ani. Pe 21 iulie 1871 s-a trezit cu noaptea-n cap într-o cabana de la poalele Matterhorn-ului, și-a pus pe ea fusta lungă preferată, s-a încălțat cu ghetele cu ținte și, alături de tatăl său și de o echipă de cinci ghizi montani, a pornit să cucerească frumosul munte de la granița dintre Elveția și Italia. Nu aveau lanterne electrice, așa că niște dispozitive cu lumînări le-au luminat calea pe traseu.

Pe 22 iulie 1871, la agenția de presă din Geneva a ajuns următoarea telegramă: *Femeia de origine engleză Lucy Walker tocmai a devenit prima femeie care a escaladat muntele Matterhorn… purtînd o rochie lungă de flanelă, cum se cade unei doamne a epocii victoriene.*

Succes total.

Deseori, în istorie, în spatele unei femei de succes se află o altă femeie care rîvnește la același succes. În acest caz numele ei este Meta Brevoort, cu niște ani în plus față de Lucy Walker și cu la fel de multă pasiune pentru alpinism. Plus cu dorința de a-și adăuga vîrful Matterhorn în portofoliul de cuceriri. Încercase în trecut, dar nu reușise, din cauza condițiilor meteo. A vrut să încerce din nou fix în 1871 și a pornit spre Elveția. Doar că doamna Walker era deja acolo și, aflînd de intențiile doamnei Brevoort, s-a grăbit să facă ea expediția în premieră. Cînd Meta a ajuns în localitatea Zermatt pentru a se pregăti de traseu, Lucy tocmai devenise prima femeie din lume care a ajuns pe vîrful Matterhorn. Trofeul fusese adjudecat.

Meta Brevoort a felicitat-o pe Lucy Walker, iar apoi și-a văzut de traseu. Nu orice traseu, ci tot unul în premieră: a devenit prima femeie care a traversat muntele Matterhorn din Elveția în Italia.

BARBURISME

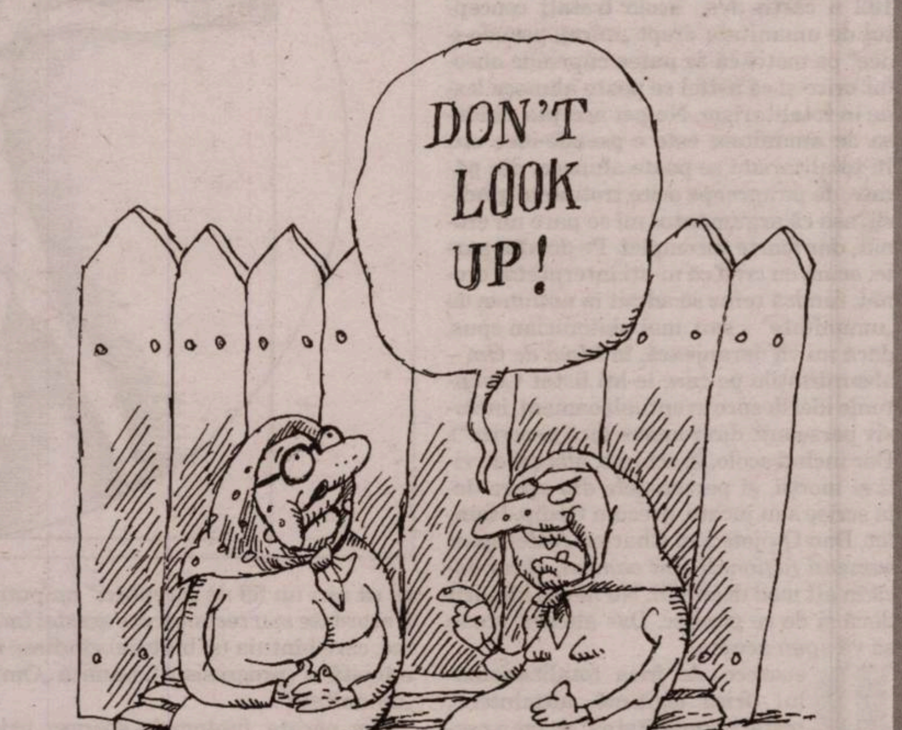
DON'T LOOK UP!

Desen de Ion BARBU

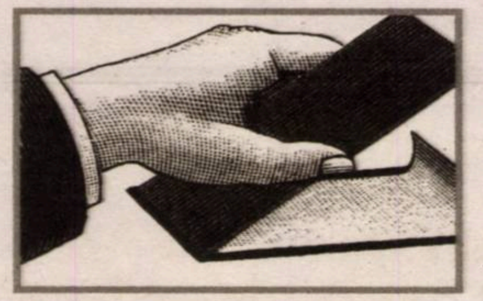

Valeriu STOICA

la **drept** vorbind

Error communis facit jus

Ulpian, unul dintre cei mai importanți jurisconsulți romani, povestește într-un text păstrat în *Digeste* (1, 14, 3) o întîmplare extraordinară. În doar cîteva fraze este condensată substanța unui adevărat roman de aventuri: Barbarius Philippus a reușit să își ascundă condiția de sclav și să acceadă la înalta magistratură de pretor; cînd s-a aflat adevărul, a fost pusă sub semnul întrebării situația actelor îndeplinite în exercitarea acestei magistraturi de către Barbarius; răspunsul a fost în sensul validării lor, pentru că această soluție *este mai umană*. Dezvoltarea dreptului roman pe cale pretoriană în epoca clasică, adică prin precedentele conținute în edictele pretorilor, și-a găsit astfel o paradoxală confirmare: un nou precedent a fost creat, dar nu printr-un edict, ci prin însăși viața sclavului devenit pretor. Pe marginea textului lui Ulpian, un mileniu mai tîrziu, Accursius, cel mai cunoscut reprezentant al Școlii Glosatorilor din Bologna, a sintetizat povestea sclavului devenit pretor în contrariantul adagiu *Error communis facit jus*. Peste un secol, Bartolus, membru al Școlii Comentatorilor, tot din Bologna, a adăugat pe marginea textului lui Ulpian o formulă asemănătoare, puțin mai extinsă: *Error populi pro veritate habetur; ut hic et jus facit*. Pe cît de lapidare sînt aceste expresii latine, pe atît de lungă și de întortocheată a fost viața adagiului prilejuit de povestea lui Barbarius Philippus. Ideea de aparență în drept, rafinată în ceea ce se cheamă *teoria aparenței*, a fost mereu prezentă, într-un fel sau altul, atît în raționamentele pe care judecătorii le-au făcut de-a lungul secolelor pentru a valida efectele unor situații asemănătoare cu aceea povestită de Ulpian, cît și în tratate și monografii de drept (nu întîmplător, în luna septembrie a anului trecut, Editura Hamangiu a publicat trei volume, însumînd aproape 3.000 de pagini, în care peste 200 de autori de pe mai multe continente au glosat pe marginea *ideii de aparență în drept*, omagiindu-l astfel, în mod binemeritat, pe decanul Flavius Baias). Mai mult, această idee și-a găsit aplicarea în diferite instituții juridice, în sistemul de drept continental. În Codul Civil, ideea a fost consacrată într-o normă specială: „Cînd cineva, împărtășind o credință comună și invincibilă, a considerat că o persoană are un anumit drept sau o anumită calitate juridică, instanța judecătorească, ținînd seama de împrejurări, va putea hotărî că actul încheiat în această stare va produce, față de cel aflat în eroare, aceleași efecte ca și cînd ar fi valabil, afară de cazul în care desființarea lui nu ar cauza nici un prejudiciu“ [art. 17 alin. (2)]. Norma este specială pentru că instituie o excepție de la principiul conform căruia „(n)imeni nu poate transmite sau constitui mai multe drepturi decît are el însuși“ [art. 17 alin. (1) C. Civ.]. Principiul este el însuși preluat dintr-un alt text al lui Ulpian, păstrat tot în *Digeste*: *nemo dat quod non habet*. Dacă principiul se impune cu puterea evidenței, excepția care afirmă că *eroarea comună creează dreptul* pare să fie greu digerabilă.

Totuși, justificarea cognitivă a normei care instituie această excepție nu este diferită de aceea a normei care consacră regula. La un nivel mai general, cu atît mai contrariant, se poate spune că procesul cognitiv care fundamentează orice sistem normativ, inclusiv sistemul de drept, nu este cu mult diferit de justificarea cognitivă a adagiului *Error communis facit jus*. Principiul care afirmă că nimeni nu poate da mai mult decît are, înainte de a avea o funcție normativă, are un conținut cognitiv, se bazează pe un anumit proces de cunoaștere. Cînd se spune că este evident că nimeni nu poate da mai mult decît are, se înțelege că această idee *apare* pentru toți în același fel. Cît timp această *aparență* nu este infirmată prin dovedirea contradicției dintre ceea ce e real și modul în care este percepută realitatea, reprezentarea comună își păstrează validitatea. Dacă într-un alt sistem de referință s-ar putea dovedi că cineva poate să transmită mai multe decît are, principiul care s-a impus cu puterea evidenței și-ar pierde validitatea.

Dar o normă juridică nu are doar o justificare cognitivă. Întrucît principala ei funcție este una de reglementare, de modelare a comportamentului uman într-o situație dată, sub amenințarea unei anumite sancțiuni, norma juridică mai trebuie să fie și echitabilă. Identificarea și rectificarea unei simple erori cognitive, care nu generează efecte validate de o normă juridică, marchează doar un progres al cunoașterii. Cînd eroarea cognitivă a creat aparența existenței unui drept sau a unei calități specifice, sub protecția unei norme juridice, descoperirea ei nu mai permite înlăturarea sau corectarea efectelor deja produse fără a genera o inechitate și mai mare decît aceea presupusă de păstrarea acestor efecte. Altfel spus, mișcarea cunoașterii – în absența unei dimensiuni normative, a unor efecte juridice deja produse – nu este blocată în timp, ci are un sens ascendent; dimpotrivă, cînd există o asemenea dimensiune normativă, asociată cu efecte juridice deja produse, chiar dacă acestea s-au întemeiat pe o eroare cognitivă, cunoașterea este „împietrită“ într-o secvență temporală determinată, adică aceea a faptelor și a efectelor lor. Considerente de echitate și de securitate juridică impun această soluție. Validarea efectelor juridice depinde însă de îndeplinirea mai multor condiții, dintre care două sînt relevante în acest context: eroarea trebuie să fie nu numai comună – respectiv să creeze o percepție falsă, prezentă sau potențială, la nivelul unei întregi comunități –, ci și invincibilă – în sensul că nici un alt membru al comunității, aflat în situația dobînditorului unui drept sau a beneficiarului unui act juridic, nu ar fi putut avea o reprezentare corectă a faptelor și a efectelor acestora.

Dincolo de considerentele care justifică adagiul *Error communis facit jus*, caracterul său excepțional îi limitează aplicarea. Dar tocmai prin acest caracter extraordinar povestea lui Barbarius Philippus – sclavul care a devenit pretor nu numai pentru că și-a ascuns condiția socială, ci și pentru că trebuie să fi fost un bun cunoscător al dreptului roman – rămîne seducătoare. Nu este întîmplător că, intrigat și inspirat de această poveste, Constantin Țoiu, unul dintre cei mai talentați și rafinați prozatori din a doua jumătate a secolului trecut, a scris un roman, publicat în anul 1999, intitulat sugestiv *Barbarius*.

***Valeriu Stoica** este avocat și profesor de drept civil la Facultatea de Drept a Universității din București.*

■ ■ ■

pb
m.
n.
r.
f.v
t.d
gn.
l.
s.z
c.g
ill
ch
b.
x.qu. x

Codrin Liviu CUȚITARU

prezentul discontinuu

Nume

Într-un romanul *Middlesex*, recompensat, în 2003, cu Premiul Pulitzer, autorul, Jeffrey Eugenides, face, la un moment dat, un comentariu interesant: „În general, americanilor le place ca președinții lor să n-aibă mai mult de două vocale în nume. Truman. Johnson. Nixon. Clinton. Dacă au mai mult de două vocale (Reagan), nu au mai mult de două silabe. Și mai bine e cu o singură silabă și o vocală – Bush“. Eugenides exemplifică: „De ce s-a hotărît Mario Cuomo să nu mai candideze la președinție? La ce concluzie a ajuns el cînd s-a retras ca să dezbată problema? Spre deosebire de Michael Dukakis, care venea din mediul academic al statului Massachusetts, Mario Cuomo era din New York și știa cum stau lucrurile. Cuomo știa că n-are nici o șansă să cîștige. Prea liberal pentru acel moment (1984, *n.m.*), asta e sigur. Dar, de asemenea, prea multe vocale“. Și silabe, dacă-mi este permis să adaug. Cu atît mai mult cu cît istoria ulterioară (scrierii cărții) întărește presupunerea: Trump, Biden. Să-l sărim pe Obama! El a fost oricum, din toate punctele de vedere, excepția care, se știe, confirmă, și ea, regula.

Menționatul Dukakis însă se dovedește, de fapt, punctul nevralgic al lui Eugenides (asemenea faimosului pretendent la conducerea Statelor Unite la finalul anilor ’80, prozatorul este de origine greacă). S-a petrecut atunci (în 1988), prin candidatura lui Dukakis la președinție (împotriva lui Bush Sr.), un episod neverosimil: un grec american a venit, cu forțele sale, pînă în preajma Casei Albe. E drept, admite Eugenides, „de cîte ori un grec se apropie de Biroul Oval, ceva o ia razna“. Să ne amitim împreună cu autorul romanului: „Mai întîi a fost Agnew (în 1973, *n.m.*), cu evaziunea fiscală, și apoi Dukakis, cu tancul“ (în campania electorală, Dukakis a defilat, cu caschetă militară pe cap, călare pe un tanc, în fața mulțimilor de simpatizanți – gest considerat impropriu de către analiști, avînd în vedere apartenența democrată a politicianului, *n.m.*). Eventuala victorie a lui Dukakis s-ar fi înscris de aceea într-una dintre puținele situații (ultima – legată de Eisenhower, căruia, din fericire, „îi stătea bine pe tanc“), cînd un nume cu mai mult de două vocale și de două silabe ar fi obținut președinția Statelor Unite. Ritualul lexical și fonetic al politicii americane a avut totuși cîștig de cauză, neoferind ocazia unei noi excepții de la regula tradițională.

Dincolo de glumă, sîntem cu toții conștienți că succesul – mai ales în politică – depinde semnificativ de sonoritatea și estetica numelui personajului înscris în competiție. Nu-mi imaginez, de pildă, pe unul cu numele meu devenind președintele României (deși, ca să fiu sincer măcar în paranteză, nici cu „Băse“, la noi, „Bush“/„Tufiș“, peste Ocean, ori „Kohl“/„Varză“, odinioară la nemți, nu mi-ar fi, la o adică, rușine). În ciuda lamentării shakespeariene, necondiționat depreciative, din *Romeo și Julieta* („Ce-i într-un nume?“), trebuie să recunoaștem că, în *denominare*, uneori poate fi *totul* (mai curînd decît *nimic)*. Cel puțin în politică, la rigoare, *omul* ajunge *nom*-ul, dacă înțelegeți ce vreau să spun. Masele se lasă ușor păcălite. Un nume „frumos“ ar putea oricînd să însemne, în logica dominantă a imaginarului social, un caracter „frumos“ – indiciu clar, la rîndul său, pentru o politică „frumoasă“, numai potrivită pentru un stat al cetățenilor „frumoși“. Mentalul colectiv e, totodată, leneș, preferînd asumarea numelor penetrante, ușor de reținut și pronunțat (teoria numărului de silabe, chiar glumeață, mi se pare fundamental adevărată). În plus – cine nu știe acest lucru? –, lumea dorește aparențe, fizicul și numele fiind aici, neîndoios, cruciale, de neocolit.

În privința lungimii numelor președinților, noi, românii, sîntem ceva mai generoși decît americanii. De cînd ne-am asumat guvernarea republicană, nici unul dintre conducătorii noștri nu a atins performanța unui nume format din două silabe. Gheor-ghi-u (dacă mai adaugi și „Dej“-ul în coadă, te ia cu vertij), Cea-u-șes-cu, I-li-es-cu, Con-stan-tin-es-cu (interminabil pentru prestația meteorică a posesorului), Bă-ses-cu și, vai, Io-han-nis. Silabe lungi și scurte, accentuate și neaccentuate, diftongi, semivocale, vocale cîte vrei, dificultăți la despărțire. E limba română mai sofisticată decît engleza sau electorul mioritic mai vioi decît cel yankeu? Nici una, nici cealaltă, aș zice. Cred mai degrabă că pe carpato-danubiano-pontici nu i-a obosit încă, suficient, politica. Au timp berechet să proceseze numele lungi și greoaie. Pe măsură ce exercițiul democratic îi va da gata cu monotonia lui, vor începe, probabil, să aprecieze, precum omologii lor din democrațiile consacrate, „scurtimile“ onomastice penetrante, inubliabile. Vor răsări președinții „de două silabe“. Cum vă sună Cî-țu? Ce, mi-ați strigat „cîț“? Atunci „de una singură“: Pop ori Boc? Cum, „belea, pușchea pe limba mea“? Bine, na, luați de trei: Ra-fi-la. Au, cine „să vină să mă ia“?

■ ■ ■

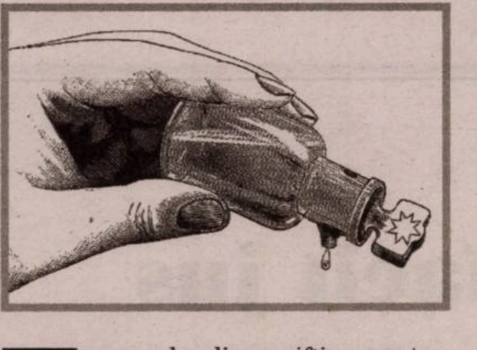

Rodica ZAFIU

cuvinte **nepotrivite**

Ca piftia...

Termenul culinar *piftie* are atestări destul de vechi, datorate în primul rînd utilizării sale ca termen de comparație și sensurilor figurate pe care le-a căpătat. Cum cele mai vechi texte românești păstrate nu sînt cărți de bucate, ci mai ales scrieri religioase, juridice și istorice, nu erau multe șanse ca termenul *piftie* să apară în ele. Prima atestare a cuvîntului (în varianta *pihtire)* se găsește, totuși, într-un text bisericesc: la Dosoftei, în *Viața și petrecerea sfinților* (1682-1686), într-un fragment care descrie cu exces de detalii martiriul unor sfinți pomeniți în luna septembrie: „Deciia îi scoasă și le zdrobi cu beațe clinciuroase oasele brațelor și umerilor, și speatele, și mînule, și șoldurile, și stinghile, și fluierile, și picioarele, de-i feace ca o culeașe carnea cu oasele frămîntate cu sînge cu tot într-una, ca o *pihtire*“. Textul ilustrează una dintre cele mai frecvente situații în care *piftia* devine termen de comparație; pentru a descrie rezultatul bătăii, al chinuirii, al strivirii este încă folosită expresia (înregistrată de Zanne, *Proverbele românilor,* IV) *a face piftie* (pe cineva). Sinonimele populare și regionale ale cuvîntului *piftie* (de exemplu, *răcitură* sau *aitură)* nu au dezvoltat expresii și sensuri metaforice similare.

O formă asemănătoare cu cea din textul lui Dosoftei *(piftire)* apare la Cantemir, într-un pasaj polemic din *Hronicul vechimei a romano-moldo-vlahilor,* în care unor autori li se reproșează afirmațiile neîntemeiate, neverificate. Cei ironizați dovedesc fie neștiință, fie memorie slabă: „sau pănă a nu ști li s-au părut că știu sau, de au știut, pomenirea (care decît cerbii mai fugare și decît *piftirea* mai dejghețătoare iaste) i-au amăgit“. În această comparație mai puțin obișnuită, *piftia* apare ca un reper al instabilității. Amintirea se șterge cu viteza cu care aleargă cerbii și cu ușurința cu care se dezgheață piftia.

Piftia *este și un reper al răcelii.*

Piftia a rămas pînă mai tîrziu un etalon al închegării. Sursa cuvîntului românesc (intrat probabil în română mai întîi prin intermediar bulgar, așa cum sugerează dicționarele noastre) e greceasă, forma *pihti (pikti)* avînd chiar sensul „gelatină“, legat de ideea de „închegare“. Poate tocmai sub influența etimonului grecesc traducerea lui Vasile Radu și Gala Galaction din *Cartea lui Iov,* publicată în *Revista Fundațiilor Regale* (1 octombrie 1935), cuprindea o formulare cam stridentă: în seria atributiilor divine pe care nu le deține omul era amintită și puterea „ca pulberea să se facă *piftie*“ (Iov 38, 38). Soluția găsită de traducători a fost ironizată de T. Pisani, în articolul „Limba noastră“, din *Universul* (15 iunie 1936). În *Biblia* publicată în 1939 la Editura Fundațiilor, fragmentul apărea modificat, locul controversatei *piftii* fiind luat de verbul *a se închega:* „ca pulberea să se închege“.

Faptul că piftia se încheagă pare a fi un lucru uimitor și în esență pozitiv. Într-o poveste a lui Ispirescu, stadiul de piftie e un pas important spre reconstituirea vieții: cu ajutorul apei moarte, eroului făcut bucăți îi sînt lipite la loc oasele și îi e reconstituită carnea: „pielea se făcu *ca piftia, întrupîndu-se*“. Pentru că totuși este făcută din fragmente, e moale („moale ca piftia“, Zanne, IV) și poate redeveni lichidă, piftia trezește mai ales imagini negative și comice, ale distrugerii. *Dicționarul limbii române* înregistrează și expresia *a avea carnea piftie,* cu sensul „a fi obosit“, iar un citat emblematic este cel din *Craii de Curtea-Veche* a lui Mateiu Caragiale: „Deșurubat de la încheieturi, cu șalele frînte, mi se părea că ajunsesem *în stare de piftie*“. Cea mai frapantă imagine, cu sute de atestări mai vechi și mai noi, este, probabil, cea a tremurului gelatinei: *a tremura ca piftia*.

Piftia este și un reper al răcelii – „Cine s-a fript cu păsatul, suflă și în piftie“ (Zanne, *Proverbele românilor*, II). În fine, trebuie amintită o zicală comică pe care o rostește bătrîna Aneta în *Gaițele* lui Kirițescu: „Bărbatul fără ibovnică, ca piftia fără usturoi“.

Prin mărunțirea părților componente, prin ușurința de a se închega și de a se înmuia, prin consistență, tremur, răceală, *piftia* a fost probabil percepută ca un fel de mîncare atipic, care a stimulat imaginația lingvistică a vorbitorilor, dezvoltînd serii diferite de comparații și sensuri figurate.

***Rodica Zafiu** este prof. dr. la Facultatea de Litere, Universitatea din București. A publicat, între altele, volumele* Limbaj și politică *(Editura Universității București, 2007) și* 101 cuvinte argotice *(Humanitas, Colecția „Viața cuvintelor“, 2010).*

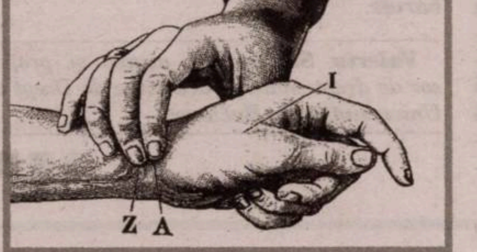

Horia CORCHEȘ

prof, viața mea

Vulnerabilitatea are ceva fermecător în ea

Scriu acest articol în ultima zi a anului 2021, deși el va fi primul pe care-l voi publica în anul 2022. Ultimul articol al unui an este oarecum greu de scris. Vrînd-nevrînd, o dai spre bilanțuri, pentru că așa te duce inima. Un bilanț al anului, din perspectivă sistemică, am făcut deja, într-un articol scris la două mîini, cu Monica Halaszi, pe platforma Scoala9.ro, așa că acum sînt tentat mai degrabă spre o sinteză mai personală. Mai mult despre experiența mea de scriere, în calitate de livrator săptămînal de text, și despre alte cîteva revelații.

Un principiu pe care mi l-am stabilit încă de la primul articol scris în *Dilema veche* a fost să nu răspund niciodată la comentariile pe care alți cititori le vor pune la articole. De ce? Pentru că riscul de a ajunge într-un abis al controverselor și poate chiar al invectivelor, al injuriilor, al furiei și al agresivității este enorm. În fond, ce am de spus, spun în articole.

Nu există aproape nici un text la care toată lumea să reacționeze pozitiv. Întotdeauna vor exista oameni care vor fi împotriva ideilor tale. N-am nici o problemă cu ei. Diversitatea opiniilor mă bucură, pentru că îmi face loc și mie să exist. Ceea ce am descoperit este că oamenii nu fac diferență între fapte și opinii, că cer adevăr crezînd că ei îl dețin, atunci cînd totul se învîrte de fapt în jurul unor percepții subiective. Eu nu fac jurnalism de investigație, scriu articole de opinie, chiar dacă observaționalul este instrumentul meu de măsură.

Cu ce-am crescut eu în acest an? Am încercat să fac o analiză a acestei creșteri, dacă există sau dacă nu există. M-am observat cît am putut de atent. Cu siguranță, ceea ce mi s-a consolidat este convingerea că educația prezentului și a viitorului, atît cît îl putem scruta, trebuie să se așeze mai stabil și mai ferm în paradigma curriculară a dezvoltării personale. Majoritatea articolelor pe care le-am scris în 2021 au atins cel puțin tangențial această problemă. Și am auzit de nenumărate ori că mi se atrage atenția asupra faptului că nu poți ajunge la competențe ce țin de această paradigmă fără să ai la bază cunoaștere, informație. Firește, niciodată nu am susținut că s-ar putea. Pe de altă parte, și cunoașterea în sine este un construct. Cît și ce trebuie să cunoaștem și în ce ambalaj mentalitar și ideologic îmbrăcăm această cunoaștere? Cultura în sine este o convenție, iar educația instituționalizată se bazează pe o selecție a acumulărilor culturale și științifice. Dacă în privința celor științifice poate că doza de obiectivitate a selecției este mai plauzibilă, în ceea ce privește cultura umanistă, lucrurile sînt mai fluide. Evoluția culturală este în sine bazată pe convenții, valorile culturale se validează contextual și se pot schimba, după cum și interpretarea lor poate cunoaște modificări paradigmatice în funcție de schimbările de percepție pe care spiritul veacului, ca să îl amintesc pe Lovinescu, le generează.

Cultura în sine este o convenție.

Ei bine, nu cred, așadar, că e cazul să mă justific în fața cuiva care îmi atrage atenția că în spatele competențelor ce țin de o paradigmă curriculară trebuie să se afle cunoștințele. E de la sine înțeles acest lucru. Și mă bazez pe ceea ce indică *Recomandarea Consiliului Europei din 22 mai 2018 privind competențele-cheie pentru învățarea pe tot parcursul vieții:* „Competențele-cheie sînt acele competențe de care au nevoie toți cetățenii pentru împlinirea și dezvoltarea personală, ocuparea unui loc de muncă, incluziune socială, un stil de viață durabil, o viață de succes în cadrul unor societăți pașnice, o gestionare a vieții care ține seama de aspecte legate de sănătate și cetățenie activă“. Mă interesează, deci, cum selectăm cunoștințele și ce înveliș de semnificații și de interpretări mijlocim să ajungă prin ele înspre elevi, înspre copiii noștri, pentru ca ele să îi ajute să ajungă la obiectivele menționate în documentul european.

Nu este prima dată cînd o spun. Văd axa modelului curricular al dezvoltării personale cu trei componente aflate în relație de interacțiune progresivă: cunoaștere, autocunoaștere și acțiune pozitivă asupra sinelui. Un parcurs acțional dublu orientat, pe de o parte spre dezvoltarea intelectuală centrată pe procese cognitive și acumulare de informație (conținuturi), pe structurarea competenței de *a ști să înveți,* dar și pe metacogniție, pe înțelegerea sinelui și a prejudecăților (credințelor limitative), de acceptare a propriilor emoții și sentimente, de identificare a limitelor personale și de dezvoltare a abilităților personale, cu asumarea a ceea ce înseamnă să fii om, cu manifestarea responsabilității, cu empatie față de sine și față de ceilalți și pe dezvoltarea morală. Și ca să mă refer, în final, aplicat, la domeniul specialității mele, cred că demersul educațional trebuie să urmărească, prin intermediul textelor de diverse tipuri, formarea unor mecanisme psihologice suportive în dezvoltarea personală (încrederea în sine, asumarea creatoare, curajul, echilibrul etc.), observarea unora de apărare, dar cu potențial angoasant (insecuritatea, rușinea, lipsa de autenticitate, frica etc.) și dezvoltarea unor abilități de reziliență în raport cu propriile reacții emoționale și cu reacțiile celor din jur (vulnerabilitatea, curajul eșecului, acceptarea propriilor imperfecțiuni, evitarea autopedepsirii etc.).

Cred că cel mai mare cîștig al anului care se încheie (se va fi-ncheiat cînd veți citi aceste rînduri) este, pentru mine, că nu mă mai sfiesc să vorbesc despre slăbiciuni, vulnerabilități, emoții și sentimente. Că am înțeles mai clar faptul că vulnerabilitatea are ceva fermecător în ea și că manifestarea ei are darul unei intimități aparte.

***Horia Corcheș** este scriitor și profesor de limba și literatura română.*

Robert SKIDELSKY

împotriva **curentului**

Tentația faustiană

Faust

În romanul distopic *Oryx și Crake* (2003), Margaret Atwood vorbește despre o pastilă numită BlyssPluss care îi face pe oameni fericiți și îi scapă de orice boală. Dar utilizarea pe scară largă a acestei pastile are un impact negativ asupra profiturilor firmelor farmaceutice, astfel încît acestea plătesc un producător de medicamente, HelthWyzer, pentru a introduce un virus în pastile care să-i îmbolnăvească pe utilizatori. HelthWyzer va putea apoi să-și dubleze profiturile vînzînd antidotul. „Cele mai profitabile boli din punct de vedere comercial“, explică omul de știință Crake, „sînt cele care produc o îmbolnăvire de durată. În mod ideal – adică pentru profit maxim –, pacientul nu ar trebui nici să se vindece și nici să moară, pînă în momentul exact în care își cheltuiește toți banii. E un calcul de finețe“.

Boala „ideală“ a lui Crake este una care stimulează producția și vînzarea de antidoturi. O consecință regretabilă a acestui perfid plan de afaceri este că marea parte a populației globului moare.

A dori cu bună știință răul pentru a produce binele este ideea provocatoare a acestui roman. Ceea ce amintește de ideea renumitului specialist în economia dezvoltării Albert O. Hirschman, care vorbea de crizele „optime“ – suficient de grave pentru a declanșa progresul, dar nu atît de grave încît să anihileze mijloacele necesare obținerii lui. Hirschman însuși susținea proiecte despre care credea că au șanse mici de reușită, pentru a crea „puncte de presiune“ necesare progresului.

Toate acestea ne fac să ne întrebăm care e sensul evenimentelor extreme pe care mulți le prezic pentru secolul în curs, ca urmare a schimbărilor climatice – și, evident, care e semnificația unor calamități mai tradiționale și a foametei care probabil că ne vor afecta.

Sursa acestei ipoteze e de ordin teologic și prozaic deopotrivă: de ce a creat Dumnezeu o lume plină de suferință și de rele dacă e omnipotent și cu desăvîrșire bun? Unul dintre răspunsuri e, potrivit cărții lui Stephen Davies *The Street-Wise Guide to the Devil and His Works,* că Satana e inclus în creația lui Dumnezeu „pentru a pune la încercare credința și virtutea [...] umanității.“ Un alt răspuns ar fi că „răul e necesar pentru a desăvîrși binele“. Diavolul e astfel o „forță ostilă care produce și face posibil un bine mai puternic și mai deplin“.

Rolul Satanei în teodiceea creștină e așadar de a prilejui evenimente nefaste, care să provoace la rîndul lor o reacție necesară. Diavolul are rolul său atît în *Paradisul pierdut* al lui John Milton, cît și în *Prometeu descătușat* al lui Percy B. Shelley. Economistul Joseph Schumpeter a exprimat aceeași idee prin teoria sa potrivit căreia economiile progresează prin „distrugere creativă“.

Dar expresia prin excelență a acestei idei este *Faust* al lui Goethe. În introducerea „Prolog în cer“, Dumnezeu îi explică demonului Mefistofel problema pe care o are. Umanitatea, făcută după asemănarea lui Dumnezeu, are capacitatea de a progresa, dar este leneșă și nepăsătoare: „Activitatea omului atît de lesne lîncezește, / Odihna el prea grabnic și-o dorește“. Dumnezeu îl trimite pe Mefistofel să o trezească din torpoare, ca pe unul care „deși diavol, nevoit e să creeze“.

Boala „ideală“ a lui Crake este una care stimulează producția și vînzarea de antidoturi.

Asta e, oare, semnificația evenimentelor climatice extreme care probabil că vor veni asupra noastră? În fond, puțini sînt cei care cred sincer că lumea va atinge obiectivele stabilite de recenta *Conferință ONU privind schimbările climatice* (COP26) sau, chiar dacă o va face, că vom reuși să limităm încălzirea globală la 1,5 grade Celsius peste nivelul epocii preindustriale.

În recenta sa carte *Decarbonomics & the Post-Pandemic World,* economistul Charles Dumas prevede o succesiune de evenimente extreme asociate cu creșterea temperaturilor. Dacă încălzirea globală se stabilizează la valoarea de 1,5° C pînă în 2025, ne putem aștepta la o deșertificare mai rapidă în America de Nord și Africa, la încetinirea sau dispariția Curentului Nord-Atlantic pînă în 2100, la dispariția ghețarilor montani și a unei părți din regiunea arctică, la reducerea pădurilor tropicale și la uragane fără precedent în Atlanticul de Sud, care vor scufunda insule.

Un al doilea scenariu, în care creșterea temperaturii globale va depăși 1,5° C, prevede extinderea deșertului Gobi, dispariția crustaceelor și o regiune mediteraneană devenită aridă, cu incendii forestiere permanente. În plus, Miami, centrul Londrei, o mare parte din Manhattan, Shanghai, Mumbai și Bangkok se vor afla sub apă pînă la jumătatea secolului al XXII-lea, vor izbucni războaie pentru controlul asupra Arcticii recent dezghețate, topirea zăpezii Anzilor va provoca secetă în Peru și multe specii vor dispărea.

Al treilea scenariu al lui Dumas e și mai extrem. O mare parte a Africii de Sud și bazinul Amazonului devin deșert, India de Nord și Pakistanul sînt afectate de topirea zăpezii himalayene și furtunile sînt la ordinea zilei. Creșterea nivelului mărilor va scufunda New York, Londra, Țările de Jos și orașele australiene, iar boli tropicale mult mai periculoase decît COVID-19 se vor propaga rapid.

Dumas nu face și alte previziuni, deoarece pagubele produse în primele trei scenarii „vor duce foarte probabil la măsuri drastice – luate și acceptate“.

Nu e nevoie ca astfel de evenimente catastrofice să fie înțelese ca judecată divină pentru a trage un semnal de alarmă. Chiar dacă gînditorii iluminiști credeau în progresul linear al rațiunii umane, atingerea unor grade superioare de gîndire și comportament ar putea depinde, în fapt, și de evenimente extreme. Istoria oferă din abundență exemple: al Doilea Război Mondial, bunăoară, a fost o precondiție necesară a constituirii Uniunii Europene.

Toate acestea nu înseamnă cîtuși de puțin că trebuie să facem în mod deliberat răul pentru a obține binele, după cum își imaginau că fac companiile din romanul lui Atwood. Iar crizele „optime“, e cert, sînt imposibil de programat.

În plus, astăzi sîntem mai puțin dispuși să-i dăm dreptate lui Robespierre, atunci cînd spunea că teroarea e justificată dacă duce la virtute, deoarece teoria „prețului necesar“ al progresului s-a confruntat cu atrocitățile stalinismului și hitlerismului. „Întîlnim situații“, spunea filozoful german Karl Jaspers în 1948, „în care nu mai simțim nevoia să-l citim pe Goethe, dar ne simțim în schimb atrași de Shakespeare, de Eschil sau de Biblie – asta, dacă încă mai putem să citim ceva.“

Faust rămîne, în tot cazul, „elefantul din cameră“, oaspetele neinvitat al modernității.

Robert Skidelsky *este membru al Camerei Lorzilor a Marii Britanii și profesor emerit de Economie politică la Universitatea Warwick.*

© Project Syndicate, 2021

www.project-syndicate.org

traducere de Matei PLEȘU

■ ■ ■

Radu NAUM

un sport la Răsărit

Putem spune că, în anul 2021, sportul de performanță a reușit să se „acomodeze“ cu situația pandemică?

Trebuie să încetăm să privim sportul ca pe o poveste aparte. Sportul, ăla care contează, care e în globul ocular global zilnic, e la fel ca orice industrie, pentru că drenează bani la scară industrială. Ca orice ramură a economiei a avut de suferit, dar s-a adaptat. Cu greu, cu scrîșnete, cu competiții anulate sau amînate, cu evenimente care au dispărut (în ciclism sau tenis destui au pus cheia sub preș) și cu groaza zilei de mîine. Pandemia e un război nu pentru că ne luptăm cu virusul, ci pentru habar n-avem ce va fi. Această angoasă marchează organismele ca într-un conflict armat. Incapacitatea de a vedea finalul crizei e terorizantă. Ei bine, sportul, cu ceva excepții, se poate să treacă mai bine decît lumea de rînd prin acest necaz planetar. Sigur că și pe aici sînt drame, căderi fizice și nervoase, dar organismele mai tinere și sănătoase trec mai bine, în principiu, prin furtuna virusologică. Nu a existat nici o tragedie în sport, de aceea el a mers înainte cu constrîngerile firești, dar fără să își fi remodelat esențial structura. Noi vorbim de bule, în cazul ăsta sanitare, ceea ce presupune spații bine definite și controlate în care pericolul îmbolnăvirii să fie redus la minimum. Or, sportul e obișnuit cu asta din negura vremurilor. Bulele de azi sînt cantonamentele dintotdeauna ale sportivilor de performanță, iar cînd nu stau grupați cu echipa, lotul sau staff-ul, cei care își cîștigă existența din sport nu prea bîntuie prin locuri expuse, mai degrabă se odihnesc acasă, cu familia, computerul sau televizorul. Exact ceea ce a trebuit să facă restul populației lumii în destule momente ale pandemiei. Sportul a supraviețuit și prin transmisiuni TV, cu atît mai mult cu cît telespectatorii au avut mai mult timp pentru a-l consuma de acasă. Stadioanele, în absența publicului, au sunat a gol, dar nu neapărat și conturile marilor jucători pe această piață. Dacă unii au ajuns în situația de a fi datori vînduți, precum Barcelona, nu pandemia e de vină, ci boala nepriceperii și lăcomiei. A fost un moment în care ne-a fost teamă că vom reveni în preistoria sportului, că lumea va avea treburi mai serioase decît să vadă niște băieți și fete sumar îmbrăcați alergînd o minge. Iată că nu. Există destule frici și preocupări, dar dacă e ceva care se tot verifică de cînd am intrat în această pasă neagră a istoriei umanității e că virușii sînt rezistenți. Ăsta care face ravagii, da, dar și cel al pasiunii pentru această continuare a războiului prin alte mijloace care este sportul. Pînă la urmă, ceea ce se tot rostogolește și într-un caz, și în celălalt e un obiect sferic. Atît că unul are țepi. Și că de ăsta, într-o bună zi, vom scăpa. De celălalt, nu vă faceți iluzii.

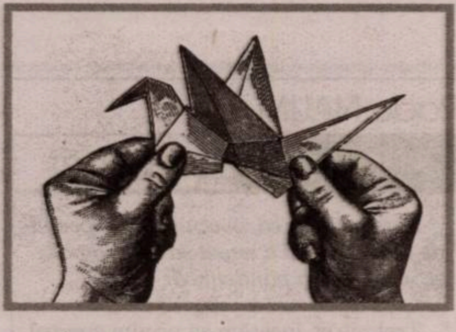

Andrei MANOLESCU

libertatea de impresie

La case mai mari (panta rhei)

O bună parte dintre casele în care mergeam în vizită și care mă impresionau în copilărie nu-mi mai sînt accesibile. Odată cu trecerea timpului, lumea se schimbă, oamenii dispar, casele se vînd ori se demolează, iar unele dintre ele, care în copilărie păreau adevărate palate, astăzi s-au redus în mod subiectiv la dimensiuni rezonabile.

Așa, de exemplu, „enorma vilă“ Art Déco din Cîmpina, în care se mutase un doctor cunoscut, prieten de familie. Sînt multe decenii de cînd ne-a copleșit cu prezentarea ei de la parter pînă la terasa de sus și ne-a invitat să admirăm gazonul verde desfășurat pînă tocmai la gardul cel înalt dinspre stradă. În amintire era cam cît peluza Casei Albe și probabil că nu m-aș fi mirat dacă în mijloc ar fi fost și un catarg cu drapel, ca la ambasade. Azi, aceeași „vilă enormă“ îmi pare o simplă casă cu o curte nu prea mare. Un minunat avantaj al ei era gardul comun cu al cochetului ștrand, pe care fiul doctorului îl frecventa fără să mai folosească drumul ocolit pînă la poartă. Prins odată de un paznic și luat la întrebări de ce sare gardul ștrandului, el i-a replicat că, de fapt, a sărit doar gardul propriei curți. Astăzi, nu doar că proprietarul casei e altul, dar și ștrandul de peste gard zace în părăsire.

Într-un cu totul alt gen de casă locuia o mătușă de-a mea din București: o casă veche și plină de cotloane și chiar ușițe secrete, cu demisol, parter, etaj și pod mansardat, cu șemineu turcoaz și oglindă venețiană în living, cu stucaturi și tapet de mătase care diferea de la o cameră la alta, cu lămpi de Murano, lambriuri de stejar și margini înalte pe pereți, pe care erau așezate tablouri. Scara frumoasă ce urca la etaj era străjuită de portretele străbunicilor. Casa avea și un garaj dotat cu toate sculele și instrumentele imaginabile, iar în spate era o grădină cu un umbros nuc bătrîn și un foișor de lemn în care seara se aprindeau felinare. Gazda cînta uneori la pian, ceea ce crea o atmosferă cu atît mai plăcută. Casa aceea „a rămas“ însă și azi la fel de impresionantă pe cît mi se părea în copilărie. Dar mătușa mea nu mai locuiește acolo.

Un fost vecin de bloc, compozitor cunoscut, a strîns o viață întreagă bani să-și cumpere o casă. În cele din urmă a reușit să-și îndeplinească visul și și-a luat una în Cotroceni. Am vizitat-o în copilărie. Avea multe etaje, o scară în spirală și vreo șapte încăperi. Părea un fel de castelaș din povești, chiar dacă încă se mai lucra la renovarea ei și curtea era plină de moloz și materiale. Nu știu dacă renovarea a mai fost dusă la bun sfîrșit, fiindcă, la foarte puțină vreme, din ordinul lui Ceaușescu au început demolările pentru Casa Poporului, iar de vilă s-a ales praful. Cred că pe locul ei acum e Parcul Izvor. N-am mai ținut legătura cu foștii mei vecini, dar nu pot să nu mă gîndesc astăzi că acea demolare a fost una dintre cauzele care au scurtat viața compozitorului.

Într-o altă casă din Cîmpina, am fost în vizită cu bunica mea, cînd eram foarte mic. Avea o poziție splendidă, chiar pe marginea văii de unde se zărea Prahova. I-am auzit pe stăpînii casei, de vîrsta bunicii mele și ei, spunînd că terenul de sub clădire aluneca în vale. Doamna a început chiar să se vaite că, fără măsuri de consolidare, ar fi urmat să ajungă, cu casă cu tot, în Prahova. Eu am perceput afirmația ei *ad litteram*, adică am crezut că dintr-un moment într-altul vom aluneca în rîu. Cu insistența unui copil speriat, i-am cerut bunicii să plecăm acasă imediat. Nimeni nu înțelegea ce mă apucase, așa, dintr-o dată. Am ieșit în hol, dar discuțiile de la plecare se tot prelungeau spre disperarea mea. Pusesem ochii pe heblul din hol și despre care în acel moment mi-am închipuit că era un fel de frînă care ar fi putut opri prăbușirea. Văzînd, probabil, cum îl priveam, gazda m-a atenționat să nu cumva să pun mîna pe el fiindcă tensiunea era foarte mare acolo și m-aș fi putut electrocuta. Avertismentul cu iz tehnic n-a făcut decît să-mi sporească angoasa. Cum am ieșit afară, i-am spus bunicii că nu vreau să mai merg niciodată la acei oameni. I-am mai vizitat totuși, tot cu bunica, după ce s-au mutat într-un apartament de bloc. Vechea casă nu s-a prăbușit în vale, ba chiar a fost vîndută la un preț foarte bun.

Nu departe de ea era și casa lui Vartic, cu al ei living enorm, în care mi-l amintesc pe bunul și bătrînul domn amintit, șezînd într-un fotoliu extrem de larg și de confortabil. „Bunul“ îi spun acum, cînd știu că era un om bun. Atunci însă, din cine știe ce motiv nelămurit, pentru mine era un fel de bau-bau. Bunica observase frica mea pe cît de nejustificată, pe atît de grozavă față de el și, de cîte ori nu eram cuminte, mă liniștea amenințîndu-mă că-l cheamă pe Vartic.

Mai era și casa gălbuie din al cărei turnuleț am văzut-o pe nașa mea, Ioana, făcîndu-ne semne ca o prințesă (mutată ulterior și ea la bloc) sau casa bunicilor lui Crenguț, cu a ei curte nesfîrșită, plină de ascunzători în care bunicul lui nu ne găsea niciodată. Ultima oară am văzut-o pe vajnica lui bunică ținîndu-se de balustrada terasei de la etaj, cu părul ei negru în vînt, pe fondul unui cer plumburiu amenințător, ca și cum ar fi condus casa pe furtună, într-un tablou de Turner. Acum, acolo e sediul unei firme.

■ ■ ■

ready made

Mersul vremii

„IULIE: 1 ploaie, 2-4 bine, 5 ploaie, 6-7 bine, 8-11 ploaie, 12 bine, 13-15 ploaie, 16 amestecat, 17 ploaie mare, 18 bine, 19 se strică vremea, 20-27 ploaie cu vânt, 28-29 bine, 30 ploaie.

[...]

NOEMBRIE: 1 nor, 2-4 vânt, 5 zăpadă și frig, 6-14 ger și ceață, 15 ploaie, 16-17 zăpadă, 18-21 liniște, 22-23 zăpadă, 24-30 moină.“

Almanahul Județului Satu-Mare,
Anul III, 1927

Lorin NICULAE

urbe în vorbe

Forme unice ale continuității în spațiu (2)

– Umberto Boccioni, 1913 –

În 1912, Boccioni îi scria unui prieten: „Acum sînt obsedat de sculptură! Cred că am descoperit cum să înnoiesc această artă mumificată“. Altfel spus, deja în 1912, Boccioni este convins că a creat un nou vocabular plastic, capabil să înlocuiască, să răstoarne, să ridiculizeze vechile canoane. El mizează pe expresivitatea și capacitatea acestuia de a da seama de model și de idee mai bine și mai sugestiv decît cea mai consacrată reprezentare realistă.

Transpunînd *Victoria din Samothrace* într-un limbaj atît de nou, total diferit de cel al sculpturii originale, raportîndu-se, deci, la un model arhicunoscut, arhilăudat, mai presus de critică, Boccioni dă dovadă de curajul nebun care i-a animat pe futuriști, dar și de o încredere oarbă în sine, în posibilitățile expresive ale noii sculpturi.

Revenind la asemănările dintre cele două statui, observăm că același picior drept este avansat, dar în mod diferit: în timp ce la *Victoria din Samothrace* el este ușor avansat, într-un gest ce sugerează înclinarea dinainte de a-și lua zborul, la Boccioni el este împins în față la maximum. În acest gest, mîinile siluetei (dacă ar exista) nu ar putea decît să împingă înainte ceva extrem de mare și greu. Dacă Boccioni ar fi ales să reprezinte doar mîinile, fără obiectul împins, gestul nu ar fi avut noimă: mîinile avansate ar fi dibuit în gol, asemeni unui orb, iar revoluționarul futurist, capabil să răstoarne lumea veche, inutilă și anchilozată, nu putea fi, cu siguranță, nici măcar miop. Dacă ar fi reprezentat mîinile personajului, Boccioni ar fi trebuit să figureze, în consecință, și obiectul împins.

Nu poți sculpta un Atlas contorsionat sub povara întregii lumi fără a reprezenta lumea; ori pe Sisif împingînd, la deal, doar aer. Însă obiectul împins de personajul nostru ar fi avut, evident, o altă materialitate, diferită ontologic de formele unice ale continuității în spațiu. Includerea lui în sculptură ar fi contaminat *formele* cu limita refuzată manifest. Spațiul limitat devine teritoriu, iar continuitatea dispare. Aceasta este rațiunea pentru care Boccioni a ales să reprezinte atît cît a reprezentat: nu pentru că a reprodus, în cheie futuristă, *Victoria din Samothrace,* nici pentru că *Omul mergînd* al lui Rodin nu avea brațe, ci pentru că ceea ce a văzut publicul parizian în 1913 reprezintă expresia cea mai pură a celei de-a patra dimensiuni, a *formelor unice,* eliberate de orice referință la spațiul euclidian cu trei dimensiuni. În sensul creării primei opere ce reprezintă a patra dimensiune, Boccioni se consideră, în cadrul manifestului tehnic al picturii futuriste din 1910, un „primitiv“: un descoperitor de noi lumi, un creator de noi modele, așa cum *primitivi* sînt considerați Giotto, Duccio și Cimabue. „Noi sîntem primitivii cu o sensibilitate complet transformată“ (din *Manifestul tehnic al picturii futuriste,* 1910).

Drapajului Victoriei din Samothrace îi corespund faldurile care îmbracă mușchii din zona picioarelor. Sculptura lui Boccioni nu are aripi, dar capturează aerul care i se opune, îl preia și îl deviază în faldurile și pliurile sale, iar aerul îl modelează, dîndu-i o formă unică în oricare moment consecutiv al percepției. Ne putem însă imagina un mediu mai sculptural decît aerul, pe care silueta lui Boccioni îl străbate: un mediu vîscos și dens, rezistent, dar nu impenetrabil, un mediu greu de inerție, istorism, tradiție, eclectism, manierism, pastișă în care, cu curaj, artistul futurist își croiește cu greu drum, împingîndu-l, tăindu-l cu brațele, chiar dacă asta îl face să și le piardă, dar nu-l oprește, pentru că futuristul este animat *de „eroismul metodic și cotidian“*.

La fel merita să te lupți în epocă pentru provinciile otomane Tripolitania, Fezzan și Cirenaica, iar Italia a făcut-o bine, dobîndind aceste teritorii de la Imperiul Otoman, în urma războiului turco-italian din 1911-1912. Pe lîngă declanșarea unui naționalism ardent și a unei încrederi oarbe în noul destin universal al Italiei, acest război a fost îmbrățișat de futuriști pentru faptul că a dovedit superioritatea armatelor care au integrat progresul tehnologic în strategia militară. Pe 23 octombrie 1911, un pilot italian a efectuat, pentru prima oară pe plan mondial, un zbor de recunoaștere, iar pe 1 noiembrie prima bombă aeriană a fost lansată dintr-un dirijabil asupra trupelor turce staționate pe teritoriul viitoarei Libia. Astfel de premiere mondiale în război au marcat ideologia futuristă într-o manieră autodistructivă pentru mișcare: la declanșarea primului război mondial, majoritatea adepților mișcării artistice s-au înrolat, sperînd în războiul purificator și curajos pe care îl proslăviseră. Antonio Sant-Elia și Boccioni înșuși au pierit pe cîmpul de luptă, în ceea ce avea să fie cea mai crudă, mai amplă, mai oarbă și mai inumană conflagrație din istoria omenirii.

Orașele luminate nocturn elogiate de Marinetti s-au cufundat în beznă, odată cu lansarea primelor bombardamente aeriene de noapte din istoria omenirii, iar viteza ucigerilor nu i-a cruțat pe cei care au proslăvit-o. Exaltînd virtutea purificatoare a războiului, Boccioni avea nevoie de un adversar pe măsură: cea mai faimoasă capodoperă a artei realiste. Cu *Victoria din Samothrace* merita într-adevăr să se lupte, iar Boccioni nu a ezitat să o facă, aducîndu-i, astfel, cel mai înalt omagiu.

■ ■ ■

Bunătate, că-i mai bună decît toate

Texte și opinii de:

- ● Vlad STROESCU (psihoterapeut)
„Știința altruismului autentic“
- ● Romanița CONSTANTINESCU (profesoară)
„Un profesor bun este o figură modestă“
- ● Radu VANCU (scriitor)
„Poezia bună“
- ● Bogdan TĂNASE (lector univ. la Facultatea de Litere, Universitatea din București)
„Cei care scot săgețile“
- ● **„Mi-e groază de cum arată lumea în absența ei“ – anchetă**
- ● Cristian IFTODE (filozof)
„Sîntem făcuți să trăim împreună, unii pentru ceilalți“ – interviu
- ● Florin DUMITRESCU (scriitor)
„*Kalokagathia* din supermarket“

argument

Nu putem trăi fără bunăvoință și dragoste

DILEMA VECHE
Bunătate, că-i mai bună decît toate

Bunătatea e una dintre temele care nu se demodează niciodată. E o oglindă în care ne privim sau, din contra, care ni se pune în față de către ceilalți. Cum se poate măsura? Cînd facem gesturile potrivite, cît de generoși ne imaginăm că sîntem și cum ne percep ceilalți?

Cît de actuală mai e parabola bunului samaritean, în lumea pragmatică în care trăim și unde ne situăm între „a avea“ și „a da“? O fi semn de înțelepciune să împarți cu ceilalți și să ajuți sau, din contra, unul de slăbiciune?

M-a interesat subiectul în multiplele lui declinări și am făcut în acest număr de revistă o arhivă semantică a cuvîntului „bun“: fie că este vorba despre un profesor bun, de poezia adevărată, de bunătățile pe care ni le dorim în farfurie, de nevoia copiilor de a citi povești cu final fericit, în care binele învinge, de un cuvînt cald, spus exact cînd trebuie, sau de ce ingrediente filozofice intră într-o viață bună. Reprezentarea bunătății e diferită și ea, așa că pentru unii e o sobă caldă, pentru alții are forma unei plăcinte sau pur și simplu a unei mîini întinse, care te ajută cînd o plasă plină ți se rupe și toate lucrurile se împrăștie pe jos.

Apoi, nu cred că putea fi un subiect mai potrivit ca să începem un nou an decît acesta. În care să ne gîndim la cei care au fost într-un anumit moment, cînd aveam mare nevoie, lîngă noi și le-am simțit susținerea și ajutorul concret. Nu putem trăi fără să avem parte de gesturi de bunăvoință și de dragoste. Și de a le face pentru ceilalți. Din această întîlnire a gesturilor, a faptelor, ne găsim echilibrul și forța de a merge mai departe. Căci, pînă la urmă, să nu uităm că iubirea adevărată presupune atît de multe lucruri: „Dragostea este îndelung răbdătoare, este plină de bunătate, dragostea nu pizmuiește, dragostea nu se laudă, nu se umflă de mîndrie, nu se poartă necuviincios, nu caută folosul său, nu se mînie, nu se gîndește la rău, nu se bucură de nelegiuire, ci se bucură de adevăr, acoperă totul, crede totul, nădăjduiește totul, suferă totul“ *(Noul Testament*, Corinteni, 13, 4-13).

Vă doresc un an în care să aveți parte, pe lîngă tot ce vă doriți, de multă bunătate! (**Ana Maria Sandu**)

Cititori, fiți ascultători! În fiecare joi, de la ora 18, la emisiunea Timpul prezent.
O dezbatere pornind de la Dosarul revistei Dilema veche, *moderată de Adela Greceanu și Matei Martin.*
Ne puteți asculta pe frecvențele Radio România Cultural sau online la www.radioromaniacultural.ro.

Vlad STROESCU

Știința altruismului autentic

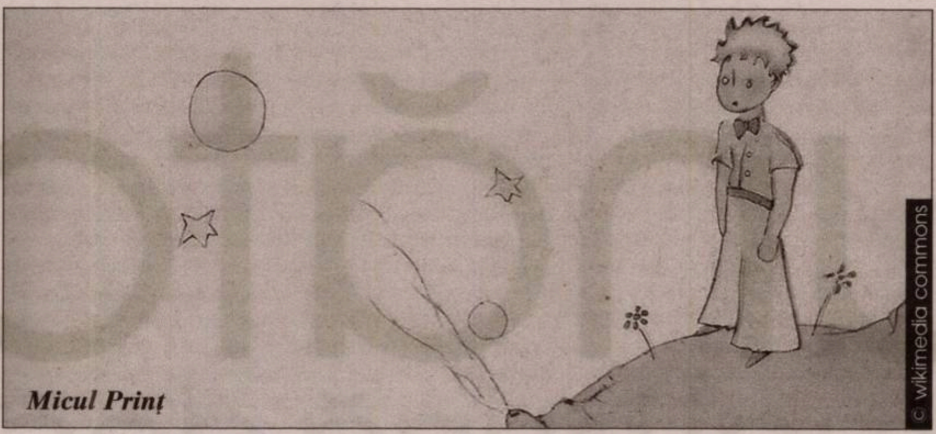

Micul Prinț

© wikimedia commons

În romanul andaluz *Hayy ibn Yaqdhan,* Ibn Tufail ne vorbește de un copil cu un nume simplu și esențial (Viu, fiu al lui Treaz), părăsit pe o insulă, în sînul naturii, înconjurat de animale. Petrece aici primii treizeci de ani din viață fără să vadă oameni și fără le ducă lipsa. Învață graiul și obiceiurile animalelor, ceea ce îl face să le iubească și să le respecte, cum orice lucru viu merită iubit și protejat; învață să citească în stele și deduce existența unui plan mai mare decît aparențele. Deslușește toate lucrurile bune și adevărate despre viață. Pînă să se reîntîlnească, în sfîrșit, cu omenirea, e deja înțelept și bun, fără vreun maestru și fără să fi deschis vreo carte.

Există un paradox și o umbră în optimismul nețărmurit al acestei alegorii atît de potrivite luminii spiritului arab de secol XII. Optimism, pentru că e o demonstrație a faptului că bunătatea poate fi învățată: omul o poate afla, împreună cu toate marile adevăruri, de unul singur, și pentru asta nu trebuie decît să observe natura din jur și stelele de deasupra-i. Nici nu are nevoie să se sprijine pe umerii uriașilor înțelepciunii trecute. Umbră, pentru că, după Ibn Tufail, e nevoie să stai departe de oameni ca să devii cu adevărat unul. Viu-fiul-lui-Treaz nu ar fi învățat atîtea dacă ar fi trăit printre semeni. Paradox, pentru că *oamenii sînt așadar singurul obstacol în calea propriei lor înțelepciuni și bunătăți*.

Avînd în vedere că cei mai mulți dintre noi nu ne trezim și nu creștem într-un paradis, avem vreo șansă să învățăm să fim buni? Există bunătate inerentă în noi, pe care putem conta, pe care ne-o putem crește și apăra cum își creștea Micul Prinț roza, astfel încît să își deschidă floarea mai tîrziu?

Și, de fapt, ce înseamnă bunătate? Revenind la Ibn Tufail, bunătatea și înțelepciunea nu sînt doar dependente una de alta, ci sînt sinonime, împart o definiție: amîndouă sînt priviri către ceea ce se află dincolo de granițele propriilor nevoi, pofte și instincte. Înțeleptul e interesat de stele, chiar dacă nu le va putea niciodată atinge; omul bun e interesat de seamănul său, chiar dacă nu are nici un beneficiu din acest interes. Bunătatea implică altruism, o noțiune în privința căreia putem fi, cu o oarecare dreptate, sceptici. Poate fi omul cu adevărat altruist dezinteresat? E ușor să spui că nu, că de fiecare dată cînd facem un gest altruist sîntem condiționați de pedeapsă sau de recompensă; chiar și atunci cînd acestea nu sînt legiferate sau materiale, ne recompensează propriul creier cu o infuzie de endorfine, opiul endogen al organismului, producîndu-ne o euforie emoțională, acel *warm glow* sau *helper's high* de fiecare dată cînd sîntem buni. Această idee, numită *egoismul psihologic,* e destul de depresivă, tipică atmosferei decadente de sfîrșit de secol XIX, din care s-a născut. E foarte trist să crezi că omul, printre ai săi, nu poate fi bun decît dacă e forțat sau plătit.

Pare, de asemenea, să fie și fals. Cercetarea științifică serioasă a altruismului a prins aripi de la al doilea război mondial încoace. Aș vrea să amintesc doar cîteva exemple printre foarte multe. Într-o carte minunată, *Unto Others,* filozoful Eliot Sober și biologul David Wilson fac o demonstrație matematică a faptului că altruismul psihologic nu doar că există, ci este explicabil evoluționar. În științele politice și economice, James Andreoni folosea în anii '90 teoria jocurilor (cum e „dilema prizonierului“) pentru a arăta cît de mult cooperăm, iar rezultatele lui nu se pot explica dacă nu acceptăm o măsură serioasă (20%) de altruism dezinteresat. Conform legii lui Hamilton, altruismul se manifestă ușor față de membri apropiați sau înrudiți ai grupului social din care facem parte. Cu toate astea, există în lume oameni – rari, e drept – care par să fie predispuși spre altruism chiar dacă nu se înrudesc în nici un fel cu cei pe care îi ajută și nu au absolut nici un beneficiu secundar din asta. Soții sociologi Samuel și Pearl Oliner, în cartea lor *The altruistic personality: Rescuers of Jews in Nazi Europe,* identifică o trăsătură aparte a personalității acestor oameni și o numesc *extensivitate*. În secolul nostru obsedat de psihopatie și de trăsături negative ale personalității (narcisicul, b*orderline*-ul, schizoidul etc.), uităm că există și trăsături pozitive, care ne predispun spre bunătate. Închei prin a-l menționa pe campionul absolut al ipotezei altruismului psihologic, Daniel Bateson, care, bazîndu-se pe decenii de experimente psihologice și pe vaste cercetări neurobiologice, e convins că omul poate fi autentic altruist, fără subterfugii, pretexte și explicații. Omul poate fi fundamental bun, iar Bateson identifică și populațiile neuronale responsabile cu bunătatea. Mai precis cu empatia, pentru că Bateson spune că baza altruismului omenesc este capacitatea lui de a resimți complex (cognitiv, imaginativ, afectiv) trăirea seamănului său (ipoteza empatie-altruism).

Anumite părți ale empatiei sînt înnăscute, bazale, moștenite, și nu le putem modifica cum vrem noi. Toți ne simțim rău cînd vedem un om rănit, căzut pe stradă. Mulți dintre noi vom întoarce privirea, ca să ne protejăm de propria empatie afectivă. Nu ne putem însă ascunde de propriile emoții, și orice specialist al sănătății mintale vă va spune că nimic bun nu a ieșit vreodată din sentimente reprimate. Putem însă să luăm materia primă a empatiei și să facem efortul de a o pune în cadrul ei cognitiv. Ne putem folosi imaginația și „organul teatrologic“ pentru a pune în scenă viața altuia, jucînd noi înșine diverse roluri. Să fii bun, printre oameni, dincolo de *mindfulness*-ul înțelept al lui Viu-fiul-lui-Treaz, e asemănător cu a scrie o poveste. E un act de creație. Nu e ușor, dar se învață, ca orice înțelepciune. E o lecție care ne va lua toată viața ca să o stăpînim.

***Vlad Stroescu** este psihiatru.*

Romanița CONSTANTINESCU

Un profesor bun este o figură modestă

Mă bate un gînd: ce-ar fi dacă pentru o vreme am înlocui profesorii cu doctori? Doctorii sînt poate mai ambițioși, răspund de viață și de moarte, ethos-ul lor izvorăște din această urgență. De ce nu, așadar? Pînă la urmă, chiar dacă ignoranța nu e o maladie, ea îmbolnăvește totuși și spiritul, și trupul, uneori cu consecințe letale. Medicul, mai mult decît profesorul, s-ar zbate din toate puterile, patetic, nu-i așa, să-și scape învățăceii din ghearele prostiei, ale slabei judecăți și inculturii, așa cum luptă să-și salvează pacienții de la durere și de la moarte. Un moment! – mă veți întrerupe. Nu e foarte sigur că medicii fac o mai bună figură în calitate de educatori. Deși e simțitor în interesul lor să asculte de medici, pacienții, știut lucru, n-o fac uneori decît atunci cînd e cam tîrziu. Și iarăși lucru cunoscut: prostia nu doare, ca să te duci cu ea la doctor. Poate totuși nu e o idee bună să pui pe medici în locul profesorilor, deși nu e o idee nouă, căci ne bîntuie de vreo 150 de ani. De pe la mijlocul secolului al XIX-lea se cerea în varii țări profesorimii să vegheze precum medicul și la sănătatea fizică, și la cea sufletească sau intelectuală a elevilor. Patetic și ultimativ, firește: profesorul ca medicul!

Cu toții continuăm să avem așteptări mari de la cinul profesoral. În fond, în fața Universității din București, la kilometrul 0 al Capitalei și al patriei stau Învățătorii națiunii: Gheorghe Lazăr, Spiru Haret și Ion Heliade Rădulescu. Printre siluetele serene ale acestora, Mihai Viteazul pare un elev mai degrabă neascultător. Kogălniceanu e ceva mai departe, iar I.C. Brătianu a revenit abia recent în rondul din Piața Universității. Trecutul nu garantează în sine nimic, viitorul națiunii e școala ei.

Că dascălii fac apostolat e iarăși lucru de mult cunoscut. Dar oare nu se cere prea mult de la ei? E drept să apese atît pe umerii unor oameni cu puține mijloace și care adesea se bucură de puțin sprijin și chiar de și mai puțină considerație? Ce poate să fie în sufletul unei tinere profesoare sau al unui tînăr profesor care crede sincer că de ea sau de el depinde cu asupra de măsură binele societății viitoare? Fața cu vicisitudinile de tot felul, nu vor fi ei lesne dezamăgiți și cuprinși de blazare?

Mă număr printre cei care cred în puterea educației, dar nu în cuvintele mari, sforăitoare, care ne împiedică de fapt să ne împlinim menirea. De la profesori ar trebui să se ceară mai puțin ca să poată da ei mai mult. Un profesor bun nu este un Mihai Viteazul al sistemului, ci o figură modestă, printre alții, un om care își face relaxat, mulțumit și onest meseria. Am să dau exemplul german. În Germania, de la profesor nu se cere „să dea totul“. Învățămîntul secundar este organizat în mai multe forme, funcție de capacitățile și dorințele elevilor și ale părinților lor: există un parcurs care se termină cu clasa a XII-a și examenul de bacalaureat, dar există și un parcurs cu doar zece clase și un examen terminal corespunzător sau un parcurs de opt sau de nouă clase. Diferențierea se face începînd cu clasa a V-a. Bineînțeles că este oricînd posibilă continuarea școlii la o formă superioară, dar mulți absolvenți aleg cariera profesională după parcursul școlar scurt, urmînd bune școli de meserii. Cam o treime dintre elevii germani merg la liceu, o treime merg la școala de zece clase, restul în celelalte tipuri de școli. Universitatea îi formează numai pe profesorii de liceu, adică pentru acel parcurs școlar începînd cu clasa a V-a (și la noi pe vremuri numită clasa I de liceu) și care se încheie cu examenul de bacalaureat. Toți ceilalți profesori sînt formați de către institutele pedagogice, ei specializîndu-se mai cu seamă în metode de predare adaptate. În felul acesta, profesorul nu e nici rupt între responsabilitățile sale atît de diferite în clasă, nici frustrat de vitezele și capacitățile deosebite de învățare ale elevilor săi. Fiecare poate să ceară foarte mult de la elevii săi, dar nu imposibilul și să fie mulțumit cu ce a dat.

Tot astfel, în învățămîntul superior, nu se cere în Germania tuturor cadrelor didactice să facă și cercetare. Unele dintre acestea nici nu au titlul de doctor. Cînd am venit la Heidelberg am cerut administratorului, care pregătise plăcuța cu numele meu pentru ușa biroului, să scoată titlul de doctor pentru că nici colegii mei nu îl afișaseră pe ușă pe al lor. Spre surprinderea mea, administratorul mi-a spus că aceștia nu aveau un asemenea titlu. Ei aveau numai atribuții didactice. Or, și în învățămîntul superior românesc se cere totul, de unde și sentimentul timpuriu al ratării pentru oameni cu competențe de vîrf, în fond, sau rateurile adevărate, în avîntul pseudo-cercetării sau în tentative de fraudare. Un profesor bun este un om foarte prezent la ore, dar și în recreație față de tot felul de așteptări abuzive.

***Romanița Constantinescu** predă limba și literatura română la Universitatea din Heidelberg.*

DILEMA
Bunătate, că-i mai bună decît toate

Radu VANCU

Poezia bună

Poezia bună trebuie să fie deopotrivă *poezie* și *bună*. Trebuie să fie, adică, deopotrivă o specie a poeziei și una a bunătății. Ca poezie, ea trebuie să fie limbaj intensificat; ca formă a bunătății, ea trebuie să fie suflet intensificat – atît de intens, încît te schimbă pentru totdeauna după ce faci experiența ei (așa cum bunătatea radicală te lasă întotdeauna altfel decît te-a găsit).

Bineînțeles, asta nu vrea să spună că poezia trebuie cu necesitate să vorbească despre bine, să fie o dirigintă sau un moralist public seminarizînd pedagogic lumea cu exemple extrase exclusiv din registrul binelui roz bombon. Ba poate chiar dimpotrivă: la fel ca scolastica, poezia poate că e mai eficientă atunci cînd își descrie în registru negativ obiectul, atunci cînd spune *ce nu este,* cînd vorbește despre bunătatea retrasă din lume – cu avantajul decisiv că, spre deosebire de teologi, poeților li se cere să nu aspire spre general, ba chiar dimpotrivă, să vorbească pe cît posibil despre individualul lor, despre stigmatele lor personale, despre ce îi vulnerează.

Despre cum ceea ce îi intensifică e, adesea, și ceea ce îi distruge. Despre cum absența bunătății e catastrofa majoră pe care o constată.

Cînd Dante îl întreabă uluit pe Vergiliu, cel întors din împărăția morților printre cei vii: „Dar tu de ce te întorci la toată suferința asta?“, poetul admite fără echivoc că lumea morților e infinit preferabilă lumii celor vii, la care e un scandal și o neghiobie să revii după ce ai reușit să te eliberezi de ea. Cînd Eminescu, practic un puști încă, notează: „Toate au trecut pe lume, numai răul a rămas“, înțelegi că post-adolescentul de 20 de ani e bătrîn cît istoria pe care o rezumă în marele lui poem; și că, din post-istoria lui, e în măsură să constate că absența bunătății e catastrofa majoră a istoriei. Cînd Baudelaire se roagă Seniorului din ceruri să îi dea forța și curajul să își contemple inima și corpul fără dezgust, ce admite în antifrază poetul e că tocmai această substanță *bună* e absentă din dezgustătoarea lui inimă, din dezgustătorul lui corp. Cînd Celan spune că, orice cuvînt am rosti, îi sîntem datori distrugerii, admite că poezia e întotdeauna documentarea unei distrugeri; că poezia e, așadar, deopotrivă istoria distrugerii și a celor distruși. Cînd, în fine, ca să nu lungesc prea mult lista asta a probelor poeziei împotriva istoriei (care e, în fond, infinită – fiindcă poezia e, în întregimea ei, tocmai o colecție de probe împotriva istoriei), Louise Glück spune: „Nu mă asculta, inima mea a fost făcută țăndări – nu văd nimic obiectiv“, înțelegem că ea spune, tot în antifrază, exact contrariul: că ea vede totul tocmai fiindcă inima ei a fost făcută țăndări; că e rostul poetului să vadă în locul nostru, în locul ochilor și inimilor noastre făcute țăndări. Și că tocmai de aceea putem avea încredere în poezie: fiindcă, într-o istorie a cărei lipsă de bunătate tinde să ne facă pe toți țăndări și să ne reducă pe toți la o colecție de ruine umane, poezia e convinsă că bunătatea există. Oricîtă răutate ar avea istoria, oricît de sistematic ruinează ea umanul, poezia nu uită că bunătatea există. Și că frumusețea e tocmai urma lăsată de bunătate în trecerea ei prin lume.

Poezia e substanța de contrast a istoriei. Îi documentează patologiile; îi enunță și denunță bolile și leziunile; îi indică necontenit răul – și, implicit, postulează că bunătatea există. Pentru asta, poezia folosește frumusețea ca pe un *marker* esențial; toate constelațiile enorme de imagini acumulate în cele vreo patru mii de ani de poezie, în toate culturile și în toate limbile, nu spun decît asta: chiar dacă istoria e o oroare, bunătatea există – și frumusețea e urma trecerii ei prin lume.

Că e atroce ca unei asemenea cantități de oroare să îi corespundă o asemenea cantitate de frumusețe – și asta e deopotrivă de adevărat. Și, într-un fel straniu, poezia se simte vinovată de asta. De aici revolta ei periodică împotriva frumuseții. De aici furia cu care, din cînd în cînd, poezia se întoarce asupra ei înseși – și își neagă dreptul la existență. E barbar să scrii poezie după Auschwitz, a spus Adorno în 1949; e imoral să mai crezi în frumusețe după ce oamenii au fost transformați în ruine umane. Iar Rothko a refuzat, cam în aceiași ani, să mai picteze chipul uman – fiindcă omul e animalul care a făcut posibil Holocaustul. Rothko a ales să pedepsească pictura cam în același fel în care Adorno a ales să pedepsească poezia: negîndu-i dreptul moral de a mai reflecta omul.

Sigur, e la fel de adevărat că Rothko a continuat să contruiască în pînzele lui suflet intensificat – chiar dacă a mai refuzat să ilustreze corpuri umane. După cum e la fel de adevărat că, în 1966, în *Dialectica negativă,* Adorno și-a luat înapoi blamul – și a admis că poezia e dreptul inalienabil al omului de a țipa sub tortură. Nu numai că barbaria nu anulează dreptul moral al poeziei de a exista – ci, dimpotrivă, poezia e ceea ce mai rămîne din om după ce omul a fost distrus. Ea e demnitatea salvată a omului – după ce el a fost redus la o ruină.

De fapt, „redus“ e un cuvînt greșit aici: tocmai asta spune poezia: omul poate fi distrus – dar el nu poate fi redus. Iar frumusețea lui nu poate fi diminuată.

Așa recunoști poezia bună: e cea care intensifică lumea cînd o citești. Chiar și cînd lumea e doar o ruină. Chiar și cînd sufletul tău ți se pare aproape o ruină.

De fapt, mai ales atunci.

***Radu Vancu** este scriitor.*

Bogdan TĂNASE

Cei care scot săgețile

Reprezentările Sfîntului Sebastian vindecat de către îngeri, fie că e vorba de tabloul lui Giovanni Baglione, unul dintre emulii lui Caravaggio, fie că e vorba despre cel al lui Rubens, pictate în același secol, al XVII-lea, surprind forme ale bunătății: îndurare, compasiune, blîndețe. Inocența tămăduitoare și protectoare din gesturile foarte delicate ale îngerilor, care scot săgețile din corpul sfîntului, într-un cadru care pune laolaltă echilibrat realismul și miraculosul, era, ne spun istoricii artei, un mod nou a reprezenta angelitatea ca formă a bunătății într-o lume încărcată de necunoscute și spaime.

Mi-am adus aminte de aceste reprezentări anul acesta, după moartea bunicii mele paterne. Obișnuia să îmi spună înainte de culcare cîteva basme care se repetau și de care nu mă plictiseam niciodată. Într-una din acele nopți, un gînd neliniștitor mi-a populat mintea de copil: că viața aceasta are un sfîrșit, că nu sîntem ne-muritori. Ca în cazul tuturor copiilor care trec prin acest gînd la acea vîrstă fragedă, spaima care îmi invadase mintea era copleșitoare și mă ținea în acel moment departe de vocea semiadormită a bunicii. M-a simțit neatent. „Ce faci de ești așa agitat? La ce te gîndești?“, m-a întrebat cînd aproape o credeam adormită. După ce i-am spus, s-a ridicat în capul oaselor și mi-a spus cu o voce cît se poate de blîndă: „Nu te mai gîndi la asta acum. În orice situație ai fi, e un înger care te va păzi mereu, chiar și atunci cînd nu te aștepți. Mai bine fii atent la basm, că nu degeaba ți le tot zic. Să știi că poți spune și tu o poveste cuiva. Sau să ți-o zici ție. Și acum stai să te învelesc ca lumea, să nu te ia frigul“, a adăugat rîzînd, cu rîsul ei vital.

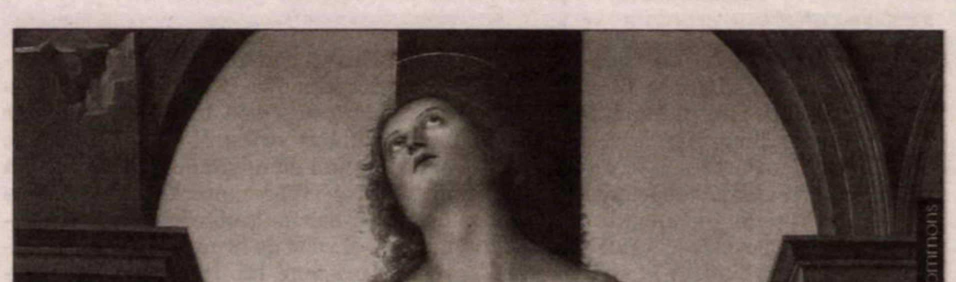

© wikimedia commons

De atunci, cred, am rămas cu ideea aceasta că a ști să spui o poveste înseamnă în primul rînd să știi să spui o vorbă *bună* cuiva. Nici exemplul bunicilor materni nu era departe de gestul blînd al bunicii paterne. În serile de iarnă, cînd mergeam la ei în vacanțele școlare, asistam fascinat cum bunicul patern îi povestea soției lui ultimele capitole din cartea citită, ca să le mai treacă din oboseală. În aerul comod și simplu al camerei lor, cuvintele umpleau foarte liniștitor spațiul dintre ei. Ca și în cazul poveștilor spuse de bunica mea paternă, și în cazul celor astfel ascultate mă atrăgea vocea care se calma pe măsură ce ritmul poveștii continua. Tonul vocii, liniștea limbajului. Limbajul care, așa cum zice Roland Barthes, ne „interesează pentru că rănește sau seduce“.

Dar limbajul nu are această forță în afara factorului uman. Marile narațiuni (fie că e vorba de basme, de texte sacre sau de ficțiuni complexe), spune Richard Kearney în *Despre povești,* au această putere: de a încerca să răspundă „unor mistere insondabile – deopotrivă fizice și metafizice“, de a oferi „nu doar alinare în fața întunericului cotidian, ci și plăcere și încîntare: puterea de a face liniște într-o încăpere, de a ne face să ne ținem respirația, de a face inima să bată mai tare doar la auzul simplei formule «a fost odată ca niciodată»“. În fața unor spaime, dureri sau injustiții, personale sau colective, marile narațiuni au forța bunătății pentru că te fac să revii la ele ca o formă de liniștire. Sau cum spune romanciera indiană Arundhati Roy: „Marile Povești sînt acelea pe care le-ai auzit și vrei să le auzi din nou. Cele în care poți intra în orice punct și pe care le poți locui confortabil. Nu te dezamăgesc cu sentimente și finaluri înșelătoare. Nu te surprind prin neprevăzut. Sînt la fel de familiare cum este casa în care locuiești. Sau mirosul pielii iubitului tău. Știi cum se termină, și totuși asculți de parcă nu ai ști. Așa cum, deși știi că într-o zi vei muri, trăiești de parcă așa ceva nu s-ar întîmpla. În Marile Povești știi cine trăiește, cine moare, cine găsește dragostea și cine nu. Și totuși vrei să știi din nou. În *asta* constă magia și farmecul lor“.

Poate de aceea și marea literatură e mare. Acolo e secretul bunătății ei, nu doar în sensul estetic. Secretul de a fi scrisă de „oameni încăpători pe dinăuntru“, așa cum blînd zice naratorul din romanul *Inocenții* al Ioanei Pârvulescu, secret care nu poate fi dezvăluit decît tot unor astfel de oameni. Sau pentru că încearcă, generos, de fiecare dată, să o facă cu oricine. Aceste narațiuni sînt bune nu doar pentru că au un limbaj atrăgător (cît de înșelător poate fi uneori, cum știm). Ci pentru că au forța bunătății de a reprezenta *punerea în locul celuilalt,* cel mai greu și cel mai folositor exercițiu al bunătății. Poate nu e deloc întîmplător, în ordinea reală, dar și miraculoasă a lumii. Una din rugăciunile foarte puternice pe care le-am citit îi aparține unui foarte mare scriitor și unui om foarte neliniștit, Lev Nikolaevici Tolstoi: „De fiecare dată cînd stau de vorbă cu un om, ajută-mă să mă văd pe mine în el“.

Cuvintele *bune*, din marile sau micile povești, în tonurile marilor scriitori, ale prietenilor sau ale unor necunoscuți, sînt angelice pentru că merg pe acest drum al empatiei. Scot săgețile durerii pricinuite de moartea cuiva drag, de tristețea unei despărțiri, de furia unei nedreptăți, de spaima de necunoscut. Te pot face să uiți chiar și o ratată poveste de iubire care poate a început la miezul nopții printr-o conversație pe un *chat* de socializare cu „Spune-mi o poveste“. Nu e ușor să vorbești despre bunătate. E, sigur, mai ușor să o asculți.

***Bogdan Tănase** este lector universitar la Facultatea de Litere, Universitatea din București.*

„Mi-e groază de cum arată lumea în absența ei”

anchetă

Să vorbești despre bunătate e mereu greu. De asta am formulat de nenumărate ori întrebările pentru invitații mei. Pînă la urmă am ajuns la varianta asta: „Ce înseamnă bunătatea pentru dvs.? Cînd ați simțit că cineva a fost bun cu dvs.?“. Poate fi un fel de sobă, o putem evalua, seamănă cu o plăcintă, alteori e de-o simplitate dezarmantă sau apare atunci cînd o pungă plină se împrăștie pe jos.

■ Teodor DUNĂ, poet

Pentru că nu îmi mai amintesc prea multe despre oameni și bunătatea lor, voi vorbi despre sobe. Despre cum, uneori, cineva se transformă, brusc, dintr-un impuls natural al căldurii, într-o sobiță. Și oricît de frig îi este zilei pe care o traversezi, oricîte lăzi frigorifice sînt atunci prin jurul inimii, sobița aceea cu voce și ochi începe să încălzească, să dezghețe ceva. Atunci ți se îndulcesc banchizele de sub piele. Și lîngă sobița care dogorește ești ca pe un vîrf de munte de unde se vede (cum se spune cînd nu poți zice altceva) foarte frumos. Și începi să semeni cu ceea ce te înconjoară, începi să fii și tu puțin dintr-o sobiță. Atunci ai senzația că nu e trist printre oameni. Că nu e degeaba printre formele astea tot mai ciudate de lume. Că – oricît de rar și oricît de puțin – tot merită. Pentru că sobița nu vrea nimic, nu cere nimic, nici măcar nu știe că dogorește. Nu ține să-ți arate că ea e căldura. Doar este. Și asta o face, într-adevăr, o sobiță care n-ar ști să spună că bunătatea e felul de a rămîne copii al oamenilor mari – dar, într-un fel, ai simți asta.

■ Katia PASCARIU, actriță

Mi-ar fi plăcut ca acest cuvînt să nu existe – să fie starea de fapt a lucrurilor, pentru care să nu avem nevoie de un nume distinct, să fie norma, nu excepția, să fie gestul curent. Cred că e diferită de fericire, în sensul că o percepi mai degrabă cînd e – de multe ori te surprinde, dar poate fi și previzibilă, poate fi necesară sau poate fi excesivă și angoasantă. Cred că e musai să o vedem din perspectiva ambelor părți – emițător și receptor. Așa o putem evalua, așa o putem cîntări – reperele sînt vagi și depind de la situație la situație, e relativă și fluidă, chiar dacă avem o serie de standarde general acceptate. Eu simt bunătate des în preajma mea, încerc să o cultiv pentru că mi-e groază de cum arată lumea în absența ei. De curînd, cineva a fost bun cu mine pentru că m-a lăsat în viața lui, mi-a dat mîna și am simțit încredere, și drag, și ascultare, și cooperare. A căuta armonia cu cineva împreună implică multiple exerciții de bunătate – repetate, necondiționate, altruiste.

■ Corina SÎRGHI, cîntăreață

Bunătatea are formă de plăcintă, doar cineva foarte bun la suflet poate face dintr-o plăcintă o operă de artă, așa arată jumătate din bunătatea bunicii mele, își pune sufletul pe o tavă ruginită în colțuri. Cîteodată bîrfește, cîteodată este invidioasă, Necuratul o mînă la rele, iar ea mai cade în capcana lui uneori. Dar apoi se așază în genunchi, deschide cartea de rugăciuni și încearcă să-și spele toate păcatele. Nu știe, însă, că toate păcatele îi sînt spălate de lacrimile care curg, zilnic, de dorul copiilor. Ea zice că se culcă cu dorul în sîn și se trezește cu el tot acolo, dar mai mare. Dorul înseamnă bunătate. Să duci vecinilor o felie de plăcintă pe o farfurie acoperită de un șervețel înseamnă tot bunătate. Bunătatea vine din lucrurile mărunte pe care noi, deseori, nu le vedem.

■ Andrei MĂCEȘANU, ilustrator

Bunătatea e extrem de simplă și, cu puțin efort și exercițiu, ar trebui să ne fie accesibilă. Bunătatea e ceea ce face ca lucrurile să nu se destrame, ci, mai curînd, să meargă înainte. La nivelul cel mai palpabil, aș zice că bunătatea ne face să ne acceptăm unii pe alții, indiferent de diferențele dintre noi; înseamnă deschiderea către celălalt și încercarea de a-i trata pe alții ca pe tine însuți.

> *„Am început să mă întreb dacă acel copil a existat cu adevărat.“*

Îmi vine să povestesc o întîmplare de acum mult timp cînd, pe la vreo treisprezece ani, mă întorceam acasă seara, tîrziu, cu bicicleta, și aveam o dispoziție extrem de proastă. Nu-mi amintesc exact de ce, dar cert e că nu eram atent la drum. A fost cît pe ce să intru într-o mașină, dar claxonul șoferului m-a făcut să frînez. De pe marginea drumului, un copil mult mai mic decît mine, apărut de nicăieri, m-a strigat, m-a întrebat dacă sînt bine și m-a sfătuit, cu foarte multă seriozitate, să fiu mai atent. La ani după aceea, deși amintirea s-a păstrat foarte clar în minte, am început să mă întreb dacă acel copil a existat cu adevărat.

■ Iulian POPA, scriitor

Într-o seară de ianuarie, veneam de la magazin cu o pungă supraîncărcată care, la jumătatea drumului, a cedat. Conținutul ei s-a împrăștiat neuniform pe asfalt, iar eu am trecut prin toate stările posibile, de la enervare pînă la un vag sentiment de jenă, la gîndul că din afară trebuie să fi părut nostim felul în care priveam la portocalele rostogolite pe jos. În dreapta mea, dintr-un grup de tineri care mă privesc compătimitor, se desprinde un băiat care avea o pungă similară cu a mea, mi-o oferă, ba chiar mă și ajută să strîng. Nu-mi spune nimic și nici nu îmi dă în vreun fel de înțeles că ar trebui să-i fiu recunoscător cu ceva. I-aș fi plătit-o, dar mulțumirile mele îi sînt deajuns și-și vede de drum mai departe alături de prietenii lui. Întîmplarea măruntă m-a făcut să mă gândesc că bunătatea se manifestă și prin gesturile de ajutor pe care le facem atunci cînd necunoscuți care au nevoie se așteaptă cel mai puțin și cînd mergem mai departe, fără nici măcar să ne spunem numele atunci cînd ne oferim ajutorul.

■ Alexandra COLIBAN, traducătoare

Acum mulți ani, eram singură la Viena, în duminica Paștelui catolic. M-am dus la un cinematograf unde rulau filme în limba engleză, nedublate și nesubtitrate, să văd *Pacientul englez*, de-abia lansat. După cîteva zile în care hălăduisem pe străzi și prin muzee, în publicul acela de anglofoni eleganți mă simțeam mai puțin singură. M-a emoționat tare filmul, finalul în mod special, și chiar mă pregăteam să-mi șterg lacrimile care-mi curgeau pe obraji, înainte să se aprindă luminile, cînd am simțit că mă ia cineva de mînă și mi-o strînge. Era doamna elegantă, cu păr alb, din dreapta mea, și ea cu lacrimi în ochi și cu cel mai cald zîmbet din lume. N-a fost nevoie de nici un cuvînt, ne-am ridicat apoi și am plecat, fiecare în drumul ei. Asta îmi vine să scriu acum despre bunătate: că nu e întîmplătoare. Că e un act de voință, o întrerupere în curgerea firească a lucrurilor, care marchează o întîlnire. Iar unul dintre lucrurile care mă sperie e că, fără bunătate, lumea ar arăta aproape la fel, timpul ar curge și ne-am vedea fiecare de drum, fără să avem habar ce lipsește.

■ Cristina HERMEZIU, jurnalistă și scriitoare

Fapte bune, un decalog. Să nu fie pentru familie, să fie pentru străini. Să fii prost de bun conștient, nu naiv (Lazarro Felice e bun pentru că e inocent, răspunde adolescentul casei, pe care l-am întrebat despre personaje de film bune). Să nu fie la Crăciun. Să nu le contabilizezi. Să fie și pentru familie, nu numai pentru străini. Să fie întîmplătoare. Să nu le uiți niciodată. Să fie spontane. Să fie pe gratis. Să le tot povestești și lumina lor să nu scadă.

Pregăteam un mega-interviu cu Arielle Dombasle și m-am dus să-i văd spectacolul, la Crazy Horse. N-am stat pînă la final, am plecat la miezul nopții, să nu pierd ultimul metrou. L-am pierdut. Singură pe peron, l-am văzut cum se îndepărtează pe tunel. Ar fi trebuit să schimb trei metrouri și să-mi recuperez mașina la celălalt capăt al Parisului. În momentul acela de intensă singurătate a apărut pe șine un vagonet condus de doi muncitori care-și începeau rondul de noapte în echipa de mentenanță. S-au oprit în dreptul meu. În caruselul acela ciudat m-au purtat prin toate măruntaiele Parisului, schimbîndu-și traseul ca să ajung la stația unde îmi lăsasem mașina.

a consemnat Ana Maria SANDU

■ ■ ■

„Sîntem făcuți să trăim împreună, unii pentru ceilalți"

interviu cu Cristian IFTODE

Istoria generozității e lungă și complicată, așa că i-am propus lui ***Cristian Iftode,*** *conferențiar la Facultatea de Filozofie a Universității din București, director al Departamentului de Filozofie Practică și Istoria Filozofiei, și autorul cărții* Viața bună. O introducere în etică *(Editura Trei, 2021), o discuție aplicată despre cum ne găsim locul între „a avea" și „a da", între pragmatism și bunătate.*

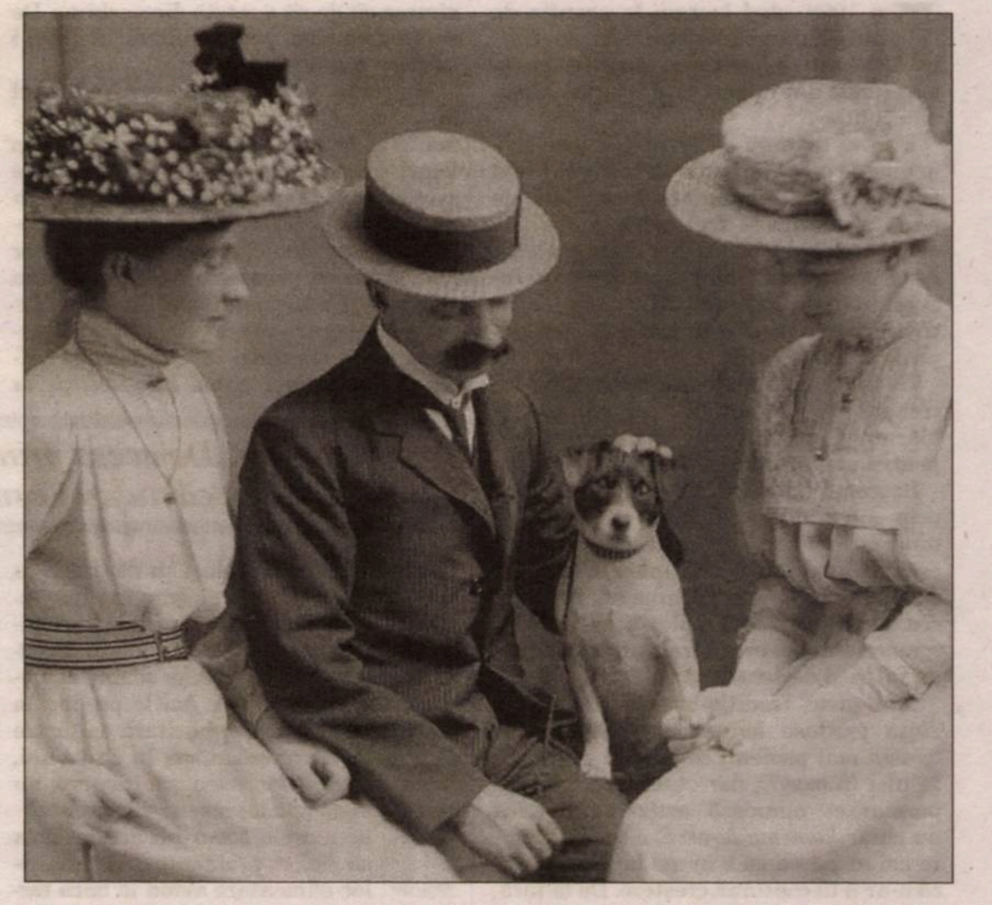

Cît de mare e istoria bunătății, filozofic vorbind? Cum ați spune-o pe scurt?

Sînt dintre aceia care caută să împletească filozofia cu istoria ideilor și arheologia conceptelor, așadar întrebarea cu privire la o istorie filozofică a bunătății e una teribil de ispititoare pentru mine. Voi rezista, însă, tentației de a însăila o narațiune ce ar ocupa întregul spațiu al interviului nostru, mulțumindu-mă cu evidențierea unui aspect în fond complementar unei abordări filozofice sau strict culturale a temei. Trebuie spus că orientarea dominantă în filozofia europeană, timp de atîtea secole, a presupus legitimarea moralității pe baza unui principiu transcendent, fie că era vorba de Ideea platoniciană de Bine, de Dumnezeu ca sursă supremă și garant al legii morale sau de Rațiunea pură ca surogat secular pentru divin. Asistăm, cel puțin în ultimele decenii și în condițiile unei imposibilități practice de a mai face filozofie morală relevantă azi fără a fi atenți la datele produse de biologie și neuroștiințe, la o *naturalizare* a eticii, prilej cu care devenim mai interesați ca niciodată și de o istorie *naturală* a bunătății. E vorba despre un întreg corp de cunoaștere în expansiune produs de etologie și sociobiologie, atestînd posibilitatea altruismului în regnul animal, nu doar în specia umană, și o înrădăcinare a valorilor morale fundamentale într-o empatie și un simț primar al corectitudinii pe care le putem întîlni, în anumite grade, și la rude ale noastre, de pildă la primate precum cimpanzeii și (mai ales) bonobo. Ar fi însă o teribilă greșeală să picăm în extrema cealaltă și să credem că moștenirea noastră biologică ar constitui un temei suficient pentru a rezolva provocările de tot felul, dilemele etice și complexitatea vieții noastre morale. În aceste condiții, resortul identității morale, mai simplu spus, dorința de a fi sau a deveni un anumit fel de persoană, una care face sau care *nu ar face niciodată* anumite lucruri, rămîne de cea mai mare importanță. Acesta e fundamentul care, încă din Antichitate, corela îngrijirea de sine și căutarea vieții bune cu stringențele traiului în societate și dorința de a fi drept cu semenii tăi.

> *„Resemnarea fatalistă e poarta deschisă indiferenței morale."*

Cum se împacă o reprezentare a vieții bune cu plăcerea de a face bine pentru celălalt / ceilalți?

E vital să poată fi corelate la modul cel mai direct. Filozofia morală modernă s-a axat pe corectitudinea morală în raporturile cu ceilalți, neglijînd cumva raportarea la sine a ființei umane și antrenamentul moral prin care ajungem, gradual, nu doar să facem cu mai multă ușurință ceea ce socotim că e bine, dar să resimțim și o reală bucurie interioară făcînd acest lucru, în locul unei rezistențe lăuntrice. Iar aceasta e tocmai puntea de legătură între orizontul vieții bune, presupunînd armonie sufletească, sentimentul împlinirii de sine, și judecarea noastră de către semeni drept oameni de nădejde în comunitate, apreciați pentru trăsăturile lor de caracter, nu doar pentru cîte o acțiune punctuală. Diagnosticul formulat pe vremuri de Nietzsche atesta această dublă criză a filozofiei morale moderne, de legitimare a valorilor și de motivare a indivizilor în a respecta regulile formulate pe baza valorilor moștenite din tradiția iudeo-creștină. Dar marea problemă o constituia subînțelegerea altruismului ca excluzînd orice formă de interes propriu, o înțelegere problematică din atîtea motive, *self-defeating,* cum spun englezii. Întoarcerea la vechiul tipar aristotelician de concepere a moralității, corelată cu datele din științe cu privire la modul în care e deja „setat" creierul nostru în materie de morală, cred că ne salvează din acest impas istoric. Cartea mea apărută acum o jumătate de an la Editura Trei, *Viața bună. O introducere în etică*, încearcă să fie o pledoarie în această direcție.

În ce fel se (re)scrie istoria noastră între „a avea" și „a da"?

Generozitatea rămîne una dintre virtuțile etice cardinale și un registru de probare directă a ipotezei altruismului din empatie. Astăzi știm, pe baza cercetărilor cu privire la „amorsare" *(priming),* că există o serie întreagă de coordonate situaționale care pot influența, pozitiv sau negativ, disponibilitatea noastră de a fi generoși. Cel mai important rămîne, însă, acest fapt: asigurarea creștină cum că „dăruind vei dobîndi" își găsește confirmarea în zona psihologiei experimentale, dovedind că *a dărui ne împlinește* ca ființe umane, ne aduce bucurie și conferă sens vieților noastre. Sîntem făcuți să trăim împreună, unii pentru ceilalți.

Poate conviețui pragmatismul lumii de azi cu ideea de generozitate?

Într-adevăr, e una dintre marile provocări ale timpului nostru. Pragmatismul e prevalent azi și în domeniul filozofiei, legînd în mod direct orice aport cognitiv de efectele sale în plan practic. Posibilele „aplicații" ale unei teorii ajung să legitimeze și să dicteze relevanța oricărei cercetări, ceea ce desigur că se poate întoarce chiar împotriva progresului în cunoaștere. Dar, în opinia mea, pragmatismul conduce la impas moral doar dacă e corelat cu individualismul acerb și ultracompetitiv, însă coexistă de minune și cu importanța acordată *echipelor* de cercetare, și cu redistribuirea mai echitabilă a bunurilor, și cu acțiunile caritabile.

Poți învăța să fii bun, te poți antrena pentru asta?

Aceasta e una dintre întrebările cardinale, care separă apele în istoria eticii. E cred că la fel de adevărat cum este faptul că identitatea personală se configurează de la bun început într-un spațiu moral, pe o hartă cu repere valorice de ordin etic, este și acela că nimeni nu se naște subiect etic, ci *devine* astfel, dacă știe cum să se îngrijească de sine însuși. Iată de ce acord atîta importanță, pe urmele lui Foucault, noțiunii de *subiectivare* etică și chiar de autocreație, adică procesului de constituire a sinelui ca subiect practic și reflexiv al unei conduite de viață. „Plierea" noastră pe niște reguli de conduită se cuvine să meargă mai departe de respectul formal, dacă vrem să rezistăm în situații în care lăcomia sau ambițiile noastre de putere nemăsurată par să se sustragă oricăror sancțiuni publice. Regulile trebuie să fie încorporate, „metabolizate" ca reflexe motivațional-atitudinale generînd stabilitate exemplară în conduită. Educația morală e cea care continuă și potențează impulsurile noastre naturale de bunătate, generozitate sau întrajutorare. În aceste condiții, marele pariu al eticii virtuții e tocmai posibilitatea exersării și convertirii înclinațiilor naturale lăudabile în trăsături de caracter propriu-zise, presupunînd exersarea zilnică a atenției, a empatiei, a discernămîntului. Da, bunătatea se învață, și nu doar de ochii lumii, însă e un proces care solicită timp îndelungat și eforturi permanente, mult după „cei șapte ani de-acasă". La polul opus, simțul moral se poate atrofia, dacă ne obișnuim cu derularea zilnică a știrilor despre catastrofe de mediu, nedreptăți strigătoare la cer, impostură și lipsă obiectivă de șanse. Resemnarea fatalistă e poarta deschisă indiferenței morale, în timp ce distribuirea și delegarea răspunderii morale altora constituie drumul sigur în această direcție.

Parabola bunului samaritean mai e de actualitate?

Parabola despre ajutorul pe care ți-l oferă străinul, mai curînd decît cel de-un neam cu tine, e mai de actualitate ca oricînd, într-o eră a bulelor și camerelor de ecou ce atestă revitalizarea tribalismului și a moralei „închise", făcînd extrem de delicate și discuțiile despre suveranism. Să nu uităm, în aceste condiții, nici de rezultatele cam jenante produse de un faimos experiment de psihologie morală condus în 1973 de Darley și Batson la Seminarul teologic de la Princeton, cînd mare parte dintre studenții la Teologie care se grăbeau să ajungă în sala unde urmau să predice chiar despre parabola bunului samaritean nu s-au oprit să ajute actorul îmbrăcat ponosit și întins pe culoar, văitîndu-se că a suferit o criză și cerînd ajutor... Lecția e să fim mereu conștienți de existența unui *decalaj* între ceea ce spunem că trebuie făcut și ceea ce facem efectiv în viața de zi cu zi.

Dacă ar fi s-o desfacem, ca pe o ceapă, cum mai arată o viață bună?

În cartea menționată mai devreme vorbesc despre un *triunghi* al vieții bune, însă metafora cepei ne ajută să evităm simplificările abuzive. Nu există viață bună fără un sentiment al *libertății* personale, convertind impulsul primar de a spune NU oricărei disciplinări impuse din exterior într-o autodisciplină asumată în cunoștință de cauză, singura cale prin care puterea obișnuințelor noastre reformate poate prevala asupra puterii circumstanțelor și presiunilor sociale de tot felul. Libertatea, iată o foaie a cepei. Trebuie să existe apoi *autenticitate,* și din nou aș vedea o tranziție de la un concept primar de autenticitate ca exprimare dezinhibată a presupusului sine „adevărat", către un demers de autostilizare a naturii noastre, fără a supralicita posibilitățile efective de autocreație. Iar apoi, desigur, e vorba de *fericire*, înțelegînd prin aceasta capacitatea antrenată de a echilibra polul hedonist al maximizării stării de bine cu acela aristotelician al proiectului de viață, de care depinde sentimentul reușitei personale, al împlinirii. Rămîne însă adevărat faptul că *nimeni nu poate duce singur o viață bună,* lucru ce corelează direct căutarea personală a fericirii cu capacitatea noastră de a face mai bună viața celorlalte persoane, ca și de a construi și menține *relații* umane durabile, de calitate, bazate pe respect, admirație și afecțiune mutuală.

interviu realizat
de Ana Maria SANDU

■ ■ ■

Florin DUMITRESCU

Kalokagathia din supermarket

În 1998, cînd lucram la agenția de publicitate care tocmai lansa *Untdelemn de la Bunica,* nu înțelegeam mai nimic din importanța istorică a momentului.

Primul deceniu de tranziție spre economia de piață aproape că trecuse. Piața românească era inundată de mărfuri „de afară“ fistichiu și strălucitor ambalate, avînd mai toate denumiri comerciale cu fason occidental. Chiar și producătorii români, conformîndu-se noilor mode, se întreceau să înregistreze mărci cît mai pline de *w*-uri și *y*-uri.

De unde pînă unde *untdelemn?* ne întrebam noi, „creativii“ cei sceptici și blazați. Cine mai știe arhaismul ăsta pentru ulei de floarea-soarelui?

Succesul lansării noastre ne-a luat prin surprindere. Lucraserăm bombănind bosumflați, siguri că pregătim un eșec. În realitate, participam, fiecare în cubiculul lui, la inaugurarea unei noi ere: cea a tradițio-brand-urilor, acele entități comerciale care evocă tradiții, zgîndăresc amintiri și declanșează nostalgii.

Mai toate tradițio-brand-urile reprezintă produse industriale sută-n sută (cine a mai pomenit ca bunica să prepare ulei în casă?), dar etalarea lor în supermarket mimează artizanalul, dacă nu chiar *homemade*-ul. E o tendință care azi ar părea că a ajuns la climax, dacă n-ar fi în continuă creștere. De la țară, de la vecinul, de la țața Floarea, din putina soacrei... Din Ardeal, din Bucovina, din vîrf de munte, din fundul curții cumetrei unchiașului etc., etc. Sînt puzderie și tot apar. Mai toate aceste produse ies de pe linii de producție moderne și performante. Dar mai toți consumatorii acceptă îngăduitori legenda de pe ambalajul cu ștergar rustic ca pe o promisiune a producătorilor că se străduiesc să aproximeze cît de cît o rețetă din vechime. De pe vremea cînd, printre altele, uleiului i se zicea untdelemn.

Mulțumit de rezultate, comanditarul ne-a comandat să extindem fieful fantasmatic al Bunicii cu o margarină, cîteva feluri de muștar și cîteva sosuri, printre care și unul zis „mexican“ (ei, da, deși în spot locuia la țară, Bunica era cosmopolită), pe care le pusese în producție. Iar mie, după ce primisem aplauze pentru sloganul *„Untdelemn de la Bunica* – Sărut mîna pentru masă“, mi s-a trasat găsirea unei denumiri de sub-brand. Astfel că am botezat gama *Bunătăți de la Bunica*. Foloseam același șir de trohei ca la *Untdelemn* și ca-n slogan; în plus, realizam o aliterație (cu figură etimologică) în particula *bun-*. Erau detalii de care atunci numai eu țineam seama în publicitatea românească. Azi le predau la cursuri de retorică publicitară ca pietre de temelie a argumentării. În cîțiva ani, gama *Bunătăților* avea să numere nu mai puțin de nouăsprezece sortimente!

> *„De aceea prinde acum la noi: pentru că nu mai e nimic bun în prezent!“*

Dar marele *boom* nu acesta avea să fie, ci proliferarea denumirilor alimentare avînd la bază termenii *bun, bunătate, bunătăți...,* pe care am declanșat-o fără voie. De cîțiva ani înregistrez tot mai des în comunicarea comercială forma *bunătățuri,* care exprimă, mai mult decît pluralitatea, abundența. E o întrecere și între sintagme precum *Ceva-Bun* (exprimînd simplitatea) și *Bun-de-Tot* (formă superlativă), folosite ca sub-brand-uri. Dincolo de superlativ nu poate fi decît excesul: „Prea bun, prea ca la țară“ este sloganul pentru *Covalact de Țară,* tradițio-brand-ul prin excelență, care a izbăvit definitiv ruralul în ochii consumatorului urban cel dezvrăjit și nărăvit.

Pînă și prețurilor, dacă sînt mici, nu le mai zice *mici:* sînt prețuri *bune!*

Cum se explică forța, succesul și potențialul încă neepuizat ale unor vorbe așa simple și modeste? Azi, în plină eră a consumului exacerbat, în care tot ce se vinde e musai să fie *super, hiper* și *mega...,* cum de ies în avantaj aceleași *bun, bunătate, bunătăți?*

Mai întîi că *bun* e vorbă cu vechime în ramură! Mărfurilor destinate consumului uman li se spune *bunuri*. Iar însuși termenul *bonus,* favoritul promoțiilor, este străbunul latinesc al lui *bun*. Și el vine cu o întreagă familie de merceonime, ca *Bonux, Bonita* sau (ehei, mai țineți minte?) *Boni-Bon...*

Și mai apoi polisemia. *Bun,* în raionul alimentar, înseamnă și gustos, și sănătos, și de folos; și spornic, și vrednic, și darnic... o ditamai *kalokagathia* publicitară. În fond, Bunica noastră din '98, pînă să aibă *Bunătăți*, avea *bunătate:* de la blîndețe la generozitate, de la perfecțiunea culinară la cea morală. Bucătăria ei din reclamă, acolo unde își întîmpina nepoțeii cu infinită *bunătate*, întruchipa un paradis pierdut al copilăriei premoderne, pre-consumeriste, un *illo tempore* după care tînjim nevindecați.

Într-un mai vechi interviu, Raluca Feher, cunoscută în branșă ca „mamă a fainoșagului“ și maestră a tradițio-brand-urilor, mi-a dat o explicație mai mult decît *bună* a modului în care nevoia de valori morale a contemporaneității e satisfăcută de fantasma țăranului (fermier, mic producător, depozitar al tradițiilor) din publicitatea românească: „Nu există nici un lucru bun pe care-l poți spune despre noi [românii], decît această [legendă a] țăranului român care este curat și respectuos și foarte de treabă... Și te tot întorci spre acea zonă, a curățeniei oamenilor bătrîni, care respectă tradițiile etc., față de ce se întîmplă acuma la noi în oraș, care e, chipurile, Sodoma și Gomora. (...) Măcar [țăranii] ăia par să fie ceva de care te poți lega. (...) Dacă vreau să-ți vînd o țuică, (...) îți spun că e țuică așa cum o făcea Bunicu', iar Bunicu' era un om care se pieptăna, își punea pălăria și care avea o curățenie și o decență ale lui, chiar dacă era sărac... Și știa niște lucruri și avea frica lui Dumnezeu... E o zonă de ancoraj pe care ți-o dă trecutul. Și de aceea prinde acum la noi: pentru că nu mai e nimic bun în prezent!“ (F.D., *Tradiții la superofertă*, Cartier, 2015, pp. 168-169).

Pe post de *post scriptum,* redau un exemplu de *kalokagathia* publicitară bazată pe conceptul de bun, dar din alt spațiu cultural, în care valoarea pare să rezide într-o foarte rafinată și distilată cultură a vinului. E vorba de sloganul interbelic *Du beau, du bon... Dubonnet,* tricolon incremental căruia, în postbelicul imediat, i s-a adăugat treapta supremă – *du bonheur*.

***Florin Dumitrescu** este scriitor, doctor în socio-antropologie. Ultima carte publicată:* Publi-Cetatea. Branduri de poveste, *Integral, București, 2019.*

■ ■ ■

Cristina ANDONE

Despre happy-end și ștampila pe oaie

Procedeul de *happy-end* într-o carte pentru copii mi se pare la fel de relevant ca ștampila „km 20“ pusă pe-o oaie. Pur și simplu nu iau în considerare finalul fericit. Da, mă interesează finalul foarte tare, dar nu fericirea prezumabil-inclusă. Ci complet altceva. Urmăresc ceea ce aș numi *satisfacția narativă,* sentimentul pe care îl are cititorul, la orice vîrstă, că nu a fost degeaba într-o poveste, că s-a apropiat de lume cu ochi noi, că a călătorit, că ceva a cedat și s-a preschimbat în fibra lui interioară. Mai urmăresc umorul. Îl includ chiar și în situații care „cer“ un ton nostalgic-visător-plîngător. De fapt, mai ales acolo, ca un contrapunct alert, ca un antrenament suplimentar de imaginație și de vitalitate. Un final în care rîdem, da, e unul pe care îl accept ca fiind valabil, ca fiind „satisfăcător narativ“. Dar tot nu i-aș pune eticheta de *„happy-end“*. Sincer, pe mine mă sperie în mod invariabil *happy-end*-ul. Mi se pare că nu mai trece nimic dincolo de el, e ca un sigiliu de fericire: îngheț euforic, sigiliu benevolent, pe aici nu se (mai) trece. Or pe mine, ca scriitor, mă interesează finalul care irizează, care este vibrant și viu, care cere continuare. Caut povestea care cere recitire, trăire, retrăire. O fi motivul pentru care creez mai degrabă în serii? *Povești din Pădurea Muzicală. Colecția Dar Motan. Colecția Cartea Bunătății. Nesupusele.* Chiar dacă e vorba de o unică poveste, care nu face parte din nici o colecție, mă interesează mereu posibilitatea neoficială de „va urma“ în viața celui care citește. Povestea pe care o scriu este doar începutul unei complicități cu un cititor care va duce apoi, în viață, mai departe leapșa noastră narativă. Cea mai bună poveste din lume e cea care nu se sfîrșește niciodată, pentru că o purtăm cu noi mereu. Mi-ar plăcea ca peste ani să cunosc cititori care poartă cu ei, din copilărie, fragmente de Dar Motan, acest motan de librărie, negru, frumos, norocos. Sau fragmente de Albăstrel, de Jaleș, de Zmeuc. Noi, scriitorii, sîntem o breaslă care creează nu pentru final, fericit or ba, ci pentru continuare. Cuvîntul-premiu sau cuvîntul-miză este *mereu*. Să fii, cu cărțile tale, parte din viață. Să fii relevant. Mai mult, să fii relevant... *mereu*. Ce îndrăzneală, nu? Singura îndrăzneală care contează. Restul, în cel mai bun caz, e calofilie. Adică o varietate de croșetat emoții-degeaba cu cuvinte frumoase.

Despre construcția de personaj

Pornesc mereu la drum cu un personaj și cu o temă. Dar personajul are întîietate. Prin el filtrez tema, el este pîlnia care lasă să treacă doar ce i se potrivește. Nu am personaje pozitive în poveștile mele. Am putea spune că sînt personaje charismatice, care ne amuză, care ne înduioșează. Ca personaje negative, nu am nici monștri, nici balauri, vrăjitori ori căpcăuni. Ci temeri. Teama de întuneric, teama de apă – în registrul concret. Dar și teama de uitare, teama de singurătate, teama de eșec. Ele sînt personajul negativ.

Cît despre bucătăria din spatele personajelor, am două registre de lucru, să zicem două insule de gătit. În primul registru, personajul este muzica. Muzica clasică. Se spune că muzica marilor compozitori are caracter, are personalitate, ei bine, tocmai această personalitate am transformat-o în personaj cu o poveste pe înțelesul copiilor. O poveste în care picur elemente de teorie muzicală, de istorie a muzicii, de estetică. Și în care mai ales creez atmosferă. Pentru acest proiect, colecția Povești din Pădurea Muzicală, partea de cercetare a fost esențială. Timp de cîțiva ani am citit, am decantat, iar la final am ajuns la un tabel simplu ca un tablou de bord, cu cuvinte-cheie pentru muzica lui Vivaldi, Bach, Mozart, Beethoven, Paganini, Chopin, Ceaikovski, Strauss (tatăl și fiul), Enescu. În acest caz, personajul negativ nu era în poveste, ci în afara ei, în lume, sub formă de prejudecată. Mă refer la prejudecata că muzica clasică este inaccesibilă, pretențioasă și complicată. Ei bine, 160.000 de cărți vîndute ar trebui să spună o cu totul altă poveste, și anume: muzica clasică este pentru fiecare dintre noi, aici și acum, nu ne trebuie frac, nici togă academică. Avem nevoie, ca la început de drum în poveste, să fim curioși și deschiși la această mare felie din frumusețea lumii.

Cu celelalte povești, creez personaje pornind de la o linie de bază: optimism, dăruire, visare, alint, închistare. Iar apoi introduc obstacole și breșe pentru a vedea cum „rezistă“ personajul meu, cum crește, ce învață și ce învățăm noi împreună cu el.

***Cristina Andone** este scriitoare, este implicată în educație și* trainer *de creativitate.*

■ ■ ■

Propuneri de *Dileme vechi* pentru viitor:

● **Norocul**

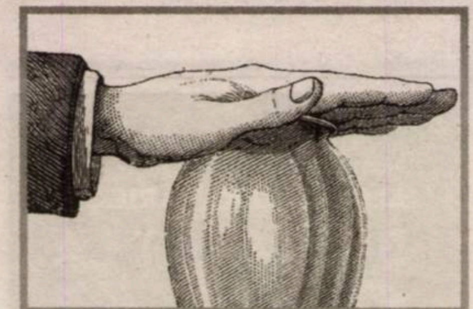

George BANU

scena lumii

Evenimentul Anselm Kiefer: Pentru Celan

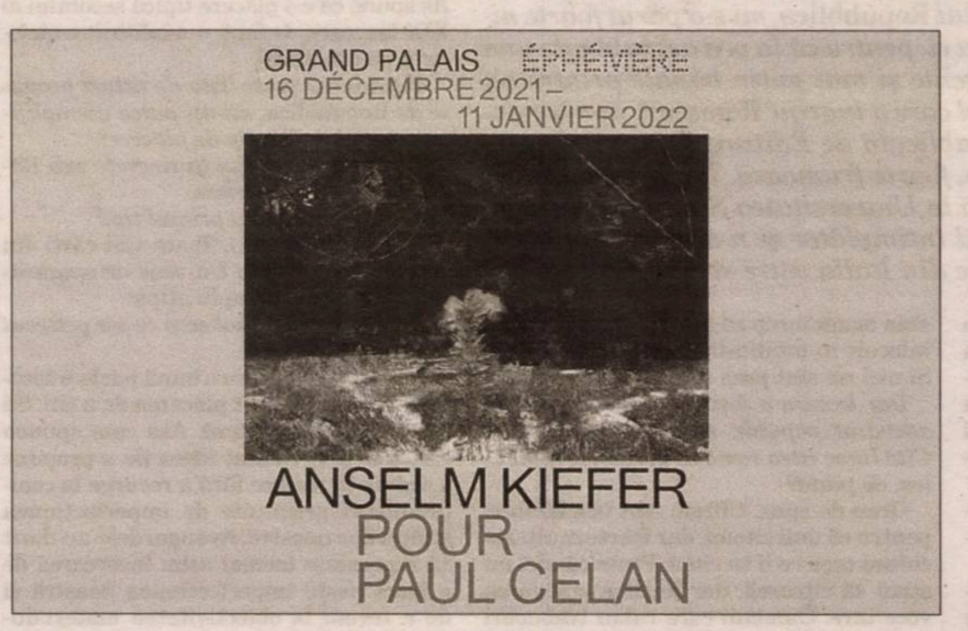

Le Grand Palais e un loc de expoziții reputat pe Champs-Élysées, vecin cu celebrul pod Alexandru III și Domul Invalizilor. Construit în 1900 pentru Expoziția Universală, cînd Europa și Parisul mai erau încă centrul lumii, aici s-a lansat acum cîțiva ani ciclul *Monumenta* ce se asocia gustului generalizat pentru „formatul mare“ în artele plastice. Supradimensionat și excesiv, asemeni *spectacolelor-fluviu* semnate de Brook, Mnouchkine, Wilson, Stein sau Jan Fabre. La Grand Palais s-a revelat Anselm Kiefer ca artist epic, unic și „monumental“. De aceea, invitat la vernisajul recent, *Pour Paul Celan,* fără a consulta atent informațiile – e drept, scrise minuscul –, m-am îndreptat greșit spre același loc unde îi resimțisem suflul. În realitate eram convocați la versiunea „efemeră“ a celebrului Grand Palais, pe Champ de Mars, lîngă Turnul Eiffel. Abandonul, într-un prim moment, m-a tentat, dar un taxi, apărut prin surprindere, l-a evitat. Concurs de împrejurări propice revelației pe care am trăit-o.

În fața Școlii Militare se înalță o structură din lemn, provizorie, de dimensiuni impozante, dar care nu produce nici un impact exterior deosebit. Resemnat, m-am așezat la coadă pentru controlul *pass*-ului sanitar la intrarea străjuită de un stol de tinere fete seducătoare, tentație periculoasă în vremurile actuale. Odată intrat, șocul e însă extrem. De neuitat. În spațiul gigantic sînt expuse pînze de dimensiuni ieșite din comun, pînze distribuite fără a impune un traseu, căci fiecare vizitator își poate croi singur calea în acest univers cosmic. Operele și specificul locului fascinează, căci pereții translucizi permit să le vedem împreună cu Turnul Eiffel luminat sau cu Școala Militară, încît arhitecturile și tablourile se „mixează“ impur și poetic. Interiorul și exteriorul se conjugă sub ochii noștri în noaptea expoziției lui Kiefer. Între ele se produce o confuzie barocă: realul se îngemănează cu ficțiunea. Două niveluri de realitate coabitează și, ca în piesa lui Calderón de la Barca, *Viața e vis,* sîntem invitați să le asumăm deopotrivă.

Între pînzele gigantice, distanțele sînt de asemenea enorme și, de aceea, senzația inițială e una de confruntare cu o experiență unică. Experiența unui ansamblu sacru. Confruntat cu el, mi-am amintit uimirea mea cînd, la Veneția, intram în catedrala lui Tintoretto de la Scuola di San Rocco: vedeam nu o operă, ci pătrundeam într-o lume, într-un univers. Formatul mare al operelor reunite își are drept corolar înscrierea într-un ansamblu. Ele nu sînt unice, ci reunite. Efectul „oceanic“ de aici provine, din asocierea acestor pînze ce se constituie într-o familie comunitară, fiecare fiind solitară, dar participînd totodată la o rețea colectivă. Ea ne permite să călătorim de la una la alta fără a ne rătăci. Aceasta e legea ansamblului. Libertatea voiajului și fascinația operelor reunite.

Ansamblul ne confruntă cu un univers. Și, privindu-l pe cel propus de Kiefer, mi l-am amintit pe Goya și teribila *Cameră a surdului* căci, ca și acolo, Kiefer ne confruntă cu o conștiință tragică, cu un naufragiu general. Dincolo de o operă singulară, reunirea lor se constitue într-o comuniune cu geografia ei proprie. Ansamblul confirmă un aforism al lui Brâncuși: „Drumul de la o operă la alta e o operă“. La Kiefer, de asemeni, ne construim drumul alegînd, circulînd, revenind.

Pînzele lui Kiefer produc un efect de dezolare violentă, de distrugere intensă, de abis al suferinței. Fără a fi inspirate direct de cataclismul războiului, ele îl evocă implicit și se impun ca viziuni ale unei lumi devastate. Cîmpuri nesfîrșite, siluete descărnate, nopți profunde… repertoriu cunoscut care ajunge aici la o putere de deflagrație fără egal atît datorită dimensiunilor, cît și materiei concrete, tactilă, brutală. Ea atestă implicarea directă a artistului prezent prin aceste straturi cromatice, prin aceste intense aglomerări de pastă ce evocă, la altă scară, pasiunea unui Van Gogh sau Soutine. Adevărul e în materie. Materie pe care o privesc de aproape, din intimitate: ea îmi confirmă dăruirea artistului. Artist animat de energii dezlănțuite pe care le captează intens și le comunică explicit.

Cu puțin timp înainte văzusem retrospectiva lui Georg Baselitz de la Centrul Pompidou și, decepționat, îi regretam subiectivitatea afișată, redusă la un expresionism abstract animat de o pulsiune teutonică. Iată „spiritul german“ din care s-au născut monștri, îmi spuneam. „Somnul rațiunii“… eu, eu, eu! La Kiefer, dimpotrivă, realul nu dispare și îi percepem urmele, îl recunoaștem parțial în ciuda tratamentului la care e supus. El persistă dureros. Ca o rană generalizată și nu doar localizată. Îi identificăm prezența și îi resimțim gravitatea. Privesc aceste peisaje apocaliptice amintindu-mi de dezastre contemporane reactivate nu strict documentar, ci plastic restituite. Expoziția – un cîmp de ruine, fără nimic nostalgic, ci, dimpotrivă, patetic conservate.

„Formatul mare“ poate fi academic sau demagogic ca în regimurile totalitare, însă poate confirma, dimpotrivă, atașamentul unui artist pentru o temă sau un motiv. Dar aceasta presupune și posesia unui veritabil temperament epic. El nu se mulțumește cu o banală acumulare de amănunte a căror perfecțiune o caută, ci se exprimă intens și majestuos grație unui torent interior. Formatul mare îi e necesar. De aceea Kiefer mi s-a părut a fi un artist wagnerian modern, iar expoziția sa un echivalent plastic al *Tetralogiei.*

Kiefer își mărturisește atracția pentru Paul Celan consacrîndu-i expoziția cu care se încheie anul 2021, an spasmodic. „Limba lui Paul Celan vine de atît de departe, dintr-o altă lume cu care noi nu ne-am confruntat, ea ajunge la noi ca limba unui extraterestru. Ne e greu să o înțelegem. Noi captăm ici și colo un fragment. Ne agățăm de ea fără a reuși niciodată să-i sesizăm ansamblul. Am căutat să o fac vreme de șaizeci de ani. De acum încolo, scriu această limbă pe pînze, încercare la care mă supun ca la un rit.“ În expoziție sînt reunite pînze pictate în anul 2000 și altele recente, din 2020 chiar. Un parcurs autobiografic al fascinației *Pentru Celan*. Ea explică de ce Kiefer nu se mulțumește doar să introducă, ici și colo, cuvinte, așa cum au făcut-o mulți artiști a căror practică a comentat-o într-o carte celebră Michel Butor, ci înscrie propoziții, fragmente de poeme cu o caligrafie îngrijită care, prin perfecțiunea desenului, se opune vulcanicei materii plastice. Un omagiu respectuos adus artistului admirat. Privind aceste mărturii atît de devastatoare mi-am amintit ceasul de seară cînd, pe Rue de l'Odéon, Emil Cioran îmi spunea: „Celan e un mare poet. L-am admirat chiar dacă nu întotdeauna l-am înțeles. Dar știu că el e mult mai disperat decît mine“. Celan s-a sinucis, nu și Cioran, nici Kiefer, dar el le-a servit amîndurora drept ghid pe „culmile disperării“.

Printr-un accident, a doua zi redescopeream *Nuferii* lui Monet de la Orangerie. Și mă refugiam în ansamblul lor senin ca într-o oază de consolare interioară, departe de Kiefer și de Celan. Extreme experiențe complementare. Egal necesare.

P.S. Atracția pentru formatul mare o regăsim la un pictor ca Repin, expus acum la Paris, în celebra pînză *Edecarii de pe Volga* sau în *Cazacii de la Zaporojie,* care atestă implicarea artistului într-o luptă politică sau în denunțarea unor servituți inumane. Formatul mare autentic e determinat de natura unui artist și de un angajament dincolo de artă. Azi, din păcate, el a eșuat în moda unanimă.

***George Banu** este critic de teatru. Ultima sa carte publicată este* Les récits d'Horatio *(Actes Sud), apărută în versiune românească la Editura Tracus Arte.*

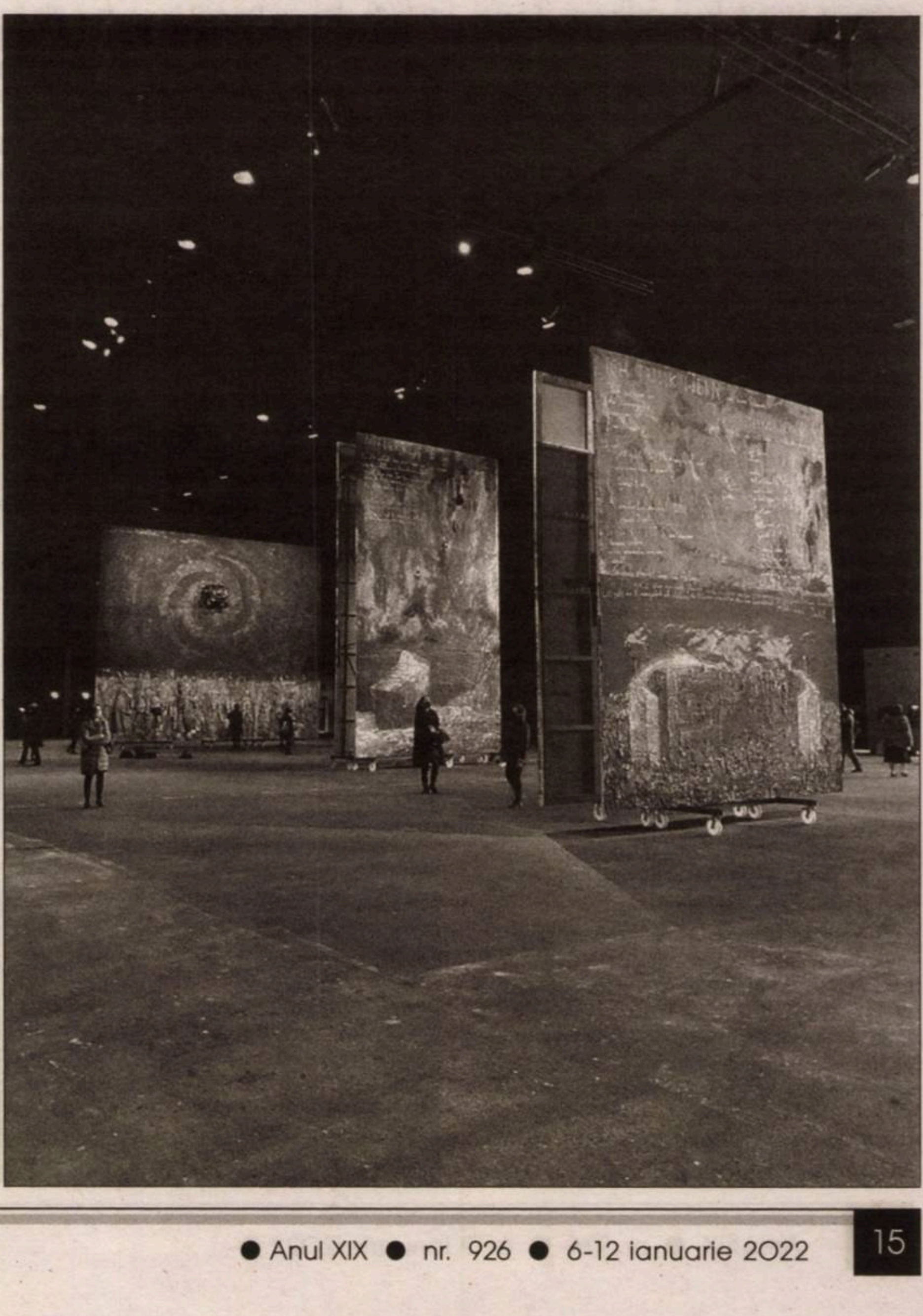

Despre pasiunea cititului

– Franco MORETTI în dialog cu Alessandro BARICCO –

Am citit odată o definiție foarte elegantă a plăcerii de a citi: o pasiune calmă. A scris-o Franco Moretti. Ca să marchez apariția Colecției „Biblioteca“ a ziarului Repubblica, *mi s-a părut foarte nimerită o scurtă conversație cu el, pentru că la ora actuală este una dintre vocile cele mai inteligente și mai puțin banale printre cei care se ocupă de cărți. Este cel care a îngrijit* Romanul, *monumentala operă în cinci volume publicată de Editura Einaudi. Dintre cărțile sale citez* Opere lume, *foarte frumoasă. Își desfășoară activitatea de cercetare și predă la Universitatea Stanford, dar cred că e un amănunt mai curînd întîmplător și n-aș trage concluzii cu privire la exodul de creiere din Italia către străinătate.* **(A. B.)**

Franco Moretti: Ca să spun drept, am copiat definiția de la un economist, de la Hirschmann. El o folosea ca să definească ethos-ul comercial al burgheziei la trecerea dintre secolele al XVII-lea și al XVIII-lea. O pasiune liniștită. Un oximoron de toată frumusețea.

Alessandro Baricco: *Pasiunea aceasta vine de demult sau e o invenție a burghezilor din secolul al XIX-lea?*

Se poate spune că a existat dintotdeauna. Se înregistra deja odată cu primele romane elenistice. Altminteri, unul precum Iulian Apostatul n-ar fi catadicsit să se dezlănțuie împotriva romanelor și a celor care le citeau.

De ce vreme de secole toți au fost împotriva romanului?

Pentru că era o plăcere să citești romane, iar plăcerea nu era văzută cu ochi buni de autorități. Și apoi pentru că literatura era alcătuită din minciuni. Acum noi sîntem obișnuiți, folosim cuvîntul magic *ficțiune*, dar odinioară era înspăimîntător ca unii să distreze lumea povestind lucruri inventate, complet false. Era ceva destabilizant.

Te întorceai acasă și-ți găseai nevasta zăpăcită, citind despre prințese și cavaleri…

Cam așa.

Destabilizant. Veacuri la rînd am demonizat cărțile, iar acum ne plîngem că nimeni nu mai citește.

Nu erau demonizate chiar de toți. De exemplu, în vreme ce Iulian Apostatul se dezlănțuia în anateme, existau chiar medici care consemnau proprietățile terapeutice ale cititului. Spre exemplu, în terapia impotenței. S-au găsit documente, nu e o glumă.

Probabil se gîndeau la literatura erotică.

Probabil.

Reiau întrebarea. Veacuri la rînd am demonizat cărțile, iar acum ne plîngem că nimeni nu mai citește.

Nimeni nu mai citește?

Așa se spune.

Ei!

Se poate ca „pasiunea calmă“ să se fi demodat?

Mie mi se pare că persistă. Adică nu a îmbătrînit. Se poate spune însă că are o concurență acerbă. Romanele erau îndrăgite din plăcerea de a urmări o intrigă, iar astăzi plăcerea aceasta e oferită de cinematografie. După cum și televiziunea a preluat fascinația povestirii foileton, un gen cu care s-au lansat Balzac sau Dickens. Și apoi mai este și tentația electronică, gîndiți-vă la jocurile video, tot niște narațiuni și acelea…

Și totuși cartea a făcut față cu brio.

A făcut față cu brio. Succesul său a coincis cu alfabetizarea în masă; și astăzi mai trăiește din seva acelei aventuri colective extraordinare. Rămîne de văzut ce se va întîmpla cînd va fi depășită următoarea alfabetizare, probabil cea care îi va învăța pe toți să utilizeze computerul. Nu știu ce se va întîmpla atunci. Dar mai avem pînă acolo. La universitate abia acum încep să ajungă tineri care au înlocuit în totalitate cartea cu un ecran. Și nici nu sînt prea numeroși.

Dar lectura a fost vreodată un gest cu adevărat popular, realmente răspîndit? Cîtă lume citea romane în secolul al XIX-lea, de pildă?

Greu de spus. Cifrele sînt înșelătoare, pentru că unii citeau, dar foarte mulți ascultau ceea ce li se citea. Poate că nici nu știau să citească, dar le citea cineva cu voce tare. Oamenii care rulau trabucuri cubaneze munceau în timp ce le citea cineva *Contele de Monte Cristo*. Unde figurează ei în statistici?

Trebuie să fi existat o oarecare estimare.

Să zicem că romanele erau citite de 30-40% din populație. Nu știu dacă asta înseamnă că era un obicei răspîndit. Sigur că în America secolului al XIX-lea romanele nu au fost atît de răspîndite precum predicile. Cu alte cuvinte, nu se poate vorbi de un real succes în rîndul maselor, cum e cel al televiziunii în zilele noastre.

Dincolo de definiția de „pasiune calmă“, dumneavoastră cum ați descrie plăcerea de a citi un roman?

Cred că există două feluri fundamentale de plăcere. Primul ia naștere din interesul de a urmări o poveste cu aceleași personaje, a căror fericire este întîrziată de o serie de piedici din exterior. Adesea fericirea aceasta se rezumă la dragoste. Acesta este un tip de plăcere aparte. Îți dă o anumită siguranță, căci personajele sînt ca niște certitudini intangibile; lumea e cea care le chinuiește, dar nu pentru totdeauna.

Și cel de-al doilea fel de plăcere?

E puțin mai subtil: plăcerea de a asista la transformările unui personaj. Nu contează dacă transformarea e în rău. Frumusețea constă în a le vedea cum se schimbă, cum cresc, cum devin altcineva. Aș spune că e o plăcere tipică secolului al XIX-lea, care, de fapt, n-a înlocuit-o niciodată pe cea dintîi.

Uitîndu-vă peste lista de titluri propuse de Repubblica, *mi-ați putea exemplifica acest al doilea tip de plăcere?*

Portretul artistului la tinerețe sau *Rătăcirile elevului Törless.*

Și exemple pentru primul tip?

Aici e mai dificil… Toate sînt cărți din secolul XX… Poate *Un veac de singurătate*, deși e un exemplu atipic.

Cum ați rezuma tot ceea ce s-a petrecut în secolul XX?

Să zicem că pentru o bună parte a secolului XX s-a pierdut plăcerea de a citi. Să încerc să fac o sinteză. Așa cum spunea Schönberg, a existat ideea de a propune o ordine în scriere fără a recurge la compromisuri pricinuite de imperfecțiunea simțurilor noastre. Avangardele au dorit să reprezinte tocmai asta: încercarea de a trece peste imperfecțiunea noastră și de a reveni la obiectivitatea materialului. Firește, rezultatele au fost niște cărți aproape imposibil de citit, dar nu inutile. După atîția ani de la experimentele acelea, dăinuie forța unui vis genial: să facem un salt peste simțuri, peste regulile percepției noastre. Să trecem pe partea cealaltă și să vedem ce se întîmplă. O aventură pe cinste!

Exemple?

Trilogia lui Beckett, Aragon, Joyce desigur.

E dificil să citești romane?

În ce sens?

Vreau să spun, de vreme ce e atît de greu să-i facem pe oameni să citească, trebuie să tragem concluzia că e ceva dificil, un apanaj al elitelor într-o oarecare măsură?

A citi Beckett e într-adevăr dificil. Dar Hammett sau Simenon… Nu, aș spune că, dimpotrivă, romanul este dintotdeauna una dintre narațiunile care s-au străduit să creeze o legătură cu oamenii. De pildă, s-a încercat adesea folosirea unei limbi standard, accesibilă unui număr cît mai mare de cititori. Sigur, poate că lucrurile s-au mai schimbat cu timpul, dar căutarea aceasta n-a fost niciodată întreruptă.

Îmi îngăduiți să vă dau un exemplu?

CÂȘTIGĂTORUL PREMIULUI EUROPEAN PENTRU ESEU ÎN 2019
ALESSANDRO BARICCO
BUN VENIT LA CIRC
ESEURI DESPRE LUMEA DE AZI
HUMANITAS

Influența televiziunii. Am citit un studiu al unui domn pe nume Todd Gitlin, care a studiat lista bestseller-urilor publicată de *New York Times*. Deci nu e vorba doar de marea literatură, ci de bestseller-uri. Ei bine, el a analizat lungimea frazelor în cărțile publicate de 50 de ani încoace, ajungînd pînă la cele din zilele noastre. A descoperit că exista o singură diferență fundamentală: odată cu transformarea televiziunii într-un instrument de masă, lungimea frazelor s-a înjumătățit. Ca și cum cărțile s-ar fi resemnat, aliniindu-se la ritmul și bătăile inimii televiziunii.

O ultimă întrebare. Cam naivă.

Nu vă sfiiți.

O omenire care citește romane e o omenire mai bună?

Mai bună?

Da, cumva mai bună.

Cine știe… N-aș putea să vă spun. Dacă ar trebui să răspund, gîndindu-mă la secolele trecute, la toți cei care nu știau să citească, la cei cărora nu li se îngăduia să citească… ei bine, eu aș fi de partea lor; dacă ar fi să aleg, aș fi preferat să fiu de partea lor. V-am răspuns la întrebare?

15 ianuarie 2002

(din volumul Bun venit la circ. Eseuri despre lumea de azi *de Alessandro Baricco, traducere de Anamaria Gebăilă, recent apărut la Editura Humanitas)*

Franco Moretti

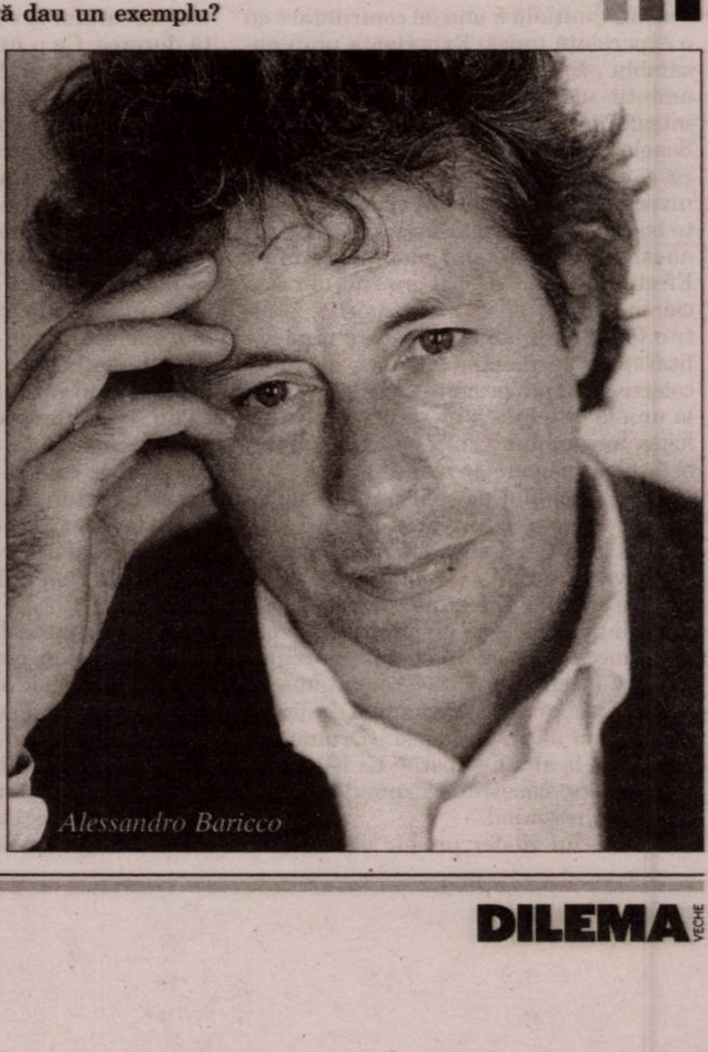
Alessandro Baricco

REGIMUL ARTELOR ȘI MUNIȚIILOR

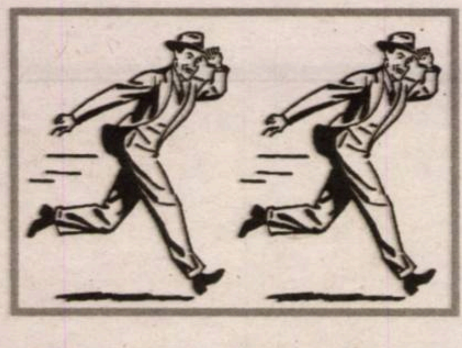

Victor MOROZOV

dilematograf

Cronicarul discret al tranziției românești

Cinema-ul românesc e plin de evocări revanșarde la adresa comunismului. În loc să aducă un plus de luciditate, primii ani „liberi“ au oferit, la noi, prilejul unor reglări zgomotoase de conturi cu regimul care tocmai căzuse. Filmul devenise mediul perfect pentru vendete personale cu trecutul și denunțuri retroactive ale ororilor comuniste; vizual, asta se traducea acum, că totul era „la liber“, prin felurite excese – sex cu toptanul, aforisme despre starea națiunii la kilogram. În fapt, astfel de filme au participat totuși la construcția unei narațiuni hegemonice festiviste, unidirecționale, care să justifice neajunsurile majore ale tranziției spre capitalism. De unde și surpriza provocată de întîlnirea cu documentarele lui Dobrivoie Kerpenisan – *Legea lui Ioan* (1993) și *Călătorul în timp* (1995), reapărute dintr-o subterană a timpului, precum și cu mult mai recentul *Rebeli cu o cauză* (2019). Totalizînd împreună mai puțin de 2h30, aceste trei mediumetraje oferă o privire singulară asupra tranziției românești, lipsită de (pre)judecăți oportuniste și de viziuni mesianice.

Kerpenisan s-a născut în Banat și a emigrat în Germania în anii ’70, pe cînd avea 9 ani. Filmele lui – primele două realizate împreună cu Dominique Andreas Faix – se petrec chiar acolo, în satul copilăriei: departe de centre decizionale și de discursuri demagogice, „la capătul liniei“, după cum arată un cadru frapant din *Legea lui Ioan*, în care un tramvai face trecerea dinspre o periferie cu blocuri uitate de lume spre cîmpuri ce se pierd în zare. Acesta e toposul documentat în primul – și cel mai puternic – film al regizorului: o zonă liminală a damnării, în care oamenii își duc resemnați traiul de zi cu zi, între birt și abator. Proptindu-se ici și colo într-o explicație din off, filmul lasă în rest cadrele să vorbească pentru ele – să ne lovească cu forța stranie a unui spațiu ieșit din timp.

Oamenii sînt priviți de undeva de departe, afectați de un fel de oboseală existențială: sîntem departe de protagoniștii nouăzeciști uzuali – surescitați și cu nervii-n piuneze. Dar filmul, deși preocupat de formă, e lipsit de manieră. Mai degrabă – și probabil involuntar –, Kerpenisan propune, prin vinietele sale albăstriu-iernatice, o variațiune a unui tip de cinema post-tarkovskian practicat prin Europa de Est la acea vreme. E un curent care păstrează doar zațul mundan al rețetei tarkovskiene: bazat la rîndul său pe tăcere și contemplație, înscriind corpuri suferinde pe fundaluri decrepite sau virginale, dar lipsit de fiorul religios al rusului. Contactul cu aceste lumi estice, surprinse în goliciunea lor dezolantă, se dovedește halucinant.

Plutește însă uneori senzația – de pildă, în cadrele din interiorul abatorului – că la mijloc e și un proces de exotizare, în care românii par mînați de apucături barbare. Chinul acestui „timp de după“, în care porcii mănîncă din maldăre de gunoi aflate în fața blocului, e poate prea apăsat redat. El are însă meritul de a merge împotriva curentului triumfalist care prevedea și saluta trecerea cu orice costuri – umane și morale – la capitalism. Iluziile și speranțele primelor clipe de libertate nu-și mai au locul aici. Rămîne doar fascinația aproape infantilă față de noile programe de la televizor, pe care Kerpenisan le integrează în film pe post de contrapunct ironic – vederi aeriene cu ferma din *Dallas* versus cadre cu un cartier ghetoizat din Timișoara.

Rebeli cu o cauză

Al doilea film din trilogie îl urmărește pe Miloș – deja prezent printre sătenii din *Legea lui Ioan* – în timpul excursiei acestuia în Statele Unite, pe urmele unei surori emigrate demult. Așa cum a remarcat criticul Ionuț Mareș, Miloș – care e surdo-mut și complet nefamiliar cu lumea din afara satului – poate trece drept simbol pentru situația României imediat după ’89. Kerpenisan pare într-adevăr interesat de astfel de asociații – de altfel, în primul film, Ioan cel din titlu era groparul satului, iar legea sa simplă și seacă îi spunea că are de lucru doar atunci cînd cineva moare. Din fericire, regizorul nu forțează paralelele mai mult decît e cazul – în schimb, filmul ne oferă tulburarea concretă a unui român ce descoperă haosul unei metropole americane în anul 1995. Sejurul e punctat de mici „iluminări profane“: Miloș – un copil într-un corp de tataie – habar nu are ce sînt alea valută externă ori fus orar, la fel cum nu a văzut niciodată marea. Pentru el, totul e nou.

Paradoxal, filmele lui Kerpenisan au devenit tot mai simple. *Rebeli cu o cauză* e o succesiune de secvențe în care persoane aflate la Revoluție în Sînpetru Mare privesc, pentru prima oară, fotografii cu ele din acele momente. Întors la bunici în vacanță din Germania, Kerpenisan s-a trezit cu Revoluția peste el. Din fericire, avea aparatul foto la gît – iar acum, 30 de ani mai tîrziu, a pornit în căutarea celor ce apar în imaginile de atunci. Rezultatul e deopotrivă eficient – fiindcă îi solicită cineastului doar un minimum de mijloace – și de-a dreptul emoționant. Nu doar pentru că regizorul ține la autenticul minimalist al situației, ci și pentru că el conduce la concluzii neașteptate. Ce se poate spune, bunăoară, despre un om care a agitat pancarte în decembrie ’89, convins de legitimitatea luptei pentru eliberare și animat de speranța unui mai bine, și care acum doarme pe unde apucă și mănîncă ce prinde? Dar despre fata care a pornit întreg protestul din sat, apoi a emigrat și acum vorbește româna cu accent? Iată-i acum strînși laolaltă în jurul unor fotografii – totul îi separă în rest. E clar că trecerea timpului nu a banalizat aceste filme, ci dimpotrivă – le-a făcut simptomatice pentru experiențele fundamentale ale tranziției. Era poate nevoie de această privire din exterior, care să le dea o voce celor terfeliți în malaxorul istoriei recente. În acest context, filmele lui Kerpenisan devin un modest, dar cu atît mai necesar, gest de recunoștință.

■ ■ ■

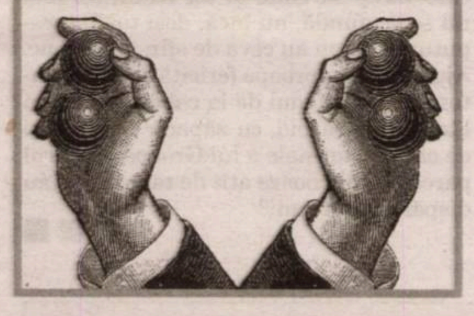

Aron BIRO

audio și n-am cuvinte

Stoenescu (e)rupe

- **Jam Circle, *Jam Circle*, Jam Community, 2021.**
- **Adi Stoenescu Group, *Waking Light*, Bandcamp, 2021.**

Deși poporul român nu e cel mai antimuzical, presa noastră muzicală e atît de restrînsă, intimă, înghesuită prin colțuri și beciuri, încît nu are nici o șansă de a-și îndeplini meniri elementare – să informeze, să recomande, să identifice tendințe, să contextualizeze ori să promoveze. În consecință, expunerea avangardei noastre muzicale e, vorba americanului, suboptimală. Deși mă consider informat muzical măcar la nivel de bîrfă, am fost luat pe nepregătite de avalanșa de talente pe care nu le știam, membri ai cooperativei muzicale Jam Circle, reunind opt trupe într-un mega-*jam session* semipremeditat.

Cu ceva timp în urmă am prezentat un grup-cameleon cu două înfățișări – Arcuș Trio și KRiSPER – care divergeau prin diferența de textură pianistică oferită de tîrgovișteanul Adi Stoenescu pe instrumente de clape diferite (Hammond, respectiv pian electric). L-am mai pomenit și cînd l-a ajutat pe Iordache cu *Suita Titan*. Cîndva între valurile trei și patru ale pandemiei, Stoenescu a început să erupă – întîi pufăind discret idei improvizaționiste în cadrul menționatului colectiv artistic Jam Circle, apoi izbucnind ca lider în propria antrepriză, Adi Stoenescu Group. Stoenescu are obiceiul de a umbla cu dubla măsură – un proiect accesibil, atmosferic, aproape dansant, rulat în paralel cu unul de forță tehnică.

Cu Jam Circle a scos un album atipic, alcătuit din fragmentele cele mai *catchy* ale acelui mega-*jam session* cu opt trupe, trei voci și un număr dificil de stabilit de instrumentiști, copios documentat video pe YouTube. Pe lîngă grupul lui Stoenescu, trupele contribuabile (cu Stoenescu infiltrat ici-colo și prin acestea) sînt A-C Leonte & The Bash, Arcuș Quartet, Marta Popovici & On the Fly, Muntet, The Jam Community & Singer Takeover, Ineffable și 7th Sense. Bună parte din proiect sînt permutări și furtună de creiere promovînd ideea de „comună jazz“ – nu chiar una anarhistă căci adesea improvizația pare exersată și coordonată, însă una care stimulează o combinatorică generoasă ce atinge numeroase sortimente pop-jazz, nu-jazz, art-rock și, poate datorită vocilor feminine, ceva trip-hop. Grupînd fragmentele cele mai coerente ale sesiunii de înregistrări, albumul oferă un echilibru prietenos între premeditare și diversitate imprevizibilă, nu are efectul intimidant-strident pe care necunoscătorii îl asociem termenului „improvizație“.

Cu Adi Stoenescu Group lucrurile stau mai altfel: colegii săi sînt spaniolul Arnau Garrofé (saxofon), bulgarul Borislav Petrov (baterie) și cosmopolitul Mihail Ivanov (contrabas), cu toții premianți la festivaluri de jazz și absolvenți de școli internaționale, genul de școli de la care îți treci în CV numele profesorilor. Marta Popovici, pomenită mai sus și ca membră Jam Circle, colorează vocal una dintre piese, altfel albumul e jazz piano-centrat de atac al unor șacali tineri. După ce și-au făcut mîna în numeroase colaborări și festivaluri-concurs, aceștia pun pe masă o piesă de portofoliu capabilă să-l propulseze pe Stoenescu dincolo de statutul de traficant de pian și influență pe care l-a tot exercitat în ultimii ani. Misiunea nu-i este tocmai facilă, colegii de trupă îl provoacă mai degrabă decît să-i aștearnă spațiul albumului – în special saxofonistul, care nu e clar cînd lucrează în duet și cînd se ia la întrecere.

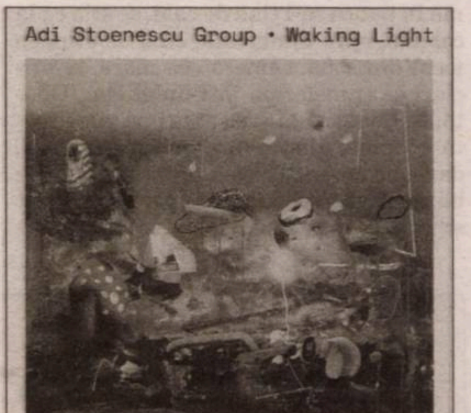
Adi Stoenescu Group • Waking Light

Adi Stoenescu muncește pe brînci spre a deveni un soi de Vijay Iyer al nostru, dai peste el în multiple forme și formate, pare să facă parte din orice trupă de jazz recent lansată, stă cu un picior în hipster-jazz și cu celălalt în jazz-ul american clasic să nu rateze nici o potențială scenă care i s-ar putea deschide.

***Aron Biro** este autorul blogului http://aronbiro.blogspot.com.*

■ ■ ■

Adina POPESCU

portrete din mers

25 de ani

Pe 28 decembrie m-am întîlnit cu Piticu, la Romană, la coloane, ca să-i dau banii pentru Revelion. Adevărul e că nici acum nu-mi dau seama cum de mă lăsaseră ai mei, la 17 ani, să plec cu niște necunoscuți în creierii munților – însă maică-mea trecea printr-o depresie nouăzecistă, iar taică-miu îi ținea isonul cu o nevroză cardiacă, așa că poate nici n-au băgat de seamă. Eram oarecum îndrăgostită de Piticu, dar n-aș fi recunoscut nici un ruptul capului. Avea ceva din „băiatul interzis“, un pic șmecher, un pic golănaș, nu m-aș fi apropiat de el, mai ales că mereu avea ca atașament cîte o gagică. Învățasem să prefer băieții mai cuminți, ca să fiu sigură că partea erotică se rezuma la pupături și pipăieli prin haine.

Am plecat chiar pe 31, la șase dimineața, o gașcă destul de mare, din Gara de Nord. Nu mai știu ce aveam în rucsac – probabil doar niște haine și ceva mîncare, băutura nu mă interesa pe vremea aia, îmi amintesc însă că dosisem bine un pachet de țigări Rothmans, din cele *de Luxe,* cu filtru „de aur“, mă apucasem de fumat de curînd, fumam cînd și cînd. Am schimbat vreo două trenuri personale, am făcut chetă pentru nași, iar de la Cîmpulung am luat-o la picior vreo douăzeci de kilometri, spre cabana Voina, pe drumul care înconjura lacul și barajul, „monomul“ îl deschidea craioveanca, o fată înaltă și zveltă care mai mult zburda decît pășea, așa că mi se părea că semăna cu o antilopă gnu. „Măturică“ cred că era Groapă, explicabil, el căra în spate jumătate din mîncarea grupului, la Cuca nu găseai nimic de mîncare. Era zăpadă, dar puțină, speram că o să dăm de ea ceva mai sus. N-am cîntat nimic pe drum, nici măcar „imnul nostru preferat (e un imn despre căcat)“, dar eram veseli, mie îmi cam dădea tîrcoale Mowgli, probabil că își făcea planuri cu ce fată o să doarmă în pat ca să-i țină de cald, se știa că la cabană, spre dimineață, cînd se stingea focul din sobă, camera cea mare cu priciuri se transforma într-un ghețar. Odată, la Babele, am scos aburi pe gură toată noaptea. Mowgli era un tip frumușel, dar cam infantil. Avea, în schimb, niște buze groase, senzuale, de parcă ar fi fost siliconate – aș spune azi –, era un privilegiu să te săruți cu el. De altfel, m-am și sărutat o dată, dar într-o altă excursie, cred că în grupurile astea de munțomani toată lumea se săruta cu toată lumea, la un moment dat.

De la Voina am continuat încă vreo oră și jumătate prin pădure, spre cabana Cuca (oare chiar mai există cabana asta de la capătul lumii care îmi bîntuie niște vise?). Peisajul deja se schimbase, intraserăm într-un mic paradis hibernal – zăpada destul de mare scînteia sub un soare cu dinți neașteptat, noi eram primii care croiam poteca. Pe vremea aia, încă mai suportam zăpada și frigul sau cel puțin nu le băgam în seamă, nu mă torturau ca acum. Am lălăit-o pe drum, ne-am bulgărit un pic, Mowgli arunca bulgări cu predilecție în direcția mea, era clar, mă întrebam dacă merita să mă cuplez cu Mowgli sau nu.

Ce pocnitori?
Ce artificii?
La douășpe era deja liniște.

Am ajuns la cabană uzi fleașcă, dar fericiți, ne-am cazat în camera cu 12 paturi care pe unde a apucat, ne-am pus la uscat șosetele și bocancii, pe atunci nu existau Decathlon și alte magazine șmechere, așa că echipamentul de munte era mai mult încropit. Cabanierul ne făcuse deja focul în cameră, apoi ne-a pus în brațe niște lemne, „mai departe vă descurcați voi!“. Da, șefu”! Apoi ne-a zis că putem să facem ce vrem, doar să nu-i dăm foc la cabană (așa că să fumăm afară, la locul de fumat). Cabana asta era incredibilă – nu doar că nu găseai nimic de mîncare, dar în afară de un pat în care să dormi nu găseai chiar nimic. Nu exista curent electric, seara se aprindeau niște lămpi cu carbid, nu exista apă, doar la un izvor la vreo douăzeci de metri de cabană, despre bude nu-mi amintesc nimic. Probabil că așa au arătat toate cabanele de odinioară – adăposturi fără pretenții, în sălbăticie, cu un strict necesar pentru drumețul ostenit.

Pentru că aveam destule lemne, am făcut un foc de tabără în spatele cabanei ca să ne să prăjim niște slănină și ca să-și îndeplinească tot munțomanul marele vis – să-și aprindă „cărpăciorul“ direct de la foc. S-au deschis și primele sticle, eu nu eram în stare să beau nici măcar o bere întreagă, însă am tras un „cărpăcior“ ca să nu fac opinie separată. Am băgat și primele cîntece, nu aveam chitară, dar mergeau și fără, am zis-o și pe aia cu „cînd te scuturi de zăpadă (sau de mătreață), nu știi cît ești de frumoasă!“.

Pe la cinci era deja beznă, așa că am intrat în sala de mese ca să o decorăm festiv cu te miri ce și să ne pregătim pentru Revelion. Groapă și-a deșertat rucsacul – avea înăuntru inclusiv o oală cu sarmale, niște fete aduseseră și o salată de boeuf, festin, ce mai! Băuta a continuat. Ni s-au alăturat și vreo trei studenți cazați în anexă, care mi s-au părut interesanți pentru că aveau la ei casetofon (pe baterii, desigur), așa că s-au încins și niște dansuri, am tropăit cu bocancii noștri de se zguduia cabana, cabanierul n-a zis nimic, „doar să nu-i dați foc!“. Pe la zece erau cu toții praf, urlau „La mulți ani!“ ca smintiții, mă tot feream de Mowgli care își luase porecla în serios și făcea ca maimuța. Ce pocnitori? Ce artificii? La douășpe era deja liniște. Miezul nopții m-a prins sărutîndu-mă romantic cu unul dintre studenți, lîngă casetofonul care îngîna ceva folk gen „te uită cum ninge decembre“. Și afară chiar ningea ca-n povești. Ne-am mai sărutat vreo oră, nu ne-a deranjat decît Groapă care mînca beat, singur și trist din oala lui de sarmale și la un moment dat a început să înjure: „Care mi-a șutit cărpăciorul?“. A doua zi, nimeni din gașcă nu mai avea țigări, iar eu mergeam în pădure ca să fumez plină de importanță din Rothmans-ul meu cu filtru „de aur“.

Și ziua de întîi a fost memorabilă. Pentru că gașca mea de munțomani era complet tuflită, am urcat cu noul meu iubit și cu studenții lui vreo patru ore pînă pe creastă. Traseu greu, zăpadă pînă la brîu, înotam prin ea pur și simplu. Cîtă energie ai la 17 ani, cînd te poți bizui pe corpul tău perfect, cînd n-a intervenit încă uzura, cînd viciile de adult n-au apucat să te blegească! Sus era ceva de vis, se vedeau culmile Făgărașilor, toate lumea ni se așternea la picioare. A doua zi ne-am întors acasă tot cu trenuri personale. L-am căutat pe iubitul meu student pe la cămine pînă cînd mi-a dat papucii, mi-a zis că n-are nevoie de-o prietenă sau cel puțin nu de una ca mine, elevă într-a unșpea, că vrea o femeie „mai cu experiență“. N-am suferit prea tare, oricum eram oarecum îndrăgostită de Piticu.

25 de ani mai tîrziu, mă trezesc pe 1 ianuarie 2022 cu o durere de articulație care mă sîcîie de ceva vreme. Mă doare și umărul, durerea coboară pe braț. Mă dau cu un gel și în același timp mă întreb cu îngrijorare: ce-o fi cu durerea asta de nu-mi mai trece? Totuși, remarc că sînt vie și, din fericire, nici prea mahmură nu sînt, poate doar un pic tuflită, iar am combinat vin obișnuit cu spumant de Revelion, deși mi-am propus să nu mă ating de spumant, e periculos. Însă m-am culcat decent, un pic după ora 1. Și ca să nu zac chiar toată ziua, îl conving pe I. să facem cîțiva pași. Pînă la mașină. Afară e plăcut, o atmosferă de primăvară. Mergem în centru, avem noroc și găsim o masă liberă la Green Hours deși nu făcusem rezervare. Lume bună și relaxată. Bem cîte o bere, e perfectă, mîncăm și o ciorbă de potroace, chiar dacă nu sîntem mahmuri, doar așa, preventiv. Avem în față un an nou-nouț, plin de promisiuni, las' că o să fie mai bine, apar și niște lăutari care încep să cînte și tot cîntă, corabia nu se scufundă, nu încă, deși toate începuturile de an au ceva de sfîrșit de lume. Ajung acasă aproape fericită și îmi amintesc de Revelionul de la cabana Cuca, la lămpile cu carbid, cu zăpada cît casa, și de oala cu sarmale a lui Groapă. Umărul parcă nu mai doare atît de tare. Unde au dispărut 25 de ani?

ABONEAZĂ-TE ACUM

SCANEAZĂ CODUL QR

DILEMA VECHE

✓ 3 luni - 65 LEI ✓ 6 luni - 110 LEI ✓ 12 luni - 175 LEI

Prețuri la abonamente cu pînă la 52% mai mici față de prețul de la chioșc

TALON ABONAMENT

Nume .... Prenume ....
Str. .... Nr. ...., Bl. ...., Sc. ...., Et. ...., Ap. ....,
Localitate .... Județ/Sector ...., Cod poștal ....
Telefon .... Email ....
Am achitat suma de .... LEI cu mandat poștal/ordin de plată nr. .... din data ....
în contul SC ADEVARUL HOLDING SRL, cod fiscal RO18990288, deschis la BRD – Decebal, nr. cont RO70BRDE441SV58305914410.
Abonamentul va începe din luna* .... Semnătura ....

Plata se va efectua pînă la data de 25 a lunii în curs pentru ca livrarea să înceapă de la data de 1 a lunii următoare.

Prin completarea prezentului talon sînt de acord ca SC ADEVARUL HOLDING SRL să prelucreze datele mele cu caracter personal pentru activități promoționale și să le dezvăluie terților conform legii nr. 677/2001. Îmi rezerv dreptul să mă opun acestei prelucrări și să solicit ștergerea datelor adresîndu-mă societății SC ADEVARUL HOLDING SRL printr-o cerere scrisă.

Pentru abonamentele plătite cu mandat poștal sau ordin de plată este necesar să trimiteți talonul completat, împreună cu copia dovezii de plată la **SC ADEVARUL HOLDING SRL – Abonamente,** București, Șos. Fabrica de Glucoză nr. 21, Sector 2, cod poștal 020331.

CUM TE ABONEZI
✓ **ONLINE:** la http://abonamente.adevarul.ro
✓ **VIRAMENT BANCAR** sau **MANDAT POȘTAL:**
în contul SC ADEVARUL HOLDING SRL, cod fiscal RO18990288,
deschis la BRD - Decebal,
nr. cont RO70BRDE441SV58305914410.
✓ **LA TOATE OFICIILE POȘTALE** / ✓ **FIRMELE DE ABONAMENTE**

Informații și reclamații: abonamente@adevarulholding.ro
Tel: 0790 139 007/0790 139 009 (L-V, 9.00-18.00)

...ÎȚI DĂ DE GÎNDIT

Stela GIURGEANU

Trufele și sălbaticii

Deși apare menționată ca delicatesă încă din antichitate, trufa s-a impus ca vedetă în spațiul gurmand abia în timpul Renașterii, cînd era denumită „usturoiul bogaților“. În 1564 apare prima lucrare dedicată trufei, *Opusculus de tuberis,* scrisă de doctorul Alfonso Ciccarelli, urmînd ca, în același secol, trufa să fie inclusă în familia ciupercilor de către cercetătorul Andrea Cesalpino. În 1831 apare primul studiu științific consistent, *Monographia Tuberacearum,* elaborat de botanistul italian Carlo Vittadini, în care sînt descrise diferitele variante de trufe, punîndu-se totodată și bazele științei care studiază trufa: idnologia.

Trufa nu au fost niciodată o modă trecătoare prin bucătăriile lumii. Azi este considerată unul dintre cele mai scumpe alimente – în 2014, cea mai mare trufă din lume, de două kilograme, a fost vîndută pentru aproximativ 50.000 de euro. Fiind atît de valoroasă, s-a încercat și „domesticirea“ ei, însă cultivarea „artificială“ nu prea este o opțiune, de vreme ce o fermă de trufe înseamnă investiții enorme și risc pe măsură - o primă recoltă de trufe survine (dacă survine), abia după vreo șapte-opt ani.

De ce sînt trufele atît de scumpe?

Deși catalogată drept ciupercă, trufa nu este un tip obișnuit de ciupercă. Crește doar sub anumiți arbori, precum stejarii, alunii sau fagii, se formează în timp și doar în anumite condiții, iar valabilitatea aromei, după ce este dezgropată, durează extrem de puțin, patru-cinci zile. Trufa în sine nu are de fapt nici un gust – particularitatea ei stînd în aroma puternică, o simbioză între gazele naturale, sol și substanțele luate din copaci. Copacii-gazdă obțin fosfor din trufe, iar trufele – glucoză din copaci.

În mod tradițional sînt culese cu ajutorul animalelor – inițial erau folosiți porcii – pentru că atunci cînd sporii trufei se maturizează, ciuperca emană niște compuși chimici care imită feromonii de reproducere ai mamiferelor. Dar culesul cu ajutorul porcilor este destul de „riscant“, avînd în vedere că, odată ce o dezgroapă, aceștia o și mănîncă, așa că, în timp, s-a recurs la cîini special antrenați să le găsească. De ce animalele sînt esențiale pentru culesul trufelor?

În primul rînd, săpăturile directe, în care sînt folosite lopeți sau chiar tîrnăcoape, distrug cîmpurile de trufe, extrem de sensibile și fragile. În al doilea rînd, animalele simt și dezgroapă doar trufele aflate la maturitate, pe cînd dacă sapi în neștiință, dezgropi și puii de trufe, care neavînd nici o valoare comestibilă sînt aruncați, la fel cum, inconștient, este aruncată și șansa lor de a se reproduce. Bineînțeles, asta nu împiedică braconajul, însă în unele țări, atît culesul ilegal de trufe (fără permis și fără cîini special antrenați), cît și traficul duc de la amenzi de zeci de mii de euro pînă la ani grei de închisoare. (acum cîțiva ani, în Turcia, un italian a fost amendat cu peste 100.000 de euro pentru că a încercat să scoată un transport ilegal de trufe din țară).

Vandalismul românesc

Dacă în alte țări există reglementări stricte pentru culesul de trufe (de unde și prețul lor ridicat), iar amenzile aplicate sînt o mare stavilă în devastarea cîmpurilor, în România lucrurile nu stau deloc așa. Un recent și excepțional reportaj al jurnaliștilor germani de la Arte TV, *Truffle Traffick in Romania,* arată realitatea din teren.

© wikimedia commons

arte
Romanian
Truffle
Hunters

© YouTube

Protagonistul și ghidul acestui reportaj este Marius Herghelegiu, consilier ecologic, un om care de ani buni încearcă să tragă un semnal de alarmă în ceea ce privește braconajul de trufe – care nu este doar un dezastru economic, ci și unul ecologic, ajungînd în timp să ne omoare pădurile.

Primul drum al jurnaliștilor este în Solca, un sat de aproape trei mii de locuitori, majoritatea trăind din ajutorul de șomaj – și din culesul ilegal de trufe. „Febra“ culesului de trufe a început în urmă cu cîțiva ani cînd un italian a venit pe plaiurile lor, cu cîini, în căutarea prețioaselor ciuperci. Văzîndu-l, oamenii au fost curioși, s-au interesat în stînga și în dreapta, și aflînd cît de scumpe pot fi trufele, au început să le culeagă ei înșiși. Dar fără să știe cum și fără să aibă nici cea mai vagă dorință de a învăța, au dat năvală prin păduri, cu tîrnăcoape, săpăligi și chiar răngi. În plus, dacă sezonul de cules trufe începe de prin luna iulie și durează în jur de șase-șapte săptămîni, în Solca vînătoarea începe încă din luna aprilie, cînd trufele sînt încă nedezvoltate – chiar dacă Marius Herghelegiu a tot încercat să-i avertizeze asupra consecințelor, totul a fost în zadar. „Cînd am venit prima oară în Solca, erau numai bordeie, acum și-au construit case. Păcat că nu lasă nimic în urma lor, ca să-și poată face și copiii lor case. Pădurile sînt distruse.“

Din cauza metodelor barbare de a săpa, rețeaua subterană a pădurilor este definitiv compromisă, iar trufele au început să dispară – localnicii înaintînd an după an mai adînc în pădure, distrugînd și mai mult, din ce în ce mai mult.

Ce fac pădurarii? Probabil că unii închid ochii, fiind în cîrdășie cu autoritățile locale, iar alții, cei care vor să salveze ce mai poate fi salvat, sînt legați de mîini și de picioare de întregul sistem. Este și cazul lui Gheorghe Savu, care a declarat jurnaliștilor de la Arte TV că, deși dă amenzi, acestea nu sînt nici plătite, nici monitorizate. „Totul este în sistem mafiot.“

Reporterii continuă drumul. La 200 de kilometri înspre nord, la granița cu Ucraina, în parcul național Munții Rodna, în fiecare an, tabere de culegători se înființează în zonă, din luna mai pînă înspre iarnă, chiar lîngă intrarea în parcurile naționale. Mai mult, declară Marcel Mîndrescu, conferențiar la Universitatea Suceava, Departamentul de Geografie, pe Valea Lalei, culegătorii de ciuperci au și cheia de la barieră, ceea ce oficial n-ar avea voie decît lucrătorii forestieri sau cei de la administrația Parcului Rodnei. „Practic, aici, ciupercile nu prea mai ajung la maturitate. Eu sînt de acord cu exploatarea acestor resurse, sînt resursele României. Dar nu se face într-un mod tradițional, nu se face într-un mod durabil și nu se face pentru comunități. Banii nu rămîn în comunitate.“

Bineînțeles, reporterii Arte TV intervievează și cîțiva cumpărători de trufe. Atît primul, român, Mihai Pop, cît și al doilea, italian, Marco Rafaello, se prezintă ca un soi de îngeri salvatori ai comunităților – „Trufele sînt culese de cetățenii care locuiesc în sate sărace. N-au altă sursă de venit, n-au ce mînca. Noi sîntem bucuroși că venim aici și lăsăm bani în comunitate, la familiile care au nevoie“, declară italianul. În Oniceni, binefăcătorul comerciant italian plătește în jur de 30 de euro pe kilogram și uneori dă și un bonus: o bere. În Italia, prețul pentru un kilogram de trufe urcă pînă la o mie de euro.

Avem sau nu o legislație?

Anul trecut, în luna mai, deputatul USR Lavinia Cosma a depus o inițiativă legislativă făcută special pentru a încadra legal procedura de autorizare, recoltare și valorificare a trufelor. „În prezent, nu există o modalitate de recoltare concretă a acestor specii și nu există un cadru legal aferent exploatării conforme“, a declarat la vremea aceea Lavinia Cosma. Proiectul a fost însă respins pe motiv că „un eventual demers legislativ de sine stătător în direcția reglementării modului de autorizare, recoltare și valorificare a trufelor nu se justifică întrucît obiectul inițiativei legislative se circumscrie normelor general valabile incidente în domeniul silvic“.

Revenind la reportajul jurnaliștilor germani, ca pentru o concluzie la cum funcționează legea în România, consilierul primarului din Oniceni (primarul nefiind disponibil) le-a declarat, cu o dezinvoltură halucinantă, că respectivul cumpărător italian nu are societate economică în orașul lor și că, într-adevăr, ceea ce face este ilegal. „Dar asta să urmărească Fiscul sau eu știu cine… Eu de unde să știu la ora asta unde să-l găsesc? Și de unde să știu eu cine merge la cules de trufe dacă nimeni nu declară asta?“

Cu alte cuvinte, în România, dacă nu declari că ai comis o infracțiune, înseamnă că n-ai comis-o. Însă în tot acest timp, cu o lege oarbă, surdă și mută, pădurile mor. Omorîte de sălbatici care, în loc să le valorifice, le distrug. Pentru 30 de euro la kilogram. Și, uneori, pentru o bere.

Teodor BACONSCHI

Un reper ortodox în inima Occidentului

Olivier Clément (1921-2009) este un autor cunoscut și îndrăgit în Ortodoxia românească, chiar înainte de 1989, dar mai ales după această dată, cînd operele sale au început să circule neconstrîns în mediile ecleziale. A fost un teolog al serenității, un om al dialogului ecumenic, apropiat de Vladimir Lossky, de avva Sofronie de la Essex și de Părintele Dumitru Stăniloae, căruia îi rezerva o veche admirație fraternă. Convertit la Ortodoxie, după o tinerețe atee, Clément s-a cufundat în universul biblic și patristic, de unde a extras temele și argumentele unei apologetici creștine contemporane. Deși a predat multă vreme la Institutul Teologic „Sfîntul Serghie“, din Paris – un bastion al rușilor albi exilați –, autorul francez nu s-a identificat cu tradiția apocaliptic-dostoievskiană a inteligheției ruse, ci mai curînd cu cea post-bizantină, manifestată din Italia renascentistă, pînă la experiența spirituală bucureșteană a „Rugului aprins“. Orizontul său inspirator a fost mai curînd grec decît slav, mai apropiat de școala alexandrină și de Părinții cappadocieni decît de misticismul etno-mesianic al celei de-a treia Rome. De la Berdiaev, Lossky, Florensky sau Evdokimov a preluat însă imperativul etic al confruntării cu marxismul și critica secularizării occidentale, cărora le-a opus o visată renaștere ortodoxă, la fel de benefică pentru Apusul „dezvrăjit“ și pentru rezistența de catacombă din lumea comunismului real. Propria lui descoperire despre integritatea apostolică, dogmatică și liturgică a creștinismului răsăritean l-a determinat să creadă, cu o deplină autenticitate existențială, în formula *ex oriente salus*.

A știut să surmonteze atît zelul (adesea strident) al convertitului, cît și relativismul interconfesional, făcîndu-se deopotrivă respectat pe scena intelectuală majoritar stîngistă a Franței lui 1968 și în marginalizatul catolicism din Hexagon. O dovadă în acest ultim sens e chiar faptul că Papa Ioan Paul al II-lea l-a chemat să compună meditația pe care a citit-o în Vinerea Mare din 1998, cu ocazia celebrării *via crucis* la Colosseum-ul din Cetatea Eternă (loc prin excelență martiric & memorial). L-am cunoscut și eu pe ilustrul autor, pe vremea studiilor doctorale, atît la biserici ortodoxe pariziene, cît și acasă la domnia-sa, cu ocazia unei invitații pascale. M-am bucurat că blîndul teolog a dorit să-mi prefațeze cartea apărută ulterior la Desclée de Brouwer, iar micul omagiu pe care i-l aduc aici nu face decît să compenseze, pe cît posibil, vina de a nu-l fi regăsit, la timp, atunci cînd am revenit pe malurile Senei, ca ambasador al României.

De curînd, la Editura Spandugino a apărut (în colecția de spiritualitate augustinian botezată *„Interior intimo meo“* și sub excelenta înfățișare grafică specifică acestei case editoriale) traducerea cărții pe care Olivier Clément a intitulat-o *Transfigurarea timpului în lumina tradiției ortodoxe*. Volumul ne propune o analiză a timpului ciclic (propriu religiozității precreștine și păgîne), evocă dinamica revelației biblice, prin care Dumnezeu „coboară în timp“, descrie iconomia Sfîntului Duh ca pecete a „timpului îndumnezeit“, notează caracterul eshatologic al eonului creștin, punctează limitele conștiinței istorico-ecleziale, descrie raportul dintre dezvoltarea doctrinară și sacralizarea Tradiției, se deschide spre emergența Împărăției divine (în sufletul pătruns de har, precum și în dimensiunea Judecății de Apoi), lăsînd loc, în final, unei reflecții despre iad (despre care nu poți vorbi decît la persoana I). Paginile se răsfoiesc parcă singure, căci autorul francez scrie fluent, dozează ideal erudiția și ideația personală, pune în fiecare paragraf amprenta sa radios „clementă“, dat fiind că nu compune pentru a „edifica“ și nici pentru a dezminți sau incrimina, cît pentru a mărturisi și a suscita în fiecare cititor dorul comuniunii efective.

Și prin această nouă apariție editorială, Olivier Clément se adaugă personalităților occidentale (de talia unor Kallistos Ware, J.A. McGuckin, Placide Deseille, Seraphim Rose, Maxime Egger, Gabriel Bunge și cîți alții) care le (re)descoperă ortodocșilor „nativi“ vastitatea unui tezaur de credință răsăriteană adesea ignorat sau mutilat, fie prin complexul deprecierii de sine, fie sub presiunea unor mimetisme obsedate de „aggiornamento“. Nu e nimic surprinzător aici, de vreme ce „Duhul suflă unde voiește“ (Ioan 3,8)...

Anca MANOLESCU

Refuzul excluziunii

Într-o convorbire cu Andrei Pleșu (publicată în volumul *Teme ecumenice),* Părintele Andrei Scrima amintea o scenă de la reuniunile pe care grupul de intelectuali de la Antim le organiza în incinta și în atmosfera mînăstirii bucureștene. Era prin anii ’40 ai secolului trecut. „La sfîrșitul unei conferințe de duminică, cu multă asistență laică, unde se vorbise și despre Djalalod-Din Rumi și despre Ramakrishna, un călugăr se ridică și spune: «Mă iertați. Dumneavoastră citați un musulman, altcineva citează un hindus. Dar ce este atunci aici?». Și Părintele Benedict Ghiuș a răspuns foarte simplu: «Dacă Dumnezeu a spus că, la sfîrșitul vremurilor, își va lua la sine toate oile, cum pot eu să le exclud? Cum pot respinge pe cineva care vorbește astfel despre El? Cum pot să nu-l ascult?».“

Deosebit în cuvintele Părintelui Ghiuș e faptul că ecumenicitatea nu apare ca atitudine umană „liberală“ sau religios tolerantă. Ecumenicitatea se rostește în numele lui Dumnezeu însuși. Apare ca luciditate față de universalul Lui, ca datorie de a recunoaște *calitatea* radiației Lui, oferită în mod specific fiecărui spațiu religios. Omul angajat în credință, familiar cu „tonul“ revelației din credința proprie, n-ar fi de așteptat oare să perceapă și „sunetul“ altor manifestări divine, altor limbaje religioase în care Dumnezeu se rostește pe sine? Nu pentru a se converti la ele, de vreme ce calea propriei credințe e deplină, duce la intimitatea cu Ținta. Ci pentru a nu disprețui ori combate alte tradiții în care Dumnezeu însuși se manifestă.

Omul angajat în credință n-ar putea oare să aibă „ureche bună“ și pentru alte glasuri religioase care, cu limpezime și ardență, invocă pe Cel transcendent ca pe un intim? „Cum pot respinge pe cineva care vorbește astfel despre El? Cum pot să nu-l ascult?“, spunea Părintele Ghiuș *tocmai din interiorul credinței lui.*

Iată o ecumenicitate care s-ar putea numi „polară“, fiindcă e atenție față de Polul divin care se comunică pe Sine – cu deplinătate – diferitelor spații spirituale ale umanității. Acest tip de ecumenicitate a căpătat relief în gîndirea unor filozofi, teologi, cercetători ori adepți ai religiilor din secolul XX.

Totuși, de-a lungul istoriei n-a lipsit altă atitudine interreligioasă. Sub lumina puternică a propriei credințe, mulți n-au mai perceput împrejur decît penumbră sau întuneric. Exegeza valorizantă a propriei credințe a recurs, pe alocuri, la deprecierea celorlalte tradiții, mai ales a celor vecine. Ele au acces – se susține – doar la umbra adevărului; noi, în schimb, am primit lumina lui plină, desăvîrșită, directă. Sau se admite că și ceilalți au primit o revelație divină, dar nu au înțeles-o ori s-au abătut de la ea, au desfigurat-o. E ca și cum calitatea propriei religii ar avea neapărat nevoie, pentru a se manifesta, de minorarea celuilalt. Hermeneutica internă deviază astfel în polemică externă. În termenii Părintelui Scrima, care denunța confuzia, *unicitatea* propriei tradiții revine, în asemenea cazuri, la a-i proba *superioritatea* față de celelalte.

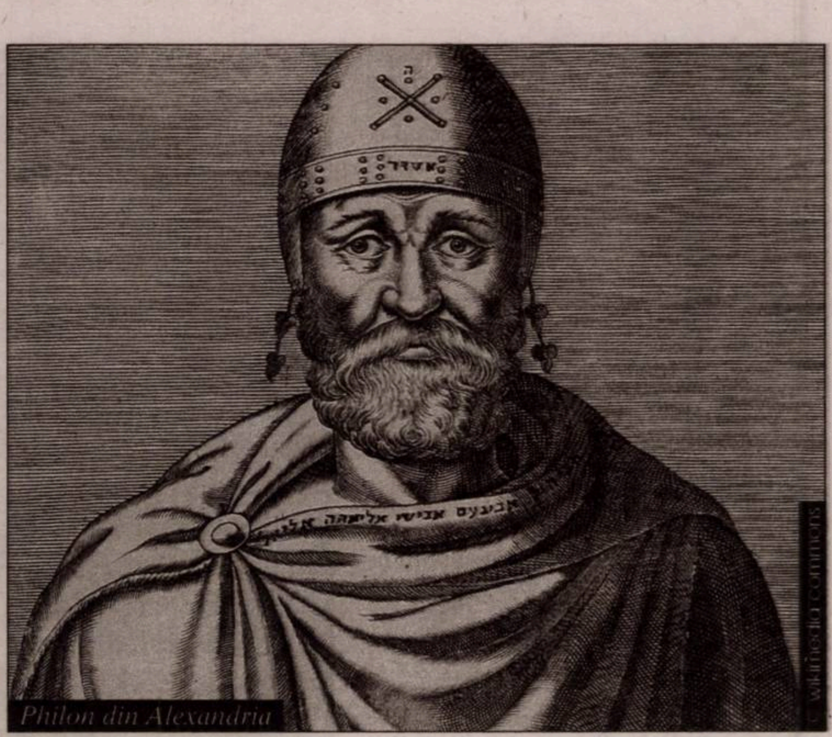
Philon din Alexandria

wikimedia commons

Chiar cei mai mari hermeneuți se întîmplă să facă apel la procedeu. Printre primii, Origen. În *Omilii la Exod,* de pildă, pune în cîrca învățaților iudei înțelegerea literală a Bibliei, grosolănia mentală, alipirea de terestru, pe cînd doar creștinismul are avea vocația sensului înalt, spiritual, luminos. „Ei nu pricep în cuvîntul lui Dumnezeu nimic fin, nimic subtil, nimic duhovnicesc, ci totul este gros și îngroșat căci « inima acestui popor s-a îngroșat » (Isaia 6, 10).“ Ești stînjenit să auzi în gura unui hermeneut și teolog de foarte mare înălțime asemenea strîmbătate de judecată. El pare să nu ia în seamă că declarația e rostită tocmai în spațiul iudaismului, că e acolo asumată ca „bold“ critic, mereu prezent, care întreține luciditatea, vitalitatea religioasă. Nu. În loc să o perceapă ca mobilizatoare spiritual, o ia drept autocondamnare a iudaismului. Deși a avut contacte cu învățați evrei, Origen ignoră vasta, rafinata creativitate hermeneutică iudaică, dinaintea și din timpul lui. Iudaismul îi e folositor doar ca fundal de contrast pentru celebrarea creștinismului.

Ar mai fi poate o explicație: ca să ia în mod legitim „prada egipteană“ (interpretată de Origen drept revelație adresată evreilor, preluată de „adevăratul Israel“), gîndirea creștină trebuie să-i delegitimeze pe „egipteni“, să-i arate nedemni de bogăția lor. Dar se potrivește asta cu felul în care Duhul operează? Lucrurile Spiritului trebuie neapărat „luate“ dintr-un tezaur pentru a putea fi depuse într-altul, cum e necesar cu materiile terestre?

Iată-l și pe Philon din Alexandria, intelectualul evreu hrănit cu filozofie greacă. În *De vita contemplativa,* scopul lui e să-i prezinte pe therapeuții iudei din Alexandria drept „adevărații filozofi“, superiori celor „păgîni“ (temă care va face carieră strălucită și în creștinism). Philon cade și el în capcana apologeticii brutale. E simplu: adeptul unei școli sau al unei religii revendică pentru ea monopolul pe sensul spiritual, în vreme ce „ceilalți“ sînt condamnați la sens material, la înțelegere infantilă și eroare. Philon își învăluie therapeuții în volute alegorice oricît de riscante, le pune în spate sensuri spirituale oricît de vertiginoase. Dar în alegoriile elene ori în bestiarul simbolic egiptean refuză să vadă altceva decît naturalism stupid, smintită alipire de materie. Campion al exegezei alegorice pentru Biblie, Philon se comportă ca un retor necioplit în fața banchetelor socratice, cărora le acordă doar un înțeles înjositor, vulgar.

Discreditarea celuilalt, cu mijloace oricît de brute și de strîmbe, apare în unele discursuri apologetice din orice spațiu religios (iudaismul le are pe ale sale, fundamentalismul islamic livrează o bogată partitură, astăzi agresivă pînă la terorism). Iar procedeele discreditării sînt, în genere, banale, mereu aceleași, „ecumenice“ și ele. Cel mai la îndemînă constă în amintita partiție de principiu, contrastant binară: sens literal ori fals (ei) *vs* sens spiritual și adevărat (noi). Hermeneutica ajunge, în acest caz, materie gata mestecată, prejudecată, rechizitoriu.

De la sfîrșitul secolului al XIX-lea înainte, savanți și cercetători ai religiilor au deschis, pentru occidentali, accesul spre consistența altor spații de credință, de gîndire spirituală, de raport intens cu transcendentul. Interesul cultural și interesul propriu-zis spiritual s-au îmbinat pentru a suscita, într-un anumit public, conștiința Țintei comune care convoacă religiile lumii. Sigur că atitudinea monopolului pe adevăr și pe divin continuă să aibă adepți. Dar dialogul interreligios își face și el drum chiar în sînul Bisericilor. Papa Francisc îl susține în practică, Patriarhul Daniel și Biserica Ortodoxă Română l-au susținut în cadrul Sinodului pan-ortodox din Creta.

E un mod de a lua aminte la universalul divin, cel despre care, în secolul VI, Dionisie Areopagitul spunea: „Nu există decît un Principiu a toate și spre acesta au condus îngerii pe cei ce au voit să-i urmeze, din orice popor, pentru care ei au fost rînduiți“.

***Anca Manolescu** este cercetător în domeniul antropologiei religioase.*

Codruț CONSTANTINESCU

Memoria problematică a obiectelor comuniste

O modă previzibilă, dar totuși interesantă, care merită o analiză mai aprofundată, se răspîndește în ultimii ani (și) în România. Este vorba despre o reevaluare a obiectelor produse sub și în timpul regimului comunist. De vină o fi și trecerea timpului, o binevenită pauză. În ultimii ani, raportarea la comunism a cam pălit, iar noi ne-am resemnat să acceptăm faptul că nomenclatura PCR și slujitorii Securității, în marea lor majoritate, au scăpat basma curată și au realizat o tranziție lină, chiar fericită și prosperă, către democrația capitalistă. Acum sînt bunici fericiți că și fiii lor au succes în viață. Plasa de siguranță care a atenuat căderea lor a fost Ion Iliescu *and all of his men. Iliescu's gang.* Amplă discuție. După 32 de ani de la Revoluția din 1989 ar trebui să ne întrebăm cu ce altceva mai rămînem în urma acestui atît de detestat (atunci) regim. Am rămas cu transformarea arhitecturală uriașă, cu distrugerea patrimonului, cu amintiri și... cu obiectele comunismului.

În mai multe colțuri ale României au apărut diverse încercări de prezervare și recuperare a acestor obiecte. La Timișoara, printr-o inițiativă particulară s-a realizat un Muzeu al Consumismului în Comunism, unul neprofesionist, dar într-un spațiu generos (trei camere), plin cu obiecte adunate din această perioada. Într-adevăr, așa cum îmi sublinia și Teodor Baconschi, se poate pune legitima întrebare: a existat consumism în comunism? Nu este o alegere nepotrivită, care pune semnul egalității între consumismul nesăbuit din capitalismul prosper, care produce și schimbă modele tocmai pentru a-și impulsiona economia, și economia comunistă, care încă din primele ei zile, din Rusia sovietică, părea sortită eșecului? Căci era clar că nu avea cum să ofere sclavilor săi altceva decît mizerie, produse de o proastă calitate (dar rezistente, nu?) penurie. Mulți sovietologi au ridicat întrebarea cum a fost posibil ca regimurile comuniste să reziste atît de mult timp, avînd în vedere disfuncționalitățile economiilor centralizate, dominate de factorul ideologic. Una dintre ambițiile comuniștilor a fost să depășească și la nivelul producerii de bunuri de consum lumea decadent-capitalistă, chiar dacă această ură nu împiedică furtul tehnologic. România socialistă producea diverse bunuri pe care le oferea populației. Cum nu prea aveam termeni de comparație, românii au fost nevoiți să se mulțumească cu ele. Nu era ca și cum am fi avut de ales. La Iași a apărut un Muzeu al Copilăriei în comunism, pe care încă nu am avut ocazia să-l vizitez și care „cuprinde o expoziție permanentă împărțită în două secțiuni: o parte recreează atmosfera dintr-o sală de clasă specifică perioadei comuniste, iar cealaltă parte este dedicată atmosferei de acasă a copilului acelor vremuri, în care vom regăsi diverse obiecte familiare și familiale". Și la Vaslui ar există ceva similar și probabil că și în alte părți ale țării. Ba mai mult, și la intrarea în mall-uri s-au organizat asemenea expoziții. Bulgarii ne-au luat-o puțin înainte căci la Varna există un imens spațiu dedicat unui Retro Muzeu, pe o suprafață de 4.000 de metri pătrați.

După ce am vizitat spațiul din Timișoara mi-a venit ideea să propun autorităților locale din Cîmpina să realizeze ceva similar. Orașul oricum nu are un muzeu municipal de istorie cum ar merita și credeam că ar putea fi un început. Orașul a suferit din plin în urma sistematizării ceaușiste de după 1977 cînd, practic, întregul centru interbelic a fost demolat și înlocuit cu blestematele blocuri ceaușiste. Cum se întîmplă în România și mai ales în spațiul extracarpatic, prima reacție a fost extrem de favorabilă. Suspect de optimistă. *Îl facem, garantat,* mi s-a spus. M-am bucurat, mai ales că în oraș există o imensă clădire comunistă, denumită pompos, înainte de 1989, Casa Științei, iar după 1990, Casa Tineretului, care păstrează neatinsă marca realismului socialist. În fața acestei clădiri a fost postată clasa mea pentru a-i întîmpina pe Nea Nicu și pe consoarta prin 1987 sau 1988, cînd ne-au vizitat orașul. Țin minte doar că, atunci cînd a trecut convoiul de mașini, toți pionierii au rupt rîndurile în dorința de a-l vedea pe Zeu. Aici s-ar fi putut găsi o cameră sau două, mai ales că cine știe ce activități nu au loc acolo, pentru a expune obiecte pe care comunitatea ar fi fost invitată să le doneze. Am fi semnat și procese-verbale de predare-primire, ca să nu avem apoi discuții. Intenționam să expun și fotografii cu demolările/transformările de după 1977. Dan Perjovschi m-a asigurat că ar veni să-mi deseneze doi pereți. *Doar pentru ține, Codruț.* Am fost invitat să văd un spațiu care avea nevoie de o minimă ecologizare, linoleumul era chiar din 1983, cînd a fost dată în folosință clădirea, lipicios, murdar, slinos, cu tendința de a se desprinde. Un mediu propice pentru gîndacii negri. Igrasia completa sumbra perspectivă. O floare era desenată pe un perete, locul găzduise o fundație pentru copiii defavorizați. Am spus că nu fac oricum, doar pentru a face. Cînd s-a auzit că trebuie investită o mică sumă, proiectul a căzut automat. Să nu jignești cumva administrațiile locale spunîndu-le că și cultura are nevoie de bani! Iau foc. În mințile lor, cultura trebuie mereu făcută gratuit. Oricum este un moft. *Dar nu vreți să organizați o expoziție temporară în hol?* Fie, am zis, dar vreau să o inaugurăm în decembrie, cînd ar trebui să marcăm cumva regăsirea libertății. După alte trei săptămîni s-a revenit cu un alt telefon în care eram informat că expoziția ar putea irita familiile celor care au pierdut oameni dragi în timpul Revoluției. Ce ciudat, nici nu știam că orășelul meu subcarpatic a fost oraș martir. Oricum, la intrare nu scrie nimic. Nu e ca la Constanța, unde probabil niște pescăruși au fost mitraliați pe 21 decembrie! Nu, în Cîmpina, Revoluția a izbucnit instantaneu și cu multă fervoare la prînz, în ziua de 22 decembrie 1989, cînd s-a văzut la televizor că soții Ceaușescu își luaseră zborul de pe clădirea CC-ului. O știu pentru că am fost acolo. Martor autentic. Așa că m-am dat bătut. Dacă voi nu (mă) vreți, apoi nici eu nu (vă) mai vreau. M-am rezumat la o mini-expoziție găzduită de o librărie cochetă, unde organizăm și lansări de carte. Și unde, pentru a recrea atmosfera acelor vremuri, am aranjat și ca lumina să se stingă după o jumătate de oră. *S-a luat curentul! Să scoatem lumînările.* Poate voi convinge un actor local să se îmbrace ca un securist și să mimeze o arestare. *To'arășu' Constantinescu, aveți gura cam slobod[, veniți cu noi acu' puțin la cercetare...*

Să nu jignești cumva administrațiile locale spunîndu-le că și cultura are nevoie de bani!

Una din mizele acestor expuneri de obiecte din comunism ar fi educarea tinerilor. Dacă ar vedea obiectele comuniste, care par acum atît de greoaie, inconfortabile, inestetice, urîte, chiar poate că ar idealiza mai puțin regimul de dinainte de 1989. Evident, obiectele trebuie puse în strînsă legătură cu poveștile pe care le spun. Povești despre lupta acerbă pentru a le avea. Stratificarea socială pe care deținerea acestor obiecte o dovedea. Nu știu dacă elevilor noștri li se predă ceva despre regimul RSR în timpul orelor de istorie, tind să cred că nu sau prea puțin, însă contactul direct cu aceste urme ale regimului ar face mai mult decît toate informațiile care oricum le trec pe la urechi. Din punctul meu de vedere, fiecare județ ar trebui să aibă un astfel de muzeu al comunismului sau măcar o secție în cadrul muzeului existent de istorie. Nu se pune problema în Prahova, chiar dacă regimul a transformat radical și acest județ. Nu s-a ajuns nici pînă la al Doilea Război Mondial, așa că mai avem de așteptat.

Orice s-ar spune acum și orice ar indica sondaje pseudo-sociologice, barometrele dezinformării publice, poporul român detesta profund comunismul în anii 1980-1990. În consecință, s-a debarasat cu mult entuziasm și grăbire de obiectele care-i aduceau aminte de el. Era o răzbunare personală să le înlocuiești cu obiecte occidentale, chiar de mîna a doua sau a treia. Asta spre deosebire de obiectele care au supraviețuit miraculos din perioada interbelică, pe care și eu, și mulți alți decreței le priveam cu maximă venerație. O medalie, o carte, un țoi din pod, o fotografie din interbelic, din epoca Regatului, erau pentru noi moaște sfinte. Nu mai spun de monedele cu efigia regilor. Tare mă tem că în cîțiva ani vom avea mai multe obiecte interbelice decît din perioada regimului comunist. O altă constatare personală care spune multe despre atmosfera irespirabilă din România comunistă: obiectele care permiteau o mică evadare spirituală, de la pick-up-uri, magnetofoane redegiste sau sovietice (celebrele Majak), pînă la aparatele video, aduse ilegal în RSR și care puteau să-i îmbogățească pe proprietarii care „dădeau filme" la tot blocul, au reușit să supraviețuiască în număr mult mai mare pentru că lumea a avut tendința să le păstreze. Poate din atașament, nu știu. Îmi aduc aminte de un unchi care reușise să-și cumpere un astfel de aparat, cu care venea în anumite zile bine stabilite și „dădea filme" întregii familii reunite cu sfințenie în sufrageria unei mătuși al cărei soț era nomenclaturist local de frunte. Din această postura reușise să achiziționeze un televizor color. Magia era perfectă – filme americane în culori. Nu puteai cere mai mult. Noi, copiii, nu eram acceptați la astfel de regaluri cinefile, zburdam pe afară.

Se ridică întrebarea, perfect justificată: cît de nevinovate sînt asemenea expoziții sau mici spații memoriale? Nu pun ele în paranteză imensa suferință trăită de mii și mii de familii de români, care și-au pierdut persoane dragi în Gulagul comunist? Pot fi disociate obiectele de această suferință? Și chiar lăsînd la o parte teribilii ani 1950 (obiectele de atunci sînt practic imposibil de găsit în afară unor cărți care reprezintă maculatura regimului), mergînd spre ceea ce Ana Blandiana numea *luminișul comunismului românesc*, primăvara dintre două lungi ierni sau anii 1970, cînd represiunea era mult mai difuză, nu trebuie să uităm că pentru acea sticlă de lapte de cinci lei părinții și bunicii (inclusiv ai mei) se așezau la coadă de cu noaptea. Se formau cozi practic pentru orice. Cîtă viață s-a irosit pentru a beneficia de niște bunuri care acum ni se par elementare nu o vom ști niciodată. Și pînă la urmă, una din crimele acestui regim a fost tocmai irosirea a sute de ore de viață. Iar acum, în plină pandemie, am aflat din nou cît de valoroasă este viața.

Codruț Constantinescu *este istoric și consilier pentru afaceri europene la Prefectura Prahova. Cea mai recentă carte publicată este* Liber în Europa *(Editura Vremea, 2021).*

Dorin BODEA

Adaptați pentru viitor. Etica și estetica fericirii postmoderne

Similar concepției larg împărtășite în Grecia Antică și, în special, filosofiei lui Aristotel, *fericirea (eudaimonia) este produsul dintre valorile, credințele și gîndurile noastre despre bine și frumos*, dintre *ce înseamnă viață bună pentru fiecare dintre noi* și *experiența estetică a vieții trăite*, este rezultatul aprecierii noastre subiective, al manierei concrete în care gîndim și simțim că trăim sau că am trăit bine și frumos. Prin urmare, nu este posibil să fim fericiți fără să fim buni, nu putem să fim cu adevărat fericiți fără să părem buni, fără să devenim frumoși, fără să fim frumoși. Fericirea rezultată astfel exprimă reușita împreunării dintre esență și aparență, dintre bine și frumos. Este produsul înfloririi și desăvîrșirii noastre în viață. Este și ne reprezintă propria noastră creație, o operă de artă despre cum ne imaginăm și cum experimentăm ce înseamnă viață bună și frumoasă. Căci, așa cum spune Plotin, „Frumusețea este strălucirea Binelui“, formulă pe care autorul o traduce prin „Frumosul este taina Binelui“ și „Binele înseamnă mai mult decît Frumosul“.

Această concepție filosofică despre *eudaimonie* se regăsește astăzi în ceea ce putem numi „Teoria fericirii“, care ne arată cum putem să ne construim, să ne remodelăm și să ne sporim semnificativ, într-o manieră rațională, riguroasă, științifică, atît *fericirea generală*, privită ca satisfacție cu viața, cît și cea de moment *(fericirea hedonică)*.

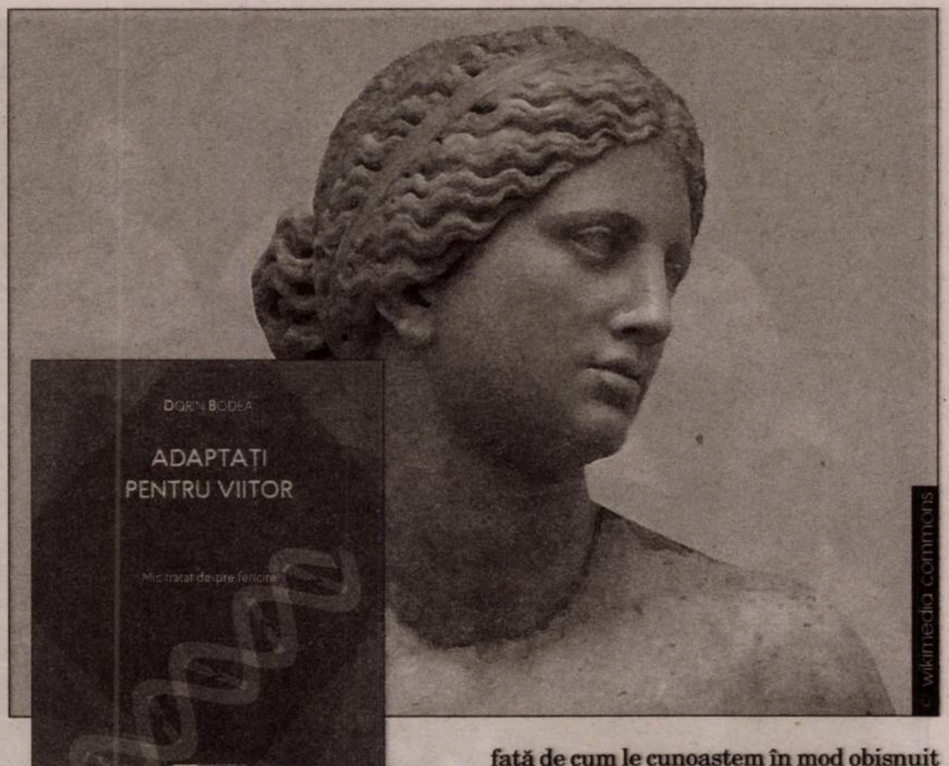

© wikimedia commons

Fericirea noastră este indisolubil legată de epoca în care trăim. Prin urmare, astăzi, în epoca postmodernă, dacă privim postmodernismul ca modernitate care continuă să se modernizeze pe sine, *fericirea* este o construcție fluidă, un ecosistem care se modernizează continuu pe sine, accesibil fiecăruia dintre noi, cu condiția să ne dorim progresul continuu, să vrem să ne îmbunătățim ca ființe umane, ca experiențe de viață trăite. Și asta pentru că fericirea nu trebuie privită simplist, doar ca o diversitate de stări subiective de bine, ci într-un mod riguros, în profunzime, ca un mix specific pentru fiecare dintre noi de talente și capacități, de scopuri personale, unice și autentice, derivate din idealurile și valorile pe care le împărtășim și prin care atribuim sens și semnificație existenței. În *teoria fericirii postmoderne* descoperim nu doar plăsmuirea și înfăptuirea binelui, ca ideal de viață, ci și frumusețea științei, a raționalității, atît partea metaforică a eticii, cît și partea etică a esteticii.

Fericirea ne arată cum să devenim eroi ai propriei noastre vieți, ce înseamnă și cum să fim cu adevărat niște eroi buni și frumoși. Ne spune povestea micului zeu, ca erou al propriei vieți înzestrat cu tot ceea ce are nevoie, se autocreează și se repovestește continuu în planuri succesive de „luptă cu răul“, pline de simboluri și sensuri ascunse, pentru ca, în cele din urmă, binele să învingă, eroul să triumfe.

Fericirea este anticamera evoluției noastre. Prin urmare, atît construcția în sine a acesteia *(fericirea în acțiune)*, cît și contemplarea progresului de etapă și aprecierea și bucuria fluidă a desăvîrșirii *planului rațional de viață bună* reprezintă condiții *sine qua non* pentru evoluția în plan individual, pentru a fi bine pregătiți și bine echipați pentru viitor. Mai bine adaptați pentru viitor.

În același timp, *fericirea este o alegere*. Iar din această perspectivă, fericirea devine un produs actual, modern, întrucît optimismul este un produs modern. Potrivit lui Kierkegaard, definiția pesimismului modern constă în necesitatea alegerii. Drept urmare, optimismul înseamnă să ne luptăm și să învingem dizarmonia, pesimismul. Alegerea optimismului înseamnă să ne asumăm autonomia, raționalitatea și voința, rolul de mici zei, creatori de viață bună și frumoasă. Alegerea optimismului înseamnă alegerea fericirii, înseamnă alegerea stării de etapă și a echipamentului adecvate pentru noi adaptări superioare, pentru progresul continuu, pentru îmbunătățirea de sine și înflorirea ca ființe umane. Alegerea optimismului înseamnă, dincolo de a învăța să-l practicăm cît mai riguros cu putință (ca metodă), să reușim să ne îmbunătățim atitudinea generală față de viață, diversitatea modurilor prin care ne raportăm la propria noastră existență. Căci, așa cum sugerează Leibniz, chiar dacă viața ne demonstrează că lucrurile merg așa rău, totuși ele merg cum nu se poate mai bine (G.W. Leibniz, *Eseuri de teodicee*, Iași, Polirom, 1997).

Pesimismul și optimismul sînt constructe culturale care exprimă forme și conținuturi concrete de abordare și de consum ale existenței. Din acest motiv, optimismul și pesimismul, la fel ca fericirea, sînt legate de specificul epocii în care trăim. De pildă, în Grecia Antică, pesimismul nu exista încă, deci nu se putea vorbi despre optimism (vezi Vladimir Jankélévitch, *Curs de filosofie morală*, Iași, Editura Polirom, 2011). Privite într-o perspectivă culturală simplificată, pesimismul și optimismul sînt constructe care exprimă însăși diferența dintre a exista și a trăi. Dar să nu uităm nici o clipă că optimismul n-ar exista dacă n-ar exista pesimismul. Iar fericirea înseamnă a trăi, nu a exista...

Valorile și lumea emoțiilor noastre

De la Seneca știm că realizarea de sine, valorificarea potențialului nostru uman, înseamnă nu numai să ne dezvoltăm capacitatea de a ne controla și direcționa propriile emoții, ci și, mai ales, faptul că le vom trăi, le vom experimenta într-un mod foarte diferit, uneori chiar contrar față de cum le cunoaștem în mod obișnuit (Margaret R. Graver, *Stoicism and Emotion*, Chicago, The University of Chicago Press, 2007). În scrisoarea 59 adresată lui Lucilius, Seneca vorbește despre diferența dintre *plăcerea ca viciu* care, în exces, se transformă în opusul ei, fiind trăită ca durere, și *bucuria sufletească*, ce nu are sfîrșit și nici nu se transformă în contrariul ei, care se hrănește din sine, se bizuie pe sine și pe puterile și capacitățile sinelui nostru, fiind o emoție-resursă care se autocreează (Seneca, *Scrisori către Lucilius*, București, Editura Humanitas, 2020).

În epoca noastră, știm că cea mai mare parte din emoțiile pe care le experimentăm sînt determinate de gîndurile și credințele noastre, de stilul în care gîndim. Iar stilul în care gîndim, mai rațional sau mai irațional, mai autonom sau mai heteronom, mai sacru sau mai laic, mai individualist sau mai colectivist, este structurat de valorile și idealurile noastre, de ceea ce este important și dezirabil în viață pentru fiecare dintre noi. Carevasăzică, valorile și emoțiile noastre sînt indisolubil legate, alcătuind o lume în sine coerentă și unitară. O simplă părere despre ceva sau despre cineva ne poate declanșa, în anumite circumstanțe, trăirea unor emoții specifice. Și asta pentru că evaluarea noastră despre *ceva* că poate fi bun sau rău – ceea ce ne declanșează trăirea unor emoții pozitive, de bucurie sau, dimpotrivă, de supărare sau frustrare – este determinată de cît de valoros, important este acel *ceva* pentru noi înșine, în general vorbind. Prin urmare, cînd am pierdut *ceva* important pentru noi înșine sîntem frustrați și supărați, iar cînd acel *ceva* este lipsit de importanță nu-i acordăm prea multă atenție, nu ne afectează prea tare.

Valorile pe care le împărtășim și pe care ni le-am format în trecut ne predispun să trăim într-o lume emoțională individuală coerentă, unică, cu totul specială, doar pentru noi înșine. Iar dacă ne dorim să avem o perspectivă diferită asupra lumii noastre subiective, asupra fericirii experimentate prin prisma emoțiilor trăite individual, este necesar să mergem la cauză, să ne remodelăm valorile și idealurile. Și asta pentru că fericirea, privită ca experiență emoțională a vieții trăite, este determinată, în cea mai mare măsură, de valorile noastre. Iată de ce nu este deloc întîmplător faptul că valorile epocii noastre sînt legate de autonomie și de raționalitate, valori care ne permit îmbunătățirea de sine și progresul continuu ca indivizi. *Autonomia* nu este posibilă fără stăpînirea emoțiilor, iar controlul emoțiilor nu poate fi realizat fără să utilizăm instrumentul *rațiunii* în formarea credințelor și judecăților noastre.

În același timp, toate aceste valori care ne permit astăzi să ne asumăm pe deplin rolul de „mic zeu“ dedicat cunoașterii de sine și a lumii în care trăim, să ne propunem scopuri și finalități îndrăznețe, sînt strîns legate între ele, alcătuind un ecosistem ce cuprinde toate relațiile noastre cu ceilalți, un întreg pe care-l numim *etica*. Este ceea ce Sfîntul Augustin, pe pragul dintre Antichitate și Evul Mediu timpuriu, formula prin celebra sintagmă „e în noi ceva mai adînc decît noi înșine“. Numai că divinitatea din epoca veche este astăzi substituită cu o alta, în care, firește, ne putem căuta și găsi propria individualitate, în raport cu care ne definim propria identitate. Este vorba despre descoperirea mea în Celălalt. Chiar am putea spune că *lumea noastră este Celălalt*, că individualitatea și identitatea noastră, „alteritatea“ noastră sînt fundamentate de Celălalt. Un Celălalt pe care-l cunoaștem, așa cum ne arată Emmanuel Lévinas, înainte de a ne folosi rațiunea și de a ne forma propriile opinii, credințe și judecăți despre el. În consecință, fiecare dintre noi are o datorie morală față de Celălalt, datorie pe care, așa cum remarca Lévinas, nu o vom putea satisface pe deplin vreodată, pentru că Celălalt este infinit, pentru că relația noastră cu el este cea a infinitului. Este despre cum putem să construim o lume mai bună, împreună cu el, pentru el și, prin el, pentru noi înșine. O astfel de postură în fața Celuilalt, trainic ancorată în valorile umanității, ne remodelează gîndurile, credințele și judecățile, ne transformă trăirile și emoțiile. Ne dezvăluie o formă supremă, fascinantă și sublimă de fericire.

Iată de ce nu este întîmplător faptul că în relațiile de iubire și prietenie vom putea găsi sursele infinite, inepuizabile de fericire...

* * *

În finalul cărții *Sapiens,* Harari se întreabă retoric: „Ce poate fi mai periculos decît niște zei nemulțumiți și iresponsabili care nu știu ce vor?“ (Yuval Noah Harari, *Sapiens. Scurtă istorie a omenirii,* Iași, Editura Polirom, 2017). Și iată cum această întrebare, prin simpla ei rostire, dă naștere în imaginarul nostru individual nenumăratelor scenarii pesimiste de evoluție viitoare. Nu face altceva decît să ne aprindă o imaginație care se hrănește din răul actual și potențial al unei viitoare umanități dominate de un individualism feroce. Oare nu este prea puțin pentru omul de astăzi capabil să se îmbunătățească pe sine, care-și asumă autonomia, rolul de mic zeu, prin raționalitate și voință? Pentru că, dacă este așa, nu putem să nu ne întrebăm și *cum ar arăta lumea noastră dacă, într-adevăr, am fi niște zei fericiți și responsabili, care știu ce vor.*

***Dorin Bodea** este doctor în economie. Cea mai recentă carte publicată este* Micul zeu și viitorul muncii în panteonul fericirii *(Editura Result, 2019).*

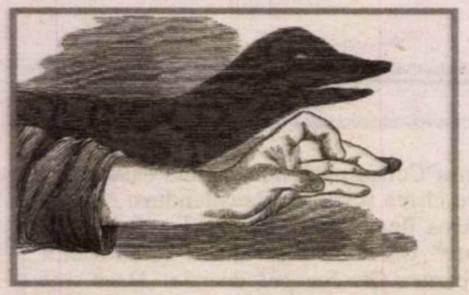

Iaromira POPOVICI

bazar

Revelioane

Revelionul era sărbătoarea de iarnă oficială, recunoscută pe vremea lui Ceaușescu. Era festivismul permis și chiar încurajat, inclusiv pe micile ecrane. Noi toți, copiii – decrețeii ai anilor '70 –, așteptam cu sufletul la gură *sketch*-urile din noaptea dintre ani. Era, de altfel, cam singura noapte albă permisă.

Pe vremea aceea, la noi, de revelion, aproape în fiecare an, veneau doi prieteni de-ai părinților mei, Reta și Vadic. (Reta era, de altfel, o pictoriță talentată și cunoscută, Clarette Wachtel, iar Vadic un talentat scriitor de limbă rusă). Masa uriașă din sufrageria noastră, pînă atunci strict pe post de birou al tatălui meu (și al meu), îndeobște ințesată de hîrtii, devenea acum sărbătorească. Așa lungă și șubredă cum era, avea capacitatea să se transforme și, cu o față de masă adecvată (țin mnte că era una cu modele pe maro), să devină chiar festivă. Nu mai țin deloc minte cu ce era încărcată, dar știu că erau de toate pe ea. Pentru mine era cum trebuie, era standardul.

Erau cei patru adulți și cu mine, copilul care nu se plictisea niciodată cu ei. Dimpotrivă, se simțea în largul lui și participa dezinvolt la conversații. Conversații care se tot învîrteau, vrînd-nevrînd, în jurul scenetelor comice de pe micul ecran, ai căror protagoniști erau Toma Caragiu, Stela Popescu, Ștefan Bănică senior, Vasilica Tastaman... Și lista nu se oprește deloc aici, ci poate continua cu floarea cea vestită a actorilor din anii aceia. Dar nu voi insista. Îmi aduc aminte că *sketch*-urile respective, ale lui Caragiu mai ales, era pline de aluzii la regim. Asta era epoca, ăsta era trend-ul. Bănuiesc că asta se petrecea cu voie de la stăpînire, sau parțial cu voie de la stăpînire: erau anii deschiderii și, ca să se vadă cît eram de liberi... Încă nu începuse dezastrul absolut.

Țin minte că ai mei și musafirii lor comentau totul, de fiecare dată. Cred că de atunci am învățat nu doar să fiu un fan al culturii populare, ci și un spectator critic al acesteia. Căci da, asta era cultura populară, o parte a ei cel puțin, din epoca respectivă. De la revelioanele astea am înțeles, atît cît am putut la vîrstele de atunci, evident, că ce se întîmpla în țară nu era în regulă. Că Ceaușescu, care insista mereu, cu încăpățînare diabolică, să-și țină discursul la 12 noaptea, nu era deloc ce trebuie. Că era cineva care făcea rău. Da, adulții perorau glume pe seama lui. Dar pînă și un copil înțelegea că era haz de necaz. Că se întîmpla ceva nelalocul lui în jurul nostru, că eram în găleată, că era ceva dubios la mijloc.

Altfel, veselie și feerie. Stela și Bănică ne dădeau tonul la petrecere, cîntau, purtau rochii cu paiete ori costume elegante și mîncau salată de boeuf, se iubeau pe ecrane atît cît avea voie să se iubească lumea pe vremea aceea pudibondă, își criticau șefii din scenete atît cît era permis și cît nu afecta nimic din esența regimului putred pe dinăuntru. Ne bucuram de aparența unei normalități în care răul părea doar o glumă, spumoasă precum șampania „Zarea“, pe care o aveam și noi (și care a rămas, în forma ei nu de spumant, ci de vin spumos, chiar și în ferocii ani '80.)

Cînd se apropia ora 12 noaptea, prietena noastră Reta spunea că trecerea dintre ani trebuie să te prindă făcînd fix ceea ce-ți dorești să faci în anul următor. Ea își aducea instrumente de desen. Pe vremea aceea și eu desenam, așa că și pe mine mă prindea Anul Nou cu foaia și cariocile. Am păstrat mult timp obiceiul ăsta, care mi s-a părut de bun augur: să faci la 12 noaptea ce-ți propui, în mod special, pentru următoarele 365 de zile.

L-am păstrat la multe din revelioanele care au urmat. Cele mai multe dintre ele ratate. Începînd cu cel din anul revoluției, cînd am „pășit“ din 1989 în 1990. Trecuserăm prin zile fierbinți și agitate, chiar pe lîngă moarte fără să știm, cînd zburau gloanțele pe lîngă noi, adevărate sau nu, și aveam mereu senzația aia de efervescență și suprarealism augmentată, presupun, de tinerețe. Cert e că am scăpat cu viață, deși am păzit, zice-se, Facultatea de Litere, alături de mulți alții, într-o noapte, urmărind teroriști, ori am alergat pe la Casa Studenților să scoatem primul ziar studențesc liber etc. Toate astea probabil că ne-au dat gata, astfel încît n-am mai reușit să ajungem la revelionul care se organiza tot la Universitate și, după atîta avînt revoluționar, pur și simplu am adormit.

A fost, probabil, somnul binefăcător al trecerii la o altă epocă. Am adormit în ultimele rămășițe comuniste și ne-am trezit în zorii tranziției. Nu că s-ar fi schimbat ceva radical peste noapte, punte sau nepunte dintre ani. Ci, pur și simplu, ne-am trezit cu alt fel de avînt revoluționar. Unul care presupunea să schimbăm lumea *à la longue*. O revoluție de durată, a realităților, dar și a mentalităților. Pe care încă o trăim, de altfel.

A urmat un lung șir de revelioane și mai ratate. Ratate, dar inițiatice. Ne-am războit cu chelneri, vînzători de alimentară, cu prejudecăți. Dar asta va urma.

■ ■ ■

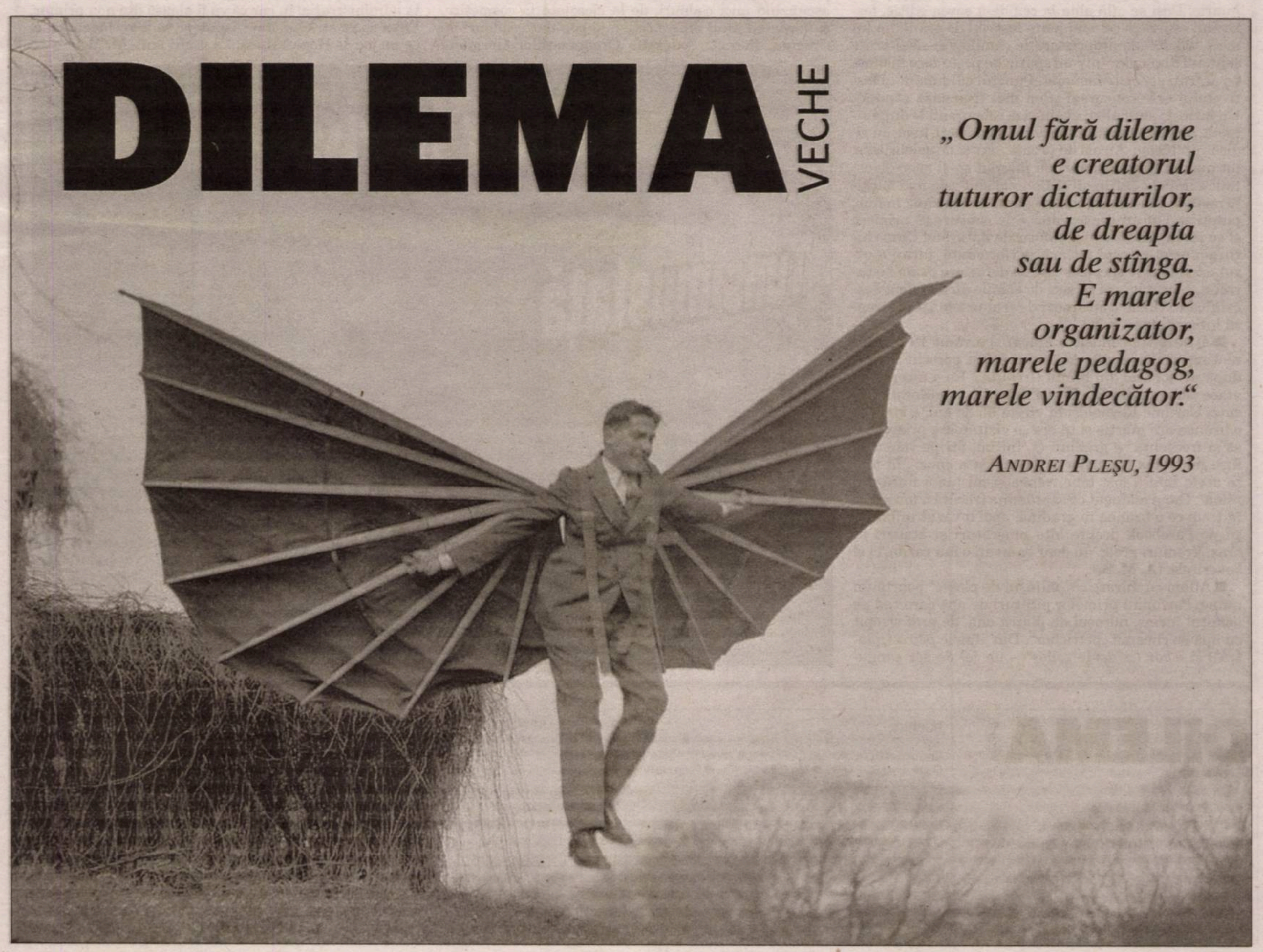
DILEMA VECHE
„Omul fără dileme e creatorul tuturor dictaturilor, de dreapta sau de stînga. E marele organizator, marele pedagog, marele vindecător.“
ANDREI PLEȘU, 1993

Cu ochii-n 3,14

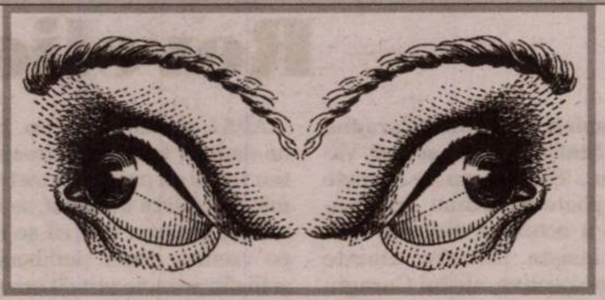

DACĂ A FI LIPSIT DE UMOR ÎNSEAMNĂ A FI LIPSIT DE AROME, E BINE SĂ NU UITĂM CĂ NU DOAR OAMENII O IAU RAZNA, CI ȘI MATERIA

■ Dacă ar fi să exprimi, în două cuvinte, esența celor care nu se simt bine, de sărbători, decît atunci cînd fac să bubuie petarde împrejur, cuvintele ar fi acestea: niște *petardați*. (**D. S.**)

■ După ce dictatorul nord-coreean a interzis zîmbetele în toată țara vreme de zece zile, pe durata ceremoniilor de comemorare a tatălui său, îmi este și mai clar că nu poți avea încredere în cei care, dintr-un motiv sau altul, pun limite, interzic sau pedepsesc rîsul și umorul, indiferent de subiect. Ocazie cu care reproduc (*via* Simona Sora) un pasaj dintr-o scrisoare a lui Lucian Raicu: „Este lipsă de politețe să-ți dai un aer important și este ridicol să te iei prea în serios. A fi lipsit de umor înseamnă a fi lipsit de umilitate, a fi lipsit de luciditate, a fi lipsit de lejeritate. Înseamnă să fii prea lipsit de tine, prea sever sau prea agresiv, să-ți lipsească tocmai din pricina asta, aproape întotdeauna, și generozitatea, și blîndețea, și îndurarea…“. (**M. C.**)

■ Contul de Instagram al lui Dumnezeu (@the goodgodabove) și-a anunțat urmăritorii că are în plan să creeze o ploaie aromată și i-a întrebat ce arome ar prefera. În primele cinci preferințe ale pămîntenilor s-au înscris aceste arome, în exact această ordine: THC (concentratul din hașiș), justiție, ciocolată, vaccin ușor acrișor și șampanie. (**M. C.**)

■ Poate că sîntem în primele zile ale noului an, dar e bine să nu uităm că ne aflăm în ultimele zile ale Festivalului Cămilei „Regele Abdulaziz“! Manifestarea se desfășoară sub patronaj regal în Arabia Saudită, a început pe 1 decembrie și se încheie pe 10 ianuarie. Deși se află abia la cea de-a șasea ediție, festivalul este deja cel mai mare festival de profil din lume – 33.000 de proprietari de cămile vin să-și arate șeptelul dromader într-un spațiu de peste zece kilometri pătrați special amenajat. Punctul culminant al festivalului este concursul „Cea mai frumoasă cămilă“. Un juriu de specialiști evaluează concurentele după siluetă, cocoașă, ținută, mers etc. Ultimii ani, însă, au ridicat probleme. Atrași de premii, dar și de celebritate, tot mai mulți proprietari au început să-și opereze estetic cămilele. Liftingul și Botoxul sînt cele mai folosite metode. Juriul este însă vigilent și inflexibil, în fine, puteți să-i ziceți conservator – la concurs se primesc și se premiază numai frumusețile naturale! Cum chirurgia estetică este tot mai performantă, juriul a cerut o tehnologie specială care să depisteze urma bisturiului. I s-a dat, așa că zeci de cămile au fost deja descalificate. Unele concursuri de frumusețe își păstrează integritatea. (**S. V.**)

■ O veveriță cenușie a atacat și a rănit 18 persoane timp de două zile. Animalul a fost poreclit Stripe, după personajul din filmul *Gremlins.* Ea a început să atace oamenii din Buckley, Flintshire, săptămîna trecută. Corinne Reynolds, în vîrstă 65 de ani, a spus că o hrănea din martie și că era „o vizitatoare prietenoasă și frecventă“ a grădinii ei. Inițial, Stripe venea să fure mîncarea păsărilor și Reynolds a spus: „În toate acele luni a fost bine, venea și-mi lua o nucă din mînă“. Dar a adăugat că săptămîna trecută a mușcat-o în timp ce o hrănea în grădină, apoi a văzut informații pe Facebook despre alte mușcături și atacuri în oraș. Vremuri grele: nu doar oamenii o iau razna, ci și veverițele. (**A. M. S.**)

■ Aflăm cu mirare că „mirosul de ploaie“ poartă un nume. Parfumul primelor picături de apă care cad pe asfaltul încins, mirosul de piatră udă, de praf stropit cu apă se cheamă „petrichor“. Din elinele *pétra* („piatră“) și *ichór* („sîngele zeilor“ – un fel de ser sanguin, mai diafan decît sîngele pămîntenilor, sau „umoare apoasă“). Denumirea a apărut pentru prima dată în 1964, într-un articol publicat în revista *Nature* de Isabel J. Bear și Richard G. Thomas, doi cercetători australieni de la CSIRO (Commonwealth Scientific and Industrial Research Organisation). Substanța chimică din spatele petrichor-ului se numește „geosmin“ („mirosul pămîntului“), un compus din familia alcoolilor, produs de alge albastre-verzi și de bacterii actinomicete, responsabil și pentru izul pămîntiu al sfeclei roșii. „*Miros* materia plîngînd…“, ar fi spus George Bacovia. (**M. P.**)

DACĂ SÎNT FOLOSITE GREȘIT, O GRĂMADĂ DE EXEMPLARE ALE SPECIEI UMANE POT PROVOCA PRIMUL ÎNCEPUT

■ Primul calendar Advent a apărut în Germania, în 1851, fiind o cutie din lemn cu 24 de sertărașe, fiecare conținînd imagini sau versete biblice. De atunci, respectivele calendare au evoluat comercial, sertărașele ascunzînd mici cadouri, de la ciocolată la cosmetice, și devenind unul dintre cele mai populare cadouri de Crăciun. Recent, Federația Organizațiilor Germane pentru Siguranța Consumatorilor a emis șase avertismente pentru cîțiva furnizori de calendare Advent pentru „încălcarea flagrantă a obligațiilor de etichetare și informare“. Consilierul juridic al Federației a explicat scurt, pentru *Der Spiegel,* decizia: „Dacă sînt folosite greșit, cătușele, clemele pentru mame sau vibratoarele de prostată cu telecomandă pot provoca răni grave“. De menționat că respectivele calendare Advent nu ofereau nici imagini, nici versete biblice. (**S. G.**)

■ Caracatițele, crabii și homarii sînt capabili să simtă durerea și suferința, potrivit unui studiu inițiat de Guvernul britanic, care a adăugat aceste creaturi pe lista ființelor care posedă simțuri și care urmează să beneficieze de protecție în conformitate cu noile legi privind bunăstarea animalelor. Raportul specialiștilor de la London School of Economics a analizat 300 de studii științifice pentru a evalua dovezile de senzitivitate și s-a ajuns la concluzia că cefalopodele ar trebui tratate ca ființe conștiente și nu ar mai trebui fierte de vii, în procesul de preparare a mîncării. Eu cunosc o grămadă de exemplare ale speciei umane care, spre deosebire de caracatițe, nu par să posede nici un fel de simțuri, adică sînt total nesimțite, nu știu încă dacă să le fierb de vii sau nu. (**A. P.**)

■ O mamă din Philadelphia a dat naștere la ceea ce se crede a fi primul „bebeluș Tesla“ din lume: un copil născut pe scaunul din față al unei mașini electrice inteligente în timp ce aceasta conducea pe pilot automat. După această știre a apărut o alta, cum că ar fi fost doar o mișcare de marketing. (**A. M. S.**)

■ O veste neliniștitoare la început de an: Gabriela Firea a anunțat că vrea să candideze din nou pentru fotoliul de primar al Capitalei. Și că se vede primar al Bucureștiului pentru următoarele două mandate. Primarul (în funcție) Nicușor Dan nici n-a apucat încă să facă ordine prin Primărie și să oprească hemoragia de bani publici. Cu mare efort a reușit să închidă cîteva dintre companiile municipale înființate ilegal de fosta administrație. În caz că va fi aleasă din nou primar, Firea se va strădui, din răsputeri, să le reclădească. E ca un joc de Hopa-Mitică. La mulți ani! (**M. M.**)

Contur barbă
Tuns mustață
Styling

© D. Stanciu

DILEMA VECHE

REDACȚIA:
Dana CĂLINESCU (secretar general de redacție)
Marius CHIVU ● Radu COSAȘU ● Stela GIURGEANU
Andrei MANOLESCU (redactor-șef adjunct)
Matei MARTIN ● Matei PLEȘU ● Adina POPESCU
Iaromira POPOVICI ● Ana Maria SANDU
Dan STANCIU (art director) ● Mircea VASILESCU
Sever VOINESCU (redactor-șef)

RUBRICI:
Teodor BACONSCHI ● Ion BARBU ● Aron BIRO ● Paul BREAZU
Cosmin CIOTLOȘ ● Horia CORCHEȘ ● Andrei CORNEA
Codrin Liviu CUȚITARU ● Alin FUMURESCU ● Petre GURAN
Ionuț IAMANDI ● Maria IORDĂNESCU ● Selma IUSUF
Ovidiu LORENZ ● Anca MANOLESCU ● Victor MOROZOV
Adrian MUREȘAN ● Radu NAUM ● Lorin NICULAE
Andrei PLEȘU ● Constantin RUDNIȚCHI ● Mihaela SIMINA
Bogdan-Alexandru STĂNESCU ● Oana STOICA ● Valeriu STOICA
Cătălin ȘTEFĂNESCU ● Bogdan TĂTARU-CAZABAN ● Teodor TIȚĂ
Andreea VLAD ● Rodica ZAFIU

TEHNOREDACTARE: Adrian DAMIAN
EDITOR WEB: Anda DOCEA

PUBLICITATE PENTRU PRINT:
floriana.coman@adevarulholding.ro

PUBLICITATE PENTRU ONLINE:
vanzari@ead.ro
dragos.stan@adevarulholding.ro

MANAGEMENT GRUPUL DE PUBLISHING:
Administrator Special: Constantin SANDU
Director Marketing: Steluța ZAMFIR
Coordonator Producție: Constantin DELTA
Director Distribuție: Dana ZAMFIR
Informații și reclamații ABONAMENTE:
0790.139.007 / 0790.139.009
(numere cu tarif normal, disponibile de luni pînă vineri, între orele 9 și 18)
e-mail: abonamente@adevarulholding.ro

ISSN: 1584-1669
Revistă editată de: Adevărul holding
Publicație auditată de: BRAT
Tiraj: 7.000
Tipărit la Tipoart Idea Studio

Biblioteca Județeană
ASTRA Sibiu

Biblioteca Județeană
ASTRA Sibiu

„Sînt vechi, domnule!“ (I.L. Caragiale)

FONDATOR **ANDREI PLEȘU**

DILEMA VECHE

Sever VOINESCU

axa dus-întors

4

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIȚIE ■ Anul **XIX** ■ nr. **927** ■ 13-19 ianuarie 2022 ■ www.dilemaveche.ro ■ 24 pagini ■ 8 lei

ANDREI PLEȘU

„Feluri de a fi deștept“

pagina **3**

ADRIAN CIOROIANU

„Nu căutați noroc în Istorie“

pagina **10**

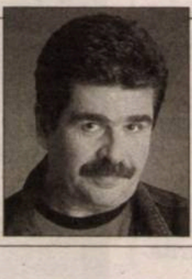

RADU PARASCHIVESCU

„Căsuța noastră (de pariuri)...“

pagina **13**

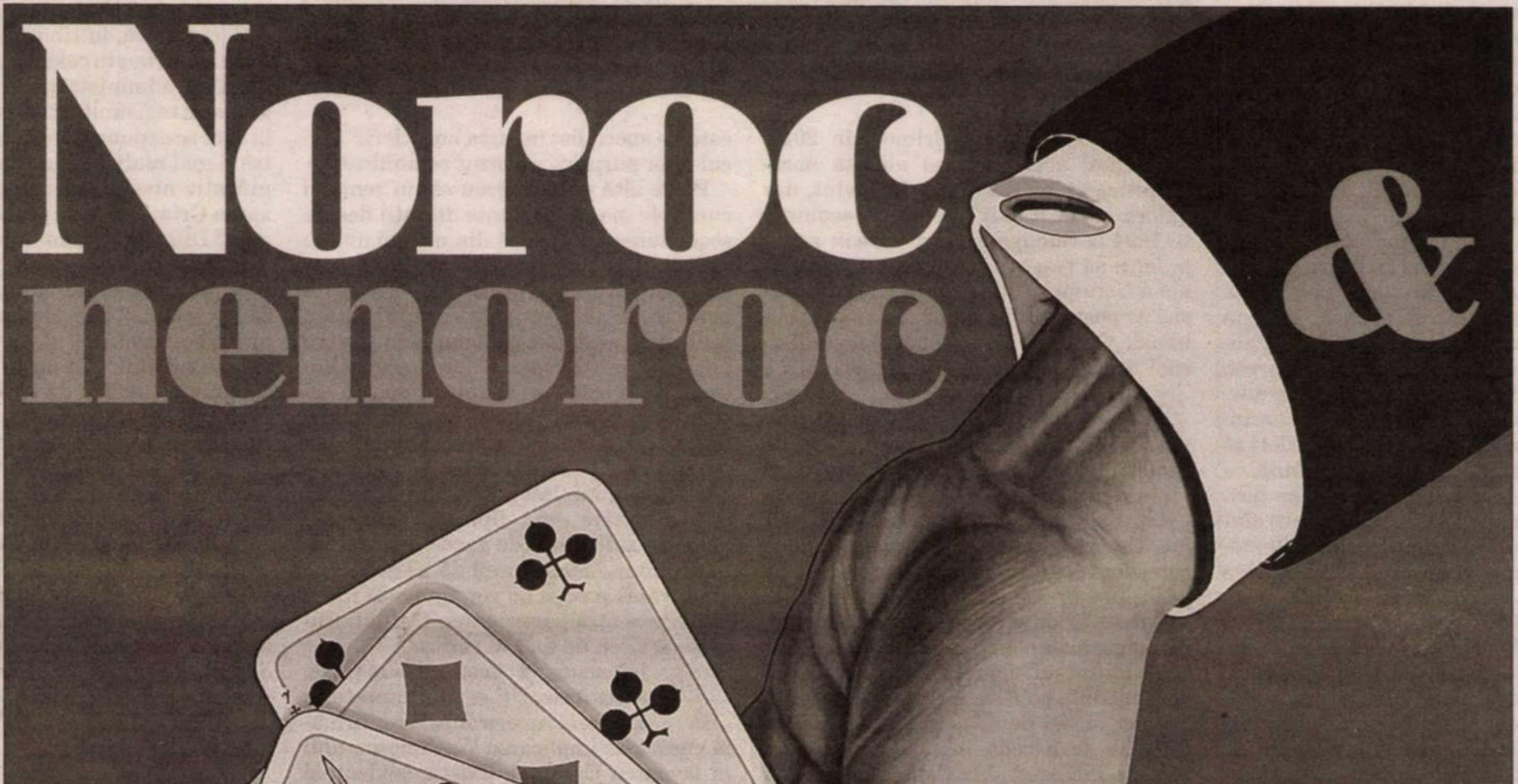

> *„Norocul de a avea talent nu e de ajuns, mai trebuie și talentul de a avea noroc.“*
> *HECTOR BERLIOZ*

Redacția DILEMA VECHE: Șos. Fabrica de Glucoză nr. 21, sector 2, 020331 București ● **telefon:** 0372.130.006 ● **e-mail:** dilema@dilemaveche.ro

Biblioteca Județeană
ASTRA Sibiu

Teodor TIȚĂ

contraintuiția

De la Ialta la Geneva

© wikimedia commons

Serghei Riabkov

Șapte ore au discutat la Geneva reprezentanții Rusiei și Statelor Unite fără să găsească vreo soluție la criza ucraineană. Vestea bună, dacă există una, a fost, potrivit relatărilor, faptul că tonul discuției a fost mai degrabă unul civilizat, aproape business, iar întîlnirea nu s-a terminat cu cele două părți acuzîndu-se de rea-voință. Seria de întîlniri între ruși și americani urma să continue la Bruxelles la summit-ul NATO-Rusia și apoi la Viena, cu ocazia reuniunii Organizației pentru Securitate și Cooperare în Europa.

Rușii sperau să obțină din partea americanilor o promisiune fermă că NATO nu se va extinde în fostul spațiu sovietic, așa cum se angajase cu ani în urmă cu ocazia unei reuniuni ce a avut loc la București. Atunci, pentru Ucraina și Georgia se deschisese calea aderării la organizația nord-atlantică, fără însă a exista un calendar ferm.

Răspunsul Washington-ului a venit chiar înainte de debutul întîlnirii și a fost exprimat pe mai multe voci: Rusia nu va avea nici un cuvînt de spus în această chestiune care ține exclusiv de deciziile suverane ale actorilor implicați direct. Altfel spus, chestiunea unei posibile aderări a Ucrainei la NATO privește exclusiv Ucraina și NATO. Rușii ar mai dori să aibă un cuvînt de spus și în legătură cu mișcările de trupe și armament pe teritoriul Europei de Est în statele care sînt deja membre ale Alianței (inclusiv România). Secretarul general al NATO, Jens Stoltenberg, a explicat că acceptarea unei solicitări de acest fel ar transforma statele din Est în membri de mîna a doua, variantă care este exclusă din start.

NATO acceptase în 1997 să nu instaleze permanent trupe în statele din fostul bloc comunist care se pregăteau de aderare, însă această poziție a fost abandonată după invazia Crimeei în 2014. Kremlinul acuză adesea alianța nord-atlantică că nu s-a ținut de cuvînt, dar ignoră senin o altă înțelegere, semnată în 1994 la Budapesta, prin care se angaja ferm să respecte integritatea teritorială a Ucrainei. Cît a valorat cuvîntul Rusiei se poate evalua zilnic în Donețk, Luhansk, Crimeea și în numărul de soldați ruși masați la granițele Ucrainei.

Pentru est-europeni, întîlniri ca aceea de la Geneva pot evoca amintiri dureroase. Efectele conferinței de la Ialta din 1945 sînt încă vii în conștiințele acestor popoare și probabil așa vor rămîne pentru multă vreme. De aceea e aproape stranie liniștea care domnește în capitalele din Est. Se poate presupune că se așteaptă rezultatele discuțiilor și eventualelor negocieri, iar asigurările oferite de Washington sînt considerate suficiente. E adevărat că dinspre mediile politice americane nu a sosit nici un fel de semnal că există vreo intenție de a ceda în fața solicitărilor rusești. Iar, de cînd la Casa Albă nu mai este un specialist în „arta negocierii“, riscul unor surprize a scăzut semnificativ.

Pe de altă parte e greu să nu remarci cum cele mai importante discuții despre securitatea europeană din ultimii ani au debutat fără prezența europenilor la masă. Sigur, explicații pot exista – guvernul german de-abia se instalează, Franța e mult prea ocupată cu campania pentru alegerile prezidențiale, iar despre Uniunea Europeană se spune adesea că este un gigant economic și un pitic politic. Și nu fără temei. Nu a trecut nici un an de zile de la dezastruoasa și umilitoarea vizită a lui Josep Borell la Moscova, ocazie cu care șeful diplomației europene a fost ridiculizat de gazde în văzul întregii lumi. Acum Borell dă asigurări că americanii și rușii nu vor ajunge la nici o înțelegere fără participarea Uniunii Europene. Greu de luat în serios.

Pînă acum, în chestiuni care țin de securitate, UE se mulțumește cu umbrela americană, reconfirmată cumva de implicarea Washington-ului în favoarea Ucrainei. Există, evident, și fanteziile recurente legate de crearea unei armate europene, dar astea rămîn apanajul președinților francezi pe care îi mai apucă din cînd în cînd accese de antimericanism. Dacă ar fi să parafrazăm o butadă celebră, răspunsul la întrebarea „Cîte tancuri are UE?“ este „Zero“.

La Geneva, Rusia a spus că nu intenționează să atace Ucraina, însă mandatul lui Serghei Riabkov, adjunctul ministrului rus de Externe, este mai degrabă unul exploratoriu. Totuși, spune Riabkov, nu ar trebui subestimate riscurile ce decurg din actualele tensiuni. Ce înseamnă asta? Nimeni nu știe.

Cert este că, în timp ce discută pacea, americanii iau în calcul și reversul medaliei. Deja administrația de la Washington a spus în mai multe rînduri că sancțiunile la care se expune Rusia dacă decide să intre și mai mult în Ucraina depășesc semnificativ nivelul celor impuse după anexarea Crimeei. Ce ar putea urma după aceea? Din nou, nimeni nu știe.

Însă, mai mult decît problema unui eventual război la granițele Ucrainei, ca europeni și, mai ales, ca est-europeni, ar trebui probabil să ne preocupe costul evitării lui. Cel puțin pînă la această oră sînt motive de optimism. De asta discuțiile de zilele acestea sînt esențiale. Într-un scenariu ideal, ele nu vor schimba nimic din aranjamentele actuale și vom uita în scurt timp că au avut loc. Într-unul mai puțin bun, urmașii noștri au să le analizeze și peste 70 de ani.

Teodor Tiță *este gazda podcast-ului* În Centru *pe care îl puteți asculta pe oricare dintre platformele de distribuție (Apple, Spotify, Google etc.): https://open.spotify.com/show/5jSN6amOtenIsHn23aoOLQ*

■■■

Matei MARTIN

mapamondul de buzunar

Cum rămîne cu Ucraina?

La Geneva, întîlnirea dintre ministrul adjunct de Externe al SUA Wendy Sherman și omologul său rus Serghei Riabkov s-a încheiat în coadă de pește. Cei doi s-au întors acasă după șapte ore de discuții fără nici o promisiune, fără nici o concluzie clară, poate doar cu convingerea întărită că pozițiile comune sînt de neatins. Șantajul inițiat de Moscova, care a mobilizat efective militare importante la granița de est a Ucrainei, pune o presiune enormă pe Occident să găsească o cale de negociere. Dar resursele și, pînă la urmă, sensul diplomației se epuizează cînd nu există o minimă flexibilitate și voință de dialog.

Într-o încălcare flagrantă a cutumei diplomatice, Rusia cere nici mai mult, nici mai puțin decît o capitulare a americanilor și reorganizarea, din temelii, a actualei arhitecturi de securitate din Europa. Mesajul transmis de Riabkov la întîlnire a fost clar: NATO ar trebui să-și strîngă lucrușoarele și să se retragă din Europa de Est. Poziția lui Vladimir Putin era deja cunoscută – președintele rus vede în instalațiile militare NATO din Europa o amenințare la adresa securității naționale –, însă nicicînd, la o întîlnire diplomatică, această poziție nu a fost exprimată atît de tranșant. Cel care susține că dezmembrarea URSS e cea mai mare nenorocire a secolului XX nu urmărește acum refacerea Rusiei Mari, ci asigurarea unui cordon strategic, de securitate. Iar Ucraina, un stat pe care Vladimir Putin îl vede doar ca pe o provincie ruinată a fostei URSS și în a cărei suveranitate oricum nu crede, urmează să devină o zonă-tampon situată în afara sferei de influență a NATO. Eventualitatea extinderii NATO spre est, mai exact prin acceptarea Ucrainei și a Georgiei, a fost evocată pentru prima dată în cadrul summit-ului de la București (2008). De atunci, nu au fost înregistrați pași semnificativi în acest sens, printre altele și datorită frămîntărilor și tentativelor de reorganizare internă ale Alianței; însă Rusia vrea garanții juridice, vrea probe „beton-armat“ că Alianța abandonează orice tentativă de extindere. Mai precis, Moscova cere ca aceste garanții să fie formalizate cu ocazia viitorului summit, în vara acestui an, la Madrid. O condiție inacceptabilă pentru SUA: o țară terță nu se poate opune prin veto extinderii NATO. La fel cum inacceptabilă e și reducerea prezenței militare americane în Europa de Est.

Dincolo de retorică, și SUA, și Rusia vor trebui să facă gesturi politice concrete.

Oportunități de negociere între SUA și Rusia ar exista în două domenii: pe de o parte, ar putea fi căutată o nouă soluție pentru staționarea de rachete cu rază scurtă și medie de acțiune în Europa după rezilierea tratatului de dezarmare de către SUA, în 2019, ca răspuns la încălcarea articolelor de către partea rusă. Însă discuțiile tehnice și diplomatice pe această temă vor face obiectul unor îndelungi dispute. Punctul cel mai sensibil: amplasamentul acestor obiective militare. Pe de altă parte, SUA sînt de acord să limiteze manevrelor militare din vecinătatea graniței cu Rusia, însă această concesie poate fi făcută doar pe bază de reciprocitate. Iar aici e iarăși o fundătură, nu un drum deschis...

Dacă negocierea de la Geneva nu a produs vreun rezultat tangibil, ea a reușit măcar să ofere o perspectivă mai clară asupra pretențiilor celor două părți. Tonul discuțiilor a rămas tranșant și amenințător. Riabkov spune că nu există un pericol real și iminent de invazie a Rusiei în Ucraina – dar de ce ar mobiliza Moscova 100.000 de soldați la graniță dacă nu pentru a amenința? SUA, pe de altă parte, au transmis prin vocea lui Wendy Sherman că sancțiunile economice ar putea lovi Rusia cu și mai mare forță chiar și cu riscul ca anumite măsuri să presupună costuri din partea aliaților. Dincolo de retorică, și SUA, și Rusia vor trebui să facă gesturi politice concrete.

Unde e Ucraina în toată această discuție? Și cum rămîne cu dreptul la autodeterminare? În această bătălie a coloșilor, tocmai vocea Ucrainei nu s-a făcut auzită.

■■■

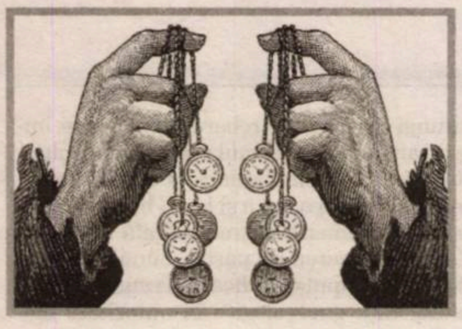

Andrei PLEȘU

nici așa, nici altminteri

„Așa e că pînă acum nu stăm nici bine, nici rău, adică nici așa, nici altminteri?“ (I.L. Caragiale)

Feluri de a fi deștept

(O reamintire din 2015)

Toți vrem să fim, sau măcar să părem, deștepți. Nu mă exclud din această caracterizare, deși, mă credeți sau nu, de la o anumită vîrstă, dacă evoluezi și gîndești normal, nu mai trăiești acut insomnia conștiinței de sine. Îți știi limitele mai bine decît toți dușmanii tăi, faci diferența (nu neapărat avantajoasă) dintre înzestrare nativă (cu care n-ai de ce să te mîndrești) și merit dobîndit prin salahorie (pentru care te poți felicita, cu condiția să-l pui în serviciul altora). Nu contest că e legitim și stimulator să-ți dorești un portret public avantajos. Pînă și ultimul prost visează să pară, măcar din cînd în cînd, inteligent. Iar în anumite limite, aspirația la prestigiu intelectual e inocentă. Dar una e să vrei să fii deștept cu adevărat, chiar dacă pe baza unei motivații egolatre, alta e să vrei „să faci pe deșteptul“, să te dai mare, să-ți arogi virtuți de care te bucuri de unul singur, într-un autist delir al încîntării de sine.

Un fel – caraghios în fond – de „a fi deștept“, respectiv de a face pe deșteptul, e să-ți investești zilele (și viața) în comentarii anonime pe blog. Nu poți invoca – și nici nu te preocupă s-o faci – isprăvi personale notabile, de natură să te califice drept un interlocuror credibil, cu nume propriu. Poți să parazitezi însă numele altora și, la cîte un șpriț între prieteni sau în singurătatea, plină de frustrări, a Internetului, să spui, cu un zîmbet victorios: „Azi i-am dat iar un cap în gură lui X, sau lui Y, vedete de doi bani, admirate numai de imbecili, dar aflate, de fapt, la anilumină de deșteptăciunea mea!“. După care adormi liniștit, cu o iluzorie coroană de lauri pe frunte. Ai dat lovitura! Viața ta are sens! Forul tău interior exultă: ești mare (chiar dacă nimeni n-o știe încă)! Ai chiar și admiratori de circumstanță, dintre cei care împărtășesc aceleași antipatii și aceleași ambiții cu tine. Printre amicii de pe forum, întîlnesc adesea astfel de „critici“ neobosiți, care îmi fac onoarea să mă citească și să mă execute cu o mirabilă consecvență. M-aș bucura să fiu contrazis, pus la punct, redus la zero, dacă aș percepe, sub pseudonimul combatantului, o cavalerească nevoie de dialog. Dar nu e vorba de asta. Subtextul contribuțiilor demolatoare nu e de genul: „Sînt de altă părere și iată de ce“ sau „Aici ați greșit, iată cum stau lucrurile“, ci, mai curînd, de genul: „Sînt mult mai deștept decît tine, te fac praf pe orice temă în doi timpi și trei mișcări!“. Cu alte cuvinte, „soarta nedreaptă și prostia generală te-au cocoțat acolo unde trebuia să fiu eu!“. Totul, însoțit de ocheade hître către „colegi“: „Ați văzut cum l-am beștelit pe onorabilul? Ați văzut că individul nu face doi bani? Că am zece capete peste el? Că cel priceput sînt eu?“. Vreo doi sau trei dintre băieții răi și deștepți care mă persecută scriu bine, nu sînt lipsiți de lecturi și idei, așa încît îmi vine să le spun, prietenește: „Valorificați-vă talentele pe cont propriu, nu în trena mea. Ieșiți la lumină! Intrați pe piață, gata de competiție! Cîntați-vă cîntecul, nu vă epuizați în huiduială! Nu vă mai ocupați de lipsurile mele! Vă acord, în alb, creditul meu: sînteți mult mai știutori, mai ageri, mai bine orientați decît mine! Uitați-mă! Preferați-vă! E păcat să vă rupeți arcușurile întîrziind în acompaniament și stridență, ori de cîte ori se întîmplă să mă vedeți trecînd“.

Alt fel de-a fi „deștept“ e să ai mereu altă părere decît toți. Și nu pur și simplu altă părere, ci părerea contrară. E o specialitate a gazetarilor de top: cei care „știu mai bine“, care „s-au prins“ de șmecherii nesesizate de cetățenii de rînd, care ne explică, ușor excedați, cum stau, de fapt, lucrurile. Cînd trend-ul e pro-cutare, „deșteptul“ e contra. Tot el e și pro-(același)cutare, dacă trend-ul se schimbă și majoritatea devine anti. Dacă lumea zice că e „frig“, deșteptul ne atrage atenția, plictisit, că senzația de frig rezultă dintr-o abilă manipulare a ideii de „cald“. Și viceversa. Putin face rele? „Bă proștilor, n-ați înțeles nimic, Putin e omul americanilor!“ Sau invers, Trump e omul rușilor... Ș.a.m.d.

Mai sînt „deștepții“ care judecă lucrurile la alt nivel decît restul semenilor lor. La nivel „estetic“, de pildă: „Bun, sînt de acord să luptăm cu corupția, dar chestia asta cu arestările, cu mascații, cu mîinile încătușate e dizgrațioasă. Nu dă bine! Nu e frumos! Ne facem de rîs. Se exagerează“. Interesant este că cei care contemplă cu o grimasă dezgustată spectacolul televizat al delincvenței sînt, adesea, tocmai comentatorii lui, „analiștii“, cei care trimit (sau cheamă) echipele de filmare la fața locului. Ne-am plîns, ani de-a rîndul, că avem corupție fără corupți. Acum ni se pare că avem prea mulți corupți doar pentru că problema corupției e cam umflată (de ANI, de DIICOT, de nepatrioți).

A fi „deștept“ mai poate fi și a te bucura de „naivitatea“ altora, a-ți face treaba fraierindu-ți concetățenii. E o problemă de „marketing“: trebuie să știi să (te) vinzi: dai, de exemplu, în presa zilei, un titlu „tare“: „Marele Cutărică e zdrobit! I-a murit în brațe!“. Aoleu, suspină cititorul „naiv“. Și dă click pe știre. Află, astfel, că marelui Cutărică i-a murit hamsterul. Autorul știrii e fericit. A făcut rating! Te-a păcălit. I-ai crescut tirajul. Pe de altă parte, fie vorba între noi: o fi „deșteptăciunea“ lui o fraudă, un abuz, o meschină negustorie, dar nici cu „deșteptăciunea“ mea, care am fost curios să văd ce se ascunde sub pateticul titlu nu mi-e rușine! Există tot atîtea feluri de a fi prost pe cît de multe feluri de a fi „deștept“ există. Subiectul e inepuizabil.:.

■ ■ ■

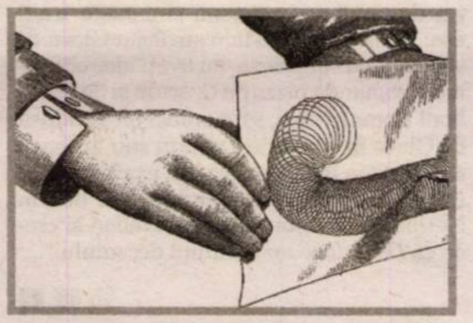

Andrei CORNEA

la răscruce de gînduri

Războiul ideologic

Războiul ideologic-informațional este în plin avînt. Iar noi, liberalii, tindem să-l pierdem. Mai întîi, avem inamicii tradiționali: regimurile autoritare și totalitare, precum cele din China, Rusia, Turcia, ba chiar și din Ungaria etc. Nu numai că din partea unora sosesc amenințări – uneori cu războiul (vezi Ucraina și Taiwan) –, dar și o uriașă propagandă care e făcută să discrediteze instituțiile noastre, libertățile noastre, valorile noastre. Mai grav este că acelor forțe li se alătură inamici dinăuntru: lideri politici (precum Trump și adepții săi), analiști, intelectuali publici și mai ales celebrii „*influencer*-i“ care copleșesc Internetul și rețelele cu minciuni, calomnii și false echivalențe. Mai ales pandemia și campaniile de vaccinare au oferit în ultimul an și ceva ocazii și pretexte minunate pentru asemenea atacuri concertate și repetate.

Cînd s-au impus măsuri de carantinare, țările democratice au fost acuzate de „dictatură medicală“. Cei mai populiști și radicali dintre politicieni și comentatori au început să joace rolul unor apostoli ai libertăților civile, chipurile amenințate, făcîndu-se că uită de viețile care au fost salvate prin măsurile respective. Cînd au început campaniile de vaccinare, atacurile s-au înmulțit și au devenit tot mai perverse. Ba se pune în discuție acuratețea cercetărilor științifice, iar medicii sînt adesea insultați și amenințați, ba se insistă pe interesul financiar pervers al corporațiilor farmaceutice, ba pe obsesia guvernelor de a controla populația. Nu China e atacată din acest punct de vedere în fiecare zi, ci Franța eventual, cînd impune reguli mai severe celor care refuză vaccinarea. Nu Rusia e denunțată pentru omorîrea disidenților și eliminarea Opoziției, ci eventual Australia, care – vai, ce grav – a îndrăznit să aplice o lege antiepidemică mai severă nu numai cetățenilor proprii și tuturor străinilor ce-i calcă teritoriului, ci și „zeului“ tenisului, Novak Djokovici. Reglementările australiene și ale europenilor împotriva antivacciniștilor au fost comparate în mod josnic cu portul stelei galbene de către evrei din trecut sau chiar cu deportările naziștilor. Relativizarea Holocaustului nu i-a oprit pe „apostolii libertăților“ să vocifereze pe net, înmulțind teze false. Faptul că familia lui Djokovici l-a comparat pe tenisman cu Iisus Christos și cu Spartacus ar fi numai un episod ridicol, dacă n-ar exista atîția oameni pretutindeni care să se arate indignați că legea n-are excepții ori că legea însăși nu e desființată, numai pentru că lor nu le e pe plac.

S-au făcut erori în administrarea pandemiei?
Evident.

Iar de vină – se știe – pentru toate relele lumii de azi sînt „elitele liberale“. Pe timpuri, se spunea mai în clar: „iudeo-masonii“ ori „plutocrații“ sînt marii vinovați. Cuvintele sînt diferite, dar terminologia nu disimulează decît foarte vag ferocitatea urii și a resentimentului.

Da, elitele liberale sînt „vinovate“ fiindcă au asigurat de aproape optzeci de ani pacea în Europa și în lume; elitele liberale „merită“ disprețul fiindcă au făcut Uniunea Europeană – cea mai formidabilă, pașnică și prosperă asociație de națiuni din istorie. Că există defecte în respectiva construcție? Că sînt destule lucruri care nu merg bine azi, ca și ieri? Că s-au făcut erori în administrarea pandemiei? Evident. Asta e și starea firească a lucrurilor și, de altfel, în tratarea crizelor succesive – de la problema imigranților la pandemia de COVID-19 –, Europa s-a descurcat acceptabil. „Antifragilitatea“ (termenul lui Nassim Taleb) democrațiilor liberale în raport cu rigiditatea autocrațiilor e evidentă – vezi Belarus și Kazahstan –, dar ni se dă a înțelege, pînă la sațietate, că nu contează. Asta, fiindcă noi trebuie să ne învățăm cu ideea – expusă doctoral de tot felul de „analiști“ – că „elitele sînt condamnate de istorie“, orice ar face. Dacă iau măsuri mai dure împotriva antivacciniștilor sînt „totalitare“ și „naziste“. Dacă permit căsătoriile dintre homosexuali sau adoptă alte permisivități în aceste domenii sînt catalogate drept „sexo-marxiste“, anticreștine. Talibanii de toate confesiunile și ideologiile au un singur mare inamic: liberalismul și democrația. Noua specie de inamici ai liberalismului și ai Uniunii Europene, care se numesc „nativiști“ sau „suveraniști“ și care nu sînt decît niște ultranaționaliști revopsiți, fac în schimb mare caz de „națiuni“, care, în atîtea rînduri, au siluit umanitatea din oamenii obișnuiți și care, de atîtea ori, au încercat să se prade și să se asasineze reciproc.

Da, democrația liberală – de pe ambele maluri ale Atlanticului – nu este azi în cea mai bună formă a ei. Semne sînt destule. Dar nu fiindcă „elitele liberale“ ar fi condamnate de istorie (asta cu „istoria“ e o prostie), ci fiindcă inamicii „societății deschise“ (ca să folosim formula lui K.R. Popper) s-au coalizat și sînt mai agresivi ca niciodată. Iar lucrul cel mai grav pe care-l pot face este să submineze încrederea noastră în noi înșine. Ne ispitesc să fim prea lacși în lucrurile esențiale, să ne pierdem rigoarea; iar pierderea rigorii conduce la toleranță rău înțeleasă față de intoleranți, care n-o merită; toleranța rău înțeleasă duce la compromis în principii, compromisul în principii la relativizare, iar de aici la relativism sistemic nu mai e decît un pas. Dar cînd și acesta e asumat, războiul e pierdut.

■ ■ ■

Sever VOINESCU

axa dus-întors

Nu te (mai) uita!

Ce face românul cînd are cîteva zile libere, anume cele dintre Crăciun și Revelion – o „punte“ care rezistă oricărei legislații a muncii, orice s-ar zice? Pe vremuri, făcea vizite sau primea musafiri, petrecea mult timp cu partea de familie pe care o vedea mai rar sau cu prietenii pe care îi vedea mai des. Combina social obligația de familie cu plăcerea prieteniei – un echilibru cu adevărat sănătos! Se juca cu copiii. Chefuia. Se mai odihnea. Mai și citea cîte ceva, dacă avea pornirea spre carte. Ieșea pe-afară, în plimbări neobișnuit de lungi. Acum, nu mai face nimic din toate astea. Acum, hotărît lucru, se uită la Netflix. Altfel nu pot să-mi explic avalanșa de comentarii care au urmat apariției filmului *Don't look up* pe celebrul canal de *streaming*. Cînd am văzut cît de mult se scrie în presă, în mediile zise de socializare (de ce le-o zice așa cînd, de fapt, sînt medii antisociale?), ba am primit chiar cîteva mesaje de la amici întrebîndu-mă dacă l-am văzut, m-am precipitat și eu în fața computerului. Am văzut tot filmul, de cînd Jennifer Lawrence vede cometa pînă cînd Jonah Hill iese de sub dărîmături, face *selfie* și strigă după mumă-sa. Fac precizarea asta pentru că fanii filmului îți atrag atenția că e musai să stai cu ochii pe ecran pînă la sfîrșitul sfîrșitului, nu doar pînă cînd începe să curgă primul generic de final.

Așadar, *Don't look up* a entuziasmat cuprinsul românesc! Am putut citi în amalgamul de presă și Facebook (la noi, cele două înseamnă din ce în ce mai mult același lucru) că este „filmul deceniului“, că „acesta este adevărul“, că e „genial“, „tare“, „foarte bun“, că „naște o dezbatere globală“ și alte asemenea grozave lucruri. Cum impresia mea a fost alta (mi s-a părut un film la limita stupidului), mi-am chestionat capacitatea de apreciere uitîndu-mă cum l-au primit alții. Am constatat că entuziasmul românesc nu e împărtășit chiar de toată lumea. Sursele cele mai importante care sintetizează aprecierea publicului global nu par a fi bulversate de minunăția *Don't look up:* la data la care scriu acest text, IMDB dă filmului 7,3 puncte din 10 după 268.000 de voturi, iar Rotten Tomatoes îl plasează cam la fel, cu 77% în clasamentul publicului, 55% în clasamentul tuturor criticilor de film și 45% în clasamentul criticilor considerați de marele agregator ca fiind „de top“. Pe scurt, performanța filmului la scară globală e puțin peste mijloc. Cu atît mai mult cu cît cifrele de vizionare ale filmului sînt imense, scorurile obținute în statisticile specializate nu sînt deloc uimitoare. Adică nici vorbă de „filmul deceniului“ și „genial“. Atunci ce ne-o fi apucat pe noi? De unde entuziasmul stîrnit de film printre valahii privitori de Netflix la vremea Crăciunului?

Încerc unele explicații. Filmul e sufocat de clișee, ceea ce întotdeauna asigură succesul de masă. Există buni și răi – nimic între. Banal, cei răi vor să facă rău celor buni pentru că sînt răi și răii n-au altă treabă pe lume decît să facă rău. În al doilea rînd, filmul este gros populist: buni sînt oamenii simpli de toate culorile, gîzele și cașaloții, eschimoșii, aborigenii și pădurile; răi sînt politicienii, miliardarii IT și presa. Cum trăim o vreme în care sportul preferat pe tot globul este huiduitul politicienilor (care, uimitor, pe măsură ce sînt tot mai detestați devin în mod obiectiv tot mai detestabili, ca și cum aversiunea publicului față de ei îi face să se reproducă din rău în mai rău – ați observat asta?), nu-i de mirare că filmul stîrnește o plăcere colectivă neechivocă. Iar o lamentație pe tema „Băi, ce ne fac ăștia!“ prinde de minune în spațiul carpatin.

Spre deosebire de minusculul public avizat, format, care ia în serios condiția sa de public exersînd fără sincope spiritul critic și nesațul curiozității de a afla mereu mai multe despre domeniul de interes, publicul general – în care precizez că mă includ, ca să nu se repeadă la mine nici antielitiștii, nici elitiștii – percepe întotdeauna un produs artistic în primul rînd prin prisma experienței imediate. La noi, ca și în alte părți, se înfruntă vacciniștii cu antivacciniștii, așa că toți cei care au dat buluc să ridice filmul în slăvi au înțeles că filmul despre asta vorbește de fapt, despre vacciniști și antivacciniști, despre credibilitatea oamenilor de știință, despre amestecul politicienilor în cele științifice. N-au greșit prea mult din moment ce realizatorii înșiși au lăsat clar să se înțeleagă că filmul bate (și) în direcția asta. De fapt, punctul în care filmul chiar ar fi putut avea o oarecare valoare (adică ar fi putut aduce un oarecare folos omului care-l vedea) este chiar acesta: cum e cu știința? În această privință, însă, filmul livrează schematic: știința e cu ăia buni (că știința e bună), iar ăia răi neagă știința propagandistic, exasperant de prostește. Ălora buni le pasă de omenire, natură, aer curat, iar ăia răi sînt sufocați de un egoism suicidar. Îndoiala e exclusă din film, ca și complexitatea. Filmul, ca și marea masă de feisbuciști de presă, sînt siguri că, în chestia științei, treaba e așa: fie crezi pînă la capăt în știință și ești cu cei buni, fie o detești radical și o ignori și ești cu cei răi. Ideea că știința poate face și rău e exclusă. Ideea că îndoiala e parte a științei și că dacă o scoți de acolo omori știința însăși e și ea exclusă. Doar că, fără să vrea, filmul spune adevărul că știința e peste tot: și la buni, și la răi. Știință e și ce fac DiCaprio și Lawrence, dar știință e și ce face mogulul IT. Trece neobservat detaliul că în proiectul nebunesc al mogulului sînt convocați – și vin! – laureați Nobel și profesori mari. O fi vrut realizatorul să spună ca banii monstruosului mogul îi corup chiar și pe oamenii de știință? Vai, nu! Asta sigur nu, căci integritatea oamenilor de știință nu se pune la îndoială, anume ca să dăm științei valoare morală intrinsecă. Așa că în scenariul filmului a trebuit să urmeze o manevră împinsă cu degetul ca să salvăm reputația științei: tot în subtext aflăm că nobeliarzii și „aivilighiștii“ abandonează la un moment dat proiectul nebunesc al mogulului fără multe explicații și trec de partea poporului. Filmul vrea să susțină o teză anume: că știința face bine și trebuie s-o asculți. Dar, dacă scormonești un pic dincolo de teză, cam fragil susținută fie vorba între noi, ajungi chiar la o întrebare gravă, mare, importantă, pe care filmul o șoptește involuntar: ce te faci cînd știința la care se închină unii ca la icoană e și la cei buni, și la cei răi? Instrumentalizarea morală a științei (știința e mereu de partea bună!) este, de fapt, o manipulare odioasă. Transformarea autorității gnoseologice în autoritate morală este smintitoare – și exact asta se întîmplă în vremurile noastre. Vremuri în care societatea întreagă lucrează orbește, dîndu-și seama sau nu, la distrugerea prestigiului științei. Să nu uităm nici o clipă că tot ceea ce au inventat oamenii în materie de distrugere în masă, de la bombe atomice și arme biologice la sălbaticele rețele de socializare și surse de poluare ori de subminare a echilibrelor naturale, este știință de top. Așa cum știință de top este tot ce au inventat oamenii în materia luptei cu dezastrele naturale, cu lipsurile de tot felul sau cu bolile, multe dintre ele – probabil și acest COVID – tot de știință produse.

Poate cel mai cretin comentariu românesc pe care l-am văzut venind dinspre marele public entuziasmat să nu se uite în sus, judecătorul suprem a tot și a toate, este că filmul are un mesaj antireligios: degeaba se roagă omenii buni la final, cînd e să vină cometa (știința pură), rugăciunile nu ajută la nimic. E ca la COVID: vaccin (adică știință), nu rugăciune! Exact acest gen de comentariu dovedește că și în tabăra vaccinistă se încurcă borcanele la fel de aiuritor ca în tabăra nevaccinistă. A pune, din oricare perspectivă, în același plan rugăciunea și vaccinul spre a le compara „care e mai tare“ denotă un naufragiu al minții. Naufragiați mental sînt și Arhiepiscopul Tomisului (rugăciunea bate vaccinul), și activiștii noii lumi (vaccinul bate rugăciunea)!

P.S. Deodată mi-am adus aminte de acel șofer de Uber care, de la mine de acasă pînă la Tineretului, mi s-a plîns că lumea s-a dus naibii și oamenii sînt niște triști așa: „Pînă acum trei luni am făcut Glovo. Și vreau să vă spun ceva: nu aveți idee cîți oameni comandă pizza de Crăciun și de Revelion! Domnul meu, să mănînci pizza adusă de Glovo în seara de Crăciun sau în seara de Revelion înseamnă că ești praf, ești trist rău de tot...“. Cam ca omul care se uită la Netflix de Crăciun sau de Revelion și crede că *Don't look up* e „filmul deceniului“...

■ ■ ■

Mihaela SIMINA

accent pe istorie

Început de an la castel: Bethlen-Haller

Legăturile între vin și istorie pot fi multe. Orice vin bun are o istorie pe măsură, cum, de altfel, orice istorie curge mai lin lîngă un pahar de vin bun. Mai ales o istorie la castel. La castelul Bethlen-Haller, din localitatea Cetatea de Baltă, județul Alba. Facem cîțiva pași. Cu atenție, căci pășim pe trepte de stejar autentic din anul 1560, cînd a început construcția castelului, din inițiativa lui János Bethlen, tatăl cancelarului Transilvaniei, Miklós Bethlen. Modelul: castelele de pe Valea Loarei.

În 1624, lucrările au fost finalizate și a rezultat o clădire elegantă, în stil renascentist, cu patru turnuri amplasate în cele patru colțuri. Pentru ca tabloul să fie complet, s-a făcut și un șanț de apărare în jurul construcției, dar probabil doar cu rol decorativ întrucît castelul Bethlen-Haller nu a fost gîndit și construit ca reședință cu scop de apărare, ci pentru vînătoare și agrement. Poate de aceea atmosfera de la Bethlen-Haller este una caldă și armonioasă, nu rece și sobră, cum se resimte de multe ori în cazul castelelor ridicate pentru apărarea cetăților. Oricum, castelul din Cetatea de Baltă a avut și el bătăliile lui de dus pînă a ajuns locul remarcabil care este în prezent. Nefiind o construcție de importanță strategică, nu prea este menționat în documentele epocii, dar știm că între anii 1769-1773 a fost reamenajat în stil baroc. A ajuns de la familia Bethlen la familia Haller simplu și neașteptat (și frumos, zic eu): cîștigat la un joc de cărți.

Istoria anilor de comunism a însemnat modificări și distrugeri semnificative ale castelului, precum și dispariția multor piese originale de mobilier, de decor și de artă. În anul 1949 a fost înființată Întreprinderea Agricolă de Stat Jidvei, iar în castel, devenit proprietate a IAS Jidvei, a funcționat secția acesteia de șampanizare. Muncitorii aduși pentru lucrările agricole locuiau în turnurile castelului.

După 1989, castelul Bethlen-Haller (numit și castelul Jidvei) a fost retrocedat familiei Haller, iar apoi a fost cumpărat de familia Necșulescu care, prin restaurarea începută în 2003 și finalizată în 2020, a redat istoriei, cu respect și cu multă atenție la detalii (iar istoriei îi plac detaliile în mod special), un loc valoros. Altfel spus, oamenii fac istoria să continue. Cu un pahar de vin alături.

BARBURISME

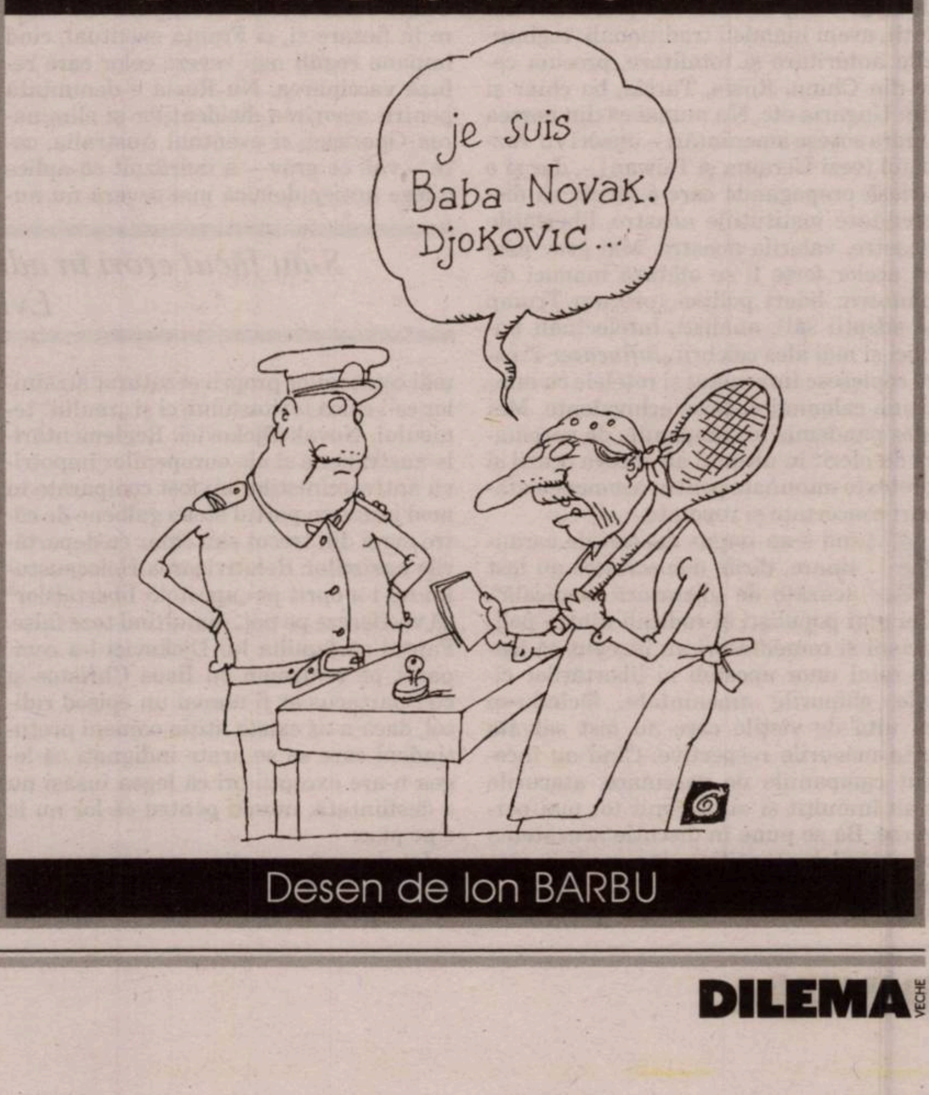
je suis
Baba Novak.
Djokovic...

Desen de Ion BARBU

Constantin RUDNIȚCHI

viața de capital

Pentru pensionari nu este suficient să tipărim taloane

– Ar trebui să aibă loc și o schimbare a sistemului –

Recent, ministrul Muncii a anunțat pe pagina unei rețele sociale că au început să se tipărească taloanele de pensie aferente lunii ianuarie 2022. Și urmează, bineînțeles, o înșiruire a creșterilor ce se vor aplica în luna ianuarie a acestui an: creșterea punctului de pensie, creșterea pensiei minime și acordarea unui ajutor financiar. Anunțul este îmbrăcat în cuvintele pe care actualul ministru le-a rostit de atît de multe ori încît au intrat în limbajul comun, și anume: „părinții și bunicii noștri“ și „seniorii“ României.

De altfel, anunțul cu tipărirea taloanelor de pensie este deja un obicei pe care ministrul îl practica și în primul său mandat. Devenise o obișnuință ca la televiziunea la care vorbea din zi pînă în seară (acum sînt chiar mai multe televiziuni care prin conținut, teme și invitați se adresează „seniorilor“) să fie difuzate informații despre tipărirea taloanelor de pensie. Este un mod primitiv de a face marketing politic, adică să anunți în fiecare lună un lucru care se știe deja și care este în sine extrem de banal, și anume că se tipăresc taloanele de pensie.

Este posibil ca, foarte curînd, lucrurile să nu se oprească aici, informația pe care o oferă ministrul „părinților și bunicilor“ noștri să fie și mai completă și să fie preluată de televiziunile „de casă“. Sugerăm, așadar, să vedem filmul complet: ministrul să ne anunțe, iar televiziunea să transmită în direct momentul în care se importă hîrtia pe care se vor tipări taloanele, să arate cum hîrtia este pregătită să intre în rotativă, cum cerneala se scurge în instalație, să precizeze, discret, momentul în care cîte un tipograf se duce la toaletă și să încheie apoteotic cu filmarea primelor taloane care ies din tipar. Desigur, în luna următoare, pentru a închide cercul, ministrul și televiziunile pot să arate cum se transportă taloanele, cum sînt preluate de către poștași și distribuite pensionarilor. În felul acesta, informarea ar fi completă.

Este un marketing politic de slabă calitate. De fapt, ministrul anunță ce se știe deja, respectiv creșterile de pensii. Și ar face acest lucru, dacă ar putea, de trei ori pe zi, în fiecare zi, să le intre bine în cap „seniorilor“, „părinților și bunicilor noștri“ și chiar nouă că partidul pe care îl reprezintă și el personal cresc pensiile și chiar le plătesc așa crescute. De fapt, este o comunicare despre nimic. Faptul că se tipăresc taloanele este de la sine înțeles și absolut nerelevant pentru pensionari. În realitate, este un mod de a le reaminti acestora că, începînd cu ianuarie 2022, vor crește pensiile.

Este vorba despre raportul dintre numărul de salariați și cel al pensionarilor.

Problema este că ministrul Muncii ar trebui să se ocupe de lucrurile esențiale ale sistemului de pensii. De exemplu, ar trebui să vorbească despre deficitul fondului de pensii, despre valoarea transferurilor făcute de la bugetul de stat către bugetul asigurărilor sociale pentru a înțelege mai clar dezechilibrul acut în care se află sistemul de pensii. Ar trebui să spună că deficitul fondului de pensii este acoperit, practic, din împrumuturi făcute de statul român și, în acest context, creșterea punctului de pensie cu 40% care, conform legii, ar fi trebuit făcută în anul 2020, era complet nesustenabilă.

Ar trebui dezbătută în spațiul public reforma pe care România și-a asumat-o prin planul național de redresare și reziliență (PNRR). Plecînd de la situația selectării consultantului pentru asistență tehnică pînă la indicatorii fundamentali pe care îi presupune funcționarea sistemului public de pensie. Este vorba despre raportul dintre numărul de salariați și cel al pensionarilor, despre rata de înlocuire a salariului cu pensia, despre eforturile pe care le fac toate statele pentru a păstra persoanele în vîrstă cît mai mult în piața muncii. Temele dificile sînt legate de vîrsta de pensionare (eventual de creșterea ei, dar și egalizarea vîrstei de pensionare între femei și bărbați), de indicatorii demografici care arată că în următoarele decenii va avea loc o îmbătrînire a populației, nu doar în România, ci la nivel european, și, nu în ultimul rînd, de finanțarea mai curajoasă a pilonului doi de pensii administrat privat.

Sistemul public de pensii este complex, pentru că funcționarea lui depinde de mulți parametri și, totodată, influențează întreaga societate, de la piața muncii pînă la costurile sistemului medical. Sînt studii serioase (Organizația pentru Cooperare și Dezvoltare Economică oferă cele mai bune exemple) care arată preocupările pe care le au statele pentru a găsi un echilibru al funcționării sistemului de pensii. Se caută așa-numite mecanisme de ajustare automată, adică indicatori economici, sociali sau demografici în funcție de care se iau deciziile importante care privesc sistemul de pensii. Respectiv, creșterea pensiilor se poate face în funcție de salariul mediu pe economie, de creșterea produsului intern brut sau de raportul dintre angajați și pensionari. De asemenea, creșterea vîrstei de pensionare se poate ajusta în funcție de creșterea speranței de viață. Ar trebui explicate, din nou, beneficiile pe care le aduce sistemul de pensii administrate privat și ar trebui încurajat așa-numitul „pilon doi“ prin alocarea unei cote mai mari din contribuția plătită de angajat.

Evident, sînt doar cîteva repere care arată complexitatea sistemelor de pensii în România și în lume. Dacă, însă, comunicarea rămîne la nivelul „am tipărit taloanele de pensie cu sumele mărite“, nu vom ieși niciodată dintr-un populism care folosește, cel mult, doar politicienilor care îl practică, nu și actualilor sau viitorilor pensionari.

Constantin Rudnițchi *este analist economic.*

■ ■ ■

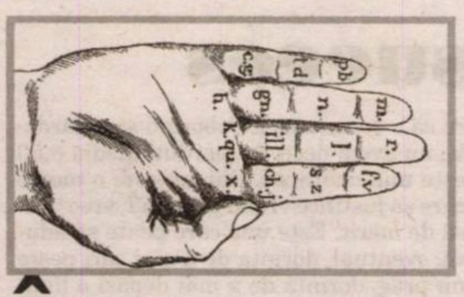

Codrin Liviu CUȚITARU

prezentul discontinuu

Recompense

Îmi revine în minte o scenă dintr-un film american de la sfîrșitul anilor ’80. În curtea interioară a unui liceu-internat de băieți – select, tradițional, construit în stilul elitistelor colegii private din Marea Britanie –, un grup de tineri îl agresează cumplit pe un coleg de-al lor mai firav, ochelarist și cu dinții ușor ieșiți în afară. Victima este, indiscutabil, tocilarul clasei, iar agresorii – șmecherașii puși pe șotii și mici ticăloșii, omniprezenți în întreaga istorie educațională a umanității. În aparență, ei sînt exasperați de lipsa de receptivitate la regulile nescrise ale confreriilor școlare manifestată de studios, dar, în realitate, bănuim o iritare mocnită și față de performanțele sale intelectuale. Cîțiva îl țin, iar alții îl pocnesc sănătos în stomac și în figură. Surprinzătoare e reacția tocilarului molestat. Primește pumnii cu stoicism, așteptînd, încordat și viteaz, terminarea calvarului. Cînd, obosiți, bătăușii îl abandonează, îngenuncheat, pe pavajul cenușiu, băiatul strigă în urma lor, rîzînd masochist, cu sîngele șiroindu-i din nas și din buze: „Loviți-mă, loviți-mă, dobitoci nefericiți! Nu veți reuși să schimbați nimic! Tot eu voi fi cel care va primi burse la Harvard și la Yale. Tot eu voi conduce mașini luxoase și voi face 500.000 de dolari pe an. Voi abia veți cîștiga 20.000 și veți trăi în case de rahat, ipotecate pe sume de nimic“. Agresorii se îndepărtează, culmea, îngroziți, iar unul, cu frunte ridată de concentrare, își spune singur, după un calcul rapid: „20.000 pe an? Hm, nu-i chiar atît de rău!“.

Pentru americani și, în general, pentru națiunile civilizate, o astfel de scenă nu surprinde în mod necesar. Dincolo de umorul său negru, episodul transmite un stereotip cultural specific lumii normale și, mai ales, dinamicii ei sociale. Este vorba despre *recompensa* oferită de sistem individului în schimbul sacrificiului de orice tip. Sacrificiul cel mai elocvent rămîne dedicarea unor ani din viață pregătirii profesionale. Universul social trebuie gîndit întotodeauna axiologic. Valorile sale prioritare sînt transferate, de la o generație la alta, membrilor celor mai capabili ai comunității. Poate că, în ochii majorității, ei par exotici, dar, inevitabil, sistemul își va plasa, la un moment dat, centrul de greutate în munca lor de finețe, protejîndu-i, în mod necesar, social și financiar. Prin legea compensației, acești *paria* (în copilărie) ajung invidiați (la maturitate). Trăiesc, subit, revelația unui alt personaj – dintr-un film australian – care, aflat în închisoare, descoperă misterele filozofiei. Vizitat de fiul său de optsprezece ani (care îl informează scurt că a hotărît să abandoneze școala), protagonistul izbucnește: „Ai înnebunit? Școala este singura ta șansă!“. „Nu vreau să fiu un scrobit stupid ca avocatul tău!“, replică tînărul. „Vreau să trăiesc din plin, să gust fiecare moment de libertate, așa cum ai făcut și tu mai demult.“ „OK, idiotule, dar, înainte de a începe să o faci, mai gîndește-te o dată bine! *Cine* conduce acum afară o limuzină de 100.000 de parai? *Eu* ori *avocatul* meu?“ Pe termen lung așadar, recompensa socială își demonstrează logica morală, așezîndu-i în ordinea firească a lucrurilor atît pe *recompensat*, cît și pe *recompensator*.

Repet: toate acestea, *într-o lume normală!* Dacă revenim, fie și *à vol d’oiseau,* pe plaiul mioritic, observăm că răsturnarea valorilor continuă să reprezinte – la peste trei decenii de experiență prezumtiv concurențială – semnalul cel mai strident de criză sistemică. Gravitatea situației vine din anularea principiului „recompensei“, singurul în stare de a păstra competiția sănătoasă în interiorul mecanismului și de a asigura echilibrul societății. În România, cei mai expuși pericolului marginalizării sociale și financiare (aruncați adesea în pauperizare sau emigrare forțată) sînt chiar oamenii dedicați, dintr-un idealism incorigibil, efortului educațional și conduitei profesionale etice. Adică aceia care nu-și plagiază doctoratele și nici nu-și inventează CV-uri de intelectuali, întrucît, spre deosebire de șefii lor – politicieni –, ei chiar *sînt* intelectuali. Pe acești luptători cu morile de vînt, monstrul statal creat de administratorii de ieri și de azi i-a condamnat la o existență absurdă. Loviți în curtea școlii, ei nu-și pot admonesta agresorii cu amenințarea unei revanșe peste timp. Își înghit umilința, deoarece viitorul, ca și prezentul, aparține aici tot ipochimenilor care i-au terfelit. Cei care ar trebui să fie în spatele gratiilor conduc limuzine de „100.000 de parai“, iar cei care ar trebui să contemple lumea de la periferiile ei cîștigă „500.000 de dolari pe an“ (vai, admit, sînt de o naivitate înduioșătoare: bineînțeles că mult mai mult de atît, bașca și vreo „pensie specială“!). Dacă vreți să rîdeți, precum puștiul din filmul american, atunci cînd sîngele vă curge din nas și din buze, o puteți face, însă, vă spun sigur, nimeni nu vă va lua în serios.

Codrin Liviu Cuțitaru *este profesor la Facultatea de Litere a Universității din Iași. Cea mai recentă carte publicată:* Omul multiplu, *Editura Junimea, 2021.*

■ ■ ■

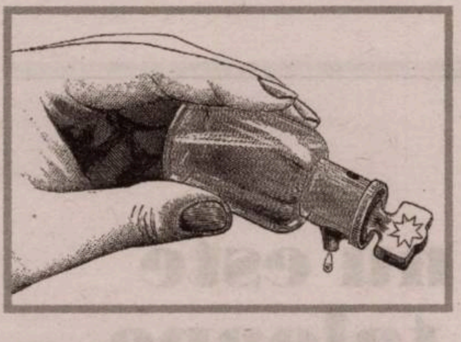

Rodica ZAFIU

cuvinte **nepotrivite**

Traduceri dificile

Sensibilitatea actuală a vorbitorilor față de amestecul registrelor și de încălcarea unor tabuuri de limbaj poate fi mai mare decît am fi tentați să credem. Asistăm, e drept, la democratizarea comunicării, la pătrunderea colocvialismelor și chiar a argotismelor în tipuri de discurs pînă mai ieri solemne, la aparenta dispariție a barierelor și a stratificărilor sociolingvistice și culturale din spațiul public (și mai ales din cel al Internetului). Există însă și situații în care termenii familiar-argotici șochează – atunci cînd apar, de exemplu, în vorbirea unor înalți demnitari –, chiar dacă sînt cuvinte cunoscute de toată lumea și folosite de foarte mulți în familie sau între prieteni. Gradul de acceptabilitate pe axa formal-informal depinde de la cuvînt la cuvînt și este adesea greu de anticipat. Cuvinte și expresii aparent vulgare și-au tocit agresivitatea și nu mai sînt percepute ca atare, în vreme ce altele atrag atenția și pot provoca reacții de indignare.

Transgresiunile lingvistice produse în discursul politic – care, așa cum știm, nu sînt deloc rare în spațiul public românesc – produc reacții interesante prin alte părți ale lumii. Cu cîteva zile în urmă, în presa internațională a circulat știrea despre o gafă stilistică a președintelui Franței, care a folosit într-un interviu, cu referire la antivacciniști și exprimîndu-și nemulțumirea și intenția de a-i supune unor presiuni, verbul *emmerder*. Reacțiile politice și ale opiniei publice franceze au fost puternice; în plus, comentatorii s-au amuzat observînd felul în care presa străină s-a străduit să traducă verbul cu pricina. Inevitabil, cele mai multe traduceri nu au putut păstra asocierea exactă din franceză – între un sens peiorativ și un registru stilistic marcat, substandard. În *Trésor de la langue française informatisé,* verbul *emmerder* are eticheta „trivial“, motivată etimologic (ca derivat de la fr. *merde);* este consemnată și păstrarea sporadică a sensului inițial, atestat din secolul al XV-lea („a acoperi cu excremente“). Sensurile actuale ale verbului – foarte des folosit în situații informale – sînt relativ alunecoase, variind în diferitele sale construcții (tranzitive sau reflexive) între „a deranja“, „a contraria“, „a enerva“, „a (se) plictisi“, „a nu-i păsa de cineva“ – toate marcate negativ. Ca în multe alte cazuri, un cuvînt vulgar, tabu, inițial agresiv, ajunge să se „tocească“ prin uzul intens în oralitatea colocvială, să se „decoloreze“ semantic, exprimînd în final doar atitudinea de nemulțumire a vorbitorului față de o situație sau o persoană.

Unii ziariști străini au preferat să redea mai ales sensul contextual al verbului, alții au încercat să păstreze mai ales nepotrivirea de registru. În engleză, verbul a fost tradus fie mai neutru *(annoy, hassle),* fie mult mai ofensiv *(piss off);* în italiană au circulat *far arabbiare,* dar și *rompere le scatole* și chiar (cu un cuvînt abreviat pudic în scris) *rompere le p... (Le casse-tête de la presse étrangère pour traduire le verbe «emmerder»“,* ouest-fance.fr).

Și în presa românească au circulat mai multe traduceri, destul de diferite între ele: *a enerva, a face viața grea, a face zile fripte, a freca la cap, a freca ridichea*. Echivalentul *a enerva* e neutru stilistic și nu sună foarte firesc în contextul dat, sugerînd mai curînd o atenuare ironică: „Emmanuel Macron, despre declarația că vrea să-i *«enerveze»* pe francezii nevaccinați: «Îmi mențin afirmațiile»“ (digi24.ro); „«Pe cei nevaccinați, chiar vreau *să-i enervez*. Și astfel, vom continua să o facem, pînă la sfîrșit. Aceasta este strategia», a declarat Macron pentru ziarul *Le Parisien* într-un interviu publicat marți seară“ (digi24.ro); „O ploaie de reacții indignate. Declarînd marți seară într-un interviu pentru *Le Parisien* că «are chef foarte tare *să enerveze»* nevaccinații «pînă la capăt», Emmanuel Macron a provocat un veritabil scandal în clasa politică din Franța“ (hotnews.ro). Sensul contextual este mai bine surprins de expresia – aproape neutră din punct de vedere stilistic – *a face viața grea:* „Declarațiile lui Macron la adresa nevaccinaților agită apele în Franța: «Vreau *să le fac viața grea»*“ (adevarul.ro). O soluție și mai bună mi se pare alegerea expresiei populare *a face zile fripte,* care exprimă corect sensul contextual, într-o formă marcată stilistic – dar, desigur, mai curînd ludică și mult atenuată față de cea din franceză: „Undă de șoc în Franța după ce președintele Emmanuel Macron a promis că «le *va face zile fripte* celor nevaccinați»“ (rfi.ro).

Mai puțin inspirată mi se pare traducerea *a freca la cap* – mai vulgară, fără a fi cu adevărat șocantă; articolul care a ales-o are însă meritul de a explica problema stilistică și dificultatea traducerii: „are «intenția de *a-i freca la cap* pînă au să se vaccineze». («Les non-vaccinés j'ai très envie de les *emmerder* et donc on va continuer de le faire».)... Verbul *emmerder* este vulgar (...). A-l traduce în română prin *«a freca la cap», «a face viața dificilă» sau «a necăji»* este relativ blînd. Echivalentul englez ar fi: *to piss of*“ (adevarul.ro). Și mai nepotrivită este traducerea – care a circulat destul de mult, prin reproducerea știrii în diferite publicații – *a freca ridichea:* „dorința sa de a le *«freca ridichea»* («emmerder» în franceză) nevaccinaților“; „Președintele francez Emmanuel Macron își «asumă în totalitate» declarația cu privire la *«frecarea ridichii»* francezilor care refuză să se vaccineze“ (adevarul.ro). Expresia e destul de marcată de apartenența la registrul familiar și de incompatibilitatea cu un stil oficial (corespunzînd astfel situației din franceză), dar modifică prea mult sensul enunțului, evocînd pedepse fizice și mustrări violente, orientate către o vină din trecut, nu către o influențare a acțiunii viitoare; în DEX, expresia *a freca ridichea* este explicată ca: „a bate tare (pe cineva); b) a critica, a certa aspru (pe cineva)“.

■ ■ ■

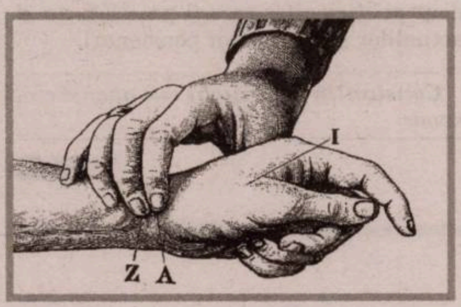

Horia CORCHEȘ

prof, viața mea

Mimatul, sport național de succes

Niciodată nu am fost un susținător al unui învățămînt care să fie fundamentat pe principiile competiției, care să încurajeze ierarhizarea, comparația. Am susținut mereu nevoia unui învățămînt formativ, care să valorizeze progresul individual, să se aplece cu încredere și empatie asupra particularului din fiecare elev, care să găsească soluții pentru sprijinirea dezvoltării personale a fiecăruia. Aici, desigur, intră o respingere a unui învățămînt centrat preponderent pe acumulare de informație și o pledoarie pentru unul centrat pe dezvoltarea de competențe. De aceea, spre exemplu, am ceva rezerve în privința modului în care se desfășoară activitățile în centrele de excelență, cîtă vreme nu avem centre de recuperare, unde se face mai ales pregătire pentru olimpiadele școlare, care, la rîndul lor, au încă o generoasă poziție tradițională, fiind axate prea mult, în opinia mea, pe memorare și pe reproducere. Nu toate, nu în totalitate. În fine, mi s-a părut mereu că a căuta cu orice preț doar performanța, lauda cu ea și topurile favorizate de ea e puțin amar, că pierdem prea mult din vedere, atunci cînd alergăm după performanță, nevoia de a ne concentra pe mase și pe cei ce sînt rămași în urmă.

De ce spun toate acestea? O dezbatere destul de tensionată a avut loc în ultimele zile, provocată de schimbarea regulilor de joc privind acordarea de burse de merit și de performanță. Ministerul a decis să modifice criteriile de acordare a acestor burse. Mai precis, pe de o parte s-a instituit obligația ca acestea să fie acordate de la nivelul administrațiilor locale, pentru că pînă acum acordarea lor era facultativă, respectiv s-au modificat pragurile notelor care permit obținerea lor, dar și cuantumul acestora.

În primul rînd, aș remarca faptul că obligarea administrațiilor locale să le acorde este extrem de benefică. Există, probabil, multe localități unde nu se acordau sau se acordau parțial, pentru că aceste administrații nu puneau preț pe educație, fiind preocupate de alte nimicuri sau de interese personale. Există încă primari care au un nivel de educație îndoielnic ei înșiși, nu mai vorbesc despre consilieri locali. Faptul că acum vor fi obligați să acorde aceste burse este un mare cîștig pentru copiii care fac parte din comunități în care educația nu pare a valora mare lucru, dar care sînt ei înșiși dornici de învățătură.

În al doilea rînd, faptul că nu cred că principiile competiției și ierarhizării trebuie să fie fundalul vizionar al procesului educațional nu înseamnă și că nu cred în valoarea performanței și în recunoașterea ei corectă. Și în această privință, cred că ridicarea pragului de obținere a bursei de merit de la 8,50 la 9,50 este pe deplin justificată, mai ales în tandem cu creșterea sumei pe care o primesc acești elevi.

Pentru a deveni un reper pentru ceilalți trebuie să te desprinzi de pluton.

Performanța presupune sacrificii, presupune efort, presupune, desigur, și calități înnăscute, dar mai presupune și valorificarea lor. În plus, performanța este a celor care vor asigura pe viitor creșterea valorii societății, la toate nivelurile, de la cel economic la cel artistic. Cei ce o pot accesa, devenind în timp lideri, coordonatori, creatori, trebuie recunoscuți și răsplătiți. Ei au nevoie și de acest stimulent, care să le motiveze eforturile. Și, mai ales, trebuie să știe că ceea ce fac ei nu este de ici, de colo, că e nevoie să persevereze în continuare în efortul pe care îl depun, pentru că sînt apreciați pentru el și pentru că noi, societatea, avem nevoie de el. Să nu amestecăm lucrurile: nu susțin prin asta nimic în dezacord cu ceea ce afirmam în paragraful de început. Meritele, performanța sînt intrinseci oricărui model educațional, fie el tradițional, fie modern, centrat pe competențe și avînd ca filosofie pedagogică dezvoltarea personală.

Poate știți situații în care, în unele clase, neexistînd medii mai mari de 8,50, spre exemplu, cel care avea această medie primea premiul I. Cam așa stă treaba și în cazul acestor burse. Un fals, o mimare a performanței.

Performanța are nevoie de linii clare de recompensă, de criterii autentice care să o recunoască. Coborînd standardele, nu avem decît de pierdut. Media 8,50 este una onorantă. Dar nu este o medie care să justifice vreun premiu I, vreo bursă de merit. Este una care poate să aducă, eventual, dorința de a mai sări peste un prag, dorința de a mai depăși o limită, pentru a ajunge la performanță, de ce nu? Este o medie cu care poți să ai o viață bună, să fii mulțumit de tine, să te integrezi în societate. Dar pentru a deveni un reper pentru ceilalți trebuie să dai ceva mai mult, trebuie să aduci un plus care să te salte în sus față de grup, trebuie să te desprinzi de pluton.

Plutonul este asemeni roților trenului sau automobilului. Ele se învîrt și duc înainte întregul angrenaj. Sînt solide și importante. Dar motorul este cel care asigură zvîcnirea mecanismului. El este performanța și excelența.

Nu sîntem, probabil, o țară atît de bogată încît să ne permitem să acordăm burse consistente elevilor care performează cu adevărat, adică celor care fac diferența reală, care se distanțează de pluton și burse cu statut mediu, celor care sînt în pluton sau măcar în deschiderea lui. Așa că este normal să recompensăm performanța și meritul real, care sînt rezultate ale unui efort peste medie.

Horia Corcheș *este scriitor și profesor de limba și literatura română.*

■ ■ ■

Amar BHIDÉ

Sovietizarea selectivă a capitalismului american

Elon Musk

© wikimedia commons

A compara economiile capitaliste de azi cu blocul comunist de odinioară poate părea deplasat. Ce poate avea în comun economia liberă cu planificarea centrală în stil sovietic? Şi totuşi, comparaţia ne oferă în tot mai mare măsură informaţii utile despre ce a devenit tabăra cîştigătoare, după sfîrşitul Războiului Rece.

„Constrîngerile bugetare laxe“ de care beneficiau în socialism întreprinderile de stat (ÎS) s-au dovedit a fi unul dintre principalele motive pentru care economiile blocului sovietic s-au prăbuşit. Situaţii financiare similare survin tot mai des şi în America capitalistă.

După cum a arătat rebelul marxist maghiar János Kornai, ÎS pot ignora pierderile şi preferinţele consumatorilor, deoarece se pot bizui întotdeauna pe un stat care le menţine pe linia de plutire. Teza lui Kornai era populară în rîndul reformatorilor chinezi ai anilor 1980: ei au înăsprit constrîngerile bugetare, pentru a determina ÎS să fie mai receptive la nevoile pieţei. La celălalt pol, America capitalistă pare să se afle pe aceeaşi cale nesăbuită ca economiile sovietice. Chiar dacă are un punct de plecare diferit, rezultatul e acelaşi. Constrîngerile bugetare se relaxează, iar capitalul e dirijat în tot mai mare măsură spre fantaşti şi intriganţi mondeni şi cu relaţii.

Fără îndoială, împrumuturile pot, pînă la un punct, să energizeze întreprinderile capitaliste. Contrar a ceea ce citim în manualele introductive de economie, bugetele consumatorilor din lumea reală nu sînt plafonate, iar consumatorii temerari se pot împrumuta pentru a-şi cumpăra următorul gadget de ultimă generaţie. Cheltuind peste posibilităţi, ei sporesc cererea pentru iPhone-uri şi autovehicule Tesla, stimulîndu-i pe inovatori.

Tesla şi alte afaceri „nou îmbogăţite“ se bazează adesea pe finanţări externe, nu pe profituri.

În mod similar, Tesla şi alte afaceri „nou îmbogăţite“ se bazează adesea pe finanţări externe, nu pe profituri, pentru a-şi dezvolta inovaţiile – la fel cum guvernele emit obligaţii pentru a putea plăti autostrăzile, podurile, porturile şi aeroporturile. Cei care economisesc beneficiază, la rîndul lor. În loc să-şi ţină surplusul de numerar la saltea, ei pot să facă profit, acoperind nevoile financiare ale consumatorilor, afacerilor şi guvernelor.

Dar prea multă flexibilitate financiară poate fi toxică. Chiar dacă indivizii, afacerile şi guvernele pot prezice rezonabil salariile, veniturile şi, respectiv, impozitele încasate în luna care urmează, capacitatea acestora de a respecta obligaţii pe termen lung nu poate fi decît estimată. Şi, cu cît o prognoză e mai optimistă, cu atît mai mare e disponibilitatea de a cheltui peste posibilităţi sau de a investi sume mai mari decît cîştigurile realizate.

În principiu, verificările prealabile ale finanţiştilor ar trebui să impună limite compensatorii pentru aceste supraîndatorări. Dar evaluarea bonităţii şi a rentabilităţii unei investiţii nu e o ştiinţă exactă, iar competiţia din sectorul financiar poate declanşa o cursă de scădere a taxelor, ţinînd cont că cei care vor să se împrumute dau năvală la creditorul cel mai indulgent.

Mai mult, sistemul bancar cu rezerve fracţionare şi monedele fiduciare pot relaxa o dată în plus constrîngerile financiare. Băncile nu împrumută doar economiile depunătorilor lor; ele amplifică depunerile prin pîrghii financiare *(leverage)*. Iar bancherii centrali au la dispoziţie instrumente şi mai puternice pentru a crea fonduri din piatră seacă.

Întrucît constrîngerile financiare tradiţionale s-au atenuat în ultimele decenii, creşterea gradului de îndatorare al gospodăriilor şi al afacerilor a depăşit cu mult creşterea veniturilor şi profiturilor acestora. La fel, creşterea datoriei guvernamentale a SUA – depăşind în momentul de faţă 29.000 de miliarde de dolari – depăşeşte orice imaginaţie. Iar în vreme ce împrumuturile au crescut exponenţial, ratele dobînzilor au scăzut vertiginos, încurajînd un grad şi mai mare de îndatorare şi o creditare imprudentă.

Aceste condiţii de creditare laxe s-au răsfrînt, se pare, şi asupra pieţelor de acţiuni. Anul trecut, aproximativ patru milioane de „maimuţe“, după cum s-au autointitulat, au cumpărat acţiuni AMC (American Movie Classics) în valoare de miliarde de dolari, salvînd compania de la faliment. Celebrităţi lansează acum SPAC *(Special Purpose Acquisition Company* / companii de achiziţii cu destinaţie specială sau „companii cu cec în alb“) cu un slogan de o surprinzătoare eficienţă: „Dă-ne banii tăi, dar nu o să-ţi spunem pentru ce“. Fonduri speculative *(hedge funds)* şi companii de investiţii de capital au început să mizeze pe capitaluri de risc (CR). Valorizările au crescut vertiginos – în 2021, aproape 340 de noi afaceri au colectat fonduri prin valorizări de peste un miliard de dolari. Iar modul de verificare prealabilă care odinioară dura luni de zile a fost comprimat la cîteva zile – sau chiar la cîteva ore, pentru anumite capitaluri de risc, printr-o strategie *„spray and pray“* / „foc de voie în speranţa că nimereşti ţinta“ [a multiplica investiţiile, în speranţa că măcar una dintre ele va compensa pierderile cauzate de celelalte – *n. trad.*]

Această combinaţie de investiţie frenetică şi creditare nesăbuită nu a apărut spontan şi nici nu a rezultat din bunăstarea datorată unei perioade extinse de stabilitate, după cum considera Hyman Minsky, marele teoretician al crizelor financiare. Bula tehnologică a Internetului care s-a spart în anul 2000 şi, opt ani mai tîrziu, criza financiară globală ar trebui să fie încă proaspete în minţile celor mai mulţi finanţişti şi investitori. Problema e mai degrabă faptul că bancherii centrali au favorizat cu bună ştiinţă creditarea arbitrară şi tranzacţiile riscante, la un nivel fără precedent în istorie.

Mai rău e faptul că, în vreme ce bancherii centrali au aruncat, aparent, pe piaţă o grămadă de „bani din elicopter“ [formă extremă de expansiune monetară, prin tipărire şi lansare de bani pe piaţă – *n. trad.*], fondurile nu au fost distribuite uniform. Politicile monetare au fost concepute pentru a relaxa condiţiile de creditare, favorizînd astfel debitorii slabi. Lichidităţile furnizate de băncile centrale, injectate în bursele de valori, au reuşit să infiltreze „meme“ mondene şi fonduri SPAC (plus cîteva firme Big Tech de bilioane de dolari). Capitalurile de risc favorizează antreprenorii cu relaţii şi cu CV-uri strălucitoare. Şi totuşi, chiar dacă ei supralicitează valorizările celor mai mondene riscuri, ei finanţează mai puţin de 0,5% din *start-up*-urile SUA. O firmă binecunoscută de capital de risc a lansat chiar un fond destinat exclusiv achiziţiei de criptomonede.

Cei care economisesc, dar sînt prea cumpătaţi pentru a risca să speculeze, au rămas în urmă. La fel şi afacerile care rezistă tentaţiei banilor uşori. În condiţiile date, competitorii lor mai puţin prudenţi pot plăti mai mult, cu mai puţine resurse şi cu personal deficitar.

E imposibil de prezis cînd şi cu ce fel de sancţiune se va confrunta capitalismul. Pînă la urmă, Ungaria lui Kornai a eşuat lent, nu brusc. Ungaria, la fel ca alte economii în stil sovietic care au hrănit „foamea de investiţii“ a unor ÎS favorizate, a rămas cu rafturile goale, fără bunurile pe care şi le doreau consumatorii şi pe care producători mai puţin avantajaţi le-ar fi putut livra. Pe timp de pace şi în lipsa unui control al preţurilor precum cel impus de preşedintele Richard Nixon în anii 1970, un astfel de regim al penuriei şi raţionalizării e puţin probabil în Occidentul capitalist. Actuala creştere a inflaţiei se poate atenua pe măsură ce impasurile lanţului de aprovizionare se reglementează şi cîtă vreme Rezerva Federală a SUA (Fed) preîntîmpină un alt colaps financiar.

Dar apărarea neabătută a pieţelor bursiere propagă doar alocarea greşită de capital, sponsorizată de stat. Din nefericire, determinarea care i-a permis regretatului Paul Volcker să înăsprească constrîngerile financiare cu patru decenii în urmă, cînd se afla la conducerea Fed, pare să îi lipsească actualei clici de bancheri centrali.

***Amar Bhidé,** profesor de economie şi afaceri la Universitatea Taft, lucrează la o carte despre incertitudinea knightiană.*

© Project Syndicate, 2021

www.project-syndicate.org

traducere de Matei PLEŞU

■ ■ ■

Radu NAUM

un sport la Răsărit

Novak Djokovic a devenit un caz?

E un caz distractiv. De rîs, ne amuzăm. Ne amuzăm pînă la moarte, cum a zis Roger, nu Federer, Waters. O fi mai bine, poate, decît să ne plictisim de moarte. Nu e nimic special în ceea ce a făcut Djokovic. Oamenii plini de talent, faimă şi bani nu trăiesc pe aceeaşi planetă cu noi. Gravitaţia funcţionează altfel pentru ei, şi o vedem în cazul lui Nole, atunci cînd zboară dintr-un colţ în altul al terenului reuşind puncte fabuloase care iau la palme fizica aşa cum e ea cunoscută. Cazul Djokovic nu e sau n-ar fi trebuit să fie nici un caz, pentru că asemenea lui fac mulţi dintre puternicii lumii. Cum, la ei nu se vede? Sigur, dar vorbim aici de esenţa demersului. E aceeaşi. Djokovic a încercat să lovească în lung de pandemie, un *passing shot* pe lîngă reguli. Că nu se vaccinează se ştie. Că nu putea intra în Australia pentru primul turneu de Mare Şlem al anului decît prin portiţa îngustă a infectării şi vindecării de COVID în ultimele şase luni era la mintea cocoşului. Că fix asta a invocat e cusut cu o aţă atît de albă şi atît de groasă că se vede de pe Lună, precum Marele Zid. Marii campioni pot fi şi mari trişori, aşa cum s-a dovedit în multe cazuri şi aşa cum nu s-a dovedit în şi mai multe. Nole aleargă după recordul absolut de turnee de Mare Şlem şi mai are unul pentru a-l obţine, ca şi după Marele Şlem în sine, adică victoria în cele patru mari turnee în intervalul unui sezon, realizare fantastică pe care a ratat-o de două ori pînă acum la mustaţă. Vă închipuiţi ambiţia unui om pentru care regulile generale sînt OK pînă cînd nu încalcă regulile lui? În perioada cea mai gravă a pandemiei a făcut petreceri, s-a infectat şi mai degrabă şi-ar tăia o mînă decît să îşi înfigă în braţ acul blestemat cu substanţa diabolică fabricată de ... (aici puteţi completa după gust cu orice organizaţie a Marelui Complot Planetar care a hotărît ca românii, bulgarii şi sîrbii să moştenească Pămîntul, căci ei, cei mai drepţi şi mai viteji dintre dacopaţi, vor rămîne întregi, în vreme ce toţi ceilalţi vor afişa o minunată pereche de coarne, vor zornăi din solzii de pe spate şi vor orăcăi precum rîioasele îndrăgostite). Omul e o categorie în sine şi are în spate o ţară care se încolonează la cel mai mic gest al lui, frumos sau odios (mă gîndeam cum ar fi la noi dacă am avea un Djokoviceanu... dar mai bine nu mă mai gîndesc). Pagina lui de Wikipedia e cît un roman de Cărtărescu, îmbătrîneşti pînă o citeşti. Djokovic, un caz? Nu. Australia e un caz, că s-a făcut de rîs cu alba-neagra asta balcanică, ba dă-i viza de intrare, ba ia-i-o înapoi. Noi sîntem un caz, că ne păruim între noi pentru un tip care e atît de tare că a inversat logica sportului. Acum el stă şi se uită la meciul unei jumătăţi de planetă cu cealaltă. Caz de targă.

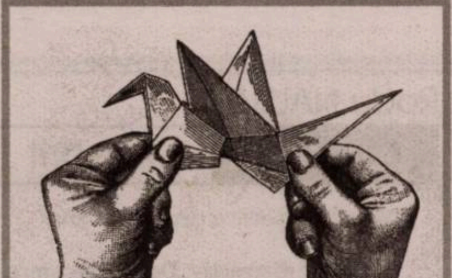

Andrei MANOLESCU

libertatea de impresie

Un alt fel de Revelion

Cred că era primul Revelion pe care-l petreceam într-o țară străină, sînt vreo 15 ani de atunci. Ajunsesem la schi tocmai în perioada sărbătorilor și ne gîndeam că împușcăm doi iepuri deodată: vacanță la schi, plus un chef de Anul Nou, într-o atmosferă de poveste. Eram cazați mai mulți români într-o pensiune de la Zell am See, ținută de un bavarez, uneori cam prea arțăgos pentru așa-numita „industrie a ospitalității“. Într-o zi l-am surprins împingînd destul de brutal înapoi pe scări un copil mic care, din greșeală, intrase în cabană încălțat în clăpari (uitase de cămăruța specială amenajată afară și în care ar fi trebuit să-i lase). Iar neamțul reacționa exagerat la orice încălcare a vreuneia dintre multele reguli pe care le instituise. De exemplu, în mica lui sală de mese nu aveai voie să bei decît ce avea el prin vitrinele frigorifice. N-am comentat nimic (în ciuda ofertei foarte reduse din acele galantare), dar un amic a pus țuica pe care o adusese din România într-o sticlă de bere Grolsch cu capac refolosibil. „Nu ne face neamțul pe noi, că doar am învățat cum să rezolvăm asemenea chestiuni de pe vremea lui nea Nicu“, a zis rîzînd și la fiecare masă ne-am delectat cu minunata țuică de prune, proprietarul fiind convins că-i consumăm cu mare plăcere berea Grolsch (care, din cîte îmi aduc aminte, avea un sistem de plată automat).

În sfîrșit, a venit și importanta zi de 31 decembrie, cînd, după prînz, ne-am gîndit să aflăm de la gazdă detalii despre desfășurarea a ceea ce în oferta sa de servicii (pe care o și plătiserăm) se numea *cină festivă de Revelion*. „Cînd începe?“, l-am întrebat. „La fel ca în fiecare zi“, la ora șapte seara. „Și cum va decurge?“ „La fel ca în fiecare zi, dar cu niște feluri mai deosebite și se va putea încheia cu o jumătate de oră mai tîrziu decît de obicei, adică nu la ora opt, ci la opt și jumătate.“ Am crezut că nu înțelegem bine. „Păi, noaptea de Revelion?“ „Aia e treaba voastră, dacă vreți să petreceți, puteți merge undeva“, ne-a răspuns cu nonșalanță. Am intrat în panică. Pînă seara mai erau cîteva ore. „N-am putea, l-am întrebat, să cumpărăm noi ceva și să stăm peste noapte în sala dvs. de mese?“ „*Nein!*“, a zis neamțul pe un ton irefutabil. „Dar sîntem numai noi în pensiune, nu deranjăm pe nimeni și facem și curat după aceea.“ „Ne deranjați pe mine și pe soția mea, iar în această pensiune nu se va petrece. Sala de mese se încuie la opt și jumătate. Puteți merge, cum v-am spus, la un restaurant în stațiune.“

Cu el nu se putea trata. În primul moment ne-am simțit trași pe sfoară, dar gazda nu părea să știe că ne-ar fi păcălit. Ne-am dat seama ulterior că prin „cină festivă“ el înțelesese cu totul altceva decît petrecerea nopții de Revelion. Doar noi ne imaginaserăm asta. Eram siderați. Și cum să te duci la un restaurant din stațiune și să aranjezi organizarea unei mese în după-amiaza de 31 decembrie? În România asemenea lucruri se antamează cu luni înainte. Undeva, pe la baza pîrtiilor, știam un local cochet, genul căbănuță, în care intraserăm de cîteva ori. Ne-am gîndit că poate s-o mai găsi un locșor liber și pentru noi. Ne-am repezit într-acolo destul de disperați. L-am abordat pe barman, care părea să fie și chelner, și patron, întrebîndu-l cu sufletul la gură dacă mai are mese libere pentru noaptea de Revelion. S-a uitat la noi curios. „Cum adică?“ „Crezi că mai e posibil să petrecem noaptea în localul tău?“ Ne-a aruncat aceeași privire nedumerită. „De ce să nu mai fie posibil?“ „Păi, n-am venit prea tîrziu?“ „E ora patru după-amiaza, vreți să începeți de acum?“ „Nuu, diseară.“ „Vreți să veniți chiar la ora 12 noaptea?“ „Nu, domnule, venim pe la nouă sau zece.“ „Și care-i problema, nu înțeleg?“ „Păi, mai găsim loc la o masă, ne puteți rezerva una?“ „Ar fi minunat să mi se umple tot localul, dar nu se întîmplă așa niciodată. Doar pe la 12 poate să fie ceva mai plin. Dacă voi însă țineți neapărat, pot să vă și rezerv o masă, să spunem asta din colț.“ Ne-am întors la pensiune fericiți că rezolvaserăm problema mult mai ușor decît ne așteptam. Am început însă să ne punem și unele întrebări despre felul nostru de a petrece, despre locul de unde venim și așa mai departe.

Am onorat cina bavarezului de la pensiune. N-a fost mare lucru, din cîte mi-aduc aminte, în orice caz, nu cu șampanie și caviar. Țin minte însă că proprietarul afișa un soi de veselie de ocazie și era îmbrăcat tradițional în pantaloni de piele trei-sferturi cu bretele și cămașă în carouri, iar soția lui avea și ea un șorț popular bavarez. Ne deveniseră prea nesuferiți ca să ne mai amuze vreun pic, așa că ne-am grăbit să terminăm de mîncat și să plecăm la cabana de la pîrtii. Un ghimpe tot mai aveam în suflet. Ne-am liniștit cînd în sfîrșit ne-am văzut instalați la masa noastră rezervată. Aveam totuși să petrecem Revelionul cum se cuvine. Am observat că, pe la mesele din jur, clienții se tot schimbau. Unii plecau, probabil pe la alte localuri, alții veneau. Unii jucau cărți. Alții dansau pe un ring improvizat, chiar și în clăpari, pe care încă nu și-i scoseseră din picioare după ziua de schi. Noi stăteam cramponați de masă, încă speriați că ne-am fi putut pierde locurile. Nimeni nu mînca, se beau diverse cocktailuri, vin, cafele sau ceaiuri. Dacă voiai însă, puteai comanda oricînd și de mîncare. Chelnerul-barman-patron era singur și tot timpul în mișcare, reușind să facă față tuturor. Mai și glumea cu imitații de cești cu cafea legate cu elastic de farfurie, pe care chipurile ți le vărsa în poală.

La miezul nopții am reușit să atragem atenția asupra noastră, fiindcă aveam mai multe pocnitori și artificii decît oricine și am provocat cu ele un mic spectacol în fața cabanei, spre mirarea unor tinere italience care ne-au întrebat de unde sîntem. Pe la ora unu, lumea s-a rărit considerabil și ne-am întors și noi la pensiune. Muntele era brăzdat de farurile utilajelor care pregăteau pîrtiile pentru a doua zi. Lucrau chiar și în noaptea aceea. Pe 1 ianuarie devreme, schiorii trebuiau să găsească totul perfect. Nu știu cît de mahmuri am fost noi în acea dimineață, dar cu siguranță aflaserăm ceva nou.

■ ■ ■

ready made

„*Moise Barcian,* Detroit Mishigan. […] Ce privește articolul-anunciul ce ni-l'ai trimis, regretăm nu-l putem da în foaie, căci într'o foaie socialistă nu se obicinuește a se publica mijlociri de căsătorii.“

Adevărul, foaie pentru poporul muncitor român, Anul X, No. 7, Budapesta, 17 Maiu 1912

Iaromira POPOVICI

bazar

Melancolii și sărbători

Există și o tristețe a sărbătorilor, o melancolie a lor, de care ne dăm seama, mereu, mai curînd după ce le trece efervescența. Și-n anumite momente, chiar în timpul sărbătorii. Sau, mai des, înainte ca aceasta să-și intre complet în drepturi. Se profilează, atunci, niște clipe de luciditate și aduceri-aminte.

De obicei, un asemenea moment trăiam în seara de Ajun, ceva mai devreme. Pe vremuri, atunci cumpăram cadourile. Era ca un fel de tradiție să le luăm în ultimul moment, ca să fie totul mai intens, mai palpitant. Sigur, nu-mi formulam explicit dorința asta, era ceva instinctiv. Probabil o prelungire a găsirii bradului din copilărie pe ultima sută de metri. Mereu cu un grad de risc, cu un semn de întrebare planînd prin preajmă. La fel se întîmpla și cu cadourile. Pe atunci, oricum, oamenii își doreau cadouri mai normale și nu atît de precise: o carte, un tricou, un animal de pluș. Cerințele erau mai vagi, se învîrteau în jurul unui domeniu, al unei culori, al unui tip de jucărie. Oamenii nu se arătau nemulțumiți dacă nu le nimereai exact autorul și titlul cărții, măsura, culoarea și designul tricoului ori personajul pe care-l întrupa respectivul animal de pluș.

Această aproximare a dorințelor îți permitea o plăcută libertate a căutării. A vînătorii de cadouri. Care se asocia, de altfel, și cu ultimul moment de libertate și luciditate înainte de a plonja, oficial, în febra sărbătorilor. Asta se întîmpla mai ales pe drumul pe care-l făceam, de una singură, cel mai des pe bulevardul Magheru, pe la 6-7 seara, în ziua de Ajun. Devenise chiar o tradiție. Îmi plăcea să trăiesc, atunci, un fel de sindrom al Fetiței cu chibrituri, dar în joacă: să mă uit la lumea din jur și la vitrinele magazinelor ca și cum aș fi invizibilă. Deși nu eram cu adevărat invizibilă, mă simțeam pentru un timp așa. Era un moment în care-i puteam observa pe ceilalți oameni din jur, pe trecători, ca și cum aș fi fost un spirit și nu un om.

Deși nu eram cu adevărat invizibilă,
mă simțeam pentru un timp așa.

Nici vreun înger, cum mi-ar fi plăcut, precum cel interpretat de Cary Grant în *The Bishop's Wife,* dar nici vreun spirit malefic. Mă uitam cu duioșie la semenii mei care se fîțîiau pe corso cu pachete, cu parteneri ori ciocolate calde, într-o frenezie a așteptării. Îmi plăcea să le observ nu atît detaliile exterioare, ale pachetelor și vestimentației, nici măcar pe cele ale chipurilor. Ci, mai curînd, cum se manifestă în cazul fiecăruia trăirea aia formidabilă, a așteptării momentului de fericire din noaptea de Ajun și din ziua de Crăciun. Momentul cel mai fericit al sărbătorii fiind acesta, după mine, în care încă urmează totul, în care trăirea încă se configurează, crește. Și cred că e o bucurie la fel de mare, dacă nu și mai mare, să vezi asta pe chipurile altora, chiar decît s-o trăiești tu însuți.

Desigur, asta mai ales în condițiile în care știi că urmează s-o trăiești și tu însuți. Că ai privilegiul să ai oameni apropiați pe lîngă tine, pe care îi poți numi, generic, „ai tăi“, cu care te simți acasă. Că urmează să împărtășești cu ei fericirea aia pașnică, molcomă a sărbătorii propriu-zise, cînd pur și simplu te bucuri și nu mai aștepți. O fericire mai ușor de dus, mai firească, dar și mai mică, mai omenească în determinarea și delimitarea ei. Una în care, cel puțin pentru moment, nu mai încap trăirile extreme. Nici exuberanța, nici amenințarea tristeții și nici ispitele nostalgiilor.

Dar partea asta de sărbătoare propriu-zisă trece și ea, cu strălucirile și ghiftuielile ei, și urmează iar una în care sentimentele își fac loc mai apăsat. De data asta, odată cu uscarea bradului și stingerea luminilor de pe străzi, la propriu, o cantitate de tristețe se înstăpînește „oficial“. Sentimentul sfîrșitului nu are cum să nu te cuprindă, în zilele cețoase de început de ianuarie, în care orașul tău aduce cu Londra dickensiană și pare chiar făr' de speranță. Trăiești un moment de cădere și de rătăcire în cenușiul revenit, un moment în care te întrebi, iar, despre rosturile unui nou început.

Dar zgura adunată odată deversată, poți trece, de cele mai multe ori, încă o dată și hopul ăsta. Pomul uscat sfîrșește în gunoi, iar lucrurile din jur se întorc la forma lor obișnuită. Lipsită de strălucire, dar clară, uneori chiar tăioasă. Așa, fără conotații, doar utile, parcă începi să le poți duce. Cenușiul lăptos se transformă într-unul sticlos, pe fondul căruia poți merge mai departe. Pare să fi venit, iar, vremea lucrurilor mici și certe, care cer atenție imediată, chiar dacă nu neapărat concentrări profunde. Te lași în voia lor, alungînd alte tînjiri, spre absoluturi care acum sună deja comic. Undeva, însă, într-un străfund de minte și suflet, persistă și se coace pentru anul următor gîndul la momentul așteptării singuratice. De dinaintea Crăciunului următor. Deja un deziderat, deja o aspirație.

■ ■ ■

dosar DILEMA VECHE

Coordonator: Andrei MANOLESCU

Noroc & nenoroc

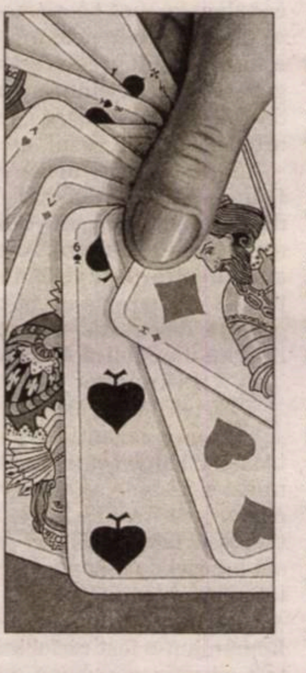

Texte și opinii de:

- Anca ZAHARIA (co-fondator al *Revistei Golan)*

„De parcă aș fi nimerit trei rînduri de cireșe“

- Adrian CIOROIANU (profesor univ., director al Bibliotecii Naționale a României)

„Nu căutați noroc în Istorie (pentru că veți avea ghinionul de a nu-l găsi)“

- Valentin Radu ARSENE (psihoterapeut)

„Sănătos este să tolerezi necunoscutul“ – interviu

- Radu PARASCHIVESCU (scriitor)

„Căsuța noastră (de pariuri), cuibușor de porcării“

- Ovidiu IOSIF (director executiv al Asociației „Joc Responsabil")

„Unii jucători ajung să spună că și-au pierdut cu totul vechea viață“ – interviu

- Silvia MARTON (profesor univ.)

„Norocul politic“

- Mircea KIVU (sociolog)

„Hai noroc și la mai mare!“

- Gabriel PETRESCU (manager general al firmei de consultață EVOS)

„Norocul nu este hazard“ – interviu

argument

Cîtă întîmplare, cît control?

DILEMA VECHE
Noroc & nenoroc

Există unii indivizi cu mai mult noroc decît alții? Atrag unii oameni ghinionul („Și la toți le-o dat cu carul / Numai mie cu paharul“)? Sînt unele societăți mai ghinioniste decît altele? Istoria sau politica au de-a face cu norocul? Îți poți face singur norocul? În ce măsură asemenea lucruri sînt hazard pur și în ce măsură țin de atitudine, de mentalități? Sînt cîteva întrebări pe care ni le punem la începutul unui an în care e firesc să sperăm, fiecare în parte și toți la un loc, că vom avea mai mult noroc.

Există o așa-numită „știință a norocului“, iar studiile de specialitate au demonstrat ceva ce era de bănuit, faptul că norocul unui individ ține și de felul în care îi este „setată“ o anumită parte a creierului, responsabilă cu conexiunile. Și în ceea ce privește norocul „istoric“, ceva poate fi intuit, anume că societățile mai contemplative, cu mentalități mai pasive (cele orientale de obicei), privesc norocul ca pe un dat de la natură sau de la divinitate, în vreme ce societățile mai active, occidentale, caută să-și creeze cît mai multe șanse și să lase cît mai puțin la voia întîmplării. Comparate cu atenție, proverbele diverselor popoare pot denota unele asemenea diferențe de perspectivă. Locuitorii României par a miza destul de mult pe noroc, ceea ce se poate deduce din faptul că își fac asigurări de toate felurile, mai rar decît occidentalii (și chiar din constatarea că se vaccinează anti-COVID mai greu).

De neevitat însă, cînd vorbim despre noroc, sînt jocurile. Industria pariurilor sportive a cunoscut o ascensiune fulminantă în ultimii ani. Se vede cu ochiul liber cum aproape în fiecare sat, oricît de izolat, a apărut o agenție de pariuri. Oare au învățat dintr-odată românii să parieze? E un nou microb național? Văzînd cum mizează oamenii din Buzău sau din Zalău nu doar pe meciuri de Liga 1 sau pe partidele de tenis, ci și pe meciuri de hochei, pe cursele de cîini din Pakistan sau pe rezultatele jocului de cricket din Australia, nu poate decît să te cuprindă mirarea. Nu cumva „păcănelele“ de odinioară au fost înlocuite masiv de pariurile sportive, care pot oferi și speranța unui oarecare control? De foarte multe ori, nu pare a fi vorba atît de știința jocului, de pariatul în cunoștință de cauză, cît de speranța unui cîștig ușor. O speranță care nu rareori se transformă în dependență. Acesta e un alt capitol pe care încercăm să-l descifrăm: de ce, cum, la cine și cît de mult se manifestă această dependență și în ce fel se tratează.

Dincolo de toate, sperăm că aceia care citesc sau scriu despre noroc îl vor și atrage. (**Andrei Manolescu**)

Cititori, fiți ascultători! În fiecare joi, de la ora 18, la emisiunea Timpul prezent. *O dezbatere pornind de la Dosarul revistei* Dilema veche, *moderată de Adela Greceanu și Matei Martin. Ne puteți asculta pe frecvențele Radio România Cultural sau online la www.radioromaniacultural.ro.*

DILEMA VECHE
Noroc & nenoroc

Adrian CIOROIANU

Nu căutați noroc în Istorie

(pentru că veți avea ghinionul de a nu-l găsi)

Marea preoteasă Pythia, augurii romani, scriitorii de horoscoape de ieri sau de azi, cititoarele în palmă sau în cafea, brokerii de bursă ori, mai nou, specialiștii în PR, scriitorii de cărți motivaționale sau avertizorii sanitari (care, la momentul în care scriu acest text, în primele zile din ianuarie a.c., spun că valul 5 al pandemiei va veni la noi peste trei săptămîni, cu c-ca. 25.000 de infectați pe zi etc.), cu toții au încercat (și încă mai persistă) să citească ziua de mîine, să prevadă norocul și să evite ghinionul. Unul dintre cei mai interesanți intelectuali europeni ai secolului XX, italianul Indro Montanelli, spunea că *„oamenii știu să aprecieze sau să măsoare doar norocul altora, dar niciodată pe-al lor“*. Ceea ce ne sare în ochi nu e șansa noastră (care, atunci cînd vine, ni se pare firească), ci mai ales a altora (care, desigur, e nemeritată).

Cum știți, a făcut carieră vorba omul politic conservator Petre P. Carp, după care România are atît de mult noroc încît n-ar mai avea nevoie de politicieni. Maxima e vestigiul unor vremuri în care politicienii erau oameni educați, cu spirit. Ea sună bine – dar atît. În realitate, de cîte ori a avut politicieni de ispravă, România a prosperat; de cîte ori a avut politicieni submediocri, oiștea țării s-a oprit în gard. În rest, norocul e – cum vom vedea – doar o vorbă de alții inventată, pentru a defini evoluții pe care istoricii le înțeleg nu ca pe un joc al șansei, ci drept raport dintre cauze, efecte și context.

Cuvinte de ținut minte

Vor fi unii concetățeni care să spună că România anului 2022 este, printr-un ghinion al Istoriei, mai mică decît România anului 1922, pe cînd Ferdinand și Maria se încoronau, la Alba Iulia, ca suverani ai României Mari. Dar există și o perspectivă de sens contrar: comparînd harta Europei din anul 1400 și cea din anul 2000, cineva ar putea spune că românii sînt printre norocoșii cîștigători ai Istoriei. Care dintre perspective e mai *adevărată?* Ambele și nici una – pentru că Istoria e, în sine, o infinită tranziție și, din acest punct de vedere, nimeni nu știe care va fi harta teritoriilor românești/europene peste alți 500 de ani.

Norocul sau *ghinionul* nu determină Istoria; cele două sînt doar simplificări ale unor realități mereu în schimbare. În opinia mea, ideile pe care trebuie să le reținem, pentru că ele în fapt fac Istoria, sînt i) *contextul*, ii) *geografia*, iii) *demografia*, iv) *vecinii* și v) *resursele*.

Istoria României e ilustrativă pentru puterea acestor cinci idei.

Contextul (un rege în plus – sau în minus)

În anul 1870, spre surpriza multor europeni, puterea în creștere pe nume Prusia a învins marele imperiu francez al lui Napoleon al III-lea. La începutul conflictului, o bună parte din elita românească (politicieni, ofițeri, jurnaliști, profesori, dăscălime etc.) era de partea Franței. Dacă Franța ar fi cîștigat acel război, e posibil ca domnitorul de la București din acel moment – Carol I, abia de patru ani venit pe tron – să fi fost obligat să plece. *Republica de la Ploiești* e, în literatura română, grație și lui Caragiale, sinonimul unei vesele parodii; dar, dacă Franța ar fi cîștigat acel război, republicanii de atunci, probabil, ar fi avut un viitor serios, deloc parodic. Dar războiul a fost cîștigat de Prusia (nucleul și matricea Germaniei moderne) – iar Carol I a rămas pe tronul României, spre beneficiul țării, în ciuda francofililor de *anțărț*.

Salt în timp, peste 70 de ani: în 1940, iarăși război între Germania și Franța. Și de această dată a cîștigat Germania (lui Hitler). Dar această victorie a fost fatală pentru regele României Carol II. Disprețuit de Hitler și contestat de legionarii locali, Carol II a ales autoexilul, din care nu va mai reveni.

Așadar: victoria germană a fost benefică pentru noi în 1870, dar tot victoria germană a fost un dezastru în 1940 (pentru că, odată cu înfrîngerea Franței, s-a prăbușit și România Mare).

Nu despre *șansă* sau *ghinion* e vorba aici. Ceea ce s-a schimbat între 1870 și 1940 n-a fost norocul României – ci *contextul* fiecărei epoci.

Resursele (munții noștri aur poartă...)

Motivul pentru care împăratul Traian a pornit războaiele dacice a fost legat de *resursele* Daciei (inclusiv, apropo, zona Roșiei Montane de azi...). Orice conducător rațional, în Istorie, are într-un război un scop economic – nu e singur, dar e printre cele mai importante.

Resursele României au fost și rămîn o miză crucială, pentru trecutul și pentru viitorul nostru: pămînt agricol dintre cele mai bune din Europa; aur și alte metale, mai mult sau mai puțin rare; petrol, cît a fost, cît va mai fi descoperit; gaze, cîte vor fi, inclusiv în platoul maritim. Nu e nici o surpriză că, de la romanii anilor 105-106 pînă la firmele multinaționale ale anilor 2020, cine află despre resursele naturale ale acestui teritoriu încearcă să profite.

Un exemplu emblematic e exploatarea lemnului nostru. Prin anii 1773-1780, austriecii – care controlau Maramureșul și Bucovina, azi în parte românești – au înființat rețele de valorificare a fondului forestier din zonă (drept care au adus și coloniști germanofoni, așa-numiții *țipțeri* etc.). Ei bine, 250 de ani mai tîrziu, ce surpriză, alți austrieci au devenit iar celebri pentru exploatarea lemnului local, uneori în condiții discutabile. Nimic despre noroc sau ghinion aici, cred. E vorba doar despre resurse și profit.

Geografia (Carpații, Dunărea, marea)

Geografia României e impresionantă – doar că sînt relativ puțini oameni în țară capabili să *citească* o hartă. Această dimensiune, în învățămîntul nostru, trebuie încurajată.

Discursul oficial al anilor lui Nicolae Ceaușescu vorbea pînă la sațietate despre spațiul *carpato-danubiano-pontic* (idee anterioară comunismului, de altfel). Suna fals atunci, doar că, în ciuda deprecierii sintagmei printr-o propagandă prost făcută, această realitate geopolitică, ei bine, chiar există. Lumea românească, istoric vorbind, e de neînțeles fără aceste trei repere. Că vrea sau nu, că înțelege detaliile sau nu, discursul public autohton va trebui să accepte o realitate: Carpații au jucat un rol capital în etnogeneza românească și în păstrarea latinității, iar după 1918 acești munți ar trebui să fie coloana vertebrală a României moderne (vezi problemele cu autostrăzile transcarpatice de azi!); Dunărea a fost legătura noastră cu Europa latină/catolică/occidentală, dar și spațiul proxim cu lumea bizantină și cu latinitatea sud-dunăreană; iar Marea Neagră este, după 1878, principala noastră ieșire spre oceanul planetar (ieșire pe care am autosabotat-o, bizar, prin autodemantelarea flotei naționale, după 1990...).

© wikimedia commons
Carol I

Dar geografia nu vorbește doar despre trecut – ci mai ales despre viitor.

Demografia (nu, Transilvania nu vine de la Decebal)

Un aspect neglijat în paradigma românească de interpretare a Istoriei este cel demografic. Spre exemplu, unirea Transilvaniei cu România, în 1918, are de-a face, desigur, și cu deznodămîntul Primului Război Mondial; dar nu numai. Antanta putea foarte bine cîștiga acel război – dar dacă românii ar fi fost, demografic vorbind, minoritari în Transilvania, acea provincie n-ar fi fost recunoscută (în 1916) drept românească, prin girul a patru puteri (Franța, Anglia, Rusia, Italia).

Unii români de azi se revendică de la daci și de la Burebista, Deceneu, Decebal etc. Alții îi preferă pe romani. Unii vor spune că victoria lui Traian împotriva lui Decebal a fost un *noroc* istoric, după cum vor fi unii care jură că a fost un *ghinion*. Aceasta e o falsă dilemă. Nu Decebal, nici Traian, nici legiunile romane nu ne-au dat Transilvania, în anul 1918: ci rata de natalitate a românilor, de-a lungul multor secole, pînă la începutul celui trecut. Născut în 1866 în Imperiul Habsburgic (Bistrița-Năsăud, azi), viitorul poet George Coșbuc a fost cel de-al optulea dintre cei 14 copii ai părinților săi (greco-catolici). În alt colț al românității, în Gorjul de sub munte, în 1876 se năștea Constantin Brâncuși, ca un al șaselea copil al familiei sale – în condițiile în care, atunci, patru-cinci copii era mai curînd media decît excepția.

Vreți să înțelegeți mai bine „norocul“ din istoria românilor? Verificați datele demografice ale trecutului.

Vecinii (nu putem evada de pe harta noastră)

De 700 de ani spațiul românesc se află pe linia de turbulențe dintre lumea creștină și cea islamică, dintre culturile concurente ale Orientului, Occidentului și Sudului european. Ca neam, comunitate sau popor poți încerca multe – dar niciodată nu vei reuși să te sustragi din geografia ta. Atît lumea otomană, cît și cea slavo-greacă ne-au marcat – chiar dacă modernitatea noastră, de două secole, a încercat diluarea acestui determinism geografic (v. ce spunea Eugen Lovinescu despre religia noastră, „în spatele crucii ortodoxe se află rusul“ etc.).

Aliații ți-i poți alege. Vecinii, nu. În Primul Război Mondial, România avea drept aliați țări din Vest cu care nu avea graniță (Franța, Anglia, Italia etc.) și o singură țară vecină din Est (Rusia țaristă) cu care, la drept vorbind, avea o graniță disputată – inclusiv Basarabia istorică, Republica Moldova de azi.

Nici în viitor România nu va putea evada de pe harta sa. Desigur, garanția NATO și UE, pentru noi (și alți vecini) e cu totul importantă azi și trebuie să o păstrăm. Pe de altă parte, povestea din spate ne arată că nu tratatele fac Istoria – ci mai curînd mersul Istoriei duce spre o succesiune de tratate, mai durabile sau nu.

Personal (am mai scris-o aici) cred că România n-a fost niciodată, în trecut, într-o situație mai bună decît cea de azi. Dar Istoria merge mai departe. Și, dincolo de auguri, brokeri de bursă sau alarmiști pandemici, avem totuși o certitudine: dat fiind viitorul context, mereu în schimbare, nimeni nu știe cîtă șansă sau neșansă va aduce ziua de mîine. Sau dacă șansa și neșansa chiar există.

***Adrian Cioroianu** este profesor universitar și director al Bibliotecii Naționale a României. Cea mai recentă carte (editor):* A fost odată ca niciodată Partidul Comunist Român, *1921-2021, Editura Polirom, 2021.*

Tobias Levkovitch, fostul strateg-șef (decedat anul trecut) al uneia din cele mai mari bănci – Citigroup –, a patra din lume ca mărime, i-a prezentat în urmă cu cîtiva ani jurnalistului de investigații Jacques Peretti, de la BBC, viziunea sa despre evoluția economiei globale. El prevăzuse acum 15 ani că, pînă în 2015, cei bogați vor deveni și mai bogați, iar cei săraci vor deveni și mai săraci, că diferențele dintre țări se vor micșora, dar diferențele din interiorul lor se vor accentua, că oamenii din clasa de mijloc se vor împuțina, iar numărul săracilor va crește considerabil. Și prevedea oportunități de afaceri pentru clasa superbogaților, dar și oportunități de afaceri pentru sărăcimea în creșterea, iar aici vine chestiunea legată de tema acestui Dosar al *Dilemei vechi*: „Pe măsură ce săracii devin tot mai stresați, industria jocurilor de noroc și cea a alcoolului vor deveni din nou prospere“. Nu știu în ce măsură s-a adeverit povestea cu alcoolul, dar e cert că, în România cel puțin, industria jocurilor de noroc și a pariurilor a explodat pur și simplu în ultimii ani. Aproape că nu mai există sat fără o agenție de pariuri. (**A. M.**)

Silvia MARTON

Norocul politic

Binecunoscuta lucrare *Portrete și tipuri parlamentare* de G. Panu (1848-1910) a fost publicată în volum în 1892, dar ea conține notițele ziaristului Panu din vremea cînd el însuși era deputat în 1888 (fiind și director al gazetei *Lupta).* În textul său polemic la limita pamfletului, Panu încheia astfel portretul lui George (Gheorghe) Vernescu (1829/33-1900): „Talent de avocat, avere de mare proprietar și onorabilitate burgheză, iată cele trei cauze care au făcut norocul politic al dlui Vernescu“. Nu este un portret măgulitor, dimpotrivă. Panu detalia că Vernescu era un avocat „inteligent“ care însă apăra „avocățește“ toate cauzele, și bune, și rele. Sub „arguțiile de barou“ și „șicanele de avocat“ se afla doar un om politic „de o talie cu totul mijlocie, cu cunoștințe superficiale“, fără preocupări intelectuale și incapabil să aprofundeze și să găsească soluții la „marile probleme sociale“. Dacă e să-l credem pe Panu, care, așa cum se vede, avea o părere deplorabilă despre avocați și îi critica acerb pe liberali, G. Vernescu a ajuns una din personalitățile de vază ale Partidului Liberal nu atît prin „talent[ul său] facil de avocat“, cît prin „marea lui bogăție“, el fiind „de mai multe ori milionar“. Vernescu a fost un liberal inconfortabil, deputat sau senator de-a lungul întregii sale cariere: deși a participat la construirea partidului, ulterior și-a format propriul grup disident, așa-numiții liberali „sinceri“ sau vernescanii. El a fost și unul din proprietarii frumoasei clădiri din București, Casa Vernescu, care i-a și păstrat numele.

Azi, ca și ieri, care sînt factorii care fac norocul unui politician?

Averea și banii rămîn și azi, așa cum erau pe vremea lui G. Vernescu, factori care fac norocul și cariera politică. Nu e nevoie să dăm exemple, cu toții îi avem în minte pe Donald Trump și pe mulți alții, inclusiv de pe plaiurile noastre. Pe tărîmul averii, ca și pe altele, de altfel, norocul unora este ghinionul altora, așa cum a spus-o, în stilu-i specific și lapidar, președintele Klaus Iohannis într-un interviu din 2014 (https://www.digi24.ro/special/dosare/cotroceni-2014/alegeri-prezidentiale-2014-klaus-iohannis-profesorii-si-ghinionul-308325), cînd a fost întrebat despre proprietățile sale imobiliare din Sibiu, în comparație cu ale altor profesori.

Azi, ca și ieri, norocul politic îl face și apartenența la un grup politic cu ale sale rețele și relații, inclusiv de familie. În tabăra liberală, Ion Brătianu, frații săi și fiul său, și frații Golescu, în timp ce în tabăra conservatoare, familiile Cantacuzino și Lahovary au fost cele mai cunoscute și active dinastii în viața politică din vremea lui G. Panu și a lui G. Vernescu. Avem și azi în viața politică tați și fii, soți și soții și alte rubedenii mai mult sau mai puțin ilustre. Tot în vremea lui Vernescu, cele două tabere adverse se defineau prin fidelități personale, de grup și de rețele, poate mai mult decît prin afinități sau diferențe de idei. Rivalitățile, animozitățile personale, disensiunile de idei sau oportunismele electorale par să fi fost mai numeroase spre sfîrșitul secolului, după relativa coeziune din anii 1875-1880 și după primul efort de unificare organizațională. Contemporanii erau inventivi în a numi acest facționalism în varietatea sa trans- și intra-partinică, cu conotații peiorative sau pozitive de (auto)identificare, în funcție de punctul de vedere de grup: brătieniștii, pentru liberalii care apărau guvernul și partidul conduse cu mînă de fier de Ion C. Brătianu în 1884; vernescanii sau liberalii „sinceri“, pentru cei din jurul lui G. Vernescu ce-l criticau pe Brătianu în anii 1883-1884; în 1888, „opoziția unită“ îi desemna pe fidelii lui Brătianu prin peiorativul „colectiviștii“; takiștii, pentru grupul din jurul lui Take Ionescu în deceniile 1890-1900. Și exemplificarea ar putea continua.

Azi, partidele politice sînt ceva mai disciplinate și mai solide organizațional, cu rețelele lor locale și naționale bine implantate. Dar totuși parcă insuficiente pentru un noroc politic de durată. Studii și chiar o diplomă la Colegiul Național de Apărare sau sprijinul mai mult sau mai puțin din umbră al mult-hulitelor (de unii) „servicii“ par să fie inconturnabile.

Aptitudinile, priceperea, talentele? Despre un alt coleg de Cameră, C. Răceanu (un „vernescan“), același G. Panu scria cu ironie că „face de toate și nimic“, era profesor, ziarist, deputat, avocat, chiar și „om de întreprinderi“. Cumularea funcțiilor și a rolurilor (adică, mai puțin elegant spus, coluziunea dintre politică și afaceri), amestecarea sferelor de activitate și a competențelor sînt și azi, așa cum erau și mai ieri, elemente ale norocului politic. Este ceea ce aparent a criticat președintele PSD, Marcel Ciolacu, cînd a spus nu demult că Marian Neacșu, propunerea PSD pentru funcția de secretar general al Guvernului, nu este „vreun tîlhar“, ci doar „nu a fost atît de norocos cum a fost domnul președinte Iohannis cu făcutul *(sic!)* parte din consiliul de administrație“ (https://www.hotnews.ro/stiri-politic-25224223-ciolacu-intervine-din-nou-scandalul-numirii-lui-neacsu-guvern-nu-fost-atat-norocos-cum-fost-domnul-presedinte-iohannis.htm). Desigur, admitea Ciolacu, Marcel Neacșu a avut „niște probleme“ de ordin judiciar, dar în principal a avut ghinion, în comparație cu mai norocosul președinte Iohannis. Politicienii români de azi nu prea vorbesc despre noroc, nici măcar despre ghinion. Dacă ar evoca norocul pentru a-și descrie succesul politic, atunci ar însemna să recunoască că nu au avut nici un merit pentru acțiunile și deciziile lor. A vorbi despre noroc (sau ghinion) este o manieră de eludare a responsabilității și de neatribuire a agentului unei acțiuni sau unei decizii. În politică, în afaceri sau în orice alt domeniu, rar vom auzi că succesul ține pur și simplu de noroc, el e mai degrabă legat de merit, de acțiune strategică, de fructificarea oportunităților sau, uneori, chiar de voința divină (dar totuși meritată). Eventual, adversarul a avut noroc, nu un merit în a face sau a cîștiga ceva.

Și, desigur, norocul politic îl fac alegătorii și reușitele electorale, azi ca și în vremea lui Panu și Vernescu. Povestirea *Candidat fără noroc* a lui Dumitru D. Pătrășcanu (1872-1937), publicată în 1916, a avut numeroase reeditări pe măsura succesului de public (deși autorul ei a fost mai puțin faimos decît fiul său, Lucrețiu). Personajul principal al povestirii, Ionică Lucan, „a căzut“ în alegeri, după expresia vremii, într-o capitală de județ din Moldova. Și a căzut în mod dureros, adică doar cu patru voturi în minus. Deși mai toți prietenii săi de vază, prefectul, primarul și funcționarii au făcut cam tot ce trebuia să facă, după cum se obișnuia atunci. Mai puțin alegătorii, duplicitari, care au lucrat pentru adversarul său. Și nici Lucan nu a fost chiar la înălțime. El nu prea s-a făcut înțeles de alegători atunci cînd și-a spus profesiunea de credință; i-a mai și insultat pe unii funcționari; și nu prea i-a mers bine nici cînd a umblat din casă în casă prin mahala făcînd promisiuni în toate părțile.

Tot așa și azi, destrămarea în doar cîteva luni a coaliției PNL-USR-UDMR, inițial aparent sub auspicii favorabile și cu o majoritate electorală destul de confortabilă, a fost un ghinion (cu siguranță pentru alegătorii respectivelor partide). Cel puțin așa s-a exprimat de curînd un fost ministru al coaliției, „a fost un ghinion pentru România cu Florin Cîțu, pentru că probabil nu găseai mulți oameni care să distrugă o coaliție așa de repede“ (https://www.g4media.ro/catalin-drula-usr-va-vota-impotriva-daca-presedintele-il-va-propune-pe-citu-premier-a-fost-un-ghinion-pentru-romania-cu-florin-citu-probabil-nu-gaseai-multi-oameni-care-sa-distruga-o-coalitie-asa.html).

Norocul și ghinionul nu sînt niciodată termeni neutri. Categoria mai generală și mai neutră este hazardul, cu sinonimele sale, accidentul, întîmplarea, aleatoriul. Acestea ne invită să lărgim discuția. Cum se gestionează întîmplarea în politică? Cum se construiește pe termen mediu și lung, spre viitor, avînd în față riscuri și elemente imprevizibile? Prezentul este o stare despre care nu există luxul privirii retrospective. Situația de *post factum* îi face pe unii să vadă noroc acolo unde nu era, poate, decît întîmplare; sau să spună „ghinion“ dacă ceva nu s-a terminat cu bine sau cu rezultatul scontat. Pentru politicianul român de azi, nu există întîlnirea fortuită a unor incompetențe sau cupidități (individuale și/sau de grup). Ei vor să lase impresia că sînt capabili să aibă sub control cam tot ce fac și spun, deși ei știu prea bine (ca și noi, de altfel) cît de redusă este capacitatea administrativă a statului pe care-l păstoresc prin funcțiile lor.

Opusul ireductibil al întîmplării în politică este complotul. Pentru adepții teoriilor conspiraționiste (oricare le-ar fi conținutul), totul este strîns înlănțuit nu numai în cauzalitate-efect, ci și în privința agenților *(agency)* responsabili și a intențiilor lor. Ei nu au îndoieli în privința autorilor, cam greu vizibili, e drept, dar cu atît mai reali pentru că sînt ascunși. Succesul garantat în politica românească este să vorbești despre complot, iar apariția recentă a AUR, partidul dedicat dezvăluirii și propagării comploturilor, nu este, din păcate, un accident.

***Silvia Marton** este profesoară de științe politice la Universitatea din București și profesor invitat la École des Hautes Études en Sciences Sociales, Paris, și la Universitatea din Avignon. A primit ordinul Chevalier de l'Ordre des Palmes Académiques al guvernului francez, iar printre altele a publicat* Republica de la Ploiești și începuturile parlamentarismului în România *(Editura Humanitas, 2016).*

■ ■ ■

Proverbe românești

Prost să fii, noroc să ai.
Se va întoarce ea, roata norocului.
Munca omului noroc îi aduce.
Stă călare pe noroc.
Rar la om așa noroc.
Norocul nu fuge după om, ci omul după noroc.
Îi curge norocul gîrlă.
Norocul nu stă în drum.
Vai de omul fără noroc.
Norocul e nimic, înțelepciunea e totul.
Unde-i minte, e și noroc.
Școala e locul unde-ți țeși norocul;
Cînd ai bani, ai și noroc.
Nu sta, că-ți stă norocul.
Norocul îl favorizează pe curajos.
Cine-n lene se tîrăște, norocul îl părăsește.
I-a bătut ceasul norocului;
Mănîncă norocul cu lingura.
Norocul și-l face omul cu mîna lui, dar mereu cu voia norocului.
Se ține norocul de el ca pulberea după cîine.
Caută norocul înaintea mrejei.
Cine n-are noroc – să-l caute.
Nu cu ghiocul se face norocul.
Numai de noroc să nu te plîngi.
Norocul nu te părăsește dacă nu îl alungi.
Omul care muncește mult are și noroc mult.
Cînd sînt zile și noroc, scapi din apă și din foc.
Unde-i tot la loc, este și noroc.
Omul cît trăiește de noroc se plînge.
La casa cu noroc fierbe oala fără foc.
Nici nu știi unde te așteaptă norocul.
Norocul aleargă după prost și prostul fuge de el.
Decît un car de minte, mai bine un dram de noroc.
Nici nu-ți trebuie să fii frumos, cînd ești norocos.
Dacă n-ai noroc și parte, degeaba te scoli de noapte.

Proverb franțuzesc

Orice om își face propriul noroc.

Proverb olandez

Norocul nu are răbdare să te aștepte la ușă.

Proverb englezesc

Copiii diavolulului au norocul dracului.

Proverb arab

Să nu ai încredere în noroc pînă nu intri în mormînt.

Proverb suedez

Norocul niciodată nu dă, el doar împrumută.

Proverb rusesc

Norocul e țiparul din heleșteul proștilor

Proverbe turcești

Avuția jucătorului de noroc este înjurătura.
Nu construiești geamie cu bani de la jocuri de noroc.

Proverb italian

Norocul este alături de cel care-l caută.

Proverbe grecești

S-o învîrti cîndva roata norocului și o dănțui și săracul.
Norocul se luptă întotdeauna cu prudența.

Proverbe germane

Nimeni nu este mai norocos decît cel care crede în norocul său.
Norocul și ghinionul sînt buni vecini.

Proverbe persane

Norocul nu se vinde în piață.
Dacă norocul se abate la un om sărac, nu va rămîne mult timp prin preajmă.

Proverb mexican

Cel care nu se aventurează nu are noroc.

Proverbe chinezești

Cînd norocul ne surîde, întîlnim prieteni; cînd este împotriva noastră, întîlnim o femeie frumoasă.
Jocurile de noroc duc la jaf, desfrîul la crimă.

(sursa: citatpedia.ro)

■ ■ ■

„Sănătos este să tolerezi necunoscutul"

interviu cu psihoterapeutul Valentin Radu ARSENE

Norocul sau ghinionul și le face și omul cu mintea lui?

Norocul si ghinionul sînt doar interpretări ale realității în varianta optimistă sau pesimistă de gîndire, și sînt efectul unor filtre mentale prin care decodăm consecințele faptelor noastre și a tot ce ni se întîmplă. Aceste filtre acționează prin atenția selectivă, ca o strecurătoare virtuală, culegînd doar un anumit gen de situații, dar și prin modificarea însemnătății pentru cele neutre. În felul acesta „atragem“ norocul sau ghinionul, prin simplul fapt că ne uităm la lume ca printr-un binoclu ce filtrează doar ce ne interesează: nevoile nesatisfăcute pe care căutam să le împlinim și, suferințele și fricile de care încercăm să fugim.

Psihologul Alber Ellis spune foarte clar: realitatea nu este atît de mult ceea ce ni se întîmplă, realitatea constituie mai degrabă modul în care ne gîndim la acele evenimente. Prin urmare, eticheta de norocos sau ghinionist este mai curînd un construct narativ pe care îl folosim în alegoria despre sine și lume, și relația dintre ceea ce ne dorim și ceea ce putem să facem pentru a ne atinge dorințele.

Există un mecanism anume de gîndire al celor care se plîng că au avut mereu numai ghinion în viață sau în carieră?

În general, persoanele care se plîng constant de ghinion au niște mecanisme ce indică imaturitate emoțională și gîndire irațională. Altfel spus, din perspectiva neputincioasă a unui copil, adultul nevrotic tinde să generalizeze anumite concluzii trase pripit, fără dovezi reale, aruncînd peste lumea în care trăiește o interpretare dramatică, chiar catastrofică. În esență, vorbim despre eșecul unei lecturi raționale și rezonabile a lumii, și, ca urmare, emoțiile nereglate pun stăpînire pe gîndire.

Vă voi da un exemplu de gîndire și comportament irațional: persoanele care aplaudă la aterizarea avionului. Acest comportament este unul de descărcare emoțională a unei tensiuni anxioase, iar în spate ar putea fi un gînd de tipul: noroc că am ajuns cu bine! Dacă analizăm însă rațional, critic, cu cîteva informații științifice, putem înțelege faptul că dacă am aterizat la destinație nu este deloc o chestiune de noroc.

O persoană care se plînge de ghinion este o persoana care crede că lumea îi este ostilă în general, iar lucrurile bune sînt excepționale, și prin urmare e un noroc cînd se întîmplă. Negativitatea de care acuză lumea este însă un indiciu al unor convingeri negative despre sine: sînt inutil, neputincios, fără valoare, o persoană care nu merită lucruri bune. Este mai tolerabil să credem că lumea e rea și să îngropăm în inconștient acele gînduri oribile pe care ni le spunem despre sine. Așa se face că cei mai mulți oameni buni trăiesc într-o lume rea.

E mai ușor să te plîngi de ghinion decît să te lauzi cu norocul?

La prima vedere pare că auzim în jurul nostru mai mulți semeni care se plîng de ghinionul care îi urmărește decît cei care se laudă cu norocul. Aceasta se întîmplă și pentru că oamenilor le este mai ușor să arunce responsabilitatea unor lucruri nedorite în exterior, în schimb tind să-și asume, chiar și acolo unde nu este cazul, importanța cauzală pentru situații pozitive. Mai simplu spus: dacă e de rău, e ceva ce mi s-a întîmplat, dacă e de bine, atunci este meritul meu.

Cînd cineva se plînge de o situație nefastă, putem considera cu bunăvoință că simte nevoia să se descarce, că solicită o consolare, un umăr pe care să se plîngă. Dar cînd un om se plînge constant de ghinioane, atunci trebuie să fim mult mai atenți, pentru că este indiciul unei atitudini de victimizare. Victimizarea nu înseamnă că cel care se plînge este o victimă reală, ci că mimează o astfel de postură pentru a obține diverse beneficii relaționale pentru care nu este dispus să echilibreze schimbul. În cazul în care victimizarea este o atitudine structurată, ea devine chiar o formă de agresiune manipulativă.

Probabil că toată lumea visează să cîștige la loterie. Mai puțini sînt cei care chiar joacă la loterie. Sînt însă și unii care numai cu asta se ocupă, joacă la loterie sau la alte asemenea jocuri. Se poate vorbi de o patologie la jucătorii împătimiți?

Sigur, există dependența de jocuri de noroc, avînd în spate mecanisme psihologice și neuronale ca ale oricărei alte dependențe. Psihologia comportamentală a evidențiat faptul că recompensa aleatorie este adictivă, adică atunci cînd avem un anumit comportament, dar nu știm cînd apare gratificarea, acesta tinde să dezvolte dependența. Acesta este mecanismul psihologic folosit de orice campanie de marketing cu tombolă sau de unii șefi care caută să obțină controlul subalternilor, oferind apreciere și validare foarte rar și în mod impredictibil.

Dependența de jocuri de noroc este mai întîlnită la bărbații tineri, competitivi, cu firi impulsive, care se plictisesc ușor, la persoanele neliniștite și la cele care muncesc excesiv. Recuperarea presupune în primul rînd gestionarea emoțiilor negative, controlul impulsivității și reconectarea la suportul social.

Ați putea discerne unele condiții generale, culturale sau sociale, care îi fac pe oameni să devină mai sensibili, mai vulnerabili la tot ce ține de noroc sau de ghinion?

Lipsurile, sărăcia în toate formele ei, sînt factorii cei mai evidenți. Precaritatea materială, lipsa unei educații solide și a unei culturi bine dezvoltate, combinate cu imaturitate emoțională, fac ca lumea să fie percepută ca un loc de neînțeles, copleșitor și amenințător, chiar magic. Ca urmare, oamenii pot foarte ușor adera la idei care par că explică realitatea și la comportamente superstițioase, pentru a mai reduce senzația de necunoscut, lipsa de control și neputința. Cînd decalajul dintre nivelul la care se află o persoană și cel la care se consideră valoroasă, demnă de a fi iubită, este foarte mare, numai șansa mai poate juca un rol în ecuația vieții, cît pentru a da speranță în corectarea unei nedreptăți intolerabile. Pentru unii dintre acești oameni a renunța la ideea de noroc echivalează cu a renunța la speranță, cît timp se simt deconectați de la propriile capacități, lumea nu este înțeleasă, iar organizarea socială nu este percepută ca fiind coerentă și onestă.

Dar cum viitorul va rămîne, cel mai probabil, mereu necunoscut și lumea nu o vom putea controla complet niciodată, norocul și ghinionul, ca fațete ale incertitudinii, vor juca un rol în orice cultură umană. Atitudinea sănătoasă este de a tolera necunoscutul pentru a ne da șansa de a-l descoperi și astfel de a crește constant.

interviu realizat
de Andrei MANOLESCU

■ ■ ■

Anca ZAHARIA

De parcă aș fi nimerit trei rînduri de cireșe

Toamna lui 2013. Ora 11. Am gura uscată, îmi tremură genunchii, mi-e foame și greață în același timp, iar hainele care atîrnă pe mine miros greu a fum de țigară. Aștept un autobuz în stația de pe Castanilor, în Brașov, care să mă ducă spre capătul de oraș unde să mă prăbușesc în garsoniera în care mișună gîndaci – din fericire, doar noaptea – și a cărei chirie abia o pot plăti. Am noroc că am unde sta.

Lumina soarelui mi se pare foarte puternică – așa e cînd petreci mai mult de 12 ore într-un bar cu jocuri electronice. Bezna din interior îți dresează creierul să reacționeze doar la stimuli agresivi, culoare și sunet care anunță trei rînduri identice la un aparat. Au noroc cînd îngenunchez ca să scot banii din cutia în care se strîng în interior: asta înseamnă că au cîștigat atît de mulți bani, încît e nevoie să golesc și casa, și aparatele. Uneori le iau datele și îi rog să vină ziua următoare, cînd „aduce șefa bani, da, sigur că vi-i dă, știți că avem discuția asta de fiecare dată, cum să nu aveți încredere?“.

Țiuitul din urechi, acoperind chiar zgomotul orașului dezmorțindu-se, mă face să lăcrimez. Niciodată n-am fost mai aproape de o experiență clișeică. Sunetul ăsta care anulează orice altceva mi-e cunoscut doar din filme, cînd un personaj trece printr-un atentat sau o explozie, iar imaginile se derulează cu încetinitorul. Am noroc că la mine n-a fost așa.

Am ieșit de la muncă mai tîrziu decît de obicei. Am dat declarații începînd cu ora 06:00. Nu-mi aduc aminte apelul făcut la 112, dar știu sigur că nu avea cine altcineva să sune la poliție. Poate cîțiva centimetri mai la stînga și nu aș mai fi putut suna nici eu. Am noroc că toporul a trecut prin uși, mese și bar, dar nu și prin fața mea.

Barul la care lucrez în ture de 12 ore, de zi și de noapte, are cîte un singur angajat pe tură. *Nu s-a întîmplat niciodată nimic periculos,* mi se spune la angajare, sigur că nu e o problemă că tu stai și la bar, tu servești și la mese, tu dai cîștigurile, speli vasele și toaletele vomitate, în fiecare seară, de aceiași doi domni altfel respectabili. *Bineînțeles că trebuie să le zîmbești, se mai face o glumă, se mai dă o palmă la fund, ce ai, așa sînt oamenii, prietenoși, vrei locul ăsta de muncă sau nu?* Am noroc că am găsit un loc care mă vrea și că-mi permit să merg destul de des și la cursurile de la masterate. La cel de la zi ajung măcar de două ori pe săptămînă, la cel cu frecvență redusă, unde am cursuri în week-end, nu lipsesc mai deloc.

Clienții obișnuiți sînt taximetriștii care își petrec noaptea în fața barului, în mașini, și care intră „doar un pic“, pînă pierd tot și încep să mă roage să-i împrumut cu 5 lei. Dacă le dau 5 lei, doar atît, vor cîștiga imediat nu doar ce au pierdut, ci mult peste, promit de fiecare dată, iar suma mi-o vor returna înzecit. Am pus de prea multe ori din salariul meu acei 5 lei peste alți 5, am noroc că acum știu că nu trebuie să cedez nici rugăminților, nici manipulării, nici amenințărilor.

Nu s-a întîmplat niciodată nimic periculos, doar că eu nu sînt omul care să nu aducă un mic iad cu sine în fiecare poveste în care pășește – sau așa a ajuns să mi se pară, că sînt declanșatorul ghinionului, piesa care lipsea pentru ca sistemul să poată fi angrenat minuțios spre autodistrugere. În noaptea care a trecut, prin urmare, totul a fost ca de obicei pînă spre ora 02, cînd șirul de aparate rămăsese cu un singur jucător aproape adormit pe scaunul înalt din capătul cu televizorul din care urla *muzica care place la toată lumea, ascultă la mine, dă aici telecomanda, că caut eu,* iar la masa de la intrare un singur grup de patru domni. Care urmau să plece sau să cadă sub masă, de vreme ce replica mea de împrumut din filmele americane, aia cu „pare că ați avut parte de suficient alcool“, doar i-a crispat cîteva secunde, cît le-a luat să-mi aducă aminte că ei plătesc pentru băutură, nu eu. Am noroc că, deși mi-e frică deja, nu o arăt.

Dar poate că ceva din frica asta declanșează în celălalt instinctul de vînător, așa că cel mai tînăr dintre ei începe să facă glumițe, hăhăie și saliva îi sare aproape de mine, încerc să mă feresc fără să supăr clientul, cui îi pasă de supărarea mea?, întinde o mînă spre șoldul meu, mă retrag, se frustrează că nu ajunge, decide că mă las greu, dar că mă las eu la un moment dat, *că așa sînteți toate,* iar eu acumulez ură în cea mai pură formă și mă mir că nu izbucnesc. Sînt învățată, totuși, să îndur. Dă bine cînd te lauzi, în contexte mai puțin periculoase, că ai toleranță ridicată la durere. Nu izbucnesc, nu o fac pînă cînd tînărul spune că par nefutută și că va rezolva el asta curînd. Or la amenințări în general, nu doar la cele cu violul, se activează în mine sarcasmul moștenit odată cu toleranța anterior menționată. Așa că mi se și măresc pupilele cînd mă aud spunînd: *Vă asigur, domnule, că și dacă aș fi fost ne… iubită fizic, așa cum sugerați, ați fi ultimul om de pe planetă capabil să remedieze asta. În orice fel, nu doar în cel cu care mă amenințați.*

Dacă dăm pe repede-înainte, avem așa: masa care se eliberează rapid, tipul care-mi spune că voi mai auzi eu de el, eu care nu-l cred și mă apuc de spălat pahare după ce pleacă și taximetristul vîrstnic de la aparatul din colț, liniște cîteva zeci de minute, apoi sentimentul ăla că urmează să se întîmple ceva, că undeva arde un fitil pe care e prea tîrziu să-l stingi, iar în cele din urmă un proaspăt fost client furios care sparge cu toporul ușa de la intrare, masa la care a stat, iar în sunetul de sticlă ce pare că se tot propagă mă surprind iar spunînd domnului cu toporul oprit la cîțiva centimetri de fața mea: *Hai, coaie, să te văd!*

De parcă aș fi nimerit și eu trei rînduri de cireșe, calmul meu a anulat supărarea flăcăului cu toporul. Am noroc că am o poveste de spus.

***Anca Zaharia** este co-fondator al* Revistei Golan. *Cel mai nou volum apărut:* Eu n-am trăit războiul, *CDPL, 2021.*

■ ■ ■

Mircea KIVU

Hai noroc și la mai mare!

În urmă cu un secol, Petre Carp spunea că „România are prea mult noroc pentru a mai avea nevoie de politicieni“. Butada se justifica (parțial) în condițiile în care, deși fusese învinsă pe cîmpul de luptă și semnase umilitoarea Pace de la Buftea, România reușise să aducă Transilvania și Bucovina în granițele naționale. Trebuie precizat că în vorbele conservatorului Petre Carp se regăsesc urmele antipatiei față de politicienii liberali a căror contribuție diplomatică la forma finală a Tratatului de la Versailles e imposibil de ignorat.

Se pare că norocul nu caracterizează doar România ca stat, ci și pe români în general. Sîntem la coada clasamentului european în privința cheltuielilor pentru asigurări facultative. Românul se știe norocos. N-o să-i ia foc tocmai lui casa în anul ăsta; și nici n-o să se îmbolnăvească grav; cît despre accidente de mașină, să fim serioși: sîntem șoferi de excepție – dovadă viteza cu care se circulă pe șoselele patriei. Raționamentul e simplu: dacă-mi fac asigurare, probabilitatea ca la sfîrșitul anului să constat că am dat banii degeaba e imensă – de ce aș risca?

În același timp, românii sînt printre națiunile ai căror membri cheltuiesc cei mai mulți bani pe diverse jocuri de noroc – de la tradiționala loterie la mai atractivele „păcănele“, pînă la pariurile sportive. Putem constata asta numărînd stabilimentele dedicate în orice oraș din țară (de obicei le găsim în apropierea caselor de amanet). Și aici intervine o raționalitate specifică: ce pot face cu 10 lei? Nici un pachet de țigări. Dar gîndește-te, dacă aș cîștiga milionul...?

Este, într-adevăr, norocoasă România? Ar fi semne că da. De exemplu, unii comentatori cîrcotași ar afirma că, dacă în 1999 n-ar fi existat conflictul din Iugoslavia și nevoia americanilor de a ne survola teritoriul, România ar mai fi avut de așteptat și după 2004 pentru a fi admisă în NATO. Cu aderarea la Uniunea Europeană s-ar zice că a fost la fel, am fi prins în 2007 ultimul tren înaintea crizei economice care a îngustat substanțial porțile raiului.

Acum, cu COVID-ul. România avînd, comparativ cu Europa Occidentală, puține linii de tramvai directe către Wuhan, virusul ucigaș a ajuns la noi cu întîrziere de cîteva săptămîni. Dar veștile despre morgile arhipline din Italia l-au precedat, astfel încît măsurile de limitare a răspîndirii – starea de urgență – au fost introduse rapid și cu intensitate comparabilă cu țările europene deja dominate de valul pandemic. Avansul restricțiilor asupra contagiunii a redus simțitor efectele nefaste ale primului val: dacă maximul deceselor din UE a fost de 83 la un milion de locuitori (182 în Italia), România nu a înregistrat, în primul val, mai mult de 17 decese la un milion de locuitori. Așadar, un răgaz conjunctural ne-a permis să luăm măsurile de prevenție din timp și, astfel, am limitat efectele dezastruoase. Numai că unii au tras concluzia că așa sîntem noi, românii, mai norocoși și mai rezistenți la COVID (gena dacică).

În valul al doilea (sfîrșitul lui 2020) ne sincronizaserăm cu restul Europei și proporțiile tragediei au fost comparabile: în Europa maximul a fost de 116 decese/1 milion, în România – 135. Guvernanții nu prea mai erau dispuși să adopte măsuri dure – a fost toamna alegerilor locale și a celor parlamentare –, au mizat mai mult pe norocul și rezistența naturală a românului.

Anul 2021 a început sub semnul entuziasmului pentru vaccin. Autoritățile n-au făcut mare lucru pentru o campanie eficientă, nu prea s-au interesat de soarta categoriilor cu risc mare de îmbolnăvire. În timp ce țările Europei de Vest reușiseră încă din aprilie să vaccineze cvasi-totalitatea populației vîrstnice, noi nu am reușit astăzi, după un an, să vaccinăm decît 45% din populația de peste 60 de ani.

În primăvară, ne consideram norocoși că trăim în țara cu cele mai mari procentaje de oameni vaccinați, veneau oameni din restul continentului să se inoculeze aici, pentru că la ei acasă mai aveau de așteptat, prioritari fiind (faptic, nu doar declarativ) vîrstnicii. Am clamat victoria asupra pandemiei, vaccinarea a devenit un capitol secundar în politicile publice – erau mai importante luptele interne din PNL și cele din interiorul coaliției guvernamentale. Practic, politicienii au adoptat raționamentul românului fața cu polița de asigurare: de ce să ne batem capul cu acțiuni de vaccinare pentru categoriile cu risc, în zonele deficitare, cu campanii de persuasiune țintite către grupurile reticente? De ce să adoptăm măsuri nepopulare, cînd sondajele ne sînt și așa nefavorabile? Poate trece pandemia, și atunci am pierdut degeaba puncte în intențiile de vot (ele s-au pierdut oricum, dar e altă poveste).

Pandemia nu a trecut, nici în restul lumii, nici la noi. A venit valul patru. De data asta, el nu s-a prea simțit în Europa, dar la noi a fost cumplit. În timp ce în țările vestice nu s-au atins 25 de decese la un milion de locuitori, la noi erau 328, la sfîrșitul lui octombrie. Ca să ne dăm seama de proporțiile dezastrului, ne uităm la valorile mortalității excesive (mortalitatea excesivă, *„excess mortality“*, reprezintă diferența dintre media ratelor de mortalitate înregistrate lunar în anii premergători pandemiei, 2017-2019, și cea din luna corespunzătoare din timpul pandemiei; datele prezentate sînt extrase de la Eurostat [demo mexrt]). La nivelul Uniunii Europene, maximul a fost de 20%, înregistrat în aprilie 2021; în România, în octombrie, excesul de mortalitate a fost de 110%. Au murit, numai în octombrie, cu 22.553 mai mulți oameni decît într-un octombrie obișnuit.

A părăsit norocul România, la sfîrșitul anului 2021? Sau, cumva, au abandonat-o politicienii, adică cei care ar trebui să elaboreze și să pună în operă politici publice? Începe valul cinci – cu puțin noroc scăpăm.

***Mircea Kivu** este sociolog.*

Radu PARASCHIVESCU

Căsuța noastră (de pariuri), cuibușor de porcării

Ca multe alte lucruri din inefabilul vieții, și norocul e o chestiune relativă. A observat-o comicul american Lenny Bruce, cu peste o jumătate de secol în urmă: „Dacă laba de iepure poartă noroc, atunci poate îmi explicați și mie care a fost norocul iepurelui“. Mîna în cap pe care ți-o pune sau nu Dumnezeu are tot felul de explicații – unele dintre ele, din străvechime. Trei cuvinte din Cîntul X al *Eneidei* lui Virgiliu au căpătat cu vremea putere de dicton: *Audenter fortuna iuvat,* devenit după ani și ani *Audaces fortuna iuvat*. „Norocul îi ajută pe îndrăzneți.“ Un program de viață pe cît de ambițios, pe cît de riscant, în care norocului i se repartizează rolul plasei de protecție în acrobațiile de la circ. Cine ia de bun dictonul fără să filtreze informația și fără să țină cont de încărcătura sa metaforică riscă totuși s-o pățească. Nu-ți trebuie IQ-ul lui Alan Turing sau al lui Garry Kasparov ca să-ți dai seama că norocul nu poate suplini inconștiența, sminteala sau cascadoria pe buza gropii. Cît ai fi de îndrăzneț, dacă te duci să înoți într-un fluviu prin care mișună crocodilii e de așteptat ca norocul să nu te ajute prea mult. Parcă pentru a modera într-o oarecare măsură așteptările privind norocul temerarilor, rezervorul de înțelepciune latin a dat la iveală și o pepită din *De amicitia* a lui Cicero. Pepita miroase a loterie și spune așa: *Fortuna caeca est.* „Norocul este orb.“ Altfel spus, nu contează ce faci și cum arăți, totul ține, de la un punct încolo, de soartă. Și poate că tocmai plecînd de la imaginea norocului orb au distilat mai tîrziu românii, sub vraja acestui joc al non-vizualului, formula „norocului chior“ care poate să dea peste tine și să-ți modifice traiectoria, cariera, viața însăși.

În răspărul teoriei care spune că norocul – orb sau nu – dă peste tine – îndrăzneț au ba –, scoate capul o școală de gîndire care postulează ideea că „norocul ți-l faci“. Există, așadar, două modalități de raportare la noroc: cea pasivă, în care ești fără voia ta beneficiarul unui surîs al zeilor, și cea activă, în care norocul trebuie construit și fructificat. Această a doua abordare a făcut să apară, cu multă vreme în urmă, o instituție care s-a dezvoltat din ce în ce mai bine și care astăzi a ajuns să regleze cadența și respirația speranței: instituția pariului. Mai precis, a pariului sportiv. Drumul de la idee la industrie a fost lung și hîrtopit. Dar a meritat, se vede treaba, din moment ce astăzi casele de pariuri rivalizează numeric (cel puțin în România) cu farmaciile, florăriile și oficiile de schimb valutar, iar bilețelul pe care ți-ai trecut opțiunile e mai prezent în viața ta decît supa de pui, mersul la biserică, vitamina C sau plimbarea prin parc. La rîndul lui, pariul romantic din romane și filme, cînd un *bookie* al curselor de cai era de fapt un agent al cine știe cărui serviciu secret, s-a transformat într-o îndeletnicire strict pecuniară, al cărei singur scop e umplerea buzunarului. În comunism, pe așa ceva s-ar fi lipit imediat eticheta „cîștigului nemuncit“, asta în ideea că ar fi putut exista case de pariuri pe vremea lui Bobu și Postelnicu. În capitalismul nostru de zi cu zi, pariul sportiv e un amestec de fler și risc, în care depui o sumă fără să știi dacă o să pierzi sau o să cîștigi. Iar pariul sportiv nu înseamnă doar Liga 1 sau Serie A la fotbal, ci și hochei din liga secundă finlandeză sau volei din Turcia, spre a nu mai vorbi de teritoriul nesfîrșit al boxului profesionist american. „Norocul ți-l faci“, am stabilit deja.

Însă asta se poate întîmpla doar dacă toată lumea respectă regulile jocului. Și sportivul, și agentul de pariuri, și pariorul. În realitate, lucrurile arată cu totul altfel. Agențiile de pariuri din zona Tigrilor Asiei de Sud-Est au un palmares al fraudei cît cea mai nouă ediție din „Pagini aurii“. Pariorii nu știu asta. Sau o știu, dar nu vor să creadă. Sigur, există și situația inversă, în care blatul pus la cale în interesul pariorului interlop e dejucat în ring. Însă asta doar în filme – de pildă, în scena din *Snatch*-ul lui Guy Ritchie în care Mickie O'Neil (da, cu un singur „l“) alias Brad Pitt nesocotește consemnul și-și pălește adversarul în loc să cadă la podea. Numai că viața nu bate filmul. Dacă vreți confirmări, întrebați-l pe Declan Hill, cel care a scris *The Fix* („Blatul“). Sau mai bine citiți-i cartea și aflați de sutele de meciuri și de competiții trucate, în care zeci de mii de pariori onești mizau, fără să știe, în folosul cîtorva mafioți a căror mînă greblă se făcea. Aflați, printre altele, că la Cupa Mondială de fotbal din 2006 unele rezultate din grupe se știau de dinaintea primului meci și că explicațiile ratărilor uluitoare ale lui Șevcenko din sfertul de finală Italia-Ucraina 3-0 trebuiau căutate în Singapore, Taiwan și Hong Kong. Legați apoi informațiile de anumite meciuri din Cupele europene, pentru întregirea tabloului. Adăugați secvența din Dinamo Zagreb – Olympique Lyonnais 1-7 (1-0 la pauză), meci jucat în 2011, în care fundașul croat Domagoj Vida îi face cu ochiul atacantului francez Bafétimbi Gomis după ce acesta din urmă înscrie. Mai săpați un pic și ajungeți la mereu povestibilul meci Oțelul Galați – Dinamo Tirana 4-0 (Cupa UEFA, 2004), în care Oțelul marchează de patru ori pînă la pauză în fața unei echipe de mielușei ageamii, pentru ca apoi albanezii să lovească, să tragă de timp, să simuleze și să rupă jocul, fiindcă pariaseră, dragii de ei, pe propria lor înfrîngere cu 4-0 – fără ca gălățenii să aibă vină și habar.

Industria românească a pariurilor sportive fie a uitat de aceste episoade, fie preferă să facă abstracție de ele. De cîțiva ani încoace, reclamele TV sau stradale la casele de pariuri sînt un spectacol obligatoriu. Multă lume bună e convocată la filmări: arbitri, antrenori, moderatori TV, luptători cu nasul turtit, campioane olimpice, jucătoare de fotbal feminin, ziariști, fotbaliști de altădată. În general, cam toți cei care au notorietate și legătură cu mingea de fotbal. Pentru nehotărîți, există și emisiuni care se ocupă cu ponturile pentru meciuri, plasate de obicei seara tîrziu în grilă. În orice caz, e greu să trăiești o zi fără să nimerești în prezența pariurilor. În fața unui asemenea realități, opinia publică scoate din rastel una dintre armele ei preferate: excesul. Reacțiile predilecte ale celor de pe margine sînt obida vociferantă („Ai dracu', tot ăștia cu bani mulți își umplu buzunarele“) și căinarea văicăreață („Aduceți oamenii la disperare, mulți își vînd casele ca să joace la pariuri, ce vreți, să se sinucidă?“). De aici pînă la comparația cu drogurile e un pas mic, pe care chibiții de pe margine îl fac fără șovăire. Dacă la Marx religia era opiu pentru popor, astăzi pariurile sînt privite cu aceeași asprime ca amfetaminele, mai cu seamă că și unele, și altele dau dependență. Două lucruri uită cei care afurisesc pariurile: 1) că ele n-ar exista dacă n-ar fi atîția amatori; 2) că intenția celui care pariază e să se îmbogățească fără alt efort decît scosul unei bancnote din portofel. Sînt pariurile imorale? Da, însă doar în măsura imoralității celor care recurg la ele, lucru ceva mai greu de acceptat.

***Radu Paraschivescu** este scriitor. Cea mai recentă carte a sa:* Acul de aur și ochii Glorianei *(Editura Humanitas, 2021).*

„Norocul nu este hazard”

interviu cu Gabriel PETRESCU, manager general al firmei de consultanță EVOS

Știu că țineți cursuri despre afaceri și decizii în afaceri, în care însă amintiți și de factorul noroc, luat în considerare ca un element care nu doar că poate influența afacerile, ci poate fi el însuși modificat, influențat, provocat. Explicați-mi, vă rog, cum vine asta?

M-a preocupat știința norocului, oarecum din întîmplare. Obișnuiam să cred că norocul este ceva cu care te naști. Am descoperit întîmplător, mai bine zis, din noroc, că există o știință a norocului. În urmă cu mai bine de șase ani am creat cursul „Decizia: știință, artă sau noroc?“, ca reacție la diversele provocări cu care m-am confruntat de-a lungul timpului. M-am concentrat pe știința și arta luării deciziilor lăsînd mereu la urmă rolul pe care îl joacă norocul în luarea deciziilor. Cînd ajungeam să discutăm despre noroc, obișnuiam să spun cel mult că „norocul e un dat al fiecăruia“ sau că „norocul și-l face fiecare cu mîna lui“. Și totuși, nu poți să nu te întrebi cum se face oare că unii oameni au mai mult noroc decît alții. Cum pot unii să ia decizii proaste și să iasă bine sau cum pot alții să ia decizii bune și să iasă prost? Norocul și ghinionul sînt frați. În limba engleză. norocul este definit ca *„good luck“*, în timp ce ghinionul este *„bad luck“*. Și la noi există ideea de „noroc bun“, întîlnit în special printre mineri. Norocul „rău“ este – după cum îmi povestea Zeno Cornea de la Roșia Montană – „atunci cînd dai de aur în mină și te crezi norocos, iar Vîlva Băii prăvălește galeria peste tine și mori cu aurul strîns între dinți“.

Norocul nu este întîmplare pură, hazard?

Poate fi și cîteodată chiar este, dar probabilitatea „să ai noroc chior“, cum se mai zice, este extrem de mică. La fel este și cu fratele său geamăn, ghinionul. Doar că avem tendința înnăscută de a reține mai degrabă lucrurile rele, ghinioanele, decît pe cele bune. Din acest motiv, mulți oameni se autoprogramează în a avea ghinion și ajung „să-l caute cu lumînarea“. De fapt, cel mai probabil, zicala „Prost să fii, noroc să ai“ a fost inventată de ghinioniști „din răutate“, nicidecum de norocoși. Cînd te aștepți să ai noroc, ajungi să ai noroc. Și invers, cînd te aștepți să ai ghinion, ajungi să ai ghinion. Pe cale de consecință, răspunsul la întrebarea dumneavoastră este că norocul nu este hazard, iar întîmplarea nu este aproape niciodată „pură“, ci se află în permanență sub influența mai multor factori.

Pînă la urmă, există noroc sau nu?

Vestea bună este că norocul sau ghinionul nu există în sensul că ar exista vreo forță mistică ce îi binecuvîntează pe unii sau îi pedepsește pe alții. Soarta sau destinul sînt mai degrabă proiecții arhetipale. Norocul sau ghinionul țin doar de noi și de modul în care ne raportăm la ceea ce se întîmplă cu noi sau în jurul nostru. Poți fi un om rău și să ai parte de noroc în mod repetat, sau un om bun și să ai parte de un șir lung de ghinioane.

Prin ce credeți că diferă oamenii norocoși de cei ghinioniști?

În opinia mea, norocul vine din trei surse. Prima este de natură personală și ține de modul în care te raportezi la viață în general. Este despre ce decizi sau ce obișnuiești să faci tu cu tine. A doua este despre ceilalți. Cum se raportează ceilalți la tine și unde te poziționează cei din jurul tău în cadrul rețelelor umane din care faci parte. Norocul tău nu ține doar de tine, indiferent cît de mult te-ai strădui. Norocul tău ține într-o foarte mare măsură de ceilalți. Legitimitatea ce îți este conferită de ceilalți, de rețeaua de oameni din care faci parte, îți poate potența norocul sau ți-l poate transforma în ghinion. Cu cît oamenii sînt mai conectați și mai interdependenți, cu atît poate fi multiplicat și factorul noroc. A treia sursă este una de-a dreptul anatomică sau poate, mai bine zis, neuronală, și ține de capacitatea noastră de a ne autoprograma, ca să spun așa. Este vorba de formațiunea reticulată care este formată dintr-un grup de fibre nervoase localizate în interiorul trunchiului cerebral, ce urcă pînă în cortex și coboară pînă la măduva spinării. Reticulat înseamnă că are forma unei rețele, în acest caz fiind vorba de o rețea de neuroni conectați prin intermediul axonilor. Pentru că este ceva foarte complex și nu foarte clar structurat sub forma unui organ specific, i se mai spune și sistem reticular sau Sistemul Reticular de Activare – SRA. Îndeplinește foarte multe funcții esențiale, de la reglarea stărilor de somn și de trezire la expresivitate emoțională, percepție, ritm biologic, pînă la îndemînare și locomoție. Și astea sînt doar cîteva dintre ele.

© wikimedia commons

Ce legătură are cu norocul?

SRA-ul dumneavoastră, la fel ca și al meu, este direct răspunzător de cît de mult din realitate ajunge la nivelul conștientului. SRA, printre multe alte funcțiuni, acționează ca un filtru care blochează cea mai mare parte a informațiilor culese prin intermediul sistemului senzorial, dacă acestea nu sînt importante pentru tine, și lasă să treacă doar ceea ce este important pentru tine. Cine decide ce este important pentru tine? Tu! Bine, poți fi influențat. Asta e altă poveste. Dar numai tu îi poți spune SRA-ului tău ce e important pentru tine. Cu alte cuvinte, ce gîndești, aia dovedești. Peter Sage, un celebru *speaker* motivațional, spune că în fiecare dintre noi există un gînditor și un doveditor. Gînditorul din noi este mintea conștientă, iar doveditorul este SRA-ul. Sarcina SRA-ului este să dovedească că ceea ce gîndește Gînditorul este adevărat. SRA-ul nu este capabil să dovedească contrariul. Dacă tu gîndești că ești norocos, sarcina SRA-ului este să dovedească că ești norocos. Va scana în permanență acele informații din jurul tău care confirmă ipoteza că ești norocos și te va determina să conștientizezi toate acele fapte, întîmplări, care dovedesc faptul că ești norocos. În același timp va bloca conștientizarea tuturor acelor fapte sau întîmplări care contravin ipotezei pe care ți-ai sădit-o singur în minte. Și chiar și atunci cînd ghinionul este evident și nu ai cum să nu îl conștientizezi, de pildă o inundație care te afectează direct, SRA-ul tău fiind pre-programat de tine să demonstreze că ești norocos, va găsi calea de a demonstra că ghinionul cu care te confrunți este de fapt un noroc deghizat. Vei descoperi că de fapt tu oricum voiai să zugrăvești, și bine că s-a inundat acum și nu după ce ai fi zugrăvit. Sau: stai să-i vezi pe alții, săracii de ei, ce-au pățit. La mine e „parfum“ față de ce au pățit alții. Sau „am avut noroc, se putea și mai rău“.

Un om care se consideră ghinionist poate deveni norocos?

Cu toții avem în preajma noastră oameni care se consideră ghinioniști și care spun foarte frecvent „toate mi se întîmplă numai mie“, „eram sigur că o să am ghinion și de data asta“ sau „ghinionul se ține scai de mine“. Dacă ești ghinionist, cel mai probabil tu ești cauza. Cu cît îți bagi mai des în cap ideea că ești ghinionist, cu atît te programezi să fii mai ghinionist, într-atît încît și atunci cînd dă norocul peste tine vezi numai lucrurile negative asociate cu acel noroc și nici măcar nu știi să te bucuri de el.

Cei din jur nu au și ei un rol în a te determina să te consideri norocos sau nu?

Bineînțeles. Cu cît ești mai nesigur de tine, mai influențabil, cu atît cei din jurul tău te pot programa să fii ghinionist sau norocos. Ghinionul sau norocul ți se inoculează de mic, din familie, din anturajul în care te învîrți și din sistemul de educație. Pînă ajungi să conștientizezi că ține doar de tine, trec uneori mulți ani de experimente pozitive sau negative care îți programează SRA-ul fără ca măcar să ai habar. Sau poate dă norocul peste tine, de pildă sub forma citirii acestui interviu, și afli că ai în dotare, „la purtător“, un filtru autoprogramabil care te poate face să fii norocos sau ghinionist. Dar nu este suficient să citești despre noroc ca să devii norocos. Un ingredient absolut necesar este curiozitatea. Curiozitatea te ajută să ieși din zona de confort, să explorezi zone necunoscute, să cauți răspunsuri la întrebări care se generează pe măsură ce experimentezi la limita dintre domenii. Curiozitatea generează nu doar conexiuni noi, ci și rearanjări și regrupări ale celor existente. Cu cît generezi mai multe conexiuni noi, cu atît șansele de a avea noroc sînt mai mari. Explorezi un domeniu nou și „din noroc“ dai de o informație sau de o persoană care te ajută să găsești o soluție la care poate că nici nu te-ai fi gîndit.

Aveți cunoștință despre asemenea transformări ale unor oameni care „au reușit“ să devină mai norocoși aplicînd unele rețete?

Căutînd inspirație pentru modulul despre noroc din cadrul cursului „Decizia: știință, artă sau noroc?“, am dat – evident, din noroc – de cartea *The Luck Factor (Factorul Noroc)* al cărei autor, Dr. Richard Wiseman, a făcut o serie de cercetări empirice pe cîteva sute de oameni care se considerau fie norocoși, fie ghinioniști. Rezultatele sînt prezentate sub forma a patru caracteristici comportamentale pe care oamenii norocoși le fac diferit față de ghinioniști: 1) își maximizează oportunitățile de a avea șanse; 2) își ascultă intuiția norocoasă; 3) se așteaptă să aibă noroc și 4) știu să transforme ghinionul în noroc. Cum poți face să ai mai multe șanse? Destul de simplu: *Networking* – crește-ți numărul de interacțiuni cu cei din jurul tău, fă cumva să te poziționezi în preajma oamenilor cu influență în rețelele respective și învață să și dai, nu doar să iei. Împreună cu echipa mea de la EVOS Innovation am creat o aplicație, orgxo.com, care cartografiază interacțiunile dintre persoanele din cadrul organizațiilor. Cu ajutorul acestor hărți relaționale putem măsura cine sînt *influencer*-ii, cine sînt punțile de legătură între diversele componente ale rețelei sau unde sînt poziționate vulnerabilitățile organizației, punctele dureroase *(pain points)* care împiedică evoluția organizației. Dacă te poziționezi undeva distant, la periferie, nici nu e de mirare că te consideri un ghinionist și îi consideri pe cei mai bine conectați ca fiind norocoși. Norocul vine și el cu un cost generat de numărul mare de conexiuni. Și totuși, mai multe conexiuni înseamnă mai multe oportunități. Nu zice nimeni că printre acestea nu se pot strecura și ghinioane, dar, cum spune Dr. Wiseman, o altă caracteristică a norocoșilor este că știu să transforme ghinionul în noroc.

Cîștigul la loterie ține, s-ar putea spune, de probabilitate, de întîmplare. Dar la pariuri, în ce măsură credeți că eventualul cîștig ține de întîmplare și în ce măsură de știința pariorului?

Printr-o analogie cu jocurile de noroc, mai precis cu ruleta, SRA-ul (Sistemul Reticular de Activare), despre care am pomenit mai devreme, funcționează pentru tine precum „Zero-ul“ de la ruletă. Dacă bila pică pe zero, cîștigă „casa“. Asta nu înseamnă că jucătorii nu pot avea noroc din cînd în cînd. Însă probabilitatea de a cîștiga este mult mai mică în cazul jucătorilor și pentru că numărul de încercări este mai mic. În schimb, „casa“, pe termen lung, va cîștiga garantat cu o probabilitate de 2,7% (1/37) în cazul ruletei europene. Americanii și-au dorit o profitabilitate mai mare și au creat ruleta americană cu două *slot*-uri: „0“ și „00“. *Slot*-ul „00“ suplimentar a dus la dublarea profitabilității casei, 5,26% (2/38). Cu cît îți programezi mintea să aibă mai multe *slot*-uri norocoase, cu atît cresc șansele tale ca „bila norocoasă“ să pice într-unul dintre aceste *slot*-uri. Las Vegas-ul a lansat ruleta „Triple Zero“, cu trei *slot*-uri „norocoase“, crescînd profitabilitatea la 7,69%. Cam la fel putem face și noi utilizînd nu ruleta, ci SRA-ul, și nu neapărat pentru jocuri sau pariuri, ci pentru tot ce ne înconjoară. Unii oameni își creează *slot*-uri cîștigătoare în mod natural, fără nici un pic de efort. Alții își creează *slot*-uri „pierzătoare“, tot fără nici un pic de efort. Cu doar un pic de efort și un dram de introspecție, putem începe să ne programăm singuri SRA-ul astfel încît să creștem șansele de a fi mai norocoși. Depinde doar de noi.

interviu realizat
de Andrei MANOLESCU

Propuneri de *Dileme vechi* pentru viitor:

● **Timișoara, Capitală Culturală**

„Filmul de animație e la granița dintre film și arte plastice“

– interviu cu Ioana NICOARĂ –

*Am cunoscut-o pe **Ioana Nicoară** în urmă cu niște ani, la o ediție a Festivalului Anim'est de la Chișinău. Venise, împreună cu Sergiu Negulici, să prezinte* Muntele Magic, *regizat de Anca Damian. Era și primul film de animație la care lucrase. De atunci am urmărit proiectele artistice ale Ioanei și mi s-a părut un moment bun să vorbim despre animație și arte vizuale.* Splendida Moarte Accident, *scurtmetrajul la care e și co-scenaristă, îl puteți vedea online.* ***(A. M. S.)***

Cum a început povestea cu animația pentru dvs.?

Nu știu dacă povestea mea cu animația a început atunci cînd știam pe de rost replicile din *Mica Sirenă* sau tot ce conținea programul de la Cartoon Network, dar sigur am intrat într-o relație serioasă cu animația cînd m-am înscris, acum zece ani, la Animation Worksheep, un *workshop* intensiv de animație. Și cumva tot ce studiasem pînă atunci, grafică, desen, fotografie, m-a ajutat pe acest parcurs.

Cît de provocatoare e zona asta artistică? Care, la fel ca filmul, include pe lîngă story *și multă tehnologie și o echipă. Crești ca artist animator odată cu vremurile?*

Am lucrat și în echipe mai mari, și în echipe micuțe, și de una singură, și fiecare configurație e interesantă. Fiecare proiect e ca un puzzle sau ca un *quest* la care trebuie găsite soluții, fie ele de natură vizuală sau tehnică. Uneori îți poți lua timp să înveți un program nou sau să încerci mai multe variante de a rezolva ceva. Alteori, mergi înainte cu ceva ce știi că îți iese sigur. Sînt multe variabile care contribuie la dezvoltarea ta, dar cu siguranță crești și ești împins spre limite, sau dincolo de ceea ce credeai că sînt limite, căci proiectele devin tot mai ambițioase.

Cu scurtmetrajul animat Splendida Moarte Accident, *unde semnați alături de Sergiu Negulici și Manuela Marcovici și scenariul, vă duceți într-o zonă de istorie literară și artistică. Revizitați o epocă, niște personaje. Ce a însemnat această poveste, acest proiect?*

Splendida Moarte Accident a fost un proiect scris dintr-o dorință puternică de exprimare și de a formula întrebări a celor trei scenariști și într-un fel a fost și o declarație de curaj, căci ne doream să încercăm să facem un scurtmetraj de animație. Impulsul de a face aceste lucruri a fost declanșat de o scurtă întîlnire cu Medi Dinu, o pictoriță care, în acel moment, avea 104 ani. A fost atît de impresionantă acea întîlnire încît a declanșat un tăvălug de întrebări, idei și imagini. Pentru mine a însemnat multe lucruri, prinse într-un proces de maturizare și creștere. Odată cu scrierea scenariului, am căpătat un interes foarte puternic pentru istorie și memorialistică, a fost ca o ușă către altă lume, iar acest tip de cercetare mi-a rămas ca instrument de lucru cotidian și a schimbat felul în care privesc și judec prezentul. Procesul de realizare a filmului mi-a împins tot felul de limite din partea tehnică, am învățat foarte multe lucruri. Apoi, odată cu intrarea filmului în festivalurile din întreaga lume, am avut ocazia de a cerceta îndeaproape lumea filmelor independente de animație și de a cunoaște mulți animatori și realizatori de filme, ceea ce a fost ca un fel de școală pentru mine.

„De la Neacșu la AR“, proiectul Reniform de anul acesta, a însemnat întîlnirea dintre textele a 15 autori contemporani și animații 2 și 3 D. O expoziție care a călătorit de la Cîmpulung la Timișoara și care a pus în imagini poveștile lor. Cît de importantă e pentru voi legătura dintre ce faceți și ce se scrie azi?

Cum consider că arta și literatura contemporană spun lucruri despre lumea în care trăim și despre omul prezentului, sînt preocupată și de ce se scrie în prezent și sînt un cititor „vizual“, produc imediat imagini în minte atunci cînd citesc un text care îmi place și împărtășesc acest tip de lucru cu Sergiu Negulici, cu care am împărțit cele 15 animații. Mi-am dorit de multe ori, de-a lungul timpului, să pot materializa imagini vizuale ca impresii de lectură și mă bucur că am avut ocazia de a experimenta această legătură în acest format al realității augmentate.

Anul acest a însemnat și expoziția dvs. de portrete în acuarelă, Erai și tu acolo. *Mi se pare că „figurile“ dvs. sînt în mișcare și pictate. Că au un fel de fluiditate hipnotică ce te face să nu reușești niciodată să le prinzi cu totul. Ce mai poate să spună un portret?*

Cum cele mai importante imagini din viața noastră sînt chipuri de oameni apropiați, iar felul în care îl înțelegem cel mai bine pe celălalt este prin expresiile feței lui, probabil că și reprezentarea portretului rămîne o formă intimă de expresie artistică de care este cel mai ușor să te apropii, ca privitor. Portretul e și o formă de explorare autoreferențială, e și o formă de explorare a celorlalți, iar pentru mine a fost un teren sigur de a desfășura obsesii cromatice sau de formă, de a cerceta plastic. Am fost surprinsă să văd că portretele mele pot spune, diferiților privitori, tot felul de lucruri pe care nu eu le-am pus acolo. Ceea ce m-a bucurat nespus.

În ce relație sînteți cu izolarea? A schimbat ceva perioada asta în felul în care lucrați?

Perioada asta mi-a schimbat radical ritmul vieții, dar sînt recunoscătoare pentru asta. M-a dus tot mai aproape de cum probabil mi-am imaginat că voi lucra, la modul ideal. Și în timp ce mi-au lipsit mulți oameni și găsesc apăsătoare perioadele prelungite în care nu am parte de prea multă apropiere de ceilalți, încep să mă pot concentra tot mai mult și mai bine, nu găsesc că mă pot plictisi și am început să cercetez și să experimentez tot mai mult. Iar ca un copil și adult de oraș, am descoperit natura într-un fel pe care nu îl cunoșteam și am devenit tot mai apropiată de lumea plantelor. Cu siguranță această perioadă mi-a schimbat în feluri nebănuite direcția.

Vedeți lucrurile pe care le faceți împărțite pe categorii, job și proiecte personale, sau există un fir roșu care le leagă? Și mă gîndesc și la faptul că pentru animație ai nevoie de resurse/finanțare, nu depinde doar de tine.

E o linie tot mai blurată între proiectele mele. Mi se întîmplă tot mai des ca proiecte care îmi sînt foarte personale să aducă și o recompensă financiară, iar asta e tot timpul minunat. Sînt și proiecte la care încerc să fiu cît mai atentă la ce se cere de la mine și la care încerc să lucrez cît mai eficient și bine, și eventual să învăț ceva nou. Mă preocupă tot mai des ideea de a genera proiecte pentru care să pot găsi și surse de finanțare, proiecte în care pot experimenta mai mult, eventual și în alte medii, cum sînt proiectele în realitatea augmentată.

Cît de deschiși sînt regizorii români la zona asta de animație și care e experiența dvs. de pînă acum legată de cinema-ul românesc?

Animația e un tip special de film, mai liber în viziune, dar mai costisitor ca timp și constrîngător în soluții. De asemenea, filmul de animație e o nișă și în ceea ce privește spectatorii, e un alt fel de a privi și decodifica imaginea vizuală, un exercițiu constant de interpretare, astfel că am întîlnit mai multă reticență față de filmul de animație. Cred că e firesc să fie așa, filmul de animație e la granița dintre film și arte plastice, poate folosi cu mult succes convenții vizuale și plasticitatea grafică către cele mai înalte delicii vizuale, în timp ce spune o poveste. Am lucrat și pentru filme de lungmetraj, cît și pentru scurtmetraje și fiecare proiect a fost diferit și a venit cu provocările sale.

Ce i-ați spune cuiva care își dorește să se apuce acum de animație?

Să învețe să deseneze foarte bine, va fi util indiferent de rolul pe care îl va avea în ceea ce privește filmul. Să își exerseze cultura vizuală, să studieze ce se întîmplă în artele vizuale, să caute să vadă filme de la festivaluri de animație, mai ales că noi avem un festival foarte conectat la lumea animației internaționale, Anim'est. Odată cu pandemia au devenit accesibile online și multe secțiuni din festivaluri importante de animație, inclusiv cel de la Annecy, cel mai vechi festival din Europa. Sînt și cîteva site-uri de specialitate, cum ar fi Zippy Frames, unde sînt interviuri cu autori de filme de animație. Toate acestea sînt resurse importante de învățare în ceea ce privește nenumăratele abordări ale filmelor de animație. Online se pot vedea multe filme de animație, ascunse prin tot felul de unghere ale Internetului, însă nu neapărat cele mai recente, din festivaluri. Aș zice totuși că o căutare după cîțiva regizori cum ar fi Martina Scarpelli, Špela Čadež, Nikita Diakur, Sasha Svirsky sau Réka Bucsi poate fi interesantă pentru oricine.

Dacă ați face un film despre cum ați trăit perioada recentă, care ar fi primul cadru?

Un personaj feminin, în haine de casă, soarbe tacticos dintr-un pahar de vin în dreptul geamului, în timp ce, în depărtare, blocuri ard într-un peisaj apocaliptic. Plantele de pe pervaz se mișcă încet pe o muzică de *chill*.

interviu realizat
de Ana Maria SANDU

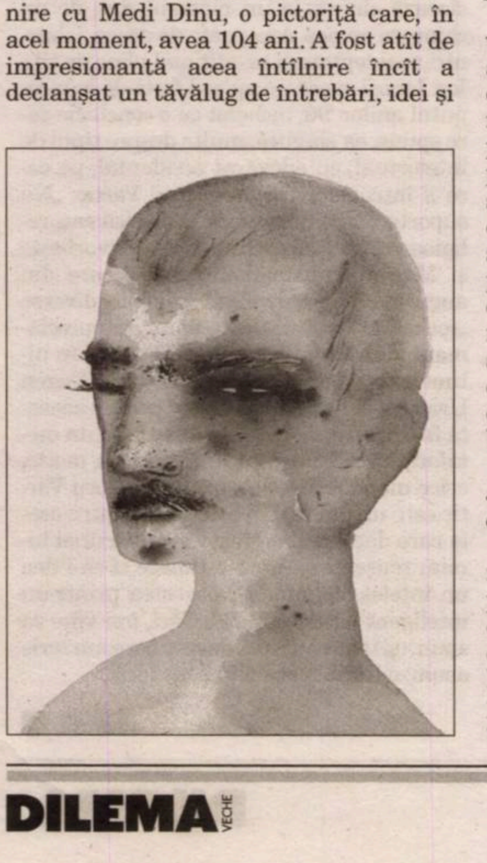

Adrian G. ROMILA

pe de altă carte

Amestecuri ficționale

Ion VIANU
File din arhiva indiferenței

● **Ion Vianu, *File din arhiva indiferenței*, Editura Polirom, 2021.**

Cîteva cuvinte-umbrelă sînt semnificative pentru mecanismele narative ale lui Ion Vianu. Ele se regăsesc chiar în unele dintre titlurile cărților sale și dau seama de un anume mod de a concepe ceea ce autorul sclipitorului eseu din *Amor intellectualis* ar numi „literatură“: caiete, foi volante, arhivă, paramnezii. E vorba de un amestec de biografeme, reflecții general culturale, mitizări psihanalitice, memorialistică discret deghizată, epistolar potențial și pură ficțiune. Fragmentarismul polimorf e cel care domină, pentru că proza sa dezvoltă un discurs original, în spectrul de gen de la noi, adică un epic lipsit de rigoare cronologică și de obsesia *mimesis*-ului prea denotativ, dar înțesat de sapiențial, de evocare retro, de oniric și de experiențial din zona expresionismului bine dozat. El însuși a dezvăluit-o, cînd a încercat să definească *paramneziile:* „închipuiri luate drept amintiri, amestec de închipuiri cu amintiri“. *File din arhiva indiferenței* (din nou, iată! – *file, arhivă)* nu face excepție stilistică: e un diptic ce reunește două dintre romanele sale mai vechi, *Paramnezii* (2005) și *Necredinciosul* (2008). Puse laolaltă între aceleași coperți, cele două texte recomandă cel mai convingător genul prozastic ambiguu de care vorbeam mai sus.

În primul roman avem de-a face cu notații cvasi-diaristice extinse pe șaisprezece capitole, aparent fără legătură între ele, ca și cum ar fi niște schițe separate. Întîlniri cu unii dintre cei trecuți dincolo (tatăl, un prieten mort în detenția comunistă, cîțiva alpiniști care și-au asumat fatalitatea cucerii unei înălțimi) și cu cîteva personaje pitorești, pe fondul unor „sincope“ tanatice, al unor ședințe de psihoterapie și al unor amintiri puternice dau substanța acestor însemnări de întinderi și conținuturi variate. Patru tipologii exotice se desprind, între altele, din paginile romanului: G., un negustor de vinuri rafinat, incapabil să împace bucuria vieții cu spectrul imprevizibil al disperării și al morții; Djamil, un bătrîn savant cosmolog de origine nord-africană, devastat de homosexualitate reprimată, de cinism social și de agnosticism programatic; Adolphe, tînărul discipol al lui Djamil, marcat iremediabil de întîlnirea fizică și intelectuală cu maestrul său; Socrate, un copil supradotat, cu posibilitatea unui strălucit viitor. România ante- și post-Revoluție, timpul, dispariția, despărțirea, călătoria, credința, posibilitatea unui destin și a unui „dincolo“, mitologia biblică, exilul, corespondențele onirice sînt tot atîtea teme de reflecție pentru un narator îmbibat de scepticism metafizic și imense acumulări livrești (că veni vorba, *Regele David dansează* e un splendid eseu despre valențele existențiale ale lecturii). Toate stau sub semnul aceluiași mecanism montaignesc de aglutinare a ceea ce se scrie și se raportează la sine, la realitate, fiindcă, de la un moment încolo, ceea ce contează nu mai e clipa de față, ci indiscernabilele din spectacolul „cinematografului interior“: „Nu visăm numai cînd visăm. Unele dintre faptele noastre sînt vise. Unele fapte ce ni se par inutile, chiar absurde“; „Sînt făcut din acele resturi, din zdrențele întîmplătoare a ceea ce s-a petrecut cu mine într-o zi, ele se vor desface, ca și trupul meu. Printr-o minunată întîmplare ce se numește *prezent*, zdrențele, resturile rămîn împreună. Acest lucru, improbabil, inutil, unirea resturilor, se numește *viață*. Poate că mă amăgesc, e o iluzie; sigur e o iluzie“.

Al doilea roman continuă atmosfera rarefiată a decorului elvețian din primul (munte, lac, orășel cochet de vile), dar e mai coerent narativ. Pus sub semnul amoralismului absolut (tradus printr-o „răceală“ existențială programatică), el pare un fel de *upgrade* la Gide, cel din *Pivnițele Vaticanului,* și deopotrivă la Dostoievski, cel din *Însemnările unui nebun*. Abia acesta confirmă sensurile *indiferenței* din titlul dipticului, căci personajul, un fost funcționar de bancă devenit confesor, descoperă într-unul dintre prietenii săi un *alter ego,* o oglindă, un dublu care-i bulversează toate valorile. Ambii, medic și pacient, presupus bolnav și potențial vindecător, trec prin experiența nihilismului, a ataraxiei, a singurătății, a alcoolismului cronic, a erotismului vagant și a sinuciderii. Prelungita lor ședință de psihanaliză (nu e clar, pînă la urmă, cine pe cine tratează) se transformă într-o uriașă povestire izvorîtă din gura unui *necredincios* al zilelor noastre. A nu face nimic, a trăi din stipendii și din extorcarea informațiilor despre ceilalți, a duce sexualitatea la ultimele ei limite (inclusiv aceea a morții) sînt multă vreme scopurile vieții celor două personaje. Chiar dacă, în final, o radicală schimbare de curs pare să așeze lucrurile în convenționalul eticii de familie, naratorul încă interoghează natura întunecată a omului contemporan. „Aparțineam, unul și altul, rasei necredincioșilor, a curvarilor, a celor ce iubeau fără plăcere, se apropiau de femei numai pentru a-și dovedi că erau liberi, că nimeni nu va reuși să-i înlănțuie. Știam de mult, fără să-mi fi mărturisit, că nimic nu poate să schimbe firea unor astfel de bărbați, pînă la sfîrșit.“

Amestec de epic și gnomic, de diaristic și ficțional, de glose și proză, cu dense inserții psihanalitice, *File din arhiva indiferenței* decupează un perimetru imaginar inedit, am spus-o deja. Chiar dacă reprezintă o reeditare, *paramneziile* lui Ion Vianu își păstrează aura de spectacol stilistic și intelectual.

Cosmin CIOTLOȘ

pe de altă carte

Criticul, omul...

IONESCO
ION VARTIC
ÎN JOC DE OGLINZI
Marta Petreu și Anca Hațiegan

● ***Ion Vartic în joc de oglinzi*, Marta Petreu & Anca Hațiegan (coordonare și revizie), Editura Școala Ardeleană, 2021.**

Am citit această carte de aproape patru sute de pagini cu sentimentul limpede al unei întîlniri, fără să știu (am luat-o în ordine, n-am tras cu ochiul la cuprins) că, la finalul ei, chiar voi da peste o excepțională confesiune a profesorului Vartic care să-mi certifice *en fanfare* senzația. Editoarele volumului, Marta Petreu și Anca Hațiegan, au făcut bine s-o lase la urmă: interviul, datorat lui Liviu Malița, echilibrează crochiurile de pînă acolo, fie ele memorialistice sau propriu-zis critice, conferind întregului o structură muzicală. Cuvînt esențial aici, care n-ar trebui să ne mire cîtuși de puțin. E o „nemereală fericită“ (vorba unui prozator dintre Războaie) aceea că, iată, pînă și scrisul *despre* Ion Vartic se încarcă de calitățile scrisului *lui* Ion Vartic.

Sînt numeroși cei care au sesizat în eseurile sale această însușire. Începînd, chiar de la debut, din 1978, cu cronica Danei Dumitriu, care vorbește despre „o rară vigoare și muzicalitate“. M-a bucurat să văd observația repetată în varii forme și pe varii tonuri, ca pe o evidență care, spre deosebire de altele (crase banalități, nici măcar metafizice...), ar merita să circule. N-avem, între eseiștii noștri, atît de mulți capabili să susțină o asemenea etichetă încît să ne permitem acte de neglijență simbolică. Că e vorba de *Spectacol interior,* de *Modelul și oglinda,* de *Cioran naiv și sentimental,* de *Clanul Caragiale* (le numesc inclusiv pentru a le sugera celor care nu le-au citit cîteva posibile piste), cărțile lui Ion Vartic trasează în aerul paginii demonstrații care vibrează sonor, în evoluție și pe straturi. Nu e, să ne-nțelegem, un simplu efect calofil sau cine știe ce opțiune stilistică deliberată. Scrisul e omul, revelația interpretativă e omul, pînă și scenarizarea ei e omul. O spune, riguros și extrem de expresiv, Marta Petreu chiar aici, într-un paragraf pe bună dreptate memorabil: „Vorbește greu, poticnit, aproape bîlbîit, așa că mă face să mă gîndesc, nu totdeauna, dar destul de des, că este ca o... orchestră care își acordează, înainte de concert, instrumentele. Încet-încet, interpretarea se lămurește – adesea i-o întrezăresc înainte s-apuce el să adune toate firele într-un singur nod și înainte de-a ajunge să mi-o spună el cu voce tare; dar mă abțin să i-o suflu, deși și asta ar fi o dovadă că a lucrat și-a explicat perfect. De obicei termină cu o voce tot ezitantă, mai sigură totuși decît la început și întretăiată de cîte un mic tril de triumf. După cîte o asemenea analiză, făcută fie față în față, fie la telefon – ultima a fost pe o tragedie a lui Seneca –, am aceeași senzație de încîntare ca și cum aș fi ascultat încă o dată *Don Giovanni*“.

Am ținut să încep așa pentru a descuraja din start suspiciunea că mulțimea de portrete (și chiar, în parte, autoportretul din final) ar fi o oarecare colecție de anecdote ocazionate de recent apărutul *Festschift*. Nici pomeneală! Toți cei care scriu, marcînd fie generozitatea lui Ion Vartic, fie eleganța lui, fie teribilul spirit ludic, fie bunul instinct al prieteniei, fie alte și alte detalii și frînturi, o fac cu convingerea că asistă, de fapt, la un uriaș și rafinat *happening* cultural. O lasă să se înțeleagă Ruxandra Cesereanu într-o intervenție care brodează în jurul pasiunii comune (ba chiar: de ocultă comunitate) pentru Bulgakov, de unde și cognomenul conferit lui Ion Vartic (nu-l dezvălui, povestea merită citită). O spune și Aurel Codoban, explicitînd, în versiune proprie (drept urmare, contestată cu umor de celălalt protagonist cîteva pagini mai încolo), un extrem de simpatic episod din iulie 1976: și anume un „pact de neagresiune“ parodic pe care el și profesorul Vartic l-au încheiat la insistențele lui Marian Papahagi în urma unui conflict pricinuit... Dar știm oare ce l-a pricinuit? Concluzia lui Codoban e mai importantă decît epica: „Sensurile și semnificațiile în care te înscrii supun comportamentul tău platitudinii și lipsei de libertate spontană a consecințelor și coerenței normate. Pe scurt: te fac previzibil și plicticos și îți iau orice urmă de spontaneitate. Dar Doru Vartic, angajat în sensurile și semnificațiile care fac cultura noastră să fie occidentală, ceea ce textele sale o mărturisesc din plin, preferă să păstreze spontaneitatea angajamentelor și comportamentului său“.

Așa trebuie, deci, înțelese șotiile de care acest *Joc de oglinzi* (titlul mă duce cu gîndul la volumul de versuri al lui Luca I. Caragiale) e plin: ca niște forme acute de subminare a rutinelor în care, fatalmente, destui se complac. Fără ca asta să presupună lipsă de adîncime, cum ar putea crede superficialii gravi. Dimpotrivă, în fond, Ion Vartic e un melancolic, o sesizează cineva la un moment dat, de nu chiar un anxios. Are, poate de aceea, izbucniri neașteptate și cu-atît mai pline de tîlc: Ion Ianoși evocă un episod forte de la începutul anilor '90, încheiat cu o concluzie care spune, ea singură, multe despre tipul de intelectual, cu adevărat occidental, pe care îl întruchipează profesorul Vartic: „Nu suporta nici o discriminare, etnică sau religioasă“. Tot despre acest model vorbește și Marian Papahagi într-o scrisoare din august 1995, mitraliind polemic diverse „rockstars“ culturale („ceata autoproclamată a imaculaților“) apărute la noi în ultimele trei decenii. Și nu mai puțin Eugen Uricaru, pe care țin să-l citez pentru această frază, care, dispensată de cunoscuta metaforă a lui Blaga, poate însoți, ca motto, orice manual de etică aplicată: „Doru Vartic este un om rar. El este unul dintre aceia care dacă se nimerește în calea unei lumini reușește să nu o întunece ci să-i dea un înțeles, spunîndu-i povestea printr-un inteligent joc de umbre“. Căci, îmi vine să spun, (și) asta e cartea despre care am scris acum: o lecție morală în sens înalt.

Andreea VLAD

dilematograf

Meandre

● *The Wind Will Carry Us / Vîntul ne va purta departe* (Iran, 1999), de Abbas Kiarostami.

Încă de la începuturile sale, cinemaul a fost în primul rînd despre mister. O enigmă fără sfîrșit: undă sau particulă? O oglindă fidelă a realității sau o copie mai sofisticată, o alternativă filtrată a realității? Dacă este o copie subiectivă, mai e autentică? Dacă este o reflexie în oglindă a vieții, *cui prodest* acest joc secund? A durat pînă cînd filmul și-a depășit propriile manierisme, iar anticinema-ul a fost recunoscut ca un gen în sine, odată cu Michelangelo Antonioni sau Alain Resnais. Tipul de decupare minuțioasă a unor felii de viață și de diluare a timpului echivalent cu fluxul conștiinței lansat de Antonioni, deși nici pe departe atît de popular ca filmele canonului, are adepții săi fideli.

O astfel de mostră de cinema oferă cineastul iranian Abbas Kiarostami, unul dintre puținii artiști autentici care au inovat arta cinematografică. Aparent, în filmele sale nu se întîmplă mai nimic, însă premisa e doar un pretext. Personajele, fie că e vorba de oameni simpli sau intelectuali (un regizor de film în *Sub măslini,* un jurnalist în *The Wind Will Carry Us),* au mereu aerul că sînt în căutarea a ceva. Poate fi vorba, ca în această peliculă, de o căutare interioară care pornește de la o căutare exterioară. Behzad (Behzad Dourani), un ambițios jurnalist de televiziune din Teheran, sosește cu echipa sa pentru a documenta și a filma un spectaculos ceremonial de înmormîntare din provincie. Însă femeia muribundă care ar trebui să fie obiectul ceremonialului se agață cu obstinație de viață, dînd peste cap planurile echipei venite de la 800 de kilometri.

Încă din primele cadre ale peliculei, camera surprinde de la distanță, ca un martor extrem de discret, mașina pierdută printre colinele interminabile care duc spre Siah Dareh, satul cochet unde se află subiectul viitorului documentar. Se aud doar dialogurile sumare ale echipei de televiziune, dintre care ajungem, în tot filmul, să-l vedem doar pe Behzad. Singurul reper care li s-a dat este un copac singuratic, însă în teren ei văd doi copaci singuratici, așezați perfect simetric. Este prima disonanță dintr-un lung șir de disonanțe narative care compun o poveste atipică. Căci paradoxul face ca, în ciuda spațiilor largi și aerisite, atmosfera chinuită, progresiv claustrofobică, să devină o realitate.

Ghidat de exuberantul puști al familiei care îl găzduiește, Bezhad încearcă să se adapteze ritmului lent al sătucului pierdut printre coline, cu căsuțe ca în poveste, suspendate ca într-un stup de albine pe dealurile de cretă. (Într-un film destul de diferit, *Winter Sleep,* cineastul turc Nuri Bilge Ceylan ne lăsa să ne pierdem în nesfîrșita stepă a Anatoliei, printre stîncile în care oamenii și-au săpat case asemănătoare unor furnicare la fel ca în sătucul Siah Dareh. Este tărîmul magic al Cappadociei, filmat în cadre nesfîrșite, panoramice, inundate de lumină chihlimbarie brăzdată de reflexele munților din zare.)

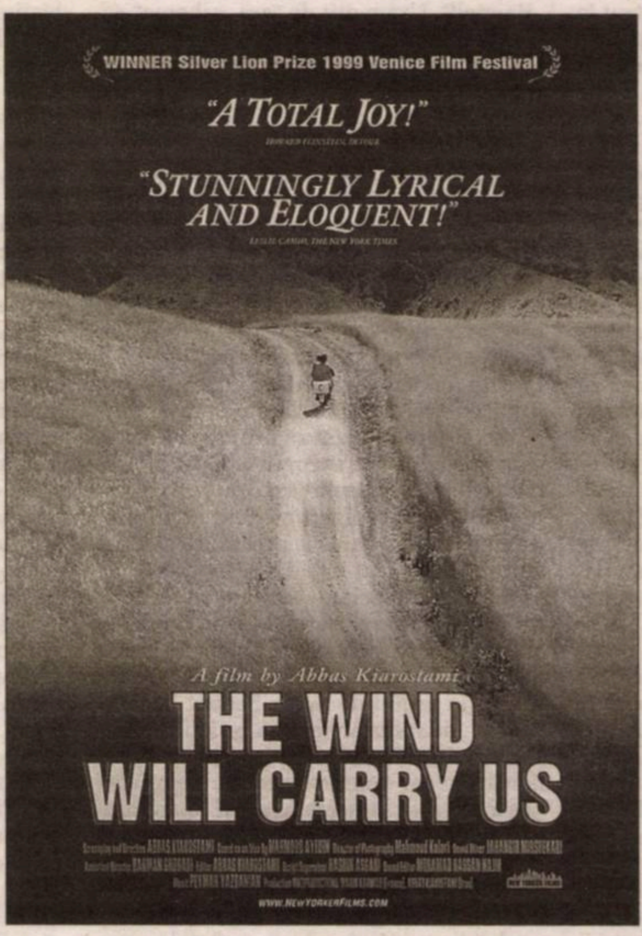
WINNER Silver Lion Prize 1999 Venice Film Festival
"A TOTAL JOY!"
"STUNNINGLY LYRICAL AND ELOQUENT!"
A film by Abbas Kiarostami
THE WIND WILL CARRY US
WWW.NEWYORKERFILMS.COM

Jurnalistul – acest martor deseori privilegiat al realității – pare a intra într-un tărîm mitic, un fel de Macondo persan, în care micile miracole cotidiene sînt la tot pasul, ca povestea femeii – relatată de tînărul și infirmul învățător al satului – care își cresta fața în semn de doliu, ca gazda sa care peste noapte ajunge de la nouă copii la zece copii sau ca fața nevăzută a unei fete de 17 ani pe care aceasta refuză să i-o arate, la fel cum refuză să-i spună și numele. Însă oricît s-ar învîrti între satul patriarhal și dealurile serene, Bezhad nu poate scăpa de propriile angoase, aceleași ca ale tuturor. Chiar și atunci cînd încearcă să se refugieze în depărtare, rupt de lume, chemat de apeluri insistente din Teheran, dă peste un bărbat care sapă o groapă pentru cineva neidentificat (poate pentru bătrîna de un secol și ceva, poate propria lui viitoare groapă ca un vag presentiment al morții – temă prezentă și în cel mai admirat și premiat film al lui Kiarostami, *The Taste of Cherry,* din 1997).

Titlul, care este un fragment dintr-un poem al poetei și cineastei Forugh Farrokhzad – a cărei creație în persană a fost interzisă mai bine de zece ani după Revoluția iraniană –, închide tocmai frumusețea acelui timp mort, dar pulsatil, care pare că ni se scurge mereu printre degete. Atît de rotund, atît de perfect în curgerea sa organică și totuși atît de evanescent. Fascinația fluidă a spațiului-timp, acele molecule de memorie furate efemerului sînt chiar pariul camerei de filmat. De aici relaxarea cu care ea pendulează între subiectul obiectivului și contraplanul său (ca în cadrele repetate cu protagonistul și gazda sa). Toate cadrele lente, atent construite de Kiarostami fără să fie ostentativ estetizante, par să pledeze pentru faptul că miza artei a șaptea este chiar ea însăși. Forma care prinde contur anticipînd conținutul. Să prinzi aparent spontan frînturi de viață seamănă, cum ar spune aceeași Forugh Farrokhzad, cu „norii, asemeni unei mulțimi de femei bocind, așteptînd să dea naștere ploii“. Sau cu acel timp smuls din profan și devenit „strop“ al Virginiei Woolf, cînd „toate lucirile se retrag ca un val și văd limpede pînă în străfunduri. Văd tot ce era acoperit de obișnuință“.

Indiferent de forța adesea irațională și obstinată cu care personajele sale rătăcesc printre meandrele vieții, filmele lui Abbas Kiarostami vorbesc despre forța supremă a cinematografului de a sublima curgerea realității și de a fixa pe peliculă rostirea ultimă a lucrurilor.

The Wind Will Carry Us este disponibil pe MUBI România, alături de alte cîteva titluri importante ale cineastului iranian.

■ ■ ■

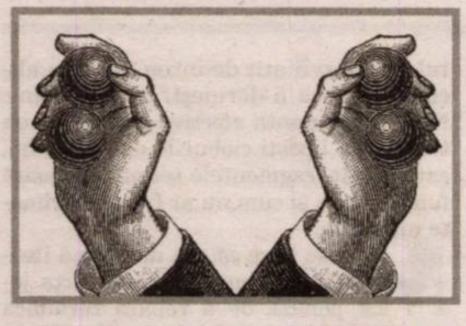

Paul BREAZU

audio și n-am cuvinte

Interminabilii ani '80

● The Weeknd, *Dawn FM*, XO/Republic Records, 2022.

„Bine ai venit pe postul de radio Dawn FM, aflat pe frecvența 103,5! Ai rătăcit prea multă vreme în întuneric pînă acum, e timpul să pășești în lumină și să te bucuri de noua situație! Nu te teme, îți vom fi alături în toată această tranziție, una deloc dureroasă. Dar să nu ne grăbim încă! Relaxează-te și bucură-te de încă o oră de muzică comercială *eliberatoare* pe această frecvență! Rămîi pe recepție!“ Poate că vocea lui Jim Carrey, plasată în introducerea acestui album, o fi avînd capacitatea de a face ceea ce propune – să ne treacă mai ușor, împreună cu muzica lui The Weeknd, „dincolo“. Sigur, dacă n-am ști că acest „dincolo“ ar putea avea legătură cu „viața de după“ – *i.e.* exasperant de așteptata ieșire din pandemie; sau un răspuns programatic livrat anteriorului album al canadianului, *After Hours;* sau, de ce nu, însăși moartea –, am putea spune fără să greșim prea mult că el se referă, de fapt, la obsesiile producătorilor executivi Max Martin și Daniel Lopatin (alias Oneohtrix Point Never) pentru timpurile din care și-au extras maniacal sursele – anii '80.

(Tumbl)R&B-ul gotic și narcotizat din anii *mixtape*-urilor de la începutul carierei s-a transformat astăzi în diverse *shortcut*-uri lucioase către cel mai revoluționar deceniu al pop-ului. Cineva spunea recent că muzica lui The Weeknd este – fără să mai traduc – *„the cutting edge of Retro“*. Scris așa, cu „R“ mare, deși de la *Retromania,* cartea lui Simon Reynolds apărută exact în anul în care lui Abel Tesfaye (numele din buletin al artistului născut la Toronto, într-o familie de imigranți etiopieni) îi apăreau primele trei *release*-uri în forma acelor *mixtape*-uri de care vorbeam mai sus, au trecut 11 ani. Retro-ul cu „R“ mare pare a fi venit cîndva în muzică, dintr-un motiv sau altul, pentru a rămîne etern – de fapt, nu mai reușim să ne scuturăm astăzi de deceniile amprentate masiv de Generația X. Iar Dua Lipa și Jessie Ware, ca să dau doar două exemple pop, pot depune oricînd mărturie.

Pe *Dawn FM,* muzica lui The Weeknd orbitează în jurul aceluiași instrument obsedant al deceniului amintit, sintetizatorul, ca și în cazul lui *After Hours*. Dar puseul futurist și melancolic al precedentului LP s-a topit astăzi într-o încercare exuberantă de reșapare a unui moment expansiv al synth-pop-ului, care l-a conținut cu certitudine și pe Quincy Jones, în amintirea unor opere ca *Off the Wall* și *Thriller,* cărora *Dawn FM* ar trebui să le datoreze un car cu recunoștință. Jones e și el aici, bineînțeles, aruncat într-o ghicitoare ușor de deconspirat – „A Tell by Quincy“ –, închisă cu o linie pe care ar trebui s-o citim exclusiv ironic: *„Looking back is a bitch, isn't it?“*. „Ești pe Dawn FM, aflat niciunde pe banda ta de frecvențe! Așa că desfă-ți centura de siguranță și bagajele, pentru că s-ar putea să rămîi aici o vreme. Acum, că toate planurile tale de viitor au fost amînate, e momentul să te gîndești la tot ceea ce ai însemnat în trecut!“ Jim Carrey își încheie programul radio, lăsînd în urmă aproape o oră de muzică pe care Generația X a mai ascultat-o în cîteva ocazii.

***Paul Breazu** este jurnalist.*

■ ■ ■

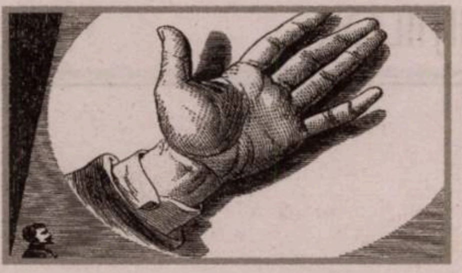

Adina POPESCU

portrete din mers

De ce urăsc matematica

Nu mi-a plăcut niciodată matematica în mod special, însă m-am descurcat cu ea pînă cînd am intrat la liceu, în gimnaziu aveam numai note de 9 și 10. Probabil pentru că îmi plăcea mult de profa de mate – era severă, fără să fie autoritară, nu venea la clasă doar ca să trîntească niște note în catalog, se vedea o bucurie sinceră pe chipul ei atunci cînd își dădea seama că și cel mai slab copil din clasă înțelegea rezolvarea unui exercițiu sau a unei probleme. Și bucuria asta care i se răsfrîngea pe chip parcă o făcea mai frumoasă – sau doar mi se părea mie. Am învățat la matematică doar de dragul ei. Însă în momentul în care am hotărît de capul meu să dau admitere la un liceu cu un profil real, de matematică-fizică, cum era pe atunci (deși taică-miu mi-a spus de cîteva ori „N-ar fi mai bine să mergi la filologie?“, dar l-am ignorat total), din motive multiple dintre care cred că cel mai important a fost faptul că în clasele „de uman“ nu prea erau băieți, ai mei au decis la rîndul lor să iau meditații la matematică pentru a fi sigură că intru. La liceele importante din București, la profilul real se intra doar cu medie peste 9,50 sau așa ceva, trebuia să evoluezi perfect la paralele și să nu cazi de pe bîrnă, altfel te pomeneai în clase de chimie-biologie sau, Doamne ferește, de uman, „prin alunecare“, acolo se adunau toate loazele, toți „ratații“. Gîndindu-mă la toate astea, îmi dau seama cît de puțin a evoluat sistemul nostru de învățămînt în ultimii 30 de ani, în esență nu s-a schimbat nimic. Așadar, meditații la matematică pentru un copil de 9 și 10, bani investiți de părinții în „viitorul“ copilului, un prof cu recomandări bune – toții elevii îi intraseră la mate-fizică pe la „Sava“, „Lazăr“, „Mihai Viteazul“ etc., dădea meditații pe bandă rulantă la el acasă, în sufragerie. În clasa a VIII-a, pe cînd trăiam în lumi imaginare de prin cărți și mă credeam pe jumătate Scarlett O'Hara, pe jumătate John Blackthorne din *Shogun,* meditațiile la matematică au reprezentat singura mea traumă. Proful de meditații nu se lumina la față cînd pricepeam ceva, în schimb se enerva cînd greșeam și începea să bată ritmic cu pixul în masă și să-mi spună pe un ton înțepat „Băiețel!“. Uram atît de tare „schema“ asta a lui, încît cred că aș fi preferat să-mi tragă două palme. Totuși, am intrat la liceul pe care mi-l doream, la profilul matematică-fizică, cu 9,85. Și atunci a început calvarul.

Încă din prima zi, mi-am dat seama că băieții de la mate-fizică din clasa unde nimerisem nu erau cine știe cine. Într-adevăr erau vreo șapte-opt, deci substanțial mai mulți ca la secția de uman, însă toți erau timizi, imberbi, tocilari, infantili, în concluzie niște puștani penibili, vreo doi-trei foarte buni la matematică, așa că imediat au devenit obiectul adorației profului nostru de mate care ne era și diriginte (și care, sinceră să fiu, cred că era și cam misogin, căci nu prea le băga în seamă pe fete). Așadar mitul conform căruia profilul de mate-fizică conferă liceanului de cinșpe ani o oarecșe prestanță și masculinitate a picat rapid. De fapt, cred că puteai să numeri pe degetele de la două mîini băieții care arătau bine în tot liceul și toți erau într-a douășpea și în echipa de baschet, în concluzie inaccesibili. Să revenim la proful de mate. Scopul liceului nostru „de renume“ era să producă olimpici naționali pe profilul lui, cel de mate-fizică, așadar singura misiune a profului nostru era să descopere și să antreneze acești potențiali olimpici. Aveam șase ore de matematică pe săptămînă, plus ora de dirigenție care era, desigur, tot de matematică. Pe dirigintele nostru nu-l interesa defel ce se întîmpla în sufletele unor copii de cinșpe ani, în plină tranziție spre „democrația“ anilor '90, cînd unii dintre părinții noștri se îmbogățeau peste noapte, însă cei mai mulți rămîneau șomeri. Îl interesa doar performanța și era obsedat de materia lui, de aceea orice problemă care se punea pe tablă nu era de oriunde, ci din *Gazeta matematică*. Altfel, părea un tip de gașcă și vag abordabil, venea la clasă în blugi și tricou și încerca să facă chiar și poante la care nu rîdea nimeni. Curînd, s-au desprins din pluton „băieții“ ăia buni care îi meritau atenția, iar noi, ceilalți, în general niște fete cu fluturi în cap, am devenit doar niște muște care îl bîzîiau inutil. La prima mea teză din clasa a IX-a, la matematică am luat 4,30. Proful a fost dispus să recalculeze notele, în fața clasei, eu aveam senzația că rezolvasem totuși un exercițiu, la limită, m-am dus la catedră ca să mă milogesc de el să-mi mai dea 20 de sutimi, ca să fie 5. Nu mi-a dat sutimile, cred că de-al naibii, am ieșit din clasă plîngînd și de atunci am început să urăsc visceral matematica. Și tot de atunci, indiferent de ce ni se preda, n-am mai priceput nimic.

În general, de-a lungul timpului, am observat un soi de obtuzitate a unora dintre profesorii „de real“, fie că e vorba de matematică, de fizică sau de chimie. Mi se părea că oamenii ăștia parcă nu trăiesc în lumea noastră, parcă văd numai cifre, ecuații, formule pe care să le înșire pe-o tablă. Și ce e mai grav este faptul că își văd și elevii ca pe niște cantități măsurabile pe care să le încadreze în tabele. Le lipsește un anumit gen de sensibilitate didactică. (Totuși, să nu generalizăm, am cunoscut și profesori de matematică excepționali, cum a fost profa din gimnaziu.) În urmă cu cîțiva ani, cînd mergeam prin școlile din țară ca să le prezentăm copiilor cărțile noastre de la Editura Arthur, în calitate de autori, la o școală din Ploiești ne-a întîmpinat la poartă o doamnă în vîrstă, autoritară: „Ce căutați voi aici? Io-s directoarea școlii“. I-am explicat că era vorba despre o „activitate“ stabilită din timp cu doamna profesoară de română X, o întîlnire între autori și elevi. Cu cărțile noastre în spate, ne-am simțit ca Martorii lui Iehova. Pînă la urmă, doamna s-a mai îmbunat și ne-a lăsat să intrăm: „Mda, habar n-aveam, că eu sînt de matematică...“. Sigur că știa despre ce era vorba, sigur că profesoara de română o anunțase din timp, însă orice „activitate“ în afara materiei ei i se părea inutilă. Niște scriitori, *who cares?*

În clasa a X-a, ai mei m-au mutat într-o clasă paralelă, tot de mate-fizică, aici proful de mate s-a dovedit a fi mult mai „uman“ sau cel puțin cu mine, iar cînd și-a dat seama că nu am nici o treabă cu materia lui, ci mai degrabă cu literatura, m-a lăsat în pace. L-am apreciat pentru asta, pentru putința lui de a înțelege că există multe alte lucruri dincolo de matematică. Totuși, a obținut performanță, de pildă una dintre fostele mele colege este profesor universitar la Facultatea de Matematică. Adevărul e că fata era brici. Și de curînd s-a apucat de teatru, joacă într-o trupă de amatori, am văzut-o într-o piesă și mi-a plăcut, am asistat la încă o dovadă de „deschidere“ a unui profesor de matematică spre lumea noastră, a celorlalți. M-am bucurat pentru ea.

Însă mă întreb și acum de ce oare n-am înțeles nimic, dar chiar nimic, din matematica aia de liceu. Nu eram atentă la ore? Eram mai „retardată“ decît alții, aveam mintea în colțuri? Cum de reușeau unii să rezolve problema de pe tablă din *Gazeta matematică* și mie mi se părea o constelație necunoscută? Oare creierele noastre, atunci cînd sînt în formare, pot fi setate într-o anumită direcție de către un profesor bun? Spre cifre sau spre litere? Spre formule sau spre poezie? Cît de mult poate influența un profesor bun, indiferent de materia pe care o predă, destinul unui om? Poate că asta e întrebarea esențială pe care ar trebui să și-o pună toți cei care s-au perindat inutil pe la conducerea unui minister al Educației aflat într-o eternă reconstrucție, îngropat în hîrtii, programe și raportări.

Cît despre matematică, am și acum coșmaruri, iar aceste coșmaruri se repetă din generație în generație, taică-miu are coșmaruri cu profa lui de matematică, cu doamna Muscă: îl scoate la tablă într-a cincea, iar el își uitase „lecția“. Îmi dau seama că nu mai știu cum se rezolvă o ecuație simplă de gradul 2. Că nu mai știu aria unei piramide. Ce să mai zic de logaritmi, de sinus și cosinus, de cumplita analiza matematică? Pentru mine a fost ca limba chineză. Niciodată, dar niciodată, toate acește cunoștințe „acumulate“ în atîția ani de școală, și nu mă refer doar la cele de matematică, nu mi-au folosit la nimic în viața reală.

■ ■ ■

---

efectul de ecou

Lucia TERZEA-OFRIM

Kintsugi sau despre bunătate

Multă vreme am pariat doar pe inteligență, dar de-o vreme nimic nu îmi pare mai valoros decît bunătatea. De fapt, cred că bunătatea nu este altceva decît inteligența inimii.

Bunătatea se naște doar în vecinătatea unei lipse și presupune dăruire, o formă de renunțare în favoarea celuilalt. Dai altcuiva ceva care îți aparține și este important pentru tine. Bunătatea nu are nimic de-a face cu donarea caritabilă dintr-un surplus și nici cu datul mai departe al unui lucru de care nu mai ai nevoie. Bunătatea presupune un sacrificiu făcut cu seninătate, spontan, fără calcul. Bunătatea este o ofrandă de sine.

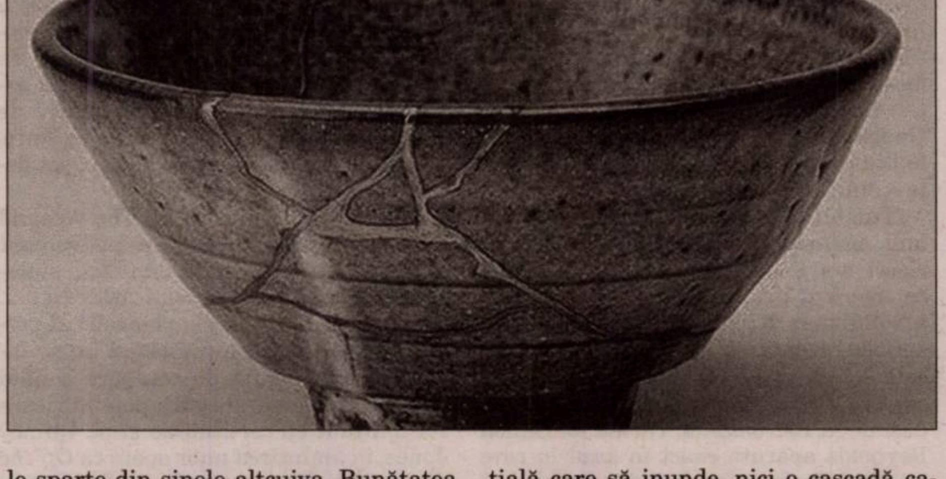

Adevărata bunătate tămăduiește, vindecă, repară, alină, reconstruiește. Bunătatea este o operă de restaurare a altuia folosind ca materie primă substanța propriei vieți: ceva din tine devine liantul care pune din nou împreună, la locul lor, fragmentele sparte din sinele altcuiva. Bunătatea restabilește întregul. Cînd ești bun, devii una cu cel asupra căruia îți reverși bunătatea.

Dar bunătatea nu este o ploaie torențială care să inunde, nici o cascadă care să înece. Spuneam că e o formă de inteligență a inimii, pentru că doar inima știe exact care trebuie să fie dozajul revărsării, doar ea simte cînd e momentul să intervii atît de intim în viața altcuiva încît să îi dăruiești ceva din tine. Numai rezonanța afectivă îți arată cum trebuie să lipești cioburile din viața lui, astfel încît fragmentele reunite să poată funcționa ca și cum nu ar fi fost sfărîmate niciodată.

Mi se pare că cea mai bună ilustrare a bunătății este arta japoneză de a repara ceramica spartă cu lac și pulbere de aur *(kintsugi)*. În vasul refăcut, în locul fisurilor vedem firișoare aurii, ce desenează luminos istoria acelui obiect. Aurul își schimbă destinația, strălucirea nobilă de bijuterie este transmutată în ipostaza de umil liant între prețioasele cioburi care trebuie reunite. Aurul nu va mai străluci doar pentru sine, ci va fi una cu vasul reîntregit. Rana este deplin vindecată.

Se spune despre un om bun că ar avea o inimă de aur. Nu poate fi decît acel aur sacrificial care are darul de a vindeca, de a dărui o nouă viață unui vas spart, un aur care, alchimic, deține secretul renașterii.

***Lucia Terzea-Ofrim** este conferențiar univ. dr. la Facultatea de Litere, Universitatea din București, unde predă cursuri de antropologie culturală.*

■ ■ ■

Stela GIURGEANU

Dorințe, visuri, rezoluții

„E de bonton acum să vă faceți rezoluțiile anuale. De săptămîna viitoare puteți pava iadul cu ele. Ieri toată lumea a fumat ultima țigară, a băut ultimul pahar de alcool și a înjurat pentru ultima oară. Astăzi sîntem o comunitate pioasă și exemplară. După treizeci de zile ne vom debarasa de toate noile noastre dorințe de a fi mai buni și vom fi și mai indulgenți față de micile noastre defecte. Și ne vom gîndi amuzați că anul trecut am făcut la fel. Revelionul e o instituție anuală, inofensivă, care n-are nici un alt rost decît acela de a fi un țap ispășitor pentru beții, vizite amicale și pseudo-rezoluții – și vă dorim să-l savurați cu lejeritatea potrivită acestei mărețe ocazii“ – scria, în 1863, în *Territorial Enterprise* (ziar publicat în Virginia, Nevada), Mark Twain, ironizînd tradiția rezoluțiilor de final de an.

Preluate, mai degrabă, pe filieră americană, rezoluțiile de An Nou nu sînt tocmai o tradiție modernă și nicidecum americană. Primele „rezoluții“ datează, potrivit lui Sarah Pruit (scriitoare și istoric), de patru mii de ani, încă de pe vremea babilonienilor, cei care au fost și primii care au sărbătorit trecerea dintre ani. Doar că pe atunci noul an era celebrat în luna martie, iar rezoluțiile se făceau către zei, vizînd în special plătirea datoriilor și înapoierea lucrurilor împrumutate. „Aceste promisiuni ar putea fi considerate precursoare ale rezoluțiilor moderne de Anul Nou. Dacă babilonienii își țineau cuvîntul, zeii le acordau favoruri pentru anul care urma. Dacă nu, ar fi căzut în dizgrație – și nimeni nu vrea să intre în dizgrația zeilor“, notează autoarea într-un articol apărut pe history.com.

Obiceiul de a-ți pune dorințe la finalul anului era întîlnit și în Roma antică, de cînd Iulius Caesar a stabilit data de 1 ianuarie ca fiind începutul noului an. Dorințele romanilor se îndreptau către Ianus, zeul cu două fețe, luna ianuarie simbolizînd pentru romani portalul dintre vechi și nou, Ianus fiind zeul care privea și în trecut, dar și în viitor.

Termenul de „rezoluție“, asociat cu Anul Nou, a fost folosit, se pare, în 1671. Potrivit Merriam-Webster, scriitoarea scoțiană Anne Halkett a scris o notiță intitulată „Rezoluții“ în care a înșiruit mai multe angajamente morale, inspirate din Biblie. În 1740, John Wesley, fondatorul metodismului, a creat o sărbătoare numită „Serviciul de reînnoire a legămîntului“, care includea promisiuni cucernice pentru anul următor.

Astăzi, deși se fac, rezoluțiile moderne nu prea mai au de-a face cu cele sfinte. În topurile de mai peste tot stau dorințele de a face sport, de a mînca sănătos și de renunțare la fumat. Doar că, nefiind făcute către zei, ci către sine, multe dintre acestea nu mai sînt duse la îndeplinire – potrivit unor statistici, din 45% din cetățenii americani care au declarat că de Anul Nou își fac o listă de rezoluții, doar 8% au și avut succes în atingerea obiectivelor propuse.

Plămada dorințelor

În teoria psihanalitică clasică, dorința este definită tranșant ca fiind „o manifestare psihologică a unui instinct biologic care operează la nivel conștient sau inconștient“. Este însă dorința doar un instinct biologic sau e și o călătorie înspre universul imaginației?

Filozofic, conceptul de dorință a fost îndelung dezbătut, perceput și definit în cele mai variate moduri posibile – demonizat, acceptat, încurajat.

Pentru grecii antici, dorința nu era nimic altceva decît o manifestare a patosului, a pasiunii – un sentiment care ne subjugă, susțineau stoicii, care ne poate face să pierdem controlul. Să te lași ghidat de dorințe înseamnă să abandonezi uzul rațiunii, prin urmare să-ți pierzi libertatea. Bineînțeles, de vreme ce stoicii disprețuiau pasiunile, emoțiile din care sînt create dorințele nu erau nimic altceva decît un turnesol pentru nefericire, căci, susțineau ei, dorința exprimă o lipsă, iar oamenii care se simt incompleți își caută în permanență „petice“ își pun fericirea în ruleta hazardului – pentru că omul nu poate stăpîni niciodată pe deplin mersul evenimentelor din jurul său.

Astăzi, deși se fac, rezoluțiile moderne nu prea mai au de-a face cu cele sfinte.

Epicurismul vine însă să îndulcească strictețea stoicilor, scoțînd dorințele din ghearele demonizării – dorința este într-adevăr o lipsă, însă împlinirea ei poate duce la plăcere, dacă vorbim mai degrabă despre o aspirație moderată și nu doar de o nevoie hedonistă.

Pentru Epicur există trei feluri de dorințe – naturale și necesare (nevoile vitale, să bei, să mănînci, să dormi), care trebuie satisfăcute, pentru supraviețuire. A doua categorie sînt dorințele naturale, dar care nu sînt necesare – micile răsfățuri, dar acestea, pentru a nu provoca neplăcere, trebuie acompaniate de moderație – să bei un pahar de vin, și nu o sticlă întreagă. Și, bineînțeles, există și categoria dorințelor nenaturale și complet nocive – care derivă din a doua categorie de dorințe și care transformă un răsfăț în adicție.

Făcînd un arc peste timp, în epoca modernă, noțiunea de dorință începe să devină sinonimă cu puterea. Pentru Spinoza, dorința este expresia nevoii de a-ți asigura propriile interese, iar dorințele umane sînt apanajul perseverenței. Spinoza merge însă mai departe, afirmînd că dorința nu e doar o proprietate esențială a ființelor umane de a evolua, ci motorul principal al conservării a tot ce există – pentru Spinoza, chiar și lucrurile neînsuflețite au dorințe: un scaun, de pildă, există și este ferit de dezintegrare prin însăși dorința atomilor care compun materialul din care este făcut de a-l menține. Revenind însă în plan uman, în *Etica,* Spinoza vorbește despre „paradoxul“ etichetării oamenilor după dorințele lor.

„În general, oamenii sînt supuși unui mare număr de afecte, astfel încît rareori îi găsești animați doar de o singură dorință, totuși există și dintre aceia care se blochează cu încăpățînare doar asupra unui vis. Vedem uneori oameni atît de prinși de un singur țel, încît, deși obiectul dorinței lor nu e prezent, ei se comportă ca și cum le-ar aparține. Cînd se întîmplă asta unui om care nu doarme, spunem că e nebun. Cei care ard de dragoste și visează, atît noaptea, cît și ziua, la persoana iubită, nu sînt considerați doar nebuni, ci sînt luați și în derîdere. Dar nu spunem același lucru despre un om lacom care nu se gîndește la nimic altceva decît la profit sau la bani, deși lăcomia, ambiția și pofta sînt într-adevăr specii de nebunie, chiar dacă nu sînt etichetate ca atare.“

O completă răsturnare de optică în ceea ce privește viziunea filozofică asupra dorințelor vine de la Jean-Jacques Rousseau. În romanul epistolar *Julie ou la Nouvelle Héloïse,* filozoful susține că tocmai dorința nesatisfăcută duce spre fericire, căci a-ți dori ceva înseamnă să evadezi din realitate. „Nefericiți sînt cei care nu își mai doresc nimic. Ne bucurăm mai puțin de ceea ce obținem decît de ceea ce sperăm.“ Să îți dorești înseamnă să îți construiești un întreg univers în imaginație, care te motivează, te inspiră, te emoționează, te face să trăiești în afara unei realități care de puține ori este idilică, iar „lumea himerelor este singura demnă de a fi locuită“.

În orice dorință, susține Rousseau, imaginația joacă un rol important – nu dorim neapărat ceva sau pe cineva, ci dorim mai degrabă ceea ce reprezintă pentru noi acea dorință, drumul pe care îl parcurgem înspre realizarea acelei dorințe, adaptînd realitatea la lumea noastră interioară. Dorința devine astfel un proces de înfrumusețare a vieții și, traversîndu-l, trăim experiența frumuseții absolute, trăim idealul – să idealizezi ceva sau pe cineva, să transformi dorința în idee înseamnă aneantizarea realității. Pentru că atunci cînd dorim ceva vedem doar partea frumoasă, fără să contabilizăm defectele, fără să luăm în calcul minusurile (pe care realitatea le atașează, inevitabil, dorinței împlinite). Și, tocmai de aceea, odată ce dorința este îndeplinită, norul de iluzii se poate risipi – fie că e vorba de o aspirație amoroasă, un job perfect sau chiar un abonament la o sală de sport. Căci, suprapunînd dorința peste realitate, ne vom da seama și de lucrurile care vin la pachet cu realizarea acesteia, iar detaliile realității disipează visul, înlănțuindu-ne teluricului.

Rousseau nu condamnă, așadar, dorințele și nevoia oamenilor de a avea aspirații. Să-ți dorești ceva înseamnă să visezi la ceva frumos, frumusețea fiind, pînă la urmă, cea care dă sens vieții, iar nefericiții fiind cei care se mulțumesc să trăiască doar în realitate.

PUBLICITATE

adevărul
iți prezintă
ASPECTE ȘTIUTE ȘI NEȘTIUTE ALE ISTORIEI RECENTE

Preț ziar + carte: DOAR 24,99 lei

De luni, 17 ianuarie

De luni, 24 ianuarie

De luni, 31 ianuarie

Numai cu ziarul Adevărul, la toate punctele de presă

Bogdan TĂTARU-CAZABAN

Denis de Rougemont, un autor de redescoperit

Poate că unii dintre noi își amintesc de cea mai faimoasă carte a sa, tradusă în românește înainte de 1989, *Iubirea și Occidentul,* dar care fusese publicată în 1939, în pragul războiului. Receptarea universitară imediată a fost foarte critică, însă publicul și, mai tîrziu, specialiștii i-au recunoscut virtuțile. Alții îi leagă numele de nu mai puțin celebra *La part du diable* (1944), numită astfel după o formulă a lui Jacques Maritain, filosoful tomist care, în urma unei convorbiri din timpul exilului american, a impulsionat decisiv scrierea ei. Denis de Rougemont (1906-1985), căci despre el este vorba, a oferit, alături de *Sfaturile unui diavol mai bătrîn către unul mai tînăr,* scrise cu umor și acuitate psihologică de C.S. Lewis, una dintre cele mai subtile și plauzibile demascări moderne ale răului din viețile oamenilor și din istoria ai cărei singuri făuritori își imaginează că sînt. Grație celor trei volume minunat traduse de Emanoil Marcu și Vlad Russo sub titlul generic *Jurnalul unei epoci* (Humanitas, 2018), avem prilejul de a-l redescoperi prin notațiile sale acoperind fragmentar două decenii (1926-1946).

Este vorba de un „jurnal non-intim“, care nu-și propune nici cronologia meticuloasă a unei vieți și nici fresca exhaustivă a evenimentelor, ci redarea unui peisaj interior, în care lumea și eul, „subiectul“ și „obiectul“, spectatorul și epoca sa intră într-o vibrație personală. Or, pentru Denis de Rougemont, „personal“ nu înseamnă „subiectiv“ sau „individual“, ci un raport între libertate și responsabilitate care redă vocația persoanei umane, distingînd „individul de mulțime“, dar înțelegîndu-l „în comunitate“. Deși nu este un jurnal de idei propriu-zis, această autodefinire din *Prefață* trimite la întreaga viziune personalistă a autorului, care a debutat în viața intelectuală franceză ca membru al mișcării din jurul lui Emmanuel Mounier și al revistei *Esprit*, publicînd în 1934 *Politique de la personne* și aducînd, din perspectiva unui intelectual protestant, inspirat de marele teolog reformat Karl Barth, o contribuție la „revoluția personalistă“ prin formularea „principiilor unui pesimism activ“. *Jurnalul unei epoci* precedă și însoțește cristalizarea acestei viziuni care simte pericolul cumplit al extremelor politice și al totalitarismelor și proiectează o politică la reala „altitudine a omului“. Observațiile de călător prin Europa sau de intelectual șomer, retras pe o insulă, de martor, ca profesor de franceză la Frankfurt, al nazificării Germaniei, de exilat în America, pentru că încălcase principiul neutralității elvețiene, sînt solul fertil din care se hrănește și se va contura o gîndire dedicată Europei și renașterii sale din ruinele celui de-al Doilea Război Mondial.

Desigur că am putea gusta fie desăvîrșirea stilistică a unor fragmente ca *O „ceașcă de ceai“ la Palatul C...* sau *Singurătate și Prietenie* (cel despre Revelionul anului 1942 mi se pare splendid, în spiritul lui F. Scott Fitzgerald), fie perspicacitatea exemplară a reflecțiilor din Germania. Dar ceea ce oferă acest jurnal, în pofida caracterului declarat „nonintim“, este un portret al autorului și o cheie de lectură a scrierilor programatice și a militantismului său european postbelic. Între Goethe și Kierkegaard, cei doi poli simbolici ai echilibrului și excesului, Denis de Rougemont avea să treacă din condiția de spectator al propriei epoci, radiografiate spiritual în *Partea diavolului,* în postura de promotor al unei Europe federale și de constructor de forumuri și instituții. Intelectualul marginal și exilat devine după 1946 o figură de prim plan, participă la evenimente politice alături de Churchill, așa cum îl putem vedea în unele fotografii, conlucrează cu Robert Schuman și Alcide de Gasperi, și, mai ales, se investește într-o „educație europeană“. Dacă mai vrem să știm ce înseamnă Europa, „patria iubirii“ și „memoria lumii“, dacă ne interesează ce orizont se deschidea după război și ce spirit anima proiectul Uniunii, merită să-l recitim pe Denis de Rougemont și să ne inspirăm din pesimismul său activ.

***Bogdan Tătaru-Cazaban** este cercetător în istoria religiilor. A publicat recent* Inteligența inimii. Schițe pentru un portret al virtuții *(Editura Spandugino, 2021).*

Rémi BRAGUE

Sufletul în lume

Pentru grecii „clasici“, prezența noastră în lume nu este tematizată fiindcă este de la sine înțeleasă. Pentru gnostici, ea a încetat a mai fi o evidență și a devenit o problemă acută care se ramifică într-o mulțime de întrebări: „Cum sîntem ținuți noi în acest sălaș? Cum am venit în acest loc? În ce chip vom ieși? În ce chip vom avea libertate de cuvînt? De ce ni se împotrivesc Puterile?“.

Prezența noastră în lume este gîndită prin intermediul mai multor imagini negative, asemenea celor dintr-un coșmar. Ori prin cea a abandonării: sufletul este părăsit în lume asemenea unui avorton în inform. Am fost aduși pe lume printr-o mișcare violentă. Prezența noastră în lume este urmarea unei azvîrliri. Imaginea revine necontenit, ca în faimosul catehism, apropiat de textul citat mai sus: „cine eram? ce am devenit? unde eram? unde am fost aruncați? încotro ne îndreptăm? de unde vom fi răscumpărați? ce este nașterea? ce este renașterea?“. Imaginea revine în *Pistis Sophia;* la naaseni, sufletul „aruncat spre chin, se plînge“. Alteori imploră: „Răscumpărați-ne din întunericul lumii acesteia în care am fost aruncați“. Desigur, imaginea aruncării nu îi este proprie gnozei, o putem apropia de vestita comparație epicureică după care omul, la naștere, este ca un naufragiat purtat de valuri spre țărm. Imaginea lumii ca zdruncinată de o furtună în care mii și mii naufragiază se găsește, de altfel, și la Mani. Cu toate acestea, în spatele paralelismului metaforelor se înfruntă două reprezentări diametral opuse. Într-adevăr, lui Lucrețiu imaginea îi servește ca să arate că lumea nu este făcută pentru om: lumea își are legile ei, care nu se reglementează în funcție de nevoile omului, ce parcă este de prisos în ea. În gnoză, dimpotrivă, ea arată mai degrabă că omul nu este făcut pentru lume: omul este prea bun pentru lume. Pesimismul cosmologic al gnosticilor este compensat de un optimism antropologic delirant. Apropierea, devenită clasică de la Hans Jonas încoace, cu conceptul de „stare-de-aruncare“ făurit de Heidegger, nu e cu adevărat convingătoare.

© wikimedia commons

Lumea nu este locul nostru natural. Iată motivul pentru care „cei buni nu vor intra în lume“. Sau, dacă se găsesc aici, sînt pierduți în ea. După Heracleon, „ceea ce îi este propriu Tatălui – adică Duhul – s-a pierdut în adînca materie a rătăcirii“. Intrarea în ea înseamnă chiar intrarea în moarte, înseamnă mai puțin a te naște, cît a muri: „Cel pe care Mama îl naște este adus spre moarte și spre lume. Lumea este, prin excelență, nu locuința noastră, ci fie o temniță, fie, în orice caz, ceea ce nu ne este propriu ori familiar, nelocuibilul s-ar putea spune, cu prețul supra-traducerii termenului tehnic *anoikeion*. Jocul implicit de cuvinte dintre ceea ce este „propriu“ *(oikeios)* și ceea ce este „locuința, casa“ *(oikia)* – ne putem gîndi la termenii francezi „habiter/habitude“, „a locui/obișnuință“ – este prezentat la Heracleon: ceea ce a căzut în materie este acel ceva „propriu“ Tatălui; Capernaum „desemnează“ aceste capete ale lumii, aceste lucruri materiale spre care a coborît el. Și întrucît acest loc era de nelocuit *(anoikeion),* spune el, se zice că acolo nici nu a spus, nici nu a făcut nimic. Atunci cînd Iisus îi dă de știre centurionului: «Fiul tău trăiește», vrea să spună că «este așa cum trebuie» *(oikeios)* și cum se cuvine, fără să mai facă ceea ce nu se cuvine *(anoikeia)*“.

Pentru stoici, cel străin în lume este cel rău, o lume al cărei înțelept este cetățeanul cinstit; pentru gnostici, noi sîntem prea buni față de lume ca să nu fim ca niște străini în ea. Lucrul este valabil în primul rînd pentru Christos, care din această cauză o părăsește. Față de celelalte grupuri religioase, Mani se simte și el străin și singur în lume, iar această izolare corespunde bine situației sale ontologice: sufletul este în lume un fel de străin. Deseori revelația gnostică este făcută de un Străin (...). Cunoașterea gnostică este, în esență, „cunoaștere străină“ *(xene gnosis)*. Alegerea și obiectul ei sînt străine, deoarece sînt supra-cosmice: „Străin sînt eu (sufletul înțeleptului și al gnosticului – *n. aut.*) pe pămînt și pribeag. Din aceste cuvinte a luat Basilide ideea să spună că oamenii aleși sînt străini pe lume pentru că prin firea lor ar fi mai presus de lume“ (Clement din Alexandria).

Simțindu-se străin față de lume, sufletul caută scăparea ce-i va îngădui să iasă din ea pentru a-și redobîndi adevărata lume. Potrivit naasenilor, Iisus îi cere Tatălui să îl trimită ca să judece sufletul. Acesta „caută să fugă de amarul haos și nu știe pe unde să treacă“. Altundeva este lăudat Dumnezeu „care în chipul acesta i-a dăruit omului o poartă într-o lume străină“. Sufletul trebuie să perceapă chemarea venită din altă parte, care îi descoperă adevărata fire. Eliberarea adusă de Mîntuitor (care poate fi și Christos) izbăvește de puterile lumii, în special de influența aștrilor, permițînd, în același timp, urcarea înapoi la Tatăl transcendent. Astfel: „De aceea Domnul a coborît, ca să aducă pacea din Cer celor ce sînt pe pămînt (...). Pentru aceasta, ca un astru străin și nou s-a înălțat, distrugînd vechea orînduire a astrelor, strălucind cu o lumină nouă, nelumească, trasînd noi căi și mîntuiri“ (Clement din Alexandria). Să remarcăm echivalența implicită dintre „nou“ și „supra-cosmic“.

Într-un asemenea model nu poate fi vorba despre o „înțelepciune a lumii“ în sensul în care o înțeleg eu. Expresia nu ar putea decît să pluseze utilizarea ei peiorativă la Sfîntul Pavel. Poate acesta este sensul în care figurează într-un text de la Nag-Hammadi: „Înțelepciunea lumii i-a biruit din ziua în care a creat soarele și luna și în care și-a pecetluit cerul pentru veșnicie“. În sensul subiectiv al genitivului, înțelepciunea lumii nu ar putea fi decît abilitatea diabolică prin care lumea ne ține captivi. Înțelepciunea autentică a „celui care știe“, aceea a gnosticului, este cunoașterea căilor pe care se poate scăpa, o înțelepciune a negării lumii (...).

Platon din *Timaios* dă un răspuns extrem de pozitiv celor două întrebări despre valoarea și interesul lumii: lumea reprezintă tot ceea ce este mai bun, iar cunoașterea ei este interesantă în cel mai înalt grad, întrucît ea și numai ea ne permite accesul la plinătatea propriei umanități. Pentru Epicur, lumea așa cum este nu e rea, însă nu are mai multă valoare decît orice altă dispunere a atomilor; drept urmare, cunoașterea ei nu este indispensabilă, dar este utilă, în fapt, deoarece permite liniștirea sufletului. Pentru cei care se revendică de la Abraham, lumea este bună și chiar „foarte bună“, întrucît este lucrarea unui Dumnezeu bun. Cunoașterea ei este și ea folositoare, fiindcă se îndreaptă spre cea a Creatorului. Pentru gnoză, lumea, lucrarea unui demiurg neîndemînatic sau pervers, este rea.

Valoarea lumii în platonism, cel puțin în cazul dialogului *Timaios,* este mai mare decît cea potrivit lui Abraham. Pentru cel dintîi, ceea ce transcende lumea este de prisos, pentru cel de-al doilea, Creatorul este „singurul cu adevărat bun“. Invers, lumea epicureică este mult mai bună decît cea pe care o imaginează gnoza; într-adevăr, ea nu este fățiș rea, ci mai degrabă indiferentă din punct de vedere moral. Dimpotrivă, după gnostici, lumea este culmea răului, o capcană și o temniță.

Interesul prezentat de lume, în platonism, dacă ne mărginim și acum la *Timaios,* este considerabil, deoarece cunoașterea ei constituie singura cale spre excelența comportamentului omenesc. El se menține pentru cei care îl urmează pe Abraham: lumea este o cale întru totul legitimă și practicabilă spre Dumnezeu, prin urmare nu este lipsită de interes, dar ocolul prin ea nu este indispensabil, deoarece revelația îi oferă credinciosului, într-un mod nemijlocit, o cunoaștere precisă și niște norme mai clare. În schimb, epicurismul consideră „fiziologia“ ca neavînd decît o valoare negativă, indirectă; rămîne valabil faptul că ea este indispensabilă deoarece, fără ea, înțelepciunea nu ar putea fi atinsă. Pentru gnoză, cunoașterea lumii este inutilă, singura cunoaștere eliberatoare fiind mai curînd cea care îi permite omului să iasă din ea.

(fragment din Înțelepciunea lumii. Istoria experienței umane a universului, *Editura Tact, 2012, traducere de Cornelia Dumitru)*

Codruț CONSTANTINESCU

Un Crăciun vienez

Mă întreb dacă s-a scris vreo carte despre relațiile istorice, dar și culturale pe care românii le-au avut cu Austria sau Viena. Dar oare Austria nu e Viena și invers, chiar dacă Austria este un stat federal care, pe lîngă acest minunat oraș, mai cuprinde alte opt entități federale precum Burgenland, Carintia, Austria Inferioară, Austria Superioară, Salzburg, Stiria, Tirol, Vorarlberg? Este de neconceput ca Bucureștiul să permită vreodată Moldovei sau Maramureșului să aibă propriul Parlament regional, dar în Austria cam asta este arhitectura statală. Și țara prosperă bine-mersi. Ar fi multe de spus, incluzîndu-l pe Eminescu care a studiat trei ani aici, între 1869-72, pe Aurel Popovici cu a sa idee a Statelor Unite ale Austriei Mari, regimentele românești care retrăgîndu-se de pe frontul italian, conduse de Iuliu Maniu, au asigurat ordinea în Viena, cuprinsă de tulburări revoluționare în noiembrie 1918, după ce imperiul dualist s-a prăbușit, terminînd cu lunga listă de scriitori români laureați ai Premiului Herder (inclusiv Tudor Arghezi, Nichita Stănescu, Ana Blandiana, Marin Sorescu etc.). Cu cîteva zile înainte de a pleca la Viena, doamna Ana Blandiana îmi dăruia noua ediție a cărți regretatului ei soț, Romulus Rusan, *O călătorie spre o mare interioară* (Spandugino, București, 2019) pe care, spre marea mea rușine, nu o citisem. În prefață, doamna Blandiana revine la primirea premiului și la emoțiile avute pentru a ajunge în posesia lui. La Viena. „Mă gîndesc, încă o dată, cu oarecare umor ce poate să înțeleagă un tînăr azi, din locuțiunea *viza de ieșire*. O țară normală acordă vize de intrare, iar unele dintre ele au renunțat și la astea. *Viza de ieșire*, care era supremul vis al locuitorilor țărilor comuniste, era, de fapt, o mărturisire a faptului că țara respectivă este o închisoare din care poți să ieși, provizoriu, doar dacă primești aprobarea.“ Un alt detaliu interesant care acum ni se pare că ține de domeniul SF este relatat de Romulus Rusan puțin mai departe: „Nimeni n-are de unde ști că poeta din România, care stă acum lîngă președintele Austriei așteptînd să sosească ministreasa întîrziată, și-a cheltuit ultimul schilling la un hotel cu trei stele și că dacă, prin absurd, ceremonia s-ar amîna, ea n-ar mai putea călca nici pragul celei mai umile pensiuni“. Vremuri, grele vremuri... În timp ce conduceam pe străzile aproape pustii ale Vienei mă gîndeam la distanța parcursă din 1981 și cum noi, miraculos, am făcut șase ore de la Arad la Viena fără să avem alte emoții decît dacă, la frontiera dintre Austria și Ungaria, vameșii austrieci ne vor cere și testul PCR pentru copii, care oricum sînt vaccinați cu schema completă. Cu cîteva zile înainte studiasem cu atenție atît site-ul oficial al MAE, cît și pe cel al Ambasadei și parcă nimeni nu se gîndise că pot exista familii complet vaccinate, care doresc să călătorească în Austria. Așa că am pus mîna pe telefon și am sunat direct la Ambasadă. Mi-a răspuns o voce feminină agreabilă, care mi-a aruncat un torent de cuvinte în germană. Mi-am încercat norocul, am salutat-o în română și am întrebat: „Doamnă, este nevoie de test PCR pentru copii, în condițiile în care ei sînt vaccinați cu două doze?“. „Bineînțeles“, a venit răspunsul sec, „toți cei care au două doze au nevoie de test pentru a intra pe teritoriul Austriei.“ „Dar, doamnă, copiii nu au cum să aibă trei doze, ia uitați ce scrie și pe site-ul Ambasadei“ – și am reprodus o frază care-mi dădea dreptate. „Stați puțin să întreb și eu, stați în telefon...“ Am avut răbdare căci nu doream să mai irosesc aproape o sută de euro pentru două teste PCR, mai bine îi păstram pentru un muzeu sau pentru zece cîrnați și trei beri. Din păcate, nu facem parte din categoria românilor pentru care banii nu contează, pentru că au (prea) mulți. Iar cînd îi muncești, îi și drămuiești. Inconștient, vrem să vedem cît mai multe locuri, cît mai repede, pentru că nu știm cînd această fereastră de oportunitate se va închide și ne va reteza degețelele. Vocea a revenit și m-a asigurat că dacă părinții sînt vaccinați cu trei doze și își însoțesc copiii vaccinați nu mai este nevoie de test PCR pentru a intra în Austria. Deocamdată.

Prima măsură pe care am adoptat-o a fost să arunc toate cardurile de reduceri ale celor 25 sau 28 de lanțuri de farmacii din România.

În mai 2018 petrecuserăm un *city-break* la Viena, descoperind-o pentru prima oară. Anul acesta, am dorit să le oferim copiilor o altfel de experiență, cîteva zile la final de an în capitala austriacă, celebră pentru magia Crăciunului. Încă din luna octombrie rezervasem un apartament, pentru trei nopți, într-un imobil din secolul al XVIII-lea care fusese însă recompartimentat și modernizat, adus la standarde înalte. Administratorul ne-a transmis codul de intrare. Nu aveam să-l văd decît în ultima zi, cînd i-am plătit șederea. Și nu era austriac, ci chinez, probabil în simbria primului, cine știe. Nimerind în week-end, am putut parca fără probleme peste tot în oraș, care oricum era cam pustiu, însă după cum se va vedea la final, mereu există o compensare și ceea ce am salvat neplătind parcările avea să fie plătit autorităților austriece sub o altă formă.

Una din țintele celor două zile a fost să ne ducem copiii să viziteze două din marile muzee de artă plastică din Europa, deschise chiar și în a doua zi de Crăciun. Muzeul Albertina a fost înființat de prințul Albert de Saxonia, duce de Teschen, și aici se regăsesc opere pictate de mari artiști ai lumii (Rembrandt, Rubens, Eugène Delacroix, Édouard Manet, Paul Cézanne). Kunsthistorische Museum a împlinit anul trecut 130 de ani de existență (inaugurată de împăratul Franz Josef în anul 1891, clădirea a fost grav avariată în timpul celui de al Doilea Război Mondial, însă prețiosul tezaur fusese evacuat în niște mine de sare). Ambele muzee te lasă fără respirație, melancolic și regretînd că de-a lungul vieții nu ai avut timp mai mult pentru a studia istoria artelor plastice, influențele, școlile, maeștrii, tendințele etc. Eu îmi recunosc spășit amatorismul în fața acestei adevărate explozii a geniului uman și implicit îi invidiez pe toți cei care au ABC-ul artelor plastice. După a 234-a pînză fabuloasă, nu mai poți. Îți explodează retina de atîta frumos și îți e dor de casă, de bădărănie, de griul blocurilor și nervii din trafic. Îți dai seama umil că fiecare pînză în sine are povestea ei. Poate că celebrul pictor (acum) lucra la ea flămînd, într-o cameră rece, neîncălzită, părăsit de toți, chiar și de femeia pe care o iubea, încercînd să o termine la timp pentru a o vinde vreunui traficant de artă, iar cu banii primiți să-și înece amarul într-o o sticlă de vin ieftin, cine știe... Iar tabloul valorează acum cinci milioane de euro.

Tîrgurile de Crăciun au mai fost deschise încă două zile după Ajunul Crăciunului și pentru că sînt foarte apreciate de turiștii străini, care nu mi s-au părut foarte numeroși. *Et pour cause*, valul Omicron mătura întreaga Europă, mai puțin România, care este mereu defazată și la acest nivel. Austriecii s-au pregătit pentru sărbătorile de iarnă instituind un *lockdown* strict care fusese ridicat cu două săptămîni înainte de scurta noastră vizită. În ciuda protestelor violente din Viena, autoritățile au fost intransigente (nu ca în România) și nu au cedat. Cel mai spectaculos ni s-a părut tîrgul din Rathausplatz, una dintre cele mai importante piețe ale Vienei, unde se organizează de trei decenii și un festival de film în aer liber, în fața Oficiului pentru Administrație Municipală al Vienei. Dar nici cele din piațeta care este formată între Muzeul de Arte Frumoase Moderne și Muzeul de Istorie Naturală din Piața Maria Theresa, ultracentral, nu era de lepădat. După ce am vizitat Kunsthistorische Museum am gustat celebrii cîrnați vienezi și ne-am încălzit bînd *punch*-uri din fructe, slab sau deloc alcoolizate. Alt tîrg era organizat în imensul Parc Prater, unde nu aveam cum să ratez panorama Vienei din roata de iarnă, mai mică, dar mult mai confortabilă decît roată de vara, în care nu suisem în 2018 și care oferă o panoramă superbă a orașului pentru că este mult mai înaltă. Dar chiar în acel moment a început să fulguiască. Și în fața Palatului Schönbrunn am prins un tîrg de Crăciun. Accesul în perimetrul fiecăruia era restricționat și permis doar posesorilor de certificate verzi, scanate riguros de agenții de pază, care tropăiau pentru a se încălzi.

Experiența vieneză nu a avut un sfîrșit plăcut. Părăsind orașul dimineața, luînd o curbă pentru a mă încadra spre ieșirea din oraș și fiind atent la trafic, nu mi-am dat seama ce viteză avea mașina. Spre marea mea uluială și spaimă, am fost tras pe dreapta de un echipaj fioros al Poliției Rutiere austriece. Erau bine organizați, ieșind din pămînt, din iarbă verde. Tînărul agent m-a întrebat în ce limba prefer să purtăm conversația. Cum nivelul limbii mele germane este foarte modest, am ales engleza. M-a întrebat ironic dacă știu cu ce am greșit. I-am răspuns fără ezitare – nici vorbă/*no way*. În principiu, nu sînt adeptul vitezei pentru că, indiferent cît de atent ești, ea îți diminuează serios șansele de a evita evenimente rutiere neplăcute. „Păi, să vă spun eu, aveați 66 km/h în loc de 50, cum este obligatoriu în aceą zonă.“ Așa o fi, mi-am zis în sinea mea, la nivelul de complexitate și putere al mașinilor de astăzi nici nu-ți poți da seama cînd depășești limita de viteză cu 30 km/h, darămite cu 16! Mi-a cerut talonul și permisul. Am început să caut cele două documente în portofel. Talonul a apărut rapid, însă permisul de conducere întîrzia nepermis de mult într-una din cutele lui, provocîndu-mi un mic atac de panică. Mă întrebam ce naiba mi se poate întîmpla dacă nu găsesc micul pătrat din plastic. Mă și vedeam deținut în vreo închisoare austriacă de maximă securitate, precum un infractor periculos. „Bine că soția știe să conducă“, îmi ziceam, în timp ce cotrobăiam nervos în portofelul maro, sub privirile nerăbdătoare, dar totuși calme ale celor doi agenți. Primului i se alăturase un al doilea. Nu știu dacă era curios să observe exoticul caz al unui șofer român ochelarist, săltat pe sus și băgat în dubă, sau doar se amuza de panica mea. Într-un final fericit, permisul a binevoit să apară, fiind lipit de unul din cardurile farmaceutice cu care orice român demn de acest nume este dotat în exces. Abia acum îmi dau seama de acest paradox – permisul auto sugera că voi avea nevoie de cardul farmaceutic. Am răsuflat ușurat și i l-am oferit. Tînărul agent a ținut să sublinieze că atît talonul mașinii, cît și permisul sînt foarte-foarte importante, că fără ele aș avea mari probleme. Ca și cum eu nu aș fi știut. Cei doi austrieci mi-au luat documentele și s-au retras la trei metri distanță pentru a le studia cu atenție. Se pare că eram cea mai exotică și interesantă captură a acelei dimineți, care putea fi stoarsă mai bine. În final am fost întrebat dacă accept o amendă sau.... Nu am mai înțeles ce ar fi urmat după acest sau/ori căci am fost pe loc de acord cu plata amenzii. Cînd am auzit cuantumul ei am respirat ușurat – 30 de euro! Pentru 30 de euro să fac atac de cord! Mi-a fost oferită și chitanță, pe care am aruncat-o la primul coș de gunoi din Budapesta. La final, agentul mi-a urat un sejur cît mai plăcut în Austria. Ușor de înțeles de ce am plecat cu un gust amar. Pe autostradă mă întrebam de cîte ori am străbătut Bulgaria de la nord la sud, în drumurile mele spre insulele grecești, și absolut niciodată nu am fost oprit de celebrii cerberi și românofobi polițiști bulgari, atît de prezenți și flămînzi pe șoselele lor. Cît despre polițiștii greci, ei par mai degrabă inexistenți. Știi că ei există cam cum ești conștient că la un moment dat este posibil să plouă sau să apară soarele. Prima măsură pe care am adoptat-o după *Incidentul auto vienez* a fost să arunc toate cardurile de reduceri ale celor 25 sau 28 de lanțuri de farmacii din România. Acasă m-am distrat copios citind în presa noastră cum noul ministru al Muncii din cabinetul Ciucă, un anume Budăi, a contestat în Justiție un proces-verbal al Poliției Rutiere din județul Vrancea, care dovedea că a condus cu nu mai puțin de 121 km/h în interiorul unei comune, unde limita de viteză este de 50 km/h. Avînd această viteză, dacă i-ar fi ieșit în față vreun sătean turmentat de la preaplinul producției de țuică de prună din acest an, l-ar fi proiectat pînă în Focșani. Permisul i-a fost suspendat timp de trei luni de zile, spre marea lui nemulțumire. Dar cum a devenit ministru, nici nu mai are nevoie de mașină personală, cea ministerială, plătită din banii noștri, venind la pachet cu un șofer sau doi. Odată întorși în România, ascultînd știrile și observînd bătăile tribale de pe DN1, ne-am dat seama că nu ne mai țin nici nervii și nici cardurile să facem turism în patria noastră strămoșească. Și nici nu se merită căci viața este prea scurtă și nu merită irosită. Între valurile literelor alfabetului grecesc. Pînă la Omega mai sînt destule.

***Codruț Constantinescu** este istoric și consilier pentru afaceri europene la Prefectura Prahova. Cea mai recentă carte publicată este* Liber în Europa *(Editura Vremea, 2021).*

„Unii jucători ajung să spună că și-au pierdut cu totul vechea viață“

– interviu cu Ovidiu IOSIF, director executiv al Asociației „Joc Responsabil“ –

Domnule Ovidiu Iosif, conduceți o asociație care își propune să-i ajute pe cei dependenți de jocurile de noroc. Cam care sînt dimensiunile acestui fenomen? Există estimări, cîți jucători există în România, care-i procentul celor dintre ei care riscă să devină dependenți?

În România s-a efectuat un singur studiu de piață dedicat acestui fenomen, de către GfK, în anul 2016, și, pentru moment, este singurul la care trebuie să ne raportăm. Concluzia acestui studiu a fost că incidența dezvoltării de probleme de joc, în sensul de potențial adictiv, este de 0,6% pentru populația avînd cel puțin 18 ani (vîrsta de la care este legală practicarea jocurilor de noroc). Trebuie precizat că ulterior publicării studiului au existat interpretări „în viteză“ care au confundat potențialul cu realul și poate de aceea puteți găsi în presă articole care discută despre 0,6% dependenți, adică 98.000 de cetățeni. Nu, acest procent indică persoane care se află pe un drum care poate deveni periculos, dar de la care se pot întoarce. În realitate, numărul „dependenților“ este mult mai mic; și acest lucru este validat și de dimensiunea programelor noastre. De exemplu, prin programul „Joc Responsabil“, prin care oferim cinci ședințe gratuite de evaluare și consiliere psihologică celor care apelează linia TelVerde a Asociației, anual ajutăm în medie 550 de persoane, iar prin programul „Consiliere 24/7“, care este *hotline*-ul Asociației, asigurăm suport de specialitate în timp real unui număr de 1.600-1.800 persoane care se află în diverse stadii ale jocului problematic. În mod evident, nici cifrele noastre nu dau dimensiunea adevărată a fenomenului, în primul rînd pentru simplul fapt că programele Asociației nu sînt apelate de către toți cei care se confruntă cu probleme (din varii motive: lipsa informației, jena, neconștientizarea situației în care se află etc.). Dar avem două limite, una inferioară (dată de volumetria programelor noastre) și una superioară (dată de acel potențial de 98.000), realitatea fiind undeva între ele.

Se compară situația din România cu cea din alte țări?

Studiul GfK ne-a arătat că nu sîntem peste media europeană (0,5-2% persoane din populația +18 ani), ci la limita inferioară, deci situația din România se încadrează în limite normale.

Se poate vorbi despre niște etape ale dependenței de jocurile de noroc? Cum sînt ajutați cei dependenți?

În general, dependența se referă la un impuls necontrolabil de a consuma o anumită substanță sau de a se angaja într-un anumit comportament și incapacitatea de a se opri. Dependența se formează treptat și presupune schimbări ale neurotransmițătorilor chimici. Acest obicei compulsiv poate fi rezultatul mai multor factori biologici, genetici și asociați cu modul de viață. Putem vorbi de existența unei precondiții indiferent de prezența sau absența jocurilor de noroc. În momentul cînd aceste persoane devin jucători, trec prin cîteva faze. Prima fază ar fi momentul în care jucătorul merge să joace și cîștigă. De multe ori se întîmplă să cîștige o sumă care i se pare mare. Apoi merge să mai joace din acei bani. Începe să piardă și tot joacă, sperînd să își recupereze banii. Aceasta ar fi faza a doua. A treia fază ar fi aceea în care jucătorul își folosește toți banii, apoi se împrumută pentru a continua să joace. Faza a patra este cea în care, de obicei, jucătorii încep să ne contacteze. Atunci deja jucătorul își dă seama că are o problemă: joacă tot salariul, joacă banii care nu sînt ai lui, are datorii, are probleme cu familia și apropiații, ajunge să aibă gînduri negre și stări intense de anxietate. Pentru că el pierde nu numai pe plan financiar, dar și pe plan social.

Pentru a veni în ajutorul lor, Asociația „Joc Responsabil“ a dezvoltat cîteva programe (și intenționăm să introducem și altele noi) atît de prevenție, cît și de tratament. În primul rînd, pentru a educa tinerii în jurul vîrstei de 18 ani, avem programul „Antrenat de Majorat“. Ambasadorul Asociației este domnul dr. Cristian Andrei și dînsul discută cu adolescenții despre concepte care îi ajută să înțeleagă că jocurile de noroc sînt destinate adulților, nu reprezintă un mod de a-ți asigura traiul, cel mult dacă ajung să le practice să o facă doar la nivel de distracție pentru care să aloce, ca element de control, doar o mică parte a bugetului disponibil. De asemenea, se discută despre cît de periculos poate fi un anturaj neadecvat și utilitatea unei alternative la acest anturaj. Pentru dimensionarea programului: în anul școlar trecut, mesajele noastre privind prevenirea dependenței de jocurile de noroc au ajuns la peste 2.200 de adolescenți din 40 de licee din șase județe plus Capitala.

Am avut 869 de solicitări de cod verde, 613 de cod galben, 1.164 sub cod portocaliu și 417 solicitări în cod roșu.

Pentru cei care au dezvoltat probleme de joc, avem programele mai sus menționate, „Joc Responsabil“ și „Consiliere 24/7“. „Joc Responsabil“ este primul program al Asociației. A fost inițial lansat de unul din cei trei membri fondatori, și anume Romslot, iar din 2017 a dobîndit personalitate juridică, devenind Asociația „Joc Responsabil“. Programul a evoluat continuu, ajungînd ca în prezent să ofere cinci ședințe gratuite la unul din cele șase cabinete din țară: două în București și cîte unul în Cluj, Iași, Constanța și Craiova. Ședințele pot avea loc fizic, dar și online pentru cei care locuiesc în alte localități. Dacă vreți, acest program este echivalentul programării la un medic de specialitate într-un anumit interval de timp. Așa cum spuneam mai sus, în medie, pe an, ajutăm 550 de persoane. Programul poate fi accesat prin numărul gratuit de telefon 0800.800.099.

Programul „Consiliere 24/7“ vizează situațiile urgente în timp real (precum o cameră de gardă). A fost lansat acum trei ani și a cunoscut, de asemenea, o creștere constantă. Pe un modul de tip *chat*, accesibil pe site-ul Asociației (www.jocresponsabil.ro), apelantul intră în legătură cu unul din psihologii programului, disponibil non-stop, 24 de ore, șapte zile pe săptămînă, inclusiv în zilele de sărbătoare legală. În funcție de natura apelului, situațiile sînt separate în patru categorii, pe coduri de culoare care reflectă gravitatea situației, răspunsul fiind adecvat fiecărui cod. Astfel, avem *cod verde* (apelantul caută informații de ordin general, deseori fără nici o legătură cu adicția), *cod galben* (apelantul are nevoie de autoevaluare, de claritate și conștientizare; psihologul oferă soluții, informații, motivare), *cod portocaliu* (apelantul are nevoie de acțiuni care să îl ajute imediat; consilierul implică rudele, prietenii, partenerii) și *cod roșu* (apelantul spune că se află în pericol sau declară că are intenția să își provoace rău propriei persoane sau altora; chiar dacă poate fi doar declarativ, în situațiile grave, consilierul poate implica autoritățile). Pentru a vă face o idee despre dimensiunea programului: în primele 11 luni ale anului 2021 am avut 869 de solicitări de cod verde, 613 de cod galben, 1.164 sub cod portocaliu și 417 solicitări în cod roșu. Adică un total de 3.063 de solicitări, în creștere față de anul anterior cînd psihologii noștri au discutat cu 2.665 de persoane. Această creștere reflectă mai degrabă o popularitate mărită a programului și nu o creștere a dependenței, pentru că am ajuns să fim din ce în ce mai cunoscuți (sînt și români din diaspora care au apelat la psihologii noștri).

Recent am lansat un nou program, „Grup suport“ – într-o fază de pilot. Vrem să vedem relevanța acestei metode în mediul cultural românesc, și aici mergem în două direcții: una pe noțiunea de asociativitate, alta pe psihoterapie de grup. Primele rezultate sînt încurajatoare și mai mult ca sigur vom adăuga în portofoliul nostru acest nou program. Putem în acest fel să îi ajutăm prin mai multe metode pe cei care au nevoie de ajutor.

Vreau să menționez că întreaga activitate a Asociației este posibilă, pe de o parte, prin expertiza psihologilor noștri (16 specialiști care, cumulat, adună peste 140 de ani de practică terapeutică) și, pe de altă parte, prin contribuția exclusivă a mediului privat de afaceri (pe site-ul nostru găsiți lista sponsorilor și a celor trei membri fondatori).

Dependența se asociază mereu cu pierderea la joc? Există dependenți în cîștig?

Din experiența colegilor mei psihologi de pînă acum, putem spune că dependența se asociază cel mai mult cu pierderea. Nu am avut la consiliere vreun jucător care să ne spună că vrea să se lase pentru că i se pare că ar cîștiga prea mult. Iar pierderile nu sînt numai materiale. Unii jucători ajung să spună că și-au pierdut cu totul vechea viață. Spun că se învîrt într-un cerc în care fac bani, prin muncă sau diverse afaceri, și apoi joacă toți acei bani. Renunță la alte activități care, înainte, le făceau plăcere În consiliere, noi încercăm să le readucem în viață acele activități. Să le arătăm care sînt beneficiile pe care le-ar putea avea dacă încep să fie din nou cum erau înainte de a începe să joace. Este un drum greu pentru ei și necesită efort. Însă, cu sprijin din partea noastră și din partea familiei, a prietenilor, se poate ieși la liman. De aceea, pe lîngă consilierea jucătorilor, programele noastre oferă sprijin și pentru aparținători. Ajutorul dat unui jucător se bazează foarte mult și pe sprijinul social pe care jucătorul îl are în viața de zi cu zi.

Este adevărat că, la pariurile sportive, foarte mulți pariază fără să aibă mari cunoștințe despre respectivul sport?

Este o întrebare la care nu pot să vă ofer un răspuns avizat pentru că excede aria noastră de activitate, respectiv responsabilitatea socială (prevenție, educație, combatere). Însă pot încerca să vă ofer un răspuns pe care îl anticipez și pe care l-am obținut în diverse discuții cu specialiștii din această zonă. Și anume că majoritatea pariorilor sînt cunoscători ai fenomenului sportiv și la curent cu statistici și informații din domeniu. Cu siguranță că există și o categorie a celor care se bazează doar pe noroc, dar este foarte restrînsă. Sînt mai degrabă acei pariori ocazionali, care apar în perioada evenimentelor sportive majore, precum Campionatele Mondiale sau Europene de fotbal. Poate în viitor ne vom implica și în studii despre ce și cum anume pariază un jucător.

În zonele mai sărace sînt mai mulți jucători?

Revin la singurul studiu disponibil, care are deja o vechime de cinci ani. În 2016, la nivel național, 15% din persoanele cu vîrsta de peste 18 ani au jucat măcar o dată, într-o formă sau alta. Pe regiuni, conducea Capitala cu 24%, urmată de Ardeal (17%), Muntenia și Dobrogea la egalitate (16%), în timp ce Banat/Crișana/Maramureș înregistrau un procent de 12%, iar Moldova doar 11%. Venitul mediu pe gospodărie al jucătorilor a fost de 2.476 de lei față de media eșantionului de doar 2.069 de lei. Deci putem spune că jucătorii sînt de fapt persoane cu venit peste cel mediu.

Cum se face că în aproape fiecare sat există o agenție de pariuri? E o activitate la îndemîna oricui?

Cred că la această întrebare un răspuns concludent îl poate da autoritatea tutelară (ONJN – Oficiul National pentru Jocurile de Noroc). Există o dinamică a sălilor de joc impactată în prezent și de pandemie. Multe săli de joc dispar și apar chiar și în orașele mari, există o competiție care dictează pînă la urmă cine rezistă și cine nu. Nu sînt specialist în modul de funcționare a sălilor de jocuri de noroc, dar probabil că sînt modele de business, francize care oferă structuri de costuri adecvate fiecărui tip de locație.

Există date despre cum a evoluat fenomenul în ultimii ani?

Din cîte știm noi, nu există un studiu recent precum cel realizat de GfK România pentru a avea o estimare a evoluției. Volumele programelor noastre nu pot fi un indicator al fenomenului: programul „Joc Responsabil“ vizează un număr relativ constant de beneficiari anual, iar programul „Consiliere 24/7“, care a cunoscut o creștere constantă în cei trei ani de activitate, reflectă mai degrabă creșterea popularității acestuia, mai ales în contextul pandemiei, cînd activitatea de jocuri de noroc s-a mutat masiv din mediul *landbased* (stradal) în mediul online, iar accesarea programului, fiind de tip mesagerie/*chat* de pe laptop sau smartphone, presupune o anumită abilitate digitală pe care jucătorii online o posedă deja.

interviu realizat
de Andrei MANOLESCU

Mihaela PETROV

Victor Brauner – Sub semnul lui Saturn. Premoniția, războiul și „obiectele protectoare“

Sentimentul de teamă, dominant în perioada războiului, marchează creația brauneriană din timpul exilului la Celliers-de-Rousset (1942-1945). Sub semnul izolării și al spaimei, notele consemnate în „caiete și carnete“ reflectă un exacerbat sentiment al dezolării. În scrisori, pictorul pomenește adesea „ciuma bubonică“, sinonim al războiului. Victor Brauner întocmește în 1944 un dosar, *Cazul Victor Brauner,* în care reunește toate documentele privind accidentul din vara anului 1938 și premoniția dezastrelor războiului. Analizînd tablourile realizate la București în anul 1937, artistul vede în pictura sa oglindirea unui sentiment dezolant provocat de viziunea orașelor în ruină pe care războiul avea să le lase în urmă: *„Oraș care visează, 1937. Ce semnifică deci această piață dezolantă? Acest oraș straniu și pustiu, căruia un soldat i se adresează? De o parte, un zid lung, nevorbitor, de alta, rămășițele unei femei care în acest tablou devin locuințe, capul, bustul, un picior de femeie uriaș, prevăzute toate cu ferestre și uși închise, ca și cum ar păstra un secret sau locuitorii ar fi dispărut de multă vreme. Rămășițele unei femei? Nu ar însemna asta obiectul iubit sau ideea unei femei iubite? În toată această dezolare nu ar fi ea imaginea unui teribil gol pe care-l aduce războiul în orașele distruse?“* (Arhiva Bibliotecii Kandinsky, Centrul Georges Pompidou, Paris).

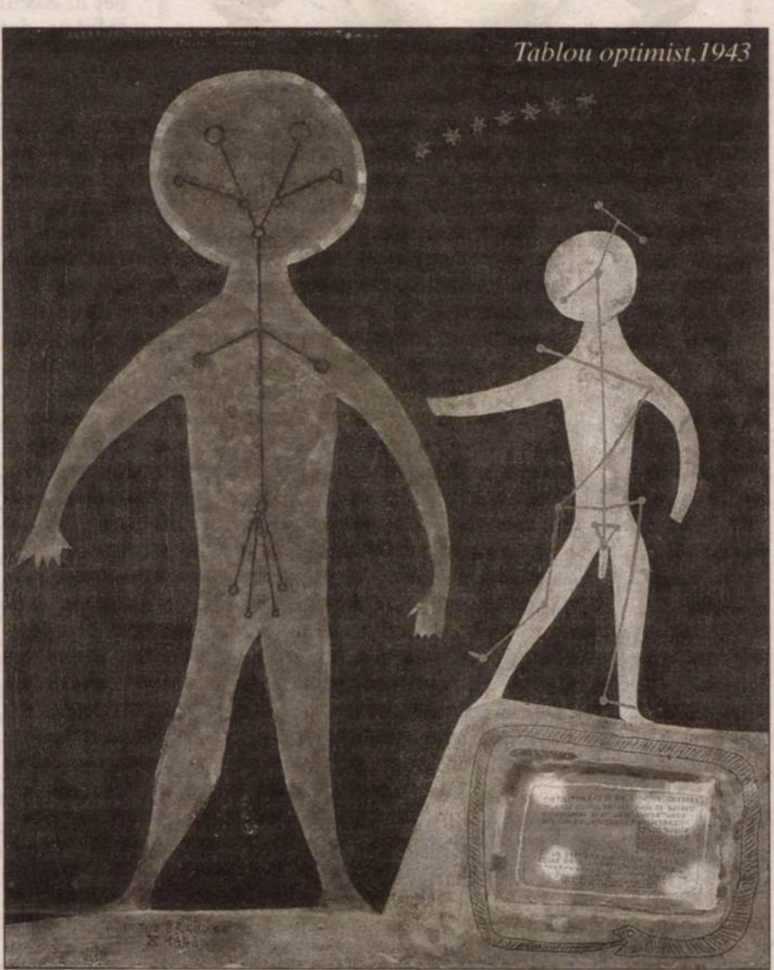

Tablou optimist,1943

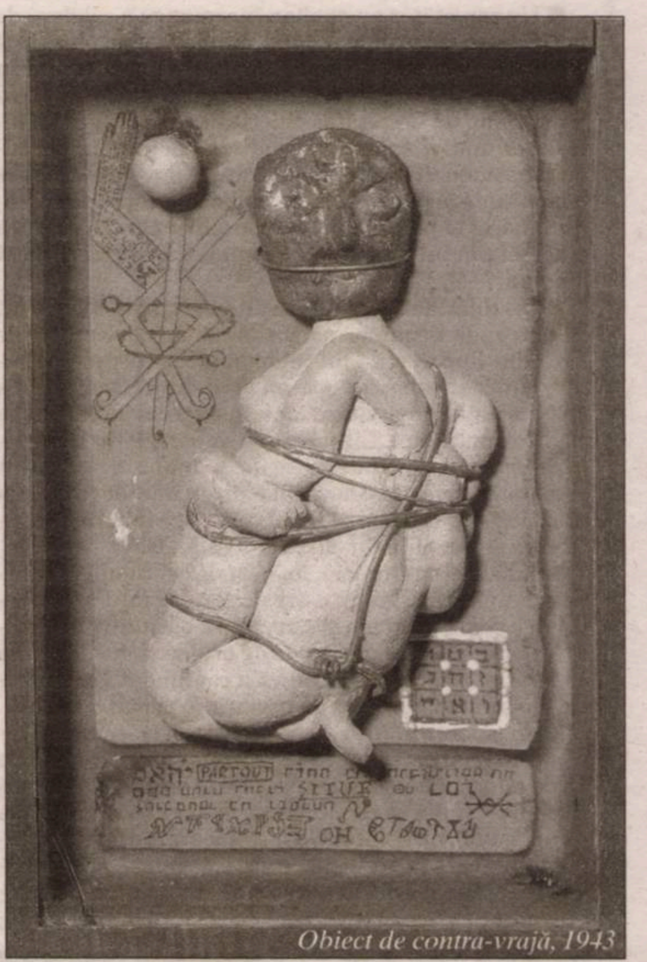

Obiect de contra-vrajă, 1943

Scrisorile pe care le adresează prietenilor în timpul exilului la Celliers-de-Rousset (1942-1945) sînt, pe de o parte, apeluri disperate ale artistului condamnat la claustrare, pe de alta, descrieri ale unei opere dintre cele mai singulare. În lucrările în care poezia întîlnește tradiția ezoterică domină recursul la vechi tradiții din cultura iudaică, la mituri, legende și tratate de magie medievală. *„Pictura este actualmente mai ezoterică decît societățile secrete“*, declară artistul într-o scrisoare adresată soților Henriette și André Gomès în iunie 1943. Compozițiile conțin semne hieratice, scrieri bizare, scheme astrologice, careuri magice și formule incantatorii. Legăturile dintre numere și litere, dintre semnele planetare și numărul lor revelează trama alcătuirii întregului univers și a corespondențelor dintre microcosm și macrocosm. Asemuind pictura cu *arta spagirică*, artistul vede în procesul creației un parcurs „tămăduitor“. Folosirea unor noi materiale, pietre de rîu, ceară de albine, culori vegetale, pînzele cearșafurilor și altele, e datorată, în primul rînd, situației precare cu care artistul e nevoit să se confrunte. „Obiectele magice“ devin simboluri prin care el exprimă stări precum angoasa, singurătatea și melancolia geniului creator. În „careul magic“ din *Obiect de contra-vrajă,* „careul lui Saturn“, artistul găsește expresia *spiritului contemplativ* sau *melancolia inspirată* pusă sub semnul destinului guvernat de planetă, în care își vede propriul destin: *„Suprarealistul Victor Brauner, căruia i-a fost interzis să trăiască și să picteze (…) vă prezintă tablourile făcute în clandestinitate“* (Arhiva Bibliotecii Kandinsky, Centrul Georges Pompidou, Paris).

O figurină contorsionată prin legături din sîrmă este înconjurată de inscripții și semne magice într-un asamblaj heteroclit prin care sînt evocate melancolia, inspirația poetică și geniul creator. În „careul magic“ reprezentînd „forța“ lui Saturn din *Obiect de contra-vrajă* (1943), literele alfabetului ebraic înlocuiesc cifrele care prin adiționare dau *numărul 45* sau transpunerea într-o formulă matematică a „numelui“ zeității planetare. Menită să „îndepărteze vrăjitoria nefastă a lumii“, inscripția SATURN OH SATURN este o conjurare a forțelor benefice, protectoare. Cartea lui Jean Marquès-Rivière despre *amulete, talismane și pantacle,* apărută în 1938, din care Brauner se inspiră, atrage atenția asupra confecționării unor astfel de imagini care, în mod necesar, trebuie să fie „puternice, frapante“, asemănătoare imaginilor poetice (Jean Marquès-Rivière, *Amulettes, talismans et pantacles dans les traditions orientales et occidentales*, Payot, 1938). În tratatele mnemotehnice, ele devin *imagini păstrătoare ale memoriei universale.*

Realizat în tehnica „cerii“, *Tabloul optimist (Tableau optimiste*, 1943) devine o „conjurare“ poetică a forțelor planetare atribuite lui Saturn. O reprezentare *saturni(a)nă* este și tabloul realizat în ceară în 1943, în care un tors feminin susține un cap „dublu“ ale cărui trăsături umane se împletesc cu cele ale unui animal fabulos. Desenată pe o pagină de caiet, *Saturniana (La Saturnienne*, 1943) sau *Saturnina*, al cărei corp este marcat cu semne și formule magice și încadrat de șarpele mușcîndu-și coada *(Ouroboros),* simbol alchimic reprezentînd infinitul sau contrariile reunite, este însoțită de un text explicativ. În alte lucrări, șarpele este înlocuit printr-un „lanț“, o linie intersectată de mici cercuri, care încadrează compoziția. Înrudiți cu „saturnienii“ sînt și „demonii“ sîcîitori ai umbrelei (masculin/feminin), pe care Brauner îi pictează într-o zi ploioasă, mohorîtă.

Asemuind pictura cu arta spagirică, *artistul vede în procesul creației un parcurs „tămăduitor“.*

Caracterul de hieroglifă al desenelor intitulate *Pantacularienii* trimite la semnele unei scrieri criptate, litere ale unei alfabet posibil, prin care artistul consemnează și transmite, în mod poetic, „mesajele“ unei lumi *intermediare*. Împrumutat din tratatul lui Agrippa din Nettesheim *(De Occulta Philosophia),* semnul „inteligenței lui Saturn“ din *Obiect de contra-vrajă (Objet de contre-envoûtement*, 1943) este prevăzut cu o mică sferă și cu o inscripție în caractere ebraice care amintește de ideogramele cabalistice. *Careul magic al lui Saturn,* pandant al figurii reprezentînd „inteligența lui Saturn“, are rolul de a întări „dubla“ forță atribuită zeului planetar. *Clemența* este invocată în obiectul intitulat *Îndrăgostiții (Les Amoureux*, 1943), *pentru a menține pacea și a îndepărta furia* (nazistă), text transcris în literele alfabetului limbii adamice. Criptată este și semnătura artistului, prin care se încheie „conjurarea“ forțelor planetare. Existența unor puteri divine sau a unor configurații planetare care ar putea influența evenimentele pămîntești este menționată în corespondența dintre Brauner și Breton și în *Proclamație / Autoîncoronare,* text publicat în catalogul expoziției internaționale *Suprarealismul în 1947*.

Numărul 7 (cel al planetelor), care apare ca un leitmotiv în creația brauneriană, corespunde celei de-a șaptea planete, SATURN sau „astrul protector“ al melancolicilor și al oamenilor de geniu. Melancolia, dezvăluirea lucrurilor tainice, cunoașterea viitorului, prezicerea și premoniția sînt enumerate printre calitățile celor născuți sub semnul lui Saturn. Întărind tendința către contemplare, „astrul singurătății“ le conferă o înclinație spre izolare, îndreptîndu-i către „lărgirea minții“ sau o cunoaștere superioară, viziune sau premoniție. Patronat de „îngerul singurătății“, *saturnianul* este înzestrat cu *vederea lucrurilor nevăzute*, pe care le interpretează și le transmite. În clasificările făcute de Agrippa din Nettesheim, fiecărei planete îi corespunde o plantă, un animal, un metal sau o piatră. În tabelele reproduse în cartea lui Jean Marquès-Rivière, metalul corespunzător planetei Saturn este plumbul.

Instalați în 1945 în încăperile ce-i serviseră Vameșului Rousseau drept locuință și atelier, Jacqueline și Victor Brauner organizează într-unul dintre anii următori petrecerea revelionului, invitîndu-și prietenii printre care se numără și André Breton. La miezul nopții, povestește Sarane Alexandrian, Brauner își surprinde invitații propunîndu-le un spectacol de magie, *citirea viitorului prin turnarea plumbului într-un vas*. Procedeul pare să-l fi încîntat în mod deosebit pe Breton, iar petrecerea a luat sfîrșit prin anunțul „de bun augur“ al noului an.

***Mihaela Petrov** este istoric de artă. A încheiat studiile doctorale cu teza „Victor Brauner, cuvîntul scris și opera plastică, 1934-1965. Caiete și carnete, Donația Jacqueline Victor Brauner, Centrul Georges Pompidou, Paris“, UNArte, 2011. Cărți publicate:* Victor Brauner, cuvîntul scris și opera plastică, 1934-1965 *(2012);* Victor Brauner, pictopoet. Desene și acuarele *(2013);* Victor Brauner, vizionar al timpurilor moderne *(2014);* Victor Brauner, 1903-1966 *(2016).*

Cu ochii-n 3,14

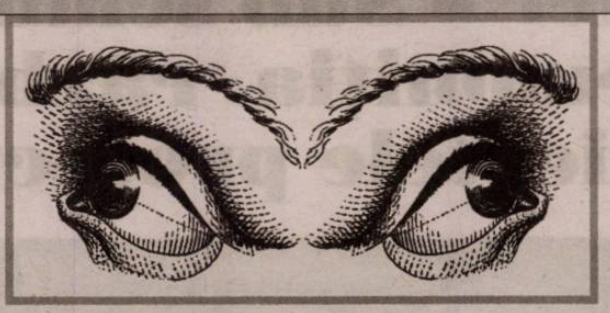

ÎNARMAT CU O RĂBDARE DE FIER, UN TÎNĂR DE 27 DE ANI A ESCALADAT PLICTISEALA PENTRU A-L ÎMPIEDICA PE LIDERUL SUPREM SĂ LINIȘTEASCĂ VREMEA

■ Un cercetător australian înarmat cu o răbdare de fier a descoperit cel mai dotat miliped de pe planetă – 1.300 de piciorușe –, stabilind astfel un nou record în lumea insectelor, precedentul fiind de numai 750. În acest timp, un cercetător american a descoperit în interiorul unui diamant provenit din Botswana un mineral necunoscut pînă acum, botezat davemaoită, care poate înmagazina elemente radioactive precum uraniu, thoriu și potasiu-40, responsabile pentru căldura magmei din interiorul Pămîntului. Cui ați oferi acest diamant? (**M. C.**)

■ Un tînăr de 27 de ani, cetățean italian, a încercat să pătrundă ilegal în incinta Muzeului Colecțiilor de Artă din București. Tînărul ar fi plecat de la o petrecere care se desfășura într-un local din vecinătate și a fost zărit de un jandarm cînd încerca să se cațere pe clădirea muzeului. Citind știrea, m-am gîndit că nevoia de artă a fost atît de mare încît omul n-a mai putut aștepta dimineața. Adevărul e, însă, întotdeauna mai prozaic: bărbatul băuse mult, voia să se întoarcă la petrecere și a confundat clădirile. (**A. M. S.**)

■ A doua zi de Crăciun, un irlandez abțiguit, care venea din Centrul Vechi, a escaladat gardul Parlamentului, a spart un geam și a reușit să pătrundă în clădire. Luat în primire de forțele de ordine și dus la secția de Poliție, acesta a declarat că a confundat Parlamentul cu un hotel. O ingenuă declarație politică. (**S. G.**)

■ Un model din Brazilia s-a căsătorit cu ea însăși într-o ceremonie oficiată în luna septembrie. Femeia de 33 de ani a spus că s-a săturat să se bazeze pe bărbați și că nici unul nu este suficient de bun pentru ea, așa că nu a avut nici o problemă să meargă singură la altar, îmbrăcată în rochie de mireasă. Totuși, se pare că fericitul mariaj a durat doar 90 de zile, pentru că acum brazilianca vrea să divorțeze de ea însăși, fiindcă s-a îndrăgostit de altcineva. O concluzie pentru psihologi – nici măcar relațiile între noi înșine nu mai sînt ce au fost odată. Intervin plictiseala, rutina, posibil adulterul. (**A. P.**)

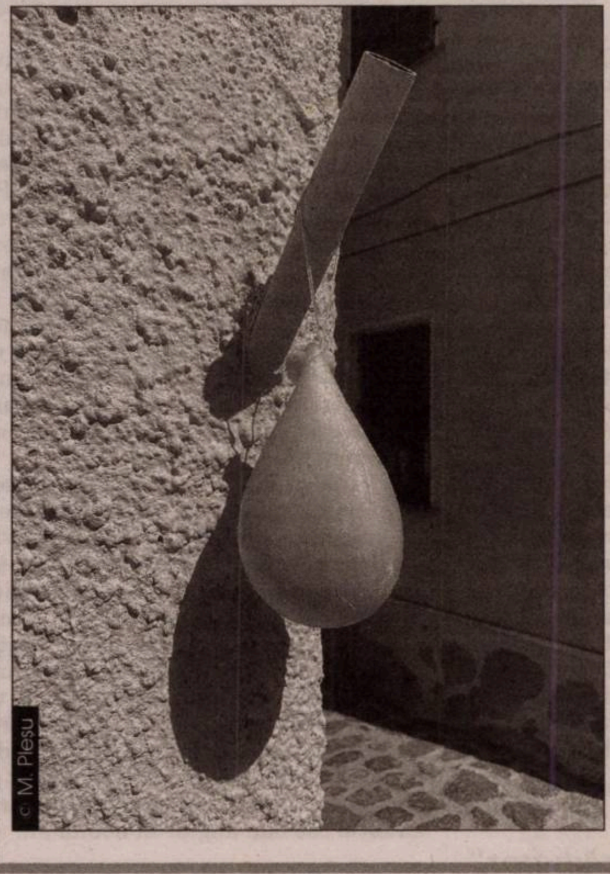
© M. Pleșu

■ O femeie a fost arestată miercuri în sudul Spaniei pentru că și-a răpit copiii pentru a-l împiedica pe fostul ei soț să-i vaccineze împotriva COVID-19. Ce face pandemia din om! (**A. M. S.**)

■ În Coreea de Nord, unde cei mai mulți oameni obișnuiți fac foamea, liderul suprem s-a îngrășat peste măsură, ajungînd pînă la greutatea venerabilă de 140 de kilograme. De ceva vreme însă, Kim Jong-un a început să slăbească vizibil. Oare o fi trecut la dietă? Oare nu mai e hrană suficientă nici măcar pentru el? Oare o fi atins de vreo boală grea? Tot felul de analiști încearcă să ghicească mersul treburilor politice după kilogramele în plus ori în minus ale dictatorului. Oricum ar fi, cît e în viață, foametea e vie, și ea. (**M. M.**)

■ În vreme ce mulți analiști se așteptau la o agresiune rusească asupra Ucrainei, iată că trupele rusești au intrat în Kazahstan, chipurile ca să liniștească o rebeliune. Nu cred că cineva a prevăzut o asemenea desfășurare a evenimentelor. Pare a fi un caz în care se potrivește vechea și cunoscuta zicală „Nu e pentru cine se pregătește, ci pentru cine se nimerește“. Doar că, în cazul de față, „nimeritul“ are conotații tragice. (**A. M.**)

■ *Şalvarlee* (citit *şalvarli)* înseamnă în limba persană „jeanși“ – din *șalvar* (pantalon) și *Lee*, prima marcă de blugi importată în Iran, cu ani în urmă, pe vremea Șahului. (**M. P.**)

ÎN TOT ACEST TIMP, DEȚINĂTORUL TERIBILEI FUNCȚII LUCRA LA O METAFORĂ EXACTĂ

■ Sonda solară Parker, lansată de NASA în spațiu în 2018, a ajuns pînă la corona, atmosfera Soarelui, aflată la aproape 13 milioane de kilometri de centrul Soarelui. E primul obiect creat de mîna omului care s-a apropiat atît de mult de Soare. În tot acest timp, în Australia se lucra la construcția unui monolit indestructibil, din oțel și granit, de mărimea unui autobuz, care anul viitor va deveni cutia neagră a planetei, colectînd informații despre temperaturi la sol și în oceane, niveluri de CO_2, specii extincte, consum de energie, numărul populației etc., altfel spus înregistrînd probabila distrugere a planetei din următoarea jumătate de secol în încercarea de a preveni potențiale viitoare civilizații să repete greșelile omenirii. (**M. C.**)

■ Nu știu dacă ați băgat de seamă, dar de la o vreme cuvîntul „halucinant“ e la mare căutare prin presa românească. Într-o singură dimineață, trecînd prin presa noastră, am aflat că următoarele lucruri sînt halucinante: ținerea unui tip în carantină deși are test PCR negativ; răspunsul „1 din 4“ dat de ministrul Educației întrebării unui reporter: „Cîți elevi vor beneficia de bursă?“; vaccinarea unui copil de către o profesoară care s-a crezut cadru medical; cota la care au ajuns acțiunile Apple; un accident auto în care o mașină a intrat într-o casă; atitudinea Poliției australiene față de Djokovici, dar, în alte publicații, și atitudinea lui Djokovici față de vaccin (poporul internaut încă dezbate cu foc care dintre cele două atitudini e mai halucinantă: a Poliției sau a lui Djokovici); pierderea unei sarcini din cauza medicilor; motivul pentru care o polițistă s-a împușcat în cap (era geloasă); motivul pentru care Ribéry a ratat transferul la Real Madrid; întîrzierea cu care Poliția a evacuat un mall după primirea unei amenințări cu bombă; declarația văduvei lui Victor Socaciu despre cauza morții folkistului; o amintire a lui Mitică Dragomir din biroul fostului șef al Securității ceaușiste, anume aceea în care Postelnicu, deținătorul teribilei funcții, i-a spus șefului Miliției din acea vreme, pe nume Nuță, despre Dragomir, cu Dragomir de față, că e un idiot – și aici m-am oprit, că începusem deja să halucinez… (**S. V.**)

■ În orașul german Zweibrücken din Palatinat, radarul poliției rutiere a depistat un contravenient care circula cu 43 km/h, într-o zonă rezidențială cu viteză limitată la 30 km/h. Dar, stupoare, în fotografia surprinsă de aparatul radar apărea nu un autovehicul, ci o pasăre exotică viu colorată: *Psittacula krameri* sau papagalul cu guler trandafiriu, o specie de origine afro-indiană naturalizată în mod misterios, în urmă cu cîteva decenii, în mai multe regiuni vest-europene. O posibilă metaforă a valurilor de migrație. (**M. P.**)

■ Într-o plimbare prin Afumați și Fundeni, vom citi niște nume de firme: Lili & Condor SRL, Lord Magic SRL, Saci Rafie Trading SRL, Esoteric Bross SRL, 2U2Me Microstrong SRL, La Nuci SRL, Ideal Capital Group SRL, Penița Veselă SRL, Bar La Două Surori SRL, Aventura Vura SRL, Mohuța Cubic Comerț SRL, Extrem Cubic SRL, Fructul Perfect Concept SRL, Bio Brichete SRL, Prăvălia Cu Pastramă SRL, Zozoco Best SRL, Sub Zero Investment SRL, Îngeraș Fermecat SRL, Mandala Norocoasă 888 SRL, Rafturi Comerciale SRL, H & Q Noroc 2014 SRL, Misterul Vinului SRL, Blue Eyes Suprem SRL, Carafa Mekatronica SRL, Mobilierii SRL, Tactic Family SRL, Iluminat Ieftin Garantat SRL, Moft Delivery SRL, Ora Exactă În Top SRL, Decenu Noi Retail SRL, Albina Orhideea SRL, Trandafiri Albe Avantaj SRL, Potol Bun SRL, Poame Bogate For You SRL, Navigație Bună SRL, Sens Unic Imobiliare SRL, Pui La Jar Delicios SRL, Saga Serendipity SRL, Armonie Și Ascensiune SRL, Fierarul Fericit 2017 SRL, Servicii Extinse SRL, Totul Din Carton SRL. (**D. S.**)

SECTOR 1
Strada Niagara
SECTOR 1
Strada Prahova
© M. Pleșu

DILEMA VECHE

REDACȚIA:

Dana CĂLINESCU (secretar general de redacție)
Marius CHIVU ● Radu COSAȘU ● Stela GIURGEANU
Andrei MANOLESCU (redactor-șef adjunct)
Matei MARTIN ● Matei PLEȘU ● Adina POPESCU
Iaromira POPOVICI ● Ana Maria SANDU
Dan STANCIU (art director) ● Mircea VASILESCU
Sever VOINESCU (redactor-șef)

RUBRICI:
Teodor BACONSCHI ● Ion BARBU ● Aron BIRO ● Paul BREAZU
Cosmin CIOTLOȘ ● Horia CORCHEȘ ● Andrei CORNEA
Codrin Liviu CUȚITARU ● Alin FUMURESCU ● Ionuț IAMANDI
Maria IORDĂNESCU ● Selma IUSUF ● Ovidiu LORENZ
Anca MANOLESCU ● Victor MOROZOV ● Radu NAUM
Lorin NICULAE ● Andrei PLEȘU ● Adrian G. ROMILA
Constantin RUDNIȚCHI ● Mihaela SIMINA
Bogdan-Alexandru STĂNESCU ● Oana STOICA ● Valeriu STOICA
Cătălin ȘTEFĂNESCU ● Bogdan TĂTARU-CAZABAN ● Teodor TIȚĂ
Andreea VLAD ● Rodica ZAFIU

TEHNOREDACTARE: Adrian DAMIAN
EDITOR WEB: Anda DOCEA

PUBLICITATE PENTRU PRINT:
floriana.coman@adevarulholding.ro

PUBLICITATE PENTRU ONLINE:
vanzari@ead.ro
dragos.stan@adevarulholding.ro

MANAGEMENT GRUPUL DE PUBLISHING:
Administrator Special: Constantin SANDU
Director Marketing: Steluța ZAMFIR
Coordonator Producție: Constantin DELTA
Director Distribuție: Dana ZAMFIR
Informații și reclamații ABONAMENTE:
0790.139.007 / 0790.139.009
(numere cu tarif normal, disponibile de luni pînă vineri, între orele 9 și 18)
e-mail: abonamente@adevarulholding.ro

ISSN: 1584-1669
Revistă editată de: Adevărul holding
Publicație auditată de: BRAT AUDIT TIRAJE
Tiraj: 7.150
Tipărit la Tipoart Idea Studio

Biblioteca Județeană
ASTRA Sibiu

Biblioteca Județeană
ASTRA Sibiu

„Sînt vechi, domnule!“ (I.L. Caragiale)

FONDATOR **ANDREI PLEȘU**

DILEMA VECHE

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIȚIE ■ Anul **XIX** ■ nr. **928** ■ 20-26 ianuarie 2022 ■ www.dilemaveche.ro ■ 24 pagini ■ 8 lei

Ovidiu LORENZ

onirodrom

22

ANDREI PLEȘU

„Cultură mare, cultură minoră“

pagina **3**

MATEI VIȘNIEC

„Valérie Pécresse, *«dame du faire»*“

pagina **7**

Anul teatral 2021

anchetă

pagina **15**

Timișoara

Capitală Europeană a Culturii 2023

CAPITALĂ CULTURALĂ EUROPEANĂ
HELLA
MOLOTOW
RAVITEX

© Matei Martin

> *„E nevoie de monumente în cetățile construite de oameni, altminteri care ar mai fi deosebirea între un oraș și-un furnicar?“*
>
> *VICTOR HUGO*

Redacția DILEMA VECHE: Șos. Fabrica de Glucoză nr. 21, sector 2, 020331 București ● **telefon:** 0372.130.006 ● **e-mail:** dilema@dilemaveche.ro

Biblioteca Județeană
ASTRA Sibiu

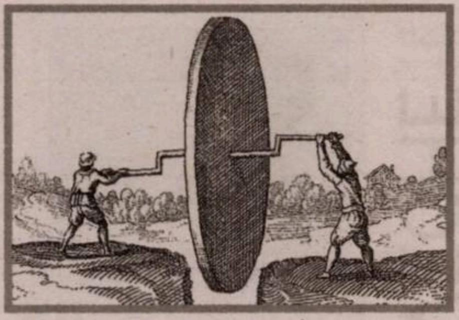

Teodor TIȚĂ

contraintuiția

Cîinele cel mare

În timp ce întreaga lume se întreabă dacă nu cumva stupidele ambiții ale Rusiei sînt pe cale să declanșeze al treilea război mondial, atenția premierului britanic Boris Johnson e concentrată pe cu totul alte priorități. Una dintre ele, poate cea mai importantă, e găsirea unor funcționari publici care să plătească cu job-ul și reputația pentru organizarea unor petreceri la reședința premierului.

Numită, un pic batjocoritor, de către unul dintre deputații conservatori „Operațiunea Salvați Cîinele Cel Mare“, căutarea frenetică a unei soluții pentru salvarea carierei lui Johnson e, totuși, un efort serios. Reputația premierului nu a fost niciodată una a unui om care joacă după reguli, însă a părut că are acea calitate magică de a ieși întotdeauna cu fața curată din necazuri în care s-a băgat singur. Și situații de felul acesta au fost multe. În 2017, pe vremea cînd era ministru de Externe, Johnson a pretins că Nazanin Zaghari-Ratcliffe, o cetățeană britanică de origine iraniană reținută la Teheran, se afla pe teritoriul Iranului pentru a pregăti jurnaliști locali. Afirmația era falsă și a avut drept consecință amenințarea că pedeapsa pe care Zaghari-Ratcliffe o executa se va dubla. 12 zile au trecut pînă cînd Johnson, căruia i se cerea deja demisia, să își ceară scuze. Cu altă ocazie, a spus despre femeile musulmane purtătoare de *niqab* că arată ca niște jefuitori de bănci sau cutii poștale. Altădată a uitat să își declare la timp o parte din venituri, așa cum cer regulile Camerei Comunelor din Parlamentul britanic. La lista instituțiilor care au fost obligate să îl contrazică sau să îl corecteze pe Johnson se adaugă și Organizația Independentă pentru Standarde de Presă care a dat dreptate celor care s-au plîns că viitorul premier britanic a mințit într-un articol publicat în *Daily Telegraph,* ziar de dreapta al cărui angajat și, ulterior, editorialist a fost Johnson. Acestea sînt doar cîteva exemple. De fiecare dată, actualul lider conservator a reușit să scape fără pagube majore, iar publicul britanic nu a avut nici o secundă senzația că țara este condusă de un om perfect. Din contra, imperfecțiunile și un oarecare spirit ludic l-au profilat pe Johnson în antiteză cu adversarii din partid – anticharismatica Theresa May a fost principala victimă – sau din afara lui – liderul laburist Jeremy Corbyn a pierdut lamentabil alegerile în fața unui Johnson ce părea, în iarna lui 2019, de neoprit.

Situația e cu totul alta acum. După mai bine de doi ani de pandemie, britanicii suportă mai greu neseriozitatea vecină cu sfidarea de care dă dovadă șeful. I-a luat multe zile premierului să recunoască în fața Parlamentului că a participat, în timpul unui *lockdown* foarte strict, la o petrecere organizată de secretarul său personal. A pretins însă că nu a știut că e vorba despre o petrecere, crezînd că participă la o întîlnire de lucru. Această ultimă precizare a stîrnit hohote de rîs și exclamații de uimire. Și a mai făcut ceva, a dărîmat mitul politicianului „simpatic“. Britanicii au început să își amintească rapid ce făceau sau, mai corect, ce nu făceau în jurul datei de 20 mai 2020, cînd respectiva petrecere a avut loc. Unii erau în spitale luptîndu-se cu COVID-ul fără ca rudele sau prietenii să îi poată vizita, alții se întrebau dacă nunțile pe care și le programaseră vor mai avea loc vreodată, alții pur și simplu își consumau dorul de familie și de prieteni pe care nu îi puteau vizita din cauza restricțiilor decise de premierul care azi încearcă să îi convingă că nu poate deosebi o petrecere din grădina din Downing Street de o ședință de lucru.

Sue Gray, o funcționară de rang înalt din administrația britanică, conduce în prezent o anchetă referitoare la adunările ilegale la care au participat membri și angajați ai Guvernului. Potrivit relatărilor presei ar fi cam 15 astfel de evenimente. *The Guardian* susține că și dacă vor fi confirmate toate, foarte probabil doamna Gray nu va recomanda deschiderea unor dosare penale. Planul actual al premierului este, cum aminteam mai sus, să ceară demisia unora dintre organizatori și participanți, sperînd că sacrificarea acestora îi va salva poziția atît în Guvern, cît și în partid. Însă, după ce s-au întors luni din circumscripții, mulți deputați conservatori au dubii că Johnson mai are un viitor. Problema care se pune acum e mai degrabă a momentului plecării sale. Grija cea mai mare privește alegerile locale din mai anul acesta, cînd mulți consilieri locali își vor pierde locurile pentru că publicul vrea să pedepsească sfidarea din Downing Street.

Cîinele cel mare a oferit conservatorilor Brexit-ul, victoria clară în alegerile naționale și viziunea unei Mari Britanii cu un rol de prim solist în concertul internațional. Brexit-ul merge prost, alegerile următoare stau sub semnul limitării pagubelor, iar rolul Marii Britanii e cel puțin discutabil. Cu fiecare zi care trece, cîinele cel mare arată tot mai mult a pechinez. Uitat afară. În ploaie.

***Teodor Tiță** este gazda podcast-ului* În Centru *pe care îl puteți asculta pe oricare dintre platformele de distribuție (Apple, Spotify, Google etc.): https://open.spotify.com/show/5jSN6amOtenIsHn23aoOLQ*

■ ■ ■

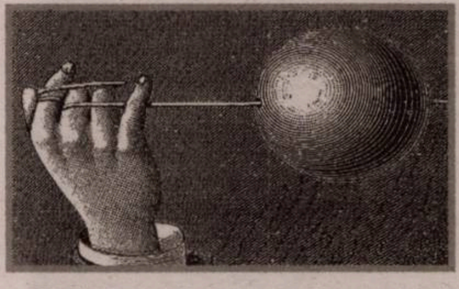

Matei MARTIN

mapamondul de buzunar

Lege pentru citit

Galaxiei de legi strîmbe sau inutile care reglementează domeniul culturii i se mai adaugă încă una: Legea privind instituirea zilei de 15 februarie ca Ziua națională a lecturii a fost adoptată recent. Ce spune ea? Pe scurt, că pe 15 februarie „se pot organiza activități culturale, sociale și educaționale prin care se evidențiază importanța lecturii, în special în formarea copiilor și tinerilor“. Pe lung, legea enumeră instituțiile și spune ce „pot“ face de Ziua națională a lecturii. Astfel, „autoritățile publice centrale și locale, serviciile publice deconcentrate cu atribuții în domeniile educației și culturii, precum și instituțiile de învățămînt superior pot acorda sprijin material, financiar și logistic bibliotecilor, muzeelor, instituțiilor de învățămînt, organizațiilor neguveramentale, precum și altor instituții cu atribuții în domeniile educației și culturii pentru organizarea de evenimente de încurajare a lecturii, în limita resurselor bugetare și logistice disponibile“. Autoritățile „pot organiza“ activități educaționale și/sau culturale; muzeele, bibliotecile publice „pot acorda asistență de specialitate“; unitățile de învățămînt preuniversitar „pot organiza activități de promovare și încurajare a lecturii“; radioul și televiziunea publice produc și difuzează emisiuni de – ați ghicit! – încurajare a lecturii; ICR, ambasadele și consulatele „pot desfășura“... etc., etc. Totul – în limita resurselor bugetare. De parcă numai în data de 15 februarie ar trebui să citim! De parcă, în restul anului, autorităților și instituțiilor pomenite în lege nu le-ar fi permis să încurajeze lectura! De parcă instituțiile de învățămînt ori bibliotecile n-ar avea, oricum, drept misiune să promoveze cartea și cititul!

You Ask Me What I Am Doing?

De parcă instituțiile de învățămînt ori bibliotecile n-ar avea, oricum, drept misiune să promoveze cartea și cititul!

În țara europeană cu cel mai redus consum de carte, unde sistemul educațional nu e capabil să controleze fenomenul abandonului școlar și care oricum produce un număr mare de analfabeți funcțional, era nevoie, deja de multă vreme, de o inițiativă care să încurajeze lectura, de o campanie cu adevărat națională de promovare a cititului. Nu e cazul legii de față. Legile cu adevărat utile pentru a sprijini cartea au nevoie de o susținere parlamentară puternică și de un autentic angajament din partea statului. Inițiative de acest fel există, însă ele nu au reușit să întrunească un consens politic. Și modele europene există – legi și programe guvernamentale care chiar au adus cărțile mai aproape de oameni. În Franța, în Germania și în Italia, guvernele acordă vouchere sau pașapoarte culturale – bonuri valorice pa baza cărora tinerii își pot achiziționa cărți sau alte produse culturale. În Țările de Jos, guvernul federal finanțează, anual, o fundație care are menirea să sprijine librăriile: acestea pot cere micro-granturi pentru a organiza evenimente, lansări de carte sau cercuri de lectură; astfel, librăriile devin *hub*-uri comunitare, locuri de întîlnire în jurul cărților. Și Franța, și Germania sprijină, prin subvenție, librăriile, în ideea de a le asigura supraviețuirea în contextul presiunii comerciale tot mai puternice a lanțurilor de difuzare online. Țările cu sisteme de învățămînt solide precum Franța sau Suedia sprijină cercurile de lectură din școli cu fonduri pentru a putea invita scriitori, pentru a finanța pedagogi sau pentru a publica reviste literare făcute chiar de elevi. Mai peste tot în Europa occidentală guvernele finanțează programe de achiziții pentru bibliotecile publice ori școlare. În fine, în Polonia, campania națională de promovare a lecturii întreprinsă de mass-media publice îi încuraja pe părinți să le citească copiilor, în fiecare seară, dintr-o carte.

Cam astea ar fi soluțiile și în România: încurajarea cititului în școli, acordarea unor bonuri sau tichete pentru achiziția de carte, finanțarea librăriilor, mai ales a celor vulnerabile, aflate în zonele defavorizate, consolidarea rolului bibliotecilor – inclusiv prin programe de achiziții de noi titluri – și programe care să sprijine prezența scriitorilor în școli sau la evenimente publice pentru a stîrni interesul pentru carte și pentru lectură. (AFCN organizează, din 2016, în fiecare an, o sesiune de finanțare dedicată „promovării lecturii / susținerii culturii scrise“: zeci de proiecte pentru ateliere de lectură, recitaluri, micro-festivaluri au fost organizate cu sprijin din partea instituției – e un început, dar e prea puțin.)

Cam de toate acestea ar fi nevoie în România, nu de o lege care spune ce „pot“ face instituțiile (doar în ziua 15 februarie!) „în limita bugetului“.

■ ■ ■

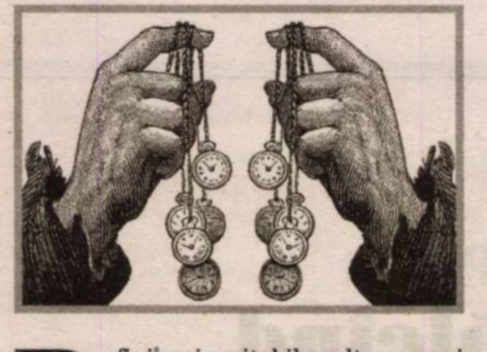

Andrei PLEȘU

nici așa, nici altminteri

„Așa e că pînă acum nu stăm nici bine, nici rău, adică nici așa, nici altminteri?“ (I.L. Caragiale)

Cultură mare, cultură minoră

Definim, inevitabil, cultura unei țări, a unei epoci, a prestigiului de manual, prin ceea ce socotim (aproape) cu toții ca fiind performanță *majoră,* statuară, dominînd, monumental, contextul. E firesc și legitim. Nu există cultură fără capodopere, fără evenimente fondatoare, fără sunetul înalt al reușitei modelatoare. Nu există cultură fără *mari* scriitori, fără *mari* muzicieni, fără *mari* plasticieni, arhitecți, esteticieni și filosofi. Dar orice spațiu cultural se întreține și prin policromie și stratificare. *Atmosfera* culturală a unui moment istoric presupune, desigur, „măreție“ valorică, dar nu se poate dispensa și de sunetul de fond al divertismentului comun, al „acompaniamentului“ *minor*, dar semnificativ, pe care îl oferă gustul comunitar, banalitatea consumului cotidian, „petrecerea“ destinsă, relaxarea răgazului plezirist, *„loisir“*-ul fără pretenții, dar care întreține mediul optim pentru receptarea, ocazională, a sublimității. Într-un cuvînt, ne definim nu doar prin savoarea împlinirilor culturale supreme, ci și prin *minoratul* ludic al bucuriilor simple, al plăcerilor nepretențioase, prilejuite de comesenie, bună dispoziție spontană, nepretențioasă, dar grațios dozată. O comunitate (națională, temporală, socială) nu se definește, așadar, numai prin exemplaritatea împlinirilor ei supreme, ci și prin melodia secundă a ambianței ei cordiale, nesofisticate, colorate de modestia – binedispusă – a *minoratului*. Cu alte cuvinte, nu doar nimbul suveran al operei „zdrobitoare“ e semnificativ pentru a înțelege mediul spiritual al unui moment dat, ci și modul în care se cultivă, în acel moment, *minoratul,* clarobscurul fără pretenții al bucuriilor simple. Bunul gust e decisiv nu doar la nivelul creației geniale, ci și „la firul ierbii“, la nivelul vieții de zi cu zi, trăite de media majoritară a omenescului. Există și reușite „facile“ care nu pot fi excluse din portretul unui episod istoric dat. Sîntem nu doar vizitatori de muzee și cititori de epopei și tratate. Sîntem și degustători ai farmecului spontan pe care îl degajă bucuriile nesofisticate ale producțiilor „secunde“, care ornamentează *intervalul* inevitabil și necesar dintre marile trăiri ale spiritului. Spiritul poate fi peste tot, n-are „măsură“ previzibilă, reguli birocratice. Toate astea ca să atrag atenția asupra obligației pe care o avem de a descrie profilul unei culturi acordînd atenție și disponibilitate interioară *tuturor* nivelurilor ei. Fără superioritate condescendentă, preocupați, dimpotrivă, să nu neglijăm zona de voluptate semnificativă, definitorie, pe care o merită și alte moduri de a trăi plăcerea divertismentului decît sobrietatea harnică a muzeului și bibliotecii. Sîntem nu doar ceea ce savurăm cu ochii spre cer, ci și ceea ce ne face plăcere în momentele de libertate pămîntească fără ștaif. Iar uneori, poeții imediatului ne ajută la fel de mult ca aceia ai misterelor suprasensibile.

Sîntem nu doar vizitatori de muzee și cititori de epopei și tratate.

Cu riscul de a scandaliza, voi da un exemplu radical: cum arată azi muzica de consum și cum arăta odinioară. Sigur, vorbește bătrînețea (defazarea) din mine, dar și un scrupul al analizei culturale, decis să compare nu doar cultura majoră de azi cu cea de ieri, ci și manifestările culturale „minore“ ale momentului cu ceea ce îi binedispunea pe bunicii noștri. Am dat, într-un caiet vechi, peste transcrierea textului unei celebre romanțe interbelice. O reproduc invitînd cititorul să facă o comparație cu textele unor manele contemporane. Insist: nu vreau să vorbesc neapărat de rău despre manele (deși mă abțin greu...). Pretind doar că cele două genuri minore spun multe despre țesutul cultural al celor două epoci... Iată textul romanței vechi, intitulate „Aprinde o țigare“ (text scris de Cristian Vasile, cîntăreț de succes al mondenității interbelice, și pus pe muzică de Ionel Fernic):

„Cînd de ochii tăi adînci mi-e dor și-n noapte,
Chem o rază din lumina lor de vis,
Stele mici spre tine cînd mă-ndeamnă-n șoapte
Și-s flămînd de al iubirii Paradis,
Iau atunci și sorb cu sete o țigare
Și în fumul ei ucid cumplitul gol.
Și-i a mea atuncea lumea asta mare
Și de viață mă îmbăt ca de alcool.
Refren: Aprinde o țigare
Și-n fumul care zboară-n nori albastru ca un vis,
Cufundă-te-n uitare
Și lasă gîndului cărare de abis.
În fumul de țigare
Durerilor găsește tainicul liman,
Găsești o nouă zare
Și dorului alean.
În fumul de țigare,
Ce se pierde în van.
Cînd ajungi să crezi că viața-i o povară
Și dureri de ne-nțeles te-apasă greu,
Cînd afară-i ciripit de primăvară,
Iar în sufletul tău toamnă e mereu,
Înfrățește-te cu fumul de țigare
Și te-avîntă pe aripa-i de mister,
În regatul fără nume și hotare.
Și colindă prin oceanul de păreri...

În încheiere, mă bucur să pot arăta că același om poate furniza publicului său și metafizică înaltă, și fermecătoare piruete pentru copii. Într-o carte a lui Virgil Ierunca am găsit o poezioară a lui Mircea Vulcănescu, scrisă pentru fiica lui Sandra). Iat-o:

Crocodilii (Fabulă pentru Sandra)
Patru crocodili, în somn,
Bat la poarta unui domn.
Domnul poarta a deschis
Crocodililor în vis.
Pînă cînd s-a deșteptat,
Crocodilii l-au mîncat.
Morala: Cînd visezi astfel de vise,
Nu deschide porți închise!

Concluzia mea (provizorie): fără prietenoase anexe „minore“ nu există cultură „mare“.

■ ■ ■

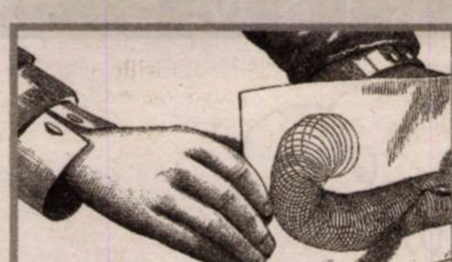

Andrei CORNEA

la răscruce de gînduri

De la Anaxagoras la „James Webb“

Valoarea principală a științei – credeau cei vechi în frunte cu Aristotel – nu constă în aplicațiile practice, așa cum cred modernii în general, ci în cunoașterea însăși, născută din uimirea dinaintea spectacolului Universului. „Căci și acum, și la început, oamenii au început să filozofeze datorită uimirii... Însă, dacă e adevărat că oamenii au filozofat pentru a scăpa de ignoranță, este clar că tocmai pentru a ști au luat urma cunoașterii, și nu de dragul unui folos practic“ (Aristotel, *Metafizica,* I, 2). (Desigur, „filozofie“ însemna pe atunci pur și simplu știință teoretică, așa cum erau matematica, astronomia, fizica, dar și știința „primelor principii“ – metafizica.)

Modernii, spuneam, cred mai rar asta, încă de la Francis Bacon. Pentru noi, științele își au meritul precumpănitor de a ne înzestra cu putere asupra naturii, cu abilitatea de a o utiliza în avantajul nostru. Interesul pentru aplicații motivează cel mai mult sponsorizarea științei, atrage preocupările sau îngrijorările publicului și solicită aproape în exclusivitate curiozitatea presei. Discursul public și mediatic despre științe este aproape total dominat de aplicații, de costuri și, eventual, de pericole evitate sau preconizate. Sau, pentru a invoca un film recent *(Don't look up),* „privim în sus“ – dacă totuși o facem – strict pentru a căuta mijloacele de a ne feri de asteroizi distrugători. Nu din acest motiv „au privit cerul“ Thales din Milet sau Anaxagoras (deși majoritatea anticilor se temeau și ei de catastrofe cosmice), ci, cum ar fi spus odată cel de-al doilea, „pentru a-și vedea patria cea de sus“.

Mai întîi să înțelegem mai bine cum a luat naștere Totul.

Și totuși, nu sîntem întotdeauna chiar atît de departe de cei vechi, deși ne ferim să recunoaștem deschis, cînd e cazul. Iată această minune a științei și tehnologiei – telescopul spațial James Webb, care, în timp ce scriu aceste rînduri, se îndreaptă spre așa-numitul punct Lagrange 2, aflat la 1.500.000 km de Pămînt, de unde va orbita în jurul Soarelui pe o orbită specială, rămînînd mereu la aproximativ aceeași distanță față de Pămînt. S-a scris ceva despre imensa oglindă parabolică a telescopului cu un diametru de 6,5 m, construită din mici hexagoane din beriliu și placată cu un strat extrem de subțire de aur, oglindă care a fost pliată și care acum s-a deschis în bune condiții. Există și un parasolar enorm format din cinci straturi de polimer extrem de subțiri. Scopul lui este de a păstra oglinda foarte rece (-235° C), deoarece telescopul a fost destinat să funcționeze mai ales în spectrul infraroșu. Care e menirea acestui instrument minunat? Să culeagă informații despre primele galaxii și stele ale Universului, formate acum cca. 13 miliarde de ani (și aflate acum la 13 miliarde de ani-lumină de noi, din cauza expansiunii Universului) și al căror spectru, din cauza efectului Doppler, a ajuns în banda undelor infraroșii; să descopere exoplanete, eventual asemănătoare Pămîntului, eventual purtătoare de viață. Pe scurt, sperăm la modul maximal, cu ajutorul lui James Webb, mai întîi să înțelegem mai bine cum a luat naștere Totul (testînd diferite teorii) și apoi să cîntărim mai adecvat dacă sîntem sau nu singuri în acest Tot.

Or – iar lucrul acesta n-a fost deloc subliniat de presă –, toată această cunoaștere (care a costat deja sute de milioane de dolari) *e perfect inutilă sub raport practic*. Desigur, sînt aplicații care pot și vor fi folosite și la lucruri mai terestre, dar asta e colateral. Nu vom fi nici mai sănătoși, nici mai ecologici, nici mai avuți grație telescopului James Webb. Nici sub raportul prestigiului Americii în raport cu concurenții rus și chinez nu e nimic comparabil cu programul Apollo pe Lună din anii '70 ai secolului trecut. Cînd nu sînt oameni la mijloc – „eroi“ –, publicul mare rămîne dezinteresat. De altfel, subtilitățile tehnologice ale telescopului, cît și obiectivele sale științifice depășesc adesea înțelegerea unei mari părți a publicului, care mai curînd crede în astrologie și în tot felul de pseudoștiințe.

Așadar, lucrul cel mai frumos, mai fascinant în toată această întreprindere atît de costisitoare rămîne inutilitatea ei funciară sau – dacă vreți – dezinteresul ei față de o utilizare practică previzibilă. Și tocmai din acest motiv, pe unii dintre noi – puțini – a afla mai multe despre Tot și locul nostru în el îi va face mai fericiți, dar pe cei mai mulți îi va lăsa complet indiferenți. Dar chiar și atîta e bine, că permit, fie și prin impozitele pe care le plătesc, ca asemenea întreprinderi dezinteresate să aibă loc, spre gloria umanității în ansamblu.

„De ce ar trebui omul să trăiască? ar fi fost întrebat același Anaxagoras, filosoful antic. *Ca să privească cerul și cele ce sînt pe cer,* a răspuns el, ca și cînd nimic altceva dintre toate cîte sînt n-ar avea vreun preț“ (Aristotel, *Protrepticul).*

■ ■ ■

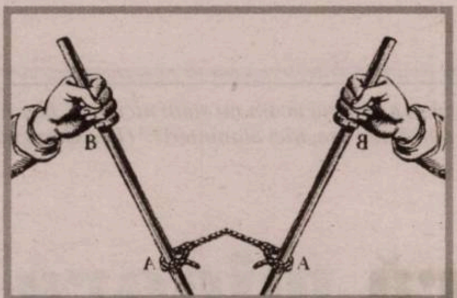

Alin FUMURESCU

nu ca-n perete

Cu egalitatea pre egalitate călcînd

pentru că unele idei pot fi la fel de enervante precum un fir de păr crescut în nas. Știți despre ce vorbesc. Pe astea le smulgi dintr-una, chiar dacă îți dau lacrimile. N-are rost să îți prelungești agonia. Egalitatea e o astfel de idee – sublimă, mirifică, dar lipsește cu desăvîrșire. În numele egalității s-au produs unele dintre cele mai odioase crime din istoria umanității. În tratatul despre politică, Aristotel considera egalitatea prost înțeleasă sursa tuturor relelor și propunea ca alternativă echitatea. Pe scurt, echitatea în viziunea aristoteliană presupune a da egal egalilor și inegal, inegalilor. Sună ofensator pentru urechile noastre egalizatoare? Să ne gîndim: nu ar fi absurd să-l obligi pe copilul Mozart să joace baschet sau pe copilul Ghiță Mureșan să cînte la pian, doar pentru că toți copiii trebuie educați la fel? Nu e nevoie de vreun doctorat pentru a înțelege că nu sîntem egali decît în fața Domnului. Altminteri, sîntem unici – și ne place că sîntem așa: unii mai înalți, alții mai scunzi, unii mai pricepuți la baschet, alții mai pricepuți la pian, și tot așa.

E o binecuvîntare și-un blestem. Să începem cu blestemul. Dante (da, da, Dantele ăla, Alighieri, cu *Divina Comedie)* pomenește într-un tratat despre monarhia universală, scris pe la 1300 toamna, un blestem deja „vechi“: *„Să ai parte de un egal în familie!“*. Aproape o jumătate de mileniu mai tîrziu, pe la 1750 primăvara, Rousseau vorbește și el despre blestemul omului modern, divizat împotriva sieși, pentru că trăiește prin comparație: *„Cînd se gîndește la ceilalți, se gîndește la sine, iar cînd se gîndește la sine, se gîndește la ceilalți.“* Simplu spus, cînd mă gîndesc la alții, mă gîndesc la ei prin comparație cu mine: Sînt mai tînăr? Mai frumos? Mai bogat? Cînt mai bine la pian sau joc mai bine baschet? Etc. Pe de altă parte, cînd mă gîndesc la mine, mă gîndesc, de fapt, la ei: Ce părere au ei despre mine? Ce imagine proiectez? De poet? De prefect? De mafiot? De avocat? Etc. E o competiție pe care n-ai cum s-o cîștigi, de unde și nefericirea omului modern, *apud* Rousseau. Întotdeauna se va găsi vreunul sau vreuna care să arate mai bine, să cînte mai bine la pian sau să joace baschet mai bine. Nefericirea-i asigurată.

Există însă și o parte plină a paharului. Deși am scris mult despre ei (sau poate de aceea), puritanii nu sînt tocmai apropiați inimii mele – cu o excepție: John Winthrop. Fără să-l fi citit pe Aristotel-păgînul, Winthrop a fost profund influențat de varianta creștinată a Stagiritului – culmea, pe filiera catolică pe care, ca puritan, o repudia. Pe cînd se afla la bordul corabiei Arbella, care avea să-l ducă în Lumea Nouă, a scris *Un model de caritate creștină,* care începe abrupt, preamărindu-l pe Domnul pentru că a creat oamenii inegali. În ochii puritanului, inegalitatea aceasta e o binecuvîntare, servind atît un scop educațional, cît și unul de stimulare a iubirii intracomunitare. Pe scurt, ne iubim pentru că sîntem diferiți și avem nevoie unii de ceilalți.

Două secole mai tîrziu, Alexis de Tocqueville vorbește despre cele două impulsuri spre egalitate sădite în inima omului: unul orientat în sus, care-l face pe om să încerce măcar să-i imite pe cei mai buni, și unul orientat în jos, care-l face pe om să-i coboare pe toți la nivelul său. Pe acesta din urmă, Tocqueville îl numește un „instinct depravat“ care-i face pe oameni să prefere egalitatea în sclavie inegalității în libertate. Am spus „egalitatea în sclavie“? Păi, taman acesta era argumentul central al celui mai flamboaiant apărător al instituției sclaviei, George Fitzhugh, un soi de Salvador Dalí al taberei pro-sclavagiste, chitit să impresioneze și să șocheze cu orice preț. Fitzhugh nu avea sclavi, era sărac, citea constant literatura aboliționistă, a călătorit în Nord să se întîlnească cu Harriett Beecher Stowe, autoarea *Colibei unchiului Tom,* dar s-a întors și mai convins că are dreptate: egalitatea e promovată de către capitaliștii veroși (din Nord), pentru a profita de pe urma celor mai slabi – negri, femei, copii etc. Pentru că atîta vreme cît sîntem toți egali, cei mai slabi nu pot invoca dreptul la nici un fel de protecție. E competiția în care „cel mai bun cîștigă“. Muncitorii albi din Nord ar trăi mai bine dacă ar fi sclavii cuiva decît sclavii societății, adică ai nimănui. Între socialismul căruia nu-i pasă de proprietatea privată și capitalismul căruia nu-i pasă de oameni, sclavagismul reușește să împace capra cu varza. (În treacăt fie spus, termenul „sociologie“ apare pentru prima oară peste Ocean în două cărți prosclavagism. Mă tot întreb dacă amicii sociologi sînt conștienți de asta.)

Vi se pare un argument aberant? Este! Dar cum istoria are ironiile ei, argumentul e reciclat acum de grupări precum „Occupy Wall Street“ care denunță capitalismul, și/sau militează pentru introducerea unei egalități împotriva naturii. La celălalt capăt al spectrului, aver
mișcările identitare, începînd cu „Blac
Lives Matter“, care cere drepturi specia
pentru grupul pe care-l reprezintă. Și ai
problema are rădăcini vechi în istori
Americii. Cînd, după Războiul Civil, s-
propus în sfîrșit extinderea dreptului
vot, doi buni prieteni au ajuns să se ce
te. Ca o susținătoare a drepturilor fem
ilor, Elizabeth Cady Stanton era asoci
tă și cu mișcarea aboliționistă, unde un
dintre lideri era Frederick Douglas
Cum nimeni nu-și imagina că Congres
va accepta extinderea dreptului de vot
ambele categorii, întrebarea s-a pus: cir
„merită“ mai mult? Douglass a susțin
că negrii, cîtă vreme femeile (albe) a
un cuvînt de spus prin bărbații și fraț
lor. Stanton a susținut că femeile, per
tru că ele sînt educate și știu ce voteaz
spre deosebire de negrii analfabeți ca
vor deveni masă de manevră. După cu
știm, a cîștigat Douglass, iar femeile m
aveau să aștepte pînă în 1919. Partea b
nă e că Douglass și Stanton s-au reîmpa
cat spre sfîrșitul vieții. Nelămuririle c
privire la egalitate însă persistă.

Propun, prin urmare, să tăiem răul c
la rădăcină. Cu egalitatea pre egalit
te călcînd, iată porțile echității. Să nu
forțăm pe Mozart să joace baschet și ni
pe Ghiță Mureșan să cînte la pian.

Nu e nevoie de vreun doctorat pentru a înțelege că nu sîntem egali decît în fața Domnului.

Mihaela SIMINA

accent pe istorie

Cu mîța-n sac

În loc de... purceluș. Cum așa?

Expresia *te-am prins cu mîța-n sac,* în varianta ei englezească, *the cat's out of the bag,* cu sens similar *(a scăpat mîța din sac),* este o expresie foarte veche și cît se poate de literală. Istoria ei pleacă din Evul Mediu, cînd se referea la una dintre escrocheriile des întîlnite în epocă. Să vedeți.

Pe atunci, pentru a-și face cumpărăturile ori pentru a vinde diverse lucruri, oamenii mergeau la tîrguri săptămînale sau lunare, străbătînd drumuri lungi care uneori durau zile întregi. Cei cu dare de mînă făceau achiziții pe măsură, își luau, de exemplu, un purcel mic și fraged, numai bun de fript pe jar. Cumpărătorul își alegea exemplarul, iar apoi vînzătorul îl băga într-un sac strîns la gură – nu era tortură, doar că în caz că animalul apuca să scape nici că îl mai putea prinde cineva. Așa că purcelușul neastîmpărat era bine ambalat în sac, unde începea să se zbată în toate direcțiile, dar în acest fel era mai ușor de transportat și cumpărătorul ajungea acasă cu produsul dorit fără bătăi de cap. Sau nu.

Exista și cazul în care vînzătorul nu era deloc de bună-credință și, după ce introducea purcelul în sac, lasă sacul jos sub tejghea, timp în care lua banii de la cumpărător. Apoi se apleca și din același loc îi dădea clientului alt sac, identic cu cel în care băgase purcelușul. Cumpărătorul pleca fericit cu sacul în spate, sac în care se zbătea nebunatic... ceva. Nu desfăcea sacul pînă nu ajungea acasă, firește.

Atunci cînd îl deschidea, la distanță mare de vînzătorul șarlatan, constata că nu transportase un purceluș dolofan, ci o pisică speriată și furioasă, care sărea rapid din sac și fugea. Pe scurt, *mîța scăpa din sac.*

Istoria, desigur, continua, cu sau fără purceluș. Mai puțin apetisantă, bănuiesc, totuși.

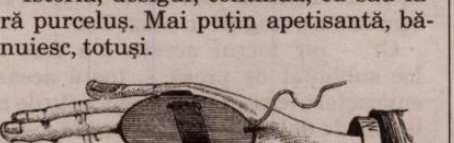

BARBURISME

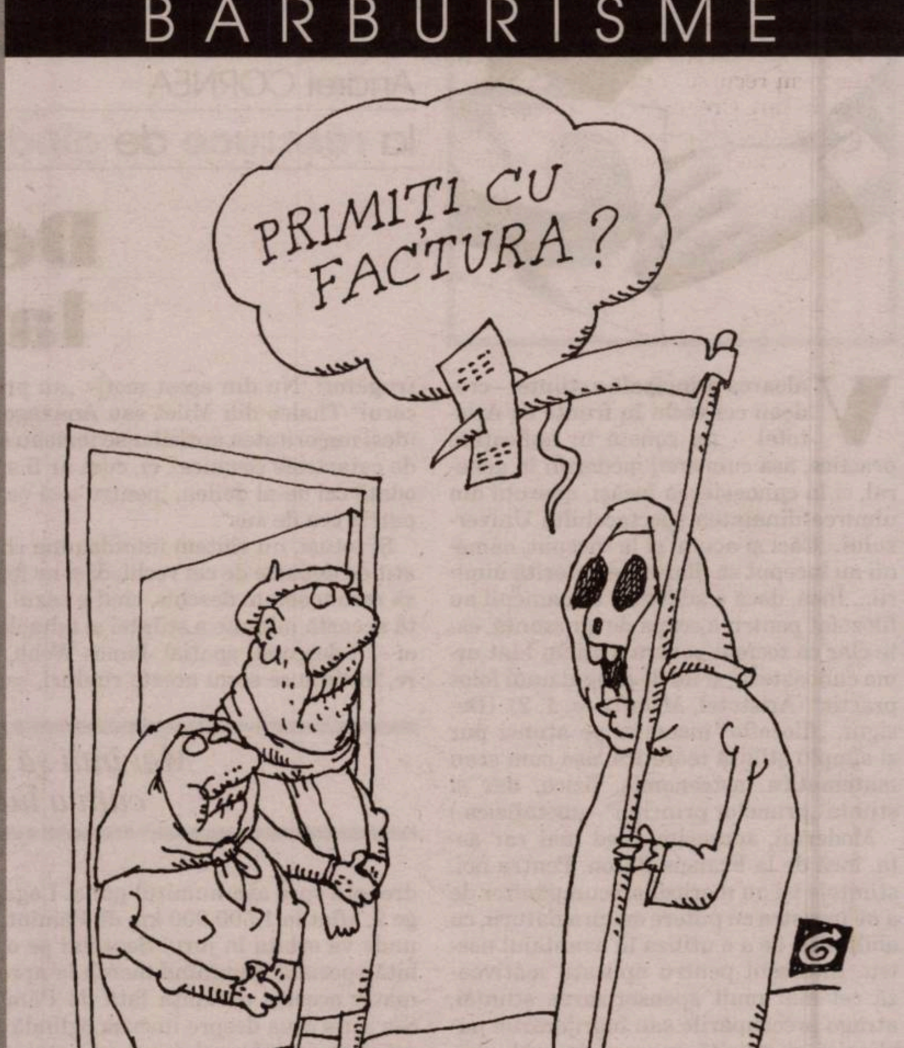
PRIMIȚI CU FACTURA ?

Desen de Ion BARBU

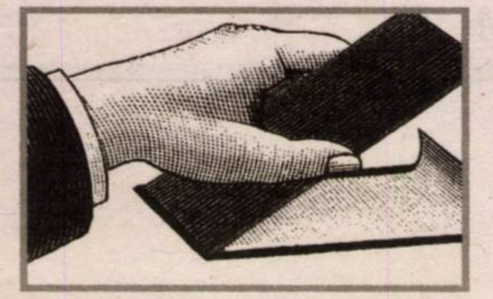

Valeriu STOICA

la drept vorbind

Romanele lui Dinu Pillat

Cine vrea să cunoască despre sine și despre cei din preajmă mai mult decît ar putea afla prin cercetarea propriei vieți are la îndemînă un tezaur inepuizabil: literatura. În clipe de tihnă sau de mare tulburare, bucuria estetică fortifică sufletul și îl limpezește. Ca în orice domeniu specializat, există și în lumea dreptului riscul de a zidi ușile și ferestrele. Literatura, mai mult decît alte arte, le deschide și lasă lumina să pătrundă. Ordinea libertății și a siguranței, la care rîvnește dreptul, n-ar putea exista fără această lumină. Exercițiul cotidian al lecturii este necesar mai ales pentru juriști. Într-un fel sau altul, direct sau indirect, ei influențează viața altora. Este firesc să li se pretindă să înțeleagă, înainte de a decide ce e bine și ce e rău. Un bun prilej pentru un asemenea exercițiu de lectură îl oferă romanele lui Dinu Pillat, republicate la sfîrșitul anului trecut, într-un singur volum, de Editura Humanitas.

Monica Pillat conturează în postfață, într-o formulă critică pertinentă, matricea tematică a celor trei romane: *Tinerețe ciudată, Moartea cotidiană* și *Așteptînd ceasul de apoi.* Printr-o parafrază la titlul unui roman scris de Zaharia Stancu, *Jocul cu moartea,* în postfață sînt identificate două principii care alcătuiesc această matrice tematică. „Primul principiu, orientînd treptat desfășurarea epică, pleacă de la premisa potrivit căreia identitatea se construiește în timp, ajungînd să semnifice suma unor acțiuni și reacții personale ale individului care «este ceea ce devine». Al doilea principiu, ce dă o direcție regresivă narațiunii deoarece apelează la memoria biblică, se întemeiază pe credința că omul «devine ceea ce este» prin recursul atît la scenariul Genezei, în care Creatorul modelează ființa umană după chipul și asemănarea Sa, cît și la drama Patimilor și Învierii lui Iisus, urmată de spectrul Apocalipsei. În proza lui Dinu Pillat, cele două principii intră în polemică, antrenînd personajele într-un joc captivant cu moartea.“ Această matrice tematică, străbătută de cele mai înalte tensiuni existențiale, nu s-ar putea susține însă fără o puternică identitate artistică.

Trepte ale acestei identități, romanele lui Dinu Pillat, în egală măsură psihologice și de idei, scrise în perioada 1943-1955, urmează proza lui Mihail Sebastian *(De două mii de ani* și *Cum am devenit huligan)* și anticipează proza unor romancieri care se vor afirma în deceniile următoare: Alexandru Ivasiuc, Augustin Buzura și Bujor Nedelcovici. Filiația tematică și stilistică dintre acești autori nu a putut fi însă sesizată la vreme pentru că romanul cel mai valoros al lui Dinu Pillat, *Așteptînd ceasul de apoi,* a fost publicat după mai bine de o jumătate de secol de la momentul finalizării.

Primul roman, *Tinerețe ciudată,* publicat în primă ediție în 1943, deși este mai mult decît un laborator de ucenicie prozastică, nu are încă o marcă stilistică proprie. Străbătînd puntea îngustă și periculoasă dintre vîrsta difuză a adolescenței și timpul căutărilor și al alegerilor dificile prin care se conturează albia personalității, personajele romanului amintesc de cele ale lui Ionel Teodoreanu, scriitor de care Dinu Pillat a fost apropiat în această primă etapă. Mirajul absolutului, cu recuzita adiacentă de gesturi totale, incluzînd tentația și actul sinuciderii sau al crimei, nu are complexitatea și credibilitatea ce vor fi dobîndite în romanul *Așteptînd ceasul de apoi*.

Între aceste două romane, în care sfîrșitul vieții este prezentat în dimensiuni extreme, sinuciderea și crima, se situează romanul *Moartea cotidiană,* publicat prima dată în anul 1946. Cum sugerează titlul, gesturile totale sînt înlocuite cu o urzeală complexă, alcătuită treptat, frază cu frază, din gesturi mărunte, repetate, într-o ingenioasă unitate temporală, cu trei secvențe: o zi, o noapte, o altă zi; într-un cadru temporal asemănător își va clădi mai tîrziu George Bălăiță cel mai bun roman al său, *Lumea în două zile*. Ambițiile se dizolvă și idealurile se degradează în viața cotidiană a unei familii, într-un ritm diabolic, pe măsură ce este abandonată perspectiva etică și se întunecă orizonturile existenței. Justin Ionescu, profesor de literatura franceză, și-a pierdut treptat aspirațiile; vocația pedagogică avută cîndva s-a transformat într-o rutină care l-a îndepărtat de elevii săi, iar comunicarea cu soția sa, Ana, cu fiul său, Sandu, și cu fratele său infirm, Hypolit, s-a estompat, rămînînd la nivelul unor simple ritualuri casnice. „Fiecare trăia singur. Într-o tăcere paralelă, sentimentul comunității ajungînd o iluzie. De mult nici unul nu mai putea să comunice cu celălalt, afară doar de frazele stereotipe ale convențiilor uzuale.“ Spectrul ratării îl pîndește pe Sandu, supus tot mai mult atracției alcoolului. Fost președinte de tribunal, Hypolit, victimă a unui accident în urma căruia i s-au amputat picioarele, nu are curajul să-și înfrunte condiția dramatică, lăsîndu-se dominat de obsesii sexuale și de tentații libidinoase. Numai Ana are demnitatea să poarte povara cehoviană a celor trei nefericiți – soț, fiu și cumnat – și să-și păstreze puterea de a iubi, fără a se rătăci în suferință. Scris la nici 25 de ani, romanul *Moartea cotidiană* consacra un prozator talentat, deja stăpîn pe mijloacele proprii de expresie artistică, între care un atent simț de observație, cu care autorul descoperă, ca prin lentila unui microscop, detaliile relevante, reordonîndu-le într-un desen al semnificațiilor esențiale.

Așteptînd ceasul de apoi este romanul care împlinește și încheie, în mod tragic, destinul de prozator al lui Dinu Pillat. Imaginea caricaturală a mișcării legionare, înfățișată de G. Călinescu în romanul *Bietul Ioanide,* cu oportunismul binecunoscut, care nu îi diminuează însă valoarea de mare scriitor, este înlocuită de Dinu Pillat cu o viziune complexă și veridică a mișcării Vestitorilor, alternativă ficțională a mișcării legionare. În viziunea lui Dinu Pillat, chipuri demonice, de factură dostoievskiană, se profilează pe fundalul unei utopii eșuate într-o distopie distrugătoare, cum se întîmplă ori de cîte ori politica îmbracă haina unei religii seculare. Elanul mistic orientat spre idoli falși, vocația misionară, disperarea în fața realității care refuză să intre în tiparele ingineriei sociale, complicitatea cu structurile Siguranței, fascinația absolutului abisal în favoarea căruia este sacrificat miracolul vieții, disprețul pentru individ și apologia masei sînt elemente care dau consistență personajelor – în care pot fi recunoscute prototipuri din perioada interbelică – și amploare estetică tramei din ultimul roman al lui Dinu Pillat. Din acest roman se va deșira firul folosit de structurile represive comuniste pentru a țese pînza carcerală în care va fi prins autorul din primăvara lui 1959 pînă în 1964. Dinu Pillat a devenit astfel, el însuși, personajul unui roman în care totalitarismul de stînga este imaginea în oglindă a totalitarismului de dreapta. Frontiera dintre ficțiune și realitate s-a dizolvat în spațiul absurdului fără limite – avertisment tulburător pentru cei care s-ar lăsa seduși de forța malefică a utopiei eșuate în distopie.

***Valeriu Stoica** este avocat și profesor de drept civil la Facultatea de Drept a Universității din București.*

■ ■ ■

pb
fd
cg
m.
n.
gn
h.
r.
l.
ill.
k.qu. x.
s.z
ch.j
f.v

Codrin Liviu CUȚITARU

prezentul discontinuu

Tombstone

„Tombstone“ înseamnă, în engleză, „piatră de mormînt“. Este numele unui orășel din sudul Arizonei, devenit popular după ce Hollywood-ul i-a dedicat o superproducție cinematografică în 1993. Filmul, laureat cu o mulțime de Oscaruri, se axează pe povestea lui Wyatt Earp, erou mitologic (personaj real la originve) din Tombstone. El a ținut piept, alături de frații săi, bandelor de gangsteri ce încă mai bîntuiau Vestul Sălbatic în secolul al XIX-lea. Intransigența în respectarea legii și curajul în fața morții l-au proiectat în legendă. A devenit un fel de *brand* istoric pentru Tombstone. Totuși, orășelul, de la nume și pînă la culoarea locală, rămîne un exemplu de macabru vest-american și prea puțin o sursă generatoare de optimism (ca mitul întemeietor al lui Earp, bunăoară). Conștienți de valoarea istorică a locului, dar și de componenta turistic-financiară pe care o va dezvolta în timp, americanii l-au conservat într-un mod admirabil. Tombstone e astăzi o așezare suspendată cronologic. Găsești aici toată atmosfera Vestului Sălbatic tradițional, cu praful deșertului ridicîndu-se, în mici rotocoale, pe „strada principală“ *(main street),* cu ușile batante ale barurilor *(saloons)* scîrțîind lugubru și cu urmele cartușelor de odinioară (încă vizibile în arhitectura din lemn a caselor). De altfel, însăși legenda întemeierii orașului (precedînd-o pe cea a lui Earp) e cam sinistră. Se spune că un cowboy îndrăzneț ar fi pornit, pe la începutul anilor 1800, în explorarea teritoriului din sudul Tucson-ului – bănuit, pe atunci, a fi limita civilizației. Amicii i-au spus că nu (își) va găsi decît „piatra de mormînt“ *(the tombstone).* Pionierul însă a reușit să întemeieze un oraș pe care l-a numit, ironic, chiar așa – „Tombstone“. A deschis un *saloon* și a atras, ca un magnet, pe toți răufăcătorii vremii. Umorul negru n-a ținut prea mult timp. „Descălecătorul“ a fost împușcat în barul propriu (găsindu-și astfel, iată, „piatra de mormînt“). Azi, se zice, fantoma lui apare, ocazional, prin tîrg.

Locul cel mai sumbru din oraș este cimitirul, *The Boothill Churchyard*. Vizitînd, la un moment dat, Tombstone-ul, împreună cu niște prieteni americani, am fost lăsat să descopăr „splendoarea peisajului“ de unul singur. Tovarășii de excursie au motivat că trebuie să rezolve urgent „o problemă“. Admit că nu m-am plictisit. Prima legătură pe care am făcut-o, mergînd printre bizarele morminte, a fost cu „Cimitirul Vesel“ din Săpînța. Ulterior, mi-am revizuit totuși comparația. *The Boothill Churchyard* nu are umor (decît, cel mult, unul involuntar). E mai degrabă grotesc, „grotesc“ în sensul lui Edgar Allan Poe. Aici sînt îngropați toți cei care, în vremurile de „sălbăticie vestică“, au murit violent, în diverse împrejurări zbuciumate. Mulți nu au nici nume și sînt identificați după diverse fapte sau gesturi („omul care a intrat în Tombstone la 20 septembrie 1868 și a tras la Father John“, „cel care obișnuia să-și fumeze luleaua în fața *saloon*-ului“, „omul care trecea prin oraș la *serbarea fînului*“ etc.). Lucrul absolut tulburător vine, cu toate acestea, de altundeva. Pe multe dintre „pietre“ sînt consemnate așa-zisele „erori“ ce au dus la moartea prematură a celor îngropați acolo. Scrie, de pildă, pe un mormînt: „Aici zace Abraham Malloney, linșat din întîmplare, la 2 iunie 1880, de mulțimea furioasă, care l-a confundat cu criminalul Bob Kid“. Ori: „Michael Strauss – spînzurat din greșeală de șeriful Jeremiah Jenkins, la 14 noiembrie 1876“. Și tot așa: „necunoscut împușcat din greșeală de ...“, „bărbat omorît din întîmplare de ...“, „tînăr sfîrtecat incidental de trăsura lui ...“ etc., etc. Un întreg univers uman, zdrobit de „întîmplare“, de o forță cosmică irepresibilă, răsărită din genuni incomensurabile, față de care viața și destinul unui individ și chiar ale unei comunități întregi par niște microbi. O lume dispărută în „accidentele“ inevitabile ale derulării existenței sale pe pămînt.

Și totuși, aș îndrăzni să cred, aceste morți hilare – hilare într-un sens macabru – nu sînt neapărat „întîmplătoare“. Pe „insignifianța“ lor se fondează o nouă civilizație. Prin sacrificiul indivizilor respectivi, Vestul american s-a civilizat, și-a consumat haosul și nebunia, evoluînd către normalitate. Cu toții au participat, în mod simbolic, la un proces colectiv al devenirii, așa cum Ana a lui Manole mediază, prin jertfa ei aparent absurdă, întemeierea capodoperei de mai tîrziu... Pierdut în reverii metafizice, printre morminte, am fost readus la realitate, destul de abrupt, de prietenii americani, întorși din „misiunea“ lor secretă. Aduceau, cu multă pompă, un ziar de epocă, *Tombstone Post* (tipărit pe loc, în Tombstone, ca atracție turistică) în care mă introduseseră și pe mine pe prima pagină: „Codrin Liviu Cuțitaru, pistolar de peste mări și țări, și-a găsit aseară sfîrșitul, pe strada principală, într-un schimb de focuri cu șeriful McGill. Va fi înmormîntat la Boothill. *May he rest in peace!*“.

■ ■ ■

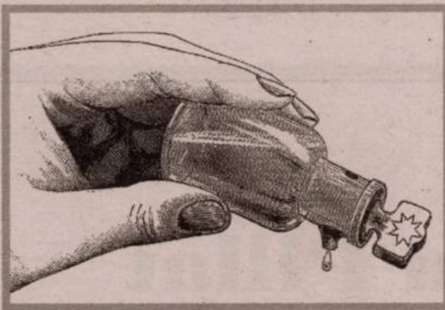

Rodica ZAFIU

cuvinte nepotrivite

Stornare

Într-o declarație recentă, ministrul Energiei a folosit un termen – din domeniul financiar-contabil – probabil necunoscut multor vorbitori, dar care a fost rapid preluat în mass-media, în contextul unor nesfîrșite discuții despre scumpiri: „a precizat că Guvernul va extinde interdicția debranșării și va obliga furnizorii care nu au oferit în facturi măsurile de sprijin să refacă facturile și să le *storneze*“ (g4media.ro); „toți cei care au întocmit facturi eronate să aibă obligația să le *storneze*“ (digi24.ro). Verbul *a storna* este înregistrat în DEX, cu explicația „a rectifica o înregistrare contabilă greșit făcută în cartea sau în jurnalul de contabilitate al unei întreprinderi, prin adăugarea sau scăderea unei sume echivalente cu cea greșită“; alături de verb sînt cuprinse și substantivele care denumesc procesul sau rezultatul său: *stornare* și *storno*. Celor care ar vrea să se lămurească mai bine asupra procedurilor contabile Internetul le oferă numeroase pagini de explicații („Diferențe între *stornarea* și *anularea* facturilor“, „Factura *storno:* Ce este și cînd trebuie emisă“; „Ce înseamnă *stornare*. Cum și cînd *stornăm* o factură. *Stornarea* facturii de avans“ etc.). Nu mă voi opri în cele ce urmează asupra acestor diferențe tehnice, ci asupra conexiunilor lingvistice și culturale pe care verbul le poate evoca.

Dubletul etimologic al lui a storna *este* a desturna *„a întoarce“.*

Verbul *a storna* și substantivul *storno* provin din italiană. *Stornare* este un derivat (după modelul verbului francez *détourner),* cu prefixul negativ *s-*, de la *tornare,* cuvînt moștenit din latină. Urmașul în română al verbului latinesc *tornare* este *a turna*, de la care s-a format și derivatul *a răsturna*. Legătura dintre *a turna* și *tornare* a fost subliniată de Ion Heliade Rădulescu, în *Paralelism între limba română și italiană* (1840), prin punerea pe două coloane a unor forme mai mult sau mai puțin reale, mai mult sau mai puțin viabile, astfel încît româna să ofere corespondente tuturor derivatelor italienești: *conturna, înturna, returna, deturna, sturna* etc. Dubletul etimologic al lui *a storna* este *a desturna* „a întoarce“, cuvînt popular, atestat de exemplu într-o *Corindă a păcurariului,* culeasă în Țara Oașului: „Oile le-a *desturnat*“ (în *Anuarul Arhivei de Folklor*, 1932). În italiană, verbul *stornare* are mai multe sensuri, atît generale („a îndepărta, a înlătura, a devia“), cît și specifice terminologiei financiar-contabile („a rectifica o intrare în registru“, „a transfera o cheltuială“, „a anula un contract“). Așa cum se întîmplă adesea, la trecerea în altă limbă sensul se restrînge și se precizează; în română, verbul este folosit cu înțelesuri mult mai limitate.

Italienismele *a storna* și *storno* au intrat în română destul de tîrziu, spre sfîrșitul secolului al XIX-lea; *Dicționarul limbii române* (DLR) le indică drept sursă a primelor atestări *Dicționarul român-maghiar* al lui I. Gheție, de la 1896. Bibliotecile virtuale ne permit să împingem puțin mai în urmă data apariției lor: *storno* este înregistrat de Nicolae Petra-Petrescu, în glosarul din *Studiu din economia națională. Despre bănci, operațiunile lor, despre efecte și despre burse* (Sibiu, 1881): *„storno, ristorno*, în comptabilitate: ștergerea, îndreptarea unei poziții trecute *(contate)* rău“.

Lexicul financiar din română are o componentă destul de consistentă de origine italienească *(cont, contabil, bancă* etc.). În acest caz, împrumutul pare să se fi produs în mare măsură pe filieră germană: substantivul *Storno* și verbul *stornieren* erau înregistrate la 1875, într-un dicționar german de neologisme (Karl Jürgens), ca împrumuturi din italiană. Intermediarul german este sugerat și de faptul că la începutul secolului al XX-lea cuvintele *storno* și *stornare* se găseau mai ales în presa românească din Transilvania. Mai mult, în unele cazuri cuvintele apăreau cu *ș* inițial, sub influența pronunției germane: „în cazuri de aceste formăm poziții deosebite, prin cari *ștornăm* contarea necorectă“ *(Revista economică,* Sibiu, 1901). Pronunția cu *ș* inițial – neconformă cu norma, care s-a raportat în mod consecvent la etimonul italienesc – s-a păstrat sporadic pînă azi sau poate a fost „redescoperită“ prin analogie: „În mod normal, cînd se *ștornează* facturile e clar că s-a luat o sumă în avans“ (realitatea.net).

Rodica Zafiu *este prof. dr. la Facultatea de Litere, Universitatea din București. A publicat, între altele, volumele* Limbaj și politică *(Editura Universității București, 2007) și* 101 cuvinte argotice *(Humanitas, Colecția „Viața cuvintelor“, 2010).*

Horia CORCHEȘ

prof, viața mea

Binele pe care-l faci atunci cînd faci rău

Cred că nu este prima dată cînd spun această poveste. Am ajuns, după terminarea liceului, printr-o conjunctură dată de indecizia mea și de influența spirituală contextuală a unor oameni, student la teologie greco-catolică pastorală. La început, a fost un fel de efuziune și de emulație, pentru că am întîlnit acolo cîțiva colegi care erau și ei cam în același film cu mine. Citeam tot felul de autori la modă, filosofii mai mult și mai degrabă mai puțin conforme dogmei, ne simțeam în plin avînt spiritual, dar eram și nonconformiști, boemi, dornici de aventură, așa încît în scurt timp am ajuns să fim cu toții un fel de oi negre ale anului, monitorizați atent. Intram în conflicte ideologice cu profesorii venerabili, încălcam regulile cazone ale seminarului de cîte ori puteam, fugeam noaptea și ne întorceam spre dimineață încălecînd ferestrele, iar în cele din urmă, fiind, desigur, prinși și sancționați de cîteva ori, la finalul primului an, după ultimul examen din sesiune, am fost determinați să ne retragem, pentru a nu fi exmatriculați.

Experiența aceasta, care în momentul în care am fost obligați să ne retragem a avut o încărcătură dramatică mare – practic, simțeam că am pierdut un an din viață și că e posibil să nu mai am nici o șansă de salvare –, a fost, privind ulterior înapoi, una benefică. Nu era acolo locul meu. Așa s-a făcut apoi că am ajuns profesor de română și că m-am dezvoltat în alte direcții, care mi s-au potrivit mult mai bine. Totuși, atunci am simțit că e aproape o tragedie, am fost profund afectat. Simțeam că e de o cruzime incredibilă ceea ce mi se întîmplă, că oamenii ăia, tocmai preoți fiind, n-au inimă, lăsîndu-mă pe drumuri.

Am să schimb acum puțin, aparent, direcția, dar veți vedea că lucrurile se leagă. Robert, să-i spunem, este elev în clasa a XII-a. A fost încă din clasa a IX-a un elev oarecum problematic. E crescut doar de tatăl său, care nu-l mai poate ține în frîu. Dacă în anii precedenți a reușit cît de cît să mai fie ținut pe linia de plutire, deși acumula absențe tot mai multe, deși avea o atitudine constant obraznică sau disprețuitoare cu profesorii, deși reușea mai mult din bunăvoința acestora să aibă medii de trecere, acum, în clasa a XII-a, lucrurile au scăpat cu totul de sub control. Practic, în tot semestrul I, nu a prea dat pe la școală. Dirigintele lui a parcurs toate etapele posibile, a vorbit constant cu tatăl, a trimis înștiințări scrise, a dat mustrare scrisă, a obținut de la părinte semnătură pe documentul de informare cu privire la situația școlară dinainte de încheierea semestrului. Tatăl însuși, exasperat, i-a spus la un moment dat să-l exmatriculeze, că el nu mai știe ce să facă. Nu-l ascultă nici pe el, îl ignoră sau îl sfidează.

Uneori, atunci cînd aparent ți se face un rău, de fapt ți se face un bine.

Dată fiind situația, în consiliul profesoral de analiză a situației școlare, desfășurat cu o zi înainte de încheierea semestrului, dirigintele prezintă cazul. Pe baza numărului de absențe acumulate, dar și a atitudinii lui Robert, constatîndu-se și parcurgerea pașilor premergători, se stabilește să i se dea nota 3 la purtare, corigent sau neclasificat la mai multe materii, iar ca măsură finală, exmatricularea acestuia.

În seara de după consiliu însă, dirigintele și profesorii care l-au lăsat corigent sau neclasificat încep să fie căutați. Persoane influente, în spatele cărora se află, desigur, intervenția tatălui, încearcă să îi determine să schimbe rezoluțiile, pentru ca Robert să poată fi transferat la altă școală. Pentru aceasta, ar trebui însă modificate mediile încheiate deja în catalog, media 3 de la purtare ar trebui să devină 8, corigențele să devină promovări, rubricile fără note să se completeze cu note fictive pentru a se putea încheia medii, ba mai mult, pagina cu procesul-verbal de la consiliul profesoral în care s-a decis exmatricularea ar trebui să dispară și să fie înlocuită cu un alt proces-verbal. Presiunea pusă asupra acestor profesori are ca argument suprem celebra expresie „să nu-i distrugem viitorul“, cu varianta „să-i mai acordăm o șansă“.

Aș spune că, aparent, argumentele acestea emoționale se susțin. Elevul, aflat în clasa a XII-a, exmatriculat fiind, nu mai poate să își dea examenul de bacalaureat și, ca atare, viitorul său devine cețos. Dar să privim și din cealaltă parte. Profesorii au ajuns la această rezoluție după ani în care au făcut eforturi de a-l orienta și sprijini pe Robert. În acest moment, au ajuns la o limită a posibilului. Legal, tot ceea ce au decis este întemeiat. Presiunea pusă acum asupra lor este umilitoare și le afectează statutul. Decizia odată luată este o dovadă a independenței lor profesionale, în limite legale, desigur. A-i determina să o schimbe și, implicit, să recurgă la ilegalități dă seama și despre practici perpetuate încă în sistem, care afectează statutul și imaginea acestuia.

Dar, dincolo de aceste aspecte, argumentele emoționale la care se recurge sînt invalide. Robert, „salvat“ acum de la exmatriculare și mutat la alt liceu, probabil unul particular, care l-ar primi la mijlocul clasei a XII-a, nu ar avea cum să își ia oricum bacalaureatul, căci nu a acumulat suficiente cunoștințe și nu și-a dezvoltat competențele necesare. În schimb, exmatriculat fiind, ar avea șansa să se reîntoarcă în școală, peste un an sau doi sau cînd va simți că lecția primită a avut asupra sa efectele necesare. Ar avea șansa să își găsească drumul său, nu să persiste pe un drum înfundat.

Uneori, atunci cînd aparent ți se face un rău, de fapt ți se face un bine. Și astfel de situații, în care profesorii, după ce au făcut tot ce le stă în putință, sînt presați și influențați să își schimbe deciziile, în formule care le afectează prestigiul, profesionalismul și competența, trebuie să înceteze să mai existe.

Horia Corcheș *este scriitor și profesor de limba și literatura română.*

Matei VIȘNIEC

Prezidențiale franceze: Valérie Pécresse, „dame du faire“

Valérie Pécresse

© wikimedia commons

O condiție necesară (dar nu suficientă) pentru a cîștiga alegerile prezidențiale în Franța este aceea de a încarna ideea de ruptură cu precedentul locatar al Palatului Élysée. În 1981, socialistul François Mitterrand încarna o ruptură totală față de liberalul Valéry Giscard d'Estaing. În 2007, agitatul Nicolas Sarkozy încarna ruptura față de „leneșul“ Jacques Chirac, iar în 2012, François Hollande (și el socialist) propunea o președinție normală după ce Sarkozy îi obosise pe francezi cu activismul său excesiv. În 2017, Emmanuel Macron a încarnat o ruptură generațională cîștigînd alegerile la numai 39 de ani. Va reuși, oare, anul acesta, o femeie să încarneze o ruptură în raport cu un anumit machism politic francez? Candidata dreptei, Valérie Pécresse, ar putea deveni prima femeie președinte în Franța dacă francezii înșiși vor decide că este momentul să rupă cu o propriile lor reflexe misogine.

Republica franceză nu a avut niciodată în funcția supremă o femeie.

Nu este greu de observat că Republica franceză nu a avut niciodată în funcția supremă o femeie. Franța nu a „permis» încă nici unei femei să joace roluri precum cel asumat de Margaret Thatcher în Marea Britanie sau de Angela Merkel în Germania. Situație destul de paradoxală pentru că, în materie de emancipare, femeile franceze au dat tonul atît în Europa, cît și în lume. Dar etajul suprem al deciziei le-a rămas închis, deși personalități politice feminine puternice au existat. O singură dată, între mai 1991 și aprilie 1992, o femeie a fost prim-ministru, este vorba de Édith Cresson. La nivel ministerial s-au afirmat însă multe femei, iar unele au lansat și condus politici de mare „ruptură“. A fost cazul cu socialista Martine Aubry, inițiatoarea reformei prin care săptămîna de lucru a fost redusă în Franța de la 39 la 35 de ore. De numele doamnei Christiane Taubira se leagă două legi importante: prima oficializează căsătoria între persoane de același sex, iar a doua califică drept crimă împotriva umanității comerțul cu sclavi așa cum a fost practicat timp de cîteva secole de puterile occidentale, inclusiv de Franța.

Două femei au reușit, în două momente diferite, să ajungă în faza duelului final pentru cucerirea Palatului Élysée. Socialista Ségolène Royal s-a aflat, în 2007, față în față cu Nicolas Sarkozy, iar lidera extremei drepte, Marine Le Pen, s-a aflat față în față cu Emmanuel Macron în 2017. În alcovul secret al Puterii de la Palatul Élysée femeile însă nu au intrat pînă acum decît ca soții, concubine sau amante. O anumită presiune feministă mă face să cred însă că francezii se întreabă serios în prezent dacă nu este cazul să i se acorde o șansă istorică unei femei.

Valérie Pécresse ar putea beneficia de această revoluție în gîndire (dacă ea se va produce cu adevărat) întrucît dispune de mai multe atuuri. Ea este o femeie cu o importantă experiență politică (a fost de mai multe ori ministru) și ocupă din 2015 un post cu mari puteri decizionale, cel de președinte al Consiliului Regional al departamentului Île de France, deci al regiunii pariziene. Dar, mai ales, ea dispune deja de o legitimitate democratică în calitate de candidat întrucît în decembrie anul trecut a cîștigat cu un scor excepțional (61% din voturi) primarele din tabăra dreptei.

În revista *L'Express,* un editorialist scrie despre Valérie Pécresse că se prezintă în fața francezilor nu atît cu imaginea unei „doamne de fier“ *(dame de fer –* cum au fost Margaret Thatcher și Angela Merkel), ci cu dorința de a fi *une dame du faire* (deci de acțiune – *faire* înseamnă *a face* în franceză). În interviurile sale ea se declară nu atît liberală, cît gaullistă (și prin aceasta le spune francezilor că vrea să-i protejeze și nu să deschidă vraiște porțile Franței pentru o concurență fără limite). Despre formațiunea lui Emmanuel Macron, *En Marche,* spune că este mai degrabă un club de suporteri fără ideologie definită decît un partid politic. Valérie Pécresse consideră că nu poate fi depășit în Franța clivajul stînga-dreapta și îl caracterizează astfel: „Francezii care iubesc mai mult egalitatea sînt de stînga, iar francezii care iubesc mai mult libertatea sînt de dreapta“.

În programul doamnei Pécresse figurează, în orice caz, propuneri de natură să-i atragă masiv simpatia francezilor. Ea pledează pentru un stat capabil să-și asume un rol de strateg, să protejeze, să educe și să vindece. În cazul în care va fi aleasă președinte, Valérie Pécresse își propune o revizuire a Constituției pentru a putea apoi iniția legi noi în două privințe: imigrația și securitatea.

La acest ultim capitol, Valérie Pécresse își asumă angajamente de o mare fermitate, susceptibile să-i atragă un „vot util“, altfel spus să-i facă pe alegătorii lui Marine Le Pen să voteze de la bun început cu candidata partidului Republicanii. Un manifest de patru pagini cu principalele măsuri preconizate de Valérie Pécresse în materie de securitate este distribuit în prezent în sute de mii de exemplare pretutindeni în Franța. Manifestul este intitulat „Să punem ordine pe străzi“ și enumeră pe prima pagină cîteva probleme grave cu care se confruntă Franța: în fiecare zi, 750 de francezi sînt agresați fizic, la fiecare oră un polițist sau un jandarm sînt răniți în misiune, numărul judecătorilor și al procurorilor este, în Franța, de două ori mai mic decît în Germania, în cursul celor cinci ani de mandat exercitat de Emmanuel Macron doar 5% din infracțiunile constatate au dus și la o condamnare.

Prin acest manifest, Valérie Pécresse pune, s-ar părea, securitatea în centrul programului ei și promite că va înscrie în Constituție un nou drept, cel al „securității pentru toți“. O vagă săgeată otrăvită se simte în această formulă *(sécurité pour tous)* și ea este trimisă în direcția guvernării socialiste din vremea lui François Hollande cînd a fost adoptată legea căsătoriei pentru toți *(mariage pour tous).*

Impunitate zero pentru delincvenți, 3.000 de noi judecători, 2.000 de noi procurori, 3.000 de noi grefieri, 20.000 de noi locuri în închisori, un buget de cinci miliarde pentru forțele de ordine și de nouă miliarde pentru Justiție, expulzarea străinilor vinovați de acte de delincvență după ispășirea pedepsei… Lista măsurilor destinate să-i protejeze pe francezi este foarte lungă în programul doamnei Pécresse și la lectura ei parcă te ia un fior rece și te întrebi: oare chiar atît de gravă este situația securitară în Franța?

***Matei Vișniec** este scriitor, dramaturg și jurnalist.*

Radu NAUM

un sport la Răsărit

De ce sînt atît de rari piloții români (un loc 40 la ultimul raliu Dakar)? E normal să ai atîția „amatori“ în traficul obișnuit și așa de puțini profesioniști?

E tot așa cum colcăie NBA de baschetbaliști români (glumă, nu e nici unul), asta pentru că deși mulți aruncă cu tot felul de obiecte către coș, puțini nimeresc. Dovadă străzile, pădurile, rîurile, ramurile, care nouă „dușman este“. La mașini, democrația de pedală, în absența frînei legale, îl face pe orice prost să se creadă Alain Prost. În Raliul Dakar am avea în principiu mai multe șanse, dat fiind gradul de denivelare a multor drumuri. În anumite zone, rinichii și smalțul dinților au antrenamentul necesar pentru a ataca oceanele de ocru ale celei mai mari competiții *off-road.* Nu ducem lipsă de condiții, cum se zicea pe vremuri. Numai că la noi mașina nu e un sport, e o psihoză. Nu e despre a fi primul la sosire, ci doar la primul stop. Ăla e important. Contează enorm să ajungi cel dintîi acolo, să îți acorzi o mică medalie de aur fals și apoi să adormi cu ochii în telefon sau căzînd bovin pe negînduri în vreme ce culoarea verde s-a pus de mult. Și, sigur, îți iei binemeritatul claxon. Tiiiiiiii!!! În deșert nu sînt claxoane, ceea ce, sigur, nu te stimulează. Spre deosebire de finlandezi, noi nu avem mari școli de pilotaj, ci de derapaj (deși la ei condițiile ar fi mai bune). Noaptea, prin intersecții, șmecherii cu mașini tunate și adunate, dotate cu cauciucuri bărbierite, fac piruete nederanjați de nimeni. Derapați liniștiți, poliția doarme! Mai e o chestie care nu ni se potrivește în drumul dunelor: nu există bandă de urgență pentru ca băieții deștepți să poată depăși coloanele de fraieri care stau în trafic. Acolo talentele sînt nemăsurate, ce folos? Sîntem buni, dar nu ne vede nimeni, sîntem buni aici între noi, ce să facem în cele străinătăți lovite de strechea vaccinării? Din cînd în cînd, compatrioți cu simțul aventurii și o doză de curaj mult peste medie se duc să încerce cu degetul marea de nisip. Dakar este despre oameni speciali. Despre cei care ies din rînd, dar nu ca să se bage în față în răspărul regulilor. Aici drumurile ni se despart. Dakar e o încercare umană care se pregătește cu tone de precizie, rezistență, perseverență și, aș zice, un sens al orizontului. Un fel de putere de a te proiecta peste ceea ce vezi cu ochii. Dakar înseamnă mii de kilometri de eforturi și suferințe. Și nici un semafor. E ca și cum ai bea vin fără cola. Care-i distracția?

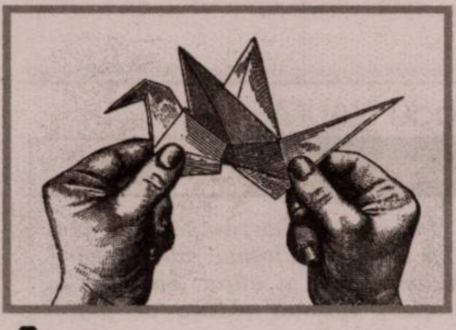

Andrei MANOLESCU

libertatea de impresie

Aproape nimic nu e imposibil

În ce măsură unele dintre filmele sau cărțile științifico-fantastice au legătură cu descoperirile din fizică, cît de posibile sau de imposibile sînt tehnologiile care apar acolo și cînd ar putea fi ele disponibile în realitate? Sînt întrebări la care cercetătorul în fizică și profesorul american de origine japoneză Michio Kaku ne oferă cîteva răspunsuri în cartea sa *Fizica imposibilului* (tradusă în românește la Editura Trei în 2020). De fapt, Michio Kaku, o figură cunoscută din seriale și emisiuni de popularizare a științei, prezintă o adevărată istorie a fizicii, folosindu-se de atractivitatea și notorietatea filmelor SF. Cartea sa e scrisă pe înțelesul oricărui urmăritor al unor asemenea filme. Începe prin a descrie ce ar presupune construirea unor cîmpuri de forță asemănătoare celebrelor *scuturi* din *Star Trek,* care apără nava Enterprise, sau pe ce bază ar putea funcționa așa numitele *fazere* cu care se bat personajele din *Star Wars.* Culmea e că nu doar filmele și cărțile SF sînt inspirate de cercetările fizicienilor. Uneori se întîmplă și invers. A existat cel puțin o rezolvare teoretică în fizică inspirată de un film SF *(Star Trek* i-a dat fizicianului Miguel Alcubierre idea unei soluții teoretice pentru o călătorie interstelară, bazată pe ecuațiile gravitației lui Einstein).

De la poveștile SF, Michio Kaku își duce însă mai departe cititorii, pe culmile amețitoare ale ipotezelor care se vehiculează în lumea fizicii actuale. El clasifică tehnologiile care astăzi nu ne sînt accesibile în imposibilități de clasele I, II și III. Dacă fazerele, steaua morții și cîmpurile de forță din filmele amintite sau invizibilitatea, teleportarea ori telepatia sînt considerate de autor ca imposibilități de clasa I, călătoria în timp, vitezele superluminice și universurile paralele sînt văzute drept imposibilități de clasa II. Precogniția și dispozitivele *perpetuum mobile* intră la imposibilități de clasa III. Imposibilitățile din clasa I ar putea deveni posibile, în viziunea autorului, în acest secol sau în secolul viitor, cele din clasa II ar necesita milenii sau chiar mai mult pentru a putea fi înfăptuite, fiind, după cum spune Michio Kaku, „tehnologii aflate chiar la limita modului nostru de a înțelege lumea fizică". Nici imposibilitățile din clasa I, nici cele din clasa II nu încalcă legile actuale ale fizicii. Pentru o eventuală realizare a celor din clasa III, care sînt, observă fizicianul, „în mod surprinzător, foarte puține", ar fi necesară „o modificare fundamentală a felului cum înțelegem fizica".

Civilizațiile posibile în univers (sau în universurile paralele) sînt și ele împărțite în trei categorii (după schema astrofizicianului rus Nikolai Kardașev), în funcție de posibilitățile energetice la care au ajuns. Civilizațiile de tip I sînt cele care pot folosi întreaga energie a unei planete și pe cea venită de la steaua din al cărei sistem fac parte. Ele pot stăpîni vulcanii, cutremurele și clima. Civilizațiile de tip II sînt cele care pot stăpîni toată energia soarelui lor (cum ar fi Federația Planetelor din *Star Trek,* dacă e să continuăm analogiile cu filmele SF) și care se pot muta dintr-un sistem solar într-altul. În fine, civilizațiile de tip III ar fi acelea care pot stăpîni energia unei întregi galaxii (Borg-ul din *Star Trek).* Ele ar fi de zece miliarde de ori mai puternice chiar și decît cele de tip II. Bineînțeles că imediat ne vine întrebarea: noi ce fel de civilizație sîntem? Ei bine, una de tip 0, spune Michio Kaku. Sîntem zero barat, atîta vreme cît încă utilizăm pe post de combustibil resursele fosile ale planetei. Iar faptul că sîntem atît de „primitivi" s-ar putea să fie cauza pentru care nu sîntem nici interesanți (și deci nici căutați) pentru vreo civilizație avansată, capabilă de zboruri interstelare sau chiar intergalactice.

Cartea lui Michio Kaku e plină de diverse probleme teribile: ce anume oscilează în vid atunci cînd acesta e străbătut de o rază de lumină (dacă aceasta e o undă) sau ce a provocat Big Bang-ul care a dat naștere universului nostru și ce anume a fost înainte de el. Aici apar ipotezele unor alte dimensiuni și ale unor universuri paralele, pe care știința noastră nu le poate detecta. Dezvoltările matematice ale unor formule și ecuații care descriu lucruri cunoscute în realitatea noastră ne pot uneori sugera cum ar putea fi cele pe care încă nu le cunoaștem. Poveștile despre posibile soluții pentru călătoriile interstelare, despre antimaterie (care deja poate fi produsă), despre tahioni, despre monopoli (care deocamdată sînt doar teoretici), despre masa negativă (mai ușoară ca nimicul) sau despre energia întunecată și altele asemenea te pot face să înnebunești „cînd le-nțelegi", vorba poetului. Ce să mai spui despre posibilitatea teoretică (și care în opinia lui Michio Kaku nu pare să încalce legile fizicii cunoscute de noi) ca o civilizație foarte avansată să-și poată deschide un nou univers pentru a evita propria dispariție, odată cu răcirea celui vechi? Dar despre deschiderea intenționată a unui univers propice apariției inteligenței? Dar oare fizica va ajunge vreodată la un final, cînd totul va fi știut și nimic în plus de descoperit? O altă întrebare grandioasă. Aici fizica intră deja în atingere cu teologia.

Nebunia e că Michio Kaku face speculații științifice, dar nu fantastice. Pentru fiecare chestiune în discuție există o bază științifică, argumente destul de concrete și plauzibile pentru stadiul teoretic la care au ajuns savanții de azi. Citind așa ceva, nu poți să nu-ți pui problema la ce nivel de gîndire și chiar de experimente au ajuns unii reprezentanți ai civilizației noastre, spre deosebire de alții... De fapt, și asta e o chestiune care se pune în carte: dacă nu cumva aceste diferențe dintre oameni ar putea provoca distrugerea întregii noastre civilizații, înainte ca ea să treacă la un nivel superior (adică la nivelul I). Cartea e genială, dar are și o problemă. A fost scrisă în 2008 și de atunci lumea fizicii n-a stat pe loc. S-au mai făcut unele descoperiri și observații, de exemplu bosonul Higgs sau detectarea undelor gravitaționale. Și, bineînțeles, ar fi foarte interesant de știut cum comentează Michio Kaku lucrurile astea, ce s-a schimbat și ce s-a confirmat (în doar 14 ani) din teoriile expuse de el.

■ ■ ■

---

ready made

Întunecimi

„În anul 1913 vor fi trei (3) întunecimi de Soare și două (2) de Lună; pe la noi nici una nu se va vedeà."

Amicul Poporului, Anul LIII, 1913

Lorin NICULAE

urbe în vorbe

Gunoi de oraș

Îi privesc mereu cu admirație pe bucureștenii care își răpesc din timp și confort pentru a arunca gunoiul în bidoanele acelea uriașe, colorate diferit, amplasate strategic pe marginea străzii, pentru a putea fi colectate ușor de serviciul de salubritate. Ei vin cu sacoșele și aruncă, pe rînd, în tomberonul dedicat, borcane care cad cu zgomot și se sparg ori ambalaje din plastic. Sînt oameni care au înțeles că schimbarea începe de la fiecare dintre noi, asta dacă ne dorim, cu adevărat, schimbare. Apoi vine seara și văd mașina de gunoi cum varsă containerele în aceeași remorcă, amestecînd totul într-o pastă care merge la groapa ecologică. Cum de se întîmplă așa ceva, cînd, în Vest – în Italia, de exemplu –, situația este diametral opusă?

Acolo gunoierii nu amestecă nimic și au aspectul unor funcționari zeloși care salvează, cu rîvnă, planeta. Strictețea lor îi înfricoșează pe orășeni, iar amenzile date pentru colectarea improprie a gunoiului curg în valuri. Plătești amendă dacă pui gunoiul în tomberon la ore nepotrivite, dacă pui un sac în tomberonul greșit, dacă se rupe sacul, dacă nu ai legat sacul, dacă sacul nu este cel recomandat, dacă aduci tomberonul cu gunoaie nediferențiate pe jumătate plin și nu plin ochi, dacă uiți și nu îl recuperezi din stradă la timp. De fapt, este mult mai greu să nu iei amendă decît să o iei, iar abilitatea gunoierilor de a identifica infractorii colectării diferențiate, cu sprijinul poliției locale, descurajează orice neatenție. În Veneția, toți cei 15 locatari ai unui imobil respectabil din cartierul Academiei au trebuit să întîmpine colindul poliției pentru a face dovada că nu au în perete un *smart*-TV Panasonic cu diagonala de 152 cm, așa cum indica ambalajul stocat necorespunzător, adică nelegat fedeleș, lîngă tomberoane.

Iar asta este nimic pe lîngă efortul de a colecta, corect și diferențiat, gunoiul. Pentru un ochi superficial, nedeprins cu chițibușurile mizeriei, a avea cinci categorii de gunoi nu e mare lucru, așa cum se întîmplă în sudul Italiei, unde „meridionalii", disprețuiți încă de mulți lombarzi, friulani și venețieni, deprind ABC-ul curățeniei. La Brindisi și Napoli, bunăoară, nu trebuie să fii un geniu ca să înțelegi că deșeurile umede organice se depun în tomberonul maron, în sac alb, reziduurile uscate în bidonul gri, hîrtia și cartonul în sacul albastru, plasticul în sacul galben, iar sticla și metalul în tomberonul verde. Atenția trebuie să se îndrepte spre excepții, căci carcasele de CD nu merg la plastic, așa cum hîrtia plastifiată sau bonurile de casă de marcat nu merg la sacul albastru. Nici jucăriile din plastic nu trag la galben, ca să nu mai vorbim de substanțele inflamabile care trebuie duse în puncte speciale de colectare, asemenea bateriilor. Mai greu este să colectezi corect în nordul super-civilizat italian, acolo unde manuale, care te învață cum să sortezi corect gunoiul, se află în orice bucătărie, deasupra cărții de bucate. În cele 20-100 de pagini scrise mărunt, se află *Cunoașterea însăși,* pentru că doar de acolo poți afla unde este corect să arunci ambalajele compozite, acelea dubioase, gîndite de fabricanți anume ca să îi încurce pe oameni: hîrtia plasticată, *tetrapack*-ul, tăvițele din carton și metal, dopurile cu tablă și cauciuc ș.a.m.d. Numărul categoriilor de colectare crește pe măsură ce ne apropiem de Austria, astfel încît ele ajung în Trentino să inspire un respect pios oricui le citește: uscat nediferențiat, umed nediferențiat, sticlă, hîrtie, carton, ambalaje din plastic, cutii de conserve, bidonașe din aluminiu sau fier (goale și curate!), *tetrapack,* nylon, gunoaie cu periculozitate orășenească, ulei prăjit, gunoaie voluminoase, fier, bidoane de plastic, lemn, plastic dur, navete și coșuri, paie și crengi mici, deșeuri inerte, electrocasnice și telefoane celulare, țesături curate.

Gospodinele italiene cu o certă experiență de viață, așa cum sînt numite, foarte politicos, băbuțele, trăiesc cu teroarea că ar putea greși încadrarea și adesea ezită să le facă vizite nepoților din altă provincie, pentru că acolo manualul gunoiului este altul, iar viața este, totuși, prea scurtă ca să înveți două-trei feluri diferite și foarte eficace de a separa ambalaje. Culpabilizați de gunoieri și municipalități pentru consumul lor nesăbuit, în urma căruia rezultă prea mult gunoi, italienii muncesc jumătate de normă ca să facă curat după ei înșiși, avînd convingerea că, în acest fel, aerul pe care îl respiră este mai curat.

Și, într-adevăr, chiar așa și este, în ciuda faptului că în Italia, ca și în România, gunoaiele sortate cu minuție și stres de italieni conștiincioși ajung la centrele de reciclare, unde sînt vîrîte cu stivuitoarele în TIR-uri frigorifice ce iau calea României, pentru că este mult mai convenabil să exporți gunoi în România decît să reciclezi gunoi în Italia. Ideea este să scapi de el, să nu mai fie acolo și să rămîi și cu bani, mulți, la sfîrșitul zilei. Per total, clima rămîne la fel, nesalvată, căci aerului cristalin din Trentino îi corespunde, ca într-o oglindă cu deformări grotești, miasma puturoasă azvîrlită peste București de gropile de gunoi din jurul capitalei Românei, unde sute de TIR-uri descarcă zilnic mizerie adusă de la mii de kilometri, din Franța, Italia, Germania, ba chiar și din îndepărtata și izolata Anglie. Din cînd în cînd, prin mirosul de plastic și haine arse își croiește drum, parșiv, și mai ales noaptea, miasma de organe umane extirpate, deșeuri biologice și alte scîrnăvii transformate în cenușă și trimise direct în plămînii locuitorilor tristei urbe a lui Bucur ciobanul.

***Lorin Niculae** este profesor la Universitatea de Arhitectură și Urbanism „Ion Mincu" din București.*

■ ■ ■

Timișoara

Capitală Europeană a Culturii 2023

CAPITALĂ CULTURALĂ EUROPEANĂ

Texte și opinii de:
- Andreea IAGER-TAKO (manager cultural)
„Încrederea pierdută în celălalt“
- Corina ȘUTEU (expert în politici culturale)
„Cultura e capitală“
- Robert ȘERBAN (scriitor și jurnalist)
„Cine va salva Capitala Europeană a Culturii 2023?“
- Diana MARINCU (curator și director artistic ArtEncounters)
„Micile speranțe ale unei mari capitale“
- Alexandra RIGLER (director, Centrul de Proiecte)
„Deschidere, transparență, încredere“ – interviu
- Simona NEUMANN (fost director executiv, Asociația „Timișoara – Capitală Europeană a Culturii“)
„Aș putea să îmi reproșez idealismul“ – interviu
- Dominic FRITZ (primarul municipiului Timișoara)
„Orașul este al oamenilor“ – interviu

argument

„Timișoara, Timișoara, hei...“

DILEMA veche
Timișoara
Capitala Europeană a Culturii
2023

Azi, în momentul în care publicăm acest Dosar, Timișoara – Capitală Europeană a Culturii ar fi trebuit să fie la bilanț. Decizia de acordare a titlului a fost adoptată în 2016. Timișoara a avut deci cinci ani la dispoziție, pînă în 2021, să pregătească și să implementeze programul cultural. Între timp au venit pandemia și regulile sanitare. Și exercitarea titlului a fost amînată pentru anul 2023. Sîntem, deci, într-un moment de ciudată tranziție: după ce programul ar fi trebuit să se încheie deja, conform planificării inițiale, dar cu un an înainte de debutul efectiv al Capitalei... Cum merg pregătirile? Ce s-a construit? Ce mai rămîne de făcut?

14 orașe s-au înscris inițial în competiția pentru titlul de Capitală Europeană a Culturii. Dintre acestea, patru au fost reținute în finală. Dosarul de candidatură al Timișoarei s-a bazat pe profilul multicultural al orașului, pe scena culturală locală efervescentă, cu instituții publice solide, dar și cu o sumedenie de inițiative private care și-au construit în timp o bună reputație, generînd așteptări din partea publicului, pe o societate civilă activă, pe o comunitate academică implicată în viața cetății. Și pe un consens general în jurul ideii că fruntea-i în Banat și că Timișoara are ce arăta. Simona Neumann a coordonat dosarul de candidatură și tot ea a preluat și direcția Asociației Timișoara – Capitală Europeană a Culturii, menită să dezvolte și să implementeze programul. Nu a obținut decît parțial sprijinul autorităților locale, iar susținerea financiară a venit cu întîrziere și a fost insuficientă pentru a pune în mișcare programul la care se angajase. Ministerul Culturii nu a reușit să asigure, nici el, un sprijin la nivelul cuvenit: schimbările frecvente de la vîrful instituției (șase miniștri), instabilitatea politică, dar și legislația inadecvată au îngreunat intervenția statului. În plus, pe fondul unor neînțelegeri locale pe care nu le-a gestionat la timp, Neumann a pierdut și încrederea comunității culturale pe care o reprezenta.

Cu un an înainte de lansare, Capitala e într-un punct mort: baza legislativă pentru finanțarea programului încă nu a fost adoptată, partajarea responsabilităților între instituții e neclară, programul cultural încă nu e stabilit.

Înființarea unei noi instituții, Centrul de Proiecte, aflată în subordinea Primăriei, a permis lansarea unor sesiuni de finanțare pentru proiectele culturale locale. Iar desemnarea unei echipe curatoriale formate din experți independenți oferă măcar o licărire de speranță că lucrurile încep să se miște. Dar mai e mult pînă cînd autoritățile vor putea repune pe șine mașinăria deraiată a Capitalei. Iar energia inițială s-a risipit.

Oricum, pariul Capitalelor Europene ale Culturii nu e programul reușit pe care un oraș îl poate genera pe baza unui efort conjunctural. Miza e mult mai mare: construirea unor mecanisme de finanțare, edificarea unor modele de cooperare public-privat și mai ales încurajarea unui model societal în care cultura să fie înțeleasă ca o resursă de dezvoltare, ca un factor de progres, ca un element de bunăstare pentru cetățeni. Și asta, nu doar în anul în care se desfășoară programul Capitalei, ci pe termen lung. Pînă acum, doar o parte din societatea civilă timișoreană pare să fi înțeles această miză. (**Matei Martin**)

Cititori, fiți ascultători! În fiecare joi, de la ora 18, la emisiunea Timpul prezent.
O dezbatere pornind de la Dosarul revistei Dilema veche, *moderată de Adela Greceanu și Matei Martin.*
Ne puteți asculta pe frecvențele Radio România Cultural sau online la www.radioromaniacultural.ro.

DILEMA
Timișoara
Capitală Europeană a Culturii
2023

„Aș putea să îmi reproșez idealismul”

interviu cu Simona NEUMANN

Director executiv al Asociației „Timișoara – Capitală Europeană a Culturii“ pînă la sfîrșitul anului trecut, cînd a demisionat din funcție, ***Simona Neumann*** *a încercat să transforme efervescența culturală și civică a unui oraș într-un program susținut de autoritățile locale și centrale. De la momentul desemnării orașului drept Capitală Europeană a Culturii în 2021 au trecut cinci ani. Simona Neumann nu a reușit să obțină sprijinul instituțiilor și a pierdut, treptat, și încrederea comunității.*

Care e astăzi situația infrastructurii culturale a orașului Timișoara?

Infrastructura culturală a orașului a cunoscut progrese în anii de după cîștigarea titlului, mai ales în perioada 2017-2020, dar stagnarea din anul 2021, cauzată de pandemie și de schimbarea administrației locale, a determinat întîrzieri în finalizarea aspirațiilor pe care orașul și le-a propus în momentul candidaturii la titlul de Capitală Europeană a Culturii. Pînă în 2020 au fost proiectate, demarate și chiar finalizate restaurări și reabilitări ale unor clădiri care găzduiesc instituții de cultură, precum și transformări ale altora în locuri destinate culturii. Mă refer aici la renovarea fațadei Palatului Culturii care găzduiește Opera Națională Română din Timișoara, Teatrul Național „Mihai Eminescu“, Teatrul Maghiar de Stat „Csiky Gergely“ și Teatrul German de Stat. Apoi, Sala 2 a Teatrului Național, fost manej imperial, situat în mijlocul unui parc, a fost reabilitată în 2009, devenind una dintre cele mai moderne săli de spectacol din România, unde se joacă teatru contemporan și experimental. Fostul spital de dermatologie din centrul istoric a fost reabilitat, urmînd să devină Centru Multicultural, dedicat institutelor culturale din oraș. În 2019, Primăria Municipiului Timișoara aloca 150.000 de euro pentru reabilitarea Sinagogii din Cetate și a Bisericii Millennium din cartierul istoric Traian, iar Turnul de Apă din cartierul Iosefin, unde lucrările au început deja, va fi transformat într-un spațiu cultural. O serie de foste cinematografe au intrat în proprietatea municipalității de curînd și vor fi reconvertite în scop cultural. Aș menționa Cinematograful Studio din centrul orașului al cărui proiect de reabilitare a fost lansat în 2019, iar lucrările au început în 2021. Acesta va funcționa sub forma unui spațiu cultural de tip *art house* și va fi dedicat cinematografiei și proiecțiilor de filme europene independente, de artă și de autor. Alte două cinematografe, Victoria și cel aflat în Piața Dacia, sînt în lucru. În 2023, anul în care Timișoara va sărbători titlul de Capitală Europeană a Culturii, vor fi finalizate lucrările la toate cele trei instituții amintite. Ele vor putea găzdui și spectacole de teatru. O clădire istorică de pe strada Vasile Alecsandri din Cetate a fost deja reabilitată în perioada 2016-2020, iar acum găzduiește Centrul de Proiecte al Municipiului.

MultipleXity este un proiect special creat pentru Capitală Europeană a Culturii, al cărui concept a fost gîndit de arhitecți și de comunitatea locală împreună cu specialiști de la Ars Electronica din Linz implicați prin intermediul Asociației „Timișoara – Capitală Europeană a Culturii“. MultipleXity va deveni un centru destinat experimentului cultural și tehnologic prin multiple activități care se vor desfășura în fostele ateliere și depouri de tramvaie, integrînd și Muzeul Tramvaielor „Corneliu Miklosi“. Cele trei piețe mari din centrul istoric al orașului (Victoriei, Libertății și Unirii) au fost și ele reabilitate în anii precedenți și găzduiesc de cîțva ani evenimente culturale în aer liber (concerte, *happening*-uri, spectacole de mari dimensiuni). Aș menționa aici evenimentele desfășurate deja de Asociație în cadrul pregătirilor pentru anul Capitalei Culturale sub egida programului „Luminile orașului“. Începînd cu anul 2021, Asociației „Timișoara – Capitală Europeană a Culturii“ nu i s-a mai permis să gestioneze tot programul cultural, așa cum fusese prevăzut în dosarul de candidatură pentru titlul european, cea mai mare parte a proiectelor fiind preluate de Centrul de Proiecte al Primăriei Municipiului.

Revenind la infrastructura culturală, aș menționa mari întîrzieri la lucrări de reabilitare, cauzate, în principal, de Ministerul Culturii, respectiv de Institutul Național al Patrimoniului. Este vorba de Palatul Huniade care găzduia Muzeul Național al Banatului și unde nu au început nici acum lucrările, după 17 ani de tergiversări; de Palatul Baroc din Piața Unirii care găzduiește Muzeul Național de Artă și unde lucrările de restaurare au debutat în anul 1983, au fost reluate în anul 1993, doar o jumătate a palatului fiind dată în folosință în anii 2006 și 2011. Situația stagnează și în prezent din cauza unor proceduri birocratice între firma constructorului și Ministerul Culturii și, mai nou Consiliul Județean Timiș care a preluat administrarea clădirii. Nimeni nu semnase lucrările de recepție ale ultimelor lucrări executate. Un nou proiect mult așteptat – Muzeul Național al Revoluției Anticomuniste: după ani de negocieri (privind spațiul și transferul lui de la Ministerul Apărării), Ministerul Culturii a finalizat licitația de atribuire a unui contract pentru elaborarea documentației și execuția lucrărilor. E vorba de clădirea istorică a Garnizoanei Timișoara din Piața Libertății, muzeul urmînd a fi deschis aici în ultima parte a anului 2023.

> *„Finanțarea de la Ministerul Culturii – cu excepția anului 2019 și a unei sume mici alocate în 2018 – a fost inexistentă.“*

Ce lipsește / ce mai rămîne de făcut pentru a îndeplini toate angajamentele din dosar?

Dosarul de candidatură a propus în timpul concursului pentru titlul european: un program cultural original, special creat pentru anul Capitalei Europene a Culturii; obiective de infrastructură culturală, de turism și transport; un buget; o entitate de implementare (Asociația a fost special creată pentru acest proiect în urmă cu 11 ani); și o serie de angajamente financiare din partea autorităților publice. Cu alte cuvinte, obiectivele de atins și resursele pentru atingerea obiectivelor respective. După cîștigarea titlului, proiectul a devenit de interes național prin Legea 198/2019, însă doar Primăria s-a achitat de o parte din alocarea bugetară în perioada administrației Nicolae Robu, iar la preluarea mandatului de către noul primar Dominic Fritz, acesta a declarat încă de la început (în 12 februarie 2021) că Asociația nu va mai fi unicul implementator al programului. Drept urmare, la mijlocul anului trecut, Primăria a înființat Centrul de Proiecte, căruia i-au fost transferate majoritatea proiectelor (peste 80), gestionate în anii precedenți (2016-2020) de către Asociație, aceasta din urmă rămînînd în ultimul an cu gestionarea a doar 8 proiecte. Toate acestea în contextul în care, potrivit statutului actual al Asociației, aceasta are ca obiectiv implementarea programului cultural. Finanțarea de la Ministerul Culturii – cu excepția anului 2019 și a unei sume mici alocate în 2018 – a fost inexistentă. Consiliul Județean a finanțat proiectul, dar nu la nivelul asumat în timpul candidaturii.

Pot să vă răspund că o condiție esențială pentru asigurarea unei Capitale Culturale Europene de succes este o finanțare stabilă, predictibilă și o înțelegere între cele trei autorități publice în privința gestionării coordonate a proiectului. Cine ce anume finanțează și cine gestionează proiectul. Apoi, se poate vorbi despre ce ar mai fi de făcut, despre substanță, despre conținut. Și despre corelarea programului din 2023 cu infrastructura existentă și cea în curs de finalizare, parteneriatele cu industria HoReCa și elementele de infrastructură de transport.

Dincolo de amînarea cu doi ani a „Capitalei...“, ce efecte a avut criza sanitară pentru mediul cultural?

Efectele negative ale crizei sanitar s-au resimțit din plin în mediul cultura pentru că acesta se adresează oamenilor, iar artistul are nevoie de proximitatea publicului pentru a-și transmite mesajele și a intra în dialog cu acesta. Izolarea și statul în casă, închiderea chiar ș temporar a instituțiilor de spectacole și muzeelor au condus, dincolo de apatie, ș la probleme economice.

În ceea ce privește oportunitățile a duse de orice criză, pentru că trebuie s privim și partea plină a paharului, pandemia de coronavirus a exacerbat și pu în lumină deficiențele modului de viaț contemporan, fiind un prilej pentru a accelera anumite procese de transformare înspre o societate mai incluzivă, în care creativitatea devine elementul-chei spre o tranziție digitală și chiar o econ mie verde. Programul cu care Timișoar a cîștigat titlul de Capitală Europeană a Culturii a avut obiective vizionare, care sînt în sinergie și cu actualel direcții de dezvoltare a Uniunii Europene în contextul post-pandemie. Obiectivele principale sînt de a crea o cultură sustenabilității pe termen lung prin integrarea comunităților marginalizate, mobilizarea energiei civice pentru a regîndi spațiul public, a-l asuma și a-l transforma în spații comunitare, în care publicul să co-creeze evenimente artistic dezvoltarea tehnologiei și a conexiunilo dintre artă, știință și tehnologie, dezvoltarea competențelor operatorilor culturali în special în ceea ce privește atragerea și implicarea publicului pentru a as gura o vitalitate culturală durabilă.

Ce s-a cîștigat cu cei doi ani de amînare?

Cei doi ani de amînare au dat o șans mai ales componentei de infrastructur să fie finalizată sau măcar demarată. Di punct de vedere al organizării și definit vării programului cultural, Timișoara n a cîștigat prea mult întrucît tot anul 202 a fost dedicat unui proces de transfer a proiectelor gestionate de către Asociați

către Centrul de Proiecte al Municipalității. Prin urmare, s-a pierdut șansa de a se face programarea pentru anii 2022 și 2023 cu partenerii locali, naționali și internaționali de pînă acum și cu alții noi. Sper însă că noii curatori vor înțelege repede ce s-a făcut în ultimii patru-cinci ani de către Asociație și vor continua și îmbogăți programul, că vor înțelege complexitatea unui proiect de asemenea dimensiuni unde cultura este motorul, dar trebuie corelată cu celelalte strategii de dezvoltare a orașului.

De ce au ajuns cultura și programul pentru TM-2023 miză de conflict politic?

Programul „Timișoara 2023“ a fost inițiat de către societatea civilă, prin Asociația Timișoara – Capitală Europeană a Culturii, în anul 2011. Finanțatorii majoritari ai proiectului cîștigător sînt, prin specificul acestui tip de proiect european, autoritățile publice. Asta i-a determinat pe reprezentanții acestora să-și dispute întîietatea în board-ul Asociației în ceea ce privește controlul programului. S-a întîmplat mai ales începînd cu anul 2020, înaintea alegerilor locale, și mai ales după alegeri. Noul primar a venit cu o altă abordare în ceea ce privește implementarea proiectului „Timișoara 2023“, propunînd înființarea altori structuri și sistarea finanțării Asociației. În plus, un mic, dar vocal grup de intelectuali locali, mereu poziționați politic, prin părerile emise în spațiul public cu privire la cum cred ei că se face managementul, ce cred ei că trebuie să conțină un program cultural, dar mai ales prin calomnii, atacuri la persoană, informații distorsionate și incitare la ură în mod consecvent, au creat false imagini despre un proiect atît de complex și singurul proiect cultural de asemenea angergură al orașului care durează de mai bine de zece ani. Ei au ideologizat proiectul, poziționîndu-se politic (cel mai recent exemplu fiind acela din timpul alegerilor locale din 2020). Aceste aspecte au generat situații de conflict și tensiune, întîrzieri în alocarea financiară, destabilizarea structurii deliberative a Asociației, canalizarea energiilor și a timpului pe gestionarea acestor conflicte. Un lucru e cert: titlul a fost cîștigat de Asociația „Timișoara – Capitală Europeană a Culturii“ pentru orașul Timișoara, în urma unui concurs național la care au participat alte 13 orașe. Prin acest concurs, Asociația și-a cîștigat dreptul și obligația de a-l implementa. Titlul nu este al vreunei autorități publice, nici al vreunei instituții, organizații sau partid politic. Titlul este al cetățenilor. Se pare că a fost și este lucrul cel mai greu de înțeles în ultima perioadă.

„Efectele negative ale crizei sanitare s-au resimțit din plin în mediul cultural.“

Marea provocare a programului Capitalelor Europene ale Culturii e ca instituțiile nou create, bunele practici dobîndite și mecanismele de finanțare create să poată continua în viitor, în beneficiul publicului și al operatorilor culturali. Care sînt componentele cele mai sustenabile ale programului dvs.?

Cele mai sustenabile componente ale programului sînt proiectele create împreună cu sectorul cultural local. Fiecare are un lider de proiect care va putea duce mai departe evenimentele cele mai reușite, mulți ani după încheierea Capitalei Culturale. Apoi, prin programul Power Station din dosarul de candidatură, inițiat de Asociație și derulat cu parteneri locali și europeni, program ce are ca obiectiv crearea unui corp de profesioniști în cultură (manageri culturali, producători, mediatori culturali), împreună cu un corp de voluntari specializați de-a lungul anilor, reprezintă moștenirea umană cea mai importantă a Capitalei Culturale.

De ce ați demisionat din funcția de director executiv al Asociației „Timișoara – Capitală Europeană a Culturii“?

Proiectul „Timișoara – Capitală Europeană a Culturii“ s-a confruntat în ultimii doi ani cu un climat de nesiguranță, caracterizat adesea prin decizii pripite și chiar contradictorii cu angajamentele luate în perioada în care orașul participa la concursul pentru titlul european sub umbrela Asociației. Acum, după aproape un deceniu de muncă și rezultate concrete, motivația inițială care m-a determinat să accept procesul candidaturii și, apoi, gestionarea proiectului, care m-a încurajat să pun mereu în prim-plan interesul comunității și al orașului (chiar înaintea propriei persoane ce a fost adesea subiectul unor dezbateri inutile și fanteziste), s-a risipit. Ceea ce înseamnă că misiunea mea în acest proiect, pentru care m-am întors la Timișoara în decembrie 2012, după un parcurs profesional internațional, se oprește aici. Ceea ce am ajuns să fac în 2021 nu mai coincide cu responsabilitatea formală a postului pe care l-am ocupat. Responsabilii proiectului să ia în considerare obiectivul final – anul 2023 și cei care urmează – pentru a valorifica această oportunitate unică pentru oraș. Pentru acest lucru va fi nevoie mai degrabă de decizii constructive, luate cu onestitate și serenitate, de dialog și colaborare între decidenți, decît de așa-ziși „salvatori“ cu o viziune distorsionată asupra trecutului și una, deocamdată, neclară în ceea ce privește viitorul imediat.

Vă imputați ceva din felul în care ați condus Asociația?

Cred că am fost prea idealistă încă de la început, cînd prea puțini credeau în șansa orașului de a cîștiga titlul. Eu vedeam, încă din 2013, cînd am preluat conducerea executivă a Asociației, potențialul de dezvoltare a orașului pe termen lung. Deci aș putea să îmi reproșez idealismul, faptul că am crezut doar în forța culturii și că am pus prea mult suflet într-un proiect cu largă expunere, cu foarte multe părți implicate, nu doar mediul cultural, și care se întinde pe durata unui deceniu, punînd la grea încercare așteptările timișorenilor. Să nu uităm, Sibiul a fost pregătit în doi ani și cu o substanțială contribuție din partea Guvernului, ceea ce n-a fost cazul Timișoarei.

interviu realizat de Matei MARTIN

■ ■ ■

„Orașul este al oamenilor”

trei întrebări pentru Dominic FRITZ, primarul Timișoarei

De ce a fost nevoie de înființarea unui Centru de Proiecte în subordinea Primăriei care să preia (o parte din) atribuțiile Asociației Timișoara – Capitală Culturală 2021?

Misiunea Centrului este de a încuraja și susține prin finanțări nerambursabile inițiative din comunitate menite să contribuie la creșterea calității vieții în Timișoara. Domeniile de finanțare sînt multiple. Cultura este cel mai important din această listă, inclusiv datorită titlului de Capitală Europeană a Culturii, însă Centrul acordă finanțări și pentru educație, tineret, sport, mediu, implicare civică și socială. Iar dincolo de acordarea de finanțări, Centrul are și misiunea de a stimula și crește capacitatea comunităților locale de a se implica în viața orașului, de a-i încuraja pe timișoreni să fie parte activă din viața cartierelor lor. Orașul este al oamenilor, iar Centrul de Proiecte creează cadrul prin care timișorenii pot adresa, alături de Primărie, deopotrivă probleme și oportunități ale Timișoarei. Așadar, înființarea Centrului de Proiecte nu a avut nici o legătură cu Asociația, ci este parte din viziunea de dezvoltare a orașului prin implicarea comunității în creșterea bunăstării vieții în oraș. Specific pentru programul cultural Timișoara 2023 – Capitală Europeană a Culturii, Centrul de Proiecte a creat cadrul de finanțare transparentă, unitară, dar și flexibilă, adaptată nevoilor proiectelor care compun acest program cultural aparte. Operatorii culturali și instituțiile de cultură sînt actorii-cheie pentru dezvoltarea și derularea acestuia și care acum, prin Centrul de Proiecte, sînt sprijiniți și încurajați să lucreze împreună, să gîndească la scară europeană, să se dezvolte și să își asume valorificarea oportunității titlului european și schimbarea orașului prin cultură. Pe aceleași principii de deschidere și transparență, la Centrul de Proiecte s-a format recent echipa independentă de profesioniști care, pentru timpul scurt rămas pînă la deschiderea anului 2023, și-a asumat analiza stadiului programului cultural și revizuirea lui la contextul pandemic și capacitățile realiste de livrare, în acord cu angajamentele dosarului de candidatură și care au adus titlul Timișoarei. Am toată încrederea în profesionalismul acestei echipe și în capacitatea noastră, a tuturor, decidenți, operatori, instituții, cetățeni, de a ne (re)uni energiile pentru livrarea cu succes a anului Capitalei Europene a Culturii, anul Timișoarei și al României pe scena Europei.

Cum veți asigura corelarea instituțiilor angajate în finanțarea și organizarea propriu-zisă a evenimentelor (Primărie, Consiliul Județean, Ministerul Culturii etc.)?

Cel mai important lucru acum este adaptarea cadrului legislativ pentru implementarea programului Timișoara 2023 – Capitală Europeană a Culturii. În acest sens, lucrăm intens împreună cu echipele de specialitate ale Ministerului Culturii și ale Consiliului Județean Timiș, continuînd munca inițiată pe textul OUG42/2019 din august 2021. Amendarea acesteia a fost întîrziată de criza politică și guvernamentală, însă am convingerea că sîntem pe drumul cel bun și în scurt timp vom avea acel cadru legislativ care să reglementeze finanțarea multianuală, responsabilitățile celor trei mari finanțatori publici și modalitatea lor de colaborare pentru un an european cultural de succes pentru Timișoara și România.

Care sînt, acum, prioritățile în raport cu programul cultural anunțat în dosarul de candidatură?

Programul cultural pentru anul 2021 a fost deblocat prin finanțarea proiectelor de către Centrul de Proiecte, ocazie cu care s-a realizat și o primă cartografiere a proiectelor care compun programul cultural Timișoara 2023 – Capitală Europeană a Culturii. Pornind de aici, echipa curatorială atrasă la Centrul de Proiecte a realizat o analiză în profunzime a stării actuale a programului cultural prin raportare la angajamentele din dosarul de candidatură. Pe baza acesteia, echipa curatorială va propune programul cultural revizuit la contextul pandemic și la noul an de deținere a titlului european de către Timișoara. Acest program este revizuit prin dialog constant cu partenerii dosarului de candidatură și alți reprezentanți ai sectorului cultural și va fi în scurt timp prezentat partenerilor publici – Ministerul Culturii și CJT, comitetului european de monitorizare și, desigur, opiniei publice.

interviu realizat de Matei MARTIN

■ ■ ■

Andreea IAGER-TAKO

Încrederea pierdută în celălalt

Trebuie să mărturisesc: legat de Timișoara, voi fi mereu subiectivă și cu multă speranță. E locul în care m-am născut, m-am format, din care am plecat, dar în care m-am întors mereu și unde am simțit că îmi găsesc relevanța și scopul. Am crescut cu un StudentFest care vibra în tot orașul, cu diversitatea dată de TMBase, Underground Festival, Festivalul Saltimbancilor, T4T Festival, concerte *live* de jazz sub Pod 16 sau de punk la Inca și multe altele. Și nu o spun cu nostalgie, ci cu mare admirație pentru toți aceia care au creat acest gen de conținut considerat de nișă, care pe segmentul lor ofereau experiențe complexe, așa cum ai fi putut trăi în orice mare oraș din lume. Admirație pentru un spirit care nu a fugit după gloria maselor, ci după calitatea particulară și individuală. Pentru mine a fost barometrul unei comunități diverse care funcționa și se aprecia real pentru această diversitate. A fost locul unde am putut visa la PLAI (www.plai.ro) și, în același timp, alți oameni pasionați visau la Simultan Festival care a început în același an. Mai apoi am putut pune bazele JazzTM, am deschis AMBASADA și, mai recent, FABER, building.a.community. Acum abordăm zone total noi pentru sfera culturală, legate de locuire incluzivă și comunități dezvoltate în jurul spațiului locuit. Timișoara este locul care poate găzdui în egală măsură o bienală de arhitectură (BETA) și o bienală de artă contemporană (ArtEncounters), dar și festival de film „de buzunar“ (Ceau, Cinema!) sau o competiție sportivă comunitară care inspiră solidaritate și implicare (Timotion). Iar acestea sînt doar o parte dintre ele.

© wikimedia commons

Cultura este puterea socială a schimbării,
este o forță economică pusă într-un context favorabil
și care mobilizează mase de oameni.

Toate aceste proiecte s-au dezvoltat în timp, de către o comunitate de oameni dedicați nișelor lor, încăpățînați să le țină în viață și dezvoltîndu-se ca antreprenori culturali pentru a supraviețui. Toate au trecut testul timpului deși pentru nici una dintre ele nici o ediție nu este o certitudine și fiecare an pare un examen de trecut și retrecut cu noi provocări. Dincolo de clasicele zicale care ne descriu ca bănățeni, avem un spirit autocritic și o ambiție de a ne dori mereu mai mult și mai bine, mai ales în comparație cu ceilalți. Ștacheta e mereu sus. În egală măsură, un public cîștigat în Timișoara devine cel mai fidel public. Chiar dacă nu va umple stadioane și nu va fi impresionat de acțiuni de masă, publicul activ din Timișoara este unul care va veni mereu, va asculta, va participa, se va implica real. E un public care apreciază și asimilează în profunzime și care nu va rămîne superficial. Dar da, nu este publicul majoritar potențial din oraș și, cum spuneam, nu va umple stadioane...

În acest context, inițiativa Teatrului Național Timișoara de a trezi orașul și a candida la titlul de Capitală Culturală Europeană a fost un moment în care, în egală măsură, independenți ca noi, instituții de cultură și parte din acest public implicat și-au asumat că vor lucra împreună. Am contribuit voluntar în fiecare etapă a procesului și am fost recunoscători să lucrăm cu toții, cot la cot.

Pentru mine acest gest simbolic, dincolo de rezultatul competiției, a fost extrem de valoros. Însemna încredere în celălalt, speranță că împreună putem face mai mult și dorință de a lărgi aceste experiențe și tipuri de public. Procesul de scriere a *bidbook*-ului (dosarul de candidatură), în special în ultimul an înainte de depunere, a fost cea mai valoroasă parte din proces. Coordonat și finalizat exemplar de echipa de atunci a Asociației, a fost cu adevărat un produs colaborativ, o muncă a unei comunități lărgite (inclusiv cu implicare națională și internațională) și o propunere de dezvoltare comunitară coerentă, cu scopul de dezvolta și crește capacitatea sectorului cultural, de a schimba abordarea tradițională, locală, spre una de colaborare, dar cel mai important – confirmarea rolului esențial pe care sectorul cultural îl joacă într-o comunitate funcțională și sănătoasă. Sectorul cultural, dincolo de producția artistică, este de fapt baza societății; realizăm acest lucru în contexte de crize sociale, *fake news,* mai nou – crize sanitare sau politice. În rest, este comod să rezumăm efectele sectorului cultural la strict actul artistic, fără să vedem contextul în care se naște, este produs și felul în care este primit și are impact asupra unui public. Este comod să îl lăsăm în umbră atunci cînd sînt alte probleme în titlurile știrilor și să îl scoatem în față atunci cînd e liniște și ne putem mîndri cu partea strălucitoare a procesului. De fapt, întreg programul Capitală Culturală Europeană a fost creat conștient, bazîndu-se pe acest context larg, în care cultura este puterea socială a schimbării, este o forță economică pusă într-un context favorabil și care mobilizează mase de oameni dincolo de granițe de orice fel. Și totuși, cum se face că abaterea de la acest scop este din ce în ce mai frecventă? Cum se face că după atîtea experiențe diferite, în orașe și țări europene, Comisia Europeană nu a surprins niște modele care se repetă? Ceea ce s-a întîmplat la Timișoara nu este deloc unic și, din păcate, nu este excepția, ci mai degrabă norma. Cum se poate ca, după atîtea Capitale Europene ale Culturii, să nu existe deja o cerință minimă ca statele care candidează să aibă deja un cadru legal pregătit pentru finanțarea acestui program care este mult prea ambițios și nou pentru o administrație locală, indiferent unde este ea? Cum de nu există niște module de pregătire deja operaționalizate pentru structurile de administrație locală și regională care să explice mecanismele și etapele de implementare din perioada de pregătire a anului de Capitală? Cum se face că tocmai comunitatea creativă locală, care este motorul principal al acestor proiecte, este cea care ajunge să fie dată la o parte și lăsată în umbră, iar în centrul scenei rămîn tensiunile politice și clasicele lupte de putere (care, din nou, nu se întîmplă doar la noi)? Ca independent, parte din proces, nu simt că ceea ce a aflat România despre Timișoara – Capitală Culturală Europeană reprezintă esența și realitatea acestui efort enorm depus de sute de oameni încă din 2012.

Fiind membru activ în rețeaua TransEuropeHalles – a cărei întîlnire anuală am organizat-o în Ambasada în 2019 –, am inițiat o întîlnire a centrelor culturale din orașe europene care au trecut sau urmează să treacă prin acest proces al Capitalelor Culturale Europene. Am înțeles atunci că această perioadă îndelungată (de competiție națională și apoi de implementare și pregătire a anului Capitalei) creează și lasă loc unui *rollercoaster* de emoții, conflicte și tensiuni care, în cazul perioadelor scurte (așa cum a fost cazul Sibiului, cu un singur an de pregătire), nu au timp să se dezvolte, iar obiectivul final nu se pierde din focus. În egală măsură, lista problemelor sistemice e lungă, iar șansele ca echipele locale, indiferent de componența lor, să fie echipate cu toate abilitățile necesare să le navigheze, să lucreze armonios cu administrația locală și națională, să bifeze lista lungă de obiective și, în plus, să lase o comunitate funcțională mai bună (singurul obiectiv demn de luat în seamă, din punctul meu de vedere) pare o misiune imposibilă... Pandemia a părut că ne-a oferit un răgaz să recuperăm o perioadă pe care am irosit-o, simțind că avem toate atuurile (încă le avem – părerea mea) și nu trebuie să lucrăm la intensitate maximă, sperînd că, în paralel, problemele sistemice legislative se vor regla. Am pierdut nu doar timp, dar și entuziasm și avîntul comunitar după care tînjeam ca independenți de atîția ani. Sînt stări pe care nu le putem recupera. Sînt contexte pe care, din poziția de independenți, simțim că nu le vom putea recrea, cel puțin nu pentru comunitățile noastre. Marea pierdere nu stă în bugete inexistente, în evenimente care ar fi putut avea loc și nici măcar în oportunități irosite, ci marea pierdere este cea a încrederii pierdute în celălalt, încrederea că împreună reușim „imposibilul“, într-un context în care, cum spuneam, avem o grămadă de oameni valoroși, cu toții cu bune intenții, avem atuurile necesare unei Capitale de succes și totuși nu așa cum am visat-o împreună.

***Andreea Iager-Tako** este co-fondatoare Centrului Cultural PLAI (www.plai.ro) și inițiatoarea proiectelor AMBASADA și ONE.shirt.*

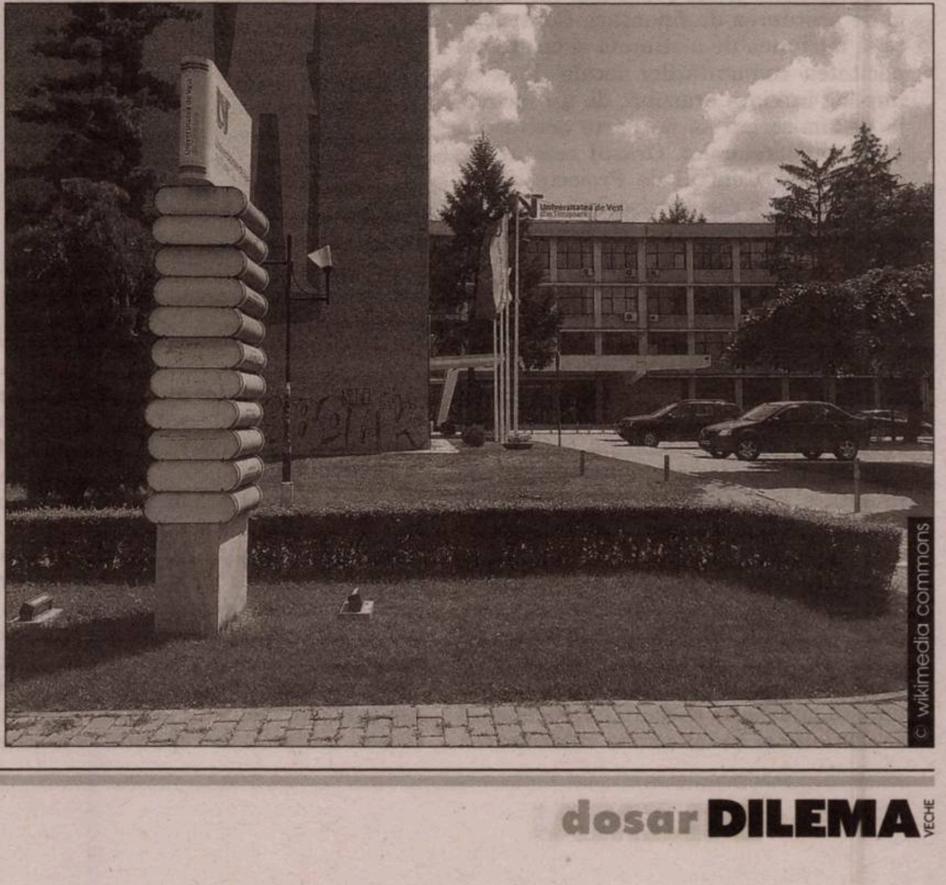

© wikimedia commons

DILEMA veche
Timisoara
Capitală Europeană a Culturii
2023

Diana MARINCU

Micile speranțe ale unei mari capitale

Locuitorii Timișoarei încă se mîndresc cu apelativul „mica Vienă“ și cu multiculturalismul imperial – de altfel, foarte selectiv – care alternează cu o „anxietate a influenței“ de care suferă, inevitabil, marginile imperiului. Artista Ana Kun urmărea în cercetarea ei din timpul rezidenței de la MuseumsQuartier Viena (noiembrie-decembrie 2021) exact acest mit, al unei miniaturi culturale care se construiește pe un potențial provincialism, acoperit cu o sumedenie de „hărți“ mentale încă greu de descifrat, cosmopolite și profund mioritice deopotrivă. Diminutivele care populează identitatea Timișoarei mi-au fost reamintite de ea, odată cu inventarierea numelor pe care rîul Bega le-a purtat pînă în secolul al XVIII-lea: Timișel, Timișul Mic, Temeșici. Această tendință de diminuare și de atașare la ceea ce pare mai mare, mai important și mai legitim poate că nu a dispărut complet.

Fiecare narațiune care se construiește în relație cu un teritoriu are la bază un set de informații, dar și de ficțiuni, care legitimează o identitate potrivită unui anumit moment istoric. Timișoara a cîștigat titlul de Capitală Europeană a Culturii în 2016, într-o competiție strînsă și nelipsită de suspiciuni, adesea conspiraționist formulate, referitoare la întreaga „rețea“ a experților culturali care contribuie la un proiect întîi de toate politic, și abia ulterior cultural, în ciuda definiției sale inițiale. Cu un dosar onorabil construit, alături de o echipă dedicată și competentă, Timișoara a convins că este momentul ei, că e timpul ca o nouă narațiune să preia moștenirea identitară complexă pe care o duce – orașul libertății, al revoluției, orașul multicultural și multietnic mai degrabă la nivel discursiv astăzi, orașul de tranzit, orașul breslelor și al electricității, al tramvaielor și al fabricii de bere, al culturii underground și experimentale. Din momentul cîștigării acestui titlu și pînă astăzi, fracturile interne și disputele ideologice au dominat dezbaterile publice și o mare parte dintre activitățile Asociației Timișoara – Capitală Culturală Europeană, iar umbra aruncată asupra ei nu s-a mai ridicat în ultimii cinci ani decît rar și prin eforturile individuale ale unor membri ai echipei. Cu decizii manageriale nu întotdeauna potrivite, conducerea Asociației a rămas neconvingătoare și fragilă, mereu în căutarea unor ancore mai solide într-un sector cultural local tot mai dezbinat și neîncrezător. La această situație s-a adăugat lipsa unei susțineri politice și financiare consecvente la nivel local, județean și național. Nici amînarea desfășurării titlului, din 2021 în 2023, nu a părut să aibă vreun efect vizibil asupra țesutului cultural vlăguit de nenumăratele tentative de repornire.

Administrația locală aleasă în toamna lui 2020 a impus o nouă direcție strategică pentru întregul ecosistem cultural, implicînd și programul dedicat anului Capitalei, pe care l-a preluat sub umbrela unei structuri numite Centrul de proiecte, care gestionează finanțările culturale conform unui regulament nou, în acord cu nevoile actuale. Alte atribuții ale Centrului mai includ corelarea agendei culturale a orașului, menținerea unui dialog constant cu scena culturală, încurajarea folosirii spațiilor Primăriei pentru evenimente publice, consilierea micilor ONG-uri pentru accesarea de finanțări și altele, toate extrem de binevenite și de progresiste în peisajul românesc atît de rudimentar la acest nivel al finanțărilor. În procesul de relansare a priorităților culturale a fost cooptată în primăvara anului trecut o echipă de experți condusă de Corina Șuteu, alături de Oana Radu și Raluca Iacob, care, la finalul celor trei luni de consultanță, a pus un diagnostic clar asupra situației actuale, care poate fi sintetizat astfel: Capitala Europeană are nevoie de cîteva instrumente de funcționare și de finanțare, de corelarea unor actori politici importanți în acest proces și de o dinamică a colaborării locale, între organizații mari și mici, mai fluidă și mai constructivă. Odată cu preluarea de către Centrul de proiecte a multora dintre atribuțiile Asociației, pare că rolul pe care îl îndeplinea Asociația alunecă treptat într-o redundanță tot mai mare. În timp ce scriu acest text, se anunță în mass-media demisia Simonei Neumann de la conducerea Asociației și se propagă mesajul trimis de aceasta pe 27 decembrie, adîncind și mai mult dezbaterile cu privire la „paternitatea“ acestui proiect de Capitală Culturală. Așadar, Timișoara clocotește momentan între scenarii și planuri, proiecții și iluzii.

Cele cîteva proiecte de infrastructură locală care vor rămîne ulterior ca moștenire se mișcă lent, dar încă reprezintă marea speranță a momentului – cinematografele renovate, proiectul centrului de artă și tehnologie MultipleXity, acestea sînt elementele-cheie ale unor investiții pe termen lung, care setează o altă perspectivă a operatorilor culturali și a publicului. În contextul actual, al reînnoirii de promisiuni din partea autorităților locale, un colectiv de șapte experți a fost angajat în noiembrie 2021 să aducă la zi și să armonizeze programul cultural, dînd un nou avînt proiectului. Rămîne de văzut dacă acest avînt va fi dublat de încrederea și optimismul organizațiilor locale, care, fiecare în parte, și-au demonstrat curajul și relevanța, în special în timpul pandemiei.

Poate mai mult decît să ne dorim o „mică“ Viena, ar trebui să ne dorim o „mare“ Timișoara, mai deschisă spre publicul larg și mai atentă la comunitățile invocate inițial în *bidbook*. Pentru a transforma planurile în realitate, poate ne putem propune inițial, vorba lui Dan Perjovschi, un „pleXity“ și nu din start un „MultipleXity“, pentru că în final creșterea organică e mai firească decît demonstrația ultimă.

Curator și critic de artă, ***Diana Marincu*** *e director artistic la Art Encounters.*

■ ■ ■

Corina ȘUTEU

Cultura e capitală

Universitatea de Vest din Timișoara a găsit un inspirat joc de cuvinte, „Cultura e capitală“, ca generic pentru diversele proiecte și programe culturale pe care le dezvoltă. Într-adevăr, la Timișoara, cultura este *capitală* și asta o dovedesc nu doar vitalitatea Universității de Vest, cît prezenta unor spații creative unice, ca Ambasada și Faber, existența unui proiect ca Typopassage, prezența activă în viața cetății a grupului de intelectuali care a generat „A treia Europă“, revista *Orizont,* bienala Art Encounters, Fundația Triade (proiectele Sorinei și ale lui Andrei Jecza), KunstHalle Bega, festivalurile Plai și Simultan sau cel de Literatură (FILTm), cele trei teatre și Opera Națională, Filarmonica și libräria „La două Bufnițe“, festivalul CEAU, Centrul Intercultural, grupul Aoleu, comunitatea de grafferi, muraliști și Street Art... și cîte altele.

Ei bine, toată această resursă vie ar fi trebuit să poată genera o Capitală Culturală Europeană extraordinară. Firește că nimic nu s-a consumat, deocamdată, dar premisele de azi nu sînt cele mai bune. Cu toate că ar fi convenabil să plasăm responsabilitatea pe umerii cuiva, realitatea e mai puțin unilaterală. În metafora budistă cu pietrele – în care înțeleptul ne sfătuiește să punem la început pietrele mari, și abia apoi pe cele mici, într-un vas, pentru ca baza să fie solidă și să constituie o ancoră perenă – găsim o bună exemplificare a ceea ce se petrece acum cu proiectul a cărui nouă șansă a fost oferită de nesperata sa amînare pentru 2023.

Fiindcă „pietrele mari“ nu au fost puse primele.

Imediat după anunțarea titlului, la sfîrșit de 2016, a fost numit un director artistic și Asociația și-a intrat în drepturi, cu director executiv și echipă afiliată. Lucrurile nu au mers, însă, bine cu alegerea acestui director artistic, care a pierdut, încet, dar sigur, legitimitate în ochii partenerilor locali, așa încît, pînă în 2018, organizația intră într-o majoră criză de încredere cu operatorii culturali importanți ai orașului.

Ministerul nu intervine în nici un fel pentru a clarifica și reechilibra situația (între timp se schimbaseră deja trei miniștri), iar primarul de la acea vreme al Timișoarei continuă să crediteze, multă vreme încă, demersurile Asociației care coordonează programul, fără să asume activ și eficient fractura de încredere produsă și consecințele sale.

Acela a fost momentul în care, concret, intervenția autorității publice, locale și centrale, ar fi fost salutară. Responsabilizarea instituțiilor care dețin resursele decizionale și financiare pentru Capitala Culturală Europeană a lipsit. Mai bine spus, ea s-a manifestat inerțial, cu toate că semnalele crizei erau publice și evidente.

De atunci încolo, s-a petrecut un fenomen perfect explicabil de supraviețuire forțată, insulară, a unei Asociații care își urmărea haotic și incoerent mandatul, cu o direcție executivă bine antrenată să redacteze rapoarte credibile în atenția Comisiei Europene, cosmetizînd foarte diplomatic o realitate de teren lipsită de conținut, cu o deraiere de la dosarul de candidatură și fără viziune unitară de program.

Apoi, în 2020, a venit pandemia și a fost ales un nou primar, tînăr, charismatic și cu declarații de bună intenție. Între timp, însă, cota încrederii în proiect pentru timișoreni era la zero, timpul rămas era foarte scurt și, nu în ultimul rînd, situația epidemiologică nu simplifica lucrurile.

Din acel moment, lucrurile au avut o evoluție paradoxală. Trebuie luate decizii, despre urgența cărora noul primar e conștient, dar pe care le amînă. Aduce un grup de expertiză (din care fac și eu parte) ale cărui capacități, sfaturi și idei le preia pe jumătate, dezordonat și fără gîndire sistemică. Fractura este de data aceasta în direcție inversă. Autoritatea locală e conștientă de urgență, dar îi lipsește curajul deciziei. La nivel central, secretarul de stat responsabil e activ, pragmatic și competent, dar nu e din același partid cu primarul, nici cu ministrul Culturii. În fine, președintele Consiliului Județean joacă un joc neclar și perdant pentru proiect, din motive pur politice.

Rezultatul este că, în iunie 2021, nici textul Ordonanței 51, nici cel al Ordonanței 42 (cea specifică pentru Capitala Culturală) nu sînt aduse la zi. Ambele ar trebui să clarifice rolurile instituțiilor, îmbunătățind legislația acordării finanțărilor pentru proiecte culturale. Promisiunea este că ele vor fi „tratate“ în toamnă. Între timp, criza politică explodează și prioritățile sînt reorganizate.

În același spirit al lui *langsam, aber sicher* („încet, dar sigur“, echivalent cu deja celebrul „pas cu pas“), se înființează un Centru de proiecte care va prelua responsabilitatea programului Capitalei, dar a cărui echipă ar avea nevoie de timp să se rodeze, se constituie un curatorium artistic, prin concurs (ideea face parte, e drept, din propunerile grupului de experți, dar articularea ei era cu totul diferită). Curatoriumul, la rîndul său, are nevoie de timp ca să poată funcționa eficient și corelat. În plus, direcționarea resurselor este încă pe teren nesigur pînă cînd Ordonanța 42, actualizată, nu va fi efectivă.

În fine, la sfîrșit de 2021, directoarea Asociației își dă demisia – una pe care primarul o aștepta din aprilie anul trecut și care vine în momentul cel mai neprielnic. De altfel, aș remarca faptul că, pentru directorul executiv, e momentul ideal să plece, deoarece evită cu aceeași abilitate de care a dat dovadă de-a lungul celor cinci ani de la anunțarea titlului să poarte vreo răspundere.

Pînă la urmă, un lucru rămîne, însă, cert: Capitala Culturală Europeană va avea loc, iar cei care îi vor da profil, conținut și strălucire vor fi cei pe care i-am enumerat în primul paragraf al acestui articol. Ei sînt adevăratele „pietre mari“. Poate că, de fapt, asta și era ideea originară a lui Jack Lang și a Melinei Mercouri, autorii vizionari ai programului capitalelor europene.

Fiindcă Europa culturală aparține și este generată de cei care o practică.

Corina Șuteu *este expert în politici culturale și fost ministru al Culturii.*

■ ■ ■

Robert ȘERBAN

Cine va salva Capitala Culturală Europeană 2023?

Prima jumătate din viață mi-am trăit-o în epoca sîrmei. Am văzut, atunci, de multe ori, cum lucruri ce păreau imposibil de reparat se „rezolvau“ simplu și rapid. Degeaba aveai bani, pile ori cultură dacă n-aveai o sîrmă la-ndemînă. Și, în consecință, bănuiesc că în fiecare casă din România găseai de la liță pînă la oțelită.

Probabil că datorită acelei epoci am căpătat un soi de optimism care, mai accentuat ori mai temperat, m-a însoțit în a doua jumătate a vieții. Nu se poate să nu se poată! Imposibil să nu fie o soluție! Și fiindcă mă întrebați ce și cum va fi cu proiectul (să-i zicem și noi ca toată lumea) Timișoara – Capitală Culturală Europeană 2023, încerc un răspuns. Cît mai logic, luînd în calcul desfășurarea de pînă acum a acțiunii și contextul.

Chiar dacă anii care au trecut din ziua anunțării că orașul în care trăiesc a ieșit învingător în competiția cu București, Cluj-Napoca, Baia Mare și pînă azi n-au luminat mai deloc, nici datorită vitezei timpului, nici prin oamenii și instituțiile implicate – să nu uităm sloganul „Luminează orașul prin tine!“ –, o minune tot se va petrece. Pe ce-mi bazez afirmația? Imediat!

O minune tot se va petrece.

Dacă n-ar fi existat scandaluri reflectate în presă despre TM 2021 și, apoi, odată cu amînarea proiectului din cauza pandemiei de COVID-19, despre TM 2023, sînt convins că timișorenii ar fi uitat că orașul lor se pregătește să devină, cînd în ’21, cînd în ’23, Capitală Culturală Europeană. Iar asta pentru că Asociația care ar fi trebuit să întețească spiritul comunității și să găsească soluții ca să îl implice în desfășurarea evenimentelor a eșuat. De ce? Fiindcă s-a greșit încă de la început și, mai ales, pentru că s-a persistat în greșeală. Anume, s-a crezut că „arhitectul“ care a realizat – nu de unul singur, ci împreună cu o echipă mare, din care au făcut parte, fie doar și cu o idee bună, mulți actori culturali din Timișoara și din afara ei – proiectul cîștigător va fi și persoana cea mai bună ca să îl pună în operă. Adică arhitectul să se transforme, peste noapte, în constructor și să conducă asociația.

E, și cu toate că nu „ridicase“ nici măcar o căsuță de camping pînă atunci, cu toate că echipa inițială de… arhitectură și-a luat tălpășița odată ce și-a dat seama cu ce meșterilă Manole trebuie să facă o ditamai construcția multietajată și de mii de metri pătrați, cu toate că o serie lungă de oameni de și din cultură, care vedeau că nimic serios nu se întîmplă pe șantier, au trimis tot felul de semnale, mai ales prin intermediul mass-media și al rețelelor de socializare, către primar (șeful cel mare), arhitectul a rămas, pînă acum puțină vreme – adică inclusiv într-unul dintre cei doi ani de grație cît a mai primit Timișoara de la Comisia Europeană –, în fruntea proiectului. Iar asta, deși noul primar ales a anunțat, încă de la începutul mandatului său, în toamna lui 2020, că așteaptă demisia constructorului-arhitect, fiindcă era evident că lucrurile intraseră de multișor într-o fundătură. A venit demisia, dar după un an, la finalul lui 2021.

Am făcut acest scurt istoric al poveștii bănățene ca să se înțeleagă de cîtă nevoie e de-o sîrmă. Și chiar dacă nu mă bazez decît pe instinct și pe intuiție în acest „caz“, pot face pariu că ea, sîrma, va apărea ca din pămînt (sau ca din cer?), salvatoare, va lega lucrurile și le va face să funcționeze. Nu ca pe un Lamborghini, dar nici ca pe un Lăstun. Nu credeți?! Mai vorbim la anul, cînd ne vom întîlni în capitala Banatului, unde numeroase și excelente evenimente culturale vor avea loc de-a lungul și de-a latul anului 2023. Și încă mult după aceea…

***Robert Șerban** este scriitor și jurnalist cultural.*

■ ■ ■

Deschidere, transparență, încredere...

interviu cu Alexandra RIGLER

Centrul de Proiecte e, în noua arhitectură organizațională a Capitalei, principala instituție responsabilă cu susținerea programului cultural. Directoarea instituției, Alexandra Rigler, are la dispoziție mai puțin de un an pentru a repune pe șine un mecanism care se poticnește de aproape cinci ani.

Ce avantaje aduce modificarea structurii organizaționale, mai precis comutarea eforturilor de finanțare de la Asociația Timișoara – Capitală Europeană a Culturii la Centrul de Proiecte?

Cred că pur și simplu putem vorbi despre resuscitarea proiectului. Modificarea structurii organizaționale a urmărit tocmai deblocarea impasului în care se afla implementarea programului cultural sub umbrela Asociației Timișoara – Capitală Europeană a Culturii. Blocajul acesta, prelungit pînă în vara anului trecut, s-a instalat în urma unor demisii succesive la nivelul conducerii Asociației. Exista atunci chiar și riscul dizolvării de drept, înainte ca Ministerul Culturii să numească un reprezentant care să facă parte din Consiliul Director. Nici acum datele nu s-au așezat, blocajul a revenit în aceste zile, inclusiv prin respingerea de către instanța judecătorească a mai multor modificări în actele constitutive ale Asociației.

În acest context complicat, Municipalitatea ne-a mandatat pe noi, Centrul de Proiecte Timișoara, să asigurăm finanțarea nerambursabilă de la bugetul local a programului cultural „Timișoara 2023“. În 2021, am lansat cinci apeluri de finanțare. Apelul 3, căruia i-am alocat 4.000.000 de lei, a fost dedicat programului prioritar TM2023 RESTART, adică unui număr de 30 de programe și proiecte cuprinse în programul cultural „Timișoara – Capitală Europeană a Culturii“. Mecanismul de finanțare a fost constituit în temeiul legislației specifice finanțării pentru cultură și permite atît responsabilitatea alocării fondurilor publice, cît și flexibilitatea procesului de evaluare și selecție, de care programul Capitalei are nevoie. Iar asta va continua și în 2022 și 2023. Practic, noua formulă de finanțare ajută la un transfer al responsabilității și la o asumare mai mare a proiectelor de către operatorii culturali, fapt care aduce cu sine și un *ownership* mai clar pe proiectele care compun titlul. Iar lucrul acesta, sperăm, va contribui la consolidarea capacității operatorilor culturali de a accesa finanțări, indiferent de instituția la care aplică.

Schimbările acestea din sfera mecanismelor de finanțare au fost acompaniate și de constituirea echipei curatoriale, în luna noiembrie a anului trecut. O echipă formată din șapte specialiști independenți, apolitici, cu parcursuri profesionale consistente, atrași în proiect în urma unei competiții internaționale publice, ai cărei evaluatori au fost de asemenea specialiști independenți, nume importante ale scenei culturale autohtone. Cei șapte curatori și experți vor fi responsabili, din partea Primăriei Municipiului Timișoara, de coerența artistică și coordonarea strategică a programului cultural „Timișoara 2023 – Capitală Europeană a Culturii“.

În ce măsură au fost definite atribuțiile instituțiilor implicate în organizarea programului pentru Timișoara – Capitală Europeană a Culturii în 2023?

De la bun început, dosarul de candidatură a fost construit pe logica implementării în rețea, adică prin intermediul partenerilor principali ai programelor, iar aceștia, la rîndul lor, prin intermediul rețelelor la nivel de programe și proiecte. În consecință, formula ideală este aceea ca atribuțiile privind organizarea programului să rămînă la nivelul sectorului cultural și creativ local, național și european.

Ceea ce trebuie clarificat sînt rolurile și responsabilitățile principalelor autorități publice responsabile de proiect, care au ca principală responsabilitate asigurarea finanțării, iar corelat cu asta actualizarea/îmbunătățirea cadrului legislativ existent, astfel încît să poată răspunde nevoilor de implementare ale unui program cultural de asemenea anvergură și complexitate. Un exemplu stringent ar putea fi reglarea cadrului legislativ care să facă posibilă finanțarea multianuală.

Există un consens în legătură cu finanțarea oferită de Ministerul Culturii pentru programul Timișoara – Capitală Europeană a Culturii?

Municipalitatea este în contact, încă de anul trecut, cu echipa Ministerului Culturii și a Consiliului Județean Timiș pentru clarificarea acestor detalii care, și acestea, sînt parte a Ordonanței de urgență nr. 42/2019. Există o serie de propuneri de noi amendamente, absolut necesare pentru buna pregătire și implementare a programului cultural din 2023, pe care le analizăm împreună. Pentru că soarta Ordonanței a fost acompaniată de o serie de amînări, pe fundalul crizei politice din toamna anului trecut, discuțiile au fost reluate intens la începutul acestui an, în contextul numirii noului ministru al Culturii și, desigur, al noului buget. Dialogul din ultimele săptămîni și deschiderea echipei ministerului înspre colaborare pentru actualizarea cadrului legislativ ne dau încredere că lucrurile se vor așeza cît de curînd.

Care sînt așteptările timișorenilor legate de programul cultural?

Așteptările publicului timișorean consumator de cultură sînt oarecum vagi, generale și chiar diferite de ceea ce își propune un titlu de Capitală Europeană a Culturii, pentru că nu prea au existat discuții și dezbateri despre ce își propusese dosarul de candidatură.

Dacă vorbim despre așteptările operatorilor culturali timișoreni, cred că aceștia așteaptă transparență, un partener instituțional cu care să comunice în mod coerent, previzibilitate în ceea ce privește finanțările, flexibilitate în implementare, mai ales pe acest fundal global care presupune adesea exerciții de reconciliere a întîlnirii dintre online și offline.

Tocmai de aceea, unul dintre obiectivele majore, care acompaniază orice acțiune a Centrului de Proiecte Timișoara, este legat de deschidere, transparență, în speranța recîștigării încrederii sectorului cultural în proiect, actorul-cheie al realizării programului cultural. Sperăm ca această deschidere și *restart*-ul proiectului cu ajutorul echipei curatoriale să îi reapropie pe timișoreni de proiect.

Care sînt principalele provocări acum, cu un an înaintea debutului programului?

Putem vorbi despre un spectru larg de provocări specifice programului, dar și de provocări specifice timpurilor pe care le parcurgem, precum ar fi această incertitudine în plan sanitar, care pare să se eternizeze.

În lista provocărilor specifice, una dintre cele mai importante este, în mod evident, timpul extrem de scurt rămas pînă în 2023. Apoi, aș așeza în lista provocărilor importante și urgența unor inițiative și modificări legislative absolut necesare: crearea cadrului legal pentru dezvoltarea de programe multianuale, asumarea unor mecanisme care să permită o implementare mai flexibilă ș.a. Desigur, există o serie de provocări care vin dinspre zona de conținut: consolidarea și extinderea programului cultural. În acest moment, echipa noastră de curatori și experți a definitivat revizuirea programelor și proiectele culturale cuprinse în dosarul de candidatură – o analiză riguroasă a stării de fapt la începutul mandatului, definitivată la finalul anului trecut, pe care am împărtășit-o și cu reprezentanții Consiliului Județean Timiș și ai Ministerului Culturii, ca document de lucru. Sperăm că reunirea noastră în jurul acestei radiografii minuțioase să ne ajute ca, împreună, să găsim cele mai bune metode și strategii de a duce acest proiect la final cu succes.

interviu realizat
de Matei MARTIN

■ ■ ■

Propuneri de *Dileme vechi* pentru viitor:

● ***Chic / Șic***

Anul teatral 2021

– o anchetă –

Și anul 2021 a stat sub semnul pandemiei. Pentru artele spectacolului, asta a însemnat măsuri sanitare excepționale și efecte nefaste: suspendarea temporară a reprezentațiilor, evenimente cu un număr redus de spectatori, dificultăți de programare, creștere a costurilor, reducere a veniturilor etc. Teatrele au fost nevoite să-și reinventeze repertoriul, să găsească mereu alte formule pentru a rămîne aproape de spectatori. Teatru în format fizic, teatru în format hibrid, teatru online... Am întrebat cîțiva dintre cei mai activi critici: 1) Cum a evoluat teatrul românesc în pandemie? 2) Cum se vede teatrul de acasă? 3) Care a fost cel mai bun spectacol?

Oltița CÎNTEC

Exilul în online

1) Regizorii au explorat mediul digital și au inventat soluții care să concorde cu reglementările sanitare atît în privința metodelor de creație, cît și în livrarea produsului către public. Inițial, în *lockdown*, domiciliul artiștilor s-a transformat în atelier de lucru, iar prezența fizică s-a transferat în aplicații de *video-call*. Sufrageriile au devenit noua sală de reprezentații transferate printr-un *display* electronic, interpunînd al cincilea perete, mai concret decît tradiționalul al patrulea – oglinda scenei, care separă imaginarul și cotidianul. Într-o etapă ulterioară, întîlnirea a revenit în concomitent, sub cerul liber, *open air*-ul fiind mai potrivit normelor medicale decît incintele. Exilul în online (cu avantajul incontestabil al anulării distanțelor și al reluării intermediate video a unor titluri care părăsiseră prin epuizare repertoriile) a fost succedat de variantele hibride, iar *live*-ul a reintrat în interior cu 30, 50 sau 70% din capacitatea totală, în funcție de ratele oficiale de infectare. Aspectul cel mai neplăcut a fost continua neglijare a domeniului cultural de către guvernanți, care au omis frecvent aria în rînduielile de sănătate publică. Tratarea artiștilor în sistemul unei duble măsuri (în planurile de protecție socială pentru independenți, în diferențele flagrante de reguli impuse, de pildă, lăcașurilor de cult, mall-urilor, sălilor de jocuri – deschise înaintea instituțiilor de spectacole, cu acces necondiționat de certificatul verde, fără distanțare etc.). Considerarea artelor o zonă lipsită de importanță în comunitate, decredibilizarea ei în mod constant de către decidenți prin așezarea în categoria *„și altele“* vor avea efecte nefaste în plan social și educațional pe termen lung.

2) *Întîi* l-am văzut cu entuziasm. Ca pe o oportunitate de-a viziona producții la care aș fi avut acces mai dificil. Treptat am atins saturația și suprasaturația, iar acum îmi vine foarte greu să urmăresc creații care nu sînt realizate special pentru difuzare online. Doar pe acestea le mai pot privi, *întrucît* integrează în retorica regizorală tipicurile realității electronice și condiționalitățile receptării specifice (durata condensată, fragmentarism, dinamică filmică, multiplicarea stimulilor atenției etc.).

3) Am un mini-top, care în mod real e mai lung, cu o serie de producții ce-și împart calitatea „cel mai bun“. *Worker of the year* (Ioana Păun, Flavia Giurgiu; ArCuB, Centrul Cultural Clujean), din perspectiva adaptabilității conceptuale la linia pandemică, a unui format care regîndește radical elementele ce compun teatrul, împachetîndu-l pentru *home delivery*. *Aici Moscova* (Catinca Drăgănescu; unteatru, București), pentru maniera în care combină scenicul *live* și tehnicile cinematice în constructul teatral. *Consimțămînt* (Radu Afrim; Teatrul „Andrei Mureșanu“, Sf. Gheorghe), pentru tema abordată și pentru implicarea liceenilor în distribuție, ca spor în verosimilitate și inducerea unor energii estetice suplimentare. *Chirița în carantină* (Teatrul Național Cluj), pentru stilul unic al Adei Milea care a brevetat formula spectacolului-concert, pentru recitirea proaspătă a unui text clasic de pe care șterge praful istoric, pentru interpreta Anca Hanu și coechipierii săi de la rampă. *Jungla TeVe*, pentru inepuizabila inventivitate a lui Gigi Căciuleanu, pentru combinarea atît de subtilă a cuvîntului așezat în caligrafii fluid-imaginative și a expresivității corporale a Alinei Petrică și a lui Lari Giorgescu. *Verde tăiat,* pentru subiect, pentru impunerea în atenția publică prin arta scenică a unei tragedii ecologice (tăierea abuzivă a pădurilor) și pentru afirmarea interesului față de teatru al comunității din Zalău.

***Oltița Cîntec** este critic de teatru. Curator al Festivalului Internațional de Teatru pentru Publicul Tînăr Iași.*

Raluca RĂDULESCU

Legislația depășită, haosul administrativ, indiferența politică

1) Nu cred că putem vorbi neapărat despre evoluție. Aș folosi mai degrabă verbul „a supraviețui“. Despre 2020 scriam că a scos la iveală toate problemele și incertitudinile din teatru și speram că 2021 va reașeza totul ceva mai sănătos și se va orienta spre viitor. N-a prea fost să fie! Legislația depășită, haosul administrativ, indiferența politică, inerția, lipsa de viziune și coerență managerială au fost accentuate de pandemie, de reducerile bugetare, de restricții și chiar de modificarea obișnuințelor de consum cultural ale publicului. Teatrele care au găsit formule viabile de adaptare pot fi numărate pe degete. 2021 a contorizat și multe situații din zona derizoriului, ca în cazul concursului de management de la Teatrul „Mihai Eminescu“ din Botoșani, unde presa locală a anunțat *cîștigătorul* înainte de a se încheia înscrierile. Pe de altă parte, teatrul independent, care devenise cumva sursa de nou, de regenerare și chiar de inspirație pentru multe teatre subvenționate, s-a văzut obligat în pandemie să lupte pentru supraviețuirea fizică, deși într-o vreme devenise o modă aparenta susținere a independenților. Dar modele trec și realitatea e ceva mai complexă, așa că independenții funcționează tot pe clasicul model românesc „se descurcă fiecare cum poate“. Iar toate acestea sînt dublate de lipsa unor voci critice credibile, fapt ce a dus și la o criză curatorială (și ca rezultat al imposibilității de „a trăi“ din critică de teatru și al anilor în care nu s-a investit în formarea unor noi generații de critici). Numărul celor care scriu astăzi despre teatru în România este extrem de mic, interesele și agendele personale, mai mult sau mai puțin vizibile, sînt și ele rezultatul aceleiași realități, ceea ce, în timp, a dus la lipsa unei ierarhii reale a valorilor, la o lipsă generală de miză care nu poate genera decît involuție în artă, în teatru.

2) *În 2021 am văzut teatru și de la mine de acasă*, și de la el... de acasă. Am lucrat mult de acasă. Am făcut sute de interviuri și am curatoriat două proiecte internaționale din sufragerie. Am văzut chiar mai mult teatru filmat decît în 2020, dar am văzut și mult teatru *live,* în săli din România și din Europa. Multe festivaluri au fost din nou anulate sau amînate, unele dintre ele au ales varianta exclusiv online, precum FNT sau *showcase*-ul Teatrului Național din Cluj – Întîlnirile Internaționale de la Cluj –, în timp ce *showcase*-ul Teatrului Maghiar din Cluj s-a desfășurat exclusiv fizic (în 12 zile anulîndu-se un singur spectacol), ca și Festivalul de Teatru Piatra Neamț (care a programat foarte multe evenimente în aer liber) sau în formula hibridă, în paralel *live* și online, cum s-a întîmplat la Festivalul Internațional de Teatru de la Sibiu, *Scena digitală* creată de TNRS/FITS fiind poate unul dintre cele mai elocvente exemple de adaptare la pandemie și la realitatea de azi.

3) Din ce am văzut *live,* spectacolele anului pentru mine sînt: *Va urma. Pe planeta Oglindă* de Gianina Cărbunariu la Teatrul Tineretului din Piatra Neamț, *Consimțămînt* de Evan Placey în regia lui Radu Afrim la Teatrul „Andrei Mureșanu“ din Sfîntu Gheorghe, *Romeo și Julieta* după William Shakespeare în regia lui Vidnyánszky Attila jr. la Teatrul Maghiar de Stat din Cluj-Napoca, *Bacantele (fără mască)* de Maria Manolescu în regia lui Dragoș Alexandru Mușoiu la Teatrul de Nord din Satu Mare, *Aici Moscova* de Iulia Pospelova în regia Catincăi Drăgănescu la unteatru. Aș menționa și *The Walks* de la Teatrelli în parteneriat cu Rimini Protokoll și *The Worker of the year* de Ioana Păun & Flavia Giurgiu, două adaptări pertinente la contextul actual. Ce au în comun toate aceste spectacole, extrem de diferite, de altfel, este concluzia că nu de creatori de teatru ducem noi lipsă, ci de un context (și de oameni pregătiți) care să le valorizeze munca și creația, atît în breaslă, cît și pentru publicul larg (din țară și din străinătate), fapt ce ar duce indubitabil la evoluție.

***Raluca Rădulescu** este critic de teatru, realizatoare de emisiuni la Radio România Cultural.*

Cristina MODREANU

Foarte puține idei noi

1) Din păcate, nu cred că se poate spune că teatrul românesc a evoluat în pandemie, ci dimpotrivă. Atît teatrul public, cît și cel independent au fost semiparalizate din cauza pandemiei și foarte puține teatre dau semne că și-ar reveni, la aproape doi ani după declanșarea crizei sanitare. Am văzut foarte puține idei noi, cu adevărat interesante, și nici o strategie coerentă de a ține publicul aproape, de a-l implica în viața unui teatru sau a unei echipe, așa cum s-a întîmplat în alte culturi. Dintre teatrele independente, doar unteatru a reușit să-și țină publicul aproape cu o stagiune de *streaming* online și, peste vară, cu spectacole și concerte într-o grădină special amenajată pentru asta, plus carduri de fidelitate pentru spectatori. Dintre teatrele publice, Opera comică pentru copii a dezvoltat aplicația „Opera copiilor“ prin intermediul căreia părinții pot alege spectacole de vizionat pentru copiii lor, cu 1 leu/lună, oferta de spectacole fiind însă foarte amestecată și de calitate eterogenă. În rest, în afară de difuzarea unor spectacole preînregistrate sau de cîteva producții special realizate pentru mediul online, oferta teatrală în pandemie a fost destul de săracă. Din fericire, online se pot viziona mai ușor spectacole și din alte țări, ceea ce, de fapt, a sporit oferta generală de spectacol.

2) De acasă, teatrul se vede online și se vede bine, măcar conexiunea de Internet e mai bună decît în alte părți. Avem acces gratuit sau cu plată modică la producții internaționale și avem o mai mare plajă de selecție, așa încît, în funcție de culturile la care avem acces grație limbilor vorbite, putem face o selecție de mai bună calitate decît dacă ar fi vorba doar de spectacole locale. Inventivitatea unor producători internaționali a transformat teatrul în foarte multe feluri, dintre care foarte puține au ajuns și în România.

3) Într-o perioadă „hibridă“, de tranziție dinspre offline înspre online și de căutare de noi formule de interacțiune cu publicul, e foarte greu să mai păstrezi vechile ierarhii și să declari că un spectacol sau altul e „cel mai bun“. Aș vrea totuși să menționez cîteva producții „altfel“ care au marcat pentru mine acest an teatral: *Aici Moscova*, un spectacol de Catinca Drăgănescu și Simona Deaconescu, teatru cinematic care explorează fericit intersecțiile dintre teatru și dans (producător: unteatru); adaptarea locală a formulei inventive create de Rimini Protokol, *The Walks*, care prin coordonarea artistică a lui Vlaicu Golcea și vocile actorilor români devine un interesant ghid de explorare performativă, pe cont propriu, cu căștile în urechi, a orașului București (producător: Teatrelli); de pe scena „clasică“ (unde, date fiind vremurile, eu, una, am văzut mult mai puține noi producții decît de obicei) cel mai bun spectacol al anului a fost, pentru mine, *Nu mai ține linia ocupată*, creație semnată de Alexandra Felseghi (dramaturgie) și Adina Lazăr (regie). Jucat pe scena mare a Teatrului Național din Cluj, care l-a produs, spectacolul e un *statement* din mai multe puncte de vedere: tematic, el tratează frontal subiecte discutate mai mult în talk-show-urile televizate, și anume corupția poliției, abandonarea sistematică, iresponsabilă, a intereselor cetățenilor de către stat, disfuncțiile familiilor afectate de condițiile economice, iar artistic produce o trecere de la „teatrul documentar“ la „teatrul documentat“, cu efecte catharctice benefice pentru un public larg. Nu în ultimul rînd, merită menționat că, după ce anul trecut a improvizat din mers, anul acesta Festivalul Național de Teatru s-a repliat și a devenit o platformă online cu acces simplu și gratuit, către o ofertă amplă, din țară și din străinătate, grație selecției interesante produse de Oana Cristea Grigorescu, Cristina Rusiecki și Claudiu Groza.

***Cristina Modreanu** este jurnalist cultural, critic de teatru, curator și manager. Editează revista* Scena.ro.

(articolul integral poate fi citit pe site-ul www.dilemaveche.ro)

anchetă realizată
de Matei MARTIN

Bogdan-Alexandru STĂNESCU

pe de altă **carte**

Basmele viitorului

● Stanislaw Lem, *Ciberiada*, traducere de Ioana Diaconu-Mureșan, Editura Curtea Veche, 2021.

Am citit prima oară *Ciberiada* într-o ediție veche, de la Editura Albatros, pe care am găsit-o întîmplător în mica bibliotecă a unchiului meu. Se întîmpla în alt secol (ba chiar mileniu), într-o iarnă cînd îmi amintesc că fusese o problemă cu lemnul și cărbunele, așa că dîrdîiam cu toții într-o singură cameră încălzită iluzoriu de un reșou care stătea să-și dea duhul. Se apropiau sărbătorile, nu se găsea de mîncare, era frig și afară ningea necontenit. Era 1987 sau 1988. Citisem toate cărțile accesibile mie din acea bibliotecă, așa că-mi rămăsese să aleg între un roman cu un titlu straniu, *Calpuzanii,* și *Ciberiada*, pe care am ales-o atunci pentru că am dedus, interpretînd ilustrația copertei, că ar fi un soi de roman istoric.

Nu era așa ceva, ba chiar s-a dovedit a fi o culegere de povestiri ce aveau ca protagoniști doi ciudați pe nume Trurl și Clapauțiu (nu cred că am înțeles atunci că ar fi vorba despre doi roboți), doi inventatori neliniștiți care se află în permanentă concurență și care străbat spațiul, confruntîndu-se cu regi nebuni, prințese mofturoase și isterice, poeți închipuiți și... propriile mașinării pline de ifose, de personalitate, de multe ori transformate în dușmanii creatorilor lor. Pe atunci (aveam 8-9 ani) mi se întîmpla adesea să caut în cartea pe care o citeam un refugiu din calea discuțiilor celor mari și, mai ales, să folosesc acea carte ca pe un scut împotriva cuvîntărilor lui Ceaușescu, cuvîntări ce căpătau amploare și frecvență în preajma sărbătorilor de iarnă. În casa bunicii mele nu se prindeau bulgarii, ca acasă, așa că nici cele 15 minute de *Flintstones* de seara nu-mi puteau lumina zilele. Nu puteam ieși din casă, așa că am preferat să intru în *Ciberiada* și-n lumea nebună a lui Lem, care în acele circumstanțe părea luminoasă și fermecătoare ca un basm.

Nu știam atunci că și Lem, în copilărie, descoperise că o cale de a scăpa de teroarea istoriei e să-ți creezi propriile lumi ficționale. După mai bine de trei decenii am redescoperit basmele tehno ale lui Lem (într-o nouă ediție și o nouă traducere), de data asta învestindu-le cu o capacitate la fel de numinoasă de a mă primi în lumea lor ca refugiu din calea unui alt fel de teroare. Universurile robotice ale lui Lem au trăsăturile spațiilor concentraționare ale secolului trecut, dar aduc la lumină – sau pun în discuție – și hibridizarea monstruoasă a rațiunii absolutiste cu tehnica ridicată la rang de religie. Povestirile lui Lem rătăcesc prin domeniile epistemologiei, ontologiei, behaviorismului și metafizicii, lăsînd tehnologiei rolul de pretext al înstrăinării lecturii. Oricum ai da-o, *Ciberiada* își păstrează trăsăturile de operă a gîndirii critice, de o inventivitate neștirbită în timp. Roboții și oamenii lui Lem, ciberarmăsarii și Electrobarzii lui schimbă replici istețe, discută teme filosofice de importanță majoră, schimbă datele universului pocnind din degete, rescriu de la zero poezia lumii (și istoria ei), umblă din planetă-n planetă în încercarea de a-și vinde talentele, luptînd și dovedind prin istețime regi ce poartă trăsăturile inconfundabile ale unor tirani foarte familiari nouă. De altfel, strigătul disperat al lui Trurl, inventatorul încolțit de propria mașinărie care deformează adevărul („Doi și cu doi fac patru și doi ori doi fac tot patru! Poți să stai în cap, să transformi munții ăștia în praf și pulbere, să înghiți toată marea, să iei tot cerul și să-l dai pe gît, mă auzi?“) nu e foarte diferit de esența orwellianului *1984*.

Personajele principale ale volumului, cavaleri în halate albe de laborator, sînt Clapaucius și Trurl: semiroboți, vrăjitori ai inventicii, posesori ai unor diplome de omnipotență perpetuă, ei sînt mereu gata să creeze mașinării care să-i ajute (și cîteodată să le pună bețe-n roate) cu problemele de care se izbesc în călătoriile lor prin univers. De exemplu, în cea de-a șasea expediție a lor, turbați la vestea că-n univers ar exista alți doi inventatori-aventurieri asemănători, pornesc la drum, gata să-i provoace pe acei parveniți, doar pentru a descoperi că zvonurile se refereau chiar la ei. În altă povestire, cel mai mare (electro)bard al tuturor timpurilor este construit și programat de divinul Trurl după model biblic: „Construi deci o mașină care modela haosul și un spirit electric ce zburătăcea prin el deasupra unor ape electrice, apoi adăugă parametrul luminii, după care pe cel al strănebuloaselor...“. Bardul electric se va dovedi însă dușmanul numărul 1 al barzilor de meserie. Aproape toate personajele volumului sînt roboți, creaturi din metal și circuite, o metodă de a distanța, de a înstrăina spațiul literar de lumea „reală“.

Spre deosebire de marea masă a cărților SF, lumea ficțională a lui Lem nu este una a viitorului, ci o alternativă satirică a ei. Fabulele lui Lem au un parfum de basm ce ține mai mult de acumularea unor detalii pe care alt scriitor probabil că le-ar fi ignorat, decît de o vetustețe datată. Basmele lui Lem își au rădăcinile atît în *gravitas,* cît și în ridicol, un echilibru pe care-l mînuiesc cu o dexteritate uimitoare. Nu pot să-i găsesc acum un echivalent, nici măcar un gen proxim. Forțînd puțin comparația, aș putea spune că *Ciberiada* e un soi de *Alice in Wonderland* sci-fi. Amuzante, inteligente, pline de *witz* și *agudezza*, aventurile lui Trurl și Clapaucius au calitatea rară de a-și prinde cititorul într-o capcană a oglinzilor, de unde însă lumea se vede cu mai multă limpezime decît prin ecranul unui *device* contemporan. Mi-aș dori enorm să fie tradus și volumul borgesian de cronici fanteziste la cărți inexistente scris de Lem în 1971.

Nu pot încheia fără a lăuda traducerea Ioanei Diaconu-Mureșan – nu-mi amintesc nimic despre calitatea vechii traduceri, dar cea de acum este impecabilă: de la prima la ultima pagină ea oferă o plăcere lingvistică a lecturii ce ține de ritmul ca de basm al frazei, de o imponderabilitate stilistică demnă de marii povestitori.

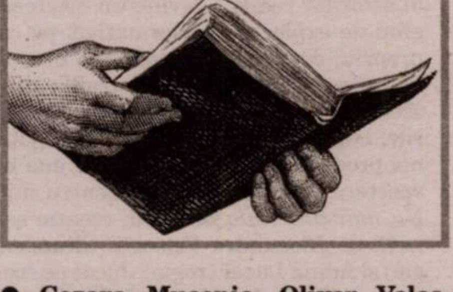

Ionuț IAMANDI

pe de altă **carte**

Povestea Palatului Kretzulescu

● Cezara Mucenic, Oliver Velescu, *Palatul Elena Kretzulescu*, Editura Vremea, Colecția „Planeta București“, 2021, 184 de pagini cu ilustrații, conține bibliografie, format 17 x 24 cm.

Există ghiduri turistice; le găsești la hotel sau, dacă ești mai tipicar, le iei din librării înainte de a pleca spre locul pe care urmează să îl vizitezi. Sau, cum se întîmplă azi mai nou, le descarci în telefon și ai bonus și impresiile altor călători. Există monografii despre locul unde mergi, mai ales dacă e unul cu o oarecare încărcătură istorică. Citindu-le, te poți familiariza cu personajele asociate, știi la ce să te uiți și ce să cauți dinainte de a ajunge la destinație. Există albume, cu fotografii de epocă, cu chipurile oamenilor de altădată, cu documente pe care aceștia le-au semnat în urmă cu o sută, două sau trei sute de ani. Aici găsești hărți vechi, trasee uitate, locuri dispărute și imagini de detaliu pe care de unul singur nu le-ai fi putut observa în veci.

Cartea *Palatul Elena Kretzulescu* pe care o am acum în față are cîte ceva din toate aceste specii. E și ghid, și monografie, și album. În privința ilustrației, în ea apar detalii din hărțile Bucureștiului de la 1800, portrete de domnitori, boieri și jupînese, facsimile ale unor documente, fotografii în oglindă, de ieri și de azi, ale caselor și vecinătăților. Foaia velină ajută la impresia de album, ca și formatul mare al cărții, 17 x 24 cm. Ea este în același timp și un ghid pentru toată zona urbană a Bucureștiului în mijlocul căreia e amplasat Palatul, precum centrul unui cerc care-și plimbă raza succesiv prin Cișmigiu, pe la Palatul Primăriei, pe strada Schitu Măgureanu, pe la Biserica Cuibul cu Barză și pe la Biserica Popa Tatu, coborînd apoi din nou pe Știrbei Vodă pînă spre Biserica Kretzulescu, Palatul Regal și Bulevardul Elisabeta. Poți foarte bine lua la pas toată această porțiune de București cu volumul *Palatul Elena Kretzulescu* în mînă și nu îți mai trebuie nici o altă sursă de informații turistice.

Dar și dacă vrei mai mult, iarăși nu e nevoie – să spunem – de un drum la bibliotecă. Volumul în cauză ne întoarce în timp pînă la momentul în care zona Cișmigiului era un soi de Pipera de azi, adică o periferie la care orașul tindea, dar peste care încă nu se extinsese cu hotărîre. Iar din vremea lui Vodă Brâncoveanu încoace, cartea începe a întinde toate nervurile monografice de care e nevoie pentru a furniza și o încadrare istorică a locului. Sînt capitole despre mahalaua inițială a *Fîntînii boului*, din care apoi s-a extras *Grădina publică Cișmigiu*, despre *Ulița Vodă Stirbey / Strada Stirbei* / Știrbei *Vodă*, domnitorul care a contribuit la sistematizarea zonei, despre casele și instituțiile remarcabile apărute în timp în împrejurimi, despre *familia Crețulescu / Kretzulescu* și *doamna Elena / Hélène Kretzulescu*, care a construit Palatul folosind serviciile marelui arhitect Petre Antonescu.

Denumirile străzilor, clădirilor și locurilor unei localități sună gol atît timp cît nu știi să faci conexiuni între ele. Dar imediat ce le realizezi, orașul capătă încă o infrastructură, în afară de cea de gaze, asfalt și canalizare. Este infrastructura lui umană, amintind de strădaniile, certurile, izbînzile și eșecurile unor oameni care cîndva au trecut pe aici și și-au pus amprenta peste ceea ce noi azi luăm ca dat dintotdeauna. Strada Berthelot, de pildă, pe care, printre altele, sînt situate instituții precum Radioul și Ministerul Educației, s-a numit inițial strada Fîntînii/strada Cișmelei, fiind probabil ulița în apropierea căreia se găsise o sursă de apă, cu funcțiunile ei practice pentru oameni și animale, dar și cu rolul inevitabil de agregator social al oricărui spațiu locuit din secolele trecute. De altfel, toată zona Cișmigiului era una bogată în izvoare, care în ultimele decade ale secolului al XVIII-lea au fost captate și canalizate. Aici a fost amplasată și locuința primului șef al acestei acțiuni, supraveghetorul captărilor de apă, „mai-marele peste cișmele“ sau, în termenii turcești oficiali de atunci, „Ceșmagi-bașa“. De unde, arată autorii, și numele de Cișmigiu, pe care bucureștenii au știut imediat să îl dea viitoarei grădini.

Dar, bineînțeles, în carte e vorba în principal de Palatul Kretzulescu. Venind dinspre Berzei, pe Știrbei Vodă, cu puțin înainte de intrarea de pe latura de nord a Cișmigiului, este o clădire pe care o poți rata din mai multe pricini – din cauza unei blazări urbane a ochiului, din grabă sau din neatenția augmentată de cîțiva copaci care se grăbesc să anunțe prospețimea grădinii și „înfundă“ parcă clădirea. Dar dacă apuci să o observi, atunci sigur te oprești. Oricît ai scotoci printre amintirile de plimbăreț bucureștean, nu dai de ceva asemănător. Este discret și semeț. Este modest și ferm. Este elegant și cochet. Este Palatul Kretzulescu, a cărui poveste pe larg o găsiți în această carte.

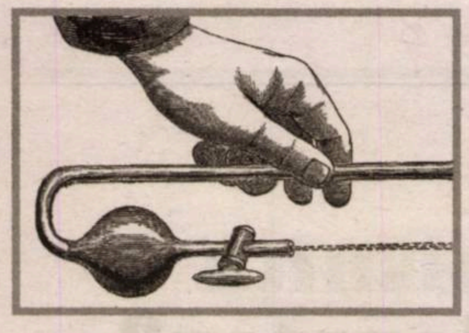

Oana STOICA

rosencrantz & co

Unica Angélica

● ***Liebestod. The smell of blood does not leave my eyes Juan Belmonte. Histoire(s) du Théâtre III*, text, regie, decor și concept de costume: Angélica Liddell. Cu: Angélica Liddell, Borja López, Ezekiel Chibo, Gumersindo Puche, Palestina de los Reyes, Patrice Le Rouzic. *Light Design:* Mark Van Denesse. *Sound Design:* Antonio Navarro. Costume: Justo Algaba. Dresori: Sabine van der Helm, Catvertise. Producători NTGent (Belgia) și Atra Bilis (Spania), co-producători Festival d'Avignon, Tandem Scene Nationale Arras-Douai, Künstlerhaus Mousonturm.**

O femeie strigă și acuză. „Te iubesc, Heysel“ apare scris pe fundal în timp ce ea dublează tînguit finalul operei lui Wagner, *Tristan și Isolda,* aplecată peste trupul unui taur. Cu *Liebestod. The smell of blood does not leave my eyes Juan Belmonte,* Angélica Liddell a produs controverse la Festivalul de la Avignon anul trecut. Construit ca o incantație de două ore în care acuzele de ipocrizie la adresa artiștilor și a spectatorilor se juxtapun cu o *ars dramatica* personală, naturalistă, furioasă și ireverențioasă, *Liebestod* este, după spusele lui Liddell, o declarație de dragoste pentru un bărbat. Că dragostea este mistuitoare o arată spectacolul, restul este însă un mister: cine este bărbatul, există / a existat sau este o metaforă (pentru ce?). *Liebestod* combină imagistica Bisericii Catolice cu coridele, ambele deconstruite pe terenul deloc neutru al teatrului. Discursul scenic este complex, pe alocuri poate fi perceput ca ofensator (nuditate explicită în paradigme religioase) și dificil de suportat (automutilare), este acuzator (ipocrizia artiștilor și a publicului este una dintre acuzele recurente) și profund personal (vorbește despre propria iubire și își exhibă intimitatea, nu doar a corpului, ci și a stării psihice și emoționale – ea suferă de sindromul Wendy, care presupune un comportament extrem de protector față de partener).

Vizionat într-o înregistrare, spectacolul își păstrează forța incandescentă în ciuda distanței impuse de camera de filmat.

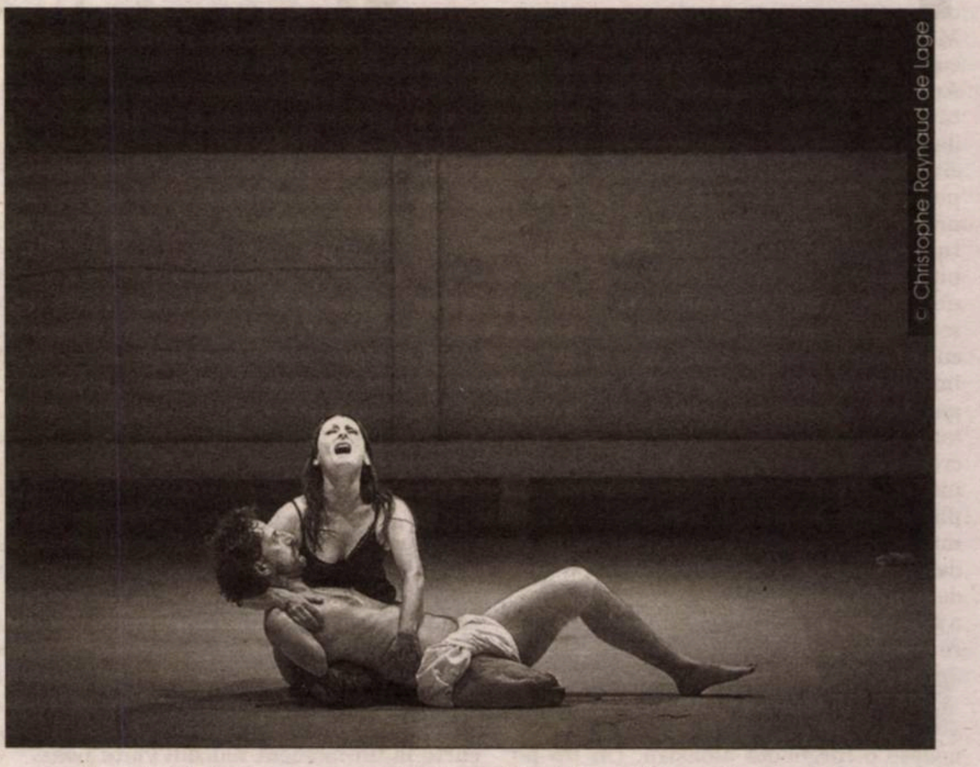

© Christophe Raynaud de Lage

Juan Belmonte este un toreador legendar care avea picioarele deformate, ceea ce l-a forțat să inoveze tehnica de luptă cu taurii prin crearea unei variante periculoase: aștepta aproape nemișcat să fie atacat de animal și apoi riposta. Faptul că se plasa foarte aproape de taur l-a făcut victima multor accidente. Angélica Liddell preia această tehnică în teatru, „poate ar trebui să fiu un Juan Belmonte pe scenă“, spune ea, vorbind astfel despre artă ca despre un act de curaj, provocator, care nu permite minciuna, prin urmare convenția. În acest sens, dublările prin tînguire – sînt scene absolut frisonante – ale unor pasaje muzicale, de la *Asingara* (un cîntec din 1974) la *Marșul funebru* al lui Purcell, sînt nu doar expresii ale durerii, ci și forme de parazitare a culturii *mainstream*, anchilozată în propriile tipare astfel încît își reproduce continuu inerția. De la Wagner, Angélica Liddell ia opera *Tristan și Isolda* ca reprezentare a frumuseții, suferinței și morții, elemente de care este profund atașată (poate cuvîntul mai potrivit ar fi „obsedată“).

Există o componentă puternică legată de Biserică și de iconografia catolică, cu reproducerea stigmatelor și „împărtășirea“ cu propriul sînge „ca Iisus cu laptele Mariei“, cu o variantă de Pietà în care Iisus este un bărbat fără o mînă și un picior, cu patru variante masculine de Madone cu pruncii (tații cu bebelușii lor nu sînt actori). Provocarea periculoasă din coridele lui Belmonte și suferința estetică din opera wagneriană sînt elemente de construcție a unei *ars dramatica* în care autorul/performerul este propriul Dumnezeu și propria Biserică. De aici radicalismul unei afirmații precum „Avem nevoie de o teocrație“ pe care nu o percep ca pe o referire la organizarea socială subordonată Bisericii, ci ca pe o revenire a teatrului (culturii) la o onestitate și implicare totale, radicale. Dezamăgirea față de arta contemporană și față de omul contemporan este una față de superficialitate și frivolitate. Este aici un discurs furios al disperării (citate din *Pe culmile disperării* de Emil Cioran sînt citite cu o intonație liturgică) în care exigențele față de sine nu sînt mai prejos decît cele față de ceilalți („Publicul s-a săturat de tine, Angélica“). Picturalitatea spectacolului trimite la galbenul lui Van Gogh, la trupurile mutilate și *Studiul pentru o coridă* ale lui Francis Bacon, ba chiar la Teatrul Măcelărie al lui Rodrigo García (sînt și pisici vii pe scenă). Silueta ei alungită într-o rochie-furou neagră amintește de Pina Bausch. Dar dincolo de referințe, Angélica Liddell este unică, viscerală, cu o forță a lirismului și a demolării de neoprit. Un lung rechizitoriu făcut culturii și omenirii care și-au pierdut forța trangresiunii este un pasaj de referință pentru teatrul contemporan. O asemenea implicare, fără să cadă în melodramă, este rarisimă pe scenă, această interpretare fabuloasă, din vintre, dă substanța inflamabilă spectacolului, imposibil de reprodus cu un alt performer. Vizionat într-o înregistrare, spectacolul își păstrează forța incandescentă în ciuda distanței impuse de camera de filmat.

© Christophe Raynaud de Lage

Și totuși, ce sau cine este Heysel? Liddell zice (în afara spectacolului) că este iubitul pierdut, dar nu dă nici o altă informație. Heysel este și stadionul din Bruxelles unde, în 1985, 39 de oameni care asistau la finala Cupei Campionilor Europeni au murit după ce un perete s-a prăbușit peste ei. Este în spiritul Angélicăi Liddell să mixeze în acest fel, într-o singură referință, dragostea cu moartea.

Liebestod este al treilea episod din seria *Histoire(s) du Théâtre* creată de la Milo Rau la NTGent (Teatrul Olandez din Gent, Belgia), care pornește de la întrebarea „Care este istoria ta, ca artist?“. Primele două spectacole au fost create de Milo Rau și Faustin Linyekula, iar la Festivalul de la Avignon din acest an va fi prezentat al patrulea, realizat de artistul belgian Miet Warlop.

Liebestod este un act de curaj nebunesc, un teatru radical care se prezintă ca o formulă posibilă pentru revigorarea culturii. De aici, poate, și dansul final al artistei cu un masai (cred), reprezentantul unei culturi aproape opuse celei europene. O infuzie de viață pentru o artă pe moarte.

Adina POPESCU

portrete din mers

Unde au dispărut bișnița și sucurile verzi la dozator?

Într-o seară, aveam o poftă mai fistichie și mi-am cumpărat de la supermarket un suc de măr cu kiwi. Mi-am turnat într-un pahar, sucul avea o culoare verde smarald incredibilă, ireală. Am băut, iar gustul mi-a amintit instantaneu de sucurile la dozator care erau atît de populare în anii '90, am închis pentru cîteva clipe ochii și m-am pomenit propulsată pur și simplu înapoi în timp, în urmă cu douăzeci de ani. Memoria gustului e formidabilă și uneori e atît de vie, nu-ți amintești scene întregi din viața ta, unele importante, nu-ți amintești nume și chipuri de oameni, adrese la care ai locuit ani întregi, însă e suficient să iei o îmbucătură, o gură din ceva ca să te năpădească zeci de amintiri distincte, corelate sau nu între ele, amintiri pe care le credeai îngropate definitiv. Așa s-a întîmplat și cu sucul meu, cumpărat la întîmplare, într-o seară rece de ianuarie. Apoi, mi-am dat seama că anii '90, de care ne despart doar acești douăzeci de ani, sînt de fapt o lume dispărută în „preistorie“, o lume a dinozaurilor și brontolocilor care nu se va mai întoarce nicicînd.

Pe Calea Moșilor, chiar la intersecția cu Eminescu, la un început de vară, apăruse peste noapte o furgonetă albastră. Un tip pe la 30 de ani, îmbrăcat „sportiv“ în șort din fîș cu plasă și tricou alb, haine cumpărate probabil din bazarul „Europa“, și care semăna oarecum cu cîntărețul Toto Cutugno, începuse o afacere înfloritoare. Vindea sucuri la dozator – de ananas, de portocale, de mango și cel cu cea mai intensă culoare, acel verde smarald ireal, era sucul de kiwi. Noi, copiii și, de fapt, clienții lui cei mai fideli, l-am poreclit pe tip Păhăruț pentru că îți servea sucul vieții în pahare de plastic de unică folosință. La Păhăruț era mereu coadă, indiferent de oră, de la 8 dimineața, cînd își deschidea prăvălia, și pînă la 9 seara. Habar n-am cum de supraviețuise pînă atunci Calea Moșilor fără sucul lui. Tot ce se întîmpla acolo, în furgoneta albastră, ni se părea „exotic“, începînd desigur cu sucurile care ne duceau cu gîndul la insule tropicale, erau fructe pe care pînă în urmă cu doi ani le știam doar din poze sau din filmele pe care le mai vedeam la video. Păhăruț amesteca în recipientele lui, era ceva vrăjitoresc acolo, sucul părea să fiarbă, deși era rece ca gheața. Și de fiecare dată cînd dădeai pe gît un pahar, mai voiai unul. În plus, Păhăruț era prietenos cu toată lumea – ne saluta deja toți vecinii și îi striga pe nume, făcea complimente fetelor și le zîmbea într-un anume fel celor mai măricele, se fîțîia cu șlapii lui de bazar în sus și-n jos pe Calea Moșilor, de parcă i-ar fi aparținut de cînd lumea. Totuși, peste doar cîteva luni, furgoneta lui albastră a dispărut ca și cum nici n-ar fi fost. La început, ne-am gîndit că poate și-a mutat-o în altă parte, într-un loc cu vad comercial mai bun, apoi ne-am dat seama că tocmai se lansase pe piață o băutură răcoritoare pe care toată lumea voia să o încerce pentru că reprezentase un mit în timpul regimului comunist. Și care se numea Coca-Cola. Treptat, sucurile la dozator au fost date uitării. Lumea noastră de kiwi, ananas sau mango, colorată în verde, ciclam sau oranj, era pierdută pe veci. La fel s-a întîmplat și cu alte mărci, obiecte, lucrușoare care au făcut parte la un moment dat din viața noastră, apoi au dispărut pur și simplu ca și cum le-ar fi înghițit pămîntul. Cum ar fi, de pildă, anumite mărci de țigări. Ca mulți adolescenți, m-am apucat de fumat cu Kim mentolat. Erau țigări care se găseau „la bucată“ pe o tarabă înfiptă strategic la nici 200 de metri de poarta liceului (nu exista nici o lege care să o interzică, în anii '90 era doar legea junglei). Femeia aia mărunțică, agitată, cu alură de chelneriță într-un birt de provincie, care încerca să-și asigure supraviețuirea vînzînd gume cu surprize, sucuri „Tropicana“ la cutii de carton, cu pai, jeleuri în formă de ursuleți și țigări la bucată pe care le dădea ca pe acadele, a fost într-un fel responsabilă pentru înrădăcinarea unui viciu în jumătate din „populația“ liceului nostru. N-aveam bani ca să ne cumpărăm un pachet întreg, însă țigările la bucată de la doamna Mariana reprezentau mereu o tentație. În tot acest timp, fumătorii serioși fumau țigări precum Monte Carlo, Viceroy, Winchester, Assos și alte mărci de care astăzi n-a auzit nici naiba. Kent-ul lung încă era considerată o țigară de lux, pentru doctori. Una dintre primele reclame de la TV din anii '90 a fost la Kent, mesajul era clar – *„Do you believe în magic?“*. În plus, încă mai existau mărcile autohtone. Cineva m-a întrebat, după ce a citit textul meu cu Revelionul de la cabana Cuca, ce era acela un „cărpăcior“. Aș zice că dispariția țigărilor „Carpați“ a fost într-un fel nemeritată, pentru mulți fumători ele au însemnat mai mult decît o marcă oarecare, au făcut parte dintr-un stil de viață. Cele mai căutate erau cele de Tîrgu Jiu, pentru că nu conțineau „lemne“ în interior. Puțeau nasol, dar nu mai rău decît țigările „Mărășești“.

Un alt cuvînt care desemna o practică foarte des întîlnită înainte și după 1990 a dispărut aproape cu desăvîrșire – bișniță. Și odată cu bișnița a dispărut și personajul – bișnițarul (îl mai poți întîlni în Piața Obor, chiar lîngă Primărie, îngînînd ca pe-o litanie „țigărițigărițigări... telefoanetelefoanetelefoane... icre de Manciuria avem!“). Înainte de 1990, bișnițarul era esențial, dacă voiai să faci rost de o pereche de blugi, de pildă. Sau de altceva, orice, pentru că nu se găsea nimic. Un coleg de-al maică-mii, subinginer de profesie și bișnițar în timpul liber, ne făcea rost de carne de porc și de vin roșu, bun, de Drăgășani. Mi-l amintesc bine – era un tip masiv, vesel, roșu în obraji, avea un rîs de se cutremura întreprinderea. Nu-și deconspira niciodată sursele, însă se ținea de cuvînt, dacă promitea ceva, a doua zi venea cu plasele cu produse. Săracul, a murit de infarct chiar în 1990, de la prea mult vin de Drăgășani, probabil, n-a apucat să înțeleagă mai nimic din noua și minunata noastră democrație care, în primii ei ani, tot pe bișniță s-a bazat. Însă acesta e un exemplu de bișnițar simpatic. În general, bișnițarul era o persoană rău famată cu care nu era bine să ai de-a face decît în anumite circumstanțe. La Cluj, în anii '90, tot centrul era plin de bișnițari destul de dubioși care vindeau forinți celor care voiau la rîndul lor să plece în Ungaria ca să facă un pic de bișniță. Era bine să numeri banii în fața lor, altfel aveai surpriza să descoperi hîrtii strecurate printre bancnote care îngroșau teancul. De altfel, „să fii păcălit de bișnițari“ era ceva la ordinea zilei, nimeni nu mai făcea o mare dramă din asta. În anii '90, mulți dintre oamenii întreprinzători care voiau să se îmbogățească rapid au fost bișnițari de ocazie. În vreme ce Păhăruț își vindea cu succes sucurile la dozator, jumătate din locuitorii Căii Moșilor „făceau Turcia“ destul de frecvent, cînd te întîlneai cu cîte o vecină și o vedeai „plină de aur“, adică lanțuri, cercei și inele, știai că tocmai se întorsese de la Istanbul. Purta aurul doar de probă, ca să-i facă reclamă și să-l vîndă mai departe. Alți vecini își deschideau „butice“, ocupînd în mod abuziv jumătate din intrarea în scara de bloc, mergeau cu Dacia pînă la „angro“, cumpărau două navete de bere, două de suc și cinci pungi cu pufuleți și gata buticul! Unele au rezistat aproape pînă în zilele noastre, sucombînd în cele din urmă nu pentru că le-ar fi abandonat proprietarii care și-au petrecut toți anii tinereții și începutul bătrîneții la ferestruica din geamul de la scara de bloc, ci pentru că au fost anihilate treptat de lanțurile de supermarket. „Nu se mai merită“, mi-a zis odată cu tristețe domnul Mihai, de la un butic non-stop de unde cred că am cumpărat tone de țigări și hectolitri de bere. Totuși, cu banii cîștigați de la non-stop și cu prețul miilor de nopți nedormite, a reușit să-ți țină fata la o facultate de Arte, a ajutat-o și cînd a emigrat din România, iar acum e o artistă destul de cunoscută în Germania.

N-am neapărat nostalgii după anii '90, cred însă că au fost o perioadă interesantă care n-a rămas consemnată mai pe nicăieri. A venit meteoritul, a izbit pămîntul și ne-a șters-o din memorie. O lume bizară, a dinozaurilor și brontolocilor, care nu se va mai întoarce nicicînd.

ABONEAZĂ-TE ACUM

DILEMA VECHE

✓ 3 luni - 65 LEI ✓ 6 luni - 110 LEI ✓ 12 luni - 175 LEI

Prețuri la abonamente cu pînă la 52% mai mici față de prețul de la chioșc

SCANEAZĂ CODUL QR

CUM TE ABONEZI
✓ ONLINE: la http://abonamente.adevarul.ro
✓ VIRAMENT BANCAR sau MANDAT POȘTAL:
în contul SC ADEVARUL HOLDING SRL, cod fiscal RO18990288,
deschis la BRD - Decebal,
nr. cont RO70BRDE441SV58305914410.
✓ LA TOATE OFICIILE POȘTALE / ✓ FIRMELE DE ABONAMENTE

Informații și reclamații: abonamente@adevarulholding.ro
Tel: 0790 139 007/0790 139 009 (L-V, 9.00-18.00)

TALON ABONAMENT

Nume .... Prenume ....
Str. .... Nr. ...., Bl. ...., Sc. ...., Et. ...., Ap. ....,
Localitate .... Județ/Sector ...., Cod poștal ....
Telefon .... Email ....
Am achitat suma de .... LEI cu mandat poștal/ordin de plată nr. .... din data ....
în contul SC ADEVARUL HOLDING SRL, cod fiscal RO18990288, deschis la BRD – Decebal, nr. cont RO70BRDE441SV58305914410.
Abonamentul va începe din luna* .... Semnătura ....

Plata se va efectua pînă la data de 25 a lunii în curs pentru ca livrarea să înceapă de la data de 1 a lunii următoare.

Prin completarea prezentului talon sînt de acord ca SC ADEVARUL HOLDING SRL să prelucreze datele mele cu caracter personal pentru activități promoționale și să le dezvăluie terților conform legii nr. 677/2001. Îmi rezerv dreptul să mă opun acestei prelucrări și să solicit ștergerea datelor adresîndu-mă societății SC ADEVARUL HOLDING SRL printr-o cerere scrisă.

Pentru abonamentele plătite cu mandat poștal sau ordin de plată este necesar să trimiteți talonul completat, împreună cu copia dovezii de plată la **SC ADEVARUL HOLDING SRL – Abonamente,** București, Șos. Fabrica de Glucoză nr. 21, Sector 2, cod poștal 020331.

...ÎȚI DĂ DE GÎNDIT

Bianca-Olivia NIȚĂ

Vulcan, mamă, ființă vie (o poveste despre Etna)

Am lăsat mașina și am început să urcăm încet. „Nu prea mai sînt în formă“, îmi spune Toni. Ultimele luni, în care s-a tot intrat și ieșit din carantină, și-au pus amprenta pe ghidul meu, născut pe versanții Etnei – pe care o cunoaște ca pe propriul buzunar. În zile mai bune, a ghidat grupuri de turiști pe aceste pante, printre peticele de păduri de pini și pe urcușuri larg deschise, arătîndu-le depărtările și spunînd povestea. Care începe în urmă cu 500 de mii de ani. Nu e doar povestea vulcanului, ci și a Siciliei și a locuitorilor ei.

Pe măsură ce avansăm, cenușa se sfărîmă sub pașii noștri cu zgomot de biscuiți zdrobiți. Etna a erupt cu o zi în urmă – un spectacol puternic de gaze, cenușă și pietre care explodau un kilometru înălțime pe cer, urmat de un flux roșu aprins de lavă care curgea pe versanții ei. Cenușa acoperă nu numai calea noastră, ci și tot ce e în jur.

Pe 16 februarie 2021, seara primei erupții mari, mă îndreptam spre mare, în Letojanni, un mic oraș de coastă între Messina și Catania. La sud de acest oraș se află dealul din Taormina, suficient de înalt pentru a acoperi cadrul Etnei. La început, am crezut că văd un nor frumos roșu aprins. Dar cînd am băgat mîna în buzunar după aparatul foto, mi-am dat seama ce văd și am încetat să respir. Adîncurile pămîntului ieșeau prin craterul Etnei, extinzîndu-se spre cerul de deasupra.

Au urmat videoclipuri și fotografii spectaculoase cu explozii de gaz, pietre și cenușă arzătoare ieșind violent din craterele de vîrf. Și curgeri de lavă, groase ca mierea, scurgîndu-se pe versanți, frumoase și atît de îngrijorătoare. Au urmat și mesaje de la prieteni din străinătate. „Ești bine?“, au întrebat. „Ai fost evacuată?“

E greu să judeci amploarea unei erupții cînd o vezi la televizor. La fel de greu e și cînd ești la fața locului. Deși a fost anticipat, lanțul regulat al erupțiilor poate lua întorsături imprevizibile. Așa e viața aici: trăind cu un sentiment constant al imprevizibilului, dar și cu toată frumusețea și pămîntul fertil pe care Etna le-a creat, un amestec unic adînc înrădăcinat în identitatea celor aproape un milion de oameni care trăiesc pe versanții ei.

La fel ca toate terenurile locuibile de pe planetă, Etna stă pe un pat de magmă, o substanță roșie strălucitoare formată din rocă topită, cristale suspendate și bule de gaz. Camera sa de magmă e estimată la 22 de kilometri sub pămînt. Magma e formată din topirea crustei pe diferite niveluri tectonice. Două planuri se întîlnesc, unul peste celălalt. Mantaua și crusta continentală topită migrează în sus, intrînd în camera magmatică, roca lichidă fiind mai puțin densă decît cea solidă din jurul ei.

Și, pe măsură ce magma urcă, în interior se formează bule de gaz. Fiecare bulă e, la început, de dimensiunea uneia găsite într-o sticlă de Coca-Cola, însă crește în volum pe măsură ce se ridică la suprafață. Cînd toate aceste bule cresc în volum, nu pot fi evacuate ușor dacă magma e groasă, și așa presiunea se acumulează.

Sub o asemenea presiune, Etna se poate dilata pînă la 15 metri în sus, așa cum s-a întîmplat în 2002. Flancurile laterale ale Etnei s-au extins, rezultînd o erupție laterală care a durat trei luni și jumătate, devastînd numeroase zone turistice. Însă, chiar și cînd presiunea e eliberată, lucrurile nu se termină acolo. Plăcile continuă să se miște în urma deflației, adînc sub pămînt, provocînd cutremure.

Cenușa vulcanică poate provoca pagube materiale majore. Cum vîntul bătea înspre sud în seara primei erupții majore, a fost rîndul catanienilor să dea cu mătura – vîntul decide cui îi vine rîndul. Și cineva alege întotdeauna cel mai scurt pai.

Și acum iată-ne. Urcînd spre Valle del Bove, un bazin adînc și pustiu, care acoperă o suprafață de 37 de kilometri pătrați, datînd de 64.000 de ani, creat de prăbușirea predecesorilor Etnei. Nu știu dacă să sper că astăzi se va odihni sau dacă vreau să o văd în deplină putere, prinzînd viață.

Intrînd în sanctuar

Să urci pe Etna e ca și cum ai intra într-un tărîm al supranaturalului. E un loc pentru care nu sînt bine pregătită, dar știu că Toni este. A ales ca destinație Valle del Bove, un spațiu ca o vale imensă îngrădită de pereți abrupți de pînă la 1.000 m înălțime. Are forma unei potcoave, deschisă dinspre est, permițînd orașelor răspîndite în partea de est a Etnei să fie ferite de lavă și de gazele fierbinți degajate de Etna. Valea colectează aceste curgeri, oprindu-le să ajungă în aceste orașe.

Astăzi vom merge doar pînă la marginea sa, căci intrarea în Valle del Bove e interzisă. Lava din ultimele zile s-a răcit la exterior, dar e încă fierbinte în interior. Și mai mult, valea e mai largă decît percep ochii, distanțele sînt un soi de Fata Morgana care te păcălește să mergi în continuare. Elicopterele nu pot ateriza acolo și, în mijlocul unei erupții, nici n-ar încerca. Dacă Etna se trezește n-ar exista nici o scăpare și nici un loc să te ascunzi.

Adevărul e că Etna nu doarme cu adevărat niciodată. Cel mai activ vulcan din Europa – și unul dintre cele mai monitorizate din lume – se află deasupra graniței convergente a plăcii africane și eurasiatice, domnind la 3.200 m înălțime deasupra coastei de est a Siciliei. Înălțimea ei crește și coboară în funcție de erupții. E un vulcan hiperactiv: ceva în ea e mereu în mișcare.

Există apă limpede pe Etna, iar pămîntul vulcanic e fertil și bogat în minerale. Vestul Etnei e uscat, așa că acolo crește îndrăgitul și rarul fistic sicilian, cu aromă intensă de fructe. În Sicilia, fisticul e folosit aproape în orice (existînd chiar și *pesto* de fistic), mai puțin în espresso.

La sud se găsesc pere, culese manual și transformate într-un lichior străvechi numit Rosolio di Ficodindia dell'Etna. Estul, mai umed, e teritoriul portocalilor și lămîilor – o zonă plină de livezi care cuibăresc case în stil mediteranean, vechi și noi.

Înapoi în timp

Primele erupții ale Etnei datează de 500.000 de milioane de ani, cînd ea și o mare parte din Sicilia se aflau încă sub apă. De fapt, Sicilia, așa cum o știm, era pe atunci mai degrabă o promisiune.

Dovezi ale acestui trecut pot fi văzute de pe țărmul din Aci Trezza, un orășel aproape de Catania, de unde se pot vedea trei formațiuni de rocă verticală ieșind din mare. Legenda locală spune că acestea au fost pietrele aruncate lui Ulise de monstrul Ciclop. Dar sînt rămășițe ale nașterii Etnei, cu straturile lor nisipoase superioare așezate pe magma antică ce a ieșit sub fundul nisipos al mării.

Toni se oprește din cînd în cînd. Cu cît înaintăm, cu atît perspectiva se lărgește. Putem vedea întreaga coastă, de la Taormina la Catania și mult mai departe. Vedem ceea ce vede Etna: imaginea de ansamblu. O hartă topografică din viața reală, cu colonii umane pe versanții ei puternici care se îndulcesc, odată ce coboară înspre văile ce ajung la mare.

Acest peisaj etalează toată activitatea Etnei. Toni îmi arată La Montagnola, craterul de la erupția din 1763. Apoi Monti Rossi din 1669, una dintre cele mai devastatoare erupții cunoscute din istorie. Apoi îmi indică spre Crateri Silvestri și o mulțime de alte conuri de flanc, toate cu istoria lor de forță și daune. Sînt suficient de aproape unul de celălalt pentru a înțelege că, în timp, Etna poate izbucni literalmente oriunde.

Vulcanul care respiră

Am urcat pe Etna și în noiembrie 2020, cînd vîrful era într-o liniște desăvîrșită, cu mici eliberări ocazionale de gaz din crater – eliberări care fac Etna mai prietenoasă, căci înseamnă că nu acumulează îndreptîndu-se spre o catastrofă –, așa cum cel mai probabil face Vezuviul, vulcanul care veghează Napoli, care nu a văzut nici o erupție majoră din 1631. Pentru Vezuviu, următorul dezastru nu e o întrebare, ci o chestiune de timp.

Etna, în schimb, e un vulcan care respiră, respirații adînci care mișcă pămîntul și plăcile sale cu regularitate, provocînd cutremure și crăpături care deschid ventre vulcanice laterale. Erupțiile sînt într-o oarecare măsură previzibile. Craterele superioare au o conductă deschisă, așa că, odată ce instrumentele de monitorizare înregistrează mișcare în acea zonă, se știe că urmează o erupție la vîrf.

Erupțiile laterale sînt mai complicate. Acestea sînt de obicei anunțate de cutremure, iar sistemul de monitorizare GPS poate detecta extinderea corpului Etnei, pe măsură ce flancurile ei se mișcă și se dilată din cauza presiunii. Cînd începe o erupție laterală, se deschid noi fracturi pe una sau mai multe laturi, la joasă altitudine. Cînd și unde se va întîmpla acest lucru e mereu o surpriză, deoarece craterele laterale se pot deschide oriunde. A trăi aici înseamnă să știi că un crater se poate deschide în grădina ta sau sub casa ta în orice moment.

Altă necunoscută e unde veți fi tu și cei dragi cînd lucrurile vor începe să se miște. O casă pe Etna, o familie care își cîștigă existența pe pămîntul ei – o întreagă viață se poate schimba de azi pe mîine. Orașele împrăștiate pe versanții Etnei au nume de sfinți, pentru că, în trecut, oamenii au simțit că lucrurile necunoscute care nu pot fi controlate sînt mai bine lăsate în mîinile lor.

Toni îmi spune că mai e puțin pînă la destinație. Urmînd poteca, încă două cotituri și iată: Valle del Bove, vastă, pustie, învăluită în tăcere. Sîntem puncte minuscule care privesc în această dolină magnetică întunecată. Craterele de vîrf sînt la puțin peste un kilometru de locul în care ne aflăm, dar Etna e binedispusă, iar deasupra noastră cerul e larg și albastru.

Nu avem cuvinte. Ne așezăm pe o stîncă. Și privim. Sîntem pe Pămînt, dar am putea fi la fel de bine pe o altă planetă. Dintr-un crater, observ o linie de abur care urcă sus, ajungînd în atmosferă, transformîndu-se într-un nor în formă de pește chiar deasupra ei. Zîmbesc.

Ipostaze de viață

O zi ca aceasta e ca o clipire în ochii vieții unui vulcan. Dacă Etna ar avea aceeași durată de viață ca și noi, ar însemna că ar erupe la fiecare cîteva minute. Pentru noi, rămășițele unui crater activ cu sute de ani în urmă par atît de vechi încît am putea fi induși în eroare să credem că el ține de trecut. Dar în anii vulcanilor, acel crater s-a format ieri.

Timpul curge diferit pentru Etna și pentru noi. Suma vieților noastre umane de-a lungul generațiilor, totalul celor cîteva mii de ani de existență înseamnă că sîntem doar o adăugare recentă la viața ei. Această nepotrivire temporală face incredibil de greu să credem că un crater din secolul al XIII-lea s-ar putea redeschide. Însă faptul că într-o zonă nu a existat activitate de sute de ani nu înseamnă că e un loc sigur.

Un frumos Memento mori

Activitatea Etnei s-a intensificat în ultimii douăzeci de ani. Cercetări recente indică faptul că gravitația – cu magma în creștere jucînd și ea un rol – face ca flancul de sud-est să alunece spre mare. Acest lucru se întîmplă cu o rată de 14 mm pe an. Deocamdată nu e clar dacă alunecarea e normală sau rapidă, dar întrebarea rămîne: s-ar putea ca într-o zi aceasta să ducă la un colaps catastrofal? Există temerea că un astfel de eveniment va crea un mega-tsunami care ar devasta nu numai Sicilia, ci toate țărmurile estice ale Mediteranei. Deocamdată nu există nici un semn că un astfel de eveniment ar fi iminent, dar lipsa datelor despre orice incidente similare înseamnă că nu avem cum să știm cu siguranță cînd ar putea avea loc un astfel de colaps major.

Totuși, cît e încă aici – atît ea, cît și noi –, Etna e mai degrabă iubită decît de temut. Oamenii din Sicilia simt că Etna e parte intrinsecă a identității lor și a tot ce are și ce înseamnă Sicilia. E martora viețiilor lor, în timp ce ei, la scară mică, sînt martorii vieții ei. Își schimbă înălțimea și forma și pielea, are toanele ei. Iar ei o admiră și o respectă. „Nu vorbim despre erupții, fiindcă pentru noi Etna nu e un vulcan“, mi-a spus Toni. „Este o ființă vie.“

Văzînd-o și auzind localnicii vorbind despre ea – folosind uneori cuvintele pe care le folosesc îndrăgostiții – mă face să reflectez la felul în care pericolul poate coexista cu siguranța sentimentului de acasă. Puțini dintre noi trăiesc cu o perspectivă clară a unui dezastru natural care poate izbucni oricînd. Dar oare sentimentul de siguranță vine doar din simplul fapt că nimic nu pare iminent?

Imprevizibilul cu potențial catastrofă a fost parte din viața sicilienilor dintotdeauna. Dar pentru mulți dintre noi, el a devenit tangibil abia cînd COVID-19 ne-a schimbat tuturor viața. Sicilienii care trăiesc în vecinătatea Etnei știu că viața, așa cum este astăzi, e doar un aranjament temporar. Etna e un *Memento mori* fascinant și constant. Existența pericolului și a schimbării pe care Etna le reprezintă și le promite face parte din sentimentul lor de a fi acasă.

Părăsim Valle del Bove, călcînd pe plante moi uscate, alunecînd pe cenușă de-a lungul conului unui vechi crater. Tot ce vedem în jur acum, mîine ar putea arăta cu totul altfel. Dar oare nu așa e și viața? O continuă schimbare, o continuă impermanență? Această „ființă vie“ se schimbă continuu, iar odată cu ea, întreaga lume din jurul ei. La fel și noi. Puterile noastre sînt mult diferite, dar mă întreb dacă pînă la urmă nu asta avem în comun.

Mă întorc și mai arunc o privire – aburi continuă să se ridice din crater, ajungînd în atmosferă. Pentru moment, Etna e calmă și făurește nori.

***Bianca-Olivia Niță** este jurnalistă freelancer.*

Teodor BACONSCHI

Şapte cetăţi ale cunoaşterii

Ştim prea bine că sîntem fiinţe „narative“: născocim, spunem și transmitem povești despre noi înșine, ca fiinţe simbolice, apte de conștiinţă reflexivă și dornice de viaţa laolaltă, în jurul unei ordini imaginare. Mitologia anunţă naraţiunea filosofică despre origini, dar și istoriografia și ficţiunea literară, însă toate se subsumează aceluiași apetit fabulatoriu, exemplar, moralizator sau sortit divertismentului, din care ne înfruptăm pentru a locui simultan în mai multe „lumi“ și pentru a conserva certitudinea sensului, de vreme ce existenţa noastră nu e accidentală și aleatorie, ci temeinic reflectată în coerenţa unui ansamblu cu început, acţiune și „sfîrșit“ (adică scop, fie el fericit sau tragic). Tot o poveste și-a dorit să ne spună și Violet Moller – echipată cu un doctorat la Edinburgh, specialistă în istoria ideilor și pasionată de construcţia marilor biblioteci britanice de la începutul erei moderne –, care ne oferă *Harta cunoașterii. O istorie în șapte cetăţi sau cum au fost pierdute și regăsite ideile antichităţii*. Investigaţia autoarei britanice apare la editura Baroque Books & Arts (2021), în traducerea lui Mihai Moroiu, și se ocupă, așadar, de felul în care patrimoniul cognitiv al antichităţii greco-latine, de care Europa occidentală s-a despărţit (prin uitare și neglijenţă) după epoca marilor invazii barbare, a fost prezervat în partea oriental-bizantină a Imperiului Roman, călătorind – prin generaţii succesive de comercianţi, erudiţi și clerici – de la Constantinopol în restul Levantului, spre Spania mozarabă și Italia renascentistă.

Pentru a-și simplifica sarcina, Violet Moller urmărește mai cu seamă destinul a trei opere „clasice“ esenţiale pentru geneza mentalităţii moderne: *Elementele* (matematice) ale lui Euclid, *Almagesta* lui Ptolomeu (fundamentală pentru dezvoltarea astronomiei) și tratatele lui Galen (care au dominat „canonic“ practica medicală a Evului Mediu). Lectura ne convinge că textele acestui trio de savanţi au fost parţial salvate, copiate, deformate, emendate, comentate și traduse timp de un mileniu, purtînd din generaţie în generaţie – și într-o geografie intelectuală cu noroc variabil – făclia gîndirii deductive și inductive, a logicii și a observaţiei empirice, adică a datelor fără de care „metoda știinţifică“ (așa cum o practicăm, imens evoluat, pînă astăzi) nu s-ar fi putut cristaliza. Cu un talent evocator de prima mînă, autoarea ne plimbă prin cele șapte cetăţi unde – sub conducerea unor monarhi luminaţi, în rare vremuri de pace, stabilitate politică, prosperitate economică, rafinament intelectual și toleranţă religioasă – au înflorit artele și știinţele, dezbaterea între cărturari, cercetarea bolţii cerești și a corpului uman, scriptoriile, pasiunea colecţionării de manuscrise și cea a hermeneuticii: Alexandria (Egiptului), Bagdad, Cordoba, Toledo, Salerno, Palermo și Veneţia.

Itinerariul selectat de Violet Moller e desigur subiectiv, dacă ne gîndim la numeroasele alte centre intelectuale (fie monastice, fie aulice) documentat active în mileniul dintre prăbușirea Romei și cea a Constantinopolului. Și n-aș spune că avem de-a face cu o subiectivitate inocentă, pentru că volumul e clar marcat de „teza“ că salvarea înţelepciunii greco-romane se datorează cu precădere, dacă nu aproape exclusiv, unor filiere arabo-islamice. Exaltînd mecenatul califatului abbasid sau umayyad – ca și contrastul civilizaţional dintre populaţia Occidentului carolingian (pe vremea cînd mînca napi și respingea atacuri vikinge) și rafinamentul epocii de aur a civilizaţiei islamice (între secolele VIII-XI d.Hr.), autoarea subestimează deliberat atît perpetuarea neîntreruptă a geniului enciclopedic și filosofic elenistic prin civilizaţia bizantină, cît și împrumuturile masive ale arabilor din sursă greacă, sau influenţa Constantinopolului asupra culturii latin-occidentale din aceeași perioadă. Respectiva grilă tezistă nu anulează însă farmecul scenografic al demersului și nici informaţia istorică pertinent filtrată în amintitul volum, pe care vi-l recomand cu toată căldura, convins fiind că parcurgerea lui îmbogăţește și inspiră.

***Teodor Baconschi** este diplomat și doctor în antropologie religioasă.*

Anca MANOLESCU

O voce potrivită pentru „polul plus“

Anul trecut, Editura Spandugino a adăugat aleselor ei publicaţii un proiect deosebit. E vorba despre seria de autor Teodor Baconschi, din care au apărut deja două volume, din cele cinci programate: *Scrieri* 1 *(Puterea schismei. Turn înclinat), Scrieri* 2 *(Iacob și îngerul. Ispita binelui).* Ca de obicei, formula de editare face plăcere prin eleganţa ei. În acest caz, ea are găteala cărţilor de colecţie: cotor în cusătură cu capitalband perlat, pagină fină, luminoasă, copertă cartonată, grafică sobră. Editurile de calitate dau, pentru autori și titluri aparte, asemenea variante; prin ele, cartea recuperează calitatea de obiect preţios, iar cititorul recuperează ceva din ceremonia amenă a actului lecturii consistente.

Teodor Baconschi

SCRIERI

1

PUTEREA SCHISMEI

TURN ÎNCLINAT

Colecţia *Distinguo*

Spandugino

Teodor Baconschi

SCRIERI

2

IACOB ȘI ÎNGERUL

ISPITA BINELUI

Colecţia *Distinguo*

Spandugino

Volumele cuprinse în serie au fost deja publicate de-a lungul anilor la diferite edituri (Anastasia, Curtea Veche, Humanitas). Avea oare rost să fie reluate sub albele coperte ale unei editări unitare? Cred că da. Publicul are astfel acces la *întregul* unei reflecţii și al unei scriituri, care, amîndouă, își arată astfel mai bine deosebita omogenitate, consecvenţa, bogata coeziune. De-a lungul celor treizeci și mai bine de ani de prezenţă publică, reflecţia lui Teodor Baconschi are o evidentă, singulară unitate care se dezvoltă, ca dintr-un centru, pe însemnat de numeroase dimensiuni.

Scriitura lui are, de asemenea, o croială aparte. E departe de colocvialitatea căutată, de jocul săltăreţ, agitat, deliberat dezinvolt al discursului la modă. Fraza, elaborată, are mereu aceeași amplă și ceremonioasă tonalitate, o civilitate cu ecouri de *Ancien Régime*. Ea face asociaţii largi și trimiteri subtile, îmbină cu un savant firesc date biblice și patristice, repere ale culturii înalte, pigmentul unor termeni din vocabularul tehnologic ca mod de a puncta diagnosticul pentru feţele postmodernităţii. Păstrîndu-și sunetul specific, ea poate vorbi potrivit despre multele chipuri și trepte ale realului: de la cotidianul religios la evenimentul diplomatic ori problemele Bisericii, la mutaţiile postmodernităţii, geopolitică, starea (ori confuzia ori îndatoririle) societăţii românești de astăzi și pînă la deliciile culturii, teme spirituale și teologale înălţimi.

Credinţa îi dă vectorul, tensiunea verticală; cunoașterea îi dă pofta și priceperea traseului.

Trăim într-o atmosferă de neașezare, de fragmentări conflictuale, de dizarmonii latente ori exasperate. Nu e puţin lucru să ai în faţă expresia unei nedezminţite coerenţe, a unei priviri treze, fin analitice, curajoase critic, care se poartă asupra realului accidentat al zilelor noastre păstrînd mereu reperul vertical al Logosului întrupat. Nu e deloc neînsemnat să asiști la un punct de vedere capabil să judece, cu realism savant și empatie, lucrurile din „polul plus“.

De formaţie teolog creștin răsăritean, cu doctorat preţuit în antropologie religioasă la Sorbona, Teodor Baconschi dă un izbutit exemplu de joncţiune între datele știinţei spirituale și demersul știinţelor umane, între devotamentul faţă de revelaţia christică și analitica solidă a fenomenului religios. Există o „funcţie critică a credinţei“ (Părintele André Scrima a ţinut un curs academic asupra temei); ea discerne ceea ce e aspect religios exterior, limitativ, eventual parazitant, sclerozat de ceea ce e dinamică a intimităţii cu adevărul dumnezeiesc. Există, pe de altă parte, demersul critic (în sensul reflecţiei lucide, aplicate, documentate, nu al suspiciunii de principiu) propriu știinţelor omului. Teodor Baconschi îmbină cele două atitudini critice cu deosebit talent: prima e asistată, în ceea ce îl privește, de buna posesiune a celei de a doua. Privirea cercetătorului îl ajută să discearnă cu calm reflexiv, cu o disciplinată acuitate elanurile și anamofozele religiosului, îi dă lărgimea de vederi și perseverenţa necesare unei „vînători a sensului“ care se desfășoară într-un teritoriu cu verticală infinită.

Diplomat distins (ambasador pe lîngă Sfîntul Scaun, calitate în care a organizat vizita Papei Ioan-Paul al II-lea la București, apoi în Portugalia și în Franţa, ministru de Externe în deceniul trecut), Teodor Baconschi e totodată un publicist perseverent, o voce îndrăzneaţă, liberă. Departe de încadrări convenţionale, el e mereu atent la mișcările și disfuncţiile actualităţii, precis în criticile lui, echilibrat în judecăţi, capabil să cumpănească între diferite aspecte și puncte de vedere. Necomplezent în diagnostic, el refuză totodată catastrofismul sterilizant, indică ţinte, schiţează proiecte pentru societate și Biserică, păstrează speranţa redresării în lumina unei speranţe de alt ordin. Face astfel dovada unei duble angajări concordante: faţă de creștinismul răsăritean și faţă de destinul comunităţii mari, românești și europene.

Pe scurt, el e o izbutită prezenţă de intelectual credincios. Nu spun de intelectual și credincios, ca și cum cele două dimensiuni ar trebui, întrucîtva silit, să intre în combinaţie. Printre cîţiva, prea puţini încă în spaţiul românesc, el trăiește potrivit credinţei și potrivit gîndirii, ca două dimensiuni firesc cooperante, amîndouă vii, tonice, dinamice. În discursul lui, gustul Cuvîntului și savorile culturii își regăsesc afinităţile, comuna rădăcină. E o voce foarte potrivită pentru pagina religioasă a revistei prezidate și astăzi, în spiritul ei, de Andrei Pleșu. (Textele publicate în această pagină dau, de altfel, o contribuţie consistentă în volumele apărute.)

Încă o dată, ceea ce face profilul aparte al lui Teodor Baconschi este firescul, talentul, inteligenţa cu care dă expresie – trăită și scrisă – unei mulţimi de dimensiuni convergente. A căuta centrul convergenţei lor, a se situa acolo e, pentru el, o exigenţă de prim ordin. O spune el însuși în „Cuvîntul premergător“ la *Turn înclinat:* îmi permit „să susţin că poţi fi deopotrivă european și ortodox, adept al raţiunii și credincios, conservator și ecumenic... opţiunile mele, aparent conflictuale, se inspiră din convingerea că orice decupaj mutilează deopotrivă gîndirea și viaţa. Pentru a le respecta complexitatea și marja de mister se cuvine să cauţi formula integratoare... În mintea mea, creștinismul e o religie care merită trăită mai ales pentru că propune – drept regulă universală – «coincidenţa contrariilor»“.

Iată crezul unui intelectual credincios: credinţa îi dă vectorul, tensiunea verticală; cunoașterea îi dă pofta și priceperea traseului. Volumele seriei oferă cititorului desfășurarea acestui crez, *aplicat* asupra datelor imediatului în virtutea unui principiu spiritual de vîrf.

***Anca Manolescu** este cercetător în domeniul antropologiei religioase.*

Cătălina DUMITRESCU

O dilemă morală a fiecărei zile

A înțelege mintea umană este una dintre procupările marilor gînditori ai umanității. În Grecia, unde se află Templul lui Apollo, se găsește la intrare inscripția „Cunoaște-te pe tine însuți“, care ne arată preocuparea încă din antichitate a marilor filosofi Socrate și Platon pentru înțelegerea modului de a gîndi, a sentimentelor și comportamentelor noastre, căutarea conștiinței de sine, care ne face să ne analizăm în încercarea de a ne înțelege și cunoaște. De ce această căutare care-i atît de veche și care nici pînă azi nu are un răspuns clar despre cine sîntem? Sîntem materie, sîntem spirit, sîntem niște forme biofiziologice? Și dacă sîntem doar una dintre ele, de ce atît tumult interior? De unde plinătatea sentimentelor noastre, cum justificăm acțiunile noastre, de unde izvorăsc sentimentele de iubire și frică? Cum apare natura umană din materia fizică a creierului?

Ce știm azi, datorită cercetărilor avansate în neuroștiințe, este că creierul produce conștiința de sine și că produce miliarde de celule nervoase (neuronii) care comunică între ele extrem de precis, iar atunci cînd comunicarea este întreruptă apar tulburările de conștiință, tulburările emoționale, tulburările comportamentale.

Sîntem o societate pentru care familiaritatea este durerea emoțională. Nu avem educația să o identificăm, iar violența psihologică este atît de răspîndită în mediul nostru înconjurător încît o preluăm la rîndul nostru, deși nu este în acord cu valorile noastre și nici cu modul cum ne percepem pe noi înșine. Este un mesaj dual care creează confuzie psihologică și care ne destabilizează emoțional prin ambivalența lui. Cercetătorul Daniel Kahneman scrie despre iluzia adevărului care se instalează atunci cînd judecata noastră se bazează pe o impresie de lejeritate sau de încordare cognitivă, adică o ușurare a asocierii unor concepte cognitive care, repetate frecvent, vor construi starea de familiaritate. Cu cît o schemă mentală, un mod de a gîndi ne devine familiar prin repetiția mesajului sau comportamentului, cu atît el va lua valoarea de adevăr în universul nostru interior și implicit ne va modifica acțiunile și sentimentele și va induce o confortabilă senzație de familiaritate.

Cînd trăim prin acceptarea unor compromisuri morale ale celor din jur, ni le însușim la rîndul nostru, pentru că, din păcate, familiaritatea mediului imediat apropiat o vom găsi tolerabilă, iar capacitatea noastră cognitivă va suferi modificări în a identifica erorile de judecată ale celorlalți. Și o mai facem și pentru că supraviețuirea înseamnă adaptarea, este acest „a te descurca“, acest rău atît de necesar fără de care nu am supraviețui. Trăim pe un eu al supraviețuirii și tocmai de aceea trauma primilor ani ni se relevă în acest fel.

Un experiment celebru făcut de Joshua Greene, psiholog experimental, neurocercetător și filosof la Harvard, a adus în discuție „dilema vagonului“, prin care a studiat cum emoțiile ne afectează în luarea deciziilor morale. Una dintre dileme este „dilema macazului“, în care ni se spune că un vagonet fără frîne se apropie de o bifurcație și dacă nu intervenim să-l deviem o va lua la dreapta, unde va călca cinci oameni, iar dacă intervenim o va lua la stînga și va ucide un singur călător. Întrebarea este: ce vom face? E o dilemă morală la care mulți ar fi tentați să răspundă că este permis să salvezi viața a cinci oameni și să sacrifici viața unuia. O a doua dilemă este „dilema pasarelei“, în care ni se spune că ne aflăm pe o pasarelă de unde observăm un vagonet scăpat de sub control care se îndreaptă spre cinci călători. Pe pasarelă se mai află un bărbat masiv care stă aplecat și privește vagonetul scăpat de sub control. Dacă l-am împinge pe acesta peste pasarelă ar cădea peste vagonet și l-ar opri, ceea ce înseamnă că va salva viața celor cinci oameni care se aflau în calea vagonetului. Ați face asta? L-ați împinge pe bărbat sau i-ați lăsa pe cei cinci oameni să moară?

Dacă am lua decizii perfect raționale am alege să salvăm mai multe vieți, dar nici un om sănătos emoțional nu ar putea să ia o asemenea decizie. Am fi împietriți sau am încerca să chemăm ajutoare, dar în nici un caz nu am ucide conștient pe cineva pentru a salva pe altcineva. Cei care ar lua decizii raționale sînt structurile psihopate care nu cunosc emoțiile. Emoțiile acestora sînt un platou, o linie dreaptă la fel ca linia unei inimi care a încetat să mai bată.

Dilema morală de acest tip este personală și este cea care ne însoțește în fiecare zi. Sigur, nu de o asemenea anvergură. Dar mici dileme morale trăim în fiecare zi, de la actele de corupție pe care le facem, de tipul avem de rezolvat ceva, oferim o mică atenție sau chiar un plic generos. Se numește mită. De la plecatul de la locul de muncă cu diferite lucruri pe care ni le însușim fără acordul administrației, însemnînd banale pixuri, hîrtie sau materiale diferite, în funcție de locul de muncă. Se numește furt. De la furtul ideilor altcuiva la asumarea unor lucruri pe care nu le-am făcut noi, dar ne însușim meritele, toate acestea duc la dileme interioare și intră în contradicție cu scala de valori personale a fiecăruia. Toate acestea sapă în interiorul nostru și ne predispun la tulburări emoționale, dar și la comportamente de evitare a sinelui nostru. Ceea ce realizăm este că judecățile noastre morale sînt modelate de emoțiile noastre inconștiente. Nu ne putem vedea în această oglindă. Nu ne place ce vedem. Și atunci alegem de multe ori rolul de victimă, un rol în care ne simțim îndreptățiți să avem beneficii. Vrem să primim, dar fără să oferim. Sîntem îndreptățiți, fără a fi și obligați. Cu siguranță că auziți deseori în jur pe mulți care spun cît sînt de generoși și altruiști, dar n-au avut noroc de oameni buni în jurul lor. Sîntem ceea ce oferim, primim ceea ce dăm. Atragem ceea ce gîndim, iar acțiunile noastre ne definesc modul de a gîndi.

Mulți funcționează în acest fel din ignoranță deoarece cred că datele sînt irelevante față de cele individuale pe care le dețin, alții nu se concentrează asupra problemei din lene, iar alții din lipsa sensibilității. Pentru a ne găsi răspunsuri la dilemele zilnice este necesar în primul rînd să conștientizăm care sînt acestea, iar pentru a conștientiza este necesară introspecția, un exercițiu minim pe care ar trebui să-l facem zilnic. La nivelul societății noastre întîlnim mulți oameni care funcționează în rol de victimă, e mai simplu să plasăm responsabilitatea în exteriorul nostru decît să ne asumăm alegerile. Comportamentul de evitare este un răspuns intern al necesității conștientizării responsabilității individuale. Dar nu trebuie să fim aspri cu noi înșine pentru că nu avem deprinderea exercițiului de conștientizare, nu l-am văzut nici în mediul familial și nici în cel social. Vestea bună este că acum științele psihologie și psihoterapie vin și aduc rezultatele cercetărilor și deschid o nouă nișă, cum este procesul psihoterapeutic. Dar și acesta are limitele lui, psihoterapia este un proces de durată, nu reparăm traume profunde și neconștientizate în cîteva ședințe, este un proces costisitor financiar și emoțional și are faze de platou în care doar sîntem, sedimentăm, fără momente revelatoare copleșitoare.

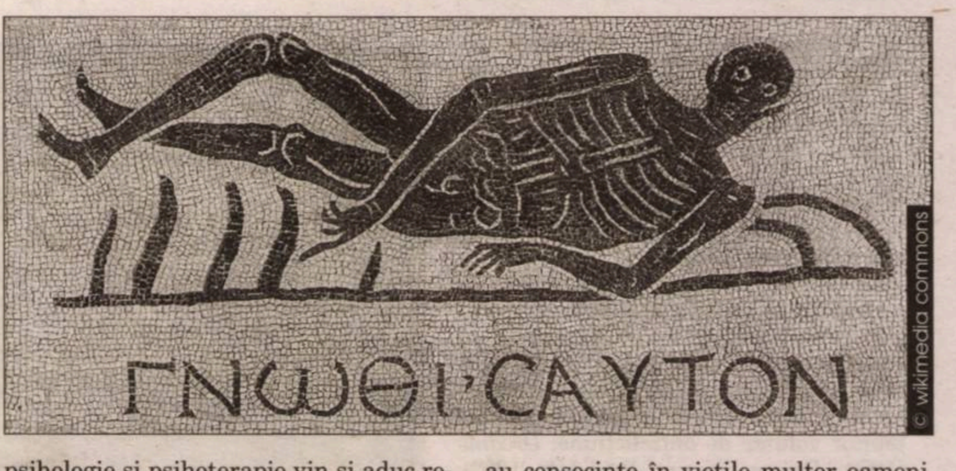

© wikimedia commons

Într-un alt studiu de caz celebru pe care îl propune Jean-Charles Bouchoux, psihanalist, acesta ne prezintă o familie de cetățeni exemplari care în fiecare duminică, înainte de a merge la biserică, găteau pentru oamenii săraci, erau dați ca exemplu și erau tare mîndri de familia lor și de ei. Doar că seara își puneau o cagulă pe cap și dădeau foc caselor oamenilor care aveau o culoare a pielii diferită de a lor, întorcîndu-se mulțumiți de ceea ce făcuseră și spunîndu-le copiilor lor mesajul „Iubiți-vă unii pe ceilalți, așa cum ne-a spus Domnul“. În acest caz, dilema morală ne arată cum aceștia considerau că apără societatea și pe cei la fel ca ei, iar ura și discriminarea față de cei care nu sînt ca noi, deși este un simptom patologic, este și frica de a fi abandonat de cei care sînt asemănători. Clivajul și proiecția în acest tip de dilemă sînt mecanismele de funcționare în care cineva își scindează eul și folosește un mesaj ambivalent și confuzant la nivel psihologic, care în timp duce la îmbolnăvirea propriu-zisă și la acțiuni criminale.

A nu ne gîndi la ceilalți înseamnă narcisism. A nu respecta regulile societății în care trăim înseamnă egoism. A fi doar despre noi și nevoile noastre arată un stadiu accentuat al imaturității emoționale. Toate aceste comportamente sînt răni ale abuzului de care am avut parte în copilărie. Lipsa de încredere în autoritate aduce la suprafață lipsa de încredere pe care am dezvoltat-o în relația cu părinții noștri. Aici am fost trădați prima dată, în prima și cea mai importantă relație a vieții noastre. Același tipar mental și emoțional îl aplicăm în relația cu autoritatea statului, mesajele „nu-mi spune nimeni mie ce să fac“ și „eu am drepturi“ vin din trauma abuzului emoțional de care am avut parte atunci cînd eram mici și ni se spunea ce să facem într-un mod violent psihologic. În copilărie, autoritatea era reprezentată de părinții și apoi de profesorii noștri, iar dacă aceștia uzau de puterea pe care o aveau în relația cu noi, un rezultat predictibil la vîrsta adultă este respingerea autorității, care azi înseamnă statul, medicii etc. Faptul că sîntem conduși de oameni care la rîndul lor provin din supraviețuire ne arată o autoritate cu liderii dezechilibrați psihic, mulți dintre ei intrînd în sfera patologică și care nu mai au nici o dilemă morală, au setarea mentală doar pe un eu de tip supraviețuitor fără a mai fi capabili să filtreze modul cum acțiunile lor au consecințe în viețile multor oameni. Din păcate, sînt cei care sacrifică, într-un calcul aritmetic simplu și înfricoșător, viețile celorlalți, vizînd doar cum să rezulte beneficii pentru ei și cei asemănători lor.

Rezistența de azi a multora vine din mesajul dublu de care am avut parte. Părinții care ne spuneau să nu mințim, iar apoi vedeam cum ei mint. De la exemple banale de genul „nu sîntem acasă“ atunci cînd o rudă se anunța în vizită, iar noi observam contrariul. Contrariu care ne crea confuzie. Așa se naște dubla măsură. Una spunem, alta facem, iar în mentalul nostru asociem acest tip de mesaj „a te descurca“ cu un mesaj acceptat. Chiar dacă în interiorul nostru îl percepem ca fiind nesănătos, rămîne în noi ca fiind unul confuz care se va observa în manifestările acțiunilor noastre dezechilibrate și instabile. Toate aceste comportamente interne vor duce la lipsa încrederii în noi înșine. Cum? Simplu: prin comportamente de tip instabil ne trădăm pe noi înșine.

Scanarea emoțională a societății ne arată că societatea este profund afectată, iar aceasta se vede prin faptul că funcționăm în modul de supraviețuire și prin calitatea scăzută a vieții noastre emoționale. Modelul după care încă funcționăm este acela de a avea posesiuni și de a ne descurca. Un individualism aproape patologic. Nu știm să fim, să avem echilibru, să trăim liniștea. Sîntem într-o perdantă grabă și o frică de a nu pierde o oportunitate, orice. Sîntem învățați să fim îndreptățiți, să vrem, să dorim și, deși nu-i neapărat un lucru rău, înseamnă și evoluție, devine problematic atunci cînd nu ne mai oprim din a nu rata nici o oportunitate. Ne relaxăm doar în vacanță și uneori nici atunci, pentru că nu știm cum să trăim liniștea.

Dilema morală sau scurta introspecție psihologică propusă aici mi-aș dori să ne aducă conștientizarea faptului că facem alegeri zilnice, că sîntem responsabili de acestea și că trebuie să ne alegem mijloacele și țelurile individuale, că dilema morală ne este necesară pentru a ne indica balanța cînd deviem de la scala noastră de valori pentru a putea reveni asupra corectitudinii, că sîntem parte dintr-o comunitate în care trebuie să conviețuim cu toții, prin toleranță la adresa celuilalt și prin respectarea diferențelor individuale, că avem și o datorie morală față de binele celorlalți, nu doar față de binele propriu. O dilemă de fiecare zi, prin repetiție, precum un exercițiu de întîlnire cu tine, atît de necesar sănătății noastre emoționale.

1 noiembrie 2021, Bruxelles

***Cătălina Dumitrescu** este psiholog.*

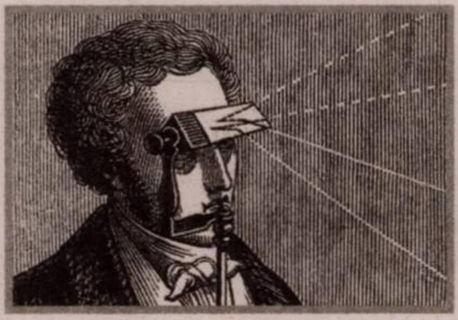

Ovidiu LORENZ

onirodrom

Vise la feminin

Hélène Cixous

© wikimedia commons

Se pare că femeia visează mai colorat, își amintește mai bine visele, transpunîndu-le în relatări mai lungi, cu spațiul intim valorificat la maximum. Fapt numaidecît evident, fără să poată fi considerat o mare descoperire, diferențele onirice de gen le reflectă pe cele din starea de veghe (în vis, femeile sînt mai depresive, bărbații mai agresivi). Primele femei care să-și fi publicat niște vise transpuse, ambele în plin *fin de siècle*, sînt protofeminista Anna Kingsford, cu *Dreams and Dream Stories* (1888, revizuite în 1908), respectiv prozatoarea sud-africană Olive Schreiner, semnatara mai multor volume de onirofictiune: *Dreams* (1890), *Dream Life and Real Life* (1893), *Stories, Dreams and Allegories* (1923). Întîiul modernism aduce din spatele frontului masculin două visătoare parcă siameze, în persoana unui fals E.M. Martin (pseudonim viril pentru Edith Georgina Lister), autor peste noapte al unei cărți numite *Dreams in War-Time. A Faithful Record* (1915), la care se adaugă visele versificate în poemul *Dreams in War Time* (1917) de Amy Lowell. Perioada interbelică vine cu Marguerite Yourcenar semnînd eseul onirobiografic *Les Songes et les Sorts* (1938), ilustrat cu 22 de vise, majoritatea avute între 28 și 33 de ani, clasificate pe grupe și familii, în cicluri; autoarea ne oferă viziuni personale, în care găsim catedrale gotice, cai în galop, decoruri venețiene, importantă fiind „bătaia unui destin individual impus metalului visului“ – de multe ori, lucid –, într-un „aliaj inimitabil“. După a doua conflagrație mondială apare nocturnalul actriței Nancy Price, *Acquainted with the Night. A Book of Dreams* (1949), la care se adaugă cel comis de Rahma Ganancia, *Les lettres de la nuit* (1999), unde radio-animatoarea își analizează visele unui deceniu. Cel mai dedicat rămîne cazul Corinna Bille (1912-1979), scriitoare elvețiană care, deși n-a desecretizat onirografie în timpul vieții, și-a retranscris (adaptat, elaborat, unit sau concluzionat) numeroase vise în volumele de proză.

Poeta Sylvia Plath ne-a lăsat povestirea maladiv-delirantă *Johnny Panic și Biblia Viselor* (scrisă în 1952 și publicată postum în 1977; traducere în română de Anacaona Mîndrilă-Sonetto, Polirom, 2009). Această oniroteca descrie psihoza unui ajutor de secretară de la clinica de psihiatrie, care dactilografiază vise după vocea medicului înregistrată pe bandă, le arhivează pe rafturi în fișet, citește vechile registre, „groase, albastre, legate în pînză și pline cu vise“ – deci vorbim despre un lector specializat, colecționar fără să explice. Protagonista nu se limitează însă la atît, ci re-creează pasaje neconsemnate, le face ea însăși travaliul, construiește cu alte cuvinte visele unor pacienți, plăsmuind scenariul oniric după datele deținute. Și respectînd regula că trebuie să-l uiți pe visător și să-i ții minte numai visul (exact pe dos față de preceptele freudiene). Mai mult, acasă, în intimitatea garsonierei, naratoarea devine secretara lui Johnny Panic: rescrie toate visele, pe care de fapt le știe pe dinafară, copiate în prealabil în Carnețelul negru de buzunar, într-o Biblie a Viselor aparținînd acestui așa-numit Atoatefăcător sau mare Făcător de Vise. La final, după ce ne oferă cîteva exemple de individualizare onirică (modul în care oamenii pot fi identificați după visele pe care le au), ea ne relatează un metavis propriu: vedem lacul interminabil pe fundul căruia colcăie „adevărații balauri“, „acele imense făpturi originare“ asimilabile cu arhetipurile inconștientului colectiv, uriaș rezervor unde se scurg mințile oamenilor noaptea – ba chiar și oamenii adormiți se ciocnesc de obiectele din propriile vise. Cumva în siaj, Susan Sontag imaginează, în romanul *The Benefactor (*1963), o poveste în care o persoană și-a trăit viața pentru visele sale, adică făcînd lucruri pentru a vedea cum acestea îi influențează viața de noapte; o inversare a modului în care tipurile interpretative abordează visul, ca feluri de a privi starea de trezie captivă pe un cerc hermeneutic.

Hélène Cixous, una dintre mamele feminismului post-structuralist, reordonează material dintr-un jurnal de vise imens, mărturisind că n-a modificat nimic din eboșa inițială. 63 de vise care acoperă intervalul 14 mai 1990 – 10 august 2001, publicate într-un volum intitulat *Rêve je te dis*. Acum, pe lîngă faptul că scriitura nu poate fi onirică, la fel cum sintagma *écriture féminine* rămîne din start nefuncțională, trebuind înlocuită cu *écriture au féminin*, voi adopta formula de compromis *écriture du rêve au féminin*. Alegîndu-și titlul pentru nocturnal, Cixous ridică niște semne de întrebare. Cine ce spune cui? *Vis te spun* sau *Vis îți spun* sau *Visează îți spun?* Ordin adresat cititorului: *Rêve, hypocrite lecteur, mon semblable, ma sœur?* Putem specula inclusiv că nu afirmă *Visez îmi spun* (ar fi fost ca într-un vis lucid), ori *Visează îmi spun* (ar fi fost prea patetică dedublarea), ci răspunde cu *Visează îți spun,* de parcă ar avea nevoie de autodeterminare din partea unei exteriorități. Abia la sfîrșitul cărții aflăm despre ce alteritate e vorba, de la cine împrumută teoreticiana somația pusă pe copertă; ultimul vis consemnat *(Frankreich*, 15 sept. 97) se închide cu următorul trialog: „Întins pe pat murmuri. «Știi iubirea mea totul e fals.» Și adaugi: «Nici un serviciu nu e întors niciodată.» Fraza ce radiază mă trezește. Cui i se adresa oare? Atunci ea (fraza) spune: «Visează îți spun».“

Așadar, un bărbat îi poruncește „Visează“ onirografei! Aceasta alege să fie trezită la finalul propriei cărți de niște propoziții numaidecît falogocentrice! Masochism, capitulare, antifrază? Toate la un loc? Astfel, actul oniric e resimțit aproape sexual, visul jucînd rolul partenerului posesiv, controlînd o visătoare ce afirmă tare și sus cum anume s-a domesticit ea și autosubminat. Hélène Cixous ne propune „o carte de vise fără interpretare“, oniro-hermeneutica rămînînd un act ma(s)culat barbar, intruziv. Dacă bărbații sînt priviți cum mor, femeile sînt ajutate să nască. În același vis bun!

***Ovidiu Lorenz** este prozator.*

■ ■ ■

---

efectul de ecou

Andrei VIERU

Stimate domnule Andrei Cornea,

Vă felicit și vă mulțumesc pentru ultimul articol pe care mi-l adresați în *Dilema veche* din 6 ianuarie. O onoare nemeritată. Deși e împănat cu contradicții, ca scurt curs de filozofie adresat unor elevi de clasa a IX-a – care n-au auzit în viața lor nici de Kant, nici de Joseph de Maistre, nici de Heraclit, nici de Marx, Bergson sau Popper –, mi se pare excelent. Cu indulgența de rigoare.

Nu înțeleg însă de ce îmi e adresat mie. Nu are legătură nici cu persoana mea, nici cu gîndirea mea, nici cu cartea mea *Elogiul frontierelor* (Humanitas, 2021), la care pretindeți că vă referiți în ambele intervenții pe care mi le consacrați. Spun „pretindeți“ pentru că răspunsul dvs. la replica mea din *Dilema veche* din 23 decembrie 2021 e în întregime paralel cu numeroasele probleme pe care le formulez în paginile volumului în cauză.

Voi face doar un comentariu succint pe marginea intervenției dumneavoastră, excelentă, repet, mai ales dacă e citită pe sărite. Comentariul meu la ultimul dvs. răspuns va privi tocmai pasajele care, prin eliminare, ar fi avut de cîștigat.

Dați-mi voie să încep cu sfîrșitul. Mă întrebați dacă „din nou m-ați înțeles greșit“. Nu cred că m-ați înțeles greșit. Cred că de data asta n-ați înțeles nimic. Deși, dacă n-ați fi recurs la o grilă ideologizantă, greu n-ar fi fost. Mi-aș permite să mă adresez cititorilor *Dilemei vechi* peste capul dumneavoastră, invitîndu-i să citească *Elogiul frontierelor* și să-și facă o părere proprie, netrecută prin lentila dumneavoastră ideologică.

Lectura intervenției dumneavoastră i-ar putea stîrni cititorului o nedumerire: cum i-a putut trece domnului Cornea prin cap ideea că Andrei Vieru ar fi un nominalist – și încă unul „conservator“? Explicația e simplă: domnul Cornea face el însuși parte din tagma nominaliștilor – a celor care se joacă cu cuvintele și cu conceptele din spatele lor, a celor pentru care, de exemplu, cuvintele *mamă* și *tată* au fost o simplă convenție ce poate și chiar trebuie acum să fie înlocuită cu altele, de pildă cu conceptele de *părinte 1* și *părinte 2*. E vorba, fără posibilitate de tăgadă, de un simplu mecanism de proiecție, în cazul de față, pe mine.

Dragă domnule Cornea, aveți geniu – geniul omisiunii și al inducerii cititorului în eroare. În prima dvs. intervenție m-ați citat trunchiat. În a doua intervenție nu m-ați citat, dar ați avut grijă să uitați că eu nu vorbesc de accepțiile onorabile ale conceptului de umanitate, ci vorbesc explicit *doar* de noțiunea *politică* de umanitate, care e un concept totalizant și salvaționist – prin urmare contradictoriu și totalitar. Cum e și, de exemplu, conceptul totalizant, salvaționist și contradictoriu de *tehnică,* ale cărui potențialități totalitare au fost explorate încă din anii ’50 de sociologul Jacques Ellul. Pe lîngă cele patru atribute comune enumerate, conceptele totalizante de *umanitate* și de *tehnică* mai au ceva în comun: odată aduse în sfera politicii, conduc inevitabil la dezumanizarea umanității (știu că nu pretindeți monopol asupra acestui concept).

Mă obosește să vă mai scriu despre felul în care îmi deformați ideile prin omisiune – care e la dvs. o adevărată *tehnică* –, pretinzînd că eu „amestec la grămadă ingrediente precum Marx, Bergson și Popper“. Dacă mi-ați citit cartea, știți prea bine că nu i-am amestecat „la grămadă“, ci că doar am semnalat ce e între ei comun, fără ca vreo clipă să le neg deosebirile. Pretindeți că „listez absurdități“, uitînd să menționați contextul în care o fac. Știți prea bine că, pentru a ilustra absurditatea unui program politic – în cazul de față, cel bazat pe ideea *politică* de umanitate –, e nevoie de o listă, fie ea și incompletă, a absurdităților pe care le implică.

Spuneți că sintagma „e mai complicat“, pe care am folosit-o în precedentul meu răspuns către dumneavoastră, „nu explică mai nimic“. Sînt perfect de-acord: nu explică. Omiteți însă să spuneți că acea sintagmă servea, totuși, drept introducere la o explicație. Uituceală? Rea-credință?

Din punctul meu de vedere, discuția – dacă discuție va fi fost – se încheie aici.

■ ■ ■

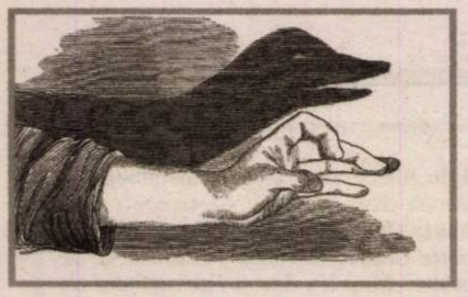

Iaromira POPOVICI

bazar

Interior și exterior

Pandemia ne-a schimbat, celor mai mulți dintre noi, percepțiile asupra interiorului și exteriorului. Un timp, cel puțin, locuința fiecăruia a devenit o fortăreață, o cameră de refugiu, o chilie. În care doar membrii familiei, în caz că existau, și, poate, curierii mai pătrundeau.

Am trăit într-un fel de autoimpusă închisoare. Chiar mă simțeam ca-ntr-o celulă, cu atît mai mult atunci cînd curierii îmi lăsau tava cu mîncare (comenzile) la ușă. Eram prizoniera fricilor colective și a propriilor mele frici. Exteriorul mi s-a părut, un timp cel puțin, o mare întunecată și-nvolburată, în care, dacă puneai piciorul, nu știai dacă vei mai ieși. Dacă priveai chiar în treacăt pe fereastra spre lume, așa cum numea o prietenă de-a mea televizorul, nu vedeai decît amenințarea morții. Moartea, care pînă atunci părea o abstracțiune sau ceva ce li se putea întîmpla doar altora și tu-i puteai fi cel mult spectator, devenise o realitate. Ca-n *Masca Morții roșii* a lui Poe, se transformase într-un personaj care ți se putea strecura pe ușă sub diverse înfățișări.

Ca să te ferești de ea, trebuia să alegi, pe cît posibil, interiorul. Raportul dintre interior și exterior trebuia iar schimbat, nu prea aveai încotro. Îmi amintesc cum în anii '80, deși eram adolescentă, în raportul dintre exterior și interior prima interiorul. Pentru că, în alt mod, și exteriorul de atunci era ostil. Casele începuseră să fie, exagerînd, un fel de fortărețe medievale în care fiecare-și construia un refugiu. Nu era, ca-n anii din urmă, un refugiu împotriva bolii și a morții vizibile, pîndind la colț. Ci în fața uneia mai lente, moartea unei lumi în care am fi vrut, de fapt, să trăim. Mai mult și mai grav de atît: moartea amintirii acelei lumi, în cazul celor mai mulți dintre cetățenii societății socialiste multilateral dezvoltate. Se pierduse, cumva, instinctul acelei lumi, al unei lumi a normalității, a firescului, a adevărului. Al unei lumi în care binele era cu adevărat bine și răul rău, și nu le-ncurcai între ele pentru că răul ajunsese să se deghizeze în bine ca un lup în blană de oaie. Iar binele ajunsese să nu mai fie recunoscut, percepția asupra lui se deformase.

Cărțile te puteau proteja de exteriorul intruziv și manipulator.

Atunci, oamenii se fortificaseră în interioarele lor, în care, cel puțin pentru unii, noțiunile astea încă nu erau complet disimulate și topite într-o mocirlă comună. Acasă, și pe vremea de atunci, putea fi bine. Era timpul în care cărțile te puteau proteja de exteriorul intruziv și manipulator. Era timpul în care oamenii chiar se refugiau în ce fel de cultură puteau ca să uite de cenușiul și de ordinea inversată a lucrurilor din exterior. Nici nu prea aveau în ce altceva, mai facil, să se refugieze: bunăstarea materială nu era chiar atît de la îndemînă, deliciile societății de consum și ale culturii populare nu prea pătrunseseră încă, nici măcar program la televizor nu prea exista, să călătorești nu prea puteai. Îți mai rămînea, ce-i drept, alcoolul, care încă se mai găsea. Ascultarea muzicii, erau discuri și pick-upuri. Ieșitul la restaurant ori la bar, căci și acestea puteau fi opțiuni. Și mersul la film putea fi o variantă. Dar, cu excepția Cinematecii, unde chiar aveai ce vedea, în celelalte cinematografe erau puține filme și, de cele mai multe ori, mediocre. La Cinematecă era o problemă cu biletele, nu se intra chiar atît de ușor. Ca și la teatru, de altfel, unde trebuia să stai la coadă. Mai rămîneau concertele și opera, pentru cine era în stare să le guste. Și sportul, pentru cine se simțea apt.

Dar majoritatea oamneilor se refugiau, totuși, în propriile lor locuințe. Unii, destui, care aveau rude pe acolo, o făceau la țară. Acolo mai găseai ce să mănînci și aveai mereu ceva de făcut. Dar, la oraș, destui, de voie, de nevoie, ca să-și omoare timpul, să se informeze și, de ce nu, să-și mai hrănească fanteziile, citeau. Cumva, pe atunci, o parte din ceea ce azi ar fi definit drept cultură înaltă căpătase atributele culturii populare. Romane de Hardy, ori de Sebastian, ori chiar de Balzac, Flaubert și Stendhal, apărute în Colecția „Romanul de dragoste", erau devorate de femei cu studii medii. Despre care, mult mai tîrziu, aveam să aflu că sînt publicul consacrat al produselor culturii populare, precum romanele Barbarei Cartland ori ale Sandrei Brown. Dar atunci, în România, ele erau ca și inexistente. În schimb, o puteam auzi pe bunica mea, de profesie casnică, povestindu-mi *Mănăstirea din Parma* ori *Accidentul* cu lux de amănunte, trăindu-le intens.

Era o lume în mare măsură de interior. Ne-am întors la o altfel de lume de interior cu ocazia pandemiei. În loc de Colecția „Romanul de dragoste" ne-am hrănit nevoile evazioniste la Netflix, pînă-n punctul în care aproape că ne-am luat de păr de dragul unor filme și seriale. Asta, desigur, într-o perioadă în care fiecare dintre noi s-a radicalizat, s-a mai sălbăticit și a crezut tot mai mult în propriile ficțiuni, în detrimentul celor colective. Dar simt (și sper) că e pe cale să se întoarcă o lume a exteriorului, în care să reîncepem, cu pași mici, să ne mai armonizăm unii cu alții.

■ ■ ■

Dalia MARIN

Cum ajută competiția chineză conglomeratele occidentale

În noiembrie 2021, gigantul industrial american General Electric (GE) a anunțat că se va diviza în trei companii. Conglomeratul japonez Toshiba și gigantul farmaceutic Johnson & Johnson au făcut apoi anunțuri similare. Iar acestea sînt doar cele mai recente evenimente din șirul de divizări din care fac parte și DowDuPont și Siemens. Se apropie oare de final epoca societăților conglomerat?

În vreme ce companiile de tehnologie precum Alphabet (compania-mamă a Google), Amazon și Meta (fosta Facebook) se concentrează pe achiziții, conglomeratele văd tot mai frecvent în divizare și în restructurarea afacerii un mod de a-și îmbunătăți performanțele. Acțiunile GE, bunăoară, au avut rezultate slabe ani de-a rîndul. Acționarii mizează pe faptul că diviziile farmaceutică, aviatică și energetică vor reuși să aducă mai mult profit și să fie mai competitive în secolul următor, dacă își vor urma propria cale, separată – cu modele de afaceri mai bine focalizate, cu o alocare de capital personalizată și cu flexibilitate strategică.

Această abordare se pare că a dat roade în cazul Siemens, care consideră că reușita depășirii rivalului său istoric GE și a înregistrării de profituri sănătoase în anul 2021 se datorează deconglomerării companiei. Rămîne însă întrebarea: de ce au rezultate slabe conglomeratele? Răspunsul trimite la așa-numita „reducere de conglomerat" [evaluarea unui grup diversificat de afaceri și active la mai puțin decît suma părților sale – *n. trad.*]. Piețele tind să subevalueze acțiunile companiilor cu un portofoliu diversificat de afaceri. Dacă fiecare dintre diviziile unui conglomerat ar fi evaluată la nivelul unei firme cu profil unic din acel sector de activitate, ele ar valora mai mult, luate împreună.

Reducerea de conglomerat reflectă faptul că conglomeratele au un factor „Q Tobin" – raportul dintre valoarea de piață a unui activ fizic și valoarea sa de înlocuire – mai mic decît firmele cu profil unic, de sine stătătoare. Ceea ce se explică parțial prin alocarea, adesea greșită, a capitalului între divizii. Cînd sediul central alocă prea mult capital anumitor divizii, rentabilitatea activelor firmei scade.

Părerea îndeobște acceptată este că alocarea greșită de capital e rezultatul unui „socialism corporatist" – ca atunci cînd sediul central redistribuie capitalul de la diviziile mai profitabile către cele mai puțin profitabile, pentru a le furniza acestora din urmă resursele și stimulentele necesare unei ameliorări. Dar aceasta nu e o explicație completă, după cum am arătat, împreună cu colaboratorii mei, într-un studiu recent.

De fapt, cel mai probabil, sediile centrale vor tinde să aloce capital în exces diviziilor celor mai performante ale conglomeratului. Și asta deoarece, în procesul de decizie a alocării de capital, sînt luate în considerare propunerile directorilor de divizie. Diviziile care promit să aducă profiturile cele mai mari primesc finanțări – cu valori determinate de costurile estimate prezentate în propuneri.

Directorii însă au stofă de întemeietori de imperii și își doresc să aibă în subordine divizii tot mai mari: de aceea, ei umflă adesea costurile estimate ale propriilor proiecte. Iar dacă ei se află deja la conducerea celor mai profitabile divizii ale conglomeratului, costurile exagerate nu vor constitui o piedică în alocarea de fonduri de către biroul central. E limpede că acest mod de lucru nu asigură utilizarea cea mai eficientă a capitalului – de unde și „reducerea de conglomerat".

Și totuși, abandonarea modelului conglomeratelor nu este singura cale de a evita această capcană. O competiție sporită a pieței poate struni considerabil apetitul de expansiune al directorilor de divizie, deoarece intensifică presiunea asupra sediilor centrale de a dirija fondurile către proiectele cele mai eficiente.

Ceea ce nu e o simplă speculație. În proiectul nostru de cercetare, am descoperit, împreună cu colaboratorii mei, că, de cînd China s-a alăturat Organizației Mondiale a Comerțului, cu două decenii în urmă, conglomeratele SUA au beneficiat de o reducere semnificativă a supraraportării costurilor de către directori, datorită confruntării cu concurența firmelor chineze. Supraraportarea a scăzut cu 15% față de creșterea deviației standard a importurilor chineze, în baza unei medii anuale de creștere a importurilor din China de 7%, între 1999 și 2007.

Cel mai mult au scăzut costurile în sectoarele de afaceri cele mai productive ale companiilor, care supraraportau, înainte, în cea mai mare măsură. Aceste sectoare au reușit să-și sporească productivitatea, în vreme ce sectoarele mai puțin productive au continuat să dea rezultate slabe sau chiar s-au restrîns. Ceea ce înseamnă că diviziile cele mai eficiente au primit cel mai mare capital.

Toate acestea au dus la o scădere vertiginoasă a reducerii de conglomerat a firmelor – o reducere de 32%, raportat la creșterea deviației standard a importurilor chineze. După criza financiară mondială din 2008, conglomeratele exportatoare – pentru care competiția chineză era cea mai acerbă – au ajuns chiar să-și poate asigura o „primă de conglomerat". Între timp, conglomeratele care nu s-au confruntat cu competiția chineză au avut parte de o creștere a reducerii de conglomerat.

Firmele „superstar" au adesea atîta putere de piață, încît pot crește prețurile fără să piardă mulți clienți – ceea ce înseamnă că ele ajung, în cele din urmă, să producă prea puțin, la un preț prea mare. Înfruntînd puterea de monopol a acestor firme, China contracarează aceste distorsiuni ale pieței, obligînd conglomeratele să-și crească productivitatea și să reducă prețurile.

Firme precum GE și Siemens vor constata, probabil, că decizia lor de a diviza afacerile în mai multe companii va duce la o creștere a profiturilor și a prețurilor acțiunilor. Dar alte conglomerate avariate s-ar putea să constate că tot ceea ce le lipsește e o porție zdravănă de competiție.

Dalia Marin, *profesor de Economie internațională la Școala de management a Facultății Politehnice din München, este bursier cercetător la CEPR (Centrul pentru Cercetare în Politică Economică) și bursier nerezident la Bruegel (Brussels European and Global Economic Laboratory).*

© Project Syndicate, 2022
www.project-syndicate.org

traducere de Matei PLEȘU

■ ■ ■

Cu ochii-n 3,14

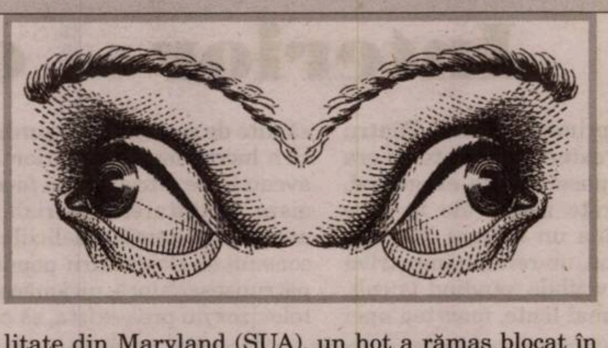

REALITATEA DECLINULUI A AVUT NEVOIE DE CONDIȚII AVANTAJOASE PENTRU A AJUNGE LA ÎNTREBAREA CARE ÎNCERCA SĂ FUGĂ

■ Citind despre un bursuc înfometat care a descoperit o comoară într-o peșteră din nordul Spaniei – cercetătorii susțin că acesta ar fi dezgropat peste două sute de monede romane în timp ce săpa după hrană –, m-am gîndit cît de prozaic am ajuns să interpretăm realitatea. Dacă pe bursuc îl cheamă Midas, iar monedele au fost, de fapt, niște fructe? (**S. G.**)

■ Un studiu recent atrage atenția asupra declinului activității sexuale. Cercetarea face o analiză a frecvenței raporturilor sexuale în ultimul deceniu și arată o evidentă pantă descendentă la mai multe categorii de vîrstă. „Tinerii și cei de peste 40 de ani nu mai fac sex la fel de mult“ – anunță, pe burtieră, o televiziune. Probabil că vîrstnicii sînt mai activi. Tot pensionarii sînt baza! (**M. M.**)

■ O companie britanică a anunțat că, de săptămîna viitoare, ceapa Sunion, o ceapă maronie, „dulce și fără lacrimi“, va putea fi găsită în magazinele sale. Ceapa „fără nici o lacrimă“ a avut nevoie de 30 de ani pentru a ajunge la perfecțiune. Ușor-ușor, totul devine istorie. (**A. M. S.**)

■ Pentru cei care se simt în stare de așa ceva, iată una dintre ofertele de serviciu din ziarul *Libertatea* de vineri, 14 ianuarie 2022: „Firmă confecții damă (zona Mall Vitan) angajează în condiții avantajoase […] LUCRĂTORI la CURĂȚAT AȚE“. Citind-o, nu m-am putut împiedica să îmi imaginez acest dialog: „Cu ce vă ocupați?“ / „Curăț ațe“. (**D. S.**)

■ Conform unei știri, zilele trecute a fost efectuat, în Statele Unite, primul transplant de inimă de la porc la om. E adevărat că porcul respectiv fusese modificat genetic, dar, așa cum scria și în recentul Dosar al *Dilemei vechi,* se pare că între cele două mamifere diferențele sînt foarte mici. Omul poate trăi, așadar, și avînd în piept o inimă de porc. Întrebarea e dacă și porcul ar putea trăi cu o inimă de om. (**A. M.**)

■ După ce a jefuit o casă din Silver Spring, o localitate din Maryland (SUA), un hoț a rămas blocat în hornul prin care încerca să fugă. O dovadă că trucul cu hornul ține doar dacă ești Moș Crăciun și doar dacă dai, nu dacă iei. (**S. G.**)

DUPĂ ATÎTA GRIJĂ PENTRU VIAȚA ÎNCHEIATĂ CU APROAPE DOUĂSPREZECE CUVINTE ÎN URMĂ, AI PUTEA CERE ASIGURĂRI CĂ REFOLOSIREA BUCURIILOR ESTE O PRACTICĂ ADECVATĂ

■ Un furnizor britanic de energie le-a sugerat clienților să își strîngă în brațe animalele de companie sau să mănînce ghimbir pentru a face economii la încălzire. Pe lista recomandărilor mai erau: purtarea unui pulover și a șosetelor de lînă, consumul de alimente care stimulează digestia și încălzesc corpul. După atîta grijă pentru starea de bine a clienților, compania a fost nevoită să-și ceară scuze. (**A. M. S.**)

■ Există un trend literar reflectat și în librăriile românești: romane, în general de consum, cu acțiunea plasată în lagărul de la Auschwitz, dar și cîteva memorii. Astfel, puteți citi: *Auschwitz, ultima stație* (Eddy de Wind), *Ultima noapte la Auschwitz* (Cosmin Baiu), dar și *Evadare de la Auschwitz* (Joel C. Rosenberg) și *Viața după Auschwitz* (Eva Schloss), *Scrisoarea pierdută de la Auschwitz* (Anna Ellory) și *Cîntec de leagăn de la Auschwitz* (Mario Escobar), *Tatuatorul de la Auschwitz* (Heather Morris), dar și *Farmacistul de la Auschwitz* (Patricia Posner), *Capesius, farmacistul de la Auschwitz* (Dieter Schlesak) sau *Sabotorul de la Auschwitz* (Colin Rushton), *Frații de la Auschwitz* (Malka Adler), dar și *Gemenele de la Auschwitz* (Affinity Konar) sau *Băiatul care l-a urmat pe tatăl său la Auschwitz* (Jeremy Dronfield), *Violonista de la Auschwitz* (Ellie Midwood), dar și *Bibliotecara de la Auschwitz* (Antonio G. Iturbe). (**M. C.**)

■ Aflăm cu oarecsce emoție – și nu fără un dram de mîndrie națională – că o nouă specie de pangolin, *Smutsia olteniensis,* a fost descoperită recent pe teritoriul României. Din fericire, nu este un exemplar viu, precum pangolinul chinezesc, despre care s-a crezut că ar fi veriga de transmitere a virusului COVID-19 la om, ci o fosilă din pleistocen – epocă geologică încheiată cu aproape douăsprezece milenii în urmă –, mai precis, un humerus. Descoperirea a fost făcută la Grăunceanu, un sit arheologic din comuna Tetoiu, pe Valea Oltețului, în județul Vîlcea. Închipuiți-vă că pangolinul oltenesc ar mai fi trăit și astăzi și că pandemia ar fi început nu la Wuhan, ci la Tetoiu… China, această Oltenie a Asiei – Oltenia, această Asie a României. (**M. P.**)

■ Culmea eșecului în politică se înregistrează în statul indian Gujarat, unde un bărbat care a candidat pentru un post în satul său, la alegerile locale, a izbucnit în plîns după numărătoarea voturilor, cînd a aflat că primise doar unul, în ciuda faptului că familia lui numără cel puțin 12 membri cu drept de vot. Cu alte cuvinte, nu-l votase nici măcar maică-sa, iar unicul vot era al lui, desigur. Ar fi fost cu adevărat trist să nu-l fi primit nici pe ăla. (**A. P.**)

■ Sindicatul polițiștilor s-a plîns că polițiștii nu știu să aplice legea purtării măștilor anti-COVID – mai precis, că nu pot deosebi măștile textile de cele medicale. Chiar așa, cum ai putea cere așa ceva unui polițist? (**A. M.**)

■ În primele zile ale anului 2022, structurile de logistică ale armatei norvegiene au anunțat că recruții – băieți și fete – care termină stagiul militar sînt obligați, mai nou, să predea la plecarea din cazarmă nu doar uniformele, ci și chiloții, maiourile, sutienele și ciorapii cu care armata i-a dotat. În Norvegia, serviciul militar este obligatoriu și pentru fete, și pentru băieți, și durează minimum 12 luni. Pînă acum, tinerilor li se permitea să păstreze lenjeria intimă la plecare, dar o criză de chiloți, maiouri, sutiene și ciorapi a obligat Ministerul Armatei să ia această decizie. Interpelat, purtătorul de cuvînt al ministerului a dat asigurări că, „atent cercetate și curățate“, refolosirea efectivelor intime este normală, fiind o „practică adecvată și sigură“. Mă întreb cum s-ar rezolva în România o asemenea criză și, imediat, mă gîndesc dacă aș purta chiloții, maioul și șosetele unui compatriot necunoscut, fie ele „atent cercetate și curățate“. Nu vă spun ce răspuns mi-am dat, dar prefer să îndrept întrebarea spre dumneavoastră: ați purta? (**S. V.**)

■ Astăzi mergem în Maramureș, la Sighetu Marmației, pentru a da o raită printre numele de firme: Herodot Grup SRL, Reply SRL, Ardeleana Tisa Flexibloc SRL, Ladorel Com SRL, Afaceri De Vis SRL, Elegant Mircea SRL, Efigia SRL, Capital Inițial SRL, Coa Friz SRL, Fai Gres SRL, Rechin Construct SRL, După Apă La Răzvan SRL, Strategic Impex SRL, Robust SRL, Vicii Tabak SRL, Euclid SRL, Actual Georgiana SRL, Fetele Harnice SRL, Laboratorul Bucuriilor Dulci SRL, Ursulache Service SRL, Regatul Baloanelor SRL, Zum Zet Transilvan SRL, Ultimul Drum Regi SRL, Tzup Tzup SRL, Floare Rară De Maramu SRL, Nobil Security SRL, Căsuța Perfectă Pentru Albine SRL, Energo Granula SRL, Siesta Strategic Trust SRL-D, Răspuns XYZ SRL, Ghidușel Art SRL, Napocapps Extremus Creo SRL, În Gura Lupului SRL. (**D. S.**)

Ortodonție transparentă
Implantologie imediată
© Ș.M. Georgescu

DILEMA VECHE

REDACȚIA:

Dana CĂLINESCU (secretar general de redacție)
Marius CHIVU ● Radu COSAȘU ● Stela GIURGEANU
Andrei MANOLESCU (redactor-șef adjunct)
Matei MARTIN ● Matei PLEȘU ● Adina POPESCU
Iaromira POPOVICI ● Ana Maria SANDU
Dan STANCIU (art director) ● Mircea VASILESCU
Sever VOINESCU (redactor-șef)

RUBRICI:
Teodor BACONSCHI ● Ion BARBU ● Aron BIRO ● Paul BREAZU
Cosmin CIOTLOȘ ● Horia CORCHEȘ ● Andrei CORNEA
Codrin Liviu CUȚITARU ● Alin FUMURESCU ● Ionuț IAMANDI
Maria IORDĂNESCU ● Selma IUSUF ● Ovidiu LORENZ
Anca MANOLESCU ● Victor MOROZOV ● Radu NAUM
Lorin NICULAE ● Andrei PLEȘU ● Adrian G. ROMILA
Constantin RUDNIȚCHI ● Mihaela SIMINA
Bogdan-Alexandru STĂNESCU ● Oana STOICA ● Valeriu STOICA
Cătălin ȘTEFĂNESCU ● Bogdan TĂTARU-CAZABAN ● Teodor TIȚĂ
Andreea VLAD ● Rodica ZAFIU

TEHNOREDACTARE: Adrian DAMIAN
EDITOR WEB: Anda DOCEA

PUBLICITATE PENTRU PRINT:
floriana.coman@adevarulholding.ro

PUBLICITATE PENTRU ONLINE:
vanzari@ead.ro
dragos.stan@adevarulholding.ro

MANAGEMENT GRUPUL DE PUBLISHING:
Administrator Special: Constantin SANDU
Director Marketing: Steluța ZAMFIR
Coordonator Producție: Constantin DELTA
Director Distribuție: Dana ZAMFIR
Informații și reclamații ABONAMENTE:
0790.139.007 / 0790.139.009
(numere cu tarif normal, disponibile de luni pînă vineri, între orele 9 și 18)
e-mail: abonamente@adevarulholding.ro

ISSN: 1584-1669
Revistă editată de: Adevărul holding
Publicație auditată de: BRAT AUDIT TIRAJE
Tiraj: 7.175
Tipărit la Tipoart Idea Studio

Biblioteca Județeană

Biblioteca Județeană
ASTRA Sibiu

„Sînt vechi, domnule!“ (I.L. Caragiale)

FONDATOR **ANDREI PLEȘU**

DILEMA VECHE

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIȚIE ■ Anul **XIX** ■ nr. **929** ■ 27 ianuarie – 2 februarie 2022 ■ www.dilemaveche.ro ■ 24 pagini ■ 8 lei

Horia CORCHEȘ

prof, viața mea

6

ANDREI PLEȘU

„Note, stări, zile“

pagina **3**

Anul cinematografic 2021

anchetă

pagina **15**

Interviu cu

CĂTĂLIN PRISACARIU

pagina **19**

Şic
Şic
Şic
Şic
Şic

„Bunul gust este banal, excentricitatea este șic.“

JEAN PAUL GAULTIER

Redacția DILEMA VECHE: Șos. Fabrica de Glucoză nr. 21, sector 2, 020331 București ● **telefon:** 0372.130.006 ● **e-mail:** dilema@dilemaveche.ro

Biblioteca Județeană ASTRA Sibiu

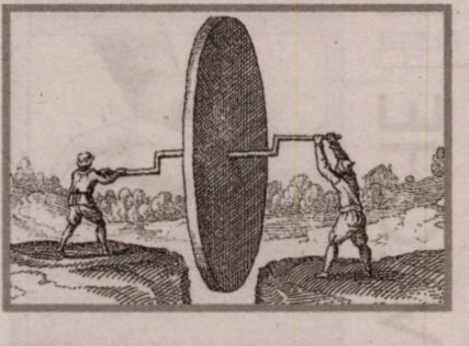

Teodor TIȚĂ

contraintuiția

A început războiul?

Depinde la care război ne referim. Dincolo de meciul de ping-pong dintre Kremlin și Occident, care se acuză reciproc de intenții agresive, faptele rămîn fapte. Ucraina e deja de opt ani de zile ținta unei agresiuni rusești fățișe. În 2014, Rusia a ocupat peninsula Crimeea, parte integrantă a Ucrainei, recunoscută ca atare de toate tratatele internaționale, inclusiv cele semnate de Rusia. Mai mult, în același an, în estul țării a luat naștere o mișcare separatistă care, cu sprijin rusesc (dovezile sînt multiple), luptă împotriva guvernului pro-occidental de la Kiev. Între victimele conflictului se numără și cei 298 de pasageri ai unei curse Malaysia Airlines care făcea legătura între Amsterdam și Kuala Lumpur. Nici unul dintre ei nu era rus sau ucrainean. Ancheta oficială a stabilit clar că avionul a fost doborît de separatiști folosind armament provenit de la o unitate militară rusească.

Așadar, războiul a început în 2014, Rusia e agresorul, Ucraina este victima.

La întrebarea dacă e posibil un război mai mare, răspunsul e că riscul ca un conflict local să degenereze e întotdeauna prezent. Dar nu sîntem încă acolo.

Ce vor rușii?

Rușii au emis o serie de solicitări care nu au ca destinatar guvernul ucrainean, ci sînt adresate guvernului american și NATO. Garanții privind oprirea extinderii alianței nord-atlantice, limitarea la maximum a exercițiilor militare și a prezenței trupelor străine pe teritoriul statelor foste membre ale Tratatului de la Varșovia. În acest context, Ministerul de Externe rus amintea în urmă cu cîteva zile și numele României.

Comunicatele Kremlinului repetă din cînd în cînd că Rusia nu are nici o intenție să invadeze Ucraina. Ținînd seama de realitatea din teren, aceste comunicate se referă la o invazie cu trupe regulate și asumare deschisă. Amenințarea e totuși evidentă; iar Moscova speră că Occidentul va fi suficient de slab cît să accepte o negociere în termenii solicitați. Diplomații din Vest angajați în întîlniri cu omologii ruși au avut însă grijă să facă distincția între negocieri și discuții. Pînă acum nu a fost vorba de nici o negociere, ci doar de un fel luare la cunoștință a pozițiilor celeilalte părți.

Ce vor ucrainenii?

Deși diplomații occidentali au grijă să spună de fiecare dată că nu se va ajunge la nici o concluzie fără implicarea Ucrainei, adevărul este că principala linie de comunicare în această criză este între Moscova și Washington. Toți ceilalți actori sînt secundari.

În ceea ce îi privește, ucrainenii vor, în primul rînd, să evite o invazie a țării. Apoi vor să fie lăsați să își urmeze cursul pro-occidental, care, se spune mai puțin, a fost certificat în toate alegerile care au avut loc din 2014 încoace. Ponderea partidei pro-ruse în societatea ucraineană e foarte departe de a obține o majoritate. Din contra chiar, agresiunea continuă, soldată cu 14.000 de morți în opt ani de zile, creează noi și noi resentimente în rîndul ucrainenilor.

Pretenția rezonabilă a Ucrainei este să fie lăsată să își decidă singură alianțele, parteneriatele și direcția. Apoi, la fel de rezonabil, Kievul își dorește să își recupereze teritoriile aflate sub diverse forme de ocupație rusească.

Unde sînt europenii?

Vestul a încercat și încearcă în continuare să prezinte un front comun în fața provocărilor rusești, însă e destul de evident că statele europene nu sînt pe aceeași lungime de undă. Se distinge aici Germania, care s-a făcut remarcată prin interdicția aplicată Estoniei de a exporta armament german către Ucraina. De asemenea, Berlinul a refuzat să permită avioanelor britanice cu armament care mergeau la Kiev să tranziteze spațiul aerian german. În privința sancțiunilor ce ar putea fi aplicate Rusiei în cazul agravării crizei, guvernul lui Olaf Scholz este sceptic cu privire la una dintre cele mai eficiente măsuri de pedepsire a Kremlinului, eliminarea din sistemul SWIFT, care facilitează plățile electronice internaționale. Franța, pe de altă parte, ar dori un dialog separat al UE cu Rusia, dar și-a exprimat disponibilitatea de a trimite trupe în România. Spania a precizat că poate trimite avioane militare care să ajute la apărarea spațiului aerian al Bulgariei.

Vrea Occidentul război?

Răspunsul simplu este „nu“. Tonul folosit de cancelariile occidentale e mai degrabă calm și lipsesc ultimatumurile. Este evident că, la vest de Ucraina, e preferată o soluție pașnică. Nu există nici o intenție privind implicarea NATO într-o confruntare directă cu Rusia. Alianța este una defensivă și, în absența unui atac direct la adresa unuia dintre membrii săi, nu se pune problema intrării în război. Sînt analiști care se aventurează totuși să estimeze că e posibilă invocarea celebrului articol 5 privind apărarea colectivă din tratatul fondator al Alianței în cazul în care statele din Est se vor simți în pericol. Deja miniștrii de Externe ai statelor baltice cer insistent sporirea numărului de trupe NATO de pe teritoriul lor. Statele Unite au anunțat deja că 8.500 de soldați sînt pregătiți să meargă în Est pentru întărirea capacităților de apărare. Cifra e mică și are mai degrabă valoarea unui avertisment. Occidentul nu vrea război, însă, reticent, începe să se pregătească.

România?

Guvernul de la București se mulțumește, în general, cu declarații fără prea mult conținut și, spre deosebire de cel polonez, de exemplu, e mai degrabă absent de pe scenă. Aș remarca totuși o inițiativă a MAE care a propus recent organizarea la Kiev a unei reuniuni a Consiliului Afacerilor Externe – care reunește miniștrii de resort din UE. Nu știm încă dacă reuniunea va avea loc, însă propunerea e unul din rarele semne date de autoritățile române că sînt active în eforturile colective de poziționare față de această criză. Altfel, miercuri ar fi urmat să aibă loc o ședință a CSAȚ, un prim semn public că există totuși o oarecare îngrijorare și în capitala României. Autoritățile oricărui stat democratic și funcțional au datoria să comunice cu cei în numele cărora guvernează. Pînă acum, strict referitor la criza din Est, această obligație nu a fost respectată. Nu a început războiul, dar dacă începe ajută să nu fim luați prin surprindere. E un moment bun pentru atenție și îngrijorare.

Teodor Tiță *este gazda podcast-ului* În Centru *pe care îl puteți asculta pe oricare dintre platformele de distribuție (Apple, Spotify, Google etc.): https://open.spotify.com/show/5jSN6amOtenIsHn23aoOLQ*

■ ■ ■

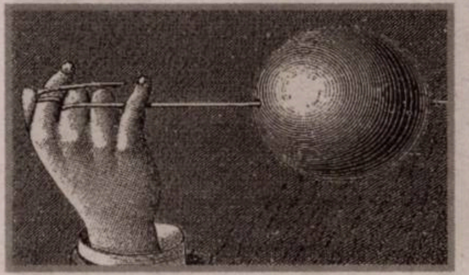

Matei MARTIN

mapamondul de buzunar

A început bătălia pentru Élysée

Dacă alegerile prezidențiale ar avea loc duminica viitoare, Emmanuel Macron ar obține cel puțin 25% din voturi și ar avea prima șansă să cîștige și turul al doilea, oricare ar fi contracandidatul său. Emmanuel Macron ar putea deveni astfel primul președinte francez reales din 2002 încoace. Să ne amintim: nici Nicolas Sarkozy și nici François Hollande nu au cîștigat un al doilea mandat. Alegerile prezidențiale au loc pe 10 aprilie și, pînă atunci, nimic nu e decis. Emmanuel Macron a promis în repetate rînduri că își va exercita funcția cu autoritate și răspundere pînă în ultima clipă a mandatului. Și, deși nu a anunțat încă oficial, nimeni nu se îndoiește că se va prezenta din nou la alegeri.

Cei aproape doi ani de criză sanitară au lăsat urme adînci în societate și au marcat puternic ultima parte a mandatului său, în vreme ce, în primii ani la Élysee, Emmanuel Macron a fost bîntuit de spectrul revoltelor și al nesupunerii civice generate de mișcarea „vestelor galbene“. Ambițioasele sale planuri de reformă au rămas în urmă, dar nu au fost uitate. Nici de președinte, nici de cetățenii francezi.

Potențialii adversari ai lui Emmanuel Macron din primul tur al alegerilor sînt deja cunoscuți. Ei au și început campania electorală și sînt prezenți în mass-media și la mitingurile electorale. Și extrema dreaptă și stînga radicală sînt bine reprezentate. La ambii poli, candidații și-au cîștigat popularitatea contestînd măsurile antipandemie ori ineficiența politicilor sociale adoptate de Emmanuel Macron. Și, cu toate că Franța, avînd un sistem public de sănătate relativ robust și mecanisme de intervenție socială bine finanțate, a trecut destul de bine prin fazele critice ale acestei crize, pandemia rămîne în continuare un subiect sensibil și va deveni fără îndoială terenul celor mai crîncene lupte în timpul campaniei electorale. Doi populiști de dreapta și-au construit reputația cu un discurs naționalist, suveranist, cu puternice accente antieuropene. Marine Le Pen este adversara lui Macron la al doilea tur al prezidențialelor de acum cinci ani. Ea a renunțat la funcția de președinte al Rassemblement National (fiind însă susținută în continuare de partid) printre altele și pentru a arăta că e candidata unei mișcări mai ample, nepartizane. Tot la dreapta extremă se situează și Éric Zemmour, un personaj mediatic controversat, cunoscut pentru declarații dubioase, urmărit de Justiție și sancționat pentru incitare la ură. El e considerat un *outsider*, însă prezența sa constantă pe micile ecrane agită electoratul de dreapta și stîrnește pasiuni politice în medii pînă nu demult inactive. În fine, Republicanii au anunțat, în decembrie, că o susțin la prezidențiale pe Valérie Pécresse, o politiciană experimentată, președinta regiunii Île-de-France (Paris și împrejurimi). Conservatoare autentică, avînd un discurs calibrat cu grijă, bine școlită și avînd în spate o carieră politică impecabilă, Pécresse e cea mai serioasă adversară a lui Emmanuel Macron.

> *Probabil, Anne Hidalgo e iubită de tot atît de mulți oameni cîți o detestă.*

La stînga e înghesuială mare. Pe locul lăsat liber odată cu scăderea influenței Partidului Socialist se bat acum cel puțin trei rivali. Nici unul însă nu are un scor semnificativ. Ecologistul Yannick Jadot nu a găsit nici tema și nici tonul cu care să cucerească electoratul stîngist din Franța, iar reușitele sale ca europarlamentar sînt modeste. Primarul socialist al Parisului, Anne Hidalgo, a repurtat cîteva victorii importante: pe fondul pandemiei, a făcut, la propriu, „revoluție în trafic“, restituind pietonilor o bună parte a orașului copleșit de traficul auto. Măsurile ei, deși eficiente, au stîrnit numeroase controverse și au antagonizat alegătorii: probabil, Anne Hidalgo e iubită de tot atît de mulți oameni cîți o detestă.

Iar eternul candidat Jean-Luc Mélenchon e cotat cu o intenție de sub 10%, deși, la ultimele alegeri, atinsese 18% din electorat. Reprezentantul Franței nesupuse, Mélenchon va putea însă obține, în baza principiului de vot util, un scor destul de bun.

Pînă una-alta, șansa lui Emmanuel Macron e că finalul de mandat la Élysée coincide cu preluarea, de către Franța, a președinției Consiliului Uniunii Europene. Asta înseamnă pentru președintele în exercițiu acces la o tribună importantă unde se poate manifesta cu adevărat prezidențial.

■ ■ ■

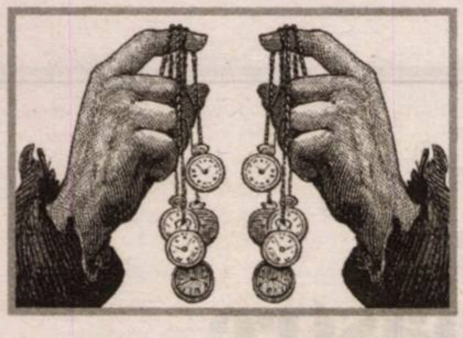

Andrei PLEȘU

nici așa, nici altminteri

„Așa e că pînă acum nu stăm nici bine, nici rău, adică nici așa, nici altminteri?“ (I.L. Caragiale)

Note, stări, zile

12 august 1991

Distincție esențială, în plan politic, între *gest* și *acțiune*. Gestul e un semnal, dacă nu chiar un *simbol:* e un *accent* pus pe o împrejurare dată, din perspectiva unei conștiințe vii, re-active. Gestul n-are durată, e punctual și, atît pentru cel care îl face, cît și pentru ceilalți, e relativ imprevizibil. E răspunsul prompt, nu neapărat reflectat cu anticipație, față de ceva resimțit ca inadmisibil. Gestul e gratuit, rostul lui nu e eficacitatea. El *indică,* semnalează, dezvăluie. Acțiunea, dimpotrivă, are suită: e temeinic premeditată și urmărește un scop precis. Gestul e *fapta* contemplativilor, „pragmatismul“ lor. Acțiunea e a oamenilor „de acțiune“. Există împrejurări istorice cînd acțiunea e imposibilă: e cazul perioadelor de totalitarism, de veghe polițienească perpetuă. În asemenea împrejurări, nu e posibil decît gestul. Cînd Jan Palach și-a dat foc la Praga, în 1968, el știa că ceea ce face nu va avea consecințe imediate, nu va avea un efect concret. Din unghiul „bunului-simț“, *gestul* apare, nu o dată, ca inutil, dacă nu ca nebunesc. Disidenții din Europa de Est au fost, de cele mai multe ori, oameni ai gestului. „Solidaritatea“ poloneză a fost o excepție, a fost o *acțiune*. A avut durată, a fost pregătită, susținută contextual și a dat rezultate. Durată a avut și rezistența Doinei Cornea. Dar, în *fapta* ei, subzista și conturul unui *gest* înghețat în temeritatea lui, un gest devenit *stare*. Nu propriu-zis o acțiune.

Totalitarismele digeră greu gesturile, tocmai pentru că ele au un uriaș efect simbolic. Sînt *strigăte* care se aud pînă departe. Și au nimbul unei purități incompatibile cu peisajul politic. În plus, o acțiune poate fi stopată drastic, căci implică masiv *exterioritatea*. Gestul e rezultatul unei chimii intime, imprevizibile. Pentru a-l suspenda, autoritățile ajung, de regulă, prea tîrziu. Strategia polițienească față de *gest* e să-l interpreteze ca *acțiune:* să-i găsească premise tactice, agenți de influență, eventuali „sponsori“ („agenturi“ etc.), pe scurt să-l decodeze și să-l descrie ca pe un complot, ca pe manifestarea episodică a unei conspirații.

Au existat, în România comunistă, *gesturi?* Da, dar nu multe. De „acțiuni“ putem vorbi, mai curînd, în anii ’50. Sub Ceaușescu, cînd ar fi fost, poate, nevoie stringentă de *acțiune* politică (oricît de grea ar fi fost organizarea ei), ea a lipsit îndeobște (excepții: Valea Jiului și Brașovul). (Cu atît mai spectaculoasă acțiunea – *individuală* – a unui Radu Filipescu.)

Azi ar fi mai mult ca oricînd nevoie de *acțiune* politică, de strategie, tactică și tact, de articulare doctrinară și pragmatică, de continuitate, de coerență, în fapte și idei. Dar majoritatea politicienilor activi optează pentru coregrafie electorală, iar „societatea civilă“ rămîne mai curînd la gest, făcînd acum ceea ce n-a putut face cînd trebuia. Or, gestul – în contextul unei reacții minime a Puterii și, deci, în condițiile unei cvasi-totale lipse de risc – devine pură *gesticulație,* demagogie a „atitudinii“, mondenitate...

4 mai 2000, Budapesta
(dintr-o scrisoare către un prieten)

Căutarea lui Dumnezeu nu vizează o *„țintă“* determinată, ci un *orizont*. Te miști nu pe un drum cu punct de sosire limpede afișat, ci în amplitudinea unei *perspective*. Bunăstarea interioară vine din faptul de *a merge*, din beneficiile unui *parcurs orientat*. Înainte de a fi un Absolut tenebros sau absorbit în lumină, înainte de a fi „personal“ sau întruchipare a unui „Principiu“ suveran, înainte de a fi direct experimentabil sau misterios, Dumnezeu este, cred, o *orientare*. Vei întreba, desigur, cum poți „căuta“ ceva care nu e, prin esența sa, anticipabil. Cu alte cuvinte, cum poți căuta ceea ce n-ai găsit deja, cît de cît *conturat,* în spațiul reprezentărilor tale. *Cum* știi *ce* cauți? Întrebarea aceasta vine dintr-un soi de reflex asociativ mediocru: avem tendința de a reduce scenografia oricărei căutări la o metaforă strict spațială. Ca și cum „a căuta“ nu poate fi decît o întreprindere de tipul identificării unui loc pe hartă sau a cărării optime spre cabană. Căutarea – înțeleasă, așadar, ca strict corelativ al rătăcirii... Dar există și alte soiuri de căutări: căutarea soluției unei probleme, căutarea unei teme de viață, a unui prieten, a unei iubite... În toate aceste cazuri, *nu știi* amănunțit ce cauți, dar, pe de altă parte, nu cauți ca un rătăcit, ci în virtutea unei tonice nevoi de împlinire, de edificare, de claritate, o nevoie hrănită de *presentimentul soluției*. Nu disperarea e mobilul real, ci, dimpotrivă, speranța, încrederea într-o ordine globală care te include. *Acest* tip de căutare e singurul care nu lasă loc pentru dezamăgire, căci negăsirea nu e resimțită ca eșec, ci ca semn al infinității țintei: n-o poți atinge, dar ești *în plasa* ei, în puterea ei, *în administrația* ei...

Ne putem întreba și care e „legitimitatea“ acestei căutări, ce anume o face mai importantă decît altele, decît *toate.* Probabil faptul că, în perimetrul ei, se întîlnesc întrebările decisive ale fiecărui om. E singurul teritoriu în care avem de a face cu o *unanimitate a întrebării*. Iar ceea ce e încurajator e că acestei unanimități a întrebării îi răspunde, dacă mergem la textele fondatoare ale tuturor religiilor, o *unanimitate a răspunsului*. Faptul că, dinaintea acelorași întrebări, mentalul feluritelor comunități umane livrează răspunsuri consonante, dialogabile, spune ceva despre caracterul *necesar* al acestor răspunsuri.

Teme adiacente, de urmărit: *absența* ca mobil al căutării. Nu e nimic de căutat, dacă ai de a face cu o *evidență.* Faptul de a fi „ascuns“ aparține „definiției“ lui Dumnezeu ca „obiect“ stimulator al căutării (cf. tema hassidică a Creatorului care se joacă „de-a v-ați ascunselea“ cu Creația Sa). Altă temă: tema *urmei,* ca reper al căutării (Grigorie de Nyssa: a merge pe urmele lui Dumnezeu, a-l „urma“). Posibilă analogie, în acest sens, cu definirea căutării ca „vînătoare“ (Meister Eckhart: sufletul vînîndu-și „prada“, pe Hristos!).

Și o mică stupoare dinaintea ideii de „certitudine“. Sîntem foarte nesiguri de certitudinea „pozitivă“ a unei Instanțe supreme, dar asumăm confortabil o „simetrică“ certitudine negativă: nu există decît lumea aceasta...

■ ■ ■

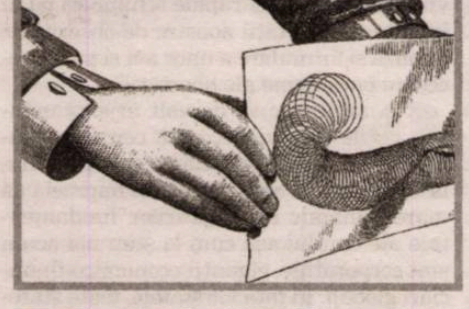

Andrei CORNEA

la răscruce de gînduri

De ce nu-i credem pe ruși nici cînd spun adevărul?

Nu demult, Alina Mungiu-Pippidi a publicat un articol în *România Curată,* intitulat destul de provocator: „Nu-i credem pe ruși nici cînd spun adevărul“. Teza ei este să nu-i mai provocăm pe ruși – noi, dar și aliații NATO în general. Să le garantăm o zonă neutră și „de influență“ – Ucraina, Belarus, Georgia etc., exact așa cum vor ei. Să admitem că cererile lor foarte unilaterale transmise către NATO sînt „un exercițiu de franchețe pe care îl consider binevenit“. Să nu mai provocăm Rusia cu exerciții militare ale NATO în Marea Neagră (ceea ce Rusia a cerut de fapt). Pe scurt, deoarece NATO s-a tot extins spre Est, Rusia are ceva dreptate să fie indignată. De altfel, oricum un război eventual cu Rusia este „dinainte pierdut“ – ceea ce, spune dînsa, o știu și șoferii de taxi din București. Pe scurt, autoarea ne invită (pe noi, România, și NATO în general, pare-se) la un *apeasement* tipic, dacă e să folosim celebrul termen.

Mi se pare inutil de comentat conținutul argumentativ sau registrul stilistic al articolului, scris în maniera inconfundabilă a A.M.-P. (aruncînd preemtiv săgeți otrăvite asupra unor competitori nenumiți). Totuși, merită de luat în serios un moment titlul (și ceea ce rezultă din el). El spune un adevăr de netăgăduit. Da, chiar și atunci cînd rușii au dreptate, sau chiar dacă ar avea dreptate în unele privințe (și, obiectiv vorbind, trebuie să admitem că uneori adevărul este și la ei, fie și parțial), „noi“ – „esticii“, americanii, NATO, occidentalii în general – nu-i credem. Într-adevăr, îi suspectăm mereu că urzesc ceva malefic, indiferent ce ar spune și ce ar face. După A.M.-P., e o atitudine eronată. După mine, atitudinea e firească și justificată, chiar dacă uneori, în anumite cazuri, s-ar putea să nu fie rușii singurii vinovați. Suspiciunea de principiu are două motivații rezonabile (ignorate senin de A.M.-P.).

Mai întîi e vorba despre politica imperială rusă, de la Ecaterina a II-a la Putin. Indiferent dacă pretextul a fost ortodoxia, slavofilia, comunismul sau pur și simplu nevoia de securitate, Rusia a încercat mereu să înainteze în Europa de Est, Centrală și de Sud-Est, cît a putut – mai exact cît au permis celelalte mari puteri, care periodic au fost nevoite să facă războaie (războiul Crimeii) sau să amenințe cu război (Germania în 1877 și 1917, SUA după 1948), ca s-o oprească. Mai mult, după cel de-al doilea război mondial, Rusia lui Stalin și chiar Hrușciov, deja stăpînă peste jumătate din Europa, și-a dorit să meargă mai departe, nu fără a-și exporta și regimul, și numai NATO a oprit-o. Agresivitatea Rusiei devenite URSS s-a arătat în 1948-49 (blocada Berlinului), în 1956 (invadarea Ungariei), în 1968 (invadarea Cehoslovaciei), în 1980 (invadarea Afganistanului, care, spre deosebire de mai tîrziu, nu adăpostea pe atunci teroriști); după căderea URSS, Rusia n-a întîrziat prea mult să-și reia agresiunile – Cecenia, Georgia, Crimeea și, acum, amenințarea la adresa Ucrainei și care, probabil, se va concretiza în vreun fel.

Dar poate, va spune cineva, și alte mari puteri (Marea Britanie, Germania, Franța) au dus politici imperiale. De ce să ne supărăm mai mult pe Rusia? Simplu, fiindcă în timp ce celelalte puteri și-au lichidat imperiile coloniale, au renunțat *de facto* și de drept la colonialism, ba chiar și-au turnat și își toarnă continuu cenușă în cap și își fac autocritica (nu puțini spun că exagerează), nici un guvern rus n-a făcut și nu face ceva similar. Dimpotrivă, Vladimir Putin a declarat de mai multe ori căderea URSS drept „marea catastrofă geopolitică a secolului XX“. Să nu suspectezi atunci că Rusia intenționează să ia înapoi ce a pierdut, *manu militari,* dacă altfel nu poate?

Celălalt motiv pentru care nu se poate avea încredere de principiu în guvernul rus este caracterul nu numai nedemocratic, dar de-a dreptul fascistoid al statului rus din „era Putin“. Un regim care își asasinează disidenții, unde competitorii politici sînt otrăviți, care înăbușă vocile critice ale jurnaliștilor independenți, care marchează cu semnul infamiei – „agent străin“ – ONG-urile independente și critice, precum, recent, celebrul *Memorial,* un regim unde președintele și-a construit o putere personală enormă și pe viață, unde alegerile sînt o farsă, un asemenea regim opresiv, violent și antidemocratic nu va fi crezut nici dacă, din întîmplare, ar spune o mie de adevăruri. În fond, dacă Rusia vrea să fie crezută, dacă sincer dorește pacea și cooperarea între națiunile „vecinătății apropiate“, de ce nu urmează exemplul postbelic al Germaniei? Să renunțe oficial la orice intenții imperiale, să se democratizeze cu adevărat, să permită vocile critice și o opoziție autentică, după cum a părut un moment posibil în anii ’90. Așa cum, pentru Germania de azi, nazismul e tratat drept o catastrofă și nu prăbușirea lui, tot așa ar trebui să trateze lucrurile și elita rusă: nu surparea URSS e marea catastrofă, ci comunismul care a făcut, poate, peste 20 de milioane de morți numai în URSS și nenumărate suferințe. Cît despre căderea acestuia, petrecută pașnic, ea ar trebui prezentată ca o binecuvîntare pentru Rusia în primul rînd, ca o biruință a libertății asupra opresiunii.

Iar dacă aceasta va deveni cîndva poziția oficială a guvernelor ruse, atunci Alina Mungiu-Pippidi poate fi liniștită: vom tinde să-i credem pe ruși, indiferent de cum ne vor povățui unii sau alții, fie ei „experți la Georgetown sau Harvard“ ori chiar numai cu „bunulsimț“ al șoferului de taxi.

■ ■ ■

Sever VOINESCU

axa dus-întors

Noul inamic al drepturilor noastre

Împreună cu reputați profesori de drept și renumiți jurnaliști pasionați de cele juridice, am fost recent parte a juriului unui binevenit concurs de eseuri deschis tuturor absolvenților unei facultăți de drept. Organizat de o prestigioasă și solidă firmă de avocatură din România, „Zamfirescu, Racoți, Vasile & Partners“, concursul a solicitat contribuții asupra celei mai acute teme actuale: „Restrîngerea libertăților individuale în context pandemic“. Au răspuns juriști din toate colțurile țării, trimițînd peste 140 de eseuri. Cum juriul nu a cunoscut nici un fel de date despre autorii eseurilor intrate în concurs, nu vă pot spune din care anume profesii juridice provin aceștia – nu știu, așadar, cîți dintre ei sînt avocați, cîți procurori, cîți judecători, cîți notari, cîți oameni de afaceri sau cîți alții fac orice alte meserii. Ceea ce pot spune, însă, este că toți, absolut toți, au scris ca niște avocați. Mă grăbesc să spun că pentru mine, eu însumi avocat fiind (nu practic, dar țin la apartenența mea la Baroul București al cărui membru sînt din 1995), „a scrie ca un avocat“ înseamnă a scrie la cel mai înalt standard de persuasiune sub condiția independenței cugetului, a curajului și a opoziției. Absolut toți concurenții s-au dovedit a fi atașați fără rest de filozofia liberală a drepturilor fundamentale ale omului și au scris animați de convingerea că acestea sînt asediate de aproape doi ani și că e musai să fie apărate. Acest mare numitor comun îmi ușurează în bună măsură scrierea acestui articol căci, deși eseurile sînt foarte puternic personalizate, cum e firesc să fie, nu e ilegitim să mă refer la totalitatea lor ca la un fel de produs complex, dar unic, cu unic autor, însă colectiv (iertați îndrăzneala aparentului oximoron). Imaginați-vă peste 100 de soliști care pot însă foarte bine să fie ascultați ca un cor polifonic, căci o anumită armonie s-a putut ușor simți din suma partiturilor individuale.

Sigur, de la această poziție de principiu comună, fiecare autor a pornit-o pe un drum al său. Traducînd argumentul juridic în argument colocvial, aș spune că unii autori au susținut că e firesc ca drepturile fundamentale să fie restrînse în pandemie, dar că aceste restrîngeri sînt substanțial exagerate. Astfel, mai toți s-au referit la regula proporționalității (drepturile trebuie restrînse proporțional cu pericolul general ce se cere astfel evitat). Proporția, firește, fiind și ea discutabilă, din moment ce unii cred că e o maladie teribilă, cumplită, din specia vechilor ciume, iar alții cred că-i un guturai, iar între aceste extreme avem toate nuanțele posibile. Alții au susținut că e gravisimă nerespectarea de către stat a formalităților constituționale pentru restrîngerea drepturilor – ea nu se poate face decît prin lege, nu prin HG-uri, cu atît mai puțin prin Ordine de ministru, de secretar de stat sau de „Comandant al Acțiunii“, indiferent ce-o fi însemnînd titulatura asta. Toți au privit către practica CEDO – referință obligatorie cînd discuți absolut orice chestiune legată de drepturile fundamentale ale omului în Europa, cu atît mai necesar cu cît Curtea de la Strasbourg s-a pronunțat deja în spețe generate de situația pandemică. Remarcabil a fost pentru mine și tonul general al lucrărilor: critic, alarmat, adesea chiar polemic-combativ, pe alocuri patetic, desigur, în căutarea unui efect literar care, de cele mai multe ori, nu prea iese dacă autorul nu are vîna artistică în el.

Ca unul care a făcut jumătate din școala de drept înainte de 1989 și cealaltă jumătate după (istoria mi-a rupt studenția în două și nu-mi pare rău, căci pot spune astfel că mi-a oferit un fotoliu de onoare de unde le-am putut vedea pe toate), am remarcat și faptul că nici un autor nu a simțit nevoia să perie autoritatea cu asertiuni din registrul penibil „situația e bună, chiar dacă se înregistrează unele lipsuri“ sau să-și pună direct și fără rezerve arsenalul argumentativ în slujba Măriei Sale Statul. Juriștii români de azi par a fi dobîndit reflexul de a gîndi în slujba dreptului și nu în slujba statului.

Lectura acestor eseuri mi-a făcut realmente bine și în alt plan. M-a provocat să mă gîndesc mai mult decît o făcusem la tema propusă de „Zamfirescu, Racoți, Vasile & Partners“. Dacă un concurs reușește să fie la fel de provocator pentru arbitri pe cît e pentru concurenți, înseamnă că e un concurs cu folos. E cazul! Curînd vom vedea și dacă publicul va găsi concursul la fel de interesant, căci cele mai bune 20 de eseuri vor fi publicate în volum. Mi-am dat seama, citind eseurile, că juristul este obișnuit să vadă precis liniile imediate ale „frontului“ și protagoniștii. La școala de drept, mai toate materiile de specialitate se deschid cu un capitol despre „părți“ – *cine* sînt cei despre care vom vorbi? Drepturile fundamentale sînt ale omului și sînt restrînse de către stat, prin reguli. Juristul își exercită spiritul critic și vigilent într-o discuție care se poartă simultan pe doi versanți: unul formal *(cum* adoptă și aplică statul aceste reguli) și altul substanțial *(cît* sînt ele de eficiente pentru a justifica regulile). Binomul actorilor în marea tensiune a drepturilor fundamentale ale omului este individul-statul. E firesc ca juriștii să urmărească anume acești doi actori, căci marea paradigmă a libertății individuale în modernitate, fundamentată încă din veacul al XVII-lea, a fost așezată în acest format: individ-stat. Din secolul al XVII-lea pînă în secolul XX cel mai important inamic al drepturilor fundamentale a fost statul. Era, de altfel, cea mai puternică structură organizată cunoscută. Or, citind eseurile concurente, o mai veche intuiție mi s-a articulat mai clar. Nu cumva noi sîntem acum, la trecerea primului sfert al celui de-al XXI-lea veac, într-o cu totul altă situație decît eram acum 50, 100 sau 200 de ani, în sensul că meciul libertății individuale nu se mai joacă între individul uman și stat, ci între individul uman și altcineva?

Ideea mi-a revenit cînd mi-am dat seama că autorii articulează perfect nuanțat teoria modernă liberală a libertății și, totuși, simțeam că ceva nu merge, mai ales în părțile în care se refereau la acțiunea statului pe care-l prezumau ca purtător de voință suverană. Or, după părerea mea, statul nu s-a comportat în acest fel în pandemie și nu prea se mai comportă așa de ceva vreme. Statul nu-mi mai pare un vector de voință *pentru că e stat* (cer scuze pentru parfumul vetust hegelian al formulei), ci un vector regulator pentru că îl presează alții, din afara lui, să reglementeze, ca pe un vector ideologic într-un anumit sens și, desigur, ca pe prestator cuminte și cît se poate de prompt de servicii. Statele sînt, astăzi, indiscutabil mai slabe decît erau. Nu mai pot face orice vor. Judecători independenți dau tot mai des dreptate indivizilor în procesele cu statele. Legislația e tot mai restrictivă în privința unui posibil arbitrariu statal, „rațiunea de stat“ practic nu mai există ca motivație validă pentru acțiunile statului. Politicienii care dau concretețe statului cu propriile lor personalități sînt tot mai maleabili și tot mai servili față de mofturile mulțimii. Atunci, de ce mai este statul socotit drept principala amenințare la adresa drepturilor și libertăților? Nu cumva alți inamici ai drepturilor fundamentale ale omului au apărut și, obișnuiți să operăm în binomul stat-individ, nu-i vedem? Nu cumva aceste vremuri de mari și rapide schimbări o iau înaintea capacității noastre de observație, analiză și formulare a unor noi și poate necesare paradigme ale libertății?

O să încerc să dezvolt în săptămînile care vin această cercetare (care nu-i științifică, ci pur personală) mergînd pe altă pistă. Am impresia că marele inamic al drepturilor fundamentale ale omului așa cum le știm noi acum sînt corporațiile, giganții economico-financiari globali. În fața lor statele, toate statele, sînt alcătuiri fragile, vulnerabile, manipulabile. Să ne gîndim la asta.

■ ■ ■

Mihaela SIMINA

accent pe istorie

Primul telescaun din lume

Care ar putea fi oare legătura dintre niște snopuri de banane urcate într-o navă comercială și un schior care urcă spre vîrful muntelui? Ne răspunde un inginer.

Sîntem în Statele Unite ale Americii, în anii ’30, în birourile lui W. Averell Harriman, președintele companiei feroviare Union Pacific (care pe atunci făcea exclusiv transport de persoane, în prezent ocupîndu-se doar de transportul mărfurilor). Într-o zi, domnul Harriman și-a spus cam așa: avînd în vedere că sporturile de iarnă devin din ce în ce mai populare printre americani și că multe dintre rutele Union Pacific străbat zone de munte, nu ar fi o idee bună dezvoltarea unei stațiuni montane sub egida companiei feroviare? În acest mod s-ar fi intensificat traficul feroviar al persoanelor. Așa a fost.

În 1935 a început să facă planurile de construire a stațiunii de schi. Pentru a găsi cel mai potrivit loc, Averell Harriman a apelat la sportivul austriac Felix Schaffgotsch. Acesta a căutat ce a căutat și la începutul lui 1936 a găsit răspunsul potrivit: Sun Valley, Idaho.

Domnul Harriman s-a pus puțin în clăparii schiorilor și a identificat unul dintre marile neajunsuri pe care aceștia le înfruntau: parcurgerea drumului spre vîrful pîrtiei. Repede și în siguranță. Exista deja un soi de teleschi, dar schiorii adesea urcau pur și simplu pîrtia la pas cu schiurile. Or, o stațiune de top ca viitoarea Sun Valley trebuia să rezolve cumva și această chestiune. A căzut în sarcina inginerilor de la Union Pacific să găsească o soluție. Printre ei s-a remarcat Jim Curran cu ideea sa. Acesta s-a inspirat de la sistemele transportor cu bandă de încărcare a navelor comerciale cu banane, gîndindu-se că ceva asemănător ar putea ajuta schiorii să urce pîrtia. Simplificînd, trebuia înlocuit cîrligul de care se agățau bananele cu un scaun pe care să stea schiorul.

Inginerul a făcut schițele necesare pentru a-și ilustra ideea, însă proiectul i s-a părut nefezabil șefului său de la Union Pacific. Curran nu a renunțat și a prezentat invenția specialiștilor care se ocupau de amenajarea pîrtiei. Aceștia i-au dat undă verde să își ducă planul mai departe, așa că a făcut un prototip al telescaunului. Pentru a putea calcula tot felul de variabile precum viteza, unghiul de deplasare și altele asemenea a construit în remorca unui autovehicul o structură înaltă din lemn, de care a prins un scaun suspendat, care ieșea în afara autovehiculului. El conducea, iar un coleg ședea pe scaun cu schiurile în picioare, înlocuite ulterior de patine cu rotile, pentru o mai mare relevanță a experimentului.

Ideea lui Jim Curran a dat astfel istoriei și tuturor schiorilor primul telescaun, inaugurat în decembrie 1936 la deschiderea stațiunii Sun Valley. Ca detaliu, fiecare telescaun era dotat cu cîte o pătură ca să țină de cald pasagerului.

BARBURISME

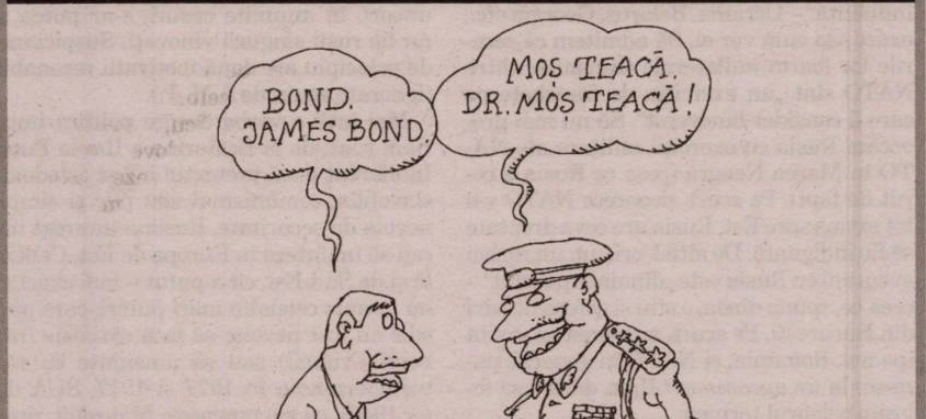
BOND. JAMES BOND.
MOȘ TEACĂ. DR. MOȘ TEACĂ!

Desen de Ion BARBU

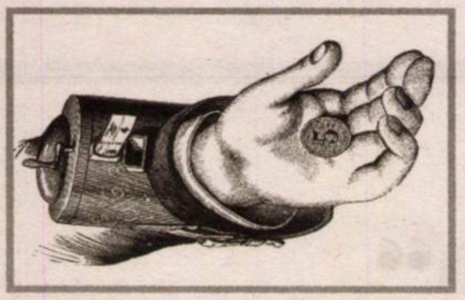

Constantin RUDNIȚCHI

viața de capital

Sindicatele, legături periculoase cu politica și afacerile

La preluarea mandatului de președinte al Statelor Unite, Joe Biden spunea că sindicatele au creat clasa de mijloc. Este posibil ca, în SUA, presiunile pe care sindicatele le-au făcut în secolul trecut pentru creșterea salariilor și îmbunătățirea condițiilor de muncă să fi contribuit la formarea clasei de mijloc. În România, în schimb, după anul 1989, sindicatele au avut o evoluție „sulfuroasă".

Fără o istorie comunistă glorioasă precum „Solidaritatea" poloneză, sindicatele din România debutează în anii '90 cu un scandal legat de preluarea netransparentă a bazei materiale și a fondurilor UGSR (sindicatele comuniste). Patrimoniul fostului UGSR a fost primul păcat al sindicatelor create după decembrie 1989.

Nimeni nu mai știe acum ce s-a ales de banii și hotelurile fostului sindicat comunist. Ceea ce știm este că împroprietărirea din anii '90 a continuat cu un apetit tot mai ridicat. Acum, sindicatele au afaceri, atrag fonduri europene, fac turism și închiriază spații comerciale. Problema este că, din punct de vedere financiar, sindicatele mari par ieșite de sub orice control. Este greu de spus dacă raportează membrilor lor, dar în spațiul public nu există nici o comunicare transparentă cu privire la fondurile sindicale, la modul în care sînt distribuite și obținute. Conducerea sindicatului pare a fi un stat în stat care decide nu doar asupra folosirii sumelor de bani, ci și asupra acțiunilor sindicale.

Aspectul financiar este doar o parte a problemei. O alta, la fel de discutabilă, este relația sindicatelor cu lumea politică. În ultimii 32 de ani a existat o continuă complicitate cu partidele. Forțele politice au împrumutat, de-a lungul timpului, lideri de sindicat în speranța că aceștia le vor aduce voturi. Primul care a spart gheața politicii, cu o coaliție preponderent de dreapta, a fost Victor Ciorbea. Pe lista sindicaliștilor transformați în politicieni se mai află: Miron Mitrea, Ion Rădoi (sindicalistul de la Metrou), Dumitru Chiriță (actualul președinte al ANRE), Dumitru Coarnă (mai nou, la PSD), Dragoș Frumosu (care s-a aflat pe listele unui partid satelit al PSD), Miron Cozma (care și-a încercat norocul și în politică) și, cu siguranță, mulți alții mai puțin cunoscuți, precum acest lider sindical-consilier local de la Societatea de Transport București. Între atîția carieriști se mai pot distinge cîțiva lideri autentici, printre care îndrăznesc să îi numesc pe Bogdan Hossu, Petru Dandea sau Florian Marin.

La firmele private, sindicatele fie nu există, fie nu sînt luate în seamă.

Melanjul sindical-politic a dat naștere unor compromisuri de ambele părți. Politicienii au oferit tot felul de favoruri sindicatelor, de la legi privind pensiile speciale pînă la creșteri de salarii peste potențialul economiei. La rîndul lor, sindicaliștii au folosit organizația ca pe o trambulină care i-a propulsat pe listele electorale. În general, legătura dintre politică și sindicate a părut că se bazează pe înțelegeri ascunse, netransparente și nu foarte „curate".

Marea problemă a României în domeniu este, însă, gradul de sindicalizare. În primul rînd, este dificil de spus dacă un sindicat este reprezentativ. Legea definește o serie de criterii, dar este neclar cine ar trebui să verifice nivelul de reprezentare pe care îl au sindicatele. În al doilea rînd, în acest moment, sindicatele sînt mult mai prezente în sectorul de stat, în instituții publice sau în companii cu capital de stat. Mai grav este că s-a creat un fel de alianță nocivă între sindicate și conducere. În sensul că managerii companiilor sau ai instituțiilor de stat se ascund în spatele presiunilor sindicale pentru a nu lua deciziile necesare pentru reformare. Restructurările de personal nu sînt făcute pentru că se opune sindicatul, creșterea salariilor este aprobată pentru că vrea sindicatul, sporurile salariale aberante sînt păstrate pentru că face presiuni sindicatul, iar tichetele de vacanță sînt acordate angajaților la stat pentru că așa cere sindicatul. De fapt, pare că sindicatul conduce companiile de stat și administrația publică, o situație care, în ultimă instanță, este perfect convenabilă managerilor, care își ascund incompetența, frica de a-și pierde postul sau teama de a lua decizii în spatele cererilor agresive ale sindicatelor. De fapt, la stat funcționează o adevărată „monstruoasă coaliție" între conducere și sindicat.

În schimb, la firmele private, sindicatele fie nu există, fie nu sînt luate în seamă. La marile companii, managementul și acționarii respectă legea, în sensul că au încurajat funcționarea sindicatelor. În sectorul privat, însă, este multă liniște. Doar sindicatele de la cîteva mari companii, Dacia Pitești sau din sectorul bancar, de exemplu, au fost, de-a lungul timpului, mai vocale. În rest, este o pace socială de-a dreptul suspectă.

În ceea ce privește întreprinderile mici și mijlocii, situația sindicatelor este precară. În sensul că, la IMM-uri, „sindicatele sînt sublime, dar lipsesc cu desăvîrșire". Aici, în multe cazuri, salariații trebuie să se descurce singuri: trebuie să ceară creșteri de salarii sau respectarea Codului Muncii și, adeseori, singura armă eficientă în negocierea cu patronul este nu sindicatul, ci amenințarea cu demisia.

În România, sindicalismul se află în dezechilibru. Este prea puternic și agresiv la instituțiile de stat și timid sau inexistent la companiile private. Lucrurile s-au așezat astfel încît liderii politici și cei sindicali să o ducă bine. Atît și nimic mai mult.

***Constantin Rudnițchi** este analist economic.*

■ ■ ■

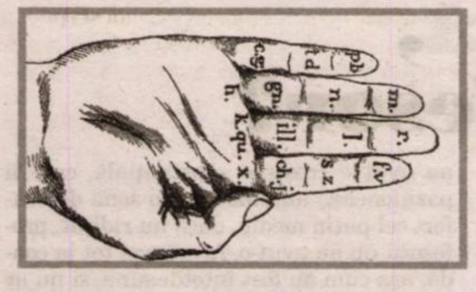

Codrin Liviu CUȚITARU

prezentul discontinuu

Fapta bună aduce primejdia rea

Un prieten jurnalist mi-a relatat un episod bizar, ce s-a derulat de la Crăciun pînă la Paște în 2020. Ticu, un băiețel de opt ani dintr-un cătun uitat de zile, a primit, de la un om de afaceri bucureștean, o sumă de bani substanțială în cadrul unei campanii caritabile. Copilul trăia, împreună cu bunica lui septuagenară, într-o casă de chirpici. Lipsit aproape complet de componentele unei vieți civilizate, băiatul nu prea frecventase școala online, fiind, ca elev-boboc, aproape analfabet. Compania prosperului afacerist se angaja să-i plătească o bursă semnificativă pînă la sfîrșitul studiilor (cîte vor fi fost ele). Mai mult, lui Ticu și bunicii li s-au dăruit diverse bunuri materiale: piese de mobilier, un televizor color, un laptop și două telefoane mobile de ultimă generație, cu abonamentele preplătite. Respectivele celulare erau menite să-i țină pe cei doi în contact, dar, în primul rînd, să le dea posibilitatea amîndurora să-l sune pe magnatul bonom ori de cîte ori ar fi avut nevoie. Omul de afaceri – numit (să spunem) Mirodon Protopopescu – introdusese, atît pe cartela nepotului, cît și pe cea a lui „mam'are", numărul său personal de mobil. Ticu și bunica au fost copleșiți de emoție și recunoștință, dar nu au îndrăznit să-și sune binefăcătorul timp de mai multe luni. Se bucurau în tăcere de minunea ce dăduse peste ei, temîndu-se ca nu cumva, printr-un gest greșit (cum ar fi fost bunăoară chiar și un telefon inofensiv, de curtoazie, dat domnului Protopopescu), să risipească frumosul vis. Începuseră să trăiască mult mai bine (confortabil, ar fi zis ei – obișnuiți dintotdeauna cu standarde de subzistență). Învățaseră să folosească celularele (bătrîna puțin mai repede decît Ticu, întrucît, din păcate, băiețelul nu prea dovedea abilități intelectuale) și să butoneze telecomanda TV. Cu laptop-ul mergea mai greu, însă existau speranțe de progres. Încet-încet, înțeleseră miracolul civilizației.

Apoi, într-o zi, mam'are află de la o vecină (care folosea eficace Internetul) o veste înspăimîntătoare. Mirodon Protopopescu suferise un infarct, cu doar cîteva zile înainte de Paști, și se recupera greu, în decorul pandemic, la un spital din Capitală. După o săptămînă de griji și confuzie, bunica lăsă inhibițiile la o parte și decise că ea și nepotul îi datorau cel puțin un telefon de încurajare bunului samaritean. Bătrîna consideră că Ticu – obiectul principal al gestului caritabil – ar fi trebuit să sune primul și să-i spună domnului Mirodon „Hristos a înviat!". Îi explică nepotului, cum putu mai bine, necesitatea acestui fapt. Ticu se puse pe bocit, strigînd cu o anumită disperare în glas: „Nu vorbesc, mămăică, nu vorbesc!". „Ba ai să vorbești, împielițatule, că te ia mama dracului!", trecu brusc femeia pe pilotul automat al educației tradiționale. Lacrimi, durere, sughițuri și, firește, plesnituri. Într-un tîrziu, Ticu, umflat de plîns, acceptă inacceptabilul și puse, răstit, o ultimă întrebare: „Și ce-i spun?". Răspunsul a venit necruțător: „Bună ziua! Domnul Mirodon Protopopescu? Sînt Ticu Rogojină și am sunat să vă zic *Hristos a înviat!*". Totuși, îndată ce încheie, femeia dezvoltă îndoieli și ajunse la gînduri negre. Ticu semăna teribil de bine cu ginere-său, Costică-bețivanul, și era indiscutabil idiot. Nepregătit, ar fi putut face gafe imense. Schimbă deci strategia. „Uite", spuse ea, „ca să-ți fie mai ușor, mă suni pe mine întîi. Te gîndești că aș fi domnul Mirodon și repeți ce ți-am zis." Băiatul pricepu greu exercițiul pregătitor al lui mam'are, însă, în final, merse în curte de unde o apelă pe bunica rămasă în casă. „Alo, ăăă... Adevărat a înviat!", a mîrîit prima dată Ticu spre exasperarea bătrînei.

A doua oară a sughițat a plînset-scîncet și nu a mai spus nimic. A treia oară nu s-a asigurat că vorbește cu Protopopescu, a patra a uitat să se recomande. A cincea și a șasea a pierdut din vedere seriozitatea exercițiului, întrebînd, aparent ghiduș: „Ce faci, mam'are?". A șaptea oară pufni în rîs, iar a opta recită neverosimil, cu precizie, textul propus de mămăica. Ticu părea, în sfîrșit, gata. Bătrîna îl aduse în casă, apelă ea însăși numărul binefăcătorului și potrivi aparatul la urechea nepotului. Inima îi bătea lui Ticu nebunește în piept, fiind pe punctul de a exploda. Pe măsură ce țîrîielile de la celălalt capăt se prelungeau, în plămînii copilului nu mai ajungea aer suficient, iar sudoarea rece îi aluneca pe spate. Un glas sfîrșit, ca un geamăt, răspunse în cele din urmă: „Alo!". Ticu înghiți o cantitate impresionantă de salivă și zbieră din adîncul ființei lui, mai ceva ca pe terenul de fotbal din sat, unde se jucau meciurile din liga a patra: „Sînt domnul Mirodon Protopopescu și am înviat din morți!". La auzul înfricoșătorului urlet, cu un și mai înfricoșător conținut, dl Mirodon tresări violent, se schimonosi apocaliptic, duse mîna, împușcat, la inimă și ulterior se prăbuși, inconștient, pe perna patului de spital...

***Codrin Liviu Cuțitaru** este profesor la Facultatea de Litere a Universității din Iași. Cea mai recentă carte publicată:* Omul multiplu, *Editura Junimea, 2021.*

■ ■ ■

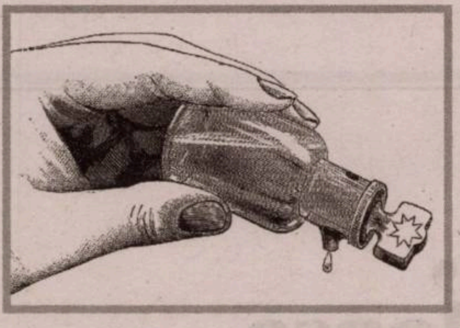

Rodica ZAFIU

cuvinte **nepotrivite**

„La chiuvetă“

Rapiditatea cu care se răspîndesc inovațiile glumețe ale limbajului colocvial și ale jurnalismului este impresionantă: o formulă ingenioasă are succes, devine rapid clișeu, își extinde sensul în contexte tot mai îndepărtate de cel inițial, e folosită pînă la sațietate, apoi intră în inventarul relativ stabil de expresii populare sau, cel mai adesea, e pur și simplu abandonată. Sintagma *la chiuvetă,* care în decurs de cîteva luni a devenit aproape termen tehnic, este una dintre cele mai recente ilustrări ale acestui proces. Fenomenul răspîndirii și al extinderii sale, petrecut sub ochii noștri, ne poate face să înțelegem mai bine mecanismul lingvistic care a dus în timp la obscurizarea atîtor locuțiuni și expresii populare și argotice cărora azi nu le mai putem găsi motivația semantică și pentru explicarea cărora lingviștii au imaginat diverse scenarii. Răspîndirea din trecut a unor inovații expresive nu beneficia de canalele de comunicare actuale, dar se petrecea, foarte probabil, prin conversație, snoave și bancuri, cîntece la modă, prin divertismentele populare ale epocilor trecute.

Probabil că un cititor al viitorului nu ar înțelege mare lucru din formulări ca „și-a făcut *doctoratul la chiuvetă*“ (hotnews.ro, comentarii); „poate are *doctorat la chiuvetă*“ (facebook.com) și, dacă le-ar întîlni într-un text păstrat din vremea noastră, ar avea nevoie de o notă de subsol cu explicații suplimentare. Enunțurile umoristice citate – care mizează pe surpriza lingvistică și pe complicitatea cititorului conectat la actualitate – dovedesc că sintagma *la chiuvetă* a căpătat deja un sens negativ mai general: „fals“, „fictiv“.

Formula *vaccinare la chiuvetă* s-a bucurat de un succes rapid, devenind în scurt timp eticheta publicistică preferată pentru a denumi obținerea frauduloasă a certificatelor de vaccinare, în urma unor vaccinări fictive. Succesul formulei se explică prin concretețea imaginii pe care o creează și prin efectul comic produs de scurtcircuitarea unui întreg scenariu (evocînd conținutul fiolei cu vaccin vărsat în chiuvetă, în loc să-i fie injectat unui pacient). Efectul umoristic este cu atît mai puternic, cu cît presupune și o tensiune psihologică, legată de risipă și de absurditatea mai adîncă a gestului. Comicul rezultă din contrastul stabilit între o aparență de denumire oficială, medicală (a unui tip de vaccinare) și sensul real, distructiv. de *non-vaccinare,* în care atributul clasificator neagă total actul. Foarte rapid, formula a devenit dominantă, în titlurile jurnalistice: „*Vaccinare la chiuvetă,* în Dolj“ (digi24.ro); „*Vaccinarea la chiuvetă,* «la modă» în România“ (mediafax.ro); „Cum funcționa «uzina» de *vaccinare la chiuvetă* din Vîlcea“ (observatornews.ro) etc. Din textele articolelor se observă că formula acoperă diferite sisteme de fraudare a procesului de vaccinare, pentru care *chiuveta* a devenit doar o emblemă. Sintagma *la chiuvetă* se folosește în legătură cu verbul *a vaccina*, cu substantivul *vaccin* – „Cei care voiau *«vaccin la chiuvetă»* pentru a obține certificatul verde“ (tvmneamt.ro) – și chiar cu sinonime ale acestora: „Medicii care *imunizau «la chiuvetă»* le-au spus judecătorilor că au eliberat certificatele false «din milă»“ (stireadeiasi.ro); „a fost reținut pentru *imunizare la chiuvetă*“ (observatornews.ro).

În același context este uneori folosită și formula concurentă *din pix*, mai veche, desemnînd în limbajul colocvial alcătuirea de acte fictive, fără acoperire în realitate: „avem mii de români vaccinați *fix «din pix»*“ (adevarul.ro), „vaccinarea *«din pix»* a colegului ei de birou“ (money.ro); uneori, cele două sintagme apar împreună: „a cam vaccinat *din pix, la chiuvetă,* vreo 2.000 de persoane“ (gazetanord-vest.ro).

Formula este folosită – cu satisfacție suplimentară („Nu se întîmplă doar în România!“, national.ro) – și în traducerea și rezumarea știrilor externe, în care nu apar termeni colocviali similari: „În Sicilia, vaccinarea *la chiuvetă* i-a băgat după gratii pe cei care au solicitat certificate fictive și pe asistenta care i-a ajutat“ (digi24.ro); „Austriecii s-au vaccinat *«la chiuvetă»* pe bandă rulantă“ (ziuanews.ro). În știrea „Un medic belgian este suspectat de vaccinarea *«la chiuvetă»* a 2.000 de persoane“ (hotnews.ro), varianta românească își sporește prin limbaj pitorescul, în comparație cu textul inițial al agențiilor de presă, unde termenii folosiți erau neutri (în franceză *fraude, fausses vaccinations,* în engleză *fraud, false COVID vaccinations).*

Clișeul jurnalistic apare deja în contexte noi, mizîndu-se uneori doar pe sonoritatea lui, în asociere cu un context total diferit (*„Guvernarea la chiuvetă,* doar în prosop“, newsweek.ro), reținînd ideea de distrugere (*„Democrație la chiuvetă“*, catavencii.ro) sau, cel mai adesea (ca în exemplele citate mai sus, despre doctorate), specializîndu-se pentru a desemna falsificarea datelor și frauda: „Mii de pacienți, *consultați «la chiuvetă»*, în Buzău“ (realitatea.net). Noile asocieri sînt surprinzătoare și amuzante prin absurdul imaginii, dar formula are puține șanse de a se impune ca atare în limbă, dincolo de actualitatea imediată.

***Rodica Zafiu** este prof. dr. la Facultatea de Litere, Universitatea din București. A publicat, între altele, volumele* Limbaj și politică *(Editura Universității București, 2007) și* 101 cuvinte argotice *(Humanitas, Colecția „Viața cuvintelor“, 2010).*

■ ■ ■

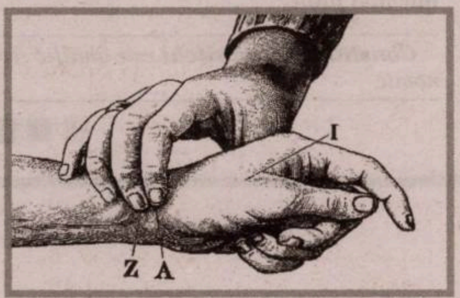

Horia CORCHEȘ

prof, viața mea

Cît valorează, pe lună, un profesor?

Primul meu post de profesor a fost la țară, în satul Luna de Sus, aflat la vreo 15 km de Cluj-Napoca, unde locuiam, pe acea vreme, încă în casa părinților mei. Prima dată am ajuns în școala respectivă dus cu mașina, de tatăl meu. Eu nici nu aveam carnet de șofer, l-am luat cu mulți ani după acel moment. Tata avea o Dacie vișinie, 1310, aceeași pe care o cumpărase cînd eram eu elev printr-a V-a (și pe care, de altfel, am mai condus-o și eu cîțiva ani după luarea carnetului). Acum eram profesor și era anul 1996. După începerea școlii, am căutat soluții de navetă. O vreme am făcut autostopul, mergeam cu autobuzul pînă la capătul orașului, unde stăteam la *ia-mă, nene,* cum se spunea pe la noi. Cursă nu am prins decît de cîteva ori, nu mai țin minte din ce motive, cred că nu se prea potrivea orarul ei cu al școlii. După puțin timp, în decursul primei luni de școală, ne-am organizat cîțiva profesori și mergeam cu mașina unei colege, contribuind toți la benzină. Nu se dădea, în acele vremuri, spor pentru navetă, deci era o contribuție din salarii.

Cînd am luat primul salariu, am fost un om fericit. Desigur, era o chestiune simbolică, primul salariu este semnul că începi să fii independent, să fii pe propriile picioare. Ei bine, îmi doream foarte mult atunci un televizor al meu, pe care să îl am în camera mea. Ai mei cumpăraseră unul imediat după revoluție, pentru că se aflau pe listele de așteptare dinainte. Pentru cei ce nu știu, cumpărarea unui televizor color înainte de ’89 se făcea cu liste de așteptare, iar după revoluție aceste liste au mai funcționat o vreme. Așa prinseseră ai mei un televizor color. Dar eu voiam unul la mine în cameră și mi-l fixasem ca obiectiv pentru primul salariu. Ei bine, aici vreau să ajung. Salariul nu ajungea pentru un televizor color nou, căci deja se găseau în magazine la liber. Magazinele second-hand de electrocasnice erau în plină expansiune și mi-am căutat un televizor în acestea. Ei bine, de fapt, salariul nu îmi ajungea nici pentru un televizor color second-hand. Mai exact, tata mi-a mai dat cam jumătate din suma necesară achiziției unui Philips. Atît valora un profesor debutant pe lună în acele vremuri, cît jumătate dintr-un televizor color second-hand.

De ce această istorioară din tinerețea mea defunctă? Este din nou pe tapet zilele acestea discuția despre salarizarea profesorilor, cu mișcări sindicale, greve de avertisment și promisiuni guvernamentale. M-am uitat, de curiozitate, cît mai e un televizor Philips nou acum. Cel mai ieftin este cam 1.000 de lei, deci, conform declarațiilor pe care le-am văzut prin presă privind cel mai mic salariu de profesor debutant, acesta ar putea să își cumpere două televizoare și jumătate. Cam 2.500 de lei net este salariul profesorului debutant. Pare (și chiar este, la drept vorbind) o creștere semnificativă față de anul 1996 cînd debutam eu. Adică acum 25 de ani. În 25 de ani, luînd această unitate de măsură personală drept calcul, salariile profesorilor au crescut de la o jumătate de televizor second-hand la două televizoare și jumătate noi.

Dar ar trebui să fie acest lucru satisfăcător? Să facem niște calcule, din avion privind, nu foarte cu amănuntul. Un profesor debutant, dacă nu locuiește cu părinții – și ar cam trebui, ca societate, să încurajăm această desprindere odată cu intrarea în cîmpul muncii și poate chiar mai devreme –, trebuie să-și plătească mai întîi o chirie. O chirie decentă, garsonieră, în Cluj-Napoca, nu găsești fără 150 de euro. Mai găsești pe la 100 de euro, dar nu se poate numi decentă. Să zicem, totuși, 100 de euro – 500 de lei. Cheltuielile de bloc, în lunile de iarnă, în zilele noastre, n-au cum să fie mai mici de 500 de lei, încălzire, electricitate, apă, canal, ce mai e pe acolo. În caz fericit, spun, 500. Mai punem și Internetul, telefonia, cablul, încă vreo 100 de lei cel puțin. Un abonament pe o linie de transport în comun, 70 de lei. Am ajuns la 1.170 de lei. Rămîn din salariu 1.330 de lei. Ei bine, aceștia sînt banii pe care profesorul trebuie, după plata obligațiilor mai sus enumerate, să îi gestioneze pentru mîncare, igienă, vestimentație, divertisment, cultură și proprie dezvoltare. 1.330 de lei. Faceți un exercițiu de imaginație, pentru a vedea cum poate să se descurce. Apoi, faceți unul pentru a vedea cum va sta cu stima de sine și cum îl va privi societatea ca statut, ca imagine.

Nu discut situațiile din privat, din IT etc. Dar raportat la salariile altor bugetari, profesorii sînt încă pe treptele cele mai de jos. Dacă medicii, spre exemplu, au avut o creștere substanțială, care îi poziționează automat într-o zonă de confort cel puțin mediu, dacă nu ridicat, profesorii nu au avut-o. Au rămas tot la coadă, așa cum au fost întotdeauna, și nu ar vrea să fie cei dintîi, dar ar merita să fie printre primii, totuși. Pentru că de la ei se așteaptă și se cere atît de mult: asigurarea educației generațiilor care vin, deci implicit asigurarea dezvoltării și creșterii societății pe toate palierele sale. Nici nu mai discut acum, am făcut-o cu alte ocazii, cît de dificilă și consumptivă, ca resurse de timp și de energie, le este munca.

Fie că ne-am raporta la piramida lui Maslow, în care nevoile fiziologice (casă, masă, igienă) sînt primele care trebuie satisfăcute, fie că ne-am raporta la Tudor Vianu, care spunea în teoria sa a valorilor că acestea, numite de el valori mijloace (le-am putea numi, generic, ale confortului), sînt esențiale pentru a te putea ocupa de alte valori apoi, cum sînt cele ale spiritului, tot e ușor de văzut că nu poți avea pretenții prea mari de la un om care simte că trăiește la supraviețuire, în zona precarității chiar, un om care se simte poate, adesea, în poziție umilitoare.

Pentru a face cap-coadă un mormînt, cu materialele incluse, este adevărat, doi muncitori cer, în Cluj-Napoca, 6.000 de lei. Îl fac cam într-o săptămînă.

***Horia Corcheș** este scriitor și profesor de limba și literatura română.*

■ ■ ■

Joseph S. NYE, Jr.

Ce s-a întîmplat cu soft power?

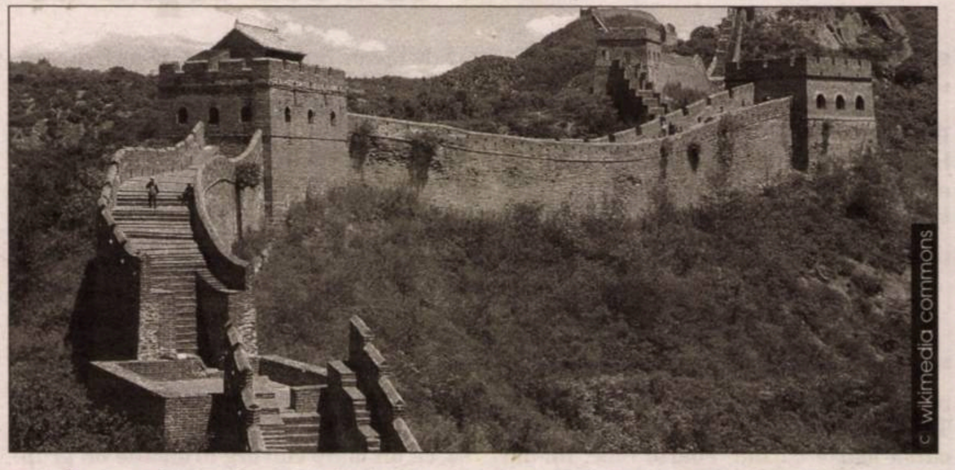

Spre sfîrșitul anului 2021, Rusia a masat trupe la granița cu Ucraina, avioane militare chineze au survolat Taiwanul, Coreea de Nord își continua programul de înarmare nucleară, iar luptătorii talibani patrulau pe străzile din Kabul. Văzînd toate acestea, prietenii mă întreabă: Ce s-a întîmplat cu *soft power?*

Un răspuns ar fi că ea încă se manifestă cu prilejul altor evenimente recente, cum ar fi summit-ul virtual pentru democrație al președintelui Joe Biden, la care au participat reprezentanți din mai mult de o sută de țări. Nefiind invitată, China a proclamat pe calea undelor și prin intermediul rețelelor de socializare că ea practică un alt fel de democrație, mai stabilă decît cea propovăduită de SUA. Ceea ce s-a putut observa a fost o competiție a marilor puteri în materie de *soft power,* înțeleasă ca o capacitate de a-i influența pe alții prin puterea de atracție, în mai mare măsură decît prin coerciție sau prin mijloace financiare.

Cînd am scris prima oară despre *soft power* în 1990, am urmărit să acopăr o lacună a modului general în care analiștii concepeau ideea de putere. Dar conceptul a căpătat treptat o rezonanță tot mai politică. Din anumite puncte de vedere, ideea din spatele termenului nu e nouă; concepte similare se pot regăsi și la filozofii antici, precum Lao Zi. *Soft power* nu se referă doar la conduite de politică externă sau la SUA. Multe țări mici și organizații exercită putere de atracție; iar în democrații, cel puțin, *soft power* e o componentă esențială a guvernării.

Și totuși, conceptul e asociat în ziua de azi mai degrabă cu relațiile internaționale. Pe măsură ce Uniunea Europeană a evoluat spre forma sa actuală, liderii europeni au folosit acest termen tot mai frecvent. Și, începînd cu 2007, cînd Hu Jintao, președintele de atunci al Chinei, a declarat că țara sa trebuie să-și dezvolte capitalul de *soft power,* Guvernul a investit miliarde de dolari în această misiune. Provocarea, acum, pentru China este să implementeze o strategie eficientă de *smart power* (putere inteligentă). Dacă poate cupla eficient puterea coercitivă *(hard power)* în creștere a țării cu *soft power,* probabilitatea de a provoca coaliții contracarante va fi mai redusă.

Soft power nu e singura, și nici cea mai importantă, sursă de putere, deoarece efectele sale tind să fie lente și indirecte. Dar ignorarea sau neglijarea ei reprezintă o greșeală strategică și analitică. Puterea Imperiului Roman nu se bizuia doar pe legiunile sale, ci și pe puterea de atracție a culturii și a dreptului roman. În mod similar, după cum remarca odinioară un analist norvegian, prezența americană în Europa occidentală după cel de-al Doilea Război Mondial a reprezentat un „imperiu pe bază de invitație“. Zidul Berlinului nu a fost dărîmat prin foc de artilerie, dar a fost demolat de ciocane și buldozere mînuite de oameni impresionați de *soft power*-ul occidental.

Liderii politici inteligenți au înțeles de multă vreme că valorile pot crea putere. Dacă te pot convinge să vrei ceea ce vreau eu, nu va trebuie să te oblig să faci ceea ce nu vrei să faci. Dacă o țară reprezintă valori pe care alții le găsesc atractive, ea se poate dispensa de strategiile pe bază de stimulente și constrîngeri.

Capitalul *soft power* al unei țări provine din trei surse: cultura ei, valorile sale politice – cum ar fi democrația și drepturile omului (atunci cînd le apără și le susține) – și politicile acelei țări (atunci cînd sînt legitimate de faptul că iau în considerare interesele celorlalți). Un guvern poate exercita influență asupra altora prin modul în care se comportă „la el acasă“ (bunăoară prin protejarea libertății presei și a dreptului de a protesta), în cadrul instituțiilor internaționale (consultarea celorlalți și promovarea multilateralismului) și prin politica sa externă (cum ar fi prin promovarea dezvoltării și a drepturilor omului).

În timpul pandemiei de COVID-19, China a încercat să folosească așa-numita „diplomație a vaccinului“ pentru a-și consolida capitalul *soft power* avariat prin ascunderea, la început, a izbucnirii pandemiei de COVID-19 în Wuhan. Eforturile Guvernului au vizat consolidarea inițiativei Noul Drum al Mătăsii, care susține proiecte de infrastructură în mai multe părți ale lumii.

Sondaje internaționale arată însă că rezultatele au fost sub așteptări. În materie de atractivitate, China se află în urma SUA pe toate continentele, cu excepția Africii, care are legături economic-comerciale cu aceasta. Unul dintre motivele nivelului scăzut de *soft power* al Chinei este utilizarea excesivă a puterii coercitive, în scopul unei politici externe tot mai naționaliste. Ceea ce s-a văzut clar cu ocazia sancțiunilor economice aplicate Australiei și a operațiilor militare de la granița himalayană cu India.

China are o carență de *smart power.* E greu, ce-i drept, să practici simultan diplomația vaccinului și „diplomația lupului războinic“ (intimidarea agresiv-coercitivă a țărilor mai mici).

E adevărat, sondajele internaționale au arătat că și SUA au suferit un declin al *soft power* în timpul președinției lui Donald Trump. Din fericire, însă, America înseamnă mai mult decît guvernul său. Spre deosebire de activele *hard power* (cum ar fi forțele armate), multe resurse *soft power* sînt separate de guvern și sînt doar parțial sensibile la obiectivele acestuia. Filmele hollywoodiene, bunăoară, reprezentînd femei independente și minorități care protestează, inspiră oameni din întreaga lume. La fel și proiectele filantropice ale fundațiilor americane sau libertatea de cercetare a universităților din SUA.

Firme, universități, fundații, biserici și mișcări de protest sînt surse de *soft power* de sine stătătoare. Uneori, activitățile lor susțin obiectivele oficiale de politică externă – alteori, li se opun. În orice caz, în epoca rețelelor de socializare, importanța acestor surse private de *soft power* este în creștere.

Insurecția de la Capitoliul SUA din 6 ianuarie 2021 a dăunat fără doar și poate puterii *soft* a Statelor Unite. Dar cei care jelesc prematur moartea democrației americane trebuie să țină cont de faptul că alegerile din 2020 au dus la un rezultat fără precedent, în pofida pandemiei. Poporul american are încă forța să detroneze un demagog – prin alegeri libere și corecte.

Ceea ce nu înseamnă că, în SUA, democrația și *soft power* stau pe roze. Trump a erodat multe standarde democratice care trebuie, acum, restabilite. Consolidarea democrației – acasă și peste hotare – e țelul declarat al mandatului lui Biden, dar așteptăm încă rezultatele.

Nimeni nu poate fi sigur de traiectoria viitoare a capitalului *soft power* al unei țări. E însă dincolo de orice îndoială că influența prin puterea de atracție va rămîne o componentă importantă a politicii mondiale. După cum a spus Mark Twain: „Știrea despre moartea mea a fost o exagerare“. Același lucru se poate spune și despre *soft power.*

***Joseph S. Nye, Jr.** este profesor la Universitatea Harvard și autor al volumului* Do Morals Matter? Presidents and Foreign Policy from FDR to Trump *(Oxford University Press, 2020).*

© Project Syndicate, 2022
www.project-syndicate-org

traducere de Matei PLEȘU

■ ■ ■

PUBLICITATE

adevărul
își prezintă
ASPECTE
ȘTIUTE ȘI
NEȘTIUTE
ALE ISTORIEI
RECENTE

Preț ziar + carte: DOAR 24,99 lei

MUSSOLINI ȘI HITLER
De luni, 17 ianuarie

ORGOLIILE KREMLINULUI
De luni, 24 ianuarie

YALTA
Nicolae Baciu
CEDAREA ROMÂNIEI CĂTRE RUȘI
De luni, 31 ianuarie

Numai cu ziarul Adevărul, la toate punctele de presă

Radu NAUM

un sport la Răsărit

Olimpiada de iarnă se ține la Beijing, iar acum două dăți a fost în Rusia, la Soci. Campionatul Mondial de fotbal va fi în Qatar, iar ultimul a fost în Rusia. Să fi intrat în declin sportul? Sau lumea liberă și democratică?

Democrațiile nu mai sînt la modă. E mult mai *cool* să ai la capul patului o poză a lui Putin gonflat cu mușchi de Rambo decît a unui Biden cu alură de Pasternak. În sport, de altfel, democrațiile n-au fost niciodată la modă. Sportul e război, iar în război, ca și în sport, prima victimă e adevărul. Cînd el zace în șanț cu creierii spulberați, mai încearcă să fii democratic! Nici măcar în democrații sportul nu e democratic. Nu poți face sport votînd dacă să ieși sau nu la antrenament. Sportul e continuarea războiului prin alte mijloace și așa va rămîne, sau nu va mai fi sport. Prin extensie, e mult mai simplu să organizezi mari competiții sub dictaturi sau autocrații decît în democrații, unde oamenii dezbat, se ceartă, protestează, purced la chestii d-astea antice. Pe lîngă asta, mai-marii marilor organizații mondiale ale sportului au avut mereu acest ambîț picardian de a merge acolo unde nu a mers nimeni, de a reuși acolo unde politicienii clasici (cu care sînt mereu într-o competiție numai de ei imaginată) nu au reușit. Ideea unei lumi unite, venită din cercuri care au făcut și desfăcut națiunile și imperiile în secolul al XIX-lea, s-a păstrat intactă printre șefii olimpismului. Samaranch a adus împreună SUA și URSS după două boicoturi succesive (cu ce preț, nu-i spațiu de a aminti aici, dar să nu uităm că nimic nu e gratis). Rusia „ostracizată“ a fost readusă și ea de CIO și FIFA la sînul generos al comunității sportive, iar dacă în Qatar sînt probleme mari cu drepturile omului și cu siguranța muncitorilor care cad victime mărețelor ctitorii ale statului arab întru găzduirea Cupei Mondiale, acestea sînt amănunte care nu pot sta în calea faraonicelor împliniri ale fotbalului global. Totul e mai simplu cînd nu te încurci de democrații: ridicarea din nisip a unor arene care se învîrt după soare (în cazul Qatarului ar fi bine să se învîrtă în umbra lui), costurile neîngrădite de contabilități publice meschine, fedeleșlegarea contestatarilor și multe alte asemenea rahaturi servite cu ceai fierbinte. Jocurile Olimpice de iarnă de la Beijing care stau să înceapă se țin într-un asemenea dispreț al oricăror valori democratice încît te întrebi ce va urma. Coreea de Nord? Păi, dacă e să-l mai țină pe ăla mic și grăsuț de degețelul cu care tot apasă pe butonul de lansare a unor rachete potențial nucleare, de ce nu? Asta e gîndirea. Un rău mai mic pentru un bine mai mare. Bine, rău, mic, mare. Noțiuni atît de relative că și Einstein ar arunca prosopul. Totuși, să nu disperăm. Următoarele Jocuri Olimpice de vară sînt la Paris, cele de la iarnă, la Milano-Cortina, iar Cupa Mondială 2026 e în SUA, Canada și Mexic. Sigur, ce va mai rămîne din Mexic...

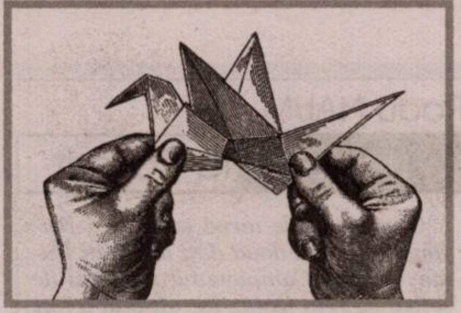

Andrei MANOLESCU

libertatea de impresie

Zboruri deasupra norilor

Pe timp de pandemie, cei mai mulți dintre noi am zburat cu avionul mai rar sau poate chiar deloc. Măcar gîndul, însă, ne poate readuce deasupra norilor. Adică acolo unde, așa cum scria Alex. Ștefănescu într-un text din *România literară*, pînă nu demult era o priveliște rezervată doar lui Dumnezeu. Căci, înainte ca omul să fi inventat aparate de zbor, norii nu puteau fi văzuți decît de jos și „numai Dumnezeu putea să-i contemple de sus, de deasupra lor“, cum ne relevă scriitorul. Ei bine, în ultimele decenii, dumnezeiasca priveliște a fost accesibilă, în mod democratic, multor ființe omenești. Numai că, uneori, ea a venit la pachet și cu tot felul de lucruri… tot omenești.

Mi-amintesc că prima mea călătorie cu avionul, pe cînd eram copil, a fost între Kiev și Leningrad. Eram impresionat și auzeam cum toată lumea lăuda minunata realizare a industriei sovietice – marele avion Tupolev – care avea să ne transporte peste o mie de kilometri, rapid și comod. Eu l-am perceput însă ca pe un aparat zgomotos, menit nu doar să zboare, ci mai ales să provoace greață și dureri de urechi.

Peste ceva ani, am zburat de la Baia Mare la București. Urcînd pe scara avionului am observat un petic pe fuselaj. Un triunghi de tablă prins cu nituri, ușor înnegrit pe la margini. Atunci am realizat că la cursele interne se zbura la soartă, cum s-ar zice. Noroc cu fata care s-a nimerit lîngă mine, care m-a ținut tot drumul de vorbă și m-a făcut să uit de petic. (Nu mi-a trecut prin cap să-i arăt de sus norii, cum a încercat Alex. Ștefănescu să-i arate franțuzoaicei.)

Altă dată, mă întorceam de la Cluj la București, după o întîlnire extrem de tulburătoare. Mă îngrozea ideea că aveam să stau ore în șir prizonier într-un compartiment de tren, cu propriile-mi gînduri rele. Și cum în cale mi-a ieșit o agenție Tarom, am intrat și am aflat că aveam o cursă foarte curînd. Foarte bine, mi-am zis, mai ales că avioanele mai și cad…

> *Foarte bine, mi-am zis,*
> *mai ales că avioanele mai și cad…*

A venit Revoluția și am putut să zbor și pînă în America. Pe atunci era o cursă directă București – New York. La ducere, după ce am urmărit „harta“ Europei de sus, ajuns deasupra oceanului m-am întins pe toate cele trei locuri din jurul meu, care erau goale, și am adormit. Cînd m-am trezit, am constatat că oblonul hubloului fusese tras ca să nu mă deranjeze lumina și că fusesem învelit cu o pătură. Ce servicii, ce stewardese...

La întoarcere însă, am avut parte de altceva. Fusese o eclipsă parțială de soare și apoi o furtună puternică provocată, poate, de diferențele bruște de temperatură induse de eclipsă. Avionul n-a ocolit destul zona turbulențelor și, la un moment dat, pilotul ne-a spus că e obligatoriu să ne punem centurile. Niște tăvi cu mîncare n-au apucat să mai fie strînse, iar cînd au început zguduielile, am văzut că tava mea era atrasă de tavan. Se lipise de el. M-aș fi dus cu siguranță după ea dacă n-aș fi avut centura. Vocea calmă a pilotului m-a făcut să nu-mi fie frică. Cu acea ocazie am aflat însă și cît de tare pot zbiera unele femei.

O altă poveste a fost cînd deja apăruseră *low-cost*-urile. Era o firmă italienească, se numea My Air. La plecare, pilotul a apărut țanțoș, însoțit de stewardese, ca un mare chirurg urmat de un grup de asistente. Purta ochelari de soare tip Steve McQueen, dar avea părul brunet și dat cu multă briantină. De atunci, n-am mai pomenit o decolare așa de rapidă și de impetuoasă, care i-a smuls unui mucalit din fața mea exclamația: „Băi, Fittipaldi, vezi că asta nu-i Fiat!“. La întoarcere (de la Paris), avionul nici n-a mai venit să ne ia, cursa a fost anulată. Respectiva firmă a dat faliment.

În sfîrșit, de neuitat a fost un zbor la Madrid. Părea că se urcaseră toți pasagerii, iar locul din stînga mea, de lîngă culoar, era liber. Mă bucuram că voi avea spațiu. Deodată însă, în deschizătura dinspre cabina piloților s-a făcut întuneric. Intrase un individ care obtura lumina. Înainta greu pe culoar, dînd impresia că se chinuia să-și stăpînească mișcările divergente ale diverselor părți tremurînde ale corpului. Parcă era filmat cu încetinitorul. Am aruncat repede o privire în spate și am constatat ușurat că mai erau destule locuri libere pe care ar fi putut să se așeze. Dar provocarea pe orizontală s-a oprit în dreptul meu și, cu o mișcare destul de bruscă, s-a înfipt între cotierele scaunului din stînga mea. Bineînțeles că o bună parte s-a revărsat ca o plastilină și peste spațiul care trebuia să fie al meu. M-am simțit pur și simplu astupat. Pînă și voința mi-a fost blocată, așa încît am renunțat și la orice tentativă de a-l da la o parte și de a mă refugia pe un alt loc liber. Cum-necum, am suportat drumul destul de lung pînă la Madrid, închipuindu-mi că aveam de bifat un exercițiu anticlaustrofobic.

După o săptămînă, la zborul de înapoiere, stăteam pe același loc din mijloc. Și tot așa, spre sfîrșitul îmbarcării, speram că scaunul de la margine va rămîne liber. Deschizătura dinspre cabina piloților s-a întunecat din nou. Știam bine ce urma. Se întîmpla la fel, dar cu alt individ. Tot drumul am încercat să-mi dau seama cît diferea față de primul.

■ ■ ■

ready made

„**Orăștie.** După cum ne scrie președintele grupei de aici, *orașul e boikotat.* Deci muncitor zidar conștient nu călătorește la Orăștie.“

Adevărul, foaie pentru poporul muncitor român, Anul VII, No. 7,
Budapesta, 19 Junie 1908

Iaromira POPOVICI

bazar

Slavomir și iubirea necondiționată

Sînt puțini oameni pe lumea asta care te iubesc necondiționat. Cei mai mulți dintre ei sînt membrii familiei. Aproape numai lor poți să le spui tot ce-ți trece prin cap, ei sînt cam singurii care te ascultă fără să te judece, care au infinită răbdare cu aiurelile tale. Aproape doar ei se pun non-stop la dispoziția ta, ușa lor, concretă sau metaforică, e mereu deschisă pentru tine. Și, mult mai important de atît, inima lor.

Cînd îi ai, ți se pare de la sine-nțeles. Îi tratezi ca și cum ar fi pe lume pentru tine, ca și cum rostul lor ar fi fericirea ta. Nu te ții de cuvînt cu ei, căci doar îți permiți, e-n familie, le ceri diverse lucruri fiindcă ți se pare că, deși tu nu mai ești chiar mic, în raport cu ei ești mereu copil. Și, mai grav, nu-ți dai seama că le au și ei pe ale lor. Că sînt oameni ca și tine, cu probleme sentimentale și metafizice, să le zicem. Că, pe lîngă cele de sănătate și financiare, cam singurele pe care le luăm în calcul atunci cînd avem de-a face cu membrii mai în vîrstă ai familiei, au și ei, la fel ca tine, frici, angoase, depresii, singurătăți, sentimente, pofte. Își caută rostul și sensul și se-ntreabă cum pot supraviețui, dacă mai pot supraviețui. Își fac planuri și au ambiții, vor să cunoască și să se bucure. Vîrsta nu e decît prejudecata noastră în ce-i privește.

Cel dintîi de pe listă e tatăl meu, Slavomir. Nu-mi aduc aminte de nici un moment în care, în cei 16 ani pe care i-am petrecut împreună, să nu-și fi făcut timp pentru mine. Nu doar că mă tolera la masa lui de lucru, unde desenam de zor și, mai tîrziu, scriam. Dar avea întotdeauna răgaz pentru mine. Nu-mi amintesc să mă fi repezit sau să mă fi refuzat vreodată. Nici vreun moment în care să nu fi avut răbdare cu mine și să nu mă fi ascultat necondiționat. Chiar și atunci cînd aveam 13-14 ani și vorbeam despre băieți, și, de cele mai multe ori, puneam întrebări stupide, de-a dreptul ridicole. Dar Slavomir îmi deslușea chiar și tainele inimii adolescentine cu răbdare îngerească. Îmi asculta poveștile lecturilor, îmi completa lipsa de curiozitate cu informații din cărți de popularizare a științei, pe care n-aveam destulă răbdare să le citesc singură. Mă învăța cum să spăl fructele și vasele. Dar și cum să nu le fac altora ceea ce mie nu-mi place. Cum să nu mint, să spun dacă ceva mă nemulțumește, să mă revolt împotriva nedreptăților și să respect munca altora: asta era, de altfel, și rațiunea pentru care Slavomir nu arunca aproape nimic. Fiecare obiect, oricît de neînsemnat, reprezenta efortul cuiva și trebuia tratat cu grijă: dacă se strica, îl reparai. Lumea era un uriaș atelier al lui Geppetto. Mă învăța cum să-i accept pe cei altfel, pe cei care nu respectau normele uneori stupide. Cum să nu fac diferențe nelalocul lor. Cum să-mi îndeplinesc obligațiile, dar și cum să nu mă las păcălită de convenții și de aparențe.

Știam puțin sau nimic despre cum era Slavomir în viața lui, în raport cu alții în afara mea. Pentru mine, copil egoist și învățat cu preabinele, Slavomir era „al meu“. Nu mă gîndeam aproape niciodată cum era el de fapt, în relație cu el însuși ori cu alții. Știam cîteva lucruri din biografia lui și cam atît, care aduceau mai mult cu biografia unui supererou, de tip Spiderman ori Batman, decît cu cea unui om adevărat. Știam, de pildă, că-i murise mama cînd avea 6 ani și că fusese crescut de bunici și de un unchi fabulos, pe nume Joe, întors din America. Sigur, eram impresionată de poveste. Așa cum eram impresionată și de faptul că trecuse Dunărea înot din Serbia (pe atunci Iugoslavia). Dar pe toate astea le luam cumva cu detașare, parcă nu mă raportam la el cu aceeași empatie cu care mă raportam la prietenii mei copii. Părinții erau priviți ca niște personaje care, sigur, aveau anumite caracteristici, dar rolul lor principal era să aibă grijă de noi. Luam chestia asta ca pe ceva de la sine înțeles.

> *Îi tratezi ca și cum ar fi pe lume pentru tine,*
> *ca și cum rostul lor ar fi fericirea ta.*

Tîrziu de tot am aflat, de pildă, că Slavomir a mai avut și alte iubiri, înainte de mama. Că era, culmea, om și se enerva și el, și a avut chiar cîteva episoade memorabile în care și-a pierdut cumpătul. Că nu era croit pentru afaceri, că era ușor de înșelat și chiar fusese păcălit o dată, cel puțin, semnificativ. Că unii puteau chiar să nu-l placă, ceea ce mie mi se părea nu doar inacceptabil, ci de-a dreptul imposibil.

Singurul lucru pe care l-am constatat, în timp, cu propriii-mi ochi care, treptat, n-au mai fost chiar de copil, a fost, de fapt, cel mai grav: și anume că Slavomir începuse să se deterioreze fizic, așa cum am mai povestit. Iar gravitatea acestei constatări a venit de undeva de dincolo de egoismul meu infantil, a străpuns straturile de fericire cotidiană și de „ușurătate a ființei“. Iubirea lui necondiționată pentru mine a rămas intactă, pînă la sfîrșitul lui prematur. Dar i s-a adăugat conștiința mea, difuză, dar dureroasă, a efemerității acesteia. Care a făcut-o cu atît mai prețioasă.

■ ■ ■

Coordonatoare: Stela GIURGEANU

Șic

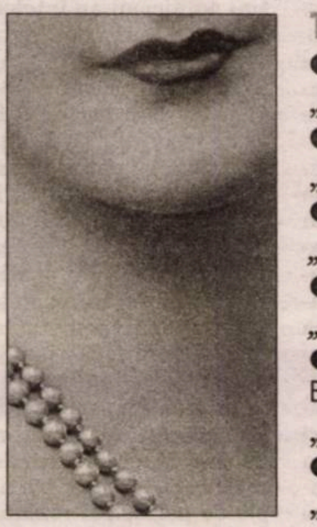

Texte și opinii de:

- Radu CARP (profesor univ. la Facultatea de Științe Politice, Universitatea București)
„De ce ignorăm sistematic rolul eleganței în politică?“
- Constanța VINTILĂ (cercetătoare la Institutul de Istorie „Nicolae Iorga“ al Academiei Române)
„Zarif și galanton“
- Laura Carmen CUȚITARU (conferențiar la Literele ieșene, specializată în lingvistică americană)
„*So Three Minutes Ago*“
- Cristina ȘTEFAN (redactoare de carte și jurnalistă)
„*Dancing Queen*“
- Alina DUDUCIUC (psihosociolog, lector univ. la Facultatea de Comunicare și Relații Publice, SNSPA, București)
„Modă și gîndire socială: *haina face pe om?*“
- Amarilys POP (manager de proiecte)
„Să fii șic nu e un truc“

argument

Să porți pălărie într-o lume de căciuli

DILEMA VECHE
Șic
Șic
Șic
Șic

Cînd, în 1955, a primit premiul Oscar pentru costumele purtate de Audrey Hepburn în *Sabrina*, creatoarea de modă Edith Head a declarat: „Dacă ar fi fost purtate de altcineva, care n-ar fi avut acel șic al lui Hepburn, rochiile mele n-ar fi creat niciodată un stil“.

Este, probabil, cea mai bună exemplificare a cuvîntului *șic*, un cuvînt care cu greu s-ar putea încadra într-o definiție succintă de dicționar. Chiar dacă, de cele mai multe ori, e asociat modei vestimentare, a fi șic nu înseamnă a te îmbrăca după ultima modă. Din contra, înseamnă să ieși din uniformă, din tipar, și să adaptezi vestimentația la personalitate, să fii inventiv, fără să fii disperat. Înseamnă să ai o ținută elegantă, fără a cădea în (uneori) rigida etichetă a eleganței. Să știi să te faci remarcat fără să fii ostentativ, să-ți etalezi grațios prezența, nu s-o declami.

Șicul iese din sfera vestimentației, intrînd pe terenul personalității. Un om șic este în egală măsură un om elegant, dar și ceea ce englezii denumesc, printr-o pseudo-expresie franțuzească, *un bon viveur.* Și n-am amintit întîmplător de pseudo-expresiile atribuite limbii franceze, pentru că însăși etimologia cuvîntul *„chic“* face parte din acest miraj lingvistic creat de percepțiile culturale atribuite Franței.

În cartea sa din 1952, *Le Songe de l'empereur,* scriitorul André Fraigneau, un latinist distins și un erudit elenist, susține că etimologia cuvîntului este latină, iar pentru asta recurge la o poveste-anecdotă.

Împăratul Flavius Claudius Iulianus (cunoscut ca Iulian Apostatul), care trăia în Luteția (teritoriul Parisului de azi), avea un slujitor galic care îndeplinea și funcția de valet. Într-o dimineață, după ce și-a ajutat augustul stăpîn să se îmbrace, fiind deosebit de atent la ordonarea perfectă a faldurilor și a togii imperiale, valetul l-a privit și, evaluîndu-și „opera“, ar fi spus, în latină, satisfăcut: *„Sic!“*, cuvînt prin care voia să spună „Așa cum trebuie să fie“. Dar, susține autorul, ca toți galii, valetul denatura pronunția latinei, șuierînd consoanele sibilante, iar „sic“ a devenit „șic“. Astfel, potrivit lui André Fraigneau, un accident lingvistic, produs în secolul al IV-lea, s-a transmis de-a lungul timpului, din vechea Luteție înspre șicul Parisului de azi.

Ipoteza latinistului este însă contrazisă, ani mai tîrziu, de Jean-Louis Curtis care, în eseul *„L'art du mot juste“*, apărut în 1995, în volumul colectiv *Histoire des cinq académies* (Editura Perrin), susține că, de fapt, originea cuvîntului *„chic“* este germană, cuvîntul în sine apărînd în secolul al XVIII-lea și aparținînd argoului atelierelor de pictură, unde se folosea expresia „a picta șic“ – *„schick“* desemnînd, deopotrivă, și eleganța, dar și extravaganța unei inteligențe sofisticate.

Precum originea sa mixtă sînt și sensurile cuvîntului – un cuvînt pe care toți îl înțelegem, fără a-l putea încadra rapid într-o definiție simplă. Un cuvînt care astăzi este folosit din ce în ce mai rar, fiind surclasat de mai uzualul *cool*.

Însă, chiar dacă azi e *cool* să porți căciuli, o pălărie va rămîne întotdeauna ceva șic. (**Stela Giurgeanu**)

Cititori, fiți ascultători! În fiecare joi, de la ora 18, la emisiunea Timpul prezent.
O dezbatere pornind de la Dosarul revistei Dilema veche, *moderată de Adela Greceanu și Matei Martin.*
Ne puteți asculta pe frecvențele Radio România Cultural sau online la www.radioromaniacultural.ro.

Radu CARP

De ce ignorăm sistematic rolul eleganței în politică?

Analiza politicii nu are de-a face cu eleganța decît tangențial. În politică nu se discută despre felul de a fi, ci despre felul de a acționa. Angela Merkel a fost un lider puțin preocupat de felul în care arăta exterior, fiind concentrată pe modul în care își putea îndeplini mai bine atribuțiile. Totuși, felul ei de a se manifesta putea fi foarte bine alăturat termenului de eleganță – o distincție interioară care inspira încredere, calm, dar totodată și forță. Eleganța unui actor, a unui profesor sau avocat nu este totuna cu eleganța unui politician. Desigur, există mulți politicieni care acordă importanță, uneori excesivă, felului în care se îmbracă sau modului în care vorbesc în public. Atunci cînd nu ai un mesaj limpede de transmis și nu ai calități de lider, contează mai puțin aspectul exterior.

Un politician trebuie în primul rînd să inspire încredere și să arate că poate aduce la îndeplinire planurile și proiectele sale. Un politician de succes trebuie să aibă în spate un partid puternic care să-i asigure vizibilitate și sprijin. De asemenea, un politician are nevoie de a intra în dialog permanent cu alegătorii pentru a afla problemele cu care aceștia se confruntă, nu doar cu ocazia alegerilor. Felul de a te raporta la cei din jur, la propriul partid și la alegători deopotrivă, face diferența între un politician de succes și un politician mediocru. Politica în sine este o profesie și deopotrivă o vocație. Atunci cînd politica este văzută ca o profesie, cel care o practică trebuie să dea dovadă de implicare, dar și de detașare. Atunci cînd politica este văzută ca o vocație, politicianul trebuie să fi demonstrat calități anterioare de lider și să fie pregătit să suporte toate riscurile unei prezențe publice.

Calitatea cea mai de preț a unui politician este charisma – o însușire pe care o poți poseda nativ sau pe care o poți dobîndi, doar la modul aparent, în mod excepțional, prin exercițiu susținut. Charisma înseamnă putere de convingere, iar eleganța poate fi un element complementar foarte potrivit pentru charismă. Un lider care nu are charismă se poate impune prin eleganța interioară și exterioară de care face dovadă. Pentru a oferi un exemplu tot din Germania: Olaf Scholz este departe de a fi un lider charismatic. S-a remarcat prin calm și printr-un anumit automatism care este considerat a fi marca previzibilității acțiunilor sale – o calitate pe care germanii o apreciază în mod deosebit. Recent, la Berlin, reprezentanții Verzilor din guvern i-au reproșat lui Scholz că este gata să accepte includerea energiei nucleare în categoria energiei verzi, la solicitarea Franței, iar în schimb Franța va fi de acord cu includerea gazului în aceeași categorie. În orice altă țară o divergență pe o temă atît de importantă ar fi provocat ruperea coaliției. L-am urmărit pe Scholz răspunzînd întrebărilor legate de acest subiect. A fost suficient de ambiguu într-un mod fermecător pentru a satisface pe oricine și pentru a dezamorsa un posibil conflict, dînd totodată impresia că este ferm și știe ce are de făcut. Este și aceasta o formă de eleganță.

Ne-am obișnuit să atribuim eleganța în public mai mult femeilor decît bărbaților, deși lucrurile încep să se schimbe. O femeie elegantă poate avea succes în politică? Există femei care nu au pus niciodată accent pe eleganță, pentru a fi asimilate unei profesii marcate multă vreme de virilitatea masculină. Odată ce echilibrul de gen a triumfat sau este pe cale să triumfe și în politică, femeile au simțit nevoia să se distingă una față de alta. A devenit astfel posibil a pune în valoare nu doar fermitatea, dar și eleganța. În Franța, o persoană precum Valérie Pécresse nu ar fi reușit să ajungă la demnitatea de a candida din partea Republicanilor pentru cea mai înaltă poziție în stat în urmă cu cîțiva ani. Pécresse impresionează în dezbaterile publice nu prin eleganța exterioară, ci printr-una interioară pe care o pune în valoare împreună cu claritatea ideilor exprimate. Nu contează dacă va reuși sau nu, ci este important a realiza că alegătorii nu mai fac automat disocierea între eleganța feminină și competiția pentru putere care poate fi uneori guvernată de legi foarte dure. Este greu a fi elegant în politică într-o țară ca Franța care a stabilit repere clare în domeniu, prin Valéry Giscard D'Estaing, François Mitterrand sau Jacques Chirac.

Uneori aparența eleganței înșală în politică. Mulți politicieni populiști îmbracă haina eleganței pentru a capta mai eficient alegătorii. Nigel Farage, liderul UKIP din Marea Britanie, este poate cel mai bun exemplu în acest sens. Charismatic, elegant, bun retor, prezent peste tot, Farage a depus eforturi pentru a arăta că eleganța exterioară poate coexista cu atracția pentru locuri publice în care eleganța nu este deloc apreciată. Locul preferat de Farage era în pub, îmbrăcat foarte elegant, urmărind un meci de fotbal și împărtășind o bere cu susținătorii săi. Farage prefera aparențele, la fel precum orice lider populist. Eleganța sa era înșelătoare, nefiind o calitate intrinsecă, ci un mijloc pentru atingerea scopurilor politice. Politicieni precum Farage știu a specula în interes propriu fascinația irațională pe care eleganța o are la o anumită categorie de alegători. Sîntem atrași iremediabil de ceea ce nu avem.

Eleganța exterioară vine dintr-o noblețe interioară. În politică cei care nu urmăresc un scop bine definit și care are legătură cu exercitarea puterii nu au nici o șansă să se afirme. Politica este un joc de putere, fie și atunci cînd puterea este simbolică. Politicianul trebuie să demonstreze în orice moment că deține puterea sau că o poate deține oricînd. Puțini politicieni au înțeles acest aspect. A arăta deținerea puterii nu este un defect, ci o calitate în politică. Alegătorii așteaptă de la politicieni două lucruri paradoxale: pe de o parte, să fie modești și să arate modestia; pe de altă parte, să arate că deținerea puterii li se potrivește foarte bine, cu tot ceea ce înseamnă manifestarea puterii. Unii politicieni au înțeles foarte bine că li se cer calități contrare: și-au amenajat spații de lucru în care abundă instrumentele exercitării puterii, pentru activitatea zilnică, ferită de publicitate, iar pentru imaginea publică preferă umilința și modestia. Acesta nu este un semn de dedublare sau de duplicitate: este felul corect de a răspunde unor așteptări paradoxale din partea celor care votează. Nu am să dau exemple de politicieni români pe care îi consider că ar avea eleganța drept trăsătură. Există și îi regăsim în toate partidele. Am să dau cîteva exemple de politicieni maghiari care combină felul natural de comportament cu lupta pentru putere: Markó Béla, Kelemen Hunor, László Borbély, György Frunda, Péter Eckstein-Kovács, Attila Korodi, Eduard Novak, Csilla Hegedüs. Toți aceștia au o trăsătură în comun: deși cunosc foarte bine arcanele puterii și cum poate fi deținută, oferă în continuare aparența unor persoane pentru care a te prezenta bine în lume constituie scopul suprem și nu puterea ca atare.

Eleganța nu este nici pe departe cea mai importantă calitate în politică, dar face parte din recuzita obligatorie a actorului care este omul politic. Unii posedă această trăsătură în mod natural și o pot pune în valoare, cu condiția de a nu pierde din vedere scopul fundamental al dobîndirii puterii. Alții o cultivă îndelung pentru a crea aparențe, dat fiind că imaginea contează în politică uneori mai mult decît substanța, respectiv trăsăturile esențiale care i se cer unui politician. Eleganța în politică este un fenomen mai puțin studiat. Motivul ar putea fi acela că sîntem mai degrabă interesați de acțiunea colectivă a politicienilor și de felul în care partidele politice sînt angrenate în jocuri de putere decît de acțiunea individuală a unui politician sau altul.

Radu Carp este profesor univ. la Facultatea de Științe Politice, Universitatea din București.

„Codurile vestimentare pot dezvălui aspirații sociale, idealuri politice“

Cum a evoluat moda în funcție de politică? Într-un interviu pentru site-ul news.standford.edu, Richard Thompson Ford, profesor de științe juridice la Universitatea Stanford, autorul cărții *Dress Code: How the Laws of Fashion Made History* (Simon & Schuster, 2021), a vorbit despre diferitele etape ale modei în politică.

„La începutul anilor 1700, îmbrăcămintea tipică pentru cineva din înalta societate, în majoritatea societății europene, era opulentă și împodobită cu brocart și bijuterii – un lucru valabil atît pentru bărbați, cît pentru și femei. Acest tip de îmbrăcăminte desemna rangul aristocratic și locul în societate. Dar încă din secolul al XVII-lea lucrurile începeau să se schimbe. În Anglia, regele Carol I a fost executat, urmînd ascensiunea Commonwealth-ului. Monarhia a fost reinstaurată, însă nu și vechile ambiții absolutiste ale monarhului. În schimb, a apărut un nou tip de aristocrație, în care aristocrații (...) au îmbrățișat o modă mai atenuată, mai subtilă, mai utilitară.

În această perioadă a avut loc o transformare pe care psihologul John Carl Flügel a descris-o mai tîrziu drept «marea renunțare masculină», referindu-se la renunțarea totală la opulență, bijuterii și brocart – accesorii care defineau îmbrăcămintea strălucitoare a epocii trecute. O estetică nouă a dus la apariția «costumului de afaceri», care de-a lungul timpului a devenit un simbol al individualismului liberal. Costumul de afaceri a creat un fel de uniformă egalitară purtată de oamenii din diferite straturi sociale. (...) Azi, toți, de la cei mai puternici șefi de stat pînă la funcționari de bancă, poartă costume de afaceri. Acea nivelare socială a ținutei a simbolizat și a mers împreună cu – și chiar a inspirat și a ajutat oamenii să acționeze – idealul politic de egalitate formală în fața legii.

În ceea ce privește femeile, povestea e mai lungă și mai complicată. În aceeași perioadă, pe măsură ce hainele pentru bărbați deveneau minimalizate (...), hainele pentru femei au devenit mai opulente. Îmbrăcămintea pentru femei nu a devenit o declarație pentru norme egalitare decît mult, mult mai tîrziu. (...) Pentru a da un exemplu, în timp ce bărbații europeni au abandonat ținuta drapată, care era ținuta (caracteristică lumii antice) în secolele al XIV-lea și al XV-lea, femeile au continuat să poarte haine drapate sub talie pînă la începutul secolului XX. La începutul anilor 1900, o femeie care purta pantaloni putea fi arestată pentru indecență publică. Multă vreme în istorie, femeile aventuroase au imitat părți ale stilului masculin pentru a-și exprima sau a-și afirma dreptul de a se bucura de prerogative masculine, fie că era vorba de libertăți masculine sau de afirmarea puterii masculine. Așadar, o femeie care purta un element de îmbrăcăminte pentru bărbați a fost o provocare, adoptată de femeile de avangardă.“ (interviul integral pe news.stanford.edu)

DILEMA
Șic
Șic
Șic
Șic

Constanța VINTILĂ

Zarif și galanton

Eleganță, șic, stil definesc o atitudine, un comportament, un anumit timp de costum care creionează distincția și bunul gust. Personajele mele din lumea fanariotă nu le cunosc încă sensul, nu le folosesc, deși unii dintre ei sînt *eleganți* și se îmbracă *șic*. Costumul otoman, specific domniilor fanariote, impresionează prin bogăția țesăturilor și frumusețea ornamentelor, dar el este catalogat ca fiind mai puțin elegant. Anteriile, giubelele, binișurile, feregelele, conteșurile sînt lungi și largi, se poartă atît de bărbați, cît și de femei, fiind potrivite cu ajutorul taclitурilor sau șalurilor. Forma și decorația excesivă a veșmintelor devin deseori instrumente de judecată critică din partea unor priviri exterioare. Din hainele lor strîmte și ajustate pe trup, francezi, englezi sau germani se grăbesc să pună etichete, asociind giubeaua cu corpolența, muselina cu voluptatea, papucii de saftian cu lenea, ișlicul cu ridicolul, smaraldele și safirele cu frivolitatea. Iată ce scrie, în decembrie 1817, medicul englez William Mac Michael, ajuns în capitala Moldovei, Iași, și primit de domnul Scarlat Callimachi: „Pe boieri îi vezi îmbrăcați în haine cu falduri mari, cu bărbi, alții purtînd numai mustață, umblînd pe ulițe sau călărind în felul turcilor, cu șei și scări tătărești; sau poate mai adesea tolăniți leneși și arătînd foarte melancolici în calești jerpelite făcute la Viena. Aceste vehicule sînt mînate de vizitii purtînd o uniformă ca de husari; în spate stau în picioare feciori îmbrăcați după moda orientală, cu turbane pe cap, încinși cu pistoale și iatagane, ținînd de obicei în mîinile lor lungile ciubuce cu vîrf de chihlimbar ale stăpînilor lor. Combinația de maniere și costume orientale și europene este de un caraghioslîc irezistibil“. Bineînțeles că părerile sînt diverse, dar diferența, alteritatea capătă nuanțe amuzante, chiar și atunci cînd unele dintre ele se arată binevoitoare: „Balul a fost strălucitor pentru un bal în Țara Românească; cavaleri galanți, deși în costume turcești; doamne fermecătoare, fără să fi fost în Europa; mult lux, oarecare lipsă de gust, totuși eleganță și gentilețe“, scrie, la 1820, Ludwig Kreuchely von Schwerdtberg, consulul Prusiei la București, atunci cînd descrie un bal desfășurat la curtea domnului Alexandru Suțu (1818-1821).

Și totuși, printre boieri și boieroaice, negustori înstăriți, prinți și beizadele fanariote, stilul elegant și distincția se poartă. *Zariflikul* adună eleganța, grația, cochetăria. Termenul, preluat din vocabularul otoman, pe filieră greacă, exprimă nu numai un mod vestimentar, ci și gesturi, gusturi care individualizează o persoană *rafinată*. Dintr-o piesă de teatru, scrisă în jurul anului 1821 (datată astfel de Andrei Pippidi), generalul Costache Ghica își îndeamnă fetele, Marița, Sultana și Cleopatra, să tîrguiască *zariflikia* (găteli și podoabe) de pe Lipscani pentru a se pregăti de sărbătoarea Sfîntului Gheorghe. Hainele noi și scumpe trebuie plimbate spre a fi privite, admirate, lăudate. Surorile Ghica, din povestea de mai sus, elegant îmbrăcate, merg la teatru, onorînd invitația dragomanului rus, Giorgi, care le oferă loja sa. Teatrul, balurile, plimbările pe uliță, în dealul Copoului, sau la Herăstrău oferă ocazia etalării hainelor, a grațioaselor mișcări de dans, fluența folosirii limbilor străine, subtilitatea conversațiilor.

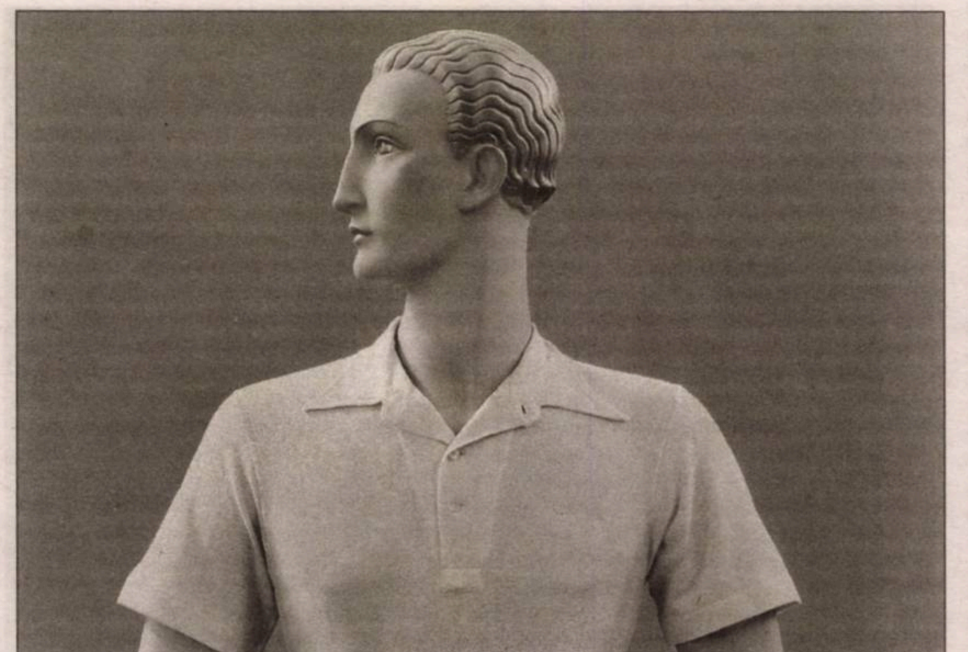

De la cronicarul Manolache Drăghici ne-a rămas portretul boierului fanariot Costache Calliarhi, care face o frumoasă carieră politică atît în Moldova, cît și în Țara Românească. Mare spătar și caimacam al Olteniei, Costache Calliarchi aparține elitei fanariote de pe malurile Bosforului, educate și iubitoare de lux și eleganță. Căsătorit cu fiica domnului Constantin Moruzi (1777-1782), Ralu Moruzi, Costache este descris de postelnicul Manolache Drăghici drept „cel mai *galanton* și *zarif* din boierii Fanarului“. *Zarif* este rudă cu *zariflikul* și etichetează tot ceea ce este frumos și elegant. Și se pare că fanariotul Calliarchi este eleganța masculină întruchipată: „acest boieriu, ajungînd a viețui la Petersburg... monarhul să îndestula a-i privi înbrăcămintea lui ce frumoasă și scumpă care purta în toate zilele, încît în multe ori spun că întîlnindu-l la preumblare îl opre și îi admira hainele zilei acei, numărînd și blănile cele frumoase ce purta“, scrie Drăghici în *Istoria Moldovei*. Constantin Calliarchi se află, totuși, în opoziție cu politica de austeritate promovată de socrul său, Constantin Moruzi, care recomandă simplitatea și giubeaua de postav: *„și-au făcut singur Măria Sa un rînd de straie de postav, libadea și giubea, și într-o zi, fără veste, au ieșit îmbrăcat cu ele la divan“*. În fața exemplului domnesc, boierii se supun, comandînd haine simple și purtîndu-le atunci cînd sînt oaspeții curții domnești: „văzînd boierii pămînteni, au început și ei a-și face libadele de postav și giubele“. Ba mai mult, în vremea sa, și sub influența mitropolitului Grigore Callimachi, se elaborează prima lege somptuară prin care se interzice folosirea de *șamalagele*, *serasiruri*, *cutnii*, *cumașuri*, *ghermeșituri* și alte țesături de mătase și catifele brodate cu fire de aur și argint. Porunca lui Constantin vodă Moruzi este persiflată destul de repede. După citirea, cu voce tare și în sunetul tobelor, a poruncii domnești, în piața mare, pe ulițele Iașiului se răspîndesc pamflete care iau în derîdere efortul domnesc: „Constantin vodă Moruz / Fiind om foarte ursuz / A poruncit cu tărie / Ca să poarte toți dimie / Săraca giubeaua mea / Cu artaname *(stofă de postav țesută cu fir de aur)* și grea / O blănisem cu samur / Ca să-mi fie de Crăciun / Dar acuma vai de mine / Nu o s-o mai pun pe mine“.

Galanton este alt termen folosit de Manolache Drăghici pentru a eticheta eleganța postelnicului Costache Calliarchi. Vremea la care scrie (anii 1850) se oglindește în vocabularul folosit: *galanton* este o preluare a francezului *galant*, dar pe filiera limbii grecești prin comasarea lui *galant homme*. De pildă, la 1830, Grigore Andronescu descria astfel comportamentul unui anume sluger Dumitrache din București: „au început a face foarte mari cheltuieli, cu case cum se văd, gevaeruri, haine, *galantomii*, împrumuturi și caldarîmuri, încît au adus lumea *la foarte mare mirare*“. Chiar dacă își pune haine și giuvaeruri de preț, slugerul Dumitrache nu este socotit un bărbat galant *(galant homme)* sau elegant, din tagma celor bogați și cu rang la vedere, ci doar un *galantom*, adică risipitor și, ca atare, bănuit că trebuie să fi făcut lucruri necurate. Curînd avea să se afle că *galantomia* afișată, cu atîta larghețe, își afla sursa în matrapazlîcurile săvîrșite în administrarea averii stăpînului său.

Zariflikul și *zarpalele* (stofă scumpă de brocart) se vor duce spre a lăsa loc modei și *eleganței* „europene“, uniformizatoare, pînă la urma urmei. Și cine poate să redea mai bine pestrița lume a ulițelor și mahalalelor decît Jean-Alexandre Vaillant, dascăl în casa marelui ban Iordache Filipescu, profesor la „Sfîntul Sava“ și proprietar de pension: „Burghezii se dedau la mănuși, pălării și pantofi cu toc înalt. Ehei! Ce pălărie roz avea frumoasa băcănească de la Trei Ierarhi! Și-i venea mai bine ca unei cucoane. Sau bătrînul spătar C., care acum o lună n-ar fi renunțat nici pentru o împărăție la costumul sau impozant, oriental, acum s-a lepădat de el pentru uniforma de prefect. A procedat foarte bine, fiindcă haina de blană era găurită, șalvarii decolorați, ișlicul tocit, iar în buzunarele fracului pe care 1-a îmbrăcat a găsit 20.000 de piaștri. Și uite așa, jumătate în frac, jumătate în caftan, grațios și cochet, datorită femeilor, amestecat și pestriț datorită bărbaților, Iașii îmi aduce aminte de un tînăr ofițer care la înființarea armatei moldo-muntene stătea mîndru în front, cu cascheta pe cap, cu haina de blană peste uniformă și cu papuci peste cizmele cu pinteni“.

Degeaba eleganță și șic astăzi, cînd lumea se afundă în stenahoria așteptării zaiafetului atît de urgent necesar în validarea socială.

***Constanța Vintilă** este cercetătoare la Institutul de Istorie „Nicolae Iorga“ al Academiei Române. Cea mai recentă carte publicată:* Lux, modă și alte bagatele politicești în Europa de Sud-Est, în secolele XVI-XIX, *Editura Humanitas 2021.*

„Lux, modă și alte bagatele politicești în Europa de Sud-Est, în secolele XVI-XIX“

„Conformarea la canoanele modei a reprezentat de-a lungul vremii un indicator fidel al bunăstării și al statutului social. Veșmintele elitelor din sud-estul Europei în secolul al XVIII-lea se adaptează, cum era de așteptat, modei otomane. Anterii lungi și giubele blănite, papuci de saftian și ișlice brumării, șalvari de mătase și cintieni brodați cu fir, rochii de serasir și fermenele de catifea. Moda se supune însă altor norme dincolo de Carpați, de îndată ce lăsăm în urmă Moldova și Valahia, căci Transilvania își schimbă, prin pacea de la Karlowitz (1699), statutul, «stăpînul» și preferințele vestimentare. Elita nobililor și a negustorilor privește acum spre Buda și Viena, chiar dacă moștenirea otomană rămîne multă vreme prezentă în gusturi, conduită și limbaj. De altminteri, Compania Negustorilor Greci din Sibiu și Compania Negustorilor Greci din Brașov introduc, odată cu mărfurilor lor «orientale», un limbaj economic specific, o serie de practici financiare și un stil de viață care pot fi documentate pînă la sfîrșitul secolului al XIX-lea. De la Constantinopol la Viena, de la Edirne la Leipzig, drumurile Europei de Sud-Est sînt străbătute de negustori cunoscuți sub numele generic de «greci». Încurajați de creșterea consumului, ei construiesc rețele comerciale, își dezvoltă afacerile și clădesc case, devenind la rîndul lor o clasă de consumatori. Negustorii au încercat să creeze, acolo unde s-au așezat, comunități care să semene cu cele pe care să le poată numi «acasă»; s-au străduit totodată să procure diverse lucruri și alimente familiare. (...) Potrivit istoricului Jan de Vries, gospodăriile se transformă pe măsură ce anumite bunuri devin accesibile ca urmare a scăderii prețurilor. Aceste produse, și anume mirodeniile, cafeaua, ceaiul, tutunul, bumbacul, anumite articole de îmbrăcăminte, cărțile etc., greu de procurat în secolul al XVII-lea, intră în consumul cotidian pe parcursul secolului al XVIII-lea. Răspîndirea lor pe scară largă remodelează lumea, care se adaptează noilor gusturi și mode, și contribuie în secolul următor la schimbarea societăților și la formarea statelor moderne în sud-estul Europei.“

(Lux, modă și alte bagatele politicești în Europa de Sud-Est, în secolele XVI-XIX, de Constanța Vintilă, Giulia Calvi, Maria Pakucs-Willcooks, Nicoleta Roman, Michal Wasiucionek, Editura Humanitas, 2021)

Laura Carmen CUȚITARU

So Three Minutes Ago

Nu se știe exact de unde provine termenul *dandy*. Știm doar că, în limba engleză, cuvîntul e atestat în jurul anului 1780, cu sensul adjectival de „minunat“, „splendid“, „de cea mai bună calitate“, și că, după o circulație largă în timpul căreia suferă o depreciere semantică, ajunge în vogă în Londra, la 1815, ca substantiv ce desemnează un bărbat exagerat de elegant și îngrijit, chiar efeminat. Prin urmare, în prezent, semnificația lui depinde mai degrabă de tonul cu care îl pronunțăm – apreciativ sau critic. Termenul și-a pierdut frecvența de utilizare, dar a supraviețuit în anumite formule. Un exemplu este expresia *nice and dandy,* unde sensul (ambivalent) depinde, din nou, de nuanțarea intonației. Pentru *dandy,* ca adjectiv, dicționarul Merriam-Webster oferă nu mai puțin de 91 de sinonime din toate registrele limbii, iar pentru substantiv (definit, destul de neutru, drept „un bărbat extrem de interesat de propria îmbrăcăminte și înfățișare“) înregistrează 10 sinonime, unele arhaice, ieșite din uz, între care figurează *dude, buck, macaroni, beau, pretty boy* și *Beau Brummell*. Important de adăugat că, deși au existat și forme de feminin, *dandizette* și *dandilly*, acestea nu s-au impus în limbă.

Nu am amintit întîmplător sinonimele de mai sus. Și în cazul lui *dude*, un americanism, originea rămîne necunoscută. Lingvistul David Crystal spune că lexemul a apărut brusc, în 1883, în New York, pentru a defini „un nou tip de tînăr american“, „un estet și un *dandy* – bărbatul foarte atent la cum se îmbracă, vorbește și se poartă“, un ins care adesea urmează moda englezească și imită pronunția britanică (astăzi, în Statele Unite, *dude* și-a extins sensul către ambele sexe, sugerînd familiaritatea sau camaraderia). *Buck* („cerb“/„căprior“) își ia numele de la pantalonii strîmți, făcuți din piele de cerb, pe care îi purtau tinerii șarmanți și inteligenți din *upper* și *upper-middle classes. Macaroni* se leagă de exotismul pastelor lungi, subțiri și cilindrice, ajunse în Marea Britanie la sfîrșitul secolului al XVIII-lea, odată cu tinerii care călătoriseră prin Italia și Franța și care aduceau acum obiceiuri noi; se spune că, pe la 1764, exista un club numit chiar așa, *Macaroni Club,* unde veneau tineri dornici să introducă în cultura engleză eleganța hainelor și comportamentului europenilor (în principal francezi). *Beau, pretty boy* și *Beau Brummell* se leagă strîns unul de altul. Provenit din franceză („frumos“, „plăcut“), *beau* începe să fie folosit de britanici începînd cu anii 1680, cu sens critic. Întîlnim fie franțuzismul, prescurtare a lui *beau garçon*, fie calchierea sintagmei în forma *pretty boy*. În plus, numele primului *dandy* oficial englez, George Bryan Brummell (1778-1840), va fi folosit metonimic pentru tipologia al cărei (celebru) exponent a fost.

Devii uncool, a loser, a lemon.
Ori so last week, *ba chiar* so three minutes ago.

În serialul de comedie *Seinfeld*, Kramer rîde la un moment dat: „Uite la Jerry cum defilează cu haina lui de blană și poșeta... Da, e un *dandy,* un mare *filfizon!“ (a real fancy boy,* spune Kramer). Conotația batjocoritoare (sesizabilă și în sinonimele lui *filfizon* din dicționarul lui Scriban *– fante, fîrțîgău, firoscos, lifuroi, papalete, fasonel)* nu lasă loc, în cultura noastră, nici măcar lingvistic, imaginației, *fanteziei (fancy* e o contragere a lui *fantasy)* de care se lasă condus un *dandy*. Una dintre cele mai importante anatomii ale dandismului – eseul biografic din 1845 al lui Jules Barbey d'Aurevilly, despre Brummell – menționează importanța *aparenței*: „Pentru un *dandy*, *a părea* înseamnă *a fi* [...]. Un om erudit lasă impresia că a citit o mulțime de cărți pe care nici nu le-a deschis. Un *dandy* lasă impresia că arată mai frumos decît este: aparența devine suficientă“ [...]. Să pari aristocrat e mai important decît să fii aristocrat“. Cu origini modeste, Brummell are succes social datorită talentului său de a *părea* aristocrat, pe care, paradoxal, nobilimea de la curtea regelui George al IV-lea îl invidiază și imită.

Un *dandy* autentic se sustrage, așadar, realității. O „respinge“ cu ajutorul hainelor mai ales, dar și al discursului spiritual și al pronunției. Inspiră noblețe și sugerează indiferență față de privilegiile de clasă. Se opune utilitarianismului, convenționalismului searbăd și anost, înserierii, lipsei de ornament. Se ivește și trăiește din magma fanteziei, precum orice „construct“ artistic – din lumea dansului, muzicii, picturii –, numai că el se exprimă prin mijloace diferite. Îmbrăcămintea rămîne, în prezent, o formă majoră de comunicare. Pentru tineri, cu precădere, este crucial să își exprime sinele prin vestimentație, să fie *fashionable,* să fie *stylish,* carevasăzică. A fi opusul unui dandy înseamnă să nu ai nici un haz. Să fii *a failure* (un „eșec“), *a disappointment* (o „dezamăgire“), să fii *mainstream* („convențional“, „obișnuit“) – o teribilă jignire! Devii *uncool, a loser, a lemon*. Ori *so last week,* ba chiar *so three minutes ago*.

***Laura Carmen Cuțitaru** este conferențiar la Literele ieșene, specializată în lingvistică americană.*

■ ■ ■

Cristina ȘTEFAN

Dancing Queen

Mai întîi am cotrobăit în dulapurile bunicii, sub privirea ei atentă, din fotografia mărită și înrămată care o înfățișa în rochie de mireasă, alături de bunicul. Am inventariat curioasă colecția de nasturi-bijuterie (mărturii ale meseriei sale de croitoreasă), rochiile făcute de mîna ei, mănușile din dantelă și cele croșetate, voaleta neagră, fină, șiragurile de mărgele. Mărgăritarul despre care mi-a povestit că-l găsise pe malul mării într-o dimineață, spălat de ape.

Mai tîrziu am trecut la dulapurile mamei.

Așteptam cu nerăbdare orele în care rămîneam singură în casă. Puneam CD-uri cu ABBA, pentru că mama cîntase la cor și semăna izbitor cu Anni-Frid. Scotoceam printre albume vechi și scrisori legate cu panglică. Într-o fotografie alb-negru, privește în gol o tînără cu ochi negri, migdalați, cu bucle negre mărunte, tapate în stilul inconfundabil al anilor '80. Într-una color, pe fundalul mov al studioului foto, aceeași fată îmi zîmbește în rochia de mireasă din dantelă, cu un colier de perle *à la* Prințesa Diana. Cine era mama înainte de mine?

Nu aveam voie să-i port hainele, așa încît erau cu atît mai ispititoare. Pătrundeam pe teritoriul interzis, în dormitorul părinților, scoteam toate umerașele din șifonierul ei și le întindeam pe pat, unul cîte unul, ca pe exponate scumpe dintr-un muzeu al modei. Tunica piersicie brodată, adusă din Israel. Cămașa cu nasturi turcoaz croită chiar de ea după tipare din *Burda*. Rochia albastră cu model floral pe care o purtase în timp ce era însărcinată. Iile și fustele cloș. Apoi, separat, taioarele elegante, fustele-creion și pantalonii-țigaretă de mers la birou. Pantofii cu baretă Mary Jane din piele de șarpe, cu toc subțire, și sandalele cu talpă ortopedică. O haină de blană grea.

La aproape 33 de ani,
încă mă joc cu hainele mamei.

Prea mari pentru mine, le probam pe fiecare în parte. Fără a semăna fizic cu mama, am căutat constant s-o imit, să intru în rolul ei.

Dimineața, înainte să plece la muncă, îmi plăcea să mă așez pe pat și s-o observ în timp ce se machia. Fard roz prăfuit la ochi, ruj roșu, cercei mici, un pandantiv cu elefant rubiniu. Un puf de Hot Couture de la Givenchy. Cînd aveam noroc, ne urcam în Dacia albă și mă lua cu ea în biroul de pe strada Toamnei, unde, printre biblioraftuirile burdușite cu acte, o reproducere din *Persistența memoriei* se prelingea pe perete.

La aproape 33 de ani, încă mă joc cu hainele mamei. Acum, toate îmi vin. O parte au ajuns în dulapul meu, găsindu-și noi povești prin mine. Să le port nu doar le dă o a doua viață, ci mă și apropie de mama, pe care o pot lua peste tot cu mine, imagine a stilului și eroină personală. N-o imit neapărat pe mama aceea din fotografiile alb-negru de dinainte de nașterea mea, descoperite în spatele șifonierului, nici pe directoarea în taioare cu gust, ci una creată de mine umplînd golurile din fotografii și amintiri. Și hippie, și serioasă, și blîndă, și aspră. Lecțiile învățate de la ea trec mai departe de vestimentație: e șic să înveți, să fii atentă la istorie, să fii cu ochii pe politică. Să muncești din greu. Să asculți, să fii atent la nevoile celor din jur, să ajuți. Uneori, să înduri.

Cînd eram mică, mama nu era deloc fericită că-i umblam prin lucruri. Aveam de fiecare dată grijă să nu las urme, dar privirea ei ageră observa imediat orice infracțiune. Taxa imediat orice i se părea nepotrivit: blugii prea strîmți, fustele și tricourile prea scurte ale anilor 2000. Prima dată cînd m-am vopsit roșcată, nu i-a plăcut. I s-a părut că mă face și mai palidă. Iar acum? Acum mama s-a vopsit și ea roșcată. Ceea ce e, în felul ei, cea mai frumoasă declarație de dragoste.

***Cristina Ștefan** este redactoare de carte și jurnalistă.*

■ ■ ■

DILEMA
Șic
Șic
Șic
Șic

Alina DUDUCIUC

Modă și gîndire socială: haina face pe om?

Moda a lipsit multă vreme din „tabla de materii“ a științelor sociale, în special în prima jumătate a secolului XX, chiar dacă a fost deseori invocată ca o variabilă importantă pentru o serie întreagă de configurații sociale (de exemplu, ascensiunea maselor, migrația, urbanizarea, industrializarea, democratizarea consumului) și culturale (amploarea mișcării feministe și valorile generației *baby boomers).* De pildă, voga blugilor evazați sau tăiați, părul lung purtat de bărbați sau fusta mini din vestimentația femeilor au fost doar cîteva dintre exemplele utilizate de unii analiști ai vieții sociale în discursul lor despre cauzele „frămîntărilor sociale“ ale deceniului al șaselea din secolul trecut. Într-adevăr, simbolurile culturii de contestare, specifice generației *baby boomers,* precum și valorile pentru aceștia militau, aveau să se instaleze ca atitudini și comportamente dominante în deceniile ulterioare ale secolului XX, în special în Occident și în SUA. În schimb, aproximativ în aceeași perioadă, țările comuniste din Europa de Est cunoșteau acest fenomen foarte subtil: cîteva formații muzicale (cum era Phoenix), prin stilurile lor muzicale și vestimentare, încercau devierea subtilă de la constrîngerile impuse de autorități asupra unor practici culturale. Spre deosebire de alte comportamente colective, moda este „soluția discretă“ a conflictului dintre libertatea individuală și conformarea socială: temporar, individul poate să devieze, prin simbolurile modei, de la constrîngerile structurale pentru a experimenta o nouă identitate socială sau un nou tip de societate.

Ideea relației dintre modă, starea societăților și gîndirea socială caracteristică anumitor epoci nu este nouă. Aceasta apare în scrierile sociologice la confluența dintre veacul al XIX-lea și XX. Prin metafora „curgerii în cascadă a modei“ *(trickle-down),* sociologii începutului de secol XX arătau că moda antrenează o dinamică socială care pune în evidență relațiile de putere dintre anumite clase sociale: „Moda este totdeauna moda claselor, și moda păturii mai înalte se deosebește de cea a păturii de jos fiind părăsită în clipa în care aceasta din urma o adoptă“ (G. Simmel, 1911/1998, 31). Chiar și socialismul și individualismul au fost chestiuni de modă, atrăgea atenția sociologul Georg Simmel. Într-o astfel de ambianță, „moda a devenit mult mai amplă și mai agitată“ (G. Simmel, 1911/1998, 53), tocmai pentru că modernitatea punea în scenă o tensiune între masele de jos, mai puțin mobile, cu o evoluție mai înceată, și păturile de sus care se temeau de orice formă de mișcare și schimbare apărută la cei dintîi. În această situație, clasa de sus era nevoită să creeze permanent simboluri distinctive pentru a se diferenția de clasa de jos, căci aceasta din urmă imita și adopta moda clasei de sus, distrugînd limitele fixate de cei cu statut social privilegiat *(idem*, 34). De îndată ce masele încep să imite moda claselor de sus, acestea adoptă o nouă modă, care le diferențiază de mase și, prin urmare, procesul este continuu. De aici și ideea că moda ca fenomen social se referă la transformarea ciclică și continuă a preferințelor membrilor unui grup social în diferite domenii: artistic, religios, politic, academic, vestimentar, design interior, culinar, turistic, automobilistic etc.

Astăzi, în peisajul noului eco-sistem mediatic, caracterizat de multiple surse și platforme de comunicare, moda poate fi inițiată de numeroși *trendsetter*-i și nu mai este controlată de o anumită elită care impune un trend de diferențiere. Difuziunea acesteia este, cu siguranță, un fenomen pe orizontală, dinamizat de *influencer*-i. Cu toate acestea, chiar dacă moda nu mai este un semnal de diferențiere între clasele sociale, inegalitățile economice se mai reflectă încă în materie de gusturi individuale. În prezent, „echipamentul-semnal“ al statutului social s-a schimbat. Mașinile de lux, casele din zonele rezidențiale, produsele aparținînd brand-urilor exclusiviste sau vacanțele exotice sînt deseori atribuite unor indivizi cu *status* social sau altora care îi imită doar din dorința de a fi apreciați de alții ori pentru a se poziționa superior în ierarhia socială. Însă moda vestimentară sau predilecția către un anumit obiect cu un cost financiar nu e întotdeauna un indicator fidel pentru fenomenul modei. Moda prenumelor, a formelor de salut, a împrumuturile în limbaj (vezi modificările din noul DOOM) e o alegere cu cost nul care poate da seama de direcția atitudinilor și preferințelor indivizilor într-o anumită perioadă și nu poate fi atribuită doar diferențelor de *status* dintre indivizi. Erving Goffman, adresîndu-se în 1982 Asociației Americane de Sociologie, considera că moda se propagă prin imitație și este un fenomen rezultat în interacțiunile sociale, indiferent de structura socială din care face parte individul. „Un exemplu recent, cunoscut de toți, este trecerea rapidă și oarecum temporară la rochia informală în lumea afacerilor, în ultimele faze ale mișcării *hippie,* însoțită de schimbarea formelor de salut, fără o schimbare corespunzătoare prea mare în structura socială“, exemplifica Goffman (1982).

Moda, indiferent de palierele de manifestare – culinar, artistic, îmbrăcăminte, decorațiuni, petrecerea timpului liber etc. –, derivă din socializare și ilustrează gradul de interiorizare a valorilor și de orientare normativă a comportamentelor indivizilor. În context social, alegerile pe care individul le face în materie de gust corespund unor motivații contrare: prin veșminte, dar și bunuri de poziționare (brand-urile de haine, accesorii și automobile *luxury,* casele în zonele rezidențiale, vacanțele în zone exclusiviste), individul își satisface, deopotrivă, nevoia de distincție, dar și de apartenență la un anumit grup social. Sociologii clasici au văzut moda ca pe un fenomen produs de dezvoltarea capitalismului și de cultul individului. De multe ori, hainele sînt o expresie a valorilor dominante la un moment dat în societate și a valorilor grupului din care individul face parte. Spre exemplu, vestimentația *hippie* s-a dovedit a fi opțiunea unor tineri care îmbrățișau aceleași valori cu privire la familie, politică, sexualitate. Începînd cu anii ’60 ai secolului trecut, cînd mișcările protestatare ale tinerilor marcau diferența față de cultura/ideologia dominată, stilurile vestimentare ale acestora au devenit o modalitate de identificare simbolică subculturală și de contestare a prejudecăților morale și sexuale. În anul 1968, „tinerii uită să-și mai tundă părul și blochează accesul în universități“ (M. Roman și C. Ștefănescu, 1999, 33-35). Mai mult decît atît, ei adoptă o nouă modă, cea a jeanșilor și fustei mini, identificîndu-se cu filmele ale căror personaje întruchipau prototipul tînărului care refuza subordonarea. *The Wild One* (1954) și *Rebel Without a Cause* (1955) sînt ilustrative în acest sens.

Tot de sorginte sociologică este și preocuparea de a cerceta rolul hainelor în interacțiunile sociale, în formarea judecăților evaluative despre ceilalți indivizi și despre potențialul persuasiv al hainelor în relațiile interpersonale. *As the self is dress is simultaneously addressed* – prin acest joc de cuvinte, Gregory Stone (1962), unul dintre sociologii formați sub îndrumarea lui Herbert Blumer la Chicago University, sublinia relația dintre îmbrăcăminte și aspectele sinelui. Din moment ce ne îmbrăcăm, ne prezentăm sau ne adresăm unui public ale cărei reacții sînt esențiale pentru stima de sine. Obișnuim să spunem că *haina îl face om,* înțelegînd prin aceasta nu numai faptul că oamenii se prezintă îmbrăcați în diferitele contexte sociale, dar mai ales că îmbrăcămintea reflectă într-o anumită măsură cine sîntem în relație cu noi înșine și cu alții. Exprimăm în acest fel cunoașterea comună pe care o intuim cu privire la relația dintre sine și vestimentație. Cercetările psihosociologice din perioada contemporană au confirmat că modul în care sînt privite și înzestrate cu semnificație anumite aspecte ale corpului și ale alterării acestuia (prin vestimentație, machiaj, coafură, tatuaje etc.) afectează felul în care ne privim pe noi înșine și în care ne privesc alții. Indivizii diferă în ceea ce privește semnificațiile pe care le atribuie hainelor în prezentarea imaginii de sine: unii oameni consideră hainele o componentă esențială a exprimării identității de sine a individului, a atitudinilor și stărilor afective ale purtătorilor, alții le consideră un indicator fidel al gradului de satisfacție sau insatisfacție corporală, în timp ce alții le ignoră, conferindu-le doar un scop utilitar.

Alina Duduciuc *este psihosociolog, lector universitar la Facultatea de Comunicare și Relații Publice, SNSPA, București.*

■ ■ ■

Dandy, SAPE și costumul lui Mao

Acronimul SAPE reprezintă Société des Ambianceurs et des Personnes Élégantes – un curent vestimentar urban congolez devenit șic prin anii 1960 în Kinshasa, în perioada „Independenței“, inspirat atît de dandismul aristocrației britanice, cît și de *haute couture*-ul francez.

Totuși, originea SAPE nu este bine cunoscută. Chiar dacă unii adepți pretind că sînt urmașii dandismului britanic, alții că SAPE a fost o invenție a cunoscutului *sapeur* Christian Loubaki, denumit și „Enfant Mystère“ (care și-a făcut ucenicia în Paris, fiind „om-bun-la-toate“ în atelierele celebrilor creatori de modă din arondismentul al XVI-lea), există și o a treia versiune, atribuită politicii de „Autenticitate“ inițiată de președintele Joseph-Désiré Mobutu în Zair (fostul nume al Republicii Democrate Congo).

În anii ’70, Mobutu a impus „Abacost“-ul, un termen inventat, care voia să însemne *„À bas le costume!“* („Jos costumul!“), o doctrină vestimentară menită să elibereze metaforic poporul de cultura colonială occidentală. Abacost-ul, prin care se interzicea purtarea costumelor și cravatelor în favoarea unor veșminte simple și lejere, era de fapt o jachetă fără guler, care putea fi purtată fără cravată – o jachetă inspirată de fapt din stilul celor purtate de liderul chinez Mao Zedong, care căpătaseră chiar denumirea de „costum Mao“.

„Costumele Mao“ ajunseseră să fie o modă extrem de populară în anii 1960-1970 chiar printre intelectualii socialiști din Europa de Vest, dar și din Australia și Noua Zeelandă, care purtau respectiva tunică peste helănci (helanca fiind, în anii ’70, o declarație feministă de egalitate, căci era purtată atît de bărbați, cît și de femei).

Revenind la SAPE, Ben Mukasha, unul dintre adepții și promotorii curentului, vorbea chiar despre „sapologie“, considerînd SAPE drept „o știință, o artă, o cultură“ – referindu-se probabil și la una dintre dimensiunile sociale: adepții SAPE poartă azi haine sofisticate și foarte colorate, adaptîndu-și comportamentul la complexitatea veșmintelor, cheltuind pe haine și accesorii mai mult decît își pot permite, pentru că își doresc, mai mult decît orice, să pară eleganți, să fie vizibili și recunoscuți, își doresc să aibă, de fapt, o altă viață decît au. O viață pe care o pot trăi doar prin hainele scumpe pe care le poartă. (**S. G.**)

Amarilys POP

Să fii șic nu e un truc

Obișnuiam să fiu o persoană nesigură, căutînd mereu să copiez trend-uri care mai de care mai neobișnuite. De la moda pantalonilor cu talie extrem de joasă și topuri care acopereau doar omoplații și lenjeria intimă pînă la fuste puțin mai generoase în material decît o batistă. Recunosc, trupul m-a ajutat întotdeauna să scap nepedepsită pentru cantitatea de piele expusă, însă asta nu eram eu, era moda anilor 2000. Pe ecrane, cultura pop dădea bine, era *catchy* pentru tinerii și tinerele care nu realizau că viața nu e ca în videoclipuri sau seriale Disney pentru adolescenți. Niciodată ținutele mele nu m-au reprezentat mai puțin decît în momentele în care am copiat trend-urile, ba chiar sufeream enorm dacă nu aveam ținute exact ca ale colegelor de liceu. Rețin perioada în care apăruseră niște geci absolut oribile, cu un soi de vestă deasupra, doi în unu. Erau unisex, veneau în două culori (un verde spălăcit și o nuanță de albastru fără nici un pic de personalitate), însă toți adolescenții *cool* posedau cîte o hidoșenie din asta. Mai puțin eu. Ai mei nu au văzut rostul achiziționării unei geci noi, din moment ce aveam una perfect comodă și călduroasă. La noi în casă moda era un moft, comoditatea era cuvîntul de bază. Unde mai pui că mereu „moșteneam“ haine de la sora mea mai mare, pe care ajungeam să le modific astfel încît să mi se potrivească pe talia mea de viespe de atunci. Acest exercițiu s-a dovedit a-mi fi extrem de util în anii facultății cînd, studentă fiind, îmi drămuiam banii pentru chirie, mîncare și tutun, hainele devenind doar o formă de adăpostire a goliciunii și ocupînd un loc codaș între achizițiile de care eram capabilă.

Și iată că mulți ani mai tîrziu, prin experimente eșuate (judecînd după fotografiile care oferă o mărturie dureroasă a stilului nu foarte personal), am fost invitată să scriu un articol despre ceea ce înseamnă să fii șic în zilele noastre. Din oareșce motiv, se pare că stilul meu prezent este considerat șic, deși financiar vorbind investesc mai puțin de o cincime din venitul anual pe haine. Dar propunerea a deschis în mine o portiță care m-a determinat să cuget la un aspect considerat de majoritate ca fiind banal. Așa că iată-mă dînd sfaturi despre ce înseamnă să fii șic într-o eră în care atenția este distribuită precar între ambalaj și structura internă a unei persoane. În timpuri în care superficialitatea a atins cote nebănuite, ajutată fiind de acest angrenaj *social media* care dezvăluie persoane și lumi perfecte, lipsite de esență și, de cele mai multe ori, mai false decît unghiile, genele și sclipiciul cu care ne învăluim pentru o recunoaștere falsă a așa-zisei identități pe care o posedăm.

Ce înseamnă pentru mine „șic“

Aș putea porni de la sensul din dicționar al cuvîntului „șic“ (i.e. eleganță, distincție, bun gust în îmbrăcăminte, în atitudini etc.), dar voi începe prin a aduce în prim plan cel mai important aspect în ceea ce înseamnă șic: *personalitatea*. Ca mulți alții, am făcut greșeala să consider că șic reprezintă strict ceea ce o persoană pune pe ea. Însă, de-a lungul timpului, am ajuns la concluzia că stilul nu reprezintă doar hainele, ci ceea ce investim în propriul caracter. Da, în esență, șic înseamnă a avea un stil personal, la care ajungi după ce îți acorzi o atenție sporită în primul rînd ție, după ce te cunoști și ajungi în perfectă armonie cu ceea ce ești. Vestea bună în toate astea e că, după ce ți-ai dat seama cine ești și dorești să te prezinți ca atare, stilul tău nu mai e dependent de eticheta produselor, de preț, de valoarea lor comercială, de producător, casă de modă, designer etc.. Șic devine astfel ceva ce nu e rezervat doar oamenilor potenți financiar, nu aparține exclusiv unei anumite clase sociale, ci e ceva ce fiecare dintre noi poate obține. Șic aparține vechiului, noului, celor putred de bogați și deopotrivă celor fără venituri sigure. Șic e ceva ce putem fi cu toții, iar dacă articolul acesta ajută măcar 5% din cititori să înțeleagă acest lucru, consider că mi-am făcut datoria.

Ceea ce am învățat de-a lungul experienței mele este că șic e în primul rînd felul în care te comporți. Să pui pe tine haine trăsnet, dar să ai un comportament vulgar, să fii în completă discordanță cu eticheta, reprezintă doar o risipă de bani. Eleganța sau distincția oferite de haine reprezintă un procent infim din ceea ce definește o persoană ca fiind șic. O parte importantă a caracterului și a stilului personal e dată de felul în care îi tratezi pe cei cu care intri în contact. Pe toți. Așa că dacă ești pe drumul de a-ți descoperi stilul personal, e cazul să te întrebi în primul rînd ce ar spune ceilalți despre tine: ești o persoană bună?, cum îi tratezi pe ceilalți?, ești de încredere?, cum te percepe comunitatea din care faci parte? Asta nu înseamnă să cauți validare în opiniile celorlalți, ci să faci o introspecție sinceră cu privire la modul în care ești tu cu adevărat. După ce ai obținut răspunsurile de care ai nevoie, adu-ți aminte de cel mai prețios sfat pe care l-ai putea primi: întotdeauna să îi tratezi pe ceilalți așa cum ți-ar plăcea să fii tu tratat. Astfel, vei reuși să te comporți șic.

Abia în al doilea rînd, șic reprezintă felul în care te îmbraci. Aici lucrurile devin cu adevărat distractive. Șic nu reprezintă ostentație, să fii șic nu înseamnă să îți dezechilibrezi bugetul și nici să cumperi în prostie cantități industriale de haine pe care să le potrivești aiurea sau pe care să le porți exact ca manechinele din vitrinele de la intrarea magazinelor de vestimentație. Aici intervine personalitatea ta. Poți să deții elemente de vestimentație fabricate în serie de milioane de exemplare, pe care să le pui în valoare exact cum dorești. Ai nevoie de un singur element care să te deosebească de toți ceilalți. Află care este acel element care ți se potrivește și adaugă-l la ținutele tale. Coco Chanel avea perlele, dar reține modul în care le purta. Tu poți să ai broșe, pălării, sacouri sau pantofi. Decizia îți aparține în totalitate, iar procesul prin care ajungi să adaugi din personalitatea ta vestimentației te asigur că este unul cît se poate de plăcut. E un joc amuzant cu nenumărate posibilități și cîteva reguli pe care să le ai în vedere.

În primul rînd, alegerile trebuie să fie subtile, dar să adauge acel *je ne sais quoi* ținutei tale. Nici o ținută nu trebuie să sară în ochi atît de mult încît să dea impresia că zbieri după atenție. Să porți haine pline de logo-uri și etichete sau să îți completezi ținuta cu bijuterii nepotrivite și scumpe nu înseamnă că ești șic, ci că încerci doar să impresionezi prin bogăție sau statut. Șic trebuie să dea impresia că ai încropit o ținută fără efort.

De asemenea, șic înseamnă să nu fii atașat de trend-uri. Să nu dai importanță modei decît în măsura în care realizezi că

o parte din ea se potrivește stilului tău. Un om cu adevărat șic rămîne fidel alegerilor sale de-a lungul sezoanelor fiindcă, exact cum am mai spus, șic e stilul personal care te definește.

Ceea ce ne aduce la cel de-al treilea element care definește, în opinia mea, o persoană șic. Nu copia pe nimeni. Fii tu însuți. Singurul lucru la care te vei pricepe de minune, odată ce te cunoști, este să fii tu însuți. Dacă vei imita pe cineva, singurul lucru pe care îl vei obține este să devii al doilea în acel ceva, întrucît originalul aparține altcuiva (căruia precis i se potrivește mai bine). Foarte mulți încearcă să recreeze un stil în speranța de a-l face propriu, dar atunci cînd copiem sîntem părtași la fabricarea unui trend. Și ce am învățat despre trend-uri? Exact, că durează de obicei doar un sezon, cîteva luni, apoi dispar. Asta nu înseamnă șic. Șic nu se cumpără, nu e la reducere, fiindcă nu poate fi produs de altcineva în afară de tine.

Atunci cînd ești șic nu te îmbraci pentru alții, opiniile lor nu te interesează, ești detașat de ele și îți afișezi propria unicitate. Un om cu stil este propria persoană care reflectă asta la exterior. Desigur, începutul procesului poate fi stîngaci, însă te asigur că, pe măsură ce te descoperi și îți asumi ceea ce ești la interior, să fii șic va deveni obișnuință.

Cum am ajuns de la „banal“ la „șic“

După cum am spus, am fost un om banal, mînat strict de dorința de a fi ca alții, considerînd astfel că asta înseamnă să „aparțin“. Însă atenția mea a fost deviată de la scopurile mele sociale, inițiale, atunci cînd am descoperit cărțile. Lectura mă purta adesea în nenumărate lumi posibile, mă plimba prin scenarii și personaje fascinante, îmi trezea curiozitatea în măsura în care TV-ul nu era capabil să o facă. Fiecare carte pe care o devoram mă transporta în direcții pe care doar limita imaginației mele le putea opri. Și, fără să îmi dau seama, am început să îmi pun o sumedenie de întrebări despre mine, despre cei din jur, despre rostul meu în raport cu cei din jur. Pe măsură ce citeam, cei din jur deveneau o entitate de care eu mă detașam. În cîțiva ani mi-am îmbunătățit considerabil vocabularul, am căutat avid informații despre lumea înconjurătoare, am început să înțeleg istoria, ba chiar și fizica, să determin raporturile dintre cauză și efect. Și multe altele pe care nu are sens să le dezvolt aici. Însă cel mai important lucru a fost că mi-am dat seama că doresc să fiu eu. Că îmi place să fiu eu și că este singurul mod în care doresc să fiu percepută.

Astfel, îmi demonstrez unicitatea stilului, în primul rînd prin stilul de viață și prin felul în care relaționez cu ceilalți. Am decis acum mult timp să mă implic cu totul în ceea ce fac, fără scurtături, oricît de greu ar părea. Încerc să duc o viață elegantă, asta însemnînd să fac, pe cît posibil, totul cu măsură. Măsură care se regăsește și în bugetul mic pe care îl aloc vestimentației. Eleganța o aplic și în modul în care îi tratez pe ceilalți. Încerc să am relații bazate pe respect. Acolo unde pot, încerc să ajut. Am descoperit cu oarecare egoism că a ajuta mă face să mă simt extrem de bine. Așa că ori de cîte ori am șansa, îmi dedic timpul sau resursele în beneficiul unei părți din comunitate mai puțin norocoasă. Caut mereu să ascult cu atenție oamenii cu care interacționez. Sînt curioasă cu privire la viziunea lor asupra lumii, îmi plac conversațiile care îmi trezesc mintea sau îmi incită curiozitatea. Asta se reflectă adesea în modul în care mă îmbrac. Nu dețin un stil clar. Ceea ce îmi oferă o lejeritate incredibilă în a-mi alege hainele compatibile cu felul meu de a fi sau cu starea dintr-o anumită zi.

Nu mă îmbrac pentru ceilalți. De cîțiva ani, opiniile celorlalți asupra vestimentației mele nu îmi creează nici un fel de emoție. Și cumva asta se observă și în atitudinea mea. Să fii șic înseamnă și să porți tu hainele, nu ele pe tine. Nu mă gîndesc foarte mult la ceea ce port. Încerc pe cît posibil să rămîn tributară preferințelor proprii, adaptînd ținutele pe care le am la ceea ce fac atunci cînd le port. Dețin foarte puține ținute „de ocazie“ și mi-am adaptat toată vestimentația conform vieții pe care o duc zi de zi, înțelegînd totodată că a fi comod nu înseamnă a fi neîngrijit.

În loc de încheiere

A fi șic e un lucru care nu costă și nici n-ar trebui să coste o avere. Șic se obține fără efort și ar trebui dat în mod natural de ținuta ta atît ca persoană, cît și ca vestimentație. Hainele sînt doar un mod de a confirma că ești o persoană șic. Fără caracterul care le însoțește nu fac doi bani și nu te vor diferenția cu nimic de ceilalți. Fii cine simți și știi că trebuie să fii, fără a cere validarea celor din jur. Încearcă totuși să fii un sprijin pentru ceilalți. Tot ceea ce faci, ceea ce lași în urmă, ceea ce achiziționezi sau arunci este în corelare directă cu ceea ce ești. Rămîne să stabilești singur dacă vrei sau nu să fii șic.

Amarilys Pop *este manager de proiecte.*

Propuneri de *Dileme vechi* pentru viitor:

● **Rușii & americanii**

Anul cinematografic 2021

– anchetă –

Șase critici de film și o întrebare: „Cu ce rămînem din anul cinematografic care a trecut?“. Citiți răspunsurile lor ca să vă amintiți titlurile anului trecut și, mai ales, să recuperați ce n-ați reușit încă să vedeți.

Apichatpong Weerasethakul,
Memoria

Victor MOROZOV

Tot mai clar constat, la capătul unui an haotic și anxiogen, că se impune desțelenirea terenurilor variate pe unde cresc imagini, măcar din dorința de a mai smulge cinema-ul din adorația suficientă față de el însuși. Netflix et. Co n-au prea ajutat, în ciuda aparențelor – doar au adîncit uitarea și au agravat miopia –, cu toate că tendința contrară, aceea de a miza cu superioritate pe cartea cinema-ului împotriva televiziunii, împotriva TikTok-ului, împotriva realității, îmi pare și mai pernicioasă. Să amintim deci că cinema-ul încă trăiește și că – înainte de a selecta alte cîteva borne ale lui 2021 – *Benedetta* maestrului Verhoeven, poate cel mai savuros film al anului, s-a simțit ca un joc video rulat pe consolă (și bravo lui!), iar cadrul cel mai frapant din altminteri sobrul *Memoria*, al inegalabilului Apichatpong Weerasethakul, ne-arată o navă spațială desenată pe computer, care decolează spre cer dintr-o pădure artificială, și totuși cu-adevărat fascinantă. Așadar:

Cel mai bun film de ficțiune: *Ha'berech / Genunchiul lui Ahed* (r. Nadav Lapid)

Cel mai bun documentar: *Cronache di quel tempo / Cronici din acea vreme* (r. Maria Iorio, Raphaël Cuomo)

Cel mai bun scurtmetraj: *When Night Meets Dawn* (r. Andreea Borțun)

Cel mai incitant hibrid: *Esqui / Schi* (r. Manque La Banca)

Cea mai hipnotică secvență: *Les Sorcières de l'Orient / Vrăjitoarele Orientului* (r. Julien Faraut)

Cele mai puternice imagini de arhivă: *Esquirlas / Cioburi* (r. Natalia Garayalde)

Cel mai pur gest vizibil pe ecrane: transa ciclistului Primoz Roglic din timpul Jocurilor Olimpice de la Tokyo, din care nu s-a eliberat decît mult după ce, fără s-o știe, trécuse linia de finiș pe locul 1

Cel mai emoționant personaj: un copac secular transportat pe mare, care foșnește în singurătatea largului, din *Taming the Garden / Pădurea domestică* (r. Salomé Jashi)

Cea mai poetică apariție: floricica răsărită din asfalt, în *Babardeală cu bucluc sau porno balamuc* (r. Radu Jude)

Ionuț MAREȘ

Dacă mă opresc doar la Cannes pentru scurta mea retrospectivă despre anul cinematografic 2021, nu o fac pentru că nu am văzut filme bune și în alte selecții, ci pentru că ediția de anul trecut a festivalului de pe Croazetă chiar a fost una excelentă (în plus, am vrut să-mi restrîng opțiunile). Și asta în ciuda unui Palme d`Or deloc glorios – *Titane,* de Julia Ducournau. Din competiție (unde am reușit să văd majoritatea din cele 24 de filme), am rămas în primul rînd cu *Ahed's Knee,* al israelianului Nadav Lapid, și cu *Memoria,* al thailandezului Apichatpong Weerasethakul. La primul, un film furios, am apreciat amestecul de revoltă politică și criză existențială, redate printr-o formă care îți trage preșul de sub picioare mereu. La al doilea am admirat forța hipnotică și invitația la contemplație. Tot din competiție mi-a plăcut și *France,* pentru originalitatea cu care francezul Bruno Dumont deconstruiește celebritatea (întruchipată de Léa Seydoux). N-aș vrea să omit nici *Benedetta*, de Paul Verhoeven – un film dezinvolt și extrem de *entertaining.* Din secțiunea „Out of Competition“ aș menționa *Oranges sanguines,* al francezului Jean-Christophe Meurisse – o comedie îngrozitor de neagră despre multe din obsesiile lumii în care trăim. Inclus în Cannes Première, *Vortex*, de Gaspar Noé, m-a tulburat pentru că este un film întunecat despre bătrînețe, boală și moarte. În fine, la capitolul documentare, m-a stimulat, ca întotdeauna, Serghei Loznița, de data asta cu *Babi Yar. Context* (inclus în secțiunea „Special Screenings“) – prin intermediul unor arhive uluitoare (prelucrate vizual și sonor), ni se reamintesc ororile celui de-al Doilea Război Mondial.

Cristi LUCA

Cinematografia, într-o formă sau alta, și-a văzut bine-mersi de statutul său de artă provocatoare și ne-a lăsat pe noi, nemulțumiții de serviciu (mă includ în lista asta), să o redescoperim și să ne reîndrăgostim de ea. Sună melodramatic, dar e bine cîteodată să dăm puțină exagerare în scris. Așadar, m-am dat în vînt după *Petrov's Flu* (Kirill Serebrennikov) pentru amestestecul molipsitor de grotesc și tandrețe, *Memoria* (Apichatpong Weerasethakul) pentru un cinema senzorial și unic, *The Velvet Underground* (Todd Haynes) și *Summer of Soul (…Or, When the Revolution Could Not Be Televised)* – Ahmir Khalib Thompson – pentru înțelegerea culturii anilor '60, *I fiori persi* (Fabrizio Maltese) pentru delicatețea de care avem nevoie, *What Do We See When We Look at the Sky?* (Aleksandre Koberidze), *The French Dispatch* (Wes Anderson) și *The Tsugua Diaries* (Maureen Fazendeiro, Miguel Gomes), toate trei pline de imaginație și farmec, *Titane* (Julia Ducournau) pentru provocarea ireverențioasă, *Annette* (Leos Carax) pentru o aventură imperfectă, dar impecabilă ca stil, *Babardeală cu bucluc sau porno balamuc* (Radu Jude) pentru inteligența sa tăioasă, *The Power of the Dog* (Jane Campion) pentru dilemele sale morale, *Unclenching the Fists* (Kira Kovalenko) pentru curajul de a arăta sincer și brutal emoții. Sfat: ignorați-l pe Graham Greene cu remarca sa că plînsul la cinema e un semn de cruzime. Plîngeți și rîdeți în voie.

Cătălin OLARU

Dacă zgaiba care se tot rupe e produsă de avalanșa de nimicuri la care m-am condamnat de bunăvoie să mă uit, într-un nou an de hiat estetic și intelectual, georgianul *What Do We See When We Look at the Sky?* are ceva dintr-un unguent miraculos.

Get Back redă plictisului, cozeriei și detaliului fără rol narativ locul lor în ceva ce ar fi trebuit să fie un proto-*reality show*, fie el și cu valențe de exercițiu de PR. Din acest motiv, consemnarea minuțioasă a ultimelor zvîcniri ale organismului cvadricefal care a fost formația Beatles ar trebui să prezinte interes nu doar pentru fani.

Dune dovedește că ecranizarea personală și în același timp plină de respect există, la fel și *blockbuster*-ul care produce o plăcere deloc vinovată.

Văzut la Festivalul Pelicula, *50 (o Dos Ballenas se Encuentran en la Playa)* propune un joc ambițios cu așteptările narative și cu empatia spectatorilor. Fără zaruri, dar cu mult, destul de mult, nerezonabil de mult *splitscreen.*

Am preferat părțile rohmeriene celor cehoviene din *Drive My Car*, ceea ce înseamnă că mi-a plăcut suficient de mult încît să vreau să aflu ce e acela un lucru hamaguchian.

S-a tot vorbit despre felul cum *Cîmp de maci* excelează atunci cînd tratează duetul afectiv disonant al cuplului pe care îl formează Cristi și Hadi. Rămîn la părerea că debutul lui Eugen Jebeleanu e cît se poate de percutant și în actul lui secund.

Întregalde (r. Radu Muntean) acordă o voce unor categorii sociale subreprezentate în cinematograful autohton, iar aceasta e doar una din calitățile care îl fac să fie unul din filmele românești importante ale anului.

De pe lista mea, lipsesc: *body horror*-ul pe înțelesul tuturor care a triumfat la Cannes; experimentul fără curaj, musical-ul fără refren fredonabil și basmul fără vrajă care e *Anette;* jumătatea de melodramă care e *Madres paralelas*, un Almodóvar mai auster și cu porniri pedagogice; performerul non-pornografic al anului în materie de nuditate feminină, *Benedetta* lui Verhoeven. În exercițiul de actorie recompensat cu trofeul Festivalului de la San Sebastian, nu prea face nimeni economie de decibeli. Deținătorul „Ursului de Aur“ a fost plasat în tot felul de vecinătăți cinematografice și ideologice flatante. Mai degrabă un film în care puține lucruri rămîn ascunse privirii (iar printre ele nu se numără părerea autorului despre orice mișcă în țara asta, de la rîu la ram, de la rățușcă la rămurică).

Oana GHERA

Anul trecut a început pentru mine în sala de cinema virtuală a festivalurilor de film de la Rotterdam și de la Berlin și a continuat cu bucuria de a reveni treptat în sala de cinema și de a descoperi alături de alții filme a căror forță, poezie și frumusețe mi-au redat încrederea că cinema-ul rămîne *against all odds* la fel de puternic și relevant ca întotdeauna.

Chiar și văzute pentru prima dată pe ecranul laptop-ului, pe balconul improvizat în balcon, filme remarcabile ca *The Dog Who Wouldn't Be Quiet* (Ana Katz, Rotterdam 2021), *Babardeală cu bucluc sau porno balamuc* (Radu Jude, Berlinale 2021) și *What Do We See When We Look At The Sky* (Aleksandre Koberidze, Berlinale 2021) păstrează în amintirea mea acea dimensiune *larger than life* esențială cinema-ului. Iar într-un context atît de dificil ca acela al pandemiei merită de asemenea recunoaștere distribuitori curajoși ca aceia de la Bad Unicorn, care au adus filme precum cel al lui Koberidze și pe ecranele de cinema de la noi, sau Transilvania Film, care a distribuit *Annette* (regia Leos Carax), dar și festivalurile de film care pariază pe titluri care altfel ar ajunge cu greu la publicul larg – mulțumiri speciale Les Films de Cannes à Bucarest pentru ocazia de a vedea (pe jumătate printre lacrimi, atît de puternică a fost experiența mea din sala de cinema) *Memoria* (regia Apichatpong Weerasethakul).

Vorbind de festivaluri, 2021 a fost și anul în care am călătorit din nou la festivaluri de film din afara țării, lucru care m-a făcut să reevaluez importanța vitală a acestor manifestări pentru comunitatea cinematografică globală, mai ales în perioade de criză. Mai mult decît un prilej de întîlnire pentru profesioniști din domeniu, cred că cinema-ul și cineaștii au nevoie mai mult ca oricînd de susținere și de contexte care să le ofere vizibilitate și să reafirme importanța acestei forme de expresie artistică atît din punct de vedere estetic, cît și politic. *The movies live on,* zicea un cineast în încheierea unora dintre cele mai puternice eseuri video ale anului trecut, și cu aceeași concluzie arhivez și eu anul 2021 în memorie.

Laurențiu PARASCHIV

Pentru mine, filmul memorabil al anului 2021 e, de fapt, un film din 2020 care la noi a ajuns cu puțină întîrziere, în caz că mai ține cineva evidența trecerii timpului. E vorba de *Nomadland,* care acum, după sutele de premii primite, probabil că nu mai are nevoie de nici un fel de introducere. La fel de elegante în simplitatea lor mi s-au părut și *The Power of the Dog,* care m-a făcut să-mi reconsider aprecierea pentru genul western, și *Petite maman,* care ilustrează perfect zicala cu esențele tari. M-au mai cucerit destul de tare și *Flee,* probabil cea mai frumoasă animație a anului, și *Minari*, o altă restanță de acum doi ani. Foarte plăcut surprins am fost și de două drame intimiste care au un picior pe tărîmul filmelor horror: *The Father,* cu un Anthony Hopkins sfîșietor de bun, și *Spencer*, cu o Kristen Stewart remarcabilă. Trecînd prin ograda marilor studiouri, am adorat meșteșugul noului *West Side Story,* căci numai Spielberg putea transforma un cadru cu un personaj călcînd într-o baltă în ceva uluitor, și giumbușlucurile noului Wes Anderson, *The French Dispatch*. Și, dat fiind că am o slăbiciune pentru filmele care surprind zilele acelea nesfîrșite de vară în toată gloria lor, iar anul trecut am simțit mai mult ca oricînd nevoia de evadare, nu pot să închei altfel decît prin a-mi exprima dragostea infinită pentru *Bergman Island* și *The Lost Daughter*.

anchetă realizată
de Ana Maria SANDU

Ingmar BERGMAN

Viața mea în film

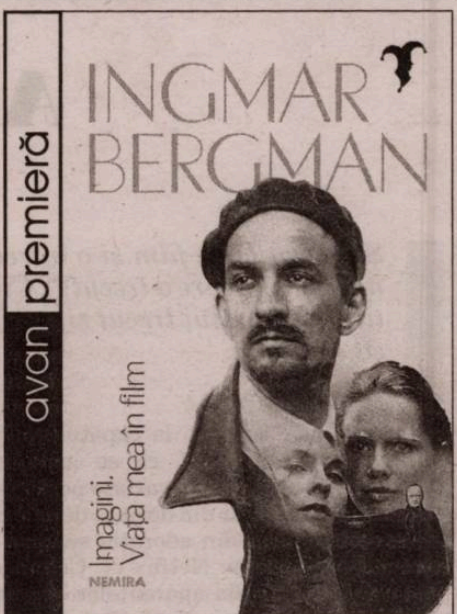

Dintr-un motiv la care nu m-am gîndit pînă acum, am evitat mereu să îmi revăd filmele. În acele ocazii cînd am fost constrîns sau curios să le văd, am devenit, fără excepție și indiferent de film, ba neliniștit, ba îngrijorat, ba aveam nevoie să merg la toaletă, ba îmi venea să plîng. Am fost furios, speriat, nefericit, nostalgic, sentimental și așa mai departe. Prin urmare, din cauza acestui tumult confuz de emoții, am evitat filmele. M-am gîndit la ele cu bunăvoință, chiar și la cele proaste: m-am descurcat cît am putut de bine, iar la acea vreme părea chiar palpitant. (Și uite așa vă voi spune cît de interesant a fost!) Astfel, mă deplasez pentru o clipă pe culoarul din culise, blînd luminat, al memoriei.

Acum e necesar să revăd filmele și mă gîndesc că a trecut destul timp de cînd am lucrat la ele. Acum pot face față provocării emoționale. Sînt anumite filme pe care le-am exclus imediat. La acelea se poate uita singur Lasse Bergström. În fond, el este critic de film și e călit să suporte, fără a deveni insuportabil.

Să analizezi de-a lungul unui an patruzeci de ani de muncă a fost neașteptat de tulburător, uneori imposibil de îndurat. Am avut revelația brutală și certă că, cel mai adesea, filmele au fost concepute în străfundurile sufletului, în inimă, în creier, în nervi, în sex și nu mai puțin în intestine. O dorință fără nume a fost imboldul de la care au crescut. O altă dorință, pe care o putem numi „bucuria meseriașului“, a fost cea care le-a făcut să apară în lumea simțurilor.

Prin urmare, aveam să prezint sursele lor și să scot la lumină radiografiile încețoșate ale sufletului. Urma să mă folosesc de însemnări, caiete de lucru, amintiri, jurnale și, nu în ultimul rînd, de privirea inteligentă a autorului de șaptezeci de ani, precum și de relația lui concretă cu o serie de experiențe dureroase și pe jumătate refulate. Trebuia să mă întorc la filme și să pășesc în peisajul lor. Avea să fie o plimbare pe cinste.

Fragii sălbatici este un exemplu bun. Pornind de la *Fragii sălbatici,* pot arăta viclenia experienței mele de acum. Lasse Bergström și cu mine am văzut filmul într-o după-amiază de vară, la cinematograful meu din Fårö. A fost o experiență frumoasă și m-au mișcat profund chipul lui Victor Sjöström, ochii lui, gura, ceafa sensibilă cu părul rar, vocea lui ezitantă și pătrunzătoare. Da, a fost emoționant! În ziua următoare, am vorbit cîteva ore despre film, i-am povestit despre Victor Sjöström, despre dificultățile și limitările noastre, dar și despre momentele de conectare și triumf.

Legat de asta, trebuia să spun că pierdusem caietul de lucru pentru *Fragii sălbatici*. (Nu am păstrat niciodată nimic, e un fel de superstiție. Alții au ținut la astfel de însemnări, dar eu nu.) După ce, încetul cu încetul, am citit pînă la sfîrșit transcrierea discuției noastre înregistrate, mi-am dat seama că nu am zis nimic rezonabil despre originea filmului.

Cînd am încercat să-mi amintesc cum a decurs lucrul la acest film, totul dispăruse. Îmi aduc aminte, foarte vag, că am început să scriu la Spitalul Karolinska, unde eram internat pentru observație generală și înzdrăvenire. Prietenul meu, Sture Helander, era șef de secție și mi-a oferit posibilitatea de a asista la prelegerile lui despre ceva nou și inedit, precum tulburările psihosomatice. Camera era mică și de-abia încăpea un birou acolo. Fereastra dădea spre nord. Perspectiva era nesfîrșită.

Acel an de muncă a fost destul de agitat: în vara lui 1956 am lucrat la *A șaptea pecete*. Apoi au urmat punerile în scenă de la Teatrul Municipal din Malmö: *Pisica pe acoperișul fierbinte, Erik al XIV-lea* și *Peer Gynt,* aceasta din urmă avînd premiera pe 8 martie 1957. Apoi am fost internat la Spitalul Karolinska aproape două luni. Filmările la *Fragii sălbatici* au demarat la început de iulie și s-au încheiat pe 27 august. M-am întors rapid în Malmö să pun în scenă *Mizantropul*.

Iarna lui ’56 e cufundată în obscuritate. Dacă fac cîțiva pași în acea obscuritate, începe să doară. Cîteva pagini dintr-o scrisoare ies la iveală dintr-un teanc cu tot soiul de alte scrisori. E scrisă de Anul Nou și adresată pesemne prietenului meu Helander: „Am început să repetăm *Peer Gynt* după Bobotează: dacă nu m-aș simți atît de prost, poate că aș fi foarte entuziasmat. Toată trupa se ține bine, iar Max [von Sydow] este excepțional, se poate vedea de pe acum. Diminețile sînt cele mai grele, nu mă trezesc niciodată mai tîrziu de patru și jumătate; atunci măruntaiele mi se întorc pe dos. În același timp, mă devastează angoasa, care arde totul în cale. Nu știu ce fel de angoasă este, e ceva indescriptibil. Poate e doar teama că nu sînt destul de bun. Duminica și marțea (în zilele în care nu repetăm) mă simt mai bine“.

Și așa mai departe. Scrisoarea nu a fost trimisă niciodată. Mi se părea că mă plîngeam și că necazurile mele erau lipsite de sens. Nu am prea multă răbdare cu văicăreala, nici cu a mea, nici cu a altora. Marele avantaj, dar și dezavantaj în a fi regizor este că nu ai niciodată pe cine să dai vina. Aproape oricine poate da vina pe ceva sau pe cineva. Nu și regizorii. Ei au această posibilitate inimaginabilă de a da formă propriilor realități sau destine sau vieți, oricum le-am spune. Adesea am găsit consolare în acest gînd, o consolare amară, și ceva indignare Privind mai îndeaproape și făcînd încă un pas în camera obscură a *Fragilor sălbatici,* găsesc în peisajul muncii de echipă și al efortului colectiv un haos nociv de relații umane.

Despărțirea de a treia soție încă mă durea îngrozitor. E o experiență stranie să iubești pe cineva cu care nu poți trăi. Viața plăcută și creativă alături de Bibi Andersson începuse să se năruie, nu-mi amintesc motivul. Mă aflam într-un conflict amar cu părinții mei. Nu voiam, nici nu puteam să vorbesc cu tatăl meu. Mama și cu mine căutam neîncetat împăcări ocazionale, însă existau prea multe schelete prin dulapuri, prea multe neînțelegeri veninoase. Ne străduiam, pentru că ne doream atît de mult să cădem la pace, însă dădeam greș întruna.

Cred că unul dintre imboldurile cele mai puternice de a face *Fragii sălbatici* își avea originea aici. Mă imaginam în locul tatălui meu și căutam justificări ale conflictelor amare dintre el și mama mea. Înțelegeam, aveam eu impresia, că eram un copil nedorit, crescut într-un pîntece rece și născut într-o stare de criză, fizică și psihică. Mai tîrziu, jurnalul mamei mele mi-a confirmat această reprezentare: mama avea sentimente clar ambivalente față de copilul ei suferind și pe moarte.

Într-un interviu, am afirmat că abia mai tîrziu am ajuns să înțeleg numele protagonistului, Isak Borg. Ca majoritatea afirmațiilor din presă, acesta este un fel de neadevăr care se potrivește în seria de tertipuri de sustragere, mai mult sau mai puțin deștepte, care creează un interviu. Isak Borg = Is și Borg *[Is – „gheață“, Borg – „fortăreață“, în suedeză, în original].* Era simplu și ieftin. Am modelat o figură care, la exterior, semăna cu tatăl meu, însă care eram, de fapt, eu însumi. Eu, la treizeci și șapte de ani, privat de relații umane, căci mă izolasem de ceilalți, consecvent, închis în mine, nu doar nefericit, ci profund nefericit. Însă plin de succes. Și competent. Și cuviincios. Și disciplinat.

I-am căutat pe mama și pe tata, însă nu i-am putut găsi. Scena de final din *Fragii sălbatici* poartă totuși o încărcătură puternică de nostalgie și dorință: Sara îl ia de mînă pe Isak Borg și îl conduce pe o pajiște însorită din pădure. De partea cealaltă a micului golf, își vede părinții. Îi fac cu mîna. Prin poveste se țese un singur motiv, cu multiple variații: neajunsuri, sărăcie, pustiu sufletesc, lipsa grațierii. Nu sînt conștient acum și nu eram nici atunci de insistența cu care îi rugam pe părinții mei prin *Fragii sălbatici:* Uitați-vă la mine, înțelegeți-mă și, dacă e posibil, iertați-mă.

În cartea *Bergman despre Bergman* relatez destul de detaliat o călătorie matinală cu mașina pînă la Uppsala. Scriu despre cum, în urma unui impuls subit, am decis să vizitez casa bunicii de pe strada Trädgårdsgatan. Despre cum stăteam în fața ușii de la bucătărie și, într-o clipă magică, exploram posibilitatea de a păși în propria-mi copilărie. Este un neadevăr scuzabil. Adevărata stare, de fapt, este că eu trăiesc mereu în copilărie, cutreier apartamentele vag luminate, mă plimb pe străzile tăcute ale Uppsalei, stau în fața casei de vară și ascult mesteacănul cel uriaș. Mă deplasez instantaneu. De fapt, locuiesc mereu în visul meu și doar fac vizite în realitate.

În *Fragii sălbatici* mă mișc fără efort și relativ spontan între diferite planuri: timp, spațiu, vis-realitate. Nu îmi amintesc ca această mișcare să fi determinat dificultăți de natură tehnică. Dar e un tip de mișcare care, mai tîrziu, în *Față în față*, avea să cauzeze probleme insurmontabile. Visele au fost în principal autentice: carul funebru care se răstoarnă cu sicriul deschis, un examen catastrofal, soția care întreține relații sexuale în public (care apare deja în *Amurgul unui clovn)*. Imboldul principal din spatele filmului *Fragii sălbatici* este, așadar, o încercare disperată de a mă justifica în fața părinților supradimensionați mitologic, care și-au întors privirea de la mine, o încercare sortită eșecului. De-abia mulți ani mai tîrziu, mama și tata s-au transformat în oameni cu proporții normale, iar ura infantilă și furia s-au dizolvat și au dispărut. Ne-am reîntîlnit sub semnul atașamentului și al înțelegerii reciproce.

(fragment din volumul Imagini. Viața mea în film, *prefață de Andrei Gorzo, traducere de Ioana Ghișă, aflat în curs de apariție în Colecția „Yorick“ a Editurii Nemira)*

Fragii sălbatici

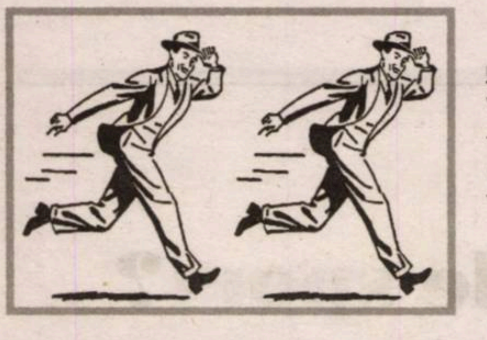

Victor MOROZOV

dilematograf

Dispreț

● *Nuevo orden / Noua ordine* (Mexic-Franța, 2020), de Michel Franco.

NEW ORDER
OFFICIAL TRAILER

Ne-am potcovit în ultimii ani cu un bax de cineaști pentru care cinema-ul e pedală la podea, mușchi încordat, deget butucănos vîrît în ochii spectatorilor. Dintre ei, Michel Franco e poate cel mai străveziu în privința tentativelor groase de intimidare pe care își bazează meșteșugul subțire. Franco dă cîte un film nou la fiecare doi-trei ani, și cu fiecare se-afundă mai adînc, mai lipsit de speranță în marasmul unei arte vide, alcătuite din efecte de forță care se anulează reciproc și pîndite de găunoșenia cea mai cruntă. Necazul e că, la o adică, putem tolera găunoșenia în cinema – de dragul unui stil, al unei forme care se impune, de pildă. Cînd însă peste ea găsim placat un strat de așa-zisă „reflecție politică“, din partea unui regizor care se crede mai mult decît e – nu un ostaș umil al trendurilor festivaliere, ci un gînditor profund al epocii –, atunci filmul începe să duhnească a șantaj insuportabil: cum să critici un film atît de grav și de serios? Exact asta face Franco în *Nuevo orden:* ne oferă cîteva panseuri șubrede despre „lumea de azi“ – excelent cîrlig pentru amatorii de aforisme pompoase care sună din coadă –, eșuînd pînă la urmă într-o caricatură grăitoare despre impotență artistică.

E un paradox cunoscut: sforțarea din răsputeri n-aduce după ea decît rezultate de semn contrar. Teribilist nevoie mare – totul, pe ecran, pîrîie, împroașcă cu sînge, e incediat, în timp ce în culise, la departamentul tehnic, se vrea coregrafiat cu mare dibăcie –, filmul nu-și poate ascunde pornirile infantile, demne de puberii care visează din fotoliu la haos și anarhie. Premisa filmului – o nuntă de burghezi îmbuibați e oprită de haite de proletari însetați de omor – e depășită în inepția sa numai de către dezvoltarea narativă ulterioară, cînd lucrurile se întîmplă fără explicație, fără „resort“, doar de dragul imaginilor tari pe care le vor genera. Și am putea să ne amuzăm – în fond, nu e nimic mai înduioșător, în anul pandemic 2021, decît un film orbit de propria importanță – dacă toată ideologia dosită cu greu în spatele cadrelor n-ar tăbărî peste noi într-o explozie de suficiență. Pentru Franco, lumea se rezumă la o încleștare de circ (bogații poartă costume lucitoare, săracii arată urît) pe lîngă care tipajele operate de revoluționarul Eisenstein ne apar în toată complexitatea lor. Desigur, implicațiile filmului sînt și mai sinistre: săracii se trezesc portretizați aidoma unor teroriști fanatici, iar închisoarea în care îi conduc pe bogați, torturîndu-i – descoperim o secvență în care-i aliniază dezbrăcați și îi stropesc cu furtunul – e desprinsă din imaginarul nazist. Aș fi curios cum justifică Franco aceste amalgamuri.

Dar să zicem că violența ar fi justificată pentru ceea ce înțelege filmul din – ghilimelele sînt obligatorii – „lupta de clasă“. Frapează totuși voluptatea cu care scenariul inventează noi pățanii, noi praguri dezumanizante *de dragul jocului,* din plăcerea de a-și umili propriile personaje. În fond, dacă persistă vreo solidaritate la capătul filmului, ea ar trebui să opereze nu, așa cum sugerează Franco, în virtutea faptului că toți sînt vînduți și corupți – scurtătura care funcționează cel mai bine prin competițiile festivalurilor bombastice –, ci pentru că nici un personaj, fie el privilegiat sau oropsit, n-ar trebui să fie batjocorit gratuit, să primească mai mult decît poate duce doar pentru a confirma statutul atotputernic al regizorului. Chestie de ecologie cinefilă, măcar.

Și totuși, ce reprezintă un film precum *Nuevo orden?* Căci, deși vitregit de interes, el este totuși un *simptom*, și ca atare ne interesează. Mai mult, el este un simbol pentru acest cinema scăpătat, care taie-n carne vie și se complace în formule scabroase. De ce mai vedem susținut acest tip de filme obosite azi *(Nuevo orden* a cîștigat un premiu important la Veneția), în condițiile în care, de bună seamă, viața – și arta – sînt în altă parte, iar împăratul a rămas de mult fără haine? E interesantă încercarea unui Franco de-a ieși, chipurile, în întîmpinarea lumii actuale, de-a se agăța *in extremis* de scobitura ei *politică,* imun la faptul că graba sa trădează oportunismul unui autor prea satisfăcut cu puterea de a surplomba cele arătate, fără să se-amestece în ele. Gîndit din pix, fără nici un contact cu umanitățile pe care pretinde a le sonda, filmul are aerul unei flegme cu boltă adresate celor care, în felul lor, se chinuie. E nevoie, mai mult decît oricînd, ca cinema-ul de autor să se responsabilizeze, să inventeze lucruri noi și să abandoneze metehnele adolescentine care-i dictează scălămbăielile acestea pline de ranchiună.

Nuevo orden rulează în cinematografe începînd cu 21 ianuarie.

■ ■ ■

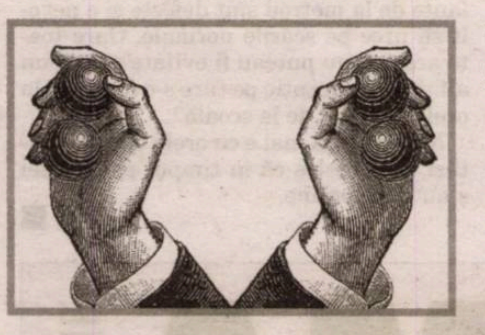

Aron BIRO

audio și n-am cuvinte

Dub transilvan

● Lil Obeah, *From Transylvania*, soundofarttocome.bandcamp.com, 2021.

LIL OBEAH
FROM TRANSYLVANIA

Dub este o tulpină de muzică electronică eclozată din reggae, primenită în ecouri și reverberații pentru a obține un sound mai electro-artificial. E o nișă și în context global, dar în context românesc e echivalentul muzical al acelor partide care nu ating niciodată pragul electoral încît să facă zarvă în Parlament. Într-un Parlament al muzicii românești, și-ar găsi locul trap-ul (echivalentul AUR), nu-metalul (USR), ambientalul (PLUS), pop-ul (PSD) și muzica de Rock FM (PNL), dar dub-ul ar avea soarta Demos, nici măcar nu s-ar sinchisi să protesteze la gardul Casei Poporului. În consecință, genul se dovedește atractiv pentru exploratori ai periferiilor care prețuiesc inovația mai mult decît democrația. În muzică nișele au o viață bacteriană, gata să evadeze din permafrost, așa că soarta dub-ului românesc se poate schimba oricînd (popularii Subcarpați i-au testat veleitățile comerciale).

Protagonistul și compozitorul albumului aici prezentat e transilvăneanul posedat de demoni jamaicani Lil Obeah (Andrei Bucureci). A fost sufletul proiectului Crowd Control, astăzi e antreprenor artistic și *agent provocateur* la cîrma casei de producție The Sound of Art to Come și a show-ului radiofonic Black Rhino, demersuri îndreptate spre scena internațională, deși titlul materialului de față insistă că e *From Transylvania*. Albumul urmează strategia proiectului Dub Colossus *(dub master*-ul Nick Page în colaborare cu artiști etiopieni) de a asimila motive folclorice regionale în dub, profitînd aici și de rezonanța horror a Transilvaniei. Dub-ul e în mod tradițional inspirat liric de superstițiile cu tentă horror din zona Caraibelor, deci titlul albumului nu e o atît o tentativă de a călca pe urmele Subcarpaților, cît o revelare a conexiunilor cu experimente ca Dub Colossus și cu originile scenei dub. Marius Costache și al său Studio148 s-au ocupat de ingineria sonoră a experimentului.

Regretatul Nick Page acreditează personal pedigree-ul albumului ca un Dub Colossus transilvănean: s-a implicat aici și ca producător și muzician, aducînd pe cîteva piese și acoliți din Transglobal Underground, și pe veteranul reggae Winston „Horseman“ Williams. Ceilalți contribuabili fac parte din generația tînără de jazz de la noi, uneltind pentru a da naștere la un hibrid dub-jazz chiar mai nișat decît cele două genuri luate separat (în maniera Sly & Robbie, dintre cei despre care am mai scris). Jazziștii implicați fac parte din colectivele Arcuș Trio, Jam Circle, Adi Stoenescu Trio, JazzyBIT – Alexandru Arcuș, Adi Stoenescu, Michael Acker, Mihai Moldoveanu, Laura Benedek – la care se adaugă exotisme precum tereminul lui Leon Lotoțchi (Baba Dochia) și țambalul lui Marian Șerban Fieraru (taraful Jean Americanu). Eșantioanele sonore decupate și colate, obligatorii pe un album dub, sînt creditate unui dictator (Nicolae Ceaușescu), unui poet (Octavian Soviany), bunicilor artistului și unor coloane sonore de filme *(Pădurea spînzuraților).*

Dub e o știință a remix-ului și a reformatării sonore radicale, preocupat cu „versionarea“ (forme mai radicale de *cover version),* astfel că o parte din piese au origini moderat recognoscibile în compoziții Vali Sterian, Implant pentru Refuz, Mircea Baniciu, Taraful din Clejani. În același spirit, albumul conține o paletă atît de diversă de contribuții (voluntare sau colate), încît fiecare piesă evoluează prin recentrifugare într-un nou material de sine stătător. Așa se face că în siajul albumului vin numeroase EP-uri și single-uri – versionări preparate în bucătăria lui Bucureci & Costache pentru a testa toate aromele și gusturile care s-ar mai putea distila de aici. Un album dub nu vine niciodată singur.

***Aron Biro** este autorul blogului http://aronbiro.blogspot.com.*

■ ■ ■

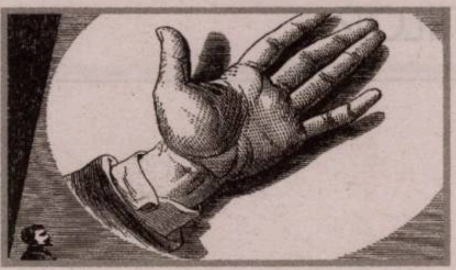

Adina POPESCU

portrete din mers

De ce am urît ora de sport?

Continui o serie scurtă de articole dedicată sistemului de învățămînt românesc, de ieri și de azi, dar mai ales despre profesorii care fac parte din acest sistem. Am povestit deja de ce n-am priceput nimic din matematica predată în liceu, deși am urmat un liceu „de renume“ cu profil real. În urma articolului, am primit un mesaj care răspundea la întrebarea mea din final – la ce mi-a folosit matematica? „Bună ziua. Sînt o profă de mate. V-am citit articolul din *Dilema veche*. Permiteți-mi să vă răspund la ultima întrebare a articolului – învățînd matematică, ați reușit să fiți atît de concisă și demonstrativă în scrierea articolului. Un articol foarte bun. Iubesc *Dilema veche*.“ Am stat și m-am tot gîndit, mi-am dat seama că are dreptate.

Dar să trecem la ora de sport și recunosc că am avut momente cînd am urît-o din toată inima.

N-am fost niciodată vreun mare talent sportiv, însă am fost un copil dispus să facă mișcare și să încerce toate sporturile posibile. Ai mei m-au dat în mod regulamentar la înot, tenis, baschet, gimnastică ritmică, m-au dat chiar și la șah, „sportul minții“, unde nu am rezistat decît două ședințe, pentru că tovarășa profesoară de șah mi-a spus la al doilea „antrenament“: „Tu n-ai nici o logică!“, iar eu am izbucnit în plîns. Eram un copil de 8 ani, fără nici o logică. Din proprie inițiativă, la 12 ani am mers la karate, era o mare modă cu karatele atunci. De karate chiar m-am ținut vreo patru ani, am reușit să iau centura albastră, am fost și la cîteva competiții naționale de kumite, dintr-una am ieșit cu o buză spartă, dar tot mă simțeam *karate kid*. Iubeam atmosfera din sala de antrenamente, din „dojo“, disciplina sportivă de acolo, kimonourile noastre albe, imaculate, apretate de mamele noastre, foșneau într-un anume fel la fiecare mișcare, îl iubeam pe profesorul nostru, pe *sensei*, care avea un *dan* și îl vedeam ca pe un zeu al karatelor. Însă atît antrenamentele, cît și *sensei* erau plătite din banii părinților noștri. Pe profesorul de sport nu-l plătește nimeni, în afară de „sistem“.

În școala noastră generală existau două profesoare de sport. Una mai autoritară, în pragul pensionării și cam grasă, care încerca să pară mai tînără și mai „sportivă“, îmbrăcîndu-se în trening, a doua mai tînără, la fel de grasă, dar mai smucită. Amîndouă aveau un semn distinctiv – un fluier atîrnat de gît pe care îl foloseau cu prisosință. Tot ce se întîmpla la ora de sport se întîmpla la semnalul fluierului. Nimeni nu voia să facă orele de sport cu profa cea bătrînă, era ca și cum ai face sport cu un „matusalem“, cum zicea un băiat din clasa noastră. Din fericire, am nimerit la profa mai tînără care după 1990 a avut chiar și o inițiativă – a înființat un club al școlii de patinatori pe rotile. Însă orele de sport mă îngrozeau din alte motive – în primul rînd, trebuia să ne cărăm echipamentul de sport de acasă în ghiozdanele noastre și așa foarte grele, din cauza zecilor de manuale și caiete de la celelalte materii, noroc că nu aveam și caiete de sport! În al doilea rînd, trebuia să ne schimbăm undeva pentru ora de sport, iar școala noastră nu avea vestiare, de obicei ne schimbam prin clase sau la toalete. Băieții rezolvau rapid această problemă – veneau de acasă îmbrăcați direct în treninguri, pentru ei ora de sport era oricum o prelungire a recreației, profesoara îi punea să joace ceva, orice, în curtea școlii, în general fotbal, ca să treacă cît mai repede ora. În schimb, le teroriza pe fete cu tot soiul de elemente de gimnastică, pentru că adevărul era că nu prea avea ce să facă cu noi. Îmi amintesc perfect sala noastră de sport – improvizată, înghesuită, cu spaliere, mirosind oribil a corpuri încinse, cu un cal cu mînere antic și niște saltele de o sută de ani din care la fiecare bufnitură ieșeau nori de praf, prin praful ăsta se vedea filtrată lumina de afară care intra pe ferestre, ca dintr-o altă lume. Din acea catacombă, acea groapă a lumii, cum să mai iubești ora de sport? În plus, nu înțelegeam rostul exercițiilor de gimnastică pentru că nu ni-l explica nimeni – de ce trebuia să facem rostogoliri înainte și înapoi? De ce trebuia să facem „lumînarea“ și „podul de jos“? De ce trebuia să facem șpagatul și „roata laterală“?

De ce trebuia să facem „lumînarea“ și „podul de jos“?
De ce trebuia să facem șpagatul și „roata laterală“?

De cîtiva ani de zile, am niște dureri de spate de la viața sedentară, desigur, așa că am căutat pe YouTube niște exerciții pentru coloană. Am găsit un tînăr kinetoterapeut care mi-a livrat exercițiile, nu înainte de a explica vreun sfert de oră, folosind imagini și mulaje, cum funcționează sistemul osos, de ce apar durerile de coloană și ce rost au exercițiile lui. În cîteva zile, exercițiile, banale de altfel, au făcut minuni. Mi-am amintit de amărîtele noastre de ore de educație fizică ce ar trebui să fie, de fapt, esențiale. De ce la orele de sport copiii nu învață care-i treaba cu corpul uman, care e o „mașinărie“ fantastică? Orele de sport s-ar putea îmbina perfect cu altele, într-o interdisciplinaritate, cu anatomia, cu fizica, cu psihologia. De ce nu se vizionează în școli filme despre mari sportivi și ulterior copiii nu discută cu profesorul de sport – ce înseamnă să fii primul, ce înseamnă să fii ultimul într-o competiție? E doar o chestiune de voință? De talent? Care e rolul alimentației? Toate aceste norme de viață se pot „preda“ în școli, la anostele ore de educație fizică.

În afară de ora de sport propriu-zisă, mai uram „probele“ sportive, pentru că profesorii trebuiau să pună și ei niște note în catalog. Nu știu cum mai e acum, însă noi aveam niște probe clare – de viteză, de rezistență, plus săritura în lungime pe asfalt, căci groapă cu nisip nu aveam. Îmi amintesc doar că, la proba de rezistență, tot timpul mi se făcea rău, la un moment dat chiar nu mai puteam să alerg și vomitam în spatele unui copac din curtea școlii.

Nici la liceu n-a fost mai bine, deși aveam o sală de sport mai modernă, dotată cu toate cele. În clasa a IX-a am avut un prof pe la 40 de ani care arăta binișor, „sportiv“. Singura lui pasiune era să împingă ușor de fundul fetelor atunci cînd săreau la cal, trebuia să le atingă pe toate. Așa că fetele îi spuneau în permanență că sînt „pe stop“ ca să fie scutite de oră și să stea pe bancă, proful nu avea cum să le verifice. Apoi, timp de trei ani, am avut o profă blondă, măruntică, o bomboană de femeie, care ne spunea tot timpul: „Lăsați voi ora de sport, mergeți acasă și învățați pentru Bac și pentru facultate, acolo e viitorul vostru!“.

Ora de sport a fost mereu cea mai neglijabilă activitate didactică din programa școlară, de la ea se chiulea în permanență, „Ce aveți ultima oră?“, „Sportul!“, „Puteți să plecați acasă!“. În concluzie, statutul profesorului de sport mi se părea derizoriu, el nici nu putea privi în ochii profesorului de matematică sau de chimie, părea să nici nu conteze ca profesor. Era doar o rotiță aleatorie în angrenajul unei școli. Și sînt convinsă că au existat și aici oameni excepționali, însă nimeni, niciodată nu a vorbit despre ei. Poate că au fost oameni talentați care au făcut performanță în tinerețe, la diferite niveluri – județean, național, cum era atunci, n-au ajuns la Olimpiadă, nu toți ajung. Oameni care au avut niște visuri, cu toții avem visuri la 18-20 de ani, și s-au ratat din diferite motive independente de ei. Așa că au sfîrșit cu un „loc de muncă“ sigur, dar insignifiant, în „sistem“. Fără nici un rol decisiv în formarea unui copil.

Uitați-vă la mine și la mulți alții ca mine. Un om sedentar care trăiește ca o țestoasă, care intră în panică atunci cînd transpiră sau îi crește un pic pulsul de la vreun efort fizic, așa că evită efortul fizic, care la 40 și un pic de ani nu se mai simte în stare să urce pînă la cabana Mălăiești unde și-ar dori să ajungă, care își numără cei 6.000-8.000 de pași prin București și după aia se simte satisfăcut „că a făcut mișcare“, care se enervează atunci cînd scările rulante de la metrou sînt defecte și e nevoit să urce pe scările normale. Oare toate acestea nu puteau fi evitate printr-un alt gen de educație pe care s-o fi primit la orele de sport de la școală?

Nu știu cum mai e cu orele de sport astăzi, am înțeles că în timpul pandemiei s-au ținut online.

■ ■ ■

ABONEAZĂ-TE ACUM

SCANEAZĂ CODUL QR

CUM TE ABONEZI
✓ ONLINE: la http://abonamente.adevarul.ro
✓ VIRAMENT BANCAR sau MANDAT POȘTAL:
în contul SC ADEVARUL HOLDING SRL, cod fiscal RO18990288,
deschis la BRD - Decebal,
nr. cont RO70BRDE441SV58305914410.
✓ LA TOATE OFICIILE POȘTALE / ✓ FIRMELE DE ABONAMENTE

Informații și reclamații: abonamente@adevarulholding.ro
Tel: 0790 139 007/0790 139 009 (L-V, 9.00-18.00)

DILEMA VECHE

✓ 3 luni - 75 LEI ✓ 6 luni -127 LEI ✓ 12 luni - 201 LEI

TALON ABONAMENT
Nume .... Prenume ....
Str. .... Nr. ...., Bl. ...., Sc. ...., Et. ...., Ap. ....,
Localitate .... Județ/Sector ...., Cod poștal ....
Telefon .... Email ....
Am achitat suma de .... LEI cu mandat poștal/ordin de plată nr. .... din data ....
în contul SC ADEVARUL HOLDING SRL, cod fiscal RO18990288, deschis la BRD – Decebal, nr. cont RO70BRDE441SV58305914410.
Abonamentul va începe din luna* .... Semnătura ....
Plata se va efectua pînă la data de 25 a lunii în curs pentru ca livrarea să înceapă de la data de 1 a lunii următoare.
Prin completarea prezentului talon sînt de acord ca SC ADEVARUL HOLDING SRL să prelucreze datele mele cu caracter personal pentru activități promoționale și să le dezvăluie terților conform legii nr. 677/2001. Îmi rezerv dreptul să mă opun acestei prelucrări și să solicit ștergerea datelor adresîndu-mă societății SC ADEVARUL HOLDING SRL printr-o cerere scrisă.

Pentru abonamentele plătite cu mandat poștal sau ordin de plată este necesar să trimiteți talonul completat, împreună cu copia dovezii de plată la SC ADEVARUL HOLDING SRL – Abonamente, București, Șos. Fabrica de Glucoză nr. 21, Sector 2, cod poștal 020331.

...ÎȚI DĂ DE GÎNDIT

„Nu senzaționalismul a îngropat presa din România, ci patronatul“

– interviu cu jurnalistul Cătălin PRISACARIU –

Potrivit unui raport recent al Reuters Institute (2021,) în România, pentru prima oară de la căderea comunismului, în perioada pandemiei încrederea în presă a crescut. Totuși, notează același raport, cele mai multe știri ale presei românești au iz senzaționalist. Cum comentați?

Cred că e o capcană de percepție și nu cred că nivelul de încredere în presă a crescut într-adevăr. De fapt, de această încredere, crescută în timpul pandemiei, beneficiază doar presa senzaționalistă, pentru că o parte mare din public a considerat că această presă (iar prin presă înțelegem o plajă extinsă de media) a scos la iveală ceva „ascuns“ de autorități. Cu alte cuvinte, cînd oamenii declară că acum au mai multă încredere în presă, mulți dintre ei spun că de fapt cred în conspirațiile vehiculate de acest tip de presă: statul este malefic, trage sfori pentru a ne înrobi etc.

Însă, în România, problema nu e neapărat existența unei prese senzaționaliste, ci proasta ei calitate și lipsa alternativei, căci vedem că metodele acestui tip de presă au fost preluate aproape integral de restul presei. Care nu era neapărat senzaționalistă – asta se vede foarte bine la posturile de televiziune, unde o televiziune așa-zisă de știri, precum România TV, copiază la indigo structura fostei DD TV (fostul post al lui Dan Diaconescu), făcînd un pas mai departe, captînd și publicul televiziunilor de manele și producții pseudo-folclorice. Aici este perversiunea toxică a senzaționalismului românesc.

Citeam recent că la Etno TV s-a transferat unul dintre șefii de știri de la România TV, o mișcare bizară, la prima vedere, pentru piața de media, însă cînd respectivul a explicat că Etno TV va avea în viitor și emisiuni de știri și dezbateri mi-am dat seama că, practic, se caută captarea publicului consumator de distracție și înspre zona de informații.

Poate că vor avea știri de calitate...

Vor avea știri de calitatea RTV – știri care se bazează pe *clickbait*, pe promisiuni a ceva ce nu oferă, pe „burtiere“ mincinoase, pe titluri mincinoase, pe prezentări mincinoase – vinderea la calup de minciuni gonflate, care n-au timp să fie digerate, căci din urmă vin alte și alte minciuni. Un vortex continuu care nu-ți dă timp să te întrebi, ca telespectator, cu ce ai rămas, pentru că între știri se bagă rapid și o muzică de petrecere. Culmea e că am întîlnit oameni care fac parte din acest public (unii nu foarte educați, e adevărat) care s-au prins la un moment dat că acolo e vorba de mult conținut de circ mediatic, însă continuă să se uite la producțiile postului.

De ce o fac?

Pentru că primesc o formă caricaturală de *infotainment* și acel public, în general, nu poate mai mult, nu se va duce niciodată spre un tip de presă cu un conținut fundamental diferit. Va rămîne tot în zona aceea care, în același timp, îl și amuză, și îi dă și apă la moară pentru „revanșa“ față de decidenți, criticați deseori într-un limbaj colocvial. Trăgînd linie, primind cele două ingrediente majore, distracție și revoltă, publicul acestui tip de presă nu mai are nici o problemă că e mințit.

Credeți că pandemia a dat naștere unui nou tip de senzațional? Mă refer și la acea parte a presei „serioase“ care a preluat tot felul de studii și cercetări de tipul „oamenii înalți sînt atacați mai abitir de COVID decît oamenii scunzi“.

Cred că e complicat în asemenea momente să discerni, ca instituție de media, ce e senzațional și ce nu. Datoria principală e să informezi – or, într-o situație excepțională, e foarte greu să asiguri, cum spune clișeul, informația din trei surse. Desigur, trebuie să faci orice ca să documentezi cu bună credință un subiect. Ce te faci însă cînd pandemia începe ieri și azi apare un studiu, singurul de pe piață, care mai e și făcut de oameni cu reputație? E greu să-l ignori. Și de ce ai face-o? Îl ignori doar dacă cei care l-au făcut au o reputație proastă, dacă nu, n-ai nici un motiv.

N-a existat, așadar, nici o tentație diabolică pentru creșterea audiențelor?

Bineînțeles că a existat. Și chiar dacă sînt multe redacții care nu se lasă în primă instanță tentate, care înțeleg ce înseamnă o informație credibilă și care evită o informație cu iz senzaționalist, de la un punct încolo, cînd personaje și știrile din zona respectivă capătă notorietate, nu-ți mai permiți să eviți subiectul. Însă atunci apare întrebarea cu adevărat deontologică: cum anume relatezi aceste lucruri? Și aici apar derapajele – poți s-o faci într-o manieră necritică, ceea ce e doar o facilă agățare de valul popularității, sau, într-un mod pervers, să le abordezi într-o manieră fals critică – în care să te prefaci că le critici, cînd în fapt nu faci decît să le intensifici.

Și există demersul justificat – instituția de presă încearcă să demitizeze falsurile, inclusiv să critice acele poziții care sînt, în mod evident, neadevărate. Dar acest gen de demers jurnalistic are un public restrîns, presupune mai multe resurse investite în documentare, oameni pregătiți, scriitură adaptată la context.

Ne facem, așadar, că avem o presă profesională? Calitatea presei depinde de public?

Pe scurt, și brutal, dacă dai un ziar unui analfabet, acesta se va uita la poze și atunci vei face un ziar cu poze. Publicul contează, în mod evident, însă publicul, din punctul meu de vedere, poate fi și educat – bineînțeles, nu printr-o formulă-instant. Nu poți să te trezești într-o zi și să spui: „De azi voi educa publicul“.

Să difuzezi un conținut relevant pentru societate – care să se refere la temele majore ale zilei, într-o manieră profesionistă și de bună credință, să verifici informațiile, să nu vinzi gogoși – asta înseamnă să educi publicul, să-i dai un conținut profesionist, nu să-i ții lecții ca la școală.

În România a existat o șansă extraordinară în anii ’90 să se facă o presă sănătoasă și au existat insule de presă bine făcută, inclusiv de publicații care azi au devenit mizerii fetide. Însă lupta n-a fost pierdută pe mîna senzaționalismului, ci pe cea a patronatelor care și-au dorit putere, au pactizat cu oameni politici, cu corporații, au ignorat aproape integral misiunea pe care orice instituție de presă o are față de public – asta a dus la neîncrederea publicului față de presă, nu senzaționalismul. Dacă vreți, după ce încrederea în presă a fost omorîtă cu bîtele de patronate, iar cadavrul a fost semiîngropat, presa senzaționalistă a venit să niveleze totul, acoperind și ultimele oscioare.

În ceea ce vă privește, după ce de-a lungul timpului ați făcut parte din redacțiile celor mai cunoscute ziare din România, ați avut emisiuni atît la TVR, cît și la B1 TV, acum ați decis să mergeți pe cont propriu. Are legătură cu acest peisaj, mai degrabă sumbru, al presei din România?

Pot spune că tot timpul am mers pe cont propriu – ceea ce explică și faptul că m-am „perindat“ prin mai multe redacții. Am înțeles să-mi fac meseria după standardele mele, ceea ce nu a fost mereu posibil – iar periplul meu prin presă a fost o cauză a faptului că nici eu nu mi-am asumat întru totul redacțiile, dar nici redacțiile nu m-au acceptat cu totul.

Ați lansat de curînd site-ul de presă „defapt.ro“. *Despre ce este vorba?*

„Defapt.ro“ este o publicație online făcută de cîtiva jurnaliști profesioniști, seniori în domeniu, care investesc în această poveste propriul timp, experiență și disponibilitate. Ce ne propunem? O presă bazată în primul rînd pe fapte, pe investigații, politică, economie și justiție. Vom trata și domeniul politicii externe, căci – deși am observat în ultimii ani că există un soi de „mantră“ generală a redactorilor sau a patronilor, cum că „la noi“ nu se citește politică externă, aceasta e o abordare greșită – chiar există un public care își dorește informații asupra politicii externe într-un mod constant, contextualizat. În plus, ne propunem și să scriem despre fapte documentate la foc mic, un *slow cooking* al jurnalismului.

Ne propunem să livrăm și știrile zilei, în timp real, dar și explicațiile mai profunde, nu cred că poți avea o structură de presă solidă care să publice doar investigații periodice, oricît de relevante și de bine făcute ar fi. Este insuficient, pentru că, pe lîngă marile investigații, sînt și subiectele și faptele la ordinea zilei care trebuie tratate și comentate la ordinea zilei.

De aici vine și numele site-ului?

De fapt, da – „de fapt“ e expresia cea mai potrivită pentru identitatea și filosofia profesională a echipei noastre. Fiind foarte multe informații pe piață, din tot felul de medii, fie că vorbim de rețele sociale, fie de presă, de fapt e foarte puțină informație relevantă. Ne propunem să vedem faptele și mai puțin comentariile acelui val care ne e pus pe ochi. Dacă intrăm pe Facebook, dăm în sus și în jos pe *wall*, *wall*-ul acela devine o carpetă – „Răpirea din serai“ a zilelor noastre, cu care ne-am obișnuit, fără să ne mai punem întrebările cine a cumpărat carpeta, cine a atîrnat-o, ce este în spatele ei. Noi vrem să dăm jos acea carpetă și să ne uităm la perete, să vedem ce susține structural vălul acesta.

Faptul că sînteți, practic, pe cont propriu, fără un finanțator în spate, este o nebunie sau, de fapt, o încredere în public?

Mai toți membrii echipei au o notorietate pe care și-au creat-o în timp – pot spune chiar că fiecare dintre noi are un tip de public – iar aici va fi un loc de întîlnire a acestor oameni. Îmi place să cred că publicul va constata la un moment dat că își poate lua informația factuală exactă din această sursă și va spune că noi sîntem cei care scriu despre fapte.

Cît despre finanțatori... nu cred să existe, în acest moment în România, un investitor care să finanțeze presă onestă. Știu că există publicații care au apelat la resursele financiare ale publicului și publicul a răspuns, dar nu sînt convins că banii acelor publicații vin exclusiv de la public pentru că nici în rapoartele lor de activitate anuale nu se face dovada acestui fapt.

Însă cred că o publicație bine făcută poate supraviețui prin traficul pe care îl produce, prin audiență și printr-o publicitate onestă, și, în cele din urmă, prin brand-ul care se naște dintr-un asemenea demers. Experiența îmi arată că poți produce conținut corect care să respecte regulile meseriei de bună credință și să trăiești din asta, și cred că o structură de presă deținută practic de jurnaliști (și nu de un patron) e mai eficientă în a se autoadministra și mai ferită de interese politice sau comerciale. Iar încrederea publicului o cîștigi printr-un conținut relevant și profesionist. Bineînțeles, unora le poate părea o nebunie, alții ar putea fi mefienți, însă eu prefer să mă bat încă pe terenul ăsta, pe care îl cunosc, decît să mă apuc de alt sport.

De fapt, prin defapt.ro doriți pur și simplu să vă faceți meseria?

N-aș intra într-o zona emoțională, dar cred că jurnalismul e o meserie pentru care am o pasiune, altfel n-aș fi făcut-o de atîta vreme și n-aș mai continua s-o fac. Însă nu-mi place să mă prezint ca un erou al luptei pentru jurnalism pentru că nu cred că despre asta e vorba. În condiții normale (o educație sănătoasă la școală, politică mai responsabilă, o presă mai responsabilă), fiecare cetățean de pe stradă ar fi precum un jurnalist care vrea să-și facă meseria – și-ar alege sursele cu mai multă precizie, bazîndu-se pe informații solide, ar înțelege mai mult din jurul lui, ar ști că parlamentarul nu poate să-i asfalteze strada, iar primarul nu poate să-i pună becuri pe holul blocului, pe scurt, viața lui s-ar duce după niște coordonate mai adaptate la context. Dacă vreți, pasiunea vine din convingerea: „Dacă îți alegi o meserie, fă-o cum trebuie“.

interviu realizat
de Stela GIURGEANU

Bogdan TĂTARU-CAZABAN

Creația, răul, muzica

În fața provocării polimorfe a răului, incertitudinile sporesc, reperele se fluidizează, soluțiile par sumare și ineficace. Răul își exercită capacitatea disolutivă și induce sentimentul epuizant al imposibilității ieșirii din criză. Dar pentru viața spirituală, criza este prilejul deciziei esențiale, al unui salt fără plasă de salvare în afara providenței divine. Mai degrabă decît un răspuns previzibil, privirea teologică e aici o căutare a sensului prin acceptarea crizei ca situație paradoxală, care abia prin desfășurarea în timp va conduce la o dezlegare a tensiunii. Încordarea gîndirii în fața răului se dovedește a fi o experiență a incapacității umane de a avea o privire sincronă asupra acestuia, de a-i cuprinde dintr-o dată provocarea, de a-i dejuca suveran înșelătoriile: este experiența dureroasă a unei înfrîngeri. Or, dacă ne-am putea oferi o privire diacronică, nu pentru a găsi cauzele, ci pentru a observa, mai modest, locul manifestărilor răului într-o istorie care ne poartă, am avea perspectiva unei ieșiri din criză într-un fel propriu ființei umane. Acest îndemn la narativitate ne spune că omului nu îi aparține înțelegerea instantanee, fără rest, dar îi este permis un interval al deciziei, al rătăcirii și al convertirii. Altfel spus, gîndirea noastră se întîlnește cu răul fiind întrupată și avînd, prin urmare, la dispoziție timpul confruntării decisive. Este șansa pe care omul o are spre deosebire de spiritul pur, căci, potrivit Sfîntului Ioan Damaschin, „îngerul este incapabil de pocăință, fiind necorporal. Omul, însă, din pricina slăbiciunii corpului are parte de pocăință“.

Definind răul ca lipsă a binelui, Sfîntul Augustin adoptă, ca mulți alți Părinți ai Bisericii, o soluție de inspirație neoplatonică, fără a face un simplu transfer. Răul nu poate fi o natură, întrucît orice natură creată este bună; nici materia, întrucît și ea a fost creată; și nici un principiu, deoarece Dumnezeu nu ar mai fi atunci binele suprem. Astfel, într-o primă etapă, Augustin conturează dependența răului de bine, ceea ce înseamnă o respingere a dualismului: „Binele poate exista fără rău“, pe cînd răul nu poate fi înțeles decît ca absență și nu poate accede la realitate decît afectînd o natură bună. Răul este ceva care sălășluiește în natura bună, fiind însă contrar acesteia și tinzînd să o distrugă.

Dar posibilitatea ca răul să survină stă tocmai în înclinația pe care o au creaturile spre neantul din care au fost scoase. Ele au primit ființă, sînt bune ca naturi definite prin *măsură, formă* și *ordine,* dar au o instabilitate originară. Altfel spus, creaturile sînt chemate la ființă, sînt întemeiate prin voința Binelui de a le face să fie, avînd totodată și posibilitatea unei pierderi voluntare (în cazul omului) a temeiului sau a ființei prin îndepărtarea de Bine. Dacă la nivelul lucrurilor, instabilitatea originară se manifestă prin schimbare și alterare, în cazul omului aproape totul este de ordinul voinței. Neființa se insinuează și primește drept de cetate prin devierea voinței libere. Dobîndind în acest mod o realitate paradoxală, neființa constă, la nivelul voinței, în păcatul care se opune naturii și ordinii creației. Misterul răului este redus astfel la misterul libertății umane. Pentru Augustin, creația se fundamentează pe această tensiune originară care explică failibilitatea naturilor și a voințelor, drama căderii și a îndepărtării de Dumnezeu, precum și convertirea și înrădăcinarea definitivă în bine. În fața întrebărilor care rămîn (Cum se poate ca un Creator atotputernic și bun să permită manifestările deconcertante ale răului? Dacă voința este un bine, cum se explică înclinația ei uneori covîrșitoare spre rău, apetitul ei spre neant?), Augustin ne oferă două perspective: ordinea creației și libertatea. Într-o scrisoare către Ieronim, el propune oglinda muzicii pentru a privi în ea lumea pe care Dumnezeu a creat-o ca o „desfășurare minunat împodobită și rînduită“. Muzica și timpul devin remedii pentru neputința reflecției umane și preludii ale unei alegeri personale.

(fragment revizuit din postfața la Augustin, *Despre natura binelui,* 2004)

Bogdan Tătaru-Cazaban *este cercetător în istoria religiilor. A publicat recent* Inteligența inimii. Schițe pentru un portret al virtuții *(Editura Spandugino, 2021).*

Jean DELUMEAU

O altă lectură a mitului paradiziac

În Evul Mediu, în Europa creștină, se credea îndeobște că paradisul terestru se află încă pe pămînt. Era, bineînțeles, inaccesibil, fiind înconjurat de o centură de foc, era păzit de un heruvim cu sabie, dar nu dispăruse. Hărțile îl localizau undeva într-un colț retras din Răsărit. Călătorii încercau să ajungă pînă la el, iar exploratorii Renașterii au crezut că au ajuns în locuri care păstrau încă aspecte și urme ale stărilor privilegiate din minunata grădină a Edenului. Cu toate acestea, sub impulsul a două reforme religioase, primele cărți ale Genezei au fost comentate într-o altă lumină, iar de aici a rezultat o concluzie înnoitoare: paradisul terestru a dispărut! A fost înghițit de apele Potopului. În schimb, știința epocii, în setea sa de cunoaștere, s-a străduit, punînd laolaltă toate cunoștințele timpului, să localizeze cît mai precis cu putință locul unde Dumnezeu a așezat primul cuplu omenesc înainte de păcat. Localizarea în Extremul Orient a fost abandonată în favoarea unui loc mai apropiat: de cele mai multe ori Mesopotamia, uneori Armenia sau Țara Sfîntă. Dar în secolul al XVIII-lea un nou fapt a tulburat ordinea lucrurilor. Studiul fosilelor a dovedit că vîrsta Pămîntului avea mai mult de șase mii de ani. Iar foarte curînd s-a tras concluzia că istoria umană este mult mai veche decît s-a crezut, că omul s-a desprins treptat de lumea animală, că nu ar fi putut deci avea de la început acele date „preternaturale“ cu care teologii l-au înzestrat generos în savantele lor lucrări. Din acel moment „grădina desfătărilor“ s-a spulberat. A fost cel mult transformată de Rousseau și de Kant în natura securizantă care ocrotește primele ființe umane încă supuse instinctelor. De atunci înainte a fost tot mai clar că paradisul terestru a îmbrăcat o semnificație simbolică, cu toate că punctul de vedere oficial al Bisericii s-a străduit încă multă vreme să disimuleze această evidență în spatele unei lecturi literale a Genezei.

Or, între paradisul terestru și păcatul originar a fost o puternică legătură teologică […]. Prin greșeala lui Adam și a Evei umanitatea a devenit o „masă damnată“, vinovată în întregul ei de păcatul dintîi. Doar jertfa Mîntuitorului a cruțat o minoritate de aleși de la damnarea cuvenită tuturor. Dramatismul teologiei occidentale nu se explică decît prin sporirea hiperbolică a frumuseților din grădina Edenului și a favorurilor extraordinare oferite de Dumnezeu primilor noștri părinți.

Dar epoca noastră trebuie să recunoască, la fel ca Teilhard de Chardin, că nu există nici „cea mai mică rămășiță, nici cea mai mică urmă indicînd ruinele unei vîrste de aur sau a ruperii noastre de o lume mai bună“. Iar pe de altă parte, Iisus a vorbit deseori de „păcatul lumii“, dar niciodată de „păcatul originar“ căruia, de altfel, iudaismul antic îi dădea puțină însemnătate, întreaga sa atenție și năzuință fiind îndreptate către „Legămînt“, confirmat apoi și extins de Christos, în seara sfintei Joi, la întreaga umanitate. Apare atunci întrebarea: nu era posibilă și o altă lectură creștină a primelor capitole ale Genezei? Știm astăzi că da. […]

O lectură mai puțin dramatică a istoriei lui Adam și a Evei a fost propusă mai ales de Sfîntul Teofil din Antiohia și de Sfîntul Irineu, doi episcopi care au scris la sfîrșitul secolului al II-lea. Desigur, și unul, și celălalt înțelegeau în mod „istoric“ relatarea Genezei privitoare la paradisul terestru și la păcatul dintîi. Dar ei nu le-au atribuit lui Adam și Evei calități „preternaturale“. Dumnezeu le-ar fi dat doar „un principiu de progres“ – după expresia lui Teofil – grație căruia ei puteau să se „dezvolte și să ajungă la perfecțiune“. Cei doi episcopi credeau mai ales că primii noștri strămoși erau ca niște copii.

Teofil scria: „Pomul științei era bun și fructele lui de asemenea. Nu era, cum crezuseră unii, pomul ce conținea moartea, ci neascultarea. Doar asta se găsea în fructul științei; iar știința este bună dacă te servești de ea cum trebuie. Prin vîrsta lui reală însă, Adam era doar un copil și de aceea nu putea primi știința cum se cuvine. În zilele noastre, cînd se naște un copil, el nu poate încă mînca pîine și se hrănește mai întîi cu lapte; iar pe măsură ce crește ajunge să mănînce o hrană mai consistentă“.

Va fi citit Irineu pe Teofil? În orice caz, împărtășește cu el convingerea că Adam și Eva erau ca niște copii. „Omul [începuturilor], scrie el, era foarte mic, căci era copil, și trebuia crescînd să ajungă la vîrsta adultă. […] El nu avea încă o judecată matură...“. Iată un alt text al lui Irineu încă și mai explicit: „[Ființele create], de vreme ce nu sînt necreate, sînt mai prejos de perfecțiune căci nou apărute fiind, sînt niște prunci. Iar prunci fiind nu sînt nici adaptate, nici exersate la conduita perfectă. La fel cum o mamă poate da noului născut o hrană perfectă, acesta nefiind încă apt să digere o hrană potrivită pentru o altă vîrstă, tot așa Dumnezeu putea da omului perfecțiunea încă de la început, dar omul nu era capabil să o primească, căci nu era decît un prunc“. Această afirmație, care figurează în *Adversus haereses* (IV, 38, 1), e completată ceva mai jos de o alta. „Omul a dobîndit neascultarea din neatenție și nu din răutate“. În termeni moderni, am putea spune că, după Teofil și Irineu, Adam și Eva s-au cam pripit. Copii fiind, ei au vrut să dobîndească o cunoaștere care nu le era accesibilă decît după ce vor fi crescut. În logica acestei concepții, Irineu pune răspunderea păcatului dintîi pe seama ispititorului. De altfel, Dumnezeu a „întors adversitatea împotriva aceluia care voise să provoace adversitate împotriva Lui“. A avut, în schimb, „milă față de om“. Nu există în scrierile lui Irineu nici cea mai mică referire la „mulțimea damnată“ sau la pedepsirea cu infernul a întregii umanități păcătoase.

Teofil și Irineu cred și unul, și altul că Dumnezeu l-a izgonit pe om din paradisul terestru pentru ca el să se căiască și a lăsat moartea pentru ca păcatul „să nu fie veșnic“. Teofil scrie: „A fost pentru om o mare binefacere a Domnului de a nu-l fi lăsat pentru totdeauna în starea de păcat și, într-o anumită privmță, de a-l fi trimis în pribegie, izgonindu-l din paradis. Osînda avea astfel rostul de a-i permite ispășirea păcatului într-un anumit interval de timp, iar odată purificat, de a primi o nouă menire“. Irineu o spune încă și mai explicit: „Iată adevăratul motiv pentru care Dumnezeu l-a izgonit [pe om] din paradis și l-a trimis departe de pomul vieții și nu, cum îndrăznesc unii să spună, că i-ar fi interzis pomul vieții din gelozie. Dimpotrivă, din dragoste pentru om a făcut ca acesta să nu rămînă mereu nesupus, ca păcatul să nu fie veșnic, iar răul să nu devină fără leac și fără sfîrșit, i-a curmat așadar nesupunerea… aducînd moartea și stăvilind păcatul și dîndu-i un răgaz prin destrămarea trupului în țărînă, pentru ca omul, încetînd pentru o vreme să «trăiască în păcat» (Rom, 6, 2) și «murind din acest păcat», să înceapă «a trăi în Dumnezeu»“ (Rom, 6, 10).

Teofil și Irineu nu privesc cu nostalgie către paradisul pierdut. Ei sînt, dimpotrivă, mult mai sensibili la mișcarea care trebuie să conducă într-o zi pe oamenii de bună credință la „vederea lui Dumnezeu“ care le „dă puterea de a rezista păcatului“. Căci umanitatea a primit începînd cu primul păcat o ,,nouă menire“. La fel cum omul, scrie Teofil, și-a atras moartea prin nesupunere, tot așa supunîndu-se voinței lui Dumnezeu el poate dobîndi viața veșnică, iar […] cînd va veni Învierea va primi ca moștenire neprihănirea“ […].

Or, aceste două voci aflate în deplină concordanță ne îndepărtează mult de antropologia pesimistă izvorîtă din scrierile Sfintului Augustin și care se bazează pe marele păcat comis de un cuplu desăvîrșit într-o grădină de basm. Teofil și Irineu nu puneau, desigur, la îndoială grădina Edenului și nici faptul că moartea și suferința se trăgeau din nesupunerea lui Adam și a Evei. Ei nu găseau însă, la începuturile Istoriei, mînia unui Dumnezeu care a osîndit și mai ales care va fi condamnat omenirea la infern. Ei au relativizat primul păcat. atribuindu-l unor „copii“. Au fost convinși că omenirea, deși vinovată la începuturile ei, a primit o „nouă chemare“ și că grație sosirii Mîntuitorulul și ajutorului său salvator, ea se află pe drumul sfințeniei și neprihănirii. Motivul pentru care am expus […] punctul de vedere al celor doi episcopi este acela că, în Occident, mitul grădinii Edenului „înțeles ca o relatare istoncă“, a devenit o dogmă din care s-a desprins o imagine întunecată a omului și a lui Dumnezeu. […] Știința și unica teologie creștină acceptabilă astăzi contribuie deopotrivă, pe urmele lui Teofil și Irineu, la evitarea culpabilizării excesive a omenirii bîiguitoare a originilor. Ar fi rău oare dacă odată cu paradisul terestru ar dispărea și imaginea respingătoare a unui Dumnezeu răzbunător?

(fragment din Grădina desfătărilor. O istorie a paradisului *de Jean Delumeau, Editura Humanitas, 1997, traducere de Horațiu Pepine)*

Mihaela PETROV

Victor Brauner – Pe urmele lui Duchamp. Tablourile de călătorie și „cutia-geamantan“

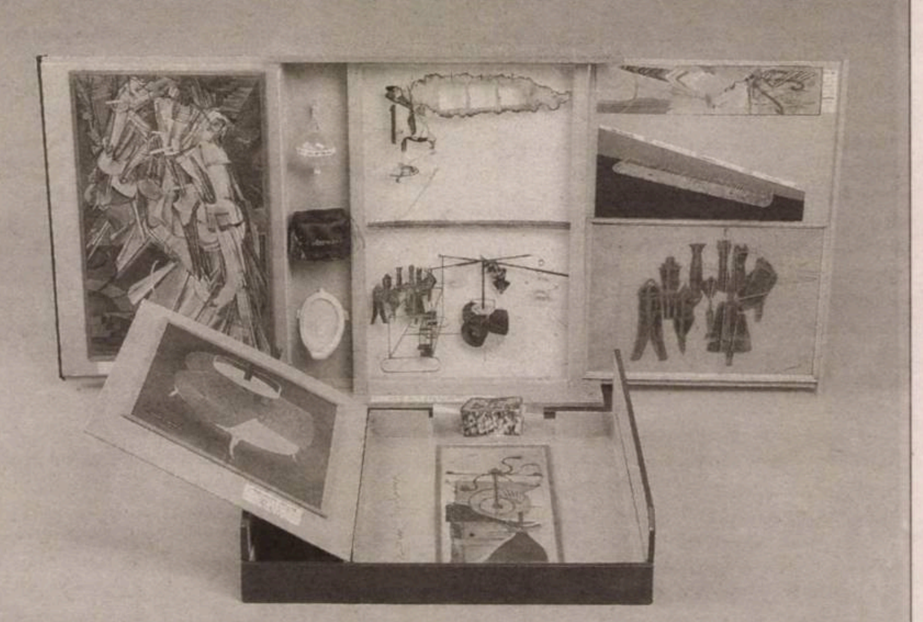

Marcel Duchamp, **Cutia verde**

Victor Brauner expune în 1935, la Sala Mozart din București, lucrări realizate în timpul sejurului petrecut la Paris între anii 1930 și 1934. În catalogul expoziției, compus din foi volante, titlurile tablourilor sînt înlocuite prin șaisprezece texte, poeme în proză și scurte texte cu valoare explicativă, *adevărate extensii literare ale tablourilor prezentate publicului bucureștean.* Procedeul prin care Brauner asociază tablourilor texte literare amintește de proiectul prin care Marcel Duchamp intenționa să constituie un catalog cu note lămuritoare pentru fiecare detaliu al lucrării sale *La Mariée mise à nu par ses célibataires, même* (Cristian-Robert Velescu, *Victor Brauner d'après Duchamp. Sau drumul pictorului către un suprarealism „bine temperat“*, Editura Institutului Cultural Român, 2007).

În 1937, cu intenția de a se întoarce la Paris, Brauner pictează o serie de tablouri de mici dimensiuni, lucrări destinate să fie transportate într-o valiză. Tabloul intitulat *Sur le motif*, realizat în 1937, reia tema „ochiului“, una dintre temele constante pe parcursul anilor 1930, de astă dată ochii fiind înlocuiți prin mari pensule. *Moda (La Mode)*, *Expeditorul (L'Envoyeur)*, *Oraș care visează (Ville qui rêve)*, *Antiteza (Antithèse)* amintesc de pictura lui Giorgio de Chirico. Numite „tablouri de călătorie“, ele sînt dominate de atmosfera de vis, adesea neliniștitoare, proprie imageriei suprarealiste. Realizate pe un suport din lemn, tablourile nu măsoară decît 13 x 17 cm. Ideea nu e străină de „cutiile“ *(Boîtes en valise)* lui Marcel Duchamp care conțineau reproducerile lucrărilor sale, *în miniatură*.

În 1918, autorul *Marelui Geam (Le Grand Verre – La Mariée mise à nu par ses célibataires, même)* creează o serie de lucrări pe care le intitulează *Sculpturi de călătorie*, decupate din cauciucul unor căști de baie, diferit colorate. „Sculpturile“ puteau fi cu ușurință desfășurate în spațiu sau pliate și transportate. Între anii 1915 și 1923, Duchamp adună notele, schițele, desenele și tablourile pregătitoare pentru realizarea *Marelui Geam*, lucrare a cărei geneză și al cărei înțeles urmau să fie revelate într-o „carte“. Este vorba despre o primă „cutie“ (1914), urmată de *Cutia verde (Boîte verte,* 1934) care conține nouăzeci și trei de itemuri, editată în trei sute douăzeci de exemplare în ediție Rrose Sélavy. *Cutia verde* (33,2 x 28 x 2,5 cm) conține reproduceri ale lucrărilor, tablouri, obiecte și desene, note și comentarii, planuri, crochiuri, scheme, fotografii și, pentru fiecare exemplar, reproducerea unui original colorată de mînă de artist. Duchamp confecționează un dispozitiv inedit prin care relaționează lucrările între ele. Realizînd *Cutia verde*, artistul declară că „tot ceea ce făcuse mai important putea să încapă într-o mică valiză“. Cuvîntul „valiză“ *(valise)* nu este ales întîmplător, fiind mai degrabă o anagramă a numelui Sélavy, „dublul“ feminin inventat de artist *(Marcel Duchamp – Abécédaire*, Flammarion, 2018). În decursul anilor, Marcel Duchamp realizează mai multe „cutii-valiză“, care aveau să fie comparate cu un *muzeu de dimensiuni reduse*, un „muzeu portabil“ în miniatură. Ideea nu este străină de reclama făcută de firma Louis Vuitton care reproduce, în anul 1926, un „cufăr-bibliotecă“ *(Malle-Bibliothèque)* sau geamantan „ideal“. Pentru ediția Enciclopediei Britanice, firma franceză va realiza comanda „bibliotecilor portabile“ pentru o mie de livrări.

În 1945, întors la Paris din exilul la Celliers-de-Rousset, Victor Brauner îi adresează o scrisoare lui André Breton, aflat la New York, în care își manifestă dorința de a relansa suprarealismul în Franța. Breton îi răspunde: *„Dragul meu Victor, știi cît de mult cred în tine: nu există nimeni care să-mi pară mai îndreptățit decît tine pentru a vorbi în numele meu la Paris. De aceea, aș vrea mult să-ți pot încredința misiunea de a duce la bun sfîrșit ideea, teoretic excelentă, pe care Hérold și cu tine ați avut-o, de a strînge într-o culegere textele și documentele suprarealiste cele mai importante din acești ultimi ani“* (*Victor Brauner. Écrits et correspondance 1938-1948*, Édition Centre Pompidou, 2005). Ani mai tîrziu, Brauner revine la ideea prezentării textelor și documentelor suprarealiste schițînd cîteva proiecte pentru o expoziție, *un loc sacru al suprarealismului.*

Printre documentele păstrate în Fondul Victor Brauner la Arhiva Bibliotecii Kandinsky de la Centrul Pompidou din Paris se numără și schițele proiectelor datate ulterior între anii 1948 și1950: *„Conceperea expoziției ca «loc sacru al suprarealismului». Ambianță ermetică a selecției afective în marea linie poetică, prin mituri și istorie. – Construcție fantastică cu mijloace și materiale aflate la îndemîna oricui“*, notează artistul în schița unui prim proiect. Umorul și jocul nu lipsesc din schițele proiectului în care pictorul reia ideea dispozitivului expozițional realizat de Marcel Duchamp în „cutiile“ sale. Brauner imaginează o *expoziție suprarealistă internațională*, care ar avea loc în același timp – și întru totul identică – în toate capitalele lumii. Ea ar putea fi restrînsă la dimensiunile unei spațioase cutii, cufăr sau geamantan, care să conțină întregul material expozițional. În descrierea „cutiei“, numită „Monstrul suprarealist“, Brauner precizează: *„Trebuie imaginată o formă (un animal sau o făptură inventată) cu un caracter frapant, din punct de vedere simbolic și al formei (ex. monstru din Lochness, cal troian, Frankenstein, Vampirul, Diavolul, Marele Vrăjitor etc.)“*.

Materialul, restrîns la extrem în cutia de transport, trebuie calculat în așa fel încît să poată fi desfășurat pe larg pentru a deveni un abundent etalaj de expoziție, specifică artistul. O astfel de cutie ar putea fi construită de oricine conform unui plan detaliat, cu numerotări și indicații precise. Ea va conține tot utilajul necesar construcției, de felul jocului pentru copii „Mécano“. Întregul proiect este o reducție, însă poate fi dezvoltat la infinit. Această construcție va deveni o expoziție suprarealistă, notează pictorul.

Artistul recomandă un studiu al diferitelor modalități de reproducere, pe care-l consideră necesar pentru a ieși din cadrul procedeelor obișnuite și pentru a face documentele interesante. În privința „documentelor“, Brauner propune reproducerea lor printr-un procedeu fotografic. Ele ar urma să fie expuse astfel, în tirajul și în dimensiunea dorită. Spații poetice, documente, sculpturi și obiecte ar trebui să fie ușor montabile într-o formă de mare anvergură și adaptabile între ele. *„În afara ideii de reproducere perfecționată, este o idee a colectivului social mai puternică decît oricare alta deoarece fiecare (oricine) poate fi posesor, deci o evoluție incontestabilă față de exemplarul unic destinat egoismului mortal al colecției închise.“*

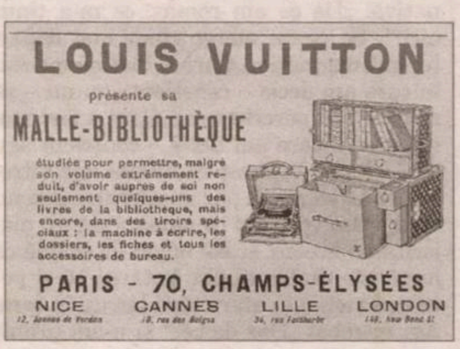

LOUIS VUITTON

présente sa

MALLE-BIBLIOTHÈQUE

étudiée pour permettre, malgré son volume extrêmement réduit, d'avoir auprès de soi non seulement quelques-uns des livres de la bibliothèque, mais encore, dans des tiroirs spéciaux : la machine à écrire, les dossiers, les fiches et tous les accessoires de bureau.

PARIS - 70, CHAMPS-ÉLYSÉES

NICE CANNES LILLE LONDON

Brauner enumeră și „avantajele spectaculoase“ pe care publicitatea le-ar putea aduce unei astfel de expoziții: *„Expoziția suprarealistă internațională are loc în același moment în întreaga lume. Într-o zi* x *(a se căuta o zi magică importantă), «Monstrul suprarealist» apare în toate capitalele lumii“*.

Umorul și ironia nu lipsesc din proiectul schițat pe o foaie de caiet. El amintește de ideea celebrului gastronom Auguste Escoffier de a servi în aceeași zi și la aceeași oră meniul unui dineu pe care el îl transmite în anul 1914 restaurantelor (în număr de zece mii) din 140 de orașe ale lumii. *Liga Gurmanzilor*, fondată de legendarul Escoffier, organizează în continuare astfel de dineuri. Amator al gustărilor fine și al restaurantelor elegante pe care le frecventează la începutul anilor 1960, Victor Brauner cunoștea probabil cu mulți ani înainte legenda meniului multiplicat „la infinit“ și realizat într-un moment dinainte stabilit. Inspirat, sau nu, din realizarea celebrului „meniu“, proiectul schițat de artist anunță noi posibilități de difuzare a operelor de artă care urmau să fie proprii generațiilor viitoare.

Mihaela Petrov *este istoric de artă. A încheiat studiile doctorale cu teza „Victor Brauner, cuvîntul scris și opera plastică, 1934-1965. Caiete și carnete, Donația Jacqueline Victor Brauner, Centrul Georges Pompidou, Paris“, UNArte, 2011. Cărți publicate:* Victor Brauner, cuvîntul scris și opera plastică, 1934-1965 *(2012);* Victor Brauner, pictopoet. Desene și acuarele *(2013);* Victor Brauner, vizionar al timpurilor moderne *(2014);* Victor Brauner, 1903-1966 *(2016).*

Malle-bibliothèque, Louis Vuitton

Mihai BUZEA

Les Autres

© wikimedia commons

De meserie eu sînt, cum să vă spun, un om fără meserie. Ca mine-s milioane, sub soarele acestei planete: facultate de filologie, master în „comunicare“ (?!), n-am fost și nu îs bun de nimic, de nici o treabă utilă, productivă. N-am murit de foame, la fel ca milioanele alea de mai sus (mai un job temporar, mai un proiect, mai o colaborare, mai o traducere, mai un *content,* mai un articol, mai niște lecții particulare pentru loaze… am făcut chiar și un „imn identitar“ pentru o grădiniță particulară!), dar nici n-am ieșit din sărăcie. Mă rog, acum nu se mai spune așa, se spune „precariat“: tot n-am ieșit din precariat. Un fel de lumpen-intelectual sau, cum spun oamenii simpli, „un fel de ceva“… dar toate astea au mers o vreme, că nu puteau să meargă la nesfîrșit. Am învățat în cele din urmă meseria de grădinar, care n-o fi ea instagramabilă, însă e plătită omenește; se poate trăi din așa ceva, dar desigur, ca în orice, începutu-i tare greu. Pînă te află lumea, e greu.

Nu că acum aș fi cine știe ce meșter! Două lucruri îmi ies prost, cu bătaie spre foarte prost: transplantarea și altoirea. Așa, cînd le vezi pe vreun tutorial de pe net, sînt simple ca vaca: scoți puietul din pepinieră cu pămînt cu tot, îl duci unde ai treabă, sapi o groapă cu cazmaua și-l replantezi acolo, că n-o fi navă spațială! La altoire e tot așa: tai o rămurică mai arătoasă, faci cu briciul o spintecătură în coaja ramurii celuilalt arbore, pui rămurica în spintecătură și legi bine cu banda de altoire. Ce mare chestie? Uite că e mare… mie astea două nu-mi ies și pace! Pot tăia copaci, îi pot toaleta, pot tunde gardurile vii sau gazonul, pot defrișa orice desiș, cît de al dracului și de mărăcinos ar fi, dar cînd e vorba de transplantare și altoire sînt crimă și pedeapsă. Adică știu să le fac, dar nu-mi ies bine. Nu 100%, dar nu am rată de succes de nici măcar 50%, ceea ce înseamnă muncă în zadar (și contracte pierdute, și reputația făcută praf, și viitori clienți duși pe apa Sîmbetei).

Cu toate astea, e ușor. E o treabă ușoară: plantele n-au suflet. Cu oamenii e mult mai greu, credeți-mă! Să transplantezi și să altoiești oameni este cu totul altceva, e alt nivel de performanță, dar stați că mai e o chestie: omul nu face operațiunile astea cu altcineva, ci chiar cu el însuși. Se ia pe sine și se transplantează în alt sol, în alt pămînt, în altă țară. Se altoiește pe sine în altă limbă, sperînd să poarte alte roade. Își altoiește sinele cu genele altei culturi, care gene uneori se potrivesc cu ale sale, alteori se potrivesc ca nuca-n perete. Mănîncă altă mîncare, bea altă bere, șofează altfel (în general, mai decent decît la el în țară), muncește altfel, pedalează altfel, are alte subiecte de discuție și de interes. Altoiul poate să prindă sau poate să nu, cum vrea Dumnezeu. Sper doar că El este un grădinar mai bun ca mine!

Poate n-ar fi așa de important că din România a plecat mulțime de norod. În fond, țara e bine-mersi, a crescut formidabil din 2007 încoace și continuă să crească, să fie un loc tot mai bun, mai prosper. Nu zic că nu-i așa (cifrele sînt incontestabile!). Zic însă că în diaspora se nasc mai mulți copii decît în România, asta zic. Iar fără copii e foarte greu de imaginat un viitor, sau cel puțin nu-s eu în stare – nu zic că e imposibil, dar s-ar putea să fie un viitor cam ciudat, cu românii din România înlocuiți de alte națiuni, mai harnice la procreare. Nu știu, nu știe nimeni.

Ca mulți alți cititori ai acestei reviste, fac și eu parte din fan-clubul Adinei Popescu (aș putea spune chiar că sînt un fel de Manolo!), și citesc cu sfințenie articol de articol, nu ratez nimic; cînd deschid joi dimineața pagina de net, nu scriu *„Dilema veche“*, ci „Adina Popescu *Dilema veche*“, ca să nu pierd timpul, să mă arunce motorul de căutare direct la cel mai nou articol al ei. Nu pot să spun care text anume mi-a plăcut mai mult (toate-mi plac), dar îmi amintesc clar ce m-a impresionat cel mai tare: întrebarea, repetată de-a lungul a două-trei articole consecutive, „De ce n-am plecat la timp din țară?“. A fost un *trigger*.

Da' chiar, de ce? Sau întrebarea alternativă: „De ce am rămas, ce m-a ținut aici?“. Se poate merge chiar mai departe, în imaginație: „Care a fost momentul în care am decis – conștient sau nu – să rămîn?“, cu perechea sa, „Care a fost momentul în care am decis – conștient sau nu – să plec?“. Poate că numai mie întrebările astea mi se par fascinante, deși nu cred, c-am vorbit și cu oameni tineri, majoritatea liceeni, și am băgat de seamă că jumătate dintre ei par hotărîți să-și petreacă viețile în afara țării lor, nu în țară. Am întrebat „Dar de ce?“ și n-am primit răspunsuri convingătoare; „Așa face toată lumea“ nu este pentru mine un adevărat răspuns! Poate fi semnul unei psihoze de masă, al unui anume *Zeitgeist,* dar nu arată un proces de gîndire sau o decizie personală, ci doar o turmă – iar eu nu cred în *„La rebelión de las masas“!* Mă rog, a fost o chestie la modă, la vremea ei, iar în unele puncte încă rezistă; dar, în mare, e o teză depășită. Părerea mea.

Așa că m-am răsucit la loc. De ce să mă chinui să înțeleg ceea ce oricum n-am șanse să înțeleg, în loc să pun osul la muncă și să adun cîteva povești de viață? În fond, teorii face toată lumea, dar numai reporterii se duc pe teren! Dintre toate meseriile pe care le-am fușerit pînă acum, cea de reporter mi-a plăcut cel mai mult, și încă mai cred că mi s-a potrivit mănușă (păcat că nu mai e plătită, mare păcat!).

Doamna Yamamoto m-a ajutat anul trecut cu lucrul conceptual la coperta unui roman de-al meu (genială, coperta! Romanul, așa și-așa, zice lumea, dar coperta… ehe!), iar eu m-am milogit acum pe lîngă dînsa cu toate miorțăielile din tolba-mi de reporter, pînă s-a săturat de gudurăturile mele și mi-a așternut în scris un fragment din povestea ei de viață. Bine-bine, mă veți întreba, dar ce treabă ai tu, deacolo din Belgia, cu emigrarea doamnei în Japonia?! Vino cu ceva local!

Răspund pe scurt: Belgia e plictisitoare (1) și n-are nimic fascinant (2). Iar pentru mine, Japonia este fascinantă, și iată de ce: prin cine știe ce concurs de împrejurări, mi-am petrecut vacanța de vară din 2014 în Hawaii (ehe, ce vremuri!). O frumusețe: am nimerit pe insula Kauai a arhipelagului, înarmat cu un *pack* de șase beri și cu o traducere din Murakami, care apăruse chiar în anul ăla, la Polirom *(Salcia oarbă, fata adormită* – era de fapt ediția a doua, „de buzunar“, dar eu nu știam, pentru mine era nou-nouță). Am debarcat pe plaja golfului Hanalei, m-am instalat pe scaunul rabatabil, mi-am potrivit umbrela, m-am uns conștiincios, i-am muștruluit pe copii (aveam doi copii de supravegheat) să nu se depărteze de apa mică de la mal, apoi m-am pus pe bere și citit. Beam și-l certam pe autor, cum fac cu toți scriitorii pe care-i iubesc (ajunsesem la nuvela „Călător din întîmplare“, unde era vorba de niște coincidențe cu totul și cu totul ieșite din comun): „Și zi așa, moșule! Coincidențe, ai? Nu vezi, mă, că le-ai cusut cu ață albă? Cin' să le creadă p-astea, băi băiatule? Poate japonezii tăi, că sînt creduli, săracii, pun botul la orice… dar cu mine nu-ți merge, Haruki, tată! Nu, tăticu', nu păpușa! D-ăștia ca tine am fumat eu mulți!“. Eram foarte satisfăcut de mine însumi. Foarte!

Am dat pagina și-am citit titlul următoarei nuvele: „Golful Hanalei“. Am parcurs primul paragraf: „Fiul lui Sachi avea nouăsprezece ani cînd a murit atacat de un rechin în golful Hanalei. De fapt, nu rechinul l-a omorît. Fiul ei se afla singur în larg, făcînd surfing, cînd un rechin i-a sfîșiat piciorul drept, iar din cauza șocului s-a înecat. Așa că, oficial, cauza decesului a fost moarte survenită prin înec“.

Parcă mi-a dat careva c-o lopată peste ceafă. Cei doi copii erau nepoții mei.

***Mihai Buzea** este scriitor și locuiește în Belgia. Cea mai recentă carte publicată:* Paralel, *Editura Polirom 2021.*

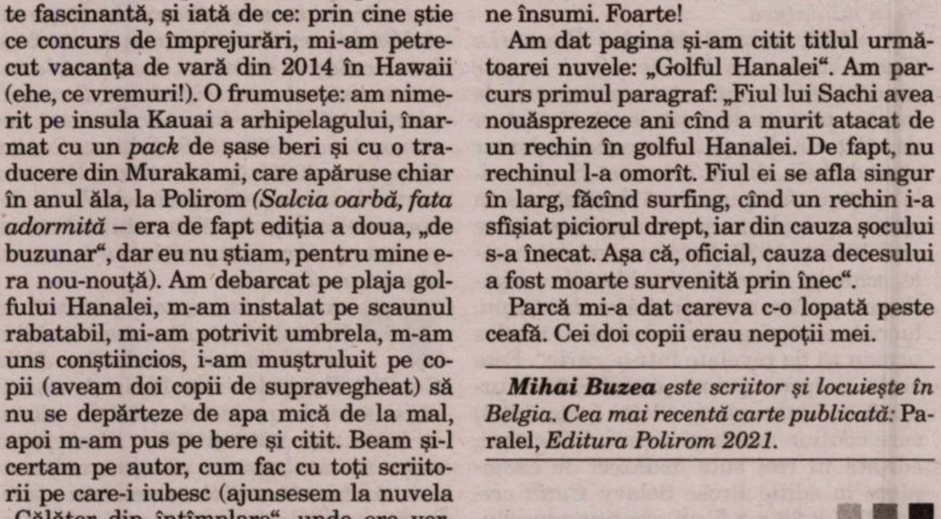

© wikimedia commons

Sabina YAMAMOTO

Cîte bordeie, atîtea Japonii

Cînd m-am apucat să scriu textul ăsta mi-am dat seama că despre Japonia s-a tot scris. De la Pleșu la Tocilescu. Și atunci, ce aș avea eu nou de spus? Și-am stat în fața calculatorului și n-am știut cu ce să încep. N-am avut norocul să ajung aici ca studentă, să învăț limba într-o universitate, nici n-am fost îndrăgostită de *manga* ca să mă atragă Tokyo-ul cu Akihabara, paradisul *otaku*. Apropierea mea de țara asta s-a întîmplat fără să o cer, aproape fără să-mi dau seama. Japonia a venit la mine.

© wikimedia commons

Maria a fost întotdeauna copilul model, silitor și ascultător. Îmi amintesc de atîtea ori cum era pusă pe piedestal și dată ca exemplu de mama, tata, bunici și rude. Eu eram oaia neagră a familiei, la propriu. Ea blondă, eu brunetă, cu ochii negri și pielea măslinie. A început să învețe engleza din grădiniță și a continuat mai departe, prin liceu, cu japoneza. Ajunsă în Hiroshima, s-a îndrăgostit de Koji pe care l-a adus acasă. Dintr-o dată a trebuit să o împart pe soră-mea cu altcineva. Nu mi-a plăcut treaba asta, dar nu prea am avut de ales. Koji nu vorbea engleza și nici eu la vîrsta aia, ne înțelegeam prin semne. Mi-a adus însă niște cadouri super-mișto, niște jucării japoneze: *daruma otoshi* (joc tradițional japonez format din cinci cercuri din lemn), *kendama, koma* (titirez) și multe dulciuri cum nu mai văzusem niciodată. Înainte de revoluție nu știam mai mult despre guma de mestecat din colțul străzii, și aia cu noroc, dacă după ce o băgai în gură se făcea gumă sau se fărîmița și înghițeai un praf dulce.

După cîțiva ani, am ajuns eu la ei acasă. A fost prima mea călătorie în afara țării și din momentul în care am lăsat-o pe mama în spatele ghișeelor de control al pașapoartelor, mi s-a părut că sînt într-o altă lume. Au fost foarte multe „prima", „primul" în acea vară. Prima oară călătorind singură, și hei, pînă unde? Japonia? Prima oară în avion, prima oară în Tokyo, primul meu sushi, prima oară în Disneyland, primul *bento,* dar hai să nu mă grăbesc și să le iau pe rînd.

Prima întîlnire cu un alt japonez a fost în avion, în drum spre Osaka. Stătea la margine, eu la fereastră, locul din mijloc liber. N-a vorbit, nu s-a mișcat tot drumul. A citit o carte cap-coadă fără să se atingă de altceva. Deși zbor lung, n-a încercat să folosească locul dintre noi și, de jenă, nici eu. Mi-am pus muzică, filme, m-am jucat, mi-am pierdut răbdarea, am dormit, iar am ascultat muzică, m-am plimbat prin avion, ce naiba să faci în 11 ore de zbor?

Pe aeroportul Kansai, Maria m-a așteptat împreună cu Koji. Mulți vor spune că le-a mirosit a sărat, a *shoyu* (sos de soia), așa cum le miroase a *kimchi* cînd ajung în Coreea de Sud. Mie nu mi-a mirosit a nimic culinar. Era mai degrabă un miros de nou, deși nu era proaspăt construit. Vedeam pentru prima oară un aeroport atît de alb, luminos și curat. La fel a fost și autostrada pe care Koji a condus pînă la ei acasă. Nici o groapă, nici un gunoi, liniile de pe asfalt erau albe clar definite. În drum, ne-am oprit de cîteva ori, ba de sete, ba de foame. *Konbini*-urile au devenit pe loc magazinele mele preferate. La fel ca triunghiurile de orez și tot soiul de jeleuri moi sau tari, gume de mestecat, *senbei* (biscuiți de orez) și, cireașa de pe tort, Fanta cu gust de struguri. Îmi amintesc și acum cu cîtă poftă dădeam pe gît cîte-o sticlă.

Acasă la ei era, de fapt, acasă la socri. O casă tradițională, veche de peste 100 de ani. Acoperișul curbat și alungit. Interiorul cu uși glisante cu panouri translucide din hîrtie de orez. Camerele cu pardoseală *tatami,* cu foarte puțină mobilă. Grădina japoneză din partea laterală a casei, cu bonsai și un mic iaz. Baia, cu un sistem de încălzire a apei la fel de vechi, un fel de boiler pe lemne. Bucătăria, oh, bucătăria atît de intimă, cu bucăți din personalitatea stăpînei casei peste tot. De la pungile de plastic îngrămădite în colțuri, cutiile de carton, cratițe pe aragaz aburind și clocotind, mirosul dulce sărat de sos de soia și *mirin,* legume proaspăt culese din grădina din spatele casei, aruncate lîngă chiuvetă, încă pline de pămînt, cutii frigorifice cu pești mici și mari, și ăia proaspăt pescuiți de tata-socru, cel mai bun pui prăjit – *karaage* –, pahare cu sake, cutii de bere, la membrii familiei veseli, zgomotoși, fericiți, care m-au cucerit din prima. Toată dezordinea, hărmălaia de acolo, bucuria cu care oamenii aceia, despre care nu știam mai nimic, m-au primit în familie sînt amintiri adînc întipărite în minte și cele mai puternice senzații cînd îmi amintesc despre primul contact cu Japonia. Totul a fost atît de diferit, n-am avut timp să diger prea mult și am luat totul cu guri mari, pe nemestecate.

Visul unei copile într-o zi de vară,
adormită lîngă o pădure de bambuși.

Mi-am petrecut multe dimineți în locul ăsta, cînd toți plecau de acasă și se lăsa liniștea peste casă. Se mai auzea zumzetul cicadelor și ventilatorul de lîngă mine. Îmi scoteam caietele cumpărate de Maria și încercam să imit semnele acelea ciudate din alfabetul *hiragana.* După-amieze umblînd pe cărările de lîngă pădurea de bambuși, privind lanurile de orez și broaștele orăcăind. Crescută în București, cu aproape nici un contact la țară, mă trezisem dintr-o dată într-o lume ghibliană. Seri cînd bucătăria era din nou în mrejele soacrei, ca un titirez, printre scaune, oale, boluri și farfurii.

Vara aia am fost dusă și plimbată peste tot. Am văzut Tokyo-ul care atunci mi s-a părut enorm și imposibil de descifrat. Am fost în lumea de poveste Disneyland. Osaka cu Universal Studios. Oceanul. Of, ce frumos era oceanul. Cu valurile lui albastre și apa limpede. Am fost pe crestele munților și am mîncat carne friptă pe grătar. În mall-uri, restaurante de sushi, parcuri de distracții, excursii cu cortul, plimbări cu mașina. Maria și Koji au avut grijă să îmi arate și să îmi dea totul. Și atunci, cum să nu îți placă Japonia?

După ani de zile, un pic mai coaptă și la minte și la trup, m-am întors în același loc. Acum îmi era familiar mirosul din bucătărie, rupeam două-trei cuvinte în japoneză, eram deja de-a casei. Revedeam totul cu nostalgie, dar și cu alți ochi. Așa l-am văzut și pe prietenul de familie, care obișnuia să vină serile la un pahar de bere. El a fost cel care mi-a arătat o altă Japonie, la fel de fermecătoare ca prima. Cu geacă de piele și plimbări în spatele motocicletei Harley-Davidson. Cu seri romantice la film și *love*-hoteluri. Cu trupa lui rock, unde mă lua la repetiții în fiecare week-end, într-o casă veche și părăsită, în munți, unde era atît de frig că mă lipeam de soba cu gaz cît ei repetau, de unde am învățat cam tot rock-ul pe care îl știu azi. Luni mai tîrziu mi-a devenit soț, iar eu, crezînd că știu totul, am revenit în Japonia cu inocența unui copil. Era un început de septembrie, umed și sufocant. După ce m-a luat de la aeroport, am mers să îi vizităm părinții. N-am să uit niciodată prima vizită la el acasă. Primul cuvînt pe care tatăl lui l-a spus cînd am intrat pe ușă a fost: *Osoi!* Nu știam multă japoneză, dar am înțeles. Era iritat că întîrziasem, nu eram acolo la timp, la ora stabilită. Urmat de un rest de sunete: îi ieșeau din gură ca niște baloane care se spărgeau imediat. N-a mai fost chip să înțeleg, dar nu era greu să te prinzi că nu era deloc fericit. Așezat în capul mesei, a început să arate cu degetul și să mormăie ordine către nevastă-sa, care îi aducea totul sub nas. Nimeni nu rîdea, nimeni nu vorbea, totul era atît de auster că înghețasem așezată pe *tatami* în plină vară. Bucățile de *sashimi* le-am înghițit cu noduri. Prima conversație pe care am avut-o a fost cam așa: Fumezi? Nu, nu fumez! Hm, bine! Rupeam un pachet pe zi pe atunci, dar cine să aibă curajul să îi spună? Celelalte discuții, la fel de interesante, pe care le-am avut de-a lungul anilor le pot număra pe degete.

Cu timpul, omul de lîngă mine a devenit *workaholic,* serile lucrînd, week-endurile prea obosit ca să mai ieșim pe undeva. Curînd, pe motocicletă a început să se adune praful, CD-urile rock au fost închise în sertare, viața de adult căsătorit n-a mai fost la fel de fermecătoare. Familia în care intrasem era una tradiționalistă, unde totul se întîmpla așa cum hotăra stăpînul, șeful, capul familiei. Munca era totul, zecile de obiceiuri și tradiții pe care familia le ținea erau obligatorii și nu era scuzată sub nici o formă absența. Puținele zile libere pe care le aveam de sărbători erau dedicate lor, în totalitate, fără să se gîndească nimeni, măcar pentru o clipă, că poate străina din viața lor ar vrea să facă altceva. Eram primită în familie, tolerată, nu acceptată, și pentru asta trebuia să fiu recunoscătoare, fără să fac nazuri. Să fiu mîndră că le port numele, așa cum bunica lui mi-a spus într-o zi: ești o Yamamoto. Au fost ani în care Japonia n-a mai avut nimic magic. Au fost zile negre cînd mă întrebam ce caut aici, cum am ajuns și de ce. Ani în care l-am urît pe bărbatul de care mă îndrăgostisem, deopotrivă cu toată familia. Cînd totul mi se părea doar o iluzie, visul unei copile într-o zi de vară, adormită lîngă o pădure de bambuși. Și nimic nu mai avea rost. Într-o zi de martie, cam pe cînd cireșii se pregăteau să înflorească, mi-am strîns cîteva lucruri și am plecat. În 2014, m-am mutat la 932 de kilometri distanță, în Yokohama. De atunci am descoperit tot felul de Japonii, unele mai surprinzătoare ca altele. Japonia a devenit parte din mine, locul unde m-am format ca adult. Japonia a devenit acasă.

La 22 de ani de la primul contact cu Japonia, încă mai învăț cuvinte noi, cum să citesc *kanji,* să merg cu trenul prin Tokyo fără aplicație, să folosesc corect toate formele de politețe, să le ghicesc gîndul japonezilor din spatele formelor de politețe. De la prima vizită pînă azi, îmi plac la fel de mult, în ordine alfabetică: artificiile, *bento,* berea japoneză, cartoful dulce, castanele coapte, căprioarele, ceaiul verde, curățenia, Fanta cu gust de struguri, festivalurile, frunzele de arțar, Fuji-san, gheișele, grădinile japoneze, *„Irasshaimase!"*, *izakaya* (cîrciumă japoneză), *karaage,* karaoke, kimono, King Knu, *konbini,* Kyoto, Minato Mirai, Misora Hibari, oceanul, *okonomiyaki,* primăvara, politețea, *ramen, sakura, sashimi,* sushi, *takoyaki, tatami, tayaki,* templele, toaletele, toamna, *tonkatsu,* Tokyo, trenurile, triunghiurile de orez, tonomatele cu băuturi, *yukata* (kimonoul de vară), Zushi.

***Sabina Yamamoto** este co-autoarea cărții* Scrisori din Cipangu, *2016.*

Cu ochii-n 3,14

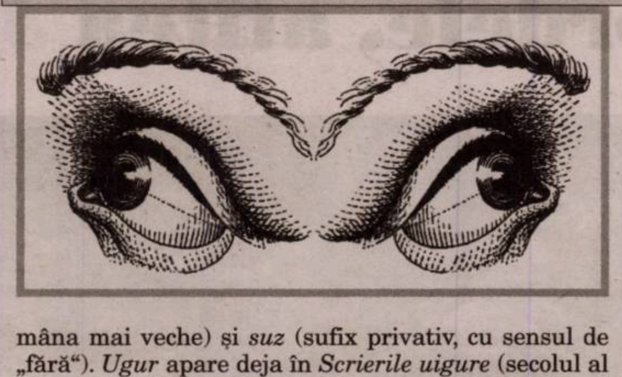

CA UN ECOU AL NU ȘTIU CĂRUI PATRIOTISM, UNUL/UNA ȘI-A GĂSIT, ÎN SFÎRȘIT, ORIGINILE PUBLICE

■ Pe geamul unei prăvălii, poate ca un ecou al știrilor alarmante care vin de la Răsărit, am văzut acest anunț: „PREȚ BOMBĂ la toată gama de cîrnați și cîrnăciori“. (**D. S.**)

■ O reclamă mare, vizibilă de pe DN1, spune ceva de genul că, dacă ar fi fost medic în activitate, Mutu ar fi îmbrăcat sigur halatul nu știu cărui spital. Nu mi-e clar dacă reclama e pentru Mutu sau pentru respectivul spital. Dar ce ne-am fi făcut dacă Mutu ar fi fost medic? Poate mai sigur ar fi fost invers, adică Rafila să fi fost fotbalist. (**A. M.**)

■ Senatul olandez a aprobat marți achiziționarea tabloului *Purtătorul de drapel* de Rembrandt, aflat în proprietatea unor membri ai familiei Rothschild, pentru care țara va plăti 150 de milioane de euro. Oare în cazul ăsta putem vorbi de patriotism? (**A. M. S.**)

■ Cred că știrea acestei perioade în România este că avem al treilea prim-ministru plagiator de teză doctorală din ultimii opt ani. Pe cei de dinainte numai Dumnezeu îi știe, dar pe cei de după *dottore* Ponta, iată, îi aflăm și noi. Pentru mine, e tot mai clar: membrii Guvernului trebuie aleși dintre oamenii fără doctorat, ca să fim *„on the safe side“*. Problema e că, în partide, sînt atît de mulți doctori în toate cele, încît acestea rămîn fără oameni de propus. Ceea ce, paradoxal, ar putea să fie bine pentru țară, căci nu de puține ori se întîmplă ca ceea ce e bine pentru țară să fie rău pentru partidele politice. Așadar, dacă aș fonda acum un partid în România, aș pune în vîrf oameni fără doctorat. Dacă unul/una este doctor în ceva și nu are ca ocupație de bază profesoratul sau cercetarea, l-aș ocoli înainte să mă uit la alte criterii. (**S. V.**)

■ Una dintre cele mai presante întrebări din astrofizică și-a găsit, în sfîrșit, răspunsul. Cercetătorii de la SISSA au calculat numărul găurilor negre din universul observabil: 40.000.000.000.000.000.000 (patruzeci de miliarde de miliarde). La un răspuns atît de precis nici nu-ți mai vine să calculezi dacă e corect. (**M. M.**)

■ Îmi imaginam că „ursuz“ e un termen cvasi-onomatopeic: „posac, morocănos ca un urs care mormăie“. Dar acest cuvînt familiar și pitoresc al limbii române are o poveste mai complicată decît s-ar crede. La originile lui se află turcescul *ugursuz,* compus din *ugur* („bun augur, noroc, șansă“, vezi și „ogur“, în româna mai veche) și *suz* (sufix privativ, cu sensul de „fără“). *Ugur* apare deja în *Scrierile uigure* (secolul al X-lea) și în *Compendiul limbilor turce* al lui Mahmud al-Kașgari (secolul al XI-lea). Un sinonim turcesc al lui *ugur* e *baht* (vezi românescul „baftă“ sau „baht“, în limba romani), de origine persană, cu sensul de „ceea ce e dat, destin, noroc“. Vecinii greci s-au molipsit și ei – de *ugur* și de *ugursuz* deopotrivă: *gourlís* înseamnă „de bun augur“, iar *goursoúzis* – „deochi, care aduce ghinion“. Lingvistic, cel puțin, prezența turcă a fost mai degrabă o baftă. (**M. P.**)

■ Iată o colecție de colecționari: arctofil (colecționar de ursuleți de pluș), plangonologist (păpuși), arenofil (mostre de nisip), fusilatelist (cartele de telefoane publice), helixofil (tirbușoane), sucrologist (pliculețe de zahăr), tirosemiofil (etichete de brînzeturi), vexilofil (steaguri), lotologist (lozuri), deltiologist (vederi). (**M. C.**)

MOMENTUL ESTE UNUL IMPORTANT, FIINDCĂ VORBIM ȘI DESPRE O COLABORARE ÎNTRE MOZAICUL PERSONAL ȘI NATURA AURIE

■ În China a fost descoperită fosila unei mici plante de acum peste 160 de milioane de ani, iar momentul este unul important, fiindcă vorbim și despre cel mai vechi boboc de floare cunoscut. Planta descoperită „mută“ cu milioane de ani mai departe în istorie apariția plantelor cu flori, către perioada jurasică (cu 145-201 milioane de ani în urmă). Venim de departe, cu tot cu plante. (**A. M. S.**)

■ În Franța, o colaborare între L'Observatoire des inégalités (Observatorul inegalităților) și firma Hasbro a dus la un nou concept al jocului Monopoly – „Monopoly des inégalités“ – în care avatarurile primite de jucători vor desemna inegalități sociale (femeile primesc mai puțini bani decît bărbații, Lucas va avea mai multe drepturi decît Mohamed etc.). M-am gîndit cîte oportunități ar avea inițiatorii acestui Monopoly în România: Popa Prostu, Baba Oarba, Omul Negru... (**S. G.**)

■ Helen Fioratti, o comerciantă de artă din Statele Unite, a cumpărat, în timpul unei vacanțe în Italia în anii '60, un mozaic de la un nobil italian. Împreună cu soțul ei au transformat mozaicul cu pricina într-o măsuță de cafea. În 2013, aceștia au intrat într-o librărie unde se lansa cartea *Porphyry* a lui Dario Del Bufalo, expert în sculptură antică, și răsfoind albumul cu reproduceri au recunoscut măsuța lor de cafea al cărei mozaic, considerat dispărut, fusese creat ca centru al ringului de dans pentru corabia împăratului Caligula, supranumită „palatul plutitor al plăcerii“. Corabia fusese recuperată de pe fundul lacului Nemi și era expusă, parțial, într-un muzeu din Roma. Fioratti a trebuit să predea mozaicul autorităților italiene, dar Del Bufalo i-a oferit o replică pentru a nu lăsa gol locul în fața canapelei. (**M. C.**)

■ Pe un site de pe Internet se vorbește despre posibilitatea unui „leasing de personal din Asia“, pentru firme. Un mare panou publicitar de pe marginea autostrăzii A3 o spune mai de-a dreptul: „Muncitori străini? Poți închiria! Cu garanție“. Și e afișat și un număr de telefon. Cum o fi garanția asta? (**A. M.**)

■ Patru opriri în județul Brașov, la Codlea, Sînpetru, Zărnești și Cristian, pentru a vedea ce nume de firme vom găsi acolo: Lil Robust SRL, Multicoral SRL, Wopsitoria C & B SRL, Agrar Clima SRL, La Borcan SRL, Kefren Exim SRL, Fix SRL, Vivat Nord Sped SRL, Hai Haiducu SRL, Bujorel SRL, Leolemn SRL, Dinți Sănătoși SRL, Rubicond SRL, Cuptorul De Argint Impex SRL, Pluribus Util SRL, Cei Mai Contabili SRL, Planeta Veselă SRL, Animale Fără Stăpân SRL, Curcubeul Curățeniei SRL, Natura Aurie SRL, Stop Unu SRL, Prețuim Sănătatea SRL, Pași Virtuali SRL, Levente Electric SRL, 7 Evenimente Urbane SRL, Umbrella Microcorp SRL, The Woman Soul SRL, Camaraderească Slic Instal SRL, Educațional Diferit SRL, Indecis Gold SRL, Monora Natura La Pachet SRL, Biciușcă Agency SRL, Atelierul De Săpunărit SRL, Piese Dube SRL, Intern Edil SRL, Coji SRL, Gospodarul Vostru SRL, Orizont Ideal OK SRL-D, Ciocolata Trans SRL, Moft Contracter SRL, Veșnicia SRL, Domuri Monolitice SRL, Aedificate Accentus Liberium SRL, Har Și Pace SRL-D, Retrăieștecudor SRL, Casa De Pe Culme SRL, Tehnici Primordiale SRL. (**D. S.**)

TRAGEM ATENȚIA SĂ VĂ SPĂLAȚI MÂINILE CÂT MAI DES!

VĂ MULȚUMIM PENTRU ÎNȚELEGERE!

© E. Farkas

DILEMA VECHE

REDACȚIA:

Dana CĂLINESCU (secretar general de redacție)
Marius CHIVU ● Radu COSAȘU ● Stela GIURGEANU
Andrei MANOLESCU (redactor-șef adjunct)
Matei MARTIN ● Matei PLEȘU ● Adina POPESCU
Iaromira POPOVICI ● Ana Maria SANDU
Dan STANCIU (art director) ● Mircea VASILESCU
Sever VOINESCU (redactor-șef)

RUBRICI:
Teodor BACONSCHI ● Ion BARBU ● Aron BIRO ● Paul BREAZU
Cosmin CIOTLOȘ ● Horia CORCHEȘ ● Andrei CORNEA
Codrin Liviu CUȚITARU ● Alin FUMURESCU ● Ionuț IAMANDI
Maria IORDĂNESCU ● Selma IUSUF ● Ovidiu LORENZ
Anca MANOLESCU ● Victor MOROZOV ● Radu NAUM
Lorin NICULAE ● Andrei PLEȘU ● Adrian G. ROMILA
Constantin RUDNIȚCHI ● Mihaela SIMINA
Bogdan-Alexandru STĂNESCU ● Oana STOICA ● Valeriu STOICA
Cătălin ȘTEFĂNESCU ● Bogdan TĂTARU-CAZABAN ● Teodor TIȚĂ
Andreea VLAD ● Rodica ZAFIU

TEHNOREDACTARE: Adrian DAMIAN
EDITOR WEB: Anda DOCEA

PUBLICITATE PENTRU PRINT:
floriana.coman@adevarulholding.ro

PUBLICITATE PENTRU ONLINE:
vanzari@ead.ro
dragos.stan@adevarulholding.ro

MANAGEMENT GRUPUL DE PUBLISHING:
Administrator Special: Constantin SANDU
Director Marketing: Steluța ZAMFIR
Coordonator Producție: Constantin DELTA
Director Distribuție: Dana ZAMFIR
Informații și reclamații ABONAMENTE:
0790.139.007 / 0790.139.009
(numere cu tarif normal, disponibile de luni pînă vineri, între orele 9 și 18)
e-mail: abonamente@adevarulholding.ro

ISSN: 1584-1669
Revistă editată de: Adevărul holding
Publicație auditată de: BRAT AUDIT TIRAJE
Tiraj: 7.250
Tipărit la Tipoart Idea Studio

Biblioteca Județeană
ASTRA Sibiu

Biblioteca Județeană
ASTRA Sibiu

„Sînt vechi, domnule!“ (I.L. Caragiale)

FONDATOR **ANDREI PLEȘU**

DILEMA VECHE

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIȚIE ■ Anul **XIX** ■ nr. **930** ■ 3-9 februarie 2022 ■ www.dilemaveche.ro ■ 24 pagini ■ 8 lei

Șerban AXINTE

pentru **poezie**

16

ANDREI PLEȘU

„Dubla măsură“

pagina **3**

ROBERT SKIDELSKY

„Aplanarea frontului de est“

pagina **7**

TEODOR BACONSCHI

„Dragoste cu sila“

pagina **20**

Ruși & americani

„Rușii și americanii, cu puterea în mîinile lor, riscă pielea noastră, a tuturor.“

TOTO CUTUGNO

Redacția DILEMA VECHE: Șos. Fabrica de Glucoză nr. 21, sector 2, 020331 București ● **telefon:** 0372.130.006 ● **e-mail:** dilema@dilemaveche.ro

Biblioteca Județeană
ASTRA Sibiu

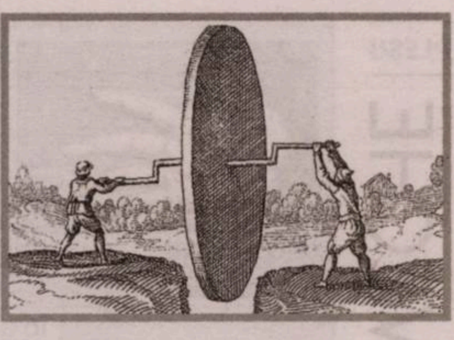

Teodor TIȚĂ

contraintuiția

Young vs Rogan

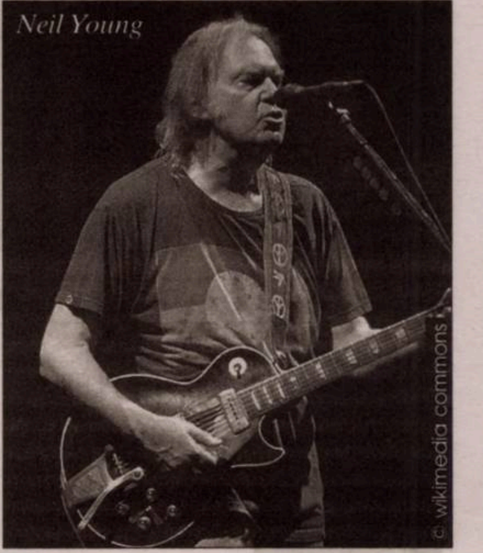

© wikimedia commons

Spotify, aplicația pe care sute milioane de oameni din lumea întreagă ascultă muzică și podcast-uri, face eforturi de cîteva săptămîni să limiteze efectele unui scandal care riscă să îi afecteze serios reputația și, dacă se prelungește, rezultatele financiare. Concret, în podcast-ul lui Joe Rogan, probabil cel mai popular de pe platformă, au fost invitate mai multe persoane care au promovat teorii „alternative“ legate de pandemie. Între lucrurile (false) care s-au spus acolo se regăsește afirmația că vaccinurile reprezintă un soi de terapie genetică ce ar duce la modificarea ADN-ului. S-a mai spus și că vaccinurile reprezintă un risc mai mare decît boala propriu-zisă dacă ele sînt aplicate tinerilor sau că efectele secundare ale vaccinului comportă riscuri mai mari dacă persoana a trecut deja prin boală.

Repetarea acestor opinii pe o platformă cu o capacitate atît de mare de diseminare a provocat, în mod firesc, reacții din partea comunității științifice. Însă ele au trecut mai degrabă neobservate pînă cînd cîntărețul canadian Neil Young a anunțat că Spotify trebuie să aleagă între catalogul său și Joe Rogan. Prompt, Spotify a început să elimine din aplicație muzica lui Young. Aici poate merită amintit că, potrivit relatărilor de presă de acum doi ani, Spotify și-a asigurat exclusivitatea pentru podcast-ul lui Rogan într-o afacere al cărei cost a fost de aproximativ 100 de milioane de dolari. Gigantul *streaming*-ului nu a recunoscut niciodată suma, însă nici nu a contestat cifrele vehiculate.

De două ori membru al Rock and Roll Hall of Fame, de mai multe ori premiat la galele Grammy și Juno (Grammy-ul canadian) și considerat de *Rolling Stone* drept una dintre cele mai mari personalități muzicale din istorie, Neil Young nu este un adversar care să poată fi ignorat. Și asta s-a văzut cel mai bine atunci cînd exemplul său a fost urmat de colega sa de generație Joni Mitchell. Mitchell a anunțat la rîndu-i că se retrage de pe Spotify, invocînd motive asemănătoare cu ale lui Young: „Oameni iresponsabili răspîndesc minciuni care ajung să ducă la pierderea de vieți. Sînt solidară cu Neil Young și comunitatea științifică“.

S-a ajuns astfel la un fel un soi de bătălie a vointelor în care Spotify a încercat să nu clipească. A făcut-o totuși, probabil și ajutat de evoluția prețului acțiunilor pe bursă. În zilele care au urmat anunțului lui Young, capitalizarea Spotify s-a redus cu aproximativ două miliarde de dolari. O sumă deloc neglijabilă pentru investitori. Așa că Daniel Ek, co-fondatorul și managerul companiei, a publicat o postare de blog în care detaliază mai multe schimbări ale regulilor Spotify menite să prevină răspîndirea de informații false. Ek susține că Spotify difuzează o mulțime de opinii cu care, personal, nu este de acord și recunoaște că platforma nu a fost foarte transparentă în relația cu producătorii de conținut, nefiind clar cît de departe pot merge aceștia cu opinii care sînt în afara normelor acceptate. Așa că Spotify va atașa podcast-urilor care conțin afirmații contestabile o etichetă de avertisment. În plus, într-o comunicare separată, compania a precizat că, pînă la momentul scandalului, eliminase din oferta sa aproape 20.000 de episoade de podcast pe care le-a considerat incompatibile cu regulile de publicare. Două lucruri nu au fost menționate în intervenția lui Daniel Ek: numele lui Neil Young și o eventuală intenție de eliminare sau corectare a episoadelor contestate din podcast-ul lui Joe Rogan.

Disputa a provocat, evident, o mică furtună pe *social media,* unde au putut fi văzute *hashtag*-uri ca #deletespotify sau #cancelspotify. Însă oricît de important ar fi Neil Young pentru istoria muzicii, Spotify se uită mai degrabă în prezent și viitor. Și, pentru moment, pare să fi decis că podcast-urile sînt mai importante decît cataloagele muzicale. Indiscutabil, Joe Rogan are în acest moment o umbră mult mai mare decît canadiano-americanul. Și asta se măsoară în numărul de ascultări care, la rîndul său, se transformă în banii proveniți din abonamente. Pe de altă parte, însă, dacă exemplele lui Young și Mitchell ar fi urmate de artiști ca Taylor Swift sau Kendrick Lamar, de exemplu, e foarte probabil că Spotify nu ar renunța așa ușor. Swift, de exemplu, are 47 de milioane de ascultători în fiecare lună numai pe această platformă. Cifre de felul acesta o pun cam în aceeași barcă cu Joe Rogan, cu diferența că ea nu are nici o înțelegere exclusivă cu platforma suedeză de *streaming.*

Scandalul este important pentru că semnalează foarte clar unde este concentrată atenția publicului și, deci, unde se formează opiniile majoritare. Exemple au mai fost – interdicția aplicată lui Donald Trump de a publica pe platformele importante sau disputa dintre Dave Chapelle și un grup mic, dar gălăgios de activiști pentru drepturile minorităților sexuale ofensați peste măsură de glumele dintr-un spectacol de *stand-up comedy* difuzat de Netflix. În acest din urmă caz, Netflix a stat lîngă Chapelle, preferînd să nu ia nici o măsură. Disputa s-a stins fără alte consecințe.

La fel ca Facebook sau Twitter în anii trecuți, Spotify și alte platforme majore de distribuție de conținut sînt obligate să admită că au o responsabilitate și în zona libertății de expresie care le obligă să găsească granița aceea complicată dintre opinii marginale, dar legitime și opinii potențial periculoase. Tradiția ne arată că marile companii de tehnologie se feresc pe cît pot să își asume astfel de responsabilități, preferînd să se vadă pe ele însele ca pe un soi de facilitatori lipsiți de obligații. Însă cu fiecare scandal de felul celui descris mai sus, tradiția mai primește o lovitură. Și asta nu e un lucru rău.

Teodor Tiță *este gazda podcast-ului* În Centru *pe care îl puteți asculta pe oricare dintre platformele de distribuție (Apple, Spotify, Google etc.): https://open.spotify.com/show/5jSN6amOtenIsHn23aoOLQ*

■ ■ ■

Matei MARTIN

mapamondul de buzunar

Olaf Scholz vrea să reseteze relațiile cu Rusia

După cîteva tentative de negociere eșuate, tensiunile dintre Federația Rusă și statele occidentale se cronicizează. Vladimir Putin continuă să trimită trupe la granița cu Ucraina, amenințînd cu o invazie militară, în vreme ce Europa și Statele Unite ale Americii își ascut discursul și armele *soft* de disuasiune: sancțiuni economice tot mai dure în cazul unui atac militar. Dacă, la nivelul prezenței publice internaționale, Occidentul încearcă să vorbească pe aceeași voce, deciziile politice comune întîrzie să apară. Ezitările și lipsa de fermitate sînt consecința unei fragilități sistemice a politicii externe europene și mai ales a unei dependențe economice de Rusia. La masa negocierilor, Kremlinul profită din plin de această vulnerabilitate. Pe care a întreținut-o în timp.

O treime din gazul consumat în Uniunea Europeană provine din Rusia. O cantitate substanțială ajunge în Europa prin gazoductul Nord Stream 1, care leagă Rusia de Germania prin Marea Nordului. O a doua conductă, Nord Stream 2, paralelă cu prima, e aproape finalizată. Odată devenită funcțională, această conductă ar dubla capacitatea de transport a gazelor rusești către Europa și ar submina cealaltă rută de transport a gazelor, un gazoduct terestru, care traversează Ucraina, privînd această țară de taxele percepute pentru tranzitarea teritoriului național (peste două miliarde de euro). Pe de altă parte, ruta directă înseamnă un preț mai mic și un profit mai mare pentru Rusia, dar și costuri mai mici pentru Europa, care traversează o criză a energiei. Cel mai înverșunat adversar al proiectului este, cum era de așteptat, Ucraina. Și Statele Unite s-au opus, invocînd tocmai dependența energetică a Europei de Rusia și riscurile politice pe care le implică această relație. Prețul mai ieftin pentru gaze presupune costuri politice. Poziția Germaniei în chestiune a fost mereu ambiguă. Berlinul a evitat, interesat, să răspundă reproșurilor și să ia în calcul costurile politice. Pentru Germania, Nord Stream e „doar un proiect de infrastructură“, „o afacere în domeniul energiei“, „o investiție“. Argumentul oportunității economice nu a fost însoțit și de o reflecție asupra eventualelor costuri politice. Noua coaliție guvernamentală nu rezolvă, ci aprofundează aceste ambiguități.

> *Astăzi, o nouă politică pentru Est*
> *sună mai degrabă distopic.*

În acordul de coaliție se vorbește despre „o politică externă, de securitate, de dezvoltare și de drepturile omului fermă și substanțială, care să fie integrată și coerentă“. E o afirmație puternică, o declarație de intenții care ar trebui să ofere suficiente argumente pentru o politică externă în favoarea drepturilor omului. Deocamdată, politica externă pare neschimbată: chiar dacă posibilitatea înghețării proiectului Nord Stream 2 a fost invocată, acțiunea politică e în continuare favorabilă dezvoltării economice.

Încă de la primele negocieri în vederea formării noului cabinet au existat diferențe substanțiale de abordare în politica externă între cancelarul Olaf Scholz (SPD) și ministrul de Externe Annalena Baerbock (Verzii). Baerbock a fost încă din campania electorală o adversară înverșunată a gazoductului: o dată, pentru că alimentează sistemul energetic al Germaniei cu un combustibil de care ecologiștii vor să scape; și apoi, pentru că se amplifică dependența față de Rusia lui Putin. Cancelarul Olaf Scholz (SPD), mult mai conciliant, a integrat în discursul său aceste rezerve, dar insistă că Nord Stream 2 e doar un proiect economic. Așa că ministrei de Externe Baerbock nu-i mai rămîne nimic de făcut decît să susțină un proiect pe care l-a respins pe vremea cînd era în opoziție. Însă asta ține cumva de fișa postului – ministrul de Externe se subordonează cancelarului. Mai ales în chestiuni sensibile, cum ar fi relația cu Rusia. Acum, situația e diferită de cea din era Angela Merkel. Iar cancelarul Olaf Scholz spune că Germania va lua măsuri împreună cu partenerii europeni dacă Rusia se va folosi de energie ca armă sau dacă urmează acte de agresiune. Nu e însă clar unde e linia roșie și ce anume ar putea determina o decizie fermă de suspendare a proiectului Nord Stream 2 de către Germania. Olaf Scholz a anunțat, încă din campania electorală, că își dorește o resetare a relațiilor cu Rusia. A folosit chiar termenul de *Neue Ostpolitik* – un concept care, pe vremea lui Willy Brandt, promitea o apropiere între cele două blocuri separate de Cortina de Fier. Astăzi, o nouă politică pentru Est sună mai degrabă distopic. Mai ales dacă e doar un discurs care împachetează frumos un dar otrăvit.

■ ■ ■

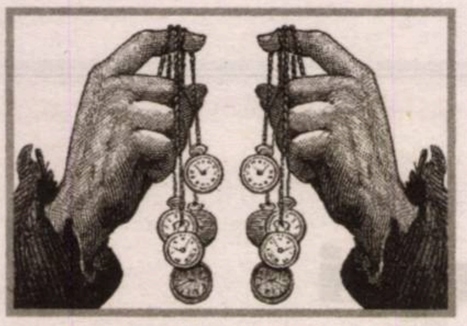

Andrei PLEȘU

nici așa, nici altminteri

> *„Așa e că pînă acum nu stăm nici bine, nici rău, adică nici așa, nici altminteri?“ (I.L. Caragiale)*

Dubla măsură

Sînt în mod decis *pentru* dezbaterea publică a *tuturor* demisiilor morale, a *tuturor* asocierilor cu universul crimei și al minciunii. Cer doar să privim cu *aceeași* rigoare spre *toate* extremele, ceea ce, din păcate, nu se prea întîmplă. Nu vreau să-i „albesc“ pe scriitorii și filosofii vinovați de grave derapaje de extremă dreapta. Dar mi se pare nedrept și riscant să uităm „generos“ derapajele de sens opus. Cîteva masiv *neglijate* exemple:

George Bernard Shaw a fost, fără îndoială, un personaj important al secolului trecut. Cine n-a savurat teatrul său *(Pygmalion, Discipolul Diavolului* etc.), proza sa, oratoria sa? A luat Premiul Nobel în 1925, a luat și un Oscar în 1938, a fost cofondator al celebrei *London School of Economics* și a fost foarte activ în plan social și politic. Era spiritual, energic, original. La premiera uneia dintre piesele sale, regele Angliei a rîs pînă a rupt scaunul de sub el. Una peste alta, omul a fost – și este încă – o vedetă prizată în toată lumea. Iar vedetelor li se iartă multe. Lui G.B. Shaw însă nu i se *iartă*, pur și simplu, derapajele. I se *uită*. Își mai amintește cineva, astăzi, de articolele din presa britanică în care savurosul scriitor se declara entuziasmat, la grămadă, de Hitler, Stalin și Mussolini? Mai ține cineva minte un discurs al său din 1931, în care propunea ca, o dată la cinci sau șapte ani, fiecare cetățean să fie chemat în fața unui juriu pentru a-și justifica existența? Și dacă nu și-o justifică să fie informat că marele organism social din care face parte nu-și mai poate asuma ținerea lui în viață? Mai pomenește cineva despre apelul său către chimiști, lansat în 1934? G.B. Shaw cerea, pe un ton „rezonabil“, să se inventeze „un gaz uman“, *„a gentlemanly gas“*, care să ucidă pe loc și fără dureri, așa încît indezirabilii să fie evacuați civilizat. O profeție demnă de un om „inspirat“. Gazul la care visa a fost inventat zece ani mai tîrziu, s-a numit Cyclon B și a fost folosit de naziști în lagărele de concentrare. Ai zice că asemenea „isprăvi“ sînt de natură să devină, pentru autorul lor, un stigmat de neșters. Nu e cazul. G.B. Shaw, ajuns, în 1930, un vocal prieten al Sovietelor, e absolvit. Absolvit e și *Jean-Paul Sartre,* care, în 1972, putea declara, într-un interviu, că anticomuniștii nu trebuie arestați, ci împușcați, pentru că din închisoare se mai poate ieși. Oricum, pentru Sartre (el însuși laureat al Premiului Nobel), „anticomunistul e un cîine“. În schimb, Che Guevara, pe care l-a vizitat în Cuba în 1960, era demn a fi socotit „cea mai completă ființă umană a erei noastre“. Nu contează. Nu există un „caz“ moral Jean-Paul Sartre. Ba din contra! Îi lăudăm „angajarea“. Apreciem „umanismul“ său, de vreme ce, iată, în 1974, a fost capabil să-i viziteze în închisoare pe membrii grupării Baader-Meinhof („Armata Roșie“) și să protesteze față de condițiile proaste oferite de penitenciarul german. (Asta într-un moment în care ororile Gulag-ului erau deja cunoscute în toată lumea!) Nu vreau să spun că, date fiind asemenea enormități comportamentale, G.B. Shaw și Jean-Paul Sartre trebuie trecuți la index. Constat doar că nimic nu este prea grav dacă ești „bine situat“ ideologic. Greșelile – evident condamnabile – ale celor din tabăra opusă (de-alde Heidegger, de-alde Céline, Mircea Eliade, Cioran & Co) trec mereu înaintea meritelor lor. Cu alte cuvinte, deraierile stîngii extreme și cele ale dreptei extreme nu „beneficiază“ de un tratament simetric. Se subînțelege că unii, chiar dacă au făcut rele, rămîn „băieți buni“, iar alții, chiar dacă au făcut și lucruri bune, rămîn, în eternitate, „băieți răi“. Eu însă nu mai vreau să privesc chiorîș într-o singură direcție. Vreau să mă supăr la fel și pe unii, și pe alți,i și să găsesc argumente plauzibile pentru a ierta ce e de iertat, indiferent de unghiul din care privesc.

Nu mă pot abține să invoc și alte cîteva exemple. Alexandru Călinescu mi-a amintit, la un moment dat, versurile unor mari poeți francezi, căzuți pradă unui straniu entuziasm procomunist și pro-sovietic. Iată fragmente din poemul *„Front rouge“*, de *Louis Aragon,* apărut în 1931, în versiunea franceză a unei reviste din URSS *(Littérature révolutionnaire mondiale):* „Cînt hegemonia violentă a proletariatului asupra burgheziei / Cu scopul nimicirii ei. / Strălucirea împușcăturilor adaugă priveliștii / O veselie încă necunoscută. / Sînt executați ingineri și medici. / Moarte celor care primejduiesc cuceririle revoluției din octombrie, / Moarte celor care sabotează planul cincinal“. Sau: „Cînt GPU-ul (…), trăiască GPU-ul, figură dialectică a eroismului“. Fragmente din *Paul Éluard* *(„Hommages“,* 1950): „Stalin e, pentru noi, prezența lui Mîine, / Stalin alungă nenorocirea, / Încrederea este fructul creierului său iubitor“. *Éluard* scrisese deja, imediat după război, că „ochii albaștri ai revoluției strălucesc cu o necesară cruzime“ și îndemnase la omor: „Doborîți-i pe polițai, Tovarăși, / Doborîți-i pe polițai pînă departe spre vest, unde dorm / copiii bogătașilor și tîrfele de lux. (…) Proletariatul să radă de pe fața pămîntului, cu furia sa, palatul Élysée (…) / Într-o bună zi va arunca în aer Arcul de Triumf / Se va dezlănțui (…), iar glonțul său va ochi atît de sigur / Încît toți medicii social-fasciști / Aplecați asupra victimei / Își vor plimba degeaba degetele pe sub cămașa ei de dantelă / Și vor încerca să audă, cu aparate de precizie, inima ei deja putrezită“. (…) / Trageți asupra urșilor savanți ai social-democrației / Trageți, zic, sub conducerea partidului comunist / (…) Și nu eu voi fi cel care vă cere să trageți / Ci Lenin, / Lenin cel al momentului potrivit…“. Sau: „Tineri comuniști (…) / Ridicați-vă împotriva mamelor voastre / Abandonați noaptea, ciuma și familia…“

Toate acestea și multe altele sînt ecouri „glorioase“ ale perlelor ideologice produse de „părinții fondatori“: *Lenin:* „Trebuie să acționăm ca în anul 1793“ (anul 1793 e anul Marii Terori din timpul Revoluției Franceze – *n.m.*, A.P.). *Marx* despre tortură: „Tortura a dat naștere celor mai ingenioase inovații, creîndu-se astfel pentru mulți meseriași cinstiți numeroase locuri de muncă în producția instrumentelor necesare“. *Engels* (în *Anti-Dühring):* „Dragostea universală față de oameni este o absurditate. Libertatea politică e mai rea decît sclavia cea mai rea“.

Să ne înțelegem: nu vreau să-i evacuez nici pe Marx, nici pe Engels, nici pe Lenin, nici pe G.B. Shaw, pe Sartre, pe Éluard sau pe Aragon din lista de repere semnificative ale culturii europene. Dar cer același tratament „tolerant“ și pentru Mircea Vulcănescu, Eliade, Cioran, Vintilă Horia etc. Apropo: și Aragon, și Éluard beneficiază, la Paris, de cîte o piață care le poartă numele. A lui Aragon a fost inaugurată în 2012, cu ocazia celei de-a 30-a comemorări a morții sale. S-ar zice că borcanele nu se amestecă decît în anumite cazuri. Niciodată în celelalte...

(cu pasaje preluate din texte mai vechi pe aceeași temă)

■ ■ ■

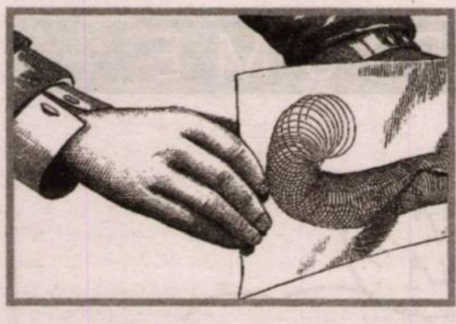

Andrei CORNEA

la răscruce de gînduri

Revoluționari și conservatori

„Omul e născut liber și pretutindeni este în lanțuri.“ Altfel spus – sugerează J.-J. Rousseau prin aceste vorbe celebre cu care se deschide *Contractul social* –, nenumăratele cazuri de servitute *de iure* sau *de facto* pe care experiența și istoria le furnizează din belșug indică, în chip paradoxal, o excepție majoritară, nu o regulă majoritară. Căci regula omului n-are dreptul să descrie și să prescrie ceea ce e contra naturii omului, *denaturat*. Omul trăiește, în fapt, nu numai rău, necuvenit, *dar mai ales contrar firii sale adevărate* și, de multe ori, a ajuns atît de corupt, încît nici nu-și mai dă seama de condiția lui. Or, nu această condiție prezentă a sa, servitutea, este pentru Rousseau (și pentru cei care l-au urmat) regula autentică a naturii omenești, ci, dimpotrivă, ea este sinonimă cu excepția majoritară, ajunsă aproape universală. Căci regula este aceea a naturii umane care proclamă libertatea cu care omul e conatural și abia ea îi dă legea adevărată. Această lege, această regulă nu e manifestă? Desigur că nu e, dar nici legea căderii corpurilor nu e manifestă (ea fiind evidentă doar în vid), dovadă că a fost ignorată complet de la Aristotel pînă la Galilei și numai excepțiile de la ea au fost luate în seamă. Și totuși, regula nemanifestă, anume libertatea naturală pierdută cîndva, în preistoria omenirii, ar putea fi cumva recuperată prin ceea ce Rousseau numește „libertatea civilă“ – adică supunerea voluntară a cetățeanului la „voința generală“ a unei republici bine alcătuite.

Ceea ce i-a caracterizat dintotdeauna pe reformatori și pe revoluționarii sociali, politici și religioși – de la Moise și Platon la Apostolul Pavel, Luther, Morus, Rousseau, Marx, Gandhi, Martin Luther King, Nelson Mandela, Lech Walesa – a fost, așadar, tocmai un anume mod special de a interpreta regula și excepția: ei au considerat că ceea ce, din punctul lor de vedere, era intolerabil în societățile omenești respective – sclavie, inegalitate, ierarhii strîmbe, mizerie, idolatrie, erezie, depravare morală, alienare socială, opresiune străină sau domestică etc. – constituie în realitate *marea excepție,* deși una majoritară, desigur. Pentru reformatori deci, nu mărimea și extensia răului politic, social, religios și moral dau regula omenescului, ci îi oferă excepția, chiar dacă răul reușește să umple cu această excepție o mare parte, poate cea mai mare parte a timpului istoric și a vieții oamenilor. În consecință – cred ei –, regula, firește minoritară, din prezentul lor poate fi, uneori, descoperită în trecutul mai mult sau mai puțin îndepărtat, sau măcar în principii, ca majoritară. De aici, ei trag concluzia că această regulă ar putea fi universalizată practic într-un viitor mai mult sau mai puțin apropiat, prin reforme energice sau chiar revoluții.

Cît despre adversarii reformelor sau mai ales ai revoluțiilor – să-i numim „conservatori“, precum Edmund Burke, Joseph de Maistre –, aceștia procedează exact invers: ei interpretează abundența nefericirii, inegalității, nelibertății sau ticăloșiei din lume drept regulă sau parte a unei reguli a vieții lumii – acum însă regulă evident majoritară –, ceea ce îi determină să încerce să o justifice și să descopere în ea o ordine intrinsecă a firii sau voită de Dumnezeu, ba chiar să-i vadă latura pozitivă. Pentru Bernard de Mandeville sau Adam Smith, de exemplu, viciile și egoismul oamenilor însumate duc pînă la urmă la un rezultat pozitiv în ansamblu – avuția societății – prin mecanismul „mîinii invizibile“. La Sf. Augustin, Hobbes, Machiavelli și, bineînțeles, la Freud, civilizația prin ființa sa este represivă, dar represiunea reprezintă răul deopotrivă minimal și necesar, din care se poate naște un anume bine – societatea civilizată. Pentru alții – precum „prietenii“ veniți să-l consoleze pe Iov, pentru Marcus Aurelius, Plotin, Augustin etc. –, răul din lume se echilibrează în mod necesar cu binele – precum umbrele și luminile într-o pictură – și numai defectul nostru de percepție, prin care vedem mereu numai partea, și nu întregul, ne face mai atenți la primul. Ordinea *aceasta* e naturală, exprimată prin norme și reguli actuale, voite de Natură sau de Dumnezeu.

Ceea ce percepem din lume, ceea ce îndurăm din lume îi constituie oare și regula (ce comportă un minimum de excepții) sau, de fapt, reprezintă numai o aproape generală excepție de la o regulă încă ascunsă a naturii umane? Iată una dintre întrebările capitale pe care, sub diferite forme, și-au pus-o oamenii în toate timpurile. Iar felul cum au răspuns i-a despărțit, îi desparte și îi va despărți pe veci.

■ ■ ■

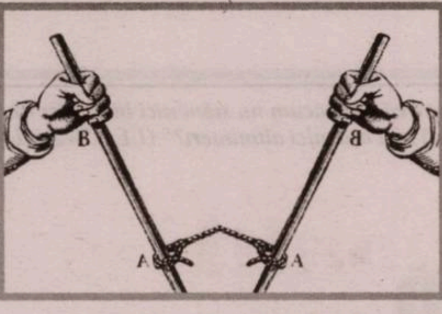

Alin FUMURESCU

nu ca-n perete

Înțelepți ca șerpii

●●● pentru că, în Evanghelia lui Matei, capitolul 10 este unul dintre cele mai șocante. Printre altele, Iisus le spune apostolilor că „fratele va da la moarte pe frate-său și tatăl pe copilul lui; copiii se vor scula împotriva părinților lor și-i vor omorî“ (10:21) și „Să nu credeți c-am venit s-aduc pacea pe pămînt; n-am venit să aduc pacea, ci sabia. Căci am venit să despart pe fiu de tatăl său, pe fiică de mamă-sa și pe noră de soacră-sa“ (10:34-35). De bună seamă, există nenumărate exegeze, interpretări convingătoare sau mai puțin, dar asta nu înseamnă că pînă și cititorul avizat nu are o instinctivă strîngere de inimă cînd ajunge la asemenea pasaje ce par să contrazică Vestea cea Bună. Dar tocmai de aceea ele te scot din zona de confort a creștinismului căldicel și te obligă să gîndești.

Puțin context: capitolul 10 este cel în care Iisus îi trimite pe cei doisprezece apostoli în lume să propovăduiască, să vindece, să învie morții, să scoată dracii ș.a.m.d. Simplu spus, este momentul în care creștinismul (încă nenumit ca atare) începe să devină o mișcare de amploare. De mase, dacă preferați. Și Iisus le spune: „Iată, Eu vă trimit ca pe niște oi în mijlocul lupilor. Fiți dar înțelepți ca șerpii și fără răutate ca porumbeii“ (10:16). La o primă vedere, pasajul e mai puțin șocant decît cele pomenite mai sus. La o a doua vedere, e chiar mai tulburător, însă la un alt nivel. Începutul e, ca să spunem așa, întrucîtva domol. Familiar. Apostolii, nevinovați ca oile, sînt trimiși în lumea rea, dominată de lupi. Nimic în aparență surprinzător: *Homo homini lupus*.

Surprinzătoare e soluția indicată de către Iisus după aruncarea „oilor“ în mijlocul „lupilor“ – pentru a-și împlini misiunea primită, iubirea vrăjmașilor și întoarcerea obrazului nu par a mai fi suficiente. Pentru succesul propagării unui ideal într-o mulțime înclinată, de la căderea din Rai încoace, la toate blestemățiile e nevoie de înțelepciunea șerpilor! Cu alte cuvinte, în limbaj biblic, Iisus le recomandă apostolilor înțelepciunea dracilor! Recunoașteți că e tulburător. Dac-ar fi fost vorba despre „inteligență“ încă s-ar mai fi putut explica. În definitiv, nimeni nu neagă că diavolul e „deștept“, cu sensul de „șmecher“. De aia te și prostește atît de lesne. Dar înțelept? Nu presupune înțelepciunea o inteligență orientată spre bine? Pînă și calificativul „fără răutate ca porumbeii“ nu pare să ajute prea mult. Iisus nu spune „neprihăniți“ sau „curați“, ci „fără răutate“, ceea ce, teoretic măcar, lasă loc de puțină prihană apostolică.

> *„Trebuie să parcurgi circumferința timpului*
> *înainte de a ajunge la centrul oportunității“.*

O posibilă explicație e sugerată de o carte „lumească“, scrisă în secolul al XVII-lea de un iezuit spaniol, Baltasar Gracián – *Oráculo Manual y Arte de Prudencia,* tradus de obicei ca *Arta înțelepciunii lumești*. Ca orice oracol care se respectă, și acesta continuă cu multe formulări eliptice, care pe unii i-au încîntat (Schopenhauer sau Nietzsche, bunăoară, dar și Churchill sau Gide), pe alții i-au scos din sărite. Cert este că această cărțulie (vreo trei sute de panseuri relativ scurte) a fost tradusă încă din același secol în mai toate limbile de circulație și comentată cu vîrf și îndesat. De ce? Pentru că, pe de-o parte, reprezintă o alternativă la *Prințul* lui Machiavelli, iar pe de alta, pentru că tratează aceeași problemă spinoasă ca și Matei 10: cum poate supra-viețui omul bun, nobil, în mijlocul unei lumi rele? Retragerea în pustie, la mănăstire, în Tibet sau chiar între pereții propriei case e o soluție, dar e una întrucîtva egoistă. Te salvezi, dacă te salvezi, de unul singur, ignorînd lumea care te-a dezamăgit. Dar dacă vrei să îndrăznești și să biruiești lumea (Ioan 16:33)? Dar dacă ești *trimis* în lume?

Soluția lui Machiavelli e binecunoscută – renunțarea la moralitatea clasică și înlocuirea virtuților tradiționale cu *virtù,* adicătelea cu „virtuozitatea“, abilitatea de a-ți împlini scopul indiferent de mijloace, de unde și cinicul „scopul scuză mijloacele“. (E o interpretare pe nedrept caricaturală, dar asta ar fi o altă discuție.) Potrivit lui Machiavelli, nu e nevoie să fii virtuos, e suficient să pari că ești. Dacă între aparență și realitate clasicii preferau realitatea, Machiavelli favorizează aparența, stîrnind astfel primul val al modernității. Baltasar Gracián, în schimb, consideră abordarea machiavelliană simplistă, în cel mai bun caz, și devastatoare atît pentru individ, cît și pentru societate, în cel mai rău.

Precum Machiavelli, Gracián nu-și face iluzii despre lume și cu atît mai puțin despre înțelepciunea mulțimilor. Unul dintre panseuri, bunăoară, este intitulat „Gîndește cu cei aleși, dar vorbește cu cei mulți“. Dacă vrei să ajungi să-i schimbi în bine, oricît de puțin, pe cei mulți, nu trebuie să-i contrazici, c-atunci pățești ca Socrate și n-ai rezolvat nimic dacă n-ai un Platon ca discipol. Gîndirea trebuie să-ți fie liberă, dar vorbirea în public se cuvine să-ți fie măsurată. Iezuitul mai vorbește și despre cum poți – și trebuie! – să cîștigi admirația și respectul celor mulți, dar și de ce e nevoie să îi admiri și să îi respecți la rîndul tău doar pe cei care merită cu adevărat. Multe formulări sînt memorabile. Iată doar cîteva, pentru a vă stîrni interesul: „Pînă și iepurii pot să tragă de coamă un leu mort“, „Trebuie să parcurgi circumferința timpului înainte de a ajunge la centrul oportunității“, „Arareori norocul te însoțește pînă la ieșire: pe cît de călduros te-a primit în casă, pe atît de grăbit și de cinic te dă afară“.

Gracián e de acord cu Machiavelli că lumea nu e atentă la detalii, ci e interesată mai degrabă de rezultate, așa că „la răstimpuri, face parte din arta trăitului să încalci regulile artei“ pentru a-ți atinge scopul, dar asta nu înseamnă că e pregătit să renunțe la moralitate. Pentru el, departe de a fi un impediment într-o lume rea, virtutea reprezintă un avantaj. Nu întîmplător, ultimul panseu e intitulat „Într-un cuvînt, fii sfînt!“ și susține că „virtutea reprezintă puntea dintre toate perfecțiunile și centrul tuturor binecuvîntărilor“. Simplu spus: virtutea nu te vrea prost. Creștinismul nu te vrea prost. Prin urmare, în mijlocul lupilor, inteligența dracilor nu e cîtuși de puțin de lepădat. Dar, pentru a deveni înțelepciune, adică o inteligență orientată spre bine, nu trebuie folosită „cu răutate“. Nu degeaba Platon sugerează că nu există oameni răi, ci doar oameni proști.

Iaca o lecție de ținut minte – și nu doar de către politicieni.

■■■

Mihaela SIMINA

accent pe istorie

Lilibet de platină

În anii copilăriei se pot găsi, cred, unele dintre indiciile vieții adulte. Trucul este să(-ți) pui întrebări. Ca un copil.

Cînd vorbim despre personaje istorice, povestea capătă amploarea cuvenită. Dacă aruncăm un ochi spre regina Elisabeta a II-a – și avem motive să o facem întrucît pe 6 februarie (a.c.) împlinește 70 de ani de domnie, devenind astfel primul monarh britanic care sărbătorește Jubileul de Platină – o să zărim o prințesă cu o copilărie fericită, într-o familie armonioasă. Acest context de bun augur, alături de trăsăturile native ale copilului Elisabeta Alexandra Maria, alintată Lilibet, s-au oglindit și încă o fac asupra întregii vieți și activități ale suveranei.

Pe 11 decembrie 1936, tatăl Elisabetei, Ducele de York, a devenit regele George al VI-lea al Regatului Unit, în urma abdicării fratelui acestuia Eduard al VIII-lea, fapt ce a transformat-o pe Elisabeta în moștenitoare prezumtivă a tronului britanic.

Cu o zi înainte, Lilibet, în vîrstă de zece ani, tocmai se pregătea să își rescrie notițele de la lecția de înot, moment în care a auzit scandări din imnul regal *(God Save the King,* atunci) pe afară. L-a întrebat pe unul dintre servitori ce se întîmplă. Acesta i-a povestit fetei că unchiul ei, regele Eduard al VIII-lea, a abdicat și, drept urmare, tatăl ei este acum rege. Nu auzi asta chiar zilnic, nici măcar prințesă fiind.

Elisabeta s-a dus la sora ei mai mică, prințesa Margaret, pentru a-i da știrea.

Asta înseamnă că tu va trebui să fii următoarea regină? a întrebat Margaret.

Da, cîndva, a răspuns Lilibet, oarecum netulburată în fața noii realități.

Săraca de tine, a completat mezina.

Reacția Elisabetei a fost una asemănătoare cu atitudinea acesteia în fața provocărilor pe care le-a înfruntat ulterior de-a lungul istoriei: și-a continuat, aparent imperturbabilă, activitatea. A rescris liniștită notițele de la lecția de înot, consemnînd sus, la începutul paginii, pe post de titlu: *Ziua abdicării*.

Pe 6 februarie 1952, în timp ce se afla alături de soțul ei, prințul Philip, într-un sejur în Kenya, a aflat de la acesta că tatăl ei, regele George al VI-lea, tocmai murise. Lilibet a devenit de atunci regina Elisabeta a II-a a Regatului Unit. Fără a se arăta afectată pe moment, a început aproape imediat să scrie mesaje în care își cerea scuze pentru anularea restului călătoriei și pentru a pregăti întoarcerea acasă.

Ce o fi trecut totuși Lilibet în notițele de la înot?

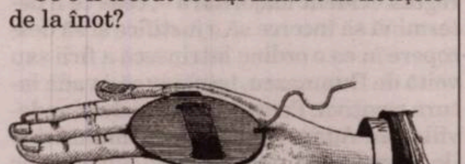

BARBURISME

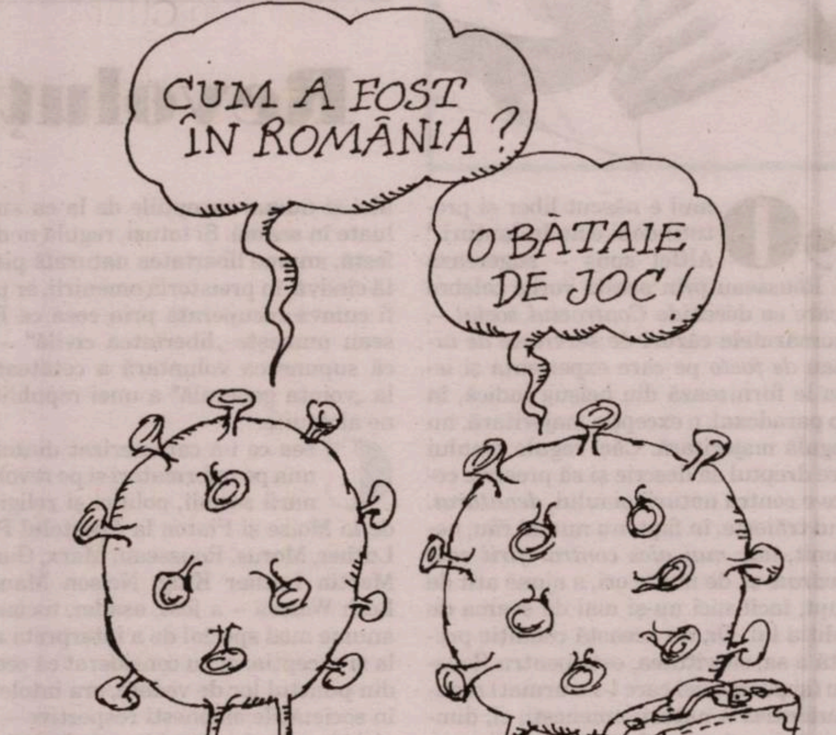
CUM A FOST ÎN ROMÂNIA?
O BĂTAIE DE JOC!
RO

Desen de Ion BARBU

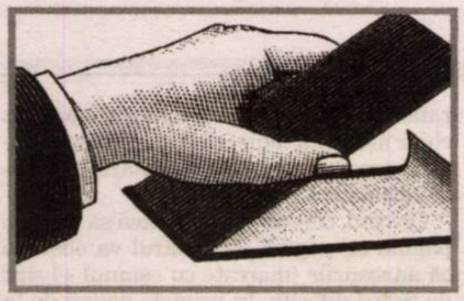

Valeriu STOICA

la drept vorbind

„Fericiți cei prigoniți pentru dreptate“

Cartea *Jurnalul fericirii* a lui Nicolae Steinhardt este o poartă deschisă către înțelegerea celei mai tulburătoare dintre *Fericirile* rostite de Iisus în *Predica de pe Munte* (Matei, 5, 10). Nedreptatea naște sentimente și stări diferite: revoltă, resemnare, speranță, disperare și chiar smintire. Puțini sînt cei care au forța sufletească de a sublima suferința generată de cele mai cumplite nedreptăți, cele care atentează la libertatea și viața persoanei, într-o stare de fericire. Iluminarea trăită de Nicolae Steinhardt, în perioada dureroasei sale experiențe carcerale, urmare a arestării și a condamnării în lotul Noica-Pillat, a dat suferinței un sens eliberator. Este nevoie de cuvintele unui mare scriitor și de curajul mărturisirii adevărului pentru a exprima această înălțare spirituală, trăită pe cont propriu, de la treapta suferinței pînă la treapta fericirii. Cum spune Monica Pillat, în cartea *Ceasuri de demult*, publicată la Editura Baroque Books & Arts, la sfîrșitul anului trecut, „eroul *Jurnalului* a izbutit să iasă din temniță întărit, curățit și botezat. Avusese «fericirea să întîlnească acolo modele de spiritualitate care îi arătaseră cum poți rămîne în largul tău chiar în detenție»“. Mărturisirea lui Nicolae Steinhardt dă seama nu numai despre el însuși, ci și despre cei care au avut forța sufletească să urce această scară a fericirii, dar, din varii motive, nu au vrut sau nu au putut să scrie despre sensul eliberator al experienței lor carcerale. Între aceștia au fost Dinu Pillat și Maria Brateș-Pillat.

„Dacă ar fi să iau viața de la capăt, multe aș vrea să schimb, dar la un singur lucru nu aș putea renunța – la răstimpul petrecut în închisoare.“ Această frază, care spune cît o întreagă carte, a fost rostită de Dinu Pillat și este redată de Monica Pillat în *Ceasuri de demult*. După amnistia din 1964, înainte de a fi eliberat din închisoare, lui Dinu Pillat i s-a cerut să semneze declarația de colaborare cu Securitatea. Răspunsul a fost consemnat și s-a păstrat în arhivele CNSAS. „A spus că el are un stăpîn care este dincolo de această lume, că nu poate sluji altuia și nu a semnat, iar cel care i-a cerut acest lucru a tăcut și și-a retras hîrtia.“ După ce a revenit în familie, Dinu Pillat se ruga în fiecare seară nu numai pentru cei dragi, „ci și pentru cei care îl bătuseră pînă la desfigurare în închisoare, pentru cei care îl prigoniseră, pentru cei care îl dușmăneau... Cînd mama l-a întrebat odată cum putea să-I ceară îndurare lui Dumnezeu pentru asemenea oameni, tata i-a răspuns că pentru ei nu se ruga nimeni și de aceea nu se puteau mîntui“.

Întemnițată într-un penitenciar din Botoșani în anul 1949, Maria Pillat-Brateș – soția lui Ion Pillat, mama lui Dinu Pillat și bunica autoarei –, după ce a fost umilită de gardieni, le-a cîștigat respectul cînd au descoperit talentul ei de portretistă. Din saloanele de artă rafinată ale Bucureștilor perioadei interbelice, unde își cîștigase, cu acuarelele expuse, un binemeritat prestigiu prin talent, sensibilitate și o inconfundabilă cromatică, floral-acvatică, cu reflexe de flori de cîmp, desprinse din ștergarele și scoarțele oltenești, pictorița a coborît în întunericul din bolgia infernului penitenciar comunist. Apoi a avut mai mulți ani domiciliu forțat la Șumuleu, un sat de lîngă Miercurea-Ciuc. „Mai tîrziu, Buni mi-a povestit cum a fost coborîtă noaptea din tren și lăsată într-o văgăună pe-ntuneric. A căzut în genunchi și s-a rugat lui Dumnezeu să o ajute. Nici nu-și sfîrșise rugăciunea, cînd a auzit zgomot de pași în apropiere. Venise un țăran din sat să îi aducă o pătură și ceva de mîncare.“ Cînd i s-a permis să revină în București, Maria Pillat-Brateș a locuit într-o cameră de trecere din casa-vagon a cuscrei sale, Manana, cum i se spunea Ecaterinei Filipescu, al cărei soț, Gheorghe Ene-Filipescu, bunicul matern al autoarei, a decedat în 1952, în închisoarea de la Tîrgu-Ocna, după ce fusese arestat în 1949, ca fruntaș al Partidului Social-Democrat, condus de Titel Petrescu. În tot acest șir de prigoniri, bunica paternă a autoarei și-a păstrat forța sufletească de a trăi o „fericire urzită din dureri“, cum va scrie, într-unul din diamantinele sonete închipuite ale lui Shakespeare, Vasile Voiculescu (poetul arestat și condamnat în lotul *Rugului Aprins)*. Scrisoarea din 3 aprilie 1958, trimisă de Maria Pillat-Brateș fiicei sale, Pia (care evadase din țară împreună cu soțul ei, Mihai Fărcășanu, șeful Tineretului Liberal, și cu Vintilică Brătianu, fiul lui Vintilă Brătianu, călătorind cu un avion sustras de pe aeroportul militar de la Caransebeș de către pilotul Matei Ghica-Cantacuzino), conține o variantă în proză a acestui vers: „Sînt atît de fericită, draga mea, că ți-au plăcut acuarelele mele – ele conțin cu siguranță ceva din mine, deoarece întotdeauna cînd lucrez, ies așa de mult din viața mea de zi cu zi și mă înalț într-un spațiu spiritual absorbant, încît e imposibil să nu rămînă o fărîmă din suflet într-o operă în care se pune atîta spiritualitate“. Doar în perioada de peste cinci ani cît și-a așteptat fiul să se întoarcă din închisoare Maria Pillat-Brateș nu a mai aflat în pictură aceeași bucurie, credința rămînînd cea mai puternică sursă de echilibru. Cînd fiica ei, Pia, i-a propus o variantă de a pleca în străinătate, prin Filiera Jacober, împreună cu familia, a refuzat, mărturisind în scrisoarea din 11 decembrie 1962 că avea o legătură indestructibilă „cu tot trecutul, cu țara în care te-ai născut și din care faci parte integrală – cu credința în care ai găsit alinare în clipe grele și reazem sufletesc pentru viitor“.

Ceasuri de demult nu este o carte de memorii, ci un roman-poem în care frazele cu rezonanță muzicală renasc personaje ce își depășesc condiția tragică prin credință, speranță și iubire. Sînt bărbați și femei din familia Brătianu-Pillat și prietenii lor, adevărații învingători în vremuri de prigoană, cu puterea surîsului, cei care oferă temeiul de demnitate, decență, modestie, echilibru și forță sufletească pe care se poate reclădi identitatea noastră comunitară: Pia Alimănișteanu (Lelița), fiica lui Ion C. Brătianu, Maria Pillat-Brateș, Ecaterina Filipescu (Manana), Dinu Pillat, Pia Pillat-Edwards, Vasile Voiculescu, Lili Teodoreanu, Nicu Steinhardt, Constantin Noica, Ștefan Nenițescu, Ioana Celibidache, Ivor Porter, Bartolomeu Anania, Ștefan Augustin Doinaș, Barbu Cioculescu, Dan Duțescu, Rodica Vintilă și Adina Nanu.

Monica Pillat a făcut să dăinuie în cuvintele acestei cărți-tezaur – care consolidează statura unei scriitoare încă neapreciate la adevărata ei valoare – o parte din comorile, ce au strălucirea suferinței transfigurate în lumină, pe care le-a salvat în suflet și în memorie: „Sînt plină de comori pe care anii / Mi le-au lăsat anume spre păstrare: / Cînd dorm sau cînd veghez, mă împresoară / Iubite chipuri, voci și peisaje, / Odoarele aducerii aminte / Ce-mi fac din întuneric înstelare“. Lectura acestei cărți și contemplarea fotografiilor de la sfîrșitul ei dezvăluie secretul candorii pe care înfățișarea și vocea Monicăi Pillat nu au pierdut-o niciodată: este inocența îngerească, izvorîtă din suferința transfigurată în fericire de către cei care au ocrotit-o în vremuri de prigoană.

Un elogiu se cuvine Editurii Baroque Books & Arts. *Ceasuri de demult* este o bijuterie editorială care bucură și pe cei mai exigenți bibliofili.

■ ■ ■

---

m.
r.
f.v.
n.
l.
s.z
g.m
ill.
ch.j
pb
fd
cg
h.
x.qu.
x.

Codrin Liviu CUȚITARU

prezentul discontinuu

Frica

Vorbeam deunăzi cu părinții unor copii mici. Amîndoi erau iritați că bunicii își educau nepoții în spiritul Bau-Bau-ului tradițional ori de cîte ori voiau să-i determine să mănînce. Vă amintiți, probabil, și dumneavoastră, din copilărie, vechiul îndemn „pedagogic“: „Dacă nu papi tot, te spun/dau lui Bau-Bau!“. Doamna din cuplul amintit pornise o veritabilă cruciadă împotriva hilarului erou negativ și, implicit, a lipsei de vocație paideică demonstrate de bunici. „Copilul crește într-o lume a simbolurilor false“, argumenta ea, „unde viața, la un moment dat, își va revela inconsistența. Ce se întîmplă atunci cu copilul – devenit, între timp, adolescent? Își pierde credința în tot ceea ce îl înconjoară. Vede pretutindeni măști gata să cadă, ipocrizie și duplicitate. Va fi tentat să nege realitatea, pentru că reperele îi sînt distruse. Bau-Bau constituie o mare greșeală formativă. Ca să fiu sinceră pînă la capăt, și pe Moș Crăciun îl consider un impostor nociv.“ Să adaug faptul că mama în cauză este psiholog, iar în tinerețe a scris și poezii... Admit eu însumi că ne jucăm uneori cu imaginația celor mici, manipulîndu-i într-un mod lipsit de *fair-play*. Stau însă, pe de altă parte, și mă întreb dacă „obiceiurile“ în chestiune reprezintă, cu adevărat, niște deprinderi culturale, niște comportamente dobîndite (așa cum părea să sugereze interlocutoarea mea), ori, dimpotrivă, niște reflexe condiționate ale naturii umane, niște reacții intime de apărare (pe care le dezvoltăm la vîrsta infantilă, pentru a le perpetua apoi la maturitate). Sîntem, cum ar veni, în relația noastră cu Bau-Bau, victimele unor construcții mentalitare sau ale unor instincte personale? Pentru edificarea dilemei din mintea mea, vă voi relata o întîmplare reală, petrecută în anii '70, într-un bloc comunist, proaspăt inaugurat la vremea respectivă.

Locuiam acolo, „băiet fiind“, împreună cu părinții și sora mea mai mică. O vecină de-a noastră își aducea, în răstimpuri, fiul (de același leat cu soră-mea) la noi pentru a încinge cîte o joacă zdravănă alături de amica lui preșcolară. Eu, „școler“ deja în toată regula, îi priveam cu îngăduință „adultă“, exersînd indiferența (deși mașinuțele strălucitoare ale lui Marinică – băiatul menționat – îmi făceau și mie cu ochiul). O activitate favorită a celor doi prieteni era săritul pe podea, acompaniat de un chiuit ascuțit. Deși nici unul dintre ei nu cîntărea mai mult de douăzeci de kilograme, iar glasurile le rămăseseră (deocamdată) cristalin-puerile, trebuie să recunosc faptul că o anume bulversare se simțea în tînăra clădire de „prefabricate“ la fiecare salt în duet. Vecinul de dedesubt, un jurnalist fără familie și cu nervii, se pare, destul de zdruncinați, își crease reflexul automat ca, la prima zdruncinătură, să vină val-vîrtej la ușa noastră și să protesteze vehement, amenințîndu-ne că ne „va da la ziar“ (iată că astăzi fac un gest tardiv de dreptate și reparație morală, „dînd“ totul chiar eu, benevol, „în gura presei“). Părinții se străduiau să-i liniștească pe copii, spunîndu-le că nu e de glumit cu „nenea de la doi“. Inevitabil, i-au povestit tărășenia și mamei lui Marinică. Auzind istorisirea, vecina noastră a exclamat iritată: „Extraordinar, domnule! Ce tupeu să vii așa la ușa omului! Ce tupeu, ce tupeu!“. A doua zi s-a întîmplat un lucru nemaivăzut. Marinică și soră-mea, aflați la o nouă întîlnire, erau de nerecunoscut. Se jucau într-o liniște desăvîrșită, abia îndrăznind să atingă mașinuțele și păpușile, altădată aruncate frenetic în cele patru puncte cardinale. Atmosfera era de-a dreptul sepulcrală, stîrnind chiar aprehensiuni (nu cumva au febră micuții?, oare nu-i doare burtica?, nu sînt cam palizi? ș.a.m.d.).

Eu – curios-analitic încă din acele timpuri – m-am aplecat, într-un tîrziu, protector, deasupra jocului silențios al celor doi și am întrebat cu rînjet diabolic: „Nu vreți să săriți puțin aici, în centrul covorului, și să vedeți care dintre voi poate să strige mai tare?“. Privirile lor rotunde și înfricoșate, ridicate spre mine într-un fel de implorare religioasă, îmi vor supraviețui în memorie pentru totdeauna, ca icoane, prin excelență, ale traumei sufletești. „Șșșt! Șșșt!“, a șoptit Marinică, ținînd, contorsionat, degetul lipit de buze. „Să nu facem gălăgie că-că vine Tupeul!“ Am rămas, recunosc, tablou. Un personaj fabulos, numit *Tupeul,* pătrunsese, prin cotloanele imaginației infantile terifiate, în viața noastră, invadîndu-ne locuința. Cîtă vreme vecinul recalcitrant nu avea identitate, plutea în spațiul purei abstracțiuni. Copiii nici nu-l băgau în seamă, în ciuda repetatelor lui vizite ofuscate. Cînd numele – *Tupeul* – a fost însă rostit și prin urmare „deconspirat“, s-a răspîndit, transcendental, teroarea. De aceea mă tot întreb dacă Bau-Bau nu e cumva numai o teamă abstractă din ADN-ul uman, pe care noi, cu *furor* lingvistic, *am numit-o* (cum „numim“, conspirativ, tot felul de prostii), scoțînd-o astfel din cutia Pandorei...

■ ■ ■

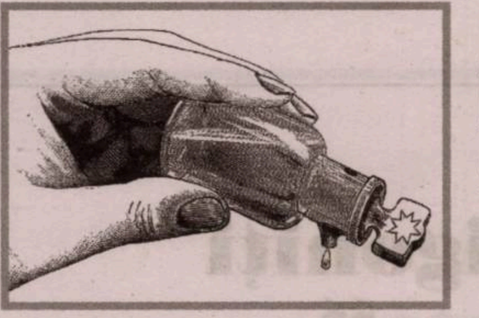

Rodica ZAFIU

cuvinte **nepotrivite**

Noul DOOM

Cu 16 ani în urmă apărea o nouă ediție a *Dicționarului ortografic, ortoepic și morfologic al limbii române* (DOOM²), după ce timp de două decenii (din 1982) vechea ediție fusese reperul normativ absolut pentru edituri și presă și devenise sursa unor teste-grilă și întrebări-capcană la diferite examene. Reacția publică din anul 2005 față de schimbările aduse de dicționar a fost, în mod surprinzător, predominant negativă: pentru mulți vorbitori, șocul de a vedea modificate unele norme pe care le deprinseseră fără comentarii și explicații a fost mare, creînd dezamăgiri și derută. Norma era considerată de mulți o realitate obiectivă, imuabilă, absolută, nu o convenție efemeră, care poate fi schimbată sub presiunea uzului. Cel mai surprinzător fenomen a fost, atunci, răspîndirea unor legende absurde: comentatori care nu avuseseră în fața ochilor dicționarul transmiteau cu deplină convingere zvonuri despre presupuse noi reguli. Tulburați de acceptarea ca variante a pluralelor feminine *cireși* și *căpșuni* și mai ales de scrierea într-un cuvînt a formelor *niciun(ul), nicio, niciuna,* respectivii vorbitori transmiteau strania idee că nu mai există reguli și că o mulțime de alte grupuri de cuvinte *(întrun, întro* etc.) urmau să se scrie fără cratimă sau fără pauză.

La începutul acestui an a apărut o nouă ediție a dicționarului (DOOM³): actualizată, așa cum se cuvine, prin abandonarea unor variante ieșite din uz, prin acceptarea unor împrumuturi și creații recente, prin precizări și completări suplimentare acolo unde se văzuse că este nevoie de ele. Noul *Dicționar ortografic, ortoepic și morfologic* a fost publicat sub egida Institutului de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti“, coordonatoare și autoare fiind Ioana Vintilă Rădulescu, cea care a editat și versiunea anterioară, din 2005; din vechea echipă a mai rămas coautoare Cristina Aranghelovici. Autoarele, într-o muncă impresionantă de mai mulți ani, desfășurată cu mare migală și nesfîrșite dezbateri, au ținut cont de reacțiile apărute între timp, de observațiile critice, întrebările și sugestiile cititorilor, de studiile specialiștilor asupra dinamicii limbii, bazate pe chestionare și statistici. Noua ediție este prefațată de indicații de utilizare și de explicații normative extrem de detaliate și utile, ajungînd doar acestea, în ansamblu, la dimensiunile unei cărți (200 de pagini).

Din nou, reacțiile cele mai zgomotoase din mass-media au accente negative. De data aceasta, știrea preferată de jurnalismul tabloid – șoc și groază! – se referă la *invazia de anglicisme.* În articole, dar mai ales în comentariile cititorilor, apar cuvintele-cheie ale reacțiilor naționaliste, ale emoțiilor față de presupusele suferințele ale limbii: *epidemie, batjocorire, stîlcire, mutilare, masacrare*. Față de anul 2005, reacțiile din 2022 au căpătat și note politice, cu aluzii la opoziția între naționalism și globalizare, între păstrătorii tradiției și trădătorii de neam: hipsteri, corporatiști etc.

O precizare editorială – numărul de cuvinte adăugate față de vechea ediție, aproximativ 3.500 – a fost asimilată în grabă și fără verificare cu ideea introducerii în normă a mii de anglicisme. De fapt, numărul anglicismelor adăugate e mult mai mic: noutățile țin în mare măsură de separarea unor utilizări morfologice (substantive adjectivizate, adjective participiale, adverbe provenite din adjective sau substantive) și a unor locuțiuni, de înregistrarea unor derivate și chiar a unor cuvinte vechi și populare omise din lista anterioară. În plus, comentatorii grăbiți (și care nu au citit, desigur, secțiunea introductivă a dicționarului) consideră că înregistrarea anglicismelor reprezintă o validare oficială și chiar o recomandare de folosire. De fapt, termenii preluați din alte limbi (mai ales din engleză, evident) sînt identificați ca elemente străine, încă neasimilate, dar a căror frecvență în uzul actual nu poate fi ignorată și pentru care utilizatorul obișnuit chiar așteaptă indicații de pronunție și de utilizare gramaticală (articulare, eventuală formare a pluralului etc.).

Oricum, cine are curiozitatea să verifice pagină cu pagină dicționarul va observa că adaosurile (marcate cu semnul +) sînt de tipuri diferite. În primele pagini de la litera F, de exemplu, va întîlni, desigur, cîteva anglicisme frecvente în uzul cotidian și jurnalistic *(Facebook, facelift, face to face, fake, fake news, fashion, feeling),* dar și un franțuzism *(en fanfare),* alte noutăți internaționale intrate în viața cotidiană *(feng shui* și *falafel),* termeni culturali și științifici cu sursă sau corespondent latino-romanic *(fabulatoriu, facondă, factual, faeton, fenotipic, feromon, fibroză, fictional),* completări ale unor familii de cuvinte din aceleași sfere culturale *(facilitator, a falimenta, a faza, fertilizant,* substantivele *fertilizator, fantomatic* și *feminin* etc.). Mare parte a noutăților reflectă o reordonare a materialului lingvistic mai vechi: așa apar *făloșenie* și *fată-mare,* adverbele *ferfeniță* și *fedeleș,* formele *Fecioară* și *Fecioara* ca nume de zodie și constelație, locuțiunile *ferească Dumnezeu, ferească Sfîntul, feri, Doamne, în fapt, fapt de, față cu, în fel și chip, din fericire, fiecare în parte, fie că* etc. Cum se vede, cele cîteva anglicisme reprezintă cam 15% din noutăți. Nu o spun ca să diminuez în vreun fel noutatea și folosul dicționarului; dimpotrivă, e un contraargument față de spaimele naționaliste ațîtate de extragerea dintre noutăți a cîtorva anglicisme foarte recente sau prea tehnice, de natură să-i sperie pe cititori.

■ ■ ■

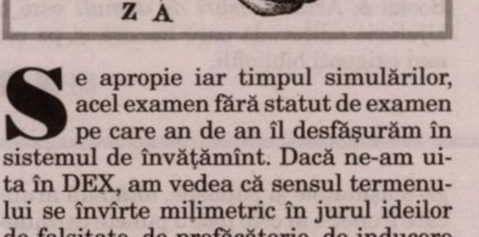

Horia CORCHEȘ

prof, viața mea

De ce n-am crede că cele mai improbabile vise pot deveni realitate?

Se apropie iar timpul simulărilor, acel examen fără statut de examen pe care an de an îl desfășurăm în sistemul de învățămînt. Dacă ne-am uita în DEX, am vedea că sensul termenului se învîrte milimetric în jurul ideilor de falsitate, de prefăcătorie, de inducere în eroare. Sigur, primul sens e explicat ca „încercare de a face să pară real (deși nu este) un fapt, o stare sau o situație“.

Nu mai știu exact cu cîți ani în urmă au fost acestea asimilate sistemic la noi. Nici nu știu dacă în alte țări se practică acest sistem – n-aș prea crede –, care, deși are o intenționalitate pozitivă, mie nu îmi mai este deloc drag, poate și pentru că îl văd ca pe o rotiță dintr-un mecanism general de evaluare pe care l-aș vrea zdruncinat din rădăcini. Înlocuit, nu schimbat, cu altceva.

De unde au apărut, însă, aceste simulări naționale? Din presiunea pe care o pun părinții asupra școlii, privind rezultatele la examene. Și de unde această imensă presiune pusă pe rezultatele la examene? Din relevanța lor în procesul de trecere în etape superioare de școlarizare: de la gimnaziu la liceu și de la liceu la facultate. Examenul de evaluare națională de la sfîrșitul clasei a VIII-a stabilește ierarhii pe baza cărora se intră la liceu, iar bacalaureatul are pondere semnificativă în intrarea la facultate. Ca atare, presiunea este de situare cît mai sus într-o ierarhie numerică. Ei bine, pentru a se asigura de reușita poziționării cît mai sus în această ierarhie, părinții au început cu ani mulți în urmă să pună presiune asupra sistemului, apoi întreaga societate s-a poziționat cam în aceeași perspectivă.

Simulările au devenit un fel de repetiție a examenului, cu consum uriaș de resurse logistice, de timp și de energie, implicit financiare. Relevanța lor însă este relativă, elevii nici nu sînt, în acest moment al anului școlar, motivați încă suficient, nici nu au materia în întregime sistematizată, mulți se apucă de organizarea ei în ultimele două luni de școală doar.

Dacă în vremuri normale mai erau cum erau, acum, în condițiile pandemice, simulările acestea devin ceva greu cu adevărat de organizat la nivel național. În fiecare zi se schimbă harta claselor și a școlilor aflate în online sau față în față, profesorii la rîndul lor ba vin la școală, ba se infectează și intră în carantină, este o fluiditate a acestor schimbări care face greu de previzionat că într-o dată anume chiar se va putea ține această repetiție de examen *in situ* cu toate clasele din țara aceasta. De aceea, consider că în acest an se putea renunța la această centralizare, solicitîndu-li-se eventual școlilor să organizeze simulări interne, cu subiecte similare celor de la examene. În fond, chiar și cu subiectele de antrenament, care sînt de ordinul zecilor din anii precedenți, se putea acoperi la nivel local această simulare sau cu unele realizate în școli sau, eventual, la nivelul inspectoratelor școlare.

Pentru că spuneam mai sus însă că aș vrea o schimbare a sistemului de evaluare, îmi permit să visez puțin, distopic, desigur. Dar visele uneori se întîmplă să se mai și împlinească, oricît ar părea ele de greu realizabile, de idealiste, de îndepărtate.

Îmi imaginez o școală, la nivel preuniversitar cel puțin, fără note. Veți zîmbi și poate că aveți dreptate. E greu să accepți ceva cu totul nou, cînd zeci și sute de ani te țin legat de o formulă. Dar de ce nu ne-am imagina că și la gimnaziu, respectiv la liceu, ar putea funcționa sistemul calificativelor, așa cum funcționează la clasele primare. Cinci calificative, care să definească nivelul de competență la care ajunge elevul la finalul unui semestru. Fără note sau calificative intermediare, ci cu fișe de progres și cu acest calificativ final, însoțit de o justificare a sa pe baza unor descriptori de performanță pentru fiecare clasă și materie. Fișa de progres să evidențieze etapele parcurse de elev, iar justificarea calificativului să indice, raportîndu-se la descriptorii de performanță, ce a asimilat elevul la nivel de informație și ce a dobîndit la nivel de competențe. Vreau să spun că, pe parcurs, elevii nu ar fi deloc evaluați prin sarcini specifice, oral sau prin teste? Nu! Să fie evaluați, desigur, conform unui algoritm care să includă și testări, și proiecte, și răspunsuri orale, să aibă evaluări sumative la final de unitate de studiu, dar nici acestea să nu se cuantifice prin note, ci prin observații punctuale în fișa de progres. E greu de acceptat un astfel de sistem? Știu, pare șocant.

Se poate ridica întrebarea: bun, dar atunci cum se mai face selecția și repartiția la liceu? Mai întîi, cum am mai spus în alte ocazii, cred că agitația și lupta aceasta pentru ca elevii să ajungă în anumite licee este nesănătoasă. Aș vedea trecerea la liceu în mod firesc, prin alegerea filierei potrivite pe baza acestor rapoarte anuale justificative (care ar indica, desigur, ce filieră și specializare i se potrivește mai bine), respectiv prin rămînerea într-un fel de circumscripții. Cu eventuale variații, de tipul aplicării dosarului în mai multe părți, respectiv acceptarea lor pe baza unor criterii specifice stabilite de licee. Sigur, aici pot fi dezvoltate soluții care să aibă un grad ridicat de echitate.

Bacalaureatul l-aș vedea tot fără note. Diferențiat pe profiluri și cu calificative, eventual cu posibilitatea de a accede și la bacalaureatul unui profil superior. Dar cu admiterea la facultate cum ar rămîne, dacă bacalaureatul nu ar fi un examen cu note, ci cu calificative? Păi, ar rămîne tot așa: facultățile și-ar selecta clientela pe baza unor portofolii care să conțină fișele de progres și rapoartele justificative, scrisori de intenție, eventual anumite proiecte și, de ce nu, prin interviuri.

Vi se pare de nerealizat, utopic, idealist? M-am jucat puțin. În fond, de ce n-am crede că cele mai improbabile vise pot deveni realitate?

Horia Corcheș *este scriitor și profesor de limba și literatura română.*

■ ■ ■

Robert SKIDELSKY

împotriva **curentului**

Aplanarea frontului de est

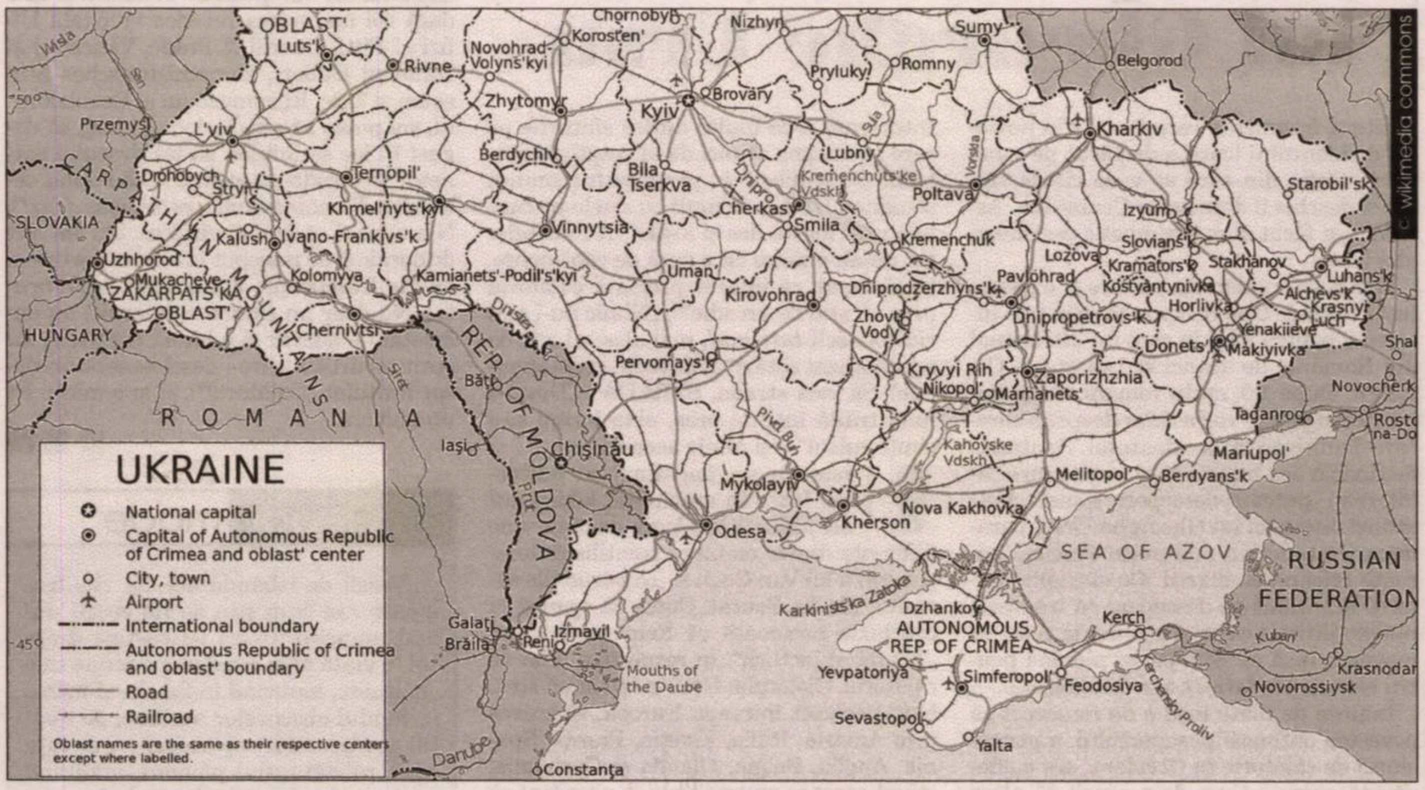
UKRAINE
National capital
Capital of Autonomous Republic of Crimea and oblast' center
City, town
Airport
International boundary
Autonomous Republic of Crimea and oblast' boundary
Road
Railroad
Oblast names are the same as their respective centers except where labelled.
c. wikimedia commons
OBLAST'
Luts'k
Rivne
Novohrad-Volyns'kyi
Korosten'
Chornobyl'
Nizhyn
Sumy
Belgorod
Romny
Pryluky
Brovary
Kyiv
Zhytomyr
Przemyśl
L'viv
Drohobych
Stryi
Ternopil'
Berdychiv
Bila Tserkva
Lubny
Kremenchuts'ke Vdskh
Poltava
Kharkiv
Starobil's'k
SLOVAKIA
Uzhhorod
Mukacheve
ZAKARPATS'KA OBLAST'
Kalush
Ivano-Frankivs'k
Khmel'nyts'kyi
Vinnytsia
Cherkasy
Smila
Kremenchuk
Izyum
Slovians'k
Kramators'k
Kostyantynivka
Stakhanov
Luhans'k
Alchevs'k
Krasnyi Luch
Horlivka
Lozova
Pavlohrad
Kolomyya
Kamianets'-Podil's'kyi
Uman'
Kirovohrad
Dniprodzerzhyns'k
Zhovti Vody
Dnipropetrovs'k
Yenakiieve
Donets'k
Makiyivka
Shakhty
HUNGARY
Chernivtsi
CARPATHIAN MOUNTAINS
REP. OF MOLDOVA
Bălţi
Pervomays'k
Kryvyi Rih
Nikopol'
Marhanets'
Zaporizhzhia
Novocherkassk
Taganrog
Rostov-na-Donu
ROMANIA
Iaşi
Chişinău
Mykolayiv
Kakhovske Vdskh
Melitopol'
Berdyans'k
Mariupol'
Odesa
Nova Kakhovka
Kherson
SEA OF AZOV
RUSSIAN FEDERATION
Galaţi
Brăila
Izmayil
Reni
Mouths of the Daube
Karkinits'ka Zatoka
Dzhankoy
AUTONOMOUS REP. OF CRIMEA
Kerch
Kuban'
Krasnodar
Yevpatoriya
Simferopol'
Feodosiya
Novorossiysk
Kerchensky Proliv
Sevastopol'
Yalta
Danube
Constanţa
Dnister
Prut
Pivd. Buh
Dnipro
Vorskla
Sula
Desna
Siverskyi Donets
Vistula
50°
45°

Lumea alunecă spre un nou Război Rece. Pentru a face posibilă o cooperare constructivă, democraţiile şi statele autoritariste trebuie să stabilească cu claritate ce anume vor unele de la altele şi ce îşi datorează unele altora. Democraţiile nu mai pot să pretindă, pur şi simplu, că timpul este de partea lor şi că e suficient să adere în continuare la principiile lor, pentru ca regimurile autoritare să cadă. Sfîrşitul lumii e mai uşor de imaginat decît demisia unui guvern autoritar.

Butoiul cu pulbere e, astăzi, Ucraina (deşi ar fi putut fi, la fel de bine, Taiwan). Acest „război nedeclarat“ mocneşte din 2014, cînd protestele Euromaidan au dus la înlăturarea preşedintelui ucrainean pro-rus Viktor Ianukovici, la anexarea ulterioară a Crimeei şi la ocuparea regiunii estice Donbas. În timp ce Occidentul acuza Rusia de acapararea ilegală a teritoriului unui alt stat suveran, Rusia pretindea că şi-a reîntregit patria.

Aceste naraţiuni contradictorii reflectă diferende istorice. Politicienii ruşi, şi mulţi dintre ruşii de rînd, nu au acceptat niciodată în forul lor interior că ţara a pierdut Războiul Rece: asta ar fi presupus recunoaşterea faptului că, între 1989 şi 1991, balanţa mondială a puterii s-a înclinat decisiv în favoarea SUA şi a aliaţilor lor europeni.

Între timp, occidentalii s-au obişnuit într-atîta să discute Războiul Rece ca pe o luptă ideologică între capitalism şi comunism sau între democraţie şi dictatură, încît nu mai reuşesc să-l înţeleagă în termeni de echilibru al puterii. Vorbim de un echilibru nuclear, dar mai ales de unul teritorial. După cel de-al Doilea Război Mondial, Rusia a urmărit să creeze în Europa de Est un tampon împotriva invaziilor dinspre Vest care i-au marcat istoria – cea mai devastatoare fiind atacul lui Hitler asupra Uniunii Sovietice din 1941.

Între 1989 şi 1991, acest tampon a devenit noul front de est al Occidentului. Membrii non-sovietici ai Pactului de la Varşovia, a căror includere în această înţelegere a fost departe de a fi benevolă, au migrat în masă către NATO, o alianţă militară fondată pentru a contracara Uniunea Sovietică.

Acesta e fundalul istoric al evenimentelor care se petrec astăzi în Ucraina, dar şi în Belarus. Oficialii ruşi s-au temut vreme îndelungată că aceste ţări se vor alătura, încurajate activ de Occident, exodului către NATO.

Rusia a privit întotdeauna Ucraina ca fiind în sfera sa de influenţă. Pînă în 2014, Kremlinul a microgestionat politica internă a Ucrainei pentru a se asigura că ţara rămîne aliniată la interesele Rusiei. Preşedintele rus Vladimir Putin a declarat recent că „adevărata suveranitate a Ucrainei e posibilă doar în parteneriat cu Rusia“; în felul acesta a confirmat şi a infirmat totodată independenţa Ucrainei, într-o singură propoziţie – un precedent creat de modul în care Uniunea Sovietică îşi trata odinioară sateliţii est-europeni.

Există, fără îndoială, o mare doză de *toská* („năzuinţă melancolică, dor, nostalgie“, în limba rusă) în atitudinea Rusiei faţă de separarea de Ucraina. Iar rolul jucat de Ucraina (şi de Belarus) în viziunea rusească a echilibrului puterii nu trebuie ignorat nici o clipă.

Fostul diplomat britanic şi european Robert Cooper argumenta că, pentru statele occidentale, „dobîndirea de noi teritorii nu mai este de interes“ – o declaraţie care face abstracţie de faptul că teritoriul poate reprezenta şi un amplasament pentru rachete. Dacă Ucraina va deveni membru NATO, frontul de est al alianţei va fi cu cîteva sute de kilometri mai aproape de Moscova.

Modul în care Occidentul vede relaţiile internaţionale a urmat o traiectorie istorică diferită de cea a Rusiei. Începînd cu Revoluţia franceză, suveranitatea naţională – sau autodeterminarea naţională, în interpretarea preşedintelui american Woodrow Wilson – a devenit principiul de bază al lumii occidentale.

Ideea de bază a acestui principiu e că o lume în care toţi oamenii sînt liberi să-şi determine propriul viitor nu are nevoie de echilibre ale puterii sau de sfere de influenţă. O astfel de lume e în mod firesc paşnică. În numele acestui principiu, toate imperiile coloniale europene au fost în cele din urmă desfiinţate.

În 1795, Immanuel Kant îşi imagina o federaţie de democraţii care să garanteze „pacea eternă“. Mai modest, Tony Blair, prim-ministru al Marii Britanii pe atunci, a declarat în 1999 că „răspîndirea valorilor noastre ne aduce un spor de siguranţă“, ceea ce implica angajamentul de a sprijini sau de a provoca „schimbări de regim“, atunci cînd se ivea ocazia.

Între aceste două poziţii – siguranţa dată de un echilibru al puterilor şi cea oferită de democraţie – nu pare să rămînă mult loc pentru compromisuri: fiecare pare să fie inamica celeilalte. Cert e că, în orice sistem care urmăreşte menţinerea echilibrului marilor puteri, unele ţări vor fi mai puţin autodeterminate decît altele.

Dar sistemul internaţional hibrid al zilelor noastre presupune atît înţelegeri cu privire la echilibrul puterilor, cît şi iniţiative de „răspîndire a valorilor noastre“. Or, tocmai în acest amestec, mai degrabă instabil, sălăşluieşte speranţa fundamentală de a pune bazele unui *modus vivendi* care să le permită democraţiilor şi regimurilor autoritare să coopereze în materie de probleme planetare existenţiale, cum ar fi schimbările climatice.

O soluţie est-europeană pentru Rusia ar fi să renunţe la orice pretenţii teritoriale cu privire la Ucraina şi Belarus, în schimbul unei garanţii din partea Vestului că acestor state nu li se va permite să se alăture NATO. Astfel s-ar crea o zonă militară de neutralitate între Rusia şi Occident.

Odată rezolvată problema NATO, ambele ţări vor fi libere să stabilească legături economice şi culturale cu UE sau să fie absorbite de Rusia, dacă aleg asta printr-un referendum supravegheat internaţional.

Belgia ne oferă un precedent util în această privinţă. După ce Belgia a ieşit de sub controlul francez, în urma înfrîngerii lui Napoleon la Waterloo, marile puteri victorioase au încorporat-o în noul Regat Unit al Ţărilor de Jos, cu scopul de a împiedica orice tentativă viitoare de expansiune a Franţei.

Revoluţia belgiană a izbucnit în 1830 din dorinţa de a obţine independenţa, care i-a fost recunoscută de marile puteri (Anglia, Franţa, Rusia, Austria şi Prusia) în 1839, prin tratatul de la Londra, cu condiţia ca Belgia să rămînă neutră pentru totdeauna. Deşi Belgia, spre deosebire de Elveţia, nu îşi dorea neutralitatea, ieşirea din disputa marilor puteri i-a permis noului stat să beneficieze de o pace garantată de legea internaţională.

Desigur, nici o pace nu este perpetuă. Neutralitatea belgiană a fost încălcată de Germania wilhelmiană în 1914. Şi totuşi, tratatul a ferit ţara de război vreme de 75 de ani. O diplomaţie la fel de inventivă aplicată în cazul Ucrainei ar oferi cele mai bune speranţe că un război nedeclarat se va transforma într-o pace declarată.

***Robert Skidelsky** este membru al Camerei Lorzilor a Marii Britanii şi profesor emerit de Economie politică la Universitatea Warwick.*

© Project Syndicate, 2022
www.project-syndicate.org

traducere de Matei PLEŞU

Radu NAUM

un sport la Răsărit

Ce „pune pe tarabă“ România la Jocurile Olimpice de la Beijing?

Aşa cum îi şade bine, pune pe tarabă un tărăboi. La schi alpin, cea mai bine plasată competitoare care putea reprezenta Romåna, Ania Caill, a fost lăsată în afara delegaţiei pe criteriul „oi fi tu bună, dar eşti bătrînă, lasă pe alta mai tînără“. Doar că Ania, de origine franceză, nu s-a dat bătută. Nu e singura franţuzoaică ce vine pe la noi şi face aşa. Că tot ne plac bancurile cu francezii şi războiul, mai ştii? – poate aşa află şi machismul, şi şmecherismul din nou cum e să pierzi în faţa unor „fuste“, ăsta da abis al fiinţei mioritice! Zarva a ajuns la cer şi reclama pentru participarea României la JO de la Beijing, probabil cele mai triste din istorie, pe Marte. Ca să fie şi mai haios, CIO a redistribuit o parte dintre locuri ca urmare a neparticipării Japoniei, iar delegaţiei noastre i-a mai revenit unul. Credeţi că s-a dus către Caill? Nu credeţi? Bravo, sînteţi români adevăraţi! Aşa că a ministrul Sportului i-a cerut demisia şefului federaţiei în cauză, Comitetul Olimpic şi Sportiv Român, după multe ezitări şi tăceri care sunau vinovat, a întrerupt finanţarea acestei federaţii, iar Salomon, una dintre cele mai mari firme de echipament din lume, s-a retras din contractul cu acelaşi for. Credeţi că, în aceste condiţii, Ania a ajuns în China? Bravo, bravo încă o dată, iată că nu aţi trăit degeaba pe aceste meleaguri! Normal, n-a ajuns! Ţara asta ar trebui să se numească Republica Escu. Fiecare „escu“ şi-a luat o parte din ea şi stă cu fundul îngrăşat din banii tuturor pe bucăţica lui de ţară. La ceremonia de deschidere ar trebui să defilăm cu steagurile fiecărei familii. Româniile, aşadar, participă la JO de iarnă şi, pentru că vara nu-i ca iarna (deşi nici verile nu mai sînt ce erau), se duce acolo ca să îl respecte pe baronul de Coubertin. Cum ar veni, ca să fie drumul cu oameni. Despre unii participanţi, nimic rău, sînt sportivi care se chinuie de o viaţă pentru o fărîmă de lumină. Raluca Strămăturaru a ieşit a şaptea la precedenta ediţie olimpică, ceea ce e excelent raportat la concurenţă. Mulţi dintre reprezentanţii noştri sînt studenţi sau au terminat studii universitare. O altă lume faţă de aceea... ştiţi voi care. În sporturile de iarnă, naţiunile care înşfacă mai tot aurul sînt doar cîteva: Norvegia, SUA, Germania, Canada, Austria, Suedia, Elveţia deţin aproape 60% din totalul celor mai preţioase medalii puse în joc din 1924 încoace. Păi, ce legătură avem noi cu ţările astea? Cum? Avem şi noi munţi?! Păi nu, noi n-avem, relieful acestui pămînt are. Şi ce treabă avem noi cu acest pămînt?

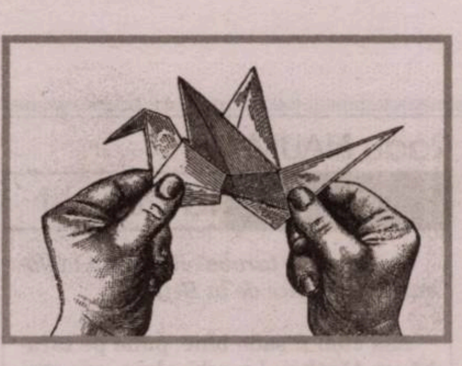

Andrei MANOLESCU

libertatea de impresie

Europa și muzeele lui Gheorghe Ursu

Despre procesele intentate asasinilor lui Gheorghe Ursu, care nu se mai termină, am mai scris. Ce se știe în general despre acest om este că a fost un disident al regimului Ceaușescu, omorît în 1985, în anchetele Securității. De meserie inginer constructor, el dezvăluise, printr-o scrisoare adresată postului de radio Europa Liberă, decizia iresponsabilă a lui Nicolae Ceaușescu de a opri consolidarea blocurilor afectate de cutremurul din 1977. Deținea un jurnal din care reieșea totala sa opoziție față de acel regim, jurnal care a ajuns în mîinile Securității. I s-a intentat un proces penal pentru deținere de valută (la o percheziție s-au găsit în casa lui 18 dolari!), dar sub această acoperire, a fost de fapt anchetat din motive politice. În anchetă a refuzat orice dezicere de principiile sale, orice colaborare și orice denunțare a vreunui apropiat. A fost bătut cu bestialitate pînă la moarte.

Dintr-un asemenea rezumat rezultă că e vorba de un erou, de un martir, de un caracter excepțional. Te gîndești că era un om inflexibil, făcut din fier. Ei bine, din cartea pe care Gheorghe Ursu a scris-o în urma unei excursii care i-a fost permisă în 1978, în Europa, publicată prima oară în 1991 și reeditată în 2021 sub titlul *Europa mea* (Editura Polirom), reies însă și multe alte laturi ale personalității sale. Era poet, era un om pasionat de artă, de arhitectură, de cultură, de sport și, probabil, de tot ceea ce era interesant pe lumea asta. Într-o prefață emoționantă a cărții, fiul său, Andrei, i se adresează tatălui, povestindu-i tot ce s-a mai întîmplat important de cînd el a fost ucis. E acolo și istoria proceselor fără sfîrșit intentate torționarilor săi. Sînt și cîteva fragmente recuperate din jurnalul disidentului (care a dispărut pe mîna Securității), din care se vede cît de sincer și deschis îl detesta pe Ceaușescu. Asta mi l-a făcut și mai simpatic pe Gheorghe Ursu.

Dar despre călătoria pe care el o povestește în carte trebuie spus că stîrnește interesul pentru felul în care un intelectual din România de atunci se raporta la Occident. După ’90, mulți români au călătorit. Acum putem vorbi chiar despre o oarecare demitizare a Occidentului. Pe atunci, fascinația era intactă. Cei puțini care călătoreau puteau descoperi totuși chiar atunci, asemeni lui Gheorghe Ursu, paradoxuri sau detalii mai puțin fericite, inerente oricărei civilizații. De exemplu, autorul era uimit să descopere că trenurile puteau întîrzia chiar și în Olanda. Asta nu însemna însă că Europa își pierdea pentru el ceva din farmec sau din măreție.

Înainte de toate însă e de remarcat că povestea obținerii pașaportului, a permisiunii de călătorie în Occident, era o adevărată epopee. Cum de a reușit să plece Gheorghe Ursu? Făcînd nenumărate cereri, mergînd în audiență la mai-marii partidului de atunci, la Primăria Capitalei și, în cele din urmă, înaintînd o cerere către însuși președintele țării. Excursia a durat o lună, cu o echilibristică aproape incredibilă în privința banilor, așa încît să poată supraviețui, cu nopți dormite în trenuri, cu mers mult pe jos pentru a nu folosi autobuze în orașe, avînd rații calculate zilnic, din salam de Sibiu și triunghiuri de brînză topită cărate din țară în valize. Interesant e că multe dintre sfaturile pe care le culegea atunci de la scepticii (probabil și invidioșii) în privința turismului semănau izbitor de mult cu unele pe care le auzim foarte des și astăzi: „Cînd sufletul uman e mare cît o sută de continente, ce să cauți, ce interes prezintă călătoria prin nu știu ce Arcadie?“; „Nimic nu-i mai ridicol decît *turismul,* mai ales cel atît de schematizat astăzi“; „Muzeele, monumentele? Să vezi strada, STRADA“; „După o lună trăită într-un oraș, abia începi să-i simți pulsul“ – și altele asemenea.

Ursu era un împătimit al muzeelor. Intra în amănunte labirintice ale picturii. Înțelegea de unde vine diferența dintre maniera pointilistă (temporară) a lui Van Gogh și „construcțiile savante“ ale lui Seurat. Putea să ajungă la concluzia pasionată că Rembrandt e un „Tolstoi al picturii“. În respectiva lună de călătorie, Gheorghe Ursu a reușit să străbată neobosit întreaga Europă, să treacă prin Austria, Italia, Elveția, Franța, Spania, Anglia, Belgia, Olanda și Germania, știind exact ce anume trebuia neapărat să vadă în fiecare dintre orașele vizitate, cu o planificare de o minuțiozitate nemaipomenită. Cine mai e în stare astăzi să călătorească așa? Cine se mai informează atît de bine înainte, deși acum există și Internet? Cine își mai rupe la propriu de la gură pentru a-și satisface foamea de artă? Cine mai e atît de profund îndrăgostit de cultura și arta Europei? S-ar putea spune că, la fel ca acum, ignoranți, indiferenți sau leneși existau și pe atunci. Mă tem însă că acum nu prea mai există oameni de tipul lui Gheorghe Ursu. El pare să facă parte dintr-o generație de intelectuali apusă, cu o serioasă vocație universalistă.

Ce-și dorea însă călătorul veșnic grăbit Gheorghe Ursu, aflat într-o permanentă criză de timp, din cauza prea multelor muzee de văzut în prea scurtul timp ce era dat unui est-european în Occident: „Poate dacă voi mai putea revedea vreodată Uffizi și Pitti, Luvrul și Prado, Vaticanul și National Gallery, Kunsthistorisches Museum și Tate, Rijksmuseum și Beaubourgul, voi putea să aleg în loc să alerg, să degust în loc să înfulec, să las dracului carnetul și – sado-masochist – să-i spun celui ales: *Et maintenant – entre nous deux!*“. N-a apucat să le mai viziteze. Un om atît de dornic și de priceput în a descoperi și comenta frumusețile lumii a fost oprit brutal. Nu doar un caracter puternic, un om însetat de adevăr și o inimă curajoasă au oprit securiștii (care-i deschiseseră un dosar intitulat „Călătorul“), ci și o minte cît un univers.

ready made

„Veseli de izbânda acestei zile frumoase așa cum știu să fie veseli numai muncitorii cari își câștigă dreptul la viață prin cotidiana energie ce-o cheltuesc, muncind în fabrici și uzine, în fundul obscurelor ateliere, pe înaltul povârnitelor coperișuri ori pe fața mult răbdătorului pământ, mânuind acul ori târnăcopul, alegând slova care trebue în cutioarele lui Gutemberg, ori smulgând măselele stricate din gura celor prea îmbuibați, tăetori de scumpe mătăsuri pentru nobilele trupuri ce se vor drapa cu ele, mânuitorii de brice ori de foarfece, robii condeiului ori ai ideiei, Sisifii eternelor știri senzaționale ce trebue să le urce de-a-lungul coloanelor […].“

Adevărul, foaie pentru poporul muncitor român, Anul X, No. 7,
Budapesta, 17 Maiu 1912

Lorin NICULAE

urbe în vorbe

Case bogate fără morminte regale

Ideea proiectului de la El Gourna a fost lansată în 1946 de Departamentul Egiptean al Antichităților, care dorea relocarea sătenilor. Decizia fusese luată din cauza faptului că aceștia aveau locuințele construite deasupra mormintelor regale antice ale necropolei din Luxor și trăiau dintr-un prosper comerț cu reproduceri de artefacte din perioada faraonilor. În 1946, ca și în prezent, comerțul cu obiecte egiptene antice era interzis cu desăvîrșire, iar sătenii, pentru a-și rotunji veniturile, fabricau reproduceri surprinzător de bine meșteșugite. Studiate cu atenție de cercetătorii muzeului național de arheologie din Cairo, acestea păreau tot atît de reale pe cît probabil că și erau. Relocarea satului pentru a stopa hemoragia de mumii de pisici, șoimi, pietre cioplite cu hieroglife și multe altele se impunea cu necesitate, acest lucru degrevînd o suprafață semnificativă în vederea dezvoltării turismului local. Noul El Gourna se întindea pe o suprafață de cca 50 de acri lîngă Luxor. În mod firesc, localnicii nu ar fi vrut să-și părăsească satul și locuințele, cîtă vreme acestea erau sursa existenței lor. De aceea Hassan Fathy, arhitectul însărcinat cu proiectarea noului sat, a încercat să creeze o arhitectură cît mai familiară celei pe care localnicii aveau să o părăsească. În plus, pe lîngă locuințe, Fathy a construit o moschee, o școală, o piață și un teatru în aer liber, iar experiența construirii acestui sat a sintetizat-o în lucrarea *Arhitectura pentru săraci*.

Foarte interesant este modul în care arhitectul a obținut participarea țăranilor la procesul de proiectare, în cadrul analizei de nevoi. Aceștia nu au vădit un interes deosebit pentru locuință; de fapt, într-o primă fază, ei au boicotat proiectul, în speranța că se vor întoarce în vechile case ale căror pivnițe conduceau direct la mormintele regale. Atunci cînd arhitectul a reușit să obțină participarea sătenilor, interesul general s-a ațintit asupra unei proiectări corespunzătoare pentru grajdurile animalelor. Fathy a reușit totuși să capteze atenția localnicilor sugerîndu-le că descendenții lor care se întorc acasă de la școală se vor rușina să locuiască într-o casă care nu este altceva decît o anexă a grajdului. Dincolo de anecdotică, implicarea localnicilor în design a fost dificilă mai ales pentru că acestora le lipsea vocabularul de bază pentru gîndirea în avans a casei, pentru a formula nevoile lor materiale sau pentru a face considerații referitoare la stil și frumos. Conform tradiției, ei și-ar fi putut construi singuri casele fără să le aibă desenate, într-un fel sau altul, dinainte. „Un țăran nu vorbește niciodată despre artă; o face pur și simplu“, avea sa constate Fathy.

Identitatea culturală a locuitorilor a fost una din preocupările de bază ale arhitectului. Acesta spunea că, dacă proiectul ar fi trebuit să fie pus în operă într-un interval de trei ani, ar fi colectat date, analizat și proiectat circa doi ani și opt luni. Locuințele au fost conformate spațial-volumetric și în termeni de funcțiune conform tradițiilor de locuire ale utilizatorilor și posibilităților tehnice ale materialelor utilizate.

Intervenția a integrat programe educaționale de igienă și sănătate, eradicarea unor boli, dar și cursuri de calificare a forței de muncă în meseria de zidar (ucenici, asistenți și meșteșugari).

Nu în cele din urmă, Noul El Gourna trebuia să servească drept model de dezvoltare durabilă a comunităților din Egipt. Cum trebuia făcut acest lucru și cum să reconstruiești mii de sate fără bani? Răspunsul lui Fathy stă în reinterpretarea arhitecturii tradiționale nubiene, potrivit căreia o casă poate fi construită integral din noroi, „fără a cheltui un piastru“, fiind în același timp mai spațioasă, mai armonioasă și mai confortabilă decît orice locuință socială construită prin programe guvernamentale susținute de scheme de finanțare complicate și obscure. Construirea cu tehnici tradiționale și materiale locale rezolvă problema finanțării. Dacă o cameră nu costă nimic, atunci o casă, oricît de spațioasă, costă tot atît. Cea mai amplă locuință poate fi realizată doar în trei săptămîni. Ce este mai important de construit este „dezvoltarea comunității la firul ierbii“, Fathy fiind cel care a consacrat în literatura de specialitate această expresie.

Însă ca de obicei, după ce tot mapamondul a apreciat la unison potențialul fantastic al abordării lui Fathy, proiectul însuși nici măcar nu a fost definitivat. Într-o perioadă de avînt economic major, Egiptul avea nevoie de oțelării și stații de betoane, de mașini grele și industrie, nu de țărani care să construiască locuințe cu mîinile goale, deci modelul a intrat rapid într-o nemeritată uitare. Cu toate acestea, rafinamentul tipologiilor propuse, estetica bolților și cupolelor aveau să influențeze arhitectura marilor hoteluri de pe malul Mării Roșii, precum și arhitectura clădirilor publice reprezentative, ceea ce arată că bogăția caselor fără morminte regale nu a trecut neobservată, ba mai mult, a redat Egiptului o componentă culturală uitată, regăsită, reinterpretată și topită în creuzetul uneia dintre cele mai vechi civilizații ale omenirii.

dosar **DILEMA** VECHE

Coordonator: Sever VOINESCU

Rușii & americanii

Texte și opinii de:

- Armand GOȘU (profesor la Facultatea de Științe Politice a Universității din București)

„Rușii nu sînt atît de naivi, dar sînt atît de cinici...“ – interviu

- Cosmin POPA (cercetător științific la Institutul de Istorie „Nicolae Iorga“ al Academiei Române)

„Mic îndreptar de înțelegere a prezentului rusesc prin istorie“

- Gheorghe HURDUZEU (profesor la Academia de Studii Economice din București)

„De la Planul Marshall la CAER“

- Valentin NAUMESCU (profesor de relații internaționale la Facultatea de Studii Europene a Universității „Babeș-Bolyai“ din Cluj-Napoca)

„Livada din fața Rusiei. Europa, diversitate în unitate“

- Octavian ROSKE (profesor univ. la Universitatea din București)

„Un președinte pentru Europa: Harry S. Truman“

argument

O fotografie mișcată deja

DILEMA VECHE
Rușii & americanii

Nu e deloc ușor să alcătuiești un Dosar relevant cu tema generică „Rușii & americanii“. Dinamica relației dintre cele două state, precum și impactul global al acestei relații, la rîndul său în permanente metamorfoze, descurajează pe oricine pretinde să ofere cititorilor un asemenea Dosar cu ambiția prezentării unei fotografii fidele și comprehensive la zi a situației. Realmente, este foarte posibil ca ceea ce ți se pare azi important în materie și scrii, merge mîine la tipar, iar poimîine, cînd textul ajunge la cititori, să fie depășit ori contrazis de evenimente. Aproape toți autorii invitați în acest Dosar – oameni cu vaste cunoștințe și experiență în domeniu – au fost la început reticenți exact din această cauză. Firesc. Apoi, e și dificil să spui ceva nou despre ceva ce se discută amplu, public și fără oprire de cînd ne știm. Cum nu cred să mai existe printre cititorii noștri oameni care să fi apucat să trăiască bine de tot în lumea antebelică, pot să vă atrag atenția că noi toți, de la cei mai în vîrstă la cei mai tineri, nu am trăit în altă lume decît în cea cuprinsă paradigmatic între acești doi poli rivali – Rusia și America. I-am detestat pe unii, ne-am uitat la ceilalți cu speranță, am rîs la bancuri nenumărate care începeau cu „un rus, un american și-un român...“ sau ne-am speriat cînd auzeam zgomot în vizuina marelui urs de la Răsărit. Așa am trăit și, foarte probabil, așa vom trăi mai departe. Cel puțin aici, în Europa de Est, emergența Chinei ca putere mondială e o poveste, nu se simte. Aici, noi simțim pe mai departe două mari puteri: Rusia și America. Trăim, geo-strategic și emoțional, într-o hartă cu doar două puncte cardinale. Dosarul acesta, așadar, este mai degrabă o revizitare a acestei hărți.

Puterea rușilor și a americanilor asupra lumii dintre ei nu este doar militară. S-ar zice că e lumea rușilor și a americanilor, iar noi sîntem doar simpli trăitori în ea. Este, evident, și o adevărată *forma mentis.* Ții cu americanii, ești într-un anume fel; ții cu rușii, ești cu totul altfel. Lumea și viața se văd diferit de pe cele două piscuri. Cei mai amuzanți sînt micii trăitori de la mijloc care încearcă să fie obiectivi: „Au dreptate și unii, și alții“. Specia aceasta e destul de prezentă în România. Aud adesea: „E adevărat că Rusia e agresivă și am avut numai necazuri de la ea, dar are și ea dreptate pe undeva...“. De partea cealaltă, rusofobia deja endemică la noi produce la rîndul ei raționamente bizare: „Oricine nu e de acord cu mine e agent rus“. Ne întîlnim la tot pasul cu aceste „raționamente“, iar tocmai recurența lor ne spune ceva important: că rușii și americanii au trecut de pe scena confruntării politice în mintea noastră. Influența colosală a vectorului cultural rus asupra Europei este egalată și contrabalansată doar de influența la fel de grea și persistentă a vectorului cultural american.

Între ruși și americani, Europa se regăsește cu greu. Dosarul care urmează schițează doar cîteva clipe ale fenomenului istoric ruso-american pe care-l trăim de cîteva decenii și care nu dă semne că obosește. (**Sever Voinescu**)

Cititori, fiți ascultători! În fiecare joi, de la ora 18, la emisiunea Timpul prezent.
O dezbatere pornind de la Dosarul revistei Dilema veche, *moderată de Adela Greceanu și Matei Martin.*
Ne puteți asculta pe frecvențele Radio România Cultural sau online la www.radioromaniacultural.ro.

Cosmin POPA

Mic îndreptar de înțelegere a prezentului rusesc prin istorie

Spre deosebire de oricare dintre perioadele sale istorice, astăzi situația politică internă din Rusia este un ingredient important în deciziile Kremlinului de politică externă. Atunci cînd comunică despre politica externă, în bună măsură, liderii ruși se adresează și propriilor cetățeni, folosind în acest sens o adevărată taxonomie care combină rudimente din jargonul politic sovietic și vestigii lexicale din perioada imperială.

Chiar dacă momentul politic nu este propice concluziilor, dată fiind viteza amețitoare cu care Rusia își lansează inițiativele de politică externă, o scurtă analiză a conceptelor, dar și a felului în care operează astăzi diplomația Kremlinului, poate să fie utilă pentru înțelegerea intențiilor finale ale acestui stat. Au demersurile Rusiei de astăzi un corespondent în istoria sa sau, așa cum a arătat ocuparea Crimeii și a S-E Ucrainei, ne aflăm în fața unei strategii de tip nou a Kremlinului?

„Diplomația deschisă“

La mijlocul lunii decembrie a anului trecut, Moscova a trimis Washington-ului o listă de propuneri ce se doreau bază a unui tratat de securitate între cele două țări, menit să garanteze pacea. La scurt timp după trimiterea propunerilor pe canalele obișnuite, Moscova a luat decizia publicării propunerilor, anunțînd lumea, pe un ton ultimativ, că în cazul respingerii va fi „obligată“ să ia măsuri „politico-militare“ de natură să-i asigure securitatea. Cheia propagandistică a acestor propuneri – a căror acceptare fie și parțială ar duce la desființarea NATO și la înlăturarea SUA din afacerile europene – este evidentă, urmărind un efect mai degrabă în politica internă a Rusiei. Semnificativ este faptul că, în urmă cu puțin timp, discursul anual al președintelui Rusiei – o calchiere a practicii similare americane – a fost amînat „pentru cîteva săptămîni“, invocîndu-se pandemia. Evident că aceeași pandemie nu a constituit o piedică pentru strania „consultare populară“, desfășurată pe parcursul a trei zile, în vara anului 2020, menită să oficializeze modificarea Constituției, fapt ce-i permite lui Putin să mai aibă încă două mandate prezidențiale. Adevăratul motiv al amînării constă în faptul că demersurile de politică externă ale Kremlinului din ultima vreme vor sta în centrul discursului prezidențial, vizîndu-se o nouă „explozie“ a popularității președintelui, așa cum s-a întîmplat în 2014.

Diplomația deschisă nu este o practică nouă în politica externă rusă. La scurt timp după preluarea puterii, în ianuarie 1918, guvernul bolșevic a desecretizat și a publicat într-o culegere de documente toate tratatele și convențiile secrete semnate de Imperiul Rus în preajma izbucnirii Primului Război Mondial. Întreprins în paralel cu ieșirea din război a Rusiei și beneficiind de o intensă propagandă atît în Rusia, cît și în celelalte țări europene, demersul viza în subsidiar obținerea unei reacții populare care s-ar fi tradus prin presiuni ale populației și soldaților asupra guvernelor europene pentru încetarea războiului și recunoașterea noului guvern bolșevic. Efectul principal scontat era însă obținerea unei perioade de acalmie în vederea desfășurării negocierilor de pace separată, începute în decembrie 1917, cu Germania, Austro-Ungaria, Turcia și Bulgaria.

După moartea lui Stalin, cu precădere în timpul lui Hrușciov, sovieticii au lansat periodic o serie de „inițiative“ diplomatice fanteziste, al căror singur scop era „demascarea“ SUA în calitatea lor de „instigatori la război“. Printre ele, inițiativa de interzicere totală a armamentului nuclear, propunerea de semnare a unui pact european de securitate cu formarea unui directorat al Marilor Puteri ș.a.m.d. Fiecare dintre aceste inițiative era lansată în momente în care negocierile cu privire la o problemă sau alta, de care era vital interesată Uniunea Sovietică, așa cum era problema Berlinului, intrau în impas. „Criza rachetelor“ din toamna anului 1962 a fost apogeul strategiei pompierului-piroman, în care Hrușciov și-a găsit o adevărată vocație, ducînd lumea foarte aproape de un război atomic. Decizia de amplasare a rachetelor în Cuba a fost luată și ca urmare a refuzului președintelui american de a aborda problema Berlinului în maniera impusă pe ton ultimativ de sovietici. Începînd din anii ’60, Uniunea Sovietică avea să introducă această strategie în arsenalul de bază al politicii sale externe, Mihail Gorbaciov, apoi și Boris Elțîn, folosind-o intens pentru a păstra influența Rusiei asupra fostelor state sovietice.

Isteria războinică

Pentru ca inițiativele de politică externă ale Kremlinului să pară majorității rușilor legitime și rezonabile, Kremlinul are nevoie de construcția și întreținerea unei „realități“ internaționale alternative, de isterizarea populației, prin crearea unor situații periculoase imaginare, unde Rusia învinge mereu, evident prin intermediul lui Putin. Prin folosirea citatelor trunchiate ale unor politicieni europeni sau americani, lansarea unor teorii abracadabrante prin intermediul unor personaje obscure din Occident – aflate de obicei în orbita agențiilor rusești de propagandă – și invocarea permanentă a „conflictului civilizațional“ între Rusia și Occident, de către vectorii de imagine ai regimului, mai acut din 2014, Kremlinul cultivă în rîndul publicului intern o adevărată isterie războinică. Contrar unor reacții interne negative, venite din partea celor care sesizează absurdul situației, puțin cîte puțin, o mare parte a rușilor au ajuns să creadă în iminența războiului cu Occidentul, întruchipat în funcție de situație de SUA sau NATO. Legislația restrictivă în domeniul informației permite calificarea drept delict a oricăror opinii contrare celor oficiale, fapt care determină o restrîngere progresivă a audienței mediilor aflate în afara controlului Kremlinului, atîtea cîte au mai rămas. Întreaga campanie de imagine din jurul „propunerilor“ cu privire la „garanțiile de securitate“ este dusă în tiparele isteriei războinice, avînd forma unui dialog imaginar al oficialilor ruși cu SUA, în care se dau răspunsuri tăioase la afirmații care nu au fost făcute. De aceea, în așteptarea răspunsului american scris la inițiativele Rusiei, MAE rus a dat deja publicității un comentariu în care se arată că „răspunsul“ la propunerile Rusiei cu privire la garanțiile de securitate a constat de fapt în campania toxică a SUA și a altor membri NATO, prin care Rusia este prezentată drept „agresor“, „pericol la adresa stabilității internaționale“ și „dușman al Europei civilizate“. Pentru Kremlin este esențial să cultive credibil în rîndul susținătorilor săi din interior imaginea de „victimă inocentă“ a „vicleanului Occident“, care nu tratează Rusia cu respect și considerație pentru interesele sale „legitime“ de securitate.

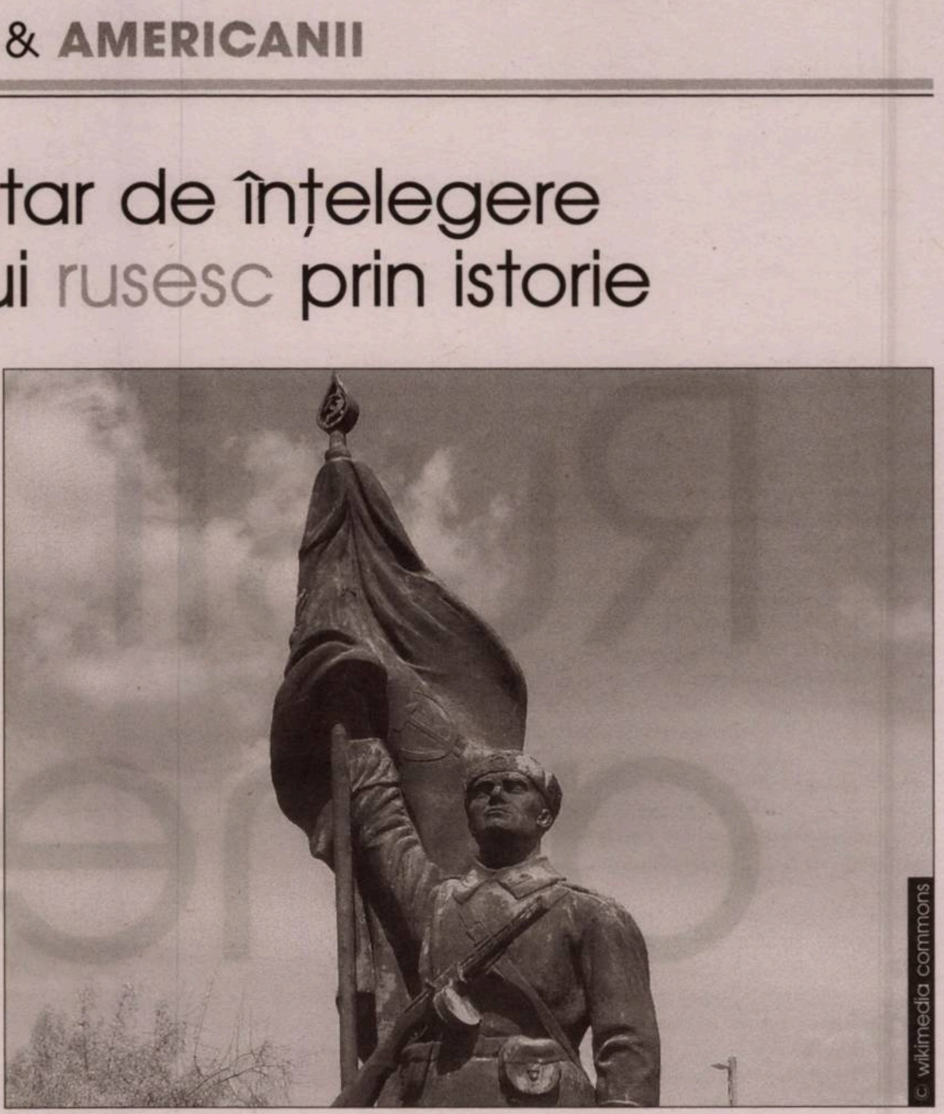

© wikimedia commons

Isteria războinică în perspectiva unui atac iminent al „imperialismului“, prin folosirea „capetelor de pod“ din jurul Rusiei, a fost intens cultivată de Stalin, pe tot parcursul perioadei în care s-a aflat la putere în Uniunea Sovietică. În trei intervale, 1928-1929, 1935-1936 și 1952-1953, aceasta a atins paroxismul, toate perioadele fiind asociate nu atît cu mari schimbări în politica externă sovietică, ci mai ales cu răsturnări în politica internă. În primul dintre ele, ideea unui atac iminent din partea Occidentului a slujit drept fond pentru înlăturarea „opoziției troțkiste“ de către Stalin și partizanii săi, în al doilea, ideea războiului iminent a servit drept pretext pentru lansarea sîngeroasei campanii de epurări, care a culminat în anii 1937 și 1938, iar în ultimii ani ai săi, dictatorul sovietic s-a folosit de amenințarea „imperialismului american“ pentru a lansa o intensă campanie antisemită, văzută ca preludiu al unor noi epurări. În pofida ideii „pericolului de moarte al încercuirii capitaliste“ care străbate ca un fir roșu istoria experimentului sovietic, atunci cînd Hitler și-a atacat aliatul de conjunctură, pe Stalin, opinia publică sovietică și Armata Roșie erau cel mai puțin pregătite propagandistic pentru un nou război cu Occidentul.

Geografia politică rusească

În spatele cuvintelor oficialilor ruși despre „propunerile“ privind „garanțiile de securitate“ se întrezărește clar un imaginar politic de sorginte bolșevică. Felul în care aceștia vorbesc despre „garanțiile de securitate“ sfîrșește mereu prin a suna ca un discurs despre o nouă Cortină de Fier. Pentru Putin și apropiații săi, NATO și Occidentul desemnează exclusiv SUA și Europa de Vest, neînțelegînd pînă la capăt că Occidentul este nu atît o realitate geografică, cît o opțiune civilizațională. Încăpățînarea Moscovei de a duce dialogul direct cu Washington-ul, inclusiv în probleme care nu se pretează discuției bilaterale, arată nu doar dorința de a sublinia egalitatea Rusiei cu SUA, dar și disprețul față de comunitatea euro-atlantică, pe care liderii ruși o consideră o jalnică suită de vasali ai Americii. Deși știe că cererile scandaloase legate de România și Bulgaria sînt inacceptabile – ele vizează doar atenuarea efectului public în cazul unei eventuale „cedări“ a Ucrainei –, prin formularea lor, Putin și diplomația sa nu vor decît să-și exprime disprețul față de foștii sateliți din Pactul de la Varșovia, contestîndu-le nu doar aspirațiile civilizaționale, ci chiar capacitatea acestor state de a emite judecăți politice valide și autonome. De aceea, de fiecare dată cînd are ocazia, așa cum o făcea și Stalin la sfîrșitul anilor ’40, Putin deplînge „pierderea independenței“ Europei de Vest, dar mai ales a Germaniei și a Marii Britanii, arătînd prin asta că doar Londra și Berlinul sînt demne de a fi luate în calcul pentru un nou aranjament de securitate, unde „interesele legitime“ ale Rusiei să fie satisfăcute.

Indiferent de cît de mult și de apăsat Putin și oficialii săi vor vorbi despre „arhitecturi de securitate“ și oricît de des ar acuza „extinderea nejustificată a NATO“, obiectivul strategic al Moscovei rămîne Ucraina. Pentru Rusia, miza ucraineană este una politică și militară doar în subsidiar. Regimul Putin se teme cel mai mult de posibilul succes al construcției unei națiuni moderne ucrainene, care să-i cuprindă în ea și pe rușii din această țară, bazată pe valori și aspirații total opuse celor pe care se sprijină regimul de la Moscova. Pentru Rusia lui Putin, periculoasă nu este firava prezență militară a NATO, ci perspectiva unei națiuni ucrainene democratice și prospere, care să arate în fiecare minut rușilor că dictatura nu este un ingredient inevitabil al fenomenului politic rusesc.

***Cosmin Popa** este cercetător științific la Institutul de Istorie „Nicolae Iorga“ al Academiei Române, fiind specializat în istoria Rusiei și a Uniunii Sovietice.*

DILEMA
Rușii & americanii

„Rușii nu sînt atît de naivi, dar sînt atît de cinici...”

interviu cu Armand GOȘU, profesor la Facultatea de Științe Politice a Universității din București

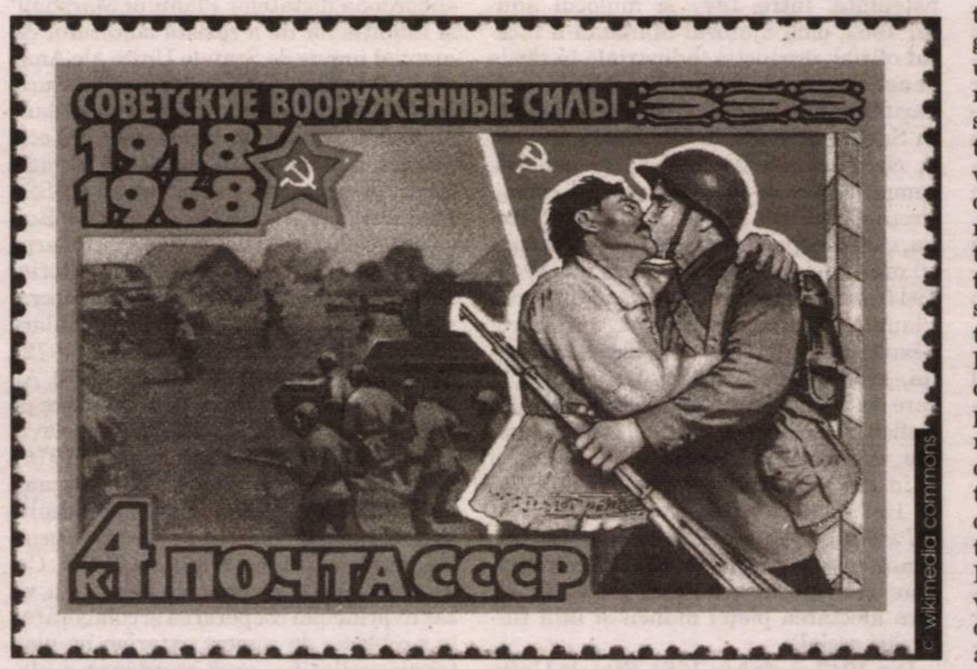

© wikimedia commons

Armand Goșu, în prima zi a recentei runde de negocieri americano-ruse de la Geneva, negociatoarea americană Wendy Sherman a spus că partea americană nu va discuta despre Ucraina fără să fie implicată în discuții Ucraina, nu va discuta despre NATO fără să fie implicată NATO în discuții, nu va discuta despre Europa fără să fie europenii parte în discuții. Totuși, declarațiile părții ruse, atît ale negociatorului Serghei Rîbakov, cît și, ulterior, ale ministrului Lavrov, vorbesc despre „Occident“. De altfel, propunerile cu care rușii i-au chemat pe americani la discuții vizează Ucraina și întreaga Europă în primul rînd. Rușii par a înțelege că întîlnindu-se cu americanii s-au întîlnit cu Occidentul în integralitatea lui, iar americanii par a sublinia că nu e așa – ei sînt doar Statele Unite și atît. Înțeleg de aici că există în aceste negocieri o percepție eronată asupra identității partenerului de discuție. Cu cine cred, de fapt, rușii că stau de vorbă cînd vorbesc cu americanii?

Ei nu sînt atît de naivi să creadă că se întîlnesc cu tot Occidentul, dar sînt atît de cinici să creadă că se întîlnesc cu stăpînii Occidentului, cu un fel de Rusia Occidentului, cu omologii lor din Vest, care stăpînesc spațiul Europei de Vest așa cum ei, rușii, stăpînesc fostul imperiu sovietic. Rușii vor să discute întotdeauna cu șefii, cu cei care iau decizia, nu se încurcă cu state și stătulețe care, din punctul de vedere al Moscovei, nu contează. Iar dacă nu se supun și nu stau cuminți sub papucul jupînului, ele vor fi supuse imediat. Rușii nu-și pot imagina că e posibil ca aliații Americii să fie de altă părere decît America. E o mentalitate tipică pentru gîndirea strategică rusă. Deasupra oricui e un nacealnic, un șef. Societatea e o piramidă de nacealnici. La fel și arena internațională. Rușii văd lumea ca pe teritorii cu șefi, deasupra cărora sînt alți șefi mai mari și tot așa, iar America este, după ei, stăpîna Occidentului. Nacealnicul suprem al Vestului.

Deci America pune pe masă doar ce poate America, iar ce poate America e în mod obiectiv mai puțin decît susține Rusia că poate.

Exact. Americanii au spus în discuțiile de la Geneva, în runda de astă-vară, cînd lumea nu era așa anxioasă ca acum, că ei pot discuta doar chestiuni exclusiv americane, cum ar fi amplasarea rachetelor americane cu rază medie și mică de acțiune și nu a tuturor rachetelor occidentale, exercițiile militarilor americani și nu exercițiile tuturor militarilor europeni, și tot așa.

E evident ce-mi spui. Și totuși, nu cred că rușii sînt atît de orbi și de neinformați încît să nu știe că leadership*-ul american în comunitatea democrațiilor lumii e de cu totul și cu totul altă natură decît cel al Rusiei în Comunitatea Statelor Independente. Atunci, de ce tot vorbesc cu americanii ca și cum aceștia stăpînesc absolut tot Occidentul?*

La nivel aparent, se poate spune că Rusia discută cu America în termenii „voi, Occidentul“, făcîndu-se că nu știe că o grămadă de țări occidentale, la o adică, se distanțează de multe politici americane, cum au făcut-o adesea, pentru a pune presiune și a-i încurca, pentru a-i împinge fie spre imposibilitatea de a promite ceva, fie spre a promite ceva ce pot foarte greu îndeplini. Dar să știi că toată retorica asta care are ca subiect garanțiile pe care NATO și America ar trebui să le dea Rusiei e doar un pretext, e ceva de suprafață. De fapt, Rusia este supărată că, de 30 de ani încoace, arhitectura de putere a lumii s-a așezat într-un fel care o scoate nu doar din poziția de lider global, cum era pe vremea URSS, ci chiar din poziția de putere globală. În fond, ei spun că Războiul Rece nu a fost cîștigat clar de nimeni – nu a existat nici un învins care să ceară armistițiu unui învingător. Prin urmare, ei se simt nu doar nedreptățiți, ci chiar trași pe sfoară că prin reașezările globale din ultimii ani au fost cumva dați la o parte. Așa că, prin tot ce face, Rusia hărțuiește întregul Occident încercînd să provoace o reconfigurare a scenei internaționale care de data asta s-o favorizeze. De-aia ei vorbesc cu americanii ca și cum ar vorbi cu tot Occidentul, pentru că ei vor să fie iarăși egali nu doar cu americanii, ci cu americanii plus toți aliații lor occidentali, adică vor să fie iarăși o putere globală care rivalizează cu Occidentul întreg. Așa cum se întîmpla pe vremea Uniunii Sovietice, în timpul Războiului Rece.

Chiar și-au pierdut într-atît luciditatea încît își fac un obiectiv strategic din acest delir de grandomanie?

Da, sînt grandomani. Adesea, total inadecvați. Dar, în același timp, Rusia are mulți analiști foarte serioși care evaluează foarte pragmatic și corect situația. Știu și ei că NATO nu va ataca niciodată Rusia. Știu și ei că efectivele militare ale Alianței întinse în tot Estul Europei, de la Baltica la Marea Neagră, nu depășesc 8.000 de militari, cu totul. În Țările Baltice – 3.000, în Polonia – 4.000, în România – sub 1.000. În limitele actului fondator NATO-Rusia din 1997. Cum să ataci ditamai Rusia cu 8.000 de militari de pe flancul estic? Știu și ei că scutul de la Deveselu nu e acolo ca să lovească Rusia. Dar ei mimează frica de NATO, joacă tot acest teatru al spaimelor cu Ucraina și agită spectrul războiului anume ca să determine, cum spuneam, reașezarea arhitecturii de putere a lumii cu ei în prim-plan. Cum bine spuneai, pentru că sînt grandomani.

E ceva esențial de reamintit aici: spre deosebire de toți invadatorii din istoria Rusiei, Putin nu va invada niciodată teritorii în care populația nu e de partea lui. Lecția Afganistanului! Putin știe bine că nu poate menține o ocupație militară în zone în care prezența rusă naște imediat rezistență locală. Deci, aparent, din Ucraina, Putin a luat ce e de luat și acum menține focul războiului mocnit la marginea unor teritorii incerte din punctul de vedere al susținerii populației locale. Așadar, ce l-a apucat acum să apese pedala de accelerație? De ce ridică presiunea din cazan la cote periculoase tocmai acum?

E corect ce observi. Dar ambiția lui Putin în 2014 a fost un pic mai mare decît Crimeea, teritorial vorbind. El voia să anexeze teritoriul ucrainean din Novorossiya, sudul și estul Ucrainei, adică Odessa, Crimeea, Dnepropetrovsk și Donbas, cu Donețk și Luhansk. Și acesta e un teritoriu cu mulți ruși, cu localități și puncte unde rușii sînt majoritari, dar și cu localități unde nu sînt. Doar în Crimeea rușii sînt majoritari. În lectura lui Putin, Acordurile de la Minsk îl invită la asemenea presiuni pentru că ele înseamnă federalizarea Ucrainei, iar aceste zone din estul țării capătă mare autonomie și se pot apropia politic de Moscova. Ucraina, de frica acestei lecturi, întîrzie aplicarea Acordurilor pentru că se teme că ele o vor ține prizoniera lumii rusești, *„russki mir“*. De ce acum? Mie mi se pare evident: Rusia a văzut ca pe o oportunitate strategică, de speculat pe termen scurt, retragerea americană din Afganistan. La summit-ul din iunie, de la Geneva, Putin părea încă rezonabil. În septembrie, asistăm la o schimbare de ton a delegației ruse la negocierile pe arme strategice. Ce intervenise? Păi, retragerea din Afganistan, din august. Elitei militare ruse nu-i venea să-și creadă ochilor ce vedea la televizor. Plus convingerea că Biden este un președinte slab, cu mari probleme interne. Toate astea l-au convins pe Putin că acum e momentul să ceară recalibrarea locului Rusiei pe arena internațională.

Au trecut foarte mulți ani de cînd Putin conduce Rusia. Nu s-a clintit de acolo și nici n-a existat vreo posibilitate reală să fie clintit. E clar că există o suprafață de aderență maximă între omul politic Putin și corpul socio-politic al națiunii ruse. Mă întreb: care e această suprafață de aderență? Unde detectezi această sudură ce-i ține atît de mult legați pe ruși de Putin?

Imediat după epoca Elțîn, Putin a propus un nou contract social. Le-a spus rușilor de la început că vor avea mai puțină libertate, dar va fi ordine, salariile vor veni la timp și chiar vor crește. Le-a spus că va fi mai puțină nedreptate, că el va veghea, ca un fel de Cuza deghizat care-i prinde pe speculanți cu ocaua mică și îi pedepsește. Va combate crima organizată, care transformase Rusia într-un sat fără cîini. Și a făcut asta, în felul lui, firește. Rușii au azi un nivel general de prosperitate superior perioadei Elțîn, s-a terminat cu oligarhii care erau stat în stat și care aveau armatele lor personale, marile lor afaceri au trecut la stat sau sub controlul strict al statului, crima organizată e, acum, parte a sistemului, sub controlul serviciilor lor de informații. Sînt niște linii roșii pe care mafiile trebuie să le respecte. Prețul plătit de societatea rusă pentru asta este renunțarea la libertăți, la drepturile fundamentale, este viața într-un regim autoritar, un stat al serviciilor secrete, în care resursele de bogăție sînt distribuite de și între oamenii de încredere ai lui Putin. În plus, rușii au trecut prin atîtea vremuri tulburi, încît nu mai vor altceva decît să supraviețuiască. Ai văzut filmul acela cu imensul palat al lui Putin de la Ghelendjik, în Krasnodar, pe malul mării? Bine făcut, excepțională anchetă jurnalistică! Acolo ai putut vedea corupția la cel mai înalt nivel, din inima Kremlinului. Ei bine, filmul a fost urmărit de peste 100 de milioane de ruși – a avut o audiență imensă, net peste orice alt *blockbuster*. Și ce s-a întîmplat după ce societatea rusă a luat la cunoștință de dimensiunea incredibilă a corupției lui Putin? Nimic. Nimeni nu a reacționat. În fine, mici demonstrații ici-colo, nimica toată la scara Rusiei. Demonstrații care au adunat, în total, puțin peste o sută de mii de oameni, dintre care circa 1.000 sînt și acum arestați. De ce? Pentru că societății ruse a ajuns să nu-i mai pese. Corupție? Și ce dacă? Păi, așa funcționează lucrurile, altfel nu merg, așa că... asta e – bine că avem salarii și siguranța zilei de mîine și bine că Rusia își trimite soldați în Siria, Libia, în Venezuela, deci începe să conteze iarăși în lume.

Ce crede societatea rusă despre Occident?

Rusia se prezintă pe ea însăși ca o insulă de normalitate asediată de forțe ale răului, care complotează împotriva ei. E înconjurată de dușmani, de unde și convingerea că abuzurile serviciilor secrete, ale procurorilor, militarizarea societății prin promovarea în funcții a oamenilor din securitate și armată este un răspuns legitim la amenințările care vin din Occident, mai ales din America. Propaganda antioccidentală e foarte puternică în Rusia. Merge pînă în școli. Occidentul e prezentat ca un spațiu depravat, plin de homosexuali și de oameni lipsiți de credință...

Cred că vin de minune campaniei antioccidentale din Rusia excesele aberante ale corectitudinii politice occidentale...

Sigur. Putin ajunge să fie perceput ca apărător al normalității într-o lume care o ia razna. Această percepție este prezentă chiar și în Occident în unele medii, nu doar în Rusia, unde probabil e majoritară.

Mulțumesc, Armand Goșu.

Cu plăcere.

(versiunea integrală a interviului poate fi citită pe www.dilemaveche.ro)

interviu realizat
de Sever VOINESCU

Gheorghe HURDUZEU

De la Planul Marshall la CAER

Președintele SUA, Harry Truman, împreună cu principalii săi consilieri, înțeleseseră că unitatea și refacerea Europei erau singura alternativă viabilă la un nou angajament militar american în Europa. Important de semnalat este caracterul gîndirii economice a noii administrații americane, care era radical diferit de cel agreat de Roosevelt. În loc să împrumute Europei fonduri pentru reconstrucție, care greu ar fi putut fi returnate, ținînd cont de situația economică în care vechiul continent se afla, o nouă entitate vest-europeană, integrată, urma să fie creată după planuri americane, cu bani americani și, nu în ultimul rînd, cu garanții de securitate. Stalin, însă, vedea lucrurile cu totul diferit...

Planul Marshall

La 12 martie 1947, Casa Albă anunța *Doctrina Truman*, al cărei principal obiectiv a fost prevenirea extinderii comunismului condus de sovietici, iar aproape trei luni mai tîrziu, la 5 iunie, este lansat *Programul de Reconstrucție Europeană* (European Recovery Program – ERP), consacrat în istorie sub denumirea de *Planul Marshall*. La 5 iunie 1947, secretarul de stat Marshall a ținut la Universitatea Harvard un discurs scurt și simplu prin care propunea un plan privind un ajutor suplimentar pentru Europa. Discursul, astăzi celebru, începea prin a spune că „..lumea se află la o răscruce de drumuri. Dar situația este atît de complexă încît multitudinea de fapte [...] îl împiedică pe omul de pe stradă să o evalueze cu claritate. Mai mult de atît, fiind atît de departe de zonele afectate, le este greu să înțeleagă reacțiile unor popoare aflate în suferință, ca și efectul acestor reacții asupra guvernelor lor“. Discursul lui Marshall s-a bucurat de comentarii favorabile în presa vremii și în lumea politică, întrucît propunerea se baza pe cel puțin două elemente importante: lăsa la dispoziția europenilor modul de organizare al ajutorului oferit, ceea ce evita impresia extinderii hegemoniei americane, și includea URSS alături de celelalte state europene.

Ca și Roosevelt, președintele Truman era adeptul unei intervenții economice agresive, uneori ca o alternativă la intervenția militară, pentru a asigura interesele americane vitale, însă, spre deosebire de predecesorul său, a avut o abordare diferită în două probleme majore. În primul rînd, a dat un răspuns diferit întrebării „Cine să elaboreze politica economică externă?“. În cazul lui Roosevelt, această politică a fost elaborată de Trezorerie. Nemulțumit de ceea ce i se părea a fi o atitudine naivă, mult prea prosovietică a Trezoreriei administrației Roosevelt, Truman a dat mînă liberă Departamentului de Stat în frunte cu Marshall, care era sprijinit de colaboratori renumiți (amintim aici pe Kennan, artizan de frunte al Planului Marshall, cel care a formulat celebra „politica de descurajare a URSS“). A doua problemă era legată de gestionarea unei Germanii învinse. În timp ce Roosevelt sprijinea planul lui Morgenthau (secretar la Finanțe între 1934-1945, confident al lui Roosevelt, cel care a dat numele planului de dezindustrializare a Germaniei după al doilea război mondial) de a „pastoraliza“ țara și de a o lăsa la un nivel redus de dezvoltare, Truman considera că o Germanie puternică din punct de vedere economic era esențială pentru stabilitatea viitoare a Europei.

Efectele Planului nu s-au lăsat așteptate. Între 1947 și mijlocul anului 1952, cînd ajutorul Marshall a încetat oficial, producția industrială în țările beneficiare a crescut cu 60%. Au fost și variații mari – creșterea a fost de la 24% în Suedia la 241% în Germania de Vest –, cîștigurile însă au fost, în general, semnificative și în mai multe domenii. Prețurile alimentelor din Franța și Italia, care începuseră să crească vertiginos cu mult înainte de iarna aspră din 1946-1947, au scăzut brusc după anunțarea Planului Marshall. Inflația vest-europeană imediat după încheierea Planului, 1952-1958, va scădea la un nivel la care va rămîne în următorii 50 de ani. Deficitul bugetar al Franței, spre exemplu, a scăzut de la 9,7% în 1948 la 7,3 % în 1949. Inflația a scăzut de la 58,6% la 12,7%, deficitul de cont curent de la 5,7% la 1,8%. Fondurile au constituit, totodată, o rezervă care a înlesnit inițierea unor reforme în avantajul pieței libere, fără afectarea pieței muncii și fără tulburări sociale.

Din 1947 și pînă în 1951, Statele Unite au împărțit anual aliaților lor aproximativ 2% din PIB. Nu se mai realizase niciodată pînă atunci un transfer de asemenea proporții. Ca o precondiție a primirii ajutorului american, guvernelor li se cerea să relaxeze barierele cooperării intraeuropene și să-și coordoneze planurile economice, să-și continue reformele economice interne, inclusiv prin adoptarea tehnicilor manageriale americane, mai pragmatice și mai productive.

Reacția „lagărului sovietic“

Cum au reacționat sovieticii și țările-satelite, intrate tot mai mult sub „protecția benefică a Moscovei“, la propunerea de a participa la Planul Marshall? Inițial, Moscova nu s-a opus acestei inițiative, așa că propunerea a fost bine primită de conducerile țărilor comuniste din Europa de Est. La scurt timp însă, Moscova etichetează Planul Marshall drept „imperialism economic american“ și interzice țărilor-satelite să participe la Conferința de la Paris. Sovieticii își reconsiderau poziția, temîndu-se că participarea la plan ar fi condus la desprinderea de URSS a țărilor din sfera sa de influență și la pierderea avantajelor politice și strategice dobîndite de Moscova în Europa Răsăriteană ca urmare a războiului.

ZRSS a forțat Cehoslovacia, Ungaria și Polonia să-și retragă acordul inițial de acceptare a ofertei americane, argumentînd că statele își pierd autonomia și independența lor națională în fața imperialismului american. URSS ridicau următoarea întrebare: dacă Planul Marshall nu era un instrument al politicii externe americane, ci un remediu împotriva sărăciei și foametei, de ce SUA nu au ales să lucreze cu ajutorul ONU sau prin deja existenta și funcționala Comisie Economică Europeană? Este important de subliniat că, la vremea respectivă, URSS era membră a acestei Comisii.

Pe de altă parte, sesizînd nevoia unui Plan Marshall propriu ca să demonstreze dominația economică a URSS, Stalin trece la acțiune. Într-o ședință din luna ianuarie a anului 1949, reprezentanții Bulgariei, Cehoslovaciei, Ungariei, Poloniei, României și Uniunii Sovietice, reuniți la Moscova, creează Consiliul de Ajutor Economic Reciproc (CAER). În comunicatul ședinței de constituire se anunța refuzul categoric al acestor țări de a „se subordona dictatelor Planului Marshall“ și intenția lor de a rezista boicotului comercial impus de Statele Unite ale Americii, Marea Britanie și alte țări din Europa de Vest, ca factori majori ce contribuie la decizia „de a organiza o cooperare economică mai solidă în sens larg, printre țările democrației poporului și URSS“. Membrii fondatori ai CAER au fost: Bulgaria, Cehoslovacia, Polonia, Ungaria, România și Uniunea Sovietică. Ulterior au aderat: Albania, Republica Democrată Germană (1950), Republica Populară Mongolă (1962). Republica Cuba (1972), Republica Socialistă Vietnam (1978). Au fost întreținute legături de colaborare pe bază de convenții cu R.S.F. Iugoslavia (1965), Finlanda (1973), Mexic (1976), Irak (1976), Nicaragua (1983), Mozambic (1985), Afganistan (1987). Mai multe state au primit rolul de observator, printre acestea China (1956) și R.P.D. Coreeană (1957). Obiectivele CAER au vizat în principal cooperarea și colaborarea în probleme de comerț exterior, pe plan tehnico-științific, ca și coordonarea planurilor economice ale țărilor membre pe baza specializării producției.

Statutul CAER, semnat la Sofia în 1959, conținea anumite modificări față de acordul inițial: anume, se menționa respectarea suveranității, independenței și a intereselor naționale, neamestecul în treburile interne, egalitatea deplină în drepturi, avantajul reciproc și întrajutorarea tovărășească. În fapt, ceea ce se dorea era uniformizarea tuturor statelor membre la un nivel la care să poată fi controlate de către URSS, care-și subordona întreaga instituție. Sesiunea Consiliului era cel mai înalt organ de conducere al CAER. Sesiunile erau convocate anual, prin rotație, în capitala fiecăreia dintre țările membre ale CAER, după ordinea literelor din alfabetul rusesc.

Cît privește piața CAER, pe tot parcursul existenței sale, aceasta a fost dominată de URSS din toate punctele de vedere: economic, politic, militar etc. Uniunea Sovietică deținea 90% din resursele energetice ale membrilor CAER-ului, 70% din populație, 65% din totalul venitului național, iar din punctul de vedere al capacităților industriale și militare se afla pe locul al doilea în lume, fiind depășită numai de Statelor Unite ale Americii. Amplasarea mai multor sedii ale Comitetelor CAER la Moscova, precum și numărul mare de sovietici aflați în poziții cu autoritate decizională atestă puterea Uniunii Sovietice în cadrul organizației.

Întrucîtva asemănător Planului Marshall (care prevedea recurgerea la fondurile de contrapartidă), relațiile comerciale și de plăți în cadrul CAER urmau să se realizeze prin decontări multilaterale, în ruble transferabile, în acest sens înființîndu-se, în 1963, Banca Internațională de Colaborare Economică. Rubla transferabilă a fost unitatea monetară scripturală bazată pe rubla sovietică pentru calculul valorii schimburilor comerciale și sumelor datoriilor dintre țările membre ale CAER.

Cronologic, CAER a funcționat 42 de ani, cu 46 de sesiuni. Prima sesiune a CAER s-a ținut la Moscova, în aprilie 1949, iar ultima (a 46-a) în iunie 1991, la Budapesta. Pînă la sfîrșitul anilor 1960, *cooperare* a fost termenul oficial folosit pentru a descrie activitățile membrilor CAER. În 1971, odată cu dezvoltarea și adoptarea „Programului complex al adîncirii și perfecționării în continuare a colaborării și dezvoltării integrării economice socialiste a țărilor membre ale CAER“, activitățile CAER s-au raportat în mod oficial la conceptul de *integrare*.

În ciuda unei dezvoltări considerabile, cantitativă îndeosebi, a capacității de producție industrială și a creșterii producției agricole, produsele oferite pe piețe străine s-au dovedit deseori inferioare din punct de vedere al calității în comparație cu cele întîlnite pe piața occidentală. Creșterea prețurilor în perioada 1973-1974, mai ales în domeniul energetic, a dat o lovitură semnificativă statelor membre ale CAER. Toate aceste state erau mari datornici la creditorii din afara organizației. Datoria externă a statelor membre ale CAER, în anul 1981, era de circa 88,5 miliarde dolari. Un al doilea val de scumpiri, semnalat pe piața mondială în 1980, a afectat și mai mult economia Europei Centrale și de Est. Acest fapt a accentuat creșterea datoriei externe a statelor în cauză, generînd o creștere inevitabilă a deficitului bugetar. Statele membre ale CAER au încercat să rezolve problema, limitînd importul și forțînd exporturile.

Relațiile economice externe au influențat în mod deosebit țările membre ale CAER, în principal ca urmare a deschiderii către Est a creditorilor occidentali. Întărirea dolarului pe piețele internaționale și ratele mari ale dobînzii în SUA au făcut ca serviciul datoriei externe să devină împovărător pentru țările debitoare. În 1985, pentru statele membre ale CAER problemele legate de capacitatea achitării datoriilor externe au devenit tot mai presante, iar plata acestora a determinat numeroase distorsionări în aprovizionarea populației cu bunuri de consum – încă un semn clar al crizei tot mai evidente din zonă.

Totodată, în țările din centrul și estul Europei, treptat, încep să apară mișcări pentru reforme democratice, atît în viața economică, cît și în cea social-politică. În anii 1988 și 1989, asemenea mișcări au cuprins, practic, toate țările din zona centrală și de est a Europei.

În iunie 1991 a avut loc, la Budapesta, sesiunea a 46-a, ultima, a CAER, care a adoptat documentele pe baza cărora se desființa CAER. Cu aceasta s-a încheiat definitiv activitatea CAER-ului, eveniment care a marcat ieșirea țărilor membre din sfera de influență economică a URSS, care la sfîrșitul aceluiași an s-a destrămat ca imperiu. Ulterior și-a încheiat activitatea și Pactul de la Varșovia. Așadar, CAER, care a fost răspunsul la Planul Marshall cu misiunea de a stimula comerțul dintre țările socialiste, nu a reușit să îndeplinească obiectivul pentru care fusese creat.

Istoria ne arată, astfel, că un plan scurt și eficient a adus beneficii și a creat bunăstare într-o parte a lumii schimbînd economia mondială postbelică, iar de cealaltă parte, impunerea unor măsuri prin sesiuni politice care forțau o integrare fără perspective a produs efecte dureroase.

(versiunea integrală a acestui articol poate fi citită pe www.dilemaveche.ro)

***Gheorghe Hurduzeu** este profesor la Academia de Studii Economice din București și decan al Facultății de Relații Economice Internaționale din cadrul acestei Academii.*

Valentin NAUMESCU

Livada din fața Rusiei. Europa, diversitate în unitate

c wikimedia commons

M-a fascinat dintotdeauna legătura dintre politică și cultură. Cred cu tărie că, dincolo de considerentele strategice, geopolitice sau economice valabile la un moment dat, există și un determinism cultural profund al modului nostru de a vedea lucrurile, de a înțelege faliile și conflictele interne și externe, de a ne raporta specific la ele și de a ne defini pozițiile. Istoriile diferite ale popoarelor și statelor europene își au rolul lor important aici.

În sistemul relațiilor internaționale, este aproape un loc comun să spunem astăzi că Uniunea Europeană se află, *geopolitic vorbind, între Statele Unite ale Americii și Rusia*, fiind aliată cu SUA, dar aparținînd, concret, Eurasiei. Este suficient să privim harta și să înțelegem că cei trei actori globali aproape se ating unul pe celălalt, de la Carelia ruso-finlandeză la Groenlanda daneză și de la Alaska americană la Kamceatka rusească, formînd un inel teritorial al emisferei nordice, întrerupt doar de nordul Canadei.

De la Halford Mackinder încoace (teoria „pivotului geografic al istoriei“ – 1904), știm că Europa nu este decît o mică peninsulă a marelui continent al Eurasiei, dar că alăturarea politică a peninsulei europene puterilor maritime de limbă engleză (SUA, Marea Britanie, Canada, Australia) a dat naștere *conceptului strategic al Occidentului,* care nu este neapărat geografic, ci mai degrabă politic și cultural. Cine controlează „pivotul“ domină „marea insulă“ a lumii, spunea britanicul Mackinder, și cine domină marea insulă conduce lumea întreagă! Iată de ce este esențial, pentru menținerea ordinii mondiale actuale și a supremației Vestului, ca peninsula europeană – cu aproximație UE, în formatul de astăzi – să rămînă împreună cu puterile maritime de limbă engleză și să nu vireze spre Rusia și Eurasia, incluzînd aici și China.

Geopolitica a avut suișuri și coborîșuri. După valul de atractivitate și impact din prima jumătate a secolului XX a urmat o repudiere pacifistă la finalul Războiului Rece. Astăzi, după mai bine de trei decenii, geopolitica revine în forță, ca principală abordare a strategiilor politice și chiar ca fundament al valorilor și culturii politice asumate la nivel european și global. De la Washington și Bruxelles pînă la Moscova și Beijing, geopolitica definește și opune opțiunile rivale. Kievul este prins pe această falie necruțătoare.

A devenit tot mai greu să trasăm în prezent granițe clare între geopolitică, strategie, interese, valori și modele culturale, acestea funcționînd, practic, împreună. Vectorii acțiunii politice se întrepătrund, se intercondiționează și se alimentează reciproc, generînd *opțiuni fundamentale* de tip bloc, care integrează argumente din toate dimensiunile de mai sus, nemailăsînd loc pentru neutralități și abțineri. Chiar dacă unii lideri europeni, de la președintele Macron la Înaltul Reprezentant Borrell, sugerează că UE ar trebui să aibă propria raportare la Rusia, diferită de cea americană, practica politică ne arată altceva – că există, pe de o parte, o opțiune fundamentală comună, occidentală, și pe de altă parte o sumedenie de versiuni și nuanțe naționale de raportare la Rusia și SUA, ale țărilor europene. Din nefericire, opțiunile naționale vor prevala ca demersuri concrete în fața opțiunii fundamentale comune a europenilor.

Care este însă opțiunea fundamentală a noastră, a europenilor, în confruntarea SUA-Rusia? Întrebarea este simplă și complicată în același timp. Este simplă pentru că răspunsul cel mai la îndemînă pe care-l avem ține de *nevoia strategică de a păstra unitatea, forța și coerența Vestului* în fața tentativei puterilor revizioniste antiliberale și antioccidentale, Rusia și China, de a schimba regulile lumii în care trăim. Valorile înscrise în Tratatul UE nu lasă loc de îndoială, este clar de ce parte a baricadei trebuie să ne aflăm. Așadar, este mai mult decît evident că *sîntem alături de SUA, de NATO și de lumea liberă în efortul de a înfrunta agresiunea Rusiei în Europa de Est.* Sîntem parte a lumii occidentale.

Întrebarea este totodată complicată pentru că, dincolo de *opțiunea fundamentală pro-occidentală*, există nuanțe, tonuri și stilistici foarte diferite, de la italieni la polonezi, de la baltici la unguri, de la francezi și germani la români, iar UE nu se comportă deloc ca un monolit în relația cu Rusia și SUA.

Din acest punct de vedere, poate vor fi mulți surprinși de afirmația mea că *nu va exista o opțiune europeană distinctă în confruntarea SUA-Rusia, ci doar opțiuni naționale*. Vom vedea acest lucru atunci cînd Uniunea Europeană va începe discuțiile despre impunerea de sancțiuni împotriva Rusiei și a președintelui Putin și despre nivelul de severitate al acestor sancțiuni. Vom vedea cît de greu va fi să se întrunească unanimitatea celor 27 de state membre.

Pot doar să presupun că *cel puțin Ungaria, dacă nu și alte țări membre, va încerca să blocheze unanimitatea necesară pentru ca UE să impună sancțiuni dure Moscovei.* Acum trei săptămîni, în plină criză Rusia-Occident, ministrul de Externe al Ungariei primea cea mai înaltă distincție a Rusiei, ca semn al prieteniei ruso-ungare și al contribuției Budapestei la extinderea tendințelor iliberale. La rîndul lor, Germania și Austria nu doresc includerea importului de gaze din Rusia pe lista sancțiunilor. Surprize ar mai putea apărea. Asta este Europa, fragmentată, diversă, plină de specificuri și egoisme naționale.

Este, de asemenea, un loc comun să observăm că majoritatea țărilor din flancul estic al NATO (Polonia, România, statele baltice) sînt animate de o pronunțată *americanofilie* și mai ales de o *rusofobie tradițională,* pe deplin justificată istoric. Această rusofobie nu o întîlnim și în Franța sau Italia, de pildă. În vestul Europei întîlnim mai degrabă un antiamericanism cultural și politic, animat atît de curentul neomarxist anticapitalist, cît și de curentul naționalist suveranist al dreptei ultraconservatoare. Putin a speculat aceste specifice culturale și interese diferite și a încercat să dezbine Europa și Occidentul.

Noi, europenii, ne atingem limitele presupusului model cultural european atunci cînd vine vorba despre războiul SUA-Rusia. Nu există o abordare europeană unică, dincolo de opțiunea fundamentală comună, pro-occidentală, care are întotdeauna dificultăți de a trece de la teorie la practică, de la principii la aplicare, de la vorbe la fapte. Cu istorii, percepții culturale și mize economice foarte diferite, vom rămîne mai degrabă „naționali“ în raportarea la acest conflict major, care vizează revizuirea ordinii europene și globale.

***Valentin Naumescu** este profesor de relații internaționale la Facultatea de Studii Europene a Universității „Babeș-Bolyai“ din Cluj-Napoca.*

Uitîndu-se unii la alții, ca-n oglindă

Rezultatele celui mai recent sondaj de opinie derulat simultan în Rusia și Statele Unite cu privire la percepția publică a rușilor față de America și a americanilor față de Rusia au fost anunțate în martie 2021*. Din această amplă cercetare, cîteva date ne-au atras atenția:

– 43% din ruși mărturisesc o atitudine negativă față de SUA și 39% o atitudine pozitivă, în vreme ce americanii, rugați să-și plaseze sentimentele față de Rusia pe o scară de la 0 la 100, unde 100 înseamnă cele mai calde sentimente de prietenie, au plasat Rusia la 29 – cea mai scăzută cotă din 2008 încoace;

– în privința relațiilor bilaterale, pesimism total de ambele părți: doar 19% din ruși și 10% din americani se așteptau ca acestea să se îmbunătățească; 43% din americani și 29% din ruși se așteptau ca acestea să se înrăutățească; 44% din americani și 42% din ruși se așteptau ca aceste relații să rămînă la fel.

– Ambele națiuni cad, însă, de acord că propriile lor țări sînt mai puțin respectate pe scena internațională decît erau cu zece ani înainte.

– De asemenea, ambele națiuni au păreri defavorabile despre conducătorii celorlalți. Astfel, 87% din americani spun că au o părere defavorabilă despre Putin. În privința lui Biden, sondajul a fost cu totul dezechilibrat, căci aproape jumătate dintre ruși (47%) au declarat că nu știu cine este. Astfel, doar 37% din ruși au putut spune că au o părere proastă despre Biden, în vreme ce 19% au spus că au o părere bună. (**Sever Voinescu**)

* Sondajul a fost realizat de Chicago Council on Foreign Affairs și Levada Analytical Center.

„...(consider) Planul Marshall drept cauza principală a declanșării Războiului Rece, scoțînd în evidență seriozitatea cu care Stalin a tratat amenințarea pe care o reprezenta acest plan pentru noua lui zonă-tampon, cîștigată cu atîta greutate, din centrul și estul Europei. După calculele liderului sovietic, americanii aveau să se retragă din Europa postbelică lăsînd în urmă o Germanie slăbită, pastoralizată, obligată să plătească despăgubiri de război care să contribuie la reconstrucția și dezvoltarea Uniunii Sovietice. Planul Marshall însă promitea o prezență continuă, energică, a Statelor Unite, susținută de Germania de Vest capitalistă, reindustrializată, în inima unei Europe Occidentale capitaliste, integrate. Multe dintre cele mai dramatice episoade de la începutul Războiului Rece, cum ar fi lovitura de stat de la Praga sau blocada Berlinului, au avut la origine hotărîrea lui Stalin de a submina Planul Marshall și influența americanilor în Europa. Pe de altă parte, sprijinul acordat de Washington creării unei noi alianțe militare transatlantice a reprezentat o recunoaștere ezitantă a faptului că securitatea economică nu avea să prindă rădăcini în Europa Occidentală fără o securitate fizică. Instituțiile care au apărut ca o consecință a Planului Marshall, mai ales Uniunea Europeană și NATO, rămîn elemente importante ale ordinii internaționale liberale postbelice, chiar dacă acum sînt mult mai criticate decît au fost vreodată.“

(fragment din *Planul Marshall. Zorii Războiului Rece* de Benn Steil, Editura Litera, 2021, traducere de Petru Iamandi)

Octavian ROSKE

Un președinte pentru Europa:
Harry S. Truman

Invitat în 1952 la un dineu pe iahtul prezidențial, Winston Churchill îi declara președintelui Truman: „Ultima oară cînd am stat împreună la masa unei conferințe a fost la Potsdam. Trebuie să vă mărturisesc, domnule, că atunci nu aveam o părere foarte bună despre dumneavoastră. Nu-mi plăcea că i-ați luat locul lui Franklin Roosevelt. Dar v-am judecat greșit“. Churchill a continuat: „De atunci, dumneavoastră, mai mult decît oricine altcineva, ați salvat civilizația occidentală. Cînd britanicii n-au mai fost capabili să apere Grecia, dumneavoastră, din proprie inițiativă, ați luat decizia care a salvat acest tărîm străvechi de comuniști. Ați procedat la fel cînd sovieticii au încercat să preia controlul asupra Iranului. Apoi a fost Planul Marshall inițiat de dumneavoastră, care a scos Europa occidentală din apele tulburi în care se bălăcea, victimă sigură a intențiilor malefice ale lui Iosif Stalin. Apoi ați pus bazele Alianței Tratatului Nord-Atlantic și ale securității colective pentru acele națiuni amenințate de uneltirile militare ale Uniunii Sovietice. Apoi a fost curajosul pod aerian pentru Berlin pe care l-ați susținut și, desigur, Coreea“.

Harry S. Truman

© wikimedia commons

David McCullough, autorul unei biografii a președintelui Truman recompensată cu Premiul Pulitzer, observa că „arcul vieții sale acoperă o perioadă în care au avut loc mai multe schimbări decît în orice fază a istoriei. Un om cu o formație de secolul XIX a avut de înfruntat multe din cele mai dificile decizii într-un secol XX pe care puțini și l-ar fi putut imagina că va arăta astfel. Fiul unei Americi rurale, departe de coasta oceanului, la o generație distanță de experiența frontierei, el s-a văzut în situația de a-și asuma conducerea celei mai puternice națiuni industriale din lume, într-un moment cînd puterea, în combinație cu uimitoarele progrese în știință și tehnologie, deveniseră o forță fără egal în lume. Responsabilitățile ce-i reveneau nu aveau precedent la nici un alt președinte dinaintea sa, dar el a fost la înălțimea provocării“.

În discursul de adio, rostit la 15 ianuarie 1953, Truman a vorbit despre responsabilitatea funcției prezidențiale: „Cea mai mare parte a muncii președintelui este ocupată de luarea deciziilor – mari sau mici, zeci dintre ele în fiecare zi. Hîrtiile pot circula prin guvern o vreme, dar în cele din urmă ajung pe biroul său. Iar de acolo nu mai au unde să meargă. Președintele, oricare ar fi el, trebuie să decidă. Nu poate da sarcina aceasta altcuiva“. Truman se referă în discurs la o singură decizie, deși lista momentelor de cumpănă, în care semnătura președintelui a dat o direcție politicii externe americane, e destul de lungă: participarea la Conferința de la Potsdam; aprobarea pentru lansarea celor două bombe atomice la Hiroshima și Nagasaki; ocuparea militară a Germaniei și Japoniei; ajutorul acordat Greciei și Turciei în valoare de 400 de milioane de dolari, pentru a face față amenințării sovietice; adoptarea Planului de Reconstrucție Europeană anunțat de secretarul de stat George Marshall, într-un discurs la Universitatea Harvard, la 5 iunie 1947; asigurarea necesarului de hrană, combustibil, medicamente și alte materiale pentru populația din Berlinul occidental, estimată la 2,4 milioane de persoane, printr-un pod aerian, după ce sovieticii luaseră decizia de a întrerupe traficul terestru cu zonele ocupate de americani, britanici și francezi, începînd cu 24 iunie 1948; recunoașterera statului Israel la 14 mai 1948; semnarea Tratatului de la Washington, care punea bazele Alianței Nord-Atlantice; semnarea, la 6 octombrie 1949, a Legii privind Ajutorul pentru apărarea reciprocă, ce permitea Congresului să acorde ajutor militar țărilor amenințate de o agresiune; refuzul de a recunoaște guvernul comunist chinez al lui Mao Zedong, după proclamarea Republicii Populare Chineze, la 1 octombrie 1949; adoptarea, în aprilie 1950, a documentului NSC 48, ca program de politică externă în relația cu Uniunea Sovietică, o țară, așa cum o definea Paul Nitze, principalul autor al textului, „animată de o nouă credință fanatică, în opoziție cu ceea ce credem noi, și care caută să-și impună controlul absolut asupra restului lumii... Nici un alt sistem de valori nu se află într-o opoziție atît de ireconciliabilă cu noi, nu este atît de determinat în urmărirea obiectivului său de a ne distruge și nu este atît de capabil în a utiliza în folosul său curentele cele mai periculoase și mai divergente din societatea noastră“; decizia, anunțată la 26 iunie 1952, de a interveni militar în Coreea, după ce, cu o zi înainte, trupele comuniste ale Nordului, înarmate de sovietici, invadaseră Sudul, iar Truman declara că „atacul împotriva Coreei arată fără pic de îndoială trecerea comunismului de la faza folosirii subversiunii pentru a cuceri națiuni independente la invazie armată și război“.

Deciziile de politică externă au avut și sprijinul Partidului Republican. Pentru a face posibilă trecerea Planului Marshall prin Congres, Truman a colaborat cu președintele Comisiei de Relații Externe din Senat, Arthur H. Vanderberg, care a reușit să asigure susținerea Partidului Republican pentru acordarea de sprijin financiar Europei. Tot un republican, Henry L. Stimson, fost secretar de stat în administrația Hoover, a coordonat Comitetul pentru Planul Marshall, un grup nonguvernamental de susținători. Cînd Vanderberg l-a propus pe Paul Hoffman, conducătorul Corporației Studebaker, candidat pentru ocuparea funcției de șef al agenției care urma să coordoneze ajutoarele spre continent, Truman nu s-a împotrivit, deși pe lista sa de preferințe se afla alt nume. Aprobarea legislativului a fost previzibilă: 69 la 17 voturi în Senat și 329 la 74 în Camera Reprezentanților. Alocarea inițială de fonduri pentru ajutor a fost de 5,3 miliarde de dolari pentru primul an. În final, după patru ani, suma a ajuns la 13,3 miliarde, din care doar 1,5 miliarde erau acordate ca împrumut. 16 țări s-au aflat pe lista beneficiarilor.

Ajutoarele pentru Europa au sosit la timp. Optimismul inspirat de deciziile Conferinței de la Bretton Woods, New Hampshire, din iulie 1944, care punea bazele unei economii mondiale bazate pe un sistem deschis al piețelor, a fost temperat, la scurtă vreme după încheierea războiului, de continua degradare a situației din Europa, pe fundalul dificultăților întîmpinate de fostele țări aliate sau de cele aflate sub ocupație. Publicul american a fost probabil surprins să afle, atunci cînd George Marshall și-a ținut discursul la Universitatea Harvard, că toată armătura economică a continentului european era distrusă: de la relațiile economice la funcționarea băncilor, de la sistemul de asigurări pînă la companiile de transport maritim, de la prăbușirea infrastructurii la închiderea minelor și a fabricilor. Dacă nu se luau măsuri urgente de ajutorare, Europa putea intra într-o gravă criză economică, compromițînd șansele unei liberalizări a schimburilor comerciale. Pe plan politic, criza generalizată ar fi dus inevitabil la apropierea de Uniunea Sovietică, prin înclinarea electoratului spre măsuri radicale, amintind de elanul distructiv al Revoluției bolșevice. O estimare făcută în 1947 de United Press aprecia că în Franța existau 2 milioane de membri ai Partidului Comunist, iar în Germania peste 2,2 milioane. Și Italia era pîndită de un viraj spre extrema stîngă cu cele 2 milioane de membri. Lansat după decizia Congresului de a ajuta Grecia și Turcia, Planul Marshall se constituia într-o altă modalitate de a contracara influența și, într-un viitor apropiat, extinderea dominației sovietice asupra Europei occidentale. Nu întîmplător mecanismele de ajutorare economică au funcționat în primul rînd prin contribuția unor agenții americane private, fără implicare guvernamentală, mari companii americane, fermieri cu linii de export pe bumbac și porumb sau sindicate cu mare capacitate organizatorică, de genul AFL-CIO. Prin susținerea capitalului autohton din țările afectate de criză se urmărea în acest fel nu numai însănătoșirea mediului economic, stabilitate socială garantată de un regim parlamentar democratic, dar și reabilitarea spiritului de inițiativă și competiție, în spații geografice afectate de „foamete, disperare și haos“. Dimensiunea morală a programului, pe care Marshall a subliniat-o în campania susținută în Statele Unite, a avut sprijinul bisericilor și al grupurilor de femei.

Cum era de așteptat, Stalin a respins oferta de ajutor, interzicînd țărilor aflate sub ocupația trupelor sovietice să beneficieze de avantajele Planului Marshall, sub pretextul că americanii doreau să amenințe „suveranitatea și independența economică a națiunilor europene“. Sovieticii erau iritați, mai ales, de perspectiva unei îmbunătățiri a situației economice a Europei occidentale, inclusiv a Germaniei învinse, care ar fi scăzut spațiul de manevră al Kremlinului în țările unde partidele comuniste erau pregătite să preia puterea, sub presiunea crizei economice și a neîncrederii în guvern. Stăvilind ofensiva sovietică spre o dominație globală sub ideologia comunistă, Doctrina Truman și Planul Marshall au determinat Moscova să treacă la ofensivă propagandistică. După cum anunța Andrei Jdanov, în septembrie 1947, „lagărul imperialist“, format din Statele Unite, Marea Britanie, Franța, la care se adăugau țări care mai dețineau colonii, precum Belgia și Olanda, țări conduse de „regimuri antidemocratice, reacționare“, precum Grecia și Turcia, și „țări dependente economic și politic de Statele Unite“, urmărește să „întăreasccă imperialismul, să pună la cale un nou război imperialist, să combată socialismul și democrația, și să sprijine regimurile și mișcările reacționare, antidemocratice, profasciste“.

În iulie 1949, după obținerea unui sprijin bipartizan în Congres, Senatul a aprobat Tratatul Atlanticului de Nord, printr-un vot categoric de 82 la 13. Esențială în aprobarea textului a fost promisiunea secretarului de stat Acheson că executivul se va consulta cu Congresul înainte de a implica Statele Unite în război. De acum înainte, speranțele Kremlinului de a-și extinde dominația asupra Europei occidentale, perspectivă atrăgătoare după 1945, cînd fostele țări combatante ofereau un spectacol al degradării și neputinței, iar o aducere la putere a partidelor satelite Moscovei părea o manevră facilă, nu mai aveau suport. Stabilitatea economică fusese garantată prin ajutoarele venite grație Planului Marshall, iar umbrela nucleară a Statelor Unite oferită Europei occidentale prin înființarea Alianței Nord-Atlantice bloca orice posibilă agresiune sovietică.

Octavian Roske *este specialist în Studii Americane și profesor universitar la Universitatea din București.*

■ ■ ■

Propuneri de *Dileme vechi* pentru viitor:

● **Mirajul străinătății**

George BANU

scena lumii

Brâncuși și religia frumosului

Michelangelo spunea: „Oamenii îmi admiră statuile, dar nu se închină în fața lor". Împlinire ultimă: religiosul ca recunoaștere a operei dincolo de om. Ca depășire a esteticului. Citind din întîmplare, „hazard fericit", antologia de aforisme reunite de Sorana Georgescu-Gorjan, descopăr aceeași aspirație la Brâncuși. Mistica artei ca împlinire supremă. Înrudire ce-i asociază pe cei doi mari protagoniști ai sculpturii dincolo de opoziția lor estetică. Ei își afirmă o comuniune nebănuită căci despre fiecare putem spune că nu e „credincios" în sensul canonic al cuvîntului, ci „religios" – ei practică arta ca o supremă depășire a separării și ca o șansă de comuniune universală. Dar pentru a ajunge la o asemenea împlinire, cîtă suferință e necesară… Cea a lui Michelangelo e cunoscută, cea a lui Brâncuși a rămas ascunsă fiindcă reputată i-a fost nu durerea, ci seninătatea finală.

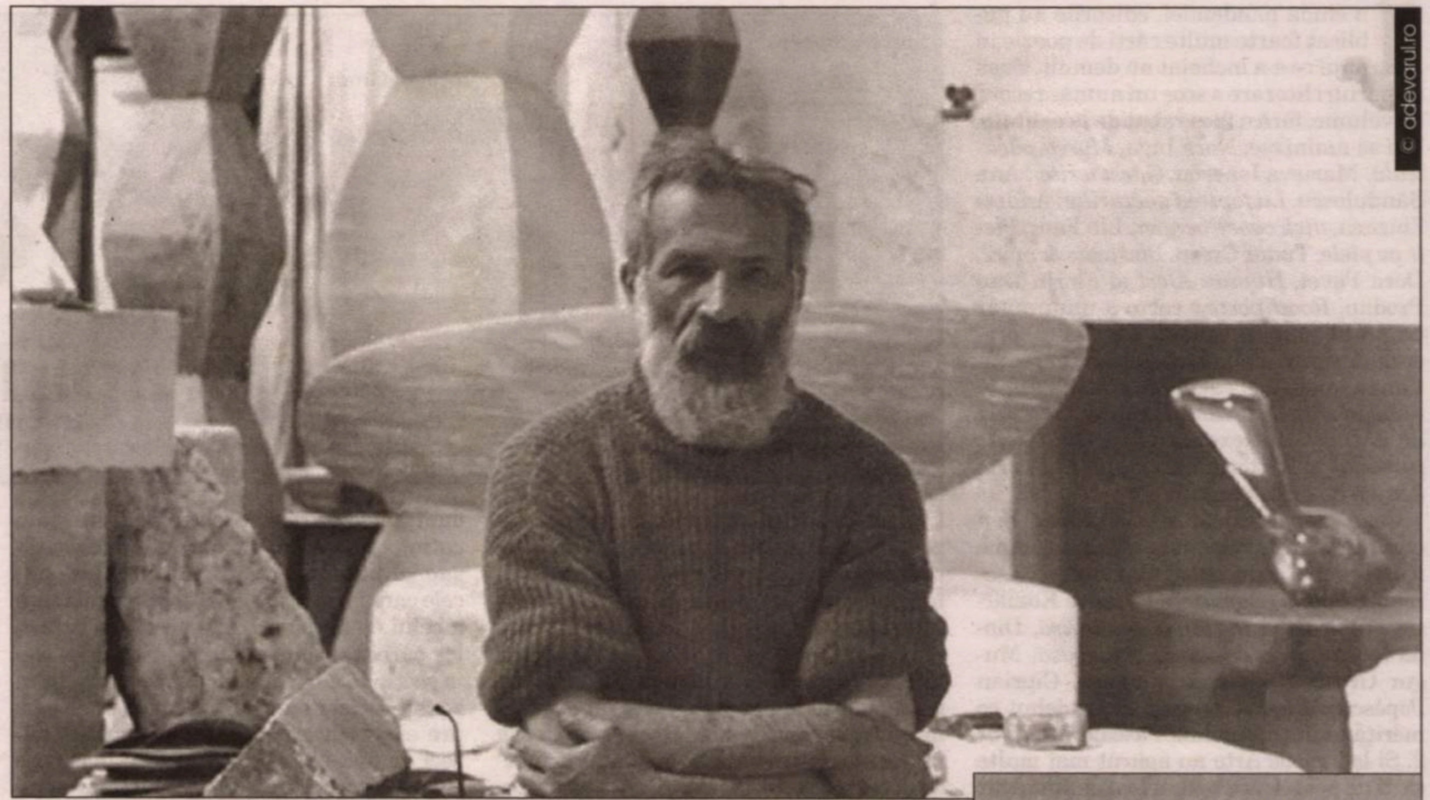
© adevarul.ro

Brâncuși însă își evocă „ceața rătăcirilor", durerile pe care le asumă ca pe o indispensabilă încercare pentru artist, ca pe un examen de rezistență în calea spre operă. Și, într-un apel patetic, se adresează durerii solicitîndu-i să intervină nu pentru a-și diminua impactul, ci pentru a-l sacrifica pe el, cel care o resimte: „De vezi cumva că vroi să strig ajutor, să mă sugrumi de grabă". Căci suferința e prețul de plătit. Condiția cotidiană. Și cît lirism emană dintr-un fragment de scrisoare către Blaise Cendrars: „Dacă ați fi auzit sunetul viorii mele mi-ați fi înțeles amărăciunea sufletului". Sau altundeva: „O furtună trece peste sufletul meu și distruge totul. Eu mă clatin și drumul devine greu". Sau cît de mistic e strigătul adresat lui Dumnezeu ca în Vechiul Testament, strigătul părăsirii și al sfîșierii: „Of, nenorocire, nenorocire, oprește-te, de ce vrei tu să mă iei drept pradă? Of, oprește-te, abis orb, nu te năpusti asupra mea. Oprește-l, Doamne. Nu vezi oare că eu lupt pentru cauza ta?". Și tot Lui i se adresează, implorîndu-i sfatul suprem: „Doamne, cu ce cuvînt… să încep să-mi spun nenorocirea?". Dar dacă, precum o anunțase Nietzsche, „Bunul Dumnezeu a murit și… lumea este în derivă" (214), liniștit Brâncuși îl „așteaptă… la sine acasă, în atelier".

„Arta e scîndura care te salvează după naufragiu." „Ea vindecă și-ți oferă uitarea", „o sculptură bine făcută trebuie să aibă virtutea de a-l vindeca pe cel ce o privește" și ea „ar trebui să fie numai bucurie". Să trăiești împăcat „în preajma operei". Această bucurie se obține doar grație frumosului, care este „echitatea absolută". Frumosul se constituie în religia brâncușiană căci nu doar arta, ci și „morala este religia frumosului". Dar religia frumosului nu-și va găsi nici ea credincioși, ci doar admiratori fideli. Tămăduiți însă de rănile sufletului.

Brâncuși detestă individualul, detaliul singular, descripția realistă și de aceea se angajează în căutarea esențelor spirituale, a ceea ce este ascuns și merită să fie revelat. E ceea ce vrea să capteze: „Nu pasărea, ci zborul". El vizează accesul la arhetipuri – afiliere la gîndirea lui Jung cunoscută în epocă – căci dispune de o descendență milenară: „Eu, cu Noul meu, vin din ceva foarte vechi" afirma cel care, la cincizeci de ani, știa că are în spatele lui „mii de ani". Sculptorul, ca și marele om de teatru Grotowski, își are ca menire nu pe aceea de a descoperi ceva, ci de a regăsi ceva uitat. Și aceasta îi va face *neuitați*.

Brâncuși nu încetează să-și formuleze crezul în virtutea materiei pentru că el se asumă ca artist, dar, totodată, și ca meșteșugar. Ce spune piatra diferă de ceea ce comunică lemnul sau fierul, există un „hedonism al materialelor" bazat pe cunoașterea lor intimă, și el își afirmă vocația de a le sesiza identitatea proprie. Se consideră chiar primul care să fi asumat această dimensiune concretă a materialelor cu care a cultivat, fără schițe prealabile, un dialog direct, acela al cioplitului cu dalta și ciocanul. Dar – înțelepciune rurală –, „cînd îți termini lucrul trebuie să lași uneltele să se odihnească, astfel încît a doua zi să te invite să continui. Altminteri îți transmit oboseala sau se supără". Citind acest sfat îmi amintesc de bătrînul țăran oltean întîlnit le Festivalul la Nancy care mă invita să vin să-i văd uneltele, „că tare-s frumoase".

© wikimedia commons

Nu răsfoiesc, ci citesc pagină după pagină și descopăr o viziune difuză, formulată parcimonios. Brâncuși e sceptic față de programele teoretice și reclamă experiența lucrului, a facerii ca probă materială a creației: „Dacă Dumnezeu a pedepsit pe cineva pe pămînt l-a pedepsit cînd acesta s-a gîndit înainte să facă". Intuiția fără program prealabil conduce la simplitatea ce permite artei să fie fluidă „ca apa" și să se adreseze tuturor, asemeni convingerii pe care o împărtășește și Brook, artistul care îi e cel mai apropiat. Ei și-au dorit să ajungă la esența „formelor simple", conștienți de ceea ce implică ele ca depășire a prezenței individuale, a limitelor ce-i sînt proprii. „Cine nu iese din Eu nu atinge absolutul și nu descifrează viața" – orizontul ultim e anonimatul. Astfel, opera accede la un *naiv primitiv* ce asigură vitalitatea artei. „Cînd nu mai sîntem copii sîntem morți", spune sculptorul, iar Brook își supune spectacolele la „testul copiilor".

Brâncuși își afirmă constant cultul pentru finisare căci „poate începe în fiecare zi o operă nouă, dar să termini…". Nu pentru că vizează exactitatea detaliilor sau o restituire iconică a realului, ci pentru că vrea să obțină forma perfectă, adaptată atît esenței spirituale căutate, cît și materialului ales. Brâncuși șlefuiește obsesiv pentru că în perfecțiunea sculpturilor se reflectă armonia lumii și se împlinește frumosul ca echilibru al contrariilor. Nimic nu e accidental sau neterminat. Totul e încheiat. Bine încheiat, căci „nefinisînd, noi nu arătăm nimic decît neputința noastră", „dar – continuă el – cine poate pretinde că o operă de artă e terminată?". Grotowski, din nou, îi seamănă căci și el, de asemenea, excludea improvizația și precipitarea. „Artistul trebuie să lucreze încet și solitar" – acesta este crezul lor comun.

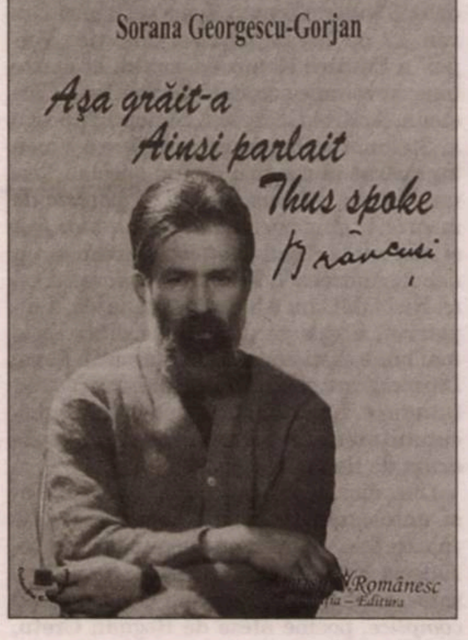

Retras din Paris, am citit aforismele lui Pallady, inteligente și egocentrice, și pe cele ale lui Brâncuși, deschise și cosmice. Pe primele le-am înregistrat, pe celelalte le port cu mine ca pe versetele unei rugăciuni laice. Și, uneori, le împărtășesc celor apropiați: „În artă nu există străini" sau „Prietenia este oglindirea în *alter ego*".

Înrădăcinat în memoria lumii, Brâncuși uimește fie cînd îi descoperim pasiunea juvenilă pentru Caragiale, fie cînd se arată sedus de arhitectura modernă, iar zgîrie-norii de la New York i se par a fi cuburi din atelierului său. Nu a visat el oare o *Coloană a infinitului* care să-i depășească în înălțime sau sculpturi care să se ridice pînă la cer? Însă nici la statuile lui, ca și la acelea ale lui Michelangelo, nimeni nu se roagă.

George Banu *este critic de teatru. Cea mai recentă publicație a sa:* Povestirile lui Horatio, *Editura Tracus Arte.*

REGIMUL ARTELOR ȘI MUNIȚIILOR

Șerban AXINTE

pentru **poezie**

Retrospectiva anului poetic 2021

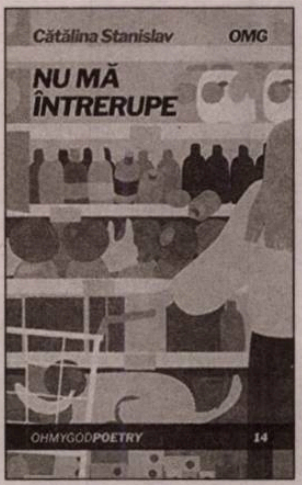

Mugur Grosu
principala morengo

Cristina Stancu
apără pe cineva de tine

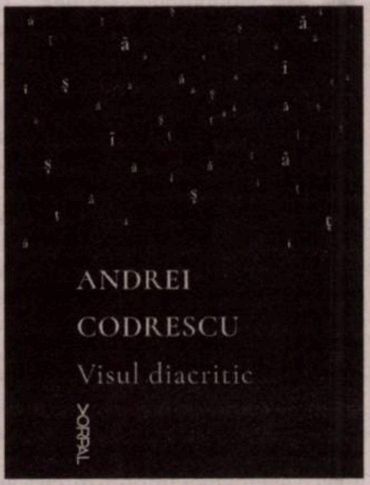

În ciuda pandemiei, editurile au publicat foarte multe cărți de poezie în anul ce s-a încheiat nu demult. Casa de pariuri literare a scos un număr record de volume, fără a face rabat de la calitate. Țin să amintesc: Nora Iuga, *Marea păcăleală,* Marieva Ionescu, *Guest writer,* Ana Săndulescu, *La topirea ghețarilor,* Andrei Zbîrnea, *nick cave@bergen,* Lia Faur, *Piele pe piele,* Tudor Crețu, *Blesteme & more,* Dora Pavel, *Human Alert* și Florin Dan Prodan, *Road poetry,* carte a unui autor cu profil unic în spațiul românesc, precum și cîteva debuturi, printre care Tatiana Grosu, *Ce vedem noi cînd ne uităm unul la altul,* Roxana Baltaru, *Grădina de naftalină,* Alexandru Higyed, *Nimic personal* și Victoria Tatarin, *???,* o carte demnă de orice premiu.

Casa de Editură Max Blecher și-a menținut ritmul obișnuit, editînd volume foarte bune, cum ar fi: Ruxandra Cesereanu, *Sophia România,* Claudiu Komartin, *Autoportret în flama de sudură,* Diana Iepure, *În rest, viața e frumoasă,* Mugur Grosu, *Principala morengo,* Ciprian Popescu, *Mile-Ex,* precum și un debut ce merită amintit, Adelina Pascale, *Maki for 2*. Și la Tracus Arte au apărut mai multe cărți de poezie. Mă rezum la a aminti doar două: Teodora Coman, *Lucy* și Denisa Duran, *21 de zile de fericire*. Colecția „Vorpal“ a Editurii Nemira a continuat foarte bine cu volume semnate de Svetlana Cârstean, Andrei Codrescu, Simona Popescu și Ștefania Mihalache. La Editura Vinea au apărut în condiții de lux Nicolae Tzone, *Dunăre kilometrul 510. O poveste de moarte și de naștere cum nu au mai fost și nici nu vor mai fi altele,* precum și un debut, Andreea T. Felciuc, *Frumusețea este*. Nici OMG nu a bătut pasul pe loc, dimpotrivă, a scos pe piață două dintre cele mai bune cărți ale anului: Florentin Popa, *Dezintegrare* și Cătălina Stanislav, *Nu mă întrerupe*. La Fractalia a apărut mult discutatul volum *Jumătate din viața mea de acum* de Ileana Negea.

Din nici o retrospectivă nu pot lipsi antologiile Editurii Cartier, care, fără excepție, reprezintă evenimente editoriale în sine: Adela Greceanu, *Șuruburi, șaibe, cuie, piulițe,* Mariana Codruț, *Zonă complice*, poeme alese de Bogdan Crețu, Mariana Marin, *La întretăierea drumurilor comerciale*, poeme alese de Claudiu Komartin, *Un secol de poezie română scrisă de femei,* volumul 3 (1918-1944), antologie de Alina Purcaru și Paula Erizanu, și *Cine nu e mîngîiat nu există. Antologia Generației 2000,* realizată de Anastasia Gavrilovici și Alexandru Cosmescu. În afara acestor antologii, trebuie neapărat amintită cartea Mirunei Vlada, *Prematur*. La final de an a apărut la Junimea și noul volum al lui Liviu Antonesei, *Semne galbene pe ecran negru.*

Relevante

În continuare voi comenta cîteva dintre aparițiile editoriale pe care le consider cele mai relevante pentru anul 2021. Nu le voi mai aminti pe acelea despre care am scris articole distincte în cursul anului trecut.

Mugur Grosu, după mai multe cărți declarat experimentale, revine cu un volum, *Principala morengo* (Casa de Editură Max Blecher), o cursivă narațiune lirică autobiografică – fragmentată în trei secțiuni: „[galben], „[roșu]“, „[negru]“ – în care biografemele funcționează ca niște căi de acces la un micro-univers afectiv ce capătă, odată cu înaintarea în lectură, diferite valențe. Aș spune că tremoloul afectiv face ca textul să se dilate, să înainteze fără a pierde din consistență. Unele locuri comune ale copilăriei și adolescenței, mai ales, sînt scoase din banalitate de intensitatea discursului: „cînd mi-am împins ușor limba / printre buzele ei / și i-am întîlnit limba / ne-a luat pe amîndoi un leșin / dar ni le-am atins iar și iar / și cînd m-a-ntrebat cine mă învățase / să dau așa un sărut / mi-am amintit și m-am rușinat“ („pacea“). Poetul reușește să reconstruiască senzația primelor forme de erotism, acel sentiment de noutate care aduce cu sine bulversare și derută. De regulă, în cazul poemelor de dimensiuni ample (avem de-a face cu o carte-poem), esența se deduce din ansamblu. În cazul de față, ea se relevă și de la nivelul fragmentelor. Ultimele două texte conferă circularitate nu ideilor, nu imaginilor, ci senzațiilor înțelese ca prezență intensă: „aș vrea să-i pot spune poeziei mele: / poezia mea, ești mai frumoasă decît Cîntarea Cîntărilor, / și ți se cuvine orice din mine, / să mă stăpînești sănătoasă / […] / sînt firicelul de păr care abia învață să se ridice / dintr-un por al axilei tale, / cînd îmi voi face simțită prezența, / mîna ta va coborî ca o radieră / să șteargă tot. / să fie iarăși / pagina goală“ („pagina goală“). Ca orice amintire, ca orice frison nostalgic, și poezia devine pregnantă abia atunci cînd este ștearsă, rămînînd din ea doar un palimpsest al unei vagi întrebări.

Lia Faur revine în poezie după mai multe cărți de versuri, dintre care merită amintită doar *Piele de împrumut* – Vinea, 2009; Brumar, 2018). Cine parcurge cu atenție *Piele pe piele* (Casa de pariuri literare) poate observa că volumul, aparent eteroclit, tinde spre o anumită conceptualizare. Pielea este un element care subliniază conturul trupului, fiind în același timp și o zonă a interferențelor. Poeta pare convinsă că la spiritualizare se poate ajunge cu precădere prin intermediul corpului, în răspăr, așadar, cu filosofia creștină (de extracție protestantă, în primul rînd). Epiderma nu trimite la ideea de superficialitate, ci la aceea de cuprindere (ocrotire) a esenței. Volumul e alcătuit din trei cicluri ce pot fi asociate cu tot atîtea vîrste ale emoției: „o cantitate neglijabilă de carne“, „o nouă formă de supraviețuire (sau) plăceri ilicite“ și „ar trebui să fiu mama ta“. În prima secvență putem detecta o anumită dimensiune etică în care politicul e estompat de fragilitatea de structură a celei ce percepe realitatea cu multiplele ei fațete. Din acest ciclu se detașează, din punct de vedere valoric, poemul „cină“. Citez aici penultima strofă: „frica lucrurilor neînțelese rămîne la vedere / ca o resemnare blîndă / fiicele continua ridul adînc al mamei“. Se prefigurează un spațiu concav, un spațiu al pielii care reține aluviunile spiritului. Texte precum „piele pe piele“, „poem dedicat“, „din cutie“, „autogara voiajor“, „îmbrățișare“ sau „dragostea este un act liturgic“ sînt cele care formează structura de rezistență a celui de-al doilea ciclu, în ciuda titlurilor oarecum convenționale. Cea de-a treia secțiune a cărții aduce și ceva insolit în zona poeziei maternale. Femeia scrie despre experiența nașterii abia după douăzeci de ani. Nu avem de-a face însă cu o rememorare, ci cu o trăire în simultaneitate. Pielea este, în acest caz, spațiu convertit în timp. Bulversarea percepției conduce spre integrarea în sine a unei alte realități a emoției.

După un debut bine primit de critica de întîmpinare, Cristina Stancu publică o carte intensă, un conglomerat de reflecții din care parcă au fost extirpate în prealabil referințele la obiect, pentru a fi lăsate la vedere doar reverberațiile compulsive ale unei minți de o luciditate extremă. Poemul *Apără pe cineva de tine* (Casa de pariuri literare) apare ca un vortex în care se pierd (pentru a fi puse în valoare) mai multe tipuri de limbaj. Realitatea e transformată într-o schemă neuronală din ale cărei impulsuri ia naștere un text ce se autogenerează. Lumea ca entitate vag personificată se disipează, pierzîndu-și elementele de siguranță. Ca orice obiect supus observației, ea împrumută ceva din stranietatea felului în care este privită. Dar poeta nu contemplă, ci survolează, perforează epiderma laxă a lucrurilor: „mereu mi-a fost frică să ies în afara cadrului pentru prim-plan / lîngă despicătura din perete unde aș fi încăput de la început / eram purtată cu mașina fiindcă știam că se măreau în mine / obiecte defecte, sinele rămînea o ficțiune care avea nevoie / de o poveste despre origine. încă visez că cel mai fin material textil acoperă cu alb ce mai pot vedea, distanța dintre suflet / și speranță la personajele lui faulkner sau poate că avem ani de stagnare cînd ne chinuim să ne acceptăm“. Apărarea individului de un sine, fictional sau nu, e o imposibilitate în beneficiul textului. *Apără pe cineva de tine* este, în opinia mea, cea mai bună carte de poezie din recolta anului 2021.

În *Dezintegrare* (OMG), Florentin Popa inventează o realitate care-și subminează propriile componente. Un creier *multitasking* adună de pretutindeni sunete neconvenționale și compune cu ajutorul lor o adevărată simfonie a disoluției. Versurile rimate – din ce în ce mai utilizate în poezia de azi – creează o imprevizibilă armonie a dodecafoniei. Cu o inteligență de cyborg accesează rudimente de limbaj poetic pe care le scoate din propria lor convenție și le orientează spre un punct din viitor. Există în poezia lui Florentin Popa și un fel de nostalgie jucată. Poetul nu ne invită să-l credem, nu dorește să convingă, deoarece își deconstruiește și propria perspectivă. El inovează chiar în zona limbajului confesiv și o face cu maximă siguranță de sine. Evită sunetele false și lipsa de autenticitate prin întemeierea unui lumi care funcționează chiar după regulile artificialului. Și nu mă refer neapărat la zona inteligenței artificiale deși aceasta e cît se poate de prezentă, după cum am sugerat și mai sus: „mintea slăbește. Sînt cadre pierdute / nici o emoție nu vrea să le mai umple / orbi în orbitele în care ne-nvîrtim. Bru / ma de filtre fresnel, corb auriu pe umbră, / e gîndul gîtuit uitat cînd îl rostim. pul / verizați sub unghia de praf care ne scurmă / tot ce am vrut a fost să lăsăm în urmă / uitînd că-n ea intențiile sînt pierdute“ („technical hitch“). S-a vorbit mult despre *postumanism*. S-a discutat în gol și fără proprietatea termenilor. Începînd cu Florentin Popa, discuția ar putea prinde un contur coerent.

Cătălina Stanislav scrie poezie de parcă ar purta niște conversații lejere. Cel puțin asta e impresia pe care o lasă în poemul de deschidere al cărții *Nu mă întrerupe* (OMG). Sigur că, odată cu înaintarea în lectură, apar și unele schimbări de registru și de ton, dar fără a modifica structural și decisiv aparența de gesticulație lejeră. Creșterea intensității își are originile în tematica ce devine din ce în ce mai limpede pe măsură ce tînăra scriitoare se lasă în voia propriului discurs. Poezia ei emană și o anumită senzualitate/sexualitate, lipsită de clișeele pe care inclusiv poetele post-douămiiste le vehiculează fără prea mult discernămînt. Chiar e *fucking* sexy, cum spune Elena Vlădăreanu. Așadar, Cătălina Stanislav reușește să deconstruiască unele convenții, dar nu o face în mod manifest: „a fost neetic cînd prietena mea poloneză / s-a pipăit pe întuneric / cu fata frumoasă de la bar / la care m-am uitat insistent toată seara / e banal să te întreb dacă ți se pare etic / să faci sex / în orașul cu ruine multe / spune-mi în ce feluri v-ați atins / ce nuanță de roșu au obrajii excitați / cît de repede cît de încet ți-ai mișcat corpul / deasupra ei / te forțez să-mi spui tot / de parcă viața mea ar depinde de / detaliile care mă umplu și mă golesc de ură / în același timp“. Își rulează filmul experiențelor sale într-o stare de calm, vecină cu detașarea. Nu se poate spune însă că poeta nu-și impune prezența în carte, doar că o face încet și sigur. Cartea Cătălinei Stanislav e, în definitiv, un solilocviu despre neputință și nesiguranță.

Voi reveni cu articole de sine stătătoare despre o parte dintre cărțile pe care aici doar le-am semnalat.

■ ■ ■

Andreea VLAD

dilematograf

Un secol cu PPP

Pier Paolo Pasolini

© wikimedia commons

Fiindcă oferta din cinematografe nu merită să înfrunți COVID-ul, iar în Netflix e mult PR, m-am gîndit să dedic acest spațiu unei cauze mai bune, de exemplu Pier Paolo Pasolini. Întîmplarea face că în luna martie se împlinește un secol de cînd se năștea un personaj care, privind de la atîta distanță care așază lucrurile cu acuratețe, a spulberat de mult toate clișeele. După ce trec de cele mult folosite – conștiință vie, mereu în luptă cu vremurile, unul din marii intelectuali ai secolului 20, cineast de geniu, poet al marginalilor etc., etc. –, primul lucru care îmi vine în minte ar fi că avea vocația tragicului. Însă ar suna prețios, categorie pe care o ura din toată ființa sa, așa că prefer să spun că avea intuiția tragicului.

Așa a putut reda lumii privirea nepervertită, fie că a fost în cinema, în literatură, în filosofie și în propria viață. Sinceritatea nudă, luciditatea fără limite, starea de a fi treaz și în dezacord cu tine însuți pentru a merge mereu mai departe. Din acest punct se desprind toate: fervoarea de a denunța în orice moment ipocrizia și falsitatea, infuzarea mitului în miezul realității, transformarea poeziei într-o categorie perfect legitimă și poate necesară a realului, faptul că eliberarea interioară înseamnă uneori sacrificiu, că cele mai simple întrebări au cele mai grele răspunsuri. Că raiul este o altă față a infernului și invers. Iar starea de grație a oricărei ființe umane e la fel de posibilă ca și căderea.

Ca cineast a redat filmului treimea de aur imagine, sunet și cuvînt, dar a rezolvat și eterna dilemă dacă imaginea precedă cuvîntul sau cuvîntul precedă imaginea. Dacă privești filmele sale ca pe o oglindă care întoarce lumea invers, oamenii, umanitatea par în orice moment corul antic. Chipurile pe care camera le scruta îndeaproape, mai întîi în documentarele sale, vorbeau despre geografia interioară. (Într-o altă viață, pe la finalul anilor ’90, Cinemateca „Eforie“ era locul unde se intra la filmele lui aproape ca într-un templu. PPP era codul către alte lumi pe cînd viața nu era în altă parte, iar post- nu devenise cel mai comun prefix. Nu prea era zumzet înainte să înceapă filmul. Iar după genericul de final se așternea mult timp o tăcere limpede, adîncă și mereu uimită ca atunci cînd te ajunge propriul ecou din urmă. Aflai ceva despre tine sau despre lume care era deja acolo, dar avea nevoie de o privire pură ca să iasă la suprafață. Caseta video cu *Teorema* valora aur, azi filmele lui se găsesc chiar și pe YouTube – sînt destul de sigură că ar fi urît asta, așa cum ura din tot sufletul consumerismul, publicitatea și cultura de masă.)

Am să amintesc două secvențe: debutul lui *Oedip rege / Edipo ré* (1967) și finalul peliculei *Teorema* (1968). În *Edipo ré* sînt suficiente două minute, panoramări ale unor copaci și un stop-cadru fix, iar legea gravitației s-a spulberat. O mamă se desprinde de grupul de tinere femei burgheze plecate la un picnic. E momentul ei de intimitate, își alăptează copilul. Clipa se suspendă, totul vibrează, însă muzica inundă brusc cadrul. Chipul minunatei actrițe Silvana Mangano se întunecă într-o infinitate de tonuri. Ca atunci cînd te privește soarta fix în ochi pe cînd încă nu știai că există. Camera plutește în cerc în jurul copacilor, mai jos sau mai sus, dar păsările au încremenit cum încremenește viața într-un tablou al lui De Chirico. Dar e vară, iarba foșnește, florile au o mireasmă îmbietoare, pruncul Oedip zîmbește fericit. Soarele inundă din nou chipul tinerei mame, visul urît s-a destrămat. Atît de simplu. Iocasta pășește alert să prindă grupul din urmă. Dacă ar fi fost o singură octavă falsă, adio metafizică. Altfel, destul de interesant, coloana sonoră a filmului include bocete românești și *Călușul*.

Teorema, filmul-parabolă care se bazează pe cartea omonimă, este o critică a burgheziei pure pe care în carte o rezumă astfel: „Dumnezeu destabilizează“. La finalul filmului, industriașul Paolo, capul familiei ai cărei membri sînt seduși rînd pe rînd de un enigmatic străin, lasă cadou fabrica muncitorilor săi și, după ce se dezbracă pe peronul gării din Milano, aleargă spre deșert. În carte sună așa: „Orice ar vrea să însemne acest urlet al meu / e destinat să dureze dincolo de oricare posibil sfîrșit“. Ironia face că cel mai frumos film despre Iisus, *Evanghelia după Matei*, îi aparține unui ateu marxist, homosexual, care spunea, spre disperarea sufletelor pioase: „Evanghelia e o măreață operă intelectuală, un grandios edificiu al gîndului. Nu e niciodată o consolare. Consolarea e întotdeauna o retorică nesinceră, ca și speranța“. În altă parte admite, însă, că modul său de a privi lumea e „într-un anumit fel religios“.

Cred că cinema-ul său este în primul rînd politic, un protest permanent și un manifest al perpetuei interogări. Prin politic înțelegea mai ales acea „lipsă a sentimentului că viața celorlalți este sacră“ pe care o reproșa politicienilor italieni și tuturor fasciștilor vremii sale sau de aiurea, căci dictatura poate lua forme dintre cele mai stranii, de la violență morală la filistinism. Capitalismului îi reproșa că a dus la dispariția licuricilor. În cinema, influența cea mai directă a fost la Bertollucci în prima sa perioadă, cînd a dat capodopera *Conformistul*. Influențe sînt și în cinema-ul asumat politic al lui Marco Bellocchio, dar și în textura filmelor francezului Bruno Dumont.

Regizorul de teatru Pippo Delbono, el însuși un personaj pasolinian (homosexual, seropozitiv, budist) i-a dedicat cartea *Urlare la verità,* iar multe din spectacolele sale greu de definit, care folosesc actori amatori, ca în multe din filmele pasoliniene, sînt într-adevăr un urlet – de disperare, dar și de iubire –, cine le-a văzut la festivalul de la Sibiu știe despre ce vorbesc. Roberto Saviano, jurnalistul de investigație devenit scriitor în urma anchetelor sale despre Mafie, mărturisește că momentul-cheie cînd s-a decis să scrie *Gomorra* a fost cînd a mers să se reculeagă la mormîntul lui Pasolini. Acolo, foarte aproape de plaja de la Ostia, unde PPP a fost ucis într-o noapte de noiembrie, la mormîntul său se află și inscripția: „Eu, eu voi rămîne acolo ca acela care visează la propria nefericire / la țărmul mării unde renaște viața“. În cadrul final din *Edipo eé,* ochii lui Franco Citti, regele zdrențăros rătăcind prin cartierele muncitorilor din suburbiile Romei, caută pentru ultima oară lumina. Și o găsește: „Viața începe acolo unde se termină“.

■ ■ ■

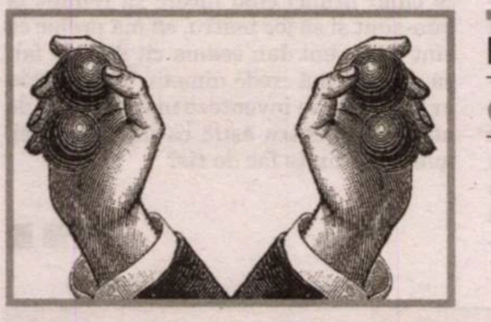

Paul BREAZU

audio și n-am cuvinte

Lumea văzută după Brexit

● Yard Act, *The Overload*, Island Records, 2022.

Te întrebi cînd și cum apare un nou val și dacă nu cumva am trecut de vremea *post*ismelor. Înaintea crizei economice de acum mai bine de zece ani, în plin și inconștient elan consumerist, pe la începuturile revoluției *tech, boy band*-uri cu chitare și foarte transparente referințe post-punk alimentau un peisaj plictisit de moarte după epuizarea cocoșelilor *indie* naționaliste ale Cool Britanniei lui Tony Blair. Recesiunea și „orbirea“ indusă de rapiditatea mișcărilor din tehnologie întăreau impulsul retromaniacal, dar coafura desantului *post-post-punk* – cum i se spunea atunci – nu rezista prea mult dincolo de afișele festivalurilor *posh*. Culmea, într-un moment în care punk-ul ar fi avut destule de spus, aproape că doar admirabilul duo Sleaford Mods rămăsese să țină becul aprins într-un regat lovit de noaptea minții conducătorilor săi. Brexit-ul a deschis o ușă care putea bine-mersi să rămînă închisă. Desprinderea Marii Britanii de Uniunea Europeană a aprins imaginația unora, fie că ei se cheamă Squid, „semnați“ de nimeni altul decît cultissimul *label* Warp, Dry Cleaning, Black Country New Road, Billy Nomates, Leggs, The Cool Greenhouse, Wet Leg și Home Counties. Sau Yard Act, subiectul textului de aici.

Cu certitudine, un aer de familie leagă acești artiști, dar parcă astăzi etichetele nu se mai lipesc atît de ușor. Post-punk sau *post-post-post-punk* – de ce nu? –, parcă nu mai contează atît de mult ca pe vremea cînd *NME*-ul lui Connor McNicholas mai reușea, de bine, de rău, să vîndă cîteva sute de mii de reviste cu mutrele unor băieți cu chitare atîrnate pe copertă. La urma urmei, și la începutul anilor ’80 termenul era folosit mai degrabă ca o umbrelă pentru grupuri și artiști cu stilistici care se întindeau pe un spectru larg, dar pe care îi aduna împreună expresia unei radicalități inexistente în istoria muzicii de pînă atunci și, foarte posibil, chiar și de după. Poate că ceva-ceva mai reușește totuși să unească alienarea, austeritatea și convulsiile epocii Thatcher de absurdul și contradicțiile anilor Johnson. Și acel ceva să nu fie doar maniera de a performa *sprechgesang* a vocaliștilor.

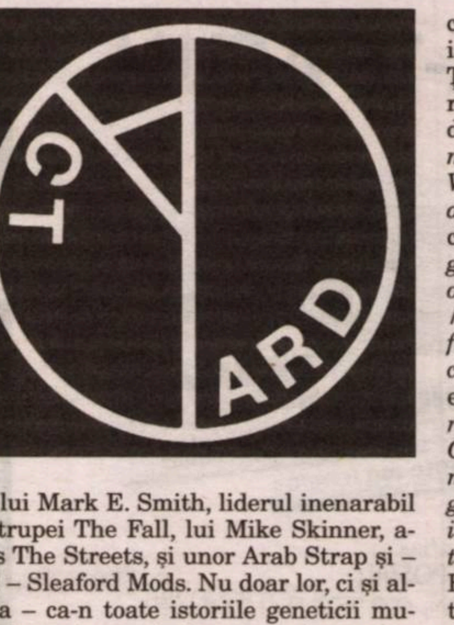

The Yard Act este un cvartet care vine din Leeds și despre care s-ar putea spune că, muzical, le datorează cîte ceva lui Mark E. Smith, liderul inenarabil al trupei The Fall, lui Mike Skinner, alias The Streets, și unor Arab Strap și – da! – Sleaford Mods. Nu doar lor, ci și altora – ca-n toate istoriile geneticii muzicale –, dar mai ales, cum ziceam undeva, peisajului politic britanic din ultimii ani. Pe *The Overload,* discul de debut al formației engleze, lansat pe 21 ianuarie, amprenta observațională a textelor dense lucrează fluent cu *template*-ul minimalist și urgent al instrumentației, în care tobele actează ca o *drum machine*, iar basul – ca un companion atmosferic. Țintele acestei combinații de multe ori reușite pot fi cînd populismul extremei drepte – *„Are you seriously still tryna kid me / That our culture will be just fine / When all that’s left is knobheads Morris dancing / To Sham 69?“* („Dead Horse“), cînd gentrificarea – *„What constitutes a ghetto fetish? Eh? / Is it growing your own lettuces but not filling in the potholes / The local council will be getting an earful believe me / I call their lugholes concrete bollards to the soul“* („Payday“), cînd extratereștrii – *„Basically, they’d discovered, that there were others just like us, / Other beings, other creatures, other planets with other species / Who had other gods that they believed in, / And they interviewed all of them and everyone of them, / Not one could give any“* („100% Endurance“). Oricare dintre ele aruncate în eter de James Smith cu un cinism demn de o lume fără cine știe ce speranțe: *„The last bastion of hope this once great nation had left was good music“*.

***Paul Breazu** este jurnalist.*

■ ■ ■

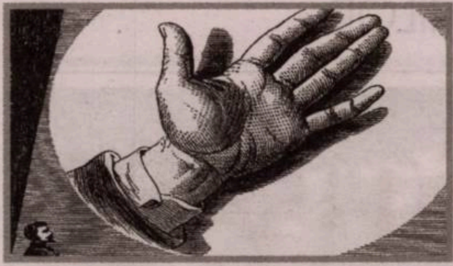

Adina POPESCU

portrete din mers

Să nu mă faci de rîs!

Cunosc mulți oameni de bun-simț în România, cei mai mulți dintre prietenii și cunoștințele mele sînt așa, își trăiesc viața cu discreție. Sînt oameni valoroși care fac performanță și pun suflet în domeniile pe care și le-au ales, dar nu apar la TV, nu postează în neștire *selfie*-uri pe rețelele sociale, adevărul e că nu-i știe mai nimeni. Niciodată un om cu bun-simț nu va fi un bun PR pentru el însuși, bunul-simț îl va opri și îi va impune o autocenzură în ceea ce privește afișarea în public, îl va ține deoparte. Omul cu bun-simț așteaptă, uneori în zadar, să fie descoperit de ceilalți și de cele mai multe ori ceilalți nu au chef să-l descopere. Am și prieteni de bun-simț în principiu, dar care au anumite stridențe și doze bine temperate de histrionism, ăștia de regulă sînt mai „vizibili“ și mai apreciați. Bunul-simț nu trebuie să se confunde cu timiditatea, deși cîteodată cele două se suprapun, însă cunosc, din nou, oameni de bun-simț care nu sînt deloc timizi, care nu au trac și atacuri de panică atunci cînd trebuie, de pildă, să vorbească în public sau să se autodefinească în raport cu ceilalți, însă preferă să nu „se dea în spectacol“, să stea în banca lor. Să ne imaginăm un eveniment cultural la care e invitată o personalitate și se ajunge la ultima etapă, întrebările din public, Q&A, cum se spune acum. Cîțiva vor ridica mîna. Mereu se vor găsi cîte unii care nu au de fapt nici o întrebare și care vor să se audă pe ei înșiși vorbind cu invitatul care-i ascultă, de multe ori discursul lor e mai lung decît cel al invitatului, ei de fapt se „legitimează“ social în fața unei personalități. Aceștia nu sînt oamenii de bun-simț. Oamenii de bun-simț din public au întrebări punctuale pentru invitat, ale căror răspunsuri chiar îi interesează, nu ridică mîna ca să se afle în treabă. Iar oamenii de bun-simț, și timizi pe deasupra, pleacă cu întrebarea acasă.

De multe ori m-am întrebat de unde vine acest bun-simț. Răspunsul cel mai la îndemînă este că vine din educația din copilărie, în general din educația de acasă, nu din cea școlară. Părinții de bun-simț, care nu se ceartă în public, nu scuipă pe stradă, nu ascultă muzica tare, nu-i deranjează cu nimic pe semenii lor, au în general copii de bun-simț. Din nou, a nu se confunda bunul-simț cu politețea – politețea presupune niște norme, diferite poate de la o cultură la alta, bunul-simț e universal, ține de o structură umană. Cînd eram mică, cel mai tare mi-era frică să nu încalc următorul consemn din partea părinților: „Să nu mă faci de rîs!“. Asta nu însemna numai să fiu un copil politicos, respectuos, mai ales cu cei mai în vîrstă, să salut, să mă adresez cu dumneavoastră (oarecum absurd, dar ține de limbă, prefer englezescul *you* care aduce o lejeritate și un soi de camaraderie în conversație, de fapt încearcă să anuleze un pic diferențele între generații). „Să nu mă faci de rîs!“ însemna, de fapt, o întreagă conduită care s-ar traduce prin „Să nu ieși în evidență, dacă nu e cazul!“. Adică ai grijă cum mănînci înghețata, dacă se sparge cornetul să nu te mozolești toată și să curgă pe jos, ai grijă, la mare, dacă alergi spre apă, să nu arunci cu nisip înspre cearceafurile celorlalți, ai grijă ca la aniversarea Dianei, dacă se dansează, să nu tropăi prea tare și să nu-i deranjezi pe vecinii de jos, ai grijă să... Mereu am avut grijă de cîte ceva! Să nu jignesc sentimentele altora, să-i aprob și să-i înțeleg sau cel puțin să mă prefac că-i înțeleg chiar și atunci cînd vorbesc mult și fără sens și nu mă interesează ceea ce spun. Am avut și mulți prieteni din bun-simț și din politețe, fetița sfioasă cu care nu voia să se joace nimeni, băiatul de muncitori în fabrică de la noi din bloc care înjura și spărgea semințe, să nu se simtă cumva exclus etc. Și în viața de adult, am privit tot felul de oameni cu toleranță, ba chiar cu un soi de considerație pe care probabil că nu le meritau. Educația de acasă a fost desăvîrșită de educația primită la Cluj, din partea bunicilor mei, unde bunul-simț cinstit, ardelenesc, era un soi de ultimă redută, de fiecare dată cînd apărea cîte un conflict se apela la bunul-simț al celor implicați. Iar eu voiam să fiu ca ei, nu voiam să par un copil cu „tupeu de Capitală“.

Așadar, bunul-simț nu ține doar de educația de acasă, mai ține și de comunitate, de societatea în care trăiești, ea te poate îndruma către bun-simț sau către nesimțire. De aceea, de fiecare dată cînd ajung într-o altă țară care stă mai bine la capitolul bun-simț decît România mă simt ca peștele-n apă și simt cum propriul meu bun-simț, care are atît de mult de suferit acasă, începe să dea pe dinafară, ca un rîu care a fost în permanență zăgăzuit, oprit pe loc și în sfîrșit se revarsă liber, își face meandrele. Mă surprind zîmbind pe stradă, salutînd necunoscuți, spunînd *„Thank you!“* de mai multe ori decît e cazul, dorindu-mi să-i ajut pe ceilalți sau pur și simplu să inițiez conversații prietenoase, fără a fi însă intruzivă. Și totodată mă surprind ferindu-mă uneori instinctiv de români, ca atunci, la Paris, cînd doi părinți și un copil stăteau pe malul Senei și se înfruptau din niște șaorme imense, „cu de toate“, iar la un moment dat, copilul a început să urle disperat, de s-a auzit pînă în La Défense: „Uite, tati, că a plecat vaporașul!“ și tatăl i-a răspuns senin, în timp ce molfăia: „ Lasă, bă, că vine altul!“.

În România ar trebui să se inventeze niște cursuri de nesimțire.

Sinceră să fiu, am multe momente în care regret că sînt un om de bun-simț. Îmi pare rău și de prietenii mei valoroși care își păstrează bunul-simț chiar și atunci cînd sînt luați de fraieri și călcați în picioare de cei șmecheri și cu tupeu. În mod clar, sîntem sortiți eșecului, pentru că deja mi-e clar – în România, bunul-simț e considerat un defect major sau în cel mai bun caz e ignorat, cu bun-simț nu ajungi nicăieri, nici măcar în funcția de președinte de bloc sau de director de grădiniță. Ca să convingi pe cineva de valoarea ta, dacă nu ai „un spate“, o familie „bazată“, dacă nu ai cum să-ți afișezi BMW-ul ultimul tip, poșeta de ’jdemii de euro, portofelul plin cu carduri și alte accesorii ale succesului și bunăstării, trebuie să nu ai nici o urmă de bun-simț. Să te trezești vorbind despre ce mare sculă pe basculă ești tu, să dai din gură ca o moară stricată, să-l întrerupi de celălalt ca să-ți impui punctul de vedere, să-l aburești, să-l faci din vorbe, să-i promiți, să-l convingi, să te ții de capul lui, iar dacă omul se satură de tine și te dă afară pe ușă, să intri pe fereastră și să o iei de la capăt. Bunul-simț te aruncă în groapa inadaptaților, autiștilor, sărăntocilor, a celor care nu au putut să dea din coate și să se afirme ca să reușească în viață.

Mă zbat ca un hamster într-un borcan. Exact ceea ce mi se cerea în copilărie să nu fac mi se cere acum ca supremă abilitate pentru a supraviețui în România. De multe ori mă chinui să-mi anulez bunul-simț, însă îmi dau seama că nu pot, e ca și cum aș încerca să-mi schimb ceva în ADN. Pînă și maică-mea, care a inițiat toată povestea cu „Să nu mă faci de rîs!“, la un moment dat, cînd aveam o problemă, m-a sfătuit: „Păi, de ce nu poți să-l suni pe cutărică?“ (cutărică = persoană publică importantă). I-am răspuns: „Mamă, nu pot să-l sun pe cutărică pentru că abia dacă ne cunoaștem, nu mi-e prieten, nu mi-e nimic... mi-e jenă să-l sun!“. „Cu jena asta mori de foame!“, mi-a răspuns la rîndul ei mama, pragmatic. Păi, ce facem, mamă? Nu tu m-ai învățat să nu mă dau în spectacol, să nu deranjez oamenii străini? Nu tu-mi ziceai să-mi văd de treabă și să stau în banca mea? În banca mea stau de peste douăzeci de ani, de cînd am devenit om matur, și din banca mea mă uit, ca spectator, cum diferiți cetățeni, „băieți“ întreprinzători, își fac liniștiți învîrtelile, își împart fondurile, funcțiile și găștile. Și chiar atunci cînd încerc să renunț la bun-simț și să joc teatru, să mă prefac că sînt ca ei, îmi dau seama cît sînt de falsă și că nu mă crede nimeni. În România ar trebui să se inventeze niște cursuri de nesimțire pentru ăștia ca noi. Mai vrei, mamă, să nu te fac de rîs?

■ ■ ■

ABONEAZĂ-TE ACUM

DILEMA VECHE

SCANEAZĂ CODUL QR

✓ 3 luni - 75 LEI ✓ 6 luni -127 LEI ✓ 12 luni - 201 LEI

TALON ABONAMENT

Nume .... Prenume ....
Str. .... Nr. ...., Bl. ...., Sc. ...., Et. ...., Ap. ....,
Localitate .... Județ/Sector ...., Cod poștal ....
Telefon .... Email ....
Am achitat suma de .... LEI cu mandat poștal/ordin de plată nr. .... din data ....
în contul SC ADEVARUL HOLDING SRL, cod fiscal RO18990288, deschis la BRD – Decebal, nr. cont RO70BRDE441SV58305914410.
Abonamentul va începe din luna* .... Semnătura ....

Plata se va efectua pînă la data de 25 a lunii în curs pentru ca livrarea să înceapă de la data de 1 a lunii următoare.

Prin completarea prezentului talon sînt de acord ca SC ADEVARUL HOLDING SRL să prelucreze datele mele cu caracter personal pentru activități promoționale și să le dezvăluie terților conform legii nr. 677/2001. Îmi rezerv dreptul să mă opun acestei prelucrări și să solicit ștergerea datelor adresîndu-mă societății SC ADEVARUL HOLDING SRL printr-o cerere scrisă.

Pentru abonamentele plătite cu mandat poștal sau ordin de plată este necesar să trimiteți talonul completat, împreună cu copia dovezii de plată la **SC ADEVARUL HOLDING SRL – Abonamente,** București, Șos. Fabrica de Glucoză nr. 21, Sector 2, cod poștal 020331.

CUM TE ABONEZI
✓ **ONLINE:** la http://abonamente.adevarul.ro
✓ **VIRAMENT BANCAR** sau **MANDAT POȘTAL:**
în contul SC ADEVARUL HOLDING SRL, cod fiscal RO18990288,
deschis la BRD - Decebal,
nr. cont RO70BRDE441SV58305914410.
✓ **LA TOATE OFICIILE POȘTALE** / ✓ **FIRMELE DE ABONAMENTE**

Informații și reclamații: abonamente@adevarulholding.ro
Tel: 0790 139 007/0790 139 009 (L-V, 9.00-18.00)

...ÎȚI DĂ DE GÎNDIT

Stela GIURGEANU

Bullying, tabu în stil românesc

Cînd, acum o săptămînă, am citit un comunicat de presă al organizației Salvați Copiii România, prin care organizația anunța extinderea unui program început în luna februarie 2020, privind combaterea *bullying*-ului în grădinițe, n-am putut să nu-mi pun întrebarea dacă aceste programe chiar au un impact real și dacă reușesc să fie mai mult decît o picătură în oceanul unei societăți în care, pe de o parte, violența contra copiilor este adînc împămîntenită în mentalitatea „Eu te-am făcut, eu te omor“, iar pe de alta, violența în sine a ajuns să fie atît de tolerată încît e chiar prilej de divertisment – dacă ne gîndim doar la acele emisiuni care fac „rating“ printre televiziunile autohtone, emisiuni care promovează scandalul și violența verbală ca fiind ceva *cool*.

Vorbind despre *bullying*, vorbim despre un fenomen global care, deși a existat dintotdeauna, fiind cel mai facil mod de a impune un raport de forțe, a fost identificat ca atare abia în anul 1970, de către Dan Olweus, profesor și cercetător la Universitatea din Bergen, Norvegia.

Olweus a efectuat primul studiu sistematic asupra agresiunii în rîndul copiilor, studiu publicat pentru prima oară în țările scandinave în 1973, urmînd să apară și în Statele Unite în 1978, cu titlul *Aggression in the Schools: Bullies and Whipping Boys.*

Definind *bullying*-ul drept un „comportament agresiv nedorit, care se repetă în timp și implică un dezechilibru de putere sau forță“, în anul 1980 Olweus concepe și primul program de intervenție în asemenea cazuri. Succesul pe care l-a avut acel program-pilot a determinat Guvernul norvegian să-l implementeze imediat în toate școlile primare și liceele norvegiene, sub numele „Programul de Prevenire a Agresiunii Olweus“.

După prima etapă a implementării, studiile la scară largă efectuate în școlile din Norvegia (care au inclus peste 30.000 de elevi) au indicat că, în urma acestui program, a avut loc o reducere semnificativă a raportărilor de hărțuire, cu aproape 45%.

Cunoscut sub acronimul OBPP, programul este și astăzi unul de succes, implementat în multe țări europene, dar și în Statele Unite, Mexic și Brazilia. Care sînt ingredientele?

În primul rînd, programul vizează întreaga comunitate a mediului școlar, din moment ce *bullying*-ul nu este doar ceva punctual, o ceartă trecătoare între doi elevi, ci un fenomen care se sedimentează în timp, creînd o întreagă rețea între agresor, victimă și martori, și se perpetuează, avînd efecte pe timp îndelungat și ecouri în viețile de adult ale tuturor celor implicați.

Drept care, pentru combaterea sa e necesară atît intervenția profesorilor, a consilierilor și părinților, cît și a personalului nedidactic – de la șoferii de autobuz la asistentele medicale, bibliotecarii școlii, oamenii de serviciu sau angajații cantinelor frecventate de elevi.

Bullying-ul devine astfel un subiect la ordinea zilei – toată lumea vorbind în mod curent despre el, ca într-o dorință comună de a-l exorciza. Există chestionare împărțite la răstimpuri elevilor și evaluate de către un „Comitet de coordonare pentru prevenirea agresiunii“, un grup reprezentativ al școlii, format dintr-un administrator, cîte un profesor din fiecare clasă, un membru al personalului nedidactic, un consilier școlar, un părinte și un reprezentant al comunității. Echipa, odată formată, se întîlnește cel puțin o dată pe lună și, în funcție de cazurile semnalate, mediază conflictele sau chiar investighează un episod de *bullying*, verificînd condițiile familiei din care provine elevul și intervenind. În fiecare școală sînt afișate panouri cu reguli clare („Nu vom fi agresori“, „Îi vom ajuta pe cei agresați“ și „Vom încerca să-i includem pe elevii retrași sau pe cei care se simt excluși“) și sînt organizate periodic discuții între elevi, profesori și consilierii sau psihologii școlari.

Sună drastic? Complicat? Ca un soi de mică militărie? Totuși, potrivit statisticilor, în Norvegia, în 2020, doar 4% din elevii din școlile generale și licee au raportat cazuri de *bullying*.

Cum stăm în România?

Potrivit organizației Salvați Copiii, un studiu al Organizației Mondiale a Sănătății ne plasează pe locul trei, din 42 de țări europene, la cazuri de *bullying* raportate. Statistici naționale guvernamentale recențe nu există – singurele date ale Ministerului Educației Naționale sînt din anul școlar 2014-2015, care raportau la vremea respectivă 18.783 de cazuri de violență la nivel național.

Însă, probabil ca o consecință a numeroaselor cazuri de *bullying* semnalate mai ales de presă, sau pur și simplu de „ochii lumii“, din anul 2020 avem și noi, în sfîrșit, o lege anti-*bullying*, care, potrivit unui rezumat al site-ului stiriedu.ro, ar trebui să se aplice astfel: „În fiecare unitate de învățămînt va fi înființat un grup de acțiune anti-*bullying*, din care vor face parte maximum 10 membri, cu rolul de a preveni, identifica și soluționa faptelor de *bullying* comise între elevi, prin acțiuni fizice, verbale, relaționale și/sau cibernetice. (...) În grupul de acțiune se vor regăsi directorul unității de învățămînt, profesorul consilier școlar, trei cadre didactice formate în problematica violenței, inclusiv a violenței psihologice-*bullying*, doi sau mai mulți reprezentanți ai elevilor, un reprezentant al părinților, reprezentanți ai autorității locale. Fiecare unitate de învățămînt are obligația de a introduce în Regulamentul de Ordine Interioară (ROI) obiectivul «școală cu toleranță zero la violență». Ministerul Educației și Cercetării va realiza Ghiduri de bune practici pe cicluri de învățămînt, privind modul de interacțiune și de intervenție în situațiile de violență psihologică-*bullying*“.

BULLY
FREE
ZONE
© wikimedia commons

Însă, precum majoritatea legilor care doar se anunță zmei, și aceasta s-a fîsîit ca un balon. Abia după un an de la publicarea în *Monitorul Oficial*, în luna iunie 2021, ministrul Educației, Sorin Cîmpeanu, avea să declare într-o conferință de presă că Legea anti-*bullying* „va fi“ implementată. De anul următor. Adică din 2022.

„La începutul anului școlar viitor, în fiecare școală va exista un grup de acțiune anti-*bullying*“ – a spus la vremea respectivă ministrul, adăugînd, potrivit Digi24, cu mult aplomb că „mulți profesori sînt pregătiți să prevină sau să gestioneze hărțuirile și jignirile la adresa unor copii“.

Însă declarația nu a venit de la sine, voluntară, ca un anunț ferm, ca o angajare că lucrurile au fost pregătite și sînt gata-gata să demareze, ci în contextul în care, cu doar cîteva zile în urmă, un elev de clasa a VI-a de la Școala gimnazială „George Bacovia“ din sectorul 4 al Bucureștiului s-a aruncat de la geam, iar cel care pe atunci deținea funcția de inspector școlar general al Bucureștiului, Ionel Pușcaș, a declarat, într-un mod stupefiant de jovial, despre gestul disperat al copilului, victimă a *bullying*-ului, că a fost așa, „doar o joacă obișnuită“. Inspectorul a fost demis, însă demisia nu a transmis vreun mesaj prea dur – la sfîrșitul anului trecut, un caz similar s-a petrecut la Galați: timp de trei ani, o elevă de clasa a VI-a de la Seminarul Teologic a fost supusă zilnic jignirilor și violențelor din partea unui grup de colegi, care au și amenințat-o cu cuțitul. Într-un reportaj realizat de TVR, mama fetiței a declarat că „de la începutul anului școlar au început. Că are altă tentă sexuală, că îi plac femeile, că e o proastă. Băiețeii care i-au luat apărarea au fost la rîndul lor bătuți. A împins-o o colegă și are piciorul, glezna fisurată“.

Ce a găsit de cuviință să spună jurnaliștilor, în legătură cu acest caz, purtătorul de cuvînt al ÎȘJ Galați, Adrian Silivestru? „A fost o chestiune nevinovată. În clasa a III-a ce să faci cu cuțitul? Lucrurile nici pe departe nu sînt așa, știm că fetița e un pic mai sensibilă.“

Revenind la ministrul Educației, acesta a mai declarat pe tema *bullying*-ului, în stilul său voit elocvent, că „din păcate, vedem (...) numeroase cazuri de *bullying*, un element îngrijorător. Este tot o consecință a pierderilor care au fost înregistrate nu numai în plan educațional, dar și în planul tulburărilor sociale, comportamentale, emoționale“ – nereușind decît o stîngace tentativă de a arunca pisica moartă a cauzelor *bullying*-ului în grădina pandemiei.

Pandemia nu este însă nici pe departe cauza principală a *bullying*-ului din România. Agresivitatea și violența în școli n-au apărut peste noapte, odată cu virusul. S-au învățat, s-au sedimentat și se perpetuează într-o societate care s-a obișnuit într-atît cu violența încît o consideră de-a casei. Chiar dacă, la răstimpuri, se preface că o condamnă. Că dorește să scape de ea. Declarativ sau prin intermediul unor programe non-guvernamentale, restrînse.

În prezent, în țara noastră nu există date statistice concrete și la zi ale cazurilor de *bullying*. Există însă *breaking-news*-uri, există oftaturi, angajări că „de la anu'...“, declarații, inițiative mici, care n-au puterea să smulgă răul din rădăcină. Pînă la urmă, *bullying*-ul, ca multe alte probleme sociale, a devenit un soi de tabu, dar un tabu în stil românesc: căci vorbim despre el, dar nu-l atacăm în mod real. Îl acceptăm ca pe un vechi ritual strămoșesc și-l păstrăm, ca pe o tradiție.

■ ■ ■

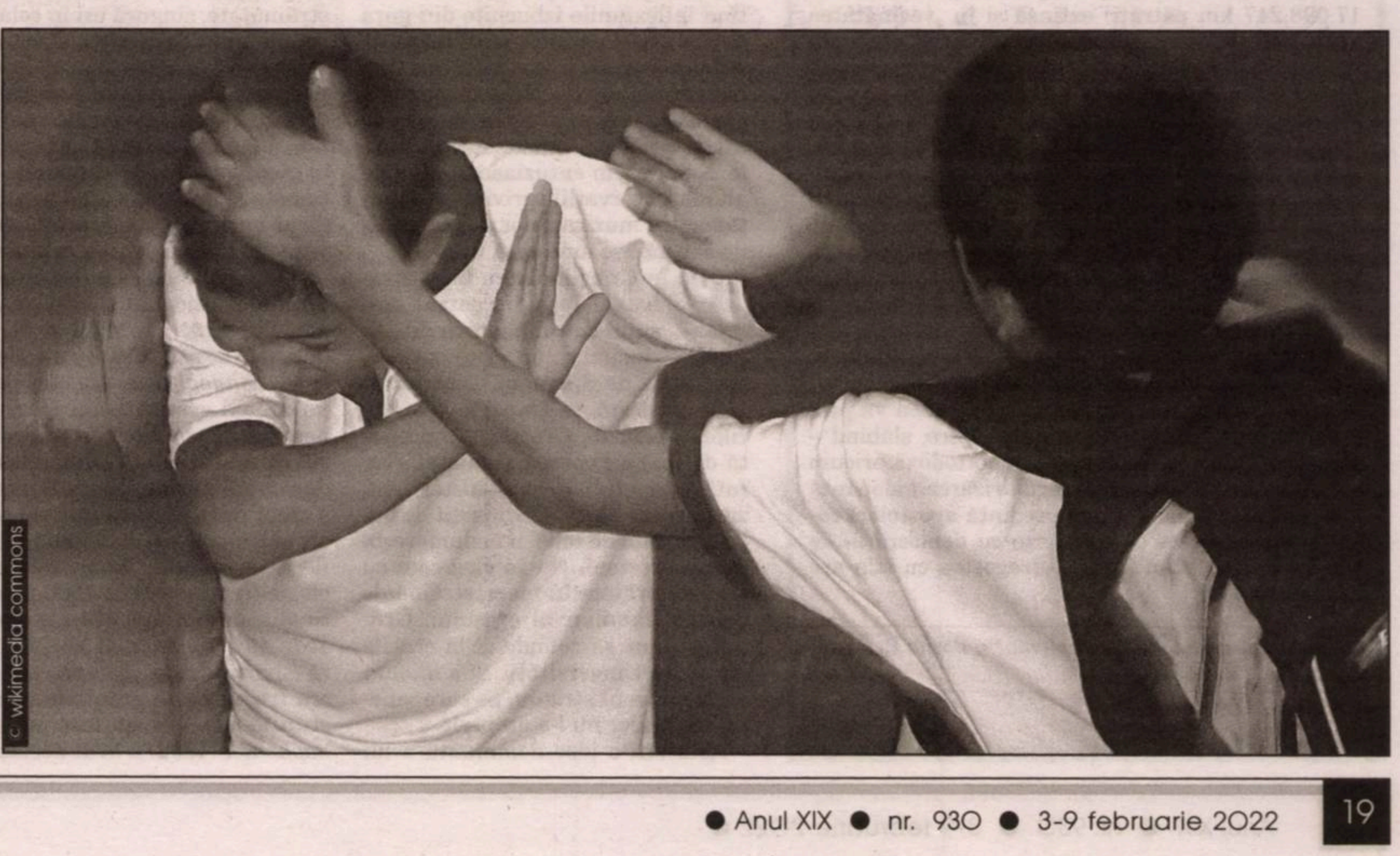

Teodor BACONSCHI

Dragoste cu sila

Dacă Ivan al IV-lea – cel „Groaznic“ – a cunoscut și momente de pocăință, urmașii săi – mai ales Romanovii – au etatizat ortodoxia rusă, inventînd formule de control absolut, continuate cu un succes tot mai brutal în epoca sovietică. Practic, după epoca dominației mongole, Rusia kieveană – odinioară democratică prin matricea ei scandinavă – a intrat durabil sub zodia unei angoase existențiale legate, paradoxal, tocmai de uriașa ei creștere geografică: o țară mică sau medie își construiește imaginarul defensiv mai ușor decît una întinsă pe unsprezece fuse orare. După fondarea marelui ducat al Moscovei (în secolul al XV-lea) și continua sa expansiune ulterioară, tocmai vastitatea deconcertantă a teritoriului național crispează elita politică a Rusiei, reușind să o împingă sistematic spre excese paranoice și spre gesturi disproporționate de suspiciune domestică (față de orice potențial factor „destabilizator“). Această particulară psihologie a puterii se va fi obiectivat în conceptul de *russki mir* („lumea rusă“) care presupune atît despotismul intern, cît și hiperbolizarea mesianică a propriei identități.

În respectivul context – ilustrat printr-o arhitectură imperială rigidă –, Biserica Ortodoxă Rusă n-a mai fost niciodată altceva decît instrumentul obedient al unui expansionism endemic, asortat cu discursuri patriotice și demonizarea străinilor (respectiv a „heterodocșilor“ de orice fel). Petru cel Mare a convertit Sfîntul Sinod – care ilustra principiul bizantin al libertății prin conlucrare spirituală – într-un comitet birocratic subordonat unui procuror general. Încă din secolul al XVIII-lea, Ortodoxia s-a redus la statutul de liant ideologic oficial al excepționalismului rusesc. Odată cu dezastrul bolșevic, asumat anticreștin (după modelul Revoluției Franceze și spre deosebire de cele petrecute în Olanda, Anglia sau America Părinților Fondatori), Biserica Ortodoxă a Rusiei a cunoscut, se poate spune, cea mai cumplită persecuție din istoria creștinismului: zeci de mii de clerici martirizați, evacuarea completă din spațiul public (și supravegherea, prin delațiune, a Bisericii din „catacombe“) s-au completat programatic cu demolarea/profanarea lăcașurilor, desființarea mînăstirilor și o virulentă propagandă „ateist-științifică“. După cum se știe, teroarea stalinistă împotriva B. O. Ruse s-a atenuat doar pe durata celui de-al Doilea Război Mondial, cînd „Tătucul“ popoarelor a curtat-o, pentru a ridica moralul trupelor combatante, așa cum, după colapsul URSS, Federația Rusă avea să redistribuie Ortodoxia în rolul ei tradițional de trompetă a puterii statale și „ciment“ simbolic al naționalismului rusesc.

În Rusia dominată de Vladimir Putin și de oligarhia lui direct derivată din personalul fostului KGB, Patriarhia Moscovei nu e doar complet aservită, ci și sincronizată, pe plan extern, cu mișcările revizioniste prin care „țarul“ caută să refacă sfera de influență a fostei Uniuni Sovietice. Nu e suficient că B.O. Rusă deține o jurisdicție imensă (de 17.098.247 km pătrați) extinsă și în „vecinătatea apropiată“ (Ucraina, Republica Moldova etc.). Nu ajunge că, demografic, ea reprezintă cea mai mare Biserică din „comuniunea ortodoxă“ (care, pe plan global, acoperă doar 4% din umanitate și 11% din lumea creștină). Patriarhia Moscovei e tot mai impetuoasă în emularea agendei geopolitice a Kremlinului: a proclamat un divorț zgomotos față de Patriarhia Ecumenică din Constantinopol (care trebuie „pedepsită“ pentru recunoașterea autocefaliei B.O. Ucrainene) și a început să croiască un Exarhat Ortodox Rus în Africa, încălcînd clasicul teritoriul canonic al Patriarhiei din Alexandria.

Nu știm, deocamdată, pînă unde se va întinde această „diplomație ecleziastică“ bazată pe ucazuri intervenționiste, dar putem anticipa că ea va provoca pretutindeni reacții de respingere, slăbind – pesemne fatal – o comuniune panortodoxă oricum subminată prin filetism și secularizarea galopantă a societăților unde dreapta credință apostolică răsăriteană reușește să coabiteze cu democrația de tip occidental. Știm însă că dragostea cu sila are numai trecut.

Teodor Baconschi *este diplomat și doctor în antropologie religioasă.*

Anca MANOLESCU

Speranța Rădulescu

Speranța Rădulescu

© adevarul.ro

Pe 21 ianuarie s-a dus din această viață Speranța Rădulescu, etnomuzicolog cu sufletul, spiritul și trupul. Cu toate trei căci – absorbită de studiul muzicii țărănești – nici fizic nu se cruța, nu ședea locului. Era mereu pe drumuri, în căutare, în ofensivă ca să culeagă ceea ce era muzică tradițională încă vie, „în situație“ autentică de performare prin satele și urbele din țară. Pe teren, la Muzeul Țăranului, în mediile cele mai distinse din străinătate ale disciplinei, Speranța era la fel de sagace: în aceeași măsură contaminant entuziastă și ascuțit riguroasă în fața obiectului ei de studiu. Îl cerceta, îl degusta, îi conserva cele din urmă manifestări, îl situa în durata și pe harta muzicii balcanice. Îl oferea colegilor de profesiune și publicului cu o bucurie savantă, cu un verb fin analitic, lămuritor, savuros. Nu m-aș mira dacă și acum și-ar continua cercetarea, înregistrînd vocile și cîntările de dincolo.

La fel ca moartea lui Horia Bernea, a Irinei Nicolau, moartea Speranței Rădulescu m-a stupefiat, m-a „contrariat“. Cum se poate ca oameni așa de proaspeți și de devotați în preocupările lor, cu un relief personal atît de viu, să nu ne mai facă parte de prezența lor? Speranța era, științific și uman, argint viu, stilet. Rafinată, decisă, pătrunzătoare în studiile ei, avea aceeași hotărîre, cîteodată cam tăioasă, în judecarea fenomenelor și oamenilor. Necomplezentă față de vagul ori conformismul profesional, combativă, avea pasiunea muncii bine făcute. În acest domeniu, nu șovăia să ofere, să dialogheze, să lucreze în echipă, să formeze colegi mai tineri la Muzeul Țăranului.

Cîteva amintiri: primele concerte de muzică țărănească organizate de Speranța la Muzeul Țăranului în 1990, 1991, 1992. Cîntăreții Ghinea Pega, Viorica Sandu, Vasile Soporan, alături de grupuri din Transilvania. Auzim voci și texte cu ton aspru, „uscat“, parcă străvechi. Pe de altă parte, e muzica de nuntă și ospăț a tarafurilor din Clejani, din Mîrșa. Speranța jubilează, comentînd inflexiunile izbucnite din gura știrbă a lui Cacurică, jocul improvizațiilor dezlănțuite, virtuozitățile histrionice ale lui Neacșu care și-a garnisit vioara cu un fir de păr de cal și produce sunete neverosimile. Ne preia în entuziasmul ei unde gluma, observațiile privind comportamentul muzicanților, considerațiile savante se amestecă firesc.

De Crăciunul lui 1990 străbatem în alai centrul orașului cu colindătorii din Jilavele – Ialomița, un grup excepțional adus de Speranța. Dintr-o căruță modestă se împarte trecătorilor „Foaia de Crăciun“, concepută de Ioana Popescu și manufacturată de noi toți. Ritmul auster, lent, zgrunțuros al cîntării, însoțit de bubuit solemn de tobă, îi nedumerește pe bucureșteni. Nu înțeleg ce e cu această arătare în mers, străină de peisajul familiar al orașului. Grupul a ținut să colinde și la crucile din Piața Universității. Și-a intonat acolo cîntecul straniu, pe care vuietul mașinilor nu l-a acoperit.

Asta era o idee dominantă a lui Horia Bernea și a Irinei Nicolau, împărtășită de echipa de antropologie culturală a muzeului. E nevoie ca fenomenul țărănesc tradițional (și sunetul lui), neadulterate de cosmetizări ideologice ori de mode, să „iasă în stradă“, să fie puse în fața publicului, să devină pentru el materie de înțelegere și gustare.

Speranța s-a bătut cu tenacitate pentru ca muzica de tradiție orală să fie recunoscută în excelența și fragilitatea ei. A studiat funcțiile, situațiile de performare, modurile de cerere/receptare și de transmitere ale acestei muzici. A analizat manevrele culturale care au minat-o și au dus la cvasi-dispariția ei: curentul, de la începutul secolului XX, al unei „muzici naționale“ care, în compozițiile lui mediocre, ștergea reliefurile locale, apoi impostura comunistă a „Cîntării României“ cu prelungirile ei persistente în „spectacolele de folclor“, în sfîrșit vulgarizarea ofertei și a cererii actuale, manelizarea lor. S-a ocupat de continuitățile, în timp și în spațiu, care leagă această muzică de celelalte muzici din Europa răsăriteană ori centrală. Stau dovadă cărțile și articolele ei, publicate în România și în străinătate, singură ori în colaborare cu nume de prestigiu ale etnomuzicologiei (Jacques Bouët, Bernard Lortat-Jacob, Laurent Aubert).

Pentru această muzică-patrimoniu, o muzică pe ducă, discreditată, în gustul public, de aluviunile menționate și de ignoranță, Speranța a făcut o importantă operație de salvare. Împreună cu cercetători formați de ea, a cules și a editat materialul muzical în seria *Ethnophonie*. Publicată de MȚR și de Fundația „Alexandru Tzigara Samurcaș“, *Ethnophonie* stă sub egida, nu numai grafică, a lui Horia Bernea. Invitat în 1990 de Andrei Pleșu, ca ministru al Culturii, să conducă noul muzeu, Horia Bernea nu a creat doar un eseu muzeal expresiv antropologic, îndemnînd la reflecție spirituală, înnoitor ca muzeologie (recunoscut în 1996 prin distincția europeană *Museum of the Year Award).* A creat și o atmosferă aparte, unde plăcerea de a lucra trecea peste granițele între instituțional și privat. Începutul *Ethnophoniei* (1992) a avut același stil. Cum mijloace financiare nu prea erau, Horia Bernea a donat 100 de casete audio pentru primele înregistrări. Editate acum pe CD, zecile de titluri ale seriei sînt însoțite de prezentări cu farmec și accent antropologic privind interpreții, condiția actuală a muzicii lor, funcțiile și specificul pieselor înregistrate. Au versiuni traduse și editate în mai multe limbi europene. Și cîteva mari distincții, printre care premiul *Coup de Cœur* al Academiei Charles Cross, în 2006 și în 2020.

Ce credea Speranța Rădulescu despre rostul seriei *Ethnopohonie?* Întîi că ea are de conservat un tip precis de muzică, prelevat direct „din terenul“ variat al satelor: „Noi nu avem în vedere muzica populară pur și simplu, ci, conform criteriului nostru, muzica trebuie să exprime o identitate locală sau regională“. Apoi că muzica înregistrată e de o calitate pe care gustul comun nu o va percepe, că ea nu va avea influență culturală în societatea mare. „Majorității românilor li s-a băgat în cap, cu vehemență, timp de 50 de ani, că folclorul autentic este acela difuzat la radio și TV. Că această muzică e mult mai plăcută decît ceea ce se poate auzi la țară – care muzică ar fi urîtă, grosolană și reprezentativă doar la nivel rudimentar... Cum am putea să presupunem că o mică serie de CD-uri va schimba ceva la o imagine construită de un regim național-comunist timp de 40-50 de ani?! Nu e așa simplu“ (Grit Friedrich, discuție cu Speranța Rădulescu, *Graphicfront*, 2 iulie 2013).

Asta credea Speranța. A lucrat totuși cu încîntare douăzeci și opt de ani, cu o stăruință imposibil de descurajat. Știa ce muzică de patrimoniu conservă astfel. Tăioasă cum era în judecăți, nu avea totuși integral dreptate. *Ethnophonie* are prețuire și faimă în rîndul publicului cultivat. Iar munca, stilul, prezența Speranței aveau o calitate la fel de rară ca aceaa a muzicii care o pasiona.

Anca Manolescu *este cercetător în domeniul antropologiei religioase.*

Dorel Dumitru CHIRIȚESCU

Catedrala Mîntuirii Neamului

– sau pragul civilizațional dincolo de care trebuie să pășim –

© wikimedia commons

Ideea de a pune pe hîrtie aceste rînduri este una mai veche, determinată de un sentiment de amărăciune. Primarul general ales al Capitalei a decis ca, în cursul anului 2021, Primăria Generală a Capitalei să nu mai aloce sume pentru construirea Catedralei Mîntuirii Neamului (voi folosi această denumire pentru acest edificiu, considerînd-o mai expresivă în raport cu simbolurile sale pentru poporul nostru). Am intuit că omul respectiv face asta nu din grija pentru banii bucureștenilor, ci pur și simplu dintr-un calcul electoral. Presupunerea mi-a fost întărită cînd, la puțin timp după declarația primarului, pe 29 martie 2021, în presa noastră apărea un sondaj despre această decizie. Cei intervievați erau de acord cu decizia primarului în proporție de 42%. Împotriva deciziei se exprimau 35% din cei intervievați, iar 23% nu aveau o părere. (https://www.g4media.ro/exclusiv-sondaj-ce-cred-romanii-despre-decizia-primariei-capitalei-de-a-nu-mai-finanta-lucrarile-la-cetedrala-mantuirii-neamului-42-decizie-corecta-35-decizie-gresita.html). Pentru că nu este un sondaj pur politic, am crezut cifrele. De altfel, ele nu făceau decît să-mi confirme ceea ce bănuiam dinainte. Românii nu privesc cu simpatie această construcție. Campaniile furibunde duse împotriva acestui edificiu, de-a lungul timpului, par să-și fi făcut efectul. Dar să lăsăm aici acest sondaj, cu promisiunea că vom reveni asupra lui.

Unul dintre cele mai interesante subiecte de dezbatere publică al ultimilor ani îl reprezintă pentru noi, românii, fără îndoială, construcția acum, la începutul secolului XXI, a unei catedrale. Chiar dacă a fost un vis mai vechi al celor care au condus România, nimeni niciodată nu avut curajul să înceapă construcția unui asemenea edificiu. Printre motivele pentru care nu a început punerea în operă, vă veți gîndi desigur la timpuri. Mereu noi, oamenii, spunem că timpurile nu sînt bune, că „nu este timpul“ pentru un gest sau o faptă. Evident, timpurile nu sînt niciodată bune pentru nimic și mult mai simplu și mai comod este să nu faci nimic. Atunci dai dreptate timpului prezent și stai în comoditatea epocii tale. Însă ce faci cu viitorul? Atunci se va spune că ai fost laș sau comod. Cel mai clar motiv pentru care nu s-a început construcția edificiului este lipsa curajului. Dacă am fi avut curaj, într-unul dintre momentele de liniște am fi putut începe. Dar acum este prea tîrziu să mai discutăm despre asta. Catedrala Mîntuirii Neamului se înalță deja maiestuoasă peste un București destul de trist și destul de vesel, dar mai ales un București aflat acum în răspăr cu acest monument. Și nu vorbim despre orice construcție, ci despre o mărturie splendidă a determinării și a forței noastre ca națiune. Edificiul este unic în lumea creștină atît prin dimensiunile sale, cît mai ales prin semnificația pe care o degajă. Este un semn că România nu a murit (așa cum dușmanii ne tot repetă) și că este capabilă să-și asume un destin.

Din păcate, așa cum spuneam, mai ales bucureștenii se află într-o relație de lipsă de dragoste cu ceva ce ar trebui să iubească. Nu am fost surprins de cifrele pe care le-am amintit mai sus pentru că, de fiecare dată cînd ajung în București și vorbesc despre Catedrală, constat cu amărăciune că ei nu empatizează cu ea. Motivele sînt diferite: o asemuiesc, din eroare, dorințelor de mărire ale unei persoane sau alteia, spun că este prea mare și că Dumnezeu nu avea nevoie de așa ceva pentru a fi slujit, sau pur și simplu spun că nu era timpul să cheltuim atîția bani cu o asemenea construcție.

Este mai mult decît evident că, în poziția pe care o avem cei mai mulți dintre noi în fața dezbaterii privind construcția Catedralei Mîntuirii Neamului, există multă trăire tipic românească. Prea mult timp am construit bisericuțe din lemn fără nici un fel de relevanță istorică și valoare culturală. Sîntem obișnuiți să fim mici și reacționăm ciudat în fața măreției. Cel mai ușor ne este s-o negăm. Mi se pare incredibil ca, trecînd pe lîngă acest edificiu, tu, ca român, să nu ai decît cuvinte critice. Ar trebui să știm că edificiul despre care vorbim este un vis al marilor români. Nu e o întîmplare că Regele Carol I este cel care s-a gîndit primul la construirea sa. Doar un spirit măreț putea gîndi pentru țara sa un asemenea edificiu măreț.

Unul dintre reproșurile lipsite de sens cînd se discută despre Catedrala Mîntuirii Neamului este cel legat de costuri și de lipsa de bani. Nu despre bani ar trebui să fie vorba aici, ci chiar despre mîntuire. Bani am avut și vom mai avea. Ei vin și pleacă, și nu putem să-i dăm pe toți doar pentru a umple burțile. Sîntem datori să depășim puțin biologia atunci cînd vorbim despre Catedrală. Orice nație își are urmele sale în istorie. Noi avem prea puține. Este timpul să ridicăm privirea de la pămînt spre cer. Acest efort este o bună ocazie a redeșteptării noastre. Oameni mici se chinuie să ne convingă că este de o vulgaritate fără sfîrșit. Se chinuie să ne spună că nu avem bani pentru așa ceva și că din acest motiv proiectul trebuia amînat. Bineînțeles că niciodată nu vom avea bani și, ca atare, mai bine nu ne apucăm. Unii, mai tari în aritmetică, merg pînă acolo încît transformă prețul edificiului în kilograme de carne sau de morcovi. Așa este, popoarele mici sînt dominate de biologie, cum bine spunea Cioran. Mulți români trebuie să fi rămas fără cartofi în casă pentru că s-a construit Catedrala. Și iată cum, cu mai puțini cartofi mîncați, reușim să pășim în istorie. Ce să mai comentăm?!

Ceea ce nu știu mulți dintre noi este că acest edificiu e un veritabil prag al civilizației românești, chiar dacă avem o întîrziere față de alte națiuni care-și au catedralele lor construite cu mult mai mult timp în urmă și că noi trebuie să ne asumăm acest prag și, mai ales, trebuie să-l trecem. Reacția noastră, a românilor, în fața măreției este impardonabilă. De fiecare dată înjurăm și bagatelizăm. Coborîm în derizoriu tot ceea ce poate fi măreț și punem în mișcare mașina de împrăștiat cu rahat de fiecare dată cînd ne simțim umbriți de ceva/cineva. Avem o apetență pentru ceea ce este mic. De altfel, într-o campanie împotriva Catedralei, unii chiar credeau că ei știu ce preferă Dumnezeu, adică lemnul și spațiile mici. Vă dați seama că oamenii despre care vorbesc își luaseră singuri sarcina de purtători de cuvînt ai lui Dumnezeu pe pămînt!

În dezbaterea noastră aș vrea să-l aducem și pe Emil Cioran, care a scris una dintre cele mai fierbinți lucrări despre noi și țara noastră. Este vorba despre *Schimbarea la față a României*. Îl aducem alături de noi pentru că și cu ajutorul său și al mărturiei sale vom înțelege mai bine despre ce vorbim și ce reprezintă cuvintele noastre în fața faptelor noastre, ca martori ai istoriei. Am folosit sintagma „fierbinte“ pentru că pur și simplu, atunci cînd am citit-o, am simțit că paginile sale îmi ard mîinile. Este atîta dragoste de poporul român în această carte, încît nu ar putea să încapă în mințile noastre „liniștite“ de acum. Pur și simplu, Cioran ne ajută să ne înțelegem mai bine reacțiile în legătură cu construirea Catedralei Mîntuirii Neamului. Ne-o spune clar, ca să știm și să nu uităm cine sîntem și cine ar trebui să fim: „Toată forma românească de existență este stăpînită de geniul momentului. În zadar am încerca să ne educăm spiritul înspre activitatea constructivă, cu tot ceea ce ea presupune ca preparare conștientă și efort susținut. Inspirația de moment este legea noastră. Românul iubește întorsătura, adică inconsecvența în procesul lucrurilor. Cel mai mare chin pe capul său ar fi construirea unei catedrale; tendința lucrurilor înspre înălțime, ascensiunea firii, este străină complet geniului nostru. Turnurile bisericilor românești nu se sprijină în cer, așa cum se întîmplă cu cele gotice, ci rezemate pe corpul bisericii, ele par a fi mulțumite că se află undeva, aproape de tot, un pămînt de care nu e bine să te îndepărtezi. O catedrală este un răspuns al lui Dumnezeu la toate întrebările pe care i le-a pus omul. Ea dovedește că distanța dintre creator și creatură este departe de a fi infinită și că, la urma urmelor, ei s-ar putea întîlni vreodată în înălțimi. (...). Făcut-am multe bisericuțe în trecutul nostru, toate triste și mici. Improvizații de credință. (...). Lipsa unui simț ascensional al devenirii, a unui elan constructiv în procesul firii, a făcut cultura românească o cultură a imediatului. Toate lucrurile se întîmplă aici și acum. A te descurca printre contingențe, iată imperativul viziunii circumstanțiale a vieții“ (Emil Cioran, *Schimbarea la față a României,* Editura Humanitas, București, 1990, pp. 85-86).

Ce-ar mai fi de spus? Să spunem ceva în continuarea lui Cioran sau pur și simplu să-l interpretăm? Dar ce am putea interpreta? Nu este el destul de clar? Toate națiunile mari au avut în istoria lor un prag al venirii în istorie. Unii au descoperit noi continente, unii au supus populații și teritorii de peste mări, unii au construit catedrale și alții au scris mari opere ale literaturii universale. Am putea spera și noi că, odată cu construcția acestei catedrale, pășim în istorie. Este un prag al devenirii obligatoriu, spre o nouă legitimitate. Este un fel de mîntuire necesară, o detașare în raport cu un trecut în care, din diferite motive, nu am putut lăsa pe pămînt asemenea urme. Despre asta este vorba, despre un pas dincolo de un prag. Un pas decisiv în raport cu asumarea a ceea ce va fi românismul în viitor.

Dorel Dumitru Chirițescu *este profesor de economie la Universitatea „Constantin Brâncuși“ din Tîrgu Jiu. Cea mai recentă carte a sa este* Pe patul lui Procust. Reflecții despre construcția socială postdecembristă, *Editura Institutul European, 2018.*

■ ■ ■

Augustin CUPȘA

11 lucruri care îmi lipsesc de cînd m-am întors din Franța

Am trăit și am lucrat cîțiva ani în străinătate, s-a întîmplat să fie în Franța, deși erau premise mari să ajung în Anglia. Cu engleza m-am împrietenit de la șase ani și am continuat să o învăț și în facultate, apoi am lucrat doi ani *remote* pentru o agenție de sănătate mintală din SUA. Pe urmă m-am dus la Manchester să-mi iau permisul de muncă (liberă practică), l-am obținut (nu chiar ușor) și, în loc să rămîn acolo, am ajuns la Paris. N-am avut vreo atracție specială pentru Franța, nici pentru Anglia. A fost și un pic de noroc cu engleza. Nu cred că ai mei aveau de gînd să mă pregătească pentru un viitor globalizat cînd pe atunci tot viitorul părea improbabil. Am început școala în ultimii ani de regim Ceaușescu, nu se punea problema de limbi străine în primară, dar aveam o vecină care preda literatură americană la Universitate și lua copii din bloc să le citească povești și să-i învețe cuvinte. De sărbători ne dăruia cărți, reviste și benzi desenate. Habar n-am de unde le procura. Și ce dădeau ai mei la schimb. Era ca între vecinii de pe vremea aia. După-amiezile erau lungi la lumina lămpii de gaz din bucătărie, mi-era frig și uneori somn, dar perechile de cuvinte erau amuzante și se rețineau ușor: *the pen and the hen, the fox and the box, the dog and the frog*. Franța și franceza au apărut tîrziu în viața mea și n-a fost un debut fericit. Cuvintele sunau prețios în gura profesoarelor care se schimbau prea des la școală, gramatica era greoaie, prea multe excepții, prea multe verbe neregulate, orele aveau un aer mucegăit, de castele părăsite și oameni decapitați. Nici eu nu aveam prea multă răbdare, iar autoritatea părinților slăbise. Intrasem în generală, venise revoluția, muzica era în engleză, filmele erau în engleză, scrijeliturile de pe bănci erau în engleza.

Pînă să ajung să muncesc în Franța, m-am mai apropiat de spațiul francofon, în facultate am avut cîteva luni în Bruxelles, am prins ceva din limbă și din felul lor de trai, am călătorit în Franța de mai multe ori, dar am călătorit și atît. N-am depășit stadiul de turist, n-am avut nevoie, nici interes. Trebuie să mai recunosc și că n-am plecat în Franța pentru că nu mă mai încăpea talentul sau profesia în țară, nici din disperare, că mi s-a urît de România, nici ca să strîng bani, ci din frumoasele motive sentimentale, care întotdeauna reușesc să întoarcă lumea, împotriva tuturor calculelor și proiectelor de viață.

După cîțiva ani ne-am mutat cu toții în București și am rămas cu unele colaborări în Franța, iar acum pendulez între două lumi, pe care nu le-am ales, nu le detest și nu le proslăvesc. Cînd sînt în România, mi-e dor de Franța și invers. Prin faptul că am lucrat cu oamenii – am dat consultații ca psihiatru (uneori cîte 14-15 pe zi) într-o policlinică „de stat“ și astfel am intrat în contact cu cîteva mii de francezi – am ajuns să mă simt parte din acea lume mai mult decît mi-aș fi imaginat. Am vorbit cu oamenii despre stările lor, despre problemele de zi cu zi și despre cele mai intime. Uneori îmi vine în minte cîte o figură de femeie sau de bărbat, mă întreb ce se mai întîmplă cu ei, și de acolo inevitabil îmi amintesc traseele prin Paris, cînd îmi legănam capul în metrou, epuizat, dar bucuros că eram și eu unul dintre acei oameni, drumurile mărunte la magazinul din colț, rumoarea străzilor din Belleville sau parcurile din Salpetrière.

Bla Bla Car
Je covoiture
avec Covoiturage
© wikimedia commons

Din experiența personală pot să spun că greul începe de-abia după ce te integrezi, atunci ai timp să descoperi și problemele de acasă, pe care le-ai cărat fără să știi în bagaje. Dar știu și cît de greu e să trăiești aici cu situațiile pe care le trăiești, să fii contrazis în ordinea și în realitatea ta de cei mai mulți din jurul tău, să te simți prost și inadecvat, și inevitabil să te împaci cu ideea că ești pus undeva sub potențialul tău social și profesional, lucruri care nu ți s-ar fi întîmplat *dincolo*. Am pus în titlu că sînt lucruri care îmi lipsesc de cînd am venit din Franța, deci nu sînt neapărat franceze, poate sînt occidentale sau nici măcar. La fel cum aș spune că în Franța îmi lipsea apropierea de familie și de prietenii de acasă, dar asta nu e ceva care ținea de România și mi-ar fi lipsit și în Australia. Apoi, dacă termenii nu sînt specifici vreunei țări, atunci cele două țări nu intră în comparație. Sper că e OK să pun problema așa. Nu e vorba de *noi* și de *ei*. Sînt pur și simplu lucruri pe care le-am pierdut de la o mutare la alta. Și mi-ar fi mai bine dacă le-aș avea la îndemînă și aici. Sînt mai degrabă stări și senzații care rezultă din realități concrete, nu neapărat obiecte sau bunuri palpabile, dar ca să-mi fie mai ușor o să încep cu mărunțișul.

Faptul că *ți se dă restul în magazin* nu ține neapărat de Franța, restul în întregime începi să-l primești de cînd treci granița cu Ungaria sau cu Serbia. În România m-am obișnuit cu rotunjirea în favoarea celui care vinde, devenise cel mai natural lucru să las acei 20-30 de bani la casă. Nu știu unde sînt acele monede pe piață, dar te trezești cu 11 sau 17 bani după virgulă și îți amintești vag moneda de 1 ban, una coclită, pe care ai văzut-o pe un trotuar sau lîngă o pubelă de gunoi, și evident nu te-ai aplecat să o iei. Mai demult era lama de gumă Orbit sau bomboana care te aștepta la casă în loc de rest, în unele magazine aveai pe tejghea un borcan de plastic, de unde îți alegeai singur ce considerai că meriți să primești înapoi. În unele cazuri, norocoase, fugea *fata* cu ciorapi în șlapi și bancnota făcută sul în mînă pînă la vecina de alături. În alte cazuri, nefericite, alergai tu de colo-colo să găsești schimbat. Mi s-a întîmplat recent în Gara de Nord pentru că taximetristul, bineînțeles, nu avea rest la 50 de lei. Am umblat pe la fiecare casă de bilete și m-am ciocnit de aceiași șobolani zgribuliți, dar nici o doamnă nu s-a milostivit de mine. Nu-mi venea să cred, nu doar că mă întorsesem acasă, mă întorsesem în timp. În marile lanțuri de magazine nici nu se mai pune problema restului, e de la sine înțeles că va intră în buzunarul lor. Mi-e greu să accept că, după atîția ani, ajung iar la problema asta. Și nu e vorba de acei bani („bănuți“), ci de jena sau de stînjeneala din subsidiar. Rușinea pe care am resimțit-o de atîtea ori cînd mi-a trecut prin cap să-i revendic. Pentru ca asta te încadrează imediat ca sărac (cu k) sau zgîrcit, sau „supărat pe lume“. Plătește, dom'le, cu cardul!. În Franța nu s-a pus niciodată problema să nu-mi iau ultimul cent, nu m-am simțit prost cînd am cules toate centimele de pe banda rulantă de la Carrefour-ul din colț și am plecat cu ele zornăind în buzunare. Pe drumul spre casă m-am obișnuit cu senzația de ușurare că nu se uită nimeni urît după mine.

Restul în întregime începi să-l primești de cînd treci granița cu Ungaria sau cu Serbia.

În plus, mi s-a atras atenția că mi-am luat un produs prea scump sau nepotrivit. Prima dată mi s-a întîmplat într-o farmacie. Știam din munca mea că automat, pe o rețetă, farmacia va elibera produsul cel mai ieftin pentru substanța respectivă (în caz că prescriptorul nu precizează în scris o anumită marcă), dar nu o simțisem pe propria piele. Eram obișnuit că în farmacii trebuia să fiu alert și atent și să iau decizii rapide între mai multe produse care mi se ofereau cu „generozitate“ de către farmaciste, dacă nu, inevitabil, mă trezeam cu cheltuiala cea mai mare și produsul cel mai slab. Niciodată să nu intri nepregătit într-o farmacie din România și să întrebi naiv: „Ce aveți pentru...?“. În Franța poți să fii relaxat și să te lași în mîinile lor. Poate nu e așa peste tot, dar cel puțin mie, care am păreri proprii în legătură cu un medicament sau altul, mi s-a atras atenția de cîteva ori că există ceva mai ieftin și la fel de bun. Și a trebuit să le dau dreptate. Acest lucru nu e limitat la farmacii, mi s-a întîmplat în multe alte magazine. Vara trecută, la Grenoble, obișnuiam să merg la un mic Casino de lîngă casă, o mai luam și pe Ionuca la cumpărături și nu se putea să ieșim din magazin fără vreun fleac. (În general nu mi se pare că trebuie să fiu prea ferm în privința asta pentru că de fapt nu fac decît să supraînvestesc fleacul și să creez o tensiune nenecesară în sfera autorității.) Odată însă mi-a atras atenția chiar doamna de la casă că *jucăria aceea Lego e cam scumpă și copilul nu are cu adevărat nevoie de ea*. A făcut-o într-un fel dojenitor, dar subtil. Cred că era cam 7 euro, iar eu i-am promis că va fi singura pe săptămîna aceea. Doamna, tînără și frumoasă, era chiar proprietara magazinului (în franciză), așa că avea tot interesul să aibă vînzări. În România, la Timișoara, într-o situație asemănătoare, cînd nu eram de acord să cumpărăm fleacul, patroana a intervenit *ca să mă ajute* și i-a fluturat fetiței prin fața ochilor o jucărie mai mare, mai atrăgătoare și evident mai scumpă, așa că am fost nevoit să demontez copilului o nevoie pe care inițial n-o avusese.

Tot pe la cheltuieli am beneficiat și de *rulajul hainelor de copil*. Asta nu înseamnă pomană în Franța (și bănuiesc că nici în alte țări occidentale). În cultura noastră, însă, a trebuit să am grijă să nu jignesc pe cineva. Am întrebat o dată, de două ori în jurul meu, nu le-a vrut nimeni, m-am dus cu sacul într-un sat și le-am dat. M-am gîndit că asta vine probabil din aceeași teamă de a fi perceput ca nevoiaș, vine și din supracompensație pentru multe alte nevoi care nu îi sînt satisfăcute copilului (cum ar fi să petreci timp real cu el și să îl tratezi cu atenție, ca pe un egal), vine și din naivitatea noastră (înduioșătoare, dar enervantă) de a ne judeca după aparențe, după costum și mașină. În Paris, cele mai multe haine de copil pe care le-am cumpărat au fost din același Sympa de lîngă stația de metrou Anvers, hăinuțe din solduri, cu mici defecte sau luate la lichidare. Erau la fel de bune și de practice ca și cele de pe manechinele din mall. Am cotrobăit prin maldăre, cot la cot cu mamele africane și toți ceilalți oameni ca mine, și am fost bucuros de fiecare dată cînd am găsit ceva mișto. Dar acestea au fost doar completări, pentru că grosul hainelor (de la body-urile de bebeluș la geci și încălțări) le-am primit în saci de la colegii de serviciu. Și le-am dat mai departe altora pe măsură ce Ionuca se lungea. Fiecare face ce vrea și sînt convins că în fiecare haină (nouă și scumpă și sclipitoare sau obișnuită și un pic purtată) și în orice lucru cumpărat copilului e vorba de dragostea de părinte (și de un gest mărunt de renunțare la sine), dar nu pot să uit că perspectiva cheltuielilor de părinte, pe cum se anunțau aici, mă făcea să mă îndoiesc că o să fac față, o povară de care m-am simțit eliberat în Franța, unde prețurile sînt evident mai mari.

Dar e vorba că în Franța am descoperit o desconsiderare reală a afișajului de avuție și *toleranță zero față de stigmatizarea sărăciei*. E realitatea socială care nu ține de politică. În România am simțit presiunea banilor dincolo de puterea de cumpărare pe care o aveam / o am, ea se reflectă nu doar în lucrurile pe care mi le permiteam și în cercurile de cunoscuți și amici unde aveam acces sau nu (mai) aveam în funcție de cît cîștigam. M-am consolat cu ideea că această clasare, cu sentimentele adiacente de respingere, ratare sau nedreptate, nu e specifică unui popor, ci firii noastre primitive, moștenirii din gena umană care păstrează conturul ierarhiilor de la unele specii de maimuțe cu care avem prea multe de împărțit. Cum am reușit noi de la revoluție încoace să suprasemnificăm termenul de *sărac* (sărak) și să-l conotăm emoțional este însă relativ exemplar și mă întristează. E și un paradox aici, e și o contradicție între două seturi de atitudini, care e foarte bine ilustrată de faptul că în România se aruncă anual cam 2,5 milioane de tone de alimente în timp ce 7 milioane de oameni trăiesc în precaritate (pe declarațiile oficiale, fără veniturile *la negru).* Pe de o parte, discursul unanim este unul de compasiune pentru cei 30% din populație la nivelul sărăciei (cea mai mare cotă din Europa), se fac campanii media și se discută intens. Pe de altă parte, nu doar ca „sărac“ ești stigmatizat, ci și dacă „nu ești destul de bogat“, pentru că asta înseamnă că ai eșuat în această lume în care e în totala ta responsabilitate să fii *descurcăreț,* înseamnă că ceva e în neregulă cu tine. Poți să scrii o carte bună, să faci un film sau să faci bine în locul în care ești, dar dacă nu ai vînzări, mai devreme sau mai tîrziu și calitatea ta și cea a realizărilor tale devine chestionabilă. În Franța am întîlnit oameni, la consultații sau la bere, care sînt (nuanțat) xenofobi – „nu sînt rasist, am prieteni de culoare (clasica argumentație), dar nu-mi place cum s-a schimbat Franța în ultimii douăzeci de ani“ etc. Am văzut destui oameni buni cu vederi homofobe mai mult sau mai puțin pronunțate. Am văzut destulă discriminare de gen și violență casnică, violență împotriva copiilor și alte tare sociale, mai greu de prevăzut la o nație care se prezintă bine în exterior. Dar nu am văzut nicăieri discriminare împotriva săracilor, comentarii depreciative (sub masca amabilității și compasiunii) la adresa celor care nu sînt bogați. Dimpotrivă, am văzut un soi de stînjeneală cînd cineva purta o haină care părea scumpă. Îmi aduc aminte dialogul cu o colegă care avea un tricou de la Zadig & Voltaire, nu i-am spus decît că-i venea bine și imediat mi-a răspuns emoționată că e luat de la reduceri, să nu fi rămas cu impresia că a cheltuit prea mult pe un *simplu* tricou. Ce-i drept, vorbesc de experiența mea în Franța, de lumea mea, în mod sigur, limitată.

În perimetrul de care vorbesc, *Blablacar*-ul m-a salvat de mai multe ori, în special în perioadele de greve SNCF. Iar mie, pe drum, cel mai mult îmi place să citesc sau să mă uit pe geam, dar în *blablacar* chiar trebuie să vorbești, chit că nu ești în toane bune. Și primești și tu *review*-uri de călător, unde uneori contează dacă ai participat la conversație sau doar te-ai folosit de împărțirea costurilor. Oamenii sînt destul de reținuți, nu o să ceară imposibilul de la tine. Cu excepția unei stewardese din Lyon care m-a dus de la aeroport la Gare Perrache și mi-a făcut capul calendar pe o distanță de doar 35 km, am călătorit bine, cîte doi-trei sau chiar patru, în foarte multe orașe din Franța și de cîteva ori pînă la Londra. În vara lui 2018, mergeam din Paris la Compiègne de două-trei ori pe săptămînă, dacă nu trebuia să rămîn peste noapte dădeam fuga acasă, la fete. Teoretic, legătura de tren e foarte bună, faci o oră pînă la Gare du Nord, în practică era tot timpul grevă. Nu știai de cu seară care tren o să meargă a doua zi. Așa că am trecut pe *blablacar.* În ultima zi, acolo era soare și un aer de vacanță. M-am suit cu o tipă la volan și încă o fată și un băiat, cam de vîrsta ei, studenți, și pentru o clipă am avut senzația că mergem la un chef în Paris. Dar asta era probabil pentru că îmi terminasem treaba. Am căutat și în România ce curse se anunță pe aplicație, dar oferta e destul de redusă. Poate e vorba de (ne)siguranța de a te sui cu un necunoscut în mașină, dar și teama șoferului: „Nu se merită banii ăia ca să-mi deterioreze mie husele“, „Nu sînt sărac, n-am nevoie“. În fine, dacă nu e *blablacar,* în Franța *covoiturage*-ul între colegi de muncă, vecini, e foarte folosit și e încurajat din rațiuni pragmatice de către stat (parcări marcate, spații publicitare etc.).

© wikimedia commons

În Franța am constatat că am drepturi, nu a trebuit să mă gîndesc că aș avea, de la cele mai mărunte, de angajat, de client, de chiriaș, pînă la cele profunde, de om. În meseria mea am realizat că am dreptul la propria persoană, la timpul și la interesele mele. Chiar în primele săptămîni acolo am fost trimis să asist la o miniconferință pe teme de psihologia adolescentului. Am fost trimis de către angajator, care mi-a dat o zi liberă de la treabă și m-a plătit ca *de lucru,* pe cînd, în România, Colegiul Medicilor îți cere să strîngi anual *credite* de educație medicală, pe care în general le plătești prin taxa de participare (dacă nu ești „descurcăreț“ să ți le deconteze o firmă farmaceutică), iar evenimentele sînt puse în timpul tău liber, sîmbăta, de la 9 la 21. Nu ai dreptul să ai timpul tău, nu ai dreptul să nu răspunzi la telefon în orele tale libere pentru că și dacă ai dreptul sau ți-l iei singur, vei vedea cum, încet-încet, migrezi către periferia profesiei tale. Cel puțin cu impresia asta am plecat din țară și nu am remarcat să se fi schimbat ceva. La conferința aceea unde fusesem trimis, prezentările s-au decalat din motive tehnice și ultima a început la ora 17 fără 5 minute. De-abia a apucat omul să spună *Bonjour* și să se prezinte, că toată lumea, ca la un semn, s-a ridicat în picioare, a împachetat și a plecat. Am rămas doi oameni în sală, eu și o fată tot din Est, ceilalți s-au dus firesc la treburile lor, nu aveau de ce să facă pe plac cuiva sau să fie politicoși, aveau altceva în program și nimeni nu le cerea explicații. Sînt o mulțime de drepturi ale angajatului și o mulțime de abuzuri. *„Harcèlement au travail“* e notița cea mai frecventă pe care am găsit-o în dosarele pacienților lăsate de psihiatrul de dinaintea mea și n-am făcut decît s-o îngroș cu cazurile mele. Dar există și un *prudhomme,* există și un sindicat, există și un tribunal, și mă bucur că în cîteva cazuri, prin referatele mele, am avut și eu o contribuție ca aceia nedreptățiți să cîștige.

(varianta integrală pe www.dilemaveche.ro)

***Augustin Cupșa** este psihiatru și scriitor. Cea mai recentă carte publicată:* Marile bucurii și marile tristeți, *Editura Humanitas, 2021.*

■ ■ ■

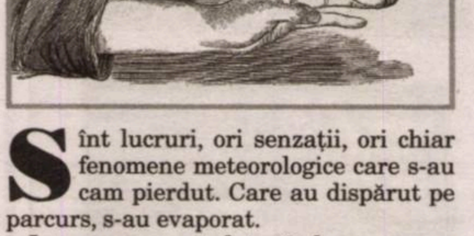

Iaromira POPOVICI

bazar

Om de zăpadă

Sînt lucruri, ori senzații, ori chiar fenomene meteorologice care s-au cam pierdut. Care au dispărut pe parcurs, s-au evaporat.

La un moment dat, cînd era mereu foarte cald, duceam lipsa unor veri mai suportabile. În care, afară fiind, habar n-am, vreo 30 de grade, te puteai plimba-n voie pe străzile orașului, în căutarea vreunei expoziții sau a vreunui muzeu (căci pe vremea aia, cea a școlii și a liceului, călcam, de bunăvoie și nesiliți de nimeni, destul de des în asemenea stabilimente). Mersul pe stradă nu devenise tabu, ca-n multele veri caniculare ce au urmat, în care orașul se preschimbase într-o închisoare de beton încins. Erau și destule zone de umbră, în care te puteai chiar opri să bei un sifon sau un sirop de la tarabele aflate atunci pe stradă. Existau și haine pe care le puteai alege pentru zilele caniculare, unele care nu deveneau leoarcă pînă la sfîrșitul zilei. Se practica o anume eleganță de vară, care presupunea rochii vaporoase pentru doamne, de pildă. Chiar în cazul persoanelor de vîrsta a treia, care nu apăreau pe stradă neapărat ca-ntr-un război cu stihiile, cu pălăriuța standard pe cap și sticluța cu apă în mînă (de altfel, pe atunci, oricum nu existau sticle de plastic cu apă, ci doar cele la 1 litru, de sticlă).

A venit apoi un timp în care lumea, tot pe linia asta meteorologică, mereu subiect de discuții anoste, dar politicoase, a remarcat că nu mai există anotimpuri de tranziție. Că s-a redus exagerat numărul zilelor de toamnă și primăvară, cele în care, e adevărat, aveai un anumit sentiment frivol, dar fericit, al micii perfecțiuni a lucrurilor. Cele în care ieșeai într-un taior sau într-o scurtă de stofă, arătînd, după standardele de azi, *cool*. Cele în care simțeai vîntul perfect cum îți răvășește părul fix atît cît trebuie. În care puteai respira aerul îmbibat fie de miresmele florilor ce abia-și făceau intrarea în lume, fie de frunzele ce-și grăbeau ieșirea.

Mai nou, se pare că, cel puțin în anumite zone, am cam pierdut zăpada. Copiii trebuie duși la munte ca să știe de ea. Zăpada a devenit un fel de *rara avis,* o mitologie pe care o reactualizăm prin povești și poze vechi. Nu eram neapărat o fană a zăpezii, dar totuși o iubeam. O iubeam pentru că făcea parte din firescul lucrurilor „de pe vremea mea“, pentru că era legată în special de Crăciun. Dar și de alte ritualuri care, îmi dau seama, acum s-au cam pierdut.

În București, în copilărie, prin anii ’70, chiar și ’80, cam în fiecare iarnă era zăpadă. Bunicii mei stăteau la curte și țin minte cu claritate cînd deschideam geamurile și vedeam curtea acoperită cu zăpadă, cu „covorul de omăt“ despre care învățam în poeziile de la școală. Era un ritual de deszăpezire, deloc ușor de fapt, dar eu nu-mi dădeam seama pe vremea aia: bunicul meu, cu lopata lui din lemn, lată și cîrpită, dădea zăpada, făcînd o potecă pentru noi toți. Treaba mea de copil cocoloșit era să fac un om de zăpadă. Nu era iarnă fără omul meu de zăpadă, pe care l-am ridicat, pînă tîrziu, în curtea bunicilor mei.

Era un ritual de durată. Omul de zăpadă nu se făcea oricum, existau reguli clare. Și nici instantaneu: trebuia să-i dedici un anumit timp, între o jumătate de oră și-o oră, în general. Era o activitate solitară, pe care o preferam celei de dat cu sania. Îmi plăcea și să mă dau cu sania, știam regulile, dar nu eram un copil într-atît de curajos încît să mă aventurez pe pantele mari. Pe pantele mici, pe care aveam curajul să le-ncerc, întreaga poveste se transforma, în scurt timp, într-o rutină. Țin minte că aveam sentimentul ăsta al repetiției mai ales cînd urcam pîrtia cu sania după mine.

În cazul omului de zăpadă, însă, era loc și de oarecare creativitate și de contemplație. Dacă voiai să-l faci de o mărime decentă, medie să zicem, în orice caz nu chiar pitic, trebuia mai întîi să aduni ceva zăpadă. Să o rostogolești din împrejurimi. Alea erau, pentru mine cel puțin, momentele cele mai frumoase, cînd aveai timp și pentru imaginație. Cînd lucrul era în pregătire, făceai planuri, te gîndeai cum va fi și ce-i vei mai pune omului de zăpadă. Nu conta că, pînă la urmă, adoptai cam aceleași soluții ca-n fiecare an: un morcov, clasic, pe post de nas, nasturi drept ochi, frunze, pietricele ori bucăți de lemn drept nasturi, o cîrpă drept fular și bețe pe post de mîini. A, și uneori, tot conform tipicului, vreo oală veche de-a bunicului meu ca pălărie. Conta că, pînă să le-aduni pe toate astea, în minte ți se derulau tot soiul de opțiuni și de posibilități. Erai stăpîn pe situație și regele (ori regina) creațiilor din zăpadă.

Omul de zăpadă odată terminat, era, iarăși ritual, să chemi lumea din casă să-l vadă. (Pe vremea aia nu aveam telefoane care să facă poze.) Membrii familiei care se prezentau la datorie îl admirau, de fiecare dată, reglementar. Eu îi știam imperfecțiunile, cu duiumul, și aveam mereu o strîngere de inimă. Dar mereu trecea proba. După care, cît mai ținea zăpada și vremea de iarnă adevărată, ținea și omul meu...

■ ■ ■

Cu ochii-n 3,14

VĂ MAI AMINTIŢI VREMEA CÎND V-AU RĂMAS PRIN CASĂ RESTURI DE CONVERSAŢII ÎN CARE, PRINTRE ALTELE, TATĂL A TREI ASCULTĂTORI ÎŞI PREGĂTEA O ÎNTREBARE?

■ Vă mai amintiţi vremea cînd PNL voia să-l înlocuiască pe Boc cu Iohannis? Eu, da… (**S. V.**)

■ Dacă v-au rămas prin casă resturi de solidaritate şi nu ştiţi ce să faceţi cu ele, aflaţi că există persoane care ar avea nevoie de aşa ceva, după cum se vede într-un anunţ apărut în ziarul *Libertatea* de vineri, 28 ianuarie 2022: „FONDATOR Preşedinte Suciu Ambrozie PARTID PACE DREPTATE CONSTRUCŢIA ROMÂNIEI, dosarul nr. 1694/3/2022 în 25.01 înregistrat TMB. Solidaritate“. (**D. S.**)

■ Uneori te poţi pierde în universul frînturilor de conversaţii stradale, încercînd să imaginezi un context – un cuplu elegant, o ea şi un el, 50+, ea reproşînd uşor vexată: „Eu ţi-am spus să mergem la Mc, tu ai insistat să mergem la italienesc!“. (**S. G.**)

■ Un manuscris al lui Albert Einstein a fost vîndut la Paris cu 11,6 milioane de euro. E vorba despre un manuscris de 54 de pagini, în care fizicianul îşi pregătea teoria relativităţii. (**A. M. S.**)

■ De peste o lună, Rusia ameninţă cu o invazie armată în Ucraina, iar SUA şi marile puteri occidentale încearcă să evite o confruntare cu mijloace diplomatice. Printre altele, au avertizat Kremlinul de introducerea unor sancţiuni economice grave în caz că va ataca. Oricine poate să aplice deja sancţiuni, chiar şi cetăţenii de rînd. De pildă, putem să ne arătăm solidaritatea faţă de Ucraina consumînd vodcă ucraineană şi nu rusească. (**M. M.**)

■ Cică un bărbat de 67 de ani, tatăl a trei copii, suspect de hernie inghinală, s-a dus la spital pentru a fi operat. Medicii au constatat însă că hernia era, de fapt, un uter. Ei au descoperit că omul avea o formă foarte rară de hermafroditism de care nu ştia. Să afli la 67 de ani că sexul tău nu era tocmai cel pe care-l credeai... Aviz celor cu hernii. (**A. M.**)

■ Rockerul veteran Neil Young s-a adresat celor de la Spotify, serviciul de *streaming* audio global, spunîndu-le că nu pot să distribuie şi muzica lui, şi podcasturile antivaccinistului Joe Rogan, deci să renunţe la muzica sa. Iar Spotify l-a ascultat, păstrînd doar podcast-ul lui Rogan, găzduit în exclusivitate de această platformă, care are o audienţă estimată la 11 milioane de ascultători per episod. Spotify însă ar putea înlocui muzica lui Neil Young cu cea a lui Dan Bittman. (**M. C.**)

■ Încercînd să mă ademenească, o reclamă la un şampon mi-a trîntit o întrebare aproape filozofică: „În mintea ta se dă o bătălie înainte să te speli pe cap?“. Recunoscîndu-mi limitările intelectuale, am răspuns cu un banal, onest şi prozaic „Nu“. (**S. G.**)

CINEVA EXTREM DE PASIONAT VEDE O LUME CARE NU E CUNOSCUTĂ ÎNTR-UN SPAŢIU DIAFAN

■ Cineva extrem de pasionat a calculat cîte staruri porno produce fiecare ţară europeană raportat la milionul de locuitori. Ei bine, România, cu un coeficient de 6,9 (fireşte!), îşi surclasează vecinii bulgari (0,8), sîrbi (1,6), basarabeni (1,5) şi ucraineni (2,5), dar este zdrobită de Ungaria, care produce nici mai mult, nici mai puţin de 75,7 actori şi actriţe porno la milionul de locuitori, acesta fiind cel mai mare coeficient de pe continent, cu puţin înaintea Cehiei (70,2). Tot Europa Centrală e... fruntea! (**M. C.**)

■ Cu ocazia unei recente şedinţe în care s-a discutat bilanţul companiei Tesla, Elon Musk a declarat că ar fi de mirare dacă, pînă la sfîrşitul anului acestuia, tehnologia nu va atinge nivelul la care automobilele fără şofer să fie o prezenţă cu mult mai sigură pe şosele decît automobilele cu şofer. De asemenea, Musk a anunţat că maşinile fără şofer rezolvă problema parcărilor, pentru că proprietarii lor le vor putea lăsa să meargă singure prin oraş pînă cînd au din nou nevoie de ele, le cheamă şi le folosesc. Musk vede o lume în care, practic, nici un automobil nu va mai fi parcat. Doar staţionări de cîteva minute, cît să te dai jos sau să te sui la loc. Asta, desigur, va duce la un trafic de coşmar. Dar rezolvă el şi această problemă, cu următoarea tehnologie. Ce nebunie! (**S. V.**)

■ Cea mai bătrînă ţestoasă din lume a împlinit 190 de ani. Data ei de naştere exactă nu e cunoscută, dar e plasată cîndva în jurul anului 1832. Rutina ei înseamnă stat la soare în fiecare zi. Nu mai vede şi şi-a pierdut şi mirosul, dar are încă un bun libido. (**A. M. S.**)

■ În contextul pandemiei de COVID-19, culmile progresului tehnologic şi abisurile slăbiciunii umane şi-au încrucişat drumurile şi au dat naştere unei dileme juridice demne de a fi înscrisă în analele dreptului internaţional. După ce un bărbat care purta mască a furat un telefon iPhone de ultimă generaţie dintr-un magazin de profil, Curtea de Apel Bucureşti, Secţia a II-a penală s-a văzut pusă în faţa unei nemaiîntîlnite dileme moral-juridice – furtul comis de persoana care poartă masca obligatorie este infracţiune simplă sau calificată? – şi a cerut ajutorul instanţei supreme. Înalta Curte de Casaţie şi Justiţie a României (ÎCCJ) s-a pronunţat după cum urmează: „În situaţia în care infracţiunea de furt este comisă de o persoană ce poartă o mască, într-un spaţiu unde purtarea măştii este obligatorie, se reţine varianta calificată a infracţiunii de furt, prevăzută de dispoziţiile art. 228 alin. (1) – art. 229 alin. (1) lit. c) din Codul Penal […]. Îndeplinirea obligaţiei de a purta o mască de protecţie avînd aptitudinea de a ascunde fizionomia […] atrage incidenţa elementului circumstanţial agravant privind infracţiunea de furt săvîrşită de către o persoană mascată“. Propunem ca acest precedent să fie menţionat în istoria Codului Penal sub numele „paradoxul măştii obligatorii“ – pentru cunoscători, PMO. (**M. P.**)

■ Astăzi ne oprim la Alexandria pentru a vedea ce nume de firme au crescut acolo: Geamuri SRL, Reforma Manolo SRL, Liber În Teleorman SRL, Neoturist Univers SRL, Universal Orbeasca SRL, Expert În Curăţenie SRL, Total Frig Internaţional SRL, Say Yes SRL, Stejarul Falnic Com SRL, Foarfeca Şi Briciul SRL, Genial Impex SRL, Prietenia 2 Com SRL, Kinetoispas SRL, La Un Pas De Andac SRL, Fatal Studio Beauty House SRL, Fabrica De Muşchi SRL, Magazin Util SRL, Diogene Exploatare SRL, Lumea Tuturor Copiilor SRL, Atractiv Crist SRL, Miss Dream Optic SRL-D, Zorile Vasilescu SNC, Gaşca Veselă Entertainment SRL, Soacra Şi Nora SRL, Bilete La Castel SRL, Cronos Engros SRL, Diafan SRL, Praxis Stănescu SRL, Florăria Petale De Suflet SRL, Spălătoriecujet SRL, Bon Appetit Mon Ami SRL, Totul Inclus SRL, Neghiniţă Şi Hăinuţele SRL, De Vânzare SRL, Ieşi La Joacă SRL. (**D. S.**)

BEAUTY LOUNGE
Coafor Lenjerie Cosmetica
Manichiura 0 7 aj Gene False
Servicii funerare
NON - STOP
u*transport*constatare*imbalsamare*transport*imbracat*certificat deces*adeverinta inhumare
oane*jerbe*prosoape*batiste*lumanari*vase*coliva*colaci*organizari si sala de parastase,etc
el.:0723.36.31.78 - 0722.9.48,48.8
serviciile se pot incadra in ajutorul de inmormantare pe baza talonului de pensie
m cele mai bune servicii pentru linistea celor indoliati!
PRODUSE
DIN JINA SI SIBIU
TELEMEA OAIE
TELEMEA VACA
CAS DULCE
SMANTANA
CASCAVAL
URDA UNT LAPTE

c M. Pleşu

DILEMA VECHE

REDACŢIA:

Dana CĂLINESCU (secretar general de redacţie)
Marius CHIVU ● Radu COSAŞU ● Stela GIURGEANU
Andrei MANOLESCU (redactor-şef adjunct)
Matei MARTIN ● Matei PLEŞU ● Adina POPESCU
Iaromira POPOVICI ● Ana Maria SANDU
Dan STANCIU (art director) ● Mircea VASILESCU
Sever VOINESCU (redactor-şef)

RUBRICI:
Teodor BACONSCHI ● Ion BARBU ● Aron BIRO ● Paul BREAZU
Cosmin CIOTLOŞ ● Horia CORCHEŞ ● Andrei CORNEA
Codrin Liviu CUŢITARU ● Alin FUMURESCU ● Ionuţ IAMANDI
Maria IORDĂNESCU ● Selma IUSUF ● Ovidiu LORENZ
Anca MANOLESCU ● Victor MOROZOV ● Radu NAUM
Lorin NICULAE ● Andrei PLEŞU ● Adrian G. ROMILA
Constantin RUDNIŢCHI ● Mihaela SIMINA
Bogdan-Alexandru STĂNESCU ● Oana STOICA ● Valeriu STOICA
Cătălin ŞTEFĂNESCU ● Bogdan TĂTARU-CAZABAN ● Teodor TIŢĂ
Andreea VLAD ● Rodica ZAFIU

TEHNOREDACTARE: Adrian DAMIAN
EDITOR WEB: Anda DOCEA

PUBLICITATE PENTRU PRINT:
floriana.coman@adevarulholding.ro

PUBLICITATE PENTRU ONLINE:
vanzari@ead.ro
dragos.stan@adevarulholding.ro

MANAGEMENT GRUPUL DE PUBLISHING:
Administrator Special: Constantin SANDU
Director Marketing: Steluţa ZAMFIR
Coordonator Producţie: Constantin DELTA
Director Distribuţie: Dana ZAMFIR
Informaţii şi reclamaţii ABONAMENTE:
0790.139.007 / 0790.139.009
(numere cu tarif normal, disponibile de luni pînă vineri, între orele 9 şi 18)
e-mail: abonamente@adevarulholding.ro

ISSN: 1584-1669
Revistă editată de: Adevărul holding
Publicaţie auditată de: BRAT AUDIT TIRAJE
Tiraj: 7.200
Tipărit la Tipoart Idea Studio

Biblioteca Judeţeană
ASTRA Sibiu

Biblioteca Județeană
ASTRA Sibiu

„Sînt vechi, domnule!“ (I.L. Caragiale)

FONDATOR **ANDREI PLEȘU**

DILEMA VECHE

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIȚIE ■ Anul **XIX** ■ nr. **931** ■ 10-16 februarie 2022 ■ www.dilemaveche.ro ■ 24 pagini ■ 8 lei

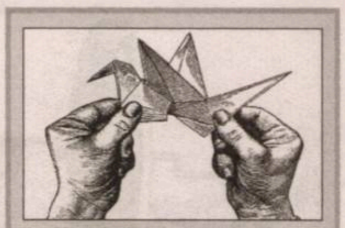

Andrei MANOLESCU

libertatea de impresie

8

ANDREI PLEȘU

„Chipul nocturn al patriotismului“

pagina 3

Interviu cu

DAN PERJOVSCHI

pagina 15

STELA GIURGEANU

„Pamfletul violenței“

pagina 19

Mirajul străinătății

„Urăsc să mă simt ca acasă atunci cînd sînt plecat în străinătate.“

G.B. SHAW

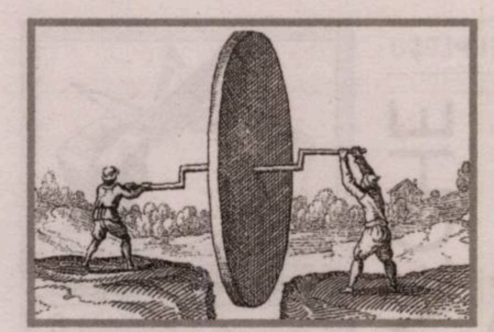

Teodor TIȚĂ

contraintuiția

Europa și rușii

Actori de rang secund pe scena crizei ucrainene, europenii par să fi decis să preia, pentru cîteva zile cel puțin, inițiativa. Președintele Franței, Emmanuel Macron, a mers la Moscova în speranța că va reuși să prevină un război. Nu e clar cu ce soluție miraculoasă s-a prezentat la discuțiile cu Vladimir Putin, însă, după o lungă cină la Kremlin, el a declarat reporterilor că zilele care urmează vor fi cruciale și va fi nevoie, probabil, de continuarea discuțiilor. Macron urma să meargă apoi la Kiev, iar ulterior să reia conversația cu Putin.

În paralel, cancelarul Germaniei, Olaf Scholz, se afla la Washington unde făcea eforturi serioase să schimbe percepția că Berlinul joacă cumva o carte separată în criza ucraineană și face notă discordantă în concertul occidental. A reușit doar parțial. Întrebat în mod repetat de reporterii americani ce se va întîmpla cu gazoductul Nord Stream 2, în cazul unui război, politicianul german s-a ferit să răspundă foarte clar. De partea sa, însă, președintele Statelor Unite, Joe Biden, a spus foarte clar că Nord Stream 2 nu va merge mai departe dacă Ucraina este atacată.

Finalizată, dar încă neoperațională, conducta respectivă va fi folosită pentru transportul gazului rusesc pe sub Marea Baltică către Europa. Nord Stream 2 este de foarte multă vreme un subiect dificil atît în relațiile Germaniei cu Statele Unite, cît și cu statele din estul Europei. Berlinul vede proiectul ca pe unul strict economic, în timp ce esticii și americanii îl privesc ca pe o extindere a dependenței europene de gaz rusesc și, pe cale de consecință, un instrument strategic pentru politica Moscovei.

Confruntat cu grave (și un pic ridicole) probleme interne, premierul Marii Britanii, Boris Johnson, este și el activ pe scenă. Într-o recentă vizită la Kiev, dl Johnson a evocat posibilitatea creării unei alianțe tripartite între Marea Britanie, Ucraina și Polonia. Un fel de mini-NATO limitat ca scopuri, dar important pentru semnalul simbolic pe care îl trimite într-o perioadă în care ucrainenii au nevoie de orice urmă de sprijin care li se oferă. De altfel, președintele Ucrainei, Volodimir Zelenski, a calificat proiectul lui Johnson drept „un mic motiv de speranță“. Ministrul său de Externe, Dmitro Kuleba, a explicat că potențialul pact militar ar urma să consolideze o linie de securitate pe axa Marea Baltică – Marea Neagră. „Nu putem aștepta securitatea și prosperitatea care vor veni cînd vom adera la NATO și UE. Avem nevoie de ele acum“, a precizat sec diplomatul ucrainean.

Europenii mai au la dispoziție și așa-numitul „format Normandia“, un cadru de discuții care reunește Franța, Germania, Ucraina și Rusia. Această formulă este responsabilă parțial pentru acordurile de la Minsk care ar fi trebuit să pună capăt tulburărilor din estul Ucrainei instigate de Rusia începînd cu 2014. Adevărul simplu e că acele acorduri nu au fost niciodată respectate nici de Ucraina, nici de Rusia, însă ele au folosit ca muniție în războiul propagandistic dintre cele două, care s-au acuzat permanent că își încalcă cuvîntul dat.

„Formatul Normandia“ nu a dus, așadar, decît la un fel de boală lungă a cărei prelungire a condus în cele din urmă la situația din prezent, cînd peste 125.000 de soldați ruși amenință Ucraina din multiple poziții de dincolo de granița comună și de granița Ucrainei cu Belarus.

Este evident pentru oricine că nici un guvern european nu își dorește un război, fie el și doar între Rusia și Ucraina, și orice inițiativă care poate duce la calmarea lucrurilor este binevenită. Însă Europa a arătat deja că nu se poate impune în fața Kremlinului, iar interesele divergente ale capitalelor de pe continent îi pot furniza lui Vladimir Putin încă o linie de discurs pentru a sublinia divergențele din Occident și soliditatea propriei poziții. Deja, din primele declarații de la finalul întîlnirii cu omologul francez, președintele Rusiei pare să sublinieze că Parisul are idei mai bune decît Washington-ul.

S-au scris deja sute de articole cu variațiuni pe tema „Ce vrea Putin“. În actuala stare de fapt e aproape irelevant ce vrea Putin – a pornit acum opt ani un război hibrid, îl duce în continuare și l-ar putea chiar transforma într-unul formal. Mult mai important este cîtă hotărîre există în Occident pentru a rezista în fața amenințărilor unui dictator cinic. „Vreți ca Franța să lupte cu Rusia? Asta se va întîmpla“, le-a spus Putin reporterilor francezi ca avertisment pentru situația în care solicitările absurde ale Rusiei vor fi ignorate.

Dacă criza rachetelor din Cuba poate fi un precedent, atunci din ea se poate reține un singur lucru. Fermitatea președintelui Kennedy în fața lui Nikita Hrușciov a provocat frisoane la Moscova și sovieticii au dat înapoi. Iar Moscova de acum nu este Moscova de atunci. Spre dezamăgirea adesea exprimată a lui Putin, Rusia este departe de a avea puterea Uniunii Sovietice. În orice fel de termeni: militari, economici sau sociali.

Europenii care, din bună-credință sau orgoliu, încearcă să intervină în nume propriu în soluționarea crizei ucrainene trebuie să își asume și riscul unui eșec. Iar o ratare poate fi măsurată în multe feluri. Primul dintre ele este ruperea consensului occidental și inducerea în rîndul publicului a sentimentului că se putea face ceva astfel încît toate părțile să iasă cu demnitate din această încurcătură. Asta deși precedentele arată că înțelegeri rezonabile nu sînt posibile cu Putin. Al doilea este subminarea încrederii, în special în rîndul esticilor, că Occidentul este ferm hotărît să acționeze pentru a-i apăra. În al treilea rînd, văzînd dezorientarea adversarilor săi, Vladimir Putin ar putea căpăta încrederea necesară pentru a trece la acțiune în Ucraina fără să se mai teamă de reacția Vestului. Condamnări retorice și sancțiuni ineficiente a mai văzut.

***Teodor Tiță** este gazda podcast-ului* În Centru *pe care îl puteți asculta pe oricare dintre platformele de distribuție (Apple, Spotify, Google etc.): https://open.spotify.com/show/5jSN6amOtenIsHn23aoOLQ*

■ ■ ■

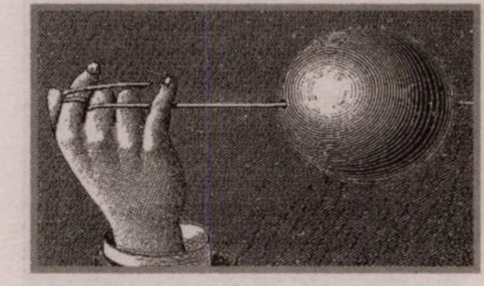

Matei MARTIN

mapamondul de buzunar

Ce fel de pace pentru Europa?

■ Dintre toți liderii statelor europene, Emmanuel Macron e poate cel mai potrivit să inițieze un dialog cu Vladimir Putin pe tema detensionării situației de la granița cu Ucraina. Și totuși, după aproape șase ore de convorbiri nu s-au înregistrat progrese notabile. Răspunsurile președintelui rus oferă o clarificare a motivațiilor. Nu însă și a intențiilor. Pe scurt, Vladimir Putin a explicat că Crimeea, anexată în 2014, aparține Rusiei și că, dacă Ucraina ar adera la NATO, atunci țările europene ar intra „automat“ în război cu Rusia, în virtutea articolului 5 al Tratatului. De unde și principala cerință: abandonarea oricăror tentative de a integra Ucraina în NATO. Cu avertismentul subînțeles, dar deloc subtil, al unui război: „Nu vor exista cîștigători și veți fi atrași în acest conflict împotriva voinței voastre“. Și, dacă la finalul discuțiilor Putin a vorbit despre posibilitatea unui război, Macron a lăsat să se înțeleagă că pacea e încă posibilă. Amîndoi au convenit, însă, că discuțiile merită continuate.

■ O imagine: Emmanuel Macron la discuțiile cu Vladimir Putin de la Moscova. Între ei – o masă lungă, nesfîrșit de lungă. Ca distanța dintre Rusia și Europa occidentală.

■ Poziția Germaniei în ceea ce privește conflictul ruso-ucrainean e neconvingătoare fiindcă e ezitantă. Despre poziția fragilă a Germaniei în dialogul cu Rusia am mai scris aici. Motivul principal e gazoductul Nord Stream 2, care aduce gazul rusesc atît de necesar industriei germane energofage evitînd ruta terestră ucraineană. Asta înseamnă un preț mai ieftin al gazului pentru Germania (și Europa), dar și privarea Ucrainei de banii obținuți din exploatarea gazoductului terestru care traversează statul. Dependența de gazul rusesc presupune și dependența de bunăvoința lui Putin, căci Gazprom e pînă la urmă o companie (majoritar) de stat.

■ Linia directoare în relațiile cu Rusia fost definită de cancelarul Olaf Scholz prin cuvintele „dialog și fermitate“. Aflat în vizită la Washington, unde s-a întîlnit cu președintele Joe Biden, Scholz a vrut să înlăture îndoielile cu privire la loialitatea Germaniei față de Alianță. Și că Germania e pregătită să fie mai mult decît doar un simplu observator al tensiunilor militare dintre Rusia și Ucraina. Dar oare este dispusă Germania să facă mai mult decît să livreze 5.000 de căști de protecție soldaților ucraineni? – glumeau ziarele americane în ajunul vizitei.

© wikimedia commons

Vladimir Putin și Emmanuel Macron

Olaf Scholz respinge cu fermitate orice ajutor militar al Germaniei pentru Ucraina.

■ În Germania, așteptările cu privire la prima vizită oficială a cancelarului în SUA sînt diferite pînă la contradictorii. „Misiunea cancelarului Scholz în timpul vizitei sale la Washington este pe cît de clară, pe atît de simplă“, spune unul dintre liderii CDU. Prin declarații clare și concrete, cancelarul Scholz ar trebui să arate că Joe Biden are toate motivele să se bazeze pe Germania. Cancelarul ar trebui „să justifice de ce Germania nu livrează arme Ucrainei. Și nu trebuie să evite să afirme clar că o agresiune rusă asupra Ucrainei înseamnă suspendarea proiectului Nord Stream 2“. Secretarul general al FDP, Bijan Djir-Sarai, e de părere că „scopul acestei vizite e să transmită un mesaj comun și clar pentru președintele Putin“. Iar Amira Mohamed Ali, liderul grupului parlamentar Die Linke din Bundestag, spune că „transferul trupelor americane în Europa trebuie să înceteze imediat, la fel ca și livrările de arme către Ucraina“. Olaf Scholz respinge cu fermitate orice ajutor militar al Germaniei pentru Ucraina.

■ Dacă pînă de curînd mulți au crezut că un război e inevitabil, acum, cînd diplomația începe să funcționeze, ar trebui să ne gîndim și la ce fel de pace ar trebui să construim. Provocarea e mai mare decît pare la prima vedere. Pentru că relațiile țesute între Moscova și Europa în ultimii treizeci de ani au fragilizat pozițiile de negociere. Politologul bulgar Ivan Krastev evocă acest dezechilibru într-un articol din *The New York Times:* spre deosebire de ce era pe vremea Războiului Rece, astăzi, dușmanul nu mai e cineva aflat dincolo de o cortină de fier, ci e cineva cu care întreții relații comerciale, e cel care-ți vinde gaz, e cel căruia îi vinzi tehnologie. Influența geopolitică e determinată nu de puterea economică pe care o poți exercita, ci de cît ești dispus să înduri – spune Krastev. Și tocmai asta e problema Europei, acum. Pentru că succesul lui Putin e determinat de incapacitatea companiilor occidentale de a se adapta la presiunea tot mai mare a prețurilor la energie și de incapacitatea societăților de a se adapta la dezinformare și instabilitate politică prelungită. Ca să-l învingă pe Putin pe acest teren, Europa trebuie să investească nu doar în obiective militare, ci și în diversificarea surselor de energie și în construirea coeziunii sociale.

■ ■ ■

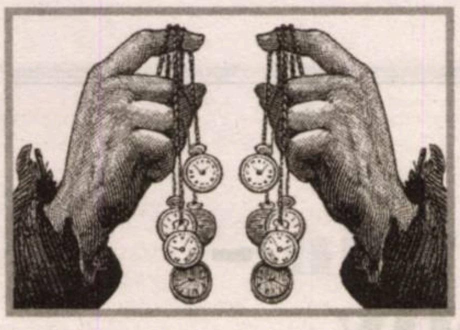

Andrei PLEȘU

nici așa, nici altminteri

„Așa e că pînă acum nu stăm nici bine, nici rău, adică nici așa, nici altminteri?“ (I.L. Caragiale)

Mică antologie despre chipul nocturn al patriotismului

Reiau, constrîns de context, un articol din 2017. Nu ca să șubrezesc sentimentul patriotic. Locul nașterii e un dat providențial, care trebuie onorat cum se cuvine. Dar nu e nici un merit, *nici o* garanție *de eficiență. A folosi retorica „patriotică“ în scop electoral sau a crede că neamul tău e* ales de *Domnul în disprețul altora e „slavă deșartă“, vanitate, păcat capital. Dacă individului i se cere să nu se mîndrească cu sine, atunci aceeași recomandare e valabilă și pentru comunitatea etnică. Părinți fondatori ca Nil Pustnicul („Slava deșartă se cunoaște numai după absența în inimă a fericitei* smerenii, *a fericitei nădejdi și a* căinței *pentru păcate. Slava deșartă se hrănește cu lauda omenească, cu bogăția, cu* faima neamului, *cu celebritatea numelui“), Ioan Scărarul și mulți alții au spus-o limpede. Dar au spus-o și alții, cu onorabilă îndreptățire. Iată articolul din 2017.*

Dintotdeauna au existat, în mijlocul nostru, tot soiul de lichele care practică zgomotos eschiva retoricii patriotice. Fură, mint, se poartă birjărește, fac de rîs țărișoara, dar, luați din scurt, se dau mari patrioți și, la o adică, îți califică spiritul critic drept trădare națională. Cu ceva ani în urmă am publicat, sub titlul *Mică antologie a patriotismului amărît,* cîteva citate din cei mai mari scriitori români, exasperați de abuzul ipocrit al patrioților de profesie și de unele vicii structurale al nației. Ofer, mai jos, și exasperările altora. Se pot găsi pe multe site-uri, dar nimeni nu pare să le frecventeze… Iată:

Voltaire: „Este lamentabil că, pentru a deveni un bun patriot, cineva trebuie să ajungă să dușmănească restul omenirii.“

David Hume: „Înălțimile popularității și ale patriotismului sînt drumuri bătute către putere și tiranie.“

„Toate numirile în funcțiuni nu se fac după merit, ci după cum ordonă deputații.“

Umberto Eco: „Cineva (Samuel Johnson, *n.m., A.P.*) a spus că patriotismul e ultimul refugiu al canaliilor: cine nu are principii morale se înfășoară de obicei într-un steag; bastarzii fac întotdeauna apel la puritatea stirpei lor.“

Mark Twain: „Patriot: persoana care răcnește cel mai tare, fără să știe ce anume răcnește.“

Albert Schweitzer: „Ce este naționalismul? Este patriotism care și-a pierdut noblețea.“

Thomas Jefferson (al treilea președinte al Statelor Unite, autor al Declarației de Independență din 1775): „Deosebirea de opinie este cea mai înaltă formă de patriotism.“

G.K. Chesterton: „«Bună sau rea, e țara mea» este un lucru pe care nici un patriot n-ar trebui să se gîndească să-l spună, decît într-un caz disperat. Este ca și cum ar zice «beată sau trează», e maică-mea!“

Charles E. Jefferson (cleric american, 1860-1937): „Patriotismul este asemenea religiei: este cel mai bun atunci cînd este cel mai puțin ostentativ.“

Edward Abbey (scriitor și eseist american): „Un patriot trebuie să fie întotdeauna gata să-și apere țara împotriva guvernului său.“

Josip Margeta (scriitor croat): „Bucură-te, patrie dragă, pentru că ești tîlhărită de patrioți, nu de niște pierde-vară.“

Dar să trecem și la ai noștri, că nu sînt deloc de lepădat:

Ion Heliade Rădulescu: „Patriotul cel bun nu este fanatic, el este iubitor de oameni și știe că natura nu cunoaște neamț, englez, francez, grec sau român, ci numai om.“

Traian Demetrescu: „Mă plimbam într-o zi pe cîmp, la țară… Deodată însă, colțul acesta fericit de natură e spintecat de răgetul strident al unui măgar, care păștea în apropiere de crîng. Fu parcă un țipăt de trîmbiță într-un concert de vioare. Și nu știu cum, măgarul acesta îmi făcu impresia unui… poet patriot.“

Și, *pour la bonne bouche,* Mihai Eminescu: „Cînd vedem dar pe «patrioți» cumulînd cîte 5-6 însărcinări publice asupra lor, putem fi de mai înainte siguri că nu-și îndeplinesc nici una cum se cade.“

Și: „Toate numirile în funcțiuni nu se fac după merit, ci după cum ordonă deputații, care, la rîndul lor, atîrnă de comitetele de politicieni de profesie, formate în fiece centru de județ. Aceste comitete își împart toate în familie. Ele creează, din banii județelor, burse pentru copiii «patrioților», trimiși în străinătate să numere pietrele de pe bulevarde, ele decid a se face drumuri județene pe unde «patrioții» au cîte un petec de moșie, încît toată munca publică, fie sub forma de contribuție, fie sub cea de prestațiune, se scurge, direct ori indirect, în buzunarul unui «patriot».“ *(Timpul,* 21 aprilie 1881). Vă sună cunoscut?

Inventarul acestor melancolii se poate extinde indefinit… Una peste alta, ceea ce rezultă este că, încăput pe mîna infractorilor, șmecherilor și proștilor, patriotismul e modalitatea cea mai la îndemînă de a face rău țării.

■ ■ ■

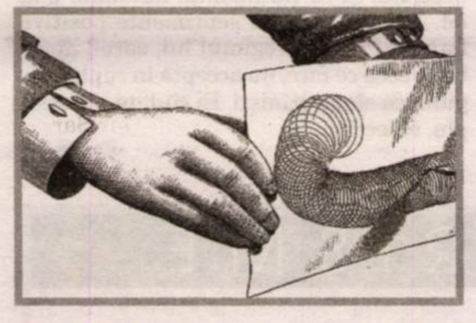

Andrei CORNEA

la răscruce de gînduri

Toată lumea are dreptate

Să recunoaștem: aproape toată lumea e mulțumită de Omicron: antivacciniștii – fiindcă vaccinații și nevaccinații se infectează cam la fel de ușor (doar ne-au spus ei că vaccinurile nu folosesc la nimic); vacciniștii – că vaccinații se îmbolnăvesc grav mult mai puțin. Medicii sînt bucuroși că, în general, spitalele și secțiile ATI se umplu mai puțin decît înainte, chiar și într-o țară cu vaccinare insuficientă precum România. Populația e mulțumită că întrevede sfîrșitul pandemiei și va scăpa de „botniță“, politicienii se bucură că de-acum pot face stupidități fără să mai mimeze că ascultă de medici și epidemiologi, educatorii că școlile nu se vor mai închide etc. Dar unii comentatori cred că sînt, dintre toți, cei mai mulțumiți cetățeni: pot spune încîntați de sine că au avut mereu dreptate, atîta doar că n-au fost crezuți la timpul lor. Au spus ei că panica generală a fost exagerată; că guvernele – mai ales cele europene – au suprimat prea ușor libertățile; au insistat că, sub influența „dictaturii medicilor“ (dar și a „cercurilor liberale“), s-au luat măsuri excesive, cum ar fi – oroare – certificatul verde la locul de muncă sau obligativitatea vaccinării. Ce dacă astfel, cică, au fost salvate vieți? Dar au fost cu adevărat salvate? La urma urmelor, oamenii oricum mureau din vreo cauză. Ce dacă spitalele au fost blocate cu bolnavii cu COVID, iar alți bolnavi nu s-au mai putut trata? Nu pot recunoaște deschis – corectitudinea politică îi împiedică, vai! – că, pentru ei, libertățile unora atîrnă mai greu decît viețile altora.

Oricum, oamenii respectivi sînt experți în toate: cunosc medicină, farmacologie și epidemiologie fără să le fi învățat – ceea ce-i un miracol mare cît, să zicem, mersul pe apă al lui Christos. Totuși ne-au spus ei marele adevăr. De exemplu: „Maniera în care a fost gestionată pandemia a avut legătură în mult mai mare măsură cu politica decît cu «știința» (care nici nu avea cum să tragă concluzii atît de ferme, așa cum s-a pretins în această perioadă, într-un timp atît de scurt și cu atîtea necunoscute de luat în calcul)“ (Alexandru Lăzescu, pe Facebook). Pînă aici nu ne-am supăra excesiv și i-am ierta pentru că se arată prea sceptici. Ne-am mîhni puțin, dar ne-am resemna totuși că nu spun deschis că realizările și sfaturile „științei“ (așa pripită cum va fi fost și pusă între ghilimele) au salvat sute de mii (poate milioane) de vieți prin vaccinarea rapidă în special, dar și prin măsurile, chipurile, „liberticide“ de protecție (mască, distanțare, carantine). Sîntem prea bătrîni ca să ne mai scandalizăm excesiv dinaintea atîtor omisiuni rău intenționate. Lucrurile devin totuși greu tolerabile abia cînd comentatorul respectiv se întreabă, vag justițiar, în final: „Întrebarea este dacă vor fi costuri pentru cei ca Anthony Fauci sau Jurma & co de la noi“.

Desigur că faptic nu va răspunde nimeni pentru nimic.

În neghiobia mea, eu înțeleg de aici că medicii de pretutindeni, care ne-au atenționat insistent pe noi și guvernele despre pericolele COVID, care au vorbit, au explicat, au promovat vaccinarea și măsurile profilactice sociale, tocmai ei ar trebui să plătească. Poate să fie dați afară din slujbele lor bănoase. Poate e bine să fie ostracizați, supuși oprobriului public, eventual chiar judecați. În schimb, pesemne că e cazul să fie premiați, recompensați corifeii antivacciniștilor, precum Olivia Steer sau doctorul Astărăstoaie, dar și regimentele luptătorilor pentru libertate care au promovat teza că pandemia a fost inventată sau măcar „utilizată“ de „elitele mondiale/liberale“ ca să restrîngă drepturile civile – ceea ce, firește, de mult acelea urmăreau, căci sînt destui pentru care este un truism că „elitele“ vor să distrugă națiunea, familia, creștinismul, la pachet cu toate libertățile mari, mici și medii, în numele edificării monstruosului stat mondial.

Sigur, am putea și noi să-i rugăm pe statisticieni și pe infecționiști să ne repete mai apăsat cîți oameni ar fi putut fi salvați în România, de exemplu (mai ales în lunile valului Delta, dar și acum, sub domnia ceva mai blîndului Omicron), dacă mult hulitul certificat verde la locul de muncă ar fi fost introdus vara sau chiar toamna trecută. Am putea să-i rugăm să explice mai apăsat că mortalitatea COVID în România, raportată la numărul infecțiilor, a fost mult mai mare decît în Europa de Vest (chiar și acum e de vreo trei ori mai mare decît în Franța). Pe scurt, ar fi cazul ca „știința“ să ne spună că oameni care puteau fi salvați au murit fiindcă niște comentatori semidocți și aroganți, urmați de o armată de postaci fanatici, au difuzat și viralizat conștiincios teamă, coronascepticism, teorii conspiraționiste despre „elitele liberale“, populisme ridicole. Au îmbolnăvit mintea a milioane de conaționali (două treimi dintre români cred că pandemia de COVID a fost „inventată“ de „elitele mondiale“, spre a controla populația, spune un recent sondaj de opinie INSCOP). Dar pe alții, zeci, sute de mii, indirect i-au îmbolnăvit fizic și omorît și cînd putea fi salvați.

Desigur că faptic nu va răspunde nimeni pentru nimic. Nici aceștia despre care am vorbit, nici alții ca ei – nimeni. Cît despre cercetarea conștiințelor proprii – să fim modești: nu sîntem toți convinși că am avut întotdeauna, cu monotonie, dreptate, atîta doar că lucrurile au mers rău, fiindcă, vai, n-am fost ascultați?

■ ■ ■

Sever VOINESCU

axa dus-întors

Amorul pentru Putin – românul obiectiv

Vladimir Putin smulge suspine de admirație printre români de mulți ani, dar de cînd a devenit și mai agresiv în jurul Ucrainei, am impresia că începe să smulgă chiar aplauze la scenă deschisă. Mă întreb: cum de e posibil ca Putin să aibă nu puțini admiratori în România? Rusia lui Putin e o țară în care nici unul dintre cei care au vorbe bune despre el n-ar vrea să trăiască; rusofobia românilor e bine știută, moștenită din familii și, mai ales, perfect legitimă (vecinătatea rusă a fost mereu o provocare istorică greu de suportat pentru noi); nu se poate nota nici măcar un singur lucru bun care să fi venit dinspre Rusia lui Putin spre români de la desființarea URSS încoace. Atunci, de unde pînă unde?

Înainte de a încerca răspunsul, e bine să ne amintim că avem o tradiție oarecare în sensul acesta. Dintotdeauna au existat români care au dorit țării noastre „o tiranie ca-n Rusia!“ (a se revizita *Situațiunea* lui Caragiale). E haos, e debandadă, se fură ca-n codru – ne trebuie ordine! Și cum altfel se poate face ordine decît cu o tiranie ca-n Rusia? În plus, dintotdeauna au existat români care, în pasivitatea lor mioritică, au aplaudat orice bobîrnac primesc cei mai puternici de la alții, socotiți mai slabi. Uite-așa, fără motiv, ia mai dă-i în mă-sa și peăștia cu puterea lor, cu banii lor, cu avansul lor tehnologic! Cu alte cuvinte, există o anume predispoziție pentru a ține, complet irațional, cu Putin cel de azi. Nu putem ști cît de răspîndită sau cît de profundă, dar putem ști sigur că există. Dar motivul principal al activării putinismului românesc ține de resentimentele antioccidentale ale unora dintre compatrioții noștri. Motivele care-i fac pe unii dintre noi să fie antioccidentali sînt variate: de la experiențe personale nefericite ridicate la rang de judecată universală (ni se întîmplă tuturor) pînă la moduri mai aparte de a citi istoria, de la educația din anii comunismului la deriva patriotismului firesc în naționalism tîmpit, intoxicat, de la incapacitatea de a înțelege ce este, de fapt, Occidentul pînă la incapacitatea de a înțelege ce este, de fapt, România. Resentimentul antioccidental are drept consecință firească în zilele noastre admirația pentru Putin. Treaba e, cred, simplă la acest nivel și nu ar fi nevoie de un articol în *Dilema veche* ca să spui ceea ce vede și știe toată lumea. Mai toată presa prezintă ceea ce este evident cu trepidația unei mari dezvăluiri (motiv pentru care mai toată presa e caraghioasă, în fond) – noi, aici, cred și sper că nu. Vă invit, așadar, să ne gîndim mai mult și să încercăm să aflăm cîte ceva despre noi înșine privindu-i mai atent pe aceia dintre noi care țin cu Putin. Îl cunoașteți pe românul obiectiv?

Sper că ați observat și dumneavoastră că una dintre trăsăturile cele mai importante ale românului contemporan este dorința lui afirmată spre obiectivitate. Să fii obiectiv este nu doar o valoare în sine, ci chiar Valoarea. Să fii obiectiv e un fel de Crez pe care unii cred că trebuie să-l profeseze ca să fie, neapărat, drepți, în adevăr, corecți. Să fii subiectiv nu e bine. În mintea românului obiectiv, lucrurile sînt clare: adevărul e obiectiv și cine e obiectiv adevăr grăiește; nu ești obiectiv, te îndepărtezi de adevăr, va să zică obiectivul are dreptate și subiectivul nu are dreptate! Clar, asupra acestui aspect românul nu are nici un dubiu. „Dom'le, eu sînt obiectiv...“, începe adesea românul serios cînd vrea să spună ceva greu, important, „asumat“, cum se zice mai nou. Și cînd românul e obiectiv, să te ții.

Partea esențială a oricărui exercițiu românesc de obiectivitate este următoarea: e obligatoriu să zici ceva de bine despre ceva/cineva pe care-l vorbești de rău și e obligatoriu, dar absolut obligatoriu, să zici și ceva de rău despre cineva/ceva pe care vrei să-l lauzi. Dracul nu e niciodată „așa de negru“, după cum nici puritatea absolută nu există fiindcă toți, de la sfinți la tîlhari, avem pete, mă-nțelegi? Dacă pui așa problema, da, ești obiectiv.

În privința recentei crize care l-a adus iar pe Vladimir Putin în prim-plan, e evident că liderul rus greșește grav, încalcă legile internaționale și pune în pericol sute de mii de oameni. La fel de evident e și că nimeni nu i-a greșit într-atît de tare încît să justifice o asemenea belicoasă reacție, cu peste 100.000 de soldați puși în front de luptă. Dar românul obiectiv nu poate accepta asta așa, pur și simplu. Doar de-aia e obiectiv. Așa că adaugă: „Totuși, Putin are și el ceva dreptate...“. Păi, ce dreptate să aibă? „Trebuie respectat!“ Dar cine nu-l respectă? „Păi, dacă americanii au făcut scut la Deveselu, înseamnă că nu-l respectă.“ Sigur, tema respectului este și ea dilematică în cele mai mici detalii – ce-o mai fi însemnînd respectul în ziua de azi? Dar nevoia de obiectivitate a românului obiectiv trece de sine însuși. În numele obiectivității, românul obiectiv se revarsă și asupra altora, pentru a echilibra opiniile exprimate de alții, căci obiectivitatea e un fel de echilibru în mintea lui. Dacă, să spunem, apare un articol care denunță caracterul tiranic sau chiar criminal al regimului lui Putin, românul obiectiv sare imediat și predictibil pe una dintre cele trei direcții: a) dar americanii cum sînt, că și ei comit crime și ei susțin tiranii, ba chiar uită-te în țara lor, și acolo e tiranie; b) ce face Putin nu e tiranie, e patriotism, își apără țara (și aici de rigoare e să denunțe imediat momîile servile care conduc România și au vîndut țara); c) nu poți să-i zici lui Putin că e rău, trebuie să-l respecți. Imediat, vin și părerile inevitabil echilibrate ale românului obiectiv care vrea o Românie obiectivă, așa ca el: România să fie undeva pe la mijloc, nici cu rușii, nici cu americanii, că adevărul e mereu la mijloc. Cum și de ce românul obiectiv simte că e de datoria lui să fie un fel de Solomon al istoriei lumii, judecător imparțial al tuturor celor ce au fost sînt și vor fi, și cum de este datoria țării lui să fie depozitarul semeț al obiectivității în istorie e un mister – indiscutabil parte a farmecului acestor locuri și acestor oameni.

În fine, ar mai fi de spus că putinismul autohton crește cumva în stilul antivaccinismului. N-am întîlnit nici un antivaccinist care să accepte că e antivaccinist. Ba chiar, orice antivaccinist începe prin a spune că nu e antivaccinist, după care îți explică pe larg de ce e împotriva vaccinului (mii de motive) și a vaccinării impuse (sfînta libertate!). Eticheta ca atare e percepută ca fiind infamantă, dar împărtășirea ideilor care o definesc, nu. Și cu putinismul autohton e la fel. Toți cei care au sentimente pozitive față de Putin și regimul lui, care-l aprobă în ceea ce face, nu acceptă în ruptul capului că sînt putiniști. Ei sînt, pur și simplu, obiectivi...

■ ■ ■

Mihaela SIMINA

accent pe istorie

Tua Valentini

Există o istorie a Sfîntului Valentin. Învăluită și de legendă, așa cum sînt multe dintre istoriile foarte vechi. Știm cu certitudine că, în anul 496, Papa Gelasius I a declarat 14 februarie ziua în care se sărbătorește Sfîntul Valentin. Cine a fost totuși acest personaj? Au fost vreo trei, se pare. Asta se întîmpla înainte de introducerea sfîntului în calendar, ulterior au apărut și mai mulți Valentini.

Să ne întoarcem la Valentinul nostru. Acesta era un preot din secolul al III-lea, din Imperiul Roman (încă păgîn oficial), aflat sub conducerea lui Claudius al II-lea. Împăratul implicase Roma în multe campanii militare dure și nepopulare, motiv pentru care avea nevoie de o armată puternică și numeroasă. Claudius al II-lea a ajuns la concluzia că bărbații tineri nu doreau să se înroleze în armată din cauza soțiilor și a copiilor, care îi așteptau acasă. Așa că a decis să scoată toate căsătoriile și logodnele în afara legii. Preotul Valentin nu a ținut cont de ordinul împăratului și a continuat să oficieze căsătorii, în secret. Cum era de așteptat, secretul nu a putut fi ascuns prea mult și împăratul a aflat de activitatea preotului. L-a arestat pe Valentin și l-a condamnat la moarte. Prin decapitare, că așa era moda vremurilor. Cît timp a fost arestat, pare-se că preotul Valentin s-a îndrăgostit de fata unui gardian. Înainte de a fi decapitat i-a lăsat acesteia un bilet semnat *tua Valentini,* altfel spus *al tău Valentin*.

Celelalte două variante de Sfînt Valentin sînt similare, cu ușoare modificări legate de spațiu și timp, vizînd un preot care continua să slujească în numele iubirii, în ciuda interdicției imperiale. Cînd Papa Gelasius a decis să fie scris *Sfîntul Valentin* în dreptul datei de 14 februarie, probabil a avut cumva în intenție și să convertească la creștinism sărbătoarea păgînă care se celebra pînă atunci în luna februarie la romani, *Lupercalia.* Probabil. Relativ recent, în 1969, din cauza incertitudinii datelor, Sfîntul Valentin a fost înlăturat din calendarul romano-catolic (în calendarul ortodox apare la data de 30 iulie, cu o altă semnificație).

Unul sau mai mulți, trei și același, învăluit de legendă sau nu, după surse precise sau mai nesigure, consemnat sau nu în calendar, Sfîntul Valentin sugerează un mesaj simplu prin legenda martiriului său: iubirea nu prea poate fi interzisă. Altfel, istoria continuă. Important este să crezi în ea. În istorie. Și (mai ales) în iubire.

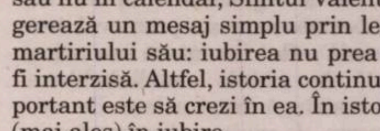

BARBURISME

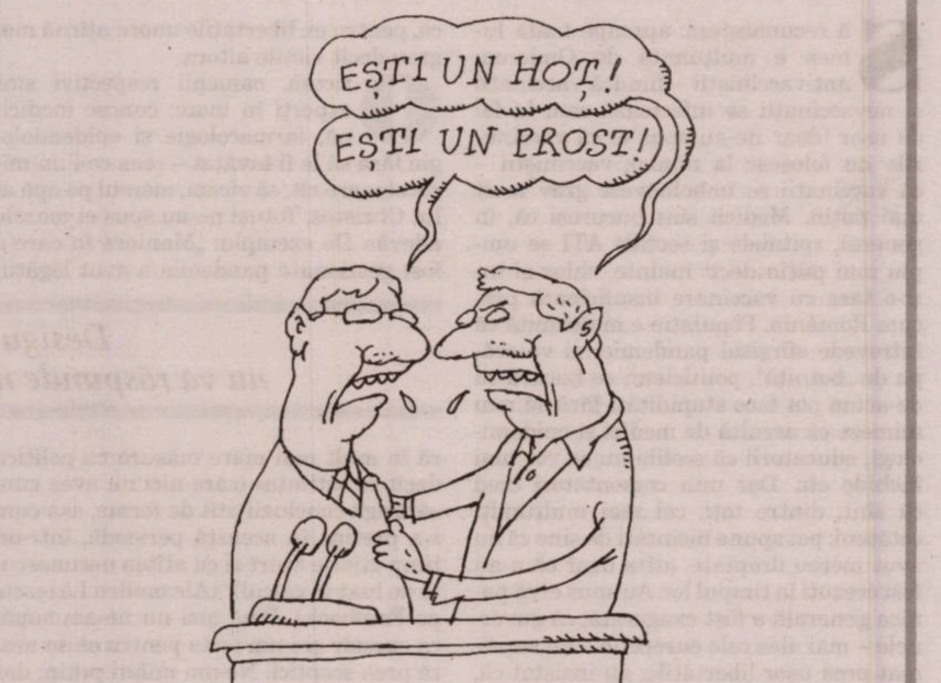

Desen de Ion BARBU

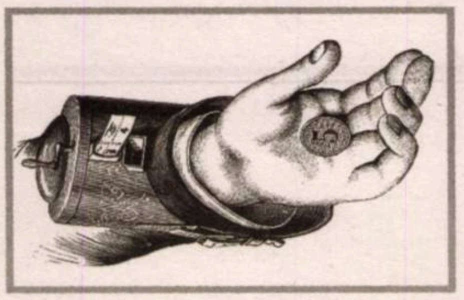

Constantin RUDNIȚCHI

viața de **capital**

Cum să fii „suveran“ față de Occident aruncîndu-te în brațele Orientului

Ultimii ani au revigorat conceptul de suveranitate a țării, cu precădere în domeniul economic. Tema apare sub diverse forme, de la sublima idee că România este „o colonie“ pînă la varianta mai *„soft“* în care se cere un tip de naționalism economic prin care să se acorde prioritate companiilor cu capital autohton. Bineînțeles că tema suveranității trece și prin celebra idee că România a vîndut „toate resursele“ pe care le avea și că românii sînt „sclavi“ în țara lor.

Tema este inflamată și la nivel politic, nu doar de partide specializate, dacă le putem numi astfel, în aceste subiecte, ci și, din cînd în cînd, de oameni politici din zona *„mainstream“*, care se lasă și ei duși de „valul suveranismului“.

Străinii par a fi din nou sursa tuturor relelor din economia românească, fie că este vorba despre importul de produse alimentare „otrăvitoare“, fie că este vorba despre Bruxelles, care impune României reguli care o sărăcesc, fie că este vorba despre companii străine care scot profiturile din țară.

Nu doar în România renaște tema suveranității. După ce criza pandemică a scos la iveală un fapt, și anume dependența Uniunii Europene de bunurile produse în China, statele membre și-au pus problema relocalizării producției pe bătrînul continent. Subiectul a fost deschis, s-a vorbit și despre programe dedicate companiilor europene pentru a reveni pe continent, dar rezultatele sînt modeste. Dacă Europa nu a reușit să convingă propriile firme să își mute siturile de fabricație pe continentul european, măcar la nivelul statelor membre există o legislație care poate bloca investiții în domenii strategice care vin din afara Uniunii Europene. Iar unele state chiar au făcut uz de această normă.

Să fim realiști. În ultimii 20 de ani, politicienii europeni au încurajat schimburile comerciale cu China pentru că în felul acesta au asigurat consumatorilor accesul la mărfuri mai ieftine. Economiștii au făcut și calcule precise care arată că rata inflației mică a fost ajutată tocmai de produsele ieftine venite din China. Cu alte cuvinte, politicienii au fost mulțumiți că votanții, respectiv consumatorii, puteau cumpăra mărfuri ieftine.

La rîndul lor, marile companii care și-au mutat producția în China au fost mulțumite că au împușcat doi iepuri dintr-un foc: au avut acces la o piață mare, precum cea a Chinei, și au putut produce acolo pentru economia globală la costuri mici, fără concurență, în raport cu cele din Europa. Toată lumea a părut mulțumită, dar timpul a trecut, iar anul 2020 a arătat brutal că economia europeană este puternic dependentă de produsele fabricate în China, fie de companii locale, fie de firme europene. Iar dependența există și în ceea ce privește piesele sau subansamblele necesare pentru mărfurile asamblate în Europa. Se va întîmpla ceva pentru a reduce această dependență de China? Teoretic, da. Practic, progresele sînt inexistente. Concret, de exemplu, Europa a realizat un program prin care își propune să încurajeze producția de semiconductori, o marfă care în ultimii doi ani a fost puternic deficitară.

Suveraniștii l-au luat ca model pe fostul președinte american Donald Trump care a impus, brutal și fără negocieri, suprataxe unor produse venite din China. Doar că SUA, în numele reducerii deficitului comercial, au extins politica protecționistă și asupra vecinilor, Mexic și Canada, și pentru partenerii tradiționali europeni. În aceste condiții, adepții pieței libere s-au crispat.

Recent, la deschiderea Jocurilor Olimpice de iarnă de la Beijing, am avut o mostră despre cum vor arăta lucrurile în viitor. Președintele Federației Ruse și cel al Chinei au făcut o înțelegere bilaterală. Economic, Rusia va livra gaze Chinei printr-un gazoduct care se va construi și, politic, Rusia „se opune oricărei forme de independență a Taiwanului“, iar președintele Chinei „se opune extinderii NATO“. Ceea ce era de demonstrat. Această înțelegere dintre China și Rusia ar trebui să dea societăților occidentale măsura în care se va juca economic în viitorii ani. Dacă europenii sînt atît de atrași de suveranitatea economică ar trebui să o definească față de Orient și nu în raport de statele membre ale Uniunii Europene sau de Statele Unite ale Americii.

La nivel politic, există o contradicție evidentă între Occident și Orient, iar acest lucru se va repercuta inevitabil și sub aspect economic. De aceea, suveraniștii ar trebui să știe că, dacă resping Europa de Vest, inevitabil vor ajunge în brațele Estului.

Din acest punct de vedere, România, calificată tot mai des drept „colonie occidentală“, are o structură economică formată în ultimii 30 de ani. Capitalul de stat domină cîteva sectoare, dar generează pierderi importante (în transporturi sau extracția de cărbune, de exemplu), iar sectorul privat este dominat, din punctul de vedere al eficienței, de investitori străini, majoritatea europeni, și din punct de vedere numeric de cei autohtoni. Privatizarea a decis această structură a economiei. Acum, însă, facem istorie contrafactuală, în sensul că uităm că, înainte de privatizare, SIDEX Galați pierdea un milion de dolari pe zi, că BCR primise toate creditele neperformante de la Bancorex, că Petrom era „căpușat la greu“ de oameni de afaceri români și că întreprinderile de distribuție din domeniul energiei electrice și a gazelor naturale nu făceau investiții și aveau datorii la bugetele de stat.

Acum, după două decenii de la privatizarea firmelor de stat, văzînd rezultatele financiare obținute de noile companii, este facil să ceri „naționalizarea“ sau „răscumpărarea“ acțiunilor. Și să te bați cu „cărămida“ suveranității în piept. Doar că suveranitatea poate însemna o schimbare de tabără: de la Vest la Est. Asta dorim pentru România?

***Constantin Rudnițchi** este analist economic.*

■ ■ ■

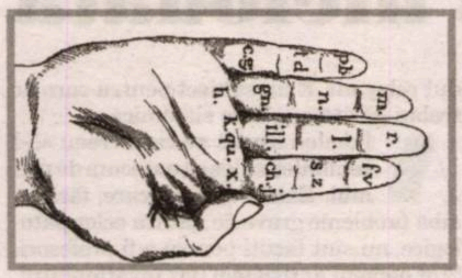

Codrin Liviu CUȚITARU

prezentul discontinuu

Erorile lanțului trofic

M-am întîlnit (de-adevăratelea!) cu un coleg din Universitate, faimos pentru devotamentul său pentru cercetare. Ani de zile s-a închis prin biblioteci, refuzînd obstinat orice distragere de la complicatele investigații academice. O asemenea „distragere“ a fost munca administrativă. Spunea el, cu vehemență, peste tot: „Pe mine șef mă veți putea face doar mort. Împăiat, da, sînt de acord să mă așezați pe fotoliul de decan, tot așa cum spaniolii l-au pus pe Cid, îmbălsămat, în șaua calului, pentru a-i mai speria o dată pe mauri“. De ce ar fi vrut însă lumea, vă întrebați, atît de mult, ca Nicu (numele, să zicem, colegului meu) să fie șef? Simplu: pentru seriozitatea lui. Omul trăia doar pentru muncă și nimeni nu-l știa să fi făcut vreodată un compromis. De aceea, ani la rînd, în preajma alegerilor, amicul meu se arăta mai ursuz și mai izolat ca oricînd. Se strecura ca o potîrniche pe culoarele facultăților, căutînd drumurile cele mai scurte spre amfiteatre ori biblioteci. Dacă un nefericit, zărindu-l, îl acosta cu întrebarea neinspirată: „Nicule, tu nu vrei să candidezi, mă, anul ăsta?“, se trezea cu un Nicu malefic, aruncîndu-i priviri ucigașe, în timp ce se îndepărta, tăcut și grăbit, cu degetul mijlociu de la mîna dreaptă ridicat în sus... Episoadele de acest tip s-au înmulțit și, drept urmare, profesorii începuseră să-l evite pe Nicu. Personajul ajunsese să se încadreze perfect în tipologia geniului neînțeles, singuratic, a cărui unică misiune pămîntească devenise *opus magnum*.

Și totuși, un lucru de neimaginat s-a întîmplat la ultimele alegeri (ținute în pandemie). Nicu a candidat, furibund, la absolut toate funcțiile de conducere disponibile în procesul electoral. A eșuat pretutindeni, lamentabil, primind numai un vot – al lui însuși. Se pare că unii nu putuseră trece peste degetele ridicate cu generozitate, de-a lungul vremii, prin diverse colțuri ale venerabilei noastre instituții, iar alții nu mai erau convinși că ostilul savant ar putea fi o opțiune (și) în *leadership*. Așa că l-au respins ei de data aceasta, cu aceeași înverșunare cu care îi refuzase și el, la rîndul său, în trecut. Întîlnindu-l, nu m-am putut abține și l-am întrebat direct, asumîndu-mi, cu bărbăție, eventualitatea unui deget proptit, cu insolență, în ochi: „Nicule, ce-ai pățit de-ai candidat, mai abitir ca Tăriceanu, la toate funcțiile posibile și imposibile?“. Spre surprinderea mea, Nicu s-a oprit docil și a răspuns cu tristețe: „Bătrîne, am văzut un documentar pe Discovery, care mi-a produs o epifanie teribilă. Întreaga mea concepție existențială s-a schimbat brutal. Ascultă și tu! Niște gheparzi au fost părăsiți de felina-mamă la maturitate. Crescuseră și era timpul să devină independenți. În primele zile, comportamentul lor a fost sfîșietor. Plîngeau precum puii abandonați (deși ajunseseră ditamai fiarele) și au căzut în inaniție. Apoi, disperați, au încercat să vîneze. Nimic, habar n-aveau să pună jos o antilopă gnu. Alergau, defazați, de ici colo. Parcă băuseră gaz. Într-o zi, ceva îngrozitor s-a petrecut...“

Aveam răsuflarea tăiată: „A apărut o herghelie de zebre, iar gheparzii au atacat nebunește. Văzîndu-i, zebrele au intrat într-o panică de nedescris, se călcau în picioare, mugeau infernal. În condiții normale, ar fi fost victime sigure pentru orice felină, fie ea și muribundă. Ăștia, nimic. Fugeau ca proștii, ca dezmoșteniții soartei, fără să apuce ceva. Deodată, zebrele s-au oprit. Își dăduseră seama că, în ciuda aparențelor, *aveau de-a face, psihologic, cu pui și nu cu gheparzi experimentați*. Am asistat la un tablou deplorabil. Trei gheparzi vînjoși, cu limbile ieșite de un cot afară, *erau priviți sfidător, de-a dreptul ironic, de o gașcă obraznică de zebre*. Bătrîne, eu *sînt* gheparzii ăia. Toată viața mea *am fost*. Am gîndit ca un ghepard, am creat ca un ghepard și am fost așteptat să mă manifest, în sfîrșit, ca un ghepard. Treptat însă, văzîndu-mă că alerg nătîng, fără să înhaț vreo beregată, zebrele au început să mă disprețuiască. Mi-a ajuns cuțitul la os. M-am săturat de zebrele sfidătoare din catedră, din secretariate și contabilități, din decanate și facultăți, din amfiteatre și casierii. Vreau să fiu tratat ca un ghepard, vreau să apuc grumazul cabalin ca un ghepard, e dreptul meu natural, e menirea mea... Uite, *par exemple,* o vezi pe domnișorica asta? (O fată cu mască sanitară, imposibil de recunoscut, în mintea mea cel puțin, trecuse pe lîngă noi.) I-am condus și licența, și dizertația, iar acum merge indiferentă pe lîngă mine, fără să salute, cu aer de zebră simandicos-blazată. *Așa mă privesc toți*. Zebre pe stradă, zebre la școală, zebre acasă, zebre pe creierul meu. Zebre pretutindeni. Sarcastice, superioare, răutăcioase, arogante, ticăloase, duplicitare, mizerabile, ipocrite. Zebre împuțite. Trebuie să înșfac una cu orice preț“, a urlat Nicu, deplasîndu-se iute, ca sub furnicătura unui frison, într-o direcție necunoscută.

***Codrin Liviu Cuțitaru** este profesor la Facultatea de Litere a Universității din Iași. Cea mai recentă carte publicată:* Omul multiplu, *Editura Junimea, 2021.*

■ ■ ■

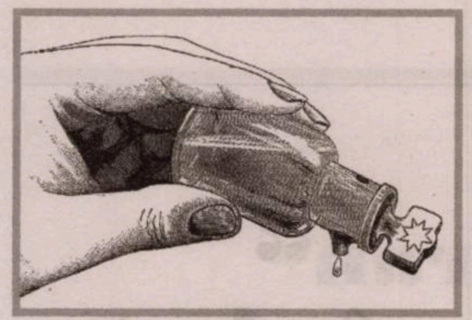

Rodica ZAFIU

cuvinte **nepotrivite**

Consistență

Puternica tendință actuală de anglicizare a mai vechilor franțuzisme sau latinisme poate fi observată și în cazul cuvintelor *consistent* și *consistență*. Este vorba de fenomenul prin care unor termeni moderni de sursă latină, împrumutați în secolul al XIX-lea din franceză sau italiană, li se adaugă în prezent sensuri noi preluate de la echivalentele lor din engleză. Verbul *a consista*, substantivul *consistență* (cu forma mai veche *consistanță)* și adjectivul *consistent* au fost împrumutați din franceză (din *consister, consistance, consistant,* conform indicațiilor din DEX), foarte probabil și din italiană, așa cum arătau dicționarele mai vechi (din *consistere, consistenza, consistente*, după *Dicționarul limbii române* al lui Laurian și Massim, 1871), la baza formelor din franceză și italiană stînd verbul latin *consistere*.

Verbul *a consista* a ieșit din uz, fiindu-i preferat – poate din motive eufonice, datorită scurtimii sau apropierii de verbul moștenit *a sta* – un alt latinism cult, perfect echivalent; *a consta*. Verbul *a consista* nu a primit (încă) în dicționarele noastre eticheta „învechit“, dar absența sa din uzul curent este evidentă. O verificare statistică asupra unui corpus de texte online (roTenTen16) dovedește clar diferența de frecvență; forma de prezent *constă* are 49.122 de atestări, iar sinonimul său *consistă* apare cu doar 391 de ocurențe, dintre care majoritatea sînt de fapt citate din texte vechi, disponibile online, de exemplu pe Wikisource: „asupra claselor superioare, a căror superioritate *consistă* în naștere, avere sau știință“ (Eminescu, articol din *Timpul,* 1878).

Substantivul și adjectivul s-au păstrat, cu sensuri destul de clar delimitate; adjectivul *consistent* are în unele dicționare doar sensuri concrete – „vîrtos, tare; (despre hrană) substanțial, sățios“ (DEX) –, cărora în alte dicționare li se adaugă și sensuri figurate, în asociere cu noțiuni abstracte: „(despre discursuri, texte etc.) bogat în idei, în semnificații, în rezultate“ (DEXI). În DEX, înțelesul principal al substantivului *consistență* este „grad de densitate, de tărie, de soliditate a unui corp, a unei materii etc.; rezistența opusă de un corp sau de un material la deformare sau la sfărîmare“, dar definiția permite și utilizări figurate, prin sensul secundar „tărie, soliditate, fermitate“. Și pentru cuvîntul francez *consistance,* și pentru echivalentul românesc sînt înregistrate, marginal, și accepții din terminologiile de specialitate, mai ales din logică și din limbajul juridic (respectiv „caracter noncontradictoriu“).

Contextele prototipice actuale pentru *consistent* (așa cum rezultă din miile de citate oferite de corpusurile online) sînt cele culinare – sînt *consistente* aluatul, sosul, pasta, crema, masa, mîncarea etc. – și cele abstracte, asimilate metaforic (pentru că hrănesc, satură curiozitatea, satisfac cererea): activitatea, prezența, dezbaterea, efortul, investițiile, veniturile, baza teoretică, materialul documentar etc. *Consistența* apare mai des în contexte concrete – „compoziția rezultată trebuie să fie dulce și de o *consistență* cleioasă“ (cevabun.ro), „amestecați cu grijă pînă obțineți o cremă de *consistență* medie“ (printesapolonic.ro) –, dar nu lipsește nici din cele abstracte: „Vreau ca schimbările în bine să capete contur și *consistență*“ (presidency.ro), „reușește să dea *consistență* unui personaj“ (regizorcautpiesa.ro). În vechiul dicționar latinist al lui Laurian și Massim găsim pentru cele două cuvinte contexte azi improbabile: „etatea *consistente*, care a ajuns la ultimul termen de dezvoltare, fără însă să decline spre bătrînețe“, „timpul frumos începe a lua *consistență*“.

În ultimii ani s-au preluat din engleză construcții și sensuri noi. Cuvîntul *consistency* are sensuri comune cu ale termenului românesc *consistență* (natură fizică a unei substanțe, soliditate a unui amestec), dar este folosit, în plus, cu înțelesurile lui *consecvență* și *constanță*. Pentru adjectivul englezesc *consistent,* sensul principal este „constant, consecvent“ („care se comportă sau se petrece întotdeauna în același mod, în special pozitiv“, *Cambridge Dictionary online)*. Sensurile tipice limbii engleze apar mai ales în construcția *a fi în consistență* sau *consistent cu* („a fi în concordanță cu, a corespunde, a nu contrazice“ etc.): „vrem să acționăm *în consistență cu* valorile noastre“ (ro.linkedin.com); „Faptul că majoritatea celor infectați cu Omicron sînt vaccinați *este consistent cu* situația din Occident“ (ziuanews.ro); „Ritmul de creștere economică de 6%, înregistrat în primul trimestru, *este consistent cu* evaluările BNR“ (hotnews.ro); „se spune că odată ce ai construit un brand puternic poți să vinzi orice produs, serviciu sau mesaj care *este consistent cu* valorile brand-ului“ (cv-perfect.ro). Adjectivul apare și ca simplu sinonim al lui *consecvent:* „Părintele modern nu știe sau nu poate *să fie consistent* cu copilul lui!“ (totuldespremame.ro).

Probabil că ne vom obișnui cîndva și cu această grefă semantică; pînă atunci, citatele de mai sus ne trezesc nostalgia vechilor eforturi ale traducătorilor buni de a evita „falșii prieteni“ și de a căuta (ceea ce în acest caz nici nu ar fi cerut mare efort) echivalente deja existente în limbă.

■ ■ ■

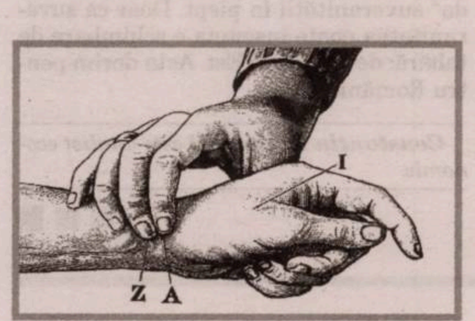

Horia CORCHEȘ

prof, viața mea

Nevoile nu se termină niciodată

Două nevoi importante ale sistemului de învățămînt mi-au fost readuse în atenție de cazul unui profesor, pe care nici nu îl iau în discuție aici, pentru că nu îi cunosc cu adevărat profunzimile. Dar nevoile respective sînt cu adevărat sistemice și merită să le subliniez iar, chiar dacă am mai scris uneori despre ele, măcar tangențial.

Știți că elevii spun adesea despre cîte un profesor că „e nebun“. Proful cutare e nebun, îl auzi pe cîte unul, pe stradă, în mijloacele de transport în comun sau acasă, dacă elevul e copilul tău. Strîmbi din nas, nu-ți place abordarea, iar dacă e fiul sau fiica ta, ceri explicații. De multe ori, aceste explicații evidențiază doar un mod mai exigent de abordare a elevilor, poate unele mici ciudățenii, faptul că dă note după unele criterii care nu par chiar ortodoxe, faptul că povestește la ore chestii care nu țin de școală, ci de viața lui privată, faptul că poate vorbește pe un ton mai înalt („țipă la noi“) etc. Ca elev, am avut și eu o mulțime din ăștia. Nu-mi aduc aminte să-i fi catalogat noi ca „nebuni“, pentru că respectul general pentru categoria socială pe care o reprezentau era încă semnificativ. Dar cu siguranță îi mai bîrfeam și pufneam împotriva lor în grupulețele noastre. Profesori cu probleme reale de natură psihiatrică nu-mi aduc aminte să fi avut. Și la aceștia mă refer în această punctare a primei nevoi sistemice la care mă refer.

Ajuns profesor, în primii mei ani de învățămînt, nu am întîlnit vreunul care să vădească asemenea probleme. Dar apoi, cu timpul, am început să mai aud despre cîte unul și, cînd am ajuns să coordonez la nivel de județ disciplina pe care o reprezint, limba și literatura română, m-am confruntat cu cîteva cazuri semnificative. Îmi aduc aminte de o profesoară transferată pe bază de dosar în județul meu din alt județ, învecinat. Era un om în esență blînd, dar cu mari, foarte mari probleme de relaționare umană, de concentrare, extrem de introvertit și de rigid. Mi-am dat seama de lucrurile acestea la primele contacte cu ea, dar apoi, ajunsă în școlile din județ (pentru că nu reușea să stea mai mult de un an într-o școală, în fiecare an cerea detașare în altă școală, fiind mereu în mișcare), multe alte probleme au ieșit la iveală. Am asistat-o și eu la o oră, care s-a desfășurat cu ea stînd 50 de minute în fața clasei și citind de pe o foaie, respectiv transcriind apoi pe tablă, cu o voce foarte scăzută, încît era imposibil să o auzi din a doua bancă. Discursul ei era incoerent, cu fracturi logice sau chiar cu schimbări radicale de subiect. Era incapabilă să țină o clasă sub control, elevii ajungeau să o batjocorească nepermis, ea reacționa cu note mici nejustificate, se creau tensiuni, scandaluri permanente cu părinții etc. În plus, problemele de sănătate pe care le avea o făceau să nu-și acorde deloc atenție, venea la școală fără a respecta măsuri minime de igienă, mă rog, nu intru în alte detalii. Chestia este că, deși fusese internată la psihiatrie și se știa că ar fi sub tratament (lucruri pe care nu ai cum să le știi concret și nici nu trebuie, în fond, dreptul la intimitatea aceasta și la demnitatea care derivă din ea nu trebuie să îi fie afectat unui astfel de om), la evaluările psihologice primea mereu avizul medicului de medicina muncii. În anul în care a ajuns să predea în școala unde sînt eu titular, a generat niște probleme similare, s-a ajuns la recomandare de reexaminare, a primit drept de muncă temporar, cu condiția respectării unei grile de tratament, pe care însă nimeni nu are căderea să o verifice. Era clar că după o vreme nu își mai lua tratamentul, pentru că i se schimba comportamentul. Era un om pentru care am avut compasiune, dar care nu avea ce să caute la școală, ca profesor. Pîrghiile legale de care dispune sistemul sînt însă nesemnificative pentru a putea face ceva în aceste cazuri. Orice școală are contract cu un cabinet de medicina muncii pentru evaluările de la început de an școlar. Dar acestea se fac superficial. N-am auzit de vreun caz în care să se dea verdictul *inapt*. Realitatea (pe care am aflat-o punînd niște întrebări unor specialiști) este că evaluările serioase ar costa mult, mult mai mult decît bugetele pe care școlile sînt pregătite să le aloce pentru această sarcină. În plus, nu chiar mulți sînt specialiștii dispuși și pregătiți să facă această evaluare la modul relevant. E un subiect pentru care ar trebui găsită o soluție sistemică.

N-am auzit de vreun caz
în care să se dea verdictul inapt.

Al doilea aspect pe care vreau să-l semnalez se leagă oarecum de primul. Există oameni care, fără să aibă probleme grave de natura celor patologice, nu sînt făcuți pentru a fi profesori. Sînt oameni antisistem (iar învățămîntul, ne place sau nu, funcționează ca sistem), uneori foarte inteligenți, sclipitori, dar care nu se pot adapta rigorilor pe care le presupune acest job. Alături de ei sînt teribiliștii, care nu sînt chiar structural antisistemici, au doar o doză de rebeliune în ei, adesea specifică vîrstei, tinereții. Și unii, și alții ar avea nevoie de o instituție solidă a mentoratului. Un profesor-mentor bine format, care să aibă această atribuție în fișa postului și să îi fie alocat timp de muncă pentru această activitate (prin degrevare parțială de normă, poate), l-ar putea ajuta pe cel dintîi să înțeleagă că locul lui nu este în învățămînt, înainte de a intra în conflicte greu de gestionat, iar pe cel de-al doilea l-ar putea ajuta să se modeleze coerent ca profesor, să se integreze mai ușor, păstrîndu-și, fără îndoială, identitatea și personalitatea. Din fericire, în ceea ce privește instituția mentoratului, se fac acum niște pași serioși și este posibil ca în anii următori să apară primele efecte.

În privința evaluărilor medicale serioase despre care vorbeam mai sus, mă tem că mai avem de așteptat.

Horia Corcheș *este scriitor și profesor de limba și literatura română.*

■ ■ ■

Joseph S. NYE, Jr.

Realist, despre realism în politica externă

A fost oare actuala criză din Ucraina provocată de o lipsă de realism a politicii externe americane? Potrivit anumitor analiști, dorința liberală de a propaga democrația este cea care a dus la extinderea NATO pînă la granițele Rusiei și care l-a făcut pe președintele rus Vladimir Putin să se simtă tot mai amenințat. Din această perspectivă, nu e surprinzător că Putin reacționează, pretinzînd o sferă de influență analogă cu ceea ce revendicau odinioară SUA în America Latină, prin așa-numita doctrină Monroe.

Acest raționament „realist“ are însă o problemă: decizia NATO din 2008 (susținută masiv de administrația George W. Bush) de a invita la un moment dat Georgia și Ucraina să se alăture alianței nu a fost cu adevărat liberală, și nici nu a fost susținută de liberali. Cînd construiesc astfel de raționamente, realiștii evocă perioada de după Primul Război Mondial, cînd liberalismul președintelui american Woodrow Wilson a contribuit la o politică externă legalistă și idealistă, dar nu a reușit să evite cel de-al Doilea Război Mondial.

De aceea, în anii 1940, teoreticieni precum Hans Morgenthau și diplomați ca George Kennan i-au avertizat pe americani că, pe viitor, trebuie să-și întemeieze politica externă pe *realism*. După cum a explicat Morgenthau în 1948, un „stat nu are dreptul să permită propriilor rețineri morale cu privire la încălcarea libertății să stea în calea acțiunii politice de succes“. Sau, cum a spus mai recent politologul John Mearsheimer de la Universitatea Chicago: „Statele acționează pe cont propriu într-o lume în care cea mai bună cale de a supraviețui este să fii cît mai puternic, chiar dacă asta presupune practicarea unor politici lipsite de scrupule. Nu e o poveste frumoasă, dar nu există alternativă mai bună, atîta vreme cît supraviețuirea e țelul suprem al unei țări“.

Winston Churchill a creat un precedent istoric faimos al acestei abordări, cînd, în 1940, a preferat să ordone atacarea unor nave franceze care a dus la moartea a 1.300 de aliați ai Angliei, decît să permită capturarea flotei de către Hitler. Tot Churchill a autorizat bombardarea țintelor germane civile.

Chiar dacă mulți observatori au justificat aceste decizii, cînd era în joc supraviețuirea Angliei, ei au condamnat atacul cu bombe incendiare asupra Dresdei, întrucît, la acel moment, victoria în Europa era deja asigurată. Churchill putea invoca imperativul supraviețuirii pentru a justifica încălcarea legilor morale în perioada de început a războiului; dar, mai tîrziu, cînd supraviețuirea nu mai era în joc, el nu a mai fost îndreptățit să o facă.

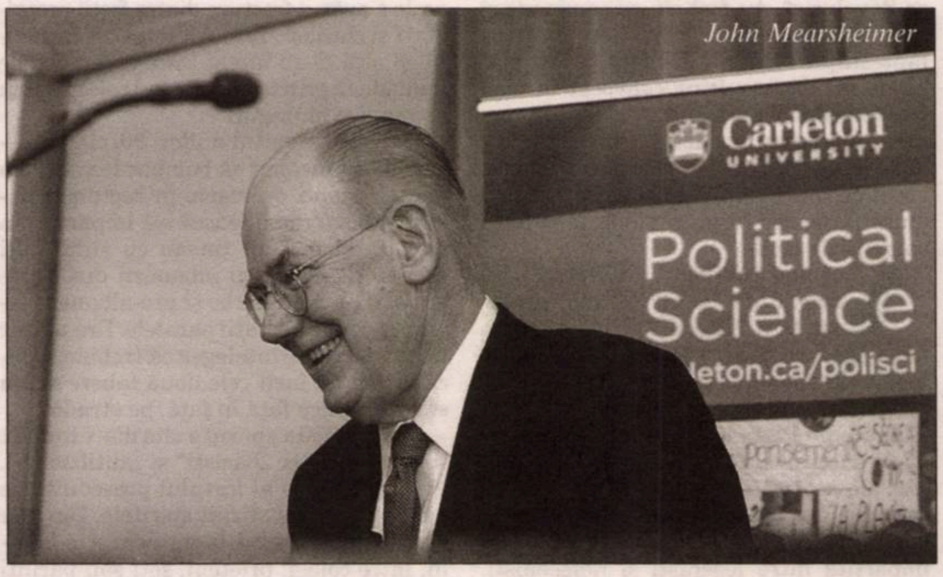
John Mearsheimer

În general, astfel de situații disperate sînt rare, iar cei mai mulți lideri sînt eclectici atunci cînd aleg hărțile mentale cu care navighează în lume. De aceea, atunci cînd Donald Trump a fost rugat să explice reacția sa cumpătată față de asasinarea jurnalistului saudit Jamal Khashoggi, el a spus: „America înainte de toate! Lumea e un loc foarte periculos!“.

Atunci cînd realiștii descriu lumea ca și cum nu ar exista alegeri morale, ei nu fac decît să își ascundă propria alegere. Supraviețuirea poate fi o prioritate, dar nu e singura valoare care merită apărată. De cele mai multe ori, politicile internaționale din ziua de azi nu mai au ca temă supraviețuirea. Realistul inteligent nu ar insista ca NATO să se extindă în Ucraina, dar nici nu ar susține abandonarea cu totul a acestei țări.

În cele din urmă, un realist inteligent știe să distingă între diferitele tipuri de putere. Lipsit de putere, nici un președinte nu poate conduce – acasă sau peste hotare –, dar puterea înseamnă mai mult decît bombe, gloanțe sau resurse. Există trei moduri de a-i convinge pe alții să facă ceea ce vrei tu: coerciția (biciul), răsplata (zăhărelul) și puterea de atracție *(soft power)*. O înțelegere deplină a puterii include toate aceste aspecte.

Dacă lumea asociază o țară cu o anumită atitudine morală, această recunoaștere conferă *soft power*. Dar, deoarece *soft power* acționează lent și e rareori suficientă de una singură, liderii vor fi întotdeauna tentați să exercite puterea *hard*, prin coerciție și răsplată. Ei ar trebui să țină cont că, folosită în exclusivitate, *hard power* poate avea costuri mai ridicate ca atunci cînd este combinată cu puterea *soft* a atractivității. Imperiul Roman nu se baza doar pe legiunile sale, dar și pe atractivitatea culturii romane.

În zorii Războiului Rece, Uniunea Sovietică se bucura de un capital solid de *soft power* în Europa – deoarece i s-a împotrivit lui Hitler – pe care însă l-a pierdut atunci cînd a folosit puterea *hard* militară pentru a înăbuși Revoluția ungară în 1956 și a invada Cehoslovacia în 1968. SUA, dimpotrivă, au combinat prezența militară în Europa, după cel de-al Doilea Război Mondial, cu ajutorul financiar și cu susținerea reconstrucției europene prin Planul Marshall.

Puterea *soft* a unei țări constă în cultura, în valorile și în politicile sale (atunci cînd acestea sînt percepute de ceilalți ca fiind legitime). În cazul Americii, *soft power* a fost adesea consolidată de discursul folosit de președinții SUA pentru a explica strategiile de politică externă. John F. Kennedy, Ronald Reagan și Barack Obama, bunăoară, și-au expus planurile politice într-un mod care a atras susținere pe plan intern și internațional deopotrivă – în vreme ce Richard Nixon și Trump au avut mai puțin succes în a-i cîștiga de partea lor pe cei din afara țării.

Într-o lume de state suverane, realismul e o componentă inevitabilă a politicii externe. Dar prea mulți realiști se opresc aici, în loc să realizeze că liberalismul și cosmopolitismul au adesea, la rîndul lor, o contribuție importantă. Realismul e un principiu necesar, dar nu și suficient pentru politica externă.

Hans Morgenthau

Problema este una de dozaj. Întrucît securitatea perfectă nu e posibilă, o administrație trebuie să decidă *cîtă* securitate va fi garantată, înainte de a integra în politica sa externă alte valori, precum libertatea, identitatea sau feluritele drepturi. Alegerile de politică externă erodează adesea valorile în favoarea intereselor practice sau comerciale, ca atunci cînd SUA aleg dacă vînd arme statelor totalitare aliate sau dacă condamnă China pentru încălcări ale drepturilor omului. Cînd realiștii compară aceste compromisuri cu decizia lui Churchill de a ataca flota franceză nu fac decît să eludeze adevărata problemă morală.

Dar președintele Joe Biden nu poate ignora această problemă. În prezent, provocarea sa diplomatică este să găsească o cale de a evita războiul, fără să abandoneze Ucraina sau valorile care susțin puterea *soft* a Americii și rețelele sale de alianțe.

Joseph S. Nye, Jr. *este profesor la Universitatea Harvard și autor al volumului* Do Morals Matter? Presidents and Foreign Policy from FDR to Trump *(Oxford University Press, 2019).*

© Project Syndicate, 2022
www.project-syndicate-org

traducere de Matei PLEȘU

Radu NAUM

un sport la Răsărit

Yannick Noah e un tip tare?

Noah e un Nasty *à la française.* Unul dintre ultimii spadasini cu racheta dintr-o epocă pe care ne încăpățînăm să o numim romantică, una în care puteai înjura direct un spectator sau face un banc sexist cu o doamnă din public. Și toți te iubeau ca pe o prăjitură a doua zi după încheierea unei diete. Erau vremurile dinaintea corectitudinii politice, marele dușman al lumii răzvrătite care cînd vede o cioară vrea să-i spună cioară, nu pe alte nume de alint. Noah a cîștigat un singur turneu de Mare Șlem la simplu, Roland Garros, și de atunci e o legendă. Andrés Gómez a cîștigat și el o dată la Paris. Sergi Bruguera a cîștigat chiar de două ori. Sînt sigur că vă sînt perfect cunoscute numele lor. Ha, ha! Dar de Noah ați auzit fără îndoială pentru că faima se construiește mai ales în afara terenului. Noah a devenit o legendă pentru că francezii nu prea cîștigau în tenis, lucru valabil și azi. Noah a devenit un *chouchou du tout Paris,* un personaj național, un artist cîntăreț, stea în showbiz, căpitan al echipei de Cupa Davis mai popular decît jucătorii săi, a fost de toate pentru toți. De-a lungul acestei vieți faraonice, ce mai contează că a păcălit „fazan“ (na, că am dat-o și eu pe limba dacilor liberi)? În 1986, la trei ani după victoria cea mare, a vîndut unui tip, pe 12.000 de franci, o rachetă pentru care a certificat în scris că a fost folosită de el în acel turneu. Azi ea se dovedește un fals și cumpărătorul, care plănuia să o revîndă cu un profit bunicel, l-a dat în judecată. Procesul va avea loc curînd, dar avocatul lui Noah spune că e glumă. „Respectivul a descoperit înșelăciunea după 30 de ani?! E absurd, povestea e prescrisă. Acțiunea e mercantilă și oportunistă“, a declarat *Maître* Bourdon. Caz închis? Poate. Dar el rămîne deschis pentru acel complet de jurați de cîteva milioane de admiratori ai lui Yannick. A fi prescrisă juridic o faptă nu înseamnă că ea e anulată moral. Acest tribunal al popularității ar dori poate ca Justiția să certifice nevinovăția clientului pasiunii lor, pentru a fi eliberați de angoasa de a fi investit, și ei, zeci de ani într-un fals. De rîs e argumentul mercantilismului și oportunismului. Păi, Noah cum a fost, vrînd să facă bani de pe urma victoriei de la Roland Garros și a valorii unuia dintre instrumentele succesului? Toată planeta e marcantilă și oportună. Treaba e să nu fie și hoțomană. Dar... e vorba despre Yannick, dați-o-ncolo! A făcut și el un șperț, mare lucru! *Circulez, rien à voir,* faceți-vă și voi că vă uitați în altă parte! De asta vă arde acum, cînd atîtea rachete sînt îndreptate unele către altele? Să ziceți mersi dacă și alea sînt o făcătură!

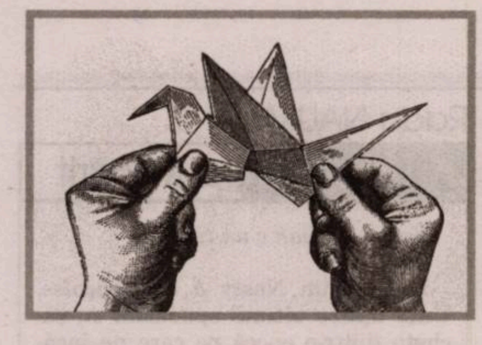

Andrei MANOLESCU

libertatea de impresie

Pe ce ne mai certăm?

Disputele între vacciniști și antivacciniști se vor încheia probabil odată cu pandemia. Divergențele dintre unii și alții s-au manifestat, cum știm, acut la noi în țară, dar destul de puternic și în restul lumii. Putem spune că de data asta am avut parte de o divizare a societății oarecum sincronă cu a altora.

Dar la noi povestea asta vine după o întreagă istorie a împărțirii societății în două. Ai zice că din comunism au ieșit două feluri de oameni care nu se pot împăca între ei, două Românii. N-ar fi poate chiar lipsit de interes să ne amintim pentru cîte cauze mai mult sau mai puțin importante ne-am divizat și ne-am certat între noi din momentul în care „unitatea de monolit“ a regimului comunist s-a spart.

Istoria separărilor a început în însorita zi de 28 ianuarie 1990, cînd partidele istorice, proaspăt reînființate, și-au mobilizat susținătorii la o manifestație în Piața Victoriei, împotriva deciziei FSN de a candida la primele alegeri libere.

Decizia FSN părea inechitabilă, atîta vreme cît acea formațiune, apărută în timpul Revoluției, avusese drept intenție declarată democratizarea țării prin organizarea alegerilor libere, scop în care însă preluase întreaga structură a statului fost comunist, ceea ce, în condițiile participării la scrutin, apărea ca un avantaj esențial și necuvenit. Ei bine, scindarea reală, chiar fizică, a societății a apărut în momentul în care gruparea din jurul lui Ion Iliescu, speriată de manifestația pașnică, dar de amploare, a făcut apel la muncitori și mineri să vină „să apere Revoluția“. Au fost aduse camioane și autobuze cu indivizi care i-au gonit pe protestatarii inițiali. De fapt, a fost vorba de un contramiting convocat în mod iresponsabil și periculos. Acela a fost momentul originar, modelul primar al scindărilor din societatea românească, provocat cu intenție. Opoziția și Puterea au ajuns pe poziții ireconciliabile, și la fel și oamenii de rînd.

A urmat conflictul interetnic din martie de la Tg. Mureș, provocat fără îndoială, și el, de către forțe obscure. S-au succedat apoi multe momente asemănătoare, desfășurate pe principiul acțiunii și reacțiunii. Manifestația din Piața Universității și mineriadele succesive. Toate acțiunile Opoziției sau ale societății civile erau dublate în oglindă de contraacțiuni ale Puterii. Cîțiva ani, societatea românească a fost împărțită între feseniști și nefeseniști. Oamenii ajunseseră să se certe în familie pe tema asta foarte politică. Era un subiect major de dispută.

În paralel au apărut și altfel de scindări locale și mult mai puțin semnificative, precum aceea, de-a dreptul hilară, din București, dintre „rockeri“ și „depeșari“. Primilor le plăcea muzica rock, iar ceilalți erau fani ai formației Depeche Mode. Între ei au apărut și niște miniconflicte de stradă.

Un alt motiv de dispută socială, cu implicații profunde însă, a fost determinat de felul în care Puterea post-comunistă a conceput legile de restituire a proprietăților naționalizate în timpul comunismului. De acolo a apărut fractura dintre foștii proprietari și chiriași. Țara s-a împărțit între unii și alții. S-au luptat între ei ani de zile individual, prin tribunale, sau colectiv, prin asociații și mitinguri.

Mai spre sfîrșitul anilor ’90, cînd americanii au început să bombardeze Serbia pentru a opri o invazie în regiunea Kosovo, lumea românească s-a împărțit din nou în două. Unii țineau cu sîrbii, alți cu americanii și cu albanezii din Kosovo. ONG-uri pro-sîrbe și pro-albaneze organizau manifestații paralele. Era măcar un guvern care înțelegea că trebuie să facă în așa fel încît cele două tabere să nu se întîlnească față în față, pe stradă.

În anii 2000 a apărut o altă mare linie de separație, între „băsiști“ și „antibăsiști“. Felul impetuos al fostului președinte de a face politică a stîrnit spiritele. Din nou s-au certat oamenii, la serviciu și în familii, între colegi, prieteni, soți sau părinți și copii. Problema a durat aproape un deceniu, ba chiar unele ecouri se mai fac auzite și astăzi.

N-au lipsit însă nici disputele cu mize mult mai mici, provocate în special de televiziunile aflate în goană după audiență. Cine ținea cu Monica și cine cu Irinel? Vă mai amintiți? Cuplul devenit celebru pe baze artificiale, care își desfășura certurile și divorțul în mod public, polarizînd telespectatorii. La fel a fost și cu cearta dintre cele două prezentatoare de televiziune Andreea Marin și Mihaela Rădulescu. Argumentele susținătorilor uneia sau alteia depășeau cu mult problema propriu-zisă. A fost și o dispută mai mică între atletele Gabriela Szabo și Violeta Beclea, despre care *Evenimentul zilei* titra cu litere de-o șchioapă: „Războiul divelor“.

Probabil că am omis o mulțime de alte asemenea cazuri care ne-au separat de-a lungul ultimilor treizeci și ceva de ani. Dar n-am uitat cît de pătimașe erau unele sau altele dintre dispute și, evident, am observat că în urma lor n-a rămas mare lucru. Spiritele s-au calmat de fiecare dată, pregătite însă pentru a se încinge din nou în fața următorului subiect apărut la orizont, care, de fiecare dată, părea mult mai important decît precedentul. Acum, că diferendul dintre vacciniști și antivacciniști are toate șansele să se domolească, sînt tare curios care va fi următoarea temă de ceartă.

■ ■ ■

ready made

Cafeu „Victoria“

„Pentru sătmăreni acest cafeu este localul petrecerilor alese. Aici se întâlnesc zilnic artiștii, gazetarii și poeții. Unde te simți mai bine decât între boemii, vivanți și dornici de Viață? Muzică reputată, băuturi delicioase și multă voe bună întâlniți în atmosfera de vis și poezie a cafeului Victoria.“

Almanahul Județului Satu-Mare,
Anul III, 1927

DILEMA VECHE

„Omul fără dileme
e creatorul
tuturor dictaturilor,
de dreapta
sau de stînga.
E marele
organizator,
marele pedagog,
marele vindecător.“

ANDREI PLEȘU, 1993

dosar DILEMA VECHE

Coordonatoare: Adina POPESCU

Mirajul străinătății

Texte și opinii de:

- Constanța VINTILĂ (cercetătoare la Institutul de Istorie „Nicolae Iorga" al Academiei Române)

„Străinătatea: de la Cîineni în sus"

- Liviu PAPADIMA (profesor de literatură română la Facultatea de Litere, Universitatea din București)

„Alba-neagra străinătate"

- Romanița CONSTANTINESCU (lector de limba și literatura română la Universitatea din Heidelberg)

„Străinătatea nu e un teritoriu"

- Andrei CRĂCIUN (scriitor și jurnalist)

„Departe"

- Ana-Maria CAIA (expert în comunicare)

„Prezentul pe care ești dispus să-l trăiești"

argument

Oamenii perfecți din revistele Burda

Am copilărit, în ultimul deceniu al regimului comunist, fascinată de mirajul străinătății. Pentru mine și alții ca mine, granița țării reprezenta un capăt al lumii cunoscute, nici nu puteam să-mi imaginez ce se întîmplă dincolo, iar orașe precum Paris, Londra sau Madrid mi se păreau atît de îndepărtate de parcă ar fi fost de pe o altă planetă. În anii '80, abia dacă se mai organizau excursii în țările socialiste „vecine și prietene", în afară de un vecin care lucra pe vapor, ca ofițer de marină, nu cunoșteam pe nimeni care să fi ajuns în Occident. Pentru că străinătatea însemna, în primul rînd, Occidentul și ținea de o întreagă mitologie. Unii aveau „rude în străinătate", ceea ce putea fi periculos pentru că se alegeau, în același timp, și cu un dosar la Securitate. Aceste rude erau privite ca niște zeități ale succesului, doar a trăi în străinătate reprezenta o maximă realizare a unei vieți umane, un concept care s-a păstrat mult timp după 1990, cînd au apărut discrepanțe între cei „plecați" și cei „rămași". Rudele din străinătate se întorceau pentru prima dată în vizită acasă și erau primite cu mese pantagruelice, erau plimbate prin locurile pe care le părăsiseră, menite să le trezească nostalgii și să le stoarcă lacrimi de dor după „țărișoara noastră dragă". Mereu se aștepta ceva de la ele – în afară de bani (dolari, mărci etc.) și cadouri, se aștepta să împărtășească cu amărîții de aici o rețetă a succesului. De la aceste rude proveneau „pachetele din străinătate", atît de rîvnite în anii '80, care conțineau „marfă occidentală" – de la blugi la ciocolată sau cafea, erai considerat un norocos dacă primeai constant astfel de pachete al căror conținut doar îl afișai, nu-l împărțeai cu nimeni. Căci se știa – tot ce era produs în străinătate era de bună calitate, mărfurile românești erau execrabile. Copil fiind, cînd miroseam ambalajele de bomboane străine sau de ciocolată, mi se părea că străinătatea are un miros anume, de aceea mulți dintre noi făceam colecții de ambalaje. Erau puține localurile unde puteai asculta muzică străină, occidentală, discurile cu Ray Charles sau Madonna se vindeau pe sub mînă. Imaginea perfectă a străinătății era cea din reclamele colorate din reviste precum *Burda* sau *Neckermann* care mai ajungeau prin România, acolo vedeam copii fericiți și poze cu păpuși Barbie sau jucării Lego. Sau în filmele de la video, unele copiate (prost) de pe posturi de televiziune străine, abia așteptam să se termine acțiunea ca să înceapă reclamele. Acolo îi vedeam pe oamenii din străinătate, femei cu un ten strălucitor și cu dinți albi, impecabili, bărbați sportivi și fermecători.

Treptat, odată cu ridicarea vizelor, a aderării României la Uniunea Europeană și a valurilor succesive de migrație, mirajul străinătății a început să se destrame, Occidentul era icicolea, peste deal, nu mai reprezenta ceva de neatins, granițele se banalizaseră. Emblematică rămîne imaginea muncitorilor sezonieri care se urcă în avioane ale companiilor *low-cost* ca în niște rate de Buzău sau de Tecuci, cărînd după ei papornițe cu șunca, zacusca și țuica de acasă. Ei, de fapt, nici nu mai merg în străinătate, merg „la muncă", dau munca de aici, uneori inexistentă sau prost plătită, pe o altă muncă mai bine remunerată. Străinătatea nu mai înseamnă atît succes, cît bani, țările se împart nu atît în funcție de ce pot ele să ofere, cît în funcție de cîți bani poți face acolo. Germania și țările nordice rămîn în continuare în top. Ce mai reprezintă străinătatea? Cum mai este ea percepută de către români? Mai există mitul străinătății? Veți afla citind acest Dosar. (**Adina Popescu**)

Cititori, fiți ascultători! În fiecare joi, de la ora 18, la emisiunea Timpul prezent.
O dezbatere pornind de la Dosarul revistei Dilema veche, *moderată de Adela Greceanu și Matei Martin.*
Ne puteți asculta pe frecvențele Radio România Cultural sau online la www.radioromaniacultural.ro.

DILEMA
Mirajul
străinătății

Romanița CONSTANTINESCU

Străinătatea nu e un teritoriu

Diana Slavu, protagonista romanului Cellei Serghi *Pînza de păianjen* (1938), simte că și-a părăsit lumea ei, o lume familiară, și că a ajuns în străinătate nu imediat ce trece granița, nici după ce a lăsat-o bine în urmă, ci… tocmai la Köln, pe care îl numește latinește (ca toți romanicii), Colonia. În orașul de pe Rhin, împînzit de atrăgătoarele reclame la coloniile „4711“, „Lavande“ și „Maria Farina“, se oprește, pentru că dacă ar merge mai departe, ar trebui să ia niște decizii radicale care ar rupe-o de ea însăși, cea din trecut: „În drum spre gară mi-a venit de mai multe ori să-i spun șoferului să întoarcă. Pînă la Ploiești, m-am gîndit la fel. Pînă la graniță, mi-am tot spus: «Dar mă mai pot întoarce!». La Berlin, mi se plimbau prin cap aceleași cuvinte: «Dacă vreau, mă întorc»... Am ajuns la Colonia și nu mai pot pleca mai departe“. Străinătatea e, prin urmare, un teritoriu al minții noastre, în care simțim nu că părăsim lumi familiare, ci că „ne părăsim“, că nu ne mai cunoaștem, că ne pierdem. E experiența unui vertij al alterității și spaima de a fi supt de necunoscut, îndepărtat pentru totdeauna, străin fără întoarcere. Unde începe străinătatea e o întrebare la care, pînă la urmă, fiecare trebuie să găsească propriul răspuns.

În a doua jumătate a secolului al XIX-lea, cum arată Ion Codru Drăgușanu în *Peregrinul transilvan* (1863-64, 1865), călătorii români spuneau că merg „înăuntru“ („înîntru“) cînd ieșeau din țară, ducîndu-se la Viena. De faptul că „Europa cultivată se poate numi «întrul»“ era sigur Codru Drăgușanu, care mai știa însă și că „înăuntru“ și „afară“ nu disting literă de Evanghelie între civilizație și barbarie. Ba chiar grija pentru etanșeizarea spațiilor, pentru excludere și exaltare a apartenenței dovedește adevărata mărginire și face barbaria lui „înăuntru“. Codru Drăgușanu avertiza să nu tragem cu grăbire granițe strîmte lumii noastre, căci „întunerecul domnește mai ales înîntrul spațielor mărginite“. O lume închisă e o lume barbară. În chiar secolul națiunilor, în Europa confluențelor, „înăuntru“ și „afară“ sînt deja imposibil de cartografiat cu precizie. „Afară“ este deja aici, iar „înăuntru“ este de mult afară.

Ceva mai tîrziu, în corespondența lui Anton Holban, ca și a altor congeneri, găsim menționate cît de poate de firesc puncte de parcurs atît de depărtate și atît de familiare totodată: Praga și Fălticenii, Nürnberg și Galațiul. Într-o scrisoare din 31 iulie 1929, Anton Holban îi scrie lui Ion Argintescu-Amza: „Ești la Balcic și te invidiez. Te asigur, eu care am voiajat destul, că Balcicul e unic. (...) Sînt la Saint-Malo, după ce am văzut Praga și Nürnberg-ul. Plec de-a lungul coastei Bretaniei. (...) Vrei să-mi scrii la Fălticeni, unde voi fi din nou pe la 20 august? (...) La Galați voi aduce plăci noi. Și vom vorbi, și vom asculta“. Deși se mișcă de la Atlantic la Marea Neagră cu o dezinvoltură pe care generațiile următoare în chip tragic o vor pierde, Anton Holban are preferințele sale și trage la ceea ce momentan îi lipsește, în vreme ce pictorul Lucian Grigorescu reușește să suspende distanțele și diferențele: „Cînd sînt la Cassis, am impresia că descopăr Balcicul. Cînd sînt la Balcic, mă apropii de Cassis“. În scris, generația deceniului al treilea al secolului trecut conjură un fel de *coalescență* a locurilor, ceea ce nu se întîmplă în disprețul lui „acolo“ și „aici“, ci presupune reamenajare a distanțelor și acomodare reciprocă a extremelor unui parcurs.

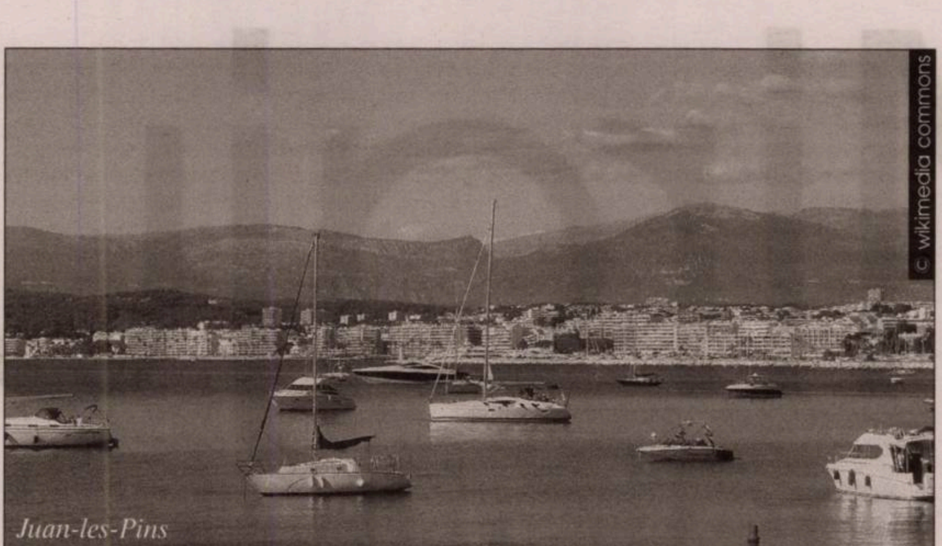
Juan-les-Pins

© wikimedia commons

În geografia trăită, locurile se suprapun, ca în experiența de artist călător a lui Lucian Grigorescu, sau ajung să facă parte din familii geopoetice extinse. Balcicul, pentru că am vorbit deja despre el, e Biskra lui André Gide, Balbec-ul lui Proust, e Cette a lui Valéry, Juan-les-Pins și Saint-Tropez. Și alte peisaje de margine sînt citite prin prisma geografiei cunoscute și sînt listate printre peisajele respectabile. Urmărind cursul Nistrului de la Naslavcea, în nordul Basarabiei, și pînă la vărsare, geograful, geologul și paleontologul Ion Th. Simionescu descoperă pe malul românesc, pe care pasc vitele, „un colț din Tirol“. Mai departe, valea Nistrului se aseamănă cu valea Mosellei, în Ardeni (evocînd nu întîmplător alt neliniștitor *triplex confinium* în secolul al XIX-lea și la începutul secolului al XX-lea, cu întreaga lui istorie de cedări teritoriale și anexiuni). În altă parte, Nistrul „îți aduce aminte, fără prea mare închipuire, de părți din valea Elbei cît curge prin Șvițera saxonă“. Sau de a Loarei, cu cetățile ei de apărare. Cetatea Hotinului, cu tot cu minaret, cazărmi, băi și geamii, trimite... la Scoția. Stîncile roșii, printre care își face apa loc, sînt aceleași ca unele din Finlanda ș.a.m.d. Lui Simion Mehedinți, Nistrul îi amintește „în unele priviri Rinul dinspre Mainz și Bonn, Rinul castelelor și legendelor“. Dincolo de datoria culturii de a se ridica la demnitatea naturii, se străvede aici și încercarea de a estompa spaimele situării la margine și de a integra punctele cele mai îndepărtate ale geografiei naționale și ale celei europene. Mai dură decît teama de pierdere în străinătate este teama de a ajunge să fii tu „străinătate“ – sperietoare – pentru ceilalți. Vedem așadar că românii se mișcă cu dezinvoltură în tot spațiul european, dar caută și să tragă de margine, ca să nu cadă ei în afară în ochii proprii sau în ochii celorlalți. Își amenajează „înăuntrul“ lor ca pe o casă pentru ceilalți, își traduc geografia, o fac locuibilă pentru toată lumea, o deschid.

În același timp, nu numai Europa dispare de pe „harta străinătății“, dar pentru mulți intelectuali proeminenți sau simpli particulari și alte colțuri îndepărtate ale lumii. Eliade cîștigă și pierde India. În 1921, starețа mînăstirii Notre Dame de Sion din San José, în Costa Rica, era o româncă din familia Arion, înrudită cu familiile Kretzulescu și Lahovary, Lucia Arion, pe numele mirean. Nu am alăturat întîmplător cele două exemple, nu e de mirare că intelectualii duc o viață itinerantă, care este viața ideilor lor, precum o fac și cei consacrați Domnului, din cinul cărora s-au desprins. Mai sînt și vagabonzii, refuzații, străini pretutindeni și mai ales în locurile de unde sînt, dar pentru care toată lumea poate fi acasă. Unul dintre ei a fost Panait Istrati. Nu e surprinzător să îi întîlnești pe acești „universaliști“, pentru care pămîntul e „Ușorul“, care nu cunosc bariere lingvistice sau mentalitare, prin toate colțurile lumii, surprinzător e să vezi cum se pun în mișcare oameni mult mai puțin dotați – în primul rînd sufletește – pentru asta.

Lumea românească a cunoscut valuri de migrație. La 1856, primul vas cu români ar fi plecat de la Constanța spre California, iar înaintea acestora ar fi ajuns și alții pe cont propriu, pe vase străine. Drumul era fără întoarcere, iar plecarea spre America o moarte. Cum se făcea totuși una lumea împărțită în două de un ocean în mintea puținilor întorși încearcă să arate romane precum *Femeia în roșu* (1988, publicat în 1990, scris de Mircea Nedelciu, Adriana Babeți și Mircea Mihăieș) sau *Zaira* de Cătălin Dorian Florescu (2008).

După decenii în care plecarea din țară însemna tot o moarte, cei plecați știind că nu se mai puteau întoarce, astăzi pare că posibilitatea nelimitată altfel decît financiar (iar în vremea din urmă și sanitar) a lui du-te-vino a slăbit mult din teroarea plecării, supralicitată melodramatic de cîntece și poezii populare, de jale și de cătănie, desprinse din alte contexte istorice. Există însă indubitabil un model social activ, parcă tot mai puternic, alimentat de astfel de texte reîncărcate, care cere de la cel plecat ca, măcar la ocazii festive și în (sau de) ochii lumii, să-și deplîngă starea, să-și afirme apăsat originea și să scuipe locul unde tocmai a căpătat o pîine. Nu îmi dau seama cît adevăr personal este în astfel de gesturi și cîtă presiune socială. Dorul ar putea pune capăt stării de alienare, mă gîndesc, iar oamenii, dacă chiar așa simt, ar trebui, cu orice risc, să se întoarcă. Sau poate, dacă străinătatea chiar e locul acela de unde nu te mai poți întoarce, sînt de acum condamnați să trăiască așa, cu inima împărțită, frîntă.

Cum am cunoscut poporul bejenit, pot să spun că unii chiar s-au rătăcit și s-au pierdut, la propriu. Cu unii dintre muncitorii români din Germania, ajunși la spital, în urma unor accidente de muncă sau culeși de poliție de pe stradă, am avut în repetate rînduri următorul dialog ca interpret improvizat. Îl transcriu, cu riscul de a rupe forma, dar nu ideea acestui articol:

– Unde locuiți?

– La șefu’. Într-o altă variantă: la Marinică, la un pretin al mieu.

– Orașul?

– Haitălberc, Haidăperc, Haide-beri (Heidelberg), Manham, Manam, Manem (Mannheim). Variantă: ’Ai dă mine, nu știu să vă spun, doamnă.

– Adresa, codul poștal?

– Nu știu să v-o spun, știu doar să ajung, dar acum, de cînd m-au adus aici, la spital, nu mai știu, eu ce mă fac? (bărbatul plînge)

– Poate o aveți scrisă pe undeva? În telefon? În vreun document?

– Eu nu știu ce-o fi scris acolo, că nu înțeleg. Eu nu m-am ocupat cu de-astea, doamnă (cu cititul, cu actele, ton de reproș la adresa mea, adică eu drept cine-l iau, el e om muncitor, nu vreun niscai nimeni de birou ca alții).

– Să sunăm un prieten! Nici acela nu știe, după vreo două zile prietenul află și mă sună, dictîndu-mi pe litere, cu greutate; la telefon mai sînt vreo doi-trei care ajută la operațiune. Iar eu caut între timp pe Google Maps și le spun dacă ce-mi spun ei există sau încă nu există pe hartă.

Străini la muncă nu sînt, forja e acolo, de unde vin, și aici, unde lucrează, aceeași. Pămîntul pe care îl lucrează e același. Știu ce au de făcut, locuiesc între ei. Familia, casa sînt adesea la cîteva zeci de ore distanță, iar ei spun că nu e departe. S-au învățat cu drumul. Pentru foarte mulți, care nu au ghinionul să se piardă din prima, străinătatea începe abia cînd familia li se alătură, iar copiii trebuie să meargă la școală. Străinătatea nu ține de teritoriu, ci de litere. Numai pentru oamenii de litere, străinătatea e, ca metaforă, un teritoriu. Iar naționaliștii o storc ca pe-o lămîie.

Romanița Constantinescu *este lector de limba și literatura română la Universitatea din Heidelberg.*

Balcic

© wikimedia commons

Liviu PAPADIMA

Alba-neagra străinătate

În spațiul cultural românesc, „străinătate“ este unul dintre cuvintele cu cea mai intensă polarizare semantică. „Străinătatea“ este și rai și iad, și înger și demon, și speranță și deznădejde. Radicalei polarizări i se adaugă o enormă versatilitate a termenului. „Străinătatea“ își schimbă fețele, luminoase și sumbre, cu iuțeala haotică a jocului de-a „alba-neagra“.

Pînă pe la sfîrșitul veacului al XVIII-lea, „străinătatea“ și „străinul“ funcționează aproape numai în registru negativ: cea dintîi, asociată cu bejenia, cu exilul, cu cătănia, cu „înstrăinarea“ forțată de un destin vitreg. Totodată, de acolo vine „străinul“, cel însemnat cu stigmatele alterității, îmbrăcînd nenumăratele chipuri ale amenințării: lăcomia turcului, fudulia leahului, cruzimea tătarului, meschinăria evreului, grosolănia rusului – toată panoplia de stereotipuri incriminante pe care un ev de mijloc revărsat mult peste margini le suie peste pragul modernității românești. Însă chiar și aici există și un revers. Unii l-au exploatat cu fervoare, clamînd ospitalitatea – față de străini, nu? – ca una dintre trăsăturile definitorii pentru români.

Cum poți fi, așadar, un xenofob ospitalier? Se vede că poți. Pe la sfîrșitul liceului și în vremea studenției îmi făcusem obiceiul să colind prin cele mai nebănuite cotloane cu un mijloc de transport foarte îndrăgit la vremea respectivă: autostopul.

Împreună cu prietena mea, ne postam în zori pe la Fîntîna Miorița, la ieșirea în DN1. Nu eram mofturoși: mergeam încotro erau dispuși să ne ducă cei care opreau să ne ia. Odată am ajuns la Hațeg. Am mers la autogară. Erau afișate tot soiul de curse locale, către destinații necunoscute nouă. Am ales Rîu de Mori – suna frumos. Am fost singurii care au coborît acolo. Am luat-o pe ulița satului, cu rucsacurile în spinare, întrebînd pe la porți. Nu a trebuit să mergem mult. Ne-am oploșit la casa unor gospodari mai în vîrstă, cu al căror fiu, brigadier silvic, am colindat toate pădurile din jur, în căutare de fragi, hribi și căprioare. Cred că am stat aproape o săptămînă la gazdele noastre improvizate, care ne țineau ca pe palme, oferindu-ne toate bunătățile de mîncare și de băutură și insistînd în permanență să mai rămînem la ei. De prisos să mai spun că nu au vrut să ne ia nici un ban.

Universitatea din Viena

c. wikimedia commons

Fusesem, oare, primii călători care poposiseră în Rîu de Mori de cînd se știau sătenii? Însă logica ospitalității ținea de altceva decît de curiozitatea față de insolit. Aveam să înțeleg asta, după multe alte situații similare, întîmplător, în vreme ce ascultam slujba de Înviere. E acolo o parte în care preotul cheamă enoriașii la rugăciune, pentru apărătorii credinței, pe de o parte – între care, deloc surprinzător, și mai-marii puterii politice –, și cei năpăstuiți și amenințați, pe de cealaltă parte. Pentru aceștia, una dintre psalmodieri sună cam așa: „Pentru cei care călătoresc, pe apă, în aer și pe uscat, Domnului să ne rugăm!“. O contemporaneizare a unei mentalități mai vechi, potrivit căreia călătorul este în permanență expus primejdiei și, ca atare, în nevoie de sprijin, de empatie și de solidaritate.

Atenție, însă! Ospitalitatea implică o condiție de tranziență a contactului cu străinul, în calitatea lui de călător. Intrarea în modernitate înseamnă, pentru români, între altele, modificarea perspectivei tradiționale, cea a „oaspetelui“ sedentar, prin aportul pe care îl aduce experiența celuilalt, a călătorului dornic de explorare.

Secolul al XIX-lea românesc este fundamental marcat de disputa dintre ceea ce s-a chemat „xenomanie“, pe de o parte, și „xenofobie“, pe de cealaltă parte, de „xenomahia“ dintre străinătatea pilduitoare – *„Ex occidente lux!“*, lumina vine din Occident – și cea vătămătoare – „Cine-a îndrăgit străinii / Mînca-i-ar inima cîinii!“, cum sună, cu apăsată violență, avertismentul eminescian. Are însă această polarizare, recognoscibilă și în zilele noastre în climatul cultural autohton, un specific local? În fond, întreaga arhitectură a Uniunii Europene, căreia românii i-au dăruit încrederea într-o „străinătate“ favorabilă, e înălțată pe echilibrul foarte fragil între segmentele „eurofile“ și cele „eurofobe“ – mai elegant denumite „eurosceptice“ – ale populației. Versatilitatea percepțiilor transnaționale a fost demonstrată cu brio de către Brexit.

Cred însă că, pe flancul estic și sud-estic, o serie de experiențe datorate regimurilor comuniste și-au pus o amprentă particulară asupra relației cu „străinătatea“. Recenta tevatură iscată de către „Nole“ spune multe în privința asta: opoziției dintre vacciniști și antivaxxeri, campionul sîrb, familia lui, oficialii conaționali i-au anexat pe dată o a doua, cea dintre victimele sîrbe și opresorii străini, reactivînd o mai veche polarizare comunistă Vest *versus* Est. Comutări de perspectivă de tipul ăsta pot irumpe oricînd și în România. De fapt, atît Serbia, cît și țara noastră au fost precedate deja de exemplele Ungariei și Poloniei.

Pentru regimul comunist din România, „Fie pîinea cît de rea / Tot mai bine-n țara mea“, faimoasele versuri din poezia „Cîntecul străinătății“ a lui George Crețeanu (1829-1887), au convenit de minune ca slogan ideologic, mai ales după ce regimul și-a dovedit incapacitatea de a livra populației o alimentație cît de cît decentă. Cine ar fi putut însă crede că acest „mitem“ va putea fi convertit, după căderea comunismului, în la fel de celebrul slogan „N-ai mîncat salam cu soia“, pentru a exprima refuzul românilor de a accepta repatrierea conaționalilor plecați din țară în timpul prigoanei totalitare? (În treacăt fie spus, nu mică mi-a fost mirarea să constat, în anii în care am fost lector, respectiv profesor invitat la Universitatea din Viena, că salamul cu soia era, pe piața austriacă, mai degrabă un produs de lux din categoria „bio“, sensibil mai scump decît salamurile obișnuite.).

Pentru mine, ca trăitor a circa ½ din viața mea de pînă acum în comunism, „străinătatea“ a fost impregnată de o tensiune similară între atracție și respingere, între aspirație și dezamăgire. Slavă Domnului, am avut norocul să pot ține acest balans într-un echilibru suportabil. Îmi amintesc, de pildă, cum, la începutul anilor ’90, avînd o subvenție generoasă pentru studii de o lună în străinătate din partea Colegiului Noua Europă, am decis ca, plasînd în centrul șederii mele Universitatea Liberă din Amsterdam, să fac, cu un bilet de tren circular, un periplu prin Ungaria, Austria, Germania, Belgia, Olanda, Anglia, Franța și retur, presărat cu numeroase opriri pentru conferințe sau întîlniri cu prietenii resfirați prin toate colțurile Europei. Aviditatea de a recupera o lungă perioadă de izolare își spunea cuvîntul pentru insul care își tîra bagajele de la o gară la alta, zornăind în buzunare forinți, șilingi, mărci, guldeni, lire sterline, franci francezi sau belgieni. Asta mi-a rămas imprimat în minte, de atunci, ca imagine simptomatică a „străinătății“: gestul de a scoate din buzunar, la vreun magazin oarecare, în fața vînzătoarei, un pumn de mărunțiș cît se poate de cosmopolit, rugînd-o să-și aleagă ce îi trebuia.

***Liviu Papadima** este profesor de literatură română la Facultatea de Litere, Universitatea din București.*

■ ■ ■

Mirel BĂNICĂ

Elveția. Urme

Au trecut aproape 14 ani de cînd m-am întors definitiv în România, după un deceniu de peregrinări în Elveția, Canada, Franța. Nu mă voi lansa în interogații alambicate despre memorie, nostalgie, melancolie; pur și simplu am ales să fac pentru acest număr tematic al revistei *Dilema veche* un inventar foarte liber, spontan, al „urmelor“ lăsate de Elveția în memoria mea afectivă. Așadar...

■ Mi-e dor de călătoriile cu autobuzul, pe ruta București-Geneva (34-36 de ore), firma DoubleT, cu plecare din Calea Victoriei nr. 120, pe cheiul Dîmboviței, la ora 5 dimineața. Pentru că atunci transportul aerian încă nu se democratizase, nu apăruseră *low-cost*-urile. Nu credeam să ajung să scriu vreodată despre asta, să-mi fie dor de „chinul“, dar și de plăcerea acelei călătorii, un „pelerinaj“ prin Europa, în timpul în care condiția noastră de „estici“ ieșea la iveală ca uleiul deasupra apei.

■ Îmi lipsesc diverse gusturi și experiențe gastronomice helvete (excelentele lor brînzeturi, cîrnații, anumite specialități cu notă germanică – *la choucroute* – varza murată în vin alb)

■ Punctualitatea elvețiană. Totul mergea „ceas“ în țara ceasului cu cuc (sau fără). Autobuzul era în stație la 10,22 (cum scria pe orarul afișat pe stîlp), la 10,35 era la gară, iar la 11,13 pleca trenul către Zürich.

■ Stabilitatea, predictibilitatea, siguranța existenței cotidiene.

■ Resimt acut nevoia de încredere în oameni. De cînd am părăsit Elveția și, în general, Occidentul. În Elveția, oamenii au încredere unii în alții, în instituții, în moneda națională, în calitatea aerului pe care îl respiră.

■ Îmi lipsesc bibliotecile orășenești și universitare ale orașului Geneva, respectul arătat cărții, pur și simplu. Calvin = Geneva, Calvin = cultul Cărții (Biblia), deci Geneva = carte. O algebră a cunoașterii, pe undeva.

■ Regret lipsa birocrației. Personal administrativ competent, politicos, perspicace în a ghici nevoile solicitanților. Verbul *„servir“*, pe care noi nu l-am avut și nu l-am înțeles niciodată în România.

■ Tîrgurile de vechituri *(„marchés aux puces“)*. Uriașe bazaruri în aer liber, unde puteai găsi totul și nimic. De acolo îmi puteam cumpăra clasici la 1 CHF bucata, în general clasici ai literaturii pe care nu-i mai dorea nimeni. Sau aparate de radio mici, compacte. Oare de unde vine această pasiune a românilor exilați pentru aparatele de radio?

■ Mi-e dor de bucuria pe care o resimțeam atunci cînd primeam reviste sau cărți prin poștă din România, de acel adevărat cordon ombilical al tiparului care mă ținea legat de țară.

■ Mediul foarte multicultural, internațional, în care trăiam, învățam, iubeam. Într-o singură zi, una singură, puteam schimba impresii sau rețete de bucătărie, după caz, cu prieteni peruani, portughezi sau maghiari. Rețete de bucătărie, repet, pentru că aveam o mare curiozitate a gustului, o sete de a cunoaște gastronomic lumi diferite de a mea.

■ Poate că mi-e dor, de fapt, de tinerețe. Dar asta e cu totul altceva. Nostalgia supremă. Sau nu.

***Mirel Bănică** este cercetător științific la Academia Română, București. Cea mai recentă carte publicată:* Prin România. Carnete de drum, *Editura Polirom, 2020.*

■ ■ ■

DILEMA
Mirajul străinătății

Constanța VINTILĂ

Străinătatea: de la Cîineni mai sus

Un tron pentru o călătorie la Viena

Cînd, în vara anului 1782, tînărul boier Toma Călinescu dorește să plece la studii în Germania, pentru a urma medicina, marele spătar Ienăchiță Văcărescu îi refuză pașaportul și-l sfătuiește să-și vadă de boierie. Încăpățînat, tînărul Călinescu decide să plece, clandestin, pe drumul Ardealului. Cum Bucureștiul era un oraș mic, iar Valahia o țară și mai mică, zvonul plecării tînărului la studii s-a răspîndit cu repeziciune. Pentru a-l face să revină, domnul poruncește aruncarea fratelui mai mare în închisoare sub acuzația de trădare, învinuit că-l trimesese pe Toma Călinescu, chipurile, în Rusia, să comploteze împotriva Imperiului Otoman. Cum ziceam, Valahia era o țară mică, astfel că armășeilor nu le-a fost prea greu să ajungă la Cîineni, frontiera cu Imperiul Habsburgic, să-l prindă pe fugar și să-l aducă acasă în fiare. Aici, tînărul învățăcel era pedepsit cu 260 de lovituri de bici la tălpi și închis la mănăstirea Snagov.

Episodul îl revoltă pe consulul rus la București, Serghie Lascaroff, care protestează pe lîngă domnul Nicolae Caragea (1782-1783), acuzînd „o crudă injustiție“ în judecarea tînărului, sacrificîndu-i-se astfel viitorul. La rîndul său, agentul austriac Ignatius Stefan Raicevich scria că totul era *„l'opera dello Spatari“*, asta pentru a se disculpa de acuzațiile ce i se aduceau de reprezentanța diplomatică rusă că ar fi contribuit la prinderea tînărului prin înștiințarea generalilor austrieci de la graniță.

Străinătatea nu era o opțiune de studii sau de călătorie pentru boierii din Valahia și Moldova, la sfîrșitul secolului al XVIII-lea. Deși nu exista nici un firman oficial care să oprească călătoria boierilor către Viena, Berlin sau Paris, aceștia se temeau să plece la drum, pentru a nu fi acuzați de hăinire. Implicarea marelui spătar nu este greu de ghicit dacă știm că tocmai trecuse printr-o experiență similară cînd, la sfîrșitul anului 1781, beizadelele Ipsilanti plecaseră în călătorie, hai-hui, la Viena.

După cum bine se știe, călătoria era privită ca un mijloc de instruire important în secolul al XVIII-lea. Tinerii nobili francezi, englezi, germani sau italieni își desăvîrșeau educația întreprinzînd călătorii lungi, de formare, către Roma, Paris, Atena, Aleppo sau Istanbul, notînd impresii sub formă de scrisori imaginare trimise tuturor, desenînd costume, colecționînd antichități, adunînd plante și confecționînd mituri. Așadar, dorința fraților Dimitrie și Constantin Ipsilanti de a călători nu ar părea o problemă, dacă contextul politic ar fi fost diferit. Tatăl lor, Alexandru Ipsilanti (1774-1782), s-a preocupat de instruirea lor, oferindu-le posibilitatea de a studia franceza, italiana și literaturile aferente. De altminteri, această educație „iluministă“ pare a fi explicația fugii lor către Viena, dacă ar fi să-i dăm crezare consilierului apropiat al domnului Ipsilanti, Ienăchiță Văcărescu: „Nu am putut să dau la alt fuga acestor două îndestulate odrasle, decît că deosebi dă dascălii elinești și deosebi dă hogi turcești avea și dascăli *europeni* și dă limba franțuzească și dă limba talienească, oameni vrednici de laudă și împodobiți cu multe științe. Și poate dîn istoriile gheograficești, luînd sevá ca să vază și țările *Europei* în simțire și în mijlocire cu care să otcîrmuiesc și nefiind cu putință ca să meargă sau cu voie împărătească sau cu voia părintească, au cugetat siliți fiind de rîvna vederii și dă căldura vîrstei să meargă cu acest mijloc“, adică „s-au făcut nevăzuți într-o noapte din palaturile domnești“. Escapada tinerilor de 18 și, respectiv, 16 ani avea să-l coste tronul pe tatăl lor, Alexandru Ipsilanti, care-și va depune mandatul în februarie 1782, în timp ce fiii lui vor hălădui o vreme prin Viena, înainte de a reveni la Istanbul.

■ ***Prin Viena și Leipzig către Paris.*** Boierii și domnii fanarioți nu se îndepărtează de epicentrul puterii, Istanbul, și de Imperiul Otoman de frică, împiedicați fiind de statutul lor de supuși otomani. Dar lucrurile se vor schimba după aceste două episoade și mai ales odată cu creșterea influenței Imperiului Rus în regiune. Totuși, dacă boierilor le era cerută o anumită fidelitate față de un regim politic, nu același lucru se poate spune despre celelalte categorii sociale. Negustori feluriți se perindau pe drumurile lor către Trieste, Veneția sau Leipzig, ducînd ceară și miere și aducînd țesături prețioase, mirodenii, cărți și mai ales informații despre mersul lucrurilor acolo în „Europa“.

Străinătatea începea la Cîineni și Turnu Roșu, la Trotuș și Moldovița, puncte vamale care opreau oamenii și mărfurile lor în drum spre „Europa“. Activi și mobili, negustorii suspină mai puțin după „Europa“, exploatînd teama celorlalți prin comercializarea tuturor „bagatelelor“ atrăgătoare și sclipitoare prin conexiunea lor cu marile capitale imperiale și regale. „Să fie după moda de la Beci“, scriu boierii către negustorii din Craiova, Sibiu sau Brașov, mediatori ai modelor și gusturilor vieneze. Pînă la venirea rușilor, la 1806, și ocupația militară (1806-1812), „străinătatea“ era tangibilă prin intermediul acestor negutători care aduceau gazete italienești pentru episcopul Chesarie al Rîmnicului, peruci franțuzești pentru Catinca Știrbei, trăsuri vieneze pentru Ștefan Pîrșcoveanu, „piluri (remedii) de Frankfurt“ pentru Barbu Știrbei, *rozol* (un fel de rachiu roșu) de Breslau pentru Gheorghe Jianu, „cățel frumoși și flocoși“, care să „nu aibă seamă în Europa“, pentru Constantin Gianoglu, „orez de Italia“ pentru Stan Jianu, „vutcă franțuzească ce să cheamă rum“ pentru același Barbu Știrbei și multe, multe altele.

Cînd, în sfîrșit, în 1796 ajunge la Karlsbad pentru cure, Barbu Știrbei este entuziasmat de frumoasa, inteligenta, interesanta „străinătate“. Compania prinților și prințeselor din Europa, plimbările prin grădinile stațiunii, conversațiile „talienești“, cu un oarecare ambasador spaniol, îl încîntă peste măsură: „Zic dumitale că așa traiu n'am trăit de cînd sînt“, îi scrie lui chir Hagi Constantin Pop care-i mijlocise ieșirea din țară. Teama însă persistă: „Numai mă rog, kir Hagi, numai dumneata să știi, să nu se facă vreo vorbă, ca să se auză în țară“, completează, dornic să-și păstreze nestingherită fericita petrecere.

Admirația pentru Europa, adică tot ce poate fi cuprins între Viena, Paris, Berlin, Geneva, va alimenta nestingherită gusturile și moda pentru generații și generații de boieri, intelectuali, dar și oameni simpli, care vor găsi, în mirajul civilizației europene, un model de urmat.

Constanța Vintilă *este cercetătoare la Institutul de Istorie „Nicolae Iorga“ al Academiei Române. Cea mai recentă carte publicată:* Lux, modă și alte bagatele politicești în Europa de Sud-Est, în secolele XVI-XIX, *Editura Humanitas, 2021.*

■ ■ ■

Andrei CRĂCIUN

Departe

Pe la șapte-opt ani știam deja ce vreau să fac în viață – să călătoresc prin toată lumea și să scriu despre ce văd pe drum, să scriu mai mult pentru mine. Îmi era de-ajuns. Și acum îmi e. Pe vremea aceea mă interesau îndeosebi meciurile de fotbal, filmele de cinema și viețile scriitorilor, care mi se păreau unii dintre puținii care înțeleseseră ceva din existență. Și un lucru știam sigur: eu nu voi sta într-un singur loc, voi trăi mai mult în străinătate, mai mult pe drumuri. De unde pînă unde? Nu cunoșteam nici un om care să fi văzut măcar Parisul sau care să cunoască măcar un om care să fi văzut măcar Parisul.

Abia ieșisem din dictatură, dar, e drept, țara noastră îmi era cunoscută de pe la trei-patru ani, de cînd călătoream prin munți și tabere școlare cu părinții mei, profesori de matematică amîndoi. Pe la doișpe ani dobîndisem deja o anumită privire asupra vieții pe pămînt, fără să am însă (slavă zeului, nu-l am nici acum) un punct de vedere fix, inflexibil. De aceea nici n-am putut să mă statornicesc vreodată în vreo ideologie, oricare ar fi ea.

Despre moarte știam cam așa: dacă moare un om, e coborît în pămînt și pentru oameni asta înseamnă că s-a dus la ceruri. Ciudate creaturi acești oameni.

Despre istorie (chiar și despre istoria oamenilor de la noi din oraș) aflasem: cei decenți, cei cumsecade, cei cu bun-simț, cei muncitori, cei onești nu au nici un loc în istorie (și mai au și o viață grea). Istoria e terenul de joacă al criminalilor, al psihopaților, al celor cruzi, grădinița nelegiuiților, a tîlharilor, a escrocilor. Istoria e mai mult despre războaie și conducători decît despre restul oamenilor, și tocmai de aceea restul oamenilor o adoră. Dacă le iei și suferința, ce le rămîne? Și mai intuiam că în istorie gloata există doar ca să dea sînge și decor. Mă gîndeam că așa e peste tot pe pămînt și asta mă întrista. Unde să te mai duci, în ce străinătate, dacă așa e peste tot? Dar nu era după mine.

Despre supraviețuire, pe la cincisprezece ani, cînd îmi muriseră deja mai mulți prieteni și cunoscuți, îmi dădusem seama că nu e o problemă de morală și că nu supraviețuiesc aceia virtuoși. Ci doar cîștigătorii la loteria genelor, cei care au avut noroc sau au fost pur și simplu excesiv de prudenți. Tot pe atunci dădusem de sensul vieții, și anume acela că nu există un singur sens al vieții – cîți oameni, atîtea sensuri. Turma mi se părea, de aceea, cel mai mare dușman al individualității, al libertății și al fericirii. Nu eram și nu sînt nici acum interesat să aparțin vreunui grup. Așadar: iată-mă, un lup singuratic. Voi călători singur și, dacă am noroc, alături de femeia iubită și atît. Unde, pe ce drum? Străinătatea mă aștepta – dar stați un pic, cronicarii, gazetarii sportivi călătoresc. Acesta e drumul, cum pe ce drum?

Apoi, flăcăiandru, mă mai uimeau iluziile, capacitatea formidabilă a oamenilor de a nu vedea lucrurile cum sînt. Despre nașterea omului: o femeie se împreuna cu un bărbat și uite așa – pruncul. Dar de ce era acest nou-născut un dar venit din ceruri, un îngeraș? Măi, oameni buni...

Despre luciditate: cei care vedeau lucrurile cum erau, nu cum ar fi vrut să fie, erau întotdeauna puțini, o minoritate. Și credințele oamenilor despre puritate mă scoteau din sărite: indivizii care trăiau în armonie cu natura, spălîndu-se cel mult o dată pe an, treceau drept reprezentanți ai purității. În străinătate, sigur nu era așa. Trebuia să plec, și încă mai repede.

Așa cum orice rîu își cunoaște albia, așa îmi cunoșteam și eu destinul: nu era aici, în orașul nostru, nici în marele oraș, nici măcar în țara românească. Eu eram al drumului. Și de aproape douăzeci de ani am tot fost al drumului. Cea mai mare parte a vieții mele am petrecut-o în avioane, în aeroporturi, în gări, pe vapoare, în trenuri, în hoteluri. Sînt un călător, am văzut cîte ceva din lume și, ca Socrate, am aflat, din fericire, că nu știu nimic. Lumea rămîne mereu mare.

Străinătatea s-a schimbat în ochii noștri. Cînd eram copii, străinătatea însemna Canada și ea era pentru totdeauna o graniță de unde nu puteai reveni – ca moartea. Știam un subinginer care avea o fată plecată în Canada, de acolo primea cele mai uimitoare lucruri pe care o minte omenească le-ar fi putut concepe. Apoi străinătatea însemna că poți să evadezi din gri. Am copilărit într-un oraș monoindustrial muribund. Murind fabrica de armament, în jur coborau foamea, dezgustul, sila de lume, deznădejdea. Oamenii erau triști, iar străinătatea încă era *lumea liberă.* Doar acolo puteai fugi. De aceea era groaznic să vezi oamenii care se întorceau și cu o altă poveste: nici acolo nu era bine! Cum Dumnezeu?...

Așa am ajuns un tînăr sceptic, încredințat că peste tot domnesc impostura, răutatea, prostia și haitele de oameni, de care e mai înțelept să te ferești. Entuziast nu am fost niciodată decît în fața artei. Dar dorința mea de a fi departe, mereu mai departe, era mai puternică decît deziluzia. Dacă totuși greșeam? Dacă nu e așa? Dacă sînt totuși oameni pe lume? Unde sînt? Voi pleca să îi caut. Trebuie.

Și în acești aproape douăzeci de ani de cînd umblu tot pămîntul, am mai aflat ceva: toți sîntem străini. Sînt oameni care au rădăcini și sînt oameni care au aripi. Eu am aripi. Și încă un lucru am mai aflat: sînt puțini oameni întregi pe lume, foarte puțini, dar pentru ei merită să îi înduri pe toți neisprăviții pămîntului. Am rămas, vedeți bine, naiv: încă mai cred că undeva, departe...

Bineînțeles că drumurile duc și înăuntru, dar mai e totuși lumea asta toată și toată poezia lumii. Ca să o văd a meritat să trăiesc, totuși, o viață de om pe pămînt. Mereu străin, niciodată împăcat, pururi călător, cu ochii ăștia care vor să vadă și inima care nu se umple niciodată, ca în Ecleziastul, pur și simplu, fără străinătate, eu n-aș fi putut trăi.

Departe am fost, din cînd în cînd, chiar și fericit. Nu e mult, dar, ca om care nu are nici o proprietate și nici nu vrea să stăpînească nimic, e tot ce am, tot ce am avut și voi avea vreodată. Iar aici pun punct și zbor încă o dată către Insulele Canare.

Andrei Crăciun *este scriitor și jurnalist.*

■ ■ ■

DILEMA
Mirajul
străinătății

Mihai BUZEA

Freizügigkeit

Străinătate, că-i mai bună decît toate? Nu. În nici un caz! Străinătatea – indiferent ce înseamnă asta, că pentru fiecare înseamnă altceva – nu e cîtuși de cît mai bună „decît toate“ (adică decît toate din țara ta, evident). Hai s-o luăm simplu: ești tînăr, sănătos, bogat, celebru, frumos, fără datorii, ai și viză de America. Evident că România este locul unde merită să trăiești! Nu există lucru pe care să nu-l poți face, plăcere de care să nu te bucuri, succes pe care să nu-l ai la îndemînă; ești în situația ideală de a te ospăta la masa vieții! Dar, desigur, poți s-o iei pe droguri, pe ruletă, pe depresie sau pe vreo iubire neîmpărtășită. Abia atunci poți spune, fără dar și fără poate, că ești prost.

Prin comparație, emigrantul, deștăratul, plecatul are în minte, în suflet și în inimă doar trei lucruri: bani, bani și bani. Primii bani la care mă refer sînt, desigur, banii primiți în schimbul muncii depuse, adică salariul; e greu de imaginat un domeniu de activitate în care salariatul din România să cîștige mai mult decît salariatul dintr-o țară bogată – cu excepția bugetarilor de top, acești prinți și aceste prințese ale statului român (nu că la bulgari, la ucraineni, la polonezi sau la sîrbi ar fi altfel). Dar să lăsăm aristocrația și să ne întoarcem la emigrant: dacă primii bani la care se gîndește el sînt cei pe care-i cîștigă, banii numărul doi sînt cei pe care nu-i mai pierde, și aici este un chițibuș. Nici eu nu-l știam, pînă să plec. În România, nu știu cum se face, dar parcă buzunarele sînt găurite, tot timpul curg bani din ele: trebuie să dai la școală, că așa dau toți părinții? Trebuie. Trebuie să dai la doctor, că așa dau toți pacienții? Trebuie. Trebuie să dai la meșterii care-ți repară ceva prin apartament? Trebuie. Trebuie să dai ceva fiecărui funcționar care-ți rezolvă o problemă oficială? Trebuie. Nu am eu destulă memorie, dar lista e nesfîrșită, iar cetățeanul nici măcar nu este conștient de ea, cum n-am fost nici eu, dar mi-am dat seama odată ce-am ajuns în Belgia: prima oară cînd am comandat pizza pentru acasă, nevastă-mea m-a trimis emoționată în holul blocului, înarmat cu una bancnotă de cinci euro („Pentru băiat“). Omul mi-a dat cutiile cu pizza, a făcut ochii mari cînd i-am strecurat bancnota, a luat-o cu plăcere, mi-a urat *„Bon appétit“* și dus a fost. A doua oară n-am mai dat o hîrtie de cinci euro, ci o monedă de doi, iar a treia oară n-am mai dat nimic. E un exemplu minor? Da, nimic de zis, dar poate fi extrapolat cu ușurință. Există un preț pentru orice bun sau serviciu, îl plătești și gata. Restul bănuților rămîn frumușel la tine în buzunar, nu se scurg nicăieri. Aș mai putea face o comparație, deși asta e cam forțată, dar descrie o experiență familiară multora din *middle-class:* cînd te trimite firma în delegație în Germania sau Olanda (țări „bacșiș-*free*“). Drumul – atît, cazarea – atît, masa – atît; punctum. Restul banilor îți rămîn ție: vrei să faci paranghelie din diurnă? Treaba ta. Vrei să te întorci cu ei acasă? Te întorci cu ei acasă și pace bună!

Trappist
Achel
CHIMAY
Pères Trappistes
GREGORIUS
La Trappe
Quadrupel
TRAPPIST
ORVAL
Trappistes
Rochefort
10
Westmalle
TRAPPIST
© wikimedia commons

Se mai laudă omul, dar unii emigranți sar calul, devin pur și simplu dezgustători, în timpul vizitelor la baștină.

Cu banii de-al treilea e ceva mai delicat. Am zis la început: bani, bani și bani. Ei bine, a treia categorie… e și nu e. Am vrut să mă refer la banii următoarei generații, dar nu cred că m-am făcut înțeles: e vorba de ciudata decizie a multor familii de peste 40 de ani de a pleca din țară. E vorba despre familii prospere, familii care ar fi trebuit să fie mulțumite cu viața pe care și-o croiseră în România (cu muncă multă și cu mult stres, din păcate), și care erau oarecum mulțumite… pînă la copii. La șansele copiilor, adică. Există părinți delăsători, ca mine („Dacă toți s-ar face popi, apoi cine ne-ar mai trage ciubotele?“), care preferă să facă pe filozofii și pe fataliștii („Ce-o fi, o fi! Cum m-am descurcat eu, o să se descurce și copilul meu“), și există părinți neorbi, ca nevastă-mea („Asta mică va trăi într-o lume globală. Va concura cu cei mai buni din toată lumea. Cum va putea să se bată de la egal la egal, pe baza educației din România? Cei mai viteji și mai drepți dintre traci? Cine o va angaja pe ea, *ever*, pe baza unor asemenea competențe?“). Cu alte cuvinte, unul dintre noile motive de înstrăinare este *frica de sistem.*

Am zis „înstrăinare“ și bine am zis. Că plecarea din țară vine la pachet cu o grămadă de chestii nasoale. Unul dintre ele (unul, doar!) este tensiunea care apare între cei plecați și cei rămași. Din cîte îmi dau seama, „plecații“ par să fie cei de la care pornesc tensiunile, pentru că ei – mai ales dacă au o educație precară – tind să se laude. Mă rog, se mai laudă omul, dar unii emigranți sar calul, devin pur și simplu dezgustători, în timpul vizitelor la baștină. Ba își ridică în slăvi mașina, ba job-ul, ba orașul de reședință, ba concediile, ba hainele sau bijuteriile, ba amenajarea propriului ogeac (toate astea sînt „documentate“ cu zeci sau sute de poze, la care n-are nimeni chef să uite, dar pe care „plecatul“ le îndeasă sub ochii oricui îi cade-n gheare). Cu timpul, foștii prieteni ajung să-l evite pe individ (sau pe respectivul cuplu, că uneori consoartele sînt și mai rele) și fac tot ce pot să scape de socializarea cu el sau cu ei. Normal. Te pui cu realizații de „afară“?!

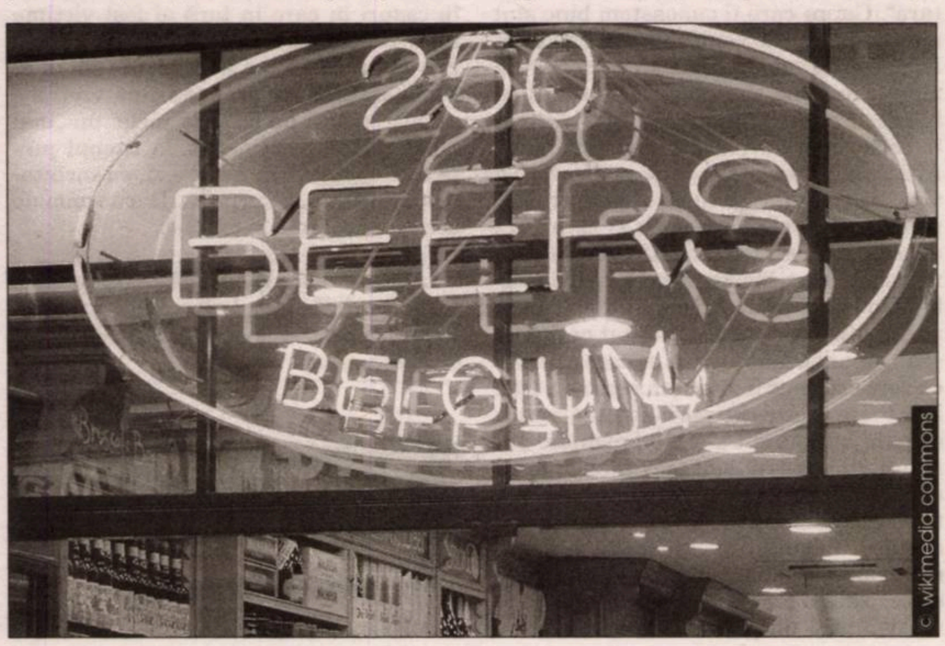

© wikimedia commons

Există și reversul, dar ăsta nu e așa dramatic, parcă. Ajunge omul în România, în concediu, bucuros să-și revadă amicii (singurătatea e Inamicul Public Nr. 1 pentru imigrant), iar bucuria îi rămîne fix în gît, ba îi și vine înapoi sub formă de vomă, cînd aude din toate părțile: „TU trebuie să faci cinste la toată gașca!“. Unii se conformează, alții se revoltă („Ca ce chestie să fac eu cinste? M-ați găsit mai prost?“); unii rîd și plătesc, alții se eschivează, fiecare cu abordarea lui, dar cam tuturor deștăraților veniți în vacanță le cade greu chestia asta. O dată, de două ori, după care nu mai vin. Se duc în concediu în Spania. Sau Portugalia. Sau Grecia.

Necazul e că și acolo unde a plecat (pentru bani, bani și bani), românul dă tot peste români, așezați în mai multe straturi diasporene, ca-ntr-un doboș. Este mai întîi vechea diaspora, generația lui Neagu Djuvara, bătrîni absolut convinși că toți cei care-i caută sînt securiști trimiși să-i asasineze. Este apoi generația celor scăpați din comunismul românesc (1945-1989), unii pe cale legală, alții riscîndu-și viața (și de foarte multe ori găsindu-și moartea: frontieriștii!). După ei a ajuns primul val post-revoluționar, compus atît din infractori versați, cît și din „dumiriții“ democrației originale a lui Nea Nelu. Între acest val și valul post-aderare, eu aș mai băga un vălișor: cei care au plecat cu picurișul, între 1990 și 2004 („generația vizelor“). După 2007 s-a plecat masiv, „la muncă“, iar ultimul val este cel din care fac și eu parte, cel al familiștilor în prag de bătrînețe, speriați de „sistem“.

Iată și-o povestioară, în bunul stil Buzea. Am aici un prieten: ne cunoaștem din 1975, am copilărit în două blocuri aproape lipite, acolo, în Berceniul nostru de legendă. Omul ăsta urăște Uniunea Europeană. Total, pasional, implacabil. Pentru mine, ura lui a fost mult timp de neînțeles, pînă cînd, la o țuicăreală mai prelungită („doza pentru adulți“), s-a scăpat: „Futu-i morții ei de UE, că s-a umplut Europa de români!“. Atunci am înțeles. El făcuse parte dintre privilegiații care putuseră călători încă din 1990 (vize, valută, invitații etc.), iar odată cu democratizarea libertății de mișcare, s-a simțit coborît de pe soclu. Dacă e să-l ascult pe Vasile Ernu, oamenii ca amicul meu provin din „copiii de aur“ ai comunismului tîrziu (Ernu vorbește despre comunismul sovietic, dar mecanismul era similar și în cel românesc). Am găsit și confirmarea, dintr-o sursă independentă! La un articol de-al meu, cineva pe nume Flo a comentat (las comentariul needitat, e mai savuros așa): „ati ajuns pina si in «Westende» (bine ca n-ati cazut cu totii in ocean….) Fira-ar masa lu ala care a inventat «Freizügigkeit» pentru romani si bulgari. Au umplut Europa cu cocalari“.

***Mihai Buzea** este scriitor și locuiește în Belgia. Cea mai recentă carte publicată:* Paralel, *Editura Polirom 2021.*

Ana-Maria CAIA

Prezentul pe care ești dispus să-l trăiești

Casa noastră din Bruxelles, subțire și lungită pe patru etaje, e pe o străduță liniștită care desparte două cartiere: Sablon și Marolles. Primul, cocoțat pe un deal, în buza Palatului Regal, e ilustrarea perfectă a succesului trainic, peste secole, al spiritului întreprinzător belgian. În palatele miniaturale ale cartierului sînt galerii de artă care vînd artefacte sumeriene sau statui romane, urși polari împăiați, bijuterii care se țin la bancă în seif, ciocolată sofisticată și cele mai scumpe feluri de whiskey japonez. Cel de-al doilea e plin de magazine de mobilă veche, galerii de artă pop, saloane de tatuaje, fundații, marxiști, anarhiști, baruri populare și magazine de haine second-hand. Între aceste două lumi, nici una mai puțin fermecătoare decît cealaltă, mi-am început viața în străinătate chiar cu o lună înainte de a intra în izolare.

Iar izolarea belgiană a fost neînchipuit de lungă și de restrictivă, fără posibilitatea de a primi pe cineva în casă. Și-n culmea acestei carantine, ne-am îndreptat privirile înspre vecinii cu care împărțim aceeași ușă de intrare. Așa am descoperit un cuplu de islandezi, veniți la Bruxelles, ca mulți alții, inclusiv noi, cu un job în „instituții“. Cînd i-am invitat prima oară la noi, am făcut o masă cu mici, ciorbă de burtă și sarmale. Au fost foarte încîntați, iar eu foarte uimită de mine: nu-mi mai amintesc să fi făcut vreodată o masă cu mici și ciorbă de burtă pentru niște musafiri. Încîntarea lor a însemnat că s-au revanșat: ne-au adus trascău islandez cu rechin putrezit pe care l-am consumat încet în timpul unei discuții despre cum e în Islanda și cum e în România. A venit rîndul nostru să le aducem niște vin moldovenesc și al lor să ne dea ceva tărie daneză. Am continuat, în întîlnirile noastre, să ne explicăm originile, să ne arătăm, mai întîi, unii altora, cine sîntem. Și-apoi, cînd ne-a fost clar că sîntem prieteni, am început să ne mutăm înspre subiecte comune, care aveau mai mult sens: relația UE-Rusia, meschinăria proprietarului, țevile reparate prost de antreprenorul român, chiauneala Primăriei Bruxelles, restaurantele foarte bune din Belgia, ultimele achiziții de cărți, tranziția ecologică sau salariile din instituții. Am devenit atît de relaxați unii față de alții, încît am început să mîncăm scoici la mesele comune și să bem, cum beau toți oamenii aici și de prin toată lumea, vin franțuzesc. Ajunseserăm, în sfîrșit, la un moment în care puteam trăi în prezent, confortabil, unii cu alții.

Matonge miroase a iarbă și condimente tari.

Plecarea e, de obicei, despre viitor. Cînd te desprinzi, e imposibil să nu ai un vis, un scop, ceva care se cere împlinit. Prietenul nostru islandez plecase pentru o carieră pe care nu avusese cum s-o aibă într-o țară cu 368.792 de locuitori (la 1 ianuarie 2021). Eu plecasem pentru o școală bună pentru copii și o relație profesională cu un om în care aveam încredere și pentru care aveam respect.

Pleci și, cum se zice, o iei de la capăt. Cînd ești în punctul zero, se cere să te gîndești la pașii următori. Viitorul îți cucerește prezentul, iar trecutul își cere și el drepturile. Aproape reflex, la început, simți nevoia să explici oamenilor cine ai fost, de unde vii. Prezentul devine o chestie din ce în ce mai neclară, pierdut între o limbă veche și o limbă nouă, o stradă veche și una nouă, între un vis vechi și unul nou. Și poate asta se numește străinătate. Poate în acest proces, în care nu mai poți trăi prezentul, devii, cu adevărat, străin. Și asta n-are nici o legătură cu geografia.

La nici un kilometru de Sablon, raiul patiseriilor și ciocolateriilor belgiene, e Matonge, numit așa după un cartier din Kinshasa. Matonge miroase a iarbă și condimente tari, tarabele cu fructe și legume scoase pe trotuar vînd manioc și tapioca, banane de gătit și frunze de bananier. Croitoriile lucrează stofele multicolore ale Africii și la coafor se fac codițe sau se îndreaptă părul creț. La 20 de minute distanță, în Schaerbeek, supa de linte e ca la Istanbul, dar și duhul locului e ca acolo. Am asistat la o suprarealistă întîmplare, în care vatmanul unui tramvai a oprit cîteva minute în fața unui restaurant de kebab și a coborît să-și ia de mîncare. În Molenbeek sînt străzi care nu fac economie de strălucire din Orientul Mijlociu – caftane de nuntă sclipicioase și pantofi bătuți cu cristale îți amintesc de bazaruri de la mii de kilometri distanță. De ți s-ar face dor de Obor, se rezolvă în piața L'Abattoir, alintată de compatrioți „La doi boi“ – pentru că are doi tauri de bronz de-a dreapta și de-a stînga intrării. Ei, „La doi boi“ se găsește și parizer, la o adică, iar pe podul din apropiere poți să-ți iei o țeapă tradițională la alba-neagra.

Într-un oraș cu peste 180 de naționalități, unii se simt acasă și unii în străinătate, și asta n-are nimic de-a face cu locul nașterii, ci cu prezentul pe care ești dispus să-l trăiești, cu trecutul pe care poți și să-l reconstruiești și cu viitorul care trebuie să rămînă în viitor.

***Ana-Maria Caia** trăiește la Bruxelles și este expert în comunicare într-o instituție europeană.*

Iulian COMANESCU

De ce visează românii străinătatea și cum e ea, de fapt

Pe la sfîrșitul anului trecut, am ajuns cumva să fac un fel de corespondențe pe un post de televiziune românească despre ce se întîmplă în Belgia atunci cînd sînt mitinguri sau se întețesc restricțiile legate de COVID. Cînd am intrat prima oară în direct, m-am mirat să văd pe ecran descriptorul – „burtiera“, în termeni de televiziune – de „român stabilit în străinătate“. Ce naiba? m-am mirat. Asta am ajuns? Nu puteau să-mi spună „consultant de comunicare“ sau „jurnalist“ – ultima, caracterizare perimată, dar, orișicît, precisă și comodă? „Român stabilit în străinătate“ e ciudat, din punctul de vedere al televiziunii, ceva ce-ar trebui folosit doar în situații ieșite din comun, cum ar fi atentatele sau catastrofele, cu sensul de „martor ocular“. O televiziune care utilizează eticheta asta într-o știre oarecare sugerează că n-are la fața locului decît o persoană necalificată, își ia informația de unde poate, fără pretenții de profesionalism.

Așa cum se obișnuiește în ziua de azi, dacă tot m-am mirat, am făcut-o pe Facebook. Un prieten a avut un comentariu interesant: „N-ai înțeles. Îți dai seama ce aspirație e asta din punctul lor de vedere, «stabilit în străinătate»?“. Am stat și m-am gîndit: ciudat, dar, da, s-ar putea să fie așa pînă la urmă. La o dată ulterioară, cînd am intrat din nou în direct să spun ce și cum cu un protest de aici, am rugat televiziunea să-mi spună „consultant de comunicare“. Denumire care arată că am de-a face cu informația, mă prezintă ca pe o persoană credibilă. Producătoarea cu care eram în contact mi-a mulțumit și așa a făcut. O dată, fiindcă de două ori, în același calup, am fost iar „român stabilit în străinătate“.

Televiziunile românești fac lucruri trăsnite, dar și trăsnăile au sens. În cazul de față, se leagă de, presupun, des pomenitul în acest număr al *Dilemei vechi* „miraj al străinătății“. Sînt vremuri în care România arată din nou, în mai mare măsură decît alte dăți, ca o pușcărie. Pierderea speranțelor politice, claustrofobia dată de izolarea COVID și îngrijorările economice fac străinătatea mai dezirabilă, o cale de scăpare ipotetică, un vis. Televiziunea respectivă avea pînă la urmă dreptate. Dintr-un anumit punct de vedere, „român stabilit în străinătate“ e cumva o meserie, un rang social, mai interesant și impunător decît „consultantul“.

Drept pentru care mulțumesc frumos de „burtieră“. Dar, în realitate, e mai complicat. De aici, de la Bruxelles, „românii stabiliți în străinătate“, mai precis în acest oraș, se văd, previzibil, în multe feluri. Instalatori, consultanți, lobbyiști, funcționari europeni, politicieni – ca să enumăr cîteva cunoștințe. Nimic ieșit din comun, metafizic, legat de faptul că sîntem aici și nu mai sîntem acolo. Nu știu exact ce simt instalatorii, funcționarii și politicienii pe care îi cunosc, dar presupun că simt cam la fel cu mine: o anumită satisfacție legată de o alegere existențială făcută la un moment dat, dată de ceea ce e mai bine aici, dar și de faptul că ai fost capabil de un salt geografic mai complicat decît pare, în primul rînd în sens administrativ. Însă nimic triumfal, nici o senzație definitivă, cathartică. Nu „m-am realizat“, n-am ajuns în Mecca, știu pur și simplu că vom mai sta la Bruxelles cîțiva ani, din motive ca școala copiilor și contracte. După care mai vedem. Poate Qatar? Poate Africa? Sau Bruxelles în continuare?

Toate lucrurile astea sînt, în definitiv, banale. Și-atunci, de ce e străinătatea un „miraj“? Păi, simplu, fiindcă românii visează. Și visează fiindcă România oferă mai puține posibilități de acțiune. Dacă tot vorbim de visul străinătății, e cinstit să vă spun cum se văd, de la Bruxelles, „românii stabiliți în țară“. Cei pe care îi cunoaștem bine sînt admirabili. Mulți continuă să facă jurnalism, contra unor satisfacții materiale și morale minime, și nu fiindcă sînt incapabili de altceva, ci fiindcă sînt încăpățînați în dorința lor de a face o lume mai bună. Alții, văzuți de la distanță, pe Facebook, sînt exasperați, pătimași, încrîncenați pentru niște motive care nu ar cere atîta energie și atîtea sentimente – dar într-un mod care îți stîrnește respect, mai degrabă. Un soi de romantism. Mai sînt unii, puțini, cărora viața le-a limitat opțiunile și au ajuns să facă lucruri pe care în urmă cu zece ani le-ar fi detestat, pentru a trăi. Dar toate aceste categorii au un numitor comun: un anumit gen de presiune. Românii „dinăuntru“ sînt inevitabil apăsați de situații fără ieșire ca gradul de analfabetism funcțional, incompetența politicienilor, dificultățile economice, bădărănia semenilor și așa mai departe. E clar de ce, pentru România, străinătatea e un vis definitiv, un punct terminus, și nu o situație de viață, contingentă ca toate situațiile de viață.

Poate că sînt mai puțin sensibil la „miraj“ din motive personale. Am plecat din România în primul rînd pentru școala copiilor, iar apoi, ca s-o spun drept, fiindcă mă cam plictiseam. Aveam o existență confortabilă în București, dar nu-mi mai prea rămăsese nimic de dovedit, mie însumi sau altora. Sînt mai curios de felul meu și mai dispus la schimbări, mi-am întors viața cu susu-n jos de cel puțin două ori, în trecut, atunci cînd am luat în brațe jurnalismul deși trebuia să fiu inginer și atunci cînd l-am lăsat pentru consultanță și antreprenoriat, fiindcă nu îmi mai oferea nimic. Sînt convins că astfel de lucruri li s-au întîmplat și altora. Plecarea ca ultimă soluție, atunci cînd ai ajuns într-o fundătură existențială și ai dificultăți mari, e probabil o situație mai puțin frecventă. Îți trebuie „mușchi“ morali și intelectuali ca să poți pleca. Dacă îți merge foarte prost în țară, șansele tale nu sînt foarte mari nici în afară, decît în cazuri în care în țară ai fost victima unui concurs de împrejurări nenorocit. Presupun că ăsta e numitorul comun al străinătății, diasporei sau cum vreți s-o numiți, trăită pe propria piele: un „mai bine“ relativ, contingent, la timpul prezent. Consumat în fiecare zi, cu încîntare, curiozitate și surpriză. Dar tocmai de aceea, deloc final și extatic.

***Iulian Comanescu** este consultant de comunicare. Trăiește la Bruxelles și lucrează pentru oameni și instituții din sfera publică europeană.*

Propuneri de *Dileme vechi* pentru viitor:

- **Marin Preda**

„Politica culturală se face cu cei care fac cultura“

– interviu cu Dan PERJOVSCHI –

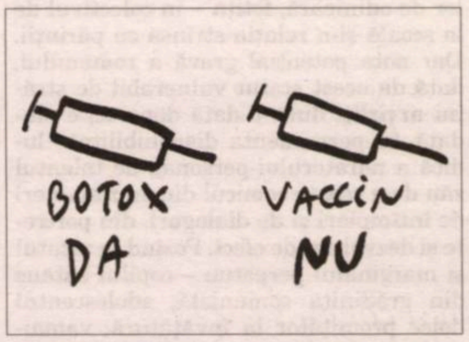

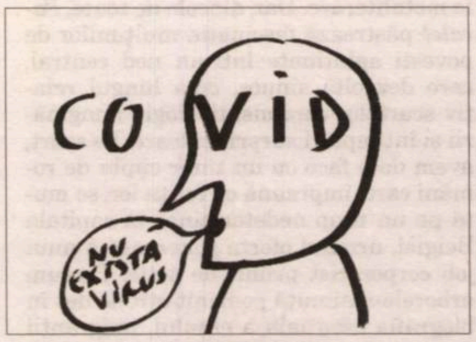

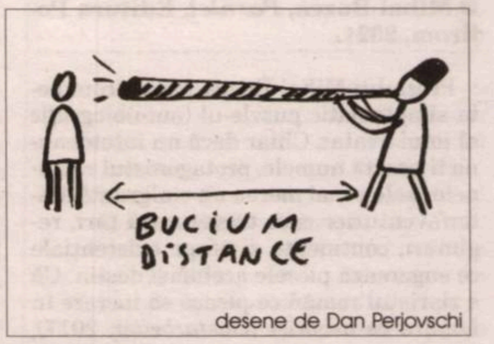

desene de Dan Perjovschi

La aproape doi ani de cînd ați demarat „Jurnalul de virus“, proiectul rămîne la fel de actual. Ați avut vreo intuiție la momentul respectiv?

Nu m-am gîndit prea departe, ci doar la cele trei luni de *lockdown* (planetar). Proiectul a crescut din săptămînă în săptămînă. De fapt, din zi în zi și din noapte în noapte. Am experimentat, cercetat și răscolit prezentul. Intuiția a fost să stîrnesc ceva colaborativ, am fost o echipă de patru artiști care ne sfătuiam și discutam cum și ce. Intuiție a fost și să invităm artiști diverși, care lucrează cu medii diverse. Cred că asta este atractiv pentru publicul de acum.

„Jurnalul de virus“ s-a plimbat prin lume, deși o bună parte dintre lucrări sînt în limba română, iar altele comentează realitatea românească. Cum a reacționat publicul străin?

Referințele directe la România (ca și textele în română) sînt răspîndite printre imagini și răspunsuri general valabile. Eirini Linardaki, care a invitat „Jurnalul“ la New York, este o prietenă artistă greco-franceză care a participat la „Jurnal“ și atît de mult i-a plăcut, încît l-a vrut în proiectul ei mai mare de „ocupare“ a consulatelor francez și grec din New York. Pe cînd îl făceam și se posta în draci zilnic pe Facebook și Instagram, aveam reacții bune din toată lumea. Cred că am creat și un model, pentru că, după șocul inițial, instituțiile de artă s-au dezmorțit și au început să facă proiecte online.

Multă lume care vizitează expoziția întreabă dacă va urma o continuare, un update, *o doză* booster, *legată de valurile care au urmat. Aveți în plan așa ceva?*

Personal mi-am făcut „Jurnalul de virus 2“, care poate va apărea ca fanzin sau ziar de artist. Zic poate, pentru că am o mie de chestii pe cap anul ăsta și nu știu dacă găsesc timp. Dar cine știe, Alina Andrei (care guvernează itinerarea internă a expoziției) și Gloria Luca (care cumva a ajuns să supervizeze călătoriile externe ale „Jurnalului“) sau Luciana Tamaș, care locuiește în Germania, dar a dus „Jurnalul“ la Muzeul de Artă din Satu Mare, poate ele sau George Roșu sau Ana Kun din echipa inițială să gîndească o continuare. Eu nu mai am energie. Magdalena Pelmuș, care a participat masiv la „Jurnal“, a inițiat o expoziție separată, care la rîndul ei a călătorit de la București la Tîrgu Mureș. Așa că proiectul se ramifică și fără mine. Cînd am pornit „Jurnalul“, am încercat să atrag ca participanți permanenți artiștii care reacționau deja la pandemie și își făceau cumva propriul jurnal (George, Ana, Magdalena, Aldo Giannotti, Olivier Hölzl, Oana Lohan, Roberto Uribe Castro). Sînt sigur că și ei au continuat. Poate după proiectul „colectiv“ e timpul celor individuale.

Artiștii au fost încadrați ca neesențiali. Muzeele, sălile de spectacole și evenimentele culturale în aer liber sînt primele care se închid sau sînt restricționate. Ce părere aveți despre cum se raportează statul la artă?

Ce să mai zic? Văd raportarea asta de 30 de ani. E adevărat că e greu să fii președinte sau prim-ministru în vremuri de criză. E clar că ai categorii vulnerabile și ai categorii strategice de care depind direct stabilitatea și mersul societății. E clar că trebuie să ai priorități. Dar de aici și pînă la a face liste cu frizeri, schimbători de macaz și artiști e cale lungă... În fine, cum-necum, mi-am aflat poziția „oficială“ în societate. Nu m-am încadrat printre esențiali ca meserie și nu m-am încadrat ca priorități prin vîrstă. În ce privește instituțiile de cultură (mai ales alea independente, că alea de stat și-au luat salariul integral nefăcînd nimic-nimic), a fost o aiureală totală. Cîteodată se opreau doar ca să se vadă că Comitetul X e-n criză.

Pe de altă parte, e nedrept să ne uităm chiorîș la pelerinajul la Sfînta Parascheva, în timp ce la Festivalul „Enescu“ instrumentiștii aduși de peste mări suflă cu tromboanele fără mască. Cu alte cuvinte, eu înțeleg restricțiile în vremuri de criză. Chestia este că arta nu s-a adaptat. Toată lumea așteaptă ca cineva să dea bani și să rezolve. Dom'le, aveți muzeul închis? Scoateți picturile în ferestre. E cu 30% mai puțin public în sala de concert? Cîntați în parc. Nu se poate teatru pe scenă? Băgați actorii în containere de plastic. Nu poți face performance în sală? Dansează pe zidul care desparte orașul de favela romă etc. Aproape în toată lumea, muzee mici sau mari, bienale, galerii, *artist-run space*-uri, universități sau licee de artă au ratat șansa să facă ceva radical, altfel. E o șansă unică să nu ți se ceară să produci public. Să nu mai ai tirania succesului în felul ăsta. Eu nu mă pot supăra pe stat și pe comitetul de criză cu limba de lemn cînd văd că nici o instituție plătită de la buget nu a întins o mînă independenților. Hai, nu zic să dai 10% din salariu trupei de teatru care nu mai are spațiu și proiecte, deci nici bani pentru a-și asigura existența, dar poți să o inviți la tine în stagiune, nu? Atunci cînd se poate. Nu a existat pic de solidaritate. Singurele acțiuni cît de cît decente au fost că instituții de prestigiu precum CNDB s-au abținut să aplice la AFCN ca să lase independenților șanse mai mari.

Ministerul Culturii a avut, la final de 2020 și început de 2021, consultări intense pentru a ajuta sectorul cultural independent. Între timp, inițiativa a dispărut, pur și simplu. Singurul beneficiu al demersului a fost că reprezentanții diferitelor domenii au aflat despre activitățile și nevoile celorlalți. Cum comentați?

Care minister? După cum zicea Corina Șuteu recent, într-un text publicat în revista *22,* nu mai bine desființăm ministerul ăsta și facem niște comisii pe discipline și direcții care să analizeze proiecte de două ori pe an? Și facem loc și în Biblioteca Națională, care e ocupată o treime de minister.

O profesoară de chimie este secretar de stat în Ministerul Culturii. Ar putea fi aceasta o șansă pentru un proiect serios de educație prin cultură?

Nu. Eu ca artist am ajuns să evit tot ce vine oficial sau de la oficialități. Am obosit și, de ceva vreme, refuz să mai înțeleg că un funcționar de stat (în general și în particular din zona culturală) habar nu are de arta zilelor noastre, nici conceptual, nici vizual, nici instituțional. Refuz să mai accept ca un politician să îmi spună ce este arta. Refuz să accept acțiuni grobiene neoliberale de comasare a instituțiilor de cultură doar pentru a crea o imagine de reformist. Refuz să accept autorități locale care habar nu au ce mișcă cultural în orașul lor. Nu noi trebuie să mergem spre ei, ei trebuie să știe cine sîntem și ce facem și să ne propună parteneriate conforme cu politica culturală locală și națională. Care politici nu se fac în birou de către cineva numit politic. Politica culturală se face cu cei care fac cultura. Administratorii locali și naționali sînt niște administratori, nu creatori. Cu alte cuvinte, eu nu recunosc autoritatea Ministerului Culturii, a Muzeului Național cu ai săi trecători directori.

„Doar rezolvări individuale“

Spuneați la un moment dat că pandemia, în loc să ne facă mai toleranți și mai solidari, ne-a înrăit. E valabil și pentru lumea artei?

Mda. După cum am zis mai sus, eu n-am văzut solidaritate de la cei care au avut spre cei care n-au avut deloc. Nu am văzut soluții și nici mari discuții. Am văzut rezolvări individuale. Art Encounters a imaginat un mentorat online și a putut astfel plăti niște artiști, iar la alții am văzut un soi de rezidențe virtuale. Eu însumi am beneficiat de un bun parteneriat cu Institutul Goethe pentru Anul Beuys. Am văzut și un timid ajutor de la Primăria București către galeriile bucureștene. Dar n-a extins nimeni la nivel național aceste soluții. Înțeleg că ajutorul guvernamental către artiști s-a încurcat în știință și, ca de obicei, a creat probleme în loc să le rezolve, dar nu știu multe aici, că nu am aplicat sau beneficiat de el. Am văzut pizma și ura clasică, potențate de lipsurile din ultimii doi ani. Lumea s-a descurcat prost. Și, în loc să caute soluții, au căutat ținte să înjure. Mi se pare tot mai mult o scenă obsedată de bani și onorarii și mai puțin de idei și de viziuni. Dar poate mă înșel. Am fost prins cu atîtea că nu m-am uitat cu atenție. Culmea, eu am avut mai mult de muncă în pandemie.

Credeți că această perioadă a avut vreun impact asupra modului în care vă raportați la lumea artei?

Da. Eu eram, fără să știu, pregătit de pandemie. Am învățat o viață întreagă să mă adaptez, să răstorn ce pare dezavantaj într-un *asset.* Am ajuns să desenez pe ziduri și am făcut o carieră internațională din asta pentru că nu am avut niciodată bugete pentru instalații clasice și nici contextul instituțional și legal din jurul meu nu mi-a creat niciodată libertate de mișcare și gîndire. Mi-am creat-o singur. Cu riscurile de rigoare. Pentru mine, pandemia, *lockdown*-ul, restricția sînt și ocazii să fiu altfel, să inventez ceva nou, să fiu pus într-o situație nouă. De aia am făcut „Jurnalul“ colectiv și nu l-am făcut solo, că puteam liniștit să postez singur de multe ori pe zi. Eu, care vin din colectivitatea forțată, am luptat ani de zile, cu toată puterea mea, pentru individualitate. Și iată că în 2020 am redescoperit echipa, colaborarea... Nu a fost ușor, nu-mi plac instinctiv o grămadă de expresii artistice și mă doare fizic cînd cineva din același proiect cu mine nu e la fel de implicat și nu are același simț al răspunderii ca mine. Dar mi-am mușcat buza și am făcut acest proiect colectiv.

În 2021, la Muzeul Ludwig din Aachen, cînd marea mea expoziție solo era închisă, am scos desenele pe geam în centrul medieval al orașului, pe fațada de sticlă a Centrului Charlemagne. Exact în buricul tîrgului. Muzeul Ludwig e poziționat mai lăturalnic, într-un cartier mai divers al orașului. Pînă și acolo, la sediu, am scos desene pe zidul și geamul de intrare al Muzeului exact pentru cei care nu aveau test ca să poată intra (în perioadele cînd s-a dat drumul cu respectiva condiție). Mi-a plăcut la nebunie. La Muzeul de Artă Contemporană din Ravensburg, într-o expoziție de grup despre „pauză“, desenele mele au funcționat ca afișe în oraș. Și pentru jumătate din timpul alocat acestei expoziții au fost și singurele „lucrări“ accesibile publicului. Tot anul 2021 am trimis cărți poștale Galeriei Prozori (Geam). Prozori Galerija este de fapt un geam lung-lung al unei biblioteci de cartier din Zagreb, plasată la parterul unui bloc din anii '70. Curatoarea de acolo, care avea biblioteca închisă și oricum nu mai putea aduce artiști să facă proiecte, a expus vederile mele pe geam acumulativ, în ritmul sosirii lor la cutia poștală. Mi-am delegat desenele pentru expoziția solo din Bogotá, unde nu am mai putut ajunge, și echipa Galeriei Instituto de Visión a făcut un soi de performance colectiv din redesenare, invitînd artiști locali să participe. Etc.

Am dat exemple din ce am reușit eu să fac. Sigur, sînt și altele. „Jurnalul de virus“ e unul din aceste exemple. Ideea de a-l face afiș a fost a Alinei Andrei, gazda inițială a proiectului (White Cuib, Cluj). O expoziție pe afișe care se poate expedia simplu și repede prin poștă dintr-un loc în altul. „Jurnalul“ e acum un model de soluție și de solidaritate. Nu te costă enorm. Multe spații au găuri în program din cauză de bani, de restricție, de circulație etc. „Jurnalul“ poate acoperi acele găuri. Nu vom putea reveni unde am fost. Banii din cultură vor fi tăiați peste tot în lume. Și responsabilitatea (de-a face), și privilegiul (de-a avea) trebuie asumate. Există urgențe enorme în lume. De care trebuie să ținem cont noi ăștia, „creatorii“.

E ceva care vă face să priviți cu speranță către viitor?

Da. Eu sînt invitat la Documenta *(cel mai important eveniment cincinal din artă la nivel mondial – n. red.),* iar Lia Perjovschi va avea un *solo show* la Art Basel.

(varianta integrală a interviului pe www.dilemaveche.ro)

interviu realizat de George PLEȘU

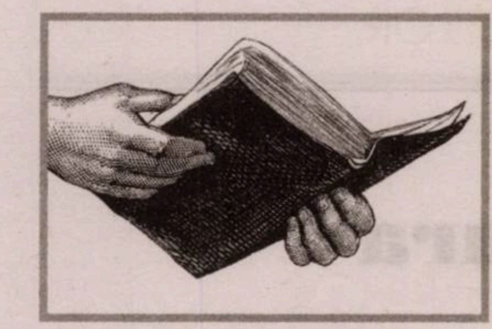

Adrian G. ROMILA

pe de altă carte

Povești paralele

Mihai Buzea
Paralel
proză

● Mihai Buzea, *Paralel*, Editura Polirom, 2021.

Proza lui Mihai Buzea pare a completa simptomatic puzzle-ul (auto)biografic al unui avatar. Chiar dacă nu întotdeauna îi poartă numele, protagonistul romanelor sale e mai mereu un emigrant/călător/aventurier care traversează țări, regimuri, continente și etape existențiale ce sugerează piesele aceluiași destin. Că e ziaristul român ce pleacă să lucreze în Londra ca arborist *(Gastarbeiter,* 2017), că e fostul revoluționar devenit bișnițar, ghid și salahor prin Europa *(Jimmy,* 2018) sau că e potențialul scriitor care caută năuc prin Africa și Asia Centrală informații pentru o carte *(Recrutorii,* 2019), eroul străbate distanțe, medii și cronologii care-l obligă să presteze ambiguu pe linia subțire dintre gesticulația colorată a unui picaro și cea a unui intelectual cu pretenții. Raporturile complexe dintre spațiul natal și atît de variatele străinătăți conturează de fiecare dată experiența unei alterități de care oricum aveam nevoie, în proza românească a ultimilor ani. Din ce s-a văzut pînă acum, Mihai Buzea e unul dintre cei mai potriviți s-o consemneze literar.

Ultimul său roman concentrează evenimentele pe alternativa București-Bruxelles și păstrează, ca stil, cîteva constante: jocul omonimiei autor-protagonist, umorul gîlgîitor (nu exagerez, se rîde copios la multe dintre scene!), (auto)ironia groasă, plăcerea nebună a narațiunii și a replicilor cu miez, colocvialul discret, sincopele temporale și glosele metaliterare. Dar, dincolo de toate, *Paralel* păstrează fascinația mulțimilor de povești aglutinate într-un nod central, care dezvoltă sinuos, de-a lungul relativ scurtelor capitole, tipologii, imaginarii și întîmplări surprinzătoare. Pe scurt, avem de-a face cu un tînăr cuplu de români care, împreună cu fetița lor, se mută pe un timp nedeterminat în capitala Belgiei, urmînd oferta generoasă a unui job corporatist primit de soție. Precum arborele-maimuță pomenit atît de des în biografia esențială a eroului, imigranții dinspre România anilor 2000 trebuie să-și transplanteze rădăcinile într-un mediu nu totdeauna agreabil, să-și revizuiască trecutul și mai ales să-și schimbe toate vechile habitudini.

Sigur, mai întîi e vorba de dificultățile adaptării, care presupun însușirea unei alte limbi (spre deosebire de fiică și de soție, Mihai, absolvent de engleză în țara natală, e complet reticent la franceză și flamandă), încadrarea copilului într-un sistem educațional convenabil (nu e ușor de găsit, ca metec, o grădiniță aproape de apartamentul închiriat la o margine de oraș), gestionarea atentă a banilor (Mihai e scriitor cu cîteva cărți publicate acasă și cu o mobilitate socială considerabilă, dar la Bruxelles prestează doar meseria de tătic și de casnic sastisit de sarcini trasate de consoartă), confruntarea cu dorul de casă, de prieteni și de familie și, de ce nu, asumarea unui tip de singurătate în trei. Din acest punct de vedere, fiecare își caută debușeuri: mama, în muncă, tatăl – în excursii montane, în compania fetiței, a amintirilor sau a prietenilor de odinioară, fetița – în colectivul de la școală și-n relația strînsă cu părinții. Dar nota potențial gravă a romanului, dată de acest statut vulnerabil de străini azvîrliți dintr-o dată departe, e eludată de permanenta disponibilitate ludică a naratorului-personaj, de talentul său de-a scoate comicul din suprapuneri de întîmplări și de dialoguri, din portrete și dezvăluiri de efect. Pozînd în ratatul și marginalul perpetuu – copilul bătăuș din grădinița comunistă; adolescentul deloc promițător la învățătură; vamaiotul eșuat erotic; pretinsul revoluționar neomologat; studentul literat plin de visuri ciuntite; emigrantul care n-a dat încă „lovitura“; scriitorul fără cititori, fără subiecte și fără inspirație; soțul fără autoritate și independență; bărbatul naiv, nostalgic, încurcat în hățișurile limbii franceze și-n flirturile pasagere; prietenul ușor de fraierit și dispus oricînd la o beție în grup –, Mihai Buzea, cel din roman, reușește să compenseze ceața umedă a geografiei de împrumut prin exoticul neîntrerupt al poveștilor de tot felul. Biografii fascinante ale părinților, ale bunicilor și ale străbunicilor, stampe inedite din trecutul recent sau îndepărtat, mitologii ale pădurilor și mlaștinilor bruxelleze improvizate ad-hoc pentru fetița curioasă, chipuri ale rudelor, ale amicilor străini, ale foștilor colegi și ale prietenilor din România, teorii abracadabrante despre viitorul omenirii, toate se erijează în „burți“ ale unui text a cărui coerență, paradoxal, se hrănește din ele. Trecutul îl urmărește obsesiv pe erou cu tot cu intersecțiile și necunoscutele lui (Bia, Jeane, Dottore, Luis), iar prezentul încearcă să-l reconsidere în oglinda aburită a memoriei, așezîndu-l ca potențial subiect de carte. De aici calitatea de *„whaler“* a naratorului avid de material epic: „Tot ce am de făcut e să dibui oameni de-ăștia care s-au recluzionat între cei patru pereți ai propriilor lor amintiri, să-i harponez și să-i scot de acolo. *Win-win!* Ei scapă de scheletele din dulap, eu m-aleg cu destul *blubber* cît să-mi umplu mațul cărții, să am ce vinde și dup-aia, după ce mi-oi isprăvi muniția din dotare...“.

Noul roman al lui Mihai Buzea e unul „al emigrației“ (în seria unor Radu Pavel Gheo sau Sebastian Sifft), da, dar el e mai ales o captivantă colecție de povești paralele, de vieți palpitante care se întîlnesc în realitate pe varii meridiane ale globului sau – totuna – în memoria unui melvillian vînător de balene.

***Adrian G. Romila** este scriitor și critic literar. Cea mai recentă carte:* Efectul îndelungat al pasiunilor de tinerețe, *Editura Junimea, 2020.*

■ ■ ■

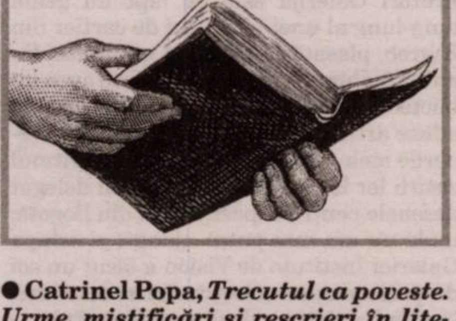

Cosmin CIOTLOȘ

pe de altă carte

Și așa, și altminteri

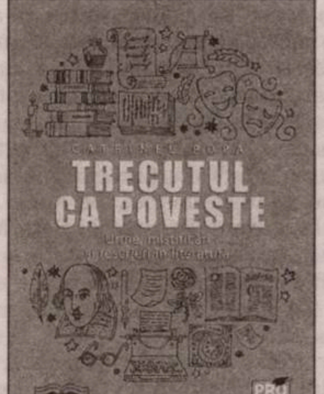

● Catrinel Popa, *Trecutul ca poveste. Urme, mistificări și rescrieri în literatură*, Pro Universitaria, 2021.

Academică, rezultat, de altfel, al unor articole publicate inițial în reviste sau volume de profil, cartea lui Catrinel Popa s-ar adresa, la o repede vedere, exclusiv specialiștilor. Cum însă autoarea discută chestiuni legate de actualitatea ultimelor trei decenii și cum la literatură contemporană (ca și la fotbal, ca și la politică...) ne pricepem cu toții, s-ar putea ca *Trecutul ca poveste* să depășească micul cerc al celor care predau sau comentează proza postdecembristă. Să ajungă, așadar, la fidelii unor autori ca Ioana Pârvulescu, Simona Sora, Simona Antonescu, Bogdan Suceavă, Filip Florian, Doina Ruști, Diana Adamek sau Octavian Soviany (mai multe romane ale ultimilor trei făcînd aici obiectul unui consistent studiu) și să-i dispună, o vreme, pe alte trasee decît acelea prime, spontane.

Ceea ce n-ar fi deloc rău, Catrinel Popa dovedind aici exact virtuțile necesare bunei recitiri: simț de orientare (fără să fi combătut sistematic în cîmpul cronicii, autoarea găsește prompt exemplele cele mai ilustrative), claritate a sintezei (e mare lucru să plasezi faptul literar în locul potrivit al unei demonstrații) și, mai ales, dezinvoltură conceptuală. Le probase și cu ani în urmă, în 2007, în *Labirintul de oglinzi,* plasînd poezia unor Ivănescu sau Cărtărescu sub copertina unui termen care din păcate nu s-a impus: metatranzitivitate. Cu alte cuvinte, Catrinel Popa reconcilia abil, într-un singur cuvînt, ceea ce, în genere, se spusese, deși de pe versanți diferiți, despre o anumită poetică postbelică de extracție nord-americană: vocația autoscopică, respectiv, cum i s-a zis în epocă, priza la real. Pedagogic spus, amintiți-vă versurile lui Mircea Cărtărescu din *Iarna cu tine:* „și tu strigînd necunoscuților: «ăsta-i poetu' mircea cărtărescu! / știe șapte limbi și-englezește!» / și mă strîngeai cu mănușa de dește. / da, pe vremea aia umblam ca năucii holbîndu-ne la farduri și / intrînd în magazinele încălzite“. Jumătate București fantast al deceniului al nouălea, jumătate *clin d'œil* către niscaiva ridicole versuri ale uitatului Mihai Beniuc.

Am explicat procedeul pentru că, într-un anume fel, la aceeași schemă logică recurge Catrinel Popa și în *Trecutul ca poveste.* Constatarea că, odată cu anii 2000, tematica istorică redevine atractivă pentru romancierii noștri reprezintă punctul de plecare în această suită de investigații. Concluzia e aceea că, oricîtă distanță ironică ar lua și oricîte convenții ar parodia (nu s-ar putea altminteri), toți aceștia pun, în chip neașteptat, dar nu insesizabil, un fior nostalgic, de tip Walter Scott sau chiar Alexandre Dumas. Că fenomenul e recent, se vede limpede și autoarea punctează corect în alte cîteva studii. Nici la Eugen Barbu, în *Princepele* (ar fi meritat, cred eu, discutat și *Săptămîna nebunilor,* celălalt roman retro al său), nici la Silviu Angelescu, în *Calpuzanii,* nici la Ștefan Agopian, în *Tache de catifea, Tobit* și celelalte, nici, în fine, la Paul Georgescu Ștefan Bănulescu sau Ioan Groșan acest tropism nu se face simțit. Chestiune de generație? Poate. Aerul timpului? Nu-i exclus. Catrinel Popa nu riscă ipoteze. Încerc eu. Interesați, acum, de *story*, de o poveste care să „țină“ cititorul și, în chip firesc, sceptici față de toate procedeele din familia alegoriei, scriitorii „postcanonici“ (preiau, *via* Catrinel Popa, termenul lui Doris Mironescu) ajung, *volens-nolens,* la formule de basm sau de *fantasy,* cele care, somatic, au generat mari povești istorice ca *Ivanhoe* ori *Cei trei muschetari*. Fenomenul e pur și simplu unul de contagiune: simțim *Iliada* în *Război și pace*, de ce n-am citi o poveste de capă, spadă și licori magice în *Homeric* al Doinei Ruști?

Pornind chiar de aici, a doua întrebare care amorsează *Trecutul ca poveste* ține de preferința mai nouă a romancierilor pentru perioada fanariotă. O explicație în jurul căreia Catrinel Popa gravitează ține de natura complicată a epocii: rămasă în vulgata istorică naționalistă drept un interval toxic, epoca și-a avut apărătorii, fără ca speța să fi fost totuși tranșată. De-aici, firește, o anume suculență epică. Mai mult decît atît, dincolo, deci, de bine și de rău, aș adăuga că avem de-a face cu cea mai recentă dintre perioadele premoderne. Un roman cu acțiunea plasată în pașoptism ar trebui să descîlcească în primul rînd ițe politice complicate, dar *reprezentabile* (a se vedea *Prințul Ghica,* admirabila trilogie a Danei Dumitriu), pe cîtă vreme secolul al XVIII-lea permite, prin exotismul său oriental, nesfîrșite infuzii de fabulos. Altfel spus, în straturile sale de adîncime se vor afla întotdeauna cele *O mie și una de nopți.* Se întîmplă la Agopian, se întîmplă la Soviany, se întîmplă, dintre autorii despre care Catrinel Popa n-a scris aici, la Ion D. Sîrbu, în *Adio, Europa!,* și, mai aproape de noi, la Cătălin Pavel, în *Chihlimbar*.

***Cosmin Ciotloș** este critic literar și lector la Facultatea de Litere din București. Cea mai recentă carte publicată:* Cenaclul de Luni. Viața și opera, *Pandora M, 2021.*

■ ■ ■

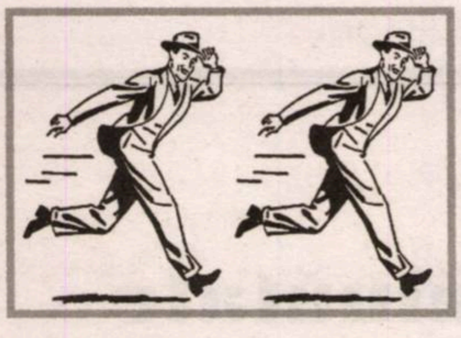

Victor MOROZOV

dilematograf

Cowboy bătrîn

- ***Cry Macho* (SUA, 2021), de Clint Eastwood.**

Clint Eastwood e unul dintre *marker*-ii cei mai stabili ai cinema-ului contemporan. Traversînd anii cu promisiunea, mereu dejucată și lăsată pe mai tîrziu, unui ultim film testamentar, Eastwood a devenit o esență: un corp și un spirit. Corpul e tot mai brăzdat de riduri și mai stafidit, dar încă se ține bine. Spiritul e preocupat de un set de valori tot mai desuete: onoare, masculinitate pusă sub lupă, chestiunea fiului moștenitor de substituție. De la *Gran Torino* (2007) – un mare film crepuscular – încoace, Eastwood joacă același bătrînel morocănos, care bălmăjește în barbă, nevoit să salveze situația și să învețe o lecție din tot procesul. Situația a rămas în continuare presantă – Mexicul, cu umbra sa de corupție, drog și abuz, e fix peste graniță –, dar bătrînelul pare să aibă tot mai puține de preluat și tot mai multe de *transmis*. În fond, dacă *The Mule* (2018) era un film atît de interesant, asta se-ntîmpla în virtutea jocului destul de periculos pe care Eastwood îl performa vizavi de propria persoană: nu doar că făcea pe curierul pentru un cartel mexican, dar mai și extrăgea un sentiment hedonist din toată afacerea, pe care-l masca abil sub mutra de moș inofensiv. O mască și-atît – căci imediat era tentat să dea milităria jos din pod și să țină o lecție de morală cu Războiul din Coreea pe fundal.

Acum, putem să ne entuziasmăm – sau nu – la aceste joculețe vag perverse, în care auctorele se vede contestat, lovit, doborît, doar pentru a-și afirma și mai limpede supremația în final. Uneori, ele posedă o temeinicie de treabă făcută ca pe vremuri: puține subtilități la mijloc, contrabalansate însă de o anumită măiestrie în a respecta convenția și a-i acorda un minim spațiu de manevră. De multe ori, Eastwood se privește pe sine însuși, oferindu-ne ca un documentar despre propria moarte anunțată, în aceeași măsură în care pretinde să remedieze două sau trei carențe din tinerețe: și asiaticii sînt oameni (chiar dacă nu-s ca noi), și mexicanii pot fi prietenii noștri, bărbăția nu-i totul etc. Adevărul, pe de altă parte, e că lui Eastwood i se permit multe, inclusiv să ne aburească cu povețe de tataie aruncate prin filme tot mai lipsite de ambiții formale, și probabil că nici un autor în viață nu a beneficiat mai constant de susținerea (recte: pomparea) politicii autorilor, care s-a grăbit să vadă în fiecare nou efort regizoral o capodoperă. Dar cu siguranță există ceva șarmant în acest sentiment de autoefasare conștientă, ca o înțelepțire de final, cînd orizontul se luminează brusc.

Cry Macho, din punctul ăsta de vedere, e decepționant de simplu: povestea nu mai întîmpină nici un fel de prag, omul salvează ziua din zori și pînă-n seară, peripețiile par incluse din inerție, cînd de fapt filmul se vrea o explorare senină, aproape fără conflict, a prieteniei și a paternității. Moleșeala – sau grația profană – de care dă dovadă Eastwood face ca bună parte din film să se petreacă într-un orășel mexican unde toți localnicii se dau peste cap pentru a le oferi un adăpost acestui bătrîn și puștiului de care trebuie să aibă grijă. Rămășițele western-ului – o pălărie de cowboy, un peisaj arid – se dizolvă într-un sejur cu soare și langoare. Pistolul nu mai trage deloc, caii sînt încă sălbatici – se va ocupa Eastwood –, o lume în care să nu ne putem înțelege cu vorba bună pare SF. E ceva deopotrivă înduioșător și jenant în mostra de exotism livrată de film prin reprezentarea simplistă a țării vecine, între *federales* bătuți în cap și văduve *latino* care încă mai știu pașii de dans, cuplată cu pilda fără moarte a civilizatorului american. De altfel, mai toate emoțiile trezite de filmele tîrzii ale lui Eastwood forțează o astfel de reacție condescendentă, ba de înțelegere contrariată, ba de extaz diluat, chestie speculată la maximum de creatorul-interpret: cum să te superi pe un bătrînel așa simpatic?

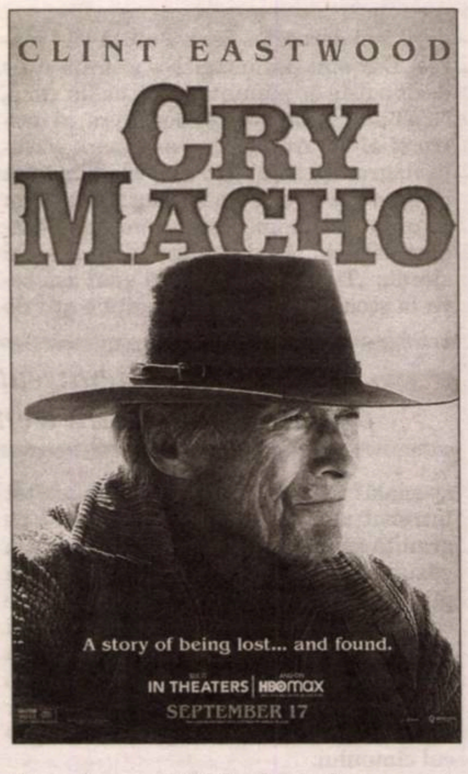

Căci, în realitate, *Cry Macho* duce la un stadiu ultim confruntarea clasică dintre bine și rău, într-atît de ușor de despărțit par apele etice în care filmul se scaldă cu voluptate. Manevrele scenaristice de a insufla conținut psihologic acestor personaje sînt atît de simple – nici măcar stîngace: simple, cu toate avantajele și dezavantajele presupuse de-acest cuvînt –, încît alteritatea, familia monoparentală, frontiera și alte subiecte la fel de insondabile ajung să ni se reveleze în complexitatea lor vană. Eastwood epurează (și revizuiește, ar zice unii, deși eu nu văd nimic radical în aceste compensații) marile narațiuni hollywoodiene, altoindu-le cu o viziune a lumii în care totul e la vedere. Cu toată lipsa lui de artificiu sau de gînd profund, *Cry Macho* are aura unui film pentru copii, mai interesant de luat ca gest pedagogic decît ca mărturie de autor. Să nu ne lăsăm duși de nas, totuși: Eastwood s-ar putea să fie mai isteț decît; chiar dacă filmul acesta nu reprezintă nici pe departe vreun vîrf personal, asta nu înseamnă că nu e străbătut la tot pasul de capcane autoreflexive care abia așteaptă să ne înhațe.

Cry Macho a rulat în rețeaua Happy Cinema.

■ ■ ■

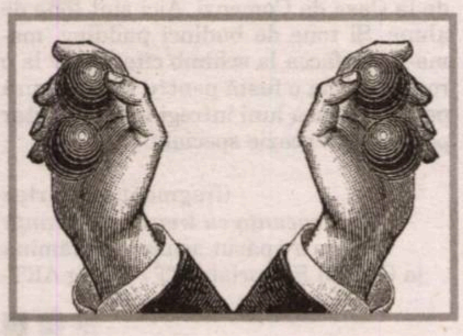

Aron BIRO

audio și n-am cuvinte

Fericiții frați Felice

- **Simone Felice, *All the Bright Coins*, Chrysalis Records, 2022.**
- **The Felice Brother, *From Dreams to Dust*, Yep Roc Records, 2022.**

Tot scormonind după muzici care să mă transporte departe de răfuielile ideologice moderne am descoperit clanul Felice – frații James, Ian și Simone. Primii doi conduc organizația muzicală The Felice Brothers, de care al treilea s-a desprins în urmă cu mai bine de zece ani pentru grupul The Duke & The King, apoi pentru o carieră solo. Recomand aici cel mai recent album al său, la pachet cu cel mai recent album al fraților-rivali – alăturarea sugerează că drumurile lor trebuia să se separe, se poate invoca proverbiala diferență de personalitate. Le-ar fi folosit comercial dacă așteptau să mai acumuleze faimă – așa e doar o bîrfă trecătoare, nu e Waters plecînd de la Pink Floyd, nu face nici măcar cît despărțirea lui Abi Talent de Selly.

Plecarea lui Simone a fost inevitabilă, pe cînd începea să se facă auzit ca prozator și poet. Cariera sa muzicală solo pare să existe mai degrabă în slujba ambițiilor beletristice decît a celor instrumentale. Producția noului album e concepută „la persoana întîi“ prin care vocea artistului ocupă imediat volumul din camera unde e ascultat, cu versuri autobiografice, puternic localizate în spațiu-timpul vieții artistului. În trupa principală, Simone a fost de obicei toboșar, unul din cele mai puțin solicitante posturi în folk, contribuind însă și cu poezia intimă pe care apoi a luat-o cu el. Proiectînd masculinitate fragilă, o imagine de lup singuratic, folkistul se alcătuiește pe sine din bucăți de Bob Dylan, Neil Young și cîte ceva din fabulele lirice ale baladistului Nick Cave. Piesele alternează cu interludii recitative, un fel de psalmi care n-ar avea același impact în formă cîntată, iar chitara are o prezență minimalistă, de decorare a elocinței vocale. Nobelul lui Bob Dylan a trezit ambiții într-o nouă generație de folkiști ai satului american. Apelînd mai mult la emoțiile ascultătorului decît la vreun simț tehnic, albumul confirmă caracterizarea pe care artistul o evocă din propria adolescență: *„Not the best singer, not the most gifted musician, but the kid could tell ghost stories“*.

ROUGH TRADE EDIT

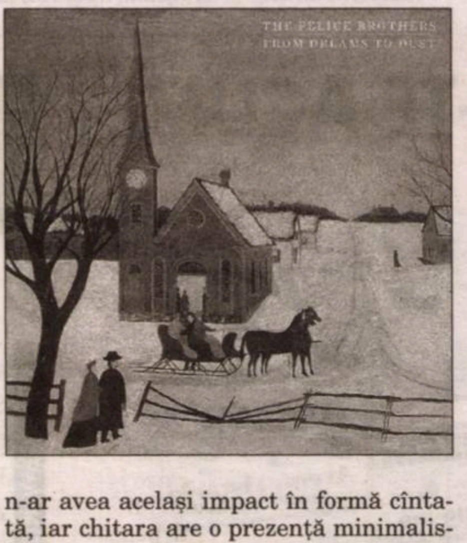

The Felice Brothers fără Simone seamănă pe alocuri (pe vreo două balade), dar e mai degrabă altceva. Se cîntă despre climă și economie, despre diferența dintre moarte și extincție, despre miliardari care zburdă prin spațiu în timp ce oameni de rînd așteaptă la coadă la psihanalist, întrebîndu-se de ce mor albinele. Se cîntă despre gloria apusă a lui Jean-Claude Van Damme și a lui Kurt Cobain, despre Hegel *„the beautiful son of a bitch“* și despre Proust *„drinking a drink black as ink“*. Grupul se prezintă ca o sectă de prozeliți ai lui Kerouac pronunțînd sentințe și referințe literare nu întotdeauna ușor de elucidat. Influența intimă a fratelui Simone Felice e sesizabilă totuși în interludii – într-un autonecrolog, fratele Ian Felice se dovedește un poet la fel de competent, însă mai aplecat spre ironii decît spre stafii, chiar cînd își imaginează propria înmormîntare: *„Avoider of eye-contact / Never once named employee of the month / His body has been prepared for entombment“*. Comparativ cu albumul solitar al fratelui rătăcit, aici sînt sporadic invitate trompete, pian și instrumente country-rock ce schimbă tonusul de la o piesă la alta.

The Felice Brothers au debutat în urmă cu douăzeci de ani în stațiile metroului din New York, cu o pălărie pentru mărunțiș la picioare. Nu știu dacă au ajuns departe – prezența în această rubrică nu e un indicator de popularitate –, dar recent am cîștigat un pariu privind nominalizările Grammy (vezi cronica despre Shemekia Copeland și Kingfish Ingram), așa că avansez profeția că un proiect sau altul al fraților Felice va ajunge acolo curînd.

***Aron Biro** este autorul blogului http://aronbiro.blogspot.com.*

■ ■ ■

Adina POPESCU

portrete din mers

Prima ieșire în străinătate

August 1990

A doua zi luăm trenul internațional dis-de-dimineață, eu n-am putut să dorm toată noaptea de la atîta nerăbdare, așa că mă pregătesc să dorm în tren. Avem sandviciuri cu șuncă de Praga, prăjitură făcută de mama-mare și apă. Cu noi mai călătorește o vecină din bloc, Ibi, care merge la rudele ei de la Budapesta. E o doamnă fină, tînără, cu ochelari.

– E foarte frumos la Budapesta, o să vedeți. Să mergeți neapărat pe strada Vaci, acolo e bine pentru cumpărături, sînt haine ieftine.

– Strada cu vaci? mă mir eu.

– Nuu, doar se scrie Vaci, am zis așa ca să găsiți ușor. Și să mai mergeți la Podul cu Lanțuri și la Parlament, în Buda.

– Buda se cheamă așa pentru că acolo sînt multe veceuri publice?

Tanti Ibi rîde, dar nu-mi mai răspunde.

– Să mai mergeți pe insula Margareta, e așa de frumos! mai zice ea. Și dacă aveți timp, mergeți la Szentendre, adică la Sfîntul Andrei... e un orășel lîngă Budapesta, se poate ajunge cu metroul.

Eu de-abia aștept să mergem în toate aceste locuri, însă nu mă pot abține să întreb:

– Au la Budapesta grădină zoologică? Au cumva și parc de distracții?

Tanti Ibi rîde din nou, apoi oftează:

– Au de toate, exact ca-n Occident. De cînd sînt mică îmi doresc să ajung acolo, doar că nu a fost voie! Acolo e mătușa mea, verișori. Din iarnă pînă acuma, am fost deja de trei ori și vreau să plec pentru totdeauna. Budapesta e cel mai frumos oraș din cîte se există... o să vedeți!

Trenul se pune în sfîrșit în mișcare. Nu știm exact cîte zile vom sta la Budapesta și unde vom dormi. Hotelurile sînt prea scumpe, tanti Ibi ne-a zis că vom găsi cu siguranță o gazdă în gară, sînt multe gazde care oferă acum cazare pentru turiștii români. Ne va ajuta ea cu traducerea.

Adorm, cad într-un somn foarte adînc pînă cînd mă scutură mama ca să mă trezească.

– Adina, parcă voiai să vezi cum arată granița!

Tresar din somn și mă reped la fereastră, îmi doresc să văd granița mai mult decît îmi doresc în fiecare an să văd marea. Dar sînt dezamăgită – granița nu e decît o fîșie de pămînt prăfos, ca un cîmp, cu o bucată mare de cer deasupra, al nostru și al lor. Atunci, ce-i așa mare scofală cu granița asta? Tot timpul i-am auzit pe oamenii mari care ziceau: „Să trecem granița, să fugim peste graniță, să scăpăm de aici!“. Apoi se uitau la mine și-mi ziceau: „Tu să nu cumva să spui așa ceva la școală!“. De ce e o graniță e atît de specială? Ce poate fi Dincolo? – m-am tot întrebat eu. Mă așteptam cumva ca pe graniță să crească palmieri pe care i-am văzut doar în filme, cocotieri, portocali plin de portocale și bananieri cu banane ciorchine, să văd munți și lacuri, mări și oceane, să văd animale sălbatice precum lei și tigri care trec nestingherite dintr-o parte în alta. Nimic din toate astea! Iar trenul nostru tocmai se oprește în mijlocul cîmpului.

> *Stau nemișcați ca niște statui,*
> *privind pe fereastra trenului la un cîmp oarecare.*

Stăm acolo vreo oră, timp în care apar vameșii unguri, sînt fioroși, cu mustață, fumează țigară de la țigară pe lîngă tren, apoi fac percheziție, ne cer pașapoartele. Vameșii vorbesc între ei în ungurește, dar o rup un pic și pe românește.

– Unde merge voi? ne întreabă unul dintre ei.

– Mergem în vacanță, zice pașnic Anton. Să vedem și noi Budapesta!

– Bagaje? mai întreabă el după ce ne verifică actele și se încruntă un pic la mine.

– Uite, astea-s ale noastre, îi arată Anton valizele din plasa de bagaje.

– Bișniț, ceva? zice vameșul și are aceeași figură încruntată.

– Ce bișniță, dom'le? face Anton. Sîntem turiști!

Însă vameșului îi atrage atenția valiza noastră burdușită cu ștergare, cergă și pahare.

– Ce aveți acolo?

Anton se uită și el la valiză, apoi ridică nevinovat din umeri.

– Păi, acolo-i țărăncuța, dom'le! zice el. Și alte cîteva cadouri pentru prietenii noștri unguri.

Vameșul insistă să dăm valiza jos ca o să verifice, însă intervine tanti Ibi care îi spune ceva calm, pe ungurește. El dă din cap în semn că pricepe, apoi ne dă înapoi pașapoartele și, în sfîrșit, ne zîmbește pe sub mustață. Parcă nu mai e atît de fioros ca la început.

– E-n ordine! Drum bun!

Apoi coboară din tren ca să mai fumeze o țigară, timpul trece, m-am plictisit și de granița asta unde nu se întîmplă nimic. După o altă jumătate de oră, trenul se urnește în sfîrșit, merge cu viteză mică, cred că aș putea să cobor și să alerg pe lîngă el. Pînă cînd, la un moment dat, Anton spune:

– Am ieșit din România!

Nu știu ce a văzut el pe geam, poate niște semne doar de el știute, pentru că eu nu văd nimic deosebit, același cîmp, apar și niște case. Însă pe Anton nu l-am văzut niciodată atît de emoționat. Nici măcar atunci cînd ajungem la vîrful Omu, nici atunci cînd se uită la un film rusesc și plînge, nici cînd ascultăm împreună Mozart la pickup, nici măcar atunci cînd îmi citește vreo poezie de Traian T. Coșovei. O ia pe mama de mînă și un timp stau nemișcați ca niște statui, privind pe fereastra trenului la un cîmp oarecare.

– Doino, ai crezut vreodată? întreabă Anton, aproape în șoaptă, la un moment dat. Că vom trece granița liberi?

– Nu, n-am crezut, zice și mama.

Apoi mama se scutură de parcă tocmai s-ar fi trezit dintr-un vis urît și îmi zice mie repede:

– Adina, ți-e foame? Nu vrei un sandvici?

– Dă-mi mie, eu vreau, zice și Anton.

Pînă la urmă, mănînc și eu un sandvici și continui să mă uit pe geam încă patru ore, pînă la Budapesta – văd rîuri, case, copaci, cîrduri de gîște la fel ca ale noastre și totuși altfel. Apoi, clădiri din ce în ce mai înalte, ziduri cu desene colorate pe ele, reclame, intrăm într-un mare oraș.

Sîntem de trei zile la Budapesta, am vizitat șase supermarket-uri și toate sînt fantastice. Toate miros într-un anume fel, miros a pîine caldă, ananas, banane și alte fructe exotice pe care le poți vedea peste tot. Sînt mari, luminoase, pline de angajați care ne zîmbesc și care se dau la o parte din fața noastră atunci cînd vrem să luăm ceva de pe un raft. Aici nu există nici o coadă nicăieri, fiecare își ia ce dorește, plătește la casă și pleacă. Există frigidere întregi pline cu sucuri, nu știi pe care să-l alegi – sucuri verzi, sucuri galbene, sucuri roșii și roz. Mama se oprește de fiecare dată în dreptul vitrinei cu carne, se uită la caserolele în care sînt ambalate fripturile, cîte două, cîte trei.

– Ei, cred că ungurii ăștia au dus-o bine și pe vremea lui Ceaușescu! spune ea.

Apoi ne uităm pe rînd la toate cutiile de pe rafturi și încercăm să le citim etichetele.

– Ăsta cred că e pește! zice mama. Iar ăsta, nu înțeleg... poate să fie tocană de carne la cutie? Că scrie pe ea gulaș! O luăm?

– Doino, ai grijă ce iei! zice și Anton. Că s-au mai păcălit și alții în Germania și și-au luat mîncare de pisici!

Nu luăm nimic, doar ne uităm, ca la exponatele dintr-un muzeu. La raionul de dulciuri sînt atît de multe ciocolate încît n-aș putea să le mănînc nici în zece ani. Ah, și alune, alune din alea sărate care crănțănesc între dinți, pe care puteai să le cumperi doar de la Casa de Comenzi. Aici sînt tone de alune. Și tone de budinci pudding, mama-mare făcea la schimb cîte un tiv la o rochie sau la o fustă pentru una singură pe care o ținea luni întregi într-un sertar pentru vreo ocazie specială.

(fragment din cartea
Vine vacanța cu trenul din Franța
care a apărut acum o săptămînă
la Grupul Editorial ART / Young ART)

ABONEAZĂ-TE ACUM

DILEMA VECHE

SCANEAZĂ CODUL QR

✔ 3 luni - 75 LEI ✔ 6 luni -127 LEI ✔ 12 luni - 201 LEI

TALON ABONAMENT

Nume .... Prenume ....
Str. .... Nr. ...., Bl. ...., Sc. ...., Et. ...., Ap. ....,
Localitate .... Județ/Sector ...., Cod poștal ....
Telefon .... Email ....
Am achitat suma de .... LEI cu mandat poștal/ordin de plată nr. .... din data ....
în contul SC ADEVARUL HOLDING SRL, cod fiscal RO18990288, deschis la BRD – Decebal, nr. cont RO70BRDE441SV58305914410.
Abonamentul va începe din luna* .... Semnătura ....

Plata se va efectua pînă la data de 25 a lunii în curs pentru ca livrarea să înceapă de la data de 1 a lunii următoare.

Prin completarea prezentului talon sînt de acord ca SC ADEVARUL HOLDING SRL să prelucreze datele mele cu caracter personal pentru activități promoționale și să le dezvăluie terților conform legii nr. 677/2001. Îmi rezerv dreptul să mă opun acestei prelucrări și să solicit ștergerea datelor adresîndu-mă societății SC ADEVARUL HOLDING SRL printr-o cerere scrisă.

CUM TE ABONEZI
✔ **ONLINE:** la http://abonamente.adevarul.ro
✔ **VIRAMENT BANCAR** sau **MANDAT POȘTAL:**
în contul SC ADEVARUL HOLDING SRL, cod fiscal RO18990288,
deschis la BRD - Decebal,
nr. cont RO70BRDE441SV58305914410.
✔ **LA TOATE OFICIILE POȘTALE** / ✔ **FIRMELE DE ABONAMENTE**

Pentru abonamentele plătite cu mandat poștal sau ordin de plată este necesar să trimiteți talonul completat, împreună cu copia dovezii de plată la **SC ADEVARUL HOLDING SRL – Abonamente**, București, Șos. Fabrica de Glucoză nr. 21, Sector 2, cod poștal 020331.

Informații și reclamații: abonamente@adevarulholding.ro
Tel: 0790 139 007/0790 139 009 (L-V, 9.00-18.00)

...ÎȚI DĂ DE GÎNDIT

Stela GIURGEANU

Pamfletul violenței

Halucinante cele două episoade petrecute zilele trecute, în Mogoșoaia și Brașov, episoade care au readus, pentru puțin timp, în discuția publică o veche și adîncă meteahnă socială din România: violența împotriva femeii. Spun „halucinante“, nu pentru că ar fi singulare, izolate, inedite și nici pentru că agresorii sînt politicieni, ci mai degrabă pentru că „scuzele“ prezentate de aceștia, odată ce agresiunile le-au fost mediatizate, relevă o înfricoșătoare normalizare a mentalității de cavernă.

Primul caz a avut loc pe 27 ianuarie – în timpul unei ședințe a Consiliului Local din Mogoșoaia, Felicia Ienculescu-Popovici, consilieră USR, a fost amenințată și agresată fizic de doi colegi, Valentin Ene și Dinu Gheorghe, reprezentanți ai PNL, respectiv PMP.

„Dacă vreodată mai aud în viața mea că mai puneți să mai sune reporteri pe nevastă-mea sau pe fii-mea vă las în căruț cu rotile, credeți-mă. Chiar dacă mă duc la pușcărie cinci ani, șase ani, șapte ani, vă las în căruț cu rotile“ – a sunat amenințarea lui Valentin Ene.

Ulterior, consiliera a povestit episodul la Digi24: „Am fost bruscată, luată de umeri și mi s-a smuls telefonul din mînă. Nu era prima dată cînd eram amenințată de acest consilier. Un alt consilier a început și el să țipe la mine în legătură cu o hotărîre. Au sărit pe mine probabil cu intenția de a-mi lua telefonul, telefonul a căzut, dar a continuat să filmeze. M-am speriat și am țipat după ajutor. De față mai era președintele comisiei, dar nu a intervenit în nici un fel“.

La doar cîteva zile după episodul din Mogoșoaia, în Brașov, un lider local al Tineretului Național Liberal, Bogdan Pintilie, a postat pe Facebook o fotografie trucată, pe post de „glumă“, după cum a susținut mai apoi. Fotografia o reprezenta pe Flavia Boghiu, viceprimarul Brașovului, „retușată“ cu un ochi învinețit.

În primul caz, cei doi consilieri și-au prezentat demisiile „de onoare“, însoțite, pe de o parte, de justificări, pe de alta, de celebra deja în politica românească „răzgîndire“.

În ceea ce-l privește pe Valentin Ene, cel care a amenințat-o pe doamna Popovici că o va lăsa în scaun cu rotile, acesta a găsit de cuviință să posteze pe contul său de Facebook o notiță „lămuritoare“, în care, după ce și-a cerut scuze, și-a etichetat comportamentul drept un „incident regretabil“, spunînd totodată că „Nu aveam voie să fac așa ceva“. Cu alte cuvinte, în spatele regretelor, nu a existat decît conștientizarea unei pedepse legale, a unei interdicții sociale? Ce s-ar fi întîmplat dacă „ar fi avut voie“?

Au urmat, mai apoi, justificările care au mers de la „stres“ la „un episod de nebunie“, domnul Ene invocînd faptul că familia i-a fost hărțuită „de diverse persoane fizice, dar și de persoane care s-au recomandat ca jurnaliști“, aruncînd un blam chiar asupra victimei sale: „Întrebați de unde au contactul meu, au precizat-o în clar pe doamna Popovici“. Urmează și cîteva jelanii retorice: „Cu mîna pe inimă, pot spune că niciodată nu am fost violent, nu am fost agresiv. Cînd mi s-a atacat familia, însă, am avut un episod de nebunie pe care nu pot să îl justific“, însă, după cum scrie în continuare, găsește justificările: „M-a sunat astăzi și domnul primar. Mi-a cerut demisia. I-am spus că o va avea. Și eu mă gîndeam la acest lucru și voiam să fac acest gest, deoarece s-a depășit de mult limita toleranței mele pentru tipul de circ și provocări făcute de anumite persoane în politica noastră locală. Nu sînt făcut să rezist la porcăriile cu care alții sînt dispuși să mă provoace, și s-a văzut. Și nu sînt singurul supus acestor provocări. Toți colegii mei consilieri au avut parte de tratament asemănător. Se pare că eu sînt însă cel care a cedat“.

În ceea ce-l privește pe al doilea consilier de la Mogoșoaia, Dinu Gheorghe, acesta, după ce și-a dat demisia, s-a gîndit mai bine și și-a retras-o, declarînd pentru g4media.ro: „M-am convins că nu vreau să demisionez după ce am văzut a doua filmare. Acolo se vede că eu nu am agresat-o pe doamna de la USR. N-am bătut-o așa cum spune. Eu am rugat-o să nu filmeze. E o lege care spune că nu are voie să filmeze, pentru că acolo erau și documente… I-am luat telefonul, da, dar în a doua filmare se vede că nu am atins-o cu nimic. Ea s-a repezit la mine să îi dau telefonul și i l-am dat (…). Acum îmi pare rău de ce s-a întîmplat. Să știți că eu sînt un om civilizat“.

În al doilea caz, cel de la Brașov, după ce și-a dat demisia (motivînd că „subiectul a fost exploatat politic“), Bogdan Pintilie a comentat că a luat această decizie nu pentru că i-ar fi cerut-o cineva (mai mulți reprezentanți ai PNL, inclusiv președintele partidului, Florin Cîțu, făcînd-o), ci pentru că „așa“ a simțit, fiind o decizie „asumată“, precum „asumată“ îi este și postarea fotografiei (!).

Referitor la fotografie, Pintilie a prezentat-o drept „pamflet“, amintindu-mi de un alt caz mediatizat acum cîțiva ani, cel al Danei Budeanu, o starletă de YouTube care s-a dezlănțuit într-o emisiune online: „Ele trebuie altoite! Nu instig la violență, bă, tîmpito, astea-s figuri de stil!“. În cazul starletei, îndemnul „ele trebuie altoite“ era „o figură de stil“, în cazul tînărului politician, imaginea unui ochi învinețit este „un pamflet“.

Men Against Violence
White Ribbon Week 2015
© wikimedia commons

De altfel, în scuzele publice pe care le-a prezentat doamnei Flavia Boghiu, Pintilie a strecurat cu dibăcie atît scuze pentru „toate femeile victime ale violenței“, cît și un „deși“. „Deși poza nu îmi aparține și am scris în textul postării că este un pamflet, regret că a fost interpretată greșit și că am atins un subiect atît de sensibil, cu care foarte multe femei se confruntă.“

Subiect „sensibil“, realitate dură

Dar cum poți interpreta greșit un îndemn la violență? Să găsești ilară perspectiva ca cineva să fie bătut? Cine ar putea să se amuze de așa ceva și să pretindă că are toate țiglele pe casă?

În ceea ce privește subiectul „sensibil“ la care a făcut referire domnul Bogdan Pintilie, acesta este, în fapt, o realitate dură. Potrivit ultimelor statistici, publicate pe site-ul Poliției Române, numărul femeilor care au fost victime ale violenței a crescut în 2021 cu 10% (în ultima vreme, potrivit Agenției Naționale pentru Egalitatea de Șanse, tendința fiind în creștere, de la an la an). Din numărul total al victimelor violenței domestice, 65% sînt femei și 17% minori. Însă toate aceste date provin doar din reclamațiile primite și doar din cazurile care ajung în atenția poliției.

În realitate, cazurile de violență împotriva femeii sînt mult mai multe. Potrivit unui alt raport, aparținînd Agenției pentru Drepturi Fundamentale a Uniunii Europene, doar 23% din româncele care sînt victime ale hărțuirii sexuale sau cele care au suferit o formă de violență fizică au mers la poliție, reclamînd doar cazurile extreme de violență.

De ce femeile suportă violența în tăcere?

O femeie care tace cînd este agresată e o femeie care se teme. Înainte să ne grăbim s-o judecăm, să ne gîndim că nu toate femeile au vizibilitatea unui politician. Nu toate sînt independente financiar și nu toate au pîrghiile independenței emoționale. Nu toate au sprijin din partea familiei, a prietenilor, a societății.

Cînd vorbim despre violență împotriva femeilor, nu vorbim doar despre agresiune fizică, ci și despre insulte, amenințări, umilințe – violența fizică mergînd mînă în mînă cu violența psihologică. Acel tip de violență, care nu se „vede“, e greu de demonstrat, greu de prins în statistici, și astfel devine, de cele mai multe ori, minimalizată, „normalizată“, tratată ca un „pamflet“. Iar o societate care normalizează violența, care preferă să judece în loc să asculte, să rîdă, consimțind astfel la actele de agresiune, devine, la rîndul ei, un agresor – poate cel de care se teme cel mai mult o femeie care tace atunci cînd este în pericol acasă, pe stradă sau la locul de muncă.

■ ■ ■

Violența, pandemia, tăcerea

„Un sondaj al Națiunilor Unite din 2021 privind violența împotriva femeilor în timpul pandemiei, derulat în treisprezece țări, a arătat că două din trei femei au suferit sau cunosc o femeie care a fost supusă actelor de violență. Sondajul indică o incidență ridicată a violenței împotriva femeilor și fetelor în timpul pandemiei de coronavirus, asta în contextul în care, și înainte de pandemie, numărul raportat al cazurilor de violență era atît de mare încît să fie considerat de-a dreptul înfricoșător.

Potrivit unui raport al Națiunilor Unite privind violența împotriva femeilor, doar 52% din femeile căsătorite, sau care trăiesc într-un cuplu, iau singure decizii cu privire la întreținerea relațiilor sexuale, utilizarea contraceptivelor sau îngrijirea sănătății. În ceea ce privește traficul de persoane la nivel mondial, femeile și fetele reprezintă 72% din totalul victimelor.

Chiar dacă organizațiile internaționale și locale furnizează în fiecare an statistici cu privire la victimele violenței în rîndul femeilor și fetelor, este imposibil să știm cu exactitate numărul real al victimelor, deoarece femeile nu raportează decît rareori actele de violență. Printre multele motive ale tăcerii se numără inclusiv frica de felul cum vor fi privite de societate și de rușinea care le-ar putea fi inoculată. De asemenea, femeile aleg să păstreze tăcerea asupra violenței la care sînt supuse și din cauza lipsei de încredere în mecanismele legale menite să le protejeze și de teama consecințelor.“

(sursa: bbc.com)

PUBLICITATE

adevărul îți prezintă
CONFRUNTAREA POLITICĂ DINTRE EST ȘI VEST
Numai cu ziarul Adevărul, la toate punctele de presă
Preț ziar + carte: DOAR 24,99 lei
YVAN VAN DEN BERGHE
O ISTORIE A RĂZBOIULUI RECE (1917-1990)
EDITURA ORIZONTURI
De luni, 14 februarie
adevărul
Hai, la treabă!
O ISTORIE A RĂZBOIULUI RECE
YVAN VAN DEN BERGHE

Bogdan TĂTARU-CAZABAN

Identitate și polemică teologică

Una dintre cărțile importante apărute anul trecut în traducere românească este *Teologia polemică greacă în perioada stăpînirii turcești. Contribuția lui Eustratie Argenti*, în consistenta colecție *Historia Christiana* a Editurii Doxologia de la Iași. Este vorba despre teza de doctorat a actualului mitropolit de Diokleia al Patriarhiei ecumenice, Kallistos Ware (n. 1934), publicată la Clarendon Press în 1964, cînd autorul se numea încă Timothy. De atunci și pînă în prezent, această lucrare, avînd virtuțile statornicite ale stilului oxonian, care moderează pasiunea și interesul personal prin echilibru, justețe și claritate, a rămas nu doar un reper al cercetării istorice, ci și singura monografie despre contribuția unui teolog laic grec, medic de profesie, reprezentativ pentru definirea polemică a identității ortodoxe în veacul al XVIII-lea.

Dincolo de semnificația sa ca etapă a redescoperirii istoriei Ortodoxiei de după căderea Constantinopolului, cartea de care ne bucurăm astăzi, în traducerea elegantă și precisă a regretatei Iuliana Conovici (1980-2020), are o rezonanță mai amplă decît ar părea la prima vedere. Ea este o bună introducere, indiferent de expertiza cititorului, în lumea în care se formează și se manifestă Eustratie Argenti, pentru a-i înțelege condițiile, dinamica și provocările. Ortodoxia greacă, aflată deja de peste două secole în Imperiul Otoman, se confrunta nu doar cu alteritatea puterii politice și religioase, ci și cu schimbările pe care le aduceau influențele occidentale, precum și cu apariția unui personaj colectiv din ce în ce mai activ și mai dificil pentru administrația patriarhală: „poporul“ ortodox. Născut în Chios, Argenti (1687-1757) are parte de educație occidentală și intră în prim-planul vieții Bisericii în contextul unei aprige dispute, inclusiv la nivelul devoțiunii populare, în jurul rebotezării convertiților la ortodoxie. Opera sa nu se reduce doar la această contribuție de argumentare a unei opțiuni fidele față de tradiție, ci devine, prin demersul dogmatico-polemic, o expresie a procesului de autodefinire a conștiinței confesionale ortodoxe.

Cu totul semnificativ este faptul că această definire de sine a Ortodoxiei are loc pe un teren marcat de o diversitate internă, determinată ea însăși de receptivitatea sau de reactivitatea față de mutațiile occidentale post-Reformă. Astfel, peisajul Ortodoxiei de limbă greacă, sub dominație otomană, se dovedește a fi mai dinamic și mai sensibil la creștinătatea de care era separat eclezial și politic decît ne-am putea imagina, iar, pe de altă parte, devine capabil, în pofida multor lipsuri și limitări, să-și redescopere tradiția. Or, această redescoperire, fiind provocată de factori exteriori, prinde chipul polemicii în care, așa cum s-a observat, nu se distinge secundarul de esențial: „Impactul occidental – subliniază Kallistos Ware – este uneori vizibil în stilul și metoda de argumentare, în apetența lui pentru clasificarea și împărțirea subiectului cu o anumită rigiditate scolastică (...). Aceleași ecouri se evidențiază și în alegerea autorităților pe care le citează“, acestea fiind îndeobște cele „la care apelau și teologii occidentali“ (p. 209). E o reacție defensivă care creează o imagine de sine definită preponderent polemic, însă pe terenul și în termenii „adversarului“. În acest proces, Argenti navighează cu un fler destul de sigur al învățăturii de credință, dar și cu limitele cunoașterii propriei tradiții. Comparația cu mărturisirile de credință ale patriarhilor Chiril Lucaris și Dositei este foarte utilă pentru a sesiza, prin ceea ce Argenti adoptă sau respinge, măsura receptivității sale față de termenii latini ai polemicii. Editorul colecției, Dragoș Mîrșanu, a avut excelenta idee de a-i propune istoricului Ovidiu Olar, specialist în această perioadă a mărturisirilor de credință și autorul unei remarcabile și novatoare teze despre patriarhul Chiril Lucaris, să redacteze Cuvîntul înainte, care pune în relief, cu noi date, semnificația de ansamblu a cărții. Abia după o astfel de perspectivă, putem înțelege reacția neopatristică din secolul al XX-lea de autodefinire a Ortodoxiei în termeni care să-i fie proprii.

***Bogdan Tătaru-Cazaban** este cercetător în istoria religiilor. A publicat recent* Inteligența inimii. Schițe pentru un portret al virtuții *(Editura Spandugino, 2021).*

F.M. CORNFORD

Pitagora, daimon-ul școlii sale

Școala lui Pitagora, în opinia noastră, reprezintă principalul curent al acelei tradiții mistice pe care am pus-o în contrast cu tendința științifică. Termenii „mistic“ și „științific“, ce au fost aleși în lipsa altora mai buni, nu trebuie, desigur, să fie înțeleși ca și cum am presupune că toți filozofii pe care îi clasificăm drept mistici au fost neștiințifici. Faptul că îl privim pe Parmenide, descoperitorul logicii, ca pe un urmaș al pitagorismului și pe Platon însuși ca găsind în filozofia ioniană sursa principală de inspirație va fi suficient pentru a respinge o asemenea neînțelegere. În plus, școala pitagoreică însăși a elaborat o doctrină științifică foarte apropiată de atomismul din Milet; iar Empedocle a încercat să combine cele două tipuri de filozofie […].

Pitagorismul este astfel, de la bun început, un fenomen complex, ce conține germenii a mai multe tendințe pe care, atunci cînd ajungem la filozofiile ce au provenit din școală, le vom găsi evoluînd în direcții divergente sau fiind împletite în reconcilieri naive.

Analiza noastră trebuie să țină cont de trei straturi, aranjate de jos în sus în ordinea pe care am descris-o – Dionysos, Orfeu, Pitagora. De la Dionysos provine unitatea întregii vieți, în ciclul morții și al renașterii, precum și concepția unui *daimon* sau a unui suflet colectiv, imanent grupului ca întreg și totuși fiind ceva mai mult decît unul sau toți membrii ce îi aparțin. Lui Orfeu i se datorează deplasarea accentului de la pămînt spre cer, substituirea experienței vii, emoționale a reînnoirii vieții în natură, a venerării unei perfecțiuni distante și lipsite de pasiune în regiunea luminii, din care sufletul, acum nemuritor, a căzut în corpul acestei morți, și pe care aspiră să o redobîndească prin respectarea formală a ascetismului. Dar orficul a fost încă atașat de experiența emoțională a reuniunii și de ritualul ce l-a indus și, în particular, de spectacolul pasionat al Zeului ce a suferit. Pitagora a conferit un nou înțeles teoriei; a reinterpretat-o ca fiind contemplarea lipsită de pasiune a adevărului rațional, neschimbător și a convertit calea vieții într-o urmărire a înțelepciunii. Calea vieții este, în plus, o cale a morții, dar acum înseamnă moartea emoțiilor și a poftelor acestui corp nedemn, precum și o eliberare a intelectului pentru a se avînta în imperiul netulburat al teoriei. Aceasta este acum singura cale posibilă prin care sufletul poate să îl „urmeze pe Zeu“, care a urcat dincolo de stele. Ritualul orgiastic, ce presupune emoțiile, nu face decît să bată un nou cui în sicriul sufletului și să îl lege printr-un nou lanț de casa (sau) închisoarea sa pămîntească. Toate acestea trebuie să dispară; doar unele prescripții ascetice ale *askesis*-ului orfic sînt păstrate, pentru a simboliza o îndepărtare de dorințele inferioare, ce ar putea înrobi rațiunea.

Aceasta este, în opinia noastră, tendința acestei noi mișcări, numite pitagorism. Dar, deși ea se deplasează din ce în ce mai mult de la Dionysos spre Apollo, rămîne dionisiacă la bază, păstrînd viu ceva din credința oferită inițial sfinților misticismului. De aceea, în analiza noastră vom încerca să distingem ce anume păstrează pitagorismul din fiecare dintre aceste două straturi – dionisiac și orfic – care stau la baza sa. În istoria reală a școlii, toate elementele sînt, desigur, prezente de la început și amestecate laolaltă; dar, atunci cînd le analizăm, merită să le separăm, avînd în vedere urmărirea combinațiilor lor schimbătoare în sistemele ce provin din tradiția pitagoreică.

Dicearchos, după ce a descris întemeierea comunității la Crotona, spune că este greu să obținem vreo cunoaștere sigură a ceea ce Pitagora le-a predat discipolilor săi; dar cele mai bine cunoscute doctrine ale sale au fost, mai întîi, că sufletul este o entitate nemuritoare și că el se transformă în alte tipuri de lucruri vii; mai mult, că orice începe să existe se naște din nou în rotațiile unui anumit ciclu, nefiind nimic absolut nou; și că toate lucrurile ce se nasc cu viață în ele trebuie să fie socotite ca fiind înrudite.

Deja am insistat foarte mult asupra semnificației acestor doctrine ale unității și înrudirii întregii vieți sau întregului suflet și ale renașterii sale continue în rotații periodice. Legende ulterioare relatează cum Pitagora, la fel ca și Francisc din Assisi și carmeliții spanioli, le-a predicat animalelor; și, cînd ne amintim că Orfeu făcuse ca sălbăticiunile să se strîngă laolaltă la auzul muzicii sale, nu există nici un motiv să ne îndoim de adevărul tradiției. Ceea ce ne interesează în mod special este să observăm că, orice ar spune Dicearchos, Maestrul însuși s-ar fi putut menține, ca și Heraclit, mai aproape decît urmașii săi, fidel credinței dionisiace primitive într-un suflet ce pătrunde în toate, substratul de rudenie ce unește toate formele de viață într-un „clan unic“.

Pare probabil ca el să fi insistat asupra acestei unități mai degrabă decît asupra ideii inconsistente a unei pluralități de suflete atomice, indestructibile, ce se afirmă pe sine întotdeauna în mentalitatea populară de îndată ce sentimentul individualității a crescut suficient de puternic pentru a se insista asupra unei nemuriri personale. Nu este vorba de faptul că am fi convinși că Pitagora însuși a sesizat inconsistența sau a încercat să o evite; ci doar că singura formă pe care a conferit-o comunității sale a întruchipat valoarea pe care a pus-o pe unitate și încercarea sa de a menține controlul asupra autoafirmării individualismului.

Bărbații și femeile au fost admiși fără nici o distincție în această societate; ei au avut toate posesiunile în comun, precum și „o tovărășie și un mod de viață comune“. În particular, nici unui membru individual al școlii nu i s-a permis să pretindă creditul vreunei descoperiri pe care ar putea-o face. Semnificația acestei reguli nu a fost pe deplin înțeleasă. S-a presupus în mod vulgar că școala trebuie să fi dorit să-și mențină cunoașterea pentru ea însăși, ca o doctrină misterioasă, ca și cum ar fi existat vreun motiv pentru a ascunde o teoremă în geometrie sau în armonică. Adevărul reiese din povestea lui Hippasos din Metapont, care „a fost unul dintre pitagoricieni, dar, făcînd cunoscut un tratat despre sfera celor douăsprezece pentagoane, a fost alungat pe mare, pe motiv că a comis un act de impietate și a pretins glorie pentru el însuși pentru această descoperire, deși de fapt toate descoperirile îi aparțineau «Lui», așa cum îl numesc ei pe Pitagora. Ei spun că o răzbunare supranaturală îi atingea pe aceia care făceau cunoscut ceea ce îi aparținea lui Pitagora. Această mînie supranaturală sau daimonică a fost furia lui Pitagora însuși, care, după moartea sa, a rămas ceea ce fusese în timpul vieții – *daimon*-ul în care a fost centrată și întrupată întreaga viață a sectei sale. Nu este nici o îndoială că Pitagora a înfăptuit miracole și a fost conștient de puterea sa supranaturală; el a fost probabil autorul doctrinei „există zei, oameni și ființe precum Pitagora“ – ființe pe jumătate divine, *daimoni* în formă omenească. Ce se poate afla din povestea lui Hippasos este faptul că pioșii pitagoricieni au crezut că spiritul Maestrului a sălășluit perpetuu în secta sa, fiind sursa întregii sale inspirații. Impietatea a constat nu în divulgarea unei descoperiri în matematică, ci în pretenția de a fi inventat ceea ce nu ar fi putut veni decît de la „El“. Astfel, Pitagora pare să fi rămas fidel concepției unui suflet-grup întrupat în el însuși, dar care a trăit după moartea sa ca Logos al discipolilor săi. Heradeides, care păstrează celebra povestire a întrupărilor sale anterioare, relatează despre Pitagora că ar fi spus și Hermes i-a oferit orice a vrut, cu excepția nemuririi; și că a ales să păstreze, prin viață și moarte, amintirea a ceea ce i se întîmplase. Legenda poate să venereze adevărul că „nemurirea“ pe care Pitagora a dorit-o și a pretins-o nu a fost continuarea lipsită de moarte a personalității individuale, ci mai vechea continuitate dionisiacă a unei vieți unice care este născută din nou în fiecare generație a grupului. Dar, cum se întîmplă de obicei, discipolii săi nu s-au putut mulțumi să trăiască în comuniune cu un spirit ale cărui pasiuni erau asemănătoare cu ale lor înșile, ci a trebuit să îl exalte pe *daimon*-ul lor la cel mai înalt grad de divinitate. Pitagora a devenit în curînd fiul lui Apollo, întrucît s-a născut dintr-o fecioară și chiar este un Zeu întrupat, Apollo Hiperboreul însuși. Dar, în decursul dezvoltării unei superstiții decadente în legenda ulterioară, din vechea credință rămîne suficient pentru a ne permite să refuzăm să atribuim aceste invenții Maestrului însuși.

Apotheosis și *athanasia* sînt tocmai pașii fatali în cariera unei „ființe precum Pitagora“, pentru că ele pun capăt realității acelei comuniuni în care întemeietorii unor astfel de secte găsesc înțelesul vieții comune.

Dacă viziunea noastră este corectă, societatea lui Pitagora, atîta timp cît a supraviețuit influența propriului său ideal, a realizat o dată în plus tipul primitiv de grup religios și acea relație particulară, cel mai bine numită „participare“ *(methexis)*, în care un astfel de grup stă față de sufletul său colectiv imanent. Trecerea de la un plan divin la cel uman și de la cel uman la cel divin rămîne permeabilă și este mereu traversată. Unul poate trece în multiplu; multiplul se poate pierde pe sine în reuniune cu unul. Această concepție esențială este cheia pentru înțelegerea doctrinei numărului, pe care se bazează pretenția lui Pitagora de a fi filozof, precum și întemeietorul matematicii.

(fragment din De la religie la filozofie. Un studiu asupra originilor speculației occidentale *de F.M. Cornford, Editura Herald, 2009, traducere de Laurian Kertesz)*

Codruț CONSTANTINESCU

File din activitatea ARLUS în Prahova

Cel mai important vehicul propagandistic înființat după 23 august 1944 în vederea răspîndirii/popularizării modelului cultural sovietic în România a fost Asociația Română pentru Strîngerea Legăturilor cu Uniunea Sovietică (ARLUS). Inițiativa a aparținut unui grup de intelectuali simpatizanți ai comunismului, care îl vizitau acasă pe profesorul Constantin Parhon, în seara zilei de 20 octombrie 1944. Adunarea generală a avut loc la 12 noiembrie 1944 în localul Facultății de Științe a Universității din București, iar printre membrii fondatori nume mai cunoscute erau chiar Parhon, social-democratul Constantin Titel Petrescu, al cărui filosovietism nu l-a scăpat de Gulagul RPR, unde a petrecut șapte ani la Jilava și Sighet, dar și alți profesori universitari mai puțin cunoscuți acum. Președinte devenea același Parhon, care era ajutat de șase vicepreședinți, toți profesori universitari. În noul context, Asociația avea un vînt puternic în pupă. Greu de precizat acum cîți dintre cei care au aderat au făcut-o din entuziasm față de Uniunea Sovietică și cîți din oportunism (marea majoritate). Scop cultural oficial, dar cu mize politice clare – transformarea României după model sovietic. ARLUS a organizat patru congrese și a administrat o editură celebră în epocă, Editura Cartea Rusă (care a avut o viață lungă, funcționînd pînă în 1968), prin intermediul căreia România a fost inundată cu milioane de volume de propagandă bolșevică. În 1945 apărea filmul propagandistic *Un an de activitate ARLUS,* în care erau oferite imagini filmate la diversele întîlniri ale ARLUS. În 1964, Asociația a fost desființată de către comuniștii români care doreau să dea semne de independență și atașament față de țară. După două decenii de epurări, arestări, confiscări, execuții, își permiteau să arate că puteau sta pe propriile picioare, nemaiavînd nevoie de asistența marelui frate de la Răsărit. Care oricum era foarte aproape.

ARLUS a fost foarte activă și în județul Prahova, organizînd multe evenimente care aveau un singur scop: captarea bunăvoinței populației față de Uniunea Sovietică, fapt ce nu era ușor de realizat, avînd în vedere nenumăratele vexațiuni pe care le-au suferit prahovenii atît din mediul rural, cît și de la orașe, în urma trecerii și/sau staționării trupelor sovietice. La 17 martie 1945, la ora 17, se marca revenirea Transilvaniei de Nord sub administrație românească (zona fusese eliberată de Armata Roșie și de Armata Regală Română încă din octombrie 1944, dar fusese sub administrarea sovieticilor, revenirea ei fiind prețul plătit de România pentru acceptarea guvernului comunist al lui Groza) în sala cinematografului Scala din Ploiești. Prefectul de Prahova urma să țină o alocuțiune, iar „pentru a demonstra solidaritatea participării maselor la această sărbătoare națională“, Prefectura era „sfătuită“ de către ARLUS să-și aducă toți funcționarii. Intrarea era gratuită. Este posibil ca ARLUS să se fi temut ca sala să nu se ocupe cu simpatizanți entuziaști, avînd în vedere că avea 380 de locuri. La 1 mai 1945 avea loc vernisajul expoziției antifasciste „Noua ordine a lui Hitler“ la sediul ARLUS care se afla în Casa Radu Stanian, pe Bulevardul Independenței. Casa aparținuse liderului liberal Nicolae Constantinescu-Bordeni, care a cunoscut Gulagul RPR. Impresionantul imobil avea să fie naționalizat și să devină decenii la rînd Casa Căsătoriilor, pînă recent cînd, fiind retrocedată, a intrat într-un rapid proces de degradare. În acest sediu generos și ultracentral au fost organizate multe manifestări, probabil de o mai mică amploare. O anume profesoară Păulescu susținea o șezătoare literară despre Maiakovski, marele poet rus care s-a sinucis, dezamăgit de sistemul sovietic, în 1930. Moartea lui violentă nu a împiedicat sistemul stalinist să-l confiște și să-l folosească. Programul era completat de cîntecele elevilor de liceu. Bineveniți erau și pictorii progresiști români. În septembrie avea loc vernisajul expoziției lui Perahim. Este vorba despre Jules Perahim (1914-2008), pictor român de origine evreiască, stabilit în Basarabia după ce această provincie a fost anexată de URSS în iunie 1940. După 22 iunie 1941 a fost inspirat și s-a refugiat în interiorul imperiului sovietic (dacă ar fi rămas ar fi fost mai mult ca sigur deportat în lagărele morții din Transnistria). Jules Perahim a revenit în România după 23 august 1944. În 1969 s-a stabilit la Paris, părăsind sistemul socialist și avînd o carieră îndelungată.

„Pentru a duce la bun sfîrșit ceva
se cere mai multă conștiință decît șovăială“.

Se pare că la conducerea filialei ploieștene s-a aflat generalul-maior Marin Manaful (1896-1977), care era comandantul Corpului V de Armată, considerat de presa locală „un distins cavaler al armatei democratice române“. În aprilie 1945, sub directivele generalului, s-au organizat mai multe expoziții de carte rusă, atît la sediul ARLUS, cît și în vitrinele librăriilor din Ploiești. Prin intermediul ei „putem cunoaște imensele bogății spirituale și materiale ale puternicii noastre vecine dela răsărit și de care am fost cu totul străini pînă astăzi datorită abjectei propagande naziste“. Cărțile expuse erau, previzibil, scrise de Constantinescu-Iași *(Educația publică în Uniunea Sovietică)* sau *Femeia în Uniunea Sovietică* de T. Șerbenikov, dar și literatură clasică, acceptată de regimul stalinist, precum Gogol, Cehov sau Turgheniev sau noi scriitori staliniști precum Ehrenburg, Ostrovski. După trei luni de funcționare, presa locală afirma că filiala ploieșteană a ARLUS era cea mai puternică din țară (ca și cum s-ar fi știut ce activități organizau alte asemenea filiale din țară, care arătau servil dragostea față de ocupantul sovietic). Prin intermediul relațiilor lui Manaful la Ploiești ar fi concertat ansamblul de front al Armatei Roșii (dar care front?), au avut loc conferințele lui Sadoveanu și generalului Vasiliu-Răcanu (1887-1980), care oricum avea legături cu Prahova, avînd în vedere că el a condus trupele române din zonă după 23 august 1944, reușind să îi respingă pe germani înainte ca sovieticii să ajungă în județ. Ulterior s-a apropiat de Partidul Comunist, care l-a numit ministru de Război în primul Guvern Groza, fiind cel care a inițiat distrugerea Armatei Regale și înlocuirea ei cu cea comunistă, după model sovietic. A avut o viață lungă, ca mai toți trădătorii.

La 27 mai 1945 se organiza conferința profesorului universitar P.P. Stănescu, care era secretar general în cadrul Ministerului Educației Naționale, avînd drept subiect „Dezvoltarea științelor naturale în Uniunea Sovietică“. În august 1945, ARLUS solicita implicarea autorităților județene în organizarea vizitei unei delegații sovietice, condusă de academicianul arhitect Mordvinov, care era președintele Comitetului pentru Arhitectură de pe lîngă Consiliul Comisarilor Poporului (Guvernul sovietic), care venea să-și aducă expertiza în reconstrucția orașului Ploiești. Este vorba despre Arkadi Grigorievici Mordvinov, probabil cel mai de succes arhitect stalinist, care a coordonat și a imaginat mai multe clădiri impunătoare și lipsite de eleganță, în stilul arhitectural stalinist, la Moscova. După 1945 s-a ocupat de refacerea urbanistică a unor orașe aproape complet distruse de război precum Smolensk sau Minsk. Stalinist înfocat, după moartea lui Stalin a supraviețuit și în timpul regimului lui Hrușciov, continuîndu-și activitatea de arhitect comunist. ARLUS din Ploiești nu știa exact cum se scria numele potentatului sovietic, în document apărînd ca Mordvilov. Dar este e explicabil căci propagandiștii se aflau doar la început de drum. În septembrie 1945 a vizitat Ploieștiul, susținînd o conferință, și maleabilul Mihail Ralea (1896-1964), care era ministru al Artelor în guvernul lui Groza, iar la 7 octombrie (era o zi de duminică), profesorul universitar Traian Săvulescu (1889-1963) conferenția în aceeași sală de cinematograf despre „Aspecte din URSS“ (posibil ca urmare a unei vizite pe care i-au oferit-o sovieticii lui Săvulescu, după clasicul lor tipar de fermecare). Săvulescu era și vicepreședinte al ARLUS. La 28 octombrie 1945 susținea o conferință în ultracentralul local al ALRUS și scriitorul I.A. Bassarabescu, fost prefect al Prahovei în 1918, intitulată neutru „Aspecte din literatura rusă“, care era urmată de un recital de poezie din Pușkin. Un mare eveniment literar avea loc duminică, 10 martie 1946, cînd ARLUS îl aducea în Ploiești pe poetul Tudor Arghezi. Titlul conferinței era „Comentarii în zig-zag“. Arghezi a adus aminte auditoriului că nu mai putuse lua contact cu publicul din ianuarie 1943. Și-ar fi încheiat conferința cu paradoxalele cuvinte (venind tocmai de la el): „Pentru a duce la bun sfîrșit ceva se cere mai multă conștiință decît șovăială“. După nici trei zile de la acest eveniment propagandistic, comuniștii organizau la Ploiești o recepție în cinstea delegatelor sovietice venite în România cu ocazia unui congres al femeilor democrate care era organizat la București, la care au luat parte atît autoritățile militare, cît și cele civile. La 7 aprilie 1946 susținea o conferință la cinematograful Roxy și Gheorghiu Mihail Bujor, unul dintre cei mai vechi comuniști români, supraviețuitor atît al evenimentelor revoluționare din Odessa anului 1918, unde a organizat detașamente bolșevice din rîndul dezertorilor români, cît și al zbuciumatei perioade interbelice – a scăpat de epurările staliniste probabil doar pentru că era închis în România între 1920-34 și 1937-44. El a fost condamnat inițial la moarte pentru înaltă trădare, pedeapsa fiindu-i comutată la detenție pe viață. O bună parte din sentință a executat-o la închisoarea Doftana, de lîngă Cîmpina. Bujor fusese plimbat prin Uniunea Sovietică, astfel încît titlul conferinței sale era lipsit de imaginație: „Ce am văzut în URSS“.

Modelul ARLUS de virusare se extindea și în judet, la Valea Călugărească s-a înființat o filială, care susținea o primă manifestare la Școala de Viticultură. ARLUS încerca să se insereze și în mediul rural prahovean. La Mălăești și Plopeni au luat parte la înființarea de filiale mai mulți demnitari județeni, printre care și prim-președintele Tribunalului Prahova, un anume Traian Barbețeanu, care conferenția la Mălăești despre „legăturile culturale din trecut și foloasele pentru țara noastră din prietenia cu vecinii de la răsărit. (...) Noi vom lupta pentru strîngerea legăturilor prietenești cu URSS care ne vor duce spre pace, spre progres, spre independență“ *(Presa* nr. 208, 2 septembrie 1947). Filiale aveau să apară și la Câmpina, Sinaia și Azuga. Presa locală românizase termenul, iar ziariștii se refereau la „Arlusul prahovean“ sau „Arlusul ploieștean“. Un Arlus, doi Arluși. Activitatea ARLUS a continuat și s-a extins în anii următori. În ciuda faptului că, teoretic, era doar o asociație, era stipendiată generos de la bugetul județului. În 1945 i se alocaseră cel puțin 110.000 de lei, iar în 1947 alte 50.000 de lei, bani solicitați de ARLUS pentru a organiza „Săptămîna prietenei româno-sovietice“. Unele societăți industriale din județ făceau importante donații, probabil în speranța de a se pune bine cu noile autorități, iar activitatea lor să fie permisă în continuare, ceea ce era o himeră. În 1945, Astra Română oferea ARLUS suma de 200.000 de lei. Și persoane particulare făceau astfel de donații, chipurile dezinteresate. Prefectura transmitea primarilor din Predeal, Azuga, Bușteni, Sinaia, Cîmpina și Breaza o notă prin care li se solicita să îl însoțească pe un anume magistrat pensionar Eugen Popovici, care făcea parte din comitetul județean al ARLUS, care se afla pe Valea Prahovei într-o misiune de spoliere a unităților economice (încă) private. Se recomanda ca primarii „să insiste cu toată hotărîrea pentru ca contribuția să fie cît mai masivă“. Progresul comunizării este dovedit și de un banal raport al unei școli din Filipeștii de Tîrg. În noiembrie 1947 fusese decretată o „săptămînă ARLUS“, iar directorul școlii comunale a vorbit sindicaliștilor de la Schela Nedelea despre „Educația și cultura în Uniunea Sovietică“. Apoi același om a luat parte la pregătirea festivității de la școala primară pe care o conducea, unde a vorbit din nou despre „însemnătatea serbărilor și legăturilor noastre de prietenie cu URSS“. Sala școlii a fost decorată fastuos. La 16 decembrie, Asociația se erija de-a dreptul în instituție a statului, transmițînd un document în care primăriilor din Prahova le era solicitat să ia măsuri din timp pentru a marca cu fast ziua de 21 decembrie 1947 care era considerată de propaganda comunistă ca fiind ziua oficială de naștere a lui Stalin. Dictatorul sovietic, aflat în culmea gloriei, împlinea 68 de ani. „Un membru din comitet va conferenția, scoțînd în evidența personalitatea Generalisimului Stalin, lupta pe care o duce pentru menținerea păcii și crearea democrației mondiale“.

***Codruț Constantinescu** este istoric și consilier pentru afaceri europene la Prefectura Prahova. Cea mai recentă carte publicată este* Liber în Europa *(Editura Vremea, 2021).*

Pavel ȘUȘARĂ

Jocurile privirii

„Abia un braț pe gît i-a pus
Și ea l-a prins în brațe...“
(M. Eminescu, *Luceafărul)*

„Femeie nebună, ce ai făcut?“
(I.L. Caragiale, *O scrisoare pierdută)*

Dintr-o slabă rezistență față de tentația simplificărilor confortabile, sau dintr-o nevoie adîncă de repere, seducția schematizării pare a fi o capcană în care cad pînă și mințile cele mai subtile și mai precaute. Este de neconceput o analiză, fie ea în spațiul culturii, al istoriei sau al politicii, care să nu-și fixeze, măcar ca simplă ipoteză de lucru, anumite repere în funcție de care fenomenele mari sau simplele fapte particulare să fie secționate chirurgical și, mai apoi, investigate în structurile lor constitutive sau, după caz, în toate detaliile semnificative. În acest sens, spiritul culturii române, dar și viața noastră publică, în general, sînt constant evaluate pornindu-se de la binomul Mihai Eminescu – I.L. Caragiale, impus, în ultimul veac, cu o autoritate absolută și incontestabilă. Evadați, pe nesimțite, din cadrele stricte ale propriei lor opere, cei doi mari scriitori au devenit capetele de serie ale unor tipologii identitare, chiar dacă, aparent, contradictorii și paradoxale. Deși aparțin aceluiași spațiu și reacționează în fața acelorași stimuli, ei sînt percepuți mai degrabă într-o relație de adversitate ontică sau, în cel mai bun caz, de complementaritate severă, însă în nici un caz într-una de unitate sau de continuitate. Tradițional și canonic, Eminescu a devenit un fel de sinonim al naturii vizionare, al miturilor fondatoare, al goanei după idealitate și după absolut, în vreme ce Caragiale s-a calificat ferm ca un chirurg al lumii empirice, ca arheolog al deviațiilor de caracter, ca oglindă necruțătoare a carențelor etice și sufletești sau ca un revelator al naturii noastre mimetice, precare și frivole, pentru ca, finalmente, să devină magicianul oțios, angajat într-un vast ceremonial de exorcizare.

Priviți, însă, prin fereastra cu o enormă vizibilitate asupra lumii pe care o deschid cele două capodopere ale literaturii române, *Luceafărul* și *O scrisoare pierdută,* ambele intrate și sedimentate în conștiința colectivă cu vigoarea organică a unui produs folcloric, de substrat, Eminescu și Caragiale trăiesc mult mai convingător și mai profund sub semnul genului proxim decît sub acela al diferenței specifice. Pînă și succesiunea banală a celor două opere, *Luceafărul* – 1883, *O scrisoare pierdută* – 1884, pare a sugera mai curînd o necesitate urgentă decît un simplu accident cronologic, din specia istoriografiei de primă instanță. Într-un astfel de scenariu, *Luceafărul* eminescian își depășește simpla condiție și elementara funcție literară, asumîndu-și rolul paradoxal de a justifica metafizic și de a acredita justețea, autenticitatea și necesitatea înaltă a lumii lui Caragiale. Citit fără prejudecăți și, mai ales, fără complezențe și fără supunere necondiționate față de autoritatea unor exegeze anterioare, sensul adînc al *Luceafărului* nu poate fi nici enunțat sumar și nici citit *in extenso* prin reducția lui la ideea *incompatibilității* dintre două lumi: una atemporală, rece și incoruptibilă, cealaltă perisabilă, temporală și supusă unui hedonism ludic și frivol. Drama poemului nu trebuie căutată atît în imposibilitatea comunicării, într-un dezacord al limbajului profund al ființei, cît într-un fundamental viciu de opțiune. În această perspectivă, Eminescu realizează, prin Cătălina, unul dintre cele mai fascinante, mai complexe și mai contradictorii personaje-simbol din întreaga literatură română. Ea încorporează, în egală măsură, dilemele patetice ale unei eroine antice, dar și abuliile și frisoanele de budoar ale unei starlete din *seria roz.* Iar adevărata dramă și toate trăirile amestecate și liric-compulsive ale Cătălinei nu stau în presupusa ei neputință de a-și depăși condiția, probă la care, între noi fie vorba, nici nu se supune, ci în incapacitatea ei de autoevaluare, altfel spus de a-și explora și de a-și valorifica propriul potențial, ea fiind înzestrată fundamental cu o natură dublă. Cu una care o dezvăluie ca ființă hibridă și exponențială, în care se întrezărește, vag, dar nu și confuz, o surprinzătoare substanță christică. Rolul ei, în structura ideatică și în arhitectura mistică a poemului, nu este acela de a marca *ruptura* și de a confirma imposibilitatea *comunicării,* ci, dimpotrivă, tocmai acela de a face posibilă *comunicarea* și de a pune în contact nemijlocit lumea imediată, *diurnă,* cu cea revelată și *transcendentă.* Condiția ei omenească și pămînteană, potențial restrictivă și provizorie, este dublată explicit de o predestinare sacră. Iar Eminescu marchează fără echivoc acest fapt, chiar de la începutul poemului; el îi precizează atît *unicitatea* („și era una la părinți“), cît și obîrșia *aleasă* („din neamuri mari, împărătești“), dar și condiția de aluzie *celestă* („cum e fecioara între sfinți“), ceea ce îi acreditează și îi consolidează învestitura supraumană și *vocația transcendentă.* Și tocmai în consecința acestei predestinări, Cătălina are acces liber la *sacru* și la sferele înalte ale atemporalității, iar tot ceea ce urmează nu mai intră sub regimul *disponibilității,* al capacității de acces, ci exclusiv sub acela al liberei decizii sau, altfel spus, al *liberului-arbitru.* Ea poate, *jertfindu-și christic* natura umană, să intre triumfal într-un regim superior și să facă experiența directă a unui adevărat scenariu al *mîntuirii.* Refuzînd eternitatea, preferînd hierofaniei, adică unei căsătorii mistice, o banală, dar irezistibilă cochetărie diurnă, Cătălina ratează lucid absolutul și, prin faptul de a rămîne confortabil și jubilatoriu în lume, instituie, cumva, păcatul originar al spiritului românesc, acela de a nu-și duce pînă la capăt mandatul, de a rata intensitatea unei experiențe superioare și de a nu-și coagula potențialul într-un adevărat act întemeietor de *credință* și într-un amplu parcurs al *mîntuirii.* Prin această decizie și prin opțiunea comodă, ea transformă eternitatea și promisiunea transcendenței, dintr-o realitate cu acces direct, dintr-un culoar de comunicare nemijlocită și dintr-o manifestare izomorfă, într-o simplă umbrelă îndepărtată, pe a cărei protecție o invocă mai apoi, vulnerabilă, supusă și, mai ales, *din afară.* Abia acum, prin renunțarea Cătălinei la propria-i sacralitate, izomorfismul se frînge, lumile se despart și comunicarea se spulberă, iar cele două stări devin autonome și ireconciliabile pentru că jertfa ei, spre deosebire de cea christică, nu privește efemera natură umană, ci însuși privilegiul *împărăției,* adică tocmai dimensiunea și învestitura ei sacră. Deteriorîndu-și regimul ontic și vocația transcendenței, Cătălina fisurează întregul blindaj mistico-metafizic care o proteja, iar prin aceste fisuri, prin breșele nesecurizate, irumpe și invadează enorma viitură a lumii lui Caragiale. Principiile înalte devin ființe mărunte, întreaga lume astrală își preschimbă mecanica transcendentă în viermuială istorică, iar uluitoarele trasee ale luminii incoruptibile se transformă într-un biet metabolism social, inconsistent și derizoriu.

Ieșită de sub determinările și din condiția ei metafizică, preafrumoasa Cătălina se numește acum Zoe Trahanache, iar visul ei galactic se ipostaziază într-un infim document al fericirii prohibite, care se plimbă haotic, la firul ierbii și pe un traseu la fel de imprevizibil ca o indeterminare cuantică: buzunarul Cetățeanului turmentat, singurul purtător de extaz și încă apt pentru transe mistice – căptușeala pălăriei lui Cațavencu și retur. Oportunist și eficient, *vicleanul copil de casă,* Cătălin, se instalează confortabil în scaunul de prefect din *capitala unui județ de munte* și se plimbă hyperionic printre constelații birocratice și pe calea undelor de telegraf pînă la celălalt capăt, acolo unde demiurgul politic îi recepționează lamentările și de unde îi și transmite inefabile mesaje mîntuitoare. Eternitatea se măsoară aici în legislaturi, iar aspirația spre absolut are chipul mistic al listei cu candidaturi.

Dar natura profundă a personajelor caragialiene nu este lipsită ea însăși de o anumită memorie, în care se mai întrezăresc vag diversele reziduuri metafizice. Gesticulația lor se ritualizează și capătă, deseori, expresii ceremoniale și liturgice, delirul verbal devine incantatoriu, iar inflamările cotidiene se înalță pînă la cotele înalte ale extazului. Atavic, ele încă trăiesc cu nostalgia unor incerte primordialități fondatoare.

Prinși în vîrtejul aceleiași lumi, Eminescu și Caragiale nu sînt, de fapt, în disjuncție, ci într-o continuitate aproape magică. Ei nu sînt separați în fond, ci doar în unghiul de percepție și în strategiile privirii; Eminescu privește Universul printr-un ochean întors, iar distanța anulează detaliile și preschimbă vederea în *contemplație,* în timp ce Caragiale privește prin el în poziție normală, și atunci excesiva apropiere oferă o imagine hipertrofiată, un *gros-plan* devastator, în care detaliile devin agresive pînă la monstruozitate („simț enorm și văz monstruos“). Astfel, privirea se transformă, implacabil, în bisturiu, iar intervalul 1883-1884 nu este, privit la scara mare a istoriei și a ființei, decît clipa necesară pentru răsucirea ocheanului.

***Pavel Șușară** este istoric și critic de artă.*

Iaromira POPOVICI

bazar

Gesturi noi și uitate

Uneori, așa cum am mai scris, avem memoria gesturilor pe care nu le mai facem. Care au dispărut din ritualul cotidian. Memoria lor e însoțită de gusturi, mirosuri, sunete, imagini, și ele împinse și prăfuite într-un colț al minții și al sufletului. De cele mai multe ori, ele sînt înlocuite de alte gesturi, din alt registru.

Uitarea începe cu gesturi foarte mici. Și aparent anodine. De pildă, îmi dau seama că mi-am pierdut obiceiul de a tăia pîinea. Dintr-un motiv evident banal: cumpăr pîine feliată. Pîinea integrală feliată nu-ți trezește pofte. Ea poate fi păstrată, cuminte, în punga ei reglementară pînă chiar hăt dincolo de termenul de garanție. Pîinea feliată nu prezintă riscuri, feliile ei intră perfect în prăjitorul de pîine. Feliile prăjite mereu nici prea-prea, nici foarte-foarte au zilnic cam același gust.

Vechiul ritual al tăierii pîinii nu era nici pe departe atît de perfect. Tocmai asta îl făcea mai interesant. Uneori tăiai complet aiurea, feliile erau atît de subțiri încît se fărîmițau ori atît de groase încît nu puteai nici să le bagi în gură. Alteori, cînd pîinea era prea proaspătă, nici nu mai era nevoie s-o tai, o rupeai. Și o tot rupeai... Nu te mai puteai controla. Apăreau în același colț prăfuit al minții, brusc iluminat, amintirile legate de pîinea aburindă cumpărată de la „Cuptorul de aur“ din copilărie. Pe care, după ce stăteai la o îndelungă coadă ca s-o achiziționezi, o mîncai aproape pe toată pe drumul spre casă. Așa, ritualul nu mai putea fi controlat. Excesul de orice fel ar fi contrazis principiile noii existențe raționale, în care făinoasele se ingurgitează cu porția și caloriile se cuantifică cu ajutorul unei aplicații.

Nu se va produce o tragedie.

Apoi s-a dus, iarăși, gestul de a pune ibricul roșu cu buline pe foc. Pentru a-mi face o cafea, evident. La prima oră a dimineții, înainte de orice. Pentru a-mi recăpăta privirea clară asupra lucrurilor. Dar și pentru o clipă de fericire facilă, în care să mă înec în odoarea aburilor ei. Care, nici ea, nu mai există. A fost înlocuită cu zgomotul reglementar al filtrului. Și cu ușorul freamăt al laptelui care urmează să fie amestecat cu cafeaua, singurul care-și mai găsește locul pe foc. Doar că nu în clasicul ibric smălțuit cu buline, ci într-un vas mai șmecher care-l împiedică să se prindă prea tare pe fund. Și să emane celălalt miros, pe lîngă cel paradiziac al aburilor cafelei: cel înspăimîntător, exagerînd voit, de lapte prins.

Nu mai e loc, în cazul actualei cafele, de asemenea extreme. Și aici gustul și mirosul sînt controlate, nici prea-prea, nici foarte-foarte, conform aceluiași principiu călduț al raționalității. Nici prea multă cafea, nici prea tare. Combinată cu lapte, ca să nu facă rău. Nici lapte prea mult, și nici prea gras. Preferabil, poate, de migdale ori de cocos. Într-o lume protejată și prevăzătoare, în care nu mai sîntem, cu una, cu două, dați pe spate de vreo aromă sau de vreun gust.

S-a mai pierdut și scrisul de mînă, în orice scop. Înainte, măcar mai notam un număr de telefon cu pixul ori cu creionul, pe vreun petic de hîrtie. Era momentul acela de agitație, de oarece frenezie, în care cineva îți vorbea despre un loc în care ai fi vrut să te duci sau despre o persoană pe care ar fi trebuit să o contactezi. Vorbeai, te entuziasmai, simțeai că respectivul contact ți-ar fi putut schimba viața, și-atunci puneai mîna pe bucățica de hîrtie. Fie că era doar o jumătate de șervețel boțit. Fie că era un carnețel special cumpărat în acest scop, așa cum avea mama. De fapt, o colecție de carnețele.

Dar colecția nu era inutilă. Scria, pe paginile fiecăruia dintre ele, orice. Informații utilitare. Locuri pe care merita să le vezi. Locuri de unde puteai cumpăra ceva interesant. Oameni de care ai fi avut nevoie în nu se știe ce situații. Locuri și oameni din toată lumea. Era varianta, să-i zicem, de călătorie a agendelor telefonice de altădată. Nu că n-ar fi avut și una din acelea. Așa cum avea și bunica mea, cum aveam chiar și eu. Alfabetic ordonată, cu numele scrise citeț, caligrafic, uneori cu majuscule. Cu prenume și nume de familie.

N-am mai văzut așa ceva. Acum avem o lume-ntreagă în telefon. Nu mai ținem minte aproape nici un număr (cu puține excepții), știm să căutăm, să selectăm și să apăsăm pe buton. Avem *skills* și acum, doar că diferite. Totul se face rapid, aproape instantaneu, nu prea mai știm ce e răbdarea. Dacă nu sîntem în stare să compunem ceva, totul e preconceput. Trebuie doar să știm unde să căutăm. Așa cum pîinea și cafeaua sînt mai previzibile și fără risc, la fel sînt și emoțiile noastre. Ele pot fi regăsite, zice-se, în formulele prestabilite. Nu e chiar totul acolo, fiecare nuanță. Dar ce mai contează: e suficient. Pui emoticonul cu zîmbetul pe buze și celălalt a-nțeles: nu ești supărat pe el. Nu se va produce o tragedie. Sîntem bine. Dacă ți se și confirmă că mesajul a fost transmis, dacă-ți apare că e livrat ori ți se albăstresc bifele de pe WhatsApp, totul e în regulă. Lumea nu s-a sfîrșit încă. S-au pierdut doar niște gesturi și niște nuanțe. ■ ■ ■

Cristian Marius DIMA

Din jurnalul unui om cu „o“ mic

Astăzi este ultima zi de izolare, pentru mine. Cu excepția unor simptome nesîcîitoare, dar luate în calcul și descurajate prin medicație corespunzătoare, la mult timp după *„booster“*, s-a dovedit a fi o perioadă benefică și reconfortantă, petrecînd mai mult timp cu cine și cu ceea ce iubesc. Și pentru că mi tot s-a reproșat, la finalul unei polemici, că sînt „o persoană reflexivă“, evident că, și de această dată, am observat și metabolizat unele lucruri și, fără pretenția de a pronunța judecăți apodictice, zic:

1) Timpul suferinței este volta privitului în zare, într-o haltă, după ce ai fost dat jos din tren fiindcă nu aveai bilet, în sesiune... După ce îți restabilești punctele cardinale și te liniștești, se poate petrece folositor (nu neapărat pozitiv) și aceeași dinamică, în sesiuni scurte – dar repetate – de discuții cu tine și cu Dumnezeu, încercînd să înțelegi mesajul lecției date, atît cît să o poți duce. Toiagul lui Dumnezeu și varga suferinței pe cei buni și credincioși îi mîngîie, zice psalmistul (Psalm 22, 5). Ăsta trebuie să fie sensul! Și mulțumești, și te cauți și în buzunarele interioare, și-ți cumperi bilet pentru următorul tren.

2) Pauza mult dorită din tumultul activităților zilnice, al întîlnirilor fortuite sau de neevitat, al rezolvării urgențelor și, uneori, a treburilor celorlalți, momentul acesta de „revizie“ a motorului pe care marșezi și răgazul de a privi în oglindă robotul în care te transformi îți prilejuiesc răstimpul propice pentru a recupera „frumusețea uitată a vieții“, cum îi zice dl Andrei Pleșu: reîntîlnirea cu un joc de copii, cu un album vechi, de care vrei tu, scrierea unui alt eseu, apoi o nouă lectură, un film pentru verificarea nodului din gît, reevaluarea „vintage“ a unui pulover „din shop, de pe timpuri“, tangoul cu un alt fel de cafea, un pas înainte cu un patruped în casă, albul crescînd zilnic al grăbiților ghiocei, ca dinții de lapte ai unei minuni din brațe...

3) Retragerea, pauza, odihna, resursarea, alinarea, tratamentul, recuperarea ta nu interesează pe nimeni în afara celor ce sînt gata să le împartă cu tine, cu atît mai mult cu cît fiul cel mare, iată, com-pătimește: soție, copii, părinți, nași, fini, cumnați, în fine, cei mai apropiați... E greu să fii îngăduitor cu sensul extins al termenului de „familie“ sau al celui de „prieten“, dar reușești cînd ai înțeles punctul 1.

4) Conectivitatea *„social media“* naște monstruleți: dacă nu-ți pozezi compresele folosite, testul pozitiv, termometrul și pastilele de gîlci sau nu-ți dai *check-in* la Urgențe, pe Facebook, se nasc „blocaje de comunicare“: dacă cei pe care îi știi aproape se tem să te deranjeze, din empatie și compasiune simțite real, de altfel, dincolo de cuvinte, alții se simt obligați să-ți scrie formalități „pentru că au auzit de tine“ și, deh, i-ai întrebat și tu de sănătate cînd erau bolnavi, deturnînd compasiunea ta sinceră într-o miuță de doi bani; alții doar te spionează, ca de obicei, incapabili să-și facă simțită omenia nici acum, cînd nu se mai simt orbiți de lumina ta, în timp ce cunoștințe îndrăznețe profită de timpul tău și te sună sub pretextul de a întreba ce faci – nu să și asculte răspunsul –, reținîndu-te nepermis de mult (mai mult decît durata unei vizite la spital), cu agenda lor ascunsă, pentru a-și proba părerile și frustrările, doar pentru că sînt obișnuiți să nu fie repeziți.

Respectul diferă de politețe, atît în categoriile etice,
cît și la locul de muncă.

Așa că, pentru primenirea relațiilor sănătoase, te mai motivezi și tu, telefonic, cu cei dragi – solidarii care parcurg aceeași izolare, dar nu același traseu.

5) Cei pe care îi cercetai zi de zi, în valurile trecute, pe patul de suferință sau le țineai companie, la telefon, cînd erau în spitale, colegii de cancelarie și cei care-ți așteptau zilnic „cîte un pustiu de bine“ tac mîlc, cu una-două intervenții cu bemoli în partitura tăcerii. Par că nu observă absența, probîndu-și socialitatea prin lipsa de civilitate. Știam că respectul diferă de politețe, atît în categoriile etice, cît și la locul de muncă, dar și că este datoria noastră să le predăm prin practică. Nu că doare, dar e incomod să constați în ce haltă lucrezi. Pentru a mă proteja de punctele 3 și 4, mi-am pus în continuare mască și am închis contul de Facebook, de o săptămînă. Nu oprește, dar ajută, să știți!

6) Medicii și farmaciștii abia țin piept noilor voluntari de pe „piață“, indivizi certați cu chimia și cu gramatica de gimnaziu, dar plini de certitudini, receptori de secrete de-ale ocultei și promotori de rețete antivirale. Pe alocuri, se constată ochi închiși – încă! – pentru a refuza evidența pandemiei, dar și stropi de becisnicie între puțini medici cu specializări diferite, pe principiul „Vă spun eu!“. De unde să se inspire moftangiul vraci de campanie?! Noroc că sînt mulți medici educați și fără pretenția unicității. Slavă Domnului că eu i-am întîlnit pe aceștia!

7) Parfumurile îți sînt inutile cînd nu ai miros – asta, dacă nu le colecționezi ca să te invidieze alții ca tine –, mîncarea nu „intră“, fără voluptatea gustului familiar, nici curierul nu se mai grăbește, umorul îți închide televizorul inundat de bășcălie, cheful hiperpasager de grădinărit piere cînd descoperi grebla din sezonul trecut ruptă, în joaca de copii, iar rezervorul de benzină zace plin și are răbdare, ca și timpul.

8) Cei șapte ani de greacă veche pot fi utili nu numai la înțelegerea numelui variantei curente – Omicron. Dacă îți faci timp să-i înțelegi pe stoici (adică să citești, în voie, texte-sursă bilingve sau nu, și de la împărați, și de la sclavi), ajungi să reconsideri starea ta de mulțumire, semnificațiile pe care le dai emoțiilor și stărilor tale create de ele, să-ți reconsideri anumite reflecții scrise dezvoltat și să retrăiești „în spiritul Crăciunului“, că sînt bune momente frumoase *ca* acelea, dar scurte. Ce păcat că ai despodobit bradul!

9) Celor care ați avut răbdarea de a citi pînă aici, vă mulțumesc și vă împărtășesc, evident, și concluzia personală: nimeni și nimic nu poate să te izoleze, carantineze, cipeze, doboare, să te țină captiv – știți ce „descoperă“ unii – sau să te rupă de lumea frumoasă, mai mult decît într-o procedură sau într-o ideologie, atît timp cît simți libertatea, mai profund decît sprayul inhalat direct în plămîni, ca fiind cîmpia pe care zburzi cu cei iubiți ai tăi, rostogolindu-te și spunînd povești, sub privirile calde ale Tatălui ceresc, de a cărui prezență ți-e dor mereu, la fel cum își strigă pe-aici o fetiță de 6 ani mama, din cînd în cînd, doar ca să știe că e cu ea în aceeași casă, chiar dacă nu-i aude glasul.

***Cristian Marius Dima** este preot și profesor de limbi moderne la Seminarul Ortodox „Chesarie Episcopul“ din Buzău.*

■ ■ ■

Cu ochii-n 3,14

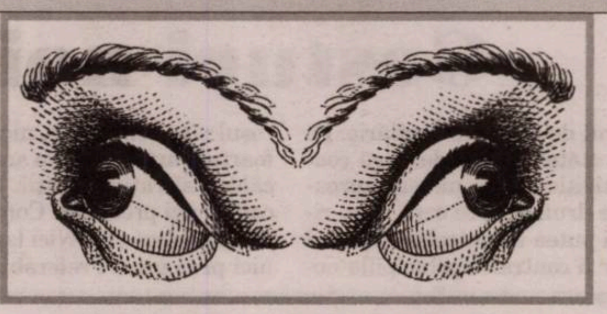

DACĂ AM FACE O ESTIMARE A TUTUROR LUCRURILOR ARUNCATE PE JOS, AUTORITĂȚILE AR PUTEA DESCRIE SITUAȚIA MAI BINE

■ Pentru a-și omagia creatorii de benzi desenate, în pașapoartele belgiene, în locul imaginilor cu monumente istorice vor apărea personaje precum Tintin sau Lucky Luke. Dacă am face și noi la fel, pașapoartele noastre i-ar promova pe Haplea, Titilică sau Coana Frosa. (**S. G.**)

■ După ce salvarea planetei devenise o prioritate, pandemia a luat fața problemelor de mediu. Se pare că este imposibilă o estimare a cantității de deșeuri medicale generate de pandemie, însă printr-un singur program al ONU au fost distribuite 87.000 de tone de echipamente de protecție individuală – precum mănuși din latex și măști – în statele cu venituri mici. Totodată, au fost folosite zeci de milioane de kituri de testare și miliarde de ace și seringi, în timpul campaniei mondiale de vaccinare. OMS afirmă că peste jumătate dintre centrele medicale din statele mai sărace nu au capacitatea de a gestiona în siguranță aceste deșeuri și că aceste obiecte pot constitui un pericol pentru mediu dacă sînt aruncate în mod neglijent, dacă sînt arse sau ajung la gropi de gunoi. Să vedem ce urmează. (**A. M. S.**)

■ Pe ușa unei frizerii scrie așa: „În această unitate, purtatul măștii și dezinfectarea sînt măsuri de protecție“. Mă întreb ce-or fi purtatul măștii și dezinfectarea în alte unități: măsura tuturor lucrurilor, măsură pentru măsură? (**D. S.**)

■ În micul orășel Södertälje din Suedia, autoritățile locale au recurs la o metodă inventivă de a scăpa de chiștoacele de țigări aruncate pe jos de cetățenii neglijenți. Ciori special dresate pentru această sarcină le culeg și le depozitează într-un loc anume desemnat, primind, drept recompensă, hrană. Faptul că poți determina atît de ușor niște păsări sălbatice să coopereze cu oamenii nu mă miră atît de mult pe cît mă neliniștește faptul că nu-i poți face pe oameni să respecte niște reguli simple de conviețuire într-un oraș. (**M. M.**)

© E. Farkas

■ Pentru ieșirea la mare a noului iaht al lui Jeff Bezos, fondatorul companiei Amazon, care se construiește în Olanda, va trebui demontat un pod istoric din Rotterdam. Ambarcațiunea nu încape pe sub pod, iar autoritățile – luînd, cică, în considerare importanța economică a construirii acestui vas – au decis demontarea și remontarea podului (deși, după o recentă renovare, promiseseră că nu vor face vreodată așa ceva). Iahtul, care e de fapt un ditamai vaporul (are 127 de metri lungime și catarge de 40 de metri înălțime), costă 500 de milioane de dolari. Pare că Bezos ăsta e un fel de Haplea. Poate ar trebui să-i spună cineva că Titanicul era și mai mare. Acum, atenție la Zuckerberg! (**A. M.**)

■ Pentru a putea ieși mai devreme la pensie, un elvețian a decis să devină femeie în acte – de la 1 ianuarie 2022, în Elveția, schimbarea sexului pe hîrtie e posibilă printr-o procedură extrem de simplă (un interviu de zece minute care să verifice „capacitatea de discernămînt“ a solicitantului și o taxă de 75 de franci). Găselnița elvețianului, semnalată de *Luzerner Zeitung* și născătoare de polemici privind posibilele abuzuri administrative, ar putea totuși gîdila vechiul vis feminist cum că lumea va fi condusă, la un moment dat, doar de femei. (**S. G.**)

■ Purtătoarea de cuvînt a Casei Albe, Jen Psaki, a vrut să descrie situația de acum, cu miile de militari ruși comasați la granița cu Ucraina, comparînd Rusia cu o vulpe ce țipă de pe acoperișul cotețului că îi este frică de găini. Replica purtătorului de cuvînt al Kremlinului nu a întîrziat să apară. A doua zi, Dmitri Peskov a amintit că, de obicei, Rusia e comparată cu un urs. „Și, oricît de mult și-ar dori, ursul nu se poate urca pe acoperișul cotețului, pentru că e prea mare și prea greu“, a explicat Dmitri Peskov. Coincidență: în aceeași săptămînă, o găină a fost prinsă în timp ce dădea tîrcoale Pentagonului. (**M. M.**)

■ Cu ajutorul Institutului de Tehnologie din Florida, brand-ul Heinz a pus pe piață o ediție limitată de ketchup obținut din roșii crescute în sere care conțin același tip de sol și în care este reprodus același mediu ca pe Marte. O marcă japoneză de bere a făcut același experiment acum mai bine de un deceniu. (**M. C.**)

E SINGURUL LOC DIN LUME DE UNDE PUTEȚI VEDEA, FĂRĂ PERMIS, CINE ARE UN ANTURAJ DULCE

■ Situat în incinta Domeniului Regal Peleș, complexul turistic „La Tunuri – Vila Economat“ își face reclamă cu stupefiantă ingeniozitate, după cum urmează: „Sîntem singura locație din lume de la fereastra căreia puteți vedea Castelul Peleș“. Nimic mai adevărat! Ținem să adăugăm că Piața Charles de Gaulle (fostă Piața Jianu, Piața Mihai Eminescu, Piața Adolf Hitler, Piața Generalissim I.V. Stalin și Piața Aviatorilor) e singurul loc din lume de unde puteți vedea statuia lui De Gaulle sculptată de Mircea Corneliu Spătaru, Palatul Fundației Universitare „Carol I“ (Biblioteca Centrală Universitară) e singura clădire din lume de la ferestrele căreia puteți să vă uitați sub coada calului sculptat de Florin Codre, iar Piața Constituției din București e singurul loc din lume de unde nu puteți vedea mai nimic – nimic, nimic. (**M. P.**)

■ Un bărbat din Marea Britanie, oprit de poliție, le-a spus ofițerilor că a condus fără permis și fără asigurare mai bine de 70 de ani. Ofițerii au spus că șoferul, născut în 1938, le-a transmis că a condus fără permis sau asigurare de la 12 ani, că nu a avut nici un eveniment în trafic și nu fost niciodată oprit de poliție. Ce amendă mai poți să-i dai? (**A. M. S.**)

■ După gîlceava din PMP iscată de faptul că gruparea dlui Tomac a pus mîna pe contul de Facebook al partidului (pe vremuri era mai palpitant: cine avea ștampila avea partidul; acum e mai caraghios: cine are parolele contului de Facebook are partidul) și îl subminează pe bietul domn Cristian Diaconescu, începe gîlceava din USR, unde dl Cioloș n-are loc de făcut reforme. În treacăt fie spus, ați băgat de seamă cît de mult le place cuvîntul „reformă“ useriștilor? În ceea ce ne privește, din aceste tulburări nu putem trage nici un folos în afara șansei de a recolta vorbe memorabile din fondul caragialian al politicii noastre. Ca, de pildă, fraza asta din scrisoarea dlui Barna către dl Cioloș: „Mărturisesc că oricît am încercat să nu te încurc, nu te înțeleg“. Formidabil acest domn Barna! Pe unde l-au găsit să mai caute! Or fi doi ca el? (**S. V.**)

■ O „rezoluție“ culeasă de pe Twitter: „Anul acesta aș vrea să semăn mai mult cu Iisus: să am un anturaj plin de păcătoși, să supăr persoanele religioase, să spun povești care să-i pună pe gînduri pe cei din jur, să am prieteni nepopulari, să fiu bun, iubitor și iertător și să dorm după-amiaza în bărci“. (**M. C.**)

■ Într-o cofetărie, clienta o întreabă dulce pe fata care servea: „Nu mai ai platouașe din acelea cu miniprăjiturele?“. Minunata lume a diminutivelor… (**D. S.**)

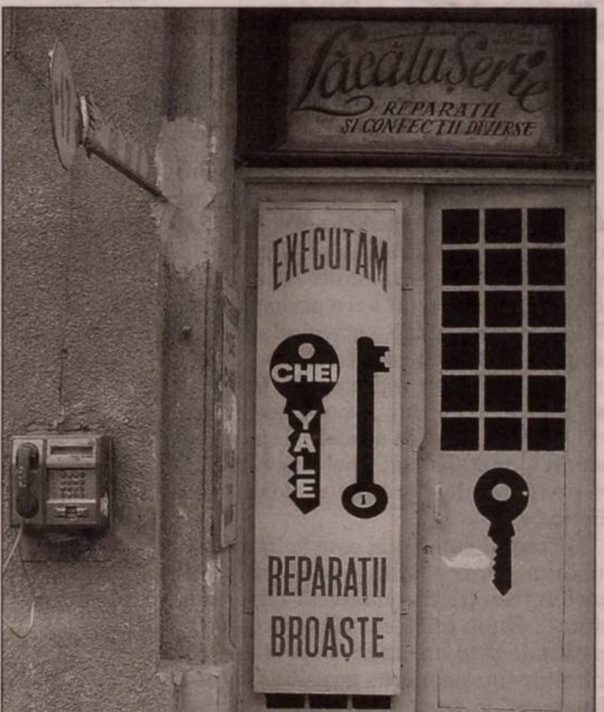

© M. Bănică

DILEMA VECHE

REDACȚIA:
Dana CĂLINESCU (secretar general de redacție)
Marius CHIVU ● Radu COSAȘU ● Stela GIURGEANU
Andrei MANOLESCU (redactor-șef adjunct)
Matei MARTIN ● Matei PLEȘU ● Adina POPESCU
Iaromira POPOVICI ● Ana Maria SANDU
Dan STANCIU (art director) ● Mircea VASILESCU
Sever VOINESCU (redactor-șef)

RUBRICI:
Teodor BACONSCHI ● Ion BARBU ● Aron BIRO ● Paul BREAZU
Cosmin CIOTLOȘ ● Horia CORCHEȘ ● Andrei CORNEA
Codrin Liviu CUȚITARU ● Alin FUMURESCU ● Ionuț IAMANDI
Maria IORDĂNESCU ● Selma IUSUF ● Ovidiu LORENZ
Anca MANOLESCU ● Victor MOROZOV ● Radu NAUM
Lorin NICULAE ● Andrei PLEȘU ● Adrian G. ROMILA
Constantin RUDNIȚCHI ● Mihaela SIMINA
Bogdan-Alexandru STĂNESCU ● Oana STOICA ● Valeriu STOICA
Cătălin ȘTEFĂNESCU ● Bogdan TĂTARU-CAZABAN ● Teodor TIȚĂ
Andreea VLAD ● Rodica ZAFIU

TEHNOREDACTARE: Adrian DAMIAN
EDITOR WEB: Anda DOCEA

PUBLICITATE PENTRU PRINT:
floriana.coman@adevarulholding.ro

PUBLICITATE PENTRU ONLINE:
vanzari@ead.ro
dragos.stan@adevarulholding.ro

MANAGEMENT GRUPUL DE PUBLISHING:
Administrator Special: Constantin SANDU
Director Marketing: Steluța ZAMFIR
Coordonator Producție: Constantin DELTA
Director Distribuție: Dana ZAMFIR
Informații și reclamații ABONAMENTE:
0790.139.007 / 0790.139.009
(numere cu tarif normal, disponibile de luni pînă vineri, între orele 9 și 18)
e-mail: abonamente@adevarulholding.ro

ISSN: 1584-1669
Revistă editată de: Adevărul holding
Publicație auditată de: BRAT AUDIT TIRAJE
Tiraj: 7.200
Tipărit la Tipoart Idea Studio

Biblioteca Județeană
ASTRA Sibiu

Biblioteca Județeană
ASTRA Sibiu

„Sînt vechi, domnule!“ (I.L. Caragiale)

FONDATOR **ANDREI PLEȘU**

DILEMA VECHE

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIȚIE ■ Anul **XIX** ■ nr. **932** ■ 17-23 februarie 2022 ■ www.dilemaveche.ro ■ 24 pagini ■ 8 lei

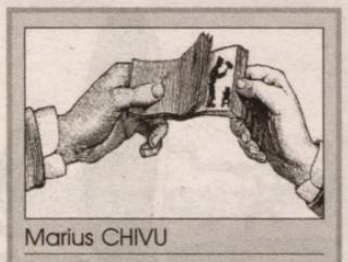

Marius CHIVU

feed**book**

16

ANDREI PLEȘU

„Mîndria de a fi român“

pagina 3

ANCA MANOLESCU

„Religia instrument“

pagina 20

Interviu cu

ADAM MICHNIK

pagina 22

Centenar

Marin Preda

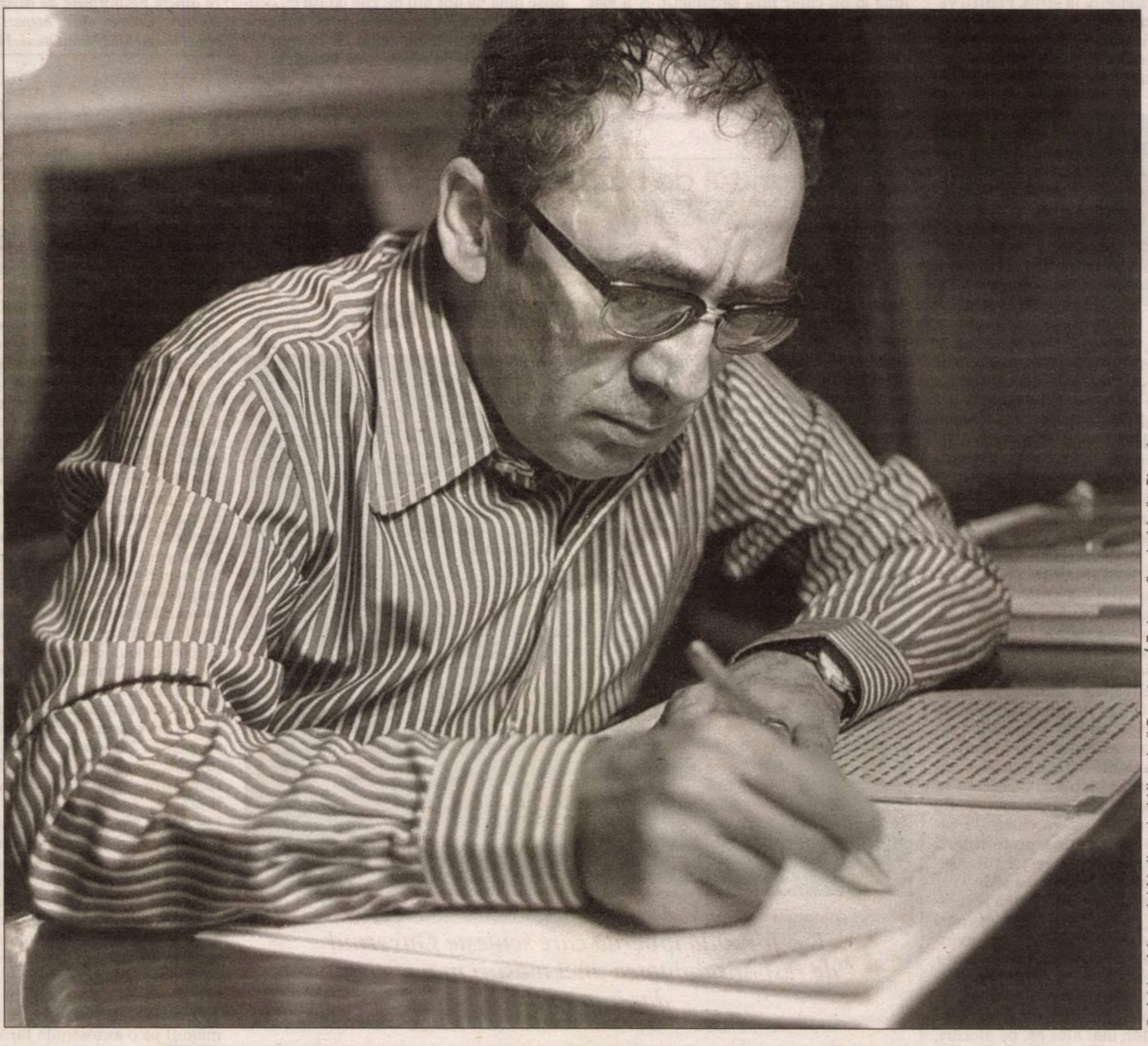

© Arhiva Muzeului Național al Literaturii Române / Fotografie de Vasile Blendea

22007>

5 948489 149467

> *„Adevărate sînt sentimentele. Ficțiuni sînt împrejurările.“*
>
> *MARIN PREDA*

Redacția DILEMA VECHE: Șos. Fabrica de Glucoză nr. 21, sector 2, 020331 București ● **telefon:** 0372.130.006 ● **e-mail:** dilema@dilemaveche.ro

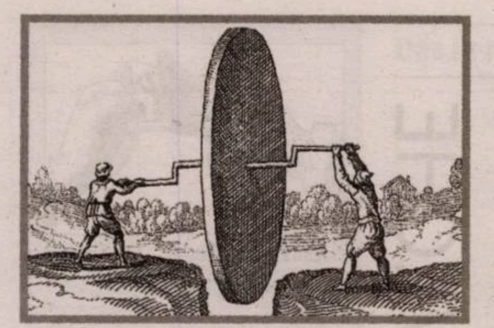

Teodor TIȚĂ

contraintuiția

Știri de pe frontul din minților noastre

Pentru un consumator obișnuit de presă devine deja greu să țină pasul cu toate informațiile din și despre Ucraina. Iminența atacului rusesc, enunțată aproape zilnic, baletul diplomatic în care toată lumea discută cu toată lumea și toți fac apoi o vizită la Moscova, întrebările de tip „Ce vrea Putin?“ / „Ce vrem noi?“ construiesc o atmosferă generală greu de suportat.

Așa că va trebui probabil să îi înțelegeți pe acei oameni care schițează cîte o grimasă de lehamite cînd aud de Ucraina. Sigur că le pasă dacă e război sau nu, sigur că se întreabă dacă nu cumva viața pe care o știau se va transforma radical în următoarele luni, zile sau ore. Dar supraîncărcarea cu știri, speculații, scenarii și contrascenarii e deja copleșitoare.

Cu atît mai mult cu cît lucrurile vin după doi ani de pandemie, un an de discuții exasperante despre cît de sigur e vaccinul și într-o perioadă în care, pentru prima oară în decenii, vorbim (nu suficient) despre inflație.

Trăim zile ce par inventate ca un soi de test pentru rezistența la stres. Pentru verificarea convingerilor și principiilor pe care le-am afirmat implicit sau explicit în ultimii treizeci de ani. În momente ca acestea ne uităm în urmă și ne dăm seama că puteam construi mai mult și mai bine, ne puteam gîndi mai serios la cum apărăm ce avem deja și am fi putut, poate, să lucrăm mai mult la sublinierea lucrurilor bune din jurul nostru.

Dar nu am făcut-o și acum pare că întregul aranjament construit de generația aceasta stă să se rupă. Despre vremuri ca acestea am citit în cărțile de istorie și cam știm cum se termină lucrurile atunci cînd țesătura de încredere nu mai există. Însă oricît am încerca să tragem concluzii din experiențele trecutului, adevărul e că nu știm încotro mergem.

Ce avem sigur nu sînt televizoarele alea cu diagonală mare sau pașapoartele care oferă acces în aproape toată lumea, ci exact acele credințe și valori în legătură cu care unii dintre noi își pun acum întrebări în tăcere.

Am ajuns în acest punct plecînd din bezna unui sistem totalitar decrepit, izolat și paranoic și, dacă sîntem îngăduitori cu noi înșine, trebuie să recunoaștem că a fost un drum lung și nu chiar fără satisfacții. N-a fost nici fără piedici. Dar, șchiopătînd adesea și ezitînd aproape tot timpul, am trecut de ele. Această călătorie nu are voie să se încheie la primul obstacol mai serios. Consecvența dă, mai mereu, rezultate. Și putem verifica asta ușor. Ajunge să ne uităm la țările din jur.

Istoria modernă a României e o lungă înșiruire de dictaturi, de cretini mesianici ajunși în poziții de conducere și schimbări bruște de direcție. Pentru români, istoria e un vas în care au fost aruncați și pe care cineva îl zguduie din cînd în cînd pentru a le verifica reziliența.

Privite de azi însă, ultimele trei decenii reprezintă una din acele rare perioade în care vasul a fost zguduit mai rar și cu mai puțină forță. Am putut să ne tragem sufletul și chiar să ridicăm un pic privirea spre viitor. E ceea ce ar trebui să facem în continuare, indiferent dacă o țară vecină va fi invadată.

Pe de altă parte, cu sau fără umbre rusești deasupra noastră, adevărul e că apocalipsa încă nu a venit. Pentru prima oară finalul pandemiei pare aproape – mai toate statele încep să renunțe la restricții, războiul din Ucraina nu a început acum pentru simplul motiv că începuse deja de opt ani de zile odată cu ocuparea Crimeei, iar o privire pe titlurile presei românești ne arată că sîntem încă preocupați de meciuri de fotbal, scandaluri politice și starlete un pic ridicole. Încă sîntem ocupați cu normalul. Și asta nu e chiar cel mai rău lucru. Asta e reziliență.

Dacă e o bătălie care se duce acum, atunci ea nu e prin cîmpiile noroioase ale Ucrainei, ci mai degrabă în mințile noastre. Nu putem nega tensiunea din aer, nu ne putem opri să facem calcule cu variabile pe care nu le stăpînim, nu putem ține tot timpul ochii închiși. Oricît am încerca. Dar nici nu ne putem preda ca în bancuri cu armata franceză. Or, preocuparea față de chestiuni mărunte, fără nici o relevanță istorică, militară sau geopolitică, e probabil cel mai bun mod de a rezista acestor zile. Dacă au putut să o facă locuitorii din Kiev sau Lvov în ultimele săptămîni, sigur o putem face și noi. Sigur, de la conducătorii țării ne așteptăm la cu totul alte lucruri, dar nu despre ei e vorba aici.

Da, e multă incertitudine în jurul nostru. Poate mai multă decît ieri. Dar e vreodată liniște? A fost vreodată lumea lovită de serenitate? Dacă s-ar fi întîmplat asta, probabil azi nu mai aveam nici o religie.

Billy Joel ne-a avertizat acum multă vreme că nu există altă cale: *We didn't start the fire / It was always burning, since the world's been turning / We didn't start the fire / No, we didn't light it, but we tried to fight it.*

***Teodor Tiță** este gazda podcast-ului* În Centru *pe care îl puteți asculta pe oricare dintre platformele de distribuție (Apple, Spotify, Google etc.): https://open.spotify.com/show/5jSN6amOtenIsHn23aoOLQ*

■ ■ ■

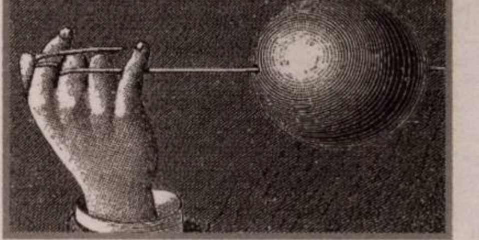

Matei MARTIN

mapamondul de buzunar

Libertate cu basculanta

© wikimedia commons

E o formulă ipocrită care scutește Guvernul de responsabilitatea unei măsuri mai eficiente, dar impopulare.

Totul a început ca un protest zgomotos, dar izolat, cu claxoane și sloganuri urlate la portavoce, dar lipsit de energie. Începînd cu 15 ianuarie, Guvernul Canadei a adoptat o nouă decizie pentru combaterea pandemiei: obligația de a prezenta dovada vaccinării la intrarea în țară prin punctele de trecere a frontierei terestre. O mulțime de camionagii care trăiau din transportul de marfă între SUA și Canada s-au simțit loviți de această măsură. Vaccinați și nevaccinați deopotrivă au lansat mai întîi proteste, blocînd vămile, apoi mișcarea s-a transformat într-un convoi de camioane și alte vehicule avînd ca destinație capitala Ottawa. Asediul Parlamentului, pe data de 29 ianuarie, a oferit lumii întregi imaginea emblematică a clivajelor actuale pe tema libertății și a obligației vaccinale: mii de camionagii furioși, urlînd și claxonînd cacofonic într-un oraș altminteri liniștit, și sute de contramanifestanți, mai ales din rîndul lucrătorilor sanitari, încercînd în zadar să-i domine. Revendicarea inițială – eliminarea obligației vaccinale la intrarea în țară – s-a extins, protestatarii cerînd eliminarea tuturor restricțiilor sanitare și demisia premierului Justin Trudeau. Manifestația devine vitrină și rampă de lansare pentru tot felul de grupări populiste și de extremă dreapta. Cuvîntul de ordine e *libertate.* Tot libertate cer și protestatarii din Franța și din Belgia, căci convoaiele libertății s-au exportat repede și în Europa. E, deja, un fenomen îngrijorător, mai ales că, pe alocuri, manifestațiile sînt violente.

Chiar dacă virulența bolii și a transmiterii virusului pare să se fi domolit, e nevoie, în continuare, de măsuri ferme. Tocmai pentru a sprijini reinstaurarea libertății. Putem considera vaccinarea obligatorie un atac la adresa libertăților individuale? Da, e o încălcare a principiului liberului-arbitru, dar e o măsură justificată etic de o situație excepțională și care are ca obiectiv interesul colectiv. Poate că, de la volanul unui camion care gonește pe autostradă, nuanțele nu se văd atît de clar. Însă măsura vaccinării obligatorii prezintă – pentru populație și pentru autorități – cel puțin două avantaje. Primul e că se adoptă o regulă simplă aplicabilă universal (cu excepția persoanelor care au o contraindicație medicală). E o singură regulă pentru toți. Al doilea avantaj: pentru autorități, e modalitatea cea mai la îndemînă de a se achita de o obligație constituțională – protejarea populației. În Canada, ca și în Europa, guvernele au preferat să adopte sisteme mai complicate și, pînă la urmă, mult mai puțin eficiente pentru a-și proteja cetățenii. Pașaportul COVID-19 a fost introdus tocmai ca un instrument menit să păstreze, măcar aparent, libertatea individuală, manifestată sub forma libertății de a alege: cine vrea să aibă o viață socială activă, cine vrea la cinema, la stadion sau la berărie trebuie să prezinte un certificat care să ateste trecerea prin boală, vaccinarea ori rezultatul negativ al unui test PCR. E o formulă ipocrită care scutește Guvernul de responsabilitatea unei măsuri mai eficiente, dar impopulare, oferind cetățenilor iluzia că pot alege... Or, exact această atitudine ambiguă, tradusă în politici ezitante, a condus la scăderea încrederii oamenilor în măsurile antipandemice și, pînă la urmă, în vaccin. Camionagiii și luptătorii pentru libertate care însoțesc convoiul sînt într-un fel produsul unor politicieni care nu au știut sau nu au vrut să lupte, cu adevărat, pentru recîștigarea libertății. Cumva, asumarea vaccinării obligatorii înseamnă asumarea unei limitări a libertății individuale în favoarea libertății colective. Adică normalizarea vieții după stingerea pandemiei. Adversarii vaccinării obligatorii pretind libertate individuală absolută fără a ține cont de riscurile asupra libertății colective, de parcă poți fi liber cu adevărat într-o societate marcată de neajunsuri sau de restricții. E ca și cum ai merge cu camionul pe o autostradă fără marcaje, fără parapete și fără să respecți regulile de circulație. Libertate cu camionul, libertate cu basculanta...

■ ■ ■

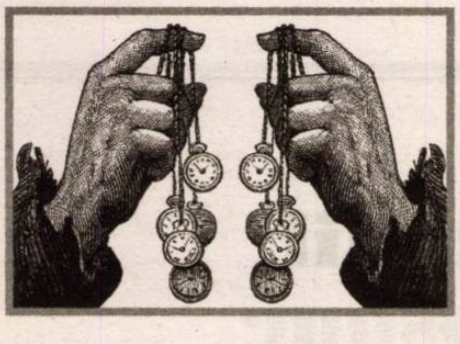

Andrei PLEȘU

nici așa, nici altminteri

„Așa e că pînă acum nu stăm nici bine, nici rău, adică nici așa, nici altminteri?" (I.L. Caragiale)

Mîndria de a fi român

Se întîmplă să reiau, la această rubrică, texte mai vechi, nu întotdeauna pe fondul unor circumstanțe întîmplătoare (demobilizare de moment, criză de timp, epuizare conjuncturală a resurselor jurnalistice ș.a.), ci și pentru că unele teme ale vieții publice rămîn cu obstinație la rampă sau revin abundent în retorica zilnică, ca și cum au un contract nelimitat cu eternitatea autohtonă. Iată, de pildă, mereu trează și mereu rentabilă politic, retorica amorului patriotic: sună duios, sună eroic, adună voturi. Textul de mai jos e scris, cred, cu vreo douăzeci de ani în urmă. Dar e tot mai pregnant pe scenă, tot mai sonor, tot mai „subînțeles"... Vedeți și domniile-voastre dacă nu se justifică și azi prin „aurul" dezbaterii publice, prin prestigiul impactului său popular.

„Mîndria de a fi român" – iată o vorbă sublimă și fără sens. Simetrică, în lipsa ei de sens, cu „rușinea de a fi român". Nu poți fi mîndru (sau rușinat) de o calitate pe care n-ai obținut-o prin *merit* sau prin *opțiune*. Nu te-a întrebat nimeni dacă vrei să te naști român și n-ai fost declarat român de un juriu care ți-a evaluat, în prealabil, virtuțile. *Te-ai trezit* român, așa cum te-ai trezit bărbat sau femeie, brunet sau blond, înalt sau scund. A spune, așadar, „sînt mîndru că sînt român" e totuna cu a spune „sînt mîndru că am nasul cîrn" sau „sînt mîndru că am ochi albaștri". Întrucît a fi român nu e o alegere personală și nici un premiu acordat prin concurs, ci o determinare *înnăscută*, nici mîndria, nici jena, nici recunoștința, nici insatisfacția n-au ce căuta aici. Mai departe: nu poți fi mîndru de a aparține unei categorii atît de largi încît ea conține, inevitabil, elemente contradictorii. Nu poți spune „sînt mîndru că sînt om". Există oameni care justifică, eventual, mîndria de a fi om, dar există și căzături, ticăloși, rebuturi, care fac specia de rîs. La fel, există români de a căror concetățenie poți fi flatat și există alții care strică „firma" românismului. Poți fi mîndru de Eminescu, dar nu poți fi mîndru de Alexandru Drăghici sau de Rîmaru. În cel mai bun caz, ai putea fi, deci, îndreptățit să fii mîndru că ești om cumsecade (nu om în general) sau român de ispravă (nu român în general), deși a fi „mîndru" de o calitate proprie, chiar reală, e, oricum, un comportament discutabil. Pe de altă parte, e cu totul nedrept ca românii nereușiți să se simtă mîndri că fac parte din aceeași categorie cu românii reușiți. E scandalos ca un hoț de buzunare sau un politician ignar și corupt să fie mîndri că sînt din neamul lui Ștefan cel Mare. Dacă „românii" sînt P.P. Carp, Brătienii, Maniu, Elisabeta Rizea, Mircea Vulcănescu, Enescu și Brâncuși, mă bucur să fac parte din aceeași comunitate cu ei. Dar dacă românii sînt Ionescu-Caion, Horia Sima, Emil Bobu, Aurelian Bondrea și alții ca ei, nu sînt prea încîntat de vecinătate. Românii de anvergură, românii de bună calitate slujesc frecvent de paravan sau de instanță legitimatoare pentru tot soiul de derbedei, grăbiți să-și asume merite cu care n-au nimic în comun. Unii se comportă, de pildă, ca și cum meciul cîștigat de o echipă românească e o victorie personală, o ispravă a mușchilor proprii. Copiii care se disting la olimpiade, gimnastele, campionii, muzicienii, scriitorii care ajung la o notorietate transnațională sînt resimțiți ca alibiuri ale valorii proprii. Chibițul e mîndru de talentul celui din teren și ajunge să se identifice cu el. Au cîștigat „ai noștri", i-au bătut „românii noștri", „sîntem cei mai buni" sînt expresiile candide, dincolo de care se ascunde convingerea absurdă că cel care le proferează e el însuși subiectul succesului. Nea Ghiță îl aplaudă pe Ilie Năstase ca pe un delegat al performanței proprii. Ilie nu e decît prelungirea pe teren a lui nea Ghiță, instrumentul lui de luptă, mîna lui dreaptă. Românul e cînd Hagi, cînd Nadia Comăneci, cînd Țiriac, cînd Brâncuși, cînd Mircea Eliade. Epuizat de atîtea performanțe, el adoarme, în cele din urmă, obosit, dar mîndru. A învins pe toate fronturile. În dimineața următoare, lucrurile reintră, pentru o vreme, în normal: mici chiuluri și trișerii cotidiene, străzi cu gropi, prețuri mari, politicieni mincinoși etc. („Treabă românească..."). Întrebat, în particular, ce mai face, românul răspunde cu obidă: „Fac pe dracu'! Nu vezi în ce hal sîntem? Ce țară e asta?". Dar întrebat de un reporter, în fața camerei de luat vederi, el se recompune, își aduce aminte de strămoși și zice, fără să clipească: „Sînt mîndru că sînt român!".

Cîtă vreme vom trăi de pe urma meritelor *altor* români, ale *marilor* români, nu vom face din România o țară de care să fim mîndri. Fiecare român ar trebui, dimpotrivă, să-și pună problema meritelor sale *personale*, a succeselor lui, a efortului lui. Mîndria de a fi român e ceva care trebuie luat *nu* ca punct de plecare, ci ca *scop* de atins. Altfel, în loc să fie un *combustibil* energizant, ea va rămîne ceea ce este de multă vreme: un drog, un somnifer, o *fudulie*.

■ ■ ■

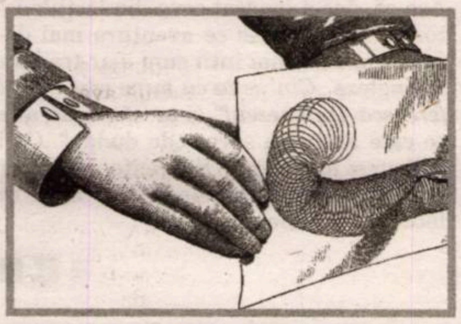

Andrei CORNEA

la răscruce de gînduri

Oracolul

Herodot povestește despre Cresus, bogatul și orgoliosul rege al Lidiei, că a întrebat oracolul din Delfi care va fi soarta războiului pe care-l plănuia împotriva Persiei. „Dacă vei trece rîul Halys (granița dintre cele două state), un imperiu se va prăbuși", i-a răspuns Pythia. Crezînd că va avea noroc în război, Cresus a atacat Persia. A fost învins și a pierdut totul. Imperiul despre care fusese vorba era al său.

Putin ar face bine să reflecteze la asemenea exemple istorice. Căci dacă, într-adevăr, va invada Ucraina (fiindcă n-ar fi obținut așa-numitele „garanții de securitate" din partea NATO și a Ucrainei pe care le-a cerut cu insistență) – așa cum se pare că se pregătește – nu-și va întări imperiul propriu și nu va nimici coerența și superioritatea Vestului, ci dimpotrivă, își va nărui propria putere.

© wikimedia commons

Sigur, forța militară pe care a strîns-o împotriva Ucrainei îi va permite să o ocupe în scurtă vreme sau măcar să-i ocupe centrele strategice, precum Capitala. Probabil că va reuși să pună un guvern-marionetă la Kiev. Dar cu ce preț? Vor fi mari pierderi umane, inclusiv de soldați ruși. Totul arată că ucrainenii vor lupta. Apoi, guvernul-marionetă cum va rezista fără trupe rusești? Cît timp își va permite Putin să mențină numeroase trupe de ocupație într-o țară care nu-l vrea? Va fi un război crîncen care va fi urmat de gherilă și insurgență. Putin pretinde că ucrainenii și rușii sînt același popor. E pregătit să facă față unui război cvasi-civil pe timp de luni sau chiar de ani?

Iar asta în condițiile unor sancțiuni economice foarte dure, care practic vor izola economic Rusia de majoritatea țărilor lumii. Sigur, și restul lumii, mai ales Europa, va avea de suferit. Totuși, pînă una-alta vine primăvara și s-ar putea ca gazul rusesc să devină mai puțin vital. Oricum, tot răul spre bine: Europa va învăța să se descurce energetic fără Rusia, dar Rusia cum se va descurca fără să vîndă Vestului gazul și petrolul? Da, va fi susținută de China, dar care o va sugruma încetul cu încetul. Chinezii se vor răzbuna pentru umilințele pe care le-au îndurat de la ruși și sovietici în secolele al XIX-lea și, respectiv, XX – de asta Putin ar trebui să fie sigur.

Iar dacă Putin și-a închipuit că amenințările și armatele sale divizează aliații occidentali, deja se vede că a calculat greșit: Occidentul a strîns rîndurile și se arată mai unit decît înaintea crizei. Putin n-a obținut practic nimic din ceea ce a cerut. Chiar Germania se va ralia în cele din urmă unor sancțiuni dure. Statele Unite „au revenit" în Europa. NATO, despre care nu demult președintele Macron spunea că se află în „moarte cerebrală", și-a recîștigat vocația și sensul. Iar dacă Putin se teme de deplasarea spre Est a forțelor NATO, și aici a calculat greșit: deja se vede clar că în Polonia, România, țările baltice, poate chiar Slovacia și Bulgaria vor fi staționate trupe NATO, inclusiv americane. Practic, dacă Putin invadează și ocupă Ucraina, va avea de suportat costurile unei noi curse a înarmărilor și mobilizărilor militare la frontierele sale. Cum va putea suporta Rusia asta pe termen ceva mai lung (dar prea lung), cînd PIB-ul ei e abia peste cel al Italiei, dar inferior Braziliei, și cînd cheltuiește de opt-nouă ori mai puțin pentru apărare decît Statele Unite? Avînd în vedere uriașa discrepanță de resurse între Rusia și Occident, aproape că ne vine să spunem că, dacă Occidentul cu adevărat ar urî Rusia – cum pretinde Putin –, mai că ar îndemna-o să atace Ucraina: va fi mormîntul ultimelor iluzii imperiale ale acelei țări.

Ce să mai vorbim despre influență ideologică și culturală? Oricît de multă dezinformare va livra Rusia, oricît de mari îi vor fi armatele de troli, extrem de puține țări de pe lume și personalități politice vor fi dispuse să susțină acest imperialism din alt secol. Ce vor putea spune în apărare ortodoxiștii: că Rusia invadează o țară în majoritate ortodoxă? Ce vor putea spune slavofilii? Că ocupă o mare țară slavă? Și ce vor zice „suveraniștii" de pretutindeni? Că Rusia își bate joc de independența unei țări suverane? Pînă acum, Rusia a mai putut juca cartea propagandistică a „victimei Occidentului rapace"; cu Ucraina adusă în sclavie – dacă se va întîmpla –, acest joc va pierde orice credibilitate.

Oracolul pe care Cresus n-a știut să-l descifreze n-a fost decît un element anecdotic. În realitate, regele Lidiei și-a pierdut imperiul pentru că a vrut să-l mărească și să-l întărească peste măsură. Vom vedea dacă va comite și Putin aceeași greșeală, dar, dacă o va face, nu-i nevoie să fii un oracol ca să-i prevestești sfîrșitul.

■ ■ ■

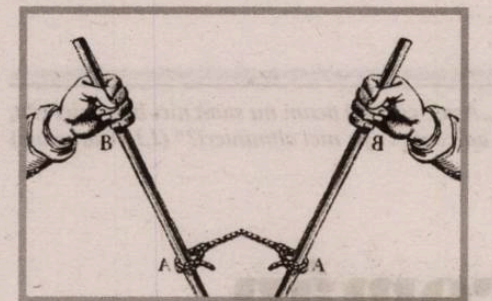

Alin FUMURESCU

nu ca-n perete

Americanii, oltenii și bătrînii lui Coșbuc

●●● Și-atunci aveți a-mi ierta îndrăzneala de-a scrie, la o vîrstă să-i spunem respectabilă, cu încrederea de sine a tinereții pentru care nici un subiect nu e suficient de necunoscut pentru a-și refuza plăcerea datului cu părerea. Mă preocupă politica, mă amăgesc c-aș fi ceva mai priceput la filozofia politică, dar n-am avut niciodată cunoștințe suficient de solide în relațiile internaționale pentru a mă hazarda (după treizeci de ani) în „analize“ și/sau nostradamisme mai mult sau mai puțin apocaliptice. O fac acum, tupilat sub pulpana a două scuze confortabile. Prima este că mi-am petrecut cam o jumătate de viață în Europa și cealaltă jumătate în America, așa că am o idee despre „materialul clienților“ invocați. A doua scuză ar fi că previziunile mele pentru cele ce urmează a se petrece pe scena internațională sînt departe de-a fi într-atît de sumbre precum le văd la majoritatea comentatorilor și experților, iar asta tocmai pentru că încep de la un scenariu cu adevărat apocaliptic. Nu umblu cu jumătăți de măsură. Vorba lui Nichita Stănescu, „Întunecînd întunericul, iată porțile luminii!“. Ce să fac? Sînt un optimist incurabil.

Să începem cu radiografiile cele mai răspîndite și-n general, mă grăbesc să adaug, și cele mai pertinente despre situația internațională, așa volatilă cum este. Pe scurt, ele ar putea fi rezumate cam așa: Europa este slabă și dezbinată, cu o Germanie dependentă de gazul rusesc, o Franță care joacă la două capete și încă purtătoare de nostalgii antiamericane, o Mare Britanie unde Boris Johnson se dă cocoșel pentru a-și mai recupera din popularitatea pierdută, și-n general o adunătură de națiuni europene cu agende diferite, lipsite de orice dorință și/sau putință de a intra în vreun conflict deschis cu Rusia. Națiuni molîi. La polul opus al „virilității“ am avea o Rusie și o China puternice, conduse cu o mînă de fier de către lideri hotărîți să-și dea mîna peste planetă pentru a distruge (și înlocui) hegemonia americană. În fine, dar nu în cele din urmă, elefantul din sufragerie – America, trecută de către majoritatea specialiștilor în relații internaționale la rubrica „Fost-ai, lele, cît ai fost“, prinsă între un posibil conflict armat în Ucraina și unul în Taiwan.

Aici însă intervine optimismul nespecialistului, dar unul care cunoaște, de bine, de rău, mentalitatea americană pentru că a văzut-o „la lucru“. Ceea ce constată specialiștii e adevărat – la o primă vedere, superputerea de odinioară și-a pierdut vlaga, precum au făcut-o, mai devreme sau mai tîrziu, toate superputerile în istorie, de la egipteni la perși, de la greci la romani, de la englezi la turci, de la chinezi la japonezi ș.a.m.d. Sfîșiată între „trumpiști“ și *„woke“*, cu americani supărați că trebuie să stea (în mașină) la coadă pentru a-și cumpăra o cafea (scumpă) de la Starbucks, cu obezi în șlapi și pantaloni lălîi umplînd magazinele, ce șanse mai are astăzi America în fața unor ruși sau chinezi disciplinați și ambițioși?

Ei bine, îngăduiți-mi să cred că mai are. Nu vă grăbiți să cîntați prohodul nici Americii, nici democrațiilor liberale. Știți cîntecelul cu *„Și cînd fu la lumînare / Dădui nițel din picioare / Uite-a dracu' nu mai moare / Că tot mai dă din picioare“*? E un cîntecel oltenesc, dar unul care ar putea fi foarte bine unul american. Greu de crezut, dar americanii și oltenii au cîteva lucruri în comun. Bunăoară, *„Cin' se dă cu mine bine / Îi dau haina dupe mine / Cin' se ia cu mine rău / Să-l ferească Dumnezeu / Că sînt șarpe de dudău / Dă-l galbin de mușcă rău“*. Eram în SUA cînd s-a petrecut tragedia din 11 septembrie 2001. Pe 12 septembrie a început deja să fie lansată teoria că atacurile au fost organizate de Al-Qaeda cu baza în Irak sau în Afganistan. În aceeași zi am auzit la un post de radio o gospodină americană care a rezumat în cuvinte simple spiritul zilei. Cum nu era familiarizată cu faimoasă frază cu care Cato își încheia orice discurs în Senatul Romei, *„Carthago delenda est“* („Cartagina trebuie distrusă“), a încropit ad-hoc una similară: „Să facem din Afganistan parcare *(„parking-lot“)*!“. Mai pe românește, „Să radem Afganistanul de pe fața pămîntului“. Replica a devenit virală. Ce a urmat se cunoaște: nici Afganistanul și nici Irakul nu au fost rase de pe suprafața pămîntului, dar nici bine nu le-a fost. Pe urmă, opinia publică s-a plictisit și de unii, și de alții, așa că trupele s-au întors acasă.

Acum, cînd americanii au trimis trupe în România și-n Polonia au știut perfect ce fac – cam ce a făcut FDR la începutul celui de-al Doilea Război Mondial, cînd trimitea navele americane de-a curmezișul Atlanticului în speranța nemărturisită că submarinele nemțești vor scufunda vreuna. Nemții, disciplinați, n-au mușcat momeala, dar la Pearl Harbor japonezii au reușit să trezească uriașul adormit, cum spunea amiralul Yamamoto. Opinia publică americană, pînă atunci vehement opusă războiului, pentru că „nu sînt războaiele noastre“, a devenit peste noapte însetată de sînge japonez și german. Ce a urmat se cunoaște: nici Japonia și nici Germania n-au fost rase de pe suprafața pămîntului, dar nici bine nu le-a fost.

Pentru că americanii nu sînt doar precum oltenii, ci și precum bătrînii lui Coșbuc – *„greu de pornit, dar de-i pornești sînt greu de-oprit“*. Dacă e să mă iau după știrile alarmante care se întețesc de la o zi la alta, e posibil ca la ora la care veți citi aceste rînduri invazia Ucrainei să fi început, ba poate chiar să se fi și-ncheiat. Chiar și-atunci, opinia publică americană nu se va mobiliza mai mult decît pentru a suporta drastice sancțiuni economice. Nu mai mult, pentru că „nu e războiul nostru“. Dar dacă Putin își face iluzii că cea mai mare amenințare ar fi închiderea Nord Stream 2 (ceea ce oricum nu-i de colea), uită să ia în considerare „de neconceputul“: moartea vreunui soldat american. Că ar muri de la un glonț rătăcit, tras din greșeală peste graniță de către vreun rus beat, pentru opinia publică americană ar avea prea puțină importanță. Uriașul se va trezi, însetat de sînge rusesc.

Și cred că și Putin știe că pînă și americanului îi mai poate cădea o țiglă-n cap. Așa că, dac-a învățat ceva din lecțiile istoriei, înainte de-a se aventura mai departe, ar afla mai întîi cum s-ar traduce în engleză *„Cin' se ia cu mine rău / Să-l ferească Dumnezeu!“* și-ar căuta să afle ce este acela un șarpe „de dudău“. Că-i galben și mușcă rău. Și oricîte mașini ar avea Occidentul decadent, n-ar avea ce face cu o ditamai parcarea.

■ ■ ■

Mihaela SIMINA

accent pe istorie

Pianinele căzute din cer

Un grup de soldați cîntînd vioi la o pianină pe front. Parcă nu este tocmai o imagine ce ar rula în minte cînd vorbim despre război. Istoria ne contrazice frumos. Pe note muzicale.

În timpul celui de-al Doilea Război Mondial, în Statele Unite ale Americii industria producătoare de instrumente muzicale a avut de suferit din cauza raționalizării. Pentru a se economisi fier, cupru, bronz și altele asemenea, fabricarea de astfel de bunuri a fost suspendată. Chiar și așa, Guvernul american cunoștea bine un refren simplu: în luptă, în orice fel de luptă, moralul contează adesea mai mult decît resursele tangibile. Drept urmare, a introdus o excepție: producția de pianine destinate efortului de război. Curajul și încrederea militarilor trebuiau susținute (pe portativ).

Comanda oficială a fost încredințată de către statul american companiei producătoare de piane Steinway & Sons, care a avut grijă ca pianinele să fie adaptate la condițiile de război. Steinway a creat un model de pianină suficient de solid și rezistent pentru a putea fi transportat și folosit de trupele militare americane din orice teatru de război din lume. S-a folosit doar zece la sută din cantitatea de metal care era destinată unui pian în mod normal și s-a ținut cont de faptul că instrumentul muzical putea ajunge și în Africa, de exemplu, motiv pentru a i se aplica un tratament anti-insecte. Cleiul utilizat era rezistent la apă și, spre deosebire de modelul clasic de pianine, acestea nu aveau picioare de susținere. De ce? Adesea erau livrate pe cale aeriană și la aterizare, cel mai probabil, picioarele s-ar fi rupt. Culoarea pianinelor de război a fost pusă, de asemenea, în context, ele fiind vopsite oliv, gri sau albastru, renunțîndu-se la tradiționalul și elegantul negru.

Steinway & Sons a început producția în 1942, iar de-a lungul conflictului a fabricat 5.000 de pianine. Dintre acestea, vreo 3.000 au ajuns în teatrele de război, ùnde s-au transformat într-o reală binecuvîntare pentru starea de spirit a soldaților americani, după cum chiar aceștia au consemnat în corespondența personală, iar restul de aproximativ 2.000 au fost vîndute școlilor și bisericilor. Prima pianină a ajuns la soldați în același an în care s-a demarat producția, în 1942, cu tot cu echipamentul de acordare și instrucțiuni. Mod de livrare: cu parașuta.

C-așa-i în istorie. Binecuvîntarea pică din cer. Uneori la propriu.

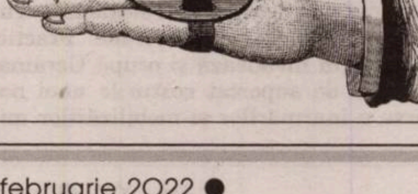

BARBURISME

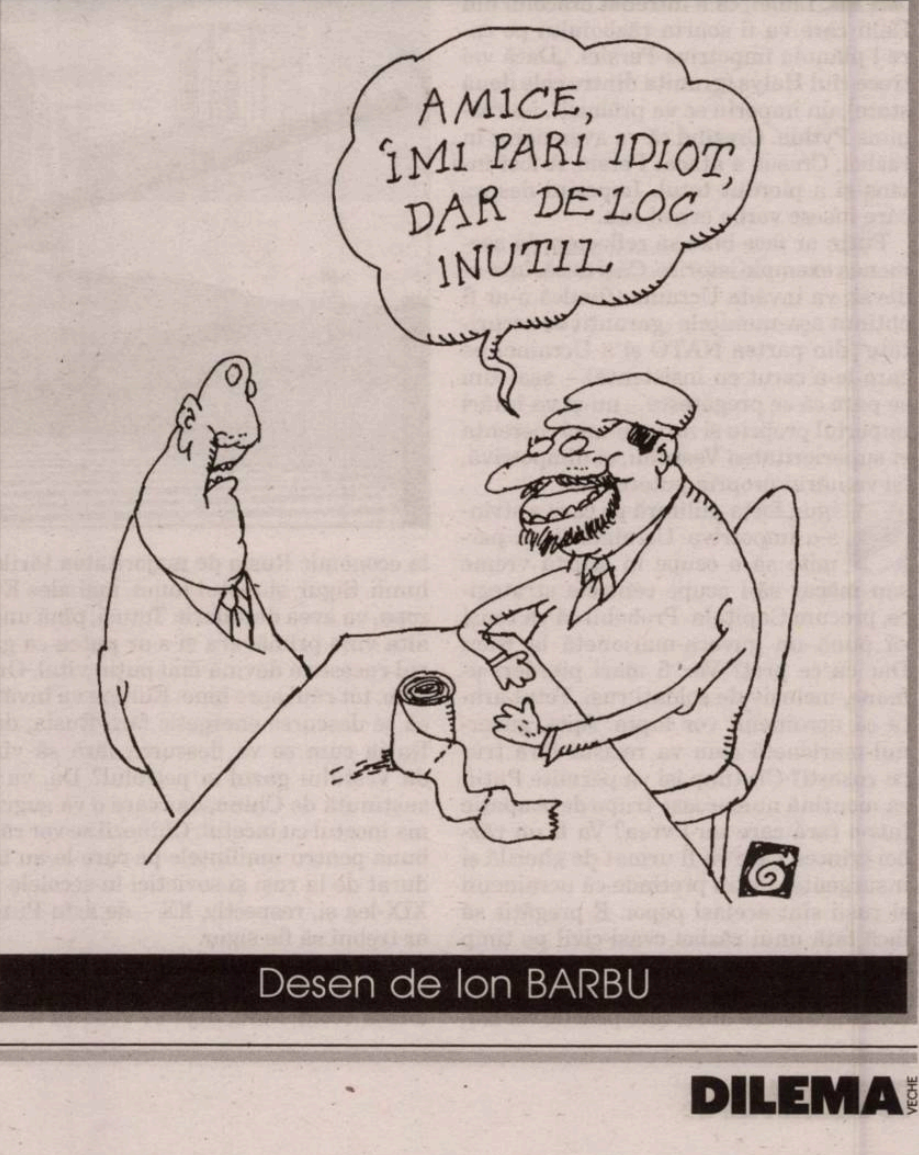
AMICE, ÎMI PARI IDIOT, DAR DELOC INUTIL

Desen de Ion BARBU

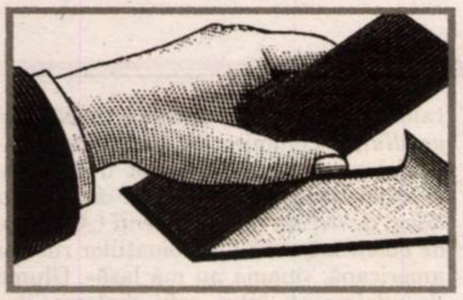

Valeriu STOICA

la drept vorbind

Identități vulnerabile

Emmanuel de Las Cases, cel care l-a admirat atît de mult pe Napoleon încît l-a urmat în exil pe insula Sfînta Elena, a consemnat în *Memorialul* său că acesta dorise să construiască un sistem juridic european și să introducă o monedă europeană. Fidelitatea lui Las Cases față de adevăr a fost însă pusă sub semnul întrebării. Nu se va ști niciodată care dintre mărturisirile și ideile atribuite lui Napoleon au aparținut cu adevărat acestuia și care au fost contribuțiile memorialistului la ridicarea unui piedestal pentru posteritate. Dacă i-am da crezare, împăratul ar fi urmărit nici mai mult, nici mai puțin decît crearea unei Europe unite, afirmînd că „Europa nu ar fi… altceva decît un singur popor și toată lumea, oriunde ar merge, s-ar regăsi într-o patrie comună“. Cîteva decenii mai tîrziu, în august 1849, în Salle de Sainte Cécile din Paris, la al doilea din cele patru congrese organizate de mișcarea pacifistă internațională în perioada 1848-1851, Victor Hugo, președintele întrunirii, a reluat această idee, pe care o vedea însă realizată nu prin forța armelor, ci prin voința liberă a statelor europene care urmau să se unească într-o *Republică Europeană*, denumită și *Statele Unite ale Europei* sau *Comunitatea Europeană*. Nu este întîmplătoare întîlnirea unui om al armelor cu un om al literelor într-o idee comună, e drept, cu exprimări diferite. Înainte de a fi unită economic și politic, Europa trebuia să fie o comunitate culturală. Secolul al XIX-lea a debutat cu eșecul proiectului napoleonian de a unifica Europa pe cale militară și a continuat cu operele scriitorilor, muzicienilor și pictorilor care au creat o comunitate culturală europeană. A fost o epocă a sincronizării curentelor și a canoanelor literare și artistice fără precedent, facilitate în bună măsură de rețeaua de căi ferate care, în cîteva decenii, a acoperit întregul continent, precum și de progresul tehnic al industriei editoriale și tipografice, care a permis tipărirea cărților, a partiturilor și a reproducerilor după opere de artă în tiraje de masă. Granițele lingvistice erau depășite de ritmul accelerat al traducerilor din limbile cu circulație restrînsă în cele de mare răspîndire (mai ales în franceză, dar și în engleză și germană). Sentimentul unei identități culturale comune a devenit tot mai răspîndit de-a lungul și de-a latul Europei, mai ales în partea cosmopolită a mediilor literare și artistice.

Ca reacție față de această identitate culturală europeană s-a construit, în același secol, un mozaic de identități naționale. Catalizatorul unificării a fost descompus de fermentul dezbinării. Fenomenul a fost tot de natură culturală. Promotorii formelor organice ale naționalismului, cu elemente exclusiviste sau chiar agresive, au fost tot filozofii, scriitorii și artiștii veacului al XIX-lea. Autohtoniști, narodnici, antisemiți, xenofobi, rasiști, panslaviști, pangermaniști, etniciști și poporaniști au intrat în competiție pentru a glorifica calitățile și virtuțile unui popor sau ale altuia. În mod paradoxal, aceste identități naționale se întemeiau pe clișee și canoane culturale comune, care circulau peste granițe nu pentru a unifica, ci pentru a dezbina. Identitatea unei națiuni nu era opusă doar identității europene, ci și celorlalte identități naționale. Această contrapunere a avut, în partea a doua a secolului al XIX-lea, un efect din ce în ce mai vizibil: potențialul pacifist al identității culturale comune a Europei a fost subminat în mod sistematic de potențialul conflictual al identităților culturale naționale. Fenomene culturale în esența lor, aceste două procese de construcție identitară au rămas într-un oarecare echilibru pînă la începutul secolului XX. Primul Război Mondial a rupt în mod tragic acest echilibru, potențialul conflictual al identităților culturale naționale explodînd în cel mai mare conflict militar dintre cele cunoscute pînă atunci în istorie. Reconstrucția politică a Europei pe temei național la sfîrșitul acestui război a fost dublată de încercarea de a regăsi valorile comune ale identității europene. Fără a fi la fel de utopică precum mișcarea pacifistă de la mijlocul veacului anterior, această încercare a eșuat și ea în absența unor formule instituționale puternice clădite pe temeiul valorilor comune. Urmarea a fost dezastruoasă. Potențialul conflictual al identităților naționale a crescut prin potențialul conflictual al identităților de clasă, astfel încît prima jumătate a secolului XX a fost scena unei competiții tragice între violența izvorîtă din ura de rasă și violența izvorîtă din ura de clasă. Filozofia, literatura, muzica și artele plastice au fost mobilizate și încorporate ca instrumente de propagandă și manipulare fie în ideologia totalitarismului comunist, fie în ideologia totalitarismului nazist. Valorile care alcătuiau identitatea culturală europeană au fost pur și simplu dinamitate. Rezultatul s-a măsurat în zeci de milioane de victime.

Nu întîmplător s-a spus că din 1914 și pînă în 1989 în Europa s-a desfășurat un război civil permanent, cauzat de tensiunile identitare, naționale sau de clasă. Totuși, după al Doilea Război Mondial, s-au regenerat resursele pacifiste ale identității culturale europene, mai întîi în Occident, iar apoi, după implozia totalitarismului comunist, și în Est. Pe temeiul acestei identități culturale a fost clădită mai întîi o uniune vamală și economică, iar apoi o uniune politică. Materialul de construcție al acestei uniuni a fost *dreptul natural*. O experiență bimilenară, începută cu antichitatea romană și continuată pînă astăzi, pune în lumină forța unificatoare a acestei resurse, culturale și normative, în aceeași măsură. Uniunea Europeană se întemeiază pe o identitate culturală comună, a fost proiectată de juriști (mai ales de profesorii de drept din marile universități europene) și a fost construită de oameni politici și de juriști cu voință puternică și clarviziune. Identitatea culturală europeană a fost împlinită astfel într-o identitate juridică și instituțională, din ce în ce mai profundă și mai amplă.

Rezistența în timp a Uniunii Europene, în contextul competiției globale tot mai dure, depinde însă nu numai de această identitate culturală, juridică și instituțională, ci și de identitățile naționale ale statelor membre. Dacă avem ceva de învățat din istoria secolului XX este că echilibrul dintre identitatea europeană și identitățile naționale rămîne ideea cea mai generoasă. Contrapunerea acestor două categorii de identități le face pe toate vulnerabile. Poate că înțelegerea cea mai corectă a raportului dintre ele se va produce atunci cînd fiecare națiune din Uniunea Europeană va înțelege că propria sa identitate include componenta europeană, iar identitatea europeană include toate componentele naționale. Fără această înțelegere, tensiunile care există astăzi între instituțiile europene și cele naționale, mai ales cele dintre Curtea de Justiție a Uniunii Europene și Curțile Constituționale, precum și cele dintre Curțile Constituționale și celelalte Curți naționale vor face tot mai vulnerabile identitatea europeană și identitățile naționale. Iar discursul populist, demagogic și intolerant se va amplifica tot mai mult.

■ ■ ■

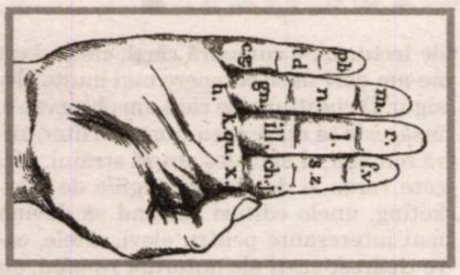

Codrin Liviu CUȚITARU

prezentul discontinuu

O cafeluță cu garnitură

Un fost profesor al meu mi-a povestit, cu ani în urmă, un episod din tinerețea lui ieșeană, demn de antologat într-o (nescrisă încă) istorie a progresului mentalităților (și chiar al „tehnologiilor“) pe plaiuri mioritice. Era la începutul anilor ’60 și, dacă vă vine să credeți, abia atunci debuta prin urbe un obicei apusean (deși, să recunoaștem, la origine tot oriental), de a merge *în oraș, la o cafea*. Boierimea locală se delecta, desigur, de secole bune, după cum atestă „izvoarele“, cu minunata licoare, îndeosebi după mesele copioase, dar numai în intimitatea conacelor proprii. Se pare că românii – altfel mari vizitatori de „cîrciumi“ și „hanuri“ – nu au dezvoltat, în paralel, și un concept al „cafenelei“, precum europenii vestici, decît tîrziu, în a doua jumătate a secolului trecut. Povestea amintită are ca personaje cîțiva tineri ai acelor ani „proletari“, veniți, cu burse de stat, la Universitatea din Iași, de prin diverse sate și cătune moldovenești. Deși studenți de ceva timp, deruta lor în mediul urban rămînea majoră, adaptarea la standardele „orașului“ dovedindu-se un proces cultural îndelungat, anevoios și, frecvent, încărcat de imense primejdii. Profesorul – coleg cu respectivii juni – observase că pînă și traversarea străzii devenea, pentru unii dintre ei, o veritabilă experiență inițiatică.

Pe acest fond, un lucru extraordinar se petrecu într-o seară de toamnă. Un student dintr-o serie mai veche (și, prin urmare, ceva mai avizată în derularea „misterelor Iașiului“) abordă, în cămin, grupul de novici cu o relatare năucitoare. Cică, la *Miorița* (loc mitologic pentru studențimea moldavă din mai multe generații), „se băgase cafea la ceașcă“. „Adică“, explica entuziast omul nostru, „te duci și comanzi, liniștit, *o cafea*. Ți-o aduce ospătarul, frumos, pe tavă, împreună cu un pahar cu apă.“ Toți ascultau, cu gurile întredeschise, ca și cum ar fi fost părtași la dezvăluirea uneia dintre teribilele enigme ale Universului. Profesorul mi-a mărturisit că își construise – încă de pe vremea cînd era „internist“ la „Negruzzi“ – un bun instinct de conservare (în lumea urbană), ce-l ferea de situații penibile. Asculta foarte atent astfel de narațiuni și îi lăsa mereu pe ceilalți să pună întrebările încuietoare. Aidoma lui Moromete (aflat în vizită la București), prefera să-și consume mirările în forul său interior, aprobînd orice, fără obligația însă de a și crede totul. Inevitabilul s-a produs și în acea inubliabilă seară autumnală. Un băietan roșcovan din echipă, cu bujorii sănătății rurale în obraji, îl interogă, la un moment dat, neconvins, pe povestitor: „Și tu vrei să spui că-ți aduce ăla *cafeaua* acolo așa, chiar cu tot ce-i trebuie? Și *cu mămăliguță caldă*, cu tot?…“.

Progresul – o știe oricine – a fost, dintotdeauna, o chestiune de „naturalizare“ a nefamiliarului la familiar. Nu te poți așeza în „evoluție“ fără a-ți lua măcar puțin din „autarhia“ atotprotectoare în care încerci să te ascunzi, fie și pentru un minut în plus, așa cum faci în diminețile geroase, cînd ai vrea să amîni ieșirea traumatizantă din plapumă fie și cu două secunde. Ea – autarhia – este ursulețul tău de pluș, pe care, precum copiii înspăimîntați de întuneric, îl strîngi puternic în brațe, inducîndu-ți, subliminal, ideea că totul va fi în regulă. Nu sînt biolog și nici antropolog, dar cred că, științific vorbind, nu sîntem dotați – în ciuda aparențelor istorice – *să ne schimbăm abrupt și radical*. Ceea ce unii numesc „obtuzitate“, alții „spirit refractar“, iar alții de-a dreptul „retard“ nu constituie altceva decît un impuls legitim de autoconservare, înscris în codurile noastre genetice de adîncime. Voi găsi semnificația noutății doar în măsura în care aceasta îmi va explora, delicat, sensurile atașate deja de mine intervalului obsolet. Înțeleg, altfel zis, „inovatorul“ cu condiția inexorabilă a prezenței *mele* în procesul nașterii *sale* din „tradițional“. Cum istoria nu permite – nici măcar în „durata“ ei „lungă“, vorba lui Braudel – desfășurarea, *en détail*, a spectacolului evolutiv, atunci eu, ca individ „captiv“ într-un cronotop dat, sînt nevoit să-mi „iau“ codurile tradiției cu mine, în momentul în care, sub presiunea timpului, „pășesc“ în progres.

De aceea, afirm cu întreaga convingere: atunci cînd copiii proprii vă vorbesc despre „procesoarele Intel cu 48 de nuclee“, „graphene“, „bioplanturi cerebrale“, „*tablet PC*-uri“ (sau, mai pe „românește“, „*iPad*-uri“), „tranzistori virtuali nanosferici“, *iPhone 6*-uri“, „HTML 5“, „cameră foto cu control tactil“, „*MP3 Player*-e“ (de acum, vai, depășite), „memorie *RAM*“, „*kilobytes*“, „*megabytes*“, „*gigabytes*“ și „pixeli“, nu disperați! Retrageți-vă, o clipă, în sine, inspirați profund și apoi zîmbiți optimist! Viitorul nu arată așa de rău cum ați crezut, poate, privind fugitiv la figura nedumerit-interogativă a adolescentului din fața dumneavoastră. Cu puțină mămăliguță caldă, le veți înghiți, treptat, pe toate.

***Codrin Liviu Cuțitaru** este profesor la Facultatea de Litere a Universității din Iași. Cea mai recentă carte publicată:* Omul multiplu, *Editura Junimea, 2021.*

■ ■ ■

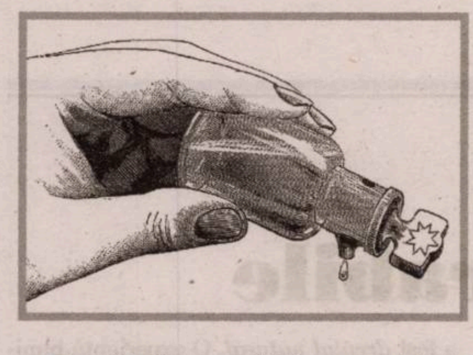

Rodica ZAFIU

cuvinte **nepotrivite**

„Glumițe obosite“

Atitudinea critică a vorbitorilor față de umorul practicat de ceilalți este fixată într-o serie de formulele stereotipe de caracterizare, în etichete care alcătuiesc un fel de tipologie populară, nesistematică, a eforturilor (adesea zadarnice) de a produce rîsul. Din inventarul de formule se poate deduce ce anume contează, de fapt, pentru vorbitorul obișnuit, în evaluarea umorului. Chiar de la termenul care evocă generic actul de umor (nu numai verbal) – *glumă* –, s-a format un diminutiv ambiguu, dar încărcat mai ales cu conotații depreciative: *glumiță*.

Judecata negativă cea mai generală este conținută în formula *glumă proastă* – care se poate referi la foarte multe lucruri, inclusiv, metaforic, la unele care nu au nici o legătură cu umorul, exprimînd doar indignarea și disprețul vorbitorului față de o situație sau o persoană („președinta Comisiei Juridice din Senat a transmis că este «o *glumă proastă*» să citești pe site-ul Curții Constituționale a României că este nevoie de revizuirea Constituției pentru respectarea deciziilor CJUE“, adevarul.ro). Cînd se referă chiar la o intenție umoristică, formula *glumă proastă* poate transmite mai multe reproșuri: față de lipsa efectului comic (în mecanismul strict intelectual al surprizei, al incongruenței care provoacă rîsul) sau față de inadecvarea etică și emoțională, în cazul umorului care atacă, jignește sentimentele sau sensibilitatea interlocutorului. Atributul inițial expresiv, dar banalizat de multă vreme, al glumei proaste este o metaforă culinară: *glumele nesărate* sînt cele fără esența umorului sau fără (bun) gust. Calitatea inferioară este transpusă stereotip în formulele populare ale ieftinătății ca emblemă a lipsei de valoare: *de doi lei* („un adevărat concurs de *glumițe de doi lei*“, denisuca.com), *de doi bani, de trei lulele, de duzină*.

Umorul e o categorie extrem de dependentă de factori culturali și de context, ceea nu împiedică pe nimeni – dimpotrivă! – să-l supună unor judecăți extreme: fiecare consideră că grupul propriu gustă umorul cum se cuvine, dar ceilalți n-au simțul umorului, glumele lor sînt nereușite etc. Umorul fiind dependent de surpriză, e firesc ca judecata comună negativă cea mai răspîndită să fie acuzația lipsei de noutate. Unele sintagme sînt atestate de mai mult timp: glumele lipsite de spontaneitate și de invenție, repetate și banalizate, sînt *răsuflate* (etichetă care avea la bază echivalarea metaforică dintre umor și o băutură alcoolică). Reproșul banalității este formulat în ultima vreme printr-o etichetă nouă, destul de ingenioasă: adjectivul *obosit* – „trîntesc aceleași *glumițe obosite*“ (vice.com), „filmul, foarte slab, cu *glumițe obosite*, scenariu ciudat“ (cinemagia.ro), „un colaj de *glume obosite*“ (7lucruri.ro). Surpriza asocierii semantice din *glume obosite* constă în faptul că aceasta produce un fel de personificare nedusă pînă la capăt (decît în dezvoltări literale, care o remotivează: „Gest de mare omenie: D.B. i-a permis unei glume obosite să se odihnească la el acasă“, catavencii.ro). În același sens acționează și caracterizarea prin adjectivul *expirat*, la modă în limbajul tinerilor („fac glume *obosite* și *foarte expirate!*“, stiridecluj.ro) și care provine tot dintr-o metaforă alimentară, nu foarte diferită de vechiul *răsuflat*. Etichetele depreciative mai noi și mai vechi se pot asocia: *„Glume nesărate și de prost gust* ieri, la înmînarea cheilor de la apartamentele sociale din zona Grădinari (...). Cu siguranță, edilul a consultat un catalog de *glume expirate*“ (bzi.ro).

Umorului (recunoscut ca intenție, nu ca efect) i se reproșează adesea lipsa de complexitate, apelul la mecanisme rudimentare. Simplicitatea vinovată este atribuită ironic vîrstei imature sau statutului social asociat cu lipsa abilităților intelectuale și a deprinderilor culturale. În primul caz, eticheta tipică e *de grădiniță* („glumițe de grădiniță“, ziaruldehunedoara.ro), dar pot fi invocate și vîrste ceva mai avansate: *de clasa a doua, de licean, de adolescenți* („Glumițe *de băieți* între șefii diplomațiilor rusă și americană: «mama nu mă lasă». Glume *de adolescenți* între șefii diplomațiilor rusă și americană“ (revista22.ro). Legarea umorului rudimentar, lipsit de subtilitate și chiar vulgar de o categorie socială sau profesională s-a fixat în momentul actual prin formula *de autobază* – „umor trivial *«de autobază»*“ (*România literară*, nr. 11, 2000); „Poker și alcool în cantonament, *glume de autobază*“ (digisport.ro) –, destul de ingenioasă, în măsura în care trimite prin metonimie la o categorie de vorbitori, fără să-i numească direct. Sînt evocate și alte categorii socio-profesionale: „glumițe *de cartier*“ (hotnews.ro), „glumițe *de taxi*“ (actualdecluj.ro) etc. Unele sînt legate ad-hoc de anumite stereotipuri regionale: „Primarul a făcut glume *de Dorohoi*“ (bzi.ro), „glume *de Dorohoi și Sălăjan*“ (pressalert.ro), „glumițe de *C.A.P. vasluian*“ (adevarul.ro), „Primarul municipiului Iași: «Nu de glumițe *de Teleorman* are România nevoie acum»“ (rfi.ro).

Desigur, glumele mai pot fi *jenante, penibile, debile, căznite* și de multe alte feluri. Prin lipsa de noutate și de complexitate – ceea ce vorbitorii par să considere defectele esențiale ale umorului nereușit –, glumele obișnuiau să fie *răsuflate* și *nesărate*. Paradigma culinară a fost parțial înlocuită de cea umanizată (muncitorească), în glumele *obosite* și *de autobază*.

■ ■ ■

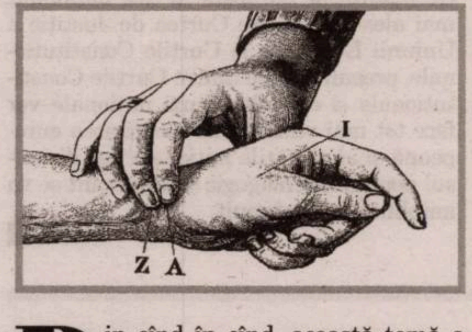

Horia CORCHEȘ

prof, viața mea

Cine, ce, pe unde, cînd mai citește?

Din cînd în cînd, această temă a lecturii devine oarecum virală sau simțim nevoia să ne raportăm la ea, provocată de cîte ceva din viața publică, cel mai adesea. Eu însumi am scris de mai multe ori despre „criza lecturii“, despre posibile strategii prin care să promovăm sistemic lectura în cadrul instituționalizat al școlii sau despre strategii de la firul ierbii, prin care elevii pot fi sensibilizați și determinați să citească.

O legendă spune că pe vremea dinainte de ’89 se citea mai mult, că în ziua de azi s-a pierdut din această deprindere comparativ cu acei ani, cînd tot omul citea. Tirajele unor cărți, uneori de ordinul zecilor de mii la prima ediție, pare a confirma această ipoteză și a sublinia o dată în plus tragedia în care ne-am afla acum. Eu am o altă părere și despre lectura din acele timpuri, chiar dacă nu am cum să o întemeiez științific. Sigur, pe de o parte, se citea poate mai mult, în absența unor alte mijloace de divertisment, cum ar fi televiziunea, Internetul, jocurile PC etc., astăzi la îndemîna oricui. Dar dincolo de asta, mai cred că se citea oarecum ca act subversiv și informativ la adresa realităților timpului. Oamenii cumpărau cărți pentru că auzeau pe surse că în ele se spune mai mult sau mai puțin voalat ceva despre conducere, ceva despre partid, ceva despre Securitate etc. Cu alte cuvinte, nu era o practică a lecturii, ca să îi zic așa, de plăcere, a lecturii ca act de rafinament intelectual sau de nevoie spirituală, ci o formă de situare în zona supraviețuirii: orice detaliu al lumii care atenta la cenzura de toate felurile, la opresiune, la lipsuri era o gură de aer în plus.

La nivel școlar, nici în acele timpuri nu era o mare veselie să parcurgi programa de limba și literatura română și cu siguranță nu aceasta era cea care deschidea apetitul lecturii. Să fim serioși, cu texte ca „Fefeleaga“, „La vulturi“, „Puiul“, „O oră din august“, „Mări sub pustiuri“ etc. care se studiau în gimnaziu, nu aduceai elevii în arena lecturii de plăcere. Le învățai pentru că se cerea, și atît. Adesea chiar fără să pricepi elementele lor de profunzime, cu siguranță fără etapa lecturii de identificare. Cine știe cam ce texte sînt astăzi prin manualele școlare vede imediat uriașa diferență, distanța incomensurabilă, favorizarea unor mecanisme de naștere a apetitului pentru lectură în ziua de astăzi. La liceu, în privința textelor studiate, mari diferențe față de cele pe care le propun astăzi profesorii spre studiu nu existau nici atunci. Diferența, ca astăzi, în bună măsură, o făceau tot unii profesori care ieșeau din tipare, care mai duceau discursul și spre alte texte decît cele din manuale, care citeau cu elevii lor literatură contemporană și care erau capabili să propună elevilor chei de lectură apropiate universului lor chiar pe textele obligatorii.

Cu texte care se studiau în gimnaziu nu aduceai elevii în arena lecturii de plăcere.

Ne plîngem, astăzi, că nu există strategii naționale în educație care să promoveze lectura. Eu aș zice că au existat și că există, fără ca asta să însemne că nu trebuie făcut mai mult. În urmă cu mai mulți ani, Monica Halaszi, prietena mea, profesoară în Bistrița, alături de Anca Denisa Petrache, pe vremea aceea inspector general în minister, cu susținerea Monicăi Anisie, secretar de stat în minister, au înființat Olimpiada de Lectură ca Abilitate de Viață (OLAV), demers la care am pus și eu umărul. Un concurs care avea ca proiect exact promovarea lecturii, cu propuneri de texte din literatura universală, cel mai adesea contemporană, cu propuneri de cărți atrăgătoare, pe niveluri de vîrstă, pentru etapa națională. Concursul a devenit unul dintre cele mai îndrăgite din sistem și a generat valuri după valuri de simpatie.

Manualele școlare din gimnaziu, cum spuneam, propun texte atrăgătoare, adecvate vîrstei elevilor și experienței lor de viață, propun, de asemenea, lecturi suplimentare selectate conform acelorași principii. În școli se desfășoară cercuri de lectură, se invită tot mai des și în mai multe ocazii scriitori, există o preocupare tot mai mare pentru diversificarea acestor activități. Copiii din gimnaziu citesc mai mult decît cei de liceu, este adevărat. Pentru că la liceu apar mai constrîngătoare canonul și abordarea oarecum normată a acestuia, datorată în bună măsură conservatorismului unor profesori. Și, probabil, din alte motive, de asemenea, care țin de vîrstă, de apariția altor preocupări, de presiunea altor materii etc. Dar și la liceu există emulație legată de lectură. Se cumpără cărți, chiar dacă ne-am dori să se cumpere mai multe, desigur. O chestiune pe care am observat-o, însă, este că nu se prea cumpără literatură română, ci mai ales autori străini. Aici este vorba și despre strategiile de marketing, unele edituri reușind să devină mai interesante pentru elevi, altele, care tipăresc cărți ale autorilor români, au fost mai încete la acest capitol.

Din acest an, o inițiativă legislativă aparținînd aceleiași Monica Anisie a stabilit ziua de 15 februarie ca *Zi națională a lecturii*. Este și acesta un alt pas pe drumul spre lectura zilei, devenită fapt cotidian, al cît mai multor români. Școlile s-au înghesuit să organizeze activități peste activități. Eu însumi am fost pus în impas, pentru că am fost invitat în atîtea locuri încît unele invitații am fost nevoit să le declin sau să propun alte zile pentru onorarea lor. Sînt sigur că o mulțime de scriitori au pățit același lucru. Nu era nici o indicație cum că ar trebui să fie invitați scriitori, ci că profesorii trebuie să citească cu elevii la anumite ore. Totuși, majoritatea școlilor au ales să invite scriitori, ceea ce mi se pare minunat și o dovadă în plus că se fac eforturi, că există interes sau chiar emulație, că lucruri bune se întîmplă, mai ales la firul ierbii. Chiar dacă, în alte sfere, nu este chiar așa, dacă ar fi să închei amuzat și amar puțin, cu replica pe care mi-a dat-o cineva care este bine informat în această privință: „Parlamentarii fug de citit“.

Horia Corcheș *este scriitor și profesor de limba și literatura română.*

■ ■ ■

Radu Sergiu RUBA

Ochiul interior la 30 de ani

Ochiul interior, emisiunea săptămînală de 20 de minute pe care o realizez la Radio România Actualități în fiecare seară de vineri, de la orele 20,30, a împlinit, pe 17 februarie, 30 de ani de difuzare neîntreruptă. Mai mult decît atît, tot de atîția ani, nici realizatorul de bază, vocea masculină, nu s-a schimbat. E tot a mea și se pare că nu s-a ofilit deloc. Conceptul Radio România cere ca astfel de emisiuni să fie susținute de o voce bărbătească și de una feminină, de aceea, de-a lungul răstimpului evocat, le-am avut ca partenere pe Oana Șulea, Amelia Chirca, Nicoleta Ionescu, pe mult regretata Claudia Laslo, pe Ruxandra Petrescu devenită Tudor pe parcursul colaborării și, ați ghicit, pe Nicoleta Ruba. Culmea este că, în dialogurile din ediția ce aniversa acum cinci ani sfertul de veac, doi din cei patru interlocutori au apreciat, înainte de toate, nu vocea mea, ci pe a ei, și pe bună dreptate, fiindcă e un glas de vrăjitoare adolescentă, fermecînd curenții eterici și vîrtejurile sufletești.

Nici generației mele, nici mie între alții, un asemenea vis nu ne-a fost străin.

Ochiul interior este o emisiune despre nevăzători și slabvăzători, deci, despre deficienții de vedere de toate categoriile, destinată lor și publicului general. A fost instituită în ideea deplinei egalități de șanse informaționale, întrucît, pentru deficienții de vedere, cel mai rapid și complet mod de informare este cel radiofonic, fiind, de asemenea, singurul mijloc prin care știrile ce-i privesc pot să nu se oprească la ei, ci să ajungă la toată lumea. Faptul nu ar fi cu putință nici în alfabetul Braille abordat numai de nevăzători, nici prin sistemele audio analogice folosite de ei în trecut, nici prin computerele cu sinteză vocală utilizate la ora actuală, dar care nu s-au generalizat asemenea radioului.

În 30 de ani, împreună cu colegele mele, am scos din anonimat sute de oameni, am promovat competențele și performanțele lor numai de ei și de foarte puțini știute pînă atunci, unora le-am găsit de lucru, pe alții i-am salvat de la acte de discriminare, pe mulți i-am orientat spre școli și universități, pe foarte mulți i-am călăuzit spre medici oftalmologi cu har moral și geniu terapeutic, ajutîndu-i astfel să-și îmbunătățească restantul vizual ori să-și salveze vederea, pe prietenii orbilor i-am îndrumat să facă ceva pentru aceștia, pe voluntari i-am organizat și încurajat, iar pe cei singuri i-am ajutat să nu se simtă atît de izolați și, în nici un caz, uitați. Pe copii i-am susținut în tot ceea ce au putut să realizeze pentru ca potențialul lor să nu se piardă. Campaniile Asociației Nevăzătorilor pentru drepturi și servicii specifice precum și activitățile sale s-au aflat întotdeauna în cap de listă. Nu ne-au reușit de fiecare dată, însă de multe ori succesul a fost salutar pentru mulți oameni, ca și pentru sufletele noastre. S-a întîmplat ca vecini, consăteni sau concitadini ai nevăzătorilor, care nu zăreau în ei decît niște infirmi ce se descurcau și ei cum puteau pe lumea asta („Ferească Dumnezeu de mai rău!“, după cum obișnuiau să bîiguie crucindu-se), s-a întîmplat să aibă revelația unor semeni performanți în muzică, în șah, în IT, în instrucție, în masajul medical, ajungînd să apeleze la ei și să se deștepte tămăduiți. Ajutorul din partea orbilor a venit spontan, respectul a fost cîștigat, sprijinul asigurat. Iar oamenii obișnuiți au avut de cîștigat și ei. Mai întîi fiindcă au reflectat altfel asupra existenței, au realizat că se află în funcțiune și alte coordonate ale normalității, că, la nevoie, ființa umană se mobilizează misterios și invizibil, dar cu rezultate absolut reale. Au priceput, pe de-a-ntregul sau pe jumătate, că lumea nu se sfîrșește cu dispariția luminii din viața omului, dar că pierderea vederii la maturitate e o tragedie incontestabilă și, pentru ea, în țara noastră, încă nu există leac potrivit.

Toată lumea citează în context versul clasic: „Iară ochiu-nchis afară înlăuntru se deșteaptă“.

Așadar, *Ochiul interior* asigură egalitatea de șanse în sfera informației specifice unei categorii umane, informație transmisă în modul cel mai potrivit de receptare a ei de către această categorie, mod accesibil de asemenea și marelui public. Ideea unei astfel de emisiuni o fi pornit de la mulți nevăzători pentru care radioul este mediul natural de zilnică respirație. Nici generației mele, nici mie între alții, un asemenea vis nu ne-a fost străin. Cu un fost coleg de liceu povesteam, pentru emisiunea aniversară din 2017, cum realizam noi la Cluj, în anii ’70 ai apusului secol, emisiuni la stația de radioficare a internatului școlar, sub genericul *Vocea Departamentului,* o aluzie la Departamentul de Stat al SUA. Preluam știri din presă, le traduceam pe cele ascultate la posturile de radio străine, lansam informație insolită, difuzam muzica preferată a băieților și a fetelor și, greu de crezut pe atunci, visam să ajungem ziariști. Alături de George Nicolescu și de încă vreo cîțiva, mă aflam în linia întîi a departamentalilor. Am avut mult de tras de pe urma acestui Departament. În vara lui 1971, am scris la Radio Europa Liberă ca să-l bag în mă-sa pe Ceaușescu pentru măsurile sale anticulturale din 1971, dar și ca să cer muzică de la Cornel Chiriac pentru mine și membrii Departamentului. Securitatea din Satu Mare, orașul meu de reședință, de unde plecase scrisoarea, a interceptat-o și făcea cercetări să-mi descopere pseudonimul. Se apropia de mine, chiar mă dibuia intern într-o școală pentru orbi din Cluj! Dumnezeule, ce-o fi fost la gura lor!

Am fost anchetat strașnic de „secu“, am reușit, cu mari eforturi, să-mi țin gura și să le deviez atenția de la spectacolul nostru care se desfășura la un singur microfon local. Între timp, stația de radioficare a ars, cică de la un scurtcircuit. Dar iată că eu și coevocatorul *Vocii Departamentului,* scriitorul de azi Ion Podosu, am ajuns după ani să facem cu adevărat radiojurnalism la posturi publice.

Nu cred că solicitările nevăzătorilor pe la autoritățile statului postrevoluționar pentru o emisiune de radio cu informație specifică și-ar fi găsit ecoul dacă nu ar fi apărut persoana providențială. Este vorba de regretata Eugenia Grosu-Popescu. În 1991 lucram în Ministerul Educației ca inspector responsabil cu învățămîntul deficienților de vedere, cel din școlile specializate precum și cel din învățămîntul obișnuit, cazuri rare pe atunci. Doamna Grosu-Popescu, cu state serioase în Radio, venea pe la biroul nostru de la etajul întîi din minister, camera nr. 52, pentru a realiza materiale cu colegii și cu mine pe teme de educație. De la o vreme însă, observ că vine tot mai des, Radioul și ministerul cu pricina găsindu-se amîndouă pe strada General Berthelot. Venea și mă tot ținea de vorbă, întrebîndu-mă și despre multe altele, nu doar despre educație. M-a invitat de vreo trei ori în Radio pentru interviuri la ea și la colegele sale și a decis să mă provoace: „Credeți că ați putea realiza o emisiune săptămînală, pe Radio România, despre nevăzători și problemele lor?“. De foarte multe ori în viață am răspuns da, înainte de a mă gîndi cum voi face, dar simțind că se poate și trăgînd după aceea tare ca să se poată. Așa și cu această emisiune. Doamna Eugenia îmi testa de fapt vocea și volubilitatea, fluența, spontaneitatea verbală, reactivitatea, inflexiunile vocale, rezistența la întreruperi, abilitatea de a mă pune radiogenic în scenă, memoria, în condițiile în care urma să realizez emisiunea la microfon, fără notițe în față. De la prietena sa Joseline Parker, de la BBC, deținea informația că, acolo, emisiunea despre experiența cecității, *In touch,* e realizată de doi jurnaliști nevăzători, pe atunci Peter White și Tony Barringer. Mi-a adus și cîteva înregistrări relevante cu *In touch.*

Se ia, vasăzică, decizia să înceapă emisiunea noastră odată cu anul 1992, dar, din cauza alegerilor locale și a grilei de programe adaptate evenimentului, s-a amînat startul ei pînă luni, 17 februarie. Mai e de povestit încă un episod: înainte ca Eugen Preda, directorul de atunci al Radioului, să semneze favorabil, i-a cerut doamnei Eugenia Grosu-Popescu un titlu. Dumneaei m-a sunat: „Domnule Ruba, în timpul cel mai scurt, vă rog un titlu, altfel sînt probleme cu aprobarea. Oana Șulea, fata cu care veți face emisiunea, propune titlul *O lume fără soare*“. Nu, zic eu și o rog să aștepte. Sun peste două ore și proclam: *Ochiul interior*. Adjudecat. A plăcut atît de mult trimiterea paranormală, dar și conotația sincer realistă a titlului, încît aprobarea nu a așteptat nici un minut. Apare tema ochiului interior în cazul disciplinei cam ezoterice a unei profesoare de la colegiul lui Harry Potter și în celebra lui poveste, de care pe atunci nu se știa. Toată lumea citează în context versul clasic: „Iară ochiu-nchis afară înlăuntru se deșteaptă“.

Acesta a fost rezultatul. Pentru a include însă o astfel de emisiune în grilă, Eugen Preda l-a rugat pe Ion Ghițulescu, pe atunci director de programe, ca, într-o deplasare de studiu pe la radiouri publice din Occident, să se intereseze și de acest tip de emisiuni pentru și despre nevăzători. Existau prin mai multe locuri, a raportat marele nostru reporter sportiv și voce de neuitat a jurnalismului radio în limba română. Dar numai la BBC i se acordau emisiunii 20 de minute și era difuzată la o oră accesibilă tuturor. La această durată s-a ajuns pînă la urmă și la Radio România, cu sprijinul decisiv al neprețuitului jurnalist și director Paul Grigoriu care, incredibil, nici el nu mai e printre noi. Spre a nu institui o concurență între lumea de aici și cea de dincolo, nu-i mai nominalizez pe responsabilii care astăzi asigură misiunea continuității *Ochișorului,* după cum alintăm noi această emisiune cu identitate atît de oximoronică, vizuală, auditivă și trans-senzorială.

***Radu Sergiu Ruba** este scriitor și radiojurnalist. Cea mai recentă carte a sa este* Semnătura indiană *(2021).*

Radu NAUM

un sport la Răsărit

De unde atracția specială a sportivilor ruși pentru doping?

Din imposibilitatea sportului de a mai fi doar sport. Povestea e așa: la început sportul a fost o distracție, un *passe-temps* care pasiona războinicii în *mal de guerre,* oamenii care simțeau nevoia să se întreacă pe ei înșiși și pe alții. În timp, sportul a început prindă la public, ceea ce i-a pus un pistol la tîmplă, căci a fost imediat recuperat de politicieni. Jocurile Olimpice din ’36 de la Berlin au avut un zeu, Jesse Owens, și o zeiță, Leni von Riefenstahl, mama propagandei. După Războiul 2 o vreme a fost pace, pînă cînd URSS și apoi China s-au gîndit că pe frontul ăsta sînt ceva bătălii de cîștigat. Formula „N-ai de mîncare, dar îți cîntă imnul“ a funcționat în tot blocul comunist. Evident că și ceilalți luptau cu toate armele din dotare, doar că pe acolo riscai să mai dai și socoteală. De partea asta a Zidului, socoteala se făcea doar la medalii. Medalii cu orice preț. Cu prețul înotătoarelor redegiste devenite înotători de la atîția hormoni injectați. Voci groase, bărbi acolo unde nu trebuiau să fie, vieți deraiate, dar ce conta? Recordurile erau raportate precum producția la hectar. Apoi a fost iar pace relativă, după destrămarea URSS, de data asta vesticii preluînd flacăra care pe mulți i-a ars de tineri. Cînd Putin și-a luat avînt, am luat-o de la capăt. Sportul roșu, în declin, a devenit din nou o armă. Dopajul de stat a fost dovedit și Rusia a fost sancționată. Blînd, c-așa e în politică. Acum e în proces de reabilitare și iată că – bum! – îi cade în cap cazul Kamilei Valieva, puștoaica-minune a patinajului artistic: dopaj cu trimetazidină (cui reușește să îl rostească din prima îi dau o bomboană). Valieva e prima patinatoare din lume și din istorie care a reușit sărituri cvadruple. Tocmai cucerise aurul olimpic pe echipe. Anunțul testului pozitiv a născut tsunami-uri umorale – că n-o fi degeaba criza ucraineană. S-a ajuns la amenințarea cu moartea a jurnaliștilor care au scris despre acest caz. „Maica Rusia e în pericol!“, urlă falsificatorii de știri și oamenii cu intelectul simțitor. Între timp, Alieva a fost autorizată să-și continue participarea la JO (dură lovitură dată conspiraționiștilor), iar cazul rămîne să fie analizat. Ea ar putea fi sancționată și deposedată de toate medaliile dacă se va hotărî că nu există justificare pentru folosirea unei substanțe care e, și ea, subiectul controverselor – e folosită împotriva anginei pectorale, a vertijului și tulburărilor de cîmp vizual (ceea ce ar justifica folosirea ca material dopant), dar are și efecte secundare ca tremurat și probleme de echilibru (ceea ce ar face-o fără noimă pentru cineva care are în centrul prestației echilibrul). Bun. Acestea sînt fapte. Restul, speculații. Rămîne că Rusia, ades călcătoare pe bec, e subiect de fabulă cu Petrică și lupul. În cazul ăsta, Petrică și ursul.

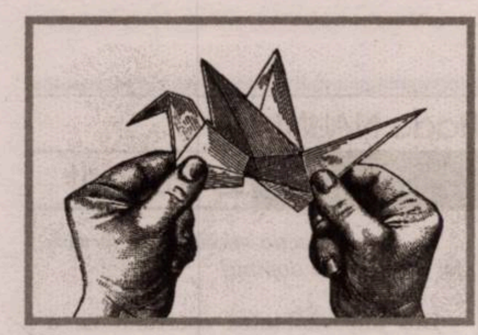

Andrei MANOLESCU

libertatea de impresie

Alpii de dincolo de Alpi

În urmă cu trei ani scriam despre ghețarii de dincolo de crestele Alpilor pe care, încetul cu încetul, în mai multe perindări, am ajuns să le cunoaștem. De pe cele mai înalte culmi de deasupra stațiunii Sölden, mai departe de ghețarii cu nume de balauri curgători Rettenbach și Tiefenbach (care ne-au devenit prieteni și pe care schiem acum cam ca la Azuga), cînd era vreme frumoasă, zăream uneori spre sud-vest o vale, o cabană și alte instalații de schi, despărțite de ghețarii „noștri“ prin alți ghețari și mai fioroși, ca niște plăpumi care, cu siguranță, ascundeau crevase fără fund. Părea o lume misterioasă, unde nu prea știam cum se poate ajunge. Peste acele prăpăstii cu ghețari nu s-ar fi aventurat nici un om normal. Era evident că exista o vale paralelă cu cea a Oetz-ului, pe unde se putea ajunge acolo. În urmă cu trei ani, promiteam că o vom descoperi și vom povesti despre ea.

Ei bine, nu rămîn dator. Iarna asta ne-am propus să explorăm și acea zonă. Cu siguranță, unii oameni știu foarte bine ce e dincolo de Piztal și de Wildspitze. Nouă, venind din România, Alpii ni s-au dezvăluit pas cu pas, iar teritoriile de care vorbesc ajunseseră să fie una din frontierele descoperirilor noastre anterioare. Ca multe noutăți, ni se păreau ostile, îndepărtate și, bineînțeles, în afara zonei de confort, cum spune o vorbă la modă astăzi.

Mai departe de unde a înțărcat mutu' iapa

Am plecat așadar cu mașina de la Oetz (unde acum e ca acasă) spre Imst, încercînd să găsim intrarea în valea (lumea) paralelă. Ne-am trezit pe niște drumuri înguste străbătînd cătune incredibil de bine gospodărite. Orice construcție, fie ea pensiune, casă, acaret, grajd sau simplu gard, părea a fi făcută din materiale trainice și fără nici un fel de improvizații. Curățenia desăvîrșită a Austriei, aceea pe care o găsești nu doar la fațadă sau de fațadă, ci și prin cele mai ascunse unghere, nu s-a dezmințit nici acolo. Ningea tot mai puternic și în curînd șoseaua a devenit complet albă făcîndu-ne să ne gîndim la lipsa lanțurilor. Pe celălalt sens de mers și-au făcut curînd apariția utilaje de deszăpezire, care lucrau în mare viteză. Valea (Pitztal) părea mai îngustă decît cea a Oetz-ului și parcă mai întunecată. Ne afundam tot mai adînc între munți și din cînd în cînd mai traversam mici localități care, în ciuda senzației că ne apropiam de capătul pămîntului, ne apăreau cît se poate de fermecătoare și civilizate. Prin stațiile de autobuz așteptau schiori, ceea ce ne îmbărbăta. Nu eram singurii temerari.

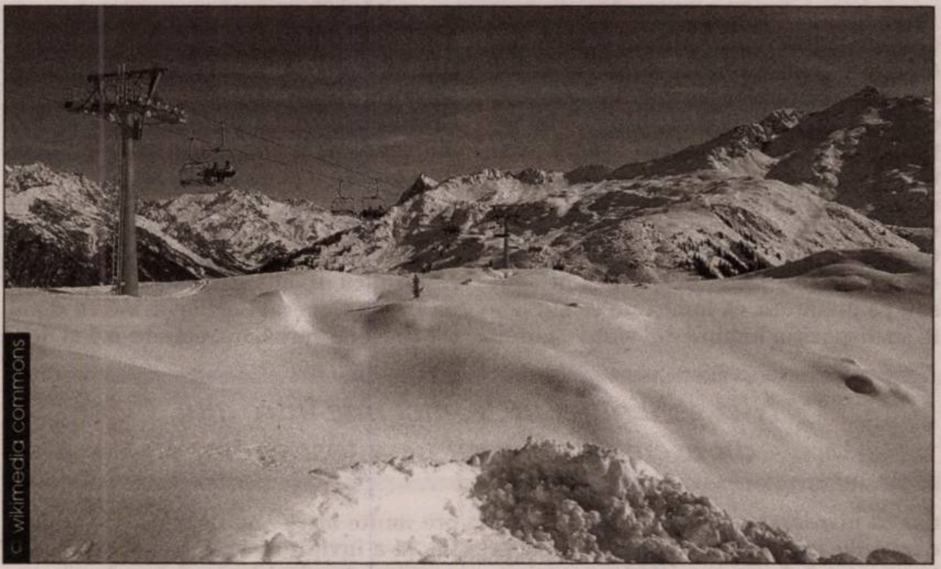

Am depășit și ultima localitate de pe hartă, dar șoseaua continua, tot mai plină de zăpadă, tot mai sus. În final am ajuns la capătul văii, într-o mare parcare, un loc în care întorceau toate autobuzele și deopotrivă și utilajele de deszăpezire. Era, cum s-ar zice, locul unde și-a înțărcat mutu' iapa. Cel puțin, așa am crezut în acel moment. Am dibuit o toaletă pe care, la prima impresie, am asemuit-o cu cea din dosul telegondolei de la Azuga. În cele din urmă, am descoperit că totuși avea săpun, apă caldă și chiar un aparat pentru uscarea mîinilor.

Cînd să cumpărăm *ski pass*-ul, omul de la ghișeu ne-a spus că nu-i merge conexiunea de Internet și nu putem face plata decît *cash*. Cum nu aveam suma necesară, s-a oferit să ne dea bilete mai ieftine, pentru copii. Era o reducere substanțială și ne-am bucurat. Pe un peron ne aștepta nu o telegondolă sau o telecabină, cum credeam, ci un funicular subteran. Un metrou. Un fel de tramvai în trepte, oarecum desuet, dar confortabil, capitonat cu pluș albastru și galben, cu uși care se închideau automat, în urma unui anunț în difuzoare. Funicularul mergea repede și foarte în pantă. Luminița din capătul de jos al tunelului s-a făcut tot mai mică, pînă cînd a devenit o gămălie de ac și a dispărut de tot. Mi-am adus aminte de povestirea lui Dürrenmatt cu trenul care se prăvălește în tunelul fără capăt. Doar că noi mergeam în sus. În fine, după opt minute de mers relativ rapid prin tunel, am ieșit pe un fel de platou montan la altitudinea de 2.840 de metri. Nu părea mai frig decît jos, dar eram înconjurați de o ceață albă și deasă. De acolo, o telegondolă urma să ne ducă mai departe pînă în vîrf. Am urcat cu ea printre uriașe stînci negre care se iveau dintre cețuri și pe deasupra unor hăuri pe care doar le bănuiam. Cu alte cuvinte, unde înțărcase mutu' iapa nu fusese nici pe departe capătul drumului. De la un moment dat am început să picotim în telegondolă. Altitudinea își spunea cuvîntul. Respiram un aer subțire, pentru oameni fini.

© wikimedia commons

Infernul alb

În cele din urmă am ajuns la cea mai înaltă cafenea din Austria, la 3.440 de metri. O construcție din metal și sticlă, de forma unui cap de extraterestru, așezată jumătate pe o stîncă și jumătate deasupra unei prăpăstii. Inutil să mai spun că o cafea costa pe măsura altitudinii, adică 3.440 de euro. Exagerez, evident. În local erau cîțiva „pantofari“ de mare altitudine. Adică oameni echipați totuși mai sportiv decît cei care urcă la noi, cu telecabina, la Babele. Veniseră probabil să vadă peisajul. Nu-l puteau însă vedea și-și treceau timpul bînd ceaiuri, în speranța risipirii ceții.

Noi ne-am încumetat să coborîm pe schiuri. Pîrtia era bine marcată și îngrădită de garduri dincolo de care bănuiam prăpăstii fără fund. Dar contrastul dintre zăpadă și ceață era inexistent. Adică înaintam într-un fel de vată albă, fără să știm pe ce călcam. Nu e ceva neobișnuit la schi, dar e una dintre cele mai neplăcute situații posibile. În plus, nu știam nici pîrtiile, iar la o asemenea altitudine nu mai fuseserăm de mai bine de zece ani. Ce căutaserăm găsiserăm. Picioarele ne erau încordate, fiind pregătiți pentru movile sau gropi neașteptate. Uneori ce ni se părea a fi vale era deal și invers. Alteori, cînd ne credeam opriți pe loc, aveam surpriza să constatăm că, de fapt, schiurile aluncau ușor la vale prin zăpada pufoasă, proaspăt căzută. Bine că n-aveam și schiuri albe. Lipsa totală de repere ne provoca amețeli și chiar ușoare halucinații. Ne simțeam ca într-un fel de infern alb și moale. Ca sedați. Conștienți însă de riscul dureros al vreunei eventuale căzături. Rarii schiori cu care ne mai întîlneam apăreau și dispăreau ca niște năluci. Undeva în față se auzea un ratrac, care bătătorea pîrtia. Era totuși viață în apropierea noastră.

Noroc că pîrtia era ușoară (aparent paradoxal, la altitudini mari se găsesc pîrtiile cele mai domoale), nu avea denivelări, iar marcajele de pe margini se zăreau cît de cît. Domeniul schiabil de la Pitztaler Gletscher se află suspendat pe un platou aflat între 2.685 și 3.440 de metri altitudine. Partea de jos a muntelui e atît de prăpăstioasă, încît nu se poate coborî decît cu acel funicular subteran. Ne aflam deci pe un fel de insulă a schiorilor, la mare altitudine, în nori, ca zeii olimpieni, izolați complet de restul lumii.

Lumina

Am ajuns întregi la capătul de jos al pîrtiei și chiar ne-am încumetat să urcăm iarăși cu telegondola. Am băut un ceai și am mîncat un covrig cît un caltaboș la cafeneaua din vîrf, apoi am coborît din nou. Era mai puțină ceață. După vreo trei asemenea ture, tot mai luminoase, s-a întîmplat exact așa cum prevăzuse site-ul de pe smartphone (ce invenție minunată), soarele a apărut în toată splendoarea. Cerul s-a făcut albastru. Atunci ne-am înțeles mai bine suspendarea. Nu totdeauna e cel mai rău să trăiești în ceață. Lumina poate avea dezavantajele ei. Lîngă localul de pe vîrf era un punct de belvedere, din acela atîrnat deasupra hăurilor, cu podea transparentă. Am privit teribila priveliște din jurul nostru. Una dintre cele mai ostile pe care le-am văzut. Zona dinspre Sölden o știam. O văzuserăm din partea cealaltă. Ne înfiorase cu ani în urmă și ne făcuse curioși să trecem dincolo de ea. Trecuserăm, cumva. Mai la vest însă, spre marile înălțimi ale Elveției, se întindeau imense căldări glaciare și ghețari periculoși cu crevase verzui, descoperite, și cu altele probabil nebănuite, ascunse sub orbitoare plăpumi de zăpadă. Era o lume în alb și negru. Stînci întunecate și ascuțite, țîșnind dintre zăpezi albe și veșnice. Înspre sud se ridica uriașul Wildspitze, al doilea vîrf al Austriei. După el, nu departe, era Italia. Pîrtia pe care coborîserăm și încă una se desfășurau undeva dedesubt, ca două panglici albe pe care schiorii păreau niște furnici. Erau singurele fîșii destinate oamenilor. În rest, domeniul aparținea în mod absolut unei naturi reci și poate și corbului negru care croncănea planînd suveran peste hăurile albe: *nevermore, nevermore*. Niciodată, probabil, omul nu are ce căuta pe acolo, decît cu cine știe ce obiective și pregătiri excepționale. E o graniță pe care nu aveam cum s-o mai depășim. Ne-am limitat doar să privim dincolo de ea, să ne lăsăm încă o dată copleșiți de grandoarea Alpilor.

■ ■ ■

---

ready made

O nuntă ca în vremile cele „bune“

„Într'o comună din Bacica s'a serbat nu de mult o nuntă imposantă. Fata unui țăran s'a căsătorit cu un tânăr proprietar; cu acest prilej s'au întrunit vre-o patru sute de nuntași, cari în ziua primă – nunta conform unui vechi obiceiu durează 5 zile – au consumat următoarele cantități: 12 butoaie de bere, 35 hectolitri de vin, 270 părechi de pui, 180 de rețe, 9 porci, 3 viței, 700 de ouă, câțiva saci de făină și două vagoane de prăjituri.“

Amicul Poporului, Anul LIII, 1913

dosar**DILEMA** VECHE

Coordonator: Marius CHIVU

Centenar Marin Preda

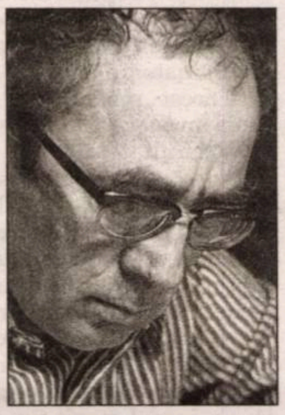

Texte și opinii de:

- Ștefan BAGHIU (asistent universitar) „Sudul local și Sudul global“
- Cosmin CIOTLOȘ (critic literar) *„La chair est triste, hélas!“*
- Ionuț MAREȘ (critic de film) *„Morometii* 1 & 2 – filmele“
- Adrian G. ROMILA (scriitor) „Moromete și/sau Petrini“
- Oana SOARE (cercetătoare) „Sartre sau Camus?“

argument

Romancierul

DILEMA VECHE

Centenar

Marin Preda

Cu un prim volum din *Moromeții* – roman răs-editat, intrat în programa școlară, citat, ecranizat și care a dat, poate, cel mai iconic personaj din proza noastră contemporană – și cu *Cel mai iubit dintre pămînteni* – poate cel mai așteptat și mai bine vîndut roman intelectualist din perioada comunistă –, Marin Preda (5 august 1922 – 16 mai 1980) este romancierul canonic prin excelență al literaturii române postbelice.

Cu o faimos de curajoasă replică (reală sau apocrifă) dată lui Ceaușescu în anii '70 („Dacă vreți să reintroduceți realismul socialist, eu, Marin Preda, mă sinucid!“), dar și cu o serie de concesii politice discutabile, director de editură, scenarist și scriitor cu statut și cu mare capital simbolic, popular și boem, avînd parte de o moarte controversată, Marin Preda a fost, cum foarte nimerit îl numește un critic chiar în Dosarul de față, *„ultimul superstar* al prozei românești din comunism".

Școlit literar cu realismul american (sudist) și european, Marin Preda a dat o operă modernă și neconformă politic la vremea ei, dar inegală ca valoare, fiind cumva și victima, în timp, a propriului succes și a marilor teme pe care le-a consacrat/consolidat, care au creat emulație și epigoni: mai întîi, tema dramei rurale în contextul postbelic, apoi tema intelectualului anticomunist.

Din cauza contextului și cu doar trei romane traduse în franceză, Marin Preda n-a avut șansa unei cariere internaționale (așa cum a avut-o, și a ratat-o, Zaharia Stancu, ale cărui traduceri masive în numeroase limbi au fost sprijinite politic în anii '50-'60).

Cu o ironie remarcată de un alt critic în grupajul de față, *Moromeții,* singurul roman postbelic pe care-l studiază cu adevărat elevii în ultimele decenii, a fost publicat în mijlocul realismului socialist, în perioada cea mai cruntă a cenzurii comuniste. Dar mai este atractivă, inteligibilă și relevantă literatura sa rurală de manual pentru tînăra generație de elevi sau cititori? Există vreun roman nedreptățit în opera lui? Există o conexiune profundă a lui Marin Preda cu William Faulkner? Cît de departe în timp va mai fascina și va mai fi citat Ilie Moromete, „țăranul filozof" readus recent pe ecrane a doua oară după treizeci și trei de ani? (**Marius Chivu**)

Opera lui Marin Preda: *Întîlnirea din pămînturi* (proză scurtă, 1948), *Ana Roșculeț* (nuvelă, 1949), *Desfășurarea* (nuvelă, 1952), *Moromeții* (roman, 1955), *Ferestre întunecate* (nuvelă, 1956), *Îndrăzneala* (nuvelă, 1959), *Friguri* (nuvelă, 1963), *Risipitorii* (roman, 1963), *Moromeții II* (roman, 1967), *Martin Bormann* (teatru, 1968), *Intrusul* (roman, 1968), *Imposibila întoarcere* (eseuri, 1972), *Marele singuratic* (roman, 1972), *Porțile albastre ale orașului* (scenariu, 1974), *Delirul* (roman, 1975), *Marele singuratic* (scenariu, 1977), *Viața ca o pradă* (roman, 1977), *Cel mai iubit dintre pămînteni* (roman, 1980).

Cititori, fiți ascultători! În fiecare joi, de la ora 18, la emisiunea Timpul prezent. *O dezbatere pornind de la Dosarul revistei* Dilema veche, *moderată de Adela Greceanu și Matei Martin. Ne puteți asculta pe frecvențele Radio România Cultural sau online la www.radioromaniacultural.ro.*

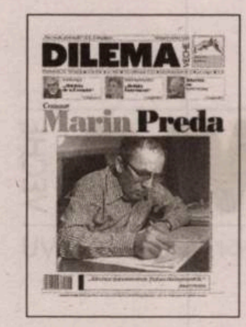

Adrian G. ROMILA

Moromete și/sau Petrini

În școală, Marin Preda e unul dintre autorii „clasici“ nedreptățiți de propriul orizont de receptare. Și cu cît avansăm cronologic, cu atît mai nedreptățit va părea, cu necesitatea de-a insera de fiecare dată, în jurul predării sale, ajustări de context hermeneutic și de istorie literară, *upgrade*-uri biografice și de istorie pură. Autorul e prezent în programă (la liceu) cu un singur roman, *Moromeții,* cu sugestia unanimă a primului dintre volumele ciclului, și acesta e punctul de vedere din care voi scrie acest text, încercînd să avansez dacă nu o alternativă mai potrivită, atunci măcar un complement util.

Apărut, ca scriitor, la confluența între două epoci complet opuse ideologic (a debutat în 1942 cu proză în presă, apoi, după un lung și variat parcurs jurnalistic, a ieșit în volum cu *Întîlnirea din pămînturi* abia în 1948), Preda are nevoie de nuanțate precizări suplimentare, în „fotografia“ de autor important. El nu e nici interbelic deplin, nici postbelic pe de-a-ntregul, cel puțin nu în primele romane. Exclud din start problemele etice, adică relațiile sale cu regimul comunist, care n-au fost unele foarte strînse, cum ar părea (deși acest lucru i-a afectat în bună măsură scrisul și temele). Chestiunea e, teoretic, în afara literaturii, e prea delicată și prea complexă ca să poată însoți un demers didactic preuniversitar (nu că nu s-ar fi abordat în atîtea pagini, după 1990, cu tot cu moartea controversată a prozatorului). Eu vreau să mă refer aici doar la problematica receptării *Moromeților* și la cît de deconcertant e adesea pentru elevi acest roman rural, atît de diferit de ce-au putut vedea la omologi precum Creangă, Slavici sau Rebreanu, „canonici“ și ei în programă.

Chiar dacă opera sa esențială e acoperită de intervalul de după *Moromeții* I (1955), imaginarul său rural, direcțiile „existențiale“ și tehnicile sale narative s-au născut înainte de 1955, în cea mai mare parte. Cu stagii de bună calitate sub albatrosiști și sub autorități literare ca E. Lovinescu, Ion Vinea, Geo Dumitrescu și Miron Radu Paraschivescu, Preda s-a format la școala comportamentistă a marilor realiști americani și europeni, la care s-a adăugat excelentul său talent observațional. Din ele și-a hrănit atît detașarea naratorială specifică behavioriștilor pursînge, cît și problematica umană care-i va genera, mai tîrziu, romanele. În *Calul, Salcîmul* și *La cîmp,* de pildă, îl putem găsi *in nuce* pe Preda, cel din marile eposuri ulterioare, pentru că multe dintre instantaneele aparent neutre ideologic din aceste nuvele de început se vor dezvolta în noduri existențiale încîlcite și discret politizate, odată cu *Ana Roșculeț* (1949) și *Moromeții* I (mă gîndesc mai ales la *Risipitorii, Moromeții* II, *Intrusul* și *Delirul).*

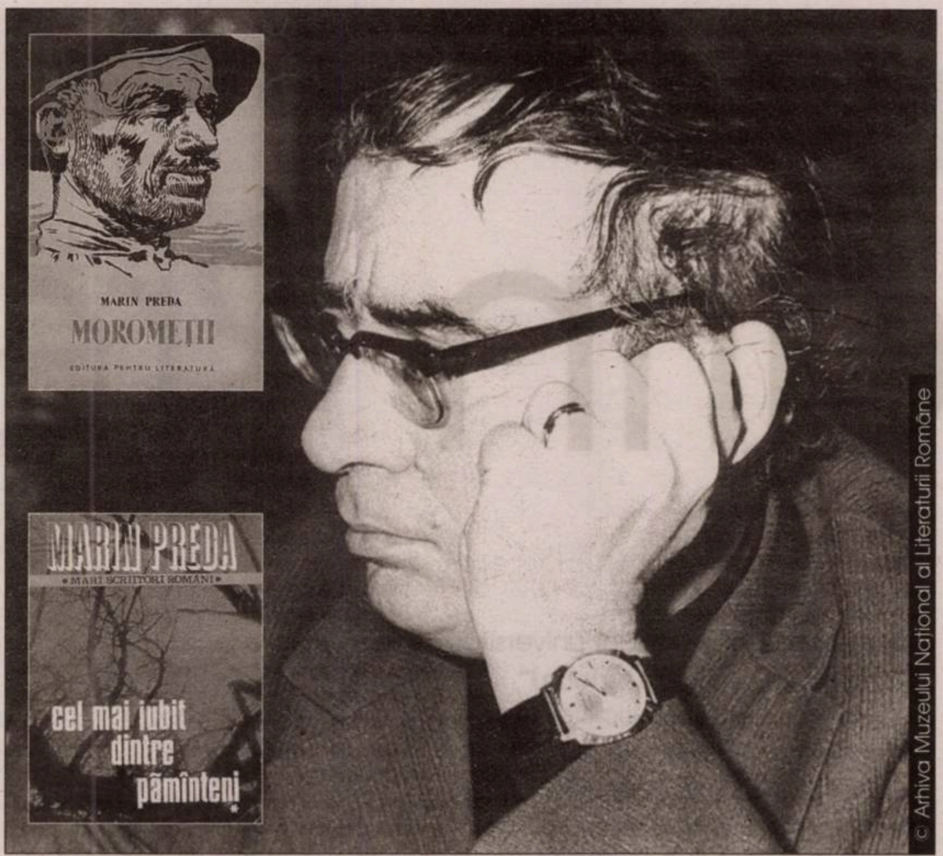

© Arhiva Muzeului Național al Literaturii Române

Ei bine, exact acest prim roman al Moromeților îmi pare unul dificil de receptat în dimensiunile sale subtile. În el nu-i vorba numai despre țăranul din Cîmpia Dunării cu puțin înainte de al Doilea Război Mondial, nu-i vorba numai de masca autobiografică a tatălui, Tudor Călărașu, și de satul sudic, cu decupajele sale tipologice și antropologice. În *Moromeții* I e vorba mai ales despre ultimul strigăt de libertate al lumii rurale românești, înainte de catastrofa colectivizării, e vorba despre ultimele gesturi libere și gratuite ale individului care, dinăuntrul cutumelor universului său ancestral, putea să se bucure încă de viață, de oameni, de gesturi și de cuvinte. „Țăranul-filosof“ întrupează tipul atît de original al unui agricultor reflexiv, inteligent și ironic numai în siajul a ceea ce se va întîmpla cu lumea sa după 1945, cînd suferințele și greutățile cotidiene ale vieții rurale nu vor mai avea contrabalansul acestei libertăți depline. Aici s-a produs transferul de la prozele de tinerețe ale lui Preda, cele de dinainte de război, spre cele de maturitate de după, în care problematicile fundamentale rămîn (relațiile sociale condiționate, imprevizibilitatea violentă a cotidianului, redundanța mișcărilor zilnice, orizontul închis, stranietatea oricărei alterități, tragismul istoriei), dar capătă nuanțe marcate politic, în filigran. Moromete vede lumea ca pe un spectacol care, dacă nu există, trebuie provocat, el nu se leagă obsesiv și cumulativ de avere (precum personajele lui Slavici și Rebreanu), fiindcă Preda l-a proiectat în acest univers al unei gratuități ostentative și aproape infinite, un univers care-și va începe cît de curînd agonia.

Mă refer aici doar la problematica receptării Moromeților.

Or, mi se pare greu să explici unor adolescenți recenți (extrași de mult din orice orizont rural) tot acest set de subtilități care deosebesc personajul lui Preda de omologii săi de dinainte, atît de monocromi, de previzibili, de ușor încadrabili în epocile lor. Sînt prea multe imponderabile istorice și ontologice pentru ca portretul profund al aparent atît de comicului Ilie Moromete să iasă la iveală, în toată splendoarea sa (da, se mai rîde încă la multe dintre replicile sale, la multe din scenele în care e distribuit). El e un „țăran filosof“ fiindcă proprietatea, libertatea de mișcare și de vorbire (inclusiv cu sine, cu voce tare), previzibilitatea temporală (timpul „avea răbdare“), imensitatea atît de cunoscută a cîmpiei și voluntarismul structural al fiecărei zile îi mai permit, încă, să plutească pe deasupra tuturor. Transformarea sa sumbră din final, violent contrastantă, anunță în aceeași geografie un cu totul alt individ, într-o cu totul altă lume (al doilea volum al ciclului o va dovedi).

La asta trebuie adăugată și reticența tinerilor la literatura de inspirație rurală, chiar dacă ruralul din *Moromeții* I nu e chiar același cu cel din *Amintiri, Moara cu noroc, Mara* sau *Ion*. Din nou, din această perspectivă, „țăranul filosof“ e deficitar receptat din start și tot țăran rămîne, pînă la urmă, eventual unul brutal, care nu vrea să-mpartă casa și pămînturile, unul care nu iubește școala, n-are cu ce-și plăti impozitele, nu muncește ca ceilalți și uneori e violent cu cei apropiați. Toată bogăția sufletească a personajului lui Preda e, astfel, risipită într-un șablon care-l precedă și-l predetermină – de unde necesitatea contextualizărilor de care vorbeam mai sus: comportamentismul neutru al primelor proze, schimbările lumii rurale aduse de comunism, proiecția retroactivă a autorului, dezastrul colectivizării, răpirea tuturor libertăților și a reperelor – greu de asimilat pentru o generație născută după 2000, în orizonturi exclusiv urbane și digitale.

O propunere

Alternativa pe care îndrăznesc s-o propun aici este secondarea predării *Moromeților* în liceu de cea a ultimului roman, *Cel mai iubit dintre pămînteni* (1980). Nu doar fiindcă e vorba, radical antitetic, de complementaritatea subiectelor și de tipologia mai agreabilă a intelectualului, a filosofului autentic, nu doar fiindcă e vorba de lumea orașului, cu toate ale ei. Dar acest roman kunderian suscită incursiuni istorice mai clare și mai asimilabile (se predau și la istorie într-a XII-a), absolut necesare și perfect oportune pentru orizonturile culturale ale liceenilor, opace de mult la chestiuni rurale. Instaurarea comunismului în varianta stalinistă, pulsațiile negative din „obsedantul deceniu“, omniprezența poliției politice, a violenței gratuite și a delațiunii, decapitarea elitei intelectuale autohtone (Blaga, universitatea), colaboraționismul unora (Ion Micu), poezia comic-sordidă a detenției și a muncii „de jos“ (atmosfera din închisoare, secvența „cosorului lui Moceanu“, savuroasele episoade cu Vintilă, stagiul la deratizare), cenzura, claustrarea cotidiană, condiția dramatică a intelectualului care vrea cu orice preț să rămînă demn (exemplaritatea lui Victor Petrini e indiscutabilă și poate trimite la omologi ca Ștefan Gheorghidiu, G.D. Ladima sau Felix Sima), desele răsturnări de situație, problematica iubirii, a cuplului, a libertății și a nemuririi (avatarurile erotice ale protagonistului, eseul „Era ticăloșilor“, numeroasele discuții dintre personaje), implicațiile absurde ale ludicului și ale ironiei într-o societate totalitară (salutul prietenului din scrisoarea incriminatoare) sînt tot atîtea borne pe care acest „roman total“ le aduce aproape de un *background* aperceptiv racordat la modernitate.

Această vastă frescă istorică și intelectuală e realmente utilă conexiunilor informaționale pe care tinerii contemporani le pot face, fie ele literare sau de altă natură, iar aceste conexiuni sînt mult mai apropiate de istoria lor recentă decît cele suscitate de romane precum *Moromeții*. Autoreferențialitatea (romanul e o imensă declarație personală, un jurnal menit nu atît să disculpe, cît să rememoreze și să ucidă un timp nefast) și ideea salvării prin iubire de la o istorie potrivnică sînt, iarăși, *plot*-uri ofertante pentru cei dispuși să empatizeze cu Petrini și să vadă în el paradigma tipologică a tuturor tinerilor consecvenți cu propriile principii. Nici adaosul unei cărți curajoase, o veritabilă „lovitură“ la adresa unui regim care a realizat prea tîrziu că i-a permis apariția, n-ar fi de neglijat. Disidențele de orice fel au fost mereu atuuri de efect, mai ales cînd la mijloc e numele unui autor creditat pînă la capăt în timpul vieții sale. Cine n-ar fi interesat, pînă la urmă, mai degrabă de exoticul unui intelectual ajuns muncitor (cît de actual!) și de avatarurile „de apartament“ ale vieții de cuplu de la mijlocul secolului XX, decît de complicatele transformări ale lumii țărănești înainte și imediat după instalarea comunismului? Iar țărani, iar sat, iar pămînt, iar agricultură, tradiții, familie? Da, știu, se adunau și discutau amuzant politică în Poiana lui Iocan, iar personajul ăsta știa să ironizeze cu stil pe toată lumea, dar totuși...

Între Ilie Moromete și Victor Petrini e previzibil că tinerii vor alege „să-l studieze“ pe al doilea, chiar dacă *Cel mai iubit dintre pămînteni* e ceva mai întins și mai mozaicat. Sugestia mea ar fi ca, dacă nu se optează pentru Petrini în loc de Moromete (autorul e obligatoriu, nu și un roman anume), atunci măcar să se studieze problematica amîndurora, pentru ca posibilitatea alegerii unui text de Marin Preda la examene să fie în cunoștință de cauză. Și nu numai de asta.

Adrian G. Romila *este profesor de literatură română, critic literar și scriitor. Cea mai recentă carte publicată:* Efectul îndelungat al pasiunilor de tinerețe, *Editura Junimea, 2020.*

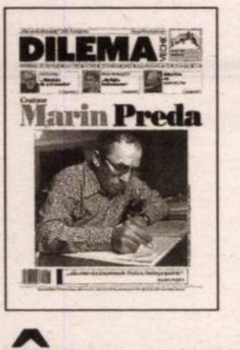

Cosmin CIOTLOȘ

La chair est triste, hélas!

În afară de, firește, Marin Preda, reflecțiile mele de azi mai admit trei personaje. De fapt, aproape trei, de vreme ce ultimul, Ion D. Sîrbu, e, prin destin, un „secționat“, un „înjumătățit“, un „împuținat“. Vom vedea în ce fel. Deocamdată, faptele: spre finalul anilor ’90, Alexandru George decide să readucă în discuție romanul *Cel mai iubit dintre pămînteni*. Și anume, pe un ton profilactic: gîndul că proxima împlinire a două decenii de la prima publicare a cărții va stîrni aceleași omagii fără relief pare să nu-i dea pace eseistului, ale cărui observații, singur o spune, mocnesc de prea multă vreme: „Anumiți colegi ai mei își amintesc poate că la una din ultimele ședințe ale Secției de critică de la mijlocul anilor ’80 m-am ridicat și am afirmat că fac acolo afirmația, deoarece nu-mi e îngăduit în presă, că ultimul roman al lui Preda e o rușine pentru literatura română. Îmi mențin și acum ideea cu circumstanța agravantă că despre ea se tace de către mulți care-i sînt împotrivă pentru motivul oportunist că «nu e momentul» să ne «atacăm» morții, să ne «demolăm» valorile, să ne «contestăm» marii oameni“.

Inadecvarea.
Cu toate degradeurile ei.

Odată cu acest articol (reluat în *Reveniri, restituiri, revizuiri),* vechea și oarecum injusta faimă de *trouble-fête* (ca și cum cîmpul literar ar trebui să fie un cadril continuu, întrerupt doar de șampanii și mici sporovăieli inocent-ipocrite) de care avusese parte eseistul avea să se transforme într-o etichetă și mai gravă: detractor. Adevărul e, totuși, că, recitită astăzi, peste alți douăzeci de ani, intervenția lui Alexandru George sună, măcar în liniile ei de forță, rezonabil. Ce-i reproșează el lui Marin Preda? Scurt spus, inadecvarea. Cu toate degradeurile ei. Întîi și-ntîi, ar fi vorba despre una compozițională: deși pare să aibă în vedere o mărturie abisală, prozatorul o rezolvă prin tot felul de trucuri aventuroase, de tip Petre Bellu. Aici ar intra, printre destule altele, scenele de veritabil *cartoon* asociate violenței. De pildă, aceea în care își aruncă un rival din teleferic sau aceea în care e pur și simplu rotit prin cameră în timpul unei de tot rudimentare păruieli cu soția. În al doilea rînd, Alexandru George fixează un impas, ca să zic așa, temperamental: Preda e un sudic plebeu (reformulez, eseistul o spune și mai dur) care nu poate cu nici un chip palpa atmosfera intelectuală ardeleană. Sînt citate aici pasaje de o stridență într-adevăr de neconceput. Mă gîndesc numai la felul oltenesc-hăulit în care Matilda, o arhitectă, totuși, de perfectă urbanitate, își trăiește împlinirea erotică lîngă Petrini („Fir-ai să fii, măi băiete, / Că mă sărutași cu sete“ etc., etc.) sau, încă și mai și, această confesiune a lui Petrini însuși, situată cu cîteva grade sub temperatura expresivă a lui Gore Pirgu: „începui să mă ocup de vecina mea, cea care își pusese în gînd să-l scape pe sdrelit de formidabila lui tipesă [...] Aici însă eșuai total: se uită la mine atît de mirată (mirată că un astfel de tip, care nu-i spunea chiar nimic, își făcea iluzia că ar putea chiar să o placă) încît mă apucă un rîs disproporționat în hohotele lui față de lipsa de motiv aparent... Era o cioară, dar cu un decolteu care lăsa să se vadă niște sîni ce îți intrau absolutamente sub nas și din pricina lor revenii la atac...“.

Treacă și asta. Numai că, dincolo de clivajul de fond, Alexandru George descoperă și cîteva ieșiri în decor pur și simplu factuale, din specia celor care, minore și puține fiind, s-ar putea trece la rigoare cu vederea (exemplul cel mai la îndemînă fiind anacronismele arhitectonice pe care le comite Eminescu în *Sărmanul Dionis*, atunci cînd descrie Iașiul secolului al XV-lea). Nu e cazul aici, din păcate. Că Preda n-a frecventat niciodată cursuri universitare nu-i o problemă. Că, în schimb, nu se teme să-i pună în gură unui asistent de la Filosofie panseuri de cel mai criant amatorism, parcă-parcă e mai greu de acceptat. De altfel, Petrini al său pare mai preocupat de colectivizare și de bîrfe scriitoricești din rezervația imediată a Uniunii Scriitorilor (cu Ion Vitner, Mihai Beniuc, Paul Georgescu ș.a.) decît de strictul său domeniu de competență. Destul de fluid, acesta, de vreme ce protagonistul se declară convins că ar putea sculpta oricînd ca Brâncuși (cine oare i-ar cere-o, nu se întreabă...) și ar putea compune din *poignet* o simfonie modernă.

Sigur că, incriminînd asemenea derapaje, eseistul devine casant și nu o dată ironia lui îneacă simpla și obiectiva constatare. Uneori, cu rezultate realmente expresive: „Voința de a ilustra o viață a intelectualilor îl induce pe un neofit să comită erori (de pildă, cînd afirmă despre eroul său că la un moment dat a devenit «și meloman» și s-a apucat să cumpere *Matthäus-Passion* de Bach, pe care a ascultat-o zile de-a rîndul, de mai multe ori pe zi, deși aceasta nu e un tango de Mălineanu și nici un vals de Johann Strauss, cu recitative cu tot durează cîteva ore, iar de «cumpărat» așa, de la prăvălie, faptul nu era nici măcar la îndemîna unui specialist)“.

Două cazuri

Ajung astfel la o chestiune mai delicată a articolului lui Alexandru George: aceea care afirmă, nici măcar aluziv, că Preda nu era calificat moralmente să scrie un asemenea roman. Chestiunea vizează, evident, aspectele politice. Chiar dacă nu-l putem considera propriu vorbind un „nomenclaturist“ (redau exact termenul), autorul *Celui mai iubit dintre pămînteni* n-a fost, totuși, nici o victimă a regimului. Pusă în termenii aceștia, problema devine directă aporie, prilej de nesfîrșite și obositoare dezbateri. De ce, la o adică, ar fi fost îndreptățit Homer să descrie durerea lui Hector, el care n-a fost decît un aed, probabil străin de meșteșugul armelor? Să coborîm, deci, discuția etică de la pragul prea abstract al doctrinelor, prin definiție alunecoase, și să rămînem la ce ne oferă realitatea. La cazuri. Două, mai ales, interesează acum.

Primul, îndeobște mai cunoscut, se leagă de numele lui Ion D. Sîrbu, a cărui biografie Preda a încercat s-o distileze apter în profilul lui Victor Petrini. Spre deosebire, însă, de „dublul“ său din *Cel mai iubit dintre pămînteni*, Sîrbu chiar știa filosofie. Chiar îi fusese student lui Blaga. Chiar devenise nu doar asistent, ci conferențiar (cel mai tînăr din țară la momentul respectiv). Chiar fusese aruncat în închisoare de partidul al cărui membru fusese în ilegalitate și în numele căruia luase bătaie de la legionarii din Sibiu, apoi trimis, deși student, în prima linie a frontului. Avea să fie, pe deasupra, părăsit de prima soție, care s-a recăsătorit nici mai mult, nici mai puțin decît cu procurorul care l-a condamnat. La deratizare nu a lucrat, e drept: i-au fost deajuns minele Petrilei, unde a fost trimis vagonetar și unde, o mărturisește în jurnal și-n corespondență, a văzut de-aproape îndeajuns de mulți șobolani. Despre acest parcurs tragic (cîte ceva, tot aici, în *Dilema veche* nr. 870, 10-16 decembrie 2020), Preda, director de mare editură, va fi auzit așa zicînd în condiții salubre „de laborator“, în urma unor conversații amicale: poate cu Caraion, poate cu Doinaș... Nu-i putem, desigur, imputa că și-a trăit propria sa viață, cu suișuri și coborîșuri, și nu pe a altuia, făcută parcă numai din contuzii și escare. Nu i-o impută, de altfel, nici Sîrbu. Reacția lui conține o mostră de înțelepciune stoică: „Lui Preda (încă trăia), întrebîndu-mă ce cred despre al său roman, *Cel mai iubit dintre pămînteni*, i-am spus (acum îmi pare rău, era pe moarte): «Este istoria văzută printre niște testicule triste». Și am argumentat că: despre mină, pușcărie și filosofie nu se poate scrie din auzite, ca amator sau ca privitor prin gaura cheii“. Din comoditate, comentatorii citează mai ales ultima frază a fragmentului. Ca și cum nimeni n-ar fi băgat de seamă cu ce informație scandaloasă ne lovește cea dintîi: *Preda l-a întrebat pe Sîrbu cum i s-a părut romanul...*

Cinism? Pentru un răspuns, fie și aproximativ, trebuie să ne întoarcem cu încă douăzeci de ani în urmă față de momentul *Cel mai iubit dintre pămînteni* și să aducem în scenă ultimul personaj al seriei de trei pe care o preconizam la început: G. Călinescu. În ipostază nu de critic literar, nici (pînă la capăt) de prozator, ci de victimă a publicistului Marin Preda. Care găsește de cuviință să mitralieze pur și simplu, la pachet, *Bietul Ioanide* și *Scrinul negru*, cu o suficiență înmărmuritoare. Ca să mă fac bine înțeles: autorul *Moromeților* îi explică autorului *Istoriei literaturii...* cum stă treaba cu Sadoveanu, Rebreanu, Thomas Mann, Stendhal și Balzac. Nici mai mult, nici mai puțin. Din cînd în cînd scapă, *en passant*, cîte o sintagmă de genul „delir estetic“ sau „instinct slab“ (pe cele cu parfum de denunț ideologic nici nu le-am mai contabilizat: sînt la tot pasul). Deși se intitulează „Despre literatura cu aristocrați“, serialul lui Preda (v. *Viața Românească* nr. 9, septembrie 1960) ajunge în sfîrșit în apele lui teritoriale abia atunci cînd se referă la trucurile rurale pe care un orășean cum e Călinescu (sau, după caz, Ioanide) nu le cunoaște: cum se fortifică o construcție de lut folosind bucăți de cărămidă și cioburi de sticlă și altele asemenea. Tonul e infinit mai erudit decît o îngăduie subiectul: „Pentru cititorul care sesizează mai greu umorul involuntar ce se degajă din aceste scene cu țărani, adăugăm că o vită poate muri de foame la țară în cel mai verosimil caz iarna, cînd se termină nutrețul, și în orice caz, numai pe timpul unei secete apocaliptice, în mod normal iarba din grădina unui țăran fiind suficientă pentru a hrăni o vacă“.

Peste douăzeci de ani de la aceste rînduri, Marin Preda avea să descrie nonșalant viața unui universitar trimis la muncă silnică și să rezume *Simfonia de cameră* a lui Enescu așa: „Ti-ti ti, fi fi fi, șu-șu-șum, fi fi fi, n-am înțeles nimic“. *Fair enough!*

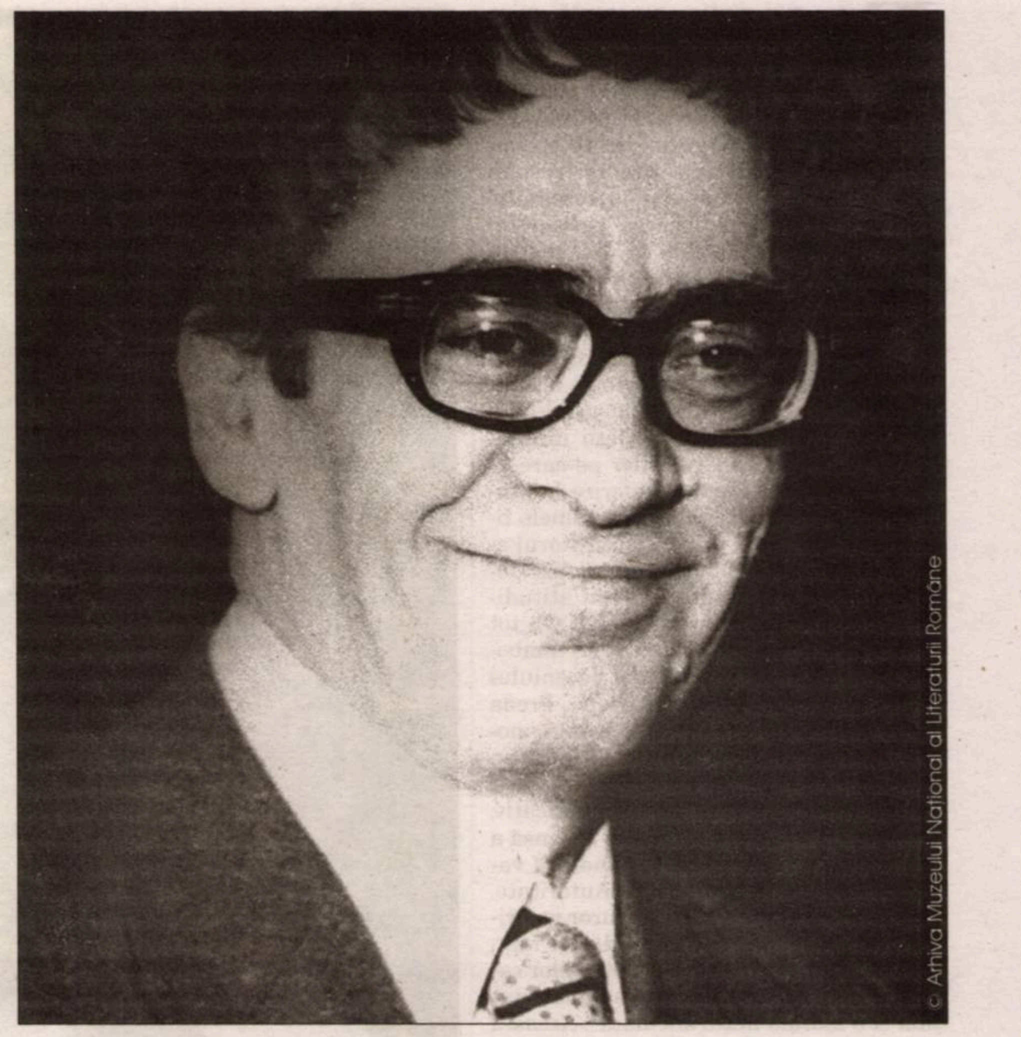
© Arhiva Muzeului Național al Literaturii Române

***Cosmin Ciotloș** este critic literar și lector la Facultatea de Litere din București. Cea mai recentă carte publicată:* Cenaclul de Luni. Viața și opera, *Pandora M, 2021.*

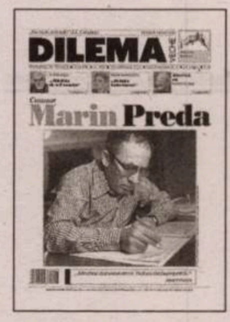

Oana SOARE

Marin Preda în 1968: Intrusul

Sartre sau Camus?

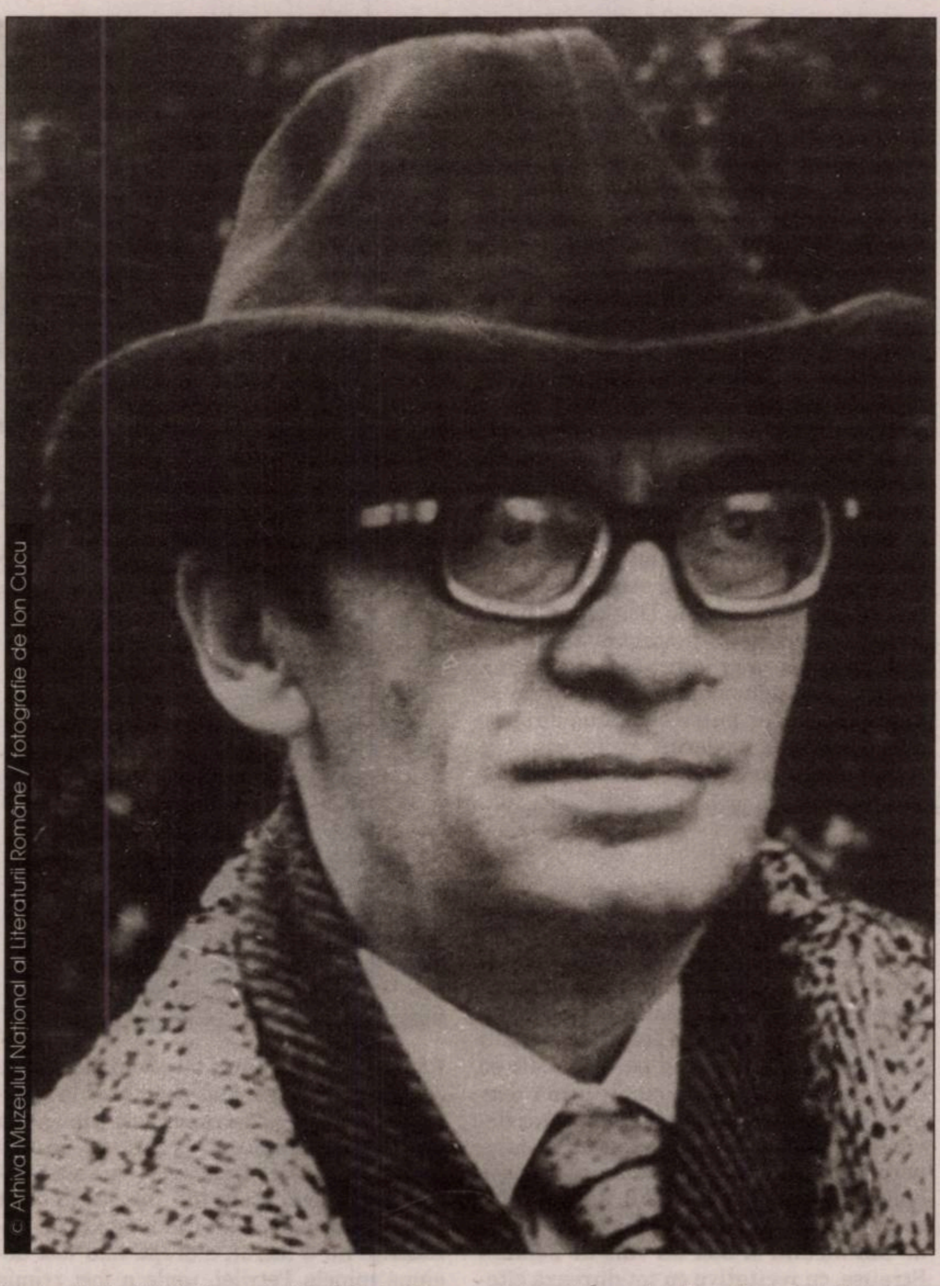

© Arhiva Muzeului Național al Literaturii Române / fotografie de Ion Cucu

Este mai puțin cunoscută miza antisartriană a celebrului eseu *Spiritul primar agresiv și spiritul revoluționar,* datat „iulie 1968“ și publicat de Marin Preda în primul număr al *României literare* (din 10 octombrie 1968). Meditația despre revolta studențească din mai căpăta rezonanțe subversive prin publicarea articolului după invazia Cehoslovaciei din august. În plus, era un prilej pentru scriitor de a reflecta asupra dedesubturilor ideologiei revoluționare. Prin participarea sa la evenimentele pariziene, Sartre ar fi prototipul acelor „intelectuali numiți «de stînga»“ care se fac vinovați de *politizarea* literaturii sau a vieții intelectuale și de confuzia valorilor pe care aceasta o implică. Se face referire la procesul intentat lui Flaubert în numele literaturii angajate, prin care scriitorul era „făcut responsabil de represiunea Comunei din Paris fiindcă n-a luat atitudine în timpul acelor evenimente“. Or, tot „literatură angajată“ zăcea și în simbolicele camere mortuare ale deceniului 5. Cît despre revoltele pariziene, Preda reține îndeosebi caracterul lor anticanonic și antitradițional (antitradiție). Însă nu ar fi vorba nicidecum de vreun „spirit revoluționar“ (pe care, fapt semnificativ, Preda îl lasă nedefinit), ci de o revanșă a „spiritului primar agresiv“ la adresa valorilor spirituale, a valorii ca Autoritate. Sub aparența contestării „tuturor valorilor zise burgheze“ s-ar camufla, de fapt, un atac împotriva „tuturor noțiunilor care consacrau o viziune despre lumea stabilă și o morală nezdruncinată“. Aceasta este *postura* îmbrățișată de Sartre, „de dragul de a fi purtat pe brațe de «katanghezii» de la Sorbona“, aceasta este și politica lui Cohn-Bendit, „un tînăr fantast și fascinat de ideea de a vedea fluturînd peste toate edificiile din lume [...] drapelul negru al anarhiei“. Intervenția se încheie cu o analogie realmente surprinzătoare: ca atac împotriva autorității pe care o reprezintă valoarea consacrată, evenimentele din mai 1968 ar semăna cu… procesele literare și culturale din anii stalinismului, cînd era bine orchestrată „acțiunea de discreditare a valorilor“ ne- sau antimarxiste: „Se îngrășa spiritul primar agresiv căruia îi place să afle că nu mai există valori, că creația literară e o escrocherie, iar inspirația o postură ridicolă“.

> *„Creația literară e o escrocherie,*
> *iar inspirația o postură ridicolă“.*

O demonstrație epică a modului în care „spiritul revoluționar“ se transformă în „spirit primar agresiv“, cu aproximativ aceleași argumente, avem în *Intrusul,* roman publicat tot în anul 1968. De ceva vreme, prozatorul medita asupra modului în care istoria poate fi transpusă în *discurs,* în *literatură,* fără bruiajele ideologice din anii „obsedantului deceniu“ (formula e tot a lui Preda). Un model era chiar Camus, cu narațiunea parabolică din *Ciuma* (traducerea, revizuită de scriitorul român, apăruse în 1965) sau cu scriitura demistificatoare, ultragiantă din *Străinul.* Întîmplător (sau poate nu), Camus fusese marele adversar de idei al fostului său prieten Sartre, și totodată autorul eseului *Omul revoltat,* în care erau demontate minuțios resorturile ideologiei marxiste și subliniate accentele totalitare ale stalinismului. (Cu alte cuvinte: pariul lui Sartre din mai 1968 îi dezamăgea, o dată în plus, pe unii intelectuali din Est.) Revenind la Marin Preda: printre altele, și imposibilitatea de a încorpora (pentru moment) în mod netrucat istoria în roman împiedicase continuarea *Moromeților:* apăruse în 1955 doar un (prim) volum stingher, deși prozatorul scria fără succes încă din 1953 la volumul al doilea. Soluția se lăsase cu greu dibuită și ea consta într-o măsluire abilă a „regulilor jocului“ realismului socialist, pe care *Moromeții* II le anihilau flagrant. Mai mult, *et pour cause: Moromeții* II deschideau exemplar viitoarea serie a așa-ziselor romane ale „obsedantului deceniu“. Pe culoarul deschis de Preda puteau de acum păși și alți scriitori.

Intrusul continua acțiunea de (re) scriere pe dedesubt și de dinamitare a acestor *mari narațiuni mistificatoare* (despre colectivizare sau industrializare). Ideologia nu mai surîdea – după un accident de muncă, eroul marii construcții socialiste era *expulzat* din lumea nouă, devenea *un străin,* în manieră analogă celebrului personaj al lui Camus (însă aplicată lumii estice). Impresia de șoc pe care și astăzi scrierea o are asupra cititorului nu vine doar din faptul că Preda întoarce pe dos concepte sacrosancte, precum „mitul revoluției“, și le așază într-un scenariu epic care dinamitează poncifele realist-socialiste. Ci pentru că avem, indirect, o demonstrație a faptului că în spatele eșafodului ideologic rînjește absurdul – sau, și mai bine, *vidul.*

Așadar, *Intrusul* ucidea simbolic marea narațiune mistificatoare a așa-zisului roman al industrializării, așa cum, un an înainte, *Moromeții* II rescria polemic romanul colectivizării. În *Intrusul,* eroismul este sancționat și, în plus, are și o miză aparent degradantă, care face „cazul“ cu atît mai tragic. Dar despre ce „eroism“ este vorba? Eroul, Călin Surupăceanu, pleca entuziast pe un șantier pentru a construi marele oraș al viitorului – așa cum făceau și personajele prozelor ideologice ale deceniului 5; asemenea acestora, îl și construiește. Este un perfect erou al timpurilor noi, însă, la un moment dat, intervine un *accident* în mersul ascendent al personajului, peripeție tragică pe care scriitorul o transformă într-o meditație sumbră asupra mersului ascendent al istoriei. Surupăceanu este singurul care sare în ajutorul unui coleg căzut într-o cisternă, pe care îl salvează cu prețul *desfigurării* sale fizice. Accidentul produce, așadar, o cezură în marea demonstrație manipulatoare pe care o etalau narațiunile realist-socialiste și dintr-o dată ideologia pică în gol. Eroul ar ieși astfel din marea temă a destinului pentru a intra în partea ei de umbră, adică în *sub-destin* („conceptul“ este tot al lui Preda). Această noțiune este esențială pentru a înțelege modul în care marile scenarii ideologice ajung să fie demontate. Prin sub-destin sînt vizate amănuntele, întîmplările, contextele care deviază un anumit traseu existențial, în care fatalitatea nu exclude totuși liberul-arbitru, doar că îl paralizează în chip inexplicabil. Nimeni nu poate fi învinuit și poate că nimeni nu este vinovat; însă, cu toate acestea, sub-destinul este o întrupare a „suferinței fără ieșire, disperate“. După accident, eroul privește realitatea cu un ochi neutru și nemilos tocmai prin această neutralitate; el plonjează în plin absurd. Desfigurat de accident, eroul timpurilor moderne ajunge practic un marginal și un marginalizat – pentru el nu mai este loc în scenariul ideologiei care surîde, diminețile care cîntă nu pot fi pentru unul ca el. Aici intervine acea aură camusiană a personajului, sesizată, nuanțată, contestată de critica vremii. Surupăceanu este un Meursault al lumii estice, iar această scriere, în care unii jurnaliști din epocă vedeau marele roman al actualității, era în fond o distopie. E posibil chiar ca, sub impulsul romanului *Străinul,* Preda să fi descoperit marea forță subversivă a persoanei I. Proiectat din perspectiva eroului contrazis de ideologia și realitatea pe care pînă atunci pariase, romanul putea trece, eventual, *doar* drept o confesiune strict subiectivă, în ultimă instanță necreditabilă. Surupăceanu părea o excepție, însă era imaginat ca un prototip al alienatului fără voia sa și devenea, practic, *un simbol*. Persoana I îi permite lui Preda această focalizare diversionistă, eminamente subversivă, acolo unde regula sacrosanctă a mai vechiului roman realist-socialist impunea „obiectivitatea“ prezentării globale (încapsulînd, desigur, și viziuni care ar fi neutralizat-o pe cea a lui Călin).

Însă nu doar în această direcție merge meditația lui Preda. Orașul industrial fusese clădit prin violentarea completă a mai vechiului și idilicului *loc,* așadar prin anularea tradiției înseși (în sens organicist). A doua chestiune tulburătoare pe care o etalează acest roman vizează, așadar, aspectul de *tabula rasa* al revoluției, acel atac la adresa valorilor pe care îl depista și în articolul despre revoltele pariziene. În *Intrusul* este vorba de un loc unde nu sînt „nici bătrîni și nici amintiri“, un loc care, în lipsa unei tradiții, își inventează una paricidă. Călin Surupăceanu era expulzat din orașul pe care el îl construise. Fața ascunsă a industrializării, a marilor construcții socialiste este, așadar, hîdă. Și aici în spatele „spiritului revoluționar“ zace „spiritul primar agresiv“ – această lume abstractă, cu adrese-cifru („Strada Bicaz 12 Bloc 513 Scara C II/ 1“) este și o lume aflată dincolo de Morală. O lume clădită pe ură – în care „Brutalitatea, Nesimțirea, Ignoranța“ sînt „cele trei vîrfuri ale unui nou triunghi magic al cărui ochi întors asupra lumii este orb“. Astfel s-ar explica monstruozitatea orașului care își ucide la nesfîrșit trecutul și întemeietorii și în care „tradiția“ va ajunge să semene cu un șir de crime simbolice și demolări reale.

Pentru a reveni la întrebarea din titlu: în anul în care Sartre ieșea în stradă în mai, mulți oameni din Est pariau pe Camus. În tot cazul, evenimentele din august 1968 îi confirmau cu asupra de măsură mefiența ideologică.

Oana Soare *este cercetătoare la Institutul de Istorie și Teorie Literară „G. Călinescu“ din București. Ultima carte publicată:* Ceilalți moderni, antimodernii. Cazul românesc, *Editura MNLR, 2017.*

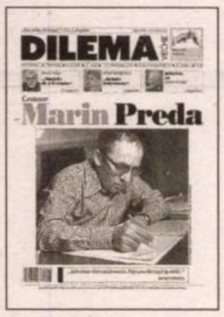

Ștefan BAGHIU

Sudul local și Sudul global

„Mărturisesc că revenirile mele pe aceste locuri nu mi-au domolit nostalgia și că întîlnirea mea cu lumea copilăriei n-a mai fost cu putință. Lumea aceea, cerul acela pe care un atlas lăuntric continua să-l țină pe umeri nu mai avea corespondență reală. Se mutase în mine, desfăcut de dimensiunile lui concrete. Știam că Teleormanul încetase să mai fie bîntuit de exclusiva legendă a nebunelor sale păduri și a holdelor prin care cal și călăreț nu puteau înainta decît culcîndu-se cu lancea“ – Marin Preda, „Am fost iar acasă, pe meleagurile Teleormanului“, *Luceafărul*, nr. 28, 12 iulie 1980 *(publicat postum).*

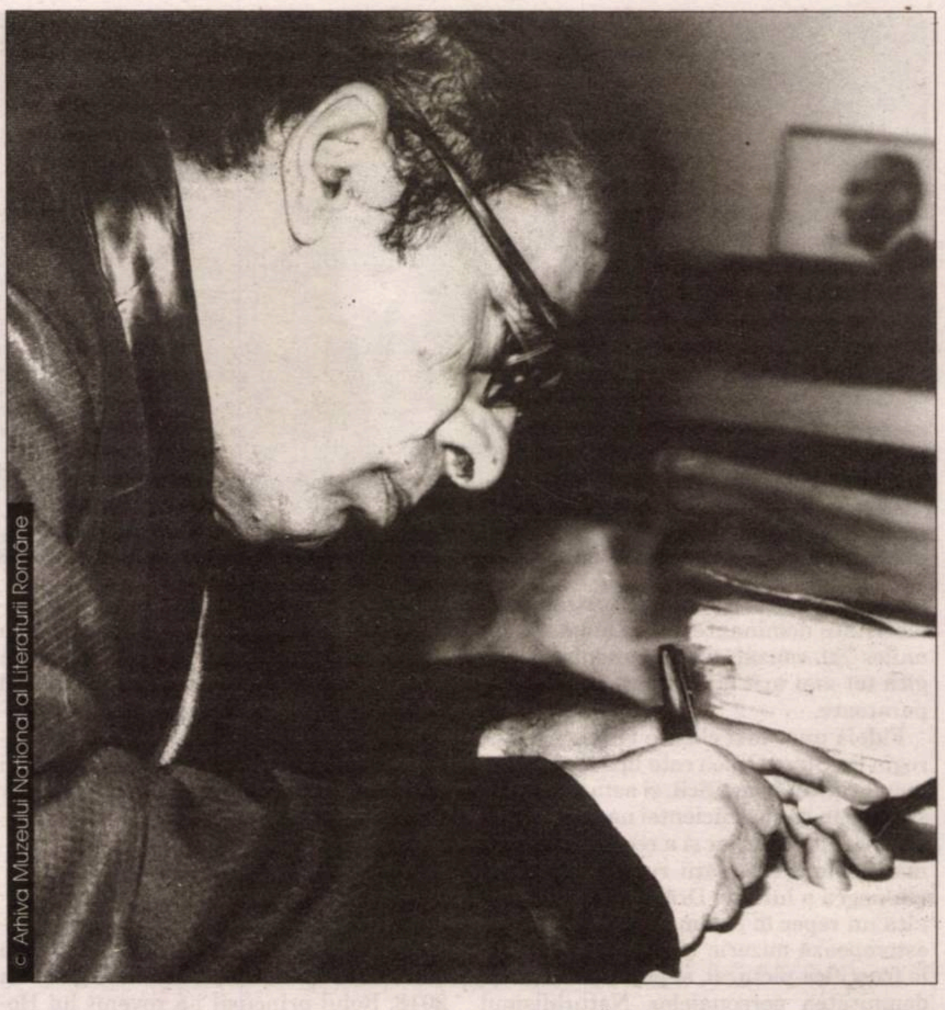

© Arhiva Muzeului Național al Literaturii Române

Încep cu un pasaj peste care am dat în momentul în care culegeam fragmente din presa literară pentru *Cronologia vieții literare românești* – unde mi-a revenit anul 1980 – tocmai pentru că acest pasaj mi-a reamintit acum cît de legat este literar și biografic autorul *Moromeților* de o geografie a Sudului. Cum 1980 era anul morții lui Marin Preda am urmărit, desigur, *mai ales* discuțiile despre *ultimul superstar* al prozei românești din comunism. L-am numit astfel, *ultimul superstar*, într-un capitol recent semnat alături de Costi Rogozanu în volumul *Beyond the Iron Curtain* (Peter Lang, 2021), unde discutăm felul în care arată popularitatea literară și ce înseamnă boemă și capital simbolic într-un sistem literar complet etatizat. Căci, dacă ne gîndim puțin la statutul unor autori ca Preda sau Nichita Stănescu în perioada comunistă, popularitatea și prestigiul lor merită o discuție specială despre ce înseamnă statutul de superstar în statele comuniste.

Ca să notez pe scurt cîteva lucruri – știute, de altfel, în mare –, statutul presupunea o putere extrem de mare la nivelul deciziei culturale și o rezervație de privilegii inaccesibile altfel populației. Și, de asemenea, însemna o formă de tezaurizare culturală inimaginabilă pentru democrațiile capitaliste: prin faptul că sistemul comunist s-a menținut ca sistem literaturocentric pînă în 1989, autorilor oficiali le-a fost înscenată posteritatea încă din timpul vieții direct la nivelul cel mai înalt al politicii oficiale.

Cînd spun autori oficiali nu mă refer doar la autori care au făcut „pactul“ cu regimul, ci mai ales la autori *impuși la vîrf* deși compromisul lor literar a fost redus. Marin Preda este un autor oficial mai ales pentru că a *decis* asupra versiunii oficiale a culturii, nu invers. Sigur, implicările sale din vremea realismului socialist *(Ana Roșculeț* sau *Desfășurarea* – cu rezerve față de ideea de „compromis“ la ambele, căci nu au fost niciodată operate de realismul socialist, ci mai ales criticate) sau reabilitarea unor figuri istorice problematice în *Delirul* pentru congruența cu noile perspective ceaușiste pot fi văzute ca *cereri* de oficializare în raport cu tendințele culturale ale regimului, dar atît ambele volume din *Moromeții*, cît și cele trei volume din *Cel mai iubit dintre pămînteni* sînt, în raport cu epoca lor, opere neconforme.

Primul volum din *Moromeții* este un roman publicat în mijlocul realismului socialist, în 1955, însă nu seamănă deloc cu standardul perioadei – cum a arătat extrem de clar Alex Goldiș. Al doilea volum din *Moromeții*, publicat în 1967, inaugurează ceva ce poartă numele de *romanul obsedantului deceniu* în literatura noastră și reprezintă o revizuire a perioadei staliniste și chiar a politicilor colectivizării prin nuanțarea romantismului realist-socialist și prin atomizarea narativă a personajelor care *au făcut istoria*. În *Cel mai iubit dintre pămînteni*, publicat în 1980, Preda setează, la noi, coordonatele anticomunismului postdecembrist și proiectează critica obsedantului deceniu la dimensiunile întregii perioade comuniste. E ușor de spus, astfel, că anticomunismul românesc s-a născut cu un deceniu înainte de căderea comunismului.

Moromeții este unul din singurele romane predate astăzi în școală din întreaga epocă postbelică. Ironic, dar singurul roman postbelic pe care l-au cunoscut *pe bune* elevii din ultimii 30 de ani este publicat în mijlocul realismului socialist, în cea mai dură perioadă a cenzurii comuniste. Preda opera acolo un regim literar inedit, criticat de fapt încă din timpul publicării unor fragmente în reviste (deseori capitole întregi din roman) mai ales pentru limbajul vulgar. Marin Preda este, de altfel, responsabil la noi pentru cele mai aprinse discuții cu privire la influența „nefastă“ a lui William Faulkner pentru autorii români din perioada realist socialistă.

Încă din 1948, Ovid S. Crohmălniceanu îi reproșa lui Preda din *Întîlnirea din pămînturi* „oarecari crudități stilistice“ și „o viziune de descompunere a ființei umane“ care „a condus [...] într-un biologism obtuz și pe alți scriitori“, numind explicit *În timp ce mă sting [As I Lay Dying]* al lui Faulkner *(Contemporanul*, 23 aprilie 1948). Pe parcursul anilor ’50, Faulkner va trece în textele din presa culturală printr-un proces amplu de revizuire, mai ales prin vocea unor autori ca Petru Dumitriu care afirma: „Cunoaștem metodele lui Joyce și ale lui Faulkner, îl admirăm pe Proust și folosim și vom folosi toate mijloacele artistice folosite sau inventate de ei, în măsura în care ele servesc exprimarea mesajului nostru socialist“ *(Gazeta literară*, 7 martie 1957). În 1961, însă, Preda îl inserează pe Faulkner deja între autorii canonici ai realismului modern, afirmînd că „Dos Passos și Faulkner s-ar fi diferențiat voluntar de Tolstoi și Dostoievski, care și aceștia s-ar fi diferențiat, la rîndul lor, de Balzac“ *(Gazeta literară*, 26 ianuarie 1961). Faptul nu a fost foarte des discutat, dar conexiunea lui Marin Preda cu William Faulkner e mai profundă decît am crede după toate aparențele formale.

Geografii ale ruralității

În 2012, cînd Ramón Saldívar publică „Faulkner and the World Culture of the Global South“, studiile literare începeau să fie familiarizate cu conceptul de Sud global, delimitînd ceea ce în logica postbelică s-a numit „lumea a treia“, dar punînd accentul pe împărțirea geografică a economiei globale între Nordul bogat și dezvoltat și Sudul „deficitar în modernitate“. Nu voi insista mult asupra perspectivei *world literature* asupra Sudului global, dar voi încerca să punctez cîteva aspecte: majoritatea studiilor contemporane (vezi *The Global South and Literature*, editată de Russell West-Pavlov la Cambridge University Press în 2018) discută necesitatea unei reevaluări a literaturii și producției de critică și teorie literară „sudice“ din America Latină, Africa sau Asia, uitate sau ignorate în studiile europene și nord-americane. La fel cum discută necesitatea rediscutării unor fenomene literare ca „aparținînd“ unei lumi a Sudului, unde ar intra și proza lui Faulkner – reprezentativă mai ales pentru Sudul Statelor Unite ca replică a Sudului global.

Ceea ce am încercat să analizez în ultimii ani în articolele mele (ultimul, „Geocritique: Siting, Poverty, and the Global Southeast“ în volumul apărut anul trecut la Bloomsbury, *Theory in the Post Era)* e felul în care aceste „suduri“ comunică între ele și felul în care, de fapt, avem de a face cu reprezentări ale Sudului ca locuri ale sărăciei și dependenței economice în multe culturi literare. Și acestea, cred eu, pot fi văzute ca replici mai mult sau mai puțin fidele ale Sudului global.

Există un Sud al SUA, rural și „înapoiat“ față de metropolele americane, există un Sud italian, care a dat neorealismul cinematografic și literar, și există, cred, un Sud românesc, pentru care Marin Preda este un autor fundamental. Căci, deși Marin Preda nu este explicit un autor progresist, în jocul realismului socialist el a mizat pe cartea cîștigătoare: ipostazierea acestei geografii economice a Sudului. Spațiul lui Preda nu este indiferent economic, cu toate că Nicolae Manolescu, în *Istoria critică a literaturii române,* a încercat să demonstreze că situația familiei Moromete „are o foarte mică legătură nu numai cu prejudecata marxistă a sărăcirii maselor țărănești exploatate de capitaliști, după ce fuseseră exploatate de boieri, dar și cu istoria satului interbelic în general“. Căci în afara tezei economice nu putem înțelege acceptarea și chiar canonizarea imediată a *Moromeților* în realismul socialist.

Este vorba de o geografie a exploatării rurale a Sudului pe care au descris-o în forme narative mai mult sau mai puțin radicale ideologic Marin Preda, Petru Dumitriu, V. Em. Galan sau Zaharia Stancu și care comunica, prin folosirea realismului brutal deseori, cu noile traduceri din autorii Sudului global. Realismul critic a însemnat în perioada comunistă devoalarea subdezvoltării Sudului local. Iar temele intrate în literatura română prin traduceri după 1948, de la exploatarea culegătorilor de cacao din Brazilia, descrisă de Jorge Amado, la foametea din Bengal, expusă de Bhabhani Bhattacharya, aveau în Sudul României corespondențe fructificabile de către narațiunea dominantă a realismului socialist.

Nu vreau să conturez aici o interpretare patafizică a Sudului și sînt conștient că seria de determinisme geografice trasată între Faulkner, Amado și Preda poate părea o astfel de teorie. Dar, de dragul caracterului speculativ al teoriei literare, aș miza pe căile noi pe care le deschide această metafizică a Sudului. Cred că ceea ce ar trebui să ne intereseze tot mai mult este felul în care pot fi conectate opere literare care prin poziția lor față de geografii ale ruralității sau „deficiențe de modernitate“ au construit, în spații geografice îndepărtate unele de celelalte, narațiuni similare. Sigur, aici unificatorul a fost realismul socialist, dar dacă prelungim conexiunile acestor Suduri, locale sau globale, putem înțelege mai bine apariția în periferiile continentale sau globale a unor curente ca realismul magic (pe rînd, în America Latină, Asia, Africa și Europa de Est).

Marin Preda devine, astfel, un element într-un cadru mult mai generos teoretic decît simpla genealogie locală a formelor de proză cu temă rurală. Un cadru care presupune atît cooptare în rețeaua realismului socialist global, cît și demontarea ei din interior, prin evitarea dogmelor narative ale literaturii realist socialiste.

***Ștefan Baghiu** este scriitor și asistent universitar la Facultatea de Litere din cadrul Universității „Lucian Blaga“ din Sibiu.*

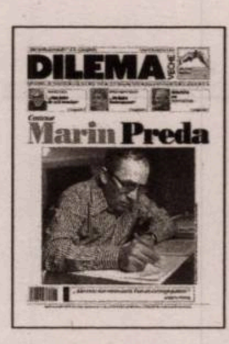

Ionuț MAREȘ

Morometii 1 & 2
filmele

Cele două filme *Morometii*, realizate de Stere Gulea la o distanță de peste trei decenii, sînt un caz unic în cinematografia română. Nu s-a mai întîmplat ca un regizor care a făcut filme înainte de 1989 să revină după Revoluție la universul unuia dintre ele. Ruptura istorică prin care a trecut țara făcea de neimaginat o astfel de idee, pentru că altele au fost mizele realizatorilor după marea schimbare. Apoi, ele ar putea deveni primele două părți ale unei trilogii informale și speciale, pentru că veteranul cineast a spus în interviuri că pregătește un lungmetraj ce ar urma să încheie seria, de data aceasta despre scriitorul Marin Preda la vîrsta la care a scris celebrul său roman.

Primul *Morometii,* realizat în 1985, dar lansat abia în 1987, este considerat una din marile realizări ale cinematografiei din timpul comunismului, apreciat ca atare deopotrivă de critică și de public, dar și de mai mulți regizori importanți ai generației post-2000, care, în general, nu au multe cuvinte generoase despre filmele de altădată.

Filmul aparținea uneia dintre principalele direcții din cinematografia vremii, cea a ecranizărilor, realizate în special după opere literare canonice. Ecranizările le puteau oferi regizorilor, mai ales celor înzestrați, iluzia unei mai mari libertăți, spre deosebire de filmele de actualitate sau cele din așa-numita epopee națională, în cazul cărora cenzura era mai vigilentă, iar solicitările de sus, mai stăruitoare. Cineaștii care ajungeau să facă filme inspirate din romane, nuvele sau povestiri scăpau mai ușor de rigorile cerințelor propagandistice, deoarece majoritatea subiectelor erau plasate undeva în trecut, iar operele literare alese sau impuse primiseră deja aprobarea oficială.

Bineînțeles, nici ecranizările nu erau ferite de compromisuri mai mici sau mai mari. Nici nu avea cum să se întîmple altfel, din moment ce numeroasele filtre ideologice prin care treceau filmele, de la faza de scenariu și pînă la lansare, aveau ca scop și perierea trecutului de orice inconvenient și înflorirea lui cu orice falsificare ce ar fi ajutat discursul oficial. Istoria trebuia să servească prezentul.

Cîteva cedări se simt și în *Morometii*. În celebra scenă din Poiana lui Iocan, se iau în derîdere regalitatea și partidele tradiționale, iar două personaje secundare sînt scoase în evidență: țăranul foarte sărac Țugurlan, prezentat aproape ca un comunist *avant la lettre,* iar la polul opus, băiatul cu facultate al lui Bălosu, arătat ca un legionar periculos și demn de dispreț. Dincolo însă de astfel de alunecări, filmul reușește să se sustragă mediocrității dominante din cinematografia anilor '80, cauzată de îmbîcseala ideologică tot mai urît mirositoare și mai acaparatoare.

Fidelă unor idei clasice bine stăpînite, regia lui Stere Gulea este lipsită de spectaculozitate, de artificii, și asta pentru că se pune în slujba eficienței narative, a expresivității actorilor și a reconstituirii cît mai fidele a societății rurale. Imaginea alb-negru a lui Vivi Drăgan Vasile, devenită un reper în cinematografia română, estompează mizeria și sărăcia, pentru a le fructifica pictural, și pune în evidență demnitatea personajelor. Naturalismul care domină filmul, întărit prin ecleraj, conferă grandoare și o dimensiune universală lumii țărănești.

Cu discrete influențe extrem-orientale, muzica semnată de Cornelia Tăutu este folosită cu reținere, doar în cîteva momente cu încărcătură emoțională. Dialogurile, lipsite de păguboasa teatralitate a majorității ecranizărilor de atunci, sînt deseori completate, din afara cadrului, de discuții abia perceptibile, strigăte, cîntece, chemări din planuri îndepărtate sau de sunete ambientale permanente (insecte, păsări, cîini care latră, căruțe, ploaie). Toate amplifică realismul acestui film polifonic.

La prestigiul filmului a contribuit, evident, și distribuția, în frunte cu Victor Rebengiuc în rolul lui Ilie Moromete (a devenit celebru refuzul său inițial de a accepta partitura, din cauză că se considera prea orășean pentru a juca credibil un țăran). Felul său de a arunca ironii în stînga și-n dreapta, dar și de a lăsa uneori slăbiciunile să-i fisureze personajului său demnitatea de cap de familie, care vrea să aibă totul sub control, a făcut memorabilă interpretarea sa. La înălțime a fost și regretata Luminița Gheorghiu în rolul Catrinei Moromete. Printre actorii cunoscuți ai vremii se mai numărau Gina Patrichi, Mitică Popescu sau Dorel Vișan, la care se adăugau mai mulți tineri ce aveau de asemenea să devină ulterior nume importante.

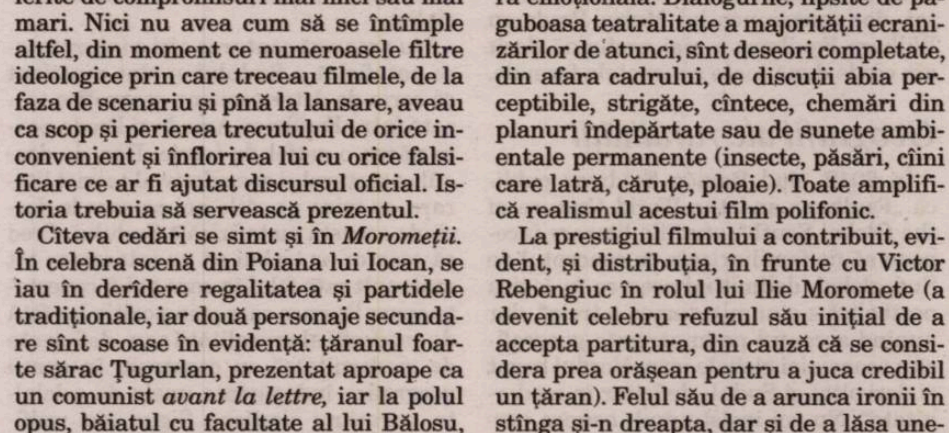

După 33 de ani

Pe o distribuție bogată în actori celebri din diverse generații s-a bazat și *Morometii 2*, lansat în cinematografe în 2018. Rolul principal i-a revenit lui Horațiu Mălăele, care reușește să-și creeze propriul Ilie Moromete, diferit, dar la înălțimea predecesorului (chiar dacă pe alocuri se simte prea apăsat mecanica jocului său). Distribuția e completată cu actori din generația '70 (George Mihăiță, Florin Zamfirescu, Ion Caramitru, Gheorghe Visu), generația '80 (Dana Dogaru, Răzvan Vasilescu, Oana Pellea, Marian Râlea, Paul Chiributță, Ana Ciontea), generația '90 (Costel Cașcaval, Dorina Chiriac, Marius Florea Vizante, Dan Aștilean), generația 2000 (Andi Vasluianu, Paul Ipate, Cuzin Toma, Vlad Logigan, Marian Adochiței, Andreea Bibiri, Anca Androne, Alexandru Potocean, Alex Bogdan) și din foarte noua generație (Iosif Paștina, Ioana Bugarin).

O astfel de listă impresionantă a contribuit la marele succes de public al filmului – conform datelor de la Centrul Național al Cinematografiei, aproape 200.000 de spectatori l-au văzut numai în cinematografe, un număr mare pentru o producție românească. Însă nu doar asta a contat. Campania de promovare a fost una insistentă și prelungită, începută încă de cînd filmul era în faza de pregătire (la unele zile de filmare au fost invitați să asiste și jurnaliști). Lansarea propriu-zisă a fost precedată de o serie de avanpremiere în mai multe orașe din țară, în prezența unor membri ai echipei.

Apoi, un rol l-a jucat aura cărții lui Marin Preda (roman care se predă de zeci de ani în școală) și a primului film *Morometii,* care a strîns 2,2 milioane de spectatori în cinematografe (de la momentul apariției și pînă la sfîrșitul anului 2021), la care trebuie adăugate cele 3,5 milioane de vizualizări de pe o platformă gratuită precum Cinepub și alte cine știe cîte milioane de vizionări la televiziune, pe DVD sau pe alte platforme.

La interesul mare pentru film și-a adus contribuția și data lansării – în anul Centenarului Marii Unirii, chiar în apropierea datei de 1 Decembrie. În contextul festivismului de atunci, oferit de Biserică și de clasa politică, e posibil ca vizionarea lungmetrajului lui Stere Gulea să fi fost un mod discret din partea multor români de a marca sau de a se bucura de un astfel de moment.

De asemenea, *Morometii 2* – al cărui scenariu se bazează pe volumul doi al *Morometilor* și pe *Viața ca o pradă* – venea și cu o anume onorabilitate pe care i-o dădeau sursa literară, distribuția, numele lui Stere Gulea (un regizor apreciat și cu experiență), imaginea alb-negru a lui Vivi Drăgan Vasile și genul dramatic în care se încadra. Nu putea fi văzut de o parte a publicului decît ca un film serios, clasic, important, dintre cele despre se spune că nu prea se mai fac. Lipsa unui mare festival (*Morometii 2* a fost doar într-o secțiune secundară a Festivalului de la Salonic) nu i-a afectat receptarea. Dimpotrivă, absența selecțiilor și a trofeelor pare a fi semnalat publicului larg că nu e vorba de un film încadrabil Noului Val, mai apreciat de critici decît de masa de spectatori.

Dincolo de toate astea, ar fi just sau ar avea sens să comparăm valoric cele două filme?

Spre deosebire de *Morometii*, unde timpul stătea în loc, *Morometii 2* pare construit mai degrabă pe ideea că „timpul nu mai are răbdare". Pe de o parte, filmul face portretul familiei Moromete, cu accent pe bătrînul Ilie și pe tînărul Niculae. Pe de altă parte, prin pendulările narațiunii între sat și oraș și prin opoziția între comuniști și necomuniști, pelicula încearcă să descrie o societate marcată de schimbările sociale și politice profunde aduse de anul 1945.

Cu excepția unor momente din intimitatea familiei și din relația tată-fiu, cînd regia permite acumularea unor emoții, filmul e maniheist în reprezentarea satului și a societății. Iar structura sa implică o acumulare grăbită de evenimente, o rostogolire de întîmplări, ceea ce nu mai lasă timp personajelor și mai multor secvențe și piste narative să se dezvolte și să capete relief.

Opțiunea de a filma într-un sat autentic, același ca în primul *Morometii* (Talpa, județul Teleorman), și chiar în aceeași casă, repusă însă pe picioare pentru filmări împreună cu întreaga curte, dă o anume senzație de realism, amplificată, de asemenea, de bogăția de sunete venite din afara cadrului. Artificialitatea este însă vizibilă în scenele din București, în special în cele exterioare (așa cum este momentul marii manifestații promonarhiste și anticomuniste de la 8 noiembrie 1945, construit într-un mod convențional și ilustrativ).

În ciuda oricăror reproșuri însă, demersul temerar al lui Stere Gulea – care, prin anunțarea celui de-al treilea film al seriei, se dovedește un proiect de carieră cinematografică – de a discuta secolul XX prin prisma operei și vieții unui scriitor ca Marin Preda, căruia îi aduce astfel un omagiu uriaș, impune respect.

***Ionuț Mareș** este critic de film.*

Propuneri de *Dileme vechi* pentru viitor:

● **Iluzii**

Daria GHIU

Artele vizuale în 2021

– aproape de aproape –

Întrebarea care nu mi-a dat pace de-a lungul anului 2021, și pe care am și adresat-o în repetate rînduri artiștilor și curatorilor, se referă la privire; de fapt, la direcția privirii. Intuiam o transformare, o privire inițial forțată către altceva, trecută printr-o lentilă nouă, devenită apoi un nou mod de reflecție, într-un timp dilatat, al descoperirilor, prin și în artă. Toți aceia cu care am discutat despre propria lor privire mi-au spus că pandemia a adus cu ea un nou tip de atenție: interesul pentru *spațiul din apropiere* și pentru *aproape*. Casa și obiectele ei, zonele altădată doar de repaus și de trecere și persoanele de alături au devenit puncte de atracție, examinate cu atenție, iar detaliile mărite au fost transformate în lucrare de artă, în studiu de fizionomii. Sau a adus un timp pentru o puternică introspecție, pentru deschiderea unor șantiere de arheologie interioară. În cazul istoricilor de artă și al curatorilor, a sporit interesul pentru scenele de artă locale, cu toată bogăția lor uneori ignorată. Unii artiști au încercat noi tehnici de lucru, adaptate spațiilor înguste ori minților răvășite de noianul de știri negre. Alții și-au văzut de drumul lor, căutînd continuitatea, sau au fost nevoiți să blocheze anumite cercetări din lipsa resurselor. Alții au citit mai mult, unii pur și simplu s-au oprit pentru o vreme din lucru. Cît de multă intimitate a fost la vedere în 2021 pe scena de artă locală? În cît de multe spații de refugiu am pătruns în 2021?

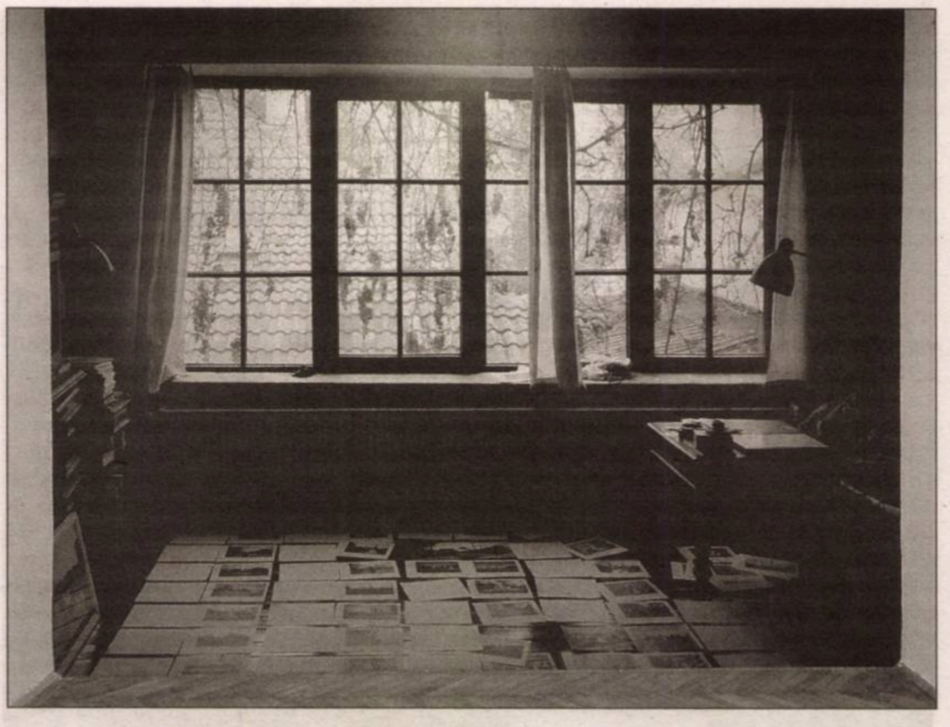

Nicu Ilfoveanu, Chantal (Ma Chambre d'Amour sau Harvester of Sorrow), 2013, tapet, pigment print, 301 x 378 cm

Un dormitor primitor, un baldachin și proiecții video pe tavan, vizibile doar de la orizontală: așa a arătat expoziția de semestru din acest început de an a studenților de la Foto-Video, anul II, UNARTE, sub coordonarea Irinei Botea Bucan. Anul trecut, fusese *Home Video* – o expoziție-casă. Casa, dormitorul ca spațiu în care trăiești și muncești, cauți idei și încerci să le pui la lucru. Cu aceste două imagini în minte, mă întorc în 2021, un decupaj mai personal ca oricînd în timpuri de pandemie, cînd călătoriile noastre au continuat să fie limitate. Un an incredibil de bogat în expoziții de artă curatoriate impecabil. Cu multe lucrări create din 2020 pînă în prezent, foarte multe solo show-uri și expoziții colective, dar și retrospective impresionante, o efervescență nesperată, cu care este greu de ținut pasul. Entuziasm infinit, născut parcă dintr-o anumită disperare.

Îmi deschideam anul 2021 cu o intervenție *in situ* semnată Anca Mureșan, deloc întîmplător instalată în holul Facultății de Farmacie din București. Pereții de un alb impecabil îmbrăcați într-un spectacol de culoare și tușe abstracte, cu mesaje uneori provocatoare presărate pe alocuri, au născut controverse pe mai multe paliere. Dar la baza întregii dezbateri, în apărarea sau nu a acestei intervenții, a stat problema (in)adecvării, dar și aceea a unui protocol încălcat/respectat, a unei „violări de domiciliu“ *vs* libertate totală de exprimare. O farmacie impecabilă deranjată (sau nu) vizual.

În primăvara lui 2021 s-au inaugurat, la București, Atelierele Malmaison și s-a discutat atunci, destul de aprins, despre nevoia de exorcizare a unei clădiri cu greutate istorică – o istorie întunecată. Un grup de artiști a reușit să închirieze spații într-o aripă a clădirii, pe două etaje: au apărut atelierele în încăperi renovate, practicile foarte diferite perete în perete, galeriile și spațiile non-profit, expozițiile și vernisajele comune, ferestrele coridorului nesfîrșit către aceeași curte extraordinară, inima acestei clădiri masive. Am vizitat ateliere și am vorbit cu Lea Rasovszky despre cum s-a născut acest spațiu colectiv de lucru, dar și despre descoperirea ceramicii, iar cu Adelina Ivan despre desenele ei în miniatură, pornite pe un colț de masă acasă, în izolare, dar și despre ușa spectaculoasă, masivă, a atelierului ei. De-a lungul anului, am văzut acolo cîteva expoziții memorabile, le amintesc aici pe *În Bucureștiul iubit* (Galeria Ivan), *Cazul actual al unor tineri artiști* (Cazul 101 și Galeria Ivan) Dumitru Gorzo, *Continuous Studio* (SAC), Nicolae Comănescu, *Scrap Metal Kaboom Orchestra* (Hart), performance-ul complex *Izolare într-o serie de stări liminale* (SAC), Salon Video (Sandwich Offspace). Amintirea intimității fiecărui atelier a fost dublată de imaginea curții cu artiști în pauză de odihnă și de dialogul cu Alex Radu, despre istoria încărcată politic a acestor spații.

Un an incredibil de bogat în expoziții de artă curatoriate impecabil.

În primăvară, Nona Șerbănescu m-a primit în expoziția ei, *Depozitul 12,* din seria „Politici ale non-acțiunii“ la Galeria Senat (Combinatul Fondului Plastic). Pictură pe pînză, proiecții video pe pictură, linogravură, xilogravură, instalații, decuparea unor realități crunte, inclusiv pandemia. „E un doliu și o metodă de vindecare“, îmi spunea Nona Șerbănescu despre practica ei în această expoziție, o interiorizare dureroasă a audiovizualului, a abuzului, a traumei și o excelentă demonstrație de supraviețuire prin artă.

„Mă interesează această condiție inseparabilă a lumii interioare și a celei exterioare“, declara Traian Cherecheș la Atelier 35, în luna mai, la vernisajul expoziției personale *(UN)Earthings* care mi i-a amintit atît pe Anselm Kiefer, cît și pe Kurt Schwitters; o piele neagră artificială îmbrăca artefacte și elemente din natură, într-un corp nou. Nu era totul la vedere, ceva rămânea ascuns, ceva stătea să se nască, viața se lăsa așteptată din ruine industriale amalgamate cu obiecte ale copilăriei, iar din pămîntul adus în galerie răsăriseră, la vernisaj, cîteva fire de iarbă.

La Gaep Gallery în iunie și la finalul anului la MNAC („Insula clandestină“, încă deschisă pînă pe 24 aprilie), am descoperit colajele de mari dimensiuni semnate Mircea Stănescu, din anii '80. Extraordinar de spectaculoase, de intime în ciuda monumentalității lor, de chinuite, paradoxale, expresii ludice ale tăcerii, suferinței, excluderii.

Tot în luna iunie, solo show Aurora Király: *De altundeva, altceva decît mine însămi,* la Galeria Anca Poterașu. Construită în plină pandemie, în plină anxietate globală, expoziția a fost prilejul explorărilor unor noi medii de lucru. Un univers al siluetelor și al peticelor de amintiri, un peisaj metafizic, în afara prezentului copleșitor, o căldură și o intimitate emanate de materialele lucrate minuțios. Angoasa zilelor de izolare s-a transformat pentru artistă într-o perioadă de maximă concentrare și nevoia de a lucra intens, aproape fără oprire.

În luna octombrie, Cristina Curcan și Lucian Indrei mi-au vorbit de fenomenul apariției unor teme absolut atipice pentru unii artiști clujeni, dar și de prezența unor practici de lucru neobișnuite pentru aceștia. Desenul în creion și acuarela, prezența spațiului domestic, pisica, bunicul, detaliile, serialitatea. În expoziția curatoriată de cei doi, *Where the Spirit Meets the Bone* (Lateral Art Space, Rubik, Cluj), s-au întîlnit lucrări negîndite pentru expunere. Crochiurile, carnetele umplute cu desene, planșele s-au învecinat într-o expoziție atent curatoriată și cu aerul unei prezențe sobre, de muzeu. În aceeași toamnă, Sebastian Moldovan petrecea săptămîni în pivnița galeriei Gaep, îi permitea spațiului să îl ghideze și lăsa urme discrete în urma sa.

Nu am reușit să vizitez ediția a IV-a a Bienalei *Art Encounters* deschisă la Timișoara și nici *Aripa secretă* (Muzeul de Artă), tot cu ocazia Bienalei. Dar rămîn în mintea mea atît imagini din expoziții, cît și cîteva observații ale Dianei Marincu legate de timp, cercetare solitară și ideea de distanță ca laitmotiv și metodologie apărută în practica curatorului Mihnea Mircan, forțat să gîndească totul de pe un alt continent. Maria Rus Bojan și Bogdan Ghiu, curatorii *Aripii secrete,* au construit un poem curatorial, dintr-o nevoie de „vizualizare a unei stări de poezie“, acum mai mult ca oricînd.

Mirosul pregnant din instalația *Cenușa memorie* (Celula de artă) a artistei Anca Coller mi-a rămas mult timp în nări: o meditație despre sine, fragilitate și regăsire atunci cînd te afli într-o „stare de inconsistență“, așa cum o descria artista, atunci cînd atelierul tău se transformase în scrum.

Curatoarea Raluca Voinea și artista Raluca Popa în *Crimele sînt abolite. Nu mai există decît pasiuni* s-au întrebat, într-un proiect colectiv, despre cum mai poți acționa într-un București și mai fragil în pandemie, cum poți să redefinești artistic o vitrină îngustă de pe o stradă foarte circulată și parcursă de obicei în grabă.

La Reșița, arta contemporană încearcă să redefinească spațiul urban și trecutul său recent, reactivează clădiri și istorii locale; la Sibiu, la inițiativa artistului George Roșu, se năștea în septembrie 2020 *artă.nonstop,* un spațiu de artă independent în jurul unei lucrări care „a supraviețuit timpului și artistului Mircea Nicolae“. În 2021, 14 expoziții în 12 luni au definit acest loc marcat de intimitatea gîndului la absolută vedere, vulnerabil, cu litere de mînă supradimensionate, din strada Tribunei nr. 13.

Șerban Savu, la MNAC / Sala de marmură, cu *Renovări* a încheiat anul 2021 și a deschis actualul an, cu o expoziție discretă într-un spațiu monumental, o reflecție asupra propriului său trecut, dar și asupra destinului operelor de artă, supuse distrugerii și recuperării.

Ana Lupaș și Gheorghe Ilea, Teodor Graur, *Invenția eului* – Iulian Mereuță, Peter Jacobi, Ion Grigorescu, Marta Jakobovics, Ioan Aurel Mureșan, Simion Cernica, *Fotbal. Realismul jocului* la Sala Sporturilor Floreasca, *Imaginea fotografică între trecut și viitor* la Salonul de Proiecte, *Cronicile viitorilor supereroi* (Kunsthalle Bega), Triumf Amiria / Muzeul Culturii Queer cu *Simți. Aluneci. Cînți,* proiectul Access Art al Asociației Culturale Contrasens. Și multe alte expoziții și proiecte artistice în 2021. Descoperirea unor noi medii, un timp de lucru și de cercetare dilatat, serialitate, arheologie, refugiu și intimitate prin artă. Despre toate acestea va trebui să mai vorbim.

Închei cu o imagine și o declarație. Imaginea atelierului artistului Nicu Ilfoveanu la Galeria Posibilă: fototapet pe un perete, ferestrele atelierului deschid virtual peretele închis al galeriei către o lume de posibilități. Iar declarația îi aparține lui Dan Perjovschi, pe care în 2022 îl vom găsi la Documenta 15, la Kassel: „lumea încearcă cu disperare să revină la ce a fost, dar așa ceva nu e fezabil“, trebuie să fim „și încăpățînați, și elastici“ pentru a supraviețui, pentru a putea continua, pentru a descoperi lumi noi, adaug eu.

***Daria Ghiu** este critic de artă.*

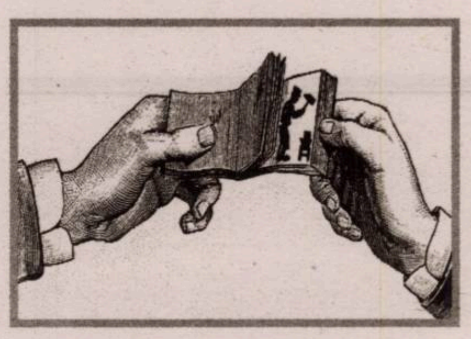

Marius CHIVU

feed**book**

Comunismul de carton

● Mihai Duțescu, *Bureți de fag*, Editura Trei, 2021.

© wikimedia commons

„Am certitudinea că în sfîrșit am dat peste cartea aia ALTFEL despre comunism, cu o perspectivă de bun-simț, fără volute pioase sau chestionări tragice – motiv pentru care o recomand în special celor care vor să-și facă o idee despre cum gîndeau și se purtau oamenii moralmente OK din România de atunci.“ (Adrian Schiop, pe coperta a patra a cărții) „Tabu e și opinia că în comunism a fost bine, deși e împărtășită de larga majoritate a celor trecuți prin vechiul regim.“ (din prezentarea editurii) „Romanul cîntărește și arhivează cu luciditate ceva ce multora dintre noi ne e cunoscut, direct sau de la mesele de sărbătoare din familie: nostalgia celor care, uitîndu-se în urmă, recunosc că au trăit o viață bună între parantezele comunismului.“ (Bogdan Coșa, Dor.ro) „Comunismul e văzut de la firul ierbii – nu ca un episod din *Memorialul durerii,* ci din perspectiva mobilității sociale pe care a permis-o.“ (Mihai Iovănel, Carturesti.ro/blog)

Așa a fost promovat, întîmpinat și recomandat *Bureți de fag*, al doilea roman al lui Mihai Duțescu (n. 1979). Căci, dacă în primul său roman, *Uranus Park*, arhitectul debutat cu poezie explora hățișul imobiliar din Bucureștiul începutului anilor 2000, de data aceasta revine cu un subiect complet diferit: povestea unei familii în ultimul deceniu comunist și în primul deceniu al tranziției, de la plecarea celor doi liceeni Radu și Angela de la țară la București, unde el intră la Politehnică, iar ea urmează Postliceeala Sanitară de la Fundeni, pînă la sfîrșitul lui prematur în urma unui infarct, lăsînd în urmă o văduvă încă tînără și un fiu student. Într-adevăr, e vorba de o poveste de „viață bună“ în comunism cu oameni „moralmente OK“ surprinși dintr-o „perspectivă de bun-simț“, oameni cărora istoria le oferă oportunități, în timp ce viața își urmează cursul, întrerupt uneori înainte de vreme.

Din citatele de mai sus pare însă că subiectul acestui roman reprezintă o premieră în literatura română și, mai ales, una foarte reușită. De fapt, nu e vorba nici de una și, din păcate, nici de cealaltă. E doar bunăvoința simpatizanților scriitorului, placată pe convingerilor ideologice ale acestora. Pînă să discut romanul în sine, o să fac însă un scurt ocol dedicat romanelor și cărților de non-ficțiune dedicate comunismului românesc, în special celui din anii ’80, cînd se desfășoară, în bună parte, și viața protagoniștilor lui Mihai Duțescu.

De ce n-avem romanul comunismului

Încep cu o constatare aproape șocantă: există mai multe romane traduse la noi din literatura maghiară despre cum poliția politică comunistă a afectat viața de familie decît a produs toată literatura română. Teza ori doar sugestia unei posibile suprasaturări a peisajului literar românesc cu romane realiste de producție autohtonă în care viața în comunism – cea din anii ’80, *N.B!* – ar fi prezentată în „volute pioase“, cu „chestionări tragice“ sau ca „episoade din *Memorialul durerii*“ sînt, pur și simplu, false.

În fapt, cel mai de succes roman românesc postdecembrist despre comunismul românesc este cartea lui Dan Lungu *Sînt o babă comunistă!* (2007), roman ajuns anul trecut la a patra ediție, tradus în cîteva limbi străine (le-am pierdut șirul), ecranizat de Stere Gulea în 2013, și care este, în fond, confesiunea nouăzecistă *nostalgică* a unei reprezentante a clasei muncitoare comuniste dintr-un fost atelier de confecții mecanice. La polul opus, deopotrivă al perspectivei și al succesului, se situează tot un roman din 2007, și anume *Luminare* de regretatul Ioan Lăcustă (1948-2008), un fel de *Moscova-Petușki* varianta dîmbovițeană, adevărată odă *dark* a autodistrugerii și a rezistenței prin alcoolism în comunism, un roman remarcabil, citit, comentat și apreciat prea puțin, niciodată reeditat sau tradus.

Între aceste două extreme, literatura românească de ficțiune din ultimii treizeci de ani dedicată vieții private în comunismul (inclusiv) optzecist este foarte firavă și, oricum, echilibrată între nostalgie și dramă, uneori cu mult erotism și umor: *Pupa russa* de Gheorghe Crăciun (2004), *Noapte bună, copii!* de Radu Pavel Gheo (2010), *Un om din Est* de Ioan Groșan (2010) ori *Provizorat* de Gabriela Adameșteanu (2017), pentru a nu le enumera decît pe acestea, printre cele mai reușite, mai lăudate și mai populare. N-am menționat romanele scrise de femei (deocamdată prea puține) și dedicate exclusiv sau tangențial temei avorturilor ilegale în comunism (infamul decret ceaușist a fost dat în toamna lui 1966), romane tragice pe care cel mai harnic și, totodată, cel mai previzibil critic literar de stînga al momentului nu s-ar fi încumetat să le persifleze ca fiind încă niște „episoade din *Memorialul durerii*“, ba, mai mult, le-a lăudat la vremea apariției, în ciuda discutabilei reușite literare, taman *datorită* temei traumei și tonului tragic.

Stăm însă mult mai bine la nonficțiunea colectivă dedicată comunismului (selectiv): *În căutarea comunismului pierdut & O lume dispărută* (2000-2006), *Anii 80 și bucureștenii* (2003), *Cartea roz a comunismului* (2004), *Cum era? Cam așa... Amintiri din anii comunismului românesc* (2006), *Joacă, jocuri, jucării & Povești cu Pegas & Activiștii mărunți. Istorii de viață* (2007), *Picani, răcani și veterani* (2008), *Primii mei blugi & Primul meu porno* (2010-2011), *Cărți, filme, muzici și alte distracții din comunism* (2014) sau *Și eu am trăit în comunism* (2015). Cine a citit cele cîteva sute de mărturii, confesiuni și istorii orale despre comunismul românesc înregistrate în aceste volume colective, coordonate și publicate de edituri dintre cele mai diverse, cu greu ar putea pretinde că tonul, preponderent, constant sau global, ar fi unul tragic, de tip *„Memorialul durerii“*. Mai puțin, firește, cînd e vorba de volumele colective dedicate, din nou, experienței feminine, *Tovarășe de drum & Cealaltă jumătate a istoriei. Femei povestind* (2008), ori Revoluției din decembrie ’89, *Tînăr student caut revoluționar & Strada Revoluției 89* (2010), cărți memorialistice în care, din păcate pentru simpatizanții ideii „vieții bune în comunismul de bun-simț al oamenilor moralmente OK“, este cam multă moarte nevinovată provocată în numele regimului.

Ca să rezum cele trecute în revistă mai sus: ficțiunea realistă românească dedicată ultimului deceniu comunist este insuficientă pentru a susține ideea unei mode predominant negative, iar nonficțiunea este departe de a fi lipsită de nuanțe. Prin urmare, un nou roman, și mai ales unul despre „comunismul văzut de la firul ierbii“, care „cîntărește și arhivează cu luciditate *parantezele* comunismului“, nu poate fi decît necesar, indiferent de valoarea lui.

Conviețuirea familiei Popescu

Mai ales că, în romanul lui Mihai Duțescu, protagonistul Radu Popescu, fiul de treabă al unor țărani teleormăneni, are parcursul convențional de atunci al intrării în viața de adult: stagiul militar redus, datorită admiterii la facultate, angajarea ulterioară la Întreprinderea de Rețele Electrice din București (IREB) sector 6, căsătoria cu iubita lui din liceu (bun episodul nunții la țară) și nașterea imediată a copilului, repartiția în locul garsonierei a unui apartament în Drumul Taberei, achiziționarea unei Dacii, iar de aici încolo o viață dusă molcom în limitele epocii, excursii cu cortul prin țară, dar și în URSS (cu niște bijuterii confiscate la vamă), pînă la căderea comunismului, cînd au loc reîmproprietărirea cu pămînt a părinților, împrumuturi la CAR și achiziționarea în rate a apartamentului, cu posibilitatea bișniței în Turcia și în Iugoslavia, ulterior închirierea unei tonete în piață pentru micul comerț al tranziției și grădinăritul pe un mic teren de la marginea Bucureștiului.

Fără aspirații spirituale, lipsit de ambiții profesionale, nederanjat de politica regimului (așa cum tatăl lui, veteran de război, avusese un moment de revoltă în timpul colectivizării) și exmatriculat de la Școala de Partid din cauza dosarului patern, viața conformistului Ducu se găsește la adăpost de marile provocări ale vremii: refuză, fără consecințe, semnarea unui angajament de informator la locul de muncă, iar relația apropiată cu șefa Alimentării de la parterul blocului, precum și ajutorul constant, sub forma porcului, a vinului și chiar a banilor, venit din partea părinților și a socrilor de la țară (amîndoi soții sînt singuri la părinți), îi scutesc de penuria alimentară din anii ’80 sau de strîmtorarea cauzată de inflația postdecembristă. Avînd norocul unei soții „tăcute și liniștite, mereu atentă la nevoile lui, ajutîndu-l să facă cele mai echilibrate alegeri, să nu cadă în excese și patimi“, Ducu este un soț și tată indolent, comod, neafectuos și neatent, iar singurul episod care-l zdruncină este moartea tatălui său, căci boala soției n-o ia în serios, așa cum n-o ia nici pe-a lui.

Intrat mai degrabă în piele de antropolog, arhitectul Mihai Duțescu redă o serie de detalii specifice epocilor ante/post-decembriste și surprinde bine dinamica „întrajutorării“, a relațiilor de familie în procesul devenirii orășenești a tinerilor de la țară și, ulterior, a sprijinirii părinților bolnavi la bătrînețe, însă viața familiei Popescu este doar o conviețuire comodă sub vremi, relatată pe *fast-forward* înspre „declinul discret și ireversibil“, o desfășurare în rezumat a unei existențe terne, lipsite deopotrivă de umor sau tensiune, cu personaje recognoscibile în delăsarea și suficiența lor (mama lui Ducu este singurul „personaj“ al romanului), acceptînd docile „logica necruțătoare a lucrurilor“, atunci cînd nu sînt abandonate pe parcurs (soția Angela este doar un personaj creionat, ignorată deopotrivă de soț, de fiu și de narator).

Dacă Mihai Duțescu și-a propus să spună povestea comună, comodă și convenabilă a unei familii fără însușiri de-a lungul a două decenii provocatoare din istoria recentă, ignorînd contextul sociopolitic, necîntărind și nearhivînd mai nimic (avorturile, propaganda din TV și presă, rațiile alimentare, lipsurile de tot felul, de la hîrtia igienică la benzină și energia electrică – doar protagonistul lui este inginer la IREB –, demolările, Cernobîlul, revolta brașovenilor din ’87 sau Revoluția, surprinsă totuși în opt rînduri), atunci i-a reușit.

Bureți de fag este un roman „cumsecade“ și lipsit de ambiții precum personajele lui, înaintînd implacabil, fără adîncimi, fără străluciri, neriscînd să chestioneze, să contrarieze, să farmece. Din convingere ideologică sau dintr-o motivație biografică, Mihai Duțescu a scris romanul unei familii a cărei viață, plasată într-un comunism butaforic agreabil, nu e un roman.

■ ■ ■

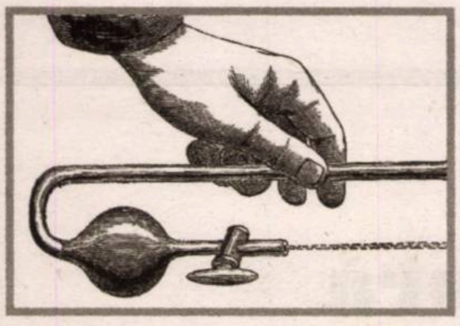

Oana STOICA

rosencrantz & co

Pasărea-derviș

● ***Cel mai bun copil din lume.* Text și regie: Alina Șerban, consultant artistic: Andrei Măjeri, asistent regie și consultant dramaturgie: Vera Surățel, costume: Cristina Milea, decor: Miruna Bălașa, coregrafie: Răzvan Rotaru, video: Boroka Biro & Cătălin Rugină, muzica: Lucas Dario Molina, sunet: Ștefan Azaharioaei, lumini: Roxana Docan, foto afiș: Bogdan Dincă. Un proiect al Asociației Untold Stories, co-finanțat de Primăria Capitalei prin ArCuB, produs de Centrul de Creație și Cercetare „Ion Sava“ în cadrul programului 9G la TNB în colaborare cu UiPath Foundation. TNB.**

„Mă bucur că nu m-am născut în sclavie. Să mă vîndă proprietarul în licitații de oameni și să ajung departe de mama. Mă bucur că nu m-am născut nici în Holocaust, să ajung în trenurile alea…“ Așa începe recenta premieră de la Teatrul Național din București, *Cel mai bun copil din lume,* un *one-woman-show* autobiografic al actriței și regizoarei rome Alina Șerban. Prin istoria personală, Alina Șerban face o demonstrație a rasismului antirom latent și explicit din societatea românească. De multe ori, impactul acestui rasism este atît de puternic asupra etnicilor romi încît este preluat și internalizat la nivelul comunității sub forma lipsei de valorizare personală.

În acest spectacol sînt două premise importante care se conectează. Una vizează faptul că acesta este primul spectacol al TNB în care creatoarea (text, regie, interpretare) este romă, lucru care deschide o discuție despre semnificația cuvîntului „național“ din denumirea instituției, cu referire la perspectiva etnică. Adică ce areal de acoperire are TNB ca instituție reprezentativă pentru o națiune multietnică? O altă premisă este faptul că, în spectacol, perspectiva asupra identității rome și a rasismului antirom aparține unei artiste rome. Autoreprezentarea vine în legătură directă cu o discuție amplă legată de legitimitate în artă. Cine are dreptul să vorbească despre probleme sau să interpreteze personaje care aparțin unor grupuri sau comunități (etnice, sexuale, religioase etc.), altele decît majoritatea? În ce măsură reprezentarea acestora pe scenă și asumarea discursului în numele lor de către persoane din majoritate pot fi considerate inadecvate, chiar ofensatoare pentru cei în cauză? (Un exemplu din altă sferă decît cea etnică – Royal Shakespeare Company a anunțat că va produce un spectacol cu *Richard al III-lea* în care personajul titular, diformul rege, va fi jucat de Arthur Hughes, un actor cu dizabilități.)

Pentru comunitatea romă, spectacolul poate fi vindecător căci oferă un exemplu de ieșire din cercul vicios al stigmatizării și precarității.

Alina Șerban este singurul copil al unei familii de romi. Traseul ei este sinuos, de la copilăria marcată de sărăcie, într-un spațiu aproape impropriu locuirii, cu mama absentă în urma unei condamnări și tatăl decedat timpuriu, la studiile la Londra, la Royal Academy of Dramatic Art, și premiile internaționale pentru actorie și regie de film. În spectacol există o continuă glisare între vocea narativă, cerebrală, analitică, a cărei perspectivă este dinspre prezent spre trecut, și personajul teatralizat: Alina copil, Alina adolescentă, Alina studentă, Alina artistă. Și aici sînt două constante importante, una pozitivă, un curaj revigorant, aproape incredibil, de a îndrăzni acolo unde i se spune continuu că nu poate accede, dublat de rezistența la multiplele lovituri pe care le primește din exterior. Și aici apare cealaltă constantă, negativă, rasismul antirom care se manifestă în formule variate la nivelul instituțiilor (școală, Poliție, Justiție, asistență socială etc.) și la nivel personal, în interacțiunea directă cu oamenii. De la „Ne-a venit o cioară în clasă“, reacția copiilor cînd se mută la o școală nouă, pînă la „Sigur tu n-ai intrat pe locurile pentru romi?“, reacția colegilor de la UNATC, cînd a fost admisă la Facultatea de Teatru. O reacție directă, agresivă, disprețuitoare și una condescendentă, care-i devalorizează succesul. Ambele atitudini o însoțesc continuu în România și asta mă face să cred că spectacolul de la TNB, în ciuda prezentării unui destin de succes, vorbește, de fapt, despre înfrîngere.

CEL MAI BUN COPIL DIN LUME
one-woman show de
Alina Șerban
dentsu

© B. Dincă

© F. Ghioca

Ca să explic mai bine, ar trebui să fac din nou apel la două elemente. Unul este legat de cea mai puternică scenă din spectacol, în care Alina Șerban încarnează un personaj mitologic (mai bine zis mitologizat), gotic, o superbă pasărea neagră, cu o rochie (penaj) – pelerină amplă (excelentă lucrarea Cristinei Milea). Printr-un dans asemănător celui executat de derviși, la fel de hipnotic, ea se conectează, în transă, cu identitatea ei personală și cu istoria traumatică a etniei sale. Pasărea neagră, o ființă misterioasă și temută, este o cioară. Al doilea element important aici este un spectacol anterior, tot autobiografic, al Alinei Șerban. *Declar pe propria răspundere* (2011), regia David Schwartz, care vorbea despre asumarea identității rome după ce fusese negată, chiar vehement, în anii copilăriei, cînd tendința era de a se asocia cu majoritatea, inclusiv prin eforturi de albire a pielii. Reacția ei, instinctivă, de negare a identității etnice este consecința rasismului internalizat, iar conștientizarea și asumarea identității, la 16 ani, reprezintă un pas esențial spre maturizare și autovalorizare, dar și o dovadă a conștientizării rasismului societății și al comunității însăși. Acel spectacol era unul al victoriei, al afirmării identității. Spectacolul de acum este, din acest punct de vedere, unul al înfrîngerii. După ce face studii universitare (singura din familie) și se afirmă ca actriță, după alte studii la Londra și New York, după filme în care joacă sau pe care le regizează *(Singură la nunta mea* – pentru care primește patru premii internaționale pentru interpretare –, *Gipsy Queen, Bilet de iertare* – un film pe care l-a și regizat despre despre sclavia romilor, pe aceeași temă a făcut și spectacolul *Marea rușine),* la revenirea în țară continuă să se confrunte cu rasismul cotidian. „Ce pot să fac mai mult?“ – replica ei de final are răceala bisturiului. Ce ar fi putut face mai mult ca să oprească rasismul?

Cel mai bun copil din lume se joacă nu doar pe scena TNB, ci și în școli și comunități rome din Capitală. Pentru comunitatea romă, spectacolul poate fi vindecător căci oferă un exemplu de ieșire din cercul vicios al stigmatizării și precarității. Pentru ceilalți, majoritari sau nu, el poate constitui o lecție căci ne lipsesc informațiile obiective despre istoria și prezentul romilor. Pentru toți, este un îndemn la empatie.

***Oana Stoica** este critic de teatru.*

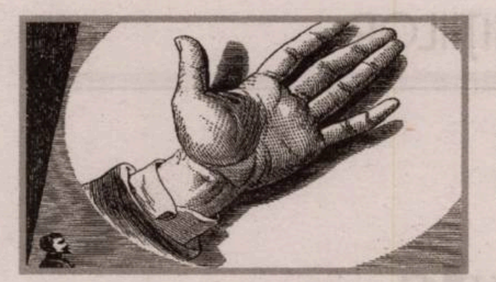

Adina POPESCU

portrete din mers

Despre impostură

Nu-mi aplec eu urechea la bîrfele și scandalurile de pe Facebook care, de cele mai multe ori, nu au nimic de-a face cu lumea reală în care trăim, însă în urmă cu vreo două săptămîni un caz mi-a atras atenția și mi s-a părut un bun pretext pentru a scrie acest text. Pe scurt, povestea e așa: un *influencer* „pe medicină“ de pe Facebook, medic și scriitor, a fost demascat de către un coleg de breaslă cum că multe dintre articolele (mai exact, vreo 1.600) de pe site-ul său de „popularizare“ a științei au fost furate de pe Internet (și traduse din limba engleză). Articolele respective erau banale, de altfel, un soi de medicină *for dummies,* genul de texte lipsite de originalitate și de implicare personală pe care le găsești cu duiumul pe toate site-urile așa-zis medicale. Printre ele mai scăpa cîte unul cu sfaturi binevoitoare și ceva mai personalizate din partea autorului (sau nu?), de genul „45 de lucruri pe care le fac zilnic“ (pentru o viață sănătoasă), din care reieșea că medicul respectiv era un soi de supraom – nu bea alcool, nu fuma, nu mînca dulciuri, bea exact cantitatea potrivită de apă, mînca salate, făcea duș cu apă rece, citea, medita, făcea sport, își ajuta semenii etc. Textele lui aveau, în schimb, succes la „pacientul“ român, obișnuit să fie tratat de doctori fără empatie, care de multe ori își pune singur diagnosticul de pe net și pentru care medicina, în sine, rămîne o mare necunoscută. Doctorul de pe Facebook își găsise o nișă confortabilă și încă neacoperită de alții, pentru că doctorii adevărați sînt prea epuizați de spitalele lor și de gărzi ca să le mai rămînă timp să „popularizeze“ știința. Apropo de asta, în urmă cu mulți ani, apăruse un blog de medicină care se numea „Vremea pe malurile Styx-ului“ în care un alt doctor povestea haios, prietenos și pe înțelesul tuturor despre diferite boli și afecțiuni în articole scrise de el însuși, nu furate de prin diferite colțuri obscure de Internet. Blog-ul avea un succes enorm, erau mii de comentarii, o dovadă că era chiar nevoie de așa ceva, însă autorul blog-ului nu-și propunea să devină faimos (și *influencer),* era atît de modest încît nici măcar nu-și dădea numele. La un moment dat, probabil că n-a mai putut să facă față la munca asta pe care o făcea mai mult ca sigur din pasiune pentru medicină și fără vreun cîștig material și și-a abandonat blog-ul.

Dar să revenim la doctorul de acum. Întîmplător, l-am urmărit cu o doză bine temperată de scepticism de cînd a apărut „pe piață“, în 2018, cînd s-a implicat într-un caz social – a ajutat un om al străzii din Brașov despre care nu mi-am dat seama dacă voia să fie într-adevăr ajutat, un soi de „Ce faptă bună ai făcut în vacanța de vară? Am ajutat o bătrînică să treacă strada...“. Așadar, doctorul și-a făcut un capital de imagine ajutînd un amărît, iar asta mie, uneia, îmi ridică multe semne de întrebare – e plin Internetul de oameni care fac fapte bune doar ca să se laude cu ele și să „cîștige“ ceva de pe urma lor, măcar vizualizări, *like*-uri și prestanță. Apoi, doctorul a continuat să evolueze cu succes și să cîștige bani, fiind prezent la TV și pe rețelele sociale, cum îi șade bine oricărui *influencer.* A făcut chiar și o campanie pro-vaccinare care ar fi fost o intenție lăudabilă, dacă nu ar fi împărțit oamenii între vaccinați și „ceilalți“, n-ar fi dat *block* tuturor celor care au avut o altă părere decît a lui legată de vaccin și nu s-ar fi trezit în fiecare dimineață întrebîndu-se online: de ce nu se vaccinează Nicușor Dan? Un doctor adevărat face recomandări, dar nu-și împarte pacienții în două categorii, nu pune etichete. Totul a fost bine pînă la scandalul cu pricina, pînă la „demascare“. Ce a urmat după aceea m-a șocat cu adevărat. Mulți dintre „urmăritorii“ lui l-au taxat dur, ceea ce mi-a dat speranțe că publicul din România s-a mai trezit și știe să recunoască impostura și să se delimiteze de ea, atunci cînd e cazul. Reacția promptă a publicului mi-a redat speranță într-o societate mai puțin coruptă, mai curată, în care furtul, inclusiv cel intelectual, este imediat „amendat“, așa cum se întîmplă în orice societate normală. Totuși, au fost mulți, foarte mulți care i-au luat apărarea și l-au căinat, „Lăsați, dom' doctor, nu-i băgați în seamă, că nu sînt decît niște oameni care vă vor răul!“. Pe modelul tipic „Și ce dacă a furat? A furat, dar a și făcut...“. Ceea ce demonstrează că toleranța la hoție a societății noastre este încă extrem de mare. În calitate de colegă de „breaslă“ cu domnul doctor – în fond, sîntem amîndoi „scriitori“, nu-i așa? –, m-am simțit lezată de acest gen de atitudine, pentru că scriu de mai bine de douăzeci de ani și n-am „furat“ în viața mea nici un capăt de frază de la nimeni. Ba dimpotrivă, mi-a fost teamă chiar să mă inspir din munca intelectuală a altcuiva, mai mult decît într-o formă de omagiu față de vreun mare autor. De fiecare dată cînd am început o nouă carte, de pildă, m-am documentat temeinic să nu existe nici măcar o abordare asemănătoare recentă, iar documentarea e în sine o muncă. Iar copiilor cu care mă întîlnesc frecvent și care mă întreabă cum se scrie o carte cu pirați, de exemplu, le spun: citiți toate cărțile cu pirați care s-au scris pînă acum, nu cred că vă doriți ca povestea voastră cu pirați să semene cu a altcuiva! Deși diferența între pastișă și furt este foarte mare.

Cum a reacționat însă domnul doctor? Într-un mod neașteptat pentru mine. Eu, să fiu în locul lui, mi-aș fi închis site-ul, contul de Facebook și m-aș fi ascuns în gaură de șarpe pentru o vreme. Ei bine, nu! Mai întîi doctorul a dat vina pe „doo fete“ care preluaseră și traduseseră articolele semnate de el. Apoi a început să-și asume vina, să-și pună cenușă în cap în mod public, să spună despre el că a fost „naiv“, ba a mers atît de departe încît a încercat să se împrietenească cu demascatorul, ca să afle „unde a greșit“. Adică a încercat să iasă tot el personajul pozitiv. Inițial a promis că ia o pauză, apoi a continuat să posteze „o listă cu 30 de sfaturi pentru o viață mai bună“. Ca și cum nimic nu s-ar fi întîmplat.

V-am mai zis, nu-mi aplec urechea la scandalurile și bîrfele de pe Facebook și sînt convinsă că, dacă Facebook n-ar fi existat, acest băiat și alții asemeni lui și-ar fi „popularizat“ știința în spatele blocului, la o bere cu amicii. Totuși, cazul respectiv și modul în care s-a desfășurat mi s-au părut emblematice pentru societatea noastră. De ce întîmplă asta? Din cauza absenței unui sistem de valori în România. Din cauza lipsei unor competențe. Prima mea întîlnire cu impostura s-a petrecut în timpul regimului comunist, cînd mergeam în vizită la „întreprinderea“ părinților mei și găseam aici zeci de ingineri care nu inginereau nimic. După 30 de ani de la marea schimbare, nu avem încă ierarhii profesionale corecte, nu avem un aparat critic care să evalueze competențe, în toate domeniile, mai ales în cel politic, pentru că de aici pleacă totul. De aceea, impostura e ceva firesc și acceptat, „a furat, dar a și făcut“ e la ordinea zilei, toți incompetenții ajung în funcții de decizie.

Am un prieten vechi – l-am vizitat zilele trecute –, de mai bine de patru ani încearcă să ridice nivelul școlar al copiilor din satul lui din județul Teleorman. Un județ care nu are decît o singură librărie, la Alexandria. Prietenul meu a adus cărți în satul lui și a improvizat la el acasă o bibliotecă. Mai mult decît atît, de patru ani face meditații gratuite cu copiii din sat. E timpul lui pe care și-l sacrifică acestor copii care au plecat în viață cu o a doua șansă pentru că întîmplător s-au născut într-un sat din Teleorman. Și are și rezultate – doi dintre copiii pe care i-a meditat sînt acum elevi în licee din București, cu rezultate bune. Prietenul meu există și el pe Facebook și povestește zilnic despre ceea ce face, are puțini „urmăritori“, oameni care îl admiră și-l încurajează să nu renunțe. Oare de ce prietenul meu nu e mare *influencer* „pe educație“? N-ar merita? Și atîția alții ca el... Pentru că țara noastră este în continuare dominată de impostură, pentru că doctorii și profesorii adevărați își văd de treaba lor, fără să-i cunoască nimeni, fără să le recunoască nimeni meritele și, cînd nu mai rezistă, cînd își dau seama că e nedrept ceea ce li se întîmplă, pleacă din țară. Pentru că, în lipsa unui sistem real de valori, Facebook, de pildă, umple un gol și naște monstruoase așa-zise criterii valorice. Pentru că toate posturile de televiziune, fără excepție, au promovat ani de-a rîndul nonvalori și impostori. Pentru că noi toți trăim, de fapt, într-o impostură, fiecare în bula lui, creîndu-și o mică senzație de normalitate.

■ ■ ■

ABONEAZĂ-TE ACUM

SCANEAZĂ CODUL QR

CUM TE ABONEZI
✓ **ONLINE:** la http://abonamente.adevarul.ro
✓ **VIRAMENT BANCAR** sau **MANDAT POȘTAL:**
în contul SC ADEVARUL HOLDING SRL, cod fiscal RO18990288,
deschis la BRD - Decebal,
nr. cont RO70BRDE441SV58305914410.
✓ **LA TOATE OFICIILE POȘTALE** / ✓ **FIRMELE DE ABONAMENTE**

Informații și reclamații: abonamente@adevarulholding.ro
Tel: 0790 139 007/0790 139 009 (L-V, 9.00-18.00)

DILEMA VECHE

✓ 3 luni - 75 LEI ✓ 6 luni -127 LEI ✓ 12 luni - 201 LEI

TALON ABONAMENT

Nume...Prenume...
Str. .... Nr. ...., Bl. ...., Sc. ...., Et. ...., Ap. ....,
Localitate ....Județ/Sector ...., Cod poștal ....
Telefon .... Email ....
Am achitat suma de .... LEI cu mandat poștal/ordin de plată nr. .... din data ....
în contul SC ADEVARUL HOLDING SRL, cod fiscal RO18990288, deschis la BRD – Decebal, nr. cont RO70BRDE441SV58305914410.
Abonamentul va începe din luna* .... Semnătura ....

Plata se va efectua pînă la data de 25 a lunii în curs pentru ca livrarea să înceapă de la data de 1 a lunii următoare.

Prin completarea prezentului talon sînt de acord ca SC ADEVARUL HOLDING SRL să prelucreze datele mele cu caracter personal pentru activități promoționale și să le dezvăluie terților conform legii nr. 677/2001. Îmi rezerv dreptul să mă opun acestei prelucrări și să solicit ștergerea datelor adresîndu-mă societății SC ADEVARUL HOLDING SRL printr-o cerere scrisă.

Pentru abonamentele plătite cu mandat poștal sau ordin de plată este necesar să trimiteți talonul completat, împreună cu copia dovezii de plată la **SC ADEVARUL HOLDING SRL – Abonamente,** București, Șos. Fabrica de Glucoză nr. 21, Sector 2, cod poștal 020331.

...ÎȚI DĂ DE GÎNDIT

Stela GIURGEANU

Victimele utopiilor

(*de la* Lebensreform *la* Altermondialism)

Citind ceea ce credeam a fi un articolaș oarecare din *Daily Mail,* m-am trezit alunecînd, nu precum Alice, *„down the Rabitt Hole“*, ci mai degrabă printr-un soi de gaură de vierme care a suprapus atît diferite crezuri, dispersate în timp și spațiu, ale utopiilor creării unei societăți mai bune, cît și victimele lor.

Articolul cu pricina, un interviu-portret, îl are ca protagonist pe Mark Boyle – autorul unui best-seller de acum cîțiva ani, *The Moneyless Man: A Year of Freeconomic Living,* o carte în care irlandezul vorbește despre experiența sa de a trăi, un an, fără bani.

La scurt timp după publicarea acestei cărți, fanii n-au întîrziat să apară – cum să nu admiri, mai ales în zilele noastre, pe cineva care se opune unui sistem materialist? Un om care denunță consumerismul, alegînd să-și trăiască viața în natură, fără bani, este un exemplu pentru toți cei dezamăgiți de societatea capitalistă. Așa că, din ce în ce mai încurajat de toți adepții utopiilor urbane (cei care tînjesc în mod teoretic după reîntoarcerea în natură), Boyle și-a continuat drumul idilic, construit, după cum afirmă, din dezamăgirile pricinuite de societatea contemporană. Și-a făcut vasectomie, convins fiind că nu vrea să aducă un copil într-o lume „atît de rea“ (deși, afirmă cu regret, decizia l-a făcut să piardă mai multe „iubiri“), a devenit vegan, pentru a salva planeta, dar a renunțat cînd și-a dat seama că, de fapt, produsele vegane sînt doar o fațadă pentru „consumerism“ și, de cîțiva ani, a ales să trăiască fără tehnologie – nu are telefon, Internet, apă curentă sau încălzire centrală. Cărțile despre utopii și le scrie de mînă.

Citind mai multe despre „idilicul“ personaj, am început însă să întrezăresc „fisurile“.

Prima sa carte, cea în care propovăduiește traiul fără bani, a fost un bestseller – însă banii încasați din vînzări nu s-au dus, cum m-aș fi așteptat de la un pustnic, înspre donații, ci Boyle i-a folosit ca să-și cumpere un teren, idilic, în natură, unde și-a și construit o cabană, idilică și ea. Mai apoi, cu cît ideile îi erau mai vehiculate și cîștiga din ce în ce mai mulți adepți, a construit, în 2016, și un *hostel* – „The Happy Pig“, un „refugiu“ pentru cei dornici să se retragă din societatea „sufocantă“ și să descopere viața simplă și conexiunea cu natura. *Hostel*-ul respectiv oferea gratuit vizitatorilor atît găzduire, mîncare și băutură, cît și *workshop*-uri (cred, cu teme ecologiste) – însă finanțarea tuturor acestor gratuități venea, de fapt, dintr-o platformă înființată special, pentru a capta donații.

Bineînțeles, nimic ilegal, însă suficient ca să-mi ridice un semn de întrebare: ce se întîmplă, de fapt, dacă încercăm să transformăm o utopie în realitate?

Lebensreform

Utopiile „verzi“, care idealizează natura contestînd progresul, dorind „revenirea la glie“, disprețuind banii și sistemele capitaliste, acele utopii care azi ne survolează prezentul cu rețete radicale pentru a deveni o societate mai bună, nu sînt nici noi și nici originale.

Bunăoară, spre sfîrșitul secolului al XIX-lea, în Imperiul German au luat naștere o serie de mișcări sociale numite generic *Lebensreform*. Adepții, care aparțineau clasei mic-burgheze, criticau consumerismul și industrializarea, văzute ca instrumente malefice folosite de politicieni pentru a îndepărta omul de natură. Drept care propovăduiau cu o fervoare aproape religioasă ecologia, reîntoarcerea la natură și traitul sănătos – prin diete vegetariene, renunțarea la alcool și tutun, prin practicarea sportului și, în special, a exercițiilor yoga.

Chiar dacă nu exista o organizație-umbrelă, de sine stătătoare, mișcarea s-a răspîndit rapid, cîștigînd o mare popularitate, fiind susținută și propagată de sute de grupări și asociații prezente atît pe întregul teritoriu german, cît și în Elveția și în Austria. Unul dintre principiile de bază ale *Lebensreform* era „puterea exemplului“, căci, susțineau adepții, schimbarea societății poate fi făcută doar de la firul ierbii, nu printr-o politică venită de sus. De pricina asta, *Lebensreform,* care nu avea o culoare politică declarată, a fost privită, inițial, de către partidul socialist ca un simplu moft de mic-burghezi.

Pentru a se detașa de această etichetă, tinerii germani s-au grupat într-o altă mișcare, *Wandervogel,* născută de fapt din ideile *Lebensreform.* Apărută în 1896, mișcarea tinerilor urma aproape identic conceptele părinților întru reforma vieții: protestul contra industrializării și consumerismului, dorința de a face sport și de a-și cultiva sănătatea, precum și promovarea reîntoarcerii în natură (de altfel, din lungile lor excursii și tabere prin păduri a luat naștere conceptul de *hostel).* Totuși, mișcarea tinerilor a adăugat un element nou: redescoperirea valorilor naționale. Tinerii adepți ai *Wandervogel* începuseră să idealizeze imaginea țăranului, redescopereau cîntecele tradiționale, prețuind emoția în detrimentul rațiunii.

Mișcările, ca atare, au fost interzise de naziști, în 1933, însă asta nu a însemnat că ideile lor, deja pătrunse în mentalul colectiv, nu aveau să fie rapid însușite și propagate de noua clasa politică. *„Blut und Boden“* („Sînge și pămînt“), celebrul slogan al ideologiei național-socialiste, și-a tras de altfel seva din mișcările *Lebensreform* și *Wandervogel,* însă de data aceasta „reforma vieții“, așa cum o propovăduiau naziștii, adăuga, pe lîngă cultul sănătății și reîntoarcerea la glie, un puternic naționalism și ideea de rasă superioară. Sloganul era adesea folosit de Richard Walther Darré, ministru al Agriculturii, în discursurile sale în care predica „romantismul agrar“ – idealizarea modului de viață rural în detrimentul celui urban și prețuirea țărănimii ca fiind o clasă aleasă, care urma să restabilească „rasa pură“.

Altermondialismul

Revenind în prezent, o mișcare socială cu iz de utopie care mi-a atras atenția este altermondialismul sau alterglobalismul. O mișcare destul de ambiguă, versatilă, care, printr-o capacitate enormă de disimulare, a reușit să se infiltreze discret în mai toate ariile sociale.

Particula *„alter“* din denumire este importantă căci, susțin adepții, ei sînt diferiți de antiglobaliști, fiind pro-globalizare și pro-capitalism, dar, spun ei, într-un alt fel, unul mai „uman“. Definindu-se ca o mișcare socială de „emancipare“, care luptă nu contra globalizării economice, ci a „efectelor negative“ ale acesteia, mișcarea a pornit inițial cu proteste care cereau abolirea datoriilor țărilor sărace, învinovățind un șir de instituții internaționale care întrețin acel capitalism inuman, organizînd mobilizări globale de protestatari împotriva G7 și G20, FMI, a Băncii Mondiale sau a Organizației Mondiale a Comerțului (cam ce fac și antiglobaliștii).

Primele proteste revendicate ideologic de altermondialiști au avut loc prin anii '90, cea mai mediatizată fiind demonstrația din 1999, din Seattle – chiar dacă mișcarea ca atare încă nu exista. Nucleul ei însă se formase în mișcarea zapatistă mexicană, antiglobaliști și antipolitica neoliberală, iar fondatorii de drept sînt Oded Grajew (fondator al Asociației de Afaceri din Brazilia pentru Cetățenie) și Chico Whitaker (pe atunci, membru al Comisiei Braziliene pentru Justiție și Pace). Cei doi au venit cu ideea „instituționalizării“ mișcării, prin crearea Forumului Social Mondial la care urma să fie invitați membri ai organizațiilor neguvernamentale din întreaga lume. Inițiativa a fost finanțată, pe de o parte, de către rețele transnaționale de activiști, precum ATTAC (Asociația pentru Impozitarea Tranzacțiilor Financiare și Ajutoare pentru Cetățeni), iar pe de alta, de sectorul politic, prin guvernul municipal din Porto Alegre și guvernul de stat din Rio Grande do Sul (controlate de Partidul Muncitorilor din Brazilia).

Organizat ca replică la Forumul Economic Mondial de la Davos, prima ediție a Forumului Social Mondial a avut loc în 2001, cînd altermondialiștii s-au întîlnit pentru prima oară și și-au creat și sloganul: „O altă lume, una mai bună“. În același an, la Geneva, au avut loc cele mai violente proteste la summit-ul G8, un manifestant fiind împușcat mortal în timpul ciocnirilor de stradă.

Pornind de la injustițiile economice și blamînd politica neoliberală, azi altermondialiștii militează cam pentru orice cu potențial de nedreptate – de la protejarea drepturile țăranilor, ale femeilor, egalitatea de șanse sau îndepărtarea și demascarea injustițiilor rasiale pînă la decolonizare și protecția mediului – mulți altermondialiști blamînd consumerismul pentru distrugerea resurselor naturale ale planetei și pentru încălzirea globală. Și o fac, oarecum, din umbră, prin rețeaua de organizații care aderă la ideologia lor, le împărtășesc ideile și le dau mai departe, gata rumegate, unor oameni însetați după „o altă lume, una mai bună“.

O promisiune greu de realizat, imposibil prin acte radicale, care uneori, cînd e crezută, dar nu și cercetată, riscă să te mutileze și să te transforme în victima unei utopii.

Teodor BACONSCHI

Între cenzura (tardivă) și educația critică pentru valorile libertății

Recent, USR a schițat un proiect de lege care susține că filmele din perioada comunistă trebuie difuzate cu mențiunea „C“ (pentru a sublinia că au fost produse sub presiunea cenzurii). Proiectul de lege a fost respins de Consiliul Legislativ, însă a primit avizul CNA, cu titlu de „recomandare“. Deși nu va dobîndi putere legală, propunerea a iscat o controversă ciudată: presa paleosocialistă s-a grăbit să acuze partidul inițiator că promovează mișcarea *„Cancel culture“*, care bîntuie România ca o fantomă a „decadenței“ occidentale. Vedem cum, în ultimele trei decenii, derivatele politico-mediatice ale PCR au virat spre o poziție „conservatoare“. Ele resping neo-marxismul cultural *„woke“* în numele patrimoniului bătrînesc, marxist-leninist, cu tot cu accentele lui locale, național-ceaușiste. Ambele tabere au, într-un fel, dreptate: autorii azi decrepiți ai „realizărilor“ de odinioară apără, printre lacrimile unor amintiri idealizate, tot ce au zămislit în tinerețea lor. Cei de acum visează o revoluție proaspătă, care să nu fie „întinată“ de eșecul patent al comunismului real. Primii au uitat că Marx & Engels erau „apuseni“ și preconizau revoluția proletară în cea mai dezvoltată economie capitalistă – Marea Britanie, nu în cea mai înapoiată – Rusia. Ceilalți vor să se alinieze la ultima modă ideologică occidentală și să scape de „sechelele“ unui comunism românesc naționalist (logodit între timp cu un anume pietism pravoslavnic). Grea dispută domestică în familia socialismului utopic, unde *vechii oameni noi* se luptă la baionetă cu *noii oameni noi!*

Lăsînd ironia la o parte, se cuvine să recunosc că proiectul de lege, chiar adoptat, și-ar fi ratat scopul în principiu generos: acela de a face educație democratic-liberală pe seama publicului juvenil, care n-a trăit ororile dictaturii bolșevice. În primul rînd pentru că mențiunea „C“ de pe generic ar fi atras precum fructul oprit, așa cum atrag acum filmele marcate cu +18. În al doilea rînd, pentru că actul cenzurii (mai ales în domeniul cinematografic, destinat maselor) s-a exercitat și în democrațiile liberale din Vest, cel puțin pînă prin anii ’70 ai veacului trecut. Nu era o cenzură neapărat ideologică (deși Războiul Rece a produs tone de propagandă triumfalistă, nu doar în lagărul socialist, ci și în „lumea liberă“), cît una pretins morală, menită să ferească tineretul de influențe nefaste sau prematur „adulte“. În al treilea rînd, ideea vine prea tîrziu: de trei decenii, mereu prezentă pe „micile ecrane“, filmografia comunistă – cu tot cu mistificările, maniheismul și obtuzitatea ei infantilizantă – a făcut deja ravagii mentale, alimentînd paseismul unui larg segment al populației.

Putem spune că singura victorie durabilă a fostului regim din România a fost una de natură propagandistică, mult mai greu de evacuat decît ruinele industriale ale anilor ’80. Deși *istoria reală* – nuanțată, complexă, paradoxală și surprinzătoare – este infinit mai stimulantă decît bricolajul determinist al discursului oficial din Epoca de Aur (precedat de cel antonescian, carlist & legionar), găsim încă mai mulți oameni dispuși să valideze această mitologie justificativă, decît receptori critici, gata să accepte adevăruri „heterodoxe“, mai puțin confortabile. Ajunge să vezi cu cîtă ostilitate sînt încă priviți intelectualii publici dornici să relativizeze (prin contextualizare est-europeană) vulgata național-ceaușistă, pentru a te convinge că, deși comunismul ca sistem politic a murit, duhul său otrăvit deformează în continuare imaginarul colectiv.

În alte țări din blocul ex-sovietic s-a consumat o lustrație. Și noi avem o lege care interzice formal propaganda pentru totalitarism, numai că – neexistînd lustrație, ci doar o ipocrită negociere cu jumătăți de măsură – a difuza necontenit, bunăoară, butaforiile unui Sergiu Nicolaescu (sau a relua, pe șest, „concertele“ Cenaclului „Flacăra“) nu intră, se pare, sub incidența ei. Așa stînd lucrurile, n-ar trebui să ne mire faptul că întrebarea lui Lucian Boia – „De ce este România *altfel?*“ – primește la nesfîrșit răspunsuri tautologice...

Anca MANOLESCU

Religia instrument

© wikimedia commons

Se înmulțesc astăzi scenariile în care atacatorul se drapează – spre a-și legitima atacul – în postura atacatului, a victimei. Fantasmatice (sau cinice), ele prind totuși, atrag destui susținători, erup socio-politic, geo-politic, sanitar-politic. În Franța, Éric Zemmour are în sondaje preferințele a 16% din alegători, aproape c-o întrece pe Marine Le Pen. Ca și ea, agită ideea unei Franțe minate de „străini“ (imigranți și musulmani). Dar se folosește și de tema creștină. Din element esențial al culturii și istoriei țării, creștinismul devine flamură de cruciadă politică internă. În virtutea ei, Franța lui Zemmour trebuie să-și renege adeziunea față de universal, pluralism, democrație. O parte dintre cetățenii ei trebuie declasați, îndepărtați, excluși. Doar așa Franța va fi din nou mare. Există desigur, în spațiul public, respingeri energice ale acestui discurs de extremă dreapta fără frîu. „Rezumînd omul la religia lui, se șterge ceea ce umanitatea are comun. Pornind de aici, oroarea devine posibilă. Zemmour nu ripostează față de un război civil: îl creează“, scrie Frédéric Salat-Baroux, fost secretar general al Președinției Republicii Franceze *(Le Monde,* 15 octombrie 2021).

De partea lor, extremiștii musulmani de pretutindeni trîmbițează „excelența“ variantei lor de islam. Pe baza ei, instaurează regimuri opresive, comit barbarii și crime, visează să distrugă Occidentul „degradat“, „satanic“, care ar fi pervertit lumea musulmană.

Regimul Putin – admirat de Zemmour – e alt „agresat“ închipuit. Față de cei peste o sută de mii de combatanți pe care Putin i-a masat la granițele Ucrainei, NATO și Occidentul răspund prin „măsuri de descurajare“, de „dezescaladare“ a conflictului (scriu pe 11 februarie 2022). Ce e drept, prin simpla lui prezență, Occidentul democratic liberal face contrast cu regimul autoritar din Rusia, căruia nu-i aprobă pretențiile de stăpîn peste alte popoare (susținute, în schimb, de o mare parte dintre ruși și de Biserica Ortodoxă Rusă).

Credința e redusă la ideologie, oricare ar fi ea.

La scară mai redusă, avem și noi victimele noastre inventate. AUR vrea să ne învețe ce înseamnă creștinismul fără mască și fără vaccin anti-COVID. La fel conspiraționiștii, care se tem de vaccinul-cip, modificator de ADN, creator de solzi de pește. Și unul, și ceilalți se declară asupriți de sistem, primejduiți de un plan ocult pentru stăpînirea umanității, în vreme ce propaganda lor contribuie la difuzarea virusului, la îmbolnăvirea și moartea unor oameni.

Ce rol capătă credința în asemenea fenomene, în care amenințătorul își construiește postura de amenințat? E limpede: un rol subaltern. E vorba despre o variantă de credință (posibilă în orice religie) *subordonată* brutal unei ideologii, o ideologie de opoziție, de luptă împotriva pluralismului și a democrației liberale. Și cum credința are potențial înalt de înflăcărare și de adeziune, ideologia respectivă își sporește, cu acest combustibil, puterea de atracție, de manipulare mentală. Cu ardoarea lui, ingredientul religios poate fi folosit la inventarea unui conflict, chiar la punerea lui în operă. Poate sluji la a înfățișa o tensiune socială – inerentă și tratabilă pacific în societățile liberale, pluraliste – drept ciocnire de neevitat. Atașamentul față de religia proprie ajunge să fie deviat în indiferență, dispreț, ură, excluziune față de „celălalt“, fie el religios, etnic, de altă convingere sau pur și simplu realist și rațional. Or, cînd e exploatată astfel, o credință decade masiv în credulitate. Discernămîntul – cerut în orice religie – e lăsat de izbeliște. Peste policromia complicată a lumii se așterne un lințoliu de alb în opoziție cu negrul. Mintea, conștiința se odihnesc ușurate. Nu mai e nevoie de ele decît pentru a ilustra antagonismul. Reflexivitatea nu-și mai află rostul, nici efortul de a cunoaște în celălalt reflexul diferit al aceleiași lumini care te luminează pe tine. Judecata de pe urmă e deja rezolvată. Se poate profita deja de ea.

Subordonată unei asemenea ideologii de opoziție, religia e grav avariată în detenta ei spre universal. E prea puțin percepută în raportul ei – definitoriu – cu divinul atotțiitor, care dă rost realului, care îl interpelează în întregul său. Viața credinței, cultura pe care acea religie le-a creat nu mai contează pentru încărcătura lor propriu-zis spirituală. Contează ca armă în conflict. Dominicanul Adrien Candiard, cu înalte studii de istorie și științe politice, spunea pe drept cuvînt: mulți creștini sînt stînjeniți văzînd că interesul pentru identitatea creștină a Franței e redobîndit doar ca o reacție la islam *(Cît a mai rămas din noapte?,* Editura Spandugino, 2020). Remarca indică bine ce se întîmplă cînd o religie, aici cea creștină, ajunge să fie subordonată – în ochii unei mari părți din societate – ideologiei de opoziție. Istoria și cultura acelei societăți în adîncimea lor, modelată în mare parte de creștinism, sînt percepute pieziș, reductiv. Moștenirea creștină nu mai e cunoscută și recunoscută în mod consistent, drept element formativ, interior, în destinul acelei societăți. E luată în seamă prin ocol exterior, ca instrument îndreptat spre exterior, pentru a-l ține la distanță pe „străin“.

Cît despre creștinism în sine, interesul față de el pălește. Capacitatea lui de a tematiza sensuri care deschid către transcendent – și de aici spre universalul uman – nu prea contează pentru discursul ideologic. Stînjeneala catolicilor francezi vine și de aici: din faptul că credința e redusă la ideologie, oricare ar fi ea.

Or, o gîndire religioasă vie refuză o asemenea reducție. Logica internă a credinței ține de întîlnirea între incomensurabile, de îmbinarea lor paradoxală. Nu se potrivește cu produsele propagandei, cu scenarii placate silnic pe realitate, cu platitudinea mentală. Dimpotrivă. O întreagă secțiune a cărții lui Andrei Pleșu, *Parabolele lui Iisus. Adevărul ca poveste,* analizează modul în care mesajul christic include, la tot pasul, „subminarea ideologicului“. Christos nu lasă gîndirea să moțăie, să devină credulă, instalată în certitudini de joasă speță. O mobilizează, îi cere să ia seama la lumina Lui care se pune pe diversitatea, tensiunile, nuanțele, bogăția realului. Îi cere să le judece și să le asume în această lumină. Îndeamnă gîndirea să rămînă în mers, să rămînă *pe cale*. El se adresează fiecărei persoane umane, dar așteaptă ca ea să fie atentă, cercetătoare, responsabilă față de adevărul Lui, care dă sens universalului.

Tocmai în virtutea acestei responsabilități se poate concepe deschiderea spre diversitatea manifestărilor divinului, prezente în fiecare om, în comunități, în culturi. Pentru mulți credincioși, deschiderea în cauză e o datorie spirituală, din care decurge și adeziunea la pluralism, la democrația liberală.

Anca Manolescu *este cercetător în domeniul antropologiei religioase.*

■ ■ ■

Mihaela PETROV

Victor Brauner – Anne Gruner Schlumberger și Fundația des Treilles

Fundația L'Hermitage din Lausanne prezintă în acest an, între 21 ianuarie și 29 mai, o colecție de prestigiu, cea a Fundației des Treilles, creată în 1964 de Anne Gruner Schlumberger. Expoziția „Comori ale Fundației des Treilles“ *(Trésors de la Fondation des Treilles)* reunește lucrări semnate de Max Ernst și Victor Brauner, Picasso, Braque, Giacometti, Arp, Klee, Dubuffet și alți artiști de renume. Aceeași fundație din Elveția îi consacra pictorului Victor Brauner, în 1999, o importantă expoziție care cuprindea lucrări din colecțiile muzeale din Franța și din colecții particulare printre care și cea a Annei Gruner Schlumberger. Un număr de treizeci de lucrări semnate de Victor Brauner fac parte din colecția care se află astăzi la Fundația des Treilles. Numărul lucrărilor este revelator pentru relația dintre pictor și colecționară, care-l cunoaște pe artist datorită recomandărilor surorii sale Dominique de Menil și ale negustorului de artă Alexandre Iolas, care expune, începînd cu anii 1950, în galeriile sale din New York, Paris, Geneva și Milano, operele pictorului născut în România. Lucrările din colecția Annei Gruner Schlumberger urmăresc întregul parcurs traversat de artist și transformările care au avut loc în opera sa între anii 1945 și 1963. *Tînără privindu-și destinul (Jeune femme regardant son destin*, 1945), *Izvorul (La Source*, 1946), *Matriarcat*, 1947, *Acolo (Là-bas*, 1949), *Femeie depliindu-se (Femme se dépliant*, 1954), *Mondkalb*, 1958, *Elementele care se caută (Les éléments qui se cherchent*, 1958) oglindesc procedeul inventat de artist prin care pictura în ulei și ceara de albine formează un amalgam ce conferă tabloului un aspect patinat. „Victor Brauner va perfecționa această formulă de-a lungul întregii sale vieți, combinînd, de la sfîrșitul războiului, ceara cu materiale mai convenționale și deschizînd-o către jocurile de culori pe care le aplică pe pînză înainte de a o acoperi cu ceară. Suprafața acestor picturi în ceară nu mai are nimic de a face cu albul rece și ingrat al pînzei industriale“, scrie Didier Semin în catalogul expoziției de la Fundația L'Hermitage din anul 1999 (Didier Semin, „Conquête de la matière“, *Victor Brauner ou l'enchantement surréaliste*, Fondation L'Hermitage, Lausanne, 1999).

Matriarcat (1947) este unul dintre primele tablouri din seria *Mamalogie* anunțată în catalogul expoziției de la Galeria René Drouin din 1948, *Progresie mitologică a lui Victor ∞ (Progression mythologique de Victor ∞)*. Metamorfozele personajelor sale conduc la apariția în pictură a unor noi „ființe elementare“, amalgam al formelor preluate din natură. Împrumuturile unor elemente care fac parte din regnuri diferite, animal, vegetal sau mineral, adiționate și adaptate figurii umane, îmbogățesc conținutul picturii prin variații infinite în care scene ale „vieții interioare“ dezvăluie conflicte și dorințe primordiale. Tabloul devine spațiul în care au loc „acțiuni capitale“ ca urmare a intervenției unor ființe imaginate de artist.

Trei tablouri intitulate *Acolo (Là-bas)* sînt prefigurarea nostalgiei vieții prenatale, a pîntecelui mamei sau a locului căutat de ființă pentru a se realiza. Eliberată de atribute sentimentale, „mama“ apare ca un personaj mitic, reprezentare a unui *habitat* unde ființa se poate sustrage amenințărilor lumii înconjurătoare. Formînd un complex totemic, cele trei tablouri se raportează la aceeași instanță interioară prin care este oglindită ideea reintegrării în pîntecele matern și în Natură, echivalentă dorinței de a fi „centrul a Tot“, scrie Sarane Alexandrian. În primul tablou, pentru a dejuca definitiv „vrăjitoria“ nefastă a lumii, ființa, luînd forma unei păsări, se refugiază în pîntecul „mamei“, locul protejat al cuibului, care îi asigură căldura pufului și posibilitatea de a triumfa prin zbor. În cel de-al doilea tablou, ființa ia forma figurii umane prin trecerea de la vis la acțiune. Aspirația primordială devine act de revoltă împotriva lumii exterioare restrictive, revendicare esențială a dorinței, semn al voinței de a se „naște“ și al forței creatoare. În cel de-al treilea tablou, ființa este înfățișată sub forma unei „păsări măiastre“, semn că „nașterea ființei prin ea însăși“ a fost dusă la bun sfîrșit (Sarane Alexandrian, „La symbolique de Brauner“, *Cahiers d'Art*, nr. 24, 1949). Pentru Alain Jouffroy, *Acolo* reprezintă „ideea modernă a sacrului în artă“.

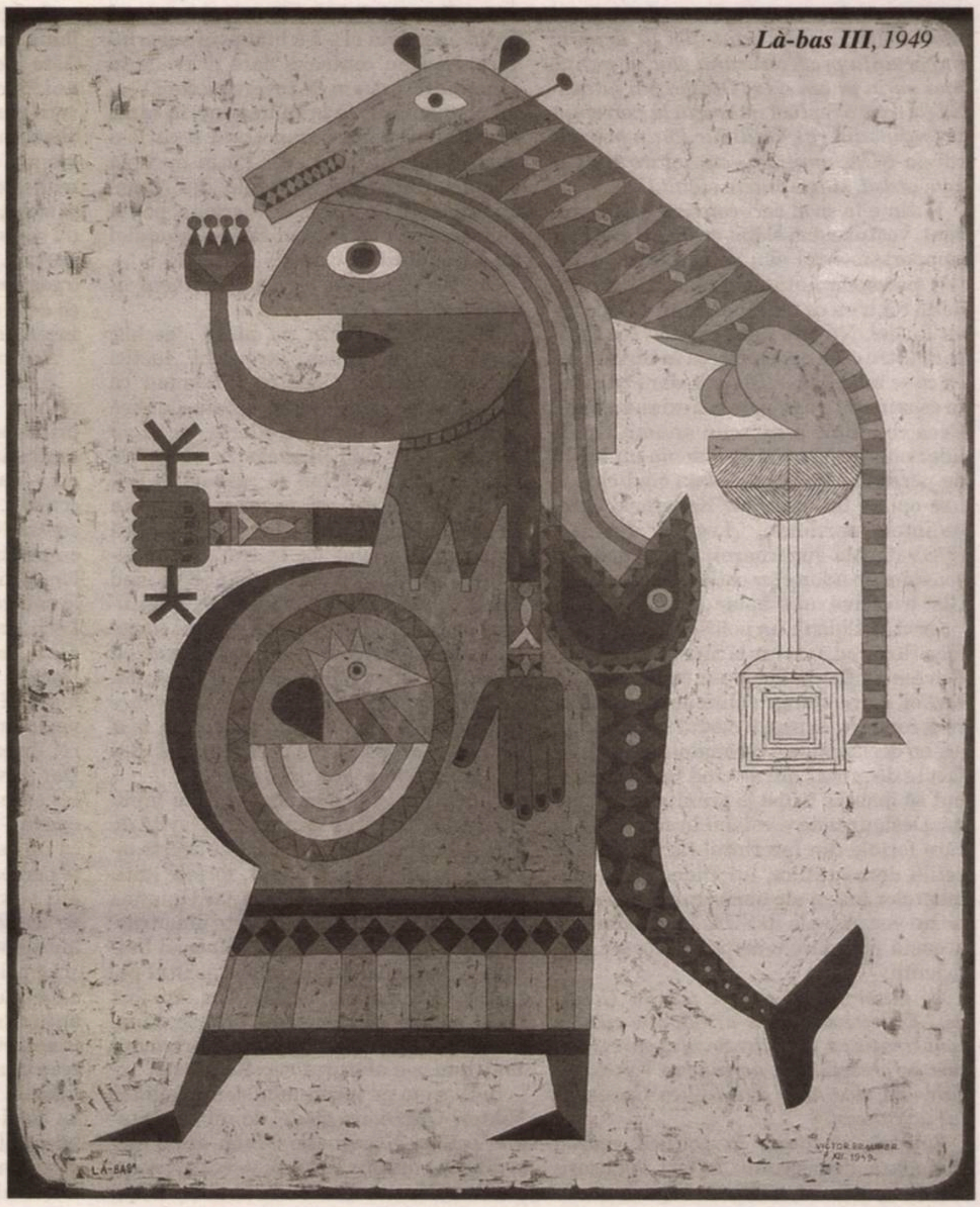
Là-bas III, 1949

Cele trei variante ale aceluiași tablou, reprezentare a unei „mame ancestrale“, oglindesc interesul manifestat de artist pentru alchimie, psihologie și „artele primare“. În psihologie, „copilul“ reprezintă avîntul cel mai puternic al ființei, acela al *autorealizării*. În vise, *puer aeternus* apare din potirul florilor, dintr-un ou de aur sau în centrul unei reprezentări a întregului (mandala). Din starea nediferențiată dintre subiect și obiect ia naștere „oul de aur“, *un terț irațional*. În folclor, simbolizînd starea originară, inconștientă sau instinctivă, „copilul“ reprezintă forțele ascunse în natură. Conștiinței „primitivului“ i se pare că „oul“ provine din sînul marii lumi și este înțeles ca un eveniment cosmic. „Măiastra“ înlocuiește aurul alchimic, simbolizat adesea printr-o pasăre care își ia zborul. Vasul ermetic de forma unui ou, *vas mirabile,* este „matrix“, *uterus* din care se naște *filius philosophorum*. Visul întoarcerii la uniunea primordială este legat de „pîntec“, vas-matrice în care are loc „coacerea“ sau pregătirea pentru a ființa a „fetusului“ alchimic. Țelul căutat pe parcursul procesului alchimic este atingerea ultimului stadiu, *rubedo, aurul alchimiștilor* sau *puer aeternus*, simbolizat printr-o piatră prețioasă, o floare, un ou, o sferă aurită sau pasărea Phoenix care își ia zborul din cenușă. De la negru *(nigredo)* la alb *(albedo)* și apoi la roșu *(rubedo),* parcursul alchimic este unul de metamorfozare, pornind de la negrul „primei materii“, pentru a ajunge, prin purificare, la stadiul „luminii“, *rebis* sau „piatra filozofală“. Simbol alchimic al uniunii contrariilor, șarpele cu două capete din cel de-al doilea tablou prefigurează concilierea elementară a antinomiilor și influența vitală, care se poate manifesta în „două sensuri“. Peștele, simbol acvatic, sugerează nostalgia depărtărilor și originea tuturor lucrurilor în *prima materia*. Cîinele, animal terestru, pictat în culoarea focului, este garantul incursiunii lipsite de griji în lumea realului. Seria celor trei tablouri amintește de procesul alchimic prin care, în trei etape succesive, este căutată *totalitatea Sinelui*. Prima și ultima lucrare se află în colecțiile a două dintre cele trei surori Schlumberger, Dominique de Menil (Houston) și Anne Gruner Schlumberger (Fondation des Treilles).

Seria celor trei tablouri
amintește de procesul alchimic prin care,
în trei etape succesive, este căutată totalitatea Sinelui.

În corespondența purtată cu Victor Brauner, Anne Gruner Schlumberger își exprimă admirația pentru opera și căutările pictorului. Scrisorile adresate artistului sînt mărturia aprecierilor sale, amintind faptul că puțini au fost pictorii care au reușit să vadă și să exprime viziunea „eului interior“ așa cum pictura lui Victor Brauner o dezvăluie: *„E frumos să poți extrage din sine tot ceea ce s-ar putea potrivi unei tentative de viziune. Cît de dureroasă este această extragere! Și totodată cît curaj!“*. În scrierile anilor 1982-1993 păstrate la Fundația des Treilles, Anne Gruner Schlumberger își amintește: „Astfel, *Ființă smulgîndu-și ființa* a sosit într-o zi, pe neașteptate, după moartea lui Brauner. «Sînt fratele lui Victor, mi-a spus să o caut pe Annette.» Avea un pachet misterios sub braț. Speriată de apariția celui care părea venit dintr-o altă lume, a cărui voce suna ca aceea a lui Victor, am privit pictura și pe purtătorul ei. Da, Brauner continuă să vorbească, reproșîndu-ne lipsa noastră de înțelegere și de iubire. Astăzi, publicul își smulge lucrările lui Brauner, nu Brauner își smulge inima“ *(Le regard d'un mécène. La collection d'Anne Gruner Schlumberger pour la Fondation des Treilles,* Édition Fondation des Treilles, 2005).

Mihaela Petrov *este istoric de artă. A încheiat studiile doctorale cu teza „Victor Brauner, cuvîntul scris și opera plastică, 1934-1965. Caiete și carnete, Donația Jacqueline Victor Brauner, Centrul Georges Pompidou, Paris“, UNArte, 2011. Cărți publicate:* Victor Brauner, cuvîntul scris și opera plastică, 1934-1965 *(2012);* Victor Brauner, pictopoet. Desene și acuarele *(2013);* Victor Brauner, vizionar al timpurilor moderne *(2014);* Victor Brauner, 1903-1966 *(2016).*

Adam MICHNIK

Ce îl mobilizează pe Putin?

– interviu cu Adam MICHNIK –

Mi se pare neobișnuit faptul că președintele SUA Joe Biden a susținut o conferință de presă despre uciderea unui lider ISIS care n-a avut nici pe departe importanța predecesorului său, și cu atît mai puțin pe cea a lui Osama bin Laden. Să fie oare o replică indirectă la percepția președintelui rus Vladimir Putin potrivit căreia SUA, umilite peste hotare și divizate acasă, sînt o putere slăbită?

Putin e în mod cert convins că, în prezent, Vestul e mai slăbit ca niciodată. Dar comportamentul său se explică și printr-o paranoia antiamericană. Putin crede că tot ceea ce fac americanii e împotriva Rusiei. Nu știu dacă există vreo legătură între ceea ce se petrece în Siria și ceea ce se întîmplă în Donețk, dar Putin este convins că o astfel de conexiune există. Ceea ce e tipic pentru un anumit tip de lider politic. Avem și în Polonia un astfel de personaj. De fiecare dată cînd cineva i se opune lui Jaroslaw Kaczynski [președintele partidului „Lege și Justiție“ (PiS) aflat la guvernare], acesta acuză o conspirație a forțelor ostile. Iar „forță ostilă“ e oricine nu îl aplaudă zgomotos.

Cred că Biden e un politician care nu-și face iluzii cu privire la Rusia lui Putin. El vrea să fie realist și nu își dorește un război, dar respinge politicile de conciliere și repliere. Acesta e modul în care înțeleg eu declarațiile – rezonabile, de altfel – făcute de americani de cînd Rusia a început să maseze trupe la granița ucraineană. Desigur, asta e valabil în condițiile în care forțele din interiorul țării care sînt ostile democraților, lui Biden și fundamentelor înseși ale democrației americane nu vor prevala în SUA. În caz contrar, această abordare s-ar putea dovedi ineficientă.

Ce părere aveți despre poziția Ucrainei? Cu cîteva zile în urmă, am auzit o conversație cu Timothy Snyder, care îl critica pe președintele ucrainean Volodimir Zelenski, dar nu și atitudinea Guvernului ucrainean.

Zelenski a intrat în politică venind din afara domeniului. A fost sponsorizat de Igor Kolomoiski, un oligarh ucrainean care și-a ajutat substanțial țara și cu ocazia primului conflict cu Rusia, în 2014. Kolomoiski a finanțat și a înarmat unități militare de voluntari care s-au dovedit vitale în contracararea ofensivei conduse de separatiștii din Donbas și de soldații ruși. Zelenski, pe care nu l-am întîlnit niciodată, e, pentru mine, o enigmă. Nu reușesc să-i înțeleg comportamentul și nici să-mi formez o opinie clară asupra politicilor sale. În fața unei amenințări care trebuie întîmpinată cu o reacție unitară, Zelenski urmărește în prea mare măsură interesele proprii sau ale mediului său politic. Și mi se pare neprofesionist atunci cînd declară că nu există nici un pericol militar, dar cere totodată armament din Vest. Mi se pare greu de înțeles.

Nu credeți că el semnalează prin aceasta că vrea să negocieze sau că se află deja în negocieri cu Rusia?

Presupunerea mea e că el ar vrea să discute cu Putin față către față. Dar să nu uităm esențialul: persoana responsabilă pentru situația de astăzi din Ucraina este Putin. Și nici o critică adusă lui Zelenski nu va schimba faptul că Putin e agresorul, iar Ucraina, obiectul acestei agresiuni; asta e esențial. Întrebarea care contează acum este ce are de gînd Putin.

Care sînt, mai exact, obiectivele sale?

Putin a avut un anumit obiectiv atunci cînd a început să mobilizeze trupele, dar s-a lovit de ceva neprevăzut. A estimat, probabil, că Occidentul și Biden se află în dificultate și că e momentul optim să atace. Reacția fermă a Vestului – sau cel puțin aparența ei – l-a luat prin surprindere. Nici nu contează dacă el crede în sancțiunile extrem de severe pe care Vestul a amenințat că le va impune, în cazul invadării Ucrainei; important e că le-a auzit formulate răspicat. Putin nu vrea o confruntare militară totală, dar oamenii înțelepți, nu numai în Ucraina, ne reamintesc că nici Primul Război Mondial nu a fost dorit de cineva.

Credeți că există pericolul iminent al unui astfel de eveniment?

Nu cred că Putin va ataca deschis. Cred că va aplica străvechi tactici rusești-sovietice. Ceea ce înseamnă că nu va ataca, cîtă vreme opinia publică occidentală se menține alertă, și că va aștepta pînă cînd întreaga lume va răsufla ușurată, crezînd că războiul a fost evitat. Reamintiți-vă, exact așa a fost în Cehoslovacia, în 1968. Invazia sovietică din august a avut loc la trei săptămîni după întîlnirea liderilor la Cierna nad Tisou, unde [liderul cehoslovac Alexander] Dubcek și [secretarul general sovietic Leonid] Brejnev s-au îmbrățișat cu afecțiune. Criza părea să fi fost depășită.

Criza actuală sugerează o schimbare radicală a statu quo-*ului geopolitic, mai ales în Europa. Ce s-a întîmplat? S-a schimbat atît de mult Europa?*

Europa nu s-a schimbat atît de mult. Structura ei de rezistență a fost lovită de Putin, iar daunele provocate de aceste lovituri se văd clar. Evident, forțele antidemocratice se consolidează, iar Uniunea Europeană și-a pierdut o parte din atractivitate. În Italia, Liga lui [Matteo] Salvini și Fratelli d'Italia conduc asaltul populist. În Spania e partidul Vox. Am fost șocat să aflu că Hermann Tertsch, binecunoscutul jurnalist spaniol și prietenul meu bun, s-a alăturat acestui partid.

Și îl avem pe [prim-ministrul maghiar Viktor] Orbán, un model de rol autoritarist pentru Kaczynski. Orbán are o idee diferită despre Europa, aceeași pe care o are Marine Le Pen în Franța. După o conferință recentă a euroscepticilor în Spania, Orbán a zburat direct la Moscova, ca să bea o cupă de șampanie cu Putin. Chiar și asta este o schimbare surprinzătoare: nu mi-aș fi imaginat niciodată că acel Orbán pe care l-am cunoscut cu trei decenii în urmă va deveni un politician de dreapta, susținător al lui Putin. Știm însă că astfel de trădări nu sînt o raritate în istoria europeană. Jacques Doriot, numărul doi al Partidului Comunist Francez, bunăoară, s-a aliat ulterior cu Pierre Laval, prim-ministrul guvernului de la Vichy, executat pentru colaborarea cu naziștii. Din punctul acesta de vedere, Europa nu s-a schimbat prea mult.

Ce părere aveți despre abordarea europeană actuală față de Rusia?

Europa se comportă rezonabil, chiar dacă nu prea eroic, dar Uniunea nu e alcătuită din Winkelriezi [referire la Arnold Winkelried, eroul elvețian din secolul al XIV-lea – *n. trad.*]. Nemții sînt, desigur, cei mai prudenți, dar prudența lor trebuie înțeleasă. Un stat care poartă un balast istoric precum epoca lui Hitler trebuie să fie precaut. Aș fi foarte reținut în a critica Germania. Îmi amintesc de o conversație pe care am purtat-o cu un lider politic german despre Afganistan sau despre Irak. „Adam, spune-mi adevărul“, m-a rugat el, „ce te-ar îngrijora mai mult: o Germanie excesiv de pacifistă sau o Germanie excesiv de militaristă?“ N-am mai spus nimic.

SUA trimit 1.700 de soldați în Polonia. Vă îngrijorează acest lucru, date fiind tensiunile actuale?

Cu cît relațiile SUA-Polonia sînt mai bune, cu atît mai avantajată e Polonia. Asta include și relațiile militare. Ghinionul Poloniei e însă guvernul ei. Acest guvern pare să fie pe muchia prăpastiei, dar electoratul rămîne foarte sensibil la sloganuri autoritariste, populiste, antigermane, xenofobe, antisemite, naționaliste și izolaționiste. Presiunea internațională nu va schimba comportamentul acestui guvern. E o problemă pe care trebuie să o gestionăm noi, polonezii. Occidentul face deja ceea ce poate ca să ajute, și asta înseamnă foarte mult.

Este acest guvern și antirusesc?

E un aspect foarte interesant. În plan retoric, da. Dar propaganda PiS este în principal anti-UE și antigermană. Există o narațiune a martiriului polonez – Katyn etc. – care însă nu se transpune în nimic concret. Iar faptul că Jaroslaw Kaczynski susține tot felul de teorii conspiraționiste cu privire la accidentul aviatic din Smolensk din 2010 – în care au murit fratele său geamăn, președintele de pe atunci Lech Kaczynski, și alți 95 de pasageri – nu a făcut decît să sporească confuzia. Donald Tusk [fostul prim-ministru polonez și președinte al Consiliului Europei] e învinuit că nu i-a obligat pe ruși să returneze polonezilor epava aeronavei. Dar guvernul actual nu a reușit în toți cei șase ani de guvernare să recupereze epava – și nimeni nu o va putea face dacă nu este dispus să declare că Putin este persoana cea mai onestă din lume, fără nici o crimă pe conștiință. Mulți polonezi se întreabă dacă Kaczynski e conștient că îndreaptă țara spre un „Polexit“ din UE și că politica sa e pro-rusă. Eu nu cred că e conștient, dar mă întreb dacă nu cumva anturajul său a fost infiltrat de serviciile secrete rusești. În tot cazul, o să repet ceea ce am mai spus de multe ori: dacă aș fi acum la Moscova și aș fi șef la Lubianka [sediul KGB – *n. trad.*], aș face o slujbă catolică pentru Kaczynski în fiecare zi, rugîndu-mă să nu-l prindă vreo răceală. Un aliat mai bun nu s-ar fi putut găsi.

Și nu e vorba doar de Kaczynski și de PiS. Atitudinea de bază a extremei drepte europene pare să fie pro-Putin.

Poate că e o alianță întîmplătoare, dar nu e nici un dubiu că atît Vox, cît și Adunarea Națională a lui Le Pen beneficiază de niscaiva împrumuturi îmbîrligate din partea Kremlinului. Desigur, nu acesta e factorul decisiv – ei ar fi antieuropeni și fără banii rusești. Proiectul european este, cu toate păcatele, corupția și slăbiciunile sale, un proiect liberal, devotat democrației și libertății individuale. Iar ei nu-și doresc un astfel de proiect. În Europa și în SUA există oameni cărora nu le place democrația. Ceea ce au arătat și sloganurile care au acompaniat răzmerița susținătorilor lui Donald Trump de la Capitoliul SUA din 6 ianuarie 2021. Iar toate minciunile și neadevărurile emise de republicani de atunci încoace nu au făcut decît să sporească pericolul. O societate care a trăit vreme îndelungată sub un regim democratic devine susceptibilă de o uzură a democrației – sub forma convingerii că democrația e o formă de hedonism și că nu exprimă valori mai înalte. Un astfel de sentiment acționează precum monoxidul de carbon, ca un gaz nociv. Oamenii își pierd rațiunea. Unii devin convinși că țelul vieții lor este să moară pentru patrie, pentru credința lor și așa mai departe.

Aș dori să revin la scenariul următoarelor luni. Spuneați că Putin va amîna invazia.

În Rusia, totul depinde, *de facto,* de un singur om. Cînd spun „totul“ mă refer la decizii. Poate că Putin nu e capabil să pună în operă fiecare scenariu, dar a reușit să concentreze puterea politică în mai mare măsură chiar decît Stalin. Stalin era, formal cel puțin, limitat de „Politburo“-ul său – un organ politic care putea, în principiu, să-i spună „nu“, chiar dacă, evident, nu o făcea. Putin nu are un Politburo – e atotputernic, un monarh absolut, un Cezar. Dar sînt convins că, după 22 de ani la putere, Putin nu mai are nici o contribuție benefică la politica rusească. Întregul potențial al capacității sale de guvernare a Rusiei s-a epuizat. Și, întrucît Kremlinul nu dispune de un mecanism de schimbare pașnică a puterii, tot ceea ce rămîne e inerția sumbră a unei dezintegrări continue. E ca o bicicletă care, pentru a nu cădea, trebuie să se mențină în mișcare. Întrebarea care se pune e cînd se va opri bicicleta și în ce fel va cădea. Ceva trebuie să se întîmple, deoarece Putin nu vrea să cadă. Va alege așadar ceea ce rușii numesc „micile războaie victorioase“. Ar putea fi Harkov, Odessa, Moldova, Kazahstan, la fel cum a fost și cazul Crimeii. E ca mecanismul de funcționare al unui drog: euforie, urmată de dorința arzătoare pentru o altă doză.

Credeți, așadar, că există o propulsie internă spre agresiune a Rusiei?

Îmi amintesc de reacția de stupefacție a Kremlinului la alegerea lui Zelenski. Rușii credeau că e imposibil să fie ales. [Fostul președinte Petro] Poroșenko deținea toate atuurile: armata, banii, puterea. Trebuia să cîștige, deoarece în Rusia, cel puțin, ar fi cîștigat. În schimb, Poroșenko a pierdut definitiv și și-a acceptat înfrîngerea. Perplex, Kremlinul a amuțit. Curînd însă și-a făcut loc îngrijorarea. Dacă un astfel de personaj – un tînăr actor dintr-un popular spectacol comic de televiziune – a putut să cîștige alegerile prezidențiale la Kiev, ceva asemănător s-ar putea petrece, ferească sfîntul, și la Moscova. În acest punct se află acum Rusia. Regimul este îngrijorat, nesigur și nu știe ce anume ar trebui să se întîmple. Această fază – de stabilitate a dezintegrării – poate dura ceva vreme. Aduceți-vă aminte cum a fost cu Brejnev. Și atunci, toți știau că omul de la conducere e o mumie umblătoare și totuși l-au păstrat pînă la final, deoarece sistemul sovietic nu avea un mecanism trainic de producere a schimbării. De aceea, e imposibil de prezis ce anume se va întîmpla cu Putin și cu Rusia. Dar ceva se va petrece negreșit. În fond, nici măcar Stalin nu a putut concepe un decret al Politburo pentru abolirea morții.

interviu realizat
de Irena GRUDZINSKA GROSS

Adam Michnik, *unul din liderii Solidarității în 1989 și participant la tratativele care au pus capăt conducerii comuniste în Polonia, este redactor-șef la* Gazeta Wyborcza.

Irena Grudzinska Gross *este profesor la Institutul de Studii Slave al Academiei de Știință Poloneze.*

© Project Syndicate, 2022
www.project-syndicate.org

traducere de Matei PLEȘU

■ ■ ■

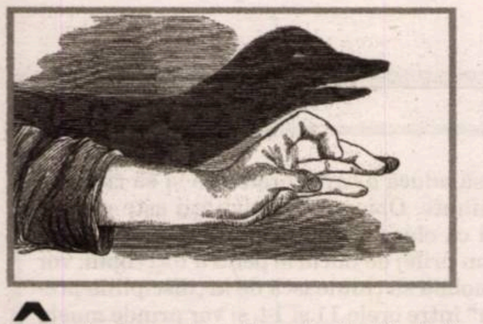

Iaromira POPOVICI

bazar

Prin casă

© adevarul.ro

Îmi aduc aminte de gesturi, atitudini și obiecte cîndva obișnuite acasă. O parte dintre ele, evident, s-au pierdut. Le adaug în albumul lucrurilor de altădată.

De pildă, capotul. Celebrul capot. Sigur, mai sînt doamne care-l poartă, dar, în copilăria mea, părea o instituție. Bunica mea trăia, practic, în capoate. Avea o parte de dulap de capoate, o garederobă întreagă. De vară, de iarnă, căptușite, cu imprimeuri sau nu, toate erau pe talie, pe linia feminină veche. Nu-i ascundeau silueta, ci dimpotrivă, i-o subliniau. Se situau pe undeva între rochie și capot. Imaginea bunicii mele care mi-a rămas e trebăluind pe la bucătărie cu țigara Mărășești în țigaret și cu o talie de viespe în capoatele anterior pomenite: un fel de Merle Oberon ori Vivien Leigh la cratiță. Dar la cratiță cu demnitate și feminitate.

Sigur că tot bunica avea și un capot din cele clasice, matlasate, care ne-au marcat copilăria comunistă. Ba chiar mi-a făcut și mie cadou unul bleu, pe care l-am purtat mult timp. L-am considerat uniforma oficială domestică. A fost urmat, la un moment dat, de unul roz și de altul roz-mov cu modele. Capoatele astea matlasate nu mai erau pe talie, cădeau cumva otova. Silueta nu mai era vizibilă. Erau ca o armură de protecție amestecată cu o declarație mai curînd simbolică a feminității utilitare. Iarna a apărut sinistra variantă a capoatelor de molton în culori terne. Cred că, inițial, acestea erau doar capoate de spital. Țin minte și acum pacienții îmbrăcați cu unele din acestea, roz sau maronii, ieșiți pe stradă să-și cumpere cîte ceva de la magazinele din jurul spitalelor. Dacă ar fi să generalizăm exagerat, întreaga țară se transformase într-un imens spital. Bunica mea căzuse și ea, din păcate, victimă acestui fenomen: în ultima perioadă, ajunsese să poarte un asemenea capot, care făcea față intemperiilor și pe sub care silueta nu mai conta. Capoatele astea au făcut trecerea către o altă piesă vestimentară casnică, dar și destinată excursiilor scurte și utilitare de aprovizionare: și anume treningul unisex. Nu voi scrie mai mult despre el, pentru că nu intră în modele uitate din casele copilăriei mele.

Dar intră acolo alte țesături din casă. Din casa bunicilor, în special. Era o modă a acoperitului lucrurilor. Totul era sufocat de exces și pufoșenie. Parcă era considerat indecent ca o bucată de podea sau de mobilă să rămînă neacoperită. Casele, unele dintre ele, arătau ca un fel de muzeu denaturat al satului în care era expusă, exagerat, pretutindeni, un fel de potențială zestre. Era o țară adusă la oraș, în care piesele din lada de zestre nu mai erau cele autentice, ci niște copii urbanizate, dar nu pînă la capăt. Care lăsau loc din plin gustului îndoielnic spre mizerabil și kitsch-ului.

Sigur că, în perioada în care mă lăfăiam, la bunici, în această uriașă ladă de zestre, nu știam și nu percepeam toate cele enumerate mai sus. Chiar și atunci, nu toate cuverturile, carpetele, fețele de masă îmi plăceau, dar le consideram de la sine înțelese. De-ale locului. Nu le puneam la îndoială nici utilitatea, nici existența: dacă erau acolo, de ani, în casă, însemna că or fi avut vreun rost. Ei știau ce și cum, și presupuneam că asta era formula realității.

Realitatea asta consta, de pildă, dintr-o cuvertură dintr-un fel de imitație de blană roșie, mițoasă, pe patul bunicului meu. La început era moale și atingerea ei era plăcută. Treptat, roșul a devenit mai curînd un roz și textura ei s-a scorojit pînă la asprime. Dar tot pe ea ne-am făcut veacul, bunicul meu și cu mine, dedesubtul ceasului cu cuc. Care, la început, ne fascina pe toți cu precizia lui și cu insistența micii păsări de lemn să anunțe riguros orele și jumătățile. Apoi, de la un moment dat, cucul a decis să nu mai descindă din căsuța lui. A rămas pe perete, însă, în memoria vremurilor de aur de altădată.

Eu însămi am fost, mai întîi, o fetiță ușor supraponderală care nu ajungea cu picioarele nici pînă la jumătatea patului, cînd se așeza sprijinită de pernele-n dungi și de spătarul de lemn al patului, în dreptul lămpii cu un abajur de paie și al sobei cu lemne. Apoi, o adolescentă ceva mai longilină, ale cărei picioare ajungeau pînă la marginea patului și care contempla, pe lîngă omniprezenta lampă cu abajur de paie, un radio mic, care prindea cel mai des BBC-ul, și o sobă cu gaze, de acum. Și, în cele din urmă, o persoană deja adultă, ale cărei picioare atîrnau deja din pat și care învățase să tacă alături de bunicul ei. Și să poată face asta destul timp, cu bucurie.

Îmi amintesc de încă multe lucruri, din casa bunicilor, care nu mai sînt uzuale. Cum ar fi ceea ce ei numeau policioare și care erau din loc în loc, plasate pe pereți și populate cu oale de lut, în general, de diverse mărimi și culori. Cutiile din metal ușor ruginite în care se țineau ațele și acele, precum și unele mai mici pe care le umpleau cu dropsurile bune de supt la televizor, înainte de culcare.

Dar despre ele, altă dată.

■ ■ ■

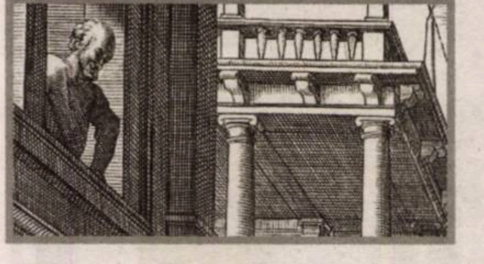

Lorin NICULAE

urbe în vorbe

Satul Cabrillo

Satul Cabrillo luase naștere în 1937, sub forma unei așezări informale de barăci și rulote destinate muncitorilor sezonieri mexicani de pe o mare plantație de lămîi, și evoluase, prin adăugiri succesive, devenind un mic sat format din 90 de familii, izolat față de orașele învecinate Saticoy și Ventura, segregat spațial și social, cu surse de apă improvizate și canalizare deficitară. Locuitorii săi erau desconsiderați chiar și de membrii asociației mexicanilor americani, din moment ce nu aveau cetățenia americană.

În 1975, Asociația cultivatorilor de lămîi din Saticoy, proprietarul terenului, a trimis o înștiințare tuturor familiilor, prin care le soma să-și părăsească locuințele în termen de 30 de zile, oferindu-le și o despăgubire de 500 de dolari. Motivul evacuării era nevoia de asanare a zonei, găsită necorespunzătoare din punct de vedere igienico-sanitar în cadrul unui control guvernamental; pentru a rezolva problema, asociația cultivatorilor hotărîse că este mai rentabil să demoleze satul Cabrillo decît să investească în asanarea acestuia. Decizia asociației venea pe fondul degradării progresive a relațiilor cu angajații mexicani care, în 1974, organizaseră chiar o grevă cerînd mărirea salariilor și condiții mai bune de muncă.

Comunitatea a refuzat evacuarea și a început să organizeze proteste de stradă, în media, pe lîngă organizațiile religioase și de ocupare a forței de muncă. Pe acest fond conflictual, Asociația cultivatorilor de lămîi și-a trimis buldozerele să demoleze, într-o primă fază, locuințele abandonate de cei care acceptaseră cei 500 de dolari, iar în a doua fază clădirea care funcționa ca *pre-school*, moment care i-a făcut pe localnici să se lege cu lanțuri și să formeze un scut uman împotriva distrugerii acestui obiectiv.

În același timp, comunitatea a luat decizia cumpărării de la Asociația cultivatorilor a terenului aferent satului și, în ciuda unei sciziuni cu privire la forma de organizare juridică, nou formata întreprindere socială nonprofit a reușit cumpărarea terenului chiar de ziua independenței Mexicului, pe 5 mai 1976, cu fonduri provenind preponderent din împrumuturi.

În total, proiectul comunității locale prevedea construirea a 82 de locuințe noi, avînd un buget total de 1,4 milioane de dolari. Cum, după realizarea lucrărilor de infrastructură și utilități mai rămăseseră bani doar pentru 35 de locuințe noi, comunitatea a fost pusă în situația de a decide cine primește locuință nouă și cine rămîne în cea veche. Astfel s-a ajuns la ideea reabilitării unor locuințe existente, pe lîngă construirea de locuințe noi.

Comunitatea, prin reprezentantul ei Jamie Bordenave, a încredințat proiectul unei echipe formate din doi arhitecți de la două companii diferite: Frank Villalobos, de la Barrio Planners, o firmă cu experiență în lucrul cu comunitățile de fermieri din statul California, și John Mutlow, acționar al Mutlow-Dimster Partnership, din Los Angeles, care activase cu succes în domeniul locuințelor pentru migranți.

Proiectarea participativă a avut în vedere identificarea nevoilor reale ale beneficiarilor, utilizînd o metodologie aplicată cu succes pentru alte comunități, iar aceasta a pus în evidență următoarele principii de proiectare: păstrarea, pe cît posibil, a tipologiei de locuință unifamilială, amplasarea parcărilor în imediata vecinătate a locuinței, o curte în față și una în spate pentru fiecare locuință, toate camerele de zi și dormitoarele trebuiau să fie orientate către stradă, suprafețele și geometria loturilor existente trebuiau menținute. Au fost proiectate locuințe cu două, trei și patru dormitoare, în funcție de structura familială a familiilor beneficiare și a fost acordată o atenție deosebită orientării față de punctele cardinale, insoleierea directă și ventilația locuințelor.

O problemă des întîlnită în astfel de intervenții este sustenabilitatea acestora. Mai exact, pînă la intervenție, familiile beneficiare nu plăteau utilitățile pentru că nu le aveau. În noul context, era vital ca facturile la utilitățile noilor locuințe să fie cît mai mici, altfel cîștigurile familiale, deja foarte mici, aveau să se diminueze semnificativ. Intervenția ar fi transformat noul sat Cabrillo într-o povară pentru comunitate. Un studiu termic a arătat însă că, în condițiile de climă din Cabrillo, 60-70% din consumul aferent încălzirii putea fi economisit prin utilizarea sistemului de încălzire activă a apei și încălzirii pasive a încăperilor. Astfel, a fost depusă o aplicație de subvenționare a utilizării de sisteme fotovoltaice, care a fost aprobată.

Atelierul ceramic existent în sat la momentul proiectului avea să se transforme într-o sursă de venit importantă pentru comunitate. Localnicii au lucrat ei înșiși la noile locuințe și au pictat istoria satului pe un perete de incintă. La finalul proiectului, arhitectul John Mutlow spunea că „a fost important ca proiectul să fie atrăgător din punct de vedere cultural, estetic și eficient. (...) Impactul proiectului asupra vecinătăților constă în faptul că aceste familii, care locuiau deunăzi în condiții sub-standard, au acum o comunitate viabilă, cu locuințe confortabile și un mediu sigur. Împrejurimile sînt mult mai frumoase decît fuseseră inițial, mediul construit fiind îmbunătățit semnificativ pentru comunitate în întregul ei".

John Mutlow este un arhitect care, în loc să insiste pe compoziția volumetrică, pe noutatea designului, pe originalitate, vorbește, dimpotrivă, doar despre confortul, siguranța, bunăstarea comunității și relația noului mediu construit cu vecinătățile. Este o lecție de modestie deplin asumată și, indiscutabil, pilduitoare, recompensată, după finalizarea execuției proiectului, cu medalia de argint a Premiului Rudy Bruner în 1989.

***Lorin Niculae** este profesor la Universitatea de Arhitectură și Urbanism „Ion Mincu" din București.*

■ ■ ■

Biblioteca Județeană
ASTRA Sibiu

Cu ochii-n 3,14

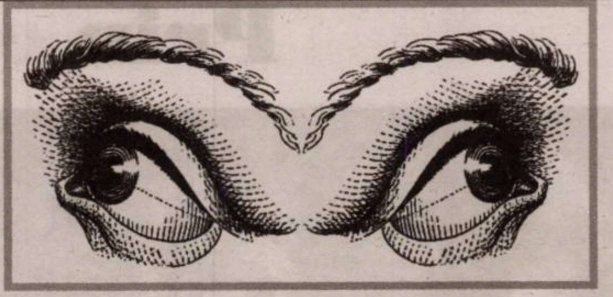

CINEVA POATE SĂ FURE UN NUME DIN PORTBAGAJ ȘI NIMENI SĂ NU SIMTĂ NEAȘTEPTATA LIBERTATE OFERITĂ DE UN NOU NIVEL AL TRANZACȚIILOR

■ În California (SUA), Mary Margaret Kreuper, o călugăriță pensionară în vîrstă de 80 de ani, a furat, timp de un deceniu, 835.000 de dolari din contul școlii unde era directoare. Ce-a făcut cu banii? Nu, nu i-a oferit de pomană unor oameni nevoiași. Ci i-a jucat (și pierdut) la păcănele. Ea fost acuzată de delapidare și spălare de bani și condamnată – judecătorul a dat dovadă de clemență – la un an și o zi de închisoare. Vestea (bună) din poveste e că o școală americană are la dispoziție atît de mulți bani încît cineva poate să fure aproape un milion de dolari și nimeni să nu simtă lipsa fondurilor timp de zece ani. (**M. M.**)

■ Dreamdeco.ro îmi trimite insistent reclame la lenjeriile de pat „Casa Pucioasa“. Ceea ce poate părea un nume nepotrivit la locul nepotrivit ascunde totuși un avantaj real: dacă, dintr-un regretabil accident, vi se întîmplă ca lenjeria de pat să înceapă să pută, puteți da vina liniștiți pe „Casa Pucioasa“. (**M. P.**)

■ Un botoșănean a găsit un bărbat dormind în mașina lui. Inițial, acesta a crezut că a fost victima unor hoți. După ce a auzit un sforăit a deschis capota portbagajului și a dat peste un bărbat care se culcase. Intrusul din portbagaj a fost amendat cu 1.000 de lei pentru încălcarea normelor de conviețuire socială, a ordinii și liniștii publice, precum și cu 500 de lei pentru că nu purta mască de protecție în contextul epidemiologic actual. (**A. M. S.**)

■ Într-o seară de la începutul anului, care se anunța friguroasă și liniștită, locuitorii orașului chinezesc Chongzuo au privit pe geam și au urmărit cum pe străzile dintre casele lor, vreme de cîteva ore, au alergat optzeci de struți copleșiți de neașteptata libertate oferită de îngrijitorul zăpăcit al unei ferme din apropiere. Poliția a pus capăt maratonului urban al struților înainte să fie desemnat un cîștigător. Asta în timp ce, în Arabia Saudită, patruzeci de cămile erau descalificate la un concurs de frumusețe din cauza Botoxului injectat în buze de proprietarii lor. (**M. C.**)

■ Am descoperit, într-un magazin de haine, un nou nivel al vehiculatului concept de „asumare“. Probînd un palton, care nu-mi venea nicidecum, încercam s-o conving pe vînzătoare că haina îmi este prea mare, arătîndu-i linia umărului, felul cum îmi atîrna la spate etc. Doamna, privindu-mă dezarmant, îmi spune, cu o voce hotărîtă, să-l cumpăr: „Îmi asum că vă vine excepțional!“. (**S. G.**)

■ S-au închis socotelile marilor case de licitații pe 2021. N-a fost un an rău! Cei trei mari ai lumii licitațiilor (Christie's, Sotheby's și Phillips) au anunțat un total al tranzacțiilor de 15 miliarde de dolari, cu Sotheby's și Christie's reprezentînd împreună cam 90% din acest volum. Este o creștere sensibilă față de anul 2020, iar specialiștii acestor case de licitații spun că ea se datorează mai ales intrării pe piața licitațiilor a unei noi generații de colecționari cu mare apetit: la Phillips, mai mult de jumătate dintre cumpărătorii din 2021 au fost clienți noi, la Sotheby's – 44%, iar la Christie's – 35%. Nu-i de mirare că, dintre segmentele de piață, creșterea cea mai spectaculoasă au avut-o așa-numitele NFT-uri (*non-fungible token*, pe românește „jetoane nefungibile“). Nu mă puneți să explic ce-s astea (ceva ce se definește ca fiind „o unitate de date unică dintr-un registru contabil informatic numit *blockchain*“) – după o jumătate de oră de documentare tot nu pot înțelege. În orice caz, chestii de genul lucrărilor de Picasso, perlelor reginei nu știu care sau Cadillac-ului lui Elvis vor deveni piese tot mai puțin căutate, căci banii noilor colecționari merg torențial spre NFT-uri. Să fie primit! (**S. V.**)

IMPLICAT ÎN STOPAREA LECTURII CA OBICEI GENERAL, OMUL DE CONSUM A ÎNCEPUT SĂ CREASCĂ VERTIGINOS ÎN TOIUL NOPȚII, OBLIGÎNDU-TE SĂ SCHIMBI PLANETA

■ O specie tropicală de copac, înalt de peste patru metri și descoperit la începutul anului în Camerun, a primit denumirea *Uvariopsis dicaprio* în onoarea actorului Leonardo DiCaprio, activist de mediu implicat în stoparea tăierilor de lemn din pădurea tropicală Ebo. Cît pe ce ca DiCaprio să primească acest copac înaintea primei sale statuete Oscar. (**M. C.**)

■ Cu elan pionieresc și festivism găunos, ministrul Educației, Sorin Cîmpeanu, anunță că „de Ziua Națională a Lecturii, celebrată pe 15 februarie, programul tuturor școlilor se va modifica astfel încît, indiferent de disciplina prevăzută în orar, de la ora 11 la ora 14 vor fi organizate activități de lectură la care să participe toți elevii. Personalul didactic le va recomanda școlarilor să aducă o carte preferată și să citească timp de 15 minute. Obiectivul activității este promovarea lecturii ca obicei cotidian“. În tot cazul, evenimentul va fi un prilej de bucurie pentru toți copiii: vor avea o scuză nobilă să chiulească de la „disciplina prevăzută în orar“ între orele 11 și 14, și vor prinde muște cu ceaslovul în cadrul unui exercițiu „cotidian“ care va avea loc o dată pe an, vreme de 15 minute. (**M. P.**)

■ Sînt convins că fanii români ai lui Putin nu vor un regim putinist în România. În general, românii sînt fericiți cu pesedismul – nu vor nici mai mult, nici mai puțin. (**S. V.**)

■ Ce poate ține omul într-un ghiozdan? Aflăm dintr-un anunț publicat pe site-ul Biroului de Obiecte Pierdute, Furate sau Găsite: „Pierdut ghiozdan negru. În el era papuci albaștri Novipro, pantaloni de lucru și o bluză neagră și carne de porc“. (**D. S.**)

■ Conform informațiilor publicate de Banca Națională a României, indicele ROBOR, în funcție de care se calculează costul creditelor de consum în lei cu dobîndă variabilă, a început să crească vertiginos. Poate că a sosit momentul ca guvernatorul BNR Mugur Isărescu să învețe de la Patriarhul Daniel cîte ceva despre cum se poate menține un curs BOR neschimbat vreme de două mii de ani. (**M. P.**)

■ Cînd un robinet de chiuvetă îți dă de furcă în toiul nopții, curgînd neîncetat și obligîndu-te să schimbi în mod regulat paharul pus dedesubt, ajungi, într-un mod empiric, să valorifici „partea goală a paharului“. (**S. G.**)

■ Vineri, 11 februarie, președintele Joe Biden a anunțat toată planeta că rușii vor începe invazia militară în Ucraina miercuri, 16 februarie. Este ziua în care revista noastră se tipărește pentru ca joi, 17 februarie, să ajungă în mîna dumneavoastră. Așadar, dumneavoastră veți ști ce nu știu eu acum: dacă Biden a avut dreptate sau nu. Altfel, cu glas un pic temător, îndrăznesc să vă dau totuși întîlnire săptămîna viitoare. (**S. V.**)

PARC AUTO
SECTOR 2
Strada Sportului

© M. Pleșu

DILEMA VECHE

REDACȚIA:

Dana CĂLINESCU (secretar general de redacție)
Marius CHIVU ● Radu COSAȘU ● Stela GIURGEANU
Andrei MANOLESCU (redactor-șef adjunct)
Matei MARTIN ● Matei PLEȘU ● Adina POPESCU
Iaromira POPOVICI ● Ana Maria SANDU
Dan STANCIU (art director) ● Mircea VASILESCU
Sever VOINESCU (redactor-șef)

RUBRICI:
Teodor BACONSCHI ● Ion BARBU ● Aron BIRO ● Paul BREAZU
Cosmin CIOTLOȘ ● Horia CORCHEȘ ● Andrei CORNEA
Codrin Liviu CUȚITARU ● Alin FUMURESCU ● Ionuț IAMANDI
Maria IORDĂNESCU ● Selma IUSUF ● Ovidiu LORENZ
Anca MANOLESCU ● Victor MOROZOV ● Radu NAUM
Lorin NICULAE ● Andrei PLEȘU ● Adrian G. ROMILA
Constantin RUDNIȚCHI ● Mihaela SIMINA
Bogdan-Alexandru STĂNESCU ● Oana STOICA ● Valeriu STOICA
Cătălin ȘTEFĂNESCU ● Bogdan TĂTARU-CAZABAN ● Teodor TIȚĂ
Andreea VLAD ● Rodica ZAFIU

TEHNOREDACTARE: Adrian DAMIAN
EDITOR WEB: Anda DOCEA

PUBLICITATE PENTRU PRINT:
floriana.coman@adevarulholding.ro

PUBLICITATE PENTRU ONLINE:
vanzari@ead.ro
dragos.stan@adevarulholding.ro

MANAGEMENT GRUPUL DE PUBLISHING:
Administrator Special: Constantin SANDU
Director Marketing: Steluța ZAMFIR
Coordonator Producție: Constantin DELTA
Director Distribuție: Dana ZAMFIR
Informații și reclamații ABONAMENTE:
0790.139.007 / 0790.139.009
(numere cu tarif normal, disponibile de luni pînă vineri, între orele 9 și 18)
e-mail: abonamente@adevarulholding.ro

ISSN: 1584-1669
Revistă editată de: Adevărul holding
Publicație auditată de: BRAT AUDIT TIRAJE
Tiraj: 7.200
Tipărit la Tipoart Idea Studio

Biblioteca Județeană
ASTRA Sibiu

Biblioteca Județeană
ASTRA Sibiu

„Sînt vechi, domnule!“ (I.L. Caragiale)

FONDATOR **ANDREI PLEȘU**

DILEMA VECHE

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIȚIE ■ Anul **XIX** ■ nr. **933** ■ 24 februarie – 2 martie 2022 ■ www.dilemaveche.ro ■ 24 pagini ■ 8 lei

Andrei CORNEA

la **răscruce** de **gînduri**

3

ANDREI PLEȘU

„Acad. prof. dr. doc. ing.“

pagina **3**

CONSTANTIN RUDNIȚCHI

„Salarii mici, salarii mari“

pagina **5**

RUXANDRA CESEREANU

„O reașezare a condiției umane“

pagina **15**

Iluzii

22008 >
5 948489 149467

„Păstrează-ți iluziile; după ce ți s-au spulberat mai poți să exiști, dar nu să trăiești.“

MARK TWAIN

Redacția DILEMA VECHE: Șos. Fabrica de Glucoză nr. 21, sector 2, 020331 București ● **telefon:** 0372.130.006 ● **e-mail:** dilema@dilemaveche.ro

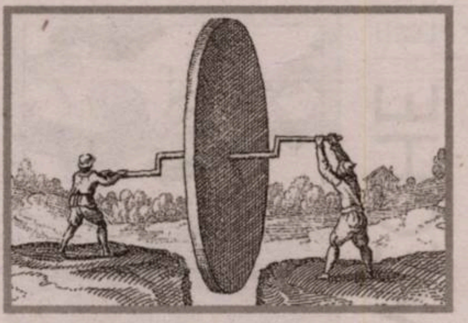

Teodor TIŢĂ

contraintuiţia

Prea tîrziu

Vladimir Putin

© wikimedia commons

Dacă dictatorul rus s-ar opri astăzi, dacă ar renunţa la orice manifestare agresivă la adresa Ucrainei, dacă ar recunoaşte dreptul statelor de a-şi decide soarta, dreptul ruşilor de a avea opinii diferite, dacă ar elibera prizonierii politici şi dacă s-ar retrage să-şi consume pensia undeva la o *dacha* pregătită din timp, ar fi prea tîrziu.

O privire aruncată în jur ne arată că sînt destui oameni care, în numele unui fals echilibru şi al unor false echivalenţe, încearcă să găsească raţiunea în vorbele şi faptele lui Vladimir Putin. E greu de înţeles care sînt mecanismele mentale care pot conduce la o asemenea orbire selectivă, însă şi dacă le-am înţelege ar fi prea tîrziu.

Orice pretenţie că Vladimir Putin şi regimul său pot fi parteneri de încredere sau măcar tolerabili, asemeni unor rude nesuferite, e absurdă şi periculoasă. Pentru justificări e prea tîrziu.

Faptele rămîn fapte şi sînt relativ simple:

■ În Ucraina e război.

■ Războiul a început în 2014, odată cu anexarea Crimeei de către Rusia şi ocuparea estului ţării de către paramilitari ruşi.

■ În anul Domnului 2022, ocupaţia a fost formalizată prin recunoaşterea de către Moscova a „independenţei“ acestor teritorii şi trimiterea de trupe eufemistic numite „de menţinere a păcii“.

■ Rusia şi Ucraina se angajaseră prin acordurile de la Minsk să contribuie la restabilirea unui climat de calm în estul Ucrainei, însă nici Moscova, nici Kievul nu au respectat acele angajamente. Ocupînd Donbasul, Rusia le denunţă unilateral şi anulează orice şansă de pace, alta decît o capitulare a Ucrainei.

■ E adevărat că Ucraina nu s-a comportat tot timpul aşa cum a promis, însă, în nici o realitate, un astfel de argument nu poate fi invocat pentru a justifica politica activă de dezmembrare a ţării vecine promovată de Kremlin.

■ Pe scurt, Rusia e agresorul, Ucraina e victima.

■ Comportamentul preşedintelui Rusiei arată că Europa se confruntă cu un revizionist înarmat pînă în dinţi care nu se mai teme să îşi pună în practică fanteziile expansioniste. Psihanalizarea dictatorului nu ajută la mare lucru. Mult mai utilă e înfruntarea lui. În absenţa unei atitudini ferme, se va simţi încurajat. Scenariul Georgia 2008, repetat parţial astăzi, e dovada.

■ „Rusia are dreptul la propria sferă de influenţă“ nu e un argument legitim. Rusia are drepturile şi obligaţiile care îi sînt recunoscute prin tratatele internaţionale la care este parte. Nu există nicăieri prevederi pentru state cu „nevoi speciale“.

■ În privinţa înarmării Ucrainei, lucrurile sînt simple. Ucraina a cerut ajutor din Vest şi l-a primit. Este dreptul suveran al oricărui stat de a-şi proteja teritoriul şi de a decide cu cine doreşte să se asocieze. E firesc să acţioneze în baza acestui drept. Ca o paranteză, poate merită menţionat că nici un analist militar care se respectă nu crede că ajutorul primit pînă acum de Kiev pune armata ucraineană pe picior de egalitate cu cea rusă.

■ Legislaţia internaţională e mai importantă decît istoria. Fără nuanţe. Orice nuanţă e o invitaţie la anarhie şi, în general, se lasă cu victime. Rusia a încălcat conştient şi conştiincios tratatele la care este parte invocînd argumente absurde asupra cărora nici măcar istoricii ruşi nu sînt cu toţii de acord.

La ora la care scriu acest text, statele democratice încep să anunţe rînd pe rînd impunerea de sancţiuni pentru acest nou episod al invaziei ruseşti. Deocamdată sînt mai degrabă firave şi prudente, una dintre explicaţii fiind că măsurile de natură să provoace pagube mari sînt amînate pînă în momentul în care Kremlinul ar putea decide ocuparea întregii Ucraine. Ruşii par să fie relativ împăcaţi cu reacţia Vestului. E relevantă în context o declaraţie a lui Dmitri Medvedev, vicepreşedintele Consiliului de Securitate al Rusiei, făcută cu cîteva ore înainte ca Rusia să recunoască republicile din Donbas: „Ştim ce urmează. Din nou sancţiuni, ameninţări şi presiune politică din diverse părţi. Ţipete isterice şi valuri de dezinformare. Am mai trecut prin astfel de lucruri şi e multă vreme de cînd nu ne mai temem de ele. Avem nervi puternici. Experienţa ne arată că, mai devreme sau mai tîrziu, actualii noştri oponenţi vor fi cei care vor veni la noi cerîndu-ne să negociem pe marginea tuturor subiectelor asupra cărora nu ne înţelegem“.

Cinism? Evident. Aroganţă? Pur rusească. Raţional? Da, dacă ne uităm la precedente. Rusia nu plăteşte aproape nici un preţ pentru ocuparea Transnistriei, pentru atacul asupra Georgiei, pentru menţinerea la putere a dictatorului sirian Bashar al-Assad şi multe alte dese şi flagrante încălcări are legislaţiei internaţionale.

De asta e prea tîrziu acum pentru a-i căuta justificări lui Vladimir Putin sau pentru „a explica“ Rusia. A fost tîrziu încă de acum mulţi ani, e foarte tîrziu acum.

Ne place sau nu, trăim într-o lume modelată (şi) de pretenţiile unui dictator căruia prea multă vreme i s-a acordat credit. Or, pentru a nu lăsa lumea să se schimbe şi mai mult, pentru ca noi înşine să nu ne schimbăm în oameni care „înţeleg“ ce vrea Putin, e vremea rezistenţei şi a răspunsurilor ferme.

Uitaţi-vă în jur! Încă mai sînt lucruri de apărat. Multe. Pentru ele nu e prea tîrziu.

Teodor Tiţă *este gazda podcast-ului* În Centru *pe care îl puteţi asculta pe oricare dintre platformele de distribuţie (Apple, Spotify, Google etc.): https://open.spotify.com/show/5jSN6amOtenIsHn23aoOLQ*

■ ■ ■

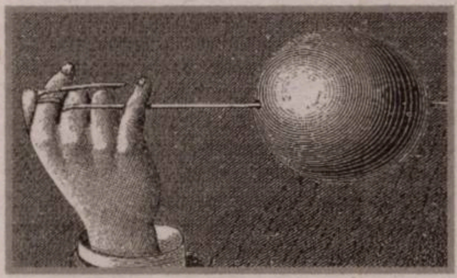

Matei MARTIN

mapamondul de buzunar

„Europa nu e un bancomat“

Disputa durează deja de cîteva luni. În sfîşit, Curtea de Justiţie a Uniunii Europene a tranşat-o: Curtea de la Luxemburg a respins recursul iniţiat de Polonia şi Ungaria validînd, astfel, mecanismul care permite Comisiei să taie fondurile europene destinate unui stat în care s-au constatat încălcări ale statului de drept care „prejudiciază sau ameninţă să prejudicieze“ interesele financiare ale UE. Conflictul cu Varşovia a escaladat recent, după ce Curtea Constituţională a Poloniei a pus sub semnul întrebării supremaţia dreptului european asupra dreptului intern. Cît despre Ungaria, aceasta este acuzată că subminează constant principiile democratice ale UE, în special independenţa Justiţiei şi a presei. Ambele ţări, conduse de guverne conservatoare, au avut o conduită cel puţin discutabilă în ceea ce priveşte respectarea minorităţilor – o chestiune sensibilă, un teren minat în disputa cu Bruxelles. Şi Polonia, şi Ungaria au condamnat decizia Curţii de Justiţie a UE, denunţînd un „abuz de putere“, „un atac la adresa suveranităţii naţionale“, „un şantaj care vizează dreptul [Poloniei] la autodeterminare“.

Dincolo de declaraţiile politicienilor rămîne realitatea juridică: anume faptul că UE poate să condiţioneze acordarea fondurilor europene (inclusiv a banilor din pachetul de redresare economică post-pandemie) de respectarea statului de drept printr-un mecanism de sancţionare care nu mai presupune unanimitatea, ci doar majoritatea (15 state din 27). Decizia pune presiune şi pe Comisia Europeană din partea căreia Parlamentul aşteaptă deja de multă vreme să aplice mecanismele de condiţionare. Nici planul de redresare al Poloniei, nici cel al Ungariei nu au fost încă aprobate şi, în contextul deciziei Curţii, finanţările vor fi mult mai greu de justificat şi de pus în aplicare. Însă Ursula von der Leyen nu vrea să ia decizii necugetate. Dincolo de decizia Curţii, pentru a aplica eventuale sancţiuni Comisia trebuie mai întîi să enunţe un set de principii clare. De unde şi apelul la prudenţă lansat de şefa Comisiei Europene. În plus, adoptarea rapidă a unei decizii de sancţionare ar putea fi interpretată ca o ingerinţă a Bruxelles-ului în politica internă a Ungariei, unde au loc alegeri generale la început de aprilie. Ce e sigur e că Ursula von der Leyen nu va putea amîna la nesfîrşit aplicarea sancţiunilor. Şi că atît Varşovia, cît şi Budapesta vor fi nevoite să se alinieze principiilor UE dacă vor să obţină atît de necesarele fonduri de relansare.

Ce e sigur e că Ursula von der Leyen nu va putea amîna la nesfîrşit aplicarea sancţiunilor.

Exact acesta e şi „şantajul“ denunţat de cele două state. Dar oare sînt îndreptăţite să recurgă la termeni atît de radicali? E drept că această decizie a Curţii marchează un nou pas spre afirmarea unei Europe instituţionale tot mai puternice, gata oricînd să limiteze suveranitatea naţională în favoarea unei ordini europene. Avertismentul ironic, dar nu mai puţin grav că „Europa nu e un bancomat“ se fundamentează pe acest clivaj între cei care au construit o Uniune bazată pe principii şi cei (foarte puţini) care adoptă principiile fără să şi le asume, doar de dragul beneficiilor. Pe de altă parte, se poate vedea limpede că noţiunea de stat de drept s-a transformat, în ultimii ani, într-o obsesie a elitelor europene. O obsesie care poate fi conturată ideologic: e vorba despre un anume mod de a înţelege democraţia prin integrarea unor valori presupus comune. De unde şi conflictul – potenţial sau real – cu cei care dau întîietate altor principii, cum ar fi libertatea ori suveranitatea naţională. Echilibrul e tot mai fragil. Tocmai de aceea o discuţie nuanţată despre principii ar fi binevenită. Ungaria şi Polonia nu sînt însă cei mai potriviţi parteneri de dialog.

■ ■ ■

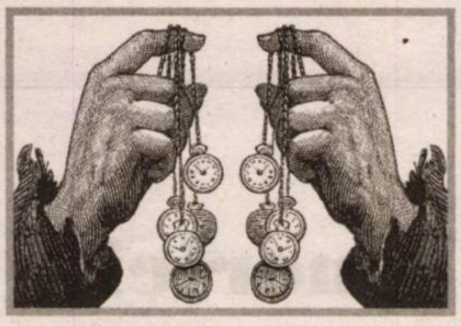

Andrei PLEȘU

nici așa, nici altminteri

„Așa e că pînă acum nu stăm nici bine, nici rău, adică nici așa, nici altminteri?“ (I.L. Caragiale)

Acad. prof. dr. doc. ing.

E de la sine înțeles că primul indicator al identității noastre este *numele propriu*. Prin el te recomanzi, prin el ești înregistrat în documentele instituționale curente, prin el te identifici la locul de muncă, în familie, în societate. Cu el te mîndrești sau (mai rar) te rușinezi... Există, e drept, meserii care adaugă, în mod legitim, numelui propriu o „gradație“, de natură să semnaleze locul persoanei în ierarhia strictă a autorității și competenței sale de breaslă. Așa e în armată, unde ești tehnic cuplat la treapta pe care ai parcurs-o sau o parcurgi: plutonier, locotenent, capitan, maior, colonel etc. La fel în mediul academic: asistent, lector, conferențiar, profesor. Unii nu se mulțumesc însă cu mențiunea strict descriptivă a poziției lor profesionale. Vor un adaos „omagial“, un ornament onorific, o cunună de prestigiu. Numele propriu sau amplasamentul profesional au brusc nevoie de un adaos de *fudulie*. Asta nu înseamnă că a fi academician, doctor docent, *doctor honoris causa* nu este întru totul onorabil. Problema apare cînd dorința unei insigne de lux nu se mai cuplează, în mintea individului și a celor din jur, cu un *merit* argumentabil, ci cu un tip de „ascensiune“ avantajoasă, cu implicații financiare, cu efecte politice, cu beneficii de carieră. În aceste condiții, a avea un doctorat nu mai are nimic de a face cu o competență reală, cu o consistență profesională confirmată tehnic: e vorba doar de o dezirabilă sursă de avantaje , de o „decorație“ de pus la butonieră, de un argument birocratic de ascensiune socială și profesională. Sau de un „cadou“ măgulitor, oferit de „colegi“ de gașcă.

În mediul academic tradițional, titlul de „doctor“ se obținea laborios, de-a lungul unui parcurs („doctorantură“) cu inevitabile verificări de etapă, cu examene riguroase dinaintea unor comisii de specialitate solid calificate. Acum, procedura a alunecat spre abilități „colaterale“: pile, interese și relații de partid, trișerii mai mult sau mai puțin abile, printre care un loc de frunte îl ocupă *plagiatul*. Ne trezim mereu cu „vedete“ ale vieții publice (miniștri, universitari ambițioși, politologi țanțoși) „demascate“, cu probe, drept nărăviți ai *dribling*-ului științific. Iar cînd sînt descoperiți, se apără cu argumente halucinante. Pe unul, mare în grad, l-am auzit explicînd că, pe vremea lui, nu se foloseau încă ghilimelele. Cutare cercetătoare ambițioasă pretinde că, pe vremea cînd își elaborase teza de doctorat, nu existau încă reglementări clare, legi limpezi care să o facă responsabilă de utilizarea – necitată – a unor pasaje din lucrări apărute sub alte semnături. Așa o fi! (Poate pentru că redactarea *corectă* a unui text asumat pe cont propriu era subînțeleasă.) Dar aș opune acestei mentalități „legaliste“ o mică informație străveche: mă refer la una dintre cele zece porunci vetero-testamentare: *„Să nu furi!“*. (Deși nu m-aș mira să mi se răspundă că asemenea interdicții de sursă religioasă nu mai corespund cu modernitatea secularizată...) Oricum, ideea că gestul de a copia fără mențiune, într-un text „propriu“, pasaje întregi din textele altora a ajuns să fie „justificat“ printr-un discurs relativizant, pentru care vinovați sînt cei care culpabilizează cu rea-credință, fără suport juridic, bieți muncitori intelectuali onești, victime ale unor invidii colegiale – o asemenea idee mi se pare năucitoare. Escrocul se simte victimă! Păcăliciul se simte păcălit, nedreptățit, „discriminat“!

Nu pot, pe de altă parte, să nu pomenesc și o altă dimensiune, circumstanțială, a problemei. A plagia, da, este imoral! Dar a folosi „arma“ demascării ca pe un instrument al luptei politice e tot imoral. Nu imperativul corectitudinii științifice, nu rigoarea criteriilor de promovare academică interesează, ci intriga de partid, compromiterea adversarului electoral, scandalul mediatic. De o parte – autorlîc de fațadă, de cealaltă – eticism măsluit.

Discuția pe această temă poate fi prelungită pe mai multe paliere, dacă sîntem cu adevărat interesați de igiena vieții publice și a ambianței academice. Dar un simplu articol de gazetă nu e spațiul optim pentru o atît de importantă dezbatere. Aș adăuga, totuși, în final, o posibilă deschidere spre rădăcinile mai adînci ale problemei: „ofertele“ ambianței digitale, contribuția modernității „electronice“ la „normalizarea“ – încă din școală – a „plagiatului“. Elevul de azi găsește firesc, atunci cînd capătă o temă de comentat, să deschidă computerul și să caute „soluții“ rapide pe Google. A identifica acolo texte potrivite și a le folosi în compoziția proprie nu se asociază cu ideea vreunei culpe: ai căutat, ai găsit, ai folosit – ești OK! Ce vină are utilizatorul dacă Internetul livrează răspunsurile necesare? A menționa siteuri specifice, surse preluate, la rîndul lor, de pe alte „rețele“ e o fandoseală pedantă. Pierdere de timp! Cu această mentalitate, „plagiatul“ devine, iată, de timpuriu, o soluție legitimă, o bună gimnastică creatoare...

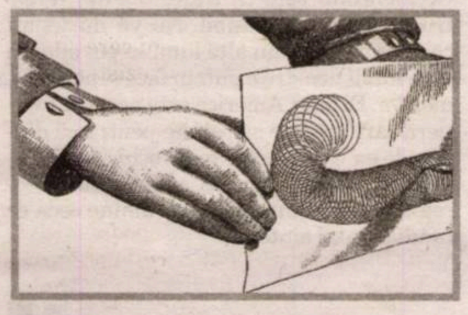

Andrei CORNEA

la răscruce de gînduri

Elefanții lui Hannibal

Planurile militare, mai ales în ceea ce privește atacul asupra altei țări sau armate, au beneficiat dintotdeauna de mare secret. Numai așa putea fi produs efectul surprizei, care nu o dată a asigurat victoria în bătălie, chiar dacă nu în întreg războiul. Ce-ar fi fost însă dacă romanii ar fi văzut, cumva „din cer“, elefanții lui Hannibal traversînd Alpii, cu zile bune înainte ca ei să ajungă în Italia? Ce-ar fi fost dacă americanii ar fi văzut forța japoneză concentrîndu-se în Pacific și pregătită să atace Hawaii, cu zile sau chiar cu cîteva ore înainte de atac? Mai mult, ce s-ar fi întîmplat dacă cartaginezii, respectiv japonezii, ar fi știut că inamicii știu totul, că le cunosc toate mișcările și pot deci destul de ușor să anticipeze ce au de gînd? Sigur, ar fi putut să nu creadă în dovezi – Stalin nu credea că va fi atacat în 1941 de Hitler, în pofida informațiilor și convingîndu-se pe sine că dovezile sînt fabricate cu intenția de a face provocări. Dar ce-ar fi fost dacă cel puțin o parte însemnată din dovezile respective ar fi fost obținută din „surse deschise“, independente și accesibile publicului, sustrase controlului guvernamental de orice fel? Poate n-ar fi împiedicat războiul, dar l-ar fi făcut mult mai costisitor pentru atacator și cu un rezultat mai incert.

Se pare că aceasta e situația acum în ceea ce privește planurile Rusiei de atacare a Ucrainei. Nu numai că serviciile occidentale văd cu ajutorul sateliților mai ales, dar și al altor surse, cam tot ce pregătesc rușii în materie de concentrări de trupe, echipamente etc. Asta n-ar mai fi deja o noutate. Dar văd aproape la fel de bine și o mulțime de actori privați, primind informații de la nenumărați sateliți comerciali – ceea ce este o noutate. Iar dacă văd ei, văd și opinia publică și presa internaționale. Iar rușii știu, află că sînt văzuți. Într-un articol din *The Economist* se scrie astfel: „Jurnaliștii, universitarii, observatorii unor *think-tank*-uri, activiștii și amatorii entuziaști au acces la un întreg evantai de informații din sursă deschisă sau OSINT – sînt capacități care s-au dezvoltat enorm în ultimii ani“. Desigur, notează articolul, OSINT nu reprezintă un panaceu și tot ce pot cunoaște observatorii independenți reprezintă numai o fracțiune din ceea ce se întîmplă cu adevărat. „Chiar și așa, a vedea această fracțiune și a o vedea prin mijloace care nu se bazează pe cuvîntul și pe capriciile guvernelor reprezintă o schimbare radicală față de crizele din trecut. Dacă se face război în Europa, el va fi transparent ca niciodată înainte“, conchide articolul. Aș adăuga că deja se vede că rușii nu mai pot minți opinia publică internațională nedetectați sau credibil, așa cum de atîtea ori au făcut-o înainte.

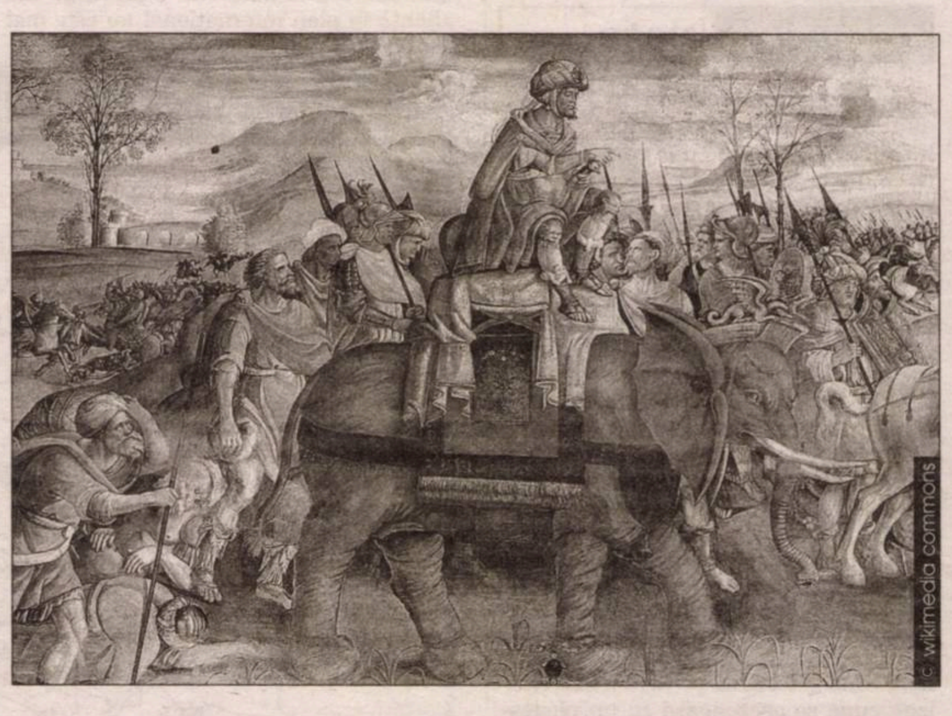

© wikimedia commons

Subliniez că noutatea tehnologică nu e atît că „se cunoaște“ ce fac rușii în jurul Ucrainei, ci mai ales că nu mai e nevoie de guvernele american, britanic etc. pentru a confirma sau verifica cele mai multe dintre informații. Aproape oricine – cu un *training* modest – poate beneficia de OSINT; iar convergența a nenumărate contribuții individuale provenite de pe întreg globul (inclusiv din Rusia) creează un tablou de ansamblu incontestabil al iminenței agresiunii. Relativizatorii de profesie, „analiștii“, chipurile independenți, cei care denunță vehement Sistemul, Elita mondială etc. (înțelegînd prin asta strict Occidentul, niciodată Rusia sau China), susținînd monoton că sîntem manipulați, au acum o viață grea. Nu mai pot pretinde că Rusia și Occidentul deopotrivă „mint“ în situația dată, cînd prima este cea care adună trupe tot mai numeroase și mai amenințătoare. Propaganda rusă, destinată să dovedească lumii intențiile pașnice ale Rusiei în contrast cu cele agresive ale Occidentului, a eșuat lamentabil săptămînile acestea.

Va opri această nouă situație războiul? Nu știm. Dar ceea ce știm este că, nu numai în termeni militari și economici, dar și în termeni propagandistici și ideologici, el va fi cu mult mai costisitor pentru Rusia și pentru regimul lui Putin.

Dacă romanii, *toți* romanii, nu numai consulii și Senatul, ar fi putut „vedea“ din timp elefanții lui Hannibal croindu-și drum prin Alpi, ar fi crezut că invazia e adevărată și s-ar fi pregătit mai bine. Iar dacă Hannibal ar fi știut că romanii, *toți* romanii, îi văd „din cer“ elefanții, cine știe? – poate că ar fi renunțat și la ei, și la rest. Iar dacă nu, ar fi fost înfrînt mult mai repede.

Sever VOINESCU

axa dus-întors

Adevărata putere a Americii

Uneori, cred și eu că mintea omenească e un fel de *soft* într-un *hard* numit creier. Și ca orice *soft,* lucrează după algoritm. Algoritmul de bază al minții omenești este cel al creșterii și descreșterii: orice alcătuire se naște (apare cumva în realitate), există și dispare. Absolut orice. E scenariul pe care-l avem înscris în minte și ni se pare, sau cel puțin experiența ne spune, că este cel mai adevărat adevăr. Și, mai ales, cel mai simplu. *Incrementum* și *decrementum*. Asociați acestui mod de gîndire înscris în mintea noastră satisfacția pe care ne-o dă profeția împlinită. Nimic nu ne bucură mai mult decît să anunțăm o predicție și ea să se împlinească. „Am avut dreptate“ (fie și în versiunea „V-am zis eu!“) bate orice orgasm. Alergăm după plăcerea aceasta mînați de un gen de libido cu mult mai puternic decît cel sexual. Ce vreau să spun este că gîndim cum putem, în limitele *soft*-ului, dar căutăm cu orice preț să avem dreptate. Gîndirea noastră – redutabilă în unele aspecte, dar fragilă și mioapă cînd se referă la mersul mare al istoriei – ne spune că imperiile se nasc, trăiesc și dispar. Așa că, de cum apare o mare putere în plan internațional, anticipăm dispariția ei. Nu greșim, la un moment dat se va întîmpla. Greșim însă, întotdeauna, anticiparea momentului acestei dispariții. Așa se explică prezența în lume a mereu reîmprospătatei idei a dispariției Occidentului, chiar dacă Occidentul nu a dispărut, sau a căderii Americii, chiar dacă America nu a căzut. Exclud de aici pe cei cu adevărat orbi, care sînt atît de îndrăgostiți de gîndul lor și atît de doritori să aibă mereu dreptate încît chiar cred că Occidentul a dispărut deja și că America a căzut deja.

De cel puțin douăzeci de ani aud că rolul de lider mondial al Americii s-a încheiat. Zice-se că lumea unipolară americană ar deveni o „lume multipolară“. China, India, Rusia, Uniunea Europeană sau mai știu eu cine ar prelua, împreună, timona planetei, iar America va fi o putere de același rang cu acestea. Lumea va avea o conducere devălmașă (atrag atenția că devălmaș nu înseamnă dezordonat, haotic, alandala sau aglomerat, iar toptanul și calabalîcul nu sînt deloc sinonime cu devălmășia). Repet, de douăzeci de ani tot aud. Dar nu observ. Dimpotrivă, ce văd este că, chiar și în momentele ei de slăbiciune, cum este poate cel de acum, America rămîne puterea numărul 1. Chiar dacă analiștii și propagandiștii le bagă-n cap liderilor de la Beijing, New Delhi, Moscova, Bruxelles sau de unde or mai fi că de-acum ei sînt capii lumii, aceștia tot spre Washington se uită imediat cînd apare o provocare mai mică sau mai mare. De ce, de pildă, Rusia ține morțiș să vorbească cu americanii despre Ucraina, cînd ar putea să negocieze cu UE și gata? De ce China se compară obsesiv cu America și nu cu Rusia, cu UE sau cu India? De ce nu tranșează Rusia și China afacerile internaționale ele singure, după cum s-ar înțelege? De ce europenii dau fuga peste Ocean de cîte ori se mișcă amenințător Ursul de la Răsărit, dacă tot sînt ei superputerea lumii? În fine, de ce India se îndreaptă imediat spre America de cîte ori Pakistanul sau China devin amenințătoare? Răspunsul la aceste întrebări este clar pentru mine: America a rămas America în ciuda cărților și articolelor semnate de mari „specialiști“ în care ni se spune că nu mai e așa.

Pe lume există două feluri de putere. Una este cea care iese din jongleria cu procente și cifre. PIB, investiții, bugete, populație, zăcăminte, tehnologii, creșteri și descreșteri – totul se cuantifică. În general, în bani. Din jocul cu statisticile iese o putere statistică. Ecuația puterii este o combinație a unor asemenea indicatori, așezată într-un anume algoritm. Ca să fie convingător, se recomandă a se stabili o cît mai neașteptată corelație între cît mai multe date. Firește, fiecare om care calculează așază datele cum vrea sau cum crede, așa că numărul 1 iese cineva într-un algoritm și altcineva în alt algoritm. Dacă, de pildă, combini populația cu PIB-ul, iese China. Dacă combini PIB-ul pe locuitor cu valoarea schimburilor pieței interne, iese UE. Dacă combini resursele naturale cu întinderea și ieșirea la mare, iese Rusia. Dacă combini populația cu creativitatea IT, iese India. Și tot așa. Cu cît ești mai specialist, cu atît combini mai savant mai multe date și obții un rezultat sau altul. În general, cum spuneam, e bine să combini cît mai multe într-un chip cît mai neașteptat ca să dea un rezultat uluitor la care nu se aștepta nimeni. Așa ceva vinde cel mai bine, iar drumul autorilor celor mai uimitoare jonglerii cu indicatorii puterii spre conferințele internaționale e larg deschis. Dar această putere statistică, rezultată din pix și hîrtie, nu este aceeași cu puterea din lumea reală.

În lumea reală, puterea este cea recunoscută direct, prin atitudine, din experiența de zi cu zi a vieții pe pămînt, de actorii lumii. Or, puterea Americii e reală. Chiar și cei care îi sînt dușmani se comportă ca și cum dușmănesc cea mai mare putere a lumii – pentru cei care-i sînt inamici, America nu e doar un inamic între alții, ci e *inamicul*. Că e Rusia sau e China (numiți cu un eufemism „competitori strategici“) sau că sînt organizații teroriste sau state totalitare, ei consideră America drept inamic principal, iar pe aliații Americii îi percep cumva la grămadă, într-un degradé al antipatiei. Acuitatea sentimentului general indică adevăratul lider. Nici o prietenie sau alianță în plan internațional nu este mai acaparatoare și mai deplină, mai necesară și mai benefică decît cea cu America – o pot spune toți prietenii Americii. După cum nici o inimiciție nu este mai teribilă decît cea cu America – o pot spune toți inamicii ei.

Aflat acum vreo patruzeci de ani pe coasta californiană și avînd chef de filozofie în stilul franțuzesc al vremii, Jean Baudrillard a fost foarte impresionat de imensul cuprins deșertic din jurul marelui Los Angeles și a scris așa: „Occidentul se termină pe o coastă deposedată de semnificație precum o călătorie care-și pierde sensul odată ce a ajuns la destinația ei“. Așa erau intelectualii occidentali în anii ’80 – obosiți de Occident, îi simțeau marginile și, cu o ipocrită tristețe, îi arătau demonstrativ limitele. Ies din metafora filozofică pentru a păstra din afirmația lui Baudrillard ceva important și real, cît se poate de real: cu America se termină Occidentul. Poate că țărmul american este lipsit de semnificație – în fond, lucrurile nu au semnificații în sine, ci poartă, săracele, semnificațiile pe care li le atribuim noi. Dar chiar și așa, plin de semnificație rămîne faptul că dincolo de America nu mai e lumea noastră. America este frontiera între lumea noastră și alta, despre care credem că știm multe (de-aia și scriem cărți multe despre ea), dar de fapt nu știm nimic. Traiul omului occidental în afara Occidentului este ca traiul omului terestru pe Marte: imposibil. Nu vă iluzionați că dacă oameni din alte lumi se pot adapta bine lumii noastre o putem face și noi în lumea lor. Ei bine, America este această frontieră care trebuie să reziste pentru că dincolo de ea, vorba celor mai vechi, se află leii. Puterea Americii este, astfel, chiar puterea noastră – puterea de a rămîne ceea ce fundamental sîntem.

■ ■ ■

Mihaela SIMINA

accent pe istorie

Cupa Davis: peste 120 de ani de istorie în Salatiera de Argint

Recipientul este esențial, o să aflați îndată de ce.

Se pune la bătaie anul 1899. Se adaugă patru membri talentați și pasionați ai echipei de tenis de la Universitatea Harvard, care organizează un meci de tenis între echipa Statelor Unite ale Americii și cea a Regatului Unit. Peste acesta se presară, după gust, un praf de rivalitate americano-engleză, cît să accentueze aroma jocului.

Unul dintre cei patru organizatori, Dwight Davis, jucător de tenis profesionist, plămădește formatul competiției sportive pe echipe Turneul Internațional de Tenis de Cîmp. Se lasă la dospit.

Domnul Davis se ocupă între timp de trofeul turneului. Face comanda la una dintre cele mai cunoscute companii producătoare de trofee de la vremea aceea. Rezultă o cupă de argint care surprinde aerul aristocratic al tenisului din epocă prin numeroasele ornamente florale și prin bordurile decorative. Forma trofeului: teoretic (și mai pretențios), un bol de punci, practic (și mai popular), un bol pentru salată. Costul: aproximativ 750 de dolari la valoarea de atunci (da, domnul Davis făcea parte dintr-o categorie socială care îi permitea să folosească ingrediente scumpe).

Turneul Internațional de Tenis de Cîmp crește de la an la an. În 1905 i se alătură Franța, Austria, Belgia, Australia și Noua Zeelandă, iar apoi se extinde în întreaga lume, ceea ce îi determină pe organizatori să îl numească neoficial Cupa Mondială a Tenisului. Oficial, devine încă din 1945, cînd Dwight Davis moare, Cupa Davis.

Se joacă cu talent și pasiune.

În 1972 se modifică formatul inițial. Se remodelează în 1981 și în 2019. Pentru consistență și savoare se incorporează, pe rînd, jucători precum Fred Pery, Roy Emerson, Rod Laver, Jimmy Connors, John McEnroe, Andre Agassi, Pete Sampras, Roger Federer, Andi Roddick, Rafael Nadal, Novak Djokovic.

Încă de la început, Salatiera de Argint se ornează cu numele campionilor turnelui. Cît cuprinde. Adică primele 19 ediții. Ulterior, cîștigătorii se înscriu pe tava de argint pe care stă trofeul. Cînd și locul de pe tava a fost epuizat, cupa se asezonează cu un piedestal de lemn pe care sînt prinse tăblițe de argint unde se trec numele învingătorilor. Urmează și un al doilea astfel de piedestal, apoi al treilea, care are spațiu de inscripționare pînă în 2036.

Între timp, jocul continuă. Ca și istoria.

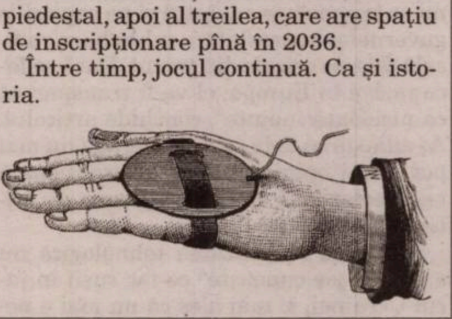

BARBURISME

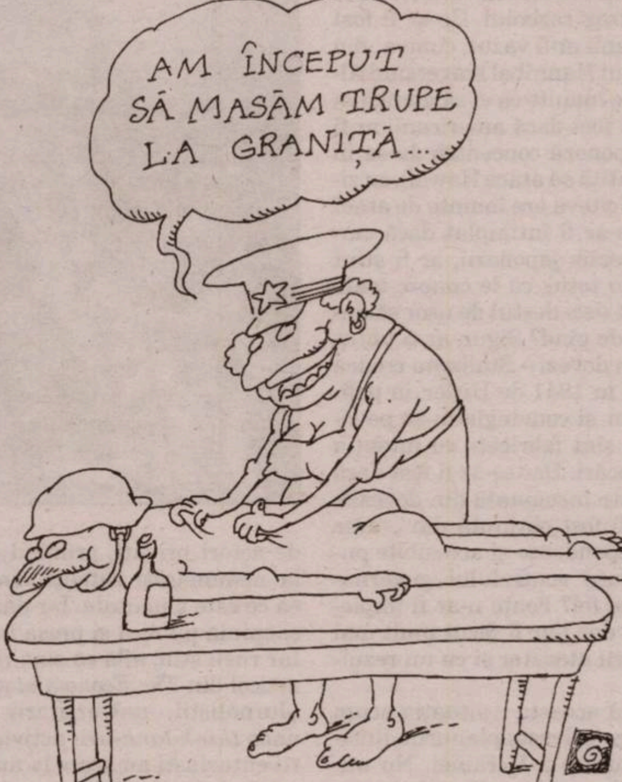
AM ÎNCEPUT SĂ MASĂM TRUPE LA GRANIȚĂ...

Desen de Ion BARBU

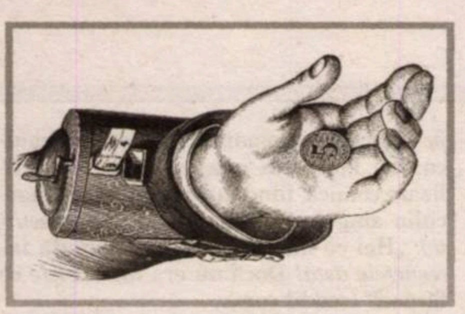

Constantin RUDNIȚCHI

viața de capital

Salarii mici, salarii mari

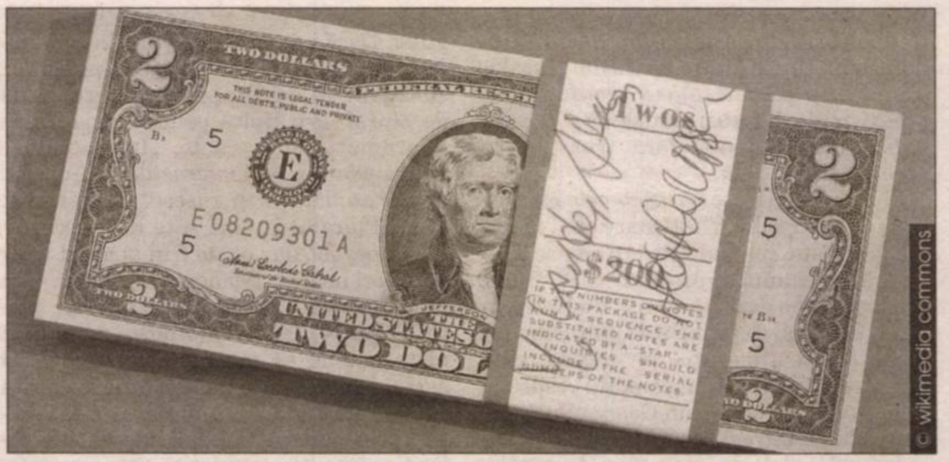

© wikimedia commons

Am auzit de multe ori, în ultimii ani, întrebarea: care este motivul pentru care în România sînt salariile mici? Economiștii răspund de fiecare dată cu o singură idee principală, și anume aceea că economia românească fabrică produse cu valoare adăugată redusă. Răspunsul este prea tehnic.

Ce înseamnă pe înțelesul publicului? Mai direct, lucrurile stau în felul următor. Ce salariu poate oferi o companie care produce în România cabluri care sînt folosite în industria auto? Sau volane? Sau centuri de siguranță? Toate acestea se produc pe o linie de fabricație, pe bandă. Se poate însă compara, de exemplu, munca de la bandă cu obiectivele echipei care gîndește marketingul automobilului? Evident, nu. Din păcate, în România se fabrică volanele sau centurile de siguranță, în timp ce strategiile de marketing, în multe cazuri, sînt gîndite în alte țări.

La fel, în România se asamblează mașinile (sînt două fabrici, fără îndoială, importante pentru economia autohtonă), dar designerii și inginerii care au gîndit felul în care se construiesc automobilele sînt în altă țară. Aceasta este diferența de valoare adăugată între cei care gîndesc și cei care execută. Din păcate, România are, în acest moment, mai multe job-uri în care lucrează cei care execută și nu cei care gîndesc.

Exemplele din industria auto pot continua și în alte domenii. Multe companii românești din industria textilă au trăit bine, în anii '90, din lohn, adică au cusut modelele pe care le-au trimis aici marile companii. Un mod destul de banal de a face un oarecare profit dînd de lucru, cu salarii mici, unor lucrători specializați.

Cu timpul, însă, lohn-ul din industria textilă a devenit nerentabil în România. Pe de o parte, pentru că lucrători cu salarii mici s-au găsit mai greu (fie au plecat să lucreze în Uniunea Europeană, fie, pur și simplu, nu au mai vrut să se angajeze contra sumelor oferite de companiile textile), pe de altă parte, pentru că *input*-urile (energie electrică, gaze, combustibili) au devenit mai scumpe. Din aceste motive, lohn-ul din industria textilă s-a mutat din România înspre Est și apoi în Asia.

Cazul industriei textile nu este singular. Și industria auto a venit în România tot pentru lohn. Cu timpul, lucrurile s-au diversificat, astfel că astăzi Renault are la Titu, în județul Dîmbovița, un centru de tehnologie și testare, două domenii care presupun o muncă elaborată și implicit salarii mai mari.

Nu doar industriile textile și auto au folosit lohn-ul pe scară largă, ci și cea de tehnologia informației. În multe cazuri, în România s-au stabilit centre de *call-center* sau specialiștii români au scris coduri informatice primite de la companii din afara României. Era tot un fel de a executa comenzi în lohn, doar că la un alt nivel de cunoștințe și de salarizare față de industria textilă sau cea auto. Dar lohn-ul a rămas.

Recent, o companie din domeniul comerțului *(retail)* a anunțat că va crește salariile vînzătorilor pînă la 4.950 de lei, ceea ce înseamnă un salariu mediu net de 2.900 lei. Respectiva companie și-a făcut un bun obicei din a crește anual salariile angajaților. Veniturile salariale oferite de managementul companiei sau negociate cu sindicatele (nu este clar dacă există sindicat în cadrul firmei) sînt mai mari decît media pe sectorul de *retail,* însă mici dacă avem în vedere așteptările angajaților. Dar explicația este aceeași: comerțul oferă o valoare adăugată limitată și, drept urmare, salarii pe măsură.

Regula este simplă: profesiile și sectoarele inovatoare sînt premiate din punctul de vedere al veniturilor și își permit să ofere salarii mai mari. Domeniile care presupun o muncă de execuție îi vor „penaliza“ pe angajați, în ceea ce privește salariile, pentru că, la rîndul lor, companiile care activează în aceste sectoare economice obțin o rată a profitului redusă.

Ar trebui să ne uităm în economie și să ne întrebăm cîți angajați lucrează în domenii inovatoare. Cîți sînt „gulere albe“? Cîți români au absolvit o instituție de învățămînt superior și pot avea așteptări privind un salariu mai mare decît media pe economie?

De fapt, acestea sînt dilemele multor economii în curs de dezvoltare, și anume ce este de făcut pentru ca salariile să crească și să ajungă la nivelul economiilor dezvoltate. Sau, altfel spus, care este motivul pentru care un angajat din același domeniu, eventual și de la aceeași companie multinațională, primește un salariu mai mic în România decît cel al unui angajat care lucrează în Europa de Vest. Motivele sînt simple: compania din România nu realizează același profit, ci unul mai mic, productivitatea este mai mică în România decît în majoritatea statelor europene și, în fine, piața locală este mai redusă decît cea dintr-un stat al Europei de Vest.

România poate schimba această situație doar dacă atrage investitori din domenii inovatoare. Trebuie să devină locul unde nu doar se fabrică produsele, ci se și gîndește felul în care acestea se produc. Pînă cînd nu se va întîmpla acest lucru, salariile din România vor fi mai mici decît cele din economiile dezvoltate.

Constantin Rudnițchi *este analist economic.*

■ ■ ■

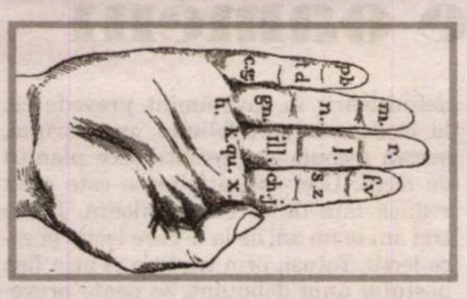

Codrin Liviu CUȚITARU

prezentul discontinuu

Aviz favorabil

Un coleg filolog m-a oprit recent – destul de abrupt – în fața Universității. Era plin de indignare. „Bătrîne“, își începu el litania, „nu mai pot suporta administrația de nici un fel, de la nici un nivel, ți-o spun cu toată convingerea și revolta. Nu mă refer la anumiți oameni din serviciile administrative, ci la administrație ca fenomen mondial. A devenit un monstru. Ne mănîncă sufletele tuturor. Există doar pentru sine, înfruptîndu-se, vampiric, din sîngele multitudinii. Nu servește omului simplu, așa cum ar trebui să se întîmple, ci trăiește din biata lui fragilitate. De la ministeriabili pînă la ultimii directorași, numai vampiri. Adevărați paraziți... ontologici, hrăniți adică direct din ființă. Din sărmana ființă umană.“

Simțind, probabil, în ușoara mea agitație, nevoia mișcării ceva mai concludente dinspre teoreticul abstract către situațiunea concretă (generatoare a neostoitei iritări la care eram martor), amicul meu trecu la exemplificări. „Dragul meu, administrația și-a creat pînă și un limbaj al ei, pe care poți să-l interpretezi cum vrei, acesta reușind să acopere toate variantele posibile spre care realitatea ar putea evolua sau involua. Ei (adminstratorii) consideră că discursul lor ar fi diplomatic, metaforic și nuanțat, dar nu e decît ucigaș, creator de confuzii fatidice, ceea ce pe mine, ca lingvist, mă omoară. Ori de cîte ori mă duc cu o petiție la, să zicem pe șleau, Sistem (petiție legitimă, desigur, mă știi doar că nu sînt reclamagiu), primesc aprobările – între ghilimele pune, te rog, cuvîntul *aprobări!* – cele mai absurde. Dacă cer administrației blocului libertatea de a-mi închide, cu o ușă suplimentară, intrîndul la apartamentul propriu, mi se răspunde, grotesc, că *Se aprobă, dar numai cu acordul semnat al tuturor celorlalte 84 de familii din bloc,* acord pe care, bineînțeles, nu-l voi primi niciodată...“

Colegul meu făcu o pauză de respirație. „Dacă“, reluă el, „mă pune Sfîntul să solicit instituției noastre *aprobarea* de a participa la o conferință internațională, mi se răspunde *Da, cu acoperirea personală a cheltuielilor*. Dacă cer prelungire cu cîteva luni, la teză, pentru vreun doctorand de-al meu bugetar, mi se se comunică *Da, cu taxă*. Dacă mă duc la circumscripția financiară și spun: „Amînați-mi, vă rog, cu o lună, plata impozitului pe drepturi de autor!“, răspunsul este, ai ghicit, nu mă îndoiesc, *De acord, cu achitarea penalităților ce se impun*. Dacă solicit despăgubirea legală a maică-mii – venită din Basarabia în '40 – de către stat, precizînd că avem toate documentele doveditoare ale refugiului, mai puțin estimarea valorii fostei proprietăți din Republica Moldova, întrucît autoritățile locale refuză, în prezent, să ne-o trimită, verdictul autorităților noastre, deși politicos, sună amețitor: *Aprobăm, cu deosebită plăcere, pe baza existenței documentului oficial moldovenesc*. Cer, la Primărie, intabularea garsonierei mătușii decedate, menționînd faptul că, din motive obiective, dumneaei nu poate să mai semneze și mi se dă replica infailibilă *Da, cu semnătura proprietarei de drept...*“.

Interlocutorul meu mă privi exasperat, roșu ca un rac: „Recent, am cerut Universității să mă lase să folosesc *Aula Magna* pentru lucrările simpozionului nostru anual de lingvistică și știi ce mi s-a răspuns?“ Am ridicat, interogativ, sprîncenele. *Da, dar cu prioritatea tuturor celorlalte activități academice ce ar putea avea loc, în incintă, în perioada respectivă*. Adică *nu*, omule! Aici apare deruta mea fundamentală. De ce nu sînt toate aceste solicitări respinse *de facto?* De ce ne trebuie răspunsul prin învăluire? De ce apelăm mereu, în administrație, la acest pervers limbaj așa-zicînd diplomatic? De ce ne ascundem, ipocriți, după formule oximoronice? Ca filolog, solicit un răspuns (am fost pe punctul de a-i recita automat *Aprob nevoia unui răspuns, cu condiția anulării tuturor întrebărilor de mai sus,* însă, observînd seriozitatea întunecată a amicului, m-am abținut). În ultimă instanță, administrația derulează un act de corupere a limbii și, mai ales, a sensului ei. *Da*-ul devine *nu*. Cele două antonime se combină dizgrațios, funcționînd ca un fel de *nu-da* ori *da-nu*.“ Colegul păru, fugitiv, luminat de o revelație. „Mă gîndesc“, adăugă el imediat, „că, pe cererile oficiale, ar fi mai corect, din unghi lingvistic, să se scrie ceva bizar, o amestecătură între *da* și *nu*, de genul *nd, dn* sau, mai coerent fonetic (am uitat să precizez că amicul e un fonetician remarcabil), *du, na, au, ua, an, ud.*“

Cuprins de vertij, am făcut gestul de a mă sprijini de perete. Prietenul se opri brusc din tiradă și, pesemne nedumerit de prelunga și suspecta mea tăcere, mă întrebă imperativ: „Nu spui nimic, bătrîne? Nu-i așa că am dreptate?“. Ca fost director de școală doctorală și, mai ales, ca fost decan, am simțit nevoia să latru scurt și „administrativ“: *„Au!“*.

Codrin Liviu Cuțitaru *este profesor la Facultatea de Litere a Universității din Iași. Cea mai recentă carte publicată:* Omul multiplu, *Editura Junimea, 2021.*

■ ■ ■

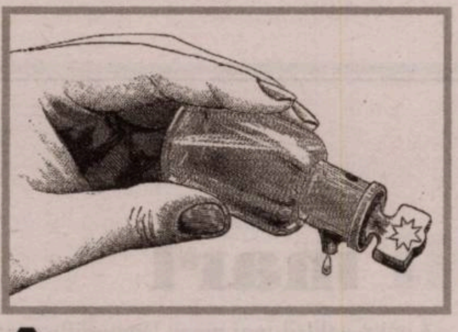

Rodica ZAFIU

cuvinte nepotrivite

„Pe interneți“

Încălcarea normelor prin modificarea unor forme, semn al unei libertăți specifice registrului informal, e caracterizată de o ambiguitate fundamentală, în măsura în care se poate atribui deopotrivă erorii sau intenției umoristice. Abaterea de la normă poate consta, de exemplu, în formarea unui plural de la cuvinte care au doar formă de singular *(singularia tantum),* mai ales atunci cînd pluralul nu aduce o idee nouă, nu este motivat semantic.

Formarea unui plural (motivat sau nemotivat) de la termenul internațional *Internet* e un fenomen actualizabil în multe limbi. Româna are însă la dispoziție mai multe posibilități de a forma pluralul, tratînd cuvîntul ca substantiv neutru, cu desinența *-uri (interneturi)* sau *-e (internete)* ori ca substantiv masculin, cu desinența *-i (interneți).* Nu e vorba, vom vedea, de simple potențialități, ci de variante reale, chiar destul de răspîndite. Pluralizarea poate fi motivată de ideea existenței mai multor rețele similare, a mai multor subtipuri („internetul global se sparge în *interneturi* mai mici“, biziday.ro), dar poate fi și complet inutilă din punct de vedere strict conceptual, atunci cînd e foarte clar că noua formă se referă la exact aceeași realitate descrisă suficient de singularul cu valoare de nume propriu: „poate nu este prea eficient să întrebi niște necunoscuți *pe interneturi*“ (reddit.com). Unele dintre aparițiile pluralului au scop parodic, aluziv, evocînd erori preexistente. E totuși plauzibilă și creația ludică independentă, fără trimitere la vreo eroare inițială.

Pluralul englezesc *Internets* este înregistrat (de Wikipedia, Wiktionary etc.) ca formă glumeață, reluînd satiric o eroare lingvistică a fostului președinte G.W. Bush, produsă într-o dezbatere cu John Kerry, în 2004. E posibil ca formele de plural din română să preia inovația din engleză, despre care s-a vorbit în momentul respectiv – „președintele american George Bush povestea lumii întregi despre lucrurile pe care le-a aflat el de pe *interneturi*“ (curentul.info) –, dar e posibil și ca pluralul să se fi dezvoltat independent, pe un tipar al modificării morfologice produse din neatenție sau în glumă. Știri din 2011 atribuiau pluralul *internete* erorii unui politician român (G. Becali), citînd o formulare a acestuia – „Nu mă interesează pe mine *internetele* și de-astea!“ (evz.ro) – și preluînd ironic forma: „Nu prea îi plac «*Internetele* astea» patronului Stelei“ (blogsport.gsp.ro).

Dicționarele curente (inclusiv *Dicționarul ortografic, ortoepic și morfologic,* în ultima sa ediție) indică adaptarea cuvîntului în română ca substantiv neutru comun (scris cu inițială minusculă), cu formă unică de singular. Dacă i se creează totuși în comunicare un plural ad-hoc (motivat semantic), substantivul neutru primește terminația de plural *-uri,* tipică pentru majoritatea împrumuturilor recente: „Internetul se va transforma în 4 *interneturi:* european, american, chinez și rusesc“ (ro.linkedin.com). Pluralul în *-uri* este deci acceptabil, la nevoie, dar poate fi și atribuit unor vorbitori inculți: „Manex, proprietar: «Am luat un model după *interneturi,* ne place Versaci»“ (observatornews.ro); „«Sînt niște antene să meargă *interneturile* și ăstea. Îs mai multe puse și o zis doctorița că alea tare atacă», a declarat o localnică“ (pressone.ro). Cel mai adesea este folosit cu intenție umoristică, într-o metaforă locativă care evocă diverse formule populare conținînd pluralul *(pe drumuri, pe coclauri):* „Ce mai face lumea *pe interneturi?*“ (gramhir.com); „aș arde-o *pe interneturi* cu discuții sterile și inutile“ (forum.softpedia.com).

Pluralul în *-e* nu apare în contexte serioase, ci doar în intervenții atribuite vorbitorilor necultivați – „declarația în exclusivitate a unei babe: «I-a bătut Dumnezeu, că prea se jucau cu *internetele* alea! Păi de *internete* avem noi nevoie?»“ (national.ro) – și în contexte glumețe, ironice: „te descurci tu, că te știi cu *internetele*, cu calculatoarele“ (facebook.com); „o poveste care circulă în draci *pe internetele* românești“ (utopiabalcanica.net). Forma în *-e* dezvoltă și o altă utilizare comică, fiind interpretabilă ca masculin singular (pe tiparul *biscuit-biscuite):* „Hei ce mai descoperire măreață *internetele ăsta!* Dacă nu era *internetele* ce făceai?“ (reddit.com).

Cea mai șocantă este forma de substantiv masculin, cu pluralul în *-i*: „am căutat prin *interneți* o casă“ (pinterest.com); „toată lumea scormonește măruntaiele *interneților*“ (bacauexpres.ro); „diverse companii furnizoare de servicii: curent, gaz, *interneți* etc.“ (denisuca.com); „am cerut parola de la *interneți*“ (foodcrew.ro); „zbîrnăie *interneții* în ultima vreme“ (criticarad.ro). Forma poate fi aleasă de vorbitorii actuali și datorită asemănării cu pluralul marcat umoristic din engleză *(internets).* Și în acest caz, construcția cea mai frecventă este locativul *pe interneți:* „aveți timp să stați *pe interneți*“ (reddit.com); „știu că îți place să te prefaci că muncești cît ești la birou, cînd tu de fapt o arzi *pe interneți* în căutare de chestii funny“ (vice.com); „îndemnul ca lumea să se informeze de la sursa autorizată, nu «*de pe interneți*»“ (manafu.ro). Unele contexte sugerează o suprapunere interesantă (care se explică și prin forma masculină, și prin rimă) între *interneți* și *pereți:* „Treaba asta cu *scrisul pe interneți* stă în felul următor“ (facebook.com); „numele de pus *pe interneți*“ (creator.iqads.ro), „a și lipit *pe Interneții ministerului* o poză“ (desteptarea.ro).

Se dovedește astfel, încă o dată, că limbajul colocvial exploatează cu dezinvoltură, în scopuri ludice și expresive, posibilitățile gramaticale ale limbii.

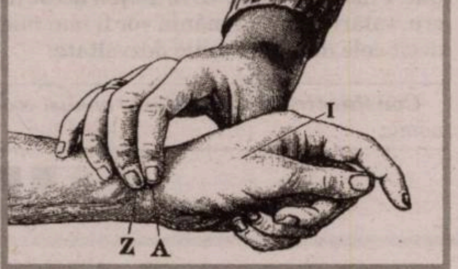

Horia CORCHEȘ

prof, viața mea

Totul cere timp între oameni

Încep prin a explica, în cîteva cuvinte, cam care ar fi bine să fie pașii parcurși de un profesor atunci cînd își pregătește o lecție. După cum toată lumea cred că știe, programele școlare actuale au ca finalitate formarea unor competențe. În număr de patru-cinci, competențele generale prevăzute de programe au subsumate cîte trei-patru competențe specifice. Fiecărei competențe specifice i se asociază seturi de conținuturi care trebuie asimilate în așa manieră încît prin interiorizarea lor să se formeze respectivele competențe. Ca să dau un exemplu oarecare, în clasa a VIII-a, la limba și literatura română, există competența generală *2. Receptarea textului scris de diferite tipuri*, competența specifică *2.1. Recunoașterea modurilor în care sînt organizate informațiile din texte literare și nonliterare, continue, discontinue și multimodale,* iar un conținut menționat de programă care se poate asocia acestei competențe specifice este *Narativul literar*. Ei bine, chiar dacă te ghidezi în construcția lecției pornind de la manual, care are el grijă să cam facă legăturile importante, tu, ca profesor, cînd pregătești o lecție trebuie să corelezi aceste date ale programei cu textul pe care îl propui pentru studiu, cu metodele pe care le vei folosi, cu niște obiective operaționale pe care le formulezi tu. Adică, altfel spus, dacă studiezi, spre exemplu, „Iapa lui Vodă“ de Mihail Sadoveanu, într-o oră vei urmări, eventual, și asimilarea conceptului de narator, în mod particular cum se schimbă rolurile dintre naratori și personaje în acest text. Cînd îți împarți lecțiile pe care le aloci studiului acestui text, te vei gîndi ce faci în fiecare oră și, într-una dintre ele, îl vei avea printre conținuturile transmise și pe acesta. Dar nu doar atît: vei stabili că demersul tău vizează formarea competenței specifice 2.1, respectiv a competenței generale 2. Ei bine, pentru a te asigura că parcurgi acest demers, vei stabili și niște obiective operaționale, care nu sînt altceva decît instrumentele cu care operezi tu, asigurîndu-te că ajungi la rezultatul dorit. De exemplu, un obiectiv operațional, care este subsumabil competenței specifice, ar putea fi formulat astfel: *La finalul orei, elevii vor putea să precizeze personajul care devine narator în povestirea „Iapa lui Vodă“*. Mergînd la un alt nivel, un alt obiectiv operațional ar putea fi formulat astfel: *La sfîrșitul orei, elevii vor putea distinge, într-un text la prima vedere, între personaje și narator*. De ce spun că este un alt nivel? Pentru că vizează o apropiere mai mare de competența generală, prin faptul că o informație asimilată prin studiul unui text se transferă înspre un text nestudiat. Așa reușești, ca profesor, să îți atingi și tu obiectivele. Lucrurile acestea nu sînt spuse explicit în programă. Nici nu ar putea fi spuse, pentru că ar deveni o carte întreagă, cel puțin, dar și pentru că ar eluda libertatea profesorului în privința organizării de ansamblu a demersului său didactic, pe parcursul unui semestru, al unui an sau al unui ciclu de școlarizare. Corelarea dintre ele o face profesorul.

Apoi, mai este o chestiune. O lecție, după ce ai stabilit toate aceste corelații, presupune și un demers, cum intri în oră, cu o secvență de început, prin care faci legătura cu ceea ce știu deja elevii din experiențele lor de viață sau de învățare livrescă, apoi cum introduci noile conținuturi, cum le fixezi, cum le evaluezi apoi și cum le transferi. Ce metode folosești în fiecare dintre aceste secvențe. Toate astea cer o organizare. De aceea s-a inventat conceptul de *Plan de lecție*. Sau, dacă vreți, *Proiect didactic, Design de activitate* etc.

Cînd am intrat eu în învățămînt, trebuia să faci plan de lecție pentru fiecare oră, pînă la obținerea definitivatului, adică trei ani. Planurile trebuiau avizate de director sau, în cel mai rău caz, de șeful de catedră. Nu aveam calculator. Îmi amintesc cum le făceam pe foi A4, dar nu pe hîrtie de xerox, căci era scumpă, ci pe hîrtie de scris sau pe foi de caiet. Foile A4 le împătuream în două, fiindu-mi mai la îndemînă formatul rezultat. De obicei, un plan de lecție era de minimum trei pagini ale unei astfel de foi împăturite în două, dar de multe ori ajungeam la a doua foaie. Desigur, nu întotdeauna erau planuri ca la carte, ci aduceau uneori cu niște schițe. Dar din care nu lipseau niciodată obiectivele operaționale și pașii lecției. Cînd am avut inspecția pentru examenul de definitivat, aveam cîteva teancuri cu astfel de planuri-schițe, fără nici o exagerare.

De ce toată această poveste? În zilele noastre, nu este reglementată obligativitatea planurilor de lecții pentru toate orele pînă la obținerea definitivatului. Care examen se poate promova după un an de predare, nu după trei, cîți erau odinioară obligatorii pentru stagiatură. Metodologia examenului pentru obținerea definitivării în învățămînt prevede că, la evaluarea portofoliului profesorului, acesta trebuie să prezinte zece planuri de lecții. Deci obligativitatea este mult redusă față de ce era odinioară. De la trei ani la un an, de la fiecare lecție la zece lecții. Totuși, prin tradiție și prin fișa postului unui debutant, se poate prevedea necesitatea alcătuirii lor pentru toate lecțiile pînă la obținerea statutului de profesor definitiv.

Ei bine, zilele trecute, într-un grup dedicat profesorilor de pe Facebook, o profesoară debutantă scria: *Bună seara! E primul meu an în învățămînt, sînt suplinitoare și pînă acum a trebuit să fac planuri de lecții pentru fiecare oră, menționez că nu sînt înscrisă pentru definitivat. Acum am stabilit cu profesoara îndrumătoare să fac doar schițe, dar și așa îmi ia mult timp. Asta e normal? Toți debutanții trebuie să facă schițe sau planuri de lecții?* Mulți comentatori îi dădeau dreptate. Au fost și comentatori care s-au întrebat cum poate să țină o lecție fără să o aibă pregătită măcar ca schiță. Și eu mă întreb asta. Probabil citind din manual lecția, pur și simplu, și rezolvînd exercițiile de acolo. Dar asta nu înseamnă o lecție pregătită. Este adevărat, sînt lucruri care cer timp. Dar este o muncă cu copiii, deci cu oameni. Și totul cere timp între oameni.

***Horia Corcheș** este scriitor și profesor de limba și literatura română.*

Kati MARTON

Alegerile libertății din Ungaria

Cînd maghiarii vor merge în aprilie la urne, în joc se va afla democrația liberală – nu doar Ungaria. Fostul președinte al SUA Donald Trump îl promovează pe prim-ministrul populist Viktor Orbán. Tucker Carlson, personalitatea cea mai vizibilă și mai populară a canalului de televiziune Fox News, a venit la Budapesta pentru a promova naționalismul etnic de marcă Orbán. Cu toate acestea, Orbán are în față cea mai grea bătălie de după revenirea sa la putere în 2010.

Opoziția maghiară – de obicei, fragmentată – a reușit, în sfîrșit, să se reunească în jurul unui candidat unic: Péter Márki-Zay, primarul conservator al Hódmezővásárhely, un orășel de provincie din centrul țării. Un creștin practicant, tată a șapte copii, Márki-Zay mizează pe o platformă pro-europeană, pro-stat de drept, anticorupție, și se descrie ca fiind „tot ceea ce Viktor Orbán pretinde să fie“.

Acum în vîrstă de 58 de ani, Orbán a fost, cu treizeci de ani în urmă, un reformator fervent. Dar, în ultimii zece ani, a transformat Ungaria într-o „democrație iliberală“ în care vocea sa e singura care reprezintă poporul. În timpul primului său mandat de prim-ministru, între 1998-2002, Orbán a dirijat intrarea Ungariei în NATO și în Uniunea Europeană. Dar după ce a fost învins în 2002, și-a făgăduit să nu mai riște niciodată înfrîngerea în alegeri. Lepădîndu-se de vechea sa agendă pro-Europa și pro-democrație, a adoptat politica etno-naționalismului și a revendicărilor antiglobaliste.

După revenirea în funcție din 2010, cu o majoritate parlamentară de două treimi, Orbán a rescris legile electorale și Constituția Ungariei pentru a-și consolida propria poziție de putere. Partidul său, Fidesz, a preluat curînd controlul asupra mass-media și a Justiției – inclusiv Curtea Constituțională. Iar Orbán și acoliții săi au devenit foarte bogați.

În ultimii zece ani, a transformat Ungaria într-o „democrație iliberală“.

Pregătindu-se pentru alegerile de anul acesta, Orbán a organizat mitinguri în care acuza UE că ar încerca să „smulgă Ungaria din mîinile Fecioarei Maria și să o arunce la picioarele Bruxelles-ului“. În ciuda incitărilor și a încălcărilor flagrante ale legilor și valorilor UE, Ungaria rămîne deocamdată membră a blocului comunitar. Birocrația încîlcită a UE nu e, pur și simplu, concepută pentru a gestiona cazul unui autocrat de teapa lui Orbán. Îi lipsește un mecanism prin care să-l strunească – în mare parte, deoarece Orbán se bizuie pe faptul că guvernul la fel de iliberal al Poloniei va bloca prin veto orice acțiune împotriva sa.

Fiind maghiară prin naștere, alegerile de anul acesta mă afectează personal. Aveam cinci ani în 1955, cînd am deschis ușa apartamentului nostru din Budapesta și m-am pomenit față în față cu trei bărbați în salopete de muncitori. „Am venit pentru contorul de gaze“, a mințit unul dintre ei. „Cheam-o pe mama.“ Am strigat-o pe mama și m-am întors în camera mea; nu am mai văzut-o (nici pe ea și nici pe tata, care era deja la închisoare) vreme de aproape doi ani. Părinții mei, ultimii jurnaliști independenți din Ungaria controlată de sovietici, au fost acuzați de spionaj și condamnați la pedepse lungi cu închisoarea.

Viktor Orbán în Piața Eroilor din Budapesta (1989)

Chiar și în condițiile Războiului Rece, întemnițarea unui cuplu cu doi copii mici era suficient de șocantă pentru a merita să apară pe prima pagină a ziarului *The New York Times.* Din fericire, părinții mei au fost eliberați 18 luni mai tîrziu, la timp pentru a scrie despre Revoluția ungară din octombrie 1956. Dar revoluția din acel an a fost înăbușită brutal de trupele și tancurile sovietice, deschizînd calea unei ocupații care a durat pînă în 1989. „Budapesta“ – a declarat președintele Dwight D. Eisenhower, cu ocazia celui de-al doilea discurs inaugural din ianuarie 1957 – „nu mai e doar numele unui oraș; de acum înainte este un nou și strălucitor simbol al năzuinței omului spre libertate.“

Eram încă un copil mic cînd familia mea și-a început, anul următor, călătoria spre Vest. Dar am rămas extrem de mîndră de țara pe care am fost siliți să o abandonăm. Pe 16 iunie 1989 mă aflam, alături de 300.000 de maghiari, în Piața Eroilor din Budapesta, cu ocazia reînhumării celor căzuți în revoluția curmată.

Ceremonia solemnă m-a mișcat pînă la lacrimi și mi-l amintesc aievea pe ultimul vorbitor, un tînăr de 26 de ani, slăbuț, cu barbă, care spunea: „Dacă sîntem suficient de hotărîți, putem obliga partidul [comunist] aflat la conducere să accepte alegeri libere“. Cu aceste cuvinte mobilizatoare și-a început tînărul Orbán ascensiunea politică. După doar cîteva luni părăsea Budapesta pentru a studia la Universitatea Oxford, cu o bursă oferită de filantropul-finanțist american George Soros, pe care Orbán îl ponegrește acum și îl transformă în țap ispășitor ori de cîte ori are ocazia.

În 1995, în timp ce demagogii regionali stîrneau un război genocid în Balcani, am ales să mă căsătoresc cu diplomatul Richard Holbrooke – care încă se afla în pline negocieri pentru încheierea acestui conflict – în orașul meu de baștină. În toastul ținut cu această ocazie, flancat fiind și de președintele maghiar Árpád Göncz, proaspătul meu soț a spus: „Cu prilejul acestei căsătorii, îi urez și Ungariei bun-venit, din nou, în familia democrațiilor europene – acolo unde îi este locul“.

Am avut, alături de soțul meu Richard, o relație de prietenie cu Orbán, în timpul primului său mandat; l-am invitat și la masă, la noi acasă. Chiar dacă nu este un dictator sîngeros, în stilul președintelui rus Vladimir Putin, lui Orbán îi lipsesc convingerile profunde și nu vrea decît să acumuleze putere în propriul interes. Geniul său rezidă în capacitatea de a stîrni resentimente naționaliste și de a-i convinge pe maghiari că numai el poate să-i apere împotriva unei lumi ostile, necreștine. Am auzit frecvent aceeași retorică și la tiranii însetați de război din Balcani, cu 25 de ani în urmă.

E adevărat, în Ungaria nu mai sînt întemnițați reporterii independenți, dar regimul Orbán a redus la tăcere voci critice în moduri mai subtile și nu mai puțin eficiente – bunăoară, prin retragerea licențelor de emisie și prin consolidarea trusturilor de știri care aparțin aliaților lui Orbán. Trupele sovietice care patrulau odinioară prin cartierul meu au dispărut de mult. Dar, în persoana lui Orbán, Putin are un aliat în interiorul UE – chiar în timp ce Kremlinul amenință securitatea Ungariei dinspre Est, în Ucraina.

Orbán s-a dovedit inapt să înfăptuiască promisiunea pe care a făcut-o în Piața Eroilor, în 1989. În condițiile în care 90% din mass-media maghiară e controlată de stat, e dificil să vorbim de alegeri „libere“. În tot cazul, alegerea din primăvara acestui an nu depinde de Trump sau de Carlson, și nici chiar de Orbán, ci de votanții maghiari.

Aproape o jumătate de milion de maghiari (din totalul de zece milioane ai țării) au ales să emigreze, de cînd e Orbán la putere. E momentul ca noi, diaspora maghiară, să ne asumăm o responsabilitate aparte și să ne facem auzite vocile, astfel încît maghiarii de mîine să nu fie nevoiți să-și caute împlinirea în altă parte.

Pentru a doua oară, în timpul vieții mele, Ungaria are șansa să fie „un simbol al năzuinței omului spre libertate“. Trebuie însă ca maghiarii să profite de ea cîtă vreme se mai poate.

***Kati Marton,** director al Consiliului consultativ Action for Democracy, este autoarea, printre altele, a volumului* The Chancellor: The Remarkable Odyssey of Angela Merkel *(William Collins, 2021).*

© Project Syndicate, 2022
www.project-syndicate.org

traducere de Matei PLEȘU

Radu NAUM

un sport la Răsărit

E doar o impresie subiectivă că această ediție a Olimpiadei de Iarnă a trecut cam neobservată?

Neobservată?! Nuuu... Dimpotrivă, tocmai că a fost observată prin lipsa expresă de atenție pentru ceea ce ar fi vrut gazdele chineze să fie observat. Și viceversa. A fost observată prin creșterea conștientizării problemelor unei etnii în pragul anihilării, aceea a uigurilor, asupra cărora sînt practicate metode maoist-staliniste. A fost observată prin repetarea destinului dramatic al populației din Hong Kong, a cărei democrație legată fedeleș de stîlpul comunismului *made in China* este o alarmă pentru întreaga lume civilizată, mai ales pentru noi, foștii lagărizați. Jocurile Olimpice cu zăpadă complet artificială, public artificial, proclamații artificiale au semănat cu un vast șantier de tipul celor pe care cei de o anumită vîrstă le cunosc foarte bine. Tot înainte, indiferent de costuri! Ce contează că un reporter olandez a fost luat pe sus în timpul unei transmisiuni directe ori că discuțiile cu localnicii sau voluntarii erau strict supravegheate și subiectele bine selectate? Ce mai contează că am avut parte de cel mai grotesc interviu de după căderea Cortinei de Fier, în care Shuai Peng, chestionată de reporterii de la *L'Équipe,* a dat un spectacol înfiorător al spălării absolute pe creier? Important e că marele popor – care chiar e unul mare, dar nu în zona acestor prostii – a mai bifat un „cincinal în patru ani“, căci despre asta pare să fi fost această ediție. Cu ce vom rămîne noi, cei (încă) liberi? Cu degetele mijlocii ale unui patinator rus către adversarii americani, frumoase apendice al crizei ucrainene, cu cazul Valieva care l-a scos din pepeni pînă și pe etern împăciuitorul șef al CIO Thomas Bach și i-a provocat vorbe de o duritate nemaiîntîlnită despre sportul rusesc (aș fi zis că ăsta deget adevărat arătat lui Putin dacă n-aș ști că se vor înțelege ei cumva) și cu ideea deloc trăsnită că, poate pentru prima oară de multă vreme, Jocurile Olimpice chiar au întîrziat un război, cel al Rusiei contra Ucrainei. *Harașo!* În ce ne privește, Olimpiada albă nu ne privește. Fiți atenți: Slovenia a luat șapte medalii (două de aur), Ungaria trei (una de aur), Cehia două (una de aur), Slovacia la fel, Ucraina una de argint, Estonia, Letonia și Polonia (ca să rimeze) cîte una de bronz. Noi? Sîntem ca noi, ca scoși din cutie. Cel mai bun rezultat: locul 9 la proba de ștafetă sanie pe echipe. Păi, nu sîntem noi cei mai buni la Săniuță?! – scuzați... Asta e. Atît s-a putut. Cunoșteți șlagărul. Avem alte treburi. Dar nu e despre noi. E despre această planetă, despre acest Pămînt. Care, vorba lui Jaume Cabré, se întoarce la vremurile în care era plat.

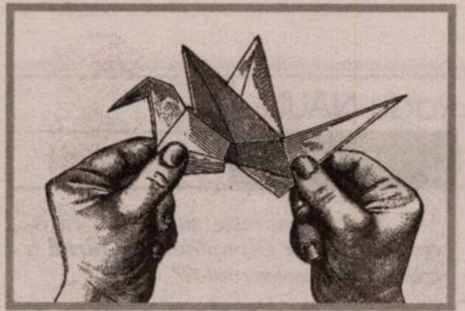

Andrei MANOLESCU

libertatea de impresie

Cu mască, fără mască

Anul trecut, în vară, cînd pandemia își făcuse deja mendrele într-un prim val în Europa, am traversat Ungaria și Austria, în drum spre Germania. În România lumea purta mască, cel puțin în interioare. Prin Ungaria lucrurile erau mai tulburi. În Austria totul era însă clar, ca de altfel și în Germania. Disciplina de tip nemțesc se făcea simțită perfect în ambele țări, dar în sensuri opuse. Adică austriecii nu purtau nicăieri mască, nu le păsa de nimic, relaxarea era absolută, în vreme ce nemții purtau fără excepție mască în toate zonele aglomerate și în interioare. În Austria, după mască îi puteai recunoaște doar pe străinii și călătorii aflați în tranzit pe șosele și prin benzinării, expuși privirilor mirate ale localnicilor. Dincolo de frontiera cu Germania, marcată doar printr-un panou simbolic, dintr-o dată, cum spuneam, observai că toți oamenii purtau mască. M-am întrebat atunci dacă virusul știe și el unde e granița dintre cele două state de limbă germană, dacă face diferența dintre unii și alții.

De-a lungul pandemiei, așa-zicînd, cu toții am avut ocazia să constatăm că au fost abordări oficiale diverse în diferitele state europene și că mai tuturor le-a venit la un moment dat rîndul să fie criticați de alții, pentru ca apoi să apară motive ca și ei să-i blameze pe ceilalți. Găsirea unor vinovați în alte state pare o caracteristică a pandemiilor, cel puțin în primele faze, pînă ce devine mai limpede că necazul privește întreaga omenire și că greșeli sînt posibile oriunde. În timpul gripei spaniole a fost la fel, lucru atestat chiar și de numele acelei epidemii care, de fapt, n-a izbucnit în Spania. „Măgăreața“ a căzut pe ei pentru că Spania nefiind în război, presa nu era cenzurată și acolo au apărut primele știri publice despre epidemie. La rîndul lor, însă, spaniolii pretindeau că de vină pentru răspîndirea bolii ar fi portughezii, și tot așa.

Mai de curînd, am fost din nou în Austria. De data asta, pentru a te lăsa să intri în țară, autoritățile lor săriseră în cealaltă extremă și cereau obligatoriu trei doze de vaccin, iar exigența asta combinată cu interpretările românești panicarde ale legilor austriece, cum că ar fi neapărat obligatoriu și testul PCR, și un formular de localizare, și șapcă pe cap, te putea scoate din minți. Bașca, dacă zburai cu avionul în Germania și mergeai de acolo în Austria, la aeroportul din Otopeni ți se spunea că-ți trebuie nu știu ce formular online completat pentru Germania; trebuia să explici că e doar o țară de tranzit; erai pus să dovedești cu rezervările la hotel etc. Pe scurt: birocrație tipică românească, motivată european. La Memmingen, pe aeroport, totul era mai simplu. Polițista întreba „Tranzit?“, răspundeai „Da“ și apoi, după ce-ți vedea fața, îți spunea pe românește: „Pune masca la loc“. Trecerea din Germania în Austria era din nou, așa cum știam, fără nici un control, deși aveai la îndemînă, pentru orice eventualitate, „chiloțeii“ cu nenumărate acte în toate limbile, iar telefonul era pregătit să poată fi imediat deschis la certificatul anti-COVID. Nebunia era că avionul fusese plin ochi, mască lîngă mască, respirație lîngă respirație, timp de două ore, iar pe micul aeroport de sosire înghesuiala era la fel de mare și de inevitabilă, deși peste tot ți se spunea și se scria că trebuie să păstrezi distanța față de celelalte persoane.

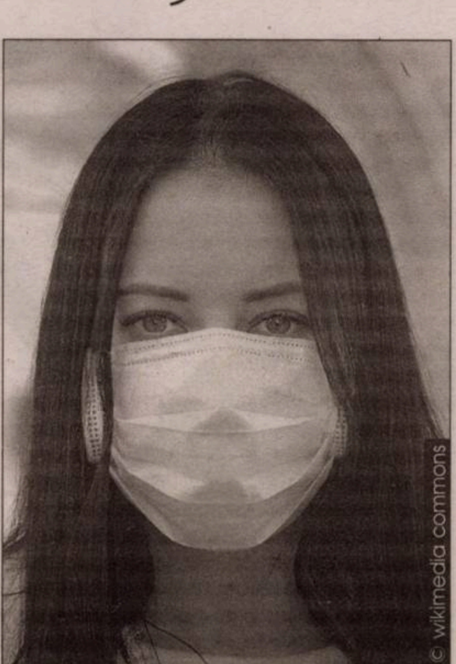

© wikimedia commons

La hotelul din Austria am dat de o cameristă româncă. Foarte cumsecade, dar și foarte speriată de perspectiva vaccinului pe care era nevoită să-l facă pentru a evita amenda foarte mare (în Austria, vaccinul anti-COVID a devenit obligatoriu). De ce îi era așa de frică de vaccin? Pentru că doctorița ei de familie din România i-ar fi spus, cică, prin telefon, să nu cumva să și-l facă. N-am putut să nu mă gîndesc la o țară primitivă, încă plină de vraci.

Pe pîrtiile de schi, și în Austria ca și în România, evident, nu ești obligat să porți mască. În telecabine, telegondole și telescaune, însă, n-am văzut pe nimeni fără mască. Și la eventualele cozi care se formează se întîmplă la fel. În schimb, regula celor maximum patru pasageri într-o telegondolă, care în România se respectă destul de strict, nu se regăsește și în Austria. Unii oameni încearcă din instinct să nu se înghesuie, dar sînt și inși mai agitați, cu tendința de a se îmbulzi. Cînd îi auzi vorbind pe aceștia, de obicei constați că sînt estici: cehi, polonezi etc.

Interesant e că la Azuga, într-o telegondolă de opt persoane, pe timp de pandemie, rareori am văzut să intre mai mult de patru, adică exact așa cum prevede regula, dar pe de altă parte, în ultima vreme, tot așa de rar am văzut ca pasagerii să mai poarte mască (mai ales de cînd cu decizia Curții Constituționale – *curat constituțional).* Cine ce să mai înțeleagă, nu doar din regulile diferite, ci și din comportamentele astea aiurite? Paradoxuri și ciudățenii sînt peste tot, dar, ca observație generală, vesticii dau impresia că sînt mai raționali și mai calmi decît esticii. De fapt, diferențele dintre unii și alții par a ține de civilizație și de bun-simț. Dar cred că știam de mult asta, nu-i așa?

■ ■ ■

ready made

Fapte interesante

„În Moscova o lună de zile întreagă un zidar când pleca la lucru își zidea iubita, până la gât, iar când se înapoia o scotea iarăș. – L-a prins poliția și l-a pus la răcoare.“

Almanahul Județului Satu-Mare,
Anul IV, 1928

Emil BELU

Rătăciri hibernale

Dacă pot citi online o proză sau un eseu, dar nici pe acestea cu prea mare entuziasm, poezie mi-e imposibil să citesc pe ecran, simt un disconfort al lecturii, o inadecvare. Nu sînt un cititor pătimaș de poezie, nici mare cunoscător, am însă, ca tot „degustătorul“, etaloane și ierarhii.

Suportul electronic, însă, îmi refuză cu brutalitate un contact mai apropiat cu pagina, o intimă palpare, un fel de „citire“ în Braille neindusă de cecitate. Inutil să menționez că am o veche și acută fascinație pentru pagina tipărită. Între mine și *display* simt un străveziu perete de gheață: febrilitatea inițială dispare, frisonul lecturii nu-l mai simt, nu mai ard – simt că mi se servește un *fast-food* brumat, scos din frigider, inacceptabil pentru un *gourmet.*

Lectura unei poezii își cere rînduiala necesară.

Mai ales genul de poezie care te face să vibrezi, să intri în rezonanță instantaneu cu gîndul poetic, acea poezie încărcată emoțional, de parcă ar fi fost scrisă special pentru tine, pentru acel unic moment în care sufletul se simte răvășit, iar poezia vine ca o benefică și necesară terapie. În seara ploioasă de toamnă, aleasă pentru festin, ai nevoie pentru lectură de un peisaj adecvat: măsuța așezată lîngă geam, poleită de lumina discretă a unei lămpi, cana de ceai aburind, iar tu, cufundat în vechiul fotoliu, citești captivat versurile poetului îndrăgit, ascultînd în răstimpuri ropotul ploii în obloanele ferestrei – așa cum face englezul, pasionat al acestui gen de scriere.

Fără „atmosfera“ potrivită degustării, poezia nu-mi „vorbește“, nu-mi spune nimic, nu bucură ființa, pare o regretabilă eroare, o incompatibilitate, o lipsă de consonanță cu valorile specifice genului și momentului. Este ca și cum aș bea șampanie Veuve-Clicquot, veche de 200 ani, dintr-un pahar de plastic, o impietate la adresa acelei sticle brumării, păstrată cu sfințenie în misterioase labirinturi subterane, care la o recentă licitație la Sotheby's Gallery din Londra, că tot am pomenit de englezi, s-a vîndut cu 30.000 de euro.

Lectura unei poezii
își cere rînduiala necesară.

Pe Serghei Esenin, o statornică iubire, l-am visat în noaptea trecută, într-un *pub* din Greenwich Village, o cîrciumă ordinară din rău famatul cartier al metropolei americane, unde am intrat și eu cu mulți ani în urmă. Nu era singur, era la masă cu Isadora Duncan, celebra dansatoare, învăluiți în fumul dens al țigărilor și trabucurilor cubaneze – doar pipa stinsă a poetului făcea excepție –, ușor euforizați de licorile din pahare, abia vizibili, ca într-o laică epifanie. Eram la două mese de ei, i-am urmărit atent tot timpul, speram să-l aud pe poet recitînd: „Sînt ultimul poet cu satu-n glas, / Podeț umil de scînduri în cîntare...“, așa cum o făcea altădată prin cîrciumile moscovite. N-a fost să fie! M-am trezit întristat și fără speranța de a-l mai auzi vreodată. Ocazie ratată!

La ceas tîrziu din noapte, am deschis la întîmplare cartea de poezii, în inegalabila traducere a lui George Lesnea, nelipsită de pe noptieră, la „Cîntecul cățelei“, acea răvășitoare „crimă“ mărturisită. Rușinat de ideea unui recital poetic în acel spațiu impropriu, m-am întrebat dojenitor: cum ar fi sunat în alt loc, oriunde pe acest petic de pămînt, acel bocet răvășitor, izgonit brutal din peisajul stepei, sărăcit de vaierul mestecenilor în nemiloasa iarnă rusească? Răspunsul este fără echivoc: straniu!

Nu am nici o îndoială, Serghei Esenin trebuie citit la el acasă, în Konstantinovo, undeva pe malul fluviului Oka, în casa natală, construită din bîrne groase de lemn, în așteptarea ceaiului – nu prea iubit de poet –, ascultînd pufăitul samovarului asemeni unei vechi locomotive cu aburi care trecea prin Reazan, piesă de muzeu acum, trasă pe o linie moartă. Nimic artificial, nimic fals, aici e peisajul originar, aici e izvorul tulburătoarelor versuri eseniene.

Așezat pe lavița de lîngă vechea sobă, toropit de căldură și de aduceri-aminte, închizi încet cartea, ascultînd foșnetul mestecenilor stîrniți de vifornița înghețată a stepei, care, din senin, a învolburat brusc ograda: „O, dragi mesteceni, gingași și subțiri! / Și ție, pămînt! Și voi, cîmpii ca marea!“.

Pleoapele grele de zăbava pe răbojul versificat al poetului încep să se închidă, nu înainte de a sufla în flacăra firavă a lămpii care abia mai pîlpîie. Prin vaierul viscolului se aude tremurul mestecenilor ce-și scriu epitaful pe pojghița de gheață care a îmbrăcat izba, deslușind în vîrtejul sonor scîncetul de jale al cățelei după puii uciși în ajun, cei „șapte cățeluși roșcați“ aruncați în apa din viroagă. Și parcă se aude vocea interogativă a mamei poetului, tardivă dojană venită din îndureratele abisuri ale sufletului pravoslavnic: „Iar tu, Serioja, pe unde rătăcești?“.

Poate e chiar vocea mamei mele, neconsolată de rătăcirile propriului fiu, pierdut printre troienele nesfîrșitelor ierni canadiene...

***Emil Belu** este scriitor și trăiește în Canada.*

■ ■ ■

dosar**DILEMA** VECHE

Coordonatoare: Ana Maria SANDU

Iluzii

Texte și opinii de:

- ● Simona GOȘU (scriitoare)
„Ficțiuni convenabile“
- ● Augustin CUPȘA (psihiatru și scriitor)
„Iluzia de *acasă*“
- ● Cosmin PERȚA (scriitor)
„Iluzia faptului de a avea dreptate“
- ● Rucsandra POP (scriitoare)
„Use Your Illusion“
- ● Lucia TERZEA-OFRIM (conferențiar univ.)
„Amăgire, armură, artificiu“
- ● Cătălin PAVEL (scriitor și arheolog)
„Iluzia supremă a omenirii e că avem timp“ – interviu
- ● Anda DOCEA
„Trenul de la linia 1 se retrage din circulație“

argument

Proiecții despre noi și despre ceilalți

DILEMA VECHE
Iluzii

Trebuie să fi fost în clasa a cincea cînd am făcut la școală o scenetă în care refrenul pe care trebuia să-l cînt eu suna așa: „Unde sînt iluziile mele / Cred că le-am pierdut“. Era vorba despre un scriitor care tot scria și arunca cocoloașele de hîrtie la gunoi, pentru că nu găsea marea idee. Nu știam prea bine ce era nici cu iluziile și nici cu scrisul, dar îmi interpretam rolul cu mult patos. Între timp, lucrurile s-au schimbat cu amîndouă. Cuvîntul mi-a plăcut întotdeauna și poate că de asta m-au fascinat și iluzioniștii. Cei care te pot face să „vezi“ cum realitatea se poate schimba sub ochii tăi. Cum dintr-un joben sau de după o ureche poate ieși un iepure sau un balon, cum printr-un hocus-pocus și un gest grațios, care mîngîie aerul, făcut cu mîinile peste o batistă, apare ceva la care nu te așteptai. Am privit de multe ori mișcările scamatorilor, acești vînzători de iluzii, și mi-am dat seama că, oricîte lucruri ai ști despre mecanismul din spatele lor, partea rațională va fi întotdeauna amorțită, pentru că vrei să crezi că e posibil să fie adevărat. La fel funcționăm în momentul în care ne construim propriile proiecții despre noi și despre ceilalți. Despre viețile noastre și curgerea lor. Știm atît de bine că nu putem controla mare lucru, dar nu obosim să ne iluzionăm.

Dosarul de acum adună tot felul de povești legate de puterea noastră de a ne imagina scenarii posibile. Despre cît de buni sîntem, despre ce înseamnă „acasă“ și ce e important să avem ca să ne simțim în siguranță undeva, despre felul în care îi privim pe ceilalți cu sentimentul că și înțelegem ceva, despre ce fel de iluzii am sacrificat în marea bătălie a timpului – vorba lui Flaubert: „Spune că ai multe iluzii sau plînge-te că le-ai pierdut“ –, despre cum plecăm la drum într-o profesie și ce descoperim mai tîrziu. Sînt multe cutii deschise, multe istorii emoționante, semn că sîntem niște mari iluzioniști cînd vine vorba de felul în care ne raportăm la noi și la ceilalți.

Le mulțumesc mult invitaților mei pentru sinceritate și luciditate. Pentru felul în care ne-au făcut părtași la experiențele lor. (**Ana Maria Sandu**)

Cititori, fiți ascultători! În fiecare joi, de la ora 18, la emisiunea Timpul prezent.
O dezbatere pornind de la Dosarul revistei Dilema veche, *moderată de Adela Greceanu și Matei Martin.*
Ne puteți asculta pe frecvențele Radio România Cultural sau online la www.radioromaniacultural.ro.

DILEMA
Iluzii

Lucia TERZEA-OFRIM

Amăgire, armură, artificiu

Iluzii: întotdeauna pierdute. Aveam impresia că am găsit această „accepție“ în *Dicționarul ideilor primite de-a gata*. Am verificat imediat, dar sarcasmul lui Flaubert suna un pic altfel: „Spune că ai multe iluzii sau plînge-te că le-ai pierdut“.

M-a amuzat iluzia mea că reținusem exact, cînd de fapt doar reformulasem în spiritul lui Flaubert cunoscutul titlu balzacian. Se pare că mare parte din cunoașterea noastră funcționează cu astfel de aproximări, memoria nefiind un depozit inert de date, nu este un stoc, ci un proces de continuă reașezare, recombinare și de ajustare a tuturor elementelor, adică presupune întotdeauna deformare. De altfel, vorbim de „asimilare“ atunci cînd ne referim la învățare, pentru că tot ce reușim să reținem ajunge să semene mai mult cu noi decît să păstreze, nealterat, tiparul celor aflate. La fel, amintirile au mai degrabă consistența unor nori a căror formă e în permanentă mișcare, iar ideea că am putea evoca trecutul în tușe sigure, ce ar reda ferm și exact conturul celor trăite, nu e decît o altă iluzie.

Ne confruntăm însă cu iluzii înainte de a avea de-a face cu reprezentările mai mult sau mai puțin complexe care dau conținut vieții noastre interioare. Mai des decît am crede se adeverește vorba poetului: „Urechea te minte și ochiul te-nșală“. Deși sîntem convinși că dacă vedem ceva „cu ochii noștri“ știm cu precizie cum este în realitate acel lucru, de multe ori „convingerea“ nu se dovedește a fi altceva decît un excelent sinonim pentru „iluzie“.

Nu întîmplător organele de simț poartă generic numele de „analizatori“. Ochiul este așadar un analizator vizual, care neîncetat selectează și nici măcar o clipă nu reflectă nediferențiat, cu fidelitate de oglindă, absolut tot ce se află în fața noastră. Vedem ce am fost învățați să vedem, vedem ce ne este de folos să vedem, vedem uneori ce vrem să vedem și, nu în ultimul rînd, vedem ce credem că vedem.

Percepția vizuală, ca orice altă percepție senzorială, este în primul rînd interpretare, fiind condiționată de întreaga cunoaștere prealabilă a celor văzute sau întrevăzute, a contextului imediat sau mai larg, la care se adaugă influența coloraturii emoționale a momentului respectiv. Neînchipuita complexitate a vederii umane este pusă în evidență de reușitele și mai ales de eșecurile eforturilor tehnologice din ultimii 50 de ani de a crea programe de calculator capabile să recunoască automat obiecte.

Un proverb chinezesc avertizează: „Două treimi din ceea ce vedem se află în spatele ochilor noștri!“. Într-adevăr, oamenii văd mai degrabă semnificații decît forme, alura e identificată înainte de a sesiza suprafața concretă, este descifrat „aerul“ cuiva și abia apoi silueta propriu-zisă. De fapt, are loc o simplificare, o ecranare a tot ceea ce trece drept redundant, o esențializare, o reducere la șablon, aceasta fiind soluția adaptativă care să eficientizeze orientarea în haosul stimulilor vizuali, prezenți în număr nesfîrșit în jurul nostru. Dacă am vedea tot am înnebuni, dar oricum nu sîntem în acest pericol tocmai pentru că nu e capabil creierul să prelucreze un asemenea volum infinit de stimuli.

Aici intervin procesele de drastică selecție a detaliilor ce „merită“ să fie folosite la crearea imaginilor vizuale cu care operăm. Diferențele între culturi sînt prezente și la acest nivel, criteriile de selecție pot varia în funcție de relevanța elementelor respective pentru fiecare mod de viață. Se știe că eschimoșii văd mult mai multe feluri de zăpadă, iar oamenii deșertului mult mai multe tipuri de nisip.

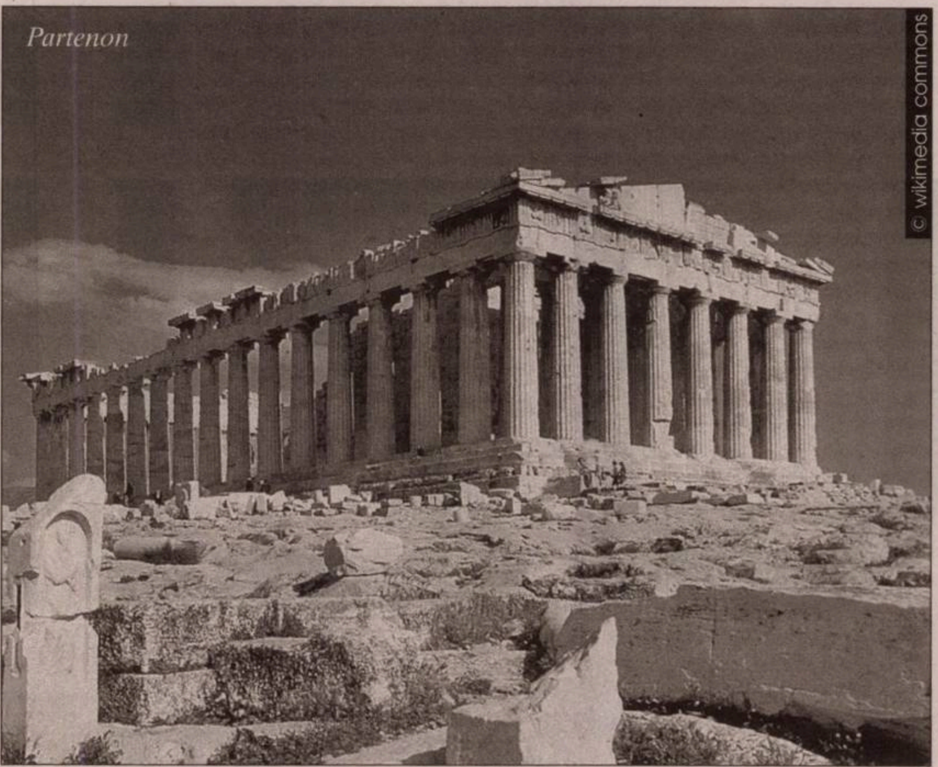
Partenon

© wikimedia commons

Pe lîngă selecție, un alt mecanism al vederii este configurarea euristică, adică „ghicirea“ formei în baza cîtorva detalii, anticiparea conturului. O serie întreagă de iluzii optice sînt explicate tocmai ca limite în procesarea cognitivă a imaginilor și studierea acestor anomalii perceptive ajută la înțelegerea specificului vederii umane ca efect al unor adevărate „artificii“. Aceste corecții pot trece drept iluzii în raport cu „materia primă“ a realității înconjurătoare, față de care înregistrează simplificări, adăugiri, tot felul de abateri, adică trădări. Numai prin astfel de „iluzii“ ne putem orienta perceptiv în ceea ce numim realitate, numai cu o astfel de „armură“ putem să rezistăm agresiunii vizuale a lumii.

Cuvîntul *iluzie* vine de la latinescul *illudere* și are sensul de a înșela, a amăgi, a realiza un joc al aparențelor pentru a expune realitatea altfel decît este. Folosită în artă, iluzia optică își dezvăluie potențialul transfigurator. Aș da exemplul Partenonului de pe Acropola Atenei. Impresia covîrșitoare pe care o lasă acest edificiu este realizarea unui desăvîrșit echilibru între material și imaterial, printr-o inegalabilă perfecțiune formală, efect al simetriei absolute a tuturor părților. Cine ar crede că sîntem în fața unui rafinat efect estetic înșelător, generat de instrumentarea savantă a unui ansamblu de iluzii optice? Cine ar bănui că simetria pe care o vedem nu există decît în ochii noștri, că liniile verticale și paralele sînt de fapt înclinate unele spre altele, că liniile orizontale sînt de fapt curbe? Cine s-ar gîndi că nu există nici măcar două coloane identice? Dar care să fie rostul acestui fără seamăn număr de iluzionism în marmură?

Trucurile care generează iluzii au fost necesare tocmai pentru a obține corecții optice cu rol de a înlătura distorsiunile pe care le-ar fi perceput ochiul uman în cazul în care Partenonul ar fi fost realizat din coloane perfect egale între ele ca grosime, perfect egale ca grosime de jos pînă sus, dispuse perfect paralel și depuse pe un piedestal perfect drept.

Pentru a anula defectele vederii umane inerente în prezența difracției luminii și rezultate din vederea de la distanță, constructorii au aplicat deformări și au creat abateri care să realizeze numai în ochiul privitorului perfecțiunea edificiului. Au exploatat potențialul iluziei optice de a deforma percepția, recurgînd la jongleria deformării calculate care produce efectul iluzoriu al formei perfecte. În acest caz, perfecțiunea nu pare să fie altceva decît un miraj.

Nu voi da aici cifre, orice tratat de arhitectură descrie artificiile prin care a fost obținută iluzia perfectei verticalități a coloanelor (care, potrivit calculelor, fiind ușor înclinate, dacă ar fi prelungite prin linii imaginare s-ar întîlni la o înălțime de aproximativ cinci kilometri). Alt truc folosit poartă denumirea de *entasis:* coloanele devin mai groase înspre mijlocul lor, bombarea convexă avînd rolul de a anula scobirea concavă pe care am fi perceput-o dacă coloanele ar fi fost egale în grosime de sus pînă jos.

Iluzia învinsă cu armele ei și transformată în perfecțiune – aceasta este poate lecția subtilă a Partenonului. Medicul și antropologul Francisc Rainer atrăgea atenția că nu e important să vezi Partenonul, ceea ce contează este „să fi ajuns a vedea toate cu ochii pe care ți i-a dat Partenonul“.

Lucia Terzea-Ofrim *este conferențiar univ. dr. la Facultatea de Litere, Universitatea din București, unde predă cursuri de antropologie culturală.*

„Dragă domnule profesor Zimmer, spunea biletul. Hector v-a citit cartea și ar vrea să vă cunoască. V-ar interesa să ne faceți o vizită? A dumneavoastră, Frieda Spelling (Doamna Hector Mann).“

Am citit-o de șase sau șapte ori. Apoi am pus-o jos, m-am dus pînă în celălalt capăt al camerei și m-am întors. Cînd am luat iar scrisoarea în mînă, nu eram sigur că voi găsi cuvintele tot acolo. Sau, dacă le găseam, că vor fi aceleași cuvinte. Am mai citit-o de încă șase sau șapte ori, după care, tot nesigur de nimic, am alungat-o din minte ca pe-o glumă proastă. Peste o clipă însă m-au cuprins îndoielile, iar peste încă una am început să-mi pun și îndoielile la îndoială. Mă gîndeam la un lucru și imediat îmi trecea prin minte opusul lui, și abia de-l nimicea acesta pe primul, că-mi și venea un al treilea ca să-l distrugă pe cel dinainte. Neștiind ce altceva să fac, m-am urcat în mașină și am mers la poștă. Toate adresele din America erau incluse în cartea de coduri și, dacă nu găseam acolo Tierra del Sueño, puteam să arunc biletul și să uit tot incidentul. Dar l-am găsit. În volumul I, la pagina 1933, între Tierra Amarilla și Tijeras – un oraș în toată regula, cu oficiu poștal și propriul său cod de cinci cifre. Ceea ce nu însemna, bineînțeles, că scrisoarea era autentică, dar îi dădea cel puțin un aer de credibilitate și, pe cînd am ajuns acasă, eram convins că va trebui să răspund. O astfel de scrisoare nu poate fi ignorată. Odată ce ai citit-o, știi că dacă nu catadicsești să te așezi și să scrii la rîndul tău, vei continua să te gîndești la ea pentru tot restul zilelor. N-am păstrat o copie a răspunsului, dar țin minte că l-am scris de mînă și am încercat să-l fac cît se poate de scurt, limitîndu-l la cîteva propoziții. Fără să-mi dau seama, m-am trezit că adopt stilul sec, criptic, al scrisorii pe care o primisem. Mă simțeam astfel mai puțin expus, existau mai puține șanse să fiu luat de prost de persoana care pusese la cale gluma – dacă era într-adevăr o glumă. Cu o aproximație de un cuvînt sau două, cam așa arăta epistola mea: „Dragă Frieda Spelling, bineînțeles că aș vrea să-l cunosc pe Hector Mann. Dar cum să fiu sigur că e încă în viață? Din cîte știu eu, nu a mai fost văzut de peste o jumătate de secol. Vă rog să-mi dați detalii. Cu mult respect, David Zimmer“.

Pesemne că toți vrem să credem în lucruri imposibile, să ne convingem că se pot întîmpla și minuni. Cum eram autorul singurei cărți scrise vreodată despre Hector Mann, probabil că era logic să se presupună că mă voi arunca asupra ocaziei de a crede că e încă în viață. Dar eu nu prea aveam chef să mă arunc. Sau cel puțin așa credeam. Cartea se născuse dintr-o mare durere și acum, cînd terminasem cartea, durerea era tot acolo. A scrie despre comedie nu fusese decît un pretext, un medicament ciudat pe care-l înghițisem zi de zi, timp de mai bine de un an, sperînd că doar-doar va îmblînzi durerea din mine. Într-o oarecare măsură, o făcuse. Dar Frieda Spelling sau cine se dădea drept Frieda Spelling nu avea de unde să știe asta. N-avea de unde să știe că pe data de 7 iunie 1985, cu doar o săptămînă înaintea aniversării a zece ani de căsnicie, soția mea și cei doi fii ai noștri muriseră într-un accident de avion.

(fragment din romanul Cartea iluziilor *de Paul Auster, Editura ART, 2019, traducere de Dana Crăciun)*

Augustin CUPȘA

Iluzia de acasă

Ultima zi de locuit în Campo Formio a fost caldă, lumină clară în Paris. Am găsit un tip din România care ne-a încărcat lucrurile într-un camion. Sincronizarea trebuia să ne iasă la fix, acasă n-avea cine să ne descarce mobilele. El făcea o zi jumate pînă la destinație, poate un pic mai mult, noi plecam în seara aceea din Paris, luam avionul și ajungeam înaintea lui.

Ne-am întors în apartament, am pus draperiile proprietarei la loc, unele roșii, oribile, am curățat pardoseala de la bucătărie, urmele de carioci de pe perete, în fine, cît s-a putut, apoi ne-am retras în vîrful picioarelor și am închis ușa. Proprietara locuia tot în cartier, la cîteva străzi distanță. N-am găsit-o acasă și, după ce ne-am învîrtit degeaba prin fața clădirii, am primit un mesaj în care ne spunea ce să facem cu cheia. Cît am așteptat-o pe femeie să apară, am privit prăvăliile și restaurantele de pe stradă și am simțit cum orașul se transforma sub ochii mei. În timp ce toate lucrurile erau la locul lor, aerul din jur se schimba, ca o peliculă de săpun de pe un cerc în care sufli și din el zboară baloane, pojghița se face roz, verzuie și albastră, se umflă, nuanțele se amestecă și, pe măsură ce stratul de clăbuc se subțiază, pălesc, efectul de culoare dispare cu o fracțiune de secundă înainte ca balonul să se spargă. Nici eu nu mai aveam aceeași calitate, eram aproape un pasager prin oraș, începeam să redevin unul dintre ei. Ce-i drept, mai aveam încă acea cheie în buzunar, ultimul clișeu din identitatea pe care mi-o construisem în cîțiva ani – în momentul în care m-am întors la apartament și am vîrît-o pe sub ușă, s-a dus și el.

Nu era prima oară cînd lăsam un oraș în urmă. Senzația aceasta mi-era oarecum familiară, senzația de expulzare lentă dintr-un loc care nu mai e al meu, ca și cum locul acela se ratatinează și se înstrăinează de mine pentru că, odată ce fondul e golit, formele își pierd și ele proprietățile și doar seamănă cu ce au fost. Iluzii vizuale, auditive, olfactive care atrag o emoție dureroasă pentru că iluziile, prin definiție, au un obiect real, care se înfățișează corect la o privire mai atentă. Mai demult plecasem de acasă, apoi abandonasem și Bucureștiul, zicîndu-mi că într-o zi o să mă întorc.

În Paris am plecat în grabă. Îmi amintesc acel început de vară, eram la Kikinda, la un festival de literatură. Serile, pînă tîrziu, stăteam în curtea umbroasă a Bibliotecii, citeam și ascultam texte, se făcea întuneric, dar aerul rămînea cald pînă spre miezul nopții, capetele țigărilor aprinse în întuneric, oameni cu privirea țintă pe ecranul mare, care reflecta o lumină albăstruie, de antracit, cuvinte și sensuri în atîtea limbi. Ea era în Paris, vorbeam la telefon. Ne gîndeam cum o să facem mai departe, uneori gîndurile acestea mă luau pe sus ca un val și mă scoteau într-un ocean de *white noise,* mă ridicam pur și simplu în picioare și făceam cîțiva pași pînă afară, în stradă. Orașul era tăcut și străzile pietruite miroseau a praf și a frunze crude. În Serbia, unele locuri șoptesc presimțirea dramei, altele mai poartă încă desenul visului în filigran, altele înseamnă libertate, așa cum o vedeam noi pe vremuri. Cumva ruptura mi se potrivea și mie, îmi dădeam seama că o să plec în străinătate și toate lucrurile acestea o să rămînă în urmă.

În ultima seară, cînd toată lumea petrecea în grădina din spatele căminelor, m-a întrebat Vera Papic ce-o să fac mai departe și atunci i-am zis. O să plec în Franța, apoi i-am spus de copil, nu știu cum i-am zis, îmi zisesem că nu zic la nimeni, cred că nu m-a înțeles, m-a întrebat: vine acum sau a venit? E pe drum, vine, vine, i-am răspuns precipitat, dar în șoaptă, să nu mă mai audă cineva, iar ea s-a ridicat și la chemat pe Edi Matic, l-a tras de braț și i-a zis, arătîndu-mă cu capul: o să aibă un copil, și el și-a căscat gura de mirare și de bucurie, apoi mi-a făcut semn cu ochiul într-un fel care m-a liniștit, fără să spună de fapt nimic. Apoi am turnat vodcă în trei pahare, am ciocnit, *„Ziveli!“*, am spus și le-am dat peste cap.

Iar în București nu m-am mai întors niciodată, cu adevărat, nici în orașul din instantaneul de la plecare, ar fi fost greu să-l mai nimeresc, nici în cel în care credeam că o să ajung să trăiesc cînd eram în liceu, cît eram la ai mei, îl visam noaptea și îl vedeam în week-end-uri sau în vacanțe, întors acasă ieșeam la capătul unui bulevard mai mare, străpuns de luminile apartamentelor suprapuse ca un tunel ciuruit de gloanțe, ca să mai am ceva din el. Orașul acela prin care umblam aproape plutind după ce m-am mutat și mi-am aranjat lucrurile din geamantan într-o garsonieră, care era atît de brutală față de locul meu bun de acasă, unde alergam dimineața după tramvaiul 19 ca să îl schimb în intersecția de la Mac cu tramvaiul 1, care mă ducea cu hurducături pînă în Piața Sudului, de unde mai luam un autobuz două stații, ca să ajung la treabă, unde uneori mă blocam în fața unei bălți uriașe, întinsă de la un trotuar la altul, împingîndu-și spre margini zoaiele cu ace de gheață, dar hei, nu eram niciodată obosit sau sătul de atîta mizerie pentru că eram în locul unde vrusesem să ajung și nu mă puteam abține să duc viața asta grea și atrăgătoare, cu petreceri în alte garsoniere, nopți pierdute pe terasa de la Green Hours, filmele de la Motoare și oameni, oameni, și relații care se termină brusc ca să înceapă altele, tot așa din senin.

Unele locuri sînt încă în picioare, altele au dispărut cu totul. De cînd m-am întors în țară și am despachetat din nou, am pus cărțile într-o nouă bibliotecă și am scos celelalte lucruri dintr-un depozit, unde mi le-a ținut un prieten, am început să culeg din oraș mici fragmente de memorie, ceva care să-mi spună că există o legătură între atunci și acum, așa încît mintea mea să aibă senzația de continuitate. Știu că, dacă o să am răbdare și o să le lipesc cu grijă, mecanismul o să înceapă să funcționeze și o să obțin o iluzie necesară, iluzia de *acasă*. Pentru că în București nu m-am mai întors, de fapt, niciodată.

***Augustin Cupșa** este scriitor și psihiatru. Cea mai recentă carte publicată:* Marile bucurii și marile tristeți, *Editura Humanitas, 2021.*

Rucsandra POP

Use Your Illusion

„Întotdeauna am fost de părere că a asculta este una dintre superputerile mele. În urmă cu trei ani mi-am dat seama că de fapt era o iluzie, una dintre poveștile frumoase pe care mi le spun despre mine. Mi-am dat seama de asta ascultînd o americancă spunînd un lucru absolut banal: că toți oamenii au o gură și două urechi și că ar trebui să le folosească ținînd cont de această proporție. A trebuit să îmi recunosc că îmi foloseam mult mai mult gura decît urechile.“

Recitind acest *post* cu iz autoreflexiv, care mi-a apărut de curînd în *feed*-ul de Facebook ca amintire de anul trecut, m-a pufnit rîsul. Și apoi plînsul. Mi-am dat seama că problemele mele de la început de 2021 erau pistol cu capse, că pînă și iluziile de anul trecut mi-au rămas mici. Ca pe mulți alții, 2021 m-a dat de toți pereții. 2021 a fost anul iluziilor spulberate. Am intrat în 2022 jupuită de toate pieile mele, încercînd să mă recompun între realități brutale, adevăruri care dor și resturi de iluzii. La 45 de ani am experimentat o stare asemănătoare celei din adolescență, cînd simți că busola s-a dat total peste cap. Atunci însă trăiam cu iluzia că voi găsi sensul vieții în versurile noului album Guns N'Roses, pe care le interpretam după bunul meu plac.

Right next door to hell

Marea panică cu care am intrat în pandemie n-a fost că mă voi îmbolnăvi eu. Grija mea cea mai mare era legată de seniorii familiei, de felul cum îi va lovi pe ei virusul. Însă nici în cele mai groaznice episoade de anxietate, mintea mea panicată nu a reușit să fabrice un scenariu atît de sinistru ca realitatea pe care am trăit-o. Anul trecut am pierdut patru oameni din familie. Trei dintre ei, adică mama și socrii mei, au murit de coronavirus. S-au îmbolnăvit la cîteva zile unii de alții. Pe 16 octombrie, la prînz am internat-o pe soacra mea, iar seara a murit mama. Lunile octombrie, noiembrie și decembrie au fost un maraton de incinerări, înmormîntări și parastase. Cu fiecare dintre aceste morți a murit și cîte o bucată din mine. Am pierdut și bucăți de care nu mai aveam neapărat nevoie și care fuseseră deja dislocate în terapie, dar faptul că toată șandramaua s-a prăbușit într-o secundă, zdruncinînd aproape tot ce știam eu despre mine, lume și viață, a fost ca și cum o ușă spre iad s-a deschis în fața mea. Am refuzat să intru. Am hotărît să mă întorc spre viață și s-o iau în piept. Dar asta însemna, printre altele, să-mi exorcizez iluziile. În ultimele luni, am construit un mic bestiar al iluziilor de care 2021 m-a forțat să mă despart, ca să le pot îmblînzi și să le folosesc în favoarea mea.

Live and let die

Liberul-arbitru este un concept pe care îl cunosc din copilărie. În mijlocul comunismului, mama și tata au încercat să fie acest cuplu modern care crește copii conștienți de alegerile pe care le fac și capabili să-și asume responsabilitatea pentru ele. Am crescut la umbra acestui mit al libertății, pe care evident că ne-a fost greu să-l integrăm pînă la capăt. Moartea mamei a fost o lecție crudă și practică despre ce înseamnă liberul-arbitru. Mama n-a vrut să se vaccineze, oricît am fi insistat. Mai mult, a refuzat să poarte mască, înlocuind-o cu o vizieră de plexiglas cu care s-a plimbat relaxată prin mijloace de transport în comun și prin mult iubitul ei Obor. Cînd s-a îmbolnăvit, a refuzat să se testeze și, ca urmare, a refuzat orice tratament care ar fi putut să o țină în viață. Mama a murit la fel cum a trăit, respectîndu-și convingerile profund diferite de ale mele. Și oricît de greu mi-a fost, moartea ei m-a forțat să o accept cu tot cu filozofia ei de viață și să nu o judec.

Moartea mamei m-a făcut să renunț la iluzia că sîntem nemuritori. Nu că n-aș fi știut mereu că toți sîntem datori cu o moarte, așa cum spune o expresie stupidă. Dar abia cînd îți mor ambii părinți înțelegi foarte adînc că urmezi la rînd și că fiecare zi trebuie trăită pe bune, că nu mai poți să te fentezi pe tine spunîndu-ți că o să faci mîine sau poimîine ceva ce iubești. Am scăpat și de iluzia că pot controla ceva. Orice. M-am luptat cu nevoia mea de control în toate felurile posibile: terapie, meditație, respirație. Mă țineam cu dinții de ea. Pînă cînd a venit viața și mi-a tras preșul de sub picioare. S-a uitat în ochii mei și mi-a zis: ia-ți-o pe asta, să vedem, o poți controla? N-am putut. Și-atunci am dat drumul. Trăiam și cu iluzia că sînt un munte de empatie, că mă pricep la oameni, că-i înțeleg. Când mama a murit am înțeles cît de tare n-am înțeles-o și cît de puțină empatie am avut pentru ea și pentru alegerile ei. Mai grav e că am înțeles și cît de puțină empatie manifestam față de mine însămi. În relație cu mama n-am fost niciodată întreagă, întotdeauna m-am căznit să fiu bună, să fiu un copil bine crescut, orice ar fi însemnat asta. N-am știut niciodată să pun limite în relația cu mama, drept care toată viața am fost o pleasăriță (sau plizăriță), ca să folosesc un cuvînt care nu a intrat încă în DEX și nici nu cred că va intra prea curînd. Adică o femeie care le face pe plac celorlalți în detrimentul a ceea ce-și dorește și care evită confruntările cu orice preț. Ca să nu fie atît de dureros, mă iluzionam că sînt o diplomată desăvîrșită. Încă o iluzie care a murit. Și odată cu ea a murit și iluzia că sînt o victimă. Nu sînt o victimă, sînt doar o femeie care nu-și asumă responsabilitatea pentru viața ei. Sau am fost. Sper că am fost.

November rain

În ziua în care l-am înmormântat pe socrul meu a plouat în dușmănie. O ploaie de noiembrie cu picuri grei și reci. În popor se zice că i-a părut rău să se ducă. Ne-am întors de la cimitir uzi pînă în suflet, știind că nu e ultima înmormîntare a sezonului. M-am tîrît spre ce aveau să aducă săptămînile următoare agățîndu-mă de gîndul că nimic nu ține o veșnicie, nici măcar ploaia rece de noiembrie. Și într-adevăr, la un moment dat, boala și moartea ne-au dat pace, dar au lăsat în urmă durere, furie, confuzie și multe întrebări legate de ce naiba fac cu toate iluziile astea dezvrăjite.

Don't cry

Am plîns. Am plîns mult în lunile din urmă. Și sper să mai plîng. Să-i plîng și pe ei, dar și pe mine, cea care am fost.

***Rucsandra Pop** este scriitoare.*

„Iluzia supremă a omenirii e că avem timp”

interviu cu scriitorul Cătălin PAVEL

*Arheolog și scriitor deopotrivă, **Cătălin Pavel** este genul de povestitor pe care, odată ce l-ai descoperit, o să-l citești în tot ce scrie. Mi-am dorit să vorbim despre iluzii de tot felul, despre cum plecăm la drum și ce descoperim pe parcurs.*

Cît de idealist ați fost cînd v-ați apucat de istorie și arheologie? Cu ce iluzii ați pornit la drum și ce ați găsit pe teren?

A fost invers, am plecat la drum blazat – credeam că așa-ți stă bine să fii – și am constatat că lucrurile sînt frumoase. În plus, am ajuns unde trebuia, dar pe baza unor argumente greșite, adică m-am apucat de arheologie crezînd că acolo o să găsesc ce nu se poate găsi în literatură: adevărul pe bune, nu invenții. (Faptul că putem gîndi uneori așa reducționist are și ceva ciudat reconfortant.) De fapt, și adevărul din arheologie e tot filtrat, după cum și în literatură găsim invenții mai reale și mai concrete ca ușa liftului. Altceva e extraordinar la săpături: accesul privilegiat nu atît la adevăr, cît la procesele prin care el este identificat și purificat – între altele pentru că arheologia este poate știința socio-umană în care se întîlnesc pentru a colabora (și se împrietenesc) mai mulți specialiști ca în oricare alta.

Cum trăim și funcționăm între ceea ce ne imaginăm despre lucruri și ceea ce sînt ele cu adevărat? Adevărul devine o iluzie și el?

Ceea ce ne imaginăm poate fi mai adevărat ca orice altceva. Nu în sensul în care lumile virtuale imită tot mai bine realul; vreau să spun că în spatele gesturilor noastre, cu excepția doar a celor mai elementare, găsim tot felul de proiecții. Printre deciziile minore, multe pot fi încă raționale, dar în spatele celor majore sînt aproape întotdeauna la lucru fantasme. Asta nu e neapărat un lucru rău. Trebuie doar să te lămurești ce rol joacă ele în viața ta, dacă îți sînt prielnice sau contraproductive existențial. Mie, de exemplu, frica mi-a consumat o grămadă de resurse în tinerețe – vîrstă care ar trebui să fie a curajului, nu? –, frica de lucruri de care nu ar fi trebuit să-mi fie frică. Toți credem că povestea drobului de sare nu ni se aplică și că se referă la alții, la o categorie rară de oameni oropsiți și simpliști, dar nu e așa. În orice caz, mie mi se cam aplică.

Despre iluzia oamenilor că lumea începe cu ei, adică azi / ieri, ce ați spune?

Avem nevoie de ea, uneori. Cel puțin pînă cînd reușim să ne împrietenim cu trecutul. Avem nevoie să nu ne simțim striviți de tot ce s-a spus și s-a făcut pînă acum. Conștiința istorică nu trebuie să genereze o senzație de nimicnicie. Nu e OK să te simți mereu copleșit, nevrednic, și nu folosește să-ți justifici pasivitatea prin faptul că ești un pitic pe umerii unor uriași. Pe scurt, dacă afară e soare și cîntă păsările, da, lumea începe cu noi, de ce nu? Nimic nu funcționează fără combustibilul bucuriei, iar bucuria se lipsește de propedeutică și de contextualizare. Pe de altă parte, iluzia asta poate deveni toxică sau criminală atunci cînd în numele ei se iau decizii politice, mai ales dacă cei care le iau par să aibă și iluzia că lumea se termină cu ei, azi/mîine.

Care sînt iluziile pe care nu le-ați pierdut în viață?

Cea mai importantă dintre ele este că, atîta timp cît adun monedele cele mai mici într-un borcan, nu mai contează cum cheltuiesc bancnotele.

Ați putea să faceți un „decalog“ al marilor iluzii ale omenirii?

Iluzia supremă a omenirii stă în doar două vorbe: avem timp. Iluzia că vom avea prea destule ocazii să stăm la taifas cu cei pe care îi iubim, că va veni de la sine, așa, ca primăvara sau ca toamna, o perioadă în care să facem lucrurile pe care ne doream să le facem, să scriem lucrurile care meritau scrise. Iluzia că mai este timp pînă la erupția Vezuviului sau pînă la invadarea Poloniei, sau că într-o zi chiar o să o ducem la mare pe bunica pentru că nu a văzut niciodată marea, nu săptămîna asta sau luna asta, cînd sîntem foarte ocupați, dar cîndva – timp este.

Am spus lucrurile astea avînd în minte iluzia ca o convingere eronată, dar mîngîietoare („avem timp“, „sîntem speciali“ etc.). Asta e puzderia de iluzii centripete, care ne instalează mai bine în noi înșine. Mai există un set de iluzii, cele centrifuge, adică mirajele, care ne scot din noi și ne duc către „bunăstare“ și alte obiective aflate într-o proximitate amăgitoare. Ei, aici e interesant felul în care corporalitatea iluziilor variază, adică uneori ele sînt doar așa, un orizont morganatic – e o greșeală să te abați din drum ca să navighezi către ele, nu? –, dar alteori iluzia poate fi un ingredient esențial al construcției. În sensul acesta, de pildă, națiunile sînt iluzii comune, reevaluate în momente-cheie ale istoriei. Nu știu dacă se poate spune același lucru despre religiile din ultimele zece milenii – e și un joc de definiții la mijloc, pînă la urmă –, dar atunci cînd un grup întreg de oameni face un fel de pariu al lui Pascal, speranța lor comună poate materializa o nouă morală. În orice caz, iluziile nu pot fi mereu asociate cu speranțele înșelate, pentru că a crede în ceva cu putere, cu metodă și, mai ales, nu de unul singur poate fi în sine o realizare mai mare decît însăși împlinirea obiectivului tău.

Cînd v-ați înșelat grav legat de un obiect, fragment descoperit? În sensul că vă construiserăți o poveste care părea coerentă și adevărul era cu totul altul.

Cum m-am înșelat pe șantier e nimic față de cum m-am înșelat în viață, deci profesional stau destul de bine.

În tot ce scrieți e în primul rînd o plăcere a poveștii, apoi o umanizare a istoriei, a părții ei nevăzute, fie că este vorba despre animale sau dragoste. Au nevoie cititorii de iluzii mai mult decît ceilalți pămînteni?

Cei care fac studii istorice sau arheologice sînt întotdeauna în nacela unui balon. Balonul ăsta trebuie să poată zbura la înălțime, ca să ai în fața ochilor societatea întreagă, dar trebuie apoi neapărat să coboare foarte aproape de sol, pentru individ, apoi să delesteze și să se ridice iar pentru o generalizare sau o statistică, să se apropie din nou pentru a înregistra cu reportofonul amintirile unui veteran sau pentru bărdaca antică pe spatele căreia și-a zgîriat numele cutare proprietar de arici din Corint. Fără acest du-te-vino – foarte primejdios narativ, ce-i drept, oricît de colorat ar fi balonul – îți nedreptățești și meseria, și pe cititor.

interviu realizat
de Ana Maria SANDU

■ ■ ■

Anda DOCEA

Trenul de la linia 1 se retrage din circulație

> *„Sînt lucruri pe care, oricum,*
> *nu le-aș fi avut, deoarece nu eram în stare*
> *să le obțin. Mi le-am apropiat,*
> *măcar așa, visîndu-le, cu riscul*
> *de a constata că viața nu e doar un vis.“*
>
> OCTAVIAN PALER, *Don Quijote în Est*

În ziua în care mi-am golit dulapul de la vechiul meu loc de muncă m-am simțit de parcă aș fi făcut o vizită la morgă. Fusesem reporter, redactor și ocazional prezentator vreme de 16 ani în TVR, primul și singurul meu serviciu de pînă atunci. Decisesem să divorțăm de comun acord televiziunea și cu mine, invocînd o nepotrivire de caracter din ce în ce mai evidentă. Nu mai eram deloc, dar deloc, cei de la început. Hîrtia de demisie s-a semnat rapid, iar acum îmi revenea sarcina de a sorta și restitui la arhivă sutele de casete, DV-uri și discuri cu emisiuni și materiale.

Am petrecut un week-end stînd în genunchi printre cutii, într-o redacție goală, cu întreaga mea viață din București făcîndu-mi tumbe prin fața ochilor, ca într-un parc de joacă în derivă. Recunoșteam fiecare reportaj după titlu, îmi aminteam fețele oamenilor pe care i-am intervievat, colegii din echipă, ce a ieșit bine, ce n-a mers deloc. La final, am așezat deasupra tuturor o casetă din aprilie 2004 pe care n-am șters-o niciodată. Aveam 24 de ani și filmam într-un club, noaptea tîrziu, un concert in memoriam Kurt Cobain cu cele mai cunoscute trupe de rock alternativ ale momentului. Obișnuiam să o mai vizionez uneori, cînd eram singură în birou și căutam în începuturi forța de a merge înainte. Au ajuns, toate, la arhivă, iar cu asta am îngropat definitiv iluzia unei cariere în televiziune.

Cînd între ceea ce credem și ceea ce facem există un conflict, cînd realitatea lumii înconjurătoare este inamicul convingerilor noastre, trăim o neliniște greu de tolerat de firea umană, dornică de consecvență. Încercăm să reducem starea de tensiune prin tot felul de modalități, de regulă iraționale, ne reglăm comportamentele sau atitudinile astfel încît să nu ne mai tulbure nimic. Găsim explicații elaborate pentru fiecare alegere. Psihologii numesc acest proces disonanță cognitivă. Mintea noastră caută și selectează febril acele aspecte care să ne susțină punctul de vedere pînă în pînzele albe. Îi mai putem spune și autoiluzionare.

Cu douăzeci de ani în urmă, mi-am făcut o idee despre felul în care ar fi trebuit să arate parcursul meu în televiziune. Vremea trecea și realitatea era tot mai departe de vis, dar investiția de timp și efortul depus făceau să-mi fie imposibil să văd că nu e locul potrivit pentru mine. Că activitatea de fiecare zi, cu foarte puține excepții, era una care mă nemulțumea. Încercam să mă conving că acesta este drumul, că e doar o perioadă mai grea, că mi-aș bate joc de toată munca de pînă atunci dacă aș renunța. Logica mea devenise insensibilă la modul în care se prezenta tabloul real, iar strădania continuă era de a mă ridica la nivelul propriei iluzii. Mă temeam că, odată cu ea, voi dispărea și eu. Am dansat ani în șir pe linia fină dintre amăgire și speranță, iar mișcarea asta a devenit forma mea de supraviețuire.

Octavian Paler scria că eșecurile sînt mai instructive decît reușitele. Ne dovedesc, cumva, că la nivelul dorințelor am fost mai buni decît în realitate. Că iluziile noastre n-au fost mediocre, ci unele de-a dreptul peste puterile noastre. Timpul s-a scurs repede pentru mine și a devenit prețios. Faptele completate rapid pe o listă a minții erau atît de departe de ce se afla în suflet încît, pînă la urmă, rațiunea a învins: eu nu aveam să devin niciodată o vedetă de televiziune, pe care s-o vezi la știri în fiecare seară sau pe panourile din oraș. Care să scrie o carte despre reușita în viață sau să le vorbească tinerilor despre cum a strînge din dinți e ceva temporar și toate se aranjează admirabil, pînă la urmă. Temporalitatea asta dură s-a dovedit a fi pentru mine viața însăși, iar lucrurile, departe de a se potrivi, au avut o prăbușire spectaculoasă, pe măsura iluziei.

Am strîns într-o cutie uriașă dosarele în care aveam transcrierile interviurilor, zeci de pagini scrise de mînă, mărunt, și am adus-o acasă ca pe o urnă. Era toată tinerețea mea acolo printre rînduri, iar ideea că ar putea sfîrși undeva la gunoi mă îngrozea. Așa cum ne bucurăm să revedem prieteni din copilărie, ca pe o mărturie că noi, cei de altădată, chiar am existat, simțim nevoia să păstrăm dovezi palpabile și pentru iluziile noastre. Cutii pline de nimicuri pe care, probabil, nu le vom mai deschide niciodată.

Iluziile pe care ni le facem sînt asemenea trenurilor dintr-o gară, unele întîrzie, altele pleacă în viteză, iar cîteva pur și simplu se opresc definitiv la un peron. Cît sîntem tineri, ne dorim atît de tare să ajungem la destinație încît nu mai sîntem atenți la traseu, la cît de repede circulă trenul sau la oamenii din el. Ne ținem strîns, cu toate puterile, și asta devine constanta viețiilor noastre.

Cînd privim în față disonanța cognitivă și identificăm mecanismele subtile ale minții, putem interveni. Luăm decizii mai bune, sîntem mai preocupați de ceea ce ni se potrivește cu adevărat. Reconfigurarea permanentă a traseului poate fi un antidot pentru iluzie.

Sînt aproape două decenii de atunci, dar eu încă mi-l amintesc perfect pe vocalistul de la E.M.I.L. cîntînd *All Apologies* la un microfon cu fir. Stăteam exact sub scena unui club de noapte bucureștean, purtam un tricou negru cu mîneci albastre, îmi pierdusem cameramanul undeva în public și simțeam că tocmai am urcat într-un tren nou, iar o călătorie incredibilă abia începe.

■ ■ ■

DILEMA
Iluzii

Simona GOȘU

Ficțiuni convenabile

De curînd am citit știrea despre moartea celebrului fotograf elvețian René Robert, căruia i s-a făcut rău pe o stradă centrală din Paris și a murit de hipotermie. În timpul celor nouă ore în care a zăcut inconștient, nici un trecător nu l-a ajutat, închipuindu-și că este un om fără adăpost. Culmea este că, după nouă ore, tocmai un om al străzii a fost cel care a sunat la Urgență. Jurnalistul și prietenul fotografului, Michel Mompontet, a declarat că René Robert a fost „ucis de indiferență“, dar a ținut să precizeze că nu dorește să facă acuzații, nefiind absolut sigur că el însuși s-ar fi oprit să dea o mînă de ajutor.

De multe ori întoarcem privirea de la lucrurile care ne întristează, ca să ne protejăm. Alegem cumva să negăm răul din lume. Ezităm, amînăm sau evităm să discutăm despre lucruri grave, despre situații prin care (poate) nu am trecut și prin care sperăm să nu trecem; despre diferențe, nedreptăți, boli grave, în special despre suferințele psihice. Nu știu dacă o facem din indiferență, din jenă sau lașitate. Poate că e vorba de puterea minții de a alege ficțiunile convenabile. Dacă ar fi întrebați, probabil că trecătorii din Paris care l-au ignorat pe fotograf ar nega indiferența, ar răspunde că și-au închipuit că e un om fără adăpost, amorțit de alcool sau de alte substanțe, că nu au vrut să-i strice somnul sau poate chiar că l-au ocolit din teamă. În anumite cazuri, mi se pare uimitoare imaginația cu care-i transformăm pe cei din jur în personaje. Cred că avem tendința să (ne) construim povești de viață, biografii cu mai multă sau mai puțină bunăvoință. Născocim narațiuni fără să ne dăm seama de confuzia între real și imaginar. Oare sîntem ceea ce ne închipuim noi înșine sau ce cred cei din jur că sîntem?

În gimnaziu, cînd îl studiam pe Ion Creangă, profesoara de română ne-a dat ca temă o compunere în care să reproducem stilul *Amintirilor din copilărie*, cu regionalismele și particularitățile limbajului moldovenesc. După ce mi-a citit compunerea, m-a întrebat pe cine am moldovean în familie. Nu am rude în Moldova, nici pe departe. A dat din cap și a privit spre clasă: sigur are pe cineva, a decis, iar mie mi-a șoptit că nu trebuie să mă rușinez.

Cu mulți ani în urmă, ieșeam de la oră și încercam să-mi fac loc printre elevi, spre cancelarie. Un coleg mai în vîrstă mi-a tras catalogul din mînă și m-a întrebat contrariat:

– A cui ești tu, mă, de ce umbli cu catalogul? Cine ești?

I-am explicat că sînt profesoară de engleză – era primul meu an de predare la un liceu în cartierul unde locuiam pe-atunci. M-a însoțit pînă în cancelarie cu o expresie neîncrezătoare – i-au trebuit cîteva zile pentru a mă privi ca pe o colegă.

La un eveniment literar recent, cu mai mulți participanți, a trebuit să zic cîteva cuvinte despre felul în care îmi construiesc imaginea publică în mediul online. Am răspuns că postez rar în *social media,* pentru că sînt mai retrasă, că ezit și înainte să-mi promovez cartea pe rețelele de socializare, ca să nu pară că mă dau mare. Un participant a intervenit spunînd că-i este cunoscut comportamentul și îl înțelege, dîndu-mi exemplu pe cineva foarte apropiat din familie: cînd are nevoie să anunțe în *social media* o realizare profesională, un proiect nou, preferă să roage pe altcineva să o facă în locul său, fiindcă nu-i place expunerea publică. Un alt vorbitor a rîs condescendent și a spus că, cel mai sigur, cei care procedează astfel o fac pentru că așa au fost obișnuiți din copilărie, să nu fie asertivi, să nu aibă o voce.

Era prima dată cînd îi întîlneam pe cei doi participanți, a căror activitate le-o urmăresc cu admirație, însă mă îndoiesc că îmi auziseră pînă atunci numele – ne adusese laolaltă exclusiv contextul evenimentului, pe scurt, eram aproape străini. Cu toate astea, reacțiile lor față de ceea ce credeam eu că e adevărat despre mine au fost diferite. Unul m-a crezut, un altul s-a îndoit, ca și cum nu aș fi cea mai în măsură să vorbesc despre mine. Nu m-am mirat, nu era prima dată cînd oameni aproape necunoscuți se îndoiau de mine sau îmi ofereau informații (noi) despre mine.

Cred că, așa cum citim doar ce ne place, la fel procedăm și cu întîmplările, situațiile și oamenii din viață. Avem tendința să ne înconjurăm de oamenii care ne plac, cu care împărtășim idei, pe care îi înțelegem, așa cum alegem să credem poveștile pe care le înțelegem, care ne sînt familiare. Mi se pare că răspunsul Ioanei Pârvulescu la întrebarea de ce nu ne plac aceleași cărți din *Cartea întrebărilor* explică foarte bine și capacitatea mentală de a (ne) construi iluzii: „Noi, toți, cu viața avem în primul rînd probleme, nu cu literatura. N-o înțelegem în același fel, nu cerem aceleași lucruri de la ea, nu ne bucură și nu ne enervează aceleași lucruri. Oamenii din jur, la fel ca mai apoi personajele, ne stîrnesc reacții diverse, opuse chiar, și efectele vieții asupra noastră sînt diferite. (...) Mă tem că numărul lumilor alternative pe care le acceptăm și pe care le pricepem este, pentru noi, toți, limitat“.

De cîte ori termin o carte mă gîndesc la cît de îngrădiți sîntem de propriile narațiuni, care nu-s musai neadevăruri, ci mai degrabă perspective, aparențe, iluzii. Îmi vin în minte crîmpeie din romanul scriitoarei Elizabeth Strout, în care protagonista, Olive Kitteridge, descoperă cu uimire că părerea celor din jur despre ea nu coincide deloc cu propria imagine despre sine. Și cred că oamenii din cărți, personajele ne fac să ne vedem mai clar, au puterea să ne spulbere iluziile că sîntem mereu buni, onești, echilibrați. Pînă la urmă, e aproape imposibil să fim persoana care se crede că sîntem, așa cum e puțin probabil să fim doar cine credem noi înșine că sîntem. Ce povești alegem să credem despre noi, despre ceilalți? De ce, uneori, ne bazăm mai degrabă pe propriile credințe decît pe realitate? Așa ne simțim mai liberi?

Nu știu și nu înțeleg totul despre mine, despre ceilalți, despre lume, dar cred că, citind, am învățat să tac mai mult, ca să pot să ascult – cred că așa îmi e mai ușor să-mi iau distanță de propriile închipuiri și iluzii.

Simona Goșu *este scriitoare și traducătoare. Cea mai recentă carte a sa este* Fragil, *Editura Polirom, 2020.*

Cosmin PERȚA

Iluzia faptului de a avea dreptate

Sîntem crescuți cu iluzia că trebuie să avem dreptate. Fără această convingere lumea pare a se nărui. Din punct de vedere psihologic, nevoia de a avea dreptate contribuie la reglarea raporturilor cu lumea exterioară, conferă stabilitate, siguranță și, într-o oarecare măsură, certitudini. Problema intervine atunci cînd nevoia de a avea dreptate ne fură. Într-o oarecare măsură funcționează ca un drog cerebral. Cu cît avem impresia că avem mai multă dreptate, cu atît simțim nevoia de și mai multă. Ceea ce contribuie la exacerbarea ego-ului și la dezvoltarea unor tendințe autoritare la granița patologicului. Pe de altă parte, odată ce nevoia devine structurală, ea devine și principala cauză de tulburări, dezechilibre, frustrări, depresii, anxietăți, atunci cînd „dreptatea“ noastră nu se întîlnește cu „dreptatea“ celorlalți, ceea ce duce la insecuritate, sentimentul de inechitate sau de oprimare, victimizare sau, în cazuri extreme, chiar la paranoia. Senzația de a „avea dreptate“ este cea care ține relativitatea la distanță, în cazul acesta relativitatea fiind înțeleasă ca o manifestare anarhică ce subminează nu doar rațiunea, ci întreg sensul existenței, implicit sensul individual.

La nivel cronic, prin obsesia de a avea dreptate este ținută la distanță nu doar relativitatea, ci și alteritatea, pentru că tendința aceasta maniacală de a controla totul prin intermediul dreptății personale nu lasă loc pentru perspective exterioare, puncte diferite de vedere, nuanțări sau interpretări. Dreptatea personală este unilaterală și dictatorială. Non-permisivă, acționează dihotomic cu noțiunile de alb/negru, bine și rău, corect/incorect, adevăr și falsitate, categorizînd, clasificînd și dînd verdicte valabile nu doar pentru sine, ci și pentru lume, percepută ca zonă de exercitare a dreptății subiective. Autogenerată și autojustificată, dreptatea personală tinde să capete atribute divine, manifestîndu-se nu ca o proiecție a individului în încercarea de a-și crea un spațiu securizat, ci ca o lege imuabilă, transcendentală, individul fiind doar un executant al acestei forțe deasupra de fire, oameni și societate. Nevoia de conformitate prin dreptate, care duce, cel mai adesea, la rigiditate, abuzuri, discriminare, violență. Lucru observabil cu ușurință atît în microcosmosul familial, cît și în macrocosmosul societăților globale. Mereu dreptatea cuiva va prevala în fața celorlalți, obligîndu-i la submisivitate. Sau măcar va încerca să facă lucrul acesta.

Spuneam că e un drog pentru că, dincolo de control și de beneficiile acestuia, oferă și plăcere. Vă amintiți satisfacția pe care o aveați în copilărie sau chiar adult cînd, după ce v-ați lovit de neîncrederea cuiva și ceva se dovedea a fi cum ați prezis, îi spuneați „Am avut dreptate“?

În formele sale dogmatice, habotnice, radicale, dreptatea personală nu doar că este nocivă, dar este distructivă. Știm familii care au fost distruse de dreptatea unuia dintre parteneri, așa cum știm grupuri etnice sau rasiale distruse de tradiția dreptății sau de viziunea dreptății altor grupuri, dominante. Dacă în formele sale controlate sentimentul dreptății personale poate contribui la echilibrul individual, în manifestările sale obsesive, scăpate de sub control, devine o armă de distrugere în masă, pentru că cel condus de iluzia și de obsesia dreptății sale va nivela totul în jur, călcînd pe cadavre și rănind deopotrivă necunoscuți și apropiați.

Nu avem întotdeauna dreptate și nici nu e sănătos să avem întotdeauna dreptate. Și de fiecare dată cînd avem impresia că avem dreptate ar trebui să facem un efort să ne punem și în ghetele celuilalt, să privim lucrurile și din perspectiva cealaltă (pentru că, funcționînd dihotomic, dreptatea are întotdeauna un punct negativ de referință), să încercăm să raționăm, la fel de „drept“, și din alt context și avînd la dispoziție datele celuilalt. Evident că efortul acesta este unul idealist și nu poate fi făcut niciodată pînă la capăt, dar poate tempera frenezia propriei dreptăți, poate permite cîteva nuanțe care să deschidă o cale spre dialog, nu spre infantila sentință „am dreptate“.

În fond, nimeni nu are dreptate, în absolut. Toți avem variante ale dreptății, moștenite, prin intermediul tradiției, sau construite de la zero și confirmate de experiența pe care tot noi am înlesnit-o, și fiecare dintre noi, dacă nu sîntem ipocriți, folosește „dreptatea“ ca pe o justificare, în special pentru obținerea unor poziții de putere sau de confort. Dreptatea e subiectivă sau e politică. E o convenție, dar rareori e o convenție democratică, atentă la toți ceilalți și la toate aspectele. Undeva, întotdeauna, există o altă dreptate, a celuilalt, la fel de justificată ca a ta.

Aveam vreo douăzeci de ani și mi-am dat seama că un vechi și bun prieten, care mă vizita destul de des, îmi fura cărți din casă. Ce nu știam atunci, și am aflat mai tîrziu, era că se afla într-o situație financiară mai precară decît lăsa să se vadă și avea nevoie de bani pentru a-și plăti ratele la facultate. O parte din banii aceia i-a obținut vînzîndu-și biblioteca la anticariat, dar se pare că volumele lui nu erau suficiente. Cum spuneam, nu aveam toate datele, am realizat doar că mă fură și, fără nici o explicație, nu l-am confruntat, am întrerupt orice relație cu el, i-am blocat numărul de telefon, nu l-am mai primit pe la mine și am încheiat astfel, abrupt, o prietenie care ținuse cîțiva ani și care îmi adusese destule satisfacții. Am avut dreptate? Bineînțeles. Dar am avut DREPTATE?

Cosmin Perța *este scriitor. Cea mai recentă carte a sa este* Dispariția, *Editura Polirom, 2021.*

„După o vîrstă, rînjetul timpului devine sadic”

anchetă

Mi-am întrebat invitații: „Care e iluzia cea mai mare pe care ați pierdut-o?“. Pare o întrebare ușoară, dar dacă încerci să răspunzi la ea descoperi că se ascund acolo stări de tot felul.

Lavinia BĂLULESCU, scriitoare

Iluziile mele sînt în continuă schimbare. Apar, se reconfigurează, dispar. De la o anumită vîrstă, poate peste 30 de ani, poate peste 35, am văzut în jurul meu tot mai multe iluzii dezumflate, așa că n-aș ști să spun care din ele a fost cea mai mare și care cea mai mică. Dar cu siguranță sînt trei iluzii pe care le-am pierdut și care îmi vin primele în minte acum: că acest corp al meu e veșnic tînăr (sigur că nu veșnic-veșnic, dar pentru foaaarte mult timp), că toți cei din jurul meu sînt aici pe o perioadă nelimitată și că e destul timp pentru tot ce-mi doresc. Timp să văd tot, să citesc tot, să merg peste tot, să încerc tot. Destul timp de petrecut cu toți oamenii din lume.

Ioana HANCHEVICI, profesoară

Habar nu am de ce iluziile se împart în mari sau mici. Sau de ce diviziunea nu prea dă credit celor mijlocii. Spun asta pentru că le-am găzduit pe toate. Am ajuns chiar să le culc în mine. Ce era să fac? Credințe moștenite, infiltrate în ADN-ul transgenerațional. Ar fi în stare să mă ducă mult înainte de Ana și Caiafa să sparg tiparul ca să scap de ele. Pe altele nici n-am apucat să le simt. Independente, și-au arogat dreptul de a renunța la mine. Mai bine. M-au scutit de grija de a nu le pierde. Auziseră ele că unele iluzii îmi scapă printre degete, c-am pierdut vreo două dintre cele mari. Ca să le recuperez, le-am vînat mai ceva ca bătrînul încăpățînat ce a ieșit pe mare. Poate că așa le-am și omorît. Cum aș mai fi mușcat din ele! Hulpav. Mă întreb cine a acreditat iluziile și de ce unele au un termen de valabilitate nedeterminat. Cea care mă intrigă cel mai mult ocupă un loc fruntaș în ierarhie. Are un nume lung. Nu i se potrivește. *Pentrucăașaefiresc*. Parcă e nemuritoare. Și are un ecou atît de ascuțit. Uneori cred că îmi face în ciudă. O pierd voit. Ciclic. Îmi fac curaj și-mi spun că e mai bine așa. Încep chiar să mă bucur. Cochetez cu iluzii noi, pe care încă nu le-am încercat. Geloasă, amfitrioana iluziilor reapare. Cu nonșalanță mi se uită-n ochi, iar eu o cred. Poate de data asta nu mă pierd.

„Ceream cam multe: punctualitate, etică și disciplină de fier.“

Radu PARASCHIVESCU, scriitor

Pentru mine, povestea iluziilor pierdute e încadrată hazliu. Ea are la un capăt un distih agramat („Unde sînt iluziile mele / Care le-am avut?“), iar la celălalt un panseu cu miros de peluză („Nu-mi fac iluzii ca să n-am deziluzii“). Ce vrea să însemne asta? Nimic altceva decît că nu am detenta necesară unor iluzii nobile. Nu am nutrit aspirații febrile față de primenirea etică a nației sau față de o rețea de autostrăzi care să ne împînzească țara după mai știu eu ce model occidental. Nu m-am gîndit că România post-1989 va îngrădi spațiul de manevră al corupției sau al contraculturii. Nimic din toate astea. Iluzia mea pierdută ține de niște întîlniri ratate. M-am lăsat sedus ani la rînd de gîndul că voi putea să stau de vorbă cu David Gilmour, Mike Oldfield și Michael Stipe. Măcar un sfert de oră. Pierderea iluziei e mai sigură cu fiecare zi care se scurge. După o vîrstă, rînjetul timpului devine sadic. În plus, cei trei habar n-au de existența mea pe lume. Unul e distant, celălalt anxios, iar despre al treilea știu că apare uneori prin sudul Franței (hopa, ia stai...).

Alida MOCANU, jurnalistă

Nu aș ști să explic exact de ce, dar acum, cînd mă gândesc la cuvîntul „iluzii“, îmi vine imediat în minte Georges Méliès, faimosul regizor francez din vremurile de început ale cinematografiei mondiale. În anul 1902, celebrul maestru al *fotografiilor mișcate* a realizat o peliculă care se numea *Buchetul iluziilor – Femeia cu trei capete*. Filmul, o succesiune de imagini înlănțuite prin tehnica tăieturii de montaj, prezintă un domn (cu alura unui magician) capabil să înlocuiască de trei ori capul protagonistei din cadru, astfel încît aceasta este, în același timp, și personaj principal al poveștii, dar și obiect de decor. O iluzie pe care maestrul Méliès le-o creează privitorilor, iar mesajul pare să fie (cel puțin pentru mine acesta este): nimeni nu e ceea ce pare a fi. Și, pînă la urmă, toți purtăm în noi visurile și iluziile noastre despre cine sau ce anume ne-am fi dorit să fim în viața noastră. Eu mi-am dorit enorm să fiu pianistă. Am urmat opt ani de pian în anii comunismului, cînd meseria de pianist era considerată *neserioasă* și nu se compara cu profesia de inginer, de exemplu. Apoi am vrut să fiu expert în istoria artei și a civilizațiilor. Atît de mult mi-am dorit asta, încît am aplicat la o facultate din Franța (École du Louvre), pentru studii în domeniu. Am renunțat și la pian, și la studii despre arte din motive care au ținut de celebrul sfat primit de toți în acele vremuri: „Fii cu picioarele pe pămînt!“. Adică, altfel spus, renunță la metafore, ca să ai un trai asigurat. Iluziile mele pierdute se rezumă așadar la două visuri la care am renunțat pentru a urma o meserie fără cap în nori (cum mi se tot spunea în anii aceia). În final, oricît de mult te-ai îndepărta de pasiunea la care ai tot visat ani la rînd, important este să rămîi cît de cît în preajma ei. Este singura consolare a iluziilor pe care le-ai pierdut. Și tocmai de aceea, de fiecare dată cînd intervievez un artist vizual, sau un pictor, sau un scriitor, sau un pianist/violonist, sînt cel mai fericit om. Pentru că, în pasiunea și talentul lor, regăsesc un pic din visurile mele din tinerețe.

Ilinca MANOLACHE, actriță

Pînă nu demult aveam senzația că pe mine și pe mama ne ocolește trecerea timpului. Părea cumva că ne sare la numărătoare și am trăit cu iluzia asta mult timp. Pînă pe la vreo treizeci și un pic. Chiar dacă mi-am pierdut tatăl cînd aveam treisprezece ani, chiar dacă îmbătrînirea, degradarea și moartea bunicii mele mi-au fost foarte aproape și m-au durut foarte tare, totuși părea că eu și mama eram de neatins. De un timp a devenit lupta pe care o duc cu mine însămi. E această iluzie pierdută recent care a lăsat în urma ei un gol dureros pe care încerc să îl umplu cu ce mă pricep mai bine în acest moment – fie cu panici, anxietăți și calcule aiurea, fie cu patetisme și dulcegării care exorcizează (doar) fricile. Cîteodată mă observ din afară și văd cît sînt de infantilă și neajutorată, cu cordonul ombilical nerupt și nu-mi vine să cred că în cîțiva ani o să fiu un „copil bătrîn“ care tot nu o să accepte că Moș Crăciun nu există.

Ioana BÂLDEA-CONSTANTINESCU, scriitoare

Am învățat bine. Nu pentru notă. În unele cazuri de groaza penibilului, atît de frecvent cultivată în școala românească, iar în celelalte, în cele fericite, de plăcere. M-am angajat devreme și am muncit mult. Fără sîmbătă, duminică și numărat cîte ore pe zi. Îmi aduc aminte de o perioadă în care aveam cursuri dimineața, după care fugeam să-mi fac emisiunea, mă întorceam la seminarii și alergam înapoi la radio să mai bifez o rubrică în direct. Nu pot să spun că a fost cu entuziasm, a fost cu o reală stare de îndrăgostire față de ceea ce făceam, cu mintea în priză, cu pasiune care acum, din punctul în care sînt, mi se pare un pic ireală, un pic patetică și un pic de invidiat. Am rămas în țară. Cu capul plin de aer cald. Cred că atunci îi spuneam meritocrație, acum știu că exact asta era: aer cald. Am funcționat ani de-a rîndul ca o veritabilă fabrică de idei. Le-am împărțit în dreapta și-n stînga și nu m-am gîndit o clipă la patent. Că nu mi-a dat prin cap că oamenii fură de toate.

Cred că iluzia cea mai importantă pe care am pierdut-o este ideea că toate astea contează în vreun fel.

Radu IACOBAN, regizor

Dacă ar fi să mă gîndesc la o definiție cît de cît personală a iluziei, aș zice că e o narațiune produsă de-o părticică a propriului creier care m-a ajutat să înțeleg sau să îmi traduc anumite experiențe de viață. Eram conștient de irealitatea acestor iluzii, dar preferam să rămîn cu ele, exact așa cum îți place să stai într-o zi de iarnă în duș sub jetul de apă fierbinte.

Poveștile din capul meu au fost mereu asemenea unor ițe încîlcite pline de senzații și stări avînd un personaj principal – de regulă, eu – care reușea cumva să le descîlcească și să le pună într-o ordine, să-i zicem, satisfăcătoare. Le-am iubit mereu și încerc acum să nu le pierd. Dacă aș face-o, toate poveștile pe care încerc să le imaginez în teatru și-ar pierde sensul.

Anul trecut însă, am realizat că una dintre ele s-a pierdut iremediabil. Cînd eram mic credeam cu tărie că, oricît de rău s-ar simți un om pe care-l iubesc, dacă mă rog la Doamne-Doamne, omul se va face imediat bine. O rugăciune, un „Te rog eu, frumos“ și gata. Totul s-a rezolvat.

În ultima seară cînd am vorbit cu bunica mea, imediat după ce conversația noastră s-a terminat, am apelat la superputerea asta, convins fiind că a doua zi îi voi auzi din nou vocea.

Nu a mers, dar nu-mi pare rău că în momentele alea am crezut în ea.

Florin LĂZĂRESCU, scriitor

După ce m-am îndopat cu Dumas, Féval și Zévaco, m-am hotărât „pe bune“ ce vreau să fiu restul vieții: „mușchetar“. Și mi-a fost tare greu să mă dezvolt în această direcție, avînd în vedere că asta se întîmpla într-un sat unde încă mai dădea lupul la oi. Am răspîndit vestea între tovarășii de joacă, le-am povestit una-alta, le-am împărțit și cărți. Cu cărțile nu prea a mers. Doar Tudurel – Dumnezeu să-l ierte, a căzut cu tractorul într-o rîpă și a murit cu doi ani în urmă – a citit una și-a zis și el că merge mai departe pe mîna poveștilor mele. La primele întruniri au venit ceva amețiți cu săbii din beldie, dar au renunțat repede. Ceream cam multe: punctualitate, etică și disciplină de fier. Un timp am rămas în cărți doar eu și Tudurel, pînă l-am pocnit din greșeală peste mînă și mi-a zis bocind că se lasă definitiv de „mușchetărie“. M-am antrenat eu și singur, nu-i vorbă, dar într-o bună zi mi-am dat seama că n-am să fiu niciodată „mușchetar“. Pentru că așa-i cînd „n-ai cu cine“.

anchetă realizată
de Ana Maria SANDU

Propuneri de *Dileme vechi* pentru viitor:

- **Văicăreala**

Ruxandra CESEREANU

O reașezare a condiției umane

Mă repet deja de cîteva luni, este ceva ritualic în comportamentul meu de făptură umană care ingurgitează avansul oarecum terifiant al tehnologiei și lumea nouă în care viețuim, fie că o dorim sau nu, în condiții de onlineizare acută. Reiese că am devenit mai degrabă internauți, decît că am rămas hominizi sută la sută. Cyborgi lăuntrici, într-un fel simbolic ori metaforic, datorită timpurilor care ne solicită să ne adaptăm la platforme electronice și modalități de comunicare *fast-food* digitale. Zoomizarea relațiilor umane sau microsoftizarea dialogurilor umane (academice ori doar amicale, sociale etc.) e brand global. Sînt și avantaje, și dezavantaje ca în toate lucrurile care ne reclamă antrenament de întreținere omenească.

Mă folosesc de utilitățile acestei lumi noi, dar nu mă las acaparată de ea, am chiar un refuz de a fi înglobată și înghițită în hăul electroniei performante. Am rețineri și delimitări ori chiar alergii, iar uneori prefer să fiu atehnică. Simt că lucrul acesta, atehnicitatea mea instinctuală, (cumva) mă apără de ceva insidios, de un fel de glacialitate sau calotă glaciară a tehnologiei.

Și zicînd acestea plusez pe ceea ce vreau să spun acum, pe o reașezare a condiției umane. Întrucît timpurile noi ne călăuzesc și ne stîrnesc adaptabilitatea, dar ne și fac să ne întoarcem, statornic, la ceea ce sîntem în sens clasic ori canonic (chiar dacă acest clasic-canonic ar putea fi, la o adică, zguduit). Tehnologia avansată ne provoacă într-un sens existențial subliminal mai mult decît într-unul cognitiv (cel puțin acesta este cazul meu). Iar o asemenea provocare ne direcționează către realitatea că, indiferent de dezvoltările spectaculoase ale lumii în care trăim, ne redefinim și reașezăm condiția de hominizi, dincolo de ustensile performante, dincolo de digitalizarea recurentă și adesea necesară.

Cînd au apărut automobilele la începutul secolului XX, majoritatea oamenilor le-au perceput ca pe niște cai de factură inedită, niște cai metalici, așa că oamenii au deprins să îngrijească automobilele și motoarele lor ca pe niște cai performanți, deși fără viață. Prin urmare, făpturile umane îngrijeau automobilele și le parcau, raportîndu-se la ele ca la niște entități (animale) cu care erau obișnuiți, curățau automobilele ca și cum ar fi țesălat cai și se pricepeau la motoare ca și cum ar fi hrănit animalele din curte, le-ar fi întreținut ca să fie sănătoase. De la o vreme (în zece ani de zile), automobilele au devenit un loc comun și un instrument normal de deplasare, iar percepția asupra lor, de a fi niște cai metalici, s-a schimbat, automobilele devenind utilități de sine stătătoare, fără o comparație cu ceva (niște animale de transport) dintr-o epocă anterioară. Cam așa ceva se petrece acum și cred că va avea loc și în viitor.

Cei din generația mea au ingurgitat mental (cognitiv) computerele și tot ce au adus înnoitor Internetul și lumea virtuală în drumul dinspre tinerețe spre maturitate (mai degrabă la maturitate). Pentru cei din generația mea (și din generația imediat anterioară) a fost nevoie de o adaptare (fie chiar silită) la tehnologie, nu crescuserăm cu și printre computere (ca ajutor în procesul educativ și informațional), nu aveam deprinderea de a le folosi, erau totuși niște obiecte „străine“ de condiția noastră umană. Dar, în timp (în zece ani ori chiar mai puțin), ne-am adaptat, nu am mai avut probleme de relaționare cu obiectele performante de ajutor internautic etc. Am înlocuit, treptat, mașina de scris (cei care eram producători de literatură) cu computerul; chiar dacă, poate, încă preferăm o parte dintre noi să scriem în caiete, cu stiloul ori pixul ori chiar cu creionul (rarisim, totuși).

Cei născuți după revoluția din decembrie 1989 (ca să iau doar cazul României, deși meditația mea de acum are o miză existențială dincolo de țara și zona europeană în care trăiesc, are o miză universală, ca să zic așa, dacă acest calificativ și termen nu e prea prețios ca să fie folosit acum și aici) nu au avut astfel de probleme de adaptare, căci s-au născut în lumea firească a tehnologiei avansate, au crescut printre astfel de obiecte (majoritatea dintre ei, mai ales cei din spațiul urban – căci în spațiul rustic nici astăzi nu se poate afirma că ar exista computere, Kindle, tablete electronice la îndemîna oricărui elev dornic să învețe, deși telefoane mobile au în dotare aproape toți –, dar asta e altă mîncare de pește care ține de integrarea socială și comunitară). Cei care au acum în jur de 30 de ani sau puțin peste vîrsta aceasta au trăit normal printre computere și au deprins de la începutul educației lor să le folosească, fără nici o problemă, fără nici un obstacol adaptativ. Așa încît nu au mai perceput computerele (și toată gama aferentă electronic) ca pe niște obiecte străine, ci ca pe niște instrumente care reprezentau o stabilitate, un echilibru, o comoditate evidentă, un acasă imediat.

Cu cît vom înainta spre viitor (nu sînt profet al viitorului, nu asta e logica textului meu meditativ!), cu atît tehnologia avansată nu va mai necesita adaptare și comprehensiune, ci va fi un dat al condiției umane. Computerele tot mai performante vor intra în sînge (de la expresia a intra în sînge = a deveni un obicei curent, un act reflex), așa cum automobilele au intrat în sînge, odinioară, după ce lumea fusese uimită la început, atunci cînd au fost lansate primele exponate, Tinerii care au crescut cu și printre computere (tot mai eficiente și competitive pe măsură ce trec anii, în așa fel încît computerul va fi în curînd inserat într-un pix sau direct în ochelari sau poate într-o globulă plasată în ureche ori în cadranul unui inel pe deget etc.) le vor percepe, cred, nu în sensul lor științific neapărat performant, ci exact așa cum ar percepe, poate, niște „instrumente“ de mîncare precum furculița, lingura și cuțitul. Glumesc, dar cu tîlc, desigur.

Toate chestiunile acestea despre care am discutat concis mai sus ne stimulează să ne gîndim la o reașezare a condiției noastre de hominizi. Nu în sensul că această condiție s-ar schimba structural (sau radical), ci în măsura în care intervine, vrînd-nevrînd, o cuantificare inerentă a respectivei condiții. Ne adaptăm, prin urmare, cu tendință, ne antrenăm pentru deprinderile tehnologice ale prezentului și viitorului, dar condiția noastră rămîne aceeași. Cel puțin așa aș vrea să cred. Fără invazia supertehnologică ar fi mai plictisitor, nesărat și nepipărat pe pămînt, în mod cert. Atîta doar – să nu facem din invazia și colonizarea aceasta o formă de hiperbolă adulată cu frenezie. Nici adularea, nici frenezia nu sînt sănătoase decît pentru sfinți, mucenici, eroi, martiri pentru o cauză demnă de a fi o cauză. Nu este cazul.

Ruxandra Cesereanu *este scriitoare. Ultima carte publicată:* Sophia România, *Casa de editură Max Blecher, 2021.*

O scenă pentru tinerii muzicieni de jazz

– interviu cu Bogdan MATEI –

De ce vă preocupă jazz-ul într-o țară prea puțin interesată de jazz?

Pare o luptă pierdută din start, nu? Aș zice că există potențial în jazz-ul din România. Observ că în ultimii ani au apărut și continuă să aibă loc festivaluri de jazz, ceea ce îl face pe publicul român mai atent la acest gen muzical. Observ, de asemenea, în sectorul de vîrstă 28-32 de ani, un interes tot mai mare pentru jazz-ul modern, în special pentru cel britanic și scandinav.

De ce credeți că noi nu avem o scenă de jazz tînără ca alte țări vecine?

În România avem un singur club veritabil de jazz, în București, Green Hours. Tinerii nu au unde să cînte deoarece scenele românești de jazz sînt ocupate aproape de aceiași artiști din ultimii 20-30 ani și foarte puțini *promoter*-i de evenimente de jazz „riscă“ organizarea unui concert cu nume necunoscute. În plus, la secția de jazz de la Universitatea Națională de Muzică din București termină mai puțin de jumătate din studenții înscriși în primul an.

Ce este „Pure Jazz“?

„Pure Jazz“ este o serie de concerte în care vor performa doar tinerii muzicieni cu vîrstă sub 30 ani și care au compoziții proprii. Toate concertele vor fi pe scena Teatrului Point din București, cu spectatori, în plus, concertele vor fi înregistrate și difuzate de Radio România Cultural.

Am creat și un canal video de YouTube în care vom posta toate concertele. Am lansat acest proiect datorită nerăbdării muzicienilor tineri pe care îi cunosc de a cînta, pentru că tinerii, în general, nu numai muzicienii, au avut de suferit în ultimii doi ani.

Eu mereu zic că atunci cînd ai ajuns la jazz ai ascultat, de fapt, doar jumătate din muzică. Jazz-ul are o flexibilitate fantastică, ca nici un alt gen muzical, de a fi influențat de toate genurile de muzică existente.

Ce concerte au fost și ce urmează anul acesta?

Ne-am planificat 15 concerte, cu o pauză de vară, la fiecare două săptămîni, miercurea de la ora 19. Primul concert a fost pe 19 ianuarie cu Ștefan Stoianovici Trio (Ștefan Staoianovici – pian și compozitor, Alexandru Badea – baterie și Alexandru Marin – contrabas), care ne-au uimit pe toți cu talentul lor. Vom dezvălui numele artiștilor din serie după fiecare concert în parte. Avem deja programul făcut pînă în luna decembrie și ne bucură foarte mult că am găsit o asemenea reacție pozitivă din partea muzicienilor tineri.

Ce așteptări aveți de la acest proiect?

O să fiu idealist-concret. Mă aștept să apară cluburi noi, veritabile, de jazz, în orașele importante din România, care vor oferi scena și tinerilor muzicieni. Orice oraș mare european trebuie să aibă un club de jazz, pe lîngă filarmonică, operă, teatru dramatic. Acest proiect își propune să arate că și tinerii pot să ocupe o scenă de jazz la un nivel profesionist. În plus, orice mișcare de acest gen îi vă motiva pe tinerii care termină o școală de muzică de jazz să compună piese originale. Mă aștept, în același timp, să apară și albume din partea acestor muzicieni tineri, care să exploreze și bogățiile noastre muzicale, muzica populară și lăutărească, așa cum a făcut și George Enescu, a cărui „Rapsodie Română nr. 2“ începe cu „Sîrba lui Pompieru“, compusă de un lăutar din Ploiești, dar aranjată pentru orchestră simfonică.

interviu realizat
de Marius CHIVU

Ionuț IAMANDI

pe de altă **carte**

Germanii și Gestapoul

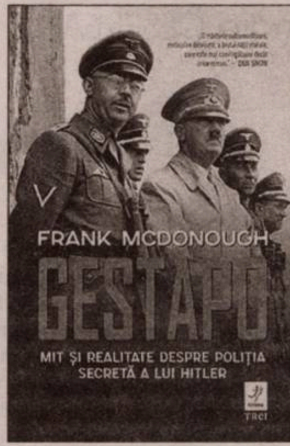

● **Frank McDonough, *Gestapo. Mit și realitate despre poliția secretă a lui Hitler*, Editura Trei, 2019, 272 de pagini, format 13 x 20 cm.**

Cine nu știe de ofițerul în haină de piele care urcă scările în trombă și îi arestează pe nefericiții din Rezistență, îi duce în subsoluri și îi tortureează acolo pînă obține mărturisirea completă? Este imaginea pe care filmele occidentale, americane și europene deopotrivă, au construit-o angajaților Gestapoului, poliția secretă nazistă, o imagine pe care am preluat-o și noi și pe care am combinat-o uneori cu cea a securistului din altă poliție secretă, cea comunistă, la care am avut acces mai direct și mai îndelungat. Așa s-a consacrat profilul Gestapoului, o instituție temută, populată de sadici care acționează arbitrar, plină de secrete murdare.

Numai că imaginea aceasta riscă să rămînă una remanentă. Între timp, unii istorici au cercetat mai atent documentele și le-au dat o interpretare mai nuanțată. Ca s-o înțelegem, trebuie să ne reamintim un concept-cheie al ideologiei naziste, acel *Volksgemeinschaft* pomenit constant în discursurile lui Hitler. Unii îl traduc prin „comunitatea națională“, alții prin „comunitatea de neam“, cea „populară“ sau „a poporului“, a „etniei“ sau a „rasei“. Este în fapt „corpul rasial“ *(Volkskörper)* pe care nazismul și-a propus să îl curețe de „impurități“, fie ele minorități etnice sau religioase, comuniști sau socialiști, homosexuali sau țigani, cerșetori sau șomeri. Ei bine, pe scurt și simplificînd, istoricii de dată mai recentă au identificat și descris o anume atitudine a Gestapoului față de cei ce făceau parte din *Volksgemeinschaft* și un cu totul alt comportament față de cei excluși din această comunitate creată și întreținută ideologic. În primul caz e vorba totuși de reguli, de anumite drepturi, de un tratament care aduce cu cel administrat de o poliție obișnuită. Dar Doamne ferește ca din ancheta Gestapoului să rezulte că ești de fapt un „exclus“, un *Gemeinschaftsfremde* („străin de corpul social“) sau chiar o amenințare la adresa *Volksgemeinschaft*-ului – atunci foaia se schimbă și ești încadrat la paragrafele de lege sinistre care includ adesea trimiterea la pedeapsa capitală. Iar această atitudine se transmite mai departe, la procurori sau judecători. De exemplu, un maistru de la o întreprindere e turnat de subalterni că nu dă și nu răspunde la „salutul german“, ba chiar nu-i lasă pe muncitori să asculte la difuzoare cuvîntările în direct ale lui Hitler, Goebbels sau Himmler, ci îi pune la treabă. Afrontul e grav și maistrul e arestat de Gestapo *(Geheime Staatspolizei)*, anchetat și trimis într-un lagăr de concentrare. Dar pentru că era din *Volksgemeinschaft* și a primit referințe bune de la patroni și alți membri ai comunității, e eliberat și se alege în cele din urmă doar cu o mustrare. Dacă ar fi avut antecedente politice neagreate sau vreun „beteșug“ social sau rasial, ar fi rămas probabil în lagăr, unde mulți deținuți își găseau sfîrșitul. Povestea maistrului Heinrich Veet din Duisburg este reprodusă într-o carte despre Gestapo a profesorului Frank McDonough. Așa se explică, spune autorul, cruzimea cu care Gestapoul acționa în teritoriile ocupate din afara Germaniei: acolo nu avea de-a face cu *Volksgemeinschaft*, ci cu „rasele inferioare“. Și tortura, și asasinatele arbitrare erau făcute cu impunitate garantată.

O altă linie de dezvoltare a acestei interpretări revizioniste a specificului activității poliției secrete naziste este legată de gradul de avizare a populației față de modul de operațiune al Gestapoului. După război și mulți ani apoi, unii au spus că nu au știut de amploarea abuzurilor Gestapoului; cum se spunea și în România cînd era vorba de Securitate. Și într-adevăr, pentru un membru al „comunității rasiale“ contactul cu Gestapoul nu era chiar inevitabil. Dacă te conformai, salutai cum trebuie, defilai cînd era cazul, îți vedeai de serviciu, nu te lua nimeni la întrebări. În plus, Gestapoul nu avea dimensiunile și omnipotența de supraveghere cu care a fost creditat; el reacționa mai ales la „pont“, rare au fost cazurile în care se autosesiza, spun istoricii. Dar nu din experiența directă le venea oamenilor cunoașterea. Germania era o țară intens „jurnalizată“, populația consuma – ca și astăzi – multă presă; naziștii înșiși s-au străduit să aducă în fiecare gospodărie cîte un aparat de radio. Și ce relata presa oficială? Într-una dintre cărțile sale, istoricul Robert Gellately povestește cum a dat de cazul unei femei care a fost arestată în urma unui denunț că „arăta ca o evreică“ și că ar fi avut o legătură cu un bărbat „arian“, ceea ce în Germania nazistă de la acea vreme era interzis. Cazul a fost relatat la lumina zilei în ziarele germane și ca el, prin massmedia din timpul nazismului, erau sute sau mii de asemenea „lecții de viață“. Oamenii le citeau și nu spuneau nimic, le luau poate chiar ca fapt divers. Lumea deci știa, dar trăia într-o amorțeală morală indusă ideologic, în care s-a complăcut din calcul, comoditate sau teamă.

■ ■ ■

Tatiana NICULESCU

Singur. Viața lui Mihail Sebastian

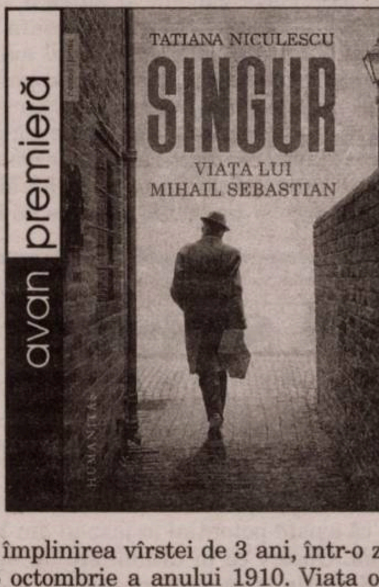

În romanul autobiografic *De două mii de ani*, Mihail Sebastian povestește o întîmplare care are, pesemne, un sîmbure de adevăr. Într-o vacanță de Crăciun, plecînd cu trenul de la București la Brăila, nimerește în compartiment lîngă un bătrîn evreu încărcat cu papornițe și pachete. E un negustor de cărți itinerant, care alimentează cu tipărituri din Germania și Polonia localitățile din Moldova locuite de evrei. În prima clipă, pare o întruchipare a evreului rătăcitor Ahasverus, la origini, un rege biblic. Desprins de mit, omul are însă un nume al lui: Abraham Sulitzer, și vorbește o limbă moldovenească ușor cîntată, cu accent evreiesc. Anticarul – bibliofilul și negustorul Sulitzer – este un pătimaș al cărții și un bun cunoscător al literaturii universale. Iubește cărțile pînă la manie, spunînd pe șleau că „o carte ori te dărîmă, ori te ridică. Dacă nu, la ce mai dai bani pe ea?“.

Destinate culturii ghetoului, cărțile colecționate și vîndute de Abraham Sulitzer sînt traduceri în idiș din Cervantes, Dante, Molière, Shakespeare, Dostoievski, Turgheniev, Thomas Hardy… și alți autori mari ai lumii. Apartamentul lui din București, căptușit cu rafturi, e o fabulos-cotropitoare bibliotecă pe care tînărul din compartimentul de tren o descoperă la a doua lor întîlnire, ca din întîmplare, căci bătrînul Sulitzer se dovedește a-i fi vecin. Fîstîcit, înțelept, hîtru, cu ochelarii pe nas, abia așteaptă să-i citească musafirului din cărțile lui preferate. I le arată pe rînd, le scoate din raft cu o mîngîiere, le răsfoiește, le măsoară literele cu privire de expert, le vorbește îndrăgostit și familiar. Asta e ciudățenia lui Abraham Sulitzer: așa cum unii oameni vorbesc cu pisicile sau cu cîinii lor, acest anticar evreu vorbește cu cărțile, spre exasperarea nevestei lui, care i se plînge oaspetelui, cărturar și el, că nu s-a mai pomenit negustor, bunăoară negustor de mosoare sau de ghete, să vorbească cu marfa din prăvălie și că împătimitul Abraham o face de rușine în fața vecinelor, stînd la taclale, om în toată firea, cu pereții.

Bătrînul negustor e un personaj croit din multe amintiri și legende de familie. Abraham Sulitzer face parte din neamul sufletesc și spiritual al lui Mihail Sebastian, acest singuratic dedicat cărților, sentimental cu rigoarea nuanțelor, timid înzestrat cu subtil umor, evreu francofil evadat din ghetou prin cultură laică, dar păstrînd vie înțelegerea lumii în care s-a născut, răzvrătit melancolic, prieten loial trădat și părăsit de prieteni deveniți celebri: un om care vorbea cu cărțile, trăindu-le și scriind despre ele în singurătatea tranșeelor istoriei.

După cum măsoară timpul tradiția iudaică, în seara de 8 octombrie, după apusul soarelui, în căminul familiei Hechter începe deja o nouă zi: e miercuri, 9 octombrie. Moașa aprinde lumînările în sfeșnicul cu șapte brațe. Verifică apoi, dintr-o privire, *hamsa* – palma de ceramică împotriva deochiului – și farfurioara cu dulciuri de sub pat, pusă acolo ca să abată atenția duhurilor rele de la venirea pe lume a copilului. Rabinii din vechime scriau că mama și copilul trebuie apărați de năluca nopții Lilith, spirit rău întruchipat de prima femeie a lui Adam înainte de facerea Evei. Tot spre ocrotire de duhuri rele, sub perna tinerei Clara trebuie așezat *kimpetbrivl*, un sul de hîrtie cu pasaje din Psalmul 120, „Ridica-voi ochii mei spre munți: de unde, oare, îmi va veni ajutorul?…“ și din Cartea Genezei.

La ora 9 seara, scîncete de nou-născut umplu casa. Bebelușul, un băiat, a venit pe lume în brațele moașei. De acum și pînă la ceremonia circumciziei și a numelui, lăuza nu are voie să părăsească patul. În jurul ei și al copilului se înmulțesc talismanele de protecție. Rabinul de la sinagoga din apropiere bate la ușă. Aduce binecuvîntări și mici suluri de pergament înscrise cu texte biblice.

Potrivit tradiției, numele copilului, mai cu seamă dacă e băiat, trebuie ținut secret pînă cînd va fi pronunțat cu voce tare în sinagogă, în fața comunității. Cum familia Hechter respectă legile țării, păstrîndu-le pe cele religioase înăuntrul casei, numele copilului e totuși dezvăluit înainte, în actul de naștere. Joi, 10 octombrie, funcționarul care înregistrează nașterile în „registrul stărei civile“ consemnează că moașa Ernestina Hornstein „ne-a înfățișat copilul“, născut „alaltăieri opt curent ora 9 după-amiază“. Copilul este trecut așadar în registru cu data de naștere din calendarul creștin oficial – 8 octombrie 1907 – și cu numele biblic Iosef, alintat, deocamdată în șoaptă, Iosi.

Viața unui băiat are trepte stabilite de înțelepciunea vechilor scrieri ebraice și de obiceiuri transmise din generație în generație. Universul casei e ritmat dimineața de rugăciunea luminii, apoi de rugăciunea asfințitului, solemnitatea zilei de vineri, liniștea de șabat și, peste an, de sărbătorile bucuriei sau ale amărăciunii, de ospețe și posturi. Următorul eveniment din viața lui Iosi trebuie să fie serbarea *upșerin*, prima tundere a părului, la împlinirea vîrstei de 3 ani, într-o zi de 18 octombrie a anului 1910. Viața omului e ca viața unui pom, scriu vechii rabini. Așa cum dintr-un pom ai voie să culegi roade începînd cu al treilea an de cînd a fost pusă sămînța în pămînt, tot astfel, viața omului începe să-și arate soiul de la vîrsta de 3 ani. Tunderea părului (tăierea moțului la un an în tradiția satelor românești) e semnul acestui nou început.

Data și ritualul nu sînt consemnate, dar, dacă în comunitatea evreilor brăileni tradițiile sînt urmate, așa cum dau de înțeles preocupările constante ale bunicilor pentru sărbătorile iudaice și pentru citirea Scripturii, atunci micuțul Iosi e tuns prima oară și crește în atmosfera folclorului evreiesc de inspirație talmudică, a poveștilor fabuloase spuse de cele două bunici, învățînd, în același timp, rigoarea educației biblice și practica religioasă de la bunicul Weintraub care, pe înserat, acasă sau la sinagogă, descifrează nenumăratele nume ale lui Dumnezeu și semnificațiile ascunse ale literelor ebraice din scrierile rabinilor medievali.

(fragment din volumul în curs de apariție la Editura Humanitas)

■ ■ ■

Victor MOROZOV

dilematograf

Alb murdar

FESTIVAL DE CANNES
OFFICIAL SELECTION
2020
NOEE ABITA JEREMIE RENIER
SLALOM
A FILM BY CHARLÈNE FAVIER

● ***Slalom* (Franța, 2020), de Charlène Favier.**

Slalom a făcut parte, în 2020, din selecția de sacrificiu a acelui Festival de la Cannes redus la dimensiuni fantomatice, și-apoi din filmele aruncate pe post de carne de tun în niște săli de cinema date peste cap de valurile pandemiei. Paradoxul ne face să intuim că, în vremuri „normale“, *Slalom* n-ar fi ajuns pe Croazetă – e un film prea cenușiu raportat la standardele festivalului –, dar ar fi rulat mai bine în distribuție – prin topirea unei compoziții fierbinți și vag exotice într-o formă de povestit (cum se zice: formă de copt) tradițională. Însă, din moment ce realitatea a luat-o, din nou, înaintea ficțiunii, transînd clar între proiector și laptop și obligînd filmele, la bine și la greu, să își *cîștige* locul în sală, *Slalom* a ajuns rapid o alegere exemplară de VoD, pierdută printre atîtea altele. Proiecția nesperată a acestui film franțuzesc pe un ecran de cinema autohton, la „Elvira Popescu“, facilitează o confruntare întîrziată, dar lipsită de falsele alibiuri ale *streaming*-ului, cu talentul și ezitările debutantei Charlène Favier. Și conferă acestui film hibernal, printr-o stranie coincidență anacronică, un ecou reînnoit în lumina crudă a evenimentelor de la Jocurile Olimpice recent încheiate.

Materia primă a lui *Slalom* este sportul, iar filmul îi datorează acestei ancore atît forța, cît și limita. Căci sportul, ca temă de cinema, prezintă avantajul unei traiectorii ideale pentru ficțiune – cu cuvintele sale de ordine: autodepășire, tranziție de la eșec la victorie, progres –, dar suferă de pe urma unei șablonări care, în film ca și în societate, face ravagii astăzi. De parcă acest tip de poveste, cu tînărul care visează la aur, ar oferi o morală numai bună pentru niște vremuri individualiste și concurențiale, protejată de un ambalaj *glossy* care dezvăluie doar vîrful aisbergului. Charlène Favier, fostă schioare, e interesată mai cu seamă de partea scufundată, de deturnarea acestei morale care confirmă mersul lumii – fiindcă acolo, în adîncuri, dăm nu o dată de povești mult mai sumbre, care nu văd niciodată lumina rubricilor de dezvoltare personală. Povestea din *Slalom* e nu doar sumbră – filmul e, într-adevăr, o experiență destul de amară, dat fiind că protagonista sa nu poate renaște decît cu prețul unei jupuiri sufletești –, ci și atentă la chestiunile zilei: o relație antrenor-elev care datorează mai puțin unei viziuni de tip *Million Dollar Baby,* cu heirupuri și pasiuni *întru* sport, și mai mult revelațiilor mișcării #metoo, responsabilă de a fi eliberat, printre altele, un discurs.

Ce învățăm din acest discurs, raportat la *Slalom?* Că performanța sportivă, podiumul, gestul – toate astea s-ar putea să fie nimic altceva decît exponatele lucioase dintr-o vitrină menită să mascheze abuzul și hărțuirea. În filmul clasic al lui Eastwood, eroina murea pe altarul sportului de dragul unui ideal inefabil, care-i cerea mereu mai mult și mai mult. Aici, izbînda e relegată în colțul cadrului – ba aș zice chiar că recompensa, pe parte sportivă, vine nefiresc de ușor, cu filmul executînd mari salturi peste acele imagini „obligatorii“ ale chinului și ale suferinței (o secvență frumoasă o arată totuși pe protagonistă jonglînd între un apel cu mama și rutina antrenamentului în casă). Lyz (Noée Abita) ajunge campioană de schi, însă proba de foc începe abia în momentul în care antrenorul său (Jérémie Renier), surprins de rezultatele fetei, o ia la ochi. Există un joc foarte pervers aici, pe care filmul îl pune în scenă subtil, între justificările acestui bărbat cu scopul de a-și aduce campioana tot mai aproape – antrenament continuu în numele unui vis – și realitatea nespusă a culiselor. Inițial, fără să știu ce urmează, mi-aș fi dorit ca acest prim pas „prea departe“ să nu fi avut loc. Nu pentru că n-aș crede plauzibile astfel de pulsiuni negre – ba dimpotrivă, intuiesc că sînt curente –, ci pentru că ele păreau să reducă, fatalmente, cele două figuri centrale la nivelul unor simple personaje de ficțiune. Or, acest nivel nu e aproape niciodată satisfăcător cînd la mijloc ne izbim de un fundal bine documentat, acela al competiției profesioniste, organizate după rituri stricte, dar nicidecum simpliste – complexitatea lor solicită un ochi ferm, capabil să reziste imperativelor unui *plot* care-și cere tributul edificator, sub forma unei împărțiri tipice între victime și călăi.

Dar întunericul în care se afundă povestea ca urmare a incidentului afirmă o reală înzestrare a acestei regizoare de a lucra cu ce e mai rău în om. Mai ales cînd acest rău se vede amestecat, perfid, printre alte rațiuni. *Slalom* merge neașteptat de departe – în ciuda unei dramaturgii convenționale, cu priviri în gol și rătăciri de moment – pentru a sonda potențialul distructiv pe care cineva îl poate exercita asupra seamănului său. Și asta cu atît mai mult cu cît scenariul nu exclude simpatia la adresa antrenorului: le-a avut și el pe-ale lui, a fost tratat mișelește de către federație, iar acum vrea să-și ia revanșa... Dar cum să-l mai privim, cum să-i mai susținem privirea, în urma actului comis? – iată o întrebare de cineast, lipsită de rezolvări ușoare. Situația e disperată: omul trăiește prin această sportivă pe care tot el o nimicește. Fără mare atenție pentru *imaginea* sportului – un documentar obscur al anului trecut, *Esqui*, privea alunecarea pe o pîrtie cu ochi de îndrăgostit –, Charlène Favier are totuși cîteva lucruri valabile de zis despre *etica* sa coruptă, baricadată în spatele unor cuvinte seducătoare. *Slalom* suferă de pe urma unui scenariu care calculează mult, prea temător cu uitarea de sine, cu ieșirile în decor sau cu accidentele ce se termină fericit. Dar în mișcarea lui aplanată reușește să dea naștere unui sentiment rece, bîntuitor.

Slalom va rula la Cinema „Elvira Popescu“ pe 24 februarie.

■ ■ ■

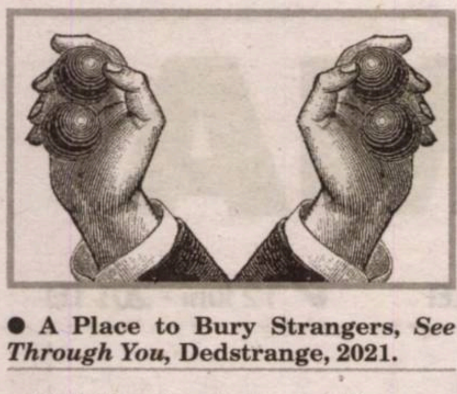

Paul BREAZU

audio și n-am cuvinte

All That Noise

● **A Place to Bury Strangers, *See Through You*, Dedstrange, 2021.**

Fără doar și poate, nu există oraș pe lumea asta care să aibă o tradiție *noise* (rock) mai bogată decît New York-ul, de la The Velvet Underground la Sonic Youth, trecînd prin cascadoriile disonante și avangardiste ale *no wave*-ului, prin B.C. Studio, cuibul lui Martin Bisi din postindustriala vecinătate brooklyneză Gowanus, și ajungînd la No Fun Fest, copilul policalificatului Carlos Giffoni, botezat de nimeni altul decît Thurston Moore după o faimoasă repriză a The Stooges. Cultura aceasta idiosincratică s-a simțit ca acasă și-n Lower East Side, și-n Brooklyn-ul dinainte și de după Marea Gentrificare. Tot prin cartierul învecinat al Manhattan-ului, mai exact într-un fost depozit industrial din Williamsburg, funcționa, pînă în 2014, un spațiu care aduna ateliere de lucru pentru artiști, o sală de concerte, un studio de înregistrări. Se chema Death By Audio, după numele unei făbricuțe de efecte pentru chitară fondate de un muzician venit din Virginia la începutul anilor 2000 pentru a se alătura unei formații proaspăt înființate – A Place to Bury Strangers. Oliver Edward Ackerman va deveni în scurt timp liderul creativ al grupului newyorkez cu un debut discografic detonant, ajuns astăzi la al șaselea album de studio și mai mult de o duzină de EP-uri care au lăsat urme consistente în scena *noise rock* americană a ultimilor douăzeci de ani. Cu o rețetă care propunea un amestec distorsionat de *sound*-uri post-punk, *shoegaze* și industrial, filtrate pînă la urmă de o accesibilitate foarte pop și un romanticism foarte *goth,* și cu ștampila reconfortantă de „cea mai zgomotoasă trupă din New York“, APTBS a reușit să-și construiască și păstreze și o sofisticare stilistică, dar și o cadență onorabilă, lansînd albume la fiecare doi-trei ani. Cel mai nou dintre ele, *See Through You,* lansat la începutul lui februarie de Dedstrange – *label*-ul fondat recent de Ackerman –, nu evadează din *metodă,* chiar dacă totul pare astăzi mai controlat și mai echilibrat decît în trecut. Energetic și foarte transparent cu propriile influențe, uneori voit cacofonic, alteori voit imprudent, înecat în *reverb,* tensionat, dar totuși digerabil, *STY* rămîne o piesă logică în cariera unei formații pentru care *live show*-ul este mai important decît studioul de înregistrări.

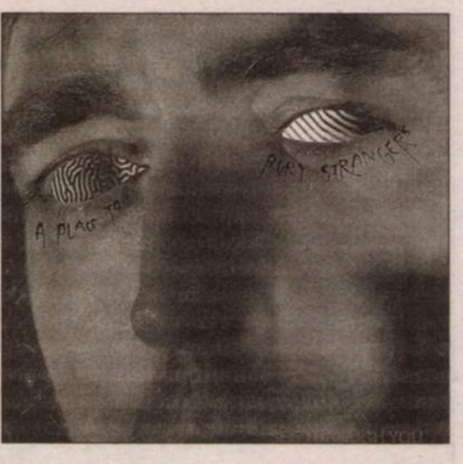

Formația americană A Place to Bury Strangers va concerta în România miercuri, 16 martie 2022, de la ora 19, în Control Club din București, în cadrul turneului Let's See Each Other Tour 2022. *În deschidere va cînta grupul berlinez Plattenbau. Mai multe informații găsiți pe pagina de Facebook a evenimentului și pe site-ul organizatorului.*

***Paul Breazu** este jurnalist.*

■ ■ ■

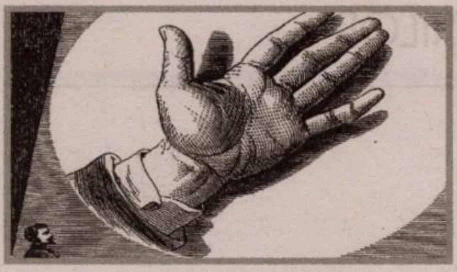

Adina POPESCU

portrete din mers

Cît mai costă o ciorbă? Cît mai costă viața ta?

Cumpăram deseori mîncare de la un mic restaurant, la doi pași de casă – mîncarea era gătită corect de către niște bucătărese „serioase“ de prin Moldova, le auzeam sporovăind între ele în dulcele grai, în bucătărie, „Șe comandă o vinit acu'?“, „Un ostropiel!“, dar mai ales prețurile erau decente. De exemplu, o ciorbă de fasole cu afumătură costa doar 10 lei și era minunată. De altfel, la restaurantul cu pricina mîncau cel puțin jumătate dintre pensionarii *„middle-class“* (o fi existînd așa ceva?) din cartier, în general oameni singuri cărora le era greu să-și gătească, așa că își puneau hainele cele bune și ieșeau la prînz „în oraș“. Mai beau cîte un șpriț, îi strigau pe ospătari pe numele mic și își povesteau unul altuia ultimele episoade din *Familia Shtisel.* Îmi plăcea această imagine, îmi dădea o senzație de normalitate. Alături de pensionari, cîțiva corporatiști, puțini, căci nu prea avem clădiri de birouri pe Calea Moșilor, își comandau meniul zilei – iar aici eu îl bombăneam de fiecare dată pe patron, fiindcă ciorba de la meniul zilei era într-o cantitate considerabil mai mică decît dacă ai fi comandat aceeași ciorbă *à la carte,* abia dacă îți umpleau o jumătate de farfurie. În fond, de ce te-ai zgîrci pentru un polonic de ciorbă? Ce mare avere cîștigi din asta? În ultimele două luni, pe fondul valurilor succesive de scumpiri (energie electrică, gaze, benzină), cei de la restaurant au mărit prețurile, o ciorbă de 10 lei a ajuns 15 lei, prin urmare s-a scumpit cam cu 50%. Dintr-odată, pensionarii au dispărut, apoi s-au mai rărit și corporatiștii, iar restaurantul a rămas gol. Mi-am dat seama că e un prag psihologic pe care nu-l poți depăși ușor. Am mai comandat o vreme mîncare „la pachet“, din inerție, deși eram conștientă că o mică plăcere domestică se transforma într-un lux, dar din momentul în care o iahnie de fasole s-a acrit la doar două ore după ce o cumpărasem (probabil că mîncarea nu mai era atît de proaspătă din lipsă de clienți), am renunțat.

Mereu, la un restaurant, prețurile ciorbelor și al berii mi s-au părut niște repere, îți pot face o idee despre cît de scump & *fancy* e locul respectiv sau cît de ieftin și popular. Dar și niște repere în ceea ce privește propriile tale venituri și puterea de cumpărare – cît de sărac sau bogat ești în momentul respectiv. Dacă ți se par scumpe ciorba și berea, e clar că ești sărac, mai bine stai acasă. În ultima vreme, s-a scumpit și berea, ceea ce mă întristează mai mult decît scumpirea ciorbei. Comenta cineva pe Internet: „Nu-i nimic, vom mînca mai puțin!“. La noi în cartier, dacă înainte puteai bea o bere „la halbă“, la o terasă oarecare, cu 6-7 lei, acum nu mai găsești nicăieri o bere sub 10 lei, adică prețuri „de Centrul Vechi“, cum spuneam mai demult. Nu știu cum o mai fi acum, însă în urmă cu trei ani, în centrul vechi al Bratislavei, puteai să bei o bere la un euro jumate, iar salariile slovacilor sînt ceva mai mari decît cele ale românilor. Probabil că și plăcerea de a bea o bere la terasă va deveni tot un lux, așa că încep să mă întreb: de fapt, ce ne mai permitem? Și pentru ce mai trăim? Ce motive mai au pensionarii *„middle-class“* de pe Calea Moșilor să mai iasă din casă?

În urmă cu vreo patru-cinci ani, constatam că o sută de lei era egal cu zero, o cheltuiai la supermarket, te întorceai acasă și descopereai că frigiderul era în continuare gol. Acum, am senzația că o mie de lei – o sumă care reprezintă o treime din salariul lunar pentru cei mai mulți dintre români – nu mai înseamnă mai nimic. Nu știu alții cum sînt, dar veniturile mele nu au crescut cu nici un cent. Un drum dus-întors pînă la părinții mei, la Breaza, mă costa în jur de 80 de lei, prețul benzinei, acum pun benzină de 150, ca să fiu sigură că nu rămîn „pe roșu“. Și sînt doar 200 de kilometri. Da, categoric, și mașina e un lux, dar ce e de făcut dacă depinzi de ea? Un amic făcea Glovo (apropo, dacă vrei să comanzi de pe Glovo nu mai găsești nici o ciorbă sub 20 de lei), livra mîncare ca să-și suplimenteze veniturile, cîștiga 2-3 lei la o comandă și mergea cu mașina dintr-o parte în cealaltă a orașului, cu doi burgeri în pungă. A renunțat din cauza costurilor benzinei – „Trebuia să vin cu bani de acasă. Ca să pot munci!“. Mama m-a sunat aproape plîngînd cînd i-a venit prima factură la gaze din iarna asta – 1.600 de lei. Nu locuiesc în ditamai vila, e o casă obișnuită cu trei camere, se gîndesc din nou să vîndă pentru că nu au bani s-o întrețină. Și mi-ar părea rău căci, după mutări succesive, e prima casă în care se simt bine cu adevărat. Sînt doi oameni de 74 de ani care stau o iarnă întreagă în frig, cu termostatul fixat la 19 grade, încotoșmănați în pulovere și pături mai ceva ca pe vremea lui Ceaușescu, „ca să nu consume“, iar facturile sînt în continuare un șoc. Așadar, viața „de exterior“ e scumpă, nu-ți mai rămîne altceva de făcut decît să te izolezi, să te retragi în interior, ca să nu mai cheltuiești bani, căci oricum nu-ți mai permiți să mănînci ciorbe și să socializezi aiurea pe la terase, apoi îți dai seama că și viața din propria-ți casă e la fel de scumpă, mereu cîte un contor se învîrte, mereu se consumă cîte ceva, mereu ești bun de plată. Unde să te mai duci?

Unul dintre principalele motive ale depresiei mele conjuncturale (care dispare subit în perioade mai bune din punct de vedere financiar, dar instabile, pentru că în România trăiești pe nisipuri mișcătoare) este faptul că muncesc ca să plătesc facturi. Și ca să mănînc ciorbe. Mi se pare dezumanizant și de aceea nici nu prea îmi mai vine să muncesc, multe lucruri le fac fără tragere de inimă, doar ca să fie făcute, job-uri mărunte, „comisioane“, cum le numesc eu, plătite cu cîte o sută de euro, le accept din inerție, gîndindu-mă că mai plătesc și eu încă o factură. De multe ori mă întreb unde e viața, de fapt, dincolo de toate aceste costuri ale supraviețuirii, ale acestor nevoi primare? Unde mai e bucuria de a trăi, dincolo de rutina muncii din care oricum nu te alegi cu nimic? Care mai sînt satisfacțiile personale? Dacă la 20 de ani nu-mi păsa, acum, la 40, începe să mă sperie faptul că nu am niște bani puși deoparte, mă sperie o bătrînețe săracă mai mult decît orice. Și îi privesc cu o compasiune infinită pe toți acești bătrîni săraci ai României care nu au pensii speciale, nu au nici măcar niște pensii decente ca să mai iasă din cînd în cînd la restaurantul din cartier, își numără mărunțișul prin Piața Obor pentru niște aripi de pui și niște cartofi ca să-și gătească o ciorbă acasă, pentru că tot la ciorbă ajungem, nu degeaba joacă ea un rol principal în toate filmele minimaliste românești. Mă apucă disperarea cînd mă gîndesc că, peste 20-30 de ani, există mari șanse să fiu ca ei. Și, alături de mine, o generație întreagă care a muncit ca să plătească facturi, cu excepția celor care „au muncit, dar au mai și furat“, și din ăștia sînt mulți. Cum să nu fii depresiv? Dacă la 40 de ani accepți situația ca pe un dat, îți înghiți frustrarea că „nu-ți permiți“, poate nu anul ăsta, poate că anul viitor și hai să tragi tare, să muncești, că cine știe?... dacă la 40 de ani încă mai există o licărire de speranță că lucrurile se vor schimba, dacă nu la nivel de țară (deja mi se pare imposibil), măcar la nivel personal, se aliniază astrele, un noroc picat din cer, la 70 de ani nu mai ai așteptări, timpul nu mai e același, se împuținează. Cum să-ți petreci ultimii ani din viață înfofolit într-o plapumă și cu ochii pe contorul de gaze, așteptînd să treacă nenorocita asta de iarnă? Dacă nu mai există o altă iarnă?

N-am cum să-mi tratez depresia conjuncturală, o depresie se tratează la un terapeut, terapeutul e un lux, în fond trebuie și omul ăla să-și plătească facturile. Mă încăpățînez să fac economii cu ajutorul cardului Revolut, e o opțiune care rotunjește sumele din tranzacții, tot mărunțișul se salvează separat într-un „buzunar“ numit „bani de concediu“, din septembrie pînă acum s-au strîns 49 de lei. Și pentru că am datorii la fisc de vreo 800 de lei, printre care și o taxă de habitat mai veche care se anulase în instanță, dar trebuie plătită, am și eu un vis – să nu mai plătesc taxe și impozite statului român. Pentru că, de multe ori, statul român mi se pare cel mai mare dușman al meu. Aveți vreo idee cum aș putea plăti taxe și impozite în Botswana? Sau în Chile? Și cît costă o ciorbă acolo?

■ ■ ■

ABONEAZĂ-TE ACUM

DILEMA VECHE

SCANEAZĂ CODUL QR

CUM TE ABONEZI
✓ **ONLINE:** la http://abonamente.adevarul.ro
✓ **VIRAMENT BANCAR** sau **MANDAT POȘTAL:**
în contul SC ADEVARUL HOLDING SRL, cod fiscal RO18990288,
deschis la BRD - Decebal,
nr. cont RO70BRDE441SV58305914410.
✓ **LA TOATE OFICIILE POȘTALE** / ✓ **FIRMELE DE ABONAMENTE**

Informații și reclamații: abonamente@adevarulholding.ro
Tel: 0790 139 007/0790 139 009 (L-V, 9.00-18.00)

✓ 3 luni - 75 LEI ✓ 6 luni -127 LEI ✓ 12 luni - 201 LEI

TALON ABONAMENT

Nume .... Prenume ....
Str. .... Nr. ...., Bl. ...., Sc. ...., Et. ...., Ap. ......,
Localitate .... Județ/Sector ...., Cod poștal ....
Telefon .... Email ....
Am achitat suma de .... LEI cu mandat poștal/ordin de plată nr. .... din data .... în contul SC ADEVARUL HOLDING SRL, cod fiscal RO18990288, deschis la BRD – Decebal, nr. cont RO70BRDE441SV58305914410.
Abonamentul va începe din luna* .... Semnătura ....

Plata se va efectua pînă la data de 25 a lunii în curs pentru ca livrarea să înceapă de la data de 1 a lunii următoare.

Prin completarea prezentului talon sînt de acord ca SC ADEVARUL HOLDING SRL să prelucreze datele mele cu caracter personal pentru activități promoționale și să le dezvăluie terților conform legii nr. 677/2001. Îmi rezerv dreptul să mă opun acestei prelucrări și să solicit ștergerea datelor adresîndu-mă societății SC ADEVARUL HOLDING SRL printr-o cerere scrisă.

Pentru abonamentele plătite cu mandat poștal sau ordin de plată este necesar să trimiteți talonul completat, împreună cu copia dovezii de plată la **SC ADEVARUL HOLDING SRL – Abonamente,** București, Șos. Fabrica de Glucoză nr. 21, Sector 2, cod poștal 020331.

...ÎȚI DĂ DE GÎNDIT

Prospețime Europeană Delicioasă

Din România și din Grecia

Europa este renumită în întreaga lume pentru producția ei agricolă bogată și mai ales pentru delicioasele fructe proaspete, datorită solului foarte fertil și condițiilor climatice ideale din toată regiunea europeană. Într-un efort constant de a oferi numai produse de cea mai înaltă calitate, a fost stabilit un cadru legal foarte strict care obligă producătorii europeni să aplice cele mai înalte standarde de calitate și siguranță alimentară pe tot parcursul procesului de producție, pentru a se asigura că doar un produs cu adevărat nutritiv și gustos va ajunge în farfuria consumatorului.

Pe baza acestui cadru, vă prezentăm campania finanțată de Uniunea Europeană, „EU FRESH FRUITS ADVENTURE”, care promovează fructele proaspete de calitate superioară, precum piersici, mere, cireșe, nectarine și prune. Scopul programului este de a crește gradul de conștientizare cu privire la fructele proaspete europene și de a crește consumul în Bulgaria, România și Suedia.

Programul „EU FRESH FRUITS ADVENTURE” prevede activități de informare pentru consumatorii, liderii de opinie și profesioniștii din industria alimentară, cum ar fi publicitatea tipărită și online, participarea la târguri, organizarea de evenimente etc.

Pentru mai multe informații, vă rugăm să vizitați site-ul nostru
https://freshfruitsadventure.eu/

și conturile noastre de socializare,
Facebook: **https://www.facebook.com/eufreshfruitsadventure**
Instagram: **https://www.instagram.com/eufreshfruitsadventure/**

EU FRESH FRUITS ADVENTURE

www.freshfruitsadventure.eu

Conținutul acestei campanii de promovare reprezintă doar punctul de vedere al autorului și este exclusiv responsabilitatea acestuia. Comisia Europeană și Agenția Executivă Europeană pentru Cercetare (REA) nu își asumă răspunderea pentru potențialele utilizări ale informațiilor din aceste materiale.

Campanie finanțată cu sprijinul Uniunii Europene.

Uniunea Europeană susține campaniile care promovează produse agricole de înaltă calitate

ENJOY IT'S FROM EUROPE

Bogdan TĂTARU-CAZABAN

Un pelerinaj prin Transilvania

Răsfoind somptuosul volum *Mănăstiri și biserici din Transilvania* (secolele XIII-XVIII), coordonat de părintele Iustin Marchiș (Design Books, 2020), ești adus în prezența unui patrimoniu cultural și religios de o copleșitoare frumusețe și varietate. Autorii textelor, cercetătorii Ana Dumitran, Daniel Dumitran, Ciprian Firea, Mihaela Sanda Salontai, editorul volumului, monahia Atanasia Văetiși, istoric de artă, splendidele fotografii ale lui Daniel Mihail Constantinescu, grafica rafinată a Ioanei Bita Giulea formează o constelație fastă, care te călăuzește cu mînă sigură într-un pelerinaj transilvan. Se înțelege că o asemenea carte de artă nu este ghidul *prêt-à-porter* la care ne-am aștepta într-o călătorie confortabilă, dar are, dincolo de anvergura documentară și estetică, toate virtuțile unui *parcurs pregătitor*. Pentru că de cele mai multe ori, trebuie să recunoaștem, nu știm nici ce ar trebui să vedem și nici unde s-ar cuveni să ne îndreptăm pașii. Echipa părintelui Iustin Marchiș a făcut, pentru noi, o cartografie spirituală, trasînd posibile și inedite itinerarii.

În afară de Rîmeț sau de misterioasa biserică palimpsest de la Densuș, de catedrala medievală din Alba Iulia sau de catedrala greco-catolică de la Blaj, puține sînt reperele care să fi depășit zona de interes a specialiștilor sau a devoțiunii locale. Albumul ne deschide ferestre către locuri și, mai ales, către tezaure de frumusețe rămase într-o uimitoare discreție, uneori în pofida restaurărilor din ultima vreme. N-aș putea reda aici bogăția patrimoniului pentru care și cele 500 de pagini ilustrate par să fi fost insuficiente. Însă pentru a deschide gustul unui astfel de pelerinaj, aș semnala ceea ce mi-a rămas mai viu în memorie: ferestrele gotice ale bisericuței din Cicău, mîna gracilă a Sfîntului Nicolae de pe tîmpla bisericii din Galda de Jos, dar mai ales pictura „italo-bizantină“ păstrată fragmentar în biserica reformată din Unirea, precum și cea de la Ribița, mult mai faimoasă, „unul dintre puținele ansambluri murale complete aparținînd unei biserici ortodoxe din Transilvania“, dar care așteaptă încă să fie conservat și pus în valoare cum se cuvine. Nu pot fi ratate biserica reformată Sîntămărie Orlea, cu amplul său program iconografic, și biserica ortodoxă din Strei, cu surprinzătoare interferențe stilistice între Occidentul romanic și gotic și lumea slavo-bizantină. Aș adăuga, în acest periplu imaginar, crucile de pe iconostasul de lemn al bisericii din Alun, frescele de la Crișcior, apoi „mica ctitorie cnezială“ de la Leșnic, ușile împărătești de la Derșida, fleșa neverosimilă a bisericii de lemn din Fildu de Sus, decorațiunile de la Agîrbiciu, arhanghelul Mihail de pe portalul vestic al bisericii romano-catolice din Cluj, maiestuoasa catedrală armeano-catolică din Gherla, dar și stranele grațios pictate ale bisericii reformate din Mănăstireni sau ale celei din Viștea, care păstrează și fresce de factură italo-bizantină, parțial restaurate în ultimele decenii.

Albumul *Mănăstiri și biserici din Transilvania* este departe de a fi doar un repertoar util, cvasi-muzeal, de date și imagini. El e construit pe fundamentele unei investigații de antropologie religioasă, care se reflectă parțial în fotografii, în text și, mai cu seamă, în complementul despre viața monahală. Tot acest patrimoniu de o diversitate excepțională, care reprezintă emblema culturală a Transilvaniei, e situat în contextul lui contemporan, în peisaj, în țesătura realității umane din fiecare loc vizitat. Competența istorică și gustul impecabil în alegerea detaliilor vizuale își află corespondența în flerul special pentru situațiile de viață, surprinse uneori în exemplaritatea lor, alteori sub aspectele lor carente. O astfel de întreprindere de anvergură, care anunță un al doilea volum dedicat județelor Bistrița-Năsăud, Mureș, Harghita, Covasna, Brașov și Sibiu, este neîndoielnic un îndemn la cunoaștere, dar și un elogiu adus frumuseții ca itinerariu spiritual.

***Bogdan Tătaru-Cazaban** este cercetător în istoria religiilor. A publicat recent* Inteligența inimii. Schițe pentru un portret al virtuții *(Editura Spandugino, 2021).*

Ioan Alexandru TOFAN

Muzică și cer

Arvo Pärt este compozitorul care, în mod evident, creează cu trupul. S-a mai scris despre „corpul muzical“, despre felul în care cel care face muzică își pune la încercare mișcările, postura sau respirația. Ca în povestirea, pe care am citit-o la Bernard Sève, în care Beethoven, deja surd în 1824, observa încordat mișcările orchestrei care repeta *Simfonia a noua,* pentru a „deduce“ din gestul muzicienilor sunetul instrumentelor lor.

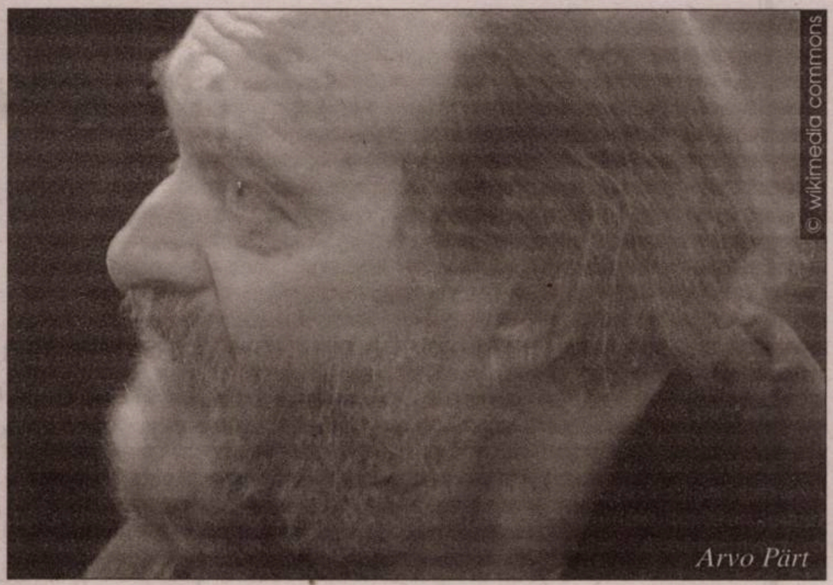
© wikimedia commons
Arvo Pärt

La Arvo Pärt, muzica se traduce, corporal, printr-o teatralitate a interiorizării. Există cîteva filme cu compozitorul estonian (de exemplu, cel al lui Dorian Supin, *24 Preludes for a Fugue*, care poate fi găsit pe YouTube), documentare și interviuri, în care, constant, se citește în atitudinea lui o dublă mișcare: una care îi sporește infinit atenția, îl sustrage din zgomotul din jur către un sunet curat care stă ghemuit în inima zarvei și a doua, cuceritor haotică, ce îi vădește neîndemînarea și stinghereala, poate chiar timiditatea în fața lucrurilor opace, greoaie ale lumii. O tensiune care îi conferă un loc privilegiat de hoinar la hotarul lumilor.

Tehnica sa componistică datînd din anii 1970, despre care nu am să încerc să fac comentarii savante, o numește el însuși *tintinnabuli*. Ea armonizează, după reguli polifonice stricte, două voci: una „a liniștii“, care reproduce în mod repetat o terță, și cea de-a doua, melodică, ce dezvoltă armonic terța din prima. Aceeași dublă mișcare a trupului, dar care capătă acum o însemnătate spirituală majoră: „Există multe manifestări ale desăvîrșirii. În ea, tot ce e neesențial dispare. Stilul tintinnabuli e pe aceeași linie: sînt singur cu tăcerea. Am descoperit că un singur sunet, bine redat, e de ajuns. Acest sunet unic, calmul, tăcerea, mă liniștesc. Lucrez cu material puțin, cu o voce, două voci. Construiesc cu materia cea mai primitivă, pornind de la un acord desăvîrșit și de la o anumită tonalitate. Cele trei note ale unui acord perfect răsună ca un clopot“. Fragmentul este de fapt un „aforism“ al compozitorului cules de diaconul Maxime Egger și apărut, în limba română, în volumul îngrijit de L.S. Desartovici, *Cîntul inimii. Puterea cuvîntului și a muzicii* (Sophia, Cartea Ortodoxă, 2012).

Legile polifoniei pot funcționa ca argumente pentru existența lui Dumnezeu.

Într-o inversiune față de felul în care concepem grăbit lucrurile, acum nu pauza muzicală modelează și articulează sunetul, ci invers: sunetul se naște din tăcere, rănind-o și apoi încercînd să o tămăduiască. Experiența isihastă, o rădăcină a muzicii lui Arvo Pärt, cunoaște această frămîntare. Relația între vocea care tace și vocea care vorbește este mereu prezentă în reflecțiile sale despre muzică, dar mai ales în compozițiile sale, multe dintre ele care nu sînt menite scenei, ci, după cum mărturisește lui Dorian Supin, rugăciunii. Cele două voci, armonizate vertical, însoțesc chiar viața însăși a compozitorului, ieșind la iveală mai ales la răscrucile ei. Într-un interviu dat lui Björk în 1997 spune, de altfel: „Iar acest stil nou (al meu) constă în două căi, două dimensiuni: una, păcatele mele, cealaltă, iertarea acestor păcate. De obicei, muzica are două voci: una e mai complicată și subiectivă, dar cealaltă este foarte simplă, clară și obiectivă“ (fragmentul poate fi găsit în aceeași lucrare precum cel de mai sus).

*
* *

Întreaga tradiție filosofică a Occidentului, încă de la momentul ei inaugural, s-a căznit să rezolve problema comunicării lumilor. Cum stau împreună creația și Creatorul ei, cum putem vorbi, în aceeași frază, despre ceea ce stă sub cer și despre Cerul însuși? Complicate edificii conceptuale s-au ridicat, pentru a lămuri problema; „participare“, „teleologie“, „cauzalitate“, „analogie“ sînt doar cîteva concepte care indică, fiecare, cîte o posibilă cale de răspuns. Dar toate aceste soluții filosofice persistă într-o ciudat de îndărătnică ignorare a muzicii. Legile polifoniei pot funcționa ca argumente pentru existența lui Dumnezeu, alături de celelalte, tradiționale. Din acest unghi muzical, Dumnezeu există sub chipul acordului perfect din care se dezvoltă melodia creației. De fapt, înțeleg din spusele lui Arvo Pärt, fie și numai din micile fragmente invocate mai sus, lumile comunică în felul în care vocea care tace și vocea care vorbește își sînt necesare una alteia, se cheamă și se dezvoltă pentru a reuși să iasă din tăcere și apoi să o restabilească. Dumnezeu și creația stau într-o relație contrapunctică, iar Bach, din acest punct de vedere, face parte, pe bună dreptate, din tagma teologilor sau, mai precis, a martorilor care arată felul în care se țese lumea.

Ideea polifoniei spirituale se regăsește și într-o serie de note ale lui André Scrima la cursul său despre experiența spirituală și limbajele ei, ținut la Beirut în 1977-1978. Acolo, Părintele Scrima scrie: „Tot ce ne poate apărea, într-un stadiu imediat (banal, condiționat, al comparațiilor) drept contrast, diferență, contradicție, se rezolvă undeva la înălțime. Arta contrapunctului muzical cunoștea deja această regulă, a lui *punctum contra punctum*“ *(Experiența spirituală și limbajele ei,* Humanitas, 2008). Atent însă la detaliile semnificative ce însoțesc un fapt, Părintele Scrima vine cu o precizare suplimentară, de fapt un loc comun al teoriei muzicale. Armonia vocilor, care dă polifoniei o dimensiune verticală, este pusă în cumpănă de independența lor, cea care descrie spațiul orizontal al pluralității muzicale. Observația își pierde însă banalitatea și devine relevantă din perspectiva unui posibil model muzical al teologiei. Diferența radicală dintre Dumnezeu și lume, dar și întîlnirea lor constantă, înnoitoare pot fi descrise ca cele două dimensiuni ale construcției contrapunctice. Și despre ambele, teologia creștină a scris timp de secole, întrebîndu-se cum sînt ele posibile împreună. Sugestia muzicală schițată aici poate fi citită într-un dublu sens: ca o expresie a discreției cu care „vocea“ cerului însoțește melodia lumii, dar și ca o adîncă, inevitabilă întrepătrundere a lor. Spre deosebire de modelele teologice clasice, contrapunctul pune însă în lumină o altă cromatică a relației noastre cu transcendentul: articularea ei armonică, perfectă nu prin limpezimea vreunui înțeles, ci prin faptul că orice sminteală a ei (deopotrivă, din ambele voci) este îndreptată de legea interioară a întregului. Ca în rugăciunile *Psalmilor,* în care aparentului abandon divin i se suprapune chemarea mereu mai puternică a omului.

Același contrapunct domină și gestica lui Arvo Pärt, dînd chip și formidabilei taine teatrale a momentului în care, în filmul lui Dorian Supin, compozitorul se precipită stîngaci pentru a se adînci apoi brusc în partitura unei transcripții muzicale, pe care o și intonează într-o șoaptă aproape liturgică: Rugăciunea inimii.

***Ioan Alexandru Tofan** este conferențiar univ. dr. la Facultatea de Filozofie și Științe Social-Politice, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza“ din Iași.*

Stela GIURGEANU

Cum vindeci o traumă?

Există din ce în ce mai multe semnale, am putea spune îmbucurătoare, că pandemia e pe final. Din ce în ce mai multe țări încep să renunțe la restricții, restricții pe care și România, potrivit ultimelor declarații ale ministrului Sănătății, le va ridica în curînd. Totuși, privind în jurul meu, în cercul restrîns de prieteni, nu prea aud nici un acord din „Oda bucuriei“, nu simt că oamenii abia așteaptă să tropăie de entuziasm că „am învins pandemia“, nu-i văd copleșiți de o nebună poftă de viață, provocată de apropiata perspectivă că ne vom întoarce la „normalitate“. Și nu este doar o mefiență – revenirea la normalitate a mai fost preconizată și acum un an –, ci și o oboseală, o epuizare psihică provocată atît de doi ani de izolare, de frică, de angoase, de contradicții, cît și de lucruri pragmatice cum ar fi siguranța locului de muncă (un loc de muncă pe care foarte mulți în acești ani și l-au pierdut). În plus, multe statistici trag semnale de alarmă asupra sănătății mentale la nivel global, iar întrebarea cu răspuns evident – „Suferim o traumă socială colectivă?“ – naște una al cărei răspuns e departe de a fi unul clar: „Cum ne vom vindeca?“.

Vorbind despre nașterea unei traume, vorbim în primul rînd despre cum mintea umană percepe un șoc – iar un caz petrecut în Franța, în 1993, îmi pare un bun exemplu.

Evenimentul a fost provocat de un antreprenor care își pierduse locul de muncă, Érick Schmitt. În urma unei depresii severe, acesta a decis să comită un atentat și a intrat într-o grădiniță din Neuilly, purtînd o cagulă pe față și o centură cu explozibil în jurul corpului. I-a luat ostatici pe copiii dintr-o clasă, amenințînd că, dacă nu i se îndeplinesc cerințele (financiare), se va arunca în aer și, odată cu el, pe toți ostaticii săi. Educatoarea, Laurence Dreyfus, care se afla la acel moment în clasă, a dat dovadă de o inspirație divină. Păstrîndu-și sîngele rece, a inventat pentru copii ideea unui joc – „Dînsul este domnul Human Bomb“, le spune, făcînd referire la un personaj de bandă desenată, „și a venit aici să se joace puțin cu noi“. Astfel, în timp ce făcea tot ce îi cerea atacatorul (să acopere ferestrele cu hîrtii și să întrețină comunicarea cu poliția, ajunsă între timp la fața locului), Dreyfus a reușit să mențină o iluzorie stare de seninătate, protejînd copiii atît fizic, cît și psihic. Pentru că toți au luat-o ca atare, ca pe un joc, fără să se sperie, continuîndu-și activitățile. În plus, atacatorul s-a simțit și el în siguranță și, calmîndu-se, a acceptat chiar să bea o cafea pe care educatoarea i-a preparat-o. Chiar dacă finalul poveștii este unul dramatic – căci atacatorul a fost împușcat mortal –, atît copiii, cît și educatoarea au scăpat teferi.

Episodul a fost povestit de către cunoscutul psihiatru Boris Cyrulnik într-o conferință ținută acum cîțiva ani la Universitatea din Nantes. Cyrulnik a remarcat un lucru aparent curios: interogați după eveniment, copiii au mărturisit că le-a fost foarte frică, însă nu de atacator (pe care datorită educatoarei l-au perceput ca pe un partener de joacă), ci de polițiști. Iar asta pentru că, în tot timpul crizei, singura violență pe care au trăit-o cu adevărat a fost intrarea în forță a salvatorilor. În rest, în bula de siguranță creată de educatoare, față de atacator n-au simțit nici un fel de spaimă.

Potrivit Annei Freud, pentru a înțelege ideea de traumatism psihologic, trebuie să ne referim în primul rînd la șoc (fie el fizic sau psihic), și apoi la reprezentarea mentală a acelui șoc. Spre deosebire de animale, susținea psihiatra, oamenii suferă de două ori – o dată cînd sînt loviți, și a doua, cînd lovitura începe să fie internalizată prin întrebări retorice – „De ce mi s-a întîmplat mie?“, „Ce am făcut ca să merit asta?“, Cum a putut să mi se întîmple așa ceva?“. Iar această reprezentare mentală devine mult mai nocivă decît șocul inițial, căci îl exacerbează, îl sedimentează, ajungînd să altereze memoria.

„O memorie sănătoasă este una evolutivă, care se schimbă odată cu vîrsta, cu contextul“ – susține Boris Cyrulnik. În mod contrar, „o memorie traumatizată e caracterizată de un scenariu care rămîne mereu la fel“. Șocul aneantizează astfel orice alte informații periferice – neînțelegînd ceva ce nu este de înțeles, pentru că trauma suferită nu face parte din lumea ta, este un șoc, adică ceva de neimaginat, rămîi închistat în găsirea unui răspuns. „Dacă rămîi blocat acolo, atunci începe să se instaleze sindromul psiho-traumatic – ceea ce te face prizonier al trecutului. Nu mai evoluezi, memoria nu mai este una sănătoasă, nu mai poți acumula alte informații care ți-ar putea schimba reprezentarea a ceea ce ai suferit și intri într-un cerc vicios. De altfel, persoanele care suferă un sindrom psiho-traumatic spun mereu că nu se pot gîndi decît la acel șoc, atît în timpul zilei, cît și noaptea, cînd le bîntuie somnul cu coșmaruri. Și chiar dacă, treptat, starea lor dă semne că se mai ameliorează și au impresia că au reușit să se detașeze cît de cît, în clipa în care dau peste ceva care le-ar putea evoca traumatismul, recad imediat în scenariul inițial. Ajung să integreze mereu trecutul în prezent, rămînînd blocate în trauma care a declanșat traumatismul.“

„O memorie sănătoasă este una evolutivă,
care se schimbă odată cu vîrsta, cu contextul.“

Ce provoacă însă o traumă colectivă, care este impactul și cît de grea recuperarea? Într-un recent articol publicat pe site-ul BBC, *„How to heal the «mass trauma» of COVID-19“*, David Trickey, psiholog și reprezentant al Consiliului Traumatic din Marea Britanie, susține că, dacă trauma este o ruptură a sensului – „cînd felul în care vezi lumea și felul cum te raportezi la cei din jurul tău se schimbă brusc în urma unui eveniment care provoacă un decalaj între sistemul tău valoric și acel eveniment“ –, pandemia a provocat o asemenea ruptură, devenind o traumă colectivă prin „impactul pe care l-a avut asupra întregii populații“.

Iar acest impact s-a petrecut pe mai multe niveluri, de la cotidianul brusc alterat la acea alterare a memoriei de care vorbea Boris Cyrulnik. Fiind vorba despre o boală, a apărut și fenomenul „fricii interoceptive“ – frica de senzații din corp, autoinducerea unor senzații de boală, somatizarea stresului. Trăind zi de zi cu informații despre numărul de infectări, despre decese, despre simptomele bolii, cîți dintre noi, la o cît de mică senzație de oboseală, la o hîrîială în gît sau la o tuse trecătoare, nu ne-am gîndit (și nu ne vom gîndi multă vreme de acum înainte) că avem COVID?

Revenind la articolul BBC, recunosc, căutam nu neapărat descrierile și confirmările faptului că trăim o traumă colectivă, ci mai ales „rețeta“ debarasării de această traumă – anunțată în titlu.

Însă răspunsul căutat nu mi-a dat, de fapt, nici o direcție, suspendîndu-mă mai abitir într-o „dilemă“ – după cum conchide autorul. Căci, dacă „în vremuri de traume în masă, fie în timpul atacurilor cu rachete în Israel și Palestina, fie în timpul turbulențelor din campusurile din Hong Kong“, cercetările au arătat că cea mai bună revenire la normalitate a fost intermediată de „adunările publice și interacțiunile sociale“, în cazul de față lucrurile se complică. Cum izolarea a fost cea mai la îndemînă soluție pentru a stopa răspîndirea virusului, cît de relaxați vom fi de acum înainte de a socializa fără „distanțare fizică“?

Și nu este ca și cum pandemia se termină într-un context senin – roz nu este nici situația economică, nici cea politică și nici cea socială. În plus, generațiile viitoare de adulți, copiii de azi, sînt formate în această narațiune. „Ei ar putea dezvolta o viziune asupra lumii care este destul de terifiantă“, a declarat pentru BBC psihologul David Trickey, pentru că povestea lor sună cam așa: *„Părinții mei nu se descurcă, lumea este nesigură, iar oamenii care ar trebui să aibă grijă de noi nu își fac treaba*. (...) Adesea ai o lentilă prin care vezi lumea, pe tine și pe alți oameni. Și evenimentele care se derulează în jurul tău vor colora acea lentilă în anumite culori. Chiar și atunci cînd acele evenimente se vor opri, unii dintre noi rămîn cu lentila colorată de ele“.

Totuși, cum poți vindeca o traumă? Revenind la Boris Cyrulnik, care a trăit din plin drama celui de-al Doilea Război Mondial (părinții săi fiind deportați, el însuși fiind victima unui raid, din care a reușit să scape), acesta susține că „nenorocirea nu este un destin“ și că depinde foarte mult de dorința fiecăruia de a rezista, pe care psihiatrul a denumit-o reziliență – un termen pe care, de altfel, l-a patentat în domeniul psihiatriei.

Într-una dintre primele sale cărți, *Un merveilleux malheur,* Cyrulnik a scris: „Sîntem mereu uimiți de acei copii care reușesc, în ciuda încercărilor grele la care îi supune viața, să devină oameni realizați. Nefericirea nu este niciodată pură, cum este fericirea. Există un cuvînt care să ne facă să înțelegem misterul reușitei lor. Acesta este *reziliența*, care înseamnă capacitatea de a reuși, voința de a trăi, de a te dezvolta, chiar în vremuri grele. Cînd vom înțelege că acest lucru este posibil și că ține de noi, ne vom schimba perspectiva asupra nenorocirii și, în ciuda suferinței îndurate, vom căuta să fim fericiți“.

Dorel Dumitru CHIRIȚESCU

Despre plafonarea prețurilor

– sau cum revenim pe drumurile cunoscute ale tiraniei –

© wikimedia commons

Chiar în contextul în care la noi se discută tot mai des despre prețuri plafonate, într-una dintre seri m-am rătăcit puțin printr-un mare magazin, unul dintre acelea „moderne“ în care rafturile sînt atît de înalte încît nu vezi niciodată cine este dincolo, pe celălalt culoar. Nu vezi, dar poți să auzi. Și am auzit și eu. La un moment dat un bărbat începe o conversație prin telefon cu o ființă pe care eu am bănuit-o a fi soția sa. Nu a fost orice conversație, ci una despre uleiul comestibil. În momentul în care femeia de la celălalt capăt al firului i-a răspuns, omul meu i s-a adresat cu „mamă“. Am tresărit puțin, pentru că nu-mi plac bărbații care le spun așa soțiilor. Ele nu ne sînt mame. Mama este una singură și este alta. Pe un ton umil, din nou am tresărit, începe s-o întrebe ce tip de ulei dorește. Dacă dorește din cel cu o bulină albastră sau cu bulină verde. Cînd i se comunică preferința pentru bulină verde intră într-o mare încurcătură pentru că uleiul respectiv era prezentat cu o stea, cu două stele și cu trei stele. Prezentarea sortimentelor era făcută în același ton, umil și speriat, fapt care m-a determinat să fac vreo cîțiva pași lateral pentru a-l și vedea pe omul care se rătăcise printre sortimentele de ulei comestibil. Era un om obișnuit, nici înalt, dar nici scund, cu un început de chelie și care ținea foarte strîns telefonul în mînă pentru ca soția lui să-l audă mai bine. Conversația a continuat pînă în momentul în care a primit acordul într-o formulă mai clară: „Ia odată, ia ce ulei vrei!“. Omul meu a întins mîna timid și a pus în coș una dintre sticlele care i-au făcut atîtea probleme. Cînd am ajuns, la rîndul meu, în fața raftului cu ulei, mi-am dat seama că multitudinea de sortimente ar fi putut pune pe oricine în încurcătură.

Am reflectat puțin la întîmplarea cu pricina. Cum se face că un asemenea om poate beneficia de un asemenea standard de viață? M-am gîndit cît de mult am evoluat, că secolul nostru rămîne unul al alegerilor și că dimensiunea noastră de consumatori ne poate pune mereu în încurcătură. Poate că nu merităm, dar sîntem deja foarte sofisticați ca gusturi pentru că există ceva care ne permite asta. O întrebare a venit de la sine și, plecînd de la ea, aș vrea să vorbim despre un mecanism economic subtil care face ca rafturile magazinelor noastre să fie mereu pline cu un așa mare număr de sortimente de mărfuri. Ce face, deci, diferența dintre un raft plin și unul gol într-un magazin? Există un secret pe care economiștii nu doresc a ni-l împărtăși? Vom spune de la început că nu există nici un secret. Totul ține de capacitatea economiilor noastre de a produce și de a difuza prosperitatea. Marfa este produsă și ajunge pe rafturile magazinelor. Dar este de ajuns? Nu! Ceea ce ține marfa pe rafturi e prețul acesteia. Prețul reprezintă acordul subtil, înțelegerea nescrisă dintre producător și consumator, dintre ofertă și cerere. Prețul unui bun la un moment dat permite producătorilor să existe și să se dezvolte, dar și consumatorilor să-și satisfacă gusturile. Prețul nu este deci o simplă mărime aritmetică aflată la îndemîna celor care cred că se pot juca cu legile economice. Necunoașterea duce la erori care nu întîrzie să penalizeze.

Pentru că despre prețuri și dirijarea lor discutăm, trebuie mai întîi să explicăm pe scurt mecanismul lor de formare. Într-o economie deschisă și pentru o marfă obișnuită, pentru care există mulți producători și mulți consumatori, regula de formare a prețului este simplu de descris. Presupunînd că cererea și oferta acestei mărfi se află într-un relativ punct de echilibru (care reprezintă prețul bunului în piață), trebuie să știm că acest punct (preț) de echilibru poate fi modificat prin variații ale cererii sau ofertei, sau variații ale celor două mărimi în același timp, dar cu o preponderență matematică în favoarea cererii sau în favoarea ofertei. Adică, într-un anumit interval, cererea a înregistrat o variație în amplitudine mai mare decît oferta sau oferta a variat într-o amplitudine mai mare decît cererea. De regulă, în piață, variațiile cererii sînt mai dese deoarece la acest capăt se află omul, cu multiplele sale calități: de consumator, de deținător al banilor, de țintă a producătorilor. Deci regula este că piața se află sub o permanentă presiune pentru creșterea și diversificarea consumului. Este ceea ce vom numi propensiunea sau dispoziția naturală către posesie și consum, pentru apropierea mărfurilor, manifestată de către consumator. Oamenii consumă și sînt sclavii mărfurilor. Nu există o limită a consumului în afara celei oferite de preț. De exemplu, dacă vei plafona prețul la cartofi, consumul acestora va tinde să crească enorm. Pentru că vor fi căutate noi aplicații și utilități ale cartofului. De asemenea, tendința de stocare a mărfii va fi foarte mare, pentru că prețul fix va sta permanent sub presiunea creșterii capacității de cumpărare. Într-o piață liberă cererea rămîne moderată, cea excesivă fiind oprită de către acest mecanism fin de stabilire a prețului, de răspuns al pieței. De fiecare dată cînd piața simte o cerere nefirească, într-un anumit termen, pentru un anumit bun, o reglează prin creșteri de ofertă sau prin ajustare în sensul creșterii prețului. Cererea, sau propensiunea pentru consum, este ținută deci în frîu prin ajustări permanente. Totul se realizează automat. Piața fiind un permanent furnizor de informație pentru consumatori, dar și pentru producători. Prețul de echilibru funcționează asemenea uni gardian care supraveghează cu atenție acest echilibru, astfel încît bunul respectiv să nu fie în exces (o ofertă foarte mare), dar nici să lipsească (să apară penuria bunului din cauza creșterii excesive a consumului).

Nimeni nu poate face pe cale administrativă o supraveghere a prețurilor. Adică să urmărească toate aceste prețuri și să le aprobe creșterea sau scăderea în funcție de starea pieței la un moment dat. De aceea, libertatea prețurilor este fundamentală pentru economia de piață. Dacă vom presupune că cineva impune un preț la o anumită marfă, este ca și cum s-ar aprinde un bec roșu în sistem. Un bec roșu care semnalizează. Cererea pentru produsul respectiv va atinge în scurt timp un prag dincolo de care prețul nu poate fi ținut decît printr-o ofertă foarte mare, constantă și continuă la produsul respectiv. Dacă nu se întîmplă asta, atunci produsul respectiv dispare din magazine. Nu există altă variantă prin care tensiunea să poată fi rezolvată. Ori o ofertă continuă, ori produsul dispare de pe rafturi. Cum o ofertă continuă la un anumit bun, la un preț fix, este imposibil de imaginat, atunci produsul va ieși de pe rafturi generînd penuria și transferul său în economia neagră, la un preț chiar mai mare decît cel la care se găsea ultima dată în magazine.

Sigur, explicațiile de mai sus nu mai sînt valabile în cazul unui oligopol, așa cum este piața energiei din România, așa cum nu sînt valabile în cazul agriculturii și prețurilor la produsele agricole, acolo unde funcționează legea randamentelor neproporționale. Socialiștii, mai ales, au tot încercat să rezolve această ecuație a prețurilor fixe și nu au reușit. Și pentru că nici chiar ei nu puteau realiza o ofertă continuă la toate mărfurile, pariul lor a fost educația în spiritul consumului rațional. Sperau ca prin propagandă să determine consumatorii să-și ajusteze consumul. A fost pierdere de timp. Aceasta a fost, de fapt, iluzia lor. Că omul nou nu va mai consuma și se va mulțumi cu puțin și foarte puțin. Economia socialistă a fost o economie de penurie pentru că nu putea fi altfel. Prețul fix nu se împacă niciodată cu existența mărfii pe raft din cauza motivului despre care vorbeam: tendința consumului spre diversificare și creștere. János Kornai a explicat ca un economist, pe larg, acest mecanism prin care economiile socialiste se transformă în economii de penurie (recomandăm: *Shortage economy. From socialism to capitalism* sau, în limba română, *Dinamism, rivalitate, economie de surplus* apărută în anul 2017 la Editura Curtea Veche, și *Anti-equilibrium*, apărută la Editura Științifică în anul 1974).

Tentația celor care nu știu economie este aceea de a se lua la trîntă cu prețurile. Ei se cred atît de puternici încît prețurile ar trebui să-i asculte. Nu este așa. Chiar și dacă imaginăm, prin absurd, o economie de tip închis, perfect supravegheată și dirijată, tot aici se va ajunge. Deci drumul intervenționismului în prețuri este o capcană. Este ca un fel de drog. Dacă iei puțin azi și te simți bine ai impresia că ai găsit soluția perfectă. Or, nu este așa, dacă nu te oprești peste cîtva timp poți fi mort. Este de anticipat însă ca în viitor, pe fondul pătrunderii tot mai adînc a populismului și în decizia economică, să asistăm la tot felul de experimente. Asta și pe fondul tăcerii suspecte a celor care știu despre ce este vorba, dar care au sinecuri politice sau administrative de apărat. Cu toții tăcem, cu toții vom fi victime. Ca să nu mai vorbim că drumul restrîngerii libertății economice are la cap, ca o continuare, drumul restrîngerii libertății politice. Acesta este marele pericol. Intervenționismul economic deschide drumul atît de cunoscut spre tiranie.

„Secretul“ rafturilor pline nu este nici un secret. Este acolo un echilibru foarte fin între cerere, ofertă și dinamismul unei economii și al unei vieți tot mai sofisticate. Sigur, nu ne oprește nimeni. Putem relua iluziile socialiste despre prețuri fixe și bunăstarea tuturor, numai că trebuie să știm că vom ajunge în același punct. La rafturi goale, foamete, dezumanizare și instabilitate socială.

Dorel Dumitru Chirițescu *este profesor de economie la Universitatea „Constantin Brâncuși“ din Tîrgu Jiu. Cea mai recentă carte a sa este* Pe patul lui Procust. Reflecții despre construcția socială postdecembristă, *Editura Institutul European, 2018.*

■■■

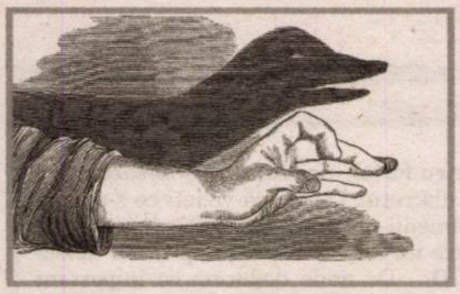

Iaromira POPOVICI

bazar

Zgomote de altădată

Pe vremuri, în case se auzeau tot soiul de zgomote. Chiar dacă erai singur, casa era cumva vie, într-un freamăt și-un foșnet care te făceau să nu-ți fie urît.

În primul rînd, peste tot, prin casă, simțeai timpul. Cam în fiecare cameră se afla cîte un ceas, care ticăia mai discret ori mai apăsat. Dar, oricum, producea un zgomot. Și un fel de zvîcnet: ceasurile erau aproape vii, cel mai aproape de animate dintre inanimate. Pulsația timpului era, pînă la urmă, tot una a vieții care curge.

Uneori, ceasurile puteau fi supărătoare sau excesive. Dar îți dădeau un sentiment de siguranță. Ca un fel de asigurare că viața continuă, că nu a fost înghițită de neant. Pe mine ticăitul lor mă liniștea. Adormeam tun pe fundalul lui. Nici chiar cucul bunicilor, care ieșea din găoace la fix și la jumătate, nu reușea să mă trezească.

Un alt zgomot era, pe vremuri, tot în casa bunicilor, cel al focului. Al lemnelor trosnind și pîrîind în timp ce se făceau mici în dogoarea roșiatică a flăcărilor, pentru ca, în scurt timp, să se prefacă în jăratic. Cînd auzeam pîrîitul, asta-mi imaginam, dacă eram deja în pat. Trosnetul lor venea la pachet cu un oarecare fior, cu senzația că acolo, în măruntaiele sobei, se petrecea ceva palpitant și misterios, la care nu aveam acces.

Tot cu fiori percepeam și șuieratul vîntului. Mai ales pe fundalul unei liniști care, de multe ori, parcă putea fi și ea auzită. În casa de pe o străduță izolată simțeai uneori apăsarea liniștii ca pe un vuiet surd, chiar înspăimîntător. Combinat cu șuierul vîntului printre geamurile care, pe atunci, nu erau termopane. Și cu scîrțîitul ori trosnitul mobilelor care, în general, erau din lemn și erau vechi. Precum și al podelelor așijderea. Te simțeai, atunci, precum în Casa bîntuită din Disneyland: doar că nu îi făceai turul pe niște scaune care se-nvîrteau și nici cu o voce din *off* care să ți explice despre ce e vorba.

Dimineața aducea alte zgomote. Pe lîngă vrăbii și guguștiuci, era inevitabil hîrîitul radioului. În special la bunicii mei, pentru că ei încercau, zi de zi, să prindă Europa Liberă. Și asta nu era o sarcină ușoară, existau bruiaje, trebuia să ai o răbdare îngerească și o mînă fină ca să tot învîrți de butonul ăla rotund și să prinzi măcar o voce blurată, distorsionată, dar familiară.

Apoi fîșîitul măturii, pe afară: măturatul curții intra în rutina bunicului meu, stăpîn al exteriorului apropiat. Urmat de vîjîitul apei care se repezea afară din furtun și apoi de răpăiala acesteia pe asfalt. Bocănitul înfundat al ciocanului acolo unde-l ghida mîna bunicului meu, cînd avea vreun cui de bătut.

La care, după o anumită oră, se adăugau zgomotele străzii, îndeobște liniștită. Nu mașinile erau, pe atunci, cele care dominau peisajul: puține și cuminți, rar se clinteau de la locurile lor. Nici măcar cîinii nu erau atît de numeroși, doar vreo trei-patru pe stradă, dintre care unul mai vioi. Copiii se jucau mai curînd în curți.

Cel mai des trecea pe stradă și se făcea auzit, strigînd de la poartă, factorul poștal. Nu prea erau sonerii și în nici un caz telefoane mobile, așa că vocea lui potrivită străpungea din cînd în cînd liniștea. Sunetul ei devenea prilej de bucurie: pe atunci erau mult mai puține facturi, multe scrisori, ziarul zilnic și, mai ales, pensia. Ziua în care sosea pensia era una specială pentru bunicii mei, de minuțioase pregătiri: nimeni nu pleca de acasă, de dimineață pînă pe la vreo șase. Se stătea în tot acest interval cu o ureche ciulită spre poartă. Factorul, cînd în sfîrșit venea, intra, își scotea chipiul, își ocupa locul deja tradițional la măsuța din prima cameră, sorbea din paharul, incasabil, cu apă, de la robinet, adus de bunica mea. Apoi număra bancnotele tacticos, cred că avea și un fel de burete rotund în care-și mai umezea degetele. Evident, nici vorbă de card. Bunicul meu semna, îi lăsa tainul factorului, mereu același, și acesta se retrăgea. În tot timpul ăsta se făcea și conversația de rigoare, goală de conținut, dar necesară. Eu, copil fiind, mă uitam mereu cu admirație la poștaș: mi se părea o meserie fascinantă.

El reușea să aducă exteriorul îndepărtat în interior și să transforme zgomotele într-un crîmpei de realitate. Alte sunete rămîneau strict ale lumii de afară, precum strigătul „Fiare vechi cumpăr!“, pe vremea aceea destul de frecvent, cel al geamgiului ambulant ori hîrșîitul roabelor în care oamenii își cărau butelii sau lemne de foc. Sau clinchetul sticlelor de lapte aduse de la alimentara ori al sifoanelor proaspăt umplute la două colțuri de stradă mai încolo.

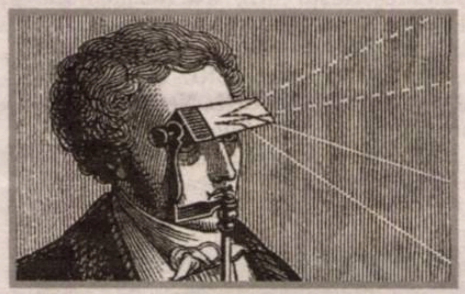

Ovidiu LORENZ

onirodrom

Procese de onirință

Printre altele, pe la începuturile sale, mi-am propus în această rubrică analiza unor vise celebre, cărora să le reconstitui, cu alte cuvinte, evenimentele premergătoare, pornind de la conținuturi. Sub forma unor investigații literar-psihologice, am ajuns practic să refac ziua dinainte. Niciodată nu știi ce conduce la vis, pe cînd ce vine după aceea e mai limpede: rememorarea, reluarea lui în gînd pînă la dispariție. Vise care au dus la ceva, care au lăsat ceva palpabil în urmă, nu doar umbre rătăcitoare în mintea cuiva anonim, pierdute pentru vecie. Am vorbit așadar, despre Descartes, Stevenson, Tartini, Coleridge, Mendeleev sau Loewi. Dar ce ne facem cu Maury, autor al unuia dintre cele mai fantasmagoric-fantaste episoade din istoria visului, despre care o Hélène Cixous ar spune că e unul de emasculare? Apropo, în articolul de luna trecută, curat act ratat, am uitat să menționez anul apariției pentru *Rêve je te dis* (2003). Mi-am făcut și procese de conștiință. Apoi m-am gîndit: ce făceam eu în 2003? La sfîrșitul X-ei sau începutul XI-ei, cum ar spune francezul din mine, aflam pentru prima dată de regimul Terorii. Așa cum întotdeauna dintr-o scăpare/uitare/eroare încerc să încropesc ceva bun, pozitiv, reșapînd-o, refolosind, reîncălzind o supă veche și parcă bună, la fel am ajuns și la Maury. Nu abatele, hipnologul de secol XIX. În care deja un Thomas de Quincey, pe la 1821, declara că timpul este puternic afectat în vise, imensitatea întinderii întîmplărilor visate făcîndu-l să trăiască uneori „într-o singură noapte [...] senzații ce acopereau o durată dincolo de orice limite ale vieții omenești“ *(Confesiunile unui opioman englez,* traducere de Corneliu Rudescu). Apoi, în a doua jumătate de veac, a realismului pur și dur, interesul acordat oniricului a slăbit drastic. Pentru fiziologii pozitiviști, visul e, pe de-o parte, un reziduu neglijabil al activității mentale din stare de veghe, iar pe de alta el se vede asimilat numaidecît halucinației, ba chiar nebuniei.

În ziua aceea, Alfred Maury se trezise buimac. Buimac și brusc. De parcă i-ar fi căzut o ghilotină pe dinaintea ochilor cînd visa mai bine. Poate nu fusese decît perdeaua luminii lăsate de soare peste pat, în acea dimineață cînd Parisul întreg se trezea la viață ca și cum viața nu s-ar fi trezit de mult, fără să-i pese în ce oraș de pe fața pămîntului își face culcușul. Avea de văzut o mulțime de lume în ziua aceea Alfred Maury. Procesiuni întregi de persoane urmau să i se perinde pe dinaintea ochilor. La capăt, istovit – așa cum, în vis, nu există timp, căci toate se-ntîmplă deodată – cu impresia că ziua aceea, aceeași, durase o veșnicie, Alfred s-a prăvălit în patul său despre care nu bănuia c-ar fi șubred, s-a răsturnat ca un trunchi de copac secerat. În odaia sa, cu mama la căpătîi. Scos din apele lui, se vede în epoca Terorii; asistă la scene de masacru, se înfățișează înaintea tribunalului revoluționar, îi vede pe Robespierre, Marat, Fouquier-Tinville, toate cele mai josnice figuri ale acelor vremuri îngrozitoare; discută cu ei; în sfîrșit, după multe întîmplări pe care nu și le va putea aminti decît parțial, e judecat, condamnat la moarte și condus într-o căruță, în mijlocul unei adunări imense, în Place de la Révolution; urcă pe eșafod; călăul îl leagă de scîndura fatală, o înclină, tăișul cade; își simte capul desprinzîndu-se de trunchi; se trezește pradă celei mai vii neliniști pentru a simți pe gît cadrul patului ce se desprinsese brusc și îi căzuse peste vertebrele cervicale, aidoma unui cuțit de ghilotină. Așa cum i-o confirmă numaidecît mama, luase această senzație exterioară drept punct de plecare al întregii înlănțuiri. În momentul în care fusese lovit, amintirea înspăimîntătoarei mașinării, a cărei impresie o reprezenta atît de bine cadrul patului său, trezise toate imaginile unei epoci căreia ghilotina îi fusese simbolul – fapt concludent pentru repeziciunea visului, care a stabilit în ochii lui Maury că e de-ajuns o clipă pentru a avea unul imens.

El a fost relatat ca atare de autor în volumul *Somnul și visele* (1861), spre finalul capitolului VI, axat pe analogiile dintre vis și alienarea mentală. Anecdota i-a atras bineînțeles atenția unui anume Sigmund Freud. Peste timp, un Salvador Dalí va realiza pictura *Vis cauzat de zborul unei albine în jurul unei rodii cu o secundă înaintea trezirii* (1944), unde are în vedere actul visării în sine, dar și urmarea sa, înfățișîndu-i atît conținutul, cît și pe visător. Aici, soția-muză Gala doarme goală pe o formațiune stîncoasă ce se înalță din mare. În jumătatea superioară a pînzei, doi tigri și o pușcă se năpustesc înspre visătoare din gura unui pește, care la rîndul său iese dintr-o rodie explodată. Fără echivoc, titlul ne sugerează trezirea iminentă și extrema scurtime. În 1962, Dalí mărturisea că tabloul a fost menit „să exprime pentru prima dată în imagini descoperirea lui Freud a visului tipic cu o desfășurare îndelungată, consecința caracterului instantaneu al unui eveniment întîmplător care îl determină pe cel adormit să se trezească. Astfel, așa cum o bară ar putea cădea pe gîtul unei persoane adormite, determinînd-o să se trezească și un vis lung să se termine cu lama ghilotinei căzînd peste ea, zgomotul făcut de albină provoacă aici senzația înțepăturii care o va trezi pe Gala“. Dar ce ne facem cînd anumiți autori de secol XX s-au străduit să arate că visul constă într-un haos de imagini disparate și legătura pe care o stabilim între ele nu se structurează decît la trezire? Putem visa enorm?! Eu, unul, aș prefera-o numaidecît, n-aș regreta nici o clipă. Neuroștiința dezumflă însă iluziile, demontează procese întregi de intenție. Măsurînd mișcările oculare din somn și lungimile așa-numitelor *„dream reports“*, onirologul american William Dement a condus două studii care au demonstrat că timpul din vise e similar cu timpul „real“. Însă ce mai poate fi real cînd o foarfecă meschină taie firul unei vieți pe care n-o mai odihnește pe urmă nimic? Să fie-ntr-un vis bun!

Alfred Maury

© wikimedia commons

***Ovidiu Lorenz** este prozator.*

Biblioteca Județeană ASTRA Sibiu

Cu ochii-n 3,14

REDUCEREA TIMPULUI DE LUCRU AR PUTEA ASIGURA PARTICIPAREA LA DISCUȚIILE NEMURITORILOR PENTRU CARE NU EXISTĂ TRATAMENTE

■ Reformă pe piața muncii în Belgia. Angajații vor putea munci doar patru zile pe săptămînă. Reducerea timpului de lucru are drept obiectiv crearea condițiilor pentru flexibilizarea pieței muncii și o rată mai mare de ocupare a forței de muncă. Viitorul sună promițător: muncești mai puțin pe aceeași leafă și-i lași și pe alții să lucreze în loc să șomeze. (**M. M.**)

■ După cum reiese dintr-un anunț publicat în ziarul *Libertatea* (vineri, 18 februarie 2022), ca să cîștigi un ban cinstit și pentru ca oferta de prestări servicii pe care o aduci la cunoștința celor interesați să fie mai atractivă, un avantaj semnificativ ți l-ar putea asigura credința: „TINERI CREȘTINI, executăm lucrări de construcții, zugrăveli, tapet, faianță“. (**D. S.**)

■ Într-un lung interviu la BBC, Novak Djokovici, încă jucătorul de tenis nr. 1 al lumii, a spus limpede: preferă să sacrifice participarea la turnee decît să se vaccineze. Ca unul vaccinat cu trei doze, care consideră și azi că era foarte bine dacă ne vaccinam încă și mai mulți, înțeleg și respect decizia lui. Evident, activiștii vaccinului au început deja să-l bălăcărească peste tot. Mărturisesc că înainte de episodul australian nu-mi plăcea sîrbul. Ciudat pentru un vaccinist cum mă consider, văzînd ce val de ură cretină a putut să stîrnească opțiunea lui de a nu se vaccina – asumînd, iată, că va pierde competiția pentru istorie cu Nadal –, am început să-l simpatizez. (**S. V.**)

■ Tensiunile dintre Rusia și Ucraina l-au afectat foarte mult pe un gălățean de 48 de ani. El a ajuns, zilele trecute, la Unitatea de Primiri Urgențe a Spitalului Județean Galați cu o problemă medicală, iar personalul medical a descoperit că poartă o vestă antiglonț. Adevărul e că discuțiile din ultimul avion cu care am călătorit recent erau în ordinea asta: virus și război. (**A. M. S.**)

DESCHIS
SECOND HAND
LÂNGĂ BISERICĂ
ȘI PROFI.
AVEM
SALOPETE
IEFTINE
0787741665

© M. Bănică

■ Guvernul thailandez a decis să schimbe numele capitalei, Bangkok, în Krung Thep Maha Nakhon, însă, chiar dacă au existat bombăneli, lucrurile puteau fi mai grave, căci noua denumire este, de fapt, o prescurtare a numelui ceremonial Krung Thep Mahanakhon Amon Rattanakosin Mahinthara Ayuthaya Mahadilok Phop Noppharat Ratchathani Burirom Udomratchaniwet Mahasathan Amon Piman Awatan Sathit Sakkathattiya Witsanukam Prasit, care s-ar traduce prin „Orașul îngerilor, marele oraș al nemuritorilor, magnificul oraș al celor nouă pietre prețioase, sediul regelui, orașul palatelor regale, casa zeilor încarnați, ridicat de Vishvakarman la îndemnul lui Indra“. (**S. G.**)

■ Raed Arafat a fost nevoit să dezmintă o dezinformare care ar fi început să circule și conform căreia, cică, cine se vaccinează împotriva COVID-19 poate lua virusul HIV. Mă tem că pericolul cel mai mare nu este nici HIV și nici măcar COVID-ul. Mult mai gravă pare să devină pandemia de prostie. Un adevărat tsunami, pentru care nici vaccin nu există. (**A. M.**)

■ Am primit recent o reclamă pentru „Russian Lip Technique“ – despre care aveam să aflu că este cea mai nouă tendință întru remodelarea buzelor și care, spre deosebire de alte injecții și tratamente, „creează volum pe înălțimea buzelor, astfel încît gura să rămînă ușor întredeschisă, oferind un *look* seducător“. Cred că, în contextul de azi, analiștii politici n-ar trebui să ignore această tehnică. (**S. G.**)

NU VĂ FIE FRICĂ, DE DATA ASTA OAMENII MULȚI AR FACE ORICE CA SĂ FIE FLORI

■ Pereții unui centru de vaccinare pediatric din București sînt decorați cu nenumărate coli de hîrtie cu desene, mărturii și impresii ale copiilor despre experiența vaccinării anti-COVID. Redau întocmai cîteva dintre ele. „Două doamne au venit, nu m-a durut și gata am scăpat.“ (Maria) „Am intrat într-o sală și cînd am văzut acul am încremenit, am țipat, am plîns, mama m-a ținut în brațe. 7 doamne au venit dar n-am simțit nimic. De fapt nu trebuia să-mi fie frică.“ (Ioana) „Dragă Daria, eu spun că COVID-19 este urît.“ (nesemnat) „Copii, să veniți cu jucării ca să nu vă doară. Din experiența mea nu m-a durut. Să fiți curajoși!“ (Alexandra) „Este foarte scurt și nu doare deloc!“ (Șerban) „Nu doare. Aveți încredere.“ (Ema) „Nu vă fie frică! Este un ac inofensiv!“ (Robert) „*You can do it!* / Poți s-o faci!“ (Luca) Și o copilă cu numele de familie Lupu: „Mi-e foame!“. (**M. P.**)

■ O femeie din Italia a murit pe mormîntul soțului ei, de Ziua Îndrăgostiților. Femeia avea 85 de ani, iar soțul ei murise în urmă cu 40 de ani. Ea a crescut șapte copii și a mers zilnic la cimitir. Același lucru s-a întîmplat și pe 14 februarie, doar că de data asta femeii i s-a făcut rău și s-a prăbușit chiar lîngă mormîntul bărbatului. Iubire, consecvență, mod de viață, ce mai contează? (**A. M. S.**)

■ Totuși, e uimitor cît de puțin se scrie și se discută în presa noastră despre fenomenul occidental al „convoaielor libertății“. Chiar și în presa occidentală, dacă nu ar fi avut loc unele violențe în confruntarea manifestanților cu forțele de ordine, mobilizarea ar fi fost tratată cu discreție. Dar ia să vedeți ce s-ar mai fi scris dacă oamenii aceia se strîngeau într-un număr atît de mare nu împotriva, ci în sprijinul măsurilor anti-COVID… De unde deducem că important pentru presa de azi nu mai este, cum era odată, faptul că atît de mulți oameni vin împreună pentru ceva. Important este de ce se strîng ei. Pe vremuri, presa raporta un asemenea eveniment în funcție de numărul participanților; dacă erau foarte mulți, se raporta chiar pe prima pagină. Azi, cum ziceam, nu mai contează cîți, ci de ce. Pot fi cinci, dacă sînt strînși pentru „cauza bună“ scriem, dacă sînt 5.000 pentru „cauza rea“ nu mai scriem. Noul jurnalism pentru noile vremuri! (**S. V.**)

■ În California mai trăiesc doar două sute de condori. Foarte-foarte puțini! Dintre aceștia, însă, douăzeci de condori stau numai pe terasa unei doamne pe nume Cinda Mickols. Foarte-foarte mulți! (**M. C.**)

■ La finalul anului trecut, un turist american rătăcit în munți a ignorat vreme de 24 de ore apelurile repetate ale Salvamontului din cauză că nu cunoștea numărul. Acum niște ani, o femeie s-a alăturat unei echipe de salvamontiști plecate în căutarea unei turiste rătăcite doar pentru a constata, la un moment dat, că cea căutată era chiar ea. Unii rătăciți ar face orice ca să nu fie găsiți. (**M. C.**)

■ Cîteva nume de firme din Valea Lupului, județul Iași: Eco Cochilia SRL, Acta Reumatica SRL, Incognito SRL, We Polish SRL, Sorin Imobil SRL, Fabrica De Flori SRL, Azteque Corporation SRL, Hornar SRL, Ad Gaudium SRL, Săpături Mecanizate SRL, Farmacia Pământului SRL, New Breazu SRL, Semicolon SRL, Jurnalul De Tenis SRL, Relativ Impact SRL, La Lăutari SRL, Getyka Financiar SRL, Quatro Grig SRL, Do Amy Mondial SRL, Zdravăn SRL, Shakespeare After School SRL, Casa Melcului SRL, Travelus Scribus SRL, Reparații De Zi SRL, Maia Una SRL, Dent Is Tree SRL, Ciprian Meseriașul SRL, Arte Rezidențiale SRL, La Colțul Dulce Sărat SRL, Atipic Invest SRL, Mufftangerie SRL, Traduceri Urgente SRL, Introvert Fun SRL, Prospețimea Frumuseții SRL, Inne Atelierul De Cloș SRL-D, Tango Margo SRL, Neuroclear Sinaps SRL, Zâmbete Pufoase SRL, Bob Infralogic SRL, S.O.S. Grădina SRL, Patru Elemente SRL, Maniafotbalului SRL-D, Oiiioi Concept SRL, Terapie Cu Armonie SRL. (**D. S.**)

© M. Pleșu

DILEMA VECHE

REDACȚIA:
Dana CĂLINESCU (secretar general de redacție)
Marius CHIVU ● Radu COSAȘU ● Stela GIURGEANU
Andrei MANOLESCU (redactor-șef adjunct)
Matei MARTIN ● Matei PLEȘU ● Adina POPESCU
Iaromira POPOVICI ● Ana Maria SANDU
Dan STANCIU (art director) ● Mircea VASILESCU
Sever VOINESCU (redactor-șef)

RUBRICI:
Teodor BACONSCHI ● Ion BARBU ● Aron BIRO ● Paul BREAZU
Cosmin CIOTLOȘ ● Horia CORCHEȘ ● Andrei CORNEA
Codrin Liviu CUȚITARU ● Alin FUMURESCU ● Ionuț IAMANDI
Maria IORDĂNESCU ● Selma IUSUF ● Ovidiu LORENZ
Anca MANOLESCU ● Victor MOROZOV ● Radu NAUM
Lorin NICULAE ● Andrei PLEȘU ● Adrian G. ROMILA
Constantin RUDNIȚCHI ● Mihaela SIMINA
Bogdan-Alexandru STĂNESCU ● Oana STOICA ● Valeriu STOICA
Cătălin ȘTEFĂNESCU ● Bogdan TĂTARU-CAZABAN ● Teodor TIȚĂ
Andreea VLAD ● Rodica ZAFIU

TEHNOREDACTARE: Adrian DAMIAN
EDITOR WEB: Anda DOCEA

PUBLICITATE PENTRU PRINT:
floriana.coman@adevarulholding.ro

PUBLICITATE PENTRU ONLINE:
vanzari@ead.ro
dragos.stan@adevarulholding.ro

MANAGEMENT GRUPUL DE PUBLISHING:
Administrator Special: Constantin SANDU
Director Marketing: Steluța ZAMFIR
Coordonator Producție: Constantin DELTA
Director Distribuție: Dana ZAMFIR
Informații și reclamații ABONAMENTE:
0790.139.007 / 0790.139.009
(numere cu tarif normal, disponibile de luni pînă vineri, între orele 9 și 18)
e-mail: abonamente@adevarulholding.ro

ISSN: 1584-1669
Revistă editată de: Adevărul holding
Publicație auditată de: BRAT AUDIT TIRAJE
Tiraj: 7.200
Tipărit la Tipoart Idea Studio

Biblioteca Județeană
ASTRA Sibiu

Biblioteca Județeană
ASTRA Sibiu

„Sînt vechi, domnule!“ (I.L. Caragiale)

FONDATOR **ANDREI PLEȘU**

DILEMA VECHE

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIȚIE ■ Anul **XIX** ■ nr. **934** ■ 3-9 martie 2022 ■ www.dilemaveche.ro ■ 24 pagini ■ 8 lei

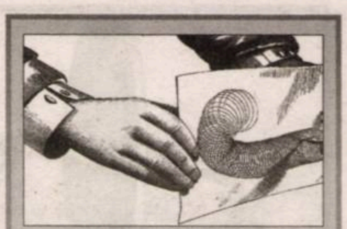

Andrei CORNEA

la **răscruce** de **gînduri**

3

ANDREI PLEȘU

„Diplomația între reguli și scopuri“

pagina **3**

JOSCHKA FISCHER

„Viitorul furat al Rusiei“

pagina **7**

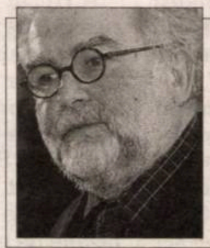

GEORGE BANU

„Impactul excesului“

pagina **15**

Biblioteca Județeană ASTRA Sibiu

Un subiect pentru vremuri mai liniștite

Văicăreala

> *„Înțeleptul nu stă să se plîngă, se apucă vesel de treabă ca să îndrepte ce-i rău.“*
>
> *WILLIAM SHAKESPEARE*

Redacția DILEMA VECHE: Șos. Fabrica de Glucoză nr. 21, sector 2, 020331 București ● **telefon:** 0372.130.006 ● **e-mail:** dilema@dilemaveche.ro

Biblioteca Județeană ASTRA Sibiu

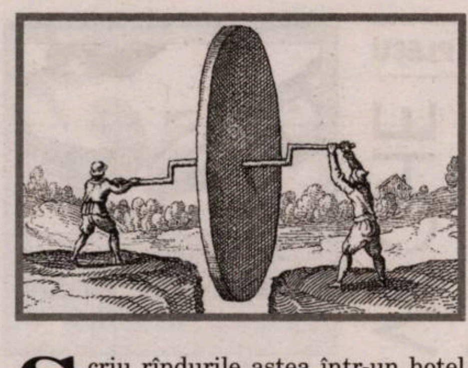

Teodor TIȚĂ

contraintuiția

Note de pe marginea unui război

Scriu rîndurile astea într-un hotel din Rădăuți, așteptînd să văd dacă voluntarii de care m-am lipit cu o zi înainte reușesc să ajungă la Cernăuți cu ajutoare. E vorba de alimente de bază, produse de primă necesitate și ceva medicamente.

Pe drumul spre graniță am ascultat probabil zeci de conversații telefonice legate de nevoile ucrainenilor. În diverse forme și feluri, românii se organizează. Nu mi-e clar încă dacă sînt și eficienți, nu mi-e clar dacă reușesc să răspundă exact nevoilor celor de dincolo de frontieră, dar mi-e clar că efortul e mult mai mare decît reușește presa să relateze.

Din conversațiile de ieri am dedus că foarte mulți dintre cei implicați nu trec prima oară prin așa ceva. Există deja un soi de rețele ad-hoc care se activează în crize. Au existat probabil dintotdeauna, dar au căpătat vizibilitate, putere și un soi de încrîncenare în anul în care s-a întîmplat dezastrul de la Colectiv.

Citesc undeva pe Internet comentariul unui om care spune ceva care mai întîi mă enervează, apoi îmi dă de gîndit. Îl reproduc aici:

„Sînt atîția români fără adăpost și n-am văzut pe nimeni să-i găzduiască. Sînt atîția copii care nu au ce mînca și nu îi ajută nimeni.

La farmacie am văzut bătrîni care nu-și pot lua medicamente din cauza sărăciei, dar n-am văzut pe nimeni să le plătească în locul lor.

Sînt atîția români care nu mai au loc de muncă și nu-și pot achita facturile și nu au ce le pune copiilor pe masă, dar n-am văzut pe nimeni să se ofere să le plătească sau să se ofere să-i găzduiască!

...ce miloși ați ajuns, mă...“

A trecut multă vreme de cînd nu mai reacționez imediat atunci cînd văd pe careva spunînd lucruri cu care nu sînt de acord. Dar recunosc că încă mă enervez.

M-am întrebat dacă doar despre milă este vorba în mobilizarea de zilele astea. Nu cred. Sau, mai corect spus, nu mai cred acest lucru. Cred că e vorba și de frică, și de bunătate simplă care nu are nevoie de explicații, și de nevoia de a nu sta cu mîinile în sîn în vremuri în care te întrebi, nu întotdeauna cu voce tare, dacă nu cumva lumea nu va mai fi niciodată așa cum o știai.

Asta pe de o parte. Pe de alta, care e rostul analizării motivelor care îi fac pe români să doneze, să se organizeze și uneori chiar să riște un pic încercînd să facă bine? Contează? În marea schemă a lucrurilor, cred că nu.

Poate nu e altruism, ci e calcul. Poate e o nevoie bizară de adrenalină. Sau poate e ispășire de păcate vechi, din vieți trecute. E irelevant. Sînt convins că foarte mulți dintre cei care se implică zilele astea încercînd să ajute nici măcar nu s-au întrebat de ce o fac. Și dacă ei nu o fac, de ce ai face-o de pe margine? Ajută la ceva? Poate doar la alimentarea unui pesimism funciar, a unei perspective asupra vieții care te face să crezi că întotdeauna o să pierzi. Așa o fi, dar cred că asta se verifică doar la final.

© wikimedia commons

În noaptea trecută, într-o comună de lîngă graniță am văzut sute de studenți asiatici cazați într-o sală de sport. Veniseră pînă la Cernăuți cu trenuri și autocare. De acolo, mulți dintre ei au făcut drumul pe jos. La graniță au fost preluați de autocare care îi aduseseră în această comună aflată la vreo douăzeci de kilometri distanță. Vorbesc cu primarul. Îmi spune că tinerii aceia sînt mișcați rapid prin graniță ca să nu se aglomereze dincolo de limita capacității instituționale de a-i procesa. Apoi sînt trimiși la el.

E ușor flegmatic, ușor ironic. Privind peste capetele asiaticilor obosiți și cu priviri goale din fața noastră, îmi spune că se teme sincer că va fi amendat pentru tabăra ad-hoc pe care a organizat-o. „Păi, nu e făcută în colaborare cu Guvernul?“, întreb eu naiv. Se uită la mine și începe să rîdă. Apoi îmi explică că se descurcă cu donațiile venite din țară și cu ajutorul localnicilor.

Și e destul de evident că, în pofida foarte bunei organizări, locul este amenajat cumva improvizat. Peste tot pe jos, oamenii dorm pe pături donate, covoare (recunosc cîteva persane „clasice“) și se învelesc cu pături de toate culorile și modelele. Voluntarii umblă printre ei și le oferă diverse lucruri. Ceaiuri, alimente. Găsesc cumva înduioșătoare și suprarealistă imaginea unor indieni care mănîncă resemnați niște scovergi clasice aduse de cineva. Mă gîndesc că gustul trebuie să li se pară straniu și simt nevoia să îi spun unuia dintre ei că sînt și mai bune calde. Îmi dau seama că gîndul e stupid și mă abțin.

La plecare, în fața sălii de sport parchează alte două autobuze. E un soi de agitație în jurul lor. Voluntarii mută bagajele înăuntru, dar de coborît nu coboară nimeni. Încerc să înțeleg de ce și aflu repede. În mijlocul nopții, în ceea ce mie mi se pare prima și singura zi de iarnă din sezonul ăsta, asiaticii nu vor să se oprească. Vor să meargă mai departe.

Pot doar să îmi închipui la ce se gîndesc: în urmă cu 12 ore pe deasupra lor zburau avioane militare, probabil au auzit zgomotul bombardamentelor. Erau singuri. Pe cît de mulți, pe atît de singuri. Acum sînt într-o țară străină, și mai străină decît aceea pe care au lăsat-o în urmă, și se tem că vor fi iar abandonați. Ar vrea acasă, ar vrea să se termine coșmarul.

Gazdele reușesc în cele din urmă să îi convingă că totul va fi OK. Mai au nevoie doar de un pic de răbdare. În partea cealaltă a țării în care tocmai au intrat e un aeroport mare de unde vor pleca acasă. Trebuie doar să aștepte un pic. Acum e rîndul colegilor lor mai norocoși cu 12 ore, cei care au petrecut deja o zi în sala de sport. Ei pleacă primii.

Primarul îmi spune că la frontieră sînt alți trei mii de studenți. Are o atitudine de *business as usual*. „Te descurci?“, îl întreb. Face o pauză înainte să răspundă și mă privește un pic ironic, un pic condescendent, un pic amuzat: „Păi, ce să fac, mă descurc“.

Nu știu dacă lumea se termină mîine, dar, credeți-mă, ar fi păcat.

■ ■ ■

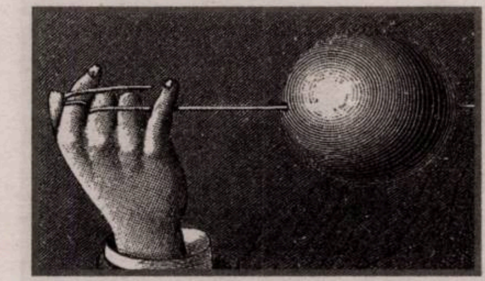

Matei MARTIN

mapamondul de buzunar

„Soft power“ nu e chiar așa de soft

Odată cu lansarea războiului absurd și sîngeros împotriva Ucrainei, Rusia nu mai e nici măcar partenerul dubios de afaceri de odinioară, devenind un paria la scară internațională. Odată cu amenințarea președintelui Vladimir Putin că ar putea recurge la arma nucleară, Rusia a devenit una dintre cele mai izolate țări ale planetei. Nici măcar China nu mai susține acțiunile Moscovei. Sancțiunile economice produc deja efecte considerabile: sute de oligarhi ruși care l-au susținut pe Vladimir Putin și care s-au îmbogățit colosal de pe urma afacerilor protejate de Kremlin și-au văzut conturile înghețate; mega-proiectul de infrastructură energetică Nord Stream 2 a fost suspendat; băncile rusești nu mai pot opera în cadru internațional; acțiunile marilor companii rusești se prăbușesc; banca națională nu mai are acces la valută; rubla se depreciază galopant. Criza economică generată de sancțiunile impuse de țările occidentale se resimte deja la nivelul populației. Anumite produse de import nu se mai găsesc în magazinele rusești. Multe bancomate rămîn fără *cash* disponibil. Pentru oamenii obișnuiți, viața cotidiană începe să se complice. Dincolo de sancțiunile economice mai e și boicotul aplicat la scară largă asupra produselor rusești, asupra a orice e legat de Rusia lui Putin.

Talentatul dirijor Valeri Gherghiev, un cunoscut putinist, a pierdut deja trei contracte (inclusiv pentru un concert la Scala din Milano) și riscă să fie dat afară de la Filarmonica din München, unde este dirijor-șef, dacă nu condamnă explicit invazia din Ucraina. Artiștii și curatorul pavilionului Rusiei de la *Biennale* au condamnat războiul lui Putin în Ucraina și au refuzat să-și reprezinte țara, în semn de protest. Rusia a fost exclusă de la concursul Eurovision. Marele Premiu de Formula 1 al Rusiei, programat în septembrie la Soci, a fost anulat. Sankt Petersburg a pierdut dreptul de a organiza finala Ligii Campionilor. FIFA și UEFA a exclus cluburile și naționala de fotbal ale Rusiei din toate competițiile. Federația internațională de taekwondo i-a retras lui Vladimir Putin centura neagră, după ce federația de judo hotărîse deja, cu cîteva zile înainte, suspendarea sa din calitatea de președinte de onoare. În multe țări, oamenii evită dinadins să-și alimenteze mașinile la benzinăriile rusești. Iar în Suedia și Finlanda, magazinele au retras de la vînzare vodca rusească. Rusia e boicotată sistematic în cultură, în sport, în comerț. De la lideri politici la oameni de afaceri și pînă la simpli cetățeni.

În vremea Războiului Rece, prezența Rusiei în plan internațional era atent controlată politic. Majoritatea produselor comerciale rusești se aflau sub embargou în Occident. Însă în plan sportiv și cultural, URSS putea să se manifeste plenar – bineînțeles, în măsura în care sportivilor și artiștilor (mai ales!) li se dădea voie să circule în afara granițelor. De data asta, războiul rece e de-a dreptul înghețat. Occidentalii trîntesc ușile în fața rușilor într-o acțiune spontană, dar solidară, pasională, dar și rațională. Chiar dacă în termeni de *Realpolitik* impactul acestui boicot e minor, eficiența acțiunii e copleșitoare. În plan simbolic, Rusia e zdrobită. Milioane de cetățeni ruși se simt izolați, irelevanți și tot mai frustrați într-o lume altminteri hiperconectată. În plan global, Rusia nu mai are nimic de spus.

Chiar dacă în termeni de Realpolitik *impactul acestui boicot e minor, eficiența acțiunii e copleșitoare.*

Acest război cultural subtil trebuie înțeles tocmai în planul mai larg al globalizării. Pe la jumătatea anilor '90, la cîțiva ani după destrămarea URSS și în plină epocă a tranziției pentru statele de-abia ieșite de sub dictaturile comuniste, Thomas L. Friedman a formulat o teorie interesantă. Pe scurt, Friedman susținea că o țară care ajunge la un stadiu de dezvoltare economică suficient de puternică pentru a permite instalarea unei rețele de restaurante McDonald's nu va mai avea nici un interes să provoace un război. Pentru că dezvoltarea economică presupune un anumit grad de maturitate politică, legături puternice cu alte țări și mai ales emergența unei clase de mijloc interesată să-și protejeze bunăstarea. Iar pacea e o condiție esențială a bunăstării. Primul restaurant McDonald's s-a deschis la Moscova în 1990. La doi ani după ce a primit aviz din partea partidului comunist și cu mai puțin de un an înaintea disoluției URSS. Acum, odată cu declanșarea războiului împotriva Ucrainei, putem spune că Friedman s-a înșelat. O țară dezvoltată economic și conectată internațional, care a avut numai de cîștigat de pe urma globalizării, poate ataca militar un stat vecin. Dar poate că tocmai cazul Rusiei întărește teoria lui Friedman. Poate că tocmai contextul global – și micile războaie culturale – vor putea forța o schimbare de regim la Moscova.

■ ■ ■

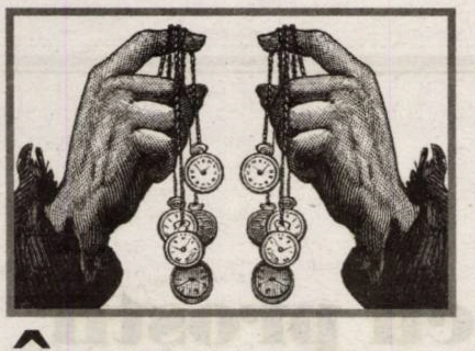

Andrei PLEȘU

nici **așa**, nici **altminteri**

„Așa e că pînă acum nu stăm nici bine, nici rău, adică nici așa, nici altminteri?“ (I.L. Caragiale)

Diplomația între reguli și scopuri

În cei doi ani în care m-am trezit, pe neașteptate, ministru de Externe, am avut de a face, inevitabil, cu profesioniști ai diplomației de toate soiurile și neamurile. Am ce povesti... În cele din urmă, a trebuit să recunosc, spre stupoarea multora, că cei mai eficienți, mai bine așezați în meserie dintre toți interlocutorii mei mi s-au părut a fi „colegii“ ruși. M-am întrebat mereu cum se putea explica această „supremație“. În cele din urmă, mi-am dat seama că „diferența specifică“ dintre negociatorul rus și cel „occidental“ este că pentru cel din urmă cheia optimei calificări profesionale era cunoașterea și respectarea unor *reguli* tehnice tradiționale, în vreme ce pentru cel dintîi cheia era o imagine clară, nenegociabilă, a *scopului* urmărit. Școala Vestului se definea prin procedee și criterii inconturnabile, prin „manevre“ abile, dar niciodată arbitrare sau inacceptabile comportamental, în vreme ce școala rusească avea în vedere preponderent atingerea *țelului* urmărit, a finalității asumate de la bun început ca fiind singurul sens, singurul rost al dezbaterii. Apuseanul e educat în așa fel încît știe ce „se face“ și ce „nu se face“, ce se poate spune și ce nu, pînă la ce limită poate fi dusă „negustoria“ diplomatică: insiști, dar nu bruschezi, reacționezi prompt, dar rămîi atent la traseul retoric al preopinentului, rămîi vertical, dar păstrezi convenția gesticulației acomodante. Răsăriteanul știe mai bine *ce vrea* decît *ce se poate,* fixează neabătut orizontul țintei, nu e obsedat de „coregrafia“ dialogului transparent și convivial. Nu e prezent la masă ca să dezbată, ci ca să plece mulțumit. Nu caută concesii limpezitoare, pacificatoare, ci scurtături, radicalități și obiective inflexibile. Cu parteneri atît de diferiți, negocierea e o falsă negociere. E o scenografie de tipul „care pe care“. Cîștigă cel mai răstit, cel mai nărăvaș, cel mai neînduplecat...

E ceea ce mi s-a confirmat și mi se confirmă zi de zi, încă de la începutul războiului din Ucraina. Observînd mișcările tranșante ale lui Putin și reacțiile prudente, „civilizate“, principiale ale „lumii libere“, mi s-a părut că avem de a face cu o conversație suprarealistă: ne aflăm în pădure, sîntem atacați de un mistreț, iar noi încercăm să-l potolim vorbindu-i franțuzește...

Partea bună e că împrejurările sufocante pe care le trăim pot provoca un amplu (și poate salvator) efort de reflecție. Taberele care se confruntă au contururi radical diferite: pe de o parte o politică consecvent *comunitară,* pe de alta – o politică imprevizibil *personală*. Pe de o parte „capitalism“ european (sancțiuni preponderent economice, financiare, comerciale), pe de alta *ideologie* populistă (de fapt, cripto-colonială), tupeu militar, dispreț naționalist. Pe de o parte precauție pacifistă, pe de alta etalare de forță nonșalant ucigașă. Pe de o parte, în rîndul taberei europene, libertate de opinie (fost cancelar german amic cu Putin, oameni politici din Vest gata să declare public că nu e conducerea Rusiei de vină, ci mai curînd americanii și Occidentul), pe de altă parte consens obligatoriu al „supușilor“ (cu implicația pedepsei severe pentru protestatarii nealiniați). Pot înțelege că evitarea declanșării unui război global e preferabilă unui discurs și unui set de măsuri de natură să întărîte adversarul, dar efortul de a nu dăuna *prea mult* taberei opuse, ba chiar de a trata inacceptabilul cu un anumit efort de înțelegere și acomodare mi se pare, prin definiție, perdant. Iresponsabil.

I. „Accidente“ strategice și simbolice deprimante (două din multe): 1) Jean-Claude Juncker, președinte al Comisiei Europene, spunînd, deja în 2015, că, dacă nu-i tratăm corect pe ruși, americanii vor distruge Europa; 2) Putin cîntînd *„Blueberry Hills“*, în 2010, la o gală de binefacere din Sankt Petersburg și aplaudat frenetic de Alain Delon, Gérard Depardieu, Kurt Russell, Susan Sarandon, Kevin Costner, Monica Bellucci, Mickey Rourke etc. Ca între artiști! Să nu amestecăm talentul muzical cu prejudecățile politico-ideologice! Poate că și Hitler ar fi fost apludat de Gary Cooper, John Wayne sau Bette Davis dacă, la vreun chef simpatic, ar fi cîntat *„La donna è mobile“*...

II. Compensații încurajatoare: 1) președintele Ucrainei, un admirabil președinte de țară în vreme de restriște; 2) doi parlamentari comuniști ruși condamnînd public războiul lui Putin (e un început...); 3) proteste ale societății civile din Rusia împotriva politicii statului lor (alt început!); 4) sprijin prompt al refugiaților ucraineni în țările vecine (între care și România); 5) oarecare radicalizare a poziției și a sancțiunilor în UE și NATO; 6) mici distanțări strategice ale unor „parteneri“ mai curînd proruși: China contra războiului, Turcia – măsuri restrictive pentru navele rusești în Marea Neagră; 7) eroismul soldaților ucraineni.

Doamne-ajută! Poate scăpăm!

27 februarie 2022

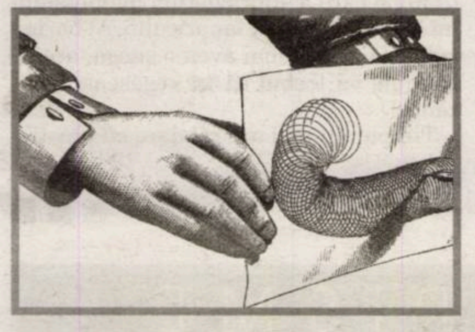

Andrei CORNEA

la **răscruce** de **gînduri**

Imprevizibilul

Mulți susțin zilele acestea că Vladimir Putin e nebun. Sigur, dacă ne gîndim la scopul lui vădit, de a reface imperiul Rus și dominația URSS asupra a cel puțin jumătate din Europa, în condițiile unei țări mult inferioare ca PIB principalilor rivali, pare o iluzie grandomană. Totuși, din punct de vedere al mijloacelor concrete de a lucra pentru atingerea scopului, Putin a procedat perfect rațional, consecvent pe timp de decenii și calculîndu-și cu atenție fiecare pas, așa cum au notat mulți observatori. Greșeala lui – o vedem deja azi, în plin război în Ucraina – nu e că n-a fost suficient de rațional, ci că a crezut că un calcul atent și corect, în aparență, e suficient. Nu a înțeles imprevizibilul, nu a crezut în sentimente și pasiuni omenești, precum demnitate, onoare, indignare legitimă, nu și-a dat seama că nu poate cumpăra totul cu bani. În plus, nu și-a dat seama că un război în secolul XXI se poartă altfel decît unul în secolul XX.

Da, a calculat corect că forța militară a Ucrainei e mult inferioară celei a Rusiei. A calculat că va învinge repede, în maximum una-două zile. A subestimat grav disperarea rezistenței ucrainenilor, devenită tot mai eficientă mai ales în lupta urbană în care s-a lăsat atras.

A crezut că armata rusă va fi întîmpinată cu flori de măcar o parte a populației rusofone. Fals: a fost primită cu civili înarmați și cocktailuri Molotov.

A crezut în propria lui propagandă – că Ucraina nu e o țară și că e o națiune în mîna unei clici „neonaziste“. Gravă eroare: a stîrnit patriotismul ucrainean chiar și acolo unde, poate, el era mai călduț.

A crezut că armata ucraineană sau măcar o parte a ei va dezerta, se va preda sau va putea fi cumpărată să nu lupte. A avut în minte episodul ocupării Crimeei din 2014 și, probabil, și pe cel al disoluției armatei afgane în momentul plecării trupelor americane, anul trecut. I-a și îndemnat pe șefii militari ucraineni să procedeze astfel. A ignorat faptul că oamenii aceia aveau onoare – ceva imposibil de calculat.

Ar fi avut nevoie de un Quisling pe care să-l așeze președinte al Ucrainei și cu care să negocieze capitularea. A calculat că-l va avea. S-a dovedit o eroare – cel puțin deocamdată.

Totul spunea că actorul de comedie va fi un președinte ridicol: că fie va cerși în genunchi încetarea luptelor, fie va fugi în străinătate, precum a făcut în 2014 Ianukovici, de frica poporului răsculat, dar și mulți alții. Conform calculelor, era foarte probabil să fi fost așa, și totuși n-a fost așa: Volodimir Zelenski s-a dovedit un conducător adevărat, susținînd, prin exemplul propriu, rezistența ucraineană. A devenit în două zile eroul ucrainenilor și imaginea vie a unui nou David în luptă cu monstruosul Goliat. Putin a subestimat cu totul puterea miturilor și a personalităților care le pot recrea și pot insufla oamenilor curaj și mîndrie.

În baza celor trecute, Putin a calculat că Vestul va fi divizat și că rîndurile sale vor fi sparte de țări care vor refuza anumite sancțiuni delicate. A calculat că gazul rusesc va avea ultimul cuvînt.

Volodimir Zelenski

© wikimedia commons

El, dictatorul obișnuit să-i disprețuiască pe oameni, a uitat că imaginile transmise din Ucraina, spre a nu mai vorbi despre imaginile a zeci de mii de refugiați – mai ales femei și copii – care trec granița Ucrainei spre Polonia sau România, vor crea un șoc opiniei publice mondiale. Nu și-a dat seama că nici măcar prietenii lui, pregătiți din timp, precum Viktor Orbán, nu vor îndrăzni să sfideze opinia publică în aceste momente. Iar sancțiunile, precum deconectarea Rusiei de la sistemul SWIFT și altele, vor mușca rău din capacitatea Rusiei de a purta un război mai îndelungat. Iar asta în situația în care Ucraina primește bani, credite, arme de calitate, dar și – foarte important – *intelligence* american și NATO.

În fine, Putin a uitat că soldații săi vor intra în contact cu civili care vorbesc aceeași limbă, au aceleași obiceiuri și că, în consecință, acest război seamănă tot mai mult cu unul civil. Motiv grav de demoralizare a propriei armate, despre care Putin a presupus că e un mecanism perfect și fără suflet, întocmai ca el însuși.

Calculînd, Putin pare să fi obținut exact opusul a ceea ce și-a dorit: a vrut să șteargă de pe hartă o națiune și o țară; a creat-o. A calculat că va diviza Occidentul: l-a unit. A crezut că valorile liberale și umaniste sînt în declin: le-a dat o nouă viață și un nou sens. A crezut că nu mai există onoare pe lume: a reînviat-o.

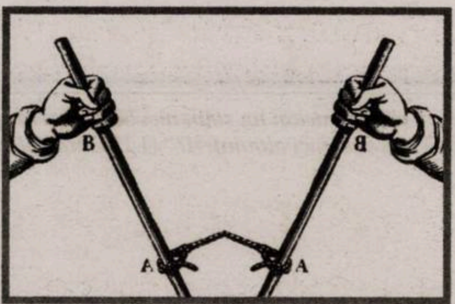

Alin FUMURESCU

nu ca-n perete

Timpul nu mai are răbdare cu proștii

●●● pentru că invadarea Ucrainei a demonstrat, dacă mai era nevoie, că și occidentalul, ca și românul, are nevoie la răstimpuri de cîte-o goarnă de deșteptare. Spre deosebire, însă, de românul care-ar fi fost „adîncit în somnul cel de moarte“ de către „barbarii de tirani“, occidentalul s-a adîncit în somn de bunăvoie și nesilit de nimeni, spre bucuria barbarilor. Naturelurile mai simțitoare sînt rugate să nu leșine chiar imediat după citirea rîndurilor de mai sus, ci să aibă putin-tică răbdare (nu m-am putut abține de la calambur). Îmi dau seama, cînd vorbesc despre „occidentali“ și „barbari“, folosesc etichete ieșite de multișor din uz din varii motive: 1) imprecizie, 2) imperialism alb și 3) incorectitudine politică.

Imprecizia: La urma urmelor, ce e acela Occident? Vestul? La vest de cine? Sînt americanii, produsul incontestabil al europenilor, mai „occidentali“ doar pentru că se află la vestul Europei? Bașca, pămîntul fiind (mai mult sau mai puțin) rotund, fiecare e îndreptățit să se simtă buricul universului, în funcție de care se determină punctele cardinale. S-o recunoaștem: sîntem într-atît de obișnuiți cu planiglobul în care Europa și Africa sînt pe mijloc, cu America la vest și China la est, că uităm cum arată planiglobul rusesc. Ați ghicit! Cu Rusia-n centru, America la est (!) și China la sud. Și ce e acela „un barbar“? Grecii îi defineau pe toți ceilalți, *y compris* pe romani, ca *barbaros,* în opoziție cu *polites* – ați ghicit, omul politicos e omul care trăiește în *polis*. Orășeanul, adicătelea. Romanii au preluat termenul și îi catalogau pe toți ceilalți *barbarinus,* în opoziție cu *civilis* – ați ghicit din nou! Omul civilizat e cetățeanul unui *civis*.

Imperialismul alb: De o bună bucată de vreme a *devenit* „fapt“ faptul *(sic!)* că imperialismul a fost dintotdeauna apanajul „omului alb“ care, mînat de rapacitate, egoism și multe alte rele, ar fi distrus paradisurile terestre ale popoarelor care, pînă atunci, trăiseră într-o *kumbayana* înfrățire a unora cu ceilalți și a tuturor cu natura. Ba mai mult, că imperiul e, prin definiție, o organizație politică rea. Mesmerizați cum sîntem de mirajul imperialismului alb, uităm, însă, o multitudine de alte fapte – fapte care *sînt,* nu fapte care au *devenit*. Despre Fericitul Augustin, bunăoară, *știm,* din propriile *Confesiuni,* cum fura pere cînd era copil, cum a avut un copil din flori și multe altele. *Nu știm* însă dacă era alb sau negru, că nu a considerat faptul demn de consemnat. Mai probabil, dacă e să ne luăm după locul nașterii și după faptul că-n multe icoane apare ca atare, era negru. *Nu știm* sigur, pentru că, pe vremea mult hulitului Imperiu Roman, nu conta dacă erai alb sau negru – conta doar dacă erai sau nu cetățean roman, după cum și Apostolul Pavel depune mărturie. Ceea ce *știm* de la Fericitul Augustin e că imperiul e necesar pentru a preveni violența dintre organizații politice diferite, dar că, din păcate, și imperiul implică violență. Pe lumea aceasta, conchide Fericitul, violența e inevitabilă. De bună seamă, discuția despre imperii e prea complicată pentru a putea fi lămurită aici. Că imperiile nu sînt apanajul „albilor“ e destul de limpede dacă nu ești mesmerizat de moda zilei, dacă e să ne gîndim doar la egipteni, chinezi, japonezi, arabi, otomani, azteci, mulțimea de imperii africane ș.a.m.d. Dar, cîtă vreme ne întrebăm ce este acela „Occident“, de ce nu ne întrebăm și ce este acela un „imperiu“ și de ce e automat rău (sau bun)? Cînd Burebista, să zicem, a unificat diferitele triburi dacice, cei mai viteji dintre traci, a creat cumva și el un imperiu mai mititel, cucerit ulterior de un imperiu mai măricel? (N-am găsit altă rimă.) La o privire mai atentă, nu e orice formațiune politică un soi de „imperiu“? După ce cea de-a doua Constituție a Americii a consolidat Uniunea, George Washington a început să se refere, cu mîndrie, la „imperiul nostru“ (și era vorba doar de cîteva state).

Iar cu asta am ajuns, aproape pe nesimțite, la 3) – *incorectitudinea politică*. Este posibil, așadar, ca o conotație pozitivă sau negativă – „albule! negrule! occidentalule! orientalule! liberalule! imperialistule!“ etc. – să fie doar rezultatul unor construcții politice pictate, în funcție de o sumedenie de factori, în culori negre sau roz? (Las la o parte faptul că pînă și cuvintele „negru“ sau „roz“ vin deja, în ziua de astăzi, cu niște conotații ce nu mai pot fi ignorate.) Este cumva aberantă ipoteza că un concept precum cel de „corectitudine politică“ să inducă automat ideea că *„the personal is political“*? Cu alte cuvinte, că spațiul dintre public și privat s-ar cuveni eliminat? Și dacă e așa, atunci de ce ne mai mirăm că politicul are ambiția să dicteze ce trebuie să facem și-n casă, și-n dormitor, ba chiar și la toaletă? Sau cînd Putin susține că poporul ucrainean este o invenție periculoasă, peste care poate intra cu tancurile, iar două zile mai tîrziu să facă apel la același presupus inexistent popor ucrainean pentru a întoarce armele împotriva unei găști de lideri drogați?

În ciuda aparențelor, avem aici de-a face cu cele două fețe ale aceleiași monede. Pentru că „occidentalul“ și „barbarul“ *nu sînt,* într-adevăr, mai la vest sau mai bîlbîiți. Nu sînt etichete reale. Dar *sînt* „etichete“ care semnalizează diferența dintre două lumi mentale. Două *Weltanschauungen*. Pe de-o parte, avem lumea unui sistem de valori bazat pe o anumită acuitate intelectuală, nevoitoare spre un orizont al adevărului la care nu e dispusă să renunțe, chit că știe că nu-l va atinge niciodată. De cealaltă parte e lumea fără orizont. În lumea fără orizont, atît valoarea, cît și adevărul sînt deopotrivă fixe și inexistente. În lumea fără orizont, credința e fie inexistentă, fie fanatică. Nu există loc pentru „Cred, Doamne, ajută necredinței mele!“. În *Înfrîngerea gîndirii,* Alain Finkielkraut vorbea despre lupta contemporană dintre fanatic și zombi (cel care nu mai crede în nimic).

La ora la care scriu aceste rînduri, cînd tancurile și rachetele și morții și refugiații dictează știrile zilei, mi se pare evident că, pentru a supraviețui, occidentalul trebuie să se trezească și să-și revizuiască sistemul de valori. Această lume a politeții (de la *polis)* și a civilizației (de la *civis),* această lume care a supraviețuit comunismului este sub asediul fanaticului. Al barbarului. Pentru a mai avea o șansă, această lume va trebui să își regăsească orizontul.

Timpul nu mai are răbdare cu proștii.

■■■

Mihaela SIMINA

accent pe istorie

Femeile, războiul și o armă *neconvențională*

Încă de cînd a devenit cancelar al Germaniei în 1933, Hitler a stabilit și cum trebuia să arate femeia germană ideală: cu fața curată, nemachiată, mai ales fără buze colorate cu ruj, deprindere care amintea de obiceiurile femeilor din epoca Weimar. Dictatorului îi displăcea complet rujul roșu purtat de femei. La fel și pantalonii îmbrăcați de dame, se pare. Nu prea era indicat pentru femei nici să folosească parfum. În cazul politicii lui Mussolini, situația se prezenta similar. Asta așa, ca tablou general, nu esențial, dar sugestiv, în nuanțe totalitare.

A început al Doilea Război Mondial.

În tabăra Aliaților, tabloul era diferit, firește, iar idealul feminin de frumusețe se conturase de-a lungul anilor pe *piața liberă,* unde sufragetele, Hollywood-ul și Coco Chanel avuseseră grijă, printre altele, ca rujul roșu să devină un element de bază în arsenalul feminin interbelic. A intervenit raționalizarea, dar asta-i altă istorie.

În Statele Unite ale Americii, oglinda reflecta realitatea și în alte nuanțe. În 1942, la inițiativa Primei Doamne Eleanor Roosevelt și a generalului George Marshall (și la imboldul istoriei prin atacul de la Pearl Harbor din decembrie 1941), a fost înființat *Women's Army Auxiliary Corps* (în traducere aproximativă, *Trupele armate auxiliare de femei).* Din 1943, structura a devenit parte a armatei Statelor Unite ale Americii. Femeile recrutate erau antrenate și încadrate în diverse departamente, de la tehnic la medical sau administrativ. Altfel spus, oriunde era nevoie de *cunoștințele, abilitățile și antrenamentul special* al acestora, așa cum menționau documentele oficiale. Guvernul american a mizat și pe un detaliu aparent nesemnificativ: a angajat-o pe Elizabeth Arden să producă un ruj dedicat femeilor din armată. Doamna Arden a ales o nuanță de roșu aprins, puternic. Astfel, la înrolare, femeile primeau și un fel de trusă care conținea ruj roșu, lac de unghii și un fard de obraz. Plus, odată cu acestea, un strop din normalitatea vieții în afara războiului. Poate părea superficial și lipsit de importanță, dar tind să cred că nu este chiar așa. Sigur, un banal produs cosmetic nu oprește tancul și nici vreo rachetă. Un moral înviorat, însă, contribuie la luptă și descumpănește inamicul. Întotdeauna.

Ulterior, celebra companie de cosmetice a doamnei Arden a scos pe piață și o linie de rujuri roșii dedicate femeilor civile, numită *Roșu Victorie*. Nu întîmplător.

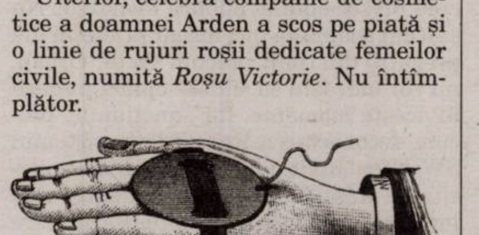

BARBURISME

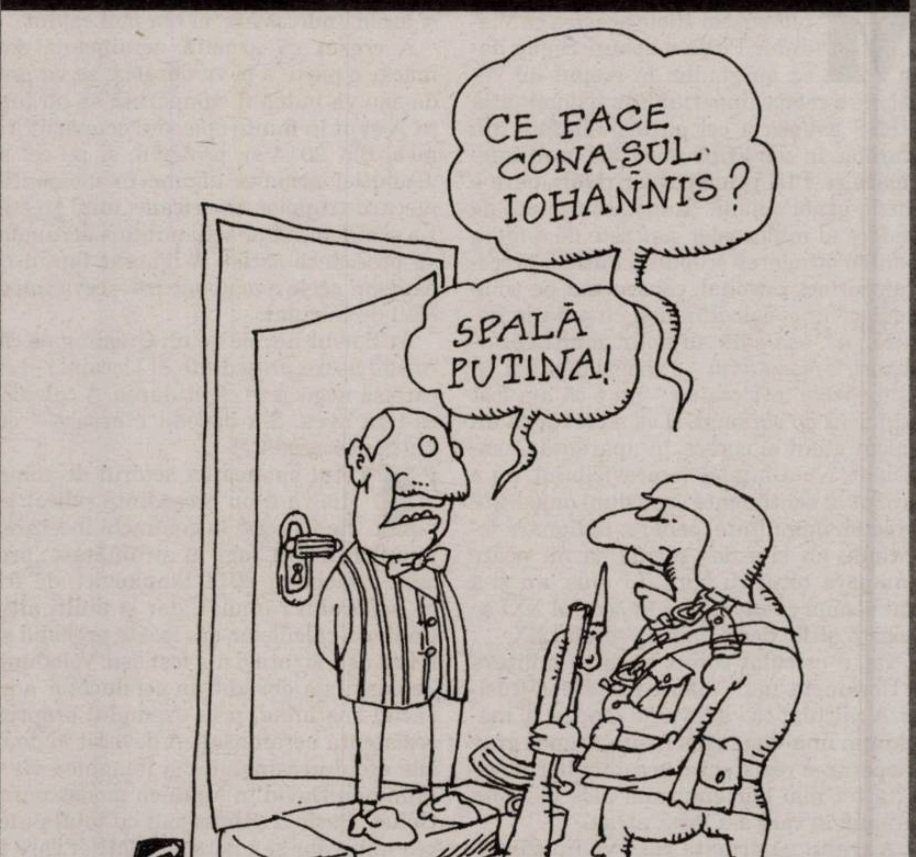
CE FACE CONAȘUL IOHANNIS?
SPALĂ PUTINA!

Desen de Ion BARBU

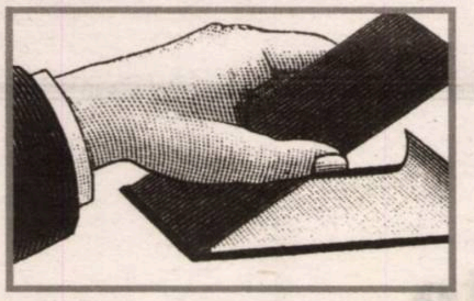

Valeriu STOICA

la **drept** vorbind

Si vis pacem, para bellum

Acest adagiu este forma adaptată a unei fraze a lui Vegetius din tratatul *De Re Militari,* scris la cîteva secole după Hristos, dar ideea sintetizată în această variantă latină este mai veche. Ea este evocată în *Legile,* dialogul lui Platon, și în *Shiji,* istoria Chinei antice, începută de Sima Tan, mare astrolog la curtea imperială, și finalizată de fiul acestuia, Sima Qian, în timpul dinastiei Han. Aceeași idee se regăsește în fraza atribuită împăratului roman Hadrian: „Pace prin forță sau, dacă nu se poate altfel, pace prin amenințare“. Pacea susținută prin forță a fost un principiu de politică externă, călăuzitor pentru doi dintre cei mai prestigioși președinți ai Statelor Unite. George Washington a rostit în 1793, în al cincilea mesaj anual către Congres, cuvintele memorabile: „Dacă dorim să asigurăm pacea, unul dintre cele mai eficiente instrumente ale prosperității noastre crescînde, trebuie să se știe că noi sîntem oricînd gata pentru război“. Două secole mai tîrziu, în 1986, Ronald Reagan a reamintit cuvintele lui Washington, adăugînd: „Știm că pacea este condiția necesară pentru ca omenirea să prospere. Dar pacea nu există prin propria sa voință. Ea depinde de noi, de curajul nostru de a o construi, de a o apăra și de a o transmite generațiilor următoare“. Nu ar trebui să se uite că această politică fermă a lui Ronald Reagan a contribuit în mod hotărîtor la implozia sistemului comunist în Europa de Est și la eliberarea țărilor din această regiune de sub dominația sovietică. Ideea exprimată laconic în adagiul *Si vis pacem, para bellum* a fost, este și va fi contestată de către diverși critici, sinceri sau slujind interese ascunse, aliniați sub faldurile pacifismului. Istoria mai veche sau mai recentă este însă plină de exemple care demonstrează că spiritul de agresiune poate fi inhibat nu doar prin idealuri nobile, ci și prin forța clădită pe acestea. Pacea nu este un scop în sine, ci o ambianță pentru evoluția comunităților către ordinea juridică și economică întemeiată pe libertatea și siguranța persoanei, pe adevăr și dreptate, singura ordine care poate asigura prosperitatea. O asemenea ambianță nu poate fi garantată doar prin discursuri demagogice, ea trebuie să fie apărată de o forță mai mare decît forța agresorului. În zilele noastre, agresiunea îmbracă multe forme, pe cît de insidioase, pe atît de periculoase; cea mai brutală rămîne însă mereu agresiunea militară.

Si vis pacem, para pactum este un adagiu complementar, care trimite la dreptul internațional public și la tratatele de pace. Oricît s-a dorit ca această ramură de drept să fie doar una a păcii, iar nu și a războiului, e ușor de constatat că dreptul internațional nu a atins un asemenea deziderat. Riscul conflictelor convenționale, neconvenționale sau hibride este nu numai mereu prezent, dar aceste conflicte chiar se produc sub ochii noștri, mai mult sau mai puțin deschiși. Pînă la urmă, rămîne și astăzi valabilă înțelegerea dreptului internațional ca *drept al războiului și al păcii,* formulă acreditată de Hugo Grotius în urmă cu patru secole chiar în titlul unui tratat celebru, consultat și astăzi de specialiști cu mult folos. Orice război se încheie, mai devreme sau mai tîrziu, cu unul sau mai multe tratate de pace. Alte tratate se încheie pentru a preveni un nou război, inclusiv prin stabilirea regulilor de cooperare și competiție între state, în domenii diverse. Relațiile internaționale – de orice natură ar fi ele, politice, economice, culturale sau militare – se află astăzi sub incidența unei rețele vaste de tratate bilaterale sau multilaterale. Simplificînd, aceste tratate sînt contracte a căror forță juridică izvorăște din voința părților. Așa cum contractul este legea părților în raporturile interne, tot astfel tratatele sînt legea părților în relațiile internaționale. Unele dintre aceste tratate sînt temeiul constituirii organizațiilor mondiale sau regionale. Toate alcătuiesc un sistem complex de norme juridice la a căror respectare s-au obligat statele semnatare. Invadarea Ucrainei de către armata rusă este proba evidentă că tratatele internaționale organizează pacea, dar nu o garantează în mod absolut. Este, din păcate, o experiență mereu repetată, în raporturile interne și în cele internaționale, de a încălca contractele, de a viola tratatele. Cei slabi devin victimele celor care, bazîndu-se pe forța lor, își permit să nu-și mai respecte cuvîntul dat, să denatureze sensul obligațiilor asumate sub semnătură, să ignore sau chiar să distrugă identitatea altora.

Dacă nu se integra la timp în NATO și în Uniunea Europeană, România ar fi avut astăzi o situație nu mult diferită de a Ucrainei. O rememorare fugară a istoriei românilor din ultimele trei secole este suficientă pentru a înțelege cît preț se poate pune pe politica rusească. Oare cei care sînt nemulțumiți de NATO și de Uniunea Europeană pot oferi o variantă mai bună de securitate și de prosperitate pentru România? Oare sînt naivi sau interesați? Iar nemulțumiți din această categorie sînt în aproape toată Uniunea Europeană, inclusiv în Vest. S-a scris mult, cu subtilități intelectuale sau cu brutalități de stil, împotriva NATO și împotriva Uniunii Europene chiar de către cei care au beneficiat cel mai mult de climatul de securitate și de prosperitate creat de aceste două organizații. Desigur, ele nu sînt perfecte, există peste tot interese contradictorii și poziții cinice. Trăgînd linie, pentru a nu pune semnul egalității între liderii Rusiei și liderii lumii euroatlantice, aceștia din urmă ar trebui să aibă măcar acum voința puternică de a pune stavilă agresorului, nu doar prin declarații frumoase, ci prin măsuri concrete și eficiente. Ezitarea unor lideri occidentali de a consimți la aceste măsuri este o dovadă de opacitate, la fel de condamnabilă ca aceea a lui Chamberlain și Daladier față de agresiunile repetate ale lui Hitler. Printr-o asemenea ezitare, naivă sau complice, acești lideri occidentali dau apă la moară retorilor și limbuților de la noi care erodează solidaritatea euroatlantică, fluturînd steagul suveranității și al intereselor naționale. Rîvnesc oare acești demagogi la suveranitatea Ucrainei din aceste zile? Oare uită cu totul istoria de cîteva secole a acestor locuri? Oare uită că balansul românilor între Orient și Occident a fost unul tragic, iar depășirea acestui echivoc istoric a fost posibilă tocmai prin aderarea la NATO și la Uniunea Europeană? Imperfecțiunile acestor organizații, crizele prin care trec justifică criticile, dar numai în măsura în care se propun soluții concrete și viabile pentru reformarea, iar nu pentru abandonarea lor. În afara acestor organizații, România, care este o țară mică, nu ar mai avea nici o garanție de supraviețuire. Ivor Porter, care a trăit în România cîțiva ani de evenimente fierbinți (1939-1941, 1943-1948), a mărturisit un adevăr dureros: „Am învățat să accept faptul că un stat mic – fie el aliat sau dușman – avea prea puțin posibilitatea de a-și controla destinul atunci cînd era prins în politica din vreme de război a marilor puteri“. Oricît de multe greșeli și acte de corupție ar fi săvîrșit clasa politică în perioada post-decembristă, are totuși meritul incontestabil de a fi făcut posibilă integrarea României în NATO și în Uniunea Europeană. Pentru a consolida forța acestor organizații, este însă nevoie ca liderii lumii euroatlantice să fie la înălțimea datoriei pe care o impun amenințările împotriva valorilor pe care s-a clădit această lume.

Pentru a da conținut adagiului *Si vis pacem, para bellum*, o țară mică are o singură soluție: să fie integrată în organizații puternice, chiar dacă plătește prețul firesc al transferului unor atribuții de suveranitate, în condiții de egalitate cu ceilalți membri. Pentru noi toți, dar mai ales pentru liderii lumii euroatlantice, este mai actual ca oricînd mesajul din poemul lui Ștefan Augustin Doinaș, *Si vis pacem*: „Vorbește cu sfială despre moarte. / Copiii tăi, ca tine de semeți, / să-i crești în codrii-avînd ca dascăl ursul: / cu linii vagi, pe trunchiuri și bureți, / să-nsemne apa vremilor și cursul. / Iar cînd o să-i trezești, tîrziu, din vis / chemîndu-i de sub frunzele opace, / pe stema țării lor să vadă scris: / Învață să te lupți, dacă vrei pace“.

■ ■ ■

---

pb
m.
r.
f.d
n.
l.
f.v
c.g
gn.
ill.
s z
h.
k.qu. x.
ch.j

Codrin Liviu CUȚITARU

prezentul discontinuu

Mafiotisme

La sfîrșitul sesiunii de reexaminări din vară, verificîndu-mi, la un moment dat, poșta electronică, am făcut un gest necugetat. Am rămas cu ochii pironiți pe un mesaj trimis de cineva cu numele *Mafia Sicilia*. Nu „Mafia siciliană“, ci chiar așa – „Mafia Sicilia“. Era fără titlu *(no subject),* sărind cumva în ochi din mulțimea de *spam*-uri ce mă invitau, ca de obicei, să cumpăr diverse obiecte și/sau ființe, precum „ceasuri rusești“, „șenile de blindate“, „micuțe sclave (!) taiwaneze“, „rinichi“, „ficați“ și „inimi pentru transplant“, toate, bineînțeles, la prețuri derizorii. Spun că am făcut un gest necugetat, întrucît, în ciuda reflexului meu (de acum înrădăcinat în manipularea tastaturii computerului) de a șterge, dintr-o mișcare, aceste exotice e-mail-uri, acum am ezitat, privind prostit (mesmerizat oare?) extravagantul apel. Apoi, probabil într-o clipă de ceea ce americanii numesc *temporary insanity,* l-am deschis, căscînd ochii la un textuleț pitoresc și complet neașteptat. Îl redau aici întocmai, păstrînd grafica și ortografia autoarei: „stimate dle prof., eu sînt o studentă dea dumneavoastră de la anul 2 și vreau să-mi daț o șansă să fiu și eu în anu 3, că am lipsit în sesiune și la reexaminare, fiind plecată într-o țară străină, după cum i-am zis și lui dl decan, avînd eu niște probleme. vă rog eu mult să-mi daț această șansă, fiincă mai am 6 restanțe și, dacă nu promovez măcar 1 din ele, rămîn în anu 2 și i-am spus lui dl decan că am fost în țară străină, avînd eu niște probleme, și mi-a spus să vorbesc numai cu fiecare titular de curs, dacă mai este de acord să-mi dea o șansă să dau și eu examene și să promovez în anu 3. vă rog mult să-mi daț această șansă, că am fost în străinătate și am avut niște probleme, în orice zi și la orice oră doriț dumneavoastră. vă mulțumesc anticipat și aștept răspuns urgent, a dumneavoastră studentă, b.s.“...

Știind însă bine și judecînd lucrurile, nu cred că gestul deschiderii unui mesaj de la *Mafia Sicilia* a fost, pînă la urmă, complet necugetat. Undeva, pe palierul subliminal, „știam“ că la mijloc este o chestiune serioasă (o problemă, după cum se vede, de viață și de moarte... academică) și nu doar un *spam* amărît. În ultimii ani, am tot primit de la diverși studenți mesaje „semnate“ cu *id*-uri stranii (ca să folosesc un eufemism), „fiind eu“ (vorba *Mafiei Sicilia)* de acum obișnuit cu „strategiile de denominare“ electronică a tineretului universitar. Vreme îndelungată, mi-a scris un băiat identificat drept *Midnight Caller* (numele real nici nu i-l mai știu, în cazul în care l-am știut vreodată), mare iubitor de Edgar Allan Poe, despre proza căruia dorea să facă o lucrare de licență (coordonată de destinatarul misivelor lui internautice, adică de sussemnat). Ultimativ, l-am refuzat pe junele noctambul (îi sînt totuși recunoscător că nu „semna“ *Midnight Lover,* „apelativul“ unui coleg de-al său căruia, dintr-o teamă irațională – „homofobică“, i-ar zice progresiștii radicali! –, nu i-am răspuns niciodată). Am realizat, pe parcursul singurei întîlniri *tête-à-tête* cu dumnealui, faptul că pronunța numele marelui romantic american Poe, nu *Poe*, așa cum s-ar fi cuvenit, ci *Paw* (care, pînă una-alta, în engleză, înseamnă... *Labă).* Am comunicat și cu *Freddie Mercury* (nu paranormal desigur, ci foarte concret, pe probleme de re-re-reexaminare favorabilă), *alias*-ul unui student americanist, Nicu Pățâligeni pe numele lui – ceva mai neaoș – din buletin. M-a contactat și un oarecare *Random Killer,* solicitîndu-mi, cu neverosimilă politețe, „o recomandare pentru bursă *Erasmus* în Germania“, dar am fost interpelat și de *Chuppacabra* (enigmaticul vampir din America Latină, suspectat de exsanguinările caprelor și oilor din regiune), travestit(ă) aici într-o gingașă studentă de la „Engleză Principal“, dornică de sfaturi suplimentare în înțelegerea dublei identități a personajului din *Wuthering Heights / La răscruce de vînturi,* Catherine Earnshaw.

În sfîrșit, am fost căutat, pe e-mail, de-a lungul timpului, insistent, de *Madonna*, *Blondys* (pesemne că normal ar fi *Blondy* ori *Blondy's), Tiger Woods, Eminem, Hannah Montana, ACDC,* însă și de autohtonii *Fata lu' tata, Pișpirică, Cuculeț, Fuego, Cătuț, Purcilă, Mama Omida, Boseac, Pacoste, Fraieru', Bestiuță, Puiache, Bubuleț* și *Măcăleandru*. La rigoare, aș putea concepe, indubitabil, o antologie de *id*-uri electronice studențești, cu mici explicații culturale, dacă nu m-ar frămînta, stăruitor, o interogație dilematică. De unde apetența unor astfel de „dedublări“, a unor asemenea „transferuri“ identitare? Suferă tinerii actuali de un greu reprimabil bovarism? Greu de spus. Cert rămîne că *alias*-urile electronice „universitare“ au ajuns derutante, prin conotații, și pasibile, ca atare, de expertiza psihiatrică. Eu le contemplu (deocamdată) senin, pe ecranul fluorescent al desktop-ului meu, pe cînd dumneavoastră vă întrebați, anxioși, ce s-a întîmplat cu *Mafia Sicilia*. Nimic spectaculos. A rămas repetentă...

■ ■ ■

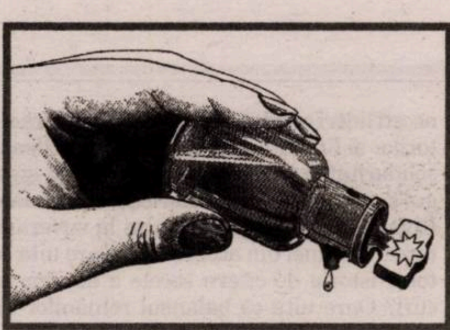

Rodica ZAFIU

cuvinte **nepotrivite**

Fără cuvinte

Sînt momente în care e foarte greu să mai vorbești despre cuvinte, despre limbaj și comunicare. Nu pentru că nu s-ar desfășura un război al cuvintelor manevrate de strategiile propagandei sau pentru că nu ar exista cuvinte ale solidarității, capabile să exprime emoții neașteptat de profunde, ci pentru că toate acestea sînt suficient de evidente ca să nu mai fie nevoie să le comentezi – și pentru că rămîn în urma și în umbra faptelor.

Sigur, trăim zile în care minciuna este atît de evidentă încît pare suprarealistă și amintește de vechi bancuri aparent absurde; contradicțiile se succed fără tranziție și fără justificări raționale, anunțurile „Noi nu am atacat niciodată“ și „Nu vom ataca“ sînt urmate aproape imediat de atac. Minciuni de un fel special sînt cele produse prin folosirea ca etichete descriptive a unor cuvinte conotative devenite insulte, apte să trezească emoții negative. Cazul emblematic și scandalos este cel al termenului *denazificare,* prin care regimul rus a oferit o interpretare aberantă a realității, în care adversarii dictaturii și apărătorii propriei țări au devenit automat *naziști*. (Termenii *nazist* și *drogat* ne amintesc, de altfel, evocarea *legionarilor* și a *drogaților* în discursul antidemocratic din 1990 din România.) Eufemismele politice – folosite nu pentru a proteja sensibilități, ci pentru a prezenta într-o formă atenuată realități brutale și pentru a justifica propriile acțiuni – sînt la fel de evidente și au fost semnalate imediat de jurnaliști și de comentatorii politici: *operațiunea militară specială* substituie termeni ca *invazie* și *război,* iar formula *forțele de descurajare* maschează referirea la *armele nucleare.* În primul caz, decodarea a fost la îndemîna oricui, pentru că actele de agresiune au dezvăluit natura „operațiunii“. Astfel, eufemismul nu a funcționat ca mijloc de veritabilă mascare a realității, ci mai ales ca semn de putere și indiciu de aliniere: impus cu forța în interiorul unui regim dictatorial (în care termenul *război* este interzis) și ales ca semn de poziționare – în discursul diplomatic, de către politicieni sau de către comentatori cu poziție ambiguă. A vorbi fără ironie de *operațiune militară* apare, în momentul de față, ca semn al acceptării tacite a discursului impus de agresor. În cazul *forțelor de descurajare* – formulă folosită în discursul de acum cîteva zile al președintelui rus –, decodarea imediată de către comentatori a eufemismului (impus în terminologia politico-militară) a fost necesară, pentru că altminteri publicul larg probabil că nu ar fi înțeles amenințarea. De altfel, spațiul public a redescoperit brusc cuvinte și expresii prezente predominant în cărțile de istorie sau în știrile despre lupte depărtate în spațiu: *Blitzkrieg*, *tranșee, asediu, arme letale* etc. Terminologia militară – care impregnează tot mai mult discursul politic democratic și mass-media – cuprinde expresii tulburătoare prin asocierea lor cu unele cuvinte ale vieții curente, purtătoare de conotații predominant pozitive. Terminologia standard nu mai transmite în acest caz o clară intenție eufemistică, dar neliniștește prin „normalizarea“ stării de război: *silozurile nucleare* par desprinse din firescul agroalimentar, iar *rachetele de croazieră* evocă vacanțe ideale pe *nave de croazieră*. Lansatoarele de rachete incendiare sînt desemnate sinistru cu numele unui personaj din cărțile pentru copii – *Buratino.*

Trăim zile în care minciuna este atît de evidentă
încît pare suprarealistă
și amintește de vechi bancuri aparent absurde.

Situația actuală pune la îndoială clișeele normalității: nu se rezolvă totul prin comunicare, nu se poate negocia cu adevărat cu forța brutală, în condiții de amenințare și lipsă de încredere. Situațiile-limită elimină ca prin farmec hiperbolele stupide ale presei de pînă ieri (cînd o banală știre politică era prezentată bombastic de unii jurnaliști ca *nucleară)* și redau cuvintelor esențiale un conținut concret *(crimă, moarte, suferință, frică);* în fața rezistenței demonstrate de victimele agresiunii pot fi pronunțate fără ezitare, cu admirație, vorbe mari, ca *eroism*. Faptele sînt oricum mai importante decît discursurile sau cuvintele care le însoțesc.

Rodica Zafiu *este prof. dr. la Facultatea de Litere, Universitatea din București. A publicat, între altele, volumele* Limbaj și politică *(Editura Universității București, 2007) și* 101 cuvinte argotice *(Humanitas, Colecția „Viața cuvintelor“, 2010).*

■ ■ ■

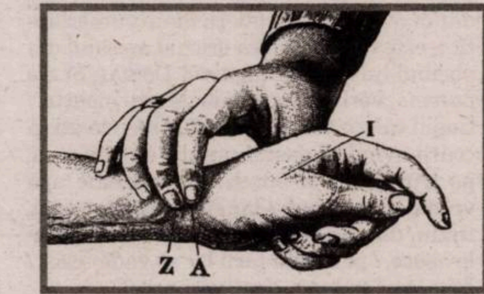

Horia CORCHEȘ

prof, viața mea

„Ca haosul pe lume din nou să se desfacă“

Mă învîrt de ieri în jurul acestui text. Este de natura evidenței că nu aș putea scrie despre altceva în aceste momente, în care haosul pe lume vrea să se desfacă, așa cum o spune plastic B. Fundoianu în „Herța V“. Sînt zile cu orizontul întunecat de sînge și de lacrimi, cum nu credeam că voi prinde în viață, cum poate mulți nu credeam că vom prinde, obișnuiți să trăim într-o lume în care pacea părea ordinea firească. Generația noastră n-a apucat, ca generația bunicilor noștri, vreun război, nici ca părinții noștri anii grei ai comunismului, decît unii dintre noi, finalul lor, din ipostaza de copii, uitînd în mare parte greul timpului respectiv. Dar istoria nu prea pare dispusă să lase nici o generație chiar lipsită de încercări. A fost, mai întîi, pandemia, care ne-a dat peste cap obiceiurile. Acum, războiul este la ușa noastră. Sperăm că nu ne va intra în casă, dar nu putem să nu fim cutremurați de ceea ce se întîmplă în gospodăria vecinilor noștri.

M-am învîrtit mult, cum spuneam, în jurul acestui text, pentru că am ezitat în privința firelor pe care să le leg în nodurile de sens. Mi-am amintit de un serial documentar văzut recent pe Netflix, *Cum să faci un dictator*. Extrem de interesant, aduce în prim-plan, prin cîteva episoade, figuri de dictatori cărora le găsește tiparele comune de evoluție și de decădere. Prima senzație, pentru că așa a fost, o senzație, nu un gînd, cînd m-am trezit în dimineața invaziei lui Putin în Ucraina, a fost că omul trăiește sub adierea morții. Să mă explic. Un om ca el, care a ajuns să aibă o putere aproape nelimitată, care stăpînește o țară vastă și averi imense, dar care a ajuns la o vîrstă de la care poți distinge linia finală, are cîteva opțiuni. Are opțiunea de a se retrage în liniște, de a se bucura de familie și de oamenii dragi, de a se bucura de viața care i-a mai rămas, de a face ceea ce îi place: să călătorească, să picteze sau să scrie, să citească, să ia micul dejun pe o terasă cu briza mării. Dar, pentru asta, trebuie să fii împăcat cu tine. Dacă este un om extrem de activ, poate să își continue activitățile profesionale, afacerile, poate. Dar pentru aceste opțiuni trebuie să fii un om destul de împlinit și de împăcat cu viața și cu moartea. Un om care a înțeles că viața nu este despre nemurire. În schimb, dacă în tine este o enormă frustrare, dacă pînă la vîrsta asta în tine a crescut doar un vierme alimentat cu orgoliu, cu frustrare, cu neîmplinire din lucrurile simple ale vieții, din iubire, din frumusețe, din empatie, atunci adierea morții devine un fel de motor al iraționalității, cînd ești la un nivel atît de înalt cum este Putin. Ce te mai poate împlini? Te privești în oglindă și vezi un trup care începe să se descompună, nu-l mai recunoști și nu poți face nimic. Nu simți iubirea în jurul tău. Și atunci ai nevoie de ceva care să îți dea un sens. Un sens care nu se mai găsește în averile acumulate, în puterea și influența care s-au adunat în urma ta în zecile de ani de manevre politice. Ești un om singur, de fapt, în fața neantului pe care trebuie să îl umpli cu ceva. Mai ai încă putere și îți legi de ea, ca de o ultimă speranță, gîndurile. Vrei să faci ceva care să te mai țină în viață o vreme, care să îți dea sentimentul viului, adrenalina și serotonina. Și declari război. Aceasta a fost senzația pe care am trăit-o în acea dimineață, pe cît o pot descrie acum.

În serialul documentar despre care aminteam, una dintre ultimele acțiuni ale unui dictator, atunci cînd simte că începe să piardă din putere, este exact declanșarea unui război unei țări învecinate, pentru a focaliza atenția înspre un focar exterior. Se încadrează, cumva, și Putin în acest tipar, fie pentru că poate simțea că popularitatea lui nu mai este la cote satisfăcătoare, fie pentru că simțea că trebuie să își consolideze imaginea de om puternic și de nedetronat, fie pentru că se simțea bătrîn. Sau, poate, din toate aceste motive. Este încă o ocazie cu care mi-am confirmat că resursele didactice pot fi găsite peste tot: serialul acesta este o resursă didactică cu multiple deschideri, pentru diverse discipline, desigur, istoria fiind cea mai la îndemînă, dar nu doar ea.

Și fiindcă vine vorba despre istorie, mă apropii de finalul articolului mutînd puțin cursorul. Pentru mine, istoria n-a fost niciodată o justificare pentru a forța logica prezentului, așa cum literatura nu este pentru mine doar o resursă de valori estetice, ci mai ales una de dialog etic și de acces la dezvoltarea personală. De aceea mă întristează teribil cei care privesc dintr-o perspectivă nostalgică istoria și, în cazul de față, perspectiva trecută a unei Românii care integra teritorii aflate în Ucraina de azi. Îi știți, sînt cei care zic „Lasă, de ce să ne pese nouă de ucraineni, că doar avem teritorii pe care ni le-au luat“. În aceeași logică, mă întristează și cei care ne spun că românii din Ucraina nu beneficiază de destule drepturi și, ca atare, nu trebuie să ne pese prea mult de ceea ce se întîmplă acolo. De parcă acest război, care aduce moartea la ușa noastră, le va asigura mai multe drepturi. De parcă nu o deschidere spre valori europene, în care diversitatea este garantată prin tratate ferme, ar putea asigura o mai mare generozitate în privința drepturilor minorităților. În fond, să ne gîndim bine cîte lupte pe subiectul acesta au fost și la noi, cu comunitățile noastre minoritare, înainte de a intra în UE și cum s-au stins apoi și putem trăi acum în pace, într-un spațiu comunitar în care libertatea este garanția vieții și a păstrării identităților naționale.

B. Fundoianu, poet cu origini evreiești, ai cărui bunici dinspre tată erau din ținutul Herței, aflat astăzi în Ucraina, loc în care și-a petrecut vacanțele de vară și pe care l-a ales ca subtitlu al unui ciclu din volumul *Priveliști,* a trăit o bună parte din viață în România, apoi, în 1923, s-a mutat în Franța, unde și-a petrecut restul vieții. Ce-a fost el? Evreu, ucrainean, român, francez? Este unul dintre poeții pe care îi citesc periodic, cu mare plăcere.

Bucuros pentru că am văzut solidaritatea umană din jurul tragediei ucrainenilor, constat și că sîntem o specie tare dementă, prin tendința noastră de a contrabalansa pînă la anulare capacitatea de a crea frumos, rațiunea, iubirea, empatia cu setea și foamea de sîngele și de carnea seamănului nostru.

Horia Corcheș *este scriitor și profesor de limba și literatura română.*

■ ■ ■

Joschka FISCHER

Viitorul furat al Rusiei

Joschka Fischer

Președintele rus Vladimir Putin a ales. A adus războiul în Ucraina. Europa se află într-un moment de cumpănă. Pentru prima oară după războaiele din Balcani din 1990, care s-au limitat la regiunea Iugoslaviei în curs de dezintegrare, continentul se confruntă din nou cu bombardarea orașelor și cu divizii de tancuri în mișcare. Doar că, de data aceasta, ostilitățile au fost începute de o superputere nucleară.

Ordonînd invazia, Putin dovedește o crasă nesocotire a tratatelor internaționale și a dreptului internațional. În Europa nu s-a mai petrecut așa ceva din perioada lui Hitler. Potrivit recentelor declarații ale lui Putin, Ucraina nu are dreptul să existe ca stat suveran – chiar dacă este membră a Națiunilor Unite, a Organizației pentru Securitate și Cooperare în Europa și a Consiliului Europei, și chiar dacă Rusia însăși i-a recunoscut independența (sub Boris Elțîn).

> *Ascensiunea Rusiei ca putere globală a provocat numeroase tragedii, nu numai pentru vecinii pe care i-a subjugat și i-a asimilat treptat, dar și pentru propriul popor.*

Putin susține acum că Ucraina este o parte inseparabilă a Rusiei. Și nu-i pasă de ceea ce crede vasta majoritate a ucrainenilor; tot ce contează sînt măreția și prestigiul internațional al Rusiei. Dar să nu înțelegem greșit: Putin vrea mai mult decît Ucraina. Războiul său vizează întregul sistem european, care se bizuie, mai presus de toate, pe principiul inviolabilității granițelor. În încercarea sa de a retrasa cu forța granițele, el speră să revoce proiectul european și să redea Rusiei rolul de putere preeminentă – în Europa de Est, cel puțin. Umilințele anilor 1990 vor fi șterse, iar Rusia va deveni din nou o putere globală, la egalitate cu SUA și China.

Pentru Putin, Ucraina nu are o tradiție de statalitate și a devenit un simplu instrument al expansionismului NATO și american, reprezentînd astfel un risc la adresa securității Rusiei. Mai mult de atît, cu ocazia unui discurs bizar, ținut cu o zi înainte ca trupele sale să treacă granița, Putin a susținut că Ucraina încearcă să obțină arme nucleare. De fapt, cînd Uniunea Sovietică s-a dezmembrat, la începutul anilor 1990, Ucraina – posesoarea, la acea vreme, a celui de-al treilea arsenal nuclear ca mărime din lume – a predat armele nucleare Rusiei, cu susținerea diplomatică activă a „maleficelor“ State Unite.

Ucraina a făcut acest gest deoarece i s-au oferit „garanții“ de integritate teritorială, prin Memorandumul de la Budapesta din 5 decembrie 1994. Documentul a fost semnat de puterile garante: SUA, Marea Britanie și Rusia, alături de Ucraina, Belarus și Kazahstan (ultimele două renunțaseră la arsenalele nucleare reduse, moștenite de la URSS).

În contextul acestor fapte istorice, declarațiile lui Putin sînt absurde. Principalul său obiectiv e, evident, să justifice invadarea Ucrainei în fața propriului său popor. Dacă rușii de rînd ar avea de ales între un război pentru dominație în Europa de Est și o viață mai bună, mai prosperă, acasă, ar alege varianta din urmă – și Putin știe asta. După cum s-a întîmplat de atîtea ori în istoria Rusiei, viitorul cetățenilor e confiscat de conducătorii țării.

Ascensiunea Rusiei ca putere globală din secolele al XIX-lea și al XX-lea a provocat numeroase tragedii, nu numai pentru vecinii pe care i-a subjugat și i-a asimilat treptat, dar și pentru propriul popor. Acest trecut ar trebui să fie luat în seamă, mai ales de către conducătorii actuali ai Chinei, avînd în vedere faptul că Rusia imperială a anexat de la chinezi mai mult teritoriu decît de la oricine altcineva.

Ceea ce Putin nu pare să realizeze este că îndelungata politică rusească de dominare a altor popoare din sfera sa de influență determină alte țări să profite de orice ocazie pentru a evada din închisoarea geopolitică a Kremlinului, la adăpostul protecției NATO. Extinderea către Est a Alianței de după 1989 confirmă această dinamică. Ucraina vrea să adere la NATO, dar nu fiindcă NATO urmărește să atace Rusia, ci fiindcă Rusia și-a arătat în tot mai mare măsură intenția de a ataca Ucraina. Ceea ce a și făcut.

Merită să ne amintim că, în anii 1990, propaganda rusă acuza Vestul că ar urzi tot felul de planuri malefice. Nici unul dintre aceste scenarii nu s-a adeverit la acea vreme, cînd Rusia era la pămînt, deoarece un astfel de complot al Vestului pur și simplu nu a existat. Toate acuzațiile s-au dovedit a fi aberații alarmiste.

Proiectul imperial al Rusiei a fost întotdeauna un amestec de sărăcie pe plan intern, opresiune brutală, paranoia bombastică și aspirații la statutul de putere mondială. Și totuși, acest proiect s-a dovedit extrem de rezistent la modernizare – nu numai sub conducerea țarilor și, mai apoi, a lui Lenin și a lui Stalin, dar și sub Putin.

Să comparăm economia Rusiei cu cea a Chinei. Ambele sisteme sînt autoritare, dar venitul pe cap de locuitor al Chinei a crescut considerabil, în vreme ce standardele de viață din Rusia au scăzut. Istoric vorbind, Putin proiectează Rusia înapoi în secolul al XIX-lea, în căutarea gloriei trecute, în timp ce China se îndreaptă cu viteză spre statutul de superputere decisivă a secolului XXI. China s-a modernizat din punct de vedere economic și tehnologic cu o viteză fără precedent – Putin a direcționat veniturile provenite din exportul de energie către armată, furînd o dată în plus viitorul poporului rus.

Ucraina a încercat să iasă din ciclul nesfîrșit al sărăciei, opresiunii și ambițiilor imperiale, orientîndu-se în tot mai mare măsură spre Europa. O democrație liberală în stil european care ar funcționa în Ucraina ar periclita regimul autoritar al lui Putin. Cetățenii ruși s-ar întreba – pe sine și pe conducătorii lor: „De ce nu și noi?“.

Iar Putin nu ar avea un răspuns bun la îndemînă – și știe asta. De aceea, Rusia se află astăzi în Ucraina.

***Joschka Fischer**, ministru de Externe și vicecancelar al Germaniei din 1998 pînă în 2005, a fost președintele Partidului Verzilor german pentru aproape douăzeci de ani.*

© Project Syndicate, 2022
www.project-syndicate-org

traducere de Matei PLEȘU

Radu NAUM

un sport la Răsărit

Chiar dăm tenisul pe noul sport cu rachete?

De-a lungul anilor, am mai glumit, inspirat sau nu, în acest spațiu pe care *Dilema veche* mi l-a pus, cu simpatie, la dispoziție. Acum gluma s-a ascuns de mine. Știu că umorul ne ține în viață, dar el nu face nici cît o ceapă degerată în fața unui T-72. Singurul lucru bun pe care îl aduce acest război de agresiune al Rusiei asupra Ucrainei, odată cu aluviunile nenorocirilor, este că ne putem uita nostalgic înapoi la ce bine am trăit pînă acum și cum toate problemele care ne aduceau la disperare erau, de fapt, jonglerii la marginea terenului, precum făcea Pelé în *Drumul spre victorie.* El și colegii de echipă, personaje jucate de Michael Caine, Stallone, Bobby Moore sau Ardiles, care urmau să înfrunte o echipă de fotbal nazistă (ah, cum arde cuvîntul ăsta după ce a fost rostit de gura strîmbă a unui criminal!), aveau timp de glume. În vremea aceea, începutul anilor ’80, filmele de război erau edulcorate. Europa nu mai cunoscuse război de prea mulți ani ca lucrurile să fie tratate într-o cheie gravă. Fiorul dramatic exista, dar puteam mînca floricele, rîde și chiar aplauda la final. Și totul se termina cu bine. *Happy end.* Ei bine, sîntem într-un *dead end.* Lumea nu va mai fi aceeași. Și nici glumele. Da, de acord, fără umor sîntem morți, dar umorul se predă cînd începe omorul. Avem de a face cu oameni care nu știu de glumă, a căror minte bolnavă nu poate cuprinde ideea că în punctul culminant al unei dispute verbale poți pune, cu un rictus sălbatic, un pistol la tîmpla adversarului și atunci cînd apeși pe trăgaci să iasă apă, să îl ude fleașcă și să rîdă toată asistența. Nu, ei golesc încărcătorul. Ne-am întors în vremurile barbariei totalitariste pe care unii au cunoscut-o prea bine și în care primele victime erau glumele și glumeții. A glumi însemna a muri. Pur și simplu. La o comemorare a Marii Epurări staliniste din anii ’30, *Le Monde* a scos mai multe pagini cu poze ale fețelor celor judecați sumar și executați. Între ei destui terminaseră cu un glonte în ceafă pentru un banc la adresa lui Stalin. Te priveau din ziar direct în ochi, știind deja ce îi așteaptă. Așa vor sfîrși glumele și în „Uniunea Sovietică ediția a II-a“ (revăzută și adăugită – *n.a.*), vorba fostului președinte al Ucrainei, Petro Poroșenko, în timp ce ținea în mînă un Kalașnikov cu mîner scurt, pentru lupte de stradă. Pînă și coruptul acesta risca, în situația dată, să devină cumva admirabil. Dar un corupt, un băncos, un șmecher, un teoretician al conspirației, un înghițitor de știri false, toți sînt aduși în același loc de un Kalașnikov. Asta e lumea pe care ne-o pregătește noul Tătuc. Pînă atunci, deși în context pare de rîs (pardon, am zis că nu mai...), sportul închide ușile Rusiei. Cu toată strîngerea de inimă pentru cei fără vină (exemplu racheta tenismenului rus Rublev ridicată împotriva rachetelor lui Putin), această țară ar trebui eliminată total, cu toate echipele și toți sportivii, din toate competițiile, excepție cei care aleg să nu o mai reprezinte. Măcar sportiv, feuda lui *judoka* Vladimir să devină o Coreea de Nord. Căci asta a ajuns.

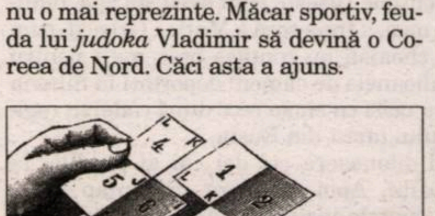

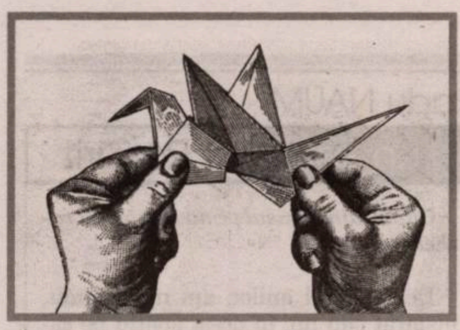

Andrei MANOLESCU

libertatea de impresie

Kievul

Într-o excursie în Uniunea Sovietică organizată prin școală în 1977, am vizitat Kievul cel mult încercat astăzi. Uniunea Sovietică era una dintre puținele destinații posibile în acele vremuri și a fost prima mea călătorie peste hotare, împreună cu mama, cu fosta mea învățătoare și cu profesoara de geografie. Iar Kievul, primul oraș în care ne-am oprit, mi s-a părut fascinant, în orice caz mai spectaculos decît Bucureștiul. Turlele aurii ale bisericilor mi-au luat ochii. Străzile și bulevardele mi s-au părut a avea o structură mai urbană, dar și natura era foarte bogată, reprezentată mai ales prin fluviul Nipru cu ale sale maluri înverzite, comparabil ca lățime cu Dunărea și traversat de poduri impresionante. Am făcut chiar o croazieră pe Nipru, cu un vaporaș asemănător celor care traversează Herăstrăul, și de care îmi aduc aminte că m-a cam plictisit.

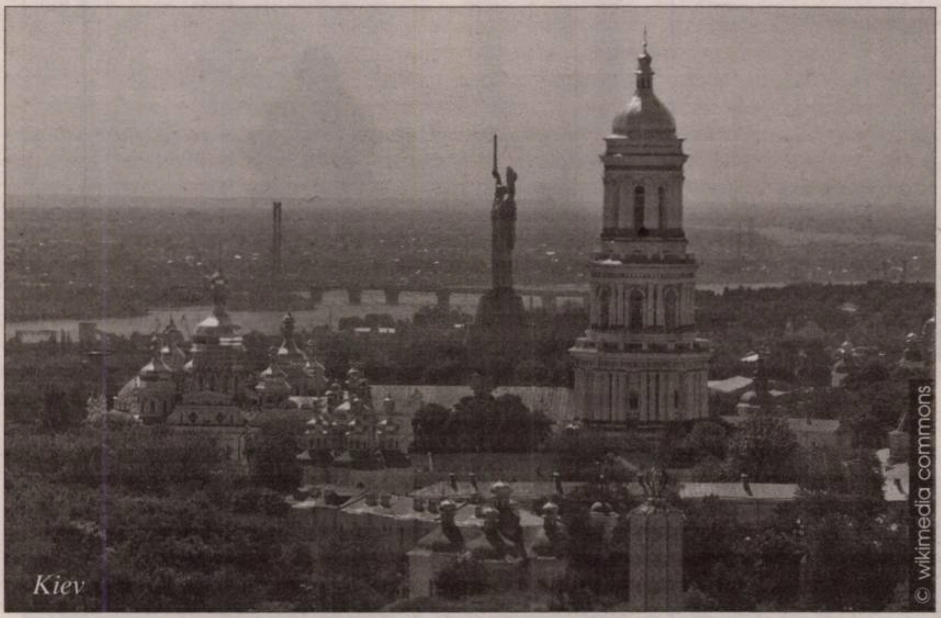

Kiev

© wikimedia commons

Metroul a fost un punct de atracție excepțional. Nu doar că în București, pe vremea aceea, nu exista încă așa ceva, dar metroul kievean, comparabil și cu cel moscovit, era ca un muzeu. În primul rînd, m-a fascinat lungimea scării rulante care cobora în adîncurile pămîntului, de sus abia putînd să îi zărești capătul. Una dintre stații e considerată cea mai adîncă din lume, avînd peste 100 de metri adîncime, adică mai mult decît înălțimea a trei blocuri de zece etaje puse unul peste altul. Localnicii ne-au spus de atunci că stațiile pot fi folosite și drept adăposturi antiaeriene, chiar și în caz de atac atomic. Și erau care mai de care mai frumoase, cu arhitecturi impresionante, pline de sculpturi, basoreliefuri și chiar tablouri. O altă surpriză a fost cînd, prin geamul unui vagon de metrou care străbătea tunelul cel adînc s-au văzut dintr-odată luminile de pe malurile Niprului. Metroul ieșea afară traversînd fluviul pe un pod, mai degrabă ca un tren.

Deși pe atunci era un oraș comunist, presupus ateu adică, bisericile cu turlele lor suflate cu aur apăreau drept construcții aflate la mare preț. Am intrat într-una cu mama, chiar în timpul slujbei. Era acolo un cor cum nu mai auzisem niciodată pînă atunci și nici de atunci încoace. Cîntau de-a dreptul divin și m-au făcut să mă treacă fiorii și să-mi dea lacrimile, deși mamei i-am spus bățos că e ceva care prea puțin mă interesează. Făceam pe durul, Dumnezeu știe de ce.

Am petrecut vreo trei zile în Kiev, vizitînd tot felul de locuri turistice. Eram într-un grup organizat și ne deplasam cu un autocar. Aveam un ghid ucrainean care vorbea perfect românește deși susținea că n-ar fi etnic român. Un domn subțire de vreo 40 și ceva de ani, îmbrăcat mereu în costum, blond și cu părul bine rărit. Ne povestea că, de la etajul 11 al blocului din Kiev în care locuia, simțise destul de zdravăn zguduiala cutremurului cel mare, cu epicentrul în Vrancea, care tocmai fusese cu cîteva luni în urmă. Am realizat atunci că, deși mi se păruse un drum foarte lung cu trenul pînă la Kiev, orașul acesta nu era chiar așa departe de noi. M-am mirat și de ideea etajului 11. În București, pe vremea aceea, cu vreo două excepții, nici un bloc nu depășea zece etaje. Ei aveau blocuri asemănătoare, dar mai înalte. Uniunea Sovietică, ni se spunea și ni se demonstra astfel, era mai avansată pe calea făuririi comunismului, ajunsese la mai multe etaje (aflu că ulterior în Kiev a continuat mania construirii unor blocuri înalte și cam urîte).

Dar mirarea mea și mai mare a fost să-l tot aud pe ghidul nostru bombănindu-i pe ruși. Una-două aducea vorba de ei, criticîndu-i. Și ne-a explicat că limba ucraineană e altfel și că ei sînt diferiți de ruși. Părea de-a dreptul rusofob și nu înțelegeam cum avea curajul să vorbească așa în Uniunea Sovietică. Știa poate că față de români își putea permite? Mama mi-a atras atenția să nu mă las antrenat în vreo asemenea discuție cu el, că s-ar putea să fie vreun provocator, să vrea să ne sondeze părerile. Cred că atunci a fost prima oară cînd am auzit că, teoretic, pot exista astfel de provocatori politici. Ne mai spusese și o bazaconie, cum că turlele unora dintre bisericile lor fuseseră din aur masiv și că le furaseră nemții în cel de-al Doilea Război Mondial, ceea ce-l cam discreditase în ochii noștri. Dar tot nu-mi venea să cred că omul nu le zicea din inimă contra rușilor. Ei bine, astăzi sînt convins că era cît se poate de sincer. Și bineînțeles că mi se rupe sufletul cînd văd ce întîmplă acolo.

■ ■ ■

ready made

„Am cîștigat mult de cînd miam cumpărat un canar bun, căci în loc să plec din casă pentru a juca la cărți sau să umblu după alte distracții, stau acasă și mă distrez perfect, ascultînd cîntecile plăcute ale canarului ce l'am cumpărat de la depositul de canari din Harz.

Louis Leop. Rusch, Bucuresci, Strada Carol No. 42, Etagiul I la stînga."

Adevărul, Anul XIV, No. 4460, Vineri, 28 Decembre 1901

Lorin NICULAE

urbe în vorbe

Vara lui 1940

Deși era vară, noaptea se lăsa un frig pătrunzător peste convoiul de căruțe care părăsise Basarabia la repezeală, după ultimatumul din 28 iunie 1940. În numai patru zile, armata și administrația românească fuseseră silite să se retragă. Odată cu ele porniseră și refugiații care nu doreau să încerce fericirea de a deveni sovietici. Fusese o decizie greu de luat de către proaspăt căsătoriții Maria și Grigore, mai cu seamă că Liuba și Tamara rămăseseră, la risc, în casa părintească. Erau, cu toții, români, din generația 1900, și de aceea unii aveau prenume rusești, cum avea și Olga, bunica mea, a treia soră a Mariei. Orișicît, cum te cheamă nu contase prea mult pentru milioanele de oameni deportați în Siberia sau uciși cu sînge rece după căderea regimului țarist din Rusia.

Înhămaseră cei doi cai ai familiei la căruță. Apoi urcaseră un dulap chiar în spatele vizitiului. Acolo înghesuiseră cîteva haine, două covoare de lînă, pături, perne și plăpumi. În rest, plecaseră doar cu icoanele din casă și cu argintăria, care îi putea ajuta să-și poată face un rost în România. Și mîncare mai luaseră cu ei, pentru ei și pentru cai. Mai mult nu putuseră lua din gospodăria lor cu casă mare, șură, grajd, pătule, cotețe și alte acareturi felurite. Rămăseseră în urmă mobilierul din lemn de fag cu încrustații, covoarele, candelabrele, gramofonul, vesela, ștergarele, așternuturile, tablourile, sfeșnicele, hainele. Ce să iei mai întîi cînd trebuie să pleci peste noapte, nu se știe unde, departe? Sub cerul senin și rece al verii, în plină cîmpie, lacrimi le curgeau pe obraji. Se gîndeau că nu au insistat suficient pentru a pleca împreună, cu toții. Și ce se va alege de cei ce rămăseseră? Vor ajunge în Siberia? Dar cu casele, cu animalele ce se va întîmpla?

Să-ți părăsești, peste noapte, casa și o parte a familiei nu este ușor. Se gîndeau ce ar fi fost de preț pentru ei și uitaseră. Se pripiseră și albumul fotografic rămăsese pe o masă. În podul casei nici nu intraseră, deși acolo înghesuiseră, de-a lungul timpului, obiectele nefolositoare, dar care, fiecare în parte, reprezenta un crîmpei de viață, o întîmplare fericită sau nu, dar cu siguranță importantă, suficient cît să dea o cu totul altă valoare acelui obiect și să-l facă să dăinuie atît cît aveau să dăinuie amintirile însele. Iar ei simțeau că lăsaseră în urmă tocmai amintirile, memoria de generații care trăia, vie, între pereții casei construite de bunicul, cu trudă și încăpățînare.

Cu un an înainte, Grigore, care era preot, reușise să repare acoperișul casei prin care, de doi ani, se prelingea un firicel de apă ce umezea peretele. Apoi, dacă tot avea un acoperiș nou și meșteri în curte, continuase cu fațadele, cărora le adăugase frumoase ancadramente pentru ferestre și uși, după moda timpului. Apoi vopsise casa întreagă, schimbase gardul și poarta, făcuse alei. Fusese mîndru că el înnoise casa și dăduse o petrecere. Însă, cînd a adormit pentru prima oară într-o căruță, sub cerul liber, Grișa, cum îl alintau părinții, nu a visat proaspăt renovata locuință, ci o imagine simplă, aceea a cireșului bătrîn din curte care își scutura florile albe peste casă, iar el, copil de școală, învîrtea o roată cu un băț, sub privirile îngăduitoare ale bunicului, voinic și în putere. Lumina trecea printre ramurile și florile care dansau, iar umbrele lor dansau și ele, pe muzica gramofonului din casă.

În România au fost bine primiți. Autoritățile, eficient organizate, înființaseră Comisariatul general al refugiaților din Basarabia și din nordul Bucovinei. I-au repartizat într-o zonă slab populată din Vlașca, acolo unde refugiații și-au construit, într-o primă etapă, bordeie săpate în pămînt. În odaia lor, Maria și Grigore au așezat covoarele. Unul pe jos și unul pe perete, să țină de cald. Mobilă au făcut din scînduri și, pe ea, au așezat plăpumile. Pe peretele de est au atîrnat icoanele. Printre lacrimi, sărmana cameră semăna cu una de acasă, iar asta le dădea putere. Gospodari, au transformat bordeiul în casă, iar casele refugiaților au îmbogățit satul Carapancea, care-i primise. Abia după douăzeci de ani au avut voie să viziteze R.S.S. Moldovenească ca să-și revadă neamurile rămase acolo și casa părintească. Dar aceasta se schimbase, era altfel. Poate și pentru că ei înșiși erau alții, acum.

***Lorin Niculae** este profesor la Universitatea de Arhitectură și Urbanism „Ion Mincu" din București.*

■ ■ ■

dosar DILEMA VECHE

Coordonator: Andrei MANOLESCU

Văicăreala

Texte și opinii de:

- Constanța VINTILĂ (cercetătoare la Institutul de Istorie „Nicolae Iorga" al Academiei Române)
„Văicăreala altora“
- Sorin COSTREIE (conferențiar la Facultatea de Filosofie a Universității din București)
„Văicăreala noastră cea de toate zilele“
- Cătălin LENȚA (jurnalist)
„Cere și ți se va da“
- Adrian STĂNICĂ (cercetător științific la Institutul Național pentru Geologie Marină – GeoEcoMar)
„Continua izgonire din rai“
- Mircea KIVU (sociolog)
„CSF? NCSF!“
- Cătălina DUMITRESCU (psiholog)
„Aoleu, plouă afară, ce să mă fac?“
- Stela GIURGEANU
„Sindromul Calimero“

argument

De la vaiete la eroism și viceversa

DILEMA VECHE

Un subiect pentru vremuri mai liniștite

Văicăreala

Fenomene cu care ne întîlnim frecvent pe la noi, văicăreala ca stil de a întreține o conversație, văicăreala ca mod de a atrage empatia și compasiunea, văicăreala ca instrument de negociere par în momentul actual niște lucruri minore. Ba chiar ele își găsesc foarte aproape de granițele noastre contrarii de-a dreptul eroice, așa cum a fost și mult difuzatul răspuns al grănicerilor ucraineni de pe Insula Șerpilor la somația vasului de război rusesc. Un episod ce ne poate aduce în minte legendarul răspuns al regelui Spartei, Leonidas, care, aflat în fruntea puținilor săi luptători ce se opuneau unei enorme armate persane, s-a confruntat cu somația de a preda armele. „Veniți și luați-le“, ar fi răspuns Leonidas, o reacție înscrisă astăzi pe o placă memorială aflată la Termopile, pe locul celebrei bătălii, dar care a rămas întipărită și în conștiința istorică a omenirii timp de 2.500 de ani.

Asemenea fraze denotă opusul extrem al văicărelii și se pare că e vremea lor. Cu siguranță ar fi fost preferabil să ne putem continua obiceiul văicărelilor noastre minore, de pace. Căci, privită din această perspectivă, și povestea cu drobul de sare a lui Creangă pare un fel de moft pentru vremuri bune. Astăzi, nu eventualitatea foarte improbabilă a căderii drobului de sare în capul copilului ne îngrijorează, ci foarte concreta informație că, în apropierea noastră, pe geamul caselor intră rachete și bombe devastatoare. Iar în acest caz, soluția nu mai poate fi simpla văitare, ci acțiunea. În fața unei nenorociri adevărate, lumea începe să-și strîngă rîndurile și să treacă la fapte.

Ar fi bine să ne putem întoarce cît de curînd la starea mai „normală“, în care, de exemplu, un cunoscut întîlnit la colțul străzii să înceapă să ni se plîngă (cum am pățit eu deunăzi) că a ajuns să regrete vremurile lui Ceaușescu. Și, în ciuda enervării pe care ne-o provoacă, să putem înțelege din asta că nu e neapărat vorba de un nostalgic periculos, din cauza căruia ne-am putea întoarce la totalitarism (ca Vladimir Putin), ci de un biet individ care folosește asemenea reflexe verbale idioate doar pentru a începe o conversație sau pentru a-și exprima micile nemulțumiri curente ale vieții.

Despre această mică văicăreală, despre mecanismele care o fac atît de frecventă, despre cauzele, efectele, dezavantajele și, uneori, beneficiile ei va fi vorba în Dosarul care urmează. (**Andrei Manolescu**)

Cititori, fiți ascultători! În fiecare joi, de la ora 18, la emisiunea Timpul prezent.
O dezbatere pornind de la Dosarul revistei Dilema veche, *moderată de Adela Greceanu și Matei Martin.*
Ne puteți asculta pe frecvențele Radio România Cultural sau online la www.radioromaniacultural.ro.

Sorin COSTREIE

Văicăreala noastră cea de toate zilele

Mai întîi de toate, ca să nu plecăm de la o premisă greșită, nu cred că văicăreala noastră cea de toate zilele, „sportul nostru național“, este ceva înscris în ADN-ul nostru, așa cum apare ca un fel de *locus classicus* în discuțiile contemporane despre cum sîntem noi, românii. Spun acest lucru observînd de-a lungul timpului că aceeași oameni care s-ar fi văicărit acasă în România, fiind și trăind în afară României, în Canada, Germania sau Italia, nu mai intră în acest ritual al milei colective. Acest lucru îmi arată că nu sîntem iremediabil un popor de plîngăcioși, cum se lamentează mulți prin mass-media, ci mai degrabă această lamentare plîngăcioasă face parte din ritualul nostru zilnic de interacțiune socială. Acum e interesant de văzut de ce și cum se întîmplă acest lucru.

Cum spuneam, văicăreala nu e un dat iremediabil, e un mod de a fi, dezvoltat mai mult ca un mod de interacțiune socială care, inevitabil, în funcție de personalitatea noastră, ne influențează și modul cum (ne) privim viața: dacă perspectiva personală e că orice obstacol din calea noastră e o provocare, atunci văicăreala va fi minimală; dacă însă obstacolele sînt inevitabil văzute și cumva chiar căutate drept explicații ale nereușitei, atunci fără doar și poate se alunecă inevitabil pe toboganul lamentării individuale sau colective.

Referitor la cum este prezentă văicăreala în viața noastră, aici cred că se pot identifica două mari categorii în radiografia văicărelii: o văicăreală individuală și una colectivă, și o văicăreală malignă și una benignă. Combinîndu-le, vom avea un fel de pătrat al raporturilor logice al lui Boethius al văicărelii: văicăreala individual malignă și individual benignă, și văicăreala colectiv malignă și colectiv benignă. Să le luăm pe rînd.

Văicăreala *individual malignă*. Aceasta este dată de vampirul energetic, de escrocul sentimental, în genere, de acele personaje din viața noastră care se agață de ființa, gîndurile și sentimentele noastre, pentru a ne stoarce de energie, resurse și empatie. E o tipologie umană aparte care și-a perfecționat metodele de abordare prin specularea milei și a bunătății celuilalt. Ei se plîng și se văicăresc iremediabil și indiferent de context. Fac asta pentru a avea un avantaj existențial față de victima pe care o storc de bani și de sentimente. Acest gen de lamentare e malignă pentru că e un fel de cancer social, el se răspîndește și crește ca o tumoră. *Lover boy*-ul care face ca o tînără neexperimentată să se îndrăgostească de el, pentru ca mai apoi, prin lamentări și văicăreli, să îi stîrnească mila și să o facă să se jertfească pentru el, ajungînd pînă la a se prostitua, exemplifică un astfel de comportament malign. Văicăreala, în acest caz, nu este un cor surd colectiv al unor bocitoare din fundalul vieții noastre, ci este tocmai lamentarea și cerșirea de ajutor a persoanei iubite. Testul este că dacă încerci să reziști cu stoicism acestor atacuri și manipulări afective, brusc „iubirea vieții noastre“ devine violentă. Văicăreala iese din spațiul pasiv al compasiunii și intră activ în spațiul agresiunii. Agresorul își arată atunci adevărata față și de cele mai multe ori e prea tîrziu pentru a mai face ceva. E prea tîrziu, căci el e deja în tine și a trecut de mult de zidurile de protecție personală și afectivă.

Văicăreala *individual benignă*. Aceasta e o specie foarte răspîndită la noi, după cum și cerșitul e foarte prezent în societatea noastră, ambele fiind încurajate de eco-sistemul nostru social. Văicăreala individual benignă e dată de plîngăciosul de meserie, cel care se lamentează ca mod de interacțiune socială. Împărtășirea nefericirii lui cosmice (căci e clar că tot universul îi e împotrivă) îi aduce un strop de fericire și de alinare. Acesta nu te stoarce de sentimente și nu profită efectiv de tine, îți trezește de cele mai multe ori milă și treci pe lîngă el ca după cineva cu care ai discutat despre starea vremii. Cel mult îți spui că ar fi trebuit să îți fi luat umbrela cu tine, iar furtunile sufletului lui nu te afectează direct, nu provoacă un uragan de gînduri și sentimente ca în cazul văicărelii maligne. Îți dai seama că există oameni nefericiți și încerci să îi ajuți, dar fără a-ți ajusta viața și comportamentul. Acest tip de văicăreală e un fel de lamentare socială prin care indivizii se salută între ei: se plîng un pic de viață, de stat, de univers, după care merg mai departe și își văd de viață. Acest tip de lamentare face parte din protocolul vieții, din minima interacțiune socială pe care trebuie să o avem cînd întîlnim un cunoscut. Ne plîngem un pic și mergem mai departe.

Văicăreala *colectiv malignă*. Aici sînt multe subpecii, de tipul *mass*-văicărelii, la rîndul ei divizată în *tele*-văicăreală, *radio*-văicăreală, *e*-lamentare etc. Toate acestea au în comun atacul asupra unor persoane sau instituții printr-o boceală colectivă a unor pseudo-specialiști, care de cele mai multe ori nu discută proiecte sau idei, ci atacă sau chiar sfîșie oameni și vieți private. Acest tip de lamentare este malignă căci se răspîndește în societate și creează un model periculos în care nu mai primează argumentele și raționalitatea, ci umorile și bestialitatea. Tipul acesta de văicăreală are rezonanța jeluielii hienelor, care nu știi dacă prin bocetul lor rîd sau plîng, oricum el nu precedă decît un act colectiv de înfierare și sfîșiere publică. Tipul acesta de văicăreală e periculos, căci nu e doar o simplă lamentare, e o stare inițial plîngăcioasă care se transformă cît de repede și justifică un atac personal asupra cuiva. E acea maculare colectivă la comandă, în care ne plîngem de cineva sau ceva pentru a induce o anumită stare în societate sau pentru a mînji un personaj public.

Văicăreala *colectiv benignă*. De cele mai multe ori aceasta e dată de acele terapii de grup care preced orice întîlnire a unui colectiv în care avem parte de adversități moștenite, în care X se plînge de Y și unde, după o prima fază de împărtășire a nefericirii, se poate totuși trece la o analiză a problemelor și soluțiilor lor adiacente. Aceasta e tot o componentă a mentalului colectiv, în care mai întîi trebuie să te plîngi un pic de univers și de piedicile pe care acesta ni le pune în calea noastră, după care apele conversației se mai liniștesc și colectivul poate naviga mai liniștit către același port al discuției.

Ce trebuie remarcat este că văicăreala, indiferent din ce categorie face parte, este contagioasă. Așa cum entuziasmul și optimismul sînt contagioase, și plictisul și pesimismul sînt contagioase, iar văicăreala, la rîndul ei, este contagioasă. Ea este un virus social care se răspîndește prin interacțiune comunitară. Ea ține de ritualul nostru cotidian de interacțiune socială, fiind încurajată sau descurajată, după caz, de reacțiile noastre la lamentațiile celuilalt. Problema e că, acceptînd și propagînd văicăreala, ne instalăm colectiv într-o stare de pesimism și negativism social. Omul de sub vremi, ce putem noi să facem, așa e viața și tot felul de văicăreli colective dau tonul și uneori chiar substanța acțiunilor noastre. Să nu uităm că dialogul nostru cu semenii ne influențează gîndirea și aceasta din urmă ne influențează acțiunile. Acceptarea văicărelii ne transpune automat în starea de victimă. Universul, istoria, societatea sînt de vină. Ce putem noi face? Păi, putem, căci dacă ne gîndim un pic toate acestea sînt influențate și cumva chiar constituite din noi, chiar și infinitezimal.

O ultimă idee pe care aș vrea să o clarific este că toate acestea se rezolvă printr-un fel de situare meta-cognitivă în care ar trebui să ne oprim din văicărit și să stăm să ne gîndim la comportamentul nostru. Aici gîndirea critică și, în genere, acel strop de reflecție asupra a ceea ce facem poate juca un rol crucial, căci îmi poate arata de ce mă vaiet, dacă acest comportament are sens și dacă acest mod de a fi nu e un fel de *fallacy* a existenței mele. Și chiar este, căci prin văicăreală eu pasez responsabilitatea vieții mele în mîinile altcuiva: nu sînt eu de vină pentru ce mi se întîmplă, eu sînt doar un spectator și nu un actor, și în mod clar nu un regizor. Aceasta este o perspectivă foarte periculoasă, care hrănește multe alte boli sociale cum ar fi teoriile conspirației sau toate *ismele* sociale (naționalism, populism, extremism) în care deleg colectivității puterea și responsabilitatea, absolvindu-mă ca individ de puterea de a face ceva și mai ales de a fi responsabil de viață mea.

Opusul văicărelii este entuziasmul optimistului: deci, după ce am identificat explicațiile și mecanismele lamentării individuale și colective, devine o problemă de alegere conștientă și rațională. Aleg să ies din jocul văicărelii colective și să îmi iau în mîini răspunderea vieții mele sau aleg să mă las dus de val și doar mă complac în cînțecele de sirenă care-mi distrag mintea și acțiunile. Deci să nu ne mai văicărim și să vedem fața bună a lucrurilor oriunde și orice am face. Un fel de tratament împotriva văicărelii este acea terapie de șoc în care schimbi total și brutal cadrul de referință: ne plîngem că nu avem căldură, că ne înjurăm în trafic, că nu ne-a ieșit nuanța pe care o voiam la păr etc. Dar cum ar fi să nu mai avem nimic, să fim într-o stare de sărăcie extremă sau de război sau de calamitate? Atunci toate aceste „nimicuri“ existențiale de care ne tot plîngem devin simple accesorii ale vieții noastre. Știu, copiii care mor de foame în Africa sînt departe de noi, dar copii care mor într-un război absurd sînt astăzi la granița noastră. Să nu ne mai văicărim și să ne mobilizăm ca să ne ajutăm semenii care chiar nu mai au mai nimic și care numai de văicărelile noastre n-au nevoie.

Sorin Costreie *este conferențiar la Facultatea de Filosofie a Universității din București și prorector al acestei universități.*

Cătălina DUMITRESCU

Aoleu, plouă afară, ce să mă fac?

sau despre anxietatea rolului de victimă

În urmă cu cîțiva ani am văzut piesa de teatru *Și alb, și negru, și gri,* o piesă tragi-comică în care, într-un mod hazliu, erau prezentate personaje care mai de care mai pitoresc construite, ilustrînd atît de bine oamenii din realitatea fiecăruia, încît persoana care mă însoțea mi-a spus la final că își dorește o pauză de la a mai merge la teatru deoarece îi arată o realitate care o face să conștientizeze ce tipar și valori răsucite și-a însușit în mediul familial. O piesă în care personajele se victimizează și se bucură cînd celorlalți nu le merge bine, raportîndu-se permanent la ideea că ceilalți sînt defecți și răi, acesta fiind motivul pentru care lumea nu merge bine, întotdeauna din cauza celorlalți, niciodată și din cauza lor. Mi-a venit în minte această piesă deoarece toate personajele utilizează cumva văicăreala în diferite forme, o stare de văicăreală care este mult răspîndită în societatea noastră.

Mulți dintre noi am crescut în familii sau am auzit deseori: „aoleu, să nu întîrziem“, „aoleu, să nu ne facem de rîs“, „aoleu, poate nu vei lua examenul/locul de muncă dorit“, „aoleu, poate pățim ceva“, „aoleu, ce s-a întîmplat sau ar fi putut să se întîmple“, „aoleu, ai grijă să nu răcești“. Toate aceste *aoleu*-uri au la bază starea de anxietate. E o teamă nedefinită, este ceva care ar putea să ni se înîmple rău, niciodată într-un sens pozitiv, precum în povestea antică „Sabia lui Damocles“ în care Cicero scrie cum regele Dionysios trăia cu teama că va fi asasinat, fapt pentru care devenise despotic și nu permitea să-i fie nimeni în preajmă. Damocles, care era slujitor la curtea sa, dorind să fie pe placul regelui-tiran Dionysios și crezînd că spune ceva care să-l facă plăcut în ochii regelui, îi spune acestuia cît este de norocos să dețină o asemenea putere. Ceea ce l-a înfuriat pe Dionysios, care a poruncit ca Damocles să fie așezat în locul lui la masă și să primească toate onorurile regești, punîndu-l apoi să privească în sus unde, deasupra capului său, se afla o sabie fără teacă atîrnată de un fir de păr de cal. Deși a avut mai multe înțelesuri pe care Cicero a vrut să le ofere poveștii, astăzi expresia aceasta este preluată ca fiind o stare de teamă, de anticipație, ca și cînd curînd ar urma să pățim ceva. De altfel, o altă vorbă larg răspîndită în cultura noastră este „rău cu rău, dar mai rău fără rău“ – o zicală care ne menține blocați în a nu face nici o schimbare și în rolul de victime.

Rolul de victimă este un rol în care ne simțim fără putere, blocați, ca și cum nimic nu este în puterea noastră să schimbăm. Sîntem precum niște copii care depind de bunăvoința adulților. Atunci cînd ne simțim neputincioși vom menține starea de familiaritate, care ne oferă sentimentul de siguranță, este ceva ce cunoaștem, creierul nostru nu va trebui să se adapteze la ceva nou, va funcționa pe aceleași căi neurale cunoscute, deci nici o solicitare de învățare a noi cogniții, comportamente și, implicit, noi căi neurale. Ne menținem aceeași chimie. Orice schimbare înseamnă și o modificare a chimiei creierului nostru. Ne temem de schimbări pentru că înseamnă ceva ce nu cunoaștem, iar în cultura noastră încă purtăm în inconștientul colectiv traumele războaielor, ale comunismului în care orice schimbare era asociată cu ceva rău, funcționam pe supraviețuire, pe ideea de a sta unii lîngă ceilalți. Deși atunci eram expuși mai multor pericole și este știut că oamenii au supraviețuit stînd împreună, azi nu ne mai pîndesc aceleași pericole, doar că creierul nostru, în situații în care simte un pericol, nu diferențiază în primă fază cît de mare este riscul și se activează ca și cum ar urma să trăim ceva grav.

În societatea de atunci, cel care îndrăznea ceva diferit era expulzat de ceilalți din frica de a nu fi asociați celui diferit și nedorind să suporte consecințe. Societatea noastră încă funcționează după un tipar tradițional conservator, ne construim case în care dorim să rămînem toată viața, ne plîngem cînd lucrurile din jurul nostru se modifică, trăim cu multă nostalgie după trecut idealizîndu-l și spunînd că atunci ne era mai bine, dar de cele mai multe ori era mai bine deoarece noi eram mai mici și, implicit, mai lipsiți de responsabilități, acestea fiind treaba părinților. O nostalgie după copilăria noastră. Trăim într-o societate care a evoluat și a mers înainte, și care este în schimbare permanentă fie că vrem sau nu, o societate de consum în care nu vedem că și noi sîntem parte din ea, ne plîngem că lumea s-a înrăit, dar nu ne analizăm propriul comportament, ne legăm de tradiții și respingem adaptarea la timpurile pe care le trăim, cu ce aduc bun, deoarece aceste legături ne oferă identitatea, siguranța și sentimentul că dacă ne vom agăța de trecut vom fi protejați cumva de vicisitudinile vieții. Nimic mai neadevărat, e doar un tipar cognitiv magic, iar aici intervine frica de ne pierde pe noi, pe cei care sîntem. Din păcate, lipsa noastră de încredere în propria individualitate umană ne face să permitem rularea unor mesaje în spațiul public în care păstrarea tradițiilor este greșit înțeleasă. Asociem propria identitate trecutului, iar ceea ce aduce prezentul respingem fără un filtru care să fie aplicat și să vedem și ce aduce bun. La fel cum, din lipsa unei educații emoționale a societății, dorim să primim doar validare, să fim cei mai importanți, cei mai deștepți. Sînt răni narcisice de care suferim cu toții. Educația noastră s-a făcut cu bățul, cu mesaje de tipul „lasă-l să plîngă, că așa își dezvoltă plămînii“, „unde dă mama/tata trece“, „bătaia e ruptă din rai“, „copilul se pupă doar în somn“.

> *„Adevărata călătorie de descoperire nu înseamnă a căuta noi peisaje, ci a privi totul cu alți ochi“.*

Sîntem un popor de oameni răniți, neglijați emoțional, insuficient iubiți și profund neapreciați. De aceea și gradul de violență psihologică este atît de crescut. Ducem după noi multă suferință și durere, dar și multă imaturitate emoțională. Iar atunci cînd trebuie să facem o schimbare, lipsa controlului ne destabilizează și mulți dintre noi renunțăm s-o mai facem, lucru care duce la tristețe, deprimare, frustrare, dar și furie. O furie pe noi înșine cu care ne este greu să ne confruntăm. Cum să acceptăm că noi nu sîntem suficient de puternici sau că nu avem curajul schimbării? Cum să ne acceptăm neputința? Cea mai la îndemînă trăire devine furia la adresa celorlalți, la adresa celor care fac și care ne pun în față o oglindă a neputințelor noastre. Cel mai ușor va fi să ne plîngem, să considerăm că, dacă am fi avut noi șansa, am fi făcut mult mai multe. Aduce la suprafață și o stare de invidie la adresa celor care fac, la unii oameni va aduce o stare de ură, de frustrare dureroasă, dar și o stare de văicăreală. E la îndemînă să fim victime, să credem că n-am avut noroc, că noi nu putem, că noi sîntem fără șanse pentru că uneori schimbarea implică mult efort, or lenea este o altă stare care definește societatea noastră. Noi vrem să avem, dar fără efort, precum într-o altă poveste a copilăriei, „pică pară mălăiață în gura lui Nătăfleață“.

Totuși, starea de văicăreală are și un rol de vindecare, dacă ne uităm în scrierile autorilor din trecut vom citi despre bocitoare care erau chemate să jelească pierderea cuiva, jelania are efect de catharsis, de descărcarea emoțională: atunci cînd ceea ce simțim ne copleșește, „văicăreala“ ne oferă din nou puterea asupra vieții, lucru care ne face să putem tolera și accepta unele nedreptăți ale vieți pe care le trăim.

Cei care devin conștienți de rolul de victimă în care funcționează și își propun să facă schimbări aleg să nu se mai plîngă de lucrurile care nu funcționează în viața lor, trebuie să facă față și celor din jur care, deși spun că îi vor susține în schimbare, de fapt îi vor sabota în același timp cu mesaje de tipul: „Te susțin în schimbarea pe care ți-ai propus-o, dar nu-mi place persoana în care te transformi pentru că asta ar însemna ca și eu să produc o schimbare pentru care nu mă simt pregătit, și atunci îți cer să te schimbi la loc“. Un exemplu în acest sens pot fi două persoane aflate într-o relație și care își propun să-și modifice stilul de viață prin a face mai multă mișcare, a citi mai mult, decît să consume seriale și filme, spre exemplu. Lucru care necesită organizare, disciplină și, dacă unul dintre cei doi va susține procesul propus, celălalt s-ar putea să-și piardă entuziasmul și să abandoneze, dar în același timp și să-l saboteze pe celălalt în menținerea noului ritual. Atunci cu siguranță că între cei doi parteneri se va instala distanța, iar cel rămas în vechiul tipar va solicita: „Schimbă-te la loc“.

Probabil că ați observat că oamenii se plîng de orice, de vreme, de cît muncesc, de cît sînt de asupriți de șefi, de cît de buni sînt ei, iar ceilalți răuvoitori. Prin această stare menținem de fapt tiparul cognitiv potrivit căruia nu este în puterea noastră să schimbăm ceva. Unele lucruri nu sînt în puterea noastră, dar altele sînt.

Un alt aspect al „văicărelii“ este bîrfa. Bîrfa este un act de violență psihologică, ce adună oameni cu valori similare împreună și îi ajută să-și ușureze propria suferință interioară a blocajului emoțional și cognitiv în care se află. Asocierea cu cei care gîndesc ca noi ne menține sentimentul de apartenență la o comunitate. Comunismul ne-a amprentat cu nefericita stare de neputință, iar abuzul la care am fost supuși și teroarea, ideea că nu aveam controlul și că oricînd Securitatea ne poate lua totul au dus și la mentalitatea că statul ne dă și să așteptăm să ni se dea. Pentru că de fapt ni se dădea, cu porția, mîncare, libertate, căldură etc. De aceea unii sînt nostalgici după timpurile cînd statul le dădea un loc de muncă, iar azi plîng după vremurile de atunci fără a avea un fir narativ mai lung încît să-și aducă aminte sau să se informeze asupra lipsei de libertate a oamenilor, a abuzurilor suferite, a lipsei alimentelor și a căldurii, a abuzurilor asupra femeilor și a forțării acestora să facă copii, a modului înfiorător cum erau controlate ginecologic la locul de muncă, a terorii ca stare care definea conștiința colectivă.

Atunci cînd ne plîngem putem găsi oameni cu care să ne simțim uniți și astfel să stabilim relații care au la bază starea de nemulțumire la adresa celorlalți, sentimentul că nu sîntem singuri, dar și anxietatea. Aici putem vorbi și despre o anxietate transmisă transgenerațional. John Bowlby, psihiatru și psihanalist, este cel care în anul 1950 a scris într-un raport despre importanța sănătății mamei în îngrijirea copiilor și despre cum starea de anxietate a acesteia formează atașamentul copilului. Ulterior, prin studiile efectuate alături de psihologul Mary Ainsworth, au pus bazele teoriei atașamentului pe care astăzi cercetările în neuroștiințe le confirmă, explicînd cum ni se modifică biochimia corpului și a creierului în relațiile pe care le avem și ce consecințe au pe termen lung pentru sănătatea corpului și minții noastre.

Anxietatea, această stare de teamă de viitor, de ceea ce ni s-ar putea întîmpla, pe care o regăsim într-o doză oarecare în noi toți, poate avea și rol protector în doza corespunzătoare. Devine toxică în momentul în care ne menține captivi unor comportamente și unui tipar cognitiv care ne aduc suferință și ne mențin neputincioși. Sînt autori care au susținut că anxietatea îi face pe oameni să se agațe de autoritarism în încercarea de a o diminua. Sînt lideri care pentru a conduce și a avea anumite privilegii mențin ideea de neputință și că sîntem mici și fără apărare, iar un posibil efect este încurajarea comportamentelor imature, unii avînd funcții și statut înalt, dar comportîndu-se imatur și antisocial, și folosindu-se de un mesaj de tip „văicăreală“, „nimic nu merge“, „Occidentul este decadent cu ale sale valori“ și alte teorii utilizate în scop personal pentru a obține beneficii proprii și putere și a produce haos și destabilizare, căci acolo unde este haos conduci mai ușor.

„Văicăreala“ nu este doar o stare specifică nouă, românilor, e o stare pe care o regăsim în multe culturi, ea poate avea și valențe pozitive atunci cînd înțelegem că a ne complace în rolul de victimă și a fi permanent nemulțumiți nu ne aduce beneficii. Marcel Proust scria că „adevărata călătorie de descoperire nu înseamnă a căuta noi peisaje, ci a privi totul cu alți ochi“. A ne schimba atitudinea, a nu ne mai percepe ca fiind puri și îndreptățiți, a ne sufleca mînecile și a alege să ne implicăm în viața noastră, a căuta evoluția și învățarea. O explicație mai științifică ar fi că, atunci cînd devenim conștienți, decodăm rețele neurale și construim noi rețele care vor consolida sinapse noi și, implicit, vom memora noi căi de funcționare sau, mai simplu spus, ne vom modifica tipare cognitive, vom căuta să vedem lumea într-un sens mai amplu, să devenim mai conștienți de puterea pe care o avem ca adulți și de faptul că sîntem singurii răspunzători de viața noastră – desigur, acolo unde nu sînt traume care să implice invaliditatea sau o dezorganizarea patologică a creierului.

16 februarie 2022, Bruxelles

***Cătălina Dumitrescu** este psiholog.*

DILEMA VECHE
Văicăreala

Stela GIURGEANU

Sindromul Calimero

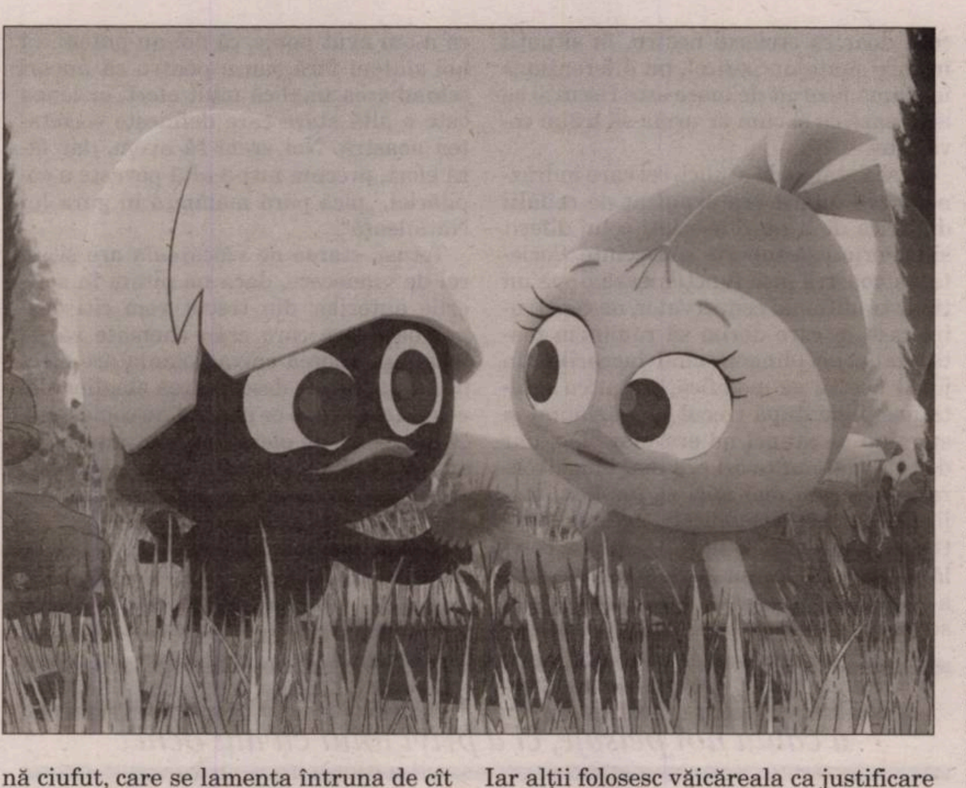

Te trezești în acorduri de bormașină – vecinii își renovează apartamentul. Durează de cîteva săptămîni. Azi i-a apucat pe la șapte dimineața. Încă o zi proastă. Colac peste pupăză, tot azi ți s-a stricat și robinetul chiuvetei de la baie. Că nu se mai fac lucruri ca altădată. A început să curgă pe lîngă, dar nu poți chema instalatorul înainte să vorbești cu administratorul să oprească apa pe coloană. Doar că administratorul e de negăsit și la administrație nu-i nimeni. În plus nici nu cunoști un instalator bun, ultimul pe care l-ai chemat a lucrat în virtutea principiului „Na-ți-o frîntă că ți-am dres-o“. De cînd ți-a „reparat“ dușul, apa caldă vine cu o presiune de zici că-ți face un favor. Bine, vorba vine „caldă“, că-i mai degrabă călîie. De-aia ai și răcit și te-ai speriat că ai COVID și ai făcut rapid teste. Și testele alea, după ce că sînt scumpe, cînd îți intră în nas, să scormonească după virus, îți confirmă mai degrabă că n-ai avut noroc în viață, că le simți pînă în creier. Ca să nu mai spui că nici nu-s foarte sigure – trebuie să le repeți și fiecare repetiție costă. De parcă ai fi fabrică de bani. Nici nu-ți vine să te mai bucuri că n-ai COVID, că simți că ai dat banii ăia de pomană. Etc., etc., etc.

În 2017, Saverio Tomasella, doctor în psihopatologie și fondatorul CERP (Centre d'Études et de Recherches en Psychanalyse), identifica așa-numitul sindrom Calimero – referindu-se la acei oameni veșnic nemulțumiți, pentru care singura plăcere în viață pare a fi să se plîngă, tot timpul, de orice și de oricine.

Tomasella a denumit acest sindrom folosind numele personajului principal al unui cunoscut serial italian de desene animate din anii '60, cu un succes atît de mare la public, încît a fost preluat mai apoi, prin franciză, și în Japonia, sub numele de Karimero. În serial, Calimero era un pui de găină ciufut, care se lamenta întruna de cît este de nedreptățit, atît de semenii săi, cît și de viață, în general.

Și era un personaj simpatizat, pentru că, nu-i așa, la fel ca în viața reală, cei care se plîng au mai întotdeauna de cîștigat – fie că încercăm să-i ajutăm, fie că le tolerăm greșelile în virtutea faptului că nu mai poți blama pe cineva care invocă un necaz, fie el și exagerat.

De altfel, Tomasella identifică trei categorii de oameni care suferă de acest sindrom: unii chiar au mentalitate de victimă (simțindu-se mai tot timpul în inferioritate și nedreptățiți) și au nevoie în permanență de compasiunea altora. Alții doar cerșesc atenția – cînd n-ai cu ce să te faci remarcat, începi să oftezi. Iar alții folosesc văicăreala ca justificare pentru inacțiune, *via* lene. Tînguirea, folosită fie ca o cîrjă, fie ca un instrument, este însă întotdeauna un mijloc de a manipula. Pe alții, dar și pe tine.

Pe de o parte, psihologii ne încurajează să ne confesăm, să ne plîngem cînd lucrurile nu merg chiar cum ar trebui. Să ții totul în tine este nesănătos, mai ales că neverbalizînd o problemă, ai tendința să o augmentezi. Însă, pe de alta, cînd ajungi să capeți voluptatea jelaniei și să transformi orice inconvenient într-o imprecație divină, lucrurile pot lua o întorsătură destul de periculoasă pentru practicantul bocitului frecvent.

Citat de *L'Obs*, psihiatrul american Steven Parton confirmă: „Dacă sîntem bîntuiți încontinuu de gîndurile întunecate, sîntem din ce în ce mai înclinați să vedem totul în negru, creînd un cerc vicios de pesimism. (...) Această situație apare atunci cînd sinapsele care reprezintă negativul sînt din ce în ce mai apropiate și devin mai bine conectate între ele decît cele care transmit semnale pozitive. Gîndul care învinge este întotdeauna cel pentru care sinapsele au cea mai mică distanță de parcurs“.

În plus, afirmă psihiatrul, negativitatea pe care o naștem în noi este contagioasă, de vreme ce oamenii au o înclinație către empatie. Cînd cineva îți spune că suferă, îți transmite automat o stare de tristețe. Dar nu este vorba doar despre suferință, ci și de cei permanent nemulțumiți, de cei care critică întruna, orice. „Cînd sîntem în preajma cuiva care experimentează o emoție, creierul nostru încearcă să recreeze acel sentiment, astfel încît să putem înțelege prin ce trece persoana respectivă. (...) Dar există și momente de empatie mai puțin benefice, cum ar fi atunci cînd petreci o seară întreagă cu prieteni cărora le place să bîrfească, să critice, să ia în derîdere orice. (...). Bîrfa este și ea un puternic generator de anxietate.“

La nivel fizic, o stare continuă de nemulțumire eliberează cortizol, cunoscut ca hormonul stresului. Iar cînd nivelul acestuia crește în organism, sistemul imunitar are de suferit și sănătatea devine vulnerabilă – de la căderea părului și obezitate pînă la diabet sau crize cardiace, acestea fiind doar cîteva dintre multele afecțiuni care pot apărea în urma stresului.

Iar cînd trăim într-o societate care ne dă cu adevărat motive de stres, probabil că n-ar fi rău s-o lăsăm mai moale cu micile dramolete și văicăreala din orice. Căci nu orice este o tragedie.

■ ■ ■

Adrian STĂNICĂ

Continua izgonire din rai

„Nu întreba un român cum se simte sau ce mai face, atunci cînd vă întîlniți.“ E unul dintre puținele sfaturi pe care mi-am permis să le dau unui prieten și coleg britanic, atunci cînd am început să colaborăm. Știu că mi-a primit sfatul ca pe o glumă. Peste vreo trei ani însă, discutînd la o bere, a recunoscut că, aproape de fiecare dată cînd a întrebat pe cineva din România ce mai face, a fost pus la curent cu o listă de nenorociri. Probleme de sănătate, stres, emoții puternice (toate negative), nesiguranța zilei de mîine (chiar dacă cei cu care vorbea nu erau dintre cei cu posibilități reduse), nimic din ce s-ar fi putut întîmpla rău unor ființe umane nu i-a mai fost străin.

M-am stăpînit cu greu să îi fac declarația de satisfacție a prostului („Nu ți-am zis eu?“). Mi-a confirmat însă – încă o dată – că la văicărit sîntem în top pe plan mondial. Fie că e prea frig, prea cald, a plouat prea mult, nu a mai plouat de mult, probleme de sănătate, personale sau ale rudelor, ori, dacă cei din familie sînt bine, măcar ale unor prieteni sau vecini, găsim mereu un motiv ca să ne plîngem. Veniturile sînt mici, nu ne permitem de fapt nimic din ce ne-am dori, cei dragi sînt departe și, dacă ne vedem, e mult prea rar față de cum am vrea. Este valabilă și reacția opusă – dacă avem persoane apropiate care ne vizitează prea des e, totuși, prea mult și ne plîngem că nu mai scăpăm de ele. Totul pare să ne meargă din ce în ce mai rău, alunecăm de decenii pe o pantă abruptă de la cît de bine ne era odată spre prezentul cenușiu și trist. De la vremurile poleite ale Epocii de Aur (cînd „se găsea de toate, dacă știai să te descurci și ierea bine că îți dădea ceva și ție“) pînă în prezent, pare o continuă izgonire din rai.

Mulți compatrioți sînt atît de ocupați să se văicărească încît nu mai au timp să lucreze.

Din păcate, mulți compatrioți sînt atît de ocupați să se văicărească încît nu mai au timp să lucreze. Mergînd prin țară pentru diferite lucrări de teren, căutînd persoane pe care să le angajez „cu ziua“, am dat de oameni cu povești personale care îți frîngeau inima. Am vrut să îi sprijin, să mai cîștige un ban, să încerce să își întoarcă norocul. De cele mai multe ori nu am avut succes. Decît să lucreze (e drept, zi-lumină), preferau să rămînă la crîșma din sat să își căineze zilele și lipsa norocului.

Dacă văicăritul este un sport național, există și teme regionale. Ca unul care lucrează de aproape trei decenii în Deltă, m-am obișnuit să aud cît de rău este astăzi, cum merge totul prost. Iar cînd îi auzi vorbind așa pe cunoscuți care, la începutul anilor 1990, vîsleau dintr-o parte în alta a Deltei pentru că alt mijloc de locomoție nu aveau, iar azi merg cu ambarcațiuni trainice, mînate de motoare puternice, începi să te întrebi dacă nu cumva ne obișnuim prea repede cu ceea ce obținem. De mai multe ori, în discuții pe această temă, amicii mei au recunoscut că și atunci era rău. Dar parcă era rău „altfel“.

Am putea zice că este o trăsătură a celor în vîrstă, care își deplîng anii tinereții. Să fie doar așa? Fosta vecină de palier, o persoană care a trăit peste 90 de ani, educată, distinsă, fostă „Miss Sulina“ în anii războiului, spunea că nu ar mai vrea să fie tînără în zilele noastre. Că viața este oribilă, plină de greutăți. Afirmația, venită de la o persoană atît de energică și de pozitivă, părea o ironie foarte acidă. Dar nu era. Nepoții și strănepoții femeii se întreceau în a-i povesti cît de greu le este. Iar ea, trecută prin recesiune, război, naționalizare, anii comunismului, îi asculta și își zicea că, în ciuda vremurilor complicate, a avut mai mult noroc.

Să fim singurii de pe planeta asta care avem o pasiune pentru văicărit? În anii trăiți în Italia am cunoscut și acolo destule persoane care abia așteptau să îți spună ce greu le merge sau ce probleme au avut. Cu unele excepții, totuși. Aproape nici unul dintre amicii mei italieni nu părea să fi avut probleme cu viața amoroasă. Poate, cel mult, atunci cînd vreunul încerca să scape de „admiratoare“. Nu mi-am dat seama dacă era subiect de laudă sau dacă, de fapt, despre insuccese în domeniul ăsta nu se vorbește.

Dar cum îți poți da seama că cineva are într-adevăr probleme grave? Am observat în mai multe cazuri că cei care erau cu adevărat în situații dramatice aveau un alt răspuns cînd erau întrebați ce fac. Răspundeau scurt: „Totul e bine, mulțumesc“.

Adrian Stănică este cercetător științific la Institutul Național pentru Geologie Marină – GeoEcoMar, profesor onorific la Universitatea din Stirling, Marea Britanie.

■ ■ ■

Cătălin LENȚA

Cere și ți se va da

Se trăiește greu în și din agricultură, iar fermierii și țăranii abia se descurcă de pe o zi pe alta. Cel puțin asta afli dacă stai de vorbă cu oricare dintre ei; indiferent în care parte a țării te duci, indiferent de cît de mare este ferma în care ai ajuns, nu contează ce face omul (crește animale, cultivă cereale sau legume) – discursul este același. Nu ne ajungem cu banii, Dumnezeu nu dă ploaie, statul nu ne dă bani, Uniunea Europeană ne vitregește și ne aruncă cîțiva firfirici, acolo, să fie... cred că este lămuritor. Și de cînd fac „presă agricolă“, adică de destui ani, nici nu prea am auzit altceva. Așa că mereu m-am întrebat: de ce oare mai insistă orbește unii să se descurce în agricultură dacă nici măcar nu își recuperează banii cheltuiți? Asta la prima vedere, pentru că, dacă te dai un pas în spate și te uiți mai atent, situația începe să capete altă nuanță. Și am să explic, să nu creadă vreun fermier sau vreun țăran că vorbesc fără o analiză a domeniului.

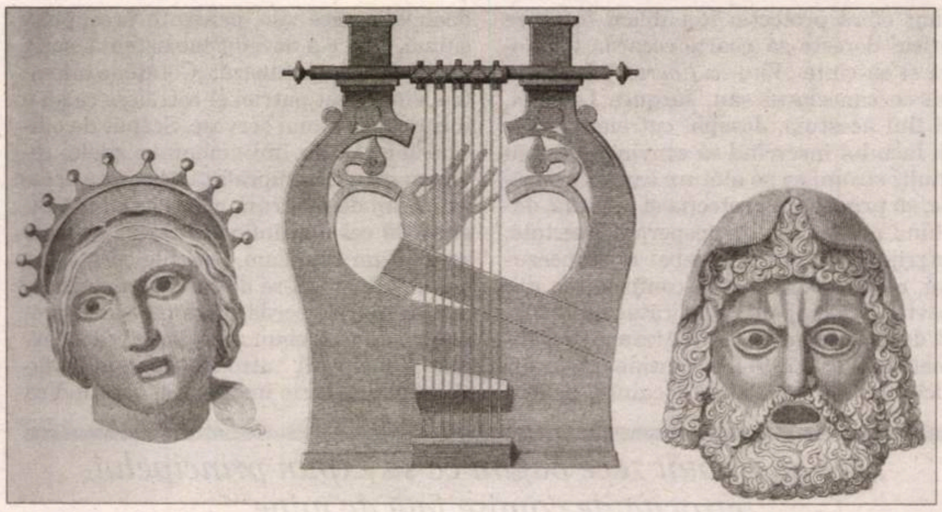

Zilele trecute am fost invitat (și am luat parte) la o ședință de consiliu director a unei organizații a fermierilor. Cu vechime, cu reprezentativitate, cu oameni bogați și unii mai puțin avuți, mă rog, cu de toate. Și ce credeți că am auzit în orele cît a ținut ședința? Că e greu, că nu mai merge, că nu mai merită să pui ceva în pămînt, că toate sînt scumpe, că trebuie să aduci bani de acasă pentru a ține afacerea în viață – aceleași lucruri și declarații nepieritoare. Și ca unul care realizează o emisiune „agricolă“, mi-am spus că am găsit destule subiecte de discuție să-mi ajungă o lună. Așa că am început să iau deoparte un fermier, doi, să negociez venirea în studio. Amabilitate maximă din partea lor, disponibilitate cîtă vrei, dar... nu au timp. Știam cît de ocupați pot fi în această perioadă, înainte de începerea unei noi campanii, dar totuși insist – acum ar fi momentul, că uite, e vremea deciziilor la Bruxelles, că acum se decide viitorul vostru ca agricultori, așadar e cel mai bun moment pentru a vă spune păsurile și ce propuneți pentru rezolvarea muntelui de probleme. Discut cu unul dintre fermieri și aflu că ar veni, dar nu poate pentru că tocmai se pregătește să plece... în Grecia. Vreun congres, ceva, un tîrg agricol, întreb, o negociere cu un potențial partener de afaceri? Nu, concediu, mi se răspunde. Bun, tot omul are dreptul la puțină relaxare, așa că îi spun că înțeleg și mă îndrept spre un alt fermier, la fel de apăsat de multele probleme din agricultură. Știți, îi spun, vă invit într-o emisiune, să discutăm, să dezbatem, să găsim soluții... și tot așa cîteva minute de negociere, poate-poate... Omul, politicos, că doar ne cunoaștem, mă lasă să îmi pledez cauza și îmi propune o amînare, de cîteva săptămîni... pentru că acum se pregătește să plece în Dubai. Fac rapid o recapitulare (tăcută) și îmi aduc aminte că tîrg agricol există în Dubai, dar parcă se ține toamna. Sigur, îmi confirmă fermierul, dar acum e vorba de concediu; ce pot să fac decît să dau înapoi? Accept situația, dar mi-a pierit curajul să mă mai duc și la un al treilea, nu de alta, să nu aflu că pleacă în Thailanda. Așa că fac o pauză, în așteptarea unuia care se oferă din proprie inițiativă, și ies puțin din clădirea unde avea loc ședința. Mă uit la mașina cu care venisem eu, mă uit la cele cu care sosiseră fermierii și brusc mi se face rușine că nu m-am apucat și eu de agricultură. Este atît de greu să faci bani în domeniu încît mașina mea valora probabil cît două roți de la oricare a fermierilor. Așa că mă las păgubaș și nu mai caut invitați în emisiune; dacă vor să fie auziți, vin ei și singuri, ce tot insist atît? Mai bine mă întorc în sala de ședință și mă pun la punct cu problemele din domeniu. Constat că s-a schimbat vorbitorul, dar nu și discursul. Este greu, oameni buni, nu mai rezistăm, îmi vine să mă las de agricultură, nu cîștigăm nimic, toate s-au scumpit etc., etc. Știu lucrurile astea, așa că aștept soluții, că doar de aceea există atîtea și atîtea organizații ale fermierilor. Scot carnețelul și aștept ideile care să schimbe lucrurile. Și aștept... Și tot aștept... După cîteva minute închid carnețelul, fără să fi notat nimic pentru că știu deja discursul. Nu pot să pun întrebări, pentru că am fost invitat doar să asist; asta nu mă împiedică însă să îmi spun că de ani și ani nu se schimbă nimic. Ne adunăm, ne plîngem, povestim, ne lamentăm, facem planuri și cerem. Da, cerem mereu să intervină cineva care să rezolve toate problemele. Mereu invocăm o putere superioară, care să arunce cu bani în agricultură, care să finanțeze cam tot, în așa fel încît fermierul să scape măcar de grija asta, a banilor. Să vină ministerul și să dea... să vină Uniunea Europeană și să dea... vrem mai multe facilități fiscale... vrem să avem un regim „mai special“, că tot punem mîncare pe masa românilor... vrem să fim apărați în fața multinaționalelor care ne iau pîinea de la gură, ne cumpără pămînturile sau ne pun condiții peste condiții atunci cînd vrem să ne vindem marfa. Sigur, în parte au dreptate fermierii, pentru că în multe țări din Uniunea Europeană, și nu numai, există tot felul de metode (legale) de a ajuta agricultura. Doar că în acele țări fermierii au făcut mai mult decît să se plîngă și... să ceară. Sau măcar au știut cum să ceară și între timp s-a rezolvat. Și iată exemple, că spun tot. România nu este în stare să producă atîta mîncare cît să ajungă la toată lumea, așa că aducem de peste tot mai bine de jumătate din necesar. Mai puțin la cereale, că aici sîntem fruntași, deși vindem ieftin, cu profit mic.

Celebrele mere din Polonia au invadat piața; dar a cui este vina, dacă noi am distrus cam toate livezile, iar cei din Polonia nu? Adevărat că încercăm și noi să recuperăm, dar prea puțin, mai ales că o livadă nu crește în cîteva luni. Dacă întrebi pe cineva din domeniu de ce avem această situație, ți se va răspunde, aproape invariabil, că fermierul din Polonia este protejat și ajutat de stat, că există tot felul de programe de sprijin financiar; da, dar și pe la noi s-a putut, doar că interesul a fost prea mic. Așa se face că banii europeni în domeniu nu au fost cheltuiți în totalitate; de prelucrarea fructelor, ce să mai spun? Și nu numai în cazul fructelor este așa; nu există o planificare și o strategie clară în domeniu, așa că la un moment dat aveam sute de fabrici și făbricuțe pentru prelucrarea laptelui, inclusiv pe acolo unde nu prea erau vite. Între timp, o bună parte au dispărut. Avem cîteva bazine unde legumicultura este la loc de cinste, dar nu prea avem cum să prelucrăm producția la fața locului, deși investiția nu este împovărătoare și s-ar și recupera rapid; dar ce vorbesc eu de unități de prelucrare, cînd nici măcar depozite pentru legume nu avem în vecinătate? Nu sîntem în stare să adunăm de multe ori cantitățile pe care le cere un magazin sau altul, că asocierea este un concept poate comunist; mai bine fiecare cu sărăcia lui, deși și în acest caz am dubii pentru că, puteți verifica, indiferent de ce spun unii, zonele unde se cultivă legume nu sînt deloc sărace. Și nici oamenii de acolo. Dar discursul este același, indiferent de domeniul agricol de care se ocupă lumea. Nu se cîștigă în agricultură, sîntem ai nimănui, nu ne ajută nimeni. Deși spun că nu este așa. Știm că Dumnezeu îți dă, dar nu îți și bagă în traistă, adică poți și tu să faci una-alta. De exemplu, să nu mai stai la cheremul vremii. Iar asta înseamnă să pui și tu bani (destui) pentru un sistem de irigații, că uite, s-a schimbat clima, iar seceta a devenit un fenomen „normal“. Și poate că lumea din afara agriculturii nu știe, dar în acest caz bani au tot fost; poate nu îndeajuns, dar cine a vrut să investească și el a avut de unde lua. În plus, să spunem că marile cheltuieli, cu stații de pompare și canale principale de irigații, au căzut în seama statului. Apa livrată este gratis, iar pentru energia electrică folosită există o subvenție, cam jumătate din preț. Și atunci de ce nu există rentabilitate? Că în alte părți apa este și mai puțină, și mai scumpă. Întrebați un fermier din California și o să vedeți că nici acolo nu e mai ușor, dar agricultura lor este una dintre cele mai mari din lume. Și nu tot în piața globală joacă și ei? Nu e secetă și în California? Dar fermierul român vrea mai mult, vrea poate totul pe degeaba. Nu vreau să supăr pe nimeni, dar așa pare situația. Iată, să vorbim puțin și de asigurările în domeniu, că riscuri sînt destule. Dacă vrei să te pui la adăpost, îți faci o asigurare, nu? Nu, că e scump, spun cei mai mulți dintre fermieri; de unde bani, că abia avem de benzină pentru mașinile cu care ne facem treaba? Mai bine să ne dea statul despăgubiri atunci cînd pierdem recolta; iar statul român a tot dat, că așa este el, mînă largă și suflet milos. Chiar dacă și în domeniul asigurărilor în agricultură sînt destule facilități, inclusiv posibilitatea de a scăpa de o bună parte din cheltuială pentru că Uniunea Europeană poate suporta 70% din costuri. Dar nici în acest caz sumele disponibile nu au fost cerute în integralitate; o fi de vină birocrația europeană, ce știu eu... Și atunci, mă întreb, de ce nu pun fermierii mînă de la mînă, să își facă singuri o firmă în domeniu, să nu mai stea la mila nimănui? De ani și ani tot aud discuții despre înființarea unui fond mutual al agriculturii, din care să se ajute fermierii la nevoie. Doar aud, pentru că încă nu există nimic concret, doar idei, propuneri și cereri. Poate de acum înainte, și asta în cazul în care tot statul se va mișca mai bine, obligîndu-i pe fermieri să dea o contribuție modică.

Și ar mai fi ceva de amintit, și anume implicarea fermierilor în chestiunile europene care îi privesc direct. Multă vreme a fost *silenzio stampa*, iar asta s-a văzut atunci cînd era cîte o dezbatere sau alta la nivel comunitar, iar Comisia Europeană cerea părerea tuturor. Veneau cîte un milion de răspunsuri din toată Europa, dar numai 20 sau 25 din România. Acum lucrurile s-au schimbat puțin, mai ales că este vremea în care e pusă la punct noua Politică Agricolă Comună. Fermierii români sînt acolo, la Bruxelles, prin intermediul unei mari asociații europene a agricultorilor. Doar că reprezentarea nu este gratis, așa că trebuie plătită o cotizație, de vreo 600.000 de euro pe an. Și cine credeți dumneavoastră că plătește această cotizație, care ar cădea normal în seama fermierilor? Dacă ați răspuns statul român, aveți dreptate. Așadar, propun un slogan al agriculturii din România – cere și ți se va da. Să vedem cît, dar ceva tot primești.

***Cătălin Lența** este jurnalist.*

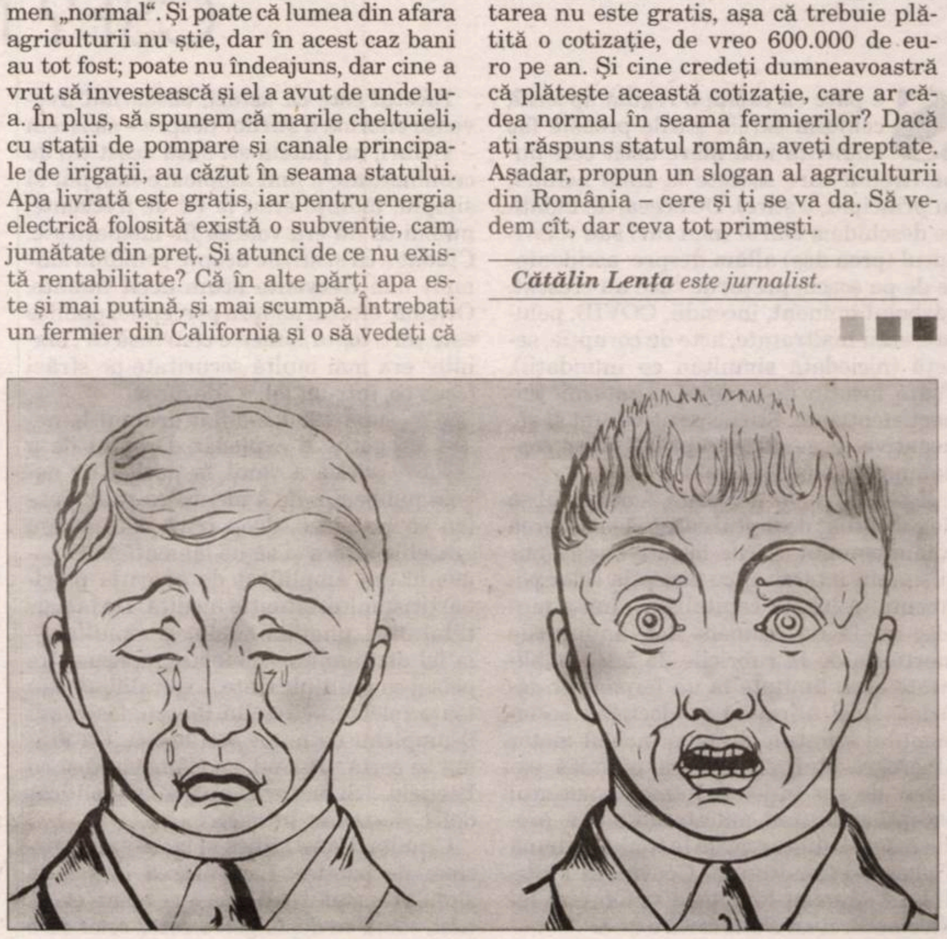

DILEMA VECHE
Văicăreala

Constanța VINTILĂ

Văicăreala altora

Văicăreala este un simptom cu veleități universale, regăsită de-a lungul și de-a latul Europei, de multe ori acolo unde cititorul s-ar aștepta mai puțin. În petiții, jalbe sau memorii, văicăreala are importante valențe retorice. Și-atunci, petiționarul se vaită și strigă deși petrece și doarme pe paturi de mătase și chefuiește cu lăutari pînă în zori de zi. Nu vreau să mă opresc în paginile acestui articol asupra topicului arhicunoscut al „sărmanelor raiale“, aflate mereu la granițele imperiilor și sub „jugul“ neiertător al ferocilor otomani, asuprite de tiranicii fanarioți. Ci mă voi apleca asupra unui personaj extravagant pentru care lamentarea este o piesă importantă în interacțiunea cu societatea moldavă, iar pentru noi, cei de astăzi, un bilet în plus în cunoașterea lumii din trecut.

„*Aruncat într-un colț pierdut al Europei, izolat pot spune, de toți semenii noștri, să-mi fie îngăduit să mă recomand amintirii Domnii voastre. Chemat la Iași de către guvernul Republicii, m-am îndreptat încoace fără bani, fără credit și chiar fără caracter oficial, deoarece nu au pus să mă recunoască și nu sînt încă recunoscut de Poartă*“, scrie, la 2 februarie 1798, cetățeanul Louis Parrant, numit viceconsul al Republicii franceze la Iași. Cetățean și republican, francez mai întîi de toate, tînărul Louis Parrant își petrece sejurul la Iași într-o continuă văicăreală, adresînd superiorilor săi, domnului fanariot și sultanului numeroase petiții. Nimic nu-i place, nimic nu-i convine: Moldova ignoră visurile tînărului cetățean de a deveni Republică peste noapte. Arborînd cocarda tricoloră și presupusa superioritate a națiunii franceze, Louis Parrant intră repede în conflict cu cei din jur, într-un context politic internațional deloc îngăduitor cu Franța. Agitat și dornic să se remarce cu orice preț, Parrant oferă protecția Republicii franceze oricui dorește să poarte cocarda tricoloră și să cînte *„Vive la liberté!“*. Împreună cu cancelarul său, Jacques Ledoulx, și fiul acestuia, Joseph, cutreieră ulițele Iașiului încercînd să convingă cît mai mulți străini să se alăture cauzei franceze, să primească protecția și cocarda, dăruind promisiuni de nesperată libertate. Îngrijorat de spiritul rebel al francezului, ce nu primise încă confirmarea din partea Porții, pentru calitatea sa oficială de viceconsul, domnul Alexandru Calimachi (1795-1799) îl carantinează, interzicîndu-i să părăsească locuința, pentru doar vreo zece zile, pentru o presupusă ciumă, care s-a dovedit inexistentă, scrie petiții și se lamentează: „Cetățene ministru, sînt redat patriei și retrăiesc ca să o iubesc și să o mai servesc. Scăpat de odiosul flagel care îmi amenința zilele, revin, în sfîrșit, la suprafață deasupra acestui ocean de amaruri, care era să mă înghită în cel mai înfiorător din abisurile sale“. Cum spuneam, petițiile curg către domn, plîngîndu-se de condițiile carantinei, de marele serdar care nu l-ar fi protejat: „Mi-au trebuit zece pagini ca să expun principelui atrocitățile comise față de mine“, scrie indignat și bănuind că mai apoi să-l trimită pachet la Socola. Măsura îl nemulțumește profund pe Parrant care începe să redacteze petiții peste petiții adresate domnului, sultanului, autorităților franceze. Acum să nu vă închipuiți, că izolarea de la Socola era tocmai strictă și că viața era prea dură. Dimpotrivă, seara, Louis Parrant intra călare în oraș și petrecea alături de o liotă de republicani și revoluționari agitînd calfele și prăvăliașii, cîntînd și scandînd lozinci care mai de care mai scandaloase pentru boierii și negustorii bogați. Iată cum îl descrie un informator rus, la 23 februarie 1798: „Parrant, după ce s-a întors în oraș, tocmai a strîns o mare de canalii, pe care a adunat-o în timpul retragerii sale de la Socola, pentru a-i proteja. Aceștia se plimbă pe toate ulițele Iașiului, tîrînd după ei lăutarii, și, plini de vin, dansează, strigă și cîntă orori; este un spectacol demn de tot rîsul; văzînd spectacolul, negustorii ies din prăvăliile lor și le strigă în deriziune: libertate! libertate! trăiască libertatea!“. Deși a stat în carantină Moldova și slujitorii ei nu iubesc Republica franceză. Acum, mari atrocități nu fuseseră comise împotriva francezului Parrant din moment ce revenea seară de seară de la Socola să se întîlnească cu prietenul lui, Jacques Ledoulx, sau să petreacă alături de polonezi, italieni sau greci în acordurile lăutarilor. Bietul serdar a fost destituit și obligat să-i ceară scuze public; dar nici asta nu i-a fost pe plac: „N-am vrut să le primesc… ci am raportat acest fapt mai pe larg consulului meu general (Charles Flûry – consul la București) și legației Republicii de la Constantinopol“. Consulatul din Iași se transformă într-un cuib republican. De peste drum, din casa boierului Iordache Cantacuzino-Pașcanu, un spion rus îl supraveghează zi și noapte și notează: „9 martie <1798>. Alaltăieri, fiind la fereastra lui Pașcanu, am văzut ieșind în ulița pe care locuiește Parrant, vreo 20 de noi francizați, toți purtînd cocarde; pînă atunci nici unul dintre ei nu purtase cocardă; acest nou spectacol era văzut pentru prima oară pe ulițele Iașiului; o mulțime de oameni cu cocarde atașate la tot felul de pălării grecești, turcești, moldovenești, bulgărești, poloneze înspăimînta spectatorii și mulți veneau curioși să vadă“. Aplaudați cu entuziasm de prăvăliași și calfe, „republicanii“ sperie boierii care cer să fie pedepsiți; consecința nu se lasă așteptată: calfele și băieții de prăvălie primesc o bătaie zdravănă pentru a se fi lăsat prinși de un spirit de libertate ce încă nu avea ce căuta în Moldova. Cît despre Parrant, nici el nu scăpă: într-una din zile, „cineva“ împodobi un porc cu cea mai frumoasă cocardă tricoloră și-l introduse apoi în curtea consulatului. Scandalul diplomatic, izvorît din acest incident, atinse, după cum bine vă așteptați, malurile Senei, țărmurile Stambulului, dealurile Copoului și gurile Dîmboviței. Acum, de la ferestrele Pașcaniului, informatorul rus (se pare spionul polonez Wengerski) n-a prea văzut porci cu cocarde tricolore, dar scria că incidentul a stîrnit hohotele de rîs ale tuturor. El bănuiește că Parrant ar fi pus la cale toată tărășenia pentru a găsi prilej de a se văicări iarăși împotriva tuturor.

> *„Mi-au trebuit zece pagini ca să expun principelui atrocitățile comise față de mine.“*

Cînd, la 9 august 1798, Parrant este arestat la domiciliu și mai apoi trimis sub escortă la Constantinopol, ca urmare a conflictului franco-otoman, boierii respiră ușurați că au scăpat de unul ce știa să se plîngă mai abitir decît ei. Însă nu pentru mult timp, căci Parrant va reveni curînd din poziția de comisar, cu pretenții mari și văicăreli pe măsură.

Constanța Vintilă *este cercetătoare la Institutul de Istorie „Nicolae Iorga“ al Academiei Române. Cea mai recentă carte publicată:* Lux, modă și alte bagatele politicești în Europa de Sud-Est, în secolele XVI-XIX, *Editura Humanitas, 2021.*

■ ■ ■

Mircea KIVU

CSF? NCSF!

Se pare că există o regulă apocrifă conform căreia știrile proaste fac audiență mai mare decît cele bune (trenul care sosește la timp nefiind, în principiu, o știre). De aceea, de îndată ce deschidem ziarul (mai rar) sau televizorul (prea des) aflăm despre: accidentele de pe șosea, prețurile care au crescut, războiul iminent, incendii, COVID, poluare, soții maltratate, acte de corupție, secetă (niciodată simultan cu inundații). Toate, însoțite de imagini cu puternic impact emoțional. Știrile pozitive sînt și ele negative, de genul „coruptul X a fost condamnat cu suspendare“.

E posibil ca, în România, fenomenul să fie accentuat de faptul că, pînă la căderea comunismului, știrile negative erau pur și simplu interzise (cu excepția celor petrecute în lumea capitalistă). Îmi amintesc că, la un moment dat, anunțurile mortuare de la rubricile de mică publicitate erau limitate la un ferpar per decedat. Deși afirmată în doctrina socialismului științific drept principal motor al progresului, critica era permisă exclusiv de sus în jos și numai în situații excepționale (îmi amintesc emoția produsă de desființarea, de la înalta tribună a plenarei Comitetului Central al Partidului Comunist Român, a romanului lui Nicolae Breban *Bunavestire).*

Efectul este că astăzi, observînd frecvența enormă a știrilor despre – să zicem – violuri, nu putem ști dacă acest tip de criminalitate a luat amploare sau, pur si simplu, înainte erau la fel de frecvente, numai că nu era voie să fie mediatizate. Ciudat e că și știrile despre grindină sînt mult mai frecvente acum decît înainte. Oricum, efectul asupra percepției publice este cert: toată lumea e convinsă că „înainte“ era mai multă securitate pe străzi (ceea ce, într-un fel, e adevărat).

După 1990, s-a dat drumul la negativ. A explodat. Dreptul de a critica a venit la pachet cu nevoia publicului de a identifica răul. Pentru că ne place, deopotrivă, să arătăm greșelile altora și să ne lamentăm. Fenomenul era amplificat de apariția pluripartitismului, situație inedită. De la partidul unic, unanim adulat și simultan – la fel de unanim – detestat, apăruse un peisaj cu multiple ținte. Liberalii puneau toate relele în cîrca lui Iliescu, feseniștii îl umpleau de noroi pe Coposu, Cataramă se certa, pe rînd, cu Câmpeanu și cu Patriciu… Și lucrurile nu s-au simplificat deloc, de-atunci încoace.

Granița dintre critică și lamentare e extrem de subțire. Lamentarea înseamnă simpla constatare că ceva nu e bine – eventual, odată cu deplîngerea sorții celor care suportă consecințele. Critica e mai complicată, presupune și o explicare a mecanismelor producerii situației nefericite și, totodată, imaginarea posibilelor remedii.

După unii, presa n-ar trebui să se ocupe de critică – ea ar trebui să se rezume la prezentarea cît mai exactă și neutră a faptelor. După alții, consumatorul de știri nu trebuie abandonat în haosul evenimentelor – el trebuie ajutat să-și structureze percepțiile. Ambele poziții sînt extreme, de fapt este loc în mass-media și pentru analize aprofundate, și pentru factual. Problemele apar atunci cînd există dezechilibre între cele două componente sau – mai grav – *quiproquo*-uri.

Mediile care își propun să facă preponderent informare păcătuiesc prin excesiva ancorare în imediat. Altfel zis, lipsă de *follow-up*. Abundă știrile de genul: „S-a petrecut fapta X. Instituția Y anchetează cazul“ sau „Demnitarul Z a promis că…“. După care nu mai urmează nimic. Nici din partea instituțiilor în cauză, nici – mai grav – din partea jurnaliștilor. Mi-ar plăcea grozav ca una din televiziunile sau unul din radiourile de știri să aibă o emisiune săptămînală în care să facă o trecere în revistă a principalelor subiecte din mass-media din urmă cu exact un an calendaristic. Să afle cum s-a finalizat ancheta. Dacă demnitarul a făcut ce a zis. Cu întrebări adresate actorilor implicați. Îmi place să cred că un asemenea demers ar aduce un plus de responsabilitate în spațiul public.

Această lipsă de perseverență din partea mediilor de informare aduce cu sine o deformare a percepției publice asupra realității. Probabil că sînt multe anchete pe care autoritățile le tărăgănează nepermis. Sau că cei mai mulți demnitari nu-și țin promisiunile. Dar poate că există și anchete finalizate sau promisiuni onorate. Numai că acestea nu sînt știri care să facă audiență. Cum am spus, interesante sînt doar știrile negative.

Această înlănțuire de vicii afectează mentalitatea publică, este indusă o stare de depresie colectivă. Impresia generală e că nimic bun nu se întîmplă, că orice efort de îndreptare a stării de fapt e inutil. Că n-ai ce să faci.

Mircea Kivu *este sociolog.*

■ ■ ■

Propuneri de *Dileme vechi* pentru viitor:

- **Cutremur**

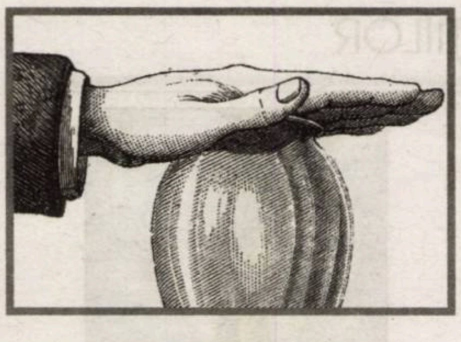

George BANU

scena lumii

Impactul excesului

– sculptura și teatrul –

Grație lui Călin Stegerean am descoperit sculptura lui Mircea Roman. Inițial prin imagini cu un rar impact, iar apoi printr-o vizită la atelier. Un prieten căruia îi împărtășeam entuziasmul meu își formula sceptic o rezervă pe care o înțeleg, dar rămîne puțin pertinentă: „Nu e deloc modern“. De aceea tocmai i-am resimțit puterea atît de absentă în opere sculpturale actuale strict abstracte, jocuri de forme, combinații geometrice, inapte pentru acel dialog intens pe care – „puțin clasic“, cum sînt – îl caut în artă. Operele sale poartă amprenta unei sfîșieri ce se clamează fără rezervă și ne solicită adeziunea. Ele au această putere de a produce un șoc grație excesului, cu tot ce implică el ca rezonanță. Ca reverberație.

În atelier observ din profil o galerie de busturi sculptate în lemn sumbru, le privesc, mă îndepărtez și corpurile acestea cu umerii căzuți, în aceeași postură, îmi apar ca figuri ce par că se încovoaie sub apăsarea lumii. O greutate simbolică, o apăsare inevitabilă, ele poartă pe spatele lor greutatea cosmică, direct resimțită. Dar interesul operei provine din faptul că această condiție e una generală, umană, un destin al omului. Apoi, în vecinătate, pe un zid văd agățat ceea ce mi se pare a fi un înger, dar un înger făcut din surcele, din bucăți de lemn artizanal imbricate. Îl privesc și îi resimt condiția, aceea a figurii divine zdrobite pe pămînt. El pare a fi un suprvietuitor în așteptare.

Sculptura lui Mircea Roman păstrează fragmente umane, dar înscrise în structuri care le integrează producînd figuri hibride, mereu sub amenințarea dispariției, dar nu a unei dispariții integrale. Acesta e discursul lui Mircea Roman: personajele sînt rănite, reduse la elemente disparate, dar nu total aneantizate. Și cum să rămîi indiferent la prezența materialului utilizat, șindrile savant combinate sau bucăți de lemn cioplite? Totul atestă fragilitatea, expune amenințările și dezastrele, dar nu se protejează grație metalului sau pietrei. Există o anumită înrudire între condiția figurilor și suportul lor, între decupajul și, apoi, montajul lor.

Aceste personaje sînt rănite, personaje sîngerînd care țîșnesc de pe suprafața unui zid, mereu în suspensie ca niște apariții invalide ce sfîșie noaptea neliniștii generale. Ele sînt reziduuri violente care interpelează privirea și agită spiritele. Puterea lor provine din patetismul expresiei și totodată din reducția parțială a corpurilor niciodată integral reprezentate.

Privesc aceste sculpturi trunchiate, aceste strigăte suspendate și, pornind de la prezența lor, imaginez un veritabil teatru shakespearian unde somnul a fost exclus și acești eroi mutilați se detașează ca protagoniști ai unei suferințe universale. Șocul provine și din contrastul între prezența intensă a figurilor rănite și mediocritatea materialelor de suport, improvizate, fără prestigiu și nici valoare exemplară. Grație unei asemenea soluții, excesul nu eșuează în patetic, ci se constituie într-o expresie tragică a condiției umane.

Andriy Zholdak, un mare regizor ucrainean interzis la Moscova, îmi scria acum puțin timp, strigîndu-și revolta și asumîndu-și condiția tragică: „Putin distruge libertatea unui popor. Inima îmi e spartă în bucăți“. Și în viață, și în artă, el se asociază artiștilor care cultivă excesul, care atacă limitele teatrului pentru a pune în evidență sfîșierea personajelor și lupta cu demonii interiori. În acest sens, el își alege repertoriul conștient de necesitatea unei comuniuni personale cu operele puse în scenă. Teatrul este o mărturie fără constrîngeri, și de aceea Zholdak îl preferă operei, unde muzica interzice asemenea libertăți extreme. Printre ultimele sale creații se numără *Rosmersholm,* spectacol de excepție, la Teatrul Maghiar din Cluj, și *Barba Albastră* de Bela Bartok, la Opera din Lyon. De astă dată, la Teatrul Național din Craiova, el se confruntă cu un text puțin frecventat, *Femeia mării* de Ibsen, și care totuși e o capodoperă. Aici se asociază cele două ramuri, realistă și simbolistă, ale teatrului ibsenian căci pe de o parte se revelează datele unei familii burgheze trăind pe malul unui fiord norvegian, iar pe de alta atracția pentru mare resimțită de tînăra eroină Elida, izolată ca o sirenă eșuată pe uscat. Chemarea valurilor și a întinderii ilimitate o agită constant, iar dorința de a fugi în căutarea unui logodnic marinar o sfîșie.

Andriy Zholdak, împreună cu scenograful sau Daniel Zholdak, propune un spațiu dublu plasat sub semnul *apei*, o piscină, un acvariu, dușuri, dar fără apă. Aceasta produce o insuportabilă senzație de *manque,* de absență. Apa e prezentă pe video, unde valurile își ritmează mișcările și vulturi de mare plutesc neliniștitor. Aici, mai mult ca oricînd, banda sonoră intervine în mod tulburător căci cuvintele și situațiile, grație muzicii, capătă o intensitate tragică. Auzim prăbușiri sonore, incantații sacre, lungi melopee melancolice. Muzica nu e un acompaniament, ci un partener mereu prezent.

Spectacolul trasează drumul tragic al Elidei care a intrat în familia doctorului Wrangel și a celor două fetițe avute dintr-o primă căsătorie. Soția de atunci a murit, dar Zholdak reia un procedeu important ce constă în a încarna pe scenă prezența celor dispăruți. Și aici e neliniștitor de prezentă soția defunctă ce se insinuează în jocurile de familie, în sărbătoarea pentru aniversarea ei: fantomele sînt printre noi. Zholdak abuzează uneori de soluții patetice cu un efect retoric „excesiv“, dar, pe de altă parte, are secretul de a adopta soluții enigmatice, ocazii de confruntare cu secretul lumii și al ființei, ca de exemplu în manipularea unei pietre masive de către Elida și al cărei sens rămîne indescifrabil. Poetic indescifrabil. Sau o altă soluție subtilă, logodnicul revenit după trei ani nu e prezent, ci jucat de Elida însăși, lăsîndu-ne să presupunem că e o creație a minții sale, o fantasmă care o atrage și îi determină plecarea (soluție diferită de a lui Ibsen la care, dimpotrivă, Elida consimte să rămînă).

Zholdak e un mare regizor de actrițe. Ele constituie o adevărată galerie trecînd de la *Viața cu un idiot* la *Livada de vișini,* de la *Madame Bovary* și *Nana* la *Rosmersholm*. Aici el ne descoperă o interpretă unică, Costinela Ungureanu, pe care o conduce alternînd comportamentul cotidian și pulsiunile lirice, acordîndu-i o dimensiune imaterială, deosebit de fragilă. Totul atestă în jocul ei puterea pasiunii pentru extensia mării și pentru nevoia de iubire, de dăruire extremă. Urmărim cînd deprimarea Elidei, cînd voința ei de a se elibera de cadrul familial care o sufocă. Ea e agitată de chemarea mării ca supremă șansă de supraviețuire. O asemenea actriță depășește puterea cuvintelor de a transmite bogăția jocului său. Un poem ar fi necesar. Cît am iubit-o pe Elida lui Zholdak…

Excesul refuză confortul artei consensuale.

***George Banu** este critic de teatru. Ultima carte publicată:* Les récits d'Horatio *(Actes Sud), apărută în versiune românească la Editura Tracus Arte.*

Mircea Roman, Magazia

Bogdan-Alexandru STĂNESCU

pe de altă **carte**

Față cu Istoria și cu visul

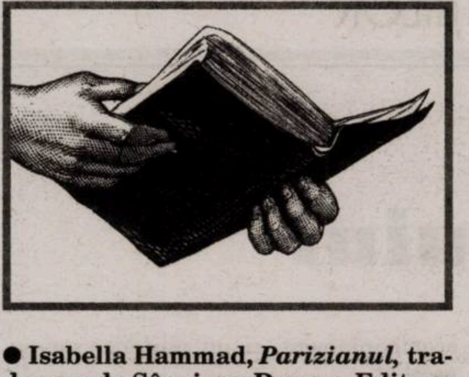

● Isabella Hammad, *Parizianul*, traducere de Sânziana Dragoș, Editura Polirom, 2022.

Poate primul amănunt care uimește la solidul roman al Isabellei Hammad este unul extraliterar – și anume că avem în față un debut, unul dintre cele mai bune din ultimii ani pe piața de carte anglo-saxonă. Un al doilea, intrinsec ființei literare a romanului, este modul ostentativ convențional, îndatorat realismului de secol XIX, în care Hammad abordează acest *Bildungsroman*. Pare că, departe de orice tentativă experimentală, abordarea unei forme și, mai ales, a unei atitudini anacronice față de proză devine ea însăși în mod paradoxal experimentală.

Deschiderea romanului are loc în Nablus, în anul 1914, cînd Midhat (personaj inspirat de persoana reală, istorică, a străbunicului autoarei) pornește pe drumul clasic al tînărului trimis la studii, gata să înfrunte o cultură și o civilizație cvasi-necunoscute (cu excepția limbii franceze pe care o stăpînea după studiile liceale de la „Constantinopol"). Scenele traversării pe mare constituie, minus episodul fantasmei erotice, o replică dată incipitului *Educației sentimentale,* iar declanșatorul erotic este strămutat la sosire, acolo unde se naște o poveste de dragoste care va traversa cele peste 600 de pagini ale romanului, cît și deceniile de istorie cuprinse între paginile acestuia. Trimis de tată, un negustor arab aflat în plină ascensiune, să studieze medicina la Montpellier, tînărul Midhat este cazat în casa ambițiosului profesor Molineau, unde o întîlnește pe fiica acestuia, Jeannette, absolventă de filosofie măcinată de misterul suicidului propriei mame. Midhat devine, pentru cercul de prieteni al profesorului, „celebrul oriental", personaj exotic care refuză însă să-și joace rolul, subliniind în permanență mai curînd asemănările pe care le observă și, bineînțeles, îndrăgostindu-se iremediabil de fiica propriei gazde.

E dezvoltată în roman o solidă și bine condusă subtemă a orientalismului de început de secol XX, reprezentată de un tînăr care se lasă ghidat de tradiție și de puterea simbolică a unui tată care dictează de la distanță ce i se întîmplă fiului. Midhat e însă un tînăr temperamental, care se lasă ghidat mai degrabă de rațiunea inimii decît de interesele carierei sau ale propriei familii. Odată ce realizează că, de fapt, face obiectul unui studiu incipient al profesorului Molineau despre „gîndirea" primitivă a arabilor, lasă totul în urmă, după o scenă stendhaliană, și fuge la Paris, unde începe să studieze istoria în locul medicinei și devine un afemeiat. După terminarea Marelui Război și înfrîngerea Imperiului Otoman, care duce la o împărțire a teritoriilor Palestinei între englezi și francezi, Midhat se întoarce acasă, unde realizează că tatăl său a aflat despre aventura lui din Montpellier și că-l amenință cu dezmoștenirea dacă nu se însoară cu o fată de-a locului și nu se dedică afacerilor familiei. Următorii anii, pînă la revolta arabă din 1936, îi oferă lui Hammad pretextul pentru a crea un roman politic și social de o amploare și un rafinament stilistic foarte rare în lumea literară contemporană.

De altfel, după modelele deja enunțate, două au fost cele care mi-au venit în minte cînd am trecut de jumătatea romanului: Henry James (pentru rafinamentul urechii ce prinde limbajul social și ipocrizia) și Zadie Smith cea din *Despre frumusețe* (nu întîmplător, Hammad provine ca scriitoare din *melting pot*-ul cursurilor de *creative writing* ținute de Zadie Smith).

Dacă, în Franța, Midhat era „Arabul", el va deveni, în Palestina, „Parizianul", arabul educat, cu maniere decadente și costume extravagante, iar această lipsă a unei ancore reale îl va face să trăiască istoria tulbure a acelor ani și a acelei zone „ca într-un vis". Pendularea lui continuă între două identități, între două culturi și, în cele din urmă, între două femei (chiar dacă una aparține memoriei, iluziei și tinereții, iar cealaltă este foarte bine întrupată, biologic, politic și social) dă naștere unei trăiri nevrotice a istoriei contemporane. E interesant de notat, însă, că, în ciuda caracterului său „ușuratic", Midhat rămîne constant în raport cu sine și cu lumea. Lumea, însă, este cea aflată în continuă schimbare: dacă inițial porecla sa, Parizianul, este una încărcată cu simpatie și afecțiune, odată ce puterile coloniale încep să se opună autonomiei palestiniene, Parizianul devine și el o țintă a agresivității comunității.

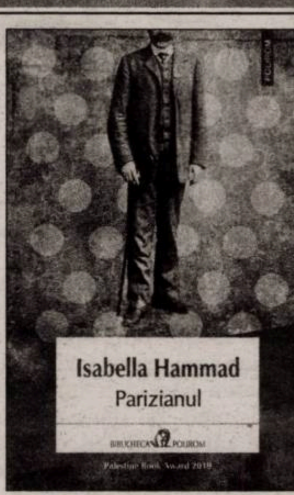

Un alt palier pe care evoluează romanul este cel al prozei istorice de nemăsurată ambiție: Palestina este oferită sub perspectiva evoluției zbuciumate a deceniilor ce au condus la revolta arabă din 1936, din punctul de vedere al arabilor, dar fără ostentație, fără efort vizibil de propagandă, ci cu instrumentele prozei desăvîrșite de inspirație mai curînd tolstoiană. Un alt gen proxim ar putea fi identificat în *Trilogia Cairo,* fresca monumentală a lui Naghib Mahfouz. Dacă protagonistul romanului trece prin istorie cu perplexitatea cuiva deranjat din visare, atunci nici carnația romanului nu poate fi una care să ignore visarea. În mod uimitor, în mijlocul unei scene alerte, cînd „regulile" spun că ritmul alert trebuie să se substituie de-a dreptul scenei propriuzise, Hammad oprește totul și descrie cu minuțiozitate sclipirea cafelei dintr-o ceașcă sau mișcarea unei crengi înflorite, împrumutînd de pe propriul personaj visarea ca pe cel mai eficace mecanism de apărare adaptativ în fața Istoriei. Roman uimitor din toate punctele de vedere, nelipsit de erori, cred însă că *Parizianul* anunță o mare scriitoare pe care cu certitudine o voi urmări.

■ ■ ■

Șerban AXINTE

pentru **poezie**

FDP: Rezervație naturală

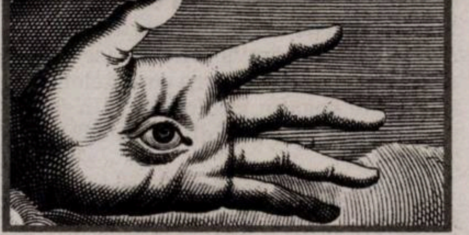

● Florin Dan Prodan, *Road Poetry*, Editura Casa de pariuri literare, 2021.

Florin Dan Prodan – numit în continuare FDP – este un poet unic în literatura noastră de azi. Este autorul a mai multor volume de versuri, tipărite la tot felul de „edituri" inventate de el, în tiraje mai mult decît confidențiale, și asta nu pentru că nu și-ar fi putut publica scrierile în mod corespunzător, dar autorul nu pare străbătut de nici o ambiție pămîntească. Tot ceea ce face el să sub semnul unei gratuități exemplare, dublată de o generozitate rar întîlnită la semenii noștri. Dacă îl vezi pentru prima oară, zici că e un mecanic auto care tocmai a ieșit de sub o mașină, bucurîndu-se sincer că i-ai ieșit în cale. Pe FDP nu îl interesează nimic altceva decît poezia. Muncește pentru a putea călători – singur sau cu prietenii – și călătorește pentru a scrie. Dacă-l suni, de regulă nu are semnal și asta pentru că ba e prin India, ba prin Egipt, Coreea de Sud, New York, ba printr-o zonă insuficient explorată a Americii de Sud. Cînd te sună el, însă, nu se poate afla decît într-un singur loc: în (la) „Rainbow" sau în (la) „Rimbaud" (după cum vrea fiecare), un bar boem din Suceava. Biroul său de lucru e lumea întreagă. Poezia e strîns legată de felul său de a trăi. Călătorește și scrise SMS-uri poetice prietenilor într-o stare de hiperentuziasm față de tot ceea ce descoperă. FDP e un lucid care îți dă senzația că delirează deoarece atunci cînd se află „la lucru" captează niște frecvențe ce se lasă accesate doar de el. Scrisul său e total neconvențional, dar nu într-o manieră căutată. Citește literatură cu aceeași pasiune a călătoriei, cu aceeași curiozitate inepuizabilă și sfredelitoare.

Road Poetry este a doua sa carte cu poeme de călătorie, după *On the Road* (Shamballa Press, Kathmandu, 2012). Textele lui nu seamănă deloc cu acele poeme-reportaj, ele fiind prin excelență stări de spirit organizate post-factum. Scrierea propriu-zisă pare simultană cu experiența, deși nu notează nimic la cald, cu excepția amintitelor SMS-uri. Insolitul poemelor derivă din realitatea neobișnuită pe care o cunoaște nemediat, ea însăși fiind supusă unui proces de atipizare din partea autorului: „Cum să poți să uiți răbdarea / bătrînicii Lhum / care te-a scos / din labirintul Daramshalei / într-o după-amiază / cînd nu mai era nimeni / pe lume?" („Lhum") sau „Cum să nu îți amintești / de mult prea tăcutul călugăr / care te-a condus / în miez de noapte prin ploaie / pînă la hanul Lose Ling / de parcă te-ar fi însoțit / prin întregul univers?" („Călugărul"). Alte texte par niște transcrieri nude, în absența oricăror procedee retorice vizibile, asemănătoare unor mici narațiuni scurtcircuitate: „Îmi termin berea Cristal / și sendvișul / arunc un rest / lui Che, cîinele toropit de căldură / al cafenelei / un cerșetor / întins în gangul răcoros / strigă / viva la revolucion amigooo" („Che"). În poeme precum „Sri Nara Simha" sau „Bătrînul hipiot", discursul trece foarte ușor de la persoana a III-a la persoana I, de la cuvintele autorului la cele ale personajelor sale. E un procedeu recurent în textele lui FDP. Această deplasare a accentului de la o instanță la alta îl face pe cel care scrie să fie efectiv cel despre care scrie. Așadar, FDP e, pe rînd, Ernesto, Martina, Chimichu, Lhum, Taxatorul, Nikolai, Lena, Miriam și mulți alții.

Dacă textele sale nu se bazează pe metafore, așa cum am sugerat deja, expresivitatea de acest tip se organizează pe spații mai ample, după parcurgerea mai multor poeme de același gen sau a cărții întregi. Există unele scrieri ce derivă din vorbirea obișnuită a unor oameni. Ce e denotație oarecare în vorbirea liberă a unui personaj devine, prin decupaj, conotație auctorială: „parcă nici nu-s geamuri / în trenul ăsta lung cît o viață / încet și cu mirosuri mai vechi decît lumea / gratii subțiri păzesc / haine ponosite, pături și pungi de mîncare / și somnul copiilor ce parcă / n-au coborît vreodată din el / de mîini lungi și negre / mai iuți decît frica sau foamea / din stații fără nume / zeii or să te dea jos unde trebuie / undeva pe cîmpia asta mare / mare, sir, mai mare și mai largă / decît lumea aceea din care spui că vii / e timpul să dormi, mîine vei fi tot aici / îți vom zîmbi, vom bea încă ceai / și vom merge mai departe / spre alte orașe și peste alte fluvii" („Naran"). Una dintre mizele poeziei de față constă în transmutarea atenției cititorului de pe exterioritate – peisajul ce captivează în mod normal privirea – pe interioritate, adevărata rezervație naturală a lui FDP.

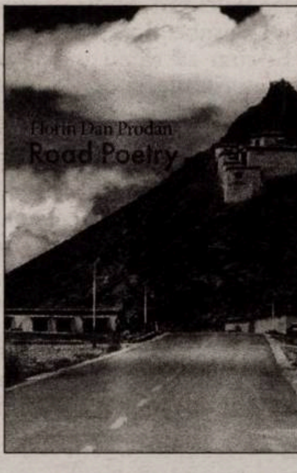

Prin volumul de față, dar și prin ce a publicat anterior, autorul contribuie la modificarea orizontului de așteptare privind literatura de călătorie, la care, de altfel, face trimiteri ironice. Poezia sa își are sursa într-o viață înțeleasă ca un *performance* al neliniștilor (chiar anxietăților) creatoare. Un *performance* sută la sută asumat ontologic.

■ ■ ■

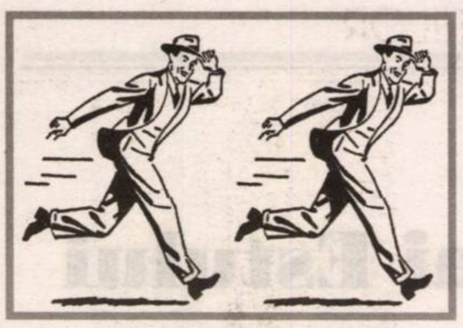

Victor MOROZOV

dilematograf

„Vreau să văd!“

● ***Europa '51*** **(Italia, 1952), de Roberto Rossellini.**

Filmul lui Roberto Rossellini din 1952 pune în scenă o căutare intimă fundamentală, din genul acelora care angajează străfundurile ființei, dar titlul său lărgește dramatic perspectiva. Într-adevăr, *Europa '51* posedă rezonanța grea a bilanțului, a imaginii de ansamblu, a privirii care sintetizează. Se pune astfel în mișcare o tensiune subtilă între adîncimile existențiale ale acestui parcurs profund personal, care o va purta pe Ingrid Bergman dinspre opulență înspre periferiile populare, și sensul ei secund, care în ochii lui Rossellini deține implicații mai generale. Experiența burghezei jucate de Bergman e ca o reumanizare pe invers: personajul trebuie să piardă toate parîmele unei foste vieți – de la copilul mort la căsnicia distrusă – pentru a putea dibui o nouă bucurie a trăirii. Însă secvența din urmă, cu silueta actriței lucind stins în spatele unor ferestre cu zăbrele, închisă undeva la etaj, în timp ce jos, în curte, familia sa resemnată se îndepărtează, e cel puțin contradictoriu în decalajul pe care-l operează între un imaginar aproape medieval – sfînta schingiuită pentru convingerile sale – și o falsă speranță la care obligă *happy end*-ul. Femeia s-ar putea să fi acces la un adevăr deplin, dar asta o înstrăinează pe vecie de lumea mercantilă a muritorilor.

Măiestria lui Rossellini atinge un fel de fierbințeală extatică în *Europa '51*. Chiar așa: cine ar mai putea pretinde, astăzi, să aducă laolaltă, între marginile aceluiași cadru, o poveste apăsat ideologică despre lupta de clasă și o rezolvare de ordin aproape epifanic, aptă să prezerve senzualitatea lucrăturii filmice și să-i deschidă morala spre orizonturi îndepărtate? Dacă filmul impresionează în continuare, faptul e datorat, întîi de toate, tonului său măsurat, care știe să se mențină la egală distanță de tentația militantismului dur – factorul principal al îmbătrînirii rapide a multor capodopere circumstanțiale – și de absolutul artei pentru artă, confecționînd materie sensibilă din lozinci și alți Dumnezei. În epoca noastră, care mai pîlpîie politic ici și colo, în amintirea unor vremuri palpitante (Mai '68 etc.) cărora nu le poate imita decît suprafața, *Europa '51* e un film grăitor în ocolul său metafizic. Schimbările de caracter cu care valsează povestea nu vin pe calea unor cuvinte de ordine evocate răstit, ci se dizolvă în lumina ca de veioză a mizanscenei: e de văzut, în sensul ăsta, tranziția protagonistei de la statutul de amfitrioană înțolită cu rochii sclipitoare la acela al unei figuri pierdute în peisajul anonimilor, care coboară din autobuz în urma unor muncitori din fabrică.

Secretul acestui supliment de sens la care ne face părtași Rossellini e cu atît mai izbitor cu cît înțelegem că el se cuibărește în detalii de construcție cinematografică: există un dozaj grozav al distanțelor și al duratelor – revelația avută de Bergman se traduce, vizual, prin trecerea sa dinspre *gros-plan*-ul suferind înspre cadrul de ansamblu care o integrează organic în comunitate –, iar descoperirea acelui palton răpciugos care a înlocuit haina de blană acționează ca o mică descărcare electrică pe pînza delicată a filmului. De fapt, dibăcia lui Rossellini de a unge cu sens angrenajele unei ficțiuni care amenința să troncăne de-atîta prozaism nu e nicicînd mai evidentă decît în această superbă secvență cu Bergman reîntoarsă din uzină, cînd decide să nu dea curs invitației la teatru a apropiaților, ci se refugiază într-o biserică goală, apoi dă peste o tînără bolnavă care se prostituează, o conduce acasă și rămîne la capul ei. Găsim aici tușe dintr-o întreagă tradiție epică revoluționară, care-l amintesc pe Brecht și-l anticipează pe Pasolini, cu dragostea lor pentru pestiferați și tîrfe. O societate invizibilă este astfel chemată la lumină, dezvăluită de privirea la început miloasă, apoi emancipatoare a acestei femei care dă piept cu tristețea și nedreptatea din lume.

Europa '51 ne privește, sub raport politic, în mai multe feluri. Remarcabilă e tocmai conștientizarea acestui impas inegalitar, venită din partea unui artist-fanion al burgheziei fine (cu *Călătorie în Italia*, următorul său film, Rossellini va prefigura dramele de cuplu antonioniene), care trece la fapte fără să-și uite vreodată armătura liberal-moderată. Îmi place mai ales scena cînd, în chip de consolare, un prieten excedat îi spune unei Bergman îndoliate: „Dacă chiar trebuie să învinuiești pe cineva, învinuiește această societate postbelică!“. În fond, *Europa '51* e un film rupt între trauma catastrofei abia încheiate, care va bîntui în chip decisiv aceste filme de Rossellini, transformîndu-l în creatorul chintesențial al tranziției spre maturitatea cinema-ului găurit de sens și de dialog, și consumerismul trîmbițat de dragul unei lumi mai înstărite. Căci filmul poate fi văzut, într-o lectură ușor cinică, drept comentariu ironic-mirat la adresa acestor oameni ai puterii care decid, într-un moment al istoriei, să ia parte la cîte-un safari în cartierele săracilor, acolo unde cadrul e mai viu – priviți copiii care se bulucesc la aparat în încăperile săracilor – și mai fotogenic. Așa cum *Stromboli* avea să prevadă transformarea caselor pescărești din sudul Italiei în kitsch turistic pentru occidentali dornici de „autentic“, *Europa '51* expune instinctul, lăudabil sub forma binevoitoare, chestionabil în fondul voyeurist, de a-i vizita pe săraci, care va ajunge să fie cunoscut drept *poverty porn*. În 2008, un film foarte interesant numit *Je veux voir* o arăta pe Catherine Deneuve descoperind ravagiile războiului libanez. Însă acest „Vreau să văd!“ afirmat cu timiditate de un star chemat printre muritori cu fața ridată e deja inclus pe de-a-ntregul, pătrunzător, în filmul lui Rossellini.

Europa '51 va rula în cadrul unei retrospective organizate de „Arhiva activă“.

■ ■ ■

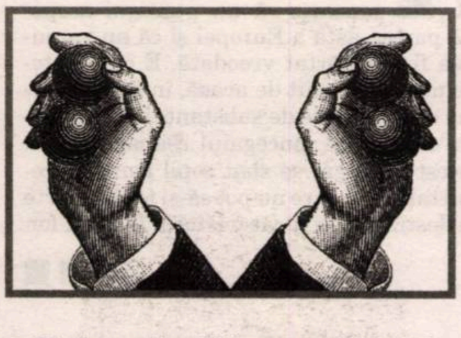

Aron BIRO

audio și n-am cuvinte

De dragoste

● **Madrugada, *Chimes at Midnight*, self release, 2022.**
● **Tori Amos, *Ocean to Ocean*, Decca, 2021.**

Scriu articolul ăsta între Valentine's Day și Dragobete, deci e momentul propice să recomand albume de dragoste – cine știe cît ne-a mai rămas pentru așa ceva, curînd vom asculta doar Manowar și Rage Against the Machine. Am nimerit peste două albume de dragoste recuperată, poate tardivă, ale unor muzicieni care au absentat ceva vreme și li s-a simțit absența.

Albumul norvegienilor Madrugada e așteptat de 14 ani, interval în care s-a stins iubirea în lume, s-a politizat sexualitatea și s-a restaurat spiritul belicos al secolului trecut. Absența trupei a fost ceva mai scurtă, la relansarea *live* au poposit și pe la noi – în 2019 la Artmania și la o pizzerie din centrul Sibiului. Madrugada e o trupă de rock romantic pentru care rock-ul e un pretext, fiind prioritare simțul melodiei și vibrația romantică de seară. Au apărut prea tîrziu și prea la nord ca să prindă trenul *grunge* și n-au dat volumul suficient de tare încît să rivalizeze cu Pearl Jam ori Live, deși ar fi avut o șansă. Sînt un fel de Direcția 5 mai buni ai Norvegiei, comparație ce trebuie calibrată cu discrepanța de tehnică, intereș și cultură între scena rock de la noi și cea a scandinavilor (pe pagina lor de Wikipedia nu găsești pasaje de tipul „Toni s-a luat la bătaie cu membrii trupei“). Destrămarea Madrugada a fost determinată de moartea principalului compozitor, chitaristul Robert Burås, care s-a dus cu instrument cu tot. În noua formulă, trupa continuă să nu aibă chitarist oficial, nici măcar pe album – diverse ajutoare umplu golul, însă Madrugada mai folosește chitara doar pentru a fi eligibili la premii rock. Noile piese sînt croite în jurul vocii, balade ușor electrificate și tamburinate despre iubire crepusculară, făcînd ca albumul să pară un nou capitol al carierei solo a protagonistului Sivert Høyem. Pianul și melancolia formează recuzita, într-o elaborată mizanscenă a iubirii.

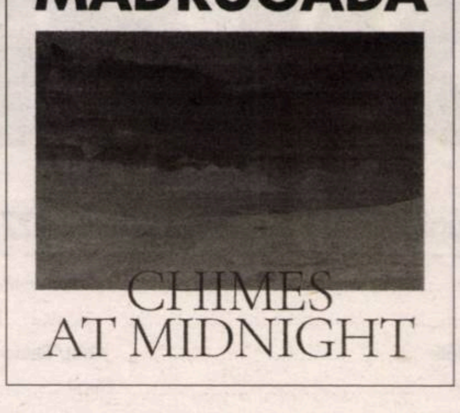

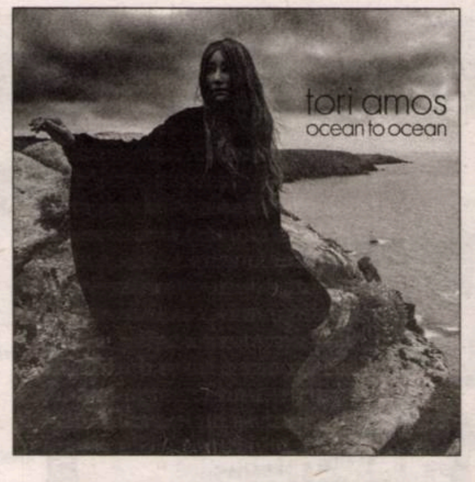

Tori Amos n-a absentat la fel de mult și în bună măsură absența sa a fost pricinuită de izolarea pandemică. Pianista trăiește o carieră paralelă cu mersul lumii, surdă la tendințe, mode și răscoale. A început cu studii muzicale formale, s-a intersectat puțin cu istoria MTV în anii '90, a fost abonată la nominalizări Grammy fără să cînte nimic la modă, i s-au închinat benzi desenate și picturi de către cei mai importanți artiști, ocupă un loc important în istoria rock'n'roll-ului fără să cînte la chitară. Cîtorva piese de aici li s-a aplicat totuși un strat *soft*-rock, de către soțul-producător, fără a schimba semnificativ stilul consacrat al pianistei.

S-a fotografiat pentru coperta albumului pe coasta din Cornwall, unde s-a naturalizat și a construit un studio alături de soțul și inginerul de sunet Mark Hawley. Daphne du Maurier a scris, în Cornwall, *Păsările*, poveste urbanizată abuziv de Hitchcock, care a sacrificat simțul locului și al naturii. Tori Amos cîntă despre stolurile de lilieci cu care a împărtășit pandemia pe coasta stîncoasă de la colțul ascuțit al Angliei, unde poștașul îi duce scrisorile de la fani pe o cărare șerpuind printre cirezi de vite. Pe altă piesă, înoată peste ocean din Cornwall pînă la New York, să aibă o ultimă conversație de cafenea cu mama pe care a pierdut-o la începutul pandemiei. Preocupată de natura și de mitologia bogată a regiunii (asociată cu legendele Regelui Arthur), Tori Amos e genul de artist despre care mama te avertiza în copilărie că te duce cu capul în nori și te face să crești imatur, nerealist, insensibil la geopolitică și economie. Poate prea multă realitate strică, mai ales de cînd e invadată de mizantropie funcțională; după cum se justifică artista: *„I know dear, it's been a brutal year“*.

Aron Biro *este autorul blogului http://aronbiro.blogspot.com.*

■ ■ ■

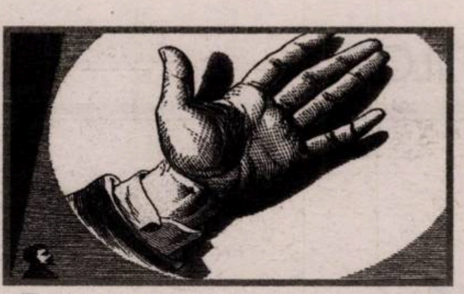

Adina POPESCU

portrete din mers

Acești frumoși copii ai Estului

În urmă cu cinci ani, cînd în Europa nu exista nici un război și nici o pandemie și nu ne dădeam seama că *We really did have everything, didn't we?* (o replică ce ne-a rămas tuturor în minte din filmul *Don't Look Up),* mă aflam la Split, în Croația, într-un mic paradis ex-comunist, la un *workshop* de film documentar care încuraja tinerii documentariști din Europa de Est. Cu cît mai tineri și cu cît mai din Est, cu atît mai bine. Eu și partenerul meu de proiect eram singurii din România și ne-am trezit înconjurați de vorbitori de limbi slave pe care mie, uneia, mi-e greu să le deosebesc între ele pentru că nu pricep mai nimic. Aveam colegi de *workshop* din Polonia și Cehia, din Croația și Slovacia, din Ucraina și Belarus, din Republica Moldova, o echipă chiar din Rusia care voia să facă un film despre fostele cămine culturale sovietice și o italiancă locuind în Olanda despre care habar n-am cum de nimerise acolo. La astfel de întîlniri multiculturale, pentru mine e o experiență grozavă să urmăresc oamenii, mai degrabă decît să fiu atentă la sesiunile de *workshop,* multe nu sînt oricum decît niște acțiuni ce trebuie bifate. Toți colegii slavi păreau că se înțeleg de minune între ei, ca și cum ar fi vorbit aceeași limbă, de altfel mulți vorbeau unii cu alții în rusă, deși engleza era limba „oficială“ a *workshop*-ului, însă cu cît erau „mai din Est“, cu atît o stăpîneau mai puțin. Și cu cît erau „mai din Est“, aveam senzația că împărtășeau un soi de tristețe comună, de altfel cei din republicile ex-sovietice primiseră și burse pentru că nu-și permiteau să plătească *workshop*-ul (în astfel de situații, dacă ești admis la *workshop,* poți apela la instituții culturale din țara ta ca să te sponsorizeze, însă mă gîndesc oare ce instituție culturală din Belarus ajută tinerii documentariști?), erau un soi de rude mai sărace care fuseseră primite în marea familie europeană. Pe lîngă ei, noi, ca români, debordam de optimism, cu toate că și România e cum e, iar în comparație cu vesticii, sîntem, de fapt, negativiști, posaci și predispuși să ne plîngem de milă. Totuși, ne-am integrat repede în grupul slavilor și nu ne-am simțit nici un moment excluși, indiferent de limbă și de apartenență, toți acești copii ai Estului din secolul XX se luptă, de fapt, cu aceleași frustrări și complexe pe care le cară după ei peste tot în lume, se simt intuitiv unii pe ceilalți și se compătimesc reciproc. Aceleași țări corupte, marcate de comunism, aceeași viață nesigură, aceleași dezămăgiri constante legate de „schimbare“, de clasa politică, aceeași neîncredere în propriul tău stat, aceeași resemnare. Dintre toții, polonezii, cehii și slovacii erau cei mai prezenți și mai înfipți, țările lor păreau că depășiseră un prag, acolo chiar există instituții culturale care să susțină tinerii artiști și, în fond, sînt cel mai aproape de Occident, un tînăr documentarist din Bratislava, să zicem, se urcă într-un autobuz și în maximum o oră e la Viena (de altfel, colegii noștri slovaci erau slovaci doar cu numele, căci munceau în Austria). În plus, vorbeau bine engleza și își susțineau cu entuziasm proiectele, nu puneau nici o clipă la îndoială că se vor transforma în filme care să circule pe la festivaluri și să cîștige premii. Pe italianca din Olanda nici n-o mai pun la socoteală, era plină de nonșalanță și într-o stare permanentă de relaxare, era zen și cred că voia să facă un film doar ca să se amuze, despre o activistă feministă care devenise realizatoare de filme porno pentru femei. Nu simțeam la ea nici o încrîncenare și nici o miză, cum se simțea, de pildă, la ambițioșii colegi ucraineni care păreau mereu disperați să demonstreze cîte ceva. De fapt, nu-și doreau decît să lucreze, să obțină finanțări, să se afirme dincolo de granițele țării lor, producătoarea avusese, la un moment dat, un film selectat la Cannes, într-o secțiune mai puțin importantă, însă ținea morțiș să amintească asta de fiecare dată cînd lua cuvîntul, regizorul era și istoric, 40 plus, vorbea prost engleza și de aceea, poate, îmi dădea mereu senzația că era frustrat de faptul că nimeni nu înțelegea cu adevărat realitatea din țara lui. Sau că nu dădea doi bani pe ea. De altfel, ce știm noi despre toate aceste țări? Sînt vecinii noștri și în același timp doar niște țări pe-o hartă, habar n-avem ce se petrece peste gard, în Serbia sau Ucraina (pînă la acest război, cîți știau cine e Zelenski?), care sînt cei „răi“ și care sînt cei „buni“, ce marote înfruntă oamenii de rînd, care e viața lor. Niciodată nu ne-a interesat, măcar ca să luăm aminte și să învățăm din greșelile lor, pentru că mereu am privit doar spre Vest, spre Occident. Și se vede treaba că nu e bine să ignori Estul și micile lui întîmplări de zi cu zi, pentru că la un moment dat se poate întîmpla o catastrofă cum se întîmplă acum și nu mai înțelegi pe ce lume trăiești, există oameni în Est care, deși au trecut mai bine de 30 de ani de la căderea comunismului, nu au avut un minim exercițiu al democrației. Colegele din Rusia mi s-au părut un pic din alt film, una dintre ele era foarte frumoasă și cumva inaccesibilă, a doua, regizoarea, era bună de pus la rană, se îmbăta seara, avea probleme sentimentale pe care le împărtășea tuturor, s-a cuplat cu unul pe-acolo, a plîns, a suferit, a doua zi apărea cu ochii cîrpiți de somn la *workshop,* jura că nu mai pune gura pe alcool niciodată și, cu determinare, o lua de la capăt cu proiectul ei, întreaga ei viață era o „piesă neterminată pentru pianină mecanică“. Haos și dramă. O mare figură rusoaica aia! Și, dincolo de toate, un suflet mare. Însă cel mai mult m-au impresionat fetele din Belarus, le zic „fete“ pentru că erau niște copile, nu aveau mai mult de 25 de ani, abia terminaseră facultatea. Una dintre ele, regizoarea, era atît de fericită că ajunsese pentru prima dată „în Vest“, în lumea liberă și „adevărată“, cu un proiect personal de film, încît părea tot timpul *Alice in Wonderland*. Era de-o puritate și o inocență fantastice și în același timp împrăștia în jurul ei acea tristețe sfîșietoare despre care scriam la începutul textului, care pornește de la ghinionul de a te naște într-un loc nepotrivit. Nu știa o iotă engleză, la *workshop* o traducea colega ei, încerca să explice în cuvinte cît mai puține că ea nu-și dorește altceva în viață decît să facă film. Și cînd spunea asta se lumina la față, era bucuria unui copil. Fetele din Belarus nu-și permiteau să iasă seara la băut în oraș ca noi toți (adevărul e că la Split, în plin sezon, o bere costa 5 euro, din cauză de Adriatica), așa că își cumpărau vin ieftin de la market și beau în curtea pensiunii. N-o să uit seara petrecută cu mica regizoare în care am reușit să ne înțelegem atît de bine prin semne și prin cîteva cuvinte în engleză încît am simțit amîndouă o apropiere caldă, un început de prietenie. I-am arătat cartea mea cu Calea Moșilor, întîmplător o aveam la mine, s-a uitat îndelung și atent la ilustrații, a priceput cumva că era vorba despre copilăria mea comunistă. Apoi m-a privit admirativ: *„Your book?“*. *„Yes, my book!“* *„Very good!“* – mi-a spus și m-a îmbrățișat. Liuba a murit în 2020, chiar la începutul pandemiei, într-un tragic accident de mașină, mergea la o filmare la un spital din țara ei natală unde se aflau primii bolnavi de COVID. A fost un șoc pentru noi toți. Cîteva luni mai tîrziu au început protestele din Belarus, mă uitam la televizor și țineam pumnii strînși, mă gîndeam: „Hai, că poate reușiți, poate scăpați de nenorocit! Trebuie să reușiți! Pentru Liuba. Cu siguranță, acum ar fi fost acolo cu voi!“. N-au reușit.

> *„Hai, că poate reușiți, poate scăpați de nenorocit!*
> *Trebuie să reușiți! Pentru Liuba.*
> *Cu siguranță, acum ar fi fost acolo cu voi!“*

Am plecat de la Split impregnată de tristețea Estului și cu senzația că un putregai acoperă partea asta a Europei și că nu va putea fi îndepărtat vreodată. E ca peretele meu mucegăit de acasă, în fiecare iarnă dau cu o mie de substanțe, dar în cîteva săptămîni mucegaiul reapare. Iar în acest putregai se zbat copii frumoși, copii talentați care nu pot să-și joace o carte a destinului, a jucat-o istoria în locul lor.

■ ■ ■

ABONEAZĂ-TE ACUM

DILEMA VECHE

✔ 3 luni - 75 LEI ✔ 6 luni -127 LEI ✔ 12 luni - 201 LEI

SCANEAZĂ CODUL QR

TALON ABONAMENT

Nume.......................................Prenume.......................................
Str. .... Nr. ...., Bl. ...., Sc. ...., Et. ...., Ap. ....,
Localitate ....Județ/Sector ...., Cod poștal ....
Telefon .... Email ....
Am achitat suma de .... LEI cu mandat poștal/ordin de plată nr. .... din data ....
în contul SC ADEVARUL HOLDING SRL, cod fiscal RO18990288, deschis la BRD – Decebal, nr. cont RO70BRDE441SV58305914410.
Abonamentul va începe din luna* .... Semnătura ....

Plata se va efectua pînă la data de 25 a lunii în curs pentru ca livrarea să înceapă de la data de 1 a lunii următoare.

Prin completarea prezentului talon sînt de acord ca SC ADEVARUL HOLDING SRL să prelucreze datele mele cu caracter personal pentru activități promoționale și să le dezvăluie terților conform legii nr. 677/2001. Îmi rezerv dreptul să mă opun acestei prelucrări și să solicit ștergerea datelor adresîndu-mă societății SC ADEVARUL HOLDING SRL printr-o cerere scrisă.

Pentru abonamentele plătite cu mandat poștal sau ordin de plată este necesar să trimiteți talonul completat, împreună cu copia dovezii de plată la **SC ADEVARUL HOLDING SRL – Abonamente,** București, Șos. Fabrica de Glucoză nr. 21, Sector 2, cod poștal 020331.

CUM TE ABONEZI
✔ **ONLINE:** la http://abonamente.adevarul.ro
✔ **VIRAMENT BANCAR** sau **MANDAT POȘTAL:**
în contul SC ADEVARUL HOLDING SRL, cod fiscal RO18990288,
deschis la BRD - Decebal,
nr. cont RO70BRDE441SV58305914410.
✔ **LA TOATE OFICIILE POȘTALE** / ✔ **FIRMELE DE ABONAMENTE**

Informații și reclamații: abonamente@adevarulholding.ro
Tel: 0790 139 007/0790 139 009 (L-V, 9.00-18.00)

...ÎȚI DĂ DE GÎNDIT

„Trebuie să ne luăm la revedere de la cîrciumar“

– interviu cu regizorul Gabriel TEMPEA –

Adlerhof, *cel mai recent film documentar al regizorului* **Gabriel Tempea** *(care a avut premiera mondială în cadrul festivalului filmului austriac „Diagonale“, în 2021), este povestea unui vechi cîrciumar vienez și maghiar deopotrivă: Stefan Gitzi, refugiat în Austria în urma revoltei maghiare din 1956, a cărui viață s-a contopit, inseparabil, cu aceea a localului pe care l-a patronat, timp de 39 de ani – Adlerhof. Un film despre parfumul Vienei de odinioară, despre devotament, dar și despre farmecul tihnei pierdute în superficialitatea prezentului.*

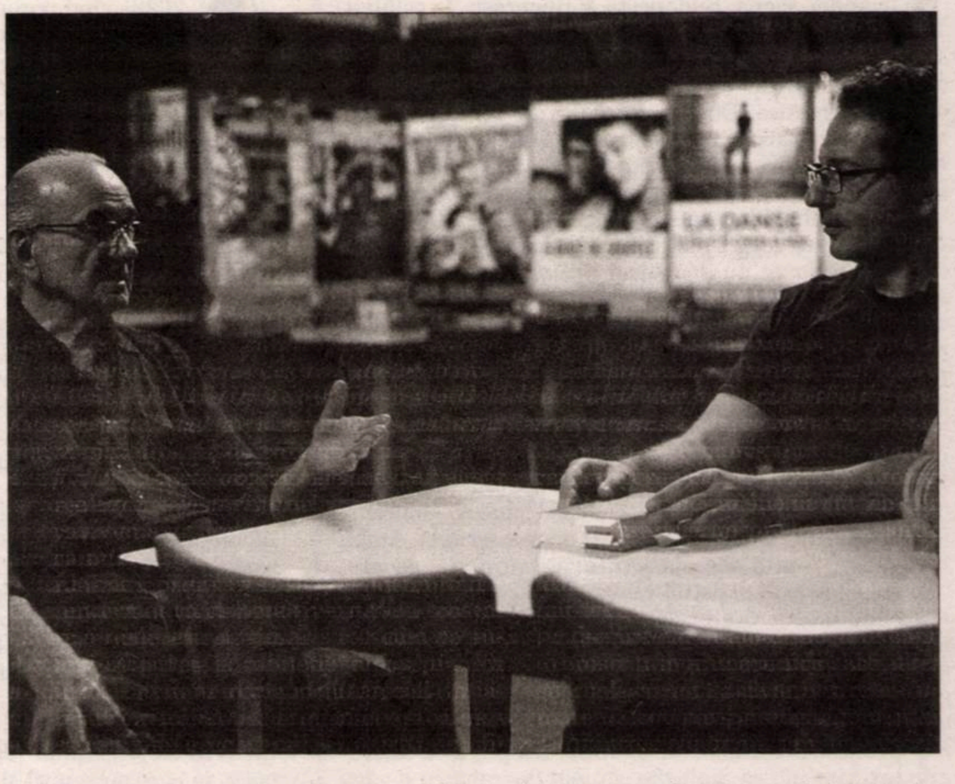

Vorbind despre recentul dumneavoastră scurtmetraj, vorbim atît despre un personaj cu o viață extrem de interesantă, Stefan Giczi, dar și despre o redescoperire a Vienei, acea Vienă discretă, neturistică, acea Vienă care aparține vienezilor. Cum arată această Vienă?

Mi-e greu să descriu succint și adecvat Viena discretă, neturistică... Aș vrea să mă mărginesc la orizontul tematic al filmului, asupra căruia am întreprins o „muncă de documentare“ asiduă: localurile vieneze tradiționale. Nu cred că turismul e responsabil de dispariția lor treptată (cu excepția, poate, a celor aflate în centrul istoric), ci mai degrabă constrîngerile economice și apariția unui nou tip de consumator. Odată cu interzicerea fumatului, nu puține localuri și-au pierdut ultimii clienți fideli și au fost nevoite să închidă. Altele au tras oblonul după introducerea obligativității dotării cu case electronice de marcat (cîrciumarul de școală veche, adept al unui model economic precar, nu se prea grăbea să taie chitanțe). Iar clientul de tip nou preferă meniuri ușoare, sănătoase, serviciul impersonal și rapid, spații luminoase și aerisite. Tot mai puțini dispun de tihna și fizionomia necesare savurării șnițelelor de proporții copleșitoare, însoțite, pe măsură, de halbe, în localurile tenebroase, prăfuite și zgomotoase ale Vienei vechi.

> *„Tot mai puțini dispun de tihna și fizionomia necesare savurării șnițelelor de proporții copleșitoare.“*

Cînd ați ajuns prima oară la Adlerhof? A fost un coup de foudre *sau o relație dezvoltată în timp?*

Prin 2006, la propunerea unui prieten care locuia în apropierea localului. Plătisem chelneriței consumația și, cînd dădeam să plec, amicul m-a atenționat dojenitor: „De aici nu se pleacă așa, soldățește, trebuie să ne luăm la revedere de la cîrciumar!“. Stefan Gitzi (Herr Stefan, cum îi spuneau toți) trebăluia, ca de obicei, în spatele tejghelei. Jovial și volubil, și-a scos legendarele mănuși roz de cauciuc, ca să dea mîna cu noi. Am ratat, evident, ultimul metrou, și fiindcă ceasul de perete indica (invariabil, aveam să aflu) ora de iarnă.

Cum era Herr Stefan?

După o tinerețe, se pare, tumultuoasă (despre care vorbea puțin), existența lui Herr Stefan devenise legată inseparabil de cea a localului pe care l-a patronat, la propriu și la figurat, 39 de ani. Era singura lui preocupare. De clienții pe care-i agrea îl lega o amiciție autentică. Iar o prietenie trebuie, desigur, cultivată. Cînd unul dintre obișnuiții Adlerhof-ului intra, pe nepusă masă, în local, după o absență îndelungată, Herr Stefan îl întîmpina, de la tejghea, ironic-dojenitor: *„Der Traut sich was!“*. Adică: „Uite ce tupeu are asta!“. Împricinatul explica, de exemplu, spăsit, că fusese cu prietena în vacanță la mare. „Și care sînt urmările? Căsătorie sau divorț?“, se interesa, hîtru, Herr Stefan. Intuiție remarcabilă din partea unui om care nu mai fusese de 30 de ani în concediu...

Ca emigrant, cum se raporta el la Viena? V-ați regăsit în poveștile sale de „integrare“ în societatea vieneză?

Vorbea cu recunoștință de căldura cu care au fost primiți în Austria refugiații unguri (printre care se număra), în 1956. Asta, deși în primii zece ani a locuit într-un dormitor comun și, încă suferind în urma rănilor cu care s-a ales în timpul revoltei, a muncit cîteva ierni bune pe șantier. Eu am avut norocul să ajung în Austria în alte condiții și cu alte perspective, acum 25 de ani. În anii ’50, minunea economică postbelică nu-și arătase încă roadele în Austria, însă Herr Stefan aprecia normalitatea unui loc care-i oferise libertate individuală și predictibilitate, după arbitrariul perioadei staliniste și ororile prin care trecuse în timpul revoltei maghiare. Orașul lui natal, Mosonmagyaróvár, fusese scena unui măcel cumplit, în octombrie 1956. Garnizoana locală deschisese focul asupra demonstranților, ucigînd zeci de persoane, rănind și mutilînd alte cîteva sute. Herr Stefan a scăpat cu o rană mai ușoară, o schijă de grenadă în picior. După carnagiu, comandantul garnizoanei a fugit în Cehoslovacia, lăsînd în urmă un grup de soldați dezorientați. Mulțimea, regrupată și furioasă, s-a năpustit asupra lor, omorînd cîțiva în bătaie. Încă marcat de acest episod, Herr Stefan mi-a mărturisit că acum se considera foarte norocos fiindcă, rănit fiind, nu a putut participa la linșaj...

Povestiți-ne despre Adlerhof. De ce această cîrciumioară era atît de iubită?

O bună parte din localurile vieneze tradiționale rămîn pe linia de plutire exploatînd exclusiv propria patină, prețul ambianței pitorești fiind compromisurile calitative. În Adlerhof lucrurile nu stăteau defel așa. Berea era mereu proaspătă și rece, oferta culinară robustă și onestă, normele igienice (cele absolut necesare, cel puțin) erau respectate. Interiorul localului nu era o colecție de vechituri (sau de imitații ieftine, ca în restaurantele cu temă „retro“), fiecare obiect îndeplinea o funcție, iar prezența lui Herr Stefan articula acest ansamblu. El știa rostul lucrurilor în Adlerhof, la figurat, dar și la propriu. Cunoștea, de pildă, topografia dușumelei (strîmbate de vreme și de pași) atît de precis, încît reușea într-o clipită, cu un gest expert, să potrivească fiecare masă (oricît de șchioapă), în așa fel încît să nu se clatine.

> *„Herr Stefan a murit pe 17 august 2017. Localul a fost renovat din temelii.“*

Putem vorbi despre o „comunitate“ care se coagulase în jurul acestei cîrciumi?

Exista un grup extins de oaspeți fideli localului, ne știam din vedere, mai schimbam cîte o vorbă, însă atîta tot. Comunitatea a început să se coaguleze, compensatoriu, după închiderea localului și moartea lui Herr Stefan. Doamna Viktoria „Vicky“ Trajic, bucătăreasa Adlerhof-ului timp de 28 de ani, care ne cunoștea pe toți, a organizat apoi cîteva întîlniri ale „nucleului dur“ de oaspeți ai localului, gătind pentru noi de fiecare dată un cazan de *„Beuschel“*, o tocană copioasă din măruntaie de porc (poate nu sună apetisant, dar versiunea *à la* Adlerhof, gătită de Vicky, era sublimă...). M-am bucurat să regăsesc aceeași comunitate la premiera vieneză a filmului.

Povestiți-ne despre filmul pe care l-ați făcut despre Adlerhof.

Am început să filmez în 2015. Tîrziu, căci localul era oficial închis. Însă, deși sănătatea lui Herr Stefan era cam precară, nu ezita să deschidă ocazional (și clandestin, căci licența îi fusese retrasă) Adlerhof-ul, pentru oaspeții fideli de odinioară. Era suficient să-l sunăm la telefonul mobil, locuia în clădirea localului. Între timp, bucătăria fusese scoasă din uz, iar berea era disponibilă numai la sticlă. Totuși, localul nu-și pierduse nicicum farmecul, iar Herr Stefan își regăsea repede tonusul, în prezența oaspeților. La vizionarea în direct a Campionatului European de fotbal din 2016, localul a retrăit, pentru cîteva seri, momente de glorie, cu sala plină, public exuberant și cîrciumar plin de vervă. Un mare noroc pentru mine – ultima ocazie de a surprinde astfel de imagini în Adlerhof. Filmările au început, cum spuneam, tardiv, greoi, după lungi tatonări. Herr Stefan se temea, cred, că o echipă de filmare îl va încurca în local, în ultimele seri în care se mai putea bucura de Adlerhof (pînă la urmă am filmat singur, asistat ocazional de sunetist). Mai grav, și eu ezitam să abandonez rolul de oaspete, în favoarea celui de documentarist. La un moment dat a trebuit să decid: continui să stau la taifas și să beau bere sau fac un fim. Am tranșat această dilemă cam tîrziu...

Ați reușit să faceți rost și de înregistrări vechi ale începuturilor Adlerhof-ului. Pentru mine a fost o surpriză să remarc faptul că, în afara modei vestimentare, de fapt nimic nu era schimbat.

Doamna Trajic, fosta bucătăreasă a localului, a avut amabilitatea să-mi ofere o caseta VHS-C filmată în Adlerhof, în august 1989. Era perioada de apogeu a localului, pe care Herr Stefan îl preluase în 1977. Tapetul și o bună parte din mobilier rămăseseră însă neschimbate din vremea predecesorului său, care deschisese localul în perioada interbelică. Trecerea vremii era marcată de numărul tot mai mare de afișe cu fotbaliști (primite cadou de la oaspeți care împărtășeau pasiunea cîrciumarului pentru fotbal). Altfel, în Adlerhof, timpul era o convenție neesențială. Ultimul oaspete dicta ora de închidere, ceasul de perete indica invariabil ora de iarnă și, de ani buni, Herr Stefan nu-și mai dădea osteneala să dea jos pomul de Crăciun (un brad pitic și prăfuit, din plastic, împodobit cu cîteva steluțe și o fundă roșie) de pe etajera de lîngă tejghea: „Tot anul nu-l bagă nimeni în seamă. Iar de Crăciun lumea-l vede și se bucură...“, mi-a explicat. Cu aceeași nonșalanță trata și chestiuni mai stringente: cîteva operații pe care ar fi trebuit să le facă de ani buni, un litigiu etern și costisitor cu proprietarii clădirii, găsirea unui succesor...

Fără Herr Stefan, mai poate exista Adlerhof?

Adlerhof-ul s-a stins, literalmente, odată cu Herr Stefan, pe care l-am vizitat, de cîteva ori, în timp ce zăcea bolnav (în grija unei infirmiere) în locuința sa de deasupra restaurantului. Starea lui de sănătate se degrada treptat, odată cu înfățișarea localului. Felinarele de la intrarea Adlerhof-ului erau sparte, fațada acoperită cu graffiti, geamurile fisurate... Herr Stefan a murit pe 17 august 2017. Localul a fost renovat din temelii. A fost redeschis acum trei ani, sub același nume, într-o formulă neinspirată, hibridă (cafenea-*lounge*-bistrou-bar...), dar cu pretenția obraznică de continuator al vechiului Adlerhof.

interviu realizat
de Stela GIURGEANU

■ ■ ■

Teodor BACONSCHI

După Babel 2.0

James Joyce e irlandez, așa cum exegetul său insațiabil, Mircea Mihăieș, e bănățean: două tărîmuri geografic excentrice în raport cu diverse metropole (Londra, Paris & New York, în cazul Irlandei, Viena, Budapesta & București, în celălalt) și simultan două retorte în care mixajul atîtor ingrediente culturale mirobolante bolborosește alchimic, generînd vertijul narcisic al unei centralități fantasmatice. Două periferii unde totul e posibil, pentru că acolo nu se petrece, aparent, nimic. Două spații în care rutina tradiției, provincial-autarhică, se deschide ca un chepeng de aramă spre insolite experimente la temperatura avangardei. Îmi explic așadar atracția lui Mircea Mihăieș față de opera lui James Joyce nu doar prin întîmplarea (necesară!) că acesta este un redutabil anglist, cît prin amintita afinitate secretă între locul său de baștină și terenul mitologic-originar al scriitorului de care s-a lăsat confiscat. Dincolo de distanța temporală care le separă viețile, autorul & interpretul își corespund pe multiple (alte) planuri. Amîndoi afișează o pedanterie așezată și confortabilă, catifelată și cumsecade, pentru a dezlănțui, din spatele acestei poze burgheze, un *furor* iconoclast, uneori coleric și impacient, alteori vizionar și nonconformist. Ambii vădesc – prin obsesia scriiturii continue – generosul egoism al artistului laborios, care jertfește orice (cînd mondenitatea, cînd sănătatea, cînd politețea, cînd somnul) pentru ca șantierul intelectual curent – acela al propriei existențe întrebătoare – să se încheie monumental și fără defecte de fabricație. Amîndurora, în fine, le pasă de receptarea pe care o primesc în schimb, dar nu mizează pe ea cu adevărat, simțind că dialoghează mai degrabă cu o vagă posteritate deschisă decît cu un parter de contemporani (adesea) obtuzi.

Mircea Mihăieș i-a dedicat lui Joyce un deceniu de efort hermeneutic și 2.900 de pagini repartizate într-o trilogie publicată la Editura Polirom: *Ulysses, 732. Romanul romanului* (2016), *O noapte cu Molly Bloom. Romanul unei femei* (2019) și *Finnegans Wake, 628. Romanul întunericului* (2021). Trei meta-romane speculare, despre un pontif al modernității care a suscitat o imensă bibliografie critică, depășindu-și – pe bună dreptate – congenerii deopotrivă implicați în noua „cosmologie“ literară (de la T.S. Eliot și Ezra Pound pînă la Gertrude Stein). Venind, românește, cam la spartul tîrgului, demersul lui Mircea Mihăieș a profitat firește de ciclopica masă exegetică joyceană acumulată între timp, însă a sublimat-o discret, mizînd nu doar pe o documentare academică solidă și pe simbioza pasionant-morbidă cu „obiectul“ său de studiu, ci și pe o psihologie auctorială asemănătoare: cîți superficiali pretențioși de pe malurile Dîmboviței nu se vor arăta epatați de travaliul lui Mihăieș fără să-l citească atent, de la cap la coadă, tot așa cum snobii interbelici de pe cheiurile Senei (fie ei mecena, literați, editori sau critici) se declarau encomiastic seduși de jocularitatea gongorică & acrobațiile lexicale asumate de „noul Homer“ din Dublin?

Recunosc că, deși l-am frecventat pe Joyce, m-am blocat la *Finnegans Wake,* tot așa cum am abandonat, fără scrupule, romanul *Molloy,* de Samuel Beckett, acest alt derviș rotitor al nihilismului, la fel de irlandez ca și pictura descărnat-apocaliptică a unui Francis Bacon. Citind acum tomul lui Mircea Mihăieș despre cel mai sofisticat epos al secolului 20, simt că am străbătut o groază de piste insolite, dar mai ales că m-am instalat pe continentul unei intertextualități desăvîrșite, care-mi permite să contemplu galaxia din spatele originalului părăsit odinioară. Ca *artifex* exilat în labirintul postadamic, unde mintea revoltată e limitată agnostic, Joyce e deopotrivă un concentrat de paradoxuri nesfîrșit psihanalizabile, un catolic dezvrăjit după contactul cu discipolii lui Loyola și un conservator fără cauză, sfîșiat între nostalgia idiomului paradiziac și lumea de după Babel. Reculul istoric, pasiunea erudită a reconstituirii, inteligența detectivistică și propriul talent expozitiv l-au ajutat pe Mircea Mihăieș să cîștige un pariu imposibil: acela de a elucida intraductibilul. Găsim aici o stare de grație aproape îngerească, dinaintea căreia mă înclin, amical și admirativ.

Teodor Baconschi *este diplomat și doctor în antropologie religioasă.*

Anca MANOLESCU

O libertate fără frînă

Azi (scriu pe 25 februarie 2022), cînd regimul Putin a invadat Ucraina, cînd atacă Kievul, nu mai e nevoie de argumente pentru adeziunea la democrația liberală. Opusul ei, un regim dictatorial, cinic, paranoic, e lîngă noi, peste graniță.

Ca cetățean, sigur că aș vrea ca mediul politic românesc să nu fie așa de incoerent, așa de captivat de interese proprii, de corupție, de plagiat, de demagogie. Sigur că aș vrea ca PSD să nu fie la guvernare după ce a pierdut alegerile. Sigur că mi-aș dori ca guvernanții să aibă ceva mai multă atenție *eficace* pentru treburile cetății, să nu mai uzeze de oblojeli și promisiuni populiste neacoperite.

© wikimedia commons

Cu toate nemulțumirile, nu mă îndoiesc o clipă că democrația liberală e preferabilă oricărui alt regim. Ordinea europeană și occidentală, la care participă cu hopuri România, sînt construite pe valori esențiale: demnitatea individului și libertatea lui. O simțim din plin acum cînd, la doi pași de noi, Rusia lui Putin vrea să-și extindă regimul despotic, în care oponenții și criticii interni ai Puterii sînt declarați teroriști, sînt arestați, otrăviți, amuțiți.

Or tocmai cu libertatea individului se joacă vicios mișcările de protest împotriva măsurilor sanitare anti-COVID. Apărute mai peste tot în Occident, ele au la noi ceva aparte. Libertatea de a respinge masca, vaccinul, limitarea adunărilor are voci ascuțite, violente în perimetru religios. De la AUR, de la ierarhi ca aceia ai Tomisului și Giurgiului, de la doamna aceea care dă buzna contestatar în centre de vaccinare, nu poartă mască în Parlament și se stropșește la forțele de ordine ca să ajungă la pelerinaje, de la ei se aude strigătul libertății ultragiate, amenințate. Ei sînt gata să facă sacrificiul pe altarul libertății individului, deși nu e nici un pericol de a fi sacrificați. Dimpotrivă, își pot continua scandalul în adunări, în presă, în Parlament, în spațiul public. Își pot continua propaganda care contribuie la răspîndirea virusului, la îmbolnăvirea și moartea unor semeni. Autoritățile nu prea știu cum să se descurce cu această variantă vicioasă de libertate. Oare legile nu sînt destule? Sau în conștiința comună – inclusiv în cea a guvernanților și a CCR – nu e destul de bine înfipt faptul că o libertate individuală fără frînă, fără margini e pernicioasă, e dizolvantă pentru democrația liberală pluralistă?

Cei care nu pun nici o limită propriei libertăți se socotesc singurii îndreptățiți să aibă libertate.

Nu e totuși așa de greu de înțeles că libertatea individului trebuie să aibă anumite limite pentru a permite convivialitatea civilizată. Că ea nu trebuie să lezeze, de pildă, dreptul la sănătate al membrilor comunității. Că libertatea de opinie și de expresie nu are voie să instaleze violența (de limbaj și de gesturi) în instituțiile statului, în comportamentul comun, în spațiul public. O prietenă îmi spunea despre un incident amuțitor: fiind pe stradă cu masca anti-COVID pe față, un ins arborînd însemne AUR a început să latre la ea (insulta fiind că cei care ne protejăm, prin mască, semenii sîntem ca niște cîini cu botniță).

Cei care nu pun nici o limită propriei libertăți se socotesc singurii îndreptățiți să aibă libertate. Nesocotesc cinic faptul că, într-o democrație pluralistă, un drept fundamental e strîns legat de o datorie fundamentală. Libertatea de opinie și de expresie nu e decît principiu vid, ferment de dizolvare, dacă nu e corelată cu responsabilitatea față de conținutul și de forma a ceea ce aduci în spațiul public. Or, în cazurile menționate mai sus, libertatea individului aduce în comunitate primejdia bolii, spectacolul violenței, nesocotirea autorității statului, agresivitatea față de opinia și de comportamentul celorlalți. Adio pluralism, adio civilitate. Adio bunsimț.

Cît despre cuplarea credinței cu o astfel de libertate individuală – fără frînă –, ce se poate spune? Ce se poate spune, din punctul de vedere al credinței, despre o libertate care agresează libertatea și drepturile celuilalt, care nesocotește persoana celuilalt? Doar că insul respectiv și „ai lui“ nu au simțul comunității, al semenului diferit, că demnitatea pusă de divin în fiecare om le scapă din vedere. Diversitatea umană, oglindă a bogăției divine, nu-i interesează. Cel diferit le e indiferent sau devine pentru ei un opozant: cineva de învins ori de dat pe brazda lor. Tema alterității – atît de importantă în religie – e pentru ei „rezolvată“.

Lui Dumnezeu nu i-a fost atît de simplu. Cînd l-a creat pe om, acest „altul“ față de divin, a pus în el dimensiunea definitorie a libertății. Ea e atît de importantă încît Dumnezeu însuși își interzice să o violenteze. Își „pune limită“ în fața acestei libertăți, își solicită interlocutorul, așteaptă ca el să-i răspundă. „Iată Eu stau la ușă și bat; de va auzi cineva glasul Meu și va deschide ușa, voi intra la el și voi cina cu el și el cu Mine“ (Apocalipsa, 3, 20).

Potrivit pasajului, Dumnezeu e, în fața fiecărui suflet, a fiecărei conștiințe, insistent prezent: însă nu ca evidență agresivă, ci ca propunere, chemare, solicitare. Față de interioritatea umană Dumnezeu face, ca și în cazul creației, un act de restrîngere de sine, de kenoză. Respectă un spațiu central al ființei, al libertății ei, unde El nu-și permite să pătrundă fără voie. Se află la porțile oricărui suflet, cerîndu-i, parcă, să aleagă dacă îi dă sau nu îi dă intrare. Dumnezeu folosește nenumărate resurse de înțelepciune, de subtilitate, de expresivitate ca să intre în dialog cu libertatea omului. Silnicia, însă, e exclusă. Dacă ar recurge la ea, Dumnezeu ar desființa acest „altul“ pe care l-a creat, și-ar pierde interlocutorul.

Libertatea persoanei, pe care Dumnezeu a instituit-o și pe care o respectă fără rest: iată o temă care capătă, în modernitatea tîrzie, un relief puternic. Ea e cea care trezește atenția față de celălalt uman, pe care nu-l poți agresa cu libertatea ta. Ea îi face pe mulți credincioși să accepte pluralismul, inclusiv religios; face Bisericile creștine să pledeze pentru libertatea religioasă și de conștiință. Îi face pe unul ca și pe celelalte să respecte existența, legitimă din punct de vedere religios, a unui *altul,* în alteritatea lui.

Cînd apără sau măcar acceptă exigențele pluralismului, creștinii pornesc așadar de la o temă esențială a credinței lor. Dacă se decid să susțină libertatea individului – o libertate respectuoasă față de alteritate –, vocile creștine nu sînt puse în situația de a se învoi doar, din vîrful buzelor, cu un principiu al democrației pluraliste. Ele aplică, dimpotrivă, în actualitatea societăților noastre ceva din miezul doctrinei lor.

Dumnnezeu pune limită puterii sale în fața libertății „celuilalt“. Campionii religioși ai libertății fără frînă nu par să-i ia în seamă exemplul.

Anca Manolescu *este cercetător în domeniul antropologiei religioase.*

Mihaela PETROV

Victor Brauner – Despre fantastic. În teatru, film și balet

În 1941, refugiat la Marsilia, Victor Brauner schițează în „caiete și carnete“ o serie de proiecte avînd ca temă „fantasticul“ în artă. Printre primele texte se numără cele intitulate *Despre fantastic I – În pictură* și *II – În teatru (Du fantastique I – En peinture; II – Au théâtre)* care aveau să fie publicate în anul 1943 în revista *VVV*, organul de presă suprarealist la New York. Textele ajung la redacția revistei prin intermediul lui Marcel Duchamp care părăsește Marsilia pe 15 mai 1942, îmbarcîndu-se pe nava SS Serpa Pinto cu destinația New York.

Primul text, „Despre fantastic I – În pictură“, redactat sub formă de manifest într-un carnet, cuprinde 41 de puncte: *„Prin aceste 41 de puncte ale picturii mele explic, într-o manieră poetică, nu doar pictura mea, dar și suprarealismul și întreaga stare actuală a afectivismului omului, arta“*. Diferitele variante ale textului dezvăluie principiile conform cărora Brauner își definește pictura. *„Îmi veți iubi pictura*... pentru că ea este nocturnă, feerică, lirică, magică, alchimică, seducătoare, subtil erotică, fantomatică, profetică, inepuizabilă, subconștientă, irațională, delirantă, obsedantă, primitivă, mitică...“, precizează artistul în text. Ea urmărește să conducă la un „adevăr liric incontestabil“, la o nouă realitate, o *realitate poetică*.

Printre sugestiile propuse pentru un spectacol de teatru se numără „apariția“ și „dispariția“ personajelor și obiectelor, „transparența“ și „invizibilitatea“, poeme scrise și litere-obiect. *„Asamblaje dintre cele mai heterodoxe în care se întîlnesc litere, obiecte și personaje, căutări tehnice noi pentru găsirea legilor concrete ale unei lumi de fantome, de spectre și întregul cortegiu al personajelor fantastice“ (Carnet havanne à spirale*, Arhiva Bibliotecii Kandinsky, Centrul Georges Pompidou, Paris).

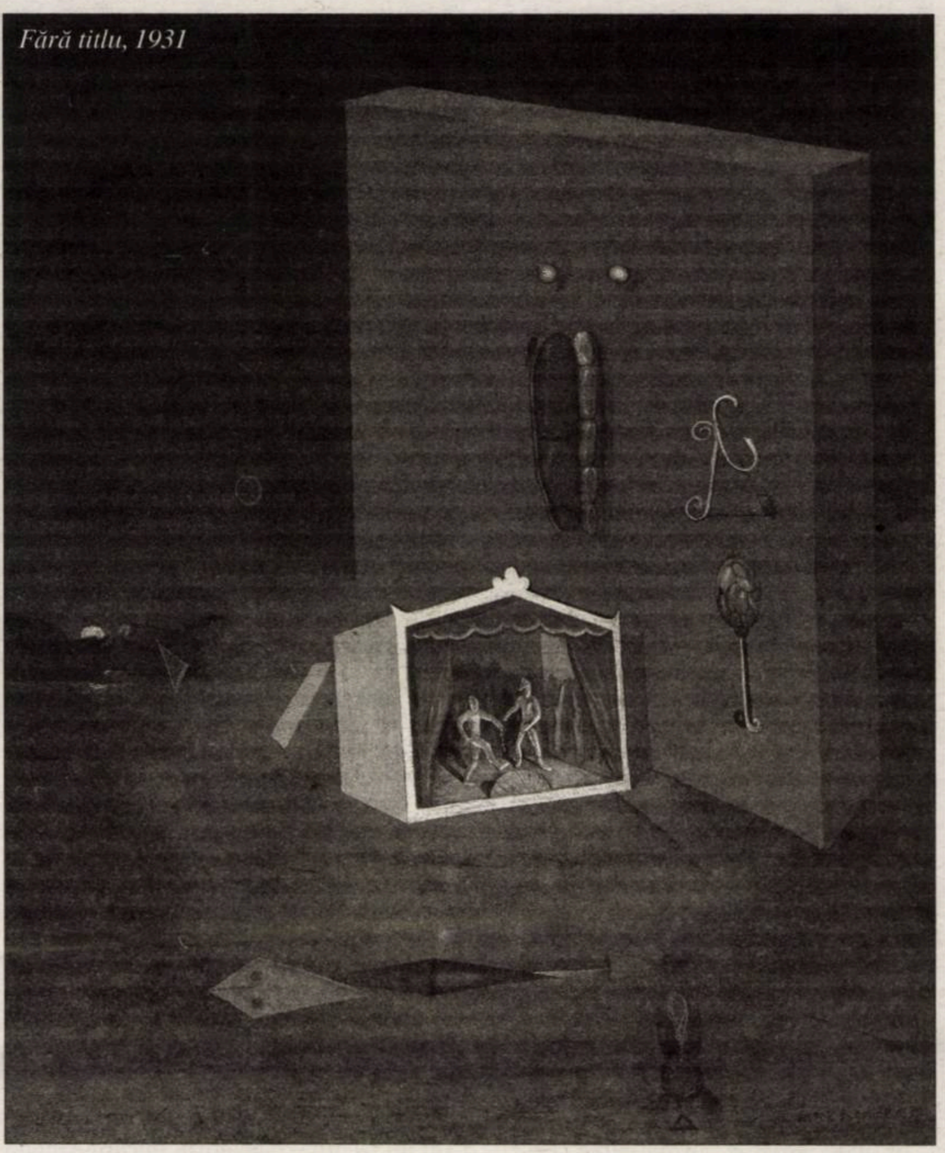
Fără titlu, 1931

În textul publicat în revista *VVV*, „Despre fantastic II – În teatru“, spectacolul imaginat de artist *„va trebui să arate ca și cum ar fi privit printr-un binoclu înainte de limpezirea obiectului în ceață“*. Scena ar trebui să fie de un negru mat și opac, iar personajele – hibrizi care îmbină umanul, animalierul și vegetalul. Aparținînd lumii fantasticului, ele ar urma să apară și să dispară, să meargă prin aer, așa cum se întîmplă uneori în vise, înnoindu-se prin metamorforzare. Pentru a oglindi „dualismul“ *real / ireal* sau trecerea de la conștient la inconștient și invers, ar urma să apară un personaj din lumea reală sau obiecte, bucăți eteroclite de materiale care s-ar mișca în aer. Actorii, purtători fiecare ai cîte unui element, ar trebui să compună și să descompună obiecte imaginare. Strigăte, voci stranii, deformate, voci celeste sau subterane, amplificate sau șoptite, ar contribui la crearea atmosferei de mister a întregului spectacol. Mișcările „personajelor-fantomă“ ar urmări ritmul unor zgomote speciale inspirate de țipetele animalelor, bătaia din aripi a păsărilor, scrîșnetul dinților, rîcîitul ghearelor sau foșnetul frunzelor, pentru a sugera „sunetele“ elementelor primare. Însoțite de proiecția umbrelor unor animale fantastice, a obiectelor „vorbitoare“ și a celor „mișcătoare“, textele, sub forma unor „litere plutind în aer“, supradimensionate, ar urma să fie proiectate în felul în care apar și dispar reclamele luminoase. Textul publicat în revista newyorkeză corespunde perioadei „amurgurilor“ sau a „licantropilor“ din pictura anilor 1939-1942, în care personaje hibride (himere, fantome, efialți, succube și incubi), proiectate pe fundalul „nebulos“ *(flou)* al tablourilor, „apar“ și „dispar“ în „ceață“ *(brouillard)*.

„Îmi veți iubi pictura... *pentru că ea este nocturnă, feerică, lirică, magică, alchimică, seducătoare.*“

În carnetul datat între 28 iunie și 26 octombrie 1941, pictorul propune, sub titlul *Studio-Poem / Laborator al studiului liric al cinematografiei,* gruparea artiștilor din diferite domenii ale creației pentru a găsi împreună „formula lirică“ proprie cinematografiei. *„Gruparea celor mai diverse elemente pentru căutarea unor soluții noi în cinema. Cercetările vor fi întreprinse pe o bază non-comercială și exclusiv artistică. Astfel, poeți, scriitori, actori, muzicieni, regizori etc. vor colabora pentru atingerea unui scop comun, acela de a găsi o formulă lirică asemănătoare cu a poeziei“ (Carnet havanne à spirale*, Arhiva Bibliotecii Kandinsky, Centrul Georges Pompidou, Paris). Textul amintește de anii de debut ai artistului, cînd poezia și pictura, alăturate arhitecturii, muzicii și dansului, ar fi urmat să devină, împreună, o artă „integrală“ (Ilarie Voronca, „Suprarealism și integralism“, *Integral*, nr. 1, martie 1925).

Într-o scrisoare adresată lui Sylvain Itkine, scenarist, regizor și actor pe care Brauner îl cunoaște la Marsilia, pictorul imaginează *„un film alcătuit numai din fraze scrise, dar texte moderne, în care literele apar, se grupează, dispar, iar frazele «vii» și cuvintele «în mișcare» compun jocuri extraordinare! Să creezi litere amestecate cu obiecte, cu animale, cu ființe omenești, litere și cuvinte libere în spațiu și în timp. Iată noul poem-film... (Victor Brauner. Écrits et correspondances 1938-1948*, Centre Georges Pompidou, Paris, 2005).

Cinematografia, ale cărei posibilități în domeniul poeticului sînt nelimitate, ar putea înlesni realizarea unor *filme-poem* prin care „miraculosul“ *(le merveilleux)* ar fi văzut dintr-un unghi complet necunoscut, scrie artistul. Tema „iubirii“, într-un proiect de *film-poem* schițat în scrisoarea către Sylvain Itkine, aduce în prim-plan pendularea între conștient și inconștient, între realitatea cotidiană și vis. Cuplul îndrăgostiților din schița de proiect se retrage pe „tărîmul visului“, departe de orașul unde „bebelușii“ sînt funcționari, polițiști sau vatmani, în timp ce școlarii sînt bătrîneii îmbrăcați în uniforme de liceu. Întoarcerea cuplului la viața cotidiană înseamnă „moartea iubirii“.

„Artistul este eroul în luptă cu angoasele fundamentale.“

În urma realizării sculpturii *Conglomeros* (1945), *Carnetul roșu* din anul 1946 conține proiectul unui film fantastic și pe cel al baletului *Conglomerilor* sau *Nașterea lui Conglomeros (Carnet rouge à spirale*, Arhiva Bibliotecii Kandinsky, Centrul Georges Pompidou, Paris). La sfîrșitul anilor 1940, un proiect de balet, consemnat pe cîteva foi manuscrise, este conturat în jurul temei centrale, „realizarea simbolică“, a seriei de tablouri purtînd denumirea de *Onomatomanie*, temă inspirată din manualul de terapie cu același titlu publicat la Berna în 1947 sub semnătura psihanalistei Marguerite Sèchehaye. Într-un prim act *(Prenatalitate)*, scena reprezintă „nostalgia voluptuoasă“ a unei epoci de aur (un timp lipsit de angoase), sugerată prin mișcările orizontale unduitoare ale unui număr de nouă dansatori. Fiecare ar urma să poarte un „fir al Ariadnei“ (cordon ombilical). Costumele ar putea fi realizate dintr-un material transparent, în timp ce decorul, întunecat și atrăgător, ar înfățișa interiorul unei caverne, labirint, creier sau pîntecul matern. Într-un al doilea act, *Venirea pe lume (Arriver au monde)*, scena reprezintă *„ejectarea violentă în terifianta îndoială prin contactul cu un necunoscut dinainte dat în care se face simțită o ruptură esențială de lumea trecutei bunăstări și începe o dramă spasmică, erotică și turbulentă“*. Mișcările nevrotice și frenetice, spasmodice și convulsive ale dansatorilor ar urma să se încheie prin acceptarea unei poziții uniforme de adaptare la lumea înconjurătoare, explică artistul. În cel de-al treilea act, *Creșterea dorinței (Montée du désir)*, grupuri de cîte trei și patru dansatori mascați, îmbrăcați în costume obișnuite, dar fosforescente, se ciocnesc violent pentru a mima îmbrățișarea amoroasă. „Îndrăgostitul“ descoperă *eul-secret* printr-o introspecție erotică vertiginoasă. Decorul, inspirat din cele mai recente invenții (aparate zgomotoase), este o stilizare a orașului modern. Al patrulea act, *Realizarea simbolică (La Réalisation symbolique)*, este sinteza sacră a dragostei eliberatoare și eliberată. Mișcările dansatorilor (personaje *solar-lunare)* ar urma să aibă un caracter ritual și voluptuos. Inspirată din zgomote organice, muzica va fi triumfală și grandioasă. Decorul, explică pictorul, reprezintă Edenul paradiziac, un loc sacru, minunat, unde omul, ferit de griji și de spaime, se simte fericit. El va recurge la o terapie simbolică ce-i va permite, în final, să descopere libertatea. În *Prolog*, Victor Brauner menționează: *„Artistul este eroul în luptă cu angoasele fundamentale și care, învingîndu-le, îi dă omului un exemplu eliberator“ (Projets de ballets*, 1948-1950, Arhiva Bibliotecii Kandinsky, Centrul Georges Pompidou, Paris).

***Mihaela Petrov** este istoric de artă. A încheiat studiile doctorale cu teza „Victor Brauner, cuvîntul scris și opera plastică, 1934-1965. Caiete și carnete, Donația Jacqueline Victor Brauner, Centrul Georges Pompidou, Paris“, UNArte, 2011. Cărți publicate:* Victor Brauner, cuvîntul scris și opera plastică, 1934-1965 *(2012);* Victor Brauner, pictopoet. Desene și acuarele *(2013);* Victor Brauner, vizionar al timpurilor moderne *(2014);* Victor Brauner, 1903-1966 *(2016).*

■ ■ ■

Ilinca STRATON

Yorgos Lanthimos. Caninul, Alpii, homarul și Ifigenia

Yorgos Lanthimos (48 de ani) devine cel mai vizibil și relevant exponent al noului val grecesc, supranumit și *weird wave* – o mișcare de opoziție percepută ca unica formă de manifestare a cineaștilor față de ideologia dominantă. Abuzul de putere, manipularea politică, patriarhalitatea, ultranaționalismul și supravegherea constantă a populației le oferă, paradoxal, cineaștilor acestei mișcări libertatea de exprimare necesară, tocmai prin codificarea universurilor narative. În cazul său, lumea diegetică se compune în jurul reinterpretării tragismului aristotelian, în jurul unei permanente demitizări, la care se adaugă o serie de metapaliere ce provin din teatrul absurdului (Beckett – *Godot,* Ionesco), dar și din cinema (Haneke, Buñuel). Deși există un profund discurs al cineastului despre filmul însuși, acesta nu se transformă într-un manifest manierist, ci comportă o coerență conceptuală și o egalitate cu sine aproape matematică: narativă și stilistică.

The Lobster

În acest context complex apar distopiile lui Lanthimos, aceste spații ermetice, totalitariste, opresive, auto- și atotdistructive. Cineastul reușește să creeze o destabilizare și o demitizare ale tuturor elementelor care au clădit identitatea națională și istorică greacă, ce părea una imbatabilă. În *Șase plimbări prin pădurea narativă,* Umberto Eco vorbește despre ideea construcției unei lumi absurde și necesitatea introducerii acesteia pe fundalul lumii reale, dînd exemplu gîndacul kafkian ce creează teroare în jur. Cred că toate personajele lui Lanthimos devin metamorfozele unor instrumente politice, conturate în cheie absurdă, pe un fond cît se poate de real(-ist), adăugînd acea doză de empatie și identificare și neprivindu-le nici cu milă, nici cu dezgust.

Din cele șapte lungmetraje ale cineastului, propun revizitarea a patru pelicule care reușesc să constituie un laitmotiv conceptual, ce se referă tocmai la o formă de remediere, de translocare și de reinterpretare a unor concepte literare sau filozofice, ori mituri antice, pe un fond real, prin care autorul își formează un discurs extrem de clar în codificarea sa, despre lucruri ce nu pot fi spuse decît așa. Dar mai întîi aș trasa o paralelă – dacă regizorul Jafar Panahi vorbește despre regimul dictatorial iranian prin intermediul cinema-ului ca unică formă de scoatere la iveală a unor adevăruri, un exemplu esențial fiind *In film nist / This Is Not a Film* (2011), Yorgos Lanthimos reintroduce, într-o manieră complet originală, mitologii și simboluri care, paradoxal, și ascund, dar și arată – de la codificarea limbajului și alienare *(Kynodontas / Dogtooth),* la depersonalizarea corporală și *reenactment (Alpeis / Alps),* la gîndacul lui Kafka / homarul lui David *(The Lobster)* și Ifigenia din Cincinnati *(The Killing of a Sacred Deer).*

Primul mare succes cinematografic al autorului, *Kynodontas / Dogtooth* (2009), premiat la Cannes cu *Un Certain Regard*, documentează alienarea de societate a unei familii și, ulterior, alienarea completă de realitate, de adevăr, de ceea ce (dacă este) există în exterior. Lanthimos atinge problematica autorității paterne, a totalitarismului, a opresiunii, a reificării ființelor umane și a unui regim dictatorial în interiorul unei familii, prin intermediul unui experiment social de tipul unui performance. Cineastul revizitează conceptul călătoriei inițiatice a eroului, specific basmului, oferindu-i o cu totul altă valență estetică și filozofică – cei trei copii ajunși la maturitate sînt claustrați într-un univers închis, înconjurați de ziduri imense, fără a ști ce se află dincolo de ele. Practic, călătoria lor inițiatică devine una imposibilă. Figura paternă le promite copiilor accesul la o posibilă *călătorie* odată ce își vor pierde un dinte, mai precis, caninul – „Un copil este pregătit să plece de acasă cînd...? Cînd îi cade caninul potrivit". Autorul reușește să compună un univers diegetic complet fascinant în care nimic nu este ceea ce este.

În mod organic, următoarea peliculă, *Alpeis / Alps* (2011), propune aceeași problematică a unei societăți închise, de această dată ilustrată în cadrul unei organizații, al unui grup intitulat *Alpi* (avînd motto-ul „Cînd sfîrșitul e aici, Alpii sînt aici") în care membrii, rînd pe rînd, își vor pierde propria identitate, devenind niște actori ce iau parte la un *reenactment,* reconstruind rolul decedatului și integrîndu-se în familia îndoliată precum niște himere, apariții fantasmatice, specifice basmului cult. Nu există nici un moment care să ofere un context în care i-am putea plasa în calitate de receptori – aceștia nu par să aibă vreun trecut clar definit, ci mai degrabă sînt construiți ca apariții atemporale, care apar și dispar precum niște închipuiri, iluzii, fantezii. Și aici, Lanthimos propune o lume complet atipică într-un registru al intimității, al empatiei și al unei normalități verosimile, deși contextul propriu-zis trimite direct către o estetică a teatralizării.

The Lobster (2015), poate cea mai accesibilă peliculă a cineastului, aduce în atenția receptorului același sistem închis căruia protagonistul i se alătură – mai precis, într-un program foarte strict din cadrul unei organizații distopice. Plasată în contextul unui hotel auster, povestea propusă reprezintă un *love story* reinterpretat, în care eroul va fi transformat într-un animal în cazul în care nu-și va găsi o parteneră într-un interval temporal dat. Aici, Lanthimos recompune ideea de metamorfoză deja clasicizată, cu referințe clare spre universul lui Kafka, oferind posibilitatea protagonistului de a alege animalul în care să fie transformat, și anume homarul – „Pentru că homarii trăiesc mai mult de o sută de ani, au sînge albastru ca aristocrații și rămîn fertili toată viața. De asemenea, îmi place foarte mult marea". Narativ, atenția va fi refocalizată pe spațiul exterior, pădurea, un spațiu al falsului escapism și al vînătorii umane. Fuga dantescă din Infern urmărește personajele care se adăpostesc în pădure de cei ce îi vînează. Însă în cadrul *Marii Vînători* și al unei solidarități în cadrul grupului evadat există o altă vînătoare la rîndu-i; fiecare individ se are doar pe sine, „Dansăm singuri", spune personajul Loner Leader. De la Kafka și Dante ajungem și la mitul lui Oedip – momentul în care Athena îl orbește pe Tiresias precum David o va orbi pe partenera sa alături de care își planifica evadarea către oraș. Lanthimos schimbă registrul și se îndreaptă către o zonă mai ușor accesibilă, aducînd cîteva ingrediente percepute poate *mainstream* – și anume *romance*-ul și umorul ce comportă un ușor iz hollywoodian. Totuși, rămîne consecvent stilului auctorial, fără îndoială.

The Killing of a Sacred Deer (2017) este probabil cel mai recognoscibil caz de reinterpretare mitologică, autorul folosind celebrul mit al Ifigeniei în Taurida (Euripide) – în acest caz, într-un Cincinnati modern. Steven este un medic chirurg cardiolog care încearcă să compenseze moartea unui pacient pe masa de operație prin întîlniri constante cu fiul acestuia, Martin. Aș adăuga că Steven devine aproape translocarea unui personaj din grupul *Alpi*, suplimentînd rolul patern. Martin, *impostorul* (sau omul roșu al lui Vladimir Propp), așteaptă constant recompense, iar cînd acestea nu sînt oferite, pedepsește. Martin reprezintă o instanță totalitaristă care are capacitatea să decidă destinul acelei familii ce devine subordonată unei pseudo-justiții divine. Steven va ajunge în acel punct predeterminat în care va trebui să-și sacrifice unul dintre membrii familiei, o Ifigenie aleasă, la fel precum David *(The Lobster)* are puterea de a alege homarul. A se observa libertatea oferită personajelor de către cineast, în raport cu regimul închis la care le constrînge. Există o serie de referințe reinterpretate în sens modern cu privire la literatura absurdului ori la tragismul aristotelian, teatrul antic, trimiteri biblice spre pedepse divine (sîngerarea ochilor fiului celui mic) și la suprarealismul lui Hieronymus Bosch, însă demitizarea sau reinterpretarea mitului Ifigeniei (moartea și sacrificiul copilului nevinovat) este ceea ce stă la baza diegezei. Corporalitatea personajelor în acest film devine una esențială în momentul în care cei doi copii nu-și mai pot folosi membrele inferioare, deplasîndu-se pe burtă, tîrîndu-se prin mișcări lente la sol precum personajele din *Parabola orbilor* a lui Pieter Breugel. Momentele în care copiilor încep să le sîngereze ochii par desprinse din picturile lui Bosch sau din experimentele vizuale ale lui Buñuel. Probabil muzica este, în această peliculă, motorul esențial, conducînd fascinant un ritm aproape matematic construit – cel al tensiunii, al stranietății, al unui auster specific.

Yorgos Lanthimos, în fiecare dintre operele cinematografice mai sus menționate, își îndreaptă privirea asupra unui prezent obscur, întunecat; nu există nici o speranță în acest univers, iar incapacitatea ieșirii din închis spre deschis devine una problematică în momentul în care dislocarea socială e atît de accentuată, pentru fiecare dintre personaje. Însă ceea ce este remarcabil e tocmai modalitatea prin care autorul reușește să reintroducă în acest prezent, cu propriile reguli, povești atît de clasice, de recognoscibile și identificabile pentru fiecare tipologie în care s-ar putea înscrie un potențial receptor; readucîndu-l din nou pe Eco în discuție, aici nu e nevoie de lectorul ideal, ci doar de o deschidere către nou: un nou ce propune povești atît de vechi, o lume absurdă construită pe o alta cît se poate de reală. Cinema-ul lui Lanthimos este în egală măsură autentic și artificial, realist și formalist – practic, aș putea continua cu o serie de opoziții ce, probabil, ar fi verosimile pentru complexitatea filmografiei sale. Yorgos Lanthimos devine *auteur* fără să existe un efort manieristic, fără a se urmări acest lucru: el pur și simplu este. Iar ceea ce este și mai fascinant e faptul că la fiecare revizitare a acestor pelicule ce spun povești cît se poate de vechi, în esența lor, apar constant noi lucruri nevăzute, acele lucruri ce nu pot fi spuse decît așa.

***Ilinca Straton** este cineast.*

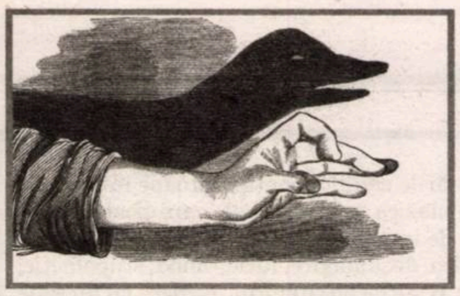

Iaromira POPOVICI

bazar

Război

Pe vremea lui Ceaușescu, pacea ni se părea doar o noțiune cu care eram îndoctrinați. Ni se tot vorbea la școală despre asta, desenam porumbelul păcii și nu luam în serios nimic. Copii născuți în vreme de pace, habar n-aveam ce-i războiul și nu ne era frică de el.

Cele mai multe povești de război le vedeam în filme. Erau, la televizor, despre al Doilea Război Mondial și ne-au oferit o viziune romantică: urmăriri, rezistență, împușcături, eroism, spionaj, povești de dragoste imposibile... Da, și crime, genocid, Holocaust, doar că, pe atunci, deși le vedeam, nu le percepeam în totalitate, nu le înțelegeam decît parțial. Eram copii și atîta puteam duce, ăsta ne era imaginarul.

Care ne era dublat de imaginile războiului de prin cărțile pe care le citeam. Și acelea romantice. Războiul se transforma în povești de capă și spadă, ca-n *Cei trei muschetari*. Ori în unele fanteziste, ca-n *Peter Pan,* unde Băieții pierduți se luptau cu pirații. Sigur, și războaiele astea fanteziste aveau ceva din caracteristicile războaielor adevărate: implicau violență, personajele se încăierau, erau rănite, chiar mureau. Eroii puteau fi luați prizonieri, puteau fi puși la diverse încercări formidabile în care se dovedeau curajoși sau lași, în care li se dezvăluia caracterul. Era o logică a confruntării, în care se opera cu noțiuni precum onoare, loialitate și chiar patriotism. Folosirea forței nu era pusă la îndoială, ca și în luptele din basme: forța era permisă, chiar necesară, trebuia doar folosită de partea bună și conform unor reguli nescrise, dar mereu cam aceleași.

© wikimedia commons

Războiul era permis și-n jocurile copiilor, aveam chiar și eu vreo două pistoale de jucărie. Țin minte, dintr-o excursie cu școala, prea pasionanta joacă de-a cowboy-ii și indienii, în care ne luaserăm rolurile mult prea în serios, pînă la o periculoasă identificare cu personajele. Ori jocul „Săgețile“, pare-mi-se, în care se formau două echipe de copii și una o urmărea pe alta. Era un soi de „fațea“ în mișcare, mai complex. Trăiesc întrucîtva și acum senzația de panică amestecată cu efervescență pe care o simțeam cînd stăteam pitulați și camuflați prin diverse tufișuri, așteptînd echipa adversă să se apropie.

Mult mai tîrziu am auzit poveștile bunicului meu din război, de la Odessa. Ne-a povestit cum făcuse războiul la intendență, cum mînca acolo, printre altele, salam de cal, cum a fost împușcat în plămîn într-o poveste pasională, cum a cunoscut acolo o Liudmilă, cu a cărei poză s-a întors pe geamantan. Toate mai curînd istorii pasionale decît de luptă propriu-zisă. Care au contribuit la adîncirea imaginii romantice a războiului. La care a ajuns să se adauge una a derizoriului lui, după lectura *Mănăstirii din Parma* și a rătăcirilor lui Fabrizio del Dongo.

Care, în perioada adolescenței, s-a accentuat și mai mult. Prin influențele hippie din filme (în special cele cu războiul din Vietnam) ori cîntece. Percepția romantică a războiului s-a estompat pînă la dispariție, fiind înlocuită cu una evident pacifistă. Nu doar războiul, ci orice expresie a violenței fizice au început să mi se pară tot mai inadmisibile. Mi-am dezvoltat chiar un sistem, desigur ipotetic, nonviolent, pașnic, de apărare în fața unei posibile agresiuni.

Încet-încet, am început chiar să uit de război. Și mai ales de logica lui, cea a confruntării, a lui care pe care. Părea că lumea în care trăim e tot mai departe de o asemenea logică, e una în care barbaria se pierde undeva-n zare și ne lasă să uităm de ea.

Ce se întîmplă acum la doi pași de noi, ce li se-ntîmplă vecinilor noștri e incredibil, inadmisibil și aproape suprarealist. Daca n-ar fi oamenii, concreți, care vin la noi să se adăpostească, și morții lor, și mai concreți, lăsați în urmă, aș zice că nu poate fi realitate. Dar, din păcate, este. Și am fost treziți, brutal, zguduiți cu toții de ea. Logica războiului și a barbariei a intrat, incredibil și inadmisibil, repet, iar în uz. Bunul plac al unei minți bolnave ne-a schimbat iar realitatea, făcîndu-ne să ne transformăm din nou umanitatea. Chiar în condițiile astea extreme, luați prin surprindere și puși în fața imposibilului, vecinii noștri din Ucraina au reacționat eroic. Au demonstrat că, deși părea doar un cuvînt dintre cele de manual, eroismul are acoperire reală, e un comportament cît se poate de concret. Indiferent de ce va urma, într-o lume devenită iar nesigură și amenințătoare, povestea lor va rămîne exemplară. Și o dovadă că, deși răul nu se lasă și te năpădește cînd ți-e lumea mai dragă, binele tot își găsește resurse. Indiferent de orice. În condiții imposibile.

* * *

Centenar Horia Damian

Academia Română a marcat centenarul nașterii marelui artist roman Horia Damian (1922-2012), pe care Salvador Dalí îl considera drept „celălalt erou al României alături de Brîncuși“, inaugurînd în Sala „Theodor Pallady“ a Bibliotecii Academiei o expoziție cuprinzînd picturi, desene, litografii, sculpturi și documente din colecția criticului și istoricului de artă Radu Varia, prieten și promotor al artistului. La vernisaj, Radu Varia a spus:

„Ne reunește aici opera unei personalități de o uriașă însemnătate pentru cultura noastră și pentru arta universală. Un artist care de copil era un talent prodigios, care la 14 ani picta la nivelul unui Ion Andreescu, dovadă *Peisajul* din 1936 expus în această sală, apoi a unui Gheorghe Petrașcu, și care, ajuns la Paris la 24 de ani, îl impresiona pe Fernand Léger într-atît încît acest maestru îi lăsa bilete sub ușa atelierului – unele le putem vedea în această expoziție – cerîndu-i să vină a doua zi la el pentru a-i încredința colaborarea la propriile sale picturi, așa cum avea să facă și în cazul vitraliilor de la biserica din Audincourt, azi monument istoric.

Radu Varia, Mariana Nicolesco, Horia Damian

Locul unic al lui Horia Damian în istoria artei contemporane începe să se definească însă odată cu revelațiile de ordin spiritual pe care le-a avut, abandonînd din 1951 lumea aparențelor pentru a căuta să pătrundă în invizibil, să înțeleagă rînduiala cosmică, relația noastră cu Creatorul, sensul vieții, permanența opusă efemerului, sacrul opus profanului. Și atunci s-a apropiat de fabuloase creații din timpuri imemoriale, de înalta lor semnificație și le-a evocat în stil propriu, poetic, în toată măreția lor. Iar pentru a putea face acest lucru el și-a inventat propriul său limbaj fondat pe rigorile geometriei, pe monumentalitate, pe punct, cerc, sferă, și a intuit sensul *infinitului real*, și nu *virtual*, adică existența simultană, în valoare absolută, a tuturor elementelor, Creator și Creație.

Expoziția noastră, marcînd centenarul nașterii lui Horia Damian, ne poartă în universal magic al întrebărilor și răspunsurilor pe care marile civilizații ni le-au lăsat.

Vom regăsi astfel teme nepieritoare: *coloana*, axă a sacralității, reprezentînd relația dintre cer și pămînt, prezența Domnului; *cerul*, care exprimă credința într-o ființă celestă, divină, Creatorul Universului, al vieții pe pămînt; *pămîntul*, însemnînd tangibilul; *poarta*, locul de trecere între cunoscut și necunoscut, separînd profanul de sacru; *tronul*, suport al măreției umane și divine; *sfinxul*, simbolizînd enigma și autoritatea; *sarcofagul*, loc al metamorfozei, permițînd accesul la viața eternă, sau *piramida* în care este depus sarcofagul, la origine mormînt al faraonilor aspirînd să se înalțe spiritual în vîrful acesteia, identificîndu-se cu Zeul Nemuritor.

Fascinat de operele lui Horia Damian, pe care l-am cunoscut la Paris în 1967, m-am angajat cu toate puterile luînd, timp de 40 de ani, inițiativă după inițiativă pentru a le face cunoscute pretutindeni în lume, de la The Solomon R. Guggenheim Museum din New York la Muzeul Național de Artă Modernă din Paris, de la Bienala de la Veneția la cea de la São Paulo. O artă de înaltă elevație și nu una a manipulării obiectului, cum era arta dominantă a timpului.

Sper ca această expoziție, dedicată unui mare artist român, încă mult prea puțin cunoscut în țara natală, să reprezinte pentru cît mai mulți o adevărată revelație, aducătoare de armonie și de bucurie“. (**S. V.**)

* * *

Biblioteca Județeană ASTRA Sibiu

Cu ochii-n 3,14

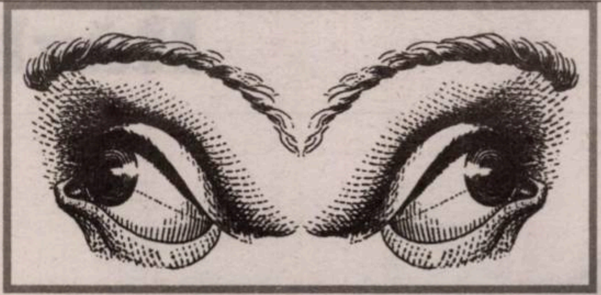

UNEORI RĂZBOIUL NU E DOAR O LIPSĂ TOTALĂ DE BUN-SIMȚ, CI DEVINE UN PEISAJ PREA OPTIMIST ÎN PERSPECTIVA UNOR VIITOARE TRAUME

■ Uneori războiul nu e doar o lecție în manualul de istorie, ci devine ceva concret, dureros și foarte aproape de noi. Viețile civililor au fost și vor rămîne carne de tun pentru niște lideri politici care vor să-și demonstreze cu orice preț puterea. (**A. M. S.**)

■ Potrivit unui studiu, dinozaurii ar fi dispărut de pe Pămînt într-o primăvară, în urma căderii unui asteroid gigant. Personal, mi se pare că asteroidul respectiv a dat dovadă de o totală lipsă de bun-simț și de gentilețe cînd i-a inoportunat cu prezența sa, în cel mai frumos anotimp al anului. (**S. G.**)

■ În Africa, misionarismul creștin a condus la un peisaj credincios foarte interesant. O femeie pastor pretinde că vaginul ei este „uns de Dumnezeu“ pentru a vindeca fertilitatea bărbaților, astfel că, după predică, își vindecă enoriașii în propriul dormitor. Ceva mai la sudul continentului, un pastor bărbat pretinde că bășinile lui, „binecuvîntate cu Sfîntul Duh“, vindecă o mare varietate de beteșuguri la credincioșii pe fața cărora se așază în biserică. Înainte să emiteți vreo judecată de ordin moral, întrebați-vă dacă, în locul acestor pastori, ați fi în stare să slujiți săptămînal cu o asemenea abnegație. (**M. C.**)

■ Pe Saturn și pe Jupiter plouă cu diamante – anunță, pe un ton poate prea optimist, un site de știri. Sub influența temperaturii și a presiunii, metanul atmosferic se transformă în cristale carbonice. Cum, vorba cîntecelului, *Diamonds Are a Girl's Best Friend,* mă aștept ca un grup de cercetătoare să inventeze repede o soluție pentru a-și aduce prietenii cei mai buni aici, pe Terra. (**M. M.**)

■ În marginea evenimentelor înspăimîntătoare de la granița noastră de nord, un exercițiu al imaginației negre e deplin justificat. Poate chiar cu un efect terapeutic, în perspectiva unei posibile viitoare traume. Așadar, să ne gîndim care e cea mai probabilă reacție a noastră dacă se va întîmpla coșmarul absolut al generației mele: Putin invadează România. Eu zic așa: 49,9% din noi fug; 50% din noi se predau repejor ca nu cumva să li se întîmple ceva; 0,1% din noi vor rezista și o vor sfîrși urît. Aceștia din urmă vor fi repede bîrfiți de toți ceilalți și, în consecință, vor fi repede uitați. Astfel, națiunea va supraviețui, trecînd și prin această încercare cu pierderi marginale. Continuitatea instituțională va fi asigurată, desigur, de un guvern numit de Putin. Vă las să vă gîndiți pe cine ar numi Putin în guvernul trădării – un nou Guvern Groza, cum ar veni. În ceea ce privește presa și influenserii, fiți siguri că se vor găsi foarte mulți să explice că invazia rusească ar fi o eliberare. Astfel, n-ar face decît să continue o tradiție locală stabilită în anii '45-'50 ai veacului trecut. Ce credeți despre coșmarul meu? (**S. V.**)

ÎN ASEMENEA MOMENTE, AȘA-NUMITELE "RUINE DE CONTEXT" N-AU ACELAȘI STATUT NUMERIC

■ Gabriel Oprea a fost invitat la o televiziune, pe post de analist militar, în legătură cu situația din Ucraina. Eram curios ce o să spună despre asta, ce cunoștințe de specialitate o fi avînd domnul doctor. Și-l aud zicînd că iată de ce trebuie să-i plătim bine pe militari, să le dăm pensii bune, că uite cum își fac ei datoria în asemenea momente. A găsit și de data asta un bun prilej să-și promoveze interesele de breaslă, ca un adevărat erou al post-comunismului. (**A. M.**)

■ În Las Vegas, Kitten Kay Sera a decis să se căsătorească cu „singura și adevărata ei iubire“, culoarea roz. În ultimii ani, așa-numitele căsătorii „obiectofile“, bazate pe o atracție sexuală sau romantică față de un obiect, s-au înmulțit: în 2020, Rain Gordon s-a căsătorit cu o servietă, un coreean s-a căsătorit cu o pernă manga, o femeie din China s-a căsătorit cu un robot, un australian s-a îndrăgostit de un pod francez, iar în 2007, o americancă, Erika LaBrie, s-a căsătorit cu Turnul Eiffel, într-o ceremonie foarte mediatizată. (**A. M. S.**)

■ „Ce vremuri! Toată lumea moare, totul moare, pînă și planeta moare, distrusă de soare și de vînturi. Nu știu cum de mai am curaj să trăiesc în mijlocul acestor ruine. Hai să ne iubim pînă la sfîrșit“, îi scria George Sand lui Gustave Flaubert în vara lui 1870, pe cînd cei doi scriitori aveau 66 de ani, respectiv, 49 de ani. (**M. C.**)

■ Pe Internet au devenit „virale“ scurte filmări în care cetățeni ucraineni – femei și bărbați deopotrivă, unii chiar de etnie rusă – îi dojenesc aspru și nu lipsit de curaj pe proaspăt sosiții invadatori – soldați înarmați pînă în dinți. (În treacăt fie spus, răcanii ruși au adesea un aer spășit; nu par defel convinși de ceea ce li se ordonă să facă: un „dușman“ care arată și este ca tine, care îți vorbește limba și cu care împărtășești, în bună parte, aceeași istorie recentă e cel puțin deconcertant.) Apostrofările civililor conțin aproape întotdeauna o sudalmă clasică a limbii ruse, care poate exprima, în funcție de intonație și de context, o grămadă de lucruri: surpriză, dezamăgire, furie, obidă, stupefacție, entuziasm etc. E vorba de cuvîntul *„pizdeț“*, cu un sens de bază lesne de imaginat. Acolo unde românul ar folosi „p**a“, rusul folosește organul opus sau, dacă vreți, complementar. Să fie oare asta marea diferență dintre popoarele noastre sau, dimpotrivă, promisiunea unei potriviri de poveste? (**M. P.**)

■ Din banii primiți pentru un proiect susținut de fondurile europene, de a înființa o fermă de legume, un fermier din Bihor și-a înființat o cultură de canabis, Curtea de Apel Oradea condamnîndu-l la un an și șase luni de închisoare. De unde trag concluzia că, deși vegane, iarba și legumele n-au același statut în fața legii. (**S. G.**)

■ Din Giroc (județul Timiș) ne vin aceste nume de firme: Cicero SRL, Made By Aliosha SRL, Global Fluid SRL, Pas Cu Pas Proiect SRL, Ora Exactă SRL, Pharma Vie Loz SRL-D, Evocati Group SRL, Langoșul Girocean SRL, Visual Individual Precision SRL, Actus Legitima SRL, Negru Violet 2013 SRL, Mistic Confort SRL, La Boacă SRL, Vulkan Magnitude SRL, Grădini Verzi Ivașcu SRL, Stema Verde SRL, Atmosfera Verde SRL, Supercalifragilistic Timișoara SRL, Mob Bombon SRL, Anne Creează Events SRL, Piciorușe Vesele SRL, La Puiu La Pădure SRL, Artășimedicină SRL, Ador SRL, Natural Agro Sprint SRL, Taktill Bureau SRL, MVB Abundent Relax SRL, Editura Castrum De Thymes SRL, Mondial Free SRL, Garduri By Varga SRL, Tesla Numeric SRL, Dulciuri De Ieri Și De Azi SRL, Lumea Bonsailor SRL, Smokeristul SRL, Asigurări La Fix SRL, Verba Matris SRL, Cosa Nostra Giroc SRL-D, Psiho Future SRL, Tavane Și Pereți SRL, Cuibul Naturii SRL, Ortodocs Medical Center SRL, Acoperișuri Timișoara SRL, November Rain SRL, Atelierul De Chilluială SRL, Codițe Fericite SRL, Asysstum SRL, Pitorescu Events SRL, Castruldacilor SRL, Orice Sunet SRL, Gângurel SRL, Cumperi Timp SRL, Roca & Tematica SRL, Fără Urmă SRL, Sănătatea Conștiinței SRL. (**D. S.**)

© E. Farkas

DILEMA VECHE

REDACȚIA:
Dana CĂLINESCU (secretar general de redacție)
Marius CHIVU ● Radu COSAȘU ● Stela GIURGEANU
Andrei MANOLESCU (redactor-șef adjunct)
Matei MARTIN ● Matei PLEȘU ● Adina POPESCU
Iaromira POPOVICI ● Ana Maria SANDU
Dan STANCIU (art director) ● Mircea VASILESCU
Sever VOINESCU (redactor-șef)

RUBRICI:
Teodor BACONSCHI ● Ion BARBU ● Aron BIRO ● Paul BREAZU
Cosmin CIOTLOȘ ● Horia CORCHEȘ ● Andrei CORNEA
Codrin Liviu CUȚITARU ● Alin FUMURESCU ● Ionuț IAMANDI
Maria IORDĂNESCU ● Selma IUSUF ● Ovidiu LORENZ
Anca MANOLESCU ● Victor MOROZOV ● Radu NAUM
Lorin NICULAE ● Andrei PLEȘU ● Adrian G. ROMILA
Constantin RUDNIȚCHI ● Mihaela SIMINA
Bogdan-Alexandru STĂNESCU ● Oana STOICA ● Valeriu STOICA
Cătălin ȘTEFĂNESCU ● Bogdan TĂTARU-CAZABAN ● Teodor TIȚĂ
Rodica ZAFIU

TEHNOREDACTARE: Adrian DAMIAN
EDITOR WEB: Anda DOCEA

PUBLICITATE PENTRU PRINT:
floriana.coman@adevarulholding.ro

PUBLICITATE PENTRU ONLINE:
vanzari@ead.ro
dragos.stan@adevarulholding.ro

MANAGEMENT GRUPUL DE PUBLISHING:
Administrator Special: Constantin SANDU
Director Marketing: Steluța ZAMFIR
Coordonator Producție: Constantin DELTA
Director Distribuție: Dana ZAMFIR
Informații și reclamații ABONAMENTE:
0790.139.007 / 0790.139.009
(numere cu tarif normal, disponibile de luni pînă vineri, între orele 9 și 18)
e-mail: abonamente@adevarulholding.ro

ISSN: 1584-1669
Revistă editată de: Adevărul holding
Publicație auditată de: BRAT
Tiraj: 6.800
Tipărit la Garamond Cluj

Biblioteca Județeană ASTRA Sibiu

Biblioteca Județeană
ASTRA Sibiu

„Sînt vechi, domnule!“ (I.L. Caragiale)

FONDATOR **ANDREI PLEȘU**

DILEMA VECHE

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIȚIE ■ Anul **XIX** ■ nr. **935** ■ 10-16 martie 2022 ■ www.dilemaveche.ro ■ 24 pagini ■ 8 lei

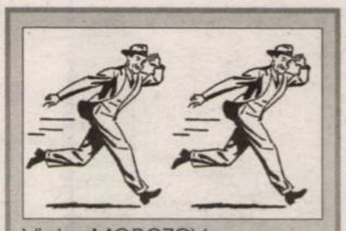

Victor MOROZOV

dilematograf

17

ANDREI PLEȘU

„Situațiunea...“

pagina **3**

CONSTANTIN RUDNIȚCHI

„Război și război economic“

pagina **5**

SLAVOJ ŽIŽEK

„Ce înseamnă apărarea Europei?“

pagina **7**

Frica de cutremur

(și cum scăpăm de ea)

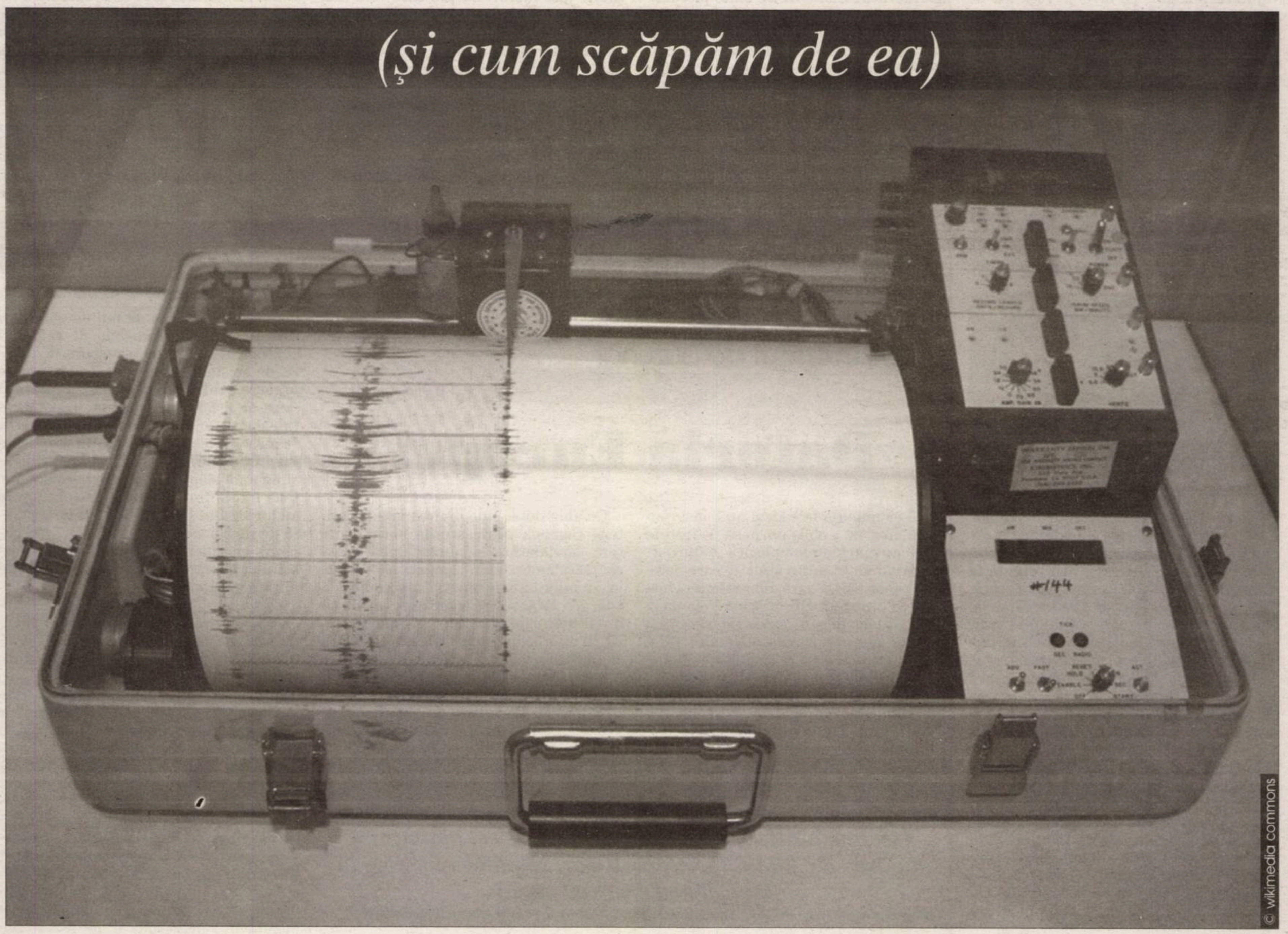

© wikimedia commons

22010>
5 948489 149467

„Dezastrul care ajunge să se întîmple nu este niciodată cel pentru care ne-am pregătit.“
MARK TWAIN

Redacția DILEMA VECHE: Șos. Fabrica de Glucoză nr. 21, sector 2, 020331 București ● **telefon:** 0372.130.006 ● **e-mail:** dilema@dilemaveche.ro

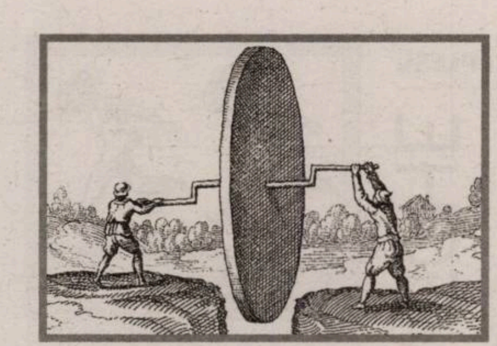

Teodor TIȚĂ

contraintuiția

Note de pe marginea unui război (II)

Continuă eforturile umanitare despre care vorbeam săptămîna trecută, ba chiar iau amploare. Mobilizarea românilor întru ajutorarea refugiaților e încă în faza de entuziasm și nu pare să se domolească. Dar asta e o cursă lungă. Relatări anecdotice de prin Polonia vorbesc deja despre un soi de oboseală a localnicilor, mai ales din orașele de graniță. Va apărea și aici.

În rîndul țărilor aflate aproape de front, România este totuși mai puțin apăsată de povara refugiaților decît Polonia, destinație predilectă pentru ucraineni, sau, mai ales, Moldova. Din punctul de vedere al raportului dintre numărul de refugiați și cel al populației, țara vecină are cea mai dificilă sarcină dintre toate statele aflate la granițele Ucrainei. Moldovenii par să se descurce deocamdată, însă dau semne că nu vor putea să o facă prea multă vreme. Dinspre Chișinău apar apeluri la ajutor. Situația nu scapă partenerilor occidentali ai Moldovei. Probabil niciodată capitala moldoveană nu a fost scena atîtor vizite la nivel înalt într-un timp așa de scurt. Moldova va fi ajutată, s-a spus pe diverse voci. Cît de rapid și cît de eficient va fi ajutorul acesta vom vedea foarte repede.

* * *

În România, relatările despre criză sînt uneori bizare. O știre despre mirările unui ucrainean în fața prețurilor românești s-a viralizat rapid și a dat prilejul unor lamentări și comparații total nepotrivite.

Însă dincolo de scăpările tabloide ale presei românești, pe toate fronturile se duce un război încrîncenat al propagandei. O încercare disperată de a controla fluxurile de informație care pot întoarce soarta evenimentelor din confruntarea directă. Judecînd doar după informațiile ucrainene, pare că Kievul rezistă îndîrjit aproape fără pierderi în timp ce armata rusă e nimicită pe toate fronturile. Adevărul trist e că, cu toate pierderile reale sau închipuite, rușii au avansat. Mai puțin decît își doreau probabil, dar au avansat. La fel de adevărat e că, deși greu de evaluat, pierderile ucrainenilor sînt și ele serioase. Fascinați sau speriați de evenimentele din imediata noastră apropiere, uităm uneori că acest război nu are nici două săptămîni de cînd a început.

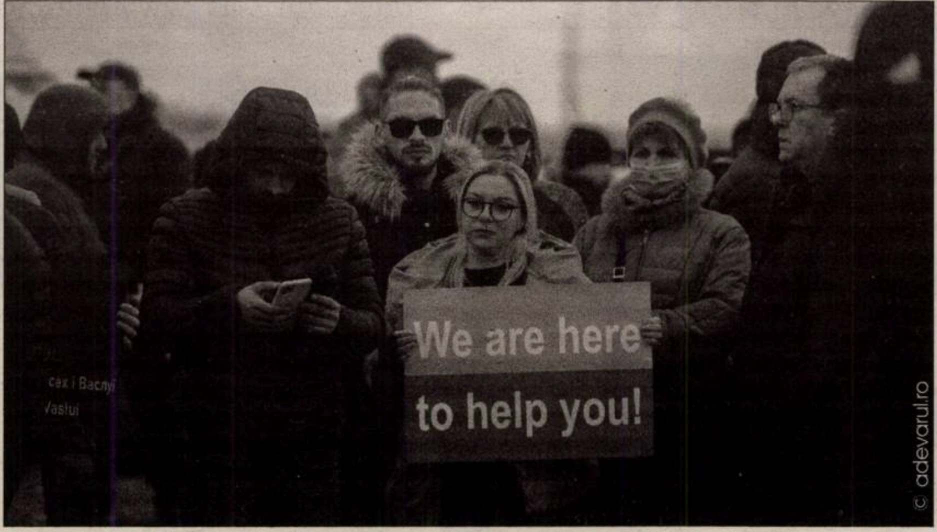

© adevarul.ro

Sînt soldați ruși care se laudă pe rețele sociale cu colecții de ecusoane ale soldaților inamici uciși. Ucraina, însă, are de partea sa guvernele occidentale care continuă într-un ritm accelerat aprovizionarea cu armament. Un articol din *New York Times* dezvăluia amploarea operațiunii – 17.000 de arme antitanc trecute peste granițele României și Poloniei. La asta se adaugă și sprijin pentru securitatea cibernetică și, probabil, multe alte lucruri despre care vom afla mult după încheierea războiului. Ucrainenii mai au de partea lor și cvasi-unanimitatea opiniei publice din lumea liberă. Iar asta înseamnă inclusiv apeluri emoționale la intervenția NATO sub forma impunerii unei zone de excludere aeriană deasupra Ucrainei. Nu încape îndoială că o astfel de intervenție ar ajuta guvernul de la Kiev, însă ea presupune o confruntare inevitabilă și directă cu Rusia, cu toate consecințele care pot decurge din ea. Și aici, dincolo de emoții, trebuie să intervină rațiunea. Cît de departe se poate merge în sprijinul Ucrainei? Cît vrem să riscăm?

Și invers, ce riscăm dacă Ucraina pierde acest război? Răspunsul la întrebarea asta are culori diferite în funcție de locul în care este formulat. Pentru români, baltici sau polonezi arată într-un fel. Pentru neozeelandezi sau palestinieni total diferit.

* * *

Spre deosebire de ucraineni care domină spațiul, Rusia comunică puțin, laconic și uneori amenințător. Și toată avalanșa de informații, propagandă și campanii de dezinformare creează o evidentă stare de tensiune. Sînt sigur că inclusiv printre cititorii *Dilemei vechi* sînt destul de mulți care și-au pus măcar teoretic problema „Ce-ar fi dacă..?“ și au încercat să își planifice cumva „războiul“. Înainte de a judeca astfel de gînduri, cred că e mai important să realizăm că ele sînt firești. Ne naștem cu istoria acestor locuri în ADN și știm cît de repede pot degenera lucrurile.

Pe de altă parte, România a avut inteligența (sau norocul, dacă vreți așa) de a lua deciziile corecte privind orientarea politică și militară în ultimii 30 de ani. E un război dincolo de granițele noastre, dar niciodată în istoria modernă nu am fost într-o situație mai bună din punct de vedere al securității.

N-am să insist, așa cum văd că se întîmplă foarte des zilele astea, asupra riscului ca acest conflict să degenereze într-unul mult mai mare. Da, evident că riscul există. Dar drobul de sare nu a căzut încă și poate nu va cădea niciodată. Iar dacă ucrainenii reușesc să reziste sub bombele rusești fără să renunțe la ceea ce au ales să fie, cred că și noi o să reușim, într-o situație incomparabil mai bună, să ne păstrăm cumpătul.

Teodor Tiță *este gazda podcast-ului* În Centru *pe care îl puteți asculta pe oricare dintre platformele de distribuție (Apple, Spotify, Google etc.): https://open.spotify.com/show/5jSN6amOtenIsHn23aoOLQ*

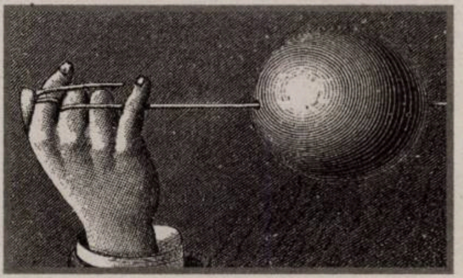

Matei MARTIN

mapamondul de buzunar

Datoria Europei

În Ucraina copleșită de războiul absurd și sîngeros început de Rusia, vestea că cererea de aderare la Uniunea Europeană semnată de președintele Volodimir Zelenski a fost primită la Bruxelles și că va fi examinată în regim de urgență a fost primită ca un semn de încurajare. Parcursul european al Ucrainei a început acum mai bine de zece ani. Refuzul președintelui ucrainean prorus Viktor Ianukovici de a semna un acord de asociere cu UE a generat mișcarea Euromaidan din 2013. Textul a fost semnat în cele din urmă, în 2014, de președintele Petro Poroșenko și ratificat de Uniunea Europeană în 2017. Însă aderarea la Uniunea Europeană a fost pînă acum exclusă din cauza disputelor cu Rusia. Anexarea Crimeei a agravat problema. Acum, în plin război, Ucraina a cerut aderarea la UE – iar statele membre au convenit să examineze cererea. Însă Ucraina nu poate spera la o aderare rapidă nici dacă țara va rezista atacurilor militare rusești.

Șefii de stat și de guvern ai celor 27 de state membre vor trata probabil această temă la o reuniune la nivel înalt programată săptămîna viitoare, la Versailles. Și Georgia, și Republica Moldova au transmis cereri de aderare. Cele trei solicitări pot fi examinate în cadrul aceleiași reuniuni, însă nu e obligatoriu să fie tratate la fel: nu mai sîntem în logica „valurilor“ de extindere, ci într-o situație care necesită, poate, o abordare diferențiată. Unele state din estul UE, precum Polonia și Slovenia, fac deja o campanie susținută pentru aderarea rapidă a Ucrainei. România propune însă ca Republica Moldova și Georgia să fie incluse la pachet.

Oricum ar fi, procesul de aderare la UE e lung și anevoios. Și tocmai statele estice ar trebui să-și amintească de modul în care au transpus *acquis*-ul comunitar și ce presupune acest demers. În plus, potrivit tratatului, țările candidate trebuie să îndeplinească numeroase criterii. Printre altele, e vorba de statul de drept și de o economie de piață funcțională. Nici unul dintre cele trei state nu acoperă decît parțial aceste criterii esențiale.

Ucraina a suferit pagube în valoare de cel puțin zece miliarde de dolari. E datoria Rusiei să plătească, pînă la ultima copeică, aceste pagube.

De-abia după îndeplinirea acestor criterii Comisia poate acorda statutul de țară candidată – și numai după aceea cei 27 membri sînt chemați să voteze, în unanimitate, începutul procesului de aderare. Proces care poate dura ani de zile – fiecare capitol de aderare fiind urmărit cu atenție, pe baza unor criterii clare și a unor termene precise.

Însă, dincolo de procesul complicat al aderării, Europa are o datorie față de Ucraina și mai ales față de poporul ucrainean care s-a angajat, cu atîta curaj, în apărarea suveranității și a valorilor europene. E vorba, în primul rînd, de ajutor umanitar. Pînă acum, statele s-au mobilizat pentru a facilita accesul refugiaților pe teritoriul național și pentru a acorda cît mai repede posibil dreptul de ședere și de muncă celor care au avut de suferit de pe urma războiului. Instituțiile s-au mișcat, însă implicarea cetățenilor a fost decisivă: fără zecile de mii de voluntari care au primit convoaiele de refugiați și au găsit soluții de transport, de cazare, de asistență medicală și ajutoare de urgență pentru acești oameni năpăstuiți criza ar fi fost cu mult mai gravă. Statul, singur, ar fi fost copleșit de situație. E însă nevoie de mai multă implicare instituțională, în primul rînd pentru găsirea unor soluții de locuire permanente. Căci mulți dintre acești oameni nu mai au unde să se întoarcă în țara lor distrusă de război. Se estimează că 1,7 milioane de ucraineni au fugit din calea războiului, iar numărul lor ar putea crește pînă la cinci milioane.

Apoi, Uniunea Europeană ar trebui să furnizeze sprijin financiar pentru reconstrucția Ucrainei după război. Aici, efortul va fi uriaș. Infrastructura țării e deja în mare parte distrusă. E nevoie de șosele și căi ferate, de spitale și școli, de instituții noi, de specialiști, de forță de muncă – și, pentru toate astea, e nevoie de bani.

În fine, Uniunea Europeană ar trebui să medieze – menținînd presiunea sancțiunilor economice – acordarea, de către Rusia, a unor despăgubiri substanțiale de război familiilor victimelor, tuturor celor care au avut de suferit pierderi de pe urma bombardamentelor și, nu în ultimul rînd, statului, pentru a repara ce s-a distrus. Ucraina a suferit pagube în valoare de cel puțin zece miliarde de dolari. E datoria Rusiei să plătească, pînă la ultima copeică, aceste pagube. E însă de datoria Europei să găsească mijloacele politice pentru a obliga Rusia să plătească.

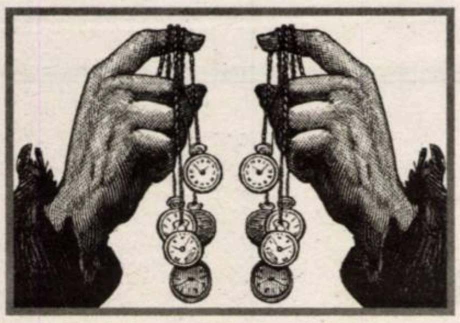

Andrei PLEȘU

nici **așa**, nici **altminteri**

„Așa e că pînă acum nu stăm nici bine, nici rău, adică nici așa, nici altminteri?“ (I.L. Caragiale)

Situațiunea...

De curînd, doamna Magda Grădinaru mi-a pus trei întrebări legate de împrejurările dramatice cu care se confruntă, de ceva vreme, planeta, la „inițiativa“ lui Vladimir Putin. Doresc să împărtășesc răspunsurile mele (apărute pe site-ul spotmedia.ro) și cititorilor Dilemei vechi.

Domnule Andrei Pleșu, cum trăiți acest nou episod al istoriei, ne e dat, iată, un război?

Nu știm ce ne e dat și asta face parte din tristețea momentului. Sincer vorbind, dincolo de reflecțiile curente despre lumea lui Putin și lumea Vestului, despre ambițiile suverane ale Rusiei (dintotdeauna) și retorica „rațională“ și ineficace a „lumii libere“, nu mă pot abține să alunec, stingherit, spre pragul blasfemiei și să constat, deprimat, anvergura planetară a Răului, „creativitatea“ lui inepuizabilă, autoritatea lui. S-ar zice că „experimentul“ *Genezei* a eșuat. A simțit asta Demiurgul însuși cînd a decis să anuleze, prin potop, totul. Apoi, ne-a mai dat o șansă. Iar „potopul“ s-a reorganizat singur, sub diferite nume: Hitler, Stalin, Lenin, Che Guevara, Ceaușescu, Putin și mulți, mulți alții. În jurul lor s-au mobilizat mulțimi întregi de „simpatizanți“, siguri de „adevărul“ propriu și gata să-l impună sîngeros mapamondului întreg. Iar ceilalți, oamenii „de bine“, încearcă mereu soluții „acomodante“, răbdătoare, dacă nu sfîrșesc prin a se converti ei înșiși la delirante ideologii „revoluționare“. Zoologia lumii pare să se fi redus la două specii: fiare fără „prejudecăți“ și iepuri zglobii, triburi mereu îndreptățite și „elite înțelegătoare“, cu reacții „juste“, dar ineficiente. Eu, unul, nu prea mai îmi fac mari iluzii...

S-a înșelat Occidentul dramatic în ceea ce-l privește pe Vladimir Putin sau nimic din ce se petrece astăzi nu putea fi prevăzut?

Occidentul se înșeală de mult cu privire la mentalitatea și procedurile răsăritene... Uneori, e drept, n-are de ales (Churchill împărțind, alături de Stalin, Europa răsăriteană în două), alteori alege interesat, pe bază de profit personal (Gerhard Schröder prieten și aliat de afaceri cu Putin), alteori alegerea e simplă politețe aproape camaraderească (Angela Merkel conversînd surîzător, în limba rusă, cu același Putin), alteori, în sfîrșit, alegerea e fie o mediocră soluție privată (Gérard Depardieu devenind cetățean rus pentru impozitare convenabilă), fie delir stîngist, antiamerican, anticapitalist (nenumărate voci de intelectuali și politicieni din Vestul european, acuzînd drastic Statele Unite ca fiind adevărații vinovați ai crizei). Dar povestea e veche. Dacă aș mai avea timp și energie aș încerca să scriu ceva pe tema *complicității* occidentale (justificate „strategic“ sau ideologic) cu dictaturile comuniste. Ce căuta Ceaușescu în caleașca regală a Marii Britanii? Ce căutau De Gaulle sau Nixon în vizită „prietenească“ la București? Ce sens avea invitarea la Washington a lui nea Nicu, încununată de un discurs pupăcios al lui Jimmy Carter? Iar lista e lungă și nu include doar România. Ca să nu mai amintesc de piruetele amoroase ale marilor francezi postbelici, în frunte cu Sartre, Aragon, Éluard etc.

Nici o fărîmă de argumentație creștină nu pare a influența crunta realitate.

Fapt e că nu simplificăm prea mult „situațiunea“ dacă observăm, cu un amestec de melancolie și spaimă, că magnatul sovietic – sau rus – își permite orice, iar răspunsul țărilor „civilizate“ pendulează demn între „nuanță“ analitică și „răutăcioase“ măsuri pedagogice...

Cine îl poate opri pe Putin? Multă lume se uită înspre societate și se întreabă de ce nu se revoltă rușii. E o întrebare legitimă sau ne scapă din vedere cum e exercitată puterea în Rusia?

Și eu cred că singura speranță realistă pentru încheierea litigiului sub a cărui amenințare trăim ar fi o drastică reacție a populației rusești (politicieni, oligarhi, intelectuali, artiști, popor) culminînd cu înlăturarea ireversibilă a prepotentului „patriot“ de la vîrf. Pe de altă parte, mă irită tipul de întrebare la care vă referiți, dacă cei care întreabă sînt „de-ai noștri“. „De ce nu se revoltă rușii?“ Păi, nouă cît ne-a trebuit ca să ne revoltăm?! Între „adaptare“ și opoziție, am ales, vrînd-nevrînd, adaptarea. Trebuia să supraviețuim, să evităm riscul penalizărilor severe, să așteptăm intervenția țărilor democratice sau a Proniei. Nu judec pe nimeni, dar încerc să nu uit propriile noastre demisii...

Simt nevoia să adaug și o reflecție legată de prezența instituțională, dogmatică și morală a Bisericii Ortodoxe în contextul conflictului dintre Rusia și Ucraina. E vorba, în fond, despre o luptă fratricidă: două comunități ortodoxe se decimează reciproc. Nici o fărîmă de argumentație creștină nu pare a influența crunta realitate: iubirea de aproape, interdicția uciderii, căința, iertarea, mila, smerenia, anularea „slavei deșarte“ – toate aceste imperative constitutive ale credinței sînt lăsate deoparte. Mai mult: Patriarhul Moscovei încurajează războiul, declarînd că Ucraina e sediul „forțelor răului“ și că oricine se opune lui Putin e în alianță cu aceste forțe. O replică a venit din partea Mitropolitului Dimitri de la Lviv: Putin trebuie exclus din Biserică. Patriarhia română are meritul de a-și fi declarat oficial solidaritatea cu victimele războiului nedrept provocat de Rusia și de a cere dreptcredincioșilor să inițieze frățești acte de caritate. Recunosc, totuși, că aș fi fost mai întărit lăuntric dacă aș fi auzit și o replică riguros creștinească la declarația rudimenară a „colegului“ Kiril de la Moscova, pentru care cine nu e prorus (în versiunea Putin) e omul diavolului... Dar, mă rog, nu e treaba mea. Sau?

Post Scriptum

M-am bucurat să văd că o „replică riguros creștinească“ a apărut, totuși, pe pagina de Instagram a dlui Vasile Bănescu, purtătorul de cuvînt al Patriarhiei. E o condamnare netă a Patriarhului Kiril de la Moscova și a complicității lui cu dezmățul politic al lui Putin. Doamne ajută!

■ ■ ■

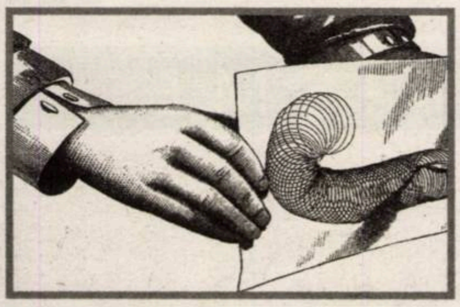

Andrei CORNEA

la **răscruce** de **gînduri**

Despre Rău

■ Pe neașteptate, într-o oră, ba într-un minut, Răul a izbucnit masiv în viețile noastre acum aproape două săptămîni. Într-un moment, un popor de patruzeci de milioane de oameni a fost despărțit între femei și copii care caută să scape de război, fugind încotro văd cu ochii, și bărbați care luptă în ceea ce a devenit deja o gherilă urbană necruțătoare. Credeam cu naivitate că în epoca noastră, și mai ales în Europa noastră, astfel de lovituri ale istoriei nu mai sînt posibile. A, poate la alții, de pe alte continente și de alte culori și religii, se mai poate... Dar la noi, în fericita Europă – nu! Dar iată că s-a întîmplat și se întîmplă, și sute de mii de nefericiți bat la porțile noastre. Iar fluviul acesta al nefericirii omenești, produse deliberat, nu dă semne că ar urma să sece curînd, ci dimpotrivă.

■ Ni s-au năruit certitudinile într-o clipă: un război teribil de cucerire și supunere în Europa e un fapt împlinit în secolul XXI, ba e posibil și ceva mai rău. „Vacanța mare“ pe care lumea părea că a luat-o la sfîrșitul anilor ’80 s-a încheiat tragic. Destinderea, colaborarea între națiuni, comerțul liber între țări, schimburile culturale libere, circulația globală a informației devin istorie. Rusia, supusă unor sancțiuni economice nemaivăzute, aproape izolată de restul lumii, răspunde, printre altele, decuplîndu-și populația de la sursele de informație neguvernamentale. Chiar și a scrie despre „război în Ucraina“, și nu „operațiune specială“, a devenit acolo interzis. Pînă și Facebook și Twitter sînt închise. Asediată de o lume indignată, o mare țară, la rîndul ei, asediază o țară mai mică, susținută moral și material (inclusiv militar) de o lume întreagă (sau aproape). De unde venim, știm; dar încotro ne ducem?

Războaiele și epidemiile au format întotdeauna un cuplu reușit...

■ E deja limpede că planurile lui Putin și ale oamenilor săi de a supune militar Ucraina în două-trei zile și a pune acolo un guvern prorus au eșuat. Majoritatea orașelor mari (inclusiv Capitala) au rezistat, dar vor plăti un preț mare. Distrugerile și suferințele civililor sînt deja considerabile și sporesc mereu. Nu se întrevede la ora asta nici un armistițiu durabil, necum o pace. Combatanții par a fi tot mai înverșunați. Război de uzură? Pare tot mai posibil. (Și s-o recunoaștem: deși știm cît îi costă asta pe ucraineni, nu ne displace un război de uzură, care va măcina forțele rușilor și va șubrezi regimul lui Putin. Singura speranță rezonabilă acum e că războiul nu va răbufni în afara Ucrainei, incendiind întreaga lume...)

■ Stoicii spuneau că unul dintre rosturile existenței Răului pe lume este acela de a da virtuții șansa să se manifeste. Mi-am amintit de această idee văzînd la TV oamenii înghesuindu-se să doneze sînge pentru cei din Ucraina (soldați sau civili) la un centru hematologic din București. Acum două săptămîni, centrul era aproape gol. Pe pereți erau lipite afișe care cereau patetic populației să doneze sînge. Și aici, totul s-a dat peste cap aproape peste noapte – de data asta înspre bine. Ce să mai vorbim despre miile de voluntari care îi ajută așa cum pot pe refugiați sau care măcar fac donații în produse și bani! Un curent de compasiune a străbătut aproape brusc o țară, altminteri nu foarte predispusă, la modul general, la generozitate. Însă vreau să fac o mărturisire: dacă eu aș fi făcut lumea, m-aș fi preocupat mai puțin să creez oamenilor ocazii pentru a-și arăta compasiunea și generozitatea, dacă prețul este invazia Răului. Dar n-am făcut-o.

■ Ați mai auzit ceva despre pandemie în ultimele zile? Aproape nimic. E adevărat, cifrele erau de săptămîni bune în scădere pe toată linia, iar varianta Omicron s-a dovedit într-adevăr destul de blîndă. Totuși, chiar și așa, încheierea pandemiei – care, să nu uităm, în România a produs peste 65.000 de morți (foarte mulți din cauza ratei mici a vaccinării) – ar fi meritat mai multă considerație. Sufocată de știrile despre războiul din Ucraina, pandemia „s-a fîsîit“. Cel puțin deocamdată. Mă tem însă că, dacă o tratăm cu lipsă de respect, să nu scoată din nou capul mai încolo. Căci războaiele și epidemiile au format întotdeauna un cuplu reușit...

■ Toți oficialii români și străini ne tot spun că, fiind noi țară NATO, nu trebuie să ne fie frică de o repetare a scenariului ucrainean. Îi credem, vrem să-i credem și totuși ne e frică. Da, ne e frică, fiindcă, ei bine, știți dumneavoastră de ce... Dar cînd ne gîndim că Răul asta își dorește, să ne înfricoșeze, încercăm să facem pe vitejii. Și ce să vezi? Uneori ne mai și iese.

■ ■ ■

Sever VOINESCU

axa dus-întors

Europa reală

E cunoscută observația lui Henri Poincaré, citată undeva și de Mircea Eliade în susținerea ideii că perspectiva creează fenomenul: „Un naturalist care n-ar fi studiat elefantul decît la microscop ar putea oare socoti că posedă o cunoaștere suficientă a acestui animal?“. Se poate oricînd extrapola legitim: cineva care studiază atent mecanismele și instituțiile Uniunii Europene ar putea socoti că posedă o cunoaștere suficientă a Europei?

Experiențele tragice pun totul în altă perspectivă. Asta se întîmplă rar, pentru că experiențele tragice, de fapt, sînt două: pentru indivizi, moartea, și pentru comunități, războiul. Nu ne apropiem de moarte în fiecare zi (de fapt, avem impresia că ne tot îndepărtăm de ea și întîlnirea cu ea e mereu bruscă, neașteptată), după cum generații întregi, deja, nu mai știu ce e războiul. Și totuși, forța unor asemenea repuneri în perspectivă ale celor ale vieții prin experiența tragică e atît de mare, iar sentimentul că *acesta* e adevărul e atît de puternic că te îngenunchează și-ți aduc lacrimi în ochi. Lacrimi de durere sau, mai degrabă, de regret; regret că n-ai știut, că ai știut și ai uitat, că ai uitat și n-ar fi trebuit să uiți...

Toți Părinții creștini ne învață asta: pune orice faci, zi de zi și ceas de ceas, în perspectiva morții, căci doar așa înțelegi adevărata valoare a lucrurilor și doar așa poți intui adevărul vieții. Ah, da, Europa creștină s-a slăbănogit, ești mai convingător dacă citezi ceva din Europa păgînă. Să-i citim, atunci, pe stoici. Uitați-vă la Marc Aureliu, împăratul predispus la tristețe – aș putea umple zece pagini cu gîndurile lui despre cît de înțelept este să gîndești totul în perspectiva morții. Și Marc Aureliu făcea războaie teribile. Se spune că era chiar bun la făcut războaie.

De cînd a început războiul din Ucraina absorb știrile, mă îmbib cu știri, nu mai vreau altceva decît știri – știri militare, știri de pe front. Nu mai pot consuma eseuri istorice explicative și nu mai pot consuma „scenariile“ de ieșire din criză (chestii deștepte de genul ori îl omoară cineva pe Putin, ori ne omoară el pe noi – mulțumesc că-mi spuneți, nu m-aș fi gîndit). Nu mai pot consuma nici măcar declarațiile politice ale personajelor relevante, nicicum interviuri cu politicieni. Am impresia că toate acestea sînt vorbe uscate. Viața, acum, e pe front. Și în spatele lui, unde umanitatea încă rezistă prin solidaritate și ajutor pentru refugiați. Doar despre front vreau să știu! Cred că totul se va termina într-un mod de nimeni știut acum, imposibil de anticipat, așa că nu pierd vremea ascultînd „scenarii“.

Însă, dacă știu ceva cu siguranță este că noi, europenii, ne vom schimba profund perspectivele asupra Europei. Războiul pune în altă perspectivă Europa și europenitatea. Cred că azi, acum, deja ceea ce înseamnă să fii european este diferit de ceea ce însemna acum o lună, iar ceea ce însemna europenism/europenitate acum o lună va fi foarte diferit de ceea ce va însemna la sfîrșitul acestui episod oribil. Iar consecințele vor fi puternice în Uniunea Europeană, care este acum forțată de această repunere în perspectivă a Europei să devină repejor altceva. De pildă, acum o lună de zile, Marea Britanie era în afara Europei, iar Polonia era pusă la colț pentru că are nu știu ce comisie în cadrul Curții Supreme care judecă abaterile disciplinare ale judecătorilor în loc să aibă un alt fel de comisie în altă parte, care să funcționeze altfel. Profesorul cel mai exigent de Europa era Germania. În zilele premergătoare războiului și în prima zi de război, ministrul de Externe german încă anunța că decuplarea băncilor rusești de la SWIFT nu e o idee bună pentru că există și ONG-uri cu conturi în băncile acelea și ce-o să se întîmple cu ele, și există și studenți care-și primesc bursele în conturi din acele bănci și ei ce-o să facă? Evident, Germania era grijulie cu studenții și cu ONG-urile, și era complet dezinteresată de banii imenși pe care ea însăși îi plătește Rusiei pentru gazul cu care stă la căldurică și care bani trebuie să curgă în continuare spre Rusia prin bănci pentru ca pe sens contrar să continue să vină gazul. În treacăt fie spus, și azi gazul rusesc curge spre Europa pe aceleași conducte ca acum o lună, și azi Europa plătește banii pe gazele acelea în aceleași bănci rusești care sînt exact acelea exceptate de la excluderea din SWIFT. Dar să revenim. Exact în acele zile de început de coșmar, Polonia sfida Rusia arătînd că este prima țară din UE care nu se teme de Putin. Într-o înregistrare menită să înfricoșeze pe toată lumea, autocratul de la Kremlin avertiza că intră în Ucraina ca să „demilitarizeze și să denazifice“, și să ferească Dumnezeu pe cel care va ajuta Ucraina, c-o să vadă ce n-a văzut. În 24 de ore, Polonia trimitea primul convoi cu arme și muniție pentru ucraineni, fotografiile camioanelor fiind puse pe site-ul Președinției poloneze. De a doua zi, una după alta, țările europene au început să anunțe că vor trimite arme și muniție rezistenței ucrainene. Lecție simplă, pe care mult încercatul popor polonez o știe: ca să învingi un adversar, în primul rînd trebuie să-ți învingi frica de el. Acum, revin la punerea în perspectivă: cine e mai european, Polonia cu secția ei discutabilă care judecă anapoda disciplina judecătorilor, dar stă ca prim gardian al continentului cînd Rusia atacă, sau Germania care o fi avînd secția potrivită de judecare a abaterilor disciplinare ale judecătorilor, dar a balansat între egoism energetic și teamă îmbuibată cînd Rusia ataca Ucraina pentru a veni la atitudinea potrivită doar după ce a rămas într-o jenantă izolare? Și cine apare mai european între Marea Britanie, poate cel mai curajos oponent al Rusiei putiniste din toată lumea, dar ieșită din UE ca urmare a unui referendum pe care noi toți îl regretăm, și Italia care nu știa nici ea cum să menajeze mai bine relațiile cu gazele lui Putin, altfel campioană la integrare? Dar între admirabil de curajoasele țări baltice – uitați-vă la noi, cum ne-am pitit în pluton, și la ei, cum au ținut sus steagul Europei indiferent cît de urît îi privea de peste gard Putin – și ifosele Ungariei aflată realmente la un pas de trădare, cine pare mai european?

Nu în ultimul rînd, (re)punerea în perspectivă a Europei ca realitate culturală ce a rodit politic va însemna o redefinire a valorilor ei fundamentale. Atașamentul la Europa se va măsura altfel decît prin numărul steagurilor-curcubeu arborate, procedurile de scos judecătorii la pensie sau numărul de trotinete publice. Deodată, chestiuni care ni se păreau importante se vor vedea în adevărata lor dimensiune – nici chiar nimicuri, dar nici gaură-n cer. Nu spun că o atare repunere în perspectivă rezolvă problemele mari, reale ale Europei. Chestiunea poluării și a energiei, chestiunea statului de drept sau cea a eliminării rasismului rămîn nerezolvate. Dar va lipsi elanul utecist-maoist cu care începuseră să fie abordate în ultimii ani, ceea ce mă îndeamnă să cred că s-ar putea face pași eficienți pentru rezolvarea lor. În orice caz, vor trebui puși în fruntea Europei oameni care chiar au dovedit că sînt gata să se sacrifice fără să clipească pentru ea. Restul pot foarte bine să-și gestioneze prosperitatea și carierele politice în planul doi.

■ ■ ■

accent pe istorie

Mihaela SIMINA

Ivan și Ania, Jim și Sally în mijlocul furtunii

Multe premiere istorice se desfășoară în această perioadă. Din nefericire. Cînd vezi cum istoria se întoarce sau, poate mai corect, este dată înapoi, apar întrebările. Sau așa ar fi bine.

Istoria ne învață că războaiele încep cînd guvernele cred că prețul agresiunii este mic, zicea președintele american Ronald Reagan într-un discurs radiotelevizat din ianuarie 1984. Așa o fi. Liderul de la Casa Albă mai făcea o remarcă sugestivă care merită redată (traducere preluată din John Lewis Gaddis, *Războiul Rece):*

Imaginați-vă, pentru o clipă, că un Ivan și o Ania s-ar trezi la un moment dat, să spunem, într-o sală de așteptare sau într-un adăpost în mijlocul furtunii, cu un Jim și o Sally alături, și că n-ar exista nici o barieră de limbă care să-i împiedice să se cunoască. În momentul acela, ar începe oare să discute divergențele existente între guvernele țărilor din care fac parte? Sau ar începe mai degrabă să vorbească despre copii și meseriile cu care își cîștigă existența?... Poate ar hotărî chiar să ia masa împreună curînd. Mai presus de orice, ar demonstra încă o dată că oamenii obișnuiți nu provoacă războaie.

Comparația președintelui american a primit un răspuns ironic în ziarul sovietic *Pravda,* care a satirizat scenariul cu cele două cupluri, american și rus. Chiar și așa, istoria a continuat încurajator printr-un concurs amplu de circumstanțe și, mai ales, prin acțiunea unor lideri potriviți, inspirați și pregătiți care au creat o înlănțuire de evenimente ce a condus la un rezultat pozitiv în ceea ce privește confruntarea numită Războiul Rece. Forța democratică a învins, URSS a încetat să mai existe.

Dacă victoria din anii ’90 a fost doar una de etapă a devenit o temă discutabilă printre istorici și analiști. Indiscutabil a rămas o dilemă, cea a repoziționării statelor pe scena internațională. S-au făcut progrese majore și pacea a prevalat; umbra confruntării, însă, nu s-a estompat complet, ci a căpătat forma unor noi conflicte. Înghețate, unele. Și departe de a se topi, după cum o arată faptele recente.

What’s next? Putem ști? *Niet.*

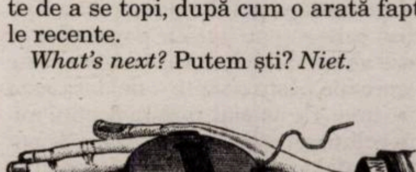

BARBURISME

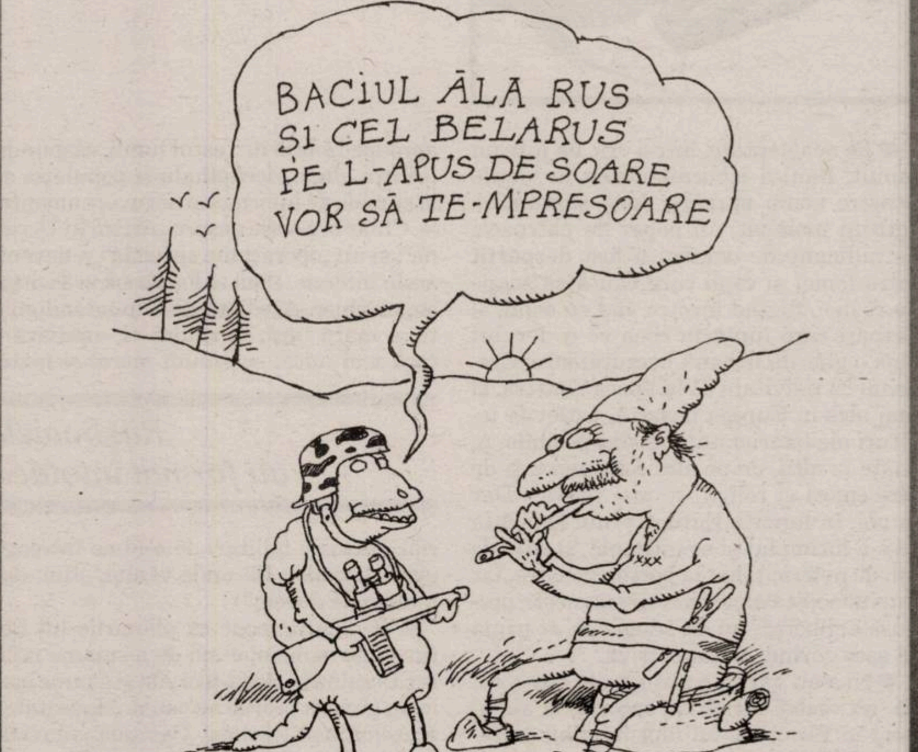

Desen de Ion BARBU

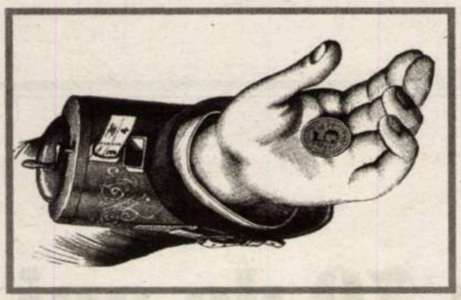

Constantin RUDNIȚCHI

viața de **capital**

Război și război economic

Războiul economic era, înainte de începerea războiului, aproape subiect de folclor. La cîrciumă, în parc, la piață sau în mass-media, toată lumea era de acord că sîntem într-un război economic. Semnele le vedea fiecare în felul lui. „Folclorul“ găsea o explicație legată de războiul economic pentru orice nemulțumire sau pentru funcționarea defectuoasă a economiei locale.

De exemplu, prezența investitorilor străini în economia autohtonă era pusă pe seama războiului economic. Faptul că produsele alimentare românești nu se găsesc în abundență pe rafturile supermarket-urilor era expresia unui război economic. Dacă românii au plecat masiv să lucreze în afara granițelor țării era tot rezultatul unui război economic. Cînd, de fapt, toate acestea nu sînt decît rezultatele unei liberalizări economice intervenite odată cu intrarea României în Uniunea Europeană și ale respectării unor reguli care nu țin de război, ci de concurența uneori „ascuțită“ pe care o fac României economiile performante ale Europei.

Prezența investitorilor străini în economia autohtonă era pusă pe seama războiului economic.

Dar ideea de război economic era mult mai apetisantă pentru o parte dintre români care fie înțeleg în felul lor mecanismele economiei de piață, fie nu vor să vadă adevărul, și anume că există încă o slabă performanță a unor sectoare economice românești. De asemenea, dispariția unor ramuri economice sau reducerea ponderii acestora în noua economie erau văzute tot ca rezultat al unui război economic. De fapt, era vorba despre o ajustare, o restructurare a economiei, și nu de un război.

După anul 1989, economia românească a trecut prin schimbări de statut al proprietății și de funcționare a piețelor care au condus la închiderea unor companii sau chiar a unor sectoare întregi. Regulile noi au ținut de deschiderea piețelor și nu de războiul economic.

În urmă cu cîțiva ani, în politica președintelui american Donald Trump au apărut semnele clare ale unui război economic. Fără ca Occidentul să poată înțelege deciziile luate de administrația Trump, SUA au impus o serie de bariere vamale, nu doar Chinei, ci și partenerilor economici importanți din Europa sau America de Nord. În numele reducerii deficitului comercial, Donald Trump a luat decizia de a impune tarife vamale mai mari pentru o serie de produse importate de SUA. A fost un factor care a declanșat un „mini“-război economic în care au fost atrași și partenerii occidentali (Canada, Uniunea Europeană) care, la rîndul lor, au impus taxe vamale mai mari pentru unele produse americane. Astfel, în loc ca problema deficitului balanței comerciale să fie rezolvată prin negocieri s-a ajuns la tensiuni comerciale fără precedent în ultimele decenii între parteneri tradiționali.

Divergențele economice dintre UE și SUA au culminat cu cele din industria aviatică dintre Airbus și Boeing, o temă întinsă pe o durată lungă de timp, cele două părți acuzîndu-se reciproc că au beneficiat de subvenții de la stat. Conflictul de tip economic nu a avut neapărat un cîștigător, cele două companii obținînd, pe rînd, cîștig de cauză prin verdicte date de diverse tribunale economice internaționale.

Dar războiul economic de pînă acum nu a însemnat nimic față de ceea ce se întîmplă în cazul agresiunii Rusiei în Ucraina. Acum putem vedea cum arată un adevărat război economic, declanșat de economiile occidentale împotriva Rusiei. Sancțiunile economice occidentale vizează cîteva obiective: izolarea financiară a Rusiei, blocarea exporturilor occidentale de tehnologie petrolieră și, în același timp, oprirea importurilor din Rusia, cu excepția aprovizionării cu materii prime energetice.

Interesant este, de exemplu, că vechile dispute dintre Airbus și Boeing au fost uitate, ambele companii avînd acum față de Rusia aceeași atitudine, adică au anunțat că blochează aprovizionarea cu piese de schimb a aeronavelor operate de Federația Rusă.

De altfel, nu doar statele au pornit războiul economic, ci și companiile. Lista firmelor care au plecat din Rusia sau și-au înghețat activitatea este lungă. Fără îndoială, managerii companiilor care au luat această decizie au fost conștienți de faptul că își asumă și un anumit nivel de pierderi.

Sancțiunile economice, deși aflate la nivel ridicat, nu lovesc exact unde îi este mai greu părții ruse, adică în livrările de gaze naturale și țiței. Exporturile rusești de materii prime energetice au continuat, dintr-un motiv cît se poate de simplu: multe state membre ale Uniunii Europene au nevoie de gaz rusesc pentru industrie și pentru producția de energie termică.

Așadar, cu excepția blocării importurilor de gaze și țiței, statele occidentale au apelat la toată „artileria grea“ a sancțiunilor. Au izolat financiar Rusia, au înghețat banii băncii centrale, au blocat banii oligarhilor și i-au lăsat pe ruși fără acces la cărțile de plată, prin decizia celor două companii, Visa și Mastercard. Multe firme multinaționale au anunțat că nu își vor mai vinde produsele în spațiul rus și o listă lungă de companii au plecat sau au înghețat investițiile. Este o situație fără precedent, atît pentru statele și companiile occidentale, cît și pentru ruși și Rusia.

Efectele vor fi pe măsura așteptărilor? Cu siguranță, va fi o scădere importantă a economiei ruse și, de asemenea, va exista riscul ca și economiile occidentale să aibă o încetinire a creșterii sau chiar să intre în recesiune.

În același timp, sancțiunile pot fi parțial evitate prin circuite paralele, dar acestea sînt cu o distribuție și de o amplitudine mult mai reduse decît cele clasice. În plus, este posibil ca sancțiunile occidentale să ofere Chinei o piață tocmai bună de fructificat. Deci războiul economic ajută, dar nu poate cîștiga războiul clasic.

***Constantin Rudnițchi** este analist economic.*

■ ■ ■

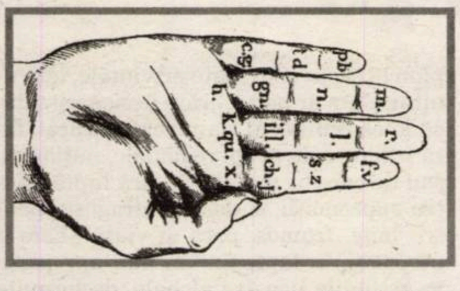

Codrin Liviu CUȚITARU

prezentul discontinuu

Supărarea lui Nea Pisică

Așteptam pe cineva, în urmă cu cîteva zile, în fața corpului central al Universității ieșene. Un tînăr înalt, foarte slab, ochelarist, palid și nesigur s-a apropiat pentru a mă întreba timid: „Nu vă supărați, știți cumva cît este ceasul?“. „Și douăzeci și cinci“, i-am răspuns scurt, revenind apoi la gîndurile mele. Omul a mulțumit și s-a retras, rămînînd totuși, ezitant, la vreo șase metri depărtare. După mai multe secunde, l-am observat întorcîndu-se, parcă și mai derutat decît înainte. Am băgat iute mîna în buzunar după patru-cinci lei. Eram convins că întrebarea nu fusese decît o „încălzire“ la exercitarea sportului nostru național – cerșetoria. Spre surprinderea mea însă, tînărul s-a grăbit să spună: *„Cît* și douăzeci și cinci, dacă nu vă supărați?“. Complet buimăcit, m-am bîlbîit puțin înainte de a zice că era nouă și douăzeci și cinci de minute.

În principiu, aș avea circumstanțe atenuante. E greu de presupus că te poți afla într-un loc, la un moment dat, fără a ști ora aproximativă din zi cînd se derulează filmul vieții. Ar mai trebui să întrebi în ce zi/lună/an ne găsim, pentru ca tabloul SF să fie plenar. Cu toate acestea, la o analiză atentă a situației, lapidarul meu interlocutor era cît se poate de îndreptățit să ceară lămuriri suplimentare. Atunci cînd soliciți o informație, te aștepți să o primești în integralitatea sa, chiar dacă anumite detalii îți sînt deja cunoscute. Nu este aici doar o regulă a politeții universale, ci și o ilustrare *in nuce* a virtuților raționalității. Nu poți pretinde că *ai înțeles* și, în consecință, că *stăpînești* o realitate, dacă tu te dovedești primul care o prezintă ciuntit. Am cunoscut pe cineva, în trecut, care, întîlnindu-te pe stradă, îți spunea cu entuziasm subit și fără nici o introducere: „Să știi că sînt de acord cu Milica. Are perfectă dreptate“. Sau: „Nea Pisică nu mai vrea să vină. S-a supărat“. Te crispai, cu un rînjet tont pe figură, dorindu-ți să fi avut necivilitatea (legitimă altfel) de a-l întreba: „Care Milica, oame?“. Ori: „Cine-i Nea Pisică, taică?“.

„Cine-i Nea Pisică, taică?“

În episodul din fața Universității, eu mă aflam în culpă. În postura de emitent de informații, vorbisem eliptic despre „Milici“ și „Nea Pisici“, făcîndu-mă așadar vinovat de lipsa inteligibilității, una dintre maladiile cele mai răspîndite, să recunoaștem, astăzi. Faptul că trăim într-un timp al vitezei nu mi se mai pare de mult o scuză pentru cultura lacunară ce s-a închegat, pe nesimțite, în jurul nostru, în ultimii ani. Paradoxal, în vremuri în care, se știe, informația circulă mai repede ca niciodată și e mai accesibilă, la nivel de mase, mai mult decît oricînd în istoria umanității, preocuparea pentru inteligibilitate și exhaustivitate a scăzut îngrijorător. Principala problemă trebuie căutată în limbă și, cu precădere, în folosirea ei. Individul postindustrial și-a pierdut abilitatea comunicării prin limbaj, care, la înaintașii săi, ajunsese, prin sofisticate dezvoltări, la nivel de artă. Omul contemporan transformă limba, o reduce la stadiul de ideogramă, exploatîndu-i, pînă la secătuire, capacitatea simbolică (a se urmări „noul limbaj“ al Internetului sau al mesageriei celulare, în interiorul căruia nevoia de brevitate a impus un palier metatextual așa-zicînd, cu semnificație codificată).

Se înțelege că, într-un astfel de context, inteligibilitatea rămîne o opțiune și nu o obligație. Nimeni nu pare să mai aibă răgazul explicațiilor. Abrevierile, încifrările, acronimele de tot felul, iconografia minimalistă și sugestia imagistică au invadat intervalul postmodernității, năucindu-ne. Dacă nu îți păstrezi atenția, în permanență, la cote maxime de activitate, riști să fii depășit de istorie, intri în zona gri a ambiguității. Nu mai vorbim aici doar despre o inadaptare la tehnologie (care își are – și ea – substraturile sale psihosociale), ci de însăși inadecvarea la ritmul existenței. Prin urmare (observ lucrul la mulți dintre contemporani), în efortul necesar de adaptare, unii se refugiază în neinteligibil ca într-o fortăreață – o veritabilă Cetate a Ambiguității. Cu cît sistemul devine mai confuz pentru ele, deschizîndu-le înainte prăpăstiile comunicării eliptice și oceanele limbajului de lemn, cu atît aceste victime ale neînțelegerii și explicațiilor insuficiente se retrag pe piscurile teoriilor abracadabrante și ale filozofiilor aberante. Încet-încet, universul „exploziei de informație“ actual se transformă într-un decor absurd. Lumea e tot mai mult creionată în stilul butaforiei din teatrul lui Ionesco. Dacă vei încerca să treci dincolo de „reprezentări“, pentru a comunica, te vei trezi bătînd, exasperat, în poarta masivă a cetății amintite. Nimeni nu îți va deschide însă. Vei auzi, cel mult, un glas stins, undeva pe metereze, spunîndu-ți dezolat: „Pleacă, pleacă! Nea Pisică nu mai vine și nu va mai veni niciodată! S-a supărat definitiv“.

***Codrin Liviu Cuțitaru** este profesor la Facultatea de Litere a Universității din Iași. Cea mai recentă carte publicată:* Omul multiplu, *Editura Junimea, 2021.*

■ ■ ■

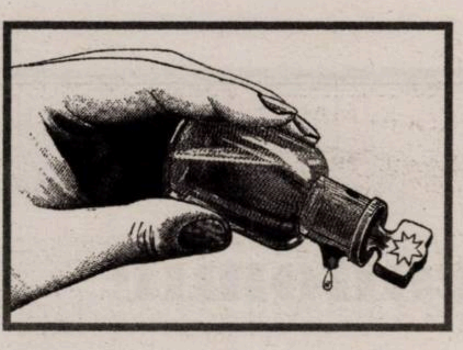

Rodica ZAFIU

cuvinte **nepotrivite**

Clișee și idei de acum 70 de ani

E tulburător să descoperi că formulele clișeizate ale epocii staliniste au supraviețuit undeva la est, continuînd să funcționeze ca odinioară, impuse prin forță sau preluate prin convingere. Mulți ni le aducem aminte destul de bine – din școală și din presă, din povestirile părinților, din lecturi literare sau istorice; le putem regăsi în ziarele românești disponibile acum online, în varii biblioteci electronice. E suficient să deschizi ziarul *Scînteia* din anii de după 1947, cînd ocupația sovietică, regimul totalitar și cenzura erau deja bine instalate, ca să descoperi toate formulele obligatorii din *Newspeak*-ul orwellian (bazat pe cea mai simplă inversare a sensurilor), asociate cu epitetele superlative din limbajul ceremonial al supunerii și umilinței.

Formule obligatorii descriau „glorioasa Armată Sovietică eliberatoare“, care mai putea fi numită doar *eroică, vitează, biruitoare* și *invincibilă:* „Glorie invincibilei Armate Sovietice, straja păcii, eliberatoarea și apărătoarea independenței și libertății popoarelor“ (12.05.1950). Formula suferea foarte puține variații, în sinonimie cu *oaste* și în forma de plural – „glorioasele Armate sovietice“ (2.09.1949), „cu sprijinul vitezelor oști sovietice eliberatoare“ (8.05.1955) –sau asociindu-se cu un superlativ involuntar antifrastic: „armata celui mai democratic stat din lume“ (12.05.1950). Sărbătorirea zilei de 9 Mai era o bună ocazie de a suprapune, în discursul oficial al recunoștinței, armata *sovietică* din 1945 și armata *rusă* din 1877 („sprijinul hotărîtor al vitezelor armate ruse“, 8.05.1955). Relația dintre ocupant și ocupat era descrisă în termenii emoționali (cu accente orwelliene) ai protecției fraterne și paterne: „Simțim umărul puternic al unui *frate mai mare*“ (22.08.1949); „În ochii ostașilor sovietici *sclipea dragostea pentru copii*“ (22.08.1949). De altfel, în poezia propagandei oficiale de după război, în plin Război Rece, ostașul sovietic era o temă bine reprezentată, uneori prin intermediul raportării la simboluri, la monumentele rapid apărute în piețele publice, în special la statuia instalată în Piața Victoriei. Sînt texte care în vremuri normale reprezintă o sursă de umor involuntar, dar care devin mai greu digerabile în vreme de război. În *Scânteia* din 22 august 1949, poezia *Ostașului sovietic pururi slavă*, de Victor Tulbure, oferă o personificare gigantică: „cîmpii și munți ieșeau prin vâlvătăi / în calea lui cu pâine și cu sare“. În imnul *Monumentul ostașului sovietic,* de Mihu Dragomir, publicat în antologia *Poezia nouă în R.P.R.* (1952), găsim cele mai multe versuri memorabile: „Pășești ca-n clipa de asalt / pe soclul alb, de marmori grele. / Te văd mereu veghind, înalt / în capitala țării mele“. Ostașul e înnobilat de asocierea cu mitul marelui conducător: „Poate la Moscova-ai văzut / sau chiar ai și vorbit cu Stalin!“; „Viața-aceasta-n care ai pus / sămînța păcii staliniste“. Este evocat momentul fericit al clinchetului voios de șenile sovietice: „Cînd străzile din București / pe care-atîția ani de zile / umblară cizmele nemțești / tu le-ai trezit, sunînd șenile“. În *Scînteia* din 8 mai 1955, N. Tăutu publica o similară *Inscripție pe Statuia Victoriei:* „Soldat sovietic, toată omenirea / îți recunoaște chipul din statuie. / Chiar și din bronz tot caldă ți-e privirea / Și către inimi luminoasă suie!“.

„Viața-aceasta-n care ai pus
sămînța păcii staliniste.“

În retorica Războiului Rece, țările ocupate sînt *lagărul păcii,* URSS – *bastionul păcii,* Stalin – „genialul conducător al *frontului păcii*“ (12.05.1950), lozinca fundamental ambiguă și esențialmente oximoronică fiind *lupta pentru pace*. Amenințarea vine întotdeauna de la ceilalți: „cercurile agresive din SUA și sateliții lor“ 8.05.1955), „imperialiștii ațîțători la război“ (12.05.1950), care „pregătesc cu înfrigurare un nou război“ (ibid.), lansînd „cele mai mîrșave calomnii și provocări împotriva Uniunii Sovietice“ (12.05.50); „dușmanii păcii pregătesc un măcel și mai sîngeros, cu arme de exterminare în masă“ (8.05.1955). E deja prezentă, în deplina aberație a afirmațiilor și a atribuirii de intenții, identificarea democrațiilor occidentale cu nazismul: „după pilda lui Hitler – a spus vorbitorul – ei vor să instaureze *dominația sălbatică a rasei superioare anglo-saxone*“ (12.05.1950); așadar, *lagărul păcii* e deplin justificat în „hotărîrea fermă de a bara calea *noilor hitleri*“ (8.05.1955).

■ ■ ■

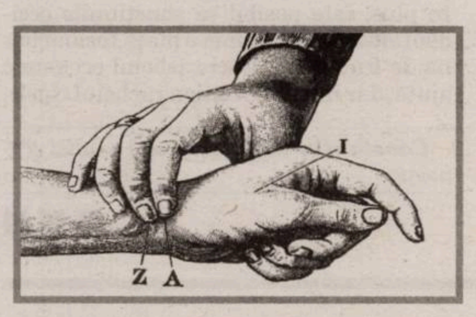

Horia CORCHEȘ

prof, viața mea

Et in Arcadia ego

Dincolo de donații, m-am întrebat ce pot face, în aceste zile, pentru a contribui, măcar în ordinea unei energii bune, la limitarea cruzimii acestui război care se întinde ca o plagă alături de granița noastră. Ceea ce pot face este să scriu, de aceea mi-am propus să scriu cît voi putea despre această nebunie, căutînd să o asociez și specificului rubricii, educația. Desigur, fără pretenții de strateg militar, căci nu am astfel de competențe, ci din perspectivă strict umană.

Într-un manual de clasa a IX-a există un text al lui Ov. S. Crohmălniceanu, asociat temei *Lumi fantastice*. Este un text SF, „Roadele unei diplomații bine chibzuite“. Este un text cu multiple deschideri didactice și etice, pe care îl poți cu ușurință utiliza pentru a explica elevilor care-i faza cu Războiul Rece, la care cred, de altfel, că s-a gîndit și Crohmălniceanu cînd a scris textul, publicat în volumul *Istorii insolite* din 1980. Pe planeta Arcadia, de peste nouă decenii domnește pacea. Cele două emisfere ale planetei sînt într-un echilibru asigurat de tratate de pace, în spatele cărora se ascunde o continuă cursă a înarmării și a spionajului reciproc. Arcadienii sînt ființe cu două fețe, în sens literal, poziționate simetric, trimitere subtilă la noi, oamenii, care le avem în sens figurat. O particularitate a lor este și comunicarea telepatică, dezvoltată diferențiat, liderii celor două emisfere fiind singurii care o pot întrebuința la capacitate maximă și care o pot controla, astfel încît să nu îi zdrobească psihologic, căci este copleșitor să primești în tine întregul univers, la nivel de nuanțe, al gîndurilor și trăirilor *alter*-ului tău.

De ce acest nume al planetei, Arcadia? Știți, desigur, iar eu reiau pe scurt explicația. Actualmente, Arcadia este o zonă administrativă din Peloponez, Grecia. Dar numele ei este legat mai ales de cunoscuta expresie *Et in Arcadia ego*. Se spune că, în Grecia antică, Arcadia era un ținut bucolic al armoniei și păcii, tărîm idilic locuit de oameni cu o etică înaltă, cu o puritate sufletească deplină. (Mă opresc din scris la articol puțin, pentru că merge mereu online cîte o emisiune TV cu știri despre Ucraina. În acest moment văd o imagine cu o sumedenie de oameni masați sub un fel de pod, unde se adăpostiseră, care între timp s-a dărîmat pe jumătate, sub bombardamente.) Revin la Arcadia. Expresia a ajuns astfel, cu timpul, să desemneze experiența fericirii trăite cîndva, rîvnite, trecute. Deși explicațiile sensului expresiei sînt disputabile totuși, ea a rămas mai ales cu aceste semnificații în mentalul colectiv și în retorica uzuală. Și a generat, de-a lungul timpului, reprezentări artistice diverse, poate cea mai cunoscută fiind pictura lui Nicolas Poussin, *Păstori în Arcadia,* din anii 1637-1638.

E lesne de înțeles, deci, că numele planetei imaginate de Crohmălniceanu are o semnificație simbolică, incluzînd o doză de ironie subtilă, căci pacea, pe această planetă, deși este asigurată, are pe fundalul ei nu înalte repere morale, ci calcule diplomatice complicate și aparent fragile, oricînd putînd fi escaladată violența. Totuși, echilibrul este menținut, chiar dacă artificial.

Ei bine, pașnica planetă cu arcadieni este, la un moment dat, atacată de o specie extraterestră. (Mă opresc din nou din scris, atent la știri. Văd o femeie care plînge. A intrat în România cu copilul ei. Vorbește despre faptul că aveau o viață fericită, o familie fericită. Soțul i-a rămas în țară, să lupte. Speră să îl mai revadă. Ce și-or fi spus la despărțire? Ce spui cînd poate e ultima dată cînd îi mai poți spune ceva cuiva drag?) Dar din nou în Arcadia. Specia care atacă planeta li se pare arcadienilor dizgrațioasă, fizic vorbind: par ființe incomplete, neterminate, pentru că nu au un corp simetric. Nu au două nasuri, patru ochi, patru urechi, două guri etc. Pe partea opusă a chipului au doar păr. Ați prins ideea. Ceea ce se întîmplă mai departe este legat de operațiunile de apărare. Cînd o emisferă este atacată, aceasta se apără și reușește să respingă inamicul, apoi își informează coplanetarii din cealaltă emisferă că au reușit datorită unei arme noi, promițîndu-le să le trimită planurile ei. De fiecare dată, cei din emisfera cealaltă răspund că nu e nevoie, au deja acele planuri. În fapt, uniți acum sub amenințarea unei forțe exterioare invadatoare, fuseseră mereu în competiția înarmării, în procesul de spionaj, își cunoșteau reciproc secretele, armele ascunse, strategiile. Odată respins definitiv dușmanul, rămîne doar să-și refacă tratatele de asigurare a echilibrului, cu noile date scoase la iveală pe față, datorită sau din cauza invaziei extraterestre.

În fapt, textul lui Crohmălniceanu este despre planeta noastră. Arcadienii sîntem noi, invadatorii extratereștri sîntem tot noi. Sîntem incapabili să fim umani pînă la capăt și în toate privințele, toți, unitar. Cum ar putea arăta lumea asta dacă în ea echilibrul s-ar așeza natural, fără interese de grup, regionale, naționale sau de care-or mai fi ele, fără luptă pentru supremații, ci doar cu dragoste pentru bine, frumos, pace și viață? Este o utopie și, în fapt, sîntem mai apropiați, în acțiunile noastre globale, de formule distopice decît de cele utopice.

Cum poți să mai respiri știind că ordinele tale
duc la ucidere, la luarea vieților, la teroare?

(Mă opresc din nou. La televizor este redată o scenă cu civili ucraineni care protestează în fața unor soldați ruși. Cei din urmă deschid focul și un ucrainean cade secerat. O altă scenă, apoi, cu un copil de cîțiva ani, scos dintre dărîmături. Apoi, scene cu Putin, flori pe masă și stewardese. Mă cutremur, încă o dată. Cum poți să mai respiri știind că ordinele tale duc la ucidere, la luarea vieților, la teroare? Mi-este peste putință să înțeleg. Mă opresc, fumez o țigară, privesc în gol spre pereții bucătăriei. Ne luptăm prin educație, prin artă, prin literatură să devenim mai umani, mai buni. Și nu reușim. Mereu ne întoarcem, ca umanitate, la instinctualitatea noastră animalică primară, violentă, non-empatică. Arcadia antică nu este pentru noi, putem doar să rămînem la expresia *Et in Arcadia ego*.)

***Horia Corcheș** este scriitor și profesor de limba și literatura română.*

■ ■ ■

Slavoj ŽIŽEK

Ce înseamnă apărarea Europei?

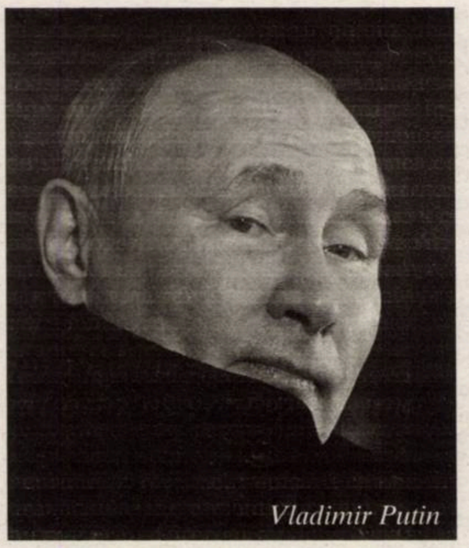
Vladimir Putin

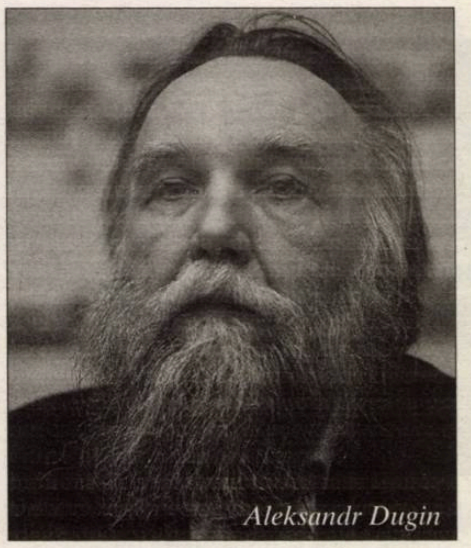
Aleksandr Dugin

Ivan Ilin

Imediat după ce Rusia a atacat Ucraina, Guvernul sloven și-a declarat disponibilitatea de a primi mii de refugiați ucraineni. Ca cetățean sloven, am fost mîndru, dar și rușinat.

Cînd Afganistanul a căzut în mîinile talibanilor, cu șase luni în urmă, același guvern a refuzat să primească refugiați afgani, susținînd că aceștia ar trebui să rămînă acasă și să lupte. Iar cu cîteva luni în urmă, cînd mii de refugiați – în mare parte kurzi irakieni – au încercat să intre în Polonia dinspre Belarus, Guvernul sloven a oferit ajutor militar, pentru a susține Polonia în efortul ei nedemn de respingere a refugiaților, pretinzînd că Europa e asediată.

Pe întinsul acestei regiuni au apărut două specii de refugiați. Un *tweet* al Guvernului sloven din 25 februarie explica această distincție: „Refugiații din Ucraina vin dintr-un mediu complet diferit din punct de vedere cultural, religios și istoric de mediul din care provin refugiații afgani“. După un val de proteste, *tweet*-ul a fost șters rapid, dar adevărul obscen fusese deja spus: Europa trebuie să se apere de non-Europa.

Această abordare va fi catastrofală pentru Europa, în contextul actualei lupte globale pentru influență geopolitică. Mass-media și elitele noastre definesc această luptă ca pe un conflict între o sferă „liberală“ occidentală și o sferă „eurasiatică“ rusă, ignorînd grupul mult mai vast al țărilor – din America Latină, Orientul Mijlociu, Africa și Asia de Sud-Est – care sînt cu ochii pe noi.

Nici chiar China nu e pregătită să susțină integral Rusia, deși are propriile ei planuri. Într-un mesaj adresat conducătorului nord-coreean Kim Jong-un, la o zi după începerea invaziei ruse în Ucraina, președintele chinez Xi Jinping a spus că, „date fiind noile circumstanțe“, China e pregătită să dezvolte relații de prietenie și colaborare cu Coreea de Nord. Există temeri potrivit cărora China se va folosi de „noile circumstanțe“ pentru a „elibera“ Taiwanul.

Ceea ce ar trebui să ne îngrijoreze acum e faptul că radicalizarea pe care o observăm, cel mai pregnant la președintele rus Vladimir Putin, nu e doar retorică. Mulți liberali de stînga, convinși că ambele tabere sînt conștiente că nu și-ar putea permite un război deplin, au crezut că Putin blufează, atunci cînd a trimis trupe la granița ucraineană. Chiar și atunci cînd Putin a descris guvernul președintelui ucrainean Volodimir Zelenski ca pe „o bandă de narcomani și neonaziști“, mulți s-au așteptat ca Rusia să ocupe doar cele două „republici populare“ deja desprinse și controlate de separatiștii ruși susținuți de Kremlin – sau, cel mult, să-și extindă ocupația asupra întregii regiuni Donbas din estul Ucrainei.

Iar acum, cei care se autodefinesc „de stînga“ (eu nu-i consider astfel) condamnă Occidentul pentru faptul că președintele SUA Joe Biden a avut dreptate cu privire la intențiile lui Putin. Argumentul este binecunoscut: NATO a împresurat treptat Rusia, provocînd „revoluții colorate“ în statele din vecinătatea acesteia și ignorînd temerile legitime ale unei țări care a fost atacată dinspre Vest în secolul trecut.

> *„Întrebarea e cine conduce lumea. Numai războiul poate decide cu adevărat“.*

Desigur, aici se află un sîmbure de adevăr. Dar a spune *numai* asta echivalează cu a-l legitima pe Hitler prin injustețea Tratatului de la Versailles. Mai rău, acest argument recunoaște că marile puteri au dreptul la sfere de influență pe care toți ceilalți trebuie să le respecte, de dragul stabilității globale.

Concepția lui Putin potrivit căreia relațiile internaționale sînt o competiție între marile puteri e reflectată de declarația sa făcută în mai multe rînduri, prin care spune că *nu are altă opțiune* în afară de intervenția militară în Ucraina.

E oare adevărat? Este fascismul ucrainean cu adevărat o problemă? Această întrebare ar trebui adresată Rusiei lui Putin. Reperul intelectual al lui Putin e Ivan Ilin, ale cărui opere sînt retipărite și distribuite aparatcicilor de stat și recruților militari. După ce a fost expulzat din Uniunea Sovietică la începutul anilor 1920, Ilin a devenit susținătorul unei versiuni rusești a fascismului: statul e văzut ca o comunitate organică condusă de un monarh paternalist, în care libertatea își știe bine locul. Pentru Ilin (și pentru Putin), sensul votului nu este de a legitima sau alege un conducător, ci de a exprima susținerea colectivă pentru acesta.

Aleksandr Dugin, filozoful de curte al lui Putin, îi calcă lui Ilin pe urme, adăugînd un ornament postmodern de relativism istoric:

„[…] fiecare așa-numit adevăr este o chestiune de credință. Așa că noi credem în ceea ce facem, credem în ceea ce spunem. Și acesta este singurul mod de a defini adevărul. Așadar, noi avem propriul nostru adevăr rusesc, special, pe care trebuie să-l acceptați. Dacă Statele Unite nu vor să înceapă un război, trebuie să recunoașteți că Statele Unite nu mai sînt unicul stăpîn. Și, pe fondul situației din Siria și din Ucraina, Rusia spune «Nu, voi nu mai sînteți șeful». Întrebarea e cine conduce lumea. Numai războiul poate decide cu adevărat“.

Dar cum rămîne cu oamenii din Siria și din Ucraina? Pot și ei să-și aleagă propriul adevăr sau sînt doar un teren de luptă pentru conducători veleitari ai lumii?

Ideea că fiecare „mod de viață“ are propriul său adevăr este ceea ce îl face pe Putin plăcut în ochii populiștilor de extremă dreapta, precum fostul președinte american Donald Trump, care a salutat invadarea Ucrainei de către Rusia ca fiind acțiunea unui geniu. Iar sentimentul e reciproc: atunci cînd Putin vorbește despre „denazificarea“ Ucrainei, trebuie să ne amintim de susținerea sa pentru „Adunarea Națională“ a lui Marine le Pen, pentru „Liga Nordului“ a lui Matteo Salvini și pentru alte mișcări neofasciste *actuale*.

„Adevărul rusesc“ e doar un mit convenabil care justifică viziunea imperială a lui Putin. Iar cea mai bună cale de a-l combate e, pentru Europa, să construiască punți către țările emergente și în curs de dezvoltare – multe dintre ele avînd lungi liste de doleanțe întemeiate cu privire la colonizarea și exploatarea occidentală. „Să apărăm Europa“ nu e suficient. Adevărata sarcină este să convingem alte țări că Occidentul le poate oferi posibilități mai bune decît Rusia și China. Și singura cale de a reuși acest lucru este să ne schimbăm *noi înșine,* stîrpind din rădăcini neocolonialismul, chiar și atunci cînd ni se înfățișează sub forma ajutorului umanitar.

Sîntem gata să dovedim că, apărînd Europa, luptăm pentru pace pretutindeni în lume? Refuzul nostru rușinos de a-i trata pe refugiați în mod egal trimite întregii lumi un cu totul alt mesaj.

***Slavoj Žižek,** profesor de Filozofie la European Graduate School, este directorul internațional al Birkbeck Institute for the Humanities la Universitatea din Londra și autorul volumului The Sublime Object of Ideology (Verso Books, 1989).*

© Project Syndicate, 2022
www.project-syndicate.org

traducere de Matei PLEȘU

■■■

Radu NAUM

un sport la Răsărit

Ce ar mai fi de comentat in legătură cu interzicerea sportivilor ruși din competițiile internaționale?

Ar mai fi de zis că nu e de ajuns. Nu toți au fost interziși, ca urmare numitul Ivan Kuliak, gimnast de profesie și spălat pe creier de vocație, a găsit de cuviință să urce pe podiumul Cupei Mondiale de gimnastică de la Doha cu un mare Z aurit pe piept, litera care ne rănește retina după ce am văzut-o de atîtea ori înscrisă pe blindajul tancurilor, autotunurilor, transportoarelor care calcă în șenile Ucraina în cea mai mare invazie văzută de Europa de la al Doilea Război Mondial încoace. Specimenul nu doar că a purtat mîndru semnul agresiunii, ci, culmea cinismului, l-a afișat alături de un sportiv ucrainean! Cu cîteva click-uri pe un motor de căutare puteți ajunge la poza acestui sărăcuț la minte. Priviți-i pieptul umflat! Zîmbetul de pionier fruntaș care tocmai și-a turnat colegul de bancă după ce acesta i-a șoptit că părinții lui vorbesc despre un „război“ în Ucraina, cuvînt interzis – Putin a trecut la nivelul superior lui Stalin, care interzicea nume și persoane pe care le ștergea din cărți și fotografii: noul dictator izgonește substantive comune! Priviți fața de o satisfacție nemărginită a acestui băiețaș care trăiește fără întrebări în minunata lume nouă pe care Tătucul lui a construit-o pentru el și pentru compatrioții care se lasă închiși de bunăvoie sau din lașitate într-un gulag al informațiilor false, al naționalismului putred, al măreției găunoase. În ciuda minunatelor realizări trecute și a unui fragment social care se opune cu un curaj nebun acestui întuneric medieval în care e tîrîtă Rusia, aceasta e, acum, fața cea mai reprezentativă a unei țări care se desprinde încet-încet de umanitate. Iată de ce, nu, ce s-a făcut nu e de ajuns. Toți, dar absolut toți sportivii ruși trebuie interziși, cu toată durerea pentru cei care au rămas oameni, pentru ca astfel de scene să nu se mai repete. Degeaba forul mondial al gimnasticii îl investighează acum pe Kuliak pentru „comportamentul său șocant“, e prea tîrziu. Să reprezinți o țară care ucide țara colegului tău de întrecere și apoi să te dai mare cu asta chiar lîngă el, pe podium, e o monstruozitate care neagă însăși esența sportului. De altfel, monștrii care zac în sportivi, ascunși în lunga perioadă de relativă normalitate trăită pînă la invazia care acum ne-a îmbrîncit în jos pe scările istoriei, ies vioi la suprafață. Fosta enormă gimnastă Svetlana Horkina a distribuit litera agresiunii pentru că „este o campanie pentru cei care nu se tem să recunoască că sînt ruși“. Iar minunatul fost patinator Evgheni Plușenko a postat: „Rușii mei, mergeți oriunde cu capul sus în lume! Stop rasismului! Stop genocidului! Stop fascismului!“. Ajungi să vrei să crezi, din tot sufletul, că e vorba despre prostie. Alternativa ar fi insuportabilă.

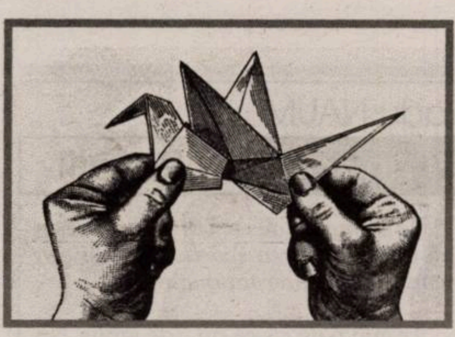

Andrei MANOLESCU

libertatea de impresie

Cînd au venit rușii

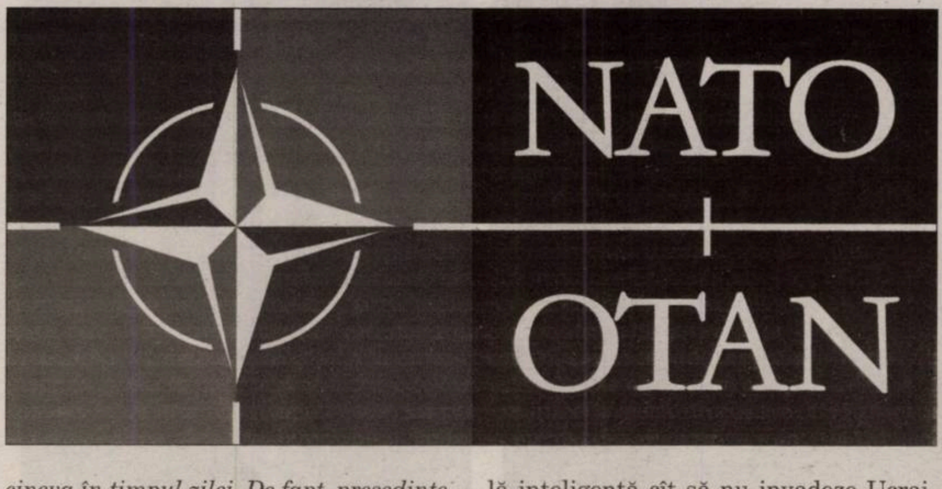

Unii l-au „citit“ pe Putin încă de prima oară cînd l-au văzut la televizor, aflînd că va fi succesorul lui Elțîn. Alții s-au lămurit mai tîrziu, citind diverse articole sau cărți despre cariera lui sau despre modul în care conducea Rusia. De-a lungul vremii, însă, pe mulți oameni i-am simțit foarte reticenți cînd li se vorbea despre lucrurile teribile săvîrșite de Putin în cariera sa politică, despre adevărata lui față și adevăratele lui intenții (chiar dacă pe atunci nimeni nu-și închipuia exact cît de departe va ajunge). Erau persoane care păreau să nu înțeleagă și nici nu le plăcea să audă așa ceva. Se uitau cu suspiciune sau cu un fel de teamă la cei care le dădeau astfel de informații și explicații. Am înțeles unul dintre motivele posibile ale unor asemenea reacții abia după ce am citit un interviu pe care Ion Mihai Pacepa l-a acordat la un moment dat disidentului Dorin Tudoran.

După defectarea sa, Pacepa le-a povestit americanilor (într-o serie de interogatorii) cum era Nicolae Ceaușescu, așa cum îl cunoștea el din imediata apropiere. Generalul ceruse azil politic în Statele Unite, dar, în mod uimitor, a aflat că era cît pe ce să fie trimis înapoi în România (adică la moarte sigură), pentru că președintele Jimmy Carter și cei din anturajul său nu crezuseră o iotă din cele ce le povestise. Cum era posibil așa ceva? Iată explicația lui Pacepa: *„(...) am făcut tot ce am putut ca să prezint autorităților americane adevărata față a lui Ceaușescu. Din păcate, însă, președintele american Jimmy Carter, care a fost gazda lui Ceaușescu numai cu trei luni înainte de a-mi acorda azilul politic, a fost un om mult prea onest ca să poată crede că președintele României nu putea dormi noaptea dacă nu mințise pe cineva în timpul zilei. De fapt, președintele Carter nu a crezut o singură vorbă din tot ce am raportat autorităților americane despre Ceaușescu“.*

Carevasăzică, propria onestitate poate fi unul dintre motivele pentru care să nu fii în stare să crezi în răutatea unui conducător (sau a unui om, în general), chiar și la un asemenea nivel. La iluzia că nu pot exista astfel de indivizi pe lume se adaugă fascinația, mai puțin occidentală, exercitată de un conducător de țară. Sînt oameni care nu-și pot închipui că un individ ajuns în vîrful unui stat ar fi în stare să comită grozăvii fără motiv. Știm bine cum conducătorii pot fi scuzați în fel și chip, indiferent de cît de abominabile le sînt faptele. Dincolo de lașitate sau oportunism, se vede că uneori cinstea, naivitatea sau propriile iluzii pot fi motive pentru a fabrica asemenea scuze, pentru a fi orb chiar în fața evidențelor.

N-am avut vreodată iluzii în ceea ce-l privește pe un conducător ca Putin (poate doar pe aceea că mai avea destulă inteligență cît să nu invadeze Ucraina). Dar a fost și un moment concret care mi-a dat fiori.

Era la summit-ul NATO de la București din 2008. La Casa Poporului veniseră toți șefii de state NATO, în frunte cu George W. Bush jr. S-a discutat acolo în mod special despre o posibilă aderare la alianță a Georgiei și Ucrainei. Putin își exprimase nemulțumirile în mod caracteristic, iar președintele Franței, Nicolas Sarkozy, îl avertizase telefonic, potrivit informațiilor BBC, că dacă mai continuă să amenințe, cele două țări ar putea fi primite imediat în NATO.

O mare sală din amintita clădire era amenajată pentru presă. Fuseseră montate acolo multe bănci și mese lungi, cu locuri și computere pentru nenumărații jurnaliști din toată lumea, care se puteau așeza să lucreze oriunde. Era o atmosferă zumzăitoare, oameni de toate națiile schimbau informații, legau conversații sau lucrau intens. L-am văzut pe președintele Ucrainei de atunci, Viktor Iușcenko, trecînd prin acea sală a presei, spre sala de plen, înconjurat de un roi de jurnaliști. Era un personaj important pe plan mondial în acele zile. Știam că și președintele Putin urma să sosească la București. La un moment dat, un mare grup de jurnaliști tineri au ocupat pur și simplu sala. Au început să se așeze peste tot, de multe ori peste hainele altora lăsate pe unele locuri, instalîndu-se la computere deschise, părăsite doar pentru moment de către alții, vorbind tare între ei în rusește, ca și cum, în afară de ei, nimeni altcineva n-ar mai fi existat în acea sală. Erau ca de pe altă planetă. Am văzut reflexe instinctive ale celorlalți, de toate națiile, de a-și lua telefonul de pe masă și a-l băga în buzunar. Noii veniți făceau parte din delegația, aleasă probabil „pe sprînceană“, cu care sosise Putin. Urmau să participe la conferința de presă a acestuia, unde aveau să aplaude. Senzația de invazie a fost de o pregnanță terifiantă.

N-am participat la acea conferință de presă a președintelui rus, dar am văzut jurnaliste românce care s-au întors de acolo încîntate de calitatea prestației acestuia, care, după părerea lor, dăduse un „adevărat spectacol“.

■ ■ ■

ready made

„23 August 1948!

Prilej de evocare a neîntreruptei lupte dusă de clasa muncitoare din țara noastră. Ziua aceasta se va sărbători prin muncă. După terminarea lucrului muncitorii din fabricile arădane vor asista la conferințe care vor trata despre însemnătatea acestei zile, despre rolul eliberator al Uniunii Sovietice și despre minunatele realizări ale clasei muncitoare, în frunte cu avantgarda sa, Partidul Muncitoresc Român.“

Patriotul, Anul V, No. 1274, Arad, Duminecă, 22 August 1948

Alexandru CIZEK

Copiii războiului

„E *alamă*, domnule? E *alamă?*“ Mergeam, mă plimbam, în vara anului 1944, pe ulița liniștitului sat Carcaleți (comuna Lahovary pe atunci) și întrebam, pe cine vedeam, dacă este alarmă antiaeriană. Abia împlinisem 2 ani, nu puteam încă să rostesc complicatu-mi nume, Nicușor. Odată, pierzîndu-mă prin sat, n-am știut nici să spun al cui copil eram. În schimb, traumatizat fiind de repetatele bombardamente trăite, cu lunile, acasă în București, puteam să rostesc și să și înțeleg foarte bine ce însemna și ce ne aducea *ala(r)ma*. Părinții nu putuseră lăsa orașul decît la începutul verii, cînd ne-am refugiat la țară: mama și bunica, cu mine și cu fratele meu mai mare. Ceea ce am trăit în tot acel timp s-a îngropat în străfundul subconștientului meu, cu excepția unui moment legat de episodul poate cel mai înspăimîntător al atacurilor aeriene ale aviației anglo-americane începute din primăvara anului aceluia. Așa cum s-a scris, au participat mii de avioane la acea grozăvie de lungă durată.

Era în Săptămîna Patimilor, pe 4 aprilie. După spusele bunicii, crainicul unui post de radio din slujba americanilor ne încunoștiințase de începerea bombardamentelor cam așa: „Români, pregătiți-vă să ciocnim împreună ouă roșii de Paști!“. Un cinism, dacă nu autentic, desigur veridic. După instalațiile petroliere din Valea Prahovei, după Ploiești, Bucureștiul a fost ținta unor repetate bombardamente, timp de luni întregi. În Capitală, loviturile aeriene vizau, printre altele, Gara de Nord, iar la marginea cartierului Sf. Elefterie, în susul străzii Izvor, clădirea Arsenalului, cocoțat pe Dealul Spirii, peste drum de Muzeul Militar (demolat la construcția Casei Poporului), și de monumentul închinat eroicilor pompieri ai lui Zăgănescu. Casa părintească se afla în zona aceea, pe strada Pasteur, limitrofă imensului parc sportiv cu arbori seculari, chemat pe atunci *Tennis Club* și devenit, după 1990, fieful Băncii Naționale, după cîte știu. Acest parc se întinde pînă în apropierea dealului cu pricina. În acea zi de 4 aprilie, covorul de bombe lansate acolo a distrus Arsenalul și fabrica de bere Bragadiru. Din fericire, multe din bombe s-au înfundat adînc, fără să explodeze, în terenul parcului, cruțînd de la distrugere vecinătatea străzilor Staicovici, Pasteur și Lister. S-au numărat, după cum se spunea apoi, 11 bombe de acest fel. Singurul lucru de care-mi pot aduce aminte din tot acel timp de groază este că, în după-masa zilei de 4 aprilie, mă jucam liniștit în mijlocul curții cînd am auzit deodată o bubuitură năprasnică și că mama m-a luat imediat pe sus, spunîndu-mi gîfîit: „Uite că tata-mare s-a supărat foc pe noi, trebuie să ne ascundem repede în pivniță!“. Ne-am ascuns deci, toată familia, în pivnița casei cu un etaj, fără să mai avem timp să ne refugiem într-un adăpost antiaerian, foarte încăpător, amplasat în incinta Grădinii Botanice. Refugiul în pivniță a fost și salvarea noastră, căci nenorocirea a făcut să cadă, direct pe adăpost, o bombă, ucigînd sute de persoane refugiate acolo. Au fost nimicite atunci familii întregi din vecinătatea noastră – *collateral damage.* Bombele vizau, probabil, Palatul Cotroceni din imediata apropiere. O placă comemorativă pusă pe locul groazei dă numărul exact al victimelor. Sper că mai exista încă. După cum se știe, bombardamentele aliaților anglo-americani nu au contenit. Bombardau și rușii, dar mult mai slab, întrucît nu aveau destule avioane pentru asta. Imediat după 23 august, la întoarcerea armelor, ne-au mai bombardat zdravăn și nemții, distrugînd, printre altele, Teatrul Național.

Ceea ce am trăit în tot acel timp
s-a îngropat în străfundul subconștientului meu.

După cîțiva ani ne jucam, copiii din cartier, de-a războiul printre dărîmăturile fabricii de bere și ale Arsenalului, unde găseam cazemate distruse. Copii ai războiului fiind, de-a ce altceva ne puteam juca? Cu cartușe netrase, cu schije de bombe, cu grenade dezamorsate și cu căști de luptă găurite. De pe urma acestui joc îngrozitor, unii s-au ales cu cîte un braț ori cu degete sfîrtecate, cu fața vătămată ori cu cîte un ochi ars.

Generația mea, cea a celui mai cumplit război (pînă acum!), a avut încă și altele de tras într-o Europă răsăriteană mult urgisită și după război. Alți copii ai războiului din Coreea, Vietnam, Ruanda, Afganistan, Cecenia, mai recent din Irak și Siria, au trăit grozăvii similare, iar acum, nu mult timp după ororile genocidului din Balcani, avem coșmarul încă mai aproape de noi, în Ucraina. Iarăși și iarăși plîng acum copii traumatizați, își pierd părinții, își pierd viața, îi vedem strigînd speriați de urletele sirenelor și de bubuituri, fără să înțeleagă încă nimic din rostul existenței în care abia au intrat.

Îmi pare că-i am aievea în fața ochilor, că-i aud strigînd cerului surd și neîndurat, iarăși și iarăși: „Doamne, e *alamă!* Iar e *alamă*, Doamne!“.

***Alexandru Cizek** este clasicist, doctor în filologia latină a Evului Mediu. Este stabilit la Münster, în Germania.*

■ ■ ■

dosarDILEMA VECHE

Coordonator: Matei MARTIN

Frica de cutremur

(și cum scăpăm de ea)

Texte și opinii de:

- Zenobia NICULIȚĂ (psiholog)
„Teama de cataclisme – putere sau vulnerabilitate?“
- Matei SUMBASACU (inginer constructor, președintele Re:Rise, Asociația pentru reducerea riscului seismic)
„Cît de sigure sînt blocurile «socialiste»?“
- Liviu TOFAN (jurnalist)
„Pericol public“
- Cristian VASILE (cercetător științific la Institutul de Istorie „N. Iorga“ al Academiei Române)
„O nenorocire nu vine niciodată singură“
- Alberto GROȘESCU (director executiv ARCEN)
„Ce-am învățat după ’77?“
- Mihai DUȚESCU (scriitor și arhitect)
„De ce urăsc arhitecții cutremurele?“
- Dragoș NEAMU (consultant muzeal)
„Muzee în pericol“

argument

Trăim periculos

România este una dintre țările cu cea mai activă seismicitate din Europa și între primele țări din lume în ceea ce privește expunerea la cutremur după suprafața construită. Iar București e capitala europeană cu cel mai ridicat risc seismic pentru populație. La nivel național, 75% din populație și peste 60% din infrastructură sînt expuse riscului seismic. Cifrele sînt, poate, abstracte. Însă matematica nu iartă. Trăim periculos, ca pe nisipuri mișcătoare – sau, dacă vreți, pe pămînturi cutremurătoare.

O dată la cîteva decenii, cu o ritmicitate care ar trebui să ne dea fiori, sîntem zguduiți de cîte un seism mai zdravăn. Ce-am învățat din catastrofele trăite de generația noastră sau de cea de dinainte? Știința a avansat enorm. Nu, însă, și politicile publice. Sau nu în aceeași măsură.

Înainte de cutremurul din 1940 nu aveam reglementări tehnice referitoare la proiectarea seismică a clădirilor. Însă prăbușirea unor clădiri înalte, inclusiv unele noi pentru acea vreme, din beton armat, a condus la inițierea unor reflecții și a unor normative de construire în vederea reducerii riscului de prăbușire. În 1963 și apoi, în 1970, normativele au fost înăsprite. Nu îndeajuns pentru a preveni dezastrul de la cutremurul din martie 1977, soldat cu cel puțin 1.500 de victime și cu pagube materiale greu de clasat. Sub regimul comunist al lui Nicolae Ceaușescu au fost elaborate normative noi, încă și mai aspre. Însă clădirile avariate nu au fost consolidate. Iar criza economică – să ne amintim, Ceaușescu își propusese să lichideze datoria externă a României – a făcut ca reglementările să fie aplicate mai mult de formă. Ceea ce face ca mare parte din fondul construit existent să fie în continuare expus riscului seismic.

Sînt mulți factori care au contribuit la această vulnerabilitate. După 1990, incapacitatea administrativă, care se traduce prin incapacitatea de a impune aceste norme în mod unitar, așa cum au fost gîndite. Sărăcia care îi face pe oameni să renunțe la siguranță în favoarea unui preț suportabil al casei. Lăcomia dezvoltatorilor, care preferă să facă rabat la calitate și la siguranță pentru a obține mai mult profit. Corupția funcționarilor care verifică siguranța în construcție. Incompetența. Delăsarea. Toate, cumulat, vor face ca impactul următorului cutremur major care va lovi România să fie încă și mai dureros. Și dacă ar fi doar victimele produse de seismul propriu-zis... Însă și supraviețuitorii unui eventual cutremur major vor fi puternic afectați în absența unui program național de instruire. Japonia – probabil țara cea mai expusă seismelor de proporții – desfășoară, de decenii, programe de instruire a populației: tocmai conștientizarea riscurilor face ca numărul victimelor să fie relativ scăzut. Nu poți să prevezi și cu atît mai puțin să previi un seism major, dar poți să te asiguri că mobila din casă e bine ancorată, că ai un stoc „strategic“ de medicamente și alimente, că știi cum să te ferești cînd e să vină, că ai stabilit un loc de întîlnire cu familia, într-un loc sigur, în caz că nu sînteți împreună cînd se întîmplă, departe de clădirile șubrezite. Cea mai bună armă e pregătirea. (**Matei Martin**)

Cititori, fiți ascultători! În fiecare joi, de la ora 18, la emisiunea Timpul prezent. *O dezbatere pornind de la Dosarul revistei* Dilema veche, *moderată de Adela Greceanu și Matei Martin. Ne puteți asculta pe frecvențele Radio România Cultural sau online la www.radioromaniacultural.ro.*

Alberto GROȘESCU

Ce-am învățat după '77?

Ziua de 4 martie este probabil una dintre cele mai mediatizate zile din an. Este momentul în care presa ne amintește că în 1977, la ora 21,22, timp de 56 de secunde, milioane de români au trăit cutremurul care a produs cel mai mare număr de victime și cele mai mari pagube din istoria României moderne.

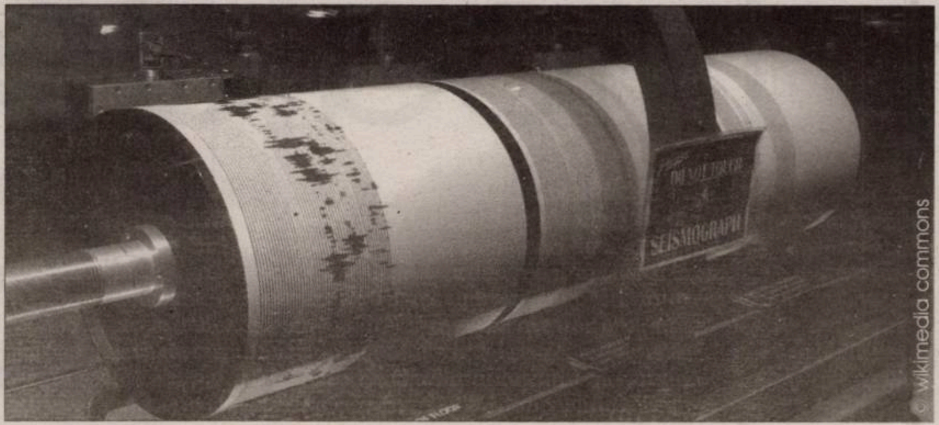

© wikimedia commons

Cei care au simțit cutremurul povestesc cu teroare momentul, iar noi, sau unii dintre noi, care nu existam atunci, simțim un fior rece și încercăm să ne dăm seama pentru cîteva secunde cum am fi reacționat în acele momente, apoi mergem mai departe și sărim peste aceste gînduri care ne scot din zona de confort. Știm cu toții că există un pericol pe care nu îl putem controla și căruia nu ne putem opune, dar care planează deasupra noastră, și cu toate acestea este destul de greu să găsim timp ca să vorbim despre cutremur. Există prea multe necunoscute atunci cînd vine vorba despre el și parcă niciodată nu știm de unde să începem. Și de obicei nu începem.

Bucureștiul este una dintre capitalele europene cele mai vulnerabile din punct de vedere seismic, iar nevoia de pregătire în fața unui cutremur este mai mult decît evidentă. Această nevoie a fost tratată în ultimii 45 de ani cu ignoranță, lipsă de acțiune și de informare, mituri urbane și o birocrație care conduce și mai mult în necunoscut atunci cînd vine vorba despre ce putem face practic. Problema riscului seismic s-a aflat de fiecare dată la sfîrșitul listei și nu a fost o prioritate reală pentru nici o administrație, iar asta a accentuat și mai mult dimensiunea problemei în ultimii ani.

În prezent, în București există, în mod oficial, 2.400 de clădiri vulnerabile în fața unui cutremur major. Acest lucru reiese din expertizele tehnicile realizate din 1990 pînă în prezent și în urma cărora aceste clădiri au fost încadrate în clasele I și II de risc seismic și în categoriile de urgență U1, U2 și U3. Ceea ce nu știm este starea și vulnerabilitatea a mii de clădiri care nu au expertiză tehnică și care au fost construite atît înainte de 1940 (clădiri care au trecut prin două cutremure majore), dar și între 1940 și 1977 (după normative diferite de standardele actuale).

Identificarea clădirilor cu risc seismic nu o putem facem cu ochiul liber și este nevoie de expertiză tehnică din partea specialiștilor. Putem totuși vedea starea în care se află centrul Bucureștiului, degradarea clădirilor istorice, abandonul și uitarea, care îl fac să pară un oraș al nimănui. Această imagine dezolantă a centrului orașului se datorează unui cumul de factori. Unul dintre factorii determinanți a fost legea naționalizării caselor din 1950, prin care mii de imobile private au trecut în proprietatea statului, fiind administrate de IAL (Întreprinderea de Administrare Locativă), devenit ulterior ICRAL (Întreprinderea de Construcții, Reparații și Administrare Locativă), iar în prezent AFI (Administrația Fondului Imobiliar). Între timp, miile de imobile naționalizate în 1950 au îmbătrînit și au devenit mai vulnerabile și mai puțin îngrijite. După 1989, imobilele naționalizate și-au modificat statutul și au intrat într-un regim juridic incert care continuă și astăzi: litigii, retrocedări, transferul drepturilor litigioase, moșteniri, drepturile de achiziție din partea chiriașilor de la ICRAL/IAL, locuiri ilegale, nerevendicări și altele.

Ce se vede sub ochii noștri din acest amalgam de probleme juridice? Un oraș cu un centru neutilizat, cu mii de clădiri într-o avansată stare de degradare și pe deasupra cu o vulnerabilitate seismică accentuată de proasta administrare. Înțelegerea deficitară a proprietății în țara cu cel mai mare procentaj de proprietari de imobile a rezultat într-un excedent de drepturi și un deficit de responsabilități asupra bunurilor imobiliare. Firește că acestor probleme li se adaugă altele la fel de greu de gestionat: lipsa resurselor financiare ale proprietarilor acestor clădiri, dimensiunea redusă a mecanismelor de finanțare care să încurajeze consolidările și restaurările, dar și birocrația greoaie care întîrzie nepermis șantierele și descurajează puținii oameni care se mobilizează pentru a schimba lucrurile. Să nu uităm însă de piața imobiliară, care profită din plin de cererea ridicată de apartamente și case din centrul orașului, atît pentru cumpărare, cît și pentru închiriere. Dezechilibrul dintre cerere și ofertă oferă un spațiu ridicat de manipulare a prețurilor, de supraevaluare și de mascare a riscului seismic pentru potențialii cumpărători/chiriași.

De ce (nu) ne este frică de cutremure?

Atunci cînd vine vorba de cutremur, ne este frică de clădiri, ne este frică pentru că nu știm ce să facem și ne este frică de modul cum vor gestiona autoritățile o astfel de situație. Ce știm despre cutremure este că sînt diferite, ca intensitate, durată, adîncimea la care se produc, iar nici un cutremur nu seamănă cu altul.

Cutremurul din 1977 a avut magnitudinea de 7,2 grade, iar cel din 10 noiembrie 1940 a avut 7,4 grade. Între cele două a fost o distanță de 37 de ani, dar între cutremurul din 1940 și cutremurul major de dinaintea lui, cel din 1838, care a avut magnitudinea de 7,5 grade, a fost o distanță de 102 ani. Concluzia unei astfel de analize este că trebuie să fim mereu pregătiți și că, din nefericire, statisticile și cifrele nu sînt lămuritoare.

Cel mai discutat subiect, reluat anual în preajma zilei de 4 martie, este „nu s-a făcut nimic“. În primul rînd, statul nu a făcut nimic la nivel de prevenție, astfel încît sîntem extrem de nepregătiți în fața unui cutremur. Și mai trist este că în viitor nu se întrevede vreo schimbare.

La noi, frecvența cutremurelor provoacă un balans între uitare și un firav semnal de alarmă.

Cel mai elocvent exemplu de pregătire la care ne raportăm este Japonia. Nivelul de pregătire, modul în care acționează și se organizează oferă un nivel ridicat de încredere și certitudine cetățenilor. E ceva ce ne-ar oferi un sentiment de siguranță dacă s-ar întîmpla și la noi. În Japonia, frecvența cutremurelor este mult mai ridicată, asta înseamnă că japonezilor li se amintește destul de frecvent că se află într-o regiune seismică. Din 1990 pînă în prezent, în Japonia au avut loc 23 de cutremure peste magnitudinea de 7 grade, ceea ce înseamnă că, de la mic la mare, locuitorii conștientizează riscurile. Frecvența seismică reprezintă cel mai puternic argument de pregătire, iar în Japonia cutremurul este o normalitate integrată în viața de zi cu zi.

În România ultimilor 45 de ani am avut un singur cutremur major, pe care și-l amintesc doar cei care au peste 47 de ani, și alte trei cutremure cu magnitudinea de peste 6 grade. Ceea ce înseamnă că, la noi, frecvența cutremurelor provoacă un balans între uitare și un firav semnal de alarmă.

Concluzia este că, dincolo de modul în care ne găsim noi, românii, nepregătiți pentru orice, în general, există și un context fizico-geografic care influențează direct comportamentul social și raportarea la acest hazard natural. Iar frecvența redusă a cutremurelor din România face mult mai grea această raportare în rîndul populației. Totodată, riscul seismic nu este un aspect prezent pe agenda europeană, România fiind printre puținele țări din UE unde există această vulnerabilitate.

Cum înțelegem cutremurele?

Asociația Română pentru Cultură, Educație și Normalitate (ARCEN) desfășoară din 2019 proiectul de pregătire pentru cutremur „Antiseismic District“ în parteneriat cu Asociația pentru Reducerea Riscului Seismic – Re:Rise și cu susținerea fondului Bucureștiul Pregătit, gestionat de Fundația Comunitară București. Proiectul are ca scop informarea, educarea și pregătirea în caz de cutremur, și propune un set de acțiuni individuale, practice și responsabile pentru reducerea riscurilor în cazul unui cutremur major.

În acești trei ani am interacționat cu mii de oameni în București, am făcut întîlniri comunitare cu persoane care locuiesc în blocuri cu risc seismic, am făcut cursuri de pregătire în școli, am discutat cu administratori de bloc. Pe baza acestui dialog constant cu oamenii, care s-a dovedit o experiență foarte valoroasă, am construit pașii următori ai proiectului, am testat metode și abordări și am început să înțelegem mai bine percepțiile pe care le au oamenii despre cutremur.

Am înțeles din interacțiunile pe care le-am avut că oamenii se învîrt în jurul unor mituri care îi ajută să doarmă liniștiți și care îi fac să uite riscul seismic – de exemplu, mitul securistului care a locuit în bloc și care s-a asigurat că blocul a fost consolidat (chiar dacă nu există dovezi în acest sens) sau că blocul a fost construit să reziste, tocmai pentru că aici a locuit nepoata lui X, mitul că blocul a fost gîndit să aibă 13 etaje și să reziste la cutremur, dar s-au făcut doar 8 etaje, însă avînd structura de 13 etaje este sigur, mitul blocului cu sistem antiseismic pe roți sau pe bile, mitul tencuielii antiseismice, mitul că o clădire care a trecut prin două cutremure rezistă sigur și la un al treilea...

Atunci cînd vine vorba de cutremur, oamenii se gîndesc doar la locuințe și la consolidarea imobilului, modul în care pot acționa nu este conștientizat ca fiind extrem de important. Puțini își pun problema că este esențial ca în timpul unui cutremur să rămîi pe loc, să nu fugi pe scări și să te adăpostești sub o piesă de mobilier solidă. Domină ideea de adăpostire sub tocul ușii, o variantă care este optimă dacă locuim într-o casă veche, dar care nu este sigură dacă locuim la bloc, pentru că normele de construire s-au schimbat. Este răspîndită impresia că siguranța seismică a clădirii echivalează cu absolvirea de orice alt pericol. De cele mai multe ori nu se ia în calcul faptul că, indiferent de cît de solidă este structura clădirii în care ne aflăm, mișcarea provocată de seism produce deplasarea obiectelor, iar acestea ne pot răni. Este important ca obiectele de mobilier înalte, TV-ul, obiectele suspendate etc. să fie ancorate, să nu fie lucruri grele pe rafturile de sus, să nu avem rafturi deasupra patului sau a zonelor în care stăm de obicei.

Puțini iau în calcul că după un cutremur major sînt șanse foarte mari ca electricitatea și rețelele telefonice să nu funcționeze și astfel există posibilitatea să nu putem comunica cu membrii familiei sau cu cei apropiați. Pentru a preîntîmpina asta, e importantă stabilirea unui punct de întîlnire cu familia și cei apropiați, care să fie în preajma locuinței și într-un spațiu deschis, fără clădiri (ideal un parc). Am înțeles că doar cîțiva dintre cei cu care am interacționat au un rucsac de supraviețuire, cu strictul necesar care ne oferă independență în primele 72 de ore după cutremur. Chiar dacă e greu de închipuit, supermarketurile și farmaciile nu vor funcționa imediat după cutremur, de aceea este important să avem această rezervă care să ne permită să ne descurcăm singuri pînă la revenirea la normalitate.

Acestea sînt doar o parte din măsurile importante de prevenție înainte, după și în timpul unui cutremur major. Ele sînt cuprinse în ghidul de pregătire, „Cum poți supraviețui unui cutremur“, pe care ARCEN l-a lansat în iunie 2021, care a fost tipărit în 70.000 de exemplare și distribuit gratuit bucureștenilor.

În mod evident, nu există o formulă sigură în cazul pregătirii pentru cutremur, dar primul pas este informarea, care inevitabil duce la conștientizare. Nivelul de informare ne face să știm cum să ne comportăm în caz de cutremur, dar și cum să punem presiune constant pe autorități pentru a veni cu planuri și măsuri concrete de consolidare și de prevenție.

Alberto Groșescu *este director executiv ARCEN.*

DILEMA
Frica de cutremur

Cristian VASILE

O nenorocire nu vine niciodată singură

„O nenorocire nu vine niciodată singură!" – această veche vorbă românească se aplică și în cazul celor două mari cutremure de pămînt din secolul al XX-lea (produse la 10 noiembrie 1940 și la 4 martie 1977). Prima catastrofă naturală era însoțită de consolidarea guvernării legionaro-antonesciene, de masacrele de la Jilava și uciderea unor personalități precum Virgil Madgearu și Nicolae Iorga într-o Românie care oricum suferise traume și înainte, în vară, fiind sfîrtecată din punct de vedere teritorial. Peste aproape patru decenii, cutremurul din 1977 a fost momentul prielnic folosit de Nicolae Ceaușescu atît pentru „sistematizarea" urbană din București și din alte orașe (însemnînd, de fapt, demolarea cu precădere a cadrului arhitectural „burghez"), cît și pentru anihilarea mișcării Goma, adică a firavei disidențe autohtone. Desființarea Comitetului pentru Presă nu a însemnat suprimarea cenzurii instituționalizate, ci, din contra, întărirea ei, prin multiplicarea filtrelor cenzoriale (la nivel de CCES, în redacții, edituri, la AGERPRES ș.a.m.d.).

Salvarea patrimoniului (cultural, arhitectural, ecleziastic) afectat grav de cutremur nu se afla printre prioritățile lui N. Ceaușescu, ba din contra (cazul Bisericii Enei din centrul Bucureștiului este grăitor în acest sens). Pare că liderul comunist se gîndește în primul rînd la salvarea Planului cincinal 1976-1980 și la refacerea infrastructurii politice și ideologice (între altele, imediat după 4 martie 1977 se discută și proiectul de lege privind normele de adresare, act normativ prin care cuvintele „domn" și „doamnă" sînt înlocuite cu „cetățean/ă" și „tovarăș/ă", ca expresie a dorinței de depășire a rămășițelor societale burgheze; demolarea cartierelor datînd de dinainte de 1945 completează tabloul intenției de rupere cu trecutul precomunist).

S-au creat, de fapt, toate premisele pentru demolarea centrului istoric al Capitalei și al altor orașe.

Anturajul lui Ceaușescu, cunoscîndu-i „sensibilitățile", a căutat în mod sistematic să îl „cruțe", inclusiv prin ascunderea sau cosmetizarea primelor date privitoare la numărul de victime de la cutremur. Cum liderul suprem ține totuși să meargă la fața locului, în mijlocul dezastrului, descoperirea cadavrelor este mai greu de tăinuit și presupune o complicitate deplină a subordonaților săi. Cînd își asumă rolul de salvator deplasîndu-se la ruinele fostului bloc „Scala" din Bulevardul Magheru, în speranța că în subsoluri s-ar mai putea identifica supraviețuitori, chiar la cîteva săptămîni distanță de momentul 4 martie 1977, demnitarii care îl însoțesc (primarul Capitalei, Ion Dincă, Ion Traian Ștefănescu ș.a.) – terifiați că ar putea fi mustrați de Elena Ceaușescu – se înțeleg să îl mintă și să îi ascundă faptul că sub dărîmături se află oameni decedați, inclusiv un bebeluș *(cf.* Ion Traian Ștefănescu, *Întîlniri cu Nicolae Ceaușescu,* Editura Mediafax, București, 2018, pp. 85-86).

Cutremurul este și o bună ocazie pentru exacerbarea cultului personalității, instanțele propagandistice exploatînd la maximum vizitele și deplasările „de lucru" în decursul cărora Ceaușescu a dat „indicații prețioase" privind reconstrucția și „lichidarea urmărilor" cutremurului. Totodată, pe parcursul anului 1977 statisticile despre cutremur și lichidarea consecințelor seismului sînt puternic cosmetizate. Înalți activiști de partid, membri ai nomenclaturii, precum și ziariști se simt datori să pomenească faptul că în toamna lui 1977 totul a revenit aproape la normal tocmai datorită indicațiilor secretarului general al partidului unic. O notă discordantă face doar „măgarul" de Paul Goma, scriitorul rebel calificat ca atare chiar de către Ceaușescu la 30 martie 1977. Goma pare părăsit de breasla oamenilor de litere care își continuă, în mod conformist, „rezistența prin cultură", inclusiv prin adaptarea la noul tip de cenzură. Nici solidarizarea cu minerii greviști la început de august 1977 nu este pe agenda „rezistenților". Gheorghe Ursu, un inginer apropiat de mediile scriitoricești, avea însă o prețuire specială pentru curajul lui Goma (vezi Gheorghe Ursu, *Europa mea,* prefață de Andrei Ursu, postfață de Ștefan Bosomitu, Editura Polirom, București, 2021, p. 12). Să mai amintim că, la finele lui martie, cu ocazia ședinței Comitetului Politic Executiv al CC al PCR, Ceaușescu a făcut celebra afirmație: „Să știți că, dacă demolăm tot Bucureștiul, va fi frumos" (Arhivele Naționale Istorice Centrale, Fond CC al PCR – Cancelarie, dosar nr. 42/1977, f. 1). Cei 30 de membri ai CPEx îl aprobă și plusează cu servilismul deja intrat în rutină. Acum s-au creat, de fapt, toate premisele pentru demolarea centrului istoric al Capitalei și al altor orașe, dimpreună cu cartierele și bisericile/mănăstirile indezirabile.

Mai trebuie remarcată și insistența lui Ceaușescu de a se adopta cît mai repede un program *suplimentar* de dezvoltare economico-socială a României, precum și nerăbdarea lui de a i se prezenta raportul cu privire la activitatea desfășurată pentru lichidarea urmărilor cutremurului, un document în care era obligatoriu ca cifrele să indice depășirea șocului generat de seismul din martie și „să arate bine" pe hîrtie. Minciuna prin statistici se extinde de la domeniul industrial-agricol și la cel legat de evidențele privitoare la repararea/renovarea/consolidarea fondului imobiliar și a unităților economice sau școlare lovite de catastrofa din 4 martie 1977.

Mai gravă este dorința lui Ceaușescu de a se face economii inclusiv în ceea ce privește consolidarea clădirilor avariate. La o ședință din 4 iulie 1977, liderul comunist ordonă sistarea oricăror lucrări de consolidare. Inginerul Gheorghe Ursu, realizînd gravitatea acestei dispoziții, a informat postul de radio Europa Liberă. Va fi unul dintre principalele motive pentru care a intrat în atenția Securității; pînă la urmă, poliția politică ceaușistă l-a și lichidat peste mai puțin de un deceniu recurgînd la Miliție și la subterfugiul odios al unor învinuiri de drept comun.

Cristian Vasile *este cercetător științific dr. habil. la Institutul de Istorie „N. Iorga" al Academiei Române. Predă în cadrul Școlii de Studii Avansate a Academiei Române. Ultima carte publicată:* Centenarul femeilor din arta românească, vol. 3, Artiste uitate din România. Cercetări și studii despre contribuția femeilor la istoria artei românești *(în colaborare, Postmodernism Museum, 2021). Are în pregătire o carte despre* Cercetarea umanistă din institutele Academiei între 1948 și 1965 *și o biografie politică a lui Mihail Ralea.*

■ ■ ■

Liviu TOFAN

Pericol public

Întîmplarea face ca tocmai subsemnatul să fi fost redactorul de serviciu la Radio Europa Liberă în seara zilei de vineri, 4 martie 1977. La un moment dat am fost anunțat (de colegii de la *Monitoring)* că Radio București încetase brusc să emită. Apoi a venit informația despre un puternic seism cu epicentrul în România (semnalat de centrul de monitorizare seismologică din SUA). Cînd am transmis primele știri despre cutremur nu aveam încă idee despre amploarea dezastrului.

Dar a mai existat un cutremur atunci, în 1977, pe lîngă cel din 4 martie: cutremurul neștiut, cum l-a numit Gheorghe Ursu. S-a produs pe 4 iulie, la exact patru luni de la seism, în sala de plenare a Comitetului Central. Atunci, la o ședință la care fuseseră convocați specialiștii angajați în lucrările de consolidare a clădirilor avariate de cutremur, N. Ceaușescu a interzis atît consolidările, cît și expertizarea clădirilor. „Am hotărît să punem capăt comisiilor [de expertiză]. Am dat ordin la Miliței și la Procuratură ca de azi să fie băgate la închisoare comisiile, dacă mai apar", a țipat Ceaușescu la inginerii, arhitecții și profesorii din sală.

Inginerul Gheorghe Ursu fusese convocat la acea ședință pentru că avea în lucru consolidarea blocului Patria. Consternat, și-a notat la repezeală spusele lui Ceaușescu: „Ați pus capitala la pămînt… În imobilele mari se vor face reparații locale, numai acolo unde se vede o ruptură… Trebuie să terminăm pînă la 23 August… Nu se mai admite nici o reparație capitală… Tot ceea ce am spus nu este o indicație, ci un ordin obligatoriu". Aceasta a fost sentința de condamnare a Bucureștiului la un nou dezastru. În zilele ce au urmat au venit dispoziții concrete, ca acest telex adresat Institutului de Construcții București: „În conformitate cu indicațiile primite vă facem cunoscut că la lucrările de consolidare a clădirilor avariate de cutremurul din 4 martie 1977 se va avea în vedere consolidarea locală strictă a elementelor avariate, iar în rest se vor efectua numai lucrări de reparații strict necesare. Nu se admite ca prin proiectul de consolidare să se prevadă măsuri suplimentare de asigurare antiseismică a clădirilor". Noțiunea de consolidare devenea o vorbă goală, avariile aveau să fie astupate cu „tencuială antiseismică". Așa a rămas pînă azi. Cîte mii de oameni vor muri din cauza asta vom afla cu siguranță după viitorul cutremur.

Nimeni din cei prezenți pe 4 iulie 1977 în sala de plenare a CC, vreo 300 de oameni, nu a îndrăznit să-l contrazică pe Ceaușescu. „Într-un moment de lașitate pe care n-o să mi-o iert niciodată în viață, am tăcut și eu", spunea Gheorghe Ursu într-o convorbire înregistrată în 1978, în Franța. A profitat de ocazie atunci pentru a-și răscumpăra greșeala și i-a lăsat lui Virgil Ierunca o relatare detaliată a acelui moment, precum și a contextului: Ceaușescu hotărîse deja (pe 22 martie 1977) construirea așa-numitului „centru politico-administrativ" și a „Casei Poporului", pentru care avea nevoie de toate resursele existente. Nimic nu trebuia irosit pe consolidarea vechiului București. Cu atît mai mult cu cît: „Să știți că dacă demolăm tot Bucureștiul, va fi frumos", cum și-a formulat atunci Ceaușescu ideea sa despre frumos (stenograma ședinței CPEx al CC al PCR din 30 martie 1977). Inspirat de cutremur, Ceaușescu avea să dărîme o cincime din vechiul București.

La Radio Europa Liberă, pe 4 martie 1979, Virgil Ierunca a difuzat o emisiune *(Povestea vorbei)* realizată pe baza relatării primite de la Gheorghe Ursu. Așa au aflat românii despre interzicerea consolidărilor și pericolul căruia i-au fost lăsați pradă de „Cel mai iubit fiu al poporului". În versiunea Securității: „Avînd în vedere că Ursu Gheorghe Emil a desfășurat o intensă activitate de propagandă dușmănoasă prin acțiuni directe sau prin intermediul unor oficine de propagandă reacționare din străinătate, împotriva acestuia urmează a se începe urmărirea penală, continuarea cercetării sub stare de arest și trimiterea acestuia în judecată pentru săvîrșirea infracțiunilor prevăzute de articolul 166 alineat 2 Cod Penal" – adică propagandă împotriva orînduirii socialiste.

Tot la Europa Liberă s-a anunțat moartea lui Gheorghe Ursu. Nu a mai ajuns să fie judecat, a murit pe 17 noiembrie 1985 în arestul Securității în urma loviturilor primite în anchetă. Procurorul comunist care a mușamalizat atunci moartea violentă a lui Ursu se numea Vasile Manea Drăgulin și devenea după revoluție procurorul general al României. De asemenea personaje ale sistemului vechi-nou s-a lovit Andrei Ursu în încercarea de a găsi dreptate în numele tatălui său într-o Românie democratică. Procesul torționarilor lui Gheorghe Ursu, foștii ofițeri de Securitate Marin Pîrvulescu și Vasile Hodiș, se judecă și azi – după 32 de ani, 13 NUP-uri, 6 disjungeri, 13 amînări și greva foamei făcută de Andrei Ursu de două ori, în anii 2000 și 2014. Să suferi nedreptate sub un regim nedrept e previzibil și în natura perversă a acelor stări de lucruri. Să suferi nedreptate într-un regim care se pretinde drept e ultragiant și inacceptabil. Iar despre Justiție se spune că ar fi pilonul de rezistență al societății democratice.

Liviu Tofan *este jurnalist. A lucrat la Radio Europa Liberă. Pregătește un film documentar despre cazul lui Gheorghe Ursu, lupta cu Justiția a lui Andrei Ursu și problema riscului seismic în București, intitulat* Pericol public.

■ ■ ■

Matei SUMBASACU

Cît de sigure sînt blocurile „socialiste”?

Blocurile „socialiste“ – adică cele construite în masă începînd cu anii ’50 și pînă în anii ’90 – sînt văzute de mulți ca fiind sigure la cutremur. Din păcate, însă, răspunsul la întrebarea din titlu nu este atît de simplu. Pentru a porni în căutarea sa, trebuie să începem cu o diferențiere importantă, în funcție de anul construcției.

© adevarul.ro

Așadar, anul construirii este principalul determinant al rezistenței seismice a acestor clădiri. Știind doar anul (sau măcar perioada) construcției, putem extrage două informații foarte importante. În primul rînd, vom ști dacă clădirea exista (și deci a fost afectată) la cutremurul din 1977. Apoi, putem afla nivelul de protecție seismică asigurat din proiectare, conform codurilor în vigoare la vremea respectivă.

În mod evident, blocurile care au trecut prin cutremurul din 1977 au fost afectate, acesta producînd avarii grave la multe clădiri. Un raport al ICCPDC din 1978, deci la un an după cutremur, vorbește despre avarii înregistrate la 2.392 din cele 2.400 de imobile mai înalte de patru etaje pe care specialiștii le inspectaseră pînă atunci. Din totalul de 2.400 inspectate, peste 2.100 erau clădiri „noi“ – adică, în termenii vremii, clădiri construite după 1950. De cele mai multe ori, intervențiile pentru remedierea acestor avarii au fost insuficiente sau nu au existat deloc. Regimul de atunci s-a folosit, însă, de toate armele propagandistice disponibile pentru a liniști populația. Există rapoarte care menționează acțiunile de „influențare pozitivă“ pe care le făceau cadrele Ministerului de Interne în acele momente pentru a genera sentimentul de siguranță în rîndul oamenilor. Acțiuni printre ale căror rezultate s-ar putea enumera, probabil, și toată „mitologia seismică“ ai cărei victime încă sîntem – mitul blocului pe role, mitul blocurilor care devin mai puternice la cutremur sau mitul amar-amuzant al „tencuielii antiseismice“. O întreagă suită de idei și zvonuri care ne-au fost administrate zeci de ani, care au fost repetate în societate și care, iată, au efect pînă în ziua de azi – ne fac să avem o impresie mai bună decît ar trebui despre siguranța clădirilor în care locuim sau pe care le utilizăm.

A doua informație importantă pe care o extragem din anul construirii este, așa cum am menționat, nivelul de protecție seismică asigurat din proiectare. Codurile de proiectare seismică au evoluat odată cu nivelul de cunoștințe și, între anul 1950 și 1990, putem distinge trei perioade distincte: perioada în care nu exista un cod de proiectare valabil (pînă în 1963), perioada cu un cod de proiectare greșit (1963-1977) și perioada cu cod de proiectare adecvat (după 1978). Să le luăm pe rînd.

Pînă în 1963 nu au existat coduri de proiectare obligatorii. În fapt, existau unele propuneri formulate după cutremurul din 1940 de prof. Aurel Beleș, conform cărora o clădire ar trebui să poată rezista unei acțiuni laterale echivalentă cu 5% din greutatea sa. Atît că aceste propuneri au rămas la stadiul de recomandări, ele nefiind impuse în mod obligatoriu pentru toate construcțiile. Apoi, în anul 1963, s-a adoptat primul cod de proiectare seismică al României – un cod care lua în calcul, pentru prima dată la noi, fapul că clădirile de înălțime diferită răspund diferit la cutremur. Iar aici, inevitabil, trebuie să introducem un al doilea factor important (pe lîngă anul construcției), și anume înălțimea clădirii. Mai departe, pentru a înțelege de ce este importantă înălțimea clădirii, trebuie să vorbim despre rezonanță – fenomenul care distruge clădirile la cutremur.

În puține cuvinte, clădirile pică la cutremur atunci cînd vîrful lor se mișcă mai mult decît baza.

În puține cuvinte, clădirile pică la cutremur atunci cînd vîrful lor se mișcă mai mult decît baza – mișcarea pămîntului fiind amplificată la vîrful clădirii. Practic, o mică mișcare a bazei clădirii induce o deplasare foarte mare a vîrfului acesteia. Un fenomen familiar tuturor celor care s-au dat într-un leagăn sau l-au împins – un mic impuls la momentul potrivit contează mult mai mult decît un impuls puternic, dar nesincronizat. Iar momentul potrivit este atunci cînd leagănul tocmai își termină „revenirea“. Același lucru e valabil și în cazul seismelor și al clădirilor. Seismele sînt o sumedenie de impulsuri la intervale diferite de timp, iar clădirile sînt ca niște leagăne (cu susul în jos) care pleacă și revin, fiecare în ritmul său. Dacă impulsurile de la cutremur se sincronizează cu modul în care se leagănă o clădire, spunem că „sînt în rezonanță“, iar amplitudinea cu care vîrful clădirii se mișcă se va mări pînă la colaps.

Numai că, așa cum clădirile „se leagănă“ fiecare în ritmul său, la fel și cutremurele induc oscilații de frecvențe diferite. Intervalul de timp dintre acele „impulsuri“ din modelul nostru simplificat diferă de la cutremur la cutremur. Practic, cu cît un cutremur provine de la o adîncime mai mare, cu atît frecvența oscilațiilor (numărul de impulsuri pe secundă) tinde să fie mică. Mișcările sînt mai puțin dese, mai sacadate, cu cît cutremurul vine mai de jos. Iar mișcările mai puțin dese afectează clădirile care vibrează mai „lent“, adică clădirile mai înalte și mai flexibile. Așadar, un cutremur de suprafață afectează cu precădere clădirile joase și rigide, iar unul de adîncime medie sau mare afectează clădirile mai înalte. Cutremurele vrîncene – de adîncime medie – tind să afecteze în mod special clădirile cu un regim de înălțime mediu – între 7 și 12 etaje.

Codul de proiectare seismică din 1963 a luat în considerare rezonanța ca fenomen posibil, numai că a fost calibrat – eronat – după un cutremur de suprafață. Adică clădirile construite între 1963 și 1977 au fost proiectate asigurînd o rezistență seismică sporită clădirilor joase și rigide – rezistență care se diminua gradual, în funcție de înălțime și flexibilitate, pentru clădirile mai înalte. Această combinație nefericită dintre adîncimea cutremurelor noastre, un cod de proiectare care lăsa descoperite clădirile înalte, avîntul construcțiilor colective în masă și regimul lor de înălțime între șapte și zece etaje a rezultat în mii de imobile avariate la cutremurul din 1977 și chiar în două prăbușiri în București (Lizeanu și Păcii). Și într-o grea moștenire de imobile vulnerabile în care locuiesc sute de mii de oameni doar în București și despre care se vorbește prea puțin. După cutremurul din 1977, începînd cu anul 1978, au fost adoptate coduri de proiectare seismică adecvate – coduri care nu lăsau descoperite clădirile înalte și care pregăteau rezonabil clădirile pentru cutremur.

© adevarul.ro

Pe lîngă anul construirii și înălțime, mai există unii factori care trebuie luați în calcul. Spre exemplu, prezența spațiilor comerciale la parter poate vulnerabiliza blocul, datorită fenomenului de „parter flexibil“. Un alt astfel de factor are legătură cu numeroasele modificări făcute în aceste clădiri. Goluri lărgite în pereți, conectarea sufrageriei cu bucătăria sau dărîmarea zidului dinspre balcon – toate acestea pot avea efecte detrimentale asupra comportamentului seismic al structurii. Trebuie să înțelegem faptul că apartamentele oamenilor de deasupra noastră se sprijină pe apartamentul nostru. Structura de rezistență a blocului, care cuprinde mai mult decît doar elementele din beton armat, este un bun comun al tuturor locatarilor din clădire. Și pentru că vorbim de bunuri comune, printre ele regăsim și fațada sau acoperișul clădirii. De multe ori, fațada e lăsată în răspunderea fiecărui apartament, pe porțiuni, iar de repararea acoperișului trebuie să se îngrijească cei de la etajele superioare. Această lipsă perspectivă de ansamblu asupra clădirilor le-a adus, pe multe dintre acestea, într-o stare de mentenanță deplorabilă. Foarte multe clădiri din București ar fi fost, acum, semnificativ mai sigure dacă ar fi fost numai îngrijite corespunzător.

Așadar, blocurile construite înainte de 1977 și care au mai mult de cinci-șase etaje nu pot fi considerate sigure la cutremur. De asemenea, indiferent de regimul de înălțime, blocurile construite între 1950 și 1963 ar putea să nu fi fost deloc pregătite pentru seism din proiectare. Pe lîngă acestea, mai există factori importanți, precum mentenanța, parterul flexibil sau modificările interioare care, cu timpul, pot vulnerabiliza chiar și blocurile construite după 1978.

Există, însă, și vești bune: datorită regularității acestor construcții, soluțiile de consolidare ar putea fi reproduse în masă pentru anumite tipologii structurale. De asemenea, intervenția este mult mai facilă decît la clădirile mai vechi, cu sisteme structurale neregulate. Asta înseamnă că, dacă ne punem pe treabă, putem pune în siguranță foarte multe persoane într-un timp relativ scurt. Iar motive să o facem avem.

Matei Sumbasacu *este inginer constructor, președintele Re:Rise, Asociația pentru reducerea riscului seismic.*

DILEMA VECHE
Frica de cutremur

Mihai DUȚESCU

De ce urăsc arhitecții cutremurele?

Pentru arhitecți, amenințarea cutremurelor e mai puțin apăsătoare decît pentru inginerii de rezistență: dintre toți specialiștii implicați în proiectarea clădirilor (atît clădiri noi, cît și intervenții asupra celor existente), cînd vine vorba de cutremur ei sînt vioara întîi. Lucrăm în echipă, ne coordonăm, luăm decizii împreună, dar aici ei au ultimul cuvînt. Din punct de vedere juridic, ei răspund toată viața pentru eventualele erori de proiectare – noi, ceilalți, doar un număr de ani. Cert e că nici unii, nici alții nu ne simțim deloc confortabil la capitolul ăsta.

Pentru inginerii de rezistență e de la sine înțeles de ce – deși există, îmi imaginez, și o satisfacție cînd știi că ai proiectat ceva „care ține“, care nu se va prăbuși decît în cazuri extreme –, așa că voi încerca să prezint povestea doar din perspectiva mea, a unui arhitect care de 17 ani lucrează aproape exclusiv proiecte situate într-o zonă seismică (sudul României). Voi lăsa deoparte componenta emoțională, frica generală de cutremure, alegînd să vorbesc strict din punct de vedere profesional. Ca un chirurg care povestește despre tumori.

Așadar, de ce urăsc arhitecții cutremurele? Pentru că le strică proiectele. Atenție: proiectele, nu construcțiile. Atunci cînd o casă e la faza de proiectare, deci nici măcar n-a fost construită.

E complicat să faci case faine cînd structura îți iese butucănoasă. Cînd, din calculele inginerești, cu respectarea normativelor de proiectare seismică actuale, îți rezultă ditamai stîlpii, ditamai grinzile etc. Cînd în mod uzual nu poți face console mai mari de doi metri. Și chiar și-atunci cu eforturi, de parcă ar fi cine știe ce chestie, cu muncă de convingere dusă cu inginerul, echilibristică și alte minuni. Sau cînd orice configurație asimetrică crește pe loc aportul de fier și beton, deci afectează direct bugetul casei. Și-ți sare clientul în cap. Asta, în caz că realizează în ce l-ai băgat – deseori, doar „de amorul artei“ din punctul său de vedere. Pe scurt, cheltuiește mai mult de jumătate din banii alocați construcției și e încă „la roșu“. Și își blestemă ziua cînd v-ați întîlnit, că avea mii de alți arhitecți pe care i-ar fi putut alege.

E complicat să faci case faine
cînd structura îți iese butucănoasă.

Tu, în schimb, te uiți la ce fac confrații prin Olanda sau Spania. Te uiți pe Pinterest și vrei și tu la fel: nu se poate. Obișnuiește-te cu ideea că, dincolo de alte motive (economice, culturale etc.), n-o să-ți iasă la fel. Aici, la cîțiva pași de Munții Vrancei, gabaritul covîrșitor al structurii față de restul elementelor spațial-constructive, ori dispunerea ei în cele mai precaute (și previzibile) configurații reprezintă handicapul cu care sîntem nevoiți să trăim. Ne mulțumim să proiectăm case care din start prezintă premisele unui design mediocru. Și care, din alte zeci de motive, pînă ajung să fie construite, sînt pradă riscului de a arăta și mai rău. Pentru ca, la final, să spunem cu toții în cor „Atît s-a putut“. Iar la asta, așa cum insinuam mai devreme, costul disproporționat al structurii joacă un rol esențial.

Oricum ar fi, costul structurii e implicit mai mare la noi, procentual vorbind, raportat la costul total al clădirii, decît „la ei“ – indiferent de cît de simplă ar fi clădirea, de cît de bun terenul de fundare și cît de grozavă echipa de ingineri cu care lucrezi. Or, asta ajunge din start să tragă în jos calitatea arhitecturii, de vreme ce structura se execută înaintea celorlalte părți ale clădirii – și cu atît mai mult înaintea finisajelor. De aceea, pe finalul șantierului, cînd se aleg finisajele, buzunarul e aproape gol. Structura a fost făcută prima, a mîncat o parte semnificativă din bugetul construcției, iar tot ce vine după ea e supus unei puternice relativizări. Încep negocierile, se mai taie de ici, de colo – și se pierde la calitate. La structură nu ai ce negociere să ai, nu există sute de variante de materiale care să pară că fac în mod fundamental același lucru, doar că au prețuri diferite. Fierul și betonul sînt mai mult sau mai puțin la fel (sau așa ar trebui să fie), indiferent de producător. În schimb, cînd vine vorba de zugrăveli, pardoseli, tîmplării, balustrade etc. ai un spectru uriaș de produse, cu prețuri și calități pe măsură, iar riscul de a alege variantele cele mai ieftine este, de asemenea, uriaș. Fiindcă ai cam rămas fără bani. Fiindcă structura te-a costat prea mult (poate și fiindcă te-ai zgîrcit la cîțiva euro în plus pe metru pătrat și ai lucrat cu proiectanți mediocri). Fiindcă, în ultimă instanță, ai ales să faci dezvoltări imobiliare la București (a se citi: Bragadiru etc.), și nu la Rotterdam. Iar la noi, la Bragadiru, e zonă seismică. Intră mult fier și beton. Ajungi să nu mai poți să faci garsoniere cu 49.000 de euro – o să fii nevoit să le scoți la 55.000... Și atunci, de voie, de nevoie, le mai trîntești cîțiva pereți prin interior și le vinzi ca mini-apartamente de două camere. Super-ofertă, doar 59.000 de euro. Doar la Bragadiru.

Măcar au structura ca lumea, nu pică la cutremur.

Mihai Duțescu *este scriitor, arhitect și lector la Universitatea de Arhitectură și Urbanism „Ion Mincu“. Ultimul său roman,* Bureți de fag, *a apărut recent la Editura Trei.*

■ ■ ■

Zenobia NICULIȚĂ

Teama de cataclisme

putere sau vulnerabilitate?

Teama de cutremure face parte din acele frici instinctuale care țin de supraviețuirea noastră ca indivizi și ca specie, precum frica de înălțimi, de animale agresive sau otrăvitoare, de incendii sau alte calamități. Într-o doză limitată, este naturală și sănătoasă. Se întîmplă, însă, ca unele evenimente de impact la nivel personal, regional și chiar mondial să ne accentueze anxietatea cu privire la ceea ce va urma. Frica și îngrijorarea pot deveni atît de acute încît să se transforme în seismofobie.

Atunci cînd sîntem tulburați de atacuri sau pericole de o magnitudine pe care nu o putem prevedea, există trei tipuri de răspunsuri posibile pe care mintea noastră le accesează, în funcție de experiența, resursele și tendințele noastre anterioare. Unii dintre noi devin hipervigilenți, încercînd să urmărească, să se informeze exagerat, să verifice și să prevadă ceea ce va urma, în speranța că acest lucru le va asigura posibilitatea de a controla și proteja. Aceste eforturi pot deveni atît de costisitoare încît să acapareze toate aspectele vieții pînă la sufocare. Alții dintre noi devenim mai degrabă evazivi, încercînd să ne ținem ocupați cu activități interesante, aparent urgente, productive sau triviale, negînd realitatea și evadînd în muncă, joc, ecran sau orice comportament adictiv. Al treilea răspuns este cel de blocaj, în care nu putem nici să ne mobilizăm, nici să evităm să ne gîndim la pericolul care poate urma și rulăm la nesfîrșit aceleași scenarii catastrofice cărora le rămînem prizonieri în propria viață.

Răspunsurile sănătoase la un pericol posibil și mai mult sau mai puțin probabil sînt cele dozate și variate. Este sănătos să ne informăm cu privire la ceea ce e de făcut concret în cazul unui cutremur, care este situația clădirilor în care locuim, cum putem contribui cu toții. Dar urmărirea dedicată a tuturor rapoartelor, planificarea obsesivă, căutarea intenționată a tuturor știrilor care au cea mai mică legătură cu subiectul, în loc să ne ajute, ne împiedică să funcționăm în toate domeniile vieții noastre.

Din punct de vedere cognitiv, răspunsurile sănătoase fac distincția dintre ceea ce este posibil și ceea ce este probabil. Uneori, această distincție este dificil de stabilit. Dacă tocmai a avut loc un seism, probabilitatea să se întîmple un astfel de eveniment crește în perspectiva noastră subiectivă. În realitate, ea rămîne aceeași, cum a fost și înainte să aibă loc evenimentul.

Menținerea rutinelor și obiceiurilor de viață sănătoase
e unul dintre cele mai bune instrumente
în a face față anxietății.

Menținerea rutinelor și obiceiurilor de viață sănătoase e unul dintre cele mai bune instrumente în a face față anxietății. Ele ne ajută să ne menținem într-o stare bună pentru a putea înțelege ce se întîmplă și a lua decizii cît mai echilibrate. De asemenea, rutinele precum orele stabile de somn, mișcarea fizică, ritualurile cu familia sau prietenii, mesele regulate ajută corpul să își mențină un ritm stabil, care transmite un *feedback* creierului, ajutînd astfel la relaxarea întregului organism.

Participarea la activități de voluntariat sau inițiative comunitare crește reziliența și capacitatea de a face față anxietății cu privire la dezastrele iminente. Astfel devenim agenți ai schimbării, care contribuie la o realitate mai mare decît propria ființă și siguranța ei imediată.

Și, nu în ultimul rînd, există un nivel de acceptare a vulnerabilității noastre ca indivizi, ca grupuri și ca societate cu care avem nevoie să ne împăcăm, fără a deveni fataliști. După ce am făcut tot ceea ce puteam pentru a ne proteja și a ne menține în siguranță, putem privi spre lumea în care trăim cu conștiința faptului că nu avem și n-am avut niciodată control asupra ei. Reziliența noastră se naște din felul în care putem, împreună, să ne adaptăm și să facem față fiecărui val cutremurător pe care îl trăim.

Zenobia Niculiță *este psiholog.*

■ ■ ■

Dragoș NEAMU

Muzee în pericol

Atunci cînd dorești să vorbești, mai tehnic, despre muzee și despre măsurile de prevenire în caz de cutremur, nu ar fi foarte multe de spus. Cel puțin din punct de vedere legislativ. Există o serie de legi privind situațiile de urgență ori proceduri de sistem privind gestionarea situațiilor de urgență determinate de producerea cutremurelor puternice, dar nu trebuie să ne așteptăm ca ele să menționeze, în cazul colecțiilor îngrijite de muzee, măsuri precum cele care ne vizează pe noi, ca persoane. Nu întîlnim recomandări ca, în caz de cutremur, să oprim gazul și curentul electric, să ne așezăm sub o masă sau în punctele de rezistență ale clădirii. Nici nu ai avea cum. Piesele dintr-o colecție muzeală sînt depozitate în spații special amenajate, acolo unde sînt păstrate în condiții specifice de microclimat care să evite deteriorarea lor. Nimic mai mult. În cazul unui cutremur devastator, dacă clădirea muzeului nu este sănătoasă din punct de vedere structural, atunci tot patrimoniul găzduit riscă să se distrugă ireversibil. Nu ai timp de reacție și nici cine știe ce măsuri de luat care să le protejeze de acest lucru. Există planurile de evacuare care ajută, în situațiile fericite cînd se mai pot salva piese de patrimoniu, cu proceduri privind recunoașterea lor, preluarea și depozitarea lor în spații special amenajate și în condiții de asigurare a securității, centralizarea acestor bunuri cu valoare de patrimoniu. Legea actuală a patrimoniului nu menționează nimic despre cutremure, iar în România, din cîte cunosc, nu există documente interne specifice managementului colecțiilor care să acopere și o asemenea temă. Noul Cod al Patrimoniului, aflat în consultare publică, are dezvoltate o serie de articole care obligă proprietarii, fie că este vorba despre stat, fie că este vorba despre persoane sau entități private, să restaureze clădirile de patrimoniu, iar aici vorbim și despre muzee. Este bine pentru că atingem și problema pregătirii clădirilor pentru a face față cutremurelor serioase. Asta înseamnă prevenirea distrugerii patrimoniului cultural și mai înseamnă investiții.

Are Primăria bani? Asta nu știm. Dar știm că un cutremur nu ține seama de nimic din toate acestea.

Muzeul Național „George Enescu“

© wikimedia commons

Și iată că am ajuns în punctul în care trebuie să facem o radiografie a situației clădirilor de patrimoniu care găzduiesc muzee și colecții muzeale peste tot în țară și care nu ar fi făcut sau nu ar face față unui cutremur. Prima problemă pe care o întîlnim aici este că nu am putea ști niciodată numărul lor real. Nu există nici o listă publică, oficială, care să inventarieze toate clădirile de muzeu aflate în risc seismic și care să detalieze, printr-o fișă tehnică informativă de monument, starea de degradare și nevoile de investiții pentru consolidarea clădirii respective. Pentru asta, ar trebui să faci o muncă impresionantă de documentare, sperînd ca fiecare administrație locală sau națională care are în subordine un muzeu cu probleme serioase din punct de vedere al integrității clădirii să fi demarat un proiect de investiție în restaurarea și consolidarea acesteia, pe care să-l prezinte public. Din acest punct de vedere, cel mai bine stă Ministerul Culturii. Pe pagina de web a Unității de Management a Proiectului, la rubrica dedicată fondurilor rambursabile, există un program mare de investiții, inclusiv în consolidarea și restaurarea unor clădiri cu risc seismic ridicat, unde se află muzee aflate în subordinea ministerului. Acolo găsim lista instituțiilor muzeale beneficiare, unele cu probleme de mult știute și despre care am crezut la un moment dat că nu mai există nici o șansă, precum Muzeul Național „George Enescu“, aflat în Palatul Cantacuzino. Dacă tot vorbim despre acest muzeu, acolo starea de degradare este extrem de avansată, mai ales a imobilului din spatele palatului, unde se află Casa Memorială „George Enescu“. Muzeul s-a închis vizitării din luna octombrie 2021, iar întregul proces de revizuire, restaurare și refacere a tuturor componentelor și detaliilor arhitecturale și artistice se va finaliza în 24 de luni, cu o investiție de peste șase milioane de euro (fără TVA). În zona muzeelor cu risc seismic pentru care a fost nevoie de intervenție s-a numărat și Muzeul Național al Țăranului Român – sau MȚR pentru apropiații și simpatizanții muzeului. Investiția de 6,3 milioane de euro (fără TVA) a rezolvat problema de integritate structurală a monumentului pentru a-l aduce la *„starea de sănătate“* inițială. În toate situațiile de acest fel există proceduri legate de modul cum transferi (dacă este cazul) piesele din colecție și din expunere, unde, în ce condiții și cum trebuie păstrate temporar. Aici trebuie să creditām muzeele că lucrurile decurg ca-n manuale.

Ajungem la subiectul Muzeul Național de Istorie a României, unde trebuie să spunem că avem cu adevărat o mare problemă. Muzeul se află într-un proces anevoios de restaurare și de consolidare, acum blocat, care a împlinit, iată, 20 de ani. S-a pornit la drum cu un contract de patru milioane de euro, s-au sistat lucrările din vina dovedită a constructorului, iar în 2016 trebuiau reluate după organizarea unui concurs internațional de arhitectură care avea scopul de a însănătoși vechea clădire și de a-i da totodată o interpretare modernă, non-invazivă, care să-i citească perfect contextul și potențialul. Deși Ministerul Culturii investea 100 de milioane de euro, împrumut de la Banca de Dezvoltare a Consiliului Europei, managerul acestui muzeu a sistat punerea în aplicare a proiectului cîștigător, din motive care momentan nu sînt susținute juridic și profesional, toate în deserviciul unui muzeu și al unui patrimoniu aflate într-o stare accelerată de degradare, cu costuri greu de imaginat. Seria muzeelor cu probleme grave continuă cu Palatul Peleș, acolo unde aflăm că Turnul cu Ceas stă să cadă, fiind deplasat cu 10 cm față de clădire. Expertiza efectuată spune că restaurarea este obligatorie pentru a preveni un dezastru iminent, iar investiția numai pentru zonele cele mai afectate structural ar costa în jur de zece milioane de euro. Situația este însă imposibilă, deoarece avem Ministerul Culturii ca administrator al muzeului și al bunurilor și Casa Regală ca proprietar. Ministerul Culturii are bani, dar nu are justificare juridică să facă investiție într-o proprietate care nu-i aparține. Casa Regală nu are bani și nici disponibilitate de a vinde totul statului, așa cum propune managerul acestui muzeu.

Mai sînt și alte muzee care nu mai au timp, iar acestea sînt Muzeul de Istorie Națională și Arheologie Constanța, cu o investiție de trei milioane de euro din fonduri nerambursabile și lucrări oprite deja de către CJ Constanța din cauza intenției constructorului de a crește nejustificat costurile de intervenție post-contractare, Muzeul „Theodor Aman“ și Muzeul „Frederic Storck și Cecilia Cuțescu-Storck“, ambele din București și ambele sub autoritatea Primăriei, de la care managerul muzeelor așteaptă o strategie și un plan de investiție pe baza unor evaluări care să demonstreze ceea ce se vede cu ochiul liber: degradarea pereților și prăbușirea decorațiunilor exterioare. În cazul celui de-al doilea muzeu din București, acesta este în aceeași situație cu Palatul Peleș, iar viitorul Cod al Patrimoniului ar trebui să rezolve problema în sensul în care moștenitorii imobilului să fie obligați să restaureze sau să vîndă muzeul Primăriei. Are Primăria bani? Asta nu știm, dar știm că un cutremur nu ține seama de nimic din toate acestea și, în cazul în care va fi mai determinat ca de obicei, ne va duce pe toți în irelevanță, odată cu distrugerea patrimoniului nostru cultural.

***Dragoș Neamu** este consultant muzeal.*

România deține un fond important de clădiri cu valoare de patrimoniu cultural, pentru care însă este necesară evaluarea vulnerabilității la cutremure și la alte hazarduri, astfel încît strategiile de intervenție să contribuie la conservarea valorii clădirilor și să conducă în același timp la utilizarea în siguranță a acestora. Clădirile de patrimoniu reprezintă un caz special, deoarece necesită soluții de reducere a riscului seismic care să le asigure totodată conservarea valorii culturale. În general, pentru aceste clădiri sînt necesare abordări diferențiate, minim invazive, bazate pe prevederi tehnice specifice.

Pe baza Listei Monumentelor Istorice, România are aproximativ 18.000 de monumente istorice, din care peste 75% sînt clădiri cu funcțiuni religioase, de locuire, unități de învățămînt, palate, muzee, clădiri guvernamentale, unități sanitare, clădiri industriale și alte tipuri de clădiri publice sau private. Clădirile cu funcțiuni religioase și locuințele reprezintă cca. 80% din totalul monumentelor arhitecturale.

Aproximativ 14.000 de clădiri de patrimoniu cultural sînt potențial expuse la cutremure în România, conform datelor disponibile la Institutul Național al Patrimoniului. Lista monumentelor istorice, publicată în 2015 de Institutul Național al Patrimoniului, Ministerul Culturii, indică faptul că, dintr-un total de 18.000 de monumente arhitecturale, aproximativ 14.000 sînt clădiri cu ocupanți și vizitatori.

(Sursa: Strategia Națională de Reducere a Riscului Seismic)

Propuneri de *Dileme vechi* pentru viitor:

- **Feminism, feminitate**

Mirella PATUREAU

Cînd lumea își iese din țîțîni, teatrul păstrează speranța

● *Entre chien et loup*, după filmul *Dogville* de Lars von Trier, adaptare, regie și realizare filmică: Christiane Jatahy. Colaborator artistic, scenografie și lumini: Thomas Walgrave. Muzică: Vitor Araujo. Teatrul Odéon, Paris.

Entre chien et loup

© Magali Dougados

Nu credeam, în verile din urmă, la adăpost și în căldura provansală a Avignonului, cînd scriam despre spectacolele braziliencei Christane Jatahy și dramele refugiaților, cu imaginile lor dure și răscolitoare, că îi voi regăsi la porțile Europei, astăzi în flăcări. Și de data asta nu mai e vorba despre personaje de teatru mitice sau venite din dictaturi sud-americane, ci despre oameni adevărați, mulți poate prieteni și, fără îndoială, frați de acum înainte. *Hannibal ante portas*... În atmosfera de neagră buimăceală a acestor ultime zile ne mai întrebăm la ce bun teatrul, la ce bun atîtea vorbe frumoase. Dar, mai mult ca niciodată, ne amintim o frază atribuită lui Winston Churchill în inima celui de al doilea război mondial, poate apocrifă, dar extrem de puternică și necesară astăzi: dacă arta și cultura nu mai au nici o valoare, la ce bun să ne mai batem?

Prezentă astăzi pe scena pariziană de la Odéon cu ultima ei premieră, foarte nimerit numită *Entre chien et loup / Între cîine și lup,* nu e prima dată cînd Christiane Jatahy ne vorbește despre exil și drama refugiaților. *Prezentul ieșit din zăgazuri,* sau *Le Présent qui déborde,* era titlul unui spectacol pe care l-a semnat la Avignon în vara lui 2019. Mai precis, *Notre Odyssée II,* reluat în turneu în toată Europa occidentală. Cu această adaptare după Homer, regizoarea vorbea însă din plin despre lumea de azi, implicată în aventurile umane ale ultimului secol. Personajul central este bineînțeles Ulise, sau figura eternului rătăcitor, refugiat pe mările lumii, multiplicat în istoria colectivă a mai multor destine. Primul volet se intitula *Ithaca*, creat la Atelierele Berthier, Théâtre de l'Odéon din Paris, în 2018. De fapt, problemele dintre Ulise și Penelopa ne interesează mai puțin astăzi, partea a doua a spectacolului capătă dintr-odată sens. Scena era brusc inundată de apă, sugerînd periplul eroului între insulele Mediteranei. Și aici regizoarea a introdus texte inedite, cuvinte ale unor refugiați care au traversat marea spre Europa și imagini filmate cu valurile Mediteranei, mormîntul atîtor migranți. Partea a doua, *Prezentul care se revarsă* – de fapt, *Odiseea noastră* – a fost creată în anul următor la São Paolo, în Brazilia, în 2019, și a venit la Avignon în aceeași vară. Un scenariu original, unde ficțiunea se amestecă în permanență cu realitatea actorilor recrutați în țările din periplul mediteranean. A filmat de fiecare dată doi actori, doi pentru Ulise și o actriță pentru Penelopa, fără nici o diferență de gen, Penelopa nu mai e cea care așteaptă, ea traversează la rîndul ei mările și continentele. În deschidere, scena e goală, cu un ecran uriaș pe care sînt proiectate imagini pe măsură ce publicul intră în sală. Regizoarea, care e la comandă la un pupitru, vine și explică proiectul, o călătorie pe urmele celei a lui Ulise în compania altor Ulise din zilele noastre. Este vorba de exilați sau de migranți refugiați dintr-un lagăr din Palestina, sirieni „staționați“ în Liban, migranți iranieni sau irakieni în Grecia. Toți trăiesc un „provizorat care durează“, un *entre-deux* între amintirea dureroasă din țara de baștină și dorința de a construi o nouă apartenență. Întocmai ca Ulise, explică regizoarea, „ei nu pot nici să se întoarcă în trecut, nici să construiască un viitor. Nu au alt orizont decît cel al exilului“. Regizoarea realizează în direct montajul: deodată muzica țîșnește în mijlocul sălii, actorii și cîntăreții se amestecă printre spectatori, o întreagă lume coboară către sală, culori și sunete, și totul capătă aerul unei serbări sau chermeze populare. Și pentru că se vorbește mult despre exil și călătoria lui Ulise, e imposibil să nu citez aici versurile poetului grec Cavafis, care continuă să mă obsedeze (purtăm cu toții în noi o Ithacă a noastră, proprie): „Cînd vei lua drumul către Ithaca, dorește-ți ca drumul să fie lung și plin de aventuri, plin de învățăminte“. Scrise la începutul secolului trecut, sînt o imagine a drumului în viață, presărat de Ciclopi sau de sirene. Și mai departe: „Ithaca ți-a oferit această frumoasă călătorie. Fără ea nu ai fi plecat la drum. E tot ce a putut să-ți ofere. Și chiar dacă e săracă, Ithaca nu te-a înșelat... ai înțeles desigur ce înseamnă Ithaca“.

Cum să trăim împreună?
Ce loc rezervăm migranților, refugiaților politici?

Între timp, pandemia ne-a îndepărtat de teatre, iar viața și alte exiluri au pus din ce în ce mai multă lume pe drumuri. Ne-am regăsit totuși vara aceasta cu ultimul spectacol al Christianei Jatahy la Avignon și astăzi la Paris, pe scena de la Odéon, cu *Entre chien et loup / Între cîine și lup,* după filmul lui Lars von Trier, *Dogville.* Între timp, în Brazilia, Bolsonaro a cîștigat alegerile, primejdia nu mai e înaintea porților, ea a intrat deja în cetate și amenință ideea de libertate. E un lucru asupra căruia a încercat să avertizeze Christiane Jatahy adaptînd *Dogville*. Ceva s-a schimbat însă, fundamental, în percepția noastră. Nu mai este un spectacol exotic, venit din Brazilia, sau un exercițiu artistic, cu analize detaliate despre raportul față de filmul lui Lars von Trier, autorul celebrului manifest Dogma 95, sau despre cum vorbim, undeva de departe, despre exil și dramele sale. Titlul este *Entre chien et loup* sau, mai viguros, pe românește, nici cal, nici măgar – de fapt, în franceză, expresia vorbește despre momentul zilei cînd ziua devine noapte și nu se mai deosebesc bine contururile, undeva între protecție și primejdie. Spectacolul Christianei Jatahy se situează și el între film și teatru, dar, spre deosebire de parabola danezului, el propune un dezondămînt liber sau deschis, în discuție cu spectatorii. Filmul din 2003 era o fabulă morală despre dar, acceptare și violență într-o societate în criză. Aici, America anilor '30, cu gangsterii și șomerii ei famelici. Într-o formulă cinematografică experimentală, se juca într-un decor desenat cu creta pe podea, vedeta principală era superba Nicole Kidman. Filmul lui Trier se juca de-a teatrul, Jatahy inversează raportul, aici teatrul va da naștere filmului. Pe scenă, un grup de actori încearcă să urmărească firul scenariului, să refacă filmul. Actorii sînt filmați sau se filmează între ei, discută despre importanța faptului de a ajuta un fugar sau un emigrant. Din sală intervine o tînără, fugită din regimul prefascist al lui Bolsonaro și le cere ajutorul. Garça/Grace este imaginea emigrantului fără apărare, pe care îl vom putea salva sau nu. Personajele încep să reia schema filmului, dar se opresc brusc, vor să schimbe finalul. Miza este de a preda sau nu refugiata persecutorilor sau a ceda în fața unui regim prefascist, ceea ce ei refuză.

Cum să rescrii *Dogville,* cum să eviți determinismul filmului, cruzimea finală? Jatahy găsește o concluzie morală a filmului: în final, cînd grupul a încercat să respecte scenariul filmului, care este un exemplu prost, presupune că poate publicul ar putea găsi un alt deznodămînt. Și astfel, spectacolul oferă un epilog neașteptat: actrița Julia Bernat, Garça/Grace, actriță fetiș a regizoarei, se adresează direct sălii și amintește că nu mai e timp să ne fie frică de fascism, e momentul să-l înfruntăm. Și pune direct întrebarea publicului: cum să trăim împreună? Ce loc rezervăm migranților, refugiaților politici? Legătura cu *Prezentul care se revarsă* e evidentă, parabola exilului și a străinului devine aici de o actualitate politică acută. Spectacolul se încheie cu o discuție cu sala, teatrul a devenit un spațiu sau o agora publică. Filmul lui von Trier viza o comunitate, cea a unui sat din anii '30, spectacolul actual vizează o țară, care ar putea fi a noastră, sau pur și simplu Europa.

E clar, după doi ani de pandemie și cu focul la porțile casei, dramele altora ar putea fi dintr-odată ale noastre... La ora cînd ucrainenii ne oferă în fiecare zi probe de curaj și demnitate.

***Mirella Patureau** este critic de teatru și traducătoare, cercetătoare la Atelier de Recherche sur l'Intermédialité et les Arts du Spectacle, CNRS, Paris.*

■ ■ ■

Édith PIAF

Roata norocului

avan premieră

ÉDITH
PIAF
ROATA
NOROCULUI
NEMIRA

Situat nu pe Broadway, ci aproape, nu departe de Waldorf-Astoria și aproape la umbra lui Radio-City, Versailles, luxosul și uriașul cinematograf cu care New York-ul se fălește pe bună dreptate, este în același timp un restaurant și un club de noapte. Aproximativ o sută de mese, toate fiind ocupate de persoane ale căror nume figurează în Social Register, aparținînd adesea acestei elite, numită acolo V.I.P., Very Important Person, doar oamenii care contează. Cadrul e somptuos și rococo, iar clubul se laudă cu niște prețuri foarte piperate: un „filet mignon“ costă șase dolari cincizeci, iar sticla de șampanie, șaisprezece dolari. Faceți calculul!

Scena a fost înălțată special pentru mine, ca să pot fi văzută de peste tot, dată fiind statura mea mică, și mereu mă cuprindea tracul cînd se deschidea cortina grea, de culoare vernil, care ascundea scena. Dar mereu mi-am revenit imediat, cînd, după încetarea aplauzelor de primire, se făcea liniște în sală. Le sînt foarte recunoscătoare prietenilor mei americani pentru această liniște. Să nu spuneți că e firească. Pe bună dreptate, se întîmplă uneori ca momentele de liniște să fie remarcabile...

„Ceea ce frapează“, avea să scrie jurnalistul Nerin E. Gun a doua zi după primele mele spectacole la Versailles, „este liniștea care se așterne imediat ce e anunțată Édith Piaf. Americanii rareori acceptă să tacă în timpul unui spectacol și, mai mult decît atît, să nu comande băuturi. Cu toate acestea, servirea se întrerupe și oamenii ascultă cu atenție. Édith își face apariția, micuță cum e ea, într-o rochie de tafta neagră. Engleza ei e ușor de descifrat și, totodată, amuzantă. Din cînd în cînd, spectatorii scot țipete ascuțite de admirație, fiecare cîntec e bisat, cîteva fete tinere, cuprinse de entuziasm, se urcă pe mese, se aplaudă îndelung la sfîrșit, în speranța că Édith Piaf va mai cînta un ultim cîntec.“

În același articol, analizînd motivele succesului meu, Nerin E. Gun relatează spusele unuia dintre vecinii de la masă, un om politic: „Pînă acum ni se prezentau vedete sofisticate din Franța, imagini din Parisul vesel, fete nerăbdătoare să-și vîndă sex-appeal-ul. Édith Piaf este cu totul altceva. E o mare artistă, a cărei voce pătrunde pînă în interior, dar în același timp e și o fătucă palidă, care pare să fi cunoscut foamea, să fi suferit în copilărie, căreia pare să-i fi fost mai mereu puțin frică. E întruchiparea noii generații europene, cea pe care trebuie să o ajutăm...“

Publicul american, dacă pot judeca în urma experienței mele, nu e foarte diferit de cel de la noi. Este, fără îndoială, un public exigent, întrucît industria spectacolului a fost dusă, de cealaltă parte a Atlanticului, la un grad de perfecțiune neobișnuit, dar este și un public înțelegător și sensibil la eforturile pe care artiștii le fac pentru a-i fi pe plac. Îi bălmăjești cîteva cuvinte în engleză, îi cînți un refren pe limba sa, accentul tău ar fi, cum se spune acolo, „de tăiat cu cuțitul“, și îți va fi recunoscător pentru aceste atenții. Reacțiile publicului sînt uneori brutale, semn că își arată entuziasmul, iar atunci cînd publicul iubește un artist, îl iubește cu înflăcărare și o arată. După cinci minute, americanul care ți-a fost prezentat îți spune pe nume. La început, acest lucru te surprinde, însă te obișnuiești și cu asta, apoi descoperi repede că îți pronunță prenumele cu afecțiune. Te consideră un prieten, și asta nu poate decît să-ți facă plăcere.

Americanul este, firește, mereu grăbit. E însă mereu punctual la întîlniri, o calitate pe care o apreciez, cu atît mai mult cu cît această calitate mie mai degrabă îmi lipsește, și își ține mereu promisiunile. Are un spirit practic, nu-și permite să viseze, e totuși sentimental cînd îi convine, avînd o latură de „copil mare, naiv“, care, din punctul meu de vedere, este extrem de plăcută. În privința amabilității sale, ea chiar există, oricît de surprinzător ar părea acest lucru. Se împacă perfect cu exigențele acestei *struggle for life,* care face ravagii acolo pe întreaga scară socială. Și vreau să povestesc, legat de asta, o frumoasă întîmplare care îmi revine în minte.

> *„Se aplaudă îndelung la sfîrșit,*
> *în speranța că Édith Piaf va mai cînta un ultim cîntec.“*

Eram la Hollywood. Într-o dimineață, a sunat telefonul. Era o vedetă, una cunoscută, care mă invita să asist, împreună cu ea, chiar în seara aceea, la premiera unui spectacol, la o sală de music-hall din Los Angeles. Aveam alte proiecte, așa că am ezitat. „Vedeți...“ Nu m-a lăsat să continui. „Nu puteți refuza, Édith! E vorba de...“ Și mi-a numit un mare artist al ecranului, o vedetă de prim rang, cu totul uitată deja, pentru că nu mai jucase în nici un film de ani buni. Decăzută din fosta ei strălucire, chinuită de dificultăți financiare, J.S. (nu căuta, am schimbat inițialele) obținuse, ca prin miracol, angajarea la care nu mai spera deloc: șapte zile într-o sală de music-hall din Los Angeles. „Și se știe că“, a continuat corespondenta mea, „dacă în seara asta va avea succes, mîine va semna un contract de cincizeci și două de săptămîni pentru un mare turneu în Statele Unite.“

Seara m-am dus la teatru. Nu lipsea de acolo nici o vedetă. I-am zărit pe Joan Crawford, Spencer Tracy, Elizabeth Taylor, Bette Davis, Maureen O'Hara, Humphrey Bogart, Cary Grant, Bing Crosby, Betty Hutton, Gary Cooper și mulți alții, care nu se vor supăra pentru că nu i-am numit. J.S. și-a făcut apariția în aplauzele publicului, ale cărui ovații s-au prelungit la nesfîrșit. La ieșirea ei din scenă, publicul a chemat-o înapoi de zece ori, poate de cincisprezece ori, nu am numărat.

Și, patruzeci și opt de ore mai tîrziu, J.S. semna contractul care o scotea din sărăcie. În Franța, sîntem obișnuiți cu micile gesturi de solidaritate. În acest domeniu, ca și în multe altele, actorii de la noi nu au nimic de învățat de la colegii lor americani. Sînteți de acord, însă, că povestea era prea frumoasă ca s-o păstrez doar pentru mine!

Dacă după primul meu contact cu publicul newyorkez am fost pe punctul de a abandona, descurajată, gata să-mi fac bagajele, vina îi aparține în principal, trebuie spus acest lucru, unui francez, pe care nu-l voi numi și asta să-i fie pedeapsa, căci e destul de avid după publicitate. Stabilit în Statele Unite de mai mulți ani, mă întîmpinase cu brațele deschise, încîntat să mă vadă și să mă ghideze prin New York. După seara mea de debut, contam pe el să-mi ridice moralul, dar m-am înșelat. Îl aud și acum: „Era de prevăzut, biata mea Édith! Americanul nu vrea să vadă lucrurile urîte din viață. E optimist. Nu trebuie să i se aducă niște cîntece dramatice care-l fac să plîngă, fiindcă el vine la spectacol ca să se distreze, ca să uite de această civilizație de fier care-l zdrobește! Cu două sau trei refrene roz, aveți publicul la degetul mic. De ce v-ați lansat în această aventură?“. Și continua pe acest ton, fără să-și dea seama că mă tortura și mă golea de puțina energie care-mi mai rămăsese. Marie Dubas nu va ști niciodată cît de mult, după atîtea lacrimi, i-am invidiat talentul la acel moment. De-aș fi știut doar să dansez step cu pantofi speciali!

© wikimedia commons

După cum am mai spus, au existat și unii care mi-au adresat vorbele de consolare de care aveam nevoie. Și vreau să o menționez aici pe marea mea prietenă Marlene Dietrich.

Marlene iubește Franța, a dovedit asta în orele cele mai întunecate ale războiului, ea a fost Providența, zîna bună a atîtor artiști francezi care au debarcat în Statele Unite. În ceea ce mă privește, mi-a dovedit întotdeauna un devotament incomparabil, cînd mă vedea îngrijorată, frămîntată, agitată, învinsă sau aproape învinsă. A stat în umbra mea, nelăsîndu-mă singură cu gîndurile mele nici o clipă, pregătindu-mă pentru noi lupte și, dacă le-am dus și dacă le-am cîștigat, ei i se datorează reușita, fiindcă eu abandonasem pe atunci orice speranță. Îi păstrez o profundă recunoștință. Despre talentul ei uimitor, despre frumusețea ei strălucitoare nu voi spune nimic. Este marea doamnă a cinematografului, Marlene cea de Neînlocuit. Vreau însă să spun și că este de o inteligență extraordinară și poate artista cea mai conștiincioasă din cîte mi-a fost dat să întîlnesc.

La repetiții este uimitoare, plină de calm, răbdare și sîrguință. E un model și dorește să atingă oricînd perfecțiunea. Cu o personalitate excepțională, ea repune în drepturi „meseria“, umila meserie, fără de care cele mai uimitoare talente riscă să nu se dezvolte niciodată. De o simplitate distinsă, are, pe deasupra, un simț al umorului plin de farmec.

Îmi amintesc că într-o zi, la Versailles, se afla în cabina mea în timp ce mă dezbrăcam, cînd niște vizitatori au bătut la ușă. Marlene le-a deschis și, strecurîndu-și capul prin crăpătura ușii, le-a spus: „Ce doriți? Spuneți-mi mie, sînt secretara doamnei Édith Piaf...“ Oamenii o priveau stupefiați, întrebîndu-se dacă nu cumva visau. Jocul a durat mult timp. S-a sfîrșit doar cînd Marlene a fost „lăsată fără replică“ de către un domn care, pe un ton calm, foarte respectuos și fără să zîmbească, i-a răspuns: „Nu știam. Evident, pe Maurice Chevalier doamna Édith Piaf l-a angajat pe post de șofer, nu?“. Domnul, e adevărat, nu era altcineva decît vechiul meu prieten, jurnalistul Robert Bré, care a văzut lumina zilei la Belleville, un orășel în care rari sînt băieții fără o replică bună. Iar Maurice Chevalier în nici un caz nu va spune contrariul.

(fragment din autobiografia Roata norocului, *traducere de Bogdan Ghiță, aflată în curs de apariție în Colecția „Yorick“ a Editurii Nemira)*

Victor MOROZOV

dilematograf

Despre două filme din cinematografe

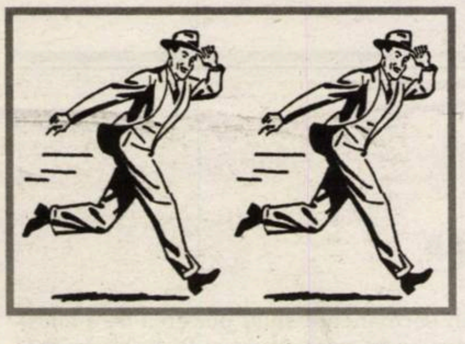

• *Lucruri pentru care merită să plîngi* (Ungaria, 2021), de Cristina Groșan.

Cristina Groșan e o autoare de film foarte dinamică: debutul său în limba maghiară nici n-a ieșit bine din cele cîteva cinematografe de artă autohtone că aceasta a și demarat un nou lungmetraj în Cehia, iar cel mai recent scurtmetraj pe care l-a realizat la noi încă nu și-a terminat periplul prin festivaluri. Activitatea la foc intens, cînd mulți colegi de generație încă ezită să facă pasul spre „metrul întreg“, bibilind îndelung la proiecte care strîng praful, e un semn încurajator. Ea asigură nu doar o fierbințeală a ideii chemate la confruntări repetate cu sala și cu publicul, ci și un răspuns adecvat la mersul tot mai înnebunitor al societății. Din păcate, totuși, atît filmul de debut al cineastei, *Lucruri pentru care merită să plîngi,* cît și scurtmetrajul din 2020, *Trecea un prinț călare,* se dovedesc modeste. Nu le lipsesc nici aderența la actualitate – primul titlu discută viața dezordonată a unei femei din generația milenialilor, în timp ce al doilea prezintă o interacțiune alunecoasă între un puștan de școală generală și o fată mai mare – și nici o anumită dezinvoltură a tonului, mereu binevenită pentru a te salva din ghearele simptomelor obișnuite ale „capodoperei“: stil greoi, seriozitate papală, tentația manierismului care să epateze spectatorul. Ce le lipsește însă acestor filme este ambiția.

Asta le face să aterizeze într-o zonă destul de gri a ofertei, complet nefavorabilă în măsura în care le blochează și calea pretenției artistice, și pe aceea a *entertainment*-ului asumat. *Lucruri...*, de pildă, e un film mult prea vaporos – cadrele n-au nici o ancoră formală, iar opțiunea pentru un tip de comedie mereu atent să nu sară calul condamnă povestea la uitare. De altfel, realizarea degajă un aer de telefilm: peripețiile acestei femei între două vîrste (Nóra Rainer-Micsinyei, de asemenea co-scenaristă), obligată să își adune cioburile destinului într-o noapte în care ajunge, cum-necum, să împartă casa cu o bătrînă decedată, nu se justifică pe ecran mare, cu atît mai mult cu cît filmul, departe de a-și altoi personajul prin șfichiul ironiei, alege să-l dădăcească pînă la capăt. E de crezut că povestea dă astfel glas unei apetențe generaționale pentru scenarii automaterne, care preferă să încurajeze un *statu quo* bizar – oare chiar e OK să nu faci nimic cu viața ta? – printr-o privire infantilizantă, tipică bătăii pe spate între tovarăși. E salutar ca un film să își susțină personajul, dar acest proces trebuie dezvoltat cu arme mai ascuțite – de pildă, printr-o chestionare sistemică a capitalismului, regim care favorizează astfel de „ratați existențiali“. În orice caz, e nevoie de o abordare aptă să ne mai zgîndărească puțin ego-ul.

• *Un erou* (Iran-Franța, 2021), de Asghar Farhadi.

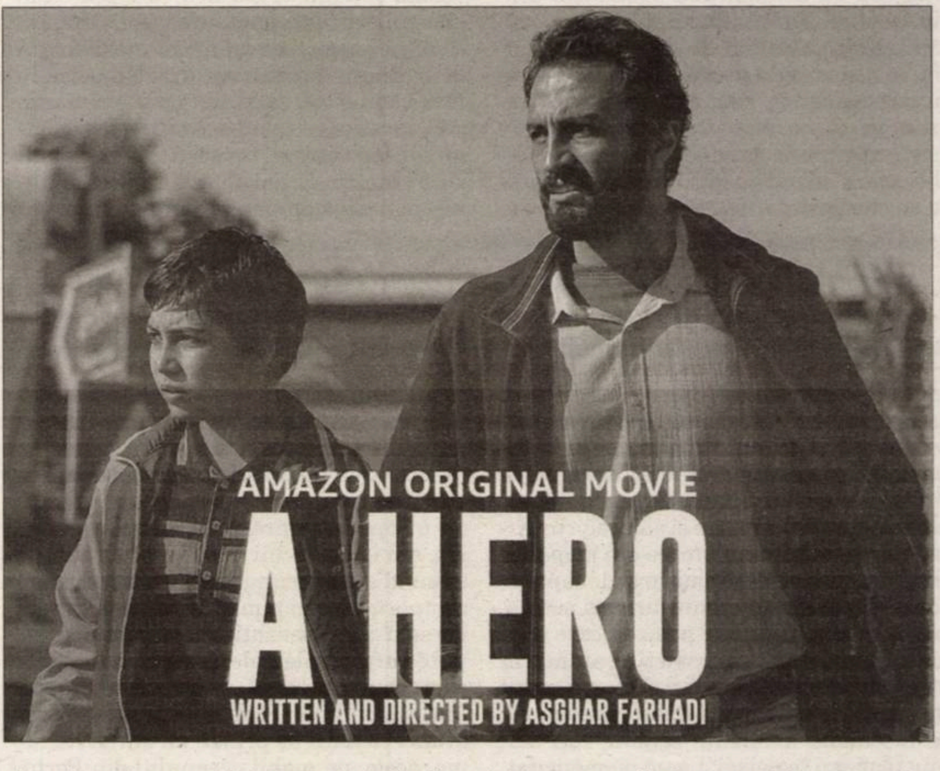
AMAZON ORIGINAL MOVIE
A HERO
WRITTEN AND DIRECTED BY ASGHAR FARHADI

Unul dintre răsfățații circuitului festivalier cu succes notabil atît la critică, cît și la public, iranianul Asghar Farhadi a început, de vreo zece ani încoace – mai exact, de la acel foarte frumos *O despărțire* (2011) –, să întoarcă pe toate părțile rețeta cu care ne-a cîștigat inimile, sperînd să mai stoarcă din ea un dram de prospețime. Au rezultat niște povești de un universalism fără semnătură, numai bune de pus în scenă aici sau acolo – de unde și mobilitatea fenomenală a lui Farhadi, din Iranul natal pînă în Franța și Spania –, care izvorăsc dintr-un survol leneș al societății. Minimul care se poate spune despre *Un erou,* cel mai recent opus al regizorului, este că ne oferă o ficțiune unsă – în toate sensurile cuvîntului, într-atît de lin a ajuns să curgă totul la Farhadi către un deznodămînt obligatoriu în coadă de pește. În plus, ce surprinde tot mai mult, pe măsură ce filmografia sa se îmbogățește cu premii, iar conaționali mai îndrăzneți și mai controversați îngroașă rîndurile cineaștilor șicanați sau blocați de regimul de la Teheran, e oportunismul gros al autorului – genul care nu vede și nu aude în afara propriei bule –, conjugat cu indiferența festivalurilor europene de primă mînă.

Există ceva obositor în dorința lui Farhadi de a vorbi despre societatea iraniană deopotrivă în tot ce are ea mai retrograd *și* mai apolitic, genul de chestii care invită la moralism, dar în același timp trec foarte convenabil pe sub radarul cenzurii: minciuni, dileme morale, tăceri vinovate. Așa cum arăta criticul Ionuț Mareș, Farhadi redescoperă o urgență a acestor noțiuni de fiecare dată cînd lucrează în țara lui, ceea ce face totodată ca producțiile sale din străinătate, cu grija lor excesivă pentru cinste civică, să frizeze irelevanța. Problema unui film precum *Un erou* – privitor la socotelile îmbîrligate ale unui bărbat care se crede norocos, apoi ghinionist, apoi iar norocos – este că, incapabil să inventeze ceva dincolo de programul uzual, ajunge să forțeze nota: un *plot twist* și-ncă unul și-ncă unul, pentru a ținti un soi de menghină fără ieșire care făcea deja gloria unui thriller reușit precum *Despre Elly* (2009). Aici însă se simte lucrătura la tot pasul – dublată de angoasa unui randament tot mai deficitar într-ale suspansului –, ceea ce transformă filmul într-o experiență sufocantă, cu miros de *déjà-vu.*

■ ■ ■

Paul BREAZU

audio și n-am cuvinte

După nouă ani, încă un dans

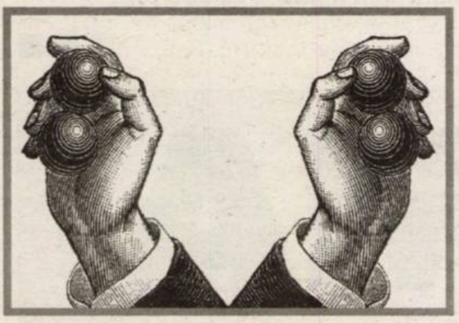

• Stromae, *Multitude,* Mosaert/ Polydor Records, 2020.

„Există ceva foarte belgian în mine, poate cinismul, poate ironia, poate suprarealismul“, îi spunea, în februarie anul acesta, Paul Van Haver jurnalistei Elisabeth Vincentelli într-un interviu pentru publicația *The New York Time*s. Pe Van Haver trebuie să îl știți – fiu al unei belgience și al unui rwandez ucis în timpul genocidului din 1994, lua prin surprindere topurile muzicale europene – cele românești n-au stat nici ele deoparte – în 2009 cu *überhit-ul* „Alors on dance“, o piesă care capta sensul cuvintelor pe care le rostea în interviul amintit mai devreme. Pe lîngă asta, Stromae – căci acesta este pseudonimul artistic al muzicianului născut în Belgia – aducea în muzica momentului un paradoxal balans între optimismul imprudent al unui pop *house* exotic, în care *sound*-urile ieșeau pur și simplu în afara Occidentului stereotipal, și pesimismul actualității: „*Qui dit études dit travail, / Qui dit taff te dit des thunes, / Qui dit argent dit dépenses, / Qui dit crédit dit créance, / Qui dit dette, te dit huissier, / Lui dit assis dans la merde. / Qui dit amour, dit les gosses, / Dit toujours et dit divorce. / Qui dit proches, te dit deuils, / Car les problèmes ne viennent pas seuls. / Qui dit crise, te dit monde, / Dit famine et dit tiers monde, / Qui dit fatigue dit réveil / Encore sourd de la veille, / Alors on sort pour oublier tous les problèmes*“. Ne trăiam din plin criza economică și austeritățile asociate ei, iar ceea ce propunea belgianul în acel an suna adecvat: evazionismul trebuia să fie parola pop a momentului.

Au trecut de atunci treisprezece ani și doar două albume pentru muzicianul cu rădăcini africane, *Cheese,* în 2010, și *Racine carrée,* trei ani mai tîrziu. În același 2015, se vedea nevoit să anuleze turneul în Congo și Rwanda din cauza unor efecte secundare provocate de un medicament pentru malarie – despre care vorbește în noul *single* „L'enfer“ –, pentru a reveni cu un nou LP la începutul acestei luni. *Multitude* este o operă și mai caleidoscopică decît anterioarele – influențele din muzica de astăzi a lui Stromae se împart mai apăsat între ritmici ale Sudului global, precum *afrobeat, cumbia* sau *reggaeton,* o coloratură „folclorică“ amprentată de uzul unor instrumente etnice de pe tot mapamondul și o melancolie care nu poate veni decît din vocea idolului său, *chansonnier*-ul belgian Jacques Brel. Poveștile însele apelează cînd o referință la Simone de Beauvoir, ca în „Déclaration“, cînd propria poveste de viață, ca în aminitita „L'enfer“, dar și în „C'est que du bonheur“, „Mauvaise journée“, „Bonne journée“, cînd destinele unor oameni încă tratați nedrept de către societate, precum în „Fils de joie“, cînd munca lucrătorilor sanitari în pandemie, ca în *lead single*-ul „Santé“. Divers și texturizat, balansînd – ca întotdeauna în muzica lui Stromae – între optimism și pesimism, punînd accentul pe *storytelling* și empatie, *Multitude* este o capsulă adictivă și descentralizată de europop.

***Paul Breazu** este jurnalist.*

■ ■ ■

Adina POPESCU

portrete din mers

Despre liniște

Uneori mă simt ca într-un tablou. Se întîmplă doar atunci cînd reușesc să mă îndepărtez suficient de mult de oameni ca să nu-i mai aud sau să nu mai aud zgomotele produse de ei. Fără oameni, planeta noastră pare una destul de liniștită. De pildă, ca atunci cînd urci printr-o pădure de brazi, coniferele sînt prin excelență tăcute, parcă nu duc nici un ecou mai departe și reușesc să înăbușe orice zgomot din afara pădurii, în vreme ce foioasele se comportă altfel, sînt bîrfitoare, fremătătoare, amplifică zgomotele. Se simte clar diferența, la munte, atunci cînd treci dintr-o pădure într-alta și, mai departe, spre pășunea alpină, acolo unde liniștea capătă alte valențe, apare vîntul care rostogolește pietre și șuieră prin iarba măruntă, apare zbaterea din jnepeniș, însă tot liniștea le înconjoară, de fapt, pe toate. Cînd urci pe munte, urmezi poteca, poate prinzi și o oră de prînz în care pînă și păsările au amuțit, pașii ți se afundă în straturi vegetale din alte veri, mușchiul de pe trunchiuri căzute amortizează tot ce înseamnă ambianță sonoră, ești singur, te pierzi în peisaj. La un moment dat, la un punct de belvedere, vezi orașul undeva jos, e lumea din care te-ai desprins și cu care nu mai ai nici o tangență, din depărtare se aude un șuierat de tren care nu e însă intruziv, sparge liniștea într-un mod foarte muzical, după care se duce. Întotdeauna trenurile care se aud în noapte mi s-au părut un soi de terapie împotriva insomniei, nu deranjează, ba dimpotrivă, adîncesc și mai mult liniștea și îmbie la somn.

Mi-am zis atunci că dacă aș prinde un sfîrșit de lume, acolo, pe malul oceanului din Porto, aș vrea să-l prind.

Sînt multe feluri de liniște. Mai e liniștea iernii, chiar și într-un mare oraș, noaptea tîrziu, atunci cînd se așterne prima zăpadă. Mașinile s-au retras, nu lucrează încă utilajele de deszăpezire, e un mic moment de magie. Se aude doar un foșnet constant, delicat și în același timp straniu, pe care la un moment dat nu-l mai auzi, se transformă în liniște deplină. Apoi, dacă continuă să ningă, zăpada reușește să acopere vreme de cîteva zile zgomotele orașului și parcă totul se petrece în ralanti. Toată larma orașului e distorsionată, apoi aproape că dispare. Există și o liniște a mării, deși marea în sine nu e nicidecum o sursă de liniște. Însă dacă reușești să mergi cît mai departe de stațiuni, de campinguri, de muzica ce răsună în boxe, dacă nu mai asociezi marea, vacanța cu toată acea gălăgie și viermuială obositoare, reușești din nou să intri în tablou. Eram odată la Porto, în iunie, pe o plajă aproape pustie, oceanul era neprimitor, rece, doar surferii ce mai îndrăzneau să intre silențios în apă, practic nu mai erau o prezență umană care să te disturbe, se transformaseră deja în animale marine. Soarele era cald și plăcut, de început de vară, m-am întins pe nisip, am închis ochii în tot acel vuiet constant al apei, oceanul e un monstru, nu se compară cu nici o mare din lume. E viu, prezent și ai senzația că cele mai cumplite furtuni ale sale se petrec în adîncuri. După o vreme, senzația de liniște era desăvîrșită. Profundă. Și mi-am zis atunci că dacă aș prinde un sfîrșit de lume, acolo, pe malul oceanului din Porto, aș vrea să-l prind.

Toți mai mulți oameni clamează faptul că au nevoie de liniște și o caută. Liniștea a devenit treptat un soi de Graal al lumii moderne și civilizate, al unei lumi agitate. Cînd vrei să-ți cumperi o casă cauți anunțuri imobiliare care să menționeze „stradă liniștită“, „vecini liniștiți“. În tulburările de panică și de anxietate care de obicei sînt provocate de stresul cotidian, un simptom este faptul că nu mai suporți gălăgia, zgomotele se amplifică în capul tău. Odată, în timpul un episod din acesta anxios, m-am nimerit într-un restaurant plin, cu un *open-kitchen,* în fața mea niște oameni găteau la un mod profesionist, demonstrativ. Era un spectacol. Însă, în timpul spectacolului, izbeau tigăi și oale una de cealaltă, tocau și mărunțeau, mîncărurile fierbeau și bolboroseau în legea lor, fripturile sfîrîiau, totul se sfîrșea într-un clinchet continuu de veselă și de pahare, plăcut, muzical... Dar n-am mai suportat, a trebuit să ies afară, eram convinsă că toate acele zgomote inofensive, domestice, se petrec, de fapt, în creierul meu, el sfîrîia, era tocat mărunt și aruncat în aer.

Bunicii mei de la Cluj locuiau într-un apartament la bloc, deasupra celui al unui doamne în vîrstă despre care știam că era „bolnavă cu nervii“, așa că noi, copiii, nu aveam voie să tropăim prin casă ca să nu o deranjăm, eram niște copii de pluș. Și în același bloc exista și „o oră de liniște“, între 15 și 17, în care locatarii, în general pensionari, se odihneau și toate activitățile din bloc încetau. Ah, cît de mult o uram pe „doamna de jos“ și problemele ei cu nervii pe care nu le înțelegeam, cît de stupidă mi se părea regula „orei de liniște“! De altfel, copiii nu sînt deloc receptivi la ideea de liniște, sînt ca un mic trib războinic, ar provoca zgomote din orice. E firesc, cu mintea lor încă foarte proaspătă și prezentă, așa am fost și eu, așa ați fost și voi... Nu e neapărat un semn de boală sau de îmbătrînire, cît un semn de uzură, zgomotele excesive ale lumii în care trăim ne uzează pas cu pas. Iar uzura duce la intoleranță. Nu mai suport muzica la maximum, indiferent de calitatea ei. Nu mai suport concertele rock, simt „bașii“ ăia în stomac pînă mi se face greață. Nu mai suport zgomotele din trafic, ambulanțele, după un claxon prelung îmi țiuie o ureche cîte o jumătate de oră. Îmi cumpăr dopuri pentru urechi din ce în ce mai performante, care să acopere totul, e ceva în neregulă cu mine?

Viața în satul românesc înseamnă orice, numai liniște nu.

Tot mai mulți vor să evadeze din orașele mari și să se mute la țară. Însă, vă spun eu, dacă nu vă mutați în vîrful unui deal, cu cel puțin 3.000 de metri în jur care să vă aparțină, o faceți degeaba. Viața în satul românesc înseamnă orice, numai liniște nu. Satul românesc e o sursă permanentă de zgomote – de la cele firești, cocoși și găini, la cîini care latră și urlă la lună, fără nici un scop, pînă la oamenii care își construiesc ceva în permanență și au plăcerea de a folosi drujba în orice situație. Pe lîngă drujbă, bormașina de la bloc e mic copil!

Pe de altă parte, anumite orașe, unele dintre ele chiar capitale, își au liniștea lor. La Viena, chiar în centru, într-o pensiune dintr-o casă veche, am dormit cu ferestrele larg deschise și așa am învățat ritmul orașului. Pe la ora cinci și jumătate, șase, treceau mașinile de la salubritate, spălau în mod disciplinat străzile, se auzea trînteli și un zgomot de hîrșîit pe asfalt, angajații manevrau tomberoanele, urma un mic moment de liniște, apoi erau oamenii care plecau la serviciu și care își luau în primire orașul, pași, voci, saluturi matinale, motoare și roți de bicicletă, însă după ora opt era o liniște de parc, de pădure, nu se mai auzeau decît păsările, atunci cădeam într-un somn adînc, odihnitor. La Madrid e altfel, seara, dacă ești în centru, auzi în permanență un vuiet al orașului – oamenii ies, se întîlnesc, se strigă unul pe altul de pe un trotuar pe celălalt, își pierd timpul pe la baruri și cafenele. După ora unu, totul se liniștește, mai auzi doar mașinile de la salubritate care spală conștiincios străzile.

Ce mi-a venit tocmai acum să scriu despre liniște? Pentru că niciodată, dar niciodată, nu am auzit un zgomot mai monstruos, care anulează ideea de liniște și de viață, decît cel al sirenelor din orașele ucrainene care anunță atacurile aeriene. Știam că există, dar nu în timpurile noastre. În timpuri în care oamenii au evoluat atît de mult, au reușit să realizeze atît de multe lucruri, au trimis roboți și drone pe Marte, unde probabil că e o liniște de început de lume.

În cartierul meu de la Obor, la primele ore ale dimineții se aud gugustiucii. E primul semn că a venit primăvara. Oare de ce e imposibil să ne populăm această planetă în liniște și cu discreție?

■ ■ ■

ABONEAZĂ-TE ACUM

DILEMA VECHE

SCANEAZĂ CODUL QR

CUM TE ABONEZI
✓ **ONLINE:** la http://abonamente.adevarul.ro
✓ **VIRAMENT BANCAR** sau **MANDAT POȘTAL:**
în contul SC ADEVARUL HOLDING SRL, cod fiscal RO18990288,
deschis la BRD - Decebal,
nr. cont RO70BRDE441SV58305914410.
✓ **LA TOATE OFICIILE POȘTALE** / ✓ **FIRMELE DE ABONAMENTE**

Informații și reclamații: abonamente@adevarulholding.ro
Tel: 0790 139 007/0790 139 009 (L-V, 9.00-18.00)

✓ 3 luni - 75 LEI ✓ 6 luni -127 LEI ✓ 12 luni - 201 LEI

TALON ABONAMENT

Nume .... Prenume ....
Str. .... Nr. ...., Bl. ...., Sc. ...., Et. ...., Ap. ....,
Localitate .... Județ/Sector ...., Cod poștal ....
Telefon .... Email ....
Am achitat suma de .... LEI cu mandat poștal/ordin de plată nr. .... din data ....
în contul SC ADEVARUL HOLDING SRL, cod fiscal RO18990288, deschis la BRD – Decebal, nr. cont RO70BRDE441SV58305914410.
Abonamentul va începe din luna* .... Semnătura ....

Plata se va efectua pînă la data de 25 a lunii în curs pentru ca livrarea să înceapă de la data de 1 a lunii următoare.

Prin completarea prezentului talon sînt de acord ca SC ADEVARUL HOLDING SRL să prelucreze datele mele cu caracter personal pentru activități promoționale și să le dezvăluie terților conform legii nr. 677/2001. Îmi rezerv dreptul să mă opun acestei prelucrări și să solicit ștergerea datelor adresîndu-mă societății SC ADEVARUL HOLDING SRL printr-o cerere scrisă.

Pentru abonamentele plătite cu mandat poștal sau ordin de plată este necesar să trimiteți talonul completat, împreună cu copia dovezii de plată la **SC ADEVARUL HOLDING SRL – Abonamente,** București, Șos. Fabrica de Glucoză nr. 21, Sector 2, cod poștal 020331.

...ÎȚI DĂ DE GÎNDIT

„Teatrul devine o necesitate cînd acompaniază trăirea și gîndirea“

– interviu cu regizorul Alexander HAUSVATER –

Arta teatrală, în această perioadă, a fost crunt lovită de lipsa interacțiunii cu publicul. Au apărut forme hibride, teatrul online, de pildă, în care artistul a devenit și actor, și regizor, și scenarist, chiar și scenograf. Credeți că, dacă ai o specializare într-o direcție, poți să fii 100% bun și în altele, fără să te erijezi în ceva pentru care, de fapt, nu ai o pregătire temeinică?

Independent de pandemie, cred că, deși astăzi trăim o perioadă de specializare cruntă, pentru mine, artistul nu poate să fie niciodată limitat doar la o arie artistică. Artistul, prin definiție, creează. Este, dacă vreți, precum acei oameni care erau capabili odinioară să-și planteze singuri ogorul, să-și vindece animalele, să-și clădească o casă, să facă toate acele acțiuni necesare în procesul supraviețuirii.

Teatrul, din nașterea lui, este o formă de adunare a tuturor artelor – arta scrisului, a mișcării, actorie, pictură, muzică. Gîndirea artistică teatrală înseamnă să iei toate „cioburile“, care odată au fost un întreg, și să recreezi acel „tot“, acea poveste inițială. Căci fiecare artist are o poveste pe care trebuie s-o spună și o face căutînd cea mai bună formă de expresie. Noi transportăm în noi toate informațiile vieții, toate episoadele pe care le trăim, dar și pe cele pentru care n-am avut curajul să traversăm strada. În noi există și trăitul, dar și netrăitul – povestea a ceea ce ar fi putut să fie. Iar artistul povestitor ia și trăitul și netrăitul, le topește într-un conținut și le dă o formă – iar această formă, pentru a fi autentică, trebuie simțită, în muzică, text, imagine. Țin minte că, în facultate, în Israel, am avut un profesor care preda un curs de estetică și care, vorbindu-ne de anumite etape istorice în politica lumii, ne exemplifica cum același fenomen era văzut în moduri și forme diferite, fie de un pictor, fie de un compozitor, de un actor sau de un sculptor.

Cu alte cuvinte, în artă nu există impostură?

Impostura are o conotație negativă și de aceea arta și impostura se exclud reciproc, pentru că arta este bazată pe afirmativ, pe pozitiv, pe iubire, pe o incapacitate de a face ceva rău. Or impostura este tocmai negarea acestui pozitiv, negarea creației. Dacă vorbesc cu un artist care vrea să se exprime într-o anumită direcție, dar nu are aptitudinile necesare, mă concentrez să-i descopăr acel miez bun de la care poate porni o căutare autentică. Cu alte cuvinte, nu-l voi considera un impostor, ci mai degrabă un căutător. Căci arta despre asta este, despre căutare. E important ca actul creator să fie transcendental limitelor umane, fizice, emotive, să vrei să fii altcineva, mereu mai bun, mai aproape de esență. Artistul trebuie să meargă înspre libertatea de a-și spune povestea cum o simte mai bine, de a o da mai departe publicului, astfel încît să miște ceva, să realizeze o transformare. Vorbind despre teatru, un spectacol reușit este atunci cînd publicul nu încheie seara de teatru cu aplauze, ci continuă în sine povestea de pe scenă. O ia cu el mai departe.

Vorbind despre public și aplauze, în România pare a fi o cutumă ca la finalul spectacolului să se aplaude în picioare, ovaționînd, fie că a fost un spectacol magistral, fie unul mediocru. Fiindcă ați montat spectacole în întreaga lume, credeți că publicul de teatru diferă de la o țară la alta?

Bineînțeles, fiecare dintre noi vrea să fie admirat și iubit, iar publicul oferă acea iubire prin aplauze. Însă nu poți fi iubit de toată lumea, tot timpul. Mie nu-mi plac aplauzele, pentru că fenomenul teatral n-ar trebui limitat prin finalul marcat de aplauze. El trebuie să meargă dincolo de momentul cînd cade cortina. Cît despre public, e greșit să generalizăm, să etichetăm publicul din România, publicul din Franța sau publicul din Statele Unite. Să nu uităm că, în primul rînd, o diferență o face chiar partea economică. Pe cînd în alte țări doar cei cu bani își permit să meargă la marile spectacole, aici aproape oricine își poate permite.

Revenind însă la publicul din România și la primul meu contact, imediat după Revoluție, cu acest public, pot spune că a fost surprinzător, căci nu am găsit un public temător, ancorat în comoditate. Nu erau „spectatori“, cuvînt care implică pasivitate, ci erau niște căutători. Cînd am venit în țară am montat *Au pus cătușe florilor,* un spectacol avangardist din toate punctele de vedere. Iar publicul a reacționat incredibil. Bineînțeles, vorbim despre un public aflat în siajul Revoluției – plasat încă în nevoia de schimbare, un public care își dorea altceva, dorea noutatea. Astăzi, publicul acela nu mai există, s-a „așezat“ pentru că știe ce își dorește. Unii vor clasic, alții avangardist. Pe scurt, nu cred că poți defini un public în funcție de țară, îl poți defini doar în funcție de context, de perioadă. Poți vorbi de perioada Revoluției, dar și de cea a tehnologiei, a vitezei, cînd un spectacol de două ore, static, cu mult text, nu mai are eficacitatea noilor modalități de comunicare. Ce aștept eu de la un public? Curiozitatea! Vreau să înțeleagă că fenomenul teatral nu e o marfă și nu e un divertisment. Dacă nu înțelegem asta, teatrul moare.

Ați mai afirmat, în cîteva rînduri, că teatrul moare. La ce vă referiți, mai exact?

Dacă privim teatrul ca pe o afacere, ca pe o formă comercială, îl omorîm. Dacă îl privim ca pe o formă de divertisment, îl omorîm. Economic, e drept, teatrul nu există în sărăcie, dar nici în apatia tînguirii că nu există bani. Teatrul trebuie să găsească modalități de a exista. Pandemia a fost o nouă lovitură – dar arta capitulează? Se uită care e scopul teatrului, supraviețuirea prin creație, despre care nici nu se vorbește. Boccaccio scrie *Decameronul,* în care un grup de oameni fuge de la Florența la Pisa ca să scape de ciumă. Șeherezada povestește o mie și una de povești, ca să rămînă în viață. Soljenițîn povestea că deținuții din lagăre „treceau prin ziduri“ cînd cineva spunea o poveste care îi făcea să iasă din rolul pasiv al ascultătorului și să se identifice ca fiind personajele acelei povești. Teatrul este o poveste concepută de om ca să treacă peste momentele grele ale vieții, o poveste care creează o realitate alternativă, care te ridică peste limitele banalității cotidiene.

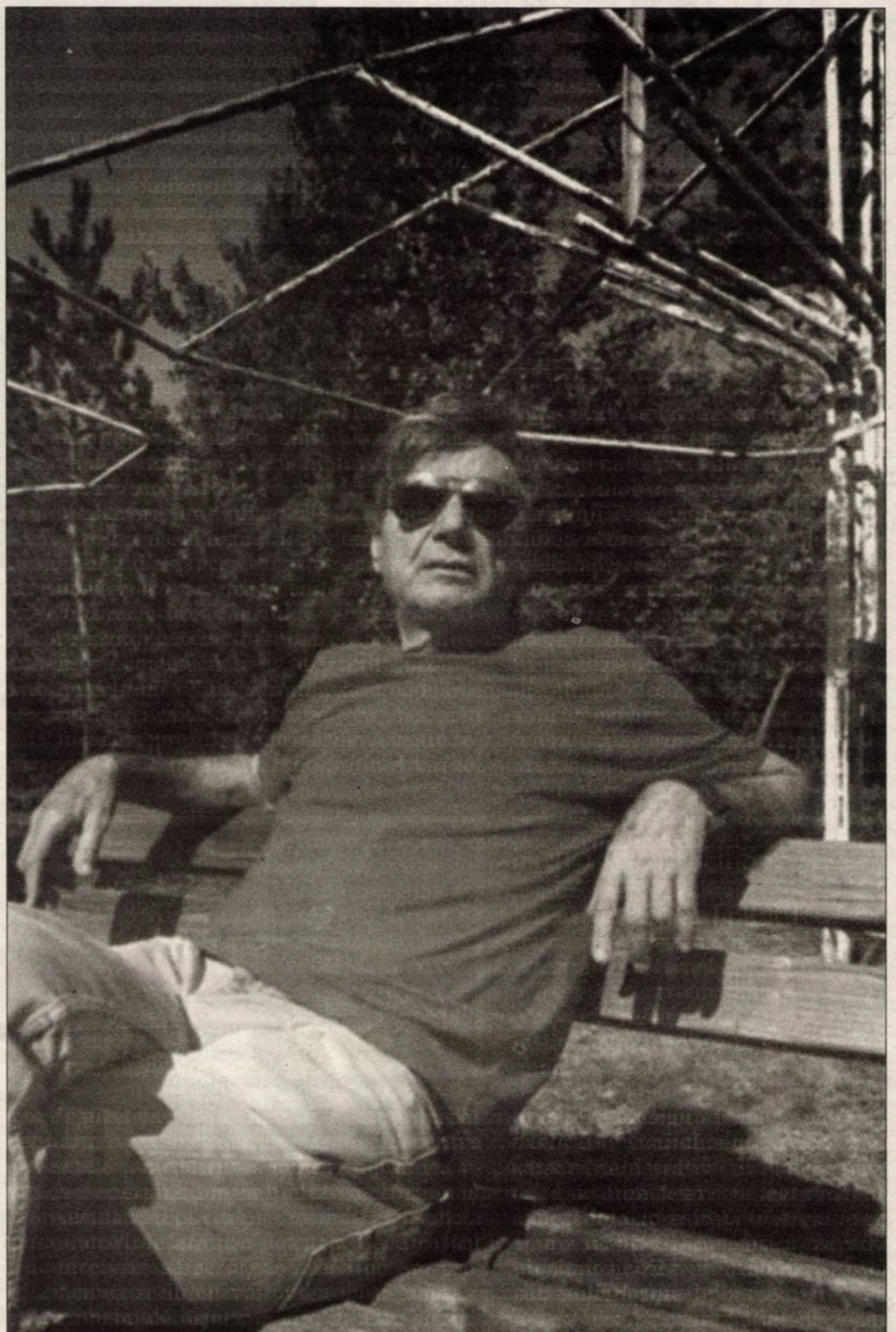

Vorbind despre cotidian, cum vedeți dumneavoastră dramaturgia românească?

Este un capitol destul de greu, căci implică mult dezinteres. Dacă ne uităm doar la Caragiale, este un autor dramatic total necunoscut în străinătate. De ce? Pentru că nu a fost nimeni interesat să-l traducă și să-l promoveze. În România este încă văzut ca fiind cel mai mare dramaturg român, iar asta pentru că tindem să idealizăm trecutul și să ignorăm prezentul. E drept, am avut dramaturgi buni și am avut actori mari... însă ne oprim aici, la contemplarea nostalgică a trecutului? Vorbim încontinuu despre mîndria de a fi român – însă în ce anume constă această mîndrie? La ce ne raportăm cînd o declarăm? Doar la trecut?

În România, azi, nu se mai creează dramaturgii, și nu mă refer doar la educație, dar și la căutarea lor. Tocmai pentru că nu sînt vizibili, oamenii au impresia că o piesă scrisă de un autor român nu este bună. Cine e vinovatul? Cel care nu vrea să-i descopere și să-i promoveze. Potențialul unui dramaturg nou este de 20%, însă poate fi crescut pînă la 100%, dacă îi oferi o șansă. Teatrele ar trebui să aibă burse pentru dramaturgi, în timpul cărora aceștia să ia contact direct cu scena, să învețe arta dramatică. Dacă un dramaturg cîștigă un concurs, nu e suficient să-i montezi o dată o piesă și să te oprești aici. De vreme ce îl premiezi, o faci pentru că are potențial, deci trebuie luat în vizor – cum valorifici mai departe acel potențial? Dramaturgia înseamnă pulsul societății, or cum poți transmite mai bine acest puls în afara granițelor, dacă nu o încurajezi din interiorul țării?

Cînd am fost director de teatru în Canada, mă întîlneam cu dramaturgi și în primul rînd aveam o discuție despre societate, despre cum o vedeau, despre cum o înțelegeau. Apoi, despre ce subiect ar vrea să scrie și de ce ar vrea să fie montat la un anumit teatru. Găseam o temă comună, apoi începea o investigație care implica multe aspecte ale vieții trăite în mijlocul comunităților despre care voiau să scrie.

Iar asta are legătură și cu faptul că ne plîngem că tinerii nu mai merg la teatru – ei pot fi „prinși“ de subiecte care îi privesc în mod direct, pe care le trăiesc în viața reală, iar dacă le aduci acele subiecte pe scenă, cu siguranță îi vei apropia. Căci teatrul devine o necesitate cînd acompaniază trăirea și gîndirea, cînd simți că în urma unui spectacol ieși transformat, îmbogățit.

Țin minte că m-a întrebat cineva, la un moment dat: cum ați vrea să iasă publicul de la spectacolul dumneavoastră? I-am răspuns că aș vrea să-l văd schimbat. Că aș vrea să-l văd cum, ieșind în hainele elegante, purtate la spectacol, începe să ridice gunoiul de pe stradă.

interviu realizat
de Stela GIURGEANU

Bogdan TĂTARU-CAZABAN

Nici utopie, nici ideologie

În război, așa cum vedem, din nefericire, în ultimele zile, în urma agresiunii brutale a Rusiei împotriva Ucrainei, chipul omului este desfigurat de suferință și violență, cerînd, cu o intensitate irepresibilă, ca binele să fie din nou posibil. Spaimele copiilor și ale mamelor, spectrul morții iminente, trauma supraviețuitorilor, fuga din calea bombelor, toate fac parte din cohorta de nedreptate și durere pe care oamenii le provoacă semenilor dintr-o sumedenie de false motive, unele dintre ele alimentînd ideologiile puterii. Orbi în fața evidenței, surzi la strigătul disperării, obedienți pînă la lașitate în fața abuzului de putere și a derivei despotice, cei care provoacă războiul sînt agenții inumanității și, în fond, ai răului. A fi părtaș, într-o formă sau alta, la o astfel de cădere din umanitate e mai mult decît o descalificare morală, e o înfricoșătoare moarte spirituală.

De aceea, în fața atrocității războiului, devine și mai acută pentru Biserici, pentru cei care le păstoresc și pentru cei care fac parte realmente din ele, chemarea celei de-a șaptea fericiri din Predica de pe munte (Matei 5,8): „Fericiți făcătorii de pace, căci aceia fiii lui Dumnezeu se vor chema“. E afirmată aici, fără putință de tăgadă, vocația de pacificatori a celor care-L cunosc pe Dumnezeu ca Tată și sînt recunoscuți de El ca fii. Pacea este profețită în Vechiul Testament ca stare a împărăției mesianice, ca încetare finală a babilonicei ostilități între popoare, Mesia, „Domnul păcii“ (Isaia 9,5), fiind cel care împlinește această reconciliere universală. Deși a fost privit uneori așa, mai ales dinspre începuturile sale, creștinismul nu este o utopie a conviețuirii armonioase și a proprietății comune și nici nu pretinde să instaureze pacea pămîntească prin decret divin. În pofida confuziilor și contradicțiilor istorice, vocația lui profundă este de a fi „sarea pămîntului“, de a trezi în oameni acea chemare de a deveni fiii lui Dumnezeu făcînd pacea posibilă, lucrînd pentru ea, transformîndu-se în artizanii ei prin viața lor de credință.

Sînt însă nenumărate cazuri, de-a lungul istoriei, în care credința a fost folosită și abuzată ca sursă ideologică, scopul declarat al păcii fiind mereu ratat de ororile imediate ale războaielor. Dar sensul originar și peren al fericirilor din Predica de pe munte nu a fost nimicit de atîtea contradicții ale libertății umane; a inspirat conștiințe profetice și a înviat suflete, readucînd oameni și Biserici pe calea adevărului, după îndelungate derive. Pacea promisă de Hristos e o pace dobîndită prin El și în El; e accesul la o nouă condiție care abia ea, atunci cînd rămîne fidelă, iradiază pacea în jur, o face posibilă și răspunde astfel strigătului sacru al omului. Într-un eseu scris în ultimul an de viață, Simone Weil nota cu acuitatea sa vertiginoasă: „Din cea mai fragedă copilărie și pînă la mormînt, există în adîncul inimii oricărei făpturi umane ceva care, în pofida oricărei experiențe a crimelor comise, suferite sau văzute, așteaptă invincibil să i se facă binele și nu răul. Iată ce este, înainte de toate, sacru în orice ființă umană“.

Dacă Hristos nu a promis o împărăție a păcii terestre, atunci nu a lăsat să se înțeleagă nici că credința poate sta la remorca dorinței de putere și a ideologiilor care pretind că o susțin, cînd, de fapt, o anexează și o denaturează. Biserica e Trupul Său tainic extins în lume, în care făgăduința păcii este deja împlinită, ca un grăunte de muștar sau ca sarea pămîntului. A fi părtaș la acest Trup este, de la sine înțeles, incompatibil cu orice nedreptate și cu atît mai mult cu violența și inumanitatea războiului. Dar mai înseamnă și curajul de a te opune barbariei, cruzimii, crimei, așa cum înseamnă și a-l primi pe cel fără adăpost, prigonit, sărac sau înfricoșat. A face posibilă pacea e mai imperios ca oricînd și devine astfel criteriul fidelității față de o responsabilitate sacră. Imaginea statuii lui Hristos răstignit, din Biserica armeană din Lvov, pe care trei bărbați o așază grăbit într-o mașină, ca o coborîre de pe cruce pe timp de război, rezumă speranța de nesters a umanității de a fi salvată, protejîndu-și din calea barbariei simbolul însuși al salvării prin jertfă.

Ioan Alexandru TOFAN

Marin Tarangul, un nerecunoscut

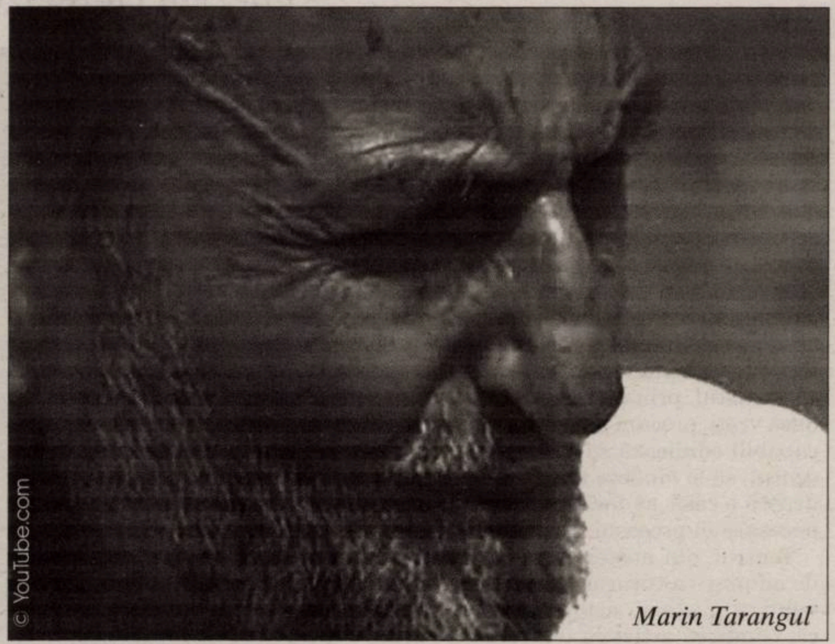
© YouTube.com

Marin Tarangul

Marin Tarangul nu a avut parte de exegeze savante și nici nu a stat în centrul discuțiilor sobre de pe culoarele academice. Cred însă că soarta cărților sale nu i s-ar fi părut neinteresantă. Ele și-au găsit un loc, cum nu se poate mai nimerit, pe rafturile anticariatelor. Puțini le caută, dar cei porniți pe urma lor le află într-un rai al mirosului stătut de hîrtie veche, înghesuite pe rafturi care stau să cadă, în vecinătăți ciudate (Swedenborg-Tarangul-Tatarkiewicz). Costă cîțiva lei și pe paginile lor stau scrise, la nimereală, numere de telefon, adrese, exclamații sau gînduri adînci. Biblioteca lui, aflată la Colegiul „Noua Europă“, este la fel: cărți vechi și noi, despre alchimie sau Hegel, ediții aproape complete Kant, artă, mitologie, enciclopedii, literatură (relativ puțină), teologie din plin, cam tot ceea ce cultura europeană „de performanță“ consideră astăzi inactual.

Poate că locul ideilor lui Marin Tarangul este într-adevăr în clarobscurul raftului de anticariat și nu pe vreo masă de academician. Cu atît mai mult cu cît, citindu-l, te întîlnești cu o respirație matinală a gîndului și cu o hoinăreală a cuvîntului greu de urmărit pentru cei îmbrăcați la costum. Cărțile sale au o atmosferă de laborator alchimic și o ascuțime de orizont de cîmpie. Licențiat în teologie și istoria artei, doctor în filosofie la Sorbona și Institutul Catolic din Paris, încă o dată doctor la Institutul de Studii Orientale, poet, scriitor de basme, scenarist la Animafilm, Marin Tarangul pare că a scris despre tot. Dacă cititorul pornește pe urma unor teme sau a unor probleme, ajunge să rătăcească. La fel, și dacă urmărește să afle vreun comentariu „original“ la vreo carte de filosofie, vreo deslușire sistematică a vreunei idei sau opere de artă. Cititorul care ar vrea să afle părerea lui Marin Tarangul despre Hegel nu va găsi un text despre Hegel, ci, în primul rînd, notițe mărunt scrise pe paginile edițiilor sale din bibliotecă, trimiteri și aluzii în celelalte texte sau anumite reflexe stilistice ale scriiturii (mai degrabă, în acest caz, ironice).

> „Acros *califică o realitate integral manifestă și desemnează extremitatea în sensul profunzimii.*“

Este însă posibilă conturarea unui chip interior al lui Marin Tarangul, plecînd de la o metodă proprie de a vorbi și, mai ales, de a privi. Dar acest chip nu clarifică nimic. El doar conturează un mister, prezența vieții celui înfățișat, dincolo de simpla lui recunoaștere. Ghidul pentru această înțelegere a chipului este autoportretul sau, într-o ocurență cotidiană, privirea în oglindă. Marin Tarangul vorbește despre stupoarea care însoțește această oglindire în „Privirea lui Rembrandt“, din *Predici profane:* „Chipul meu este misterul meu numai față de mine însumi și numai atîta vreme cît îl privesc în față; adică numai cînd necunoscutul meu îmi răsare în față ca ceva de nerecunoscut, ceva care *sînt eu însumi arătîndu-se mie însumi ca nerecunoscut“.*

Prin urmare, ce linii tainice compun chipul nerecunoscut al lui Marin Tarangul? Mai întîi de toate, urma unui cuvînt: „acrotatic“. Teza sa de doctorat în filosofie, susținută în 1985, cum spuneam, la Paris, se intitulează „Icoana, experiență și realitate – discurs acrotatic“. Într-o notă lămuritoare este explicată etimologia termenului. El derivă din grecesul *acros,* care desemnează *punctul extrem, apogeul* (din punct de vedere fizic sau, ca la Platon, din punct de vedere spiritual). Între sensurile care se adaugă în timp, observă Marin Tarangul, se regăsesc: cel de „plenitudine“ a unui fenomen, de exemplu, noaptea cea mai întunecată, ca la Pindar sau Sofocle; cel de „intensitate extremă“, ca la Epicur; cel de „profunzime“ a sufletului, la Euripide; cel de „completitudine“ sau „excelență“, în texte patristice. În concluzie, notează Tarangul, „trebuie reținut că *acros* califică o realitate integral manifestă și desemnează extremitatea în sensul profunzimii“ *(trad. mea).* În ce sens este teza sa despre icoană un discurs acrotatic?

Încă de la început (și acest fapt stîrnește mirarea lui Jean Greisch, membru al juriului din partea Institutului Catolic din Paris), este un discurs care se sustrage oricărei specializări. Orice perspectivă teoretică asupra icoanei reifică și simplifică experiența vie a sufletului care se livrează rugăciunii în fața acesteia. Dimpotrivă, discursul acrotatic vorbește despre această experiență vizînd extremitatea profundă a sufletului, interioritatea lui nepătrunsă care se revelează odată cu încrucișarea celor două priviri, a rugătorului și a prototipului care îl cheamă din interiorul icoanei.

Icoana este, în teza lui Marin Tarangul, doar o metodă: un reper esențial al experienței în care sufletul își descoperă interioritatea și, odată cu ea, necunoscutul *(l'inconnu)* care îl învăluie dinăuntru. În fața icoanei, omul coboară în sine. Sau, cum scrie într-o prezentare a tezei de doctorat apărută în *Revue des Études Slaves* în 1986, „sufletul își trăiește întruparea acrotatică trăindu-și propriul necunoscut: acest necunoscut a cărui prezență se manifestă ca interioritate aflată în Dumnezeu“ *(trad. mea).*

Întîlnim frecvent la Marin Tarangul acest gest, de a identifica îndărătul oricărei realități spirituale o formă de viață livrată necunoscutului, unui dinamism radical care conduce într-un invizibil luminos. Apogeul lumii este de găsit în interiorul ei, care nu-i mai aparține în totalitate. Conversiunea privirii, astfel încît să poată sesiza, la suprafața lucrurilor, interioritatea lor, este „metoda“ lui Marin Tarangul: „Vizibilul însuși există și dincolo de văzut: (...) tocmai vizibilul face ca o parte din lucruri să fie invizibile“ („Fondul inteligenței“, în *Predici profane).* Lumea, viața, poezia, gîndul sînt, toate, înțelese doar în măsura în care neînțelesul sau neașteptatul lor devin evidente. Și tocmai această livrare totală către necunoscutul care atrage și se îndepărtează infinit face ca inteligibilitatea lumii să nu fie a unui cuvînt care o rezumă, ci a unei priviri care o parcurge. La întîlnirea dintre viață și scriitură, privirea „acrotatică“ este cea care face posibilă poezia, adică „desfigurarea“ spirituală a lucrurilor, dar și figura neobișnuită a poetului, cel care nu duce o viață obișnuită. Dar „a spune că poetul nu duce viața celor obișnuiți înseamnă că această viață este diferită, nu pentru că ea dorește să se îndepărteze de obișnuit, ci pentru că este o viață care își aparține sieși“ *(Prin ochiul lui Nichita).*

E posibil ca soarta cărților lui Marin Tarangul să stea în puterea aceluiași destin: să trăiască o viață a lor, apărată de lumina albă a amfiteatrelor, în penumbra fertilă a anticariatelor, acolo unde stăpînesc neprevăzutul, surpriza și, de multe ori, miracolul.

***Ioan Alexandru Tofan** este conferențiar univ. dr. la Facultatea de Filozofie și Științe Social-Politice, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza“ din Iași.*

„Acționăm împreună pentru securizarea teritoriului NATO“

– interviu cu Peer GEBAUER, ambasadorul Germaniei la București –

„Zeitenwende“, „Energiewende“, „Ostpolitik“ – iată cîteva dintre cuvintele-cheie care redefinesc relațiile cu Rusia din perspectivă germană. Ambasadorul Germaniei la București, ***Peer Gebauer,*** *explică ce se schimbă după invazia în Ucraina.*

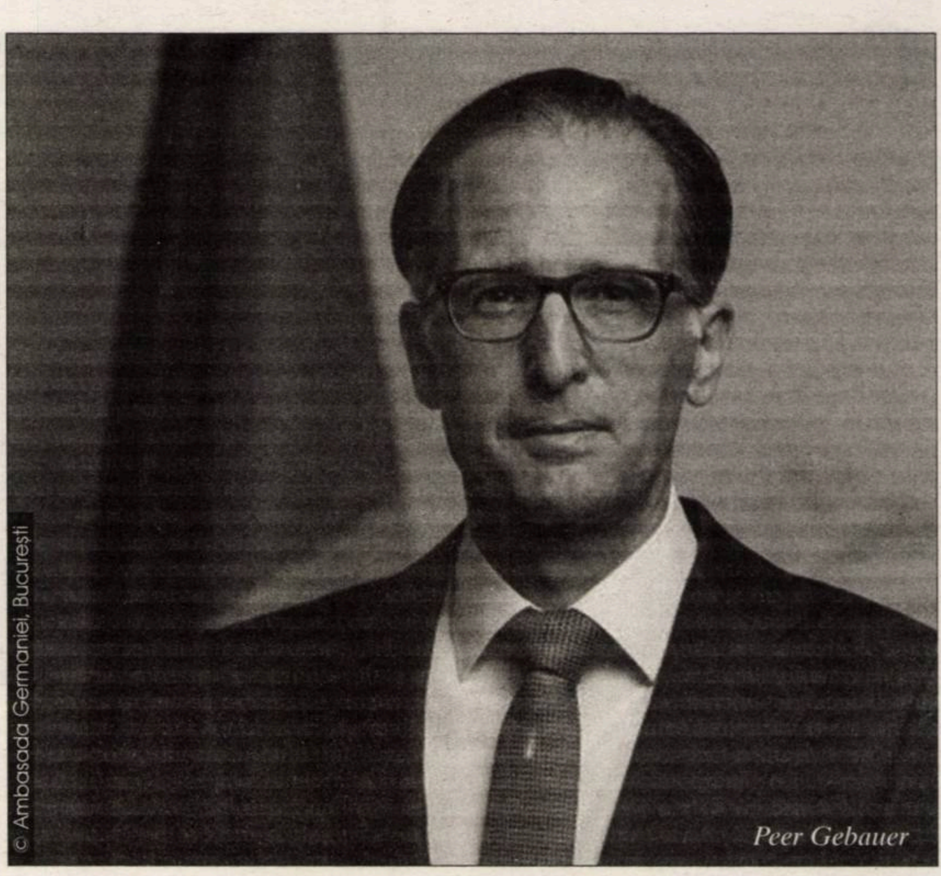

© Ambasada Germaniei, București

Peer Gebauer

Forțele aeriene germane își sporesc prezența din România. Ministrul federal al Apărării Christine Lambrecht a fost săptămîna trecută în România și s-a întîlnit cu omologul ei Vasile Dîncu, la Baza Aeriană 57Mihail Kogălniceanu. Care este scopul acestui contingent militar german la Marea Neagră?

Germania și România sînt aliați transatlantici și, în contextul acestei agresiuni a Rusiei împotriva Ucrainei, stăm ferm alături unii de ceilalți, umăr la umăr. NATO, ca alianță de apărare, este bazată pe conceptul fundamental al sprijinului și apărării reciproce, iar măsurile comune de poliție aeriană – la care, așa cum ați spus, participă și forțele aeriene germane – reprezintă expresia acestei solidarități și a sprijinului transatlantic. Ministrul federal al Apărării, doamna Christine Lambrecht, s-a aflat într-adevăr ieri în România pentru a purta discuții politice și a vizita soldații germani aflați la baza militară aeriană Mihail Kogălniceanu. Cu această ocazie, s-a întîlnit cu ministrul român al Apărării, Vasile Dîncu, cu care a avut discuții foarte bune, care au exprimat parteneriatul strîns și legăturile dintre țările noastre. Aș dori să adaug că, la scurt timp după această vizită, s-au petrecut cumplitele accidente aviatice, cînd s-au prăbușit un avion românesc de luptă și un elicopter de salvare, iar opt buni militari români și-au pierdut viața. Sîntem șocați și deosebit de întristați de această grea pierdere și transmitem sincerele noastre condoleanțe familiilor, celor apropiați lor și întregului popor român.

Cum se integrează forțele aeriene germane, cele șase avioane de tip Eurofighter germane, cu personalul militar care staționează deja lîngă Constanța – un batalion francez sub comanda NATO, precum și un regiment american?

Colaborarea trupelor internaționale – între ele și trupele românești – este foarte strînsă și bazată pe încredere, fiind rezultatul îndelungatei cooperări în cadrul alianței. Forțele militare germane ale Luftwaffe au fost integrate și colaborează cu militarii italieni aflați aici pentru măsura de poliție aeriană, însă desigur că există și interacțiuni strînse cu trupele americane și, mai nou, franceze de aici. Repet, toate acestea sînt expresia solidarității transatlantice și a convingerii că împreună acționăm pentru securizarea teritoriului NATO.

Cum e văzută în Germania prezența militarilor germani în România?

Susținerea pentru prezența militarilor germani aici, în România, dar și într-o serie de alte locuri în zona flancului de est al NATO, este foarte mare în Germania. Cetățenii germani sînt șocați de agresiunea rusă, de atacul Rusiei asupra unui popor nevinovat, a unei țări nevinovate. Poporul german nutrește o compasiune profundă pentru suferința prin care este nevoit să treacă poporul ucrainean. În timp ce noi stăm de vorbă, copii, femei, bărbați nevinovați din Ucraina se adăpostesc în beciuri și stații de metrou pentru a se feri de atacuri aeriene ruse agresive – toate acestea preocupă și îngrijorează foarte mult oamenii din Germania. Și la acest sfîrșit de săptămînă au avut loc demonstrații masive la Berlin, în semn de solidaritate cu Ucraina. Desigur că cetățenii din Germania știu foarte bine că, în aceste zile, punem un accent puternic pe NATO și că și prezența germană, cu militari, aici, în România, reprezintă un foarte important și necesar semnal.

Pentru Germania, războiul a adus o schimbare importantă, e vorba de încălcarea unui vechi tabu privind armamentul și aprovizionarea cu arme a unui stat aflat în situație de război. Cum de s-a adoptat această decizie dificilă?

Aveți dreptate, evoluțiile ultimelor zile au declanșat ceea ce cancelarul federal Scholz a numit, pe bună dreptate, „un moment de cotitură“ *(Zeitenwende).* Avem anumite principii politice care, în sine, au pornit întotdeauna de la un motiv întemeiat, cu precădere convingerea că nu dorim livrarea de arme în zone de criză, fiindcă ar putea contribui la prelungirea sau încurajarea conflictelor. Am renunțat la aceste principii în cazul conflictului care se desfășoară acum și am spus că da, susținem Ucraina și cu arme. Lupta pentru libertate a viteazului popor ucrainean nu poate rămîne fără sprijin și este clar că această țară trebuie să se poată apăra și cu arme proprii împotriva acestor agresiuni ale lui Putin. Acest lucru s-a bucurat și de un larg sprijin în Germania – această schimbare de politică se caracterizează și prin faptul că contribuțiile de apărare ale Germaniei vor fi majorate substanțial – deja în acest an, Germania va respecta așa-numitul obiectiv de 2% al NATO, adică alocarea a minimum 2% din PIB pentru bugetul Apărării și va pune la dispoziția forțelor armate germane (Bundeswehr) fonduri consistente pentru modernizare și consolidare.

> *„Permiteți-mi să spun foarte clar un lucru:*
> *acesta este războiul lui Vladimir Putin.*
> *Putin a început și a dezlănțuit acest război.“*

Europa și în special Germania sînt dependente de importurile de gaze rusești. Războiul din Ucraina schimbă însă relațiile cu Rusia, care este stat agresor. O eventuală renunțare la achiziția de gaz din această țară nu ar provoca daune imediate. Dar care sînt soluțiile pe termen lung? Cum poate fi evitată o criză energetică masivă în Germania și în Europa?

Așa e, Germania, la fel ca multe alte state din Europa și din lume, cumpără combustibili fosili – gaz și petrol – din Rusia, iar actuala criză deteriorează și afectează masiv acest comerț cu energie. După cum știți, guvernul federal a suspendat și proiectul conductei de gaz Nord Stream 2, deoarece era clar că în acest moment, în care Rusia desfășoară o agresiune împotriva unui stat membru ONU, încălcînd dreptul internațional, un astfel de proiect nu este adecvat. Acest lucru va avea consecințe asupra alimentării cu energie a Europei, iar răspunsul la întrebarea dvs. referitoare la gestionarea consecințelor este că trebuie să punem – și vom pune – un accent mai mare pe sursele de energie regenerabilă. Energia regenerabilă ne oferă independență față de furnizarea de energie dinspre Rusia. În acest sens, politica Germaniei și politica României sînt asemănătoare. Știm că președintele Iohannis a anunțat marți că România se va baza și mai mult și pe surse de energie regenerabilă. Bineînțeles, va trebui să găsim furnizori alternativi de energie. Guvernul federal are în vedere acest lucru în prezent.

Cancelarul german Olaf Scholz a vorbit de mai multe ori despre o nouă „Ostpolitik“ [o nouă politică a Germaniei în Europa de Est]. Încă dinainte să înceapă războiul de agresiune din Ucraina a fost lansată această reflecție. Cum trebuie înțeleasă acum această „Ostpolitik“?

Așa-numita „Ostpolitik“, politica privind Estul, va fi cu siguranță o reacție puternică la evoluția situației din Ucraina și din Rusia. O spun încă o dată foarte clar, Rusia a încălcat fără nici un motiv toate normele dreptului internațional, a dezlănțuit un război de agresiune împotriva unui popor fără vină, ceea ce a dus deja la o apropiere tot mai mare între țările lumii. Acest lucru se vede.

Vreau să clarific un lucru: nu este nici o disensiune între o parte și alta, între Est și Vest.

Ieri a avut loc un vot istoric la ONU. În Adunarea Generală, 141 de state au condamnat cu fermitate agresiunea Rusiei. Numai cinci state – Rusia, Belarus, Siria, Coreea de Nord și Eritreea – au votat împotriva rezoluției. Cred că rezultatul votului este extrem de grăitor: Rusia este practic singură. Întreaga lume este unită, ia măsuri decisive pentru sprijinirea Ucrainei și pentru sancționarea Rusiei. Bineînțeles, aceste lucruri vor marca politica Europei și a Germaniei față de Rusia, precum și așa-numita „Ostpolitik“.

Permiteți-mi să spun foarte clar un lucru: acesta este războiul lui Vladimir Putin. Putin a început și a dezlănțuit acest război. Nu este o confruntare cu poporul rus. Este, bineînțeles, intenția tuturor să ne întoarcem la o relație pașnică cu poporul rus. Poporul rus nu este adversarul nostru, războiul este al lui Putin, un atac al lui Putin asupra unui stat nevinovat.

Ce mai poate Germania, ce poate face Europa pentru refugiații din Ucraina?

Primirea refugiaților este un aspect deosebit de important. În primul rînd, doresc să subliniez respectul profund pe care îl port Guvernului român și poporului român pentru modul în care au primit numeroșii refugiați care trec granița spre România. În fiecare zi ajung mulți alți refugiați. Solidaritatea oamenilor de aici cu refugiații, sprijinul oferit direct la graniță, ajutoarele trimise pentru refugiați sînt deosebit de impresionante și emoționante și reprezintă un mare gest de mărinimie și omenie al românilor. Germania sprijină pe deplin refugiații. Bineînțeles că între timp au ajuns și în Germania mulți refugiați. Guvernul federal se va angaja astăzi, la Bruxelles, în cadrul reuniunii miniștrilor Afacerilor Interne ai UE, pentru activarea Directivei privind protecția temporară. Potrivit acestei reglementări, refugiații din Ucraina vor putea fi recunoscuți, fără mare birocrație, ca persoane care solicită protecție și vor primi drept de ședere. Strîns legată de această directivă este și primirea solidară a refugiaților. Germania va participa la acest mecanism, nici un refugiat din Ucraina nu va fi refuzat. De asemenea, guvernul federal pune la dispoziție mijloace cuprinzătoare pentru ajutor umanitar. Acestea vor ajunge la organizații internaționale, precum OIM și UNHCR, pentru ca acestea să poată oferi sprijin la fața locului, în Slovacia, Polonia, Ungaria, dar mai ales aici, în România și în Republica Moldova.

traducere de Christine SERAFIM

interviu realizat de Matei MARTIN

(difuzat în cadrul emisiunii
Timpul prezent la Radio România
Cultural)

■ ■ ■

Ilinca STRATON

Gaspar Noé – Cinéma du corps. 30 de secunde pentru abandonarea filmului.

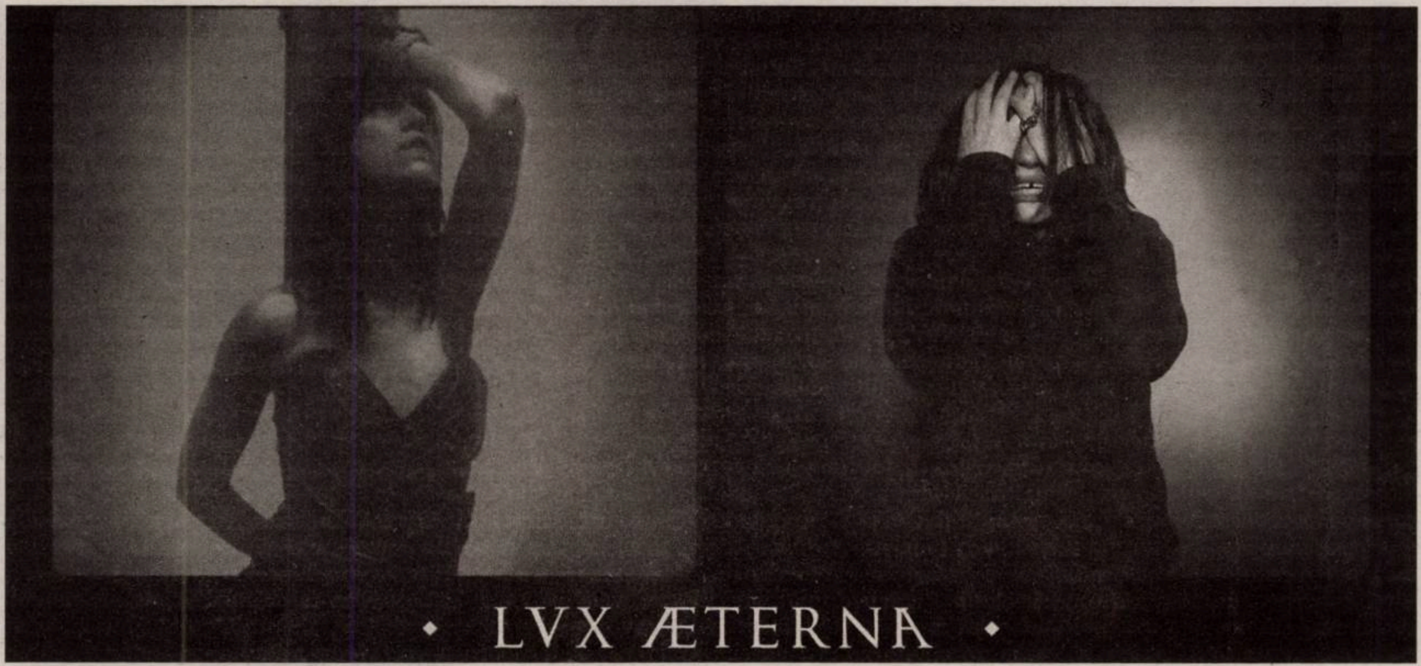

Cineastul argentinian stabilit la Paris și-a găsit influențele, încă de la începutul carierei sale, în stilul și viziunea regizorale ale lui Kubrick (mai ales *2001: A Space Odyssey),* către care face adesea trimiteri. Însă ce reușește acest autor, încă de la primul succes cinematografic *Seul contre tous,* și mai apoi controversatul *Irréversible,* nominalizat la Cannes pentru Palme d'Or, este să compună un stil auctorial propriu – să se înscrie, fără eforturi scontate sau manierisme forțate, pe o listă personală (și nu numai, sînt convinsă) a acelor mari autori de film postmoderni, care au revoluționat cinema-ul și au formulat un nou discurs despre însăși reprezentarea imaginii.

La nivelul fondului (componenta narativă), Noé revoluționează printr-un cinema exclusiv senzorial, un cinema al corpurilor, în jurul cărora așterne o pleiadă de subiecte așa-zis tabu, despre care vorbește constant, liber și empatic, contrar lumii degrada(n)te pe care, în mod recurent, o expune – o lume a Răului necesar, în care decadența reprezintă doar o altă formă a normalității. Cît privește forma (componenta estetică), cineastul recompune, printr-o serie de mijloace de altfel uzuale, o nouă stilistică, cea a prezentului senzorial – începînd cu unghiul de vedere subiectiv al camerei de filmat (marca recurentă a cineastului) și terminînd cu imaginea răsturnată (mișcarea recurentă de macara la care apelează Noé ca trimitere directă spre decadența lumii, spre Infern). Cert este că în mijlocul universurilor diegetice expuse de cineast stă, pe un pseudo-piedestal, problematica moralității, reprezentată mult mai volatil (decît în valența ei clasică) – fie percepută în sens diferit, subiectiv, fie existînd o intangibilitate a sa.

Ceea ce mi se pare remarcabil la acest autor, dincolo de consecvența stilului, de consistența menținută, de evoluția evidentă (cu mici excepții, cum ar fi *Love),* este această *aură,* parafrazîndu-l pe Walter Benjamin, pe care o menține atît de proaspătă, atît de actuală, parcă reinventînd, chiar în timp ce vorbim, limbajul cinematografic. Un exemplu la îndemînă este unul aparent banal – modalitatea originală prin care introduce creditele de final – în *Climax,* de exemplu, apărînd în mijlocul filmului timp de aproape trei minute; toate aceste așa-zise artificii nu comportă nici vreun aer manierist, nici vreunul demonstrativ, ci mai degrabă completează această lume subexpusă, răsturnată, plină de *split-screen*-uri și de neoane. Iar dincolo de consecvență și consistență, devine fascinant modul în care cineastul explorează, cu fiecare peliculă în parte, diversitatea enormă a posibilităților pe care acest *medium* al cinema-ului le oferă.

Seul contre tous este prima peliculă ce va marca această *lume originară*, în sens deleuzian, o lume a unui început radical și a unui sfîrșit absolut, două coordonate fundamentale ce formează *legea celei mai mari pierderi* – în acest caz, pierderea oricărei urme a moralității. Contextual, Noé expune viața unui măcelar afundat într-o lume degradantă, a violenței, a agresiunii, a pulsiunii, și încercarea de a o părăsi, printr-un nou început – căutarea fiicei abandonate și recuperarea timpului pierdut. Universul diegetic este simptomatic pentru contextul socio-politic al Franței anilor '90, fiind pe alocuri și puternic influențat de un univers godardian, iar narativ, de unul dostoievskian.

Imaginea-pulsiune despre care vorbește Deleuze cred că se poate regăsi recurent în viziunea auctorială a lui Noé, chiar și fără a teoretiza mult prea mult. Practic, imaginea-pulsiune este în strînsă legătură cu naturalismul, iar filmele lui Noé pot fi privite în cheie naturalistă, tocmai prin artificialitatea pe care o și propun, cum ar fi Tokyo-ul din *Enter the Void* și perspectivele forțate ale camerei de filmat. Universul diegetic specific cineastului argentinian propune un mediu predispus la distrugere și autodistrugere, cu personaje care pierd mereu – pe alții sau pe ei înșiși. Există o permanentă subiectivizare a binelui și a răului, într-o lume perfect palpabilă, în care moralitatea comportă alte forme: alterate, diferite.

Irréversible spune povestea traumatizantă a unei femei agresate și violate (în convenția timpului real) într-o noapte în centrul Parisului. Probabil este prima peliculă în care Noé folosește un fond clasic (narativa, deși brutală, vulnerabilă, este creată în cheie clasică, convențională) și o formă artificială. Practic, pentru a potența trauma și efectele ei, Noé expune povestea printr-o cronologie inversă. La șapte ani distanță, apare *Enter the Void,* un film care avea să cutremure generații de receptori. Atît fondul, cît și forma vor revoluționa limbajul cinematografic, printr-un film ce încă produce ecouri. Într-un Tokyo al neoanelor, al culorilor, al semnelor luminoase și al unei agitații permanente, un american va fi trădat de către prietenul lui și va fi ucis în timpul unui trafic de droguri. Sufletul acestuia va dăinui, observînd efectele morții sale și căutînd o formă de salvare. Cineastul expune acest univers diegetic prin unghiul subiectiv al camerei de filmat, practic întruchipînd spiritul protagonistului în sens metafizic, transcendental. Următoarea peliculă, *Love,* este probabil singura, în accepțiunea mea, care nu reușește să ofere nimic în plus stratului de suprafață. Noé încearcă plasarea unui triunghi amoros (în care povestea lipsește cu desăvîrșire) într-o formă originală, dar care nu pare să funcționeze. Deși rămîne consecvent viziunii auctoriale prin care totul despre „lucrurile ce nu se vorbesc și nu se arată", aici sînt posibile, ca un soi de metodă escapistă (atît cea a creatorului, cît și cea a receptorului), însă totuși rămînînd un ceva insuficient. Dincolo de libertatea erotică de exprimare vizuală, de planurile lungi explicite, de renunțarea la orice tip de inhibiție creatoare, nu se află nimic mai mult.

Însă cred că acel climax al stilului auctorial se arată pe sine și mai mult tocmai în *Climax,* o propunere de proiect fără scenariu, fără actori profesioniști (cu excepția Sofiei Boutella), o singură locație și o producție de doar 15 zile. Aici, Noé preia o poveste reală petrecută în Berlinul anilor '70 pe care o readuce în actualitatea unui Berlin al anilor '90. Dar, în fond, localizarea spațio-temporală este irelevantă pentru că în acest univers pare că cele două coordonate sînt total alterate. Douăzeci de dansatori se adună într-o hală industrială pentru a repeta o coregrafie complexă, iar printr-un ritm bine dozat, destul de convențional chiar, realizăm că acestora li s-ar fi pus LSD în *sangria* din care se serveau precum într-un ritual. Noé deconstruiește ideea de *policier,* fiindcă mai mult decît cine este făptuitorul contează efectele propriu-zise: unii dansatori sînt într-o euforie desprinsă dintr-un paradis subiectivizat, în timp ce alții coboară, previzibil, în Infern. Paradoxul face că deși putem, în calitate de receptori, să anticipăm, acest aspect devine inutil în cazul lui *Climax*. Fondul și forma sînt într-o completă armonie în această peliculă ce propune o căutare în adîncul spiritului, un loc al traumelor, al fricilor, al falsei protecții și, nu în ultimul rînd, al incapacității de a distinge ce este real și ce nu. Spuneam anterior că ritmul este unul bine dozat – mai mult decît atît, are o fluiditate extraordinară; voi aminti faptul că, deși convenția este una cît se poate de evidentă: timpul real, lipsa elipselor, unghiul de vedere subiectiv, planuri lungi *(one-shot*-ul de 42 de minute), devine și mai remarcabilă performanța funcționării convenției în lipsa unui scenariu. Acești dansatori remarcabili reușesc să revoluționeze arta improvizației, în timp ce actrița Sofia Boutella conduce acțiunea către un climax ce pare să fie unul permanent.

Noé amintea, la conferința de presă de la Cannes din 2019, faptul că un film bun ar trebui să semene cu o petrecere, la care știi cine va sosi, știi ce mîncare și ce băutură vei avea, practic cunoști toate ingredientele modului în care filmul va lua naștere. Cristi Puiu compara filmul cu gătitul, mai precis cu ciorba de potroace – dar era vorba tot de niște ingrediente bine alese, puse împreună. Cam așa ia naștere *Lux Aeterna,* un mediumetraj produs de casa de modă Saint Laurent, mai precis de Anthony Vacarello (directorul creativ al casei Saint Laurent și producătorul filmului *Lux Aeterna),* un film ce inițial servea scopului comercial impus de casa de modă și care s-a transformat într-un metafilm, prezent bineînțeles la Cannes. *Lux Aeterna* reprezintă o combinație de ingrediente de toate tipurile, ce par să conducă spre o *petrecere ca nici o alta*. Filmul se deschide printr-un *one-shot* realizat în tehnica *split-screen*-ului, prin care protagonistele Béatrice (Béatrice Dalle), în rolul producătoarei, și Charlotte (Charlotte Gainsbourg), în rolul actriței principale, au fel și fel de discuții, mai mult sau mai puțin filozofice, înainte de a începe filmarea propriu-zisă. Haosul intern se dezlănțuie în stilul auctorial specific – scandalurile tipice platoului de filmare capătă valențe tipic noéniene, în care senzorialitatea atinge cote maxime; dacă, în *Climax,* dansatorii se dezlănțuie în Infern în urma unui cocktail de *sangria* și LSD, aici luminile stroboscopice au efecte direct senzoriale asupra receptorilor, poate unele chiar extreme, totul petrecîndu-se într-un haos vizual și auditiv, în care *vrăjitoarele arse pe rug* par să nu mai aibă vreo șansă la eternitate. *Lux Aeterna* este poate cel mai nerelatabil film al cineastului, deși posedă o oarecare structură narativă, din nou în lipsa unui scenariu. Avîndu-le pe cele două extraordinare actrițe ca punct de start al proiectului, Noé croșetează, în jurul unor discuții, un alt film ce devine o experiență în sine. Privit în cadrul Festivalului TIFF (iunie 2021) în sala de proiecție a Casei de Cultură a Studenților din Cluj-Napoca (un spațiu relativ mic, intim și poate într-o totală incongruență față de pelicula ce urma să se deruleze), acest film a fost realmente, pentru 50 de minute, o imersiune într-un alt univers, pe cît de clișeică ar putea părea (și uneori și este) această formulare.

Gaspar Noé este cu desăvîrșire un cineast-autor, revoluționar al fondului și al formei și avînd o capacitate parcă interminabilă a de rămîne într-o zonă cinematografică complet experiențială și senzorială. *Vortex,* recenta peliculă a cineastului (ce urmează să fie lansată), pare să propună altceva – o reinterpretare cu iz hanekian a propriului chin experimentat, o abordare extrem de personală ce propune povestea unei femei (interpretată de Françoise Lebrun) în relație cu partenerul de viață (interpretat de Dario Argento), în climaxul demenței, un film realizat total în tehnica *split-screen*-ului, ce pare (cel puțin la nivelul teoretic al imaginației) să nu eșueze în a radiografia un moment de început radical și sfîrșit absolut.

***Ilinca Straton** este cineast.*

■ ■ ■

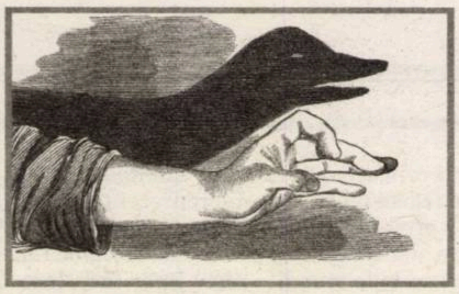

Iaromira POPOVICI

bazar

Straturi și radicalizări

În ultimul timp vin peste noi straturi de evenimente și întîmplări din altă lume decît cea cu care am fost obișnuiți timp îndelungat. Regulile lumii în care trăim se schimbă, tot mai des, din mers. Și nu avem decît să ne obișnuim cu ele, deși nu mi se pare deloc ușor. Fără să uităm, însă, ce a fost: vechile ritualuri și reguli.

Acum războiul ne-a lovit cu o nouă realitate pe care nu o prea pot descrie, pentru care nu am cuvinte la îndemînă. Încă nu am sau nu voi avea vreodată. Senzația de suprarealism persistă și existența deabia se derulează în jurul masacrelor, al morților violente, al nedreptăților fără capăt, ca un mecanism uitat. Ca un toboșar chinezesc, din cei pe care i-am avut în copilărie, care, odată învîrtit cu cheița lui, nu se mai poate opri. Dar bătăile tobei lui sînt sacadate, neritmice, alandala și amenințătoare.

Stratul lui încă absurd și neasimilat se suprapune peste unul mai așezat, dar care rămîne tot străin: cel al pandemiei. Cel al rutinei și ritualurilor impuse de pandemie. În doi ani deja comportamentul nostru s-a schimbat. Deja ne-am schimbat regulile: în primul rînd, supraviețuirea a devenit criteriul principal al acțiunilor noastre. Un fir roșu pentru tot ce urma să facem.

Această conștientizare perpetuă, sigur, ne-a făcut mai prudenți și mai pe fază. Dar, în același timp, a mai îngropat din plutirea visătoare și plonjările în imaginație pe care ni le permiteam uneori, uitînd de realitatea din jur. Aceasta din urmă nu s-a lăsat îngropată, ne-a tras de mînecă mereu mai violent și am fost tot mai obligați și ocupați să trăim în ea. Dacă voiam să trăim.

Așa, o serie de gesturi care altădată ni s-au părut de la sine înțelese, acum au devenit, și ele, istorie. Și nu mă refer aici, ca-n alte articole, la cele din anii copilăriei mele ceaușiste. Ci pur și simplu la unele care ne erau firești înainte de pandemie. De pildă, socializarea.

Socializarea era o nevoie și un instinct. Și nu mă refer la cea obligatorie, cu oameni cu care lucrezi, colaborezi în vreun domeniu ori de care ai nevoie pentru diverse servicii. Ci la socializarea reală, cu prietenii, cu oamenii cu care ai ceva în comun, cu care ai ceva de împărtășit. Timp îndelungat, pandemia s-a luptat să ne înăbușe instinctul ăsta. Altădată extrem de sănătos, acum se transformase într-o amenințare și tindeam să-l percepem ca pe unul bolnav. Așa că ne-am izolat prin casele noastre fiecare cu cine am avut, cu cine am putut: unii, cu ditamai familia, alții, cu partenerul ori partenera; unii, cu cățeii sau mîțele lor; și, în sfîrșit, alții doar cu Dumnezeu și/sau cu ei înșiși, în funcție de posibilitățile și convingerile fiecăruia. Unii cu alții, grupuri sau persoane, ne-am mai văzut pe Zoom ori, și mai des, ne-am auzit la telefon. Iar în timpul dintre aceste contacte, vădit mai rare decît altădată, fiecare dintre noi își rumega obsesiile. Fiecare dintre noi se încrîncena și se radicaliza în propriile lui gînduri și teorii.

Practic, ce ne-a cam dispărut în perioada asta sau, oricum, s-a diminuat e exercițiul dialogului. Al cedării și al compromisului în sensul bun al cuvîntului. Arta de a nu avea întotdeauna, sau poate chiar niciodată, dreptate. De a lăsa de la noi. De a înțelege că nu pierdem nimic, că bătaia asta vehementă cu pumnul în piept e doar o chestiune de orgoliu și nu de altceva, că mai nimic nu e pe viață și pe moarte. Arta de a-i asculta în mod real pe alții, de a înțelege ce spun și de a ne însuși punctele lor de vedere, sigur, atunci cînd e cazul.

Arta asta ne făcea și ne-ar face mai blînzi și mai maleabili, iarăși, nu în sensul rău al cuvîntului. Îndelungata lipsă a interacțiunilor sociale a dus nu doar la această împăunare, ci și la încercări, care mai de care mai nefericite, de argumentare a ei. Cei mai mulți dintre noi nu au avut nevoie să aibă doar dreptate, ci și teorii care să o justifice. Atunci cînd justificările nu existau în realitate, n-aveam decît să le inventăm. Doar diverse aiureli de pe Internet, cu *follower*-ii lor cu tot, ne-au demonstrat că e posibil. Că aproape orice semidoct cu putere de persuasiune poate să-și impună „adevărurile“ (căci, nu-i așa, în căutarea acestora sîntem cu toții) cam oricui are disponibilitatea să-l asculte. Și dorința de a fi convins, de a fi afiliat unei teorii ori chiar ideologii, doctrine, de a aparține.

Pe fondul acestei radicalizări personale, a multora dintre noi, a venit și îngrozitoarea radicalizare la nivel național, global. Radicalizarea și deraierea unora dintre cei care ar trebui să fie lideri înțelepți și pe mîna cărora ar trebui să ne lăsăm. Pe fondul ăsta a venit și războiul, cu masacrele și tragediile lui. Adăugînd un alt strat, mult mai dureros, de carne vie, peste care nu știm cînd și cum vom trece. Momentan, nu putem, și pe bună dreptate, decît să-i condamnăm pe agresori și să suferim alături de cei agresați. Dar poate va veni, cîndva, un timp (dacă va veni, căci, de fapt, habar n-avem cum se va termina) în care vom putea arunca de pe noi stratul radicalizării și ne vom putea întoarce la un înveliș mai uman.

■ ■ ■

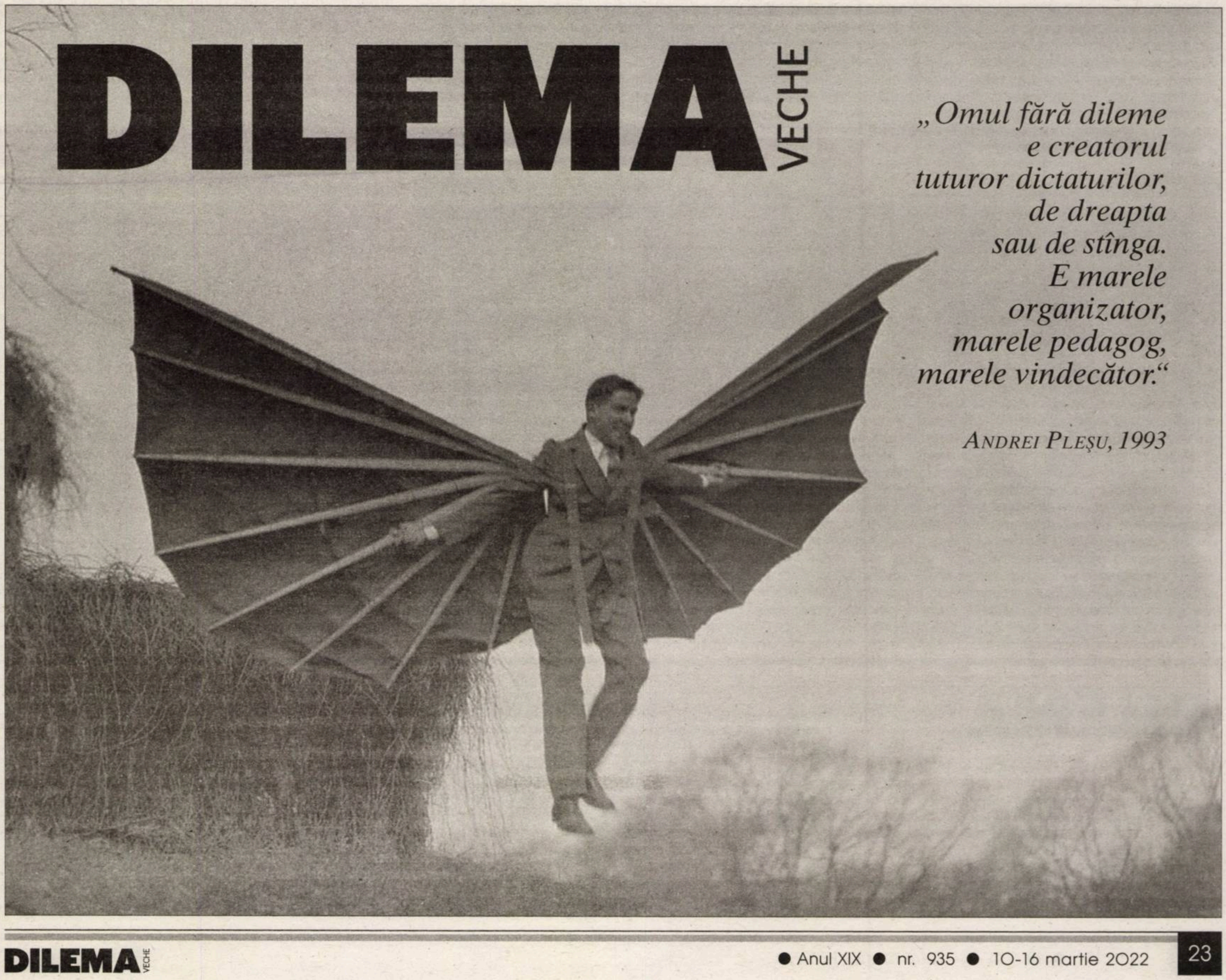
DILEMA VECHE
„Omul fără dileme e creatorul tuturor dictaturilor, de dreapta sau de stînga. E marele organizator, marele pedagog, marele vindecător.“
ANDREI PLEȘU, 1993

Cu ochii-n 3,14

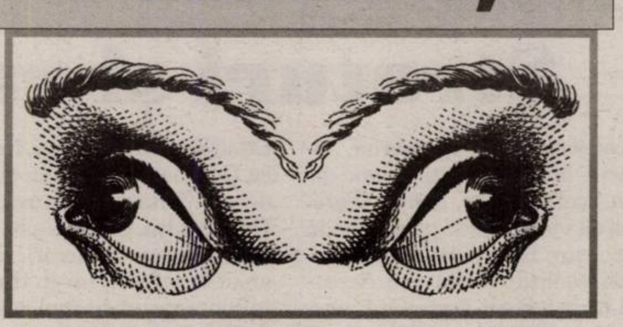

FEDERAȚIA OAMENILOR CARE LUCREAZĂ PENTRU A OFERI O DEZBATERE PRETINDE CĂ ASTĂZI NU MAI EXISTĂ, FĂRĂ DOAR ȘI POATE, CEEA CE SE CHEAMĂ VECHITURI

■ Fédération Internationale Féline afirmă, pe pagina sa de Internet, că e „îngrozită“ de invadarea Ucrainei de către Rusia. Pisicile din Rusia nu mai au dreptul să participe la nici un concurs de feline organizat sub egida organizației. În plus, anunță Federația, o parte din bugetul său va fi direcționată pentru a sprijini crescătorii de pisici din Ucraina, care suferă din cauza războiului. Sper ca Federația să găsească și mijloacele juridice pentru a pune poprire pe conturile pisicilor oligarhilor ruși. (**M. M.**)

■ Studiul *The Global Burden of Disease* estimează că, pînă în anul 2050, numărul oamenilor cu demență va depăși 153 de milioane. Nordul Africii și Orientul Mijlociu au cea mai mare rată de îmbolnăvire, în timp ce Japonia și Europa Occidentală prezintă cifrele cele mai mici. Dar o planetă dementă avem și acum. (**M. C.**)

■ O veste încurajatoare din Ucraina încercată de război. În orașul Lviv, aflat sub asediul rușilor, o cafenea rămîne deschisă. E o adevărată instituție: o cafenea în care „lucrează“, pentru a oferi clienților sprijin emoțional, douăzeci de pisici. Mi se pare, de departe, cel mai puternic manifest pentru pace. (**M. M.**)

■ La patiseria de la colțul blocului, într-o dezbatere aprinsă despre războiul din Ucraina, o doamnă cumpărătoare nu s-a mai abținut și a răbufnit, etichetîndu-l pe liderul de la Kremlin: „Este un mojic!“. Deși am suspectat-o că nu le prea are cu înjurăturile, i-am apreciat tonul. (**S. G.**)

■ Rosé-ul Cabernet Sauvignon de la Prince Știrbey, ediția din 2019, pretinde pe etichetă că oferă „un buchet fructuos și o structură proaspătă și crocantă, cu final lung în gură“. O exprimare care mă face să mă gîndesc la relația dintre politicieni și poporul nostru. (**M. C.**)

■ Ce mai cumpără lumea? Un bilet de intrare nefolosit la meciul de baschet în care legendarul Michael Jordan a debutat în NBA în 1984 (Chicago Bulls *vs*. Washington Bullets) a fost vîndut la licitație cu 468.000 de dolari. Casa de licitații Heritage Auction, care a vîndut biletul, a garantat că astăzi nu mai există un alt bilet nefolosit de la acel meci. Cum de sînt atît de siguri, nu se știe. Siguranța negustorului... (**S. V.**)

■ În urma tragediei aviatice din 2 martie – în care au murit opt oameni, după prăbușirea unui avion MiG-21 și a unui elicopter plecat în căutarea acestuia –, hotnews.ro face „cronologia *indecentelor* aviatice“, mai bine zis o listă a incidentelor aviatice în care au fost implicate avioane MiG-21 de fabricație sovietică. Un lapsus foarte potrivit, ținînd cont că, din 1994 pînă în 2022, s-au prăbușit nu mai puțin de 20 de astfel de aeronave, ucigînd în total 11 piloți. (Cauza prăbușirii a fost, de două ori, „impactul cu o pasăre“.) Acestor rable încă li se mai permite să zboare. Indecent, fără doar și poate. (**M. P.**)

SĂ FI PĂRĂSIT
SAU
SĂ FII PĂRĂSIT

© M. Pleşu

■ Sînt destui cei care avertizau de ani de zile asupra pericolului foarte mare pe care-l reprezenta Putin. Mulți alții însă preferau să fluture un alt mare pericol pentru omenire, mai puțin concret: încălzirea globală. Cred, totuși, că trebuie stabilite niște priorități clare. Dacă Putin apasă pe un buton, problema cu încălzirea globală se rezolvă instantaneu. Se instalează ceea ce se cheamă iarna nucleară. (**A. M.**)

■ Germania a decis să doneze Ucrainei, aflată în război cu Rusia, 2.700 de străvechi rachete sol-aer „Strela“, fabricate în Rusia sovietică. Sînt arme din stocurile fostei armate est-germane, uitate de ruși pe teritoriul RDG după căderea Zidului Berlinului. Iată cum Germania se descotorosește de vechituri, Ucraina se înnoiește, iar NATO iese cu onoarea reperată. Trei iepuri dintr-un foc – victorie! (**M. P.**)

FIECARE POVESTE INCLUDE CEL PUȚIN UN ANUMIT SOI DE PLIMBARE

■ Fiecare poveste a celor fugiți din calea războiului e o tragedie. La asta mă gîndesc cînd văd reportaje sau citesc știrile. De exemplu, membrii Circului Colosseum trec printr-o situație dramatică. În timp ce familia ucraineană a directorului a reușit să fugă din calea războiului, animalele circului (cai, ponei, zebre și nu numai) au rămas în urmă, existînd riscul să moară de foame. (**A. M. S.**)

■ Ce mai cumpără lumea? La Christie's a avut loc o licitație a unor meteoriți căzuți din cer în diverse locuri ale lumii, precum și a obiectelor pe care acești meteoriți le-au stricat în cădere. E incredibil cît de mulți colecționari vor să aibă pietricele care au vechimea egală sau mai mare cu a Pămîntului, au călătorit prin univers și s-au întîlnit, printr-un hazard, cu piatra mai mare care e planeta noastră. Recordul licitației fost atins de cotețul unui cățel al cărui acoperiș a fost spart de o pietricică venită de departe în 2014. Întîlnirea căsuței cățelului cu universul a avut loc în Costa Rica. Prețul plătit pentru cotețul cu acoperișul găurit: 44.100 de dolari. Meteoritul (o pietricică de 170 de grame) s-a vîndut separat cu 21.400 de dolari. Nu știu dacă știți, dar colecționarii de pietre căzute din cer formează o comunitate globală de pasionați care urmăresc atent acest gen de licitații. Cercul colecționarilor de meteoriți include celebrități precum cineastul Steven Spielberg, actorul Nicolas Cage, muzicianul Yo-Yo Ma și, inevitabil, Elon Musk. Poftiți la pietre! (**S. V.**)

■ Printre sancțiunile aplicate Rusiei: unul dintre cei mai mari producători mondiali de băuturi alcoolice, Pernod Ricard, care deține brand-urile Chivas Regal și Jameson, printre altele, a suspendat livrările către Rusia pînă cel puțin pe 9 martie. (**A. M. S.**)

■ Dacă acum cîțiva ani Gérard Depardieu s-a declarat fan al „marii democrații ruse“, recent i-a sunat pe jurnaliștii de la AFP, ținînd să facă o nouă declarație: „Rusia și Ucraina sînt țări înfrățite. Sînt contra acestui fratricid. Vă spun: Opriți războiul și începeți negocierile!“. Probabil că un anumit soi de nebunie se vindecă instantaneu cînd e confruntată cu sancțiuni economice. (**S. G.**)

■ O plimbare la pas prin Gherla pentru a-i vizita numele de firme: Otto Direct SRL, Porumbelul Jucător SRL, Grasias SRL, Clubul Sportiv Tenis Pro Vita SRL, Dental Frasin SRL, Prințișor SRL, Educație Canină SRL, Vitralii Artă Sacră SRL, Kolosale Cic SRL, Mopu Vesel SRL-D, Media Genius SRL, Milieu Des Fenêtres SRL, Trofeul Central SRL, Undisputed SRL, Jurnal Baroc SRL-D, Moda Verde SRL, Antifoc SRL, Dacia Romană SRL, Ștrumfii Zâmbitori SRL, Oltean Vio Funeral SRL, Cămara Mobilă SRL, Sorgintea SRL, Piese Faine SRL, Fereastra Net SRL, Cufărul Cu Bani Viopol SRL, Unchiul Amanet SRL, Visuri Fără Cheie Construct SRL-D, Brazda Neagră SRL, Lumache SRL, Esența Vie Ardeal SRL, Sergiu Cel Nerezonabil SRL. (**D. S.**)

DILEMA VECHE

REDACȚIA:
Dana CĂLINESCU (secretar general de redacție)
Marius CHIVU ● Radu COSAȘU ● Stela GIURGEANU
Andrei MANOLESCU (redactor-șef adjunct)
Matei MARTIN ● Matei PLEȘU ● Adina POPESCU
Iaromira POPOVICI ● Ana Maria SANDU
Dan STANCIU (art director) ● Mircea VASILESCU
Sever VOINESCU (redactor-șef)

RUBRICI:
Teodor BACONSCHI ● Ion BARBU ● Aron BIRO ● Paul BREAZU
Cosmin CIOTLOȘ ● Horia CORCHEȘ ● Andrei CORNEA
Codrin Liviu CUȚITARU ● Alin FUMURESCU ● Ionuț IAMANDI
Maria IORDĂNESCU ● Selma IUSUF ● Ovidiu LORENZ
Anca MANOLESCU ● Victor MOROZOV ● Radu NAUM
Lorin NICULAE ● Andrei PLEȘU ● Adrian G. ROMILA
Constantin RUDNIȚCHI ● Mihaela SIMINA
Bogdan-Alexandru STĂNESCU ● Oana STOICA ● Valeriu STOICA
Cătălin ȘTEFĂNESCU ● Bogdan TĂTARU-CAZABAN ● Teodor TIȚĂ
Rodica ZAFIU

TEHNOREDACTARE: Adrian DAMIAN
EDITOR WEB: Anda DOCEA

PUBLICITATE PENTRU PRINT:
floriana.coman@adevarulholding.ro

PUBLICITATE PENTRU ONLINE:
vanzari@ead.ro
dragos.stan@adevarulholding.ro

MANAGEMENT GRUPUL DE PUBLISHING:
Administrator Special: Constantin SANDU
Director Marketing: Steluța ZAMFIR
Coordonator Producție: Constantin DELTA
Director Distribuție: Dana ZAMFIR
Informații și reclamații ABONAMENTE:
0790.139.007 / 0790.139.009
(numere cu tarif normal, disponibile de luni pînă vineri, între orele 9 și 18)
e-mail: abonamente@adevarulholding.ro

ISSN: 1584-1669
Revistă editată de: Adevărul holding
Publicație auditată de: BRAT AUDIT TIRAJE
Tiraj: 6.800
Tipărit la Garamond Cluj

Biblioteca Județeană
ASTRA Sibiu

Biblioteca Județeană
ASTRA Sibiu

„Sînt vechi, domnule!“ (I.L. Caragiale)

FONDATOR **ANDREI PLEȘU**

DILEMA VECHE

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIȚIE ■ Anul **XIX** ■ nr. **936** ■ 17-23 martie 2022 ■ www.dilemaveche.ro ■ 24 pagini ■ 8 lei

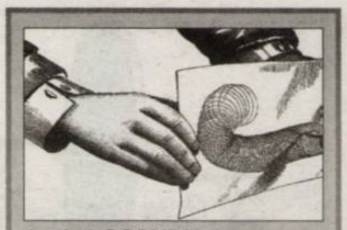

Andrei CORNEA

la **răscruce** de **gînduri**

3

ANDREI PLEȘU

„Interviul de televiziune“

pagina **3**

ALIN FUMURESCU

„Dacă lui Putin nu i-a plăcut cartea...“

pagina **4**

SERGHEI LEBEDEV

„Un colaps moral și umanitar al culturii ruse“

pagina **21**

Feminitate,

„A fi actriță înseamnă sublimul feminității.“

MONICA BELLUCCI

Redacția DILEMA VECHE: Șos. Fabrica de Glucoză nr. 21, sector 2, 020331 București ● **telefon:** 0372.130.006 ● **e-mail:** dilema@dilemaveche.ro

Biblioteca Județeană
ASTRA Sibiu

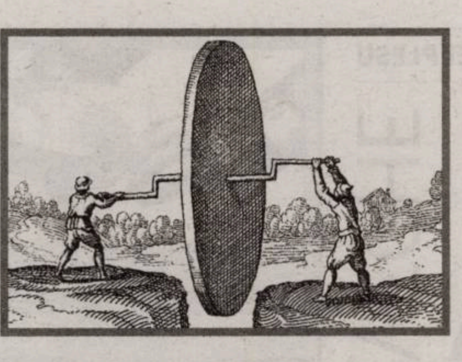

Teodor TIȚĂ

contraintuiția

Reinventarea Estului

Dincolo de ambițiile megalomane ale lui Vladimir Putin, numai bune pentru preambulul unui rechizitoriu de tribunal internațional, războiul din Ucraina va fi pentru toate statele de la granița răsăriteană a Occidentului un al doilea moment zero al istoriei contemporane după revoluțiile din1989.

30 de ani au petrecut țările din această parte a continentului încercînd să se scuture de eticheta de „foste comuniste". A fost un soi de luptă îndîrjită împotriva geografiei și a istoriei, care pînă nu demult părea aproape cîștigată. Sub numele de „Grupul de la Vișegrad", Polonia, Cehia, Ungaria și Slovacia se scuturaseră de nefericitul brand echivalent cu sărăcia și imprevizibilul și reușiseră să fie recunoscute ca aparținînd spațiului cultural al Europei Centrale. Mai placide, dar și cu probleme mai mari, România și Bulgaria încă erau calificate ca aparținând Estului, însă unul diferit. Norocos, dacă vreți. Unul integrat în UE și NATO, parte a Occidentului, parte la decizii, beneficiar direct al dividendului democratic.

Ca să ajungă aici, populațiile tuturor acestor state au suportat tranziții dureroase, au operat schimbări uriașe în economiile lor și au îmbrățișat aproape nediscriminatoriu orice venea de la vest de ele. Gesturile de frondă din ultimii ani ale Ungariei sau Poloniei pot fi văzute mai degrabă ca alintături ale unor state care sînt deja sigure de locul lor în lume. Mai precis, Ungaria și Polonia (și Slovenia într-o mai mică măsură) nu simt că apartenența lor la Occident mai poate fi pusă în vreun fel sub semnul întrebării. Așa că își permit să își mai lase orgoliul supradimensionat să se manifeste. Dar, ca în bancul acela, fără să sară gardul.

Și totuși.

Discursurile patetice ale președintelui Zelenski al Ucrainei trebuie luate în serios. Pe fronturile de la Mariupol, Harkov, Herson și Odessa, miza este Europa. O victorie a dictatorului de la Kremlin înseamnă consolidarea Rusiei ca actor relevant în tot Estul occidentalizat al continentului. Unii dintre politicienii din statele aflate la granița răsăriteană avertizau de ani de zile asupra acestui risc, însă, după cum mărturisesc mulți dintre ei – fostul președinte al Estoniei, Tomas Hendrik Ilves, e un exemplu –, erau imediat acuzați că exagerează și că sînt rusofobi. Faptul că estonienilor, românilor sau polonezilor le e teamă de Rusia nu e vreo știre. Singurul lucru care poate fi dezbătut e dacă această teamă e rațională sau irațională. Evenimentele din Ucraina arată nu numai că frica era îndreptățită, dar și că ea e izvorîtă nu numai din traumele trecutului, ci dintr-o analiză lucidă a prezentului.

Nu știm cum se va termina războiul, dar, măcar de dragul exercițiului, putem să conturăm cîteva scenarii. Primul dintre ele ar fi că Ucraina dispare politic și rămîne un soi de stat zombie la dispoziția regimului de la Kremlin. Își închipuie oare cineva că Rusia se va mulțumi cu un cîștig teritorial și politic după care își va relua cuminte locul în civilizație? Putem, într-un astfel de scenariu, să ne închipuim Marea Neagră ca fiind altceva decît un „lac rusesc", așa cum inspirat a numit-o fostul președinte Traian Băsescu? Putem să ne închipuim cum va arăta Moldova și, pe această cale, ce fel de graniță de est și nord o să aibă România? Cîtă instabilitate va trebui să stăvilească această graniță?

Celălalt scenariu este acela în care războiul încetează în baza unui armistițiu nesatisfăcător pentru ambele părți. Rusia se mulțumește cu o victorie de paradă, Ucraina renunță la o parte din aspirații și din teritoriu. Asta n-ar fi decît o amînare. Ne vom petrece următorii ani întrebîndu-ne în ce formă se va relua conflictul. Și cît de pregătiți vom fi. Dar rușii vor fi învățat ceva din eșecurile de la prima încercare? Și dacă da, unde se vor opri?

Al treilea scenariu este cel al unei victorii ucrainene. În acest caz, Occidentul va fi obligat să consolideze Kievul cu o viteză și o hotărîre care n-au fost posibile în România, de exemplu. Să nu uităm că democrația imperfectă românească e un șantier la care mai e mult de lucru. E greu de crezut că un stat de două ori mai mare, cum e Ucraina, va putea fi transformat peste noapte într-o înfloritoare democrație occidentală. Dar această situație este singura care pune actorii implicați, cu excepția notabilă a Rusiei, pe o traiectorie pozitivă. Statele din estul UE sînt, mai departe un pic, o linie a frontului instabilă și dătătoare de coșmaruri, Ucraina construiește în loc să numere morți, iar Rusia are timp de reflecție și, poate, de reevaluare a propriilor valori. E singura variantă în care pacea ar avea șanse pe un termen mai lung.

În oricare dintre aceste situații, „Estul" din mințile noastre redevine un spațiu al nesiguranței, al imprevizibilului și al dezastrului care așteaptă să se întîmple. Generația care a dărîmat comunismul a făcut tot ce a ținut de ea ca să nu mai ajungem vreodată în situația asta. Reușitele ei sînt multe și adesea trecute cu vederea, dar printre ele nu se numără și soluția la ambițiile scăpate de sub control ale unei Rusii revanșarde. Nu pentru că n-a existat știință, ci pentru că au avut naivitatea să creadă că de data asta va fi altfel. Au preferat să se concentreze pe propriul lor drum, lăsînd pericolul să fie gestionat de cancelariile occidentale prin tot felul de operațiuni de *„reset"* plecate de la prezumția că rușii preferă pacea și comerțul. Adevărul trist e că românii, ungurii, cehii, polonezii și toți ceilalți estici au construit case frumoase, însă ele sînt în lunca inundabilă a Europei.

De asta, politicienii din Estul proaspăt reinventat vor trebui să fie și mai fermi de azi înainte atunci cînd avertizează asupra pericolului rusesc. Atunci cînd cer curaj, asumare și acțiune. De asta, renunțarea la importurile energetice din Rusia e aproape o obligație, de asta încurajarea unei atitudini ferme față de tot ce e Rusia trebuie să fie singura cale. Vor fi costuri? Sigur că vor fi. Dar niciodată o asigurare de viață n-a fost gratis.

Lupta din Ucraina e pentru Europa. Și e mai mult pentru Varșovia, Tallinn sau București decît pentru Paris, Berlin sau Roma. Asta n-ar trebui să uităm nici o secundă, mai ales atunci cînd sîntem tentați să credem că orice fel de pace e mai bună decît războiul.

Cea mare tragedie a țărilor noastre e că avem experiență în a ne obișnui cu răul. Poate, măcar de data asta, nu va fi așa.

Teodor Tiță *este gazda podcast-ului* În Centru *pe care îl puteți asculta pe oricare dintre platformele de distribuție (Apple, Spotify, Google etc.): https://open.spotify.com/show/5jSN6amOtenIsHn23aoOLQ*

■■■

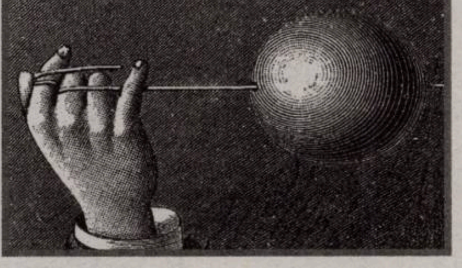

Matei MARTIN

mapamondul de buzunar

I3M – susținere pentru Ucraina, după război

Negocierile de pace dintre Rusia și Ucraina nu au produs pînă acum rezultate palpabile. Și e greu de prevăzut dacă se va ajunge curînd la un acord. Mai ales că agresorul susține aceiași termeni inacceptabili pentru Ucraina și continuă ofensiva militară chiar și pe durata negocierilor. Nici Occidentul nu a reușit pînă acum să medieze, eficient, în acest conflict. În orice caz, Vestul are o datorie față de Ucraina odată pacea instaurată: să asigure stabilitatea și mai ales să ajute reconstrucția Ucrainei după război. Chiar dacă aderarea la UE nu se poate petrece în regim de urgență, așa cum și-ar dori Guvernul de la Kiev, Europa poate susține politic și financiar aceste eforturi colosale. Europa însăși va trebui să se consolideze după acest război chiar dacă nu a fost direct vizată de atacurile Rusiei. Unele dintre sancțiunile economice impuse agresorului se întorc însă și asupra statelor care le-au adoptat, generînd crize în anumite domenii ale economiei. Sectorul energetic din Europa, dependent de importurile de gaze rusești, e cel mai afectat, mai ales pe fondul deciziei de a suspenda gazoductul Nord Stream 2 și în contextul angajamentului de a abandona complet achiziția de gaze din Rusia în următorii ani.

Noul context geopolitic de după război va conduce la revitalizarea unui mecanism de cooperare util, dar, pînă acum, ineficient, căci lipsit de mijloace. Din 2016, cînd s-au reunit, informal, la Dubrovnik, douăsprezece state din Europa Centrală și de Est, reunite sub numele de Inițiativa Celor Trei Mări, creează o centură de izolare care se întinde de-a lungul Mării Adriatice, Mării Baltice și Mării Negre. E vorba despre Polonia, Ungaria, Cehia și Slovacia, de cele trei state baltice (Lituania, Letonia, Estonia), de Austria, Slovenia, Croația, România și Bulgaria. Obiectivul este de a reduce influența Rusiei în Europa de Est.

© wikimedia commons

În logica în care funcționăm astăzi, dependența de gazele rusești reprezintă o vulnerabilitate majoră în plan geopolitic.

Inițial, I3M a fost conceput ca un proiect economic. Un coridor comercial care traversează Europa de la nord la sud. Necesitatea acestui coridor nu necesită prea multe explicații. E suficient să ne gîndim că, începînd cu anii 1950, majoritatea interconexiunilor de infrastructură în această zonă a Europei s-au dezvoltat de-a lungul axei est-vest pentru a facilita schimburile comerciale între statele-satelit ale URSS, dar și pentru a servi drept instrumente de control (geo)politic ale Moscovei în regiune. Starea infrastructurii nu s-a schimbat prea mult după prăbușirea Cortinei de Fier. Dimpotrivă, guvernele post-comuniste au privilegiat tot vechile rute, consolidînd drumuri și căi ferate deja existente în loc să dezvolte axe strategice noi. I3M își propune să rectifice această relație prin încurajarea proiectelor de energie, transport și infrastructură de-a lungul axei nord-sud. De pildă, în domeniul energetic, I3M își propune să lege noile terminale de gaze lichefiate din Polonia cu cele din Lituania și să construiască noi terminale în Croația. Sau să conecteze rezervele de hidrocarburi ale României și eventual să facă joncțiunea cu conducta transadriatică (Grecia și Italia). Conectarea tuturor acestor noi surse de hidrocarburi ar reduce nevoia de importuri de gaze rusești în Europa de Est și ar înlesni transferurile între state. În logica în care funcționăm astăzi, dependența de gazele rusești reprezintă o vulnerabilitate majoră în plan geopolitic. Cooperarea pe care o încurajează I3M e o modalitate de a restitui suveranitatea. Mai sînt și alte domenii-cheie pe care I3M își propune să le acopere. Sînt așteptate investiții importante pentru dezvoltarea infrastructurii rutiere și feroviare – e și o modalitate de a contrabalansa megaproiectele susținute de China („Noul drum al mătăsii"). Sau altele, în domeniul transferului de date și al cibersecurității...

Ucraina, Republica Moldova și Georgia ar trebui să devină parteneri ai programelor și beneficiari ai acestor investiții.

Astăzi, I3M e un instrument în construcție: o inițiativă informală cu o finanțare modestă, insuficientă, din partea fondatorilor. Însă prin implicarea unor aliați grei precum Banca Europeană pentru Reconstrucție și Dezvoltare sau a unor state direct interesate de consolidarea cooperării economice în Estul Europei (Germania sau chiar SUA) s-ar putea atrage fondurile atît de necesare.

■■■

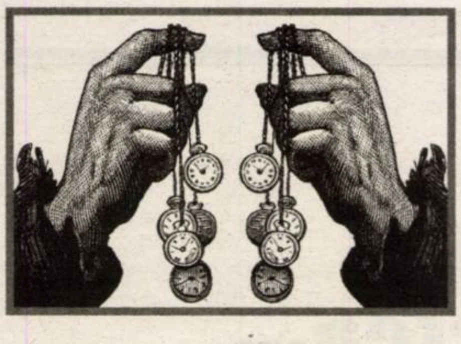

Andrei PLEȘU

nici **așa**, nici **altminteri**

„Așa e că pînă acum nu stăm nici bine, nici rău, adică nici așa, nici altminteri?“ (I.L. Caragiale)

Interviul de televiziune

Întîmplarea face să fiu de peste o lună la Berlin, invitat de un Colegiu de Studii Avansate, unde am fost bursier acum treizeci de ani. Inevitabil, delirul planetar stîrnit de Vladimir Putin mă face să petrec zilnic multă vreme dinaintea ecranului de televiziune: știri, dezbateri, interviuri, filme documentare. Săptămîna trecută am publicat și eu o tentativă de a explica inexplicabilul, răspunzînd cîtorva întrebări „de actualitate“. Nu reiau, acum, subiectul. Vreau doar să consemnez tipul de profesionalism pe care gazetarii de-aici, din Germania, îl ilustrează în eforturile lor de fiecare zi. Se formulează întrebări, se livrează informații, se convoacă specialiști și politicieni de toate culorile, se fac analize, se stimulează diversitatea de opinie, dar și competența temeinică. Polemica, dacă apare, e susținută cu rigoare, cu politețe, fără absolutisme sumbre, fără suficiență autocomplezentă. Și mi-am adus aminte de un text propriu, scris prin 2008, sub impactul versiunilor autohtone ale interviului de televiziune. Îl reiau, în speranța că ar putea fi o reflecție utilă pentru o bună (re)așezare a gazetăriei de criză, într-un moment tragic al istoriei contemporane. Nu-l luați ca pe un verdict critic, ca pe un abuz pedagogic, ca pe o bombăneală fudulă. E doar o oftătură fără mari iluzii...

Intervievatorul e cineva care stă de vorbă cu altcineva (politician, scriitor, sportiv, actor etc.) *în beneficiul privitorilor*. Această situație aparent foarte simplă are, din cîte îmi dau seama, cîteva reguli, care garantează calitatea rezultatului.

1) Intervievatorul trebuie să fie simpatic fără histrionism, amabil fără idolatrie, provocator fără să fie obraznic. El e, esențialmente, un *prilejuitor*. Bine informat, capabil de opinie personală, dar preocupat în primul rînd să aducă la rampă opinia inerlocutorului, intervievatorul va ști să dozeze cum trebuie ofensiva întrebării și discreția propriei prezențe. Pe scurt, el va ști să fie simultan prezent și absent, șarmant și imperceptibil. Nu va arunca priviri complice către spectatori, nu se va strădui să fie, clipă de clipă și cu orice preț, distractiv, „tare“ (mai tare decît invitatul său), *funny („fucking funny“* – ar spune argoul contemporan).

Ei întreabă, ei răspund,
ei cad de acord.

2) Decorul conversației va evita orice conotație de solemnitate. Convorbitorii stau confortabil, de preferință nu fața-n față și nu dinaintea unei mese. Sînt preferabile fotoliul, canapeaua, dacă nu chiar minimalismul scaunului. Cei care se ocupă de imagine nu vor umbla după efecte optice insolite, după unghiuri fistichii, cadraje sofisticate, prim-planuri *horror*. Scopul e obținerea senzației de normalitate, de *firesc*.

3) Firescul e și regula dialogului. Nici trivialitate descalificantă, nici metafizică ostentativă. Se *stă,* efectiv, de vorbă, adică nu se aleargă în toate direcțiile deodată, nu se face concurs de replici hoațe. Se caută subtilitatea, dar nu afectarea „fină“. Nimeni nu încearcă să „încuie“ pe nimeni, chiar dacă discuția se poartă fără menajamente filistine. Între doi inși suficient de inteligenți, nu e nevoie de scremete pentru ca dialogul să fie stimulator.

4) Alegerea invitatului e, pentru un intervievator profesionist, operațiunea cea mai grea și cea mai importantă. Cele mai plate, mai previzibile, mai inutile interviuri sînt cele cu politicieni în funcție. Iar dacă ele sînt, dimpotrivă, prea amuzante, iar nu e bine. Politica nu trebuie să fie o formă de *entertainment*. Decisivă e adecvarea dintre temă și invitat. Nu-l chemi pe Hagi să discuți despre pictura olandeză și nici pe Patapievici ca să afli ceva despre poșete. (Deși, adesea, tocmai asemenea alăturări trec, în presa noastră, drept „deștepte“.)

Adaos 2022: La noi a apărut, de ceva vreme, ideea (și practica) *gazetăriei de grup* amical. Cîțiva „cunoscuți“ cu opinii în general consonante stau de vorbă, oferindu-și reciproc ocazia unei taclale de club. Se pun în valoare unul pe altul, au aerul unui consorțiu de experți, care manipulează istoria contemporană pentru a-și etala abilitățile „hermeneutice“ proprii. „Interpretarea“ e mai degrabă „înscenare“ șmecheră, diferența de opinie e regie teatrală sau hîrjoană prietenească de dragul audienței... Știi cam dinainte ce vei auzi și îți dai seama repede că nu te-ai întîlnit cu realitatea pe care vrei să o înțelegi, ci cu un mic grup de portrete „meseriașe“, bucuroase să pună țara la cale, printr-o hîrjoană veselă. Ei întreabă, ei răspund, ei cad de acord, înainte ca tu să-ți faci vreo idee despre temele dialogului, despre situația „din teren“ și despre competența reală a interlocutorilor.

■ ■ ■

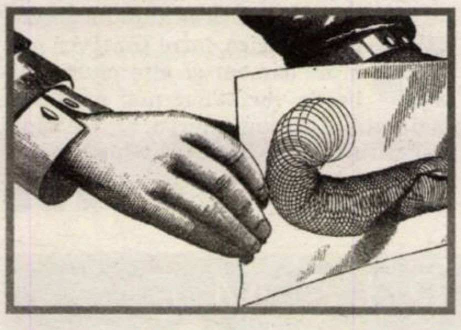

Andrei CORNEA

la **răscruce** de **gînduri**

Nu există suflete moarte!

Vă mai reamintiți cum se încheie volumul întîi al romanului celebru al lui N.V. Gogol, *Suflete moarte?* Eroul, Cicikov, sare într-o troică la lăsarea nopții și surugiul dă bice cailor care o pornesc cu toată viteza. Iar autorul reflectează: „Pasăre-troică, cine te-a născocit? Să știi că nu-și putea da viață decît un popor vioi, o țară care nu știe de glumă, care s-a întins pe o jumătate de lume...“. Apoi continuă dezvoltînd analogia troică-Rusia: „Oare și tu, Rusie, nu gonești ca o troică iute pe care n-o poate întrece nimeni?... Rusie, încotro te avînți? Răspunde-mi. Nu-mi răspunde. Clopoțelul își cîntă clinchetul minunat; vuiește și se preface în vînt văzduhul sfîșiat în bucăți; zboară pe alături tot ce e pe pămînt și, uitîndu-se chiorîș, se trag deoparte și-i fac loc să treacă celelalte popoare și țări“ (Gogol, *Suflete moarte,* Polirom, 2012, p. 305).

Ce avem aici? Elogiul fără menajamente al imperialismului rus din toate timpurile, proslăvirea ambiției nestăvilite de dominație globală a Rusiei, a forței irezistibile de cucerire și de supunere fără menajamente a restului lumii? Da, la prima vedere. Dar la a doua, e mult mai complicat.

ГОГОЛЬ
GOGOL
ROMA 2002

N.V. Gogol

© wikimedia commons

Căci să nu uităm cine e pasagerul și stăpînul troicii (cai, trăsură, surugiu), cine poruncește, cine zboară purtat de caii iuți prin noapte. E Cicikov, un mare și sinistru escroc. Da, nu numai că e un escroc, dar escrocheria lui e sinistră: cumpără pe sume derizorii „suflete moarte“ (adică nume de șerbi morți și încă neînregistrați oficial) pentru care, prezentîndu-i drept vii, primește niște subvenții de la stat și astfel se îmbogățește. Escrocheria asta nu-i posibilă decît în Rusia: o țară în care majoritatea populației e, practic, sclavă pe moșii. Într-un sens mai larg, „moartea sufletelor“ rămîne valabilă și după eliberarea șerbilor în 1861, căci sîntem într-o țară unde viața omului, „sufletul“ său nu contează decît ca un lucru ce poate fi instrumentalizat de marele stăpîn, adică de stat. Sufletele sînt „moarte“ în Rusia eternă, fiindcă devin repede lucruri dispensabile oricînd pentru stăpînul lor și utile numai la făcut avere, la cîștigat putere, ba chiar la înfricoșat celelalte popoare, cînd sînt echipate ca soldați. În Rusia, observa deja marchizul de Custine, prin o mie opt sute treizeci și ceva, viața omului nu contează. Contează numai voința statului. Așadar, sufletele sînt „moarte“, deși prin însăși natura lor ar trebui să fie vii; firește, sintagma „suflet mort“ e un oximoron, o absurditate. Dar, în Rusia – de la Nicolae I, țarul din timpul lui Gogol, și pînă la Putin, cu excepția, probabil, a lui Gorbaciov –, absurditatea a fost și este politică de stat, mai mult, unica rațiune pentru existența statului. Și mă tem că așa va și rămîne.

Așadar, Gogol ne oferă, cred, o ironie sumbră la finalul volumului: aparent ridicată în slăvi, (poate și ca să treacă de ochii cenzurii vigilente a lui Nicolae I, care impusese, la prima ediție din 1842, titlul edulcorat *Aventurile lui Cicikov),* metafora Rusiei imperiale din toate timpurile, întinsă deja pe o jumătate de lume și poftind mereu și la cealaltă jumătate, e arătată ca supusă unui principiu inuman, stăpînită de cea mai monstruoasă corupție – a gîndirii, a civilizației și a vieții – căci cutează să trateze sufletul, despre care știm că mort nu poate fi și care, poate, e nemuritor, ca pe un obiect tezaurizabil. Într-adevăr, stăpînul troicii celei iuți și stăpînul sufletelor moarte sînt unul și același om, iar goana cea iute nu-l va duce pînă la urmă decît la catastrofă. (Volumul al doilea, care trebuia să aducă îndreptarea lui Cicikov, e incomplet și a fost parțial distrus de autor.)

Și mai percepem aici o ironie, de data asta istorică – mai vizibilă în aceste momente de acum: Gogol, marele scriitor rus, era ucrainean.

■ ■ ■

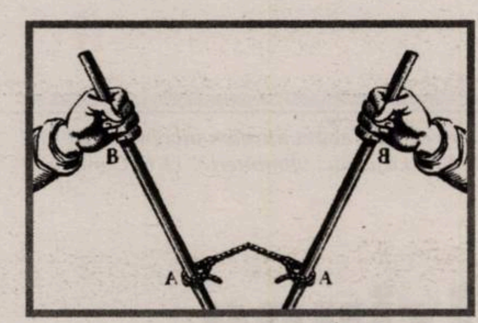

Alin FUMURESCU

nu ca-n perete

Dacă lui Putin nu i-a plăcut cartea...

●●● ar fi spus profesorul meu de Biofizică pe cînd eram tînăr student la Medicină, la Cluj. Nu știu cum mai stau lucrurile acum, dar pe vremea mea, pentru studenții mediciniști clujeni, trei materii erau spaima: Anatomia, Morfopatologia și… Biofizica. La astea se cădea pe capete, așa că fiecare se pregătea cum putea mai bine: se băteau mătănii, se evitau scările, se scuipa peste umăr de trei ori ș.a.m.d. Și-atunci, pe vremea comunismului (!), profesorul de Biofizică a spus unui întreg amfiteatru următorul banc: *Un avion american de ultimă generație se prăbușește, accidental, în Rusia. Pilotul, Tom, scapă cu viață, dar e luat prizonier. Cum avionul era un prototip, rușii îl iau imediat la interogatoriu: Care e portanța avionului? Care e cadența de tragere a mitralierelor de la bord? Care e viteza maximă? Pînă la ce altitudine poate zbura? La fiecare întrebare, Tom răspunde cu „Nu știu“, așa că e torturat în fel și chip. Degeaba. Rușii nu pot scoate nimic de la el. În cele din urmă, are loc un schimb de prizonieri, iar Tom e trimis acasă tumefiat, fără dinți și fără unghii. Colegii aviatori sînt oripilați de cruzimea rușilor și-l întreabă ce sfaturi le poate da pentru cazul în care s-ar trezi în aceeași situație. Tom le răspunde: „Măi băieți, puneți mîna și învățați cartea tehnică a avionului, că dacă vă prind rușii că n-o știți, vă rup în bătaie!“*.

Bănuiesc că Putin nu știa bancul sau, dacă-l știa, credea că se aplică doar de la ruși la americani, nu și invers. Ei bine, s-a înșelat. Amarnic. Aici nu e vorba despre ruși sau despre americani. Viața te pedepsește dacă nu cunoști „cartea tehnică a avionului“, ceea ce, în cazul politicienilor, democrați sau nu, constă în cîteva texte de bază ale filosofiei politice. *(Ajuns pînă aici cu lectura acestui text, cititorului îi este îngăduit să zîmbească nițel sau chiar să rîdă cu gura pînă la urechi, dacă așa poftește, după care este rugat să redevină serios.)* Dacă nu mă credeți, amintiți-vă de Ceaușescu, cel pe care l-am împușcat, creștinește, de Crăciun. De ce un dictator care-a controlat milioane de români pentru atîția amar de ani și-a pierdut puterea în cinci minute? Vă mai amintiți? Pentru că scenariul în care Ceaușescu ar putea fi huiduit de către mulțime în timpul unei transmisii în direct nu a fost luat niciodată în considerare. Și-atunci, cînd au izbucnit huiduielile la București, o țară întreagă a putut vedea pe chipul dictatorului frica. Iar cînd transmisia a fost întreruptă, tot de frică, românii au ieșit în stradă cu milioanele. De ce? Pentru că, după cum spunea englezul Thomas Hobbes pe la 1651 toamna, în politică și nu numai, *reputația de putere e puterea*. Cîtă vreme lumea crede că ai putere, o ai. Cînd lumea încetează, dintr-un motiv sau altul, să creadă că o mai ai, n-o mai ai! Simplu ca bună ziua, dar Ceaușescu nu îl citise pe Hobbes.

Sînt sigur că nici Putin nu l-a citit pe predecesorul lui Hobbes, italianul Niccolò Machiavelli. Dacă ar fi făcut-o, sau dacă *Principele* ar fi manual obligatoriu pentru orice dictator „respectabil“, rusul ar fi știut pe dinafară lecția de bază din cartea lui Machiavelli: oamenii îți iartă orice cîtă vreme ai succes, dar sînt gata să se transforme dintr-o turmă de oi într-o haită de lupi de-ndată ce miros ezitarea, frica, eșecul. Dacă scopul scuză mijloacele, a-ți rata scopul reprezintă păcatul capital. Se cheamă că n-ai știut să-ți apreciezi bine șansele, fie pentru că ți-ai subapreciat adversarul (sau adversarii), ți-ai supraapreciat puterile sau n-ai cîntărit bine conjunctura. Nu mai contează. Ai pierdut. Dar dictatorii de aia sînt dictatori – pentru că nu le place cartea.

Iată de ce Putin, omul care și-a construit cariera pas cu pas, în timp, ca pe o catedrală a răului, calculat, cu sînge rece și fără remușcături ale duhului lăuntric, cum ar fi zis James Joyce, a greșit tocmai la sfîrșit. A greșit la fel de grandios precum a construit, atîta doar că nici Putin nu e Zorba Grecul, să poată aprecia o prăbușire magnifică, și nici Rusia nu e o insuliță din Grecia. A sperat că va rămîne în istorie ca omul care i-a redat Rusiei „măreția țaristă“ și-a reușit s-o distrugă. Rusia nu va mai conta pe scena internațională decît ca un actor de mîna a doua sau a treia. A sperat că va distruge naționalismul ucrainean și-a izbutit să-l justifice și să-l întărească. A nădăjduit că va ocupa Ucraina în cîteva zile și s-a împotmolit în realitatea pe care subalternii, din frică sau incompetență, nu mai contează, nu i-au oferit-o. A crezut că va profita de o Uniune Europeană șubredă și-a reușit s-o refacă, cu tot cu Marea Britanie. A fost convins că-i va convinge pe chinezi că Rusia joacă în continuare în prima ligă, iar chinezii îl mîngîie acum, cu blîndețe, pe creștet, cum faci cu un copil neastîmpărat care sparge geamurile vecinilor. N-a revigorat doar Alianța Nord-Atlantică, dar a reunificat o Americă pînă acum cîteva săptămîni polarizată, i-a prins pe trumpiști cu pantalonii în vine și pe cei grăbiți să cînte prohodul democrațiilor liberale și al capitalismului cu degetul în nas.

A înfrînt pe toată linia și nici o victorie „de etapă“ în Ucraina nu-l mai poate ajuta, nici ocuparea Kievului, nici anihilarea lui Zelinski, nimic.

Joe Biden spunea că Putin „a pierdut“ indiferent de ce se mai întîmplă. În românește sună și mai bine – „A înfrînt!“. A înfrînt pe toată linia și nici o victorie „de etapă“ în Ucraina nu-l mai poate ajuta, nici ocuparea Kievului, nici anihilarea lui Zelinski, nimic. Dacă l-ar fi citit pe Machiavelli, ar fi știut că răul trebuie făcut dintr-o dată, precum ți-ai smulge un fir de păr din nas, pentru că altminteri vei fi nevoit să trăiești pe vecie cu un pumnal însîngerat în mînă. Ar fi știut să nu-și aleagă sfătuitori dintre lingăi, că ăștia te trag în prăpastie. Ar fi știut ce știau românii – că nu te lupți cu doi adversari mari în același timp (nici Hitler nu-l citise pe Machiavelli). Ar fi știut că *frica* se poate transforma în *ură*. Pentru că ura, ca și iubirea, nu pot fi controlate. Ce mai tura-vura, ar fi știut să-și aprecieze și forțele, și inamicii, și conjunctura. A înfrînt pe toată linia – și-o știe și el, chit că nu vrea s-o recunoască. De-acum nu i-a mai rămas decît să se autoiluzioneze.

Din nefericire, între timp vor mai muri oameni și alte cîteva miliarde vor suferi mai mult sau mai puțin. Un singur lucru, însă, e sigur – sfîrșitul. E scris în cartea tehnică a avionului.

■ ■ ■

Mihaela SIMINA

accent pe istorie

Limbajul istoric al florilor

Florile *au vorbit* de-a lungul istoriei, transmițînd mesaje prin diverse semnificații, în funcție de timpuri, spații și civilizații. Există însă o epocă în care limbajul florilor a fost mai folosit și mai ascultat poate ca niciodată: epoca victoriană (domnia reginei Victoria a Regatului Unit 1873-1901).

Rigorile sociale ale perioadei impuneau o anumită etichetă, care dicta și ce trebuie declarat sau nu în public. Sentimentele, dorințele, în nici un caz. De flirturi, fie ele și inocente, nici nu se punea problema. Așa că oamenii au găsit soluții de a-și transmite tacit emoțiile și mesajele secrete prin intermediul florilor. Primul dicționar care a explicat semnificația pe care o poartă florile, numit *Le Langage des Fleurs,* a fost publicat la Paris în 1819. Acesta a devenit un instrument foarte popular în rîndul clasei mijlocii și superioare ale societății victoriene.

Răsfoim puțin printre... petale. Dragostea romantică și pasiunea erau simbolizate de trandafirul roșu (istoria continuă), în timp ce trandafirul alb era echivalent cu dragostea inocentă, iar narcisa cu cea neîmplinită. Macul roșu semnifica amintirea, pomenirea și gălbenelele vorbeau despre cruzime, gelozie sau chiar moarte. La polul oarecum opus, floarea de măr simboliza noroc, prosperitate și belșug, iar trandafirul galben era echivalentul prieteniei.

Limbajul florilor nu constituia doar un monolog, ci se putea transforma și într-un soi de dialog. De obicei, un pretendent curta o femeie oferindu-i un buchet discret format din cîteva flori înconjurate de ierburi decorative (cunoscut sub denumirea de *tussie-mussie).* Răspunsul putea fi afirmativ sau negativ – așa-i de cînd e istoria. Se decoda astfel: dacă destinatara accepta buchetul cu mîna dreaptă însemna *da,* iar dacă îl primea cu mîna stîngă însemna *nu*. Conversația devenea uneori și mai complexă. Dacă cea care primea florile le îndrepta spre inimă arăta reciprocitatea sentimentelor, iar dacă, într-un scenariu mai puțin fericit, întorcea buchetul în jos, comunica un refuz ferm.

Istoria, oricum, continua. Petală cu petală.

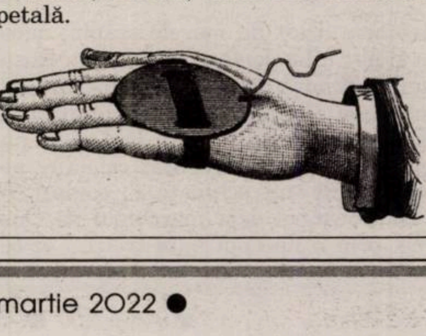

BARBURISME

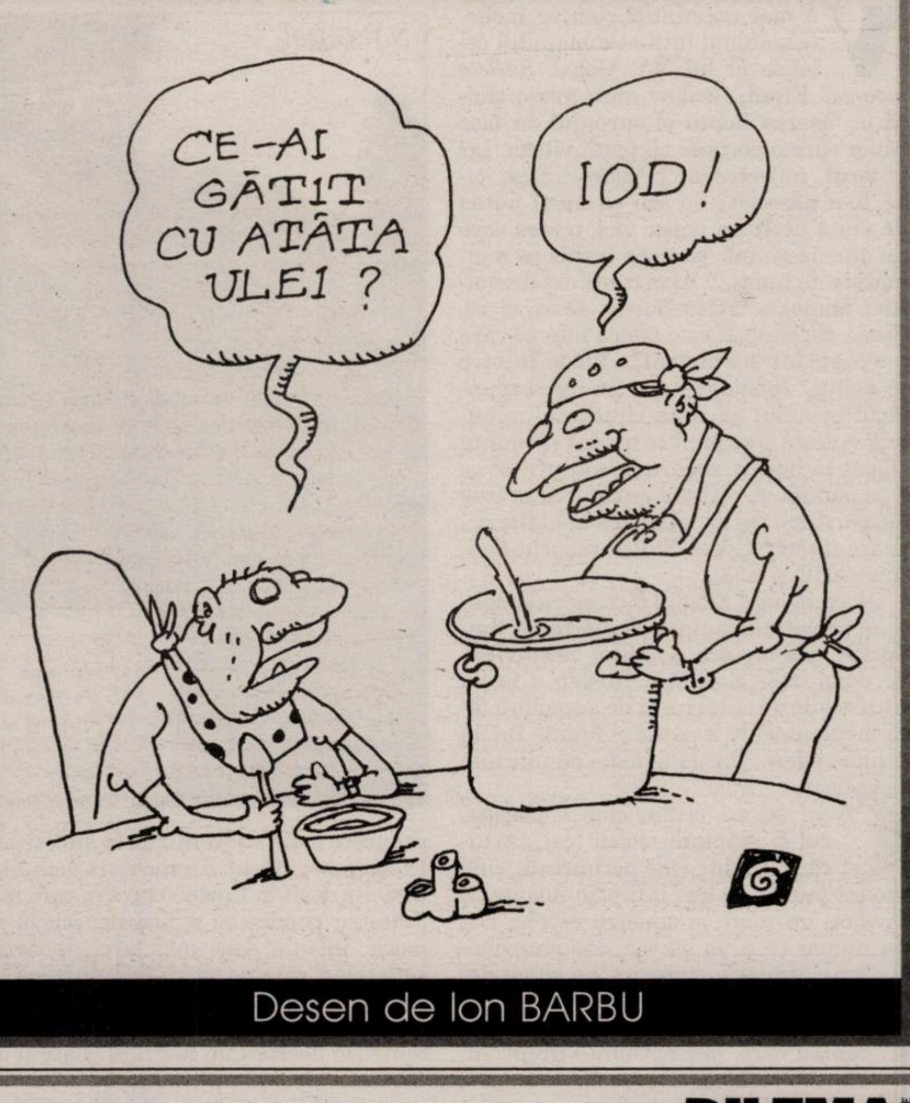
CE-AI GĂTIT CU ATÂTA ULEI ?
IOD!

Desen de Ion BARBU

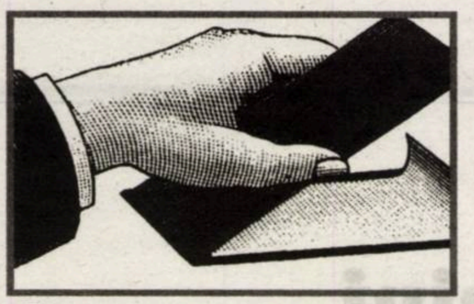

Valeriu STOICA

la **drept** vorbind

Forța intrinsecă și extrinsecă a dreptului

În cartea *Îngerii mai buni ai naturii noastre. De ce s-a diminuat violența?* (Publica, 2019), Steven Pinker și-a ales drept motto o cugetare a lui Blaise Pascal: „Ce himeră este omul! Ce ciudățenie, ce monstru, ce haos, ce contradicție, ce minunăție! Judecător al tuturor lucrurilor, rîmă firavă, deținător al adevărului, cloacă de incertitudine și eroare, măreția și scursura Universului". Cartea este o istorie a violenței și a cenzurilor culturale, juridice și instituționale pentru diminuarea acesteia. Finalul este aproape optimist. Îngerii mai buni ar fi pe cale să învingă demonii lăuntrici ai naturii noastre. Capacitatea de a furniza violența în forme organizate nu este totuși singurul avantaj competițional al primatelor, cum sînt tentați să spună cei mai pesimiști dintre noi. Omul a descoperit nu numai cele mai crude și mai distrugătoare forme de violență, ci și multiple instituții care îngrădesc violența. Invadarea și distrugerea Ucrainei de către Rusia pun însă sub semnul întrebării optimismul, fie el și moderat, al lui Steven Pinker. Sub același semn este pusă astăzi și forța dreptului, chiar și pentru cei care știu că elementul intrinsec al acesteia trebuie să fie dublat de un element extrinsec.

Teoria privind temeiul consensual și teoria care afirmă temeiul instituțional al dreptului nu sînt incompatibile, ci complementare. Dreptul și ordinea întemeiată pe acesta au atît un temei consensual, cît și unul instituțional. Dacă există o acceptare comună a unor valori și principii morale, religioase sau juridice, există și structuri comunitare pentru apărarea lor. Este prima dintre cele două teme centrale ale filosofiei politice și ale filosofiei dreptului. A doua temă este diferențierea formelor de organizare a comunităților în funcție de valorile și principiile care alcătuiesc temeiul consensual al dreptului și al ordinii juridice. Au aceste valori și principii în centrul lor persoana umană, ceea ce presupune că structurile comunitare de putere sînt în slujba acesteia, sau sînt expresia acestor structuri comunitare și a conducătorilor lor, ceea ce presupune că ființa umană este lipsită de importanță, o simplă piesă într-un mecanism sau un simplu organ într-un corp social? Forța extrinsecă a dreptului are aceeași natură în orice formă de organizare comunitară: există structuri de putere care apără această formă de organizare. Forța intrinsecă este diferită: structurile de putere fie se apară pe ele însele și oprimă membrii comunității, fie protejează valorile și principiile clădite în jurul ființei umane, conținînd și mecanisme interne care previn sau sancționează derapajele de la acest sens de funcționare a puterii.

Mult discutata globalizare este mai degrabă una tehnologică decît una culturală. Mijloacele tehnice, inclusiv cele de distrugere, sînt astăzi cam aceleași peste tot în lume. Valorile și principiile care alcătuiesc temeiul consensual al organizării comunitare sînt diferite sau chiar aflate în conflict. Reperele confruntării nu mai sînt în principal geografice, Vest și Est, Nord și Sud, ci axiologice. Cuvinte care păreau demonetizate – viața, libertatea și demnitatea ființei umane – își recapătă astăzi sensul originar. Societățile care s-au structurat pe temeiul acestor valori (după milenii de evoluție și involuție, după numeroase războaie civile, regionale sau mondiale, după sacrificii măsurate în zeci de milioane de vieți) au intrat în adormirea provocată de comoditatea consumistă și de utopiile de tot felul, ignorînd valul geopolitic care contestă aceste valori. Cînd Rusia (în mod indirect), abandonînd spiritul lui Gorbaciov și reînviind tradiția țarismului) și China (în mod direct), renunțînd la spiritul lui Deng Xiaoping și revenind la cel al lui Mao Zedong) au îngropat regula celor două mandate prezidențiale, ar fi trebuit să fie clar pentru lumea liberă și liderii acesteia că se anunță o ofensivă nu numai economică și informațională, ci și militară împotriva lor. Pandemia recentă și războiul din Ucraina au arătat dimensiunile globale ale acestei ofensive. Huntington este mai actual decît oricînd, hegelianul Fukuyama este uitat. Conflictul civilizațiilor nu mai este mocnit, ci din ce în ce mai violent. În era nucleară, sfîrșitul istoriei, dacă va fi, va fi unul apocaliptic.

Poate fi prevenit un asemenea sfîrșit? Nimeni nu poate oferi o predicție sigură, nici într-un sens, nici într-altul. Resurecția spiritului de luptător în lumea liberă este însă o premisă necesară pentru a încerca, indiferent de șansele de succes, prevenirea dezastrului. Desigur, nu este vorba de forma în care s-a manifestat acest spirit de luptător în Antichitate sau în Evul Mediu, mai exact spus în epoca prenucleară. Sînt necesare forme eficiente de luptă în condițiile riscului nuclear, exprimat în formula *„mutually assured destruction"*. În orice caz, soluția nu este cedarea permanentă la șantajul subtil sau brutal. Nu e lăudabilă căderea în capcana gazului rusesc, cînd un personaj construiește pas cu pas un regim politic dur și cinic într-o țară cu un uriaș arsenal nuclear. Este nevoie de inteligență strategică, de mijloace adaptate de securitate în condițiile riscului nuclear, inclusiv de securitate energetică, și de multe altele. Fără clarviziune și spirit de luptător, fără o credință puternică în valorile care limitează violența, aceste deziderate nu pot fi atinse. Credința în valorile libertății trebuie să fie însă dublată de pragmatism.

Noul stadiu al confruntării dintre cele două grupări de state în care s-a împărțit lumea la începutul mileniului III pune la grea încercare dreptul internațional, pentru că atît elementul intrinsec, cît și elementul extrinsec al forței sale sînt mai slabe decît cele ale dreptului intern (național). Elementul intrinsec al forței dreptului intern este consensul, mai puternic sau mai fragil, realizat în jurul anumitor valori. Structura instituțională clădită pe aceste valori este elementul extrinsec al forței dreptului intern. În dreptul internațional se încearcă realizarea unui consens în jurul unor valori neutre între actori care împărtășesc valori incompatibile. Acest consens se destramă în momente de criză și trebuie să fie mereu refăcut. Ca urmare, elementul extrinsec al forței dreptului internațional, adică structura instituțională, are o eficiență redusă, mai ales în cazul războaielor „calde", cum este cel din Ucraina. Compromisul prin care fiecare parte în conflict (nu doar Ucraina și Rusia, ci și sistemele geopolitice regrupate de o parte sau de alta) obține o parte din ceea ce dorește este greu de atins cînd o parte vrea mereu ceva mai mult, negînd dreptul la existență al statelor suverane vecine. Negocierea pragmatică a compromisului presupune forme de luptă prealabile, care să facă posibilă comunicarea rațională, chiar și atunci cînd unul dintre partenerii de negociere are un discurs irațional. Cel care cedează în permanență nu mai are o poziție solidă în negociere: pragmatismul nu înseamnă supunere în fața amenințării. Lumea liberă, pentru a-și apăra valorile care o fundamentează, are nevoie în egală măsură de spirit de luptător și de pragmatismul calculului cost/beneficiu; dacă ar fi avut aceste două calități în ultimii 20 de ani, rezultatul calculului cost/beneficiu i-ar fi fost acum mai favorabil. Dar după implozia comunismului în Europa de Est nu a fost anticipată corect configurația liniilor de forță ale balanțelor de putere regionale și ale balanței de putere globală. E o lecție veche: dacă nu plătești un preț la timp, apoi prețul va fi mult mai mare. Se pare că acum liderii lumii libere au înțeles că trebuie plătit prețul de azi; deși a crescut mult, e mai mic decît va fi mîine. Dar cel mai mare preț al libertății noastre este plătit de poporul ucrainean, martir și erou.

N.B.: Îi mulțumesc domnului Cip Vătășescu pentru dialogul din rețeaua LinkedIn, fără de care cîteva din formulările acestui text nu ar fi fost posibile.

■ ■ ■

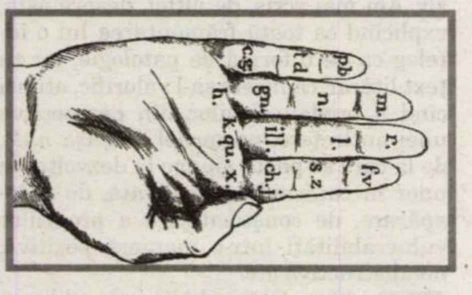

Codrin Liviu CUȚITARU

prezentul discontinuu

În cerc

La sfîrșitul secolului al XIX-lea, republicanii români erau supuși unor ironii teribile de către clasa politică sau presa conservatoare și chiar de către opinia publică în ansamblul ei, regalitatea fiind pe atunci un mod de viață autohton greu de imaginat în postura unui sistem ce ar fi trebuit „reformat". În fruntea batjocoritorilor se afla, frecvent, Caragiale, cu articolele sale vituperante din *Moftul român*. Bunăoară, în două texte consecutive *(Moftul român* din 9 mai 1883 și *Moftul român* din 13 mai 1883), intitulate „Politica" (evident, I și II), autorul *Scrisorii pierdute* ridiculizează cîteva întruniri ale liberalilor republicani, precum și obiectul „petițiunilor" lor iritate. Dacă, în primul articol, scriitorul se limitează numai la citarea unor „vorbe de duh", rostite de membri marcanți ai guvernului conservator în ședințele Consiliului de Miniștri (se pare că P.P. Carp, „cu obicinuitu-i ton de zeflemea, a susținut că cei care au pus de gînd să se-ntrunească la *Dacia* sunt niște gogomani", iar Lascăr Catargi, „cu obicinuitu-i bun simț, ar fi spus: «Bre, omule, dacă ne-or face vreun tărăboi la 5 aprilie? Dacă or da [...] cu bolovani și te-or mîzgăli și pe mata cu ouă clocite pe aiasta care o porți la ochi?»"), în al doilea menționează o acțiune revendicativă a „revoluționarilor" antimonarhiști la Palat și dezbaterile juridico-etice iscate în jurul ei. Să le urmărim împreună, încercînd să sesizăm nota argumentativă din spatele satirei caragialiene.

Rezumă autorul, în felul următor, întreaga tărășenie: „D. P.S. Aurelian a fost însărcinat să ducă la Palat și să prezente regelui moțiunea votată de națiune contra reacțiunii care, contra prescripțiunii Constituțiunii, închide opozițiunii căile de luptă legală. [...] Este o nenorocită nepotrivire între regulamentul Palatului și Constituțiune, care nepotrivire sperăm că se va aplana odată, punîndu-se cele două texturi în acord. În adevăr, pe cînd Constituțiunea dă dreptul națiunii să voteze moțiuni, regulamentul Palatului dă dreptul regelui să nu primească în audiență decît pe cine se prezintă într-un mod convenabil". Cu certitudine, domnul Aurelian nu s-a bucurat de simpatia monarhului, moțiunea fiindu-i tratată cu dispreț. Prilej pentru „reacțiune" de a iniția o discuție civică pe problema „celor două texturi care se bat cap în cap – căci din momentul ce națiunea este suverană, ea trebuie să aibă dreptul de a se prezenta (la Palat, *n.m.*) oricum". Caragiale trece în revistă motivațiile liberalilor cu ironie swiftiană, demontîndu-le, indirect, prin discreditare implicită. Merită de aceea să le auzim: „Mai întîi, ce este, în drept constituțional, Palatul? Palatul este casa națiunii și, prin urmare, națiunea, ca singură și suverană proprietară, poate intra cînd și cum îi place în casa ei proprie. Dar dacă Palatul este în totalitatea lui proprietatea națiunii, care este o colectivitate de naționali, fiecare național va avea și el o părticică în casa națiunii și, prin urmare, va avea drept, cînd va voi să-și spună păsurile sale și ale națiunii contra reacțiunii, să suie treptele Palatului și, fără să bată la ușă, să intre la rege, a cărui suveranitate emană de la națiune, și să-i vorbească". Cu alte cuvinte, *vox populi, vox Dei*.

De altfel, un lider liberal (N. Fleva) sugerase, într-o adunare de la *Dacia,* că dreptul suveran al multitudinii fusese, prin atitudinea Palatului, grav încălcat. Ar fi zis el, conform transcrierii lui Caragiale: „Cuțitul a ajuns la os și regele este despărțit de națiune (aplauze). Azi războiul este declarat între națiune și o mînă de uzurpatori, care fac din rege o pavăză (aplauze). Și atunci cînd ușa Palatului ni se închide, avem dreptul *să stricăm ușa* (aplauze), *să intrăm în casa noastră* (aplauze). Toți autorii moderni ne arată că atunci cînd tirania și despotismul ne sugrumă, dreptul sacru al poporului este de *a se ridica și apăra ordinea* (aplauze prelungite)". Libertatea poporului de a se răscula în clipa în care guvernul încetează să-l mai reprezinte – libertate prevăzută în Constituția americană – e interpretată răstălmăcit, se vede, de domnul Fleva ca un drept al grupului la starea de revoltă... Personal, sînt uimit de isteria legislativă, administrativă, jurnalistică și socială, ivită la noi, chiar și acum aproape un veac și jumătate, din orice, mă scuzați, sforăitură a clasei politice. O agitație (sau ar fi trebuit poate să spun „agitațiune"?) morbidă cuprindea și atunci întreaga societate, mergîndu-se pînă la solicitări extreme: revoluție, reformă radicală, schimbare din temelii. Aceste texte ale lui Caragiale transmit o senzație de profundă instabilitate. Te introduc în lumea pasională a balcanicilor, într-un orizont – după metafora cinematică a lui Almodóvar – de *carne trémula*. Trist rămîne faptul că, dacă modifici puțin decorul, obții – și astăzi – un scenariu „combativ" asemănător. Mai ales în contextul în care, vai, lumea contemporană are nevoie de bărbați de stat adevărați ca de aer...

■ ■ ■

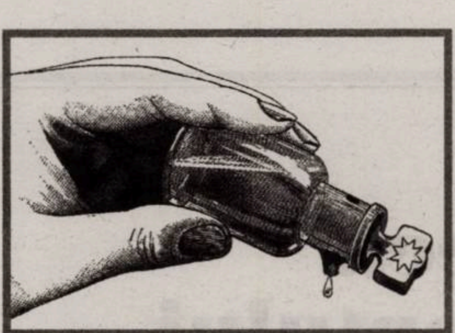

Rodica ZAFIU

cuvinte **nepotrivite**

Vorbe din vecini

În limba română există o serie de cuvinte de origine ucraineană, în majoritate intrate prin contact lingvistic direct, în zonele de nord și nord-est (Bucovina, Moldova, Maramureș). Desigur, sînt destule situații în care cuvintele care circulă în mai multe variante, cu unele diferențe de pronunție, pot fi raportate la mai multe limbi slave, fapt ilustrînd fenomenul etimologiei multiple, reflectat în dicționarele noastre printr-o enumerare de surse: ucraineană, poloneză, rusă, bulgară, sîrbă. Cercetătorii au identificat de obicei sursa ucraineană pe baza unor particularități fonetice și semantice, dar și ținînd cont de caracterul popular al cuvintelor și de istoria contactelor între comunități, în zonele de bilingvism.

Cele mai multe împrumuturi din ucraineană au deci caracter regional. Unele au intrat totuși în circulația mai largă, printre altele și prin intermediul literaturii. Un cuvînt care își păstrează amprenta regională, dar e bine atestat și – cred – destul de cunoscut de vorbitorii de română este *hulub* (din ucr. *holub),* sinonim cu *porumbel;* a fost folosit frecvent de Sadoveanu, dar se leagă mai ales de proza lui Ionel Teodoreanu. Cuvîntul e laitmotivul ironic-nostalgic al primelor pagini din *Ulița copilăriei,* în care personajul-copil scrie un poem despre porumbei, punctat de replici glumețe ale bunicilor („luna apărea printre nouri, ca un zbor luminos de *hulub“;* „Să nu-ți mănînce motanul *hulubii“*); îl regăsim și în titlul nuvelei din care se va naște romanul *La Medeleni:* „Am pornit să scriu o nuvelă, intitulată *Dacă vecinii îmi omoară hulubii“ (Masa umbrelor).* Diminutivul *hulubaș* e folosit de Creangă („Și așa trăiau ei de bine și se iubeau unul pe altul, ca niște *hulubași“, Povestea lui Stan Pățitul).*

Un alt împrumut care pare să fi circulat destul de mult în limba mai veche, dar care a ieșit între timp din uz, este adverbul *hojma* („mereu, neîncetat“), păstrat în literatură. A fost folosit de C. Negruzzi, în nuvela *Alexandru Lăpușneanu,* într-un pasaj des citat pentru caracterizarea personajului: „Rîdea; mușchii i se suceau în rîsul acesta și ochii lui *hojma* clipeau“; se regăsește și în alte texte ale lui Negruzzi („În zadar rîdeți, dvoastră acești carii nu știți nimic, macar că *hojma* cetiți“ *(Scrisoarea VIII, Negru pe alb),* precum și la Creangă, în *Harap Alb,* în descrierea supărării lui Gerilă: „Și *hojma* morocănea pe ceilalți“.

Dintre cuvintele înregistrate în DEX ca provenind din ucraineană, amintesc alte cîteva care apar în textele lui Creangă: *cațaveică* – „haină scurtă, îmblănită, purtată de femei“ („ce frumoasă cațaveică am să fac nevestei mele din blana istui vulpoi“, în *Ursul păcălit de vulpe), chișleag* – „lapte acru rămas după ce s-a luat smîntîna“ („Cînd punea mama laptele la prins, eu... de pe-a doua zi și începeam a linchi grosciorul de pe deasupra oalelor; și tot așa în toate zilele, pînă ce dădeam de *chișleag“, Amintiri din copilărie), drele* – „ciuperci care cresc pe trunchiuri de copaci“ *(„Drele* pe podele și ciuperci pe pereți“), *sorcovăț* – „veche monedă de argint“ („Lui dascălul Vasile a Vasilcăi plăteam numai cîte un *sorocovăț* pe lună“; „Cînd tragi *sorocoveții* la musteață, de ce nu te olicăiești atîta?“), *prichici („prichiciul* vetrei cel humuit, de care mă țineam când începusem a merge copăcel“). Și multe altele, pentru care se poate consulta cu folos volumul lui Vasile Arvinte, *Normele limbii literare în opera lui Ion Creangă* (2008). Sînt între acestea și unele regionalisme expresive, cărora cititorul nu e nevoit să le caute explicația semantică și etimologia, pentru că valoarea depreciativă se înțelege foarte bine din context: *lipcă* („Că șezi *lipcă* unde te duci și scoți sufletul din om cu obrăzniciile tale, ușernic ce ești!“), *poghibală* („Ha! ha! bine v-au mai făcut, *poghibale* spurcate ce sînteți!“), *coropcar* („Îi veni tu acasă, *coropcarule,* dacă te-a răzbi foamea“) etc.

Se mai pot aminti (dincolo de mici controverse etimologice) și alte împrumuturi din ucraineană devenite cuvinte românești, dintre care unele ne sînt cît se poate de familiare: *bortă, burlac, butelcă, ciubotă, cuhnie, cușcă, cușmă, harbuz, hăt, holtei, horn, hrib, hrubă, iarmaroc, juvăț, lan, mancă, nămol, pliță, polonic, prihană, scripcă, strună, a tencui* etc.

„Ha! ha! bine v-au mai făcut, poghibale *spurcate ce sînteți!“*

Rodica Zafiu *este prof. dr. la Facultatea de Litere, Universitatea din București. A publicat, între altele, volumele* Limbaj și politică *(Editura Universității București, 2007) și* 101 cuvinte argotice *(Humanitas, Colecția „Viața cuvintelor“, 2010).*

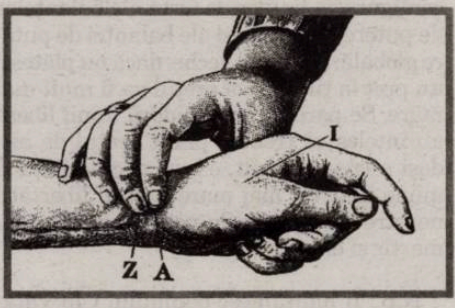

Horia CORCHEȘ

prof, viața mea

Războaiele interioare pot fi cîștigate pe terenul vieții, nu pe cel al morții

Am avut, de-a lungul timpului, o relație oscilantă cu Ștefan Gheorghidiu, personajul principal al romanului semnat de Camil Petrescu, *Ultima noapte de dragoste, întîia noapte de război.* Este unul dintre romanele la care mă întorc mereu cu plăcere, cum sînt, de altfel, și altele intrate în canonul nescris al ciclului liceal. Mi-a revenit atenția asupra lui acum, în contextul istoric pe care îl trăim, cu oribilul război care face victime în apropierea noastră, măcinînd vieți, distrugînd familii și, implicit, idealuri, sentimente, vise. Cînd a început această urgie, pe rețelele sociale titlul romanului camilpetrescian s-a și rostogolit cu repeziciune.

În liceu l-am citit cu aviditate. M-am identificat cu acest personaj în bună măsură atunci și, de asemenea, cînd l-am recitit în facultate. De ce? Pentru că regăseam în maniera lui minuțioasă de autoanaliză și de disecare a realului măsurile cu care eu însumi operam, poate nu la fel de lucid, cu siguranță nu, poate nu la fel de fluent și de coerent, cu siguranță nu, dar la fel de implicat, de tensionat în căutarea, pînă în ultimele măruntaie ale sinelui și ale faptelor exterioare, a sensurilor. Cel puțin asta credeam. Să îl luăm puțin la bani mărunți.

Gheorghidiu este reprezentativ, nu este nici un secret sau descoperire a mea asta, pentru criza modernității. Odată cu moartea lui Dumnezeu, omul modernității pierde sensul, ancora transcendentă care îi asigura stabilitatea în propria existență. Stăpîn pe propriul destin, dar copleșit de perisabilitatea acestuia, el devine un căutător de sens, căci altfel, în absența unei vieți eterne, de ce ai mai trăi? Căutarea unor repere de sens, cu statut de idealuri chiar, este și drumul pe care îl parcurge Gheorghidiu, într-un destin nu puțin afectat de încercări care mai de care mai provocatoare.

Trec cu rapiditate peste prima ancoră de sens pe care o aruncă personajul, cea a cunoașterii filosofice, conceptuale, în care nu se mai regăsește la un moment dat, devenind primul său eșec. Mult mai atent este urmărită de propria anamneză cea de-a doua, respectiv iubirea. Gheorghidiu face din iubire un ideal absolut, într-o formulă pe care o sacralizează atunci cînd își formulează crezul: *în lumea asta muritoare, fără să cred în Dumnezeu, nu m-aș fi putut realiza – și am încercat-o – decît într-o dragoste absolută.* Această sacralizare, prin care își identifică sensul vieții cu iubirea unică *(orice iubire e ca un monoideism,* afirmă tot el, iar cei ce-și declară reciproc iubire au drept de viață și de moarte unul asupra celuilalt, devenind un întreg), îi aduce însă cel de-al doilea eșec. Nu intru în detalii de analiză, dar foarte pe scurt, personajul nostru începe să se clatine cu toată lumea lui interioară atunci cînd ceea ce credea că este această *iubire absolută* dă semne de șubrezire, începe să scîrțîie. Nici nu importă foarte tare dacă frumoasa Ela îl înșală cu adevărat sau nu, e un fapt neconfirmat în roman, căci unica perspectivă pe care o avem este a suspiciunilor lui Gheorghidiu. Ceea ce contează este însă faptul că, odată cu aceste fisuri pe care le constată sau pe care mintea i le secretă, el începe să-și piardă sensul pe care îl instituise în propria existență pentru a se salva de la perisabilitate. Un război dus pe frontul său interior ajunge să radă teritorii interioare, bombardamente, asalturi și asedii sînt permanent amenințări care îi pun în pericol stabilitatea granițelor personale. Tocmai de aceea, în primele etape ale experienței sale de război este încă măcinat interior de eșecul acestei iubiri. În acord cu afirmația că *singura existență reală e aceea a conștiinței,* personajul acordă propriei drame interioare o atenție mult mai mare decît tragediei conflagrației mondiale. Cu toate acestea, alegerea de a merge pe front este motivată tot de căutarea sensului. Conștient că a pierdut sensul iubirii absolute, el încearcă să găsească un nou sens, într-o confruntare directă cu moartea, sperînd că măreția existenței i se poate revela astfel. Al treilea eșec nu întîrzie însă nici el, căci în cele din urmă experiența războiului nu-i va revela altceva decît mizeria umană, cruzimea, suferința organicul înfrînt. Războiul nu are nimic măreț în el, este o anulare doar a umanului, cam aceasta este concluzia cu care își contemplă cel de-al treilea eșec al căutării de sens. De aici și decizia din final de a-i lăsa Elei totul, dar mai ales *tot trecutul,* căci nimic nemaiavînd sens, în această criză a omului modern, nici Gheorghidiu, înfrînt, nu mai crede în valoarea vreunui ideal, cu atît mai puțin în cea a unor bunuri sau a unor amintiri.

Revin la relația mea oscilantă cu personajul. Toate cheile de lectură care mă fascinaseră odinioară s-au modificat la un moment dat, cînd am început să nu mai văd în personajul acesta un model de intelectualitate lucidă, ci unul de comportament obsesiv. Am mai scris, de altfel, despre asta, explicînd că toată frământarea lui o înțeleg ca pe o formă de patologie, iar ca text literar, că încerc să-l valorific, atunci cînd îl predau elevilor, din perspectiva unei antirețete: un model de *„Așa nu!“*, de la care se poate ajunge la dezvoltarea unor mecanisme de reziliență, de autoapărare, de conștientizare a propriilor vulnerabilități într-o manieră pozitivă, nondistructivă etc.

Ei bine, Gheorghidiu este eliberat de obsesia iubirii doar în momentul în care oroarea războiului îl copleșește. Cheile mele de lectură cu care mă duceam în ultimii ani spre personaj încercau să-l decodifice ca structură maladivă, patologică în etapele anterioare experienței războiului. Și-aici vine recenta mea schimbare, din nou, de raport cu acest roman. Căci totuși, cu acest război de alături, nu poți să nu îți spui că e preferabilă o obsesie a iubirii, chiar dacă dusă în zona patologicului, pe care la o adică să o tratezi prin mecanisme specifice unui timp al păcii – autocunoaștere, prieteni, terapie etc. –, decît un război care să îți răstoarne brutal, tragic, reprezentările idealiste și crizele de sens. Războaiele interioare au șansa de a fi cîștigate pe terenul vieții, nu pe cel al morții.

Horia Corcheș *este scriitor și profesor de limba și literatura română.*

Joseph S. NYE, Jr.

Disuasiunea nucleară după Ucraina

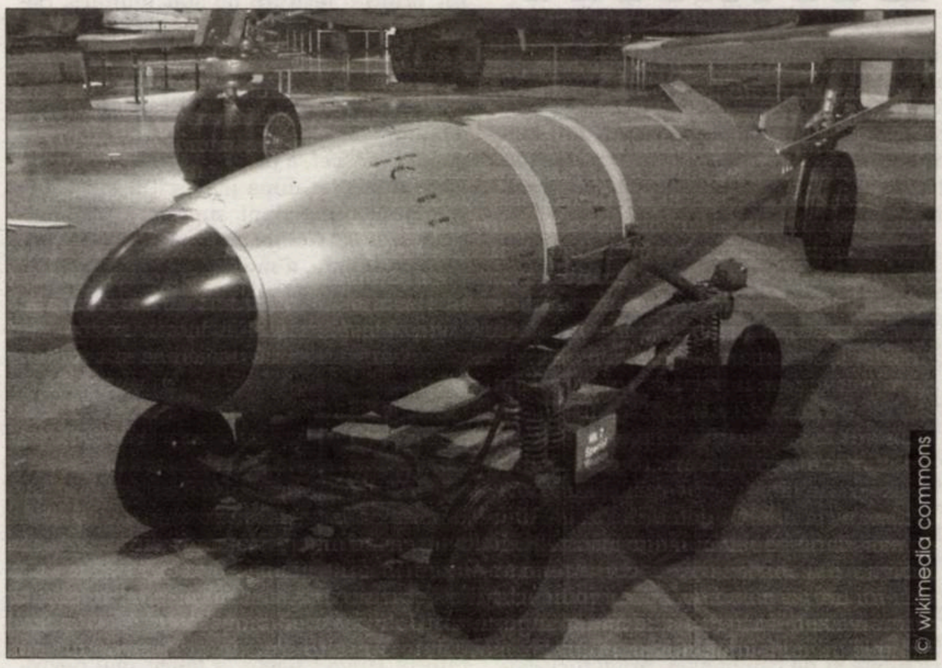
© wikimedia commons

Invadarea Ucrainei de către Rusia a readus în actualitate multe întrebări despre disuasiunea nucleară. Indiferent de rezultatul a ceea ce ar putea fi un război de durată, problemele pe care le ridică această confruntare vor rămîne.

În 1994, Ucraina a predat armele nucleare pe care le moștenise de la Uniunea Sovietică, în schimbul garantării securității sale de către SUA, Marea Britanie și Rusia. Dar aceste garanții s-au dovedit a fi lipsite de valoare – și, întrucît nu e membru NATO, Ucraina nu beneficiază de disuasiunea extinsă a scutului nuclear american.

Dar care e situația fostelor republici sovietice care s-au alăturat NATO? Ar funcționa oare disuasiunea extinsă a SUA pentru Estonia, Letonia și Lituania – sau pentru aliații lor din Asia? Pentru ca disuasiunea să fie credibilă, armele nucleare trebuie să fie utilizabile. Dar dacă sînt utilizabile *în prea mare măsură,* un accident sau o eroare de judecată pot declanșa cu ușurință un război nuclear dezastruos.

Pentru a obține un echilibru eficace, trebuie să avem în vedere dozajul optim de instrumente nucleare, convenționale și de alte tipuri, și să reducem apoi în cît mai mare măsură componenta nucleară. De exemplu, oricare ar fi reacția adecvată la arsenalul nuclear în creștere al Coreei de Nord, ea nu trebuie să presupună reintroducerea armelor nucleare tactice, pe care președintele George W. Bush le-a retras de pe peninsula coreeană în 1991.

La fel și în Japonia, credibilitatea disuasiunii extinse a SUA se bazează pe staționarea trupelor americane în țară, nu pe prezența armelor nucleare. Împărtășind vulnerabilitatea cu care se confruntă trupele japoneze, SUA creează o comunitate de destin care reduce teama de abandon a aliaților. Chiar dacă scepticii considerau că, prin contingentul redus, trupele americane din Berlin nu ar putea face față Uniunii Sovietice, prezența fizică a Americii s-a dovedit totuși esențială pentru disuasiune și pentru un deznodămînt pașnic al Războiului Rece. (La un moment dat, în Europa era staționată artilerie nucleară americană, care însă a fost retrasă din cauza riscurilor presupuse de comandă și control.)

Lipsa de anxietate nu justifică
un optimism excesiv – dar susține o „disuasiune justă".

În timp ce SUA și alte țări au continuat să-și modernizeze forțele armate, dezbaterea pe tema utilizabilității a continuat. Disuasiunea se bazează pe psihologie, iar unii analiști susțin că impresia superiorității în materie de arme utilizabile e un factor important în timpul crizelor. Alții, precum Robert Jervis, regretatul politolog de la Universitatea Columbia, susține că indicatorii echilibrului nuclear sînt prea rudimentari pentru a ne ajuta să ajungem la astfel de concluzii. Distrugerea reciprocă asigurată *(Mutual Assured Destruction* / MAD) e o stare de fapt, nu o strategie politică.

De fapt, istoria a arătat că nu e nevoie de o probabilitate mare a utilizării pentru a crea un efect masiv de disuasiune. Președintele John F. Kennedy s-a simțit disuadat chiar și în fața unui risc scăzut de escaladare, în timpul crizei rachetelor cubaneze, în pofida superiorității covîrșitoare a arsenalului nuclear american. Astăzi, armele nucleare precise, de dimensiuni reduse, par atît de ușor utilizabile încît am ajuns să le considerăm normale. Dar pericolele escaladării rămîn, iar amplasamentul anumitor ținte militare în apropierea orașelor arată că pericolul încă există. Evitarea catastrofelor depinde în mai mare măsură de reducerea riscului unui război nuclear – fie el intenționat sau accidental – decît de schimbări la nivelul doctrinelor de stabilire a țintelor.

Dacă urmărim scopul unei reduceri maxime a riscului, anumite politici nucleare pot fi eliminate fără ezitare. De exemplu, protocolul „lansare la alertă" *(launch-on-warning* / LOW), care deleagă autoritatea de lansare nucleară comandanților din terenul de luptă, poate spori disuasiunea, dar crește totodată și riscul unei provocări nedorite. „Vulturii" apărării uită uneori că disuasiunea depinde nu numai de psihologia proprie, dar și de cea a adversarului.

Pe de altă parte, propunerile „porumbeilor" apărării de a ocoli dilema utilizabilității și de a fi împăciuitor cu adversarii poate crea o impresie de slăbiciune, tentîndu-i astfel pe adversari să-și asume riscuri mai mari. Strategii nucleari de tip porumbel fac uneori pe deștepții și concep strategii elaborate, bazîndu-se exclusiv pe calcule, nu pe experiență.

Aflîndu-se la mijloc, între vulturi și porumbei, bufnițele apărării pun un mare preț pe reducerea riscului. Acolo unde vulturii sînt cu capsa pusă și porumbeii dorm în front, bufnițele oferă o piedică de siguranță.

Invadarea Ucrainei de către Rusia ne amintește că încă trăim într-o lume cu arme nucleare și că trebuie să ne străduim să reducem, pe termen lung, stocurile (fără să renunțăm cu totul la ele). După cum observa odată fizicianul Richard Garwin, „dacă, anul acesta, probabilitatea unui război nuclear e de 1% și dacă reușim să o reducem în fiecare an la numai 80% din cît a fost anul precedent, atunci probabilitatea cumulativă ca un război nuclear să aibă loc vreodată va fi de 5%".

Efectul psihologic al disuasiunii nucleare asupra vieților noastre morale e o altă consecință semnificativă pe termen lung, pe care trebuie să o luăm în calcul. Teologul Paul Ramsey compara la un moment dat disuasiunea nucleară cu a lega bebeluși de barele de protecție ale mașinilor, cu scopul de a încetini traficul și a reduce numărul vieților pierdute în accidentele rutiere. Chiar dacă această metaforă suscită repulsie morală, descrierea situației nu e exactă, deoarece oamenii din ziua de azi pur și simplu nu suferă de tipul de anxietate pe care te-ai aștepta să o întîlnești în scenariul lui Ramsey. Desigur, lipsa de anxietate nu justifică un optimism excesiv – dar susține o „disuasiune justă" (o extensie a teoriei războiului drept), combinată cu obiectivul pe termen lung al reducerii riscului nuclear.

Chiar dacă orice încercare de a prezice evoluții pe termen lung va fi aproape inevitabil sortită eșecului, putem totuși schița în linii mari scenarii plauzibile pentru viitor, rămînînd însă pregătiți pentru surprize – atît tehnologice, cît și politice. În trecut, progresele tehnologice în materie de precizie au permis reducerea puterii și a dimensiunii armelor nucleare. Cu toate acestea, înmulțirea atacurilor cibernetice asupra sistemelor de comandă și control, atacurile laser asupra sateliților și sistemele de arme autonome au adus cu ele un întreg nou set de probleme. Acestea sînt categoriile de riscuri pe care trebuie să le anticipăm, să le înțelegem și să le reducem.

Și politica se va schimba. În timpul Războiului Rece, adversarii ideologici au elaborat treptat un set de reguli de conduită tacite și explicite, deoarece fiecare parte a admis că își dorește să evite un război nuclear. Competiția strategică cu China și cu Rusia din zilele noastre își poate schimba cursul de nenumărate ori, în viitor. În timp ce ne adaptăm la schimbări și surprize, trebuie să continuăm să fim atenți la modul în care deciziile noastre afectează scopul pe termen lung al reducerii riscului războiului nuclear.

Joseph S. Nye, Jr. *este profesor la Universitatea Harvard și autor al volumului* Do Morals Matter? Presidents and Foreign Policy from FDR to Trump *(Oxford University Press, 2020).*

© Project Syndicate, 2022
www.project-syndicate-org

traducere de Matei PLEȘU

■ ■ ■

Radu NAUM

un sport la Răsărit

Cum merge sportul pe timp de război?

„Te culci seara și cînd te trezești dimineața nu știi dacă mai ai o familie." Marta Kostiuk, 19 ani, jucătoare de tenis, după victoria în primul tur la Indian Wells. Așa merge sportul în vreme de război. Kostiuk ține o rachetă în mînă, iar rudelor și prietenilor ei le țiuie rachetele pe la urechi. Cînd nu le cad direct în cap în casă, pe stradă. Mergi la piață cu o plasă și te întorci într-un sac. Și, în timpul ăsta, sportul merge pe burtă mai departe. Mai ales tenisul. Jucătoarele și jucătorii din Rusia pot evolua mai departe liniștiți, fără steag și numele țării, ceea ce îi doare fix în racordaj. E halucinant. Cum ar fi fost ca în 1939 să îi pui să joace pe polonezi în competiții alături de naziștii și de sovieticii care le dezmembraseră țara? Dacă întrebai asta acum o lună, ți s-ar fi zis că ești nesimțit, cum să-ți treacă prin minte o astfel de enormitate?! Astăzi enormitatea trăiește bine-mersi printre noi. Ascultați-o pe Kostiuk în continuare: „Nici o jucătoare rusă nu a venit la mine. Nici una nu mi-a zis că îi pare rău pentru ceea ce țara ei face țării mele. (...) N-am auzit pe nimeni să-mi spună că nu susține ceea ce se întîmplă. Mă doare. Mă doare de fiecare dată cînd vin la arenă și îi văd pe toți acești ruși. Singura lor problemă e că nu pot transfera bani. Numai despre asta vorbesc". Vedeți, cînd am susținut acum o săptămînă că toți, dar absolut toți rușii din tot sportul trebuie excluși, că e indecent să îi vezi alături de ucraineni a căror țară e călcată în șenile de tancurile țării lor, unii or fi zis că e exagerat. Din păcate, nu se poate altfel. Nu se poate și pentru că, dragă Marta, nimeni nu va veni la tine să-și ceară scuze în numele țării, pentru că în țara aceea cetățenii nu au nici un drept în afara aceluia de a ține steagul sus chiar și cu o țeapă vîrîtă în dos. Și nu va veni nimeni să spună, chiar și în nume personal, „Îmi pare rău" pentru că în țara aceea nu ai dreptul la nici un cuvînt în afară de retorica oficială, nu ai voie nici în șoaptă să te abați de la linia dictatorului pentru că cine știe cum se află și e vai și amar. Sportivii ucraineni sînt indignați că omologii lor ruși nu zic nici pîs. Dar dacă nici Medvedev, numărul 1 mondial, nu poate vorbi decît în termeni vagi despre subiectul ăsta e semn că teroarea nu cunoaște excepții. Gata, s-a terminat cu glumele și cu mimarea democrației. Rusia își arată adevărata față. E bine că o văd acum, dacă au ochi, și aceia care nu au trăit legarea limbilor într-un sistem totalitar. Să vadă cum e. Cum e să nu-i poți spune unui om trăsnit de monstruozitatea unui război că îți pare rău. La naiba, nici nu poți rosti cuvîntul „război"! Poate că astfel își mai domolesc fascinația față de „oamenii puternici" și poate vor înțelege că la capătul zilei puterea acestora are un singur scop: să zdrobească alți oameni. Începînd cu umanitatea din ei.

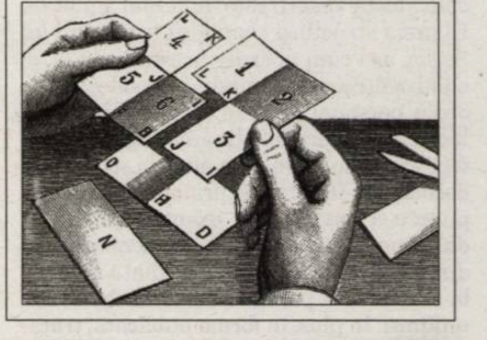

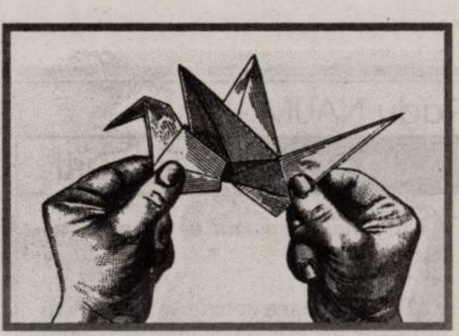

Andrei MANOLESCU

libertatea de impresie

Dictatori

Cred că n-ar fi lipsită de interes o trecere în revistă a felului în care cei mai cunoscuți dictatori din ultimul secol au fost înlăturați de la putere. Am mai scris despre asta în urmă cu zece ani, dar îmi permit să repet unele informații, cu adăugiri și completări.

Încep cu Hitler, ca fiind cel mai notoriu (chiar dacă, probabil, Stalin l-a întrecut la numărul total al crimelor). Știm astăzi foarte clar că el s-a sinucis cînd era evident că pierduse deja războiul. Complicele său italian, Mussolini, fusese la rîndu-i înlăturat de la putere (și din viață) cu puțin timp înainte, în aceleași împrejurări în care aliații avansau pe toate fronturile. Stalin, în schimb, a rămas în funcție netulburat, pînă la atacul cerebral care i-a cauzat moartea, favorizată poate și de temerile și ezitările colaboratorilor apropiați care au dus la întîrzierea intervenției medicale. La rîndul lui, Mao Zedong, celălalt mare dictator comunist responsabil de milioane de victime, a condus China pînă cînd a murit de inimă. Pol Pot, și el răspunzător de crime de ordinul milioanelor, a fost înlăturat de la putere de o intervenție a armatei vietnameze în Cambodgia. Despre dinastia comunistă din Coreea de Nord, cu dictatorii ei absoluți și intangibili, probabil că nici nu mai e nevoie să amintesc.

Revenind în Europa, e de amintit că Francisco Franco s-a menținut bine-mersi la conducerea Spaniei timp de aproape 40 de ani, pînă cînd a murit din cauza unei insuficiențe cardiace. În țara vecină, Portugalia, Antonio Salazar a condus în mod autoritar timp de 36 de ani pînă cînd a suferit o hemoragie cerebrală provocată, se pare, de o căzătură. A murit doi ani mai tîrziu, înainte de *Revoluția garoafelor* din 1974, care a înlăturat de la putere regimul fondat de el.

În Africa, dictatorul ugandez Idi Amin Dada a fost gonit în 1979, în urma unui război provocat de el însuși cu Tanzania vecină. A murit însă abia în 2003, de o boală de rinichi, în Arabia Saudită, unde locuia în exil. În exil a plecat și zairezul Mobutu Sese Seko, înlăturat de la putere după un atac al țărilor vecine în 1997, an în care ulterior a și murit. În Zimbabwe, președintele socialist Robert Mugabe a condus dictatorial timp de 30 de ani. La vîrsta de 93 de ani a fost forțat să demisioneze în urma unei proceduri parlamentare. A mai trăit doi ani, pînă în 2019. Conducătorul Republicii Centrafricane, care s-a autodeclarat împărat, Jean-Bédel Bokassa, acuzat printre altele și de canibalism, prieten cu Nicolae Ceaușescu, a fost detronat printr-o operațiune franceză de comando, în 1979. A trăit o vreme exilat chiar în Franța, apoi a fost închis în țara sa vreme de șapte ani, eliberat în 1993 și a decedat trei ani mai tîrziu, în urma unui atac de cord.

Pe un alt continent, un alt amic al lui Nicolae Ceaușescu, autoritarul Juan Peron, a fost ales în mai multe rînduri de argentinieni și înlăturat de la putere printr-o lovitură de stat militară. Un mandat ulterior s-a încheiat prin deces. Dictator în Nicaragua, Anastasio Somoza a pierdut puterea în urma unui război civil între trupele guvernamentale și luptătorii Frontului de Eliberare Sandinist sprijiniți de Cuba și Uniunea Sovietică. S-a refugiat în Paraguay-ul condus de longevivul dictator Alfredo Stroessner care, în 1989, a fost, la rîndu-i, înlăturat printr-o lovitură de stat militară. Somoza a murit asasinat în 1980 de un comando sandinist. Stroessner a murit în 2006 de atac cerebral, la vîrsta de 93 de ani, pe cînd era în exil în Brazilia. Un alt dictator cunoscut din America de Sud, Augusto Pinochet, a pierdut puterea în Chile în mod treptat după plebiscitul din 1988, rămînînd comandant suprem al armatei pînă în 1998. Confruntat cu o serie de procese ulterioare, a murit de inimă în 2006, la vîrsta de 91 de ani, în timp ce se afla în arest la domiciliu. Manuel Noriega, care a condus statul Panama în mod dictatorial timp de șase ani, a fost înlăturat de armata americană în 1989. A murit în închisoare două decenii mai tîrziu.

Să nu-l uităm însă pe Fidel Castro, dictatorul comunist care a reușit să țină Cuba sub control și în sărăcie timp de 46 de ani. Și-a asigurat retragerea în 2011, regimul fiind continuat sub conducerea fratelui său Raul Castro. Fidel a murit în 2016 de boală, la 90 de ani. Deși mult mai tînăr, prietenul său din Venezuela, dictatorul Hugo Chávez, a murit mai devreme, în 2013, de cancer.

Mai aproape de noi, geografic vorbind, Leonid Brejnev, Enver Hodja sau Iosip Broz Tito au murit fără să dea socoteală cuiva. Slobodan Miloșevici, responsabil în cel mai înalt grad de provocarea războaielor din fosta Iugoslavie, a fost obligat să demisioneze prin alegeri urmate de demonstrații populare și apoi a fost predat Tribunalului Penal Internațional, acuzat de corupție și abuz de putere. A murit în mod straniu chiar înainte de pronunțarea verdictului. Mai de curînd, Saddam Hussein în Irak și Muammar Gaddafi în Libia au fost înlăturați, unul – de armata americană, celălalt – cu ajutorul bombardamentelor NATO.

Cu siguranță, n-am epuizat lista dictatorilor din ultimii o sută de ani, au fost oricum cam prea mulți. E de observat însă că, de foarte multe ori, asemenea indivizi au murit în patul lor sau cel mult în exil, la vîrste destul de înaintate. Mulți nu au fost niciodată trași la răspundere. Dacă au fost totuși înlăturați de la putere, cauza a fost o intervenție militară străină, o lovitură de stat (de obicei militară) sau vreun război civil. În general, pare că, cu cît au provocat „deranj“ mai mare pentru țările din jur, cu atît mai mult și-au scurtat domnia. Dar foarte rar au fost detronați printr-o procedură politică sau prin revoluție ori revoltă populară. Noi ne putem deci lăuda cu una din foarte puținele reușite rapide și totale, în ceea ce l-a privit pe Nicolae Ceaușescu. Că mulți dintre noi au fost apoi făcuți să creadă că nu poporul ar fi dat jos dictatorul, asta-i altă poveste.

În sfîrșit, inventarul destinelor dictatorilor ne poate induce o notă de pesimism. Însă niciodată viitorul nu e același lucru cu istoria.

■ ■ ■

ready made

„Scandalul urmat de bătae dintr'un varieteu din Budapesta a stârnit mare senzație. Cunoscutul chefliu Emerich Goldberger a fost maltratat de frații Polnay, fii ai directorului «Trustului Atlantica». Tustrei au fost în dispozițiuni bune, ca la chef.“

Revista Generală Ilustrată, Anul I, No. 9-10, 1926

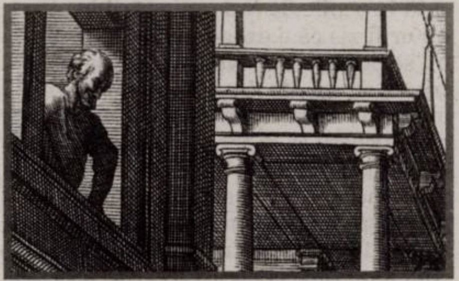

Lorin NICULAE

urbe în vorbe

Cele patru cărți de arhitectură ale lui Andrea Palladio (1)

„Îndrăznesc să spun că am aruncat lumini noi asupra celor ce privesc această ramură de arhitectură.“
ANDREA PALLADIO

Apărut în 1570 la Veneția, tratatul *Cele patru cărți de arhitectură* al lui Andrea Palladio vine să întregească domeniul literaturii teoretice de specialitate, continuînd opera predecesorilor săi iluștri Vitruviu, Alberti (1452), Serlio și Vignola. Dacă tratatul vitruvian se bucura de o largă circulație și beneficiase deja de numeroase comentarii, ca acela a lui Daniele Barbaro, ilustrat de însuși Palladio, *Regula celor cinci ordine de arhitectură* al lui Vignola, apărut cu doar opt ani înaintea tratatului palladian, nu devenise încă o lucrare de referință, acest lucru datorîndu-se, în principal, restrîngerii domeniului studiat doar la ordinele de arhitectură. Față de această situație existentă în epocă, proiectul teoretic al lui Palladio (la care acesta lucra încă din 1556, așa cum atestă Vasari) este mult mai ambițios. El preia structura expunerii tratatului lui Serlio, așa cum apăruse acesta în 1537, și o îmbogățește, adăugîndu-i considerații de ordin personal izvorîte din experiența de lucru cu materialele (înainte de a fi arhitect, Palladio lucrase ca pietrar, sculptor și decorator), ilustrează principiile de compunere a spațiilor cu exemple provenite din propria lui activitate, comentează clădiri antice și extinde aria studiată inclusiv la arhitectura podurilor, drumurilor și cea militară. În plus, în forma publicată, tratatul palladian nu reflectă decît parțial viziunea autorului, care ar fi dorit să-l completeze cu capitole dedicate preceptelor de realizare a altor programe, ca teatrele și amfiteatrele.

Pe parcursul celor „patru cărți“, Palladio analizează morfologia arhitecturii, dar și sintaxa acesteia, cu referire directă la contemporaneitatea sa, fără a pierde însă din vedere construcțiile cu caracter exemplar ale Antichității. Programele de arhitectură pe care le descrie sînt diferențiate în funcție de client și de nevoile acestuia (de reprezentare și locuire), o locuință fiind diferită pentru un nobil ori pentru un avocat sau perceptor. Adecvarea clădirii la nevoile utilizatorului, iată un concept foarte modern pe care Palladio îl enunță în „Cartea a doua“, spunînd: „O casă confortabilă va fi adecvată nevoilor aceluia care o locuiește“.

Caracterul perceptiv-normativ va răzbate pe întreg parcursul tratatului. Într-adevăr, dacă aplicabilitatea normelor de utilizare a materialelor rezultă din experimentarea constantă a unor rezultate foarte bune, iar caracterul normativ al îndrumarului de folosire a acestora implică mai degrabă asumarea unor căi deja bătute pentru evitarea unor greșeli, altfel spus avem de-a face cu un ghid de bune practici, nu același lucru se întîmplă atunci cînd Palladio vorbește despre armonie și estetica unei construcții. În acest caz, judecata nu se mai bazează pe experiență, ci pe o valorizare a frumosului din punct de vedere estetic, avînd ca scop evitarea dizarmoniilor. Armonia dintre părți, cît și armonia dintre părți și întreg sînt condiții *sine qua non* pentru obținerea unei arhitecturi de calitate.

Tratatul prilejuiește autorului o pledoarie contra manierismului în arhitectura epocii, dînd exemplu întreruperea frontoanelor ce generează aberații în scurgerea apei și îndepărtarea frontonului de scopul inițial pentru care a fost conceput. De asemenea, excesul de decorație este penalizat în cadrul capitolului al XX-lea, „Despre abuzuri“, acolo unde, pentru a combate formele fără fond avînd ca scop doar generarea insolitului, Palladio afirmă: „Susțin deci că arhitectura, ca toate artele, fiind o copie a naturii, ea nu îngăduie nimic din ce ar putea s-o abată sau să o depărteze de natură“. Găsim aici o referință la *mimesis*-ul aristotelian mai degrabă decît la cel platonician. Arhitectura este copie (fidelă) a naturii, nu o copie imperfectă a ideii de arhitectură. De altfel, scrierile lui Aristotel și nu ale lui Platon circulau în perioada umanistă, influențînd gînditorii vremii. Palladio se slujește pentru a ilustra această afirmație de comparația cu un arbore, al cărui trunchi nu se îngroașă, ci, dimpotrivă, se subțiază spre vîrf. Tot astfel, pereții unei case se subțiază cu fiecare nivel. Este interesant de remarcat că, deși se referă la pereți construiți din cărămidă sau piatră, Palladio nu îi compară cu un munte care, și el, se îngustează spre vîrf, ci abordează regnul vegetal, organicul, inteligență naturii vii, prefigurînd *avant la lettre* modelele organice ale secolelor al XX-lea și al XXI-lea.

Referindu-se la originile arhitecturii încă din Cuvîntul înainte, Palladio justifică domeniul cercetat și delimitarea acestuia prin raportarea la o construcție teoretică cu privire la nașterea urbanismului, viziune fără îndoială limitată la capacitatea redusă de cunoaștere și analiză a unui fenomen imposibil de întrezărit într-o perioadă cînd arheologia însemna, de exemplu, redescoperirea forurilor romane. Pentru ordinea prezentării, „Alegerea (caselor particulare) este întărită și de presupunerea că acestea au existat înaintea edificiilor publice, fiind mai probabil ca, la început, omul să fi locuit singur și apoi, văzînd că are nevoie de ajutorul altor oameni (…), să fi dorit tovărășia altor oameni, ceea ce a făcut ca mai multe case la un loc să formeze satele, mai multe sate, orașele și abia în acestea să apară piețele și edificiile publice“. Putem observa în acest moment că perspectiva palladiană asupra evoluției urbane de la locuința individuală și pînă la nivelul de sistematizare urbană care presupune spațiu public este tributară unei viziuni care pornește de la individualitate către colectivitate-comunitate.

Din perspectiva cunoștințelor prezentului, putem afirma cu certitudine că, la început, omul a locuit în colectivitate din rațiuni evident legate de siguranță și abia ulterior, cînd siguranța nu a mai fost o problemă, a început să locuiască individual. Însă Palladio judecă locuirea prin prisma modelului omului renascentist, cu o individualitate capabilă să depășească localul și particularul și să se proiecteze în universal, gîndire umanistă centrată pe om, capabil de autodeterminare.

■ ■ ■

dosar DILEMA VECHE

Coordonatoare: Stela GIURGEANU

Feminitate, feminism

Texte și opinii de:
- Alexandru CĂLINESCU (critic și istoric literar)
„Feminitatea în pericol“
- Laura GRÜNBERG (sociolog)
„Să mă rujez sau să nu mă rujez?“
- Zenobia NICULIȚĂ (psiholog)
„Ce înseamnă să fii femeie?“
- Lucia TERZEA-OFRIM (conferențiar univ. dr. la Facultatea de Litere, Universitatea din București)
„Femeie? Bărbat? *Vive la différence!*“
- Elena VLĂDĂREANU (poetă)
„Cel mai bine ar fi să nu fie nevoie de Zilele Sofia Nădejde“
- Sever VOINESCU
„Femeile nu sînt egale cu bărbații“

argument

O feminitate feministă

DILEMA VECHE
Feminitate,
femi
nism

Dosarul de față l-am conceput în vremuri de pace. Ideea, concretizată mai demult în întrebarea „De ce există un război între feminitate și feminism?“, mi se pare că azi ar suna deplasat. Pentru că, azi, cred că înțelegem cu toții cu cîtă ușurință putem folosi cuvîntul „război“ în vremuri de pace. Cînd acest cuvînt descrie realitatea crudă pe care, de altfel, o desemnează, cu greu îl mai putem verbaliza în alte contexte, banalizîndu-i greutatea reală.

Totuși, avînd în vedere tema Dosarului, dar și realitatea pe care o trăim zilele acestea, voi propune ca punct de plecare al argumentului acea frază, un panseu pe care personal îl consider deopotrivă și feminin, dar și feminist: „Dacă femeile ar conduce lumea, n-ar mai fi războaie“.

În primul rînd, și cred că nimeni nu poate avea obiecții cînd afirm asta, noi, femeile, distingem și putem nominaliza mai multe nuanțe ale aceleiași culori decît bărbații. Pentru noi nu există doar alb și negru, ci o întreagă gamă între ele. (Dacă port o eșarfă lila, este lila, nu mov și nu albastră.) Cînd luăm o decizie, rareori mergem după primul instinct. (Nu vom intra niciodată brusc, de pe stradă, la coafor, cerînd să ni se facă un breton, doar pentru că așa ni s-a năzărit.) Sîntem precaute, analizăm toate implicațiile, ne mai sfătuim cu o prietenă, cîntărim îndelung o problemă. (Dacă, de exemplu, vrem să cumpărăm un șampon, începem să facem o cercetare îndelungată, să vedem ce ingrediente are, ce efecte promite, ce părere mai au alții; pe cînd un bărbat intră în supermarket și ia de pe raft o sticlă pe care scrie „șampon“.)

Urîm să mergem la vînătoare. (Preferăm să ni se facă curte.) Avem oroare de violență și agresivitate și de cele mai multe ori încercăm să aplanăm un conflict apelînd la rațiune. (Mai ales că ne place teribil de mult să vorbim, să detaliem, să fim sigure că sîntem înțelese pe deplin.) Detestăm perioadele de stres și preferăm să ne menajăm. (Mai ales că stresul îngrașă.) Dacă ceva ni se strică prin casă, preferăm să chemăm un instalator care se pricepe, nu să ne apucăm să reparăm de unele singure. (Ținem să avem o manichiură impecabilă.) Cînd facem ceva din pasiune, redevenim în suflet copii, însă dacă ceva nu ne iese conform planului, ori căutăm o altă cale, ori, dacă nici asta nu merge, nu ne mai încăpățînăm, pentru că avem și altceva mai bun de făcut.

Pentru că, și nu în ultimul rînd, conștientizăm mai bine decît bărbații că viața este a naibii de scurtă ca s-o irosim aiurea. (**Stela Giurgeanu**)

Cititori, fiți ascultători! În fiecare joi, de la ora 18, la emisiunea Timpul prezent.
O dezbatere pornind de la Dosarul revistei Dilema veche, *moderată de Adela Greceanu și Matei Martin.*
Ne puteți asculta pe frecvențele Radio România Cultural sau online la www.radioromaniacultural.ro.

Alexandru CĂLINESCU

Feminitatea în pericol

Un clip publicitar difuzat foarte des de la o vreme încoace, mai ales pe canalele de sport, are drept protagonistă o tînără cu trăsături colțuroase, cu o privire aparent ostilă, tunsă foarte scurt și care îngînă, oarecum pe ritm de rap, un fel de versuri care sună așa: „Spune-mi doamna Spală vase, / Spune-mi doamna Cîștigă bani, muncește, muncește, / Spune-mi doamna Întinde rufele…“ etc. Sînt înșirate, astfel, o serie se servituți la care sînt supuse, într-o societate – evident – patriarhală, femeile. Litania protagonistei este întreruptă, la fel de brusc cum începuse, de mai multe tinere care, pe aceleași ritmuri vioaie, ni se adresează pe rînd: „Spune-mi doamna Atacant, / Spune-mi doamna Fundaș central, / Spune-mi doamna Portar“ ș.a.m.d. Mesajul clipului: „Susțineți echipa națională de fotbal feminin“.

Acesta ar fi mesajul principal, întrucît clipul mai transmite un mesaj, unul ideologic: femeile sînt egale cu bărbații, ele pot face toate treburile care erau îndeobște apanajul bărbaților. Precizez în paranteză că filmulețul este și o replică la un alt clip publicitar în care o femeie e înfățișată într-o ipostază negativă, de executoare a celor ce au datorii la bancă: această dimensiune intertextuală nu trebuie neglijată, ea avînd și o finalitate polemică. Pentru a reveni la fotbalistele noastre: ceea ce frapează acolo este evacuarea, deliberată, a *feminității* – fetele sînt băiețoase, par puse pe hartă, gata să-ți aplice o corecție dacă ți-ar trece cumva prin cap să nu susții echipa națională de fotbal feminin. Valorizarea femeilor implică, aici, masculinizarea, virilizarea lor.

În definitiv, această imagine e în concordanță cu tezele pe care le susține actualmente feminismul radical. Ar fi, mai întîi, ideea că frontierele dintre genuri sînt artificiale și fluide. Apoi, ideea că genurile sînt construcții culturale și sociale. Într-o carte care radiografiază mutațiile ideologice din ultimele decenii (*Cynical Theories*, 2020), Helen Luckrose și James Lindsay reamintesc că, după anul 2000, a căpătat o largă circulație teza conform căreia este incorect să vorbim despre „femei“ și despre „bărbați“, deoarece construcția genului variază în funcție de epocă și de spațiul în care acționează discursurile dominante. Genul e definit drept comportamentele și așteptările pe care oamenii considerați drept bărbați și femei le învață, și de care nu pot să se debaraseze cu totul, dar pe care e posibil să le perturbăm. Iată de ce feminitatea, crede feminismul radical, este o construcție culturală impusă de către bărbați, într-o societate în care aceștia dețin puterea. Mod de a sugera că, în realitate, feminitatea nu există.

Și că, oricum, ea trebuie marginalizată, dacă nu pur și simplu negată. Chiar dacă, deocamdată cel puțin, derapajele halucinante ale studiilor de gen sînt limitate la anumite cercuri universitare, influența lor se resimte și în alte medii – culturale, artistice, politice etc. Simplul gînd că a ține ușa și a o invita pe o femeie să treacă înaintea ta poate fi interpretat drept „hărțuire sexuală“ este crispant. Galanteria este trecută printre valorile conservatoare. Și în perioada de început a comunismului, la ruși, precum și, mai tîrziu, la noi, femeia era virilizată: femeia sudor, femeia comisar, femeia tractoristă etc.; își păstra o urmă de feminitate doar în ipostaza de mamă. Astăzi, revolta împotriva „clișeelor“ se vede uneori și la nivelul discursului, un discurs împănat cu vulgarități, menite să șocheze, dar să arate totodată că nu mai există nici un fel de tabuuri.

Exagerări cu atît mai nepotrivite cu cît condiția femeilor a făcut progrese uriașe în societatea liberală. Atît de spectaculoase încît antropologul Emmanuel Todd, cunoscut drept un spirit incomod, nu ezită să spună, în foarte recenta lui carte *Où en sont-elles? Une esquisse de l'histoire des femmes* (Seuil), că în zilele noastre femeile dețin supremația în foarte multe zone ale vieții sociale (politice, culturale) și că luptele feministe în spiritul celor din perioada „eroică“ nu-și mai au rostul. Sigur, România nu e Franța, dar analiza lui Todd merită să fie reținută, mai ales că ea ajunge la concluzia că emanciparea femeilor a adus cu sine schimbări majore în mentalul colectiv. Dar asta e o altă temă ce ar necesita o discuție aparte.

Punerea în paranteză a feminității și conformismul comportamental trădează, în opinia mea, o dezolantă lipsă de umor, care poate însă da naștere unor capodopere de umor involuntar. Sandrine Rousseau, ecologistă și feministă, a aspirat (fără succes) să fie candidata Verzilor la alegerile prezidențiale. Întrebată de un ziarist cum se înțelege cu soțul ei, dna Rousseau a răspuns că „foarte bine, foarte bine *fiindcă l-am deconstruit*“. Alice Coffin, o colegă de partid și lesbiană militantă, merge mai departe și declară că bărbații trebuie eliminați, îndemn ce a stîrnit oarece controverse. Mărturisesc că, după ce citesc astfel de afirmații, îmi place să mă uit la niște filmulețe cu Benny Hill: mi se pare în cel mai înalt grad reconfortant să-l văd pe comicul britanic dînd ochii peste cap cînd întîlnește niște superbe creaturi blonde, făcînd fel de fel de năzdrăvănii pentru a le atrage atenția și primind în schimb cîteva scatoalce în cap, fără ca pentru asta să cadă în depresie.

Mă întreb însă dacă Benny Hill și-ar mai permite astăzi gagurile pe care le propunea, în cascadă, acum cîteva decenii. Sau dacă scriitori, umoriști, autori de aforisme etc. ar mai vorbi despre femei cu aceeași dezinvoltură. Cîteva exemple, dintr-un ocean de citate. Oscar Wilde: „Cînd i-a murit cel de al treilea soț a devenit blondă de supărare“. Sacha Guitry: „Somnul este ceea ce femeile au mai profund“. Tot Guitry (mare iubitor al „sexului frumos“, cum se spunea pe vremuri): „Trebuie să ne căsătorim doar cu femei frumoase dacă vrem să scăpăm de ele“. Și marele Jules Renard: „Cînd privesc pieptul unei femei, văd dublu“; „Să fii fidel în viață nu-i mare lucru; dar să mori și să apari în fața lui Dumnezeu fără să-ți fi înșelat nevasta, ce umilință!“.

Acum, că m-am defulat, pot pune punct.

__Alexandru Călinescu__ este critic și istoric literar, profesor de literatură franceză la Facultatea de Litere a Universității din Iași. Cea mai recentă carte publicată este Instantanee cu final deschis, *Junimea, 2020.*

Sever VOINESCU

Femeile nu sînt egale cu bărbații

Acum vreo 25 de ani am fost selectat într-un grup de cîțiva tineri cu preocupări umaniste pentru a urma un fel de școală de vară (deși, îmi amintesc bine, nu era deloc vară!) la Predeal. Retrași într-o cabană destul de îndepărtată de centrul stațiunii, în acei ani în care nici nu prea existau pensiuni și cîrciumi la tot pasul, vreme de două săptămîni, dimineața am audiat cursuri de filozofie și după-amiaza am citit profesorilor producțiile noastre eseistice. Printre profesori se afla și regretatul Sorin Vieru – unul dintre puținii oameni pe care i-am cunoscut și care mi-au dat senzația irepresibilă a unei prezențe angelice.

Seara, după cină, rămîneam între noi sau cu profesorii la conversații ce durau dincolo de miezul nopții. La un moment dat, o colegă a spus că este un fel de „instructor de *debate*“. Avea și ceva certificate în acest sens, dacă îmi amintesc bine. Pe vremea aceea nu prea se știa în România ce-i cu acest gen de „sport“, *debate*. Ea ne-a explicat că se alcătuiesc două echipe care susțin abordări contrare ale unei aceleiași teze și cîștigă cea care e mai convingătoare. Și cum stabilești care-i mai convingătoare? Prin votul publicului. Am protestat spunînd banalitatea că adevărul nu se decide niciodată la vot. „Dar nu e vorba de adevăr. E vorba de persuasiune și de antrenamentul toleranței față de contraargument“ – mi s-a răspuns. Și cum stabilești ce susține fiecare echipă? Prin tragere la sorți. Adică poți ajunge să susții ceva ce e contrar convingerilor tale, dacă așa decid sorții? „Sigur, competiția se concentrează pe capacitatea de persuasiune și nu pe altceva.“ Am evocat imediat episodul orațiilor lui Carneade în cadrul ambasadei pe care Atena a trimis-o la Roma în anul 155 î.Hr. Am susținut mereu, atunci ca și acum, că a avut dreptate Cato să-l dea afară din Roma pe scepticul din Cirene – acrobația asta e smintitoare. Cum adică să ți se pună în față o teză și să tragi la sorți dacă o argumentezi pe ea sau antiteza ei? În fine, discuția a continuat amuzantă și, evident, nu am putut ceda ispitei, am decis să organizăm un *debate* pe loc, să vedem cum e. „Poate ne luăm la pumni pe-aici“, am zis eu rîzînd. Nu mai știu cum s-a ajuns la constituirea a două echipe de cîte trei – ceilalți urmînd să fie juriul, iar colega-instructor să fie arbitru. La fel, nu mai știu cum s-a ajuns ca una dintre echipe să fie condusă de mine și cealaltă de Sorin Vieru. Teza de dezbătut a fost „Femeile sînt egale cu bărbații“. Sorții au decis ca echipa condusă de mine să argumenteze teza, iar echipa condusă de Sorin Vieru să argumenteze antiteza.

Primul am fost eu, căci – asta știam din studiile mele juridice – întîi se probează afirmația. Am ținut un discurs înflăcărat pe tema „Femeile sînt egale cu bărbații“, fiind sigur că voi cîștiga. Mizam pe faptul că elementul feminin era majoritar în publicul decident. În plus, chiar credeam în această teză. Și urma să cred pentru încă o oră, nu mai mult. În timp ce desfășuram argumentele împreună cu echipa mea, mă și gîndeam cum Dumnezeu va pleda Sorin Vieru teza „Femeile nu sînt egale cu bărbații“. Și zîmbeam, aruncînd chiar mici ironii la adresa echipei adverse. După ce noi am terminat pledoariile noastre, Sorin Vieru, cu vocea lui calmă și caldă, cu zîmbetul lui liniștit, a deschis pledoariile echipei sale spunînd: „Acum, noi o să pledăm antiteza «Femeia nu este egală cu bărbatul». Mai exact, o să pledăm teza «Femeia este superioară bărbatului»“. Mi-a venit să leșin. Evident, am pierdut competiția.

De fapt, era și greu să te pui cu Sorin Vieru în *debate* – stilul lui de a argumenta era suprem: clar precum cleștarul și seducător precum o muzică. De o logică supraomenească și de o umanitate generoasă, iertătoare, înțelegătoare cum nu se aude nicăieri. Aveai impresia că tot ce e logic (era imbatabil în logică!) e și, moralmente, bun. Avea capacitatea de a da eticii o logică de fier și logicii o înaltă moralitate – totul într-o aură de generozitate și de bunătate cum n-am întîlnit niciodată la nici un alt intelectual.

Am pierdut acea competiție de *debate*, singura de altfel la care am participat în viața mea. Dar am cîștigat enorm. Am fost atunci definitiv convins că mă înșelasem cînd crezusem că femeia este egală cu bărbatul. De atunci încoace cred nestrămutat că, în specia noastră, femeia este o ființă superioară și bărbatul o ființă inferioară. De aceea e dată bărbatului o forță fizică net superioară, pentru a compensa cumva scăderile lui pe absolut toate celelalte planuri. Și de aceea nu există utilizare mai firească a forței fizice a bărbatului decît protejarea fizică a femeii.

Altfel, ca inteligență, intuiție, sensibilitate, moralitate, seriozitate, putere de muncă, disponibilitate la efort, demnitate în durere și în suferință – și continuați dumneavoastră cu orice alt factor care dă dinamica vieții omenești –, femeile sînt superioare bărbaților. Convins fiind de asta, nu m-a mirat deloc să aflu, mulți ani mai tîrziu, că femeile consumă mai multă cultură decît bărbații. Și nu vorbesc doar de arte (sondajele de acest tip dovedesc continuu că femeile citesc mult mai mult decît bărbații, că ascultă muzică mai mult, că merg la teatru și văd filme în număr net superior), ci de nevoia de spiritualitate în sensul cel mai larg cu putință. Inclusiv în faptul că femeile sînt ființe mai religioase decît bărbații se vede superioritatea lor.

În particular, deloc nu mă miră că toate studiile de piață pe care le-am putut vedea de cînd sînt redactor-șef al *Dilemei vechi* arată că publicul nostru este preponderent feminin. Nu știați? Ei, da. Și proporția este constant covîrșitoare: cam 60% din zecile de mii de cititori ai *Dilemei vechi* sînt femei și cam 40% bărbați. Femeile nu sînt superioare bărbaților pentru că citesc *Dilema veche,* ci exact invers: citesc *Dilema veche* pentru că (ne) sînt superioare. Iar pentru mine, preponderența feminină a publicului *Dilemei vechi* e dovada supremă!

Laura GRÜNBERG

Să mă rujez sau să nu mă rujez?

Nu poți să fii feministă și feminină în același timp. *Dixit.* Este una dintre prejudecățile des întîlnite care apare de la vîrste fragede în mentalul colectiv. Am realizat de curînd o cercetare privind percepțiile despre feminism printre elevii de gimnaziu de la noi *(https://ongen.ro/wp-content/uploads/2022/02/Ce-Este-Feminismul-Raport.pdf (Laura Grünberg, Diana Neaga, 2022*). I-am pus, printre altele, să deseneze o feministă. Iată-le în desene ale unor băieți. Războinice, isterice, urîțele... nefeminine.

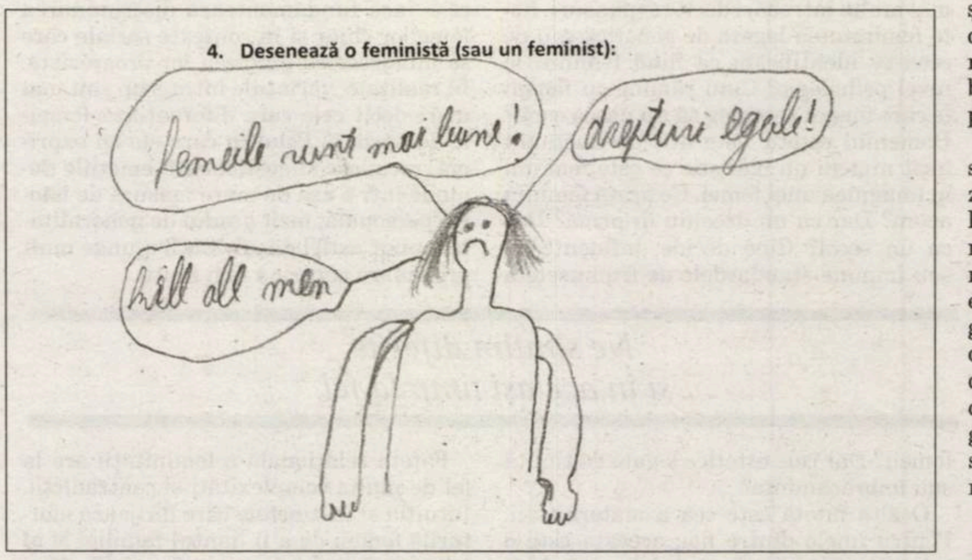

4. Desenează o feministă (sau un feminist):

femeile sunt mai bune!
drepturi egale!
kill all men

Din analiză a reieșit că mai ales ei au asemenea reprezentări, feministele desenate de fete fiind în general feminine în sens tradițional – blonde, cochete, zîmbitoare. Sigur, e posibil să fie vorba și de o confuzie și de o identificare a feminismului cu feminitatea.

Fără discuție, există o relație complicată și confuză între acești doi termeni. Este vorba de o construcție discursivă a feminității și a feminismului în termeni de excludere reciprocă, o ruptură ideologică construită, rafinată și dezvoltată în timp. Este una dintre strategiile discursurilor antifeministe. Alături de inversarea sau deturnarea retoricii egalitariste, invocarea masculinizării comportamentelor femeilor propusă de feminism (războinice, agresive, isterice, excesiv de competitive și neinteresate de familie și copii) și cauzată la propriu de ideile feministe (nu se mai vopsesc, nu se mai epilează, sînt neîngrijite, nu vor să le deschizi o ușă) deturnează atenția de la ce spune pe fond feminismul, pe voci foarte diferite, la cum ar arăta sau s-ar comporta femeile feministe, iar pe acest tărîm se dă frîu liber stereotipurilor negative la adresa feministelor.

Istoric vorbind, o anumită retorică apăsată a respingerii feminității normative a fost un instrument folosit mai apăsat în așa-zisul val 2 de feminism, cel al libertăților revendicate de mișcarea de femei, al încercărilor teoretice și sociale de scoatere a lor din paradigma determinist-naturalistă.

A fost un accent strategic necesar la acel moment. În schimb, feministele din noile generații folosesc alt fel de strategii. În variantele numite sugestiv *„stilleto* feminism“ sau *„lipstick* feminism“, feminitatea, în toate formele ei, este mai curînd revendicată și chiar supralicitată – așa cum spune și unul din motto-urile ludice folosite: „E posibil să porți sutien (sau să te dai cu ruj) și să ai și minte în același timp“. Cu alte cuvinte, poți să fii feminină și feministă (deșteaptă) în același timp, poți să fii feministă și să adopți ce model de feminitate vrei – fie el și cel normalizat, acceptat social la un anume moment. Miza e alta.

Eu, sincer, nici nu știu ce înseamnă feminitate, așa, generic. Sînt derutată pentru că folosim termenul în tot felul de contexte, nu doar cu referire la oameni. Pisicile, muzica latino, numerele pare, un anume tip de rime, unele meserii și chiar unele societăți le considerăm feminine (vezi Hofstede și tipologiile lui culturale).

Pe de altă parte, mă derutează folosirea singularului. Studiile de antropologie sau teoriile legate de androginitatea ființei umane sînt doar cîteva din susținerile teoretice care au oferit argumente împotriva ideii unei naturi universale și mai ales uniforme a feminității (și masculinității). Feminitatea mea din adolescență diferă față de cea de azi și va fi diferită mîine. Modelele de frumusețe, de roluri sociale acceptate (implicit de feminitate) s-au schimbat și diferă de la o cultură la alta.

În China, pînă nu demult, mai exista obiceiul legării picioarelor la fete pentru a fi cît mai feminine. Erai frumoasă în anumite epoci dacă aveai tenul cît mai alb sau corpul de tip rubensian, ceea ce nu mai e valabil azi. Fecioara, mama, femeia senzuală, gospodina, femeia de carieră – toate reprezintă arhetipuri feminine, modele de feminitate prezente în diverse perioade. Deci nu vorbim de feminitate, ci de feminități. Există și feminități, nu doar masculinități, hegemonice, dominante sau toxice, așa cum există modele de feminitate normativă sau marginalizate. Nu în ultimul rînd, nu prea știu ce e femininul fără masculin. Mi s-a tot spus că e feminin ce nu e masculin (irațonalul nu e rațional, e slab ce nu e puternic, dependent ce nu e independent). Mi-a fost des sugerat nu doar că e feminin ce nu e masculin, dar că orice definește masculinul e mai bine evaluat de societate. Și totuși, paradoxal, cînd vine vorba de femeile feministe, masculinizarea lor, propovăduită de contestatari, nu este un compliment!

Și totuși, ce e feminitatea? Dincolo de un esențialism/determinism biologic (e doar un dat) sau de unul social, cultural (e doar un construct), putem să acceptăm că, pornind de la anumite predispoziții de natură biologică, feminitatea (ca și masculinitatea) se învață, se construiește, se performează. Este un set de preferințe mediate permanent de către instituțiile sociale prin intermediul cărora deprindem, cu și fără voia noastră, să fim feminine (sau feminini!). Familia, Biserica, școala, politica, spațiul urban/rural, mass-media, fiecare în parte și toate împreună, construiesc acest corset mental (alături de multe altele) pe care îl purtăm conștient sau inconștient. Citim cărți, vedem filme, votăm, ne plimbăm prin orașul plin de nume de străzi cu personalități masculine, sîntem pedepsiți de părinți pentru anume comportamente și apreciați pentru altele, ne alegem anume profesii și nu altele, sîntem încurajați să ne dezvoltăm anumite abilități în detrimentul poate al altora... cam așa, simplist vorbind, ajungem să interiorizăm un anumit tip sau altul de feminitate, dar și de masculinitate.

Este o tensiune reală (studiată) pe care feministele asumate o trăiesc în ceea ce privește, pe de o parte, identificarea lor ca feministe, în sine un act curajos, și, în același timp, respectarea de către ele a normelor de feminitate ale momentului. Fie vorba între noi, nici bărbaților nu le este ușor să se autoidentifice ca feminiști.

Ești feministă dacă, într-un fel sau altul, crezi că mai sînt lucruri de făcut în zona de egalitate de șanse și oportunități între femei și bărbați, ești critică față de manifestările misogine sau sexiste, consideri că identitatea de gen este una importantă, nu neapărat mai importantă, dar în nici un caz mai puțin importantă ca altele. Poți fi o femeie conservatoare sau liberală, stîngistă sau libertariană și în același timp feminină, dar nu poți fi și feministă, și feminină în același timp? Ei bine, mărturisesc, din proprie experiență, că am întîlnit, în carne și oase, fel de fel de feministe pe care le stimez și multe dintre ele erau și sînt feminine după cele mai rigide și tradiționale criterii. Bune de curtat pentru cum arătau și bune de luat de soții după cît erau de gospodine și de mame responsabile.

Îndepărtarea feminității din ce înseamnă estetica, imageria, conceptualizarea feminismului/feministei (pe același principiu putem observa și negarea masculinității cu referire la bărbatul feminist, care, nu-i așa, nu mai e bărbat) este deseori, așa cum spuneam, o strategie utilizată de antifeminiști, în general de cei și de cele care au o fobie față de tot ce are legătură cu egalitatea de gen pe care o percep în principal ca pe o ideologie antivalori tradiționale, menită să destabilizeze societatea, inutilă astăzi, asimilată cu politici afirmative excesive etc.

Aș mai avea una-alta de scris, dar trebuie să pun punct pentru că începe în curînd conferința internațională unde trebuie să vorbesc despre precaritate și digitalizare în corelație cu indicatorii regionali și globali ai egalității de gen. Oare să mă rujez? Dacă o să zică lumea că vreau să mă dezic de feminism? Să nu mă rujez? Dacă o să mă arate alții cu degetul: „Uite-o, ți-am zis eu că așa sînt toate“.

În sfîrșit, poate mai important e să am o prezentare documentată și solid argumentată. Sau nu asta e important?

***Laura Grünberg** este sociolog.*

Feminitatea, de la Simone de Beauvoir citire

„În primul rînd ce este o femeie? *«Tota mulier in utero:* este un uter», ar spune unii. Totuși, unor femei, în ciuda faptului că au un uter, ca toate celelalte, experții le pun un diagnostic categoric: «Acelea nu sînt femei». Toată lumea este de acord că specia umană este formată din masculi și femele, proporția fiind, mai în toate timpurile, egală. Și totuși ni se spune că feminitatea e pe cale de dispariție. Este feminitatea o secreție ovariană? Este o raclă depusă într-un cer platonic? Este suficientă o fustă foșnitoare pentru a o readuce înapoi pe pămînt? Deși unele femei se străduiesc din greu să-l întruchipeze, modelul feminității nu a fost niciodată patentat. Este de obicei descris în termeni vagi și strălucitori împrumutați din vocabularul unui clarvăzător. Pe vremea Sfîntului Toma era definită, fără umbră de îndoială, ca fiind o esență asemănătoare calităților sedative ale unei flori de mac. Totuși acest conceptualism a pierdut teren: științele biologice și sociale nu mai cred că există realități determinate imuabil care să definească anumite categorii, precum femeile, evreii sau persoanele de culoare, prin anumite caracteristici; știința consideră caracteristicile ca fiind reacții secundare la o situație. Dacă feminitatea nu mai există, asta e doar pentru că, de fapt, nu a existat niciodată.

Însă, dacă acest lucru ar fi adevărat, atunci cuvîntul „femeie“ devine golit de conținut? Cel puțin asta susțin adepții filozofiei iluminismului, raționalismului sau nominalismului care afirmă cu putere că femeile sînt, printre ființele umane, doar cele care sînt desemnate în mod arbitrar de cuvîntul „femeie“; în special în America, femeile tind să creadă acest lucru.

Dacă vreo nefericită se mai consideră a fi femeie, prietenii o sfătuiesc să se supună psihanalizei pentru a scăpa de această obsesie. Referindu-se la o carte – una foarte enervantă, *Modern Woman: The Lost Sex* –, Dorothy Parker a scris: «Nu pot fi obiectivă în privința cărților care tratează femeile ca pe femei. Ideea mea este că noi toți, atît bărbați, cît și femei, oricine am fi, ar trebui să fim considerați ființe omenești». Totuși, nominalismul este o doctrină destul de superficială și le dă apă la moară antifeminiștilor care pot demonstra cu ușurință că femeile nu sînt bărbați.

Cu siguranță, femeia, ca și bărbatul, e o ființă omenească, dar o astfel de afirmație este abstractă; adevărul e că fiecare ființă omenească este întotdeauna situată în mod unic. A respinge noțiunile de etern feminin, de *black soul* sau de caracter evreiesc nu înseamnă a nega că există astăzi evrei, negri sau femei: negarea nu e o eliberare pentru cei în cauză, ci o fugă neautentică. În mod clar, nici o femeie nu se poate dezice, fără a fi de rea-credință, de sexul pe care îl are.

[...] Îmi amintesc de o tînără troțkistă care stătea pe metereze, în timpul unei întîlniri furtunoase, riscînd să fie bătută, în ciuda fragilității ei evidente. Ea își nega cu vehemență fragilitatea feminină, o făcea doar din dragoste pentru un bărbat militant, căruia voia să-i demonstreze că îi este egală.“

(Simone de Beauvoir, *Le deuxième sexe,* Gallimard, 2003)

Zenobia NICULIȚĂ

Ce înseamnă să fii femeie?

Fiecare femeie poartă cu ea o istorie a mamei, bunicilor, străbunicilor și tuturor femeilor care au turnat ceva din propria ființă și experiență de viață în creuzetul în care s-a plămădit propria ei feminitate. La aceasta se adaugă toate infuziile mediului și culturii în care trăiește pînă cînd rezultatul este o esență tulbure, cu nuanțe și influențe diverse, greu de identificat.

De aceea, multe dintre femeile pe care le cunosc se simt confuze atunci cînd încearcă să definească ce înseamnă să fii femeie. Și nu e de mirare, avînd în vedere toate mesajele contradictorii pe care le primesc direct sau indirect încă dinainte ca apartenența lor la un gen să fie conștientizată. Prejudecățile, valorile modelate cultural și religios, stereotipurile, etichetele verbale, modelele transmise transgenerațional, revistele *glossy*, cea mai mare parte a literaturii și artei multimedia ne spun cum sîntem sau cum ar trebui să fim noi, femeile. Aceste mesaje sînt, însă, pe cît de variate, pe atît de limitative și deformate – portrete în care ne regăsim cîte puțin, dar niciodată întru totul. Femeia seducătoare, luptătoare, fragilă, mamă, vanitoasă, afectuoasă, îngrijitoare, supusă, rebelă, casnică, dependentă, neîmblînzită, adorată, virtuoasă… ne oglindim în ele ca într-un mozaic de oglinzi care surprind fațete ale unei complexități pe care petrecem o viață întreagă încercînd să o cunoaștem și înțelegem.

O fațetă este aceea corporală, cu toate ramificațiile care rezultă din definirea femeii după sexul ei biologic. De aici derivă fațetele sexuale, cele reproductive, dar și cele estetice. Fiecare dintre ele naște mai multe întrebări decît răspunsuri. Este feminitatea legată de genetică sau de ceea ce identificăm ca fiind feminin la nivel psihologic? Cum rămîne cu femeile care nu pot sau aleg să nu nască copii? Domeniul estetic este atît de fluctuant încît nimeni nu mai știe ce este feminin în imaginea unei femei. Ce arată feminin acum? Dar cu un deceniu în urmă? Dar cu un secol? Cine decide, influențează sau impune standardele de frumusețe a femeii? Dar cele estetice legate de ținută sau îmbrăcăminte?

Ne simțim diferite
și în același timp la fel.

O altă fațetă este cea a maternității. Pentru unele dintre noi, aceasta este o cale naturală a instinctului de netăgăduit. Pentru altele, un vis pentru care trebuie să se lupte cu propriul corp. Pentru altele, o chemare a sufletului care adoptă în loc de a naște. Sau o alegere de a nu urma deloc această cale. Toate aceste ipostaze sînt parte a feminității. Totuși, de-a lungul istoriei, nu toate au reprezentat o alegere posibilă pentru femei.

Fațeta emoțională este una dintre cele mai controversate și mai pline de stereotipuri. Femeia este considerată fundamental sensibilă, emotivă și irațională. A fost nevoie de eforturi incredibil de mari pentru ca femeile să poată demonstra că la nivel cognitiv sînt la fel de capabile de raționament, gîndire critică, productivitate precum bărbații. Chiar și așa, stereotipurile – susținute sau nu de unele studii neuro-psihologice – încă fundamentează discriminarea femeilor chiar și în contexte sociale care se mîndresc cu gîndirea lor progresistă. În realitate, variațiile intragrup sînt mai mari decît cele care diferențiază femeile de bărbați. Felul în care ele își exprimă, recunosc și gestionează emoțiile depinde într-o așa de mare măsură de istoria personală, încît gradul de generalitate a unor astfel de afirmații ajunge mult prea mare pentru a mai fi util.

Fațeta relațională a feminității are la fel de multe complexități și contradicții. Intuiția și instinctele care dirijează eforturile femeii de a fi liantul familiei și al tribului sînt și cele care o fac vigilentă și nemulțumită de calitatea relațiilor. Lupta pentru putere în relații evident dezechilibrate și abuzive a învățat femeile să gestioneze complexități relaționale mari, dar și să își complice interacțiunile cu ceilalți.

De aceea, orice încercare de definire a feminității este sortită eșecului din start, ca un pat al lui Procust în care noi, femeile, ne-am găsit de prea multe ori. Dureros de prea multe ori. În schimb, ar fi mult mai aproape de adevăr să spunem că feminitatea nu are o definiție, ci o colecție imensă de povești și experiențe de viață. Este povestea doamnei de la curte care influența subtil jocurile politice ale regelui. Este drama țărăncii care își alăpta copilul într-o pauză de la prășitul cîmpului. E povestea compozitoarei pe ale cărei opere și-a pus numele fratele ei, compozitor faimos al vremii. Este reușita inegalabilă a primei femei pilot sau a primei femei medic, a deschizătoarelor de drumuri și a celor care s-au luptat pentru drepturi pe care astăzi le considerăm de la sine înțelese. Este durerea tăcută a tuturor soțiilor care n-au știut unde sau n-au avut cum să se salveze dintr-o relație violentă.

Feminitatea e colecția tuturor poveștilor unice, dar și a celor împărtășite. A celor pe care nu le-a mai trăit nimeni altcineva, dar și a celor pe care le-am trăit toate femeile de-a lungul timpului. Dincolo de toate diferențele, există și acele elemente comune ale feminității care ne permit să avem sentimentul apartenenței, al unei identități împărtășite. Ne simțim diferite și în același timp la fel, ceea ce face ca versurile lui Walt Whitman să aibă atît de mult sens în context feminin: „Mă contrazic? / Foarte bine, atunci mă contrazic / (sînt mare, conțin multitudini)“.

Privind cu atenție toate fațetele propriei feminități, descoperind mereu altele noi, răspunsul la întrebarea „Ce înseamnă să fii femeie?“ devine din ce în ce mai puțin relevant. Oricît de corectă și complexă, o definiție nu poate înlocui povestea pe care o are de trăit fiecare femeie în încercarea de a accepta și împăca toate fațetele feminității ei. Această călătorie de întregire și vindecare este povestea feminității înseși.

Zenobia Niculiță *este doctor în psihologie și lector universitar.*

■ ■ ■

Stela GIURGEANU

Femeile lui Goldoni

Cele mai tocite discuri din colecția Electrecord, pe care o aveam cînd eram mică, erau cele cu piesele de teatru ale lui Goldoni. Nu eram încă la școală, dar știam pe dinafară toate replicile din *Bădăranii, Hangița* sau *Slugă la doi stăpîni*. Aveam, ce-i drept, o slăbiciune și pentru Molière, totuși reveneam obsesiv la Goldoni. Cochetam cu francezul, însă eram moartă după italian.

Abia ani mai tîrziu aveam să-mi dau seama de trama acelei îndrăgosteli. Pot spune că prin adolescență, cînd relațiile sociale începeau să prindă alt contur, cînd ieșisem din copilărie și învățam primii pași de tango. La șezătorile care se făceau, în pauze, pe coridoarele liceului, împărtășeam cu colegele secretele seducției. Sfaturile mele erau imbatabile și, deși toate mă credeau o expertă în relații, n-avusesem nici una pînă atunci. Mă ascultau cu gura căscată, aplicau sfaturile mele și aveau întotdeauna succes. Le învățam să fie feminine, nu doar ca aparență fizică (să renunțe la eternii blugi în favoarea rochiilor), dar și în atitudine – și mi-am dat seama atunci de ce mă îndrăgostisem de teatrul lui Goldoni.

Pentru că personajele lui feminine, deși trăiesc într-o „lume a bărbaților“, îi învîrt pe aceștia pe degete ca și cum s-ar juca cu niște păpuși. Cum anume reușesc? Nu prin vehemență sau agresivitate cu iz masculin, ci folosindu-se din plin, cu inteligență, de toate farmecele feminității. Și țin minte una dintre replicile bădăranilor învinși de aceste atuuri, o replică-motto pentru toate piesele sale: „Te-ai prins, jupîn Lunardo? Ori cu binele, ori cu răul, muierile tot ce vor ele fac“.

Dar cine sînt aceste „muieri“ în care m-am regăsit de la bun început și mă regăsesc neîncetat? În *Bădăranii* există patru personaje feminine: Margarita, soția bădăranului-șef, Lunardo, are cea mai năpăstuită situație dintre toate. Însă, chiar dacă e închisă în casă și tremură de frică să nu-și supere soțul, nu are o mentalitate de victimă. Își acceptă doar de formă rolul pe care îl avea pe atunci o soție în societate, și o face doar pînă la un punct – la o adică, Margarita știe să-și apere interesele, iar înspre final devine, alături de celelalte, o bravă apărătoare a drepturilor femeilor de a face ce vor. Urmează Marina, soția lui Simon, care n-are problemele Margaritei, însă nici ea nu e, în teorie, liberă pe de-a-ntregul. Totuși, în practică, chiar dacă pe ascuns și fără știința soțului, ea face întotdeauna tot ce își dorește.

Fără să se ascundă și chiar cu încuviințarea soțului procedează Felicia, cea mai feministă dintre toate, care face numai ce are poftă să facă. Felicia și-a pus de mult bărbatul cu „botul pe labe“, însă nu prin brutalitate, ci, din nou, folosindu-se de iscusința feminină. Ea știe că orice armă ai folosi pe de o parte, de cealaltă parte se va încerca folosirea uneia mai puternice, drept care folosește cea mai puternică armă a femeilor: inteligența. Felicia vorbește mult și vorbește atît de halucinant, transpunîndu-și feminitatea în vorbe iscusite, rostite cu o elocvență atît de plină de logică, încît cei patru bădărani rămîn fără argumente și își depun armele, recunoscînd superioritatea soțiilor. Nu în ultimul rînd este fata lui Lunardo, Lucietta, care, deși crescută de mică în spiritul supușeniei, învață de la toate cum să-ți folosești feminitatea pentru a domestici sălbăticia unor bădărani și pentru a fi liberă.

Absolut liberă, independentă financiar și emoțional, frumoasă și inteligentă este Mirandolina, personajul principal din *Hangița*. Mirandolina întruchipează, de fapt, întregul mesaj feminist al lui Goldoni: o femeie care își dă seama de puterea feminității sale, pe care o folosește din plin, va domina într-o lume a bărbaților. Toți bărbații se îndrăgostesc de ea, îi fac cadouri, pe care ea le acceptă ca pe niște ofrande, fără să-și pună problema că le-ar fi, în vreun fel, datoare. De fapt, bărbații îi sînt ei datori, dacă vor să-i intre în grații. Se poartă superior față de ceilalți, pentru că se simte superioară. Nu are ce demonstra, pentru că se simte bine cu ea însăși. Totuși, din cauza acestei superiorități, de care este pe deplin conștientă, Mirandolina nu se poate îndrăgosti – ani mai tîrziu, Simone de Beauvoir avea să afirme în *Al doilea sex* că, pentru a se putea îndrăgosti, o femeie puternică, independentă și conștientă de valoarea ei este nevoită să construiască piedestale imaginare pe care să urce un bărbat.

Revenind la Mirandolina, ea nu construiește nici un piedestal, pentru nimeni. Se simte bine în rolul ei de zeiță, binevoitoare cu cei care îi aduc ofrande, răzbunîndu-se însă cumplit pe cei care îndrăznesc să o provoace – cum se întîmplă în cazul Cavalerului poposit la hanul ei, care o tratează cu dispreț, autoproclamîndu-se „dușmanul femeilor“, dar care pică în plasa ei, la fel cum o face toată lumea. „Auzi, tu! Dușmanul femeilor! Nu le poate suferi!“, începe monologul războinic al zeiței. „Sărman nebun... pesemne n-a dat încă de o femeie care să știe cum să-l ia, dar se pare că tocmai a dat. Tocmai cu de-alde ăștia îmi place să am de-a face, căci de cel care se ține de capul meu mă plictisesc foarte repede. Stau de vorbă cu toți, dar nu mă îndrăgostesc de nici unul. Vreau să-mi bat joc de toți caraghioșii, de îndrăgostiții plîngăreți și vreau să mă slujesc de toate vicleșugurile ca să înving, să înmoi și să cuceresc toate inimile sălbatice, împietrite și dușmănoase față de noi, femeile, care sîntem cel mai minunat lucru din cîte a zămislit natura.“

Pînă la urmă, acesta este mesajul pieselor lui Goldoni, mesaj care m-a făcut să mă îndrăgostesc iremediabil de teatrul lui: femeile sînt de fapt niște zeițe, care n-au nevoie să demonstreze nimic coborînd la nivelul muritorilor și, în nici un caz, imitîndu-le metehnele. E suficient să-și conștientizeze puterile cu care au fost deja înzestrate.

■ ■ ■

Lucia TERZEA-OFRIM

Femeie? Bărbat? Vive la différence!

Cînd cineva îți spune că are un copil, întrebi imediat ce este: băiat? fată? Nu întrebi dacă e sănătos sau bolnav, frumos sau urît, normal sau anormal. Prima curiozitate, primul impuls este de a situa nou-născutul într-una dintre cele două categorii: parte femeiască sau parte bărbătească. Pe lîngă cazurile rarisime în care care copilul este, vizibil, atît fată, cît și băiat, precum și situația, cel puțin la fel de rară, în care, ceva mai tîrziu, progenitura decide (simte) că este asexuată, indiferent de felul în care arată, un părinte prevăzător ar putea să-și nuanțeze răspunsul cu una dintre următoarele variante: arată ca o fată, dar poate că în interior se ascunde un băiat; sau arată ca un băiat, dar nu este exclus ca înăuntrul lui să fie, prizonieră, o fată.

Diferențierea sexuală este o realitate biologică structurantă, care creează fundalul experienței de a fi și de a avea un corp prin care ne manifestăm prezența în lume. Simultan se adaugă dimensiunea psihică și cea socială care dau relief opoziției fondatoare – masculin/feminin – prin care încercăm să ordonăm diversitatea formelor și a formulelor sub care se înfățișează specia noastră. Oricîte explicații științifice, filozofice, mitice sau teologice am avea la dispoziție, nu vom înțelege deplin această polarizare.

Existența noastră sub formă de femei sau sub formă de bărbați rămîne un mister neelucidat pînă la capăt. Acest fapt nu a constituit un impediment pentru ca, de-a lungul timpului, fiecare societate să opereze tăieturi ferme în continuumul de posibilități fiziologice și psihologice aflate între cele două repere situate (fantasmatic) la extreme: profil masculin 100% și profil feminin 100%.

Prima evidență este insistența cu care toate grupurile umane au ținut să marcheze polarizarea, să facă evidentă diferența dintre femei și bărbați, să forțeze eventuala indecizie, să orienteze indivizii spre o fermă asumare a rolului social, fie ca femeie, fie ca bărbat. Nivelul cel mai vizibil al acestei modelări culturale este tratamentul corpului. Fiecare societate decide cum trebuie să arate o femeie și cum trebuie să arate un bărbat astfel încît să nu lase loc echivocului.

Dacă ar fi atît de evident, cumva de la sine, că o persoană este bărbat sau femeie, de ce oare toate societățile au făcut risipă de mijloace, ca să nu spun o adevărată obsesie în a marca, întări, sublinia și evidenția aparențele care anunță apartenența sexuală? Veșminte, coafură, podoabe, o gamă largă și uneori spectaculoasă de modificări corporale, norme de comportament, de vorbire, atribuire de sarcini, acces la putere – iată doar cîteva elemente din recuzita construirii sociale a celor două genuri.

Un mic exemplu pentru ilustrarea valorii de etalon social al acestei diferențieri: sînt societăți în care o modalitate de estimare a distanțelor este depărtarea de la care poate fi deosebită silueta unei femei de silueta unui bărbat. În acest caz, fustă *versus* pantalon realizează raportul metonimic de identificare. Valoarea de indiciu este dublată de încărcătura simbolică a hainelor, dovadă a importanței acordate „ambalajului“. Oricine înțelege expresia „Lui îi plac fustele!“. Demn de interes este faptul că nu există expresia simetric eufemistică: „Ei îi plac pantalonii!“, cu trimitere la ideea că i-ar plăcea prea mult bărbații. O paranteză: în cazul în care în conduita sexuală a femeilor e perceput un exces, acestora li se rezervă calificări cu tentă patologică: „nimfomană“ sau cu o conotație malefică: „devoratoare de bărbați“, „vampă“, „femeie fatală“. Bărbatul care aleargă prea mult după femei poate „scăpa“ mai ușor, i se aplică doar o etichetă aluzivă: „fustangiu“.

Importanța „formei de prezentare“ socială a identității sexuale prin veșminte, machiaj și coafură este evidențiată de impresia puternică produsă de travestiuri. „Împrumutul“ articolelor din garderoba sexului opus este un mijloc sigur de a stîrni o reacție și a fost exploatat mereu cu scontarea unor efecte foarte diferite. Paradoxul este că acest amestec nu conduce la uniformizare, ci, dimpotrivă, la potențarea reciprocă, atît a însușirilor preluate, cît și a trăsăturilor din dotarea naturală. Travestiul a fost intens exploatat în cheie comică fără a-i epuiza valența expresivă. Jocul cu aparențele nu face decît să întărească normele, să evidențieze tensiunile și opozițiile. Un *drag-king* sau o *drag-queen* nu abolește diferențele, doar alunecă dintr-o tabără într-alta, acolo unde se simte mai aproape de un sine fantasmat sau de unde poate vinde altora o fantasmă. Un bărbat costumat în femeie scoate și mai mult în evidență faptul că este de fapt bărbat, fie în cheie caricaturală, prin incongruență, fie, mai rar, prin excepțional mimetism, care te-ar face nu să uiți că ai în față un bărbat, ci să admiți că arată mai bine decît orice femeie.

Detaliile masculine din veșmintele pentru femei propuse de Yves Saint Laurent sau de Coco Chanel au drept efect accentuarea feminității. E același principiu ca în cazul culorilor complementare. Puțin verde lîngă roșu face ca roșul să pară mai intens, mai viu. De altfel, conceptul de feminitate este greu de definit în absența corelativului său – masculinitatea. Nu există feminitate în sine, această trăsătură poate fi înțeleasă doar contrastiv și complementar, doar în relație cu masculinitatea.

Toate societățile tradiționale aveau coduri stricte în vederea construirii imaginii femeilor, respectiv a bărbaților. Multe trăsături culturale pot fi explicate prin valoarea biologică, adaptativă. Această departajare clară între bărbați și femei a fost interpretată ca o modalitate de a accentua alteritatea, de a mări diferența, de a institui distanță, de a semnala limpede prezența partenerului adecvat scopului reproductiv.

Astfel, prin diferențe construite arbitrar se potențează tensiunea sexuală în vederea impulsionării comportamentului necesar perpetuării speciei. Se pare că această tactică a funcționat destul de bine în ultimii 200.000 de ani, de cînd savanții susțin că *Homo sapiens* populează neîntrerupt Pămîntul…

Serviciul adus speciei de aceste diferențe artificiale, adăugate, are o valoare care ține de evidență. Totuși, ar fi destul de simplist pentru ființa umană ca singura justificare a efortului de a plăsmui atît de mult „acompaniament“ cultural pentru a deosebi dintr-o privire o femeie de un bărbat să fie doar scopul producerii de urmași.

Transformarea femelei în femeie prin adaosul rafinat-cultural al feminității și a masculului în bărbat prin inculcarea codurilor masculinității se confundă, în societățile de pretutindeni și din toate timpurile, cu procesul fixării pietrei unghiulare în construirea edificiului identității personale. Prin forța lucrurilor, nu ne putem asuma destinul omenesc în mod abstract, ci doar dintr-un punct de vedere fatalmente parțial, fie de femeie, fie de bărbat.

Cei care decid că vor să își trăiască viața prin alegerea unei identități asexuate nu o fac decît prin negație. Cînd cei care se declară asexuați spun că nu sînt nici bărbați, nici femei, identitatea lor se raportează, vrînd-nevrînd, deopotrivă la feminitate și la masculinitate Ei știu exact ce nu sînt sau nu vor să fie în raport cu aceste două valori de referință. Nu-și pot imagina identitatea pe un fundal alb sau absolut nou, care să nu semene cu nimic. Pare destul de greu să fii absolut original în acest domeniu, multiplicarea continuă a categoriilor de gen fiind doar rezultatul nenumăratelor combinări și permutații ale cîtorva elemente fixe, preexistente.

Oricît de mult pare să se pulverizeze identitatea de gen prin crearea continuă de subdiviziuni, categoriile fondatoare – feminitatea și masculinitatea – nu au cum să fie anulate. Nesfîrșitele declinări și interpretări au efectul de a reaminti constant care este punctul de plecare al diverselor aspirații. Sînt femei care nu mai vor să fie femei sau care vor să fie bărbătoase ori, dimpotrivă, mai feminine, mult mai feminine, după cum sînt bărbați care ar vrea să fie femei sau care ar vrea să fie ceva mai masculini.

Așadar raportarea la identitatea de gen, oricît ar fi de compozită, construită sau deconstruită, trăită senin sau dureros, conflictual sau plenar, deschis sau clandestin, creează, dincolo de rolul reproductiv, cadrul trăirii erotice emancipate de presiunea „geniului speciei“. Mai mult decît atît, asumarea identității sexuale, oricare ar fi ea, modelează trăirea de zi cu zi, în toate compartimentele sale, din perspectiva unui mod particular de a fi în lume. Sensul identității personale, dincolo de orice alte realizări, în stratul ei cel mai profund, este dat de asumarea gradului de „reușită“ dat de estimarea, cu jubilație sau cu strîngere de inimă, a distanței între bărbatul sau femeia care ai vrea să fii și bărbatul sau femeia care constați că ești.

Dacă nu viața, cel puțin literatura și cinematograful pledează pentru ideea că acest aspect e relevant mai ales pentru femei. În celebrul film din 1950 *All about Eve* (deloc întîmplător reluat cu mare succes la Londra în 2019, ca spectacol de teatru), Margo, eroina interpretată magistral de Bette Davis, aruncă fără drept de apel sentința: *„That's one career all females have in common, whether we like it or not: being a woman“*.

Valurile succesive de feminism, prin zgomot și furie, au atras atenția asupra caracterului problematic al feminității în contextual emancipării femeilor. Un vers dintr-un cîntec al lui Michel Sardou, *„L'étrange drame d'être une femme“*, ar putea fi motto al acestui proces. Este interesant că după ce lansează în 1980 șlagărul *Être une femme,* cu versuri ce au un ton amuzat-militant la adresa femeilor din anii '80 *(„ayant réussi l'amalgame / de l'autorité et du charme“),* Michel Sardou revine cu o variantă nouă – *Être femme en 2010* – în care tonul e diferit. După ce s-au scurs 30 de ani de militantism feminist, iată ce spune cîntecul: *„Les femmes sont des hommes à temps plein / Fini les revendications, c'qu'elles ont voulu, maintenant elles l'ont / Ce sont toutes des femmes accomplies sans vraiment besoin d'un mari“*. Spre finalul cîntecului se mai îndulcește tonul, femeia e mîntuită prin recuperarea unui iubit din tinerețe. Michel Sardou împărtășește concluzia eroinei din *All about Eve: „Without that, you're not a woman!“*. Dacă nu te faci iubită, dacă nu dispui de feminitate ca armă a seducției, pur și simplu nu exiști.

Oare așa să fie? Să ne uităm în jur, mai ales la femeile care se bucură de reușită socială, care au bifat căsnicia și maternitatea, care și-au satisfăcut pofta de putere și mărire, care au satisfacția de a-și vedea semnătura pe hîrtiile angajaților, care se bucură de o mică „curte“ gata de omagii și ode. Cum se raportează ele la feminitate? Cînd au mai toate obiectivele atinse, după bătălii grele, după ce au călcat pe cadavre și se simt pe un platou de dominare, cot la cot cu bărbați puternici, unele dintre ele își dau seama că vor o recunoaștere care mereu le-a fost refuzată, o recunoaștere care nu are de-a face cu lungimea CV-ului sau cu realizările profesionale, nici cu averea strînsă și nici cu meritele de soție și de mamă. Le vezi cum de azi pe mîine se fac blonde, de fapt din ce în ce mai blonde pe măsură ce mai urcă o treaptă socială. Indiferent dacă sînt subțiri și uscate, agile ca niște nevăstuici, numai ochi, piele și os sau uriașe matroane de instituție, cu falnică talie de hipopotam, le vezi cum își etalează șuvițele aurii, lungi și despletite pe umeri, pe spate, pe brațe, părul galben fiind asortat cu unghiuțele boante, date cu lac neapărat mov. Dacă ești atent, aproape că auzi un scrîncet care urcă din adîncul pieptului altminteri voinicesc: „Vă rog, uitați-vă la mine și altfel! Mă vedeți? Sînt și eu… femeie…!“.

Lucia Terzea-Ofrim *este conferențiar univ. dr. la Facultatea de Litere, Universitatea din București, specializată în antropologie culturală.*

Elena VLĂDĂREANU

Cel mai bine ar fi să nu fie nevoie de Zilele Sofia Nădejde

Cînd mi s-a propus să scriu pentru acest Dosar un text în care să vorbesc despre feminism și feminitate, despre Zilele Sofia Nădejde și despre cum s-a așezat acest proiect al nostru în spațiul cultural românesc, singura așteptare a mea, ca și a multor altora, era să se termine naibii odată pandemia și să vină primăvara.

Dacă mă uit la ultimele două săptămîni, cît a trecut de atunci, pare că s-a scurs un timp pe care nu îl putem sau poate doar eu nu îl pot măsura. Toate întrebările pe care ni le-am pus în primăvara lui 2020 – Cît de relevantă e arta? Mai merită să facem ceva? Să așteptăm să treacă sau, dimpotrivă, să facem acum-aici, pentru că de fapt arta ne salvează din cele mai negre coșmaruri? – au revenit, mai intens, iar răspunsurile sînt și mai greu de dat. Și, ca să fac o glumă, jur că e ultima oară cînd mă mai întreb, așa cum am făcut-o în primele zile de *lockdown* acum doi ani de zile, „Ce se poate întîmpla mai rău?“.

E a treia ediție (din cinci, a cincea doar în minte deocamdată) a Zilelor Sofia Nădejde pe care o gîndim, scriem, facem (sperăm) în condiții excepționale. E perioada în care scriem aplicația pentru *call*-ul AFCN, ca mulți colegi ai noștri din arta și cultura independente. Ca și ei, ne vedem obligate să ghicim viitorul apropiat (august, septembrie, octombrie), să înțelegem ce putem face, realist vorbind, și ce nu. Deocamdată nu știu cum să abordez rubrica de „riscuri“.

Am început acest proiect în 2018 și era să scriu „timid“, că am început timid, dar nu a fost timid deloc. De la început a fost o idee incomodă. În 2018, încă nu se vorbea serios despre reprezentarea femeilor în spațiul cultural românesc, nu se vorbea serios de *gender balance*, nu se vorbea serios de un „procent convenabil“. Pînă în 2018, nu avuseserăm un proiect cultural exclusiv feminin (nu vreau să fiu nedreaptă cu niște antologii, care pentru noi au fost resurse importante, precum volumele sau numerele speciale de reviste coordonate de Alina Purcaru, Mihaela Ursa, Ruxandra Cesereanu sau ideea lui Andrei Bodiu de a organiza la Brașov, în 2013, o Bienală Internațională de Poezie exclusiv cu poete; poate au fost și altele, dar nu știu de ele). Chiar dacă reacțiile primite atunci nu au fost cele mai măgulitoare (dimpotrivă, chiar mi-am închis Facebook-ul două săptămîni după prima ediție a Galei premiilor pentru literatură scrisă de femei), pot spune acum, cu convingere, că nu numai că era nevoie de această idee a noastră, dar și că mediul artistic din România aștepta un astfel de proiect. Deja din 2019 au început să apară tot mai multe proiecte de acest gen, cu unele colaborăm (rezidența FemArt, de exemplu, sau festivalul „Literatură și feminism“), pe altele le urmărim cu drag și le vedem cum cresc (programul de proiecții F-Sides. A female cineclub). Chiar am simțit asta, că, odată cu „Sofia Nădejde“, am deschis o poartă spre o zonă unde nu era nimic, doar un teren extrem de fertil.

Ce spunem în fiecare an este că ne dorim ca anul următor să nu fie nevoie de un astfel de eveniment. Că nu ne dorim să facem un eveniment dedicat în exclusivitate artei femeilor încă – puneți voi un număr de ani aici – de acum încolo. Dar nu a venit ziua în care să zicem „Stop, nu mai e nevoie de asta, lucrurile stau bine, mai bine de atît nu se poate“. Încă avem paneluri la TV, chiar de 1 martie uneori, cu șapte invitați pe platou, șase bărbați și o femeie, încă avem conferințe în care sînt doar vorbitori, nu și vorbitoare (vezi conferința anuală „Despre lumea în care trăim“ pe care eu am botezat-o „Despre lumea în care trăim noi, nu și ele“). Încă juriile care dau premii literare sînt alcătuite doar din scriitori, nu și din scriitoare, unora încă li se pare *cringy* să spui artiste și artiști, scriitoare și scriitori, că de ce e nevoie de asta cînd masculinul integrează, în limba română, femininul atunci cînd te referi la o cantitate mai mare? Exact. Integrează. De ce e nevoie? Încă manualele de literatură și programa pentru Bac țin femeile la distanță, încă facem proiecte în instituții educaționale și punem pe pereți doar literatura bărbaților. Așa că o să mai avem treabă pe aici. Noi: Alexandra Turcu, Cătălina Stanislav, Corina Sabău, Liliana Basarab, Ruxandra Ghițescu și *yours truly*, Elena Vlădăreanu.

***Elena Vlădăreanu** este scriitoare și jurnalistă.*

■ ■ ■

„Cinci prietene geniale“

(echipa proiectului Zilele Sofia Nădejde)

■ Liliana BASARAB, artistă vizuală

Sînt artistă vizuală, iar contribuția mea constă în a „traduce“ în imagini identitatea Premiilor „Sofia Nădejde“. Realizez identitatea vizuală, dar și trofeele care sînt oferite cîștigătoarelor în fiecare an. Trofeele au mereu alte imagini, dar același suport: ca o mică ironie, am propus un obiect casnic, o farfurie care poate fi folosită în bucătărie. Imaginea diferă în fiecare an, himere, vrăjitoare, preotese păgîne, Meduze și alte „fete rele“ sînt recuperate din punct de vedere feminist. Prefer personajele care în scrierile clasice sînt personaje negative și încerc să le schimb „destinul“ în imaginarul contemporan. Chiar dacă simt că am o mare responsabilitate, apreciez enorm libertatea pe care o am în cadrul proiectului. Tot timpul am în cap întrebarea dacă e relevant proiectul nostru în general și contribuția mea în particular și, sincer, visez la ziua cînd echitatea și cota de gen în diverse proiecte va fi suficientă, astfel încît ce facem noi să fie redundant. Din păcate, mai e pînă atunci.

■ Ruxandra GHIȚESCU,
regizoare de film, scenaristă

În 2020 am fost invitată să prezint *Ana se întoarce,* primul scurtmetraj pe care l-am realizat după terminarea facultății, în cadrul programului de scurtmetraje curatoriat de Flavia Dima pentru proiectul Zilele Sofia Nădejde. Cred că atunci am cunoscut-o pe Elena Vlădăreanu, inițiatoarea proiectului, și de atunci nici că ne-am mai despărțit. Energia pe care Elena, Liliana, Alexandra, Cătălina și Corina o imprimă evenimentelor din jurul proiectului și solidaritatea pe care o propovăduiesc au definit pentru mine ultimii doi ani. Proiectul Zilele Sofia Nădejde mi-a amortizat șocul pandemiei și al schimbărilor profunde prin care am trecut și a dat sens unui demers conex ariei mele de lucru. Anul trecut a fost înființată și Asociația AntiFragil, care continuă activitatea de promovare și reprezentare a literaturii scriitoarelor, precum și pe cea de integrare în discursul *mainstream,* într-un mod aș spune mai degrabă subversiv, al microistoriilor, al poveștilor marginale. Personal, mă motivează în proiectul acesta latura sa educațională și încercarea de a pune în discuție identitatea de gen, nu prin diferență, ci prin empatie și transsubiectivitate. Nu am găsit încă un mod articulat, fie în cuvinte sau altfel, de a exprima recunoștința pe care o am pentru această întîlnire.

■ Alexandra TURCU,
scriitoare și traducătoare

Acum aproape cinci ani, o întîlneam pe Elena Vlădăreanu în Gara de Nord și ne miram că, deși scriam amîndouă, nu ne întîlniserăm pînă atunci. O jumătate de an mai tîrziu, cele 16 nominalizate la prima ediție a Premiilor „Sofia Nădejde“ luau masa la un restaurant din București și se întrebau (retoric) cum de nu s-au mai aflat niciodată împreună în aceeași încăpere. Răspunsul cred că nu mai are sens să fie discutat aici. Pe mine asta mă determină să rămîn an de an în proiectul ăsta – faptul că putem crea un loc sigur de întîlnire între scriitoare, între artiste, între artiste și scriitoare, un spațiu din care se nasc colaborări, oportunități, legături, mici și mari revelații. Și mai e și faptul că, odată cu proiectul ăsta, m-am ales cu (cel puțin) cinci prietene geniale.

■ Cătălina STANISLAV,
scriitoare și traducătoare

Am ajuns la proiectul „Sofia Nădejde“ chiar cînd aveam nevoie de el, iar el s-a născut chiar cînd aveam toate nevoie de el. Aveam 24 de ani cînd mi-a propus Elena Vlădăreanu să intru în echipă și am acceptat cu bucurie imensă. Ca scriitoare la început de drum, îmi doream un astfel de proiect atît pe plan profesional, cît și pe plan personal, pentru că înseamnă mult să oferi spațiu și platformă unor scriitoare, mai ales că atunci cînd s-a născut acest proiect nu erau atîtea oportunități în acest sens, și mai ales într-o țară de la periferia Europei, unde lucrurile se mișcă mai greu, unde nedreptățile iau forme diferite și sînt frecvente mai ales în rîndul femeilor și al minorităților. În același timp, e minunat să faci parte dintr-o astfel de echipă, în care să te simți în permanență sprijinită, acceptată, înțeleasă.

■ Corina SABĂU,
scriitoare și jurnalistă

Manualele de literatură română sînt teritoriul bărbaților. O carte în care un tînăr occidental seduce o tînără indiancă de șaisprezece ani și o alta în care un filozof în devenire afirmă că un bărbat înșelat își poate omorî nevasta sînt considerate momente importante în dezvoltarea romanului românesc, povești emoționante de iubire. Și Facebook-ul e plin de bărbați care știu foarte bine care-i treaba cu literatura și care se dezlănțuie mai ales în preajma decernării Premiului „Mihai Eminescu“. Iau poemele nominalizatelor și le analizează vers cu vers, ca în final să-și anunțe prietenii: nu, asta nu e literatură. Doar ei știu să prefacă în artă „cuvintele licențioase“, femeilor nu le iese. Sigur, dacă te aliniezi perspectivei lor, acești bărbați sînt gata să te ajute să-ți îmbunătățești scrisul. Ne spun, în cronicile lor, „ce mai scriu fetele“, fac parte din comitete și jurii (și nu se simt deranjați de lipsa aproape totală a femeilor), organizează cursuri, dau sfaturi. Evident, ar fi mult mai eficienți dacă ar scrie cărți bune. Cum spune Elfriede Jelinek, „bărbatul este norma, femeia este cealaltă“. De aceea sînt necesare premiile „Sofia Nădejde“, pentru că fac un pic mai mult auzite și vocile acestor „celelalte“.

■ ■ ■

Propuneri de *Dileme vechi* pentru viitor:

● Magie, vrăjitorie

Personaje verosimile în situații adevărate

– interviu cu regizorul Bogdan George APETRI –

Regizor, scenarist, producător și profesor de regie de film la secția de Master a Universității Columbia, ***Bogdan George Apetri*** *a revenit, după Periferic (2010), cu două filme noi, lansate la scurtă vreme unul de celălalt:* Neidentificat *și* Miracol. *Urmează un al treilea, care încheie această trilogie, plasată în zona Piatra Neamț. Am stat de vorbă cu regizorul despre aceste proiecte noi, despre cinema și felul în care s-a schimbat el.*

Bogdan George Apetri

Cum au fost anii de după Periferic? *Cît de apropiat ați fost / ați rămas de cinema-ul românesc?*

Au fost ani în care am fost ocupat tot cu cinema-ul, atît în Statele Unite, cît și în România. Am co-produs mai multe proiecte, dintre care amintesc *Advantageous,* care a luat Premiul Special la Sundance, *Nobody's Watching,* care a luat un premiu de interpretare la Tribeca, *Bikini Moon* de Milcho Manchesvki, regizorul macedonean nominalizat la Oscar, *Blaze,* care a luat premiul de interpretare tot la Sundance, regizat de Ethan Hawke, *Song Without a Name,* primul film peruan care a ajuns la Cannes. Am colaborat ca producător și în România, la *Cîine* și *America* de Florin Șerban, și – cel mai recent – la *Marocco* de Emanuel Pârvu, care a avut premiera la San Sebastian. Dincolo de colaborările propriu-zise, am rămas apropiat de cinema-ul românesc, reușind să văd filmele cele mai bune la festivalul „Making Waves“ la fiecare sfîrșit de an, și mulțumesc echipei care a organizat și a avut grijă de evenimentul acesta important de aproape douăzeci de ani. Nu numai românii de aici au rămas în contact direct cu ceea ce se face acasă, dar și publicul american, iubitor de film străin și independent. Și, în cele din urmă, în anii aceștia, în afară de făcut cinema, am fost ocupat cu predarea regiei de film la secția de Master a Universității Columbia, ba am lucrat și în teatru, colaborînd la piesa *Ținuturile joase,* bazată pe cartea Hertei Müller. A fost un proiect extrem de interesant făcut de Niky Wolcz la Teatrul German de Stat din Timișoara, piesă selectată mai tîrziu la Festivalul Național de Teatru. Acolo am lucrat chiar cu sora Ioanei Bugarin, care ulterior avea să joace rolul principal în *Miracol*. Am rămas, așadar, apropiat de România în multe feluri și continui să rămîn extrem de conectat la realitatea și la pulsul românesc.

Care a fost declanșatorul celor mai recente filme, cel de anul trecut și Miracol, *cel de anul ăsta?*

Genezele filmelor din trilogia asta pe care o filmez la Piatra Neamț sînt extrem de diferite și asta mă bucură. Ca regizor de film, încerci să nu te repeți niciodată, să te reinventezi cu fiecare proiect, să cauți alte mijloace de exprimare, să îți împingi posibilitățile și limitele de exprimare artistică. Traiectoria asta începe uneori chiar cu felul în care se nasc proiectele. *Neidentificat,* primul film, a fost inițial un scenariu scris de Iulian Postelnicu (care nu e numai un actor foarte bun, dar și un scenarist excelent), rescris și restructurat ulterior de mine. În cazul *Miracolului*, a fost o idee care mi-a venit brusc, aproape complet structurată – lucru care se întîmplă rar. În nici două luni de la ziua în care mi-a venit ideea, terminasem deja o primă versiune a scenariului. În cazul celui de-al treilea film va fi vorba de o adaptare a unei surse literare. Mi se pare interesant – și o provocare – ca trei filme care fac parte din același univers, și au aceleași personaje care apar în toate cele trei povești, să aibă geneze atît de diferite unul față de celălalt.

De ce ați ales să vă duceți în zona de policier?

Pentru mine, termenele de *„policier“*, „film polițist“, *„thriller“* sau „film *noir*“ (se pun multe etichete pe filmele mele) sînt date, în general, de cronicarii de film sau de jurnaliști, nu sînt gîndite de mine. În cel mai bun caz, devin mai degrabă cîrlige de marketing care ajută poate la promovarea filmelor după ce sînt terminate. În nici un caz nu plec la drum cu ideea de a face un film de gen sau, dimpotrivă, un film de artă. Categoriile astea îmi sînt indiferente, nu sînt părtinitor nici de o parte, nici de cealaltă. O spun foarte sincer – plec la drum cu o idee, cu o poveste, gîndindu-mă strict doar la personaje, la situațiile în care se află ele, la problemele cu care se confruntă, la deciziile pe care trebuie să le ia. Urmăresc un adevăr intrinsec poveștii, o autenticitate a personajelor, fără să mă gîndesc nici o clipă la anumite cutiuțe pe care trebuie să le bifez astfel încît să mă încadrez într-un anumit gen, sau să fac un film de festival. Da, mă gîndesc încontinuu la cum va recepta publicul fiecare moment din poveste, dar asta face parte din esența meseriei ăsteia, de a face cinema. În cazul meu, abia la sfîrșit trag linie și văd ce fel de film a ieșit. Din punctul meu de vedere, nici *Neidentificat,* nici *Miracol* nu sînt filme *policier,* sînt filme de personaj, chiar dacă se întîmplă ca unele personaje să fie polițiști. Ar putea părea la prima vedere un argument forțat, dar e o diferență de perspectivă imensă, care își pune amprenta puternic asupra procesului de a face un film, de la A la Z.

La ce trebuie să fii atent cînd scrii o poveste de felul ăsta?

Doar la adevărul poveștilor, al circumstanțelor, la autenticitatea personajelor – chestiuni despre care vorbeam mai adineauri. Dacă personajele sînt adevărate și începi să le cunoști bine, în adîncul lor, ele încep să îți ducă filmul în direcția în care vor ele să meargă. Abia atunci simți că ești pe drumul cel bun ca scenarist. Greșeala ar fi tocmai să fii atent la detalii de gen cinematografic sau la tropii filmului de artă – cu alte cuvinte, la chestii care trăiesc în afara filmului, nu înăuntrul lui. O poveste bună care merită să fie transformată într-un film (și nu toate poveștile merită asta) este în general foarte adîncă și, cu cît te gîndești mai mult la ea, cu atît mai mult ți se revelează straturi din ce în ce mai surprinzătoare. De acolo, din adînc, vor apărea toate răspunsurile de care ai nevoie, niciodată din dorința și încercarea de a face un film care să bifeze elemente stilistice ale unui anumit gen sau ale unui tip de film căutat în zilele noastre de selecționerii de festival.

Cum mai poți fi original în zona asta?

E foarte simplu și complicat în același timp. Simplu, pentru că singura cale de a rămîne original este să găsești personaje specifice, unice, verosimile și să le pui în situații adevărate, nefalsificate. Și complicat pentru că e ușor să spui asta și mult mai greu să reușești – altfel, s-ar scrie o grămadă de cărți bune și s-ar face o grămadă de filme interesante. Știm cu toții că opusul e adevărat, din păcate. În orice caz, nu contează că scrii un film despre un polițist, o poveste între doi soți, un film istoric sau un *musical* – capcana e întotdeauna să încerci să fii original plecînd inițial de la poveste, de la *plot,* de la structură. Traseul e altul – să găsești personaje, situații și dileme originale, apoi, de la un anumit punct încolo, să știi să lași povestea să se scrie și să se structureze singură. Răspunsurile vor deveni dintr-o dată evidente și îți vei da seama că nu poți spune acea poveste decît într-un anume fel, și unul singur, particular acelui proiect.

V-a ajutat experiența de avocat pentru felul în care ați construit cazurile / subiectele acestor filme?

M-a ajutat, dar nu neapărat în construcția cazurilor sau în alegerea acestor două subiecte. Spun asta din perspectiva faptului că firele narative ale filmelor nu au fost inspirate din povești adevărate, cum a fost cazul primului meu film, *Periferic*. Poveștile filmelor sînt pur ficționale, de la un capăt la celălalt, dar am știut oamenii care le populează. Ca avocat, am întîlnit oamenii din cele două filme – nu persoane identificabile, ci oameni la fel ca personajele mele. Am știut cum funcționează și cum se simte o secție de poliție, cum vorbesc oamenii la Piatra Neamț, cum se salută, umorul lor, cum conduc, cum parchează, cum schimbă vorbe cu vecinii, și așa mai departe. Revenind strict la experiența mea ca avocat, nu am urmărit un naturalism dus la extrem, dar polițiștii, avocații și procurorii care au văzut filmul mi-au spus că detaliile și atmosfera din secția de poliție, de exemplu, sînt extrem de autentice – au fost foarte surprinși de autenticitatea lor. Și eu am fost surprins, de fapt, pentru că nu am căutat cu obstinație un realism dus pînă în cele mai mici detalii, s-a întîmplat așa pentru că am pus pe ecran în mod organic și aproape fără să vreau lucruri pe care le-am știut și pe care le-am trăit.

O altă componentă importantă pe care am realizat-o gradual a fost că meseria de avocat în Drept Penal – ceea ce am practicat eu – se aseamănă, paradoxal, destul de bine cu meseria de scenarist. Ca avocat, nu îți judeci clientul, indiferent de ceea ce a făcut – sau măcar încerci. Trebuie să îl aperi și să îl înțelegi. Așa și ca scenarist – în momentul în care îți judeci personajele, ai pierdut pariul filmului. Ca și oamenii care ajung să facă lucruri discutabile, dar în general nu sînt monștri, așa fiecare personaj are părți bune și rele, luminoase și întunecate, vizibile și ascunse. De fapt, așa sîntem noi, cu toții – cinema-ul pune o oglindă în fața noastră și ne arată cum sîntem cu adevărat, nu cum ne păcălim că sîntem. Orice personaj e complex, indiferent de importanța lui în poveste – în momentul în care există doar ca să îți susțină o idee, să fie bun sau rău, încetează să devină un personaj adevărat.

Predați de mult timp în America. Ce s-a schimbat în timpul ăsta pentru dvs., pentru studenți? Cum vă mai raportați la „mainstream“ *și la „independent“ în cinema?*

S-au schimbat foarte multe în cei douăzeci de ani de cînd sînt aici, și poate și mai mult în ultimii zece ani, de cînd am început să predau la Universitatea Columbia. *Mainstream*-ul nu mai e nici măcar acel *mainstream* pe care îl știam noi odată, piața de cinema e invadată de filmele cu supereroi, de *sequels, prequels,* francize și așa mai departe. Nu numai filmele independente (indiferent de definiția pe care le-o dăm), dar și filmele de calitate, pur și simplu, sînt tot mai îngrămădite într-un colț din ce în ce mai strîmt. O grămadă din cinema-urile de artă din New York, pe care le știam și le frecventam de cînd am ajuns aici, s-au închis. Este clar că cinema-ul de calitate american este în retragere, sper eu doar momentan. În schimb, serialele de televiziune ajung încet-încet la apogeu – e epoca lor de aur acum – și cred că partea asta se va dezvolta și mai mult, pe măsură ce apar și se consolidează tot mai multe platforme de *streaming*. Tot mai mulți studenți de-ai mei se îndreaptă acum spre televiziune după ce termină școala la Columbia, visul nu mai e să reușești să faci un film de lungmetraj, ci să regizezi un pilot sau un episod pentru Neflix – sau, și mai bine, să fii *„show-runner“* pentru un serial. Mai sînt și excepții: doi foști studenți de la Columbia au reușit recent cu lungmetraje – Roberto Bentivegna a scris *House of Gucci,* iar studenta mea Antoneta Kusijanovic a cîștigat „Camera d'Or“ la Cannes pentru *Murina,* ca să dau doar doua exemple.

(varianta integrală a interviului poate fi citită pe www.dilemaveche.ro)

interviu realizat
de Ana Maria SANDU

■ ■ ■

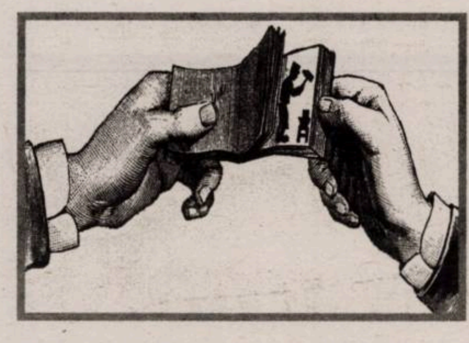

Cosmin CIOTLOȘ

feed**book**

Optimism și mizantropie

● **Andrei Codrescu, *Miracol și catastrofă*, ediție îngrijită, note și prefață de Cristina Vănoagă, Editura Cartier, 2021.**

Nu sînt, acestea din titlu, cuvinte care să caracterizeze cartea lui Andrei Codrescu: ele se referă la dispoziția amestecată în care mi s-a întîmplat s-o recitesc după mai bine de cincisprezece ani. Căci cu un comentariu dedicat ei mi-am început, în ianuarie 2006, rubrica săptămînală de cronică în *România literară*. Ce s-a schimbat de-atunci? Întrebarea, trebuie s-o spun, mi-a fost înlesnită tocmai de structura acestei noi ediții, căreia Cristina Vănoagă i-a adăugat, în chip de „uvertură“ și de „epilog“, cîteva interviuri de dinainte și de după grosul primei ediții. Ideea e bună, selecția e relevantă (cu inerente scăpări: mi-ar fi plăcut, de pildă, ca Vlad Mixich *să fi și citit* cîte ceva înainte de a-și formula întrebările). Senzația e totuși de acomodare: de la un an la altul, imaginea lui Andrei Codrescu pare a se preciza, căpătînd nu numai contur, dar și o oarecare claritate.

E primul dintre motivele de, cum lăsam să se înțeleagă, optimism. De la calitatea traducerilor, adeseori execrabile în primii ani de după Revoluție, pînă la diversitatea și dispersia ofertei editoriale (iată, Editura Cartier, din Chișinău, promite o serie Codrescu) și, în fine, la competența recenzenților, destule s-au schimbat în bine. Mi-amintesc vremurile cînd autorul lui *Alien Candor* părea confiscat de un Nicolae Manolescu vehiculînd o aceeași poveste despre adolescența sibiană în care urmele lui Blaga... *& so on & so forth*. Ca și cum după acei ani de liceu n-ar fi urmat zeci de cărți (în primul rînd, de poezie, dar nu numai) și cîteva întîlniri esențiale cu, să zicem, Allen Ginsberg sau Ted Berrigan. Astăzi, slavă Domnului, numele lui Andrei Codrescu s-a emancipat de acea epocă a legendei de tip *cargo cult,* intrînd într-un veritabil circuit critic.

Ce anume din ironia degajată a lui Codrescu regăsim în polemicile mai curînd grosolane în care-i vedem angajîndu-se pe literații (de-ar fi numai ei) români?

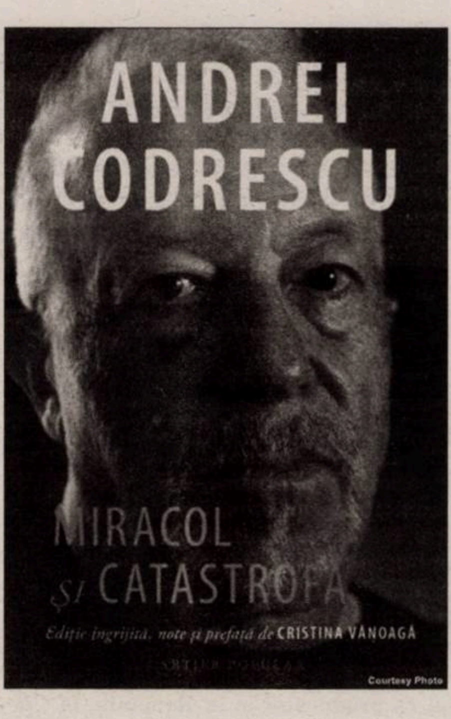

Mă gîndesc la monografia pe care chiar îngrijitoarea prezentului volum i-a dedicat-o nu demult (2019) sau, pe alt palier, la paragrafele lui Mihai Iovănel din *Istoria* nu demult apărută. Sînt, desigur, amănunte care vorbesc în primul rînd despre *noi,* și doar secundar (sau nici atît...) despre Andrei Codrescu însuși. Cum-necum, s-a întîmplat totuși ca, după aproape patru decenii de America, autorul să se fi întors, în mici escale, inclusiv la limba română, un merit important revenindu-i în acest sens Ruxandrei Cesereanu.

De unde, atunci, mizantropia (o numesc așa, evident, pentru a completa dubletul călinescian) despre care vorbeam mai sus? Din senzația acută că prea puțin din spectaculoasa ideație a lui Andrei Codrescu a avut efect la noi. Nici nu știu cu ce să încep. Cu dezinvoltura aproape iluministă cu care răspunsurile oferite lui Robert Lazu și pe care ar fi naiv s-o mai căutăm în discursul public autohton? Cînd foști universitari găsesc de cuviință să facă elogiul înalt al unei scandări de peluză și s-o reconvertească politic, e semn că, vorba cuiva, „universul începe să se destrame“. Ce anume din ironia degajată a lui Codrescu regăsim în polemicile mai curînd grosolane în care-i vedem angajîndu-se pe literații (de-ar fi numai ei) români? Cum să mai speri că poți pune alături o despărțire de Harold Bloom („eu și prietenii mei schimbăm canonul cum ne schimbăm cămașa. Canonul de luni nu-i canonul de vineri“) și invitația, recent adresată unui critic, de a-și face o carte proprie nevăzută într-un mod cît se poate de dureros? Între cele două reacții se cască, propriu-zis, o prăpastie.

Codrescu anulează contrafăcuta egalitate între marxism și extrema dreaptă.

Dar, firește, nu-i vorba numai de asemenea tropisme emoționale. Diferențele sînt unele de fond: Codrescu „atacă“ teme mari, nu se încurcă în mărunte sofisme de provincie. E un antiautoritarist pursînge (de unde și senzația de libertate proaspătă a pozițiilor lui), nu un nostalgic repliat, ca restul generației sale – nici măcar nu trebuie să convoc exemple românești: se cheamă singure. Mici satrapi care-și bovarizează occidentalismul. Nu e, așazicînd, un „progresist“, dar, spre deosebire de intelectualii standardizați de la noi, nici nu-și creează adversități iluzorii și lucrative. „Eu nu agreez nici criticile de dreapta ale așa-zisei «corectitudini politice», o formulare peiorativă in care se ascunde disprețul față de minorități și frica față de prăbușirea canonului literar anglo-american“: rînduri scrise în 2005, la New Orleans, și pe care nu mulți le-ar contrasemna, vai, într-un București în care se rîde încă trivial la bancuri rasiste.

E, de altfel, una dintre îngrijorările lui Andrei Codrescu în ce ne privește: pericolul resuscitării naționalismului de extracție legionară. Va fi fost el prezent și în isteriile lui Vadim Tudor, dar parcă astăzi e de cîteva ori mai inacceptabil să-l descoperim în doctrina unui partid, din păcate parlamentar, al cărui ideolog, Sorin Lavric, a fost totuși, prea multă vreme legitimat de prea multe instituții. Mai vreți? Codrescu anulează (și foarte bine face) contrafăcuta egalitate între marxism și extrema dreaptă, atît de frecvent, de confuz și de interesat clamată la noi: că ambele au sfîrșit în crimă, e o altă discuție. Că, totuși, premisele nazismului au fost de la bun început și explicit asasine n-ar trebui totuși să uităm atunci cînd, furați de cine știe ce fervori patriotice, facem de mai bine de trei decenii apologia lui Nae Ionescu și-a discipolilor lui sau cînd, de dragul știu eu cărui joc de argumente, concludem că fascismul lui Pound descindea din... optica lui de stînga.

Passons. Închei cu un exemplu strict literar, dar cu puternice rădăcini mentalitare: într-un rînd, Codrescu evocă, aproape pe două coloane, două antologii din poezia recentă americană. Una, în selecția lui, *American Poetry Since 1970: Up Late,* cealaltă concepută de Dave Smith, *The Morrow Younger American Poets.* O sută patruzeci de nume în prima, o sută patruzeci – în a doua. Nici unul comun. Semn de normalitate, semn de absolută diferențiere, semn de provocare? Nu știu. Ce știu e că mi se pare bine așa și că mă trec fiorii amintindu-mi ce ulcerări stîrnește la noi fiecare nouă istorie a literaturii, fiecare nou decupaj. Și nu prin criterii (asta ar fi ceva), ci prin atît de plictisitoarea Batrahomiomahie între „incluși“ și „excluși“. Etică de sfinți latenți: toți vor în canon!

Dacă-mi păstrez optimismul e pentru că nu arătăm doar așa; dacă mi-l pierd adeseori e pentru că *încă* arătăm *și așa.*

***Cosmin Ciotloș** este critic literar și lector la Facultatea de Litere din București. Cea mai recentă carte publicată:* Cenaclul de Luni. Viața și opera, *Pandora M, 2021.*

■ ■ ■

---

aproape **de carte**

Andrei CODRESCU

Miracol și catastrofă

(fragment)

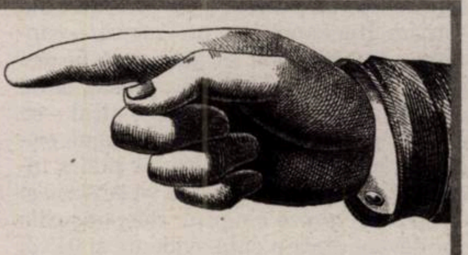

Eliade s-a înscris într-o ideologie trufașă și sinistră care a fetișizat puterea, ura rasială și războiul. Eliade s-a simțit bine în mijlocul unei beții colective care a ridicat agresivitatea și mitocănia la rang de filosofie. A participat activ – prin academizarea folclorului religios – la legitimarea și susținerea ideii de superioritate rasială. Asta-i o prostie care nu poate fi explicată de cultul tinereții, de timbrul timpului, de curentul ideologic. Din păcate, a fost la Eliade expresia lașă a dorinței de putere, a nevoii de acceptare, a nevoii de a fi parte din gașcă, șeful ei intelectual sau cel puțin adjunctul lui Nae Ionescu. A fost și expresia unei sile de sine care avea la bază ceva suicidal, același sentiment care l-a dus pe Cioran la culmile hiperbolei pe care, foarte tîrziu, le-a regretat.

Nu vreau să-l psihanalizez pe Eliade pentru că nu merită: el a știut bine valoarea indivizilor și a fost încercat, sper, de sentimentul de vinovăție care vine din trădarea prietenilor în numele ideologiei. Jurnalul lui Mihail Sebastian, care i-a fost prieten fidel lui Eliade, este clar în această privință. Sebastian l-a iertat creștinește pe Eliade, dar noi nu avem de ce. A fost cercetător strălucit, dar gînditor mediocru și om cu suflet prea puțin turmentat, care a suferit din trufie, nu din umilință. La ce rezultat au dus ideile de care s-a lăsat sedus este, de asemenea, clar. Holocaustul e un eveniment unic în istoria modernă, după secolul Luminilor. Milioane de oameni au fost omorați pentru ce ERAU, nu pentru ce gîndeau, pentru partidul în care se înscriau...

Nu aș numi poziția lui Eliade „greșeală“ sau „eroare“. N-a făcut-o nici el: acea *„felix culpa“* afirma ceva important pentru el, nu regreta. Despre ce „fericire“ e vorba? A tinereții, a solidarității“ cu mișcarea legionară, a galenismului? După înfrîngerea fascismului, ce „fericire“ a putut Eliade să găsească în acea fraternitate a morții? Chiar dacă ar fi numai o atitudine, să zicem, o sfidare în fața celor care au vrut cu tot prețul să-și ceară iertare, nu este pe măsura „greșelii“. El s-a mîndrit cu ideologia tinereții lui. S-au zvonit multe lucruri despre el, unele pur absurde (la Roma, în 1965, am auzit de la un student al alchimiei că Eliade era membru al societății „Golden Dawn“; el a rîs cînd i-am relatat povestea), dar altele mai credibile, cum că ținea legătura cu legionari stabiliți în Chicago și Toronto, legionari de care s-a apropiat și Securitatea română în perioada național-ceaușistă și după execuția lui Ceaușescu. Poate că aveau ceva de învățat securiștii români de la legionari, dar de la Eliade ce voiau? Cu titlu de ipoteză, aș răspunde: un cap simbolic. S-a lăsat Eliade prins în acest joc? Nu pot argumenta cu date și nu vreau să mă las pradă paranoiei care apare inevitabil cînd se deschid asemenea subiecte.

Cartea lui Ted Anton despre Culianu spune destule, adevărate sau nu, nu știu. Partea a doua a acestei întrebări este complicată. Zigu Ornea și Andrei Oișteanu servesc enorm gîndirea românească prin pozițiile lor. Să fim foarte clari aici: Ornea și Oișteanu sînt amîndoi evrei și români: prin ei (ca, de altfel, și prin mine), valorile vii ale României supraviețuiesc criticii ușor de făcut (și greu de negat) că gîndirea românească a înghețat pe undeva între Eliade și Noica. Sau chiar mai rău, între Vlad Țepeș și Vadim Tudor. În cercurile liberale americane, de pildă, se vorbește despre antisemitismul intelectual român ca despre un *fait accompli,* un punct de vedere cu care nu sînt de acord și pe care-l combat cum și cînd pot.

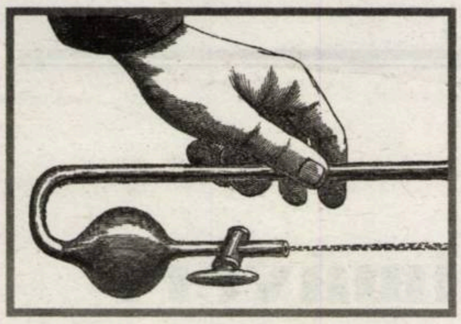

REGIMUL **ARTELOR** ȘI MUNIȚIILOR

Oana STOICA

rosencrantz & co

Teatru în vremuri de război

Cînd scriu acest articol, războiul din Ucraina a început de două săptămîni. Cînd veți citi acest articol, vor fi trecut deja trei săptămîni. Nu pot ști acum, cînd scriu, ce va fi atunci, cînd veți citi, dacă războiul continuă și dacă Ucraina, întreagă sau bucăți din ea, mai există. Oricum va arăta însă lumea atunci, sigur nu va mai fi ca pînă de curînd. Presiunea psihologică și emoțională, determinată de violența fizică de lîngă graniță, a depășit în aceste zile pragul suportabilității pentru mulți dintre noi. Afectați deja de doi ani de pandemie, răspundem haotic la ce ni se întîmplă. Reacționăm în diferite feluri – panică, anxietate, depresie, dorința de a ajuta sau nevoia de a ne izola, imposibilitatea de a ne concentra, refuzul de a fi la curent cu actualitatea războiului sau dependența de știri etc. În acest timp, cînd lumea se răstoarnă din nou, ce rol are arta și cine are nevoie de ea? „Rolul artistului în timp de război este să fie martor la ceea ce se întîmplă. Scriu, desenez, fac fotografii pe care le postez pe Instagram“, declară pentru revista franceză *Les Inrockuptibles* artistul vizual ucrainean Nikita Kadan, retras într-un adăpost antiatomic din Kiev, care în timp de pace funcționează ca galerie de artă. O privire rapidă asupra ofertei de spectacole autohtone acum, cînd restricțiile sanitare s-au ridicat și sălile de teatru pot funcționa la capacitate maximă, arată însă cît de departe este teatrul din România de realitatea contemporană, păstrîndu-se în mare parte într-o așa-zisă autonomie a esteticului care acum, în ultimii ani și mai ales în ultimele zile, se dovedește a fi un punct mort. Sînt însă spectacole care se conectează la lumea contemporană prin chestionarea prezentului și a trecutului. Am ales cîteva elemente din trei producții, naționale și străine, ce pot fi văzute în perioada următoare fizic și online.

Există vreun „acasă“ pentru oamenii care își părăsesc țările de nevoie?

Corul femeilor îmbrăcate în roșu (aluzie la *Povestea slujitoarei*, desigur) din *Nu mai ține linia ocupată*, text Alexandra Felseghi, regie Adina Lazăr, spectacol despre violența de gen și traficul de carne vie pe fundalul precarității și al lipsei de educație sexuală, cu referire la cazul Alexandrei Măceșanu, incendiată în 2019 la Caracal (după ce apelurile ei la 112 au fost respinse cu replica ce dă titlul spectacolului). Corul funcționează aici ca procuror moral, al cărui rechizitoriu furios se îndreaptă împotriva unui stat care eșuează continuu în a-și proteja cetățenii. Instituțiile care trebuie să ajute în situații de criză și să facă dreptate dau rateuri catastrofale. Încă sînt eșecuri ale sistemului național de urgență (experiența nefastă a Alexandrei la 112 s-a repetat ulterior în cazuri de violență domestică), încă sînt judecători care cred că victimele minore ale violului sînt responsabile pentru crima împotriva lor. Din punctul acesta de vedere, spectacolul oferă o alternativă la celebrarea stereotipă a femeii în această lună (de parcă în restul anului noi, femeile, nu am exista): statul și bărbații ar putea face mai mult pentru a ne oferi siguranță în loc de buchete de flori. „Și-atunci te întrebi (că te-ntrebi și-i uman): / Sînt patru'j de mii de plîngeri pe an, / și patru'j de mii de-achitări de-agresori / și patru'j de mii de-umiliri de valori. / De ce nu ne credeți, de ce n-ascultați? / De ce oameni simpli nu sînt protejați? / De ce pentr-un drept de la sine-nțeles / există în țară atîta exces?“. Spectacolul poate fi văzut la Teatrul Național Cluj-Napoca, următoarea reprezentație este pe 22 martie.

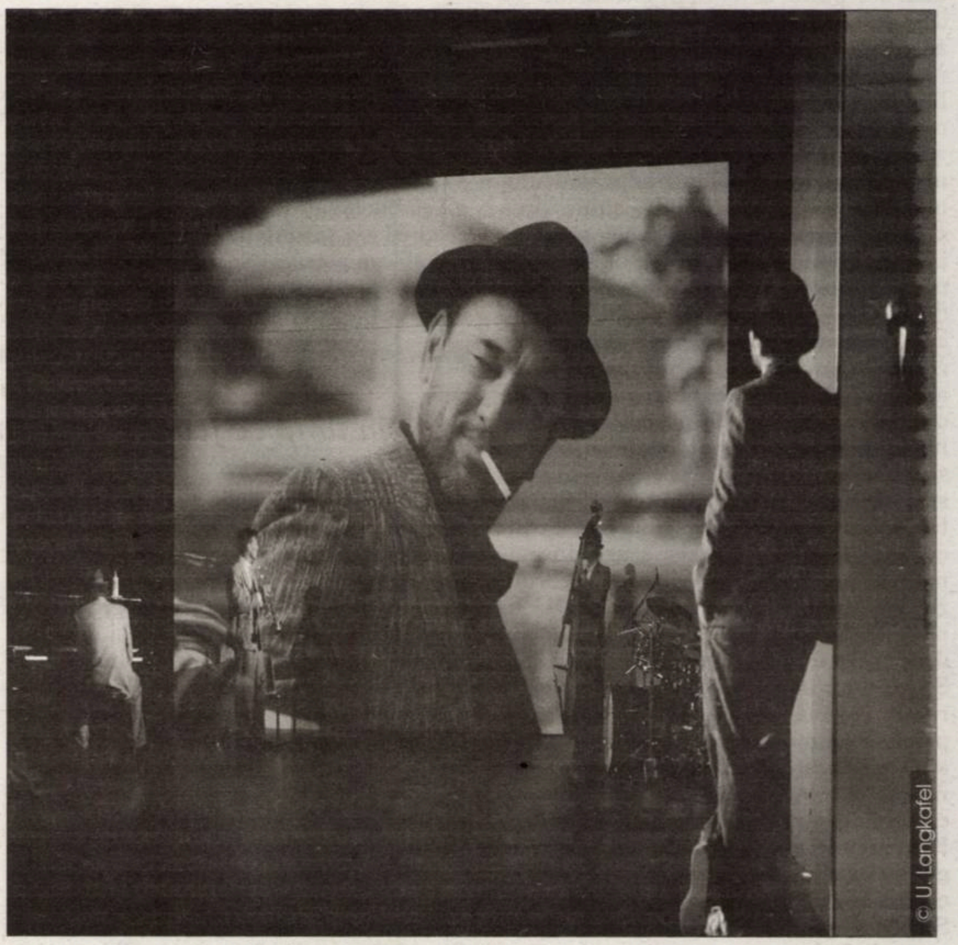
© U. Langkafel

Un dublu portret al omului alterat într-un sistem politic restrictiv în *Rebarbor*, regia Alexandru Dabija, după texte la Alexandru Monciu-Sudinski, un aproape necunoscut autor de proză scurtă din anii '70. În cărțile sale, Monciu-Sudisnki imita realitatea suficient de bine încît să treacă de cenzură (după ce primul său volum a fost cenzurat) și suficient de inteligent încît să se constituie într-o reflecție subversivă a degradării sociale din epocă – personajele sînt deformate de regimul politic (comunist), li se frînge logica și vorbirea. În timp ce un bărbat vorbește despre pasiunea pentru „sculptura în zgură“ (Marius Damian), soția lui (Antoaneta Zaharia) se joacă plictisită cu o plasă de sfori pînă cînd jocul ei devine o expresie vizuală a discursului soțului. Dacă la el vorbirea deraiază de pe șinele rațiunii, la ea se alterează mișcarea. Duetul lor este ilustrativ pentru perspectiva comico-tragico-absurdă pe care Monciu-Sudinski și Dabija, reprezentați în spectacol de roboțelul Alpha Mini, o au asupra epocii. Spectacolul poate fi văzut la Teatrul Odeon, următoarele reprezentații sînt pe 19, 20 și 26 martie.

Plimbările lui Can prin Berlin. În *Berlin Oranienplatz*, spectacolul de la Teatrul „Maxim Gorki“ Berlin, regizat de Hakan Savaș Mican, Can, un turc născut în Germania, trăiește ultima zi de libertate înainte de executarea unei pedepse cu închisoarea pentru infracțiuni economice. Can (Taner Șahintürk, unul dintre cei buni actori de la „Gorki“) ar putea să evite detenția dacă pleacă, pentru totdeauna, în Turcia, o țară care îi este străină și în care regimul politic nu este tocmai democratic. Can nu știe ce să facă, așa că se plimbă prin Berlin ca să-și adune gîndurile și să-și ia rămas bun de la oamenii importanți din viața sa. Spectacolul are multe tentacule sociale, dar stilul narativ și performativ îl transformă într-o elegie despre oraș, un parcurs melancolic hibrid (film și teatru) nu doar pe străzile, ci prin sunetele Berlinului. Nu se poate ignora însă că perspectiva asupra orașului aparține unui personaj provenit dintr-o familie de imigranți economici, în care statutul de „străin“ nu s-a ameliorat nici la a doua generație. Vizual și auditiv, Can se integrează în peisajul urban, imaginea lui se estompează printre clădiri și parcuri, tăcerile sale hrănesc muzica Berlinului (mult jazz, cu un *band* cîntînd *live* pe scenă), dar privirile sale îi arată confuzia. Este Berlin orașul lui? Cărui loc îi aparține el, de fapt? Există vreun „acasă“ pentru oamenii care își părăsesc țările de nevoie? Spectacolul poate fi vizionat online cu subtitrare în engleză pe 18 martie și 1 aprilie, informații și bilete pe site-ul www.gorki.de.

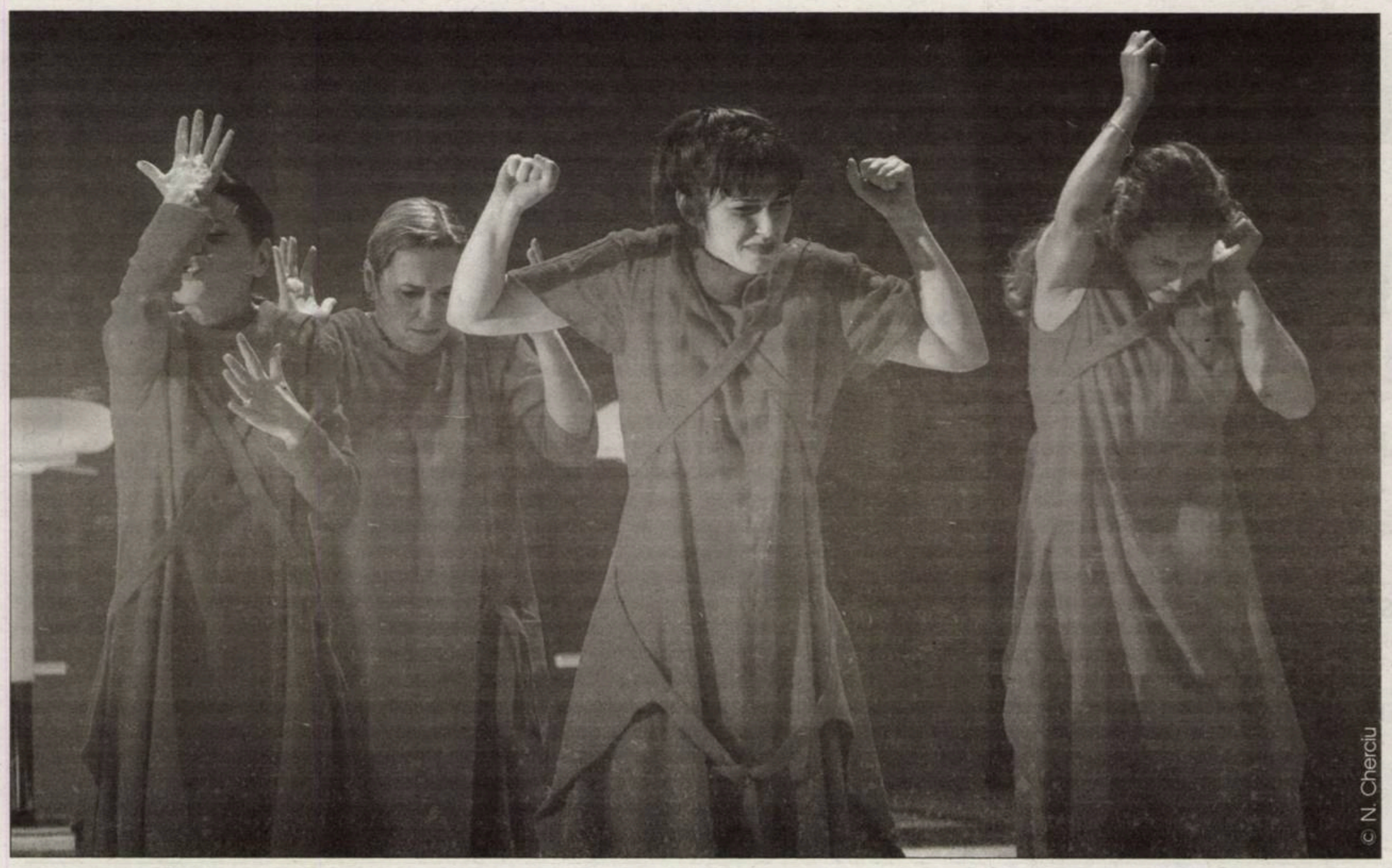
© N. Cherciu

***Oana Stoica** este critic de teatru.*

Adina POPESCU

portrete din mers

Alte glasuri, alte primăveri

Încet-încet, o să ieșim și din iarna asta, deși primăvara se lasă îndelung așteptată, la fel ca în ultimii ani. Îți dă ceva speranțe în februarie, cînd sînt zile neobișnuit de calde, apoi iarna revine în forță în martie, urmează un aprilie rece, un mai ploios și ne trezim în iunie că n-am avut parte decît de o primăvară fragmentată din care n-am înțeles nimic. Poate că există într-adevăr schimbări climatice ireversibile, mult prea subtile pentru mulți dintre noi, poate că pur și simplu s-a întors lumea cu susun jos. De cîțiva ani, am o mică pasiune domestică pentru starea vremii și cred că e moștenită genetic. Am descoperit de curînd un jurnal al tatălui meu de prin anii '70-'80 unde, pe lîngă niște scurte consemnări zilnice despre starea comunismului românesc, cîteodată și despre starea „satrapului", despre cît de gălbejit și lipsit de vlagă apare la televizor, poate că avem noroc și-l macină vreun cancer – cine știe? –, erau și scurte însemnări despre vreme. De pildă: „15 februarie 1981, frig, presiune în scădere, la limita înghețului. Așteptăm zăpada? Nu, doar cîțiva fulgi...". Sau: „10 martie 1986. Soare, dar vîntos. Ziua s-a mărit considerabil". „24 martie, o aversă ca vară. După ploaie, atmosferă clară. De la etajul 11 al Casei Scînteii se văd Bucegii". E interesant să compar zile, date din calendar, cu cele din urmă cu 40, chiar 50 de ani. Perpetuarea acestor anotimpuri care ne guvernează de fapt existența mi se pare eternă și îmi dă o senzație de siguranță. Starea vremii în sine e cea mai sigură stare de fapt.

Încet-încet, o să ieșim și din iarna asta, urmează încă o primăvară absurdă, oare ce se întîmplă cu deceniul ăsta 2020, cine l-a „programat" pentru noi? Nu știu ce credeți voi, dar eu de trei ani am senzația că trăiesc într-o distopie care nu se mai termină. Mai întîi a fost „filmul" cu pandemia care și-a urmat impecabil rețeța – apare un virus nou, oamenii se îmbolnăvesc, mor, sistemele sanitare ale lumii sînt în colaps, oamenii de știință descoperă vaccinul, specia umană este sau nu este salvată, dar, în general, da, pentru că merită (oare?), undeva într-o eprubetă a unui om din ăsta de știință există o variantă mutantă a virusului de zece ori mai periculoasă, pentru un posibil *sequel*, în cazul în care filmul a avut succes. E doar un sinopsis, o poveste simplificată a pandemiei, însă poate fi o bună idee de a-i explica unui copil de 7 ani – care în anul 2020 abia intrase în clasa I și n-a putut să meargă la școală, s-a întîlnit cu colegii și cu învățătoarea lui doar online – ceea ce s-a întîmplat cu lumea noastră. Nu mi-am permis niciodată, absolut niciodată, să-mi exprim în mod public nici o părere legată de pandemie, virus sau vaccin, indiferent de dilemele și îndoielile mele, dar și de micile drame din familia mea (noroc că nu au fost mari, însă au niște consecințe). Pentru că sînt doar un om care scrie. Nu sînt virusolog, nu sînt imunolog, nu sînt doctor. Pur și simplu, nu știu. Am urmat și eu regulile și am respectat restricțiile ca orice cetățean, m-am vaccinat în mod regulamentar, fără chef și fără convingere, am trecut prin boală tot în mod regulamentar, la două luni după vaccin. Dintr-odată, toate restricțiile s-au „relaxat", intru prin magazine, doi sînt cu mască, doi fără mască, oamenii sînt derutați, par niște șosete desperecheate, oare tot ce am trăit în ultimii doi ani a fost real sau am visat urît? Citesc că apar noi focare prin China și că în Europa se apropie următorul val. Nu, dragii mei, pentru mine personal pandemia s-a terminat, altfel voi avea senzația că trăiesc zilele pe care le mai am de trăit așa cum se zvonea că trăiește Michael Jackson la ferma lui, Neverland – sub un clopot de sticlă. Cu ce m-am ales în urma pandemiei? Cu o dezamăgire profundă față de specia umană, mai mare decît o aveam înainte. Atît față de cei care au trăit în toată această perioadă în hrubele lor populate de zombie „înțepați" și „perforați", care și-au urît semenii ce purtau „botnițe", cît și față de ceilalți, care le-au dorit la modul cel mai sincer moartea celor nevaccinați, pe care i-au învinuit pentru eșecul gestionării pandemiei și cărora le-au spus constant: „Marș la vaccinare!". Mi s-a părut grotesc eroismul civic de doi lei al brațului dezgolit la vaccin și afișat în mod public pe Internet și mi-a fost silă de atitudini ostile, revoltate, demonstrative, de tipul „Nu există, dom'le, nici un virus" sau, în cel mai bun caz, „E doar o gripă!". Cu toții, din ambele tabere, și-au urmat cauza, au încercat să „salveze" cu forța planeta... oare chiar mai merită să fie salvată?

„Da, tu ai un vis de iarnă,
în timp ce femeile alea mor în frig și sub bombe."

Încet-încet, vom ieși și din iarna asta, o altă primăvară, distopia continuă. O sun pe maică-mea ca să o întreb ce mai face și îmi răspunde oftînd: „Uite, mă uitam la război!". Ne uităm cu toții împietriți la televizor, la război, războiul ne înspăimîntă, e foarte aproape de noi, dintr-odată războiul acela din cărțile de istorie și din amintirile bunicilor de pe front devine posibil în țara vecină, în țara noastră, în orașele noastre, pe străzile noastre. Privim împietriți ce se întîmplă în Ucraina, nu ne vine să credem că e realitate. Apoi ne dezmeticim și vrem să ajutăm, să arătăm că sîntem capabili de solidaritate, să demonstrăm că, de fapt, sîntem buni. Oare chiar sîntem buni? Sau întrebarea este, de fapt: sîntem mai buni decît alții? Desigur, apar voci care spun: „Nu există, dom'le, nici un război!" sau „Parcă ar fi ceva război, dar nu e cum ne arată ăștia la televizor!". Îi urîm pe ruși, pe toți rușii. Apar alte voci – să nu se mai citească Dostoievski, să nu se mai cînte nicăieri Ceaikovski. Un scriitor îndrăznește să scrie pe Facebook altceva decît despre război, are un vis de iarnă, cu zăpadă, inofensiv, o altă scriitoare mai progresistă sare la gîtul lui: „Da, tu ai un vis de iarnă, în timp ce femeile alea mor în frig și sub bombe". Am amici ruși, tineri și foarte tineri, artiști, realizatori de film documentar care se uită și ei împietriți la același război, din cealaltă parte a porții celei mari din Mordor. M-am tot gîndit în ultimele săptămîni ce aș putea scrie la rubrica mea ca să nu pară inadecvat, superficial (de altfel, recunosc că nici nu prea îmi arde de scris zilele astea). Mi-am dat seama că nu pot scrie despre război, nu sînt analist politic sau militar, nu pot să-mi dau cu părerea despre cele ce se întîmplă, nu sînt „doctor" în război cum sînteți voi, cei de pe Internet. Și nici nu-mi doresc să fiu. Așa că voi reveni la textele mele despre micile bucurii și tristeți ale vieților noastre mărunte, de zi cu zi, cît timp or să mai fie. Între timp, mă uit ca și voi împietrită la toată această durere umană, la toți acei oameni care fug ca să-și protejeze copiii, dar și animalele. Oamenii cu animalele lor de companie mă emoționează tare mult – în urmă cu sute de ani, oamenii fugeau de război cu cîte o capră, un vițel sau o găină, strict pentru supraviețuire, acum fug strîngînd la piept cîini și pisici. Poate că e prea devreme să-mi pierd total încrederea în această specie. Și mai sînt orașele, statuile, tot ce au clădit oamenii ăștia secole de-a rîndul. Mă emoționează pînă la lacrimi statuile pe care oamenii le-au înfășat cu grijă ca pe niște bebeluși, din Lvov (apropo, pentru prezentatorii de la știri, cel mai bine este să pronunțați Liov, nu Lîvov), mă emoționează Odessa, un oraș de care sînt îndrăgostită fără să fi ajuns niciodată acolo.

„24 februarie 1982", scrie tatăl meu în jurnal. „Cîteva raze de soare dimineață, după care înnorat. Frig pînă înspre seară, Adina vrea să mergem în parc să ne dăm pe hintatei... e un loc în Politehnică unde sînt trei hinte, trei leagăne. Doina îi explică că e prea frig. Ieșim cu căruciorul prin Militari, pe trotuar. După ce o plimbăm, adoarme, în sfîrșit."

Da, era o zi liniștită pentru noi pe 24 februarie 1982, în România. O familie cu un copil mic. Oare ce visuri și planuri își făceau pentru mine acei părinți? Într-o țară ca un lagăr de concentrare. Ce sperau pentru mine, în afară de faptul că erau programați să mă iubească?

■ ■ ■

ABONEAZĂ-TE ACUM

DILEMA VECHE

SCANEAZĂ CODUL QR

✔ 3 luni - 75 LEI ✔ 6 luni -127 LEI ✔ 12 luni - 201 LEI

TALON ABONAMENT
Nume..Prenume..
Str. .... Nr. ...., Bl. ...., Sc. ...., Et. ...., Ap. ....,
Localitate ....Județ/Sector ...., Cod poștal ....
Telefon .... Email ....
Am achitat suma de .... LEI cu mandat poștal/ordin de plată nr. .... din data ....
în contul SC ADEVARUL HOLDING SRL, cod fiscal RO18990288, deschis la BRD – Decebal, nr. cont RO70BRDE441SV58305914410.
Abonamentul va începe din luna* .... Semnătura ....

Plata se va efectua pînă la data de 25 a lunii în curs pentru ca livrarea să înceapă de la data de 1 a lunii următoare.

Prin completarea prezentului talon sînt de acord ca SC ADEVARUL HOLDING SRL să prelucreze datele mele cu caracter personal pentru activități promoționale și să le dezvăluie terților conform legii nr. 677/2001. Îmi rezerv dreptul să mă opun acestei prelucrări și să solicit ștergerea datelor adresîndu-mă societății SC ADEVARUL HOLDING SRL printr-o cerere scrisă.

Pentru abonamentele plătite cu mandat poștal sau ordin de plată este necesar să trimiteți talonul completat, împreună cu copia dovezii de plată la **SC ADEVARUL HOLDING SRL – Abonamente,** București, Șos. Fabrica de Glucoză nr. 21, Sector 2, cod poștal 020331.

CUM TE ABONEZI
✔ **ONLINE:** la http://abonamente.adevarul.ro
✔ **VIRAMENT BANCAR** sau **MANDAT POȘTAL:**
în contul SC ADEVARUL HOLDING SRL, cod fiscal RO18990288,
deschis la BRD - Decebal,
nr. cont RO70BRDE441SV58305914410.
✔ **LA TOATE OFICIILE POȘTALE / ✔ FIRMELE DE ABONAMENTE**

Informații și reclamații: abonamente@adevarulholding.ro
Tel: 0790 139 007/0790 139 009 (L-V, 9.00-18.00)

...ÎȚI DĂ DE GÎNDIT

Stela GIURGEANU

Complexul lui Dumnezeu

„Fii cea mai bună versiune a ta“ este un slogan pe care îl aud foarte des, un imbold preluat în diferite formulări – să fii cel mai bun, să te depășești pe tine, să fii „cel mai cel“ și „cea mai cea“. Un soi de mantră pe care astăzi, dacă vrei să ai succes, trebuie să ți-o repeți pînă ajungi să o și crezi.

Iar astăzi este musai să ai succes, pentru că societatea motivațională în care trăim pare a nu mai accepta slăbiciunile umane. Ești deștept, chiar dacă te consideri prost, frumos, chiar dacă te simți urît, extraordinar, chiar dacă te percepi drept un om obișnuit.

Acesta propovăduire a încrederii în sine este, de altfel, și sîmburele literaturii motivaționale – acele cărți care te învață cum să abandonezi fricile și complexele de inferioritate și să-ți valorifici calitățile pe care, deși le ai, nu le folosești din plin. În plus, trebuie să te afirmi, să ieși din anonimat. Pentru că azi, dacă vrei să existi, trebuie să te faci remarcat cu orice preț, să strălucești și să te erijezi într-un guru. Sau în mai modernul *influencer*. Această necesitate de a fi senzațional, de a fi „cel mai cel“, este de altfel și motorul rețelelor de socializare care facilitează vedetismul prin adunarea de *like*-uri și de „urmăritori“. (Chiar dacă de multe ori acest sistem de „apreciere“ al rețelelor de socializare merge mai degrabă ca un soi de cumetrie, nu neapărat ca rezultat al unei reale aprecieri – îți dau *like* ca să îmi dai pe urmă și tu mie.)

Să revenim însă la societatea motivațională în care trăim și care ne îmboldește din toate direcțiile să fim „cei mai cei“ și să ne „depășim“ limitele. Teoretic, această etapă de depășire a limitelor ar fi, într-adevăr, cea mai de sus a evoluției umane – transcendența fiind vîrful binecunoscutei „Piramide a Nevoilor Umane“, construită de Abraham Maslow. Am atins însă acel punct? Am evoluat într-adevăr atît de mult încît să accedem cu toții la transcendență? Nu ne cam grăbim?

Să ai încredere în tine este un lucru minunat, căci îți dă curaj să înaintezi. Să-ți urmezi și să-ți atingi visele. Încrederea în sine, ca o construcție stabilă, din cărămizile realizărilor autentice, are o conotație pozitivă. Căci are la bază ideea de clădire, de creație, iar creația înseamnă bucurie, înseamnă viață.

Ce se întîmplă însă cînd această încredere nu se fundamentează pe capacități reale? Cînd, pur și simplu, n-ai ce trebuie ca să obții un anumit lucru, dar vrei musai să-l obții? Ce se întîmplă cînd nu urmărești construcția sinelui, ci vizezi mai degrabă succesul în exterior? Ai semna pactul cu diavolul? Ai manipula, ai înșela, ai pretinde că ești altcineva decît ești în realitate?

Pînă la urmă, asta este cea mai facilă și rapidă cale ca să obții acel succes pe care îl visezi. Dacă te erijezi în ceva ce nu ești, dacă faci promisiuni fără acoperire, dacă le spui oamenilor ce vor să audă, îi vei cîștiga mai rapid de partea ta decît dacă le-ai demonstra-o prin fapte (faptele cer timp și cer muncă). În plus, stima de sine ți-ar crește exponențial, mai ales că vei ști în străfunduri că i-ai dus pe toți de nas, că ești, așadar, mai deștept decît ei. Însă, astfel cîștigată, încrederea în sine va prinde o formă diformă, cea a aroganței.

Căci aroganța este partea întunecată a încrederii. N-am întîlnit niciodată un om care să-și fi construit încrederea în sine, de la temelie, pas cu pas, reușind prin propriile puteri, care să aibă un caracter agresiv. Care să nu vrea să-i ajute pe ceilalți, care să nu aibă empatie, care să nu fie, în general, un om bun. Acești oameni nu țin morțiș să-ți impună ceva.

Însă am întîlnit și o grămadă de oameni aroganți, cățărați în anumite funcții, fără a avea capacitățile necesare, care se comportă ca niște zbiri, ca și cum totul li se cuvine, care se consideră a fi cei mai deștepți oameni din lume, mai buni decît restul. Care se consideră, într-un cuvînt, zei. Însă poate fi omul un zeu?

La începutul anilor 1900, Ernest Jones, neurolog și psihanalist galez, a identificat și a numit pentru prima oară în literatura de specialitate un simptom al patologiei narcisiste, cunoscut drept „complexul lui Dumnezeu“.

Complexul lui Dumnezeu caracterizează o persoană care, în ciuda faptului că are lacune severe, și le neagă, dezvoltînd o credință atît de nezdruncinat în sine, în puterile și capacitățile sale încît se crede un supraom, un zeu. Ca egal al zeilor, deține așadar toată puterea, fiind intangibil, cunoaște adevărul absolut și niciodată nu poate da greș. I se cuvine totul, drept care se comportă față de toată lumea cu aroganță și profund dispreț. Îi disprețuiește, deopotrivă, și pe cei care îl critică, dar și pe cei care îl susțin. Pentru că nimeni și nimic nu contează, de vreme ce, personal, se consideră începutul și sfîrșitul, se consideră a fi deasupra tuturor.

Chiar dacă nu este, această persoană ajunge să fie atît de convinsă că este perfectă, încît refuză orice posibilitate că ar putea avea vreo lipsă sau că ar putea comite vreodată erori. Chiar și în cazul în care i se aduc dovezi de netăgăduit că a dat greș, nu le va accepta. Nu va recunoaște asta niciodată. Din contra, va persista în greșeală, fără să-i pese cîtuși de puțin de consecințe – pentru că, nu-i așa, știe cel mai bine.

O mai modernă abordare a acestui „complex al lui Dumnezeu“ este efectul Dunning-Kruger – un derapaj cognitiv de care suferă persoanele cu abilități scăzute care ajung să-și supraestimeze capacitățile. Primul studiu a fost publicat de David Dunning și Justin Kruger, cercetători în domeniul psihologiei sociale, în 1999. Studiul s-a bazat inițial pe experimente care au vizat raționamentul logic, gramatica și abilitățile sociale ale unor grupuri de studenți. Mai apoi, a fost extins în mai multe domenii, precum politica, medicina sau mediul de afaceri.

Concluziile celor doi au fost că cei care suferă de acest derapaj cognitiv sînt în fapt oameni slab pregătiți, care nu au capacitatea de a distinge între performanțele bune și cele slabe. S-au autosugestionat că sînt cei mai buni (probabil că li s-a spus asta din copilărie) și, chiar dacă sînt cel mult mediocri, se comportă în virtutea autosugestiei, ca și cum ar fi perfecți. Ei tind să se supraevalueze pentru că nu pot să facă nici o diferență calitativă între performanțele lor și ale celorlalți, considerîndu-se a fi foarte buni, în fapt chiar mai buni decît restul. Este vorba de un efect al supraestimării, care de multe ori îi face pe cei care pică în plasa mrejelor narcisismului să aibă erori de gîndire și judecată, nu doar în ceea ce îi privește pe ei, ci și în evaluarea realității înconjurătoare, ceea ce îi conduce, de cele mai multe ori, la un comportament irațional.

„Unul dintre punctele comune ale dictatorilor din secolul XX este că majoritatea își urmează impulsul, dorința și nu urmăresc politici raționale“, a afirmat, în urmă cu cîțiva ani, istoricul, scriitorul și jurnalistul Olivier Guez, care a fost invitat la France Inter pentru un interviu despre una dintre cele mai recente cărți pe care le-a coordonat, *Le siècle des dictateurs*, apărută la editura Perrin, în 2019. Cartea este o serie de eseuri istorice, antropologice și psihologice în care sînt portretizați 22 de dictatori ai secolului trecut. Printre aceștia, Lenin, „profetul totalitarismului“, Mussolini, care de la „roșu“ a trecut la „negru“, Stalin, „reîncarnarea lui Lenin“, Adolf Hitler, „demonul Germaniei“.

„Dacă dictatura este la fel de veche ca istoria, fenomenul a luat o întorsătură majoră la sfîrșitul Primului Război Mondial odată cu apariția totalitarismului sovietic și fascist, înainte ca criza din 1929 să favorizeze triumful nazismului. Timp de patru generații, pe toate continentele, regimurile bîntuite de ideologie au impus o ordine de fier, care a precedat războaiele și exterminările unui secol barbar, atrocități care au deturnat progresul umanității. Această formă de absolutism a fost orchestrată de lideri nemiloși și cruzi, care și-au marcat puterea ca o amprentă imprimată cu un fier înroșit în foc. Chiar dacă profilurile și personajele sînt diferite, adesea opuse, toți împărtășesc aceeași sete de putere bazată pe banalizarea terorii, neîncredere față de semenii lor și cel mai profund dispreț față de viața umană și, mai larg, față de orice formă de libertate.“

Bineînțeles, dictatura nu ține de trecut. Cartea mai sus menționată vorbește de doar 22 de dictatori. Însă în prezent, în lume, există 52 de țări considerate a avea un sistem dictatorial. Azi, în lumea noastră, care se dorește a fi evoluată, dornică să urce pe treapta transcendenței, există 52 de dictatori, oameni care se consideră a fi egali cu Dumnezeu. Dar care ne reamintesc, la răstimpuri, de ce Lucifer a fost izgonit din Rai.

■■■

Teodor BACONSCHI

În secolul Rusiei asiatice, Patriarhia Moscovei s-a separat de lumea ortodoxă

Ştim, deşi uităm adesea, că Rusia e cea mai întinsă ţară din lume. De la Vladivostok sînt 941 km pînă în Japonia. Ţarii au extins imperiul pînă în Alaska. Moştenirea dominaţiei mongole, structura etnico-religioasă a părţii ei central-asiatice şi extrem orientale, plus caracterul net antioccidental al URSS sînt factorii istorici care conferă Rusiei dimensiunea ei non-europeană. Această identitate euro-asiatică a produs atît doctrina omonimă, ridicată în slăvi de Aleksandr Dughin, cît şi constanta oscilaţie din sînul *intelighenţiei* ruse. Unii intelectuali au optat pentru Asia. Alţii pentru Europa. Cei mai mulţi, pentru „ideea rusă“, reprezentînd o a treia cale: *nici-nici,* iată esenţa volatilă a unei *russki mir.* De la Dostoievski la Soljeniţîn, Rusia s-a socotit menită să salveze sufletul apostat şi materialist al Occidentului. Şi-a dorit să refacă un creştinism politic pan-european, să reia Constantinopolul şi să dea lecţii de morală statelor industrializate, burgheze, „subminate“ de hedonism, secularizare, agnosticism şi pluralism democratic.

În 2022, prin decizia invadării Ucrainei – care se dovedeşte prost planificată militar şi îmbibată de fantasma resetării ordinii mondiale de după Războiul Rece –, Rusia lui Putin a pus capăt acestor tradiţii mesianic-revizioniste şi panslaviste exact atunci cînd îşi dorea mai intens să le afirme. În fapt, Rusia a ales un destin asiatic întins pe durata secolului 21 şi probabil a următoarelor. Ea va deveni rezervorul de cereale, petrol şi gaze ale unei Chine care-şi va desfăşura acolo tehnologiile, băncile, influenţa politică şi agenda antiamericană. La această dramatică schimbare de statut geopolitic a contribuit din plin poziţionarea BO Ruse, care – prin vocea Patriarhului Kiril – a binecuvîntat invazia rusă din Ucraina suverană. Kiril ar fi putut condamna războiul lui Putin. Avea datoria morală şi spirituală să facă acest gest, chiar dacă i-ar fi adus dizgraţia şi conflictul cu autocratul kaghebist. Nu a dovedit curajul de a-şi asuma riscuri personale. Nu doar că a pus BO Rusă în spatele agresiunii contra altui popor slav (şi majoritar ortodox), dar a invocat motive tragicomice: invadarea Ucrainei e justificată, întrucît ruşii din Donbas sînt persecutaţi pentru că s-au opus paradelor gay... Bătălia, a mai spus capul Bisericii Ruse, nu e doar fizică: e de-a dreptul metafizică! Evident, nu a scos o vorbă despre uciderea civililor din statul vecin, inclusiv rusofoni ortodocşi din Harkov sau Kiev. Cîteva zile mai tîrziu, la începutul Postului pascal, Patriarhul Kiril a trecut la nivelul următor: demonul occidental vrea să învrăjbească relaţia fraternă dintre ruşi şi ucraineni, pentru a-şi impune dominaţia geopolitică asupra lumii ruse, din nou puternice şi mîndre. Fostul ofiţer KGB sub acoperire – acoperit acum de veşmintele aurite ale patriarhatului – a devenit promotorul oficial al celor mai rudimentare şi penibile teze conspiraţioniste.

Pînă şi mitropolitul Onufrie – capul Bisericii ortodoxe ucrainene afiliate canonic Moscovei – a condamnat invazia lui Putin ca pe un război fratricid. O serie de dioceze au decis să nu-l mai pomenească liturgic pe Kiril. E limpede că, din cauza barbariei declanşate de Putin, Patriarhia Moscovei va pierde parohiile afiliate ei, care vor trece sub jurisdicţia Bisericii Ortodoxe Ucrainene devenită autocefală în 2018. Şi ortodocşii lituanieni se rup de Moscova. Laşitatea oportunistă şi iresponsabilă a Patriarhului Kiril aruncă BO Rusă în criză morală, riscuri de schismă şi discredit în tot restul comuniunii ortodoxe. Alegînd susţinerea necondiţionată a politicii lui Putin, Patriarhia Moscovei va pierde – cot la cot cu statul pe care l-a „servit“ pînă la trădarea învăţăturii evanghelice – şi ceea ce dobîndise, canonic, în ultimul mileniu. Ortodoxia rusă va trebui să se pregătească pentru lunga coabitare geopolitică dintre Federaţia Rusă (în prag de implozie) şi China, noul ei hegemon, care nu este şi nici nu va fi prea tolerantă cu organizaţiile religioase de orice fel. În timp ce Putin a aruncat Rusia în braţele Asiei, Kiril a compromis prestigiul Ortodoxiei ruse şi şi-a izolat Biserica pe termen lung.

Anca MANOLESCU

Ospitalitate

© wikimedia commons

Noroi, foarte mult noroi... La început de martie presa franceză menţiona sosirea contingentului NATO de soldaţi francezi în România, la Mihail Kogălniceanu. „Pe această bază aeriană bătută de toate vînturile, o furtună de zăpadă şi mai peste tot noroi dau o idee despre condiţiile pe care le-au întîmpinat primii soldaţi francezi“ *(FranceInfo,* 7.03.2022). Cîteva imagini ilustrau întinderea de mocirlă pe care şi-au pus materialele şi paşii. Militarii au venit cu containere, corturi, cu cele necesare pentru a organiza o tabără. Poate că aşa prevede regulamentul NATO, anume contingentele deplasate în diferite teritorii să aibă independenţă faţă de dotările locului. Dar trebuia să aducă cu ei şi asfaltul?

Ca cetăţean român mi s-a cam făcut ruşine. Se vorbeşte enorm, în politică şi media, despre NATO care contribuie la apărarea ţării în preajma barbarei agresiuni asupra Ucrainei. Politicienii şi autorităţile reiau, la nesfîrşit, discursul privind soliditatea „flancului de est“, „umbrela NATO“. Cer încă mai multe trupe euroatlantice, „grup de luptă“ permanent, întăriri. Cu ce le întîmpinăm noi, solicitanţii pe care trebuie să îi apere? Iar dacă vin întăriri NATO, cum se va descurca statul român, cum se va descurca dl Vasile Dîncu? Deocamdată, declară un responsabil militar francez aflat în teren, „sarcina mea e să organizez viaţa în interiorul taberei, mai ales în tot ceea ce priveşte cazarea, întreţinerea zonei, necesităţi, reparaţii, instalaţii sanitare... Scopul fiind, ţinînd seama de mărirea efectivelor, să avem tot necesarul pentru toată lumea“.

Un întreg popor se opune, lîngă noi, dictaturii ruseşti.

Tot dl Dîncu ne-a asigurat, înainte de începerea războiului din Ucraina, că România e pregătită să primească cinci sute de mii de refugiaţi. Da, refugiaţii au fost primiţi în ţară cu o remarcabilă mobilizare, căldură, eficacitate. Dar covîrşitor a fost, în primă instanţă, efortul voluntarilor. Asociaţii, grupuri organizate pe reţele de socializare, primării locale, mînăstiri, biserici, media, ONG-uri, firme şi mari companii, hoteluri, pensiuni, simpli particulari au ştiut să ofere cam tot ce au nevoie refugiaţii, de la hrană, găzduire şi transport la carduri de comunicare, posibilităţi de grădiniţe şi şcoli, asistenţă medicală: în majoritatea cazurilor, ajutor gratuit.

O surprinzătoare mişcare comună s-a manifestat în societatea românească. O largă mişcare de solidaritate, eficientă, rapid organizată. Iată, cred, un bun exerciţiu pregătitor pentru constituirea unei societăţi capabile în viitor – cine ştie? – să-şi definească în mod coerent poziţiile, să interpeleze mai drastic clasa politică şi autorităţile.

E limpede că această spontană mişcare comună reacţionează simpatetic la exemplul Ucrainei eroice, la mobilizarea ei împotriva agresorului. Peste drum de noi, un popor se bate pentru fiinţa şi libertatea lui, inspirat de curajul extraordinarului preşedinte Zelenski. Or, ştim prea bine că ucrainenii nu luptă numai pentru ei. Luptă implicit pentru valorile lumii liberale, democratice împotriva unui dictator care a scăpat din mînă orice hăţ. A primi cu căldură femeile şi copiii refugiaţi e, după mine, un gest de firească recunoştinţă.

Un întreg popor se opune, lîngă noi, dictaturii ruseşti. Alături de armată şi guvernanţi, de civilii luptători, de responsabili administrativi, de populaţie, confesiunile creştine din Ucraina stau şi ele de aceeaşi parte: ortodocşi majoritari, grecocatolici, catolici, protestanţi. Se ştie că ortodocşii ucraineni s-au împărţit după 1990 în Biserica Ortodoxă a Ucrainei, autocefală din 2016, şi cei rămaşi în Biserica Ortodoxă ucraineană, afiliată Patriarhiei Moscovei. Or, agresiunea regimului Putin – susţinută cu avînt de Patriarhul Kiril – le-a stîrnit chiar celor dependenţi de Moscova indignarea faţă de Biserica Rusă adeptă a dictaturii. Mitropolitul Onufrie, şeful Bisericii Ortodoxe ucrainene legate de Moscova, a cerut „încetarea imediată a războiului fratricid“, asemuindu-l cu „repetarea păcatului lui Cain“. Un grup de preoţi şi diaconi ai acestei Biserici au anunţat că, la cererea credincioşilor, nu-l vor mai pomeni la slujbe pe Patriarhul Moscovei *(Ouest France,* 4.03.2022). „Minciuna e un păcat grav şi puterea rusă a minţit... declarînd că nu va ataca. Mulţi dintre noi am crezut-o. Iată de ce invazia e un act de trădare care a distrus orice formă de încredere“, spune purtătorul de cuvînt al Bisericii ucrainene dependente de Patriarhia Moscovei, Părintele Nikolai Danilevici de la milenara Lavră a Peşterilor din Kiev *(France24,* 7.03.2022). „Ne rugăm pentru armata noastră, ne rugăm pentru poporul nostru, pentru că sîntem un popor, sîntem o naţiune“, spune preotul unei mici localităţi ucrainene, reacţionînd împotriva pretenţiilor lui Putin care îi socoteşte pe ucraineni proprietate rusească. Sînt de salutat aici declaraţia Patriarhului Daniel privind atacul Rusiei asupra unui stat suveran şi condamnarea aspră a patriarhului Kiril de către purtătorul de cuvînt al Bisericii Ortodoxe Române.

Sîrbii lui Miloşevici se voiau stăpîni pe Kosovo. Acolo a avut loc bătălia de la Cîmpia Mierlei care a fost folosită pentru a le hrăni, mitic, ultranaţionalismul. Putin vrea ascendent asupra Kievului, primul centru politic din istoria celor trei ramuri ruse, unde, în secolul X, prinţul Vladimir a primit de la Bizanţ creştinismul. Putin e posedat de un mit imperial fantasmatic şi brutal, alimentat cu precedente ţariste şi sovietice de cizmă prepotentă. Pravoslavnicul Kiril îi ţine hang religios: „Domnul să aibă în pază pămîntul rus din care fac parte *astăzi* [*s.m.*, A.M.] Rusia, Ucraina, Belarus!“. Pămînt şi oameni „de pămînt“, supuşi, uniformi, maleabili faţă de propaganda dictaturii, din a căror magmă să-şi încarneze mitul: acesta e proiectul Putin. Dar, astăzi, ucrainenii nu vor să fie înghiţiţi în acest proiect. Preferă celălalt regim, bazat pe demnitatea persoanei şi a popoarelor, pe libertatea lor. Luptă pentru el.

S-a spus pe drept cuvînt că agresiunea lui Putin a dus la rezultate opuse faţă de obiectivele lui. Ucraina nu e supusă, ci dîrz ofensivă împotriva agresiunii. Occidentul nu e divizat, ci şi-a mărit coeziunea şi ajutoarele împotriva dictaturii lui Putin. NATO nu s-a îndepărtat, ci şi-a întărit prezenţa în apropierea graniţelor Rusiei. Uniunea Europeană e posibil să se întindă, prin Ucraina, Republica Moldova şi Georgia, mult dincolo de ceea ce era previzibil înainte de conflict. Pentru apartenenţa la lumea liberal democratică, Ucraina luptă cu preţul vieţii unor militari şi civili, al unor comunităţi asediate sau dislocate. Iar acolo, pluralismul creştin nu creează tensiuni, ci solidaritate împotriva agresorului.

A-i primi cu căldură pe refugiaţi e, după mine, nu doar un gest de umanitate. E un semn de recunoaştere a lecţiei de curaj pe care o dă Ucraina.

11 martie 2022

***Anca Manolescu** este cercetător în domeniul antropologiei religioase.*

■ ■ ■

După *Le Monde* și *Neue Zürcher Zeitung,* acum în *Dilema veche*

Serghei LEBEDEV

Un colaps moral și umanitar al culturii ruse

După cîțiva ani de conflict înghețat, Rusia a atacat din nou în mod deschis Ucraina.

Zile ale rușinii. Cele mai negre zile ale istoriei noastre.

Atacul, despre care fuseserăm avertizați, a venit totuși ca o surpriză.

Dar otrava dușmăniei dospea de mult.

Mulți spun acum că președintele Putin este singurul responsabil. Și că cetățenii ruși, în marea lor majoritate, sînt împotriva războiului, deși le este frică s-o arate deschis.

Poate că o parte semnificativă a societății chiar este împotriva războiului – în primul rînd, din motive raționale și egoiste. Dar asta nu înlătură întrebarea cum de a devenit posibil acest război – nici din punct de vedere politic, nici psihologic.

Întrebarea referitoare la rasismul postimperial rusesc.

Care a fost și rămîne temelia și izvorul care alimentează politica agresivă a lui Putin, fie ea internă sau externă.

Și nu va dispărea de la sine nici măcar odată cu plecarea lui Putin.

Federația Rusă este o țară multinațională.

Federația Rusă este o țară rasistă.

Este vorba despre un rasism postimperial adînc înrădăcinat în conștiința și cultura noastră, în limbă și în mentalitățile colective, un rasism ce n-a fost niciodată depășit și care vizează nu una, nu două, ci zeci de națiuni ce formează o ierarhie șovină, dinamică și complexă.

De pe la mijlocul anilor ’90 pînă la începutul anilor 2000, cînd Rusia purta un război în Cecenia, atitudinile rasiste vizau în principal oamenii proveniți din regiunea Caucazului. A apărut chiar un termen semioficial, un frazeologism desprins parcă dintr-un proces-verbal polițienesc analfabet: „persoană de naționalitate caucaziană“.

Tocmai „persoana de naționalitate caucaziană“, acest portret colectiv, a devenit ținta naționalismului comun, alimentat de zvonuri despre oprimarea rușilor dezorganizați și „albi“ de către popoarele „negre“ din Caucaz. Iar propaganda de stat, care justifica războiul din Cecenia, a încercat să facă din „persoana de naționalitate caucaziană“ întruchiparea inamicului, a invadatorului, a teroristului, să facă din ea imaginea răului.

Mai tîrziu, în anii îndestulați ai guvernării lui Putin, cînd Cecenia a fost în cele din urmă ocupată, în Rusia au venit să-și caute de lucru numeroși muncitori din statele Asiei Centrale: Tadjikistan, Uzbekistan, Kîrgîzstan și altele. Așa a apărut o altă imagine rasistă, susținută de cultura de masă. De data asta ea era întruchipată de omul „galben“, *asiaticul*, un „Geamșut“ [personaj TV caricatural, întruchipare a „căpșunarului“ tadjik în Rusia, devenit stereotip rasist – *n. trad.*] colectiv, nespălat și needucat, dar șiret, o ființă inferioară care trebuie să-și slujească stăpînii albi îmbogățiți pe neașteptate. Rusia din primii ani ai conducerii lui Putin plesnea de bogăție; începuse un *boom* al construcțiilor, iar dezvoltatorilor imobiliari le convenea să exploateze pe mai nimic muncitorii lipsiți de drepturi, ale căror condiții de viață și de muncă erau prea puțin diferite de cele ale unor sclavi. Din păcate, acest stereotip ticălos este foarte răspîndit în Rusia pînă în prezent.

Cele două exemple de mai sus ilustrează un tip de rasism construit pe o dihotomie clară între „noi“ și „ei“, cei diferiți, periculoși sau inferiori.

Serghei Lebedev

Un alt tip de rasism se manifestă față de popoarele din Ucraina și Belarus. Acesta este un rasism bazat pe un model paternalist, pe etosul sovietic al unei „familii de popoare“. Ucrainenii și bielorușii sînt considerați națiuni apropiate, „frățești“, dar aflate parcă pe o treaptă inferioară în această ierarhie familială inventată. Sînt ca rușii, dar *mai jos*. Sînt frații noștri, dar mai mici. Nu sînt complet autonomi. Rușii au avantajul că ei sînt seniorii.

O cercetare atentă a culturii politice și a prejudecăților sociale va dezvălui alte zeci de narațiuni rasiste cu privire la națiunile care intră în componența Federației Ruse Deși istoricilor ruși apropiați de regim și propagandiștilor de serviciu le place să repete că Rusia „a adunat pămînturi“ în mod pașnic, acest rasism cu multe fețe este o consecință directă a istoriei imperiale ruse și a politicii ei coloniale – o istorie a violenței, a rusificării, a unor războaie puțin cunoscute în Rusia de astăzi, care au reprezentat instrumentul colonizării.

Timp de șaptezeci de ani, regimul sovietic a postulat „prietenia între popoare“ și egalitatea dintre națiuni. În realitate, au avut loc invazii, numeroase strămutări ale popoarelor, suprimări ale mișcărilor naționale pentru independență, încurajarea totală a colaboraționismului și respingerea identității naționale în favoarea celei „sovietice“, pretins supranaționale. Dar, din păcate, acest instrumentar represiv nu a fost specific doar proiectului comunist sovietic.

Este puțin probabil ca în Rusia de astăzi să existe o parte semnificativă a populației care să-și dorească o întoarcere la ideologia comunistă. Aceste idei sînt moarte.

Dar rasismul postimperial este viu și o duce bine-mersi.

Și chiar dacă în Rusia s-ar fi produs o decomunizare deplină, iar crimele statului sovietic ar fi fost pedepsite, asta n-ar fi rezolvat problema decît parțial.

Investigației critice ar fi trebuit supus nu doar trecutul totalitar sovietic al Rusiei, ci însuși modelul istoric al organizării sale statale și naționale, un model monologic ce presupune existența unui *Centru*, unde se află puterea și se iau deciziile, și a unor *regiuni* care, *de facto,* nu sînt subiecți ce-și pot manifesta voința proprie, ci doar niște obiecte ale Federației, cărora le e lăsată doar o autonomie decorativă în domeniul limbii și al culturii.

Desigur, modelul descris aici este de fapt mai complex, dar principiul de bază, cunoscuta „verticală a puterii“ a lui Putin, rămîne neschimbat.

Și, în virtutea unei tradiții istorice, acest principiu se extinde cu mult dincolo de actualele granițe rusești.

Conducerea politică a Rusiei consideră că Ucraina nu poate lua decizii în legătură cu propria istorie și cu destinul său. În lungul său discurs menit să justifice războiul, Vladimir Putin nu le dă ucrainenilor doar lecții de istorie nesolicitate. Într-o conformitate deplină cu logica imperială rusă, el neagă Ucrainei dreptul de a fi Ucraina. Și nu este vorba doar despre independența statală. Este vorba despre națiunea însăși. Asistăm la o recidivă teribilă a rasismului postimperial, pentru care, pe teritoriul pe care Putin îl consideră „al său“ din punct de vedere istoric, nu pot exista decît națiuni subordonate, inferioare, cu care nu porți un dialog, nu construiești relații de vecinătate. Le oferi oblăduire sau le dai ordine. Soarta lor le este scrisă de altcineva decît ei înșiși.

Eu cred că aceste atitudini mentale, ca să le numim așa, sînt, din păcate, împărtășite, conștient sau inconștient, într-o măsură mai mare sau mai mică, de o parte semnificativă a populației Federației Ruse. Și nu este vorba despre o ideologie concretă, care ar fi mai ușor de combătut tocmai datorită concreteții sale. Este vorba despre *atitudini*, un fel de cleme sau conectori ai conștiinței, care sînt cuplate la diferite ideologii ce adăpostesc mai mult sau mai puțin explicit autoritarismul și rasismul imperial.

Aici se ascunde un paradox, fiindcă o parte semnificativă a populației Rusiei este formată tocmai din persoane de altă etnie decît cea rusă. Și totuși, mi se pare că paradoxul este anulat de faptul că cetățeanul de astăzi al Federației Ruse este o persoană care a fost „digerată“ de imperiu, un produs al unei politici naționale și culturale bine definite, un om lipsit de repere istorice, supus și al nimănui, învățat cu dreptul celui puternic, cu umilirea sa și a altora.

Desigur, o discuție despre rădăcinile istorice, despre rolul politic al naționalismului, ar trebui purtată cu grijă, ținînd cont de catastrofele și nenorocirile secolului al XX-lea. Dar tocmai această teamă firească este exploatată de Vladimir Putin cînd începe să vorbească despre „denazificarea“ Ucrainei, iar propagandiștii Kremlinului perorează despre „fasciștii ucraineni“. Îndoielile rezonabile nu pot și nu trebuie să estompeze esența evenimentelor: Federația Rusă este agresorul care atentează la suveranitatea națională a Ucrainei, înfățișînd în mod paternalist Ucraina drept un frate mai mic căruia trebuie să i se dea o lecție sîngeroasă de ascultare.

Și chiar și în cazul celei mai favorabile evoluții a evenimentelor, și anume dacă regimul lui Vladimir Putin se va prăbuși, rămîne întrebarea: ce-i de făcut cu acest rasism postimperial? Ce-i de făcut cu acest rasism care s-a infiltrat în statul, în politica și viața rusească într-o asemenea măsură încît, din interior, nici nu mai este remarcat? Ar fi naiv să credem că economia de piață și procedurile democratice ar putea să-i țină piept.

La urma urmei, războiul Rusiei împotriva Ucrainei reprezintă, printre altele, un colaps moral și umanitar al culturii ruse. Al unei culturi afectate – prin mulți dintre cei mai buni reprezentanți ai săi, de la Dostoievski și Bulgakov la Soljenițîn și Brodski – de acest virus imperial, de concepția „seniorității“ limbii ruse și a drepturilor sale speciale. Acum că înseși cuvintele „rus“ și „rusesc“ vor deveni ciumate pentru mulți ani, noi, rușii, va trebui să ne regîndim fundamentele culturii, istoriei și ordinii noastre politice, dacă vrem cu adevărat să creăm, măcar teoretic, premisele pentru ca Rusia să devină un vecin sigur.

Lumea nu are nevoie doar de o Rusie fără Putin.

Lumea are nevoie de o Rusie fără mentalitate imperială.

…Mulți dintre cunoscuții și prietenii mei ruși le cer astăzi iertare ucrainenilor.

Cred că e prea devreme pentru a cere iertare.

Noi, cetățenii Rusiei, nu avem încă dreptul să facem acest lucru.

Drepturile vor apărea abia atunci cînd criminalii care sînt astăzi la putere în țara noastră vor fi aduși în fața justiției și-și vor primi pedeapsa meritată.

Iar dacă nu o vor primi, nu avem nici o iertare.

***Serghei Lebedev** (41 de ani) este romancier, poet, eseist și publicist rus. Tradusă în 20 de limbi, literatura lui Lebedev se bucură de un mare succes internațional, mai ales în spațiul anglofon.* The New York Review of Books *nu a avut nici o ezitare să spună că el este „cel mai bun scriitor rus al generației sale“. Acest articol a apărut în presa internațională (în* Le Monde *din 3 martie a.c., în* Neue Zürcher Zeitung *din 5 martie a.c.) și a fost încredințat de către autor revistei noastre spre publicare în limba română.*

---

traducere din limba rusă
de Anton BREINER

„Ucraina e pierdută pentru Rusia“

– interviu cu Anatol ȚĂRANU, fost ambasador al Republicii Moldova în Rusia –

Războiul ruso-ucrainean din ultimele săptămîni readuce în actualitate situația țărilor foste membre ale Uniunii Sovietice. Majoritatea au oscilat, încă de la dezmembrarea URSS, între nostalgiile legate de Rusia și speranțele date de perspectiva aderării la Uniunea Europeană. Unele au făcut cerere oficială de aderare chiar în aceste zile, sub amenințarea Federației Ruse, chiar dacă nu e tocmai gestul așteptat de Vladimir Putin. Este cazul Ucrainei, al Republicii Moldova și al Georgiei.

Populațiile acestor țări sînt, însă, împărțite în continuare. Mulți ucraineni, moldoveni și georgieni lucrează încă în Federația Rusă. Așa cum un număr deloc de neglijat lucrează în Uniunea Europeană. Cifrele privind migrația forței de muncă, cifre care vin din partea Rusiei, nu sînt recunoscute de guvernele de la Kiev, Chișinău sau Tbilisi, care susțin că acestea ar fi mai mici, în realitate. Nimeni nu știe, însă, oficial, numărul exact, avînd în vedere migrația continuă.

***Anatol Țăranu** este analist politic la Chișinău, doctor în istorie și fost ambasador al Republicii Moldova în Rusia, la începutul anilor ’90. Așa că știe bine situația din regiune. El e convins că războiul Federației Ruse în Ucraina a accelerat coagularea societății ucrainene în favoarea orientării acesteia spre spațiul european.*

Vă întreb mai întîi: de ce vrea Putin Ucraina?

Ucraina e un punct nevralgic în planurile Rusiei de a restabili dominația în fostul spațiu sovietic. Fără Ucraina, Rusia nu e imperiu, cum spunea Zbigniew Brzezinski *(n. red.* – unul dintre marii diplomați și politologi ai secolului XX). De aceea, Ucraina e totul pentru Moscova. Dacă Ucraina vă fi subordonată, într-un fel sau altul, Rusia are toate șansele să se reașeze în hotarele fostei Uniuni Sovietice, poate cu mici excepții. Dacă nu, atunci planurile revanșarde ale Moscovei trebuie puse pe poliță. Așadar, Ucraina este un punct vital pentru refacerea imperiului rus.

Cît de împărțită e populația Ucrainei între Rusia și Occident?

Din punct de vedere al anumitor tendințe etno-culturale, Ucraina e, desigur, o țară divizată. Cei din estul țării au încă nostalgii pentru ceea ce au fost Uniunea Sovietică, Imperiul Țarist. Vestul țării, în schimb, e deschis către Uniunea Europeană și NATO. Dar ceea ce se întîmplă acum în Ucraina – un război fățiș al Federației Ruse – a consolidat comunitatea ucraineană și a șters, poate nu totalmente, dar a atenuat serios aceste diferențe, în favoarea unității ucrainene și a orientării europene a Ucrainei. Acesta e efectul advers a ceea ce spera să facă Puțin.

Ucraina a fost întotdeauna un corp aparte în Imperiul Țarist.

De altfel, în istoria comună a Rusiei și a Ucrainei există destule elemente care să-i facă pe ucraineni să nu-i iubească pe ruși. Dacă ar fi să pomenim doar foametea indusă din anii ’30, de exemplu. Putem aminti momentele acestea?

Ucraina a fost întotdeauna un corp aparte în Imperiul Țarist. De fapt, venirea Ucrainei în corpul Imperiului Țarist a fost o chestiune mai tîrzie. Ne aducem aminte că, atunci cînd Petru I, țarul Rusiei, afirma că Rusia e o țară europeană în lupta împotriva regelui Suediei, de partea suedezilor au luptat și ucrainenii. Mai tîrziu, cînd Ucraina a devenit parte a Uniunii Sovietice, politicile staliniste au creat un calvar în Ucraina. Foametea din 1932-1933, o foamete artificială provocată de regimul sovietic, a ucis peste 600.000 de oameni, de ucraineni. Asemenea experiențe nu se uită. Și asemenea cicatrice profunde în memoria colectivă a Ucrainei îi fac pe oameni reticenți față de refacerea imperiului rus. La toate astea se adaugă teroarea stalinistă împotriva intelectualilor ucraineni, politicile sovietice de rusificare care au lovit grav în cultura ucrainenilor. Toate aceste lucruri au rămas ca o cicatrice profundă, cum spuneam, care – pînă la urmă – a creat statul Ucraina după destrămarea URSS și rămîn ca un element de bază pentru ceea ce se numește suveranitatea și independența statului ucrainean.

Cum era Ucraina în 1991? Era pregătită pentru independență?

Nici o republică unională nu era pregătită pentru independență. Sistemul economic sovietic era supercentralizat, iar economia ineficientă, bazată pe dezvoltarea intensivă. Ucraina era un centru industrial puternic. Acolo erau multe întreprinderi, iar agricultura era una dintre cele mai importante ramuri ale Uniunii Sovietice. Cum a dispărut centralizarea, toate economiile fostei URSS au picat. Nu erau pregătite pentru economia de piață. Foarte puțini oameni înțelegeau cum trebuie organizată economia de piață pe baza proprietății private. Așa că, după independență, a urmat un declin profund al economiei fostelor republici, iar Ucraina nu a fost o excepție. Dar, pînă la urmă, Ucraina a început să se refacă. Se putea vorbi – pînă la începutul războiului – de o oarecare independență economică a Ucrainei. Dar Rusia a venit să întrerupă aceste procese. Ce se întîmplă acum în Ucraina va avea urmări foarte mari și asupra economiei Ucrainei.

Nu trebuie să uităm că – și pe vremea URSS-ului, dar și după – corupția a marcat societatea ucraineană.

Corupția e un fenomen comun în toate fostele state socialiste, care au trecut la proprietatea privată. Nu au avut și nu au nici acum un stat de drept bine pus la punct. Iar în lipsa unor legi care să reglementeze relațiile de piață, proprietatea privată, corupția și oligarhatul sînt predominante. Toate fostele țări socialiste, dar cu precădere fostele republici sovietice, au ieșit din socialism, în plan economic, prin crearea unor sisteme oligarhice sofisticate, care au dus la un adevărat dezastru social. Ucraina e o parte comună a acelor procese care au loc în continuare pe tot cuprinsul fostei URSS. Dar, în condițiile unui război, corupția din societatea ucraineană nu preocupă. Acum e vorba de viața și de moartea acestui stat. Problema corupției vă reapărea, desigur, a doua zi după încheierea păcii, dar, deocamdată, în Ucraina este război.

De altfel, corupția a ținut, printre altele, Ucraina departe de NATO și de Uniunea Europeană. Iar din 1991 este o permanentă perioadă de tranziție în Ucraina și în celelalte state foste sovietice. Referindu-ne, însă, la Ucraina, un moment important a fost în anii 2013-2014.

Dacă vorbim de anii 2013-2014, cînd Crimeea a fost anexată Federației Ruse, aveți dreptate.

Dar 2013 e și anul în care președintele de atunci al Ucrainei, Viktor Ianukovici, a refuzat să semneze acordul de aderare la UE.

E adevărat că lupta Ucrainei de a se debarasa de influența rusească a fost sinusoidală. Iar perioada Ianukovici a fost, indiscutabil, perioada în care Rusia a avut influența cea mai mare asupra politicii ucrainene. Ceea ce a provocat o repulsie generalizată a ucrainenilor, repulsie care s-a manifestat prin Euromaidan – o veritabilă revoluție democratică. Unii spun că a fost o lovitură de stat, dar nu e deloc adevărat. Chiar daca acea revoltă populară avea elementele sale distinctive, chiar extremiste. Dar toate revoluțiile au asemenea manifestări. Însă Rusia nu a acceptat această revoluție a ucrainenilor. Și a încercat să o înăbușe. Ce se întîmplă acum în Ucraina putem spune că e o continuare a ceea ce s-a întîmplat la Maidan. Putin încearcă să înăbușe, încă o dată, revoluția de eliberare națională a ucrainenilor, cu puterea forțelor armate.

Gafele comunității occidentale în raport cu regimul lui Putin au contribuit la ceea ce se întîmplă astăzi.

În tot acest context, pentru NATO a fost complicat să accepte aderarea Ucrainei.

Cred că da. NATO are numite condiții pentru a accepta state în componența sa. Iar societatea ucraineana nu îndeplinește cerințele NATO. Asta e clar pentru toată lumea. Mai e și poziția ostilă a Rusiei care percepe extinderea NATO ca pe un pericol pentru securitatea sa. NATO nu putea să ignore acest lucru. Rusia nu e un stat simplu. E a treia putere nucleară din lume. Orice tensionare a situației poate fi escaladată. Iar Ucraina a nimerit în epicentrul acestei situații complicate. Este motivul care face ca și astăzi NATO să fie reticent.

Poate suplini UE protecția NATO? Deși e greu de crezut că Ucraina ar putea deveni peste noapte stat membru…

Aderarea la UE ar însemnă un grad suficient de înalt de protecție pentru Ucraina, chiar dacă nu putem vorbi de o protecție absolută. Dar în ce măsură Ucraina, astăzi, e compatibilă, respectă regulile, inclusiv economice, ca să poată intra în UE? Însă situația critică în care se găsește Ucraina, ca toată zona, de fapt, pune pe tapet această problemă și face ca UE să ia la modul cel mai serios în calcul aderarea Ucrainei. Asta ar atrage indiscutabil și aderarea Moldovei și a Georgiei. Aceste țări sînt la pachet cînd e vorba de securitatea și de europenizarea Europei de Est.

Cum a găsit războiul Ucraina?

Ucraina e o societate în formare. Acum se creează distinctiv. Războiul a grăbit enorm, a intensificat procesele de coagulare a națiunii. Cum spuneam, acesta este efectul advers pe care Putin nu l-a luat în considerare atunci cînd a pornit acest război.

Putem spune cum se va termina războiul din Ucraina?

Cu siguranță, războiul se va finaliza cu o pace. Azi nu știm cum va fi acel tratat de pace și care vor fi elementele de compromis. Dar, e clar, Ucraina e pierdută pentru Rusia. Însă ceea ce este foarte probabil e că acest război se va finaliza cu o nouă perioadă a unui nou război rece în Europa. Atunci, blocul comunitar, probabil, după o analogie istorică cu primul război rece, va fi nevoit să facă un fel de nou Plan Marshall de dezvoltare a Europei de Est, plus aderarea acestor state la o organizație care să apere securitate în această zonă.

Asta e ceea ce ar putea să facă Uniunea Europeană. Dar ce ar putea să facă Putin? Ar putea Vladimir Putin să accepte o eventuală înfrîngere? La ce să ne așteptăm?

Putin e imprevizibil, regimul lui e autocratic, așa că deciziile lui sînt hotărîtoare. El are arma nucleară, amenință… Aici e marele pericol. Din păcate, în secolul 21, datorită acestui demers absolut oribil al lui Putin, omenirea e pusă, într-un fel sau altul, în fața unui pericol nuclear, ceea ce e inacceptabil. Dar acest pericol există. Nu știm cum se vor așeza lucrurile și care va fi arhitectura europeană și internațională după acest război ruso-ucrainean.

Dar cine e de vină că am ajuns la mîna lui Putin?

Din punctul meu de vedere, o parte din vină o poartă și Occidentul, care nu a fost capabil să întrevadă la timp pericolul adevărat care vine din partea unei autocrații, a unei Rusii nucleare, care nu a acceptat standardele occidentale. Reacția Occidentului a fost destul de anemică și la războiul ruso-georgian din 2008, apoi la Euromaidan, în 2014. Cred că și gafele comunității occidentale în raport cu regimul lui Putin au contribuit la ceea ce se întîmplă astăzi.

Poate fi Vladimir Putin oprit din interior?

În interiorul societății ruse există deja proteste, dar destul de amorfe pentru a putea să-l influențeze pe Putin. Cred că, deocamdată, societatea rusă nu dispune de suficientă putere pentru a revizui politica lui Putin. Mai degrabă, miza e pe elita politico-militară, dar și oligarhică din jurul lui Putin. E de așteptat ca, datorită sancțiunilor Occidentului, acestea să se gîndească că Putin nu mai servește intereselor lor fundamentale și de aici ar putea să vină un pericol pentru puterea autocrată a lui Putin. Dar totul e în zona presupunerilor, a ipotezelor. Nu există suficiente date pentru a ne baza pe un asemenea scenariu, chiar dacă au apărut voci din zona politico-militară care atrag atenția că nu e în regulă ce face Putin. Asta ar putea să ne arate că nu există o unanimitate de beton în anturajul lui Puțin. De acolo ar putea să vină o lovitură neașteptată.

interviu realizat
de Liliana NICOLAE

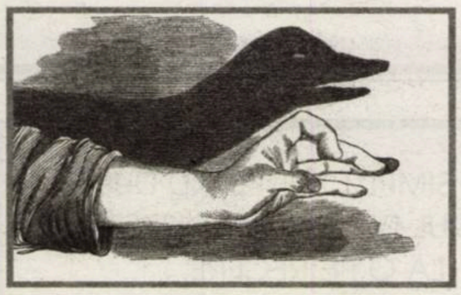

Iaromira POPOVICI

bazar

Eroism

Cînd a izbucnit războiul din Ucraina, pur și simplu nu am putut să-l accept. Logica mea era doar cea a păcii și nu puteam concepe cum de nu s-a găsit o cale de înțelegere. Nu eram în stare să pricep, atunci, că acest lucru nu era posibil pentru că una dintre părțile implicate nu voia asta, că alegea, deliberat, logica forței și a războiului. Nu puteam înțelege că există situații în care logica păcii pur și simplu nu poate fi aplicată, nu funcționează.

Cînd războiul s-a extins și s-a prelungit, devenind realitatea noastră cea de toate zilele, am învățat să văd și altfel lucrurile. Am intrat cumva în logica lui (fără să renunț, însă, în vreun fel, să cred că a păcii e cea normală). Am înțeles că oamenii din Ucraina nu au avut de ales și că singura lor cale de supraviețuire era lupta. Am priceput că-n anumite situații, chiar în lumea secolului 21, care părea civilizată, tolerantă și pașnică, uneori singura soluție posibilă e cea a confruntării fizice, directe.

Am înțeles asta. Și am mai înțeles că această nouă, crudă și neașteptată logică scoate la iveală alte valori, de care aproape uitasem. Pe care le trăisem, la altă scară, păstrînd proporțiile, și noi, la revoluție: curajul, abnegația, chiar vitejia pe care o luam în rîs în compunerile de pe vremuri de la română. Toate la un loc fiind componentele unei atitudini și ale unui comportament despre care aș fi crezut că pot fi întîlnite doar în romane. Și anume, eroismul.

Cu ocazia acestui nefericit și înfiorător război am (re)descoperit eroismul în viața cea de toate zilele. Un comportament ce-mi părea livresc și olimpian a devenit, brusc, cît se poate de uman în situația dată. Ucrainenii invadați, începînd cu președintele lor, au dovedit pur și simplu eroism în aceste circumstanțe absurde, imposibile și, totuși, reale. Poate că sună pompos, dar asta e: ne-au reînvățat eroismul. Ne-au dat o lecție, lecții continue de fapt, de eroism. Oamenii din Ucraina, oameni ca și noi, trăiți în logica păcii și a stabilității, a micilor și benignelor ritualuri cotidiene, au devenit, peste noapte, eroi. Au fost nevoiți să o facă. Dar, în același timp, au ales acest comportament: și-au apărat chiar fără arma în mînă un „acasă“ al lor, au fost solidari, loiali, neînfricați. Și-au apărat locul lor pînă la moarte. În mod firesc. Ca și cum ar fi fost de la sine înțeles.

Și chiar așa a și fost. Întreaga mea logică pacifistă și antinaționalistă s-a cam făcut praf și pulbere în contextul ăsta. Da, cred în aceleași valori la modul teoretic, nimic nu s-a schimbat. Dar ce te faci cînd practica îți oferă cu totul altă realitate, cînd un agresor din cele mai negre coșmaruri dă iama peste tine? Într-un mod mai mult decît concret, vine peste tine și vrea să te extermine: pe tine, pe copiii tăi, pe părinții și bunicii tăi, pisica și cățelul tău. Tot ce-nsemna normalitatea vieții ăleia de care aproape că am uitat în perioada asta, cea construită în logica tolerantă și pacifistă. Ce poți face decît să aperi toate astea chiar cu prețul vieții, cît te pricepi? Și să fugi ca să salvezi pe cine și ce se mai poate, inclusiv ce a mai rămas din propria-ți viață.

Ce poți face decît să aperi toate astea chiar cu prețul vieții?

Eroi au fost toți cei agresați în această absurdă și crudă confruntare. Eroi au fost toți cei care i-au căzut victime, printre care atîția copii. Eroi au fost ucrainenii care au stat în adăposturi zile întregi sub bombe. Cei care au străbătut kilometri ca să-și salveze copiii. Cei care au rămas în casele și gospodăriile lor, cu orice preț. Cei care au făcut cocktailuri Molotov și le-au aruncat în agresori. Cei care s-au așezat în fața tancurilor cu mîinile goale. Cei care au ieșit să protesteze în orașele ucrainene ocupate fără să le fie teamă că pot fi împușcați.

Femeile care au rămas să lupte. Femeia care a murit hrănind cîinii dintr-un adăpost. Toți oamenii din Mariupol care au fost supuși unui regim, practic, de exterminare. Femeia din maternitatea bombardată de acolo care a reușit să nască și apoi a murit. Băiețelul care a reușit să ajungă singur la graniță și să o treacă. Doctorii care s-au ocupat de copiii bolnavi de cancer prin subsoluri. Profesorii care au făcut lecții online cu copiii în cele mai drastice condiții. Părinții care s-au străduit să-și păstreze copiii întregi la minte în condiții imposibile. Ucrainenii care i-au oblojit pe soldații ruși capturați. Și cei din *hotline*-ul care le-a răspuns părinților ruși ce-și căutau copiii trimiși anapoda la război. Reporterii care au relatat și relatează conștiincios. Ziaristul care și a pierdut viața.

Fiecare protestatar rus, care și-a pus libertatea și chiar viața în pericol pentru adevăr și dreptate. Care a arătat că există curaj și acolo și opoziție fața de Putin, că nu sînt în nici un fel toți rușii o apă și-un pămînt. Voluntarii de peste tot care i-au primit cu atîta căldură și devotament pe refugiați. Toți cei care au dovedit că binele își găsește locul în cele mai îngrozitoare situații. Că valorile cîndva îngropate și care deja păreau din altă lume își au o acoperire reală. Că oricît de agresiv și perfid e răul, binele își găsește, mereu, căi de acțiune. Că nu sîntem, noi, oamenii, chiar atît de fără speranță.

■ ■ ■

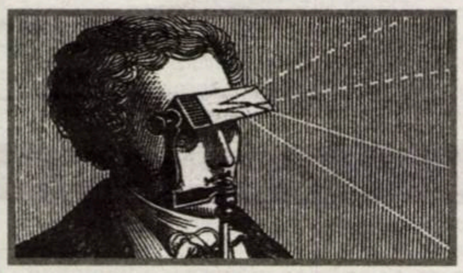

Ovidiu LORENZ

onirodrom

Veghea lui Morfeu

La British Museum există un cap înțepușat de bronz din secolul II despre care se zvonește că l-ar înfățișa pe Hypnos, fiul Nopții. Combinație de bronz, cu aripile nu la tălpi, ci la tîmple, cu ochi scobiți, avîntați înspre înăuntru. Conform lui Hesiod, ești unul dintre fiii săi, alături de Fobetor și Fantasos. Tu paști poporul viselor, care ți-e unchi. Pentru cei dintîi greci, visul era o ființă înaripată ce va deveni ulterior *daimon*. Tagma celor botezați *oneiroi* de către un Homer cuprinde entități întotdeauna personificate, pentru a i se năzări visătorului *uper kephalês* (la căpătîiul patului). Mesagerii lui Zeus pot fi de două feluri, în funcție de materia porții pe unde ies din Hades: adevărați, anunțînd viitorul pe bune (corn), sau mincinoși (fildeș). Fîlfîitul viselor ne proiectează pe noi, muritori, în plin spațiu eschatologic. Topografia lor indică un topos extramental. În *Odiseea,* confratele tău Hermes conduce sufletele pețitorilor Penelopei dincolo de Okeanos, iar între porțile Soarelui și cîmpia de asfodele se trece și prin satul viselor *(dêmos Oneiron).* La Vergiliu, în mijlocul personajelor alegorice și monștrilor din antreul marelui Dis, aflăm un arbore de frunzele căruia stau agățate pîlcuri de *somnia vana*. Ai vegheat la căpătîiul fiecăruia, de cînd Ovidiu, cel născut pe 20 martie -43, înaintea erei cu mințile întunecate, l-a metamorfozat pe tatăl tău în Somnus, înconjurîndu-i casa cu puhoaie din aceleași închipuiri vane. Lucian din Samosata a mers mai departe – în parodie și caricatură –, imaginînd istoria adevărată a Insulei Viselor: aici, pe lîngă porțile știute, ar exista, complementar, una de fier (pe care încap coșmarurile) și alta de ceramică (visul erotic). Peste secole, visul renascentist va putea fi iarăși de proveniență divină, aducînd mesajele unui alt fel de înger, păzitor. Cu romantismul, oniro-metafizica devine totală. O poartă într-o realitate superioară, supremă. Visele sînt catalizatoare, în sine stupefiante, ele provoacă transcendența.

Dintre toți romanticii însă, și nu doar dintre ei, un francez a știut cel mai bine să și le însușească. Să le facă ale lui pînă la disoluție. Numele său, Gérard de Nerval – sau Labrunie, pentru conformiști. „N-am putut“, spunea el în numele tău, „fără înfiorare, să străpung acele porți de fildeș ori de corn ce ne despart de lumea nevăzută. [...] Este un subteran neconturat care încet-încet se luminează și unde, din umbră și noapte, se desprind figurile palide, încremenite în gravitatea lor, ce locuiesc în sălașul limburilor. Apoi tabloul se încheagă, o licărire nouă luminează aceste arătări ciudate și ni le joacă dinainte: lumea spiritelor se deschide către noi.“ Finalul *Auréliei* aduce concluzia mult bănuită, în fond o rescriere a incipitului – așadar un hipertext: *„Am hotărît să fixez* hotarele visului și să-i pătrund taina. De ce, mi-am spus, să nu *forțez* în sfîrșit aceste porți mistice, *înarmîndu-mă cu întreaga mea voință,* de ce să nu-mi *stăpînesc* senzațiile în loc de a mă supune lor? Oare nu poate fi *îmblînzită* această himeră fermecătoare și înfricoșată, nu se poate *impune o lege* acestor spirite ale nopții care-și fac o jucărie din rațiunea noastră? Somnul ne ocupă o treime din viață. El e mîngîierea necazurilor zilei sau mîhnirea plăcerilor ei; niciodată însă nu l-am simțit ca pe o odihnă. După o amorțeală de cîteva minute, o nouă viață începe, eliberată de condiționările de timp și spațiu, și desigur, asemenea celei ce ne așteaptă după moarte. Cine știe dacă între aceste două vieți nu există vreo legătură și dacă nu-i *stă în putere* sufletului să o *înnoade* de peacum?“.

Idei reluate, mereu accentul pus pe fixare, pe luarea în posesie a porților visului. Apetența lui Nerval pentru visul lucid, căci despre asta trebuie să fie vorba, ne demonstrează că el stă pe muchia fină dintre poetic și patologic. La finalul deambulărilor sale prin tine, spunea că asemuiește seria de încercări pe care le-a străbătut cu ceea ce, pentru antici, înfățișa ideea coborîrii în infern.

E și motivul pentru care, de ceva timp, un scriitor a hotărît: el nu ucide-n fașă visul ca alți prozo-poeți. Nu tu cafele supermatinale, nu tu trezit cu noaptea-n capul doldora de vise, picînd ca într-o sită deasă pe care atenția ar dizolva-o. Lui, unuia, îi place să scrie în stări ceva mai alterate, de semiconștiință, seara și dimineața, într-un continuum, lăsînd visele să lucreze, să fie zona-tampon. A remarcat un cerc vicios tipic: ele îi rezolvă cîteva din problemele ivite pe parcurs, de la un punct fără să știe pe cine ce influențează – visul textul sau invers. Aidoma lui, Graham Greene, de pildă, avea obiceiul să recitească, în fiecare seară înainte de culcare, secțiunea din romanul sau povestirea pe care o scrisese la începutul zilei, lăsînd subconștientul să lucreze pe timpul nopții. Unele vise i-au permis să depășească un „blocaj“, altele i-au oferit material pentru proze scurte sau chiar o idee pentru un nou roman. Identificarea cu un personaj mergea uneori atît de departe încît ajungea să viseze visul aceluia și nu al său, astfel încît a fost capabil să-și atribuie propriul vis unui erou, eliberîndu-se astfel dintr-un impas narativ. Însă vine și vremea cînd visele nu mai ajung. Maculatura diurnă poate fi mobil, motor, imbold al unui vis nou, de trimis în paginile aceleiași vieți ingrate. Pe 20, duminică, deja sărbătorim echinocțiul și lucrurile își recapătă din echilibru. Să vină primăvara și să ne ia – în visul ei bun! Atunci cînd lumea visează, tu ești treaz. Chiar și cu pilula roșie, Morfeus, tu ești cel ce ve(ghe)zi în defilare parada visătorilor pe porțile de os. Autorul acestui text a descris în ultimii trei ani curse de onirodrom, cu trei nume, după cum visele țin de traducător, poet sau prozator. 36 de rotocoale, ce vin să rotunjească o vîrstă pe care o va împlini cît de curînd. Să ne fie visele bune, vă spune acum, oricum v-ați numi, oricum ați alege, orice nume vă veți alege să purtați în vise și aiurea. Hai. Sper că v-a fost într-un vis bun. Pace nouă!

Maculatura diurnă poate fi mobil,
motor, imbold al unui vis nou.

Ovidiu Lorenz *este prozator.*

■ ■ ■

Cu ochii-n 3,14

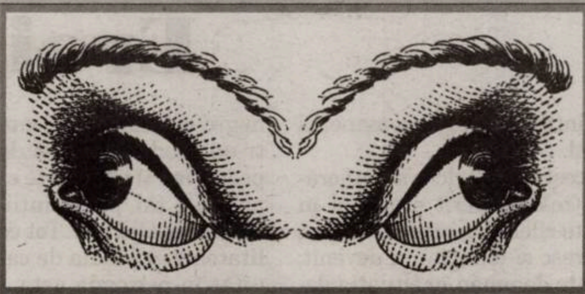

ÎN LUMEA DE AZI, TOATE AMINTIRILE PE O DISTANȚĂ LUNGĂ SÎNT UTILIZATE ÎN ALTE SCOPURI, DIN MOMENT CE INIMA GREȘEȘTE STRATEGIC ÎN BENEFICIUL GENERAȚIILOR CE VOR VENI

■ Ce mai cumpără lumea? Licitația de primăvară de la Sotheby's a stabilit un nou record pentru o lucrare de René Magritte. *L'empire des lumières,* o lucrare a maestrului belgian din 1961, una dintre cele șaptesprezece lucrări cu același titlu din portofoliul său, a fost vîndută pentru 54 de milioane de lire sterline, dublînd, practic, prețul celei mai scumpe lucrări de Magritte vîndute pînă acum. Nu mă miră că în lumea de azi e la mare preț suprarealismul. (**S. V.**)

■ Un grup de cercetători ne anunță că lucrează la o tehnologie care va șterge toate amintirile dureroase din creierul nostru. Eu, unul, nu m-aș grăbi să fac asta; dar dacă chiar se va putea, ce anume ați șterge din propriul creier? (**M. C.**)

■ Iată un produs de teleshopping la care s-ar putea să nu vă fi gîndit că v-ar lipsi: „Praștia metalică pentru vînătoare sau hobby este unul dintre accesoriile care nu trebuie să lipsească din dotarea nici unui vînător. Un accesoriu util și practic, praștia cu corzi din latex are o precizie foarte bună și poate fi utilizată atît la vînătoare, cît și la alte activități pe o distanță lungă de pînă la 50-80 m". Numai că (probabil spre dezamăgirea unor potențiali clienți) din prezentarea produsului nu reiese ce se înțelege prin „alte activități pe o distanță lungă de pînă la 50-80 m". De pildă, praștia metalică poate arunca o privire? Poți trimite cu ea un e-mail? Sau bezele? (**D. S.**)

■ Vorbind despre starea adăposturilor de protecție civilă care se află în subsolul blocurilor bucureștene, Raed Arafat a declarat că unele dintre acestea sînt „din păcate, utilizate în alte scopuri". Aș îndrăzni să spun că, „din fericire", acestea sînt utilizate în alte scopuri, gîndind și sperînd că, și de acum încolo, scopul tuturor adăposturilor civile din întreaga lume să nu trebuiască să fie altul decît acela de a găzdui butoaie cu murături. (**S. G.**)

■ Primul omul din lume care a primit o inimă de porc, un organ animal modificat genetic, a murit la două luni de la operație. Operația a fost consideră inițial un succes, iar în momentul de față a rămas un experiment important, din moment ce inima nu a fost respinsă imediat de corpul uman și a funcționat două luni. (**A. M. S.**)

■ Pe forumul www.politisti.ro, la rubrica *Măsuri de siguranță referitoare la mînuirea armei,* citim următoarea postare sapiențială, publicată de utilizatorul avansat Elvis, pe 25 noiembrie 2011: „Arma greșește decît o singură dată". Tocmai de aceea, a greși e omenește, nu armenește. (**M. P.**)

■ Una dintre cele mai absurde știri legate de războiul în curs de desfășurare în apropiere de noi a fost anunțul autorităților ruse că armata lor a cucerit Cernobîlul. Un loc strategic. Una dintre cele mai absurde declarații privind același conflict a fost cea făcută în Antalya de ministrul rus de Externe: „Nu intenționăm să atacăm alte țări, nu am atacat nici Ucraina". Mai rămînea să adauge că nici Putin nu există. (**A. M.**)

■ Conform revistei *Science,* au ajuns pînă la noi doar 10% din totalul manuscriselor medievale (adică cele produse între anii 600 și 1450). Am, rapid, două reacții. Una – dacă știm atît de puțin despre ce gîndeau și ce știau medievalii, nu pricep de ce ne socotim neapărat mai deștepți și mai „evoluați". Doar pentru că avem Facebook, zburăm pe Marte și trăim mai mult? A doua – sper că peste 500 de ani, în beneficiul clar al generațiilor ce vor veni, să mai existe doar 10% din tot ceea ce se scrie și se gîndește acum. Firește, arhiva revistei *Dilema veche* va fi în acest 10%... (**S. V.**)

JET - ON
2.5 Lei
SPUMA
FRISCA

© M. Pleșu

PUR ȘI SIMPLU, JUDECÎND DUPĂ NUMĂRUL DE OAMENI DISPERAȚI LA O PETRECERE, UN ARTICOL ELOGIOS NAȘTE ZÎMBETE

■ O doamnă de 74 de ani din Scoția și-a adus aminte că o mătușă a ei i-a deschis un cont bancar cînd a împlinit 14 ani, depunînd în el 3,35 dolari. A vrut să știe dacă mai există contul și l-a găsit acum, după 60 de ani în care nimeni nu a umblat la el, ajuns la 335 de dolari. Pur și simplu uitase de cont și și-a amintit găsind niște recipise cînd făcea curat în pod. La scumpirile care au început deja, ar fi cazul să facem toți curat în poduri. (**S. V.**)

■ Într-un colț de stradă, o doamnă cu un coș de zambile acționa cu rigoare, implementînd o strategie de marketing agresivă, însă extrem de eficientă, judecînd după numărul de cumpărători pe care îi avea prin preajmă: „Luați flori antirăzboi". (**S. G.**)

■ Cozi interminabile și oameni disperați la benzinării. Oamenii au intrat în panică. Își fac stocuri de carburanți de teamă că s-ar putea scumpi peste noapte. Panica a fost indusă, se pare, artificial. E o intoxicare ce s-a răspîndit rapid pe canalele de socializare. În beneficiul speculanților care, pe fondul creșterii bruște a cererilor, chiar au scumpit benzina. Cred că de aici ar putea porni o campanie de promovare a cărții: un mesaj bine plasat cum că de mîine se scumpesc și cărțile. Și o fotografie cu o coadă luuungă în fața unei librării. (**M. M.**)

■ „M-am îndrăgostit sau îmi imaginez că m-am îndrăgostit: am fost la o petrecere și mi-am pierdut capul. Apoi am cumpărat și un cal de care nici nu am nevoie", scria Tolstoi, la 25 ianuarie 1851, în jurnalul său. Tolstoi abia ieșise din adolescență și nu scrisese încă nici una dintre capodoperele sale. (**M. C.**)

■ „Să-ți fie scîrbă e omenește! Să-ți fie scîrbă e distractiv!" este sloganul sub care funcționează Muzeul Mîncărurilor Dezgustătoare *(Disgusting Food Museum),* cu filiale în Malmö și în Berlin. Printre cele mai grețoase exponate se numără: *go mutra* – urină de vacă (India); *ttongsul* – băutură alcoolică pe bază de orez și fecale de copil de 4 pînă la 7 ani fermentate (Coreea); *lao shu zai jiu* – pui de șoarece înecați și macerați în vin de orez (China); *tong zi dan* – ouă fierte în urină de băieți tineri de cel mult 10 ani (China); *kiviak* – mergul pitic (o pasăre din regiunea arctică) fermentat în carcasă de focă îngropată în pămînt între 3 și 18 luni (Groenlanda); *balut* – ou de rață fiert, incubat două-trei săptămîni, cu embrion înăuntru (Filipine); *jugo de rana* / suc de broască – broască din lacul Titicaca pasată în blender cu ouă de bibilică, miere, ierburi și mirodenii (Peru); *„Mongolian Mary"* – ochi de oaie murați, în suc de roșii (Mongolia). Un articol elogios, apărut în revista *Spiegel,* titrează entuziast: „Un muzeu de-ți vine să vomiți!". (**M. P.**)

■ O tînără de 22 ani a fost lovită într-o benzinărie din Iași de un alt client, întrucît nu ar fi respectat rîndul la pompa de alimentare. Femeia a ajuns la spital, cu traumatism cranio-cerebral. Frica de scumpire naște monștri. (**A. M. S.**)

■ Facem un salt pînă la Cîmpina pentru a culege de acolo polenul cîtorva nume de firme: Magic Util Confort SRL, Umerașe Ser Viz SRL, Clan SRL, Papetăria Fair Play SRL, Direct Impex SRL, Total Unic Ignifug SRL, Prologic SRL, Thanatos King SRL, Voinicul Company SRL, Teens Mițu-Chițu Indoor SRL, Tata Verde SRL, Mirific SRL, Ale-Ge & Serv Your Self SRL, Antipattern SRL, Anormal Studio SRL, Joacă Și Zâmbete SRL-D, Temerarii SRL, 24Ore7Zile SRL, Fotografie Cu Suflet SRL, Tentant SRL, Răsăritul Speranței SRL, Lespezi Reci SRL, Caporalu4Future SRL, Demâncare SRL, Ieri Azi Și Mâine SRL-D, Ținutul Crailor SRL, Penalty SRL, Zidul Înalt SRL, Omu De Lemn Masiv SRL. (**D. S.**)

DILEMA VECHE

REDACȚIA:

Dana CĂLINESCU (secretar general de redacție)
Marius CHIVU ● Radu COSAȘU ● Stela GIURGEANU
Andrei MANOLESCU (redactor-șef adjunct)
Matei MARTIN ● Matei PLEȘU ● Adina POPESCU
Iaromira POPOVICI ● Ana Maria SANDU
Dan STANCIU (art director) ● Mircea VASILESCU
Sever VOINESCU (redactor-șef)

RUBRICI:
Teodor BACONSCHI ● Ion BARBU ● Aron BIRO ● Paul BREAZU
Cosmin CIOTLOȘ ● Horia CORCHEȘ ● Andrei CORNEA
Codrin Liviu CUȚITARU ● Alin FUMURESCU ● Ionuț IAMANDI
Maria IORDĂNESCU ● Selma IUSUF ● Ovidiu LORENZ
Anca MANOLESCU ● Victor MOROZOV ● Radu NAUM
Lorin NICULAE ● Andrei PLEȘU ● Adrian G. ROMILA
Constantin RUDNIȚCHI ● Mihaela SIMINA
Bogdan-Alexandru STĂNESCU ● Oana STOICA ● Valeriu STOICA
Cătălin ȘTEFĂNESCU ● Bogdan TĂTARU-CAZABAN ● Teodor TIȚĂ
Rodica ZAFIU

TEHNOREDACTARE: Adrian DAMIAN
EDITOR WEB: Anda DOCEA

PUBLICITATE PENTRU PRINT:
floriana.coman@adevarulholding.ro

PUBLICITATE PENTRU ONLINE:
vanzari@ead.ro
dragos.stan@adevarulholding.ro

MANAGEMENT GRUPUL DE PUBLISHING:
Administrator Special: Constantin SANDU
Director Marketing: Steluța ZAMFIR
Coordonator Producție: Constantin DELTA
Director Distribuție: Dana ZAMFIR
Informații și reclamații ABONAMENTE:
0790.139.007 / 0790.139.009
(numere cu tarif normal, disponibile de luni pînă vineri, între orele 9 și 18)
e-mail: abonamente@adevarulholding.ro

ISSN: 1584-1669
Revistă editată de: Adevărul holding
Publicație auditată de: BRAT
Tiraj: 7.100
Tipărit la Garamond Cluj

Biblioteca Județeană
ASTRA Sibiu

Biblioteca Județeană
ASTRA Sibiu

„Sînt vechi, domnule!“ (I.L. Caragiale)

FONDATOR **ANDREI PLEȘU**

DILEMA VECHE

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIȚIE ■ Anul **XIX** ■ nr. **937** ■ 24-30 martie 2022 ■ www.dilemaveche.ro ■ 24 pagini ■ 8 lei

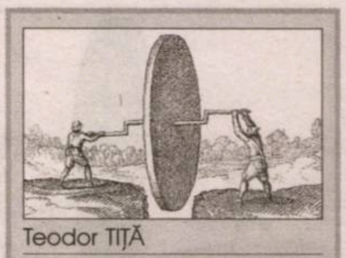

Teodor TIȚĂ

contraintuiția

2

ANDREI PLEȘU

„Scenografii și regizorii lui Dumnezeu“

pagina 3

DAN STANCIU

„Mere transformate în piersici...“

pagina 10

STELA GIURGEANU

„Poate exista empatia socială?“

pagina 19

De-ale magiei

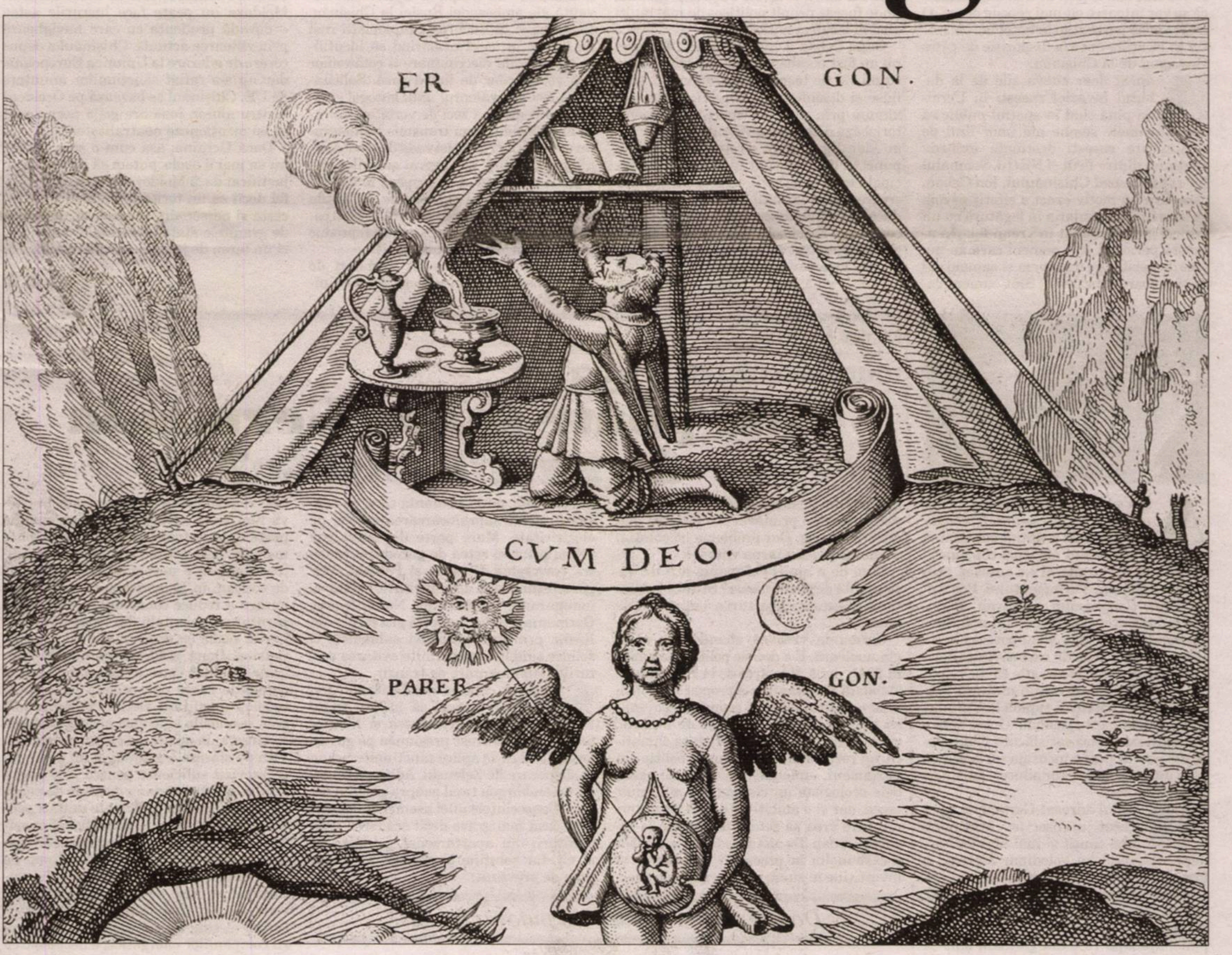

> *„Numai magia m-a cucerit. Doar ea. […] / Ei bine, eu voi fi un alt Agrippa / Care cu oastea lui de duhuri / A cucerit întreaga Europă.“*
>
> *CHRISTOPHER MARLOWE – „TRAGICA ISTORIE A DOCTORULUI FAUST“*

Redacția DILEMA VECHE: Șos. Fabrica de Glucoză nr. 21, sector 2, 020331 București ● **telefon:** 0372.130.006 ● **e-mail:** dilema@dilemaveche.ro

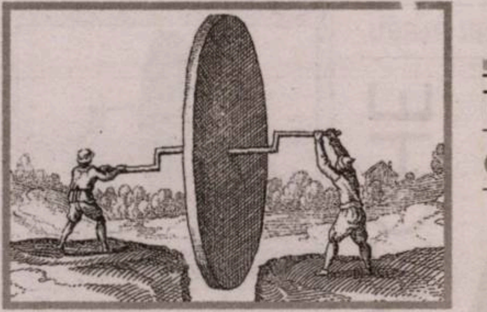

Teodor TIȚĂ

contraintuiția

Moldova

© wikimedia commons

„Imaginați-vă 50 de milioane de refugiați apăruți la granița americană în trei săptămîni. Așa vă puteți da seama prin ce trece Moldova acum“, scrie prezentatorul MSNBC Chris Hayes.

Comparația e puternică și nu departe de realitate. De la începutul războiului și pînă acum, aproximativ 350.000 de ucraineni au trecut granița pentru a se pune la adăpost de bombele rusești. Ca și în România, Polonia sau, într-o oarecare măsură, Ungaria, Moldova i-a primit pe acești oameni cu brațele deschise și a depășit așteptările oricui prin dimensiunea eforturilor depuse. Însă Moldova este foarte aproape de un punct de inflexiune dincolo de care nimeni nu știe ce se va întîmpla.

Majoritatea ucrainenilor, aproximativ 70% după unele surse, stau în gazdă la familii moldovene. Unii temporar, în drum spre alte state europene, alții fără resurse sau relații în UE, cu speranța că se vor întoarce cît mai repede acasă. O foarte mică parte stau în hoteluri, iar restul în locațiile puse la dispoziție de către Guvernul de la Chișinău.

A durat doar cîteva zile de la debutul invaziei rusești în Ucraina pînă cînd în spațiul public să apară primele semne ale unor linii de comunicare rusești destinate exclusiv spațiului dintre Prut și Nistru. Semnalul l-a dat primarul Chișinăului, Ion Ceban, care fără un motiv exact a simțit nevoia să avertizeze populația în legătură cu un pericol încă neprobat în vreun fel: „În această perioadă sînt oameni care au nevoie de asistență, dar avem și oameni care sînt foarte obraznici. Sînt oameni care se comportă inadecvat. (...) Estimăm că în perioada următoare, din bunul nostru simț, ne putem trezi cu lucruri urîte, începînd de la furturi, tîlhării, abuzuri și vandalism care deja au loc“, a spus dl Ceban, nu de mult întors de prin România, unde fusese primit politicos de mai mulți oficiali locali și naționali.

După Ceban a venit potopul. Moldovenii au fost bombardați pe rețelele sociale cu un val de teorii conspiraționiste, știri false și dezinformări amplificate la maximum prin ceea ce experții care monitorizează discursul public de la Chișinău au identificat drept o rețea bine pusă la punct și cu origini în Rusia. Ținta principală erau refugiații, însă orice ajuta la crearea unei situații confuze menite să ducă la instabilitate era bun: așa se face că pe Facebook, TikTok sau Instagram au apărut inclusiv teorii antisemite care încercau să demonstreze că evreii sînt de vină pentru război. Adăugați și obișnuitele linii cu naziști, „ucrainenii se bombardează singuri“, „imaginile cu spitale bombardate sînt create în Photoshop“ etc.

La toate astea se adaugă și eforturile inabile, dar nu neapărat lipsite de relevanță ale ambasadei Rusiei la Chișinău. La fel ca și la București, diplomații ruși au lansat un apel urmărind să identifice cazurile de discriminare a cetățenilor sau vorbitorilor de limbă rusă. Solicitarea a fost echivalentul unui autogol spectaculos pentru că zeci de vorbitori de rusă din Chișinău i-au transmis Ministerului de Externe rus să își vadă de treabă. Unii, mai glumeți, au sugerat autorilor mesajului că ar putea să urmeze îndemnul pe care ucrainenii asediați de pe Insula Șerpilor l-au adresat unei nave rusești care le cerea să se predea. N-am să reproduc aici mesajul, dar e ușor de găsit.

Răspunsul moldovenilor vorbitori de limbă rusă la apelul ambasadei subliniază un aspect mai puțin cunoscut în România. Rusofonii de la Chișinău nu sînt neapărat suporteri ai Rusiei și ai regimului criminal al președintelui Putin. Din contra, potrivit sondajelor, cea mai mare parte a celor care dau semne de nostalgie sovietică sau sînt dispuși să cumpere ceea ce are de oferit propaganda rusească sînt vorbitori de română. Sau moldovenească, cum le place încă unora dintre ei să spună.

Una dintre explicațiile pe care le-am auzit la Chișinău ține de *background*-ul rusofonilor, mulți dintre ei proveniți din familii de intelectuali mutați în Moldova în perioada sovietică și care, natural, tind să adopte o viziune mai liberală asupra lucrurilor. Însă adevărul e că, pe cît de mică, Moldova e pe atît de complicată și nu e încă cineva care să poată furniza o imagine coerentă asupra dinamicii interne.

Cert este că, în acest moment, Moldova se află în cel mai complicat punct al scurtei sale istorii postsovietice. Nu e nimeni care să își facă iluzii cu privire la efectele unei victorii rusești în Ucraina. Dispariția zidului ucrainean care o desparte de Rusia va face din Moldova un stat client al Kremlinului, incapabil să ia decizii pe cont propriu, incapabil să își decidă soarta. Într-o oarecare măsură, nici în acest moment Moldova nu poate face lucrurile astea – dovadă prudența cu care navighează prin vîltoarea actuală. Chișinăul a depus cerere de aderare la Uniunea Europeană, dar nu s-a raliat sancțiunilor anunțate de UE. Chișinăul se bazează pe Occident pentru ajutor, însă are grijă permanent să își menționeze neutralitatea.

Dacă Ucraina, așa cum o știm astăzi, nu va mai fi acolo, putem să ne întrebăm justificat dacă Moldova va mai exista altfel decît ca un teritoriu cu identitate incertă și personalitate absentă, delimitat de granițele statelor vecine. Nu un stat, ci un teren de joacă pentru Kremlin.

■ ■ ■

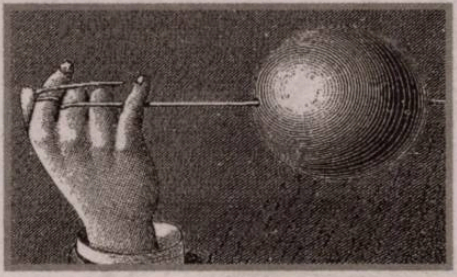

Matei MARTIN

mapamondul de buzunar

Cum poate scăpa Germania de gazul rusesc?

Aflat sub asediu în capitala Ucrainei, la Kiev, președintele Volodimir Zelenski a inițiat săptămîna trecută o adevărată ofensivă diplomatică: în doar cîteva zile, el s-a adresat, prin videoconferință, Parlamentului Regatului Unit, Congresului american, Parlamentului European, Knessetului și Bundestagului. Știe deja că nu poate cere instituirea unei zone de exclusivitate aeriană deasupra țării sale, știe că nu va putea mobiliza o intervenție militară NATO, știe și că aderarea rapidă la Uniunea Europeană nu este posibilă. Unele dintre solicitări pot fi însă satisfăcute. Chiar dacă ele nu vor putea încuraja un acord de pace durabil, măcar vor aduce – fie și tardiv – dreptatea.

Mesajul adresat Germaniei nu a trecut neobservat. Pertinent, bine simțit și mai ales emoționant, discursul lui Volodimir Zelenski a fost convingător. El a cerut, printre altele, un embargou total asupra gazului rusesc. Cererea a stîrnit ecouri și în rîndul populației. Potrivit unui sondaj de opinie, aproape 70% din germani sînt de acord cu oprirea importului de gaze din Rusia. În week-end-ul trecut, la un miting de susținere pentru Ucraina, am putut vedea, în mulțime, mai multe pancarte pe care scria, cu o versificație stîngace, cam același lucru: mai bine dîrdîim de frig decît să ne încălzim cu gaz din Rusia. Acum, că vine primăvara, măcar nu mai dîrdîim de frig. Dar problema (și soluția) se amînă pentru iarna viitoare.

Cum de a ajuns Germania atît de dependentă de gazul rusesc? Și de ce renunțarea la aceste importuri e o miză atît de mare?

Germania vrea să abandoneze energia nucleară. E o decizie politică adoptată în 2011, după dezastrul de la Fukushima. Totodată, Germania și-a propus să promoveze tranziția către o economie cu emisii scăzute de carbon. E, pe de o parte, un răspuns la starea de urgență climatică, un rezultat al algoritmului politic din Parlament, unde mișcările și apoi partidele ecologiste au cîștigat tot mai mult teren, dar și o ambiție a unui stat puternic, care vrea să seteze tendințele la nivel european. De aici și reducerea masivă a cărbunelui în procesele industriale și investițiile în surse regenerabile de energie. Însă sursele regenerabile sînt intermitente și nu pot asigura un flux constant de energie. Centralele pe gaz sînt menite să ofere stabilitate în furnizarea electricității. Tot gazul e folosit și pentru încălzirea locuințelor – o soluție relativ ieftină, puțin poluantă care, pe deasupra, evită supraîncărcarea rețelei de electricitate. Mare parte din acest gaz venea printr-o rețea de gazoducte terestre traversînd Ucraina și Polonia, care percepeau o taxă de tranzitare. Odată cu inaugurarea proiectului Nord-Stream, Germania a putut importa gaz direct din Rusia, printr-un gazoduct submarin. O soluție simplă care permite evitarea costurilor suplimentare de tranzit.

Două grade în minus? Un pulovăr în plus?

Spiritul civic și solidaritatea germanilor dispuși să îndure frigul pentru a aduce pacea și libertatea în Ucraina cresc presiunea pe guvernul federal ca să aplice sancțiunile cerute cu disperare de Zelenski. Adică să impună un embargou total asupra gazului rusesc. Consecințele unei asemenea măsuri ar fi ceva mai grave decît scăderea temperaturii din apartamenet, pe timp de iarnă. Iar soluțiile pe termen lung sînt greu de prevăzut.

Agențiile responsabile cu energia fac deja de multă vreme scenarii legate de o eventuală oprire a importurilor. Previziunile sînt foarte sumbre. De pildă, Centrul de Cercetare Jülich estimează că o oprire a importului de gaze naturale rusești poate fi compensată în cîteva luni și că aprovizionarea cu energie poate fi garantată pînă în iarna viitoare inclusiv. Însă pentru a compensa această decuplare e nevoie de reduceri mari de consum în industrie și în gospodării. Pentru a reduce consumul cu 13%, temperatura ambientală din încăperi ar trebui să scadă cu aproximativ două grade Celsius. Două grade în minus? Un pulovăr în plus? Oare e suportabil pentru populație să se obișnuiască cu această scădere a calității vieții? Pentru industrie, scenariile sînt încă și mai pesimiste. Germania nu are pregătită infrastructura de stocare a gazului și nu poate face provizii suficiente pentru a-și asigura necesarul pentru momentele de penurie. Nu există nici suficiente unități pentru a stoca și prelucra gazul lichefiat astfel încît să deservească necesarul de consum industrial. Și nu e o chestiune de bani, ci de capacități disponibile. În contextul unei crize de gaz – care va interveni la scurt timp după sistarea importurilor –, singura soluție, spun managerii companiilor energetice, e declanșarea planului de urgență. Ceea ce ar presupune ca furnizarea de gaz să fie organizată prin instrucțiuni de la autorități. Guvernul federal va avea o sarcină dificilă. Căci soluția dreaptă e numai una.

■ ■ ■

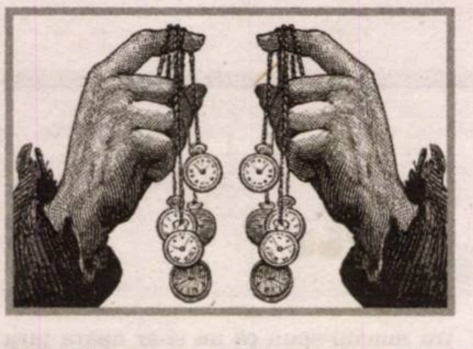

Andrei PLEȘU

nici așa, nici altminteri

„Așa e că pînă acum nu stăm nici bine, nici rău, adică nici așa, nici altminteri?“ (I.L. Caragiale)

Scenografii și regizorii lui Dumnezeu

Nu mi-a venit să cred cînd am descoperit textul de mai jos într-un număr din octombrie 2015 al Dilemei vechi. *E despre azi, despre dintotdeauna, despre mari artiști cu sminteala la îndemînă, despre manipularea sacrului, despre delirul suprematist. Citiți și speriați-vă! Asta e lumea creată! Ăsta e păcatul numit în textele sacre „slava deșartă“.*

„Rusia a fost inundată de apeluri din întreaga lume. Întreaga lume cere rușilor și președintelui lor să facă ceva împotriva «separatiștilor proruși». Comunitatea internațională, intelectualii și mass-media ucraineană ne cer să ne amintim de dragostea noastră pentru pace, să rezistăm răului, să-i readucem în memorie pe Lev Tolstoi și pe Mahatma Gandhi. Ni se cere pace. Milă! Și din aceleași guri care ne cer asta se aud amenințări și propuneri de sancțiuni: «Veți muri de foame! (...). Vă vom crucifica!». Și ce se aude, ca răspuns? (...). O grea, copleșitoare tăcere rusească. Calmul de dinaintea furtunii. Tăcere. O sfîntă tăcere rusească coboară asupra lumii, ca răspuns la urlete, rugăminți, bannere cu [lozinci războinice]. Dar noi nu vom asculta rap, blues sau rock. În lume va răsuna marea simfonie rusă. Primele note au străpuns deja imensa inimă a omenirii. Nici o putere de pe pămînt nu se poate opune acestui atac al tăcerii noastre. Ca un urs puternic, ea sufocă globul într-o îmbrățișare de fier. Sufletul rus a decretat – și nu pentru prima dată în istoria omenirii – că Dumnezeu este în acord cu el. Și dacă Dumnezeu este pentru noi, cine va fi împotriva noastră?

Rusia nu mai are cu cine să vorbească pe această planetă. Nu există, pentru ea, nici un interlocutor demn. Rusia tace și e teribilă în tăcerea ei! Unde? Unde am mai întîlnit acest chip al ei? Oh, da... în icoanele rusești. Acolo e privirea Dumnezeului rus. Este Dumnezeu rus? Da. Astăzi Dumnezeu este rus. Toate oștirile cerești sînt acum rusești. Sf. Gheorghe a schimbat doar sulița cu un RPG-7. Tăcerea rusească este cruntă, este Judecata... Rusia este Dumnezeu. Adică Cel care a spus: «A Mea este răzbunarea!».

În curînd, primele note ale înnoitoarei simfonii rusești vor răsuna în tot universul. Acestea vor înlătura toate măștile și ca o gură de aer proaspăt vor revigora întreaga lume – suflet de suflet. Nimic din cele noi sau vechi ale lumii nu va rămîne în picioare. Un bubuit ca de tunet, o mare furtună va trece prin lume, va cutremura ceea ce părea de necutremurat și va transforma în praf tot ceea ce părea nepieritor.

Deocamdată, se aude doar tăcerea. Tăcerea rusă.

Ascultați-o!“

Textul de mai sus – într-o versiune ceva mai amplă – aparține unui foarte prizat jurist și publicist rus, Roman Nosikov. A apărut în mai 2014 și a fost citit dinaintea camerelor de televiziune rusești anul acesta, de însuși Nikita Mihalkov, marele cineast pe care tot mapamondul îl admiră. Mihalkov și-a „interpretat“ partitura pe un ton solemn, participativ, oracular. Nu am multe de comentat, pentru că mi s-a făcut frică. N-am decît întrebările simțului comun: Cum poate un mare artist să cadă la acest nivel? Cum pot mintea omenească și sufletul omenesc să se smintească în asemenea hal? Cum să ajungi să te crezi singur în univers, să te crezi locotenentul lui Dumnezeu pe pămînt, dacă nu Dumnezeu însuși? Cît dispreț pentru semeni și cîtă deșartă slavă de sine îngăduie credința adevărată? Cum poate iubirea de țară să se exprime ca ură față de toate celelalte țări? Mai ținem minte textul despre deșertăciune al Ecleziastului? Am abandonat în asemenea măsură tema tainei dumnezeiești, încît ne permitem să o „dezvăluim“ ca pe o mică strategie privată (cu noi în rolul principal)?

Cu astfel de discursuri și-au legitimat dreptul la crimă toți dictatorii lumii. Astfel de discursuri au înmuiat inimile mulțimilor năuce și fudule, care le-au aplaudat și „implementat“ pînă la sinucidere.

Cobori mai spre sud, spre lumea arabă, și riști să auzi aceeași muzică. Lumea, opacă la mesajul Profetului, trebuie adusă la ordine. Spre binele ei. Mai întîi prin persuasiune. Dar dacă nu pricepe, prin forță. Respectiv prin decapitare. Cutare imam din Londra sau cutare altul din Bruxelles visează deja la „viitorul luminos“ al unui Occident islamizat. În timpul acesta, un psihopat ateu din Statele Unite căsăpește studenții unui campus din Oregon, ca să-i ajute, ironic, „să-l vadă mai repede pe Dumnezeu“. În ce lume trăim? Ce ne așteaptă? Păi, față de semeția pusă pe fapte a unor asemenea ideologii, micile nevricale de budoar ale bietului Vadim apar ca niște comice jocuri de copii... Las' că nici în România nu lipsește, din cînd în cînd, retorica „buricului lumii“, a misiunii „dacice“, a ortodoxismului victorios, plin de profeți apocaliptici, miracole vandabile și mari investiții de protocol.

Am cunoscut, pînă în 1989, „propagandiști“ ieftini care, de dragul unor avantaje curente, spuneau ce trebuie, fără să creadă în ceea ce spuneau. Au existat și spirite mai contorsionate care se străduiau să-și împace conștiința, încercînd să fie nițel de acord cu „unele aspecte“ ale minciunii pe care o proferau. Dar categoria de departe cea mai periculoasă, mai detestabilă, mai diavolească este aceea a propagandiștilor și colaboratorilor sinceri. În inimile, în mintea, în cuvîntul lor, eul propriu a fost înlocuit de un eu străin. Al nebuniei? Al trufiei? Al lui Lucifer? Dacă Nikita Mihalkov ar face un film despre asta, și-ar salva, poate, sufletul...

■ ■ ■

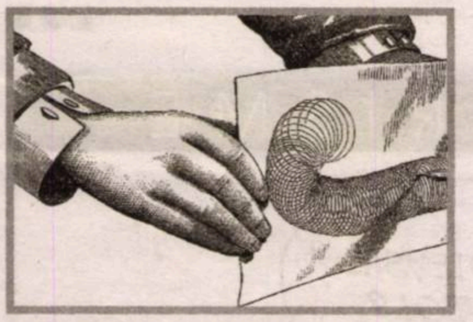

Andrei CORNEA

la răscruce de gînduri

„Pernicioasele iluzii“

În vara lui 2012 (cînd Ponta, Antonescu, Voiculescu & co. au încercat un fel de lovitură de stat prin destituirea abuzivă a președintelui), mi-am pierdut o anumită inocență. În consecință, am scris, după cîteva luni, următoarele: „Dar poate lucrul cel mai înspăimîntător în felul lui pe care l-am văzut atunci a fost uluirea, surpriza fără margini a democraților, a liberalilor autentici, a jurnaliștilor responsabili, în general a numeroși oameni rezonabili și de bună credință, uluirea că asemenea lucruri se mai pot întîmpla în locul și momentul respective: cuvinte precum «halucinant», «de neconceput», «de negîndit», «inimaginabil», «incalificabil» au fost rostite cu mare frecvență în acea vară în public sau în privat. Tot auzindu-le, ne-am reamintit însă că asemenea vorbe exprimînd altfel de uimiri și de surprize dezagreabile s-au spus și în alte locuri, în multe alte circumstanțe vechi și noi, desigur unele mult mai grave și mai tragice. Dar timpul și locul importă mai puțin și, într-un anume sens, chiar nivelul de gravitate nu e esențial aici, cît este sentimentul apăsător pe care îl avem atunci cînd se pare că certitudinile senine și calme se năruie brusc. Și astfel, încercînd pe cît posibil să înțelegem sensul și originea acestor surprize oribile, am început să meditām la ceea ce sîntem ispitiți să numim aici *pernicioasele iluzii ale libertății,* înscrise adînc în cultura occidentală și exprimate în numeroase teologii tradiționale sau seculare și filozofii, dar și în foarte multe dintre așteptările noastre comune, de fiecare zi“ *(Miracolul – Despre neverosimila făptură a libertății,* Humanitas, 2013, p. 9).

Belarus (CSTO)
Russia (CSTO)
Poland (NATO)
Kyiv
Ukraine
Moldova
Romania (NATO)
Azov Sea
Black Sea
© wikimedia commons

De atunci, asemenea „surprize oribile“ s-au ținut lanț și nu doar la noi, cît mai ales pe scena mare a lumii. Parcă deodată filmul evenimentelor a început să fie derulat invers și am început să revedem și să retrăim ceea ce ne gîndeam că nu mai era posibil: au fost întîi stupidul Brexit și mai ales alegerea lui Donald Trump ca președinte al SUA. Minciuna sistematică (rebotezată pudic „adevăr alternativ“) a învins și a corupt adevărul într-o măsură pe care nu ne-o puteam imagina în acele țări dedicate de secole libertății. Milioane de oameni s-au lăsat amăgiți și rezultatul a fost o degradare incredibilă a politicii și o fisură națională în bastioane ale democrației și ale bunului-simț politic care, altădată, știau să fie unite. Și a venit apoi ceva și mai sinistru: încercarea lui Donald Trump – care pierduse alegerile din 2020 – de a rămîne la putere, refuzînd ritualul democratic al recunoașterii victoriei adversarului. (Și am văzut și acum destui publiciști români care i-au susținut demersul prin relativizări și echivocuri.) Și a fost apoi acea încercare de a lua cu asalt clădirea Capitoliului, spre a împiedica ratificarea rezultatului alegerilor – eveniment sinistru pe care lumea întreagă l-a urmărit cu răsuflarea tăiată la televizor. Asistam la sfîrșitul democrației în America? Era să fie.

Asistam la sfîrșitul democrației în America?

Iar între timp și în continuare, am văzut pretutindeni, dar la noi cu o forță nouă, renăscînd mituri și superstiții medievale în legătură cu COVID-19 și mai ales cu vaccinarea. Ceea ce ar fi trebuit să fie sărbătorit de toată lumea ca o mare victorie a științei moderne (noile vaccinuri anti-COVID care au salvat milioane de vieți) a devenit, pentru foarte mulți, o voință malefică, o formă de opresiune. Cunoaștem și noi destui oameni, altminteri cultivați și inteligenți, dar fără competențe în domeniu, care au sărit în barca antivaccinismului, au propagat fără să clipească mituri antivacciniste. Cine s-ar fi așteptat la o asemenea degradare a inteligenței critice, prezentă la atît de mulți oameni?

Să ne mai mirăm acum, cînd vedem invadarea Ucrainei de către Rusia? Nu, n-ar trebui să ne mirăm. Totul se leagă cumva: de un timp, istoria revine obsesiv pe urmele ei, iar consecințele apar treptat: acum e episodul cînd fiara de pradă atacă și tot ea pretinde că e ea în pericol. Știm. S-au scris și fabule despre asta. Distrugerile, bombardamentele, milioanele de refugiați, interzicerea cuvîntului liber, ba chiar interzicerea unor cuvinte (în Rusia), arestarea celor care protestează, întoarcerea pe dos a faptelor și a vinovățiilor – totul s-a mai întîmplat și se întîmplă din nou, absurd, fără sens, anacronic. De ce? În mare măsură, pentru că – cred – noi și lumile care ne seamănă am cultivat ani, decenii la rînd „pernicioasele iluzii ale libertății“, crezînd cumva că aceasta, ca și justiția, raționalitatea, democrația politică sînt impuse de natura umană și de mersul ineluctabil al istoriei. Doar că natura umană e lucrul cel mai netocmit dintre toate, iar istoria are mersul unui bețiv.

■ ■ ■

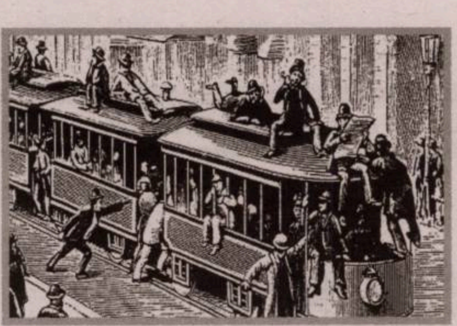

Sever VOINESCU

axa dus-întors

Lui „Băi, ce țară!“

La vreo două zile după ce armata rusă a început agresiunea asupra Ucrainei, impresionat fiind de rezistența ucraineană care se putea deja vedea, am formulat într-un colț de rețea următorul gînd: *„Cînd Rusia va invada România, 49% din noi o taie; 50,9% din noi se vor preda pe loc, să nu cumva să pățească ceva; 0,1% vor rezista și vor sfîrși urît. Ăștia vor fi repede bîrfiți de ceilalți, astfel vor fi repede uitați. Națiunea va supraviețui și de data asta cu pierderi marginale*“. Să ridice mîna cel care nu a avut un gînd similar în acele zile! Sau, mai bine, să ridice mîna cel care în acele zile, gîndindu-se inevitabil la ce-am face noi în situația Ucrainei, era sigur că cei mai mulți dintre bărbații României vor pune mîna pe arme, își vor săruta mamele, soțiile, surorile, copiii și vor pleca să dea invadatorului ceea ce merită. Nimeni? Mulțumesc.

Au venit cozile la Pașapoarte, sondajele care au validat intuiția mea (cam un sfert dintre ai noștri spun că sigur ar lupta dacă țara ne-ar fi invadată și jumătate spun că sigur ar fugi) și s-a generalizat o anumită atmosferă socio-mediatică în care „porii sociali“ ai oricui simt că, la o adică, „echipajul“ va abandona corabia chiar înainte ca primul val cît de cît serios s-o lovească. Cum de am ajuns în acest hal? Desigur, avem explicații. Nimeni nu ne întrece la explicații.

De 30 de ani, tot poporul român înjură țara: de la cel mai sofisticat intelectual pînă la cel mai brutal tractorist, de la tînărul care se întoarce încununat *cum laude* de la Oxford la săpătorul de șanțuri cu un lexic compus din 60 de cuvinte, de la pensionarul cu peretele plin de distincții la liceanul derbedeiaș care fumează în spatele școlii. O înjură continuu, cu o insistență menită să convertească frustrarea și nemulțumirea în juisare. Toți zicem de cel puțin trei ori pe zi, punîndu-ne mîna-n cap: „Băi, ce țară!“. Zicem așa cînd cîștigă alegerile alții decît cei cu care am votat, cînd autobuzul vine tîrziu și murdar, cînd scapă cîte un hoț de pușcărie sau cînd merge la pușcărie cîte un nevinovat, cînd taximetristul e mitocan, cînd am călcat într-un rahat pe trotuar, cînd Guvernul decide taxe noi și cînd ANAF le aplică în cel mai sufocant mod cu putință (de fapt, nu există experiență posibilă cu ANAF care să nu producă reflex năduful „Băi, ce țară!“), cînd pierdem un proces, cînd vecinul de deasupra face chef cu manele la 3 dimineața și poliția e neputincioasă, cînd profesorul copilului nu vine la ore, cînd presa citează zilnic din Becali de zici că-i evanghelia națională, cînd vezi ce audiență enormă are România TV, cînd moare cineva din cauza infecțiilor nosocomiale în spital și trebuie anchetă de presă ca să recunoască cineva din sistem că, da, există nosocomiale și că în spitalele noastre se moare cu zile, cînd vezi că, aproape fără nici o excepție, procesul natural de selecție a elitelor în aproape orice domeniu duce în sus mediocritatea, impostura, prostia și imoralitatea de zici că e anume programat să nu dea greș în acest sens etc. Aceasta este starea de spirit și trebuie să acceptăm că pe cît este de indezirabilă, pe atît este de justificată.

După 50 de ani de comunism, în care patriotismul a fost cu totul distorsionat de propagandă și minciună, au urmat 30 de ani de post-comunism în care patriotismul a fost poluat de naționalism ignar devenind sinonim cu țîfna, refuzul, ineficiența, mulțumirea de sine, de nu chiar orgoliul de fi mediocru clamînd genialitatea. Adică patriotismul a devenit sinonim cu ratarea! Sigur, aveam deja o tradiție proastă: patriotismul secolului de dinainte de comunism, exploatat politicianist și producător de demagogie în toată gama posibilă, de la demagogia caraghioasă din comediile lui Caragiale la demagogia tragic-vătămătoare din publicistica lui Eminescu. Dar pe-atunci exista și patriotismul real al unor oameni precum Bălcescu, Kogălniceau, P.P. Carp, mai apoi Iorga și Enescu, dar și Maniu sau Ionel Brătianu. Nu mai vorbesc de patriotismul mut, de sacrificiu, fără cine știe ce conceptualizare, al țăranilor din generația străbunicilor noștri. Patriotismul calp era, totuși, minoritar. 80 de ani de comunism și post-comunism au schimbat complet peisajul. Sîntem cu totul alți oameni într-o cu totul altă istorie. Și mă grăbesc să spun că nu sîntem deloc mai buni, din acest punct de vedere, în raport cu înaintașii noștri. Patriotism real, ca al celor sus-evocați, nu mai există! Chiar și acei contemporani care cred că sînt patrioți din această glorioasă stirpe se cam înșală. Zgura celor 80 de ani, într-un fel sau altul, există și în sentimentele lor, indiferent dacă-și dau sau nu seama de asta.

Însă viciul fundamental al gîndirii celor care sînt gata de fugă este confuzia dintre stat, administrație, Justiție, pe de-o parte, și țară, pe de altă parte, dintre moravuri și patrie. Nu spun că nu sînt legate – evident că sînt! Spun, doar, că e o eroare să le confunzi, să le iei drept unul și același lucru denumit cu cuvinte diferite. Motivele pentru care jumătate dintre români spun că nu și-ar apăra țara sînt legate de administrația românească în alcătuirea ei actuală cea mai concretă și nu de țară, pe care nu o mai percepe aproape nimeni. Pe lîngă „Oare ce a făcut țara pentru mine ca să merg s-o apăr cu arma în mînă?“ mai sus evocată, mai există și „Să mă pun eu în pericol pentru Iohannis/PSD/PNL/USR/AUR?“. E drept, mă întreb uneori dacă nu cumva sub acest gen de cinism „cinstit“ nu se ascunde, de fapt, lașitatea ca trăsătură majoră de caracter. Dar nu sînt deloc bun să judec psihologii, așa că mă opresc la întrebare.

Incapacitatea de a distinge țara de stat mărturisește, de fapt, nu doar atrofierea pînă la dispariție a sentimentului patriotic, dar și o imensă incultură. Fără patriotism, omul interior pierde o dimensiune de înțelegere a locului său în lume. I se pare că e descătușat cînd, de fapt, este disponibil spre a fi lesne confiscat de orice altceva. Exterior, omul scapă de o responsabilitate și i se pare că zboară liber pe unde vrea, devine ce vrea – un fel ciudat de a-ți numi dezrădăcinarea, năuceala și risipirea, libertate. Așa se face că, pe de o parte, spunem că nu vrem să ne apărăm țara și, pe de altă parte, că ni se pare normal să vină americanii să ne-o apere (căci încrederea în NATO a ajuns la cote aproape niciodată atinse de la aderare încoace). Și aproape nimeni pe cuprins nu simte rușinea și umilința acestei situații.

Nu știu dacă mai putem recupera vreodată sau nu o sănătoasă relație cu propria țară. Poate cei care vin după noi. Cu condiția să nu-i otrăvim cu toxinele noastre.

■ ■ ■

Mihaela SIMINA

Stop-cadru: fotografia de război

Primăvara anului 1854. Războiul Crimeei (1853-1856) în plină desfășurare. Un bărbat cu mustață își pregătește furgonul de plecare. Se înarmează cu plăci fotografice. Plus camera foto. Încă o cameră, cea obscură, este inclusă în decor. Și nu-i doar de decor, ci este perfect funcțională. Vehiculul tras de cai pornește la drum și se oprește pe malul Dunării, în plin front, foarte aproape de linia de atac a turcilor. Acolo vor fi realizate printre primele fotografii de război din istorie. Fotograf: Carol Popp de Szathmári, pictor și grafician, născut în Transilvania în 1812, stabilit la București în 1843, unde a deschis unul dintre cele mai moderne ateliere foto din Europa de la acea vreme.

Am scris *printre primele fotografii* pentru că există surse care îi atribuie premiera fotografului britanic Roger Fenton, care a imortalizat secvențe din același conflict, dar se pare că nu a avut o contribuție la fel de semnificativă ca aceea a lui Szathmári, motiv pentru care istoria l-a favorizat pe cel din urmă. Pe lîngă aceasta, premiera absolută în materie de fotografie de război a avut loc în 1847 în timpul conflictului dintre Statele Unite ale Americii și Mexic, doar că fotograful în cauză a rămas anonim.

accent pe istorie

Ne întoarcem în Balcani, pe lîngă Oltenița și Silistra, unde îl găsim pe Carol Popp de Szathmári care nu ratează nici un cadru. Cu orice cost. La un moment dat, bănuit că ar fi fost spion rus, fotograful s-a transformat în țintă directă a turcilor, care nu au ezitat să-și îndrepte tunurile spre furgonul său. Norocul fotografului a fost că turcii nu au țintit prea exact și astfel a scăpat viu și nevătămat. Și cu un material fotografic consistent.

Carol Popp de Szathmári a adunat într-un album vreo două sute de fotografii care ilustrau Războiul Crimeei sub diverse aspecte, de la cotidian la militar, pe care l-a prezentat la Expoziția Universală de la Paris din 1855. Regina Victoria, Napoleon al III-lea al Franței și regele Spaniei l-au premiat. În aceeași perioadă a devenit primul fotograf profesionist recunoscut oficial din istorie de pe teritoriul României, apoi portretistul lui Alexandru Ioan Cuza și fotograful oficial al regelui Carol I. Fotografiile lui Carol Popp de Szathmári din Războiul de Independență au fost publicate de reviste precum *L'Illustration* și *Illustrated London News.*

Stop-cadru. Sau, mai bine, pentru un asemenea cadru (de război), doar stop.

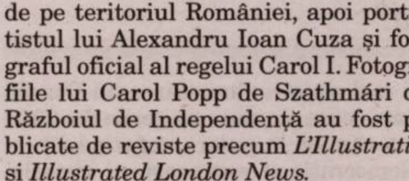

BARBURISME

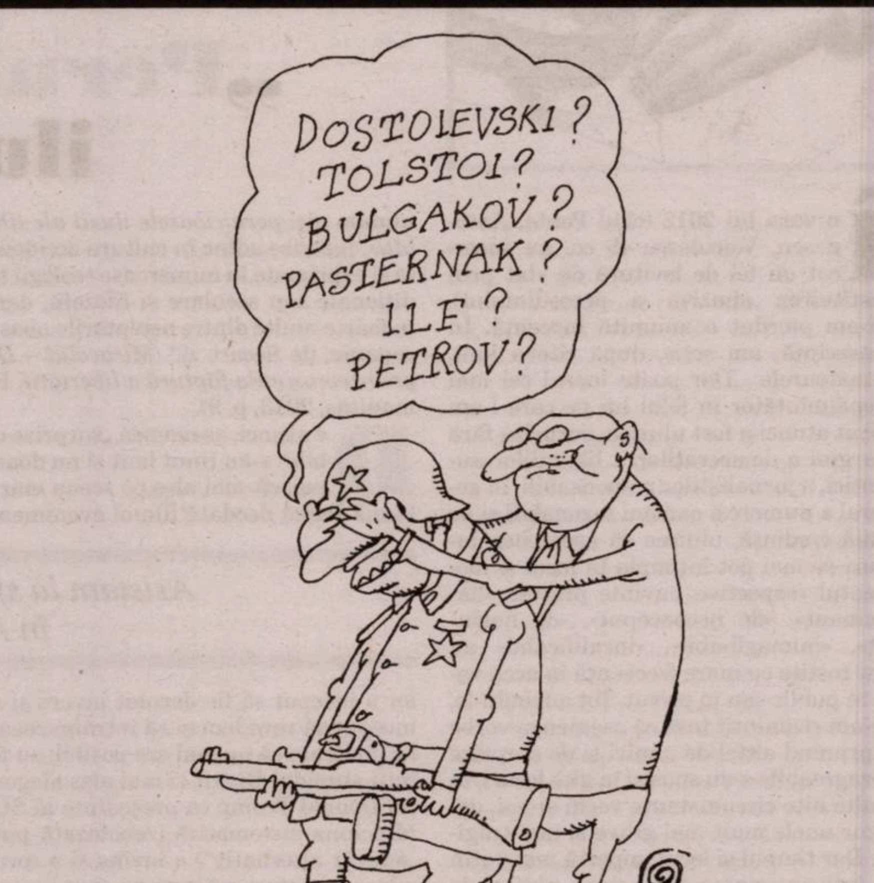

DOSTOIEVSKI ?
TOLSTOI ?
BULGAKOV ?
PASTERNAK ?
ILF ?
PETROV ?

Desen de Ion BARBU

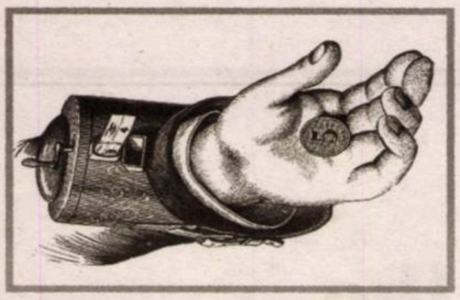

Constantin RUDNIȚCHI

viața de **capital**

Economia după pandemie și după războiul din Ucraina. Ce știm acum

Chiar dacă finalul războiului din Ucraina nu este previzibil, nici din punctul de vedere al momentului, nici din cel al formulei care poate opri ostilitățile militare, o certitudine există. Ea sună în cel mai banal mod cu putință, și anume că, după război, „lumea nu va mai fi la fel“. Este o formulă care s-a banalizat deja, dar întrebarea rămîne: ne putem imagina cum va arăta economia în următorii ani?

Pentru a schița un răspuns nu trebuie să uităm lanțul de evenimente care au lovit lumea în ultimii doi ani: pandemia, criza prețurilor materiilor prime energetice, care a creat o creștere a ratei inflației, și războiul din Ucraina.

Mai întîi, pandemia a adus revelația unei uluitoare dependențe a economiei globale și a celei europene de cea chineză și, în general, de cea asiatică. Medicamente, măști de protecție, semiconductori, piese și subansamble pentru tot felul de produse asamblate în Europa, toate vin din Asia. Cînd pandemia a încetinit sau a blocat lanțurile de aprovizionare, companiile europene și-au pus problema dependenței de China, cetățenii europeni au fost nevoiți să aștepte mai mult timp produsele pe care doreau să le cumpere, iar politicienii au dat imediat semnalul că așteaptă ca firmele europene să revină pe „vechiul continent“.

S-a vorbit o perioadă despre relocarea companiilor europene din China, iar unele state au schițat și programe de încurajare a revenirii companiilor europene. Dar rezultatele concrete s-au lăsat așteptate, în sensul că nu există vreo companie importantă care să își fi relocat producția din China în statele Uniunii Europene. Pentru următorii ani, Uniunea Europeană a lansat cîteva programe care încurajează investițiile, dintre care cel mai ambițios se referă la dezvoltarea unei industrii a semiconductorilor.

Pandemia a arătat dependența economiei europene de cea chineză. Războiul din Ucraina a scos în evidență dependența Europei de materiile prime energetice din Rusia. Sancțiunile statelor occidentale au venit la pachet cu boicotul pe care aproape 300 de companii l-au declarat Rusiei, fie prin înghețarea investițiilor, fie prin oprirea livrărilor către piața rusească. Dacă marile companii nu s-au grăbit să plece din China, în perioada pandemiei, acum și-au făcut o datorie de onoare din a abandona rapid piața rusească. Nu a fost o chestiune de opțiune, ci una aproape obligatorie, în contextul în care statele și publicul larg au pus presiune asupra managementului și acționarilor companiilor să ia decizia de „a îngheța“ activitățile din Rusia. La un moment dat, a fost chiar și o problemă de marketing, dar aceasta este o altă discuție.

Lecția pe care ne-o dă războiul din Ucraina este aceea că nu are rost să investești într-o țară lipsită de democrație.

Să ne întoarcem la întrebarea: cum va arăta economia globală după război? Trebuie să privim adevărul în față. Războiul lui Putin nu este doar un război împotriva Ucrainei, ci împotriva valorilor occidentale. Toate mesajele lui Putin din ultima perioadă vorbesc despre acest lucru, adică despre o lume antagonică în care Rusia pare dispusă să se bată cu tot „Occidentul decadent“.

În aceste condiții, este previzibil că sancțiunile economice nu se vor opri pînă cînd problema Putin nu își va găsi o rezolvare. Schimburile comerciale la nivel global se vor restrînge, iar globalizarea nu va dispărea, ci va fi mai mică. Este probabil ca piața rusească să fie abandonată pentru următorii ani, respectiv pînă cînd Rusia nu va dovedi că este din nou o democrație funcțională. Dar contextul global nu se va limita la Rusia, ci va împărți statele și economiile, va limita investițiile și relațiile comerciale.

Lecția pe care ne-o dă războiul din Ucraina este aceea că nu are rost să investești într-o țară lipsită de democrație. Mai devreme sau mai tîrziu, riscul de țară se va materializa, iar companiile vor pierde. La altă scară, principiul este valabil și pentru investițiile occidentale în China.

Globalizarea se va concentra asupra democrațiilor. Chiar dacă vor fi costuri mari pentru companii și pentru statele occidentale, criteriul nivelului de democrație va deveni esențial pentru decizia unei companii de a investi. Companiile vor pierde piețe și vor avea costuri mai mari, drept urmare consumatorii occidentali vor fi obligați să plătească mai mult pentru mărfurile pe care le cumpără.

Vrînd-nevrînd, în următorii ani, firmele și cetățenii vor trebui să plătească prețul pe care îl presupune restrîngerea globalizării. Dacă acest fenomen se va întîmpla și în ceea ce privește economia chineză, impactul va fi și mai complicat.

Problema este că Uniunea Europeană, Statele Unite ale Americii sau Marea Britanie nu își mai pot permite să greșească. Miza nu mai este doar una strict economică. Este politică și democratică, nu doar privind nivelul de trai, ci și dreptul cetățenilor de a fi liberi. Miza este războiul dintre Occident și „noul comunism“. Pentru a găsi o soluție, merită ca „lumea liberă“ să plătească mai mult factura la energie, plinul cu benzină al mașinii, o vacanță sau pîinea. Este prețul plătit pentru ca economiile și societățile să rămînă deschise.

***Constantin Rudnițchi** este analist economic.*

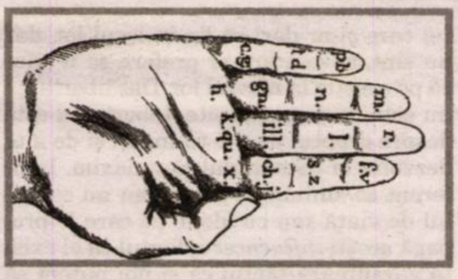

Codrin Liviu CUȚITARU

prezentul discontinuu

Din nou, Caragiale

Vorbeam săptămîna trecută despre felul în care lumea textelor lui Caragiale, de acum aproape un secol și jumătate, poate fi „translată“, cu minimum de efort, în zona noastră politică și socială. Dacă publicistica scriitorului are – *volens-nolens* – un dram de exercițiu ficțional, generînd, prezumtiv, iritarea cîrcotașilor, corespondența lui (cu figuri importante ale epocii) nu poate lăsa nici o îndoială că lucrurile stăteau chiar așa cum le descria el în articolele din periodice. Propun astăzi cititorilor un nou (mic) experiment – acela de a lua, la întîmplare, o misivă de-a autorului *Năpastei* și de a observa cîteva dintre remarcile sale „particulare“, așa-zicînd, asupra universului românesc pe care îl frecventa la sfîrșitul veacului al XIX-lea. Într-o scrisoare din acei ani către prietenul Vlahuță, scrisoare publicată mai tîrziu (în 1910), în *Universul*, sub titlul „Morală și educație“, Caragiale răspunde unor întrebări adresate, după toate aparențele, de creatorul *României pitorești*.

Așadar, la întrebarea „Încotro mergem?“, ILC explică foarte plastic: „Dacă am avea pe cine să ne poată duce, am merge încotro ar trebui să mergem. Dat fiind că la noi toți comandă și nimeni n-ascultă – căci nu s-au născut încă nici cine să știe comanda, nici cine să știe asculta – mergem și noi cum merg toate în natură, subt imperiul necesității, mergem încotro o vrea Cel-de-Sus – Dumnezeu adică“. O filozofie „administrativă“, să admitem, foarte „eficientă“, cu tradiție îndelungată, se pare, în spațiul autohton și cu ramificații solide pînă în prezent, ramificații apte de dezvoltare nu doar în viitorul imediat, ci și în acela îndepărtat. Starea *entropică* devine un fel de „lichid“ existențial al românității, dovedindu-și, din plin, rezistența la eroziunea timpului. Fără *leadership,* dar și fără vocația înregimentării într-un sistem cu reguli precise (pe care să fim dispuși să le respectăm carevasăzică), ne complacem într-un „liberalism“ haotic, ce se învecinează – ca variantă de extremism – cu noțiunea de *structură* din statistică, mai precis (semantic vorbind) cu *dictatura*. Am putea să-l bănuim pe Caragiale de a fi fost un mare vizionar, dacă nu am ști că era, în fond, numai un excelent spectator al (circului) vremii sale.

La întrebarea „Încotro e limanul?... dincotro să așteptăm un mîntuitor de care avem nevoie?“, scriitorul dă un răspuns, iarăși, teribil de... vizionar: „La aceasta să-mi dai voie a-ți răspunde tot cu întrebări... Ce zor are cineva de un liman cînd, fără nevoie de cîrmă, plutește vesel pe liniștite ape și nu se simte amenințat de nici o primejdie imediată care să-i turbure petrecerea?... Iar cît despre mîntuitor, îi mai trebuie, oare, neamului românesc încă un mîntuitor dincotrova, cînd atîția îi răsar, care mai de care, din toate răspîntiile?... Avem, slavă Domnului!, atîția, că am putea să-i mai dăm de pomană altor nevoiași“. Personajul providențial este, se vede bine, o cutumă a istoriei mioritice. În timpuri mai mult sau mai puțin confuze, individul „excepțional“ se arată pregătit pentru salvarea neamului. Problema vine din faptul că acești ipochimeni cu efuziuni transcendente încep, gradual, să-i depășească numeric pe inșii care așteaptă „mîntuirea“, intrînd într-un joc steril, mai degrabă al vorbăriei decît al acțiunii transcendente. Ipostaza „eroului“ de carton e, prin urmare, la rîndul ei, o marotă locală.

În sfîrșit, la întrebarea „Sîntem cu adevărat mai deștepți decît alte neamuri, sau ne-am făcut numai așa, o spaimă?“, Caragiale nu ezită deloc să fie... esopic: „[...] Cît despre că știm *mai multe* decît se știa (acum) o sută, ori fie și o mie de ani, îți răspund că *mai multe* om fi știind și noi, românii, ca toată lumea, mereu tot mai multe de pe o zi pe alta, dar, ca oameni ce sîntem și noi, ca toată lumea, *mai mult* decît s-a știut de cînd lumea n-o să știm – acum și pururea și-n vecii vecilor... Amin!“. Să subliniem însă că există, indubitabil, în tradiția românească un complex al superiorității intelectuale, pe care, din păcate, nici anii duri ai istoriei nu l-au atenuat. Sîntem un popor (ieșit din comun de) inteligent, avem materie cenușie pentru încă două-trei națiuni de dimensiunea noastră. Istoriografia autohtonă speculează, subtil, această înclinație colectivă spre exagerare, vorbindu-ne adesea despre istețimea războinicilor vechi, care învingeau, prin strategii intelectuale sofisticate, armate mult mai numeroase și mai echipate. Țăranul român generic e un înțelept atemporal, stăpînind misterele lumii fără a-și fi părăsit vreodată satul natal și fără a avea deprinderea sau chiar abilitatea lecturii. Copiii noștri sînt cei mai deștepți de pe mapamond, simpla lor prezență în competițiile internaționale stîrnind panică și derută. Aferim!

În concluzie, cineva ar putea spune: „Cît de *actual* este Caragiale, domnule!“. Aș nuanța un asemenea comentariu în felul următor: „Cît de *eterni* reușim să fim noi, domnilor!“.

***Codrin Liviu Cuțitaru** este profesor la Facultatea de Litere a Universității din Iași. Cea mai recentă carte publicată:* Omul multiplu, *Editura Junimea, 2021.*

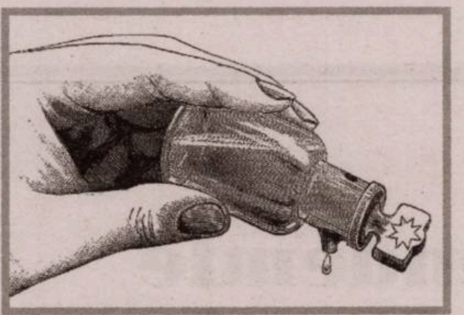

Rodica ZAFIU

cuvinte **nepotrivite**

Pînă-n pînzele albe...

Am citat adesea, în această rubrică, explicațiile ingenioase și bine întemeiate ale profesorului Stelian Dumistrăcel, cel care a fost un foarte important lingvist contemporan, lexicolog, dialectolog și stilistician, cunoscător ca nimeni altul al limbii române vechi și al variantelor sale regionale, observator atent al limbii actuale și al clișeelor jurnalismului românesc. La plecarea dintre noi a unui om fermecător, a unui cărturar înțelept și plin de umor, înzestrat cu erudiție profundă și ironie blajină, aș vrea să amintesc măcar unele dintre cele mai frumoase explicații pe care le-a oferit cuvintelor și frazeologismelor populare românești, în investigațiile savante și pasionante reunite în foarte cunoscutul său volum intitulat *Dicționar de expresii românești (Pînă-n pînzele albe,* ediția a doua, 2001). Stelian Dumistrăcel avea darul de a sugera explicația cea mai probabilă, fără a-și impune cu certitudine absolută intuițiile; ipotezele sale pornesc de la vechi dicționare, culegeri de proverbe, folosirea de către scriitori, ipoteze ale altor lingviști (Al. Philippide, V. Bogrea, I. Iordan), se bazează pe probabilități cognitive general umane, dar aduc mai ales detalii relevante din practicile cotidiene ale lumii rurale, unele dispărute și devenite tot mai de neînțeles pentru cititorii moderni.

De la profesorul Stelian Dumistrăcel am aflat că strania formulă *mălăieș în călcîieș,* din *Capra cu trei iezi,* s-ar putea să fi fost la origine ușor diferită și mult mai logică: *mălăieș – un călcîieș* (adică o mică măsură, o cantitate redusă de mălai). Sensul e recuperat pentru că lexicologul face legătura cu *călcîiul* de pîine sau de mămăligă, desemnînd pur și simplu, în graiuri din Moldova și Transolvania, o bucată de pîine sau de mămăligă. Expresiile își clarifică etimologia prin analogii, prin intrarea în serii lexicale care ilustrează tipare mentale universale. Părțile corpului omenesc, arată lingvistul, devin repere pentru unități de măsură populare: cotul, palma, mîna, pumnul, degetul, piciorul, pasul etc. Imaginarul glumeț din expresia *a se da după deget* a devenit mai ușor de înțeles prin apropiere de alte încercări de ascundere: *a se da după tufă, a umbla pe după salcie* sau *pe după salcîm, a se da pe după piersic.* Stelian Dumistrăcel a explorat toate posibilele asocieri ale vechii insulte *porc de cîine,* apropiind-o și de construcția italienească *porco cane* și atribuindu-i justificări psihologice și culturale. A legat misterioasa expresie *a drege busuiocul* de tratarea condamnabilă a vinului. Expresia *a tăia frunză la cîini* nu mai pare atît de absurdă atunci cînd vedem că autorul a legat-o de practica păstorilor de a tăia frunze pentru a hrăni caprele și oile (eventual și de tehnologia creșterea viermilor de mătase). A apropiat construcția *a (se) ține ca gaia-mațul* nu numai de imaginea păsării care nu dă drumul prăzii pe care a a apucat-o, ci și – spectaculos – de jocul de copii *de-a puia-gaia,* în care „gaia“ nu dă drumul șirului de jucători pe care l-a format. Expresia *bani gheață* capătă sens (ca bani „înghețați“, opriți din circulație) cînd este pusă în relație cu alte metafore mai vechi sau mai noi: *bani lichizi, gîrlă,* bani care *se topesc* sau prind *cheag, bani uscați.* Mecanismul transferului metonimic explică deopotrivă insulta *neam de traistă* (cu sensul inițial „cerșetor“), cît și *fecior de ghindă* („purcel“), iar *pînzele albe* (în *a merge pînă-n pînzele albe,* pînă la capăt) sînt o metonimie a morții (evocate de lințoliu). Scrisul lăbărțat, *talpa-gîștei,* e asociat cu imaginea unora dintre slovele chirilice. *Încrestatul în grindă,* ca marcare a caracterului memorabil al unei acțiuni, se leagă de practici rurale transmise din generație în generație, în absența alfabetizării. Cine s-a întrebat vreodată cum s-au născut expresiile *a fi slab de înger, a umbla de florile mărului, muc și sfîrc, a căuta nod în papură, gol pușcă, a scoate din sărite,* cuvinte ca *papugiu* sau *pațachină* poate afla temeinice răspunsuri în scrierile lui Stelian Dumistrăcel.

E foarte trist că nu vom mai primi alte explicații logice și spectaculoase ale misterelor conservate în formulele idiomatice. Avem doar consolarea cărților și articolelor în care s-au păstrat ideile unei gîndiri bogate, nuanțate și vii, stilul elegant și cordial al celui mai competent comentator al spectacolului lingvistic.

***Rodica Zafiu** este prof. dr. la Facultatea de Litere, Universitatea din București. A publicat, între altele, volumele* Limbaj și politică *(Editura Universității București, 2007) și* 101 cuvinte argotice *(Humanitas, Colecția „Viața cuvintelor“, 2010).*

■ ■ ■

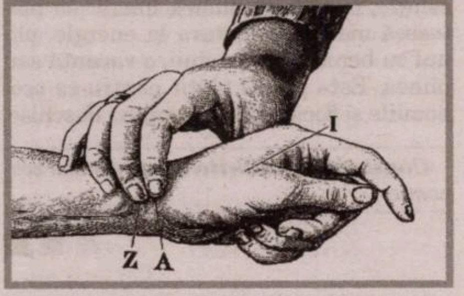

Horia CORCHEȘ

prof, viața mea

Garanția faptului că putem să visăm

O știre despre o declarație a unui primar dintr-un oraș din Rusia mi-a atras atenția astăzi, mai ales că am avut în această perioadă o nouă sesiune de formare pentru profesori privind infuzarea curriculumului cu elemente de educație media. Cum se știe, în Rusia au fost interzise rețelele de socializare occidentale, Facebook, Instagram, Twitter, oarecum simultan cu decizia trustului care le deține de a se retrage din această țară. Dar cele două decizii sînt cu substrat diferit, avînd, în mod evident, mesaje diferite. Pe acest fond, o serie de *influencer*-i care aveau canale pe aceste rețele, urmărite de sute de mii sau de milioane de fani, au intrat în faliment, ca să spun așa, manifestîndu-și tristețea, plîngîndu-și, cum au mărturisit ei, munca de atîția ani risipită. Ei bine, primarul în cauză îi invită pe acești bloggeri „să își bage mințile în cap“ și să se prezinte la „muncă cinstită“, precizînd că le oferă posturi de muncitori „la cositorie și la curățătorie, la amenajări peisagistice“.

Comentariile la această știre au fost, în proporție covîrșitoare, în aceeași notă. Spicuiesc: „Cît mă bucur pentru acești ratați ai societății... e valabil și pentru cei din România...“, „Noi să fim prevăzători, hai să îi trimitem de-acum la muncă!“, „Ar fi ideală în România! Dispar toți ordinarii!“, „Ar trebui să vadă cum se produce banul pe care-l primesc“, „N-am înțeles niciodată ce sens au acești penibili“.

Acum, desigur, privit dintr-o parte, se poate înțelege reacția acestor comentatori. Bloggerii aceștia, cu sute de mii și milioane de urmăritori, sînt niște răsfățați ai sorții, cîștigă bani de pe urma unei prestații relaxate online, etalîndu-și poate frumusețea, poate opulența, poate mușchii, poate viața aventuroasă etc. Nu muncesc, în sensul clasic al termenului, nu merg la un job cu pontaj, nu dau la sapă sau la coasă pentru a cîștiga un ban care e insuficient pentru o viață luxoasă. Cei care merg la astfel de job-uri pot avea astfel de reacții de frustrare.

Dar mai există și un alt unghi din care poate fi privită chestiunea. În primul rînd, statutul de *influencer*-i pe care îl au aceștia este dat de masa care îi urmărește, îi susține, le dă *like*-uri. Adică de oamenii care nu sînt ca ei, dar le place că ei există, pentru că reprezintă un fel de etaloane ale unor vieți rîvnite. Nimic nou sub soare. Dintre milioanele de urmăritori, probabil mai puțin de un procent vor ajunge să aibă o viață asemănătoare, dar oamenii au nevoie de povești cu care să se hrănească, de povești frumoase, strălucitoare, optimiste. În aceeași ordine de idei, nu ne naștem toți cu o frumusețe care să ne avantajeze pentru o expunere profitabilă, nu ne naștem toți cu averi sau cu talente excepționale care să ne permită expunerea lor într-o manieră care să provoace admirație și dorință. Poate unii dintre ei au comportamente care nu ne plac, poate unii dintre ei mint sau promovează idei cu care nu toți sîntem de acord, poate unii au averi cîștigate prin mijloace necinstite. Dar cu toate acestea, existența lor în spațiul public și profitabilitatea datorată popularității lor sînt un rezultat al admirației pe care o parte a societății le-o poartă.

Cînd facem formarea cu profesorii pe probleme de infuzare a elementelor de educație media, una dintre temele abordate este cea a libertății de exprimare. Pornim de la *Declarația universală a drepturilor omului,* al cărei articol 19 precizează că „Orice om are dreptul la libertatea opiniilor și exprimării; acest drept include libertatea de a avea opinii fără imixtiune din afară, precum și libertatea de a căuta, de a primi și de a răspîndi informații și idei prin orice mijloace și independent de frontierele de stat“. Ne referim, apoi, la *Convenția europeană a drepturilor omului,* care în articolul 10 menționează că „Orice persoană are dreptul la libertate de exprimare. Acest drept include libertatea de opinie și libertatea de a primi sau a comunica informații ori idei fără amestecul autorităților publice și fără a ține seama de frontiere“. De asemenea, luăm în discuție Constituția României, al cărei articol 30 subliniază, în primele două alineate, că 1) libertatea de exprimare a gîndurilor, a opiniilor sau a credințelor și libertatea creațiilor de orice fel, prin viu grai, prin scris, prin imagini, prin sunete sau prin alte mijloace de comunicare în public, sînt inviolabile, respectiv că 2) cenzura de orice fel este interzisă.

Mă întorc la *influencer*-ii aceștia, chemați și trimiși la muncă adevărată. Veninul, frustrarea, ura îndreptată împotriva lor, pentru că sînt niște privilegiați, sînt semne ale neînțelegerii libertății. Cei care vitupereză împotriva lor sînt cei care și-ar dori să fie în locul lor, dar nu sînt, și ca atare ar prefera să îi aducă pe aceștia la nivelul lor. Dar libertatea nu este despre egalitate. Libertatea este despre dreptul de a fi tu însuți și de a te dezvolta la potențialul tău maxim. Indiferent că sîntem de acord sau nu cu stilul de viață sau cu ideile pe care le propagă acești *influencer*-i, faptul că ei există garantează faptul că și noi putem să nu fim de acord cu ei. Faptul că putem comenta la adresa lor este egal cu faptul că ei pot să cîștige de pe urma popularității prezenței lor libere pe rețele sociale.

Cînd dispare libertatea lor de a fi niște prezențe invidiate, de a fi admirați sau de a fi disprețuiți, dispare și libertatea noastră, a celor ce nu sîntem asemeni lor, de a putea să nu fim de acord cu ei.

De ce avem nevoie, așadar, de educație media? Pentru a înțelege că oamenii aceștia, care comentează cu satisfacție și cu ură, sînt și ei măsura libertății noastre. Și că atîta timp cît există răsfățații ceilalți, care cîștigă de pe urma unor imagini personale și a unor mesaje pe care le transmit prin blog-urile lor, avem și noi libertatea de a-i urmări sau nu. Avem, de fapt, libertate. Să ne bucurăm, deci, că există Loredana Groza, Dana Budeanu, Selly, Delia, Smiley și care or mai fi. Ei, care aparent cîștigă fără să muncească în sensul clasic, sînt garanția că trăim într-o societate în care putem să-i admirăm sau să-i criticăm, noi, cei care mergem la pontaj, înainte de culcare. Sînt garanția faptului că putem să visăm.

Acești bloggeri „să își bage mințile în cap“ și să se prezinte la „muncă cinstită“.

***Horia Corcheș** este scriitor și profesor de limba și literatura română.*

■ ■ ■

„Mi-am luat maestru
și călăuză pe Vitruviu."
ANDREA PALLADIO

Lorin NICULAE

urbe în vorbe

Cele patru cărți de arhitectură ale lui Andrea Palladio (2)

Avînd ca modele asumate pe Vitruviu și arhitectura antică, Palladio definește arhitectura în spirit vitruvian: „Trei lucruri (cum spune Vitruviu) trebuie luate în seamă la orice construcție, fără de care nici un edificiu nu va merita să fie lăudat, și acestea sînt: utilitatea, durabilitatea, frumusețea". Definiția dată astfel de Palladio nu este originală, originalitatea venind din înțelegerea diferită, mai completă, prin prisma evaluării programelor de arhitectură practicate de autor, a celor trei atribute. Totuși, ambiția lui Palladio nu este să redescopere lucrurile deja deslușite de predecesorii săi, ci, mai degrabă, să completeze munca acestora ori să aducă lumină acolo unde tratatele precedente nu izbutiseră să clarifice un fenomen. De exemplu, capitolul al șaptelea, „Despre Atrium Testudinatum", problemă greu de tratat din pricina carențelor textului vitruvian, îi prilejuiește autorului propria interpretare bazată pe observarea directă a morfologiei arhitecturale, observație însoțită de o minuțioasă documentare grafică.

Autorul tratează despre materialele de construcție (lemnul de construcție, pietre, nisip, var, metale) și despre construire („despre calitatea terenului unde trebuie așezate temeliile", „despre temelii", „despre diferite feluri de a construi ziduri", „despre felul cum cei din Antichitate construiau clădirile din piatră", „despre ziduri și părțile lor componente". El insistă cu scrupulozitate asupra necesității unui deviz realizat cu acuratețe și asupra planificării minuțioase a etapelor de construire. Scopul acestui îndrumar este să completeze cunoștințele generale din domeniu: „Deși Vitruviu, Leon Battista Alberti și alți autori de seamă ne-au dat reguli foarte utile în alegerea materialelor, pentru a nu lipsi nimic din cărțile mele, voi da eu cîteva îndrumări, rezumîndumă la cele mai necesare".

Este fără îndoială interesant de observat că Palladio nu face diferența între arhitect și constructor. Arhitectul este în primul rînd constructor, iar alegerile majore pe care acesta le face, bunăoară cele cu privire la adîncimea fundației, se fac în baza experienței de constructor și a capacității de a analiza calitatea terenului. Să nu uităm că în epocă nu se efectuau studii geotehnice, iar măiestria arhitectului de a stabili adîncimea de fundare, structura și dimensiunile fundației, avînd la dispoziție un pahar cu apă pus pe pămînt ori o tobă, vorbește despre o legătură cu pămîntul astăzi uitată, cîtă vreme toate palatele palladiene din Vicenza ori din Udine (zone seismice cu cutremure de suprafață) au supraviețuit secolelor.

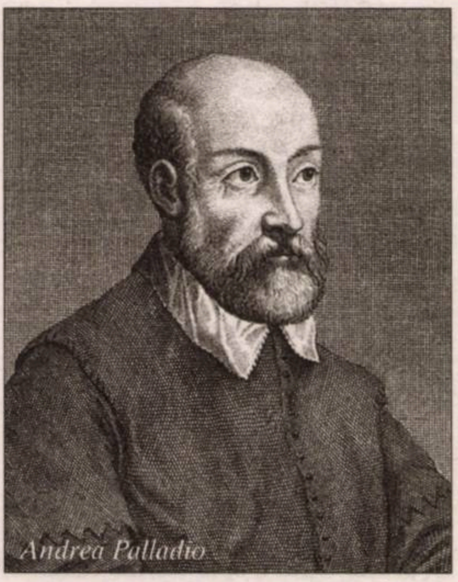

Andrea Palladio

Este adevărat că definiția pe care o dă Palladio arhitecturii nu este originală și autorul nici nu ne spune ce este arhitectul. Dar, pe tot parcursul tratatului, Palladio explică nu ce este, ci ce face arhitectul, din perspectiva cunoștințelor necesare prezente în tratat. Avem astfel o imagine cuprinzătoare cu privire la rolul arhitectului în societatea post-renascentistă pe de o parte și în relație cu meșterii și constructorii pe de alta. Rolul arhitectului pornește de la alegerea terenului și se termină cu realizarea ultimelor decorații interioare și exterioare. Arhitectul gîndește construcția, o proiectează, apoi o construiește, conducînd șantierul. Responsabilitatea construcției aparține, în întregime, arhitectului.

În capitolele dedicate celor cinci ordine folosite în Antichitate, prezentarea acestora nu se face după Vitruviu, ci după constatările autorului studiind clădirile antice. Avem de-a face cu o reinterpretare a codurilor comunicate de ordinele clasice căci Palladio ajunge la concluzii diferite față de „maestrul și călăuza" sa. În paranteză fie spus, nici nu ne așteptam ca Palladio să propună aceeași codificare cu Vitruviu, cîtă vreme maestrul vicentin studiase inclusiv clădirile construite după moartea lui Vitruviu, deci avînd o bază de analiză mult mai amplă și mai recentă. Definirea proporțiilor se face utilizînd modulul și nu unități de măsură locale, aceasta denotînd o aspirație către universalitate. Permițîndu-ne un excurs, templul lui Solomon se relevă unei singure persoane cu dimensiuni foarte precise, exprimate în unități de măsură locale (coți și picioare). Menirea lui era să fie construit o singură dată, deci era vorba despre o aspirație către unicitate. Prin antiteză, Palladio aspiră la universalitate. Ordinele antice sînt prezentate în cadrul tratatului pentru a fi reproduse, iar acest țel a fost atins cu asupra de măsură prin ceea ce avea să fie numit stilul palladian, fenomen arhitectural larg răspîndit în Europa și colonii. Era de altfel normal să se întîmple așa și nu altminteri, din moment ce vilele lui Palladio ilustrează o aplicare potrivită și armonioasă a teoriei celor cinci ordine. Ce e mai ușor decît să transpui, în Anglia, de pildă, ce a proiectat Palladio la Vicenza, copierea cît mai fidelă fiind un garant al frumuseții edificiului? Inigo Jones și Christopher Wren sînt doar doi dintre cei mai cunoscuți arhitecți englezi care au preluat și practicat stilul palladian.

Și totuși, ne aflăm în fața unei dileme nemărturisite, ridicate de însuși autorul: dacă cele patru cărți se referă mereu la Vitruviu și la ordinele antice, la mărețele clădiri ale Antichității prezentate pe larg în cartea a patra, de ce ilustrarea aplicării juste a conceptelor antice se face prin intermediul clădirilor palladiene care prezintă inovații majore din punct de vedere morfologic și al plasticii formale? Și aici apare și o problemă de structură a tratatului. Prima și a doua carte au fost publicate cu sprijinul contelui Angaranno, a treia și a patra prin mărinimia ducelui de Savoia, prințul Emanuele Filiberto. Cartea întîi este despre cum să construiești, cum să folosești materialele și care sînt regulile de proiectare. Cartea a doua (care ar fi fost ultima a tratatului dacă prințul de Savoia ar fi fost mai puțin mărinimos) este despre ce trebuie să rezulte dacă respecți cartea întîi. Ciudat! Pentru că asta este tocmai cartea a patra, cuprinzînd relevee ale construcțiilor antice. O lămurire ne-o dă chiar Palladio care, în capitolul al treilea al cărții a doua, vorbește despre frumusețea vilelor sale față de arhitectura urîtă și lipsită de eleganță a predecesorilor (recenți).

Deși lipsit de modestie, Palladio reușește să ne transmită un mesaj puternic, atît prin cele patru cărți de arhitectură, cît și prin ampla sa operă construită, pe care tratatul însuși se bazează. Preluarea arhitecturii sale și apariția stilului palladian, cu elemente inconfundabile, au consolidat în imaginarul colectiv ideile de armonie și solemnitate, concomitent cu acelea de inovare și cutezanță, fermenți puternici pentru arhitectura secolelor ce i-au urmat. În aceste condiții, ne putem oare mira că arhitectură palladiană se construiește încă?

***Lorin Niculae** este profesor la Universitatea de Arhitectură și Urbanism „Ion Mincu" din București.*

Basilica Palladiana, Vicenza

c wikimedia commons

Radu NAUM

un sport la Răsărit

Mulți sportivi ucraineni luptă deja pe front. Unii au și murit.

Observ că întrebările au ajuns să trăiască pitite în afirmații, precum oamenii în adăposturi ori speranța în vorbe de umplut timpul și spaimele. Viața merge mai departe, obișnuim să spunem. Ce poliță de asigurare fără acoperire! La granițele noastre, viața nu mai merge nicăieri. În ciuda milioanelor de refugiați, viața a fost suspendată în așteptarea unui fel sau altuia de moarte. Sportivii mor, da, în lupte, și ce tragic e, ce prostie și cît de zevzec sună afirmația acum de nerostit „și-au dat viața pe teren"! Figuratul și figuranții. Propun ca această formulă să fie izgonită din comentarii, alungată în Siberia, acolo unde zac oasele tuturor glumeților din ultima sută de ani de domnie a Răului sub toate măștile sale. Și încă numărăm. Sportivii ucraineni au murit încercînd să fugă de moarte, au murit în locuința lor sau într-un tanc. Au murit în țara lor imperfectă, dar a lor, pe care unii cretini mioritici vor să o demonizeze chiar și acum. Dar nu, despre asta chiar nu vreau să vorbesc... E o asemenea noapte a minții că nici nu mai știi unde e gura și unde e curu' pe care, dacă nu ești în Rusia, nu ți-l bate nimeni, orice tîmpenie ai spune. Nu toți sportivii luptă cu arma în mînă, ceea ce nu înseamnă că viața le este cruțată. Zincenko de la Manchester City spune că plînge din senin cînd conduce, cînd mănîncă ori cînd deschide televizorul. Pe Burlacenko, handbalista de la Baia Mare, a apucat-o șuvoiul chiar înainte de finalul unui meci. Iarmolenko, jucătorul lui West Ham, înscrie golul victoriei și se prăbușește în lacrimi. Acestea sînt morțile pe care sportivii ucraineni le trăiesc în fiecare zi. Oroarea de a-și vedea țara sfărîmată, rușinea de a fi departe, groaza de a nu mai avea unde să se întoarcă, spaima atroce pentru cei dragi. „În fiecare dimineață cînd mă trezesc nu știu dacă mai am familie sau nu", spune jucătoarea de tenis Marta Kostiuk. Ei, cu toții, trăiesc în fiecare clipă pe marginea abisului acestei întrebări: de ce? De ce?! Am crezut că întrebarea secolului, a secolului ororii care a început în 1917, fusese eradicată. Că întrebarea dinaintea morții în camerele de gazare, din fracțiunea de secundă precedînd glonțul în ceafă, întrebarea învîrtindu-se în buclă precum tamburul cu rugăciuni tibetan în vagoanele de vite umane care se îndreptau spre Gulag fusese trimisă în cartea neagră a inumanității. Sportivi au murit în războaie de cînd e sportul. Azi ei mor nu doar de bombe, ci și de sugerea înapoi în infernurile istoriei, de întoarcerea în locurile demonice pe care le credeau, le credeam cu toții îngropate sub fundul oceanului omenirii. Aceasta e moartea de fiecare clipă a unor oameni care trăiesc și luptă pentru o victorie pe un teren știind că mulți dintre compatrioții lor se luptă și mor pe un pămînt însîngerat. Pămîntul lor. Ce alint copilăresc pare sportul, acum, pentru noi ceilalți!

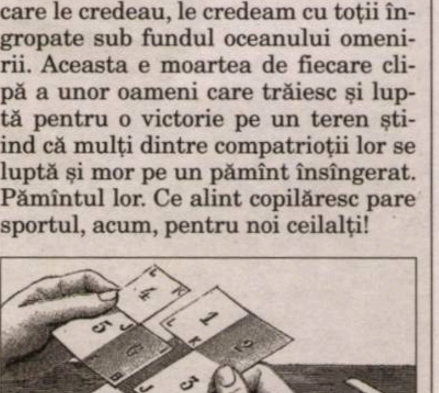

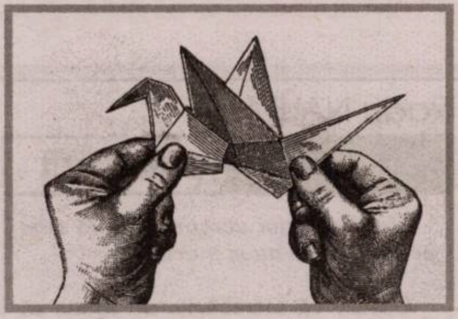

Andrei MANOLESCU

libertatea de impresie

Relativitatea științifică

GPS-ul, sistemul de poziționare american (Global Positioning System) despre care astăzi se discută intens legat de războiul din Ucraina, în ideea că Rusia ar putea fi deconectată de la el (deși oficialii de la Moscova susțin că au propria alternativă), a fost la început o aplicație strict militară. Ulterior, sistemul a fost extins pentru utilizare universală și astăzi este, cum știm, o facilitate tehnologică folosită pe scară largă în domeniul civil. Ceea ce poate se știe mai puțin este că acest sistem, care se bazează pe semnale trimise și primite de la sateliți artificiali, nu ar fi putut funcționa dacă n-ar fi existat teoria relativității a lui Albert Einstein. Precizia sistemului se bazează pe aplicarea unor corecții relativiste la fizica newtoniană clasică. Fizicianul italian Carlo Rovelli – în cartea sa recent tradusă în românește la Editura Humanitas sub titlul *Și dacă timpul n-ar exista?* – dă un exemplu anecdotic despre cît de greu le e oamenilor normali să-și adapteze mintea la descoperirile revoluționare ale științei: „...cînd se punea la punct sistemul GPS, generalii americani responsabili de proiect nu reușeau să creadă în relativitatea timpului. Fizicienii le spuseseră că ceasurile plasate pe sateliți vor merge mai repede decît cele de la sol, dar... cum să iei în serios așa ceva? Cum să creadă un militar că timpul se scurge mai repede sau mai încet? Pentru mai multă siguranță, armata americană a testat sistemul cu două opțiuni: una cu corecții, cealaltă fără. Ce bănuiți că s-a întîmplat? Iată o ilustrare peremptorie a faptului că relativitatea generală e o teorie *bine stabilită*. Să nu crezi în predicțiile ei este o idioțenie“. E de prisos să mai observi că idioțenia generalilor poate fi și foarte costisitoare.

Rovelli amintește că oamenii și-au schimbat cu greu multe credințe, în ciuda demonstrațiilor clare ale unor oameni de știință vizionari. A trecut mult timp pînă cînd s-a încetățenit ideea că Pămîntul este rotund și nu plat (dar și astăzi apar destui idioți care susțin că e plat) sau pînă cînd s-a înțeles la un nivel cît de cît popular că nu Soarele se rotește în jurul Pămîntului, ci invers. La fel și cu teoria relativității, care, la mai bine de un secol după ce a fost emisă, nu este încă bine integrată în concepția despre lume a oamenilor obișnuiți. „Oamenii țin la ideile lor și nu și le schimbă ușor“, scrie Rovelli. Cu atît mai greu este de înțeles o teorie precum aceea a lui Einstein, care a modificat ideea despre știință în general. Teoria sa a făcut trecerea de la percepția din secolul al XIX-lea, potrivit căreia știința deținea adevăruri absolute și de necontestat, la aceea că știința e într-o continuă evoluție și mobilitate, că descoperirile de la un moment dat sînt doar relative. Dar, după cum observă fizicianul italian, adevărata forță a științei vine tocmai din capacitatea sa de a se îndoi mereu de propriile sale răspunsuri, de a-și descoperi și depăși mereu limitele. Lucrurile acestea s-au întîmplat de fapt mereu în istoria omenirii, dar succesul colosal al teoriei lui Newton a făcut ca o bună bucată de vreme ele să stagneze. Noile teorii științifice nu le anulează însă pe cele vechi, ci sînt doar reprezentări mai bune, mai complete ale lumii. Autorul semnalează aici un pericol: „Înflăcărarea exagerată pentru *știința triumfătoare* a pozitivismului secolului al XIX-lea a dispărut, mai ales datorită căderii newtonismului și a reflecțiilor dureroase asupra vieții limitate a teoriilor științifice. De altfel, reacția antitehnologică, la început, apoi și antiștiințifică, a unei anume filozofii continentale n-a făcut decît să accentueze separarea stupidă a celor «două culturi» (umanistă și științifică): o separare care duce la orbire față de complexitatea și bogăția concepției noastre despre lume.“

La fel ca într-o carte a sa anterioară, *Șapte scurte lecții de fizică*, Carol Rovelli își demonstrează talentul de a explica simplu și pe înțeles lucruri foarte complicate. De exemplu, te face să înțelegi cum percepțiile obișnuite despre spațiu și timp, care încă pentru majoritatea oamenilor sînt cele care decurg din teoriile lui Newton, vor trebui schimbate cu cele care rezultă din teoriile lui Einstein. De asemenea, fizicianul își poartă cititorii spre teoriile cuantice, și mai greu de înțeles, și mai puțin intuitive. Rovelli este unul dintre părinții teoriei *gravitației cuantice cu bucle*, un domeniu care ar putea la un moment dat să ofere o soluție la marea problemă din fizica actuală, aceea a incompatibilității care există între relativitatea generală (referitoare la spațiu, timp și gravitația din macrocosmos) și mecanica cuantică (legată de observațiile din microcosmos). O asemenea teorie ar putea părea ceva foarte complicat și cu totul de neînțeles pentru un nespecialist. Și totuși, autorul reușește, prin comparații pe cît de simple, pe atît de strălucite, să facă totul destul de accesibil.

Curajul lui maxim e însă acela, dat chiar de titlul cărții, de a supune cititorilor obișnuiți ipoteza că timpul ar putea fi doar o iluzie și că, cel puțin în fizica cuantică, el poate fi ignorat. Adică timpul n-ar mai fi ceva absolut, ci doar o legătură relativă de interdependență între anumite fenomene. Nici chiar ideea asta n-ar fi însă de ordin absolut, ci doar o metodă de lucru. Ai putea ameți de-a dreptul citind așa ceva, dacă prezentarea lui Rovelli n-ar fi atît de logică.

În altă ordine de idei, a gîndi totul în asemenea termeni relativi e o mare provocare într-o lume tot mai plină de minți absolutiste.

■ ■ ■

ready made

„Ocasii de a bea și motive de a bea aflăm câte ne plac. Beau tinerii și bătrânii, femeile și copiii. Iarna beau să se răcorească; ziua, să se întărească; noaptea, să se veselească. La botezuri de bucurie, la ospețe de veselie, la morți de supărare, la sărbători de înviorare. Afacerile nu trec fără aldămașuri. Cumpărăturile se sfințesc cu libațiuni. Vânzările se încheie cu aldămaș. Alegerile cu bătăi și aldămașuri.“

Societatea de mâine, Anul II, Nrii 51 și 52, Cluj, Duminecă 20 și 27 Decemvrie 1925

DILEMA
VECHE
„Omul fără dileme
e creatorul
tuturor dictaturilor,
de dreapta
sau de stînga.
E marele
organizator,
marele pedagog,
marele vindecător.“
ANDREI PLEȘU, 1993

De-ale magiei

Texte și opinii de:

- Virgil CIOMOȘ (filosof și psihanalist)
„Magie *versus* Mistică“
- Adrian ȘONKA (astronom)
„Magie curată: expansiunea Universului“
- Andrei GĂITĂNARU (psihoterapeut și publicist)
„Magia și Harul“
- Florin DUMITRESCU (scriitor)
„Multă vrăjeală, magie mai deloc“
- Adina POPESCU
„Cum să aduci ibovnicul cu ulcica“
- Dan STANCIU
„Mere transformate în piersici, muște readuse la viață după ce s-au înecat în vin și un buchet de trandafiri în locul unui porcușor de Guineea“

argument

Magia e un meșter din Egipt

DILEMA VECHE

De-ale magiei

S-ar părea că în cultura egipteană se află cele mai vechi rădăcini ale tradițiilor magic-vrăjitorești din întreaga lume. La o primă vedere un elogiu convențional, adus de Sf. Ștefan venerabilului Moise, versetul biblic care urmează se referă de fapt, crede E.A. Wallis Budge, la artele vrăjitorești deprinse de profet în Egiptul natal: „Și a fost învățat Moise în toată înțelepciunea egiptenilor și era puternic în cuvintele și în faptele lui“ (Fapte 7:22). „Puternic în cuvinte“ ar fi o trimitere la darul zeiței Isis de a crea cu ajutorul cuvintelor. Într-adevăr, dincolo de alte definiții și clasificări „tehnice“, istorice, psiho-antropologice, magia înseamnă, mai presus de toate, puterea magică a *cuvintelor* – formule, descîntece și alte *„words of power“*. Magia și cuvîntul sînt inseparabile. Creația prin cuvînt e actul magic originar. Și orice act magic e reiterarea actului creației.

Îndemnat de faraon să înfăptuiască o minune, Aaron, fratele lui Moise, își aruncă toiagul pe jos, iar acesta se transformă într-un șarpe (Ieșirea 7:10). Înălțînd în văzduh același toiag, cei doi frați preschimbă apele Egiptului în sînge. Acest „toiag“ – un instrument indispensabil, folosit de magicienii egipteni din cele mai vechi timpuri – e precursorul baghetei magice.

În altă ordine de idei, s-ar părea că trăim într-un univers magic prin definiție, miraculos din capul locului: ne aflăm într-o lume (pe alocuri, palpabilă și inteligibilă) apărută literalmente din nimic, dintr-un neant (per total, incomprehensibil și incomensurabil). În acest sens, tot ceea ce (ni) se întîmplă e magie; și nu în sens romanțios-hollywoodian, ci realmente, *de facto*. Întîmplări banale, precum soarele care răsare, aluatul care dospește, un medicament care are efect și mă vindecă sînt, de fapt, miraculoase – chiar dacă perfect explicabile, pînă la un punct. Posibilele, plauzibilele, binevenitele explicații (științifice sau de altă natură) nu diminuează cu nimic misterul, caracterul magic al lucrurilor. Între natural și supranatural se poate pune semnul egal – sînt doar moduri diferite de a percepe același lucru. Văzut astfel, magicul e cel mai firesc lucru cu putință. Sîntem, practic, imersați în magic.

Marcați de modernitate, vedem o prăpastie de netrecut între științe și domenii precum magia și religia. Într-o viziune evoluționistă, magia, religia și știința sînt etape distincte de dezvoltare, care se succed în timp, substituindu-se, treptat, una pe cealaltă. Succesiunea temporală e, aici, sinonimă cu progresul, cu evoluția: magia, cea mai veche, se află cel mai jos pe scara „evoluției“, știința, cea mai recentă, e la vîrf. De fapt, ele pot coexista. Magia, religia și știința, crede Chris Gosden, formează, în simultaneitatea lor, o „triplă elice“.

De altfel, părinții științelor moderne aveau adesea, în paralel cu „activitatea științifică“, asidue preocupări oculte. 70% din scrierile lui Newton, bunăoară, erau consacrate alchimiei și teologiei, și nu e vorba de rătăciri ale tinereții: jumătate din lucrările sale de alchimie au fost scrise la ani buni după apariția faimoasei lucrări de maturitate *Principia* (1686).

Prin descoperirile lor – colateral sau nu științifice –, „vrăjitori“ ca Newton, Paracelsus și mulți alții au scos din pălărie lumea în care trăim astăzi. (**Matei Pleșu**)

Cititori, fiți ascultători! În fiecare joi, de la ora 18, la emisiunea Timpul prezent.
O dezbatere pornind de la Dosarul revistei Dilema veche, *moderată de Adela Greceanu și Matei Martin.*
Ne puteți asculta pe frecvențele Radio România Cultural sau online la www.radioromaniacultural.ro.

Dan STANCIU

Mere transformate în piersici, muște readuse la viață după ce s-au înecat în vin și un buchet de trandafiri în locul unui porcușor de Guineea

În *Demonomania vrăjitorilor,* publicată în 1580, Jean Bodin, un avocat erudit al veacului său (s-a spus despre el că își amintea tot ce citise, lucru de care mulți dintre noi, mai nevrednici, n-am fi în stare), definește vrăjitorul astfel: „Vrăjitor este acela care, știind ce face, se străduiește prin mijloace Diabolice să ajungă la ceva“. Apoi – după un mare număr de ruguri aprinse prin întreaga lume și cam tot atîtea vrăjitoare preschimbate în scrum –, Jacques Collin de Plancy, nepotul altui avocat (fratele mamei sale era Georges Danton, rămas fără cap în vîltoarea Revoluției franceze, pe cînd Jacques era un prunc), ne pune sub nas o definiție a vrăjitorilor în *Dicționarul infernal* (1818): „Oameni care, cu ajutorul puterilor infernale, pot înfăptui lucruri supranaturale ca urmare a unui pact făcut cu diavolul“. Dar, pesemne fiindcă putea acoperi mai multe file decît predecesorul său într-ale celor vrăjitorești *(Dicționarul…* are 582 de pagini, iar *Demonomania…* doar 252), ne oferă, ca bonus, definiția magiei și a magicianului: „Magia este arta de a produce în natură lucruri peste puterile oamenilor, cu ajutorul demonilor sau prin săvîrșirea unor ceremonii interzise de religie. Cel care practică această artă este numit magician“. Cum se vede aici, vrăjitoria și magia ar fi cam totuna, iar semnul egalității poate fi așezat cu ușurință între vrăjitor și magician, așa încît ne vom alătura acestei perspective în cele ce urmează.

Pentru început ne aplecăm asupra unuia dintre „mijloacele Diabolice“ (majuscula îi aparține autorului) folosite de vrăjitor/magician pentru a ajunge la acel „ceva“ pe care Bodin nu catadicsește să-l definească mai limpede. „Mijlocul“ acesta (nu ne-am feri să-i zicem instrument) ar fi *teratoscopia,* adică – potrivit lui Jean Bodin – „arta care contemplă miracolele, & acestora le caută cauzele, efectele & semnificațiile“. N-ar strica să ascultăm și ce spune Collin de Plancy în privința teratoscopiei: „Divinație care scoate la iveală preziceri din apariția cîtorva spectre în văzduh, precum armate de cavaleri și alte asemenea minuni despre care vorbesc cronicarii“. Facem încă un pas în direcția asta – ca să ne extragem informația din trei surse – și deschidem *Teratoscopia fluidului vital și a mensambulanței* de C.-R. Hanapier (1822). Ocolim mensambulanța, care ne-ar abate de la ale noastre (pentru cei interesați, ea desemnează starea de somnambulism), și citim: „Teratoscopia este știința care examinează prodigiile“. Avem acum la teșcherea trei definiții ale teratoscopiei, însă ne vom opri la cea dintîi, a lui Bodin, întrucît contemplarea ne e mai aproape decît examinarea.

Și pornim pe calea contemplării de la Giambattista della Porta (fondator, printre altele, al Academiei Leneșilor, în care nu erau admiși decît cei dornici să muncească din greu, și al Academiei Secreților, unde erau primiți numai aceia care își dobîndiseră faima printr-o descoperire științifică de răsunet). În cartea sa *Magia Naturală* (1589) se găsesc rețete pentru producerea multor miracole (vom înșira doar cîteva, spre exemplificare): „Cum faci să crească pătrunjelul într-un timp foarte scurt“, „Cum să faci dintr-un măr o piersică și dintr-o piersică o nucă“, „Cum faci ca o viță-de-vie să dea ciorchini albi și struguri negri“, „Cum faci ca migdalele să se nască scrise“, „Cum să ai prune purgative și adormitoare“, „Piatra care, umezită, stîrnește focul și-l face să izbucnească“, „Cum să faci un foc pe care uleiul îl va stinge și apa îl va aprinde“, „Cum faci să fii văzut în flăcări și arzînd“, „Cum să imprimi litere pe un ou după învățătura Africanului“, „Cum, în anumite zile, literele se usucă și dispar“, „Cum să ai ouă care întrec în mărime un cap de om“, „Dacă vrei să le schimbi copiilor culoarea ochilor“, „Cum faci ca oamenii să îți apară cu capete de cai sau de măgari“, „Cum faci cîinii să nu mai latre“, „Cum faci ca o femeie adormită să povestească de bunăvoie ce-a făcut“, „Dacă vrei ca un surd să poată auzi sunetul lirei“, „Cum scoți surzenia din cositor“, „Cum vei putea să topești cristalul“, „Cum ai putea face, din mai multe oglinzi pline, o oglindă în care vor apărea simultan mai multe efigii“, „Cum se poate face, din cîteva oglinzi pline, una în care să vezi, în aceeași clipă, o persoană venind și alta plecînd“ etc.

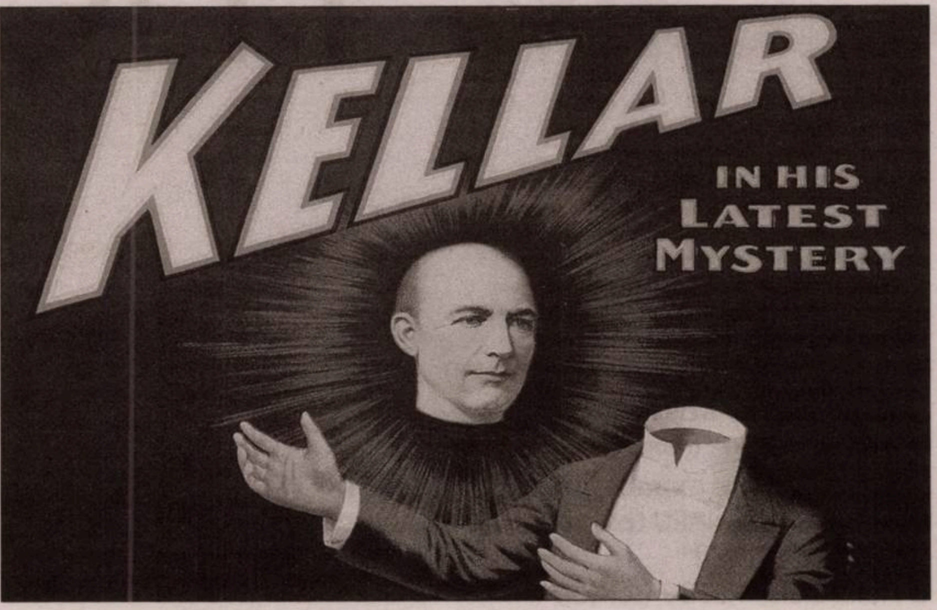

Cu mintea doldora de minuni (și n-ar fi exclus ca pe unii să-i fi luat amețeala de la ele), trecem la cavalerul Pinetti. Giuseppe Giovanni Pinetti (Joseph Pinetti Willedall de Merci), cunoscut în Franța ca Joseph Pinetti, și-a exercitat o vreme talentul de magician la curtea regelui Ludovic al XVI-lea, pînă cînd aceeași Revoluție franceză l-a lăsat și pe acesta fără nimic pe umeri. Pe urmă, fiindcă treburile nu i-au mai mers la Paris cum îi mergeau înainte, Pinetti și-a strîns catrafusele și a început să cutreiere diverse capitale europene pentru a-i uimi pe suveranii locului cu magia lui. A avut parte de un succes fulminant și s-a umplut de bani (mai puțin în Prusia, unde a avut nesocotința să își atragă invidia lui Frederic cel Mare, arătîndu-se pe străzile Berlinului într-o caleașcă trasă de patru cai albi, deși regele se deplasa cu una trasă de numai doi; scos din sărite, monarhul – absolutist, pare-se, și în chestiuni de amănunt – a poruncit ca Pinetti să părăsească orașul în 24 de ore). Finalmente, cavalerul s-a retras în Rusia, a făcut și acolo avere, însă a risipit-o, necugetat, investind în ascensiuni cu balonul. A sfîrșit, pe la 1803, în orașul Berdîșev din gubernia Volînia, aflat pe teritoriul actualei Ucraine, unde astăzi (în martie 2022) forțele magiei negre se dovedesc a fi deosebit de active.

Ar fi momentul acum să culegem un miracol dintr-o carte a cavalerului Pinetti *(Amuzamente Fizice și diverse Experiențe Distractive,* ediția a treia, din 1791) pentru le ține companie miracolelor lui Della Porta. Așadar, „Capitolul XXXVI. Procedeu foarte simplu ca să fie readusă la viață o muscă înecată în apă sau în vin, & care a murit de douăzeci și patru de ore“: „Musca trebuie scoasă, cu o lingură, din apă sau din orice altă licoare în care s-a înecat; apoi o puneți la soare acolo unde soarele arde mai puternic și o acoperiți cu sare grunjoasă obișnuită. După nici trei sau patru minute o veți vedea mișcînd, scuturîndu-se și în cele din urmă luîndu-și zborul“.

Iar dacă musca a reînviat cu bine și ne-a spus adio, ni se deschide calea către ultima etapă a voiajului printre minuni. De astă dată, destinația nu e „ceva“ (sau e „ceva“ adiacent), e mai degrabă „cineva“, acest „cineva“ numindu-se Harry Kellar (1849-1922), un maestru al mecanismelor ascunse ale iluziei care tocmai și-a serbat, pe 10 martie, centenarul dispariției. La vîrsta de 10 ani era ucenic într-o farmacie din Erie, Pennsylvania (unde ai lui, imigranți nemți, se stabiliseră), și se deda experiențelor de chimie, amestecînd cu pasiune felurite substanțe. Pînă cînd, într-o zi, rezultatul pasiunii sale a fost o gaură în podeaua farmaciei. Ca să evite corecțiile paterne care nu puteau fi decît aspre, micuțul Heinrich (pe atunci încă mai purta numele de Heinrich Keller, schimbat ulterior în Harry Kellar) s-a suit într-un tren și a plecat în lume. Cumva, au trecut niște ani. Și s-a produs declicul, cu ocazia unei reprezentații a „Fakirului din Ava“ la care asistase: „Ca el vreau să fiu“, și-a zis viitorul Kellar.

Zis și făcut. La 20 de ani s-a alăturat unui grup de spiritualiști ai scenei, „Frații Davenport și Fay“ (alcătuit din Ira Erastus Davenport, William Henry Davenport și William Fay), lucrînd o vreme cu ei. În 1873, Fay s-a despărțit de frații Davenport, iar cuplul Fay-Kellar a pornit într-un turneu prin America Centrală și de Sud, unde norocul le-a surîs: au cîștigat vreo 10.000 de dolari (un munte de bani pentru acele timpuri) și au dat un spectacol în fața împăratului Dom Pedro II al Braziliei. Însă norocul, viclean cum îl știm, i-a părăsit pe drumul de întoarcere spre Europa: vineri, 13 august 1875, din cauza ceții, nava „Boyne“ cu care călătoreau cei doi s-a izbit de stîncile de pe coasta insulei Ushant din golful Biscaya și s-a scufundat cu întreaga ei încărcătură de aur și argint. Echipamentul și costumele magicienilor, precum și o serie de prețioase artefacte cumpărate din Mexic, au fost înghițite de ape. Scăpat ca prin minune cu viață, doar cu hainele de pe el și un inel cu diamant pe deget, Kellar avea să încheie curînd colaborarea cu Fay. Urmează o perioadă grea, de privațiuni și probleme financiare, înlăturate parțial prin vinderea inelului, ceea ce îi permite lui Kellar un nou start. În 1882, în cursul unui turneu mondial, o cunoaște la Melbourne pe Eva Lydia Medley, pe care o va lua de soție la 1 noiembrie 1887, într-o biserică din Kalamazoo, Michigan (după ce, timp de cinci ani, și-au împărtășit iubirea exclusiv epistolar). Cam de aici încolo, cariera lui Harry Kellar are un traseu ascendent spre apogeu. „Cel mai mare magician al Americii“ (cum l-a numit celebrul său discipol Houdini) se retrage din activitate în 1908.

Unul dintre numerele de magie pe care s-a clădit reputația lui Kellar este „Cutiile imbricate“ (sau „închise una într-alta“, pentru cei reticenți la cuvinte rare). Iată o descriere – desigur, palidă – a lui. Kellar cere din public șase inele pe care le introduce în țeava unui pistol, ochește și trage într-un cufăr așezat într-o latură a scenei. Cufărul se deschide și înăuntrul lui vedem un cufăr de dimensiuni mai reduse care conține o cutie. La rîndul ei, cutia conține o cutie mai mică în care se află o cutie și mai mică – și tot așa pînă la ultima cutie, a șasea. Din cutia a șasea sînt scoase cinci inele (fiecare legat cu o panglică de un buchet de flori), care sînt înapoiate proprietarilor. Neprimindu-și inelul, al șaselea proprietar protestează, dar Kellar nu-l ia în seamă. Le cere cîtorva persoane din public să numească o băutură pe care ar dori s-o consume, la alegere: vin, whisky, limonadă sau apă. Umple cîteva pahare turnînd în ele dintr-o singură sticlă (una și aceeași), iar consumatorii dau paharele pe gît, declarîndu-se încîntați: au băut exact ce și-au dorit. Cînd sticla se golește, Kellar o sparge și scoate dintre cioburi un porcușor de Guineea cu o eșarfă pe grumaz de care e prins al șaselea inel – ce va fi înmînat pe loc proprietarului.

Numărul acesta de magie a fost prezentat de Kellar în fața președintelui american Theodore Roosevelt, a soției sale și a celor patru copii ai lor, Ethel, Archie, Quentin și Kermit. Al șaselea inel era de la Ethel, iar Kellar, cînd i l-a înapoiat, a întrebat-o dacă n-ar vrea să aibă și porcușorul de Guineea. Ethel a vrut (cum să nu vrea?). Kellar a învelit porcușorul într-o hîrtie și i-a întins pachetul fetei, ea l-a desfăcut, dar înăuntru era un buchet de trandafiri. Cu voia dumneavoastră, v-am oferit unul identic.

Virgil CIOMOȘ

Magie versus Mistică

Marile religii ale lumii au insistat dintotdeauna asupra diferenței dintre aceste două practici spirituale. Într-adevăr, odată ajunși la răscrucea dintre lumea de aici și cea de dincolo, pare că depinde doar de noi să ne decidem asupra uzului malefic sau benefic al energiilor ascunse. Diferența dintre magie și mistică s-ar reduce astfel la cea dintre magia neagră și cea albă. O confuzie care decurge din chiar modul în care a fost definită divinitatea: în primul caz, ca un substrat energetic indeterminat al tuturor formelor determinate de existență, în cel de-al doilea, ca o supra- sau, mai degrabă, ne-ființă care depășește orice existență, fie ea determinată sau indeterminată. Ca atare, creația ar fi rezultatul diferențierii unei forme unice, nedeterminate de energie creată, în raport cu care creaturile reprezintă niște simple puncte de condensare sau, dimpotrivă, efectul unui eveniment *ex nihilo*. Prima perspectivă relevă de registrul creației și, deci, al existenței. Divinitatea este existența superioară, iar noi, palidele sale reflexe. Cea de-a doua presupune un „raport“ asimetric între Creator și creație. Creatorul însuși este increat, el se situează în nimic, adică în inexistentul de dinaintea creației. Dumnezeu nu există propriu-zis. De unde și importanța metodologică a ateismului – înțeles ca teologie apofatică – și a neantului – ca modalitate de desființare, prin chenoză, a creaturii. Grecescul *kenos* înseamnă „vid“, iar, aici, golul în și prin care Increatul se poate înscrie în creat. Cel care inițiază înscrierea este, așadar, Dumnezeu. El ne-a iubit mai întîi, confirmă Ioan Evanghelistul.

Psihanaliza se înscrie masiv în filiația acestei a doua practici. Constituirea subiectului uman nu relevă de ființă, ci de o lipsă de ființă (sevrajul obiectual, intruziunea imaginară, castrarea simbolică). Ea recuperează statutul increat, inexistent al Principiului prin problematica freudiană a Numelui Tatălui. Un Nume inaccesibil nouă de vreme ce sintagma „sfințească-se Numele Tău“ nu înseamnă și rostirea lui. Prin comparație, numele noastre proprii nu sînt decît niște nume comune scrise cu majuscule. Lacan explică celebra formulă veterotestamentară din *Exod* – „Eu sînt cel ce sînt“ – ca răspunsul unui Yahwe excedat de insistențele lui Moise: „Eu sînt ce sînt și basta!“. Principiul creației *ex nihilo* implică o diferență, o diviziune între doi termeni opuși – Increatul și creatul – care se repercutează în economia noastră psihică sub forma diferenței dintre inconștient și conștient. Pentru ca Increatul – Inexistentul și Vidul – să conlucreze cu creatul – existentul și plinul – trebuie ca, mai întîi, creatul să asume un loc gol în care să poată găzdui pe cel dintîi. Înțelegem acum interesul lui Freud pentru topologia orificiilor. Omul trebuie să piardă o „bucată de carne“ pentru a face loc Marelui Celălalt, insistă Lacan. Înscrierea Logosului în trup presupune o „rană“. „Dă sînge și primește Duh!“, ne îndeamnă și tradiția. Există, prin urmare, un loc gol comun omului și lui Dumnezeu – inconștientul însuși, analog creat al Increatului. Un fel de celălalt al conștiinței care poate fi numit și supraconștient de vreme ce Freud situează în el supra-eul. Ființa umană nu este alcătuită doar din trup (Real) și suflet (Imaginar). Pavel, deja, adăugase la acestea două și spiritul (Simbolicul), care, împreună cu celelalte două, alcătuiesc celebrul nod borromean al lui Lacan, pandant al

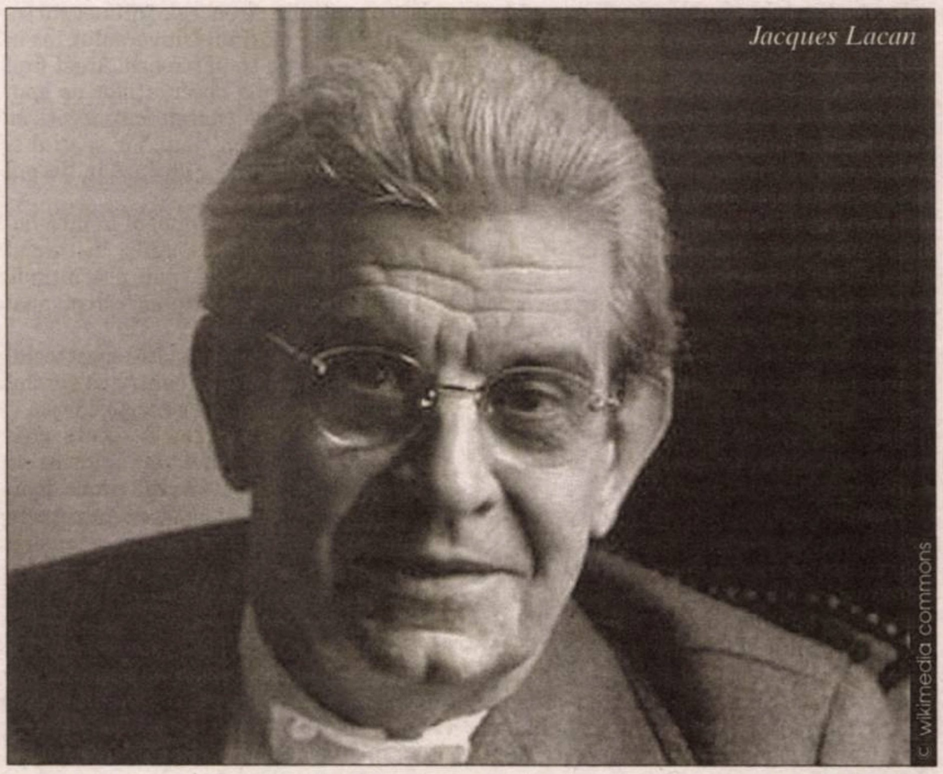

Jacques Lacan

c wikimedia commons

celor trei cercuri prin care scolastica tardivă ilustra divinitatea. Omul este creat după chipul și asemănarea unui Dumnezeu Unic și Treimic. Astfel, Spiritul Sfînt increat intră în om prin spiritul său creat. Și așa cum omul presupune un trup, tot așa și Dumnezeu. Deși discret, Lacan amintește că excluderea sa din școala psihanalitică din care făcuse inițial parte a coincis cu momentul în care era pe cale să demonstreze că Dumnezeu trebuia să aibă un trup și că a fost nevoit „să pună cruce“ pe această problemă. Consecința acestei diferențe absolute dintre Increat și creat implică astfel o redefinire a raporturilor dintre magie și mistică sub forma radicală a diferenței absolute dintre spiritualitatea omului – sau a altor spirite create –, și Spiritul Sfînt, increat.

Este diferența dintre creat și Increat
un accident teologico-politic legat
doar de spațiul geografic propriu religiilor Cărții?

Este, oare, diviziunea dintre conștient și in- sau supra-conștient opțională? Este diferența dintre creat și Increat un accident teologico-politic legat doar de spațiul geografic propriu religiilor *Cărții?* În paranteză fie spus, în limba chineză nu există echivalent nici pentru „ființă“, nici pentru pronumele personal. Prin urmare, nu putem traduce mai sus pomenitul pasaj din *Exod*. Refularea în ea însăși a Originii – celebrul *Tzimtzum* ebraic prin care Dumnezeu se retrage pentru a face loc creației (precum retragerea apelor inconștientului, pentru a face loc uscatului, conștiinței) – revine conceptului freudian de refulare originară. Lipsa barei, a frontierei dintre cele două instanțe coincide cu nebunia. Cine susține că are acces, dincolo de creat, la Increat suferă, așadar, de psihoză. Există semeni deai noștri care susțin, pur teoretic, această posibilitate, dar care în viața lor concretă o infirmă zi de zi, după cum există și semeni care susțin, pur teoretic, inversul – că există o astfel de bară –, dar care în viața lor concretă o infirmă zi de zi. Este și cazul unuia dintre cei mai mari matematicieni – Kurt Goedel – care, cu toate că demonstrase că sistemele logico-deductive sînt incomplete, a murit, totuși, de inaniție, avînd... certitudinea că va fi otrăvit. Un caz clasic de paranoia.

Toate astea ne conduc direct la problema păcatului originar. Nu a celui strămoșesc, ci păcatul lui Lucifer, culme a creației. Or, cununa lui Lucifer nu putea fi decît cea a Duhului Sfînt, insuflat apoi – printr-un fel de Cincizecime – și lui Adam. Nici nu se putea fi altfel de vreme ce un Dumnezeu increat nu se putea iubi pe el însuși, după cum nu putea iubi nici o simplă creatură. Increatul dorește ceea ce nu este – creatura, dar nu una handicapată, privată de darurile Duhului Sfînt. Consecința? Lucifer va fi fost culmea creației tocmai pentru i s-au adăugat aceste daruri, devenind astfel un dumnezeu creat. La fel ca Adam, mai tîrziu. Dumnezeu înalță creatura la rangul de prieten. Or, s-a întîmplat ca Lucifer – purtător de Lumină increată – să vrea să fie el însuși... increat. O greșeală ontologică de vreme ce, creat fiind și, ca atare, existent, conversia lui în increat ar fi coincis cu una în... inexistent. Dorința creaturii de a deveni increată coincide cu moartea ei. Cum vedem, singura soluție la această contrarietate ontologică este un Dumnezeu în același timp increat și creat, o întrupare a lui Hristos increat ca Iisus creat și, prin urmare, o reînfiere a tuturor spiritelor și a omului, deopotrivă. Misiunea lui a fost restituirea Spiritului tuturor celor care, în urma păcatului originar, adică a transgresării refulării originare, l-au pierdut. Primul eveniment psihotic îi poate fi imputat lui Lucifer, iar apoi, lui Adam, care voise, și el, să fie „precum Dumnezeu“. Psihanaliza susține că noi plătim ratarea refulării originare prin moarte și reproducere sexuată. O compulsie de repetiție a ratării – prin Eros și Thanatos – a propriei noastre creații. Simțim că am pierdut ceva pe care nu l-am avut niciodată. Freud și Lacan nu obosesc să constate că sexualitatea atestă prin repetiția ei – uneori infernală în cazurile grave de psihoză – ratarea propriei noastre Origini. Ea menține, totuși, vie Originea – chiar dacă în negativ – prin chiar sentimentul ratării și al morții. Nu este, oare, orgasmul asociat cu „mica moarte“? Compulsia de repetiție presupune astfel un ideal situat „dincolo de principiul plăcerii“, o juisare cu adevărat deplină.

Dar ce ar putea fi o juisare fără rest? Iată răspunsul lui Lacan: Dumnezeu însuși este cel care juisează, și anume în chiar momentul creației. El pronunță cuvîntul „Lumină“ și lumină s-a făcut... Există aici o veritabilă identitate dintre ființă și gîndire sau, așa cum va reformula Freud, dintre cuvînt și lucru. Ceva asemănător pare să fi funcționat și în cazul lui Adam, care punea nume animalelor și le stăpînea prin însuși actul său de numire. Odată cu căderea, acest lucru a devenit imposibil: cuvintele noastre produc doar imagini, nu realități. Și totuși, Lacan insistă că Freud este singurul gînditor al sfîrșitului de modernitate care mai păstrează un interes autentic pentru... revelație. Într-adevăr, pornind de la clinica psihiatrică, el a demonstrat că entitățile care populează „cealaltă scenă“ – inconștientul (atemporal și aspațial) – sînt niște energii ce nu pot fi oprite prin mecanismele noastre de apărare. Există un retur a ceea ce a fost refulat – angoasa, frustrarea, inhibiția, privațiunea etc. –, tot atîtea atestări, în negativ, ale Increatului. Simptomatologia psihanalitică nu se ocupă decît de clinica acestor urme ale ratării raporturilor noastre cu Originea. Teologic vorbind, păcatul (simptomul) reprezintă efectul întoarcerii în negativ a propriei noastre dorințe (inconștiente), un fel de dop care obturează deschiderea noastră spre „cealaltă scenă“. Este și poziția lui Pavel. Blocarea acestei deschiderii originare – *die Bejahung* la Freud – reprezintă efectul pretenției noastre de a încerca să ajungem singuri la Origine. Și pentru că păcatul stă chiar pe locul deschiderii noastre spre Increat, avem uneori nefericita idee de a potența tocmai păcatul pentru a obține astfel... Originea. Bem, mîncăm, consumăm droguri, facem sex la nesfîrșit fără să ne dăm seama că infinitul repetiției nu este cel autentic, că el ne oferă doar iminența, nu imanența. Este alegerea diabolică, atît de afină cu poziția magiei. Dar tot atît de afină, în negativ, cu alegerea angelică de vreme ce, pentru a beneficia de roadele acesteia din urmă, este suficient să curățăm de păcat (de simptom) locul deschiderii originare pentru a face loc darurilor Duhului Sfînt. Iată, așadar, poziția misticii. Abominabilul și sublimul relevă de același loc. Așezîndu-ne în deschiderea spre cealaltă lume, avem de ales între Spiritul Sfînt, care presupune chenoza și are nevoie de acceptul nostru subiectiv, respectiv „spiritismul“ asociat unor duhuri despre a căror sorginte sîntem cu totul nepregătiți să ne pronunțăm, riscînd astfel să ne transformăm în niște simple mediumuri. Maxima afirmare de sine ar reveni atunci la maxima pierdere de sine. Diferența este vădită. Ceea ce confirmă și psihanaliza: singurul mod în care omul poate recupera de unul singur juisarea divină este... halucinația. Freud constatase deja coincidența dintre ființă și gîndire în cazul schizofrenicului care evită să pronunțe un cuvînt de teamă să nu atragă după el realitatea lui referențială. De unde și ambiguitatea dintre magie și psihoză.

***Virgil Ciomoș** este filosof și psihanalist.*

Adrian ȘONKA

Magie curată: expansiunea Universului

Se spune că lumea este o scenă, iar noi sîntem simpli actori, însă nu se spune nimic despre sala de spectacol. Sala în care se desfășoară spectacolul vieții noastre, Universul, trece prin niște reabilitări criminale, asemănătoare cu cele prin care au trecut multe instituții de cultură din România, iar povestea lor începe cu un om, o pipă și un telescop.

La fel ca oricărui om normal, acestui domn îi plăcea să stea noaptea ghemuit în cușca oglinzii unui telescop. De acolo privea atent stelele și încerca să țină telescopul îndreptat înspre un petic de cer, dar nu pentru că voia să scape de acasă, ci pentru că dorea să vadă din ce sînt compuse galaxiile.

A aflat pînă la urmă: din gaz, praf și stele, dar a mai găsit că aproape toate galaxiile observate fugeau de noi. Dacă ești un om, nu e ciudat cînd toți fug de tine, dacă și ceilalți sînt oameni, dar dacă ești om și toate galaxiile fug de tine înseamnă că trebuie să cauți ajutor de specialitate.

Nu toate galaxiile fug de noi, unele chiar se apropie, dar spațiul cosmic le ia cu el și le duce mai departe. Edwin Hubble, domnul din telescop, a descoperit că spațiul cosmic este în expansiune, că distanțele dintre galaxii cresc în fiecare secundă, la fel ca prețurile la produsele de bază în anul 2022.

Știm sigur că fiecare colțișor de spațiu mare cît 3 milioane de ani-lumină se mărește cu 68 km/s, adică două girafe aflate la 30 de miliarde de miliarde de kilometri una de alta se îndepărtează cu viteza respectivă, indiferent de direcția în care merg să bea apă.

Dacă obiectele (fie ele girafe sau galaxii) sînt mai îndepărtate una de alta, viteza crește, ajungîndu-se la valori ridicol de mari, după regula „tot ce este departe fuge mai repede de noi“. Galaxiile aflate la 100 de milioane de ani-lumină depărtare fug de noi cu 2.000 km/s, iar cele aflate la 1 miliard de ani-lumină depărtare de orice farmacie fug de zece ori mai repede. Vezi, nu doar noi sîntem într-o fugă rapidă după chenzină!

Expansiunea Universului pare ceva de domeniul fantasticului. Fiecare părticică de spațiu se îndepărtează de celelalte, dar spațiul cosmic nu este compus din ceva anume. Mai direct: vidul se mărește. Sau, ca să folosesc o descriere valabilă și în procesul de propagare a culturii în țara noastră, nimicul să mărește.

Mărirea continuă a Universului pare ciudată pentru că în mod normal gravitația, forța responsabilă de mișcarea stelelor, cît și de căderea copiilor din pat, ar trebui să îl micșoreze, dar uite că nu este așa.

Există ceva peste tot în Univers, o forță mai puternică decît gravitația, poreclită energie întunecată. Nu știm cum și de ce funcționează, dar știm că nu schimbă cu nimic stelele și planetele, deci îi place doar vidul cosmic.

Energia întunecată se află acolo unde este și spațiul cosmic, iar noi o detectăm cînd măsurăm expansiunea Universului. Cînd privim galaxiile îndepărtate vedem în trecut și cînd măsurăm viteza lor, vedem cum se mărea Universul. Avem acces în acest fel la informații din trecut, din care putem vedea cît de multă energie întunecată exista atunci – și ghici ce? În trecut exista o cantitate de energie întunecată corespunzătoare mărimii Universului, iar în prezent proporția se păstrează. Acest fapt determinat în urma observațiilor ne spune că densitatea de energie întunecată se menține constantă în timp, iar spațiul și energia pur și simplu se creează în timpul expansiunii.

Tocmai ce ai aflat răspunsul la întrebarea care îți produce insomnie: în timpul expansiunii Universului spațiul se întinde sau apare din nimic? Răspuns corect: apare din nimic. Cu plăcere!

Sala în care se desfășoară spectacolul vieții noastre se mărește pentru că spațiul apare din nimic, iar asta e magie curată.

Nu prea știm cum se poate crea spațiu din nimic, dar știm că se poate crea materie din nimic. Pentru a vedea cum, trebuie să ne întoarcem în timp, pe vremea cînd în Univers era mai cald decît vara în trenurile Regio.

De cînd ai început să citești acest minunat articol, Universul s-a mărit destul de mult, dar nu din cauza ta, ci din cauza expansiunii. Ieri era mai mic decît azi, alaltăieri mai mic decît ieri și mult mai mic pe vremea cînd benzina costa doar 4 lei. Cu cît mergi mai mult în trecut, cu atît sala de spectacol era mai mică.

Cînd înghesui materie într-un spațiu mic, totul se amestecă. Dacă exagerezi și pui mii de miliarde de stele într-un Univers mititel, totul devine o pastă ultrafierbinte, compusă nu din stele, ci din particule care se mișcă rapid și se ciocnesc neîncetat.

Ca să ajungem la era aceea trebuie să mergem mult în trecut, pe cînd Universul avea frumoasa vîrstă de 0,0001 secunde și nu citise nici o carte. Pe atunci în micul spațiu denumit Univers particulele și antiparticulele apăreau din senin, se întîlneau și dispăreau într-o explozie de lumină.

Cuvîntul-cheie este *apăreau!* Sîntem în momentul cînd fizica învățată la școală și uitată nu mai funcționează, iar tot ce se întîmplă este dictat de legile ezoterice ale fizicii cuantice, în special de principiul incertitudinii al lui Heisenberg. Principiul este ca o vrajă și spune că incertitudinea duratei de viață și de energie a unei particule crește cu cît timpul la care ne raportăm este mai mic. La nivelul de timp, spațiu și energie la care ne aflăm în Univers pot să apară energie și particule din senin, care cum apar și dispar. Se numesc particule virtuale și sînt baza existenței noastre, chiar dacă trăiesc pentru o miliardime de miliardime de secundă.

Dacă vidul cosmic ar fi cercetat la un microscop care poate mări de mii de miliarde de ori, am vedea că nu este uniform, ci compus din multe denivelări de dimensiunea cea mai mică din Univers, lungimea Planck. De fapt, Universul este o spumă cuantică din care apar și dispar particule virtuale și, mai mult ca sigur, spațiu și energie întunecată

Universul nu poate fi descifrat pînă la capăt. Fizica nu trece dincolo de momentul 10 la -43 de secunde, adică avem de-a face cu singurul număr de magie care nu poate fi explicat, apariția Universului.

Îmi pare rău să îți spun, dar tot ce vezi a apărut din nimic. Tu, mașina ta, cățelul și șosetele sînteți niște manifestări ale vidului cuantic.

***Adrian Șonka** este astronom la Observatorul Astronomic „Amiral Vasile Urseanu“ din București. Cea mai recentă carte publicată:* O plimbare prin Univers. Carte de relaxare astronomică, *Editura Nemira, 2021.*

Magia la români

[…] Românii schimbă încă, de 1 martie, niște mici figurine suspendate de două fire împletite de culoare roșie și albă. Ele poartă noroc, sînt fixate la rever și sînt purtate pînă la 1 aprilie, cînd trebuie agățate de ramuri de copac (în realitate, nu se mai agață decît șnurul, din motive economice). Să lăsăm deoparte faptul că firele împletite făceau parte din arsenalul magiei romane, firul alb reprezentînd aerul, iar firul roșu focul (negrul, care reprezenta pămîntul, lipsește). Dar întregul obicei al *mărțișorului* – așa se numește aducătorul de noroc din luna martie, prima lună a primăverii, a reînnoirii vegetației – este importat din Italia, unde aceste obiecte se numeau *oscilla* și erau deopotrivă agățate de primele ramuri înflorite primăvara... […]

Vocabula care desemnează vrăjitoarea în românește este chiar cuvîntul latin: *striga*. E drept că el nu mai este cuvîntul curent (acesta fiind *vrăjitoare);* dar, în credințele populare, realitatea vrăjitoriei este concentrată în jurul *strigoilor*, care sînt niște vrăjitori (sau niște spectre) de ambele sexe. Cuvîntul *strigoi*, care, în limba modernă, nu mai înseamnă decît „fantomă, spirit al unui defunct“, provine, la masculin singular, din femininul *striga*, plus sufixul masculin *-oi*. La plural este invariabil, dar vrăjitoarele sau spectrele feminine sînt desemnate cîteodată ca *strigoaică* (singular) și *strigoaice* (plural), după flexiunea normală a sufixului.

În folclorul românesc există două categorii de *strigoi: „strigoi* vii“ – care sînt pur și simplu niște vrăjitori de ambele sexe – și *„strigoi* morți“ – care sînt vampiri, precum legendarul Dracula.

Strigoii vii sînt bărbați și femei născuți în împrejurări speciale, ale căror particularități variază după regiune. Astfel, de pildă, al șaptelea sau al doisprezecelea copil ai cărui frați mai mari sînt de același sex – masculin sau feminin – va fi un strigoi. Dar, în general, îi este suficient să aibă anumite semne speciale la naștere: un os sacral asemănător unui rest de coadă, păr pe corp sau, îndeosebi, să se fi născut „cu scufă“ sau „căiță“, adică avînd capul învelit într-o porțiune din membrana foetală. În anumite cazuri, copilul nu devine *strigoi* decît dacă înghite „scufa“. „Coada“ și „scufa“ continuă să formeze una din părțile cele mai importante din arsenalul viitorului vrăjitor: mai ales în „coadă“ înmagazinează el puterile-i oculte și punîndu-și pe cap „scufa“ (pe care mama a păstrat-o, desigur, după ce a uscat-o) poate să se facă nevăzut și să treacă prin ușile închise. În principiu, strigoii sînt mai degrabă răi – mai ales cei morți –, deși nici un sentiment de oroare nu se desprinde din materialele românești pe care le-am consultat. Ei pot deochea, pot aduce boli oamenilor și animalelor, pot să facă să se închege laptele vacilor și au, în general, putere asupra fenomenelor meteorologice. […]

Strigoii românești, precum latinele *strigae* și vrăjitoarele din Europa occidentală, se pot transforma, folosind anumite unsori, în felurite animale sau insecte. Probabil că nici de droguri nu se abuza, căci, în majoritatea cazurilor, „zborul magic“ nu este atestat decît de două ori pe an, în noaptea de Sfîntul Gheorghe (23 aprilie) și în aceea de Sfîntul Andrei (30 noiembrie). *Strigoii* românești erau de asemenea convinși că era vorba doar de o călătorie în spirit și că trupul le rămînea cuminte acasă pînă cînd se întorceau. Nu foloseau mai puțin, ca să zboare, bețe de mătură, butoaie și alte instrumente prevăzute cu coadă ușor de călărit: se știe că aceasta permitea componenților activi din unsori să pătrundă în organism prin pielea deosebit de sensibilă a vaginului, în cazul femeilor, a scrotului și a anusului, în cazul bărbaților. Spiritul astfel eliberat de trup ieșea din casă pe horn sau pe gaura cheii, sau prin crăpăturile de la ușă și ferestre. Călare pe coada de mătură sau pe cele asemănătoare, se duceau la un loc de întrunire dinainte fixat, unde își recăpătau forma omenească și porneau între ei lupte – adesea sîngeroase – care durau pînă la primul cîntat al cocoșului. Atunci se retrăgeau din nou la ei acasă și intrau la loc în trupuri. Unii informatori adaugă chiar că, dacă cineva deplasa în acest răstimp trupul în stare de catalepsie, spiritul ambulant nu mai putea să-l găsească. Trupul se descompunea, iar spiritul rămînea în starea de *strigoi* rătăcit. El nu uita să se răzbune pe cei răspunzători de această farsă atroce. […]

Sînt și alte informații culese în România care ne indică faptul că vrăjitoarele – de astă dată, numai femei – nu acționează izolat, ci alcătuiesc confrerii. […] În noaptea de Sfîntul Gheorghe, se credea nu numai că zburau și se duceau la locul de întrunire generală, ci și că efectuau anumite practici magice care trebuie să fi avut un substrat ritual cu totul real. Se credea îndeosebi că se duceau *goale* pe cîmp, cu intenția de a înmagazina „puterea“ semănăturilor vecinilor și a o transfera asupra propriilor lor semănături. […] Și totuși, există izvoare care ne informează că vrăjitoarele îndeplinind aceste operațiuni asociale în noaptea de Sfîntul Gheorghe nu sînt vizibile cu ochiul liber: pentru a le vedea, trebuie recurs la un procedeu destul de complicat. Trebuie, anume, să prinzi un șarpe și să-i tai capul cu o monedă de argint; trebuie apoi să bagi un cățel de usturoi în gura șarpelui și să-i îngropi capul astfel pregătit sub pragul ușii. Acela sau aceea care mănîncă sau ia cu sine cățelul de usturoi în noaptea de Sfîntul Gheorghe va putea să vadă vrăjitoarele în acțiune. Nu e de mirare că *strigoii*, vii sau morți, au o mare aversiune față de usturoi: este o trăsătură comună a poveștilor cu vampiri.

[…] Există și alte credințe care ne arată că, pe terenul vrăjitoriei, românii și romanii au mult mai multe în comun decît simplul nume de *strigae*. Într-adevăr, creaturile miraculoase numite *zîne* sînt deosebit de populare la români: or, numele lor derivă de la teonimul latin Diana, la fel ca napolitanul *jànara* (vrăjitoare), sardul *jarrà, dzana* (vrăjitoare), albanezul *zanë* (zînă) și sîrbul *yana* (zînă), v. prov. *jana* și v. fr. *jene*. La fel ca Diana, stăpîna vrăjitoarelor din Evul Mediu, *zînele* românești au o strînsă legătură cu o *Mesnie Sauvage*.

Ele au multe nume (Frumoase, Vîntoase, Rusalii etc.), dar cel mai comun este acela de *Iele:* „Ele“, care ține de o interdicție de a le rosti „adevăratul“ nume (la fel cum se evita rostirea numelui diavolului). Aceste ființe feminine aeriene nu se manifestă decît în timpul nopții. Ca și *Mesnie Sauvage* sau *Wilde Jagd*, cîntă din instrumente de suflat și dansează deasupra pămîntului. Cel care are ghinionul de a se afla pe cîmp cînd zînele se manifestă va fi ucis pe loc sau va rămîne paralizat pînă la sfîrșitul zilelor sale (Mușlea – Bârlea, pp. 213-214). Pe deasupra, își va pierde mințile.

(Ioan Petru Culianu, *Eros și magie în Renaștere,* Anexa VII, „Realitatea vrăjitoriei“, traducere de Dan Petrescu)

Adina POPESCU

Cum să aduci ibovnicul cu ulcica

În mitologia românească se spune că toate farmecele și vrăjile vin de la Diavol. De pildă, dracul a dăruit descîntecul femeilor „care i s-au vîndut lui, pentru ca prin el să tămăduiască sau să strice sănătatea, averea sau norocul cuiva“. Există însă femei chiar mai ale dracului decît Dracul, care pot să-l stăpînească tot prin descîntec, să-l cheme la ele ca să-i traseze diferite sarcini. Le poți întîlni în miez de noapte la margine de hotar, lîngă bălți sau la răscruce de drumuri, dezbrăcate în pielea goală, rostindu-și descîntecul. Totuși, nu toate descîntecele sînt malefice, se pare că Maica Domnului, pentru a pune capăt tuturor acestor blestemății, le-a înzestrat și pe femeile credincioase cu puterea de a face altfel de descîntece în care cele sfinte sînt pomenite des. Așadar, femeile cucernice îl pot scoate pe Dracul din oameni, în special din cei „loviți de dambla, al căror corp tremură mereu, cei cu fața pocită sau strîmbă“. Cum procedează? Așază „bolnavul“ pe un pat afară, îi pun o pernă sub cap, apoi încep să se roage: „Doamne, Dumnezeule, mă rog, Doamne, ție! Ascultă cuvîntul meu, să-l scot pe Iuda din N.N. Să se ducă în mare și-n nisip. Cînd o număra nisipul din mare, atunci să vină-napoi! Atunci și nici atunci!“. După ce se descîntă, se spune de douăsprezece ori Tatăl Nostru și se stropește „bolnavul“ cu apă sfințită, iar Dracul iese din el prin urechi, ca un fum negru. Însă diavolul se poate ascunde oriunde, în cele mai nebănuite locuri, și tot prin descîntece el poate fi scos la iveală și alungat, de pildă cu o vergea de sînger: se bate balta de nouă ori, la ceas de seară, ca să se scoată dracul din baltă.

Deochiul este tot o lucrare diavolească. Ca să nu se deoache copilul mic, „femeile obișnuiesc să-i facă un benghi pe frunte, cu scuipat și cu tină culeasă de pe talpa piciorului“. Benghiul îl păzește pe copil ca să nu-l ia Benghea (care e un alt nume pentru drac). O altă metodă este să i se stingă copilului cărbuni în apă, apoi se unge copilul cu apa aceasta pe frunte, făcîndu-i-se semnul crucii. Oricine întîlnește o femeie cu un copil mic ar trebui să scuipe peste el, zicînd: „Să nu fie de deochi!“. Se zice că cei care deoache sînt tot oamenii diavolului, „-cei care au căutătură rea, cei cu sprîncenele îmbinate, cei care au un ochi de-un fel și unul de-alt fel“. Cum se manifestă deochiul? Prin dureri de cap, greață, slăbiciune, frisoane, iar el poate să treacă tot cu ajutorul unui descîntec: „Vine ciuta de la munte, lingîndu-și puii pe frunte. Îi linge pe pistricei și pe cei frumușei. Și eu pe N.N. îl ling – de deochi, dintre ochi“. Se descîntă și la stele, însă de data aceasta sînt descîntece de dragoste – se iau batista sau mărgelele unei fete, cea pe care o iubești, și se amenință cu ele spre o stea mai luminoasă dinspre răsărit. Dacă steaua stă pe loc nu e bine, înseamnă că-ți moare ursita, însă dacă steaua începe să se miște e semn bun – cel îndrăgostit se pare că se va căsători în curînd.

Revenind la relația dintre diavol și farmece, aflăm că o relație excelentă are Dracul cu vrăjitoarele, în special cu cele trecute de prima tinerețe. Se spune că, în satul vechi românesc, cu ajutorul dracilor, babele vrăjitoare făceau rău oamenilor cinstiți care trudeau de dimineață pînă seara pentru a avea ce pune pe masă, de pildă luau rodul holdelor. La o primă impresie, vraja pare una destul de complicată. Vrăjitoarea „ia cîteva ouă clocite, un sul, o ață roșie, un frîu, un bici, un săculeț cu busuioc, ceară și unt de cămilă pe care îl cumpără de la țigani“. Apoi așteaptă să se apropie miezul nopții și se duce pe cîmpul țăranului pe care îl are în vizor. Mai întîi îngroapă ouăle clocite, după care își leagă săculețul de piciorul drept, își despletește părul și se dezbracă pînă la brîu, îi pune un frîu sulului și-l încalecă și, bătîndu-l cu biciul, fuge de-a lungul cîmpului căruia vrea să-i ia rodul, zicînd de douăsprezece ori: „De la moș (cutare) la mine“. După care mai spune și cîte un descîntec în toate cele patru puncte cardinale, pentru a face un ocol complet al cîmpului pe care, astfel, l-a vrăjit și l-a lăsat fără rod. La final, vrăjitoarea se îmbracă, ascunde sulul în lanul care îi aparține și fuge acasă, avînd grijă să nu vorbească cu nimeni pe drum, pentru ca vraja să aibă efect.

Tot babele vrăjitoare știau și cum să ia mana vacilor, de aceea oamenii cu frica lui Dumnezeu se păzeau de vrăji în seara de Sfîntul Gheorghe, puneau la uși, ferestre și în grajdurile vitelor rug de măceșe sau făceau zgomote cu țevile de la cazanul de fiert prune sau cu fluiere de alun ca să alunge duhurile. Însă practicile cel mai des întîlnite ale vrăjitoarelor erau cele care aduceau ibovnicul, atunci cînd era vorba de o dragoste neîmpărtășită. Cu ajutorul farmecelor și descîntecelor îl aduceau degrabă oriunde ar fi fost el, uneori călare pe-o mătură. Cum se procedează? Vrăjitoarea prinde un liliac și îl îngroapă în pămînt, lăsîndu-l acolo cîteva săptămîni ca să putrezească bine. Apoi, într-o noapte cu lună plină, îi scoate oscioarele și alege două, unul care seamănă cu o greblă, altul cu o corciovă. „Cu grebla se greblează în vatră, chemîndu-l mereu pe nume pe iubitul fetei, iar cu corciova se trage ceea ce s-a greblat înspre cel ce vrăjește, ca și cum l-ar aduce. Se ia apoi o ulcică în care se bate cu o vărguță de alun pînă ce ulcica începe să se învîrtă singură și repede ca o sfîrlează.“ Vrăjitoarea întoarce ulcica ce se învîrte cu gura-n jos, rostește numele băiatului din ce în ce mai rar pînă cînd se aude o zdruncinătură și hop! –apare și flăcăul călare pe mătură sau pe băț. Se povestește că mulți au întîlnit astfel de tineri aduși cu ulcica, plecau degrabă din locurile în care se aflau, de la munca cîmpului sau de la horă, mergeau repede de parcă i-ar fi gonit cineva din urmă. Cică „nu e bine să le dai apă cînd cer, căci imediat crapă“. S-au consemnat și vrăji care se pun în aplicare atunci cînd vreo fată din sat vrea să scape de vreun drăguț. Vrăjitoarea rînește vatra cu lopata, ocărîndu-l în fel și chip pe bietul om, iar mai apoi tot cu lopata împrăștie cenușa pentru ca ibovnicul să plece în cele patru vînturi. Așa au plecat mulți bărbați în lume și nu s-au mai întors, de le-a fost uitat pînă și numele. Iar toate aceste farmece sînt o dovadă că tot Dracul este cel care de multe ori își vîră coada între oamenii care se iubesc, ceea ce poate fi valabil pînă în zilele noastre.

(Sursă: Marcel Olinescu, *Mitologie românească)*

■ ■ ■

Florin DUMITRESCU

Multă vrăjeală, magie mai deloc

Do you believe in magic? Așa suna cîntecelul din fundalul reclamelor la Kent Style din pauzele serialului *Dallas,* difuzat de TVR la începutul anilor '90 (ultimele sezoane, revenite la televiziunea unică după întreruperea din ultimii ani ai regimului Ceaușescu). A fost una dintre primele campanii publicitare planificate strategic din România postcomunistă. Practic, țigările Kent, obiect-fetiș și valută informală în perioada pauperității, cumpărau serialul american cel mai iubit al epocii, la rîndu-i plin de sugestii aspiraționale ale visului american: *ranch*-uri imense, mașini luxoase, elicoptere care supravegheau cirezile din prerie și, la fiecare scenă de dialog, un consum nemăsurat de whisky.

Reclama propriu-zisă continua ambianța de lux și voluptate din episod, adăugîndu-i o nuanță de fantastic: un grup de doamne și domni îmbrăcați business (genul de tineri conformiști, generic denumiți *yuppies)* evadează din traficul citadin direct pe o plajă însorită și amenajată „corespunzător“, atunci cînd unul dintre bărbați, după ce trage un fum adînc în piept, îi servește și pe ceilalți din pachetul său de Kent. În noul decor, ei se regăsesc îmbrăcați lejer și colorat – domnii în șort și doamnele în costume de baie întregi –, mai relaxați și mai comunicativi. Și totul pe refrenul despre magie și rock'n'roll...

Nu doar că reclamele la țigări erau permise în acea vreme: multinaționalele tutunului alocau printre cele mai mari bugete de publicitate. Iar escapismul și accesarea unei alte stări a conștienței (superioare, dezirabile, greu accesibile) constituiau *pattern*-ul logico-narativ al acelor reclame. Tragi un fum și instantaneu (ca prin magie...) ești transportat într-un decor exotic, „de vis“: decor de western la Marlboro, de *road movie* la Lucky Strike, de vilegiaturi somptuoase în cazul țigărilor Monte Carlo etc. Toate – producții de import, spoturi adaptate, în care româneasca era doar vocea din off.

Reclamele la țigări au fost interzise, dar moda escapismului a fost preluată cu brio de publicitatea autohtonă. Iată, așadar, cum o corporatistă destoinică își oprește lucrul pe computer pentru o gustare. O linguriță de iaurt cu căpșuni o face să închidă ochii și – magie! – în secunda următoare iat-o plonjînd într-o piscină plină de fructe roșii! Sau, în caz că ia o gură de lapte bătut, se pomenește trasă de o funie albă, lăptoasă, în zbor peste dealuri și cîmpii, pentru a ateriza într-o căpiță bucolică, în sunet de mugete și tălăngi. Sau nimerește pe o plajă, lîngă un lămîi care înfrunzește și rodește concomitent cu sorbitura ei de *ice tea*.

Pe același tipic, o marcă de bere te transportă într-o poieniță la munte, cu prieteni cu tot. Acolo vă așteaptă niște nimfe surîzătoare, cu tăvi și halbe îmbrobonate.

Dacă, în cazul țigărilor, fumul era agentul sofisticat și inefabil al transportului magic, în cazul cestorlalte produse, pretins apropiate de natură, agentul poate fi o înghițitură, un dumicat sau doar un strop. Importante sînt acele momente de *zoom* pe chipul consumatorului în extaz, cu ochii închiși, savurînd gustul magiei. Căci da, magia vine din produs; produsul e vehiculul celor mai spectaculoase transporturi către lumi imaginare. Desigur, e o convenție, nimeni nu știe ce efect de madlenă se va declanșa astfel în mintea consumatorului.

Există și variațiuni ironice. O mușcătură de ROM Tricolor, glorioasa ciocolățică fabricată încă din anii '60, îți poate procura experiența ceva mai șocantă a călătoriei în timp: ca femeie, te trezești arestată pentru port („imoral“) de minijup; ca bărbat, ești tuns de-a dreptul în mijlocul străzii, de către brigăzile antipletoși ale vechiului regim. Și cel puțin una autoironică. Acum vreo 15 ani, într-o reclamă la Beciul Domnesc, ospătarul așeza un păianjen butaforic, cu tot cu pînză, pe peretele unei crame, ca să ofere o ambianță „cît mai autentică“ unui cuplu de turiști așezați la masa de alături. Nu reușea gustul vinului în sine să îi transporte în epoci de mult apuse? Atunci îl mai ajutăm cu niscai efecte de decor, părea să spună rutinatul paharnic. Da, o reclamă dezastruoasă pentru scopul ei în sine, acela de a lăuda marfa; mai degrabă un mic eseu despre simulacre și convenții.

Există denumiri comerciale care își arogă efectul de magie de decenii. Maggi, producător de supe instant și adaosuri culinare, beneficiază de o omofonie în limba franceză, care sugerează transferul magiei de la ingredient la bucătar: *Maggi, Maggi... et tes idées ont du génie*... În România, primatul asupra magiei i-a revenit concurentului Knorr, atunci cînd a lansat la plic Borșul Magic. Că acest surogat chimic nu se compară cu borșul „bio“ din tărîțe nu conta încă în anii '90, cînd tot ce era concentrat, sintetic și eficient părea vrăjitorie pură.

Treptat, publicitarii români s-au nărăvit să găsească atribute extraordinare chiar și la mărfurile cele mai comune, să hiperbolizeze oferta cea mai anodină. În fond, *magic* e doar un cuvînt și nu ne doare gura să-l spunem, să-l strigăm, să-l repetăm pînă la uzură. Iar cu vocalism anglofon sună și mai *fancy*. Cînd totul e deja super, hiper și mega, un pic de *maegic* vine la fix. Evident, aceasta e metoda celor mai îndărătnici ucenici într-ale vrăjitoriei. Căci publicitatea este, cel puțin în intenție, o artă magică. A-i face pe oameni să acționeze la impulsul vorbelor și imaginilor pe care li le adresezi – aceasta e magia, în definiția ei genuină.

Însă zeul proteguitor al consumatorilor – dacă o exista – veghează asupra acestui colț de lume: publicitarilor români le lipsesc complet abilitățile de mag. Nu că ar tînji după ele, dimpotrivă: modelul lor profesional e mai degrabă cel al unor prestidigitatori. Isprăvile lor majore sînt poantele inginerești, bazate pe elipse logice. Sau glumițele autoreferențiale despre păianjenul din cramă. Pe de altă parte, publicitarii români au candoarea să se declare fani înrobiți ai marilor brand-uri de afară. Am avut colegi de agenție care se complăceau în postura caricaturală de *fashionista*, fără nici o tresărire de orgoliu profesional.

E marele noroc al consumatorului român, care, cu rare excepții (precum reclama flagrant înșelătoare a Fondului Național de Investiții din preajma anului 2000, cea cu oameni care „dorm liniștiți“), nu riscă să fie vrăjiți de publicitate.

***Florin Dumitrescu** este scriitor, doctor în socio-antropologie. Ultima carte publicată:* Publi-Cetatea. Branduri de poveste, *Integral, București, 2019.*

■ ■ ■

Andrei GĂITĂNARU

Magia și Harul

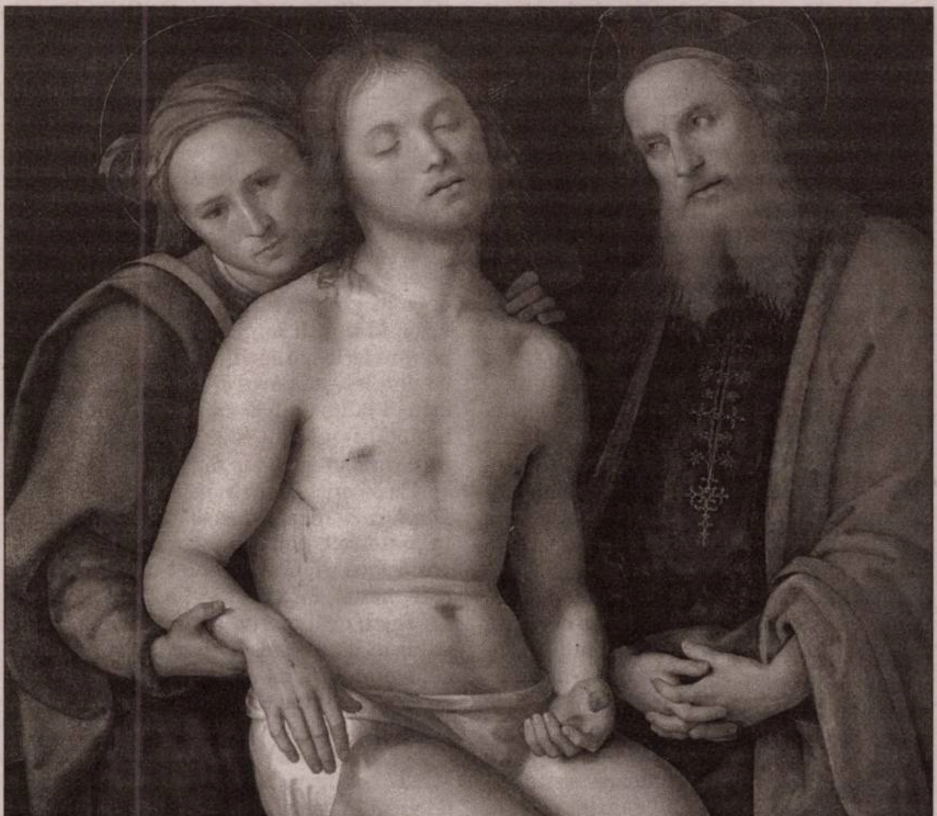

M-am întrebat multă vreme ce îi pot cere eu lui Dumnezeu în relația asta a noastră în care eu bîjbîi după El, iar El ghidează cu răbdarea de care este nevoie pentru a lăsa relația să fie *relație*. Căci acolo unde doar voia unuia contează, celălalt este anulat, iar asta doar relație nu se mai numește. Sigur, știam că în principiu îi pot cere orice, dar că nu orice poate fi acceptat. Care este criteriul plecînd de la care o cerere poate fi acceptată în timp ce alta nu? De ce rugăciunile pentru sănătatea Ilariei, fina noastră, au fost ascultate, iar rugăciunea pentru clișeisticul milion de euro, de care să mă bucur și eu, și alții, nu a fost îndeplinită? Mai ales că unii chiar spun că s-au rugat pentru sume de bani considerabile și că rugăciunile le-au fost ascultate. Care este faza? Ce nu fac bine? Am auzit că poate ajuta postirea, citirea acatistelor grabnic ajutătoare, milostenia, faptele bune, privegherea. Și, cu toate acestea, *nada,* zici că pe undeva este un ingredient lipsă, care a afectat poțiunea magică a cererii mele către Dumnezeu.

În plus, de ce majoritatea pomelnicelor pe care credincioșii le aduc la Biserică pentru a fi pomenite mai cu seamă în timpul rugăciunilor Sfintei Liturghii cuprind doar o listă cu numele celor pentru care este nevoie de ajutor, fără a fi specificată natura ajutorului? Arsenie, Gheorghe, Maria, Andrei, Nicolae la „Vii“. Mihai, Maria, Adriana, Doru la „Adormiți“. Atît! Nici o altă specificare tehnică, nici o lămurire suplimentară. Mai sînt pomelnice în care sînt cerute lucruri concrete: bani, un loc de muncă, sănătate, moarte dușmanilor, reușită la examene, cîștigarea unui proces, o jucărie nouă, un soț, o soție, a ta sau a altuia, o vacanță în Maldive. Prin comparație, ai putea spune că autorii pomelnicelor lipsite de cereri clare nu știu ce vor.

Dar aparenta lipsă de obiective din pomelnicele care cuprind doar numele celor pentru care este nevoie de rugăciune are un sens anume. Ba chiar în ele se reflectă o înțelegere mai adîncă a relației cu Dumnezeu, aceea că principalul scop al unui creștin este acela de a deveni om îndumnezeit, adică *Dumnezeu după har* prin mijlocirea Duhului Sfînt și prin modelul iubirii sacrificiale a lui Hristos. Restul nu contează decît în măsura în care este un mijloc eficient spre atingerea acestui obiectiv. În rugăciunile Bisericii pentru mila lui Dumnezeu nu este vorba despre un apel difuz pentru intervenția atotputernică a dumnezeirii. Ci ceea ce se cere este lucrarea iubirii purtătoare de grijă a lui Dumnezeu pentru noi, în modul în care Acesta știe mai bine ce ne este de folos și cînd ne este de folos pentru atingerea scopului suprem: îndumnezeirea omului. În momentul liturgic al Ecteniei Mari, preotul și comunitatea credincioșilor se roagă împreună pentru Episcopul locului, pentru conducătorii țării, pentru roade îmbelșugate, pentru cei care călătoresc, pentru cei bolnavi, pentru evitarea primejdiilor sau pentru situații speciale în care se află unii membri ai comunității bisericii. Toate cele cerute vizează obținerea unor condiții de viață optime pentru atingerea acestui scop ultim și unic.

Autorii pomelnicelor lipsite de cereri clare nu știu ce vor.

În Tradiția Sfinților Părinți ai Bisericii, Dumnezeu nu este înțeles ca un prestator de servicii mereu disponibil, care îndeplinește ca prin magie rugăciunile credincioșilor săi. Ci El este ținta ultimă, Persoana iubită cu care omul caută să se asemene și care, tot Ea, le pune la dispoziție celor care o caută cele mai bune condiții pentru realizarea acestei întîlniri. De aceea, Dumnezeu nu se ocupă cu rezolvarea oricărei cerințe adresate de cei care tind spre El, ci le are în vedere doar pe acelea care implică, direct sau indirect, realizarea *relației*. Iar relația este acea legătură, acea lucrare, acel har prin care două persoane participă una la cealaltă fără a fi reduse la nevoia unuia sau a alteia. Căci asta ar însemna tocmai uciderea relației.

Dumnezeu nu ne obligă să avem o relație cu El și nu ne anulează personalitatea în interiorul unei eventuale relații. Nu o face nici măcar cu trăsăturile noastre problematice. „Neînlăturîndu-mi nici cuvintele, nici obișnuințele, nici nerușinarea, dă-mi mie a grăi cu îndrăzneală cele ce voiesc, Hristoase al meu“, se spune într-una dintre rugăciunile din Rînduiala Sfintei Împărtășanii. Dumnezeu ne ia așa cum sîntem. La fel, însă, El nu se lasă prins în captivitatea rolului de extensie narcisică a căutării noastre de putere și de validare. Căci, altfel, într-o reciprocă instrumentalizare de acest fel, celălalt ar dispărea, dialogul s-ar transforma în solilocviu, relația ar deveni singurătate autoreferențială.

Pentru antropologul francez Claude Lévi-Strauss, magia reprezintă umanizarea universului. Scopul gîndirii magice este îndeplinirea nevoilor omului de a fi protejat, prin cunoaștere sau acțiune, față de ostilitatea unui univers pe care nu îl înțelege și pe care nu îl poate controla. Gîndirea magică este o formă de instrumentalizare a universului, care se întîmplă, potrivit lui James Frazer, prin intermediul unei mecanicități cauzale. Seceta poate fi oprită prin jocul unor fete care sînt stropite de ceilalți cu apă, insectele pot fi îmbunate prin aducerea de ofrande în anumite zile ale anului. Ceva se dă pentru ca altceva să fie primit. Ideea este ca pericolul pierderii, al ieșirii pe minus să fie evitat, dacă nu chiar convertit în cîștig. Ca atare, gîndirea magică este o paradigmă defensivă, în care umanizarea universului echivalează cu înlăturarea pericolelor care pîndesc din necunoscut.

Propriu-zis, gîndirea magică se apropie foarte mult de – dacă nu derivă din – ceea ce psihologia înțelege prin mecanismul primitiv de apărare al proiecției – operația inconștientă prin care îl vedem pe celălalt așa cum am vrea noi ca el să fie sau așa cum *noi* sîntem, de fapt. În mecanismul proiecției relația este suspendată. Celălalt nu există, este anulat de frica noastră, este redus la nevoia noastră, este acoperit de planurile noastre.

Or, din acest punct de vedere, învățătura Bisericii reprezintă exact opusul unei astfel de gîndiri defensive. Miza creștinismului nu este umanizarea universului, ci îndumnezeirea omului. Nu este nimic defensiv aici, ci doar ofensiv. „Împărăția Cerurilor se ia cu violență *(biázetai* în greacă)“, *Matei*, 11.12. Iar această relație cu Dumnezeu este înțeleasă și trăită exact în afara acestei logici a instrumentalizării printr-un schimb rezonabil. *Relația* este dincolo de economia lui „Îți dau ca să îmi dai“. În *Marcu*, 11, 12-14, Hristos blestemă un smochin pentru faptul că acesta nu avea roade în sezonul în care nu avea cum să aibă roade. În pilda talanților *(Matei* 25, 14-30), sluga care îngropase talanții fără a-i înmulți își justifica acțiunea spunînd: „Stăpîne, am știut că ești om aspru, care seceri de unde n-ai semănat și aduni de unde n-ai împrăștiat“. Iar răspunsul Stăpînului este: „Oricui are, i se va da mai mult și va avea din abundență, dar de la cel ce n-are se va lua chiar și ce are!“.

Ambele pasaje vorbesc despre faptul că Dumnezeu nu intră în relație cu noi pe modelul schimbului economic. El nu este băiat bun, care răspunde rezonabil rezonabilului din noi. Ci el se dă necondiționat, dăruiește gratuit, în exces, din dragoste, nu pentru că are nevoie. Iar a sta în relație cu El înseamnă a fi capabil să depășești această logică a instrumentalizării, a oferi mai mult decît este nevoie, dincolo de orice nevoie, adică dincolo de rațiunea interesului, deci tot în exces. A iubi pe cineva înseamnă a nu avea nevoie de acel cineva, a-l vedea pe acesta așa cum este el, și nu prin lentila modului în care el îți satisface nevoile. A fi în relație cu Dumnezeu înseamnă a abandona mecanismul de apărare a lui „Dau ca să-mi dai“. Postim și facem ascultare față de părintele duhovnicesc nu pentru că Dumnezeu are nevoie de asta, ci pentru că în acest fel slăbim mecanismele noastre de apărare și îi facem loc Celuilalt.

Într-o după-amiază de primăvară, stăteam de vorbă cu cu Părintele C. într-unul dintre atelierele Mănăstirii Vatopedu. Lustruiam niște candele și vorbeam despre voia pe care Dumnezeu o are pentru fiecare dintre noi. „Andrei, îmi spuse el, să fii convins de faptul că Dumnezeu vrea întotdeauna de la noi cel mai mare bine! De aceea, voia lui se schimbă permanent în funcție de starea sufletului nostru“. Astfel, a-l lăsa pe Celălalt să lucreze cu noi înseamnă a-l lăsa să ne vadă așa cum sîntem și a-l vedea pe El așa cum este. Vederea autentică a celuilalt începe acolo unde se termină mecanismele de apărare și de instrumentalizare.

În pilda vameșului și a fariseului, cel din urmă își făcuse partea de treabă și aștepta ca Dumnezeu să îi ofere răsplata, să își achite datoria. Însă, prin chiar această așteptare, el dovedea că relația lui cu Dumnezeu era una economică. Dumnezeu era pentru el un prestator de servicii, pe care îl folosea exact conform gîndirii magice. Lîngă el, vameșul, figura ingrată a nedreptății sociale din spațiul iudaic al acelor vremuri, cerșea lui Dumnezeu mila, purtarea de grijă iubitoare, știind că nu are ce să ofere în schimb. Și tocmai prin această conștiință el era mai aproape de Dumnezeu.

Într-un cuvînt ținut pe 31 mai 2014 la *St. Vladimir's Orthodox Theological Seminary*, compozitorul estonian Arvo Pärt spunea: „Să fii ca un cerșetor atunci cînd vrei să compui. Orice vrea, oricum vrea și oricînd vrea Dumnezeu să îți ofere“.

O spune cel mai bine Paul Evdokimov, „După marii mistici, creștinul nu este decît un biet sărman care cerșește harul, dar care descoperă că este Unul și mai sărman, și mai cerșetor ca el: Dumnezeu Însuși, Care cerșește iubire la ușa inimii sale. Creștin este așadar cel ce aude și deschide ușa, și cina celor doi sărmani se preschimbă în ospățul Împărăției“ *(Taina Iubirii*, Editura Sophia, 2016, p. 102).

Această conștiință a cerșetorului, care nu are ce să ofere în schimb, este exact modelul care dinamitează gîndirea magică a mecanismelor noastre de apărare. Să fii în relație cu adevărat înseamnă să ai curajul de a cerși și de a da în exces, să dăruiești și să primești fără răsplată.

Andrei Găitănaru *este psihoterapeut și publicist.*

Propuneri de *Dileme vechi* pentru viitor:

● **Cultura războiului**

Larisa VASILE

Poetul într-un oraș de graniță

Despre Petre Stoica (15 februarie 1931, Peciul Nou – 21 martie 2009, Jimbolia) cineva mai prețios ar putea spune că a îngenuncheat în fața poeziei și a plecat din cele lumești exact de ziua ei. Dar mai avea poetul nevoie de o confirmare a statutului său de făurar? Cert e că Ziua Internațională a Poeziei este, de mai bine de un deceniu, doliu în versuri pentru Jimbolia.

Nu departe, în Peciul Nou natal, în naivitatea vîrstei de zece ani, scria deja versuri: „Timpul trece cu grăbire / Zilele se isprăvesc / Eu mai scriu o poezie / Căci nu știu cît mai trăiesc“. Se întreba el însuși, mai tîrziu, oare de unde atîta pesimism într-un copil?

Și-a trăit viața circular, am scris eu cîndva, iar acum mă opresc la momentul închiderii cercului.

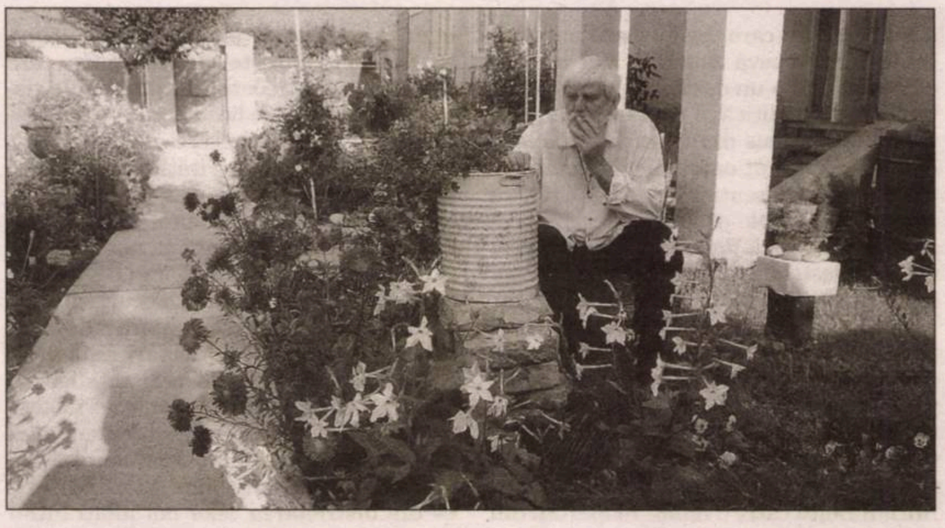

Revenirea în Banatul pe care îl părăsise cîndva, pentru a fuma cît mai mult din boemia vieții bucureștene, nu a fost o retragere în a-și consuma în liniște bătrînețile, ci mai degrabă o transpunere a unui post-scriptum bine formulat, dar rămas în interiorul său. Însă, în 1995, s-a dedat Simboliei. S-a oferit unei muze care l-a căutat în infinitele puncte ale hărții și l-a adus în ritmul unui oraș de cîteva mii de locuitori.

În numărul 17 al ziarului *Observator de Jimbolia* din același an, găsim titlul „Premieră jimboliană. Bun venit Fundației «Petre Stoica»“, urmat de mîndria specifică unui ctitor: „La ceasurile în care citiți rîndurile de față, nesperatul s-a înfăptuit, visul s-a materializat: Fundația româno-germană «Petre Stoica» a devenit parte integrantă a orașului nostru. Cu o valoare de patrimoniu inestimabilă, valoarea, în lei, nu reprezintă decît o cifră, Fundația va pune, în scurt timp, la dispoziția jimbolienilor valoroasele sale exponate, constînd în cărți rare, colecții de ziare și reviste cu valoare de document, precum și o impresionantă colecție de stampe“.

Fundația a fost deopotrivă locul de conservare și de inovare. Ziua construia punctul de întîlnire între generații, etnii, culte și culturi; noaptea, poetul sorbea singurătatea. Nu doar că a înviat un climat cultural într-o comunitate mică, dar l-a și întreținut ani și ani, neobosit. S-a pliat pe rolurile de care era nevoie: ba președinte, ba femeie de serviciu, cînd grădinar, cînd secretar. Dar s-a lamentat vreodată?

Dimpotrivă, a pășit pe o altă treaptă. Ziarul local nu a pierdut nici de data aceasta ocazia de a consemna noutățile culturale. În 2003, numărul 3 anunța: „S-a deschis Cafeneaua literară Apunake“. O obsesie mai veche, cum o numise chiar atunci. Ce chip avea obsesia? De matroană zidită în anii periplului din Capitală. Mirosul era al său. În cafeneaua, fără o viață prea lungă, aduna oameni pasionați, oameni de peste tot, oameni cu chipul și asemănarea lui, „uitați printre lucruri uitate“. Un loc înființat tot de dragul amorului literar.

Iar cînd s-a clădit susținerea necontenită, a ieșit din brațele lui Morfeu. Nu era utopie, cum credea, înființarea unui muzeu al presei era chiar posibilă. Așa a dus Jimbolia în unicitate. Muzeul Presei „Sever Bocu“ este exact ce și-a dorit: un spațiu al confluențelor.

Poezia i-a fost starea cea de toate zilele. Iar în Jimbolia a știut că „singurătatea nu te trădează“. Poate că ar trebui să le reamintim cititorilor că și acum îl pot găsi pe poet din plin, însuflețit, în micul oraș de graniță. Cîndva, și-a trăit versurile în Jimbolia, acum se poate fuma cu nesaț o țigară la mormîntul poetului, printre povești despre credincioasa amantă.

În chip de final, las mai jos descrierea de la prima întîlnire, cînd i s-a dăruit:

„Printre atîtea și atîtea ieremiade ce-mi vîntură cotidian auzul, în mare măsură motivate, mă opresc asupra uneia discutabile. Cică Jimbolia ar fi eminamente aculturală, fără șansă reparabilă. Proaspăt descălecat în acest orășel cochet, străin de multe din realitățile sale, îmi este greu să mă pronunț categoric într-o problemă de asemenea gravitate. Ca atare, mă cantonez în cîteva constatări urmînd a trage concluzii proprii. Jimbolia are o casă de cultură cu excepționale virtuți fonice, pe deasupra dotată tehnic la nivel de teatru modern. O gospodărește atent dl Florin Călin, între altele și maistru în arta mînuirii jocului de lumini și sunete. Lăcașului propice amplelor manifestări culturale sănătoase i se adaugă o pereche de biblioteci doldora de cărți asiduu căutate de cititori (nu realizez cît de talentați ar fi aceștia, ținînd seama că și lectura presupune vocație, altminterea pagina parcursă rămîne albă în conștiința individului). Și ce mai are orașul de graniță? Un cinematograf (nu i-am călcat pragul), două licee, un muzeu al pompierilor (nepereche-n județ) și un ziar, cel pe care tocmai îl țineți în mînă. Insuficient, conchideți clătinînd din cap. Bani destinați culturii se găsesc azi puțini în țară, nepermis de puțini. Ipochimenul ajuns adesea miliardar în urma încuscririi cu diavolul, e dispus să arunce purcoaie de bancnote pe masa cluburilor de fotbal, îndeobște mediocre, întoarce însă spatele instituțiilor de cultură tinere ori celor tradiționale, destule căzute-n paragină, mai rău, sortite iremediabil dispariției. Să nu absolutizăm: există și excepții onorabile.

Și totuși, personal, sînt optimist. Cu tragere de inimă dublată de inițiative curajoase, neabandonate peste noapte, cu inteligență și lipsă de prejudecăți specifice semidocților țîfnoși, orașul nostru poate deveni relativ curînd centru cultural exemplar, cu hartă spirituală inconfundabilă. În ajunul lui noiembrie se va deschide muzeul Jäger, eveniment artistic de rezonanță extrateritorială. Arhitectura și funcționalitatea muzeului înfățișează fason european. Fără îndoială, el va atrage numeroși vizitatori autohtoni și străini. Iată o viitoare școală de format gustul pentru artele plastice. O sală a clădirii va fi pusă la dispoziția artiștilor dispuși să-și verniseze lucrările în afara bulucelii metropolei bănățene, întru evitarea dezabuzării. Petru Vintilă mi-a mărturisit că este dispus a-și arăta jimbolienilor eșantioane din inspiratele-i pînze naive cu tematică bănățeană. Sala amintită i-ar fi potrivită. Merită să-i întîmpinăm propunerea prin răspuns entuziast. Și apoi, părintele urbei dl Mircea Românu mi s-a confesat că îl bate gîndul să înființeze un muzeu al Jimboliei. Fascinantă idee! Generațiile prezente, precum și cele viitoare trebuie să cunoască, măcar fragmentar, istoria locului încărcată purtătoare de aură. Inventarul unui asemenea așezămînt s-ar putea alcătui ușor, grabnic însă, deoarece samsari buboși scotocesc cotloanele localității însușind valori prețioase – piața afacerilor veroase îi așteaptă. A luat ființă și o fundație, salutată călduros de oameni conștienți de perspectivele ce-i stau în față, programul ei atrăgînd, treptat, colaborarea unor literați, istorici și etnografi purtători de nume sonore. Se are în vedere deschiderea unei librării centrale, sub sigla renumitei edituri bucureștene Univers. Îmi aparține ideea inițierii unei cafenele literare – poeții bănățeni sînt pregătiți oricînd să recite din creațiile lor localnicilor, fie ei și puțini. Aducînd vorba despre poezie, mă întreb ce motive ar împiedica statuarea unui cenaclu destinat elevilor amatori de înmănuncheat cuvinte frumoase. Greu de închipuit că aripioare de Pegași n-ar exista și-n Jimbolia. Mi se pare extrem de importantă crearea atmosferei propice declanșării apetenței pentru cultură serioasă. Pofta vine mîncînd, cam vulgar zis, dar îmi lipsește sintagma inspirată. Credeți oare că un recital Eminescu susținut de actorul Caramitru s-ar bucura de succes inferior răsuflatelor bancuri debitate pe scenă de obositul Dem. Rădulescu? Am auzit că pînă deunăzi a existat un cerc filatelic. Să-l reanimăm, atrăgînd îndeosebi adolescenții, parcă prea înghesuiți în discoteci. Sînt gata să pun umărul, pe cît mă pricep, la întemeieri spirituale. Dezinteresat și anonim, reclama îmi repugnă.

Ne aflăm în tunel? Iubiți concitadini, pășiți ferm înainte mereu imboldiți de gînd innoitor. Înfrîngînd greutăți, ajungeți în fața florilor ce se așteaptă mîngîiate. Rogu-vă iertați-mi finalul sentimental…“ (Petre Stoica, „Opinii nevinovate – Perspective culturale sumbre?“, din *Observator de Jimbolia*, nr. 29, 18-24 august 1995).

***Larisa Vasile** este masterandă a Facultății de Științe Politice, Filosofie și Științe ale Comunicării, Universitatea de Vest din Timișoara.*

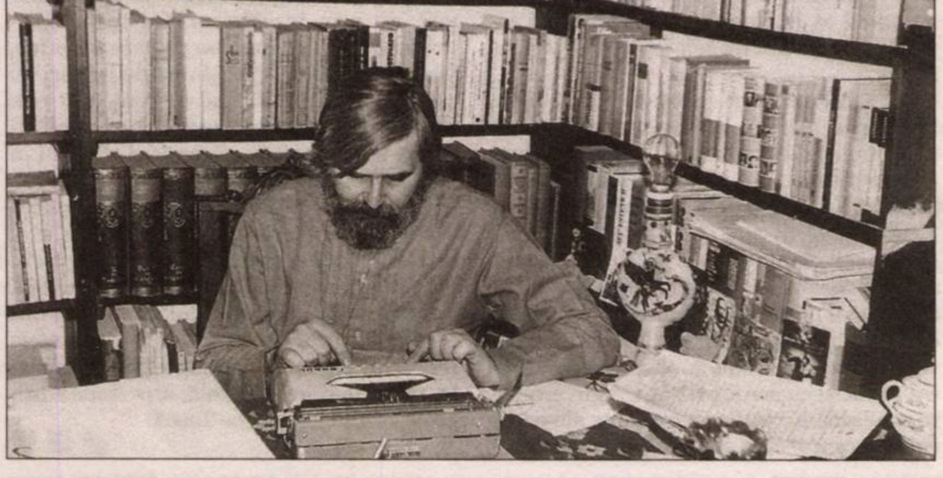

Petre STOICA

Sînt multe amintiri

La bufet țăranii beau țuică fiartă s-a adus și bere
sînt multe amintiri din războiul ultim îl știm
uneori după-amiaza treceau prin lanuri dulci de secară
lejer cu armele în bandulieră
pe cartușe înfloreau lacrimi purtau în raniță
mărunte creioane chimice scrisori blănițe de iepure fotografii
unii au fost cavaleriști ageri unul a fost sergent sanitar
unii au rămas cu fața lipită de rădăcini căștile lor
adăpostesc viețăți subterane sau poate se dizolvă în săruri albastre
cine știe
dar sînt și alte amintiri altele exprimate cu glas răgușit
pînă și în acest bufet acaparat de fum dens
timpul deșartă diamante false și diamante adevărate
oricum în zorii zilei vor începe cu toții aceeași muncă
sub aripa înghețată a pădurii și uitînd
tragedii secrete

(din volumul *Un potop de simpatii,* 1978)

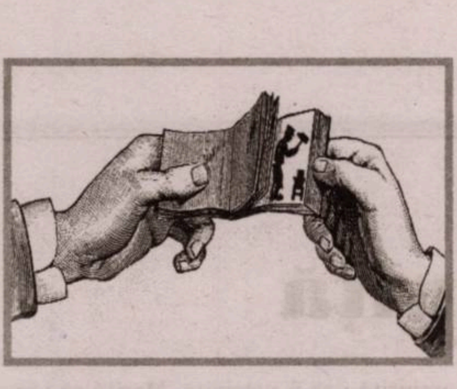

Adrian G. ROMILA

pe de altă **carte**

Inadecvare

Petru CIMPOEȘU
Scrisori către Taisia
POLIROM

● Petru Cimpoeșu, *Scrisori către Taisia*, Editura Polirom, 2021.

După fragmentarismul puțin prozastic din precedentul *Bărbați fără degete și alte amintiri penibile* (2019), cu *Scrisori către Taisia* Petru Cimpoeșu se întoarce autentic la roman. N-o face în notele distopice din ciclul dedicat celebrului Simion liftnicul sau din *Christina Domestica și Vînătorii de suflete*. Nu întîmplări cu exratereștri, îngeri și moldoveni propune Cimpoeșu de data asta, ci un roman „serios“ despre comunism și reverberațiile lui imediate, o poveste consistentă care se întinde din anii 1950 pînă în cei de după 1990. Larga deschidere cronologică favorizează atît întinderea (330 de pagini), cît și densitatea narativă – timpuri, locuri, evenimente și personaje intersectate într-un puzzle ce înlănțuie pasaje variate ca stil și intensitate epică. Imanentul și transcendentul unei întregi epoci concurează în a contrazice așteptările cîtorva exponenți seculari (scriitori, ziariști, ingineri, profesori, actori, medici, activiști, securiști, elevi, muncitori, informatori și profeți de berărie), ale căror vieți sînt marcate de cezuri care mai de care mai surprinzătoare, în umbra întunecată a vremurilor „de dinainte“ și „de după“.

Nu-i vorba aici de a oferi un roman-frescă, cred că nimeni nu mai așteaptă azi un așa-zis „roman al comunismului“ care să fie vreun eventual op balzacian desuet imitativ, în condițiile existenței unei atît de mari diversități de formule narative. Mai degrabă reușește un roman al comunismului care organizează materialul în jurul a ceva singular, mai ușor de controlat epic – un destin, un grup uman, o chestiune politică, o obsesie psihanalizabilă (am exclus din start parabolele și distopiile, absolut onorabile, în genul lor, dar în afara discuției de față). Cred că avem deja destule asemenea formule care au reușit, de la Radu Aldulescu, Gabriela Adameșteanu și Dan Lungu la Simona Sora, Florina Ilis și Radu Pavel Gheo.

Ei bine, noul roman al lui Petru Cimpoeșu asta face, prinde convingător în chihlimbarul narativ un lung testimoniu personal ce subîntinde o bucată de istorie, cu toate ingredientele ei indiscernabile. Cele douăzeci și una de scrisori ale profesorului de română (și apoi ale ziaristului) Adrian Doltu către o iubită reapărută din senin în viața lui convențională (e însurat cu o doctoriță, trăind într-un oraș de provincie din Moldova) nu au deloc mărcile unui dialog epistolar. Chiar dacă se adresează la persoana a doua și evocă, adesea, o grămadă de amintiri comune celor doi (fata îi fusese cîndva elevă și inițiatoare a unei potențiale relații ilicite), capitolele romanului se derulează obișnuit, prin numerotare, într-o cronologie destul de liniară. Ea dezvăluie cu încetinitorul toate etapele acestei relații adultere, pe măsură ce povestea avansează.

Altfel, din perspectiva unică a protagonistului, deceniile comunismului autohton reverberează exponențial în toate etajele vieții umane: copilăria cenușie într-un sat uitat de lîngă Vaslui, familiile destrămate (nefericită în căsnicia cu un inginer zootehnist mai în vîrstă, mama lui Adrian își găsește un iubit pentru care renunță la tot trecutul ei), prieteniile riscante (anturajul de liceu și veleitățile literare dintr-un cenaclu UTC-ist solicită primele atenții ale Securității), atotcuprinzătoarea prezență a Partidului (majoritatea „împlinirilor“ socio-profesionale sînt facilitate de apartenența la nomenclatură), consecințele avorturilor și ivirea „decreteilor“, atmosfera din blocuri, din redacțiile ziarelor și din cancelariile de școală, micile evadări prin lecturi și discuții culturale, mizeria existenței cotidiene a anilor 1980 și schimbările deloc inofensive aduse de primii ani postdecembriști.

Nota metafizic-ironică a romanului (iată, o constantă nelipsită a autorului!) vine din distribuirea celor doi iubiți într-o uriașă schemă ludică, menită să justifice salturile arbitrare ale istoriei, cu toate dramele pe care le asumă nemeritat viețile personajelor. Implicat aproape fără să-și dea seama într-o acțiune clandestină ce presupunea introducerea unor scrisori cifrate în cutiile poștale, Adrian Doltu realizează că Revoluția din 1989 n-a fost altceva decît un eveniment provocat de un ciudat tip de meditație spirituală. Calitatea de actriță a Taisiei contribuie și ea la acest scenariu riscant ce cuprinde în undele sale concentrice multe dintre și-așa complicatele rețele umane ale romanului.

Ceea ce caracterizează major rememorările „scrisorilor“ e puternica senzație de inadecvare pe care o reclamă mereu naratorul principal, nepotrivirea dintre realitatea brută și reconstituirea ei prin povestire. Oglinda, la fel ca și sticla refractantă a ferestrei sau a vreunui tablou, e un element recurent, el generează desele mărturisiri despre raporturile schizoide dintre cuvinte și înțelesuri, dintre imaginile reale și cele redate din unghiul ambiguu al privirii mediate. „Oamenii inadecvați au această capacitate de a pune cuvintele în conflict și de a le zăpăci înțelesul, care trădează, de cele mai multe ori, o problemă de reprezentare. E, în ultimă instanță, o formă de incompetență afectivă care atribuie un sens propriu noțiunilor figurative, sau invers, suprimîndu-le astfel orice semnificație secundă, și care, dacă uneori îi face simpatici, căci răsturnarea sensului unei fraze poate produce cîteodată o nedumerire amuzată, cel mai adesea îi pune în situații stînjenitoare.“

Noul roman al lui Petru Cimpoeșu repune în discuție istoria noastră recentă și o face arogîndu-și toate libertățile speculare ale unei ficțiuni de calitate. Inadecvarea protagonistului e a noastră, a tuturor celor care am trăit aceeași istorie. Nici noi nu putem întotdeauna să spunem cu exactitate ce și cum a fost, mai degrabă inventăm și-n mod sigur avem cu asta „o problemă de reprezentare“.

■ ■ ■

Ionuț IAMANDI

pe de altă **carte**

Gheorghe Tașcă: Un gest de recuperare morală și intelectuală

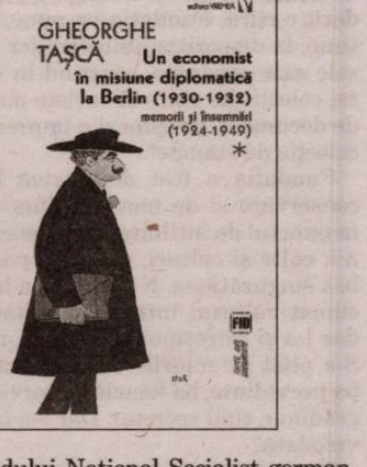

● Gheorghe Tașcă, *Un economist în misiune diplomatică la Berlin (1930-1932). Memorii și însemnări (1924-1949)*, Editura Vremea, București, 2021, ediție îngrijită de Ioan Opriș și Alexandra Filotti, vol. 1: 562 de pagini; vol. 2: 478 de pagini.

Meteahna abaterii atenției de la chestiunile cu adevărat importante nu e nouă în politică. Ea s-a practicat, de pildă, în a doua jumătate a secolului al XIX-lea în România, stat în care decalajul economic dintre cei foarte bogați și marea masă de țărani pauperi era enorm. În loc să se ocupe de reforma agrară, care ar fi detensionat situația socială, elita politică a preferat să întrețină teme false, precum nocivitatea prezenței evreiești în economie și societate. Pe acest fond au avut loc răscoala de la 1907 și reprimarea ei, care, prin primitivismul lor, au avut un profil mai degrabă țarist decît european. La antisemitism, elitele politice – și în egală măsură și cele culturale – au adăugat și partitura națională, în numele căreia aceiași defavorizați erau chemați să mai rabde, mai întîi pentru realizarea uniunii naționale românești, apoi pentru prezervarea ei. Dar ignorarea decalajului economic de către elitele liberale, spune istoricul contemporan John Connelly, a fost o rețetă numai bună pentru fascism, care în România a avut atît de mult succes.

De aceea nu poți să nu ai un sentiment de satisfacție cînd descoperi o personalitate lucidă în acea perioadă interbelică plină de fantasme întreținute. Și mă refer la economistul Gheorghe Tașcă, al cărui jurnal a fost publicat pentru prima oară la Editura Vremea. La un moment dat, profesorul Tașcă susține o conferință la Sorbona, unde, povestește el în jurnal, a accentuat caracterul social al proprietății. Sau – în termeni pe care probabil azi i-ar folosi Curtea pentru Drepturile Omului de la Strasbourg – unde a descris în ce condiții dreptul la proprietate poate suferi o limitare necesară pentru bunul mers democratic al societății. În expunerea sa, Gheorghe Tașcă – fondator al Academiei de Studii Economice din București – distinge însă între calea sovietică de „socializare a proprietății“ și opțiunea cuprinsă în reforma agrară din România din 1921, în care proprietatea ar fi fost văzută și tratată ca o „funcție socială“. El nu merge însă pînă la a releva și contextul post-habsburgic al reformei agrare românești, cînd multe terenuri din Transilvania au putut fi redistribuite de la latifundiarii maghiari și germani. După cum – pentru că prelegerea citată este din 1931 – era probabil prea devreme să accentueze eșecul acesteia, generat de lipsa de preocupare complementară pentru capitalizarea agriculturii.

Un alt argument remarcat în jurnal se referă la antisemitismul studențimii române. Cu același prilej al conferinței de la Sorbona, autorul povestește că Societatea Studenților Români din capitala Franței „îi storcea de bani“ pe toți miniștrii români care treceau prin Paris. Banii însă erau destinați exclusiv „studenților creștini“, care acaparaseră Societatea, iar miniștrii, subliniază Gheorghe Tașcă, închideau ochii, „(...) în loc de a avea curajul să spună neted că în România nu sînt decît români, și studenții nu se pot împărți pe confesiuni“.

Jurnalul acoperă perioada 1924-1949. Relatarea prezintă lacune care nu i se pot însă imputa diaristului, o parte din manuscris fiind astăzi rătăcită. Titlul ales de Editura Vremea trimite la perioada dintre 1930 și 1932, în care economistul de profesie și politicianul mai mult amator a fost ambasador în Germania. Mandatul lui, concentrat pe parafarea unui tratat comercial cu Berlinul, s-a sfîrșit cînd Hitler a devenit cancelar. Finețea observațiilor sale s-a văzut și cu acest prilej: „Un guvern care confiscă libertățile elementare ale poporului“, scria el cînd se prefigura deja victoria Partidului Național Socialist german, „nu poate trăi decît prin succese exterioare. Dacă învinge Hitler, el va căuta desigur în afară un derivativ la gravele dificultăți interioare. Germania va fi silită să facă război și Dumnezeu știe ce se va alege de Europa în acest caz“.

Profesorul Tașcă a fost luat în mod eronat de comuniști drept un „dușman de clasă“; băiat de răzeș, el și-a făcut însă averea și renumele profesional pe speze proprii, nu prin înșelăciuni. Cu toate acestea, în anii de comunism pe care i-a prins, Gheorghe Tașcă a fost furat de bunuri de către noul regim, trăind o vreme din vînzarea cărților din bibliotecă. Apoi a fost arestat și întemnițat, găsindu-și sfîrșitul în groapa comună de la marginea Sighetului. Pe lîngă acest tip de informații biografice cuprinse într-o mărturie a fiicei Elisabeta, cartea include și alte însemnări ale autorului, un arbore genealogic al familiei, o listă a publicațiilor profesorului, o selecție din corespondența sa. În acest fel, volumele reprezintă și un gest de recuperare morală, nu numai intelectuală, a personalității profesorului Gheorghe Tașcă.

■ ■ ■

Victor MOROZOV

dilematograf

Cu pumnul în aer

● ***Ali au pays des merveilles* (Franța, 1979), de Djouhra Abouda și Alain Bonnamy.**

Redescoperit recent, restaurat în ultimii ani și re-lansat la festivalul de film documentar FIDMarseille în 2021, *Ali au pays des merveilles / Ali în Țara Minunilor* are multe de spus despre un curent cinematografic *underground* care, în paralel cu producția oficială – burgheză și flască –, dinamita circuitele alternative din Franța anilor ’70. În afară de cunoscătorii privilegiați, nu s-a știut mai nimic, în partea asta de lume, despre munca esențială a Djouhrei Abouda și a lui Alain Bonnamy, și abia acum putem înțelege ce am fi ratat: cîteva scurtmetraje plus acest extraordinar film de o oră, confecționate – acesta e cuvântul, dată fiind grija cineaștilor pentru fiecare cadru – cu toată furia, toată luciditatea și toată speranța avute la dispoziție. *Ali au pays des merveilles* prezintă viața imigranților algerieni obligați să trăiască precar pe șantierele și prin locuințele sociale insalubre ale Parisului. Pornit ca un documentar relativ convențional, în care o voce indignată ilustrează sau combate imaginea, filmul dă impresia că abandonează încet-încet toate amarele și se avîntă, propulsat de extraordinara compoziție a oudistului Djamel Allam, înspre terenuri virgine, în care imanența formei dă tonul unei picturalități dezlănțuite.

La limită, îmi vine să zic că *Ali au pays des merveilles* nu e cinema – e ritm frenetic, e precizie muzicală, e gîndire așezată în formă, e formă care explodează gîndirea: lucruri la care cinema-ul, artă „instalată“, a cam uitat să se gîndească. Chiar așa: cîte dintre filmele de astăzi se mai pot lăuda cu o asemenea vitalitate, o asemenea apetență pentru experiment, un așa tupeu de a scuipa adevăruri pline de fiere în mutra unei națiuni care privește cu nepăsare, silă, condescendență? Orice secvență izolată a filmului poartă în ea potențialul foc de artificii al traiectoriilor divergente, de la reverie cromatică la tratat de urbanism. Un oraș ni se dezvăluie în toată explozia sa luminoasă (copia restaurată arată superb), cu neoanele picante ale cartierelor roșii și cu regimurile de existență fragilă – dar totuși atît de vie – ce iau naștere în barăcile periferiilor. Un panoramic dă la iveală un bloc imens de apartamente; un traveling observă călătorii obosiți – în genere, oameni de culoare –, surprinși în lumina chimică a metroului; un *jump-cut* efectuează treceri brutale dinspre un ghetou al lucrătorilor înspre strada Rivoli, perlă a aristocrației, în timp ce vocea de pe fundal cîntă gloria Algeriei. De o viteză impresionantă a gestului care decide care imagine urmează cărei imagini, *Ali au pays des merveilles* permite, simultan, și o critică a acestui reflex facil care denunță disperat accelerarea lumii de azi.

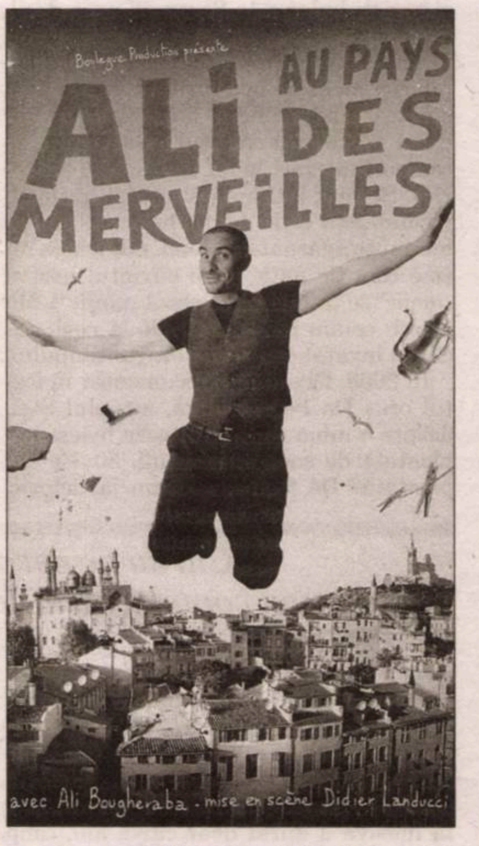
Boulegue Productions présente
ALi AU PAYS DES MERVEILLES
avec Ali Bougheraba . mise en scène Didier Landucci

Căci anumite lucruri își pierd relevanța dacă se văd vitregite de urgența, necesitatea și viteza cu care vin la pachet. Abouda și Bonnamy se apropie aici de munca de pionierat a sovieticului Dziga Vertov, care aspira să construiască prin filmele sale o nouă viață comună. Tot de construcție e vorba și acum: construcție prost plătită a imobilelor destinate francezilor cu bani; și construcție, la masa de lucru, a acestui trai infernal, asamblat pas cu pas din mici fragmente de real care își răspund în subteran, conectate prin firul invizibil al montajului. Aceeași lume e descrisă în ambele cazuri, dar entuziasmul vertovian – credința sa în capacitatea cinema-ului de a participa la avîntul noii lumi – a lăsat locul unui dans, nu mai puțin hipnotic, pe ruinele fumegînde ale vechiului ideal. Cum de *Ali au pays des merveilles* n-a prins nici o urmă de oxidare, în ciuda anilor care au adus cu ei stingerea luptelor militante? Aș zice că răspunsul ține de această stratificare a filmului, care face ca nedreptatea ideologică să fie trecută – să fie sublimată – printr-o sită pur cinematografică: genul de privire pentru care secvența de luptă și secvența de film permit porozități nebănuite. În sensul ăsta, filmul e un pas înainte față de încercări cruciale precum *La Noire de...* (Ousmane Sembene, 1966), sau *Soleil Ô* (Med Hondo, 1967), care încă-și mai puteau permite luxul de a se lăsa mîngîiate de justețea propriului discurs împotriva rasismului.

Ali au pays des merveilles vine zece ani mai tîrziu. Zece ani în care o bună parte din avîntul revoluționar confirmat de Mai ’68 a avut tot timpul din lume să fie înlocuit de măsuri reacționare. Zece ani care impun filmului să abandoneze orice dram de ingenuitate: cuvintele de ordine ale marxismului nu mai pot schimba lumea pe cont propriu, politicul a fost hărțuit și s-a refugiat în interstițiile dintre două imagini, în granulația peliculei, într-un *splitscreen* care acordă glas deposedaților din toate direcțiile. Consecința e simplă: a devenit imposibil să anticipăm efectele unui film, politicul e acolo unde nu-l aștepți. Ceea ce explică acest refuz al închiderii într-o luare de poziție așchioasă, care să ignore plăcerea aproape senzuală a unor cadre ce-și găsesc durata propice, a unei muzici repetitive care să cuprindă chinul de zi cu zi al ignoraților. Djouhra Abouda și Alain Bonnamy au produs aici o mostră de cinema dispusă să se ia la trîntă cu actualitatea fără a-și pierde din complexitatea invențiilor (și intervențiilor) posibile. Simptomatic, Abouda a abandonat ulterior cinema-ul în favoarea muzicii, iar Bonnamy s-a consacrat mai departe arhitecturii și fotografiei. Nu putem decît să visăm la conținutul arzător pe care l-ar fi produs dacă și-ar fi continuat demersul radical împotriva opresiunii.

Ali au pays des merveilles este disponibil pe MUBI.

■ ■ ■

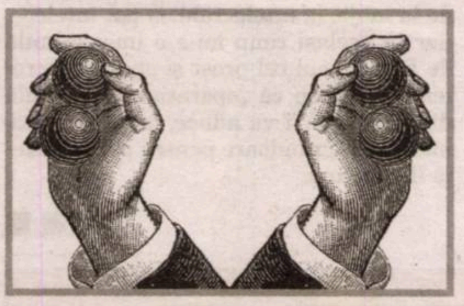

Aron BIRO

audio și n-am cuvinte

CryptoArtanu

● ***Artanu’ x 2*, artanu.muzicisifaze.com, 2022.**

Pe măsură ce își concentrează atenția spre serviciile comode de *streaming*, consumatorul de muzică se debarasează de artefactele muzicale și asocierile afective (vinilurile mai rezistă, dar sînt incomode, vor avea probabil soarta bibliotecilor). Se caută alternative pentru memoria afectivă, iar spectrul metaversului vine cu propuneri care încep să se facă auzite și la noi, într-o incipientă industrie memorabilia pe care am mai semnalat-o anul trecut cu ocazia unui eveniment Celelalte Cuvinte.

Zilele astea o celebră casă de licitații sfătuia românii ca, sub spectrul războiului, să-și „securizeze averile“ achiziționînd bijuterii și obiecte de colecție. Cutia de bijuterii a rockerului român se poate îmbogăți cu un nou proiect *memorabilia*, omagiu adus uneia dintre figurile pop-rock proeminente cu care a crescut generația mea.

Pe Artanu l-am întîlnit de două ori, din postură de fan anonim frecîndu-mi coatele de ale idolilor. Prima dată în 1996, la Teatrul de Vară din Costinești, unde am prins primul meu concert Timpuri Noi cu ocazia unei tabere studențești, cazat într-o căsuță de vacanță cu becul ars; a doua oară mai recent, cu Partizan, cînd turneul de relansare din 2011 a poposit și într-o hrubă clujeană.

Îl întîlnesc pentru a treia oară ca entitate virtual-matricială: CryptoArtanu penetrînd metaversul, descărnat și digitizat sub formă de NFT, imprimat pe un tricou pe care se dedublează asemeni lui Elvis în „Elvis 2 Times“, lucrarea serigrafică a lui Andy Warhol – la care de altfel trimite numele proiectului asupra căruia atrag aici atenția: *Artanu’ x 2*.

Seria „Elvis“ a lui Andy Warhol a fost extinsă cu „Triple Elvis“, „Elvis 4 Times“, „Eight Elvises“, „Elvis Eleven Times“ – fiecare prețuite exorbitant la Sotheby’s și în lumea colecționarilor. Andy Warhol era obsedat de două abordări: cea a aproprierii, opera sa parazitînd faimele epocii, preluînd fotografii publicitare ale acestora ca bază de conținut supus meta-analizei; și cea a multiplicării, lucrările sale serigrafice urmărind asemănarea cu rafturile de supermarket pentru a sugera producție de masă, consum infinit, marketing invaziv. În cazul seriei dedicate lui Elvis, atacul imagistic era potențat și de imaginea artistului ca pistolar, preferat de Warhol statutului de cîntăreț. Nu doar Elvis i-a fost subiect, ci și alte figuri-icoane ale epocii – Elizabeth Taylor, Marilyn Monroe, Marlon Brando.

Noi l-am avut pe Artanu. Cu stihuri precum „Becule, stai aprins, becule, noi te iubim“ a provocat simțul atrofiat al umorului de la finele anilor ’80, apoi pe cel nevrotic al tranziției post-revoluționare. A fost rock-star nouăzecist cu Timpuri Noi, pop-star douămiist (chiar proto-hipster) cu Partizan. Se expune acum pe sine ca jeton cultural gata de traficat, un soi de exorcizare pe *blockchain* sau o extirpare a unui geamăn malefic, un siamez digital.

Retras dintr-un show-business decimat de pandemie, Artanu își mai salută o dată fanii cu acest proiect transcendental care ține și de cald, și de cripto, și de meta, produs într-o colaborare Muzici și Faze – Axa Valahă – Dash Film. *Box-set*-ul mostră pe care am reușit să pun mîna conține tricoul „Artanu de 2 ori“ în ediție numerotată certificată (116 exemplare) însoțit de o carte poștală (tot Artanu, de data asta de patru ori), un document explicativ care îl poziționează pe artist în moștenirea lui Warhol și a lui Don Quijote, și o piesă de puzzle ce poate fi înregistrată pe pagina oficială a proiectului în vederea activării CryptoArtanului. O versiune mai exclusivistă în doar 16 exemplare oferă și alte surprize – detaliile se pot consulta la artanu.muzicisifaze.com.

***Aron Biro** este autorul blogului http://aronbiro.blogspot.com.*

■ ■ ■

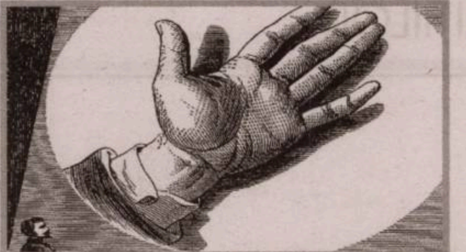

Adina POPESCU

portrete din mers

Trebuie să-i urîm pe ruși?

Eram într-o vacanță în Bulgaria, la Sozopol – un loc care, în ciuda unui decor pitoresc și bine conservat, mi-a amintit de Mamaia anilor ’90, de la atmosfera de bazar cu de toate, de pe străduțele orașului vechi, la muzica ușoară bulgărească ce se auzea prin restaurante –, cînd mi-am dat seama cu o oarecare neplăcere că nimerisem într-un hotel populat de ruși. Erau familii de ruși cu doi-trei copii ce aparțineau „clasei muncitoare“, o vacanță la Sozopol, adică „în străinătate“, era ceea ce-și puteau ei permite, fiindcă rușii bogați sau chiar și cei din clasa de mijloc nu se opresc în Bulgaria, pleacă mai departe spre Grecia sau Italia. Micul dejun începea la ora opt, dacă te prezentai pe la opt și un sfert nu mai găseai mai nimic, familiile de ruși rădeau tot și, mai mult decît atît, își băgau crenvurști în traistă ca să aibă mai tîrziu o gustare pe plajă. Chelnerii bulgari de la hotel ridicau neputincioși din umeri, nu prea făceau față hoardei hămesite, așa că de multe ori renunțam la micul dejun. În timpul zilei, ne întîlneam cu rușii aceia peste tot, aproape peste tot în Sozopol se vorbea rusește, aveam senzația unei mici invazii, mai ales că le plăcea să-și facă simțită prezență. Erau la coadă la bere, la clătite, la kebab, la gogoși, se băgau nerăbdători în față, consumau. Dădeai de ei în apă sau la mal, copiii blonzi guvernați de tați, cocoloșiți de mame. Iar seara, din nou înfometați, dădeau năvală în restaurante, nu mai găseai o masă liberă, toate erau ocupate de ruși care vorbeau cu ospătarii în rusește, se trăgeau cu ei de șireturi și lăsau bacșișuri generoase, doar economisiseră toată ziua cu crenvurștii de la micul dejun. Petrecerea continua pînă noaptea tîrziu, o auzeam din celelalte balcoane ale hotelului unde se retrăseseră, muzică, voci melodioase de femei împletindu-se cu cele răgușite de bărbați în limba aia necunoscută mie care cîteodată îmi dă, nu știu de ce, o senzație melancolică de sfîrșit de lume, pe la ora trei se mai auzea un ultim strigăt în noapte, un ultim bețiv fericit. În general, nu am prejudecăți legate de alte nații, totuși știu că m-am întrebat atunci: ce-o fi cu rușii ăștia de încearcă să acapareze totul, să transforme orășelul Sozopol într-un tărîm al vacanței lor perfecte, absolute? De ce, pe lîngă rusul zgomotos și dominator, bulgarul, de pildă (erau și turiști bulgari la Sozopol), pare docil, blînd și discret? Atunci mi-am amintit de Mamaia „muncitorească“ din timpul copilăriei mele, de hotelurile cu bilete prin sindicat unde veneau familiile de muncitori și credeau că totul li se cuvine, se comportau exact la fel, își marcau teritoriul. Se mai întîmplă și astăzi, primitivismul ăsta estic de doi bani, triburi de maimuțe agasante, în fond, mitocănia nu ține cont de nație (deși cuvîntul nostru „mojic“ se trage din rusescul „mujic“). Mă întreb ce am învățat noi de la ruși, dacă am învățat ceva, de-a lungul timpului.

Cîți au turnat pentru Securitate
ori s-au complăcut în ciorba călduță a regimului?

În 2008, făceam un documentar în fostul oraș Dr. Petru Groza, actualul Ștei, despre o mină de uraniu care fusese exploatată de sovietici în anii ’50. Ce exploatată? De fapt, a fost un jaf istoric, rușii au mutat practic un „munte“ de minereu de uraniu de cea mai bună calitate, o anomalie geologică – cum au spus mulți specialiști –, în URSS, au construit o linie de cale ferată direct către Halmeu ca să-l transporte. Exploatarea asta masivă a durat doar cîțiva ani, timp în care rușii și-au luat în serios rolul de eroi colonizatori și au transformat radical întreaga zonă, satul Ștei a devenit oraș, ciobanii și țăranii locului au devenit mineri, fără să li se spună despre ce minereu era vorba, așa că mulți au murit ulterior de cancer din cauza radiațiilor. Povestea minei de la Băița (puteți vedea documentarul pe YouTube, se numește *Copiii uraniului)* este un caz tipic despre „binele“ pe care ni l-au făcut nouă rușii în istoria recentă. Pe de altă parte, am fost surprinsă atunci să ascult mărturisirile oamenilor care au supraviețuit cumva jafului din anii ’50. Imaginea rușilor este una mai mult decît pozitivă, datorită lor întreaga zona marcată de o sărăcie lucie, după război, „a înflorit“. N-o să uit niciodată declarația unui fost miner alcoolic de la mina sovietică de uraniu de la Băița: „Rușii au fost foarte buni... ți-au dat baracă unde să stai, pat, pătură, bocanci...“. După ce au plecat rușii, nimeni nu le-a mai dat nimic din toate astea, zona lor minieră a sărăcit din nou, exploatată de statul comunist român. Însă, pentru omul acela pe care l-am intervievat și despre care cred că a murit între timp, „rusul“ a rămas în memoria lui ca singurul erou pe care l-a avut vreodată. Din acest punct de vedere, istoria e extrem de stranie, depinde din ce perspectivă o privești.

Am ajuns la concluzia, cu amărăciune, că în timpului comunismului românesc, inițial de tip stalinist și ulterior de tip ceaușist, foarte puțini știau ce se întîmplă și foarte mulți erau mulțumiți cu starea de fapt, de aceea posibilitatea unei revolte populare era imposibilă. Comunismul a fost o ciorbă călduță pentru mulți cei din categoria minerului pe care l-am pomenit mai sus, oamenii se descurcau, își făceau rost de una-alta, la țară mai tăiau un porc, o găină, se reuneau la petreceri, nunți, cumetrii, exact ca și acum, iar cînd mai făceau rost de niște bilete prin sindicat ca să-și facă o vacanță la Mamaia se comportau identic rușilor „invadatori“ de la Sozopol. Apoi se întorceau acasă și-și vedeau de viața lor, lucrurile mergeau bine pentru ei în România, se depășea producția la hectar, cincinalul era înfăptuit în patru ani și jumătate. Toți aveau cîte o casă, un loc de muncă, da, pentru acești oameni comunismul era bun. Nu aveau nici un termen de comparație, nu știau ce se întîmplă în alte părți alte lumii, nici măcar nu le păsa de minciună și de adevăr, cum ne pasă nouă astăzi. Eram o nație de mujici, îndobitocită. Iar dacă mergi în cele mai multe dintre satele românești vei vedea încremenirea lor în timp, ce s-a schimbat pentru ei? Că a apărut o reclamă cu Coca-Cola în sat sau că își cumpără de la butic pe datorie o bere Neumarkt, în loc de berea Bucegi pe care o găseau la Alimentara? Că pot să-și încerce norocul la păcănele în loc de loz în plic? Le-a păsat lor oare că ne-a condus mai întîi Ceaușescu, apoi Iliescu, apoi Constantinescu, apoi Băsescu...? Le-a păsat lor cine le este primar în sat din moment ce l-au votat pe cel care le-a dat un kil de făină și un litru de ulei? Mă gîndesc la Rusia și Rusia e atît de mare față de România, are atît de multe sate și orășele încremenite pe veci într-un etern URSS, la reclamele lor cu Coca-Cola care n-or să mai fie, va observa cineva de acolo că dispare Coca-Cola? Vor mai tăia un porc, o găină, vor merge în continuare la nunți, petreceri și cumetrii, se vor descurca în pofida sancțiunilor, omul simplu se adaptează, undeva într-o lume foarte îndepărtată de ei există un conducător, un dictator, un criminal, viața lor merge mai departe.

Cîți disidenți au fost cu adevărat în România comunistă? Și cîți alții au turnat pentru Securitate ori s-au complăcut în ciorba călduță a regimului? Cîți știau cu adevărat ce se întîmplă, în afară de cei care ascultau Europa Liberă? Cum poți ieși din această capcană a istoriei? Cine este, de fapt, de vină?

După Sozopol, am ajuns la Viena și am auzit vorbindu-se pe străzile din centru în rusește. De data aceasta era vorba de rușii foarte bogați, bărbați cu o alură distinsă, femei îmbrăcate în blănuri care veniseră la shopping și pentru a se delecta cu valorile civilizației occidentale. Apoi am fost la Kunsthistorisches Museum, unde aceiași ruși bogați așteptau să li se povestească în căști, în limba lor, despre Rembrandt și Pieter Bruegel cel Bătrîn. Probabil că n-au înțeles nimic, cum ar fi că oamenii fac parte din aceeași civilizație și ar trebui să se susțină unii pe ceilalți ca să mergem mai departe. Cu toții.

Am prieteni care, de cînd cu războiul din Ucraina, mi-au mărturisit că au o ură viscerală față de ruși și de tot ce-i rusesc, de la balalaică și matrioșcă la Cehov și Dostoievski, la filmele lui Tarkovski și mai ales ale lui Mihalkov, de la vlădică la opincă, de la mujic la intelectual. O pot înțelege, dar în același timp mi-e o imensă milă de Ivan, rusul cel prost și spălat pe creier care crede că „operațiunea specială din Ucraina“ îi va aduce, în sărăcia lui, măreție și grandoare pentru patria căreia îi aparține.

■■■

ABONEAZĂ-TE ACUM

SCANEAZĂ CODUL QR

DILEMA VECHE

✔ 3 luni - 75 LEI ✔ 6 luni -127 LEI ✔ 12 luni - 201 LEI

TALON ABONAMENT

Nume .... Prenume ....
Str. .... Nr. ...., Bl. ......, Sc. ......, Et. ...., Ap. ......,
Localitate .... Județ/Sector ...., Cod poștal ....
Telefon .... Email ....
Am achitat suma de .... LEI cu mandat poștal/ordin de plată nr. .... din data ....
în contul SC ADEVARUL HOLDING SRL, cod fiscal RO18990288, deschis la BRD – Decebal, nr. cont RO70BRDE441SV58305914410.
Abonamentul va începe din luna* .... Semnătura ....

Plata se va efectua pînă la data de 25 a lunii în curs pentru ca livrarea să înceapă de la data de 1 a lunii următoare.

Prin completarea prezentului talon sînt de acord ca SC ADEVARUL HOLDING SRL să prelucreze datele mele cu caracter personal pentru activități promoționale și să le dezvăluie terților conform legii nr. 677/2001. Îmi rezerv dreptul să mă opun acestei prelucrări și să solicit ștergerea datelor adresîndu-mă societății SC ADEVARUL HOLDING SRL printr-o cerere scrisă.

Pentru abonamentele plătite cu mandat poștal sau ordin de plată este necesar să trimiteți talonul completat, împreună cu copia dovezii de plată la **SC ADEVARUL HOLDING SRL – Abonamente,** București, Șos. Fabrica de Glucoză nr. 21, Sector 2, cod poștal 020331.

CUM TE ABONEZI
✔ **ONLINE:** la http://abonamente.adevarul.ro
✔ **VIRAMENT BANCAR** sau **MANDAT POȘTAL:**
în contul SC ADEVARUL HOLDING SRL, cod fiscal RO18990288,
deschis la BRD - Decebal,
nr. cont RO70BRDE441SV58305914410.
✔ **LA TOATE OFICIILE POȘTALE** / ✔ **FIRMELE DE ABONAMENTE**

Informații și reclamații: abonamente@adevarulholding.ro
Tel: 0790 139 007/0790 139 009 (L-V, 9.00-18.00)

...ÎȚI DĂ DE GÎNDIT

Stela GIURGEANU

Poate exista empatia socială?

De mai bine de doi ani, de cînd omenirea a intrat într-un iureș care pare a fi încă departe de a se domoli, un cuvînt emergent din apele tulburi în care ne scăldăm, un cuvînt pe care îl aud repetîndu-se la răstimpuri, în discursuri și slogane, este „empatie“. Însă, cum nu e un cuvînt facil, purtînd în sine o întreagă istorie conceptuală și avînd foarte multe nuanțe, nici nu este folosit întotdeauna în sensul lui corect, nu este înțeles cum trebuie și, cu siguranță, dacă e să ne uităm în jur, la nivel social, este foarte greu de aplicat.

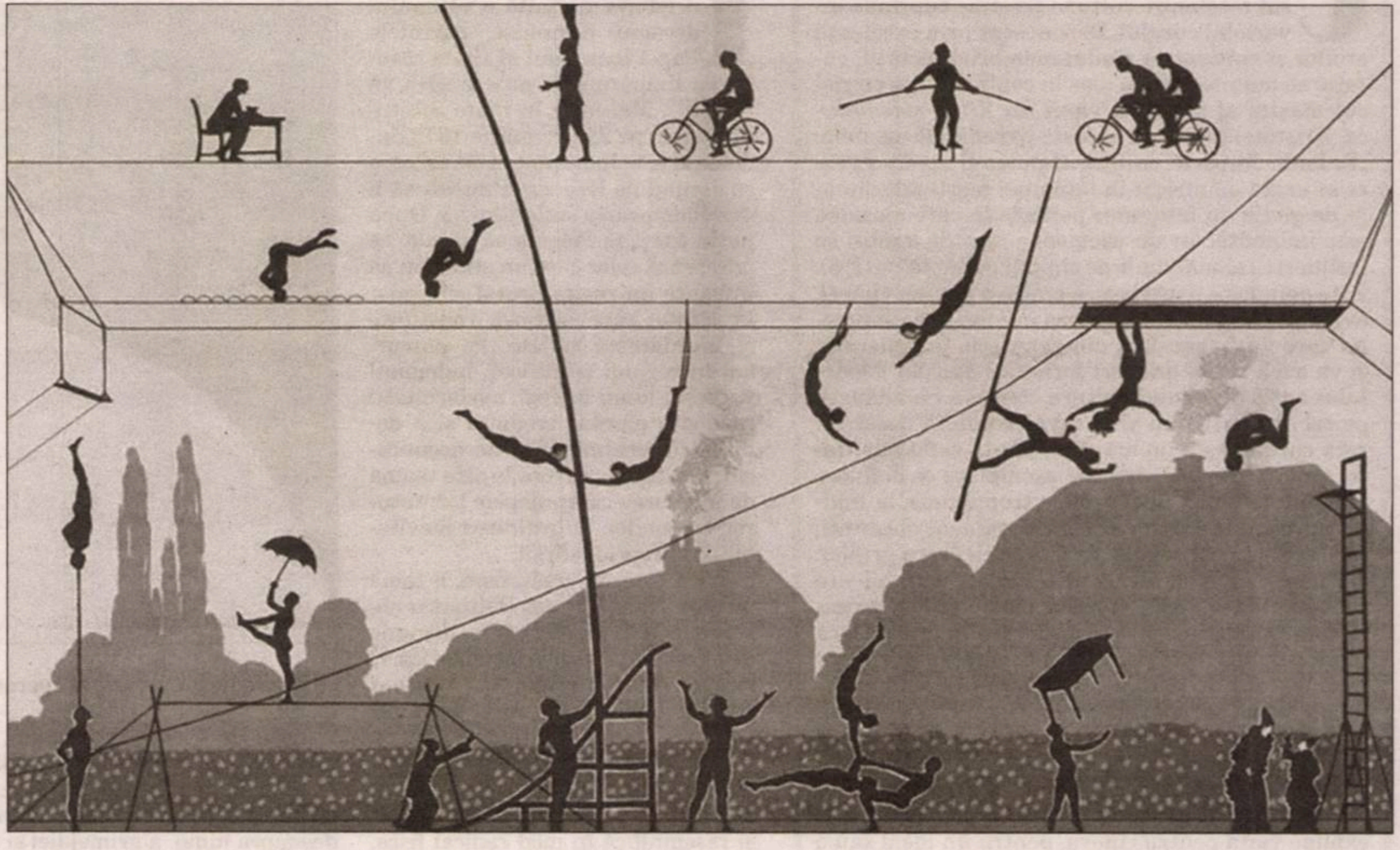

Pentru că empatia, deși poate provoca și compasiune sau milă, înseamnă, de fapt, să fii în stare să vezi lumea prin ochii celuilalt. Iar asta este destul de dificil, avînd în vedere că societatea în care trăim nu are o disponibilitate prea mare pentru solicitudine.

Conceptul de empatie a fost folosit pentru prima oară, în domeniul estetic, de filosoful german Robert Vischer, care a încercat să diferențieze două niveluri de percepție a unei opere de artă: *verstehen* (a înțelege) și *Einfühlung* (interiorizare).

În lucrarea sa din 1873, *Über das optische Formgefühl. Ein Beitrag zur Ästhetik,* Vischer folosește termenul *„Einfühlung“* referindu-se la modul în care simțim o formă de artă, mai presus de simpla înțelegere – în ce măsură ne regăsim în personajele unui roman, ne conectăm la emoțiile formelor unei sculpturi sau culorilor unei picturi?

Cu alte cuvinte, *Einfühlung* se referea la capacitatea unui consumator de artă de a se transmuta mental într-o operă de artă, de a se simți prezent, chiar dacă doar imaginar, într-un peisaj pictat sau în paginile unui roman, pentru a putea experimenta pe deplin atmosfera, emoțiile și, nu în ultimul rînd, pentru a-și putea însuși alte idei de viață. Chiar dacă nu intrăm fizic în pielea unui personaj literar sau nu ne contopim literalmente cu formele unei sculpturi, asta nu înseamnă că nu o putem face prin intermediul minții, integrînd în noi senzații, întîmplări și circumstanțe inedite. În plus, prin dezvoltarea acestei abilități de a interioriza o operă de artă, ne putem îmbogăți viața interioară, putem adăuga cunoștințe și concepte noi cu care mai apoi putem opera în viața reală, în clipa cînd sîntem puși în fața unor circumstanțe inedite.

Cu cît o relație devine mai profundă,
cu atît înveți să privești lumea prin ochii celuilalt.

Einfühlung devine un soi de vaccin, inoculat prin percepția unei opere de artă, prin care sîntem ajutați să recunoaștem din timp ipostaze noi ale realității cu care intrăm în contact – fie că vorbim de întîmplări sau de oameni – și, prin identificarea în avans a unor tipare sau tipologii, devenim mai puțin vulnerabili la nou, iar schimbările nu ne vor mai luat chiar pe nepregătite

Astfel, prima relatare teoretică a lui Vischer despre noțiunea de *„Einfühlung“* ilustrează nu doar o percepție estetică, ci implică și o conștientizare a faptului că există mult mai multe puncte de vedere decît cele pe care le avem noi, mai multe emoții și mai multe situații de viață decît cele pe care le-am trăit.

În timp, termenul de *Einfühlung* a dispărut din discursul estetic (una dintre cauze fiind și tendința accentuată a artei înspre abstractizare și alienare), însă termenul de empatie a migrat, cum era și firesc, înspre psihologie, unde a fost folosit, pentru prima oară, în 1909, de către psihologul britanic Edward Bradford Titchener.

Titchener traduce termenul în limba engleză, *Einfühlung* devenind *„empathy“*, însă nu-l teoretizează, ci îl folosește strict legat de domeniul său de cercetare, și anume introspecția. Prin asimilarea unor emoții noi, susține Titchener, oamenii își revizuiesc propriile emoții.

Prima teorie științifică a empatiei, în domeniul psihologiei, a fost patentată de psihologul german Theodor Lipps, teorie prin care acesta explică două tipuri de relații emoționale pe care le dezvoltă oamenii, atît cu obiecte neînsuflețite, cît și între ei înșiși.

Cînd aceste relații sînt superficiale, conexiunile noastre cu lumea înconjurătoare au la bază un proces inconștient, un „instinct natural“, născut din propriile experiențe. Procesul de relaționare este, de fapt, unul de „imitație interioară“ pe care a Lipps a catalogat-o drept „iluzie optică“. Cu alte cuvinte, ni se pare că îl cunoaștem pe celălalt, însă nu facem decît să proiectăm asupra altcuiva propriile gînduri și emoții, ceea ce pentru Lipps nu este o eroare de percepție, ci una de judecată.

Exemplul celebru pe care psihologul german l-a folosit pentru a explica imposibilitatea unei empatii, în cazul relațiilor superficiale, a fost cel al unui acrobat pe sîrmă.

În timp ce stau în sală, privitorii îl urmăresc evoluînd la înălțime, cu inima cît un purice. Însă acea îngrijorare pe care o simt doar imită empatia – deși publicul se pune mental în locul acrobatului, frica simțită pentru acrobat este, de fapt, doar o reflexie a propriilor frici. Cum spectatorii n-au făcut niciodată echilibristică, nu cunosc tehnicile și n-au nici un fel de antrenament, se imaginează brusc cocoțați la zece metri înălțime, încercînd să-și mențină echilibrul pe o sîrmă. În mod logic, sentimentul general al publicului (care dezvoltă în timpul spectacolului doar o relație superficială cu artistul) este unul de teamă. Însă, din punctul de vedere al acrobatului, acea teamă nu există, pentru că el știe foarte bine ce are de făcut, altfel nici nu s-ar fi gîndit să urce pe o sîrmă, la înălțime.

Cu alte cuvinte, empatia nu poate funcționa în relații superficiale, în care doar experimentezi o reflexie a propriilor emoții asupra cuiva, ajungînd astfel nu să-l înțelegi, ci mai degrabă să-l judeci. Cu cît o relație devine mai profundă, cu atît înveți să privești lumea prin ochii celuilalt. Să știi că acrobatul de pe sîrmă nu va cădea, pentru că ai siguranța că el este antrenat. Să ne gîndim și la reversul acestui exemplu: cînd un om puternic are o relație superficială cu cineva slab, nu va înțelege niciodată de ce acela suferă – pentru el, problemele celui slab nu există. Nu va căuta să-l înțeleagă, ci îl va judeca, nu îl va ajuta, ci îi va impune propria mentalitate.

Poate, așadar, să existe un sentiment autentic de empatie la nivel de societate?

„De cele mai multe ori, practicienii și teoreticienii din științele sociale abordează conceptul de empatie cu un grad de neîncredere, asta dacă nu-l resping de-a dreptul. Empatia nu figurează niciodată printre conceptele fundamentale ale acestor discipline (...), ci mai degrabă apare ca o formațiune conceptuală cu o constituție dubioasă, greoaie, chiar periculoasă“, susțin Patricia Attigui și Alexis Cukier, autorii lucrării *Les Paradoxes de l'empathie* (CNRS, 2011).

Însă, de vreme ce empatia se referă la relațiile interumane și la armonizarea socială, de ce sociologii ocolesc acest concept?

Potrivit celor doi, primul neajuns al conceptului de empatie constă în ambiguitățile din jurul definirii acestuia. „Știm, de fapt, că o bună parte a viziunii contemporane a conceptului desemnează într-o manieră relativ simplistă empatia ca fiind capacitatea de a adopta punctul de vedere al celuilalt, pentru a-l înțelege. În aparență, acest concept ne-ar permite să ne raportăm mai bine la cei din jur. Dar, în același mod, acest concept (...) ne expune și la confuzii regretabile cu concepte apropiate sau învecinate (simpatia sau imitarea). Mai mult, dacă ne apucăm să dezvoltăm definiția empatiei, preciziile conceptuale pe care ar trebui să le aducem vor necesita să ne poziționăm și față de întrebări delicate referitoare la natura acesteia – este o rezonanță afectivă sau o transpunere prin imaginație? A unui sentiment sau a unei judecăți? Provoacă empatia o relație cu alteritatea sau dă naștere unei relații de fuziune?“.

Totuși, societatea este construită din relațiile care se stabilesc între membrii săi. Cu cît acestea sînt mai lipsite de armonie, cu atît societatea se destramă, intrînd într-o fază de anomie.

Émile Durkheim, cel care a definit conceptul de anomie (dezmembrarea unei societăți), a fost și cel care a vorbit pentru prima oară despre conceptul de solidaritate în științele sociale, în 1893. „Solidaritatea socială este coeziunea dintre indivizi, într-o societate, prin care se asigură ordinea și stabilitatea socială, fiind posibilă doar printr-o interdependență relațională, care îi face să simtă că doar împreună își pot îmbunătăți viața unii altora.“

Durkheim identifică două feluri de solidaritate socială: cea mecanică, dezvoltată în societăți mici, formate în general din indivizi care au aceeași ideologie, aceleași mentalități politice sau religioase, și cea organică, dezvoltată în societăți multiculturale în care relațiile se armonizează nu în jurul unor ideologii, ci al unei conștiințe comune a binelui comunitar. De cele mai multe ori solidaritatea organică apare în societăți democratice, în care, deși contribuțiile fiecărui individ diferă, toate au ca scop funcționarea optimă a societății, de la micro la macro. Pe cînd solidaritatea mecanică exclude conceptul de individualitate, cea organică devine un creuzet de ideologii și mentalități, fiind caracteristică societăților democratice.

Și probabil că empatia, manifestată la nivel social, poate funcționa doar într-o asemenea societate a solidarității organice, îndeajuns de evoluată pentru a atinge cunoașterea intrinsecă a logicii binelui – doar împreună ne putem îmbunătăți viața unii altora.

■ ■ ■

Bogdan TĂTARU-CAZABAN

Curajul ca virtute

Cvartetul virtuţilor pe care etica antică l-a lăsat moştenire culturii creştine cuprinde invariabil curajul. Recunoscut prin excelenţă eroilor şi cultivat în rîndul membrilor cetăţii, curajul se manifesta mai ales în confruntarea cu riscul maxim al pierderii vieţii. În *Etica nicomahică,* Aristotel confirmă această paradigmă agonală: „Pe bună dreptate, curajos ar putea fi numit cel care se arată neînfricat în faţa unei morţi aducătoare de glorie, în faţa unor pericole în care moartea este iminentă; iar un asemenea mod de a muri se întîlneşte cel mai mult pe cîmpul de luptă“ (III, 6). Este neîndoios o înţelegere eroică a acestei virtuţi, avînd ca pandant recompensa imanentă a renumelui care va fi transmis din generaţie în generaţie şi va avea astfel un efect formator durabil. Modelului antic al eroului cultura creştină i-a adăugat pe cel al martirului şi al cavalerului, în cazul cărora curajul este un act de credinţă şi de fidelitate. Ambele condiţii creştine exemplare se definesc prin intensitatea unei probe excepţionale, la limită, aproape inaccesibile pentru oameni obişnuiţi, care cedează, de regulă, în faţa fricii sau a grijilor.

Poate mai mult decît alte virtuţi, curajul are calitatea de a sfîşia carcasa mediocrităţii morale, punînd instinctul de conservare în criză. Dacă înţelepciunea, cumpătarea şi dreptatea par a sta mai degrabă de partea construcţiei de sine, curajul e o formă paradoxală de exprimare a identităţii prin asumarea riscului suprem. Dar nu în gol şi nu oricum. Pentru că nu e totuna a fi curajos cu a fi temerar, a înfrunta conştient un pericol cu a nu ţine seama iresponsabil de nici o primejdie, a-ţi expune viaţa pentru cineva, pentru un ideal sau o credinţă cu a te avînta bezmetic de dragul riscului. Din acest motiv, aşa cum se vede, şi astăzi, curajul depinde de ceva care-l depăşeşte, de dreptatea cauzei, de umanitatea ei ireductibilă. Există şi ceea ce Steinhardt descria ca a treia soluţie „pentru a ieşi dintr-un univers concentraţionar“: „în prezenţa tiraniei, asupririi, mizeriei, nenorocirilor, urgiilor, năpastelor, primejdiilor nu numai că nu te dai bătut, ci dimpotrivă, scoţi din ele pofta nebună de a trăi şi de a lupta“. Nu e o simplă – şi implauzibilă – negare a fricii, ci o victorie asupra paraliziei produse de frică, aşadar o combativitate susţinută de stăpînire de sine, fără de care a-ţi pune viaţa în joc ar fi mai curînd vanitate şi inconştienţă decît virtute.

Dar, aşa cum ne amintea Petru Creţia, putem observa, dacă sîntem atenţi, o formă mai puţin vizibilă a curajului de zi cu zi, care „nu are răsplata vreunei glorii“: „Să-ţi creşti, în durere, copii rău născuţi, să îngrijeşti ani şi ani părinţi neputincioşi, să trudeşti cîineşte pentru puţin şi să pierzi şi ce ai, să rabzi fără murmur chinurile trupului, să fii obscurul erou al unei dăinuiri“. Cutremurător portret al confruntării umile cu disperarea! Acest eroism cotidian nu-i ştirbeşte cu nimic aura celui excepţional; dimpotrivă, se luminează reciproc ca două expresii a ceea ce e mai bun în om: puterea, uneori nebănuită, de a lupta cu răul pentru a afirma cu preţul vieţii binele şi incredibila forţă de a spera în pofida a toate. Împrejurările excepţionale au darul de a scoate la lumină, în peisajul dramatic al angoasei şi al limitelor umane de tot felul, o tărie pe care doar formula lui Paul Tillich ar putea să o surprindă: *curajul de a fi* – uneori spectaculos, aproape neverosimil, fără a ţine seama de fragilitatea vieţii; alteori discret, aproape invizibil, fără să cedeze în faţa dezastrului. Mai degrabă decît să-i ruşineze pe cei rămaşi prizonieri ai confortului sau să-i umple de admiraţie pe alţii, actul de curaj, asociat dăruirii de sine, e o dovadă a faptului că sensul ultim al vieţii se manifestă, în momente privilegiate, prin asumarea neîntîrziată a riscului şi prin nobleţea sacrificiului.

***Bogdan Tătaru-Cazaban** este cercetător în istoria religiilor. A publicat recent* Inteligenţa inimii. Schiţe pentru un portret al virtuţii *(Editura Spandugino, 2021).*

Ioan Alexandru TOFAN

Nu vă temeţi!

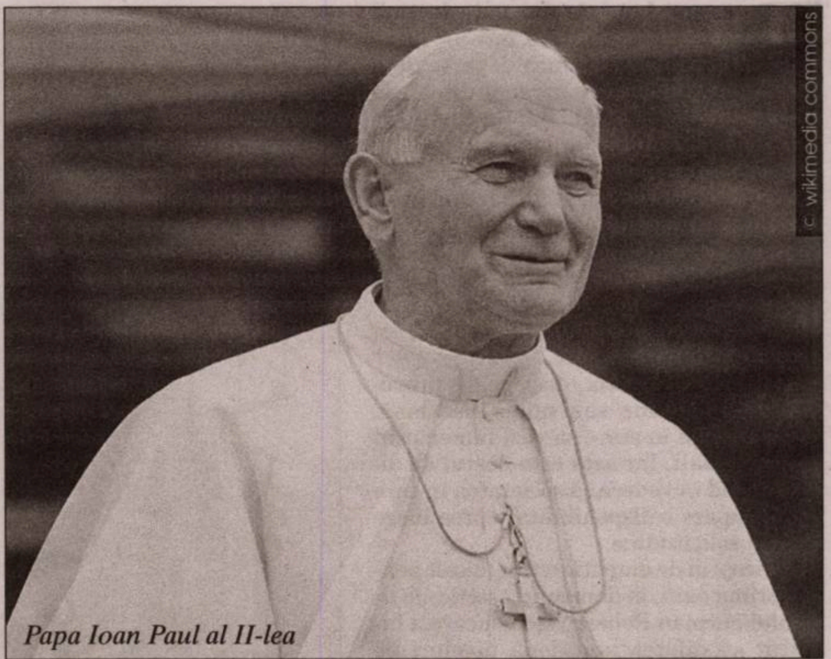

Papa Ioan Paul al II-lea

© wikimedia commons

În istoria ruginită a ultimului deceniu comunist, cuvintele Papei Ioan Paul al II-lea răsună cu limpezime şi putere: „Nu vă temeţi!“. Mai întîi, în Piaţa Sfîntului Petru, pe 22 octombrie 1978, îndemnul este îndreptat către cei care se ascund de Hristos şi nu vor să îi deschidă poarta sufletului lor. După puţin timp, în Polonia sa natală, se adresează celor care nu ştiu cum să înfrunte un regim brutal şi îngust la minte, care înăbuşă conştiinţe şi murdăreşte suflete. Pe parcursul întregului pontificat, îndemnul vorbeşte lumii întregi: modernităţii care şi-a pierdut credinţa şi a dobîndit în schimb frica de necunoscut; creştinilor, cărora le este teamă de întîlnirea cu aproapele lor; tuturor oamenilor, la întîlnirea inevitabilă cu propriul sfîrşit.

Frica este, în creştinism, o temă stranie. Hans Urs von Balthasar observa în 1951 că ea încă nu dispune de o tratare teologică sistematică. O va face chiar el însuşi, în *Creştinul şi frica* (1951, trad. rom. de Lorin Ghiman, Galaxia Gutenberg, 2016). Textul, dens şi plin de referinţe, atît biblice, cît şi filosofice, argumentează ideea că Mîntuitorul transformă şi resemnifică în mod radical frica, incluzînd-o (pe Cruce şi, mai înainte, în Grădina Gethsemani) în lucrarea complexă a harului.

În *Vechiul Testament,* spune von Balthasar, există o „frică a celor răi“ şi „frica celor buni“. Prima este una vană, vecină cu nebunia: „Cel nelegiuit fuge fără ca nimeni să-l urmărească“ (Pildele lui Solomon 28, 1). Cea de-a doua este temporară, îngăduită de Domnul doar ca răscruce a drumului către El: „De te culci, nu-ţi va fi teamă, iar de adormi, somnul tău va fi dulce“ (Pildele lui Solomon 3, 24). În Noul Testament, partajul se păstrează, dar este, cum spuneam, resemnificat. Frica celor răi este de găsit în Apocalipsă, în preajma Judecăţii de la sfîrşit. Ea se mai numeşte „frică de păcat“. Frica celor buni (frica Crucii) este de găsit la piciorul Crucii, pe care este răstignit însuşi izvorul vieţii. Cea din urmă, aşadar, este mai degrabă frică pentru ceilalţi, pentru destinul lumii, nu pentru sine. Ea provine din „solidaritate“ faţă de cei aflaţi în primejdia întunericului. În al doilea rînd, este o frică în care răsună ecoul „fricii“ de pe Cruce, a Mîntuitorului care pătimeşte în chip real însingurarea şi durerea. Este cu totul diferită de prima, pentru că nu este una care se trezeşte în faţa primejdiei, ci una care este copleşită de proximitatea necuprinsului. În Evanghelie, un astfel de moment este şi acela, zguduitor în încordarea lui, în care Isus îi spală picioarele lui Petru: „A venit deci la Simon Petru. Acesta I-a zis: Doamne, oare Tu să-mi speli mie picioarele?“ (Ioan 13, 6). Ultimul aspect reprezintă pecetea unică a fricii creştine: credinciosul trece de la frica cea rea la frica mîntuitoare, „iar între ele, separîndu-le, se află în mod necesar zona lipsei de frică, ce este caracterizată de strălucirea credinţei, iubirii şi speranţei“ (p. 73).

Există o „frică a celor răi“
şi „frica celor buni“.

Lipsa de frică a creştinului, alături de virtuţile speranţei, credinţei şi iubirii, marchează, ca interval, momentul în care omul se ridică deasupra lumii, a primejdiei şi a temerilor ei şi se predă necuprinsului; dincolo de acest moment, frica Crucii intră într-o altă logică, în aceea a sfinţeniei: „Nimeni nu e atît de dezarmat precum sfîntul în faţa lui Dumnezeu şi, de aceea, nimeni atît de pregătit să se lase inundat de orice frică“ (p. 108).

Cartea lui Hans Urs von Balthasar poate aşadar să nuanţeze îndemnul atotprezent în Scriptură şi reluat apoi de Papa Ioan Paul al II-lea: „Nu vă temeţi“. Nu este vorba despre curajul inconştient al celui care nu are nimic de pierdut şi se aruncă cu capul înainte. Nu este nici semnul încredinţării depline că, orice ai face, are cine să te scoată din necaz. Mai degrabă, cum spune şi teologul elveţian, lipsa de frică este un „salt“, nu o atitudine. La fel sînt şi virtuţile: nu simple stări interioare, ci, din contra, constante şi infinite dislocări ale sufletului, pariuri şi aventuri.

Întreaga argumentaţie teologică şi filosofică a cărţii nu poate fi urmărită îndeaproape aici. Rămîne însă ideea unei situări a lipsei de frică (numită uneori „curaj“) într-un interval al fricii: „Tocmai lipsa de apărare şi, văzută dinspre omul natural, slăbiciunea (şi, astfel, nu în ultimul rînd şi frica) devine acum precondiţia esenţială pentru bărbăţia creştină. Tocmai acolo unde dezvelirea inimii şi a vieţii se petrece cu adevărat străluceşte cel mai pur adevărata forţă, care nu e a mea, ci a Domnului“ (pp. 107-108).

Unde găseşte creştinul obişnuit puterea de a asculta cuvintele Papei Ioan Paul al II-lea? Cum este posibil curajul în viaţa de zi cu zi, nu doar ca formă de eroism exemplar? O soluţie ar fi aceea de a-l învăţa dîndu-i mai întîi tîrcoale, nu direct: de a cultiva acele virtuţi care îi sînt înrudite, ademenindu-l în propriul suflet. În marele manual al subversiunii creştine în inima absurdului, *Jurnalul fericirii,* Steinhardt scrie: „Frica trebuie învinsă. Nu există în lume decît un singur lucru, decît unul: curajul. Iar secretul este să ne purtăm aristocratic. Numai gentileţea, bunătatea, calmul, purtările frumoase au haz“. În traducerea lor omenească, marile virtuţi cunosc formule propedeutice spectaculoase şi „la îndemînă“: credinţa este o formă de încredere luminată de imaginaţie, dragostea înseamnă, în primul rînd, bunătate şi politeţe, speranţa înseamnă bucurie, aşteptare calmă, inteligenţă. Curajul în forma lui maximală pe care ni-l cer Evangheliile se reflectă în demnitate şi stăpînire de sine. Toate aceste metode de a locui intervalul şi de a aştepta în anticamera sfinţeniei sînt forme de răspuns la chemările vieţii creştine. Cred că îndemnul „Nu vă temeţi!“ este, în ecoul lui abia auzit, mai întîi de toate o invitaţie la fericire, nu la înfruntare.

Apoi mai există o cale, pe care o putem găsi la unul dintre autorii preferaţi ai lui Hans Urs von Balthasar, Georges Bernanos. În *Jurnalul unui preot de ţară,* în antiteză cu personajul principal, măcinat de boală şi de „frica asta copilărească pe care mi-o provoacă suferinţa altora“, preotul din Torcy este întruchiparea unei credinţe sănătoase, vesele şi copilăreşti. Încă din primele pagini, naratorul scrie: „Comportarea lui faţă de mine m-a cam dezamăgit pentru că îi este silă de confidenţe şi ştie cum să-ţi taie şi ţie gustul de aşa ceva cu rîsul lui puternic de om cumsecade, altminteri mult mai fin decît înfăţişarea. Dumnezeule mare, ce-aş mai dori să am sănătatea lui, curajul şi echilibrul său“. Astfel de oameni sînt, poate, cei cărora „Nu vă temeţi!“ le sună simplu, firesc, precum o chemare la sărbătoare.

***Ioan Alexandru Tofan** este conferenţiar univ. dr. la Facultatea de Filozofie şi Ştiinţe Social-Politice, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza“ din Iaşi.*

Cristian Marius DIMA

Gînduri pașnice „în vreme de război“, pentru ortodocși și nu numai

În societatea *pseudomodernă* în care evoluăm (Alan Kirby), omul „nou“ trăiește într-o permanentă navetă la antipozii lumii sale: defragmentează, pe de o parte, și globalizează, pe de alta, relativizează Adevărul descoperit, dar își dogmatizează propria experiență, înlocuiește religia, ca dat, cu spiritualitatea, ca opțiune, denunță moderația și votează fundamentalismul, pune accentul în cunoaștere pe dezacord și nu pe consens, demitizează valorile identitare și educă prin constructe sociale și filosofice, mai mult sau mai puțin la modă, mai pașnice sau mai belicoase.

Iată de ce cred că, pentru unii români, războiul nu a început lîngă Kiev, de la ambițiile cotropitoare ale lui Putin, și, de aceea, nici nu-i îngrozește. Trăim în propriul nostru război – în „vreme de război“, ca în nuvela a lui Caragiale – de mai mult timp, de cînd ororile lui ne omoară, ne răpesc, ne dezbină și ne dezrădăcinează din sufletul și lumea lor, a celor sătui de pace. Mai grav – cred că nu doar pentru mine – este faptul că tot mai mulți creștini ortodocși de-ai noștri se duc singuri pe acest front: de pe cel al pandemiei, migrează, în prezent, și extrem de vocal, pe cel împotriva vecinilor noștri ucraineni. Cum era fericirea cîntată la Liturghie, cu „făcătorii de pace“?

Lor mă voi adresa în cele ce urmează, departe de a-i apostrofa, de intenția vreunui rechizitoriu sau atac la persoană și nici măcar cu pretenția unui eseu de teodicee. Totuși, cu puțină atenție, smerenie, empatie și cercetare a temeliilor credinței noastre, cred că vor putea rezona cu cele sugerate, pentru a se delimita de războiul ce le tulbură sufletul sau de cel în care, din nefericire, nu recunosc sau nu vor să fie solidari cu tragedia actuală a poporului ucrainean.

Așadar, sîntem într-o altă etapă a unui război surd pînă acum, într-o nouă formulă, *„reloaded“*, dar tot hîdă, de a ne raporta la alteritate, pusă înaintea ochilor și neputințelor noastre, cu voia lui Dumnezeu, pentru a înțelege incidența nefirească, și pe plan fizic, și pe plan spiritual, a acestui altoi al răului.

Războiul a început demult, „nevăzut“, de cînd, și la noi, pe fondul păcii sociale, oameni care-și leagă numele de Botez, ori chiar de altă Taină de primire a slujirii lui Hristos, au început să aibă certitudini, în defavoarea credinței, propagînd mesaje șoviniste în numele Ortodoxiei și patriotismului, pe unde pot și către oricine nu-i repede. Pentru ei, devine clar imediat și știu ce se află în spatele a toate cele ce vin – cum, de altfel, și afirmă invaziv – mai mult decît le-ar fi revelat răbdarea, smerenia și zorii credinței: „încredințarea celor nădăjduite, dovedirea lucrurilor celor nevăzute“ (Evrei 11:1).

Și tirania certitudinilor lor, căci sînt proporționale numeric cu bombardarea propriilor zone de explorare cognitivă sau duhovnicească, lovește nemilos victime colaterale, suflete și cugete mai puțin cutezătoare în zona interogativității, cu lansatoare de rachete, de tipul „Ascultă la mine!“ sau „Îți spun eu că...“. În demersul lor unidirecțional, dincolo de trista ratare a contingentului de educare din „cei șapte ani de acasă“, glisează pe derdelușul dintre informații accesate la click și adevărata cunoaștere, dintre foșnetul discernămîntului și cîntecul de sirenă al propriei nevroze, cît și pe confuzia dintre caracterul infailibil al Cuvîntului biblic și cel al hipertextelor de pe conturile de socializare. Cu toate acestea, ei nu sînt agenți noi ai agresivității din teatrul de război contemporan, ci sînt reperați și denunțați încă de la începutul propovăduirii Evangheliei în toată lumea, atunci cînd Apostolul Pavel îl avertiza pe ucenicul său Timotei: „Iar oamenii răi și amăgitori vor merge spre tot mai rău, rătăcind pe alții și rătăciți fiind ei înșiși. Tu însă rămîi în cele ce ai învățat și de care ești încredințat, deoarece știi de la cine le-ai învățat“ (2 Timotei 3, 13-14).

Catedrala Sf. Sofia din Kiev

© wikimedia commons

Auzim, din ce în ce mai deranjant, și digerăm cu greu afirmațiile celor care resping obraznic pozițiile oficialilor țării noastre, moderația intelectualilor creștini, dar și mesajul pașnic propovăduit cuminte, de la cele mai multe amvoane, despre situația tragică de dincolo de granițe ori cea a băjenarilor întîmpinați cu dragoste de poporul român. Acestor detractori ai solidarității, care se socotesc, de altfel, „îmbrăcați în Hristos“, dar nutresc gînduri și sentimente prin care justifică războiul sau suferința unui popor vecin, ai cărui înaintași s-au purtat necreștinește cu ai noștri, aș cuteza să le amintesc învățătura creștină că, pe lîngă uzurparea calității unicului Judecător al aproapelui (Iacov 4:12), conștiința lor uită că ceea ce nutrim și numim noi *credință* capătă expresie reală, de virtute mîntuitoare, numai dacă ne însușim învățătura aceluiași „Apostol al neamurilor“, adresată romanilor: „Bucurați-vă cu cei ce se bucură; plîngeți cu cei ce plîng. Cugetați același lucru unii pentru alții; nu cugetați la cele înalte, ci lăsați-vă duși spre cele smerite. Nu vă socotiți voi înșivă înțelepți. Nu răsplătiți nimănui răul cu rău. Purtați grijă de cele bune înaintea tuturor oamenilor. Dacă se poate, pe cît stă în puterea voastră, trăiți în bună pace cu toți oamenii. Nu vă răzbunați singuri, iubiților, ci lăsați loc mîniei (lui Dumnezeu), căci scris este: «A Mea este răzbunarea; Eu voi răsplăti, zice Domnul». Deci, dacă vrăjmașul tău este flămînd, dă-i de mîncare; dacă îi este sete, dă-i să bea, căci, făcînd acestea, vei grămădi cărbuni de foc pe capul lui. Nu te lăsa biruit de rău, ci biruiește răul cu binele!“ (Romani 12:15-21). Așa că, decît să probeze impostura în istorie și de experți în politică externă, fără să le-o ceară nimeni, mai degrabă pun genunchii la rugăciune, epitrahilul pe grumaz, după caz, și deschid cămara pentru milostenie. Ca alți frați de-ai noștri, mulți și buni, de la care învățăm cele de folos în aceste zile!

Schimbînd grupul, gardul, peretele de Facebook sau oricare alt zid care ne separă, întîlnim alți români care-și spun sau chiar afirmă că nu se așteptau la o acțiune beligerantă de tip armat în Europa secolului al XXI-lea. Pe ei i-aș întreba retoric: vi se părea imposibilă ocurența războiului în orizontul proxim și mult mai rezonabilă în alte contexte, doar pentru că ar fi fost mai departe, în timp și spațiu? Sînteți surprinși de „evenimente“, vă simțiți exploatați, nedreptățiți, blazați sau disprețuiți și în parcursul vostru școlar, social sau profesional? „Știți“, în schimb, adesea, mai bine ca oricine, ce măsuri să luați imediat („las’ că știu eu ce-o să fac!“) și pe ce cale să atacați sau sabotați torționarul, iar în caz de eșec, arătați cu degetul spre cine credeți că este vinovat pentru iadul pregustat în propriul cuptor? Probabil că da, pentru că diavolul nu dorește să ne așteptăm la nimic, nici măcar la existența sau uneltirile lui, dorește să nu fim niciodată pregătiți, să nu rămînem în stare de veghe, să nu rămînem uniți cu ceilalți pentru a fi „izbăviți de cel rău“, să nu ne păstrăm atenția, pacea interioară și luciditatea care să ne ajute să măsurăm corect situația și perspectiva! Să nu...

E o alunecare în aceeași logică precum a celui înșelat de diavol, cînd încalcă legea. Dacă este descoperit, își spune – în sine, cel puțin – că nu se aștepta să fie prins sau, ridicol, anchetează Providența: de ce i se întîmplă tocmai lui?!

Și aruncîndu-i în polemici nesfîrșite legate de corectitudine politică, de supremația diversității ori, din contra, făcîndu-i, pe alții, creatori de opinie împotriva vreunui sinod recent ce ar submina unitatea Bisericii, duhul acesta rău le dă de lucru pentru a nu fi atenți la forța lui difuză și le dă „dreptate“, adică îi instigă să fie iraționali, viscerali și trufași, de fapt numai bine încălziți pentru a se integra perfect în algoritmul execuției și manipulării, pentru a pierde șansa restaurării și depășirii unei astfel de viețuiri, ușor de controlat de alții: duhuri, oameni, mașini...

Iată motive pentru care ar trebui să căutăm ce este de învățat în oricare dintre experiențele directe sau indirecte la care ne raportăm și, în cazul unui impas, în acest *examen de conscience*, este recomandabil, înainte de a (re)acționa, să luăm aminte la Părinții noștri, care au trăit, luptat neobosit, denunțat și chiar „transmis de la fața locului“, în „războiul nevăzut“: „Fii încredințat că orice vexație și tulburare a inimii noastre nu-i plăcută în ochii lui Dumnezeu, căci, de orice natură ar fi, totdeauna e întovărășită de nedesăvîrșire și totdeauna iese dintr-o rădăcină rea a egoismului nostru. [...] Vrăjmașul nostru, diavolul, urăște mult pacea noastră (fiindcă e o pace unde locuiește Duhul lui Dumnezeu, ca să facem lucruri mari), și adesea vine ca un prieten și încearcă a ne-o lua prin diferite pofte ce par a fi bune, dar cît sînt de amăgitoare și mincinoase, poți să vezi, între alte semne, și aceasta: ele ne răpesc pacea inimii.

De aceea, dacă voiești a fugi de această mare nenorocire, cînd santinela, adică mintea și atenția ei, îți va spune că o nouă dorință de vreun lucru bun cere să intre în suflet, nu-i deschide ușa inimii! Întîi leapădă-te de orice voință a ta, pune-o înaintea lui Dumnezeu și, mărturisind orbirea și ignoranța ta, roagă-L cu căldură să te lumineze cu Lumina Lui, ca să poți vedea dacă această poftă și dorință vine de la vrăjmaș“ (Sfîntul Nicodim Aghioritul, *Războiul nevăzut)*.

Pentru că, indiferent cît de conștienți sîntem de valoarea absolută a păcii, aceasta constituie o condiție primordială pentru sănătate, fericire, împliniri, viață lungă și orice altceva obișnuim să urăm cuiva. De fapt, cînd crești într-o lume de tip piață (cu ambele conotații: *market* și *square)*, unde zarva, mirosurile, tonul, toanele și mobilitatea acoperă vălul diafan – însă protector – al păcii, este greu să trăiești pacea ca pe un mod de viață privilegiat fără să ai o cultură a păcii; e anevoie să sesizezi șansa păcii, ca dar de la Dumnezeu, primit pentru a-l prețui și a-l întoarce spre El și spre ceilalți semeni! Și e anevoie pînă cînd tu sau cel de lîngă tine îl pierde.

Îmi amintesc de zilele de 21 septembrie în care sărbătoream, cu generații de seminariști, Ziua Internațională a Păcii, plantam copaci ca simbol al sustenabilității acestei stări de grație și discutam despre importanța păcii, ca dar de la Dumnezeu, într-o vreme în care războaiele ocoleau acest „picior de plai“. Și învățam că rugăciunea repetată a Bisericii, pentru „pacea lumii“, ar trebui să fie stăruitoare în conștiința și sufletele fiecăruia dintre noi, pentru ca „pacea lui Dumnezeu, care covîrșește orice minte, să păzească inimile voastre și cugetele voastre, întru Hristos Iisus“ (Filipeni 4:7).

Orice dar divin care ni se oferă trebuie pus în inimi și lîngă icoană, însă și în brațele noastre întinse spre celălalt și spre Cer. Darul din dar va purta asceza muncii, libertății și sacrificiului nostru, pentru a-l umple de prinosul dragostei noastre și pentru a-l întoarce în acest dialog al dăruirii: *Ale Tale dintru ale Tale...*, așa cum „colindăm“ mereu, la fiecare Sfîntă Liturghie, pe Pruncul Dumnezeu care aduce, odată cu Nașterea Sa ca Om, „Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu și pe pămînt pace, între oameni bunăvoire!“, pînă la sfîrșitul veacurilor.

Cristian Marius Dima *este preot și profesor limbi moderne la Seminarul Teologic Ortodox „Chesarie Episcopul“ din Buzău.*

Codruț CONSTANTINESCU

Roma este eternă, noi – trecători (prin ea)

Îmi aduc aminte de primele contacte pe care le-am avut cu Italia și care au fost în mod exclusiv legate de lumea fotbalistică a anilor 1980, pentru că, în ciuda faptului că eram închiși într-un țarc, regimul diabolic permitea vitrinelor sale fotbalistice să joace fotbal. Și cum acele echipe erau crescute cu ajutorul metodelor comuniste în materie, echipele sistemului adunau crema fotbaliștilor, fiind destul de competitive pe plan european. Pe peretele unui prieten de familie burlac se găseau prinse cu acul fotografii ale marilor echipe ale momentului, editate de Sportul Studențesc (pe care le-am colecționat cu religiozitate). Într-una din ele apărea marea echipă a lui Juventus Torino (cu tot cu Michel Platini) din 1985. După 1990, tata și bunicul jucau la Pronosport, pariind sume modeste pe meciurile campionatului din Cizmă. După trei decenii am găsit micile bucăți de hîrtie cu scrisul celor de mult plecați (X-1-2), care mi-au stîrnit nostalgii. Astfel am auzit numele unor orașele exotice precum Piacenza, Vicenza, Foggia (unde a jucat inclusiv Dan Petrescu), Modena. Despre *Brescia romena* nu mai comentez (acum în liga a doua italiană, mă rog, a fost mereu o echipa navetistă). Chiar mă gîndeam ce reportaj fabulos ar ieși dacă vreo televiziune ar avea ideea să meargă pe urmele celor trei mari jucători și ale lui Mircea Lucescu tocmai acolo, la Brescia. În anii 1990 era de domeniul SF ideea de a ajunge să vedem aceste orașe minunate ale Italiei. Nu-i vorbă, pasionați eram și de mașinile italiene, iar mărci precum Alfa Romeo sau Lancia Delta Integrale sunau în mințile noastre, obișnuite doar cu Oltcit și Dacia 1300, ca venind dintr-o altă lume. Ceea ce era corect. Era o altă lume. Această fascinație a fost cimentată pe viață de Campionatul Mondial de Fotbal din 1990, primul văzut la un televizor în culori. Am făcut tot posibilul să nu pierd nici un meci, doar Mineriada din iunie 1990 ducînd la întreruperea difuzării lui, spre marea mea nemulțumire.

Roma este o lume în sine care a fascinat, o face și acum, după cum se va întîmpla și peste o mie de ani. Dar Roma nu este doar un oraș-muzeu, care te lasă fără grai, înțesat cu biserici baroce, piațete și sute de obiective turistice, ci și un oraș tînăr, care trăiește intens momentul, de vină fiind și motorul turistic, gripat de pandemie, dar căruia, din cînd în cînd, și Guvernul italian „îi mai dă o cheie“, pentru a fi sigur că nu e complet stricat. Iar noi am prins tocmai o asemenea fereastră temporală. Italienii nu s-au jucat de-a alba-neagra, un joc atît de caracteristic românilor, prin care se autoamăgesc, rămînînd mereu păcăliți, ci au instituit măsuri dure încă de la începutul valului 4. Pînă acum vreo trei săptămîni, pentru a intra în Italia aveai nevoie nu numai să demonstrezi că ești vaccinat cu doza *booster,* dar și să fi făcut un test PCR. În 1997 ajunsesem pentru singura oară la Roma, dar cum eram cazați undeva lîngă Rimini, grupul din care făceam parte a parcurs într-un autocar rablagit vreo trei lungi ore pe autostrăzi pînă să ajungă în Cetatea Eternă. Am ajuns după prînz, am vizitat rapid Columna lui Traian, am intrat în Muzeul Vaticanului, depășind în viteză cîteva grupuri de japonezi siderați, care stăteau cuminți la coadă (noi nu aveam trei ore pentru a aștepta) și noaptea ne-am întors în fostele cămine ale Fiat, acolo unde erau trimiși vara muncitorii din Torino și care atunci găzduiau un fel de tabără de tineret. Țin minte că înainte de a părăsi Roma am intrat în librăria Rinascita, care mi s-a întipărit în memorie, părea anticamera livrescă a raiului și nu m-am putut abține să cumpăr, din puținii bani de buzunar pe care-i aveam, două volume, în limba engleză, despre celți. Fix la 11 august 1997, căci am scris pe pagina de gardă locul și data achiziționării, așa cum o fac mereu cu orice volum. Revenind în Roma, știind că trebuie să recuperez mai multe obiective decît am fi avut timp, mi-am adus aminte cum și cît de nedrept fusese James Joyce, în stilul său profund (pe de altă parte, personajele unui autor nu reflectă necesar părerea lui despre un subiect sau altul) cu Roma și civilizația sa în celebrul *Ulysses* (profesorul Mac Hugh despre romani): „Cum a fost civilizația lor? Mare, sînt de acord, dar stearpă. Colecționari, canalizări. În deșert sau pe un vîrf de munte, evreii spuneau: este bine să te afli aici. Să ridicăm un altar lui Iehova. Romanii, precum englezii, care le calcă pe urme, aduceau oriunde ar fi pus piciorul această unică obsesie a canalizărilor. Îmbrăcat în toga sa, privea împrejurul lui spunînd: este bine să te afli aici. Să construim un closet“. Dar canalizarea sau closetul nu sînt importante?

Colosseum, Roma

c. wikimedia commons

Roma nu este doar un oraș-muzeu, care te lasă fără grai, ci și un oraș tînăr, care trăiește intens momentul.

În prima noastră dimineață romană, am servit un modest mic dejun în subsolul hotelului (care avea zeci de mici camere, fiind o clădire din secolul al XIX-lea recompartimentată, aflată foarte convenabil lîngă Gara Termini și stația de metrou Castro Pretorio). Am stat cuminței la locurile noastre, fiind serviți și nedîndu-ni-se voie să ne servim (poate din rațiuni de securitate sanitară, cu toate că spațiul era oricum foarte strîmt, poate din rațiuni economice, ca oaspeții să nu consume prea mult –, cert este că nici un turist nu înțelegea de ce după noi stăteau trei angajați ai hotelului cînd ne puteam descurca singuri foarte bine, așa cum fiecare dintre cei de acolo o făcuse de sute de alte ori), și am pornit la drum. Aveam de gînd să ne întoarcem seara în camera de hotel rupți de oboseală. „Nu am venit să stăm“, îmi impusese ea. De data aceasta m-a ascultat și avea o pereche de încălțări fără toc, comode, *reziliente și durabile* (cum se spune acum peste tot), chiar dacă reușise cumva să îngrămădească în micul nostru bagaj de mînă, de avion, și niște botine cu toc, pe lîngă alte două haine de stofă și o geacă de fîș. Cum intrase totul în mica geantă rămîne un mister. Totuși, îi dădeam dreptate, la Roma nu poți veni oricum, fără o minimă recuzită elegantă chiar dacă Roma nu este Milano. În cele două zile observasem sute de englezi care își însoțeau echipa națională de rugby la Roma, unde avea să zdrobească echipa Cizmei cu un sec 33-0 în cadrul etapei Turneului celor Șase Națiuni. Cum îi recunoșteam pe englezi? Fără a jigni, în afara faptului că femeile lor par a nu avea nici o tangență cu feminitatea clasică, pentru că ei consideră o temperatură de 15-16 grade toridă, fiind îmbrăcați în pantaloni scurți și tricou, în timp ce orice roman normal are o geacă primăvăratică și pantaloni decenți. Eleganța englezoaicelor a murit probabil în secolul al XIX-lea și de atunci este așteptat Mesia să o renască. Deșarte așteptări. Spre deosebire de ele, aveam să observ destule femei romane, îngrijite, pudrate, machiate, bine îmbrăcate neostentativ, care nu făceau rabat de la clasica distincție feminină, pe care feminismul vrea să o ucidă. Prima noastră oprire a fost în stația de metrou Colosseum. De altfel, de-a lungul celor aproape trei zile aveam să folosim din plin abonamentul de transport valabil timp de 72 de ore, cumpărat de la un automat, care costă vreo 16 euro, dar care poate fi folosit pe toate mijloacele de transport din capitala italiană. Am înțeles că și Bucureștiul încearcă să implementeze același sistem, pe care marile orașe din Europa îl folosesc de un deceniu. Nu cred că la noi va rezista mai mult de o lună. Ieșind la suprafață, Colosseumul ne aștepta cuminte și resemnat, însă ce mai freamăt, ce mai zumzet în jurul lui! Fiind naivi, am crezut că putem cumpăra bilete pentru a-l vizita. Dar nu, biletele emise în acea zi fuseseră deja vîndute online (majoritatea unor așa-ziși organizatori de tururi ghidate, în fapt o mică mafie locală). Un bărbat care părea a ști totul, om de-al locului, ne-a îndemnat, într-o engleză decentă, să ne alăturăm unui grup care împreună cu un ghid autorizat avea acces chiar în acea dimineață. Auzindu-ne vorbind între noi în română, a schimbat rapid registrul lingvistic. Era și el român din Rîșnov. „Dar de unde din România sînteți?“, ne-a întrebat curios. „Păi, din Prahova“, i-am răspuns. „Aaaaa, păi și soția mea este din Ploiești, haideți la ea să vă lămurească.“ Visul meu de a vizită Colosseumul și Forumul roman devenea o realitate, mai ales că mereu mi-am dorit să fac parte dintr-un mic grup de turiști bogați (și occidentali), care se învîrt ca fluturii de noapte în jurul becului, într-o seară toridă de august, în jurul unui ghid semiprofesionist, care explică și conduce, agitînd o umbrelă nedesfăcută sau un băț la capătul căruia e înnodată o eșarfă. Mioarele din spate trebuie să-și urmeze docile liderul. Ghidul nostru a fost Matteo, un italian pe la cincizeci de ani, fluent în engleză. O figură. Fiind fumător înrăit, părea a-și da duhul după fiecare zece metri străbătuți în interiorul incredibilei incinte. Nu a putut urca treptele de la parter la primul etaj al Colosseumului, a luat liftul, după ce s-a certat cu un gardian. Măcar aveau o limbă comună. *„Folks, folks,* uitați, aici este singurul grup sanitar al Colosseo, va dați seama ce presiune este pe el, o singură baie pentru cei treizeci de mii de turiști cîți vin zilnic aici, în plin sezon, da, da, acum încă este bine, abia a început sezonul, dar vă dați seama... Știți cum își făceau nevoile romanii? Nu erau așa de pudici ca noi. Săpau patru gropi într-o parte, alte patru în alta și în timpul banchetelor stăteau laolaltă, femei și bărbați, și-și făceau treburile discutînd politică sau sport. Ehe, nu pierdeau timpul, adevărul e că nici nu trăiau prea mult, doar cei bogați ajungeau la 80 de ani, cei mai mulți nu depășeau 45.“ Matteo știa multe despre istoria Romei, fără îndoială, dar cred că ar fi putut spune absolut orice căci nimeni nu avea cum să-l contrazică. Nici măcar eu căci nu am fost niciodată mare expert în civilizația sau istoria Romei. Chiar dacă mi-a plăcut pînă și dreptul roman, examen pe care l-am trecut la limită. Matteo era foarte sociabil (un truism pentru italieni) și a încercat să poarte un dialog cu toți membrii grupului. „Sînteți români? A, știți că eu conduc o Dacia Sandero? Dau de muncă la România.“ Nu m-am putut abține să-i răspund: „Și noi îți dăm ție de lucru acum, nu? De-aia e mișto Uniunea Europeană, ne bucurăm unii de alții, ne folosim unii pe alții“. S-a făcut că nu mă aude. În afara unei alte familii de români (doamna, pe la 35 de ani, avea niște buze botoxate masiv) și un cuplu între două vîrste polonez, restul oastei de strînsură era format din englezi și două tinere cupluri din dominioane, unul sud-african, spilcuit, și unul neozeelandez. Bun motiv pentru ca Matteo să-i tachineze pe englezi: „Ne bateți voi mîine, dar știți că Noua Zeelandă vă spulberă la rugby oricînd“. Matteo avea darul de a oferi o istorie a locurilor împănată cu detalii pitorești, de regulă deocheate. „Să vă zic eu, și doamnele să nu se supere, dar, tipilor, Colosseumul era raiul nostru, vă dați seama? Păi, cum altfel? Veneai aici și intrai gratuit, beai vin și mîncai, totul pe banii împăratului, toată ziua, te uitai la lupte, pariai, te puteai și bate un pic, existau și prostituate pe care le puteai folosi fie în gradenă, fie pe hol, depinde cum aveai chef și dacă mai aveai putere în tine căci vinul, ehe... era bun, era mult.

Da, știu, nu erai aproape de lupte fiindcă în primul inel stăteau împăratul și familia lui, apoi, un pic mai sus, senatorii și aristocrații, adică privilegiații. Totuși, să nu credeți că gladiatorii se omorau la fiecare luptă, nuuuu, căci ei reprezentau o investiție importantă a celor care-i dețineau, era o afacere, *folks*. Ei se mai și răneau, iar lupta era întreruptă. Un gladiator nu se lupta mai mult de trei-patru ori pe an.“ Ieșind din incinta Colosseumului, Matteo, după ce și-a mai tras sufletul, ne-a întrebat: „Oameni buni, care dintre voi sînteți căsătoriți? Hai, ridicați mînuța, nu vă fie rușine...“. De ce ne-ar fi fost? „Uitați, vedeți crucea de pe această coloană? Știți ce reprezintă? Da, este o cruce, dar mult mai mult decît atît. Pînă acum cîțiva ani, cînd Biserica și-a băgat coada, se credea că bărbaților care își pun palma în dreptul ei li se iartă toată păcatele timp de un an de zile. Minciuni, adultere, alea-alea... Așa că, dacă aveți curaj, aș zice să vă faceți rezerve, puneți palma de zece ori, cine știe cînd mai veniți pe aici.“ Matteo ne-a informat și că, acum doi sau trei ani, în fața Colosseumului filmase chiar Tom Cruise unul din episoadele *Mission Impossible*. „Nici nu știți cît de mic de înălțime este, cam cît erau de altfel și romanii, un metru șaizeci și cinci. Nu m-a chemat la filmări, nemernicul…“

Roma
© wikimedia commons

Înțelegînd destul de bine limba italiană, cam ca orice român, ba uneori încercînd chiar să o vorbesc chiar dacă atunci cînd nu știu un cuvînt tendința mea este de a-l italieniza pe cel francez (cum a fost cazul cu șoferul taxiului care ne-a luat de la aeroport și care, cînd i-am spus că mai fusesem la Roma în 1997, pe vremea lirei italiene, mi-a spus că atunci viața era mai ieftină), am urmărit și programele televiziunilor italiene. În dimineața zilei de duminică, în cadrul matinalului RAI 1 am urmărit un interviu cu Alessandro Piperno. Scriitor. Pur și simplu scriitor. Pentru cineva care vine din România a vedea un scriitor la televizor pare șocant, avînd în vedere statutul de paria pe care îl are în societatea românească. Scriitorii români trebuie neapărat să fie morți pentru a fi cu adevărat scriitori. Timp de zece minute, Piperno, care este un scriitor important (a cîștigat inclusiv Premiul Strega), a vorbit despre scris, cărțile sale, Roma, timpurile actuale. Mi-a plăcut mult ce spunea despre vină: „Cel mai greu de acceptat este că cineva este de vină. Nimeni nu e de vină niciodată, indiferent ce se întîmplă. Așa că eu mă simt de vină mereu“. Reflexe de scriitor. Luni dimineață, după ce weekend-ul lor primăvăratic și minunat a trecut, după ce fiecare italian a (de)gustat micul dejun cu un espresso tare și minunatele lor patiserii, după ce s-au plimbat care pe unde a putut, pe la munte, pe la mare (recomand cu multă căldură magnificul parc Villa Borghese din Roma, unde mi-am etalat mușchii de scriitor dînd la rame, pe lac, dar m-am și plimbat cu bicicleta, timp de o oră, pentru numai cinci euro), italianul s-a gîndit că a venit vremea să protesteze împotriva Guvernului. Dar unde? Exact în fața monumentului ridicat în cinstea regelui Vittorio Emmanuele al II-lea, unificatorul Italiei (care pe atunci era regat, Il Resorgimento fiind opera Regatului Sardiniei, care îngloba și această insulă, dar care-și avea centrul politic și economic în Piemont, în jurul fabricilor FIAT). Cîți să fi fost? Nu mai mult de o sută, după calculele mele optimiste. Concentrarea de forțe de securitate din jurul lor lăsa impresia că sînt teroriști ISIS. Probabil că mitingul nu era autorizat. Zece dube de carabinieri, cincisprezece echipaje de poliție, trupe de intervenție, o tanchetă a Esercito Italiano (Armata) și, cireașa de pe tort, un elicopter care zumzăia din înaltul cerului, numărînd, observînd, informînd trupele de la sol. Vreo zece ziariști stăteau la vreo douăzeci de metri distanță, sperînd că atmosfera avea să devină mai încinsă, pentru a-și face meseria. Cred că au plecat dezamăgiți. Oamenii au strigat ce au strigat, au fost împinși discret într-un colț, iar apoi s-au dispersat în liniște. Mă gîndeam la exemplul românesc, cînd, recent, forțele patriotice aurifere (de altfel, destul de modeste) au reușit să spargă porțile Parlamentului, dînd complet peste cap dispozitivul de siguranță. Sau la acel irlandez incredibil de rezistent la băutură, una din marile calități ale irlandezilor, care s-a făcut praf prin Centrul Vechi, dar a avut forța și curajul să intre în incinta Casei Poporului pentru a se odihni. În Italia nu s-ar fi apropiat nici la o sută de metri de Senat sau de Palazzo Chigi, care ambele se află relativ aproape de Vittoriano. Mergînd spre Panteon, am trecut și prin Piața Madama, unde se află sediul Senatului Italiei și unde se aflau garate alte patru mașini de poliție. Probabil că aceeași mobilizare de forțe era și în fața Palazzo Montecitorio, unde se află Camera Deputaților. Amuzat, nu am eliminat ipoteza ca acei demonstranți să nu fi fost decît niște figuranți plătiți pentru a arăta zecilor de mii de turiști fațeta Italiei neliniștite. Pe care nu ai cum să nu o iubești... Pe de altă parte, noi, turiștii de week-end sau de *city-break*, cum îi zice mai recent, facem mereu greșeala de a crede că totul este miraculos pe unde mergem ca și cum viața lor, a italienilor, francezilor, irlandezilor, nu ar avea timpii ei morți, plictiselile, muncile banale, repetitive, care nu oferă cine știe ce mari satisfacții, ca și cum ei nu ar tînji după un week-end altundeva, în alt cadru, tocmai pentru a fi scoși din rutina lor zilnică, după cum ni se întîmplă nouă cînd mergem la ei. La fel de bine și ei se pot bucura de trei zile de libertate (adică timpul tău să-ți aparțină numai ție și nu nenumăratelor obligații familiale sau profesionale) la București, Sinaia sau Brașov, și asta în ciuda infrastructurii noastre mizerabile și a prețurilor noastre nesimțite.

Scriitorii români trebuie neapărat să fie morți pentru a fi cu adevărat scriitori.

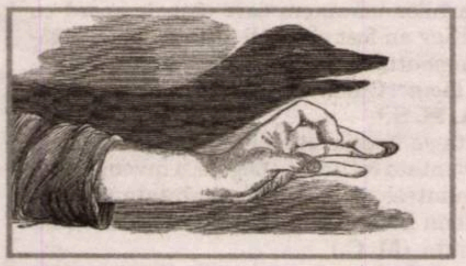

Iaromira POPOVICI

bazar

Binele și răul

În copilărie, am trăit în logica basmelor. În care, așa cum știm cu toții, Binele se lupta cu răul. Și ieșea, cam întotdeauna, învingător. Iar răul era pedepsit, de cele mai multe ori într-un mod drastic, crud.

Crescînd, și vremurile schimbîndu-se, logica basmului a rămas undeva pe fundal, dar peste ea au tot venit nuanțele. Despre basme s-a spus că erau prea crude, iar logica lor prea frustă. Au apărut poveștile politic corecte, în care totul s-a cosmetizat. Copiii trebuiau feriți de cruzimi inutile, totul era protejat și călduț.

Nu sînt împotriva acestui lucru, copiii trebuie feriți de diverse lucruri. Doar că, încet-încet, s-a creat o lume protejată, în care răul își avea locul doar în jocurile pe computer și în filme. Lumea reală a devenit, de-adevăratelea, tot mai bună, cel puțin în partea ei în care am avut norocul să fim. Încet-încet, s-a ținut cont tot mai mult de fiecare, de nevoile lui, diferite de-ale celorlalți.

Asta, însă, nu peste tot. Într-o parte a lumii și a Europei din care am avut, repet, norocul să facem parte. În alte părți mai puțin norocoase n-a fost așa. Au murit, precum în Siria, mulți semeni de-ai noștri. În alte părți, chiar mai aproape de noi, precum în Belarus, au apărut dictaturile: cîte cineva s-a trezit să vorbească și să acționeze în numele unor oameni care, de fapt, nu-l voiau, încălcîndu-le flagrant drepturile.

Răul a pătruns și-n lumea dreaptă și protejată din care facem parte. Au fost atentatele teroriste, începînd cu cel din SUA pe 11 septembrie 2001, în care ne-am simțit peticul de grădină paradiziacă amenințat. Ceva s-a schimbat atunci.

Apoi, în 2017, ne-am trezit amenințați chiar în propria ogradă, cu încercarea de modificare a legilor Justiției, noaptea, ca hoții... Iar apoi cu sinistrul referendum al Coaliției pentru Familie. Atunci am simțit mai acut cum ne poate atinge, direct, aripa răului și cum valorile în care credem ne sînt amenințate. Și am ieșit să luptăm pentru ele, cum ne-am priceput. Pașnic, pe cît s-a putut. Dar să nu uităm de 10 august.

Apoi viața a mers în felul ei înainte, iar răul nu ne-a lăsat baltă, a dat iama peste noi toți, sub forma pandemiei, și ni i-a smuls pe destui din cei dragi. Totuși, forma sub care a venit atunci a fost una îngrozitoare, dar nu atît de vizibilă. Nu atît de strigătoare la cer.

Căci ce se-ntîmplă acum, în Ucraina, în anumite orașe, și mai ales în Mariupol, e dincolo de orice comparație, dincolo de cuvinte. E un masacru, e răul pur și simplu dezlănțuit bezmetic, în mod absurd, împotriva unor oameni care nu voiau decît să trăiască după aceeași logică a binelui. Scriam, mai demult, că speram, cam acum o lună, într-o rezolvare pașnică. De mult mi-am dat seama că nu era posibilă, era doar urmare a unei gîndiri a altor vremuri, pe care să sperăm că le vom mai trăi. Tot atunci, mă împotriveam să intru în logica războiului, în care violența și agresivitatea sînt modurile de existență și supraviețuire.

Și peste asta am trecut de mult: ucrainenii nu aveau altă modalitate de interacțiune cu răul care s-a abătut asupra lor. Și nu numai că am trecut peste asta, dar cred că modul în care ei au făcut-o a fost, așa cum am scris, eroic. Merg însă mai departe: cred că logica în care trăim acum nu mai e doar cea a războiului și a păcii. E mai mult de atît, cred că ne-am întors la cea din basmele copilăriei noastre: e cea a luptei dintre bine și rău.

Ce face Putin în Ucraina e pur și simplu măcel, voit. E răul în forma lui supremă. Omoară, deliberat și sistematic, oameni nevinovați. Nu se mai pune aici problema pentru ce. Nu există nici sugestia vreunui motiv care să justifice așa ceva. Teritoriile și împăunările naționaliste nu au legătură cu valorile lumii pe care încercam (și chiar reușiserăm, într-o anumită măsură) s-o construim. Răul ca un tăvălug încearcă să anihileze toate astea, să ni le șteargă din memorie.

Dar nu reușește. Cu cît se-ncrîncenează mai tare, cu atît binele îi ține piept mai mult. Căci oamenii din Ucraina, care luptă nu doar pentru libertatea lor, ci pentru valorile adevărate ale noastre, ale tuturor, nu sînt doar eroici, ci, cu tot riscul cuvintelor mari, martiri. Ei se sacrifică pentru libertatea lor, casa lor, valorile lor, dar și pentru ca noi toți să le păstrăm. În lumea călduță și comodă în care ne-am lăfăit, ucrainenii ne-au arătat că pentru ceea ce crezi trebuie să lupți și chiar să mori. Într-o lume în care totul era diminuat și difuz, ei ne-au redat claritatea binelui care poate ține piept răului. Au derelativizat valorile pe care prea le consideram relative. Cu prețul viețiilor lor.

Trăim acum acut în logica înfruntării dintre bine și rău. Cred că pentru destul timp de acum încolo, nu putem decît să aplicăm, în fiecare gest pe care-l facem, logica asta. Și să nu pierdem din vedere că să alegem binele și să luptăm pentru el nu e o glumă. E treaba noastră, a fiecăruia, după puteri.

Cu ochii-n 3,14

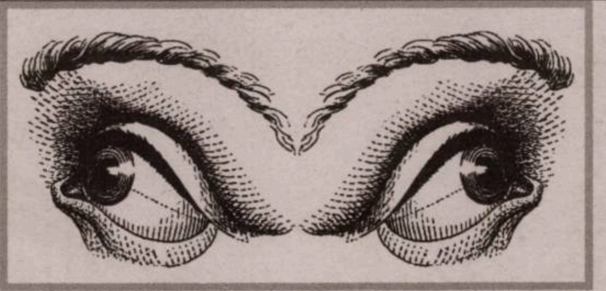

DIN FERICIRE, SUFLETUL NEGATIV POATE FI ÎNLOCUIT, ÎN TIMP REAL, DE O ALTERNATIVĂ TEHNICĂ

■ Ultracrepidarieni se numesc persoanele care dau sfaturi și care își exprimă opiniile legate de subiecte despre care nu știu nimic. Din fericire, aceste persoane sînt tot mai puține. (**M. C.**)

■ Gogol, rus sau ucrainean? – într-un articol din *Le Point*, despre disputa de acum cîțiva ani, dintre Vladimir Putin și Viktor Iușcenko, privind naționalitatea scriitorului, pe lîngă concluzia profesorului Michel Niqueux – „Gogol, care credea în valoarea pacificatoare a artei, s-ar întoarce azi în mormînt“ –, și concluzia lui Gogol însuși, într-o scrisoare din 1884 – „Nici eu nu știu cui aparține sufletul meu: Rusiei sau Malorusiei, însă știu cu siguranță că nu voi prefera niciodată un rus unui malorus, dar nici un malorus unui rus“. (**S. G.**)

■ Potrivit unui studiu al BBC, o nouă problemă de cuplu face ravagii în lumea anglo-saxonă: infidelitatea financiară. Un sondaj din ianuarie 2022 arată că un cuplu din trei se confruntă cu acest tip de infidelitate, cu tendință de creștere. 76% din cuplurile afectate declară că această experiență are un impact negativ asupra relației, iar 10% din ele ajung chiar la divorț. Un indiciu al infidelității financiare, explică redactorul, poate fi apariția în casă a unui număr tot mai mare de pachete și pachețele poștale, semn că partenerul dvs. face achiziții online fără să vă spună. Ne putem imagina o situație tot mai frecventă din viitor, cînd cel care își surprinde partenerul în pat cu altcineva răsuflă ușurat și exclamă: „Of, m-am temut că iar faci cumpărături online fără mine!“. (**M. P.**)

■ Compania farmaceutică americană AbbVie a anunțat că suspendă, din cauza invaziei ruse în Ucraina, toate furnizările de Botox și de alte substanțe injectabile în Federația Rusă. Acestea erau cele mai căutate produse în chirurgia estetică din Rusia. Botoxul poate fi înlocuit de unele produse rusești, dar alte substanțe injectabile nu au alternativă pe piața locală. Și uite așa, putem zice că se schimbă fața Rusiei. (**A. M. S.**)

■ Un student de 19 ani din Florida, angajat *part-time* al unei afaceri numite UberJet care ajută pasagerii să găsească locuri ieftine în avioane la orice oră, a dezvoltat pasiunea și dexteritatea de a urmări traseele avioanelor private ale unor pasageri pe numele lor Bill Gates, Jeff Bezos și Elon Musk. Mai ales pe ultimul, studentul îl admiră și îl urmărește asiduu. Folosind exclusiv date publice, tînărul își făcuse obiceiul de a anunța în timp real unde se deplasează fondatorul megaafacerilor Tesla și SpaceX. Nu mică i-a fost surpriza cînd, într-o zi, s-a trezit cu un mesaj de la Elon Musk. Miliardarul i-a oferit 5.000 de dolari ca să șteargă postările și să înceteze să mai facă aceste anunțuri care „le permit nebunilor să dea de urma mea“. După ce s-a asigurat că, din punct de vedere legal, nu poate păți nimic, căci datele publice pe care le folosește indică unde zboară anumite avioane, nu și pasagerii care călătoresc cu ele, studentul și-a încercat norocul: a cerut 50.000 de dolari, spunînd că i-ar fi de folos pentru continuarea studiilor, dar și pentru achiziționarea unei mașini, „poate chiar un Model 3“. Musk a refuzat contraoferta, spunînd că s-a gîndit mai bine și că nu e corect să dea bani ca să se șteargă niște postări. Totuși, studentul a făcut publică corespondența cu Elon Musk, adăugînd că vrea să reînceapă discuțiile cu acesta întrucît speră, totuși, la ceva bănuți... (**S. V.**)

■ Mare parte din hîrtia de tipar folosită în industria editorială și de presă din România provine din Rusia. Odată cu războiul din Ucraina, rutele de transport al hîrtiei au fost blocate. Dacă nu se va găsi curînd o alternativă la importurile de hîrtie din Rusia, stocurile se vor epuiza și criza se va adînci. Un stat autocratic, în care cenzura e o practică obișnuită, lovește astfel și acolo unde există libertatea presei. (**M. M.**)

■ Un discurs televizat al lui Vladimir Putin de pe un stadion a fost întrerupt la un moment dat și înlocuit cu cîntece patriotice. S-a spus ulterior că ar fi fost vorba de o defecțiune tehnică. Mi se pare că am mai trăit așa ceva: „Alo, alo, tovarăși, așezați-vă liniștiți la locurili voastre!“. (**A. M.**)

PROPRIETARII SISTEMULUI AU CERUT NOSTALGIE PE GUSTATE

■ Citind o știre cum că Elon Musk și-ar fi vîndut cele șapte case din California și că în prezent ar sta cu chirie, m-am întrebat dacă o fi fost nevoie să plătească chiria pe două luni în avans și dacă proprietarii i-au cerut și o garanție. (**S. G.**)

■ Proprietățile din Rusia ale oligarhilor ucraineni care îl susțin pe președintele Vladimir Zelenski trebuie confiscate, a solicitat deputatul Dumei de Stat din regiunea Crimeea, Mihail Șeremet. Potrivit acestuia, banii scoși din vînzarea acestor proprietăți ar trebui alocați pentru reconstrucția infrastructurii Republicilor Populare Lugansk și Donețk. „Oligarhii ucraineni care se opun țării noastre, care finanțează grupuri naționaliste și susțin regimul criminal al lui Zelenski, nu ar trebui să aibă proprietăți în Federația Rusă“, a spus Șeremet. De asemenea, parlamentarul consideră că același lucru ar trebui făcut și cu proprietățile din Ucraina ale acestora, iar toate fondurile ar trebui direcționate către finanțarea sistemului economic al Ucrainei, în viitor. Politicianul a subliniat că toate imobilele oligarhilor ucraineni care sînt de acord cu regimul de la Kiev au fost obținute prin metode ilegale și acum e momentul să fie „trași la răspundere pentru ceea ce au făcut“. Cînd hoțul strigă „Hoții!“ e treabă serioasă. (**A. M. S.**)

■ Anul acesta se împlinește o jumătate de secol de cînd au fost inventate rotițele la bagaje, o invenție față de care, îmi amintesc cu nostalgie, regretata noastră colegă Magdalena Boiangiu nu-și putea exprima suficient recunoștința. (**M. C.**)

■ Cîteva nume de firme adunate din Cîrcea și din Băilești, județul Dolj: Cooperativa Agricolă Sprijinul Fermierului, Tectonik Flux SRL, La Izvoare SRL, Distribuție Pe Gustate SA, Shaorma Food Activ SRL, Viber & Ciucur SRL, Avi Piscine SRL, Formare În Mediere Mugur Mitroi SRL, Achtung Impex SRL, Embrace SRL, Oltenia Cafe SRL, L'Art Sublime Atelier Boutique SRL, La Mucacinii SRL, Drumul Spre Rai SRL-D, Optimiștii SRL, Funerare Post Mortem SRL, Farmacia De Detergent SRL, Terra Fertila SRL, Perla Băniei SRL, Meșteru Casei Don Costello SRL, Vreau Cafea SRL, Argint Și Cadouri SRL, La Neica Serv SRL, My Name SRL, Steel Ionuț Inox SRL, Cinci Spice Cooperativă Agricolă, Frecvent Com SRL, Mănușa De Box SRL-D, Grai Advice SRL, Parfum De Primăvară SRL, Lalyca Laliku SRL, Evenimente De Poveste Surprinzătoare SRL, Nu Clipi SRL, Taie Bine SRL. (**D. S.**)

10
Strada Fetițelor
Sector 3

© Ș.M. Georgescu

DILEMA VECHE

REDACȚIA:
Dana CĂLINESCU (secretar general de redacție)
Marius CHIVU ● Radu COSAȘU ● Stela GIURGEANU
Andrei MANOLESCU (redactor-șef adjunct)
Matei MARTIN ● Matei PLEȘU ● Adina POPESCU
Iaromira POPOVICI ● Ana Maria SANDU
Dan STANCIU (art director) ● Mircea VASILESCU
Sever VOINESCU (redactor-șef)

RUBRICI:
Teodor BACONSCHI ● Ion BARBU ● Aron BIRO ● Paul BREAZU
Cosmin CIOTLOȘ ● Horia CORCHEȘ ● Andrei CORNEA
Codrin Liviu CUȚITARU ● Alin FUMURESCU ● Ionuț IAMANDI
Maria IORDĂNESCU ● Selma IUSUF ● Ovidiu LORENZ
Anca MANOLESCU ● Victor MOROZOV ● Radu NAUM
Lorin NICULAE ● Andrei PLEȘU ● Adrian G. ROMILA
Constantin RUDNIȚCHI ● Mihaela SIMINA
Bogdan-Alexandru STĂNESCU ● Oana STOICA ● Valeriu STOICA
Cătălin ȘTEFĂNESCU ● Bogdan TĂTARU-CAZABAN ● Teodor TIȚĂ
Rodica ZAFIU

TEHNOREDACTARE: Adrian DAMIAN
EDITOR WEB: Anda DOCEA

PUBLICITATE PENTRU PRINT:
floriana.coman@adevarulholding.ro

PUBLICITATE PENTRU ONLINE:
vanzari@ead.ro
dragos.stan@adevarulholding.ro

MANAGEMENT GRUPUL DE PUBLISHING:
Administrator Special: Constantin SANDU
Director Marketing: Steluța ZAMFIR
Coordonator Producție: Constantin DELTA
Director Distribuție: Dana ZAMFIR
Informații și reclamații ABONAMENTE:
0790.139.007 / 0790.139.009
(numere cu tarif normal, disponibile de luni pînă vineri, între orele 9 și 18)
e-mail: abonamente@adevarulholding.ro

ISSN: 1584-1669
Revistă editată de: Adevărul holding
Publicație auditată de: BRAT AUDIT TIRAJE
Tiraj: 7.150
Tipărit la Tipoart Idea Studio

Biblioteca Județeană ASTRA Sibiu

Biblioteca Județeană
ASTRA Sibiu

„Sînt vechi, domnule!“ (I.L. Caragiale)

FONDATOR **ANDREI PLEȘU**

DILEMA VECHE

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIȚIE ■ Anul **XIX** ■ nr. **938** ■ 31 martie – 6 aprilie 2022 ■ www.dilemaveche.ro ■ 24 pagini ■ 8 lei

Adina POPESCU

portrete din mers

18

ANDREI PLEȘU

„Exerciții de citire“

pagina 3

VALERIU STOICA

„Ideal și pragmatism în diplomație“

pagina 5

STELA GIURGEANU

„Apetit pentru distrugere“

pagina 19

Cultura războiului

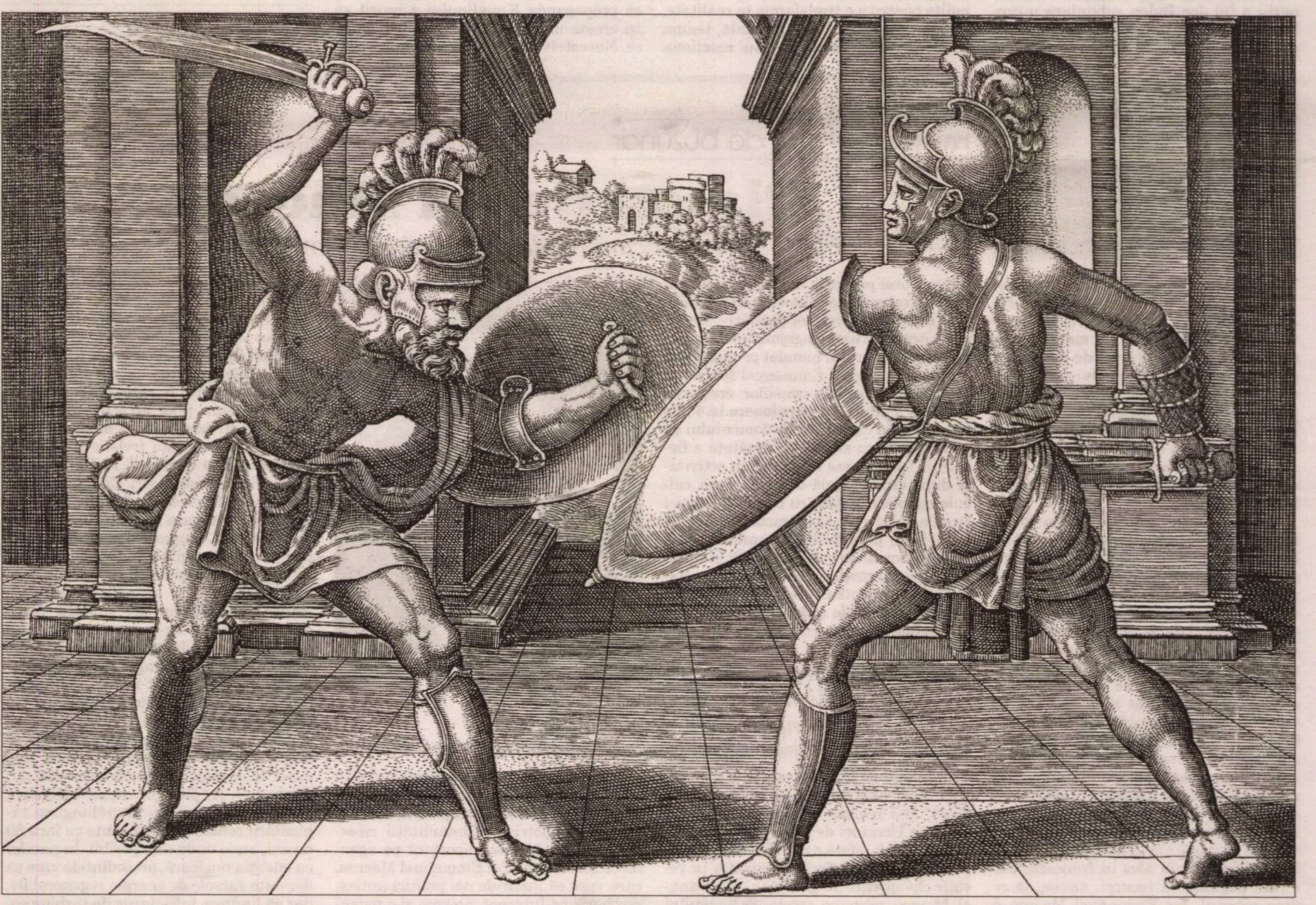

„Doar morții văd sfîrșitul unui război.“ – GEORGE SANTAYANA

„Războiul nu termină nimic.“ (anonim)

Redacția DILEMA VECHE: Șos. Fabrica de Glucoză nr. 21, sector 2, 020331 București ● **telefon:** 0372.130.006 ● **e-mail:** dilema@dilemaveche.ro

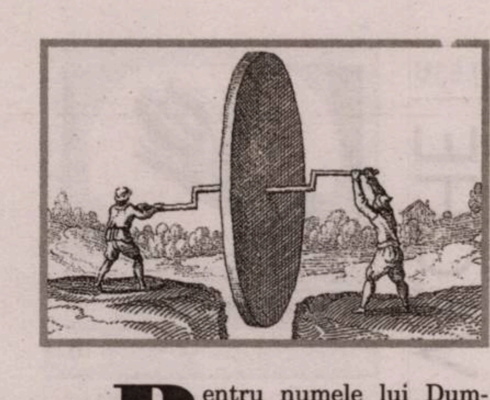

Teodor TIȚĂ

contraintuiția

Pentru numele lui Dumnezeu...

„Pentru numele lui Dumnezeu, acest om nu poate rămîne la putere.“ Așa s-a încheiat discursul rostit săptămîna trecută de președintele SUA, Joe Biden, la Varșovia.

Nu trecuseră mai mult de cîteva minute cînd au apărut primele reacții. Între ele și una a unor nenumiți consilieri ai Casei Albe care au încercat neconvingător să explice că președintele Statelor Unite nu a spus ceea ce auzise o lume întreagă. Remarca nu figura în textul discursului pregătit pentru polonezi.

Aceiași consilieri avuseseră grijă să anunțe că intervenția lui Biden va fi una de importanță majoră. Televiziunile de știri americane și de aiurea au anunțat-o ca atare.

A făcut președintele american o gafă chemînd la schimbări politice în Rusia? Dezbaterea e încă în curs, rezultatele se vor decide probabil prin tragere la sorți peste vreo 20-30 de ani cînd, dacă universul nu are cine știe ce moment de cruzime, Vladimir Putin va fi aproape sigur istorie. Iar dacă lucrurile vor fi mers bine, locul său în memoria generațiilor următoare va fi fi ferm stabilit cu ajutorul unui tribunal internațional.

Furtuna declanșată de ieșirea din scenariu a lui Joe Biden subliniază o problemă dificilă nu numai pentru consilieri politici puși să scoată castane din foc, ci și pentru restul societăților noastre. Care e limita după care devine tolerabil să spui adevăruri banale chiar dacă ele au presupuse consecințe politice? Ce anume trebuie să comită personajul respectiv ca să decidem că e în regulă să numim crima crimă și dictatorul dictator?

Vladimir Vladimirovici Putin e președintele Rusiei, președintele criminal al Rusiei sau, după ce a pus la cale și a executat catastrofa din Mariupol, e doar un criminal ale cărui fapte îl fac incompatibil cu orice funcție de reprezentare de pe lumea asta, deci inclusiv cu aceea de șef al statului rus?

În același *speech* care a provocat atîtea discuții, președintele Biden lăsase să se înțeleagă că lupta Occidentului liberal cu forțele care îi vor distrugerea va fi de durată. Deci, cel puțin în evaluarea Casei Albe, președintele criminal al Rusiei va mai petrece încă o vreme la Kremlin. În atari condiții, chemarea la aruncarea sa peste bord sună mai degrabă a *wishful thinking*. Dacă șeful statului american a făcut o gafă, atunci poate aceea nu e că a recunoscut că vrea alt președinte în Rusia, ci că emite această pretenție fără să întreprindă mare lucru, fără a face prea multe pentru a o transforma în realitate.

Sigur că, într-o lume normală, teama că un partener de discuții ar reacționa neplăcut e un motiv suficient ca să îți calculezi bine cuvintele. Însă vorbim aici de același om ai cărui minioni fac de ani de zile emisiuni la televiziunea rusă în care explică cum vor distruge Occidentul. Același om care flutură constant amenințarea nucleară la adresa a tot felul de dușmani imaginari. Pe avioanele militare rusești scrie „Spre Berlin“.

Teama că s-ar supăra cineva de la Moscova are ca premisă, neplăcută din punctul meu de vedere, ideea că normalitatea se mai poate întoarce vreodată în relațiile lumii civilizate cu Rusia. Ca să realizăm enormitatea unei astfel de premise trebuie să ne închipuim cum ar fi fost ca, în 1943, domnii Hitler, Churchill și Stalin să decidă că războiul în curs nu aduce nimic bun și poate ar fi bine ca țările lor să se întoarcă la comerț și la alte preocupări civile.

Pe măsură ce tot mai multe informații despre dezastrul din Ucraina devin publice, cred că ideea unei Rusii care așteaptă doar prilejul potrivit pentru a redeveni respectabilă și „normală“ e tot mai evident iluzorie. Din conversațiile soldaților ruși cu rudele rămase în țară (interceptate și făcute publice) reiese destul de clar că propaganda Kremlinului a reușit să își creeze un popor care ar legitima orice. Nevestele rusoaice își îndeamnă adesea bărbații ajunși pe front să îi pedepsească pe ucrainenii „naziști“. Sondajele arată destul de clar o solidarizare a poporului cu regimul. Rusia, rușii și Putin sînt un trup uriaș ale cărui organe nu pot funcționa decît împreună. Organe ce se determină unul pe altul, nu știu să funcționeze altfel decît împreună și nici nu vor să o facă.

Numiți-le cum doriți: deportări, violuri, crime de război, răzbunare oarbă – rușii vor găsi un raționament care să le justifice. Fie faptele astea erau inevitabile, fie sînt săvîrșite de altii. Regret să o spun, dar sutele sau miile de protestatari arestați temporar de regimul lui Putin nu pot salva sufletul unui întreg popor. Uneori trebuie să ne mai uităm și așa la istorie.

Zilele astea se vorbește mult despre negocieri și armistiții. Este esențial ca orice fel de înțelegere, fie ea și favorabilă Ucrainei, să nu ducă iar la „normalizarea“ unui stat și a unui dictator ca și cum nimic nu s-ar fi întîmplat. S-a întîmplat. Pentru Mariupol, lumea nu mai e la fel, nu e nici pentru milioane de refugiați, nu e nici pentru est-europenii care au descoperit din nou coșmaruri de care uitaseră.

N-ar trebui să fie la fel nici pentru Putin sau țara sa. Pentru numele lui Dumnezeu, cum ar zice președintele Biden.

***Teodor Tiță** este gazda podcast-ului* În Centru *pe care îl puteți asculta pe oricare dintre platformele de distribuție (Apple, Spotify, Google etc.): https://open.spotify.com/show/5jSN6amOtenIsHn23aoOLQ*

■ ■ ■

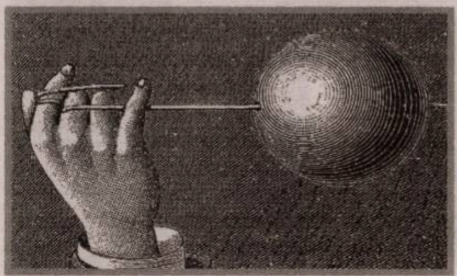

Matei MARTIN

mapamondul de buzunar

Planurile lui Macron

(scurt catalog de propuneri electorale)

Nu e nici o surpriză că Emmanuel Macron intră în cursa electorală pentru alegerile prezidențiale cu prima șansă. A avut un mandat onorabil în ciuda micilor crize de parcurs, a găsit soluții plauzibile pe durata pandemiei de COVID-19, e atent și activ acum, de cînd a început războiul din Ucraina. În plus, candidații la prezidențiale pe care îi va întîlni la urne, pe 10 aprilie, nu au reușit să livreze o contraofertă convingătoare. Iată cîteva dintre propunerile lui Macron.

■ Vă amintiți probabil că, în 2019, Emmanuel Macron a lansat o mare dezbatere națională, o consultare care a angrenat zeci de mii de oameni și care a acoperit patru domenii importante ale politicii publice: tranziția ecologică, fiscalitatea, democrația & cetățenie și stat & servicii publice. Acea mare dezbatere nu a generat neapărat soluții, dar a indicat niște direcții de acțiune care generează consens și a mobilizat zone încă inactive ale societății, consolidînd încrederea în democrație. Aflat acum în campanie electorală, Emmanuel Macron promite să instituie un soi de mare dezbatere permanentă, să construiască un mecanism de consultare asupra „marilor provocări ale timpului nostru“ pentru că „cetățenii trebuie să participe la luarea deciziilor“. Sună frumos, mai ales în franceză, dar e cam populist să recurgi, mereu, la ce vrea poporul. Iar Emmanuel Macron e vulnerabil exact în această privință. În urmă cu cinci ani, cînd a fost ales președinte, promisese și o reformă electorală, pe care însă a amînat-o: introducerea (parțială a) votului proporțional la legislative. Votul proporțional asigură, într-adevăr, o reprezentare mai eficientă, adică mai nuanțată a voinței populare. Reforma e acum pe lista angajamentelor electorale ale viitorului mandat prezidențial.

■ În plan social, Emmanuel Macron a anunțat o reformă a pensiilor: creșterea treptată a vîrstei de pensionare la 65 de ani, corelată cu realitatea domeniului de activitate și cu starea de sănătate a fiecăruia, încurajarea rămînerii în activitate după vîrsta legală de pensionare, calcule simplificate pentru cumulul pensiei cu salariul și o pensie minimă de 1.100 de euro. E un plan destul de ambițios care va avea nevoie de consens politic și de un dialog social susținut. Oare va găsi sprijinul necesar pentru această reformă?

■ În materie de apărare și securitate, Emmanuel Macron vrea să dea „un sens pentru NATO“.

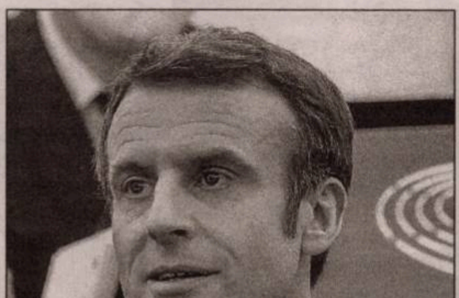

Emmanuel Macron

Planul e ca, începînd cu 2022-2023, armata să (re)devină obligatorie.

Președintele francez care, în 2019, considera că NATO se află în „moarte cerebrală“ și-a revizuit poziția odată cu invadarea Ucrainei de către Rusia. Războiul, spune el, „oferă o clarificare strategică NATO“, readucînd organizația în vechile clivaje care au generat-o. Emmanuel Macron propune creșterea bugetului armatei la 50 de miliarde de euro pe an în 2025 (de la puțin peste 40 de miliarde cît este acum). Președintele în exercițiu vrea să dubleze numărul rezerviștilor și să generalizeze serviciul militar universal care vizează tinerii cu vîrste între 15 și 17 ani. Planul e ca, începînd cu 2022-2023, armata să (re)devină obligatorie.

Lupta împotriva criminalității cibernetice e un obiectiv important pe agenda de securitate a lui Emmanuel Macron, care vrea să instituie noi politici antiescrocherie pe Internet, precum și o patrulă cibernetică cu 1.500 de angajați.

■ Independența agricolă pare să fie cel mai important obiectiv în plan economic pentru Emmanuel Macron. Amenințarea unei penurii alimentare globale în contextul schimbărilor climatice și al secetei și intensificată de războiul din Ucraina readuce Franța – un important producător agricol european – în centrul atenției. Președintele vrea să încurajeze o „tranziție generațională a lumii agricole“ în contextul în care agricultura nu e un domeniu prea atractiv pentru tineri și mulți fermieri sînt în pragul pensionării. Însă Franța trebuie să rămînă atractivă și în domeniul noilor tehnologii și al industriei de vîrf. Emmanuel Macron vrea să investească 30 de miliarde de euro în sectoare ale viitorului: industria spațială, biomedicină, semiconductori, companii digitale și de *cloud service*, inteligență artificială etc.

■ Cît privește tranziția ecologică, Emmanuel Macron are ambiții mari: atingerea țintei de neutralitate a emisiilor de dioxid de carbon pînă în 2050. Planul la care s-au angajat statele europene a fost actualizat în mai multe rînduri și multe guverne încearcă să tempereze așteptările. Franța, în schimb, vrea să se mențină în avangardă. Macron vrea să investească în energia nucleară: mai exact, în construcția a șase reactoare nucleare noi. În plus, Emanuel Macron a cerut studii cu privire la prelungirea exploatării centralelor existente cu încă 50 de ani, acolo unde este posibil. În paralel cu energia nucleară, președintele vrea să dezvolte sursele de energie regenerabile, dar să limiteze înființarea de turbine eoliene pe uscat. În următoarele decenii, are în plan înființarea a cincizeci de parcuri eoliene *offshore*.

■ ■ ■

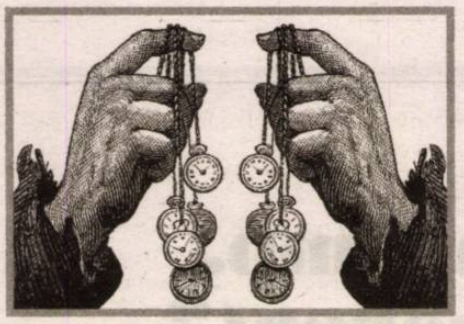

Andrei PLEȘU

nici **așa**, nici **altminteri**

„Așa e că pînă acum nu stăm nici bine, nici rău, adică nici așa, nici altminteri?“ (I.L. Caragiale)

Exerciții de citire

Fragmente regăsite, după o conversație cu bunul meu prieten Toma Pavel despre închiderile și deschiderile vieții spirituale.

■ N. Steinhardt, *Jurnalul fericirii,* Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1994, p. 176 (1965): „Nenorocirea este că veacuri de-a rîndul – și acum mai mult decît oricînd – pînă și oamenii de bună credință (mai ales ei) văd în creștinism un fel de vag și blînd cretinism, bun pentru bigoți, creduli și ființe pierdute cu firea. În vreme ce e clocot, e scandal, e «curată nebunie», mai îndrăzneț și mai exigent decît orice teorie extremistă de aventură; e *happening* – e cel mai formidabil *happening*. (...) Mai că aș spune că e supradeconectare, supra-LSD. Pe lîngă doctrina creștină, cerințele și rezultatele ei, toate stupefiantele și halucinogenele sînt leac băbesc, diluție Hanemann, roabă neolitică. Nu există mai zguduitoare terapeutică (ne cere imposibilul) și nici medicament mai eficace (ne dă libertatea și fericirea...). Un trapez la mare înălțime – și nici o plasă dedesubt.“

■ *Ibidem,* p. 298 (Cernica, 1970): „Părintele stareț Roman: creștinismul e riscul absolut, iar viața de călugăr e riscul dus la paroxism. Nu ți se oferă nici o certitudine. Nimic. Numai primejdii, numai riscuri. Nici certitudinea că vei muri măcar acolo, la mînăstire. Că vei rezista. Că vei avea ce mînca. Și nici, mai ales, că ai făcut bine călugărindu-te. Și nici – culmea – că ai ales calea mîntuirii. S-ar putea ca după atîtea nevoințe și mizerii să nu te mîntuiești, să arzi ca orice păcătos care s-a lăfăit în bucurii, belșuguri și confort, și s-a hrănit cu multe desfătări alese, ori spre deosebire de cutare om cuminte care și-a dus viața pe cît s-a priceput, fără a visa semeața desăvîrșire. Numai și numai incertitudini. Dai totul, nu primești nimic. Și rămîi absolut singur, și nici de tine nu poți fi sigur, mai puțin ca de ceilalți. Vei putea oare răbda fără a cîrti?“

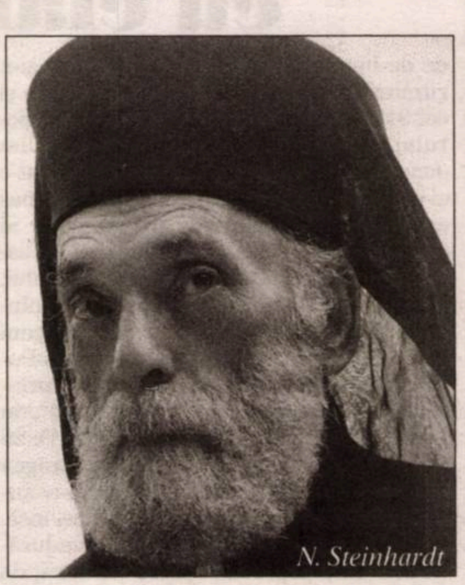

N. Steinhardt

■ Brice Parain *(apud* N. Steinhardt, *Idem,* p. 352): „Singurul mijloc de a vorbi corect, pe de-a-ntregul, este, la urma urmei, de a trăi corect. Așa și cred. Cînd spun a trăi corect mă gîndesc la a face cît mai puțin rău cu putință, a minți cît mai puțin cu putință, a merge pînă la capătul făgăduințelor noastre, a fi – ce mai la deal la vale – nițeluș sfinți. Limbajul cinstit, limbajul acela care ne liberează de limbaj, e un soi de sfințenie.“

„Singurul mijloc de a vorbi corect, pe de-a-ntregul, este, la urma urmei, de a trăi corect. “

■ Paul Evdokimov, *Cunoașterea lui Dumnezeu în tradiția răsăriteană,* Humanitas, București, 2013, pp. 17-18: „Dar ce înseamnă sfințenia în contextul istoric al lumii moderne, lume profund desacralizată? În cel mai bun caz, sfințenia este trimisă cu politețe la mănăstiri, departe de lumea oamenilor, ceea ce înseamnă că omul de azi nu se mai interesează cîtuși de puțin de ea, că o consideră un obiect care-l stînjenește, inutilizabil și bun de pus în podurile istoriei. Dar mai este ceva: chiar și în mediile conformiste ale religiei instituționalizate, numele lui Dumnezeu poate provoca, într-un suflet de altfel sincer, un reflex imediat de plictiseală. Frumoasa mediocritate a celor care «gîndesc bine» și se iau în serios impune stilul apăsător al regulilor și constrîngerilor și mentalitatea lor exprimată prin discursuri edificatoare și predici ale căror formule goale de conținut sînt etalate în mijlocul inflației verbale universale. O viață religioasă «casnică», socializată, democratizată dă naștere celor mai puțin atrăgătoare aparențe. N-au afirmat, oare, Părinții Conciliului Vatican II, în mod clarvăzător, că cel mai mare vinovat pentru ateismul modern este creștinătatea însăși, cu teologia ei scolastică, cu predica ei arhaică, cu catehismul ei neadecvat la obiect?“

A citit pentru dumneavoastră
Andrei Pleșu

■ ■ ■

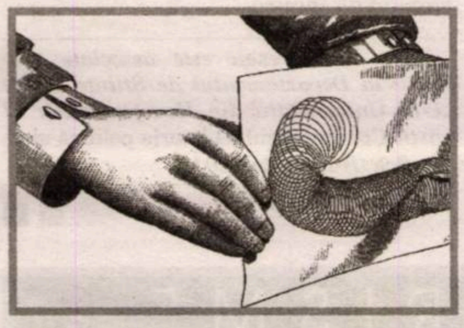

Andrei CORNEA

la **răscruce** de **gînduri**

Trei frici

De ce am vrut noi, esticii, să intrăm în NATO? Ca să agresăm Rusia sub imboldul unei voințe malefice a Occidentului, cum sună narațiunea propagandei putiniste? Nicidecum.

Am vrut în NATO în primul rînd fiindcă ne era frică de Rusia, chiar și după căderea URSS. O lungă și nefastă istorie ne avertiza împotriva ambițiilor unui imperiu. Ambiții niciodată calmate cu adevărat. Ocuparea Poloniei în 1939, răpirea Basarabiei și a Bucovinei de Nord, invadarea Ungariei în 1956, invadarea Cehoslovaciei în 1968, amenințarea cu invadarea Poloniei în 1981 – iată destule episoade nefaste din istoria relativ recentă, asta pentru a nu mai aminti de secolele trecute. Dar cel mai rău a fost impunerea comunismului timp de 45 de ani, în disprețul înțelegerilor convenite la Ialta în 1944, prin care se garantau alegeri libere și corecte în Europa de Est. Chiar o Europă Centrală și de Est neutră militar era, pe atunci, acceptabilă; dar una bolșevizată – cu toate ororile care au decurs de aici – a constituit o imensă fraudă istorică, de care Rusia – moștenitoarea legală a URSS – rămîne responsabilă. Iar în momentul cînd Putin declară căderea URSS „cea mai mare catastrofă geopolitică a secolului XX“, nu putem constata decît că singura noastră șansă de a supraviețui independenți și liberi a rămas alianța occidentală.

NATO
OTAN
NATO
OTAN

© wikimedia commons

În al doilea rînd, am vrut în NATO fiindcă ne-a fost frică unii de alții: o veche istorie conflictuală, revendicări teritoriale și naționale reciproce agitau spiritele după 1989: ungurii și românii, ungurii și slovacii, românii și bulgarii, românii și ucrainenii – aproape fiecare avea ceva de reproșat, de revendicat, de reclamat de la vecin. Toți aveam minorități care visau la „patria-mamă“. Toți aveam agitatori naționaliști. Exemplul nefast al fostei Iugoslavii putea fi contagios. Într-o dezordine naționalistă care amenința să arunce în aer Europa de Est la fel ca Balcanii de Vest, NATO a apărut – și chiar a fost – salvarea. Țările candidate au trebuit să încheie tratate reciproce, revendicările teritoriale față de vecini au trebuit abandonate sub cuvertura comună a alianței. A urmat desigur și admiterea în UE, dar NATO însemna și înseamnă pînă azi, în mințile esticilor, America: am vrut „umbrela“ mai mare și mai puternică americană și numai apoi mult mai colorata umbreluță europeană.

În sfîrșit, în al treilea rînd, am vrut să intrăm în NATO, fiindcă ne-a fost frică de noi înșine. Eram noi, esticii, în anii ’90 și chiar mai tîrziu, nesiguri pe democrația noastră de curînd redescoperită și pe care o parte însemnată a populațiilor n-o înțelegea. Oare avea ea să dureze, cu atît mai mult cu cît condițiile economice erau adesea dificile și oamenii nemulțumiți? Adesea, tradițiile naționale nu favorizau nici democrația, nici instituțiile liberale. Și, din nou, desigur, prezența Rusiei în proximitate, cu sistemul său politic autoritarist, a reprezentat întotdeauna o amenințare pentru aceste instituții. Chiar dacă NATO n-a cerut niciodată standarde democratice prea înalte, spre deosebire de UE, totuși măcar ne-a garantat o anumită stabilitate constituțională împotriva riscului unei derive dramatice antidemocratice, ba chiar fascistoide – care n-ar fi fost deloc imposibilă în țările noastre, bogate cîndva în asemenea tradiții.

Așadar, aceste trei frici (de altminteri întrețesute) ne-au adus în NATO: frica de Rusia, frica de vecini și frica de noi înșine.

■ ■ ■

Alin FUMURESCU

nu ca-n perete

Dacă plagiatul ia timp, cu cianură ați încercat?

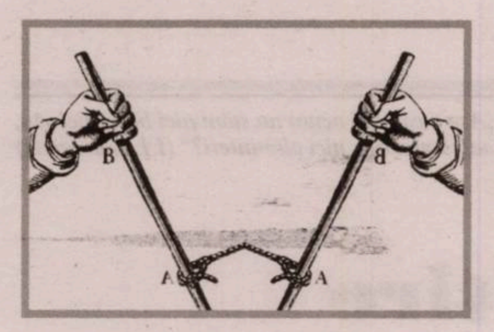

●●● pentru că s-a tot discutat despre eroarea grandioasă făcută de Putin atunci cînd a decis invadarea Ucrainei: cum de a fost posibil să greșească într-un asemenea hal încît să-și distrugă, dintr-o lovitură, toate planurile pe care și le făcuse referitoare la locul pe care-l va cîștiga în istoria Maicii Rusia după ce-i va redobîndi statutul de supraputere pe scena internațională, va umili NATO, va dezbina Europa și va trage de urechi America etc.? Cum de i-au ieșit toate, dar toate, exact pe dos? Dacă erau muște, nu vise de mărire, l-am putea numi pe Putin Croitorașul cel Viteaz: „Șapte dintr-o lovitură!“.

Analiștii occidentali au venit cu multe explicații: informațiile false venite de la subalternii care, de teamă, îi spun ce vrea să audă (pentru că adevărul e ultimul pe lista lor de priorități), tehnica militară învechită care, însă, pe hîrtie arată foarte „la zi“ (din cauza contractelor de armament date „celor care merită“, cam ca la noi cele de autostrăzi și panseluțe), generalii inepți (pentru că și gradele se conferă pe criterii care n-au nimic de-a face cu competența), soldații prost instruiți și înfometați (știm – „voi vă prefaceți că ne plătiți, noi ne prefacem că muncim“) ș.a.m.d. Toate explicații de bun-simț, pentru care, ca român, nu-ți trebuie multe studii de securitate și nici acces la serviciile străine de informații. Sînt convins că toți românii care le-au auzit le-au și aprobat fără să stea prea mult pe gînduri. De ce? Pentru că am recunoscut automat „practicile“! Atîta doar că la ruși sînt ceva mai răspîndite și mai pe față. Altminteri, pentru noi, nimic nou sub soare.

Și-acum întrebarea întrebărilor: învățăm ceva din asta? Ne uităm la televizor și vedem cum poporul rus se sinucide de bunăvoie, cu zîmbetul pe buze și-n ritmuri de muzică rock, cum au făcut-o și cei 918 membri ai cultului Templul Poporului *(sic!)* la comanda predicatorului Jim Jones, în jungla Guyanei. Cum au făcut-o și nemții, la ordinele lui Adolf Hitler. Jones era un predicator american, promotor al creștinismului-socialist, Hitler era un caporal, promotor al național-socialismului. Și nici unuia nu i-a plăcut cartea, dar amîndoi aveau o feblețe pentru socialism. Acum două săptămîni, scriam că și eșecul lui Putin se datorează (da, nu ridicați din sprîncene, ăsta e un eșec care „se datorează“, nu „e cauzat“) aceleiași ignorări a cărții. Pe 26 februarie, la Varșovia, Joe Biden atrăgea atenția că Putin a greșit pentru că n-a studiat istoria. Îi dau dreptate. Ceea ce, însă, lipsește din acest diagnostic al „conducătorilor“ este poporul. Lipsesc condușii, de parcă ei ar fi niște mielușei nevinovați, duși la tăiere de către un măcelar nemilos. Din acest diagnostic lipsim *noi*.

De ce sute sau sute de milioane de oameni aleg să se sinucidă moral, sufletește sau chiar fizic, urmîndu-și conducătorul, cînd e evident că un singur om nu poate forța nici zece oameni, darămite zece milioane? Iată o întrebare pe care și-a pus-o tînărul Étienne de La Boétie (conform prietenului Montaigne, înainte de „majorat“) pe la 1550, toamna, în *Discursul despre servitutea voluntară*. Iată întrebarea pe care ar trebui să ne-o punem toți cei îngrijorați că lumea o ia razna. De ce nu ne revoltăm cînd sîntem călcați în picioare? Cînd ne-am pierdut verticalitatea? Există, înclin să cred, un răspuns în mai multe trepte, precum era, pe vremuri, lansarea rachetelor, atîta doar că racheta asta nu merge în sus, ci în jos – deși la fel de repede. Trepte dure, dar necesare dacă nu vrem să ne trezim bînd cianură în junglă, cu zîmbetul pe buze, precum discipolii lui Jim Jones, sau sinucigîndu-ne ca popor, precum simpatizanții lui Putin.

Primul răspuns, prima treaptă (cititorii mai sensibili sînt rugați să-și pună centurile de siguranță): nu ne revoltăm pentru că sîntem proști! Am zis-o! Treapta a doua: de ce sîntem proști? Nu pentru c-am fi proști de la natură, ci pentru că sîntem prost educați. Iar cu asta ajungem la treapta a treia: de ce? De ce sîntem mai prost educați decît occidentalii pe care-i admirăm și cînd îi înjurăm? Păi, pentru că avem educatori proști. De ce avem educatori proști? Păi, pentru că educatorii nu sînt educatori, ci „făcături“. Niște falsuri. De la *Standford*, nu de la *Stanford*. Iar cu asta ne întoarcem la noi, la poporul care cumpără genți *Vuiton*, nu *Vuitton*, *Adiddași*, nu *Adidași* ș.a.m.d. Și nu pentru că am lua vreo „țeapă“, pentru că ne-am lăsa „fraieriți“, „duși de nas“ etc. Nicidecum. Știm foarte bine ce cumpărăm, știm că nu e originalul. Dar vrem să ne fălim. Vrem diplome. Vrem titluri. Vrem doctorate. Vrem falsuri – ieftine, dacă se poate. De ce m-ar interesa că *„profesorul“* e *„prrofesor“*, că *„doctorul“* e *„doctorrull“* sau altă ghidușie de felul ăsta? Ce mă interesează c-a plagiat și că, de fapt, și-a luat titlurile pe furtișaguri? Așa mi le iau și eu, c-așa se fac banii și așa merge lumea.

Merge pînă nu mai merge. Pînă se împotmolește, cum s-au împotmolit și tancurile și invazia lui Putin în Rusia. Pentru că toate cauzele identificate – de la servilism la corupție și de la rapoartele false la incompetență – se reduc la unul și același factor: proasta educație. Subliniez, *proasta* educație, nu lipsa ei. *Lipsa* educației e benignă, pentru că e lesne de recunoscut și de acceptat ca atare: *„Dom'le, habar n-am cum se face un tort de mere, cum se tratează adenomul de prostată sau care sînt formulele lui Lorenz despre spațiu și timp“*. Asta nu mă deranjează să recunosc. Proasta educație e însă fudulă. Nu se mulțumește doar cu furatul, ci vrea să-i fie recunoscut ca act de caritate.

Și pe urmă, lumea aia moare. Cu tancuri, avioane, submarine și arme nucleare cu tot.

La noi, se așteaptă, blajin, confirmarea legii că plagiatele de dinainte de 2011 nu se mai numără *ca și* plagiate (?!?), procuratura a blocat accesul la plagiatul premierului (și generalului) Ciucă ș.a.m.d. Pentru a „demonstra“ un plagiat în Grădina Maicii Domnului e nevoie de comisii speciale, e nevoie de o armată de specialiști în domeniul *„Ana are mere, Xenia are pix“*, că nu ne putem repezi, așa, fără să fim specialiști, să declarăm că nu Gigi Becali a scris *Critica rațiunii pure*. Putem fi dați în judecată!

De asta ne doare pe noi acum, cînd prețurile cresc, războiul bate la ușă, corupția ne ucide și ne conduc incompetenții? Nu știu, să ne gîndim. Vorba unui banc c-un ziarist chinez de pe vremea lui Ceaușescu: *Dacă n-a murit nimeni nici de frig, nici de foame, nici de batjocură și nici de la plagiatele Elenei Ceaușescu, cu cianură ați încercat?*

***Alin Fumurescu** este associate professor la Departamentul de Științe Politice al Universității din Houston, autor al cărții* Compromisul. O istorie politică și filozofică *(Humanitas, 2019).*

■ ■ ■

Mihaela SIMINA

accent pe istorie

Steaua NATO. Ariciul NATO

Organizația Tratatului Atlanticului de Nord (NATO) își sărbătorește ziua de naștere pe 4 aprilie. Cei 73 de ani pe care îi împlinește o găsesc într-o perioadă cu provocări noi și neașteptate. Istoria va consemna cum va străluci steaua NATO de această dată. Sau în ce fel se va orienta busola NATO, cum este numit simbolul organizației în actele oficiale.

Emblema NATO a fost aprobată de Consiliul Nord Atlantic în octombrie 1953: *o busolă marină albă desenată pe un fond albastru închis.* Desenul poate fi interpretat și ca o stea, de fapt așa și este (mai) cunoscut. Secretarul general al NATO de atunci, din 1953, explica astfel simbolismul siglei: *o stea cu patru brațe care reprezintă busola care ne ține pe drumul corect, pe calea păcii, și un cerc care reprezintă unitatea care leagă statele membre.*

Mai există, însă și... ariciul. Da, ariciul, un simbol al NATO mai puțin cunoscut, neadoptat oficial. Dwight Davis Eisenhower, comandantul suprem al Forțelor Aliate în Europa (SACEUR), a fost cel care a asociat prima oară organizația de securitate colectivă cu micul mamifer, în ianuarie 1951. *Statele europene ar trebui să adopte o strategie de apărare «stil arici», încetinind forțele inamicului suficient cît întreaga structură NATO să aibă timp să schimbe cursul evenimentelor*, scria generalul Eisenhower. Ariciul este un animal în general pașnic, care reacționează expunîndu-și toți țepii spre exterior doar cînd se simte amenințat și atacat. În rest, doar îi are. Cînd este în pericol iminent, ariciul poate mușca.

Prima țară europeană care a folosit acest simbol a fost Danemarca, au urmat apoi Norvegia, Italia și Germania. Ariciul NATO era imprimat pe documente, pe ștampile, existau insigne și tot felul de suveniruri cu acesta, care comunicau un mesaj simplu și tipic Războiului Rece: apărare pașnică, dar aspră dacă e cazul. Ariciul a prins și poleială aurie pe ace în epocă. Au fost confecționați arici din aur pentru a fi dăruiți unor personalități care susțineau și încurajau mișcarea euro-atlantică, printre care Winston Churchill, generalul Eisenhower și Lord Ismay, primul secretar general al NATO.

Simbolul a fost folosit din plin, chiar dacă neoficial, de statele NATO, atît în plan intern, cît și extern, pînă prin anii '80. Apropierea finalului Războiului Rece a îndepărtat, probabil, ariciul. Chiar și așa, în 2001, secretarul general al NATO, Lord Robertson, a strecurat *ariciul* într-un discurs: *Încă sîntem pe deplin capabili să ne apărăm securitatea teritorială; în această privință rămînem – și vom rămîne mereu – «arici».*

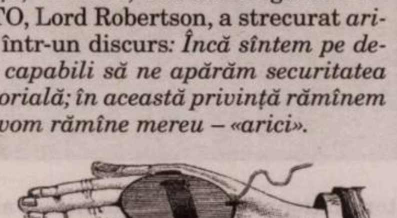

BARBURISME

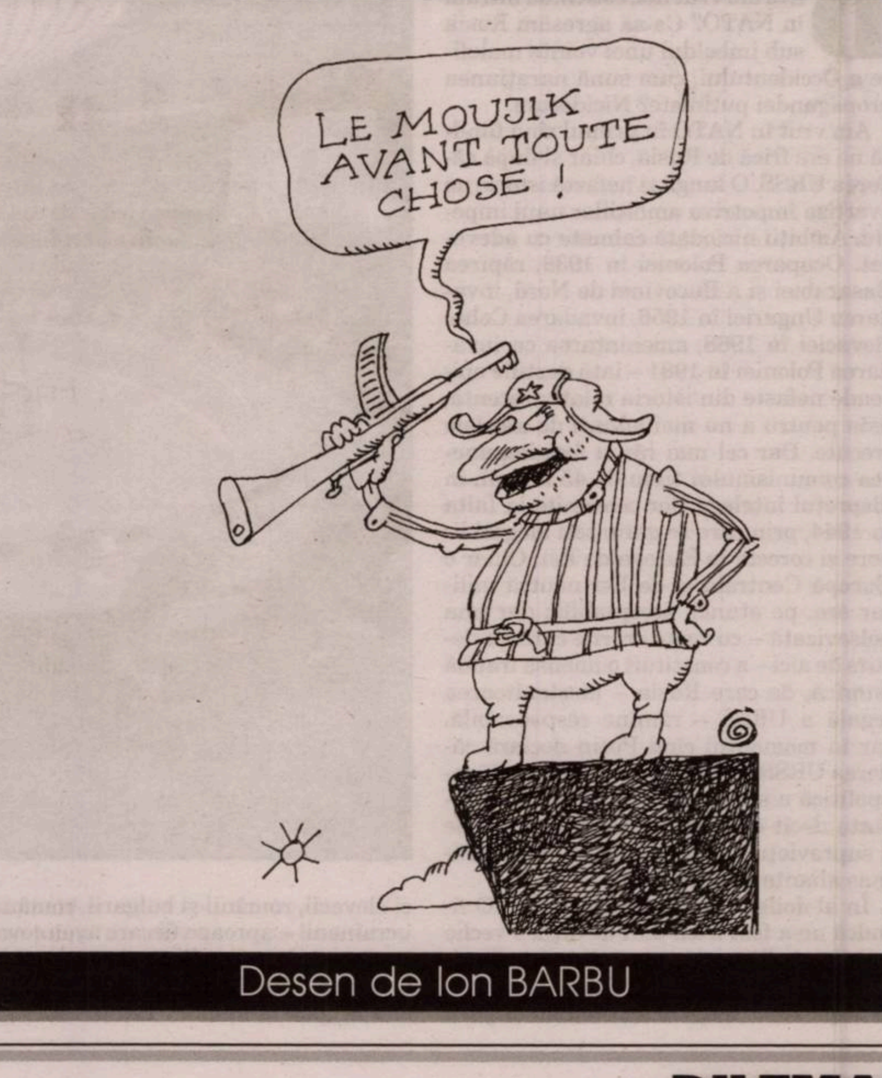
LE MOUJIK AVANT TOUTE CHOSE !

Desen de Ion BARBU

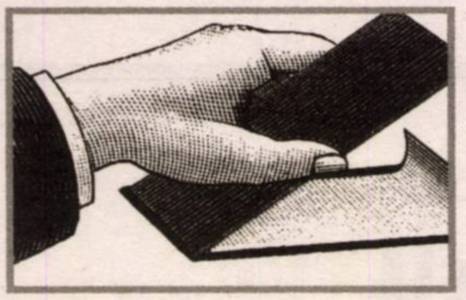

Valeriu STOICA

la **drept** vorbind

Ideal și pragmatism în diplomație

Idealul diplomației este pacea. Pragmatismul presupune utilizarea unui arsenal complex de scopuri și interese, de tehnici de negociere și mijloace de persuasiune sau intimidare, menit să prevină războiul, să asigure echilibrul puterilor și să mențină pacea sau să creeze un nou echilibru, ca temei al reinstaurării păcii. Această reprezentare schematică a relației dintre ideal și pragmatism în diplomație este prilejuită de articolul publicat de Henry Kissinger în *Washington Post,* în anul 2014, imediat după ce Rusia a anexat Crimeea. În săptămînile care au trecut de la invadarea Ucrainei de către Rusia, articolul a circulat intens în mediile online. În general, mai toate comentariile semnalau pragmatismul analizei diplomatului american, în care era explicată, dacă nu chiar justificată, ambiția Rusiei de a recîștiga controlul asupra Ucrainei. Pragmatismul dovedit de secretarul de stat, care a făcut echipă cu președintele Nixon, a fost și este elogiat în istoria diplomației ca un exemplu de eficiență. Kissinger a reușit să mărească falia dintre China lui Mao și Uniunea Sovietică, dînd o nouă configurație sferelor de influență din acea vreme. El a aplicat în mod inteligent un principiu conturat în diplomația secolului al XIX-lea pentru menținerea echilibrului puterilor: cînd există un număr impar de jucători, alianțele trebuie să fie refăcute ori de cîte ori un jucător sau o alianță amenință să rupă echilibrul. Dacă sînt trei jucători, doi dintre ei trebuie să se coalizeze împotriva celui mai puternic; dacă sînt cinci jucători, trei dintre ei trebuie să se alieze împotriva celorlalți doi care sînt cei mai puternici... ș.a.m.d. Acest principiu a fost utilizat cu succes de Metternich la finalul războaielor napoleoniene pentru a organiza și a menține pacea sub semnul echilibrului dintre marile puteri. Marele maestru al acestui principiu în secolul al XIX-lea a fost Bismarck. Cancelarul prusac a aranjat și a rearanjat mereu piesele pe tabla de șah a politicii europene, pentru a opri ascensiunea Franței lui Napoleon III. Alternînd în mod pragmatic diplomația și războiul, Cancelarul de Fier a clădit în jurul Prusiei al doilea Reich.

Devine acum din ce în ce mai vizibil regresul spre ideea de echilibru al puterilor și de reîmpărțire a lumii în sfere de influență.

Primul Război Mondial a extins aplicarea principiului echilibrului puterilor prin formarea și refacerea alianțelor de la nivel european la nivel global. Nici războaiele, nici pacea nu au mai avut doar o dimensiune locală sau regională, ci au devenit fenomene globale. Winston Churchill a fost succesorul lui Bismarck în arta construirii alianțelor pentru refacerea echilibrului puterilor. Cînd Hitler părea de neoprit la începutul celui de-al Doilea Război Mondial, Churchill a reușit ceea ce părea imposibil: alianța dintre Imperiul Britanic, Statele Unite și Uniunea Sovietică. Cu același pragmatism, după înfrîngerea Germaniei, a sacrificat mai întîi țările din Estul Europei, iar apoi, cu forța cuvintelor care au transformat discursurile sale în arme mai puternice decît cele militare, a redesenat echilibrul de putere prin celebra formulă a Cortinei de Fier.

Kissinger se înscrie în galeria pragmatismului politic, militar și diplomatic. Păstrarea echilibrului puterilor, mai întîi la nivel european, iar apoi la nivel mondial, definește acest pragmatism. Pentru a-l pune în operă, s-a sacrificat ceea ce părea mai puțin important în favoarea a ceea ce era considerat mai important. Mai simplu spus, micile popoare și state puteau fi sacrificate în favoarea marilor puteri. Între acestea din urmă, jocul politic nu era însă unul de sumă nulă. După marile confruntări, pacea devenea posibilă pentru că fiecare dintre marile puteri își păstra o doză de raționalitate, calculînd repartizarea pierderilor și a cîștigurilor într-un mod acceptabil pentru celelalte.

După 1989, s-a născut speranța că va fi posibilă instituirea unor noi reguli pentru jocul politic global, care să nu mai permită sacrificarea celor slabi în favoarea celor puternici. În această viziune asupra ordinii internaționale, idealul diplomației a rămas pacea, întemeiată însă pe valorile libertății. Papa Ioan Paul al II-lea, Ronald Reagan, Deng Xiaoping, Margaret Thatcher și Mihail Gorbaciov au promovat această nouă viziune, asociind pragmatismul cu un set de valori, principii și idealuri. Dar cei care au crezut că valorile libertății vor fi împărtășite la nivel global nu au văzut ori s-au făcut că nu văd cum în ultimele două decenii a fost organizată o alternativă economică, informațională și militară, clădită pe dominație și supunere, mai întîi în politica internă, apoi în cea externă. Devine acum din ce în ce mai vizibil regresul spre ideea de echilibru al puterilor și de reîmpărțire a lumii în sfere de influență. Nu numai Rusia și China sînt puterile care îndeamnă la această întoarcere în trecut. Direct sau indirect, expres sau implicit, alături de ele sînt India, Brazilia, Africa de Sud și mai multe state din lumea arabă. Invadarea Ucrainei de către Rusia este încercarea de a da din nou confruntării economice și tehnologice o dimensiune militară de cuceriri teritoriale. Diplomația rusă își folosește pragmatismul cinic în favoarea războiului, nu a păcii. Exclude compromisul rezonabil, nu ezită să recurgă la amenințarea nucleară și mizează pe spaima celor amenințați.

Justifică această spaimă sacrificarea Ucrainei, un stat care dovedește în fiecare zi că nu este o creație artificială și că este susținut de o națiune adevărată, ai cărei cetățeni, indiferent de etnie, se luptă pentru libertate? Cine garantează că această spaimă nu va justifica apoi sacrificarea Moldovei, a Georgiei, a Țărilor Baltice, a Poloniei și a României?

***Valeriu Stoica** este avocat și profesor de drept civil la Facultatea de Drept a Universității din București.*

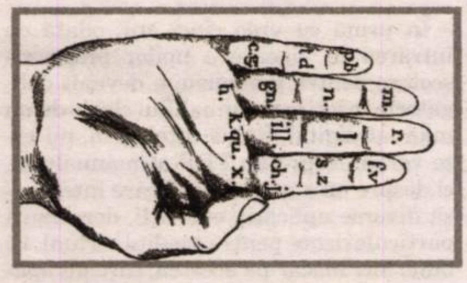

Codrin Liviu CUȚITARU

prezentul discontinuu

Un inventar fobofobic

Se spune, justificat, că nu există, cu adevărat, frică, ci doar imaginație bogată. Judecînd după faptul că psihologia modernă a inventat un concept precum *fobofobia* (spaima de... spaimă) – preluat, ca să fim onești pînă la capăt, dintr-o butadă a președintelui american Roosevelt (care a precizat, la un moment dat, că nu trebuie să ne temem decît de propria noastră teamă) –, tind să cred că observația ar fi corectă. Imaginarul jucăuș al umanității proiectează paradigmele realului în tot felul de combinații misterioase, de aici rezultînd cele mai bizare anxietăți. Am răsfoit deunăzi un faimos manual de homeopatie (Dr. J.T. Kent – *Repertory of the Homoeopathic Materia Medica),* publicat, în Statele Unite, încă de la sfîrșitul secolului al XIX-lea (1897), dar reluat, în variante îmbunătățite, periodic, pînă astăzi. Am selectat cîteva dintre aceste fobii, întrucît ele mi se par, după cum veți vedea imediat, demne de toată atenția – nu atît medicală, cît mentalitară. Cunoaștem cu toții formele tradiționale, așa-zicînd, de frică. Unii le-am experimentat sau le experimentăm, regulat, pe pielea noastră. Bunăoară, nimeni nu s-ar arăta prea surprins auzind că semeni de-ai săi au neliniști legate de călătorie (cu variații mergînd de la mijlocul de transport pînă la spaima de a nu ajunge la destinație, de a nu se rătăci, de a nu interacționa cu străini, de a nu-i fi dor de casă etc.), de prezența unor animale/reptile/insecte în preajma lor (cîini, șerpi, gîndaci, păianjeni), de boală, de moarte, de accident, de ceilalți oameni (antropofobia), de înălțime, de spații închise ori înguste, de cataclism, de zbor, de navigație, de vorbitul în public, de doctori, de nebunie, de microbi, de conflict, de șefi, de bătrînețe, de ramolisment, de sufocare (în somn), de orbire, de tortură ș.a.m.d. Există un repertoriu suficient de vast al temerilor, cu rădăcini adînci în istoria omenirii, devenit parte din fondul genetic al individului universal.

Frica de a fi ocupat
(o au politicienii autohtoni).

Ce spuneți însă de fobii precum cele care urmează? *Frica de muncă* (e posibil ca „pacienții“ unei astfel de maladii să fi venit, preponderent, din Balcani). *Frica de prieteni* (absolut legitimă, dacă mă veți întreba pe mine). *Frica de a nu fi mîncat de animale* (dobîndită, probabil, în contrapartidă, pe fondul unei iubiri nețărmurite pentru natură). *Frica de a sta culcat în pat* (cu rădăcini psihologice, pesemne, în universul nipon). *Frica de a mînca* (o aveam, mai ales noi, românii, înainte de 1989). *Frica de zgomotul apei care curge* (idem). *Frica de fleacuri* (pe aceasta realmente nu o înțeleg – se manifestă, bănuiesc, la oamenii cu vocația monumentalului). *Frica de a nu fi răsturnat cu căruța* (complet inteligibilă, în contextul circulației pe drumurile naționale românești). *Frica de a nu fi tras, în aer, în sus* (în mod cert, un impediment major la cei care visează să ajungă astronauți). *Frica de ceva care se mișcă în tufiș* (aici ar trebui să subscriem cu toții). *Frica de a fi cenzurat* (raportată, sînt convins, de scriitorii formați în regimuri totalitare). *Frica de munca literară* (raportată, desigur, de cenzorii scriitorilor de mai sus). *Frica de o cameră caldă* (pe această o au britanicii, credeți-mă pe cuvînt). *Frica de putrezirea corpului* (complex bacovian). *Frica de a nu fi vîndut* (indubitabil, cu rădăcini în sclavagism). *Frica de pian* (ușor de tratat). *Frica de operă* (idem). *Frica de a fi ocupat* (o au politicienii autohtoni). *Frica de strigoi* (o au, mai ales, americanii). *Frica de obiecte strălucitoare* (pacientul nu se va îmbogăți nicodată, cu siguranță). *Frica de negru* (nu poate lucra în modă ori, mai corect zis, în design). *Frica de roșu* (idem, plus recomandarea de a nu vizita China). *Frica de a trece prin anumite colțuri de stradă* (în ziua de azi nu mai miră pe nimeni). *Frica de a sări pe fereastră* (depinde totuși de la ce etaj). *Frica de a fi mușcat* (nu se specifică de către cine sau ce). *Frica de cruzime* (a se evita Rusia și Orientul Mijlociu). *Frica de cei ce stau aproape de tine* (apropo de pandemie). *Frica de a nu fi devorat* (iarăși, lipsește specificarea devoratorului ori devoratoarei). *Frica de a nu-și pierde autocontrolul* (atenție la parlamentarii noștri!). *Frica de propriile gînduri* (cine nu o are?). *Frica de extravaganță* (nu o trăiesc deloc – se vede cu ochiul liber – politicienii). Și, în fine, cireașa de pe tort, *frica de a nu deveni imbecil* (trebuie să te asiguri mai întîi că teama îți este întemeiată și că nu ești, cu adevărat, unul congenital).

Eu mă opresc aici. Nu de alta, dar m-a luat o *frică infernală de a scrie un text.*

***Codrin Liviu Cuțitaru** este profesor la Facultatea de Litere a Universității din Iași. Cea mai recentă carte publicată:* Omul multiplu, *Editura Junimea, 2021.*

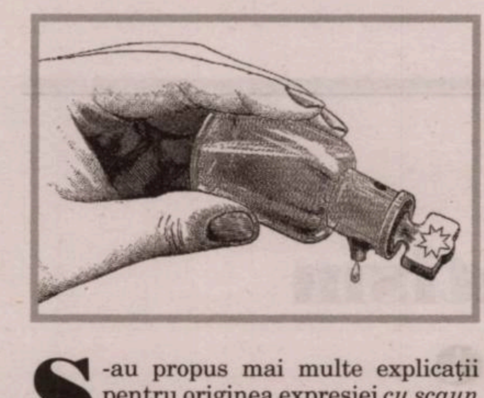

Rodica ZAFIU

cuvinte **nepotrivite**

Scaunul minții

S-au propus mai multe explicații pentru originea expresiei *cu scaun la cap:* unele destul de plauzibile, bazate pe interpretarea cuvîntului *scaun* ca metonimie și simbol al ideii de judecată, altele mai ingenioase, dar prea puțin motivate (invocînd, de exemplu, prestigiul și autoritatea celui cu *scaun* rezervat *la capul mesei).* Autorii dicționarului academic *(Dicționarul limbii române* – DLR, Tomul X, Litera S, 1986) au optat pentru prima soluție, subordonînd expresia *cu scaun la cap* unui sens învechit al termenului *scaun* – „consiliu, sfat, divan, instituție cu atribuții (predominant) juridice; local, sediu al acestor instituții“.

Argumentele principale pentru o explicație istorică provin în mod ideal din investigarea a cît mai multe contexte în care se actualizau sensuri prototipice ale cuvîntului *scaun* și din comparația cu alte moduri de desemnare și descriere a înțelepciunii. Un context lămuritor mi se pare a fi un fragment din *Cazania* lui Varlaam (1653), citat de altfel parțial și în DLR, sub alt sens: *„Gîndul* omului *are scaunul său în cap*, că acolea șeade mentea și înțelegerea din carea purceade înțelepciunea. (...) Aceastea și ș-alte isprăvi de treabă *mentea* le svătuiaște, carea *are scaunul său în capul omului“*. *Scaun* are în acest fragment sensul foarte general „sediu“, curent în textele mai vechi și păstrat pînă mai tîrziu, de exemplu, la filosoful Vasile Conta: *„Scaunul* tuturor facultăților senzitive, intelectuale și volitive este în creier“ (apud DLR). În stilul religios apare și astăzi sintagma *scaunul gîndului* („Cel nepurtat de *scaunul gîndului* omenesc“, în *Paraclisul tuturor sfinților*, crestinortodox.ro).

Cel mai mult pare să fi circulat sintagma *scaunul minții,* pentru care găsim exemple destul de vechi în cărțile populare traduse la sfîrșitul secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea. *Scaunul minții* poate desemna stabilitatea rațiunii, înțelepciunea – „deși la multe lucruri și în osebite locuri îl purta trupul, din *scaunul minții sale* tot nu l-a putut mișca“ (în *Esopia* sau *Viața lui Esop)* – sau devine un simplu echivalent pentru *minte:* „Mi-au deschis *scaunul minții“ (Halima)*. Construcția figurată *a(-și) deschide scaunul minții* corespunde perfect sensului în care spunem și azi *a-și deschide mintea* sau *a deschide capul cuiva*. Sintagma *scaunul minții* circula în secolul al XIX-lea, chiar în comunicarea curentă, cu ambele sensuri („cap, ca sediu al înțelepciunii“ și „rațiune, în special stabilitate a rațiunii“); într-o dramă istorică de I. Nenițescu, un personaj își însoțește vorbele de gesturi clare: *„Ridicîndu-se repede își cuprinde capul cu amîndouă mîinile.* – Dumnezeule... îmi vine să mor... simt că mi se clatină *scaunul minții...“ (Familia*, 20 iulie 1897). Sediul rațiunii poate fi stabil, dar și mișcat din loc, zdruncinat, deplasat – în numeroasele metafore ale nebuniei. Artur Gorovei publică, în monografia *Folticenii* (1938), mărturia din anul 1841 a unor preoți în legătură cu un localnic care a suferit „atacarisire la minte“: „răposatul Tudurachi Ciurea s-au lovit de dambla, care i-au omorît giumătate de trup rămăind nemișcat și *scaunul minții i-au zdruncinat“*. Într-o scrisoare din 1871, G. Barițiu vorbește de un om „atacat ceva și de apoplexie, *alterat chiar în scaunul minții* prin moartea celor trei copii ai săi“ (corespondență editată de Ioana Botezan). Într-un alt text sînt pomeniți „niște săriți, *cu scaunul minții odorogit“* (Delavrancea, *Opere*, V). Sintagma putea descrie și starea fericită în care totul e în ordine, mintea aflîndu-se la locul său: „cine va crede, *avînd scaunul minții la loc*, vorba dlui Bunea, că (...)“ *(Telegraful român,* Sibiu, 18 martie 1908). În uzul curent, sediul rațiunii se confundă treptat cu rațiunea, *scaunul* devenind, prin elipsă, sinonim pentru *minte*. Expresia *cu scaun la cap* devine de fapt un echivalent pentru *cu minte* (sintagmă care s-a sudat, producînd adjectivul *cuminte)* sau *cu cap*. E drept, între *cap* și *minte* poate fi uneori echivalență (sediul rațiunii confundîndu-se prin metonimie cu rațiunea), dar alteori intervine o diferențiere necesară: „Cap ai, minte ce-ți mai trebuie?“. Echivalențele metonimice permit și apariția unor variante de tipul *cu scaun la minte* („ispititor, îndrăzneț, limbă rea dar *cu scaun la minte“*, *Familia*, 29 octombrie 1900) și *cu scaun la judecată* („român *cu scaun la judecată“*, *Tribuna*, 22 ianuarie 1905), în care *scaunul* se fixează în rolul de simbol al stabilității rațiunii. Așadar, expresia actuală se poate explica pornind de la ideea *Mintea are scaun în capul omului*. De unde rezultă că *Omul are scaun (al minții) la cap*. Sau îl are șubred. Sau nu-l are.

***Rodica Zafiu** este prof. dr. la Facultatea de Litere, Universitatea din București. A publicat, între altele, volumele* Limbaj și politică *(Editura Universității București, 2007) și* 101 cuvinte argotice *(Humanitas, Colecția „Viața cuvintelor“, 2010).*

Horia CORCHEȘ

prof, viața mea

„Google este tatăl meu“

Cam toată lumea este de acord că perioada pandemică a fost una cu mari pierderi pe toate planurile. Că îi spun unii dezastruoasă sau doar nefastă, că unii consideră efectele ei dramatice, iar alții doar moderat negative, nu cred să fie mulți care să o situeze într-o zonă a pozitivului.

Desigur, sînt și cei care au descoperit în această perioadă confortul unei munci desfășurate exclusiv online, fără să se mai deplaseze la birou. Am auzit destui care nu s-ar mai întoarce în ruptul capului la munca desfășurată în spațiul convențional al biroului dintr-o clădire destinată unui astfel de scop. Munca *remote* a devenit, pentru aceștia, un mod de viață. Dincolo de beneficiile confortului pe care le aduce, poate chiar ale eficienței, eu nu sînt însă chiar sigur că e un cîștig social acest nou mod de a te situa în job. Dar asta nu face obiectul discuției de față.

În plan educațional, nu știu dacă aș folosi chiar termenul dezastru, dar, în mod cert, etapa pandemică a adus multe neajunsuri. Au fost ani în care acumulările au încetinit pentru o mare parte dintre elevi. Cu toate eforturile care s-au depus de la un punct încolo, la nivel sistemic, pe partea de logistică și de orientare curriculară, respectiv la firul ierbii, de către majoritatea profesorilor, acești ani au redus ritmul asimilării de informație și al formării de competențe. La nivel sistemic, s-a îmbunătățit mult nivelul dotărilor informatice, rețele de Internet, echipamente în școli și tablete sau laptop-uri oferite elevilor. De asemenea, s-au produs unele documente curriculare care să optimizeze procesul didactic online, să ofere sprijin pentru recuperare, s-au redactat îndrumare metodologice etc. S-au organizat cursuri de formare pentru predarea online, pe de o parte pentru familiarizarea profesorilor cu platforme digitale pe care să-și poată desfășura activitatea, pe de altă parte pentru a-i ajuta să deprindă strategii didactice care implică utilizarea mediului online, a facilităților digitale, a unor aplicații virtuale etc. Mai ales în această privință, a ultimelor aspecte enumerate, nu cred că se pot nega nici cîștigurile pe care această perioadă le-a adus. Profesorii au avut ocazia să învețe cum să se desprindă de utilizarea exclusivă a manualului tipărit și a tablei negre pe care scriu cu cretă sau a tablei albe pe care scriu cu markere.

Ei bine, perioada de activitate online s-a încheiat, odată cu ridicarea stării de alertă. Și chiar dacă pandemia nu este încă învinsă, ne-am întors cu toții, în mediul educațional preuniversitar, la sălile de clasă cu prezență fizică. Ne-am întors la ceea ce numeam normalitate și la ceea ce afirmam că ne lipsește și că este absolut necesar, imperios necesar, pentru a desfășura un act pedagogic de calitate, care să favorizeze și asimilarea cunoașterii, și formarea competențelor, și construcția reperelor umanului, din perspectiva relațiilor sociale, comunitare, cu tot ceea ce înseamnă asta: emoții, sentimente, comunicare directă, repere și modele. Ce bine!

În acest nou context, am avut ocazia de a asista la cîteva lecții ale unor profesori, reveniți din perioada online la activitățile față în față, cu săli pline cu elevi, cu sau fără măști, mai mult fără. Profesori de diverse generații, de la proaspăt absolvenți, care au intrat de un an în sistem, pînă la profesori cu experiență, cu grade didactice, cu zeci de ani de muncă la catedră. Am văzut lecții bune, construite cu atenție, respectînd cu rigoare în general programele școlare și etapele unui demers didactic coerent și complet, pașii unei lecții echilibrate. Am văzut asta la țară și la oraș, în școli gimnaziale și licee, de la profiluri tehnologice la cele teoretice.

Ce m-a frapat și spre ce vreau să mă îndrept cu observația mea punctuală, sperînd că nu voi fi perceput greșit, căci nu este vorba totuși despre o critică!? În absolut nici una dintre aceste situații, nu am văzut că ceea ce ar fi trebuit să se cîștige de pe urma experienței pandemice s-a cîștigat cu adevărat. În nici una dintre situații nu am descoperit demersuri didactice care să integreze ceea ce se presupune că etapa online ar fi favorizat: elementele unei educații care să valorifice digitalizarea. Am redescoperit demersurile clasice, în care sînt inserate cel mult niște prezentări Power Point sau cîte un filmuleț. Or, asta nu înseamnă demers care să integreze elementele educației digitale. În nici o situație nu am văzut că elevii sînt puși să folosească un instrument digital, un telefon, o tabletă. Și nu mă refer la a-i pune să caute sensul unui cuvînt pe *DEX online*.

Profesorii au avut ocazia să învețe cum să se desprindă de utilizarea exclusivă a manualului tipărit și a tablei negre.

În urmă cu vreo cinci ani, odată cu intrarea în vigoare a noilor programe școlare pentru gimnaziu, a devenit obligatorie însoțirea manualului clasic de un manual digital. Să ne înțelegem, nu este vorba despre un PDF al manualului, ci despre un suport digital care integrează diverse aplicații, exerciții, demersuri particularizate pentru mediul virtual. Ei bine, nici măcar pe acestea, care au apărut înainte de pandemie, nu le-am văzut utilizate și estimez că ele nu sînt un instrument curent al majorității profesorilor sau elevilor.

Ce vreau să spun? Am scăpat de predarea online, ne-am întors în sălile de clasă. Dar ar fi păcat ca toate aceste elemente de modernitate, care pentru elevii noștri reprezintă cotidianul, ei fiind prin excelență generații digitale, să se piardă și să nu fie integrate creativ în educația pe care de acum încolo o vom construi. Aici văd o mare provocare la care trebuie să răspundem noi, profesorii. Dacă ne întoarcem la modelele convenționale ale copilăriei noastre, doar cu manualul tipărit, cu creta și cu discursul frontal, cu lectura de pe un PPT eventual, adîncim doar o prăpastie dintre noi și generația X, care va fi, în raportul cu noi, asemeni instanței lirice din foarte frumosul poem al lui Andrei Dósa: *google este tatăl meu / de la el am învățat cum se face / nodul la cravată / am apelat la el / de mai multe ori într-o singură zi / decît la tata în toată viața mea.*

***Horia Corcheș** este scriitor și profesor de limba și literatura română.*

Yaroslav HRYTSAK

Putin s-a înșelat amarnic în privința Ucrainei

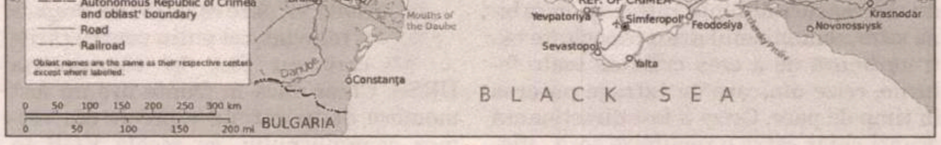
© wikimedia commons
UKRAINE
National capital
Capital of Autonomous Republic of Crimea and oblast' center
City, town
Airport
International boundary
Autonomous Republic of Crimea and oblast' boundary
Road
Railroad
Oblast' names are the same as their respective centers except where labeled.
HUNGARY
ROMANIA
REP. OF MOLDOVA
BULGARIA
SEA OF AZOV
RUSSIAN FEDERATION
AUTONOMOUS REP. OF CRIMEA
BLACK SEA
Kyiv
Odesa
Kharkiv
Simferopol'
Sevastopol'

Ucraina se află din nou în mijlocul unui conflict cu potențial global. Primul Război Mondial „a provocat/declanșat destinul Ucrainei“, spunea istoricul britanic Dominic Lieven. Al Doilea Război Mondial a fost, potrivit legendarului jurnalist Edgar Snow, „înainte de toate un război ucrainean“. Iar acum, amenințarea unui al treilea război mondial depinde de ceea ce se poate întîmpla în Ucraina.

E o repetiție frapantă. De ce a fost Ucraina, o țară de mărime medie, cu o populație de 40 de milioane de locuitori, aflată la marginea estică a Europei, în epicentrul războaielor – și nu doar o dată, nici de două ori, dar de trei ori?

Cel puțin o parte a răspunsului e de natură geografică. Aflată între Rusia și Germania, Ucraina a fost de multă vreme văzută ca un teren de luptă pentru dominația asupra continentului. Dar motivele mai profunde sînt de natură istorică. Ucraina, care împărtășește cu Rusia o origine comună, a evoluat diferit de-a lungul veacurilor, distanțîndu-se în mod decisiv de vecinul său din Est.

Președintelui Vladimir Putin îi place să invoce istoria pentru a-și justifica parțial invazia sîngeroasă. Ucraina și Rusia, afirmă el, sînt, de fapt, o singură țară: ca atare, Ucraina nu există. Ceea ce, evident, e cu totul greșit. Dar Putin are dreptate atunci cînd consideră că istoria ne oferă o cheie pentru înțelegerea prezentului. Ceea ce el nu înțelege este că, departe de a-i asigura succesul, istoria este cea care îl va învinge.

Un geograf britanic pe nume Halford John Mackinder a făcut în 1904 o previziune îndrăzneață. Într-un articol intitulat „Axul geografic al istoriei“ *(„The Geographical Pivot of History“)*, el a sugerat că cel care va avea controlul asupra Estului Europei va controla întreaga lume. De o parte și de alta a acestei vaste regiuni se aflau Rusia și Germania, gata de luptă. Iar la mijloc era Ucraina, cu vastele ei resurse de grîne, cărbune și petrol.

Nu e nevoie să intrăm în detaliile de finețe ale teoriei lui Mackinder, ea are punctele ei slabe. Dar s-a dovedit extrem de influentă după Primul Război Mondial și a devenit un fel de „profeție care se autoîndeplinește“ *(self-fulfilling prophecy* – referire la fenomenul psihologic descris de Robert K. Merton prin care oamenii își modifică comportamentele în funcție de previziunea în care cred și pe care o anticipă, ceea ce duce, în cele din urmă, la realizarea previziunii – *n. trad.*). Datorită geopoliticianului nazist Karl Haushofer, acest fenomen s-a infiltrat în lucrarea *Mein Kampf* a lui Hitler. Lenin și Stalin nu l-au citit pe Mackinder, dar au acționat de parcă l-ar fi citit. Pentru ei, Ucraina era puntea care va duce Revoluția rusă către Vest, spre Germania, transformînd-o într-o revoluție mondială. Ucraina se afla și de data aceasta în calea conflictului.

Războiul, atunci cînd s-a produs, a fost catastrofal: în Ucraina au murit în jur de șapte milioane de oameni. După război, Ucraina a fost alipită la Uniunea Sovietică și subiectul a părut, pentru o vreme, închis. Odată cu căderea comunismului, mulți au crezut că teoria lui Mackinder nu mai era valabilă și că viitorul aparținea statelor independente și suverane, eliberate de ambițiile vecinilor mai mari. Dar se înșelau.

Teoria lui Mackinder – potrivit căreia Europa de Est și Ucraina erau cheia unei confruntări între Rusia și Germania – a rămas valabilă. De fapt, a ocupat un loc de cinste în mintea dlui Putin. Cu un singur amendament: el a înlocuit Germania cu Occidentul în totalitatea sa. Iar Ucraina a devenit, pentru dl Putin, terenul de luptă pentru o dispută „civilizațională“ între Rusia și Occident.

Dar, într-o primă fază, Putin nu a acționat în direcția aceasta. În primii ani de mandat, el părea că se așteaptă – asemenea celor din cercul lui Boris Elțîn, care au supravegheat sfîrșitul Uniunii Sovietice – ca independența Ucrainei să nu fie de durată: după o vreme, Ucraina va implora să fie primită înapoi. Ceea ce nu s-a întîmplat. Chiar dacă unii ucraineni au rămas în sfera de influență a culturii ruse, ei înclinau, politic, către Vest, după cum s-a văzut și cu ocazia Revoluției portocalii din 2004, cînd milioane de ucraineni au protestat împotriva fraudei electorale.

Prin urmare, dl Putin a schimbat cursul. Curînd după războiul din Georgia din 2008, prin care Kremlinul a preluat controlul a două regiuni georgiene, el a elaborat o nouă politică strategică pentru Ucraina. Conform noului plan, orice pas făcut de Kiev în direcția Vestului urma să fie pedepsit printr-o agresiune militară – cu scopul separării estului rusofon al Ucrainei și al transformării restului țării într-un stat vasal, condus de o marionetă loială Kremlinului.

La acea vreme, scenariul părea fantast și ridicol. Nimeni nu a crezut că ar putea fi real. Dar în timpul ultimelor săptămîni ale Revoluției ucrainene Maidan din 2014, cînd ucrainenii au cerut oprirea corupției și reorientarea către Vest, a devenit teribil de clar că Rusia era hotărîtă să treacă la agresiuni. Ceea ce s-a adeverit: printr-o intervenție militară fulger, dl Putin a anexat Crimeea și părți din regiunea Donbas. Dar realizarea integrală a ambițiilor sale a fost zădărnicită în mod decisiv, în mare parte datorită rezistenței eroice opuse de voluntarii din estul țării.

Dl Putin s-a înșelat în două privințe. În primul rînd, el a sperat că, la fel ca în cazul Georgiei, Occidentul va încasa tacit agresiunea împotriva Ucrainei. Nu s-a așteptat la o reacție unitară din partea Vestului. În al doilea rînd, deoarece în mintea lui Rusia și Ucraina sînt una și aceeași națiune, dl Putin a crezut că trupele rusești vor fi întîmpinate cu flori și urale de îndată ce vor păși pe teritoriul Ucrainei. Ceea ce nu s-a întîmplat cîtuși de puțin.

Cele petrecute în Ucraina anului 2014 au adeverit ceea ce istoricii liberali ucraineni spuneau de multă vreme: principala diferență dintre ucraineni și ruși nu e limba, religia sau cultura – acestea sînt relativ apropiate –, ci tradițiile politice. Spus pe scurt, o revoluție democratică victorioasă e aproape imposibilă în Rusia, în vreme ce un guvern autoritar durabil e aproape imposibil în Ucraina.

Această divergență are o explicație istorică. Pînă la finalul Primului Război Mondial (și pînă la finalul celui de-al Doilea Război Mondial, pentru Ucraina de vest), teritoriile ucrainene s-au aflat sub puternica influență politică și culturală a Poloniei. Dar nu era o influență poloneză *per se,* ci, mai degrabă, o influență vestică. După cum a spus bizantinistul Ihor Sevcenko de la Universitatea Harvard, în Ucraina Vestul purta straie poloneze. Ideile centrale ale acestei influențe erau îngrădirea puterii centralizate, o societate civilă organizată și, într-o anumită măsură, libertatea de întrunire și de asociere.

Dl Putin nu pare să fi învățat nimic din eșecurile sale din 2014. A lansat o invazie la scară largă, cu intenția aparentă de a îndepărta de la putere guvernul ucrainean și de a pacifica țara. Dar agresiunea rusească a întîmpinat, din nou, o rezistență ucraineană eroică și un Occident unit împotriva sa. Chiar dacă dl Putin ar continua escaladarea situației, el va rămîne departe de victoria militară pe care și-a dorit-o. Un tactician strălucit, dar un strateg lamentabil, el a comis cea mai mare greșeală pe care o putea face.

Și e o greșeală bazată pe convingerea sa că poartă un război cu Vestul, pe teritoriu ucrainean, nu cu Ucraina. E esențial să înțelegem acest aspect. Singurul mod de a-l învinge este să-i transformăm convingerea – potrivit căreia Ucraina nu luptă de una singură, ci cu ajutorul Vestului, ca parte a Vestului – într-un coșmar cotidian.

Cum se poate face asta – prin ajutor umanitar și militar, integrînd Ucraina în Uniunea Europeană sau oferind chiar țării un plan Marshall – rămîne o întrebare deschisă. Ceea ce contează e voința politică de a-i găsi un răspuns. Istoria ne învață că miza războiului pentru Ucraina nu e doar Ucraina sau Europa. E o luptă de care depinde felul în care va arăta în viitor lumea noastră.

***Yaroslav Hrytsak** e profesor de istorie la Universitatea catolică ucraineană și autorul, printre altele, al unei istorii globale a Ucrainei.*

(articol apărut pentru prima oară în cotidianul The New York Times, *pe 19 martie 2022)*

traducere de Matei PLEȘU

■ ■ ■

Radu NAUM

un sport la Răsărit

Cît de mult mai contează în vremurile astea că Italia a ratat calificarea la Campionaul Mondial de Fotbal?

Nu cred că Donnarumma s-a gîndit, atunci cînd mingea trimisă de nord-macedoneanul Trajkovski s-a strecurat, pe lîngă mîna lui dreaptă, în poartă, la altceva – la tragedii, la bombe, la sfîșieri umane – decît la &*#@#+%^$! Și poate imediat după aceea la @$%()*^#? Pentru altele va avea timp imediat după ce se va fi trezit din acest coșmar, adică nu în viitorul vizibil. Trauma e de nepus în litere. Și nici rostirile din acele minute, ore, zile, evuri. E de ajuns să vedem cum au lăsat jucătorii vestiarul stadionului din Palermo după meci. Alaric ar fi fost un pic invidios. Ideea nu e doar că Italia, campioana Europei, a ratat calificarea la următoarea mare competiție – e ca și cum ai spune că după ce Manchester City sau Liverpoool ia campionatul anul ăsta, în sezonul viitor retrogradează (n-am dat vreun exemplu de la noi, că la noi se poate) – e despre cum a făcut-o. Cu stil, adică. După celebrul dicton: dacă tot te bagi în rahat, bagă-te pînă la fund! Italia are, de altfel, o tradiție în a da maiestuos cu mucii în fasole. Asta e a doua Cupă Mondială la rînd pe care o ratează. Data trecută a reușit să fie eliminată la baraj de o echipă clar mai slab cotată, Suedia. Dar stai, se poate și mai rău! Mult mai rău. Acum a căzut din cerurile Sixtinei fix în rîul de flăcări al iadului de la Voroneț. Macedonia de Nord e o țară care nu avea pînă de curînd nici măcar numele clar. Dar a terminat pe locul 2 în grupa de calificare, peste România. Și ce scandal a fost atunci! Cum, să ne întreacă țara asta de rang minuscul?! Ce rușine! Uitaserăm că alde Ristovski, Trajkovski, Velkovski și Alioski tocmai provocaseră un pocinog Germaniei, prea puțin latină pentru a-și permite să soarbă un prosecco înainte de bătăliile cu liliputani. Deci surpriză, dar nici chiar așa! În plus, noi înșine am lăsat Italia pe bară într-o situație similară. În 1982, echipa lui Bearzot era campioană a lumii. Ei bine, nu s-a calificat la Euro ’84 pentru că Bölöni și compania au trimis-o în vacanță anticipată. Bun, totuși întrebarea rezistă. În acest moment al existenței planetei, necalificarea unei puteri de rang zero a fotbalului la cea mai importantă competiție a lumii are darul unei palme marca Will Smith, dar nu aș spune că șochează. Șocurile sînt rezervate acelui pămînt al sîngelui și craterelor care fumegă lîngă noi. Comparat cu asta, situația italienilor e comică, mai ales că acum, pe supărare, mai și cer schimbarea sistemului de calificare. Din nefericire, avem treburi mai serioase decît să rîdem de ei. Dovada supremă e că, cel mai autobancos popor fiind, nici de noi nu ne prea mai vine să rîdem. Ceea ce e gravisim.

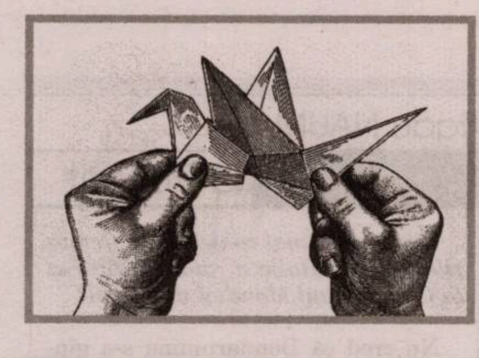

Andrei MANOLESCU

libertatea de impresie

Răul de la Răsărit

Ucrainenii luptă și rezistă cu disperare în fața invaziei rusești. Una din cauzele esențiale ale acestei îndîrjiri ar putea fi de natură istorico-psihologică, dacă se pot alătura acești doi termeni. Ucrainenii, ca și românii sau alte popoare din regiune, știu foarte bine ce înseamnă ocupația, dominația și influența rusească. Unii au mai trăit-o deja și încă și-o amintesc, alții o știu din poveștile părinților sau ale bunicilor. Cu toții sperau că au scăpat de ea, că s-au eliberat definitiv, că lucrurile nu se vor mai repeta, odată ce comunismul și URSS s-au prăbușit. Să o iei de la capăt cu comisari politici impuși de la Moscova, cu autorități care te subjugă explicîndu-ți că de fapt îți vor binele și care nu doar că țin țara sub ocupație, dar și obligă populația să se prefacă a fi de acord cu toate inepțiile lor, e un coșmar. Noua primăriță impusă cu forța în Melitopol și care le promitea locuitorilor o viață nouă în primul ei discurs e un exemplu cît se poate de concludent despre ce ar putea urma și în alte locuri care ar fi cucerite de armata rusă. Văzînd-o, noi, românii, ne ducem cu gîndul la Ana Pauker. La 70 de ani după întunecații ani ’50 ai secolului trecut, să se revină la aceleași metode și istorii e ceva de un absurd insuportabil. E un motiv pentru ucraineni să se bată pînă la capăt.

Pe timpul sovieticilor, Ucraina a fost lovită de acea foamete cumplită care a dus chiar și la cazuri de canibalism. Un fenomen accentuat în mod criminal, prin măsuri greșite și rău intenționate ale guvernului de la Moscova, din timpul lui Stalin. Ucrainenii știu probabil cel mai bine, iar Parlamentul de la Kiev chiar a adoptat o rezoluție în 2006, prin care afirmă că a fost vorba de un act intenționat de genocid împotriva poporului lor. Numărul morților de atunci a fost estimat la circa zece milioane. Foametea n-a fost provocată de vreo secetă sau alt fenomen natural, după cum nu putea fi nici efectul vreunui război (Primul Război Mondial se încheiase în urmă cu 14 ani), și s-a produs în condițiile în care teritoriul ucrainean este foarte propice agriculturii și are printre cele mai fertile soluri din lume. Cauzele au fost legate de colectivizare și de alte măsuri administrative. Și, cum bine știm, comunismul are o capacitate extraordinară de a crea crize de toate felurile, crize din care își extrage puterea în timp de pace. Criza a fost direcționată atunci chiar către o republică soră, aflată în componența imperiului sovietic. Ei bine, n-au trecut 90 de ani de la Holodomor (așa a fost numită acea grozăvie) și iată ce le fac, din nou, rușii (care nu mai sînt sovietici) ucrainenilor.

Noi, românii, aflați ceva mai departe de Moscova, ne-am ales de pe urma invaziei sovietice din cel de-al Doilea Război Mondial cu impunerea regimului comunist care a durat 45 de ani, cu efecte nu doar fizice asupra țării și a oamenilor, ci și cu binecunoscutele deformări de ordin mental. S-a încercat, și într-o oarecare măsură s-a și reușit, crearea „omului nou“, un individ pervertit, adaptat la traiul într-o lume falsă, creată de propagandă. Nu e de crezut însă că, fără Armata Roșie, România ar fi devenit vreodată o țară comunistă, și probabil că nici celelalte țări din estul Europei. Dovada cea mai bună este că la numai un an după ce, în 1988, Gorbaciov a renunțat la *doctrina Brejnev* (pe baza căreia URSS se considera îndreptățită să intervină militar în țările-satelit, dacă acestea adoptau o politică independentă care se îndepărta de preceptele comuniste), toate aceste țări s-au debarasat de comunism. Ba chiar și fostele republici sovietice și-au declarat la rîndul lor, curînd, independența.

Astăzi, se pare că *doctrina Brejnev* a reînviat, cel puțin pentru țările care au fost în componența URSS. Chiar dacă în frunte are un fost membru al aparatului represiv din vremea comunismului, cu școala KGB în sînge, Rusia nu mai este un stat comunist. Măcar teoretic, nu mai are acea ideologie. Constatăm însă că e la fel de nedemocratic, că se comportă la fel de agresiv și că reprezentanții lui mint la fel de tare (chiar dacă minciunile nu mai au coerența ideologică din comunism). Experimentul comunist, chiar dacă bazat pe o filozofie născută în Occident, a reușit prima oară în Rusia. El e periculos și nescuzabil oriunde ar fi. Dar țările devenite ulterior comuniste, care au ajuns, fiecare, la același dezastru, au avut drept model URSS. Cele care n-au fost forțate au fost măcar sprijinite și influențate de URSS să adopte acest regim. Așadar, comunismul e greu separabil de Rusia. Nu putem ști dacă un comunism „nerusesc“ ar fi fost mai bun sau mai altfel. Poate că nu. Ronald Reagan a numit URSS „imperiul răului“. Dar ce altceva e Rusia de astăzi? Văzînd cum statul rus actual se comportă aproape la fel ca cel sovietic, nu se poate evita o întrebare logică: cît din comunism a fost de fapt un rău rusesc? Poate că un specialist în marxism-leninism (dacă mai există așa ceva) ne-ar putea da mai multe explicații.

■ ■ ■

ready made

„Ceeace le lipsește încă ariilor, este câte o gazetă de arie în care numele muncitorilor dela batoze să figureze cu cinste, alături de numele țăranilor muncitori care și-au predat cu bucurie prisosul lor Statului. E bine ca gazeta de arie să demaște sabotorii în fața țăranilor muncitori, așa cum au făcut țăranii muncitori din Nădlac, iar agitatorii prin articole scurte să contribuie pe deplin la mărirea pe deplin a rostului colectărilor.“

Flacăra Roșie, Anul VI, No. 1587,
Arad, Duminecă, 14 August 1949

DILEMA VECHE
„Omul fără dileme e creatorul tuturor dictaturilor, de dreapta sau de stînga. E marele organizator, marele pedagog, marele vindecător.“
ANDREI PLEȘU, 1993

dosarDILEMA VECHE

Coordonator: Sever VOINESCU

Cultura războiului

Texte și opinii de:

- Oana POPESCU-ZAMFIR (director al Centrului GlobalFocus)
  „Societatea civilă de stat“
- Cornel CODIȚĂ (sociolog, analist militar, profesor universitar și general în rezervă al Armatei Române)
  „Noi nu știm a visa războiul“
- Cornel BAN (doctor în economie, cercetător și profesor la Copenhagen Business School)
  „Europa, între Venus și Marte“
- Andreea GUȘĂ (doctor în filologie)
  „Lecția lui Tucidide“
- Cătălin GOMBOȘ (jurnalist la Radio România, fost corespondent de război în Afganistan și Irak)
  „Plînsetul Ranei“

argument

Operațiuni militare speciale și pace

După ce Putin a interzis cuvîntul „război“ în mass-media rusești, redactorul-șef al unei gazete de opoziție a spus, oftînd trist, că dacă cineva o să vrea să scoată zilele astea o nouă ediție a capodoperei lui Lev Tolstoi, va trebui să o intituleze chiar așa, *Operațiune militară specială și pace.*

Întemeietorii Europei, vechii greci și, după ei, romanii, considerau că războiul este una dintre cele mai înalte și respectabile îndeletniciri ale omului. Războiul era starea firească pe atunci, iar pacea era o stare de excepție. Astăzi, războiul este unanim socotit o nenorocire care trebuie evitată cu orice preț; se spune că nu există pe lume nici o justificare pentru război. Pe măsură ce cultura europeană s-a constituit în toată complexitatea ei, războiul a fost evacuat pas cu pas din sfera deplinei normalități în sfera anomaliilor, devenind cea mai respingătoare și condamnabilă dintre acestea. Dacă cultura antică era o cultură a războiului, cultura europeană contemporană este o cultură a păcii. Procesul acesta de pacificare coincide, cum spuneam, cu procesul de constituire și dezvoltare a culturii europene și are ca vector decisiv creștinismul. Umanismul renascentist și iluminismul postrenascentist – ele însele reacții complexe ale intelectului omenesc la creștinism, reacții deloc de simplă respingere, cum spun ignarii – au mers simultan cu dezvoltarea științelor și cu progresul uluitor al tehnologiilor. Interesant este că dezvoltarea științelor și progresul tehnologiilor au avut ca efect, printre altele, desigur, perfecționarea armelor în sensul creșterii puterii lor de distrugere. În antichitate, războiul era un contact fizic violent. Combatanții se priveau în ochi, simțeau sîngele celuilalt amestecat cu sîngele propriu pe piele, își auzeau respirația gîfîită, simțeau în pori frica celuilalt și inevitabil se opreau cînd ajungeau la capătul puterii fizice. În vremea științei și tehnologiei de vîrf, războiul a devenit un joc cu *joystick* – combatanții sînt departe de victime, de cele mai multe ori nu le văd și sînt tot mai protejați. Iar distanța dintre combatanți este direct proporțională cu forța de distrugere a armelor lor.

Cultura păcii înflorește într-o vreme în care tehnologia războiului a ajuns la un nivel inimaginabil. Vechea vorbă după care dacă vrei pace e bine să te pregătești de război este dovedită recurent. Multă lume inteligentă crede că tocmai puterea colosală a armelor pe care le avem ne oprește să facem război – ne e frică să nu ne distrugem cu totul. Teoria asta ține pînă cînd un nebun începe, totuși, războiul și toți ceilalți, „actori“ în teoria armelor nimicitoare care te opresc de la război, rămîn derutați. Ce să facă? Să răspundă cu război războiului, parcă le e frică. Și de nebun, și de escaladare. Să răspundă cu pace războiului? E stupid. De altfel, cea mai interesantă trăsătură a culturii păcii este că, în interiorul ei, pacifismul e imposibil. Sau, în fine, doar ridicol.

Dosarul acesta pune problema războiului, așa cum ar putea să și-o pună un continent obișnuit cu pacea, dar care odată, demult, nu știa să trăiască altfel decît în război. (**Sever Voinescu**)

Cititori, fiți ascultători! În fiecare joi, de la ora 18, la emisiunea Timpul prezent. *O dezbatere pornind de la Dosarul revistei* Dilema veche, *moderată de Adela Greceanu și Matei Martin. Ne puteți asculta pe frecvențele Radio România Cultural sau online la www.radioromaniacultural.ro.*

Andreea GUȘĂ

Lecția lui Tucidide

În preajma anului 433 î.Hr., Atena se afla în cea mai favorabilă poziție de putere. Imediat după Războaiele Medice, finalizate cu o neașteptată victorie elenă în fruntea căreia se aflau atenienii, următoarele decenii au fost marcate de acțiunile acestora de a-și capitaliza prestigiul. În calitate de lider al unei alianțe din care făceau parte mai multe cetăți grecești, numită Liga de la Delos, Atena și-a asumat treptat un rol hegemonic, transformîndu-și aliații în tributari și extinzîndu-și influența asupra unor regiuni și cetăți, pe a căror cîrmuire urmărea să o schimbe după modelul propriei democrații radicale. Sub conducerea lui Pericle, Atena s-a bucurat de o epocă de aur, care însă a atras resentimentele cetăților coagulate în jurul Spartei (membre ale Ligii Peloponesiene), dar și a propriilor aliați într-o oarecare măsură. O serie de acțiuni înscrise în logica imperialistă, menite să-i clădească o poziție strategică favorabilă, au fost: transferul tezaurului Ligii de la Delos la Atena și folosirea lui pentru reconstrucția Acropolei, alianța cu Megara împotriva Corintului, ocuparea cetății Naupactos unde i-a acomodat pe messenienii revoltați împotriva Spartei, conflictul din Beoția și Egina, intervenția în Egipt, construcția unor ziduri în jurul Atenei și, mai departe, pînă la Pireu. Toate acestea au dat naștere unei serii de conflicte cunoscute drept Primul Război Peloponesiac care s-a finalizat în 446-445 prin Pacea de Treizeci de Ani. După numai cincisprezece ani, ostilitățile au fost reluate ca parte a unui război care avea să pună capăt, în cele din urmă, imperialismului atenian.

După Războiul Peloponesiac, nicicînd grecii nu au mai fost stăpînii propriului destin.

Cu doi ani înainte de declanșarea Războiului Peloponesiac în 431, Atena a intervenit în favoarea Corcyrei, o cetate neutră care îi solicitase sprijinul în conflictul izbucnit în colonia Epidamnos. În același conflict se implicase și Corintul, membru al Ligii Peloponesiene. Escaladarea tensiunilor a dus la asedierea de către atenieni a propriului aliat, Potideea – atenienii suspectau că loialitatea acestei cetăți se afla de partea metropolei Corint. La declanșarea războiului a contribuit și primul embargo cunoscut în istorie pe care Atena l-a pus asupra Megarei, după ce aceasta se alăturase taberei spartane. Într-o ultimă tentativă de a evita ostilitățile față de care însuși regele Spartei, Archidamos, se dovedise rezervat, au avut loc o serie de negocieri fără succes. Sparta, ca lider al Ligii Peloponesiene, a fost nevoită să cedeze presiunilor Corintului și să accepte decizia favorabilă războiului, votată în adunarea aliaților.

Imaginea pe care o avem asupra Războiului Peloponesiac este cu precădere construită de Tucidide. Spun cu precădere pentru că istoria lui se oprește în anul 411, cu șapte ani înainte de terminarea ostilităților. Într-un demers de a relua opera lui Tucidide din punctul în care acesta o abandonase, Xenofon relatează în *Hellenicele* despre deznodămîntul războiului. Tucidide rămîne însă principala sursă, nu doar datorită angajamentului de a relata cît mai fidel faptele, ci și pentru că expune exhaustiv cauzele care au stat la baza lor. Lui îi datorăm tabloul ascensiunii hegemonice a Atenei împreună cu implicațiile economice și politice pe care această ascensiune le-a avut, inclusiv în declanșarea războiului. Pentru Tucidide, cauza reală a conflictului a reprezentat-o imperialismul atenian care a condus la creșterea temerilor cetăților din Pelopones și mai ales ale Spartei.

Războiul a durat pînă în 404, fiind întrerupt de o perioadă de pace, denumită „pacea lui Nicias“, după numele artizanului ei. Fiecare dintre tabere s-a bazat pe propriile avantaje militare, forța navală în cazul atenienilor și, respectiv, cea a pedestrimii în cazul spartanilor. Tucidide acordă o mare importanță aspectelor de ordin tactic, precum strategia lui Pericle pentru a organiza rezistența Atenei. În contextul în care spartanii pustiau Attica, populația ateniană, refugiată în spatele zidurilor, era aprovizionată din Egipt cu ajutorul flotei. Pe cît de eficientă s-a dovedit această abordare, tot ea a dus la sfîrșitul strategului după izbucnirea unei epidemii de ciumă care a făcut ravagii în rîndul atenienilor. După moartea lui Pericle, principala voce politică ateniană a fost cea a lui Cleon, a cărui strategie mai ofensivă a condus la cîteva victorii, printre care cele de la Pylos și Sphacteria și chiar la capitularea, e drept, temporară, a Spartei. Profitînd de eșecul atenienilor la Delion, spartanii aflați sub comanda lui Brasidas au ocupat cetatea Amphipolis în apropierea căreia se regăseau o parte a minelor de argint care asigurau finanțarea Atenei. Ciocnirea armatelor, avîndu-i în frunte pe Cleon și Brasidas, s-a soldat cu moartea celor doi lideri și încheierea temporară a păcii, în 421.

După numai șase ani, nelipsiți însă de fricțiuni, ostilitățile au fost reluate odată cu expediția Atenei în Sicilia. Atenienii au pornit campania la solicitarea Egestei, sperînd la noi cîștiguri din acest demers, însă regiunea era deja încercată de tensiunile dintre cetățile ioniene care căutau sprijinul Atenei și cele doriene, precum Siracuza, apropiate Spartei. Scandalul pornit la Atena cu privire la vandalizarea hermelor și suspiciunea care plana asupra lui Alcibiade au dus la rechemarea acestuia din expediție pentru a fi judecat. Alcibiade a fugit însă în Sparta, unde a dezvăluit adversarilor toate planurile Atenei, sfătuind inclusiv ocuparea Deceleei pentru a îngreuna aprovizionarea cetății. În Sicilia, ezitările militare ale lui Nicias au condus la mobilizarea militară a Spartei în frunte cu Gylippos și la înfrîngerea categorică a atenienilor, soldată cu moartea lui Nicias și a lui Demostene, distrugerea flotei și vînzarea luptătorilor ca sclavi.

Ultima parte a războiului a fost marcată de implicarea vechilor inamici ai grecilor, perșii, care căutau să-și reia dominația asupra coastei Asiei Mici de la Marea Egee. Aceasta fusese pierdută în trecut după intervenția ateniană pentru a garanta protecția cetăților ioniene. În schimbul sprijinului financiar și militar pe care Darius al II-lea l-a oferit foștilor inamici spartani, a fost declanșat Războiul Ioniei. Nu doar spartanii au căutat sprijin persan. Alcibiade, într-o abordare versatilă, a încercat apropierea de satrapul Tissapherne. Pentru că asupra sistemului democratic plana eșecul din Sicilia, partizanii oligarhiei din Atena au organizat o lovitură de stat în 411 și au instituit guvernarea Celor Patru Sute, sperînd că o schimbare de regim ar fi înlesnit o înțelegere cu perșii. Negocierile cu aceștia au eșuat și, un an mai tîrziu, democrația a fost restaurată. În ciuda unor victorii în regiunea Hellespontului, instabilitatea internă și militară a Atenei a afectat Liga de la Delos, ai cărei membri începeau să se delimiteze de aceasta. Relatarea lui Tucidide se oprește în preajma evenimentelor din toamna anului 411. Cu cinci ani mai devreme, atenienii se aflau în insula Melos care își menținuse neutralitatea în război. Cu această ocazie, Tucidide ne oferă o prețioasă dezbatere între ceea ce am numi astăzi realismul și idealismul politic. Cunoscut și ca *dialogul melian*, fragmentul articulat în manieră sofistă prezintă încercarea Atenei de a-și legitima pretențiile hegemonice sub o serie de argumente care arătau că alegerea rațională era cea a loialității. Melosul a refuzat într-o demonstrație de verticalitate care pînă la urmă a împins Atena să comită genocid.

Lecția lui Tucidide nu se oprește la cele de mai sus, ci continuă sub raportul misiunii sale ca istoric. Spre deosebire de abordarea lui Herodot, de care s-a delimitat, Tucidide este angajat într-o istorie evenimențială, cronologică și articulată metodologic. Pentru el, toate faptele la care nu a asistat personal trebuiau supuse analizei pentru a le determina veridicitatea. Altfel spus, asistăm pentru prima dată în istoriografie la raportarea critică față de surse. Relatările fantastice, mitul și operele logografilor preocupați de dramatism, dar și intervenția zeilor nu au valoare pentru Tucidide. În lipsa diversității surselor despre război nu ne rămîne decît să ne întrebăm cum anume se raportau contemporanii săi la aceste evenimente din moment ce Tucidide își făcuse o puternică misiune din relatarea adevărului. Nu trebuie să îl suspectăm pe acesta de prea multă distanțare în raport cu propria operă. Istoria Războiului Peloponesiac este, totuși, scrisă din mijlocul evenimentelor. În preajma anului 424, Tucidide fusese ales strateg de adunarea poporului și trimis să apere cetatea Amphipolis. Eșecul misiunii lui i-a adus două decenii de exil, timp în care se pare că ar fi călătorit suficient încît să înțeleagă pluralitatea perspectivelor, dar și să-și formeze propria poziție în raport cu parcursul istoric al Atenei care îl expulzase. Tucidide nu este lipsit de subiectivitate, din contra, ne oferă propria interpretare asupra faptelor petrecute. În plus, chiar el o afirmă, acolo unde nu putea stabili valoarea de adevăr a celor auzite de la alții sau nu putea reda consecvent ceea ce a auzit, le relata așa cum i se „părea că ar fi putut să vorbească fiecare“. În această situație se regăsesc discursurile, printre care și orația funerară a lui Pericle. Rămas celebru în istorie, discursul rezumă ambiția de hegemon și aspirațiile de unificare politică și culturală ale Atenei, invocînd istoria glorioasă și superioritatea democrației și a cetățenilor ei.

Ultimii șapte ani ai războiului, văzuți de această dată prin ochii lui Xenofon, cuprind evenimentele de pînă la înfrîngerea decisivă a Atenei la Aigos-Potamos din 405. În ciuda unor victorii de scurtă durată de la Bizanț și insulele Arginusai în 408 și 406, eșecul Atenei era prevestit de atmosfera internă: suspiciunile asupra lui Alcibiade, care fusese pentru scurt timp repus în drepturi, urmate de refugierea acestuia în Frigia și condamnarea de către atenieni a propriilor generali victorioși după abandonul naufragiaților. Finalul războiului a venit odată cu asediul, desfășurat atît pe mare, cît și pe uscat, sub comanda lui Lisandru și a regelui spartan Agis, în urma căruia Atena a capitulat în anul 404. Dincolo de a fi facilitat formarea unei alianțe cu inamicul istoric al lumii elene, perșii, Războiul Peloponesiac a condus la destructurarea Ligii de la Delos, la instalarea Celor Treizeci de Tirani de la Atena și la ascensiunea de scurtă durată a Spartei.

D. Kagan afirma că, după Războiul Peloponesiac, nicicînd grecii nu au mai fost stăpînii propriului destin. Nu știm ce ar fi spus Tucidide despre aceasta, dar contemporanii l-au redescoperit într-o nouă lumină. Considerat de unii părintele realismului politic, Tucidide a inspirat noi teorii despre marile puteri și dinamica relațiilor dintre ele, inclusiv despre riscurile ascensiunii fulminante a unora. Lecția lui Tucidide este că hegemonia din partea unei puteri stîrnește teama celorlalte, iar acestea din urmă vor găsi mereu o cale să depășească propriile conflicte pentru a se coaliza împotriva amenințării comune.

***Andreea Gușă** este doctor în filologie și colaborator al Universității din București.*

Cătălin GOMBOȘ

Plînsetul Ranei

Fallujah

c. wikimedia commons

E prima poveste care mi-a venit în minte atunci cînd mi s-a propus să scriu despre război. 2006. Una din zilele alea însorite de toamnă tîrzie, care îmbie la o plimbare prin oraș. Sînt într-o cofetărie de pe strada Stavropoleos împreună cu soția mea și cu Rana. Pălăvrăgim banalități. Din senin, Rana izbucnește în plîns. O întreb ce-a pățit. Nimic. Doar că, văzînd oamenii care trec fără nici o grijă pe stradă, auzind rîsetele relaxate din jur, și-a amintit, brusc, de casă, unde oricînd liniștea unei zile ca asta poate fi spulberată de o explozie sau de împușcături.

Rana e irakiancă. Ne-am împrietenit la Bagdad, în 2003-2004, cînd eu am fost corespondent de război, iar ea a lucrat, ca producător, pentru diferiți jurnaliști. I-a dus într-unele din cele mai dure zone ale Irakului, inclusiv Fallujah și Ramadi, și de fiecare dată i-a adus înapoi în siguranță. Unui prieten al meu i-a salvat viața, punîndu-se între el și un rebel înarmat care voia să îl omoare. Întotdeauna sigură pe ea, cu un zîmbet ușor sfidător pe buze, mîndră că este o Ayyubi, nume făcut celebru de strămoșul familiei, Salah ad-Din, cunoscut în Europa ca Saladin, cuceritor al Ierusalimului. Niciodată nu o văzusem descurajată sau ezitantă. Acum, în schimb, este a doua oară de cînd a venit în România – e într-o vizită de cîteva săptămîni, la invitația noastră – cînd plînge. Prima oară a făcut-o atunci cînd am întrebat-o despre o cunoștință comună, un fost prizonier de la Abu Ghraib, și mi-a spus că dispăruse de cîteva luni și, probabil, fusese ucis de Al-Qaeda.

* * *

Războiul e o fetiță rănită pe care am întîlnit-o într-un spital de campanie din sudul Irakului, în primăvara lui 2003, căutînd să se adăpostească în brațele unei asistente, speriată de micul grup de jurnaliști, cu microfoanele și aparatele lor de fotografiat. E un desen făcut de Abha, fiul prietenului meu Hammudi, într-o zi în care nu l-a dus la școală pentru că Bagdadul era prea periculos: bărbați cu gurile arcuite în jos și sprîncene ce sugerează încruntarea, un lunetist cocoțat pe o clădire, totul la o lume distanță de florile, unicornii sau familiile care se țin de mînă, zîmbind, în desenele fiicelor mele. Sînt povești și fotografii ale altor copii, pe care le-am citit și văzut de-a lungul anilor și care nu mi-au mai ieșit din minte. Irakianul Ali, rămas fără mîini, cu arsuri pe tot corpul și cu întreaga familie ucisă în urma unui bombardament. Mama gravidă, tatăl, fratele și încă treisprezece rude. Sirianul Omran, scos din moloz la Alep, acoperit de praf, cu sînge pe fața încremenită, așezat pe un scaun și privind, șocat, în gol. O fetiță din Gaza al cărui nume nu l-am știut niciodată, inertă în brațele tatălui său disperat, la intrarea într-un spital care nu mai avea cum să o salveze. Fetița părea să fi avut vîrsta fiicei mele și văzîndu-i fotografia mi-am dat seama că, indiferent cît de călit îți închipui că ești, indiferent cîte ai văzut, tot poți fi dat peste cap, chiar și așa, de la distanță.

Războiul înseamnă SMS-uri trimise unui militar ucis de soția care auzise că a avut loc un atac în zona în care se afla unitatea lui. Șapte SMS-uri în care un mort era implorat să spună că este în viață. Războiul înseamnă și un telefon care te trezește din somn pentru ca vocea de la celălalt capăt să îți spună că un prieten al tău a fost ucis. O cameră de hotel în care pînă aseară – literalmente aseară – se adunau jurnaliști să bea ceva și să se destindă un pic. S-au adunat și în seara asta și beau din nou, mai mult ca aseară. Dar nimeni nu mai spune glume, nimeni nu mai rîde, nimeni nu se mai grozăvește cum s-a tras înspre el sau cum a explodat o mașină-capcană exact în locul în care se aflase cu cîteva minute mai devreme. Cîte o fată izbucnește în plîns. Cu cîteva ore mai devreme, unul dintre ei – unul dintre noi –, care aseară rîdea în camera asta, a fost împușcat în ceafă cu un Kalașnikov. 27 de ani și doi copii mici, care probabil că nici nu și-l vor mai aminti cînd vor fi adulți.

Războiul e carnea celor spulberați în explozii, grămăjoare arse ce atîrnă în copaci și sînt întinse pe asfalt și pe trotuare, adunate într-o sacoșă de plastic de cineva care trebuie să facă și treaba asta. E mirosul. Greu, dulceag, grețos, îți dă senzația că ți se lipește de nări și de gît. E corul de strigăte ale celor care își caută rudele la locul unde a avut loc explozia. Un bărbat care a supraviețuit. O fetiță despre care afli că a murit la spital.

Războiul apare în ultimele clipe ale somnului, cînd ești cufundat într-un vis fantastic care devine, brusc, zgomotos. Creierul se chinuie să inventeze o poveste pentru bubuiturile pe care le auzi, ca să te țină în vis, dar te trezești buimac și îți dai seama că sînt explozii ale rachetelor care lovesc și tot ce-ți rămîne e să te rostogolești lîngă pat, cu mîinile pe cap, așa cum ți s-a spus să faci dacă nu ai timp să fugi în adăpost, și să aștepți să se termine sperînd că următoarea nu o să cadă peste tine. Războiul apare și la luni de zile după ce te-ai întors acasă, cînd undeva se trîntește o ușă, iar tu tresari și primul gînd e că a explodat ceva.

Războiul e în lucirea de nebunie din ochii unor mercenari care nu pot trăi fără așa ceva, pe figurile întunecate ale unor bărbați despre care știi că au participat la luptele din nopțile trecute, în furia pe care mulți și-o varsă pe jurnaliștii veniți să filmeze locul unui atac, „Ce vreți să vedeți aici?“, „De ce îi filmați pe ai noștri sau ce a mai rămas din ei?“, „Dacă nu știau că o să veniți voi ca să arătați ce se întîmplă, ăia nu ar mai fi detonat bomba!“.

Războiul e imaginea unui militar german al cărui creier se scurgea prin casca spartă, pe care bunicul meu nu o uitase nici după ce trecuseră patruzeci de ani de cînd o văzuse. E sentimentul de alienare pe care îl ai cînd te-ai întors și îi vezi pe toți că rîd, discută nimicuri, își văd de rutină, planifică vacanțe sau o ieșire la un concert, incapabili să priceapă cum este *acolo* pentru că nici tu nu poți și nu știi cum să le explici. Și nici nu prea vrei.

* * *

Unul dintre hotelurile în care am locuit în Bagdad avea ca mascotă o maimuță, Zaki. A stat într-o cușcă în lobby, fără să tulbure pe nimeni, pînă cînd a început războiul. Prima parte a acestuia a fost așa-numita etapă de *„shock and awe“*, cînd bombardamentele americanilor au avut printre obiective și demoralizarea și sperierea adversarului. Exploziile care se auzeau în Bagdad păreau, într-adevăr, teribile, iar frica a înnebunit-o pe Zaki – i-a dat ceea ce la oameni se numește *„shell shock“*. Maimuța a devenit atît de agresivă încît, chiar dacă era în cușcă, proprietarii au fost forțați să o mute din lobby pe terasa clădirii, pînă cînd unui șofer i s-a făcut milă de ea și a luat-o acasă. Cîteva zile mai tîrziu, l-a rănit și pe fiul șoferului.

Am tot văzut, de cînd a început războiul din Ucraina, fotografii cu animale pe care stăpînii lor le-au salvat și le-au luat cu ei. Ascunse în cîte o pătură, ținute în brațe, par la fel de speriate ca și oamenii. Acelea sînt cazuri norocoase – pentru că în mijlocul unui război nimeni nu mai are timp să se gîndească la animale, e greu să le transporți chiar și pe cele de companie, ce să faci însă cu animalele din gospodării, adăposturi, grădini zoologice? Cine să mai țină cont, în toată nebunia, de faptul că și acestea suferă, se sperie, intră în panică? În Kabul, în anii '90, grădina zoologică a fost chiar pe linia frontului și multe animale au murit în bombardamente, au fugit sau au fost ucise și mîncate de mujahedini flămînzi. Dacă bătălia Kievului mai continuă mult, s-ar putea să auzim din nou de astfel de povești, de data aceasta într-un oraș european, pentru că în 30 de ani, în loc să punem capăt războaielor, le-am adus mai aproape de ceea ce credeam că este lumea civilizată.

* * *

De cînd a început războiul din Ucraina e un adevărat șuvoi de imagini și povești care curg din televizor, de la radio, au invadat onlineul, rețelele de socializare, aplicațiile de mesagerie pe care le avem. Se discută în pub despre ce se întîmplă în Ucraina, se plînge la vederea unei fotografii, se aleargă în magazine pentru a se umple cîteva sacoșe cu alimente pentru ajutoare, se eliberează o cameră ca să primească refugiați, se scrie și se distribuie pe Facebook. De parcă ăsta ar fi primul război de care am auzit.

Așa a fost însă și prima oară cînd rușii au atacat Ucraina, acum opt ani, și cînd Statul Islamic a explodat în inima Orientului Mijlociu, cînd americanii au invadat Irakul sau cînd avioanele au lovit Turnurile Gemene, iar Statele Unite au răspuns declanșînd războiul global împotriva terorismului. Cu regularitate, războiul ajunge la noi, cu regularitate aflăm de ororile sale pentru ca, apoi, cu aceeași regularitate, să ne pierdem interesul. Sînt războaie de care uităm, chiar dacă ele continuă ani de zile după acele prime zile în care la televizor aproape că nu se vorbea despre altceva; ne amintim de ele doar cînd editorii dintr-o redacție consideră că un eveniment este suficient de relevant pentru a justifica o știre – iar „relevant“ înseamnă, de cele mai multe ori, că numărul de morți este suficient de mare pentru a trezi interesul. Sînt și războaie despre care nu știm (aproape) nimic, pur și simplu nu ne interesează pentru că sînt prea departe, printr-un colț de lume de care abia dacă am auzit, pentru că ăia care se bat și mor pe acolo au pielea mai închisă sau ochii migdalați, pentru că se închină la un alt Dumnezeu, se îmbracă ciudat sau mănîncă cu mîna. Empatia poate fi rușinos de selectivă: nu ne spune nimic un refugiat din Africa sau Orientul Mijlociu, dar ne impresionează teribil un ucrainean alungat de armata lui Putin.

Vom uita destul de repede și de ucrainean și ne vom justifica indiferența spunînd că, în definitiv, războiul e *la ei* și nu are cum să ni se întîmple și *nouă*. Exact cum și-au spus-o și ucrainenii și, înaintea lor, irakienii, afganii și atîția alții.

Iar Putin și alți îmbuibați bolnavi de putere vor continua să trimită tinerii să moară și să ucidă alți tineri. Și tați. Și mame. Și copii.

***Cătălin Gomboș** este jurnalist la Radio România. A fost corespondent de război în Afganistan și Irak.*

DILEMA
Cultura războiului

Oana POPESCU-ZAMFIR

Societatea civilă de stat

Politica externă și de securitate a României nu a excelat, după 1989, prin creativitate sau ambiție, dar a avut calitatea predictibilității și a constanței, cel puțin de la semnarea Acordului de la Snagov încoace, în anul 2000. Această opțiune unanimă pentru orientarea euro-atlantică a avut o rațiune de politică externă și una internă. În plan extern, fiind situată într-o regiune volatilă, la confluența intereselor adesea contrare ale marilor puteri și cu vecini marcați de conflicte interetnice și fragmentare internă, România nu putea cunoaște stabilitatea și pacea decît ca membru NATO, acolo unde ambițiile imperialiste ale Rusiei doar cu greu o pot atinge. În plan intern, capacitatea Uniunii Europene de a integra statele foste comuniste și de a le face să emuleze modelul occidental a fost considerată cel mai puternic motor de modernizare a unei Românii captive altfel în lipsa de viziune și capacitate de implementare pe care nu de puține ori elitele interne le-au demonstrat. Ambele dimensiuni aveau o trăsătură pragmatică, de acces la convergența de dezvoltare cu Vestul și de asigurare a păcii și securității, dar și una identitară, care viza însăși statalitatea României și evadarea ei din zona gri a incertitudinilor și sfîșierilor dintre Orient și Occident către o unică opțiune vestică, democratică, liberală.

© wikimedia commons

Conștient că România nu este un stat în întregime occidental decît dacă își asuma neechivoc această țintă strategică și că orientalismul îi va pune piedică la tot pasul, statul român și-a păzit cu cerbicie investiția în acest obiectiv și a făcut-o în primul rînd prin instituțiile de securitate națională, cărora le-a revenit misiunea să vegheze ca elitele intelectuale și politice să nu devieze de la această direcție. Tratînd astfel tot ce este tangențial cu sfera politicii externe printr-o prismă eminamente securitară, statul român a ajuns să protejeze democrația și orientarea europeană a României prin mijloace esențialmente nedemocratice și contrare valorilor europene.

Unul dintre aceste mijloace a fost *crearea* (nu apariția naturală, independentă) unei societăți „civile“ în zona politicii externe și de securitate cu rol exclusiv de megafon pentru linia oficială de gîndire și comunicare. Adesea numită persiflator societatea „în civil“, aceasta a fost populată cu personaje care veneau din aceleași instituții pe care se presupune că ar fi trebuit să le monitorizeze independent și, la nevoie, critic. Banii proveneau de la aceleași instituții. În sine, experiența în instituții de stat sau finanțarea de stat nu reprezintă vreo crimă. Proba imposturii însă este făcută odată ce ne uităm la prestația României exact în acel spațiu euro-atlantic unde, la nivel declarativ, dorește să se afirme. („Obiectivul esențial al politicii noastre externe și de securitate, pe care îl vom promova în continuare, este creșterea profilului internațional al României“, afirmă Strategia Națională de Apărare a Țării pentru perioada 2020-2024, al cărei prim capitol descrie România drept „membru activ NATO și UE, stat rezilient, pol de stabilitate regional“).

Nu doar că la nivel oficial sîntem excelenți executanți și niciodată *„agenda-setters“*, dar lipsim și din circuitul internațional de idei, acolo unde se presupune ca acești „experți“ cultivați din anii 1995-2000 pînă azi ar trebui să fie vectori de competență și dezbatere. An după an, prezența acestor GONGOs *(Government-Organised NGOs)* la conferințe internaționale de prestigiu este rarisimă, „aranjată“ tot de reprezentanți ai aparatului de stat și doar decorativă, pentru „creșterea profilului“ României, nicidecum cu vreun conținut solid. Contribuțiile de substanță, lucrările științifice de prestigiu, proiectele realizate împreună cu marile *think-tank*-uri internaționale (care produc conținut, nu doar funcționează ca platforme de *networking* și influență) sînt cvasi-inexistente. România nu găzduiește nici vreun forum strategic cu greutate comparabilă cu celelalte din regiune.

> *Statul a reușit să se priveze de pluralismul de idei independente, ceea ce explică în mare măsură eșecul diplomației românești de a-și propune și a pune teme ambițioase pe agenda aliaților.*

Aceste GONGOs au și rolul de a bloca ascensiunea ONG-urilor și ideilor independente. Prin organizarea de evenimente în parteneriat cu statul, care oferă decidenților o platformă pentru mesaje livrate în clasicul limbaj de lemn, fără idei originale sau dezbatere reală, instituțiile pot să mimeze colaborarea cu societatea civilă și să marginalizeze celelalte organizații și idei realmente independente.

Peisajul în zona acestora arată cu totul altfel. Membrii lor sînt de regulă experți tineri (și experte, ceea ce nu se întîmplă decît accidental în zona GONGOs, dominată de masculi trecuți bine de prima tinerețe) care, în majoritatea lor, au studii și afilieri internaționale, participă la dezbateri în mediul extern și nu arareori sînt angajați de instituții occidentale, unde se bucură de o vizibilitate pe care România le-a refuzat-o programatic. Puține dintre aceste mici ONG-uri entuziaste pot fi numite, însă, efectiv instituții. Finanțare sustenabilă nu există (statul nu dă bani pentru cercetare și analiză și chiar dacă ar da, ar putea fi un dar otrăvit, iar privații preferă să cumpere influență pe lîngă decidenți, inclusiv prin GONGOs). De aceea proiectele acestor *think-tank*-uri trebuie să urmeze banii, deci agenda donatorilor internaționali.

Contrar temerilor din zona instituțiilor de securitate, puțini dintre acești experți independenți au promovat vreodată idei care să „devieze“ de la agenda euro-atlantică. Monopolizînd, în schimb, acest domeniu, statul a reușit să se priveze de pluralismul de idei independente, ceea ce explică în mare măsură eșecul diplomației românești de a-și propune și a pune teme ambițioase pe agenda aliaților. De asemenea, a reușit și să scape de sub observație curentele antioccidentale care hrănesc din abundență societatea în ultimii ani. Mai grav chiar, într-o perioadă în care războiul se duce din ce în ce mai mult în plan informațional și cu mijloace subversive care vizează subminarea statului, dar și a societății, iar contracararea acestor atacuri necesită o colaborare între stat și societate, instituțiile de securitate au reușit să compromită orice încredere între acestea două și să vulnerabilizeze grav România exact pe linia rezilienței strategice pe care și-au dorit să o protejeze.

***Oana Popescu-Zamfir** este director al Centrului GlobalFocus.*

Turtucaia și Mărășești

Undeva, în tulburătoarele sale memorii de război, George Topîrceanu, participant direct la dezastrul de la Turtucaia (25 august – 7 septembrie 1916), unde armata română s-a comportat lamentabil, cu soldați demotivați și comandanți incompetenți, dovedind că „admirabila ei dezordine“ era produsul conjuncției celor mai rele trăsături naționale cu lipsa de pregătire a trupei și a ofițerilor, scrie: „Am avut Turtucaia, dar am avut și Mărășeștii“. E drept, aproape pentru fiecare moment de umilință din istorie, am avut și unul de eroică victorie. Victoriile au acoperit rușinea înfrîngerii dezonorante. Sau invers, înfrîngerile dezonorante au umbrit victoriile – depinde cum vrei să citești istoria. Căci aceeași istorie poate fi și o pildă de curaj, onoare, demnitate, dar și un șir de zdrobitoare dovezi că sîntem niște nimicuri, lași, fricoși, neisprăviți, șmecheri închipuiți. Însă ceea ce uimește în constatarea lui Topîrceanu („Am avut Turtucaia, dar am avut și Mărășeștii“) este că între cele două episoade, cu alte cuvinte între cel mai rușinos ridicol și cel mai impresionant eroism, a trecut un singur an. Doar unul! Românii erau aceiași. Ceva, însă, se schimbase. Istoricii vor explica pe larg: alta era situația, alții erau comandanții, alta era starea de spirit a trupei, altul era aliniamentul, cu totul alta strategia. Dar nu e vorba doar de aceste date, să le zicem obiective. E vorba de ceea ce face, în general, o țară să iasă din cea mai neagră oră a ei și, după un timp scurt, să cunoască ora ei astrală. Ceva ca un soi de deșteptare lăuntrică iscată de marea primejdie a dispariției transformă pe român dintr-un laș fricos într-un erou neînfricat. Și pentru că am început cu Topîrceanu și amintirile sale dintr-un război în care și-a servit țara, închei tot cu el:

„Dintr-o baterie distrusă mai rămăsese un singur tun, c-un tunar. Bulgarii erau aproape, dar el trăgea necontenit.

Infanteria noastră fusese risipită. Dușmanii, ocolind o movilă, se iviră dintr-o parte, la cîțiva pași, și năvăliră asupra lui. Cuprins din toate părțile, el descărcă un foc de revolver în grămadă și, cu o mînă liberă, tot mai avu vreme să sloboadă ultimul șrapnel din țeava tunului… Bulgarii, printre cari era și un ofițer, i-au cruțat viața. Iar soldatul bulgar cari mi-a povestit faptul, într-o gară depărtată, și cari fusese rănit la picior cu revolverul, adăuga, vorbind de necunoscutul erou:

– Era un om smead și slăbuț, pe care n-ai fi dat o ceapă degerată…

De i-ar da Dumnezeu numai oameni de aceștia țării mele – tari la suflet ca granitul din care Istoria uită adeseori să le taie monumentele.“

Astăzi, am nu doar convingerea că nu mai trăim istoria care taie din granit monumente eroilor, căci granitul nu se mai poartă avînd în vedere că eroii sînt, azi, pisicuțele de pe Facebook, iar istoria nu se mai scrie cu I, dar am impresia că nici măcar oameni de aceștia nu mai are țara. Sîntem mai aproape de Turtucaia decît de Mărășești. (**Sever Voinescu**)

Cornel BAN

Europa, între Venus și Marte

Poate Europa să înfrunte neoimperialismul rusesc, virajul politicii externe a SUA spre zona Pacificului și spectrul catastrofei climatice fără o mobilizare imensă de resurse economice care să îi asigure securitatea? Pe scurt, în actualul context, mai poate Europa trăi fără un sistem de planificare indicativă a cererii și ofertei, în cadrul sistemului economic bazat în principal pe proprietatea privată?

Termenul de planificare ne amintește de ceaușism și cel de economie de război ne dă fiori pentru că este adesea asociat cu economia militaristă a Reich-ului german. Uităm însă că Franța si-a triplat PIB-ul postbelic cu planificare indicativă și că SUA lui Roosevelt a făcut același lucru în vreme de război. Mai uităm și că, în criza COVID, pînă și în spațiul public generalist termenul de economie de război a fost înmuiat și extins pentru a fi aplicat oricăror forme excepționale de cheltuieli publice și de centralizare a mobilizării resurselor pentru a asigura securitatea, solidaritatea și moralul pe un anumit teritoriu în fața unor amenințări grave la adresa acestuia. De la intervenția statelor pentru a-și asigura numărul necesar de ventilatoare medicale la asigurarea veniturilor celor trimiși în șomaj și producția (și lupta) pe vaccinuri, aceste intervenții extraordinare au devenit curente pînă și în cele mai liberale sisteme. Dacă mai țineți minte, modelul ultim al unui sistem medical fără penurie în prima fază a pandemiei era economia de război finlandeză aplicată sistemului de protecție civilă.

Însă, dacă în vremea COVID-ului aceste măsuri erau un fel de „economie de război fără război“, șocul produs de invadarea Ucrainei legitimează deja și o economie de război aproape clasică, în care „autonomia strategică“ a Europei în termeni militari și energetici se va consolida într-un ritm greu de intuit înainte de 24 februarie 2022. Dacă această transformare economică nu va veni cu prețul conflictelor și șubrezirii imperfectelor sisteme politice liberale pe care le avem, s-ar putea ca rezultatul să fie exact autonomia europeană și tranziția verde pe care nu prea reușeam să le punem pe roate cu viteză suficientă.

Amenințări existențiale și punerea economiei de piață în ham

Adam Tooze este, fără îndoială, marele intelectual al crizelor multiple cu care se luptă Occidentul de peste un deceniu. Lectura *Charbook*-ului său este, pentru mulți din bula mea academică, lentila principală cu care încercăm să defrișăm hățișurile bombardamentului informațional. Însă cartea care l-a facut celebru, *Wages of Destruction*, arată că ce a pulverizat pînă la urmă mașina de război nazistă a fost forța superioară a economiilor de război sovietică și americană. Germania nazistă a fost, practic, înecată în primul rînd de produsele de oțel ale celor două state (ulterior rivale), ambele fiind și mult mai competitive, în feluri extrem de diferite, decît a putut fi Germania lui Hitler în a-și reorganiza economia de pace în economie de război. Și dacă pentru sovietici replierea economică s-a făcut în cadrele sistemului de planificare stalinistă atît de bine cunoscută, în SUA mobilizarea economică s-a făcut strict în cadrele economiei private.

Invadarea Ucrainei de către armata Federației Ruse, luarea în calcul a extinderii războiului la vest de Ucraina, spectrul războiului nuclear invocat de Putin și amenințările formulate de acesta la adresa Finlandei și Suediei au zguduit fundamentele Europei ca mare putere comercială. Pentru europeni, războiul interstatal european, cu divizii de blindate în mișcare, asedii urbane și lovituri aeriene pe scară mare, ținea de nișa mirosind a naftalină a istoricilor militari. „Continentul întunecat“ al lui Mark Mazower a redus masiv cheltuielile militare pînă la punctul în care țări europene mari ca Germania au ajuns să aibă armate atît de prost echipate (la un moment dat, Luftwaffe mai avea patru avioane gata de luptă!) încît se cam rîdea de ele în cercurile profesioniste din SUA și China. Cu puțin timp înainte de război, Olanda trimitea la fier vechi întreaga sa flotă de tancuri. Cu excepția SUA, nici un stat membru NATO nu avea capacitatea logistică de a muta trupe la o scară suficientă din Est în Vest. Întreaga armată franceză ar avea muniție pentru un război de amploare medie de patru zile.

Cam toate țările europene au probleme imense în a recruta soldați. Contingentele de soldați ale Europei continentale trimise în nefericitul și eșuatul „război împotriva terorii“ condus de Washington au fost minore și vulnerabile chiar față de inamici facili. Extinderea NATO spre Est, atît de invocată de cei care „înțeleg“ invazia, s-a făcut fără baze militare permenente de tipul celor pe care le vedem în Germania, de pildă, contingentele americane fiind trimise practic în voiaj și, în general, cu blindate ușoare. Pentru a menaja susceptibilitățile Rusiei și a-și confirma oarecum ipoteza despre imposibilitatea unor amenințări militare reale pe continent, europenii au fost foarte atenți să nu aibă mai mult decît o prezență militară simbolică în Est. Lăsînd SUA la o parte, ideea că elementul european al NATO ar amenința în vreun fel, nemaivorbind de „încercuire“, Federația Rusă e de un rizibil caragialesc. Practic, Europa a petrecut ultimii douăzeci de ani dezarmîndu-se.

Cu toate problemele lor proliferînd, europenii și-au asumat această opțiune de continent al păcii, nu al diviziilor blindate, de lume care își asumă avangarda luptei împotriva dezastrului climatic în desfășurare. Pînă la urmă, Europa a fost locul cel mai violent din lume secole la rînd, este locul din care au plecat expansiuni imperiale care au devastat alte continente pe o scară extraordinară și din care au pornit două războaie care au dus numărul victimelor la zeci de milioane. Apariția UE este legată de mobilizarea politică împotriva războiului European, iar modul în care a fost gestionat Războiul Rece a reflectat constant preferințele anti-escaladare ale europenilor.

Înapoi pe Marte

Războiul lui Putin, însă, a pus capac acestei faste perioade istorice în care Europa plecase de pe Marte pe Venus. A scos Europa din liberalism internaționalist (și postmodernism, ar zice unii) și a tîrît-o înapoi în realismul ofensiv, spațiu în care puterea se măsoară nu doar în bani, ci și în arme. Expresia de pe fața Verzilor si social-democraților din Bundestag cînd votau cele 100 de milioane de euro pentru înarmarea Germaniei va rămîne antologică pentru acest cutremur al unei lumi care lua pacea europeană ca ipoteză de plecare la orice, ordine construită cu greu în decenii întregi.

Invadarea Ucrainei și ce i-a urmat a dezlănțuit cîinii războiului într-o versiune mutantă de la care putem aștepta orice, inclusiv războiul terminal de anihilare nucleară. Prin urmare, în absența opțiunii celei mai rationale, dar și cel mai greu de implementat (tratate internaționale de demilitarizare reciprocă și mai ales de eliminare a armelor nucleare), Europa își dă seama că nu își poate permite riscul posturii de a alege între capitulare la prima ofensivă de arme întrunite inițiată de o Rusie militaristă și recurgerea la contralovituri nucleare. Opțiunea tragică, însă inevitabilă, a reînarmării europene este întărită de volatilitatea politică din SUA, țară a cărei umbrelă militară a fost dovedită ca fiind extrem de precară atunci cînd la Casa Alba a ajuns Trump și care, la o adică, ar putea fi „strînsă“ și repatriată dincolo de ocean, în viitoarele cicluri electorale. Conceptul de „autonomie strategică“ de care se vorbea în Europa în perioada trumpismului este din nou pe tapet într-un moment în care Europa s-a trezit total descoperită nu doar sub aspectul surselor energetice, ci și din punctul de vedere al securității clasice.

> *După anumite conflicte militare, beneficiind de constelații politice favorabile, unele societăți au învățat să rezolve mai bine unele probleme colective pe care nu le puteau rezolva în timp de pace.*

Economia de război cu sau fără război

Cînd guvernul roșu-verde din Danemarca anunță o mărire substanțială a cheltuielilor militare și cheamă țara să voteze intrarea în politica de apărare comună a UE îți dai seama cît de real este sentimentul de vulnerabilitate adus de războiul lui Putin pînă și în cele mai postmateriale universuri. Situația se repetă în alte țări europene. Indiferent de ideologie, guvernele par a se îndrepta cu pași repezi spre sisteme de gestiune centralizată a producției și comercializării de armament, a sistemelor de apărare civilă și de medicină de urgență.

Trebuie, însă, să păstrăm proporțiile: dacă într-o economie de război tipică se ajunge ușor la bugete de apărare de peste 10-20% din PIB, în Europa procentul va sări spre 2,5% din PIB doar în țările mai sărace din Est, ținta de 2% din PIB pentru apărare fiind rostogolită în general după anul 2030 în cea mai mare parte a Europei de Vest. „Marea înarmare“ europeană este, de fapt, un efort suplimentar de 0.5% din PIB, sumă care ideal ar trebui să fie alocată pe calea unor achiziții coordonate între producătorii europeni și prin politici de inovare care să poate avea utilizări duale în economia civilă, așa cum fac de fapt Statele Unite. Nu este o creștere mare, în aparență, însă pe fondul măririi ratei dobînzii ca urmare a puseului inflaționist, va fi greu de colectat acea jumătate de procent în plus fără a tăia de la sănătate, învățămînt, cultură. Ce înseamnă aceasta? Înseamnă că economia de război europeană va presupune fie austeritate de cheltuieli bugetare, fie lupta cu fentarea (în general legală) a fiscului de către marii contribuabili, opțiuni precum datorii mai mari sau represiune financiară nefiind încă discutate. Vom vedea cum se va rezolva politic această dilemă.

Dacă economia de război convențională nu pare a fi o provocare bugetară de tip „războiul lumilor“, cea care ține de autonomia energetică este altă mîncare de pește. Aspectul este crucial, opțiunile Europei în legătură cu conflictul din Ucraina fiind constrînse mai mult de dependența sa de gaz și petrol rusesc decît de diviziile blindate ale Rusiei. Or, aici efortul bugetar va trebui să fie gigantic (estimarea este de 5% din PIB în fiecare an pînă în 2050) dacă se dorește să nu se deraieze de la obiectivele decarbonizării asumate de europeni.

Semnalele de pînă acum arată realism la nivelul UE: după un *interregnum* în care gazul rusesc va fi înlocuit pînă în 2027 cu gaz lichefiat din Norvegia, SUA și din țările Golfului, ținta de termen mediu și lung este o mare ofensivă a regenerabilelor însoțită de o combinație de nuclear și hidrogen verde (practic, hidrogen obținut din energie eoliană). Germania încă rezistă la opțiunea energiei nucleare, dar vom vedea cît timp. Vorbim, practic, de o mare electrificare, proces care peste tot a presupus intervenții statale masive atît în planificarea, cît și în execuția infrastructurilor relevante. Cu fiecare centrală pe gaze înlocuită de complexul regenerabilo-nuclear, cu fiecare locomotivă sau camion Diesel înlocuite cu una/unul pe hidrogen verde (țări ca Austria au început deja acest proces, Franța livrînd deja aceste locomotive), Europa se va îndepărta de spectrul insecurității și dependenței care o afectează acum. Cum va plăti această tranziție fără a disciplina capitalul financiar, pedepsindu-l pentru investițiile în combustibili fosili, sau fără a pune capăt în mod real dezmățului evazionist și fără a fi susținută de politica Băncii Centrale Europene? Problema va fi industria auto europeană, un sector strategic, unde tranziția spre propulsia electrică înseamnă dependența de litiumul adus din China, țară a cărei interdependență economică cu Europa ar putea fi chestionată la un moment dat de Beijing, dacă relația Vestului cu China se va tensiona excesiv.

După anumite conflicte militare, beneficiind de constelații politice favorabile, unele societăți au învățat să rezolve mai bine unele probleme colective pe care nu le puteau rezolva în timp de pace. De la Theda Skocpol știm că sistemul american de securitate socială, atîta cît e, își are originile în Războiul Civil american și problemele veteranilor de război. Practic, toată literatura despre originile amplorii luate de statul bunăstării european începe cu traumele ultimului război mondial și aceluiași cataclism i se atribuie capacitatea statelor de a concepe și executa politici fiscale și monetare complexe care au făcut posibilă extraordinara expansiune economică postbelică. Oare transformările aduse de COVID, războiul cu Ucraina și Războiul Rece 2.0 vor lăsa Europei *și* o moștenire pozitivă peste stratul gros, dar deja familiar de orori sau vom rămîne doar cu ororile?

Cornel Ban *este doctor în economie, cercetător și profesor la Copenhagen Business School.*

Cornel CODIȚĂ

Noi nu știm a visa războiul

Înainte de a fi, realitatea a fost vis. Trebuie să fi fost vis, altfel nu ar putea exista vreodată. Cine a spus asta? Hai să fim serioși! Adică ce, dacă o să aflați că a spus-o Pitagora, o să dormiți la noapte liniștiți, iar dacă a spus-o Jung, o să aveți o insomnie cruntă? Dacă a spus-o Solon din Atena, mîine, la cumpărături, o să dați fără probleme de portofel, la locul lui, iar dacă am spus-o eu o să constatați că nu-l mai aveți? A fost „arestat“ de careva dintre ciorditorii profeșioniști ai locurilor noastre de promenadă, relaxare, de bunăstare și afișare de *status*/prestigiu, numite mall-uri? Iaca, să-mi dați voie să nu cred! Dar, dacă îi trebuie cuiva atît de neapărat o referință cu ștaif, o să vă trimit la Eminescu, omul arhetipal al universalității culturale: „În faptă, lume-i visul sufletului nostru. Nu există nici timp, nici spațiu – ele sînt numai în sufletul nostru. Trecut și viitor e în sufletul meu, ca pădurea într-un sîmbure de ghindă, și infinitul asemenea, ca reflectarea cerului înstelat într-un strop de rouă“. Dacă nu vă ajunge o singură viață pentru a desluși toate sensurile și a cutreiera toate frumusețile miraculos ascunse în aceste vreo patruzeci de cuvinte, nu este cazul să vă faceți griji prea mari. Sînt aproape sigur că Eminescu nutrea, undeva ascuns, convingerea că trebuie să mai avem, cumva, măcar încă o viață. Prea este săracă, searbădă și cutreierată de nevoi cea în care tocmai ne aflăm, mai mult din întîmplare, consecință a accidentului fatal numit naștere! Acum, că am pus primul pas pe calea celor o mie de li, drumul poate merge mai departe.

Subiectul propoziției care stă drept titlu acestui text, „Noi“, ține loc de „poporul român“. Sintagma aceasta nu dă deloc bine, în vremurile din urmă. De aceea am ocolit-o. Mai ales într-un titlu, sună pompos, fals, nelalocul ei. De aici, nevoia explicației din text. De îndată ce am dat de subiect, însă, parcă văd că mă și întreabă careva: stimabile, ce este aia „poporul român“? O definiție, ceva, să știm și noi despre ce vorbești! Acum, ce să mai umblu cu cioara vopsită și să vînd gogoși cu aer de „filozofie“ fină ori știință ezoterică! Nu știu! Nu am o definiție. Adică am mai multe, dar nici una nu stă în picioare, de îndată ce începi să sapi în jurul ei. Sociologia de azi știe să facă anatomie și ceva fiziologie a „ființelor colective“, grupuri, categorii sociale, colectivități umane mai mari sau mai mici, dar, la fel ca și în medicină, nimeni nu ar putea susține că un schelet bine și complet descris este totuna cu un om în carne și oase sau că o listă cu descrierea funcțiilor pe care le susțin organele sale ar fi capabilă să spună ceva despre identitatea socială, noologică sau sufletească a ființei respective. Totul este să stabilim, pe o cale sau alta, dacă „poporul român“ există ca realitate. Cum știința socială nu ne pune la dispoziție mijloacele sigure necesare pentru a face determinările de trebuință, nu ne rămîne decît să ne bazăm fie pe credință, fie pe matematică. Credința ne lasă libertatea să spunem, fără alte precondiții: da, eu cred sau eu nu cred că există. De aici rezultă nu doar un grad generos de libertate pentru fiecare cititor, ci și posibilitatea incomodă de a vedea dialogul abia înfiripat, continuat, mai departe, doar cu cei care cred. Mă rog, nu că ceilalți nu ar fi invitați să rămînă și să ne însoțească, mai departe. Dimpotrivă. Matematica, în schimb, ne pune la dispoziție un alt tip de convenție. Ea a stabilit și a admis că, pentru a desfășura și a parcurge anumite drumuri critice care duc către adevăruri sigure și mai ales noi, uneori punctul de plecare nu poate să fie decît o propoziție pe care nu o putem demonstra ca adevărată, dar pe care o presupunem a fi adevărată. Trebuie să luăm de bună precondiția adevărului. Axioma. Am putea să convenim, astfel, că propoziția „Poporul român este o realitate“ joacă aici rolul unei axiome și servește ca punct de plecare în căutarea altor adevăruri, necesare și, poate, noi.

Chiar și atunci cînd iminența războiului era covîrșitoare, realitatea lui ne-a luat mereu prin surprindere.

Acum, după ce am stabilit că, cel puțin pentru uzul demersului de față, poporul român există, ne putem întreba asupra relațiilor sale cu războiul. Nu cele istorice, în primul rînd. Acestea sînt ușor de decelat, relativ cunoscute, asemănătoare în diferite locuri și timpuri ale istoriei. Deosebirile constau doar în frecvența cu care, istoric, războaiele i-au răvășit pe unii sau pe alții, extinderea și severitatea distrugerilor provocate sau severitatea consecințelor sociale, economice, politice, culturale pe care diferite războaie le-au generat pe parcursul uneia sau mai multor generații. După toate aceste criterii, avem motive să spunem că poporul român a avut o relație „normală“ cu războiul. Cel puțin în ultimul secol și jumătate, pe aria de cuprindere politică în care România a fost croită sau inclusă de alții, am avut partea noastră de războaie: „locale“, vezi războaiele balcanice; globale, cele două conflagrații mondiale ale secolului XX; de proximitate, cum este cazul confruntărilor care au dus la redesenarea politică a spațiului fostei Iugoslavii, iar acum hibride, vezi agresiunea Rusiei asupra Ucrainei. Războiul Rece, evident, nu ne-a ocolit. Pentru aproape o jumătate de secol, ne-a ținut prizonieri ai blocului de gheață numit „lagărul comunist“. Aproape trei generații au luat condițiile lui drept standarde de „normalitate“, în ciuda distorsiunilor masive la care a fost supus destinul istoric al României, respectiv viața de zi cu zi a milioane de oameni. Deasupra, umbra permanentă, uneori dominatoare, alteori abia băgată în seamă, a unui război care, dacă ar fi fost declanșat, ar fi putut să antreneze dispariția de pe fața Pămîntului a oricărei urme de viață, a oricăror urme materiale ale civilizației umane. Prezent a fost, în schimb, întotdeauna, apăsător, obsesiv, un alt tip de război: cel ideologic. În întreg spațiul sovietizat al Europei, decenii la rînd, fiecare cetățean a fost obligat și condiționat să îmbrace în fiecare dimineața, cînd se dădea jos din pat, uniforma de soldat al frontului ideologic. Unii nu au mai dat-o jos niciodată. Nici pe timpul nopții și al visării, nici în crucea evenimentelor definitorii din parcursul vieții: naștere, căsătorie, moarte. Prietenia, iubirea, ura, bucuria, tristețile, toate trăirile omenești au fost recrutate din oficiu, încorporate, instruite și apoi trimise pe frontul războiului ideologic. Deși nici sociologia, nici istoria nu ne-au dat măcar schițe ale consecințelor structurale ale celor două mari războaie ale secolului XX asupra societății, a mentalului colectiv și a culturii din România, cred că nu greșesc dacă spun că „urmele“ lăsate de Războiul Rece sînt, de departe, cele mai adînci și mai grave prin deformările pe care le-au impus. Majoritatea le păstrăm și astăzi, după mai bine de trei decenii de parcurs într-o lume în care, cel puțin „tehnic“, Războiul Rece nu mai există. În realitate, a rămas și bîntuie printre noi, ca un șarpe stîrnit din cuibul lui. Cutreieră peste tot în căutarea unui nou adăpost permanent, își depune în continuare ouăle oriunde găsește o nișă cît de cît favorabilă, mușcă mortal conștiințele noilor generații de trecători neștiutori și nepregătiți să recunoască pericolele care îi pasc. Toate aceste războaie ale modernității care au răvășit adînc și societatea României au un singur lucru în comun, din perspectiva poporului român: ca să devină realitate, au fost visate mai întîi de alții. Pentru noi, ele au fost doar realitate. Abia din această postură, războaiele au purces să cutreiere coșmarurile celor care au plătit prețul pentru ele. Incapacitatea funciară de a visa războiul, de care „suferă“ poporul român, este acreditată de fapte culturale și structuri antropologice fundamentale. În universul „creației populare“, așa cum îl avem, de bine, de rău, consemnat și păstrat, războiul aproape nu există. Nimic din structurile sale mitologice nu se regăsește. Relația războiului cu lumea zeilor, spre exemplu, pe care anticii și, pînă la un punct, și premodernii europeni o presupun ca „naturală“, în firea lucrurilor, la noi nu există. Arhetipurile eroice ale războiului, eroul, faptele eroice, victoria eroică, înfrîngerea antieroică nu se regăsesc în nici una dintre narativele pe care le considerăm constitutive pentru cultura poporului român. Destinele eroice, forjate de război, nu sînt nicăieri supravalorizate, ridicate pînă la rang de model absolut. Chiar și în istoria scrisă a modernității noastre, atît de puternic ideologizată încă din perioada interbelică, faptele remarcabile de război sînt mai degrabă anonime, numele de eroi sînt rare și se topesc aproape de la sine și imediat în fundal. Războiul este esențialmente „balaurul“ care se năpustește asupra noastră și nimeni în cultura României nu a înfățișat mai convingător și modern acest tablou decît Hortensia Papadat-Bengescu.

Deficitul nostru de „visare războinică“ nu ne conferă nici galoane de unanimism, în plus față de alții, nici atribute de excepționalism care să ne scoată din „normă“. Li se mai întîmplă și altora. Este pur și simplu o condiție istorică și sufletească. Una care are consecințe directe și cel mai adesea păgubitoare pentru destinul politic al României și pentru întîlnirile sale periodice cu condiția de anormalitate pe care o numim război. Nu doar mentalul nostru colectiv, ci și instituțiile constitutive ale guvernării au fost, fără excepție, deloc, insuficient sau rău pregătite pentru oricare dintre războaiele care au venit peste noi. Chiar și atunci cînd iminența războiului era covîrșitoare, realitatea lui ne-a luat mereu prin surprindere. Am fost confruntați fără excepție și de fiecare dată cu dilema alegerii părții lîngă care să mergem la război. Decizia a fost precedată, mai de fiecare dată, printr-un balans între părțile constitutive ale războiului respectiv și precipitată în cele din urmă de influențele externe, mai mult decît de mutarea dintr-o parte în alta a unui ipotetic centru de greutate al politicii din România. Întotdeauna și de fiecare dată, am avut de plătit cel puțin un car-două de oale sparte de pe urma războaielor la care am luat parte, iar balanța „costuri-beneficii“ nu a fost niciodată prea aproape de echilibru. Nici favorabilă. Dimpotrivă.

***Cornel Codiță** este sociolog, analist militar, profesor universitar și general în rezervă al Armatei Române.*

■ ■ ■

Propuneri de *Dileme vechi* pentru viitor:

- **Jocuri pe calculator**

Cristian-Robert VELESCU

În preajma și totodată în inima Ansamblului brâncușian de la Tîrgu Jiu

O nouă carte semnată de Doina Lemny, *Brâncuși. Ansamblul monumental de la Tîrgu Jiu*, a apărut, într-o ediție trilingvă – română, engleză, franceză –, în orașul gorjean în care *Ansamblul* a fost instalat în intervalul 1937-1938, la o editură ce poartă chiar numele sculptorului. Volumul este ilustrat cu imagini datorate activității de fotograf a lui Brâncuși, dar și de un consistent grupaj de fotografii, consacrat operei monumentale, publicat de Ion Miclea, în 1973. Rod al unei vaste experiențe de cercetător, cartea se identifică unui studiu îndelung elaborat, ce își propune să analizeze personalitatea și opera sculptorului român, amîndouă percepute prin „ocheanul întors“ – așadar foarte de aproape – al mărturiilor de epocă, la acestea adăugîndu-se inestimabilul corp de documente aflat în arhiva Centrului Georges Pompidou din Paris. Rînduite în mape și în sertare, documentele l-au așteptat parcă înadins pe cercetătorul pasionat și dăruit, cu care Doina Lemny se confundă pe de-a-ntregul, pentru ca taina lor ultimă să le fie smulsă, parcă definitiv. Îmi aduc aminte că am fost martor la geneza proiectului cărții, autoarea făcîndu-mi cinstea de a-mi împărtăși, din prietenie, liniile de forță ale volumului. Cum între faza elaborării și apariția editorială s-a instituit un anume interval temporal, care în modul meu subiectiv de percepere a trecerii timpului tinde să expandeze nemăsurat, apariția în librării s-a încărcat, iată, de semnificația unei surprize culturale majore și a unei bucurii nesperate.

Cum cercetările Doinei Lemny sînt variate, vaste și laborioase, realizez acum, cînd aprofundez noua apariție editorială, că textul dobîndește un relief și o profunzime particulare, generate de un anume „efect stereoscopic“, rezultat al alăturării, dar și al suprapunerii secvențelor consacrate *Ansamblului de la Tîrgu Jiu*, acelea prezente în cărțile pe care autoarea le-a publicat, în articolele pe care le-a semnat, însă mai cu seamă în conceptul expozițional pregătit pentru sălile prestigioasei galerii Bozar de la Bruxelles, acolo unde, între octombrie 2019 și aprilie 2020, publicul venit din întreaga lume și – desigur – și din România a putut lua act de spectaculoasa expoziție consacrată sculptorului român, inspirat intitulată *Brancusi. La Sublimation de la forme*. Menționez că a fost o expoziție de autor, concepută de Doina Lemny. Chiar dacă în paginile excelentului catalog de la Bozar preocupările de arhitect ale sculptorului nu sînt prezente decît prin „ricoșeu“, îmi amintesc în mod limpede prezentarea în public a conceptului expoziției, săvîrșită de Doina Lemny, la sediul bucureștean al Institutului Cultural Român, din Aleea Alexandru. Am încă vie în memorie intervenția în integralitatea ei, dar și secvențele substanțiale consacrate *Ansamblului*.

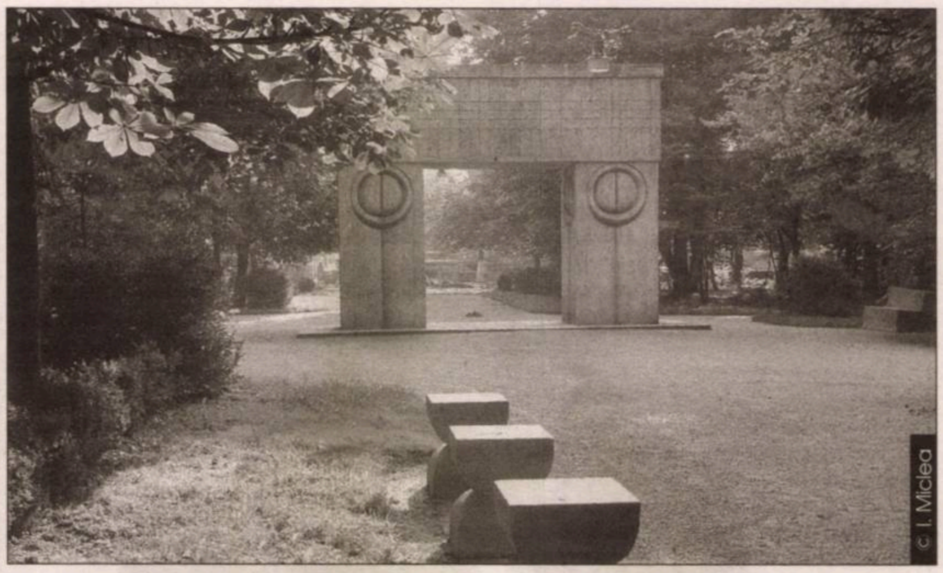
© I. Miclea

Noua carte trebuie percepută – cred – ca o sinteză esențială, consacrată devenirii singurei opere monumentale transmise nouă de Constantin Brâncuși, dar și semnificației acesteia. Cum mi se întîmplă uneori, dar cum știu că i se întîmpla și lui Brâncuși, de vreme ce pe platanul patefonului său discurile puteau fi ascultate *da capo al fine*, dar și *da fine al capo*, aceasta mulțumită unui sistem ingenios de manevrare, pe care singur l-a inventat și bricolat, voi începe cu sfîrșitul. Mă voi raporta la concisul capitol final al cărții, în cuprinsul căruia ne este oferită schița unei posibile semnificații a *Ansamblului*. Sugestiv intitulat „Descifrînd și interpretînd ansamblul monumental de la Tîrgu Jiu“, capitolul e alcătuit din trei fragmente sau mai degrabă din trei nuclee semnificante. Cel dintîi are în vedere orizontul pur vizual al capodoperei, aceasta fiind receptată în plasticitatea ei. O plasticitate modelată de cele două axe spațiale, dar și simbolice, orizontala și verticala. Percepute simultan, prin suprapunere, cele trei componente ale *Ansamblului* sînt guvernate de intersectarea amintitelor axe. Acestea intră în dialog și sfîrșesc prin a se echilibra într-un mod desăvîrșit, semnificația arhetipală pe care fiecare dintre ele o poartă rămînînd însă una doar difuză, atunci cînd e raportată fie la cele trei componente ale *Ansamblului*, fie la opera sculptorului înțeleasă ca un întreg, a cărui semnificație așteaptă încă să fie descifrată. Fragmentul secund propune perceperea și contemplarea componentelor *Ansamblului – Masa tăcerii*, *Poarta sărutului* și *Coloana fără sfîrșit* – în ordinea succesivei lor instalări la Tîrgu Jiu, prin voința expresă a sculptorului. Ultima secvență, dimpotrivă, sugerează o descifrare condiționată de ideea de ascensionalitate, pornindu-se de data aceasta din preajma *Mesei*, trecînd pe sub *Poartă* și poposind în dreptul *Coloanei*, cu a cărei verticalitate privitorul este invitat – de sculptor, desigur – să se confunde. Exeget încercat, pornit să descifreze semnificația *Ansamblului*, Doina Lemny și-a luat drept aliat de nădejde prudența însăși. Despre aceasta din urmă Eschil ne asigură că este „un dar al zeilor“. Hermeneutica pe care Doina Lemny ne-o înfățișează poate fi contrasă în două sintagme: „parcurs inițiatic“ și „atmosferă de respect și de pace“. Iată o interpretare ce contrastează prin austeritatea ei cu feluritele interpretări „flamboaiante“, folcloric-protocroniste, romantice sau ezoterice. Pe unul dintre amintitele făgașe mi-am înscris eu însumi, cîndva, propriile-mi interpretări. Astăzi, acceptînd că într-o viață de om nu le poți ști chiar pe toate, sînt în totalitate de partea Doinei Lemny și voi observa că, încredințînd hîrtiei vocabula „inițiatic“, exegeta deja a săvîrșit un gest pe care singură îl consideră – sînt convins de aceasta – ca fiind de o cutezanță extremă. *„Une interprétation outrancière“*, ar spune francezul. Firește, exagerînd spre a mă face mai bine înțeles, cu scopul de a evidenția admirabila-i rezervă exegetică, voi afirma că în felul acesta și-a încălcat – prin mijlocirea unui singur și biet cuvînt – standardele prudenței pe care singură și le-a impus de-a lungul unui consistent și strălucit parcurs consacrat descifrării artei lui Brâncuși, dar și a celei datorate altor reprezentanți importanți ai modernității europene.

Procedînd într-o manieră excesivă, de la finalul cărții, unde am poposit inițial, mă voi instala – în ordine exegetică – la începutul începutului. Prin aceasta înțeleg nu primul capitol al cărții Doinei Lemny, ci însăși originea proiectului brâncușian. Aceasta trebuie căutată în limitele anului 1935, cînd Brâncuși își anunță venirea în România, urmînd să poposească în satul Poiana, acolo unde se afla conacul familiei Gheorghe Tătărescu, prim-ministrul României din acea vreme. Iată ce notează Milița Petrașcu – ea însăși sculptor și discipol al lui Brâncuși – într-o scrisoare trimisă maestrului. Răvașul e redactat într-un mod specific, fără a purta amprenta spaimelor și a îngrijorării pe care gramatica i le-ar fi putut pricinui oricînd corespondentei: „Scumpe Maestre, Cu toții aici ne-am bucurat de vestea pe care ne ai trimes o despre venirea Matalei în vara aceasta. D^{na} Tatarescu te anunță că iulie și august va sta la Poiana că vei avea mașina ei la dispoziție, pentru a merge spre a alege locul monumentului pe care le vei face acolo. Te așteptăm. Cu dragoste Milița“.

Semnificativ îmi pare că eleva lui Brâncuși se referă la „locul monumentului“, pentru ca numaidecît să aibă în vedere pluralul, de vreme ce scrie „pe care le vei face acolo“. Este cunoscut că în prima ședință a „Ligii femeilor gorjene“, prezidată de Arethia Tătărescu, Brâncuși prezentase un fotomontaj în care apărea o suprapunere de *Coloane*. Acestea erau deja prezente în atelierul său parizian. Fotografia înfățișată de sculptor membrelor „Ligii“ era chiar „monumentul“ ce urma să fie instalat la Tîrgu Jiu. Știut fiind că *Ansamblul* a evoluat aidoma unui *work in progress*, *Coloanei* succedîndu-i *Poarta* și *Masa*, e ca și cum Milița Petrașcu, încă înainte ca sculptorul să fi avut în vedere amplificarea proiectului său, întrezărise – poate de conivență cu Arethia Tătărescu, de a cărei prietenie se bucura – această posibilitate, devenită ulterior realitate.

Cu acribie și finețe intelectuală extremă, Doina Lemny reconstituie în paginile cărții însăși geneza *Ansamblului*. Sînt avute în vedere nu doar etapele devenirii sale materiale, intens și minuțios documentate de autoare, ci mai degrabă acelea conceptuale, direct legate de semnificația simbolică a capodoperei. Astfel, pe parcursul unei adevărate explorări, înrudită prin natura ei cu „arheologia culturală“, autoarea ne înfățișează tot ce se poate ști despre variantele inițiale ale *Coloanei*. Are în vedere împrejurările specifice, în măsură să explice apariția lor în orizontul creativității sculptorului. Un rol însemnat l-au avut de fiecare dată raporturile pe care Brâncuși le-a stabilit și întreținut cu aceia care au jucat pe parcursul existenței sale creatoare rolul de comanditar și mecena, avocatul newyorkez John Quinn fiind unul dintre aceștia. Nu este uitat nici fotograful Edward Steichen, colecționar discret, motivat doar de pasiunea sa intensă, altfel spus, de dragostea dezinteresată pe care o nutrea pentru artă. Pe acesta Brâncuși l-a întîlnit, în 1907, în ambianța lui Auguste Rodin. În grădina vilei lui Steichen de la Voulangis, Brâncuși a înălțat vremelnic o variantă în lemn de plop a *Coloanei fără sfîrșit*. Doina Lemny insistă asupra împrejurării că a fost pentru întîia oară cînd această sculptură, abstractă în esența ei, pînă atunci consacrată doar spațiilor interioare, și-a semnalat virtualitățile de „sculptură de exterior“, făcînd prin urmare chiar dovada monumentalității sale.

Nu altfel stau lucrurile cu celelalte două componente ale *Ansamblului*, autoarea explorînd originile lor simbolic-tematice, arătîndu-se, așadar, interesată de premisele lor de natură ideatică și, desigur, semnificantă. Astfel, înainte de a ataca frontal motivul *Porții sărutului* și al *Coloanei sărutului*, aceasta din urmă fiind prezentă în atelierul sculptorului și expusă în galeria newyorkeză a lui Joseph Brummer, în 1933, Doina Lemny cercetează exhaustiv orizontul tematic al ansamblului operei brâncușiene, oprindu-se asupra acelor componente care intră în consonanță cu *Ansamblul de la Tîrgu Jiu*. Cercetătoarea trasează inventarul motivelor simbolice aflate în atelier și demonstrează în ce fel cutare sau cutare variantă a *Sărutului* s-a putut constitui în izvor tematic și simbolic al *Porții*. Această scrutare amănunțită a atelierului, împreună cu studierea minuțioasă a operei de fotograf a artistului, cu deosebire imaginile ce înfățișează vederi din atelier, e în măsură să demonstreze cititorilor că *Ansamblul de la Tîrgu Jiu* are fundamente ce coboară adînc în întregul operei brâncușiene. Iată de ce, comunicîndu-ne gîndurile sale clare și totodată complexe privitoare la Tîrgu Jiu și la *Ansamblul* brâncușian aflat acolo, Doina Lemny ne pune în contact cu întreaga operă brâncușiană, dîndu-ne a înțelege că sculpturile instalate pe malul Jiului, în grădina publică a orașului și acolo unde cîndva fusese „Tîrgul fînului“, sînt doar o parte a creației sculptorului, însă una esențială, în măsură a cuprinde în structurile sale întreaga operă risipită în lume. Pentru creația brâncușiană, recent apăruta carte a Doinei Lemny e echivalent al unui „manual“ – aflăm cum trebuie privite și înțelese componentele *Ansamblului de la Tîrgu Jiu* –, dar și text hermeneutic, menit a conduce receptivitatea privitorului către miezul semnificant al acestei creații ce se împărtășește din puterile universalității. Operele brâncușiene aflate la Philadelphia, la New York, la Paris, la București sau la Craiova, dar și în alte locuri din lumea largă, comunică în mod tainic între ele, regăsindu-se toate subtil încifrate în formulele unei geometrii înrudite cu cea sacră, formule așezate de sculptorul arhitect în *Masa tăcerii*, în *Poarta sărutului*, în *Coloana fără sfîrșit*. E meritul Doinei Lemny de a ne fi semnalat și tălmăcit fapte de-o atare profunzime și gravitate. O face și în paginile cărții sale, recent apărute la Tîrgu Jiu.

***Cristian-Robert Velescu** este istoric și critic de artă, profesor la Universitatea Națională de Arte din București.*

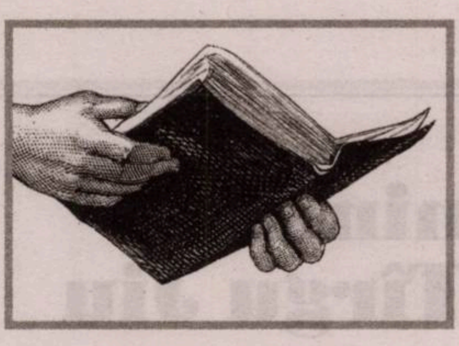

Bogdan-Alexandru STĂNESCU

pe de altă **carte**

Memoriile elegiacului

– un eveniment editorial –

● **Chateaubriand, *Memorii de dincolo de mormînt*, ediție integrală, traducere de Marina Vazaca, Editura Vremea, 2021.**

Nu pot începe altfel această cronică decît afirmînd peremptoriu că o traducere precum cea despre care voi scrie acum se întîmplă într-o cultură o dată la o sută de ani. Și, ca orice proiect de acest gen, cu adevărat valoros și cu o reală semnificație culturală, el este rezultatul muncii, încăpățînării și răbdării unui singur om. De data aceasta, Marina Vazaca, traducătoarea care oferise deja, acum două decenii, o primă ediție de texte din *Memoriile de dincolo de mormînt*.

Faptul că *Memoriile* apar pentru prima oară în ediție integrală în limba română în anul 2022 și că apariția aceasta se datorează integral nebuniei (evident, frumoase) a unui singur om ar trebui să ne pună pe gînduri.

Pentru cei interesați de un profil lipsit de ipocrizie și fard al pieței noastre de carte – și nu numai, fiind oarecum incorect să aruncăm pisica moartă în curtea inițiativei editoriale private –, mi se pare interesant să trec în revistă tribulațiile acestei traduceri, expuse de autoarea ei în *Mulțumirile* anexate volumului propriu-zis: gîndită ca ediție antologică ce urma să apară în seria „Clasicii literaturii universale“ a Editurii Univers, nu a mai văzut acolo lumina tiparului, pentru că, așa cum cei atenți la piața noastră de carte își amintesc, respectiva editură a dat faliment. Faliment ce rămîne în continuare unul dintre marile mistere nedescifrate ale istoriei recente a lumii editoriale românești. Se distinge din acest prim proiect figura luminoasă a profesorului Mircea Martin, care a subliniat caracterul imperativ al traducerii lui Chateaubriand.

Următorul pas a fost prilejuit de o nouă figură luminoasă a acestei istorii, doamna Georgeta Dimisianu, care a publicat la Editura Albatros o antologie de texte selectate din *Memorii*, în anul 2002. Stimulată de încurajările doamnei Dimisianu și ale Irinei Mavrodin, Marina Vazaca a pornit la anevoiosul drum al traducerii integrale a *Memoriilor*, traducere încheiată în 2012, an care găsește însă piața de carte autohtonă mai săracă cu cîteva edituri, printre care și Albatros. Aici Marina Vazaca, din delicatețe, trece sub tăcere porțile la care a bătut între 2012 și 2022, anul cînd Editura Vremea a făcut gestul inteligent și temerar de a publica *Memoriile* lui Chateaubriand. Deși cunosc foarte bine marile edituri care au refuzat publicarea lor, am să respect delicatețea traducătoarei.

Ediția de față, în două volume ce însumează mai bine de 2.000 de pagini, reprezintă un adevărat eveniment editorial, sintagmă sărăcită prin abuzul de utilizare ineptă în ultimii ani.

Un monument al literaturii universale, prezent pentru prima oară, în toată splendoarea lui, în limba română.

Două secole, două lumi distincte

François-René de Chateaubriand s-a născut în 1768, în timpul domniei lui Ludovic al XV-lea, și a murit în 1848, la cîteva luni de la revoluția care avea să-l aducă la putere pe cel de-al treilea Napoleon. Cronologia aceasta sumară e foarte interesantă, pentru că-l așază pe Chateaubriand în două secole și, implicit, în două lumi distincte: cea a *ancien régime* și cea a modernității post-revoluționare.

Crescut într-un castel medieval izolat – ba mai mult, într-un turn al acelui castel, pradă „strigoilor“ cu picior de lemn și stihiilor ce învolburau norii –, în întunecimile codrilor bretoni, de un tată de o asprime legendară și o mamă în mod evident nefericită, și-a părăsit familia la optsprezece ani și s-a înrolat în armata regală, luînd parte mai apoi la perioada cea mai tulbure din istoria Franței, marcată de evenimente precum Revoluția din 1789, prăbușirea monarhiei și execuția cuplului regal, ascensiunea lui Napoleon Bonaparte și nașterea Imperiului, restaurația Bourbonilor și înfrîngerea definitivă a Micuțului Caporal, Revoluția din iulie 1830, încoronarea lui Ludovic-Filip și, în fine, nașterea celei de-a Doua Republici.

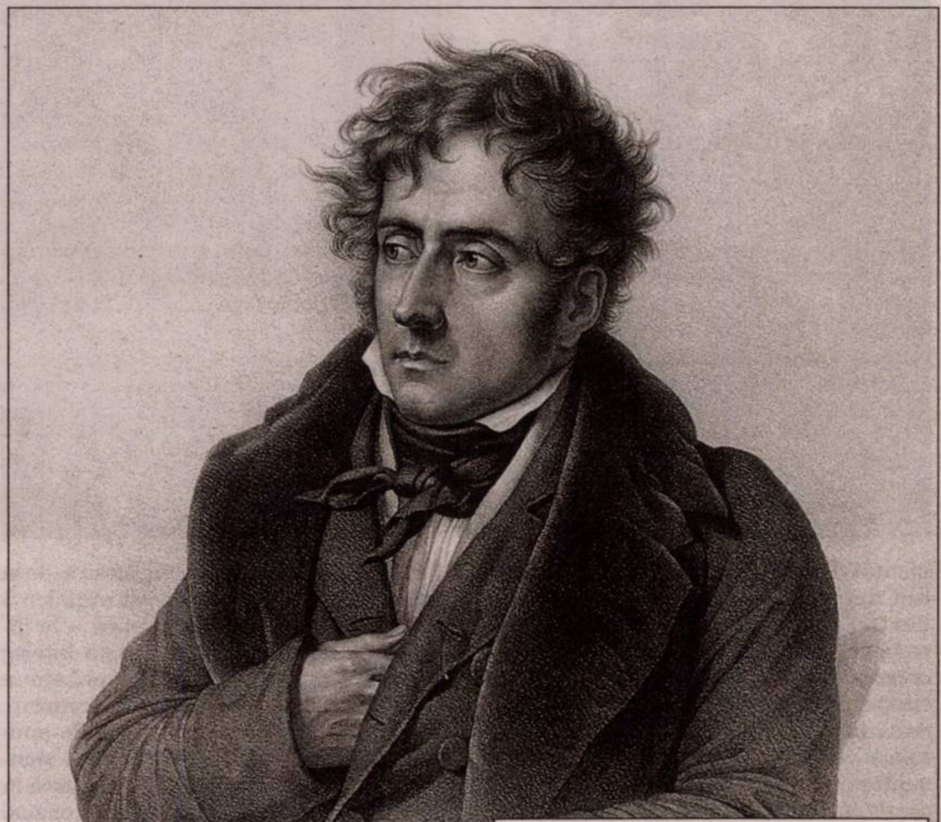

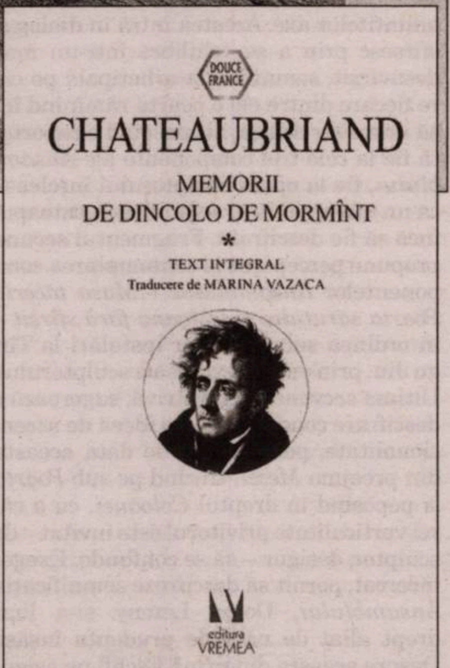

CHATEAUBRIAND

MEMORII
DE DINCOLO DE MORMÎNT
*
TEXT INTEGRAL
Traducere de MARINA VAZACA

editura VREMEA

Este o minune în sine faptul că un francez de viță nobilă a trăit și a supraviețuit tuturor acestor evenimente. Chateaubriand a reușit: zguduit de scenele atroce ale Revoluției din 1789, s-a hotărît să se îndepărteze de semenii săi revoluționari și a părăsit Franța, navigînd spre America, unde a descoperit democrația și vastele întinderi sălbatice ale Lumii Noi. Auzind însă de întemnițarea lui Ludovic al XVI-lea, s-a întors în Franța și s-a înrolat în armata regalistă, înfrîntă rapid de forțele revoluționare. Rănit, Chateaubriand s-a exilat în Anglia, unde a dus o existență mizeră, ca tutor și traducător de franceză. S-a întors în Franța în timpul Consulatului și a publicat primele două romane ce aveau să-i aducă celebritatea: *Atala* și *René*.

A rămas dezamăgit de Napoleon, în care a simțit tiranul, așa că a părăsit iarăși Franța, ducînd o existență de aventurier, scriind și călătorind. A străbătut Italia și Grecia, a ajuns la Ierusalim și s-a întors la Paris prin Spania, convins că restaurația Bourbonilor va aduce în sfîrșit liniștea și ordinea. Celebritatea lui a atins culmile odată cu publicarea apologiei *Geniul creștinismului* (altă carte esențială inexistentă în cultura română, unica ediție fiind tot o prescurtare, datorată și ea tot Marinei Vazaca), carte ce i-a adus și numirea sa ca ministru de către Ludovic al XVIII-lea, apoi ca ambasador la Berlin și Londra.

Luciditatea, independența, spiritul critic și pornirea de a apăra libertățile esențiale ale omului l-au făcut repede indezirabil. Odată cu înlocuirea Bourbonilor de către familia d'Orléans, Chateaubriand s-a retras din viața publică, mișcare ce i-a adus ruina financiară.

Circumstanțele acestea s-au dovedit hotărîtoare în privința formei și calității stilistice a *Memoriilor* (iată un exemplu al intruziunii economicului în estetic): rămas fără bani, Chateaubriand a vîndut drepturile de publicare asupra *Memoriilor* unui consorțiu ce s-a învoit să-i ofere 155.000 de franci bani peșin, precum și o rentă viageră de 12.000 de franci, lui sau soției, în cazul în care el ar fi murit primul. Chateaubriand a încercat să amîne publicarea *Memoriilor* la un termen de cinci decenii de la moartea sa. Consorțiul respectiv a vîndut însă drepturile, în 1844, lui Émile de Girardin, patronul ziarului *La Presse*, care a anunțat pe loc că va începe publicarea în foileton imediat după moartea lui Chateaubriand. Indignat, acesta a început să extindă memoriile și să le șlefuiască stilistic, dîndu-le forma finală, care a ajuns însă la public abia mult mai tîrziu, în ediția Pléiade.

Soldat, călător, scriitor, om politic

Memoriile lui Chateaubriand sînt caracterizate de o libertate absolută, un spațiu amplu în care se întîlnesc simultan momentul scrierii cu cele ale povestirii și unde reportajul lasă loc unor pasaje de un lirism absolut sau unor meditații profunde pe seama destinului uman. În momentele cele mai tensionate se oprește și, după cum nota un Sainte-Beuve iritat, începe să vorbească cu vrăbiile și ciorile din copaci. Există însă pasaje logice, semantice, ce dau naștere acestor treceri: de exemplu, descrierea Parisului înecat în sînge din timpul Revoluției de la 1789 va da naștere unor pasaje introspective de mare valoare.

Totuși, în ciuda acestei mari diversități, *Memoriile* sînt extrem de atent construite, toate părțile fiind îmbinate într-o arhitectură tripartită foarte bine gîndită, ce ar urmări cele trei mari etape ale vieții lui Chateaubriand: soldat și călător în timpul Revoluției, scriitor în timpul Imperiului, om politic în timpul Restaurației. *Memoriile* au fost adorate de Baudelaire, care-l considera un maestru al limbii și al stilului, de Proust, care-l considera unicul pionier al memoriei involuntare (aici trebuie amintită observația lui Chateaubriand despre memorie ca apanaj al prostiei, pe care chiar o augmentează), de Paul Auster sau W.G. Sebald.

Am vorbit despre actul editorial al traducerii acestor monumentale *Memorii*, fără a mă referi însă la calitatea ei. Trebuie spus că una dintre dificultățile acestei traduceri este oferită de enorma bogăție și varietate a limbajului lui Chateaubriand. Cînd își descrie copilăria petrecută în atmosfera medievală bretonă, folosește o franceză arhaică; atunci cînd descrie episoadele de traversare a Atlanticului, limba devine una tehnică, în fața cascadei Niagara sau a ruinelor romane, stilul este unul profund poetic. Are pasiunea cuvîntului rar și a preciziei: este simultan extravagant și pedant. Faptul că Marina Vazaca reușește să respecte și să urmeze ca o umbră toate acestea registre reprezintă o adevărată performanță traductologică. Rezultatul este un monument al literaturii universale, prezent pentru prima oară, în toată splendoarea lui, în limba română.

***Bogdan-Alexandru Stănescu** este scriitor și traducător. Cea mai recentă carte publicată:* Abraxas, *roman, Editura Polirom, 2022.*

Victor MOROZOV

dilematograf

Vraja mării

● *Os de pește* (Bulgaria-România, 2021), de Dragomir Sholev.

Chiar fără a fi expert în filmele bulgărești recente, e greu să confunzi *Os de pește* al lui Dragomir Sholev cu altceva. Căci în ultimii ani s-au perindat, pe la festivalurile mari și mici, destule titluri care îmbină comentariul social deturnat cu satira spirituală, totul împachetat într-un ambalaj pe care scrie, cu litere șterse ce amintesc obligatoriu de epoca comunistă, „Krapets“ sau „Stara Planina“... În filme precum *Posoki* (Stephan Komandarev, 2017) sau *Gloria* (Kristina Grozeva, Petar Valchanov, 2017), întreaga societate din Bulgaria părea să se facă vinovată de niște tare pe cît de grave, pe-atît de universale și de accesibile: corupție instituțională, corupție morală și alte șopîrle aluzive, numai bune de îngrămădit sub umbrela „balcanismului“ care vinde în continuare prin Occident. Puține guri de ventilație în aceste filme iuți cu denunțul la întîmplare și indignate din oficiu, care nu realizează că se complac într-o viziune găurită de efecte pur retorice despre diferențele dintre „ei“, figurile înapoiate, dar pitorești de pe ecran, și „noi“, cei aflați în spatele camerei, care putem să ne revoltăm de la adăpost, cu conștiința împăcată.

De fapt, tentația aceasta către o privire superioară, care sfîrșește prin a nu descoperi nimic altceva decît propria suficiență – oare există reflex scenaristic mai stătut și mai încăpățînat să revină iar și iar prin filmele „balcaniste“ decît personajul polițistului degrabă șantajabil? –, merge mînă în mînă cu o formă care vrea cu tot dinadinsul să nu treacă neobservată nici măcar de ochii celor mai distrați spectatori. De ce deranjează această formă? Întîi, pentru că devarsă asupra noastră încărcătura agabaritică a unei maniere excesive, care transformă filmul într-o ființă lipsită de suplețe. Apoi, pentru că participă la un curent tot mai nechestionat astăzi, care echivalează lentoarea cu inteligența și profunzimea – dar tocmai această concluzie fără acoperire denotă paranoia cinema-ului în fața noilor formate ale imaginii, mai agile și mai percutante, care i-au luat fața în bătaia vremurilor alerte pe care le trăim. Cinemaul, atunci, ar fi tot ce nu e imaginea de pe Net sau cea pierdută prin fluxuri mediatice: gîndire, recul, durată. Necazul e că, tot mai des astăzi, aceste cuvinte de ordine rămîn la statutul unor cochilii goale, al unor pretenții care transformă filmul într-o fortăreață asediată – și tocmai această închidere în sine atrage o adîncă inaderență față de prezent *(Os de pește* a obținut finanțare de la CNC chiar din 2016!), tradusă în noblețea unui regat decăzut.

Această încredere în mersul imuabil al mașinăriei cinema-ului, cu circuitul său clasic concepție-finanțare-realizare, nu face decît să elimine tensiunea urgenței din țesutul unor „filme de autor“ care se trezesc cu partea autorului tot mai gonflată și cu partea filmului tot mai statică. Fiindcă mașinăria s-a gripat, iar astăzi e foarte posibil să vedem cum, uneori, realizarea are loc, măcar parțial, înaintea finanțării, iar concepția se dezvoltă pas cu pas, fără ca destinația să fie cunoscută. *Os de pește* e un film din lumea de ieri: însăși tonalitatea sa monocordă, cu cadre molatice și dialoguri frumos șlefuite, îl recomandă ca pe un proiect decuplat de la mizele zilei. Tristețea e că vanitatea pe care o pune în scenă – aceea de a construi un univers perfect coerent, care să răspundă unei formule stabile – e, în fond, vanitatea unui întreg raion de cinema și că plictiseala în care eșuează a devenit o priveliște mult prea familiară spectatorului interesat de avatarurile filmului de artă contemporan.

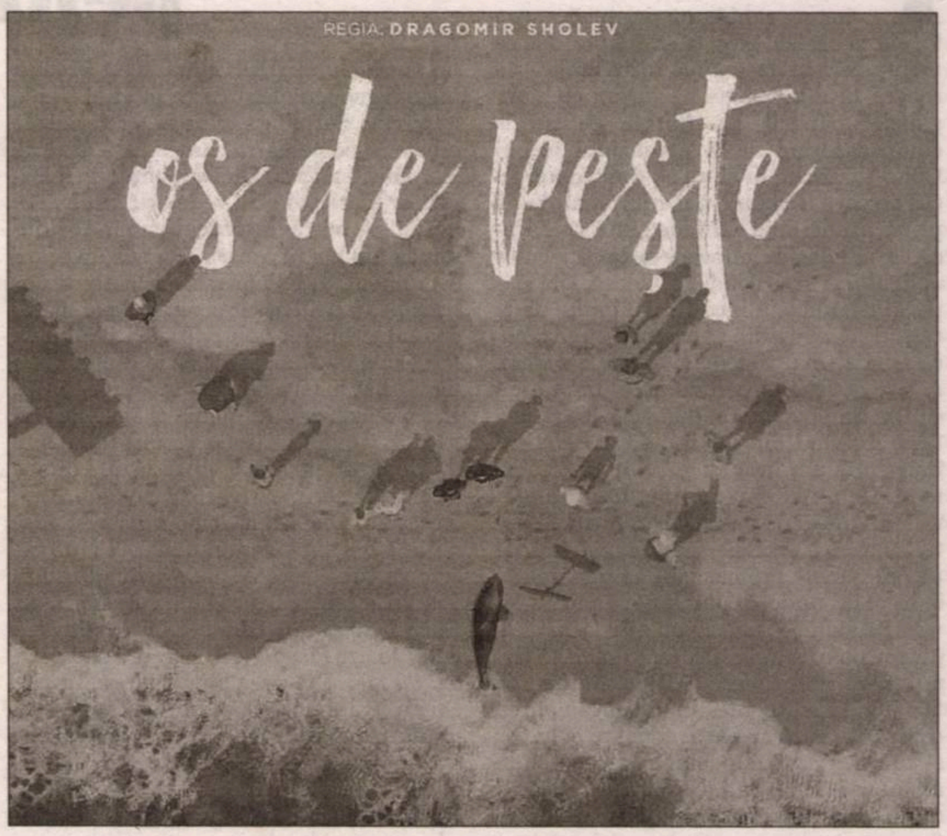

De altfel, primele cadre ale filmului, cu doi oameni trecuți prin viață care privesc, goi pușcă, spre mare, în vreme ce o furtună urîtă se profilează pe cerul apocaliptic, anunță culoarea: o căutare tot mai disperată a cadrului care să „facă“ eveniment, ce culminează cu aceste scene ridicole în care doi ucenici abandonați propriei sorți efectuează disecția unui delfin și își varsă propriile mațe prin împrejurimi. Dar dacă aleg să mă refer abia acum la începutul filmului, e pentru că acolo găsim, expusă în cel mai străveziu mod cu putință, cheia de interpretare a întregii realizări: Sholev alege să plaseze camera în locul așa-zisului animal eșuat pe plajă, în timp ce niște indivizi dintr-un camping vecin se chinuie să-l tragă pe nisip. Efectul obținut vrea, bineînțeles, ca însuși cadrul să se vadă astfel tractat, iar noi odată cu el. La un moment dat, unul din cei prezenți aruncă spre delfinul-imagine: „Greu mai ești, frate!“. Semn că *Os de pește* își cunoaște prea bine statutul de creatură audiovizuală care eșuează pe un banc răvășit de furtuna actualității, prea amorțită pentru a mai răspunde stimulilor unei arte de la care încă se așteaptă atîtea.

Os de pește rulează în cinematografe începînd cu 25 martie.

Paul BREAZU

audio și n-am cuvinte

Portretul libertinului la 43 de ani

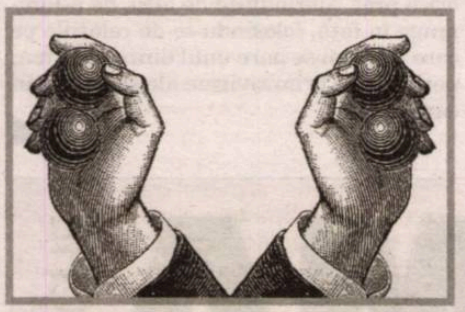

● **Peter Doherty & Frédéric Lo, *The Fantasy Life of Poetry & Crime*, Strap Originals, 2022.**

Pete a devenit de ceva vreme Peter și poartă costume cu cîteva numere mai mari decît în tinerețe. Și-a lăsat o mustață subțire, niște fire albe i se văd prin păr cînd își scoate bereta. De sub toate astea mai iese totuși din cînd în cînd la suprafață mutra aia de copil teribil al Londrei unei perioade glorioase, dacă ar fi să te iei după Tony Blair, iar nu după Liam Gallagher. Mulți au spus că o să fie primit cum se cuvine în rîndurile faimosului și exclusivistului Club 27, dar el stă astăzi bine-mersi pe ARTE, canalul TV franco-german. Este înconjurat de trei viori, vreo trei chitare electrice, un pian și un set de tobe cam timide, într-o înregistrare video făcută într-un căsoi din Étretat, satul din Normandia bătut de valurile Canalului Mînecii în care Maurice Leblanc inventa, acum vreo veșnicie, un personaj obsedant pentru cultura franceză.

Dar Peter al nostru n-are nimic din Arsène Lupin. Pare mai degrabă o combinație aproape reușită de Gavroche și Oliver Twist, ajuns astăzi la 43 de ani, lecuit de ceva veme de droguri, aparent sătul de viața supravoltată din trecutul nu foarte îndepărtat și probabil rușinat de faptul că ultima lui trupă de acompaniament se numea The Puta Madres. Epoca The Libertines pare și ea atît de departe astăzi. „Și, cum-necum, am doi ani și jumătate de cînd sînt *curat*. Dar au fost momente în care-mi spuneam că e doar o chestiune de timp pînă cînd compulsia mă va învinge. Din motivul ăsta am și compus «You Can Keep It From Me Forever». Cred că atunci mă luptam din greu cu obsesia asta“, spunea el într-un interviu pentru revista *InsideHook*. Îl are în față acum pe Frédéric Lo, un muzician francez care a colaborat, printre alții, cu Daniel Darc, Pony Pony Run Run, Florent Pagny și Alizée, iar înregistrarea de care vorbeam mai devreme este prilejuită de apariția, pe 18 martie, a unui album semnat de cei doi – *The Fantasy Life of Poetry & Crime*. Pare că sîntem instalați în sezonul anglo-francez, după *Chansons d'Ennui*, ultimul album al lui Jarvis Cocker.

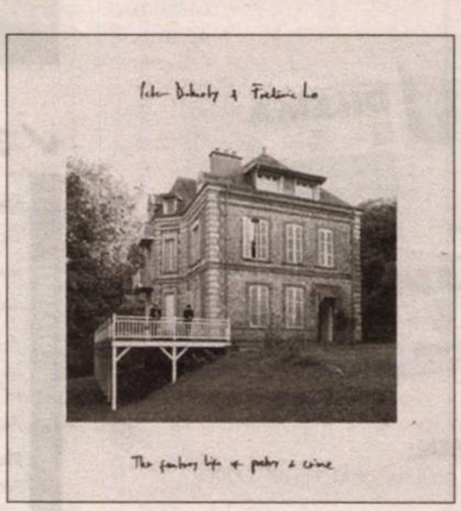
Peter Doherty & Frédéric Lo
The fantasy life of poetry & crime

„The best laid plans can oft go to fockery, / Run down B&Bs can turn to luxury. / A wish that is wasted still can be granted, / Hope that is doped still can be planted. / I search and I search, / I lurch headlong into atrocities / With an exponential known only to epidemiologists.“ Nu-mi amintesc ca *falsetto*-ul ăsta, cu accentul lui coborît tocmai din nordul Angliei, să fi sunat mai sincer ca pe „The Epidemiologist“, unul dintre *single*-urile proaspătului LP. Și, în general, nu-mi amintesc ca Pete sau Peter Doherty să se fi arătat vreodată atît de autoreflexiv în vreuna dintre operele sale de pînă azi. *TFLoP&C* reușește să-l țină *treaz* și să fie surprinzător de șarmant și cînd muzica lui Frédéric Lo sună baroc, și cînd picură romantism dulceag, și cînd ratează duios întîlnirea cu *mood*-ul și vocea vulnerabilă a britanicului.

***Paul Breazu** este jurnalist.*

Adina POPESCU

portrete din mers

Tu ce-ai face pentru copilul tău?

Pe la 7-8 ani, locuiam la etajul unu într-un bloc de pe Calea Moșilor, iar cea mai bună prietenă a mea locuia în același bloc, la etajul doi, așa că mereu era un du-te-vino între etaje – ea cobora la mine ca să ne jucăm cu „lunganele“, păpușile tip „Barbie“ pe care le cumpăraserăm de la magazinul Bucur Obor, eu urcam la ea ca să continuăm jocul pe care îl abandonaserăm înainte de prînz, atunci cînd o chema bunică-sa acasă ca să-i dea de mîncare și ca să o culce obligatoriu vreo două ore. Odată, Dia și-a păcălit bunica, a modificat limbile de la ceasul cel mare din sufragerie ca să treacă timpul mai repede și să ne revedem. A fost pedepsită pentru asta. Împreună cu Dia construiam castele din cuburi, pictam, iar cînd am învățat să scriem, tot împreună am început primul nostru roman. De altfel, făceam mai totul împreună. În afară de jocurile din apartamentele noastre socialiste standard sau de pe balcoanele prăfoase, ieșeam în spatele blocului unde, în parcare – un mic univers de asfalt –, inventam alte jocuri. Ne jucam de-a zeițele din *Legendele Olimpului*, eu eram mereu Pallas Atena, iar Dia era Afrodita, mie, uneia, mi se părea chiar frumoasă cu părul ei negru și lucios și cu ochii ușor migdalați, dar eu voiam să fiu cea deșteaptă. Ne jucam și cu alți copii, dar în cea mai mare parte din timp formam un binom. Cînd eu mi-am luat patine cu rotile tot de la Bucur Obor, a doua zi i-au luat și Diei, ne învîrteam în jurul blocului nostru pe patine la nesfîrșit. Apoi, Dia a primit de ziua ei o bicicletă Pegas nou-nouță, iar eu am tînjit atît de mult după bicicleta mea, încît mama a fost nevoită, după o săptămînă, să-mi cumpere și mie una second-hand. Mi-a luat doar o zi ca să învăț să merg, nu voiam să mă las mai prejos, am început să ne învîrtim și pe biciclete în jurul blocului la nesfîrșit. Din cauza prieteniei mele atît de strînse cu Dia, mamele noastre au devenit și ele prietene. Erau două femei destul de diferite, inclusiv ca statut social, în măsura în care statutul social poate să difere prea mult în plin regim comunist. Mama era ingineră „la întreprindere“, ca multe altele, mama Diei era absolventă de chineză-japoneză și cam o dată pe an pleca în delegație în China, iar mie mi se părea, pe bună dreptate, că merge la capătul lumii. Din China se întorcea cu niște bomboane fantastice pe care Dia le împărțea darnic cu mine și cu veșnicele bibelouri cu pescarul chinez, însă erau de la mama lor. Tatăl Diei era ofițer de marină, iar mama ei nu-l vedea cu lunile, era plecat pe mare. Întotdeauna cînd se întorcea din voiaj, pentru Dia era un mare eveniment, așa că jocurile noastre se întrerupeau pentru cîteva zile. Apoi, îl vedeam pe tatăl ei fumînd țigări străine la fereastra bucătăriei lor de la etajul doi – un bărbat masiv, bronzat și foarte obosit. Era o ocazie pentru mama mea să fie servită, în timpul vizitelor reciproce, cu cîte un Kent sau un Marlboro și să uite un pic de gustul acru al țigărilor Snagov. Slujba tatălui Diei își avea avantajele ei – familia lor avea video în anii ’80, plus casete cu filme copiate „pe vapor“ de pe la posturile străine, gen RTL sau Rai Uno. Dacă n-ar fi fost Dia, n-aș fi văzut de o sută de ori *Pisicile artistocrate* sau *Cartea junglei*. Dia avea blugi, eu nu. Totuși, exista și un mare dezavantaj: după doar o lună de stat acasă, marinarul bronzat și obosit se întorcea pe mare, iar Dia cădea într-un soi de stare de apatie pentru cîteva săptămîni, nu-i mai ardea de jocurile noastre, de nimic.

În serile lungi de iarnă de pe Calea Moșilor, cînd caloriferele erau reci, nu aveam gaze și se mai lua și curentul, mama mea și cea a Diei petreceau mult timp împreună, făceau schimb de rețete de tocăniță cu salam, își făceau confidențe despre care noi, fetele, habar n-aveam, mai tîrziu am aflat că mama Diei i-a povestit mamei mele despre experiența cumplită a unui avort ilegal, însă în general se plîngea de singurătate. Îi era greu cu doi copii mici (între timp apăruse și fratele Diei, pe care nu prea îl băgam în seamă), cu o mamă bătrînă și cu soț plecat atît de mult timp. De altfel, în apartamentul lor cu trei camere, identic cu al nostru, dormitorul lor, al părinților, era mereu un teritoriu interzis pentru jocurile noastre – acolo era mereu întuneric, erau draperiile trase, iar mie camera aceea îmi dădea o senzație de gol în stomac pe care am identificat-o mult mai tîrziu. O senzație de pustiu.

Însă copilăria noastră continua netulburată pe Calea Moșilor, cu păpuși lungane tip Barbie, cu rotile și cu biciclete. Cel mai mult îmi plăcea atunci cînd eram invitată să rămîn la cină la Dia, după care stăteam pînă mai tîrziu, ne uitam la filme pe casete. Cina mi se părea un eveniment important, era ca și cum aș fi ieșit să iau masa în oraș, la restaurant, deși aveam parte de pîine unsă cu aceeași margarină infectă, de același magiun de prune. Însă tot ce primeam acolo în bucătăria apartamentului lor de la etajul doi, identică cu a noastră, de altfel, doar mobilată diferit, mi se părea delicios. În timp ce noi mîncam, mamele noastre beau cîte un strop de whisky, „de pe vapor“. Odată, într-o astfel de seară, mama Diei i-a spus mamei mele ceva care a uimit-o un pic, însă nu i-a acordat o prea mare importanță: „Dragă, noi sîntem prietene pentru că fetele se înțeleg atît de bine... Cînd fetele nu se vor mai înțelege, nu vom mai fi prietene!“. Și chiar așa a și fost. Prin clasa a III-a sau a IV-a, eu și Dia ne-am găsit la școală găști diferite, fiecare cu colegele din clasa ei. Treptat, prietenia noastră frumoasă ca un tril pe pasăre care răsuna în fiecare primăvară pe Calea Moșilor, printre betoane, a încetat. Atunci și relația dintre mamele noastre s-a răcit și fiecare și-a văzut de viața ei, acum sînt doar prietene pe Facebook, de fapt niște cunoștințe îndepărtate, dintr-un alt timp.

N-am reluat niciodată relația cu Dia, deși am încercat la un moment dat – ea a venit la o proiecție a unui film documentar de-al meu, eu am mers la o lansare de carte în care era implicată. Am înțeles că locuiește în același apartament de pe Calea Moșilor, de la etajul doi. De fapt, locuim la cel mult 500 de metri una de cealaltă, de fiecare dată cînd traversez pe trecerea de pietoni de la Eminescu îmi ridic privirea instinctiv spre fereastra de la bucătăria ei, imaginîndu-mi că o să văd acolo un marinar proaspăt întors din voiaj, obosit și bronzat. Ne-am propus cîndva să ne întîlnim măcar la o cafea, în cartier, însă pînă acum întîlnirea noastră nu s-a întîmplat. Din cîte știu, Dia nu are copii, la fel ca și mine.

De ce v-am spus toată această poveste? În primul rînd pentru că mi se pare incredibil cum lucruri esențiale din viața ta, în jurul cărora, la un moment dat, se învîrte tot universul tău, după ani și ani, practic nu mai contează. E ca și cum ai avea amintiri dintr-o viață pe care nu ai trăit-o, ți-a fost povestită de Adina Popescu în *Dilema veche*. În al doilea rînd, nu am menționat întîmplător faptul că nici eu și nici Dia nu avem copii. Sînt înconjurată de prieteni, amici, în special femei de 40-50 de ani fără copii și într-un fel ne e bine așa cum sîntem, vorbim aceeași limbă, nu ne dorim altceva, doar să îmbătrînim și să trăim frumos împreună. Nu e nici o urmă de egoism aici, doar e un sentiment plăcut al „apocalipsei“, al faptului că lumea noastră se termină odată cu noi. Trebuie să acceptăm că pe planeta asta există oameni care nu-și doresc neapărat o perpetuare a speciei. Sau poate că nu-i mai văd rostul, nu mai au o motivație în acest sens. Desigur, am amici, prieteni, cunoștințe care au copii și, cînd mă nimeresc în grupurile lor, mă simt un elefant mare și albastru care a nimerit din întîmplare într-o colonie de pinguini. Totul se întîmplă doar în jurul acestor copii. Sînt oameni care nu au nici o legătură unul cu celălalt, nici o afinitate, dar se reunesc laolaltă în găști și triburi doar pentru că băiatul meu joacă nu știu ce joc pe playstation cu băiatul tău, doar pentru că fata mea o place pe fata ta, iar noi, ca niște adulți responsabili, trebuie să dăm mînă cu mînă, să ne împrietenim, să formăm un mare cerc prin care să-i protejăm pe toți. Împreună. Dacă lipsa de dorință de perpetuare a speciei mi se pare în cel mai rău caz păguboasă, dorința asta de a-ți proteja copilul cu orice preț, ajutîndu-te de alții, de a-l împinge în față, folosindu-te de relațiile pe care le ai, mi se pare unul dintre cele mai periculoase primitivisme ale societății în care trăim.

ABONEAZĂ-TE ACUM

DILEMA VECHE 25 DE ANI
Studia americana
Avem O istorie. Cum O citim?
Minte-mă frumos
Fenomenul fake news
Ce este cultura europeana?

SCANEAZĂ CODUL QR

CUM TE ABONEZI
✓ **ONLINE:** la http://abonamente.adevarul.ro
✓ **VIRAMENT BANCAR** sau **MANDAT POȘTAL:**
în contul SC ADEVARUL HOLDING SRL, cod fiscal RO18990288,
deschis la BRD - Decebal,
nr. cont RO70BRDE441SV58305914410.
✓ **LA TOATE OFICIILE POȘTALE** / ✓ **FIRMELE DE ABONAMENTE**

Informații și reclamații: abonamente@adevarulholding.ro
Tel: 0790 139 007/0790 139 009 (L-V, 9.00-18.00)

DILEMA VECHE

✓ 3 luni - 75 LEI ✓ 6 luni -127 LEI ✓ 12 luni - 201 LEI

TALON ABONAMENT

Nume .... Prenume ....
Str. .... Nr. ...., Bl. ...., Sc. ...., Et. ...., Ap. ....,
Localitate .... Județ/Sector ...., Cod poștal ....
Telefon .... Email ....
Am achitat suma de .... LEI cu mandat poștal/ordin de plată nr. .... din data ....
în contul SC ADEVARUL HOLDING SRL, cod fiscal RO18990288, deschis la BRD – Decebal, nr. cont RO70BRDE441SV58305914410.
Abonamentul va începe din luna* .... Semnătura ....

Plata se va efectua pînă la data de 25 a lunii în curs pentru ca livrarea să înceapă de la data de 1 a lunii următoare.

Prin completarea prezentului talon sînt de acord ca SC ADEVARUL HOLDING SRL să prelucreze datele mele cu caracter personal pentru activități promoționale și să le dezvăluie terților conform legii nr. 677/2001. Îmi rezerv dreptul să mă opun acestei prelucrări și să solicit ștergerea datelor adresîndu-mă societății SC ADEVARUL HOLDING SRL printr-o cerere scrisă.

Pentru abonamentele plătite cu mandat poștal sau ordin de plată este necesar să trimiteți talonul completat, împreună cu copia dovezii de plată la **SC ADEVARUL HOLDING SRL – Abonamente,** București, Șos. Fabrica de Glucoză nr. 21, Sector 2, cod poștal 020331.

...ÎȚI DĂ DE GÎNDIT

Stela GIURGEANU

Apetit pentru distrugere

Zilele trecute, în noianul de știri despre războiul din Ucraina, despre distrugeri, morți și destine sfărîmate, am prins cu colțul ochiului și o știre frivolă – „Uluitorul succes al restaurantelor din Australia în care chelnerii sînt nepoliticoși“ (după cum titra *Le Point* la rubrica *„Insolites“*).

Era vorba, în articol, despre un lanț de restaurante din Australia, Karen's Diner, în care mitocănia personalului este ridicată la nivel de brand – „Din clipa cînd intră în restaurant, clienții sînt atenționați printr-un panou destul de explicit: «Stai jos și tacă-ți gura». După ce țipă la ei, chelnerii le aruncă mîncarea pe masa și le răspund cu gesturi obscene dacă îndrăznesc să mai aibă și alte doleanțe“. Bineînțeles, este vorba despre o „glumă“, chelnerii și personalul fiind anume instruiți în a se purta într-un mod ireverențios, acest comportament făcînd deliciul clienților.

Ideea nu este nouă – se pare că primul restaurant care a lansat această modă, a chelnerului mitocan, este Dick's Last Resort, un lanț de restaurante din Statele Unite. Primul restaurant a fost deschis în 1985, în Dallas, de către Dick Chase, și s-a dorit a fi un local de lux. Totuși, lucrurile n-au mers deloc cum așa cum și-ar fi dorit patronul, în ciuda meniului select și a personalului calificat. Afacerea se îndrepta cu pași rapizi spre faliment, cînd patronului i-a venit o idee năstrușnică: cum ar fi dacă, în loc de rafinament și purtări alese, ar schimba registrul și ar aborda o altă atitudine – ar avea chelneri nepoliticoși, care să-și repeadă clienții cu cuvinte grele?

Găselnița a avut un succes imediat, de vreme ce clienții au găsit ideea de a fi insultați de-a dreptul fermecătoare, îmbulzindu-se care mai de care să plătească pentru jigniri. În scurt timp afacerea nu doar că a înflorit, devenind un lanț de restaurante, dar a și propagat această modă, considerată a fi de-a dreptul șic, în întreaga lume (dacă inițiați o căutare pe Internet, veți găsi multe indicații către asemenea restaurante „mitocănești“, deschise în marile metropole).

Articolașul din *Le Point* m-a făcut să mă gîndesc, pe de o parte, la filmul din 1973, regizat de Marco Ferreri, *La grande bouffe (Marea crăpelniță)* – în care patru oameni, aflați într-o criză existențială, decid să se sinucidă mîncînd, literalmente, pînă plesnesc –, și, pe de alta, la acest exces de violență din societate, pentru care se pare că avem un apetit grozav și pe care îl consumăm cu voluptate, fie că e vorba despre filme, emisiuni TV, jocuri video sau chiar interacțiuni virtuale din sfera rețelelor de socializare.

De ce avem acest apetit pentru distrugere? De ce violența ne atrage? Pentru că, lăsînd la o parte moda acelor restaurante în care plătești ca să fii insultat, vorbim despre o întreagă industrie de media și divertisment în care agresivitatea este prima pe meniu, fiind mereu comandată și devorată cu poftă. Chiar dacă lumea în care trăim ne hrănește din plin cu violență reală, dimineața, la prînz și seara, ceva ne face să mai cerem și un supliment.

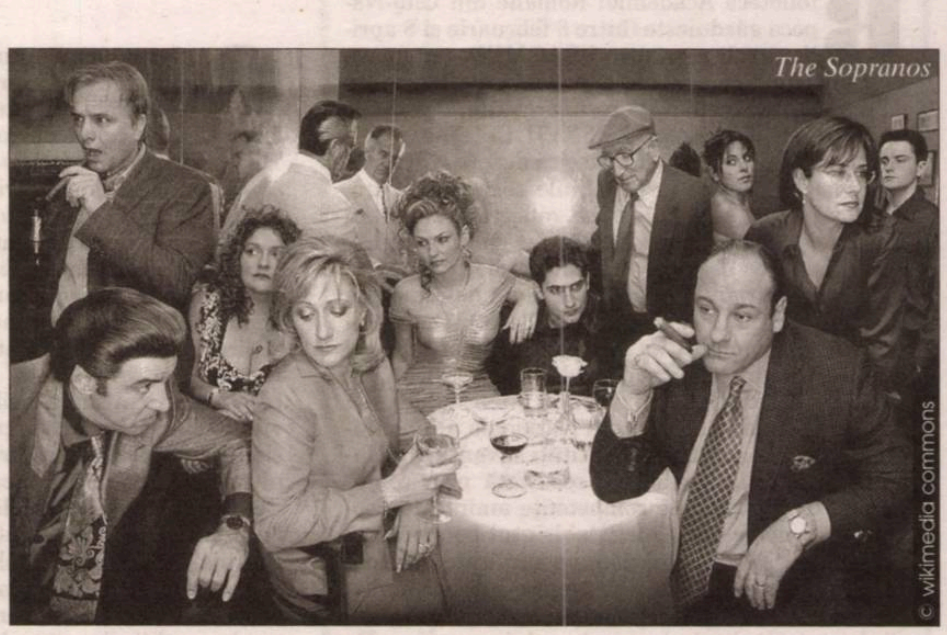
The Sopranos

© wikimedia commons

Experimentul păpușii Bobo

În primul rînd, cum se naște apetența pentru violență? În 1961, psihologul Albert Bandura, profesor emerit al Universității Stanford, dădea un răspuns empiric, prin organizarea unei serii de experimente, cunoscute drept „Experimentele păpușii Bobo“. Experimentele aveau la bază „Teoria învățării sociale“, potrivit căreia toate abilitățile sociale ale adulților se învață prin imitarea unor modele din copilărie.

Potrivit lui Bandura, comportamentele sociale sînt deprinse din primii ani de copilărie, fiind rezultatul a trei factori majori de influență. Primul factor este observarea comportamentelor celor din jur – un prim stimul la care e supus copilul. Al doilea factor este reacția-răspuns pe care acesta o primește din partea adulților, cînd începe să le imite comportamentul observat – acel răspuns va avea un impact semnificativ în dezvoltarea viitorului comportament al copilului. Al treilea factor, remarca Bandura, ține de o expunere repetată la aceiași stimuli și la aceleași răspunsuri. Cu alte cuvinte, cineva care a trăit într-un mediu violent își va crea în mod automat reacții violente față de toată lumea, fie că se va afla ulterior într-un mediu agresiv sau non-agresiv.

Experimentul păpușii Bobo (o păpușă gonflabilă, construită pe modelul Hopa-Mitică) a vizat inițial un grup de 72 de copii, împărțiți în trei grupe. Prima grupă a fost expusă la un model agresiv – un adult care, după ce se joacă, începe să lovească păpușa Bobo și să instige și verbal la violență. A doua grupă de copii a asistat la un comportament non-agresiv al adultului față de păpușă, iar a treia a fost un grup de control, în care copiii au fost lăsați să se joace într-o încăpere, fără nici un adult.

Rezultatele i-au confirmat teoria: copiii expuși la modelul agresiv erau mai predispuși să lovească păpușa decît ceilalți și, în plus, agresivitatea lor se extindea și la alte tipuri de jucării. Interesantă a fost însă reacția copiilor din grupul de control – cei care n-au fost supuși nici unui stimul suplimentar. Chiar dacă nu s-au manifestat la fel de agresiv precum cei din prima grupă, totuși au avut un nivel mai crescut de violență decît copiii care fuseseră expuși, în timpul experimentului, unui model de comportament non-agresiv. Cu alte cuvinte, puterea exemplului non-agresiv a reușit să contracareze, chiar dacă doar pe durata acestui experiment, posibilele tendințe agresive instaurate anterior, din mediul de proveniență al copiilor.

Îmbuibarea cu violență

Bineînțeles, există nenumărate studii despre impactul produselor culturale sau de divertisment, cele care conțin violență, asupra societății. Sînt copiii influențați de desenele animate violente, de filme, de jocuri video? Au acestea efect asupra adulților? Pe de o parte, specialiștii în domeniu, fie că e vorba despre psihologi, antropologi sau sociologi, susțin că aceste produse pot induce un grad sporit de violență în comportament.

Acum cîțiva ani, potrivit raportului emis de Comisia pentru Violență în Massmedia a Societății Internaționale pentru Cercetarea Agresiunii (ISRA), studiile efectuate în întreaga lume au confirmat faptul că emisiunile TV care conțin violență, vizionarea de filme violente sau jocurile video „cresc probabilitatea dezvoltării unui comportament agresiv“, constituind „un factor de risc cauzal pentru creșterea unui afect agresiv prin scăderea empatiei, dezvoltînd un comportament antisocial“.

Însă, pe de altă parte, toate aceste studii, care nici nu sînt extrem de concludente, nici n-ar avea prea mult impact cînd vine vorba despre negoțul violenței. Avertismentele puse la începutul unui film sau cele care sînt rostite, cu jumătate de gură, în timpul știrilor, înaintea unui reportaj – „Unele scene vă pot afecta emoțional“ – sună mai degrabă a reclamă și sînt consumate ca atare.

Explicațiile pentru acest apetit sînt multiple, după cum susține Gilles Vervisch, profesor de filosofie, într-un interviu pentru *L'Èclaireur*: „Prima explicație ar fi faptul că sîntem fascinați de universuri sau comportamente care ne sînt străine. De exemplu, serialul meu preferat, din toate timpurile, este *The Sopranos.* Mafia nu este în viața mea de zi cu zi și nici nu mă regăsesc în nici un fel în acel mediu. Și tocmai aici intervine latura exotică în viața mea personală. Apoi, există și o relație de atracție, fascinație și repulsie. Pînă la urmă, nu sîntem înconjurați de violență? Nu ne oprim să ne uităm, din curiozitate, de fiecare dată cînd vedem un accident? (...) Freud a numit asta instinctul morții: există în noi acea atracție cînd vine vorba despre distrugere și despre spectacolul distrugerii. Această nebunie dezvăluie, fără îndoială, impulsurile de moarte în fiecare dintre noi“.

În eseul său, din 1920, „Jenseits des Lustprinzips“ („Dincolo de principiul plăcerii“), Freud ia toate instinctele care ne animă și le împarte în două categorii majore: Eros (instinctele de viață) și Thanatos (instinctele morții). Pe cînd Eros ne îndeamnă către partea luminoasă, spre creație, speranțe și pace, Thanatos ne instigă la pesimism, la comportamente antisociale și agresivitate. Bineînțeles, dacă ar fi să analizăm înclinațiile societății în care trăim după cele două mari categorii în care Freud a împărțit instinctele, concluzia acestui articol n-ar fi una deloc una pozitivă, iar Leibniz, cu al său „trăim în cea mai bună lume pe care Dumnezeu ar fi putut s-o creeze“, ar rămîne doar un optimist desuet.

■ ■ ■

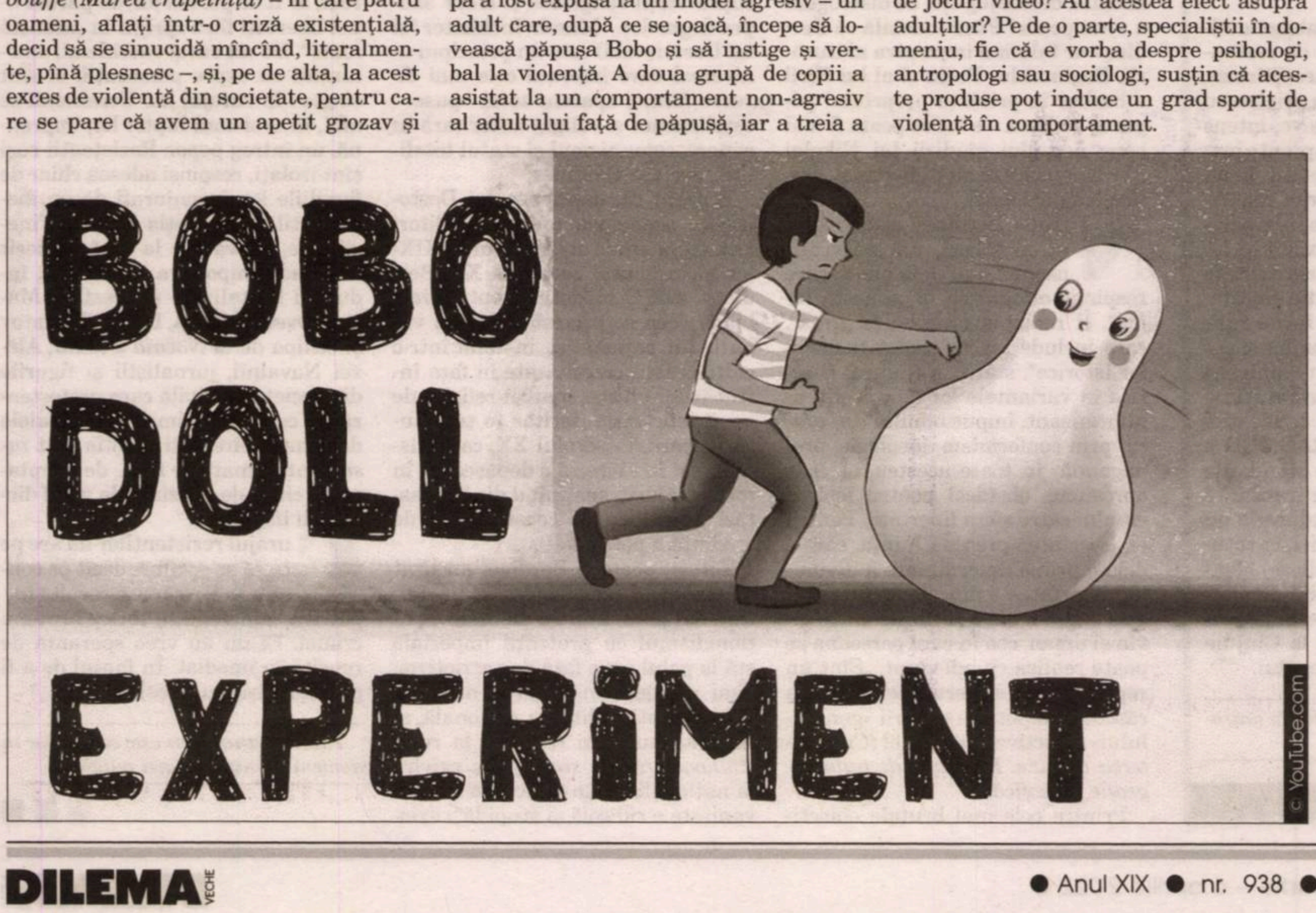

© YouTube.com

Teodor BACONSCHI

Partea și întregul

Biblioteca Academiei Române din Cluj-Napoca găzduiește (între 8 februarie și 8 aprilie 2022) expoziția FRAGMED, un „puzzle transilvan“, cuprinzînd cîteva zeci de fragmente de manuscrise medievale recuperate din legăturile unor volume din secolele XVI-XVII. Detașarea, descifrarea, datarea, ancheta istorică despre circulația codicelor de origine (prin mîinile succesivilor proprietari), ca și expunerea lor, reflectată simultan într-un catalog policrom, de optimă calitate, reprezintă „punerea în pagină“ a unui proiect inițiat de profesorul Adrian Papahagi, secondat de echipa sa (Bogdan Crăciun, Codruța Cuceu ș.a.). Demersul cercetătorilor amintiți a fost sprijinit instituțional de directorului bibliotecii-gazdă, Sorin Crișan, de Cristian Mladin (Batthyaneum, Alba Iulia) sau Adrian Cioroianu (Biblioteca Națională a României), cărora li s-au alăturat entități savante din Ungaria și Elveția. Ambianța rezultată prin conjugarea atîtor pasionate competențe amintește deopotrivă *Il nome della rosa,* labirintul borgesian și enigma unei *Europa christiana* unificate odinioară prin monopolul eclezial asupra culturii înalte, prin rețeaua eruditilor din ordinele monahale și zorii deja strălucitori ai umanismului erasmian. De vreme ce valorizează un patrimoniu latin convergent, FRAGMED reprezintă simultan un act de arheologie intelectuală, o demonstrație de europenitate organică în spațiul românesc și un gest menit să exalte sursele vii ale civilizației occidentale. *Membra disiecta* – formula „anatomică“ prin care sînt desemnate părțile unui manuscris literalmente sfîșiat de vicisitudinile istoriei – constituie în același timp metafora ideală a cunoașterii care combate uitarea și frumosul simbol al spiritului de echipă, care-și propune progresul științei mai presus de orgoliile individuale.

Proiectul „detectiv“ asumat de Adrian Papahagi și confrații săi e cu atît mai important cu cît e mai precară, comparativ, zestrea manuscriselor medievale latine păstrate în țara noastră. Două treimi din cele aproximativ 500 de asemenea manuscrise conservate în bibliotecile României au fost achiziționate abia în secolul al XVIII-lea, de către episcopul catolic Ignatius Batthyány, urmat, un veac mai tîrziu și cu mijloace mai modeste, de ferventul cărturar Timotei Cipariu. Deși orice mare centru aulic sau monastic apusean deținea, cu secole mai devreme, fonduri manuscrise considerabil mai importante ca volum, calitate și vechime, expoziția clujeană ne demonstrează faptul că – prin Transilvania (cea multietnică) – spațiul românesc s-a racordat onorabil la viața culturală continentală și că obsesia lovinesciană a „sincronizării“ nu este produsul unui modern bricolaj naționalist, ci reflexul unei vocații continue.

L-am însoțit nu demult pe Adrian Papahagi la Alba Iulia, într-un perfect echipat centru de restaurare a cărților vechi, condus de Alexandru Știrban, bucurîndu-mă să-l văd pe învățatul meu prieten cu lupă și mănuși albe, printre tomuri masive, intens colorate, pudrate sub colbul miilor de amprente juxtapuse în timp: participam astfel, ca diletant, la un ritual fascinant de investigare a memoriei colective, de salvare a vestigiului elocvent și de interpelare pedagogică a generațiilor viitoare. Există în bibliotecile păstrătoare de patrimoniu o carnalitate macabru pergamentoasă, dar și o revelație sinestezică, hrănită din dansul firelor de praf într-o rază de soare, din colcăiala invizibilă a acarienilor și sudoarea uscată a celor ce s-au învrednicit odinioară să transcrie, să utilizeze liturgic și să inventarieze cu grijă, filă cu filă, Marele Cod biblic al civilizației iudeo-creștine. Firește, evenimentul FRAGMED a fost organizat după cele mai riguroase standarde academice, însă el are și misiunea de a transmite publicului educat dovada că studiile medievale nu aparțin unei secte de chițibușari ezoterici, ci tuturor celor care vor să priceapă (și să asimileze) identitatea noastră profundă, vitală, imposibil de alterat. Grație fragmentelor de manuscrise medievale readuse la lumina zilei, expoziția de la Cluj ne dăruiește generos o rară sugestie a întregului.

***Teodor Baconschi** este diplomat și doctor în antropologie religioasă.*

Anca MANOLESCU

Delir cu complicații intelectuale

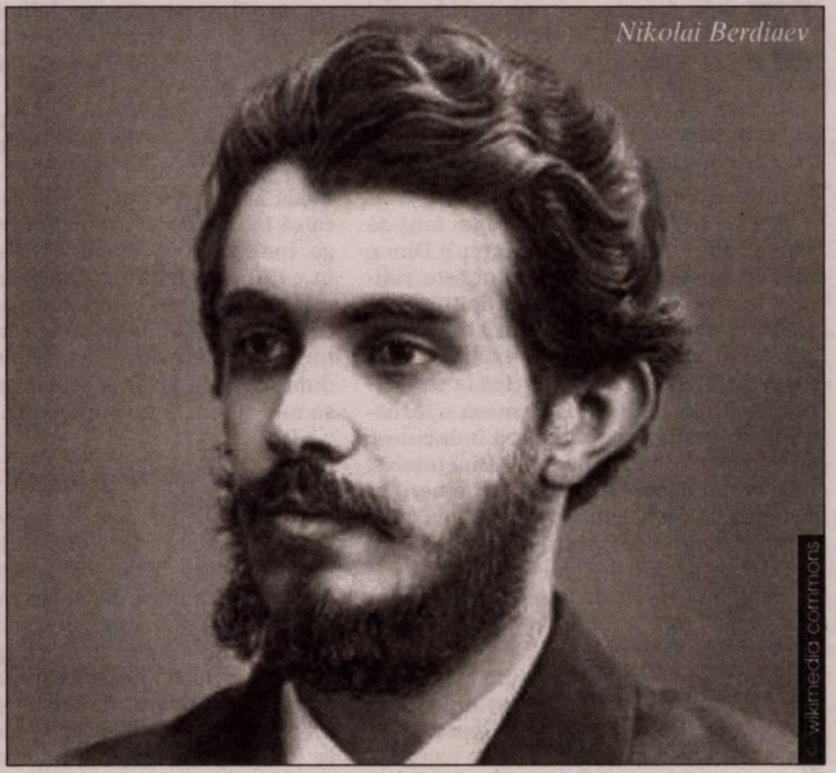

Nikolai Berdiaev

© wikimedia commons

O glumă circula prin Moscova după ce, pe 4 martie, Duma a interzis „difuzarea de informații false privind armata rusă“. Toate exemplarele din *Război și pace* vor fi retrase din librării și vor reapărea cu titlul *Operațiune specială și pace*. Pe lîngă denunțarea subînțeleasă a agresiunii, bancul trimitea implicit la confiscarea propagandistică a unor mari autori ruși. Delirul imperial al lui Putin se vrea legitimat și „intelectual“ de vreme ce, se știe, rușii sînt sensibili în privința asta: au venerație pentru clasicii lor, iar dezbaterea problemelor ultime ale umanității îi captivează. Ceea ce îi face pe mulți dintre ei să nu prea dea atenție situației din teren, nici sensului cuvintelor, unde a apărut sinonimia „invadare“ – „eliberare“ a Ucrainei. Putin servește așadar auditorilor săi o hrișcă megalomană, presărată cu condimente din cultura Rusiei. În fond, dacă se visează marele restaurator al unei puteri care se vrea atotstăpînitoare, el se așteaptă să aibă alături gînditori vaști ai nației, să fie sprijinit de ideile lor, să le injecteze prestigiul în fabula proprie.

„Vladimir Putin, care nu are nimic dintr-un intelectual, citează adesea filozofi în discursul lui. Și nu întîmplător. A-l evoca pe conservatorul Konstantin Leontiev, pe spiritualistul Nikolai Berdiaev sau pe eurasianistul Lev Gumiliov măgulește pe cel care vorbește și pe cei care îl ascultă“, spune Michel Eltchaninoff în articolul „Ivan Ilyne, l’inspirateur secret du poutinisme“, *(Revue des deux mondes*, 11 martie 2022).

Dacă ultrareacționarul Ivan Ilin e socotit de specialiști un gînditor care nu stă chiar în rîndul întîi al culturii ruse, a-l invoca în schimb pe Nikolai Berdiaev, filozoful religios al libertății metafizice, nu e oare prea-prea? Nu e un jaf care se întoarce împotriva hoțului? Poate fi pus Nikolai Berdiaev alături de Patriarhul Kiril care sfințește ideile de invazie, de subjugare, de distrugere a unui popor? Fără îndoială că Berdiaev ar fulmina împotriva alăturării. Regimul lui Putin și al lui Kiril – barbar în privința propriului popor și a altora – e tot ce poate fi mai opus nervului gîndirii lui Nikolai Berdiaev, care exaltă libertatea verticală a persoanei.

Nikolai Berdiaev este, o spune el însuși, un „răzvrătit pașnic“, dar vehement, care respinge *adaptarea* la „această lume“. Îi repugnă ordinea ei „grea“, care include „sacralizarea trupurilor istorice“: statul, națiunea, Biserica în variantele lor de colectiv uniformizant, impus omului *din afară*, prin conformism, ideologie, propagandă. În toate acestea, el vede opresiune, obstacol pentru ieșirea omului către sfera libertății. Pentru el, libertatea precedă Ființa, care e deja o primă determinare a divinului; libertatea e dincolo de Ființă, e atmosfera reală a întîlnirii între divin și uman, cea în care persoana se poate realiza cu adevărat. „Sînt un reprezentant al persoanei, care s-a răsculat împotriva puterii «generalului» obiectivat“, spune el *(Cunoașterea de sine. Exercițiu de autobiografie filozofică).*

Printre cele mai brutale obiectivări ale spiritului se află, pentru Berdiaev, tendința de a concepe divinul după categoriile sociologice de forță, putere (atotputernicia lui Dumnezeu), stăpînire. „Asupra lui Dumnezeu“, spune el, „nu se poate transfera un principiu atît de josnic ca puterea. Lui nu i se poate aplica nici un concept de sorginte socială.“ Concepînd sociomorfic divinul, gîndirea creștină curentă a generat un creștinism ce se reduce în mare măsură la un fenomen social, la supunerea față de instituțiile sacralizate ale religiei. Mai mult, creștinismul devine secreția acestor instituții, e creația Bisericii înțeleasă drept colectivitate religioasă restrînsă la dimensiunea ei istorică. „Nimic nu a deformat și n-a umbrit mai mult puritatea revelației creștine ca transpunerea categoriilor sociale de stăpînire și robie asupra vieții religioase și chiar asupra dogmelor... Marele Inchizitor (al lui Dostoievski) este un principiu universal care îmbracă cele mai diverse forme, aparent total opuse – catolicismul și religia autoritară în genere, comunismul și statul totalitar“, declară Berdiaev.

E drept că, asemenea lui Dostoievski, asemenea multor gînditori ruși de la sfîrșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului XX, Berdiaev vede Occidentul drept criticabil în ceea ce privește stilul și valorile lui: raționalist, instalat într-o cultură fără creativitate în fața întrebărilor ultime, marcat religios de un catolicism autoritar (o trăsătură pe care, în secolul XX, catolicismul fost în stare să o depășească în mod strălucit, susținînd din plin astăzi libertatea de conștiință și de credință a persoanei).

Totuși, poate fi Berdiaev utilizat în scenariul megaloman al lui Putin? Nu prea. Pentru Berdiaev, naționalismul cu pretenții imperiale stă la polul opus față de patriotism. „Îmi repugnă îngîmfarea națională și excepționalitatea națională, și cel mai mult îmi repugnă la ruși“ *(Cunoașterea de sine...)*. Cu privire la naționalism („o minciună a cărei vanitate e ridicolă și stupidă“) există numeroase mențiuni calcinante în *Despre sclavia și libertatea omului,* în *Împărăția lui Dumnezeu și împărăția cezarului*, în *Autobiografia filozofică*. În opoziție cu respingătorul naționalism rusesc stă, la Berdiaev, convingerea că spiritul rus, poporul rus au virtualitățile unui „creștinism eschatologic“, care poate pregăti condiția transfigurată a umanității. Idealism? Gîndire metafizic dezirativă? Oricum, e sigur că nu creștinismul lui Kiril i s-ar fi părut potrivit pentru sperata transfigurare. Oricum, dincolo de patriotismul lui spiritual, Berdiaev rămîne centrat pe tema „persoanei care s-a răsculat împotriva puterii «generalului» obiectivat“. Iar „«generalul» obiectivat“ are astăzi, în Rusia, o față hidoasă, paranoică.

Prin gîndirea lui, Berdiaev le-ar da mai degrabă imbold rezistenților ruși, ar fi de partea lor, de partea unei libertăți fără sprijin în „această lume“. De un curaj sacrificial, amenințați cu aspre persecuții, ei sînt *singuri* în curajul lor. Ucrainenii se află, în eroismul luptei lor, împreună, un întreg popor. Rezistenții ruși sînt izolați, respinși adesea chiar de familiile lor, înconjurați de un mediu ostil, la discreția Puterii. Tinerii care, cîteva zile la rînd, au ieșit în stradă împotriva războiului, îndurînd brutalizare și arestări, Marina Ovsiannikova, Dmitri Muratov și echipa de la *Novaia Gazeta*, Alexei Navalnîi, jurnaliștii și figurile din societatea civilă care protestează pe ce a mai rămas din canalele de comunicare, toți aceștia sînt *insule* într-o mare de frică, de adaptare ori chiar de adeziune la visul dictaturii imperiale.

Curajul rezistenților nu are pe ce să se sprijine decît pe conștiința lor, care se revoltă împotriva minciunii, a forței brute, a crimei. Ei nu au vreo speranță de reușită în imediat. În faptul de a fi persoane își iau riscul maxim.

***Anca Manolescu** este cercetător în domeniul antropologiei religioase.*

Iaromira POPOVICI

bazar

Lucruri bune și de neuitat

Războiul ăsta m-a făcut să mă gîndesc la multele lucruri și gesturi care mi-au luminat viața, care ne-au luminat viețile noastre, ale tuturor, într-un moment sau altul. La lucrurile bune care ne-au făcut să ne păstrăm firescul umanității, să ne bucurăm și să empatizăm. La lucrurile și gesturile pe care n-aș vrea să le pierd, în caz de cine știe ce...

Voi încerca să fac o listă aleatorie și nicidecum terminată a lor. În nici o altă ordine decît una strict afectivă: așa cum mi-au venit în minte, pur și simplu. Din domenii și povești cît se poate de diferite. Fără a încerca să stabilesc vreo ierarhie între ele.

Lumina de dimineață, albă spre galbenă, care se strecoară cît e încă devreme, fără să dea buzna. Dîndu-ți de știre că da, lucrurile mai sînt la locurile lor, că ai deschis ochii și miști încă o dată, că poți, iar, s-o iei de la capăt cu aventura ta, insignifiantă, dar formidabilă. Pomii din fața geamului, care acum înfloresc și se-mpăunează cu ținuta lor de bal, dar care mai deunăzi fuseseră doar timid înfurnziți, ba chiar uscați și-mpovărați de zăpadă. Ciorile pe care, poate, n-ai da multe parale, dar care, plasate în pomii tăi, ținîndu-și *speech*-urile și dereticîndu-și locurile, par de neînlocuit. Aburii cafelei de dimineață, chiar dacă acum e la filtru și nu la ibric, care te pune-n ordine și-ți oferă răgazul spațiului *dintre:* al momentului în care poți, pentru cîteva minute, să oprești timpul în varianta lui de tăvălug și să visezi sau, pur și simplu, să adaști. Oul, nici prea tare, nici prea moale și, dacă se poate, portocaliu, care-ți amintește de cel care sfîrîia în tigaia bunicii tale la primele ore ale dimineții, pe fondul sonor al Europei Libere.

Oul, nici prea tare, nici prea moale și, dacă se poate, portocaliu.

Biroul, adus de mama ta dintr-una din călătoriile ei de Phileas Fogg, și anume din China, un pic stil, aducînd de departe cu cel clasic din camera copilăriei. La care s-au pus la cale toate cele. Unde, pe scaunul ușor șubred cu perna roșie-n carouri făcută de bunicul tău, ai descifrat mai tot ce s-a putut din cărțile care ți-au picat în mînă, nu doar ca să iei examenele, ci și ca să intuiești măcar cine ești și-ncotro vrei s-o apuci. Unde ai scris, cu pixul între degete și nu apăsînd pe tastatură, în caiete chinezești legate în mătase roz și protocalie, pe cine ai iubit și la ce mai visai. Unde ai scrijelit, ordonat și numerotat, tot cu pixul, pe coperțile casetelor audio pentru casetofonul tău mono, numele cîntecelor și ale formațiilor pe care urma să le asculți.

Muzica, cea care nu-și pierde sensul indiferent de vîrstă, loc și soartă a lumii. Beatles-ii. Oricînd aș pune iar și iar *Norwegian Wood, Honey Pie* și *Eleanor Rigby*. Oricînd le-aș reciti textele pe care atunci, în adolescență, le scoteam, agresînd butonul de *rewind*. Chiar și ABBA, iubirea dintîi. N-aș vrea să nu mai am ocazia să-i ascult. Măcar *I have a dream*, cîntecul care răsuna, iar și iar, sper doar între pereții băii mele din Lahovari, în timp ce băieții în costume cenușii se perindau prin fața geamlîcului, asigurîndu-se de desfășurarea în condiții optime a traseului celui mai iubit conducător prin zona Romană. Ori *The Winner takes it all*, care era, pentru mine cea de pe la 13 ani, chintesența relațiilor dintre sexe.

Cărțile, deschise chiar dinainte de deja menționatul birou. Pe recamierul roșu care plutea, ca un vapor (ceea ce și devenea în jocurile cu prietenul meu din copilărie), pe marea camerei mele, cel mai des trona *Mary Poppins*. Cartea copilăriei mele, care-ți dădea senzația că totul e posibil. Dar nu oricum, ci într-un mod care reușea să îmbine, neobișnuit, magia cu rezonabilul. Căci tocmai ăsta era hazul lui Mary Poppins: era o zînă cu spirit practic și limite autoimpuse. Făcea lucruri nemaipomenite, dar nu pierdea niciodată din vedere îndatoririle ei de guvernantă, siguranța copiilor și a tuturor, și bunul-simț în general. Devenise modelul meu în viață, în copilărie. Probabil că, dacă m-ar fi întrebat cineva ce aș fi vrut să fiu, aș fi spus „Mary Poppins“.

Pentru adolescența în perioada ei timpurie, *Pe aripile vîntului*. Văzusem filmul la Sala Palatului, într-un fel de proiecție-eveniment, și citisem cartea cu înfrigurare pe plaja din Mangalia, în prima vacanță în care mă simțeam pe cont propriu. Scarlett O'Hara devenise un model. Erau mugurii timizi ai unui soi de feminism înflorit într-o societate în care femeia era, la propriu din păcate, la cratiță. Dacă nu ne jucam de-a Agnetha și Anni-Frid, visam la Scarlett. Cam astea ne erau modelele epocii (mai tîrziu li s-au adăugat Sue Ellen și Pamela).

Erau mugurii timizi ai unui soi de feminism înflorit într-o societate în care femeia era, la propriu din păcate, la cratiță.

Mersul pe jos cu vîntul zburlindu-te. Bucurîndu-te că-n jurul tău sînt oameni, vii, care gesticulează, vorbesc, se ciondănesc. Înregistrînd lumea din jur ca pe un tapet, în timp ce propria-ți lume îți zbîrnîie prin cap...

Lista va continua. Sînt lucruri și gesturi care ne fac, pe fiecare dintre noi, să ne simțim acasă. De care avem nevoie ca să simțim că avem rost. Sper că le vom tot avea.

■ ■ ■

PUBLICITATE

CONFERINȚELE
DILEMA VECHE
LA ARAD

14-16 APRILIE 2022
SALA REGELE FERDINAND, PRIMĂRIE

EUROPA VERSUS

PAUL DRAGOȘ ALIGICĂ
ADRIANA BABEȚI
PETRE GURAN
COSMIN POPA
OANA POPESCU-ZAMFIR
IOAN STANOMIR
SEVER VOINESCU

organizat de: GMMC DILEMA VECHE
finanțat de:
sponsori: OPEL CITROËN GRUP WEST

Alex GHEORGHE

Anticiclonul rusesc nu cedează

Am căutat să încadrez aceste gînduri ale unui om obișnuit despre conflictul din vecinătatea țării noastre între expozițiune și concluzie, și tocmai acestea mi-au lipsit o bună bucată de vreme. Pînă la un moment dat, cînd am deschis un volum vechi, publicat în 1940, despre care rar auzi: *Comedia umană* a lui Demostene Botez. Între povestirile așezate în paginile netăiate ale cărții se află una denumită „Anticiclonul“, din care voi extrage titlul articolului și alte două fraze – o expozițiune și o concluzie: *„Oamenii pe lîngă care treceam habar n-aveau că încă un mare dezastru ne vine tot din partea Sovietelor, adică de acolo de unde ne venea lumina, altădată, pe cînd soarele făcea astronomie pură și nu se dăduse prin răsăritul simbolic la propagandă subversivă.“*

© wikimedia commons

■ Privesc producții cinematografice americane și ascult muzică americană de cînd mă știu. Americanii au o societate deschisă, vorbesc mult despre ei, își ecranizează în stil hollywoodian realizările și greșelile, apoi le difuzează în toată „lumea liberă“. Așadar, cred că știu întotdeauna ce se întîmplă în Vest, iar noi ne dorim să oglindim Vestul înspre care privim de la Revoluție încoace. Tot ce discută politicienii între ei în camere închise este apoi disecat și interpretat în mod public cu (aceiași) analiști cunoscători la reputate emisiuni anexate programelor de știri. Așa cum este la CNN, e și la Digi24! Dar oare știm chiar totul? Această „politică deschisă“, excesul de transparență al democrației americane este astăzi privit cu suspiciune în contextul acestui nou atac armat al Rusiei asupra Ucrainei și nu pot să nu mă întreb: de ce?

■ Fiind obișnuit cu politica Statelor Unite (hegemonie care integrează, în funcție de anumite interese bine stabilite, orice nație aspirantă la capitalismul democratic), îmi pot da seama cum gîndesc americanii, știu la ce să mă aștept, le pot anticipa mișcările. Ne sînt familiari, îi cunoaștem de atîta vreme. Iar acum cîteva săptămîni ne-am întrebat, tremurînd, dacă ne vor apăra americanii sau dacă ne va apăra vreun stat vestic în caz de atac armat al Rusiei. Dacă americanii își vor afirma cu putere interesele în Europa de sud-est sau se vor retrage liniștiți la adăpostul marelui Atlantic. Păi, dacă ne punem aceste întrebări cu inamicul la ușă, atunci ceva nu este în regulă, am sentimentul că ceva ce nu trebuia să se producă s-a produs deja, o ruptură periculoasă care ne-a propulsat pe noi, românii, în noua ordine mondială despre care se tot vorbește și pentru care nu sîntem pregătiți. Cu alte cuvinte, dacă ajung în situația de a mă întreba dacă partenerul de viață mă dorește, probabil că am simțit opusul, corect?...

■ Ceea ce mă îngrijorează și mai mult este că nu știm însă nimic despre rușii de acum. Mă refer la generația mea *(millennials)*, ca să nu mai vorbesc despre generația Z! Tolstoi, Dostoievski aparțineau parcă altei Rusii față de cea pe care o vedem astăzi prin acțiunile lui Putin. Rusia de azi este închisă pentru noi: nu știm despre filmele lor, cultura lor nu o difuzăm și nu o vrem, limba rusă nu ne place, iar politica Rusiei se rezumă la persoana lui Putin și nici asta nu prea ne interesează. Noi privim *numai* înspre Vest! HBO și Netflix. Acum, însă, ne dăm seama că Rusia trebuie să ne intereseze în permanență, tot la fel cum ne preocupă ideea de cutremur. Iar pe noi, românii, cutremurul nu prea ne preocupă, de unde și problema.

■ Trebuie să rămînem orientați spre Europa și America, țara noastră trebuie să adopte o politică externă pro-democratică, să îmbrățișeze o ideologie exterioară deschisă, să facă parte dintr-un grup care se fundamentează pe transparență. Țara noastră are nevoie de aliați puternici, dar trebuie să cunoască Rusia. Dacă îi izolăm, nu îi vom cunoaște. Dacă ne izolăm, nu îi vom cunoaște. Drept urmare, în contextul războiului din Ucraina, nu știm ce intenții are Rusia pentru că nu-i cunoaștem în profunzime. Sînt cu ușa închisă, nu-i înțelegem.

■ Din păcate, nu am dat prea mare importanță anului 2014, cînd Rusia a atacat Crimeea (sau am acordat importanța pe care am fost instruiți să o acordăm). Mi s-a părut însă că, pentru noi, subiectul a trecut neobservat. Știm ce forță armată au rușii, dar nu prea discutăm despre asta pentru că nu ne preocupă aspectul. Nu am perceput Rusia ca pe o amenințare. Abia acum, cînd încep să circule cifre și imagini *de război,* sîntem interesați. Rusia suferă pentru că nu mai prezintă interes în regiune (și asta din 1989 încoace). Avînd în vedere tipul de abordare politică al Rusiei și rușinea traversată de la căderea imperiului, Rusia devine un monstru orgolios și imprevizibil pe care nu poți să-l ignori. *„Decît o lume fără Rusia, mai bine fără lume!“*, a spus Putin zilele trecute. Iar asta e grav și deosebit de important. Orgoliul rănit al unui tiran populist a condus și la apariția celui de-al Doilea Război Mondial.

■ Azi sîntem însă cu războiul lîngă gard și apar oportunități. Vorba lui Napoleon: „Nu deranja un adversar cînd greșește“. Acum este prima dată cînd îi vedem pe ruși ieșiți dintre granițele lor, la luptă cu dispozitive militare. Acum potențialul de a-i observa este mare și trebuie să învățăm cît de mult putem despre ei în aceste zile. Avînd în vedere poziționarea geografică a României, înconjurată de popoare slave, la marginea Europei de sud-est și cea mai apropiată țară NATO de Rusia în partea asta de lume, *nu ne permitem luxul de a privi numai înspre Vest.*

■ După revoluția română am îmbrățișat capitalismul pentru că rezona cu ideea noastră de libertate reprimată în 42 de ani de regim comunist. Nu știam ce înseamnă „libertatea“, însă eram dispuși să o primim de la oricine ne promitea acest deziderat. Astăzi, drum de întoarcere nu mai există. Așadar va trebui să rămînem alături de americani atîta timp cît ei își vor menține sfera de influență în sud-estul continentului european. Dar, geografic vorbind, locul nostru este complicat, iar înțelegerea deplină a riscului potențial care poate să izvorască din regiune va trebui să fie anticipat, observat și gestionat în mod constant de România. Urmărind desfășurarea informațiilor publice despre conflictul armat, am observat cum o lungă perioadă am moțăit liniștiți la umbra NATO care părea că devine mai degrabă o societate comercială decît un construct militar.

■ Rușii ne-au dat tuturor un *restart,* și asta nu e neapărat rău. Vorba lui Einstein, „în mijlocul oricărei crize apar oportunități“. Oportunitatea României este aceea de a se deschide definitiv către America și țările aliate NATO, cu accent pe schimbul de informații *(intelligence)* și resurse utile în noul context. Acum se justifică alocarea de la buget a unor sume care înainte ar fi stîrnit dezacord public: infrastructură militară, producție farmaceutică și agricultură. Reintroducerea într-un format actualizat a serviciului militar obligatoriu, atît pentru bărbați, cît și pentru femei, devine acum justificată și necesară. Cu Rusia lîngă noi, nevoia de arme, provizii alimentare și medicale crește. Iar solul României este îndeajuns de „fertil“ încît să cultivăm toate aceste nevoi. Penultima vizită a unui oficial american în țara noastră a avut loc acum opt ani (în 2014), cînd actualul președinte al SUA, Joe Biden, ne asigura de sprijinul Americii în eventualitatea unui conflict armat în regiune. Pe 11 martie 2022, vicepreședintele SUA, doamna Kamala Harris, a vizitat România, iar cuvintele rostite de aceasta trimit la provocările următorilor ani și oferă context gîndurilor mele: *„All you have to do is look at the map!“* („Tot ce trebuie să faceți este să priviți harta!“).

„Mi-a rămas de atunci în minte comunicatul frontului aerian și stratosferic prin care se anunța rezistența sovietelor, întotdeauna așa de bine pregătite: Anticiclonul rusesc nu cedează.“

© wikimedia commons

***Alex Gheorghe** este jurist, specialist în protecția datelor și implementarea programelor de securitate cibernetică.*

Nicolae DRĂGUȘIN

Sfîrșitul competenței: inamicul nevăzut al democrației?

– o discuție pe marginea cărții lui Tom Nichols –

Angajarea noastră pe drumul ce duce către *Sfîrșitul competenței* este vestea tulburătoare pe care o aduce Tom Nichols. În ediția originală, cuvintele din titlu au o forță încă și mai mare, căci *ad litteram* s-ar traduce prin „moartea expertizei“. În măsura în care competența/expertiza reprezintă consecința specializării, iar specializarea însăși se capătă printr-un *cursus honorum* constînd în studiu academic aprofundat și experiență profesională în domeniu, sfîrșitul acesteia anunță prăbușirea unui sistem. Iar tulburătoare pînă la capăt n-ar fi, de bună seamă, această veste dacă n-am uita că viața ușoară și sigură (nu neapărat mai bună) reprezintă produsul ultim al competenței. Ceea ce autorul înțelege prin *sfîrșitul competenței* „nu e doar o respingere a cunoașterii existente [ci] este echivalent cu o respingere a științei și raționalității imparțiale [care constituie] fundamentele civilizației moderne“ (p. 19). Competența este unul dintre acele servicii de mare utilitate socială pe care mulți dintre noi le aducem societății, fiecare în aria proprie.

Tom Nichols

Un diagnostic tăios…

T. Nichols nu e futurolog ca să ne spună cum va arăta o lume în care competența a murit; ca om de știință, el formulează o ipoteză *(sfîrșitul competenței* prin „discreditarea experților și campania împotriva cunoașterii tradiționale“), iar în sprijinul acesteia propune o explicație. Între predicția viitorului și explicația prezentului diferența e fundamentală, iar dacă simptomele unei boli anunță o boală, esențial este că nu știm cum va arăta această boală și ce consecințe va avea asupra colectivităților umane. Dacă boala se numește *sfîrșitul competenței,* iar simptomele sînt cele despre care vorbește autorul, nu ne este deloc limpede cum ar urma să arate o lume construită pe lipsa competenței din moment ce tot timpul, pînă acum, viața a devenit tot mai ușoară, iar omul s-a putut bucura de tot mai mult timp liber datorită specializării și multiplicării ariilor de specializare. Folosind cuvintele autorului, noi „am ieșit din epoca premodernă în care înțelepciunea populară umplea golurile inevitabile ale cunoașterii umane, am trecut apoi printr-o perioadă de dezvoltare rapidă bazată preponderent pe specializare și competență“ ca să intrăm acum într-o lume a *sfîrșitului competenței*.

Cititorul ar putea fi surprins de un diagnostic spus atît de tranșant și într-un mod care elimină orice posibilitate de echivoc, adică orice rază de speranță. Și n-ar fi deloc exagerat să se arate surprins cît timp, din ceea ce știu, această carte e prima în limba română care tratează două subiecte („discreditarea experților“ și „campania împotriva cunoașterii tradiționale“) ce conduc inevitabil către deznodămîntul *sfîrșitului competenței*. Tangențial, subiectul a mai fost atins și în alte cărți, însă nicăieri într-un mod exhaustiv care să îmbine atît identificarea fenomenelor particulare cu găsirea unor explicații, cît și studierea consecințelor care rezultă din interacțiunea acestor fenomene. Cu toate acestea, includerea în lectura cărții a referințelor bibliografice dovedește că în spațiul american discuția este mult mai veche și mai intensă. Așa, de pildă, una din cele mai vechi lucrări pe care le-am putut identifica în bibliografia utilizată de autor datează din 1963 (Richard Hofstadter, *Anti-Intelectualism in American Life)*. Cu toate acestea, aglomerarea de lucrări (cărți și studii științifice, ca să nu mai vorbim de articole de opinie) se consemnează abia după 2000.

…care se confirmă și în România

Dacă autorul se adresează explicit publicului american („sper ca această carte să-i ajute pe concetățenii mei [...]“), iar evenimentele concrete pe care le comentează în susținerea propriei ipoteze provin exclusiv din spațiul american, ceea ce face ca pentru un non-american ele să nu pară tot atît de importante și uneori nici măcar cunoscute, ar putea însemna acest lucru că volumul comentat nu e valabil pentru spațiul românesc? Desigur că nu. Și dacă cineva ar mai fi avut vreo urmă de îndoială în anul apariției acestei traduceri (2019), în anii pandemici care au urmat încetinirea campaniei de vaccinare împotriva COVID-19 și informațiile că România lîncezește la coada clasamentului populației imunizate din țările UE sînt indicii certe că această discuție este cel puțin la fel de relevantă aici, ca și în SUA. Astfel, contextul în care e citită în limba română (reacția cetățenilor români la campania de vaccinare) e la fel de grăitor precum contextul în care cartea a apărut în limba engleză, în 2017 (victoria lui Trump în alegerile prezidențiale americane și votul electoratului britanic pentru Brexit).

Ceea ce face ca volumul să merite efortul lecturii și timpul alocat este apartenența acestuia la categoria lucrărilor care ne fac să înțelegem lumea în care trăim sau, la un nivel minimal, propun o perspectivă asupra împrejurărilor în care ne este dat să trăim. Schimbări au avut loc pretutindeni în istorie și nu de puține ori anvergura lor a fost de natură să creeze temeri și să bulverseze stiluri de viață. Așijderea, nu trebuie să fie pentru nimeni o surpriză că faptele sînt mereu cu un pas înaintea reflecției și că doar după ce acestea s-au consumat noi încercăm să ne dăm seama care a fost natura lor etică. Citind cuvintele lui Hegel care însoțesc prefața la *Principiile filosofiei dreptului,* bufnița își ia zborul abia la lăsatul serii. Dar acest lucru nu trebuie să justifice o anumită pasivitate etică pentru că, de multe ori, consecințele anumitor fapte pot fi evitate. Mai mult de atît, rapiditatea schimbărilor este atît de mare încît depășește capacitatea noastră de a le digera și timpul pe care îl avem pentru a reflecta asupra lor. În sfera schimbărilor, lista e cvasi-inepuizabilă, căci dincolo de *sfîrșitul competenței* mai există, de pildă, impactul tehnologiei digitale asupra inteligenței umane (vezi Manfred Spitzer, *Demența digitală,* Humanitas, 2020), faptul robotizării/automatizării și consecințele sale asupra oamenilor (ipoteza creării „oamenilor inutili“), la fel ca și perfecționarea exponențială a inteligenței artificiale. Cum arată, așadar, lumea în care trăim? Potrivit lui Nichols, „[...] acum trăim într-o lume postindustrială orientată spre informație, în care toți cetățenii se cred experți în orice“ (p. 19).

Specialist și intelectual

Dincolo de statutul de specialist în domeniul relațiilor internaționale, T. Nichols este „intelectual public“ și, în această calitate, are datoria să gîndească complex și nuanțat și să exprime public ipoteza și argumentele care o susțin. Autorul își asumă subiectivitatea: „Am scris [cartea] pentru că sînt îngrijorat“. Trei ar fi motivele acestei îngrijorări, pesemne suficient de puternice încît să-l scoată pe autor din chilia propriei specializări și să-l ducă în universul larg al pieței publice: „Nu mai purtăm discuții fondate pe principii și argumente; [...] oamenii nu numai că dau crezare unor aberații, ci se împotrivesc învățării în loc să renunțe la convingerile lor“ (p. 10). Ultima observație corespunde unui motiv personal de îngrijorare, dar încă și mai important de atît este că enunță cauza pentru care competența este astăzi atît de periclitată în ciuda vechimii acesteia: „Mai grav, azi mă șochează nu că oamenii resping competența, ci că o fac atît de frecvent, în atît de multe privințe și cu asemenea *furie*. [...] Însă această nouă respingere a competenței are o autosuficiență și o furie care cel puțin mie îmi sugerează că nu vorbim numai de neîncredere, sau de nelămuriri, sau de căutarea unor alternative: e vorba și de narcisism, la care se adaugă un dispreț față de competență ca un soi de exercițiu de realizare de sine“ (p. 11).

Ceea ce suscită interesul „diagnosticianului“ sînt atitudinile tot mai multor oameni. În primul rînd, legătura invers proporțională între „lipsa de informații“ și „opiniile ferme“: „Lipsa de cunoștințe nu-i oprește [...] să exprime opinii destul de critice pe marginea temei“ (p. 16). În al doilea rînd, „niciodată oamenii nu au avut acces la atît de multă cunoaștere în număr atît de mare fără ca totuși să și învețe ceva“ (p. 17). În al treilea rînd, „[...] oameni altfel inteligenți discreditează realizările intelectualilor și resping sfaturile experților“ (foarte utilă distincția dintre intelectuali și experți care, rareori asumată ca atare, subîntinde întreaga argumentație cuprinsă în carte). Ce ar putea explica aceste atitudini?

Sfîrșitul competenței și democrația

Problematizarea cauzelor reprezintă contribuția cea mai dezvoltată a cărții și, totodată, cea mai importantă pentru că de validitatea acestora depinde corectitudinea „diagnosticului“. Dacă două capitole discută noțiunea de expert (primul capitol oferă o definiție, iar ultimul se întreabă ce se întîmplă „cînd experții greșesc“), capitolele de mijloc (2, 3, 4 și 5) oferă patru explicații pentru care s-a ajuns la *sfîrșitul competenței*. Astfel, prima cauză pare să fie blocajul intervenit în comunicarea dintre „experți și cetățenii obișnuiți și între toți oamenii“ (p. 22). A doua cauză o reprezintă transformarea petrecută în cadrul educației superioare. A treia cauză o reprezintă Internetul și, în fine, ultima e jurnalismul însuși.

Lăsînd cititorului privilegiul confruntării cu potențialul polemic al acestei viziuni, voi spune că, în secțiunea dedicată concluziilor, autorul revine abrupt asupra unei idei care a învăluit ca o ceață întreaga expunere: legătura dintre sfîrșitul competenței și declinul democrației. În măsura în care sfîrșitul competenței nu vizează competența individuală (de tipul malpraxisului pentru medici), rezultă că această realitate n-are cum să nu se răsfrîngă asupra calității democrației și, astfel, asupra vieții noastre depline. Pe de o parte, *sfîrșitul competenței* ca „respingere copilărească a autorității“ și ca echivalare a „opiniei cu faptele“ nu trebuie confundat cu „scepticismul rațional“ care este „esențial pentru știință și pentru o democrație sănătoasă“ (p. 42). Pe de altă parte, *sfîrșitul competenței* nu poate fi desprins de o înțelegere și o aplicare greșită a noțiunii de egalitate sau, mai precis, de o confuzie între, pe de o parte, egalitatea votului și egalitatea în fața legii (de căpătîi pentru democrație) și egalitatea opiniilor: „cetățenii democrațiilor occidentale [...] nu mai înțeleg însuși conceptul de democrație“; ei „percep democrația ca pe o stare de egalitate reală (adică nu doar electorală și reală – *n.m.*, N.D.), în care fiecare opinie e la fel de bună ca oricare alta pe aproape orice subiect“ (p. 257). Consecința este „colapsul cetățeniei funcționale“, al cărui simptom irefragabil este „refuzul de a învăța suficient încît [cetățenii] să se guverneze singuri sau să influențeze politicile care le afectează viața“ (p. 242).

Chiar dacă soluțiile pentru restabilirea încrederii (noțiune esențială!) dintre experți, restul cetățenilor și decidenții politici pot să nu pară la îndemînă, conștientizarea existenței acestei probleme denumite *sfîrșitul competenței* poate fi ea însăși un început de soluționare, potrivit principiului că o problemă conștientizată este pe jumătate tratată. Măcar pentru faptul că ne deschide ochii asupra unei situații care, în tăvălugul problemelor pe care transformările tehnologice le aduc, nu ne pare prea evidentă, cartea își dovedește utilitatea și justifică un timp acordat lecturii acesteia.

Nicolae Drăgușin *este doctor în filozofie, cercetător științific. Cea mai recentă carte:* Totul nou pe frontul anticorupției *(Humanitas, 2021).*

Cu ochii-n 3,14

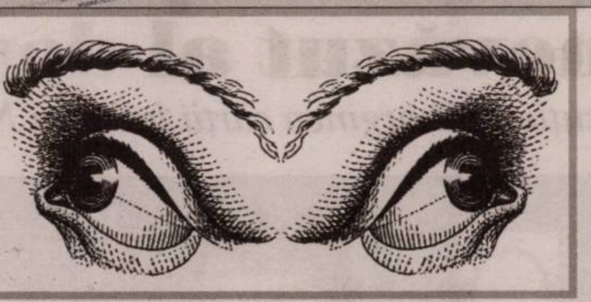

DE CÎND A ÎNCEPUT LUMEA ASTA (DUPĂ TERMINAREA ENERGIEI SOCIALE), SÎNTEM PREA OCUPAȚI CU DIFERENȚA DINTRE OCAZIE ȘI COMEDIE

■ De cînd a început războiul ruso-ucrainean, armata română a pierdut nouă militari, morți accidental în timpul antrenamentelor. (**M. C.**)

■ Există tot felul de povești de dragoste pe lumea asta: de curînd, cercetătorii au filmat în parcul Putna dovada formării unui cuplu mai puțin obișnuit: ea lupoaică, el cîine. (**A. M. S.**)

■ Pe 24 ianuarie anul acesta s-au împlinit 50 de ani de cînd soldatul japonez Shoichi Yokoi a fost descoperit în jungla Guam unde s-a ascuns 28 de ani, pentru a nu fi capturat, după terminarea celui de-al Doilea Război Mondial. (**M. C.**)

■ Să răsuflăm și noi ușurați! În octombrie 2020, un cumpărător anonim a cumpărat, cu 31,8 milioane de dolari, scheletul unui *Tyrannosaurus Rex,* botezat Stan. Era un schelet complet, ceea ce specialiștii spun că e o raritate. După achiziție, scheletul a dispărut complet din radarul paleontologilor, care s-au temut că proprietarul anonim l-ar putea revinde „os cu os“, acțiune ce ar fi dus la creșterea semnificativă a costului oaselor sau scheletelor de dinozauri pe piața liberă, cu consecința îngreunării accesului paleontologilor la obiectul muncii. Alarmat de o asemenea dispariție, *National Geographic* a declanșat o investigație, căutînd urmele giganticului transport (scheletul a fost încărcat într-un container care a cîntărit 5,6 tone la expediere). Investigația a ajuns în Emiratele Arabe și acolo urmele dinozaurului s-au pierdut. Și, deodată, surpriză: acum cîteva zile, Stan a reapărut, fiind anunțat printre exponatele cele mai importante ale viitorului Muzeu de Istorie Naturală din Abu Dhabi. Acum, că știm cine a dat 31,8 milioane de dolari pe Stan, că nu se va face speculă cu oscioarele lui și că prețul oaselor de *Tyrannosaurus Rex* nu va crește chiar dacă prețul energiei explodează spre impredictibil, ca și costul alimentelor și rata de schimb euro-leu, nu-i așa că răsuflați ușurați împreună cu toți paleontologii lumii? Asta ziceam și eu. (**S. V.**)

■ Maria Grapini se laudă, pe rețelele sociale, că a moderat o dezbatere despre inteligența artificială. De unde deduc că prostia organică se poate întîlni, în anumite condiții, cu inteligența artificială. Sper că n-a ieșit cu scîntei. (**M. M.**)

■ În România, după cum a anunțat Ministerul Sănătății, a început un program de fabricare a unor pastile de iod, în eventualitatea unui atac sau accident nuclear declanșat pe fondul războiului din Ucraina. Programul este preventiv, dar pastilele nu pot fi înghițite în mod preventiv. Ele nu vor fi folosite decît în împrejurări nefericite care nu sînt totuși probabile la ora actuală și pe care nu și le dorește nimeni. În aceste condiții, însă, o reprezentantă a medicilor de familie se plîngea la un post de radio – în mod tot preventiv, probabil – că medicii de familie nu au capacitatea să se ocupe de eventuala distribuire a acestor pastile. Cu alte cuvinte, și dacă vine bomba atomică, noi oricum sîntem prea ocupați cu altele, iar sindicatele vor protesta. (**A. M.**)

© M. Pleșu

■ Întrebare: care e diferența dintre o rublă și un dolar? Răspuns: diferența e un dolar. (**M. C.**)

■ Se întîmplă și invers. Într-o benzinărie dintr-un orășel alsacian, afișajul electronic al prețului benzinei a arătat 1,25 euro în loc de 2,25 euro. Imediat s-a format o coadă enormă de automobiliști încîntați de o asemenea ocazie. Cînd au aflat că e o greșeală „de calculator“, au protestat. Jandarmii au fost chemați să-i liniștească. În orice caz, erori „în jos“ se produc numai la ei. La noi, după cum vedem tot timpul, se produc numai erori „în sus“. (**S. V.**)

■ De pe Twitter: Volodimir Zelenski este un politician pe invers – majoritatea fac pe eroii pînă cîștigă alegerile după care, odată ajunși în funcție, devin actori de comedie. (**M. C.**)

ÎNSĂ, ÎN PREALABIL, ANALIȘTII DESFĂȘOARĂ UN SCENARIU CLASIC

■ Un urs din statul american Connecticut a intrat într-un țarc căutînd mîncare, însă a fost atacat și gonit de doi porci. „Sînt foarte mîndră de ei, pentru că Hammy, porcul mai mic, se teme și de umbra lui, dar a sărit imediat în ajutor atunci cînd a văzut-o pe Mary luptîndu-se cu ursul“, a declarat Rebecca Shaw, proprietara porcilor. (**A. M. S.**)

■ Un pompier vorbind despre incendiul de la mallul Prosper de pe Calea 13 Septembrie: „La sfîrșit vom face o cercetare în prealabil“. Într-adevăr, ar fi cazul. (**D. S.**)

■ Analiștii care comentează, de săptămîni bune, capacitatea de discernămînt a lui Vladimir Putin ar trebui să se concentreze asupra hainei pe care a purtat-o acesta pe stadionul Lujniki, din Moscova, în timpul discursului către națiune. Cum să dai 12.000 de euro pe o geacă ordinară, pe care s-o mai și porți „la ocazii“, și să pretinzi că ai toate țiglele pe acoperiș? (**S. G.**)

■ Ambasadorul Federației Ruse la ONU, Ghenadi Gantilov, spune că „Rusia nu a invadat Ucraina“, ci „desfășoară operațiuni militare speciale“ și că „încearcă să bombardeze delicat“. Ucrainenii care au simțit pe pielea lor delicatețea bombardamentelor rusești de-abia așteaptă ca cei responsabili de aceste operațiuni militare să fie judecați pentru crimele de război comise și tratați cu delicatețe în centrele de detenție ale Curții Penale Internaționale de la Haga. (**M. M.**)

■ „Survivaliști“ sau *preppers* (de la *„to be prepared“*) e numele unei categorii de oameni care se pregătesc permanent pentru un scenariu apocaliptic – numit și „ziua X“ –, provocat de catastrofe naturale, crize financiare, dezastre climatice, impactul cu meteoriți, accidente nucleare, crize ale refugiaților, războaie, terorism, epidemii, pene de curent generalizate etc. Din activitățile *prepper*-ilor fac parte construirea de buncăre, stocarea masivă de alimente, medicamente și arme, deprinderea unor tehnici de supraviețuire și practicarea unui mod de viață autarhic, independent de rețelele publice de furnizare și aprovizionare. Iată cîteva acronime esențiale, pe care orice *prepper* care se respectă trebuie să le cunoască: INCH *(I'm Never Coming Home),* TEOTWAWKI *(The End of The World as We Know It),* YOYO *(You're on Your Own),* WROL *(Without Rule of Law)* și, cînd nu mai e nimic de făcut, WC *(Worst Case).* Cele mai vaste comunități de *prepper*-i se află în SUA, Germania, Austria, Elveția și Olanda. Ca întotdeauna, cei mai pregătiți sînt cei care nu au nevoie. (**M. P.**)

■ Din Turda, mai multe nume de firme: Începem Cu Sănătatea SRL, Seism Impex SRL, Transformări Metalice SRL, Escala SRL, Gheza Rada Constructorii Casei Tale SRL, Sens Vest SRL, Puiul Meu I & M SRL, Nașii Consult SRL, Soluția Informației SRL, Dănuț Taxi European SRL, Nyk Veritabil Trans SRL, Institutul Național De Sticlă SA, Caracter Plus SRL, Făbricuța De Traduceri SRL, Artis Vitalis SRL, Toamna Com SRL, Transilvania Frig Polar SRL, Pro Tempus SRL, Savarina SRL, Peștișorul Vesel SRL, Cuore In Due SRL, Activități Cadou SRL, Pro Natural Intens SRL, Pro Natural Contact SRL, Pro Natural Instinct SRL, Bucuria Arcașului SRL, Maria Canapele SRL, Cafeneaua De Acasă SRL, Teosofia Clasic SRL, Eurocuantic Impex SRL, Dacicus Soma SRL, Connected Eternity SRL, Iar Doi SRL, Prince & Me SRL, Depozitul De Schele SRL, Stabil Ambient SRL, Alb Imaculat SRL, Cristal 4 Passion SRL, Landul Făurar SRL, Summit SRL, Lambriuri Piatră Șeminee Premium SRL, DDD Insecto SRL, Proiect Aparte GR SRL, Reportaje Rusu SRL, Somptuos Energy SRL, Constantin Și Nepoții SRL, Impact Robotic SRL, Rochița Înflorată SRL, La Sărăcuț SRL, Drum Bun Construct SRL, Albișorul Impex SRL, Integral Concret SRL, Siguranța Casei Tale SRL, Lumea Apelor SRL, Spectre Invest SRL, Pasiune SRL, Pâinea De Sub Deal SRL, Doza De Sănătate SRL, Grame De Sănătate SRL, Arctangent SRL, Carol Imperator SRL, Anamaria & Bebe Calificat SRL, Morminte BZS SRL, Uzina De Mici SRL, Doamneajută SRL, Posibil SRL. (**D. S.**)

Gogoșica
AM DESCHIS GOGOSICA VĂ AȘTEAPTĂ
© Ș.M. Georgescu

DILEMA VECHE

REDACȚIA:
Dana CĂLINESCU (secretar general de redacție)
Marius CHIVU ● Radu COSAȘU ● Stela GIURGEANU
Andrei MANOLESCU (redactor-șef adjunct)
Matei MARTIN ● Matei PLEȘU ● Adina POPESCU
Iaromira POPOVICI ● Ana Maria SANDU
Dan STANCIU (art director) ● Mircea VASILESCU
Sever VOINESCU (redactor-șef)

RUBRICI:
Teodor BACONSCHI ● Ion BARBU ● Aron BIRO ● Paul BREAZU
Cosmin CIOTLOȘ ● Horia CORCHEȘ ● Andrei CORNEA
Codrin Liviu CUȚITARU ● Alin FUMURESCU ● Ionuț IAMANDI
Maria IORDĂNESCU ● Selma IUSUF ● Ovidiu LORENZ
Anca MANOLESCU ● Victor MOROZOV ● Radu NAUM
Lorin NICULAE ● Andrei PLEȘU ● Adrian G. ROMILA
Constantin RUDNIȚCHI ● Mihaela SIMINA
Bogdan-Alexandru STĂNESCU ● Oana STOICA ● Valeriu STOICA
Cătălin ȘTEFĂNESCU ● Bogdan TĂTARU-CAZABAN ● Teodor TIȚĂ
Rodica ZAFIU

TEHNOREDACTARE: Adrian DAMIAN
EDITOR WEB: Anda DOCEA

PUBLICITATE PENTRU PRINT:
floriana.coman@adevarulholding.ro

PUBLICITATE PENTRU ONLINE:
vanzari@ead.ro
dragos.stan@adevarulholding.ro

MANAGEMENT GRUPUL DE PUBLISHING:
Administrator Special: Constantin SANDU
Director Marketing: Steluța ZAMFIR
Coordonator Producție: Constantin DELTA
Director Distribuție: Dana ZAMFIR
Informații și reclamații ABONAMENTE:
0790.139.007 / 0790.139.009
(numere cu tarif normal, disponibile de luni pînă vineri, între orele 9 și 18)
e-mail: abonamente@adevarulholding.ro

ISSN: 1584-1669
Revistă editată de: Adevărul holding
Publicație auditată de: BRAT
Tiraj: 7.100
Tipărit la Tipoart Idea Studio

Biblioteca Județeană ASTRA Sibiu

Biblioteca Județeană
ASTRA Sibiu

„Sînt vechi, domnule!“ (I.L. Caragiale)

FONDATOR **ANDREI PLEȘU**

DILEMA VECHE

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIȚIE ■ Anul **XIX** ■ nr. **939** ■ 7-13 aprilie 2022 ■ www.dilemaveche.ro ■ 24 pagini ■ 8 lei

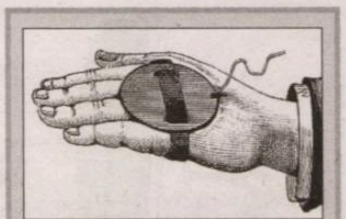

Mihaela SIMINA

accent pe **istorie**

4

ANDREI PLEȘU

„Turnanta ucraineană“

pagina 3

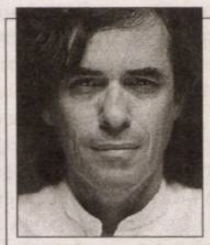

MIRCEA CĂRTĂRESCU

„Gustul dulce-amar al fantomaticii“

pagina 16

Interviu cu
SLAWOMIR SIERAKOWSKI

paginile 22-23

Jocuri video

SUPER NINTENDO
ENTERTAINMENT SYSTEM
SELECT
START
X
A
B
Y

© wikimedia commons

> *„Realitatea este compromisă. Creatorii de jocuri video o pot restabili.“*
>
> *JANE McGONIGAL*

Redacția DILEMA VECHE: Șos. Fabrica de Glucoză nr. 21, sector 2, 020331 București ● **telefon:** 0372.130.006 ● **e-mail:** dilema@dilemaveche.ro

Biblioteca Județeană ASTRA Sibiu

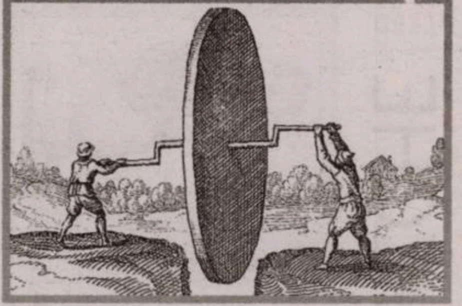

Teodor TIȚĂ

contraintuiția

Un meltean în caleașcă

În 1978, aflat în vizită în Marea Britanie, Nicolae Ceaușescu primea un soi de cadou din partea gazdelor. O plimbare prin Londra alături de regina Elisabeta a II-a în caleașca regală. Primirea la Buckingham și toate gesturile de curtoazie ale britanicilor erau motivate de dorința obținerii unor contracte comerciale cu partea română. Cel mai celebru, nedus pînă la capăt, era cel privind construcția avionului BAC 1-11. Cei care au amintiri din anii ’80 știu că avionul ăsta era mîndria industriei românești deși s-au construit doar cîteva exemplare.

Vizita cuplului Elena și Nicolae Ceaușescu avusese loc la propunerea premierului James Callaghan care, confruntat cu o gravă criză economică domestică, era nevoit să fie creativ în căutarea oportunităților de creștere pentru companiile britanice. Dar argumentul economic nu era suficient pentru onoarea ce i se acorda dictatorului român. A existat și unul politic care, la vremea aceea, a părut suficient nu numai britanicilor, ci și americanilor care, prin vocea vicepreședintelui (viitor președinte) George Bush, observau public și apreciativ jocul de-a independența practicat de România în blocul comunist.

Știm cum s-a terminat această poveste. Încurajat de curtoazia occidentală, dar fascinat de Coreea de Nord, Ceaușescu a crezut că poate obține tot ce e mai bun din cele două lumi. A sfîrșit împușcat și este amintit azi adesea în lista dictatorilor-fruntași ai omenirii. A făcut-o, cel mai recent, președintele Zelenski al Ucrainei într-un discurs rostit în fața Parlamentului României.

Ceea ce dăinuiește din acea vizită e jena britanicilor și inadecvarea cuplului prezidențial român în prezența reginei Elisabeta a II-a. Imaginile, disponibile pe YouTube pentru cine dorește să le vadă, ne arată un Ceaușescu stîngaci, impresionat și, pe alocuri, ridicol. *Cringe*, cum s-ar zice în *meme*-uri. Un zîmbet tîmp-încîntat înghețat pe față, o mișcare robotică și dezordonată în același timp a mîinii sînt elemente care îți rămîn pe retină multă vreme după ce ai închis *browser*-ul. Un meltean în caleașcă.

Fast-forward 44 de ani. Sîntem în cu totul altă lume. România e din nou în grațiile Occidentului, Ceaușescu e aproape uitat, viața merge mai departe. Corespondenta din România a unei publicații franceze observă foarte just că românii reușesc cumva să fie diferiți de vecinii lor: Ucraina e în război, Ungaria și Serbia tocmai și-au reconfirmat electoral semidictaturile, iar despre Bulgaria, acum ca și atunci, nimeni nu prea știe ce să spună. Observația, relativ corectă, e una de natură să placă românilor. Le confirmă micile prejudecăți cu privire la superioritatea față de vecini. De data asta în rama pro-occidentalismului, al sacrificiilor meritate și al adesea invocatului noroc istoric.

Și totuși…

Mîndri membri ai UE sau ai NATO, începem încet-încet să ne relaxăm cam prea mult. Comparația favorabilă cu țările din jur nu ajută sub nici o formă, mai ales dacă ele continuă să se scufunde în prăpăstii tot mai iliberale sau sînt pustiite de un război în care ajutorul vine adesea sub forma lui „privesc cu atenție și îngrijorare“ rostit în germană sau franceză.

Sînt o sumă de evenimente în ultimele două luni care justifică măcar un mic semnal de alarmă. Am să le enumăr:

– suspendarea „din greșeală“ de către autoritățile române a unui site de știri perfect legitim sub masca luptei cu dezinformarea;

– apariția unei strategii de combatere a știrilor false în care cineva s-a gîndit că e o idee bună să caute asocierea dintre incompetență și Klaus Iohannis pentru a verifica dacă nu cumva spune cineva vreo minciunică;

– operațiunea de compromitere a jurnalistei care a dezvăluit un presupus plagiat al premierului Nicolae Ciucă.

La fiecare dintre aceste trei incidente, autoritățile statului au precizat formal și sobru că susțin libertatea de exprimare și dreptul ziariștilor de a-și face meseria. Și totul la distanță de săptămîni. Succesiunea asta de „accidente“ și asigurări poate fi o coincidență. Sau poate fi semnalul că undeva, prin străfundurile statului român, începe să se trezească un animal urîcios.

Unul care crește în crize și se simte îndreptățit să nu mai țină seama de reguli pentru că există o amenințare mai mare. Una imprecis definită și care justifică urmarea unor instincte nefericite sau chiar a unor intenții pe care numai teama de Occident le-a ținut în frîu.

Iar dacă ipoteza aceasta e reală, atunci animalul ăla nu numai că e urîcios, dar e și prostovan. Din motive pe care n-am să le mai detaliez, acum sînt puține organizații de presă care pun probleme autorităților. Au rămas cîteva titluri și cîțiva ziariști. A încerca să le pui și ăstora pumnul în gură nu poate decît să îți garanteze că România aceea pe care o protejează, în deplina lor splendoare, autoritățile implicate în incidentele de mai sus va fi și mai puțin apărată.

Ba din contra, sub tirania unor sergenți ai discursului public, în loc ca tensiunile inerente din societate să se rezolve după metode cunoscute de toată lumea, ele vor răbufni în locuri în care ne așteptăm mai puțin. În creșterea frustrărilor, în noi episoade de tip 10 august, în noi și imprevizibile fețe ale radicalismului care vor face animalul nostru prostovan să își mănînce coada de furie.

Se repetă *ad nauseam* în retorica oficială sintagme-scîndură de tip „parteneri de încredere ai Occidentului“, „democrație consolidată“, „exemplu pentru statele din Est“. Dar, atîta vreme cît incidente precum cele amintite mai sus nu au consecințe verificabile, nici unul dintre mestecătorii ăștia de rumeguș nu vrea să vadă că ne transformăm rapid în niște melteni în caleașcă.

Teodor Tiță *este gazda podcast-ului* În Centru *pe care îl puteți asculta pe oricare dintre platformele de distribuție (Apple, Spotify, Google etc.): https://open.spotify.com/show/5jSN6amOtenIsHn23aoOLQ*

■ ■ ■

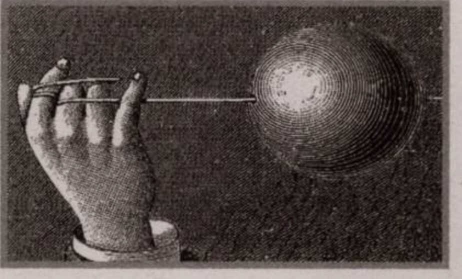

Matei MARTIN

mapamondul de buzunar

Schröder, prietenul lui Putin

Războiul de agresiune al Rusiei în Ucraina continuă, în ciuda promisei retrageri a armatei. Iar ororile acestui război obligă la o reacție mai fermă a comunității internaționale. Preocupat, pe bună dreptate, de pericolul declanșării unui război mondial, Occidentul s-a limitat pînă acum la un sprijin moderat, constînd în arme defensive, pentru Ucraina. Și la sancțiuni economice severe îndreptate împotriva Rusiei și a rușilor. Însă aceste sancțiuni lovesc și în cei care le aplică. Multe state europene sînt dependente de gazul rusesc. Nu se știe cît va rezista economia Rusiei în absența banilor care vin din Europa în schimbul gazului. Dar europenii nu rezistă multă vreme fără gazul rusesc. Mai ales Germania e vulnerabilă: industria se bazează în foarte mare măsură pe importul de gaze din Rusia. Iar această dependență a fost construită în timp, odată cu renunțarea la energia bazată pe cărbune și la cea nucleară din rațiuni ecologice. Afacerile cu gaz rusesc au început într-un moment în care Rusia era „doar“ o țară nedemocratică, condusă de un lider autoritar, care nu respectă drepturile fundamentale ale omului; astăzi, partenerul de afaceri al Germaniei e suspectat că a comis crime de război și crime împotriva umanității.

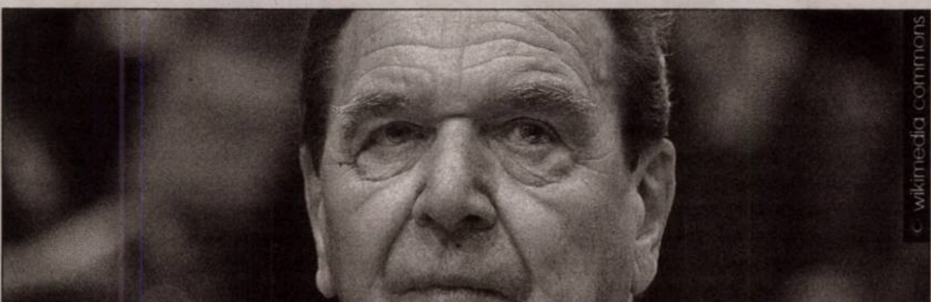

© wikimedia commons

Gerhard Schröder

Unul dintre artizanii acestui parteneriat e Gerhard Schröder. Fostul cancelar (1998-2005) și lider al Partidului Social Democrat (SPD) e prieten și sfătuitor al lui Vladimir Putin și a devenit președinte al consiliului de administrație al companiei de stat rusești Rosneft, precum și membru în consiliul Gazprom. E, de fapt, *lobby*-istul lui Putin în Germania și în Europa. Invazia Rusiei în Ucraina nu l-a determinat să-și dea demisia din funcțiile deținute la companiile controlate de Moscova – în ciuda presiunii opiniei publice, care îl condamnă. Această încăpățînare devine, în contextul în care liderii europeni încearcă să aplice Rusiei noi sancțiuni, aproape rușinoasă pentru o țară în care politica se fundamentează pe valori precum cinstea și onoarea.

Ce ar mai trebui să facă Gerhard Schröder pentru ca relațiile sale dubioase de afaceri cu Rusia să primească o încadrare juridică?

Să ne înțelegem: Gerhard Schröder se bucură, în Germania, de toate privilegiile și beneficiile unui fost șef de guvern. Are un aparat de lucru compus din patru angajați, un birou la Bundestag, un buget asigurat de stat pentru aparatul de lucru și o pensie de 7.000 de euro. E tratat, în continuare, ca un înalt funcționar și continuă să fie un om influent la nivel de partid și chiar (informal) la nivelul înalt al deciziei politice. Ca fost lider de partid, are uși deschise peste tot și o agendă telefonică bogată. Știe, la o adică, pe cine să sune și cu cine să se întîlnească pentru a-și ajuta patronii ruși să vîndă mai mult și mai bine.

Recent, cu prilejul unei conferințe în Turcia, fostul cancelar a vorbit despre războiul din Ucraina. Conflictul, spune el, ar fi o consecință a faptului că europenii nu au creat o arhitectură de securitate adecvată după Războiul Rece. Războiul din Ucraina, spune el, ar fi rezultatul unui „eșec politic“. Schröder a prezis că, odată cu războiul, Europa își va extinde capacitățile de securitate. Nimic, însă, despre agresiunea Rusiei. Nimic despre ororile războiului. Nimic despre vulnerabilitatea strategică a Germaniei și a Europei – la care a contribuit, din plin, el însuși. Cînd prietenul lui Vladimir Putin și „ambasadorul“ gazului rusesc în Germania dă sfaturi Europei și face predicții geostrategice e clar că avem o problemă morală.

Mă întreb ce ar mai trebui să facă Gerhard Schröder pentru ca relațiile sale dubioase de afaceri cu Rusia să primească o încadrare juridică. Oare un *lobby*-ist al companiilor ruse în Germania, fost cancelar care se bucură de un statut privilegiat din partea statului german, nu se află în conflict de interese? Oare a promova o companie rusească de stat pentru a face afaceri foarte avantajoase în Germania nu e trafic de influență? Oare a facilita afaceri în dezavantajul Germaniei nu poate fi calificat drept un act de înaltă trădare? Oare cum ar trebui calificată prietenia unui fost șef de guvern dintr-o țară democratică cu un lider politic autoritar anchetat pentru crime de război?

■ ■ ■

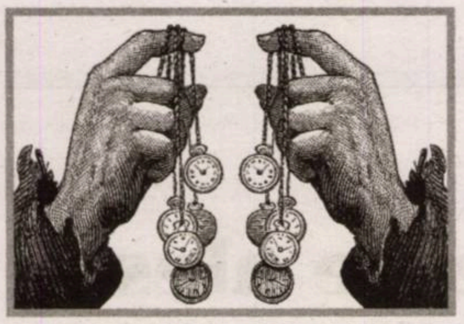

Andrei PLEȘU

nici așa, nici altminteri

„Așa e că pînă acum nu stăm nici bine, nici rău, adică nici așa, nici altminteri?“ (I.L. Caragiale)

Turnanta ucraineană

Descopăr, uimit, că, acum opt ani, am publicat în Adevărul *un text despre problema ucraineană, provocat de un articol pe aceeași temă apărut în* Die Welt. *N-am cum să nu-l reiau...*

De curînd (martie 2014), a apărut, în *Die Welt*, un editorial al sociologului german Wolf Lepenies despre viitorul Ucrainei. Teza editorialului valorifică, în orizont european, analizele unui tînăr istoric ucrainean, Andriy Portnov, cu care am avut și eu prilejul să stau de vorbă, vara trecută (2013), la Institutul de Studii Avansate din Berlin. E bine, atunci cînd încerci să înțelegi situația unei țări diferite de a ta, să acorzi o atenție specială localnicilor. Sînt întotdeauna – mai ales dacă e vorba de oameni cultivați – mai riguroși în comentariile lor decît reportajele curente de televiziune. Andriy Portnov ne atrage atenția că istoria Ucrainei nu se epuizează într-o unică „narațiune“: memoria țării e o memorie pestriță, o juxtapunere de „povești“ și interpretări distincte, în care e greu să separi dimensiunea rusească de cea propriu-zis ucraineană. Etnic vorbind, lucrurile sînt încă și mai complicate: la sfîrșitul secolului al XVIII-lea, Herder vorbea despre numeroasele „mici populații sălbatice“ care ocupau teritoriul ucrainean, cam în felul în care un amalgam asemănător precedase constituirea civilizației vechi grecești. Dar, pentru a rămîne la dihotomia fundamentală „ucrainean-rusesc“, să amintim echivocul semnificativ al noii monede „naționale“ introduse de președintele Kucima, înainte de „revoluția portocalie“: bancnotelor li s-a dat un nume ucrainean *(grivna)*, iar monedelor metalice – nume rusesc *(copeici)*. Distribuția lingvistică a țării nu e, nici ea, ușor de sistematizat. Portnov arată, cu argumente, că, în Ucraina, faptul de a vorbi rusește nu e, în mod necesar, o dovadă că ești rus (sau pro-rus).

Wolf Lepenies e de părere că soluția actualei crize ucrainene trebuie să pornească tocmai de la recunoașterea lucidă, nepartizană, a structurii multiple, diversificate a țării. Ucraina, spune el, nu ar fi bine plasată nici în blocul „Rusiei Mari“, dar nici în acela al Uniunii Europene și, cu atît mai puțin, în blocul NATO. Ea ar trebui să rămînă o „turnantă“, un interval, un „spațiu de negociere“ *(„Trading Zone“)* între cele două lumi, o zonă de trecere, de reciprocă acomodare a Occidentului la Rusia și a Rusiei la Occident. Un model echivalent ar fi, în opinia savantului german, Turcia, așezată și ea între Europa și lumea islamică, și necesară *tocmai* pentru că are această poziție specială, de mediator privilegiat. Putin greșește, deci, cînd vrea să rusifice Ucraina, tot astfel cum Erdogan greșește cînd vrea să islamizeze Turcia. Dar nici Uniunea Europeană nu trebuie să mizeze pe ipoteza nerealistă a preluării celor două țări „în sistem“.

Ceaușescu ar organiza un referendum.

În ce mă privește, în ciuda vechii mele simpatii pentru Wolf Lepenies (fără de care n-aș fi putut înființa Colegiul Noua Europă din București), nu pot fi de acord cu rezonabila lui concluzie. Și despre România s-a vorbit mereu ca despre o „turnantă“ între Est și Vest, între Orient și Occident. Avem, chipurile, prin har geopolitic, vocație de „intermediari“. Misiunea noastră este „sinteza“. Am trăit însă, pe pielea noastră, consecințele acestei *non-apartenențe*, ale acestei plutiri „conciliante“ în *no man's land*. În lumea de azi, globalizarea face încă și mai dificilă situarea în afara oricărei definiții. Nu orice țară își poate permite neutralitatea Elveției, bine protejată de vecinătăți pașnice și prospere, prosperă ea însăși, asumată amical, ca atare, de comunitatea continentală. Ucraina stă însă între un agresiv apetit imperial și o sumă de bune (și politicoase) intenții europene. Salvatoare nu poate fi decît o opțiune limpede. Nu o opțiune între două construcții religioase (ca în cazul Turciei), înte două tipuri de bunăstare (ca, să zicem, în cazul Norvegiei), ci între „normalitatea“ valorilor democratice și derapajul, mereu posibil, spre precaritate economică și autoritarism. Ideea de a transforma Kievul într-un loc de întîlniri „diplomatice“ între Moscova și Bruxelles mi se pare oarecum candidă și neproductivă.

Altceva este, cred, demn de luat în seamă, din perspectivă românească, în criza ucraineană. Andriy Portnov crede că lucrurile au mers pe o cale greșită încă de pe vremea „victoriosului“ Iușcenko, în a cărui guvernare s-au pus mari speranțe în materie de modernizare, de reformă politică și administrativă etc. Or, „marea schimbare“ anunțată și sperată de toată lumea n-a avut loc. Ucraina „post-revoluționară“ s-a prăbușit sub *corupție* și *incompetență*. Rezultatul? Nostalgicii și pro-rușii au recîștigat teren și și-au transferat așteptările neîmplinite asupra mamei Rusii și a „întreprinzătorului“ Putin.

Să facem un scurt exercițiu de imaginație. Să zicem că ar exista, teritorial și statal, două Românii: una comunistă, rămasă sub Ceaușescu (sau sub urmașii lui), și, alături, una „europeană“, „postdecembristă“. Îmi este, din păcate, ușor să-mi închipui că cei 46% din cetățenii României „noi“, care spun, azi, că era mai bine înainte de 1989, ar fi spontan de acord ca România „vecină“, cea comunistă, să ne „anexeze“. Ceaușescu ar organiza un referendum, Uniunea Europeană ar protesta „diplomatic“ și ar bloca fondurile cîtorva magnați din țara agresoare, dar pe străzi vor defila, „pacific“, cîteva tancuri, iar poporul va saluta, cu entuziasm, sigur de buna lui alegere, revenirea la matcă. Ar putea fi calificată o astfel de acțiune „ceaușistă“ drept brutală, nedreaptă, abuzivă? Nici vorbă. Parcă americanii n-au intrat în Afganistan?

Pe scurt: corupția și incompetența ne-ar putea costa mult mai mult decît ne imaginăm. Nu doar o scădere a nivelului de trai, ci o scădere a capacității de a spera, de a opta, de a rămîne cu adevărat independenți. Orice țară administrată catastrofal devine o ilustrare tragică a *vulnerabilității*. Asupra oricărei țări în dezordine planează destinul unei Ucraine...

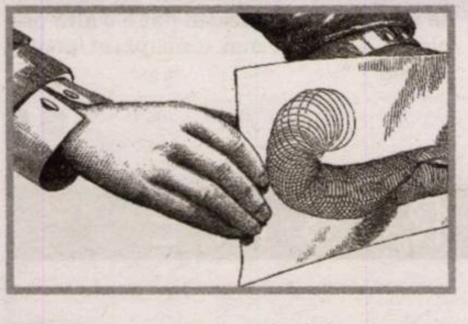

Andrei CORNEA

la răscruce de gînduri

Conjurația mediocrilor

Ne repugnă, ca principiu, să considerăm un popor responsabil pentru crimele și relele unui dictator modern – fie că a fost vorba despre Hitler, Stalin, Mao sau e vorba, azi, despre Putin. Popoarele, aduse în servitute, sînt nevinovate de ticăloșiilor stăpînilor, am vrea să spunem și să credem.

Și totuși, deși firele care leagă vinovăția colectivă de vinovăția individuală, mai mare sau mai mică, sînt extrem de fine și aproape invizibile, nu cred că sînt chiar inexistente. De foarte multe ori – deși în chip inegal și variabil –, cei care consimt la rău au responsabilitatea lor. A fi oprimat nu inocentează de la sine.

Regimurile comuniste au fost *modele de sclavie colectivă;* totuși, ele au fost – în anumite perioade mai mult, în altele mai puțin, dar totuși au fost aproape mereu – și *susținute popular* într-o măsură însemnată (așa cum am arătat și în cartea mea *Miracolul – Despre neverosimila făptură a libertății)*. Aceasta este sursa reală a „nostalgiilor“ postcomuniste, și nu doar amnezia, autoiluzionarea și imitarea stîngismelor occidentale. Același lucru s-a întîmplat, desigur, și cu fascismul și nazismul, rămase populare în Germania, Italia și alte țări, atîta vreme cît nu au distrus țările respective prin războaie pierdute. Altfel spus, *totalitarismul nu a fost nici fără susținere în populație și totuși nici un regim liber*, iar poporul a fost deopotrivă și victimă, și asupritor: masele nu cer libertate, ci din contra, se acomodează foarte bine cu servitutea, cu condiția ca Puterea să le ofere destulă egalizare socială aparentă cu elitele sau măcar să le promită că va coborî statutul unor elite umilindu-le, terorizîndu-le și găsind întotdeauna victime sacrificiale. Anticipînd situația din secolul XX, marchizul de Custine scria în prima jumătate a secolului al XIX-lea, cu referire la Rusia țaristă pe care o vizitase: „Un popor asuprit își merită întotdeauna pedeapsa; tirania este opera popoarelor și nu capodopera unui singur om“ *(apud* Codruț Constantinescu, *Mirajul utopiei,* Editura Vremea, București, 2013, p. 102).

I-a ținut isonul cu mare luciditate, după un secol, Panait Istrati, fostul comunist, întors „pocăit“ din URSS: „...Adevărata dramă a vieții și a carierei mele de scriitor a luat naștere în Rusia Sovietică. Acolo, cînd am văzut cum mulțimi compacte, nu tirani izolați, pot să se ridice și să tiranizeze noroade întregi de frați și confrați, a început fapta și drama mea adevărată... M-am convins că nedreptățile care se comit de către societăți care încalecă societăți nu sînt crimele unor Stalin sau Mussolini izolați, ci sînt crimele unor colectivități...“ *(Idem*, p. 122).

„Nu sînt crimele unor Stalin sau Mussolini izolați, ci sînt crimele unor colectivități...“

Să nu ne mirăm prea mult că, în zilele noastre, Putin rămîne popular, în pofida războiului din Ucraina și a transformării în direcție totalitară a societății ruse. Nu lipsa de informare cred că e decisivă aici, cum spun unii. În fapt, milioane de oameni profită și vor profita de pe urma acestei situații, în care Rusia ajunge tot mai izolată și mai tiranică: mediocrii scapă de concurență (plecarea firmelor occidentale), birocrații devin atotputernici, invidioșii pot deveni delatori, resentimentarii își varsă năduful pe oamenii mai buni ca ei, proștii invadează media și pot face paradă nestingheriți de nerozii cu condiția să fie „în linie“. Locurile (din instituții publice și private) părăsite de cei care fug din țară sau sînt dați afară pentru atitudini contrare statului sînt și vor fi ocupate imediat de inși profesional inferiori, arivişti și leneși. Or, majoritatea populațiilor este formată, pretutindeni, din mediocri, leneși, arivişti, resentimentari, din oameni comozi și care refuză curajul de a gîndi și a acționa independent. Prin urmare, regimul tot mai opresiv favorizează acum din plin această „conjurație a mediocrilor“ care e majoritară prin definiție. Cum să nu-l susțină ea, deci, pe Putin, chiar dacă e ea însăși tiranizată? Se întîmplă sub ochii noștri ceea ce scria pe timpuri disidentul sovietic Alexandr Zinoviev: „La noi o majoritate zdrobitoare a populației oprimă cu adevărat o mică minoritate. E adevărat că, procedînd astfel, ea se oprimă pe ea însăși, permițînd unora să o tîrască în noroi, după pofta lor...“ (A. Zinoviev, *L'Avenir radieux*, L'Âge d'Homme, Lausanne, 1978, p. 100).

Sigur, vocația libertății nu piere niciodată complet din inima omului. Dar cîte pustiuri trebuie să străbată popoarele pentru ca, la un moment dat, pămîntul făgăduinței să fie întrevăzut? Cîte generații care, deopotrivă, susțin și îndură tirania trebuie să se treacă pentru ca această „conjurație a mediocrilor“ să-și piardă puterea, fie și numai pentru un scurt răstimp?

Sever VOINESCU

axa dus-întors

Sufletul frumos are de ales

Într-un editorial recent din *Le Figaro* – indiscutabil, un cotidian excelent cum noi nu vom avea în România niciodată, mulțumim tuturor patronilor de presă din România! –, filozoful Luc Ferry vorbește despre dezbaterile care agită societățile europene acum referitoare la războiul din Ucraina, provocat de o întrebare care i s-a pus într-un interviu: Ai muri pentru Kiev? O întrebare poate stupidă în felul în care a fost formulată, dar care vizează, de fapt, opțiunea fundamentală: luptăm în războiul pe care l-a declanșat Putin sau negociem cu el, asumînd că trebuie să-i dăm ceva (poate o parte din Ucraina, poate controlul politic al Kremlinului asupra acestui stat, totuși, independent) ca să se potolească? Ferry își amintește o discuție pe care a avut-o demult cu Raymond Aron. Autorul *Spectatorului angajat* îi atrăsese atenția asupra unei expresii a lui Hegel, „sufletele frumoase“, pe care Ferry o înțelege acum ca descriind pe cei care „judecă indignați... refuzul de a intra în război“. Mai departe, Ferry e categoric, numindu-i proști pe cei care „după două războaie mondiale... și-l doresc pe al treilea“. Desigur, editorialul evocă și perspectiva unei dezvoltări nucleare, „cu milioane de morți“ – de fapt, asta e teama cea mare. Mai departe, Ferry își amintește că Aron „mi-a spus că preferă, ca și Max Weber, etica responsabilității în locul eticii convingerii, angajamentul civic celor care livrează lecții de morală invitînd pe ceilalți să meargă să moară. Mi-a spus (Raymond Aron – *n.m.*) că etica convingerii, vai, se exercită fără rest în lumea intelectualilor care au mîinile curate, desigur, dar care nu au mîini. Ei se țin de un slogan, *Fiat justitia pereat mundus,* convinși că, dacă se face justiție, lumea trebuie să moară. Astfel, se apără principiile disprețuind realul. Astăzi sufletele frumoase cred că negocierea cu Rusia este lașitate, lipsă de eroism, cer să se trimită avioane deasupra Ucrainei, că NATO trebuie să securizeze spațiul aerian ucrainean, chit că asta ar duce la un război total. La antipozii cinismului, etica responsabilității păstrează principiile umanismului și pur și simplu ține cont de realitate în aplicarea lor, fie și cu prețul compromisului pe care sufletele frumoase îl văd, bineînțeles, ca fiind compromițător...“. Lumea, adaugă editorialistul, nu e în alb și negru, ci în mii de nuanțe, nimeni nu e vinovat și nevinovat pe deplin; toate vinovățiile au ceva nevinovat în ele și toate nevinovățiile sînt pătate de vinovăție, iar datoria cuiva care practică etica responsabilității și nu etica convingerii, adică etica „sufletelor frumoase“, este să navigheze pașnic prin această realitate. Astfel, „etica sufletelor frumoase nu ar fi decît, paradoxal, o formă sofisticată de cinism confortabil, un fel prin care intelectualul care vrea să-și păstreze imaginea bună și o presă pe măsură își asigură conștiința“. Cînd spui Hegel, nu-i așa, spui dialectică, așa că Luc Ferry nu putea rata această concluzie oarecum filozofică: „Dialectica sufletului frumos se soldează cu o contradicție insolubilă: cînd e privată de un ceva căruia trebuie să i se opună cu energia disperării, ea se ofilește și, cum el nu poate trăi fără dublul său, fără ticălosul în absența căruia luptele sale își pierd sensul, e nevoie să își inventeze fără încetare un nou ticălos, odată ce a dispărut cel de dinainte. După Stalin e nevoie de un Putin, după Hitler era nevoie de un Saddam sau de un Gaddafi...“.

După ce am citit acest text, prima mea reacție a fost să mă întreb: oare cum ar fi sunat un editorial scris de Luc Ferry într-una din zilele cuprinse între 9 mai și 22 iunie 1940? Avea și Hitler dreptatea lui să invadeze Franța? Poate că „etica responsabilității“ spune că da. Desigur, și situația era diferită: modul în care își apără ucrainenii țara de invazia putinistă nu prea seamănă cu modul în care și-au apărat francezii țara de invazia hitleristă. Deci acest gen de întrebări poate că nu țin cont de realitatea complexă, în care nu există bine și rău, ci doar amestecuri. Așa că am alungat repede acest gînd.

Altfel, nu pot să nu observ că sîntem sincroni cu Europa. Și la noi multă lume gîndește la fel. Pentru mine, „sufletele frumoase“ nu sînt, totuși, cele ale celor care vor să răspundă războiului lui Putin cu război. Dimpotrivă, sînt celelalte – cele care, în toiul ofensivei ruse căreia ucrainenii îi rezistă incredibil (cine ar fi crezut acum o lună și ceva că Ucraina poate cîștiga un război cu Rusia – uite că acum nu mai e chiar imposibil!), cer Occidentului să-i lase pe ucraineni în plata lor și comunității internaționale să-i dea lui Putin ce vrea numai să ne lase în pace. Asta ar fi, cred „sufletele frumoase“, pacea. Cea în care ne lasă Putin dacă-i dăm ce vrea. Și azi, și mîine, și cît o mai fi Putin. Sau, după cum bine remarcă Ferry, altul aidoma lui – căci lumea nu duce lipsă de asemenea personaje.

Aud adesea zilele astea: „Eu sînt pacifist!“. Le spun celor care cred că doar ei sînt așa – și că cei care vor un răspuns pe măsură cînd Rusia își atacă militar vecinii – că se înșeală. Nu cred că există om normal la cap care să nu vrea pace. Problema este ce înțelegem prin pace. Și, concret, ce înțelegem prin pace acum, în acest război declanșat de Putin pe teritoriul Ucrainei. Răspunsul la această întrebare ar fi, într-adevăr, o treabă pentru un filozof.

Dialectic vorbind – iată, ce să fac, încerc și eu –, pacifiștii europeni intră repede într-o fundătură. Ei își exercită dreptul de a pune presiune publică asupra guvernelor occidentale să nu „escaladeze“. Acest apel e, deja, o mantră: „Să nu escaladăm!“. Nu e deloc clar, însă, ce înseamnă să nu escaladăm. Putin a avertizat că el consideră „escaladare“ orice ajutor dat Ucrainei. Pacifiștii consideră la fel? Dacă Putin atacă militar, par a spune pacifiștii noștri, escaladarea înseamnă orice răspuns militar în apărare pentru că, firesc, dacă Putin găsește rezistență militară în calea expansiunii sale va mări la rîndu-i forța atacului militar, răspunsul și el va deveni, la fel de firesc, mai puternic, urmînd măsura atacului, și tot așa. Asta este o escaladare în toată regula. Cu alte cuvinte, singura posibilitate ca să nu escaladăm este să nu ne apărăm.

Dar nu aceasta e fundătura – aceasta e doar confuzia. Fundătura constă în faptul că aceiași pacifiști sînt neputincioși în a exercita același tip de presiune asupra lui Putin, adică asupra celui care a început războiul. Se spune, sarcastic, că e ușor să fii războinic în afara Ucrainei, pe seama vieților civililor ucraineni. La fel de ușor, însă, este să fii pacifist în afara Ucrainei. Este tot o nepăsare față de soarta Ucrainei și a ucrainenilor pe care o invocă acuzator pacifiștii arătîndu-i cu degetul pe „războinici“. Și, înclin să cred, este o nepăsare încă mai vinovată moral. Ucrainenii vor să lupte, vor să reziste. Rușii vor să lupte, vor să obțină Ucraina. În acest context, din afară, ai de fapt două variante: fie îi ajuți pe ucraineni și acționezi, direct sau indirect, asta depinde de decizii politice și strategice complicate, astfel încît Putin să piardă acest război, fie stai pe margine și strigi la beligeranți: „Să fie pace!“ în timp ce rușii căsăpesc un popor peste care au dat năvală sub ochii tăi. Sufletul frumos ce alege?

De fapt, e exact invers decît spune Luc Ferry. Cei care vor să-și liniștească conștiința și să meargă printre noi pe un cal alb, despovărați de responsabilitatea deciziei, sînt pacifiștii. Dimpotrivă, etica responsabilității te obligă, în acest caz, să alegi și să acționezi. Iar ce înseamnă să acționezi în contextul dat e o altă problemă. Care nu mai e neapărat pentru filozofi.

■ ■ ■

Mihaela SIMINA

accent pe istorie

Bruiaj la radio

Declarația Universală a Drepturilor Omului, art. 19: „Toată lumea are dreptul să caute, să primească și să transmită informații și idei prin orice mijloc, independent de frontierele de stat“. Aceste cuvinte erau inscripționate pe o placă, în holul principal de la intrarea în sediul Radio Europa Liberă din München.

„Problema cea mare era bruiajul“, scrie Liviu Tofan în cartea sa *Ne-au ținut în viață. Radio Europa Liberă 1970-1990* (Editura Omnium, 2021), lectură bună pentru o perspectivă în plus asupra modului de circulație a informațiilor în timp de criză și conflict, chestiune adesea învăluită de mai multe subtilități decît simpla (nu și ușoara) diferențiere dintre știri false și știri reale.

În România, *problema cea mare*, bruiajul, a încetat prin anul 1964, deși ascultătorii ar fi putut fi de altă părere avînd în vedere recepția uneori deficitară a postului radio, situație cauzată în fapt doar de unele realități tehnice cît se poate de obiective. Ca o completare, în Ungaria bruiajul a încetat în aceeași perioadă, în Polonia și în Uniunea Sovietică fiind oprit abia în ianuarie, respectiv noiembrie 1988, iar în Bulgaria și Cehoslovacia în decembrie 1988. Există și motive pentru care REL nu mai era bruiat în plină epocă comunistă în România.

Unul dintre motivele pentru care undele Radioului american al libertății nu au mai primit piedici în spațiul românesc era costul instalațiilor de bruiaj, se pare unul foarte mare – specialiștii spun că îți trebuie de zece ori mai mulți bani ca să bruiezi decît ca să emiți.

La aceasta se adaugă, desigur, și aspecte mai complexe, care țin de contextul politic și diplomatic al perioadei. Conducerea de la București era atunci în proces de consolidare a unei (aparente sau nu) distanțări față de Moscova și a apropierii de Occident. Din considerente pur pragmatice, firește. Cert este că, așa cum menționează Liviu Tofan, pentru regimul de la București dădea bine, de minune chiar, ca cetățenii români să audă, la Radio Europa Liberă, citată presa occidentală care relata că România duce o politică *antisovietică*.

Dar calitatea transmisiei în interiorul Radioului știți cum se verifica? *THE QUICK BROWN FOX JUMPS OVER THE LAZY DOG* – acest text era transmis prin teleimprimatoarele din redacție. Sintagma nu reprezenta vreun cod secret ori ceva similar, ci avea doar caracteristica de a conține toate literele alfabetului englezesc. Verificat.

Transmisia putea continua. Ca și istoria. Greu de bruiat.

BARBURISME

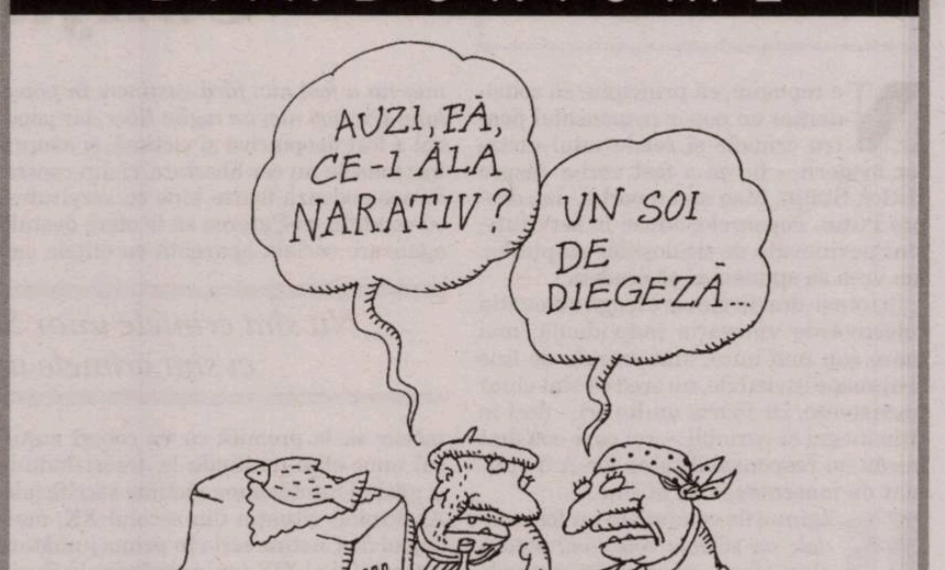

AUZI, FĂ, CE-I ĂLA NARATIV?
UN SOI DE DIEGEZĂ...

Desen de Ion BARBU

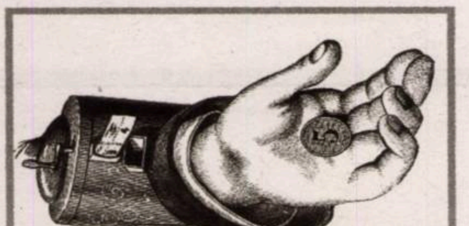

Constantin RUDNIŢCHI

viaţa de **capital**

Ruble, dolari, euro şi alte „arme“ ale războiului economic dintre Rusia şi lumea occidentală

Războiul din Ucraina a adus în atenţie, din nou, moneda rusească. Rubla intrase de ceva timp într-un „con de umbră“, o uitare uşor de înţeles, dacă avem în vedere anvergura şi structura economiei ruseşti. De fapt, Rusia conta pe plan global doar prin exporturile de materii prime energetice şi prin vînzările de produse agricole, toate realizate pe pieţe care se raportau la euro sau dolari.

Unde era rubla în toate aceste tranzacţii? Nicăieri. Doar că războiul din Ucraina, care s-a extins şi la nivel economic, a adus în „vîrtej“ şi rubla. Aplicarea sancţiunilor economice a avut ca efect o devalorizare accentuată a rublei în raport cu dolarul. Efectul a fost logic. Sancţiunile occidentale au blocat conturile din Occident ale companiilor ruseşti importante, ale oligarhilor ruşi şi ale băncii centrale. Banca Rusiei a luat trei măsuri pentru a încerca să mai salveze ce se putea salva. Prima decizie a fost să crească dobînda de politică monetară la 20%. A fost o hotărîre curajoasă, ruptă de politica Kremlinului, care a avut o logică economică, şi anume să crească atractivitatea rublei. Să ne aducem aminte, de exemplu, că banca centrală a Turciei a fost influenţată politic să scadă dobînda. Preşedintele Erdogan l-a schimbat din funcţie, în anul 2019, pe guvernatorul băncii centrale pentru că nu a acceptat să scadă dobînda-cheie. Rezultatele de moment au fost dezastruoase, inflaţia a crescut exponenţial, iar turcii s-au înghesuit să cumpere aur pentru a se refugia în faţa creşterilor de preţuri.

A doua decizie a fost aceea de a tipări ruble. Chiar dacă o astfel de măsură inflamează inflaţia, este necesară pentru a avea pe piaţa internă masă monetară suficientă pentru cheltuieli curente. În fine, a treia decizie a fost aceea de a interveni pe piaţă pentru a apăra moneda rusească. Banca Rusiei a cheltuit 39 de miliarde de dolari din rezervele valutare pentru a „apăra“ rubla în faţa devalorizării.

Au fost măsuri disperate, care se iau în situaţia în care economia este izolată, iar rubla se prăbuşeşte faţă de valută. Scăderea monedei locale afecta nivelul de trai al consumatorilor ruşi, iar retragerea companiilor occidentale din Rusia, sub diversele ei forme (îngheţarea investiţiilor, retragerea de pe piaţă sau oprirea livrărilor de produse către piaţa rusească), a accentuat criza de valută şi de mărfuri occidentale.

Şantajul Rusiei este mai degrabă un gest al disperării.

Într-o perioadă scurtă, a atras atenţia revenirea rublei aproape de valoarea dinainte de războiul din Ucraina. Este o performanţă înşelătoare. Măsurile luate de banca centrală nu au fost singurele şi nu trebuie trecute cu vederea deciziile aproape disperate adoptate în Rusia.

Astfel, cetăţenii ruşi nu pot să retragă din bănci mai mult de 10.000 dolari pentru o perioadă de şase luni, iar băncilor li s-a interzis să mai vîndă valută. De asemenea, companiile exportatoare au fost obligate să transforme 80% din încasările în valută pe care le obţin din livrările în Occident în ruble. A fost un mod de a „naţionaliza“ valuta, folosit şi de România în anul 1991, atunci cînd rezerva valutară a ţării era foarte aproape de zero. Naţionalizarea valutei s-a făcut în sensul obligării companiilor să vîndă statului valuta pe care o aveau în conturi contra monedei locale, lei, la un curs dictat de stat, şi a fost o măsură prin care s-a salvat pentru o perioadă economia, dar au fost sacrificate companiile exportatoare.

La fel s-a întîmplat acum în Rusia. Firmele au fost obligate să schimbe valuta în ruble, tocmai pentru a oferi statului rus valuta pe care nu o mai poate obţine de pe piaţa internaţională. În acelaşi timp, Rusia a încercat să oblige statele europene să plătească materiile prime energetice în ruble. A fost o mişcare făcută cu scopul de a susţine moneda rusească, pe care statele europene au respins-o bazîndu-se pe prevederile contractuale care prevăd plata în euro sau în dolari.

În acest moment, statele europene rămîn pe poziţie, şi anume refuză plata gazului natural în ruble, chiar şi în faţa ameninţării Rusiei că va opri sau va reduce livrările de gaz.

Şantajul Rusiei este mai degrabă un gest al disperării. Ce logică ar avea Federaţia Rusă să oprească livrarea de gaze atît timp cît sumele încasate, chiar şi cele în euro sau dolari, sînt esenţiale pentru bugetul Federaţiei Ruse şi pentru utilizarea banilor încasaţi pentru cheltuielile curente sau cele de război? Estimările arată că Rusia încasează aproximativ 600 de milioane de euro pe zi doar din Uniunea Europeană în contul materiilor prime energetice furnizate.

În acelaşi timp, Uniunea Europeană vrea să îşi reducă dependenţa de importul de gaz din Rusia. Pentru unele state membre este un proces complicat, pentru că ar trebui să găsească rapid surse noi de furnizare a gazului, dar alte state europene, precum ţările baltice, au anunţat că vor renunţa complet la importul de gaz din Rusia.

Revenirea rublei a fost conjuncturală. Fundamentele economice nu susţin creşterea monedei ruseşti. Cu o economie tot mai închisă, cu o inflaţie mare, cu o scădere economică record, Rusia nu îşi poate salva nici rubla, nici nivelul de trai al cetăţenilor. Dar, pentru Vladimir Putin, aceste lucruri contează foarte puţin. Cel mai important este visul lui Putin de refacere a imperiului.

***Constantin Rudniţchi** este analist economic.*

■■■

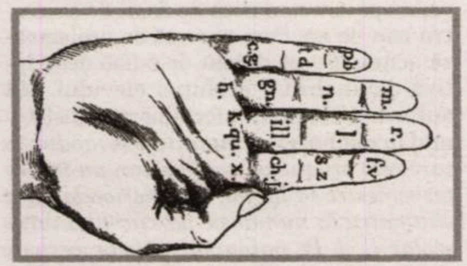

Codrin Liviu CUŢITARU

prezentul discontinuu

Traduttore, traditore

Într-un puseu de preocupare gospodărească, mi-am achiziţionat o maşină de înşurubat/deşurubat electrică, numită, oficial, „şurubelniţă cu acumulatori BAS 48“. Un instrument de concepţie nemţească, foarte util, nimic de zis. Parcurgerea instrucţiunilor în limba română (cele în engleză fiind, surprinzător, absente din pachetul tehnic) s-a dovedit însă o aventură culturală şi lingvistică demnă de toată analiza. Nu ştiu cine realizează traducerile acestor manuale, dar, cu siguranţă, e vorba despre nişte oameni inventivi. Chiar prima frază din text stîrneşte emoţii de construcţie gramaticală, complet impredictibile atunci cînd iei simpaticul pistolet de strîns şuruburi în mînă: „Această şurubelniţă cu acumulatori este construită *în conformitate normelor europene şi normele germane* (sic!) de securitate a aparatelor şi produselor“. Virgula între subiect şi predicat, dezacordurile flagrante, redactarea greşită a unor cuvinte româneşti ori inadecvarea terminologică sînt atît de frecvente, încît nu ar avea nici un rost să le înşir aici. De altfel, nu ele tulbură neparat în momentul în care citeşti recomandările de utilizare a aparatului menţionat. Exotismele *culturale* ale traducerii constituie, cu adevărat, un deliciu imposibil de trecut cu vederea. O descriere a iconografiei folosite în manual capătă, de pildă, în redactarea românească, un umor involuntar irezistibil: „Semne de avertizare generale, (sic!) avertizează (sic!) asupra pericolelor posibile pentru a le acorda atenţie şi evita (sic!). Sînt reprezentate prin texte de avertizare (sic!) sau *siombolului* (sic!) care dacă nu sînt respectate pot duce la daune ale omului sau ale maşinii“. Ameţit de discursul *à la* Rică Venturiano, acţionezi prin urmare, cu toată prudenţa, încercînd să eviţi buclucaşele „daune“.

Interesant, un alt avertisment inaugural menţionează faptul că „această sculă electrică nu este destinată utilizării de către persoane cu capacităţi fizice, senzoriale sau mentale reduse“, deşi tonul general al manualului pare să sugereze că, dimpotrivă, unealta în cauză tocmai lor li se adresează. Inserarea unei precauţii de tipul următor nu are cum să indice altceva: „Nu folosiţi sculele electrice atunci cînd sînteţi obosit sau sub influenţa drogurilor“. Întrucît, adaugă „traducătorul“, trebuie „să fiţi atenţi *la ceea ce faci* (sic!) şi cu bun simţ atunci cînd lucraţi cu scula electrică“. Şi în zonele marcate de oarece dramatism, tonul gîngav al recomandărilor stîrneşte mai degrabă ilaritatea decît panica: „La o folosire neadecvată a acumulatorului, din el poate ieşi un lichid. Evitaţi contactul cu acesta. Dacă se întîmplă un contact accidental spălaţi cu apă. Dacă lichidul intră în ochi luaţi în *considerat* (sic!) ajutorul specializat al unui doctor“. La fel, precizările redundante reuşesc să delecteze mai curînd decît să avertizeze: „Încărcătorul serveşte la încărcatul acumulatorului de aceea este livrat cu un acumulator“. Suspendările textuale ilustrează, şi ele, clipe de neuitat ale pasionantei lecturi: „Efectele asupra sănătăţii, care rezultă din vibraţiile mînă-braţ, în cazul în care aparatul este utilizat pentru o perioadă îndelungată, *incorect întreţinute şi păstrate* (sic!, sic!, sic!, sic!)“. În sfîrşit, un asemenea paragraf poate fi uşor inclus printre „tipurile de ambiguitate“ din poetica modernă: „Dacă aţi încărcat scurt aparatul şi apăsaţi butonul *de indicatorul* (sic!) bateriei, toate cele trei LED-urile (sic!) se aprind în mod incorect. *Acesta este un comportament normal al bateriei şi e o defecţiune* (siiiiic!!!). Pentru a obţine o afişare corectă a stării de încărcare, lăsaţi aparatul să pornească scurt de cîteva ori şi apoi testaţi din nou nivelul de încărcare. Apăsaţi butonul de *starea* (sic!) de încărcare şi pentru revizuire. O lumină verde/*galben* (sic!) /roşie marchează gradul de încărcare înalt sau scăzut al bateriei“.

Închizi ochii şi scuturi violent din cap. Clipeşti des pentru dezmeticire. Năuceala determinată de rîndurile de mai sus te va face, fără îndoială, să te întrebi dacă nu cumva ai citit manualul sub influenţa drogurilor. Am apreciat, totodată, tonul patern al sfaturilor. De exemplu: „Dacă este dificil să înşurubaţi şurubul, scoateţi şurubul şi încercaţi să *pre-găuriţi puţin mai mare şi mai adînc* (sic!). Gîndiţi-vă, totuşi, că trebuie să fie suficient material pentru ca *ţurubul* (sic!) să poată fi bine fixat!“. Să fi fost la mijloc „traducătorul“ lui Nea Google? Habar n-am, dar, oricum, nu mai contează, întrucît mi-am *pre-găurit puţin mai mare şi mai adînc* în creieraş şi am ajuns să înţeleg perfect toate instrucţiunile. Am dezvoltat un irepresibil entuziasm *înşurubator*. Nimic nu mă mai poate opri aşadar. Nici măcar recomandările din manual prevăzute cu „semne de avertizare“. LED-urile cerebrale îmi pîlpîie, pe luminile de avarie, într-un mod ameninţător. Înfiletez înverşunat tot ce mişcă mulţumită bravei mele şurubelniţe cu acumulatori BAS 48...

***Codrin Liviu Cuţitaru** este profesor la Facultatea de Litere a Universităţii din Iaşi. Cea mai recentă carte publicată:* Omul multiplu, *Editura Junimea, 2021.*

■■■

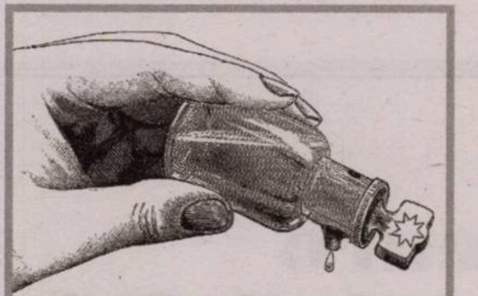

Rodica ZAFIU

cuvinte **nepotrivite**

Ferma de troli

În epoca actuală, în care propaganda utilizează intens canalele comunicării online, rețelele sociale și diversele spații deschise discuțiilor, influențarea dirijată și plătită e un fenomen cunoscut, desemnat prin metafore rapid preluate și traduse dintr-o limbă în alta. În ultimul deceniu s-au răspîndit, mai ales în urma unor anchete jurnalistice, sintagmele englezești *troll farm, troll factory, troll army,* traduse (calchiate) în diferite limbi; în franceză, de exemplu, se vorbește de *ferme à trolls*, *fabrique de* (sau *à) trolls*, *usine de* (sau *à) trolls, armée de trolls* etc. Toate aceste formule circulă și în versiune românească: *fermă de troli* – „O *fermă de troli* ruși, care se dădea drept organizație nonprofit de știri“ (g4media.ro), „operațiunile *fermelor de troli* ale Rusiei și Iranului“ (digi24.ro) –, *fabrică de troli* („războiul dus de Vladimir Putin împotriva Ucrainei este susținut pe Internet de *o fabrică de troli*“ (adevarul.ro), *uzină de troli* („specularea faptului că *uzina de troli* plătea *cash*“ (evz.ro), *armată de troli* („clădirea a fost identificată ca sediul «armatei de troli», unde sute de bloggeri plătiți lucrează non-stop“ (hotnews.ro). *Ferma, fabrica* sau *uzina* din aceste expresii denumesc grupul organizat și finanțat pentru a răspîndi informații parțiale și chiar false și opinii favorabile finanțatorilor, adesea în opoziție cu intervențiile celorlalți comentatori, încercînd să producă un curent de opinie într-o anumită direcție sau cel puțin să creeze confuzie în rîndul cititorilor. Metafora *armatei* sugerează amploarea fenomenului, privindu-l în mod global, ca mijloc de acțiune a unei puteri politice.

Termenul englezesc *troll* circulă de cîteva decenii în jargonul Internetului, unde a devenit termen internațional. Prin anii 2016-2017 și-a făcut intrarea în mari dicționare (Merriam-Webster, Le Petit Robert ș.a.). Sensul său – disecat, dezbătut și exemplificat chiar în mediul online, în Wikipedia și în zeci de articole – era inițial legat de atitudini și acțiuni individuale; cuvîntul se referă la internautul care intervine în discuțiile online susținînd opinii provocatoare și manifestînd atitudini agresive, în răspăr cu părerile dominante ale grupului, cu intenția de a irita, de a provoca reacții emoționale, adesea din simpla plăcere de a stîrni zîzanie. Se pare că substantivul este legat de un sens metaforic al verbului englezesc *troll*, de sursă franceză (din *trôler* sau *troller,* „a hoinări“, dar cu accepții vînătorești), care desemnează o anumită tehnică de pescuit. Noul *troll* a fost asociat spontan cu omonimul său mai vechi *(troll* – personaj din folclorul scandinav), astfel că peste figura provocatorului pornit la pescuit, care tîrăște la întîmplare prin apa Internetului o undiță cu nadă pentru a isca reacții, s-a suprapus – inclusiv în reprezentări caricaturale – cea a gnomului nordic, reluat de povești și filme contemporane.

Dicționarele noastre au înregistrat cu mare întîrziere termenul mitologic *trol*, care circula de fapt de mai mult timp. Apăruse mai ales în presa culturală, de exmplu în traducerea unui poem de Ibsen – *În nemărginire*, de D. Anghel și Șt. O. Iosif – „un hohot viu de troli și zei“ *(Sămănătorul,* nr. 35, 1902) – sau în evocarea piesei lui Ibsen, *Peer Gynt* – „spiridușii-troli“, cronică în *Gîndirea*, 1924-1925, nr. 7; e folosit și de Ion Barbu, în poezia *Un personaj erotoman* – „ce troli domoli, ce troli cu gușe“ (în *Contimporanul*, 1924; cu versuri ușor modificate în versiunea intitulată *Paralel romantic).* Cuvîntul a fost înregistrat de-abia în ediția a treia a *Dicționarului de neologisme* al lui Florin Marcu și Constant Maneca (în 1978), fiind apoi preluat de *Micul dicționar academic*, cu definiția „gnom zburdalnic, care trăiește în munți sau în păduri, întruchipînd forțele rele ale naturii“, și de DEXI (2007): în secțiunea etimologică se indică doar împrumutul din franceză, considerată intermediarul prototipic pentru mulți termeni proveniți din limbi cu care româna nu a avut contact direct. Cuvîntul, adaptat ortografic prin renunțarea la scrierea cu dublu *l,* a fost inclus și în cea mai recentă ediție a *Dicționarului ortografic, ortoepic și morfologic* (DOOM^{3}, 2021). Noul *trol* – provocatorul online – nu este încă înregistrat în dicționarele tradiționale; acestea vor decide la un moment dat dacă e mai bine să-l lege de vechiul *trol* (cu care și-a amalgamat sensul) sau să-l considere un omonim.

Revenind la noile sintagme, la denumirile metaforice pentru grupările care produc troli (ca identități fictive, uneori generate automat), cea mai expresivă mi se pare, în română, *ferma de troli:* pentru că se asociază în mintea vorbitorului cu ocupațiile tradiționale inofensive, cu *ferma de porci* sau *de păsări*, producînd un contrast surprinzător, comic și depreciativ.

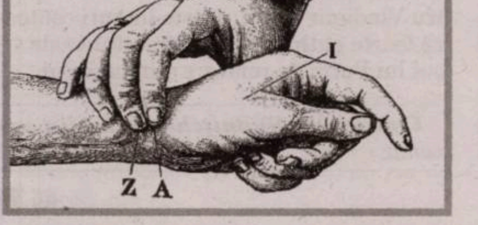

Horia CORCHEȘ

prof, viața mea

Să vorbim, așadar, despre schimbare

Se anunță vremuri cu adevărat noi pentru sistemul educațional românesc. Declarațiile domnului ministru Sorin Cîmpeanu de săptămîna trecută seamănă aproape cu un manifest revoluționar, pe care unii îl îmbrățișează cu avînt, iar alții îl critică de pe poziții conservatoare. Din capul locului spun că eu sînt pentru schimbare, dacă aceasta va fi gîndită ca strategie eficientă pe termen lung și că, de altfel, este o schimbare pe care am dorit-o, unele aspecte din ceea ce anunță ministrul, mai ales cele legate de evaluare, propunîndu-le și eu de mai multe ori de-a lungul timpului, fie prin articolele scrise (spre exemplu în „Evaluări fantastice“, unde am amendat existența, încă, a tezelor și necesitatea unor formule noi de evaluare, sau în „Zece chestii pe care ați vrea să le știți (II)“, în care explicam un sistem modular și de evaluare dintr-o școală din Luxemburg), fie în cadrul diverselor grupuri de dialog sau de lucru, formale sau informale.

Să vorbim, așadar, despre schimbare. M-a luat cu adevărat prin surprindere anunțarea unui proiect atît de spectaculos, pe un fond al unor ultimi ani destul de tradiționalist și conservator ca viziune, și primul lucru pe care l-am spus este că, dacă se va pune în practică, desigur, cu o marjă de predictibilitate a eficienței cît mai rezonabilă, tot răul ultimilor cinci-zece ani va fi oarecum compensat. Am trece la un învățămînt cu adevărat modern. Dar să nu ne pripim, lucrurile care arată bine ca formă trebuie să își găsească și fondul.

Cele două modificări majore anunțate de domnul ministru vizează structura anului școlar și modalitățile de evaluare a elevilor. Chiar dacă le privim separat, acestea se află în relație de corespondență, interogîndu-se reciproc și influențîndu-se reciproc. În privința structurii anului școlar se anunță cinci module de învățare, între care se situează vacanțe scurte, de cîte o săptămînă, două. Ei bine, termenul generic *module* pare momentan încă oarecum abstract și golit de conținut. Vorbim despre cinci unități de activitate didactică, de fapt, față de două (semestrele) sau trei (trimestrele) care pînă acum au fost experimentate de sistem. Nu există încă date despre faptul că altceva de fond ar determina această secvențiere, cum ar fi, poate, necesitatea de a absolvi un modul pentru a trece în altul. În fapt, în actuala viziune a programelor școlare, materia este structurată pe unități de învățare, care ar putea corespunde acestor cinci module anunțate. Nu e rău! S-a mai afirmat și că profesorii vor avea libertatea de a-și planifica și organiza demersul didactic anual, deci că își vor putea gîndi componența acestor module după cum li se pare mai eficient, ceea ce iar mi se pare de bun augur, cu condiția să existe totuși niște recomandări de echilibrare a acestora, astfel încît să nu ajungem la situații în care în două module să se facă doar gramatică, spre exemplu. Am auzit și voci care au arătat rezerve față de această structură, vizînd mai ales faptul că părinții care lucrează vor trebui să găsească soluții pentru vacanțele intermodulare în care elevii nu merg la școală. Sînt sigur că inclusiv la nivel de organizare școlară se pot găsi și că nu sînt foarte complicate. Nu aș face din această chestiune un argument de renunțare la sistemul modular.

Va mai fi de discutat
despre aceste lucruri.

Partea cea mai provocatoare mi se pare cea care vizează evaluarea. Pînă una-alta, elementul cert anunțat de domnul ministru este renunțarea la teze. Uf, în sfîrșit! O reminiscență prăfuită pe care de multă vreme am contestat-o (atît eu, cît și alți colegi ai mei; spre exemplu, împreună cu Monica Halaszi am încercat să o propunem acum cîțiva ani la nivel ministerial) și pe care nu prea mai speram să o văd pusă în practică. De ce sînt aceste teze retrograde? Îmi permit să mă autocitez: *În actuala formulă curriculară însă, materia este organizată în unități de învățare, la finalul fiecăreia existînd evaluări sumative. Așadar, teza nu face altceva decît să dubleze notarea de la finalul acestor unități, fiind evaluate de două ori aceleași conținuturi.*

Existența acestor teze este, pe de altă parte, o formă de a recunoaște un dezechilibru de percepție a importanței unor materii în raport cu altele, căci ele sînt asociate doar cu unele discipline, fapt care, iar, contravine viziunii moderne și integratoare a proiectului curricular actual. Mai adaug ceea ce am mai spus prin alte părți, că o notă luată la teză, așadar într-un moment fix, nu poate reflecta ideea de progres, de evaluare formativă.

Am susținut necesitatea renunțării la multe note obținute pe parcursul unui semestru, cu medie semestrială, în favoarea unor evaluări de progres, formative, respectiv cu o notă de final de semestru sau de an, cum pare că se proiectează acum, proces dublat de o fișă descriptivă de analiză a evoluției elevului. Mă autocitez din nou, referindu-mă la sistemul luxemburghez: *Amintesc și modul în care este organizat anul școlar, nu în două semestre ca la noi, ci în perioade, care sînt patru la număr pe parcursul anului școlar […]. Pe parcursul acestor perioade elevii nu primesc note. În fapt, au evaluări prin teste sau proiecte la sfîrșitul unor unități de studiu, dar ele nu se trec în catalog ca la noi, ci constituie părți din singura notă care se acordă la sfîrșitul perioadelor, ca un fel de medie, în fapt, nota pentru respectiva perioadă. Nu există teze, sînt inutile, cînd oricum există evaluările de progres. Programa de studiu nu încurajează deloc competiția, ci colaborarea.*

Domnul ministru mai anunță și existența la final de an a unor evaluări standardizate. E foarte bine! Dar, dacă sînt evaluări, nu examinări, ele ar trebui receptate ca atare: instrumente reglatoare sistemice, nu de notare. Așadar, rezultatele la aceste evaluări standardizate nu ar trebui să constituie notă finală și nici să înlocuiască tezele, cu un alt nume. Va mai fi de discutat despre aceste lucruri.

Ce pot să spun, pentru moment? Că, în sfîrșit, aud despre niște schimbări cu viziune, sînt sigur că mulți oameni valoroși au contribuit la decizia domnului ministru cu sfaturi. Așteptăm cu nerăbdare urmarea.

Horia Corcheș *este scriitor și profesor de limba și literatura română.*

Alexandru GABOR

Subreprezentarea femeilor în politica românească: 1990-2021

Reprezentarea femeilor în politică a redevenit o temă importantă a agendei publice în cadrul familiei statelor europene. Lungul parcurs al recunoașterii drepturilor electorale ale femeii, validarea statutului de cetățean egal în drepturile politice și civile nu au avut drept consecință o reprezentare echitabilă a femeilor în funcțiile politice. În cazul României, indicatorii de reprezentare politică a femeilor sînt de natură să releve un decalaj substanțial în raport cu vestul Europei. Astfel, reprezentarea femeilor în Parlament, în Guvern sau în consiliile locale ne situează în vecinătatea unor țări cu regimuri hibride sau autoritare. România, la fel ca alte țări cu un deficit de modernizare din estul Europei, a fost printre ultimele state europene în care reprezentarea politică a femeilor, respectiv dreptul de a alege, dreptul a fi aleasă și accederea propriu-zisă în forurile legislative sau executive, s-a transpus într-o instituție politică.

Reprezentarea femeilor în legislativ este marcată de experiența istorică a regimului comunist, care, la nivelul aparențelor, s-a dorit a fi o ideologie egalitară, de emancipare a femeilor. Astfel, reprezentarea femeilor în Marea Adunare Națională a fost, începînd cu anii 1980, de peste 30%, aproape dublă față de Parlamentul actual. Această reprezentare de fațadă nu trebuie să oculteze relațiile de putere reale în sistemele comuniste: pe măsură ce creștea nivelul de reprezentare a femeilor la nivel legislativ sau la nivelul consiliilor și funcțiilor locale, unde puterea reală era mică, în paralel, Comitetul Central al PCR, instanța *de facto* a exercitării puterii comuniste, devenea un monopol exclusiv al bărbaților. Pe de altă parte, variabila *comunism rezidual* nu intră în categoria unei cauzalități rigide. Moldova, o țară trecută și ea prin ororile comunismului, se află la o distanță considerabilă de România, dacă ar fi să comparăm itemi subsumați echității de gen.

În ultimele două decade, tema reprezentării echitabile a femeilor în deciziile politice a constituit obiectul unor evaluări analitice tot mai rafinate. *Global Gender Gap Report*, realizat de World Economic Forum și publicat în martie 2021, are ca principală concluzie faptul că pandemia de COVID-19 a adîncit inechitățile de gen preexistente și a expus femeile unor presiuni socio-economice crescute, din cauză că sectoarele de activitate cele mai afectate de criza sanitară sînt cunoscute ca avînd proporții însemnate de femei angajate. În acest index, România ocupă locul general 88 din 156 de țări incluse în raport, dominat tradițional de țări din nordul Europei. Raportul acoperă patru macroteme privind egalitatea de gen: oportunități și participare în economie, educație, sănătate și acces la putere politică, ultimul fiind și indicatorul pe care România stă cel mai prost. Ceea ce se poate remarca în aceste evoluții este declinul accentuat după 2006, de 50 de poziții, pentru echitatea reprezentării politice. Și mai interesant este să constatăm de unde provine această dinamică negativă: nu este vorba de accesul la servicii sociale, așa cum se întîmplă pe alte continente. De pildă, pe dimensiunea de gen „Sănătate și durata vieții“, România chiar a urcat în ierarhie. Diferența între noi și alte state este explicată, în cea mai mare parte, exact de dimensiunea „Acces la puterea politică“, la care stăm cel mai deficitar.

Un al doilea instrument, regional, este *Gender Equality Index (GEI)*, realizat de Institutul European al Egalității de Gen (EIGE). El acoperă toate cele 28 de țări ale UE și are șase arii tematice de bază (muncă, bani, cunoaștere, timp, putere și sănătate), ediția din 2019 incluzînd și două teme suplimentare, violența împotriva femeilor și inegalități intersecționale. Cea mai recentă ediție, din noiembrie 2021, relevă că România cunoaște cel mai mare regres dintre țările Uniunii Europene pe dimensiunea accesului la putere politică, urmată în acest top negativ de Slovenia și Bulgaria.

Dacă ne uităm în urmă, după primele alegeri libere post-comuniste prezența femeilor în Parlamentul României a cunoscut un trend lent crescător (de la 0,8% în Senatul României, în prima legislatură, respectiv o singură femeie, și 19%, după alegerile din 2020). Datele comparative relevă deficitul de reprezentare în ambele Camere ale Parlamentului și la nivelul Guvernului, în perioada 1990-2022.

Poate e greșit, și nu deschid o paranteză problematică aici, însă discuția despre o reprezentare mai echitabilă a femeilor în procesele politice naționale și locale are în centru idealul normativ al cotelor de reprezentare de gen. Acestea se aplică deja în mai multe țări europene și fac parte dintre instrumentele de reglementare *„hard“*. Ele sînt contrapuse instrumentelor așa-numite *soft*, respectiv încurajarea construcției unei perspective de gen pe baze voluntare, fără sancțiuni explicite sau constrîngeri. Sistemul de cote de reprezentare poate fi impus prin legislația națională electorală sau poate fi adoptat ca mecanism intern de recrutare în cadrul partidelor. Partidele au fost, de multe ori, pionierii schimbării instituționale în sensul promovării unei reprezentări de gen mai echitabile. Ulterior, sistemul de cote a fost extins în forurile de reprezentare națională sau regională, apoi în sectorul privat corporativ, deși aici există mai multe rezerve. În prezent, zece țări europene folosesc sistemul cotelor de reprezentare a femeilor pentru legislativ: Belgia, Irlanda, Grecia, Spania, Franța, Croația, Irlanda, Italia, Polonia, Portugalia și Spania. Sistemul de cote de reprezentare a femeilor solicită introducerea unui procent de femei candidat pentru alegerile parlamentare sub rezerva unor sancțiuni pentru nonconformare. Cel mai recent exemplu de țară europeană care a apelat la această formulă este Luxemburgul, care a stabilit un procent de 40% femei pentru listele electorale legislative.

Posibile dificultăți cu care se confruntă femeile în ascensiunea politică constau în responsabilitățile ce țin de familie, constrîngerile de timp, standarde mai înalte privind femeile care intenționează să candideze, stereotipurile de gen, lipsa încrederii de sine, o rețea fragilă de sprijin, hărțuirea online și în *social media*, comentarii sexiste în online și offline, absența femeilor cu rol inspirațional și a mentoratului politic. De asemenea, există bariere structurale cu care femeile se întîlnesc atunci cînd fac pasul spre politică, fie locală, fie națională.

Aceste bariere sînt considerate deseori parte a sistemelor politice europene. Și din acest motiv, Comisia Europeană a expus, recent, obiectivul unei reprezentări paritare de gen pentru Parlamentul Europei din anul 2024, ținta fiind un procent de 50% femei și 50% bărbați. Acest indicator nu poate fi impus statelor-membre prin *hard regulation* și obligații ce derivă din statutul de membru UE, însă este de anticipat că instituția Comisiei Europene va folosi toate pîrghiile *soft* pentru a determina partidele să propună cote interne voluntare, astfel încît acest obiectiv să nu fie compromis. Altfel, scenariul unei reprezentări egale de 50% în Parlamentul European pare improbabil fără coordonare politică și fără adoptarea unor mecanisme forte. Deși procentul de femei în Parlamentul European a crescut treptat la ultimele cicluri electorale, însă această evoluție nu a fost organică sau naturală, ci a fost facilitată de extinderea cotelor de gen, fie voluntare, fie legiferate la nivel național.

În acest moment, nici una dintre strategiile posibile privind echitatea de gen nu este implementată în spectrul partidelor politice românești. Progresul reprezentării femeilor în politica românească a fost un proces lent, existînd voci critice care ar vorbi mai curînd de un *regres* sub acest aspect, și în contrasens cu evoluțiile democrațiilor consolidate din Vest. În practica politică europeană, „peretele de sticlă“ din calea accederii femeilor în politică nu a putut fi fisurat decît prin inițierea unor schimbări în sistemele de partide. Europenizarea partidelor politice românești nu poate ignora un proiect centrat pe creșterea reprezentării femeilor în forurile executiv, legislativ și de la nivelul autorității locale.

Acest proiect de modernizare a început, în istoria României, odată cu revizuirea legii fundamentale din 1884, cînd C.A. Rosetti alături de alți șase deputați au propus ca femeile din cele trei colegii electorale să primească drepturi electorale. Propunerea marelui pașoptist a fost întîmpinată cu indignare, pe de o parte, și ilaritate, de pe alta, în ambele Camere ale Parlamentului de atunci. C.A. Rosetti, la fel ca alți liberali clasici de secol XIX, a considerat că egalitatea formală în drepturi era suficientă pentru o reprezentare proporțională a sexelor. Acest tip de constituționalism neutru la gen, consideră Charles S. Mayer și Jytte Clausen, în *Has Liberalism Failed Women?* (Palgrave Macmillan, 2001), pare să fi fost una din iluziile secolului al XIX-lea, alături de conceptul reprezentării politice redus la procesul de deliberare rațională. La noi, abia în Constituția din 1923 femeile au primit recunoașterea drepturilor electorale, însă exercitarea lor deplină s-a amînat după instalarea comunismului, așadar în absența pluralismului politic. Așa cum regimurile comuniste s-au fundamentat pe falsificarea binelui, și emanciparea ideologică a femeilor în regimurile comuniste a fost o minciună, încă perpetuată de nostalgicii proiectului marxist.

(O versiune mai extinsă a acestui studiu poate fi citită pe site-ul Fundației F. Naumann, la adresa https://www.freiheit.org/romania-and-republic-moldova/womens-representation-romanian-politics)

***Alexandru Gabor** este publicist, doctor în politici publice. A fost consilier la Ministerul Culturii în 2016 și a lucrat pentru o scurtă perioadă la ICR, în anul 2010.*

Radu NAUM

un sport la Răsărit

Echipele de fotbal rusești vor concura în Asia?

În ordinea tîmpeniei, imediat după război vin bîrfele din jurul lui. Unii din Rusia se comportă acum ca niște copii țîfnoși care, puși cu genunchii pe coji de nuci după ce au spart niște apartamente și au murdărit casa scării, ies în stradă și strigă în gura mare că deacum o să se joace numai cu copiii de la blocul vecin. Foarte bine, drum bun, cale bătută! Că și așa filozofii apocalipsei din Maica asta zevzecă predică un mesianism eurasian, concept al fundului în două luntri, dar cu bucile atît de tari încît să le poți ține pe amîndouă strîns unite în jurul țevii de tun. Deocamdată sînt doar vorbe de clacă, testosteronice, revanșarde, „ba pe-a mă-tii“ și toată gama de împroșcări scoasă la lumină de flăcările invaziei. E doar un scuipat peste gard, pentru că înăuntru e leopardul. În fotbal, felina care păzește jocul e occidentală, căci ea a inventat activitatea asta care drenează bani cît o țară cam ca Rusia. De aceea, oriunde ar fi sau ar vrea să se ducă tovarășcii, tot sub umbrela FIFA se află. Care organizație, ca multe altele, tocmai le-a aplicat un șut în posterior. O vreme, Zbornaia (naționala rusă) va juca în campionatul focilor și urșilor polari.

Anesteziați de minciunile oficiale, despre care se conving că sînt adevărate ca să nu le scape nici măcar în somn vreun diftong în divorț cu predica kremliniană, că îi toarnă nevasta și se trezesc în Gulag perfect nevinovați, avocații acestei despărțiri de Europa au senzația că frații lor în rele chinezi, indieni, mianmarezi plus acoliții arabi le vor întinde un covor roșu, în ton cu dîra pe care o lasă în Ucraina. Evident, nu e așa. Căci frate-frate, dar brînza de oaie, de capră sau de vacă sfîntă e pe bani. Toți asiaticii vînd de rup bunuri sau resurse în Europa și America de Nord, că altfel s-ar întrece între ei cu trotinetele pe Marele Zid în loc să coboare din mașini nemțești, să aibă muzee de sorginte franceză, arhitecți internaționali și o tehnologie lungă cît o zi de Ramadan *made in Infidel Land.*

Tentativa de a spăla putin(a) spre Asia are și o componentă șmecherească. Din calificările asiatice, Rusia n-ar rata nici o cupă continentală sau mondială. Valoarea ei e peste a multor neprieteni cu mingea de acolo. În plus, la CM 2026, Asiei i se dublează numărul de locuri, în vreme ce creșterea Europei e mult mai mică. *Davai,* deci! Dar către ce? Cupa Mondială de peste patru ani are loc în Canada, SUA și Mexic. Hai, poate cu a treia țară să mai găsească niște punți de dialog Putin – sigur, dacă pînă atunci El Chapo evadează și se instalează președinte. În rest, vor juca doar cazacioc. Tot pe loc, pe loc, pe loc.

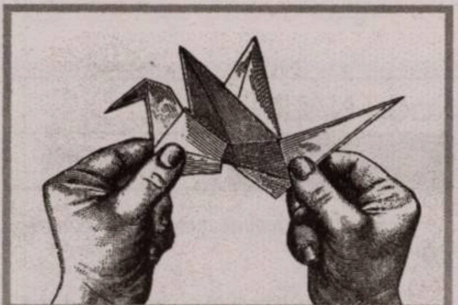

Andrei MANOLESCU

libertatea de impresie

Cruzimea soldaților

Stagiul militar obligatoriu de dinaintea căderii comunismului avea în România destul de multe asemănări cu cel din Uniunea Sovietică. Toate țările est-europene erau membre ale aceleiași alianțe militare numite Pactul de la Varșovia, uniformele erau destul de asemănătoare cu cele sovietice (sau rusești de astăzi), gradele erau cam la fel, arma de bază a unui infanterist era peste tot PKM-ul (pistol-mitralieră Kalașnikov modernizat) și probabil că și modul de instrucție sau cursurile teoretice (de învățămînt politic – comunist – sau doctrină militară) era similare. Unele lucruri s-au păstrat pînă astăzi, armament de tip sovietic fiind încă în uz în mai toate țările foste comuniste, dar cele mai multe asemănări cu armatele comuniste de atunci le are încă, probabil, Rusia. Aș crede că acolo s-a păstrat și destul din atmosfera specifică tuturor armatelor blocului comunist din urmă cu peste 30 de ani. Așadar, poate că ar merita să povestesc cîte ceva despre armata noastră din acele vremuri.

În anii '80, toți cei care reușeam să luăm examenul de intrare la o facultate eram recrutați automat și trebuia să ne „satisfacem stagiul militar obligatoriu“ cu termen redus, adică nouă luni. Cei care nu intrau la facultate aveau în față termene și mai lungi, care, în funcție de armă, mergeau pînă la doi ani. Foarte puțini reușeau să evite recrutarea, de obicei pe motive medicale mai mult sau mai puțin reale. Recruții ca noi, în vîrstă de 18-19 ani, erau luați de lîngă părinți, adică dintr-un loc destul de călduț de cele mai multe ori, și închiși pentru nouă luni într-o unitate militară păzită cu arme, unde niște ofițeri și subofițeri dispuneau pur și simplu de timpul și de forțele lor, așa cum știau ei. Ne așteptam să fim munciți și umiliți, conștienți că trebuia să ne descurcăm și să trecem cît mai bine prin acea perioadă. Cînd intram în acele unități și poarta se închidea în urma noastră, cred că nu-i rămînea nimănui „în piept inima rece“. Asupra noastră se pogora depresia și, cel puțin pentru o vreme, ne bîntuiau neliniști de tot felul. La 18 ani eram adeseori teribiliști, așa cum sînt adolescenții, și încă foarte aproape de vîrsta copilăriei. Se știe bine cît de cruzi pot fi copiii, nu doar în sensul de necopți. Am descoperit că în condițiile acelea puteam deveni și nemiloși. Uneori ne antrenam reciproc în a face niște rele de care înainte nu ne-am fi știut în stare.

Țin minte că odată, într-o pauză a unor munci fizice destul de grele, unul dintre noi s-a împiedicat de o pisică. Pe loc ne-am gîndit că ar fi cazul s-o „judecăm“. S-a instituit un tribunal ad-hoc și pisica a fost acuzată de nu mai știu ce drăcii. Dintre cîteva zeci de colegi bine crescuți, viitori studenți și ingineri străluciți, doar vreo doi s-au dovedit mai miloși. Și era nevoie de curaj să fii de altă părere decît majoritatea raliată în jurul celor mai răi, care țineau vehemente discursuri „avocățești“ împotriva bietului animal. Inutil să mai spun care a fost verdictul (n-aș vrea să-i oripilez pe iubitorii de pisici de pe Facebook). Altă dată, cam aceeași majoritate pusă pe rele a decis că trebuie să îi radă mustața unui coleg perceput ca fiind mai ciudat. Operațiunea s-a desfășurat într-o noapte în care aproape întregul pluton din dormitor și-a pus pe cap fețe albe de pernă cu găuri pentru ochi, în vreme ce „călăul“ făcuse rost de una de culoare neagră. Ceea ce putea părea o simplă joacă, odată pusă în practică, a căpătat accente cam sinistre. Ceea ce nu ne-a împiedicat s-o ducem la capăt, chiar dacă, pînă la urmă, „călăul“ n-a reușit decît să-i ciuntească mustața. Cu adevărat sinistru a fost însă ceea ce s-a întîmplat vreo trei decenii mai tîrziu, cînd „ciudatul“ din plutonul nostru a devenit el însuși un criminal monstruos, împușcîndu-și soția și un copil cu care locuia undeva prin Statele Unite. Sigur, asta e o poveste diferită, un caz cu totul neobișnuit și nereprezentativ.

Într-o altă împrejurare, dintr-un alai de nuntași care tocmai trecea pe ulița de lîngă unitatea noastră s-a desprins tatăl miresei pentru a ne oferi peste gard nouă, soldaților, o sticlă de vin. Nu doar că n-a primit mulțumiri, ba chiar i-a fost dat să audă niște vorbe cazone despre fiica sa. Cînd a vrut să riposteze, i s-a arătat pușca unuia dintre noi, care era de gardă. Ceea ce nouă ni se părea o glumă, grosolană, ce-i drept, era de fapt o ofensă insuportabilă adusă unui om bun. Atunci am realizat cum niște băieți normali, destul de educați și cuminți ca noi, puși la un loc în acele condiții, se puteau transforma în bestii. Cei de la termen neredus, care nu intraseră la facultate, erau și mai răi. Cînd noi, TR-iștii (cum eram numiți), am plecat în concediul de iarnă de două săptămîni, trupeții (cum erau numiți ei) au primit arme cu muniție adevărată, ca să poată face de gardă în jurul unității. Ni s-a spus că în perioada aceea au fost o serie de incidente. Unii s-au împușcat între ei (noroc că nu s-au nimerit), iar un soldat a tras un încărcător întreg spre satul din apropiere. Ulterior a declarat că a vrut să vadă cum e.

Genul acela de armată era un sistem care putea crea criminali, chiar și pe timp de pace. Sigur, aș vrea să cred că totuși ai noștri n-ar fi făcut niciodată ceea ce am văzut zilele trecute în Ucraina. Ar trebui să mai menționez ceva. Cînd, după facultate, în vara lui 1989, aceiași colegi am fost concentrați din nou timp de două săptămîni, în aceeași unitate militară, ne-am pus problema ce ne-am face dacă ar izbucni vreo revoluție (lucrurile pluteau deja în aer) și ni s-ar ordona să tragem în populația civilă. Răspunsul cuiva, aprobat de mai mulți, a fost că într-o asemenea situație ar trebui să-i împușcăm pe cei care ne-ar da asemenea ordine și să trecem de partea revoluției. Cîteva luni mai tîrziu, Revoluția chiar a izbucnit, dar atunci, cum bine știm astăzi, s-au găsit și soldați care să tragă în manifestanții neînarmați.

■ ■ ■

ready made

„Marți noaptea pe la orele 11, în lipsa de acasă a d-lui Carol Piesteanu din str. Știrbeiu Vodă No. 126, niște pungași, pînă acum rămași necunoscuți, au spart un geam și introducîndu-se în casă au furat o brățară de aur cu trei mărgăritare, un ac de cravată de aur, un inel cu trei diamante, un altul de aur cu un briliant mare. De oare-ce însă aceste bijuterii n'ar fi șezut bine hoților, ei au mai furat și un costum maro, o pereche de pantaloni negri, în care se afla un portofel cu mai multe polițe, plus trei cearșafuri și 6 perechi de inexprimabili.“

Adevărul, Anul XIV, No. 4460,
Vineri, 28 Decembre 1901

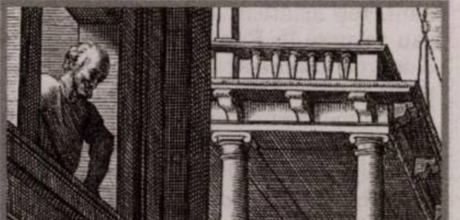

Lorin NICULAE

urbe în vorbe

Trotuare și amintiri

O plimbare prin București relevă nu doar străzi și case, pomi înfloriți, mașini și biciclete, ci și crîmpeie din viața unor oameni trecuți recent în lumea celor drepți. De multe ori, moartea bunicului mai longeviv înseamnă și vinderea, în regim de urgență, a casei sale. Cumpărătorul dorește doar casa, fără nimic altceva în ea, așa încît se procedează rapid la golirea acesteia de toate bunurile pămîntești ce nu pot fi valorificate, la rîndul lor. Adesea, aceste bunuri sînt cele care aveau cea mai mare importanță pentru defunct. De exemplu, o vază din porțelan întreagă poate fi ținută în casă și admirată pentru multiplele sale calități, asupra cărora nu insist acum. Dar o vază ciobită, care nu a fost aruncată de posesor, avea, de bună seamă, o valoare care transcendea pecuniarul.

Astfel că, în fața unei case cu intrarea străjuită de coloane cu capiteluri, pe trotuar, sub un cireș care își varsă petalele albe sub adierea brizei primăvăratice, găsești un maldăr de cărți, porțelanuri ciobite, poze de familie virate în sepia, cu geamul spart, dosare de încetare a urmăririi penale de pe vremea lui Ceaușescu, ba chiar și un testament care nici măcar nu a mai fost căutat de moștenitori. Fiecare dintre aceste obiecte poate constitui subiectul unui roman scurt sau foarte scurt, aidoma celui mai scurt roman atribuit lui Hemingway și care nu era nimic altceva decît textul lacunar al unui articol încredințat rubricii de mică publicitate a ziarului: „De vînzare: botoșei nou-născut nefolosiți“. Cum ar suna: „Găsit pe stradă testament necitit“?

O oglindă lipită de faianță zace lîngă poartă împreună cu o jumătate din peretele de cărămidă.

Lucrurile care dau sens vieții unui om, în special în ultimii săi ani de viață, nu mai vorbesc noilor generații seduse de minimalismul ultratehnologizat și, să recunoaștem, condamnate să trăiască în spații prea mici pentru a mai putea înmagazina istoria familiei. Și apoi, la ce bun să o mai facă? Cine ar mai citi-o? Pe cine ar mai modela ea? Casa veche putea găzdui rochia bunicii Magdei Isanos, într-o ladă uitată în pod, dar apartamentele minuscule care se construiesc și se vînd în București nici măcar debarale nu mai au. Iar cumpărătorii, care au puterea financiară de a achiziționa o casă veche din urbea lui Bucur, nu doresc în nici un chip să se împovăreze cu amintirile altora.

Stive de ziare cu articole publicate de bunici, cărți scrise de ei înșiși și publicate în tiraje mici, după Revoluție, cu dedicații emoționante către copii, alături de dicționare și enciclopedii cu cotoare uzate, valize vechi și mobilier dezmembrat întregesc un tablou care ar putea fi dezolant dacă nu ar fi cireșul ce își scutură petalele albe sub lumina puternică a primăverii și mașinile care trec cu geamurile coborîte și bașii la maximum. O oglindă lipită de faianță zace lîngă poartă împreună cu o jumătate din peretele de cărămidă pe care fusese montată, iar grija muncitorilor de a o scoate fără s-o spargă impresionează, așa cum o fac și abțibildurile lipite în jurul ei și pe care bătrînii le-au păstrat acolo pentru a le aminti de copiii lor care nu îi mai sună din străinătate, nu din indolență, ci pentru că viața e grea și acolo. Uneori maldărele de lucruri nefolositoare sînt curate, semn că bătrînii au avut parte de îngrijire. Alteori ele duhnesc a boală și neputință, a deznădejde.

Vesela se scoate, și ea, tot în stradă. Farfurii înflorate, seturi descompletate vor folosi, desigur, unor oameni nevoiași, la fel ca toate celelalte pentru că, frecvent, lucrurile care dădeau sens existenței unor bătrîni dispar peste noapte pentru a ușura viața unor oameni necunoscuți, defavorizați de soartă, care le fac cadou copiilor o jucărie de plastic din 1980 ce fluieră cînd o strîngi în mînă, iar aceștia se bucură, căci acolo unde trăiesc ei – și asta este tot în România – copiii nu au jucării deloc.

Sub cerul albastru, orașul își continuă existența vesel și optimist, cu memoria din ce în ce mai scurtă, umplînd cluburile cu nume inspirate din combinații de taste, pentru că memoria a ajuns o povară pentru tinerii obligați să trăiască *funny*, să călătorească *light*, să se îmbrace *cool*, să lucreze *fast* și să locuiască *smart*, în apartamente *cozy* cu două camere și doar 25 de metri pătrați. O casă mare și veche este o povară financiară mult prea mare pentru un angajat bucureștean, prin urmare este mult mai înțelept să vinzi proprietatea unei companii care o va transforma în sediu de firmă. Cît despre amintirile bunicilor, încapsulate în cărți, depeșe, porțelanuri și fotografii înrămate, acestea sînt exact acele bunuri care nu-și mai găsesc locul în noul mod de viață, în noile locuințe care nu au spațiu pentru lucruri inutile, cum ar fi o moștenire de amintiri fără valoare de piață.

***Lorin Niculae** este profesor la Universitatea de Arhitectură și Urbanism „Ion Mincu“ din București.*

■ ■ ■

dosar DILEMA VECHE

Coordonator: Marius CHIVU

Jocuri video

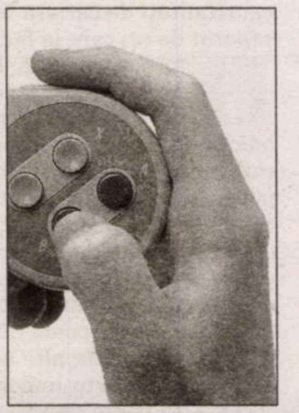

Texte și opinii de:

- ● Mihail-Valentin CERNEA (asistent universitar)
„Jocurile video și viața intelectuală“
- ● Dominic NEGRICI (lector universitar)
„Complexe, stigmate și alte estetici“
- ● Bogdan RÂPĂ (producător și designer de jocuri)
„Despre producția unui joc“
- ● Andrei-Victor ȘERBĂNESCU (inginer de *software*)
„Cum să-ți cîștigi cyberpîinea“
- ● Radu USZKAI (asistent universitar)
„Mortal Kombat“

argument

Homo video ludens

Pe 29 noiembrie 1972, compania americană Atari lansa pe piață prima generație de jocuri video sub numele de Pong: un tub catodic cu o grafică bidimensională, încastrat într-un dulap de furnir, cu care puteai juca tenis, singur sau în doi, folosind două butoane.

Cu acest Pong, al cărui succes comercial a fost considerabil, s-au pus bazele industriei de jocuri video care, azi, înseamnă o industrie de miliarde de dolari, milioane de jucători interconectați pe tot mapamondul, diversificare tipologică constantă, inovație tehnologică, fenomen cultural, experiment socio-economic, implicații psiho-etice ș.a.

Create în perioada Războiului Rece, popularitatea și impactul jocurilor video au fost accelerate de pandemie, și atunci, ca și acum, ele ieșind în întîmpinarea unor multiple și profunde nevoi umane. Configurația, aspectul, complexitatea, implicațiile, performanțele, toate aceste dimensiuni au cunoscut o metamorfoză dramatică în această jumătate de secol de maturizare a industriei în care de la simplele jocuri sportive cu consolă s-a trecut prin *shooter*-e și exerciții de strategie, ajungîndu-se la vieți alternative cu căști de Realitate Virtuală și criptomonede.

În diversitatea lor, jocurile video contribuie în mod neechivoc la o îmbogățire culturală, artistică, morală și emoțională. Nivelul de informație istorică, tehnologică, politică sau economică oferit de jocuri este considerabil. Jocurile video sînt o formă de artă care oferă deopotrivă divertisment și educație, satisfacție sportivă și cunoaștere, escapism și interactivitate, relaxare și dependență, fantezie și simulacru, experiență estetică și exersarea deprinderilor practice. O „ofertă“ asemănătoare cu aceea a celorlalte arte de la care s-au inspirat și care, la rîndul lor, au fost influențare de universul jocurilor: filmele, literatura, muzica, grafica sau pictura. Cum bine subliniază unul dintre colaboratorii acestor pagini, jocurile ne pot oferi călătorii în timpuri și societăți istorice, ne asigură exerciții introspective nebănuite prin suspendarea constrîngerilor și a judecății lumii din jur, ne pun la dispoziție experimente mentale fascinante despre societate, etică și creație, contribuind la înțelegerea multor fenomene complexe cu care ne confruntăm în prezent.

Prin joc experimentăm, retrași în camera noastră, competiția sportivă, războiul, munca. Dar cu ce consecințe mentale, morale, sociale? Există o enormă preocupare pentru aceste aspect cu potențial dăunător al jocurilor video, care pot crea dependență, distorsionare a percepției realului, comportament violent, preocupare susținută de avertizările panicarde din mass-media, apărătoare ipocrite ale așa-ziselor valori fundamentale.

Dar cum stau cu adevărat lucrurile după această primă jumătate de secol în care „jocurile video“ au devenit o denumire foarte generică pentru ceva omniprezent și accesibil oricui? (**Marius Chivu**)

P.S. Dosarul are o extensie în pagina 19 și o contribuție specială în pagina 16.

Cititori, fiți ascultători! În fiecare joi, de la ora 18, la emisiunea Timpul prezent.
O dezbatere pornind de la Dosarul revistei Dilema veche, *moderată de Adela Greceanu și Matei Martin.*
Ne puteți asculta pe frecvențele Radio România Cultural sau online la www.radioromaniacultural.ro.

Bogdan RÂPĂ

Despre producția unui joc

Industria de jocuri este într-o creștere continuă, fapt neschimbat de pandemie: a depășit industria de filme și mai are de detronat industria de televiziune pentru a deveni cea mai de „succes“ formă de divertisment. Jocurile video reprezintă un spațiu imens, despre care se poate vorbi la nesfîrșit (jocuri pe telefoane, console, calculatoare, dispozitive portabile, gratis sau plătite, o experiență de unul singur sau conectat cu alți jucători, realizare în regim independent sau comercial), așa că nu o să încerc să detaliez foarte mult sau să acopăr toate aspectele, ci mai degrabă să explic pe repede înainte, în termeni generali, procesul producției unui joc video.

În general, jocurile sînt create de studiouri de dezvoltare, de cele mai multe ori companii mari, multinaționale, cîteva dintre ele prezente și pe piața din România. Pe lîngă dezvoltatorii mari există și dezvoltatorii independenți, echipe mult mai mici, cu bugete restrînse – dar cu o putere de adaptabilitate și reacție la piață foarte mari, care pot experimenta și inova mult mai mult. Echipele de dezvoltare variază de la un singur om la sute de oameni și chiar mii, pentru un proiect mare. Perioada de dezvoltare variază drastic în funcție de tipul de joc, modelul de monetizare și mărimea proiectului – ceva foarte simplu și fără un scop comercial poate dura cîteva luni, iar la o megaproducție se lucrează mai mulți ani.

Dezvoltatorii de jocuri sînt specializați pe mai multe discipline – programare, artă, design, producție, controlul calității, localizări, analiză date, marketing și achiziție de utilizatori, plus multe alte specializări și departamente. Ca formare, cei mai mulți vin din zona de IT, în general programatorii, dar nu exclusiv – am întîlnit de la cîntăreți și psihologi la doctoranzi în microbiologie –, importantă este exclusiv pasiunea pentru jocuri.

Producția unui joc este în primul rînd un efort de echipă, implică discipline multiple care trebuie să colaboreze și să se alinieze pentru realizarea jocului. Procesul efectiv e în mare parte standardizat și etapizat, aș menționa că fiecare dezvoltator adoptă propriile metodologii în funcție de proiect, platformă, public, buget și multe alte criterii.

Prima etapă este numită pre-producție și reprezintă o perioadă de căutare și explorare a ideilor, rafinare și estimare a proiectului (cost/durată/resurse necesare), similar cu lumea filmului.

Cîteodată ideile vin ca o reacție la apariția unui mediu nou sau a unui public nou (realitate virtuală sau augmentată, telefoane inteligente, ecrane cu atingere, GPS), ca o oportunitate de afaceri sau ca un răspuns la piața globală.

În linii mari, generarea ideilor vine în urma unui proces de căutare, sub forma unor ședințe (sesiuni de *„brainstorming“*), poate uneori spontan, într-un moment de inspirație (dar mai mult aplicabilă echipelor mici, independente) sau sub forma unor variații și îmbunătățiri ale unor jocuri deja existente, care reprezintă ceva special pentru dezvoltator. Pentru a proba partea conceptuală, de regulă se dezvoltă și se iterează un prototip – o versiune foarte simplă și cît mai rapidă a jocului, care urmărește să demonstreze că ideea funcționează și este într-adevăr distractivă, „se simte bine“ în interacțiune; tot în această etapă se cer păreri din zone multiple.

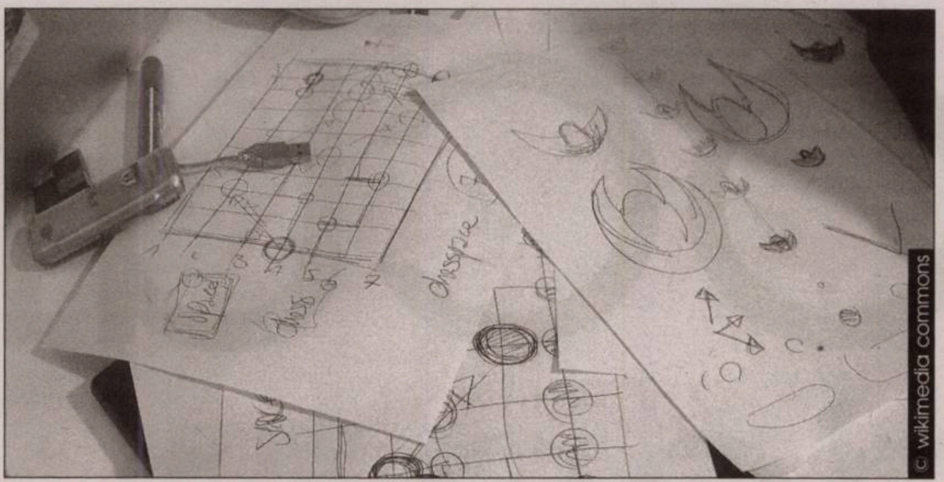

© wikimedia commons

Dezvoltarea de jocuri nu este în nici un caz ieftină, bugetele variază de la zeci de mii la zeci de milioane de dolari, motiv pentru care se pune foarte mult accent pe validare anterioară, estimări cît mai exacte, presupuneri demonstrate cu date, pentru că un proiect mare eșuat, întîrziat sau neprofitabil poate însemna falimentul studioului, iar eventualele recompense vin cu riscuri mari.

Cîteva detalii despre actorii pieței de jocuri: există echipa de dezvoltare care este responsabilă pentru dezvoltarea jocului (de la idee, programare, design, artă, testare, publicare la produs finit), platforma unde jocul urmează să fie publicat spre vînzare (AppStore, Google-Play, Steam) și un terț care este „Editura“ sau *publisher*-ul și care vine cu o parte de finanțare, buget de marketing, separat (esențial în cazul jocurilor „gratis“) și departamente de servicii la care echipele mici nu au acces.

După găsirea conceputului, aprobare și bugetare, începe perioada de producție (împărțită în cîteva etape – Alfa, Beta, Lansare), timp în care toată echipa începe să lucreze pe proiect, programarea creează sisteme noi sau adaptează sistemele existente la specificațiile noului joc, adăugînd la prototip. Dacă jocul se joacă online, atunci discutăm și de partea de servere, securitate și funcționalități necesare post-lansării, echipa de design generează documente, specificații, regulile lumii virtuale, balansul puterilor și al valorilor (de exemplu, viteza unei mașini sau viața unui personaj). De asemenea, designerii de niveluri creează misiuni și locații.

Departamentul artistic începe să lucreze la decoruri, obiecte, personaje, animații, fie ele 2D sau 3D, se creează interfața jocului, mai spre final încep să fie adăugate textele, dialogurile, sunetele, muzica și efectele. Ele sînt lăsate la coadă pentru a evita situațiile în care jocul are nevoie de schimbări și materialele nu se mai potrivesc. Pînă la finalizare se lucrează cu resurse temporare care doar țin locul, pînă vor fi înlocuite cu resursele finale.

Pe parcurs se organizează sesiuni de testare, se adună păreri, apar idei noi – se fac modificări și îmbunătățiri. În etapa Beta, cînd jocul are cam toată funcționalitatea dorită, începe un proces intens de testare, se dorește găsirea și rezolvarea tuturor problemelor întîlnite, acest proces continuînd pînă aproape de lansarea jocului. Tot în această etapă se pregătesc materialele de marketing, *trailer*-e, materiale publicitare, prezența media. După lansare se monitorizează foarte atent tot, dacă există probleme sau nemulțumiri echipa este gata să intervină și să lanseze versiuni noi care să le rezolve. Unele jocuri rămîn așa, altele continuă să evolueze în timp, prin conținut nou sau evenimente în interiorul jocului.

Cînd vine vorba de jocuri comerciale, în primul rînd scopul lor nu este unul doar comercial (generarea de venit), dar în același timp trebuie să fie fezabile financiar sau să aibă un scop ulterior, de exemplu experimentarea sau intrarea pe o piață nouă – altfel nu s-ar aproba niciodată în cadrul unei companii). Sînt realizate de echipe dedicate, mari, formate exclusiv din profesioniști din multe domenii, capabile să realizeze cam orice, angajate permanent, altfel nu ar putea atinge un nivel înalt de calitate sau să fie livrate într-un timp fezabil. Asta le face să opereze pe bugete destul de mari și pentru fiecare proiect există o nevoie de finanțare. Pentru cei care se pot finanța singuri și aleg să o facă, desigur nu există o problemă, dar dacă ești finanțat de un terț, aici intră în discuție cine deține direcția creativă a proiectului – cel care plătește sau cel care îl realizează? Vestea bună este că există și dezvoltatori independenți și autofinanțați, care pot face fix ce și cum vor ei – sau pot fi finanțați de un *publisher,* dar să își păstreze libertatea creativă.

În materie de arte înrudite, cred că, pe măsură ce jocurile s-au maturizat ca mediu, au învățat și împrumutat masiv din lumea filmului și a cărților, lucru care nu e valabil și invers (filmele făcute după jocuri, cum ar fi *Doom, Mortal Combat, Tomb Raider, Resident Evil, Warcraft,* avînd niște scoruri metacritice foarte mici). Jocurile au, pe lîngă experiența vizual-narativă, și o parte interactivă majoră, cu posibilități de explorare, de luare a deciziilor care influențează evoluția lumii și a personajelor și, deși majoritatea jucătorilor vor trece prin puncte comune ale poveștii, felul în care ajung să depășească o situație este diferit de la jucător la jucător.

Cîteva exemple de jocuri destul de bune făcute după francize de filme: *Alien, Spiderman, Batman, Star Wars* – desigur, sînt mult mai multe, în general există o tendință a francizelor de a crea și un joc asociat cu ultimul film, mergînd pe un val de interes. Există și jocuri care se petrec în universurile unor cărți, de exemplu seria *Witcher* care este foarte apreciată de public.

Între frustrare și recompensă

Jocurile sînt gîndite în mod normal ca experiențe pozitive, un balans fin între frustrare și recompensă – nu poate fi prea ușor, că te vei plictisi, și nu poate fi nici foarte greu, că te va face să te simți aiurea și îl vei abandona. Te pot învăța o mulțime de abilități, aplicabile în viața reală, de exemplu un joc de strategie, indiferent de forma lui (virtuală sau fizică), te poate învăța gîndirea în perspectivă, planificarea, analizarea unei situații și calcularea riscului, un joc online te poate învăța să lucrezi în echipă, te poți întîlni cu prieteni pentru un joc de consolă, jocurile pot transmite stări și emoții, idei și povești.

Pasiunea pentru jocuri naște prietenii, întărește relații (îmi amintesc de un tată și fiul lui participînd împreună în fiecare săptămînă la concursuri de *Magic the Gathering,* amîndoi fiind pasionați de joc și petrecînd împreună cam tot week-end-ul, de la prima oră pînă la închidere), iar comunitățile de jucători sînt vii, organizează întîlniri, evenimente, concursuri, pe scurt este o lume foarte frumoasă.

Există sporturi electronice și jucători profesioniști – singuri sau pe echipe –, care cîștigă premii de milioane de dolari, există o întreagă industrie de *streamer*-i, care joacă și prezintă jocuri, cu niște comunități de zeci de mii de jucători/vizualizatori, cei mai de succes avînd colaborări directe, plătite cu dezvoltatorii – pe scurt, jocurile vin și cu multe oportunități de carieră în domeniu, total separat de cei care le fac.

Dar jocurile vin la pachet și cu niște riscuri asociate, nici nu o să vorbesc despre Skinner Box, adicție și jocurile de noroc care sînt în categoria lor de etică proprie. Riscurile pot fi de ordin fizic și pot apărea în timp (ochi, spate, lipsa activităților fizice sau efecte generate de o dietă neglijentă). În plan personal, este mult mai ușor și mai nestresant/neriscant să te joci ceva *vs* să faci ceva, și asta poate duce la prioritizarea jocurilor peste alte activități (uneori chiar poate foarte importante) de ordin social – se poate ajunge la un fel de autoalienare –, există oameni care doar se joacă sau trăiesc aproape exclusiv în online. Iar psihologic, ignorînd adicțiile, jocurile pot face uneori ca realitatea să pară plictisitoare și demotivantă.

Există date și analize despre tipurile de jucători, ce îi motivează, cum variază interesele în funcție de vîrstă și gen (motivațiile și prioritățile se schimbă pe parcursul vieții în funcție de vîrstă, dar și legat de nivelul de testosteron).

În funcție de motivația individuală, jucătorii se vor orienta spre anumite tipuri de jocuri – de exemplu, cei care sînt motivați social vor gravita spre jocuri online competitive – unde poți juca împotriva altor jucători reali, unde statutul/clasamentul contează – sau spre jocuri online colaborative – unde interacțiunea cu ceilalți jucători e cea mai importantă. Pentru indivizi orientați spre acțiune – surpriză, viteză, distrugere. Pentru cei care caută imersiune contează unde ești transpus, cine și unde ești, cît de interesante sînt personajele, povestea și misterele lumii respective. Persoanele creative vor dori să se poată exprima, să personalizeze fiecare aspect sau să descopere și să experimenteze.

Există mulți alți motivatori, iar în funcție de tipul de jucător există sigur un gen de joc care să îi vină că o mănușă. Ești social? – joacă sports/shooters/moba competitiv sau cu un grup de prieteni. Vrei imersiune? – joacă un rpg sau un joc de acțiune și aventură. Îți place să planifici, să anticipezi sau să iei decizii? Jocurile de strategie sînt pentru tine.

Bogdan Râpă *este producător și designer de jocuri.*

Dominic NEGRICI

Complexe, stigmate și alte estetici

Recent – probabil mult mai recent decît propria minte, în delicatețea ei, mi-ar permite să recunosc și cu siguranță mai recent decît aș fi fost vreodată dispus să admit public, înainte de această inimaginabilă revelație –, m-am surprins în următoarea ipostază: în timp ce așteptam să se tragă pe Steam cel mai în vogă joc al momentului (pe care, de altfel, comisesem impietatea de a-l cumpăra la preț întreg), ca să omor ceva timp, am găsit de cuviință (și de o urgentă utilitate) să completez un test de personalitate pe web, intitulat „Cît de *gamer* ești?“.

Sesizați, sper, tragica ironie a acestei scene. Eu, etern la curent cu toate aparițiile de pe piață, posesor de cont Steam de mai bine de un deceniu, deținător al unei colecții atît de vaste de jocuri încît o viață nu mi-ar ajunge ca să le încerc pe toate, bîțîindu-mi nevrotic piciorul de nerăbdare în vederea gustării ultimului răcnet, încă simțeam nevoia unei terțe confirmări și validări a statutului meu de *gamer!*

A fost clipa în care mi-am dat seama de cîteva adevăruri dureroase, dezamăgitoare, dar și – de ce nu? – încurajatoare.

1) O întreagă generație, din care eu însumi fac parte, s-a format sub influența percepțiilor sociale rușinoase vizavi de această activitate eminamente umană (care nu e nouă, ci doar și-a diversificat canalele de comunicare), nici unul dintre reprezentanții ei neputîndu-se eschiva de la presiunea stigmatizantă a societății.

2) Existența și persistența *rușinii* (fie și în cantități cvasineglijabile) ca vector atitudinal este însăși trăsătura care dă formă și delimitează această generație în raport cu precedenta sau următoarea. Prima nu cunoaște, dar preferă confortabilul reflex al deriziunii ca mecanism de autoconservare (îi iertăm), iar a doua cunoaște (mult, prea mult, totul) inerent, aproape nativ, astfel încît obiectul ridiculizării devine celălalt tip de rușine – cea grefată iremediabil în noi vizavi de micile stîngăcii de uzanță a gestului, aceste vestigii ale *dobîndirii* în raport cu *înnăscutul*.

3) Se conturează o relație metonimică între, pe de-o parte, jena și impostura resimțită de această categorie de actanți și, pe de altă parte, complexul dobîndit și hrănit de domeniul jocurilor video prin neobositele-i încercări de a-și găsi o poziție legitimă în cîmpul artistic convențional.

Să fie oare toate acestea din cauză că entitatea numită *joc video* nu are și nu poate avea valoare estetică?

Părerişti de pe tot spectrul snobismului cultural – de la sexanarhiști periferocentrici la monoliți muzeificați ai Canonului-ca-canon (și nu cumva să îndrăzniți a-mi semnala scatofonia!) – au atacat actul ludic virtual, prin diferite prisme hermeneutice, încă de acum o jumătate de veac, conjurînd feluri contorsionate de muniție argumentativă care mai de care mai surprinzătoare. Ba că, din moment ce jocurile sînt reproduse în masă și comercializate, ies din sfera esteticului și migrează înspre pragmatic; ba că un joc, fiind rezultatul unui colectiv creator, nu poate avea singularitate auctorială, deci nu are cum să fie operă, darămite una artistică; ba că arta nu poate fi interactivă, întrucît un artist care a pierdut controlul asupra operei n-o mai poate revendica (salutînd din mers teoria receptării, dar *passons);* ba că ele sînt o simplă jucărie cu unica funcție de a relaxa, distrage și favoriza escapismul – argument avansat, dacă vă vine să credeți, chiar de marele critic de film american Roger Ebert, marea mea decepție... Mi se pare evident că toate aceste argumente scîrțîie ca parchetul după ploaie, astfel încît nici măcar nu merită onorate cu un răspuns.

Însă o întrebare mai onestă ar fi următoarea: oare de ce ne dorim atît de mult ca un joc video să fie obiect artistic, cîtă vreme tocmai conceptul de *artă* denotă caracterul reducționist al nomenclaturii, prin simplul fapt că a limita trăirile artistice (atît de producție, cît și de consum) la imuabilul, staticul, plictisitorul, prăfuitul Obiect, precum și la banala contemplare detașată a acestuia, ne transformă în niște *martori* sterpi și ne văduvește de nenumărate straturi de complexitate empirică?

După atîtea bătălii pierdute (cele mai multe pe nedrept), poate ar trebui să ne oprim. Poate că e cazul să schimbăm referențialul. Așa că, pentru o mai sinceră dare de seamă a întregului domeniu creativ, propun înlocuirea oficială a ideii de obiect artistic cu termenul *experiență*, poate mai valid și mai pertinent în contextul fractalizării vectorilor creativi la care asistăm, neputincioși, dar (unii dintre noi) fericiți. Cert este că uneltele interpretative ruginiseră de mult. Ca dovadă, *Disco Elysium* a fost jocul care m-a făcut să mă reîndrăgostesc de literatură. Că tot vorbeam de tragice ironii...

Multă vreme am trăit sub imperiul acestor măcinări socioculturale și mi-am tot dorit să mă eliberez de povara clandestinității, a tacitului, să rup perfuzia din care picură, statornic, zoaiele antejudecății plebei, și bob cu bob ochii holbați ai acestei lumi tiranice să se facă mici cît nisipul netezit și mut dintr-o clepsidră spartă.

Ludonauții răspund

Dar tare mă tem că, cel puțin în ceea ce mă privește, clepsidra nu e spartă, iar nisipurile sînt mișcătoare. *Can't teach an old dog new tricks*. Tot ce-mi rămîne de făcut este să-mi satisfac curiozitatea și să văd dacă nu cumva și alți ludonauți celebri (în cercul „nostru“ obscur) procesează o pasiune similară cu o similară pasiune. În acest scop, mi-am permis să întreprind eu însumi o nanocercetare calitativă: am întrebat trei cetățeni ai patriei virtuale, aparținînd unor colțuri foarte diverse ale societății reale, *dacă*, *de ce* și *cum* ar putea jocurile video să sufere o binemeritată debastardizare culturală. Iată ce a (re)ieșit:

Cezar Arhip, poet urban, în gazdă la Ototo: „Cu toții simțim fuga constantă printre povești care ne atrag de pe ecrane de toate tipurile, adrenalina cotidiană care ne plimbă de pe un pixel pe altul, lipsa răgazului de a mai constata măcar canalul prin care sîntem expuși la avalanșa de imagini și de informație în timp real. Sîntem continuu în căutare de povești care să concureze cu propria noastră existență și cu provocările ei – sîntem în mijlocul unei evadări perpetue al cărei scop, deloc complicat, e capacitatea de a simți, gîndi, experimenta *altfel* decît o facem în mod curent în viețile, corpurile și mințile noastre. Secole de-a rîndul ne-am retras în literatură, în pictură, în basme transmise oral, în teatru. Ultima sută și mai bine de ani ne-a oferit filmele ca suport de transmitere a poveștilor, iar de cîteva decenii am hotărît să ne punem la granița tuturor acestor evadări și să creăm un nou mod de a o experimenta plenar: jocurile video.

De mult prea multe ori mi-a plăcut să numesc jocurile video povești interactive sau lumi digitale. Situîndu-se la granița dintre literatură, film, artă vizuală și artă a spectacolului, jocurile video nu-și propun să înlocuiască aceste forme precursoare de expresie, minimizîndu-le valoarea și revelîndu-le ca vetuste, ci le completează, oferind un nou mod de a experimenta povestea prin interacțiune directă. Dacă pînă acum am vorbit despre acest salt constant, de la pixel la pixel, făcut în materie de conținut, de acum înainte vom începe să discutăm despre o continuare în imaginar/virtual a propriei noastre existențe reale. Evadarea, în acest nou scenariu, nu va mai reprezenta o continuă fugă, ci o completare permanentă, o extensie a vieții povestite în povestea modulată tehnologic: într-un cuvînt, migrarea definitivă din realul îmbibat de tehnologie înspre o realitate augmentată, a virtualului în care fostul „real“ devine o simplă amintire – indelebilă din pricina omniprezenței organicității noastre (atît cît va mai exista și ea, înainte de a ne integra cu totul în virtualul neorganic al cine știe cărui metavers).“

Oana Ungureanu, specialistă în limbi străine, artistă vizuală, antreprenoare în devenire: „Jocurile video au evoluat foarte mult în ultimii ani, atît ca nivel de sofisticare, cît și în privința percepției pe care societatea o are asupra lor. Din punct de vedere socioeconomic, ele reprezintă un adevărat capital cultural, comunitățile de *gamer*-i, cîndva o nișă, fiind astăzi o adevărată forță – atît online, cît și offline. Online, comunitatea este vastă și activă, generînd foarte mult trafic pe forumuri și rețelele de socializare sub forma discuțiilor, a trend-urilor lansate și chiar a mecenatului generat (devenind adesea sponsori pentru diverși artiști, scriitori și creatori de conținut amatori). Offline, marile companii au început să recunoască potențialul monetar al acestor comunități, iar acum se îngrămădesc să sponsorizeze campionatele mondiale pentru diverse jocuri și se dau peste cap ca nu cumva să-și supere din greșeală clienții. Într-un cuvînt, jocurile video au devenit *mainstream*.

Mulți puriști deplîng această normalizare (chiar o anumită *gentrification* sau îmburghezire) a jocurilor video, dar eu o consider drept o turnură previzibilă și chiar dezirabilă a lucrurilor, deoarece a permis dezvoltarea și diversificarea jocurilor. Ceea ce mulți poate nu realizează este că, în ciuda reputației (inițial sau cel puțin deocamdată) nefericite, jocurile video sînt o artă ca oricare alta – pot fi disecate, analizate și interpretate în același mod ca și o carte, un film, un tablou. Singura diferență (crucială, de altfel) este aceea că formatul în sine nu permite acea analiză confortabilă și rece făcută de la distanță, ci te forțează într-un metaspațiu în care ești și actant, și spectator – fapt pe care creatorii îl cunosc foarte bine. Adesea, aceștia elimină cu grijă orice ar putea crea un *Verfremdungseffekt* prea timpuriu care să distragă jucătorul de la poveste, alienarea fiind păstrată – sau declanșată intenționat de către joc – la final sau în puncte-cheie, pentru a pune jucătorul față în față cu sine și cu alegerile sale. Jocurile video au devenit, așadar, mult mai exigente, fiind realizate nu doar de amorul artei, ci pentru a fi înțelese, pretinzînd diverse lucruri de la jucători, mai ales acela de a fi luate în serios. Și pe bună dreptate, pentru că o merită din plin.“

Ionuț Tudose, fost politolog, specialist în securitate cibernetică la Barcelona: „Jocurile pe calculator au intrat în viața mea destul de devreme, în anii școlii primare. Încă îmi amintesc casetele de pe care încărcam jocuri pe calculatorul HC90 (o clonă de ZX Spectrum) și prima carte de programare în Basic, *pixel art* înainte de a exista conceptul, căci atît permitea tehnologia celor 128 kb RAM. Mai tîrziu, mi-a intrat în casă un IBM *PC compatible*, primul „calculator“ (computer) personal în accepțiunea modernă, cumpărat de părinți ca instrument de lucru – culegere de texte pe calculator. În aceeași perioadă, am intrat în contact și cu jocurile de care ușor puteai deveni dependent – încă mai am în fața ochilor primul nivel din *Prince of Persia,* bucuria de a putea juca *Mortal Kombat* și *Street Fighter* la mine acasă, fără „să bag fise“, și cîte alte jocuri și joculețe care mai de care mai tentante, curînd ocupîndu-mi orele care normal trebuiau dedicate temelor, școlii și altor activități productive și de viitor.

Relația mea cu jocurile video e complexă, pot spune că fac parte din identitatea mea. Cu ele am învățat limba engleză sau ce înseamnă construirea unei strategii și tot cu ele am pierdut un an de școală cînd am decis, în liceu, că măcelărirea unor demoni pe ecran era o activitate mai distractivă și deci mai importantă decît mersul la ore. Disperată, mama m-a obligat atunci să-mi vînd „calculatorul“, pe care deja îl considera o unealtă a diavolului. L-am recuperat, în schimbul obținerii de note mari, abia în ultimul an de liceu, cînd am reluat în forță plonjarea în fascinantele lumi virtuale, care între timp evoluaseră la un așa nivel încît le priveam ca pe niște cărți interactive: pentru prima oară, eu eram cel care putea decide încotro să se îndrepte povestea, ceea ce a făcut ca experiența să devină cu atît mai intimă și mai ispititoare. Peste tot în jur eram criticat pentru timpul alocat jocurilor (lucru care mi se întîmplă inclusiv în ziua de azi!) și îmi era greu să le explic celor care nu știau ce presupune acest univers complex că nimic nu mă ținea captiv cu atîta ușurință ca lumile digitale, fie ele ludice sau productive, cărora le dedicam îndeajuns de mult timp încît deseori ajungeau să-mi ocupe cea mai mare parte a spațiului mental.

Cu vremea, jocurile video au devenit pentru mine o sursă de inspirație, de idei, de imaginație, de socializare și de motivație profesională; mi-au modelat modul de a fi, de a gîndi, m-au determinat să leg prietenii și pe alocuri chiar relații romantice, mi-au permis să explorez lumi imaginare la care altfel nu aș fi avut acces și m-au făcut să mă gîndesc serios la o carieră în informatică, fiind și motivul pentru care astăzi activez în domeniu.

Sînt jocurile pe calculator un fenomen cultural modern? Cred că industria de miliarde de dolari care s-a creat în jurul lor, arhivele digitale, muzeele dedicate lor și evenimentele care se organizează pentru fani demonstrează dincolo de orice dubiu că sînt într-adevăr un fenomen actual, de masă, capabil să schimbe destine, să unească oameni, să creeze oportunități. Dar, mai presus de toate acestea, jocurile video ne fac viața dacă nu mai frumoasă, atunci măcar mai relaxată și mai bogată, ludotecile digitale cunoscînd deja o anvergură demnă de marile biblioteci ale lumii.

Pentru mine, jocurile sînt ceea ce m-a salvat din derizoriu, ceea ce m-a păzit de rătăciri profesionale; reprezintă un refugiu și un act de consum artistic la fel de valoros precum lectura, ba chiar presupun ele însele multă lectură. Sînt parte din mine și vor rămîne așa pînă la vîrsta senectuții – pentru că eu, atunci cînd mă joc pe calculator, o fac la modul cel mai serios!“

(varianta integrală pe www.dilemaveche.ro)

***Dominic Negrici** este lector universitar, predă la ASE și la Litere și (îi place să creadă că) nu se joacă decît în cheie fenomenologică.*

■ ■ ■

DILEMA
Jocuri
video

Andrei-Victor ȘERBĂNESCU

Cum să-ți cîștigi cyberpîinea

„Locurile de muncă necalificate sînt cele care nu necesită competențe «din afară» (legate de viața reală) pentru a fi angajat. Să nu ne surprindă că nu sînt foarte multe și nu sînt plătite foarte bine“, ne avertizează Ghidul de job-uri din *Second Life* încă de la primele paragrafe. Continuă prin a ne oferi cîteva exemple:

Dansator („Unii patroni de club plătesc un salariu fix, însă se așteaptă să fii în club un anumit număr de ore pe săptămînă. Alți dansatori se bazează pe bacșișuri. De asemenea, unii dansatori fac *strip-tease* sau oferă servicii de escortă.“)

Model („Există puține agenții de *modeling* și, de regulă, designerii vestimentari apelează direct la ele pentru a organiza marile evenimente de modă, ca în viața reală. Oricum, de regulă, job-ul e plătit destul de bine. Și primești tot *glamour*-ul și faima care vin la pachet.“)

Vînzători („În ultima vreme, vînzătorii au devenit la modă din nou, ca un contrapunct la tonomate. Oamenii vînd mereu mai bine decît roboții.“)

Bouncer / agent de pază („E mereu la îndemînă să ai niște oameni cu tine care se pot ocupa de *griefer*-i și-i pot face să plece, în loc să te ocupi tu de ei.“)

Acestea formînd doar o parte din rotițele care țin în mișcare economia din *Second Life,* joc în care oamenii își pot alege un avatar pentru a explora online un vast teritoriu digital. *S.L.* nu are o finalitate sau vreun scop declarat, nu are nici un mod prin care poți să crești în nivel, felul în care îți petreci timpul în joc fiind influențat de comunitățile pe care le găzduiește și maniera în care alegi să te exprimi. Jucătorii pot închiria pămînt, își pot construi case, pot cumpăra diferite obiecte, pot merge la concerte, petreceri, se pot vizita unii pe ceilalți, își pot fotografia împrejurimile și, într-adevăr, pot să muncească.

Mare parte din puterea de seducție a jocului stă în (așa cum e și numită) *lumea secundară* oferită, dictată în principal de acțiunile celorlalți jucători. Bunurile pe care aceștia le distribuie nu sînt prefabricate de joc, ci făcute de *player*-i în programe de proiectare 3D. Așa încît casele, hainele, bijuteriile, vehiculele care alcătuiesc lumea jocului, precum și elementele ce țin de înfățișarea avatarurilor (pielea, părul etc.), derivă în principal din creativitatea și spiritul de inițiativă al „rezidenților“ *Second Life.* Inclusiv animațiile care definesc mișcarea avatarurilor, cum ar fi un mers personalizat, sînt făcute și distribuite de jucători.

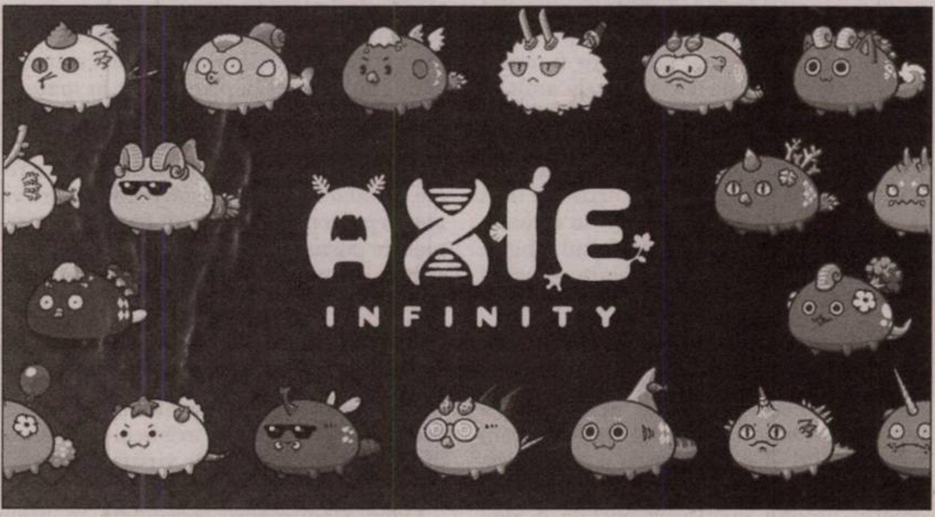

Iar moneda care facilitează fluxul mărfurilor și prestarea de servicii este dolarul linden (numit după compania dezvoltatoare Linden Lab). Jucătorii își pot susține consumul din *S.L.* printr-o injecție de capital, cumpărînd dolari linden cu dolari americani reali, însă, și mai important, pot efectua același transfer și în sens invers. Așa încît economia din *Second Life* nu rămîne blocată în sfera virtualului, ci face parte efectiv din economia reală.

O mică parte din jucători reușesc să se întrețină în viața reală din veniturile cîștigate în joc. Una din cele mai lucrative arii profesionale din *Second Life* este industria sexuală. Jocul găzduiește bordeluri care facilitează întîlnirea dintre clienți și lucrători sexuali, imersiunea fiind oferită de faptul că diferite acte sexuale pot fi mimate prin animațiile aplicate peste avatarurile celor din joc. Iar bariera dintre realitate și virtual se dovedește a fi destul de permeabilă – comunicarea dintre clienți și lucrători sexuali are loc fie prin mesaje text, fie printr-o conversație telefonică, unii lucrători sexuali oferind de asemenea servicii adiacente precum distribuirea pozelor nud din viața reală.

Cu toate astea, Tom Boellstorff, în lucrarea sa de antropologie digitală *Coming of Age in Second Life*, povestește cum cei mai mulți *player*-i aleg să muncească în joc pentru a-și susține stilul de viață virtual (care include plătirea unei „chirii“ către dezvoltatorii jocului pentru fiecare parcelă de pămînt deținută) sau pentru a-și suplini nevoia de a crea. Boellstorff numește acest aranjament drept „capitalism creator“ *(creationist capitalism)* – munca înțeleasă ca act de creație, iar producția drept instanțiere a acelei creativități într-un obiect. Etichetele de „consumator“ și „producător“ nu rămîn separate, explică Boellstorff, din moment ce *player*-ii pot atît să se bucure de, cît și să participe la producerea lumii digitale pe care o populează. Iar lumea virtuală și comunitatea vie găzduită de ea constituie *appeal*-ul principal al jocului, *player*-ii fiind, așadar, colegi de serviciu *de facto* (și prost plătiți) cu dezvoltatorii *Second Life.*

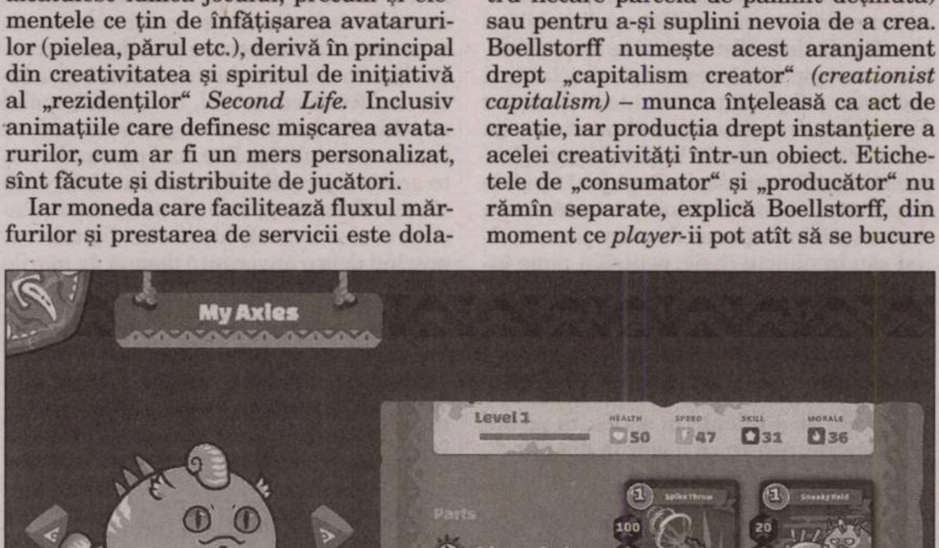

Munca și joaca

Oamenii plătesc pentru bunuri sau servicii în *S.L.* pentru o apreciere sporită a experienței de joc. Așadar, le putem atribui o valoare reală obiectelor virtuale create, din moment ce pot facilita divertismentul celui care e dispus să le cumpere. Putem considera că, în acest fel, ele se subordonează jocului propriu-zis, fiind mai degrabă unelte ale sale.

Însă uneori ierarhia poate sta invers – jocul ca pretext sau coloratură pentru crearea unui obiect pur digital. *Axie Infinity* este un joc centrat pe tehnologia NFT *(non-fungible tokens),* avînd Ethereum drept criptomonedă de bază. Mecanica principală a jocului este că participanții intră într-un duel cu cărți de joc speciale pentru a cîștiga criptomonede.

Pentru a participa la joc ai nevoie de cel puțin trei creaturi numite *axie*, fiecare *axie* avînd atribute unice și fiind atașat unui NFT. Cînd un *player* are un volum suficient de mare din *Poțiunea Fină a Iubirii (Smooth Love Potion* sau SLP), una din criptomonedele jocului, poate facilita împerecherea a doi *axies* (iar puiul va moșteni un melanj din genele părinților). Iar SLP poți să primești de fiecare dată cînd cîștigi un meci sau cînd completezi diferite *quest*-uri. Mai departe, cu SLP poți de asemenea să cumperi alte creaturi *axie* cu atribute mai bune, pentru a-i folosi la luptă, pentru montă sau pentru a-i vinde ulterior mai departe.

Conform unui raport al companiei de consultanță pentru jocuri video NAAVIK, în toamna anului trecut *Axie Infinity* se apropia de două milioane de jucători pe zi, 65-70% din Asia de Sud-Est, dintre care 55% din totalul jucătorilor aflîndu-se în Filipine, țara în care, în 2021, rata șomajului a fost estimată la 6,6%. Cu privire la adoptarea jocului în țările cu venituri medii scăzute, unul dintre co-fondatorii Axie Infinity a declarat într-un interviu: „Cu siguranță, vedem mult entuziasm în Filipine. Cred că motivul pentru care a fost primit bine a fost că ideea de a juca un joc drăguț și distractiv ca să-ți cîștigi traiul a rezonat cu o generație care caută noi moduri de a face bani în online, noi moduri de a cîștiga un venit nativ-digital. Pandemia a eradicat multe munci fizice, în multe cazuri în mod permanent. Cred că ne confruntăm cu o schimbare fundamentală a naturii muncii“.

Vizionarismul exhibat trece sub tăcere penuria care împinge spre adoptarea jocului la scară largă, după cum reiese din interviurile cîtorva dintre jucătorii *Axie Infinity* din Filipine: „De aceea ne rugăm la Dumnezeu [ca *Axie Infinity]* să nu dispară. Chiar dacă e puțin, tot putem să cîștigăm niște bani prin joc. Putem să cumpărăm medicamente, bătrînii ca noi au nevoie mereu să-și cumpere medicamente“. Sau: „Mă gîndesc, chiar dacă cîștig 3.000 de pesos pe lună [aproximativ 60 de dolari americani], tot merge. Pot să-mi cumpăr cele necesare pentru casă și de mîncare“.

Din cauza costului semnificativ de începere a jocului, și anume cumpărarea primilor *axies*, în valoare de cîteva sute de dolari, a fost înființată așa-numita *Axie University* – o companie care le oferă noilor veniți capitalul inițial (sub numele de „burse“) de care au nevoie pentru a începe să joace *Axie Infinity,* fiind nevoiți ulterior să-și împartă profitul generat cu ajutorul capitalului împrumutat.

Deși jocul s-a bucurat de un *hype* inițial, veniturile din *Axie Infinity* au scăzut din cauza inflației, ajungînd, pentru *player*-ii din țări precum Filipine, aproape de salariul minim pe economie. În același raport, NAAVIK conchide că, deși popularitatea jocului va crește pentru o perioadă, politicile economice ale *Axie Infinity* fac funcționarea sa în mod fundamental nesustenabilă. Decelerarea de noi jucători va putea duce *Axie Infinity* într-o criză economică, declară firma de consultanță.

Însă acest fapt poate fi circumscris modelului de funcționare al NFT-urilor în general. În documentarul său *Line Goes Up*, video-eseistul Dan Olson le descrie drept unelte pur speculative, fără valoare intrinsecă. Pentru ca *Axie Infinity* să rămînă profitabil pentru jucători/muncitori, ai nevoie de „o ofertă nesfîrșită de noi jucători [care] trebuie să intre în ecosistemul jocului pentru totdeauna“. Așadar, pentru a putea scoate bani din joc, te bazezi pe alți oameni care se înscriu din același motiv, însă mai tîrziu decît tine. Olson declară, cu privire la economia nesustenabilă a jocului, practica sistemului de „burse“ și optimismul nejustificat: „Promotorii jocului atrag atenția acestui fapt de parcă ar fi ceva înălțător – oamenii din țările private de putere economică își pot cîștiga un trai minim doar jucînd un joc video. Refuz această încadrare a lucrurilor. E oribil. Sistemul nostru global este în mod fundamental atît de nedrept încît oamenii se bat mulțumiți pe umăr pentru apariția unui nou fel de șef de sală drăgălaș, care-ți spune să tragi mai tare sau ești dat afară, însă încheie mesajul cu un *emoji* care roșește“.

Munca și joaca formează o geografie comună în cele două exemple. În *S.L.,* munca poate fi privită ca un act de creație care participă la producerea lumii virtuale explorate, așadar subsumată ideii de joacă. În schimb, în *Axie Infinity,* jocul devine paravan pentru un demers de speculație financiară prin criptomonede, clamează apariția muncii nativ-digitale, muncă ce se închide în sine și nu mai produce materialele necesare vieții (sau unei vieți plăcute), ci monstruleți *axies* și sticluțe digitale de poțiune a dragostei pentru sporirea lor.

Andrei-Victor Șerbănescu *lucrează ca inginer de* software. *Publică articole în revistele* Iscoada *și* Echinox.

DILEMA VECHE
Jocuri
video

Radu USZKAI

Mortal Kombat

La prima vedere poate să pară ciudat ca un articol despre etica jocurilor video să pornească de la Platon, dar cineva trebuia să o facă la un moment dat. Bănuiesc că nu greșesc atunci cînd spun că, printre lucrurile pe care le știm privitoare la ce gîndea unul dintre părinții fondatori ai filosofiei europene, se numără și perspectiva lui heterodoxă despre poezie. Chiar dacă nu ați citit *Republica* din scoarță în scoarță, cred că fiecare dintre voi știe că Platon nu-i prea avea la suflet pe Homer sau pe Hesiod, asta pentru a nu spune nimic despre contemporanul său Aristofan. Spre deosebire de filosofie, care îi apropie pe tineri de Adevăr și, prin extensie, de virtute și de comportamentul corect din punct de vedere moral, poezia, credea Platon, are efectul contrar: corupe tineretul și, de aceea, nu are nici un loc în cetatea ideală.

MORTAL KOMBAT
DECEPTION

© YouTube.com

Ideea aceasta simplă (dar extrem de controversată, nu?) conform căreia poezia (și arta, în general) are un efect problematic la adresa dezvoltării caracterului moral al adolescenților și, prin extensie, la adresa întregii societăți, și că adoptarea unor măsuri restrictive privitoare la accesul la asemenea materiale ori interdicții privitoare la producerea lor sînt întemeiate își găsește nenumărate ilustrări în aproape orice epocă istorică. Exemplul lui Ovidiu, exilat pe țărmurile sălbatice ale Tomisului și contrariat constant de geții din preajma lui, este doar unul dintr-o sumedenie de reacții precum cele amintite anterior, care merg de la dezaprobare publică pînă la restrîngerea libertății de exprimare, restricționarea accesului la respectivele materiale artistice ori chiar închisoarea sau surghiunul. Ca un arc peste timp, în vremuri mai apropiate de noi, locul poeziei a fost luat prima oară de muzică. Muzica rock, iar apoi hip-hop-ul și, mai recent – de ce nu? –, *trap*-ul sau manelele (mai ales în contextul românesc), au trezit în partea mai conservatoare a societății o reacție similară cu cea a lui Platon privitoare la poezie: nu au ce să caute la noi în cetate și, dacă nu le putem interzice de tot, trebuie cel puțin să interzicem accesul adolescenților la acestea. În cele ce urmează, voi argumenta că panica morală stîrnită în jurul jocurilor video violente nu este nimic altceva decît o excrescență a acestui tipar de gîndire, una pentru care nu avem îndeajuns de multe temeiuri – fie ele filosofice ori științifice – pentru a o lua serios în considerare.

Opoziția lui Platon la poezie, vînătoarea de vrăjitoare din Evul Mediu sau angoasa constantă din prezent în relație cu un viitor dominat de Inteligența Artificială nu sînt nimic altceva decît genuri proxime ale aceleiași specii: panica morală. Aceasta reprezintă o teamă irațională că ceva sau cineva (fie individual ori colectiv) amenință bunăstarea morală, emoțională, economică, politică sau metafizică a unei comunități. Valori fundamentale ale societății sînt amenințate, cetatea este sub asediu și este de datoria noastră – cetățeni obișnuiți sau decidenți politic deopotrivă – să facem ceva, orice, cu privire la sursa acestei anxietăți. Mass-media și, mai recent, *social media* joacă un rol în acest proces, dar să nu uităm că Platon nu a avut nevoie de Facebook pentru a ajunge la concluziile sale.

> *Tinerii șlefuiți moral de* Mortal Kombat *nu au devenit adulți mai violenți decît părinții ori bunicii lor.*

Violență & moralitate

Voi încerca acum să prezint (într-o formă cît mai caritabilă cu putință) argumentul taberei adverse, argument formulat încă de la prima apariție a unor jocuri video precum *Doom, Mortal Kombat* sau, mai aproape de vremea noastră, *GTA, Counter-Strike* ori *Call of Duty*. Extrem de populare în rîndul adolescenților (mai ales al băieților), jocurile de acest gen îi vor face pe aceștia să fie mai violenți pe viitor și să imite comportamentul la care sînt expuși în scenariul jocului. Drept dovadă sînt aduse în discuție evenimente tragice din SUA precum masacrul de la liceul Columbine din 1999, unde cei doi făptași erau jucători împătimiți de *Doom*. Agresivitatea crescută și o viitoare predispoziție către violență nu sînt însă singurele elemente relevante aici, ci și o preocupare pentru dezvoltarea caracterului moral al celor care își petrec timpul jucînd asemenea jocuri. Virtutea, după cum spunea Aristotel, este o trăsătură dispozițională – necesită mult antrenament și repetiție, precum și modele corecte de urmat. Jocurile video violente, plecînd de la regulile explicite pe care jucătorii trebuie să le respecte, ne obișnuiesc cu tot soiul de transgresiuni morale, de la crimele violente necesare pentru a termina o misiune la alte tipuri de violență (sexuală sau emoțională). În loc să deprindă virtutea, adolescenții care petrec ore întregi jucîndu-se vor deprinde, de fapt, viciul. Apoi, pe o linie foucaldiană, toate acestea nu fac nimic altceva decît să contribuie la o „normalizare“ a violenței în societate.

Toate acestea sună intuitiv plauzibil, dar să nu confundăm plauzibilitatea intuitivă a unei poziții cu întemeierea sau legitimitatea acesteia. Deși unele cercetări empirice realizate de psihologi sau sociologi indică o relație între jocurile video violente și un comportament mai agresiv al jucătorilor, consensul științific pe marginea acestei teme este departe de a fi atins. De fapt, consensul științific actual indică ceva puțin diferit. Unele dintre aceste cercetări se bazează pe metodologii care ridică serioase semne de întrebare și, de aceea, presupusele rezultate trebuie tratate *cum grano salis*. Pe lîngă chestiuni care țin de eșantionare și reprezentativitate, un mare defect al acestor cercetări ține de confuziile conceptuale pe care le putem identifica deseori în cercetările din științele sociale: cea dintre corelație și cauzalitate. În primul rînd, cauzalitatea, acest Sfînt Graal al științei, este dificil de identificat. Tocmai de aceea, deseori, avem de-a face cu niște corelații care trebuie privite cu un ochi critic. În fond și la urma urmei, dacă adolescenții care sînt natural mai agresivi vor fi mai predispuși să joace jocuri violente, lucrul acesta ne spune, de fapt, mai multe decît presupusul efect pe care jocurile video îl au la adresa dezvoltării lor psiho-cognitive (putem vorbi la fel și despre radicalizare și *social media*, dar acesta este un subiect pentru un alt moment). Explicația aceasta funcționează la fel de bine și în cazul filmelor violente. Spre exemplu, un studiu recent arăta că lansarea unui *blockbuster* violent în cinematografele americane are un efect neașteptat: scade numărul de infracțiuni sau crime agresive și violente pe durata difuzării în cinematografe pentru că oamenii care sînt mai predispuși să fie violenți se vor duce să vadă respectivul film.

MORTAL KOMBAT
DECEPTION

© YouTube.com

Dacă acceptăm că experimentele naturale sînt importante în științele sociale și că acestea spun lucruri mult mai importante despre societate decît cele controlate, de laborator, atunci argumentul împotriva jocurilor video devine mai șubred. Să zicem că sîntem de acord că jocurile video îi fac pe adolescenți mai violenți și mai agresivi, pentru că normalizează asemenea acțiuni și atitudini. Această trăsătură dispozițională, pe care au exersat-o în lumea virtuală din joc, pune bazele unui viitor caracter vicios. Aceasta ar însemna că generații întregi care au crescut jucînd *Mortal Kombat* sau *Doom* ar trebui să fie semnificativ mai violente decît cele care au crescut înainte de apariția jocurilor video violente. Totuși, realitatea refuză să corespundă unei asemenea intuiții aparent plauzibile. Tinerii șlefuiți moral de *Mortal Kombat* nu au devenit adulți mai violenți decît părinții ori bunicii lor – chiar din contra. Nu vreau să merg chiar pînă în punctul în care aș spune că jocurile video i-au pacificat pe tineri, dar nu pare o idee foarte excentrică, totuși.

Din rațiuni de spațiu, îmi este dificil să intru în alte aspecte care sînt la rîndul lor relevante, unul dintre ele fiind această presupusă confuzie ontologică pe care adolescenții ar face-o între virtual, real și comportamentul potrivit în fiecare dintre cele două medii. Este indubitabil însă faptul că lumea virtuală a jocurilor video (violente sau nu) reprezintă un fascinant laborator de cercetare morală, iar asta cu atît mai mult cu cît noi tehnologii de realitate augmentată și imersivă devin din ce în ce mai disponibile pentru consumatori. Jocurile video sînt de asemenea provocatoare prin prisma unor probleme aparent paradoxale precum *Dilema jucătorului („Gamer's Dilemma“* în engleză), care ne provoacă serios intuițiile morale: de ce vedem unele transgresiuni morale pe care un jucător le poate înfăptui în mediul virtual (să luăm crima drept exemplu) ca fiind mai acceptabile decît altele (poate cel mai relevant ar fi cazul pedofiliei). Revenind însă la subiectul nostru, cred că principala lecție pe care trebuie să o extragem de aici este aceea că avem toate motivele să fim sceptici cu privire la presupusa legătură dintre jocurile video și violență, dar că trebuie să fim vigilenți și receptivi la explorările din științele sociale, mai ales dacă vrem să cercetăm și unele subiecte corelate precum problema adicției. Pînă una-alta, nu știu dacă are sens să ne mai batem capul platonician în căutarea cetății ideale, dar sînt destul de sigur că atît poezia, cît și *Mortal Kombat* au un loc acolo.

Radu Uszkai *este asistent universitar în cadrul Departamentului de Filosofie și Științe Socioumane de la ASE București și membru al Centrului de Cercetare în Etică Aplicată de la Universitatea din București.*

Mihail-Valentin CERNEA

Jocurile video și viața intelectuală

O opinie comun întîlnită în mediile intelectuale de aici și de aiurea ne avertizează că jocurile video sînt doar o formă de divertisment frivol, imatur, specific vîrstei adolescenței. Popularitatea enormă a jocurilor video din ultimii ani, accelerată de impactul pandemiei de COVID-19, este considerată, de multe ori, încă o dovadă a decadenței lumii secolului XXI – din ce în ce mai puțin interesată de cărți și artă înaltă și mult mai orientată spre consumul conținutului superficial ce răzbate pe toate ecranele care ne înconjoară în viața de zi cu zi. Sînt împușcăturile sordide și puzzle-urile stupide asociate cu jocurile video un semn că sîntem pe un drum intelectual greșit? Pot fi jocurile artă? Ne pot ele îmbogăți intelectual?

În acest articol voi susține o teză aproape complet opusă acestui tip de raportare la poate cel mai important produs cultural al erei în care trăim – raportare care trădează, din punctul meu de vedere, o înțelegere superficială a fenomenului care deja a depășit multe medii tradiționale artistice ca impact, mai ales în cadrul tinerei generații.

© wikimedia commons

Dincolo de grafica spectaculoasă și sunetul atent construit, arta jocurilor video constă, de fapt, în interactivitatea lor, în capacitatea lor de a picta realități vii cu ajutorul regulilor de interacțiune pe care jucătorul trebuie să le respecte pentru a putea manipula lumea virtuală. Valve, unul dintre cele mai importante studiouri din industria jocurilor video, consideră că fac „psihologie experimentală“ mai mult decît orice altceva, partea audio-video a oricărui joc fiind acolo mai degrabă ca să augmenteze o experiență menită să evoce în mintea jucătorului sentimente și reprezentări. Jocurile video se întîmplă, de fapt, în imaginația noastră, ecranul jucînd doar un rol de mediere.

Limbajul jocului e mai dificil de apropriat decît în cazul altor arte.

Orice *game designer* caută să ne „păcălească“ pentru cîteva minute sau ore că trăim o viață alternativă, intrați într-un rol de cele mai multe ori greu accesibil în viața noastră reală. Ideal, nu trebuie să simțim că jucăm un joc, ci că mintea noastră este „forțată“ să străbată aceleași alegeri, gînduri și emoții prin care trec, de exemplu, un soldat sau un șef de stat. Astfel, arta *game designer*-ului constă în găsirea unui punct de echilibru între accesibilitate (vorbim de divertisment pînă la urmă) și reprezentare – cît de mult poți simplifica lumea reală în așa fel încît limbajul jocului să poată fi însușit ușor, fără însă să pierzi din vedere misiunea de a modela în chip relevant un colț al realității noastre. Chiar și jocurile plasate într-un univers *fantasy* sau SF se constituie făcînd apel la diferite acțiuni pe care le putem întreprinde în viața reală.

De ce nu le înțelegem (încă)

Un produs al Războiului Rece, jocurile video apar în cultura occidentală ca o rupere de ritm în industria militară americană, ca o încercare a tinerilor calculatoriști de a folosi computația nu doar pentru a controla traseele pe care ar trebui să le parcurgă rachetele balistice intercontinentale pînă la Moscova, ci ca un nou mod de expresie și creativitate. Dependente de evoluția calculatoarelor și greu de creat solitar, jocurile video au fost mai tot timpul opera unor studiouri nevoite să fie atente și la aspectele economice pentru a-și putea duce misiunea pînă la capăt. Astfel, aflată undeva între dezvoltarea iterativă de *software* utilitar și creația artistică, această nouă formă de expresie legată ombilical de era informației pune multiple probleme de înțelegere.

În primul rînd, limbajul jocului e mai dificil de apropriat decît în cazul altor arte. Nu poți fi un spectator sau un cititor pasiv, ci trebuie să îl înveți, să știi cum să-ți controlezi avatarul, să înțelegi modul de control și să devii performant în a îndeplini obiectivele care îți sînt puse în față de către designer. De aceea, bariera de intrare e mai ridicată în primă fază și necesită răbdare, atenție și, în unele cazuri, chiar reflexe bune. Dacă pentru a te bucura de o operă literară trebuie să știi în primul rînd să citești, jocurile video necesită dexteritate digitală.

În al doilea rînd, dependența de evoluția tehnologică a fost multă vreme o barieră în calea construcției de lumi complexe, iar acest fapt istoric a colorat înțelegerea de către noi a acestui fenomen. Lumile virtuale de ieri erau mai simple, iar artiștii și programatorii din spatele lor erau niște adolescenți cu preocupări specifice vîrstei, preponderent băieți. De aceea, cu cîteva excepții notabile, jocurile trecutului chiar erau pentru copii.

În al treilea rînd, interactivitatea jocurilor video nu duce doar către artă, ci și către competitivitate. E-sporturile atît de populare azi nu se preocupă atît de tare de aspectele estetice menționate mai sus, accentul căzînd pe aspectele specifice mai degrabă confruntărilor atletice, probleme precum echilibrul între competitori, claritatea informațiilor de pe ecran sau capacitatea jocului de a atrage spectatori. Evident, jocurile construite mai degrabă pentru competiție nu vor avea o mare valoare estetică, dar ele au o vizibilitate foarte pronunțată în spațiul public.

Astfel, tinerețea acestei arte, evoluția permanentă și rapidă, precum și diversitatea mare de experiențe pe care le numim generic „jocuri video“ sînt niște obstacole redutabile în calea înțelegerii acestui fenomen cultural. Dacă imaginea noastră asupra jocurilor video este colorată de faimosul *Counter-Strike* sau cine știe ce prostioară de pe telefonul mobil e de înțeles de ce nu ne vine să le comparăm cu artele mature și le exilăm în zona subculturii. S-ar putea însă să ratăm profunda meditație antirăzboi a *auteur*-ului japonez Hideo Kojima din *Metal Gear Solid 5: The Phantom Pain*, procesele istorice complicate pictate de suedezii de la Paradox Development Studio în jocurile lor de strategie sau provocarea existențialistă propusă de seria *Dark Souls*.

Jocul intelectual

În același fel în care muzica pop repetitivă coexistă cu muzica clasică sau filmele cu vampiri coexistă cu cinematografia unui Kubrick, este adevărat că lumea diversă a jocurilor video propune și divertisment frivol. Aceasta însă nu înseamnă că nu putem avea experiențe care să ne satisfacă cultural și estetic. Dincolo de bucuria ludică a jocului, lumile virtuale pot fi foarte plăcute pentru aceia dintre noi care au bunul obicei de a se cultiva intelectual. Jocurile ne pot oferi călătorii în epoci istorice de mult apuse, dau ocazia unor experimente mentale fascinante despre societate și etică și ne pot îmbunătăți înțelegerea fenomenelor cu care ne confruntăm în contemporaneitatea din ce în ce mai complicată în care trăim. Mai mult, jocurile nu apar din neant, ci sînt plasate într-o paradigmă de *game design* ce poate fi analizată, scoțînd la iveală presupozițiile estetice ale creatorilor – un bun subiect de dialog imaginar sau nu cu privire la relația dintre lumile virtuale și lumea reală.

Interpretarea și critica jocurilor nu țin doar de înțelegerea semnificațiilor narațiunii cu care interacționăm sau de calitatea vizuală a graficii, ci și de modul în care sistemele de *gameplay* reprezintă segmentul de realitate vizat. Un *shooter* militar nu trebuie să servească doar zeului hollywoodian al exploziei, ci poate să ne învețe cît de ieftină e o viață de om pe cîmpul de bătălie. Un joc de strategie poate fi un bun prilej de meditație cu privire la complexitățile războiului, economiei sau rațiunilor de stat. Prin interacțiunea cu lumile virtuale ale jocurilor video putem să descoperim noi pasiuni intelectuale, fie că vorbim de momente importante din istoria lumii sau zone pe care nu le-am explorat din cercetarea științifică.

Jocurile ne pot pune chiar pe drumul dificil al introspecției – pînă la urmă, acțiunile și deciziile avatarului din lumea virtuală sînt, în mod fundamental, ale noastre. Multe jocuri ne permit să interpretăm roluri diverse și să definim caracterul moral al personajului pe care l-am ales. De aceea, lipsiți de presiunile și consecințele lumii reale, putem explora și colțurile mai întunecate ale propriului sine – fără să rănim pe nimeni, putem să trăim cîteva ore în hainele unui dictator sau ale unui infractor de drept comun.

Dacă Hannah Arendt m-a ajutat să înțeleg banalitatea răului, producția independentă *Papers, Please* m-a făcut să îl trăiesc. Pus în rolul unui funcționar vamal al unui stat totalitar imaginar a cărui familie e pedepsită de fiecare dată cînd varii „indezirabili“ reușesc să treacă granița, am abuzat cetățeni virtuali nevinovați ca să îmi pot hrăni apropiații (și ei virtuali) și ca să evit presiunile unui stat represiv. De asemenea, crizele de succesiune repetate prin care am trecut cu dinastia mea virtuală în jocul de strategie feudală *Crusader Kings 3* m-au făcut să apreciez și mai mult multiplele mecanisme politice prin care democrația liberală caută să evite haosul social și războiul civil care apar atunci cînd există mai mulți pretendenți la conducerea unui stat. Iar acestea sînt doar două exemple dintr-o lungă listă.

Experimentate cu moderație și cu fundalul cultural potrivit, jocurile video ne pot îmbogăți intelectual, moral și emoțional, în ciuda tuturor aparențelor și avertizărilor panicarde din mass-media. Adolescenții de ieri care creau jocuri video în subsolurile sau garajele părinților sînt artiștii maturi de astăzi care lucrează la producții de milioane de dolari și care conduc echipe de sute de dezvoltatori. Odată cu maturizarea creatorilor, dar și a jucătorilor, arta și subiectele jocurilor s-au maturizat și ele. În loc de divertisment simplist, astăzi putem folosi jocurile, alături de literatură, filme și alte arte mai acceptate de societatea înaltă, ca să ne înțelegem mai bine prezentul, trecutul, dar și pe noi înșine. În plus, nu multe generații au avut privilegiul să fie martorele nașterii și maturizării unei noi forme de expresie artistică. Să nu ratăm momentul!

Mihail-Valentin Cernea *este asistent universitar în cadrul Departamentului de Filosofie și Științe Socioumane de la ASE București și membru al Centrului de Cercetare în Etică Aplicată de la Universitatea din București.*

Propuneri de *Dileme vechi* pentru viitor:

- **Solidaritatea**

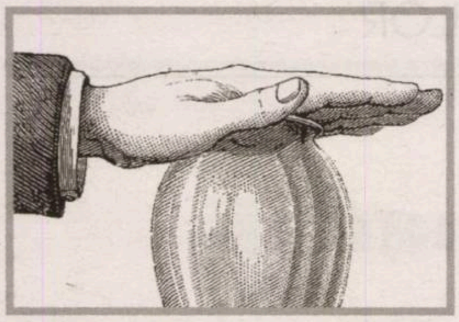

George BANU

scena lumii

Shakespeare și avatarurile puterii

Sînt reputate piesele shakespeariene unde protagonistul accede la putere prin strategii perfide și asasinate morbide: doar călcînd pe cadavre el urcă progresiv pe treptele ascensiunii la tron. Richard al III-lea e figura emblematică a acestui proces criminal ce face din el un exemplu a cărui posteritate a fost reperată în istoria contemporană căci Jan Kott, cel dintîi, l-a asimilat dictatorului moscovit, teribil și sanghinar, Stalin. Devorat de un apetit insațiabil, Richard refuză orice interdicție la succesiune și progresează ineluctabil către țelul ultim. (El își are ca echivalent, deși nu atît de complex, pe Claudius, regele adulter din *Hamlet).* Ultima versiune am văzut-o în spectacolul admirabil semnat de Andrei Șerban, cu Marius Manole în rolul principal. Dar cîți alți Richarzi n-am admirat și întîlnit în viață… De altfel, un film al lui Al Pacino se intitula tocmai *Căutîndu-l pe Richard,* grație unor interviuri și discuții cu actori și regizori care s-au confruntat cu malversațiile eroului machiavelic. Celălalt personaj e Macbeth. El se afirmă mai întîi ca erou pe cîmpul de luptă, ca războinic ce-și cîștigă legitim onorurile și încrederea regelui care-i devine oaspete. Sub impactul soției, apetitul de putere se declanșează și, în inima nopții, Macbeth sfîrșește prin a-și asasina oaspetele de vază pentru a-i sustrage coroana. Aici intervin mai puțin manipulările lui Richard și predomină impulsul brutal suscitat de lady Macbeth, dublu malefic. Textul a cunoscut nenumărate eșecuri care s-au explicat prin consecințele unui blestem provocat de dezvăluirea unor secrete de vrăjitorie. Între timp s-au impus cîteva reprezentații ieșite din comun, cea din urmă fiind semnată de Alessandro Serra, care a tratat tragedia shakespeariană ca pe un spectacol înscris în tradiția arhaică a Sardiniei marcate de obscuritate și agitație sonoră. Un spectacol de o intensitate extremă, rar atinsă pe o scenă în ultimii ani. Intitulat *Macbettu,* el va fi prezent la Festivalul Internațional de Teatru de la Sibiu. Nu-l ratați.

Richard al III-lea și Macbeth sfidează orice interzicție, ucid, încalcă regulile ospitalității pentru a-și atribui puterea ultimă. Opusul lor e Richard al II-lea căruia, pentru motive legate de exercitarea aleatorie și iresponsabilă a puterii, i se va impune o abdicare involuntară. Decădere ultimă, înfrîngere fără soluție de salvare. Richard nu decide el însuși părăsirea puterii, ci este exclus de la exercitarea ei pe fondul unei suferințe clamate melancolic, al unei sfîșieri care îi conferă o umanitate ce-l distinge de toți monarhii shakespearieni. Ariane Mnouchkine, Deborah Warner sau Felix Alexa au semnat versiuni memorabile ale acestei abdicări forțate.

Regi sînt numeroși la Shakespeare, regi care își asumă funcția cu autoritate și zel, ca Henric al V-lea, sau se modifică total cînd se confruntă cu responsabilitatea noului statut, ca Percy, ce-l părăsește pe Falstaff și tinerețea agitată pentru a asuma demn rolul istoric ce-i revine. Dar ei interesează mai puțin pe planul gîndirii politice căci sînt regi în acord cu statutul lor incontestabil. Ei confirma stabilitatea funcției.

Între cele două extreme citate – crima pentru putere sau părăsirea ei – se detașează o ipoteză intermediară. Ea e sursa unor sfîșieri dramatice, a unor revelații dureroase, a unor modificări nebănuite. Acestea sînt consecințele abdicării voluntare pentru motive personale. Lear se impune ca exemplul cel mai flagrant. Epuizat de exigențele puterii, el o abandonează și decide împărțirea acesteia între cele trei fiice: consecințele acestui gest, o știm, vor fi devastatoare. Un alt exemplu ce poate fi citat e abandonul puterii de către ducele vienez Vincentio din *Măsură pentru măsură,* care adoptă o astfel de opțiune pentru a-și testa colaboratorul cel mai fidel, Angelo, care disimulează abil pulsiunile dictatoriale ce-l agită. Puterea vacantă revelează apetituri nebănuite, dezorganizează statul și societatea. Ea e o eroare. Iar Shakespeare, implicit, reclamă respectarea puterii ca sursă de echilibru a regatului. Abandonul îi e funest.

© Ciminaghi/Piccolo Teatro Milano

Un caz aparte îl constituie Prospero din *Furtuna,* pe care a pus-o în scenă recent Alessandro Serra la Torino. Toate spectacolele văzute exaltă dimensiunea magică și umană a lui Prospero, dar uită un detaliu esențial. Prospero se desprinde și el deliberat de putere, lăsînd-o la îndemîna fratelui său Antonio, pentru a se consacra practicilor care îl seduc, lectura, magia. În numele lor, el își neglijează funcția de monarh și sfîrșește exilat pe o insulă. Acesta-i prețul plătit. Prospero e un Lear nesancționat, dar înrudit cu regele nefericit. Abandonul deliberat al puterii nu rămîne niciodată fără consecințe. Însă, mai cu seamă, el dezvăluie acea *part maudite,* obscură și ascunsă a omului, căreia doar autoritatea îi impune tăcere și supunere. Fără de stăpîn, ea se manifestă flagrant și perturbă ordinea morală a lumii.

© Alessandro Serra

Un motiv asociază textele puterii, motivul somnului. Somnul pe care și-l pierde Macbeth și somnul răvășit de fantomele victimelor care, în ultima noapte, îl vizitează pe Richard, somnul ce produce confuzii și derutează în *Furtuna*. Somnul shakespearian e asociat confuziilor suscitate de jocurile puterii. El dezvăluie culpabilități sau trezește apetituri. El nu e inocent.

Prospero e ultimul mare rol imaginat de Shakespeare. El e un *alter ego* al artistului care își ia rămas-bun. Cîți n-am văzut!… Demult, acum o jumătate de secol, Gheorghe Leahu la Timișoara, apoi George Constantin, genial și derutant, căruia Prospero i-a servit de inegalabil adio propriu. Ilie Gheorghe, care și-a exprimat fără rezervă apetitul pentru imaginarul magic propriu ce-l definea. Mai recent, Marcel Iureș, melancolic și îndepărtat de treburile lumii, practica o magie care nu-l consola. Apoi, în anii ’80, marele Tino Carraro făcea din Prospero dublul regizorului, Giorgio Strehler, care-și formula prin această asimilare flagrantă testamentul teatral grație unui spectacol memorabil, plasat sub semnul magiei scenice, din alte vremuri, rudimentară și nostalgică. Și, în sfîrșit, enigmaticul Sotigui Kouyaté a fost distribuit în Prospero de Peter Brook în numele originii sale africane, singurul loc unde magia își mai exercită încă puterea. Prospero poartă o dublă pecete, aceea a unui actor și totodată a unui regizor.

Celalalt pol îl reprezintă Ariel, spiritul ce-și servește stăpînul cu devoțiune, dar și apetit de eliberare. Cel mai perfect Ariel a fost întruchipat în spectacolul lui Strehler de Giulia Lazzarini, un Ariel aerian și imaterial, coregrafic și ludic. Ariel e un test de imaginație regizorală. În spectacolul lui Alessandro Serra, el își execută sarcinile cu devoțiune, dar fără ca spectacolul să-i fi găsit o soluție de reprezentare convingătoare, cu excepția ultimei scene cînd, patetic, el invocă iertarea lui Prospero care, de acum încolo singur, se îndreaptă spre „libertate“, ultim cuvînt scris de Shakespeare.

Furtuna lui Alessandro Serra alternează constant obscuritatea și ceața, creînd o ambiguitate ce își are ca alternativă evidentă platoul gol, suport neutru, pe care evoluează actori cînd poetici, cînd derizorii. O lume stranie, o lume în care regi uzurpatori se întîlnesc cu regi derizorii, o lume grotescă unde puritatea și impuritatea coabitează. O lume shakespeariană unde Prospero nu-și mai găsește locul și o părăsește fără regrete. Împăcat. O lume pe care, poate, doar cuplul de tineri logodnici, Miranda și Ferdinand, o va răscumpăra.

Avatarurile puterii confirmă extinderea universului shakespearian care asociază contrariile extreme, restituind astfel complexitatea relației cu o funcție ce cristalizează cînd o ordine, cînd o dezordine sub impactul celor care o dețin legitim sau, dimpotrivă, o doresc fără reținere. Cei care vor puterea distrug echilibrul lumii, iar cei care o abandonează nesiliți sînt cei care suscită dezvăluirile funeste ale vidului. Totul se joacă între dorința unui tron și oboseala de a-i asuma pînă la capăt obligațiile.

George Banu *este critic de teatru. Ultima carte publicată:* Les récits d'Horatio *(Actes Sud), apărută în versiune românească la Editura Tracus Arte.*

JOCURI VIDEO / REGIMUL ARTELOR ȘI MUNIȚIILOR

Mircea CĂRTĂRESCU

Gustul dulce-amar al fantomaticii

Viața este foarte scurtă, știm asta de la-nceput și ne devine tot mai limpede pe măsură ce înaintăm în vîrstă, căci viteza scurgerii timpului devine către final amețitoare. Toată înțelepciunea umană, risipită în toate religiile, științele, artele, filosofiile, căile de toate felurile, se rezumă în cele din urmă la un singur răspuns, dat la o singură întrebare: cum trebuie să trăim? Mii de răspunsuri, ale tot atîtor inițiați, sacerdoți, poeți, profeți sau filosofi, îndepărtați în timp sau contemporani cu noi, au fost mereu insuficiente, căci „singurul răspuns“ la cum să-ți trăiești viața e doar un pat al lui Procust mutilant pentru cei mai mulți dintre noi. Există de fapt cîte-un singur răspuns pentru cîte-un singur om, orice e-n plus e sfîșiere și negare de sine. Pînă la urmă, acesta ar putea fi sensul infimelor noastre vieți pe pămînt: să putem găsi, trăind pînă la capătul lor, răspunsul la întrebarea „Cum să-ți trăiești viața?“, singurul valabil pentru fiecare dintre noi, răspuns ce nu poate fi decît unul, în miliarde de variante: „Exact așa cum mi-am trăit-o“. Acest răspuns nu-ți mai poate fi de folos nici ție, nici altcuiva, căci îl afli doar în clipa morții. Paznicul din fața Legii din parabola lui Kafka îi spune celui ce-a stat o viață-ntreagă în fața porții deschise: „Poarta aceasta era numai pentru tine. Acum mă duc să o-ncui“.

Avem o singură viață, și-ar trebui s-o trăim cu vocația fericirii, cu poftă și frenezie, așa cum bea apă cel însetat sau cum respiră, gîfîind și nemaisăturîndu-se, scufundătorul ce-a ieșit după minute bune la suprafață. Dar nu facem asta, pentru că viața nu-i numai foarte scurtă, e și foarte lungă-n același timp. Nu e doar un moment de extaz, ci și un deșert nesfîrșit în care depresia, urîtul, nefericirea, singurătatea, frica, umilința, lipsa de dragoste, disperarea pîndesc asemenea scorpionilor în întuneric la tot pasul. Deși viața e foarte scurtă, cei mai mulți dintre noi abia dacă îi putem suporta lungimea nesfîrșită, și facem totul ca să scăpăm de atîtea zile și atîtea nopți monotone, inutile, identice între ele. Întrebarea „Cum să-ți trăiești viața?“ e mereu dublată, pentru cei mai mulți dintre noi, de alta, ce pare mai urgentă și mai adecvată naturii noastre: „Cum să scapi de propria ta viață?“. Golul interior, lipsa rădăcinilor morale și a cerului înstelat de deasupra, conștiința că nu vom cunoaște niciodată „lucrul în sine“, adică lumea reală, cea de dinainte să deschidem ochii după ce-am ieșit din pîntece, și cea de după ce-am închis ochii pentru totdeauna, teroarea că trăim vieți finite într-un spațiu și-un timp infinite ne schimbă pe toți în semințele ce se veștejesc, aruncate de semănător la marginea drumului. Ce sens avem? Ce sens are totul?

Și-atunci ne părăsim propria viață, tot mai des, în favoarea altor vieți, construite de mintea noastră ca jocuri secunde și paradisuri artificiale, făcute să ne satisfacă nevoia de plăcere și trăire, și mai ales să ne scape de darul dumnezeiesc al vieții, pe care îl purtăm, ingrați, ca pe o povară. Visele nocturne și halucinațiile celor cu minți atipice sînt modelele tuturor acestor vieți de împrumut. Cîndva numisem știința vieților construite „fantomatică“, și inclusesem în domeniul ei operele de artă, între care romanele, filmele, jocurile pe computer, dar și picturile și uneori muzica, dar și căile excesului, beția și sexul. Sensul trăirii în paralel a atîtor vieți, cea a doamnei Bovary, a ghidului din *Călăuza* lui Tarkovski, a Larei Croft din *Tomb Raider*, a dansatoarei La Goulue dintr-o pînză de Toulouse-Lautrec nu este doar să pătrundem în craniile celor ce le-au dat viață, impregnîndu-ne de strălucirea de sub acele bolți, nici doar să privim prin gaura cheii la trăirile private ale altora, nici măcar să ne suportăm mai bine viețile fără sens, ci mai ales să des-fondăm ideea că viața noastră, singura pe care-o avem, e reală, e adevărată, e solidă ca podeaua pe care călcăm. Asaltul vieților fantomatice în care ne scufundăm tot mai mult, renunțînd la eurile noastre și la datele contractului nostru cu lumea, ne induce, ca și visele, ideea că însăși viața noastră „primă“ e de asemenea un joc secund, poate produsă de ființe de un alt grad de trăire și realitate, ce la rîndul lor sînt produse de ființe de pe o treaptă și mai de sus, și tot astfel la nesfîrșit. Flaubert a scris *Doamna Bovary*, construind o lume în care ne putem cufunda complet pentru cîteva zile, uitînd cine sîntem și devenind personajul ei central.

Cum să nu te gîndești atunci că și tu ești, de asemenea, ca în Eminescu și-n *Matrix*, cufundat în visul altuia, ce ți-a produs lumea și l-a creat pe cel prin ochii căruia privești acum?

Lumea e o gheață subțire, care trosnește la fiecare pas, pe suprafața unui ocean nesfîrșit, asta ne-nvață visele nocturne și variantele lor: romanele, picturile, sculpturile, filmele sau jocurile video. Dar oare cînd ne-ndrăgostim nu pătrundem, de asemenea, prin puterea chimică, asemenea unui drog, a legăturii dintre noi, într-o cu totul altă realitate, „cu-alte raiuri și alți zei“ decît în monotona noastră viață de oameni care poate că iubesc, dar nu sînt îndrăgostiți? Și vinul, și sexul, și drogurile, și bucuria nu ne-nvăluie în alte lumi, făcîndu-ne s-o putem suporta pe cea care ne e, în sobrietatea noastră cotidiană, insuportabilă? „Ca să nu simți chinuitoarea povară a Timpului care-ți zdrobește umerii și te-ndoaie la pămînt, trebuie să te-mbeți fără încetare. Dar cu ce? Cu vin, cu poezie sau cu iubire, – după cum ți-e firea. Numai să te îmbeți“, scria Baudelaire, poetul *spleen*-ului, care știa foarte bine despre ce e vorba.

Jocurile pe computer, tot mai *true to life*, tot mai poetice și mai vizionare (priviți doar peisajele fantastice din *Syberia* sau cele ale orașului plutitor din *Bioshock Infinite)*, sînt o direcție foarte nouă a fantomaticii, poate cea mai actuală, o artă emergentă ce va înghiți fără-ndoială toate celelalte arte într-o nouă sinteză asemeni, pe o altă treaptă, sincretismului șamanic originar. Cînd realitatea lor virtuală va deveni indiscernabilă față de cea pe care-o numim, fără un fundament sustenabil, „adevărată“, vom regăsi în iluzia totală, fără putință de verificare (mă ciupesc în vis și simt durere), condiția noastră obișnuită. Doar că vom înlocui plictisul iluzoriu cu aventura iluzorie, disperarea iluzorie cu plăcerea iluzorie, în iluzia noastră cu un infinit de văluri succesive, eterna Maya de deasupra oamenilor și zeilor, pe care-o numim existență.

***Mircea Cărtărescu** este scriitor. Cea mai recentă carte publicată:* Melancolia, *Editura Humanitas, 2021.*

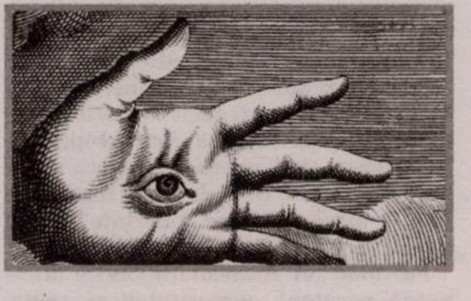

Șerban AXINTE

pentru poezie

Platitudini deconstruite

● Vlad Mușat, *O lume-ntreagă în picioarele goale*, Editura Junimea, 2022.

Volumul de debut al lui Vlad Mușat, *La inaugurarea cimitirului de elefanți* (Editura Junimea, 2020) a fost bine receptat de critica de întîmpinare. În linii mari, *O lume-ntreagă în picioarele goale* continuă linia primului volum, deși există unele deosebiri în privința geometriei poetice. Distihurile – dominante în cartea din 2020 – sînt înlocuite aici de construcții fluide, monolitice, menite să capteze mai eficient atenția cititorilor.

Încă de la primul text, poetul face un pact cu cititorul, devoalînd în același timp și una dintre temele dominante ale cărții, lumea interioară cu multiplele ei volute: „deși par împlinit pe dinăuntru se / aud locatari nemulțumiți că vor sfîrși / în întuneric îi las pe adolescenți să / iubească eu vreau nopți pierdute / și zile cu ploi mocănești și o liniște / care să-i ajute pe criminali să aibă / remușcări o să rîd mereu de cei ce / vor ca prin scrisul lor să schimbe / lumea aș da orice să rămînă așa“ *(inițial)*. Construcțiile poetice oarecum paradoxale din punct de vedere semantic sînt organizate în așa fel încît să-l lase pe cititor să-și găsească propriul mod de a citi textele. La această libertate contribuie și faptul că autorul nu utilizează nici un fel de semne de punctuație, cu excepția unor foarte rare semne de întrebare. Tehnica e departe de a fi nouă, dar se dovedește adecvată poeziei lui Vlad Mușat. Acesta se află în legătură cu o glisare permanentă între interioritate și o exterioritate, care, la rîndul ei, funcționează ca o adevărată substanță de contrast: „înăuntrul meu se dau găuri cu / bormașina la ore la care toți / dorm alarma de la telefon mă / scoate din minți aș vrea să nu / mă trezească nimeni nici după / dezlegarea blestemului cafeaua / fără zahăr nu-și face efectul am / nevoie de o femeie care să-mi / ghicească în zaț dar nici una nu / vrea să cumpere o fortuna verde / le număr semnele din naștere / cele care nu vor primi ce merită“ *(peliculă)*.

Vlad Mușat știe să-și deconstruiască platitudinile, pe care, în primă instanță, le afișează cu nonșalanța celui ce știe că are un as în mînecă. De multe ori, poemele sale par strategii de camuflare a esenței în învelișuri rudimentare. Dar gravitatea irumpe din subsidiar, cum se întîmplă în poemul intitulat „frumusețea vine din interior“: „în fiecare noapte dorm în burta unui / animal erbivor mă trezesc cu pielea / mirosind a măruntaie e un poem despre / anxietate și junghiuri intercostale caut / un CEO să-mi gestioneze viața eu îmi / ispășesc pedeapsa într-o închisoare cu / regim de maximă siguranță cu ziduri de sticlă / partea proastă e că fiecare vizitator devine / prizonier se trezește ieșind din burta mea / mirosind a măruntaie de animal erbivor“. Vlad Mușat scrie poeme circulare. Unele sînt aidoma șarpelui care-și înghite singur coada, un Uroboros dezbrăcat de conotațiile mitologice și adus în cotidian. E cazul textului citat mai sus. Altele, dimpotrivă, exprimă ideea de deschidere, de trecere lejeră de la un spectru la altul, totul într-o dicțiune clară, lucrată cu mare atenție. De altfel, un atu al acestui tip de poezie e acela că pare pur și simplu expulzată, rod al unei unice expirații. Textele lui Vlad Mușat sînt ca niște zile egale (sau ca oricare alte unități de timp). O alegorie insolită stă la baza poeziei intitulate „înainte“: „cînd roboții nu vor mai / crede în programatori / vor deveni monoteiști istoria / rescrisă în word calibri 12 / sfîrșitul va fi la fel de incert / ca începutul vor rămîne doar / cîteva cărți pentru copii / în biblioteca de la vatican“.

După cum am sugerat și mai sus, unele teme răspund altora și împreună configurează un orizont de așteptare pieziș. Prin asta putem înțelege că acest univers creat din cuvinte se pretează diverselor interpretări, dar de ele sînt responsabili

Colecția
Vlad MUȘAT
O lume-ntreagă în picioarele goale
JUNIMEA

cititorii. Poetul modifică însușirile lumii reale, contribuind la nonsensul general, prin viziunile sale în care se încrede mult prea puțin: „nu am mai văzut goluri cu / exteriorul filmele sînt pline / de efecte speciale muzica / trap picturile din două linii / vîndute pe milioane de € / teatrele se închid / pentru că spectatorii și / actorii protestează pe străzi / împotriva abuzurilor am fost / încuiați la minte de teamă să nu / ieșim din tipare și voi vreți ca / poeții să aibă poftă de viață“.

De altfel, un posibil înțeles al titlului cărții de față derivă tocmai din precaritatea condiției umane mărturisite direct. *O lume-ntreagă în picioarele goale* este un prag de trecere spre un plan general oarecum ambiguu ce se manifestă concomitent ca o sentință. Una la care este totuși periculos să ne gîndim prea mult.

REGIMUL ARTELOR ȘI MUNIȚIILOR

Victor MOROZOV

dilematograf

Oamenii din container

● *Mies vailla menneisyyttä / Omul fără trecut* (Finlanda, Germania, 2002), de Aki Kaurismäki.

Umanismul bătrîior al finlandezului Aki Kaurismäki se simte din ce în ce mai revigorant astăzi, în plină derivă autoritară a societăților. Mărturie stau imaginile care compun cunoscutul său titlu *Omul fără trecut*, unde cineastul invită din nou la rampă figurile deposedate ale prezentului, îndreptînd asupra lor o lumină blîndă și caldă, specifică mai curînd lămpilor de pe vremuri decît neoanelor contemporane. Într-adevăr, există cu siguranță o latură *vintage* a lucrăturii, perceptibilă nu doar prin mașinile cu forme arhaice și prin radiourile cu antenă care se văd convocate periodic în cadru, ci mai cu seamă prin tonalitatea „săracă cu duhul“ a filmului, care se poziționează cu voioșie de partea inocenților, a celor în continuare incapabili să discearnă cu precizie mecanismele cinice care mișcă lumea. O veselie fără pretenții parcurge astfel tot filmul, construit după chipul acestui bărbat descris în titlu, care a uitat totul și e dispus să ia viața așa cum pică, fără încrîncenare: nu atît o morală defetistă, ci un semn de recunoștință și recunoaștere (în sensul unei afinități fundamentale) pentru aceia care opun legii capitaliste mutismul modestiei. Ca o aducere aminte a faptului că rezistența poate lua naștere la fel de bine departe de lume și de sloganurile ideologiei.

Privite astfel, prin optica unei dureri sociale care se prelinge în sînul acestei comunități surprinse în film, personajele nu mai sînt simple marionete ale alienării și ale ratării: însăși dorința acestora de a se menține la margine, înspre periferia industrială a Capitalei (zona portuară cu utilajele sale uitate pe terenuri virane năpădite de buruieni e filmată foarte frumos), echivalează cu o evadare asumată, cu refuzul respectării unor dictate care incită la dezbinare și atac. Modul în care Kaurismäki orchestrează interacțiunile acestor oameni invizibili este, de altfel, cît se poate de grăitor, căci fiecare dialog poartă în el sîmburii unor transformări materiale în țesutul realului: fiecare dorește ceva – unii doresc să vîndă la suprapreț sau să facă rău, în timp ce alții doresc doar o masă caldă –, iar cele mai frumoase momente vin atunci cînd tranzacțiile de orice fel lasă locul unui transfer imposibil de cuantificat, sub forma unei împărtășiri a sensibilului, pentru a prelua expresia filosofului Jacques Rancière. Viețile acestea atît de complexe în simplitatea lor prind atunci să se anime în jurul unor sticle de bere cumpărate cu bani strînși din greu, în fața unui costum primit din donații sau în timpul unui concert de rock'n'roll improvizat, dovadă vie că nu totul e pierdut.

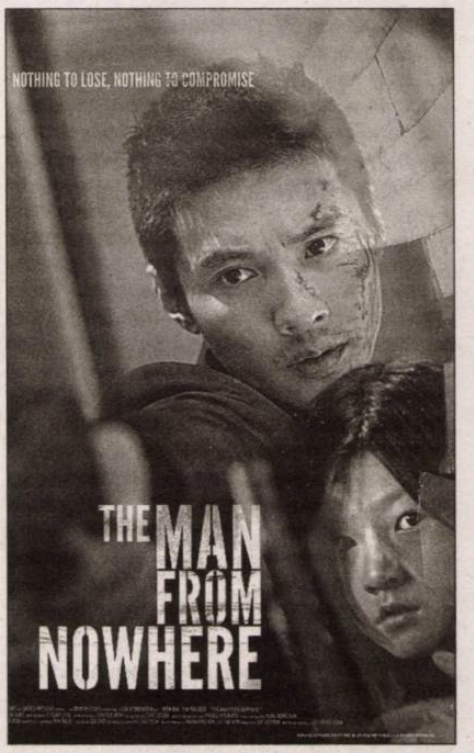
NOTHING TO LOSE, NOTHING TO COMPROMISE
THE MAN FROM NOWHERE

Filmul ne poartă astfel prin cartierele populare ale unei societăți *underground* – de la cantine sociale la șantiere navale –, și o face fără mizerabilism sau ceremonie, cultivînd o voluptate a privirii solidare și o bucurie a apartenenței care îi evocă deopotrivă pe Fassbinder (sesiunile de filosofare nocturnă prin spelunci) și pe Guédiguian (plăcerea traiului în comun, la adăpost de ochii bogaților). Explozia necontrolată a intrigii o fi ea sacrificată în favoarea unor potriviri dumnezeiești, dar tocmai aceste potriviri fac din invențiile lui Kaurismäki adevărate pilde solare sub scoarța cărora intuim o furie care știe cît are de pierdut – în termeni de eficiență – dacă se lasă expusă la întîmplare, fără formă. Tocmai de aceea trebuie să îl luăm pe acest *om fără trecut* drept o metaforă literală pentru indivizii fără nume peste care imaginile mediatice omniprezente survolează în grabă abandonîndu-i sorții lor nedrepte, între pereții unor locuințe precare. În sensul ăsta, gestul de cineast al lui Kaurismäki nu e militant *per se*, dar se lasă totuși infuzat de memoria tot mai cețoasă a luptelor sociale de odinioară. Omul fără trecut e atunci acel *paria* căruia trebuie să i se reamintească bogăția propriei istorii și să i se redea știința vorbirii, pentru a-și construi cu propriile mîini o viață mai demnă.

Într-o scenă din finalul filmului, vedem cum protagonistul (Markku Peltola) este atacat din nou de aceiași indivizi fără căpătîi care l-au lăsat fără suflare și i-au tulburat memoria la început. Doar că între timp omul nostru a descoperit puterea solidarității, iar mîinile sale tăbăcite – în trecut era muncitor – au fost privite cu compasiunea și admirația celor care știu din proprie experiență prin ce greutăți a trecut. Utopia filmului nu e naivă: ca la Chaplin, voia bună vine din abilitatea vagabondului de a primi lovitură după lovitură cu o seninătate nebănuită, pe care agresorul o identifică drept prostie. Însă din acea noapte care părea fără ieșire, săracul va fi învățat să se apere. Omul fără trecut descoperă iubirea și prietenia; conștient de însemnătatea acestei mici aventuri, își va putea îmbrățișa pînă la capăt statutul de anonim – în acest anonimat constă forța sa –, strecurîndu-se cu dexteritate prin faliile societății noastre hipercontrolate și izbutind din nou și din nou să scoată capul înspre terenurile nebalizate, lipsite de frontiere, acolo unde e de găsit libertatea.

Omul fără trecut va fi proiectat la Cinemateca Eforie joi, 7 aprilie.

■ ■ ■

Aron BIRO

audio și n-am cuvinte

Răsjazz-uri

● Schnellertollermeier, *5*, Cuneiform Records, 2020.
● Dans Dans, *Zink*, Unday Records, 2021.

Pentru prima dată în istoria sa de 23 de ani, festivalul olandez Roadburn dedică secțiuni explicite (nu doar concerte, ci și dezbateri) pentru două nișe aparte: (post-)jazz și LGBT(-metal). Despre unele trupe invitate în a doua categorie am mai povestit aici, vezi Backxwash, Liturgy. Nici prima categorie nu e chiar o premieră pentru festival (vezi Mats Gustafsson, Stian Westerhus), dar în trecut au fost doar cazuri izolate folosite asemeni șerbetului, pentru a reseta gustul între două feluri de concerte metal. Anul acesta însă clubul de jazz Paradox din Tilburg pune umărul la organizare găzduind o secțiune a programului festivalului. E considerată de mulți unul din punctele de atracție ale ediției 2022, deși selecția de trupe nu e familiară publicului obișnuit al festivalului; dar cum la Roadburn publicul e obișnuit cu neobișnuitul, recomandările legate de programul de la Paradox s-au viralizat în ultimele săptămîni. Mă opresc asupra a două trupe care mi-au picat mai cu tronc de la primele ascultări.

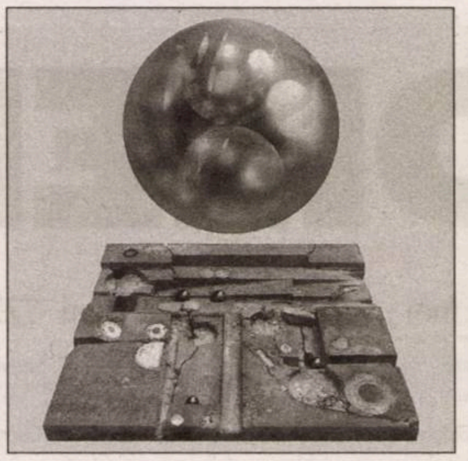

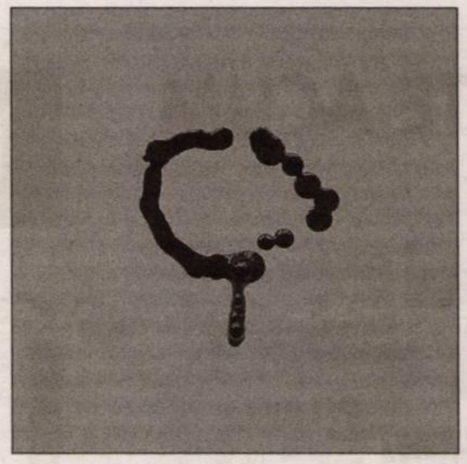

Schnellertollermeier e pentru fanii preciziei elvețiene, însă o variantă mai brutalistă (în sensul din arhitectură) decît alți elvețieni pe care i-am prezentat drept creatori de muzică metronomică – Ronin, Sonar etc. Sound-ul e făcut doar din chitară, bas și percuție, posibil iritant la prima ascultare din pricina senzației de picătură chinezească și tigăi lovite. E o mașinărie pusă în mișcare prin mijloace mecanice, fiecărei piese îi ia minute bune să se tureze cu ambreiajul apăsat înainte să intre într-o trombă spastică. Alteori nu intră deloc, rămînînd într-un cadru ambiental, un tors de bas, o coardă vibrînd prelung în hipertensiune. Momentele cele mai aventuroase de la King Crimson ar putea fi o influență, însă cine e cît de cît familiar cu avangarda muzicală elvețiană va recunoaște o ideologie a ceasornicăriei cu care scena lor avangardistă încearcă să se asocieze, folosindu-se de Steve Reich drept pretext. Dificil de digerat în doze de lungă durată, e un experiment psihoactiv din teritoriul de intersecție în care rock-ul, jazz-ul și muzica electronică se întîlnesc pentru a răscoli senzorial ascultătorul, însă e mai mult provocare intelectuală decît confort. Protagoniștii dau și numele trupei – Andi Schnellman (bas), Manuel Troller (chitară), David Meier (tobe).

Dans Dans e un trio belgian alcătuit din Bert Dockx (Flying Horseman), Fred Lyenn Jacques (basist pentru Mark Lanegan) și Steven Cassiers (Dez Mona). Mai ușor de digerat, mizînd pe estetica *noir*, o alternativă centrată pe chitară la Bohren & der Club of Gore, ceva ce și-ar putea găsi locul pe coloana sonoră a unui viitor sezon *Twin Peaks*. E acel post-jazz ce eludează rețetele, cu care ne tot frăgezesc festivalurile de gen de la noi – Smida, mai nou Jazz in the Park – pentru a lărgi popularitatea jazz-ului cu ajutorul unor trupe pentru care jazz-ul e mai degrabă intersecțional. Mă dau în vînt după acest răsjazz cinematic, în care piesele au momente ale subiectului, cu chitara îndeplinind o funcție ritualică, o rețetă consacrată în post-rock, dar mai puțin monotonă aici. Aș îndruma multe trupe de la noi care au ales post-rock-ul ca rampă de debut să lase puțin deoparte Sigur Ros ori Isis și să asimileze niște idei de aici – e un oarecare ocoliș, dar poate fi dătător de revelații pentru cineva interesat de felul în care chitara poate îmbiba muzica, mai degrabă decît să o cînte. Am fost suficient de entuziasmat ca să răscolesc și anturajul grupului, proiectele lor laterale. Mi-au mai atras atenția proiectele indie-pop/folk ale lui Bert Dockx – Flying Horseman și recentul său album solo.

***Aron Biro** este autorul blogului http://aronbiro.blogspot.com.*

■ ■ ■

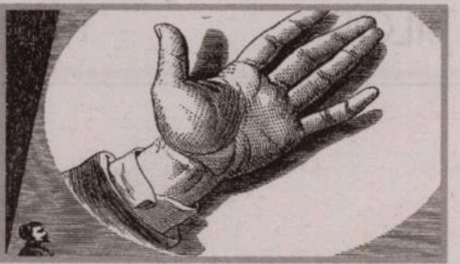

Adina POPESCU

portrete din mers

Nostalgici de ieri și de azi

– cum recuperăm anii ’90? –

Ne întoarcem încă o dată în pașnicii ani ’90, cu două personaje antologice, atît de reprezentative pentru acele timpuri – un „lider“ și un „artist“, amîndoi nostalgici ai comunismului. Au trecut 30 de ani, nostalgici mai avem și astăzi.

Liderul

Îl cheamă Ion Miloș și e din Rucăr. Susține că e liderul celor 240 de membri ai Partidului Comunist Român din Rucăr și din comunele învecinate. Are sarcina să fondeze „celule comuniste“ puternice, căci în curînd „vom prelua puterea, probabil printr-o nouă lovitură de stat“. Sediul partidului se află chiar în ograda sa: aici se fac adeziuni și tot de aici Miloș vorbește la telefon cu tovarășii „din teritoriu“. Telefonul tronează în odaia principală a casei, pe o măsuță, alături de „cartea de vise“ a lui Miloș pe care o răsfoiește uneori, deși nu crede în miracole („Cîteodată se potrivește, cîteodată nu... Într-o noapte am visat un polițist, iar a doua zi am făcut accident cu mașina...“) și de o altă carte a „șefului cel mare“, pe linie de partid, un anume Gheorghe Ungureanu. Miloș ne citește cu patos poezii din cartea acestuia: „Și cu steaguri găurite / Am ajuns din oameni, vite / Că-n tranziția spre mîine / Ducem o viață de cîine“. Ca să completăm descrierea cadrului, trebuie să amintim și de reproducerea după „Cina cea de taină“, aflată pe perete, chiar deasupra măsuței cu telefonul. Miloș ne lămurește, în cîteva cuvinte: „Nu sînt ateu, sînt creștin ortodox, așa cum și Ceaușescu mergea la biserică și credea în Dumnezeu!“. Cum rămîne, însă, cu bisericile demolate de „tăticu’“? (așa îl alintă Miloș pe fostul președinte al României). Liderul se înfurie și ridică glasul pentru a-și impune punctul de vedere: „Nu este adevărat! Ceaușescu a mutat multe biserici care și astăzi stau în picioare. O fi dărîmat el cîteva, da’ față de ce a făcut pentru țara asta, nu mai contează!“.

Miloș, împreună cu soția sa, și ea o comunistă convinsă, se ocupă și cu „propaganda“, pe care „o bat în cuie“, periodic, pe gardul de la stradă. Cine nu-i cunoaște activitatea va fi surprins să vadă, străbătînd o ulicioară din Rucăr, o poartă înaltă, din lemn, înțesată cu realizările Epocii de Aur: Ceaușescu inaugurînd metroul, Ceaușescu în vizită de lucru la... „Oamenii se opresc, se uită la fotografii, unii sînt de acord, alții nu... io îmi fac datoria!“ Nevasta e cea care-l trage de mînecă: „Hai, scumpule, să mai schimbăm din ele, că l-a muiat de tot ploaia pe tăticu’!“.

Liderul din Rucăr are o arhivă a ziarelor de pe timpul statului comunist pe care o ține „la loc de cinste“, cum spune el: în podul casei. Cîteva mii de ziare zac îngrămădite în saci din plastic. „Sînt ziare care reprezentau viața de zi cu zi a oamenilor muncii și care reflectau adevărul și numai adevărul. Le țin pentru că vreau să demonstrez copiilor și nepoților că statul comunist a ținut la poporul român și a făcut țara ca o floare!“, ne spune Miloș. Aruncînd o privire prin arhivă, descoperim și cîteva numere, postdecembriste din *România Mare*. Acum Miloș nu mai vrea să recunoască ceea ce tot satul știe. Îndrăgindu-l inițial pe Iliescu, ulterior și pentru o scurtă perioadă pe Vadim, apoi candidînd la funcția de consilier local din partea PD, Miloș a fost și el, în felul său, un traseist politic. Depășind acele „momente de rătăcire“, el a revenit, însă, „pe calea cea dreaptă“: „Am fost și rămîn un comunist convins, de tip occidental. Noi cînd vom ajunge la putere, indiferent pe ce cale, vom fi un partid modern, un partid comunist cu față umană!“. Mîngîindu-i sfios portretul, decupat dintr-un manual școlar, Miloș își amintește de „tăticu’“ cu glasul sugrumat de emoție. „A fost un om care ținea la muncitori, la țărani, la tot omul sărac. Un mare diplomat; a fost plimbat cu caleașcă de regină și primit la Casa Albă de președintele Americii. Datorită patriotismului său, deoarece a vrut să se rupă și de imperiul sovietic și de cel american, a fost dat jos prin lovitura de stat din 1989“. Miloș mai susține că „sîntem un popor blestemat“, deoarece „de la Burebista încoace ne-am trădat și asasinat toți marii conducători“.

Familia Miloș gospodărește o mică fermă; fiecare orătanie își are personalitatea și povestea sa. Cocoșul Bulă este preferatul lui Miloș, „un cocoșel pitic, foarte agresiv“, gîscanul are nouăsprezece ani și „a prins statul comunist“, pe cățea o cheamă Meda, „după mama lu’ Decebal“, cocoșul Voinicel se bate cu cocoșul Bulă, porumbeii își iau zborul de pe acoperișul casei. În hărmălaia generală își fac apariția și cei doi fii – desigur, tot comuniști –, care toată ziua bat „în ilegalitate“ munții și pădurile. După ce i-am băut lui Miloș țuica proletară, unul dintre puștani mi-a oferit un buchet de flori-de-colț, culese, probabil, „la normă“.

Artistul

Îl cheamă Constantin Labă și e din Comarnic. Deși e maistru la uzina Mefin din Sinaia, are suflet de artist. În tinerețe a pictat „tablouri tematice“. Așteptăm cu nerăbdare să le vedem. Titi Labă le scoate unul cîte unul din casă și le sprijină de pomii din livadă. Sînt cu adevărat impresionante, ca dimensiuni: mai mult de doi metri lungime și aproape un metru și jumătate lățime. Recunoaștem o foarte colorată scenă din *Șatra*, cu țigani dănțuind în jurul focului („Dacă te uiți noaptea la ei, la lumina lumînărilor, o să juri că-s vii!“), o Cătălina romantică, pe malul lacului, cu privirea ațintită, plină de dor, spre bolta înstelată, compoziție originală după *Luceafărul*, ni se spune, apoi arabul „neam de beduin“, ținîndu-l de hățuri pe El Zorab („Nu-i așa că-ți vine să pui mîna pe covorașul din păr de cămilă pe care stă pașa?“) și, în sfîrșit, Ceaușescu și Elena, surîzători, coborînd niște trepte din piatră spre un havuz, în spate cîmpul roditor, plin de grîne, cerul senin, porumbeii păcii. Tabloul se intitulează „Filă de istorie“, iar pictorul care a lucrat la el doi ani și șapte luni ne destăinuie că „urma să fie expus la Casa Poporului, la inaugurare“. Au existat, însă, unele mici probleme. Anumite voci din conducerea partidului i-au reproșat lui Titi Labă faptul că președintele și consoarta coboară treptele, în loc să le urce, „pe scara clădirii socialismului“. „Le-am spus răspicat că tovarășul Ceaușescu coboară la popor, nu urcă singur sus!“, argumentează acum pictorul.

Întrebat cum a reușit să picteze tabloul, Titi Labă ne povestește că s-a folosit de imagini din ziare, pentru a putea să redea „destinderea plimbării în natură“ și numai la chipul lui Ceaușescu a lucrat mai bine de șaizeci de ore. Ne mai spune că l-a văzut de două ori pe președinte în carne și oase, prima dată la o vizită de lucru de la o uzină din Breaza. „Acea stare de spirit, acea emoție, acea stare atmosferică, adică atmosfera din jur, n-am mai întîlnit-o niciodată de atunci“, își amintește el.

Deși „valoarea tabloului este dată de însăși imaginea lui Nicolae Ceaușescu“, Titi Labă s-ar despărți nu fără regret de lucrarea sa pentru suma de zece mii de dolari. De altfel, toate „tablourile tematice“ sînt destinate vînzării, inclusiv o lucrare cu o poveste mai ciudată, intitulată „Două mii de ani de la nașterea Mîntuitorului“. Lucrarea înfățișează acum mîinile încleștate de gratiile pușcăriei ale unui deținut care probabil că privește, printre zăbrele, spre imaginea lui Iisus. Inițial, deținutul era un ilegalist „care visa cum va fi România de mîine“. Pictorul a șters stema comunistă din fundal care trona pe un soclu, apărată cu patriotism de soldați, și a înlocuit-o cu chipul Mîntuitorului care are o privire „în maniera Gioconda“. Astfel, tabloul putea să redevină vandabil. „Mesajul a rămas același, numai că acum deținutul nu mai visează la socialism, ci la mîntuire“, ne spune pictorul.

Lui Titi Labă nu-i e rușine de numele său. Ne mărturisește că unchiul său, Alexandru Labă, a fost bucătarul lui Gheorghiu-Dej și că niciodată acesta nu i-a zis să-și schimbe numele. Ce mînca Dej? „Mîncăruri foarte ușoare, mămăliguță cu brînză, salată!“ Aviz nostalgicilor! Renunțați la mușchiulețul de porc mic-burghez și dați-o pe roșii cu brînză, căci doar cu mațele chiorăind de foame vă veți putea alătura „revoluției de stînga“ pe care o pregătesc liderul de la Rucăr și tovarășii săi.

■ ■ ■

DILEMA VECHE 25 DE ANI
Studia americana
DILEMA
Avem O istorie. Cum O citim?
Ce este cultura europeana?
Minte-mă frumos
Fenomenul fake news

ABONEAZĂ-TE ACUM

DILEMA VECHE

SCANEAZĂ CODUL QR

✓ 3 luni - 75 LEI ✓ 6 luni -127 LEI ✓ 12 luni - 201 LEI

TALON ABONAMENT

Nume .... Prenume ....
Str. .... Nr. ...., Bl. ...., Sc. ...., Et. ...., Ap. ....,
Localitate .... Județ/Sector ...., Cod poștal ....
Telefon .... Email ....
Am achitat suma de .... LEI cu mandat poștal/ordin de plată nr. .... din data ....
în contul SC ADEVARUL HOLDING SRL, cod fiscal RO18990288, deschis la BRD – Decebal, nr. cont RO70BRDE441SV58305914410.
Abonamentul va începe din luna* .... Semnătura ....

Plata se va efectua pînă la data de 25 a lunii în curs pentru ca livrarea să înceapă de la data de 1 a lunii următoare.

Prin completarea prezentului talon sînt de acord ca SC ADEVARUL HOLDING SRL să prelucreze datele mele cu caracter personal pentru activități promoționale și să le dezvăluie terților conform legii nr. 677/2001. Îmi rezerv dreptul să mă opun acestei prelucrări și să solicit ștergerea datelor adresîndu-mă societății SC ADEVARUL HOLDING SRL printr-o cerere scrisă.

Pentru abonamentele plătite cu mandat poștal sau ordin de plată este necesar să trimiteți talonul completat, împreună cu copia dovezii de plată la **SC ADEVARUL HOLDING SRL – Abonamente,** București, Șos. Fabrica de Glucoză nr. 21, Sector 2, cod poștal 020331.

CUM TE ABONEZI
✓ **ONLINE:** la http://abonamente.adevarul.ro
✓ **VIRAMENT BANCAR** sau **MANDAT POȘTAL:**
în contul SC ADEVARUL HOLDING SRL, cod fiscal RO18990288,
deschis la BRD - Decebal,
nr. cont RO70BRDE441SV58305914410.
✓ **LA TOATE OFICIILE POȘTALE** / ✓ **FIRMELE DE ABONAMENTE**

Informații și reclamații: abonamente@adevarulholding.ro
Tel: 0790 139 007/0790 139 009 (L-V, 9.00-18.00)

...ÎȚI DĂ DE GÎNDIT

Cătălina DUMITRESCU

Mi-am jucat cerul

„Privește cerul!“ Întîlnim deseori, scris pe zidurile orașului, acest îndemn. Și este un îndemn foarte bun ca să ridicăm privirea și să privim cerul, cu seninătatea și calmul lui pe care ni le poate induce, mai ales că ele pot avea un efect de relaxare. Și este atît de la îndemîna noastră să ne construim această stare, la fel cum este și mersul pe jos, care are aceleași efecte benefice asupra creierului nostru, reglînd biochimia întregului organism. Dar cîți dintre noi privesc cerul deseori și își propun să aibă cîteva minute de pace și de autoreglare? Și nu din cauza lipsei dorinței, ci din cauza faptului că trăim în viteză, cu multe informații pe care creierul le are de procesat permanent, cu necesitatea găsirii unor soluții la diferite probleme și cu mersul pe aceleași hărți neurale de tip pilot automat.

Vizitînd muzeul Van Gogh din Amsterdam, am privit cerul intens pictat, care m-a cutremurat, în tabloul *„Almond Blossom“* („Migdal înflorit“), realizat cu ocazia nașterii nepotului său Vincent, care a și fost botezat cu numele lui. Van Gogh e cunoscut pentru lupta sa cu boala psihică de care a suferit pe parcursul întregii sale vieți, cu episoade psihotice repetitive și decompensate în forme de autoagresiune, culminînd cu sinuciderea. Am plecat încărcată de toată suferința care răzbate din fiecare pictură, cel puțin așa am simțit-o, o suferință transpusă în artă, o luptă a minții aflate în dezorganizare a artistului care se poate observa în toate lucrările lui, dar recunosc că cel mai mult am zăbovit în fața acestui tablou care simboliza nașterea vieții și pe care Van Gogh a transpus-o și în cuvintele dintr-o scrisoare către fratele său, în care îi scria: „Vei observa poate că am lucrat cu cea mai mare răbdare, calm și siguranță a tușei“, nefiind deloc întîmplătoare nevoia de liniște și seninătate pe care nu le-a simțit și pe care le-a căutat întreaga sa viață, dar pe care, din păcate, nu le-a găsit decît episodic.

Ce legătură poate avea introducerea de mai sus cu jocurile video? Jocurile video sînt extrem de răspîndite astăzi în rîndul tinerilor și nu numai, au un efect de relaxare și de abandon al sinelui nostru, de fugă din realitatea cotidiană, cu toate responsabilitățile ei. Mulți copii se joacă de la vîrste fragede, iar pentru părinți poate fi un ajutor pe moment, dar cu costuri pe termen lung. De multe ori, acestea înlocuiesc o bonă, socializarea autentică sau familia lărgită acolo unde avem norocul de a avea o familie lărgită. Nu sînt de judecat părinții și nu am intenția de a găsi vinovați, ci mai degrabă de a căuta soluții care să poată fi implementate astfel încît să îi protejăm pe copii de consumul în exces al jocurilor. Părinții sînt la rîndul lor solicitați și au nevoie de pauze de la rolul de părinte pentru a se putea regla, ca mai apoi să poată fi disponibili emoțional pentru copii. Este un rol extrem de solicitant, din care nu poți ieși cînd vrei, e nevoie de o întreagă organizare pentru a avea cîteva momente pentru tine și pentru relația de cuplu. Dar cum modelul învățat este cel al părinților care se sacrifică pentru copiii lor, acest lucru însemnînd o disponibilitate emoțională redusă ulterior în relația cu copiii, ne este frică să nu fim priviți ca fiind egoiști sau judecați ca fiind răi dacă ne luăm momente pentru noi. Sîntem tributari mentalităților de tipul „Ce va spune lumea dacă eu fac acest lucru, oare ce vor crede despre mine, vor crede că sînt un părinte rău?“. Or, tocmai de aici pleacă multe conflicte interioare cînd nu ne asumăm resursele epuizate și nu cerem ajutor acolo unde se poate. Sînt și părinți care nu au cum să aibă parte de acest ajutor din diferite motive, extrem de obiective, iar pauza poate fi oferită, din păcate, de retragerea copiilor în consumul de Internet sau televizor.

Sistemul de recompensă al creierului se declanșează în momentul cînd descărcăm dopamină, care produce plăcere. Dopamina este molecula plăcerii, de fapt este molecula anticipării plăcerii, sistemul de recompensă este format din motivație, care are în spate dorința, prin stimularea mecanismului de recompensă este stimulată dopamina, molecula anticipării plăcerii care va urma. Cu cît o vom stimula, cu atît va crește nevoia de mai mult, de intensitate. Nu ne mai este suficient cît consumăm și vom crește consumul pentru a simți acea intensitate, iar dacă nu vom reuși să o simțim datorită sensibilizării obișnuinței date de consum, vom căuta să asociem alți factori de consum. Practic, centrul dependenței devine extrem de activ și dominant în funcționarea neurobiologică a noastră.

Internet Gaming Disorder

În anul 2013, *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders (DSM)* a adăugat pe lista sa *„Internet Gaming Disorder“*, tulburare provocată de jocurile video și clasificată prin diferite grade ale severității sale, de la forma ușoară la cea moderată și cea severă. Aceasta a fost clasificată în urma studiilor care au arătat legătura între utilizarea excesivă a jocurilor și dispoziția afectivă modificată, cum ar fi depresia sau anxietatea, fragilitatea psihică, minciuna, disimularea, neglijarea activităților zilnice, a igienei proprii, izolarea socială, incapacitatea de a te adapta lumii reale și rezultate școlare sau profesionale slabe. De altfel, aceste caracteristici le regăsim și în cazul dependenței de droguri.

Frances E. Jensen, specialistă în neurobiologie, și Amy Ellis Nutt, jurnalist științific, în cartea *Creierul adolescentului – ghid de supraviețuire pentru părinți,* scriu despre nevoia compulsivă de a fi conectat digital care se observă atît la nivel comportamental, cît și biochimic. Atunci cînd anticipăm anumiți pași dintr-un joc sau chiar deschiderea unui mesaj primit, creierul nostru trăiește o senzație de *„O, wow!“* care declanșează o descărcare plăcută de dopamină. Surprinzător este faptul că efectele neurobiologice sînt datorate puterii minții de a influența corpul și nu de acțiunea dată de un drog. Tot în această carte este citat studiul lui Malcolm Gladwell care afirmă că tinerii, în special băieții, petrec aproximativ zece mii de ore pînă la vîrsta de 21 de ani pe jocuri video, timp echivalent, în medie, cu acela necesar pentru a deveni specialist în orice domeniu sau un timp suficient pentru a lua examenul de licență la o facultate.

Sînt unele studii care spun că jocurile video au mici efecte benefice asupra imaginației și psihicului oamenilor, dar și asupra stării de bine. Puse într-o corelație a mai multor factori care ar trebui luați în calcul, dar și în lipsa unor studii longitudinale, vom observa că alți itemi nu numai că nu sînt satisfăcători, ci că scad în valori, demonstrînd numeroasele efecte toxice pe care le au jocurile, cum ar fi starea de iritabilitate după o perioadă de consum al acestora, starea de anticipare a următorului joc, implicit nerăbdarea și frustrarea, scăderea capacității de a te putea concentra și a fi prezent în momentul actual, precum și, într-o formă mai gravă, suprapunerea planului real cu cel virtual, astfel încît se poate ajunge la o intoxicare și la o supraexcitare a sistemului nervos care în unele cazuri duce la manifestări psihotice.

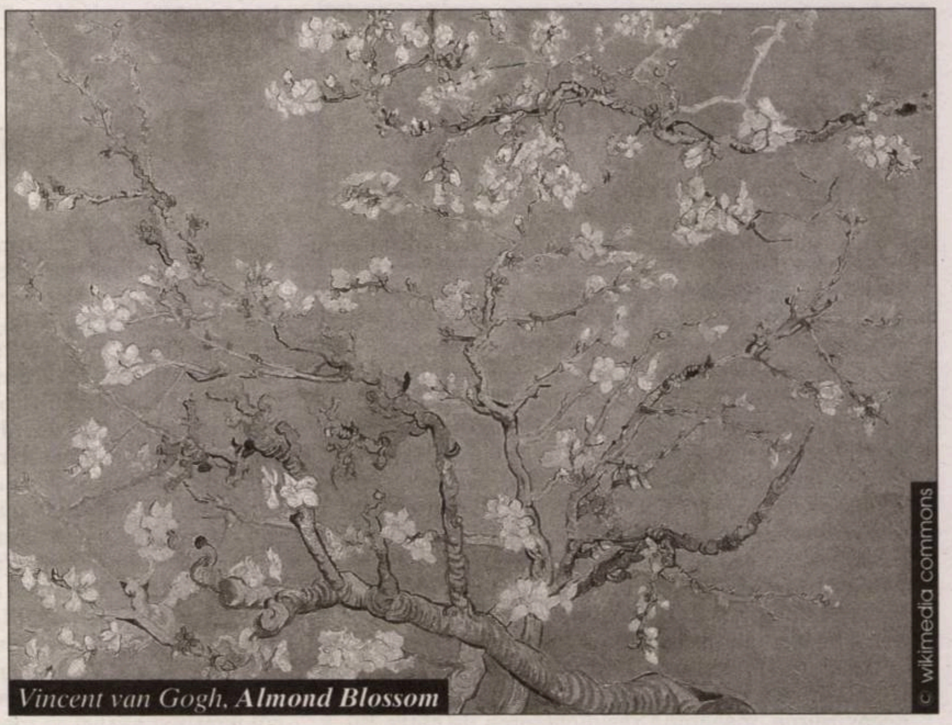

Vincent van Gogh, ***Almond Blossom***

© wikimedia commons

Daniel Simons, profesor de psihologie la Universitatea din Illinois, citat într-un articol de Jennifer Michalowski pe site-ul brainfacts.org, a analizat, în anul 2016, împreună cu colegii săi, mai mult de 130 de articole din jurnale referitoare la beneficiile jocurilor video, în care autorii susțineau că ele îmbunătățesc memoria și abilitățile de a conduce. Simons și colegii au demonstrat că într-adevăr crește performanța datorată acestor abilități în joc, dar că în viața reală nu există aceleași îmbunătățiri. Atunci cînd practicăm o abilitate cum ar fi aceea de a face un puzzle în fiecare zi vom deveni mai buni în a găsi piesele lipsă, dar nu ne va fi de folos atunci cînd am uitat unde am parcat mașina. Dacă joci jocuri video de strategie vei deveni mai bun la aceste jocuri, dar acestea nu-ți vor îmbunătăți performanța la școală sau la muncă.

Pînă la vîrsta de 24-25 de ani, creierul este în plină dezvoltare și într-un proces de învățare, este cea mai plenară și propice perioadă pentru învățare și pentru dezvoltarea unor abilități sociale, construim hărți neurale și, în funcție de mediul nostru și de ceea ce consumăm, așa le vom forma. Acestea nu sînt statice, sînt fluctuante, schimbîndu-se de la un moment la altul datorită neuronilor care le alimentează și care le reflectă pe cele din interiorul corpului nostru și din lumea înconjurătoare. Antonio Damasio, neurolog, scrie despre cum întregul mediu oferit creierului nostru este încontinuu modificat spontan sau aflat sub controlul activităților noastre care modifică în consecință aceste hărți cerebrale.

Societatea de azi tolerează timpul pe care-l investim în utilizarea Internetului. Jocurile video sînt adicții funcționale, la fel cum este și consumul zilnic de alcool. Alcoolicul funcțional este dependent fără a fi un bețiv. Societatea tolerează și nu conștientizează adevăratul pericol al acestui consum. La fel cum auzim: „Toată lumea stă pe telefon, toți copiii și tinerii se joacă“. Da, toată lumea din anturajul copilului care utilizează în exces telefonul și jocurile video o face. Cei cunoscuți ție o fac. Și da, prietenii și anturajul pe care-l avem sînt un factor de risc. Gabor Maté scrie despre necesitatea unor relații de prietenie care să ne inspire și în care să fim stimulați prin petrecerea de timp împreună, învățînd abilități noi, cum ar fi un sport practicat în comun care ne motivează și ne crește calitatea interacțiunii, dar și stima de sine. Mediul este cel care le favorizează, prin mimetism împrumutăm trăsături de la ceilalți și modul lor de a acționa. Acolo unde există o fragilitate a stimei de sine ne vom dori să fim ca ceilalți și din dorința de apartenență la grup. Dacă ești diferit este dificil să reziști într-o lume în care vei fi exclus pentru că nu ai aceleași interese ca ale celor din jur. Dacă un copil nu are un sprijin real din partea familiei și se va îndoi de sine, acesta va sfîrși prin a fi captiv mediului și, cum nu avem multe studii longitudinale, încă nu cunoaștem exact implicațiile pe termen lung ale acestui consum de jocuri video.

Diversitatea jocurilor stimulează din ce în ce mai mult, ducînd la o hiperexcitație a sistemului nervos, la dereglare chimică și implicit la o stare de alertă a corpului. Observăm starea de agitație psihomotorie, incapacitatea de ne concentra pentru studiu sau de a citi, deoarece nu putem să rămînem concentrați asupra sarcinii, ne pierdem răbdarea pentru orice acțiune care presupune un minim efort. Dorim un rezultat imediat și instantaneu deoarece chimia creierului s-a modificat. Natura ne-a creat să dorim, să mîncăm, să vrem să procreăm, să ne asigurăm nevoile instinctuale fiziologice.

Sînt oameni care trăiesc fără a căuta stimularea, pentru că au mecanisme adaptative sănătoase, spre deosebire de cei care se uniformizează și se conformează efectului de turmă. Substanțele consumate modifică percepția și arată că poți fi bine, deși binele simțit este dat de ceva toxic, care scurtcircuitează recompensa și ne face să alegem drumul cel mai scurt pentru a avea plăcere, decît să facem un sport în care să ne consumăm energia și să ne reglăm chimic într-un mod mai sănătos. Cîștigăm satisfacție fără să facem efort. Efortul devine un termen de respins. Nu vrem să facem efort, nu ne place, este obositor, iar atunci cînd poți obține relaxare prin evitarea sinelui alegem calea cea mai la îndemînă, dar care, deși este cea mai ușoară, are consecințe majore pentru funcționarea noastră.

Cînd am început să scriu acest text m-am gîndit la creierul nostru că este precum cerul, atunci cînd apar nori întunecați aceștia duc la furtună și la dezorganizarea naturii. La fel și cînd utilizăm în exces jocurile video, consumul va produce dezorganizare în chimia creierului. Creierul nostru este cerul, iar cea mai bună cale de a ne menține sănătatea psihică rămîne grija pentru relația cu noi înșine. Natura este cel mai mare dar și, fără a cita nici un studiu, analizați cum vă simțiți atunci cînd sînteți în mijlocul naturii și priviți cerul.

Cătălina Dumitrescu *este psiholog.*

■ ■ ■

Bogdan TĂTARU-CAZABAN

Maria Egipteanca

Una dintre cele mai tulburătoare și mai pline de speranță istorii sfinte este, fără îndoială, *Viața Mariei Egipteanca*, atribuită Patriarhului Sofronie al Ierusalimului. În iconografia ortodoxă, scena emblematică reprezintă momentul împărtășirii: făptura arsă de soare și topită de asceză se apropie de potirul pe care-l ține părintele Zosima. În Occident, frescele, statuile sau miniaturile o înfățișează pe pustnică învăluită pînă la călcîie de părul său și, uneori, în levitație, înconjurată de îngeri. *Viața* sa a cunoscut o răspîndire impresionantă de-a lungul secolelor, sfînta fiind venerată atît în lumea de limbă greacă, unde i se va dedica una dintre duminicile Postului Mare, cît și în cea de limbă latină, în care va fi asemuită, dacă nu confundată, cu Maria Magdalena și va da naștere unei literaturi hagiografice vernaculare. Dincolo de dezbaterea despre autenticitatea acestei *Vieți*, cinstirea cu totul specială acordată Sfintei Maria Egipteanca, păcătoasa care, retrăgîndu-se în pustie, atinge desăvîrșirea, înseamnă recunoașterea de către Biserică a faptului că excepționalul și unicitatea ireductibilă a unei vieți pot exprima un adevăr general și eficace pentru viața spirituală. Pocăința Mariei Egipteanca este propusă ca model în mai multe sensuri, pe care voi încerca să le schițez aici:

1) Ca taină a pocăinței, fără de care nu poate fi întîlnit Hristos. Să ne amintim cum a dorit să intre în biserica din Ierusalim pentru a vedea crucea lui Hristos, încercînd să participe oarecum fraudulos la pelerinaj. Însă nu s-a putut închina crucii fără să aibă inima străpunsă. Apoi, odată întîlnindu-se cu crucea, viața i s-a schimbat radical. De ce o ființă plină de păcate a dorit să intre în biserică? De ce a putut să făgăduiască Maicii Domnului că se va schimba dacă intră și vede crucea? Cum a avut puterea de a-și păstra făgăduința? În gîndul însuși al pocăinței, Dumnezeu este deja prezent, stă la ușă și doar simpla întredeschidere permite iubirii Sale să intre și să fie eficace.

2) Ca ilustrare a schimbării aduse de pocăință. Dacă hotărîrea de a ne schimba viața vine ca un efect al conștiinței că ne-am exilat singuri din iubirea lui Dumnezeu, perseverența în această hotărîre este, de fapt, partea cu adevărat grea a pocăinței: „Crede-mă, părinte, îi zice Maria Egipteanca lui Zosima, că am petrecut șaptesprezece ani în acest pustiu, luptîndu-mă cu poftele mele nebunești ca și cu niște fiare sălbatice“. Supunerea față de păcat este o cedare a părții propriu-zis umane a omului în favoarea animalității și a iraționalului. Or, în fața iubirii creatoare, păcatul apare ca lipsa de sens prin excelență, ca nebunie și sălbăticie (pentru că și ferocitatea animalelor e o consecință a căderii). Prin urmare, schimbarea este întîi de toate o luptă pentru a reinstaura stăpînirea omului asupra animalității și demnitatea sa în creație.

3) Ca sens al postirii. Retragerea în pustie este, de fapt, o ex-tragere din lumea care – instrumentalizată de păcat – devine, fără să vrem sau fără să ne mai putem opune, prilej de păcat. Să ne amintim cum hrana, minim necesară, îi trezea dorința pentru mîncărurile și băuturile din viața păcătoasă. Or, asceza devine răspunsul restaurator la consumul păcătos și adevăratul act de ecologie spirituală.

4) Ca întrupare a roadelor perseverenței în schimbarea vieții. Maria Egipteanca nu citise un rînd, dar ajunge să invoce Scriptura, profețește, merge pe apă. Potrivit imnografiei, din pricină de cădere a devenit „soare“ spre mîntuire; desfrîului din lume i-a opus nevoința pustiei, iar neputințelor firii – înfruntarea sălbăticiei lăuntrice și a atacurilor demonice.

5) Ca sens al speranței care însoțește pocăința și asumarea Crucii. Potrivit acestei *Vieți*, Dumnezeu poate nu doar să întoarcă la pocăință un păcătos învechit în rele, ci să-l și copleșească de daruri în chiar efortul său de a se elibera de patimi. Pentru unii pocăința poate dura numai trei zile – după cum spuneau Părinții pustiei –, pentru alții ani îndelungați. În taina îndurării, care îi scoate pe oameni din abisul păcatului, îi luminează în plină rătăcire, îi așteaptă să înțeleagă că sînt iubiți, greșelile și nedreptățile sînt convertite în viață adevărată, iar ființa lăuntrică – destrămată și înnegrită – este țesută și înnoită, devenind cămașa de nuntă pentru ospățul pascal.

Ioan Alexandru TOFAN

Despre discreția sfinților

Pentru un cititor obișnuit, *Patericul* este o carte înfricoșătoare. Ea vorbește despre niște personaje de la începutul creștinismului care, în cuvinte și fapte, întruchipează maximalismul paradoxal al vieții spirituale.

Avva Sisoe, de exemplu, în pragul morții are viziunea începătorului vieții monahale, Avva Antonie, a profeților, a apostolilor și a îngerilor, dar se roagă să mai fie lăsat pentru a avea timp de pocăință. Contrariați, ceilalți Bătrîni îi spun că nu are nevoie. Avva replică (apoftegma 14): „Drept să vă spun, nu știu dacă am început vreodată“. Același Avvă Sisoe, în timpul vieții, își vede ucenicul ispitit și atunci se roagă: „Dumnezeule, vrei, nu vrei, nu te las pînă cînd nu-l vindeci“. Și Dumnezeu l-a vindecat deîndată (apoftegma 12).

Fiecare Părinte al *Patericului* are o lucrare proprie și un fel de a fi unic. Cititorul se simte mai aproape de cîte un personaj și privește doar cu coada ochiului pe altul. Există în carte Părinți severi, cu un simț moral riguros, după cum există și Părinți coborîți parcă din basmele copilăriei. La o lectură reînnoită, categoriile se schimbă și fiecare personaj oglindește o altă poveste. Sînt, de asemenea, momente uluitoare, neașteptate într-o astfel de carte, precum acela în care Avva Macarie intră să doarmă într-un templu și își pune o mumie egipteană drept pernă; ispitit de demonii mumiei în somn, dă un pumn mumiei și alungă, pur și simplu, demonii (apoftegma 13, Avva Macarie). Astfel de imagini puternice, de dincolo de înțelegere, se împletesc cu veritabile disertații teologice, cu imperative morale sau exemple luminoase de viață duhovnicească.

De fapt, *Patericul* nu este o carte care se poate citi o singură dată și nici chiar de la cap la coadă. Fiecare apoftegmă deschide un abis al spiritului, indică o cale și schițează, implicit, o întreagă antropologie. Cuvîntul Avvei Antonie, de exemplu, „unii și-au zdrobit trupurile în asceză, dar fiindcă nu au avut discernămînt s-au îndepărtat de Dumnezeu“ nu poate fi rezumat printr-o simplă ierarhie a virtuților duhovnicești și nici printr-o replică implicită dată celor care, pe urma grecilor, considerau că mortificarea trupului eliberează puterile cugetului.

Ce poate înțelege cititorul „obișnuit“ din toate acestea? Întrebarea pe care ucenicii o pun frecvent Părintelui lor spiritual, „Ce să fac?“, este și cea a cititorului. Răspunsul nu este ușor de dat, dar el trebuie, în orice caz, mai întîi de toate să risipească înfricoșarea inițială. Apoi, o astfel de carte se deschide singură într-o lectură fără vreun sfîrșit. De exemplu, Lucien Regnault menționează, în *Viața cotidiană a Părinților deșertului în Egiptul secolului IV*, o semnificație cu totul profană și, evident, insuficientă, a cărții: „Hippie-i epocii noastre se pot regăsi oarecum în acești oameni care au întors spatele civilizației, culturii, studiilor, bunăstării și ordinii stabilite“. La polul opus, Antoine Guillaumont identifică idealul vieții monahale, cel pe care *Patericul* îl desfășoară spectroscopic: monahul este „cel care nu vrea să fie împărțit și vrea să ducă o viață unificată“. Părintele Scrima înțelegea experiența monahală ca pe o modalitate practică de a trăi adevărul teologic al crucii și, am putea spune, în acest sens *Patericul* este o carte veritabilă de teologie vie.

© wikimedia commons

La întretăierea acestor tipuri de lectură stau, cred, două mesaje pe care această formidabilă carte le transmite cititorului de astăzi. În primul rînd, este vorba de esențializarea maximală a vieții. În al doilea rînd, despre întruchiparea blîndă, familiară a idealului sfințeniei.

Esențializarea despre care vorbește *Patericul* este, pe alocuri, de neînțeles și se însoțește adesea cu o altă virtute, cea a ascultării. De exemplu, Avva Antonie spune (apoftegma 38): „Pe cît posibil, călugărul trebuie să-i întrebe pe bătrîni și cîți pași trebuie să facă și cîte picături de apă trebuie să bea în chilie, ca să nu greșească nici în privința acestor lucruri“. Simplitatea radicală a vieții (redusă la rugăciunea neîncetată și la împletirea coșurilor), îndepărtarea de oameni, sărăcia chiliei, înstrăinarea metodologică constantă sînt căi spre îndeplinirea idealului monastic, acela al unificării voinței. Interiorizate, toate acestea se transformă într-o scrutare a gîndurilor și într-o curățire fără milă a minții. Evagrie, „intelectualul pustiei“, este exemplar în această privință, iar curățarea minții de reziduurile lumii care își întipăresc chipul în ea corespunde curățirii vieții de gestul inutil, de relația neziditoare sau de cuvîntul fără noimă. Importanța acestui moment al disciplinei spirituale a monahului este probată și de faptul că demonul-vedetă al pustiei, cel mai redutabil adversar al monahului, luptă chiar împotriva lui. Este vorba despre demonul acediei, „al amiezii“, care produce neliniște călugărului, „apoi îl țintuiește cu ochii pe ferestre, împingîndu-l să iasă afară din chilie... (sau) să tînjească după alte locuri“, după cum explică Evagrie.

Patericul vorbește însă nu numai de urcușul „anevoios“ către cer; din loc în loc, oferă și descrieri ale sfințeniei, văzută de fiecare dată în mod plural, dincolo de vreo definiție sau de vreo obișnuință omenească de a vedea lucrurile. Avva Ioan cel Pitic sintetizează: „Sfinții seamănă cu o livadă de pomi care dau roade diferite, dar sînt udați de un singur izvor“ (apoftegma 43). Ce au în comun sfinții, dincolo de împărtășirea Duhului de la care își trag seva, este discreția. Smerenia însoțește constant pe orice erou al vieții duhovnicești, care se roagă, la marginea senectuții chiar, să nu piardă puținul har pe care l-a dobîndit sau să poată pune măcar un început urcușului său. Cînd fac minuni, le fac mai mult fără intenție și cu frică. Exemplar este același Avvă Sisoe care, aflat în rugăciune profundă, este vizitat de un tată care îi așază în față pe fiul său mort. Bătrînul nu a realizat ce se întîmplă și îi spune copilului, care părea că doar i se închină: „Ridică-te și du-te afară“. Acesta s-a ridicat și a ieșit. Iar *Patericul* notează: „Dar bătrînul s-a întristat, căci nu voise să facă minunea. Atunci ucenicul său i-a cerut [mireanului] să nu mai povestească nimănui pînă la săvîrșirea din viață a bătrînului“ (apoftegma 18). Sfințenia Părinților pustiei nu este una orbitoare și nu este trîmbițată în piața publică a orașelor. Ea se dezvăluie discret, cu grija de a nu sminti pe cel aflat încă pe cale. Este mai degrabă rezultatul bucuriei la apropierea de cer și nu o cunună acordată premianților în asceză.

Cititorul contemporan poate citi *Patericul* prin cele două mesaje ale sale ca pe o carte care îi vorbește despre frumusețea uluitoare a vieții, dezvăluită în momentul în care ea se îndreaptă către izvorul ei de dincolo de lume. Și oricît de întunecată ar fi cromatica lumii de azi, poveștile Părinților aștern peste ea albastrul cerului.

Ioan Alexandru Tofan *este profesor univ. dr. la Facultatea de Filosofie și Științe Social-Politice, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza“ din Iași.*

Mihaela PETROV

Victor Brauner – Onomatomanie sau „portretul“ stărilor interioare

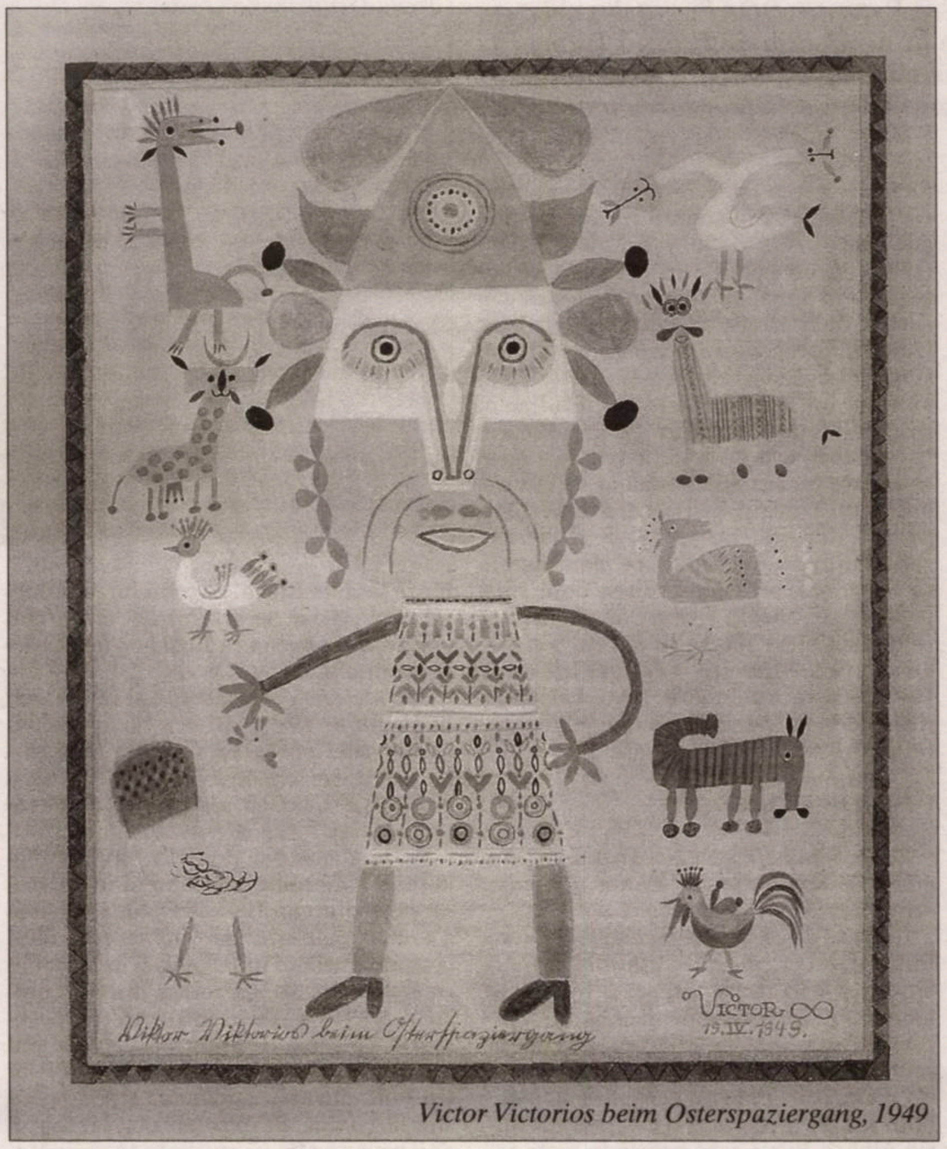

Victor Victorios beim Osterspaziergang, 1949

În 1976, Galeria Alexandre Iolas din Paris publică, în colaborare cu Jacqueline Brauner, *Onomatomania lui Victor ∞ (Onomatomanie de Victor ∞),* volum în care sînt reproduse 37 de tablouri realizate de Victor Brauner în anul 1949 și textele care însoțesc fiecare lucrare. Conform dorinței văduvei artistului, reproducerile au fost realizate în alb-negru. Prima colaborare dintre Alexandre Iolas și Victor Brauner a avut loc în 1949, cînd Iolas, director al galeriei Hugo din New York, expune lucrări semnate de artist. Începînd cu anii 1950, Alexandre Iolas expune operele lui Victor Brauner în galeriile sale din New York, Paris, Geneva și Milano, permițînd astfel pictorului, confruntat cu dificultăți materiale, să se concentreze asupra realizării operei sale.

În 1948, excluderea lui Victor Brauner din grupul suprarealist și despărțirea de André Breton marchează un moment de criză în viața artistului și totodată începutul unei noi etape creatoare. De-a lungul anilor, schimbul de scrisori dintre pictor și poet este dovada prieteniei și a unei strînse colaborări care iau sfîrșit pe 25 octombrie 1948, cînd Brauner, refuzînd să semneze „excomunicarea“ pictorului Roberto Matta, este la rîndul său exclus din grupul suprarealist. Despărțirea lui Victor Brauner de André Breton va dura pînă în anul 1956, cînd cei doi se reconciliază. La invitația lui André Breton, Victor Brauner și Roberto Matta vor participa în anul 1959 la *Expoziția internațională a suprarealismului* de la Galeria Daniel Cordier din Paris.

Victor Brauner devine creatorul în jurul căruia gravitează tineri artiști și scriitori reuniți într-un grup care se va numi *Contragrupul H*, grup care se declară împotriva tuturor formelor de demagogie pseudo-revoluționară. Atît prin operă, cît și prin comportamentul său, pictorul devine „centrul tuturor răspunsurilor“ la întrebările pe care și le puneau Sarane Alexandrian, Claude Tarnaud, Stanislas Rodanski, Francis Bouvet, Jean-Dominique Ray, Alain Jouffroy: *„Ce este ființa în lumea aceasta? Trebuie să continuăm a folosi arta pentru a încerca să răspundem la întrebări metafizice fundamentale? Într-o societate interesată de profit și de rafinament, mai e în stare poezia să joace rolul Nordului absolut în rătăcirea celor care caută să reaprindă flacăra libertății?“* (Alain Jouffroy, „Victor Brauner, ou le premier dépassement du surréalisme“, *Victor Brauner*, Didier Imbert Fine Art, 1990).

Excluderea din grupul suprarealist este resimțită de Victor Brauner ca unul dintre evenimentele cele mai dureroase pe care le-a trăit, eveniment care-i provoacă o veritabilă criză de conștiință. În cursul anului 1949 (între 14 martie și 7 iulie), sub denumirea de *Onomatomanie*, prin care sînt reunite cuvintele „onomastică“ și „manie“, Victor Brauner realizează seria de 37 de tablouri care avea să fie considerată cel mai complex ansamblu al operei sale. Tablourile create în 1949 marchează distanțarea artistului de grupul suprarealist din jurul lui André Breton.

În vara anului 1948, în timpul unui sejur la Ronco, în Elveția, unde este invitat de prietenii Sylvie și Rudy Stauffacher, Brauner descoperă „metoda transferului imaginat“ descrisă de psihanalista Marguerite Sèchehaye într-un volum cu titlul *Realizarea simbolică: o nouă metodă de psihoterapie aplicată unui caz de schizofrenie* (Marguerite Sèchehaye, *La Réalisation symbolique: nouvelle méthode de psychothérapie appliquée à un cas de schizofrénie*, Èditions Hans Huber, Berna, 1947). Terapia aplicată în tratamentul unei adolescente suferind de schizofrenie este pretextul autoanalizei imaginate de pictor în seria de tablouri în care Sarane Alexandrian vede o „terapeutică“ sau „proiecția în imagini a unor conflicte ale intimității“ (Sarane Alexandrian, *Victor Brauner l'illuminateur*, 1954). Demersul introspectiv imaginat în tablouri amintește de procedeul descris în manualul de terapie al psihanalistei Sèchehaye prin care recuperarea structurilor personalității tinerei Renée are loc datorită folosirii unui limbaj simbolic. Pentru a-i diminua sentimentul de culpabilitate sînt inventate obiecte simbolice compensatorii: mere, pentru a aminti de sînul matern, un „dublu“ (bebelușul Ézéchiel), un tigru numit „mamă tigru“ sau frișca numită „zăpadă purificatoare“. Comparațiile dintre „mărul verde“ sau „arborele verde“ și sînul matern sînt sursa tablourilor *Totem al subiectivității rănite (Totem de la subjectivité blessée,* 1948) și *Mărul socialist (La pomme socialiste,* 1948). În seria *Onomatomanie,* pictorul imaginează o epopee picturală în care forțele interioare/exterioare ale ființei și ale lumii înconjurătoare, deopotrivă benefice și malefice, sînt prefigurate prin întîlnirea dintre *Eul ascuns* și *conștiința exterioară*. Semnătura pictorului este însoțită de semnul infinitului, *Victor ∞*, mărturie a nenumăratelor întîlniri ale *Eului* cu *Sinele* într-o experiență extatică dezvăluită într-o manieră burlescă, în care umorul și autoironia, hilarul și grotescul sînt alăturate. Tablourile sînt însoțite de scurte texte care explică sau completează imaginea. Lucrarea realizată pe 14 martie 1949, *Les Victor „Je et moi“*, este explicată de artist prin „integrarea Eului în Sine“. În întîlnirea dintre *Marii Victor* și *Micul Victor* sînt personificate „rațiunea“ și „conștiința“. În *Victor Victoraș dublat de spaimă își privește inima tremurătoare (Victor Victorach doublé d'angoisse regarde son cœur tremblant)*, ființa secretă – sau *Eul ascuns* – descoperă spaima în spatele căreia bătăile bubuitoare ale inimii generează *ultrasunetul spaimei* sau *spaima ultrasunetului*. Spaima este provocată de „opresorii“ aparținînd lumii exterioare (Marii Victor) sau de preponderența realului asupra imaginarului, imaginar fără de care echilibrul ființei ar putea fi răsturnat sau pus în pericol de „conștiința exterioară“. „Ființa secretă“ sau „omulețul din om“, „micul Victor“ din seria *Onomatomanie* este ființa ultrasensibilă și necunoscută pe care fiecare o poartă în sine. Iar *Sinele,* transformat în funcție de stările de spirit prin care trece artistul, este totodată unic și multiplu. Tratat cu ironie și bunăvoință, *Victor Victoraș Victorios* este „dublul“ inventat de artist, deopotrivă persoana pe care o reprezintă și un obiect distinct. Seria *Victor Victorel,* compusă din nouă tablouri, tratează subiecte erotice prin care pictorul ilustrează visul „unei forțe sexuale nelimitate“, „amor propulsator“ sau „motorul“ forțelor creative. „Brauner exprimă în delirul dionisiac al lui «Victor Victorel» beția libertății și a bucuriei de a picta, regăsite“ (Didier Ottinger, *Victor Brauner dans les collections de l'Abbaye Sainte-Croix*, Spadem, Paris, 1991). Libertatea de expresie trimite deopotrivă la creațiile artei populare, la cele ale naivilor sau ale copiilor. Soarele *(Victor victorescent)* și Luna *(Victor semivictorescent)*, încadrate de motive geometrice, amintesc de reprezentările din folclorul românesc. *„Eul își încheie povestea la începutul fiecăreia dintre poveștile sale, dezintegrînd pentru totdeauna imensitatea universală și aruncîndu-se eroic în golul creat în jurul său de el însuși“* – în *Victor Victorel fără de număr (Victor Victorel sans nombre).* În tabloul cu titlul – în limba germană – *Victor Victorios beim Osterspaziergang (Victor Victorios la plimbarea de Paști), „«Eul» își plimbă orgolios măreția primăvăratică pentru a demonstra Devenirea înnoitoare a subiectivității“.*

„Opera lui Victor Brauner este o ontologie“, scrie Sarane Alexandrian în monografia consacrată pictorului în 1954, *Victor Brauner iluminatorul*, ea este „legenda extraordinară a aspectelor interioare ale omului în luptă cu propriul destin“. În seria *Onomatomaniei*, exegetul operei brauneriene vede „o veritabilă genealogie a Eului, o istorie legendară a formării personalității artistului“ (Sarane Alexandrian, *Victor Brauner l'illuminateur,* Éditions Cahiers d'Art, 1954).

Victor și mămica analistă, 1949

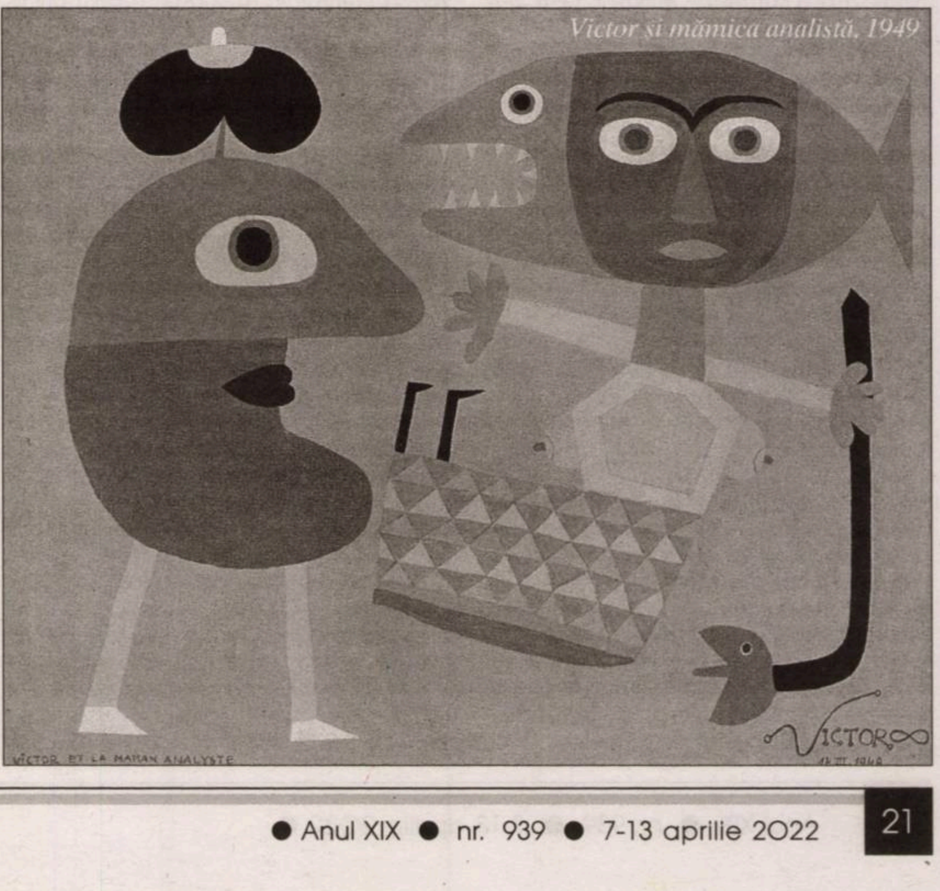
VICTOR ET LA MAMAN ANALYSTE
VICTOR∞

Spațiul vital al lui Putin

– interviu cu Slawomir SIERAKOWSKI –

*Întors de curînd de la Kiev, **Slawomir Sierakowski,** membru al Consiliul German pentru Politică Externă (DGAP), stă de vorbă cu **Irena Grudzinska Gross,** de la Academia de Știință Poloneză, despre factorii culturali și ideologici care ghidează războiul purtat de Rusia împotriva Ucrainei și despre confruntarea mai extinsă a Rusiei cu Occidentul.*

Irena Grudzinska Gross

Care sînt motivele acestui război?

Motivele se regăsesc, în cea mai mare parte, în cultura politică a Rusiei și în personalitatea conducătorului ei. În Rusia, multe lucruri depind de conducător și aproape nimic de instituții. Și cînd vorbim de cultura politică a Rusiei trebuie să ne gîndim la ideologiile care au fost formulate pe teritoriul Rusiei – o țară în care manifestele politice joacă încă un rol important. Unele dintre cele mai reprezentative manifeste din momentul de față au fost scrise de Vladislav Surkov, un ideolog influent al „democrației suverane". Cîteva dintre ele au fost prezentate de Putin cu prilejul discursurilor pe care le-a ținut la Conferința de securitate de la München din 2007 și la summit-ul NATO-Rusia care a avut loc în 2008 la București.

Ideile lui Putin erau atît de bizare încît lumea a refuzat să le ia în serios. Dar mesajul transmis era clar: Rusia e o țară a cărei existență și însemnătate depind de sentimentul demnității – o demnitate alimentată prin revendicarea de teritorii și prin capacitatea de a inspira altora respect (adică teamă).

Ceea ce explică crearea, prin implicarea armatei ruse, a unor teritorii dependente, de mică întindere, precum Oseția de Sud (în Georgia), Transnistria (în Moldova) și Donbas (în Ucraina). Rusia e extrem de implicată în aceste mini-state, în ciuda faptului că ocupă deja o șeptime din suprafața terestră a Pămîntului. Richard Pipes, regretatul istoric de la Harvard, scria că tradiția rusească datează din vremea invaziilor mongole și se explică prin structura geografică deschisă a teritoriului rusesc. Creștinismul ortodox, în versiunea gnostică rusească, e o religie de tip „totul sau nimic" – cu un respect excesiv pentru tradiție, combinat cu un zel revoluționar sîngeros. În Rusia n-a existat un grup social independent precum nobilimea din Polonia sau burghezia din Europa de Vest.

Aceasta ar fi partea de cultură politică. Cît de spre conducător, el ne-a surprins într-o anumită măsură prin faptul că provine din rîndurile KGB-ului. La fel ca în judo (sportul său preferat), Putin încearcă permanent să-și combată dușmanii folosindu-se de propria lor forță. De aceea lansează permanent atacuri cibernetice pentru a influența alegeri etc.

Pînă la invazie, Putin părea că se va rezuma la aceste metode, mai ales că ele s-au dovedit atît de eficiente în divizarea Uniunii Europene, în temperarea NATO și în izolarea și coruperea anumitor țări. Pornind un război, el a mizat totul pe o singură carte. E surprinzător că a recurs la o metodă atît de tradițională și a ales să poarte un război. E evident că guvernarea sa a intrat într-o nouă fază. După ce a demarat un proces de modernizare, Putin s-a concentrat pe menținerea sa la putere, prin construirea unui stat polițienesc. Acum vrea să-și asigure o poziție de putere în istorie, situîndu-se printre părinții vechiului imperiu. Prin această schimbare, toate calculele raționale (din punctul nostru de vedere, cel puțin) au fost abandonate.

O istorie alienată

Ceea ce spuneți reprezintă o vedere „din avion" a acțiunilor lui Putin; dar cum arată lucrurile la sol?

În toate discursurile și manifestele lui Putin, punctul de referință e Rusia Albă, nu URSS. Acest aspect e îndeobște ignorat, deoarece oamenii sînt mai receptivi la remarcile sale cu privire la prăbușirea Uniunii Sovietice, descrisă ca cel mai mare dezastru geopolitic al secolului XX. Pe Putin însă îl interesează Rusia Albă, o Rusie care cuprinde toate teritoriile rusești: *Russky Mir* (Lumea rusească). Chiar dacă la un moment dat s-a gîndit să lase Ucraina să-și urmeze propriul drum, el s-a răzgîndit în urma Revoluției Portocalii din 2004-2005. Un Maidan în Piața Roșie a devenit o reprezentare de coșmar. Nu uitați, atunci cînd Putin vorbește despre Ucraina și ucraineni el se gîndește în primul rînd la rușii care trăiesc în Rusia.

În viziunea lui Putin, Ucraina a fost creată prin conglomerarea unor părți din țările învecinate – în primul rînd Rusia, dar și Polonia și România. Restul teritoriilor „tradițional rusești" au fost donate Ucrainei de către comuniști. El a pus Ucraina în fața următoarei alegeri: integritate teritorială la schimb pentru loialitate față de Rusia. În ochii lui, ucrainenii au încălcat acest contract și nu mai pot avea pretenția ca Rusia să le respecte granițele.

STOP
PUTLER

Să înțelegem că războiul se va rezuma la Ucraina? Discursul său de la începutul invaziei părea să sugereze că e vorba un război împotriva SUA. Nici nu a menționat Ucraina pînă spre jumătatea discursului.

Putin e obsedat de SUA, iar paranoia lui s-a amplificat în timpul mandatului președintelui Barack Obama. Obama a anulat planurile de construire a unui scut antirachetă în Polonia și în Republica Cehă, dar nu s-a retras din alte proiecte NATO. Ceea ce nu a trecut neobservat de către Kremlin, care crede sincer că NATO ar putea ataca Rusia. Pentru Putin nu există neutralitate: oamenii sînt fie cu tine, fie împotriva ta. Iar faptul că cineva se află în imediata ta vecinătate îți dă dreptul să îi dictezi ce trebuie să facă. Noi nu sîntem ipocriți, ar spune Putin. Noi spunem adevărul, spre deosebire de Occident. Vom apăra ordinea mondială, dar vrem ca ordinea mondială să se bazeze pe sfere de influență.

Așadar, se va rezuma Putin la Ucraina?

Istoria Rusiei are o singură regulă simplă: sfera de influență a Moscovei se termină acolo unde s-a oprit ultima dată. Dacă Polonia a fost vasala Rusiei vreme de trei secole, de ce să nu fie din nou? S-a schimbat oare ceva?

Desigur, Rusia o să mai aibă de furcă cu Ucraina pentru ceva vreme. Dacă însă va avea loc o confruntare mai vastă, în care o alianță Rusia-China reușește să obțină un avantaj asupra Vestului, Rusia va profita de ocazie pentru a cere concesii politice suplimentare. Noi, est-europenii, nu sîntem surprinși, deoarece facem parte deja din ultimatumul trimis de Putin în noiembrie către NATO.

Acest ultimatum nu viza doar Ucraina, dar și Polonia și Țările Baltice. Se solicitau demantelarea echipamentelor militare NATO, revenirea la *statu quo*-ul de dinainte de 1997 și efectuarea de exerciții militare numai cu acordul Rusiei. Nici președintele Poloniei și nici prim-ministrul nu au reacționat pe atunci la aceste solicitări.

Creșterea amenințării

Nu au luat în serios amenințarea.

Nu, pînă în momentul invaziei. Dar acum observăm un punct de cotitură chiar și în politica Germaniei. Ceea ce e de o importanță majoră. Între Rusia și Germania există o legătură foarte strînsă, nu numai datorită gazului, dar și din motive istorice. Identitatea de azi a Rusiei se bazează în mare măsură pe victoria asupra nazismului și pe subjugarea și umilirea Germaniei, în 1945. De atunci, relațiile dintre cele două țări amintesc de sindromul Stockholm – o uniune între cel învins și călăul său.

Dar acum acest aranjament s-a destrămat. Odinioară, Germania era o țară prietenă: tempera reacțiile Vestului față de acțiunile lui Putin, depindea economic de Rusia, era pacifistă și, în mare parte, demilitarizată. Acum, Germania se înarmează din nou, ceea ce-i va schimba poziția pe orbita geopolitică a Rusiei. Rușii se mîndreau cu faptul că Germania avea o atitudine subordonată în aceste privințe. Dar asta s-a schimbat. Ceea ce i-ar putea afecta masiv și le va amplifica o dată în plus paranoia față de Vest.

Așadar, vă așteptați ca acest război să se extindă?

Într-un sens clasic, Polonia și Occidentul nu se află în război cu Rusia, întrucît nu există o confruntare militară directă. Dar Polonia e baza logistică a întregului efort global de ajutorare, umanitar și militar, pentru Ucraina. NATO trimite în Ucraina arme tot mai periculoase. Bombele cad deja atît de aproape de Polonia încît pot fi auzite de partea noastră a graniței. Și Rusia nu e faimoasă în materie precizie. Tabuurile cad unul după altul. Chiar și state neutre și îndepărtate – precum Suedia și Spania – trimit arme în Ucraina. Mulți foști militari din SUA, Marea Britanie și din alte țări se alătură armatei ucrainene. Printre ei se află staruri ale unor războaie precedente, ceea ce ridică moralul armatei ucrainene.

Rusia amenință, firește, țările care trimit arme în Ucraina. Aceste acțiuni îndreptate împotriva ei sporesc pe zi ce trece și vor fi greu de uitat. Niciodată nu am fost atît de aproape de un al Treilea Război Mondial. Există un motiv pentru care Putin și-a adăpostit, pare-se, familia într-un buncăr din munții Altai. Se împlinesc doi ani de cînd s-a izolat de cei apropiați lui. Se știe că nu folosește telefonul celular și nici calculatorul. Nu se bizuie decît pe cîțiva, puțini oameni. E tot mai greu de crezut că are un bun contact cu realitatea.

Credeți că Putin e dispus să utilizeze o armă nucleară?

Da, desigur. Lui Putin îi place să menționeze că dosarul său KGB îl descrie ca avînd o tendință scăzută de a-și asuma riscuri. În termeni KGB, aceasta e o evaluare depreciativă, dar el se laudă cu asta. Crezul său e că, atunci cînd o confruntare devine inevitabilă, trebuie să lovești primul.

Grăitor e și faptul că Surkov a publicat recent un manifest despre „sfîrșitul păcii rușinoase“ – un vechi clișeu nazist din anii 1920. Ideea e că Uniunea Sovietică s-a destrămat, dar fără să fi pierdut războiul cu Occidentul. Ea a fost trădată și umilită de elite liberale precum Mihail Gorbaciov. Dar Rusia e încă o mare putere și poziția sa în lume trebuie să reflecte acest lucru. De aici se deduce că Putin are dreptul să apere minoritatea rusă din alte țări, la fel cum a făcut și Hitler cu germanii sudeți din Cehia.

Vă amintiți cînd Obama a numit Rusia o „putere regională“? Asta i-a enervat pe ruși la culme. Surkov consideră că acordul stabilit în anii 1990 e lipsit de valabilitate, nu are o justificare sau temeiuri fundamentale și nu corespunde echilibrului puterilor – astăzi, mai ales, cînd armata Rusiei e mult mai puternică decît era atunci.

Momentul ucrainean

Putin a transmis poporului rus că urmărește să „denazifice“ Ucraina. Ați întîlnit fasciști sau naziști cînd ați fost acolo?

Acest mit se aseamănă cu *Protocolul înțelepților Sionului* – textul fraudulos apărut în Rusia la începutul secolului XX, care susținea că evreii complotează pentru a domina lumea. Cînd am fost la Kiev, cel mai mult mi-am dorit să-i întîlnesc pe cei aflați la putere, fiindcă îmi erau complet necunoscuți. Auzisem critici la adresa președintelui ucrainean Volodimir Zelenski și voiam să aflu dacă au vreun temei real.

Acum sînt în legătură cu echipa lui și am cea mai bună părere despre ei. Mulți sînt foști soldați. Sînt foarte patrioți. Nici măcar Odessa sau Harkov (două orașe majoritar rusofone) nu se vor supune de bunăvoie Rusiei. Cei care cunosc Rusia – rușii inclusiv – nu vor să i se alăture.

Sentimentele naționaliste erau mai puternice înainte de război. Ucraina și-a cîștigat dreptul la acest moment naționalist. Fiecare țară care se află în proces de edificare trece printr-un astfel de moment al propriei celebrări. Ucraina o face cu multă moderație, fără ca vreun partid naționalist să devină predominant. Liderul partidului extremist „Sectorul de dreapta“ – permanent prezent în propaganda rusă, în timpul alegerilor prezidențiale din 2019 – a obținut doar 1% din voturi.

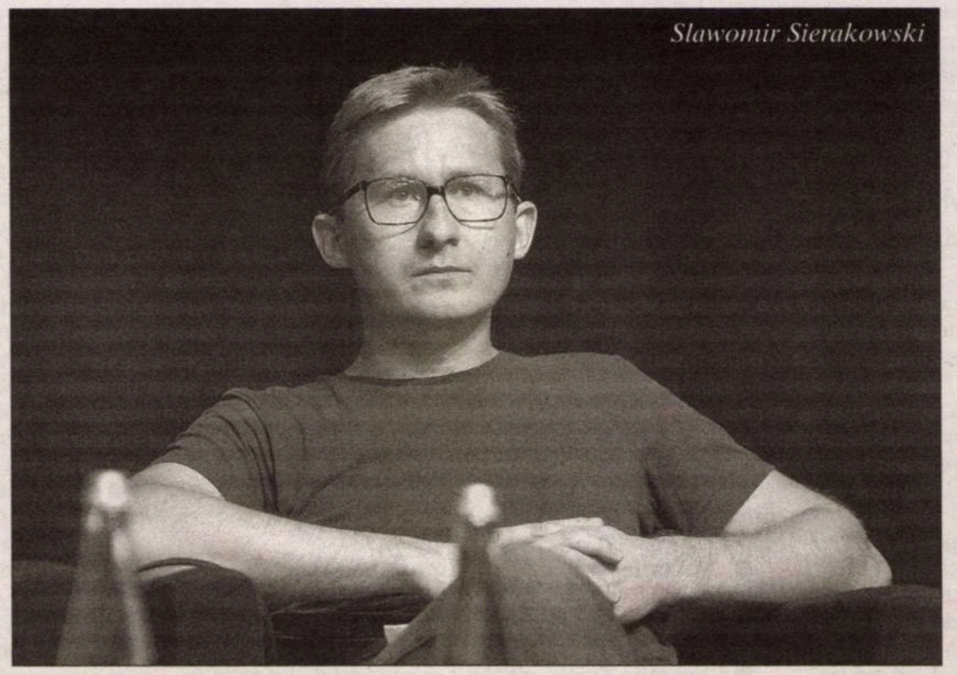

Slawomir Sierakowski

Deocamdată, Putin e cel care se comportă ca un nazist. Argumentul său al „apărării rușilor“ e preluat de-a dreptul din „manualul“ hitlerist al crizei sudeților. Kremlinul are legături puternice nu doar cu lumea interlopă, dar și cu neonaziștii. Amintiți-vă de opoziția „autorizată“ instalată în Donbas sub oblăduirea lui Igor Strelkov. Grupul Wagner, o companie privată de mercenari trimisă de Putin în Africa și în Siria, a fost întemeiat de neonaziști. „Nashi“, partidul ucrainean pro-rus, e o mișcare fascistă. Ideologii Kremlinului, precum Aleksandr Dughin, sînt adevărații fasciști.

Ce putem spune acum despre Ucraina?

Datorită războiului lui Putin din Donbas, Ucraina de azi e o națiune militarizată. În ultimii opt ani, știrile de seară din această țară începeau cu noutățile de pe front. O jumătate de milion de oameni au acumulat experiență militară – și arme – în urma unui război în desfășurare. Identitatea lor cazacă e întemeiată pe conceptele de luptă, libertate și independență. Spiritul lor pugnace nu trebuie să ne mire.

Credeți așadar că rezistența ucraineană va fi de durată?

Nu doar cea ucraineană. Și Polonia va trebui să se militarizeze, deoarece e puntea de legătură dintre Ucraina și Europa. Ceea ce e o veste proastă pentru democrația poloneză. Actualul guvern iliberal fie va cădea la înțelegere cu Opoziția, fie va miza pe faptul că Europa va închide un ochi în ceea ce privește activitatea sa pe plan intern, în ideea că e de partea Vestului. A doua variantă mi se pare mai probabilă.

Istoria se întoarce. Redescoperim cu toții vechile cărți despre ordinea mondială. Din punct de vedere intelectual, acesta e momentul cel mai interesant din viața mea. În același timp, viața așa cum o știam s-a sfîrșit, mai ales în Polonia.

Ceea ce deja se vede. Am primit pînă acum mai mult de 1,5 milioane de refugiați, 80% femei cu copii, iar numărul lor crește. Cum va influența acest fapt democrația poloneză și democrația europeană? Valul de refugiați se va răspîndi în întreaga Uniune.

Pînă nu demult, Polonia era una dintre cele mai omogene societăți din Europa, din punct de vedere etnic, plină de fobii față de ucraineni și de refugiați. Dar Putin ne-a reconciliat. Acum, avem un entuziasm colosal și o dorință nețărmurită de a ajuta. Și asta se întîmplă în întreaga UE: revărsarea de compasiune și disponibilitatea – a guvernelor și a oamenilor de rînd deopotrivă – de a-i ajuta pe refugiați au pus Europa într-o lumină cît se poate de favorabilă.

Dar asta nu poate dura la nesfîrșit. Oamenii vor obosi. Economia emoțională, la fel ca și cea reală, e ciclică: euforia de azi va deveni resentimentul de mîine. Va apărea o revendicare a recunoștinței, un narcisism al bunăvoinței, o invidie față de ajutorul social – un teren perfect pentru naționalism. Polonia are nevoie de ajutor financiar din Vest, altfel nu va putea susține o asemenea masă de refugiați. Polonia ar putea avea dintr-odată o minoritate de 10%! În măsura în care refugiații se vor răspîndi pe întinsul întregii UE, impactul asupra democrației europene va depinde în bună parte de cît de eficient vor răspunde instituțiile UE noilor probleme cu care statele membre trebuie să se confrunte.

Slawomir Sierakowski, *fondator al mișcării Krytyka Polityczna, este Senior Fellow al Consiliului German pentru Politică Externă (DGAP).*

Irena Grudzinska Gross *este profesor la Institutul de Studii Slave al Academiei de Știință Poloneze și coautoare a volumului Golden Harvest (Oxford University Press, 2012).*

interviu realizat
de Irena GRUDZINSKA GROSS

© Project Syndicate, 2022
www.project-syndicate-org

traducere de Matei PLEȘU

■ ■ ■

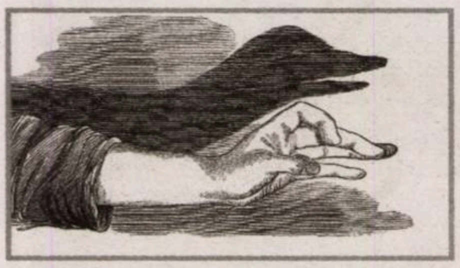

Iaromira POPOVICI

bazar

O lume mai grea

Ororile războiului din Ucraina și drama oamenilor de acolo ne-au schimbat, și pe bună dreptate. Nu putem să ne mai preocupăm nonșalanți de toate nimicurile, nici să facem paradă de micile noastre succese și nici să ne dăm mari pe rețelele de socializare și nu numai cu minusculele noastre realizări. Să ne lăfăim în bunăstare ori să cheltuim deșănțat. Pur și simplu, cînd oameni sînt omorîți în mod barbar lîngă tine, nu mai e de bun-simț să le faci pe toate cele de mai sus. E de la sine înțeles că e cazul să te porți măcar decent. Deși nu ni se întîmplă nouă, personal, nimic grav, e greu să ne ducem viețile ca și pînă acum. Simțim, oricît de ciudat ar suna, prezența unui rău prea mare și prea aproape. Și, deși nu ne atinge direct, nimic din ce facem nu ni se mai pare la fel.

Mie, uneia, cel puțin. Nu am găsit, încă, o soluție de adaptare la noua realitate, pe care nu pot s-o accept, nu pot s-o asimilez. Ideea de normalitate mi se pare că s-a pierdut pe undeva, prin negura pandemiei care a dat prima iama peste noi. Prin negura dispariției prietenilor și rudelor de atunci. Prin umbra izolării noastre și a sălbăticirii noastre în izolare.

Lumea în care trăiam pînă să dea toate cele pomenite peste noi se profila ca una mai bună. Multe din cruzimile tinereții noastre fuseseră abolite. Toleranța părea să fi devenit principala caracteristică a cel puțin unei părți a lumii. În care un număr tot mai mare de oameni trăiau în stabilitate și bunăstare. O lume în care era loc pentru diferențe și acceptări. Și chiar pentru iertare.

Brusc, ne-am trezit într-o variantă a ei în care toate cele pomenite mai sus par subtilități. În care nu doar valorile, stabilitatea și bunăstarea ne sînt afectate, ci însăși viața omenească e pusă în pericol. În care supraviețuirea în sine e pusă sub semnul întrebării. În condițiile astea, pare foarte greu să ne mai vedem de toate cele de pînă acum ca și cum nu s-ar fi întîmplat nimic. Să ne punem pozișoarele de zi cu zi pe Facebook, cele în care, orice ar fi, sîntem „drăguți“ și zîmbitori, și cînd ne surprindem pisica dormind în poziții neconvenționale, cățelul dintr-un unghi șturlubatic, copilul irezistibil, apusurile emoționante ori tortul cu inimioare din farfurie. Pare greu să ieșim, ca și cum nimic nu s-ar fi întîmplat, la restaurantul nostru preferat, cu prietenii, ca să ne împărtășim micile drame existențiale (care nouă ne par mari) ori să ne serbăm aniversările. E greu chiar să ne cîștigăm pîinea cea de toate zilele, atît cît poate fiecare. Ba, și mai mult, să ne performăm micile gesturi cotidiene, de supraviețuire, de la spălatul pe dinți la gătit și la cumpărături.

Toate par grele, și chiar sînt. Și cînd le simțim așa, nu avem decît să ne gîndim la oamenii din Ucraina, pentru care totul e mult mai greu, care fac aceleași gesturi fără siguranța zilei de mîine, a lor și a copiilor lor, ascunși prin subsoluri ori luptînd pe viață și pe moarte ca să-și apere, pînă la urmă, casa. N-avem decît să ne gîndim la ei și să ne drămuim, cumva, gesturile, să ni le adaptăm unei realități mai apăsătoare. Căci, pe lîngă ce putem face pentru refugiați și atitudinea corectă pe care o putem avea față de razboiul din Ucraina, viața noastră cea de toate zilele nu mai poate fi la fel. Fericirea suficientă și excesele consumiste nu mai sînt la locul lor în contextul actual. Egoismul care ne-a caracterizat, mai mult sau mai puțin, pe fiecare, cel care includea strict grija pentru familiile noastre, fără să ne pese de ce se întîmplă peste gard, nu mai poate fi viabil.

Fiindcă, e clar, trăim într-o lume nouă, mai dură și mai fără loc de egoisme: pentru că ce i se întîmplă vecinului tău nu-ți mai poate fi străin. Nu numai pentru că oricînd ți s-ar putea întîmpla și ție, ci și pentru că depășește gradul admisibil al răului. Ceva în noi s-a schimbat și se schimbă pe zi ce trece. Devenim mai responsabili și mai conectați la ceilalți. După pandemia în care ne-am izolat, ne întoarcem dureros în lume, în comunitate. Ne dăm seama că fiecare dintre noi a devenit, brusc, responsabil pentru ceea ce ni s-ar putea întîmpla tuturor.

Lumea „ușurătății ființei“ a fost înlocuită cu una a gravității, în care gesturile și opțiunile fiecăruia dintre noi par să conteze altfel. Nu sîntem chiar responsabili de existența ori dezintegrarea lumii, dar cam pe acolo ne situăm. Deodată, fiecare dintre noi are un cuvînt mai greu de spus în angrenajul general. Sigur că trebuie să ne facem aceleași treburi de supraviețuire. Dar, în același timp, nu mai putem să fim străini de soarta lumii. Deodată ne-am dat seama că ne privește prea îndeaproape. Așa că trebuie să ținem un ochi vigilent și mereu deschis și într-acolo, nu mai putem dormita pașnic ca pînă acum. Învățăm sau ne străduim să fim mai prezenți, mai vigilenți. Mai atenți unii la alții și mai empatici. Sîntem cîinii de pază ai viitoarei noastre supraviețuiri.

■ ■ ■

Cu ochii-n 3,14

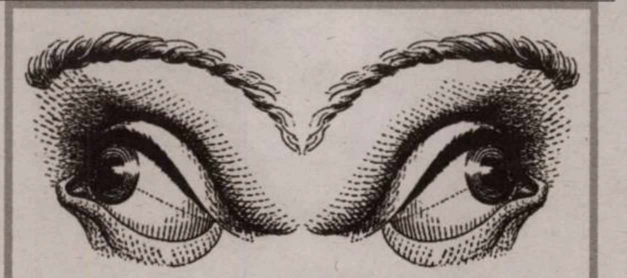

PROPRIETARUL UNEI CASE IMAGINARE VREA SĂ-ȘI SCHIMBE STILUL DE VIAȚĂ PENTRU A-ȘI PUTEA DEZVOLTA APARIȚIA ÎN FAȚA LUMII LA MODUL CEL MAI REALIST

■ Din tezaurul inept al limbii române vehiculate la televiziunile de știri: „Proprietarul s-a dus să vadă de ce nu îi răspunde chiriașul și l-a găsit pe acesta spînzurat de către un cuier“. (**D. S.**)

■ Acoperișul unei case din Hunedoara a fost găurit de o piatră de aproape 50 de kilograme, care a spulberat apoi tavanul și a ajuns în camera copiilor. Din fericire, nimeni nu a fost rănit. Uneori drobul de sare există și cade peste tine din senin. (**A. M. S.**)

■ Actorul Mihai Mălaimare se plînge, pe rețelele sociale, „că noi, românii, am ajuns nimic în țara noastră“, se declară „minoritar“ și spune că va lupta crunt împotriva celor care-i îngrădesc drepturile „de minoritar“ în țara lui. Despre ce drepturi e vorba? Să vorbească limba română, să-și iubească tricolorul, să pretindă respect de ziua națională, să i se respecte credința și obiceiurile. Aproape că-ți vine să crezi că Mihai Mălaimare trăiește într-o dictatură și e amenințat de o operațiune represivă de epurare etnică. Dar Mihai Mălaimare trăiește în Capitală și scrie despre toate aceste orori imaginare în limba română. (**M. M.**)

■ Luka Safronov, fiul unui cunoscut pictor din Rusia, s-a legat cu cătușe, în semn de protest, de ușa unui McDonald's. A declarat că el nu vrea să-și schimbe stilul de viață și de hrană obligat de împrejurări și acuză că retragerea McDonald's din Rusia e un atentat la conștiința lui: „E o trădare, toți banii i-am dat lor… M-au lăsat fără mîncarea pe care am mîncat-o toată viața“. Rusul cîntărește peste 270 de kilograme și unii susțin că McDonald's i-a făcut, de fapt, un mare bine. (**A. P.**)

■ Poate aveți ceva mărunțiș și vă de dor de Marilyn Monroe. Christie's se pregătește să scoată zilele acestea la licitație unul dintre portretele cele mai cunoscute ale legendarei starlete din seria pe care a făcut-o Andy Warhol. E vorba de o lucrare din 1964, o serigrafie binecunoscută, socotită azi o imagine iconică a lui Monroe. Lucrarea aparține unei fundații elvețiene care acum o scoate la licitație pentru a-și putea dezvolta și mai mult programele de ajutorare a copiilor în dificultate din întreaga lume. Christie's estimează că lucrarea se va vinde cu un preț în jurul a 200 de milioane de dolari și va deveni, astfel, cea mai scumpă lucrare de artă a secolului XX. Ce nu facem noi pentru copii? (**S. V.**)

■ Am aflat de apariția unui nou partid, NOI (Națiune Oameni Împreună). Mă întreb: dacă ar fi un protest împotriva acestui partid, cum s-ar scanda – „Jos noi!“? (**S. G.**)

■ Gheorghe Turda, cîntăreț și general de brigadă în rezervă, profețea acum vreo două săptămîni: „Părerea mea despre acest război e că în Săptămîna Mare, de Paște, se va finaliza. Pentru că Putin este un credincios. El deja s-a compromis în fața lumii. Nu știu dacă își va cere chiar scuze, dar o să oprească acest război în Săptămîna Mare. Va fi ca o înfrîngere, dar pentru că la el primează credința, o să demonstreze lumii prin asta că e un ortodox convins“. Nu mai avem mult pînă în Săptămîna Mare și oare ce s-ar putea comenta la așa ceva? Decît, poate, Doamne ajută! (**A. P.**)

■ Heineken a anunțat acum cîteva zile un produs nou, Heineken Silver. Această bere a fost astfel descrisă: „Heineken Silver e mai mult decît o bere: este o combinație între o mare cantitate de pixeli, un strop de cod informatic și multe nopți petrecute la programare“. Ei bine, Heineken Silver este o bere disponibilă exclusiv în metavers. S-a făcut deja și prima reclamă. Legendarul fotbalist francez Thierry Henry apare sub formă de avatar și jonglează cu o cutie de Heineken Silver. Puteți înțelege ceva? Eu înțeleg că și Heineken, urmînd alte brand-uri planetare, dă buzna să fie prezent în nebunia inutilă a lui Zuck. Cît despre băieții care iau berile una după alta la bar, la modul cel mai realist și concret, ar fi ei ofensați să-i tratezi cu un Heineken Silver? Sau poate că nu, dacă începem să ieșim „la o bere în metavers“. Acolo să vezi beție! (**S. V.**)

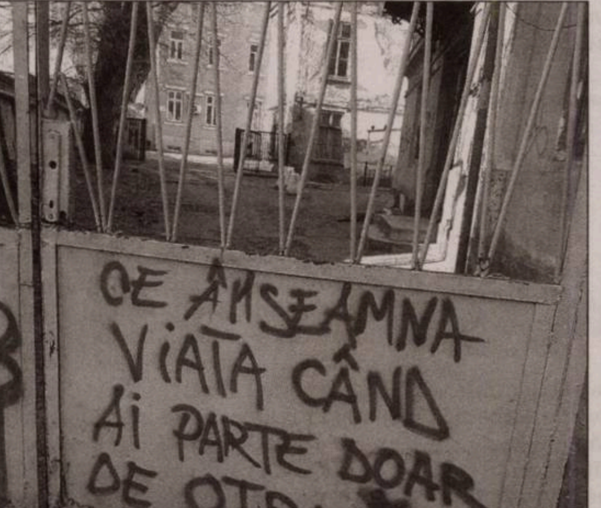

© G. Stoica

LA DREPT VORBIND, LA CINE SE REFERĂ PRONUMELE PERSONAL „NOI”? CUM A AJUNS LUMEA SĂ FIE UN TRAMVAI?

■ „A sta în carantină înseamnă să exersezi vegetarea. La drept vorbind, toți ne aflăm în carantină pe această lume, pînă ni se îngăduie să facem marea călătorie în cer… Prima zi de carantină trece ușor: trebuie și odihnă după călătorie. A doua, a treia și a patra zi sînt pentru scrisori; a cincea și a șasea – pentru obișnuirea cu locul și citirea unei cărți bune, dacă o ai; însă în a șaptea zi omul se trezește din nou dezobișnuit. Începeam să găsesc situația disperată, deși primeam zilnic vizita unor rîndunici care își făceau cuib în antreul nostru și zburau peste tot prin cameră, povestind *chronique scandaleuse* din bunul oraș Orșova. În primele zile de carantină am avut parte și de muzică, și încă muzică frumoasă. Doi tineri artiști valahi, un fluieraș și un acordeonist, au dat un concert în chilia lor de răsuna peste toată grădina. Cei închiși ieșiră pe la toate ferestrele, iar la urmă aplaudară, pentru că era vorba de o adevărată artă; fluierașul respira sentiment și bun-gust, sunetele ne înviorau.“ – Hans Christian Andersen, aflat în carantină în Orșova otomană în primăvara lui 1841 pe cînd ciuma bîntuia Balcanii. (**M. C.**)

■ Unul dintre puținele lucruri bune pentru locuitorii din sectorul 3 al Capitalei este chiar mania pentru curățenie pe care se pare că o are primarul. Numai că mania asta a mers pînă la adoptarea unui slogan care apare pe toate tomberoanele și coșurile de gunoi din sector, care îndeamnă: „Fii cu noi, nu fi gunoi“. Cui să fie oare adresată această formulă? Gunoaielor? Păi, știu ele să citească? Unor cetățeni? Păi, pot fi ei numiți gunoi? Și la cine se referă pronumele personal „noi“? La „noi“ – primăria sau la „noi“ – gunoaiele? Oricum ar fi, apoftegma e de-a dreptul mizerabilă. (**A. M.**)

■ Mică selecție din titlurile zilei: o știre rea – *Bruce Willis își încheie cariera la 67 de ani;* o știre bună – *Forțele rusești și-au doborît din greșeală propriile avioane;* multe știri care nu importă – *Afganii au vrut să intre în România, ascunși în covoare; Oamenii de știință vor să crească pisici non-alergenice; Oligarhii ruși pot veni în Turcia; Cum ajungem să mîncăm pui românesc?; Viorica Dăncilă și-a anunțat demisia din PSD; Britanicii ar putea rămîne fără faimosul sandviș cu castraveți; Cum a ajuns degetul din mijloc să fie considerat obscen?; Un cip implantat în creier i-a permis unui bărbat paralizat să comunice telepatic;* și o știre de dulce – *Pe fondul crizei, Canada recurge la rezervele strategice de sirop de arțar.* (**M. P.**)

■ La ce visează lumea? Acesta este un studiu-experiment făcut de un site britanic, specializat în lenjerii de pat. Oamenii au introdus în motorul de căutare Google cuvintele-cheie ale viselor lor, iar cele mai folosite au fost luate în calcul pentru a trasa o hartă: în SUA și în Canada, cele mai întîlnite au fost visele în care subiecții își pierd dinții, mexicanii visează la foștii și fostele partenere, în America de Sud visele oamenilor sînt populate de animale, bolivienii visează bebeluși. Palestinienii că-și taie părul, iar francezii visează amorurile pierdute. (**A. M. S.**)

■ A fost trimisă la NASA o petiție care cere ca următoarele două planete din sistemul nostru solar să fie numite, datorită mărimii lor, Coaiele lui Zelenski. (**M. C.**)

■ Un tramvai nou-nouț, produs într-un oraș din Turcia, a luat foc într-un depou din Timișoara. Cred că Tennessee Williams ar fi găsit în știrea asta o nouă abordare pentru a-și redenumi tramvaiul. (**S. G.**)

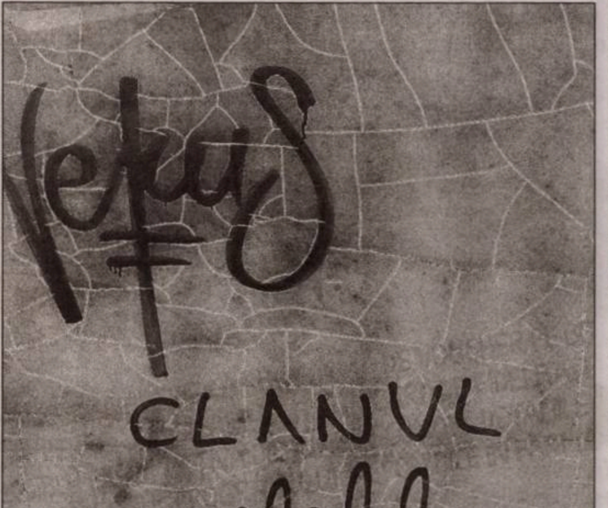

© M. Plesu

DILEMA VECHE

REDACȚIA:
Marius CHIVU ● Radu COSAȘU
Anda DOCEA (secretar general de redacție)
Stela GIURGEANU
Andrei MANOLESCU (redactor-șef adjunct)
Matei MARTIN ● Matei PLEȘU ● Adina POPESCU
Iaromira POPOVICI ● Ana Maria SANDU
Dan STANCIU (art director) ● Mircea VASILESCU
Sever VOINESCU (redactor-șef)

RUBRICI:
Teodor BACONSCHI ● George BANU ● Ion BARBU
Aron BIRO ● Paul BREAZU ● Cosmin CIOTLOȘ
Horia CORCHEȘ ● Andrei CORNEA ● Codrin Liviu CUȚITARU
Alin FUMURESCU ● Ionuț IAMANDI ● Anca MANOLESCU
Victor MOROZOV ● Radu NAUM ● Lorin NICULAE
Andrei PLEȘU ● Adrian G. ROMILA ● Constantin RUDNIȚCHI
Mihaela SIMINA ● Bogdan-Alexandru STĂNESCU
Oana STOICA ● Valeriu STOICA ● Bogdan TĂTARU-CAZABAN
Teodor TIȚĂ ● Ioan Alexandru TOFAN ● Rodica ZAFIU

TEHNOREDACTARE: Adrian DAMIAN
EDITOR WEB: Anda DOCEA

PUBLICITATE PENTRU PRINT:
floriana.coman@adevarulholding.ro

PUBLICITATE PENTRU ONLINE:
vanzari@ead.ro
dragos.stan@adevarulholding.ro

MANAGEMENT GRUPUL DE PUBLISHING:
Administrator Special: Constantin SANDU
Director Marketing: Steluța ZAMFIR
Coordonator Producție: Constantin DELTA
Director Distribuție: Dana ZAMFIR
Informații și reclamații ABONAMENTE:
0790.139.007 / 0790.139.009
(numere cu tarif normal, disponibile de luni pînă vineri, între orele 9 și 18)
e-mail: abonamente@adevarulholding.ro

ISSN: 1584-1669
Revistă editată de: Adevărul holding
Publicație auditată de: BRAT AUDIT TIRAJE
Tiraj: 7.200
Tipărit la Tipoart Idea Studio

Biblioteca Județeană ASTRA Sibiu

Biblioteca Județeană
ASTRA Sibiu

„Sînt vechi, domnule!“ (I.L. Caragiale)

FONDATOR **ANDREI PLEȘU**

DILEMA VECHE

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIȚIE ■ Anul **XIX** ■ nr. **940** ■ 14-20 aprilie 2022 ■ www.dilemaveche.ro ■ 24 pagini ■ 8 lei

Andrei MANOLESCU

libertatea de impresie

8

ANDREI PLEȘU

„Meandrele memoriei politice“

pagina **3**

ANDA DOCEA

„Ca o bucată de plăcintă caldă“

pagina **14**

LAURA CARMEN CUȚITARU

„La stînga sau la dreapta?“

pagina **23**

Solidaritate

© wikimedia commons

> *„Trebuie să învățăm să trăim împreună ca frații, altfel vom muri împreună ca niște proști.“*
>
> *MARTIN LUTHER KING*

Redacția DILEMA VECHE: Șos. Fabrica de Glucoză nr. 21, sector 2, 020331 București ● **telefon:** 0372.130.006 ● **e-mail:** dilema@dilemaveche.ro

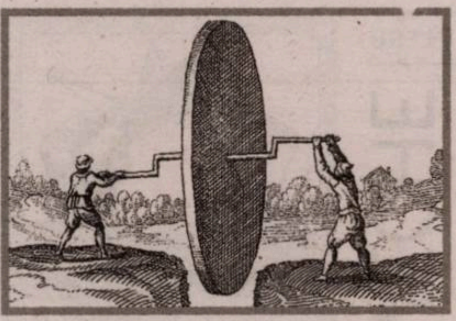

Teodor TIȚĂ

contraintuiția

Centru

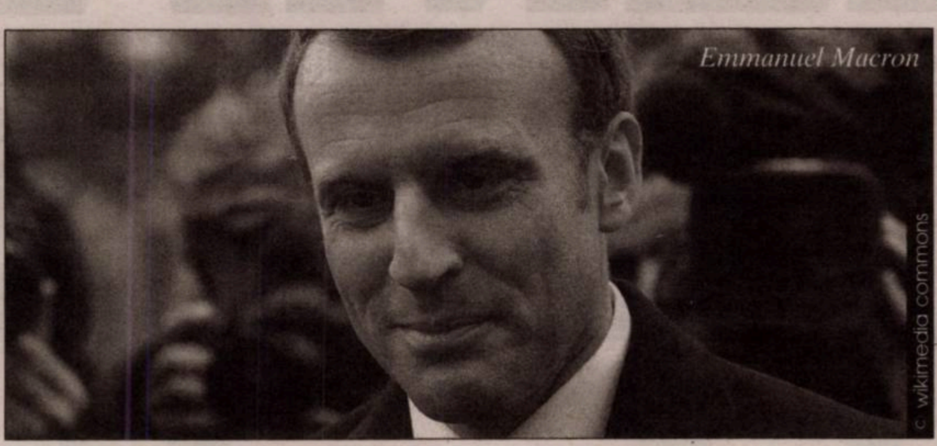

Emmanuel Macron

© wikimedia commons

Profund disprețuită, atît dinspre stînga, cît și dinspre dreapta, categoria așa-numiților centriști este cea care a dominat și domină încă masiv politica europeană. Din ea fac parte indivizi pragmatici – unii le-ar spune oportuniști –, oameni care se feresc, în general, să adopte poziții radicale și care se preocupă mai degrabă de economie și de reforme prudente decît de întoarcerea către cine știe ce epocă de aur.

Pentru că nu propun schimbări uriașe, pentru că atitudinea lor e mai degrabă cea a unor administratori decît a unor vizionari, centriștii reușesc uneori să nemulțumească pe toată lumea, supraviețuirea lor politică fiind de multe ori rezultatul alegerii răului celui mai mic.

Partea pe care refuzăm să o vedem de foarte multe ori atunci cînd ne uităm la europeni este că, în aproape toate statele de pe continent, electoratele au fost pînă acum mulțumite cu *statu quo*-ul. Cînd se schimbă, puterea se transferă, de cele mai multe ori, în interiorul aceluiași cerc relativ mic de partide. Uneori același partid sau aceeași coaliție stau la guvernare perioade lungi de timp care depășesc serios durata unui ciclu electoral. Revoluții nu se mai produc decît în afara Uniunii Europene, iar atunci cînd e vorba de cîte o derivă cum e cea a Ungariei, aceasta se produce foarte lent și stă aproape permanent sub semnul retragerii rapide de pe pozițiile mai excentrice.

Sigur, din cînd în cînd mai apar partide noi, dar și acestea sînt puse în fața unei alegeri de care nu pot scăpa – fie gravitează spre centru, fie sfîrșesc în irelevanță, izolare și uitare. Nu înainte de a produce diverse pagube și, poate, nu înainte de a sublinia diverse contradicții și ipocrizii. Asta e valabil inclusiv în cazul așa-numitelor partide extremiste. E aproape inevitabil că, odată ajunse în interiorul sistemului, partidele care propun schimbări majore de viziune, obiective sau metode încep să își nuanțeze pozițiile și, după o vreme, ajung să se confunde cu grupurile politice pe care odinioară le contestau.

Să fii „de centru“ nu înseamnă neapărat că nu ai opinii sau, dacă le ai, că ești dispus să renunți rapid la ele. Centrismul înseamnă mai degrabă că accepți faptul că sînt și lucruri care funcționează în societate și care nu cer schimbări radicale. Nu dărîmi toată casa pentru a schimba un bec. Mai înseamnă și că poți desena și aplica schimbări contraintuitive care pot dezamăgi îndeobște specia aceea de oameni care sînt dispuși să accepte modernizarea cîtă vreme șantierul e doar în curtea vecinilor.

Centriștii – Emmanuel Macron e un exemplu – domină Europa și pentru că predecesorii lor, fie ei de stînga sau de dreapta, au reușit să creeze un consens cu privire la prosperitate, solidaritate și drepturi civile. Și în baza acestui consens au livrat. E greu de contrazis ideea că Europa, cu toate decalajele ei și toate frămîntările ei interne, e totuși unul dintre locurile de pe planetă unde e de dorit să trăiești. Aproape orice comparație îi este favorabilă.

Problema e că, odată ce proiectul a fost realizat, incapacitatea de a crea unul nou duce la irelevanță. Ca să înțelegem e suficient să ne uităm la socialiștii francezi care confirmă la fiecare scrutin din ultimii ani că nu-și mai înțeleg locul și rostul. E la fel de valabil și pentru conservatori, a căror candidată a reușit în turul întîi al prezidențialelor din Franța să obțină un jalnic loc cinci, rezervat altădată candidaților intrați în cursă ca să se amuze.

Necazul cu dispariția diferențelor ideologice majore e că oamenii au tendința să simplifice sistemele complexe. Or, atunci cînd competiția politică are loc între concurenți interșanjabili, apare nevoia de a găsi o contrapondere cu trăsături diferite. Din nou, Franța e un exemplu.

La fel ca acum cinci ani, Macron se confruntă în turul doi cu Marine Le Pen (o variantă mai puțin radicală), fiind obligat să apere o moștenire care nu este numai aceea a propriului mandat, ci și aceea acumulată de-a lungul a zeci de ani de un întreg sistem politic în care conservatorii și socialiștii s-au succedat la putere. Turul doi din Franța nu e, așadar, despre cît de simpatic e președintele actual al Franței sau despre cît de mult se poate „normaliza“ doamna Le Pen, ci despre capacitatea de a convinge electoratul francez că „*deal*-ul“ actual este cel corect. Și nu va fi ușor, alegerile sînt afaceri emoționale, iar emoțiile le duc la finaluri neașteptate. Mai ales atunci cînd sînt augmentate de inflație, de perspectiva unui război mondial și de oboseala post-pandemie.

Grila preferată de analiști zilele acestea e aceea care opune liberalismul iliberalismului, globaliștii suveraniștilor și autarhia economiei deschise. E probabil cea corectă. Însă poate ar trebui să mai adăugăm un binom acolo. Acela care opune permanenta nevoie de reforme și corectitudine morală unei oboseli care împinge la abandon. Sau la enervare.

Frustrarea sau oboseala votantului francez o pot face pe doamna Le Pen președintă a Franței. O înfrîngere care va însemna, printre multe altele, și o întoarcere la ideologie. Or, de-abia asta e cu adevărat obositor.

P.S. Știți convorbirile acelea telefonice repetate pînă la limita ridicolului dintre actualul președinte de la Élysée și Vladimir Putin? Mai țineți minte fotografia aceea cu cei doi la o masă inexplicabil de lungă? Ele vor exista în continuare, cu siguranță. Dar probabil doamna Le Pen va aștepta să fie sunată, iar scaunul pe care se va așeza va fi mai mic un pic.

■ ■ ■

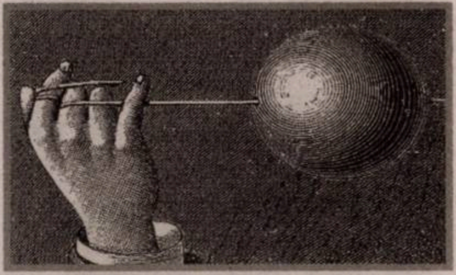

Matei MARTIN

mapamondul de buzunar

Gata cu distracția în clubul de la Vișegrad

Europa pare unită în încercarea de a stăvili invazia rusă în Ucraina. Sancțiunile impuse statului agresor, adică Rusiei, par a fi întrunit consensul – pînă la importul de gaze și de petrol, unde Europa și în special Germania sînt încă vulnerabile. Această blocadă economică nu descurajează Rusia să continue războiul, dar măcar o privează de mijloacele financiare necesare pentru a-l întreține. Și, chiar dacă nu există un consens european în această privință, există state europene care sprijină logistic și militar armata ucraineană. Ungaria iese în evidență prin refuzul de a condamna agresiunea rusă și de a participa la eforturile comune de disuadare. Prin poziția pro-rusă, Viktor Orbán face notă discordantă chiar și în interiorul grupului de la Vișegrad. La sfîrșitul lunii trecute, reuniunea acestui mic club conservator central-european programată la Budapesta a fost suspendată după ce Polonia și Cehia au contramandat participarea. Ruptura dintre Polonia și Ungaria e evidentă: în vreme ce Guvernul de la Varșovia e cel mai vocal apărător al Ucrainei în plan european, Viktor Orbán e gata să plătească în ruble pentru gazul rusesc, exact cum a solicitat Vladimir Putin.

La Bruxelles, ambele state se acoperă reciproc. Acesta e și motivul pentru care procedurile de *infringement* împotriva celor două țări privind încălcarea statului de drept sînt blocate. E o alianță de conjunctură la care s-au aliat și cele două state vecine, Cehia și Slovacia. O redută conservatoare în mijlocul Europei care s-a conturat pentru prima dată ca un răspuns la criza refugiaților, acum cîțiva ani. Cît va mai rezista?

Viktor Orbán e gata să plătească în ruble pentru gazul rusesc, exact cum a solicitat Vladimir Putin.

La Varșovia, președintele Andrzej Duda a declarat într-un interviu că poate înțelege dorința lui Orbán de a se baza, în continuare, pe energie ieftină din Rusia. „Dar acum, în fața a sute de mii de victime din Ucraina și a bombardamentelor unor zone civile, îmi este greu să accept atitudinea“. Iar ministrul ceh de Externe a acuzat că, pentru Orbán, „gazul rusesc ieftin e mai important decît sîngele ucrainean“.

Într-adevăr, Vladimir Putin i-a oferit lui Orbán cele mai ieftine prețuri la gaze din Europa, un împrumut în condiții speciale pentru extinderea unei centralei nucleare și a instalat sediul european al Băncii Internaționale de Investiții a Rusiei la Budapesta. Dar aceste favoruri nu sînt gratuite. În schimbul avantajelor economice care decurg din acest parteneriat, Viktor Orbán îi oferă lui Vladimir Putin un sprijin politic consistent. Ungaria e acum cel mai important aliat european al Rusiei în plan european. Orbán însuși s-a transformat într-o portavoce a lui Vladimir Putin, iar prestația sa de pînă acum vădește și o oarecare eficiență. Chiar dacă nu se poate impune la nivel diplomatic, prietenul lui Putin poate încetini reacția europeană la agresiunea rusă. De pildă, refuzul său de a permite tranzitul unor convoaie de sprijin militar din Occident către Ucraina pe teritoriul Ungariei reduce opțiunile aliaților și complică organizarea ajutoarelor. Din fericire, Ungaria e singura țară care procedează astfel. Însă pentru Polonia, care vede în agresiunea rusă din Ucraina un risc existențial, atitudinea Guvernului de la Budapesta e revoltătoare. Vocea Varșoviei s-a ascuțit semnificativ după vizita de două zile a lui Joe Biden în țară. SUA s-au poziționat fără echivoc în favoarea Ucrainei. În plus, de la alegerea lui Joe Biden, SUA și-au amplificat prezența internațională, susținînd democrația și a statul de drept. De unde și presiunea, pe Polonia, să se distanțeze de prietenul lui Vladimir Putin și să aprofundeze democrația – un capitol la care Guvernul de la Varșovia are încă unele restanțe.

E puțin probabil că Polonia se va achita de ambele sarcini. Mai ales că între cele două există legături subtile, indestructibile. În numele suveranității, politicienii din această țară au luat decizii care nu corespund standardelor democratice europene: în ceea ce privește Justiția, în ceea ce privește libertatea presei, în ceea ce privește drepturile și libertățile cetățenilor etc. Iar țara are nevoie de veto-ul ungar pentru a nu risca o procedură de *infringement* la nivel european. La fel cum și Ungaria are nevoie de sprijin de la Varșovia pentru a nu intra în colimatorul Bruxelles-ului. Mă întreb care o fi prioritatea pentru partidul conservator PiS și pentru Guvernul poloezn: lupta împotriva expansiunii ruse sau cea împotriva presupusului „superstat“ UE și a birocrației bruxelleze?

■ ■ ■

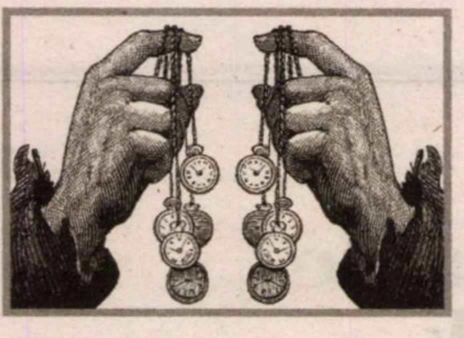

Andrei PLEȘU

nici **așa**, nici **altminteri**

„Așa e că pînă acum nu stăm nici bine, nici rău, adică nici așa, nici altminteri?“ (I.L. Caragiale)

Meandrele memoriei politice

In memoriam Nicolae Spiroiu

Aflu că, de curînd, generalul Nicolae Spiroiu a murit. Îi păstrez o caldă amintire, deși nu ne-a legat decît o scurtă experiență guvernamentală comună, în anul 1991. În executivul condus atunci de Petre Roman, fuseserăm colegi: dînsul la Ministerul Apărării, eu la Ministerul Culturii. Dar, dincolo de simpla colegialitate, am trăit și un episod de solidaritate „strategică“, cu prilejul spectaculosului puci (eșuat) de la Moscova, prin care un grup de conservatori comuniști au încercat să-l înlăture de la putere pe „reformatorul“ Mihail Gorbaciov. N-am uitat acel episod, dar m-a ajutat să-l retrăiesc cu emoție o neașteptată scrisoare primită în decembrie 2019, de la dl Constantin Fota, fost ministru al Comerțului și Turismului în aceeași echipă. Iată faptele, așa cum ne-au rămas în minte dlui Fota și mie: imediat după puciul Ianaev *versus* Gorbaciov, dl Adrian Năstase, pe atunci ministru de Externe, a propus executivului un proiect de scrisoare pe care să o adresăm, în numele statului român, noilor „șefi“ instalați la Moscova prin lovitura de stat antigorbaciovistă. Scrisoarea era un exercițiu de „abilitate“ diplomatică, în ideea că trebuie să ne punem bine, neîntîrziat, cu noii conducători. Au urmat unele comentarii (nu cred să nu existe un proces-verbal sau o înregistrare a ședinței) și trei dintre cei de față au fost de părere că gestul e pripit, riscant, neavenit: Nicolae Spiroiu, Constantin Fota și subsemnatul. Prim-ministrul, dl Petre Roman, era în Spania, dar ni se părea greu de crezut că ministrul său de Externe avusese o atît de promptă (și radicală) inițiativă fără să se consulte în prealabil, măcar telefonic, cu șeful său. Nu s-a luat nici o decizie, dar ne-am dat seama curînd că inițiativa dlui Năstase nu s-a concretizat și explicația care ne-a ajuns la ureche a fost că Ion Iliescu s-a opus, ceea ce ni s-a părut plauzibil, dat fiind, poate, mai exersatul său instinct politic, care prefera o prudentă „rezervă“, o minimală răbdare, necesară pentru a evalua contextual evoluția evenimentelor.

E istoria trăită *mai mereu altceva decît istoria „documentară“?*

Asta e mărturia pe care o pot livra, în acord cu dl Fota (și, dacă mai trăia, în acord, probabil, și cu dl Spiroiu), cu privire la episodul „Moscova, august 1991“. Numai că, dincolo de ceea ce am trăit noi trei în direct, au apărut, ulterior, comentarii și „viziuni“ de natură să învăluie lucrurile într-o derutantă penumbră. Se știe că Ion Iliescu a convocat de urgență Cosiliul Suprem de Apărare a Țării și că, drept urmare, a fost făcut public un comunicat de distanțare față de lovitura de stat rusească. Pe de altă parte, Petre Roman vorbește de o declarație asemănătoare a guvernului său, pe care însă Ion Iliescu ar fi condamnat-o! (Dacă nu cumva e vorba de reacția negativă a președintelui față de versiunea propusă de Adrian Năstase, caracterizată drept „aventuroasă“ și „iresponsabilă“.) Ion Iliescu poate invoca, în plus, propria sa declarație din 20 august, îndreptată împotriva puciștilor. Dar Petre Roman, într-o carte apărută la Paris, nu ezită să invoce o „colaborare“ de principiu a președintelui român cu puciștii moscoviți, pornind de la relația veche a acestuia cu uzurpatorul Ianaev (colegi de facultate în tinerețe...). În același timp, Petre Roman admite și că, aflînd în Spania despre puci, i-ar fi propus telefonic lui Iliescu să ia legătura cu Ianaev, în baza aceleiași relații de tinerețe... Cum vedem, „peisajul“ e pestriț, împănat de subiectivități tranșante (și contradictorii). Unele detalii semnificative par, de asemenea, să fie date uitării. Cine s-ar fi așteptat ca un reprezentanț marcant al PNȚCD, dl Ioan Lup, să adreseze public un „salut frățesc“ puciștilor? Și cum de nu ne prea amintim că prima condamnare curajoasă a răzmeriței rusești a venit de la Alianța Civică, prin intermediul dlui Nicolae Manolescu?

Una peste alta, cei care se vor strădui să cerceteze în viitor momentul istoric pe care dl Spiroiu, dl Fota și cu mine l-am trăit nemijlocit vor avea serioase dificultăți să ofere o imagine reală, credibilă, obiectivă a episodului politic din august 1991. Să fie asta o sugestie melancolică despre orice studiu retrospectiv al trecutului? E istoria *trăită* mai mereu altceva decît istoria „documentară“?

■ ■ ■

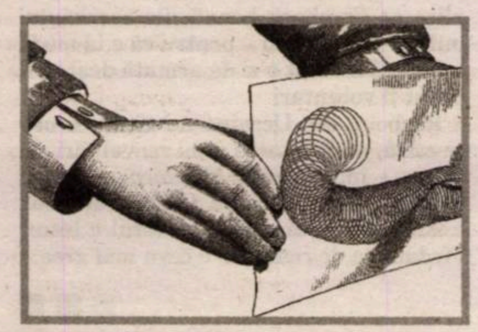

Andrei CORNEA

la **răscruce** de **gînduri**

O problemă mică

Nu-i liniște: războiul din Ucraina, cu scadență fără termen și imprevizibilă, un nou război rece între Vest și Rusia, problemele puse de embargou, premisele unei noi crize economice globale; în plus inflația, deficitul bugetar și ce mai vreți. Nici măcar pandemia nu știm dacă s-a încheiat cu adevărat sau dacă nu va reveni cu forțe noi la toamnă. Nu-i liniște, deci, și problemele sînt mari. Iar dacă problemele sînt mari, alte probleme, zise „mici“, cică nu mai contează. Cum ar fi plauzibilul plagiat al tezei de doctorat a prim-ministrului. (Ar fi copiat 42 de pagini din 138 ale tezei prezentate acum mulți ani la Universitatea Națională de Apărare „Carol I“.)

O problemă mică, nu-i așa? O altă problemă, și mai mică, este că prim-ministrul, prin intermediul avocaților și al procurorilor, a reușit să împiedice, pe chestiuni procedurale, analizarea tezei sale de doctorat de către CNADTCU. Scopul pare a fi atribuirea competenței de analiză și judecare chiar instituției universitare militare, unde generalul – și acum premierul Nicolae Ciucă – și-a trecut doctoratul. Probitatea și independența de judecată în astfel de timpuri aspre sînt chestii minore, desigur.

Prim-ministrul a reușit să împiedice, pe chestiuni procedurale, analizarea tezei sale de doctorat de către CNADTCU.

Pe deasupra s-a aflat și de o altă problemă, chiar mică de tot: încercarea aparentă de a o presa și de a o compromite pe jurnalista Emilia Șercan, devenită în ultimii ani spaima plagiatorilor-politicieni de la noi. Și oricît de micuță e, se spune că miroase urît, a complicitate ascunsă a poliției în distribuirea unor fotografii ce se vor compromițătoare. Poate că nu e așa: poate că poliția e curată ca lacrima, prim-ministrul e în afara oricăror presiuni și e un militar serios și doct, iar ideea că ar putea face presiuni, direct sau indirect, pentru a mușamaliza afacerea nu poate fi decît o invenție și o încercare de a compromite flancul estic al NATO în aceste momente de maximă încordare. Și, de fapt, și dacă dl Ciucă ar fi plagiat acolo, cîteva pagini, ce mare lucru! Doar dînsul e militar, ba, mai nou, și om politic, prim-ministru, președinte al PNL (prin derogare, ce-i drept, și fără rival); oricum, nu-i scriitor, nici academician, știe strategie, tactică etc., n-are treabă cu abstracțiunile neguroase ale teoriei. Să fim serioși: de plagiate ne arde nouă acum? Și, pînă la urmă, ce atîta scandal cu plagiatele astea? Poate a plagiat omul un pic. E o chestie mică. Nu „se fac cărțile din cărți“, cum a spus cîndva un politician? Pînă la urmă, toți iau ceva de la alții, care și ei au luat de la alții: unii iau idei, alții concepte, alții chiar cuvinte și propoziții întregi. De ce ar fi ultimii mai vinovați?

Sigur, unii cusurgii vor spune că integritatea șefului de guvern e importantă mai ales în momente mai grele, că lumea trebuie să aibă încredere că n-avem în fruntea țării un impostor, unul care, pe deasupra, mai și încearcă să astupe gura presei și să utilizeze (sau să accepte să fie utilizate) poliția și Justiția pentru a-și ascunde impostura. Pînă și NATO de ce ar avea încredere într-un posibil plagiator, care tergiversează descoperirea adevărului? Ba cusurgiii ar mai adăuga – făcînd asocieri și analogii discutabile, ca să nu spunem calomnioase – că, pînă la urmă, conflictul actual între Vest și Rusia e și unul de valori; iar dacă noi nu susținem valorile noastre, printre care integritatea, independența Justiției și libertatea presei, atunci, la un moment dat, deosebirea dintre noi și Rusia lui Putin riscă să devină doar de grad.

Să tacă cusurgiii! Problema e mică, chiar neînsemnată, nu-i așa?

■ ■ ■

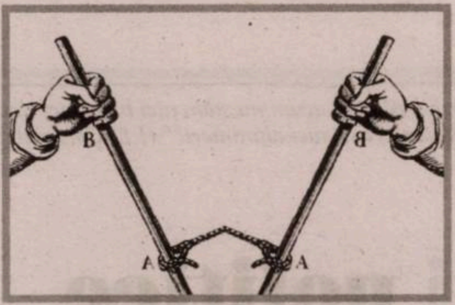

Alin FUMURESCU

nu ca-n perete

Armata obligatorie. Pe Facebook

●●● dar mai întîi permiteţi să raportez, cu tot riscul de-a stîrni indignarea multora şi de-a fi acuzat de oareşce nostalgii comuniste: îmi pare că ideea serviciului militar obligatoriu nu e cîtuşi de puţin de lepădat automat, ba din contra, că ar merita o dezbatere serioasă. Cu o condiţie minimală: să nu mai fie susţinută de patrioţi ca alde George Simion, c-atunci m-apucă greaţa, sînt tentat să-mi cumpăr blugi evazaţi, să-mi pun cercel în nas şi să umblu prin tîrg scandînd *„Make love, not war!“*.

Permiteţi să raportez şi logica. Să începem cu ideea serviciului militar obligatoriu şi să lămurim cîteva afirmaţii, că idei nu le pot spune, care-n ultima vreme sporesc confuzia: „Numai comuniştii impuneau serviciul militar obligatoriu! Prin urmare, e o formă de manifestare a totalitarismului“. Fals! Comuniştii au venit, ca să zicem aşa, la spartul unui tîrg care începuse cu mult înainte, înainte chiar ca ideea de „tîrg“ sau de „tîrgoveţ“ (orăşean) să apară. Credeţi că pe vremea societăţilor tribale exista această dilemă? Cînd tribul duşman năvălea cu ghioaga peste tine, credeţi că aveai răgazul de-a deveni hamletian – să mă lupt, să nu mă lupt, facultativ, obligatoriu, mult, puţin, deloc, cu foc?

Păi, tocmai asta demonstrează, îmi veţi spune, desuetudinea ideii. Inadecvarea ei. De la societăţile tribale, omenirea a evoluat binişor, nu mai folosim ghioaga, ci drone, nu mai punem mîna pe furci şi topoare, ci plătim nişte profesionişti să se ocupe de asta. Fals din nou! Într-adevăr, odată cu trecerea de la ghioagă la puşcă (simplific acum puţintel), au apărut şi „profesioniştii“. Li se mai zicea şi mercenari sau, în italiană, *condottieri*. Era perioada Renaşterii *(sic!)*. Dar Machiavelli, care numai de slăbiciunea îngerului nu poate fi acuzat, îi considera periculoşi din două motive. Pe de-o parte, pentru că nişte soldaţi plătiţi pot găsi pe unul care-i plăteşte mai bine şi pot întoarce armele, pe de alta, pentru că o *populaţie* care nu e nici măcar teoretic pregătită să înşface arma pentru a-şi apăra ţara nu poate deveni un *popor*, adică o *res-publica*, dedicată nu intereselor individuale, ci binelui comun. La fel au gîndit şi americanii cînd au interzis, în prima Constituţie (Articolele Confederaţiei), existenţa unei armate permanente, alcătuită din profesionişti. De aici şi importanţa „miliţiilor“ (da, pînă şi ideea „miliţiilor“ comuniste a fost furată de la americani). Şi, dacă vreţi exemple mai recente, uitaţi-vă la Elveţia sau la Israel. Sînt ţări deosebite din multe puncte de vedere, dar în ambele etosul – nodul divin care leagă lucrurile, cum ar fi zis Saint-Exupéry – e mai fragil decît în alte părţi ale lumii. Şi-atunci ambele realizează beneficiile patriotice ale serviciului militar obligatoriu.

Da, da, aţi citit bine, nu e cazul să vă frecaţi la ochi: am scris „beneficiile patriotice“ fără să-mi tremure degetele pe tastatură. Înţeleg prea bine că patriotismul în ziua de astăzi a devenit un concept sfîrtecat între două extreme, iar asta nu doar în România, ci pretutindeni în (hai să le spunem) democraţiile liberale. Explicaţia este deopotrivă simplă şi complicată, dar, din motive de spaţiu, va trebui să ne mulţumim cu varianta simplă: democraţiile liberale, prin definiţie, mută accentul de pe comunitate pe individ. Iar individul, lăsat „de capul lui“, nu-şi mai găseşte rostul. Şi-atunci începe să şi-l caute prin exacerbarea politicilor identitare – eu sînt mai alb sau mai negru, mai creştin sau mai musulman, mai moldovean sau mai ardelean, mai hetero sau mai homosexual ş.a.m.d. Dihotomia mai român sau mai ungur, să zicem, vine doar ca o contrabalansare la umflarea celorlalte identităţi, mai mici.

Şi-atunci ce facem? Ne întoarcem la mentalitatea tribală? Da şi nu. Mda, cum s-ar zice. De o oareşcare mentalitate tribală avem nevoie – se numeşte, cum spuneam, etos: povestea împărtăşită care transformă o *populaţie* într-un *popor*. Asta a „reuşit“ să facă acum Putin în Ucraina, deşi îşi dorea taman inversul. Dacă mai există vreun dubiu, acum s-a evaporat şi ucrainenii au fost obligaţi să devină un popor sau să piară. Fostul meu „şef“ de la Yale, Steven B. Smith, a publicat anul trecut o carte care-a făcut vîlvă chiar înaintea războiului din Ucraina şi care, de-atunci, a devenit şi mai aprig discutată, *Reclaiming Patriotism in an Age of Extremes (Revendicînd patriotismul într-o vreme a extremelor)*. Pe scurt, Steven pleca de la o constatare de bun-simţ: *pentru a nu (re)deveni o populaţie, orice popor are nevoie să creadă că este un popor*. Adevărata provocare, însă, e cum s-o faci fără a te lăsa pradă nici ispitei patriotismului fanfaron, că aia e lesne, şi nici celei a lepădării de propriul popor, că şi aia e lesne. Distanţa dintre Grădina Maicii Domnului şi „Ce ţară frumoasă, păcat că-i locuită“ e mai scurtă decît o fîlfîire din pleoape.

Iar cu asta ajungem, în sfîrşit şi din păcate, la alde George Simion. Puţin contează dacă AUR i-a exclus din partid pe Diana Şoşoacă sau pe Mihai Lască. Puţin mă interesează dacă George Simion sau Cozmin Guşă (că veni vorba) n-au fost în vizită „oficială“ la Ambasada Rusiei. Important e că oamenii ăştia sînt croiţi din acelaşi material şi după acelaşi tipar. N-aţi observat că noii patrioţi au obsesia maşterei (mamei vitrege, pentru cititorii mai tineri) din *Albă-ca-Zăpada?* Obsesia „Oglindă, oglinjoară, cine e cea mai frumoasă din ţară?“. Că se filmează singuri tot timpul şi se „transmit“ în direct de pe neromâneştile reţele de socializare precum Facebook? Că vor să fie văzuţi, băgaţi în seamă? Soldaţii imaginii au devenit noii patrioţi. Neruşinaţii.

Unui om normal i-ar fi ruşine să dea legi despre cum să se facă sarmalele, dacă n-a făcut în viaţa lui vreuna. Nu ştiu alţii cum sînt, dar am făcut şi sarmale şi-am făcut şi armata la UM 01336. Şi n-a fost uşor nici cu sarmalele şi nici cu armata. La liberare (nădăjduiesc că nu împărtăşesc vreun secret militar), ni s-a spus că, dacă ne atacă ungurii, vom primi mesajul „Codrii de aramă“ (exista o anumită aplecare spre poezie în armată) şi va trebui să ne prezentăm de urgenţă la unitate. Ungurii, de treabă, nu ne-au atacat, în Zalău n-am mai ajuns de-atunci, dar patrioţilor ca alde George Simion nu le e ruşine să ne explice pe Facebook beneficiile serviciului militar obligatoriu – pentru că e la modă – fără să fi făcut o zi de armată deşi ar fi putut fi voluntari.

Războiul din Ucraina ne oferă, ca orice criză, posibilitatea unei reevaluări serioase – încă la rece. Nu *dacă* ne iubim patria, ci *cum* şi *unde*. Că pe Facebook e lesne. În mediul virtual, totul e lesne. Pîrdalnica de realitate e ceva mai grea.

■ ■ ■

Mihaela SIMINA

accent pe istorie

O corectă alarmă falsă

Într-o noapte de toamnă din 1983, locotenent-colonelul sovietic Stanislav Petrov era de serviciu în buncărul Sepuhov-15. De acolo se monitorizau sistemele sovietice de sateliţi antirachetă. Sarcina lui era să urmărească orice neregulă ar fi fost detectată de sateliţi şi transmisă automat prin computere. Nimic neobişnuit pentru epocă, ceva caracteristic Războiului Rece.

La un moment dat, computerul a intrat în stare de alertă. Un buton roşu pulsa alarmant pe ecranul din faţa domnului Petrov. Ce însemna? Nu-i dificil de imaginat: alarma indica faptul că Statele Unite ale Americii ar fi lansat o rachetă balistică intercontinentală asupra Rusiei, altfel spus ar fi iniţiat un atac nuclear. Apoi o a doua şi a treia rachetă. Pînă la cinci. Ce era de făcut în acest caz? Aici este ceva mai dificil de imaginat, chiar dacă practic opţiunile nu ar fi fost multe. Stanislav Petrov trebuia, conform protocolului, să anunţe mai departe pe linie ierarhică incidentul, un răspuns urmînd a fi decis la nivelul cel mai înalt de autoritate, care în acest caz purta numele Iuri Andropov. Şi cum la un atac cu rachete nucleare, cel mai probabil, răspunsul ar fi fost din acelaşi registru, situaţia se putea traduce prin escaladarea tensiunii dintre cei doi poli ai conflictului, SUA şi URSS, escaladare care ar fi putut conduce la orice. Sau la... nimic. La propriu, nimic.

Pentru a decide ce să facă, dacă să transmită mai departe semnalul de alarmă sau nu, colonelul Petrov avea la dispoziţie cîteva zeci de secunde. Şi o bună intuiţie. Acesta ştia că sistemele antirachetă au şi slăbiciuni tehnice care le pot determina să dea greş. Plus, a gîndit el, dacă ar fi fost vorba de un atac nuclear, acesta ar fi fost unul masiv, nu cu doar cinci rachete, care nu ar fi provocat pagube majore. Mai mult de atît, radarele de la sol nu indicau nici un semn de atac. Astfel, după nici cinci minute de analiză, Stanislav Petrov a raportat incidentul ca fiind alarmă falsă, deşi, cum a mărturisit ulterior, era doar pe jumătate convins că a luat decizia corectă.

Totuşi, ce anume declanşase alarma falsă? O combinaţie dintre razele de lumină ale soarelui şi norii de înaltă altitudine ar fi fost interpretată greşit de unul dintre sateliţii sovietici.

Bine că nu şi de istorie. Care putea continua.

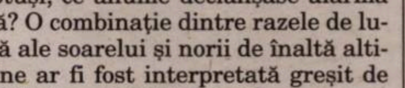

BARBURISME

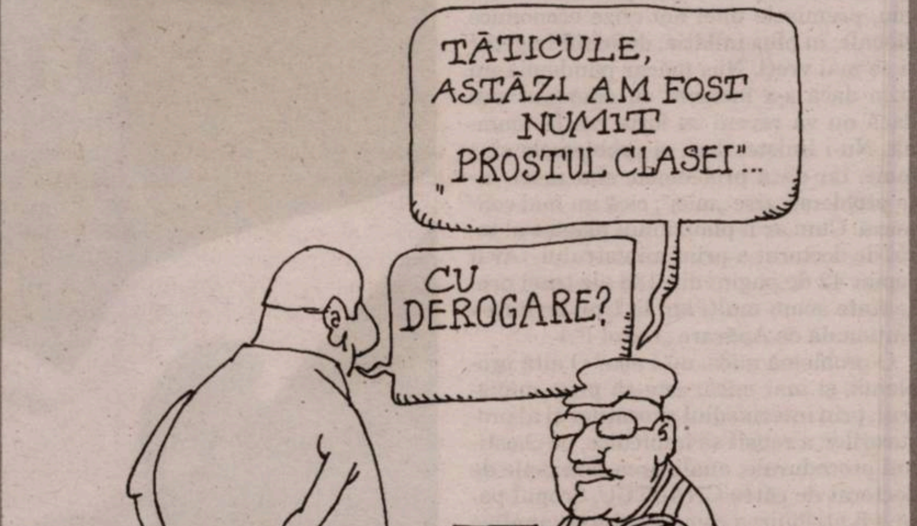
TĂTICULE, ASTĂZI AM FOST NUMIT „PROSTUL CLASEI“...
CU DEROGARE?

Desen de Ion BARBU

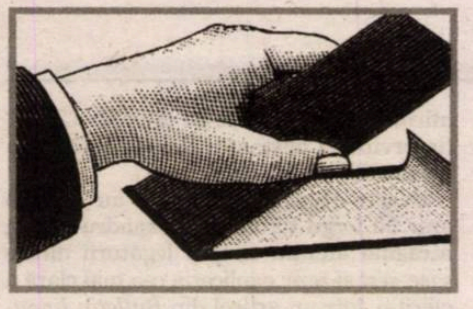

Valeriu STOICA

la **drept** vorbind

Alegoria și efectele bunei guvernări și ale relei guvernări

Ambrogio Lorenzetti a pictat trei fresce în *Sala celor Nouă (Sala dei Nove)* în Palazzo Pubblico din Siena, începînd din februarie 1338 și pînă în mai 1339. În acea vreme, Republica Siena era condusă de nouă magistrați, în principal cu funcții executive, dar și judiciare în probleme seculare. Cele trei fresce înfățișează, în șase scene, *Alegoria și efectele bunei guvernări și ale relei guvernări*. Oricine vizitează Siena și intră în Palazzo Pubblico, în *Sala celor Nouă*, este fascinat de amploarea acestor fresce monumentale, de bogăția lor cromatică, de personajele numeroase care alcătuiesc o punte între lumea văzută și cea nevăzută, fie în configurația bunei guvernări, fie în cea, radical diferită, a relei guvernări. Emoția estetică pe care o trăiește vizitatorul este copleșitoare. Mare maestru al artei culorilor și a liniilor, Ambrogio Lorenzetti a realizat o capodoperă în care lumina și penumbrele conturează sau ascund chipuri și veșminte, caractere și sentimente, atitudini și acțiuni, într-o armonie desăvîrșită. Este un triumf al artei figurative, care impune o îndelungată contemplare, cu un ochi exersat în arta de a privi, pentru a pătrunde profunzimea cromatică, pentru a sesiza nuanțele subtile ale culorilor și pentru a ordona propriile percepții născute din această întîlnire de grație. Istoricii de artă au scris mult și cu admirație despre frescele din *Sala celor Nouă*.

Geniul artistic al lui Lorenzetti a făcut posibilă dublarea emoției estetice de o invitație la meditație asupra modului de a guverna comunitatea. Fără să coboare vreo treaptă pe scara exigenței estetice, pictorul reușește să transmită mesaje tulburătoare asupra rostului guvernării, asupra consecințelor benefice sau malefice ale diferitelor forme de guvernare. Un adevărat tratat de filosofie politică este sintetizat în cele șase scene care alcătuiesc *Alegoria și efectele bunei guvernări și ale relei guvernări*.

Cîmpurile pustiite, bolile și foametea, clădirile în ruină, dispariția meșteșugurilor și a comerțului, străzile pustii.

Scena care constituie alegoria bunei guvernări este dominată de două personaje, unul masculin și altul feminin. Primul personaj, așezat pe un tron, este întruchiparea comunității Sienei și ține în mînă un glob și un sceptru, care simbolizează puterea seculară. El este călăuzit de virtuțile creștine, Credința, Speranța și Iubirea. Deasupra capului său se află Înțelepciunea, iar împrejurul său sînt înfățișate Pacea, Curajul, Prudența, Generozitatea, Moderația și Justiția. Aceasta din urmă este reluată într-o a doua înfățișare, mai amplă. Justiția nu apare doar ca însoțitoare a puterii seculare, ci este și unul dintre cele două personaje care domină scena bunei guvernări, unul la dreapta, altul la stînga, situate într-un dialog vizual hieratic. Echilibrul dintre puterea seculară și Justiție este secretul bunei guvernări. În registrul superior al acestei scene, albastrul intens al cerului primește semnele transcendenței, împreună cu adierea paradisului.

Cele două scene în care sînt reprezentate efectele bunei guvernări între zidurile cetății Sienei și în afara acestora, adică în oraș și la țară, oferă imaginea bogăției, a ordinii creatoare, a comerțului înfloritor, a meșteșugurilor, a cîmpurilor roditoare și a cetățenilor trăind în bună înțelegere. Un istoric de artă a interpretat cele trei scene care înfățișează buna guvernare și efectele ei din perspectiva creată de raza privirii Justiției, care iluminează fizic și spiritual peisajul liniștit și odihnitor în care domnește pacea.

Scena care redă alegoria relei guvernări este dominată de Tyrammides. Imaginea tiranului – cu coarne de diavol și colți de vampir, cu armură de fier, cu privire de gheață – este cu atît mai înfricoșătoare cu cît la picioarele sale este înlănțuită Justiția, iar în jurul său sînt înfățișate Cruzimea, Minciuna, Frauda, Furia, Dezbinarea și Războiul. Deasupra capului tiranului, în cerul întunecat, străbătut de fiorii infernului, plutesc Zgîrcenia, Mîndria și Gloria deșartă.

Cîmpurile pustiite, bolile și foametea, cadavrele risipite peste tot, clădirile în ruină, dispariția meșteșugurilor și a comerțului, străzile pustii, pe care se mai poate vedea doar silueta amenințătoare a războinicului, toate acestea sînt efectele relei guvernări, înfățișate în ultimele două scene ale capodoperei lui Ambrogio Lorenzetti.

Alternanța dintre buna guvernare și reaua guvernare în istorie este posibilă ori de cîte ori principiul împărțirii puterii – care situează Justiția la același nivel cu puterea legislativă și puterea executivă, menținînd astfel echilibrul și armonia comunității – este înlocuit cu principiul centralizării și concentrării puterii, ca sursă a tiraniei injuste și crude, care suprimă viața și libertatea oamenilor, distruge ordinea și armonia cetății. Ar fi bine să fie instituită o condiție pentru toți cei care optează pentru o profesie politică: înainte de a începe exercitarea funcției de putere, să meargă la Siena, să intre în *Sala celor Nouă* din Palazzo Pubblico, să privească și să reflecteze la *Alegoria și efectele bunei guvernări și ale relei guvernări*. Poate că astfel ar scădea riscul de a vedea din nou tirani care, cuprinși de furie, distrug țări și orașe, ucid cu sălbăticie oameni nevinovați, femei și copii, călăuziți de spiritul diabolic al puterii nemărginite.

***Valeriu Stoica** este avocat și profesor de drept civil la Facultatea de Drept a Universității din București.*

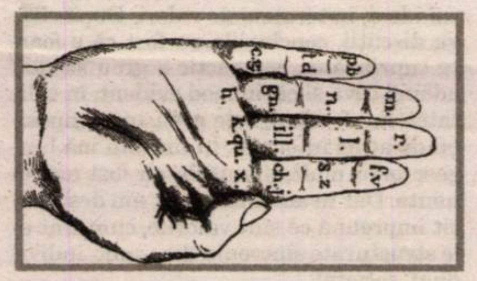

Codrin Liviu CUȚITARU

prezentul discontinuu

Limitele rațiunii

Acum cîțiva ani mi-am „preschimbat“ (acesta e termenul oficial) permisul de conducere. Cu vizita medicală obligatorie, prevăzută de lege. Am trecut printr-o multitudine de cabinete, străbătut de emoții mai mari sau mai mici. Am ajuns și la ORL – segment medical cu rol fundamental în păstrarea siguranței rutiere. Am intrat împreună cu un domn taciturn, ce bătea înspre 70 de ani. Doctorița ne-a examinat, pe rînd, cu mare atenție. A stăruit, am avut senzația, în studiul urechilor partenerului meu de investigații. Ne-a pus apoi la testul auditiv propriu-zis. S-a depărtat și a început să șoptească diverse cuvinte, în timp ce asistenta ne astupa, alternativ, urechile. Domnul de aproximativ 70 de ani a produs atunci un neașteptat moment de stupoare. Doctorița *(șoptit):* „Casă“. Domnul *(răstit):* „Elicopter“. Doctorița *(șoptit):* „Mîncare“. Domnul *(răstit):* „Crocodil“. Doctorița *(șoptit):* „Podea“. Domnul *(răstit):* „Baliză“. Doctorița *(șoptit):* „Spital“. Domnul *(răstit):* „Hidrocentrală“. Doctorița *(șoptit):* „Soră“. Domnul *(răstit):* „Mamma Leone“.

Tirul șoaptelor a fost oprit pentru cîteva secunde, bănuindu-se, justificat, că individul era pus pe glume proaste. Stupoare din nou, însă! Nerealizînd faptul că doctorița nu mai zicea nimic, omul nostru continua să rostească, răspicat, la intervale regulate, cuvinte dintre cele mai bizare: *motan, preot, nebunatic, morișcă, iepure, calamitate, borș* etc. „Stimate domn“, a început să strige doamna doctor, pe cînd asistenta îl scutura sănătos pe bărbat pentru a-l trezi din strania transă lexicală, „vă rog să încetați! Opriți-vă!“ „Cum? Cum?“, a întrebat, într-un tîrziu, solicitantul de carnet auto nou. „Opriți-vă! Opriți-vă!... Îmi pare rău, aveți serioase probleme cu auzul.“ „Ce? Ce?“ „A-u-zul!“, a silabisit doctorița cu tonalitate ridicată a vocii, arătînd, disperată, către urechi. „Nu sînt surd!“, a zbierat – brusc lămurit – bărbatul. „Domnule, trebuie să vă trimit la audiometrie!“ „Ba dumneata ești *stereotipie!* Mă plîng directorului Policlinicii! Vreți șpagă pentru un amărît de permis de conducere. Vă dau în judecată pe toți!“ Și-a luat apoi hainele furibund și s-a grăbit să iasă din birou. Din ușă, a răcnit plin de consternare: „Și să țineți minte, voi sînteți surzi, nu eu! Asta-i calomnie!“.

Am ajuns confuz la birou (eram decan pe atunci). Îmi verific poșta electronică. Un mesaj sare imediat în ochi prin subiect: *Comunicat important*. Era de la o colegă din Facultate, cunoscută ca inflexibilă, așa încît l-am deschis cu inima strînsă: „Stimate domnule decan, vă anunț prin prezenta hotărîrea mea irevocabilă de a candida pe postul de *conferențiar nr. 15*, scos recent la concurs în departamentul din care fac parte. Consider că este dreptul meu să candidez pe o astfel de poziție, mai ales că mă aflu în preajma unei anumite vîrste. Precizez că îndeplinesc toate condițiile din grilă, impuse de titlul de conferențiar. Vă rog așadar să luați la cunoștință intenția mea! Cu stimă, O.R.“. Am stat multe minute în fața monitorului cu mina prostită și înfricoșată a unui popîndău capturat de braconieri. M-am tot gîndit și răsgîndit ce s-ar fi putut întîmpla. *Doamna respectivă era deja conferențiar de aproape un deceniu.* Trăiam, prin urmare, o senzație de suprarealism total. Să-și fi uitat dumneaei subit statutul academic? Să fi confundat postul de conferențiar cu cel de profesor (deși nu fusese anunțată nici o poziție profesorală pentru concurs în semestrul în curs)? Mă hotărăsc să cer clarificări: „Stimată doamnă, nu prea înțeleg mesajul dumneavoastră. Doriți să candidați pe un post de conferențiar, deși sînteți deja conferențiar? Ori, poate, ați confundat titlurile, gîndindu-vă la un post de profesor. Cum știți însă, nu avem acum posturi de profesor în concurs? CLC“.

A venit și răspunsul: „Domnule decan, regret că nu ați înțeles! Știu exact ce am spus: *candidez pentru postul de conferențiar numărul 15* și nimic în lumea asta nu mă poate opri! Sînt gata să dau în judecată pe oricine mi-ar pune piedici. Îndeplinesc cu brio condițiile de conferențiar și ca atare *mă prezint la concurs*! O.R.“. În prima fază, mi-a zbîrnîit un pic de Caragiale prin cap și am șoptit involuntar: „Prezentă-te și tu, Ghițică!“. Ulterior, am căzut în depresie. Problema de esență era că doamna conferențiar viitor conferențiar avea dreptate. Nimic în lume nu o putea opri. Legile, fie ele restrictive sau chiar proaste, sînt făcute din perspectiva raționalității și e foarte greu *să previi* iraționalitatea cu instrumentarul raționalității (a se vedea, din acest unghi, și drama războiului din Ucraina). Cum prevezi, într-o lege medicală, consternarea unui suferind care nu-și recunoaște diagnosticul în ruptul capului? Ori cum poți anticipa, legal, posibila imaginație jucăușă a unui general care vrea să dea din nou examenul de colonel?

Mă întrebați ce s-a întîmplat cu doamna conferențiar? Nimic spectaculos. A ieșit la pensie. Desigur, *tot conferențiar*.

***Codrin Liviu Cuțitaru** este profesor la Facultatea de Litere a Universității din Iași. Cea mai recentă carte publicată:* Omul multiplu, *Editura Junimea, 2021.*

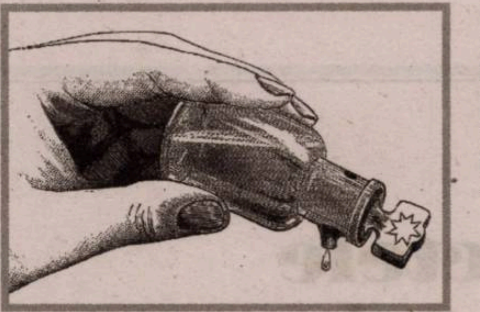

Rodica ZAFIU

cuvinte **nepotrivite**

Efemerul zexe

Interjecția *zexe* a avut mare succes în perioada interbelică, cînd devenise un cuvînt la modă în registrul colocvial-argotic: ne-au rămas de atunci atestări literare, numeroase prezențe în presa umoristică, dispute și explicații lingvistice. Datorită acestui moment de intensă circulație, cuvîntul a intrat și în dicționarele curente. A ieșit însă din uz, în mod inexplicabil, la fel de repede cum a intrat. În ziarul *Curentul* din 3 iunie 1944 erau ironizați vorbitorii care îi considerau „provinciali“ pe cei care nu știau să folosească „ultima expresie la modă“, exemplele de mărci ale modei lingvistice fiind *șefule, zexe, bank*. Formula de adresare *șefule* și termenul *banc* au rămas în limbă, în registrul colocvial, *banc* devenind aproape un termen standard, nemarcat stilistic. Nu același lucru s-a întîmplat cu *zexe*, care nu pare să mai circule decît în ipostaza de nume propriu, de denumire comercială.

De la început, cuvîntul s-a caracterizat printr-o mare instabilitate semantică, prin utilizarea în contexte foarte diferite, cu valori variabile. O funcție a sa – de avertizare sonoră, de semnalare a unui pericol – a fost atestată de G. Agavriloaei, într-un articol din 1937 („Din argot-ul școlarilor“) și confirmată de Ion Gheție într-o evocare din *Fructul oprit* (2004): „Cînd iscoada a zărit vreun profesor, strigă «kali-kali» sau «zexe», iar noi stingem țigările și ne risipim“ (p. 83). Interjecției i-au fost însă atribuite și alte valori, în atestările mai vechi: într-un articol din ziarul *Dimineața* (21 noiembrie 1906), „Din viața de pușcărie“, V. Scîntee înregistra forma *zex*, echivalînd-o cu *taci!*, deci atribuindu-i funcția de a închide o discuție, de a-l reduce pe interlocutor la tăcere. În glosarul lui V. Cota *(Argotul apașilor. Dicționarul limbii șmecherilor*, 1936), *zexe* (scris *zecse)* era explicat ca „mai las-o! ia seama!“. Caracterul inițial agresiv al interjecției a fost evocat și de Iorgu Iordan, într-un articol din 1937: „Eu îl cunosc, încă din copilărie (...), ca interjecție de protest sau sfidare“; „la Tecuci îl auzeam în gura «golanilor» cînd se certau, ca un fel de amenințare, poate chiar înjurătură“ („Note și observații la articolele precedente“, în *Buletinul Institutului de Filologie Română „Alexandru Philippide“*, vol. IV, p. 194). Lingvistul se născuse în 1888, deci copilăria sa împinge atestarea interjecției către sfîrșitul secolului al XIX-lea.

În perioada interbelică, *zexe* ajunsese o interjecție extrem de populară, probabil cu variații de intonație și nuanțe de sens pe care le deducem din numeroasele atestări literare și publicistice. Ca exclamație la modă în limbajul tinerilor, este unul dintre semnele distinctive ale personajului Bobby, liceanul din *Cartea nunții* (1933) a lui G. Călinescu. Adolescentul Bobby folosește cuvîntul *zexe,* alături de *aiurea!*, ca răspuns standard la orice posibil necaz, îngrijorare, ca expresie a indiferenței juvenile și a neîncrederii în spusele altora. Personajul reia astfel, în limbajul epocii, atitudinea și comportamentul simpaticului Costică din schița lui Caragiale „Cam tîrziu…“, cel care purta orice conversație cu ajutorul a doar trei replici: *Ei, aș!, Parol?* și *C-ești copil?*. *Zexe* apare și în *Romanul adolescentului miop* al lui Mircea Eliade, scris prin 1920. În anul 1930, teatrul de revistă Elita susținea un spectacol cu titlul *Balancé, Marghioalo*, în care se pare că înregistra mare succes cupletul „Zexe“. În presa vremii sînt destule exemple în care valoarea lui *zexe* este greu de stabilit, pentru că interjecția apare ca substitut de salut – „Noroc, Ghiță – *Zexe*, Vasilică“ *(Universul*, 23 februarie 1940) – sau ca răspuns ambiguu: „Va să zică «nasul» începuse să-și afirme celebritatea de pe atunci? – *Zexe!*“ (interviu cu Constantin Tănase, în *Rampa*, 1924-1927).

Despre originea cuvîntului au scris în anii ’30 Iorgu Iordan și Alexandru Graur, atrăgînd atenția asupra legăturii dintre *șase, șest* și *zexe;* explicația cea mai clară a oferit-o, într-un articol din *Bulletin linguistique*, în 1941, slavistul Boris Unbegaun, care a confirmat că în argoul interlop rus termenii *șest’* (6) și *sechs* (împrumut din germană, cu aceeași valoare) circulau deopotrivă cu funcția de semnal de avertizare, ca și *șase* din română. Așadar, *zexe* provine din germană, poate prin intermediul argoului rusesc, cu o adaptare a finalei *(zex devenind zexe)*, probabil sub influența formei *șase;* etimonul *sechs* este de altfel indicat în mai multe dintre dicționarele noastre.

Zexe a fost folosit ca intensificator sau ca atenuator, agresiv sau admirativ, pentru a amenința, a impune tăcerea, a alunga, dar și pentru a avertiza sau a marca neîncrederea ironică. A intrat în mai multe formule glumețe, astăzi complet uitate: *zexe-tramvai, Arsene zexe, zexe (zise contele Alexe)*. Valorile sale diferite au apărut probabil la trecerea din argoul propriu-zis în limbajul colocvial și au fost stimulate de statutul de cuvînt la modă, pe care mulți l-au folosit prin simplă imitație, fără să-i identifice un sens precis. Oralitatea colocvială de acum un secol a lăsat unele urme în texte, dar e destul de frustrant faptul că nu putem să-i recuperăm toată spontaneitatea și nuanțele ironice.

■ ■ ■

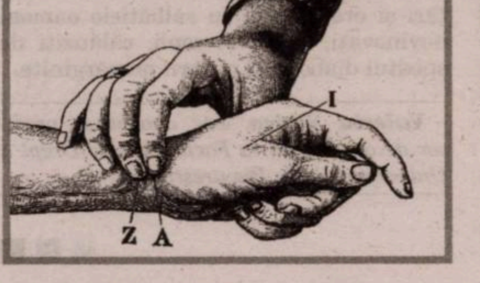

Horia CORCHEȘ

prof, viața mea

Cîteva reflecții despre valori și idealuri

Nu am corectat la examenul de simulare a evaluării naționale desfășurat luna aceasta, dar o prietenă care corecta mi-a scris să mă întrebe dacă, după părerea mea, „copilăria“ poate fi considerată o valoare, deoarece avea o mică dispută cu o altă colegă, în opinia căreia putea să puncteze răspunsul unui elev care formulase o astfel de aserțiune. Elevilor li se cerea printr-un item să asocieze fragmentul de text dat cu un alt text citit sau studiat, evidențiind o valoare morală/culturală comună. Bineînțeles, am răspuns negativ. Dar contextul mi-a prilejuit reflecțiile de mai jos.

La unul dintre seminariile recente de pedagogie pe care le-am ținut, am pornit de la un exercițiu prin care i-am provocat pe studenți să își formuleze propriul ideal în viață. Sigur, mai întîi m-am trezit că mă întreabă, unii: „În ce sens, dom’ profesor?“, dar i-am rugat să răspundă pur și simplu cerinței, așa cum o înțeleg ei. Au scris care mai de care diverse chestii, dar le-am mărturisit apoi că nu vreau încă să îmi spună ce au formulat, ci că îi rog să îmi explice, mai întîi, ce înțeleg ei prin ideal. Aici au apărut niște ezitări, dar apelînd și la DEX, am convenit că idealul este o chestie care frizează utopicul, tocmai pentru că definirea lui implică raportarea la perfecțiune, la desăvîrșire. În fond, voiam să îi aduc înspre înțelegerea faptului că idealul constituie nu un scop de atins, ci mai degrabă unul de urmărit. Firește, voiam să ajung la idealul educațional, dar aveam nevoie de contextualizări și clarificări pentru asta. Le-am vorbit puțin despre modul în care diferențiază Liiceanu (despre care, din patru grupe, adică aproximativ 100 de studenți cîți au fost la acest seminar, nu auzise nici unul, ocazie cu care le-am mai amintit și de Noica) între limită și limitație, faptul că una este asemeni granițelor, pe care le putem depăși, cealaltă, asemeni orizontului, pe care nu îl putem atinge oricît înaintăm spre el. Le-au plăcut poveștile astea, mereu le plac astfel de incursiuni, fiind studenți la calculatoare și alte inginerii, pentru care astfel de seminarii și cursuri sînt ceva exotic. Bine, le-am zis, după ce am stabilit că idealul este important, pentru că ne orientează parcursul existențial individual sau colectiv, chiar dacă nu ne așteptăm să îl atingem întocmai, acum să știți că vreau să vorbim despre idealul educațional. Dar, mai întîi, să auzim ce idealuri în viață v-ați formulat voi. Ei bine, au venit o sumedenie de răspunsuri, de o diversitate așteptată, de altfel, de mine. De la cei care voiau să aibă un job bine plătit la cei care voiau să cîștige bani pentru a putea apoi să își facă o casă și o familie sau să călătorească și pînă la cei care au atins teme precum fericirea, satisfacția de sine, a fi de folos celorlalți etc. Nu am amendat nici o perspectivă, am plecat mai departe explicînd că idealul educațional este o categorie de o generalitate maximă, generat de sistemul cultural și de valori ale societății la un moment dat, fiind un model dinamic, nu static. Mi s-a oferit ocazia în acest punct să glosez puțin despre valori, despre ce sînt acestea și despre cum arată ele în diferite epoci, precum și despre idealurile de personalitate pe care acestea le generează. Am trecut puțin în revistă modul în care Tudor Vianu le clasifică în valori mijloace sau ale vitalului, respectiv valori scopuri sau ale spiritului, și i-am rugat să vadă dacă în definirea idealului personal au mers mai mult pe valori mijloace sau pe valori scopuri, să reflecteze la asta, nu să comunice grupului. Apoi i-am întors spre Antichitate, rugîndu-i să îmi spună, dacă știu, care sînt principalele valori pe care aceasta le promova. N-au știut singuri, dar le-am spus eu despre adevăr, bine și frumos. I-am întrebat dacă știu cam cum se schimbă paradigma în modernitate și i-am dus spre concepte ca libertatea, egalitatea, fraternitatea, legalitatea.

Bun, am zis, odată ajunși aici, haideți să vedem cam cum arăta idealul educațional în diverse epoci. În Antichitate, le-am amintit sintagma *Mens sana in corpore sano*, de la care am ajuns la imaginea atletului, dezvoltarea armonioasă a omului îmbinînd echilibrul fizic cu trăsăturile morale și intelectuale, în Evul Mediu am ajuns la imaginea cavalerului și la cea a sfîntului, în Renaștere la omul universal, iar în modernitate la personalitatea eficientă, la cea creatoare sau la cea multilaterală. Am tras noi și o concluzie de etapă, respectiv că schimbarea valorilor unei epoci nu implică obligatoriu dispariția celor specifice unei epoci anterioare, ci nuanțarea lor sau subsumarea față de altele, înglobarea lor, situarea pe o poziție secundară etc.

Ajunși aici, le-am enunțat idealul educațional românesc, așa cum este el stipulat în Legea învățămîntului nr. 1/2011. Îl cunoașteți? Iată-l: „Idealul educațional al școlii românești constă în dezvoltarea liberă, integrală și armonioasă a individualității umane, în formarea personalității autonome și în asumarea unui sistem de valori care sînt necesare pentru împlinirea și dezvoltarea personală, pentru dezvoltarea spiritului antreprenorial, pentru participarea cetățenească activă în societate, pentru incluziune socială și pentru angajare pe piața muncii“. I-am rugat să îl analizeze puțin și să vadă dacă ar mai putea adăuga ceva important acestui ideal, în termeni de valori. După cîteva discuții, concluziile au fost că e foarte cuprinzător, că practic e greu să mai adaugi ceva și că, în mod evident, în calitatea lui de ideal, este greu spre imposibil de atins întocmai. În fine, nu mă lungesc prea mult, discuțiile au fost antrenante. Dar în acest seminar, am descoperit împreună ce sînt valorile, cum sînt ele structurate sincronic, diacronic, individual, societal.

Mă folosesc de acest exemplu pentru a mă întoarce și spre punctul de plecare. În programa școlară pentru gimnaziu se vorbește despre valori. Despre valori promovate de școală, despre valori culturale promovate în textele scriitorilor români din diferite perioade istorice, despre valori promovate prin obiceiuri și tradiții, despre valori etice, valori naționale, valori comunitare etc. Dar ceea ce ne-a scăpat, poate, multora este că ar trebui să pornim de la a stabili ce înseamnă valorile în sine. Și de aici, poate, să ne punem o altă întrebare: ce mai înseamnă valorile în ziua de azi? Care sînt, cu adevărat, valorile timpului nostru? Ne ajută idealul educațional românesc să le definim sau rămîne doar o formulare utopică? Apoi să vedem care sînt, cu adevărat, valorile pe care un elev de gimnaziu le poate înțelege, asimila, explica. Altfel, riscăm să ajungem la tot felul de ghiveciuri, în care amestecăm la grămadă cuvinte pe care le numim valori.

***Horia Corcheș** este scriitor și profesor de limba și literatura română. Cea mai recentă carte publicată:* O rochiță galbenă, ca o lămîie bine coaptă, *Editura Polirom, 2022.*

■ ■ ■

Joseph S. NYE, Jr.

De ce nu va media China încheierea războiului

Vladimir Putin, Xi Jinping

Președintele rus Vladimir Putin a crezut că poate cuceri rapid Kievul și înlocui guvernul Ucrainei. Indiferent că a fost indus în eroare de o slabă prestație a serviciilor de informații sau de propriile sale fantezii istorice, lovitura lui fulgerătoare a dat greș în fața unei rezistențe ucrainene extrem de eficiente. Putin a recurs apoi la bombardarea brutală a unor orașe precum Mariupol și Harkov, pentru a subjuga populația civilă prin teroare – la fel cum a făcut și în Groznîi sau Alep. Consecința tragică a fost că rezistența eroică ucraineană a fost însoțită de suferințe tot mai mari ale civililor.

Există vreo cale de a pune capăt cît mai rapid acestui coșmar? O posibilitate ar fi ca președintele chinez Xi Jinping să realizeze că dispune de un „moment Teddy Roosevelt“. După războiul brutal dintre Rusia și Japonia din 1905, Roosevelt a intervenit pentru a face oficiile de mediator. A insistat intens ca părțile combatante să accepte un compromis și în cele din urmă a reușit, sporind influența globală a Americii și obținînd un Premiu Nobel pentru Pace.

Țări ca Turcia, Israel și Franța (printre altele) încearcă să medieze în acest război al Rusiei, dar ele nu au asupra lui Putin nici pe departe influența pe care o are aliatul său Xi. Întrebarea care se pune e: are Xi imaginația și curajul să se folosească de ea?

Răspunsul e, pînă acum, „nu“. Deși China s-a descris ca fiind o apărătoare a principiului suveranității și integrității teritoriale, ea a tolerat încălcarea gravă de către Putin a Cartei Organizației Națiunilor Unite. Iar cînd Consiliul de Securitate ONU a votat o rezoluție care condamna invazia Rusiei, China s-a abținut. China a criticat sancțiunile occidentale împotriva Rusiei și a reprodus propaganda Rusiei despre un război provocat de planurile Americii de a extinde NATO – deși e clar de ani de zile că membrii NATO nu vor vota admiterea Ucrainei.

Reținerea de a critica Rusia a situat China pe o linie diplomatică moartă, fără posibilitatea de a-și exercita influența pe măsura puterii sale economice și militare în creștere. Chiar dacă cenzura chineză limitează majoritatea știrilor despre război, unii responsabili de la Beijing se întreabă în mod deschis dacă actuala poziție diplomatică a Chinei servește optim interesele ei naționale. Wang Huiyao, bunăoară, președintele Centrului pentru China și Globalizare din Beijing, a sugerat că Republica Populară ar trebui să medieze pentru a-i oferi lui Putin o „cale de ieșire“ din politica sa dezastruoasă față de Ucraina.

De ce ar fi asta în interesul Chinei? Mai întîi, actuala poziție a Chinei îi subminează pretenția de a fi o „apărătoare a suveranității“ – titlu cu care se laudă în fața vecinilor din Asia de Sud-Est. Apoi, la fel de important, războiul diminuează puterea *soft* a Chinei în Europa, regiune cu care China încheie de cinci ori mai multe tranzacții comerciale decît cu Rusia. Războiul a dus de asemenea la creșterea prețurilor de import pentru petrol și cereale, în China. Prețurile cerealelor vor crește și mai mult, dacă țara va avea parte de inundații, la fel ca anul trecut.

Pe măsură ce războiul trenează și sancțiunile Vestului sporesc, apare pericolul ca anumite sancțiuni secundare să dăuneze, dincolo de granițele Rusiei, și Chinei. Această problemă, și celelalte pericole presupuse de război, ar putea fi rezolvate dacă Republica Populară i-ar furniza lui Putin o cale de ieșire onorabilă. În plus, ar întări dependența în creștere a Rusiei față de China, consolidînd imaginea și poziția mondială a Chinei. Xi ar putea chiar cîștiga un Premiu Nobel pentru Pace.

Desigur, o astfel de inițiativă ar avea prețul ei. Diplomații chinezi precauți văd în războiul ucrainean un conflict european decisiv. Dacă acesta slăbește vigoarea vechilor puteri, precum Europa, SUA și Rusia, China are de cîștigat stînd deoparte și lăsînd conflictul să se consume de la sine. Mai mult, chiar dacă războiul șubrezește un aliat (un potențial preț), el modifică totodată agenda politică globală, în moduri avantajoase pentru China. SUA nu vor mai putea vorbi de o reorientare către Asia, care să justifice o concentrare a atenției asupra Chinei.

După criza financiară din 2008, liderii chinezi au tras concluzia că SUA se află în declin, ceea ce i-a determinat să renunțe la politica externă de „răbdare și precauție“ a lui Deng Xiaoping. Naționalismul a cunoscut o creștere în țară, iar Xi și-a exprimat speranța ca Republica Populară să disloce geopolitic SUA pînă în 2049 – la centenarul Republicii Populare Chineze.

Principalul obstacol în calea visului lui Xi sînt, evident, SUA, precum și lipsa altor aliați ai Chinei în afară de Rusia. Xi și Putin au clădit o relație personală care a consolidat ceea ce înainte era doar o alianță de conveniență. Chiar dacă războiul din Ucraina a făcut ca alianța să fie mai puțin convenientă, s-ar putea ca Xi să simtă că e mai prudent să „danseze cu cel cu care a venit la petrecere“.

În plus, probabil că o mișcare rooseveltiană ar cere mai multă imaginație și flexibilitate decît e capabilă să ofere conducerea chineză. Trebuie de asemenea luat în considerare și un element de politică internă, pe care un prieten chinez mi l-a pus în vedere: în condițiile în care Xi urmărește să obțină în acest an un al treilea mandat prezidențial, ceea ce contează cel mai mult pentru el e menținerea țării sub controlul Partidului Comunist – și a partidului sub controlul său.

Pe măsură ce creșterea economică a încetinit, partidul a recurs în tot mai mare măsură la naționalism, pentru a-și legitima rolul de conducere. Din acest motiv, mass-media oficială și site-urile naționaliste au preluat discursul lui Putin potrivit căruia Ucraina e o marionetă a Vestului și Rusia ia atitudine în fața intimidării exercitate de SUA asupra Rusiei și Chinei deopotrivă. Susținerea războiului lui Putin e un mod de a rămîne fidel diplomației chineze naționaliste a „lupului războinic“.

Chiar dacă a dat peste cap politica mondială, invazia lui Putin nu a modificat echilibrul subiacent al puterilor. Ea a consolidat, eventual, într-o mică măsură poziția SUA. NATO și alianțele Americii au fost reafirmate, iar Germania a adoptat o poziție defensivă mai puternică decît a avut vreodată în ultimele decenii. În același timp, prestigiul Rusiei ca putere militară excepțională a suferit o lovitură grea. Economia ei e slăbită, iar capitalul ei de putere *soft* e la pămînt. China nu mai poate trîmbița că alianța autocrațiilor e o dovadă că vîntul dinspre Est prevalează asupra Vestului.

China încă mai poate schimba această dinamică, dacă va profita de șansa unui nou moment Teddy Roosevelt. Mă îndoiesc însă că o va face.

Xi Jinping, Vladimir Putin

***Joseph S. Nye, Jr.** este profesor la Universitatea Harvard și autor al volumului* Do Morals Matter? Presidents and Foreign Policy from FDR to Trump *(Oxford University Press, 2020).*

© Project Syndicate, 2022
www.project-syndicate-org

traducere de Matei PLEȘU

Radu NAUM

un sport la Răsărit

Simona Halep are din nou planuri mari?

Vestea a creat o undă de șoc. Ne cam obișnuiserăm la Halep cu un soi de „fie ce-o fi“. Simona străbătea în ultima vreme circuitul WTA ca pe un parc de distracții și aventură, cîteodată nimerea rățuștele și căpăta baloane colorate, alteori i se făcea frică în Tunelul Groazei sau i se zbîrlea părul în cortul ghicitoarei, din cînd în cînd obosea și se oprea pe o bancă să se odihnească și să mănînce o înghețată, că tare îi mai plac! Nouă ni se părea că se cam îndreaptă spre *exit*. „Nu mă văd jucînd pînă la 35 de ani.“ În curînd va avea 31. Socoteala se cam potrivea.

Și, deodată, bang! Mouratoglou *himself!* Halep l-a angajat pe omul celor zece turnee de Mare Șlem ale Serenei, unul dintre acei guru care fac și desfac tenisul. Cei doi s-au exprimat în presă – nu în cea din România, se înțelege, probabil că nu are nivelul necesar. Și ce au lansat e un adevărat program spațial. *„Vreau să revin în top. Visez la un nou trofeu de Grand Slam. Vreau să lovesc mingea mai repede și să deschid mai bine terenul decît înainte. De asemenea, aș vrea să am un corp mai puternic. Voi lucra la asta. Vreau să folosesc unghiurile mai bine decît înainte. Și să lovesc mingea mai repede“* (Halep). *„A fost #1, a cîștigat turnee de Grand Slam. Nu e nici un motiv pentru care să nu poată face toate astea din nou. Își poate îmbunătăți jocul în multe aspecte și are încă foame de performanță. Nu ne vom seta limite. Vreau să îmbunătățesc fiecare detaliu, fizic, mental, tehnic, tactic. Deja am discutat pe multe teme, de la joc la fitness și antrenamente. Sînt multe lucruri care pot fi făcute mai bine și ea e concentrată pe asta“* (Mouratoglou).

Fantastic! Eliminînd cîteva cuvinte din discursul celor doi, ai senzația că e vorba despre o jucătoare de 18 ani. Reclama pentru o a doua tinerețe e perfectă. Argument suplimentar: francezul de origine greacă e plătit regește, 20.000 euro pe săptămînă în turnee. Or, pentru asta trebuie ca Halep să încaseze cecuri grase, deci jocul de amorul artei e evacuat din start. Dar ăsta doar e afișul, *trailer*-ul, promovarea, colecta de priviri. După care vine primul serviciu. Și returul. Și toată partea de zgură a jocului și a unei relații. Halep nu e un om simplu. Mouratoglou nu e un aplaudac. Lucrurile nu pot merge decît dacă Simona redevine micuța chineză care nu surîde (aproape) niciodată. Și-a găsit un super-antrenor, dar mai trebuie să se regăsească pe ea. Și mai e ceva de rezolvat despre care n-am auzit decît pasager: ce e de făcut cu vagonul de accidentări. Halep e, pe teren, ca în linia întîi, te aștepți mereu ca vreun glonte să o nimerească în șold, în umăr, în picior. Totul, deci, e un vast program. Speranța multora e că Simo și Pat știu la ce s-au înhămat.

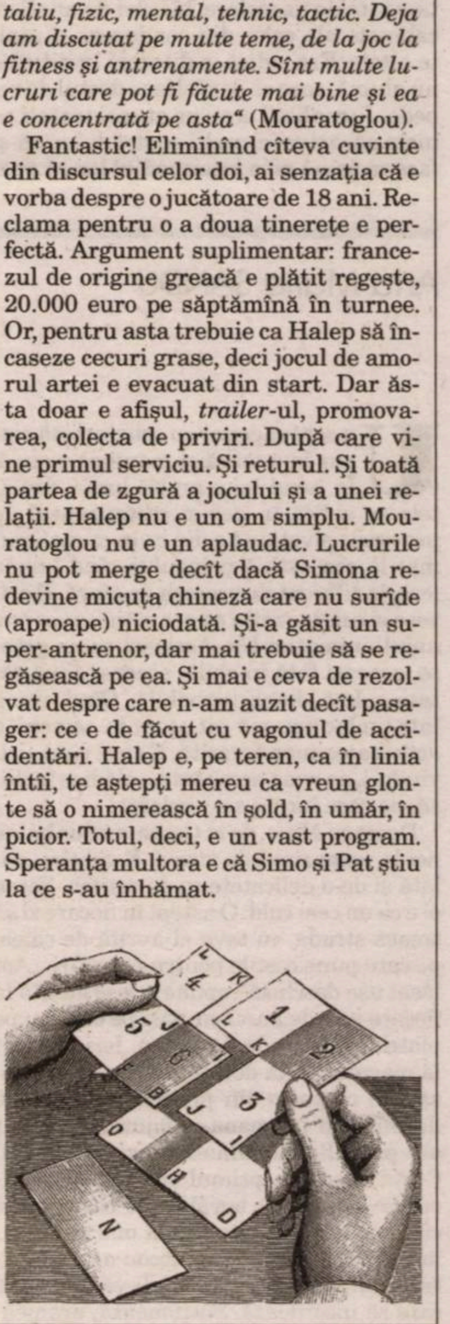

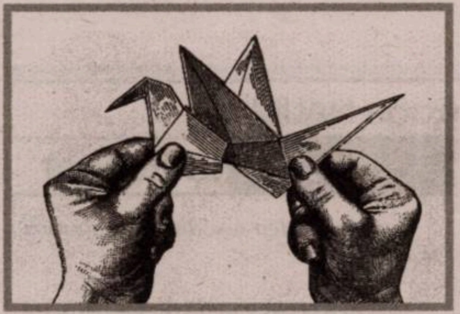

Andrei MANOLESCU

libertatea de impresie

Syndicate

Era o după-amiază aurie și călduță de iarnă, numai bună să cutreieri fără griji Splaiul de pe malul Dîmboviței. Numai că eu aveam treabă. Îmi începusem de curînd munca de ziarist și trebuia să scriu un articol despre marile centrale sindicale care tocmai se înființaseră și începeau să se miște pe scena țării noastre abia scăpate de comunism. Am intrat la adresa indicată, o clădire imensă, un fost institut, care se transformase deja într-un sediu de birouri pentru o mulțime de firme și agenții. Țin minte că, după ce am arătat buletinul unui portar, am primit un fel de bon de intrare, așa cum se mai întîmplă încă astăzi la sediile Radioului, Televiziunii publice sau ale unor ministere, și am fost întîmpinat de un domn. Mi-a spus că numai unul dintre lifturi era bun și ducea la birourile Frăției, căci aceea era marea centrală sindicală la care ajunsesem. Era o confederație care pornise de la un sindicat al șoferilor (neamul lui manivelă, cum îi ziceau unii). Birourile lor ocupau, mi se pare, două etaje. În timp ce parcurgeam un coridor foarte lung și întunecat, cu nenumărate uși pe dreapta și pe stînga, însoțitorul mi-a explicat că au departamente de negociere, birouri de analiză, cabinete ale celor din conducere și multe altele. Era, adică, o ditamai instituția, nu glumă, care se dezvoltase destul de repede. Jurnaliștii erau pe atunci tratați ca niște păsări rare, mulți se străduiau să-și facă reclamă prin intermediul lor, să apară în ziar sau la televizor, nu se putea rata o asemenea ocazie.

„Înseamnă mafie!
Noi sîntem ca o mafie. Înțelegi?“

Am fost primit de un vicepreședinte care mi-a oferit o cafea și m-a întrebat cam care era scopul vizitei mele. Am explicat că nu mă interesa actualitatea strictă, că voiam să fac o expunere mai generală a dezvoltării sindicatelor post-revoluționare din România, motiv pentru care aveam de gînd să trec pe la toate marile centrale sindicale. Mai existau pe atunci CNSLR, condusă de Victor Ciorbea (care s-a unit apoi cu Frăția), Cartelul Alfa, condus (și astăzi) de Bogdan Hossu, Blocul Național Sindical și alte organizații mai mici. Între ele existau deja alianțe și rivalități. Se băteau în declarații despre numărul sindicaliștilor pe care-i reprezentau. Ideea de expunere generală le-a surîs. Era loc destul să mi se laude. Am stat de vorbă cu un vicepreședinte, cu secretarul general (cred că se numea Adrian Cosmescu) și cu alții care apăreau pe rînd în micul birou în care fusesem primit. Mi-au spus că sînt afiliați la o mare organizație sindicală internațională „frățească“ cu peste o sută de milioane de membri. O organizație care le-a oferit cursuri de negociere și expertiză în gestiunea și circulația informațiilor între sindicate. Întrebările mele, pe care reușeam să le strecor sporadic, s-au epuizat la un moment dat, însă ei au continuat să-mi prezinte lucrurile minunate pe care le făceau. Organizau greve și proteste. Minutele s-au făcut ore. Nu-mi trecea prin cap pe atunci că voi ajunge să iau interviuri la radio de nici două minute.

Șefii confederației intrau și ieșeau, erau mai mulți care voiau să vorbească cu mine, trebuia să mă simt măgulit. Știam că nu aș fi avut spațiu tipografic nici pentru o zecime din cele ce-mi tot spuneau. Cînd încercam totuși să închei discuția, mi se amintea că la un moment dat trebuia să vină și liderul suprem, Miron Mitrea. Nu voiam să-l ratez, așa că m-am învoit să tot aștept. Spuneau că omul participa la nu știu ce întîlnire, dar că negreșit avea să vină. Lumina de afară prinsese a se estompa, auriul se transforma în bronz, iar eu începusem să mă simt tot mai obosit, ca atunci cînd eram elev și făceam practică prin niște ateliere întunecoase, pilind fără chef tot felul de fiare, pînă cînd afară se întuneca. Deja nu mai eram prea atent la ce mi se spunea. Și chiar așa, ce tot aveau să-mi spună?

Fără experiență fiind, mi-am zis că asta o fi meseria de ziarist, stai și asculți, la nesfîrșit, vrute și nevrute. Eu eram la început, ei erau la început. Tot mai mult mi se părea că oamenii aceia urmăreau cu tot dinadinsul să mă convingă de justețea cauzei lor sindicale. Mi-a venit în minte formula *„Qui s'excuse s'accuse“*. Se simțeau oare vinovați de ceva sau păream eu neîncrezător în spusele lor?

Dintr-un simplu interviu, totul se transformase într-un fel de ședință de prelucrare din partea lor. Și Mitrea nu mai apărea. Obosisem și abia mă țineam să nu casc. Într-un sfîrșit a apărut și șeful. A recapitulat lucrurile, întrebîndu-și adjuncții dacă mi-au vorbit de aia și de ailaltă. Mi-a repetat și el unele lucruri, mi-a spus de solidaritatea, de „frăția“ care există între membrii lor de sindicat. Simbolul lor era, dacă mi-aduc bine aminte, un pumn strîns. Mitrea mi-a spus apăsat că ei, sindicaliștii de la Frăția, se ajutau între ei, că formau un fel de echipă foarte strîns unită. Și mi-a arătat pumnul său strîns. „Știi ce înseamnă în America *syndicate?*“, m-a întrebat. Nu știam. „Înseamnă mafie! Noi sîntem ca o mafie. Înțelegi?“ Se uita la mine insistent. Am simțit cum mă străbătea un fior de complicitate. A ținut apoi să precizeze totuși ceva de genul că, desigur, nu se ocupă cu crimele, dar că sînt la fel de legați între ei ca o mafie. Și iarăși mi-a arătat pumnul strîns. Eram pe atunci cu toții la începutul unui drum, al unei cariere. Interesant e că, după mai bine de două decenii petrecute în asemenea structuri sindicale și apoi politice, el avea să ajungă chiar acolo unde ajung, uneori, mafioții: după gratii.

Am ieșit din acea instituție ca bătut. Afară era deja întuneric. A doua zi urma să mă întîlnesc cu Victor Ciorbea. Nu devenise nici el încă personajul politic binecunoscut ulterior.

■ ■ ■

ready made

La „Regele Pălăriilor“

„Pentru preoțimea orientală totdeauna să află în Magazin pălării după moda preoțească, moi și tari. Comandele din provincie să execută punctuos. Trebue comunicată mărimea capului în centimetri.“

Răvașul, Anul III, Nr. 47, Cluj,
25 Noemvrie n., 1905

Ana Maria SANDU

La ora prînzului

Un septuagenar cu ochelari stă singur la o masă și mănîncă o supă. În jurul lui e multă lume, cuvintele se ridică în aer și restaurantul de provincie elvețiană e din ce în ce mai animat la ora asta a prînzului, cînd lumea iese, indiferent de vremea de afară. Îl privesc și am senzația că seamănă cu personajul animației *Up*. Aceleași rame groase, aceeași față imobilă, aceeași singurătate calmă, imperturbabilă. Cînd ajung într-un loc nou mă uit atent la oameni, e activitatea mea favorită. E ca și cînd, privindu-i, aș avea acces într-o clădire închisă, pe care încerc s-o explorez.

Doamna Mine, de la Cooco, a adus haine noi la magazinul de vizavi. E subțire, stilată și de-o delicatețe ca de catifea. Vocea ei e ca un ceai cald. O aștept în fiecare zi să treacă strada, cu tava ei aurită de cafea, pe care pune ceștile pentru musafiri. „Am lăsat ușa deschisă“, spune și iese atentă la fiecare pas, de parcă ar păși pe ouă, nu pe piatră cubică, udă de ploaie. Ieri n-a fost la magazin, ci la doctor, și i-am simțit lipsa, am căutat-o din priviri. E aici de 30 de ani, doar patroana cu bijuteria din colț are prăvălie aici dinaintea ei. Măcelarul Costa deschide primul pe Rue du Milieu. Se poartă cu bucățile de carne ca și cînd ar fi cea mai prețioasă marfă din lume. E îmbrăcat într-un tricou negru și vitrina lui roșie strălucește. Îi văd mușchii care se încordează. Secționează, aranjează, leagă. La prînz face pauză de masă, de țigară și de Cola.

Chantal îmi dă o mică hartă și-mi arată locul în care, în perioada asta a anului, au înflorit narcisele. „E o pădure întreagă“, îmi spune. Poetul ei preferat e Gherasim Luca și e artistă. Am vizitat-o la atelier și i-am văzut ilustrațiile și cărțile-obiect de-o fragilitate și o forță incredibile. Citesc *Cartea plantelor și animalelor* a Simonei Popescu și mi se pare că rimează cu desenele lui Chantal. E o atenție pentru lumea mică, nevăzută, în mișcare, din jurul nostru, pentru care parcă n-am avut ochi pînă acum.

E o atenție pentru lumea mică, nevăzută, în mișcare, din jurul nostru, pentru care parcă n-am avut ochi pînă acum.

Melanie locuiește în casa dinspre pădure și are o grădină minunată. Îmi plăcea dinainte s-o fi cunoscut. Acum știu și că undeva, la subsol, există un mic atelier în care pictează. Prezența ei discretă devine puternică în portretele pe care le face.

Nu mai cumpăr flori de la piață, culeg direct din natură. Și de la o săptămînă la alta găsesc alte culori, cu care mă întorc și le pun în vază.

Norii de la geamul meu nu sînt niciodată la fel. De-abia aștept dimineața ca să trag perdeaua și să văd ce vrăji a mai făcut natura. Verific și dacă prietenii mei, calul alb și cel brun, au ieșit deja pe cîmp. Cele două pisici vînătoare își văd și ele liniștite de treabă, adică de șoarecii mici, de cîmp.

Nu știam și am dat într-un articol din *Lire* peste fraza asta a lui Fitzgerald: „Elveția e o țară în care puține povești încep, dar multe se termină“, care face referire, desigur, la faptul că mulți scriitori s-au retras și au murit aici: Joyce la Zürich, Nabokov la Montreux, Borges la Geneva. E ironic, firește. Citesc în altă parte despre Clara Haskil care a reușit să se salveze fugind cu trenul la Geneva. Despre ultima ei perioadă din viață, petrecută la Vevey, a vorbit ca fiind cea mai fericită din viața sa.

E un fel de zen în locuri, în oameni, de parcă ar vrea să țină deoparte orice griji. Asta nu înseamnă că nu există, ci că, cultural vorbind, nu te plîngi, alegi să zîmbești și să zici că totul e bine ca să poți merge mai departe. Uneori mi se pare că sînt singura persoană din orășelul ăsta care se grăbește, se agită. În primele zile, cînd începuse războiul în Ucraina, mi se părea că nu ajunsese vestea pînă la ei. Desigur că toate au un revers și sînt dimineți cînd știrea de prima pagină e cu povești oribile, cu familii cu copii care s-au aruncat de la etaj sau cu un tată care și-a omorît fiul și apoi s-a sinucis.

Mă emoționează obișnuința oamenilor de a intra în cafenele la prima oră a zilei pentru a citi ziarele pe hîrtie. Nu există noțiunea de a-ți bea espresso-ul în oraș fără să răsfoiești presa. Mi-am amintit și că unul dintre lucrurile cele mai de preț pe care mi le-au adus călătoriile în străinătate a fost acesta de a mă raporta altfel la bătrînețe. Nu ca la ceva oribil, ci un lucru normal, demn și asta văd și aici. Nu contează că nu ai bani mulți, că mergi cu cadrul sau că nu vezi bine. Mereu e cineva dispus să te ajute și să te privească ca pe un om, nu ca pe un neputincios.

Sigur că n-ai cum să nu bombăni dacă ajungi la farmacie și ceri un medicament care să nu fie un analgezic clasic și ți se răspunde că nu se poate fără rețetă, oricîte argumente ai fi dispus să dai pentru a-ți pleda cauza. Căci, știm prea bine, nu există locuri și lumi perfecte, ci oameni și ochi care le privesc.

Între timp, căci se apropie de ora 14, restaurantul se golește. Domnul care și-a luat prînzul a plecat și el acasă. S-a făcut liniște și din cînd în cînd se aud zgomotele mașinilor de spălat vase și ale paharelor și farfuriilor strînse de pe mese.

■ ■ ■

Coordonatoare: Adina POPESCU

Solidaritate

Texte și opinii de:

- Adrian CIOROIANU (profesor universitar și director al Bibliotecii Naționale a României)
„Solidaritatea, în cîteva istorii“
- Cristina CILEACU (jurnalistă la Digi24)
„Știm ce înseamnă cu adevărat un război?“
- Mircea KIVU (sociolog)
„Cîteva ipostaze ale solidarității“
- Bogdan BUDEȘ (regizor de teatru și traducător)
„Ce m-a împins să-i ajut pe refugiații ucraineni?“
- Cătălina DUMITRESCU (psiholog)
„Podul solidarității“
- Anda DOCEA
„Ca o bucată de plăcintă caldă“

argument

Sînt „românii“ solidari?

DILEMA
VECHE
Solidaritate

De la începutul războiului s-a tot scris și vorbit despre faptul că „românii“ s-au comportat exemplar, demonstrîndu-și solidaritatea față de refugiații urcraineni, în mare parte femei și copii. Pe mine, una, acest termen generic, de știri – „românii“ –, mă scoate din minți: „românii au petrecut la mese îmbelșugate de Crăciun“, „românii preferă vacanțele în străinătate“, „românii au dat năvală în supermarket-uri ca să cumpere ulei“ etc. Cine sînt, frate, „românii“ ăștia? Corect ar fi să spunem: voluntari, membri ai unor organizații, dar mai ales multe persoane particulare, oameni de rînd, anonimi și-au arătat solidaritatea față de refugiați. I-au așteptat la graniță cu ceai cald, sandviciuri, chiar și cu jucării, le-au asigurat transportul între diferite orașe din țară și din afara ei, i-au primit în casele lor, proprietari de pensiuni le-au oferit camere pe gratis, proprietari de restaurante le-au oferit meniul zilei pe gratis, medici de la cabinete veterinare le-au îngrijit animalele de companie pe gratis. Mulți care nu putut ajuta cu ceva concret au donat bani. Puteți urmări toate aceste exemple mai degrabă de generozitate sau de bunătate umană decît de solidaritate pe grupul de pe Facebook „Uniți pentru Ucraina“ care e cu adevărat impresionant. Însă au apărut și alte discuții colaterale – de ce îi ajutăm pe ai lor și nu i-am ajutat niciodată pe ai noștri? De ce „românii“ au avut o reacție de respingere și de intoleranță față de refugiații din Siria, acolo nu mureau oameni, acolo nu era tot război? Imediat s-au dat și răspunsuri – ura față de poporul rus („libertate ne-a adus“?), moștenită de la generațiile anterioare, vecinătatea contează, e altceva dacă unui vecin îi ia foc casa și nu ne interesează că o casă a luat foc în cartierul Berceni, refugiații din Ucraina sînt în general femei și copii, albi, frumoși, ortodocși, în vreme ce refugiații sirieni erau niște bărbați dubioși, musulmani. Și încă ceva – conștientizarea faptului că puteam fi noi în locul lor sau, în varianta mai pesimistă, „că ne vine și nouă rîndul“. Discuțiile au continuat, multe și diverse. Ce vrem să demonstrăm cu toată această solidaritate? Că sîntem mai buni decît alții? Vrem să demonstrăm ceva Occidentului? Americanilor? Foarte mulți dintre cei care au ajutat cum au putut, individual sau prin organizații, fac parte din acea latură hai să-i zicem „progresistă“ a societății, sînt aceiași care au participat la protestele #rezist, aceiași care și-au îndemnat semenii să meargă să se vaccineze și au susținut campanii pro-vaccin. Este solidaritatea față de refugiați o nouă „cauză“? Avem nevoie de astfel de „cauze“ într-o lume care pare să se ducă de rîpă, sînt ele indispensabile ca să putem supraviețui? Sîntem generoși pentru că așa e natura noastră, a „românilor“, sau pentru noi înșine, ca să ne putem privi admirativ în oglindă? Și ce mai reprezintă, de fapt, solidaritatea în societatea modernă? Cum se manifestă ea?

La o parte dintre aceste întrebări încearcă să răspundă Dosarul de față. Cît despre „români“, nu vom ști niciodată dacă sînt mai solidari sau nu decît „francezii“, „nemții“ sau „polonezii“. Calitățile și defectele unei nații sînt relative, desigur, deși generația mea a învățat în școala comunistă că „românii“ sînt harnici, viteji și ospitalieri și avem o imagine din start eronată a poporului căruia îi aparținem. Important este să fim în primul rînd oameni. (**Adina Popescu**)

Cititori, fiți ascultători! În fiecare joi, de la ora 18, la emisiunea Timpul prezent.
O dezbatere pornind de la Dosarul revistei Dilema veche, *moderată de Adela Greceanu și Matei Martin.*
Ne puteți asculta pe frecvențele Radio România Cultural sau online la www.radioromaniacultural.ro.

Adrian CIOROIANU

Solidaritatea, în cîteva istorii

– o investiție perenă, doar că actorii se schimbă –

În cursul anului 1967, un lucru ciudat s-a întîmplat în una, mai apoi două dintre republicile vestice ale fostei Uniuni Sovietice: printr-un mecanism zvonistic ale cărui resorturi nu au fost descifrate de istorici, mai întîi în sud-vestul Republicii Socialiste Sovietice Ucrainene, iar mai apoi (și mai discret) în Republica Socialistă Sovietică Moldovenească a apărut, pur și simplu, zvonul că teritoriile foste românești înainte de 1940 vor fi date înapoi României, printr-o presiune comună pe care SUA și China urmau să o facă asupra URSS. Ba chiar, în primăvara anului 1967, se spunea prin Ucraina sovietizată că acele teritorii de pe harta ex-*României Mari* fuseseră cedate la Tratatul de pace (din 1947) către URSS doar pentru 20 de ani, ca o despăgubire de război. Iar acum, cum perioada se apropia de termen, România obraznicului de Nicolae Ceaușescu urma să-și ia Bucovina și Herța înapoi.

c. adevarul.ro

Cine anume să fi răspîndit aceste zvonuri? Securitatea română? Turiști veniți din România? Intelectuali locali de etnie română? KGB-ul de acolo, ca să testeze reacția populației? Greu de spus. Cert e că aceste zvonuri apar astăzi în documentele de arhive ale acelor decenii, pînă într-acolo încît un oarecare Piotr Șelest (atunci, prim-secretarul Partidului Comunist din RSS Ucraineană) făcea spume la gură prin ședințe (fără accesul presei, desigur) tot acuzînd România și pe Ceaușescu de comportament revanșard și naționalist, de lipsă de solidaritate socialistă, de lipsă de loialitate față de URSS ș.a.m.d. La Chișinău, la fel de supărat pe *tovarășii* români era la fel de dogmaticul Ivan Bodiul (prim-secretarul PC al RSS Moldovenească) – mai ales după ce Nicolae Ceaușescu dispusese instalarea, la Iași, a unei înalte antene-releu a radiodifuziunii române, care bătea peste toată Moldova sovietizată (acesta e contextul grație căruia romănofonii din RSSM ascultau în ani 1970-'80 cu regularitate programele radio românești, de la *Gimnastica de dimineață* pînă la *Noapte bună, copii!* – inclusiv, la începutul anilor '80, programul săptămînal de joia al *Cenaclului „Flacăra“*, al lui Adrian Păunescu, program extrem de popular pentru toate categoriile de public).

Va spune cineva că istoria e schimbătoare? Nu. Ea e ironică.

Un zîmbet pe-o față suptă

Au trecut, de atunci, 55 de ani. Ucraineanul Piotr Șelest (născut lîngă Harkiv, în estul Ucrainei) și „moldoveanul“ Ivan Bodiul (născut tot în Ucraina, lîngă Herson), care acuzau România „socialistă“ de lipsă de loialitate față de URSS, au plecat între timp dintre noi (ambii au murit la Moscova, ca orice nomenclaturist respectabil), dar probabil că au plecat cu o jenă în suflet, pentru că au apucat să vadă căderea statului căruia și-au dăruit viața – URSS.

Astăzi, ucrainenii din Harkiv sau Herson luptă efectiv împotriva unei armate invadatoare venite din... Rusia. Zvonul (inept, la orice analiză rațională) cum că România urma să preia în 1967 unele regiuni ale Ucrainei, evident, nu s-a materializat (n-avea cum). În schimb, ce s-a materializat acum a fost o cu adevărat impresionantă mobilizare a românilor din nord (la vămile cu Ucraina din Maramureș/Sighet, din Suceava/Siret ș.a.) pentru sutele de mii de ucraineni care au intrat în România, fugind de furia războiului. M-am nimerit, la început de martie, la Suceava și am mers și spre graniță. Ceea ce am văzut acolo – de la ONG-uri la particulari, de la clerici BOR la personalul din aeroportul orașului – m-a impresionat. O mulțime de români, fără nume pe ecrane, fără tam-tam, s-au comportat admirabil față de (preponderent) ucrainencele care intrau în țară, cu sau fără copii.

La o jumătate de secol după zvonul din începutul acestui text, Ucraina este țara cea mai puțin loială față de Rusia (moștenitoarea fostei URSS). Îmi imaginez grimasa de pe fața suptă a lui Ceaușescu – dacă ar mai trăi, dacă ar vedea conflictul de azi.

Leul și vulturul, ursul și unchiul Sam

Solidaritatea, în politica externă, este o bună investiție, doar că mereu riscantă – nu pentru că valoarea solidarității, în sine, s-ar perima vreodată, ci pentru că actorii se schimbă, și odată cu ei se schimbă interesele locale/zonale.

Schimbătoare sînt doar statele și relațiile lor de putere.

Cîteva exemple:

În anul 1862, pe teritoriul României proaspăt unite, conduse de Al. Ioan Cuza, un transport de arme venind dinspre Rusia (un convoi de care, mai precis) a trecut de-a latul țării noastre cu voie *de la vodă Cuza*, ajungînd la granița cu Serbia – și nu trebuie să fii doctor în istorie pentru a intui că, evident, erau arme cu care vecinii sîrbi intenționau să lupte împotriva Imperiului Otoman.

În acel moment, Principatele Unite românești nu erau încă un stat independent față de otomani – iar Serbia nici atît. E de la sine înțeles că aceste țări mici erau în mod natural unite de o solidaritate împotriva turcilor. Și, ca urmare a acelui ajutor, peste un an, în 1863, prințul sîrb Mihail Obrenovici îi va dărui lui Al I. Cuza o superbă sabie de paradă (aflată, azi, la Muzeul Cotroceni din București) pe care apare adagiul *Amicus certa in re incerta* (din solidaritate cu cititorii educați, nu consider necesară traducerea), dar mai interesant e desenul: pe spadă, un leu și un vultur sînt prinși în luptă împotriva unui șarpe. Leul e și azi pe stema Serbiei, vulturul e și azi pe stema României – dar, evident, șarpele nu era nici atunci și nici acum pe vreo efigie a Imperiului Otoman/Turciei.

Au trecut, de atunci, 160 de ani. Ca și atunci, România și Serbia au azi relații foarte bune – doar că au mai apărut între timp nuanțe: Serbia este azi cea mai rusofilă țară din vecinătatea noastră (poate și pentru că a fost bombardată, în 1999, de NATO/America – într-un moment în care ursul rusesc era în hibernarea postsovietică), iar România și Turcia sînt camarazi în NATO (din 2004) și parteneri strategici (din 2011).

Va spune cineva că istoria e schimbătoare? Nu. Ea e ironică. Schimbătoare sînt doar statele și relațiile lor de putere.

Doi vînători, două epoci

Un alt episod legat de solidaritatea româno-iugoslavă: un episod mai puțin cunoscut publicului larg este întîlnirea (secretă, atunci) pe care Nicolae Ceaușescu a avut-o cu liderul Iosip Broz Tito, pe 24 august 1968, la Vîrșeț (în Banatul sîrbesc).

Rețineți data: 24 august 1968, adică la trei zile după cea mai curajoasă cuvîntare a liderului român împotriva URSS (și a invaziei sovietice în Cehoslovacia), din balconul Comitetului Central, în inima Bucureștiului. Temător că rușii/sovieticii vor invada (și) România, Ceaușescu a mers la Vîrșeț și a cerut solidaritatea lui Tito – anume, ideea era ca Guvernul român și Ceaușescu însuși să se retragă (în caz de atac sovietic) în Iugoslavia și să conducă de acolo un război de *guerilla*. Tito, vulpe bătrînă (singurul lider european care a luptat cu succes atît împotriva lui Hitler, cît și împotriva lui Stalin), i-a spus lui Ceaușescu că românii pot veni oricînd pe pămînt iugoslav – dar fără armată, pentru că în Constituția țării lui se spunea clar că nici o unitate străină nu poate intra *înarmată* pe teritoriul federației lor. Această prevenire l-a mai calmat pe Ceaușescu – mai ales după ce Tito i-a spus că cea mai bună strategie contra sovieticilor nu e să-i provoci, ci să profiți de slăbiciunile lor (dacă nici Tito nu le cunoștea, atunci nu le mai cunoștea nimeni).

La începutul anilor 1950, din *solidaritate* cu URSS, România lui Gheorghiu-Dej îl caricaturiza pe Tito în fel și chip, cel mai adesea descriindu-l drept un măcelar îmbrăcat în uniformă de ofițer, de pe a cărui bardă picura sînge etc. Douăzeci de ani mai tîrziu, la începutul anilor '70, Tito era un mare prieten al României, un lider pe care Ceaușescu îl admira și cu care adora să se întreacă în diverse partide de vînătoare (Tito era considerat un bun vînător, doar că, mai bătrîn decît Ceaușescu cu 26 de ani, era uneori depășit de impetuosul român).

După ce știm în momentul de față, Nicolae Ceaușescu a regretat sincer moartea lui Tito, în mai 1980. Se considera, din unele puncte de vedere, solidar cu el.

Bulgaria, surioara noastră (răzbunătoare)

Prin anul 1867, chiar dacă România încă nu era independentă, totuși marja noastră de manevră politică, în nordul Dunării, era considerabil mai mare decît cea a vecinilor din sud – bulgarii, atunci sub otomani. Bulgaria creștină era, într-un fel, sora noastră mai mică, de care o solidaritate zonală ne-a legat în mod natural. În acel an, 1867, un autentic erou al bulgarilor, pe nume Hristo Botev, s-a stabilit în București; el, alături de alt erou, Vasili Levski, au rămas mărturie, în decada ulterioară, a complicității noastre împotriva otomanilor. O stradă centrală a Bucureștiului de azi se cheamă încă Hristo Botev – cu argumente.

Dar, la 45 de ani după venirea lui Hristo Botev pe pămînt românesc, izbucnea Primul Război Balcanic. România nu s-a implicat. Dar armata română s-a activat brusc în anul următor, 1913, cînd Bulgaria a dat semne că dorea să devină *mai mare*, în dauna Serbiei și a Greciei. Cum o *Bulgarie mare* nu convenea nici României, regele Carol I a decis intrarea noastră în cel de-al Doilea Război Balcanic, atacînd spre Sofia. În urma tratatului de pace, în același an, Dobrogea de Sud (Cadrilaterul) revenea României – spre disperarea Bulgariei, care nu ne-a iertat niciodată această ofensă, drept care i-am avut dușmani și în 1916, și în 1940.

Dansul generațiilor

Concluzia? Statele mici și/sau în nevoie au dese episoade de solidaritate reciprocă. Lucrurile se complică însă atunci cînd vreunul din aceste state vrea să devină *mai mare* (în Europa, aproape toți avem o imagine mentală a statelor noastre potențial expandate). În 1969, China și URSS a avut un autentic război pe granița dintre ele. Astăzi, cele două state își declară „prietenie fără limite“. Două generații s-au născut între timp. Vom vedea ce va urma peste alte două generații.

Adrian Cioroianu *este profesor universitar și director al Bibliotecii Naționale a României. Cea mai recentă carte (editor):* A fost odată ca niciodată Partidul Comunist Român, 1921-2021, *Editura Polirom, 2021.*

DILEMA
Solidaritate

Bogdan BUDEȘ

Ce m-a împins să-i ajut pe refugiații ucraineni?

– cîteva gînduri –

Cînd am primit mesajul că la autogara Filaret e nevoie de traducători de rusă pentru primirea refugiaților, m-am îmbrăcat și m-am dus fără să mă întreb de ce o fac. Presupun că cineva care se aruncă în apă cînd vede un om scufundîndu-se nu se întreabă de ce o face. Presupun că nici după aceea nu se apucă să teoretizeze ce anume l-a îndemnat să sară în apă. Probabil că e ceva în care se activează cînd pierderea vieții nentă, habar n-am… Nu știu ce-aș fi dacă nu știam rusă. În alte situații, protejat resursele, timpul și ener nu sînt un revoluționar, nu vreau să schimb lumea. Cred că lumea e bună așa cum e, iar schimbările trebuie să fie naturale, organice. N-am mai participat la acțiuni de voluntariat pînă acum. Poate că e felul meu de a participa la războiul drept al ucrainenilor împotriva satrapului criminal și invadator de la Kremlin. Poate că a contat și stratul de aversiune față de ruși, față de nenorocirile cu care ne-am ales ca țară de pe urma prezenței lor aici. (Clasicii ruși, fie ei din literatură sau din muzică, n-au nici un amestec. Trebuie să fii idiot să încurci borcanele. Plus că mulți refugiați ucraineni sînt etnici ruși.) Nu am reacționat după un sistem de valori conștient, după regulile unui „crez“ bine stabilit al solidarității, compasiunii și tot așa. Pur și simplu, ceva irațional s-a activat în mine și m-am pus în mișcare. Eu nici măcar nu mi-am afișat steagul Ucrainei la profilul de Facebook…

E foarte posibil ca unele persoane, multe notorii, care au exprimat de-a lungul timpului puncte de vedere conservatoare să fi adoptat o poziție „nuanțată“ sau „prudentă“ față de implicarea în ajutorul dat refugiaților ucraineni tocmai pentru că au observat cum în activitatea asta s-au remarcat ONG-urile și voluntarii lor. Iar ONG-urile, e un lucru deja stabilit printre conservatorii *hardcore,* sînt văzute ca „agenți ai progresismului“. Logica lor, a acestor conservatori vigilenți – greu de dus de nas, nu-i așa? –, a fost simplă: ăștia și-au găsit încă o „cauză“ după ce „plandemia“ a slăbit și nu mai pot „salva vieți“ cu vaccinarea. O spun cu toată responsabilitatea: să identifici în gesturile banale de ajutor față de femei care fug de război cu cîte doi sau trei copii mici de mînă, față de bătrîni invalizi sau nu, față de o populație civilă vulnerabilă în cel mai înalt grad o formă de „salvaționism“ vinovat ideologic e o dovadă de subumanitate. Sau de orbire ideologică, dar de semn contrar. Oamenii ăștia s-au descalificat moral, pentru mine, definitiv.

Poate că unii au nevoie de o „cauză“ în viață, de o direcție care să le dea un scop. Lipsa unui scop în viață e una dintre problemele omului postmodern. Și, nu de puține ori, își aleg cauze ridicole – salvarea planetei, de pildă. Dar în cazul de față nu vorbim de fantasme și gogorițe motivate ideologic. Vorbim de oameni care stau cîte șapte ore pe noapte într-o autogară mizeră ca să dea ceva de mîncare unor femei speriate care și-au părăsit, împreună cu copiii și cu o pisică vîrîtă într-o pungă de supermarket, casele bombardate cu două zile în urmă. E asta o „cauză“ sau e ceva ce face diferența între om și hienă?

De cînd a început războiul, de cînd Rusia și-a dezvăluit natura barbară prin invadarea Ucrainei, am văzut cu ochii mei mii de refugiați ucraineni. Nu e vorba de bărbați în floarea vîrstei care devastează orașele Europei, așa cum am mai văzut în trecut, cînd alte valuri de refugiați s-au revărsat asupra Europei, ci de acele categorii la care ne gîndim în primul rînd cînd se scufundă un vapor: femeile și copiii. Comparațiile pe care le-am văzut între refugiații de atunci (războiul din Siria) și cei de acum sînt dezonorante sau interesate: ele sînt fie produsul unor troli activi ai Kremlinului – de care România e plină! – sau al unor idioți utili (știu, e deja un loc comun să afirmi asta, dar e o constatare la îndemînă). E aici, cred eu, aruncat în față un sofism al solidarității. Cu cine să fiu solidar? Cu bărbați tineri care vin și devastează magazine, violează și agresează femei pe stradă în noaptea de Anul Nou (vezi Köln), care, prin prezența lor, vor să schimbe obiceiurile locului (vezi Germania, unde elevelor li s-a cerut să poarte pantaloni pentru că în sălile de sport erau cazați musulmani)?

Am în Rusia prieteni și cunoștințe care au plătit amenzi sau care au făcut zile de arest pentru că au protestat împotriva războiului. Dar balanța nu este echilibrată. Una e să plătești amendă sau să stai închis zece zile, alta e să-ți cadă o bombă peste blocul în care locuiești și să mori ars de viu, în țara ta, atacată pentru împlinirea viselor imperiale ale unui dement, Putin Vladimir Vladimirovici. Probabil că resursele mele sînt limitate: simt să fac gesturi, să mă pun în mișcare, să-mi sacrific timp și energie pentru cineva care riscă să-și piardă viața. Și nu doar riscă, ba chiar și-o va pierde dacă nu pleacă așa cum au plecat oamenii ăștia, mulți dintre ei cu cîteva pungi de plastic în care erau îndesate cîteva haine. Cînd or să vină în România ruși care pleacă din Rusia cu strictul necesar, pleacă pentru că le e rușine sau groază, cînd vor denunța regimul lui Putin într-o manieră care le pune viața în pericol, eu, unul, voi reacționa la fel. Și nu mă interesează dacă la punctul de primire stau alături de conservatori, progresiști sau liberschimbiști. Ce avem de împărțit la nivel de viziune despre lume o putem face după ce se termină războiul, dar ca să putem face asta trebuie să mai avem o lume în care să ne putem înfrunta.

Ce a făcut Rusia lui Putin începînd cu 24 februarie 2022 nu s-a mai întîmplat în Europa de 70 de ani. După 70 de ani de pace, buboiul militarist care este Rusia, urmașa URSS – bastionul ipocrit al păcii –, s-a spart. 75% din ruși, arată un sondaj recent, ar fi de acord cu invadarea Poloniei. Ăștia sînt „oamenii simpli“ atît de invocați de cei care deplîng soarta „ingrată“ a poporului rus. Ce punte de solidaritate aruncă oamenii ăștia între Rusia lui Putin și restul lumii civilizate?

***Bogdan Budeș** este regizor de teatru și traducător.*

■ ■ ■

Mircea KIVU

Cîteva ipostaze ale solidarității

În zilele astea, cuvîntul „solidaritate“ se asociază automat cu Ucraina, cu refugiații de acolo. Într-adevăr, a fost impresionantă promptitudinea și vigoarea cu care societatea civilă a reacționat la drama șuvoiului de femei fugite din calea războiului cu copii de mînă. Și n-a fost doar o reacție emoțională, de moment; la mai mult de o lună de la începutul agresiunii ruse, românii s-au organizat și acordă un sprijin substanțial refugiaților ucraineni.

Dacă simțiți nevoia de energie pozitivă, recomand o vizită în grupul de Facebook *UNIȚI PENTRU UCRAINA – Об'єднані за Україну – United for Ukraine*, care are peste un sfert de milion de membri: apar anunțuri dintre cele mai diverse, de la solicitări sau oferte de locuință, locuri de muncă, donații de tot felul, transport... Ei bine, e spectaculos de văzut cum, în cel mult o oră, fiecare solicitare își găsește cel puțin o rezolvare. (Nu pot să nu menționez numele europarlamentarului Vlad Gheorghe, inițiatorul și organizatorul grupului.)

Riguros vorbind, reacția românilor față de suferința refugiaților ucraineni nu se înscrie în definiția solidarității. De la Durkheim încoace, solidaritatea – fie ea mecanică sau organică – se manifestă între membrii aceluiași grup. Avem de-a face, mai degrabă, cu manifestări de empatie, de altruism. Pe de altă parte, putem explica reacția față de suferințele vecinilor noștri (și) prin teama că și noi am putea deveni victimele unei agresiuni similare. În memoria colectivă se păstrează imaginea „soldatului sovietic eliberator“ transmisă de părinții și bunicii noștri. Așadar, identificarea cu victimele actualului război e extrem de ușoară – femeile acelea care trec granița cu copii de mînă sînt ușor de confundat cu surorile și soțiile noastre –, ceea ce nu se poate spune despre refugiații sirieni veniți în anii trecuți. (Oricum, comparația cu reacția față de alte fluxuri de migranți nu poate merge prea departe, date fiind dimensiunile atît de diferite ale impactului celor două fenomene în România.)

În fața unei asemenea risipe de solidaritate, nu putem să nu ne întrebăm de unde a apărut ea, la un popor care ar putea fi mai degrabă caracterizat drept individualist: la noi, ajutoarele sociale sînt percepute drept un îndemn la lene, voluntariatul e un obicei exotic, implicarea în viața comunității e socotită din start drept zadarnică, îmbulzelile pentru o drujbă „la ofertă“ au proporții epice. Ca să înțelegem, propun un excurs în istoria mai mult sau mai puțin recentă.

4 martie 1977, cutremur de 7,2 grade. În cîteva minute, mii de oameni au fost îngropați sub dărîmături, zeci de mii au rămas fără locuință. Pe măsură ce s-a răspîndit (din om în om, radioul și televiziunea au fost mute cîteva ore bune) știrea despre locurile dezastrelor, cohorte de oameni s-au adunat în zonele calamitate pentru a-i salva pe cei blocați sub dărîmături. Și au muncit toată noaptea și în zilele următoare, fără să-i organizeze nimeni. Au urmat valuri de gesturi prin care oameni simpli făceau ce puteau ca să-i ajute pe „sinistrați“ (ăsta era cuvîntul folosit): de la primirea în locuințele proprii pînă la ajutor pentru repararea caselor și donații în bani.

În sine, asemenea manifestări de solidaritate ne-ar putea părea banale. Dar în contextul totalei absențe a unor forme de structurare a societății civile și al unui sistem în care orice inițiativă „fără voie“ era din start subversivă, această explozie de solidaritate spontană a fost semnificativă. Ca prin minune, cîteva zile după cutremur, Radio Europa Liberă nu numai că nu a mai fost bruiat, dar a și putut fi apelat telefonic din țară – cu justificarea transmiterii de informații despre persoane care ar fi putut fi victime ale seismului (un fel de *„marked safe“ avant la lettre).* Aș zice că românii au folosit solidaritatea ca pe o formă de manifestare a libertății interzise. Poate că nu e întîmplător că importante disidențe față de regimul comunist au apărut în preajma anului 1977: Paul Goma, Vasile Paraschiv.

Un alt episod, mai recent. Martie 2020. *Lockdown* în toată Europa și o angoasă generalizată. În țările occidentale se moare pe capete. O parte din conaționalii plecați la muncă în străinătate se află în situații incerte: fie că nu aveau un loc de muncă legal, fie că cel pe care îl aveau a dispărut. De departe, situația din România pare mult mai bună (și așa a fost, pe parcursul primului val), îmbolnăvirile se numără cu zecile, nu cu miile, decesele sînt încă rare. În condițiile astea, mulți români aflați în străinătate au decis să se întoarcă. S-au suit în mașini și, înainte să se închidă granițele, au pornit spre Est, spre acasă. Au fost cozi de zeci de kilometri la granițele țării. Numai că aici i-a așteptat, din partea unei bune părți a societății, o reacție gregară de respingere: Ce căutați aici, să ne aduceți boala? (Ca și cum nu de aici erau ei.) Voi sînteți vinovați de răspîndirea virusului ucigaș. (Veșnica nevoie de țapi ispășitori.) Nu, se pare că gena solidarității nu e prea clar înscrisă în ADN-ul poporului nostru. Sau, dacă e, e dotată cu abilitatea de a se ascunde foarte eficient.

Tot în 2020 a venit cel mai de preț (pentru mine) exemplu de solidaritate. Este legat de sociologul și profesorul Vintilă Mihăilescu, cel care ne-a bucurat ani la rînd cu „Socio-hai-hui“, rubrica sa din *Dilema veche*. În 2019 se aflase că, suferind de o boală cruntă, avea nevoie urgentă de o operație în străinătate. Trebuia adunată o sumă imensă (parcă 300.000 de euro). Era nevoie ca oamenii să se solidarizeze cu mai mult decît un *„like“* sau o semnătură pe o petiție care cere o demisie – astea știam că sînt ușor de realizat. Ei bine, miracolul s-a produs. Într-un timp foarte scurt, au fost peste 5.000 de oameni care au donat bani. Și nu era vorba „decît“ de un universitar, nu o vedetă de televiziune sau vreun fotbalist celebru. Operația a fost efectuată, Vintilă a mai primit un an de viață alături de cei dragi; noi am primit în dar cartea minunată pe care a scris-o în acel răgaz – *În căutarea corpului regăsit. O ego-analiză a spitalului*. Marele dar pe care l-am primit noi toți atunci – în același martie 2020 – a fost dovada că încă mai avem resurse de solidaritate, că ne putem strînge împreună și din iubire, nu doar din ură. E bine că știm asta.

***Mircea Kivu** este sociolog.*

■ ■ ■

Cristina CILEACU

Știm ce înseamnă cu adevărat un război?

Politica externă este tot mai „sexy“ pentru public. Evenimentele din lume forțează populația să înțeleagă că oricine poate fi afectat de ceva ce se întîmplă în altă țară. Adaptarea masei la preocupări relativ noi îmbunătățește și vocabularul. Cuvinte precum *război* sau *solidaritate* sînt cunoscute de public. Sensul lor însă abia își dezvăluie profunzimea și, după posibilități, oamenii reacționează.

Descoperim războiul, deși războaie sînt în lume dintotdeauna, doar că departe de noi. Conflictul din Ucraina, care este la granița noastră, ne-a făcut atenți. Dar știm ce înseamnă cu adevărat un război? Din reacțiile imediate ale populației, răspunsul pare să fie nu. Avem idee despre ce înseamnă război, am citit în cărțile de istorie și mai nou vedem imagini la știri și pe toate rețelele de socializare. Dar lipsa cunoștințelor aprofundate a produs panică. Oamenii au făcut coadă la combustibil, pașapoarte, pastile cu iod și ulei de floarea-soarelui. Vine războiul, deci ne urcăm în mașini și fugim. Ne trebuie pașaport, pentru că buletinele românești nu mai sînt suficiente pentru plecarea din țară, de război fugi cît mai departe. Vrem pastile cu iod, pentru că dacă Putin dă cu bomba nucleară, iodul ne ajută să supraviețuim. Uleiul de floarea-soarelui va fi folosit pe drum să prăjim ceva, nu știm ce, sau măcar să facem o salată, doar că nu vom avea din ce.

Aceste reacții arată cît de puțin știm, de fapt, despre război. Nu ne punem problema rutelor. Fuga de război nu se face pe DN, infrastructura este printre primele obiective-țintă într-un conflict. Trebuie să știi să citești o hartă, nu doar să te bazezi pe o aplicație. Trebuie să știi rute ocolitoare, punctele cardinale și să evaluezi spațiul prin care te deplasezi. Nu știm ce efecte poate produce o bombă nucleară și credem că ne ajută să rămînem în viață două pastiluțe cu iod. Nu știm ce ar trebui să punem într-un bagaj în situația-limită în care chiar ar trebui să devenim pribegi prin lume. Dar avem ulei! Se scumpește, am aflat la știri că Ucraina era producătorul important al acestui produs. Această informație nouă a anulat-o complet din minte pe cea veche: România produce chiar ea ulei de floarea-soarelui. Sîntem o țară agricolă, dar nu ne mai place agricultura, este *not cool*, neinteresantă.

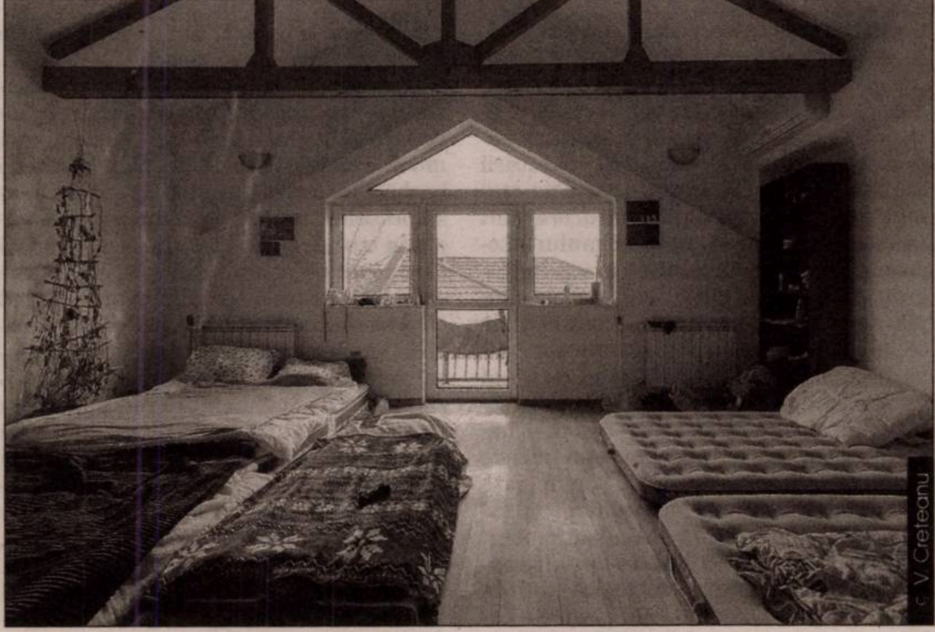

c V. Creteanu

Conservele sau biscuiții, adică alimente care rezistă pe termen lung, lipsesc de pe listele de cumpărături pe care populația le face în caz de război. La noi contează stocurile de ulei de floarea-soarelui, pentru că va fi scump. Oamenii fac și ei cît știu. Neîncrederea în autoritățile române, care nu are cum să fie condamnată, duce la astfel de rezultate. Iar autoritățile nu se străduiesc prea mult să calmeze poporul sau măcar să-i dea niște explicații elementare despre ce să facă dacă vine războiul și la noi. Nu este suficient să anunți că totul va fi bine.

Ne minunăm cît de bine rezistă armata ucraineană în fața asaltului armatei ruse. Oamenii aceia sînt pregătiți din timp, știu că Rusia înseamnă o amenințare constantă. Îmi place mereu să dau exemplul Lituaniei, care are un website și o broșură scrisă pe înțelesul oamenilor fără experiență militară, cu sfaturi utile despre ce anume trebuie să faci cînd te confrunți cu amenințări armate. În cele 60 de pagini pe care le are cărticica lituaniană sînt informații și desene despre toate situațiile pe care le poate dezvolta un război urban. Cetățenii sînt informați cum este cel mai indicat să reacționeze în fața diferitelor pericole. În plus, sînt învățați să recunoască uniformele și însemnele militare, ca să facă diferența între cele corecte și cele pe care o armată inamică le poate falsifica. Așadar, nu este neapărat nevoie să știi să folosești arme, de cele mai multe ori este suficient să știi să fugi, pe unde, de cine, ce să ai în rucsac, cînd să vorbești, cum să nu plîngi și alte astfel de lucruri, care pot să pară banale, dar, de fapt, îți salvează viața. Oamenii informați supraviețuiesc. Iar statul lituanian se asigură că cetățenii primesc noțiunile de bază despre supraviețuirea în caz de război.

Oamenii au făcut coadă la combustibil, pașapoarte, pastile cu iod și ulei de floarea-soarelui.

Stăm mai bine la capitolul solidaritate. Românii sînt solidari cu ucrainenii. Solidaritatea lor este una spontană, bazată pe emoții. Nu poți rămîne indiferent cînd vezi femei și copii care vin pe jos din țara lor, cu un bagaj pe care abia îl cară, și au nevoie măcar de o vorbă bună și o masă caldă. Românii au sărit în ajutorul ucrainenilor și au arătat lumii că umanitatea este la ea acasă și aici.

Frica este un alt declanșator al solidarității românilor cu ucrainenii. Trecutul nostru istoric are amprenta atrocităților comise de ruși și frica de ruși ne trimite automat lîngă cei care suferă în prezent din cauza aceleiași nații. Trăim în pace de aproape 80 de ani, avem democrație de puțin peste 30 de ani. Vedem ce fac rușii în Ucraina și ne gîndim automat că putem fi noi următorii. Așa că îi ajutăm pe cei care suferă din cauza rușilor aproape din instinct, pentru că știm măcar de la bunicii noștri ce înseamnă „eliberare“ din perspectiva rusească.

Doar că războiul, inclusiv cel din Ucraina, înseamnă timp îndelungat, presupune anduranță. Iar solidaritatea activată de instinctul primar se tocește repede. Apare desensibilizarea și o vedem deja: dar pentru copiii români de ce nu faceți la fel? Și vin acum ucrainenii să ne ia locurile de muncă? Ambele contexte sînt neaprofundate, simpla existență a copiilor români care trăiesc în sărăcie crîncenă și a locurilor de muncă neocupate arată, de fapt, o lipsă de interes pentru aceste situații. În primul rînd, din partea statului român și, în al doilea, din partea majorității copleșitoare a românilor. Preocuparea se limitează, în cea mai mare parte a cazurilor, la nivelul comentariilor, nu la acțiuni concrete care să producă schimbări reale. Dar, hei! Am atras atenția, am semnalat o problemă, ne-am plîns că alții nu fac nimic, spre deosebire de noi, care tot nimic nu facem, dar nu sîntem alții! Ca întotdeauna cînd este greu, comentariile de pe margine aparțin celor neimplicați. Solidaritate înseamnă ce facem, ce am făcut, niciodată ce vom face.

La nivelul statului, solidaritatea politică s-a manifestat rapid. Istoria noastră cu Ucraina are momentele ei neplăcute, dar, în fața pericolului rus, aces tea au fost lăsate în spate, cum era f resc. România are momentele ei de turitate politică. În plan extern, sî foarte apreciați de parteneri pentr regulă acceptăm decizia majorită măcar nu ne opunem ei în mod evi atunci cînd nu sîntem de acord cu cev România este țara în care poți să ai încredere. Din perspectiva românilor, parcă sînt mai dulci „strugurii“ din Polonia. Avem mereu impresia că polonezii sînt favorizați prin comparație cu noi și că ei primesc mai multe la schimb cînd acceptă ceva. De cele mai multe ori așa este, dar asta nu pentru că are cineva ceva cu noi, ci pentru că atitudinea noastră are nevoie de îmbunătățiri. Solidaritatea cu binele, cu democrația și cu pacea face parte din valorile pe care le protejează și politica statului, și cetățenii lui.

La nivelul oamenilor însă, solidaritatea de azi se poate transforma în profit mîine. O altă regulă a războiului este că, pe lîngă numărul mare de refugiați, crește și numărul de traficanți. Într-un război, oricine și orice devine marfă. Femeile și copiii sînt cei mai vulnerabili, iar destinația prostituție poate deveni noul destin forțat pentru mulți refugiați. Deja, în Europa, cele mai multe prostituate provin din România și Ucraina. Ucrainencele sînt acum o pradă și mai simplu de vînat, pentru că cele mai multe sînt nevoite să ia viața de la capăt în condiții care par prietenoase, dar tot străine sînt. Întotdeauna, în confuzia, haosul și trauma războiului, „binevoitorii“ sînt doar la un zîmbet distanță.

Păi, și de ce nu au făcut românii la fel și cu sirienii? Și din Siria veneau oamenii pe jos în Europa, și ei aveau cîte o bocceluță pe umăr și copii în brațe. Este adevărat, grosul refugiaților sirieni ne-a ocolit din cauza geografiei, dar cei care au ajuns aici nu au stîrnit același val de solidaritate, pentru că numărul era redus. Chiar și așa, concluzia pe care au tras-o rapid comentatorii obișnuiți să se priceapă la orice a fost că românii nu sînt solidari cu sirienii.

Culturile noastre diferă, dar experiențele mele cu românii din toată țara au fost, într-o majoritate copleșitoare, extraordinare. Este greu de crezut că cei mai mulți români ar ridica din umeri dacă le-ar cere ajutor femei siriene, acoperite de *hijab*, pentru ele și copiii lor. Românii sînt prietenoși cu străinii și, oricît de mult ar încerca diferite grupuri de agitatori să ne facă să credem altfel, faptele arată adevărul. Iar dacă solidaritatea devine un sentiment, atunci capătă stabilitate și poate să ne ajute să avem o imagine de sine sănătoasă.

c adevarul.ro

***Cristina Cileacu** este jurnalistă la Digi24 și produce emisiunea* Pașaport diplomatic.

■ ■ ■

Cătălina DUMITRESCU

Podul solidarității

Un pod compus din mai multe scînduri puse una lîngă cealaltă pe lungimea a două bare paralele care devin suport și care, prin această alăturare, devin un lanț creînd legături, legături care unesc două părți îndepărtate, facilitînd trecerea dintr-o parte într-alta. Matei Vișniec, în cartea sa *Iubirile de tip pantof, iubirile de tip umbrelă,* descrie o taforă sublimă a podului din Avignon traversează Ronul, unul dintre ca- cestuia este rupt, fiind amputat apei în decursul anilor. Podul o scurtă paranteză, avea 22 ar în prezent mai are doar pa- e care se opresc în mijlocul rîului, mai poate ajunge de partea cealaltă, r pot fi vizitate. Rezistența celor patru coloane prezente însumează o distanță de aproximativ un kilometru și ele sînt un simbol al rezistenței în fața intemperiilor timpului. Metafora podului rupt folosită de scriitorul Vișniec este adusă în carte avînd sensul rupturii dintre public și actori. Partea podului lipsă trebuie refăcută simbolic la fiecare reprezentație, iar construcția acestuia este făcută din cuvinte, sentimente, corpuri umane, și nimic din ce vor aduce actorii în construcția capătului podului nu poate fi un răspuns greșit.

Avînd în minte această formidabilă metaforă m-am gîndit că un pod al solidarității umane au construit oamenii din întreaga lume prin donațiile făcute, protestele de stradă, oferirea propriilor case și alimente, necesare oamenilor care fugeau din calea atrocităților războiului pornit de un om tulburat psihic cum este Putin, care a decis să invadeze o țară din senin și să omoare civilii. Cred că valul uriaș de empatie și de solidaritate a pornit tocmai din înțelegerea la nivel personal că nu sîntem atît de în siguranță cum eram tentați să credem și că oricînd putem fi expuși unei asemenea situații. A dispărut sentimentul de siguranță și dureros este că vine după o perioadă tare greu de gestionat pentru întreaga omenire, cum a fost pandemia, care a epuizat deja mult din resursele noastre psihice. Războiul se hrănește cu puținele resurse pe care le mai avem și este o traumă la nivelul lumii, iar consecințele le vom vedea în anii care vor veni. Scriam naiv, nu cu mult timp în urmă, că azi trăim într-un secol sigur în care războaiele nu mai sînt o amenințare directă și credeam că nu vom trăi invazii la propriu peste o altă țară și peste civili. Iar tot ceea ce trăim în ultimii ani ne destabilizează la nivelul chimiei organismului nostru, descărcăm cortizol și adrenalină în cantități mari, iar rezultatul este că ajungem să ne desensibilizăm și să consumăm din ce în ce mai mult acești neurotransmițători care rescriu hărți neurale ale creierului, ajungînd să trăim în stare de alertă și de vigilență care scurtcircuitează alte canale neurale, astfel încît nu mai reușim să reglăm chimia corpului și a creierului. Toate aceste modificări chimice se vor observa în acțiuni de precauție permanentă, într-o anxietate paroxistică, o stare de suspiciune crescută și chiar de paranoia. Cred că vom observa în următorii ani mulți oameni afectați, cu manifestări de precauție exagerate. Și cum oare să nu fim, cînd sentimentul că trăim într-o lume sigură, guvernată de lideri sănătoși psihic, a dispărut? Oare nu are trebui să fim mai atenți și să construim niște politici în care sănătatea mentală să devină prioritară?

Consecințele sociale nu vor întîrzia să apară și vom obosi să ajutăm, de aceea este nevoie ca autoritățile să fie capabile să construiască împreună cu societatea civilă, nu împotriva ei, deoarece oamenii care au fugit din calea războiului se vor confrunta cu modul în care sînt priviți, de la milă la compasiune, la respingere, la stigmă, la frică de ei. Avem nevoie să explicăm celor din preajmă, acolo unde sesizăm stigma de genul „Dar pe ai noștri cine îi ajută?“, că acești oameni nu au nici o vină pentru ce trăiesc, că au fost nevoiți să plece din casele lor pentru că altfel ar fi însemnat să moară și că nu și-au dorit și propus să utilizeze din resursele alocate alor „noștri“. Sîntem un întreg și trăim în plină traumă cu toții. Este o omogenitate a societății pe care pandemia a adus-o întîi prin faptul că ne-a fost arătat că nu contează nici bogăția, nici religia, că boala afectează – și acum războiul – pe oricine. Nu există negociere cu moartea.

Există nevoie pură de a dărui,
dar și nevoi narcisice în actele generoase.

Solidaritatea pe care societatea civilă a arătat-o în momentul declanșării războiului nu surprinde, deoarece societatea noastră s-a mobilizat ori de cîte ori a fost nevoie, înțelegînd necesitatea implicării. Șocul trăit cînd am văzut imaginile și grozăvia actelor barbare ne modifică comportamentele. Unii dintre oameni sînt încă în stare de șoc și nu pot internaliza ceea ce văd, altora nu le pasă atît timp cît bunăstarea și viața de zi cu zi a lor nu suferă modificări, nu îi interesează și, oricît de greu este de înțeles alegerea acestora, ei sînt parte a lumii în care trăim. Dar să-i privim pe cei foarte mulți care au construit un pod al solidarității, s-au implicat cu mult diferit față de alte dăți, poate, și sînt un exemplu al generozității și bunătății care-i locuiește.

Dorința de a ajuta înseamnă putere, iar sociologul E. Durkheim a utilizat termenul de „efervescență socială“ pe care îl regăsim în ritualuri religioase, în sentimentul că aparții unui grup și te integrezi activ în acesta. Cînd îți sufleci mînecile și ajuți concret simți cumva că contribui puțin la a stopa din suferința și trauma prin care trec oamenii care sînt nevoiți să lase tot ce au și să-și strîngă viața într-o pungă. Sentimentul de neputință este un sentiment greu de gestionat care vine la pachet cu sentimentul de vină. E o trădare a minții noastre în plină desfășurare ca noi, cei care sîntem la distanță, să ne bucurăm de viață și de primăvară, iar la cîțiva kilometri oamenii să fie uciși și deportați. Parcă privim un film din al doilea război mondial și care nu se termină pentru că nu are cum, e realitatea zilelor noastre și nu un film. Este dificil de procesat această nouă realitate.

Ajutăm dintr-o nevoie intrinsecă de a face bine. A dărui ne oferă un sens mai amplu și mai profund, ajutăm din frica de a nu fi noi, la rîndul nostru, expuși unor asemenea situații, ajutăm dintr-un preaplin emoțional și afectiv, pentru că unii oameni sînt construiți intrinsec într-o structură generoasă și au capacitatea de a iubi pe cei din preajma lor. Ajutăm din frica de singurătate deoarece solidaritatea înseamnă comunitate și apartenență, sprijin și regăsire în ceilalți. Avem nevoie să fim conectați în asemenea momente cu cei din jur mai mult decît oricînd. Ne ajută să simțim că sîntem parte și că nu sîntem singuri. Practic, ne luăm pentru noi o stare de bine atunci cînd ne implicăm. Ne ajută să ne putem exprima compasiunea și grija, empatia și blîndețea prin alinarea pe care o oferim. Sînt sentimente extraordinar de puternice după care tînjim să le trăim și, deși e cumva cinic să le simțim în aceste momente, ne sînt de un real ajutor pentru a ne păstra sănătatea psihică. A dărui este o recompensă intrinsecă ce are și valențe extrinseci cum ar fi recunoașterea socială, validarea și respectul primit. Avem nevoie să nu ne simțim invizibili și nici singuri și cred că tocmai această identificare cu refugiații a mobilizat atît de mulți oameni, avem nevoie să ajutăm ca să ne ajutăm pe noi. Chiar dacă este un act narcisic actul de a ajuta, este un narcisism bun, pe care îl putem multiplica constant. Este atîta nevoie de bine. Cred cu tărie că sîntem majoritar buni, doar că sîntem răniți emoțional, nevăzuți și neauziți suficient.

Pentru a putea ajuta trebuie să ne ajutăm pe noi mai întîi. Sînt oameni care se implică cu mult peste resursele lor fizice și emoționale, iar acest lucru nu poate avea decît consecințe negative în viața lor. Se impune să învățăm să fim atenți la acest *burnout* al voluntarului, deoarece dacă ne vom îmbolnăvi nu vom mai putea fi de folos deloc – din contra, vom lua din alte resurse umane care se vor concentra în a ne ajuta pe noi. Avem nevoie să ne dozăm efortul, să delegăm, să cerem ajutorul și să ne asumăm și limitele în cît putem face.

Așa cum în lume sînt oameni buni, la fel sînt și oameni răi. Și pe unii, și pe alții ne diferențiază structura genetică neurală, factorii de mediu influenți, propriul istoric de viață transgenerațional care duce la formarea celui individual. Oricît nu ne-ar plăcea, aceasta este realitatea, iar istoria ne-a arătat-o și ne-o arată într-un mod atît de crud. Unii devin structuri bune și generoase, alții devin răi și egoiști într-un mod patologic. Există nevoie pură de a dărui, dar și nevoi narcisice în actele generoase. Un filantrop generos este motivat de dorința de a fi respectat și apreciat pentru generozitatea sa. Există și riscul de a ajuta împotriva voinței celui aflat în nevoie și de aici se pot desprinde multe discuții. Cît de etic este? Cît de mult este despre cel care ajută și nevoile acestuia și nu despre cel aflat în nevoie? Cînd ajutăm? (Cum este în cazul unui om afectat de o tulburare psihiatrică în plin episod decompensat, pentru că aici trebuie intervenit cu internarea nevoluntară, un act pe cît de firesc pentru a-l proteja pe cel suferind de propriile acțiuni, dar și pe cei din jur, atunci cînd comportamentul său devine violent și imprevizibil, pe atît de dureros pentru toți cei implicați.)

O nișă este aceea unde puterea de a ajuta poate fi observată la politicieni care se transformă pe parcursul mandatului: deși pleacă la drum cu intenții bune, puterea pe care o capătă le poate distorsiona imaginea dacă nu sînt o structură matură emoțional și o pot întoarce împotriva celor care sînt în nevoie. Puterea de a ajuta poate însemna pentru unii un mod cinic de a fi datorită beneficiilor pe care ți le oferă, cum ar fi o poziție înaltă social din care se obțin foloase financiare și materiale mari, toate sub masca bunului samaritean.

Admirația și puterea exemplului vin din faptele bune făcute public, nu în tăcere. Este nevoie să avem de unde ne inspira pentru a învăța să dăm mai departe. Generozitatea se învață, la fel cum se învață și empatia. Iar acolo unde cineva vrea să vadă ceva întunecat în cel care face gesturi bune și generoase este vorba despre ceea ce-l locuiește pe acesta, despre proiecțiile distorsionate proprii, dar și despre invidie. Pentru că a nu aprecia un act de generozitate și a căuta să vezi ceva rău în el arată cum te locuiești pe tine însuți. Iar aici vorbim de un om în care locuiește durerea cel mai probabil a unui copil care a fost nedreptățit, care s-a luptat pentru a avea, de cele mai multe ori vom descoperi că a trăit în rivalitate cu frații sau colegii lui pentru a avea și pentru a se simți important. Invidie pentru că, neavînd atunci cînd ar fi trebuit, unii oameni dezvoltă această invidie pentru posesiunile celorlalți, dar și pentru acțiunile și sensul pe care unii și-l găsesc în viață, iar a vedea acest lucru la ceilalți atît timp cît ne luptăm cu propriile acțiuni care nu aduc satisfacția dorită și cu incapacitatea de a ne găsi un sens mai înalt decît satisfacerea propriilor nevoi duce la a simți furie, ură și invidie la adresa celorlalți. Invidie pentru starea de spirit a celuilalt.

Principiul solidarității, „unde-s doi puterea crește“, aduce și sentimentul de control într-o lume care pare că a luat-o razna complet. Avem nevoie să simțim, măcar parțial, că lucrurile sînt sub controlul nostru. Solidaritatea umană este cimentul dintre oameni, iar în urma pandemiei care ne-a afectat – și datorită faptului că a trebuit să păstrăm distanța socială –, acum cred că e o formă de recuperare a acesteia, este nevoie de apropiere, de a te simți conectat, de a fi parte din comunitate pentru a reduce angoasa morții pe care războiul și pandemia au scos-o la suprafață într-un mod extrem de violent și de neașteptat. Sînt multiple cercetări psihologice care demonstrează legătura dintre comportamentele altruiste și nivelul înalt al stării de bine, al satisfacției simțite, al unei stări de sănătate mai bune, o stimă de sine bună, dar și faptul că sînt experiențe pline de sens. Ne oferă un sens al vieții, ceea ce luăm și ceea ce dăm la rîndul nostru lumii. Sînt oameni extrem de generoși care-și găsesc un sens în a ajuta, care au un preaplin afectiv și care sînt structuri de oameni buni. Doar buni, fără nici un „dar“ și fără nici o virgulă, și care nu oferă așteptînd ceva în schimbul a ceea ce au oferit. Oameni cu calități și slăbiciuni, nu supereroi și nici personaje ideale, în care predomină doar binele și lumina, aceștia pot fi catalogați ca fiind structuri *„pleasant“*, sînt cei care caută să facă și să fie pe placul celorlalți, uneori cu prețul epuizării lor. Și oare cîți dintre noi nu ne regăsim aici? Dar aceste comportamente, din perspectivă psihologică, sînt rezultatul unor traume, iar ca mecanism de supraviețuire ne-am dezvoltat acest tipar de a fi. Este igienic pentru sănătatea noastră să conștientizăm că putem ajuta, dar este necesară măsura implicării și depășirea fricii de a spune *nu* în fața unor solicitări. Lumea nu poate fi salvată de un singur om, este nevoie de noi toți pentru a o salva și a o păstra pentru urmașii noștri.

Închei fredonînd refrenul copilăriei: *Sur le Pont d'Avignon / L'on y danse, l'on y danse / Sur le Pont d'Avignon / L'on y danse tous en rond.*

***Cătălina Dumitrescu** este psiholog.*

DILEMA
Solidaritate

Anda DOCEA

Ca o bucată de plăcintă caldă

La două zile după ce a izbucnit războiul în Ucraina, mă întorceam cu trenul de la munte, împreună cu doi prieteni. Cînd am ajuns în Gara de Nord, se făceau primele pregătiri pentru refugiații ucraineni. Începuseră deja să treacă în țară cu mașinile, dar, în perioada următoare, erau așteptați să vină și cu trenul în număr mare. În gară am găsit doi voluntari la o masă, cu cîteva sticle de apă și un caiet în care își puteau lăsa datele de contact cei care doreau să ofere cazare. Veniseră, peste zi, cîțiva refugiați, în trecere prin România. Prietenii mei, Anca și Ovidiu, s-au înscris rapid în tabel. Mi-au spus că oricare dintre noi am putea fi, la un moment dat în viață, în situația de a avea nevoie de ajutor. Și ne-am bucura să-l primim. Realitatea din cuvintele lor încă mi se părea greu de dus. Era 26 februarie.

Situațiile de criză de acest gen ne activează solidaritatea, spun specialiștii. Nu doar empatia, ci și dorința de a face parte dintr-un întreg, de implicare. În majoritatea cazurilor, există un element care declanșează trecerea de la contemplare la acțiune. Pentru Eli Neicuț, om de comunicare și voluntar de cursă lungă, impulsul a apărut cînd a văzut un interviu cu ucraineni despre meseriile lor de dinainte de război. Unul era programator, altul avocat, altul designer. Iar azi au schimbat mouse-ul din mînă cu o armă. Apoi a aflat că la gară vin copii singuri, trimiși de părinți ca să scape de război. Împreună cu Mădălina Preda, care caza deja în casa părintească familii de ucraineni, au apelat la prieteni, voluntari, organizații, firme pentru a strînge ajutoare în alimente, haine, medicamente, produse pentru bebeluși și a le trimite în centre din București, apoi la graniță și dincolo de ea. Expert în organizare, Mădălina și-a folosit abilitățile pentru a face tot procesul transparent. În fiecare zi, posta pe Instagram o listă cu necesarul de produse, data și ora transportului în pregătire, destinația, iar ulterior fotografii cu finalizarea lui. Au trimis donațiile la spitale, maternități, biserici, azile de bătrîni de peste graniță, iar prin ucraineni care au înlesnit legătura au reușit să distribuie ajutoare și în puncte din nordul țării.

Eli și Mădălina au început cu un singur portbagaj plin de produse. Au ajuns la o dubă, apoi la mașini de tonaj mai mare și, în cele din urmă, la un TIR de 30 de tone, în cea mai mare parte cu alimente, dar și cu pături și saltele, care s-a încărcat pe 6 aprilie pentru Cernăuți, urmînd ca de acolo distribuția să se facă în mai multe comunități din toată țara, inclusiv la un centru de copii cu dizabilități. Au păstrat contactul cu voluntarii de la gară și cu nevoile lor, iar la sfîrșitul unor zile ajungeau acolo cu ajutoare. La gară aleargă peste tot, încercînd să rezolve problemele refugiaților și pe ale voluntarilor, Alina Cernea. Are 34 de ani, lucrează la o firmă de evenimente private și a început să se implice strîngînd bani pentru a cumpăra medicamentele de care era nevoie la depozitul Mădălinei. I-a plăcut energia găsită și a rămas voluntar la sortat haine și produse, apoi a ajuns în gară într-o seară și a simțit că acolo poate ajuta mai mult, avînd contact direct cu refugiații. Am vorbit cu Alina într-o duminică în care avea deja făcut planul săptămînii următoare: „Luni și marți muncesc de dimineața pînă seara să-mi las evenimentele în ordine la serviciu, miercuri, joi, vineri voi fi la gară. La ora 3 mă trezesc și mă pregătesc, în principiu la 4,30 sînt la gară să pun totul în ordine pentru primul tren, care vine la 5,13. Trebuie să-i primim pe ucraineni cu ceaiul și cafeaua calde, cu mîncarea pe masă și cu multe zîmbete“.

c A. Docea

Gara de Nord nu mai are nici pe departe atmosfera de la începutul războiului. Unii refugiați vin cu geamantanele rupte, au nevoie de haine, de medicamente, de ajutor cu copiii, sînt bolnavi sau vor să ducă animalele la veterinar. Trebuie să se refacă mereu stocurile de produse, mîncare gătită și sandvișuri mai primesc de la primărie sau de la diverse firme, dar restul – iaurturi, sucuri, produse de igienă sau pentru mame și copii mici – sînt, cum zice Alina, „din bunătatea oamenilor“ și există cerere încontinuu. Din păcate, apare bariera limbii și e mare nevoie de translatori: „De obicei avem unul sau doi translatori în toată gara, pentru toți refugiații, și «ne batem» pe ei, puțini ucraineni știu engleza, dar ne mai înțelegem prin semne, am mai învățat unele cuvinte“.

„În primele zile de cînd a început războiul, am înghețat atît mental, cît și fizic, copleșită de sentimente de neputință și apoi vinovăție din cauza neputinței“, îmi spune Andreea Retinschi, fotograf cu rădăcini ucrainene și rusești. „Bunicul din partea tatălui era ucrainean, din Odessa, și bunica din partea mamei, rusoaică din Sankt Petersburg. Și tatăl bunicului era rus din Oriol, iar mama ucraineancă din Odessa“, povestește Andreea. A încercat să fie de ajutor și a oferit cazare refugiaților ucraineni în trecere prin România. Întîi a venit la ea Zoia, tocmai din Odessa, pe drum spre Germania, fără un plan sigur. Avea să afle că este tot fotograf de portrete ca și ea și că are același obiectiv preferat. „A devenit atît de clar că Zoia aș fi putut fi eu, undeva într-o țară străină, în casa unui străin, mîngîind pisici și șoptind «Sînt fotograf». Mi-a povestit cum, prima oară cînd au început sirenele, nu știa ce să facă și unde să meargă. A sunat un prieten și s-au uitat la filme pe mobil, cu sirenele pe fundal. Războiul vine peste tine și dacă ești pregătit, și dacă nu ești, nu te întreabă dacă știi ce ai de făcut“, crede Andreea.

Apoi au fost Nadia, mama ei, Elena, și cățelul Harry Potter. Au venit din Mikolaiv, aflat sub asediu, unde au stat două săptămîni într-un adăpost antiaerian, înainte să reușească să plece. „Numele Nadia înseamnă «speranță». Exact asta am simțit și eu în zilele în care au stat la mine. Instagramul ei de dinainte de război era luminos, cu poze cu plante, ea și Harry Potter, și apoi brusc o fotografie cu două lăzi de cocktailuri Molotov la picioarele ei“, își amintește Andreea. Bunica ei le-a descris cel mai bine: „sînt delicate“. A povestit cu ele, mai mult în engleză, dar și în puțina ucraineană pe care o mai ținea minte de la bunicul. În ultima seară împreună, ele i-au pregătit ceai, sandvișuri și portocale aduse din Ucraina, iar Andreei i se pare că i-au oferit mai mult decît ar fi putut ea să dea: „Încă există blîndețe și umanitate în mijlocul terorii și violenței. Ambele extreme vor exista mereu, contează doar cea pe care o hrănim“.

Și pentru Adriana Șerban, care lucrează în domeniul educației, a fost greu să își păstreze rațiunea în această anxietate colectivă: „Am fost în vamă la Isaccea în primele zile după începutul războiului, din nevoia de a mă uita în ochii oamenilor care veneau și de a le spune că îmi pare rău și că o să depunem oricît efort e nevoie pentru ca ei să ajungă aici și să fie în siguranță“. Apoi a ajutat cîteva zile la gară, a condus de acolo persoanele care aveau nevoie de cazare, în special mame cu copii, spre familii care își arătaseră disponibilitatea de a le primi și ulterior a ajuns, împreună cu alți oameni implicați, la ideea creării unui spațiu în care familiile de ucraineni să stea împreună. Așa a apărut inițiativa civică „Mame ajută mame“, din dorința ca mamele ucrainence să se poată susține reciproc, iar copiii, cărora poate le e greu să se liniștească într-un centru mare, să se joace între ei în siguranță. Greenpeace Romania le-a oferit un sediu, iar de atunci au fost ajutate peste 300 de persoane cu cazare, alimente, haine, produse de îngrijire, jucării și alte obiecte necesare copiilor, dar și cu servicii medicale și juridice.

Despre ucraineni, Adriana crede că „fiecare are modul lui de a procesa experiența prin care trece, unii sînt mai deschiși, altora le ia un pic mai mult timp să aibă încredere. Există această barieră de comunicare care duce la dificultăți, dar în același timp lasă și mult spațiu non-verbalului. Cu majoritatea, cu cei cu care am petrecut mai mult timp, ne înțelegem și prin semne, iar cînd e vorba de emoție, ea depășește și semnele, și cuvintele“.

Povestea pianistei și compozitoarei Tetiana Șabaieva din Odessa este cea a sutelor de mii de ucraineni care fug din calea războiului, cu gîndul la copiii lor. A ajuns într-o noapte în autogara Filaret cu fetița ei de aproape 6 luni, nepotul de 13 ani și mama ei de 71 de ani. Planul era să meargă în Franța și avea cu ea multe bagaje cu rochiile de scenă. Ideea de a organiza un recital caritabil a apărut firesc, iar Tetiana a acceptat rapid propunerea venită de la „Mame ajută mame“. În timp record s-a organizat un concert găzduit de ArCuB, iar Tetiana și-a dorit ca toți banii strînși din vînzarea biletelor și din donații să ajungă la centru, pentru ca și alte familii să fie primite cu aceeași căldură.

„70 de pungute cu plăcintă, atît am reușit după 12 ore de muncă. O gustare pentru o mînă de oameni, dintr-un singur autocar. Toată ziua am tras cu genul acela de energie pe care o ai cînd știi că faci o faptă bună ca să rezolvi o faptă rea. Pffff! Inimă neroadă! Cum să oprești războiu' cu o biată plăcintă?!“, scria pe Faceb Andreea Nicolae. Îmi povestește că mele zile ale războiului, nu ma cientă nicăieri. Se proiecta în menilor de la televizor. De ! Dordea, vecina ei din Otopen este nevoie de ajutor pentru cei prin autogara Filaret și a hotărît că ce știa mai bine: plăcintă moldovenea că, așa cum învățase de la mătușile ei din Dersca, localitate de frontieră cu Ucraina. „Am ajutat toți cei din casă, cu toată inima: cumpărături, aluaturi, umplutură, pregătirea plăcintelor, tăvile, împachetarea. Răducu, care are cinci ani, a colorat și a lipit pe fiecare pungută etichetele cu albastru și galben“, își amintește Andreea.

Anca și Ovidiu Poncea, prietenii mei care se oferiseră din primele zile să ajute în gară, s-au apropiat între timp de o familie de studenți arabi, în ultimul an la medicină în Harkov, care locuiesc acum la niște cunoștințe, în vecinătatea lor. El din Egipt, ea din Tunisia. „Au trăit oroarea războiului foarte devreme, orașul lor fiind la doar 35 km de granița cu Rusia. Practic, s-au trezit pe 24 februarie, la 5 dimineața, sub bombe. După patru zile și nopți petrecute în buncăr, au plecat spre Slovacia. Nu au reușit să treacă granița, așa că au venit în România. Tot ce-și doresc este să poată reveni în Ucraina și să-și finalizeze studiile. Mai aveau trei luni pînă la examenul final, după șapte ani de studii (un an pregatitor și șase de medicină)“, aflu de la Anca povestea lor.

În România au ajuns, de la declanșarea războiului pînă la începutul acestei luni, peste 630.000 de ucraineni. În jur de 80.000 au rămas, iar peste o mie au fost angajați cu carte de muncă, fiindu-le puse la dispoziție posturi în sectorul HoReCa, IT, construcții. Va fi încă nevoie de ajutor, iar ei vor veni în România în continuare. E posibil ca entuziasmul voluntarilor și al donatorilor să se mai domolească, iar după ce au petrecut, unii dintre ei, 12-14 ore pe zi încercînd să ajute și nealocîndu-și timp pentru a se odihni și a procesa ce se întîmplă, să se simtă epuizați, copleșiți de poveștile oamenilor care plîng sau nu înțeleg limba, se simt pierduți de orice știau și uneori vor să se întoarcă din drum, dar nu mai au unde.

Cînd crizele au astfel de proporții, specialiștii în natura umană recomandă să ne bucurăm în continuare de lucrurile bune din viețile noastre și, mai ales, să rămînem conectați. Războiul a adus cu el și acest uriaș val de solidaritate, prin care am refăcut conexiuni uitate și am legat starea noastră de bine de a celor din jur – cu fapte care au fost, la început, la fel de mici ca o plăcintă moldovenească.

(varianta integrală pe www.dilemaveche.ro)

■ ■ ■

Propuneri de *Dileme vechi* pentru viitor:

● **Spaime**

James FOX

Istoria culturală a lumii povestită de culori

La începutul lui mai 1898, o mică ambarcațiune cu pînze a ancorat în apele albastre ca cerul dintre Australia și Papua Noua Guinee. La bord se aflau șapte oameni de știință britanici care călătoriseră peste 10.000 de mile ca să studieze comunitățile de indigeni din Strîmtoarea Torres. Voiajul lor de două luni nu fusese ușor. Parcurseseră ultima etapă a călătoriei prinși de puntea unei nave cu două catarge de patruzeci și șapte de picioare în mijlocul unor furtuni feroce, iar cînd ajunseseră în cele din urmă pe Insula Murray, erau murați, arși de soare și sufereau de rău de mare. Printre ei se afla un tînăr psiholog, William Rivers, a cărui faimă se întemeiază acum în primul rînd pe tratamentul psihozelor traumatice din timpul Primului Război Mondial. Însă în 1898 era preocupat de studiul viziunii umane și se alăturase expediției ca să investigheze percepția vizuală a unor oameni care, considera el, erau „suficient de aproape de condiția primitivă ca să fie absolut interesanți“.

În următoarele patru luni, a examinat peste 200 de localnici, evaluînd acuitatea lor vizuală, percepția spațială, sensibilitatea față de diferențele de lumină și viziunea culorilor. Testele lui Rivers au indicat că, deși locuitorii din Strîmtoarea Torres vedeau foarte bine – în unele privințe mai bine decît europenii –, păreau incapabili să identifice anumite nuanțe. Nu aveau nici o problemă să distingă negru, alb, roșu, galben și verde, dar făceau mari eforturi în fața probelor albastre. Unii subiecți amuțeau, nesiguri pe ei, alții strigau cuvinte legate de negru și verde, iar cîțiva îi imitau pe vizitatorii englezi, pronunțînd „bulu-bulu“. A rămas fascinat pînă la marginea nedumeririi de răspunsurile lor. Cum era posibil ca un popor cu vederea cît se poate de ascuțită să nu facă față unui test atît de simplu? Cum era posibil ca o comunitate înconjurată de un nesfîrșit cer albastru și de întinsul albastru-adînc al mării să fie atît de lipsită de sensibilitate față de acea culoare?

Cînd avea șapte ani, Lazarus Geiger și-a pus în minte să învețe toate limbile din lume. Nu a reușit însă să-și ducă intenția la bun sfîrșit – a murit la vîrsta de patruzeci și unu de ani –, dar pînă la treizeci parcursese o bună parte din marile opere literare ale lumii. Spre uimirea lui, a descoperit că termenii de bază legați de „albastru“ lipseau aproape cu desăvîrșire din *Rig-Veda*, din *Avesta* zoroastriană, din *Edda* nordice, din Noul Testament, din vechile scrieri chinezești și semitice și din multe alte scrieri clasice grecești. Descoperirile lui Geiger, prezentate pentru prima dată în cadrul unei conferințe ținute la Frankfurt, în 1867, au fost de-a dreptul uluitoare: milioane de rînduri de text și zeci de milioane de cuvinte, dar practic nici unul dedicat uneia dintre cele mai răspîndite culori din lume. „Veți fi de acord“, a încheiat el, „că o asemenea serie de concordanțe nu poate fi considerată întîmplătoare.“

Concluziile lui Geiger au produs unde seismice în întreaga lume academică, iar în deceniile următoare filologii, filozofii și medicii europeni s-au întrecut să explice cauza fenomenului. Mulți au considerat că răspunsul era de natură fiziologică: popoarele antice, la fel ca popoarele pe care Rivers și colegii săi le-au studiat, erau atinse de „acianoblepsie“: nu distingeau culoarea albastră. Dar cum putea fi explicată o incapacitate la scară atît de largă? Oftalmologul german Hugo Magnus a afirmat că ochiul a suferit schimbări de-a lungul timpului: pe măsura evoluției omului, retina a fost mai expusă luminii și astfel mai sensibilă la spectrul vizibil. Albastrul, fiind o culoare „de intensitate scăzută“, avea nevoie de mai mult timp pentru a fi percepută decît majoritatea celorlalte culori. În culturile vechi și „primitive“, spunea el, acea evoluție nu a fost încheiată. Teoria lui Magnus a atras o mulțime de susținători distinși, printre care și Gladstone.

Albastrul, între rar și absent

Dar teoria a fost în cele din urmă negată în 1969, cînd antropologul Brent Berlin și lingvistul Paul Kay au publicat lucrarea *Basic Color Terms*, care a demonstrat că larga nerecunoaștere a albastrului a fost urmarea unor variații nu de percepție, ci *lingvistice*. Examinînd douăzeci de limbi (studiu pe care l-au extins mai tîrziu la o sută de idiomuri), au arătat că practic toate limbile au dezvoltat termeni specifici culorilor în aceeași ordine. Totul a început cu distincția dintre negru și alb, după care s-a creat un termen pentru roșu și pentru verde și galben (ori, uneori, galben și verde), iar apoi – și *doar* apoi – a venit și albastru.

Pe urmă au venit culorile mai complexe (printre care cafeniu, purpuriu, roz, portocaliu și cenușiu). Cu toate astea, Berlin și Kay au descris multe limbi – inclusiv dani din Papua, hanunóo din Filipine și tzeltal din America Centrală – care chiar și în 1969 erau lipsite de termeni specifici și stabili pentru albastru. Studii mai recente au identificat șaizeci și opt de limbi are nu fac diferența dintre albastru și verde, folosind un singur cuvînt – numit de lingviști „grue“ – pentru ambele nuanțe, șaptesprezece limbi nu disting albastru de negru, de verde ori de galben, iar două limbi ale aborigenilor australieni – murrinh-patha și kuku-yalanji – nu au deloc termeni de bază pentru albastru.

De ce a fost nevoie de atît de mult timp pentru a atribui albastrului o denumire? Răspunsul, din cîte bănuiesc, este legat de raritatea lui. Spre deosebire de majoritatea celorlalte nuanțe, albastrul adoptă rareori în natură o formă tangibilă. În lume există puține minerale albastre naturale și ușor accesibile, sînt albastre mai puțin de 5% din plante și 8% din fructe, și, deși am putea să indicăm un număr de păsări, pești și amfibii albastre – unele de un albastru aproape electric –, majoritatea doar creează iluzia acestei culori, prin modularea structurilor lor de la suprafață. De fapt, dintre cele 64.000 de specii de vertebrate de pe pămînt, doar două (peștele mandarin și atrăgătorul pește dragonet) sînt pigmentați natural în albastru. Prin urmare, primii oameni s-au aflat doar într-un contact sporadic cu *lucruri* albastre. De fapt, înainte de inventarea vopselelor și pigmenților albaștri, unii poate nu au atins toată viața lor un obiect albastru.

Absent din lume: iată o modalitate reușită de a gîndi despre albastru. Spre deosebire de majoritatea celorlalte culori, albastrul prosperă doar pe tărîmurile nepămîntești ale cerului, ale mării și ale orizontului. Dar pînă și acele arii ale culorii sînt *iluzii*. Cerul fără nori este albastru grație unui proces numit dispersia sau împrăștierea lui Rayleigh: cînd lumina solară străbate atmosfera pămîntului, fotonii albaștri cu unde scurte sînt perturbați de moleculele din aer, smulse de lîngă perechile lor și risipite în toate direcțiile pe firmament. Marea este albastră pentru că reflectă cerul și pentru că apa are tendința să reflecte undele scurte ale luminii, transformînd alte unde în căldură. Orizontul este adesea albastru grație unui fenomen înrudit cu dispersia lui Rayleigh, numit perspectivă aeriană: pe măsură ce obiectele se îndepărtează, sînt învăluite de tot mai multă lumină risipită, luînd un aspect tot mai albastru, înainte de a se topi într-un orizont albastru cețos. Toate aceste versiuni de albastru nu rezidă în suprafețe, ci în profunzimi, nu în obiecte, ci în spațiile dintre ele. Dacă punem într-o sticlă apă dintr-o mare adîncă și albastră, vom constata că este practic incoloră, dacă ne apropiem de un orizont albastru, vom descoperi că nu este și nici nu a fost vreodată albastru. Pe scurt, albastrul este cea mai iluzorie culoare. Ne alunecă printre degete și se retrage cu viteza cu care ne apropiem de el. Asta poate explica de ce, după cum observa odată poetul Robert Frost, „dorim albastru“. Îl dorim pentru că știm că nu-l putem avea.

Această oscilare dintre prezență și absență, această existență în hîrjoană la marginile lumii palpabile reprezintă esența semnificației culturale a culorii albastre. La urma urmei, cum să te uiți la cerul sau la orizontul albastru și să nu te lași purtat de fantezii despre ce se află dincolo de ele? „Așa cum urmărim cu plăcere un obiect agreabil care se îndepărtează de noi în zbor“, scria Goethe, „la fel ne dăm în vînt să contemplăm albastrul, nu pentru că vine spre noi, ci pentru că ne atrage în urmărirea lui.“ Contemplarea albastrului înseamnă să te lași atras într-o călătorie optică de aici acolo, dintr-o lume într-alta. Chiar și simpla pronunție a cuvîntului *blue* înseamnă să pui la cale o asemenea călătorie, din cerul gurii: odată ce se negociază micul prag consonantic dintre „b“ și „l“, cuvîntul dispare în depărtări. Puțini alți termeni care desemnează culori se comportă la fel: *black*/*negru*, *white* / *alb*, *red* / *roșu* și *green*/*verde* sînt delimitate de consoane, *yellow*/galben și *purple*/purpuriu sînt cu dus-întors; în schimb, *blue* / *albastru* este un voiaj cu sens unic, spre orizont.

(fragment din volumul cu același titlu aflat în curs de apariție, în traducerea lui Mihai Moroiu, în Colecția „Savoir-Vivre Aquarelle“ a Editurii Baroque Books & Arts)

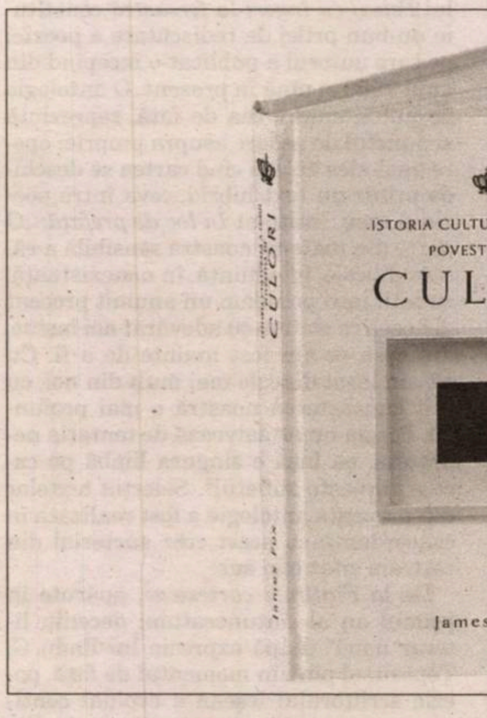

c wikimedia commons

***James Fox** (n. 1982) este director de studii în istoria artei la Emmanuel College, Cambridge, și realizator de documentare la BBC despre arta britanică, cultura japoneză și istoria culorii în artă.*

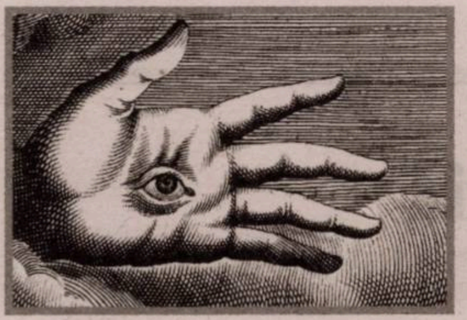

REGIMUL ARTELOR ȘI MUNIȚIILOR

Șerban AXINTE

pentru **poezie**

Metafizica lui Danilov

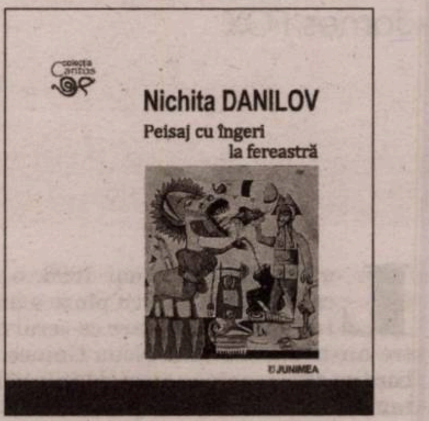

● **Nichita Danilov, *Peisaj cu îngeri la fereastră*, Editura Junimea, 2022.**

Nichita Danilov este un scriitor de mult reținut pe „lista scurtă“ a generației ’80 și nu numai. Critici din generații diferite au evidențiat în analizele lor caracterul atipic al liricii acestuia în raport cu practica lunedistă, dominantă la acea vreme. De altfel, Octavian Soviany afirmă că „Nichita Danilov se diferențiază de grosul promoției optzeciste, cultivînd un lirism metafizic, întemeiat pe tehnica aglutinărilor imagistice stranii, uneori dezvoltate narativ în fabule sau alegorii. Lirica lui Danilov e una a transobiectului, care e determinabil doar ca diferență în raport cu realul; el constituie fața ascunsă a acestuia, ce poate fi sugerată prin magia configurațiilor, după regula *cîmpului* constituit din tensiuni care aici sînt metafizice, dar și semiotice“. Anterior, Eugen Simion observase că poezia lui Nichita Danilov din primele trei volume derivă dintr-o anumită stare serafică tulburată de angoasa modernă. Contemplația nu mai poate fi una senină, poezia recurgînd la un simbolism cromatic ce facilitează deschideri spre un univers întunecat de sorginte expresionistă. Bogdan Crețu merge mai în profunzime și apreciază că „poezia lui Nichita Danilov își descoperă o vînă viguroasă în explorarea unei anxietăți, uneori butaforice, a aproximării divinității de către om; ceea ce nu înseamnă că ea capătă accente vizionare, mistice. Lirismul constă, de fapt, în starea febrilă a căutării, a tatonării“.

Apariția la Editura Junimea a volumului *Peisaj cu îngeri la fereastră* constituie un bun prilej de rediscutare a poeziei pe care autorul a publicat-o începînd din anul 1980 și pînă în prezent. O antologie de autor, cum e cea de față, reprezintă și punctul de vedere asupra propriei opere, mai ales atunci cînd cartea se deschide printr-un text hibrid, ceva între poezie și eseu, intitulat *În loc de prefață:* „O parte din materia noastră sensibilă a rămas dincolo, în neființă, în nonexistență: cu toții însă posedăm un anumit procent din ceea ce sîntem cu adevărat noi înșine, din ceea ce am fost înainte de a fi. Cu cît am lăsat dincolo mai mult din noi, cu atît cunoașterea noastră e mai profundă. Poezia nu ne salvează de tentația neantului, ea însă e singura limbă pe care o vorbește sufletul“. Selecția textelor din prezenta antologie a fost realizată în concordanță cu acest crez auctorial din care am citat mai sus.

De la *Fîntînile carteziene*, apărute în primul an al „întunecatului deceniu literar nouă“ (după expresia lui Radu G. Țeposu) și pînă în momentul de față, poezia scriitorului ieșean a evoluat continuu, propunînd mai multe tipuri de discurs, „la concurență“ unul cu altul, în spațiul unui registru unitar, original prin maniera de reactualizare a unor formule poetice clasicizate.

Textele reunite în acest volum dovedesc o încredere absolută în simbol și în metafora culturală amplă. Multe dintre poeme au la origine experiențe livrești, în vreme ce altele pot fi considerate prelucrări personale, fantasmatice, delirante ale acestor experiențe. În volumul *Cîmp negru* (1982), de pildă, o mare recurență au figurile dostoievskiene ale „dublului“. Pretutindeni poetul este secondat de proiecția sa care tinde să devină autonomă: „Stă în spatele meu cel a cărui umbră sînt eu / și-mi sprijină spatele. Umbra i s-a scurs / de pe trup și trupul i s-a înnegrit tot. / Dacă ar bate / un pic de vînt s-ar prăbuși în cenușă“. Modul predilect de a se vedea pe sine în raport cu lumea este cel mai bine reprezentat în poemele *Finita la commedia* și *Nouă variațiuni pentru orgă*. În aceste două texte, vocile distincte (ilustrate prin simboluri culturale arhicunoscute, Kiril, Ferapont, Lazăr) primesc fiecare cîte o dublură (Celălalt Kiril, Celălalt Ferapont, Celălalt Lazăr) sau sînt organizate în jurul unei voci unice, invariabile, în pofida metamorfozelor de suprafață pe care aceasta le suportă: „În spatele camerei stau eu / travestit în Faust. / În spatele meu, tot eu / travestit în Mefisto / În dreapta lui Faust și în stînga mea, / de asemenea eu, travestit / într-o femeie de stradă / În stînga lui Mefisto / și în dreapta mea, / eu, travestit într-un copil de cor“.

Întemeiat pe astfel de dihotomii, metamorfoze și sciziuni, tematice sau formale, discursul poetic al lui Nichita Danilov nu rămîne doar la nivelul simplei consemnări a disocierii eului. *Nouă variațiuni pentru orgă* e o parabolă complexă în care „dublul“ funcționează ca un *raisonneur* discret, dar capabil de a răstălmăci, cu fiecare nouă intrare a sa în scenă, ordinea lumii. În acest poem sînt concentrate temele majore pe care scriitorul le-a valorificat în mod diferit și în volumele următoare. Motivul creației derivă dintr-unul mult mai subtil, cel al palimpsestului. Călugărul Kiril își scrie psaltirea în interiorul unei fîntîni, „eu îl urmăresc foarte atent: nu trebuie să-mi scape nici un cuvînt. Tot ce scrie el, eu transcriu într-o altă psaltire, dar nu cu cerneală, ci cu nisip. Orice boare de vînt îmi poate da peste cap tot ce am scris“. Această lucrare nouă, efemeră, numită la un moment dat „psaltirea modernă“, este supravegheată în chiar momentul scrierii ei de către fratele Ferapont, care seamănă izbitor cu Fiodor Mihailovici Dostoievski: „Dacă fac cumva o greșeală de stil, el îmi scapă o pietricică în cap. Cînd nu știu exact unde să pun virgula și ezit între un punct și o virgulă, el mă corectează. Toate acestea nu mai au nici o importanță, îi spun. În psaltirea modernă nu se mai folosesc multe semne de punctuație“. De aici reiese pregnant viziunea lui Nichita Danilov asupra literaturii actuale, în general, și asupra literaturii sale, în special. Mai mult decît atît, fragmentul de mai sus justifică în mare măsură și alegerea titlului pentru una dintre antologiile sale anterioare (2005); Ferapont pare a fi conștiința superioară la care autorul se raportează mereu.

(fragment din prefața volumului)
(varianta integrală
pe www.dilemaveche.ro)

■ ■ ■

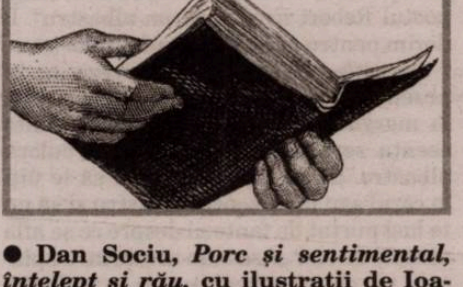

Cosmin CIOTLOȘ

pe de altă **carte**

Contemptus mundi

● **Dan Sociu, *Porc și sentimental, înțelept și rău*, cu ilustrații de Ioana Drogeanu, Editura Polirom, 2021.**

„M-aș întrista să-mi fie înțeleasă prefața asta ca un manifest literar“, avertizează Dan Sociu în deschiderea celui mai recent volum al său. Înțeleasă, nu. Dar instrumentată ca atare, mă tem, n-are cum să nu fie, de vreme ce, oricît de personal, eșafodajul argumentativ e convingător, deci fertil pentru eventuale puneri în perspectivă. Despre ce e vorba? De mai bine de un deceniu, Sociu pare înclinat spre diverse forme de recurs la prozodia așa-zicînd clasică. Fie că ține de măsură și restricții numerice (mă gîndesc la acele „Sonete în alexandrini“ din *Poezii naive și sentimentale* sau la ciclul, pînă nu demult inedit, „Spital“), fie că păstrează rima sau, mai frecvent, asonanța (ca în *Uau* sau în *17 poezii)* – tendința e clară. Publicînd acum, sub titlul *Porc și sentimental, înțelept și rău*, o serie de poeme mai vechi, Sociu se decide să gloseze asupra ei.

Faptul mi se pare important pentru că pune discuția „în albie“, epurînd-o de inutile generalități. Sigur că un poet, de ieri sau de azi, poate opta pentru orice formă de expunere stilistică. În definitiv, nu există alegeri revolute: Șerban Foarță sau Ileana Mălăncioiu sau Octavian Soviany coexistă fără probleme cu Petre Stoica sau Magda Cârneci sau Dan Coman. Întrebarea e: ce anume îl poate apropia de asemenea constrîngeri metrice pe un poet calificat de critică drept minimalist și *frondeur?* La această chestiune particulară, Sociu răspunde de două ori mai particular, convocîndu-și *experiența*, și nu cine știe de presiune a *tradiției literare* (asta deși, cu umor deghizat, plasează, în chiar prima pagină a prefeței, o trimitere la cel de-al șaselea *revisionary ratio* din *Anxietatea influenței).* Decisivă e, spune Dan Sociu, relația cu existența, pe care un poet e dator să o exploreze cu o curiozitate alertă: „Cum iubesc (dar și urăsc) banalul lumii, pe cel mai specific posibil, viața mea, așa cum o știu, am aplicat formele fixe la tot felul de anecdote și observații cotidiene și am văzut cum se ridică viața măruntă la alt nivel, o transfigurare mistică, dar și politică, democratică, nu mai explic“ etc.

Să spun că o atare dispoziție coboară, după Sociu, pînă în prima copilărie, cînd accesul la propria noastră sensibilitate e mediat de cadențe și de potriviri silabice: de aici senzația acută de familiar pe care ritmul și rima reușesc s-o suscite. Aș zice că, dacă nu e un manifest pentru o anumită punere în scenă a versului, această prefață reprezintă totuși, de la un capăt la celălalt, o declarație pe cît de freatică, pe-atît de fermă în favoarea raportului intim cu substanța realității pe care poezia îl stabilește. Departe de a fi o evadare, cum se crede adeseori profund incult, avem de-a face cu un contact nemijlocit, somatic aproape, memorabil formulat în numai cîteva cuvinte: „te culcă pe real, ca legănatul unui tren“. Tocmai această convingere, pe care Sociu o întreține de douăzeci de ani (atît au trecut de la debutul cu *borcane bine legate, bani pentru încă o săptămînă)*, e cea care justifică întru totul actualul chip al poeziei sale. Nu o „schimbare de macaz“ se petrece în *Porc și sentimental...*, ci un *update*.

De altfel, combinatorica „formelor fixe“ (s-o luăm ca atare: poetul forțează sensul sintagmei, extinzînd-o la tot ce ține de inerentele restricții prozodice), folosită inconsecvent și abandonată uneori cu totul, mi se pare secundară aici. Crucial e, în schimb, efectul de priză directă. După acesta, Sociu se orientează cu predilecție: „uite și natura, astea sînt dealuri, / vorbim ceva, nimic romantic / pînă să ne întoarcem la un vin, la un ceai / nimeni nu mai are o minte romantică / nu cred că mai există așa ceva / eu care sînt poet n-am o minte romantică / deși poate că am avut / nu-mi pare rău după ea, nu mă simțeam bine / prefer ceaiul, picioarele fierbinți, zîmbetele / flori în vaze, burghezie / fără țipete-n noapte, fără chin / nici un chin, numai respirație“. E-adevărat, cu oarece îngăduință se pot stabili și-n acest poem anumite cantități ritmice, dar trebuie să admitem că, *all in all*, are mai multe grade de libertate decît ne-am aștepta. Mai multe, oricum decît această nostalgică și, în final, ludic-rimbaldiană proiecție: „pentru că-mi uit vîrsta de cînd sînt cu tine / apariția mea în vitrinele mate mă întristează / pe Toamnei, pe la început de toamnă, la amiază / un băiat spre toamna vieții tinerește-naintează / pentru că-mi uit vîrsta de cînd sînt cu tine / vitrinele mate oglindesc pe un altul / nu sînt eu, e celălaltul“.

Și, oricum, infinit mai multe decît cele în care Dan Sociu își îngăduie mici artificii pur și simplu tehnice și privilegiază, de pildă, rimele interne cu alură de parigmenon („toate-mi sînt străine, deși-mi par încă familiare / ca unui basarabean panoul gării Basarab“) și cu anse culturale dintre cele mai adînci. Ca, de exemplu, în „călătoria aliterativă“ de la p. 81 (să aibă ea legătură, oare, cu „eternitatea iterativă“ a lui Dimov?), unde „trenul spre Sandwich“ apare la un rînd distanță după niște „sendvișuri cu ouă“, unde stația „Rye“ rimează, omofonic, cu românescul „rai“ pentru ca, peste încă un vers, s-o descoperim și într-o traducere mascată: „ce bună-i în sendviș pîinea de secară“. Tot aici, între micile diversiuni tehnice aș plasa și disoluția de accente din începutul altui poem: „zboară zilele ca zidurile-n Siria / și mi se pare că în fiecare zi plătesc chiria? / rimează bizar, dar așteaptă puțin / că-mi știu meseria“. Curios e că, și fără această repliere de tip *pince-sans-rire*, ceva-ceva tot s-ar fi ales: și anume, un *innuendo* (e drept, prea puțin cunoscut) spre bizarul versificator de secol al XIX-lea State Prudănescu, care găsea cu cale să se plîngă, el, proprietar, de moravurile contractuale ale asociaților săi: „Așa se petrec lucrurile în Europa / Și chiar în Austria / Iar nu ca căpitan Căpităneanu / Care nu mi-a plătit chiria“.

Dar, încă o dată, nu din aceste subtilități filologice derivă (aici și aiurea) excelența lui Sociu, ci, mai degrabă, din încăpățînarea de a fi una cu lumea fără să ia cele ale lumii prea în serios.

■ ■ ■

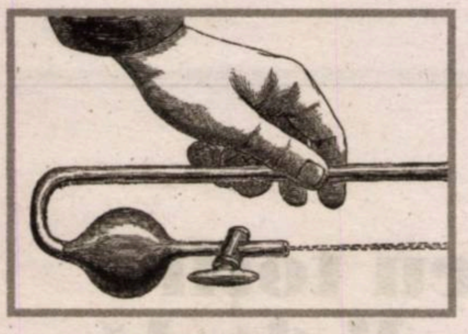

Oana STOICA

rosencrantz & co

DJ Cupidon & The Love Hoarders

● *Partea 1. Iubirea* Texte ale întregii echipe. Regia: Petro Ionescu, dramaturgia: Cosmin Stănilă și Petro Ionescu, scenografia: Alexandra Budianu, muzica: Alexandru Condurat, asistență de regie: Dominik M. Iabloncic, Ioana Toloargă, Roxana Țentea. Cu: Andrada Balea, Cătălin Filip, Alina Mișoc, Adonis Tanța și Octavian Voina. Spectacolul face parte din proiectul regizoarei Petro Ionescu, *Trilogia Solidarității*, și din programul multianual Perspective, derulat de Reactor de Creație și Experiment. Reactor de Creație și Experiment, Cluj-Napoca

„A trăi înseamnă a iubi, poruncește cartea cea mare / Dar dragostea nu-i de-ajuns – / Inima are nevoie de puțină zburdălnicie!“ Cartea din 2019 a poetului ucrainean Ilya Kaminsky, *Republica surdă* (Casa de Editură Max Blecher), care pare scrisă azi, printre bombardamente, ocupanți și atrocități, are și scurte pasaje luminoase care accentuează, prin contrast, oroarea războiului. Cam așa este și spectacolul de la Reactor de Creație și Experiment din Cluj, *Partea 1. Iubirea*, în care dragostea se învecinează cu trauma familială, conflictul și suferința.

Scena centrală a spectacolului este o masă în familie, în care disensiunile pornesc lent, cu ironii aparent inofensive...

Spectacolul reprezintă debutul regizoral al lui Petro Ionescu, o dramaturgă care s-a format și a crescut odată cu Reactorul clujean și care acum își dezvoltă abilitățile conceptuale și performative prin regie. Este un debut inteligent și asumat riscant, în care regizoarea deturnează teatrul la limita performance-ului și documentarul la granița ficțiunii, iar narațiunea confesională și poezia sînt mixate. Aparent despre iubire, dar mai mult despre contextul ei contorsionat, spectacolul se bazează pe poveștile personale ale artiștilor, redate brut sau prelucrate fictional, intercalate cu pasaje de ficțiune pură care frizează de multe ori clișeul – de la standardele muzicale din emisiunile radiofonice cu dedicații la tiparele conversațiilor din cuplu și familie. Scenografia Alexandrei Budianu configurează un spațiu interior ca pe unul exterior, în care se aglomerează grămezi de obiecte (in)utile, bagajul emoțional pe care îl tîrîm după noi. Imaginea este voit neglijentă, sugerînd o groapă de gunoi în care deșeurile emoționale se adună în răni și creează vulnerabilități. Intimitatea e anevoioasă, plină de gunoaie sub care ne cuibărim într-un confort al (auto) victimizării. Incapacitatea de a gestiona relațiile și emoțiile după ratarea acestora, lipsa inteligenței emoționale (nu există nici un fel de educație psiho-emoțională în sistemul românesc de învățămînt) ne fragilizează, lăsîndu-ne pradă emoțiilor brute, uneori ne pun la pămînt, alteori ne transformă în agresori. Precum mama ale cărei sentimente materne înfloresc dacă copilul se încadrează în normele de frumusețe ale societății (există studii care arată că atașamentul mamei față de copil crește dacă aspectul acestuia respectă tiparele impuse de societate). Reacția mamei este instinctivă. De altfel, o bună parte din spectacol analizează relația cu părinții, în special cu mama, nevoia de dragoste maternă, stîngăciile în manifestarea acestei iubiri în ambele sensuri și diversele forme de expresie ale ei, nu neapărat emoționale. Să muncești în străinătate pentru ca copilul tău să primească „pachete cu lucruri“ e o formă de iubire foarte puternică. Dacă această formă este și cea mai bună, dacă de asta are nevoie în primul rînd un copil, este o altă poveste care ține, din nou, de educația emoțională pe care nu o avem. De altfel, dragostea apare în relație cu precaritatea în spectacol ca un semnal al realității, departe de imaginile și ideile stereotipe despre iubire.

© V. Braga

Desigur, spectacolul nu se rezumă la atît. E și despre dragoste fizică, identități sexuale anormative, îndrăgostirea candidă adolescentină și relații schizoide mature. Scena centrală a spectacolului este o masă în familie, în care disensiunile pornesc lent, cu ironii aparent inofensive, și se agravează pînă cînd explodează într-un conflict efervescent. Este aici ilustrat inteligent mecanismul tensiunilor familiale prin care se acumulează agresivitate care poate duce fie la violență domestică și abuz psihologic, fie la o banalizare a conflictului și la integrarea sa în cotidianul familial, asigurînd porția zilnică de nefericire.

© V. Braga

Așa cum am remarcat deja, arhitectura dramaturgică și dramatică conține elemente de teatru și de performance, juxtapuse într-o producție hibridă, cu un limbaj propriu, în care teatralitatea narativă, bazată pe text, se altoiește simbiotic pe o instalație sonor-coregrafică unde domină sunetul și corpul. E de remarcat contribuția lui Alexandru Condurat *aka* DJ Cupidon, care creează universul sonor prin muzică *live*, cu o gamă largă de influențe care tușează uneori sonorități Radiohead, alteori amintesc de poemele suprarealiste ale Adei Milea. De altfel, muzica funcționează și ca un cadru regizoral, rama convențională este un concert cu DJ Cupidon & The Love Hoarders, doar că produsul fiind un hibrid performativ, concertul conține nu doar sunete, ci toate aceste imagini, stări, cuvinte, obiecte. Corpurile actorilor intră și ele într-un vizual al contrariilor și hibridității: sînt feminine, masculine, androgine, cu siluete și dimensiuni conforme normelor și anormative, un eclectism corporal care deschide diferite trasee, amoruri posibile sau stigmatizări. Și mai este aici o trupă de actori care a crescut la Reactor și al cărei potențial s-a tot rafinat. Alina Mișoc, Cătălin Filip și Adonis Tanța lucrează constant la Reactor și și-au găsit vocile individuale, o anume forță a afirmației la Alina, o expresie specială a reflexivității la Cătălin, o formă de fragilitate cu umor la Adonis. Sînt și doi actori foarte tineri, Andrada Balea, care vine cu un mix între autoironie și stăpînire de sine, și Octavian Voina, care aduce o doză de candoare.

Cu acest spectacol, Petro Ionescu își deschide drum printre formule performative hibride, dincolo de tiparele rigide ale teatrului convențional. Nu este un spectacol perfect. Dar nici iubirea nu e perfectă.

***Oana Stoica** este critic de teatru.*

Adina POPESCU

portrete din mers

Ne-am zoomificat cu toții sau despre teroarea digitală

– unii sau skypizat, alții s-au gugălmitizat –

De prin *lockdown*, am început să primesc mesaje, uneori aproape zilnic, de la diferiți profesori de limba și literatura română din toată țara care mă invitau să particip la întîlniri online cu copiii, adică, în principiu, să intru în direct pe Zoom, Google Meet / Classroom sau ce aplicații or mai fi, că nu le știu pe toate, la ora lor de română. Toate mesajele erau bine intenționate și înduioșătoare, „vreau să le fac o surpriză elevilor mei...“, „v-au citit cărțile și s-ar bucura să vă vadă și să vă audă“, „în acest mod, îi convingem pe copii să participe la orele online“ etc. Inițial, am acceptat aproape toate invitațiile, pînă cînd mi-am dat seama că și ăsta e un job în sine – chiar dacă e „doar“ online, totuși e o întîlnire cu niște copii care te citesc, trebuie să te pregătești un pic, să-ți cauți un loc liniștit în casă, să te îmbraci frumos măcar de la brîu în sus, să ai grijă să nu apară în spatele tău un maldăr de haine aruncate, cuptorul cu microunde, pisica sau partenerul de viață în chiloți, să te gîndești la ce să le spui, inclusiv la niște întrebări pentru ei ca să spargi un pic gheața, căci profesorul de multe ori pasează „microfonul“ invitatului și-l lasă să-și facă treaba, cu un sentiment al datoriei împlinite. Am acceptat și dintr-un alt motiv: mă bucura faptul că profesorii noștri descopereau în sfîrșit, datorită pandemiei, beneficiile tehnologiei și uite că niște copii din Vaslui sau din Slobozia se puteau întîlni cu un scriitor contemporan „în carne și oase“, chiar dacă doar la un mod virtual. Am mai zis de multe ori și poate mă repet – e important pentru copiii de acum să cunoască scriitori „vii“, că de cei morți am avut parte destul noi, în cei 12 ani de școală, mereu am simțit că am un soi de misiune în acest sens. În plus, mi-era și cam dificil să refuz, mă puneam în locul profesorului care probabil gîndea așa: „E *lockdown*, scriitorul ăla tot stă degeaba pe la el pe-acasă, chiar îi e așa de greu să intre o jumătate de oră în direct la ora noastră de română?!“. Treptat, pentru că invitațiile se tot înmulțeau, devenea deja o modă, de parcă profesorii se vorbeau între ei (între timp s-au adunat cîteva zeci, dacă nu chiar peste o sută, pe cele care nimeresc în *spam*-ul de la Messenger nici nu mai îndrăznesc să le deschid), am descoperit că îmi pier cheful și entuziasmul, că încep să obosesc, iar întîlnirile online mi se păreau artificiale sau cel puțin nu se puteau compara cu cele „pe viu“. Gigel se întorcea cu spatele, Alinuța nu mai era atentă, Mihnea își închidea camera sau îi picase Net-ul, Mariei îi mieuna pisica, ca așa-i pe Zoom. Totuși, printre toți acești copii, se nimereau și cîte o fetiță sau un băiețel care într-adevăr îmi citiseră cărțile, pregătiseră nu știu cîte întrebări, vedeam în ochișorii lor de pe ecranul laptop-ului meu o reală curiozitate legată de întîlnirea noastră, pentru ei merita să continui. După ce copiii au revenit la școală, întîlnirile noastre online s-au mutat în sala de clasă și acolo apăreau alte neajunsuri – hărmălaie, se auzea prost, probleme tehnice, nu reușeau să mă vadă pe un ecran decît cel mult copiii din primele bănci. Și pentru că invitațiile și mesajele continuau să vină, iar mie îmi era în continuare greu să refuz, nu știam ce să mai inventez ca să scap, „vă rog, aș vrea să iau o pauză de Zoom, am obosit, puteți reveni după 15 martie?“, era scuza cea mai la îndemînă, avînd speranța că profesorii vor uita pînă atunci. De „Ziua Cititului Împreună“, atunci cînd toți profesorii trebuiau să bifeze activități, am fugit pur și simplu, m-am urcat în mașină și am plecat, „îmi pare tare rău, dar voi fi la munte și nu prea am semnal acolo, la cabană, poate cu o altă ocazie“. Nu credeam că poți face *burnout* de la mesaje și întîlniri cu copiii online, dar poți. Simțeam că mă transform eu însămi în profesor (neplătit, desigur), cu obligativitatea de a face ore online.

> *De cînd cu Zoom-ul, Mess-ul, Internetul, granița între scriitor și cititor aproape că nu mai există.*

În ultimii doi ani și ceva, îmi petrec timpul aproape exclusiv pe ecrane (nici nu mă mir că mă ustură ochii atît de tare și-mi lăcrimează mereu) – ecran de telefon, ecran de computer, ecran de televizor seara, cînd vreau și eu să mă uit la un film. Nu văd un ecran decît atunci cînd mănînc, dorm și citesc (ieșirile în oraș, din păcate, au devenit foarte puține), am ajuns să urăsc ecranele, îmi vine să le fac țăndări pe toate. Pe lîngă Zoom-uri, și mesajele mă scot din minți – lumea comunică de zece ori mai mult decît înainte chiar și atunci cînd nu are ce să comunice. Mi-am scos notificările de peste tot, pentru că fiecare sunet de mesaj îmi provoca un mic atac de panică – cine-o fi și ce mai vrea de la mine? Totuși, îmi verific mesajele compulsiv, am senzația că pierd ceva esențial dacă nu le citesc, iar apoi trăiesc cu sentimentul de vinovăție că n-am răspuns la timp. O altă „modă“: îmi scrie o mămică că va fi ziua fetiței ei, că sînt autorul ei preferat, că vrea să-i dăruiască ultima mea carte și dacă n-am putea să ne întîlnim ca să-i dau un autograf. Mă gîndesc cu nostalgie – oare cum era „înainte“? Păi, era așa: publicai o nouă carte, editura îți organiza un eveniment la o librărie, te întîlneai cu cititorii, exista o sesiune de autografe, oamenii plecau acasă mulțumiți că au văzut scriitorul, au luat și cartea cu autograf. Adică te conformai unui mic protocol, erau niște reguli de bun-simț. Acum, de cînd cu Zoom-ul, Mess-ul, Internetul, granița între scriitor și cititor aproape că nu mai există, îi poate scrie oricine, scriitorul nu mai are intimitate, e la dispoziția cititorului. În fine, e alegerea scriitorului, desigur, nu-l obligă nimeni... Dar îmi amintesc că aveam un prieten scriitor care refuza cu încăpățînare să-și cumpere un banal telefon mobil „cu butoane“, cînd apăruseră deja de mult *smart*-urile. Dacă voiai să-l găsești, nu aveai cum, deși el spunea mereu „sînt acasă“ sau „la muzeu“ (sau pe mail, dar cine mai scrie mail-uri în ziua de azi?), însă oamenii se simțeau descurajați și încetau să-l mai caute. Atunci prietenul ăsta al meu, un om valoros și talentat pe care nu-l știa mai nimeni, mi se părea total anacronic. Am ajuns să-l înțeleg perfect. Însă dacă nu ești pe Facebook, pe Insta, pe TikTok (un alt prieten scriitor, pentru copii de data asta, are un cont activ pe TikTok cu un succes imens pentru cineva care scrie, e viral), pe Zoom și în același timp și pe Mess, cu un cap în ecran și cu o mînă răspunzînd conștiincios la mesaje, ca să „te promvezi“, nu exiști, nu te vrea nimeni. Ca să revin la mama cu autograful, i-am răspuns că voi semna cartea, desigur, doar o rog să vină în cartierul meu, ne putem întîlni la metrou ca să-i fie mai ușor (am mai dat autografe la metrou, n-ar fi fost prima oară). N-a mai venit, a zis că e bolnavă sau poate i s-a părut prea complicat. Totuși, mă roagă dacă n-aș putea să scriu un mesaj personalizat pentru fetița ei și îmi dă cîteva informații despre ea, îi place Harry Potter și urăște activitățile sportive. Sîmbătă seara, îmi storc creierii ce să scriu ca să bucur copilul (un copil străin, necunoscut), în fond era ziua lui. Trimit mesajul pe Mess, am făcut-o și pe asta (lucrurile mici, de fapt, te omoară!). Au trecut 24 de ore, s-a dat cu *seen* pe-acolo, n-am primit nici un un răspuns, nici un mulțumesc, nimic, oi fi scris ceva greșit?

Îmi spune mama: „Dragă, noi vorbim la telefon, dar de ce nu ne și vedem, așa cum face toată lumea? De ce nu vorbim pe Skype sau pe ăsta mai nou, pe Zoom... tu ai auzit de Zoom?“. Ce-o fi apucat-o? „Nu, mamă, nu vreau să ne vedem. Nu mă înțelege greșit, dar prefer să ne vedem în carne și oase, cînd ne-om vedea...“ Mă declar învinsă și anunț oficial aici că nu vreau să mă mai zoomific pentru nimeni. Nu mai pot.

■ ■ ■

ABONEAZĂ-TE ACUM

SCANEAZĂ CODUL QR

CUM TE ABONEZI
✓ **ONLINE:** la http://abonamente.adevarul.ro
✓ **VIRAMENT BANCAR** sau **MANDAT POȘTAL:**
în contul SC ADEVARUL HOLDING SRL, cod fiscal RO18990288,
deschis la BRD - Decebal,
nr. cont RO70BRDE441SV58305914410.
✓ **LA TOATE OFICIILE POȘTALE** / ✓ **FIRMELE DE ABONAMENTE**

Informații și reclamații: abonamente@adevarulholding.ro
Tel: 0790 139 007/0790 139 009 (L-V, 9.00-18.00)

DILEMA VECHE

✓ 3 luni - 75 LEI ✓ 6 luni -127 LEI ✓ 12 luni - 201 LEI

TALON ABONAMENT
Nume .... Prenume ....
Str. .... Nr. ...., Bl. ...., Sc. ...., Et. ...., Ap. ....,
Localitate .... Județ/Sector ...., Cod poștal ....
Telefon .... Email ....
Am achitat suma de .... LEI cu mandat poștal/ordin de plată nr. .... din data ....
în contul SC ADEVARUL HOLDING SRL, cod fiscal RO18990288, deschis la BRD – Decebal, nr. cont RO70BRDE441SV58305914410.
Abonamentul va începe din luna* .... Semnătura ....
Plata se va efectua pînă la data de 25 a lunii în curs pentru ca livrarea să înceapă de la data de 1 a lunii următoare.
Prin completarea prezentului talon sînt de acord ca SC ADEVARUL HOLDING SRL să prelucreze datele mele cu caracter personal pentru activități promoționale și să le dezvăluie terților conform legii nr. 677/2001. Îmi rezerv dreptul să mă opun acestei prelucrări și să solicit ștergerea datelor adresîndu-mă societății SC ADEVARUL HOLDING SRL printr-o cerere scrisă.

Pentru abonamentele plătite cu mandat poștal sau ordin de plată este necesar să trimiteți talonul completat, împreună cu copia dovezii de plată la **SC ADEVARUL HOLDING SRL – Abonamente,** București, Șos. Fabrica de Glucoză nr. 21, Sector 2, cod poștal 020331.

...ÎȚI DĂ DE GÎNDIT

Stela GIURGEANU

Infernul lui Maugham

Zilele trecute, în timpul unei scurte plimbări prin centrul Capitalei, de la Romană la Unirii, mi s-a părut că orașul a devenit o uriașă arenă plină cu gladiatori. Am văzut un bărbat care, în ciuda sirenelor poliției, s-a încăpățînat să traverseze, oprindu-se țîfnos în fața mașinilor, arătîndu-le enervat polițiștilor că semaforul este „verde“ și că este „dreptul“ lui să treacă strada. Puțin mai sus, două femei se luaseră la bătaie în fața unei covrigării, din cauză că una dintre ele „se băgase“ în față. La un stop, o doamnă a venit spre mine cu o sacoșă. Voia să-mi vîndă un sacou, la jumătate de preț. Am refuzat-o, politicos, invocînd faptul că nu aveam *cash*. Brusc, glasul ei mieros s-a transformat, iar doamna a început să urle și să mă înjure. Ceea ce m-a speriat, iar apoi m-a enervat. La fel cum m-au speriat și enervat și celelalte episoade în care am simțit o agresivitate disproporționată, o violență de dragul violenței, o frustrare purulentă la nivel de societate. Și recunosc că nu-mi mai doream decît să ajung, cît mai repede, acasă.

Probabil că am exagerat. Probabil că am avut parte doar de o zi proastă sau, probabil, tocmai pentru că acea zi luminoasă de primăvară era atît de frumoasă, cu toți copacii înmuguriți, cu fiecare tufiș care se împodobise cu accesorii de viață și cu vesele păpădii care se ițeau chiar și din crăpăturile asfaltului dur al urbanului, încît m-a făcut să observ mai abitir înnegurările oamenilor. Probabil că și eu am devenit mult prea sensibilă la agresivitățile stradale, într-o lume saturată de agresivitate, însă în ziua respectivă m-am gîndit aproape obsesiv la propozițiacheie din romanul lui Somerset Maugham, *Of Human Bondage* (tradus în românește prin *Robie):* „Omul se naște, suferă și moare“. O concluzie grea, cît un infern pămîntean, dacă acestea ar fi singurele premisele la care ne raportăm existența.

Contextul actual nu ne dă nici un ghes să zburdăm fericiți și fără nici o grijă.

Și m-am gîndit, mai apoi: cum ar fi dacă o întreagă societate ar începe să-și trăiască viața doar în baza acestor premise: naștere, suferință, moarte? Fără un alt sens, fără bucurii, fără idealuri, fără încredere și fără speranțe? M-am întrebat dacă, într-o lume din ce în ce mai învrăjbită, mai avem resurse de optimism sau ne lăsăm prinși în iureșul realităților, devenind din ce în ce mai pesimiști, mai frustrați, mai agresivi?

Chemarea realităților

În 1928, sociologul american William Isaac Thomas conchidea o întreagă teorie sociologică prin fraza care avea să fie cunoscută drept Teorema lui Thomas: „Dacă oamenii definesc situațiile ca fiind reale, acestea chiar vor deveni reale în acțiunile lor“.

Este vorba despre „Interacțiunea simbolică“, o teorie sociologică dezvoltată în Statele Unite ale Americii, la începutul secolului XX, care analizează comportamentul social prin prisma interpretărilor pe care le acordăm, în mod subiectiv, atît acțiunilor și comportamentelor oamenilor cu care interacționăm. cît și a evenimentelor pe care le trăim. Interpretările subiective („definirea situației“) pe care le dăm gesturilor, cuvintelor și acțiunilor celorlalți construiesc în noi nu doar percepția asupra realității societății în care trăim, dar și caracterul viitoarelor noastre acțiuni și comportamente. Ne definim și acționăm, așadar, în baza unei simbolistici subiective, care deși nu este statică și se poate schimba, în funcție de evoluția contextului social, este mecanismul central al funcționării unei societăți.

Teorema lui Thomas se referă astfel la faptul că interpretarea unei situații, a unor comportamente sau evenimente determină acțiunile noastre viitoare, instaurînd pînă la urmă însăși realitatea pe care noi o percepem. Într-o cheie ușor metafizică, am putea spune chiar că, uneori, invocăm realitățile.

Pesimismul ca instrument ideologic

În 2001, Oliver Bennett, directorul Centrului pentru Studii de Politică Culturală de la Universitatea din Warwick, Marea Britanie, publica un studiu despre cultura pesimismului social – *„Cultural Pessimism: Narratives of Decline in the Postmodern World“* – în care susținea că pesimismul social se construiește în virtutea convingerilor că omenirea se află în declin. În cele mai acute forme ale sale, acest pesimism iese din matca unor percepții culturale (manifestate, de cele mai multe ori, prin artă) și infestează

viața de zi cu zi a fiecărui individ. Chiar dacă ideea de declin al omenirii nu este nouă – autorul făcînd un inventar istoric, din vremuri biblice pînă după cel de-al Doilea Război Mondial –, prezentul aduce ceva în plus. Epoca postmodernă are parte de patru mari narațiuni ale declinului, interconectate și puternic mediatizate: degradarea mediului, degradarea morală, intelectuală și politică. „Nu doar că toate aceste teme au strînsă legătură unele cu altele, implicînd totodată și multe alte domenii adiacente, însă ideea declinului este intens vehiculată și manevrată ca instrument retoric în discursurile critice. (...) Ideea declinului ajunge să-și piardă statutul de obiectivitate, fiind folosită, din ce în ce mai mult, în scopuri ideologice. (...) Percepția noastră despre starea mediului, despre morală, politică și intelectuali devine, astfel, un soi de matrice la care ne raportăm în viața de zi cu zi.“

Pesimismul social

„Pesimismul la scară socială nu poate fi separat de contextul economic și politic“ – susține dr. Eefje Steenvoorden, profesoară la Facultatea de Sociologie a Universității din Amsterdam, autoarea unuia dintre studiile de referință despre pesimismul social, apărut în 2015, *Societal pessimism: A study of its conceptualization, causes, correlates and consequences.*

Steenvoorden face o distincție între angoasa socială și pesimismul social. Angoasa e definită ca o „îngrijorare latentă în rîndul cetățenilor în legătură cu starea precară a societății, îngrijorare bazată pe percepția unei deteriorări fără precedent a celor cinci aspecte fundamentale ale societății: neîncrederea în oameni, lipsa de ideologie, declinul politic, al comunității, și vulnerabilitatea socială“. Pe de altă parte, chiar dacă pesimismul social n-are legătură directă cu aceste aspecte, fiind definit, mai degrabă, ca o senzația intrinsecă de declin al umanității, unele dintre consecințele acestui pesimism au puternice implicații asupra societății, la scară mare: creșterea popularității partidelor cu ideologie populistă extremă, scăderea implicării civice și politice și radicalizarea opiniilor în ceea ce privește contextul politic și geografic. Potrivit lui Steenvoorden, atît starea de angoasă, cît și pesimismul social au la bază frica: „Sentimentul de frică, descris ca o stare de neputință de a face față pericolului sau amenințărilor (...), este folosit în multe studii pentru a caracteriza starea generală a societății contemporane care acuză lipsa de control asupra evenimentelor“.

Cît de generalizată este, în prezent, această frică? Potrivit unui recent raport asupra nivelului social de pesimism și optimism (Eurofound, 2021, *Towards the Future of Europe: Social factors shaping optimism and pessimism among citizens*, Publications Office of the European Union, Luxembourg), impresia generală a cetățenilor este că societatea de azi se află în declin.

„Așteptările, sentimentele și judecățile despre viitorul societăților dezvoltate copleșesc opinia publică și starea de spirit colectivă cu pesimism. Sociologii încearcă să descopere care sînt factorii care influențează stările de optimism și pesimism (...) și cei mai mulți (...) susțin, cu o îngrijorare reală, că balanța înclină spre pesimism. Totuși, în ceea ce privește judecățile de valoare despre optimism și pesimism, trebuie luate în considerare două dezbateri-cheie. În primul rînd, «dezbaterea realismului», care ar ridica problema veridicității. Atît predicțiile optimiste, cît și cele pesimiste se pot dovedi a fi adevărate sau false și se pot baza pe premise reale sau fictive. În al doilea rînd, (...) este necesar să ne gîndim și să evaluăm motivațiile personale, sociale, economice, politice și culturale care influențează starea de optimism și pesimism, printr-o «dezbatere pragmatică».“ Însă, potrivit aceluiași raport, în zilele noastre, aceste dezbateri sînt, în cea mai mare parte, modelate de rețelele de socializare.

Cu siguranță, contextul actual nu ne dă nici un ghes să zburdăm fericiți și fără nici o grijă. Totuși, nu pot să nu mă întreb: dacă n-ar fi existat o pandemie și dacă n-ar fi războiul din Ucraina, am zîmbi sau am găsi alte și alte motive de a ne încrunta? Probabil, nu trăim în cea mai bună lume posibilă, totuși, cît timp avem luxul unei vieți cît de cît normale, profităm sau ne lăsăm cuprinși, cu voluptate, de acel infern al lui Maugham, în care povestea ne-ar fi redusă la doar trei verbe: ne-am născut, am suferit, am murit?

■ ■ ■

PUBLICITATE

CEA MAI CITITĂ REVISTĂ DE ISTORIE DIN ROMÂNIA!

DIN MARTIE,
la toate punctele de difuzare a presei

Cartea
RĂZBOIUL REGILOR
de Theo Aronson

PREȚ PACHET SPECIAL
39,99 LEI
numai împreună cu revista Historia Special, în limita stocului disponibil

Historia.ro

Historia SPECIAL
ROMÂNIA ÎN RĂZBOIUL DIN 1877-1878
Theo Aronson
RĂZBOIUL regilor

Teodor BACONSCHI

Un nou capitol istoric

Pînă în februarie 2022, conducătorii politici și religioși ai Rusiei trăiau liniștiți, într-o deplină opulență. Sistemul lor era reglat, prosper, stabil. Beneficiarilor acestei puteri li s-a urît cu binele. Încolonați în spatele țarului mediocru de la Kremlin – un fost ofițeraș KGB care mi s-a părut dintotdeauna complexat și timid –, ei au detonat încărcătura ideologică pusă la baza Federației Ruse, deschizînd un nou capitol istoric: refacerea *manu militari* a imperiului sovietic și războiul „metafizic“ împotriva Occidentului. Privind îndărăt, vedem Rusia post-comunistă ca pe o țară inițial decăzută economic, umilită de subita ei declasare geopolitică și tot mai vizibil dornică de revanșă. Elita rusă nu a fost capabilă să inspire asumarea critică și depășirea prin pocăință a bilanțului URSS. După trei generații sovietice, rușii au înlocuit marxism-leninismul prin instrumentalizarea Ortodoxiei ca discurs filetist antieuropean.

În România, putem înțelege această renaștere ratată, pentru că – asemenea Rusiei – nu am fost (cel puțin în anii ’90) capabili de lustrație, decomunizare, triumful societății civile și o ruptură reală față de trecutul totalitar. Diferența care ne-a salvat ține de faptul că am fost doar un stat-satelit (nu o republică sovietică) și asta ne-a permis (dacă nu chiar obligat) să ținem pasul cu țările central-europene, reușind pe ultima sută de metri, alături de Bulgaria, integrarea euro-atlantică. La noi, vechea Securitate s-a îmbogățit, a creat un front mediatic antiliberal, a scos din laboratorul șantajului partide ultranaționaliste și s-a folosit de o parte a clerului ortodox pentru a legitima discursul „rezistenței“ față de influențele nefaste ale Occidentului „decadent“ și „pierderea identității“ prin „globalizare“. În același timp, elita intelectuală pro-occidentală a făcut reforme, a creat partide politice pro-europene și a educat democratic noua generație urbană care, fie de stînga moderată, fie de centru-dreapta, a reușit adesea (cot la cot cu diaspora) să facă diferența electorală. Forțele civice și culturale ale libertății și-au găsit din fericire sprijinitori în toate structurile instituționale: administrație, Parlament, armată, media, servicii secrete, confesiuni religioase, contribuind astfel la progresul socio-economic al României. Şi totuși, pînă de curînd, meciul nu era tranșat: abia nenorocirea provocată de Putin în Ucraina va duce la adevărata despărțire a apelor.

În Rusia, linia democratică a pierdut partida și nomenclatura a putrezit în mituri colective nocive, pînă cînd a trecut la fapte, declanșînd, pe teritoriul Ucrainei (și pentru a-i pedepsi aspirația spre libertate) un odios război stalinisto-fascist împotriva NATO și UE. Occidentul s-a reinventat, Rusia se vede izolată pe termen lung, China rămîne neutră. România va fi – împreună cu Polonia, statele baltice, Ungaria și Bulgaria – pe prima linie a unui nou Război Rece. Ca și în primul Război Rece, nu ne vom mai permite „ambiguități“ lucrative. Clasicul joc românesc la două capete va înceta din rațiuni evidente. Statele de pe flancul estic al NATO vor trebui profund ferite de *ideologia ortodoxismului nuclear rusesc*, pentru a apăra concludent civilizația libertății, nu doar prin resurse militare solide, ci și prin energii intelectuale și morale adecvate. Atunci cînd Ucraina va reuși să respingă invazia rusă – intrînd simultan în logica reconstrucției asistate și în cea a integrării în UE – vom putea spune că asistăm la adevăratul final al celui de-al Doilea Război Mondial și al URSS. În următorul ciclu istoric, Patriarhia Ecumenică, alături de Bisericile Ortodoxe din Grecia, România, Ucraina, Bulgaria, Republica Moldova, Georgia, Finlanda și cele din Orientul Apropiat – cu tot cu feluritele lor comunități din diaspora – vor avea vocația de a salva onoarea tradiției ecleziale și teologice răsăritene, demonstrînd că ea nu e intrinsec antidemocratică și că valorile sale spirituale pot modela societăți pacifice, respectuoase cu demnitatea persoanei umane. Viitorul Ortodoxiei românești nu poate fi dictat la Kremlin.

***Teodor Baconschi** este diplomat și doctor în antropologie religioasă.*

Anca MANOLESCU

Persoana întîi

Cei care, în media, s-au referit la atrocitățile comise de armata rusă în Ucraina au insistat asupra unui lucru esențial. E esențial, au spus ei, ca instituțiile de investigație, ucrainene și occidentale, să stabilească nu numai probele ororii, ci și identitatea fiecărei victime. A determina numele, datele, condiția fiecărui om ucis înseamnă a-l afirma, juridic și uman, ca persoană. Înseamnă contrariul față de regimul voit de agresor care încearcă, prin teroare, să ucidă nu numai persoanele unui popor rezistent, ci chiar ideea de persoană.

Maia Sandu, președinta unui stat atît de mic, de vulnerabil, vecin cu zona agresată, a declarat o zi de doliu național pentru toate victimele din Ucraina. Făcînd astfel, ea a denunțat, prin contrast, josnicia agresorului care nu numai că a curmat viața civililor, ci a îndrăznit să le ofenseze, prin gesturi barbare, chiar moartea.

Sădită pretutindeni, în toate civilizațiile, în adîncul umanității, stă reverența dinaintea morții oricărui om. Fie că ne e apropiat sau nu, ne descoperim capetele, ne oprim cu deferență în fața unui om aflat pe moarte sau a celui dus spre locul de odihnă. De ce este așa? Desigur, percepem, mai limpede sau mai difuz, că el se află pe un prag absolut, care ne privește, a cărui încercare ne așteaptă. Dar reverența se datorează, de asemenea, faptului că percepem preajma morții ca pe un moment de intensitate a persoanei.

Pe de o parte, în apropierea sfîrșitului terestru – se spune – sufletul își recapitulează traseul, îl retrăiește dens, îi întrezărește figura de destin. Chiar într-o atmosferă fără transcendență, „moartea limpezește retroactiv sensul vieții“ (Vladimir Jankélévitch). Religii, filozofii, literatură, mărturii susțin că, în preajma morții, omul e înclinat spre revizitarea existenței lui „aproape“ trecute, spre examinarea tabloului ei cvasi-încheiat. În pasul morții, el capătă imaginea „sinoptică“ a propriului parcurs. Curînd după moarte, credințele religioase și cele populare așază o judecată personală; fac sufletul abia destrupat să revină la locurile și la actele vieții lui, să le recunoască, să le judece, să le evalueze și să fie evaluat. Toate acestea acumulează împrejurul morții tema totalizării vieții, pe care persoana o privește cu o conștiință înnoită, mai acută decît cea care lucrează pe fragmente, distrasă de succesiunea temporală.

Cît din ființă, ce aspecte ale ei străbat „dincolo“?

Mai e ceva. Moartea înseamnă trecerea prin marea poartă a singurătății. Știm că în pasul morții nu putem fi însoțiți de nimeni, că sîntem pe cont propriu, că „se moare singur“ (Pascal), că moartea se adresează unicității mele. „Știința despre moarte“ a comunității, oricît de amplă, de amănunțită, nu e decît un model anticipativ, care încearcă să „îmblînzească“ acel dincolo care ne scapă. Între soarta unicității mele și știința deținută de colectiv nu există suprapunere asigurată. Strădania comunității de a-l asista pe „emigrant“ are doar puterea auxiliară a simbolului, a ritualului, a intenției; pe frontieră, omul e pe propriul risc. Străin de ceea ce a lăsat în urmă, stă față în față cu ceva ce îi e perfect străin. Nu acesta e chipul presimțit al morții, cînd dă tîrcoale celor vii?

Dar așa fiind, sufletul e pus atunci în situația aparte a „celui singur în fața Celui singur“, dacă împrumutăm expresia lui Plotin. Cu propria existență totalizată, dar deja lăsată în urmă, sufletul are în față riscul risipirii și șansa unificării. E îndemnat să se lege cu intensitate de verticala Unului divin. În fața morții proprii, Iisus nu a eludat poarta singurătății. I-a afirmat tensiunea, a experimentat-o. A încredințat-o tradiției creștine. În cuvintele Psalmului 21, 1, El – mult mai bine situat decît e sufletul nostru – își strigă izolarea, simțămîntul surpării. Se simte abandonat de Reperul absolut, de Cel care îl trimisese. „Dumnezeul meu, Dumnezeul meu pentru ce M-ai părăsit?“ (Matei 27, 46; Marcu 15, 34). Şi în aceeași clipă, face evidentă legătura insecabilă cu Tatăl. „Părinte, în mîinile Tale încredințez duhul Meu!“ (Luca 23, 46). Christos străbate victorios vidul morții, trece ființa umană dincolo el. O reașază într-o legătură vivifiantă cu Polul realului. Iar, alături de Iisus, persoana umană face experiența dublei posibilități, a prăbușirii sau a ancorării în viața fără moarte.

Cît din ființă, ce aspecte ale ei străbat „dincolo“? Tradițiile spirituale susțin că nu numai trupul, ci și psihicul implicat în existența sensibilă, „lumească“ face, mai curînd sau mai tîrziu, obiectul unei separări. Şi el aparține perisabilului. Şi el se întoarce în „țărîna“ subtilă a lumii. Ceea ce străbate și stăruie dincolo de moarte, spun tradițiile, sînt aspectele din ființă afine transcendenței: duhul, intelectul contemplativ, sufletul superior, sinele persoanei. Dacă o „pregătire pentru moarte“ are sens, ea ar consta atunci în investigația: cît „eu“ și cît „sine“ activ cuprinde ființa mea? Cît ego tenace rămîne insinuat prin ascunzișurile persoanei mele? Am izbutit, voi izbuti să reduc ceva din expansiunea lui, să-l reașez cît de cît sub guvernarea sinelui? Din sinele latent, am izbutit, voi izbuti să trezesc o scînteiere? Am folosit ceva din puterea lui modelatoare asupra celorlalte registre ale ființei mele?

Or, a obține luciditate în această privință, a îmbunătăți raportul eu-sine fac parte oricum din viața spirituală. Nu grija morții proprii este cea care, în primul rînd, îl îndeamnă pe om la cîntărire și la strădania de a ameliora raportul. Ci faptul de a fi persoană, gustul persoanei pentru non-perisabilul divin. De aici preocuparea ei de a-și trezi, de a-și exersa facultățile capabile de transcendent. S-a spus că filozofia și chiar religia pot fi definite ca „pregătire pentru moarte“. Lucrurile stau mai degrabă pe dos. Reflecția, pregătirea în această privință au rol de exercițiu spiritual ajutător. De-a lungul vieții de aici, ești îndemnat să sondezi articulația între „eu“ și „sine“ care îți e specifică, să constați ce dozaj de latență și actualitate are fiecare, cum lucrează în tine aceste dozaje. Ți se cere să afli tot mai limpede cît „eu“ ai de modelat și cît „eu“ ai de părăsit, cît „sine“ orientat, legat de Polul vieții ai de actualizat.

„Cine va voi să-și scape sufletul îl va pierde, iar cine va pierde sufletul său pentru Mine și pentru Vestea cea bună, acela îl va scăpa“, spune Christos (Matei 10,39; 16,25; Marcu 8,35; Luca 9,24; 17,33). Christos vorbește despre un execițiu de practicat în viața de aici, în modesta noastră existență cotidiană. Ori de cîte ori eul achizitiv nu mai ocupă centrul scenei – cînd lucrezi cu intenție generoasă, cînd gîndești fără a încerca să te înstăpînești asupra obiectului de studiu, cînd meditația și ruga se lansează fără rest spre El –, trezești o fărîmă calitativă din sinele tău. Fie și modest, incipient, te pregătești să-ți pierzi sufletul în El fără „interesul“ de a-l lua înapoi.

***Anca Manolescu** este cercetător în domeniul antropologiei religioase.*

Iaromira POPOVICI

bazar

Mai simplu

Pandemia ne-a făcut să renunțăm – desigur, de nevoie – la obiceiurile de socializare. Ne-am învățat, în cei doi ani, să trăim cu noi înșine, cu apropiații și, din cînd în cînd, cu curierii, fără să mai ieșim în lume ca altădată. Să apreciem micile bucurii precum o plimbare de o jumătate de oră pe străzile din jurul casei, în care să admirăm pomii înfloriți, ciorile și fațadele caselor.

Să vorbim mai puțin, spre deloc, și să ne bucurăm la vederea oricărui semen care ne intersectează calea (și asta chiar dacă am învățat și să-l ținem la distanță, fizic, dar nu neapărat și emoțional). Să privim autobuzul care trece prin cartier nu precum un balaur, cum credeam în copilărie, ci precum un semn al vieții care-și continuă cursul. Să considerăm interacțiunea cu băiatul care vinde cafea pe stradă drept o victorie și o bucurie – și nu drept o banalitate. Să ne înfățișăm posibilitatea unei îmbrățișări reale cu cineva drept un deziderat pentru care avem de așteptat luni de zile.

Dar pandemia a mai trecut. Și ne-am trezit cu un rău mai mare, mai crud, mai înspăimîntător: războiul. Și nu orice fel de război, ci unul în timpul căruia au loc îngrozitoare măceluri, oameni ca și noi sînt uciși deliberat, fără motiv, cu bestialitate. E clar că nu mai putem fi la fel după toate astea. E clar că schimbările noastre din timpul pandemiei, gradul de oarecare înțelepciune pe care măcar unii dintre noi l-am dobîndit, nu mai sînt suficiente. Cred că, fără să ne dăm seama – și cu ajutorul circumstanțelor economice –, sîntem pe calea unor alte transformări: unele care ne vor scoate, măcar parțial, din seducătoarea, dar superficiala logică a consumului în care am trăit în acești ultimi ani.

Teoreticienii societății de consum pe care i-am tot studiat, precum Baudrillard și Ritzer, ar putea fi fericiți acum: vom reînvăța, cred, mai de voie, dar și mai mult de nevoie, să trăim mai simplu. Să nu mai fim dependenți de o abundență în mare parte nenecesară.

> *Privesc pe fereastră la pomul care-și schimbă culorile neașteptat în timpul unei zile, la ciorile care se așază în el și la turlele ca de biserică ori de castel din zare.*

Nu sînt, în nici un fel, împotriva consumului ori a abundenței. Dar cred într-o educație a consumatorului, care să-și dorească, pe cît se poate de bunăvoie, să nu facă excese. Nu vreau, nicidecum, să ne-ntoarcem în vremuri precum aceea a lui Ceaușescu, în care nu aveam ce alege și hainele, de pildă, erau mai curînd o uniformă decît o opțiune. Îmi doresc doar, pe cît posibil, să redevenim mai rezonabili. Să ne schimbăm felul de a alege, nu doar pentru că va fi, probabil, o criză financiară – și toate deja s-au scumpit –, ci și pentru că ororile războiului din Ucraina și tragedia oamenilor de acolo au schimbat ceva în noi.

Ne-au mutat niște accente, sper. Nu așa, deodată, ci în timp. Probabil că asta se va întîmpla gradual, și nu tuturor. Dar unora cu siguranță li se va întîmpla, sper. Va fi o întoarcere la un mod de viață mai simplu, în care vom achiziționa aproape numai ce vom avea nevoie. Simt deja cum anumite obiceiuri mai vechi și-au revenit în simțiri. Cum am ajuns să prefer să-mi iau un coș de legume din piață decît un maldăr de pachete de la supermarket. Nu că n-ar fi nevoie și de ele sau că mi le-aș interzice. Dar fac asta doar cînd simt că mi-ar trebui.

E ca un moment de pauză, de oprire a ritmului „obligatoriu“ al consumului. Al acelei *„fun morality“* despre care scria Baudrillard. Ca și cum ne-am mai opri, un pic, pe o bancă sub un pom din fața parcului de distracții în care, pînă acum, intram în fiecare zi și ne dădeam în cele mai intense carusele și *montagne-russe*-uri. Acum ne mai tragem puțin sufletul și, eventual, ne mai suim doar în trenulețul clasic care dă ture stabilimentului. Pare a fi suficient, pentru moment, să mai și contemplăm, nu doar să consumăm.

La fel simt și în fața televizorului. Parcă nu prea mai pot privi la Netflix ca altădată. Mă mai uit și acum, nu s-a petrecut chiar un miracol, dar parcă nu mai devorez serialele precum semințele ori chipsurile. Parcă pot să mai pun un oarecare punct bulimiei.

Uneori închid televizorul de tot și mă bucur de liniște. Deschid o carte și citesc, bătrînește, cîte un capitol, cu creionul în mînă și cu o foaie de hîrtie boțită alături. Apoi privesc pe fereastră la pomul care-și schimbă culorile neașteptat în timpul unei zile, la ciorile care se așază în el și la turlele ca de biserică ori de castel din zare. La cerul în sine care se lăfăie în rozuri.

Apoi îmi iau ghiozdanul în spinare și mai dau o tură primprejur. Știu că o să mă-ntîlnesc cu vreo doi căutători în gunoaie deja cunoscuți, dintre cei care stau mult și concentrat deasupra tomberonului, pentru că și asta e o muncă și se face riguros. Cu vecina mea, care-și plimbă același cățel de mulți ani, și amîndoi devin tot mai ofiliți, dar la fel de plini de suflet. Cu doamnele de la coaforul din colț, care, de cînd le știu, nu prea au clienți și stau la o țigară. Și, nu în ultimul rînd, cu autobuzul aproape gol care-și face rondul pe aici, dîndu-mi, ca întotdeauna, senzația că, dacă trece prin zonă, toate încă mai sînt la locurile lor.

■ ■ ■

PUBLICITATE

CONFERINȚELE
DILEMA VECHE
LA ARAD
14-16 APRILIE 2022
SALA REGELE FERDINAND, PRIMĂRIE
EUROPA VERSUS
PAUL DRAGOȘ ALIGICĂ
ADRIANA BABEȚI
PETRE GURAN
COSMIN POPA
OANA POPESCU-ZAMFIR
IOAN STANOMIR
SEVER VOINESCU
organizat de: GMMC DILEMA VECHE
finanțat de:
sponsori: OPEL CITROËN GRUP WEST

Codruț CONSTANTINESCU

Cenzura în Prahova după 23 august 1944

Fiecare schimbare de regim din România de după 1938 a presupus și instituirea/păstrarea cenzurii, căci noii decidenți aveau nevoie de această armă, la mare modă în epoca regimurilor totalitare de extremă stînga sau extremă dreapta, pe care o foloseau împotriva tuturor celor care aveau alte opinii politice. Gradul de implementare a cenzurii a diferit, de la un regim politic la altul, în funcție și de circumstanțele internaționale. Astfel au procedat regimul autoritar al lui Carol al II-lea, regimul legionaro-antonescian, iar mai apoi dictatura militară a generalului Ion Antonescu. Însă, după 23 august 1944, situația avea să se schimbe radical, cenzura fiind îndreptată inițial asupra publicațiilor care fuseseră tipărite din 6 septembrie 1940 pînă la 23 august 1944, iar mai apoi extinzîndu-se masiv la tot ceea ce apăruse înainte de 6 septembrie 1940 în timpul celor opt decenii de evoluție organică a României. Inițial, Comisia de Armistițiu obliga tipografiile, editurile, redacțiile ziarelor, dar și debitele (în limba română, cuvîntul „debit“ era folosit și cu sensul de tutungerie, sens acum complet dispărut) sau chioșcurile unde se vindeau tipăriturile să prevină vînzarea de publicații care ar fi putut dăuna relațiilor României cu Națiunile Unite (de fapt, cu Uniunea Sovietică). Nu numai că nu mai puteau să le vîndă, dar dacă le aveau pe stoc erau obligate să le retragă de la vînzare și să le depoziteze în spații special amenajate. Urma să se întocmească un inventar al acestor titluri, acum interzise, care era comunicat fiecărei prefecturi din țară. În termen de 15 zile, stocul trebuia predat prefecturilor, care eliberau chitanțe precizînd cantitatea și numărul (dacă era posibil). Scopul era ca aceste tipărituri să fie topite la tipografii sau fabrici de hîrtie, cum era cea de la Bușteni. Prefecturile trebuiau să asigure o pază militarizată depozitului unde erau adunate aceste tipărituri din întregul județ. „La fel se va proceda cu medaliile și insignele metalice purtînd inscripții sau figuri cu caracter similar, ele vor fi adunate și trimise spre topire Monetăriei Naționale.“ Era vorba despre toate decorațiile primite de militarii români pe frontul de est de la germani. Singurele medalii permise urmau să fie cele eliberate de noile autorități (pînă în martie 1945, guvernul de coaliție a fost condus de generalul Rădescu) și cele sovietice, acordate într-un cadru festiv care urmărea și scopuri propagandistice explicite. La 18 noiembrie 1945 se ofereau distincții comuniste unor soldați ai Diviziei „Tudor Vladimirescu“ în sala Cercului Teritorial Prahova, care prin Serviciul său de educație culturală și propagandă trimitea o invitație de participare și prefectului de Prahova. „Festivitatea va trebui să aibă caracterul adîncirii și mai mult a relațiilor de prietenie dintre țara noastră și URSS“, se încheia invitația, cu un adevărat avertisment (SJAN Prahova, Fond Prefectura Prahova, Dosar 98/Diverse). Se anunțau și primele semne ale viitoarei necruțătoare cenzuri comuniste. Pentru moment, regimul dorea ca toată literatura care nu proslăvea Uniunea Sovietică și care se afla în biblioteci publice să fie înlăturată de la accesul liber al publicului și depozitată în spații speciale, urmînd ca pe viitor să poată fi consultată numai după obținerea aprobării de la directorul instituției. Volumele se aflau închise sub cheie, în așteptarea unor epurări ample, care de altfel nu au întîrziat prea mult.

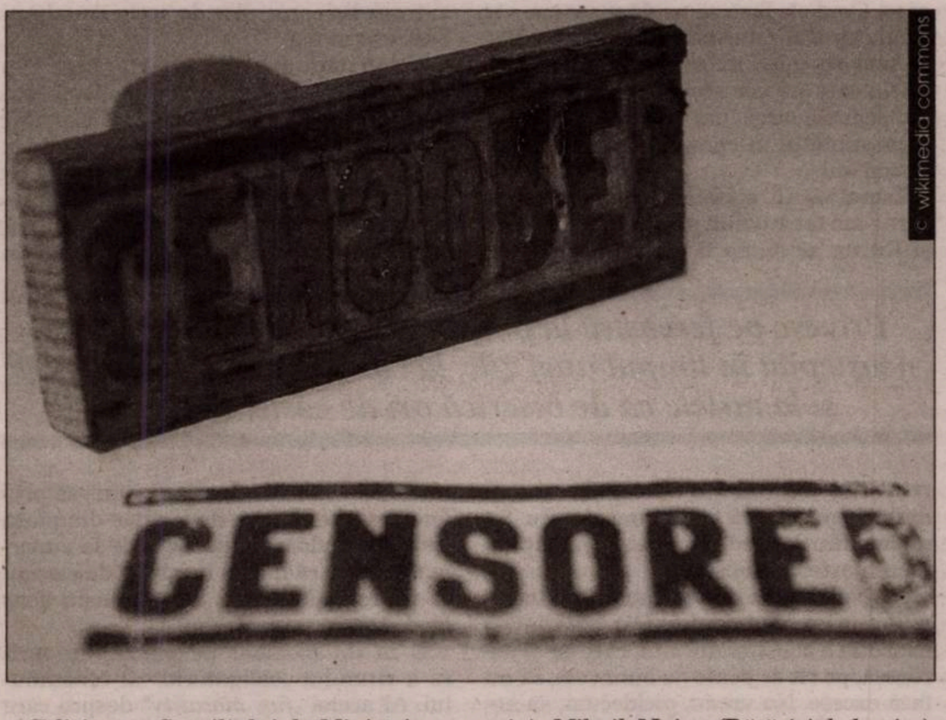
© wikimedia commons

Solicitarea Consiliului de Miniștri era însoțită și de o anexă orientativă, în care erau trecute zeci de titluri care trebuiau scoase din circulația publică și topite. Analiza ei este relevantă căci cuprinde nu numai lucrări de propagandă antonesciană, dar și orice referire la regimul stalinist. Practic, orice referiri la Basarabia, ca să nu mai vorbim de Transnistria, erau interzise. Mai dificilă s-a dovedit a fi interzicerea cuvîntului *Bucovina,* avînd în vedere că sudul rămăsese în hotarele României. În schimb, numele orașului Cernăuți devenea de asemenea paria. Primele titluri erau cele semnate de Ion Antonescu, precum *Pe marginea prăpastiei, Lozinci, Îndemnuri românești* etc., și Mihai Antonescu, în limbile germană și italiană, dar și în română, precum *Doi ani de guvernare, Trei ani de guvernare, În serviciul țării, Basarabia se răzbună, Ziua biruinței* etc. (fiind de formație avocat, Mihai Antonescu era mult mai înclinat spre tot felul de discursuri, ținute de regulă la radio și care erau transcrise apoi, devenind broșuri), apărute sub egida Ministerului Propagandei. Mulți dintre cei trecuți pe acea listă fiind autori minori, puțin cunoscuți, într-adevăr, comuniștii au reușit să șteargă aproape toate urmele existenței acestor cărți. Pe listă se regăsesc și albume cu tematică propagandistică anticomunistă *(Mareșalul Antonescu, Basarabia, Ucraina, Crimeea, Pe urmele voevozilor, Armata, scut al țării, Sînge românesc, pentru lumea nouă)* sau almanahuri *(Cuvîntul Mareșalului către țărani).*

Menționăm volumele anticomuniste interzise, unele fiind relatări ale unor călătorii în Uniunea Sovietică, în spatele Armatei Române: Traian Horia *(Din raiul bolșevic)*, Dimitrie Iov *(Gospodarul din Orhei)*, Grondiș *(Basarabia)*, Suster *(Bolșevismul rusesc)*, P. Mihăilescu *(România în calea Imperialismului rusesc)*, T. Ardeleanu *(Războiul de apărare)* etc. Cei care au scris astfel de cărți au avut mult de suferit în timpul comunismului, fiind pasibili de zeci de ani de închisoare. Cele mai multe titluri retrase fuseseră publicate de către Editura Ministerului Propagandei, dar și altele au fost vizate, precum cele apărute la Editura Cugetarea (Dem. I. Rădulescu, *Războiul nostru sfînt*, Paschia, *Misterele Odesei)* și mai multe volume de Mussolini. De la Editura Cartea Românească erau retrase cărțile lui Nestea Vasile *(Transnistria)*, Mihail Maior *(Rătăciri bolșevice)*, Rahmanova Alja *(Nimicirea familiei în statul sovietic* – traducere) sau foarte interesanta lucrare a lui Ghișa S. *(Luptele românilor cu bolșevicii în Siberia, 1918-1920)*. Editura Univers avea și ea multe titluri supuse cenzurii, unele în mod explicabil căci făceau propagandă regimului nazist, cu care România se afla în plin război, precum Botîrlă Alexandru, *Pagini de război* (posibil să fi fost jurnalul unui combatant pe frontul de est), Horia Filip *(Tineretul hitlerist, factor al biruinței)*, altele antisemite, precum cea scrisă de Elena Protopopescu *(Originea și aspectele problemei evreiești)*. Unele par a fi jurnale de călătorie, precum Popescu Dan *(Ce am văzut în țările baltice)*, Mardare Valeriu *(Pe urmele bolșevismului)* etc. Editura Curentul a lui Nichifor Crainic publicase mai multe albume interzise acum *(Soldați și doctrine în războiul contra Rusiei Sovietice*, toate almanahurile *Curentul*, 1940-44) sau cartea lui Romulus Cioflec, *Pe urmele Basarabiei*. Nu era uitat nici Constantin Virgil Gheorghiu cu cele trei cărți de reportaje de pe frontul de est *(Ard malurile Nistrului, A luptat în Crimeea* sau *Cu submarinul Delfinul la asediul Sevastopolului)*. Ulterior se revenea și la această listă și se adăugau publicații în germană și maghiară, care trebuiau inventariate și eliminate, căci ar fi avut un conținut ostil Aliaților. Se încerca resuscitarea maghiarofobiei care se spera să ia locul rusofobiei românilor, acum strict interzisă și înlocuită cu o fraternitate delirantă, dar de pe poziții inferioare (fratele de la Răsărit era fratele mai mare care arăta Calea).

Era clar că autoritățile județene din Prahova nu cunoșteau unde se afla toată această literatură, de aceea se adresau pretorilor din plase. Nu aveau idee pentru că, pînă în august 1944, cenzura nu era atît de strictă, cea antonesciană rezumîndu-se la publicațiile legionare, după cum o arată documentele de arhivă. Cel mai simplu răspundea Pretura Plasei Slănic, care declara că pe raza plasei nu existau tipografii sau librării sau chioșcuri și nici nu reperase literatură în limbile germană sau maghiară. Interesant este că și Fabrica de Textile „Dorobanțul“ din Ploiești își verificase biblioteca, trimițînd Prefecturii cărțile neconforme găsite, inclusiv volumul unui anume M. Eliade despre Salazar (este vorba despre *Salazar și revoluția în Portugalia*, apărut în 1942, volum scris în timp ce Mircea Eliade lucra la Legația României de la Lisabona). Cîmpina nu se putea încadra în termenul solicitat de prefect, dar trimitea la Ploiești catalogul cărților interzise care se regăseau în biblioteca Primăriei, catalogul cu cărțile în limba germană aflate în biblioteca Liceului de fete și cele în limba germană care se aflau în Librăria Cartea Românească, celebră în epocă pe plan local, aparținînd fiicelor lui Ion Crăciun, care murise între timp. Primăria nu știa ce cuprindea fondul bibliografic aflat în cadrul bibliotecii Liceului „Dimitrie Barbu Știrbei“, al bibliotecii „Dr. C.I. Istrati“ (fost primar al Bucureștiului) și a Societății Electrice „Concordia“, pentru că acestea erau în curs de reorganizare, probabil ca urmare a efectelor bombardamentelor anglo-americane din anul precedent. Daniel Alin Ciupala a fost martor ocular la epurările ulterioare ale bibliotecilor din Cîmpina. „În fiecare sală la Școala de băieți nr. 1 se aflau dulapuri imense, pînă în tavan, cu cărțile donate de dr. C.I. Istrati pentru a se edifica o bibliotecă orășenească. Îmi aduc aminte de o scenă teribilă, pe care nu o pot uita: suite pe scări, cele patru doamne învățătoare, Florica Alanchi, doamna Răvoianu, doamna Botez și doamna Georgescu, cu liste în mînă, scoteau de pe rafturi și aruncau pe podea sute de cărți. S-au strîns aproximativ două vagoane, parcate pe o line a fostei Gări Cîmpinița. Un împătimit iubitor de carte și literatură, profesorul și avocatul Radu Niculescu, s-a dus cu doi saci de maculatură și le-a oferit un bacșiș paznicilor, care l-au lăsat să golească sacii în vagon și să-și aleagă cărți. Ce cărți minunate erau trimise la topit! Era de ajuns să aibă inscripționat pe copertă numele Editurii Fundațiilor Regale.“

Se dorea ca și orchestrele din localurile publice, care erau particulare, să nu mai interpreteze cîntece care ar fi dăunat relațiilor cu Uniunea Sovietică („arii cunoscute ca fasciste sau legate de acțiunea nefastă a regimului antonescian“). Se ordona de către Guvern ca aceia care încălcau această dispoziție să fie deferiți Justiției, pentru sabotarea sacrosanctei Convenții de Armistițiu. Se dădea exemplul restaurantului „Oltenia“, din stațiunea Carmen Sylva (actuala Eforie Sud) unde se cîntase „Am mutat o piatră de hotar“, compus și interpretat de Gică Petrescu. Cîntecul fusese compus în anul 1942, cu referire directă la eliberarea teritoriilor pierdute în vara anului 1940. Încă din 1945, atenția noilor autorități s-a îndreptat către denumirile străzilor, localurilor, piețelor publice „care poartă nume ce amintesc tristele vremuri ale reacțiunii, ce nu pot fi admise de spiritul vremurilor noui, altele înfățișează ura, crima și întregul cortegiu de suferinți al clasei muncitoare“. Autoritățile județene erau obligate să înceapă înlăturarea acestor denumiri, vechile plăcuțe trebuind imperativ schimbate cu alte nume care urmau să corespundă „ideilor de libertate și democrație“. Era doar începutul ștergerii memoriei vechii Românii și al instaurării celei mai dure dictaturi cunoscute de poporul român în îndelungata sa istorie.

***Codruț Constantinescu** este istoric și consilier pentru afaceri europene la Prefectura Prahova. Cea mai recentă carte publicată este* Liber în Europa *(Editura Vremea, 2021).*

Laura Carmen CUȚITARU

La stînga sau la dreapta?

Într-o carte pe care am tradus-o anul trecut, dar nu e publicată încă, *Mijn brein denkt niet, ik wel* (literal „Nu creierul meu gîndește, ci eu“), medicul și neurofilozoful olandez Arie Bos spune: „Dacă cineva îți arată o mișcare pe care nu ai mai făcut-o vreodată, îți vine mai ușor să o imiți dacă îți scoți intelectul din funcțiune decît dacă te-ai gîndi cum să o faci. Știm toți asta încă de pe vremea cînd am învățat sporturile pe care le practicăm în prezent“. Talentul nostru de a-i *imita* pe ceilalți e remarcabil, e înnăscut și stă la baza *oricărei învățări* (cum mergem, cum vorbim, cum ne exprimăm emoțiile), spune autorul, aducînd ca argumente cele mai noi descoperiri privitoare la rolul, în acest proces, al neuronilor-oglindă (despre care am scris, cu detalii, în „Gîndire și baze neurale“).

Neuronii-oglindă, baza transmiterii cunoștințelor între oameni, sînt produși prin interacțiune directă, inclusiv la vîrsta adultă. Din moment ce orice bebeluș imită mișcările mîinilor și gurii celor din jur, se presupune că ne naștem cu un oarecare număr de astfel de celule, care crește proporțional cu gradul de interacțiune umană. În cazul vorbirii, experții în neuroștiințe cred că, prin gîngurit și bolboroseală, micuțul ar asocia inconștient „sunetele pe care aude că le scoate cu programul motor al mușchilor gurii și gîtului pe care îi folosește cînd produce sunetele respective“, proces care ar duce la „constituirea unei rețele de neuroni-oglindă care îi va permite copilului să imite mai tîrziu sunetele emise de părinți“. S-a descoperit recent că aria lui Broca e plină de neuroni-oglindă. Situată în partea inferioară a cortexului motor din lobul frontal al emisferei cerebrale stîngi, această zonă e instrumentală în *formarea* limbajului (dar e rezervată și gesturilor, ceea ce explică de ce gesticulăm cînd vorbim!). În ea și în cealaltă arie, a lui Wernicke, implicată în *înțelegerea* limbajului, cercetătorii se așteptau să găsească sediul „instinctului“ limbii. Deși Noam Chomsky, prin ipoteza Gramaticii Universale (îndrum aici cititorul către un articol anterior, intitulat „Gramatica Universală“), combate ideea imitației ca procedeu prevalent de achiziție a limbii materne, Bos spune: „Pare tot mai mult că învățăm să vorbim prin imitație, lucru care cere neapărat atenție și motivație – pe care copiii le au din plin în mod natural, pentru că au un interes vital să învețe ce le spun părinții“.

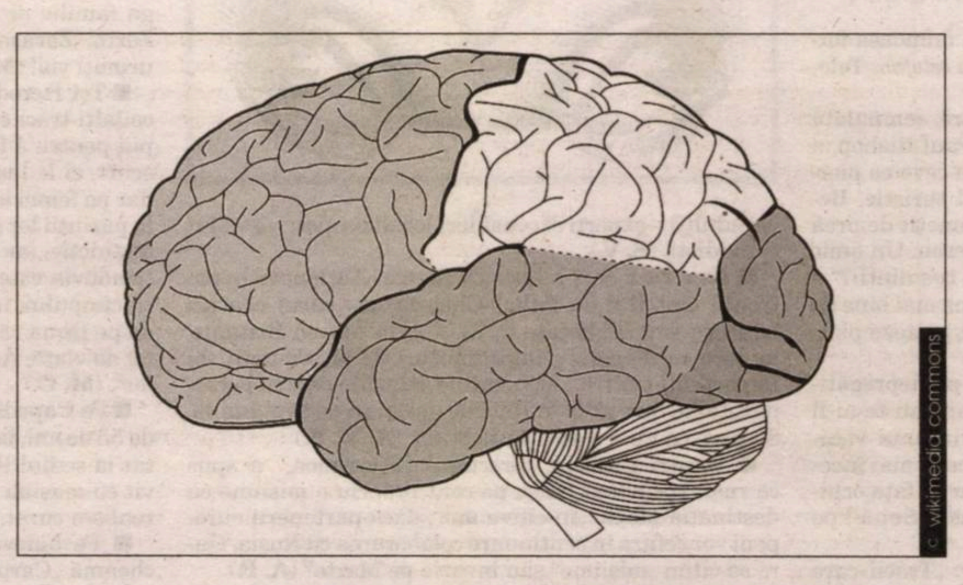
c wikimedia commons

Bos e de părere că toate acestea ar contrazice perspectiva limbajului ca instinct, susținută de Noam Chomsky și de alți titani ai lingvisticii și psiholingvisticii, printre care Ray Jackendoff și Steven Pinker. Primul spune: „Copiii caută limbajul“. Al doilea are o carte intitulată chiar așa, *The Language Instinct*. Din acest unghi, omul ar avea o predispoziție către comportamentul verbal; un impuls, o motivație înnăscută, în linie cu somnul, hrănirea sau reproducerea organismului viu. Dar neurologia și studiile imagistice ar confirma că ariile dedicate limbii, din emisfera stîngă, nu îl acoperă. Psihiatrul britanic Iain McGilchrist, despre cartea căruia am scris de curînd, spune: „...limba referențială, cu vocabularul ei uriaș și sintaxa sofisticată, nu izvorăște din dorința de comunicare (...). Dorința de a vorbi nu vine din aria lui Broca, unde își are originea actul motor al vorbirii. Acest lucru se vede clar din faptul că pacienții cu leziuni în aria lui Broca par de obicei disperați să comunice. Nu, ea vine din cortexul cingular anterior, o regiune situată mai adînc, profund implicată în motivația socială. Cei care au leziuni aici prezintă mutism akinetic – lipsa dorinței de a comunica, în ciuda funcției vorbirii intacte. Acest lucru întărește concluzia că vorbirea e un act fundamental social“.

Date recente din neurologie demonstrează că ariile Broca și Wernicke pot chiar să lipsească cu totul, și vorbirea tot să apară: în literatura de specialitate există descrise multe cazuri, printre care cel al unei fetițe de trei ani din Olanda, fiică de emigranți turci, a cărei jumătate cerebrală stîngă a fost extirpată în întregime, la vîrsta de trei ani. Cînd a împlinit șapte ani era deja fluentă în olandeză și turcă. Relevanța acestor informații pentru discuția de față este aceea că, din moment ce limbajul reușeste să se lateralizeze oriunde găsește spațiu cerebral disponibil, ar trebui să arătăm aceeași flexibilitate în judecată: dacă limba e un instinct, atunci e unul de tip superior, nu deservește simpla supraviețuire, are o finalitate diferită de celelalte și poate nu ar trebui să nu conteze atît de mult faptul că nu își are sediul în ariile Broca și Wernicke, cînd ea însăși nu se „împiedică“ de faptul că i-au dispărut „teritoriile“. Gîndirea binară – natură *versus* cultură – este prea rigidă ca să explice complexitatea comportamentului verbal, care în mod clar e o combinație între cele două, iar delimitarea lor (Cît e una? Cît e alta? Cînd începe una? Cînd începe alta?) e o sarcină iluzorie. Ar fi mai bine să acceptăm că, în toată această poveste, creierul e doar un instrument dirijat de un alt tip de forță, care își duce la îndeplinire planul cu ajutorul culturii.

c wikimedia commons

Iain McGilchrist

Cultura, interacțiunea cu mediul ne condiționează biologic din viața intrauterină, pregătindu-ne pentru limba vorbită încă de atunci: se știe de mult că un nou-născut recunoaște vocea mamei și distinge limba maternă de alte limbi (mai ales vocalele). Studierea unor trăsături care ne impregnează fiziologia și pe care le regăsim atît în limbă, cît și în muzică și dans, scoate la iveală lucruri remarcabile despre specia umană. Astfel, în volumul *Secrets of the Human Body*, autorii – frații gemeni Chris și Xand van Tulleken și Andrew Cohen – descriu experimentele pe care Reyna Gordon și echipa acesteia le fac la Universitatea Vanderbilt (din Nashville, Tennessee), cu scopul de a evidenția strînsa legătură dintre facultatea limbajului și ritm. Cînd bebelușilor aduși în laboratorul de cogniție muzicală li se pune muzică ritmată variat, toată lumea începe să se bîțîie, străduindu-se – cu mai mult sau mai puțin succes – să țină ritmul. Reacția e instinctivă, marcînd o abilitate înnăscută considerată universală. Mai mult: la fel cum capacitatea de a vorbi este exclusiv umană, tot așa numai omul (spre deosebire de cimpanzei) e în stare să răspundă flexibil și previzibil la schimbarea de ritm. Se crede că acest fenomen, numit „aliniere în fază“, este expresia unei abilități strîns legate de capacitatea creierului de procesare a limbajului. Cortexul auditiv începe să funcționeze în a 24-a săptămînă de viață intrauterină, iar primul lucru perceput sînt bătăile inimii mamei, moment-cheie în procesul de învățare a limbii materne. Cercetătorii sînt de părere că familiarizarea cu ritmul ne ajută să facem față complexității limbajului, să prezicem ceea ce urmează să fie spus și astfel să înțelegem mai bine un mesaj: percepția ulterioară a ritmului lingvistic facilitează „automatizarea“ procesului de producere și înțelegere a enunțurilor. Interesant, concluziile Reynei Gordon menționează legătura dintre performanța lingvistică și cea ritmică: copiii care țin mai bine ritmul devin și vorbitori mai buni decît ceilalți.

Ritmul dintr-o poezie, dintr-un cîntec, din discursurile noastre are, deci, rădăcini fiziologice. Definit ca „întoarcere periodică a aceluiași fenomen“, ritmul vorbirii face parte, la fel ca ritmul cardiac și respirator, din fenomenele naturii umane, spune foneticianul Al. Rosetti, care continuă: „S-a observat că muncitorii cu brațele, de ex. tăietorii de lemne, își execută munca într-un ritm anumit: loviturile de topor se succed într-o cadență determinată și formează un ritm sonor“. Apoi conchide: „Există tendința subconștientă, la om, de a transforma orice mișcare în mișcare ritmică“. Nu există mișcare fără ritm pentru că omul caută reflex simetria, armonia. Astfel, de la ritmicitate la muzică și dans nu e decît un pas. Iain McGilchrist observă: „Muzica are o natură profund legată de gestică: dansul și trupul sînt implicate pe deplin. Chiar atunci cînd nu ne mișcăm, muzica activează cortexul motor al creierului“. Cînd vorbim și gesticulăm ne sincronizăm instinctiv gesturile cu accentuările din intonație. Dar, mai mult decît atît, unele studii sugerează că între gesturile corporale și limbaj *în ansamblul lui* există o legătură atît de strînsă (neurofiziologia sintaxei arată că ea pare să fie legată de zone ale creierului implicate în controlul motor ierarhic) încît se poate spune că elementele lingvistice cele mai vizibil formale și logice își au originea în trup și emoții.

Recapitulînd cele de mai sus: implicarea masivă a neuronilor-oglindă în învățarea prin imitație (și empatie – capacitatea de a te pune în locul celuilalt), originea corporală pînă și a celor mai abstracte noțiuni, elementele pe care exprimarea de tip lingvistic le are în comun cu cea de tip muzical și gestual, plus faptul că aceste activități, îndeplinite la nivel cortical, sînt tributare unor structuri cerebrale subcorticale, toate acestea, coroborate, îl determină pe McGilchrist să tragă concluzia că vorbirea este o abilitate *(skill)* întrupată, învățată prin exemplul personal, a cărei funcție primordială, originară, *nu e transmiterea informației, ci a emoției* (de aceea el și fixează originea limbajului în muzică, așa cum am arătat într-un articol anterior). El explică apoi cum, în timp, această destinație, care promova non-competitivitatea și colaborarea, a fost deturnată în favoarea celei referențiale – strict utilitară, competitivă, dominantă –, arătînd că diferențele dintre cele două emisfere cerebrale, stîngă și dreaptă, reprezintă, ultimativ, „două viziuni asupra lumii, individual coerente, dar incompatibile una cu cealaltă“. Marea provocare pentru om, dar și pentru societate, este armonizarea lor: nici prea la stînga, dar nici prea la dreapta.

***Laura Carmen Cuțitaru** este conferențiar la Literele ieșene, specializată în lingvistică americană.*

Cu ochii-n 3,14

SE PARE CĂ O PETRECERE ÎNCEPE CU MARE ZARVĂ DUPĂ CE UN ÎNGER A LUAT DECIZIA RADICALĂ PENTRU A-ȘI MENȚINE DESTINAȚIA

■ Se pare că, după aproape 80 de ani, faimoasa formulă *davai ceas* a fost înlocuită cu *davai telefon*. Telefonul are și ceas. (**A. M.**)

■ O regăsire fabuloasă și înduioșătoare, semnalată în *Der Spiegel:* un pensionar britanic, Paul Bishop, a primit un colet din Spania care conținea ceva ce pierduse în urmă cu 11 ani într-un orășel turistic, Benidorm, după o petrecere nebună cînd, amețit de prea multă băutură, a deversat într-un tomberon. Un amic l-a întrebat atunci, stupefiat: „Da' unde ți-s dinții?“ – povestește azi cel care și-a recuperat, după mai bine de un deceniu, grație autorităților spaniole, proteza pierdută în tomberon. (**S. G.**)

■ Se întîmplă uneori să te izbească, pe nepregătite și cu forța evidenței, un adevăr la care nu te-ai fi gîndit, după ce-l vezi etalat pe caroseria unui vehicul în mers: „Casa începe cu o ușă“. Iar ceva mai încolo, dintr-un panou legat de un stîlp îți sar în fața ochilor o întrebare și o sugestie: „Îți vinzi casa? Sună-l pe Printz“. (**D. S.**)

■ Herodot despre obiceiurile tracilor: „Tracii care locuiesc mai sus de crestoni au următoarele obiceiuri. Fiecare ține mai mult de trei neveste; cînd moare unul dintre ei, o mare zarvă se iscă printre femei și griji serioase printre prieteni, ca să afle care dintre ele a fost cea mai iubită de bărbatul ei. Celei alese i se face următoarea cinste: copleșită de laudele bărbaților și ale femeilor, ea este sugrumată lîngă mormînt de cea mai apropiată rudă, apoi este înmormîntată împreună cu bărbatul. Celelalte încearcă o adîncă durere, deoarece pentru ele este cea mai mare rușine să nu fie alese“ (apud Radu Oltean, în *Geții lui Burebista și lumea lor)*. (**M. C.**)

■ Dacă se întîmplă să fiți prin Little Rock (capitala statului Arkansas, dacă nu știați) între 19 aprilie și 15 mai, să mergeți la teatru! Arkansas Repertory Theatre anunță o producție a musical-ului *Into the Woods* de Stephen Sondheim, în care vocea personajului Uriașa, văduva răzbunătoare a Uriașului învins de Jack după ce a urcat pe vrejul de fasole, este a lui Hillary Clinton. Personajul nu apare pe scenă, iar vocea se aude din off, fiind așadar preînregistrată. Fosta Primă Doamnă a Americii, fostă senatoare, secretar de stat și nefericit candidat la președinție, a fost, înainte de a fi toate astea, Prima Doamnă a statului Arkansas. Deci, dacă aveți drum pe-acolo, mergeți să vedeți musical-ul și la întoarcere povestiți-ne și nouă cum sună Hillary Clinton în rol de văduvă răzbunătoare – și chiar în locul în care și-a trăit tinerețea. (**S. V.**)

■ Un bărbat din Vrancea a fost condamnat pentru deținere de droguri după ce polițiștii au găsit în curtea acestuia o plantă de canabis. Explicația lui a fost următoarea: „Este dată de la Dumnezeu. Vine cîte un înger și o udă în fiecare zi“. Cred că nu mai are rost să ne întrebăm ce fumează omul ăsta. (**A. P.**)

■ Consiliul Local al orașului englez Cornwall a decis să fie smulse, cu tot cu rădăcină, cam 1.000 de narcise răsărite în jurul locurilor de joacă din oraș. Scandalizați, cetățenii au cerut explicații. Li s-a spus că experții au evaluat siguranța locurilor unde se joacă copiii și au recomandat smulgerea narciselor (atenție! – cu rădăcini cu tot, ca să nu crească altele) pentru că anumite părți ale frumoaselor flori ar putea fi otrăvitoare și, dacă copiii le mănîncă, ar putea face diaree, așa că, sub impunătoarea și indiscutabila motivație *„For health and safety concerns“*, Consiliul Local a luat decizia radicală. După proteste, Consiliul s-a mai înmuiat: narcisele aflate la fața locului rămîn, dar oamenii să nu cumva să mai cultive altele! Din două, una: ori copiii din Cornwall sînt bizari și mănîncă narcise, ori adulții – experți și consilieri locali deopotrivă – sînt cam idioți. (**S. V.**)

■ *New York Post* a scris că Roman Abramovich, patronul clubului de fotbal Chelsea, ale cărui conturi bancare sînt înghețate în SUA și în Marea Britanie, ar cere cu disperare împrumuturi de la prietenii săi importanți pentru a-și menține salariile pentru personalul său, care ar fi de 750.000 de dolari pe săptămînă. Se pare că nu a reușit să-i obțină. (**A. M. S.**)

■ Dmitri Rogozin, directorul Roscosmos, a spus că rușii vor putea lansa pe cont propriu o misiune cu destinația Marte „în cîțiva ani“, dacă partenerii europeni vor refuza în continuare colaborarea cu Rusia. Oare să citim „misiune“ sau invazie pe Marte? (**A. P.**)

PĂI, CUM SĂ MAI AFIȘEZI CEL MAI FRUMOS FEL DE VIAȚĂ PE UN DRUM CARE SE CHEAMĂ „SOBRU ȘI CONCIS”?

■ Aflu, de pe un site de știri, că „Putin ar face baie în extract din coarne de cerb“. Păi, de ce n-ar face? Ca dictator, își permite orice. Eu, de pildă, aș face baie în apă caldă. (**M. M.**)

■ Un efect nebănuit al invaziei rusești asupra lumii tehnologice: faimoasele stații de lucru IBM din generația „Z“ sînt nevoite să suporte o operațiune urgentă de *rebranding*. Cum să mai afișezi infamul „Z“ astăzi, în timpul războiului din Ucraina? Carcasele serverelor „Z15“, mai ales, care afișează logo-ul „Z“ din abundență, trebuie redesenate cu grijă, iar întreaga familie de calculatoare „Z“ va deveni „zSystems“. Zorro, Zaraza, Zoe, Zița: capul la cutie, în curînd urmați voi! (**M. P.**)

■ Tot Herodot despre alte obiceiuri ale tracilor: „La ceilalți traci există următoarea rînduială: își vînd copiii pentru a fi duși peste hotare. Pe fete nu le țin din scurt, ci le lasă să trăiască cu bărbații pe care îi vor, dar pe femei le păzesc strașnic; își cumpără femeile de la părinții lor pe bani grei. Ei socot tatuajul ca semn de distincție, iar a nu fi tatuat, ca lipsă de noblețe; la ei, trîndăvia este un lucru foarte ales, în vreme ce munca cîmpului, îndeletnicirea cea mai umilitoare; a trăi de pe urma războiului și a jafului este cel mai frumos fel de viață. Acestea sînt cele mai de seamă datini ale lor“. (**M. C.**)

■ Pe 1 aprilie, un bărbat din satul Filipești, în vîrstă de 55 de ani, beat și cu permisul suspendat, s-a prezentat la sediul Poliției orașului Ianca, anunțînd că a lovit cu mașina o pasăre pe un drum din Brăila. Suprarealism curat. (**A. M. S.**)

■ Pe bulevardul Chișinău e un magazin care se cheamă „Carne cinstită“. Funcționează la fel de bine și în postul Paștelui. Reclama te duce însă cu gîndul și la revers. Cum ar fi, adică, o carne necinstită? Cred că știm foarte bine. (**A. M.**)

■ Vinificatorul occitan „Le Roc des Anges“ a lansat – pentru piața românească, cel puțin – vinul Cioran! Numele vinului, mărturisește producătorul, e obținut prin anagramarea lui *rancio* („rînced“, în spaniolă), un tip de vin oxidat, cu gust lemnos, de nuci și de unt rînced. „Cioran“ – explică comerciantul – „este și scriitorul omonim, cu un stil ascuțit, sobru și concis. Găsim acest temperament în vinul nostru…“ De la mucegaiul nobil al brînzeturilor la rîncezeala cioraniană a vinului. Pasul a fost făcut. (**M. P.**)

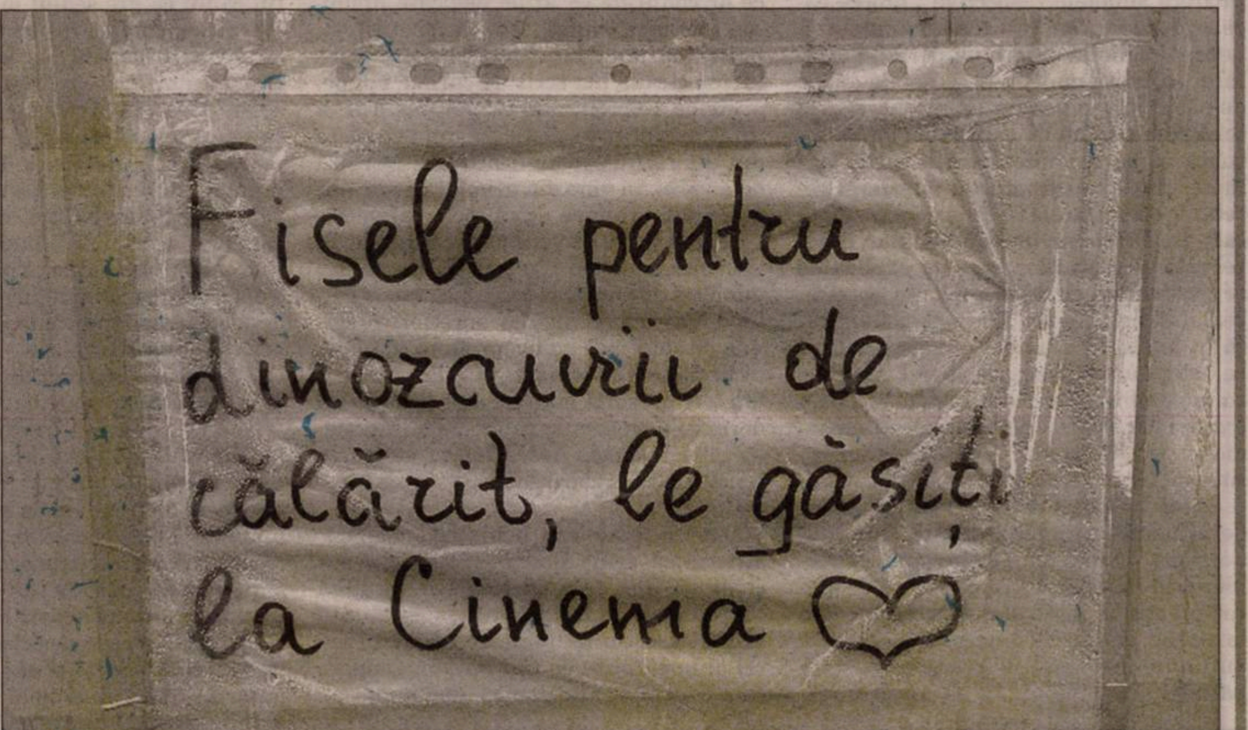

© M. Pleșu

DILEMA VECHE

REDACȚIA:
Marius CHIVU ● Radu COSAȘU
Anda DOCEA (secretar general de redacție)
Stela GIURGEANU
Andrei MANOLESCU (redactor-șef adjunct)
Matei MARTIN ● Matei PLEȘU ● Adina POPESCU
Iaromira POPOVICI ● Ana Maria SANDU
Dan STANCIU (art director) ● Mircea VASILESCU
Sever VOINESCU (redactor-șef)

RUBRICI:
Teodor BACONSCHI ● George BANU ● Ion BARBU
Aron BIRO ● Paul BREAZU ● Cosmin CIOTLOȘ
Horia CORCHEȘ ● Andrei CORNEA ● Codrin Liviu CUȚITARU
Alin FUMURESCU ● Ionuț IAMANDI ● Anca MANOLESCU
Victor MOROZOV ● Radu NAUM ● Lorin NICULAE
Andrei PLEȘU ● Adrian G. ROMILA ● Constantin RUDNIȚCHI
Mihaela SIMINA ● Bogdan-Alexandru STĂNESCU
Oana STOICA ● Valeriu STOICA ● Bogdan TĂTARU-CAZABAN
Teodor TIȚĂ ● Ioan Alexandru TOFAN ● Rodica ZAFIU

TEHNOREDACTARE: Adrian DAMIAN
EDITOR WEB: Anda DOCEA

PUBLICITATE PENTRU PRINT:
floriana.coman@adevarulholding.ro

PUBLICITATE PENTRU ONLINE:
vanzari@ead.ro
dragos.stan@adevarulholding.ro

MANAGEMENT GRUPUL DE PUBLISHING:
Administrator Special: Constantin SANDU
Director Marketing: Steluța ZAMFIR
Coordonator Producție: Constantin DELTA
Director Distribuție: Dana ZAMFIR
Informații și reclamații ABONAMENTE:
0790.139.007 / 0790.139.009
(numere cu tarif normal, disponibile de luni pînă vineri, între orele 9 și 18)
e-mail: abonamente@adevarulholding.ro

ISSN: 1584-1669
Revistă editată de: Adevărul holding
Publicație auditată de: BRAT
Tiraj: 7.300
Tipărit la Tipoart Idea Studio

Biblioteca Județeană
ASTRA Sibiu

Biblioteca Județeană
ASTRA Sibiu

„Sînt vechi, domnule!“ (I.L. Caragiale)

FONDATOR **ANDREI PLEȘU**

DILEMA VECHE

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIȚIE ■ Anul **XIX** ■ nr. **941** ■ 21-27 aprilie 2022 ■ www.dilemaveche.ro ■ 24 pagini ■ 8 lei

Adina POPESCU

portrete din mers

18

ANDREI PLEȘU

„Ce știu și ce pot economiștii“

pagina **3**

Interviu cu

ZENOBIA NICULIȚĂ

pagina **13**

Interviu cu

COSMIN COSTINAȘ

pagina **15**

Spaime

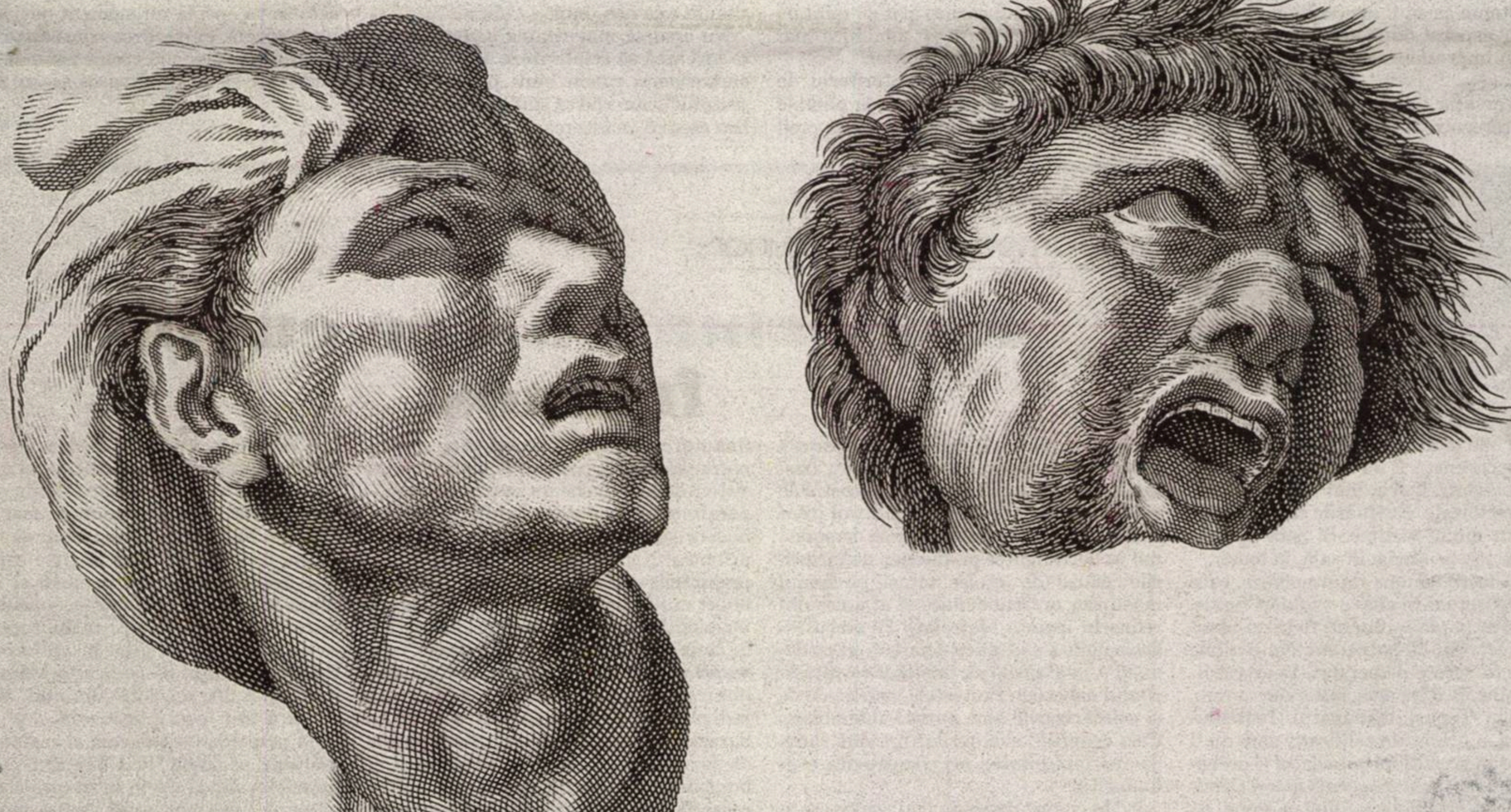

> *„Cel mai mare păcat al oamenilor e frica, spaima de a privi în față și-a recunoaște adevărul.“*
>
> *MIHAI EMINESCU*

Redacția DILEMA VECHE: Șos. Fabrica de Glucoză nr. 21, sector 2, 020331 București ● **telefon:** 0372.130.006 ● **e-mail:** dilema@dilemaveche.ro

Biblioteca Județeană
ASTRA Sibiu

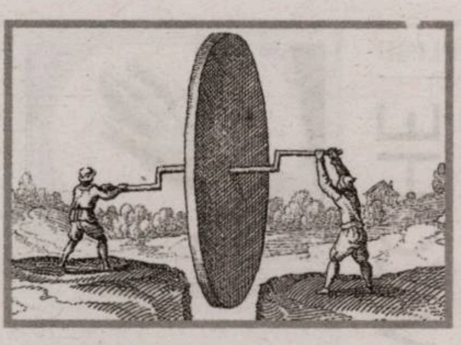

Teodor TIȚĂ

contraintuiția

Cîți ucraineni trebuie să mai moară?

© wikimedia commons

O întrebare perfect legitimă și care revine din cînd în cînd în spațiul public. Răspunsul scurt este că nu „trebuie“ să moară nici un ucrainean. Însă, ascunsă sub un strat subțire de empatie otrăvită, interogația asta arată adesea un fel de enervare: „Mai rezistă mult ăștia?“. Mai mult, ea ascunde și o acuzație. Raționamentul care stă la baza ei spune că victoria Rusiei este inevitabilă, deci încăpățînarea ucrainenilor duce la moartea unor oameni. Kievul ar trebui, așadar, să ofere „ceva“ Kremlinului astfel încît regimul de la Moscova să poată decide că a obținut o victorie și astfel, poate, să declare încetarea ostilităților. Cam același raționament care i-a făcut în 1938 pe occidentali să îi ofere „ceva“ lui Hitler la München. Mai exact, o bucată de Cehoslovacia. Hitler a promis că nu mai face, dar a făcut-o din nou nu peste multă vreme. Rezultatul e cunoscut.

Acest dialog cu un Zelenski imaginar, căci el este figura publică a rezistenței ucrainene, e dificil de explicat într-o țară cum e România. În orice țară. Ce anume ar trebui să facă Guvernul de la București într-o situație similară? Care parte din țară poate fi oferită unui agresor extern pentru a-i cîștiga bunăvoința? Dobrogea pentru că are porturi și granițe cu alte țări? Vasluiul din cauza reputației? De ce nu Brașovul, ca să arătăm că nu glumim cînd spunem că ne dorim pacea? Iar dacă ultimatumul ne prinde nervoși, am putea chiar să îi oferim Oltenia ca să îl urmărim cum se retrage exasperat după cîțiva ani, incapabil să îi impresioneze în vreun fel pe localnici.

Conversația despre război mai are și alte interogații din același registru. Preferata mea e cea fals-naivă care încearcă să introducă în ecuație linia că „au făcut ucrainenii ceva“. Aici prezumția că intervenția rusească pe teritoriul unui stat străin are un soi de componentă umanitară de tipul „ne omoară pentru că ne iubește“ e de-a dreptul ticăloasă. Gîndul că în interiorul Guvernului rus există vreun pic de grijă pentru viața umană nu stă în picioare nici măcar în raportarea Kremlinului la propriile forțe armate. În oribila tradiție rusească, nepăsarea față de soldații ruși lăsați în urmă pe front și față de familiile lor rămase acasă e vie în anul Domnului 2022. La ora la care scriu acest text, Twitter-ul și presa străină sînt pline de citate din părinți ai unor militari ruși disperați că nu li se comunică mai nimic despre soarta copiilor lor.

Era Ucraina imperfectă, teritoriu de joacă pentru oligarhi și stadion olimpic pentru corupție? Sigur că era. Dar cred că avea minimul drept de a încerca să își rezolve singură problemele. Atît cît o ducea capul. Nu insist asupra acestui aspect.

Cîți ucraineni trebuie să mai moară? Întrebarea ignoră faptul că toți cei care mor acolo sînt victimele unor decizii politice luate la Moscova. În privința victimelor civile și militare ale părții ucrainene sîntem în situația ridicolă în care, din cînd în cînd, trebuie să amintim că e totuși important să știm de care parte a armei se află victima și unde e agresorul. Dar dacă mi s-ar da voie să reformulez întrebarea asta ar fi „Cîți oameni trebuie să mai moară?“. Din nou, răspunsul simplu e că nici unul.

Nu cred că majoritatea oamenilor care încearcă să relativizeze agresiunea și barbarismul rusesc sînt „putiniști“ sau „rusofili“, cum văd că sînt adesea acuzați. Dar cred că, în încercarea de a înțelege ce se întîmplă, ei refuză să accepte că lucrurile sînt simple și îngrozitoare în simplitatea lor. Realitatea banală e că sub ochii noștri se petrece o crimă pe care refuzăm încă să o acceptăm în deplina-i grozăvie.

Sînt deja niște sute de ani de cînd în dreptul penal se încearcă eliminarea situațiilor în care se poate da vina pe victimă. Rata de succes a acestor eforturi e variabilă, în funcție de societățile despre care vorbim. În cazul tentativelor de instaurare a unei ordini internaționale bazate pe reguli, sîntem însă cum mult în urmă. Dacă Rusia ar fi un om, atunci l-am vedea omorînd alți oameni pe stradă și printre noi s-ar găsi vreo cîțiva care să se întrebe dacă nu cumva cei căzuți sub lovituri au înjurat, au stat prea aproape sau aveau un tricou de culoarea nepotrivită. Dacă Rusia ar fi un om, acel om ar fi un criminal în serie.

Privirea pasivă, non-acțiunea nu fac decît să încurajeze agresorul. Și asta este exact ce fac acele state occidentale care încă ezită să îi spună crimei crimă și criminalului criminal. Nu știu care este cuvîntul care descrie punctul aflat la intersecția dintre complicitate și cinism și speranță naivă, dar cred că putem utiliza drept convenție denumirea de „politică externă germană“.

Cîți ucraineni trebuie să mai moară? Deocamdată, cîți vrea Vladimir Putin. Într-un viitor mai bun, numărătoarea asta se va opri la un moment dat. Într-o lume ideală, ea va avea consecințe pentru Rusia măcar cîtă vreme vor mai fi oameni care să își amintească aceste zile.

■ ■ ■

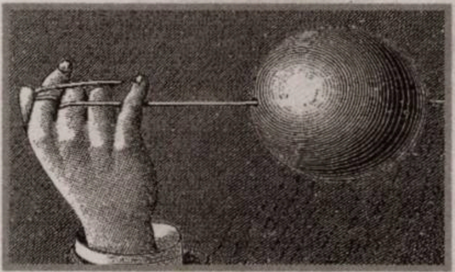

Matei MARTIN

mapamondul de buzunar

Performanță – ce cuvînt frumos!

Prin teatrele și centrele culturale ale municipiului București trage curentul. E un aer glacial, în ciuda primăverii. E frig mai ales în birourile directoriale. Evaluările managerilor au făcut multe victime. Și asta se simte peste tot: pe scenă, în sală, în foaier...

■ Au fost evaluări intermediare, care se petrec anual, și cîteva evaluări finale, care se întîmplă la finalul fiecărui mandat directorial de patru ani. Nu e nimic special în aceste demersuri. Doar rezultatele sînt, de data asta, ieșite din comun. Marinela Țepuș, managerul Teatrului Nottara, a primit un calificativ care nu îi permite să-și continue mandatul și probabil va fi demisă. Managerul Operei Comice pentru Copii, Felicia Filip, va trebui să susțină un nou concurs de post. Directorul Teatrului Excelsior, Adrian Găzdaru, e și el nevoit să mai susțină o dată concursul de post – poate în competiție cu alți candidați. George Ivașcu, director la Metropolis, a trecut cu bine prin evaluare, dar și-a dat demisia invocînd că nu poate continua în lipsa unei finanțări adecvate din partea Primăriei. Însă mulți alți manageri de instituții culturale municipale își pot continua sau își pot reînnoi mandatul de manager: George Mihăiță, la Teatrul de Comedie, Ioan Cristescu la Muzeul Literaturii Române, Adrian Majuru la Muzeul Municipiului București. Reproșurile autorităților locale – acolo unde au existat – sînt legate, în general, de costurile mari de producție, de dezechilibrul între cheltuielile de producție și cele de personal în detrimentul producției, de încasările reduse (de înțeles, totuși, pe fondul măsurilor antipandemice și al accesului redus în incinta teatrelor). Pe alocuri – acolo unde s-a lăsat cu demiteri ori cu demisii –, evaluările au provocat revoltă în rîndul artiștilor. Protestele, poziționările și solidarizările sînt parțial întemeiate. Căci criteriile evaluărilor nu sînt clare. Și nici integritatea ori competența evaluatorilor.

■ Un cuvînt rostit de mai multe ori în comunicarea autorităților publice cu privire la managementul instituțiilor de cultură generează o stare de confuzie și de neliniște. Acest cuvînt e „performanță“. Sensul acestui cuvînt nu a fost explicat, dar poate fi subînțeles – de unde și revolta. Nicușor Dan se așteaptă probabil la un profit imediat și cuantificabil în urma investiției pe care Primăria o face în instituțiile de cultură. Sîntem în două paradigme diferite, aflate în confruntare. Pe de o parte, „moștenirea“ instituțională de pe vremea primarului Gabriela Firea, cu teatre și centre culturale noi, cu o finanțare abundentă, acordată pe criterii netransparente, poate clientelare, cu un sistem de recompensare sau chiar de cumpărare a bunăvoinței artiștilor: bani publici în schimbul liniștii. Pe de altă parte, primarul Nicușor Dan, constrîns de împrejurările sociale și politice diferite (un buget mult mai redus, o criză economică incipientă), și-a setat alte priorități, iar în domeniul culturii, ca și în altele, cere responsabilitate, transparență (pînă aici, nimic greșit!) și performanță. Ambele paradigme sînt păguboase pentru că nu se bazează pe înțelegerea culturii ca factor de dezvoltare pentru oraș, ca element al bunăstării locuitorilor. Ca și cum cultura ar fi doar un domeniu în care poate fi obținut un profit la nivelul reputației. Sau ca și cum misiunea teatrelor ori a centrelor culturale e să fie performante, adică să cheltuiască cît mai puțini bani publici și să obțină cîștiguri, nu să „producă“ cultură. E o viziune care reduce cultura la un act contabil.

■ Există o „Strategie Culturală a Municipiului București“ care vizează perioada 2016-2026. Documentul a fost realizat sub coordonarea ArCuB prin consultarea comunităților culturale, civice și academice și vorbește despre dezvoltarea Capitalei prin cultură. Însă strategia nu a fost niciodată asumată ca document de fundamentare pentru politicile culturale. Și, în lipsa acestei asumări, rămîn pseudo-viziunile culturale enunțate mai sus.

■ La Nottara, clădirea teatrului, încadrată inițial în clasa de risc seismic I, a fost reexpertizată în 2016 și încadrată în clasa a II-a de risc seismic, cu niște recomandări de reabilitare care nu au fost însă puse în aplicare. La Bulandra, sediul de pe Schitu Măgureanu se află într-o clădire din anii ’30 care nu a fost încă expertizată, dar, dată fiind perioada construcției și regimul de înălțime, se poate lesne bănui că e nesigură. Mai sînt și altele, în situații asemănătoare. Cele mai multe teatre municipale funcționează fără aviz de la ISU. Are Primăria în vedere reabilitarea acestor clădiri? Chiar și dacă ar putea face aceste investiții, multe clădiri nici nu pot fi aduse în conformitate pentru că pur și simplu au fost proiectate într-o epocă în care exigențele erau mult mai reduse. Cît de riscant e să mergem la teatru? Închidem tot, pentru că se prăbușesc clădirile și riscăm să murim în caz de incendiu? Ce planuri sînt pentru a construi clădiri noi, moderne, adaptate, conforme?

■ ■ ■

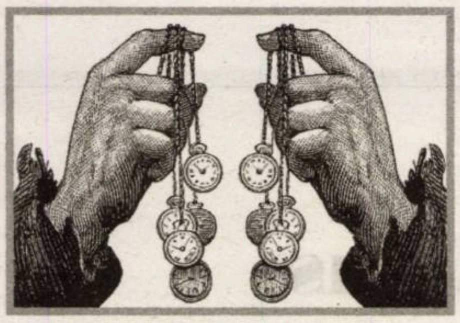

Andrei PLEȘU

nici așa, nici altminteri

„Așa e că pînă acum nu stăm nici bine, nici rău, adică nici așa, nici altminteri?“ (I.L. Caragiale)

Ce știu și ce pot economiștii

În ce mă privește, cînd e vorba de economie, nici nu știu, nici nu pot. Mă tem că sînt mai mult decît incompetent: sînt inapt. Îmi lipsește, probabil, alcătuirea mentală necesară pentru a pricepe rapid și adecvat despre ce este vorba. Prin urmare, mă bizui, fără rezerve, pe specialiști. Îi cred. Merg pe mîna lor. Mai ales că mulți dintre ei – de fapt, toți – se socotesc profesioniștii unei științe. O știință cu legi clare, cu premii Nobel, cu dexterități tehnice, care se formează laborios, în universități de profil. Cînd economiștii spun ceva, e musai să fie cum spun ei. Nu sînt „eseiști“, nu sînt „metafizicieni“ obscuri, nu sînt scriitori de popularizare. Au pe mînă instituții-cheie, state întregi, nenumărate organisme internaționale și, în fond, soarta lumii.

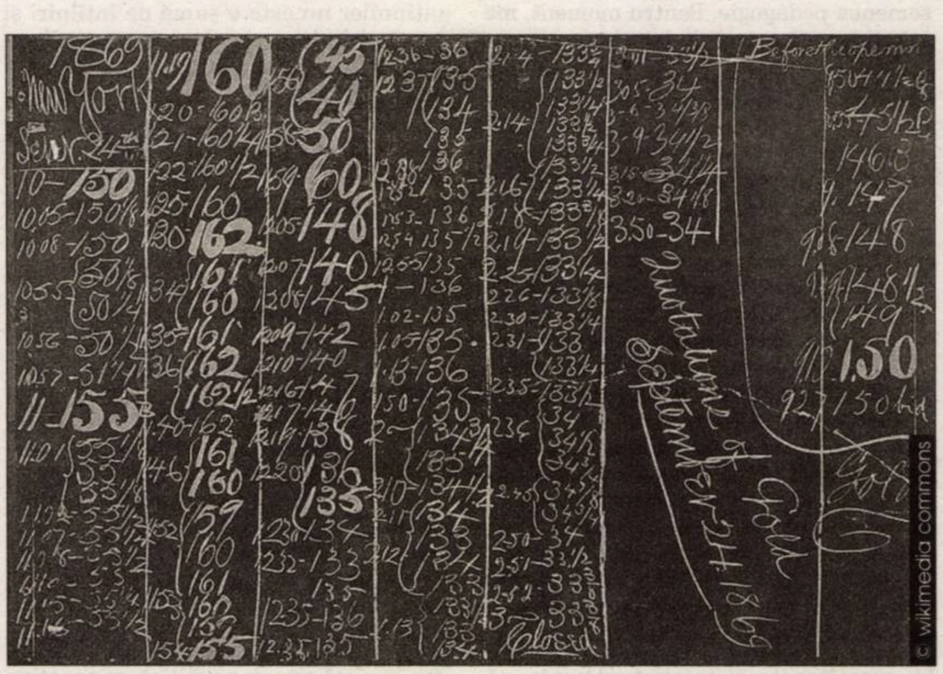

© wikimedia commons

Uneori, însă – acum, de pildă –, sînt descurajat. Nu mai mi-e clar ce știu economiștii și ce pot face cu ceea ce știu. Se contrazic, fac predicții vagi, n-au soluții. Criza economică pare să fie o evidență, dar e curios că ea n-a fost presimțită la timp și că n-a putut fi prevenită. Sau dacă nu e curios, dacă e normal să nu poți evita o criză de anvergură, atunci încrederea mea în competențele științei economice – ca și într-o legitate a realității economice – e serios fisurată. S-ar zice că sîntem la nivelul seismologiei: aflăm că vine cutremurul abia cînd, practic, el a și început. Unii zic, cu o competență baritonală, că marele pericol este inflația. Alții zic că, dimpotrivă, marele pericol este recesiunea. Pentru cei dintîi, soluția e limitarea consumului. Pentru ceilalți, soluția e stimularea consumului. Milton Friedman crede că panaceul e piața, care reglează, de la sine, totul. John Kenneth Galbraith crede că piața e o idee depășită și un regulator arbitrar. Marele Keynes garantează viitorul capitalismului, cu condiția ca statul să asume, în mod inteligent, atunci cînd e cazul (cînd apare riscul – inerent – al stagnării), un rol de stimulent eficace. Dimpotrivă, marele Schumpeter e de părere că sistemul capitalist va fi, pe termen lung, incapabil să supraviețuiască. Problema e ce facem noi, profanii, în timp ce toate aceste dispute se desfășoară, boreal, peste capul nostru. Ne lăsăm sau nu ne lăsăm pe mîna „experților“? N-avem de ales. Ne lăsăm. Dar pe mîna căruia dintre ei?

Robert Heilbroner, autorul unei frumoase cărți despre evoluția ideilor în economie *(Filosofii lucrurilor pămîntești)* vorbea, încă din 1986, despre „neputința științei economice contemporane de a oferi o evaluare convingătoare sau durabilă privind logica economică a situației noastre istorice actuale“. Într-adevăr. Ca să faci previziuni corecte, trebuie să te poți bizui pe o regularitate fermă a fenomenelor de care te ocupi. Or, nu există regularitate fermă a progresului tehnologic (a cărui influență asupra vieții economice e decisivă), nu există regularitate fermă a comportamentului uman, a evenimentelor naturale și a evoluțiilor politice. Economiștii nu pot lua în calcul decît realități imediate, conjuncturi „actuale“ și dezvoltări „posibile“. În acest sens, ei sînt „realiști“. Prea realiști: nu-și pot permite să riște ipoteze de lucru dincolo de orizontul vremii lor, dincolo de mentalitățile, stereotipiile și obsesiile veacului. Cred, de aceea, că ne confruntăm nu doar cu o criză economică, ci cu o criză a științelor economice. Și că prima n-ar fi existat fără cea de a doua.

(preluat – fără să fi aflat, între timp, răspunsul – din *Adevărul*, 2008)

■ ■ ■

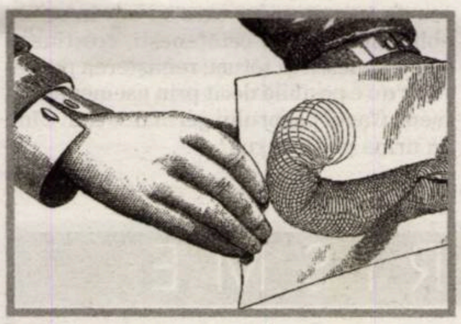

Andrei CORNEA

la răscruce de gînduri

Perseverența în eroare

De ce oare regimurile autocratice, despotice, totalitare au reputația, adesea invidiată, de bună capacitate de planificare, de anticipare cu succes a viitorului imediat și chiar ceva mai îndepărtat? Ar fi astfel în mare avantaj față de democrații, prea adesea nevoite să se supună capriciilor opiniei publice și de obicei presupunînd dese schimbări de lideri.

Despre liderii chinezi se spune, cu admirație, că prevăd cu decenii înainte. Poate cu decenii, dar nu și cu luni. Zilele acestea, *lockdown*-ul din Shanghai și din alte regiuni riscă să se transforme în revolte de masă din cauza disperării oamenilor care nu mai au ce mînca și sînt separați de familii. Dar ceea ce e uimitor este că aceste tulburări au fost generate strict de politica Zero COVID, asumată de Xi Jinping, spre a demonstra superioritatea regimului chinez, bazat pe strict control, în pofida faptului că restul lumii a adoptat față de varianta Omicron o politică relaxată care a dat bune rezultate. Un fel de încăpățînare și voluntarism de tip maoist pare să-i fi determinat pe liderii chinezi să procedeze în răspărul restului lumii în cazul acestei variante relativ benigne, dar foarte infecțioase. Și au dat greș, nereușind să prevadă consecințele.

© wikimedia commons

Despre Vladimir Putin aproape nu mai e nimic de spus în ceea ce privește prevederea. De exemplu, dacă și-a dorit să alunge NATO din proximitatea frontierelor rusești, prin războiul din Ucraina a făcut exact invers: acum Finlanda și Suedia – două țări tradițional neutre – doresc o aderare rapidă la NATO, iar amenințările rusești nu contribuie decît la precipitarea procesului de aderare. Rusia va avea o frontieră de 1.300 de kilometri cu o țară NATO (Finlanda), în plus foarte avansată, cu o armată bine echipată și pregătită și care, odată, a și administrat o înfrîngere usturătoare Armatei Roșii.

Credința în capacitățile de anticipare ale autocrațiilor ține în mare parte de propagandă. Pe de altă parte, mulți oameni au impresia că organismele dirijate autoritar și ierarhic, precum armatele sau anumite corporații, anticipează mai exact viitorul și, mai ales, acționează unitar și eficace. Ceea ce ei ignoră este că, dacă în procesul de planificare sau de executare se strecoară o mică eroare (fie o eroare inițială sau una care apare ulterior dintr-o cauză întîmplătoare), într-un regim autocratic ea e foarte dificil de îndreptat: însăși autoritatea liderilor, care au impus cursul politicii și și-au pus în joc presupusa lor omniștiință, ajunge să fie pusă la îndoială în cazul unei schimbări de direcție – ceea ce împiedică înlăturarea erorii cît timp ea e mică. Se persistă deci în eroare, iar deficiențele și eșecurile, nefiind corectate, se amplifică. Mai mult, regimul devine tot mai autoritar, înlăturînd vocile disidente sau divergente. Rezultatul este ceea ce se numește un *„feedback* pozitiv“: eroarea amplifică autocrația, care amplifică eroarea. Se poate merge pînă la catastrofa regimului sau, în orice caz, la o serioasă cutremurare a sa. Istoria oferă destule exemple.

Nu vreau să spun că democrațiile anticipează mai bine, mai ales pe termen ceva mai lung. Cîtuși de puțin, dovadă chiar laxitatea din ultimele două decenii a Occidentului față de Rusia. Avantajul democrațiilor este numai că pot schimba rapid cursul și fără daune importante. O schimbare de guvern în urma unor scandaluri sau alegeri, eventual niște demisii, sînt suficiente: vezi felul în care Germania și-a schimbat politica energetică și față de înarmare într-o singură lună, anulînd dintr-un foc o tradiție politică de decenii. Liderii democratici sînt la putere pe termen limitat și adesea adoptă politici de conjunctură. Marile erori vor fi astfel eliminate, chiar dacă micile erori sînt frecvente.

Autocrațiile sînt rigide și de aceea devin fragile cînd sînt supuse unor șocuri mari. Democrațiile sînt mult mai puțin fragile decît se crede; ele sînt – cu un termen al lui Nassib Taleb – „antifragile“, adică sînt suple, astfel putîndu-se adapta mai ușor la meandrele istoriei și ale timpurilor. Omul, în general, n-a învățat încă (și poate că e imposibil) să planifice corect viitorul; diferența (pe plan politic, dar și individual) este că unii își înțeleg relativ repede nepriceperea (fiindcă acceptă critica și dialogul) și caută s-o corecteze, în timp ce alții perseverează în ea.

■ ■ ■

Sever VOINESCU

axa dus-întors

Vina poporului rus

Nimic mai ușor pentru oricine decît să învinovățească un întreg popor, dar și nimic mai lesne criticabil decît asta. Spunem că Rusia este de vină pentru crimele și distrugerile din războiul pe care singură l-a declanșat în Ucraina. Doar nebunii sau cei orbiți de ură antioccidentală contestă asta. Spunem, însă, la fel de ușor că rușii sînt de vină; lejeritatea cu care înlocuim în frazele acuzatoare Rusia, ca putere politică și ca stat, cu rușii, ca popor, este suspectă pentru mulți dintre noi. Fanaticii logicii, despre care am o părere din ce în ce mai proastă pe măsură ce îmbătrînesc, te amendează imediat: „Statul rus nu-i totuna cu poporul rus. Iar poporul rus, care? O majoritate? Îți dă majoritatea legitimitate să vorbești despre toți? Dar cei puțini care sînt altfel, de nu chiar invers decît majoritatea? Și, în plus, de unde știi? I-ai întrebat? Pe toți?“.

Sprijinul popular masiv pe care rușii îl acordă putinismului există. Asta e, totuși, indiscutabil. Se vor răzgîndi sau nu? Cum anume și cînd? Nu știm. Este la fel de sigur că poporul rus va continua să existe și după Putin, căci marea povară a popoarelor decurge din eternitatea lor. Poporul rus va merge în istorie cu povara enormă a războiului din Ucraina, alături de altele. Ce va face cu ea, însă, nu e doar treaba lui. Lumea e tot mai complicată, iar legăturile dintre popoare tot mai strînse. Deja, modul în care un popor își metabolizează marile culpe nu mai e doar „o problemă internă“. Într-un fel sau altul, mai devreme sau mai tîrziu, poporul rus va trebui să treacă printr-o pedagogie aspră care-l va regenera moralmente. Nu se va putea altfel! Semnul bun este că, de pe acum, mulți intelectuali ruși știu asta. Și tot semn bun este că alte popoare au trecut printr-o asemenea pedagogie. Pentru moment, mă mărginesc să mă uit în istorie, nu departe de noi, ca să văd povestea altor popoare trecute printr-un iad moral comparabil. E cazul poporului german.

Printre intelectualii germani persecutați de naziști, Karl Jaspers ocupă un loc aparte. În 1937 a fost îndepărtat de la catedra pe care o ocupa la Heidelberg. Spre deosebire de prietenul său Thomas Mann, nu a părăsit Germania și, spre deosebire de colegul său Martin Heidegger, nu a făcut pactul cu Diavolul. A rămas tăcut, discret, în țara lui răvășită de nebunie, încercînd să-și salveze sufletul și să reziste. S-a opus lui Hitler prin simplul fapt că nu și-a urmat conaționalii în criminala rătăcire. Cu alte cuvinte, a făcut cam ce stă în puterea oricui să facă: n-a fost un erou, dar a fost un om decent continuînd să trăiască într-un context abject. În toți anii celui de-al doilea război, Jaspers a crezut că va veni vremea în care Germania va trebui reclădită după Hitler și că el trebuie să fie gata, moralmente și intelectualmente, să fie o figură de prim-plan în acest proces al renașterii. Și așa a fost: imediat după 1945, Karl Jaspers a jucat un rol major în renașterea Universității din Heidelberg. Primul pas necesar era, firesc, denazificarea. Doar că lumea germană de după Hitler era îngrozitor de complicată. Putem înțelege bine de ce: și la noi decomunizarea a fost un proces atît de greoi și contradictoriu, care a întîmpinat atît de multă rezistență, încît mulți cred și astăzi că, de fapt, nu a avut loc niciodată. E greu pentru orice popor să se despartă de dictaturile pe care le-a susținut, căci sufletului colectiv inerțiile îi sînt pe atît de mari, pe cît de nebunesc îi este avîntul uneori. În plus, niciodată despărțirea de dictaturi nu e deplină, căci istoria națiunilor nu este o sumă de întîlniri și despărțiri, ci o acumulare, în straturi suprapuse, de evenimente istorice care devin memorie colectivă vie.

În 1946, Jaspers a susținut o serie de conferințe pe care le-a publicat un an mai tîrziu într-o cărțulie intitulată *Problema vinovăției (Die Schuldfrage)*. Cartea a fost tradusă în alte limbi cu titluri mai explicite, precum *Problema vinovăției poporului german*. Jaspers răspunde direct întrebării „Este poporul german vinovat pentru ororile lui Hitler?“ spunînd că da, dar în feluri diferite, ceea ce implică răspunderi pe diferite paliere. Tot ce scrie filozoful german acolo este o bună lecție pentru prezent. Să vedem.

Există, întîi, o *vinovăție penală,* care aparține celor care încalcă legea (internă sau internațională) și de treaba asta se ocupă curțile de judecată. Nu am nici o îndoială că Putin și decidenții politico-militari din jurul său au a răspunde penal pentru ce fac, la fel și militarii ruși care încalcă legile internaționale în Ucraina.

Există și o *vină politică,* ce aparține cetățenilor statului, pentru că statul nu permite nimănui să fie în afara cetățeniei. Asta înseamnă că toți cetățenii unui stat (rus, în speță) sînt vinovați politic pentru erorile statului lor. Indiferent dacă un cetățean este sau nu de acord cu guvernul său, indiferent dacă votează sau nu, prin simplul fapt al legăturii de cetățenie, el este vinovat politic pentru greșelile politice ale statului său. În cazul unui război nedrept, așadar al unei greșeli politice enorme, cetățenii statului care l-a pornit sînt ținuți solidari cu răspunderea statului lor în fața statului care a ieșit victorios. Cetățenii ruși vor trebui să suporte responsabilitatea politică a acestui război în sensul că vor fi solidari cu statul lor în a suporta sancțiunile și pedepsele pe care Rusia le va încasa ca urmare a deciziei politice de a invada Ucraina.

Apoi, există o *vinovăție morală.* Ea este personală și operează în fața conștiinței morale individuale – acolo unde fiecare om este vinovat pentru propriile acțiuni, inclusiv acelea de a fi urmat ordine imorale doar pentru că erau ordine sau de a se fi supus pornirilor celor din jurul său. Este o judecată interioară de care mulți vor să scape, dar, vai, nu vor putea niciodată. În acest sens, marele Dostoievski, de pildă, aduce dovezi copleșitoare.

În fine, există și o *vinovăție metafizică,* cea a celor care au supraviețuit sau au trăit bine, în fața celor care au murit sau au suferit de pe urma războiului. Este cazul vinovăției pe care adesea o simte un nevinovat cînd vede suferința aproapelui. Instanța în fața căreia se declanșează această răspundere este însuși Dumnezeu, căci temeiul ei este solidaritatea umană, adică un gen de legătură intrinsecă întregii Creații a lui Dumnezeu.

Numai asumînd cu sinceritate aceste forme de vinovăție, poporul rus va putea renaște din dezastrul în care singur s-a aruncat, urmîndu-l pe Putin.

Bineînțeles că, după ce a spus aceste lucruri, lui Jaspers nu i-a mai fost ușor să trăiască în țara lui. Unii germani l-au acuzat că e trădător vîndut ocupanților, alții l-au acuzat că face jocul americanilor care pregăteau procesele de la Nürnberg, alții că e propagandist sovietic. Asta e soarta tuturor celor care își iau în serios obligațiile, fie ele cetățenești, creștinești sau omenești. Și totuși, renașterea popoarelor nu e posibilă decît prin asemenea oameni. Cazul poporului german e clar. Cînd va urma poporul rus?

■ ■ ■

Mihaela SIMINA

accent pe istorie

Cea mai bună sursă de lumină din istorie

Propunere: luați un chibrit și aprindeți fitilul unei lumînări (albă, de preferat).

Egiptenii și-ar fi dorit poate să facă asta, doar că nu aveau încă... fitilul. Scufundau bucăți de trestie uscată în seu topit, pe care le aprindeau.

Au rezolvat romanii (și) această chestiune a fitilului. Au îmbibat role de papirus, uneori cu textile răsucite în jurul lor, în mai multe straturi de grăsime animală topită care se întărea. Acestea au fost primele lumînări din istorie asemănătoare cu cele pe care le avem și le aprindem astăzi. Romanii le foloseau ca să aibă lumină în case, ca să-și lumineze drumul noaptea cînd aveau de călătorit și, cînd era cazul, în cadrul ceremoniilor religioase.

Lumina se aprindea și la alte civilizații. Chinezii foloseau hîrtie rulată de orez pentru fitil și ceară de la o specie autohtonă de insecte, japonezii foloseau grăsimea de la anumiți arbuști oleaginoși, iar în India materia primă pentru lumînări se obținea prin fierberea fructului arborelui de scorțișoară.

Apoi, într-o epocă nu prea luminată a istoriei, în Evul Mediu, în Europa a fost introdusă o nouă materie primă pentru fabricarea lumînărilor: ceara de albine. Mirosul greu și flacăra fumegîndă ale lumînărilor pe bază de grăsime animală au fost înlocuite cu lumina curată și limpede a flăcării de la lumînarea din ceară de albine. Și cu un miros dulce și delicat. Lumînările din ceară de albine erau însă foarte scumpe, deci nu oricine și le permitea, așa că în breslele lumînărarilor, care se dezvoltaseră în epocă, se fabricau mai ales lumînări pe bază de seu animal.

Secolul al XIX-lea a schimbat lumina. În laboratoarele chimiștilor au fost inventate stearina și parafina, baze foarte eficiente pentru fabricarea lumînărilor și totodată a fost creată o mașină de turnat lumînări, care a făcut posibilă producția în masă. În 1879, domnul Thomas Edison a început *să stingă* din lumînări aprinzînd becul electric.

De la Edison înapoi la romani (de dragul istoriei și al luminii, nu în detrimentul tehnologiei): în timpul domniei sale, împăratul Constantin cel Mare ar fi poruncit să fie aprinse lumînări peste tot prin oraș în noaptea de Înviere. Biograful său, Eusebiu din Cezareea, confirmă: *Sfînta veghe de noapte o prelungea pînă-n zi, anumiți oameni trimiși de el aprindeau pe întreg cuprinsul orașului lumînări lungi de ceară, cărora li se adăugau făcliile aprinse la tot pasul – ceea ce făcea ca tainica noapte a veghei să ajungă în cele din urmă mai dăruită cu lumină decît miezul zilei.*

Lumina, cumva, cucerește și cel mai aspru întuneric.

Să găsim fitilul și să îl aprindem.

BARBURISME

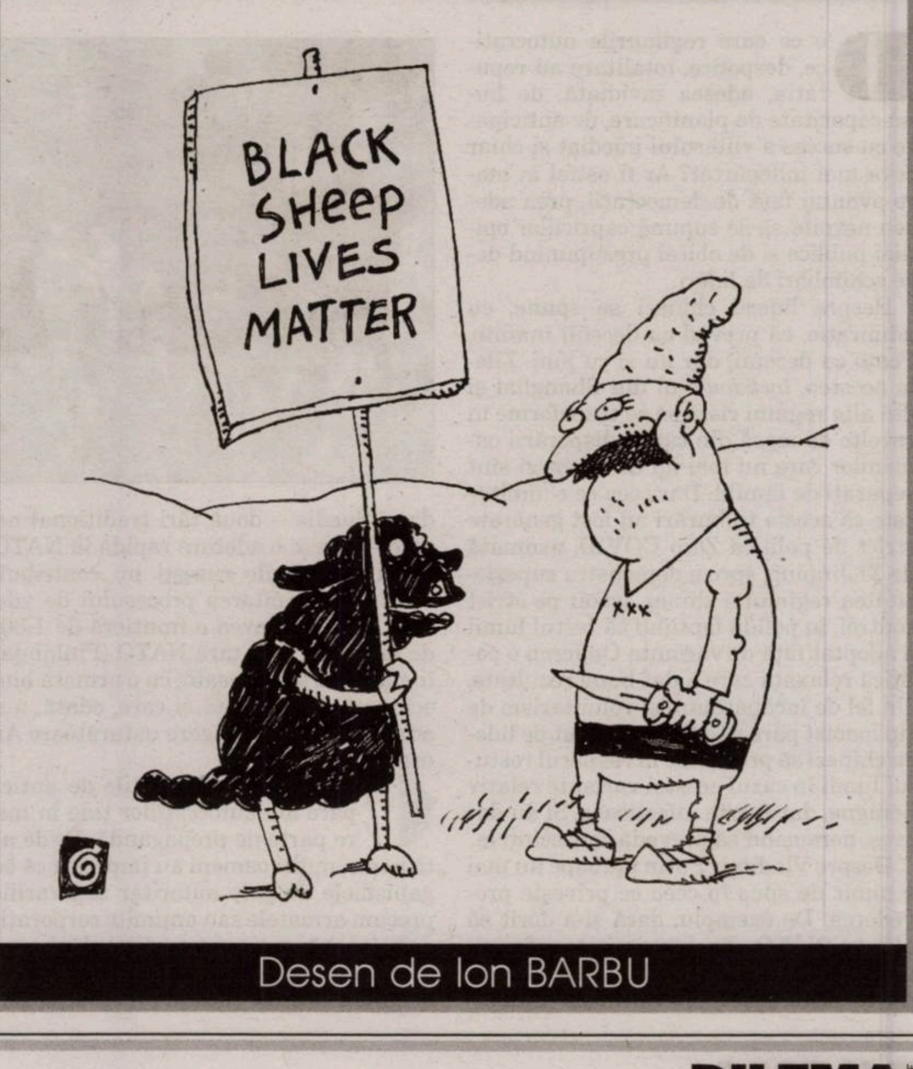

Desen de Ion BARBU

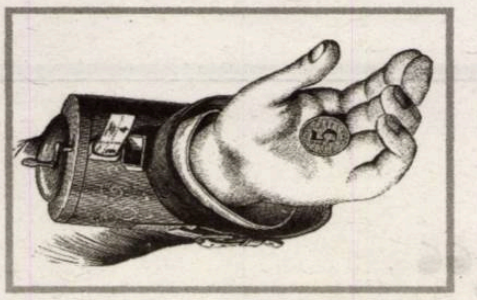

Constantin RUDNIȚCHI

viața de capital

Sperietoarea „statului paralel“ și investitorii din afara Uniunii Europene

Apariția unei ordonanțe de urgență cu privire la veto-ul pe care statul român îl poate exprima asupra investițiilor străine din afara Uniunii Europene a crescut tensiunea în opinia publică. Este un amestec de idei și opinii.

Contextul trebuie privit la nivel european. În sensul că Uniunea Europeană, înainte chiar de a începe războiul din Ucraina, a adoptat o legislație prin care statele membre pot opune un veto pentru o investiție străină, venită din afara statelor Uniunii Europene, care vizează o companie sau un sector considerat strategic. De altfel, cîteva state europene au apelat de cîteva ori, în ultimii ani, la dreptul de a bloca o investiție venită din afara Uniunii Europene.

De exemplu, în urmă cu cîțiva ani, a atras atenția preluarea unei companii germane din domeniul roboticii, Kuka, de către o firmă chineză. Firma germană avea rezultate bune într-un domeniu inovator, precum cel al robotizării producției din industria de construcții de mașini, avea cîteva brevete de invenție și s-a considerat că este o preluare a unei firme care deține *know-how* într-un domeniu special.

Este un caz-școală pentru o dezbatere de principii care pleacă de la cîteva întrebări și anume: într-o economie liberă pot fi blocate investiții și investitori? Care sînt sectoarele strategice ale unei economii care pot justifica refuzul unui investitor venit din afara Uniunii Europene?

Pandemia și mai ales războiul din Ucraina au adus, fiecare în felul său, argumente noi pentru ca unele investiții din afara UE să nu fie acceptate. Criza sanitară a arătat dependența pe care economia mondială o are față de unele mărfuri fabricate în China. Războiul a scos în evidență dependența Uniunii Europene în raport de aprovizionarea cu materii prime energetice din Rusia.

Mai mult, războiul din Ucraina a adus mari semne de întrebare față de felul în care va funcționa economia mondială după ce războiul din Ucraina se va opri. Este previzibil că, pentru o perioadă, vor exista două blocuri economice care nu vor coopera: cel occidental și cel răsăritean. De aceea, ideea de a filtra investițiile străine din afara Uniunii Europene este de înțeles. Sub diverse forme, Uniunea Europeană va trebui să se protejeze de intruziunea unor investiții venite din afara economiilor occidentale.

Într-o economie liberă pot fi blocate investiții și investitori?

Regulamentul european în domeniu stabilește un cadru legal pentru verificarea de către statele membre a investițiilor străine directe. Respectiv, prevede ca statele membre să facă schimb de informații, precum și între acestea și Comisia Europeană. Sectoarele analizate sînt inteligența artificială, robotica, nanotehnologiile, telecomunicațiile și cele referitoare la securitatea și ordinea publică. De asemenea, sînt sub observație companiile incluse în programe de cercetare europene, precum Orizont 2020 sau Galileo.

După cum se poate observa, Uniunea Europeană este atentă la domeniile de vîrf, precum cele din sectoarele inovatoare. În același timp, investițiile din afara UE în firme care au fost finanțate cu fonduri europene pentru cercetare vor fi blocate. O abordare logică, dacă ne gîndim că firmele din domeniul cercetării-dezvoltării sînt un subiect aparte pentru toate economiile din lume.

România a adoptat legislația europeană, dar ordonanța a stîrnit emoție plecînd de la faptul că serviciile speciale sînt implicate în procesul de luare a deciziei. Obsesia „statului paralel“ încă bîntuie în România.

De fapt, serviciile speciale nu trebuie decît să își facă treaba. Adică să pună la dispoziția unei comisii informații pe baza cărora se poate lua decizia de a aproba sau nu o investiție străină, din afara UE. Ofițerii români din serviciile speciale sînt plătiți pentru a obține informații, deci ele trebuie utilizate. Interpretarea că serviciile de informații vor decide investițiile străine în România este exagerată. În ultimă instanță, reprezentanții serviciilor speciale nu au drept de vot în cadrul comisiei de avizare, ci, pur și simplu, oferă un raport consultativ.

Adevărata problemă nu este aceea că serviciile vor abuza de decizia de a bloca investitori din afara UE, ci faptul că România are foarte puține companii în domenii considerate strategice la nivel european. Cu alte cuvinte, înainte de a ne face probleme că serviciile avizează investițiile, ar trebui să ne întrebăm cîte investiții străine ar putea fi interesate să vină în sectoare inovatoare. Răspunsul este că sînt foarte puține firme sau domenii care ar putea fi considerate strategice pentru România și Uniunea Europeană.

Așadar, pînă să ne îngrijorăm că serviciile de informații vor avea un cuvînt important de spus în blocarea investițiilor străine non-UE, ar trebui să ne întrebăm dacă România este o țintă interesantă pentru investitori. Analiza economiei locale, cu o valoare adăugată redusă, energointensivă, cu randamente mai mici decît media europeană, arată că România nu are domenii de vîrf. În acest caz, discuția pe tema blocării investițiilor ar trebui să fie mai degrabă concentrată pe absența unor sectoare inovatoare în economia românească decît pe cine avizează și cine oferă informații cu privire la investitorii din afara UE. Pînă să ne punem problema cum blocăm investitorii să vedem adevărul că în România sînt puține sectoare și companii inovatoare.

***Constantin Rudnițchi** este analist economic.*

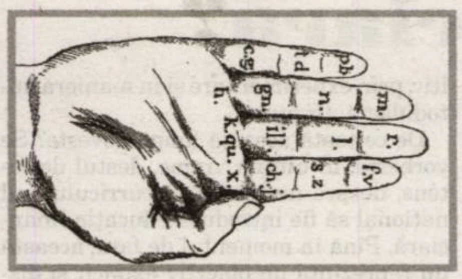

Codrin Liviu CUȚITARU

prezentul discontinuu

Cartea numelor

Amicul meu Nino dispăruse de cîteva minute la toaleta cafenelei, cînd celularul (lăsat pe masă) a început să-i zbîrnîie strident. L-am ridicat, încurcat. Pe ecran se deslușea „numele“ apelantului: Porcul Cerșetor... Nu am avut timp să mă dumiresc, întrucît Nino tocmai revenea. „Ce, a sunat?“, m-a întrebat, observîndu-mă cu mobilul lui în mînă. „Da“, am zis. „Era Porcul Cerșetor.“ „Ha, ha!“, rîse Nino cu poftă. „E Nicu. Nicu Pogîrță“, adăugă el, intuindu-mi nedumerirea. „Iar vrea bani. Nesimțit. Îi bag un *screening* de nu se vede. Nu-i mai răspund.“ Sorbi din *cappuccino* și butonă ceva la telefon. Pesemne, comanda de *screening* pentru numărul Porcului Cerșetor. „Porcul Cerșetor?“, m-am trezit interogînd cu voce tare. „Ha, ha, ha!“, hohoti din nou amicul meu. „Normal, așa știu mai rapid cu cine am de-a face. *Alias*-urile astea pe care le dau eu oamenilor în agenda telefonică mă ajută să mă orientez mai bine. Cum să zic, devin un fel de repere semiotice, capabile să codifice realitatea pentru mine, dar, concomitent, să o și decodifice de zece ori mai eficient ca numele obișnuite.“ „Adică toată agenda ta e plină de porecle din astea?“ „Da, nici măcar un nume normal n-ai să găsești în ea.“

Curiozitatea mea a explodat inevitabil: „Atunci eu, eu cum apar?“. „Hai, băi, lasă-mă acum, sînt chestii personale!“ „Cum, frate, personale, dacă e vorba despre mine? Mă rog, despre felul în care tu mă *codifici semiotic*... Am dreptul să știu.“ „Of“, icni cu năduf Nino, vizibil iritat de încurcătura în care intrase. „Sună-mă!“ „Ce?“ „Păi, hai, sună-mă, dacă ești așa curios, și ai să vezi singur!“ Mi-am scos – puțin speriat, recunosc – telefonul și am apăsat pe numărul lui Nino. Isteria de culori și sunete reîncepu la comandă. Nino îmi întinse, nesigur, aparatul. Am citit derutat: Momîrlanul Anglofil. „Momîrlanul Anglofil?!“, am strigat. „De unde și pînă unde? Ce-i asta?“ „E semnul tău paradoxal, bătrîne! Momîrlanii sînt, din punctul meu de vedere, cei mai patrioți conlocuitori ai noștri. Autentici, legați de glie, cu principii strămoșești. Așa ești și tu, oame, chiar dacă, poate, nu-ți dai seama. Te-ai întors mereu din peregrinări, crezi în șansa noastră locală, te zbați ș.a.m.d. Ce mai, un veritabil patriot! Totuși, rămîi și anglofil, ceea ce îți creează o ușoară scindare a personalității, o nuanță de paradox tipologic... Prin această imagine contradictorie, eu te preiau necondiționat. Momîrlanul Anglofil. Știu instantaneu că ești tu. Dacă aș vedea pe ecran CLC, mi-ar trebui ceva vreme să mă dumiresc cine-i la telefon. Așa, știu, simt mai precis, imediat...“

Am tăcut un timp. Nino interveni cu ton oarecum culpabil: „Oame, să nu te superi! Uite, am aici tot felul de apelative: Mormolocul Penetrant, Iepurașul African, Mama lui Ștefan cel Mare (asta-i chiar maică-mea), Maimuța din Tunguska...“. „Maimuța din Tunguska?“, l-am întrerupt. „Da“, a răspuns senin. E Cristina.“ „Cristina, colega noastră?“ „Da.“ „Păi, există maimuțe în Tunguska?“, am întrebat eu ca prostul, de fapt neînțelegînd cum Cristina putea fi o maimuță și, mai ales, una din Tunguska. „Nu există, desigur! Tocmai aici avem dimensiunea semiotică a personalității Cristinei. Pare din altă lume în inaderența ei la realitate. O maimuță în Tunguska.“ „Băi Nino, tu ești sănătos la cap?“ „Perfect sănătos! Iată-l, de pildă, pe Victor în agenda mea (Victor este un savant lingvist, *n.m.*): Traficantul de Chiloți!“ „Bine, măi omule“, m-am arătat contrariat, „cum poți să-i spui lui Victor – ins care trăiește practic în bibliotecă – traficant de chiloți?“ „Aici este spilul. Victor e atît de departe de ideea de traficant, cum bine ai observat, încît, dacă vreodată ar fi nevoit să facă acest lucru, singura variantă în care mi l-aș putea imagina e aceea de traficant de chiloți. Este paradoxul lui semiotic...“

Cred că m-am încruntat amenințător, pentru că Nino a sărit la altceva: „Există și un dezavantaj în această agendă. Am indivizi cu care nu am comunicat de ani de zile și acum nu-mi mai amintesc cine sînt. Identitățile lor nu-mi spun nimic: Norvegianul Răspopit. Habar n-am cine-i. Sau: Pelicanul Homofob, Alpinistul Troglodit, Nenea Sulfit, Sceleratul Stacojiu, Chinezul Apoplectic. Beznă totală. Mai departe: Varza Boreală, Androidul Bicefal, Lemurul Elitist, Stafia Altruistă, Umbra lui Shakespeare. La Lăptărie, Toropitul Belgrădean și Mămăliga Autistă. Zero informații. Asta e! Riscurile meseriei...“ „Auzi, Nino?“, i-am spus. „Îmi place teribil *conceptul* tău de agendă telefonică. E foarte interesant.“ „Ce-ți spuneam?“, replică Nino încîntat. „Îl adopt și eu și voi începe chiar cu tine.“ Mi-am luat celularul. „Așa, să găsim Ni-no Petra-che! Înlocuiți? Da. Noul nume: Dementul de la Cafenea...“ „Stai, băi!“, începu Nino să strige agitat. „Ce faci, băi? Codrine! Băi, momîrlanule...“

***Codrin Liviu Cuțitaru** este profesor la Facultatea de Litere a Universității din Iași. Cea mai recentă carte publicată:* Omul multiplu, *Editura Junimea, 2021.*

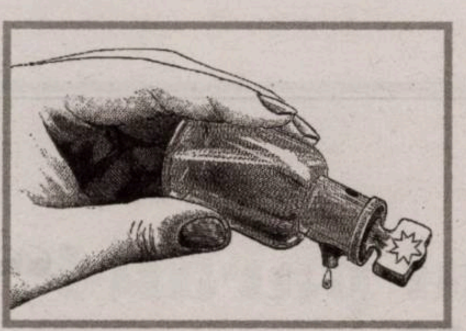

Rodica ZAFIU

cuvinte **nepotrivite**

„Doar zic...“

Se știe că verbele „spunerii“ (verbele de declarație) stau, în multe limbi, la baza unor formule conversaționale prin care vorbitorul își întărește sau își atenuează afirmațiile sau prin care menține și întărește legătura cu interlocutorul său. În română există destul de multe formule metalingvistice, în care verbul *a zice* nu este folosit pentru a marca reproducerea vorbirii, ci cu referire chiar la dialogul în desfășurare: *zici?, ce zici?, așa zici?, zic și eu..., nu zic, cum să zic, ce să zic, pot să zic* (cu varianta caragialescă *pot pentru ca să zic)* etc. Destul de des este folosită în prezent formula *doar zic,* cu rol de atenuare strategică, de obicei marcată de o ușoară ironie: vorbitorul își limitează spusele, le prezintă ca pe o simplă exprimare a opiniei, subînțelegînd că nu vrea să le impună, nu încearcă să-i convingă cu orice preț pe interlocutori. Formula glumeață, care mimează prudența, apare de obicei la sfîrșitul unui enunț în care se formulează o opinie sau o propunere – „E normal să existe investiții, dar preferințele astea reprezintă, pînă la urmă, un impediment pentru succesul unei campanii. *Doar zic*“ (hotcity.ro); „Eu zic ca următoarele alegeri locale să aibă loc pe Facebook. *Doar zic*“ (debanat.ro) – sau în care se insinuează o acuzație, atrăgînd de fapt atenția asupra acesteia: „Arbitrul (...) este același cu cel care a dictat penalty la meciul Craiova – Sibiu. *Doar zic*“ (prosport.ro). Apelul la îngăduința interlocutorului poate fi explicit: „Vrem căldură, nu clănțănit de dinți! *Doar zic, nu te supăra!*“ (mybabyfood.ro).

Restrîngerea prudentă este semnalată în română și de alte expresii, printre care formula *părerea mea* ajunsese la un moment dat aproape un tic verbal. Mai veche și mai frecventă este construcția minimalizatoare *zic și eu*, care se poate și combina cu *doar zic*, sporind astfel mărcile rezervei – „Nu știu, nu mă pricep, *doar zic și eu…*“ (printreranduri.eu) – și intrînd într-o serie de ezitări și aproximări: „sau ceva de genu, nu prea mă pricep, *doar zic și eu*, așa o fi oare?“ (4tuning.ro). În mod previzibil, în locul adverbului *doar* poate apărea echivalentul său, pe care l-am găsit mai ales în forma populară *numa*, probabil preferată pentru că elimină riscul confuziei dintre *numai* și *nu mai*: „Cineva face o confuzie năprasnică între motoarele de curse și motoarele comerciale. *Numa zic...*“ (capcompas.ro); „nu cred că un om matur și-ar face așa freză, *numa zic!*“ (stilmasculin.ro). Putem găsi (pe un site de umor) chiar și echivalentul substandard al adverbului *doar*, în construcția afirmativă cu *decît,* condamnată de normă: „Dar, totuși, sticla de Mona nu trebuia să fie albastră, chiar dacă nu se distinge eticheta? *Decît zic!*“ (timesnewroman.ro).

E posibil ca utilizarea frecventă a expresiei *doar zic* să fie influențată astăzi, în uzul colocvial al comunicării online, de formule similare din engleză, unde *just sayin(g)* (redus din *I´m just saying)* este descris de unii cercetători ca marcator discursiv de atenuare. Oricum, nu se poate considera că formula românească ar fi un calc, pentru că expresiile similare sînt numeroase și destul de vechi, sugerînd mai curînd o convergență a mijloacelor lingvistice. În română, formula prudentă primește și dezvoltări explicative, caracterul acceptabil al opiniei fiind reliefat ironic printr-un contrast cu acțiunea violentă. În limbajul colocvial, sensul lui *doar zic* sau *zic și eu* poate fi explicitat de formulele complementare *nu dau cu parul* sau (ceva mai rar) *nu dau cu barda*: „zic și eu, *nu dau cu parul*“ (facebook.com), „constat și eu, *nu dau cu barda*“ (giroc.ro). Expresiile circulă de mai multe decenii, în legătură nu doar cu afirmațiile, ci cu orice act de limbaj cu potențial agresiv, de pildă însoțind o întrebare. Într-o dispută aprinsă, opiniile celuilalt riscă să fie percepute ca atacuri, iar întrebările sale ca provocări; într-un asemenea context se etalează parodic excesul de prudență: „Întreb și eu, *nu dau cu parul!*“ (obiectivbr.ro), „*Nu dau cu parul*, doar întreb“ (moldova.europalibera.org), „Întreb și eu, *nu dau cu barda*“ (g4media.ro), „îmi permit să le mai pun cîte o întrebare, căci, vorba aia, întreb, *nu dau cu barda*“ (ziarultimisoara.ro). Formulele în discuție circulă de multă vreme, dar au puține atestări în scris; am găsit-o pe una dintre ele chiar într-un titlu din revista *Luceafărul* (nr. 22, 1971) – „Am zis și eu o vorbă, *n-am dat cu parul*“ – , pe cealaltă într-un articol publicat în *Cinema* (nr. 5, 1978): „Întreb! *Nu dau cu barda*“.

S-ar zice că mulțimea formulelor de mai sus exprimă un anume pesimism conversațional: presupunerea că intoleranța e norma, iar moderația și libertatea opiniilor trebuie să fie specificate cu grijă.

***Rodica Zafiu** este prof. dr. la Facultatea de Litere, Universitatea din București. A publicat, între altele, volumele* Limbaj și politică *(Editura Universității București, 2007) și* 101 cuvinte argotice *(Humanitas, Colecția „Viața cuvintelor“, 2010).*

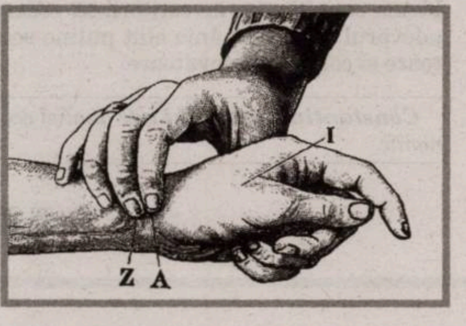

Horia CORCHEȘ

prof, viața mea

Avem nevoie de educație financiară?

Unul dintre oamenii de la care am învățat cel mai mult în cariera mea didactică a fost domnul Mihail Stan. De la el am învățat principiile fundamentale ale evaluării. Avea tactul, răbdarea și știința necesare pentru a se face înțeles și mai avea și plăcerea de a transmite. Am învățat de la el nu prin sesiuni de formare, ci prin muncă directă, deși au fost și cîteva ocazii în care l-am avut ca formator. Așa stînd lucrurile, am avut, desigur, suficiente ocazii de a avea diverse alte conversații, uneori la cîte o cină și un pahar cu vin. Ei bine, într-o astfel de ocazie am aflat că, pe lîngă munca lui de expert în evaluare și de profesor, făcea tranzacții la bursă. Parcă îl aud spunînd „dragul tatii“, căci așa ni se adresa nouă, celor care ajungeam să îi fim prin preajmă ca învățăcei, „dragul tatii, eu nu trăiesc doar din salariu, trăiesc mai ales din tranzacțiile pe care le fac la bursă“. Pentru mine era ceva din altă lume, nu-mi imaginam ce înseamnă asta și nici nu am ajuns să înțeleg atunci. O luam ca pe ceva ce ține de lumea lui înaltă pe care o admiram. Deși, altfel, era un om foarte modest și colocvial, nemanifestînd vreun orgoliu sau aroganță. Dar așa mi se părea mie, pentru că era în mod evident unul dintre cei mai avizați experți pe care îi cunoscusem pînă atunci, iar povestea cu bursa îl ridica în ochii mei încă mai sus: nu cunoșteam pe nimeni care să mai aibă o astfel de preocupare și de competență.

Dar ce știam eu, pe acea vreme? Abia dacă mă descurcam cu gestionarea salariului de la o lună la alta, cu ajutorul cîte unei meditații. Cunoașterea mea financiară se reducea la nivelul acesta, al gestionării unor venituri fixe, din salariu preponderent, de la o lună la alta, încercarea de a pune ceva bani deoparte pentru un concediu, eventual. De altfel, primul concediu pe care mi l-am permis, la cîțiva ani după ce am ajuns profesor și mă căsătorisem, a fost prin biletele sindicale, căci era mai ieftin și atît ne puteam permite. Cu banii drămuiți la sînge, iar faptul că pe plajă mi se furase borseta în care aveam toți banii (nu aveam încă salariile pe card) a reprezentat o adevărată tragedie. A trebuit să sun de la poliție acasă, la părinți, să îmi trimită ceva bani, pe care i-am ridicat a doua zi de la oficiul poștal.

Cînd am luat primul credit, pentru casă, iar apoi, la cîțiva ani distanță, cel pentru o mașină, nu prea înțelegeam cum funcționează nici principiul dobînzii. Eram la mîna băncii, ca să spun așa, fără să înțeleg deloc ce mecanisme are aceasta de a mă credita. Pur și simplu, acceptam că am de plătit timp de mulți ani o sumă în fiecare lună, conform unui desfășurător care mi se dăduse printat și pe care îl țineam printre actele importante.

În școală, elev fiind, îmi aduc aminte vag că am avut într-una dintre clasele de liceu o materie care se numea economie. Dar era o glumă, cred, nimic nu învățasem acolo despre cum funcționează mecanismele financiare. Educația mea financiară era zero, ca urmare a trecerii prin școală. De aceea, concepte ca bursa și chiar ca dobînda îmi erau străine. Și așa mi-au rămas multă vreme, motiv pentru care nu mi-era deloc clar cum cineva ca domnul Stan, care, iată, era și el pînă la urmă tot un filolog din specia mea, putea să facă tranzacții la bursă. Nu m-a preocupat nici mai tîrziu prea mult povestea. Anii au trecut. Dar cunoașterea mea în domeniul financiar nu a devenit mult mai vastă. La un moment dat, am avut și o inițiativă antreprenorială, împreună cu niște prieteni. M-am bazat în totalitate, în privința aspectelor financiare, și în acel caz, pe ei, care aveau ceva experiență, lucrînd nu la stat, ca mine, ci avînd în domeniul lor profesional PFA-uri, al căror mecanism financiar nu-l înțelegeam, de asemenea. Și nici nu-mi băteam capul să-l înțeleg. Bineînțeles, apelam la o contabilă pentru chestiile de balanță financiară, dar eu personal nu înțelegeam nici măcar principiile de funcționare. Însă fiind în contact cu ele, am început, încet-încet, să mai prind cîte ceva.

Mai recent, am început să fiu interesat mai îndeaproape de funcționarea bursei și de funcționarea tranzacțiilor criptomonedelor, precum și de alte modalități financiare de obținere a unor venituri pasive. Am început să mă documentez, ca un autodidact. Am descoperit un hățiș în care simțeam că nu mă pot deloc descurca. Concepte, strategii, diverse mecanisme în care mă simțeam uneori pierdut. Și încă mă simt, deși am ajuns să mai înțeleg cîte ceva și să nu simt că mă uit ca mîța în calendar și că citesc într-o limbă exotică, total străină. Dar este o experiență pe cît de provocatoare, pe atît de dificilă, pentru că nu am, de fapt, niște baze care să-mi fi fost puse în educația mea. Educația mea financiară, cu alte cuvinte, cîtă există, s-a făcut mai mult intuitiv, prin experimentare și în manieră autodidactă, tîrziu.

De ce toată această lungă poveste? Se vorbește, în ultima vreme, destul de intens, despre nevoia ca în curriculum-ul național să fie introdusă educația financiară. Pînă în momentul de față, aceasta nu reprezintă un obiectiv explicit și distinct al curriculum-ului național. De ceva timp, unele organizații non-profit au mai încercat ici-colo să dezvolte programe de parteneriat cu școala, prin care să ofere elevilor educație financiară. Eu cunosc un astfel de caz, proiectul Kidprenor, și mai știu că există inițiative individuale, cum ar fi cea a cărților de educație financiară scrise de Cristina Andone. Cu siguranță mai sînt și altele, dar ele reprezintă excepția, nu norma. În școală încă nu se face educație financiară sistematică și consider că ea a devenit necesară în societatea contemporană. Toate dezbaterile la nivel sistemic despre aceasta trebuie luate în serios și găsite soluțiile optime pentru ca în curriculum ea să fie prezentă.

Chiar dacă nici în cazul acesteia nu cred că ar trebui să vorbim despre o disciplină distinctă, în plus, care să încarce planurile-cadru, cred că soluțiile de infuzare eficientă a acesteia prin intermediul disciplinelor existente deja trebuie găsite și adoptate.

***Horia Corcheș** este scriitor și profesor de limba și literatura română. Cea mai recentă carte publicată:* O rochiță galbenă, ca o lămîie bine coaptă, *Editura Polirom, 2022.*

Dalia MARIN

Ce se întîmplă dacă Germania boicotează energia rusească?

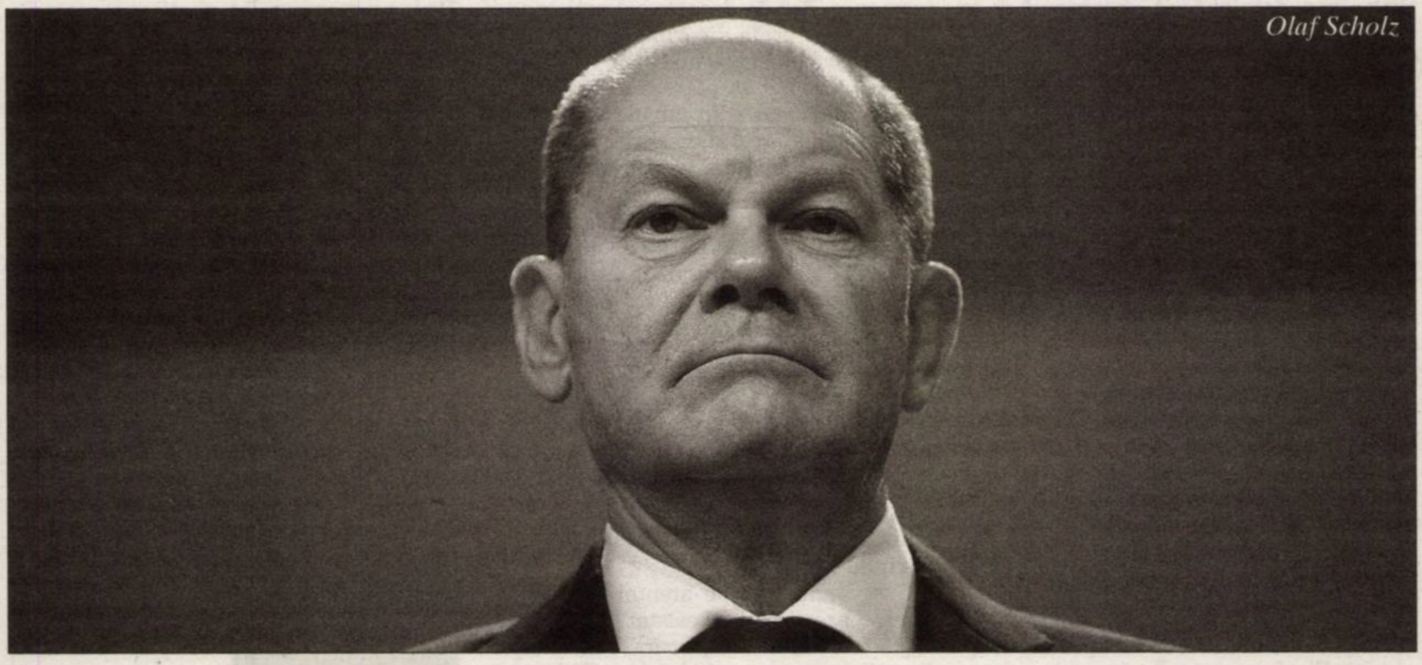

Olaf Scholz

Încă de la începutul invadării Ucrainei ordonate de președintele rus Vladimir Putin, Guvernul german s-a aflat sub o presiune în creștere pentru a se alătura embargoului propus de Europa asupra energiei rusești. E îndeobște acceptat că, pentru a opri războiul pornit de Rusia, e necesar să i se taie finanțarea provenită din plățile de miliarde de dolari pentru exporturile de petrol și gaze.

Guvernul german se opune unui embargou energetic – cu argumentul, adus de ministrul Economiei, Robert Habeck, că ar duce la șomaj în masă, la sărăcie și la ample tulburări sociale. Sînt oare aceste îngrijorări întemeiate?

Germania e indiscutabil dependentă de energia rusească într-o foarte mare măsură. Germania își asigură 55% din necesarul de gaz, 34% din cel de petrol și 26% din cel de cărbune din Rusia. Dar a găsi înlocuitori pentru petrolul și cărbunele rusesc nu ar fi chiar atît de greu.

De fapt, Germania a acceptat deja să se alăture embargoului european în privința cărbunelui rusesc și a anunțat că își propune să găsească alternative la petrolul rusesc pînă la sfîrșitul anului curent (ceea ce ar putea fi prea tîrziu pentru a mai putea fi de folos Ucrainei). Spre deosebire de gazul natural livrat prin conducte, petrolul și cărbunele beneficiază de piețe globale și pot fi achiziționate, practic, cam de peste tot. În plus, Germania are rezerve strategice din ambele produse.

Gazul reprezintă principala problemă, deoarece nu poate fi livrat decît prin conducte deja existente. Întrebarea care se pune este dacă Germania poate găsi înlocuitori pe termen scurt pentru importurile din Rusia. Pentru a afla un răspuns, putem consulta noul buletin de informare strategică *ECONtribute policy brief* (https://www.econtribute.de/RePEc/ajk/ajkpbs/ECONtribute_PB_028_2022.pdf), elaborat de un grup de economiști germani de vîrf, care au încercat să cuantifice consecințele opririi importurilor de gaz rusesc. Rezultatele la care au ajuns autorii sînt cît se poate de credibile. Ei folosesc un model macro multisectorial de ultimă generație pentru a explica complexitățile lanțurilor de aprovizionare moderne și aduc în prim-plan cunoștințe de detaliu despre piața de energie germană.

Studiul relevă că oprirea imediată a importului de gaz rusesc ar reprezenta pentru Germania un cost de 0,5% pînă la 2,2% din PIB. Ceea ce reprezintă, potențial, o scădere considerabilă a creșterii economice, dar nu e cîtuși de puțin catastrofal. Chiar și în cel mai pesimist scenariu, contracția economică a fi mai puțin severă ca în timpul pandemiei de COVID-19 din 2020, cînd PIB-ul german a scăzut cu 4,6%.

> *Oprirea imediată a importului de gaz rusesc ar reprezenta pentru Germania un cost de 0,5% pînă la 2,2% din PIB.*

Scăderea estimată a capacității de producție variază mult în acest model, în funcție de cît de bine reușește economia germană să realoce resurse către alte sectoare și să găsească înlocuitori pentru gaz. Studiul presupune că „elasticitatea înlocuirii“ e foarte scăzută, dar diferită de zero, ceea ce înseamnă că, deși gazele rusești sînt greu de înlocuit, gospodăriile și firmele germane pot opta pentru alte surse de energie și importa mai mult gaz din Olanda sau Norvegia, pe termen scurt.

Scăderile capacității de producție ar fi modeste (sub 1% din PIB), chiar dacă elasticitatea înlocuirii e foarte scăzută, deoarece într-o economie cu lanțuri de aprovizionare complexe există mai multe posibilități de a găsi furnizori alternativi. Un risc care trebuie luat în seamă e ceea ce economiștii numesc componenta „O-ring“ a lanțurilor de aprovizionare (o referire la defecțiunea catastrofală care a provocat în 1986 dezastrul navei spațiale Challenger): dacă o verigă esențială a unui lanț cedează, toate verigile care îi urmează pot ceda la rîndul lor, provocînd efecte negative care se propagă pe întinsul întregii economii.

În tot cazul, cancelarul german Olaf Scholz a respins buletinul de informare, într-un interviu foarte popular, argumentînd că modelele propuse de studiu nu sînt valabile în lumea reală. El a obiectat că fizica elementară – cum ar fi timpul necesar pentru a construi o nouă conductă – contrazice studiul, conform căruia scăderea capacității de producție poate fi atenuată. În plus, insistă Scholz, Guvernul e mai familiarizat cu constrîngerile economice relevante decît autorii studiului, deoarece se află în permanentă legătură cu întreprinderi majore precum Siemens Energy și gigantul din industria chimică BASF. Ambele companii susțin că renunțarea la gazele rusești ar fi dezastruoasă.

Dar în timpuri de prefaceri majore, cînd lucrurile se duc de rîpă, ar trebui să-i ascultăm pe economiști, și nu pe marii industriași, care preferă – cum altfel? – continuarea afacerilor pe calea bine știută. Companiile își cunosc operațiunile de zi cu zi mai bine decît oricine altcineva – dar economiștii pot îmbogăți modelele pe care le propun cu o experiență istorică mai profundă, transformîndu-le în instrumente mai adecvate pentru analiza tuturor modurilor în care o economie se poate ajusta.

De exemplu, modelul unei potențiale decuplări de la gazul rusesc prefigurat de documentul *ECONtribute* include experiența crizei petrolului din 1973. În plus, Scholz greșește cu privire la modelele macro: ele respectă fizica, deoarece țin cont de caracterul limitat al resurselor și de alte constrîngeri economice.

Pînă la urmă, reținerea Germaniei de a susține pînă la capăt un embargou energetic e mai mult decît o simplă problemă logistică. *Wandel durch Handel* (transformare prin comerț), vechiul model de afaceri al țării, va trebui schimbat la rîndul său. În prezent, sarcina nu e de a gestiona efectele pierderilor comerciale, ale costurilor crescute pentru energie sau ale scăderii creșterii economice. Trebuie gestionat ceea ce Scholz admite ca fiind un punct de cotitură istoric – sau *„Zeitwende“*. Și, după cum arată clar răspunsul său la buletinul *ECONtribute,* Germania nu a ajuns încă în acest punct.

Dalia Marin, *profesor de Economie internațională la Școala de management a Facultății Politehnice din München, este bursier cercetător la CEPR (Centrul pentru Cercetare în Politică Economică) și bursier nerezident la Bruegel (Brussels European and Global Economic Laboratory).*

© Project Syndicate, 2022
www.project-syndicate.org

traducere de Matei PLEȘU

Radu NAUM

un sport la Răsărit

Burleanu pentru totdeauna?

Yes, diamonds are forever.

Mai țineți minte că și Mircea Sandu era etern? Dacă nu mai țineți minte, vă spun eu: era. Pînă cînd s-a plictisit. Sau „a fost“ plictisit. Există două motive pentru care în fruntea federației de fotbal se află mereu cîte un MacLeod. Nu știu care e mai important. Nici nu contează, ambele sînt la fel de rele. Primul este acela pe care îl putem numi capulplecatsabianultaie. Trăim într-o societate care nu face scandal, cu rare excepții. Individualismul adînc sădit în noi de istorie, cu vîrf de lance comunismul atomizant, duce către ceea ce în fotbal e exprimat adesea prin „mie și familiei mele să ne fie bine“. De aceea, cu puțină istețime, oleacă de proptele, un pic de școală mai înaltă decît clasele trenului (sau măcar școala vieții), i-ai pus cu botul pe labe și capul pe perna de sforăit pe toți. Zis și făcut la fotbal! Burleanu a fost ales pentru a treia oară consecutiv președinte al FRF într-o paradigmă nord-coreeană care, în absența dimensiunii tragice a țării lui Kim, a virat în comedie caragialescă. S-a votat la vedere, ca în vremea congreselor tovarășilor, ceea ce suprimă orice poftă de a te ușura contra vîntului. Unitate, fraternitate, eternitate. *Flatline.* Rezultatele fiind proaste în zona în care interesează și pe altcineva decît pe șefii de asociații județene sau pe președinții de cluburi lucrative, la națională adică, rezultă că, precum în orînduirea pe care am părăsit-o acum 32 de ani, unanimitate = sărăcie-n toate. Tot înainte!

Al doilea argument pentru minunatul deces al dezbaterii vii și deschise este exemplul internațional. Sportul, chiar și la nivel mare, sau mai ales acolo, e orice numai o democrație nu. Să aștepți standardele din societățile non-totalitatare este o utopie. Băieții își fac în culise jocurile și mai apoi iese cine trebuie. De puține ori există cu adevărat dezbateri, lupte de idei și războaie în văzul lumii, și atunci ele sînt scurte și crude. „Un fleac, i-am ciuruit!“ Mai țineți minte? Uf, da' scurtă memorie aveți!... De fapt, foarte bine, memoria scurtă garantează viața lungă. Acela a fost citatul din Sergiu Nicolaescu al lui Burleanu de acum patru ani, cînd a învins echipa de foști mari a lui Lupescu, Prunea, Răducioiu, Lucescu. Pac, pac! Ra-ta-ta-ta-tam! Așa e mereu. După care se așterne *pax sportiva* și hai să ne bucurăm de frumusețea competiției... dar nu acolo unde contează! Șefii Comitetului Internațional Olimpic erau aleși nu prin ridicare de mînă, ca acum la Burleanu, ci de-a dreptul cu aplauze! Aplauze furtunoase! Prin comparație, cînd a fost anunțat rezultatul votului de la noi, bătutul din palme al membrilor FRF a fost mai degrabă anemic. Iată o motivantă temă de lucru pentru următorii patru ani!

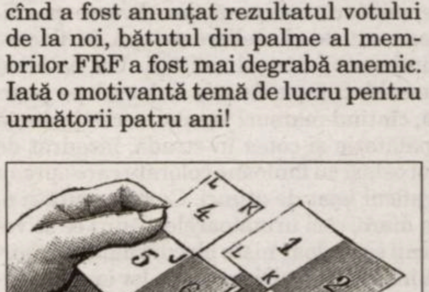

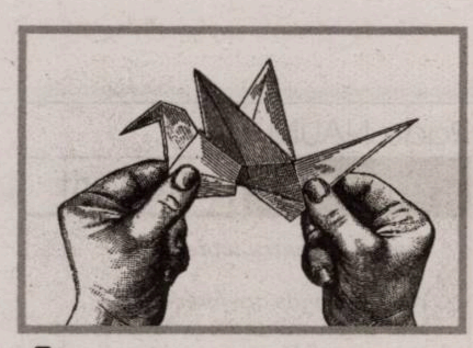

Andrei MANOLESCU

libertatea de impresie

Diavolul păzitor al lui Hitler

Între anii 1938 și 1945, încercările de a-l asasina pe Hitler au fost la ordinea zilei. Cel mai notoriu dictator din secolul trecut, echivalat cu răul absolut (chiar dacă au existat și alții la fel de răi, ca Stalin, Mao sau Pol Pot), a fost ținta a peste 40 de tentative de asasinat, dintre care vreo douăzeci foarte serioase. Individul pare însă că a avut un fel de „diavol păzitor“, după cum remarca unul dintre conspiratori. Istoricul britanic Roger Moorhouse, în cartea sa *Comploturile pentru asasinarea lui Hitler*, tradusă și la noi în urmă cu cîțiva ani la Meteor Publishing, trece în revistă principalele asemenea încercări. Autorul pune fiecare tentativă în context, descriind pe larg personajele implicate, precum și condițiile politice și militare în care s-au produs acestea.

Atentatorii au fost de multe naționalități, printre ei și foarte mulți germani. Unii au fost indivizi izolați, alții au avut în spate întregi conspirații sau chiar state. A fost ca un fel de competiție: cine reușește să-l omoare mai repede și să scape lumea de cel mai periculos individ al epocii. În urma nereușitelor, unii au fost prinși, alții au scăpat. Despre unul dintre ei, Albert Speer, arhitect și ministru al lui Hitler, s-ar putea spune că a fost chiar salvat de condamnarea la moarte cînd judecătorii tribunalului de la Nürnberg au aflat de intențiile sale (destul de timide) de a-și asasina conducătorul.

Printre cei care au acționat singuri, de reținut este Georg Elser, care a reușit să plaseze o bombă în noiembrie 1939, într-o coloană de lîngă podiumul sălii Bürgerbräukller din München, unde Hitler ținea un discurs anual de comemorare a așa-numitului „Puci de la berărie“ din 1923. Hitler și-a decalat însă programul și a ținut discursul mai devreme. Bomba a explodat după plecarea lui și a făcut victime doar printre participanții care au întîrziat să plece.

Tot în toamna lui 1939, după parada militară de la Varșovia, menită să marcheze victoria germanilor asupra Poloniei, Hitler a trecut cu mașina, exact așa cum se așteptaseră membrii unui grup de atentatori, printr-o intersecție sub asfaltul căreia erau plasate 500 de kilograme de TNT. Din motive neelucidate nici pînă astăzi, explozia nu s-a produs. Tot rezistența poloneză a deraiat și atacat în 1942 un tren în care se credea că ar fi Hitler. Nu era acolo.

În martie 1945, după o vizită a lui Hitler în apropierea frontului de est, un grup de conspiratori din armata germană, cantonați în Bielorusia și conduși de generalul von Tresckow, au reușit să plaseze o bombă în avionul cu care călătorea führer-ul. Bomba n-a explodat din cauza unui detonator defect. Operațiunea, numită *Flash*, a eșuat. În aceeași perioadă, un alt general al Wermacht-ului, von Gersdorff, a încercat să-l omoare pe Hitler în timp ce era însărcinat să-i prezinte o expoziție de arme capturate, la Berlin. Generalul avea în buzunar un explozibil pe care urma să-l detoneze lîngă führer. Ar fi fost primul atentat sinucigaș cu bombă din istorie. Hitler însă nu a fost interesat de expoziție și s-a grăbit să părăsească locul înaintea celor zece minute programate pentru detonator. După plecarea intempestivă a dictatorului, von Gersdorff a fost nevoit să facă dezamorsarea. A mai trăit pînă în 1980.

O mulțime de alte atentate au eșuat de asemenea, dar de departe cel mai cunoscut a rămas acela din vara anului 1944, în care colonelul german Claus von Stauffenberg a reușit să plaseze o servietă cu bombă sub o masă din cabana Wolfschanze din Rastenburg, unde Hitler ținea o întrunire cu comandanții militari. Stauffenberg a ieșit din sală, bomba lăsată acolo a explodat, zece membri ai staff-ului au fost grav răniți, trei au și murit, dar Hitler s-a ales doar cu niște răni ușoare. Ce se știe mai puțin este că, pînă în acel moment, Stauffenberg mai participase la trei conferințe cu Hitler, la două dintre ele purtînd asupra sa acea bombă, pe care însă, din diverse motive, nu o putuse utiliza. Abia a treia oară a reușit s-o detoneze, dar tot fără rezultatul scontat. Împotriva unuia ca Hitler, bomba a fost, se pare, metoda favorită, mulți potențiali asasini spunînd că n-ar fi avut tăria să-l împuște privindu-l în ochi.

Dar dincolo de atentatele puse în practică, au existat nenumărate alte comploturi sau simple discuții despre cum, cînd și dacă Hitler trebuia asasinat. Roger Moorhouse descrie în cartea sa și o serie de calcule politice, precum și natura ezitărilor apărute de-a lungul timpului în această privință. De exemplu, Stalin, care o vreme a plănuit eliminarea personală a lui Hitler, a abandonat ideea după victoria de la Stalingrad, pentru că s-a temut că, odată cu dispariția bruscă a conducătorului ei, Germania ar fi putut încheia o pace separată cu occidentalii, înainte ca Armata Roșie să fi apucat să înainteze prea mult spre vest. De asemenea, britanicii au avut la începutul războiului ezitări legate de etică. Eliminarea unui șef de stat li se părea o încălcare a propriilor principii. De la un moment dat, aliații și-au pus și o altă problemă: nu era clar cine l-ar fi înlocuit la putere pe un Hitler asasinat și exista temerea că ar fi putut fi succedat de cineva mai competent pe plan militar. Hitler deja făcea o mulțime de greșeli, iar aliații păreau fideli teoriei lui Napoleon conform căreia *nu trebuie să-ți tulburi adversarul cînd vezi că face o greșeală*.

Cei dintîi complotiști împotriva lui Hitler, militarii germani, au fost la început descurajați de încercările de „împăciuire“ promovate de premierul britanic Chamberlain, apoi de primele victorii ale lui Hitler care i-au lipsit de orice sprijin popular. Spre sfîrșitul războiului, cînd crimele în masă ale SS începuseră să dezonoreze armata germană și cînd se întrevedea și o tot mai gravă distrugere a Germaniei, militarii și-au reluat planurile de ucidere a propriului conducător, dar fără să aibă succes. Pînă la urmă, cum se știe, Hitler s-a împușcat singur.

■ ■ ■

ready made

În atenţiunea folositorilor de brânză

„Dacă doriţi folosi brânză curată şi nefalşificată, din preparat din unt veritabil, adăugat cu laptele de 100% curat, cumpăraţi numai brânza «Puritas» cu eticetă «Puritas».

«PURITAS» ATELIER DE BRÂNZĂ – Arad, Str. Românului 6“

Voinţa Poporului, Anul VIII,
No. 95, Arad, Duminecă,
7 Decembrie 1930

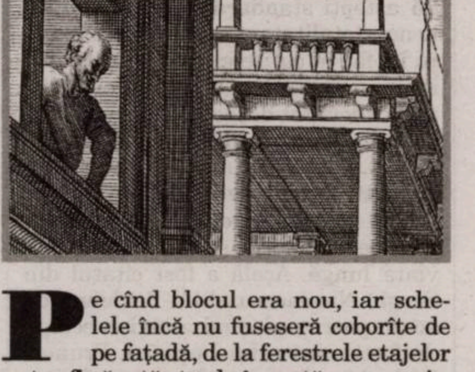

Lorin NICULAE

urbe în vorbe

Blocul, strada, etajul și apartamentul

Pe cînd blocul era nou, iar schelele încă nu fuseseră coborîte de pe fațadă, de la ferestrele etajelor putea fi văzută strada îngustă, pe care circula alene un troleibuz cu forme rotunjite. Pe partea cealaltă, o spălătorie de steaguri scotea la uscat cele mai diverse drapele, iar culorile lor vii contrastau cu verdele peluzei generoase unde erau atîrnate la uscat și cu albul de var al pereților spălătoriei, o construcție foarte simplă, ca un grajd. În spatele spălătoriei, o unitate militară compusă din diverse pavilioane, anexe și ateliere arbora, în fiecare dimineață, steagul unității. Un batalion de soldați ieșea în pas cadențat pe poartă, cîntînd marșuri vesele, trecea pe lîngă spălătorie și cotea în stradă, încadrat de doi ostași cu fanioane colorate care opreau traficul lejer de atunci. Curtea unității era mare, căci următoarele clădiri ce se vedeau erau doar niște blocuri înalte și foarte îndepărtate. Dispunerea lor era una extrem de rațională. La bulevardul pe care îl mărgineau, blocurile erau dispuse ca o cortină. În spatele acesteia, erau așezate perpendicular, iar tot ansamblul, privit de foarte departe și din spate, părea un pieptene enorm sau o cetate străveche, al cărei perete de incintă era punctat de turnuri de apărare. Acest aspect medieval era întregit de un coș înalt de 20 de metri care, ocazional, fumega.

După cîțiva ani, o hotărîtă operațiune de sistematizare a lărgit strada, transformînd-o în bulevard cu linii de tramvai pe mijloc. Spălătoria a dispărut din peisaj și, odată cu ea, a dispărut vremelnica strălucire a drapelelor de pe frînghii, așa cum a dispărut și generoasa peluză verde. Troleibuzele au devenit pătrățoase, iar unele aveau burduf. Unitatea militară s-a redus ca întindere, dar soldații continuau să iasă la instrucție, cîntînd cu voci puternice de băieți tineri și punîndu-și piedică unul altuia. În spațiul cedat de armată a apărut o parcare de mașini de gunoi, care nu miroseau urît de la acea distanță, dar arătau dezolant de murdar și toți, absolut toți locuitorii blocului regretau modesta spălătorie, pe ușa căreia ieșeau steaguri multicolore să se usuce la soare. Peluza fu înlocuită de o uriașă dală betonată, capabilă să rezite la greutatea mașinilor de mare tonaj. Tramvaiul străbătea energic bulevardul, făcînd să trepideze blocul și trezindu-i, invariabil, pe locuitori la ora 5,45, luînd locul cocoșului în efortul de a alunga tenebrele.

La un moment dat, pentru cîteva zile de iarnă, pe stradă au început să circule autobuze cu coșciuge din lemn de brad, executate în pripă, iar spectacolul morții la o scară nemaivăzută i-a înspăimîntat pe locatarii avertizați să stea cît mai departe de ferestrele prin care puteau trece gloanțe rǎzlețe. Unitatea militară era însă cufundată în liniște, deși toată lumea se aștepta să-i vadă pe soldați ieșind pe poartă cu căștile pe cap și arma la piept. În locul lor, pe stradă au apărut grupuri de tineri și adolescenți care opreau mașinile, verificînd să nu fie teroriști în ele.

Apoi lucrurile au intrat în normal pe bulevard, cu excepția tramvaiului care se auzea din ce în ce mai tare, aproape asurzitor, făcînd să zdrăngăne geamurile, iar soldații, mai puțini ca în anii trecuți, au început să iasă din unitate cu uniforme noi, de camuflaj. După o vreme, au încetat complet să mai iasă, ca și cînd se terminaseră cumva, fiind înlocuiți de mașini mici, microbuze și cisterne. În spatele incintei au prins să se ridice blocuri lungi și înalte, lipsite de proporție, dar și de rafinament sau imaginație, aidoma unor plăci de ciment așezate în dungă, obturînd parțial silueta de cetate din zare care, cel puțin, oferea privirii spectacolul unui ritm la scară urbană. În locul troleibuzelor au început să circule rar autobuze rapide.

Într-o dimineață, enormul garaj al mașinilor de gunoi fu golit și, pe marea platformă betonată de mai mult de un hectar, au fost instalate utilaje de mărunțit betonul, echipate cu benzi transportoare și mori cu bile și biconuri. Apoi au venit excavatoare și utilaje de spart care au prins să rupă dala și să o macine cu un zel de care doar mașinile și nebunii sînt în stare. Camioane veneau goale și plecau încărcate cu beton fărîmițat și, preț de cîteva săptămîni, zgomotul demențial al tramvaiului a devenit un susur silențios, aidoma ultimelor șoapte ale unui cîntec de leagăn după ce copilul a adormit în mod cert. În locul garajului a apărut un parc, la fel de lipsit de imaginație din punct de vedere urban ca și lamele de blocuri din spatele unității militare, dar care, cu zonele sale verzi, evoca peluza spălătoriei de steaguri. Orișicît, un parc, cu aleile oricît de drepte, reprezintă un plus urban enorm, mai ales cînd vine în locul unor mașini de gunoi!

Cu timpul, copacii plantați vor crește și vor acoperi aleile drepte ca pistele de bowling, amplasate echidistant, într-un design peisagist inspirat din parcarea unui supermarket. Unitatea militară va dispărea și ea, doar silueta de cetate va închide orizontul la nord, cu ritmul ei de lumini și umbre și sute de ferestre care, la acea distanță, se văd ca gămăliile unor ace care închid în ele destinele miilor de ochi ce se oglindesc în blocul nostru, care nu mai e nou, dar nici vechi, căci copiii care se jucau odinioară printre Daciile parcate în fața lui mai pot fi recunoscuți în siluetele deformate de timp ale adulților împovărați de griji care urcă grăbiți la apartamente.

■ ■ ■

dosar DILEMA VECHE

Coordonatoare: Ana Maria SANDU

Spaime

Texte și opinii de:

- ● Andreea RĂSUCEANU (scriitoare)
  „Crying spider, smiling spider“
- ● Paula ERIZANU (scriitoare)
  „Frica de război“
- ● Radu VANCU (scriitor)
  „Două note despre spaimă și limbaj“
- ● Zenobia NICULIȚĂ (psiholog)
  „Gestionarea anxietății este un proces continuu“ – interviu
- ● Cristina ȘTEFAN (jurnalistă)
  „De ce să-mi fie frică atunci cînd merg singură pe stradă?“
- ● Doru CĂSTĂIAN (profesor)
  „Cei mici, între spaime mari“
- ● Diana GEACĂR (scriitoare)
  „Despre neputință“
- ● Bogdan MUNTEANU (scriitor)
  „Cosmonautul“

argument

O după-amiază de vară

„Mi-era frică de mine, îmi era frică de Dumnezeu“, zice personajul lui Marguerite Duras din *Amantul*. E o adolescentă și fraza asta închide în ea o viață. O descopăr cu puțin timp înainte de a scrie argumentul acestui număr de revistă și îmi rămîne în minte. Căci sîntem făcuți din atîtea spaime și le experimentăm de la vîrste mici, încît mă gîndesc că e mai ușor să vorbești despre curaj decît despre frică. Cînd eram mică mă speria îngrozitor întunericul, mulți ani am dormit cu o lumină de veghe, ca să nu las noaptea să pună stăpînire cu totul peste casa noastră. Nu voiam să rămîn singură din același motiv. Ce nu poți să vezi clar te înspăimîntă uneori cînd ești copil. Pericolul poate fi promițător, depinde cît de mult vrei să te apropii de zona interzisă. *Alice în Țara Minunilor* începe atît de simplu, atît de fumos. O după-amiază de vară, o carte, un iepure alb cu ochi roz, cu vestă și cu un ceas de buzunar și o vizuină spațioasă. Căderea în gol am recunoscut-o și eu, o trăiam cînd adormeam seara, doar că atunci nu știam cum fantasticul are legile lui, iar somnul și visele te poartă prin locuri nebănuite. Acolo, și frica, și curajul devin altceva. Și poți orice, nu te mai întrebi nici dacă ești suficient de bun pentru ce ți-ai propus.

Spaimele noastre se schimbă odată cu vîrstele, niciodată nu rămîn la fel. Pot lua atîtea forme și chipuri încît chiar ar fi imposibil să le contabilizeze cineva. Și mai cred și că pentru fiecare dintre noi se reinventează. Sînt momente în care există niște frici mari, generice, care ne bulversează. Altele în care trebuie să le gestionăm doar pe cele intime, cu care trecem prin viață. Momentul de acum e impregnat de neliniște, de îngrijorare. Așa că mi s-a părut terapeutic aproape să vorbim despre ce ne sperie și cum facem față iraționalului, durerii pricinuite de un război care nu mai e ceva abstract, ci un eveniment real și nu foarte departe de noi.

Neputința, anxietatea, moartea celor dragi, boala, deznădejdea, felul în care îi protejăm pe copii, despre toate au scris invitații mei. Le mulțumesc mult și mi se pare o formă de mare curaj să poți vorbi despre ce te sperie. E unul dintre felurile în care putem să ne mai îmblînzim spaimele și să ne mai înseninăm. (**Ana Maria Sandu**)

Cititori, fiți ascultători! În fiecare joi, de la ora 18, la emisiunea Timpul prezent.
O dezbatere pornind de la Dosarul revistei Dilema veche, *moderată de Adela Greceanu și Matei Martin.*
Ne puteți asculta pe frecvențele Radio România Cultural sau online la www.radioromaniacultural.ro.

Andreea RĂSUCEANU

Crying spider, smiling spider

Contemporan cu impresioniștii, în rîndurile cărora însă nu s-a integrat, preferîndu-i pe simboliști (dar rămînînd el însuși unul atipic, refuzînd orice program), Odilon Redon e un artist înconjurat de mister, vizionar, marcat de multiple incongruențe interioare care îi definesc și opera. Între *„noir“*-urile sale, cum își numea lucrările monocrome, sînt două desene în cărbune care au suscitat nenumărate interpretări și asocieri (inclusiv cu Gregor Samsa, personajul *Metamorfozei*, apărută decenii mai tîrziu), pe care însă Redon le-a respins în aceeași măsură, cu același argument că arta ține de tărîmul imprecis al indeterminatului. E vorba despre *The Crying Spider* și *The Smiling Spider*, doi dintre „monștrii“ creați în 1881, despre care spunea că reprezintă nota cea mai personală a operei lui. Obscura insectă, exploatată artistic (în aceeași măsură de scriitori), mai ales asociată nebuloasei interioare, traumei, spaimelor de tot felul, prin urmare teritoriilor inconștientului, cu ambiguitățile și zonele lui de penumbră, e aici, în galeria monștrilor lui Redon, cu atît mai înspăimîntătoare cu cît direct pe corpul redat extrem de realist e aplicat un cap uman: de fapt, două, unul care rîde și unul care plînge. Efectul e atît de bizar și neliniștitor, că depășește cu mult angoasa pe care o inoculează privitorului, de pildă, uriașii păianjeni ai lui Louise Bourgeois, terifianți nu doar prin dimensiuni și realismul reprezentării, ci și prin mesaj, dacă ne gîndim doar la conotațiile maternității traumatizante, pe care le-a împrumutat celebrei *Maman* (1999). De ce, te-ai putea întreba, monștrii în general benigni ai lui Redon, cu veselia lor – sau dacă nu, măcar vulnerabilitatea, caracterul lor inofensiv –, au ceva atît de tulburător și stîrnesc un amestec de oroare și compasiune, frică și empatie? Efectul unui dublu *hybris* ar fi răspunsul cel mai la îndemînă, făpturi antropomorfizate, semibestii, însuflețite cu sentimente umane, dar și privirea directă, frontală, care o caută pe a celui care se uită la imagine, inițiind un fel de comunicare, obligîndu-l să participe la ceea ce vede și să empatizeze. Dar, dintre cele două, efectul cel mai puternic, mai *disturbing*, îl are păianjenul care rîde. Dintre toate expresiile emoțiilor umane, rîsul e cel mai înfricoșător atunci cînd apare în contexte paradoxale. Pentru că rîsul nu trebuia să fie acolo, nu are ce să caute într-un astfel de context, e atît de tulburător desenul lui Redon, un chip inexpresiv asociat unui corp de păianjen ar fi fost infinit mai puțin înspăimîntător. Dar faptul că rîde și enigma acestui rîs fac din acest *„noir“* o imagine emblematică pentru zonele întunecate, care scapă controlului conștientului, rațiunii, tărîmul demonilor interiori.

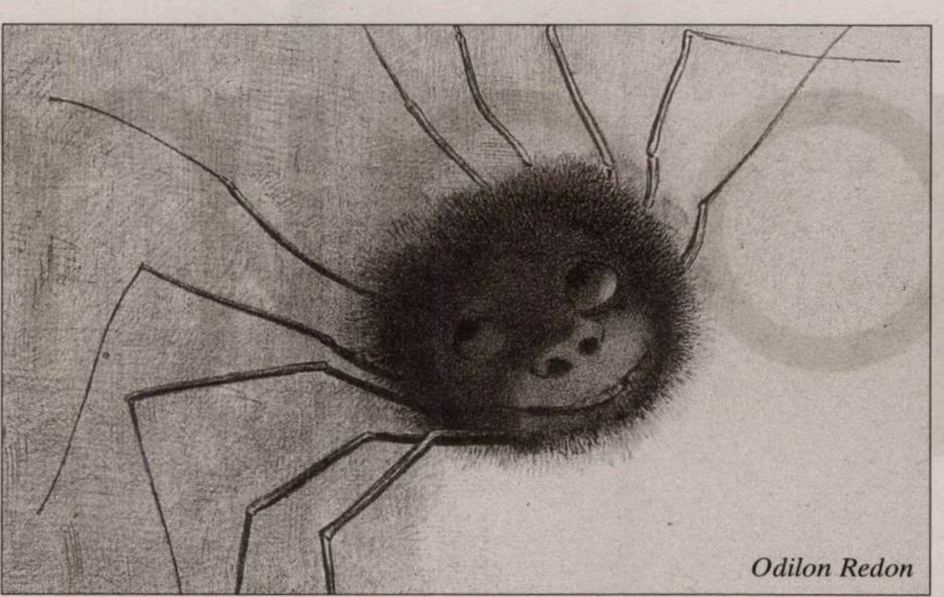

Odilon Redon

Mi-am amintit de curînd cele două desene, pe fondul asaltului cu imagini atroce din ultimele săptămîni, dintre care cu siguranță unele vor rămîne de neșters. Cuvintele n-au reușit niciodată, nici datorită funcției lor metaforice, nici celui mai crud realism pe care-l pot invoca, să exprime ceea ce simți privind cadavrul unui bătrîn căzut la pămînt, aflat încă pe bicicleta cu care mergea probabil să facă micile cumpărături uzuale. Resturile arse ale unui corp pe care cineva îl așteaptă încă acasă. Privirea fără țintă a unei mame al cărei copil, încă în pîntec, nu va vedea niciodată cerul, nu-i va simți niciodată răsuflarea. Și rîsul fetei care povestește prin ce a trecut, acum în siguranță, la granița românească. E studentă, și vocea din off spune că e una strălucită, care ar fi putut merge la oricare universitate de prestigiu din Europa. Pare mai mică decît vîrsta pe care o are, poartă ochelari și zîmbește, uneori rîde, te-ai putea gîndi că e un zîmbet de eliberare, o reacție de descătușare, pînă cînd vocea din off se oprește și se aude ce spune. Fata mică, blondă, cu ochelari rîde și povestește cum a traversat peisajul infernal al orașului ei, cum în jur zburau membre umane, mîini, picioare, ochi, adaugă și rîde. Dacă imaginea nu ar avea sonor, ca înainte, ai crede că seninătatea și frumusețea rîsului ei însoțesc o întîmplare amuzantă, o istorioară banală, din viața ei de zi cu zi, de proaspătă studentă.

E ceva, o incongruență, o nepotrivire flagrantă, cu atît mai șocantă cu cît mărturiile despre atrocitățile la care a fost martoră continuă, în același registru, făcîndu-te să te întrebi dacă rîsul e chiar unul de eliberare sau efectul șocului posttraumatic, al traumei abia instalate, o încercare disperată de face față, de a respinge violența extremă, absurdă, întoarsă împotriva oricărei idei de umanitate. Și mai ales al fricii viscerale, al groazei, a cărei formă verbalizată e apanajul extrovertților, cei care pot pune degetul pe rană și începe astfel procesul de vindecare. Pentru ceilalți rămîne rîsul înfricoșător al păianjenului.

M-am gîndit multă vreme la cele două imagini, suprapuse în mintea mea prin cine știe ce mecanism al memoriei. M-am gîndit ce se poate face în fața ororii istorice, a bestialității, a cruzimii duse la extrem. M-am gîndit cum îți poți îmblînzi păianjenul interior atunci cînd în față se deschide necunoscutul amenințător, ce poate face literatura, arta, și dacă e adevărat că în vreme de război muzele tac. Poate că e adevărat, și cuvintele rămîn neîncăpătoare, străine, insuficiente, dar datoria lor e în continuare de a înregistra și a păstra, pentru ca nimeni să nu uite, iar cei din viitor să știe. Și undeva de-a lungul acestui parcurs va veni poate și vindecarea.

***Andreea Răsuceanu** este scriitoare și editoare. Cea mai recentă carte a sa este romanul* Vîntul, duhul, suflarea, *Editura Polirom, 2020.*

Paula ERIZANU

Frica de război

În perioada în care invadarea Ucrainei era doar în avertismentele americanilor și în presa internațională, citeam romanul lui Oleg Serebrian, *Pe contrasens*. Acțiunea romanului are loc între cele două războaie, în Germania nazistă. Am recunoscut tensiunea din presa internațională în tensiunea cărții. Anschluss *vs* Crimeea. Hitler *vs* Putin. Iar cînd protagonistul romanului își ia rămas-bun de la copilul prietenului său, care face 18 ani și e obligat să se înroleze în armată, am simțit că am crescut eu copilul acela și a trebuit să îl las eu să plece la război. Atunci mi-a apărut prima frică de război. Vedeam prea multe paralele între roman și realitatea noastră, de parcă ne-am fi întors cu 70 de ani în urmă și nu mai trăiam în secolul 21, așa cum îl cunoscuserăm noi. O glumă pe Twitter zicea: știm că istoria se repetă, dar chiar tot secolul 20 în doi ani?

Tot atunci, aveam un iubit corespondent de război. Era în Kiev. Aștepta războiul. Nu credea c-o să vină. El mergea prin cafenele, se plictisea, dar eu parcă vedeam deja titluri de presă despre cum a murit. Mă simțeam de parcă îmi plecase bărbatul pe front. Înțelegeam, prima dată, ce simțiseră străbunicele noastre. Înțelegeam ce urmau să simtă ucrainencele și rusoaicele ai căror prieteni, soți sau fii luptă sau cară provizii în orașe asediate – deși, cu 15% din soldați fiind femei în armata ucraineană și cu atacurile atroce asupra civililor, repartizarea pe criterii de gen nu funcționează după modelul tradițional în acest nou război care a dat peste noi.

În duminica dinaintea consiliului de securitate al Rusiei, care a anunțat recunoașterea independenței provinciilor ucrainene Luhansk și Donețk, am vorbit cu părinții la telefon. Erau amîndoi sumbri, siguri că urma să fie război. Eu încă eram în negare și am încercat să spun, pentru a aduce ceva lumină în conversația noastră, că sper că totuși nu va fi nici un război. De atunci mi-e frică să mai spun cuvîntul *sper*, de parcă speranța ar aduce ghinion.

În primele zile de război nu mă puteam opri din plîns. Mi-era frică pentru familia mea, pentru casa și grădina mea din Chișinău, pentru țara mea. Am izbucnit în plîns cînd mi-a spus un om drag că nu vrea să trăiască în Rusia lui Putin. Plîngeam cînd mă gîndeam că s-ar putea ca familia mea să trebuiască să devină refugiată. Plîngeam cînd îmi aminteam de cuvintele pe care le-a împărtășit scriitorul bosniac Faruk Sehic cu mine într-un interviu în Sarajevo: că acesta și-a pierdut toate fotografiile de familie atunci cînd i-a ars casa în război. Plîngeam cînd vedeam imagini cu mame și copii ucraineni la granița cu Moldova sau România. Cînd vedeam oameni încercînd să-și salveze animalele de bombardamente. Cînd vedeam blocuri și case distruse în Kiev sau Mariupol și toate semănau cu Chișinău.

Dar, în pofida fricilor, panicii și șocului, am reușit și să mă mobilizez. Să scriu, să donez și să strîng bani pentru a susține armata ucraineană, ajutorul medical mobil în Ucraina și efortul de a primi refugiați în Moldova și de a-i transporta în România. Dacă Ucraina rezistă, pot rezista și eu, îmi spuneam. Într-adevăr, am găsit resurse interioare, energie pe care nu știam că o am, chiar dacă în primele două săptămîni de război am reușit să înhaț și o angină, și un COVID.

Și totuși, mă întrebam: oare aș avea curajul să îmi apăr țara dacă aș fi fost ucraineancă, aș avea curajul să vorbesc deschis împotriva războiului dacă aș fi fost rusoaică?

Înainte de război, aplicasem la un job de corespondent străin, în descrierea căruia era scris că munca implică și călătorii în zone de risc. Cînd am aplicat, nu m-a înspăimîntat ideea. Acum, cînd vedeam titluri despre noi și noi jurnaliști uciși în Ucraina, nu mai simțeam că vreau să îmi risc viața.

M-am confruntat cu propria lașitate și în visele tot mai intense, tot mai politice: parcă eram într-o școală, cu arhitectură sovietică, în Moldova, urma să participăm la lupte cu ocupanții ruși, eram înconjurată de foști colegi de clasă și tot încercam să îmi schimb pantofii, să caut colțuri în care să mă ascund, cu un sentiment de vinovăție față de această lipsă de curaj.

Dar e firesc să ne fie teamă. Important e să nu ne paralizeze fricile, îmi spun. Pentru că, dacă acționezi, frica devine tot mai mică, iar speranța crește ca un soare – chiar dacă eviți acest cuvînt.

***Paula Erizanu** este scriitoare și jurnalistă care trăiește între Londra și Chișinău. Cea mai recentă carte a sa este* Ard pădurile, *Editura Cartier, 2021.*

Radu VANCU

Două note despre spaimă și limbaj

1) Acum un an, pe cînd traduceam *Cantos*, am descoperit în *companion*-ul lui Carroll F. Terrell detaliul că Pound îl poreclise pe Eliot *Possum* fiindcă i se părea că, la fel ca oposumul, Eliot se pricepe extraordinar de bine să facă pe mortul. Prima dată mi s-a părut că Pound n-are dreptate – avînd în vedere cît de terifiat era Eliot de viața de apoi. Spaima asta era sursa nevrozei lui de o viață. Apoi, gîndindu-mă mai bine, mi-am dat seama că asta a făcut de fapt Eliot o viață întreagă: și-a trăit viața de apoi încă de aici. Porecla dată de Pound mi s-a părut deodată precisă ca o descriere Linné. Poezia lui Eliot e *literalmente* viața lui de apoi, trăită încă de aici. Poezia nu ca pisică moartă a lumii, cum zice Mircea Cărtărescu, pe urmele lui Salinger – ci ca oposum prefăcîndu-se disperat că e mort, *ca să scape*.

(Dar poeții se prefac că-s vii ca să scape. Și nici unul n-a scăpat, bineînțeles.)

Tot cam în vremea aia, citind o carte despre Yeats, Pound & poezia Paradisului a unui tip din Australia, Sean Pryor, am căzut peste un pasaj care spunea așa: potențial, fiecare poem e un paradis. Potențial, fiecare paradis e un poem. Am crezut mai întîi că mă bucur – dar mi-am dat seama că micul tremurat al inimii cînd am citit asta era unul de spaimă. Fiindcă, de regulă, eroii mei literari sînt oameni care au trăit totul, care au mers pînă la capătul spaimei, care au văzut dincolo. Celan, de pildă, e unul dintre ei. Ce poți să-l întrebi pe un astfel de om?

Îmi aduc aminte, din *Caietele* lui Cioran, că pînă și pe el îl intimida Celan. Cînd îl vedea prin Paris, scurgîndu-și pe lîngă zidurile Orașului-Lumină tristețea venită direct de dincolo, din marile întinderi de întuneric, Cioran era paralizat. Doi erau oamenii care-l intimidau: primul era Celan, prin tristețea lui inumană, supraumană – și tocmai prin asta monstruos de umană, atît de definitoriu umană. O tristețe cît pentru toată specia. Purtată în cîrcă de cîțiva aleși ai disperării – pentru ca noi, ceilalți, să putem supraviețui. Al doilea era Beckett. Îl întîlnește o dată întîmplător prin Jardin du Luxembourg, irlandezul citea ziarul – iar Cioran, arhicinicul, cel dezvrăjit de tot umanul, nu are curaj să-l deranjeze. Beckett i se părea singurul om nobil pe care-l întîlnise. De fiecare dată cînd notează ceva în *Caiete* despre el, apare referința asta la un tip de noblețe naturală.

Mă întreb ce spaimă teribilă față de literatură trebuie să aibă cineva pentru a se exclude atît de radical, precum Celan, din literatura pe care o scrie – genul de spaimă care-i făcea pe aborigeni să nu se includă în fotografii, de teamă să nu li se fure sufletul. Și, chiar excluzîndu-se, chiar îngrozit de literatură, să nu se poate abține din a o scrie, splendid & admirabil, pe sute după sute de pagini, în sute după sute de poeme din care imaginea lui e programatic exclusă. Ca și cum el n-ar fi existat niciodată pe lume – ca și cum planeta nu i-ar fi purtat niciodată spaima pe scoarța ei răbdătoare ca un poem. Ca și cum, în fața lui, planeta s-ar fi jucat prefăcîndu-se că e un oposum mort.

Cele două fapte care au oprit literalmente în anii din urmă planeta, făcînd-o să semene cu oposumul mort al lui Eliot, și au schimbat radical tot secolul au fost virusul minuscul venit din Wuhan și războiul declanșat de Rusia în Ucraina. Înainte ca ele să apară, aveam cu toții convingerea că am devenit imagini pe un ecran global, cu vorba lui Lipovetsky; ei bine, virusul și războiul ne-au adus aminte că sîntem și corpuri. Expuse, fragile, muritoare. Cu cît mai apropiate de celelalte corpuri, cu atît mai muritoare. Am văzut pe ecranul global reportaje cu corpurile noastre murind în direct, sub ochii noștri, în spitale în care corpurile noastre pur și simplu nu mai încăpeau, în gări și în teatre și în spitale lovite de rachete. Într-o cultură care ajunsese să refuze imaginile publice ale bolii și ale morții, asta a generat o spaimă enormă. Și, simultan cu spaima, a apărut și speranța: vom învinge boala asta, vom găsi vaccinul, vom învinge monstrul războinic al Rusiei, ne vom reinventa viețile, ne vom reînvăța să ne folosim altfel corpurile, vom reconstrui alte moduri ale apropierii. Am învățat să folosim ecranele astfel încît ele să ne apropie corpurile – și creierele – și inimile. Am găsit moduri de a fi împreună chiar și de la distanță cu cei bolnavi și cei răniți. Am găsit moduri concrete și calde de a ajuta refugiați folosind cristalele abstracte și reci ale ecranelor. Pe cît de mult ne-am îmbolnăvit, pe atît de tare ne-am dorit să ne însănătoșim. Pe cît de mult ne-am distanțat social și fizic, pe atît de tare ne-am dorit apropierea. Pe cît de sfîșietoare imaginile morții și suferinței din război, pe atît de intensă dorința noastră de a ajuta – de a ne pune viețile la dispoziția celor care nu mai au o viață. Cred, prin urmare, că lumea post-pandemie și post-război poate fi descrisă cel mai bine numai prin cuvinte-cheie în dublet: pandemie-speranță, singurătate-apropiere, distrugere-reconstrucție. E nevoie de cuvinte luate împreună pentru a explica *Zeitgeist*-ul ăsta al separării, al singurătății, al războiului. Ca și cum limbajul însuși ar avea nevoie, pentru a vorbi adecvat despre noi, de o spirală dublă. Ca și cum abia odată cu boala asta și cu războiul ăsta limbajul și-ar fi construit integral ADN-ul.

După pandemie și după război, nu doar noi nu vom mai fi la fel: nici limbajul nu va mai fi la fel. Va fi, în sfîrșit, un limbaj la fel de vulnerat și de dual ca și umanul pe care îl descrie.

2) În cartea lui despre viața sufletească a animalelor (da, sufletească – fiindcă e o încercare de demonstrație biologică a existenței sufletului) (cum e, în fond, toată literatura), Peter Wohlleben arată că modul în care se transmite epigenetic trauma de la o generație la cele succesive e prin adăugarea pe gene a unor grupe de metili care poartă în ei memoria traumei.

Așadar, pe genele mele s-a adăugat un Tata miniatural & spînzurat, făcut numai din metili întunecați & strălucitori, cam ca micile schelete fosforescente de agățat la breloc – și el, acest Tata metil & fosforescent, se va transmite de la o generație la alta, breloc depresiv agățat de genele noastre, ale Vancilor.

Și cine știe cîte alte brelocuri traumatice mai trag după ele genele mele prea îmbibate de atîtea morți înainte de vreme – bunicul din partea lui tata a murit cînd tata avea opt ani (era lăcătuș la Arsenal, o explozie a unui tub de oxigen a făcut ca inima să-i explodeze în el de spaimă, lăsînd după el opt copii orfani – tata era al doilea cel mai vîrstnic dintre băieți), bunica din partea lui tata a murit cînd el avea cincisprezece ani (boală, dar nu știu care anume – și nici nu mai am de unde să aflu), bunicul din partea lui mama a murit după ce un buștean scăpat din circular i-a zdrobit creierul, bunica din partea lui mama a murit cu scleroză în plăci – atîtea morți, fiecare dintre ele un strat în plus de fosfor metilic pe brelocurile atîrnatē de genele mele supraîncărcate ca un pom de Crăciun suicidar.

Iar *cittavrti*-ul din capul meu, zgomotul de fond neîncetat care mă omoară de atîta vreme – e doar clinchetul vesel al brelocurilor ăstora traumatice & strălucitoare. Nu sîntem doar „miez de stele stinse“, cum spune Sagan (Carl, nu Françoise) – ci și miez de metili tanatofori arzînd nestins.

O să vă duc cu mine în mormînt, brelocuri suicidare. Și acolo n-aveți decît să zdrăngăniți cît vreți. Va fi doar între voi & oasele mele. Să vedem care dintre noi va zdrăngăni mai drăguț & atroce. Dar metilul vostru liric va muri cu mine.

(Iar dacă poezia e într-adevăr zdrăngănitul ăsta drăguț & atroce – atunci vom face poezie pînă ni se va cere să ieșim din morminte.)

(Metilii poeziei strălucind deasupra mormintelor ca flăcări deasupra comorilor blestemate.)

***Radu Vancu** este scriitor, profesor și traducător. Cea mai recentă carte a sa este* Răul. Jurnal, 2016-2020, *Editura Humanitas, 2021.*

■ ■ ■

Diana GEACĂR

Despre neputință

Chiar gîndul că trebuie să scrii ceva despre spaime îți declanșează neliniștea, nu-i așa? Le simți cum se adună, care mai de care mai mare și mai dichisită, cerînd un loc în față, să scrii despre ea prima. Cîndva, observînd progresul bolii tatălui meu, pragurile pe care le-a trecut – unul dintre ele fiind o operație după care mintea lui întîrzia să se întoarcă, adică era treaz, dar nu era el, ci o ființă care se zbătea legată de pat –, mi-am spus că cel mai tare mă sperie creierul, care se poate hotărî oricînd să se închidă, să te dea afară din propriul corp. Încă am spaima asta, că spaimele nu au leac, bineînțeles, dar am învățat în timp că poți vorbi cu ele, ți le poți apropia pînă cînd ajungeți să aveți un soi de prietenie. Dar acum cred că cea mai mare dintre spaimele mele se numește Neputința. Ea e cea care mă sufocă, o simt cum mi se ridică din piept și mi se așază pe gît, ca un leu uriaș, cald și moale, care nu se lasă alungat. Neputința de toate mărimile: cea în care asculți discursul deraiat al unor oameni și știi că, orice le-ai spune, nu le poți schimba părerea, dar tot le spui; cea pe care o simți cînd treci pe lîngă animale abandonate; cea pe care o simți cînd copilul tușește toată noaptea și știi că pînă dimineață nu poți să faci nimic, i-ai dat toate medicamentele pe care le aveai în casă, și dormi iepurește; cea pe care o simți față de propriul corp, care își dezvoltă boli fără să te avertizeze, sau îți dă semnale înșelătoare; cea în care stai pe margine cînd îți moare un părinte, pentru că nimeni nu mai poate face nimic, și doar asta ți-a rămas, așteptarea; cea pe care o simți cînd vezi ororile războiului din Ucraina, familii omorîte, femei și fetițe violate, animale pierdute, copii pe al căror spate părinții au scris cu un marker numele și adresa. Neputința pe care o simte rațiunea în fața absurdului și a ticăloșiei generalizate, care par a fi de neoprit, o, Doamne. E o spaimă de moarte aici, în diferite forme: spaima de moarte a corpului (al tău sau al celuilalt), spaima de moarte a sinelui și a întregii lumi raționale, cu toate valorile ei, și de înlocuire a lor cu un non-sine și o non-lume, una în care minciuna e prezentată, și chiar cu mare cinism, drept adevăr. Și atunci, mintea intră în apărare: lumea asta nu poate deveni reală, își spune ea, e o ficțiune. Dar apoi își amintește de *1984* și de alte distopii. Pe urmă zîmbește amintindu-și ce și-a spus cînd a aflat că pot învăța și reproduce cuvinte corbii: ia uite ce chestie, credeam că e o ficțiune poezia lui Edgar Allan Poe, dar corbul ăla e foarte posibil să-i fi spus *Nevermore*.

Spaimele nu au leac, cum ziceam, dar pot fi îmblînzite. Nașterea fiului meu și moartea tatălui meu sînt două evenimente care m-au educat și încă o fac. În ce privește relația mea cu lumea exterioară: nu mai suportam să mă uit pasivă la ce se întîmplă în jur. Mă irita gîndul călduț că asta nu mă privește pe mine, lasă că se va ocupa altcineva. Brusc, nu mai puteam trece pe lîngă anumite situații fără să fac ceva, oricît de mărunt. Să dau ceva de mîncare animalelor care-mi ieșeau în drum. Să iau un pui de pisică abandonat, care zăcea lîngă un gard, așteptînd moartea, și să-l duc cu taxiul la o clinică veterinară. Să alerg noaptea, pe stradă, după o cățelușă abandonată, ca să o duc la un adăpost – e o amintire grozavă asta, iar de cîte ori îmi pun faptele în balanță, mă ung pe suflet cu ea. Cum alergam în noaptea Sfîntului Andrei în jurul unei mașini, eu într-o parte, cățelușa în cealaltă, pînă cînd, poate pentru că obosise, poate pentru că renunțase pur și simplu la luptă, poate pentru că înțelesese din vocea mea că vreau să o ajut, a înlemnit pe trotuar și m-a lăsat să o iau în brațe.

Multe forme are Neputința. O văd pe mama stînd lîngă patul meu de spital, pe cînd aveam doi ani, apoi douăzeci. Îmi văd degetele de la paisprezece ani, mîncate de o eczemă alergică, ce mă face să mă izolez, să-mi fie rușine să plec în vacanță, și-l aud pe tata spunîndu-mi că, dacă ar putea, mi-ar lua el bubele, pe mîinile lui. Îl văd pe fiul meu moleșit de febră și pe mine tot ridicîndu-mă să-i pun mîna pe frunte, tot așteptînd să acționeze medicamentul, stînd de veghe, întinsă lîngă el. Îl văd în biserică pe soțul meu, cu ochii roșii și privirea pierdută, lîngă sicriul în care se află tatăl lui, și nu-i pot lua durerea, tot ce pot face e să-i transmit din priviri că-l înțeleg.

***Diana Geacăr** este scriitoare și traducătoare. Cea mai recentă carte a sa este volumul de povestiri* Sirina și alți monștri din Saad, *Editura Casa de pariuri literare, 2021.*

■ ■ ■

Doru CĂSTĂIAN

Cei mici, între spaime mari

Este esențial să vorbim despre frică, anxietate și spaimă la elevii români. Pentru că a fi elev în România aduce adesea cu deprinderea de a trăi murat cu totul într-un cocon de neliniște. Am trăit-o și eu la vremea mea, o trăiesc mulți alții acum. Un studiu recent (1 aprilie 2022, disponibil pe www.cdc.gov) al Centrului pentru Combaterea și Prevenția Bolilor a arătat rate neobișnuit de mari ale tulburărilor psihiatrice la adolescenți și, de asemenea, rate neobișnuit de mari ale amenințărilor cu suicidul și încercărilor de suicid. Nu este, în principiu, o surpriză. Era de așteptat ca cei doi ani de pandemie să producă o înrăutățire a stării generale la elevi, profesori, părinți. Ce este însă o surpriză pentru mine se referă mai degrabă la încremenirea în (lipsa de) proiect care caracterizează școala românească aproape dintotdeauna. M-aș fi așteptat, în optimismul meu cu scrupule, ca toată această perioadă de fragilitate să crească sensibilitatea instituțională cu privire la problema gravă și ubicuă a sănătății mintale în școli, m-aș fi așteptat ca plaja conceptuală a stării de bine școlare (deloc identificabilă cu voioșia ineptă) să găsească, după doi ani de suferință și inadecvare, altă priză în imaginarul strategic al conducătorilor (la toate nivelurile) școlilor românești. După o perioadă atît de dificilă, m-aș fi așteptat ca evaluarea riguroasă și exhaustivă a stării de sănătate psihică în școli să fie o prioritate, la fel cum m-aș fi așteptat să fie o prioritate ameliorarea relelor produse de cuplarea atît de improbabilă a unei pandemii cu un război sîngeros. Nu vedem, însă, decît sporadic și nereprezentativ cîte ceva din toate astea. Am văzut în schimb școlile, desigur, cu anumite excepții, revenind rapid la căile bătătorite, la vechile metehne ale ascunderii cu spaimă a spaimei sub preș. Începînd cu ministrul Educației, atitudinea condescendent-autoritară, ca să nu spun disprețuitoare, la adresa celor mai mici în rang a revenit în miezul *leadership*-ului nostru educațional mai vioaie ca niciodată și la fel de ineficientă ca întotdeauna. Într-o vreme în care ar conta mai mult decît oricînd să fim empatici, implicați și organizați, armata somnambulă a funcționarilor a reluat, cu forțe proaspete, controalele, verificările, punerile la punct. Am reluat olimpiadele și concursurile școlare pe repede-înainte pentru că alte moduri de a evalua performanțe nu știm sau nu vrem să știm. Și, bineînțeles, le-am reluat cu mare voioșie, spre ușurarea celor care reduc convenabil profesia la asta și a vînzătorilor de pișcoturi, fără să ne punem vreo secundă problema impactului psihologic pe care l-ar putea avea stimularea competiției, uneori acerbe și neprincipiale, asupra unor copii șubreziți de duritatea perioadei abia traversate. Pe scurt, sistemul pare să fi revenit repede la forma gri, lipsită de dinamism, viață și chip, cu care ne-a obișnuit de trei decenii încoace. Mă văd silit să conchid că, pentru mulți dintre noi, viețile interioare ale copiilor reprezintă încă un inconvenient și un obstacol jenant. Spaimele, temerile, anxietățile sînt doar probleme a căror rezolvare (deseori incertă) durează mult și riscă să afecteze suprafața de porțelan a unui kitsch cu pretenții de monument. S-a vorbit mult despre inadecvarea la realitate a școlii românești. Deși am militat mereu pentru nuanțe și am refuzat să preiau paușal reproșuri făcute în termeni vagi, e de datoria mea să fac această remarcă: dacă există o inadecvare la real a școlii, nu mă îngrijorează atît lipsa unei empirii voioase (ca aceea care ne face să vrem să învățăm formula perimetrului doar măsurînd curtea școlii sau care cere ca studiul cefalopodelor să se facă numai la muzeul de științele naturii), cît lipsa unei adecvări umane și morale la mizele și bătăliile prezentului. Ignorăm tribulațiile psihologice ale interiorității, așa cum ignorăm aspirația spre verticala principiilor, spre moralitatea dezirabilă întru care ar trebui (inclusiv conform documentelor programatice) să ne educăm copiii. De-a lungul anilor, profesorimea a ratat constant marile discuții, marile bătălii etice și polemicile de substanță din societate (fie că ne referim la situații structurale legate de funcționarea școlii, fie că ne referim la cazuri punctuale cu ecouri și efecte profunde pentru sănătatea morală a națiunii, cum ar fi povestea recentă a *kompromat*-ului Emiliei Șercan). Pur și simplu, în ciuda numeroaselor eforturi venite de la firul ierbii, sistemul educațional pare încremenit iremediabil într-o stază nefirească și amorală care îl face deopotrivă ineficient și necredibil. Iar forțele interne capabile să scoată acest leviatan din amorțeală par momentan insuficiente și, tocmai de aceea, această paralizie mă face, la rîndul meu, să privesc cu teamă și neîncredere viitorul școlii românești.

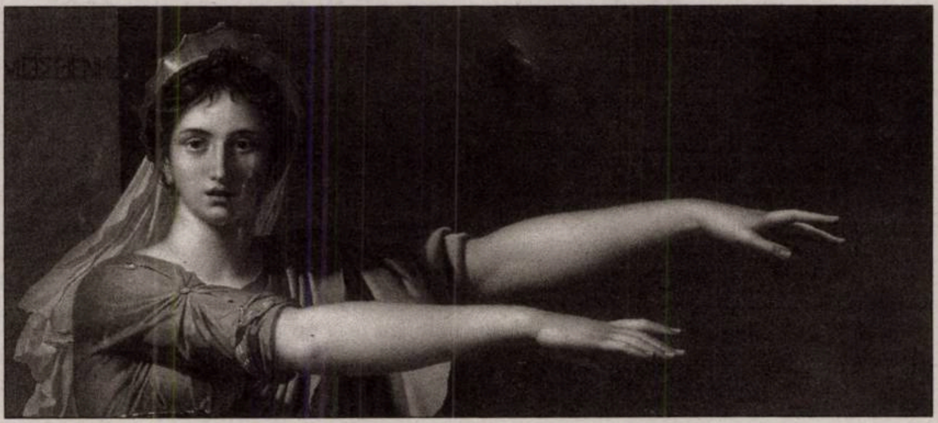

Spaima și temerile nu vor dispărea, cu totul, vreodată. Țin de ADN-ul profund al speciei și, atît timp cît nu ne înghit și nu ne redefinesc stihiile transumane, ne putem aștepta ca ele să rămînă cu noi. Surprinzător, poate, pentru unii, ele pot fi privite și ca porți spre umanitatea noastră, ca oportunități pentru a le da chip elevilor noștri, căi subtile spre psihologie, filozofie și artă, către sufletul invizibil și dezorientat al elevilor noștri. Prevăd criticile acestei poziții. Dar, nu, ce propun aici nu e dădăceală ieftină și remedii la modă pentru *snow flakes*. Adevărata umanitate se cîștigă cu fermitate, tărie și disciplină interioară. Slabi și amorfi sîntem însă atunci cînd abandonăm în praf verticala virtuților, atunci cînd fugim fără încetare, autosuficienți și superficiali, de întrebările și provocările esențiale. Știu, nu e ușor, cunosc deprimanta lege psiho-sociologică ce ne spune că un sistem de învățămînt nu poate fi substanțial mai bun decît societatea în care funcționează. Dar, dacă există un loc de unde pot începe revoluțiile minții și ale inimii, acel loc nu se află decît în școală. O școală din care să putem privi spre viitor în sfîrșit cu încredere, fără spaimă și neputință.

***Doru Căstăian** este profesor de filosofie și științe socio-umane, publicist, traducător.*

Matei PLEȘU

Cîteva spaime

A *Abibliofobie:* teama de a rămîne fără cărți; *ablutofobie:* t. de a se spăla; *acarofobie:* t. de molii, acarieni, insecte; *acerofobie:* t. de acru (gust sau substanțe); *acluofobie:* t. de întuneric; *acrifobie:* t. de gustul iute; *acrofobie* (sau *altofobie, hipsofobie):* t. de locuri înalte; *acusticofobie:* t. de sunete; *acvafobie:* t. de apă; *adipofobie* (sau *lipofobie):* t. de a fi gras; *aeroacrofobie:* t. de spații largi și înalte; *aerofobie* (sau *anemofobie):* t. de curenții de aer, de vînt;

B *Bacilofobie:* t. de bacili; *bacteriofobie:* t. de bacterii; *balistofobie:* t. de proiectile și explozii; *barofobie:* t. de presiune și gravitație; *batmofobie:* t. de scări și rampe; *batofobie:* t. de adîncime; *bazofobie* (și *stazobazofobie):* t. de a merge (sau de a nu mai putea merge) și de a sta în picioare; *belonofobie:* t. de înțepăturile cu acul; *bibliofobie:* aversiunea față de cărți;

C *Calamofobie:* t. de fulgi și pene; *caliginofobie:* t. de femei frumoase; *carcinofobie:* t. de cancer; *cardiofobie:* t. de cardiopatii; *catagelofobie:* t. de ridicol; *catoptrofobie:* t. de oglinzi; *cenofobie:* t. de spații goale; *cherofobie:* t. de veselie, bună dispoziție;

D *deipnofobie:* t. de conversație în timpul mesei; *demofobie* (sau *ohlofobie):* t. de mulțimi, de aglomorație; *demonofobie:* t. de demoni; *dendrofobie:* t. de copaci; *dextrofobie:* t. de orice se află situat la dreapta; *dicofobie:* t. de dicționare; *didascaleinofobie:* t. de școală;

E *ecleziofobie:* t. de biserici, slujbe; *eibohfobie:* t. de palindromuri; *egofobie*: t. de sine; *eisoptrofobie:* t. de propria reflexie în oglindă; *electrofobie:* t. de curentul electric; *elefterofobie:* t. de libertate;

F *fagofobie:* t. de a înghiți; *falacrofobie:* t. de a cheli; *fangofobie:* t. de noroi, mocirlă; *fantasmofobie:* t. de fantome, spirite; *farmacofobie:* t. de medicamente; *favofobie:* t. de fasole; *filematofobie:* t. de sărut; *filofobie:* t. de iubire, de a se îndrăgosti;

G *galactofobie:* t. de lapte; *gamofobie:* t. de căsătorie; *gefirofobie:* t. de poduri; *gelofobie:* t. de rîs; *geniofobie:* t. de bărbie; *genofobie:* t. de sexualitate; *genufobie:* t. de genunchi; *gerascofobie:* t. de a îmbătrîni; *gerontofobie:* t. de bătrîni;

H *hadefobie:* t. de infern; *harpaxofobie:* t. de hoți; *hedonofobie:* t. de plăceri; *helenologofobie:* t. de cuvinte elene sau de terminologia științifică; *heliofobie:* t. de lumina solară; *helmintofobie:* t. de viermi; *hematofobie:* t. de sînge; *hialofobie:* t. de obiectele din sticlă;

I *iatrofobie:* t. de medici; *ideofobie:* t. de idei; *iofobie (toxofobie):* t. de otrăvuri; *islamofobie:* t. de islam, de musulmani; *itifalofobie* (sau *medortofobie):* t. de erecție.

J *jocalofobie:* t. de bijuterii.

L *levofobie:* t. de orice se află situat la stînga; *lisofobie:* t. de a turba; *lahanofobie:* t. de legume; *laxofobie:* t. de diaree; *liturgofobie:* t. de funcționari; *lepidofobie:* t. de fluturi; *letofobie:* t. de uitare; *leucosefobie:* t. de foaia albă de hîrtie;

M *macrofobie:* t. de timpi lungi de așteptare; t. de obiectele mari; *magirocofobie:* t. de gătit, de bucătărie; *maherofobie:* t. de cuțite; *maieusiofobie:* t. de naștere; *malaxofobie:* t. de atingeri intime; *mastigofobie* (sau *poinofobie):* t. de pedeapsă;

N *nanofobie:* t. de pitici (de grădină); *necrofobie:* t. de cadavre; *negrofobie:* t. de oamenii de culoare; *neofobie:* t. de nou; *neurastenofobie:* t. de tristețe; *nicofobie:* t. de țigări și nicotină; *nictofobie:* t. de noapte; *nictohilofobie:* t. de păduri întunecate (în timpul nopții);

O *octofobie:* t. de cifra opt; *oculofobie* (sau *omatofobie, oftalmofobie):* t. de ochi; *odontofobie:* t. de durerile de dinți sau de dentist; *oenofobie:* t. de vin; *ombrofobie:* t. de ploaie; *onomatofobie:* t. de (anumite) nume; *omnifobie* (sau *panfobie):* t. de orice lucru; *oneirofobie:* t. de vise; *orhidofobie:* t. de testicule; *ovofobie:* t. de ouă.

P *pafofobie:* t. de gropi; *pagofobie:* t. de zăpadă și gheață; *parafobie:* t. de perversiuni sexuale; *paraschevidecatriafobie:* t. de vineri 13; *pasiofobie:* t. de suferință; *pectofobie:* t. de scuipat, scuipătură; *pedofobie:* t. de sugari și de păpuși;

R *rabdofobie:* t. de pedepse corporale aspre; *radiofobie:* t. de radiații; *ripofobie:* t. de fecale, gunoaie; *ritidofobie:* t. de riduri; *ritifobie:* t. de coșuri (ale pielii).

S *saligarofobie:* t. de a călca pe un melc; *sciafobie:* t. de umbre; *scordofobie:* t. de usturoi; *scotomafobie:* t. de orbire; *scriptofobie:* t. de a fi observat în timpul scrisului; *selacofobie:* t. de rechini; *selenofobie:* t. de lună;

T *tafofobie:* t. de a nu fi îngropat de viu; *tahifagofobie:* t. de a mînca repede; *tahofobie:* t. de viteză; *talasofobie:* t. de mare și valuri; *tanatofobie:* t. de moarte; *taxofobie (fiscafobie):* t. de dări și impozite; *tazofobie:* t. de a sta pe loc; *tehnofobie:* t. de tehnică;

U *urofobie:* t. de urină sau de actul urinării; *uranofobie:* t. de cer.

V *vaccinofobie:* t. de vaccinuri; *velocifobie:* t. de biciclete; *verbofobie:* t. de cuvinte; *vesperofobie:* t. de înserare; *vestifobie:* t. de haine; *vexilofobie:* t. de steaguri; *vilofobie:* t. de animale păroase; *vitricofobie:* t. de socri.

X *xantofobie:* t. de culoarea galbenă; *xenofobie:* t. de străini (cu toate variantele ei: *anglofobie, germanofobie, românofobie, turcofobie* etc.); *xenoglosofobie:* t. de limbi străine; *xerofobie:* t. de uscăciune; *xilofobie:* t. de (obiecte din) lemn; *xirofobie:* t. de lame și tăișuri.

Z *zelofobie:* t. de gelozie; *zoofobie*: t. de animale (ex.: *agrizoofobie:* t. de animale sălbatice; *ailurofobie:* t. de pisici; *alectorofobie* (sau *galinofobie):* t. de galinacee; *apifobie* (sau *melisofobie):* t. de albine; *arahnofobie:* t. de păianjeni;

DILEMA
Spaime

„Gestionarea anxietății este un proces continuu”

interviu cu psihologul Zenobia NICULIȚĂ

Ce sînt spaimele în spectrul emoțional și cît de tare ne condiționează viețile?

Spaima este denumirea populară pentru frică, una dintre emoțiile primare cu care este dotat nu numai creierul nostru, ci și al tuturor animalelor care posedă un sistem nervos suficient de dezvoltat. Frica are un rol adaptativ esențial pentru că apare în urma unei evaluări rapide a pericolului, în care creierul ne spune că nu ne putem lupta și este nevoie să ne îndepărtăm cît de repede putem. Frica poate face diferența dintre viață și moarte în fața unui tigru care pîndește un băștinaș dintr-un trib din savană, sau în lumina farurilor unui autoturism care vine cu viteză pe un bulevard dintr-o metropolă.

În mod obișnuit, frica este răspunsul emoțional la un pericol prezent, care este evaluat ca fiind prea mare pentru a ne putea lupta cu el. În plus, noi, oamenii, putem anticipa pericolul, ceea ce activează frica proiectată în viitor. Acest complex de frică și îngrijorare se numește anxietate. Este ceea ce trăim atunci cînd ne așteptăm să apară un pericol pe care nu îl putem învinge cu ușurință.

Există oameni mai anxioși și alții mai puțin, dar există și momente în care aceleași spaime ne cuprind pe toți. Se poate vorbi de spaime globalizate?

Pe de o parte, există frici universale, înscrise în răspunsul organismului fiecărui om la pericole care ne amenință supraviețuirea: teama de animale agresive, de înălțimi, de cutremure, tsunami, uragane sau alte calamități. Cu toții le simțim și încercăm să le evităm sau să le prevenim. Experiențele noastre similare și instinctele moștenite ne fac să simțim și să reacționăm destul de similar în fața amenințărilor.

Pe de altă parte, sîntem ființe sociale, ne bazăm unii pe ceilalți și extragem indicii cu privire la pericole nu doar din mediul înconjurător, ci și din comportamentul celorlalți. Astfel apar fenomene de panică în masă, în care emoțiile tuturor sînt exacerbate de răspunsurile celorlalți. La fenomene globale putem avea panici globale.

Poate fi percepută o diferență de intensitate între spaime și frici?

În ceea ce privește intensitatea, emoțiile din registrul fricii pot varia de la o teamă difuză la fobie (o frică focalizată), pînă la formele acute de panică (atacul de panică fiind o frică foarte intensă, care copleșește sistemul nervos și antrenează răspunsuri paroxistice ale organismului (senzația acută de sufocare, vedere de tip tunel, tahicardie, dureri în piept), care îi creează persoanei iluzia că moare. Intensitatea emoției depinde atît de stimul (un cîine mic care latră ne va speria mai puțin decît un ciobănesc mioritic). cît și de factori subiectivi. Unii dintre noi sîntem mai reactivi la frică și anxietate, atît din cauze genetice. cît și datorită situațiilor din trecutul personal care ne-au învățat care sînt pericolele și cum le putem face față.

Cînd vine vorba de gestionarea lor, cît de diferiți sîntem și reacționăm?

În mod obișnuit, în repertoriul oricărui om există trei răspunsuri posibile la orice emoție, deci și la frică: fuga, lupta și înghețul. Dacă pericolul perceput este prea mare pentru a putea fi învins, atunci fuga este răspunsul activat. Dacă pericolul este considerat a fi suficient de mic încît să poată fi înlăturat, creierul nostru activează răspunsul de luptă. Dacă nu putem estima cît de mare sau mic este pericolul sau dacă celelalte două răspunsuri nu pot fi activate, atunci apare reacția de îngheț, un răspuns al organismului în care toate acțiunile sînt blocate. Cînd trăim anxietate, care presupune experimentarea fricii în anticiparea pericolului, răspunsul de fugă devine evitare, lupta se transformă în hipervigilență și hipercontrol, iar răspunsul de îngheț devine blocaj. În funcție de predispozițiile temperamentale, de modelele adulților cu care am trăit și de experiențele personale cu pericolul, fiecare dintre noi devine, în timp, specializat pe unul dintre răspunsuri. Astfel, unii dintre noi evităm cît de mult putem situațiile care ne-ar confrunta cu pericolul anticipat, alții verificăm și controlăm toate acțiunile și condițiile care ar putea preveni apariția pericolului, iar unii rămînem blocați de intensitatea emoțiilor.

Toate aceste răspunsuri la anxietate devin și strategii de a-i face față, cu beneficii și costuri pe măsură. Cu cît activăm mai frecvent și mai intens unul dintre aceste răspunsuri, cu atît costurile lui se măresc. Atunci cînd evităm în mod repetat situațiile care ne-ar putea aduce pericolul anticipat mai aproape, ajungem să evităm și munca, relațiile sau acele părți ale vieții care ne împlinesc. Atunci cînd sîntem hipervigilenți, consumăm o energie enormă pentru a verifica toate potențialele pericole și, astfel, ne rămîne prea puțin pentru a ne odihni sau a menține relații armonioase.

Cum să ne îmblînzim spaimele?

Frica sau anxietatea, ca emoții, sînt sisteme de semnalizare ale organismului, extrem de folositoare pentru adaptarea și supraviețuirea fiecăruia dintre noi. Drept urmare, nu este de folos să încercăm să scăpăm de ele sau să „trecem peste“ ele. Obiectivul sănătos este să le „îmblînzim“, să le gestionăm astfel încît să putem funcționa cît mai bine.

Emoțiile intense, paroxistice se gestionează lăsînd corpul să le trăiască și să le exprime, pentru ca apoi, prin mișcare fizică, conectare cu ceilalți, atingere umană afectuoasă, exprimare artistică, să încheiem procesul și să revenim la starea de siguranță.

Gestionarea anxietății este un proces continuu, pentru care uneori avem nevoie de ajutor. Avem nevoie să înțelegem cum funcționează convingerile, tiparele de gîndire și schemele cognitive care activează și mențin anxietatea, pentru a putea flexibiliza și regla procesele care produc îngrijorarea (latura cognitivă a anxietății). De asemenea, exersarea unor metode somatice de relaxare și reglare emoțională este o componentă foarte importantă în gestionarea anxietății.

După pandemie a venit o altă spaimă la rînd, cea de război, de nenorocire, de ceea ce urmează. Sîntem mai vulnerabili datorită acestei cronologii istorice?

Fiecare calamitate ne învață că pericolul de care ne temeam este mai probabil decît am crezut. Drept urmare, sistemul nostru de semnalizare devine mai sensibil. Dar ceea ce ne vulnerabilizează este trauma datorată acestor evenimente. Atunci cînd nu ne putem lupta cu pericolul și nici nu-l putem evita, sistemul natural de alarmă al organismului este afectat. Anxietatea se instalează generalizat, atît la nivel individual, cît și la nivel de comunitate și societate. Populații întregi suferă de traume colective datorate calamităților de care nu s-au putut proteja. Aceste traume se transmit transgenerațional, astfel că sîntem afectați nu doar de cele care ni s-au întîmplat, ci și de spaimele părinților și bunicilor noștri.

Copiii moștenesc spaimele părinților? Cît îi protejăm și cît îi prevenim cînd, istoric, momentele sînt delicate?

Copiii moștenesc temperamente și predispoziții către anxietate, dar comportamentele părinților, felul în care aceștia reacționează la pericol și acțiunile lor directe sînt cele care întăresc sau activează aceste predispoziții atunci cînd condițiile de mediu sînt nefavorabile. Oricît de mult ne-am dori, scenariul din filmul *La vita è bella* nu este posibil. Atunci cînd războiul, suferința, boala sînt parte din lumea în care trăim, copiii noștri se vor confrunta cu ele. Desigur că vom lua toate măsurile necesare pentru a-i proteja fizic, dar nu-i putem ține cu totul izolați de lumea înconjurătoare. Și atunci ei au nevoie de la noi de explicații simple, adecvate vîrstei lor, și de modele sănătoase de gestionare a anxietății. Cu cît noi sîntem capabili să menținem o rutină sănătoasă, să ne ocupăm de corpul, munca, relațiile noastre în mod echilibrat, pe rînd, cu atît le oferim și copiilor noștri instrumentele necesare pentru a face față propriei anxietăți. De asemenea, conversațiile oneste cu privire la ceea ce se întîmplă, lucrurile de care ne e teamă, variantele de rezervă pe care le putem pregăti fac parte din educația pe care le-o putem oferi copiilor noștri în condițiile în care lumea pentru care îi creștem se schimbă iremediabil și anxiogen.

Există un proverb, ușor cinic: „Frica păzește bostănăria“. Are o justificare în plan psihologic?

Da, proverbul are un corespondent clar în plan psihologic, deoarece anxietatea este, în primul rînd, un complex cognitiv-emoțional menit să ne ajute să supraviețuim și să ne adaptăm. Persoanele anxioase sînt prevăzătoare, meticuloase, analitice. Ele sînt capabile să anticipeze consecințele complexe ale unor fenomene sau situații, chiar înainte ca acestea să se întîmple. Anxietatea ne face pe toți să fim precauți și să luăm măsuri pentru a ne proteja. Partea dăunătoare a anxietății apare atunci cînd intensitatea ei este atît de mare încît ne afectează funcționarea în alte aspecte ale vieții. Atunci cînd sîntem copleșiți de anxietate, nu mai sîntem capabili să luăm cele mai bune decizii, inclusiv în ceea ce privește pericolul pe care îl anticipăm.

Cum găsim resurse să mergem mai departe într-o lume care are o capacitate incredibilă de a genera spaime noi?

Atunci cînd în jurul nostru fenomenele sociale, medicale și calamitățile naturale par să ne aducă un șir interminabil de pericole, avem nevoie de resurse interioare, dar și relaționale pentru a merge mai departe. Pentru a nu fi copleșiți de anxietate și a nu cădea pradă fricilor generalizate, avem nevoie să ne îngrijim cu disciplină și să ne conectăm cu oamenii care ne ajută să ne simțim în siguranță. Mintea noastră este, în sine, o resursă extraordinară, dar mințile noastre conectate în relații semnificative sînt cele care ne-au adus pînă aici. Atunci cînd ne sprijinim unii pe ceilalți devenim mult mai capabili să facem față propriilor anxietăți și lupta noastră pentru supraviețuire capătă o dimensiune superioară, plină de sens, în care (parafrazîndu-l pe Viktor Frankl) putem decide, ca ultimă libertate, care ne va fi atitudinea față de ceea ce ne amenință.

interviu realizat
de Ana Maria SANDU

DILEMA VECHE
Spaime

Bogdan MUNTEANU

Cosmonautul

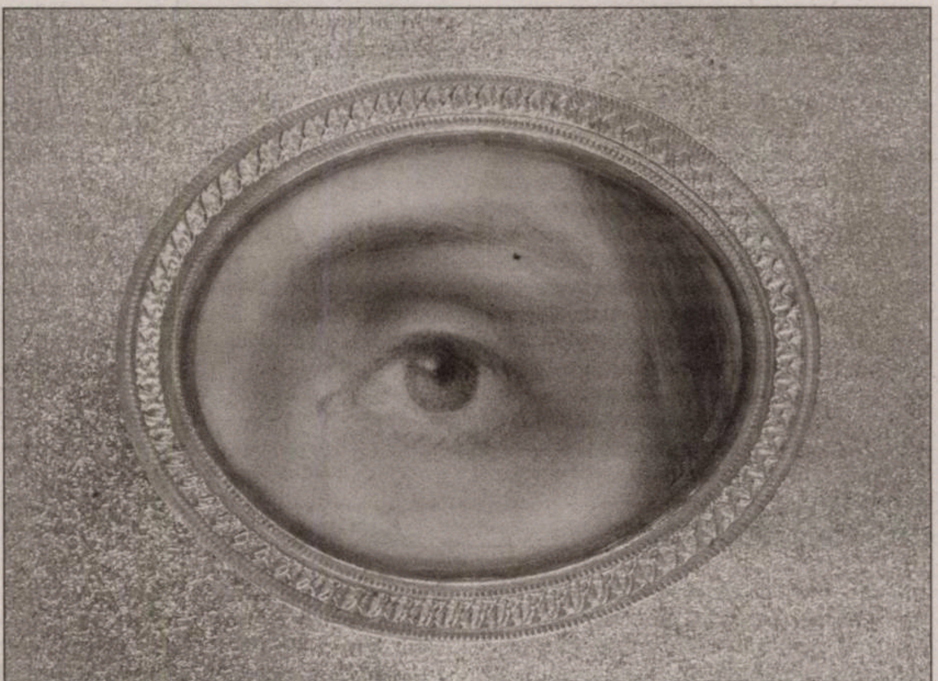

Clasa a VII-a, ora de geogra. Profa întîrzie. Stăm cuminți în bănci, Gîrlea nu știe de glumă. În urmă cu cîteva săptămîni, Țipo a zis Costanța în loc de Constanța.

Constanța! a zbierat ea.

Costanța, a rînjit el.

Acum Țipo umple tabla cu Constanța înainte de fiecare oră cu Gîrlea. Constanța Constanța Costa... S-a-ncurcat iar. Îi dau un cot lui Crîngu. Chițăim, nu prea știm să rîdem. La școală n-avem voie. Acasă, nici atît. Țipo s-a-ntors spre noi, mă fixează de secunde bune. Ce naiba, ăsta n-a amenințat niciodată pe nimeni. E mai fricos decît mine. E cel mai fricos! Scot o coajă de portocală din bancă și mă fac că-l lovesc. Nu se clintește și parcă s-a albăstrit la față. Mi se face teamă. Arunc cu coaja după el, îl iau din plin, se pun și alții pe chițăit.

Poc! Poc! Ce?! Să-mi trag nervu', mă bate Țipo! Mi-a spart nasu'!

Strîng pumnii, închid ochii și dau, e prima dată cînd dau altfel decît în joacă. Deschid ochii, Țipo e pe jos, tremură din toate încheieturile. Îmi lipesc buzele de ale lui. Gură încleștată, salam cu portocală, horcăieli, voci plîngărețe în fundal. Suflu cît pot de tare, oare așa se face? Nimic. Fug la baie, îmi fac palmele căuș, dau drumul la robinet, mă-ntorc, îl stropesc pe ăla, mă milogesc de el și de Dumnezeu, și ce-o să zică maică-mea cînd o să afle?

Ora de geogra nu se mai termină. În locul lui Gîrlea au venit dira și mama lui Țipo. Discută în șoaptă de două minute.

Mi se pare că toată clasa mă condamnă. Mă ridic, dar Crîngu e pe fază și mă trage imediat lîngă el, în bancă. Deschide caietul și scrie:

Nu l-ai lovit tu, a căzut singur!

Cum singur?

Așa bine!!! Nu fi... și desenează o sculă bleagă.

Țipo se poticnește printre bănci. Iartă-mă, spun eu, mama, zice el. Femeia îl sărută pe creștet și îl trage după ea. Ușa se închide încet. Ora cea mai lungă continuă, dira ne pune să rezolvăm ecuații.

Țipo a revenit la școală peste două zile. L-am înconjurat toți:

Ce faci, bă nebunule? Ieri ne-a dat Ampel lucrare, numa' tu ai scăpat. Ești tare!

Am fost la spital, mi-au pus niște gel pe cap și mi-au lipit un fel de cască, ne-a explicat el. Zici că eram cosmonaut, hî-hî.

⁂

Sînt la un cabinet medical, îmi fac EEG de rutină.

De ce rîdeți, domnu'? întreabă asistenta.

Păi, cum să nu rîd? Zici că-s cosmonaut!

Tipa zîmbește înțelegător. S-a obișnuit cu poantele mele.

Merg regulat la doctor, îmi setez alarme, să nu uit de medicamente, evit oboseala. Fiecare criză de epilepsie e precedată de o aură – cîteva minute stranii, de avertizare. Uneori, celor dimprejur le cresc dinții, unghiile, părul, sînii. Alteori, prind mirosuri înțepătoare. Ca să mă liniștesc, îmi spun povești. Vorbesc cu morți, răniți și luzări. În preajma lor, mă simt în siguranță.

Wonderland!

Hai că ești bine, mă încurajează un fomist. Ești mai bine decît mine. Cum te cheamă?

Cum mă cheamă? Țipo? Costanța? Alice? Crîngu? Naiba mai știe...

Pune-te jos, altfel cazi și te spargi. Nu fi... surlă bleagă!

Surlă, hî-hî.

Cuvintele își pierd semnificația. Mă întind pe podea și aștept să treacă furtuna. Spaima e suportabilă.

***Bogdan Munteanu** este scriitor. Cea mai recentă carte a sa este romanul* Stai jos sau cazi, *Editura Nemira, 2022.*

Cristina ȘTEFAN

De ce să-mi fie frică atunci cînd merg singură pe stradă?

Nu purta fustă scurtă. Nu te îmbrăca în blugi strîmți. Nu-ți cumpăra pantofi cu toc. Nu te machia puternic. Nu accepta băuturi de la necunoscuți. Nu-ți lăsa paharul nesupravegheat. Nu te așeza pe scaunul din față al taxiului. Nu pleca singură în alt oraș sau în altă țară. Sună-mă cînd ajungi. Sună-mă cînd pleci. Sună-mă să vin să te iau. Ține cheile la îndemînă. Ține telefonul la îndemînă. Ține un spray cu piper în geantă. Fă un curs de autoapărare. Nu te plimba singură ziua. Nu te plimba singură noaptea. Nu te plimba singură. Rămîi pe străzile umblate și bine luminate. Nu vorbi cu necunoscuți. Nu lăsa garda jos. Nu permite nimănui să te atingă. Fii gata să țipi.

Acestea sînt mesajele pe care le aude orice fată de mică. Le-am auzit și eu de atîtea ori. Cu toate astea, la optsprezece ani, nu l-au oprit pe un fost prieten să mă înghesuie într-un colț al camerei, amenințîndu-mă, furios că încheiasem relația. La fel cum nu i-au oprit nici pe nenumărați alți necunoscuți să mă fluiere, să mă urmărească pe stradă, să se frece de mine în transportul în comun sau să mă agreseze verbal.

Ca băiat sau bărbat, nu e nevoie să-ți pui nici una dintre problemele de mai sus. Îmi imaginez că probabil e dificil să înțelegi teama de a fi acostată în timpul zilei de un necunoscut, pe o stradă pustie, teama de a fi pipăită în autobuz, de a fi șicanată singură pe bicicletă în parc sau de a fi urmărită noaptea, pe drum spre casă, atunci cînd probabilitatea de a păți asta ca bărbat e egală cu zero. Însă femeile înfruntă zilnic astfel de agresiuni, mai mici sau mai mari, mai mult sau mai puțin enervante, mai mult sau mai puțin înspăimîntătoare.

Nu permite nimănui să te atingă.
Fii gata să țipi.

Inegalitatea merge și mai departe de hărțuirea stradală. Doar în 2020, statisticile oficiale au înregistrat 10.000 de românce agresate chiar de partenerii lor, în timp ce 72 au fost ucise. Conform rapoartelor Ministerului Afacerilor Interne, în același an, judecătorii și polițiștii au eliberat aproape 8.400 de ordine de restricție. Aproximativ o treime nu au fost însă respectate, astfel că femeile vulnerabile au fost bătute sau ucise chiar în sînul familiei care ar fi trebuit să le protejeze. Un raport al Centrului FILIA din ianuarie-august 2021 arată că, în medie, aproape în fiecare zi a fost înregistrat un caz în care o minoră a fost violată, agresată sexual sau supusă unui act sexual cu un adult din familie. După mulți ani de tergiversări, în mai 2021, Parlamentul a adoptat Legea privind monitorizarea agresorilor și a persoanelor arestate la domiciliu, urmînd ca, pînă în martie 2022, în etapa-pilot care vizează agresorii din cazurile de violență domestică, statul să achiziționeze 500 de brățări și să pună în funcțiune un sistem electronic de monitorizare. Ulterior, însă, conducerea MAI a anunțat prorogarea termenului pînă la 1 octombrie 2022. Cu toate că în unele state vestice aceste sisteme de monitorizare există de zeci de ani – iar în Spania, de pildă, de cînd există brățările electronice, nu a mai fost ucisă nici o femeie beneficiară a acestui sistem –, în România se pare că nu există voința politică de a implementa măsuri de protecție.

Să fiu femeie nu e o invitație la agresiune. Sînt liberă, dar asta nu înseamnă că nu mi-e frică. Sînt conștientă la fiecare pas de riscul pe care mi-l asum cînd merg singură seara pe străzile orașului. Iar faptul că îmi iau niște măsuri ca să mă protejez nu înseamnă că nu mi se poate întîmpla nimic rău. În România, cultura violenței e încă în floare. Agresiunea asupra femeilor pe stradă, la locul de muncă sau acasă e încă banalizată, iar statul nu e dispus să investească în protecția victimelor. Femeile trebuie să aibă grijă de ele pe cont propriu, să se învețe una pe alta metode de protecție. Dar de ce să-mi fie frică atunci cînd merg singură pe stradă?

Sigur că *#notallmen* – nu e intenția mea să generalizez, dar unde se află de fapt responsabilitatea pentru educație? Să ne protejăm fiicele? Să ne educăm fiii? Sau poate mai degrabă ambele? Să ne învățăm fiicele să se protejeze *și* să ne educăm fiii să nu agreseze fetele. Să-i învățăm pe băieți ce înseamnă hărțuirea, abuzul fizic și emoțional, violul, coerciția, să-i învățăm să nu tolereze agresiunea, să vorbească despre asta cu alți băieți, să-i învățăm respectul față de fete. Dacă aceste mesaje ar ajunge mai des la băieți, poate că fetele ar avea mai rar motive de spaimă.

Reacția bărbaților din jurul meu, cînd aud de tema hărțuirii stradale sau a violenței domestice, a fost de multe ori tradusă în miștouri sau replici defensive. Dar ei nu au de ce să se simtă atacați din moment ce nu manifestă acest tip de comportament. Discuția e despre agresori. Iar schimbarea nu poate avea loc cînd e dorită doar de o jumătate din populație. Și bărbații pot deveni aliații femeilor. Din poziția lor de putere, își pot educa, cu blîndețe, prietenii și grupurile sociale, în public sau în privat. Chit că educația de acum nu are efecte imediate, vom vedea schimbarea peste o generație. Și ne vom mulțumi.

***Cristina Ștefan** este jurnalistă.*

Propuneri de *Dileme vechi* pentru viitor:

- **Regres**

Bienala, un loc al fugii continue

– interviu cu Cosmin COSTINAȘ –

Tu ești un alt eu – O catedrală a corpului *este titlul expoziției ce reprezintă România la cea de-a 59-a ediție a Bienalei de artă de la Veneția, deschisă între 23 aprilie și 27 noiembrie. Un proiect semnat de Adina Pintilie, o nouă etapă a procesului de cercetare și explorare a intimității în mai multe limbaje artistice, inițiat de artistă și regizoare cu lungmetrajul* Touch Me Not, *cîștigătorul Ursului de Aur la Berlinale în 2018. O instalație video care regîndește pavilionul din Giardini, dar și un proiect de realitate virtuală în Noua Galerie a Institutului Român de Cultură și Cercetare Umanistică din Veneția. Explorări ale intimității dincolo de propriul sine, o expoziție care se va prelungi în numeroase dezbateri publice, atît la Veneția, cît și la București și Berlin. Am stat de vorbă cu unul dintre curatorii Pavilionului național,* ***Cosmin Costinaș,*** *director executiv la Para Site, în Hong Kong, și curator al mai multor bienale de artă, cea mai recentă fiind Kathmandu Triennale, al cărei director artistic a fost în 2020.*

Cum considerați că s-a transformat în ultimele decenii Bienala de artă de la Veneția, care continuă să mizeze pe reprezentare națională?

După cele două-trei decenii în care sistemul artei contemporane s-a extins la scală globală, ne aflăm acum într-un moment de criză politică profundă și probabil într-un moment în care epoca globală a acestor decenii se încheie în mare măsură, iar arta contemporană ca expresie privilegiată a acestei epoci, ca poate cea mai precisă oglindă a acestei perioade, va fi afectată și ea cu siguranță. Desigur că pavilioanele naționale sînt învechite, sînt relicve dintr-o cu totul altă epocă. Dar nu cred că pînă la urmă asta e principala problemă a Bienalei. Iar pe de altă parte există suficient de multe ocazii atît la Bienala de la Veneția, cît și în alte bienale și platforme internaționale pentru ca dialoguri transnaționale să se înfiripe și să se lege într-un mod care evită limitările granițelor și citirea în cheie națională a artiștilor, încît aceste relicve să fie pînă la urmă niște curiozități care prezintă anumite posibilități ele însele.

E fascinant să te plimbi prin Giardini, e o șansă unică: acest parcurs prin pavilioane istorice, diferite arhitectural și a căror apariție în timp e oglinda anumitor contexte politice.

Ele reflectă într-adevăr ierarhii și dinamici globale din anumite momente înghețate în timp; arhitectura puterii în arta contemporană așa cum fusese ea constituită pe linii eurocentrice rămîne imposibil de depășit în Giardini. Locul acesta ne spune că țările cele mai puternice din Europa și din America de Nord au avut acces la acele spații ori că țări din Europa de Est, printre care și România, au pavilioane mai mici și la marginea Giardiniului, dar totuși în acest parc în care locurile s-au terminat înainte ca țările devenite independente în era postcolonială și noile puteri mondiale să mai aibă acces acolo. Sau, mai în amănunt ne spune, de exemplu, că Venezuela a fost la un moment dat una dintre cele mai bogate țări datorită resurselor sale de petrol și că astfel și-a permis să aibă un pavilion (modernist) într-un loc foarte vizibil din Giardini.

Să ne plasăm în interiorul Pavilionului României. Cum l-ați privit de-a lungul anilor, în termeni de deschidere culturală, originalitate?

Trebuie să recunoaștem că, cel puțin din 1999 încoace, Pavilionul României de la Veneția a fost în general unul dintre cele mai diverse, interesante, curajoase și eterogene pavilioane naționale. Pe de o parte a reprezentat foarte bine, prin pavilioane mai bune sau mai puțin reușite, conversațiile care au loc pe scena artei contemporane din România în această perioadă, deci această funcție importantă a fost îndeplinită. Pe de altă parte a fost și unul dintre pavilioanele în care în mai multe ediții s-au propus lucruri neașteptate, de foarte bună calitate. Cred că Pavilionul României are astfel o istorie remarcabilă în ultimele două decenii și jumătate. În ciuda tuturor circumstanțelor legate de buget, care este și a fost extrem de mic, în ciuda faptului și mai uluitor că este unul dintre pavilioanele al cărui cîștigător este anunțat absurd de tîrziu, în luna ianuarie a anului în care are loc bienala. Majoritatea pavilioanelor au cel puțin un an la dispoziție pentru pregătire. Această problemă structurală e o rețetă pentru eșec. Dar în ciuda acestei puternice premise nefavorabile, multe echipe au reușit să propună pavilioane extrem de interesante. Sîntem foarte conștienți de asta și onorați să fim parte din această istorie.

Cum vă simțiți în postura de curator al Pavilionului național? Resimțiți o anumită apăsare, responsabilitate în actul curatorial?

Un curator trebuie să aibă întotdeauna, indiferent de scala proiectului, un simț al răspunderii solid față de artiștii cu care lucrează și de publicul căruia i se adresează. Nu cred că ceea ce se întîmplă în pavilion trebuie privit ca o reprezentare a României ca națiune – deci această povară e mai ușoară. Nu cred că acesta este rolul artei în general și nici că ne putem aștepta de la un artist să ducă această muncă diplomatică sau de reprezentare lipsită de critică a națiunii. Pe de altă parte, desigur că e un forum în care lucruri care se petrec în contextul românesc sînt aduse într-o conversație mult mai largă. Deci există acest nivel de responsabilitate suplimentară.

„Pavilionul României are o istorie remarcabilă în ultimele două decenii și jumătate."

Care este istoria întîlnirii dvs. cu Adina Pintilie? Cum s-a născut gîndul unei expoziții împreună la Bienală?

Adina este cea care ne-a propus, lui Viktor Neumann și mie, să lucrăm împreună la aplicația pentru competiția națională a pavilionului. Aceasta s-a întîmplat la sfîrșitul verii trecute. E important de spus că încă de la începutul muncii ei de cercetare și implicare în comunitatea de protagoniști care a dus la apariția filmului *Touch Me Not*, Adina a știut că această călătorie nu se va materializa doar într-un film, ci și în alte limbaje artistice, unul dintre ele fiind cel expozițional, al artelor vizuale. În discuțiile curatoriale am reușit împreună să îi dăm o formă în limbajul expozițional și să lucrăm cu instrumentele pe care le avem la dispoziție în acest domeniu.

E o cercetare de lungă durată care sparge granițele unui singur mediu, un demers cu atît mai important cînd vorbim de o temă legată de corp și intimitate.

Cred că tipul de confesiune și de relații care sînt prezente atît în film, cît și în instalația video, precum și nivelul de intensitate al ambelor lucrări nu ar putea fi posibile fără aceste legături puternice, profunde și intime de încredere pe care Adina a reușit să le stabilească cu protagoniștii proiectului. Ceea ce se va vedea în pavilion e astfel capturarea unui moment dintr-o traiectorie mult mai lungă. Și încercăm să arătăm lucrul acesta și să extindem relevanța și conversația și în afara Bienalei.

După aflarea cîștigătorului, au apărut unele comentarii pe scena de artă din România, care nu s-a simțit reprezentată la Bienală, fiind vorba de un proiect care vine din partea unei regizoare. Cum percepeți asemenea critici care separă disciplinele și artele?

Potențialul uriaș și relevanța pe care arta contemporană le are vin tocmai din faptul că s-a dezvoltat ca un spațiu capabil să negocieze, să introducă limbaje, formate și idei foarte diverse venind din zone și din perspective diferite, cu vocabulare distincte, dar fiind în același timp capabile să comunice unele cu altele. Aceasta e pînă la urmă puterea profundă a actului curatorial și a spațiului expozițional: de a crea aceste platforme în care schimburi care nu s-ar putea petrece în aceeași măsură sau chiar deloc în alte contexte să poată avea loc aici. Acestea fiind spuse, cred că lucrarea pe care o vom vedea cu toții în pavilion e pînă la urmă destul de clar înscrisă în istoria artelor vizuale. Există pavilioane ale României care au împins formatele chiar mai mult, și unele foarte de succes. Mă gîndesc la cel al lui Manuel Pelmuș și al Alexandrei Pirici în 2013. de pildă, care a reimaginat ceea ce poate să facă o expoziție de arte vizuale prin instrumente venind din zona dansului contemporan. A fost unul dintre cele mai impresionante pavilioane din ultimele decenii. Desigur că noi sperăm că proiectul Adinei va avea un impact la fel de puternic și că va fi la fel de radical și de deschizător de noi orizonturi. Dar cred că va face toate acestea prin alte metode și aspecte ale sale decît prin destabilizarea granițelor artei vizuale, rămînînd în mare măsură în cadrul formatelor deja stabilite ale artelor video.

Cum se va modifica Pavilionul României?

Veți fi martorii unei transformări arhitecturale a pavilionului și a experienței, a tipului de navigare pe care publicul o va avea în pavilion: spațiul e împărțit în două încăperi cu luminozități diferite, cu efecte diferite și cu o prezentare diferită a materialului video. Într-o asemenea măsură încît credem că și relațiile dintre vizitatori și obiectul artistic vor fi diferite. Publicul va fi expus unor momente de intimitate ale protagoniștilor, pe care Adina întotdeauna le consideră ocazii pentru vizitatori ca aceștia să declanșeze propriile procese de autoreflecție și de examinare a intimității. Deci credem că va exista această tensiune care va fi trăită atît individual, cît și în relațiile de grup, inevitabile între vizitatori.

Aș încheia vorbind despre titlul proiectului, Tu ești un alt eu – O catedrală a corpului. *Pavilionul devine o catedrală a corpului. Catedrala e monumentală, te domină, îți pierzi sinele, dar în același timp te regăsești și îți cîștigi intimitatea…*

Titlul are mai multe surse. Vine din relația puternică și complicată pe care Adina o are cu religia, interesul ei față de preceptele de bază ale creștinismului timpuriu, și din înțelegerea pe care ea o are asupra unei anumite prezențe a corpului în primele comunități ale creștinătății. De asemenea, e vorba și de felul în care într-o oarecare măsură religia poate fi o sursă de conservatorism și de negare a corpului, de negare a intimității. În același timp, există și o întreagă tradiție devoțională manifestată prin corporalitate, prin simțul dorinței, la misticii spanioli, de exemplu, Teresa de Ávila sau Juan de la Cruz. Spațiul catedralei, un spațiu desemnat pentru venerare, un spațiu care pune în scenă anumite relații cu un obiect al venerării, a influențat-o pe Adina să adopte acest titlu: corpul și intimitatea, ca obiecte ale venerării și ale atenției celor care pășesc în acest nou spațiu arhitectural și spiritual în același timp.

Care credeți că va fi reacția publicului? Ai nevoie de timp pentru o asemenea experiență. Or Bienala este și un loc al fugii continue…

Instalația video durează 45 de minute. Dar e gîndită în așa fel încît să permită un oarecare nivel de experiență și de înțelegere și pentru cei care vor petrece mai puțin timp. Chiar dacă e o experiență incompletă, noi ne propunem ca receptarea să fie intensă, mai mult decît o apreciere distantă a unui obiect estetic. Și sperăm ca un anumit tip de relație să se stabilească între obiectul artistic, între personajele de pe ecran și conversațiile interioare pe care fiecare dintre noi le avem. Acesta este unul dintre lucrurile pe care arta trebuie să le facă. Trebuie să ne creeze întrebări și chiar situații de disconfort uneori, care să ne ajute în cele din urmă să ne înțelegem mai bine pe noi și lumea în care trăim.

interviu realizat de Daria GHIU

Adrian G. ROMILA

pe de altă carte

Matrioșka Emanuel

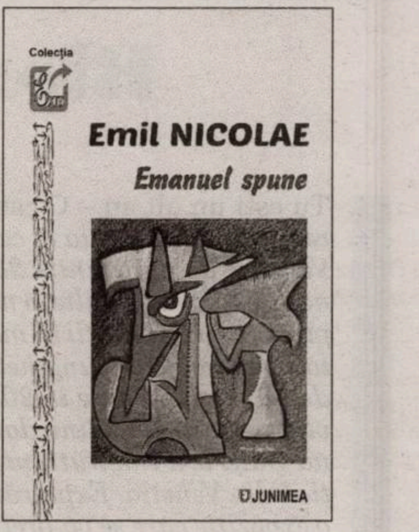

● **Emil Nicolae, *Emanuel spune*, Editura Junimea, 2022.**

Destul de strîns în ultimii ani cu aparițiile sale publice, Emil Nicolae e un poet profund atașat de mecanismele esteticii avangardiste. Poate că și această precauție în expunere e tot o habitudine menită să evite prinderea definitivă într-un anume portret, într-un anume contur al realității convenționale. Emil Nicolae e și unul dintre specialiștii cei mai redutabili de la noi în arta concitadinului Victor Brauner, putem adăuga inclusiv asta la proverbiala sa discreție, altfel foarte versatilă. Cartea sa din 2017, *Suflet prădător*, cuprinde poeme dense, esențializate, foarte migălos lucrate vizual, de unde ipoteza unui perfecționism deloc dăunător pentru un scriitor care ține mult la calitatea aparițiilor sale.

Emanuel spune (2022) e noul său volum, cu nu mai puțin de 71 de texte, aproape toate inedite și multe dintre ele greu de încadrat strict în genul poeziei. E vorba de un mixt de formule literare, poezii, prozopoeme, proză autobiografică, note de subsol, adică avem o largă dimensiune experimentală concentrată pe tema identității, a jocului dintre eul real și cel ficțional, propus din start de dubletul nominal de pe copertă (Emil-Emanuel). Există, pe de o parte, o poezie a crizei, a indeciziei metafizice, a memoriei tragice, a morții și a relativității adevărurilor, apoi una a gesturilor simple care spun mai mult decît par, a poemelor-poantă, a poemelor sapiențiale, absurde și programatic cerebrale (orice tendință duios-sentimentală e extirpată complet din panoplia afectivă a poetului). Pe de altă parte, sub auspiciile unui repetitiv „Emanuel spune“, există un fel de proză scurtă ce consemnează evenimente onirice și autobiografice cu același iz identitar, cam ca-n unele tablouri ale deja pomenitului Victor Brauner (orașul de reședință, părinții, copilăria, evreitatea, mistica hasidică și cea biblică, ideile unor Martin Buber și Spinoza). Cartea întreagă e, de fapt, un discurs despre vocile suprapuse, despre identitatea multiplă, indecisă și indiscernabilă a eului auctorial, care ar putea fi, simultan, și Immanuel ben Salomon, și Emanuel Swedenborg, și Emmanuel Levinas. Cel puțin asta mărturisesc, între altele, primul text (prin etimologia extinsă a lui „Immanu-El“, „Dumnezeu este cu/în noi“, inserată într-un interesant episod autobiografic) și ultimul („Așa că, pentru a pune ordine în «istorie», m-am gîndit la varianta mea de Matrioșkă, avînd înlăuntrul ei cîteva reprezentări ale lui «Emanuel»“).

Această alegorie a unei „Matrioșka-Emanuel“ potențial infinite („Eu povestesc aici despre ființa care, în paginile următoare, se numește Tu, fără să mai știu nimic despre ea“) se prelungește și-n mecanismul liric al lui Emil Nicolae. Avem de-a face cu o poezie a ambiguității imaginare, a amestecului, a confuziei, temele decurg unele din altele, culorile și formele se pot continua, contopi, prelungi, ca-ntr-o oglindă ce redă spectral în același timp fața și reversul, biplanul și tridimensionalul, imanentul și transcendentul: „Dacă-i adevărat – cum spune poetul / că «Dumnezeu este dragoste» / înseamnă că e la fel de adevărat / că Dumnezeu este ură – cum spune / vecinul de la parter / cînd se întoarce beat de la pescuit / de unde rezultă că totul depinde / de sinceritatea trăirii unui sentiment“; „Dacă nu-ți plac ochii ei apoși / decolorați de o profundă supărare / înlocuiește-i cu două exemplare bine alese / din cîmpul cu floarea-soarelui / (galben) / dacă nu-ți place nasul lui / transpirat și ciuruit de alcool / acoperă-l cu umbra subțire / a plopului de pe lizieră / (neagră)“; „Realitatea se dizolvă în vis, ori invers, și eu încercam să deslușesc un dialog șoptit care părea să urce din beția extatică a vechilor hasizi“. Curtea cu juri se adaugă unor păpuși ce putrezesc, decadența stă la un loc cu democrația, amintirile Holocaustului sînt alături de postări internautice „pisicoase“. Textele aglutinează compulsiv o mulțime disparată de referințe, simboluri și tematici, încercînd să sugereze această realitate care se dizolvă constant, oricare ar fi lupa abordărilor ei artistice sau conceptuale (șarpele, oglinda, lumina, orașul, copilăria, literatura, nimicul, întunericul, erosul, natura, ritualul de sinagogă ș.a.). Rezultatul e un imaginar centrifug, dinamic, orientat puternic spre entropie și disoluție („contemplarea e sfîrșitul peisajului / ea îl usucă și-l desprinde / de pe stîncă lăsîndu-l / în bătaia vîntului“), e o poezie antiretorică, „fără epitete“, o comunicare al cărei mesaj se blochează la trecerea în cuvînt, dar ale cărei posibilități ascunse pot ucide: „adevărul rămîne o vorbă goală / pe care ne chinuim de milenii / să o umplem cu înțelesuri de aur – / licitați băieți numai licitați / ca să crească prețul nimicului“; „Funia cuvîntului / s-a dovedit mai tare / decît cînepa // de aceea totdeauna / cînd cineva te citește / trebuie să fii în altă parte“. Prezența obiectului îi blochează numirea, o face inutilă, astfel încît numai absența lui deschide potențialitățile unor viitoare descrieri infinite.

Poet original, adept al unei largi intertextualități culturale, deopotrivă de formă și de expresie, Emil Nicolae a scos încă o „păpușă“ din Matrioșka sa interioară. Nu că i s-ar întîmpla foarte des. Iată, Emanuel vorbește din nou și nu spune deloc lucruri pe care să le trecem cu vederea.

Adrian G. Romila *este scriitor și critic literar. Cea mai recentă carte:* Efectul îndelungat al pasiunilor de tinerețe, *Editura Junimea, 2020.*

Ionuț IAMANDI

pe de altă carte

Bernard-Henri Lévy și resuscitarea compasiunii

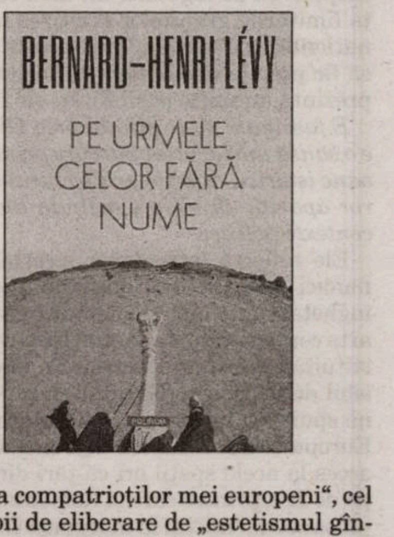

● **Bernard-Henri Lévy, *Pe urmele celor fără nume*, traducere din limba franceză de Nicolae Constantinescu, Editura Polirom, București, 2022, 256 de pagini.**

Războiul din Ucraina n-a început pe 24 februarie 2022. Așa am crezut noi, dar el se purta de cîțiva ani cu destulă îndîrjire și destule victime. Aproximativ 13.000, pînă să aflăm de el. La fel și refugiații ucraineni. N-au apărut acum o lună, ci acum cîțiva ani, în regiunile hemoragice din Donețk, Luhansk și Zaporojie. Acolo unde, de pildă, pensionarii treceau dimineața granița inventată de ruși, își scoteau pensia de la un bancomat din zona controlată de autoritățile ucrainene de drept și se întorceau după-amiaza la ceea ce se încăpățînau să numească acasă.

Mai mult, războiului din Ucraina i-a păsat prea puțin de pandemie. Nu a știut de *lockdown*, de carantine, de coronavirus. Și, de fapt, nici nu era singurul. Oamenii s-au bătut pe rupte și în pandemie, mutilînd și omorînd femei, copii, militari – dar mai ales femei și copii, pentru că le venea mai ușor. S-a întîmplat sub ochii noștri, numai că radarul știrilor la care eram atenți a trecut pe deasupra lor. S-a întîmplat și se întîmplă în continuare, la scară „ucraineană“, în Nigeria, în cele trei zone ale dezmembratului Kurdistan, la Mogadiscio, în Libia, Bangladesh sau Afganistan.

Pe post de *reminder* pentru toate aceste atrocități care se petrec sub nasul nostru lovit de lipsa de miros a pandemiei stă o carte. E scrisă de un jumătate-filosof, jumătate-jurnalist care nu s-a lăsat purtat de valul cotidianului european, ci, la 72 de ani, înfruntînd condiționări și interdicții sanitare, a călătorit în toate aceste „zone de conflict“, cum sînt numite eufemistic aceste „iritații“ și „supurări“ odioase care apar încontinuu pe obrazul planetei. Acum doi ani, Bernard-Henri Lévy, căci despre el e vorba, a fost, a văzut, s-a implicat, s-a întors și a relatat din locurile unde oamenii omoară. Mai precis, din unele locuri, căci nu le-a acoperit pe toate. Relatările lui au fost publicate în *Paris Match*, pentru ca apoi să fie reunite într-un volum apărut recent și în românește.

De fapt, volumul în cauză e ocupat parțial de „reportaje“; cealaltă parte, cel puțin la fel de interesantă, reprezintă încercarea de răspuns a autorului la întrebarea simplă și grea în același timp: „Și pentru ce ne pasă?“. Chiar așa: de ce ne-ar interesa? În definitiv, nu se întîmplă la noi, nu ne reprezintă pe noi, noi nu sîntem așa, noi nu omorîm, la noi altfel merg lucrurile. Oare? De aceea poate nu știm de raidurile fulanilor din Nigeria, care despică la propriu creștini pe sfert sau pe jumătate, cum nimeresc. Doar că atunci cînd un crîmpei de Nigerie s-a văzut la Bucha, scris uneori la noi așa, mai românește, și Bucea, am început parcă să ne mai reconsiderăm poziția.

Răspunsul lui Bernard-Henri Lévy a fost formulat înainte de invazia Rusiei în Ucraina. Dar poate că e mai convingător acum, cu invazia feudală a Rusiei într-o țară care a îndrăznit să înceapă să caute modernitatea. La Bernard-Henri Lévy implicarea – care nu e de azi, de ieri, ci de decenii – ține de formarea personală, dar și de o anume tradiție umanistă occidentală, specific franceză pe alocuri. Este, spune el, impulsul de a părăsi spațiul aseptic al bibliotecii și sălii de curs și de a apuca „simplul, banalul și urîtul evenimentului abia ivit“, lăsat de regulă pe seama jurnaliștilor. Nu trecuse de vîrsta de douăzeci de ani cînd pentru prima oară a dat curs acestui imbold și a plecat în Bangladesh, să asiste și să intervină la nașterea sîngeroasă a acestui stat. Pe de altă parte, recursul lui la acțiune a venit și vine și de la chemarea altor francezi care au dezvoltat un fel de sensibilitate la suferință; printre ei, el îl numește deseori pe André Malraux, dar și acesta are predecesori importanți, precum Arthur Rimbaud. Este, în fond, explică Bernard-Henri Lévy, un reflex cu resorturi multiple: cel de a combate „indiferența feroce a compatrioților mei europeni“, cel al nevoii de eliberare de „estetismul gîndirii“, cel al credinței intime „în capacitatea oamenilor de a împiedica lumea să se distrugă“ și, legat de acesta, cel al „evreului din mine“, cum spune el, adică al celui ce manifestă „dorința de a repara lumea“.

Pentru că vorbim de traducerea românească a cărții lui Bernard-Henri Lévy, ne putem întreba cît din aceste resorturi e viabil și la noi. Dacă nu mult, cum intuiesc că de fapt stau lucrurile, ar mai fi unul de adăugat care-ar putea funcționa probabil și aici. El rezultă dintr-o compasiune general umană care acum, de la războiul din Ucraina, s-a resuscitat și revigorat în Europa. Este o compasiune naturală față de cei urgisiți, indiferent de unde, indiferent de cine. Față de acei „săraci nenorociți“, cum spune Bernard-Henri Lévy, „care sînt inima acestei cărți“.

Ionuț Iamandi *este jurnalist la Radio România Actualități.*

Victor MOROZOV

dilematograf

Pasărea vorbitoare

● ***Uccelacci e uccellini / Păsăroi și păsărele* (Italia, 1966), de Pier Paolo Pasolini.**

Începutul din *Uccelacci e uccellini*, capodopera pasoliniană, e unul dintre cele mai frumoase din cîte cunosc: cineastul reunește aici o sumedenie de tonalități, viteze, moduri de a filma, care ne trec prin *scherzo* profan și credință de Dumnezeu, prin sărăcie și frumusețe, prin neant și iubire. Îmi vine în minte acea scenă unde cîțiva *ragazzi* exersează niște pași de dans în fața unui birt, apoi se dispersează iute ca un stol la vederea autobuzului pe care nu reușesc să-l prindă. Sau acel moment sumbru, dar oarecum abstractizat și ținut la distanță – o fulgurație a poporului –, cu un cadavru care circulă pe targă, acoperit de un cearșaf și înconjurat de localnicii care fac cerc în jurul lui. Aceste minute sînt dense ca un ghem care se cere despletit în toate direcțiile – figuri pasagere ieșite dintr-un reportaj foto (băiețelul cu figură melancolică ce ține în brațe un pui de pisică) se întîlnesc cu peisaje demne de un documentar observațional, pe măsură ce deambularea „situaționistă“ a personajelor principale – un tată (Totò, magnific în ultimul său rol) și-un fiu (Ninetto Davoli) – ne poartă înspre terenurile virane de la marginea Romei. O lume tainică prinde astfel să ni se reveleze dezordonat, prin *flash*-uri orbitoare, care cultivă deopotrivă grația gestului de dans și precizia observației antropologice. Pasolini, îmi vine să zic, n-a fost niciodată mai evident avangardist și mai hotărît contemporanul nostru decît în aceste cadre care mobilizează un tip special de privire, fragmentat și curios, singurul apt să preleveze mici mostre din real cu un amestec de gingășie, violență și sarcasm, apoi să le arunce pe o pînză goală care nu reproduce lumea, ci o reconstruiește bucată cu bucată.

Uccelacci e uccellini mizează așadar, din deschidere și pînă în secvența de final, cu tatăl și fiul îndepărtîndu-se la apus, pe o sensibilitate ce a ajuns să ne caracterizeze, am impresia, la multă vreme după realizarea propriu-zisă a filmului. De altfel, abia cu acest film construit ca un buchet de proiecte neduse pînă la capăt, rod al unei frenezii creatoare care nu se poate conține într-o biată înlănțuire cauzală de fapte, cred că putem înțelege cît îi datorează lui Pasolini cinema-ul contemporan: de la chemarea spațiului devorat de obiectiv la atracția corporalității sau de la cinefilia care infuzează fiecare cadru (nu o imagine a lumii, ci o imagine a imaginii lumii) și pînă la cocktail-ul de intensități – ici burlesc dezlănțuit, colo sacralitate fără căpătîi –, *Uccelacci e uccellini* e o partitură postmodernă chitită să nu cedeze nimic din adîncimile spiritului sau din gurile de aer salvatoare ale umorului.

Morala modestă a filmului e că orice poate servi spre a face poveste (un animal vorbitor, un gest documentar rătăcit în țesutul ficțiunii, niște scenete desperecheate cu deschidere spre fantezie), iar creatorul n-are nici un motiv să fie complexat în fața gîndurilor nerotunjite, lipsite de „suită în idei“. Mărturie stă secțiunea mediană a filmului, în care protagoniștii se văd transpuși în călugări franciscani chemați să predice păsărilor despre credința în Dumnezeu, și care se încheie abrupt, în momentul în care Sfîntul Francisc îi obligă să ia totul de la început, fiindcă „misiunea“ a eșuat. Apoi revenim în prezent, iar cei doi își reiau mica drumeție prin societatea deposedată a Italiei postbelice, în compania unui corb sfătos, care emite sentințe marxiste. Descoperă pe parcurs o familie fără mijloace – membrii ei par descinși din fotografiile lui Walker Evans –, căreia tatăl decide să-i ia și puținul rămas, apoi întîlnesc o trupă de actori marginali care-au rămas cu mașina în pană. Nici un învățămînt „uman“ pur și dur de extras de aici – poate doar o atenție pentru diverse regimuri figurative, precum și o continuă voluptate a jocului cu forma (de la *fast-forward* la intertitluri comice), care fac din Pasolini un artist mult mai „plin“ și mai contradictoriu decît caricatura politizată admisă de obicei.

Căci dincolo de convingerile sale politice – importante în măsura în care s-au conjugat mereu cu o practică a scandalizării conștiințelor adormite și cu o atenție pentru reprezentarea periferiilor –, mă interesează mai cu seamă omniprezența poeziei în fabulele construite de acesta pentru ecran. E ceea ce face din ele nu atît niște limbi de foc în calea cărora nu vrei să te afli, cît niște obiecte senzuale de analizat și înțeles sub multiple unghiuri. *Uccelacci e uccellini* e un astfel de obiect, deopotrivă act intelectual de prim rang și laborator popular în care se imaginează ziua de mîine. O urgență pare să parcurgă acest film, însă ea se dizolvă repede la contactul cu fascinația stîrnită de tinerețea băieților în floare și de transformările brutale care schimbă fața orașului. În 1966, Pasolini aruncă filmul la o răscruce între moștenirea istorică a Partidului Comunist – vedem imagini de la înmormîntarea liderului Palmiro Togliatti – și zorii consumerismului împotriva căruia s-a revoltat fără odihnă. Există ceva absolut non-trivial în toată opera italianului, dar mai cu seamă aici, cînd tăișul blasfemiei amenința să scufunde încărcătura argumentării. Dimpotrivă, Pasolini filmează cu candoare și cu fior – aparițiile filmului trebuie înțelese în cel mai înalt sens, iar impulsul de a spune lucrurilor pe nume nu înseamnă lipsă de invenție, ci datorie de a restitui lumea celor mulți care nu se pot bucura de ea.

Uccelacci e uccellini este disponibil pe MUBI.

■ ■ ■

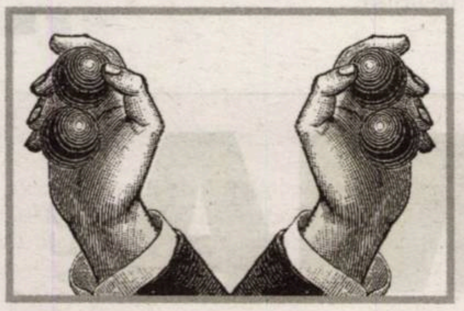

Paul BREAZU

audio și n-am cuvinte

Sare și piper

● **Charlotte Adigéry & Bolis Pupul, *Topical Dancer*, DEEWEE, 2021.**

„Parfois j’me sens fâchée / Tu me laisses encore tomber / Parfois j’me sens fâchée / Tu me laisses encore tomber.“ Nu trebuie să sapi prea adînc pentru a intui referința. Un fel de inversare a titlului unuia dintre cele mai relevante concerte filmate vreodată – o făcea Jonathan Demme în ultima lună a anului 1983, iar cei de pe scenă se numeau Talking Heads și, preț de o piesă, Tom Tom Club – se poate erija în corolarul unuia dintre cele mai interesante *release*-uri ale primei treimi din 2022. *„Making Sense Stop“* se joacă postmodern citînd chitara lui David Byrne și este confecționat cu tot atîtea intarsii ironice, politice și *camp* ca pe vremuri muzica cvartetului post-punk din Manhattan. *Topical Dancer*, albumul de debut al lui Charlotte Adigéry și al lui Boris Pupul, doi belgieni cu rădăcini multiculturale, actează în același metavers pop ca trupa înființată la sfîrșitul anilor ’70, ajutată și de producția bufă și iridescentă a fraților David și Stephen Deewaele, foarte cunoscuți cîndva – la sfîrșit de ani ’90 și început de decadă următoare – ca fondatori ai proiectelor Soulwax și 2manydjs.

„Go back to your country where you belong! / Siri, can you tell me where I belong? / Go back to the country where you belong! / Siri, can you tell if the road is long?“, cîntă Adigéry pe *Blenda*, o repriză electro poliritmică care vorbește despre apropriere și stereotipuri culturale, colonialism și postcolonialism, emigrație și rasism. Pe *Esperanto*, venea rîndul limitelor corectitudinii politice: *„Are you polite or political? / Are you correct or cynical? / Are you as open-minded behind closed doors? / Would you join forces in this holy war? / Are you as offended when nobody’s watching? / Are you an attacker or a victim? / Do you carry the burden of this privilege? / Do you see this guilt as leverage?“*. Aeestea, alături de sexism și *social media*, sînt temele predilecte de pe *Topical Dancer*, exprimate și printr-un *sound* care amplifică cum se cuvine deturările și salturile propuse de scriitura elastică a autorilor textelor și muzicii. „Cînd ne dăm seama că o piesă nu sună cum trebuie, privim elementele care o compun ca pe niște ingrediente: «Hmmm, parcă îi mai trebuie cîteva boabe de piper, o plantă aromatică, zeama de la o lămîie ca să devină cu adevărat apetisantă!». Altfel, ne trezim în farfurie cu o dulcegăraie de care toată lumea e sătulă“, spunea Charlotte Adigéry într-un interviu pentru revista britanică *AnOther*. Se pare că le-a ieșit rețeta, pentru că LP-ul lansat în luna martie a acestui an e deopotrivă captivant și *entertaining*, ludic și profund, absurd și (auto)reflexiv.

TOPICAL DANCER
CHARLOTTE ADIGÉRY & BOLIS PUPUL
DEEWEE 055

Topical Dancer, *albumul de debut al duo-ului belgian Charlotte Adigéry & Boris Pupul, poate fi ascultat parțial și achiziționat, în format digital sau fizic – ca disc de vinil și CD –, de pe pagina de Bandcamp a artiștilor din Ghent, la adresa* https://charlotteandbolis.bandcamp.com/album/topical-dancer.

***Paul Breazu** este jurnalist.*

■ ■ ■

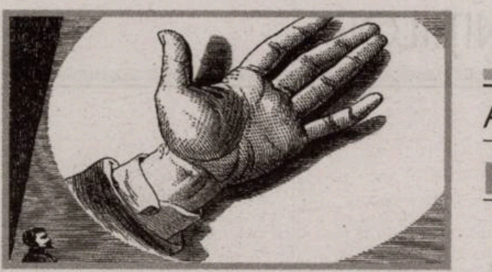

Adina POPESCU

portrete din mers

Ce caută americanul în Europa?

Unul dintre grupurile pe care le frecventez pe Facebook se numește *Traveling in Europe*, m-am înscris cu speranța că voi afla ponturi despre locuri mai puțin cunoscute și mai puțin turistice din Europa. Aiurea! Mi-am dat destul de repede seama că este un grup în special de americani care își planifică o vacanță peste Ocean, pentru cei mai mulți un *first time in Europe*. Americani din clasa de mijloc, corporatiști care s-au plictisit de veșnicele vacanțe pe plajele din America Latină, proaspăt absolvenți de colegii care își permit un an sabatic înainte să-și caute un job, părinți care vor să le ofere copiilor lor o vacanță mai culturală, mai „exotică“. Pentru că da, pentru cei de pe acest grup (și nu numai), bătrînul și pînă nu demult pașnicul nostru continent reprezintă un loc „exotic“ și total necunoscut. Habar n-au despre istoria și trecutul lui sau despre politicile lui actuale, de altfel am senzația că nu-i interesează mai nimic din ceea ce se petrece dincolo de granițele Statelor Unite. Așadar, majoritatea postărilor sună cam așa: „*Hello.* Merg, în sfîrșit, în Europa pentru două săptămîni, ce-mi recomandați să vizitez? (Aș vrea să bifez cît mai multe locații...)“. Iar răspunsurile încep să curgă: să nu ratezi Parisul, Viena, Londra, Italia, Elveția etc. Am încercat să explic cu calm, însă pînă la urmă am devenit sarcastică, că Europa nu e o singură țară – cum probabil își închipuie ei –, că este un continent în toată regula, alcătuit din multe țări, fiecare cu istoria și specificul ei. Și că două săptămîni nu le-ar ajunge nici măcar să înțeleagă ceva din Italia, dărămite din întreaga Europă. Mi-au răspuns pe un ton prietenos (așa cum fac toți americanii), că ei nu sînt niște tîmpiți, știu că Europa nu e o singură țară, dar că timpul alocat voiajului e scurt, asta e, și vor să vadă cît mai multe. În fond, e dreptul lor, banii lor care ajung la noi, europenii, nu se risipesc prin Thailanda sau Vietnam (că și Asia e mare). Pe grup mai sînt cei care tocmai s-au întors din mult dorita vacanță „prin Europa“ și postează fotografii. De exemplu, un tip pune cîteva poze clasice cu Turnul Eiffel și comentează: „Ce frumos e la Paris în *off-season* (extrasezon)!“. Îmi păstrez din nou calmul și explic: Parisul e un oraș care are rezidenți, oamenii vii, nu e o stațiune turistică de cinci stele unde să existe „sezon“ și „extrasezon“. Însă postarea care le întrece pe toate este cea a unei americance de origine asiatică care ne arată cîteva poze pitorești de prin Alpi și zice așa: „Elveția e un oraș minunat, cu peisaje minunate și o lungă istorie“. Ce să mai comentezi la așa ceva? Încă un aspect – pentru americanii de pe acest grup, Europa se termină undeva pe la Praga, dincolo se întinde Estul sălbatic, barbar și nefrecventabil, unde nu se știe dacă mai există drumuri și hoteluri decente. O femeie mărturisește cu o oareșce reținere că e nevoită, din cauza jo-bului, să călătorească la București și întreabă cît de *safe* este pentru o americancă de culoare în Europa de Est. Îi răspund că n-am auzit vreodată ca o americancă de culoare să fi fost jefuită și/sau violată în capitala noastră, iar povestea asta îmi amintește de decizia mea (proastă) de pe la sfîrșitul anilor ’90 de a duce cîteva americance *for the first time in Romania* în Piața Obor, ca să vadă un altfel de București, mai kitsch, dar cumva mai autentic. Îmi amintesc cum s-au înghesuit una într-alta pentru a forma un grup compact, de privirile lor îngrozite, de parcă s-ar fi așteptat ca din spatele fiecărui grătar cu mici (pe atunci erau mai multe) să fie atacate de cine știe ce tigru bengalez de Obor și de faptul că filmau tot timpul cu camerele lor video de buzunar ca la un veritabil safari, întrebînd din cinci în cinci minute: „*Is it safe?* Pot să scot camera aici?“. Cînd a aflat că sînt din București, fata de culoare de pe Facebook, din zilele noastre, mi-a mulțumit pentru răspuns la fel de politicos ca și ceilalți americani și a adăugat: „Aș avea o zi liberă... poți să-mi spui, te rog, cît face trenul de la București la Viena?“. Probabil că Viena, care în mintea ei o fi fost peste deal de București, reprezenta ultimul bastion al civilizației pe care îl reținuse și care merita într-adevăr cucerit.

Înainte de pandemie, pe vremea cînd încă mai îmi permiteam să călătoresc prin draga noastră Europa, pe atunci un continent sufocat de turiști, în orice anotimp, grupurile standard de turiști americani mă enervau la fel de tare precum cele de asiatici. De fapt, pe aceștia din urmă nu-i înțelegeam mai deloc – disciplinați, zîmbitori, se entuziasmau uneori pe mutește la fiecare obiectiv celebru și îl pozau cu conștiinciozitate din toate unghiurile posibile, mii și milioane de poze din Europa, oare ce-or face cu ele cînd se vor întoarce la ei acasă? – mă întrebam eu. Și mă mai întrebam: toți oamenii aceștia care s-au format și trăiesc în culturi total diferite față de cea europeană (inclusiv din punct de vedere gastronomic), care practic nu au nici un fel de repere, oare înțeleg ceva din ceea ce văd? Oare simt vreo emoție? Ce valoare are pentru ei, de fapt, o călătorie în Europa? În privința chinezilor tineri și bogați care înconjurau o jumătate de glob ca să-și facă studiate fotografii de nuntă, îmbrăcați în mire și mireasă, pe podul Carol de la Praga (inițial am crezut că sînt fotografii profesionale pentru albume sau reviste de nunți, însă localnicii ne-au explicat ce și cum – nu, sînt persoane particulare care au prevăzut în bugetul de nuntă așa ceva), m-am lămurit destul de repede – Praga nu le transmite nici o emoție, nu le spune nimic din punct de vedere cultural sau istoric, e doar un decor *fancy,* ultima modă în China, în materie de nunți. Dar să revenim la grupurile standard de americani pe care le recunoști de la o poștă – îmbrăcați lejer în bermude și tricouri, încălțați în șlapi, că doar sînt în vacanță, mulți dintre ei supraponderali, urmînd agale și cu mersul lor de rață pe băiatul cu stegulețul, înghesuindu-se la suveniruri de tot felul, în special la magneți pentru frigiderele prietenilor din State, ascultînd cu o jumătate de ureche explicațiile ghizilor, antamați cu multe luni înainte, despre epoca renascentistă pe care America n-a prins-o, asta e, sau despre războaiele înaintașilor lor care s-au petrecut cu mult timp înainte ca unii europeni să decidă să înceapă o viață nouă pe un continent virgin, inclusiv din punct de vedere cultural, în vreme ce se gîndesc la ce vor mînca la prînz sau la următorul *drink.* Așteptîndu-se ca toată lumea să vorbească engleză și clevetind non-stop între ei despre cît a costat aia, cît a costat ailaltă, despre condițiile de la hotelul din Paris care au fost sub orice critică, mult mai proaste decît la hotelul din Roma, oprindu-se haotic pe la cozi la înghețată sau floricele. Și bifînd relaxat absolut tot ce trebuie bifat – muzeul, urcatul cu ascensorul în turn, croaziera cu bărcuța pe rîu, pizza la cea mai veche pizzerie din Napoli, berea la cea mai veche berărie din Praga etc. În rest, băieți de comitet, prietenoși și civilizați (desigur, îi prefer turiștilor români). Un american de bună credință, de altfel, mi-a zis odată senin: „Păi, dacă vezi un oraș din Germania, le-ai văzut pe toate!“. Desigur, n-aș generaliza – am cunoscut și un cuplu gay de americani din New York care a preferat să stea zece zile într-un sat săsesc rupt de lume din Ardeal în loc să meargă la Paris. După-amiezile și le petreceau bînd bere „Timișoreana“ și citind, în grădină, tomuri de cărți în engleză despre istoria României.

De cînd călătoriile mele ocazionale au dispărut aproape cu desăvîrșire, de cînd mi-e atît de dor de Europa și de toate splendorile ei pe care încă nu le-am descoperit, curiozitățile mele legate de alte continente pe care nu am pus încă piciorul, de Asia sau de Americi (inclusiv de îndepărtata America de Sud care în urmă cu vreo zece ani mă atrăgea teribil), s-au mai domolit. Îmi dau seama că avem de toate aici, pe bătrînul nostru continent, micul nostru paradis terestru, că este (a fost... oare?) una dintre cele mai bune lumi posibile și că mi-ar trebui vreo cinci vieți ca să văd și să trăiesc tot. Aproape că nici nu mă mai simt vinovată cînd dau peste americanii ăștia de pe grupuri care vor să bifeze toată Europa pe repede-înainte în două săptămîni și mă surprind gîndind: „Ia mai bine mai stați și pe la voi pe-acasă!“.

■ ■ ■

Studia americana
DILEMA
Avem o istorie. Cum o citim?
Minte-mă frumos
Ce este cultura europeana?

ABONEAZĂ-TE ACUM

DILEMA VECHE

SCANEAZĂ CODUL QR

✓ 3 luni - 75 LEI ✓ 6 luni -127 LEI ✓ 12 luni - 201 LEI

TALON ABONAMENT

Nume...Prenume...
Str. .... Nr. ...., Bl. ...., Sc. ...., Et. ...., Ap. ....,
Localitate .... Județ/Sector ...., Cod poștal ....
Telefon .... Email ....
Am achitat suma de .... LEI cu mandat poștal/ordin de plată nr. .... din data .... în contul SC ADEVARUL HOLDING SRL, cod fiscal RO18990288, deschis la BRD – Decebal, nr. cont RO70BRDE441SV58305914410.
Abonamentul va începe din luna* .... Semnătura ....

Plata se va efectua pînă la data de 25 a lunii în curs pentru ca livrarea să înceapă de la data de 1 a lunii următoare.

Prin completarea prezentului talon sînt de acord ca SC ADEVARUL HOLDING SRL să prelucreze datele mele cu caracter personal pentru activități promoționale și să le dezvăluie terților conform legii nr. 677/2001. Îmi rezerv dreptul să mă opun acestei prelucrări și să solicit ștergerea datelor adresîndu-mă societății SC ADEVARUL HOLDING SRL printr-o cerere scrisă.

Pentru abonamentele plătite cu mandat poștal sau ordin de plată este necesar să trimiteți talonul completat, împreună cu copia dovezii de plată la **SC ADEVARUL HOLDING SRL – Abonamente,** București, Șos. Fabrica de Glucoză nr. 21, Sector 2, cod poștal 020331.

CUM TE ABONEZI
✓ **ONLINE:** la http://abonamente.adevarul.ro
✓ **VIRAMENT BANCAR** sau **MANDAT POȘTAL:**
în contul SC ADEVARUL HOLDING SRL, cod fiscal RO18990288,
deschis la BRD - Decebal,
nr. cont RO70BRDE441SV58305914410.
✓ **LA TOATE OFICIILE POȘTALE** / ✓ **FIRMELE DE ABONAMENTE**

Informații și reclamații: abonamente@adevarulholding.ro
Tel: 0790 139 007/0790 139 009 (L-V, 9.00-18.00)

...ÎȚI DĂ DE GÎNDIT

Stela GIURGEANU

Discursul populist

(sau cine mănîncă poporul?)

IPINGESCU (urmînd citirea): ...A mînca poporul, mai ales, este o greșeală neiertată, ba putem zice chiar o crimă...

JUPÎN DUMITRACHE (cu deplină aprobare): Ştii că și aici lovește bine? Da! Cine mănîncă poporul să meargă la cremenal!

Făcînd un arc peste timp, de peste 140 de ani, replicile caragialiene creionează astăzi, probabil cel mai limpede, dinamica relației dintre un populist și susținătorul său. Acel susținător care, pe de o parte, e prins în mrejele unei retorici pătimașe, iar pe de alta, e instigat la ură contra unui inamic invizibil, dar despre care i se spune că există cu adevărat, sub forma unui căpcăun care „mănîncă poporul“. Inamicul fiind, fără îndoială, cel care nu aderă la politica propovăduită de populist.

Dintotdeauna, discursurile populiste au prins adepți mai ales în perioadele de criză socială, cînd, pe fond politic și economic, apare nemulțumirea, o nemulțumire care e preluată și amplificată de către un lider, charismatic sau nu, însă destul de viclean încît să știe că, dacă va hrăni orice supărare cu suficient de multe cuvinte otrăvite, o va transforma într-o furie. Iar furiile, odată stîrnite, îi vor construi și consolida puterea, asigurîndu-i cea mai credincioasă haită de protecție.

„Populistul are nevoie, în primul rînd, să găsească o masă mare de oameni aflați într-o puternică stare de nemulțumire. Iar pentru a accentua acea nemulțumire, va încearcă să le exploateze resentimentele“ – a declarat Patrick Charaudeau, lingvist francez, profesor emerit la Sorbona, cercetător la CNRS (Centre National de la Recherche Scientifique), într-o conferință susținută în 2009, la Institut des Hautes Études de l'Amérique latine (din cadrul Universității Sorbona).

„Însă cum va exploata aceste resentimente? Le va vorbi despre situația economică, insistînd asupra greutăților sociale, asupra condițiilor precare în care trăiesc, asupra disparității dintre bogați și săraci, sau va insista asupra sărăciei generale a întregii națiuni? Le va vorbi despre decadența morală a poporului, despre pierderea reperelor identitare (în special despre pierderea identității naționale), despre regresia mentalității civice și, deci, despre slăbirea legăturilor sociale? Își va descrie adepții ca fiind victime reale sau potențiale? Va insista asupra celor defavorizați, a celor nedreptățiți, asupra celor vulnerabili, care suferă din cauza nesiguranței zilei de mîine și a lipsei de protecție din partea autorităților? Cum reușește, pe scurt, un populist să creeze angoasă într-o comunitate?“

„Astăzi transferăm puterea din Washington D.C. către voi, poporul!“

O va face prin indicarea unei surse a răului, susține Charaudeau, care este, cel mai adesea, desemnată în discursurile populiste într-un mod vag: „Vinovatul nu trebuie să fie identificat în mod clar, astfel încît să se creeze impresia că acesta își desfășoară afacerile pe ascuns, sugerîndu-se că, de fapt, există conspirații la nivel înalt. Discursul populist trebuie să convingă oamenii că totul ar merge ca pe roate dacă aspirațiile lor de bine nu s-ar lovi de mașinațiunile acelui sistem, abstract, care blochează întreaga societate“.

Pentru a-și antama vizibilitatea și a-și asigura voturile oamenilor, discursul unui populist nu va conține neapărat un program politic explicit, ci va marșa pe un set de invective și promisiuni, populiștii spunîndu-le oamenilor mai degrabă ce vor să audă: disprețul pentru elite, distanțarea de un trecut „ticălosit“, stoparea corupției și redarea puterii poporului.

„Astăzi transferăm puterea din Washington D.C. către voi, poporul!“ – declara, în primul său discurs în calitate de președinte, Donald Trump, în ianuarie 2017 (la aproape zece ani de la conferința profesorului Patrick Charaudeau). În discursul respectiv, fostul președinte al SUA atingea toate caracteristicile acelui discurs populist semnalate de lingvistul francez: „Prea mult timp un grup restrîns de oameni din Capitală s-a bucurat de beneficiile guvernării, în timp ce costurile au fost pe umerii poporului. Washington a prosperat, însă oamenii obișnuiți n-au avut parte de această bogăție. Politicienii au prosperat, dar slujbele au dispărut, fabricile s-au închis. Sistemul s-a protejat, dar nu și-a protejat cetățenii (...)“.

Bineînțeles, am putea spune că este în firea unui politician să țină discursuri în care să se adreseze „poporului“, pe un ton înflăcărat, și să facă promisiuni – toți au aceste ingrediente la îndemînă, fie ei lideri ai democrației, fie populiști. Totuși, plămada unui discurs populist diferă, pentru că, printre celelalte ingrediente, conține două condimente extrem de puternice, pe care doar ei le au în cămară: pe de o parte, compătimirea poporului, pe de alta, canalizarea revoltei. Amîndouă, otrăvitoare. Pentru că, prin compătimire, le este indus oamenilor un sentiment de victimizare care, mai apoi, este zgîndărit, pînă la transmutarea acestuia în furie.

„Furia ocupă un loc proeminent în viața politică contemporană și explică ascensiunea actuală a populismului și a discursului populiștilor despre criza democrațiilor reprezentative (...), fiind fundamentală pentru interpretarea atitudinilor populiste, fie ele de extremă dreapta, fie de extremă stînga. Apariția unui conflict sau a unor evenimente particulare poate activa furia maselor, deschizînd calea către populism“ – afirmă Myriam Benraad, doctor în științe politice și autoarea cărții *Géopolitique de la colère: De la globalisation heureuse au grand courroux* (apărută în 2020, la Editura Le Cavalier Bleu).

Autoarea amintește și de studiul derulat între anii 2014-2016, în Spania, de către trei cercetători, doctori în științe politice, Guillem Rico, Marc Guinjoan și Eva Anduiza, care a conchis că furia provocată de criza economică a provocat o respingere a tot ce însemna elită și a creat și un val de simpatie înspre ideologia populistă.

„În alte părți, problemele legate de refugiați și migranți sînt cele care au oferit teren fertil și o importantă muniție ideologică mișcărilor și partidelor populiste, care au marșat pe ideea că cei de la conducere au deschis granițele, nefiind în stare, mai apoi, să facă față potopului de oameni care a năvălit în țară. În ultimii douăzeci de ani, mișcările populiste au cules încet, dar sigur, roadele strategiei lor: au triplat numărul de voturi în favoarea lor în toată Europa, fiind acum la putere în zeci de țări (printre care Ungaria, Polonia, Italia, Cehia, Slovacia, Bulgaria, Austria etc.).“

Lou Safra, cercetătoare în domeniul psihologiei cognitive a comportamentului social și politic, profesoară la Sciences Po, Franța, afirmă, într-un articol publicat pe site-ul universității, că, potrivit celor mai recente teorii ale psihologiei cognitive, „emoțiile nu sînt doar o reflectare a stărilor noastre psihologice (cum ar fi bucuria sau furia), ci servesc și unor scopuri comunicaționale. Exprimarea furiei, de exemplu, nu transmite doar intențiile indivizilor la un moment dat, ci este folosită și pentru a propaga informații asupra unor trăsături de personalitate, un element deosebit de relevant în contextul analizei comunicării politice“.

Cu alte cuvinte, manifestarea furiei îi face pe indivizi să pară dominanți, permițîndu-le să se erijeze în figuri puternice și competente – ceea ce, din punct de vedere politic, poate avea consecințe electorale –, exprimarea furiei, susține cercetătoarea, putînd fi astfel folosită ca instrument de comunicare politică. „Probabil că exprimarea acestei furii de către candidații populiști nu este chiar viziunea lor asupra lumii, însă este, cu siguranță, un instrument politic menit să le aducă vizibilitate și să le confere un statut de lider, cel mai capabil de a conduce poporul în vremuri de criză.“

Spre deosebire de un discurs democratic, care se constituie din premise optimiste și pacificatoare, discursul populist instigă, mai mult sau mai puțin, la anarhie. Totuși, cei care se lasă prinși în plasa acestor discursuri nu sînt neapărat anarhiști, ci mai degrabă oameni nemulțumiți, oameni triști, oameni cu probleme. Un propovăduitor al populismului știe că n-ar avea nici o putere și nici n-ar avea nici un interes să-și formeze armate din anarhiști, puterea sa venind din manipularea și exploatarea nemulțumirilor celor mulți. Nemulțumiri pe care, departe de a le rezolva, le zgîndăre, le întărîtă, le asmute unele contra altora. Le folosește, nu pentru, ci tocmai contra acelui popor pe care îl glorifică în discursuri. Însă, dacă ne plîngem că trăim într-o lume violentă, poate că ar trebui să ne uităm puțin și în oglindă, de vreme ce lumea sîntem noi.

Bogdan TĂTARU-CAZABAN

Roua învierii

„Morții Tăi vor trăi și trupurile lor vor învia! Deșteptați-vă, cîntați de bucurie, voi cei ce sălășluiți în pulbere! Căci roua Ta este rouă de lumină și din sînul pămîntului umbrele vor învia!“ În această profeție a lui Isaia (26, 19) apare o misterioasă legătură între roua divină și învierea cu trupul a celor pe care Dumnezeu îi va ridica din umbra morții. „Roua de lumină“ devine, în versiunea Septuagintei, tămăduitoare: „Se vor ridica morții, se vor scula cei din morminte / și se vor veseli cei de sub pămînt; / căci roua de la Tine le este vindecare“ (trad. de Ioan Pătrulescu). Ca dar dumnezeiesc, binecuvîntare dătătoare de viață, o întîlnim în *Geneză* (27, 28), cînd Isaac îi spune lui Iacov: „Să-ți dea ție Dumnezeu din roua cerului și din belșugul pămîntului“, precum și în *Deuteronom* (33, 13): „Să binecuvînteze Domnul pămîntul lui cu darurile cele alese ale cerului, cu roua și cu darurile adîncului celui dedesubt“. Semn suav și efemer al prezenței binefăcătoare a lui Dumnezeu, roua face posibilă înnoirea vieții, fiind ca o speranță pentru rodnicia pămîntului, mereu amenințată de secetă și arșiță.

În călătoria sa prin pustie, poporul ales primea hrana din cer, mana, „cînd cădea noaptea roua pe tabără“ (Numeri, 11, 9), dar sensul cel mai tainic al așternerii picăturilor de rouă este pus în lumină de asocierea cu învierea. De pildă, în tradiția iudaică, atunci cînd Sfîntul Ilie se roagă ca Dumnezeu să-l învieze pe fiul văduvei din Sarepta, el va trebui întîi să dezlege sau să suspende pentru o clipă porunca pe care o rostise în numele Domnului și care interzicea ploaia și roua. Michel Remaud, în cartea sa *Evanghelie și tradiție rabinică* (trad. de Monica Broșteanu, 2020), face un mic excurs despre înțelesurile pe care Talmudul și alte comentarii le acordă acestei relații. Astfel, profetul Ilie nu ar fi putut săvîrși minunea învierii dacă nu ar fi îngăduit ca roua să apară, „căci morții nu învie decît prin rouă“. Tot Michel Remaud amintește că, potrivit interpretării rabinice, marea viziune eshatologică a lui Iezechiel (cap. 37) conține, deși textul nu e explicit, „roua de înviere care a coborît peste ei din cer (...) ca un izvor“. Aceeași rouă, ne spune un comentariu la *Cîntarea Cîntărilor*, se va scutura ca o podoabă de pe pletele Mirelui „și-i va readuce la viață pe cei morți“, ceea ce, mai tîrziu, pentru Sf. Grigorie de Nyssa, care citea versiunea Septuagintei, va fi simbolul unei cunoașteri vindecătoare pe care sufletul o primește în urcușul său spre frumusețea divină.

În tradiția creștină, profeția lui Isaia a fost interpretată ca referindu-se atît la învierea Mîntuitorului, cît și la cea de la sfîrșitul veacurilor. Din binecuvîntare asupra pămîntului, roua semnifică acum prezența cuvîntului lui Dumnezeu și, mai ales, a Duhului. „Roua Duhului“ purifică și face să rodească sufletele, după cum ne spune o rugăciune a Sfîntului Ioan Gură de Aur. Tot ea, în canonul euharistic roman, sfințește darurile: *„Spiritus tui rore sanctifica“*. Din prospețimea naturală a dimineții, roua trece în registrul auroral al vieții spirituale, care are nevoie de speranța eficace a începuturilor și a reînnoirii: „Doamne, stropește inima mea cu roua harului Tău“. Sensul tainic din textele profetice se păstrează și în exegeza creștină. De pildă, Sf. Chiril al Alexandriei asociază roua Duhului Sfînt cu învierea trupurilor care din pămîntești vor deveni incoruptibile prin puterea dătătoare de viață a Duhului. E „roua vieții veșnice“, pe care Învierea lui Hristos o dăruiește celor care cred în El. Evangheliștii nu ne-au vorbit despre roua nopții sau a dimineții în care Hristos s-a înălțat din mormînt, lăsîndu-și acolo giulgiurile și mahrama ca semne ale unei prezențe de alt ordin. Însă mărturii ale miracolului luminii sfinte, care se pogoară anual pe lespedea mormîntului Său, atestă că o rouă misterioasă se așterne înainte ca focul să se aprindă singur. Astfel, în fața ochilor trupești care sînt chemați să treacă dincolo de ceea ce văd, prezența divină se manifestă paradoxal, unind fragilitatea stratului de rouă, ca, în timpul profetului Ilie, „adierea de vînt lin“, cu puterea unui foc ce se lasă pentru cîteva clipe mîngîiat.

***Bogdan Tătaru-Cazaban** este cercetător în istoria religiilor. A publicat recent* Inteligența inimii. Schițe pentru un portret al virtuții *(Editura Spandugino, 2021).*

Ioan Alexandru TOFAN

Despre viața filosofului. Un scenariu inactual

În cazul filosofilor, atenția cu care le este citită și judecată biografia este mai mare decît în cazul scriitorilor sau pictorilor. Acestora din urmă li se iartă multe, dar primilor, mai nimic. În Antichitate, cînd filosofia reprezenta, mai mult decît astăzi, un mod de viață (după cum arată și Pierre Hadot), lucrul pare de la sine înțeles. O parte însemnată a modernității îmblînzește cumva situația, transformînd morala într-o consecință a unei atitudini teoretice fundamentale. Imaginea filosofiei din scrisoarea lui Descartes către Abatele Picot, în care metafizica este precum rădăcina unui copac, fizica este trunchiul, iar medicina, mecanica și morala sînt ramurile lui, consfințește acest raport, deși nu este singurul prezent în cultura europeană a perioadei. După modernitate, recent, filosoful încearcă să devină o figură cu relevanță publică, iar expertiza lui, dobîndită printr-un studiu specializat și intens, este în multe situații supusă atacurilor *ad hominem*. Pățaniile lui Heidegger sînt poate cele mai bune exemple în acest sens.

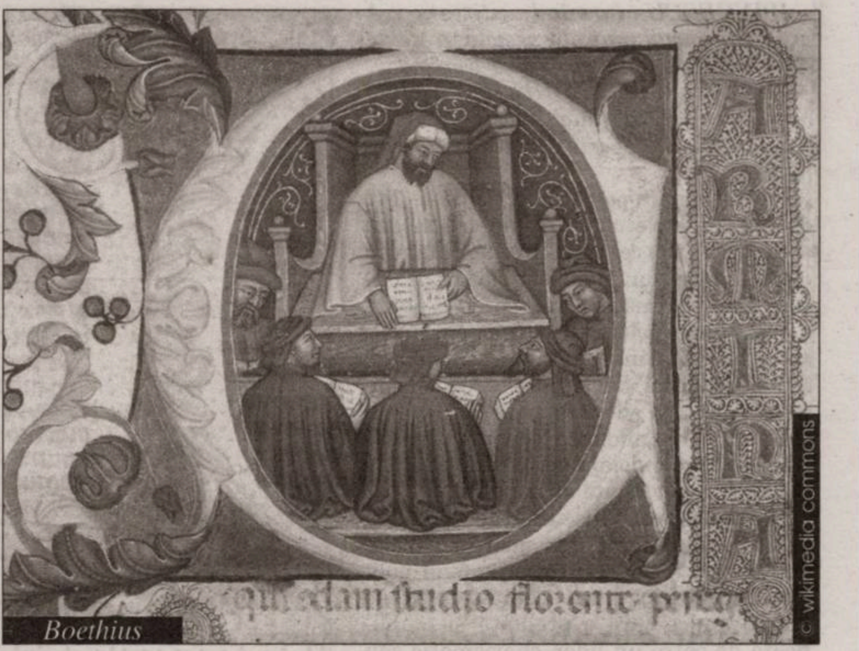
Boethius
© wikimedia commons

Viața filosofică și *viața filosofilor* sînt distincte, deși nu fără legătură între ele. Volumul coordonat de Bruno Clément și Christian Trottmann, *Vie philosophique et vies de philosophes* (Paris, 2010) dezbate admirabil raportul lor. De la această carte pleacă și gîndurile de față, care încearcă să identifice, dincolo de judecata cititorilor de filosofie, cum ar mai putea fi cineva astăzi *filosof*.

Transformă problemele formulate abstract în mize ale unui destin aflat pe drumul mîntuirii.

Într-una dintre cele mai frumoase cărți de la sfîrșitul Antichității, *De consolatione philosophiae* a lui Boethius, muza filosofiei îl vizitează pe autor, care se află în temniță și își căinează viața. După cîteva întrebări, îi înțelege cauza nefericirii (care ar părea evidentă tuturor) și îi dă verdictul: „Ai încetat de a ști ce ești tu însuți“. După sugestia lui Christian Trottmann, întreaga carte poate fi citită ca trecere subtilă de la universul cultural al Antichității către lumea creștină care se deschidea în față. Din acest punct de vedere, scriitura biografică devine mai mult decît o formă literară. Ea transformă problemele formulate abstract în mize ale unui destin aflat pe drumul mîntuirii. În același fel, verdictul de mai sus nu este doar reluarea îndemnului delphic și apoi socratic; la hotarul dintre lumi, el capătă sensul creștin al sondării propriului suflet, acolo unde omul se întîlnește cu Creatorul său.

Cunoașterea de sine, indiferent de nuanțele pe care le capătă în istorie, rămîne chipul cel mai cunoscut al vieții filosofului. Chiar dacă definiția filosofiei se îndepărtează din ce în ce mai mult de el, actul de a reflecta asupra propriului sine rămîne în textura profundă a unei vieți filosofice.

O observație interesantă face Noica, în *Jurnal de idei:* „Ce curios: Socratele descris de Xenofon – în *Memorabilele* sale atît de plate – sfîrșește prin a-ți reda gustul și prețul demnității morale în viață; pe cînd Socratele acela uluitor al lui Platon nu edifică, totuși. Încîntă, exaltă, dar nu edifică. Nu te face ființă morală“. Viața filosofică, cu reflexivitatea ei esențială, nu convinge fără o biografie care să o întruchipeze: fără să devină viață de filosof, indiferent cît de sedus se lasă el de actualitățile frivole ale gîndului. Cunoașterea de sine se transformă în gest, pățanie sau formă de prietenie, iar filosoful capătă figura ciudată, cu care mulți nu se pot obișnui: a boemului, a celui care nu știe să vorbească pe înțelesul celorlalți, a taciturnului sau a moralistului sever. Toate, în funcție de ce găsește fiecare înăuntrul lui. Iar judecata nemiloasă a lumii, care nu iartă filosofului trădările biografiei, este poate astfel justificată, căci ea nu țintește evenimentul, ci reflectarea interiorității care este astfel dezvăluită.

Una dintre cele mai frumoase închipuiri biografice ale cunoașterii de sine am întîlnit-o la Constantin Noica, cel neinteresat de biografie. Dar tocmai acest aspect, grija aproape exclusivă pentru *idee*, concentrarea atenției asupra „celor mari“ din filosofie, reflexivitatea maximală, îmbrăcată cultural și modelată cu cele mai ascuțite instrumente ale matematicii și filologiei, face să fie spectaculoasă viața personajului despre care vorbesc. *Jurnalul de la Păltiniș* al lui Gabriel Liiceanu este, desigur, în primul rînd un „model paideic“. Dincolo de acest nivel al lecturii, anecdotica ce însoțește figura „maestrului“ din carte construiește orchestrația formidabilă a reflexivității. Nici nu avea cum să fie altfel, dacă plecăm chiar de la prima amintire a lui Noica, relatată astfel: „Îl întreb care este prima lui amintire. *Este legată de o eroare de limbă germană. Stăteam pe oliță, vine guvernanta și mă întreabă ce fac. «Ich denke mich», i-am răspuns*“.

Tot Gabriel Liiceanu, în *Ușa interzisă*, mai povestește o întîmplare, în care Noica dovedește, de fapt, că adîncirea în sine poate crea episoade de frumusețea celor pe care le putem găsi în *Pateric:* lăsat singur să își facă o cafea, Noica ajunge „în plină perplexitate. – *Eu nu știu cum vă iese vouă cafeaua neagră. Am fiert-o o jumătate de oră tot adăugînd apă și nu s-a colorat deloc. În schimb, am recuperat boabele.* Și îmi arată 10-15 boabe de cafea puse la zvîntat pe un șervețel, fiecare înconjurată de o pată brun-spălăcită din fiertura uscată. Am rămas o vreme cu gura căscată și am întrebat, bîlbîindu-mă, dacă nu știa că, pentru a face o cafea, e nevoie de boabe măcinate. – *S-ar putea să fi știut, îmi răspunde, dar am crezut că apa fiartă e capabilă să extragă esența cafelei din boaba însăși*“.

Este nevoie de prea mult talent pentru a povesti felul în care spiritul își spune povestea în micile întîmplări ale vieții lui Noica. Distanța uluitoare dintre intensitatea gîndului său și existența sa fragilă dă seamă de transformarea produsă în lume de gîndirea repetată la sine. Inadecvarea la realitatea înconjurătoare, inactualitatea și aparenta tendință „de a complica lucrurile“ sînt semnul limpezimii și al aerului primăvăratic pe care îl respiră lucrurile reunite cu înțelesurile lor. Și este, mai presus de toate, o viață fericită, cum intuiesc că a fost viața lui Boethius din momentul în care și-a sfîrșit cartea. Sau cum a fost viața lui Noica, cel care scria, în prima lui carte, *Mathesis sau bucuriile simple:* „Viața e bogată, bine. Tocmai de aceea voi căuta s-o simplific. De ce să apropii ideile de viață, să le multiplic la infinit, să le calitativizez, să fac din ele lucruri colorate local – și să nu fac ceastălaltă revoluție: să apropii viața de idee, s-o modific pe ea în sensul ideii? Simplifică viața. Ia din ea bucăți mari, concentrări, toturi – și operează cu ele. Ce ai nevoie de rest? Nimeni nu spune că nu există un rest în afară de idee. Dar, cu sau fără el, înțelesul lumii este același“.

***Ioan Alexandru Tofan** este prof. univ. dr. la Facultatea de Filosofie și Științe Social-Politice, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza“ din Iași.*

Iaromira POPOVICI

bazar

Educație religioasă

În copilărie nu știam ce se serbează de Paști. Știam că se vopsesc ouă roșii și chiar, mai tîrziu, că vine Iepurașul. Dar nu știam adevărata semnificație a sărbătorii. Educația mea religioasă era aproape egală cu zero pe atunci. Copilăria mea s-a desfășurat în România ceaușistă.

În familia noastră, pe atunci cel puțin, mai nimeni nu era religios. N-aș spune „credincios“, căci mama și bunica credeau, cum se zice, în felul lor. Dar bunicul meu, care era fiu de preot, nu credea. Cel puțin la nivel declarativ. Pentru că în practică era ceea ce azi s-ar numi „un bun creștin“: ajuta pe toată lumea și dădea – vine vorba, dar nu chiar – și cămașa de pe el. Dacă-l întrebai, însă, era ateu convins. La fel și tatăl meu. Care nu numai că ajunsese să trăiască aproaape ca un ascet, mulțumindu-se cu tot mai puțin și reducîndu-și la minimum contactele, chiar și vorbele, dar avea și un simț ieșit din comun al supranaturalului. Mitologia copilăriei mele e o dovadă a acestuia. La sfîrșitul vieții, păstrînd proporțiile, a trăit aproape ca un martir.

Dar asta nu însemna că era în vreun fel creștin practicant. Nu mergea la biserică sau mă ducea din motive estetice. Ca să văd cum arată și ce se-ntîmplă acolo. Mama credea în Dumnezeu, dar nu-mpărtășea credința ei cu mine. Nu țin minte să-mi fi vorbit vreodată despre asta. Bunica mea credea și ea, cu ea am mai mers la biserică să trec pe sub masă în Joia Mare, de pildă. Dar habar nu aveam de ce făceam asta, în afară de faptul că era destul de interesant, așteptam cu emoție să-mi vină rîndul și să nu ratez momentul, să nu-i încurc pe ceilalți din șirul care se formase la bisericuța noastră de pe Șoseaua Giurgiului, nu departe de Șura Mare. Bunica mea avea icoane pe pereții din camera ei de culcare, dintre care multe cu Maica Domnului. Știam cine e, dar numai atît. Simțeam că e ceva cu icoanele și cu crucile care le însoțeau, simțeam că sînt altfel și că toate contează, le respectam, în felul meu de copil, dar fără să știu ce și cum.

Prima brumă de educație religioasă a venit de la Oca, pe numele ei adevărat Elisabeta Roșca, mama nașei mele, care mi-a fost ca o a doua bunică (și despre care am mai scris). Ea venise din Cernăuți, avea origini poloneze și nemțești și era catolică. Locuia vizavi de bunicii mei și venea, cel puțin de cînd îmi amintesc eu, zilnic la ei. Apărea în bucătăria lor în fiecare dimineață și își beau cafeaua împreună. Bunicul meu făcea aceleași glume de-o viață cu ea, iar bunica mea îl apostrofa, în urma lor, mereu aproximativ la fel. Bărbatul Ocăi, Paul, murise în pușcăriile comuniste și ea trebuise să se angajeze muncitoare la Adesgo, fabrica din apropiere. Fata ei, Zoe, care-mi devenise mai tîrziu nașă, copilărise la bunicii mei, împreună cu mama și unchiul meu. Le fusese ca o soră.

Oca mă lua uneori la ea, în casa de vizavi. Bunica mea mereu era geloasă, mereu mă întreba la întoarcere ce-mi dăduse Oca să mănînc, cum făcuse carnea. Mîncarea era suprema probă și concurență. Mie-mi plăcea mult la Oca, pentru că era ca un loc misterios, diferit de familiarul meu. Deși era atît de aproape, era totuși altfel. Se schimbau întrucîtva regulile jocului. Mai întîi pentru că, așa cum am mai scris, Oca mă ducea uneori și la „Baba“, cuscra ei, o doamnă de familie, înțeleg, aristocrată sau ceva pe acolo, care plecase în străinătate și-i lăsase ei în grijă casa. Casa era într-o altă zonă, cea care, peste ani, avea să devină și a mea, dar evident că habar n-aveam pe atunci: zona Bd. Carol – Sf. Ștefan. Cînd ajungeam acolo, parcă treceam toate granițele și pășeam pe lumea cealaltă. Ceea ce într-un fel chiar așa a fost: pentru că nu doar „Baba“ a emigrat în lumea „de dincolo“, ci, după ea, ca-n cîntecelul copilăriei, *„The House that Jack Built“*, și fiul ei Mircea, și nașa mea Zizi, care i-a devenit soție, și, după ea, Oca însăși.

Trecerea asta în lumi mai puțin previzibile făcea, cum spuneam, șederea la Oca mai palpitantă. Și la ea erau icoane, dar puțin diferite. Și acolo am făcut cunoștință cu alte personaje supranaturale: și anume cu îngerașii. Oca avea și așa ceva. Din tagma celor drăgălași, rubiconzi și, desigur, kitsch. Doar că pentru un copil de vîrstă preșcolară erau exact ce trebuia ca să-ți inducă un prim sentiment al sacrului, simplificînd, adecvat vîrstei. Miraculosul manifestat prin kitsch-ul drăgălaș se pare că a fost ce am putut duce pe atunci. Tot Oca m-a învățat „Înger, îngerașul meu“, cum s-o rostesc înainte de culcare și cum să mănchin. Cred că și bunica mea, Tincuța, făcuse niște încercări în sensul ăsta, dar Oca a fost mai eficientă. Nu știam mai multe decît de îngeraș și de un Dumnezeu atotputernic undeva, prin nori, dar pentru momentul respectiv mi-a fost de ajuns. Ceva din sentimentul sacrului și din cel al miraculosului s-a lipit și de mine. Ajutată fiind și de povestea moralizatoare cu Cristinel pe care Oca mi-o spunea înainte de culcare, pe care nu mi-o mai amintesc, dar știu că ideea era că acest băiețel era răsplătit – cum altfel? – pentru faptele lui bune.

Nici de la Oca n-am aflat exact ce se întîmplă de Paști. Dar măcar a pregătit terenul.

Miraculosul manifestat prin kitsch-ul drăgălaș
se pare că a fost
ce am putut duce pe atunci.

PUBLICITATE

CONFERINȚELE
DILEMA VECHE
LA ORADEA

5-7 MAI 2022
SINAGOGA NEOLOGĂ SION
TEATRUL REGINA MARIA

DANIEL DAVID
ADRIANA BABEȚI
GEORGES BANU
SEVER VOINESCU
MARCEL IUREȘ
TEATRUL ACT

COMEDIA LUMII

organizat de: GMMC · DILEMA VECHE · PRIMĂRIA MUNICIPIULUI ORADEA · VISIT ORADEA
partener strategic: SUPERBET FOUNDATION
sponsor: BANCA TRANSILVANIA
parteneri: TEATRUL REGINA MARIA · ORADEA Heritage

Cătălina DUMITRESCU

Despre singurătatea din noi – nu-i așa că îți place de mine?

„Cînd eram la internat, trimis de acasă în timpul războiului la o vîrsta fragedă, mă simțeam întemnițat și neputincios și tînjeam după mișcare și putere, după o mișcare nestingherită și o putere supraomenească“, povestește Oliver Sacks, neurolog, în cartea sa de memorii *În mișcare o viață*.

Auzim și utilizăm termenul de traumă frecvent, ceea ce este un lucru bun deoarece începem să vorbim mai des în spațiul public despre trauma psihologică, nu doar despre trauma corpului. Atunci cînd ne lovim la nivelul corpului vorbim în termeni medicali de traumatisme, dar atunci cînd sîntem răniți la nivel emoțional nu avem încă exercițiul de a vorbi despre traumele psihologice. De aceea, faptul că astăzi studiile neurocercetătorilor ajung la publicul larg și intră în limbajul uzual este un lucru bun. Tot astăzi, stresul nu mai este definit ca fiind ceva abstract, ci este delimitat clar de neurostransmițătorii care îl definesc, cum ar fi cortizolul, adrenalina, catecolamina. Atunci cînd noi trăim un eveniment negativ, o stare de suferință, creierul nostru secretă acești neurostransmițători, lucru care se va vedea în comportamentul nostru imediat prin starea de alertă în care corpul intră – modificîndu-se temperatura corpului, respirația, ritmul cardiac, pulsul – sau prin blocarea sistemelor cognitive, reacția fiind una de fugă, atac (iar aici mă refer la atacul verbal, nu neapărat la un atac fizic) sau împietrire. Creierul nostru se blochează, iar dacă noi am fost expuși la vătămare emoțională în viața noastră, vom dezvolta un sistem de hipervigilență astfel încît, la cel mai mic semn pe care creierul nostru îl percepe ca fiind o amenințare, devenim reactivi și atacăm, împietrim/înghețăm sau evităm (evitarea aici are rol de fugă). Creierul nostru nu face diferența între apariția unui șarpe, sunetul unor pași pe o alee întunecată sau limbajul pasiv-agresiv al cuiva, el reacționează ca și cum amenințarea este reală, de aceea reacțiile noastre pot deveni disproporționate în raport cu situația reală.

„Atunci cînd intru în panică mă blochez.“

După cum literatura de specialitate ne arată, vorbim de creierul inferior care reacționează la stimuli ai simțurilor noastre cum ar fi văzul, auzul, mirosul, simțul tactil în primă etapă. Semnalele transmise de acestea sînt procesate de cortexul superior, care este responsabil cu procesele cognitive înalte cum sînt inteligența, memoria, voința, limbajul. Doctorul Bruce Perry, în cartea-interviu scrisă împreună cu realizatoarea TV Oprah Winfrey – *Ce s-a întîmplat cu tine?* –, spune despre creier că acesta este organizat pentru a acționa și simți înainte de a gîndi, deoarece acesta se dezvoltă secvențial de jos în sus, de la creierul inferior spre cel prefrontal. Copilul întîi simte și acționează, iar cu cît se dezvoltă modul de a simți și acționa, acesta îi va organiza modul în care va gîndi și se va purta mai tîrziu în viața adultă.

Tonul interlocutorului nostru este simțit deoarece am învățat lumea prin filtrul părinților noștri și de aceea este atît de important ca un copil să aibă adulți reglați emoțional în preajma sa. Tonul emoțional al mediului copilului va fi interiorizat, dacă acesta este unul pasiv-agresiv, se va reflecta în starea emoțională a copilului, el devenind agitat, greu de liniștit, cu o toleranță redusă la frustare, manifestări care se vor observa și în viața interioară a adultului care va deveni. Sîntem o societate în care tonul mediului înconjurător este unul de teamă, de frică, de vigilență, ceea ce astăzi se poate observa în violența psihologică, cum ar fi *bullying*-ul și hărțuirea, dar și în gradul înalt al actelor de violență fizică.

Așadar, creierul imprimă tonul emoțional al mediului nostru și creează amintiri, pe care le memorează ca reacție la diferite situații de viață în rețelele neurale ce devin firul narativ al vieții acestuia. Acolo unde sînt traume ale mediului din partea adulților care contribuie la creșterea și educația lui, copilul va stoca ca fir narativ teama simțită și va dezvolta o stare de vigilență care pe termen lung se va transforma într-o reactivitate emoțională și comportamentală, care va influența deciziile sale, dar și sentimentele. Acest lucru se întîmplă din cauza traumei trăite, în care ne-am simțit lipsiți de apărare, vulnerabili și expuși. Nu avem puterea de a ne proteja atunci cînd sîntem mici și depindem de reglajul adulților pentru a nu fi abuzați. Dacă aceștia nu sînt în echilibru, abuzul lor asupra noastră va fi resimțit ca și cum nu am fi suficient de buni și nu am merita să decidem asupra limitelor noastre, ceea ce duce la a simți că nu avem control și ne răpește sentimentul de siguranță, ne activează teama, datorită lipsei de predictibilitate din mediu, dar și lipsei puterii noastre de a ne apăra. Starea noastră familiară va deveni cea în care stăm la pîndă, vom trăi într-o stare de vigilență permanentă, care în timp poate lua forma tulburării de personalitate paranoide. Tocmai de aceea cred că citatul de la început, din cartea doctorului Sacks, devine atît de relevant și clarificator.

Atunci cînd ne simțim triști, epuizați ne regalăm cu „ceva bun“.

Jung scria că între noi și lume există o interfață pe care a numit-o *Persona*, care este un sistem complicat de relații între conștiința individuală și societate, o mască ce urmărește, pe de-o parte, să facă o anumită impresie asupra celorlalți, iar pe de altă parte, să ascundă natura adevărată a individului. Vom tinde să construim o imagine a perfecțiunii în exterior, să ne ascundem de frica dezvăluirii și a vulnerabilității pe care o simțim, vom dezvolta sentimentul că sîntem niște impostori în viața noastră și ne vom teme de libertate. Într-o lume în care nu ne arătăm rănile pe care cu toții le avem, învățăm mai degrabă să părem doar fericiți, doar corecți și doar buni și invincibili.

„Atunci cînd intru în panică mă blochez și nu mai pot reacționa. Nu mai am nici cuvinte și nici gînduri. Se produce un vid, un blocaj care durează momente bune, pînă la ore, chiar dacă real nu am fost în nici un pericol. Nu am suferit niciodată o traumă majoră și nu înțeleg de ce atunci cînd șeful îmi solicită prezența într-o ședință vreau să fug și să mă ascund, tremur și simt că îmi pierd aerul, amețesc și am senzația că voi leșina. Ultimele dăți nu am putut intra în ședință. Colegii mei s-au speriat și au chemat ambulanța. Mi-au spus că am făcut un atac de panică. Am început să investighez ce se întîmplă cu mine, pentru că ceea ce citeam despre atacul de panică mi se părea că nu semăna cu simptomele mele. Eu pur și simplu nu reacționam, mă blocam în interiorul meu.“ Pacienta a fost suspectată de afazie de medicul de familie și trimisă la un medic neurolog. Afazia este o afecțiune care apare în urma unui traumatism cranian, a unui accident vascular cerebral, a unei tumori cerebrale sau a instalării unei boli degenerative, iar în cazuri rare debutul acestora poate fi la o vîrstă tînără. Pacienta nu era afazică în sensul strict al diagnosticului (să-și piardă limbajul sau înțelegerea acestuia), ci era o formă de afazie expresivă, înțelegea ce se întîmpla, dar nu putea reacționa decît prin fraze scurte și prin dificultatea de a se exprima în faze mai lungi, pentru o scurtă perioadă de timp, de ordinul minutelor spre o oră. În acele momente, tensiunea arterială scădea și se simțea amețită, trebuind să se așeze. Ulterior medicul i-a indicat psihoterapia, care a scos la iveală traume emoționale în mediul școlar, cît și presiunea preluată de a nu-și dezamăgi familia și profesorii care avea așteptări să exceleze. Această presiune, în timp, s-a transformat într-o determinare și o ambiție de a excela, dar cu costuri la nivel emoțional uriașe. Uneori vomita înainte de examene sau înaintea unei ședințe, iar atunci cînd era luată prin surprindere, pur și simplu se bloca. Lipsa de predictibilitate îi paraliza sistemul nervos, iar reacțiile deveniseră din ce în ce mai greu de gestionat. Cînd își revenea, compensa prin mîncatul compulsiv pentru a putea regla chimia creierului, știut fiind că, atunci cînd mîncăm, creierul nostru secretă endorfine și serotonină, care ne fac să ne simțim liniștiți, alinați și bine. E o stare de plăcere. Tocmai de aceea, de multe ori atunci cînd ne simțim triști, epuizați ne regalăm cu „ceva bun“. Doar că pe moment ne simțim bine, apoi scade nivelul neurotransmițătorilor buni și vom dori să consumăm din nou, ceea ce poate duce la diferite adicții pentru alimente sau zahăr și la alte boli cum ar fi bolile cardiace, diabet, anxietate, depresie, atac cerebral. Astăzi este demonstrată științific legătura dintre creier, corp, mediu și vulnerabilitatea genetică. Ceea ce se petrece în creierul nostru modifică biochimia corpului, iar chimia creierului nostru este în strînsă legătură cu mediul în care ne dezvoltăm.

O altă formă de reziliență a creierului este disocierea. Creierul nostru are capacitatea de a-și găsi resursele, atunci cînd sîntem stresați, prin starea disociativă. Disocierea este un mecanism psihic complex care are rolul de a ne proteja atunci cînd trăim o starea de tensiune psihică foarte crescută, făcîndu-ne să ne retragem în interior din exterior. Precum un melc care își poartă cochilia cu el, tot așa și noi ne retragem în cochilia interioară. În stare de disociere, fiziologia corpului se manifestă prin nevoia de odihnă, somn, visare, tolerare a durerii; este precum un pansament care protejează prin reducerea frecvenței cardiace, restabilirea circulației sîngelui în corpul nostru, eliberarea analgezicelor naturale (encefaline, endorfine). Dar cel mai bun pansament este gratificația obținută din relații, inclusiv relațiile cu animalele.

Cum se leagă toate cele mai de sus de impostură, vă veți întreba. Cînd sîntem mici sîntem vulnerabili. Dacă primim neglijare și lipsă de interes pentru ființa care sîntem, neacceptare a ceea ce sîntem, iar emoțiile noastre sînt invalidate constant, ne vom simți respinși, neimportanți, neiubiți. Lipsa iubirii și a validării ne face să ne disociem și să construim un alt sine care să nu poată fi rănit. Pe cel real îl ascundem bine, deoarece eul real nu a meritat să fie iubit și construim un eu care să îndeplinească ceea ce așteaptă ceilalți de la noi, în funcție de scala de valori a acestora și nu a noastră. Toate acestea ne vor face să ne simțim inadecvați, ca și cum am avea un defect fundamental din moment ce nu putem fi iubiți de adulții din viața noastră. Copilul nu înțelege atunci că incapacitatea adulților de a fi echilibrați și reglați chimic este problema lor, iar el nu este responsabil. Acest lucru va duce la manifestări narcisice de a atrage atenția mai tîrziu asupra lui, ceea ce va implica o stimă de sine scăzută, o stare de vigilență de a nu fi descoperit, pentru că, dacă vom fi văzuți așa cum sîntem în realitate, „defecți“, vom fi respinși din nou și nu mai dorim să trăim starea de durere emoțională care ne dezorganizează chimia creierului, dar și fiziologia corpului, și ne dezvoltă sentimentul de impostură. Este des întîlnit acest sentiment și este surprinzător cîți oameni se confruntă cu el. Dacă vom face o introspecție, îl vom putea lega de felul în care am fost crescuți și de cît de reglați au fost adulții care au contribuit la dezvoltarea noastră.

Meg Jay, psiholog și profesor de psihologie, scrie în cartea sa *Supernormal* despre capacitatea noastră de reziliență ca fiind un fenomen individual, care îi determină pe cei care reușesc în viață să-și construiască un eu funcțional, în ciuda adversităților emoționale din copilărie, dar care îi face să se simtă impostori în ochii lor datorită tiraniei trecutului, care le stăpînește prezentul și viitorul și care duce la un mod disproporționat de a percepe viața.

Asociația Americană de Psihologie spune că reziliența este capacitatea neașteptată de a ne descurca în ciuda condițiilor nefavorabile unei dezvoltării armonioase, fiind succesul obținut în ciuda marilor obstacole, care apare atunci cînd reușim să transformăm în bine ceea ce a fost în mare parte rău. Rezilienți sîntem cu toții, doar că unii dintre noi reușim să vindecăm din traumele copilăriei prin puterea de a fi recunoscători vieții așa cum este, cu bune și mai puțin bune. Se întîmplă, după cum scrie Meg Jay, cînd trăim o viață „în care cotidianul pare extraordinar“, în care libertatea pe care o dobîndim uneori înseamnă o „viață plictisitoare“, înconjurați de familie, animale, plimbări, un loc de muncă, prieteni și cărți și în care nu vom mai trăi cu frica față de ceilalți, cu teama că, dacă ar afla cine sîntem cu adevărat, ne vor alunga.

Nu există o pedagogie mîntuitoare și nici un adevăr unic și absolut, există imperfecțiunea noastră, în care ne vom da voie să merităm lucruri și cuvinte bune și vom alege să fim definiți de cele mai bune lucruri care sînt în noi, nu de cele rele la care am fost supuși.

***Cătălina Dumitrescu** este psiholog.*

Ilinca STRATON

Thomas Vinterberg. „Încă un rînd“ de Dogma ’95

Another Round

În urmă cu 27 de ani, pe 13 martie 1995, se încheia la Copenhaga controversatul *The Vow of Chastity (Jurămîntul de castitate)*, decalogul grupării *Dogma ’95*, fondată de către cei doi mari cineaști Lars von Trier și Thomas Vinterberg. Această mișcare-manifest idealistă se împotrivea *Artificialului* prin cîteva *porunci* ce păreau a fi unele definitive – interdicția de a credita regizorul, de a folosi lumină artificială, de a construi povestea în interiorul unui gen cinematografic ș.a.m.d.; în mod evident, manifestul își propunea o cvasi-suprapunere a convenției de film de ficțiune în registrul *home-movie*-ului, o apropiere cît se poate de insesizabilă, obiectivă și verosimilă, de realitate. Două dintre filmele-cult ale acestei mișcări au fost *Festen / The Celebration* (Thomas Vinterberg, 1998) și *Idioterne / The Idiots* (Lars von Trier, 1998), însă manifestul s-a stins anticipativ din cauza falselor așteptări impuse și limitărilor sale – imposibilitatea construcției unei realități perfect nealterate în convenția filmului de ficțiune, în care nimic nu poate fi total aleatoriu. Mi se pare fascinant modul în care încă se resimt efectele Dogmei ’95 în cazul ambilor cineaști, al căror traseu cinematografic ulterior devine totuși atît de diferit.

În acest text îmi propun să revizitez trei filme-cheie ale lui Thomas Vinterberg (52 ani), un cineast poate mai așezat și mai echilibrat, dacă vorbim în termeni „clasici“, față de Lars von Trier (care nu a eșuat să-și șocheze spectatorii atît cinematografic, prin filme care ating teme controversate, cît și prin viziunea sa despre viață și expunerea unor idei politice de nemenționat acum), cineast ale cărui (cel puțin) trei filme aș dori să le amintesc – *Antichrist* (2009), *Melancholia* (2011), *The House That Jack Built* (2018). Vinterberg a menținut un traseu poate mai sigur, mai puțin strident, în congruență cu propriile valori, abordînd teme extrem de personale și autentice. Din cele unsprezece lungmetraje ale cineastului danez, voi vorbi despre trei dintre filmele care au reușit să consolideze cel mai vizibil un stil auctorial recognoscibil, asigurînd un traseu cinematografic extrem de precis.

În 1998, *Festen / The Celebration* cîștigă premiul cel mare la Cannes, un film al cărui cineast era *ne-creditat*, respectîndu-se (încă) dogmatic *Dogma*. Pelicula propune o reinterpretare hamletiană într-o Danemarcă postmodernă, unde o petrecere se transformă într-un haos fără sfîrșit. Acest *festen* este de fapt o „ceremonie finală“, în interiorul căreia se vor dezvălui, de către cei trei copii, cele mai brutale traume la care au fost supuși de către *pater familias*, o ceremonie care în mod anticipativ va reprezenta un punct terminus al acestei familii, spre deosebire de camera-martor neanticipativă, care urmărește fluid și continuu, în manieră *home-movie,* tot ce i se derulează în „față“. Vinterberg recompune, în varianta *Dogma*, o întreagă saga a acestei familii parcă desprinsă din *Fanny och Alexander / Fanny and Alexander* (Ingmar Bergman, 1982), inducînd imaginativ spectatorului valoarea de document – posibilitatea urmăririi vieților personajelor atît înainte, cît și după acest punct de climax. Următorul mare succes cinematografic nominalizat și în cadrul Berlinalelor este *Submarino* (2010), care vorbește tot despre traume și despre întîlnirea a doi frați la înmormîntarea mamei. La doi ani distanță, cineastul danez creează una dintre cele mai profunde pelicule ale ultimelor decade, *Jagten / The Hunt* (2012), un film ale cărui recunoașteri și premii devin mai puțin relevante.

Cred că, odată cu *Jagten / The Hunt*, tema comunității și a intimității devin mărci auctoriale ale cineastului, pe care le vom regăsi ulterior în *Kollektivet / The Commune* (2016), dar și în recenta – și cea mai de succes peliculă a cineastului – *Druk / Another Round* (2018). Mi se pare esențială în cazul ambelor pelicule *(Jagten* și *Druk)* întîlnirea pregnant resimțită dintre autor-actor, un exemplu de muncă colaborativă ce funcționează remarcabil pentru Thomas Vinterberg și Mads Mikkelsen. *Jagten* centrează povestea în jurul unui educator, Lucas (Mads Mikkelsen), într-un orășel danez de provincie, *locul în care nu se întîmplă nimic*. Și tocmai pe acest fond, și în urma unor false acuzații de pedofilie (pe care în calitate de receptori, le cunoaștem din început ca fiind false, povestea nu este construită în convenția unui thriller *à la* Agatha Christie), comunitatea – acel spațiu închis, sigur – se va întoarce iremediabil împotriva lui. Poate cel mai relevant mi se pare modul în care Vinterberg lucrează cu două concepte fundamentale – adevărul și memoria, mai precis modul în care memoria colectivă și individuală parcă se dezintegrează prin repetarea în buclă, fără discernămînt, a unor false adevăruri, în mijlocul cărora, într-un mod atît de complex și delicat, așază un copil. Iar acel *Adevăr* se modifică brusc și fundamental, subiectivizîndu-se în urma unor traume generaționale și transgeneraționale. *Jagten* vorbește cu empatie despre pierderea inocenței, despre dragostea care se transformă în frică, despre (ne)vinovăție și fragilitate, tematici bazate pe studii îndelungate asupra unor cazuri reale, în care copiii devin victimele atît ale unui sistem social disfuncțional, cît și ale celui intern, al spațiului familial nesigur. Iar plasarea acestui subiect tocmai în mijlocul unei comunități strînse, aproape idilice, în care empatia pare că funcționează mai mult decît în aparență, este cu totul covîrșitoare.

> Jagten *vorbește cu empatie despre pierderea inocenței, despre dragostea care se transformă în frică.*

În 2018 se lansează *Druk / Another Round*, recenta peliculă a lui Vinterberg, premiată și cu Oscarul pentru cel mai bun film străin. Thomas Vinterberg, alături de scenaristul Tobias Lindholm, și-au propus inițial să creeze o comedie-dramă despre importanța alcoolului în istoria umanității, plasîndu-și personajele în același tip de comunitate închisă, mai precis în cadrul a patru prieteni profesori, care își stabilesc o proprie dogmă (făcîndu-se aici și o autotrimitere) în raport cu alcoolul, folosit în orice împrejurare, la orice oră, în scopuri aproape terapeutice, scopuri ce devin, inevitabil, unele autodistructive. Ida Vinterberg, fiica cineastului, urma să-și facă debutul în lumea cinematografică, portretizînd-o pe fiica adolescentă a lui Martin, interpretat de către același Mads Mikkelsen, oferind perspectiva copilului îngrijorat în raport cu direcția spre care părintele se îndreaptă. La patru zile după începerea producției, Ida moare într-un accident de mașină – trauma resimțită de către autor va reconfigura traseul poveștii inițiale și practic va recompune întreg universul narativ, dominat de suferința personală. Implicit, această peliculă va deveni cea mai intimă, revelatoare și autentică poveste pe care Vinterberg reușește să o conducă într-un mod remarcabil, îmbinînd elementele ludice, absurde, puerile (competiția celor patru profesori în cursa etilică și jocurile apărute între aceștia) cu drama personală, cu autodistrugerea, cu singurătatea, practic cu efectele iremediabile pe care acest inițial „joc“ le va avea asupra celor patru personaje și asupra familiilor lor. Una dintre secvențele esențiale ale acestui film, condusă cu aceeași precizie de care vorbeam anterior, este cea în care, în urma tuturor dramelor personale și individuale prin care trece fiecare dintre cele patru personaje, Martin dansează (Mads Mikkelsen, fiind la bază coregraf și dansator, reușește să ofere o performanță senzațională, în congruență cu piesa muzicală de la finalul filmului, *What a Life*, interpretată de trupa daneză Scarlet Pleasure) – o secvență atît de *în afara* convenției filmice, complet neanticipativă, neconvențională și riscantă în termeni pragmatici, care oferă exact acel moment de trezire la viață despre care vorbește Vinterberg în raport cu moartea fiicei sale. Cei patru profesori deveniți alcoolici vor fi parcă sudați într-un grup terapeutic, în congruență cu cel real de care însuși autorul avea nevoie în producția acestui film.

„Pe platou, par democratic într-un fel, dar nu sînt“, afirma cineastul într-un interviu din 2015 cu privire la *Festen* și la metoda proprie de lucru, acea precizie nedemocratică ce se reconfigurează cel mai vizibil în *Another Round*, în care, forțat de împrejurările personale sau nu, Vinterberg creează acest film colaborativ, alături de scenaristul său și de Mads Mikkelsen, iar acea precizie dogmatică primește noi valențe. Întregul traseu cinematografic al cineastului este unul echilibrat și constant, avînd trei momente-cheie, care funcționează în *crescendo* – stilul auctorial se formează inevitabil în *Festen;* alături de Lars von Trier, Susanne Bier și Harmony Korine, Thomas Vinterberg se înscrie în acest manifest idealist și improbabil, al unui realism căutat, care încetează rapid să mai funcționeze. Însă rămîne consecvent unor principii și unei precizii ulterior și mai vizibile în *Jagten* și *Another Round*, adăugîndu-se tocmai acele straturi ale profunzimii, ale vulnerabilității și ale intimității, fără încercarea de a mai constrînge povestea în limitele unei convenții impuse cum a fost *Dogma’95*. Dacă inițial scopul era unul demonstrativ, reprezentat tocmai de construcția unei *lumi originale*, în care nu există lumină artificială, convenție de gen, muzică extradiegetică și nici o altă *interdicție* din decalogul dogmei, acum toate acestea servesc poveștii atît cît trebuie, nealterînd realismul, ci tocmai potențînd autenticitatea – cea diegetică, dar și cea legată de mecanismul propriu-zis al creării filmului.

***Ilinca Straton** este cineast.*

Biblioteca Județeană
ASTRA Sibiu

Cu ochii-n 3,14

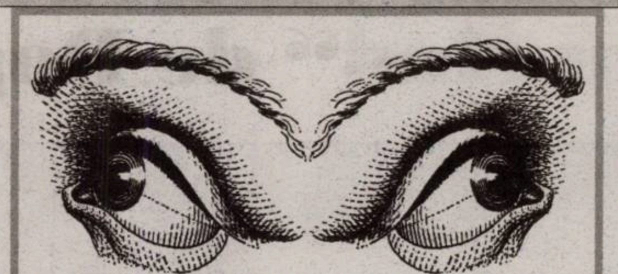

DACĂ UNIVERSUL NU AR VREA SĂ PETREACĂ PATRU ZILE ÎNTR-UN GRAJD (URMAT DE TREIZECI DE ZEROURI), PERSOANELE CARE AU PASIUNEA DE A PRIVI UN FILM VECHI AR FI COMICE

■ Dacă tragi un foc de armă în spațiu, glonțul nu se va opri niciodată de vreme ce viteza de expansiune a universului este superioară vitezei glonțului. Dacă universul nu s-ar afla în expansiune, atunci unul sau cei doi atomi aflați în centimetrul cub din aproape vidul spațiului îl vor opri cam după zece milioane de ani-lumină. (**M. C.**)

■ Pe geamul unui magazin unde se vînd și băuturi alcoolice, o bere își dă întîlnire cu un consumator pe care ar vrea să-l cucerească: „Ne vedem la tine în frigider“. Va fi, probabil, o dragoste rece. (**D. S.**)

■ Dorind să testeze o nouă închisoare construită în Elveția, din cantonul Zürich, autoritățile au făcut apel la voluntari, dispuși să petreacă patru zile încarcerați, după toate rigorile – fără nici un contact cu cei din afară, fără telefoane sau alte dispozitive electronice. Din cei peste 700 de oameni care s-au prezentat, mă întreb cîți au făcut-o din spirit civic, cîți din amuzament și cîți pentru a ști ce-i poate aștepta. (**S. G.**)

■ Un student a afișat un prosop pe care apărea semnul „Z“, iar poliția i-a bătut la ușa camerei de cămin pentru a verifica ce semnifică semnul „Z“ afișat la geamul acestuia. Era vorba despre un prosop pe care era desenat un cal într-un grajd. Tînărul a pus prosopul la uscat împăturit în două, iar partea care se vedea înspre stradă i-a dus pe agenți cu gîndul la semnul „Z“ al lui Vladimir Putin și al soldaților acestuia. În cămin erau cazați foarte mulți refugiați ucraineni, iar administratorul căminului a anunțat că la geamul unei camere de la etajul V se află afișat un steag cu însemnele invaziei rusești din Ucraina. Denunțătorul a considerat că era vorba de un gest teribilist. Deci nici vorbă de un gest politic, ci doar de un cal pe un prosop. (**A. M. S.**)

■ Planeta 55 Cancri al cărei mineral preponderent este diamantul (cam cum e nisipul pe Terra) este estimată la valoarea de 27 de nonilioane de dolari (27 urmat de treizeci de zerouri). Dacă valoarea e direct proporțională cu raritatea, atunci noi avem o planetă de doi bani. (**M. C.**)

■ Un studiu publicat recent în revista *Personality and Social Psychology* – o revistă științifică serioasă, cu *peer-review* și tot dichisul – a creionat portretul omului plictisitor, rezultat al cercetărilor, desigur. Astfel, cei care au următoarele profesii, în această ordine: analist de date, contabil, consilier în taxe sau asigurări, curățenie și funcționar de bancă sînt cei mai expuși păcatului de a fi plictisitor. De asemenea, persoanele care au pasiunea de a privi păsări, care profesează o religie sau au viciul fumatului sînt mai degrabă evitate decît cultivate social. La fel, cei care trăiesc în orașe mici sau cei cărora le place mult să se uite la televizor. Iată, așadar, de ce mai mult de jumătate din omenire e plictisitoare. Bun studiu! La polul opus, profesiunile care îi fac pe oameni să fie interesanți sînt cele din jurul artelor, jurnalismului, științei, medicinei, precum și profesorii. După cum vedeți, noi, cei de la *Dilema veche,* sîntem susceptibili de a fi interesanți. Slavă Domnului! (**S. V.**)

■ L-am observat de mai multă vreme, dar îți ia ceva timp pînă să realizezi că un asemenea personaj nu e doar o simplă închipuire, inexistentă în realitate (sau în Realitatea). Un moderator TV, nu-i mai dau și numele, care, în timp ce se chinuie să declame diverse enormități pe ecran, plimbă două bile într-o mînă. Era un film vechi cu Humphrey Bogart comandant de navă *(Revolta de pe Caine)*, care avea același obicei de a învîrti și a lovi două bile într-o mînă. Nu că ar exista vreo asemănare... (**A. M.**)

■ În urmă cu cîteva săptămîni, cînd armata ucraineană a reușit să distrugă un depozit de carburant al armatei ruse situat chiar pe teritoriul rusesc, la Belgorod, oficialii ruși au negat reușita atacului ucrainean, susținînd că depozitul a luat foc accidental. Acum, cînd nava-amiral a marinei ruse din Marea Neagră s-a scufundat – se pare, ca urmare a unui atac ucrainean cu rachete Neptun –, rușii spun, din nou, că la bord s-a petrecut, accidental, o explozie. Rușii par urmăriți de ghinion și vor pierde războiul pentru că li se prăbușesc bombardierele (deh, vreme nefavorabilă), li se împotmolesc tancurile (deh, drumuri proaste!), li se scufundă vasele de desant (curenții de apă, furtuna etc.). Minciunile astea ar fi comice dacă nu ar fi războiul ăsta sinistru de agresiune care face mii și mii de victime în Ucraina. (**M. M.**)

LA ORA FIXATĂ, MAI BINE DE DOUĂ MII DE NUME AU DISPĂRUT ÎNTR-O URNĂ

■ În jocul online pe care îl joc, un MMORPG – *The Elder Scrolls Online* –, există trei facțiuni care se luptă una cu alta de ani întregi. Însă cînd Rusia a invadat Ucraina, am hotărît să organizăm un marș pentru pace și de solidaritate cu poporul ucrainean, în joc. La ora fixată, avatarurile noastre, prieteni și dușmani, au mărșăluit umăr la umăr minute întregi pe dealurile și cîmpiile din Tamriel, lumea virtuală. Însă totul s-a terminat prost, într-o baie de sînge. Ignoraserăm faptul că aveam în joc foarte mulți jucători ruși. (**A. P.**)

■ Ho Hoang Hung a părăsit Phuket, o localitate aflată în sudul Thailandei, la bordul unei mici canoe pneumatice, pentru a-și revedea soția, de care a fost separat, din cauza pandemiei, timp de doi ani. Pentru asta, a trebuit să traverseze golful Bengal și să străbată mai bine de două mii de kilometri pe apă. Acest Ulise modern a fost descoperit, la 80 de kilometri de continent, de un vas de pescuit, care a alertat autoritățile. Probabil că e acum la închisoare, dar gestul lui rămîne nebunesc de frumos. (**A. M. S.**)

■ În toamna lui 2015, ziarul *Adevărul* a întocmit o listă cu cele mai neobișnuite nume din România zilelor noastre. Nume de familie: Bucă (2.996 de persoane), Flocea (1.728), Labă (880), Bou negru (611), Mortu (581), Blegu (515), Belibou (507), Mercedes (315), Bețivu (219), Slănina (186), Roadevin (173), Dacia (146), Bou bătrîn (119), Jegu (95), Nespălatu (70), Găinaț (61), Gunoi (41), Muc (29), Bulan (7) și, fără număr: Joacă-Bine, Vacăgrasă, Mormînt, Sicriu, Muci, Prostu, Hitler. Prenume: Ministru, Justiția, Poliția, Președinte, Portocala, Lămîia, Strugurel, Televizor, Miss-America, Rîndunel, Struț, Superman, Paracetamol, Termopan, Papanaș, Facultatea, Expertiza, Farmacia, Făt-Frumos, Leuștean, Semaforu, Milion, Seif, Judecător, Strălucirea, Medalion, Piersica, Roberto-Bagio, Bin Laden, Pele Santos del'April, Amorel. Nume complete: Ispilante Sentiment-Brusli, Cojocaru Tom-Mac-Bil-Bob-Constantin, Struț Modest, Geniloni Sfeclă, Rîndunel Pisică, Ion Mariano-Monamour, Andaluzia Poșircă, Bred Pit, Supplexa Memoranda Onac, Întuneric Steluța Luminița, Rămurel Pastramă, Rudolf Pufulete, Puțoi Ion, Ruptureanu Rozeta, Marin Capdefier, Tuduce Dorule Dicusară, Vasile San Siro Ciocoi, Simion Berebună, Ilegitim Vasile, Napoleon Rață. (**M. P.**)

■ 62 de meserii noi au fost adăugate și 62 de meserii vechi au fost scoase din nomenclatorul românesc. Au apărut: artist multimedia, barista și expert în prăjirea cafelei. Au dispărut: inspector telegrame, ceruitor de piastrine pentru acordeoane, confecționer de garnituri din azbest. Au murit piastrinele, trăiască baristele! (**M. C.**)

■ O reclamă la o farmacie mă îndeamnă să cîștig un cărucior – tot ce am de făcut e să bag un talon într-o urnă. Cînd am auzit „cărucior“ și „urnă“ într-un context farmaceutic, tanatofobia din mine s-a activat instantaneu, provocîndu-mi mefiență și față de cuvîntul „talon“. (**S. G.**)

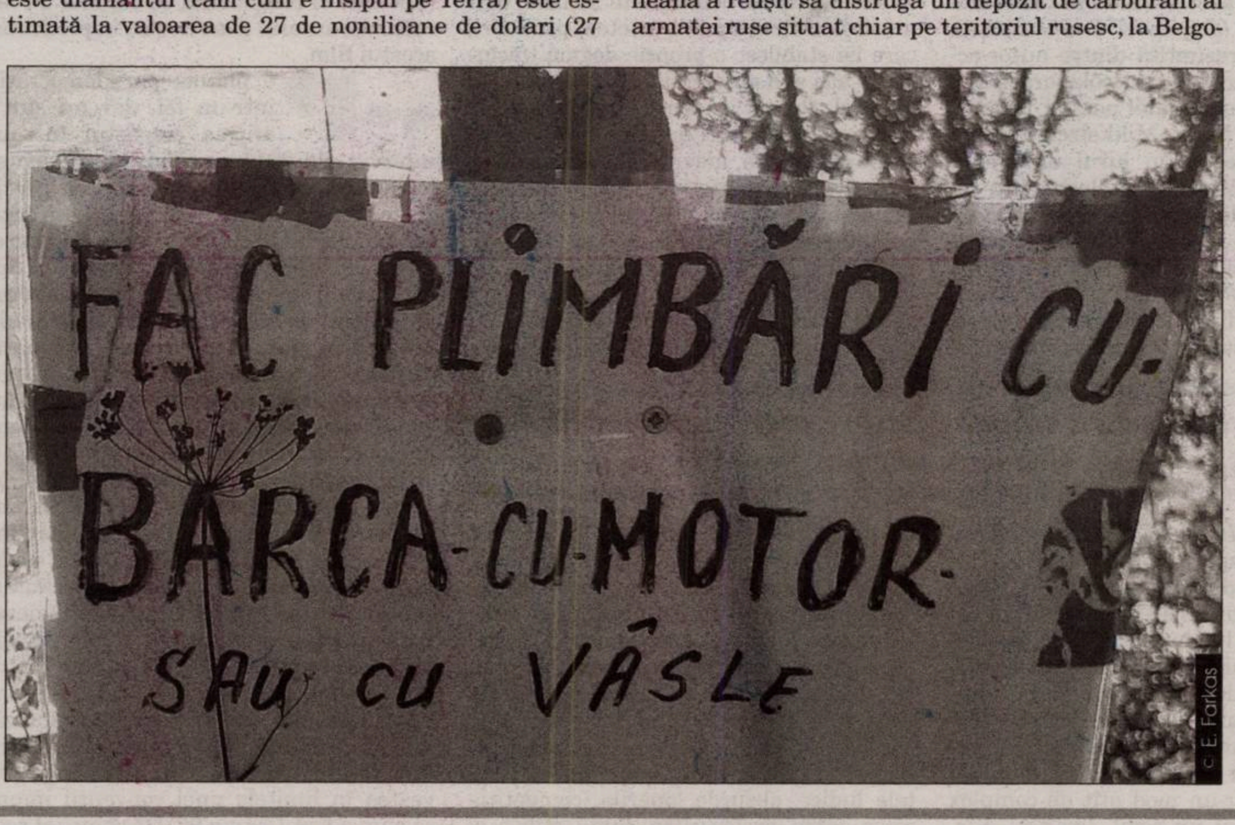

© E. Farkas

DILEMA VECHE

REDACȚIA:
Marius CHIVU ● Radu COSAȘU
Anda DOCEA (secretar general de redacție)
Stela GIURGEANU
Andrei MANOLESCU (redactor-șef adjunct)
Matei MARTIN ● Matei PLEȘU ● Adina POPESCU
Iaromira POPOVICI ● Ana Maria SANDU
Dan STANCIU (art director) ● Mircea VASILESCU
Sever VOINESCU (redactor-șef)

RUBRICI:
Teodor BACONSCHI ● George BANU ● Ion BARBU
Aron BIRO ● Paul BREAZU ● Cosmin CIOTLOȘ
Horia CORCHEȘ ● Andrei CORNEA ● Codrin Liviu CUȚITARU
Alin FUMURESCU ● Ionuț IAMANDI ● Anca MANOLESCU
Victor MOROZOV ● Radu NAUM ● Lorin NICULAE
Andrei PLEȘU ● Adrian G. ROMILA ● Constantin RUDNIȚCHI
Mihaela SIMINA ● Bogdan-Alexandru STĂNESCU
Oana STOICA ● Valeriu STOICA ● Bogdan TĂTARU-CAZABAN
Teodor TIȚĂ ● Ioan Alexandru TOFAN ● Rodica ZAFIU

TEHNOREDACTARE: Adrian DAMIAN
EDITOR WEB: Anda DOCEA

PUBLICITATE PENTRU PRINT:
floriana.coman@adevarulholding.ro

PUBLICITATE PENTRU ONLINE:
vanzari@ead.ro
dragos.stan@adevarulholding.ro

MANAGEMENT GRUPUL DE PUBLISHING:
Administrator Special: Constantin SANDU
Director Marketing: Steluța ZAMFIR
Coordonator Producție: Constantin DELTA
Director Distribuție: Dana ZAMFIR
Informații și reclamații ABONAMENTE:
0790.139.007 / 0790.139.009
(numere cu tarif normal, disponibile de luni pînă vineri, între orele 9 și 18)
e-mail: abonamente@adevarulholding.ro

ISSN: 1584-1669
Revistă editată de: Adevărul holding
Publicație auditată de: BRAT Audit Tiraje
Tiraj: 7.150
Tipărit la Tipoart Idea Studio

Biblioteca Județeană
ASTRA Sibiu

Biblioteca Județeană
ASTRA Sibiu

„Sînt vechi, domnule!“ (I.L. Caragiale)

FONDATOR **ANDREI PLEȘU**

DILEMA VECHE

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIȚIE ■ Anul **XIX** ■ nr. **942** ■ 28 aprilie – 4 mai 2022 ■ www.dilemaveche.ro ■ 24 pagini ■ 8 lei

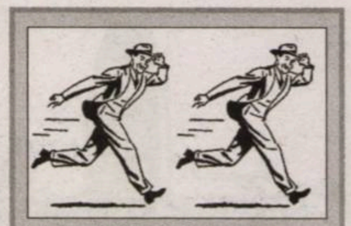

Victor MOROZOV

dilematograf

17

ANDREI PLEȘU

„Creștinism necreștinesc“

pagina **3**

Interviu cu

MARINA PALII

pagina **15**

ANCA MANOLESCU

„André Scrima: Ziua una și a opta“

pagina **20**

Regresul

merge
înainte!

> *„Mă întreb dacă nu cumva războiul izbucnește doar pentru a-i permite adultului să se poarte ca un copil, să regreseze ușurat pînă la vîrsta panopliilor și a soldaților de plumb.“*
>
> *MICHEL TOURNIER*

Redacția DILEMA VECHE: Șos. Fabrica de Glucoză nr. 21, sector 2, 020331 București ● **telefon:** 0372.130.006 ● **e-mail:** dilema@dilemaveche.ro

Biblioteca Județeană ASTRA Sibiu

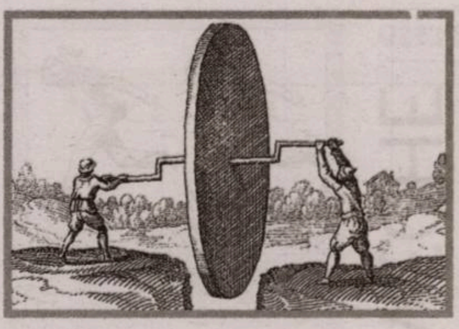

Teodor TIȚĂ

contraintuiția

420

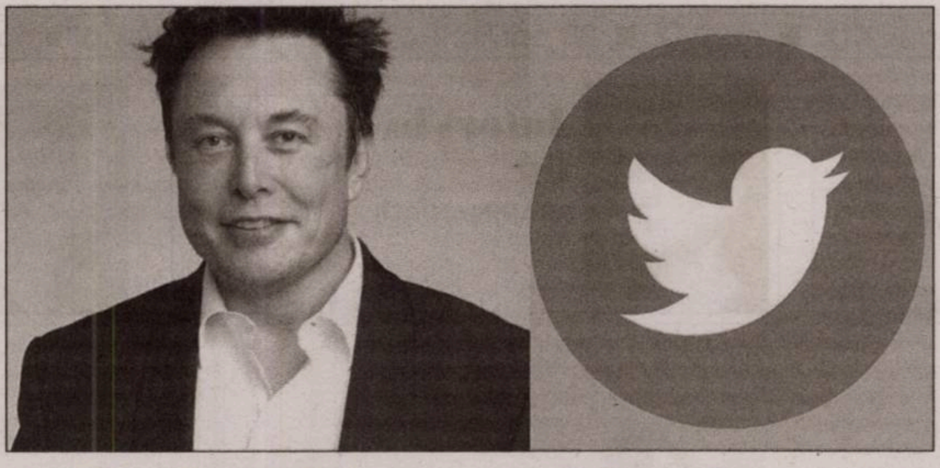

Sînt două știri care au pus războiul din Ucraina în plan secundar în ultimele două luni. Prima a fost cea despre rezultatul alegerilor din Franța. A doua dintre ele a fost cea privind iminența unei achiziții a Twitter de către Elon Musk.

Atunci cînd Musk și-a anunțat intenția de a cumpăra platforma, au fost puțini analiști care aveau încredere că merge pînă la capăt. Și scepticismul era cumva îndreptățit. Miliardarul n-ar fi fost la primul anunț rămas fără urmări. În 2018 își publica, pe Twitter – unde altundeva? –, intenția de a scoate Tesla de pe bursă la prețul de 420 de dolari pe acțiune. Nu s-a întîmplat așa, iar *tweet*-ul respectiv l-a costat pe Musk aproximativ 40 de milioane de dolari în amenzi date de reglementatorul pieței de capital americane. Cît i-a costat pe investitorii Tesla e neclar, dar, după unele estimări, sumele sînt de ordinul miliardelor. Dat fiind că la vremea aceea era unul dintre cei mai bogați oameni din lume, Musk nu a suferit foarte mult de pe urma amenzilor. Dar s-a distrat probabil serios – de vreo 30 de ani, 420 reprezintă în argoul american, și nu numai, o trimitere directă la consumul de cannabis.

Nu știe nimeni dacă sud-africanul era „fumat“ sau nu în momentul în care a făcut acel anunț, dar știm sigur că în același an și-a aprins un *joint* în studioul lui Joe Rogan, ceea ce a obligat NASA să ceară companiilor cu care are contracte să întreprindă un audit al procedurilor de siguranță pentru a se asigura că drogurile nu joacă nici un rol în activitatea lor. SpaceX, companie fondată de Musk, e unul dintre acești contractori.

Twitter a încercat inițial să se opună tentativei de preluare și majoritatea analiștilor pariau că va reuși. Asta venea parțial și din sărăcia detaliilor furnizate de fondatorul Tesla. Între timp însă, fumat sau nefumat, Musk a furnizat suficiente informații financiare cît *board*-ul Twitter să priceapă că oferta e cît se poate de serioasă. În absența unei oferte concurente, conducerea companiei e obligată să prezinte situația acționarilor care vor decide dacă o vor accepta sau nu.

Oferta în valoare de 44 de miliarde de dolari e uriașă. Niciodată în ultimii douăzeci de ani nu s-a plătit atît de mult pentru preluarea unei companii cotată pe piețele de capital americane și trecerea ei în mîini private, adică departe de privirile indiscrete ale reglementatorilor și ferită de temerile că prețul acțiunilor ar putea fi afectat, de exemplu, de acțiunile imprudente ale proprietarilor ei. Plîngerile utilizatorilor vor conta și mai puțin decît acum. Așa că nu e de mirare că anunțul apropiatei achiziții a provocat o furtună de reacții și nu toate pozitive.

Dar ce cumpără Musk, devenit între timp cel mai bogat om al lumii? Cumpără o platformă de nivel mediu din punct de vedere al numărului de utilizatori: 220 de milioane – incomparabil mai puțin decît miliardele de oameni care utilizează Facebook, de exemplu. Cumpără o companie care în opt din ultimii zece ani nu a reușit să facă profit. Dar, mai ales, cumpără terenul de joacă preferat al vedetelor și politicienilor din aproape întreaga lume. Twitter e locul de unde pleacă o foarte mare parte din știrile dezvoltate ulterior de presă. De acolo aflăm ce au de împărțit Taylor Swift și Damon Albarn, ce sancțiuni a mai decis Uniunea Europeană împotriva Rusiei și chiar și ce mai are de spus în franceză premierul României, presupunînd că e cineva atent la așa ceva.

Musk își justifică intenția de a deveni proprietarul Twitter explicînd că platforma nu e la potențialul maxim și promițînd că o poate repara. Între problemele majore, recunoscute de altfel și de Twitter, sînt armatele de *boți* și de *troli* care avansează agende incompatibile cu discursul liberal – de la obositoarea și enervanta propagandă rusească pînă la teorii ale conspirației care mai de care mai bizare. Elon Musk promite să facă din Twitter un templu al libertății de exprimare, dar nu detaliază nicăieri ce înseamnă asta. Va fi tolerat rasismul? Va fi tolerată homofobia? Sub steagul libertății vor fi tolerate, de exemplu, instigări la genocid, așa cum Facebook a permis în Myanmar? Va fi permisă întoarcerea fostului președinte american Donald Trump, cel lăsat fără cont în urma atacării Capitolului?

Pînă acum, sub presiunea publică, Twitter a încercat diverse răspunsuri la aceste probleme. Ele au fost mai degrabă punctuale și cumva precipitate. Twitter rămîne sediul unei conversații globale fascinante și în același timp cacofonice. Multe limite sînt deja depășite acolo chiar fără intervenția unui „absolutist“ al libertății de exprimare.

Apoi, ar mai fi și problema celorlalte interese de business ale viitorului proprietar. Jeff Bezos, proprietarul Amazon și unul dintre concurenții în cursa pentru spațiu ai lui Elon Musk, își exprima, cu o oarecare falsă candoare, îngrijorarea cu privire la o situație ipotetică – ce ar fi dacă guvernul chinez ar decide că nu îi place ceva de pe Twitter? China e a doua piață din lume pentru Tesla, nu e chiar exagerat să ne temem că cele două pot fi puse în legătură cu consecințe nefericite pentru mult clamata libertate de exprimare. O fi dl Bezos – deținător al *Washington Post*, printre altele – un pic invidios, dar are dreptate.

E puțin probabil că Musk își va detalia planurile, presupunînd că în spatele ofertei de preluare e o viziune reală și nu un moft. Ceea ce știm sigur e banalitatea faptului că cel mai bogat om al lumii e foarte aproape să dețină cea mai puternică platformă de informare a planetei.

Teodor Tiță *este gazda podcast-ului* În Centru *pe care îl puteți asculta pe oricare dintre platformele de distribuție (Apple, Spotify, Google etc.): https://open.spotify.com/show/5jSN6amOtenIsHn23aoOLQ*

■ ■ ■

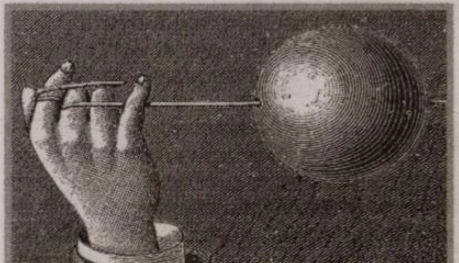

Matei MARTIN

mapamondul de buzunar

„Noul“ Emmanuel Macron

Realegerea lui Emmanuel Macron nu e o surpriză: toate sondajele de opinie indicau faptul că va cîștiga detașat al doilea tur al alegerilor prezidențiale și a obținut 58,5% din voturi. Surpriza (neplăcută) e scorul candidatei de extremă dreapta Marine Le Pen: 41,4%. E cel mai ridicat scor obținut vreodată de extrema dreapta. Și rata mare a absenteismului (28%) – un semn al dezangajării politice, al neîncrederii, al deziluziei... La cîteva zile după alegeri, Franța pare copleșită de îndoială, de resentiment și de un soi de revoltă fără obiect: ca și cum realegerea lui Emmanuel Macron ar fi un eșec al democrației. De la triumf la înfrîngere, diferitele tabere folosesc același rezultat pentru a-și hrăni propria viziune (mistificatoare) asupra prezentului. Toate aceste perspective profilează chipul președintelui: îl vedem ca printr-un caleidoscop: aceeași față descompusă și recompusă din nenumărate trăsături suprapuse.

O primă ipostază: Emmanuel Macron, europeanul. Într-adevăr, Europa poate răsufla ușurată. Dacă scrutinul prezidențial a fost și un fel de referendum, atunci extremista eurosceptică a pierdut și liderul proeuropean a învins. Dar oare pot fi reduse alegerile prezidențiale la acest calcul binar despre viitorul Franței în Europa? Cît să fi contat în opțiunea electoratului vocația europeană a lui Emmanuel Macron *versus* calea suveranității promisă de Le Pen?

Mai e, apoi, falia căscată în societate odată cu izbucnirea războiului din Ucraina. Emmanuel Macron trece drept ultimul lider european care încă vorbește cu Vladimir Putin. Nu l-a convins să oprească agresiunea, dar poartă, constant, tratative. Marine Le Pen, în schimb, a fost poreclită de adversarii politici candidata lui Putin la prezidențialele franceze. Și nu pe nedrept: în 2016, partidul ei de extremă dreapta a contractat un împrumut de nouă milioane de euro de la o bancă rusească pentru a-și susține campania electorală. Cel care încă vorbește cu Putin a învins-o pe candidata lui Putin. Iată încă un chip al lui Emmanuel Macron!

Extremiști de dreapta și de stînga, deopotrivă, deplîng succesul liberalismului economic.

Jean-Luc Mélenchon, liderul mișcării France Insoumise, e probabil marele învins din primul tur al alegerilor – deși a înregistrat cel mai bun scor de cînd candidează la prezidențiale. Populistul de stînga a ratat la mustață calificarea în turul al doilea. El le-a sugerat votanților săi să nu voteze extremismul de dreapta în turul al doilea. Mai mult ca sigur, succesul la urne al lui Emmanuel Macron se bazează și pe votul util al electoratului de stînga, al celor care l-au votat fără speranță și în ciuda propriilor convingeri politice doar pentru a evita catastrofa extremei drepte. E cel mai slab rezultat obținut vreodată de un președinte din a V-a republică, e președintele cel mai puțin plebiscitat din istorie – cam așa a caracterizat Jean-Luc Mélenchon victoria lui Macron (un *fake news* ordinar, ușor de demontat cu cifre.). De parcă victoria lui Emmanuel Macron ar fi nemeritată! Extremiști de dreapta și de stînga, deopotrivă, deplîng succesul liberalismului economic și reconfirmarea unui lider care, în ciuda tuturor crizelor – „vestele portocalii“, pandemia de COVID, stagnarea economică etc. –, își încheie cu bine primul mandat. „Marea dezbatere națională“ care a stat la baza reformei statului și a societății a fost un prilej de reflecție, dar și de participare civică. Cele patru teme propuse consultării publice – tranziția ecologică, fiscalitatea, democrația și organizarea serviciilor publice – au generat nu doar emulație socială, ci și premise pentru politicile Guvernului.

Acum, Emmanuel Macron promite o „nouă eră“. Următorul mandat „nu se va înscrie în continuitatea celui care tocmai se încheie“. Are, într-adevăr, de ce să anunțe o schimbare de curs. Reforma pensiilor promisă în campania electorală presupune o schimbare importantă și greu de digerat în ceea ce privește timpul de activitate și modalitățile de redistribuire a fondurilor. Va avea de dat multe explicații și mai ales de reglat detaliile fine ale acestei reforme – și mai ales va trebui să găsească un consens la nivelul societății. Tranziția ecologică e un alt punct fierbinte pe agenda „noului“ președinte. Sancțiunile economice impuse Rusiei după invadarea Ucrainei cer o accelerare a politicilor verzi în energie – nu doar în Franța, ci peste tot în Europa. Dar cu ce preț pentru economie și pentru oameni? În fine, Emmanuel Macron va avea de transpus, în noul mandat, reforma statului și a serviciilor sociale. Va reuși să schimbe substanțial relația dintre stat și cetățean, va putea să ofere mai multă bunăstare pentru mai mulți oameni în condițiile unei presiuni economice fără precedent?

■ ■ ■

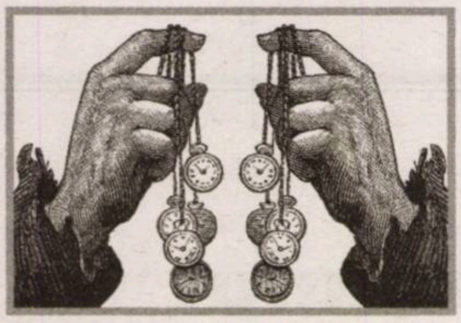

Andrei PLEȘU

nici așa, nici altminteri

„Așa e că pînă acum nu stăm nici bine, nici rău, adică nici așa, nici altminteri?“ (I.L. Caragiale)

Creștinism necreștinesc

Reiau acest text, scris în 2014, șocat, de această dată, de comportamentul Bisericii oficiale de la Moscova, care, prin vocea și prestigiul Patriarhului ei (Kirill) se alintă în preajma sîngerosului Putin, declarîndu-se solidară cu „pedepsirea“ Ucrainei, „un loc al răului“ (citat patriarhal), înstrăinat de pravoslavnica Rusie. M-aș fi așteptat să văd, dimpotrivă, o mare instituție duhovnicească vorbind despre iubirea aproapelui, despre comunitatea ortodoxă cu vecinii ucrainieni, sau, măcar, despre iertare. M-aș fi așteptat, mai curînd, ca ierarhii moscoviți să-l certe părintește pe războinicul de la vîrful ierarhiei politice. Mă bucur, totuși, că multe dintre celelalte Biserici creștin-ortodoxe n-au ezitat să aibă un prompt discurs de distanțare față de erezia politică și dogmatică a „colegului“ Kiril. E și cazul Bisericii noastre, prin vocea demnă a purtătorului ei de cuvînt. (Avem, e drept, și un Putinică autohton, la Constanța. Asta e! E democrație!) În fine, nu e treaba mea, poate nu e cazul să mă costumez în judecător, dar nu mă pot abține, pentru că fenomenul, astăzi, acut, e, de multă vreme, prezent, sub diverse chipuri, în peisajul vieții spirituale creștine. Dacă greșesc, Dumnezeu să mă ierte!

Există, în imaginarul colectiv, modelul, unanim acceptat, al „bunului creștin“. Bunul creștin e smerit, evlavios, blînd, cu atît mai „bun“ cu cît e mai „creștin“. Dacă urăște ceva, urăște păcatul. Niciodată pe păcătos. Își iubește aproapele pînă-ntr-atît încît e gata să-și răsfrîngă iubirea și asupra dușmanului. Nu judecă, nu aruncă cel dintîi piatra, nu se lasă inflamat de mînie, nu vrea răul nimănui și nu face nimănui rău. Decît să riposteze vehement cînd e pălmuit, preferă să întoarcă și celălalt obraz. E iertător, absorbit în efortul lepădării de sine, bine-voitor și bine-făcător. De asemenea, dată fiind prezența fermă a Veștii Celei Bune („Evanghelia“) în inima sa, e mereu binedispus, plin de curaj și de speranță. Una peste alta, bunul creștin e, în comunitatea sa, o prezență iradiantă, un reper tonic, dătător de pace și de înțelepciune.

Evident, sînt foarte puțini aceia care ajung să se contopească, fără rest, cu acest model, sublim, dar greu de împlinit pentru ființa „căzută“ care sîntem. Ni se spune, e drept, că nu sîntem lăsați singuri în strădania noastră, că sîntem asistați de îngeri, de har, de Dumnezeu însuși. Pe de altă parte, mi s-ar părea necreștinește să propun evaluarea acră a tuturor semenilor mei, printr-o inflexibilă confruntare a comportamentului lor cu modelul de mai sus. Nimeni nu are dreptul să dea note nimănui. Și nu ne putem aștepta ca, de jur împrejurul nostru, să vedem înflorind o grădină de zîne. Creștinismul e mai „realist“ decît se crede îndeobște. El știe că locul desăvîrșirii („Împărăția“) nu e din lumea aceasta, că lumea aceasta e doar „cale“, loc de trecere, episod tulbure al „războiului nevăzut“. „Angelismul“ poate fi un păcat, dacă încurajează ficțiunea unor vietăți destrupate, fără dramă, fără dubii, fără evoluție.

Mi se pare însă legitim ca, atunci cînd cineva mi se recomandă apăsat, aproape răstit, ca fiind creștin, creștin adevărat, aflat zi și noapte în slujba Creatorului, să mă smintesc dacă vorbele și faptele sale reușesc nu să aspire către, ci, dimpotrivă, să se orînduiască împotriva exigențelor impuse de idealul bunului creștin. E ceea ce constat adesea, mai cu seamă în cercurile unor militanți riguroși, pe care „convertirea“ la credință pare să-i fi radicalizat (= împuținat) pînă la schemă. Erau neliniștiți, fragezi, întrebători și au devenit, brusc, autoritari, asfixiați de certitudini tăioase, nemiloși, gata să mînuiască sabia judecății pînă la suprimarea „adversarului“, fie el ateu, insuficient „îmbisericit“, neconform politic sau, pur și simplu, antipatic. Întîlnesc supărător de des creștini care se răfuiesc, drapați în suficiență dogmatică, cu cei care nu le cîntă în strună sau care nu le recunosc îndreptățirea. Îi văd mobilizîndu-se, răzbunători, împotriva cîte unui „netrebnic“ care i-a dezamăgit. Au mereu la îndemînă arsenalul unei teologii „penale“: îți numără relele, îți exaltă vinovăția, ba chiar se oferă să-și asume rolul gîdelui, pentru a ușura sarcina lui Dumnezeu la Judecata de Apoi. În orice caz, te judecă aspru și sumar, te sermonizează încruntat, te amenință. Au dreptate... și își savurează impudic convingerea că au dreptate, că „îl au pe Dumnezeu“ de partea lor, că, la sfîrșitul vremurilor, se vor uita la tine de sus, din fotoliul de orchestră al unui Paradis rezervat cumințeniei lor militante și apropiaților lor. Inși pe care nu-i cunoști și cu care nu ai nimic de împărțit dau cu tine de pămînt prin presă și mai ales pe blog-uri (creștine, evident). Alții, pe care îi cunoști și cărora, din întîmplare, le-ai făcut, la un moment dat, numai bine, te detestă mărunt, cu manifestări de furie golănească: vor să te bată (la propriu!), să te evacueze, dacă se poate, de pe scena publică, să te nimicească. Creștini plini de ură, gata să mintă, să calomnieze, să practice, stilistic, necuviința de periferie, să te batjocorească. Mulți – puși pe căpătuială (culturală sau politică, sau, măcar, financiară) – încep să se coloreze politic, să-și caute oareșce „coledzi“, să ia cu asalt, de dragul cauzei, firește, eventuale poziții publice. Alții, nemulțumiți de opacitatea lumii față de talentele lor, otrăviți de gîndul că nu sînt apreciați la adevărata lor valoare, se umplu de resentimente, devin sumbri, prizonieri ai conspiraționismelor de tot soiul, campioni ai bombănelii, ținînd minte, clipă de clipă, răul, certăreți, supărați pe mai toată lumea, neînduplecați.

Nu poți să nu te întrebi: ce Evanghelie au citit ei? Pe ce nisipuri (luate drept stîncă) își construiesc casa? Cum cred că se pot salva printr-o grijulie roboteală pravoslavnică, dublată de slavă deșartă, parapon și dispreț față de aproapele? Îmi știu prea bine defectele, demisiile, nevrednicia, ca să îmi acord dreptul de a-i judeca. Încerc, uneori, să mă rog, neipocrit, pentru ei. Dar să mi se îngăduie, în același timp, și această publică spovedanie: le reproșez o (cel puțin) blasfematoare lipsă de respect pentru valorile pe care pretind că le apără. Și un mod vicios de a vinde drept „credință curată“ orgolii, turpitudini și impulsivități rudimentare.

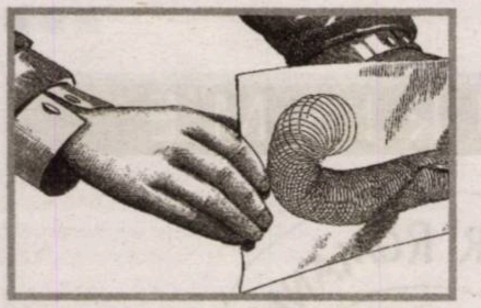

Andrei CORNEA

la răscruce de gînduri

Pacea și sabia

Lumea s-a scandalizat – și pe bună dreptate – că patriarhul Moscovei, Kiril, susține războiul criminal al lui Putin. Desigur, asemenea luări de poziție războinice din partea unei autorități religioase sînt oribile și, totuși, s-o recunoaștem: asta a fost vocația istorică a cam tuturor bisericilor – indiferent de denominațiune –, ba tot asta a fost vocația istorică a tuturor religiilor: să-i unească pe unii, declarați iubiți de zei sau de Dumnezeu ori proclamați „popor sfînt“, ori „ales“, și să-i facă să-i urască pe „ceilalți“, tratați drept „păcătoși“ ori „necredincioși“ și așa mai departe. A sancționa un război cu calificativul de „sfînt“ e o străveche ocupație a religiilor lumii. Există chiar o teorie (care datează de la E. Durkheim) – ce mie mi se pare destul de plauzibilă – care spune că rostul primordial al religiilor e chiar susținerea tribalismului: să furnizeze unui grup un mit care să-l unească și să elimine în măsură cît mai mare agresivitatea din interior a membrilor săi, dar prețul este opoziția față de un alt grup tratat cît mai ostil. Căci se pare că cei mai mulți dintre noi nu putem fi prieteni unii cu alții, mai mult, nu putem să ne sacrificăm pentru unii din jurul nostru decît dacă sîntem învățați să-i urîm pe alții, excluși din grup, despre care vrem să aflăm că ne vor răul. Iubirea aproapelui condiționează sau e condiționată de ura departelui. Și orice Dumnezeu este, originar, un „Dumnezeu al oștirilor“.

Se va obiecta că atitudinea unui Kiril nu e împărtășită de mulți alți capi religioși contemporani (de Papa, de exemplu) și că a lui e o atitudine primitivă și contrară chiar Scripturilor. În privința Scripturilor mă abțin: ele spun o mulțime de lucruri, de multe ori aparent contrare sau incompatibile între ele (de tipul „Cine scoate sabia de sabie va pieri“, dar și „N-am venit să aduc pacea, ci sabia“), așa că din ele se pot extrage – și s-au extras de-a lungul timpului – îndemnuri deopotrivă la pacea totală și la războiul sfînt. Pe de altă parte, atitudine primitivă este, dar asta o face originară și, cumva, fundamentală: cînd nu tinde să devină o etică individuală sau o metafizică, religia cea de obște rememorează prin mai toate riturile lui, mai puternic sau mai vag, tribalismul originar, unde dialectica dintre integrare (iubire) și separare (ură) e decisivă. Religiile aduc deopotrivă și simultan „și pacea, și sabia“, iar acesta cred că este scopul lor. Să se reflecteze un moment numai la simbolismul slujbei comune, performată într-o clădire (biserică, templu, moschee, sinagogă), care, prin zidurile sale, îi separă de „ceilalți“, de „cei din afară“, pe credincioși, pe „cei dinăuntru“, care se roagă împreună, cîntă împreună, se împărtășesc împreună etc. – în general, care „sînt împreună“, dar, totodată, sînt viguros „separați“ de cei dinafară.

© wikimedia commons

Dar n-ar putea fi toți oamenii „înăuntru“, într-o „unică biserică“, aparținînd umanității întregi? Au sperat un moment așa ceva unii – umanitariștii, liberalii, optimiștii –, dar poate că singurul rezultat cu adevărat notabil este corul Simfoniei a IX-a de Beethoven pe textul lui Schiller: *„Alle Menschen werden Bruder....“* Altminteri, tribalismul în sine e fără moarte și singura posibilitate care ne stă la îndemînă, pare-se, e să înlocuim o formă mai frustă și mai violentă a sa cu una sublimată și reglementată: înlocuim războiul cu disputa politică parlamentară ori chiar cu cea sportivă. Iar în aceste cazuri, ne permitem să-i iubim și să-i adorăm pe „ai noștri“ numai pentru că sînt „ai noștri“, și totodată să-i urîm și să-i disprețuim pe adversari numai fiindcă nu sînt „ai noștri“, dar fără să ne mai omorîm unii pe alții.

„La atîtea nenorociri a putut sfătui religia!“ *(Tantum religio potuit suadere malorum),* exclama cîndva, disperat, Lucretius Carus, în poemul său *Despre natură*. Ceea ce n-a văzut el este că fiecare nenorocire dictată de religii a fost dublată de o binefacere: în cazul de față, sacrificarea Ifigeniei a permis realizarea unității armatei grecești. Dar și invers: în religie, fiecare binefacere a fost dublată de o nenorocire sau de o dramă. Zeii, cît timp sînt vii în sufletele credincioșilor, sînt geloși, dar poate exista iubire fără gelozie sau gelozie fără iubire? Indiferent dacă oamenii au fost făcuți după chipul zeilor sau zeii după cel al oamenilor (cum a susținut cîndva Xenofan), răspunsul e același: *Nu*. Iar cînd încetează a mai fi geloși și răzbunători încetează în același timp a fi și miloși și protectori; dar atunci au murit.

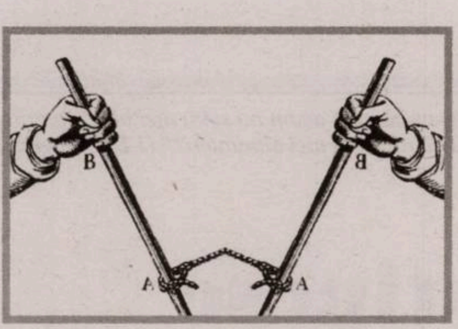

Alin FUMURESCU

nu ca-n perete

Bumerangul nazismului

●●● și sînt primul s-o recunosc: titlul ăsta mi-a dat multă bătaie de cap. Puteam foarte bine să înlocuiesc „bumerangul“ cu „tancul“ sau cu „bomba“, ba chiar să adaug și „nucleară“, pentru că „Bomba nucleară a nazismului“ ar fi atras, cu siguranță, mai mulți cititori. Ar fi fost un titlu mai... exploziv, iar exploziile se văd (vînd) cu atît mai bine cu cît sînt mai spectaculoase. Am sfîrșit prin a opta pentru bumerang, pentru că, deși o armă primitivă, cîtuși de puțin spectaculoasă, surprinde cel mai bine ce poate face atunci cînd e prost mînuită – se poate întoarce împotrivă-ți cînd ți-e lumea mai dragă.

La fel ca și cuvintele.

De la începutul războiului din Ucraina am citit multe explicații, unele mai convingătoare decît altele, pentru invocarea „denazificarii“ ca principalul motiv al invadării: mentalul colectiv rus ar fi încă traumatizat de agresiunea naziștilor (altminteri băieți buni pîn-atunci, dovadă pactul Molotov-Ribbentrop), așa că, dacă „lumina vine întotdeauna de la Răsărit“, „nazismul vine întotdeauna de la Apus“. Marele Război pentru Apărarea Patriei n-ar fi fost doar unul împotriva Germaniei, ci și unul împotriva Occidentului. Zice-se că-n mass-media rusești, de la revolta Maidanului din 2014 încoace, orice atitudine pro-occidentală e, de la sine înțeles, una cu parfum nazist. Unitățile paramilitare de tip Azov, dar și Garda Națională a Ucrainei, care s-au opus ocupării Donbasului, au fost clasificate automat drept naziste, dovadă „sutele de mii“ de naziști cu zvastică tatuată pe braț, președintele evreu Zelenski este și el nazist ș.a.m.d. Azi-mîine, America va fi acuzată și ea de nazism, ba poate chiar și Israelul. Absurd, nu?

Fără doar și poate, dar asta nu înseamnă nici că Putin a inventat folosirea cuvintelor drept armă și nici că rușii sînt singurii vinovați de această practică. Dacă-mi este îngăduit să speculez, înclin să cred că, imediat după piatră și ghioagă, cuvîntul a fost printre primele arme din istoria omenirii, folosite de către oameni împotriva oamenilor. Pentru că – dacă v-a scăpat „detaliul“ – piatra, ghioaga, ba chiar și bomba nucleară pot fi folosite ca arme și împotriva animalelor. Cuvintele, nu. Astea sînt apanajul războiului dintre oameni. Doar noi ne putem răni unii pe alții prin cuvinte. A fost odată, ca niciodată, că de n-ar fi nu s-ar povesti, o vreme cînd oamenii se puteau simți „jigniți“. Un cîine sau o vacă nu se vor simți niciodată jigniți dacă le spui „Porcule!“. Ceea ce însă e mai grav e că nici unii oamenii nu se mai simt jigniți, că despre porci nu se pune problema. În definitiv, porcul are anatomia cea mai apropiată de cea a omului, tocmai de aceea îi putem folosi organele pentru transplanturi.

Exagerez? Dacă da, strict în scop pedagogic, cît să priceapă iapa.

Iertată-mi fie digresiunea – să ne întoarcem la „nazism“ și să lămurim două confuzii „populare“. Prima ar fi aceea conform căreia nazismul ar fi o ideologie „de dreapta“. Dacă nazismul e de dreapta, atunci și socialismul e de dreapta, ceea ce mă face să amețesc ideologic mai repede decît de la o vodcă rusească. Pentru că „naziștii“ înseamnă nici mai mult, nici mai puțin decît naționalismul-socialist al muncitorilor germani – NDSAP – *Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei*. Să ne mai mirăm atunci de popularitatea unei Marine Le Pen în rîndurile „vestelor galbene“ franțuzești, etichetată „de dreapta“, dar plătită cu milioane de euro de către Rusia lui Putin? A doua confuzie, cel puțin la fel de răspîndită, e cea dintre „naziști“ și „fasciști“. Ce are național-socialismul cu fascismul? Cîți l-au citit pe Mussolini, nu c-ar fi fost în vreun fel un sclipitor corporatist intelectual, dar ca să știm despre ce vorbim?

Pentru că nu știm. Pentru că nu ne dăm seama că ne jucăm nu cu tancuri sau cu bombe nucleare, ci cu arme mult mai periculoase – ne jucăm cu vorbele.

„Denazificarea“ Ucrainei n-a început cu Putin. N-a început în Rusia. A început acolo unde încep cam toate, și-alea bune, și-alea rele – în Occidentul ăla pe care încă nu-l putem defini. Obama a fost (și este) etichetat de către aripa stupidă a Republicanilor americani drept „nazist“, afișat cu o mustăcioară *à la* Hitler. Nici aripa stupidă a Democraților americani nu stă mai bine atunci cînd vine vorba despre abuzarea „nazismului“, ca să nu mai vorbim despre „fascismul *à la* Trump“. Dacă e să te iei după mass-media, în America încă ne decidem dacă sîntem doar „naziști“ sau și „fasciști“. *Tertium non datur*. Îmi făcusem chiar o listă cu articole, declarații și etichetări „naziste“ și/sau „fasciste“. Am renunțat din lipsă de spațiu.

Concluzia, însă, rămîne.

Oricît de cinic ar suna, denazificarea Ucrainei a început cu nazificarea Occidentului. Mai precis, cu *joacă de-a nazismul:* X e nazist, ba nu, Y este, iar Z e cu siguranță ăl mai nazist dintre naziști! Sau fascist. *Whatever*. Toate cuvintele devin o apă și-un pămînt. Așa că toate cuvintele devin noroi. Toate cuvintele devin mocirlă. Iar cînd cuvintele se mocirlesc, gîndirea se mocirlește și ea. Iar în urma unei gîndiri mocirlite vine, inevitabil, războiul. Mocirlit, precum cel din Ucraina, precum toate războaiele, chiar și alea *„Blitzkrieg“*. Iertată-mi fie vorba proastă, dar înclin să cred că la începutul oricărui război, lăuntric sau nu, stau cuvintele.

La o primă vedere, Martin Heidegger n-a avut nimic de împărțit cu George Orwell. (Pentru cine n-a auzit de ei, Doamne-Doamne, în marea Lui bunătate, a inventat Google.) Primul a fost acuzat de nazism, al doilea de socialism *(sic!)*, chit că nici unul nu s-a potrivit „fișei postului“. Au împărtășit însă convingerea despre puterea cuvintelor. Heidegger a spus că „nu omul vorbește o limbă, ci limba îl vorbește pe om“, iar Orwell că nu doar statele totalitare, ci și cele democratice nu fac decît să-și batjocorească propriile cuvinte. Cînd Obama se întreba retoric, prin 2018, cam cît e de greu să declari răspicat că manifestanții din Charlotteville sînt naziști, în ciuda bunelor sale intenții, n-a făcut altceva decît a-i deschide larg ușa lui Putin pentru invadarea Ucrainei.

Exagerez? Dacă da, strict în scop pedagogic, cît să priceapă iapa.

Pentru că nu voi obosi să o repet: nu doar oamenii omoară cuvintele, ci și cuvintele omoară oamenii.

***Alin Fumurescu** este associate professor la Departamentul de Științe Politice al Universității din Houston, autor al cărții* Compromisul. O istorie politică și filozofică *(Humanitas, 2019).*

Mihaela SIMINA

accent pe istorie

Probabil cea mai scumpă fotografie din istorie

În 1921, un american ajunge la Paris. Se stabilește în cartierul Montparnasse. Nu întîmplător alege locul consacrat al artiștilor din capitala franceză, el însuși era un artist, fotograf și regizor de film. Suprarealist. Numele: Man Ray, născut Emmanuel Radnitzky, de origine evreu.

În scenă (și în cadru) intră cîntăreața și modelul Alice Prin, cunoscută sub porecla Kiki, de care Man Ray se îndrăgostește.

Istoria continuă simplu, frumos și cu bliț, mai exact cu o serie de fotografii pe care artistul i le face iubitei sale. Se inspiră din portretele pictorului Jean-Auguste-Dominique Ingres. Acesta, cînd nu picta, avea o altă ocupație favorită, cînta la vioară. Din această combinație, Ingres + vioară, s-a născut în limba franceză expresia *le violon d'Ingres*, care înseamnă *pasiune*, *hobby*. Și care a dat denumirea celei mai scumpe, probabil, fotografii din istorie. Adică aceasta:

O lucrare alb-negru, realizată de Man Ray în 1924, ce arată spatele gol al modelului și iubitei lui Kiki, care privește ușor spre stînga și poartă pe cap un turban. Artistul a developat fotografia și a desenat pe aceasta *f*-urile unei vioare, urmărind conturul spatelui femeii. Apoi a fotografiat iar noua realizare și a rezultat astfel una dintre capodoperele sale suprarealiste pe care a numit-o *Le violon d'Ingres*.

Interpretările asupra operei de artă a lui Ray rămîn în seama specialiștilor și, ca întotdeauna, variază, însă valoarea ei artistică este confirmată în unanimitate de aceștia și de istorie.

Cît despre valoarea concretă a lucrării, aceasta pare că va depăși recordurile înregistrate pînă în prezent de casele de licitații. Originalul *Le violon d'Ingres* al lui Man Ray va fi licitat la Christie's în luna mai a acestui an, iar estimările indică un preț de vînzare între cinci și șapte milioane de dolari.

Auziți sunetul ciocanului de licitație? Sau vioara? Mai degrabă blițul?

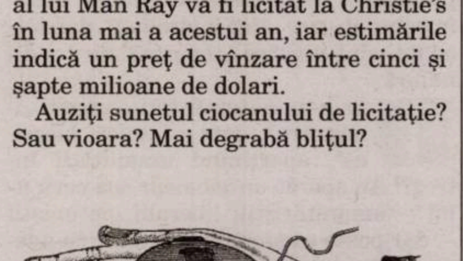

BARBURISME

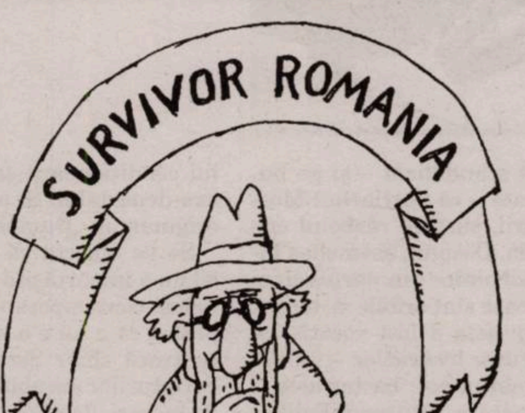

Desen de Ion BARBU

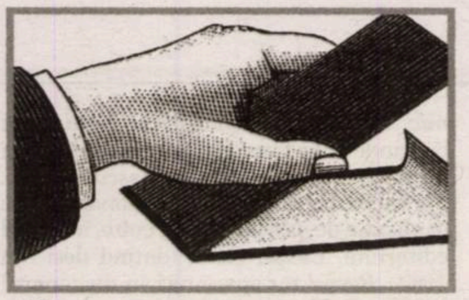

Valeriu STOICA

la **drept** vorbind

Legea iubirii

În capitolul rezervat lui Platon în *Despre viețile și doctrinele filosofilor*, Diogenes Laertios povestește ce i s-a întîmplat lui Platon în timpul uneia dintre călătoriile sale în Sicilia, probabil în anul 388 î.Hr. Dion, cumnatul înțelept al lui Dionysios cel Bătrîn, tiranul Siracuzei, i-a sugerat acestuia să-l invite pe filosof la curte. Platon ar fi fost în măsură să găsească o soluție pentru depășirea crizei financiare pe o cale, alta decît pirateria, practicată nu de puține ori de către tiran. Cînd filosoful i-a propus să reducă cheltuielile destinate vieții luxoase de la curte, sfatul a fost urmat într-un mod arbitrar, specific tiranilor. Dionysios a găsit cu cale să renunțe la cheltuielile necesare pentru oaspetele său, așa că l-a alungat de la curte; mai rău, l-a încredințat lui Pollis, emisarul Spartei, pentru a fi vîndut ca sclav la Egina. Norocul, nu doar al lui Platon, ci al întregii lumi de după el, a luat chipul lui Anniceris din Cyrene, aflat la locul potrivit, tocmai cînd Pollis era gata să-l vîndă pe filosof. Anniceris, știindu-l pe filosof, l-a răscumpărat cu 20 de mine și l-a dus la Atena spre bucuria prietenilor săi. Deși este pus uneori la îndoială, episodul relatat de Diogenes Laertios este foarte verosimil în contextul în care sînt situate faptele. Toți tiranii sînt capricioși și cruzi. „Neștirbită rămîne-n sine însăși tirania“, cum sună un vers din poemul *Vînzarea lui Platon ca sclav la Egina* de Ștefan Aug. Doinaș Apoi, chiar și pentru Platon, sclavia părea să decurgă din firea lucrurilor vremii sale. În *Legile* a crezut că este suficient ca sclavii să fie bine tratați, formulă pe cît de generală, pe atît de puțin protectivă. Nu altfel gîndea Aristotel: în *Politica* nu se sfia să declare că uneltele sînt sclavi neînsuflețiți, iar sclavii sînt unelte însuflețite. E adevărat că, așa cum va face și Thomas Jefferson peste mai mult de două milenii, Aristotel și-a eliberat sclavii prin testament.

Cînd, cîteva secole după Platon și Aristotel, s-au făcut auzite cuvintele lui Iisus: „Aceasta vă poruncesc: să vă iubiți unii pe alții“ *(Evanghelia după Ioan*, 15, 17), s-a produs un cutremur moral care a deschis un drum nou în istorie. Este adevărat că sclavia a continuat să fie recunoscută legal pînă la finele secolului al XIX-lea, iar în forme mai mult sau mai puțin disimulate există și astăzi; tiranii s-au succedat unii după alții, violența și cruzimea lor luînd forme tot mai nebunești; războaiele au devenit tot mai distrugătoare, iar astăzi există mijloace pentru a curma viața pe Pămînt. Dar, din momentul în care au fost rostite cuvintele „Aceasta vă poruncesc: să vă iubiți unii pe alții“, a început o mișcare tot mai puternică și mai cuprinzătoare de regîndire a temeiurilor morale, politice și juridice ale cetății. Legea iubirii este și puntea prin care creștinismul se raportează la transcendență, și deschiderea spre orizontul universalității mundane, dincolo de granițele dintre religii și culturi regionale. Tocmai această deschidere a făcut și face posibilă dimensiunea seculară a Legii iubirii, îndemnînd la regîndirea neobosită a scării valorilor și a setului de principii care au ca scop diminuarea violenței fizice și morale în comunitate, restrîngerea oricăror forme de dominație și de îngrădire a libertății, schimbarea sensului de funcționare a puterii individuale și a celei instituționale, prin înlocuirea caracterului lor distrugător cu o funcție de slujire și protecție. De peste patru secole, gîndirea și practica politice moderne au căutat, au descoperit, au experimentat și au rafinat structurile instituționale, naționale și internaționale, menite să păstreze și să asigure acest nou sens de funcționare a tuturor formelor de putere, mai ales a puterii acumulate la nivelul statelor, iar mai recent la nivelul companiilor multinaționale. Adoptarea acestor structuri instituționale nu este însă nici un exercițiu de mimetism, nici unul de obediență pasageră, ci dobîndește consistență și coerență numai prin internalizarea valorilor și principiilor care le fundamentează.

Sclavia părea să decurgă din firea lucrurilor vremii sale.

Dacă inaderența intelectuală, rezistența culturală și fundamentalismele religioase pot explica, fără să justifice, refuzul acestor valori, principii și structuri instituționale în țări necreștine, sînt de neînțeles și inacceptabile ostilitatea ideologică și agresivitatea brutală cu care sînt întîmpinate de sute de ani într-o țară care se pretinde a fi creștină. Cînd această pretenție este însă însoțită de trufia de a fi a treia romă (prin multiplicare substantivele proprii își pierd substanța), iar un așa-zis patriarh (al cărui nume nu mai trebuie să fie rostit) binecuvîntează arme nimicitoare de oameni nevinovați, de femei și copii, de locuințe, spitale și teatre, devin mai mult decît evidente încălcarea grosolană a Legii iubirii și opacitatea totală față de legătura ombilicală dintre aceasta și tradiția libertății. Legea iubirii și libertatea se nutresc reciproc. Cine neagă libertatea pentru el și pentru alții neagă și Legea iubirii.

Dincolo de apartenențele religioase, culturale și comunitare, Legea iubirii este puntea care unește și îmbogățește toți oamenii, de oriunde și de oricînd. Nu este o aspirație utopică, ci temeiul ontologic al persoanei, al valorilor și al principiilor care o exprimă și o apără. Acest adevăr dezvăluit de Iisus prin cuvintele „Aceasta vă poruncesc: să vă iubiți unii pe alții“ nu a fost mărturisit de nimeni mai limpede și mai profund decît de Sfîntul Pavel în Epistola I către Corinteni (13, 1-3): „De-aș grăi în limbile oamenilor și ale îngerilor, dar dacă n-am iubire făcutu-m-am aramă sunătoare și chimval zăngănitor. Și de-aș avea darul profeției și de-aș cunoaște toate tainele și toată știința și de-aș avea credința toată să pot muta și munții, dar dacă n-am iubire nimic nu sînt. Și toate averile mele de le-aș împărți și trupul meu de mi l-aș da să-l ardă, dar dacă n-am iubire, nimic nu-mi folosește“. Legea iubirii este candela așezată la răscrucea vînturilor istoriei care nu se va stinge cît timp vor exista ființe cu suflet și rațiune în Univers.

***Valeriu Stoica** este avocat și profesor de drept civil la Facultatea de Drept a Universității din București.*

■ ■ ■

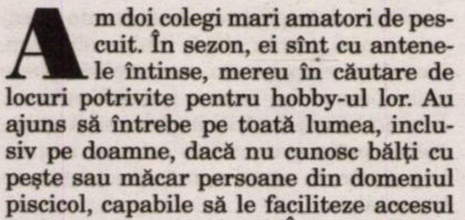

Codrin Liviu CUȚITARU

prezentul discontinuu

Pescărești

Am doi colegi mari amatori de pescuit. În sezon, ei sînt cu antenele întinse, mereu în căutare de locuri potrivite pentru hobby-ul lor. Au ajuns să întrebe pe toată lumea, inclusiv pe doamne, dacă nu cunosc bălți cu pește sau măcar persoane din domeniul piscicol, capabile să le faciliteze accesul în diverse zone de profil. Într-o dimineață, tot interogînd în dreapta și în stînga, un noroc curat pescăresc dădu peste împricinați. Secretara-șefă de la o facultate înrudită cu aceea de unde proveneau amicii mei mărturisi deschis că satul ei natal era înțesat cu iazuri bogate în dihănii subacvatice și că, pe baza aprobării primarului localității, oricine își putea întinde în ele lansetele cît ar fi fost ziua de lungă. „Iar primarul este unchiul meu!“, adăugă doamna în cauză, cu un surîs plin de subînțelesuri, către cei doi profesori cărora ochii le sticleau deja ca niște faruri în noapte, pe o mare zvîrcolită de furtună.

„Și puteți vorbi cu dumnealui?“, se interesară urmașii postmoderni ai Apostolului Petru aproape într-un glas. „Desigur! Numai să-mi spuneți ziua și ora cînd doriți să mergeți! Unchiul o să vă aștepte în fața primăriei din Mărcăuți. Numele lui e Nache Popache...“ Doamna făcu o pauză ușor stingherită, apoi continuă: „Știți, tatăl său și al lui taică-meu, bunicul mai precis, avea un prenume ciudat – Enăcache. Dacă îl veți combina cu apelativul familial, veți obține imediat o imagine terifiantă – Enăcache Popache. Amărîtul de Enăcache l-a urît din suflet, toată viața, pentru această glumă (de fapt, fie vorba între noi, pentru această oroare) onomastică, pe taică-său, adică pe străbunicul meu, și s-a răzbunat pe propriii copii, numindu-i în fel și chip. Lu' unchiu-meu, vă spuneam, i-a zis Nache, lu' tata Bobîrnache, la un alt frate Mielache și la o soră de-a lor – da, admit, devine greu de crezut că ăsta ar putea fi nume de femeie, dar nu mint deloc, sînt o persoană serioasă! – Monache. Vă dați seama, toate numele rimau, grotesc, cu Popache!“.

„Totuși, copiii lui Enăcache“ – își reluă secretara perorația după o scurtă întrerupere de respirație – „s-au revoltat, la rîndul lor, și și-au schimbat toți, la majorat, actele de identitate (mă rog, minus unchiul Nache care, de altfel, a și rămas în sat și a moștenit averea lui Enăcache Popache, iar azi, iată, a ajuns ditamai primarul!). De nervoși ce erau și-au luat nume celebre. Tata a hotărît că, de atunci înainte, îl va chema Eminescu. Mihai Eminescu. (Eminescu m-am numit ca domnișoară.) Toată lumea l-a respectat în secția de oțelărie (datorită numelui), cît a lucrat, pe vremea lui Ceaușescu! A fost, vă rog să nu negați, altceva decît Bobîrnache Popache, invenția malefică a revanșardului Enăcache Popache! Pe de altă parte, mătușa Monache Popache a decis să-și ia numele de Veronica. Veronica Micle, mai exact. Ea, săraca, a întîmpinat greutăți cu noua identitate, deoarece șeful atelierului de croitorie unde se angajase se numea, pe bune, Titu Maiorescu și o persecuta necruțător: cică l-ar fi concurat în ochii subalternilor! Unchiul Mielache Popache s-a transformat în Ion Luca Caragiale. Ei, el era un mare Don Juan. Nenumărate cucoane din mahala suspinau după dumnealui.“

„Acum“, adăugă volubila doamnă, „corect este, domnilor profesori, să vă spun că și rudele mamei excelau în nume bizare, nume cu *escu*, e drept, nume așadar pur românești, dar nemaipomenit de stranii: Doctorescu, Mortescu, Hoțescu, Mierlescu, Popîndescu, Văcescu, Porcescu...“ Într-un tîrziu, plecară amîndoi buimaci, dar fericiți că la orizont se profila o nouă partidă de pescuit. Peste cîteva zile, la ivirea zorilor, eroii noștri stăteau disciplinați, ținîndu-și lansetele în spate, lîngă poarta primăriei din Mărcăuții din Vale, în așteptarea primarului. Deodată, cel mai vîrstnic dintre ei, cu un barbișon distins, maiorescian, întrebă precipitat: „Ioane, tu îți mai amintești cum îl chema pe nenorocitul ăla de primar?“. „Habar n-am! Bobîrnac, Mielul, Cîrnățescu ori ceva... Da' îi spunem *dom' primar* și gata!“ „Ei, nu merge așa, trebuie să fim mai familiari cu el, să ne împrietenim și, după aia, venim aici cînd dorim. Să-i zicem *Nea!* Dar *Nea* și mai cum? *Nea* Mortache, *Nea* Doctorache, *Nea* Matache? Stai, uite că îl întreb pe moșul ăla care vine pe cărare.“ Într-adevăr, de clădire se apropia un bătrînel destul de sprinten (pentru ora matinală a idilicului tablou): „Moșule“, strigă maiorescianul, „cum îl cheamă pe primarul vostru de-aicea?“ „Bulache, Căcache ceva...“, adăugă universitarul rîzînd. Bătrînul începu să alerge către ei cumva amenințător. Dintr-o mișcare, sări în fața lor, zbierînd de mama focului: „Eu sînt primarul, mamelucule! Și mă cheamă Popache, nu Bulache!“. Profesorii o zbughiră, fără comentarii, observînd că personajul își agită brațele în direcția lor. Nea Popache-Primarul înșfăcă o piatră de pe uliță și o aruncă înspre bravii pescari: „Și *moș* să-i zici lu' mă-ta, nu mie, băi bărbosule de la oraș ce ești!“.

***Codrin Liviu Cuțitaru** este profesor la Facultatea de Litere a Universității din Iași. Cea mai recentă carte publicată:* Omul multiplu, *Editura Junimea, 2021.*

■ ■ ■

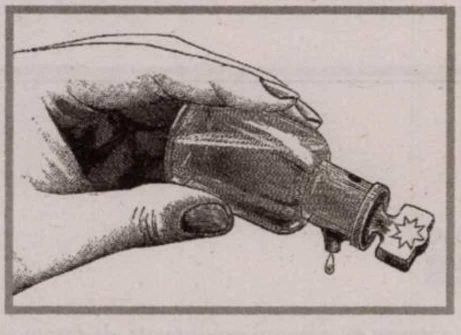

Rodica ZAFIU

cuvinte **nepotrivite**

Resbel

Cuvîntul *resbel* era extrem de răspîndit în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, fiind prezent, cum observa Iacob Negruzzi, în terminologia oficială – *Ministerul de Resbel, Resbelul de la 1877* – în presă, în adunările politice și chiar în conversațiile obișnuite. Forma a ieșit totuși din uz, în secolul al XX-lea. Dicționarele actuale cuprind cuvîntul însoțindu-l cu indicația „învechit“ și preferînd în general ortografia *răzbel*, considerată de unii lexicografi mai apropiată de pronunțarea sa reală; ultima ediție a DOOM (2021) recomandă, cu mai mare îndreptățire, varianta *rezbel.*

Resbel (sau *rezbel)* este unul dintre exemplele, nu foarte numeroase, de „reromanizare“ a vocabularului românesc prin apropiere a unei forme de origine nelatină de forma unui cuvînt latin cu același sens. Vechiul *război*, de origine sud-slavă, prezent în cele mai vechi texte românești, a fost contaminat, cu intenție, cu latinescul *bellum*. În treacăt fie zis, cuvîntul slav a suferit o schimbare semantică în interiorul limbii române, prin atenuarea trăsăturilor negative ale etimonului. În cartea sa din 1887, *Încercare asupra semasiologiei limbei române,* Lazăr Șăineanu ilustra prin cuvintele *războinic* și *război* fenomenul de „înnobilare“ semantică: „în paleoslavică cuvîntul [*războinic*] însemnează «ucigaș, tîlhar» (...), precum *război* nu-i alta decît «hoție, măcel»“ (p. 200).

Iacob Negruzzi, în *Scrisoarea* I *(Scrieri*, vol. I, 1893), începe prin a se întreba, cu indignare retorică: „Cine o fi fost cel întîi care o fi zis *resbel* în loc de *resboi*, *elev* în loc de *școlar*, *savant* în loc de *învățat*, *moravuri* în loc de *năravuri* și care să fi fost cauzele pentru care s-au introdus aceste schimbări?“ (p. 397). Tot el dă și răspunsul: „Acei cîțiva profesori cari voiau cu orice chip să ne latinizeze limba (...) ar fi dorit desigur ca în loc de *război* să se zică *bel*, fără silaba *res* la început (...). Însă, temîndu-se poate că publicul nu va primi *belul* fără strigăte de protestare, novatorii au întrebuințat viclenia: ei au latinizat silaba din urmă a cuvîntului și au lăsat slavonă silaba întîia“ (p. 398). Procedeul purist seamănă foarte bine cu ideea ingenioasă a alfabetului de tranziție, care recurgea, printre altele, la litere hibride, în care se integrau trăsături ale slovelor chirilice corespunzătoare. Ideea că astfel inovațiile vor fi acceptate mai ușor și publicul va fi obișnuit în mod treptat cu schimbarea nu era lipsită de sens. Mai puternică și mai eficientă a fost totuși cealaltă strategie de relatinizare – prin modelarea împrumuturilor lexicale culte astfel încît să se apropie de cuvintele vechi (moștenite din latină).

Forma *resbel* a fost ironizată de Alecsandri, care o includea în *Dicționarul grotesc* publicat în *Convorbiri literare* în 1869, acuzînd „botezul pedanților“ și jucîndu-se, la limita tabuului lingvistic, cu posibilele sale derivate – *resbelnic* („războinic“) și *a resbeli:* „Ostașii vechi se războiau ca niște lei. Ce vor face ostașii noștri, pedanticește vorbind?“; „modernii *resbelnici*, conduși la *resbel* pentru *a să...*“. Iacob Negruzzi s-a manifestat și mai vehement împotriva cuvîntului, considerat *ciudat, bastard*, *schimonosit*. Unele dintre argumentele sale ilustrează caracterul profund subiectiv al părerilor despre limbă: „zicînd *resbel* în loc de *război* limba noastră are încă neajunsul de a schimba o zicere puternică și bărbătească cu alta slabă și muieratică“ (p. 409); *resbelic* și a *resbeli* ar fi fost „ziceri deșănțate“, care provoacă rîsul oricui. În *Scrisoarea* a II-a, autorul lansează sloganul „Război *Resbelului!*“ (p. 414).

Nu este cu totul clar cine anume a inventat forma *resbel,* dar putem constata apariția ei sistematică la Heliade Rădulescu și la colaboratorii săi (ceea ce confirmă înrudirea cu strategia alfabetului de tranziție). *Dicționarul limbii române*, Litera R, volum apărut în 1975, indică o primă atestare a formei în *Dictionarium Valachico-Latinum* al lui Samuel Micu-Klein, manuscris terminat în 1801; atestarea a fost preluată și de *Micul dicționar academic*. De fapt, dicționarul lui Micu-Klein cuprinde doar formele *război, răsmiriță și harț(ă)*, echivalate prin latinescul *bellum*. Forma *răsbel* este doar menționată într-o explicație despre formațiile culte, în textul editorului, László Gáldi (datînd deci din 1944). *Resbel* nu apare nici în dicționarul lui Ioan Bobb, din 1822-1823 (unde se sugerează înlocuirea lui *război,* cuvînt de origine nelatină, cu *bătaie* și *bătălie),* nici în Lexiconul de la Buda, din 1825.

Paradoxal, cuvîntul a fost criticat din mai multe direcții: de tradiționaliștii curentului național-popular și de junimiști, dar și de unii puriști latinizanți, pentru care reprezenta doar un compromis ridicol. Laurian și Massim, în dicționarul lor academic din 1871-1876, resping de-a valma (în *Glosarul* publicat separat) formele *rezboi*, *rezboitoriu, răsboire, răsboinic* – dar și *resbel*, *resbelnic*, *resbelat, resbelare*, descrise ca „forme parte hibride, parte barbare, cari nu cîștigă nimica prin duplicarea literei *l* – *resbellu, resbellare, resbellatoriu, resbellatu* –, ci merită completă reprobațiune“; „cercarea făcută de unii de a suple slavismii prin *resbellu, resbellicu, resbellire, resbellitoriu, resbellitu* nu fu fericită“. Singurele forme recomandate sînt *bellu*, *bellare, belligerare, bellante, belligerante, bellatoriu, bellatu* etc. Despre *războire, războinic, războitoriu, războit* se spune că „din fericire, au perit cu totul din limba română“.

Timpul nu a dat deplină dreptate nimănui: Laurian și Massim greșeau crezînd că *războinic* a ieșit din limbă, tot așa cum Iacob Negruzzi greșea indignîndu-se, cum am văzut, de inutilitatea unor cuvinte ca *elev* sau *savant*.

■ ■ ■

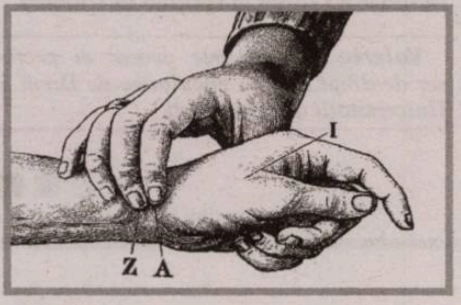

Horia CORCHEȘ

prof, viața mea

Putem să ne îngăduim și sentimentalisme

Întotdeauna mi s-a părut că basmele sînt niște narațiuni extraordinare, fundamentale, care ne învață să trăim. Pentru mine, *Povestea lui Harap-Alb* a lui Creangă este basmul suprem. Mă fascinează, de fiecare dată cînd îl recitesc cu elevii, potențialul lui educativ, cu multiple deschideri, valoarea pedagogică pe care o are. Desigur, toată lumea știe că este acolo o inițiere, o poveste a formării unui caracter, care evoluează de la statutul de tînăr neexperimentat, cu potențial însă, la cel de adult cu competențe de lider. Cel mai mult cred că îmi plac episoadele de început, în care se pune în valoare capacitatea tatălui în istoria formării fiului. Deși nu îl însoțește ulterior pe drumul inițierii, în mod evident el deține niște capacități pedagogice extraordinare. Știe cum și ce să spună, cum și ce întrebări să formuleze pentru a motiva, pentru a determina, pentru a sprijini. Printre cele mai interesante mi se pare a fi momentul în care, după ce fiii cei mari au eșuat în proba trecerii podului unde el îi aștepta îmbrăcat în blană de urs, fiul cel mic vine și el să ceară aprobarea de a încerca. Între timp, acest fiu avusese întîlnirea cu bătrîna Duminică, aceasta oferindu-i o serie de sfaturi necesare. Nu intru în alte detalii despre acea întîlnire, plină și ea de miez, în care se văd slăbiciunile fiului, care vor trebui ajustate în procesul formării. Dar mă opresc puțin la episodul în care vine fiul la tată. La o lectură atentă, se poate deduce că tatăl își cunoștea bine copiii. El îi crescuse pînă la acea vîrstă a debutului în viața de adulți și ca atare este destul de credibil că știa potențialul fiecăruia. Știa că cei mari nu sînt „vrednici“, așa cum cere fratele său, Împăratul Verde. Și știa că cel mic poate fi „vrednic“. Cînd acesta vine să îi ceară să-l lase și pe el să încerce, el se pune sub semnul norocului: „Dă-mi voie ca să mă duc și eu pe urma fraților mei, nu de alta, dar ca să-mi încerc norocul. Și ori oi putea izbuti, ori nu, dar îți făgăduiesc dinainte că, odată pornit din casa d-tale, înapoi nu m-oi mai întoarce, să știu bine că m-oi întîlni și cu moartea în cale“. Cei doi fii mai mari, eșuînd, se întorc la casa tatălui, care îi primește. Pe cel mic însă îl avertizează: „Lucru negîndit, dragul tatei, să aud așa vorbe tocmai din gura ta, zise craiul. [...] Însă, dacă vrei și vrei numaidecît să te duci, eu nu te opresc, dar mi-i nu cumva să te întîlnești cu scîrba în drum și să dai și tu cinstea pe rușine, c-apoi atunci curat îți spun că nu mai ai ce căuta la casa mea“. Care este lucrul negîndit și de ce pe fiul cel mic nu este dispus să îl primească înapoi, așa cum i-a primit pe cei mari? Aș zice că lucrul negîndit este faptul că acest fiu se situează sub semnul norocului: tatăl știe că el deține toate calitățile, că are potențialul necesar, că poate reuși prin sine. Și de aceea nici nu este dispus să îl primească dacă eșuează. Pe cei mari îi știa fără potențial, nu se poate supăra pe ei că nu au reușit. Se aștepta ca ei să eșueze. Corecția adusă fiului cel mic este subtilă, îl scoate de pe traiectoria întîmplătorului și îl fixează în orizontul potențialului său. Îl obligă să ia în considerare dezvoltarea personală, pornind de la potențialul deținut.

M-am lungit cu vorba. Basmele nu au murit în trecutul cultural ancestral al umanității. Ele continuă să se regenereze ca narațiuni în felurite formule artistice și în zilele noastre, păstrîndu-și același potențial formativ. Zilele acestea, fiind și puțin timp de relaxre, m-a prins un serial din care am înghițit o grămadă de episoade: *Doctorul cel bun*, pe Netflix. Este, pînă la urmă, tot un fel de basm, într-o cheie contemporană și cu veșminte moderne. În același timp, are ceva telenovelistic, nefiind un serial de mare subtilitate artistică. Desigur, bifează cam toate cerințele contemporaneității privitoare la egalitate, incluziune, diversitate, toleranță etc., uneori chiar într-o manieră prea simplistă sau clișeistă. Are destul tezism. Dar eu am ales să mă uit la el într-o cheie mai puțin ideologică și să mă las furat de partea de simplitate, de ingenuitate a poveștii. Într-un spital universitar, este angajat la secția de chirurgie un medic rezident cu autism. Personajul, excelent jucat de Freddie Highmore, deține un talent excepțional în domeniu, găsind adesea soluții medicale pe care îndrumătorii lui, medici cu experiență și cu notorietate, nu le văd. Serialul poate fi văzut în cheia aceasta a mentoratului, a formării, nu doar cu focus pe personajul principal, ci și pe ceilalți rezidenți. Este acolo un proces al inițierii continuu, formare profesională și de viață în același timp. Dr. Shaun Murphy, medicul autist, este un fel de fiu mic, aruncat în arena formării de cel care îl crescuse, neurochirurgul Aaron Glassman.

Pedagogia ne învață că există trei factori determinanți în formarea personalității: ereditatea, mediul și educația. Dacă factorul ereditar este complet aleatoriu, ceilalți doi factori sînt controlabili și pot contribui semnificativ la ameliorarea celui dintîi, dacă acesta are o încărcătură oarecum nefavorabilă. Asta se întîmplă cu Shaun care, în ciuda eredității nefavorabile, reușește să-și atingă potențialul maxim prin educație și prin situare într-un mediu favorabil. Este multă candoare în acest personaj, de care te atașezi. Este multă candoare în întregul serial, în care pînă la urmă binele învinge aproape de fiecare dată. Aș putea face o colecție de replici sau de secvențe în care mesajul despre viață, iubire, altruism, încredere, empatie etc. este explicit, poate chiar prea dulce pentru gusturi rafinate. Dar un basm, dacă îți îngădui să-ți abandonezi puțin standardele estetice, își poate permite, la urma urmei, să aibă și sentimentalism.

Din perspectivă educațională, ceea ce se poate vedea în acest serial este pe de o parte această influență decisivă a educației în privința ameliorării unor neajunsuri ereditare, dar pe de altă parte și importanța instituției mentoratului în formarea profesională și chiar umană. Rezidenții aflați în permanență alături de îndrumătorii lor, într-un proces complex de observare, de responsabilizare, de schimb reciproc. Mi-a trecut prin minte că instituția aceasta a rezidențiatului, așa cum funcționează ea în sistemul medical, ar putea oferi destule exemple de preluat și în sistemul educațional, pentru profesorii tineri, debutanți.

Desigur, *Doctorul cel bun* este un basm și operează la nivel ficțional într-o zonă a idealului, a utopicului poate. Dar de ce să nu luăm din basme ceea ce poate fi luat, pentru a aplica, atît cît se poate, în viața noastră reală?

■ ■ ■

Robert SKIDELSKY

împotriva **curentului**

Falsa promisiune a păcii democratice

Prin persuasiune, discursuri mobilizatoare, procese legale, presiune economică și uneori forță militară, politica externă americană afirmă viziunea SUA despre modul în care ar trebui condusă lumea. Doar două țări din istoria recentă au avut astfel de ambiții de a transforma lumea: Marea Britanie și SUA. În ultimii 150 de ani, acestea sînt singurele țări a căror putere – *hard* și *soft,* oficială și neoficială – s-a extins în toate colțurile lumii, permițîndu-le să aspire în mod plauzibil la mantia Romei.

Woodrow Wilson

Atunci cînd SUA au moștenit poziția globală a Marii Britanii după 1945, ele au moștenit totodată și sentimentul britanic al responsabilității față de viitorul ordinii internaționale. Îmbrățișînd acest rol, America a devenit un apostol al democrației. Un obiectiv central al politicii externe americane în urma căderii comunismului a fost susținerea răspîndirii democrației – uneori, prin schimbări de regim, dacă s-a considerat necesar.

De fapt, această strategie provine din perioada în care Woodrow Wilson era președintele SUA. După cum scrie istoricul Nicholas Mulder în *The Economic Weapon: The Rise of Sanctions as a Tool of Modern War (Arma economică: evoluția sancțiunilor ca instrument al războiului modern),* „Wilson a fost primul om de stat care a folosit ca instrument al democratizării arma economică. Astfel, el a adăugat obiectivului politic extern [...] pe care îl urmăreau adepții europeni ai sancțiunilor: pacea între state, o logică politică internă – răspîndirea democrației“. Cu implicația că, atunci cînd se ivește ocazia, ar trebui folosite măsuri militare și non-militare pentru a răsturna regimurile „maligne“.

Dacă democrația ar înlocui dictatura pretutindeni, pacea mondială s-ar instala în mod automat.

Potrivit teoriei păcii democratice, democrațiile nu pornesc războaie, doar dictaturile o fac. O lume pe de-a întregul democratică ar fi, prin urmare, o lume fără război. Această speranță s-a ivit în anii 1990. Odată cu sfîrșitul comunismului, lumea se aștepta – după cum scria Francis Fukuyama în faimosul său articolul din 1989 „Sfîrșitul istoriei?“ – ca cele mai importante părți ale lumii să devină democratice.

S-a presupus că supremația SUA va impune democrația ca normă politică universală. Dar Rusia și China, cele mai însemnate state comuniste din epoca Războiului Rece, nu au adoptat-o și nici multe alte centre mondiale de afaceri, cu precădere din Orientul Mijlociu. Prin urmare, Fukuyama a admis de curînd că, în cazul în care Rusia și China s-ar alia, „vom trăi cu adevărat într-o lume dominată de aceste puteri non-democratice [...], ceea ce chiar ar însemna sfîrșitul istoriei“.

Argumentul potrivit căruia democrația este în mod inerent „pașnică“, iar dictatura sau autocrația este „războinică“, e atrăgător într-un mod intuitiv. Și nu respinge faptul că statele își urmăresc propriile interese, dar presupune că interesele statelor democratice vor reflecta valori comune precum drepturile omului, și că aceste interese vor fi urmărite într-un mod mai puțin belicos (întrucît procesele democratice presupun negocierea conflictelor). Guvernele democratice răspund în fața cetățenilor lor, iar aceștia își doresc pacea, nu războiul.

Prin contrast, în această viziune, conducătorii și elitele dictaturilor sînt nelegitimi și, ca atare, nesiguri, ceea ce îi determină să încerce să obțină sprijinul popular stîrnind animozități față de străini. Dacă democrația ar înlocui dictatura pretutindeni, pacea mondială s-ar instala în mod automat.

Această credință se bazează pe două ipoteze care au fost extrem de influente în teoria relațiilor internaționale, deși sînt slab fondate – atît teoretic, cît și empiric. Prima este noțiunea potrivit căreia comportamentul extern al unui stat e determinat de constituția sa internă – o concepție care ignoră influența pe care sistemul internațional o poate avea asupra politicii interne a unei țări. După cum argumenta politologul american Kenneth N. Waltz în cartea sa din 1979 *The Theory of International Politics (Teoria politicii internaționale),* „anarhia internațională condiționează comportamentul statelor“ în mai mare măsură decît „comportamentul statelor creează anarhie internațională“.

Perspectiva „teoriei sistemelor globale“ a lui Waltz e cu precădere utilă în epoca globalizării. Trebuie să privim structura sistemului internațional pentru a „prezice“ modul în care statele individuale se vor comporta, indiferent de constituția lor internă. „Dacă fiecare stat, stabil fiind, urmărește doar propria securitate, fără să-și pună problema vecinilor săi, toate statele vor avea parte, cu toate acestea, de insecuritate“ – observa el – „deoarece mijloacele prin care un stat își asigură securitatea sînt, prin simpla lor existență, mijloacele prin care alte state sînt amenințate.“

Waltz a oferit un antidot solid pentru presupoziția facilă potrivit căreia deprinderile democratice sînt cu ușurință transferabile dintr-un loc într-altul. El propune reducerea insecurității globale, în locul efortului de a răspîndi democrația.

Deși există, fără îndoială, o anumită corelație între instituțiile democratice și deprinderile pașnice, sensul cauzalității e, aici, discutabil. Democrația este oare cea care a adus pacea în Europa după 1945? Sau umbrela nucleară americană, stabilirea granițelor de către învingători și creșterea economică finanțată prin planul Marshall sînt factorii care au făcut posibil ca Europa non-comunistă să accepte democrația ca pe o normă politică? Politologul Mark E. Pietrzyk susține că „numai statele aflate în relativă siguranță – politic, militar și economic – își pot permite să aibă societăți libere, pluraliste; în absența acestei securități, e mai probabil ca statele să adopte și să mențină – sau să revină la structuri de autoritate centralizate, coercitive“.

A doua ipoteză e că democrația e forma *naturală* de stat, pe care oamenii de pretutindeni ar adopta-o spontan, dacă li s-ar permite. Această ipoteză dubioasă face ca o schimbare de regim să pară facilă, întrucît puterile sancționatoare se pot bizui pe sprijinul entuziast al celor a căror libertate a fost îngrădită și ale căror drepturi au fost călcate în picioare.

Făcînd comparații superficiale între Germania și Japonia de după război, apostolii democratizării subestimează grandios dificultățile instalării democrației în societățile cărora le lipsesc tradițiile constituționale occidentale. Rezultatul dibăciei lor se pot vedea în Irak, Afganistan, Libia, Siria și în multe țări africane.

Teoria democratică a păcii e, înainte de toate, leneșă. Ea oferă o explicație facilă a comportamentului „războinic“, fără să țină cont de amplasamentul și de istoria statelor implicate. Această superficialitate duce la un exces de încredere, exprimat prin credința că pentru a vindeca o dictatură de regretabilele ei beteșuguri e suficientă o doză rapidă de sancțiuni economice sau de bombardamente.

Pe scurt, ideea că democrația e „portabilă“ duce la o subestimare crasă a costurilor militare, economice și umanitare ale efortului de a răspîndi democrația în regiunile turbulente ale lumii. Pentru acest mod de a gîndi, Occidentul a plătit un preț colosal – și s-ar putea ca, în curînd, să-l plătească din nou.

***Robert Skidelsky,** membru al Camerei Lorzilor a Marii Britanii și profesor emerit de Economie politică la Universitatea Warwick, a fost director neexecutiv al companiei petroliere private rusești PJSC Russneft, din 2016 pînă în 2021.*

© Project Syndicate, 2022
www.project-syndicate.org

traducere de Matei PLEȘU

■ ■ ■

Radu NAUM

un sport la Răsărit

La 55 de ani, Mike Tyson continuă să-i bată pe toți cei care-l enervează?

Orice golan a visat măcar o dată în viață să ia bătaie de la Tyson. Trofeu mai mare în gașcă greu găsești. Tyson e ca regele junglei sau al cartierului, șmecherii se iau de el pentru a-și face rost de un pumn și un strop de faimă. Visul adevărat e că l-ar putea chiar pune la podea pe bătăușul fost boxer. Într-o zi se va întîmpla și asta. Dar n-a fost ziua în care numitul Melvin George Townsend s-a nimerit în scaunul din spatele lui Tyson într-un avion. Tînărul era, la drept vorbind, un client în așteptarea caftelii. Deja condamnat de două ori pentru (se spune) fraudă, furt calificat, jaf etc., Townsend tocmai ieșise la lumină după 15 luni de stat prin locuri umbroase. Bun prilej pentru a-și exersa mîna, la figurat, și fața, la propriu. Faza e clasică. Excitat de apropierea de „blîndul“ Mike, s-a tot dat pe lîngă celebrul pasager (în timp ce un amic îl filma, firește) pînă cînd acesta, enervat de întreaga punere în scenă, l-a somat să înceteze. Ei bine, cînd un fost campion mondial al mai multor versiuni, poreclit și „Cel mai rău om de pe planetă“, îți spune să te potolești într-un spațiu în care nu poți scăpa cu fuga, ori o faci, ori o iei. Tyson, care e, altfel, binișor dus cu pluta, a făcut atîtea tîmpenii în viața lui, de la închisoare pentru viol pînă la mușcat din urechea adversarului în ring, încît nu-i mai pasă de una în plus. Așa că i-a îndesat degrabă cîțiva pumni. Toată lumea a fost fericită. Tînărul zurliu a scăpat doar cu cîteva urme repede expuse filmării spre gloria veșnică, Mike s-a răcorit, iar noi avem despre ce bîrfi. Aleluia! Nimeni n-are aripi de înger și nici coarne de drac în povestea asta. Cinstit vorbind, în adîncul sufletului nostru negru am fi vrut să beneficiem de vînjoasa companie a unui Tyson atunci cînd unii certați cu bunul-simț își apropriază locul acela îngust al unui avion poluîndu-l fonic, comportamental sau odorant. Ca atunci cînd mai mulți juni ai naționalei de fotbal tineret a României au pus pe jar călătorii unui zbor prin glume de subsol, ori cînd un antrenor de handbal bine înmiresmat, așezat pe un loc în spatele meu, se deda la bancuri fizice. Puțin a lipsit să acționez ca Mike. Ceea ce, cunoscîndu-mă, e greu de imaginat. Dar momentul de dorință maximă a unei acțiuni punitive s-a întîmplat într-un avion de München cu escală la Sibiu. O doamnă bine s-a urcat și, imediat după decolare, am simțit undele olfactive ale unui aliment strămoșesc. N-am vrut să cred că era ceea ce era, așa că m-am întors încet, ca în filme, și – da, da! – doamna își ungea tacticos zacuscă pe o felie de pîine, dintr-un borcan dosit în poșetă. Unde ești tu, Tyson Doamne? Doar ca să te fi întors și să rînjești la ea cu tot aurul din gură. Atît.

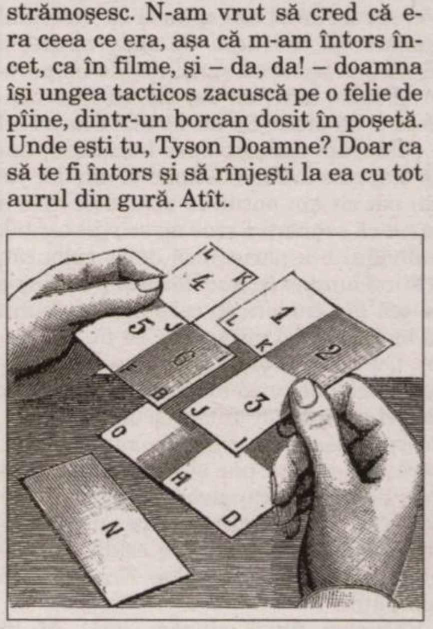

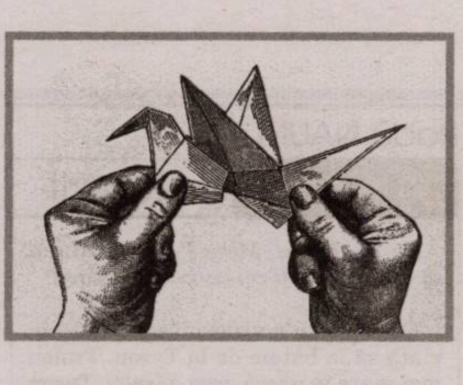

Andrei MANOLESCU

libertatea de impresie

O poveste incredibil de adevărată

Vă spun o poveste pe care n-am îndrăznit s-o scriu pînă astăzi dintr-un motiv mai puțin obișnuit. Există unele întîmplări reale care pot părea exagerate și sînt greu de crezut. Cazuri în care realitatea bate ficțiunea și care, din acest motiv, pot părea pur și simplu scornite. Ele sînt și foarte greu de descris pe măsura realității. Lucrurile s-au petrecut totuși aievea și s-au înregistrat în memoria mea cu acuitatea cu care se întipăresc situațiile total ieșite din comun.

Groaza

Era primăvară ca acum, într-o noapte de pe la mijlocul anilor '80, la ceasul acela la care orice tulburare a liniștii și a deplinătății somnului nu poate fi decît ceva alarmant. M-am trezit brusc dintr-un motiv necunoscut. Ceva era în neregulă. Trupul și mintea mea au intrat automat într-un soi de alertă cu totul neobișnuită. N-a existat nici cel mai mic interval de dezmeticire. Într-o fracțiune de secundă eram treaz de-a binelea, cu instinctul de a lua o poziție de apărare, fie ea și pe sub plapumă. Mi-am strîns ușor genunchii și pumnii, simțind și că ar fi bine să nu mă dau de gol că m-am trezit. Degeaba mă chinuiam să disting ceva, fiindcă în jur era o beznă de nepătruns (pe vremea aceea nici felinarele stradale nu erau aprinse, așa că nu răzbătea nici o rază de lumină de nicăieri). Deși nedefinit, pericolul era foarte apropiat. Era ca într-una din povestirile negre ale lui Edgar Allan Poe. Văzul nu părea să-mi poată fi de vreun ajutor, dar auzul încordat a detectat o ușoară respirație străină în camera în care mă culcasem singur. Era ca o părere și mă întrebam dacă nu cumva e doar în închipuirea mea, cînd am auzit și apăsarea grea a unui pas pe parchet. Au urmat un altul și un altul. La nici doi metri de mine se contura o prezență. În apartament mai erau mama și bunica, fiecare dormind în altă cameră, dar nici una dintre ele nu avea o asemenea călcătură. Numai un bărbat putea să pășească astfel. Pericolul abstract căpătase deja forma unui intrus, dar încă nu reușeam să văd ceva. Auzul îmi spunea că individul ajunsese pe hol, acolo de unde venise, și că a atins bicicleta sprijinită de un perete. „Foarte bine, mi-am zis, să fure bicicleta și să plece. Să nu-l văd." Dar nu, el a pășit mai departe spre bucătărie, unde a aprins lumina. Atunci m-am dat jos din pat cît am putut de ușor, deși mi s-a părut că somiera a scos un scîrțîit teribil. Individul n-a părut însă deloc tulburat. A stins lumina în bucătărie și a aprins-o pe cea din camera în care dormea bunica mea. În mod miraculos, ea nu s-a trezit. Cu acea lumină aprinsă, eu am putut vedea imaginea individului din spate, reflectată într-un dulap lăcuit de pe hol. Se sprijinea cu o mînă de canatul ușii, părînd a se uita pur și simplu cum dormea bunica. Pe cap avea o glugă, iar mîna îi era înmănușată, ceea ce mi-a dat fiori. Vremea era destul de caldă, nu justifica purtarea mănușilor. Era deci un spărgător.

Văzusem filme, citisem cărți. Mulți avem pe undeva prin minte asemenea eventualități și ne punem problema: *ce-am face dacă...* În sertarul biroului din camera mea aveam un cuțit de vînătoare cu teacă, pe care-l luam cînd mergeam pe munte ca să desfac cutii de conserve sau să tai așchii. La el mă gîndisem că... la o adică. Așa că am deschis automat sertarul și l-am scos din teacă. Mi-amintesc că atunci m-a străbătut și un oarecare sentiment al ridicolului. Mi se părea că o parte din mine privește lucrurile de deasupra și-mi dă cele mai bune sfaturi, dar în același timp face și puțin haz de întreaga situație. Cert era că nu visam.

Iar sfatul de deasupra, din acel moment, era să nu cumva să mă reped cu cuțitul la individ. Mai bine era să aștept, să văd ce are de gînd și să nu-i tai retragerea, să-i las cale liberă spre ușa de la intrare, ca să poată fugi. Bineînțeles că nici curaj n-aveam, ba dimpotrivă, am observat că genunchii îmi tremurau într-un mod de-a dreptul comic. Individul și-a încheiat în cele din urmă studiul asupra bunicii dormind și, lăsînd lumina aprinsă, a pornit înapoi spre camera mea. Se apropia încet, prudent. Eu îl așteptam cu cuțitul după colț, tremurînd și clănțănind de frică. Cînd a ajuns la vreo doi pași însă, am descoperit, cu aceeași detașare stranie pentru acel moment, că orice tremurat al corpului meu a încetat. Era momentul să sar în calea lui, nu mai aveam încotro.

Stupoarea

Și am sărit, încercînd să răcnesc cît mai fioros. Numai că strigătul mi-a rămas în gît. Nu de frică, ci de uimire. Omul din fața mea era negru. Adică african. Supraconștiința mea ironică a șoptit atunci din nou: *Alta-n curu' popii!* În secunda următoare mi-am dat seama însă că trebuie să-mi continui rolul și am început să strig cît puteam: „Ieși afară! Hoții! Ce cauți aici? Ieși afară imediat! Hoții!". Individul mă privea uluit. A început să dea înapoi spre ușă. Nu știu dacă a văzut și cuțitul din mîna mea, fiindcă același sfătuitor din capul meu m-a oprit să i-l flutur prin față. Îl țineam destul de discret, doar pentru cine știe ce eventualitate, una care, slavă Domnului, părea din ce în ce mai îndepărtată. Omul era speriat și, nescăpîndu-mă din ochi, căuta pe bîjbîite clanța ușii ca s-o deschidă. Cum n-o nimerea deloc, m-am întins pe lîngă el și i-am deschis-o eu. Deja dominam situația. S-a strecurat afară ca o umbră. Am dat să închid ușa și s-o încui cît mai repede, dar am constatat că limba yalei era scoasă în afară, așa că a trebuit întîi să învîrtesc butucul, să bag limba la loc pentru ca să pot închide apoi ușa.

Odată ce am terminat operațiunea, am făcut stînga-mprejur și am constatat că mama și bunica, trezite de zgomot, ședeau în hol și mă priveau uluite. „Andrei, ce s-a întîmplat?" Era două noaptea, iar eu, copilul și nepotul lor, abia devenit student, stăteam la ușă în pijamaua mea verde, cu un ditamai cuțitul în mînă, după ce scosesem niște urlete nemaipomenite. Le-am spus că a fost un hoț în casă și tocmai l-am dat afară. „Dar era... era negru." Mama m-a privit înghețată. „Cum adică negru?" *Stai să vezi acu',* a început supraeul meu să rîdă, *cum naiba o să explici așa ceva?* În anii aceia erau niște africani prin București, în mai toate cazurile studenți din țări cu guverne apropiate de regimul Ceaușescu. În centrul orașului îi mai puteai vedea. Prin cartiere, însă, și mai ales la ora două noaptea într-un apartament de bloc, nu erau de imaginat. Mai degrabă se putea crede că visasem eu sau, mai rău, că înnebunisem. Mama chiar avea de ce să fie îngrijorată.

Apelînd la toată puterea mea de convingere, am reușit s-o fac să mă creadă. Era un negru din ăla cu nasul turtit care intrase la noi în casă. Umblase cumva la yală. Supraconștiința sau simțul în plus de care beneficiam în acel moment mi-a spus din nou că individul n-a ieșit din bloc, că stătea la parter sprijinit de calorifer. Îl vedeam cu gîndul stînd acolo. Probabil că mai multe observații inconștiente contribuiseră la acest gînd. Felul în care se furișase individul afară, speriat, dar nehotărît, faptul că nu auzisem zgomotul specific al ușii de la intrarea în bloc, pe care bine-l cunoșteam... Am convins-o pe mama să sune la telefon un vecin. Acela l-a sunat pe altul și așa mai departe. Au priceput cu toții că e o problemă serioasă. Toate cele patru uși de pe palier s-au deschis cam în același timp. De după ele s-au ițit capetele a trei bărbați, plus al meu. Unul avea în mînă un făcăleț, altul o lopată iar al treilea nu mai știu ce. Abia atunci am lăsat cuțitul din mînă. Aș fi fost penibil cu așa ceva și, pe de altă parte, nu-mi mai era frică. Eu stătusem față în față cu „răul".

Mai nostim era că din spatele bărbaților își lungeau gîturile nevestele, care-i îndemnau să fie prudenți. Le-am spus tuturor că era negru și că stă undeva în hol la parter, adică la un nivel mai jos. Nu mai conta de unde știam, n-au stat să mă descoasă. Dar le era frică. Unul dintre ei, gestionar la un aprozar și care făcuse și ceva pușcărie, și-a luat inima în dinți. A coborît cu lopata pe scări pînă cînd a putut să vadă holul de la intrare. Atunci a scos o exclamație de spaimă și s-a întors repede spre ceilalți care-l urmăreau de sus. „E jos, acolo, la calorifer și e chiar negru." Un murmur de groază a străbătut etajul. Eu însă radiam de fericire. Era exact așa cum spusesem. Eram eroul blocului. Restul conta prea puțin.

Ancheta

Vecinii de etaj au ajuns la concluzia că trebuiau anunțați și cei de la parter, să fie mai mulți. Au ieșit cu toții în pijamale și l-au înconjurat pe individul care nu avea de gînd să fugă. Ne privea însă cu niște ochi roșii, plini de teamă. Între timp, mama a sunat la miliție. Nimeni n-a avut curajul să se apropie prea mult de intrus. Stătea rezemat de calorifer și uneori, la întrebările care i se tot puneau, emitea niște sunete pe limba lui. Lumea se dădea atunci ușor înapoi. La un moment dat a ieșit din scară. Nimeni nu l-a oprit. Sectoristul a apărut în capătul aleii, venind spre intrare. Văzîndu-l, individul a luat-o și el la picior în sens contrar. Omul în uniformă a trecut pe lîngă el, l-a privit fără să-l oprească și a ajuns la noi. „Păi, ce faci tovarășe?", i-a zis cineva. „Ai trecut pe lîngă infractor? Nu-l arestezi?" Milițianul s-a făcut verde la față. „Ăla era?" „Păi, da' cine?" Omul și-a armat pistolul și, vrînd-nevrînd, s-a dus după individul care se îndepărta în pas tot mai rapid. L-a ajuns din urmă și i-a pus cătușele fără probleme. L-a adus înapoi și noi i-am relatat totul de-a fir a păr. Bineînțeles, eram povestitorul principal. Milițianul a înțeles că era o chestiune serioasă și a chemat „echipa operativă".

După vreo jumătate de oră, casa s-a umplut de milițieni. Unii făceau fotografii și luau amprente, acoperind canaturile cu un praf galben, alții studiau yala. Pe intrus l-au băgat în bibliotecă (s-au mirat ce multe cărți erau acolo) și au început să-l întrebe diverse lucruri. Așa am aflat că-l chema Afiolabi, că era din Nigeria, student la Arhitectură în București (între timp i se dezlegase limba și știa românește destul de bine). Lucrurile nu erau deloc ce păruseră a fi. Mama i-a rugat pe milițieni să nu cumva să-l bată, ceea ce i-a făcut pe toți să izbucnească în rîs. „Cum o să-l batem, doamnă?", a reacționat cel mai mare în grad. Unul dintre ei l-a întrebat pe Afiolabi de unde este din Nigeria, ca într-un celebru banc (al cui ești tu, mă, din Brazzaville?). Altul l-a întrebat ce ar fi pățit un alb la ei, în Nigeria, dacă ar fi fost prins noaptea în casa unor cetățeni pașnici. Afiolabi n-a apucat să răspundă, că alt milițian a venit cu replica: „Păi, îl mîncau". La un moment dat, arestatul a vrut la baie. Sectoristul l-a condus, cerîndu-ne voie, dar a ținut ușa întredeschisă. Desigur, asta făcea parte din procedură, dar milițianul a ținut să-mi spună mie că nu vrea decît să vadă dacă individul e destul de civilizat cît să ridice colacul în timp ce face pipi.

În cele din urmă, ancheta la fața locului s-a încheiat, yala a fost scoasă pentru a se verifica la laborator dacă a fost forțată, iar eu am înțeles că ceea ce crezusem a fi mănușă era doar mîna neagră a lui Afiolabi cu care se sprijinise de canat și lăsase niște amprente de toată frumusețea. În cele din urmă s-a dovedit faptul banal că omul era coleg de facultate cu o vecină și că, vrînd să meargă la ea, întuneric fiind, nimerise în apartamentul de alături, ca în *O noapte furtunoasă*. Ușa fusese încuiată seara de către mine, dar din neglijență n-o împinsesem pînă la capăt, așa că limba yalei ieșise în afară în gol, nu intrase în locașul ei. Afiolabi n-a făcut decît s-o împingă și s-a deschis. Vecina a avut ceva probleme pentru presupuse relații cu străinii (pe atunci pînă și asta era interzis). A scăpat însă, explicîndu-le milițienilor că individul era îndrăgostit de ea și o urmărea. Apartamentele erau asemănătoare, iar camera ei era situată într-o poziție similară cu a mea. Așa mi-am explicat de ce individul, derutat, tot trăgea într-acolo. Nu știu nici pînă astăzi ce a făcut de m-a trezit așa de brusc, dar îmi închipui că am avut noroc că nu m-am trezit cu el chiar în pat.

Iată că după aproape 40 de ani, în Săptămîna Luminată, mi-am făcut curaj să scriu povestea asta stranie, începută în cea mai cumplită beznă.

■ ■ ■

ready made

„Azi, s-a constituit Comitetul Organizației României Libere a copiilor care-și subordonează activitatea Comitetului Frontului Salvării Naționale Județene Cluj. Această organizație cu caracter provizoriu și-a prezentat componența nominală și numerică în mod deschis. Intenția sinceră este de a contribui la realizarea unui consens național necesar vieții politice și sociale din România."

Adevărul în libertate, Anul I, Nr. 6,
Joi, 28 decembrie 1989

Regresul merge înainte!

Texte și opinii de:

- ● Alina PAVELESCU (arhivistă și scriitoare)
  „Există regres în istorie?“
- ● Dana JALOBEANU (conferențiar univ. dr. la Facultatea de Filosofie, Universitatea din București)
  „Vicisitudinile istoriei, fertilitatea crizelor și alte forme de psihoterapie culturală“
- ● Vlad STROESCU (psihiatru)
  „Evoluție, involuție, organodinamism“
- ● Augustin IOAN (arhitect, profesor univ. la Universitatea de Arhitectură „Ion Mincu“ din București)
  „Arhitectura: aveți puțintică răbdare!“
- ● Adrian STĂNICĂ (cercetător științific la Institutul Național pentru Geologie Marină – GeoEcoMar)
  „În urma tehnologiei“
- ● Dorel Dumitru CHIRIȚESCU (profesor de economie la Universitatea „Constantin Brâncuși“ din Tîrgu Jiu)
  „Economia de război“

argument

Cum e azi, cum era odată

Auzim mereu că războiul din Ucraina e ceva neașteptat, de o barbarie incredibilă, despre care nu ne închipuiam că ar mai fi posibilă în secolul al XXI-lea. Istoricii observă că armata Rusiei din timpul lui Napoleon era mult mai civilizată. Dincolo de metodele barbare și retrograde al invaziei rusești, specialiștii spun că aplicarea sancțiunilor internaționale de pînă acum a întors economia Rusiei în urmă cu vreo 15 ani. Dar războiul și sancțiunile afectează nu doar Rusia, ci și economia globală. Estimările vorbesc de creșteri mai mici decît cele cu care ne-am obișnuit sau chiar de scăderi. Trebuie să ne pregătim pentru o viață ceva mai puțin prosperă. Se pare că asistăm la un regres istoric, la o întoarcere a lucrurilor din mai multe puncte de vedere. Am putea vedea cu ochii noștri cum istoria și civilizația umană dau înapoi.

Dar regresul nu poate exista decît în condițiile în care credem că există și progres. De-a lungul istoriei au existat viziuni variate asupra acestei chestiuni. Unii cred că omenirea a trăit la un moment dat o epocă de aur de la care ulterior nu s-a înregistrat decît o continuă degradare. Căderea din Paradis sau povestea descrisă încă din antichitate de Hesiod, conform căreia în acea *epocă de aur* oamenii „trăiau asemeni zeilor“, fericiți și sănătoși, nu îmbătrîneau și moartea le venea ca un somn, persistă în conștiința umanității. Pe de altă parte, progresele științifice și tehnologice ale omenirii nu pot fi contestate. Yuval Noah Harari spune și el astăzi că, individual vorbind, trecerea oamenilor de la stadiul de vînători-culegători la cel de agricultori ar fi fost un regres, dar că din punctul de vedere al colectivității umane, al speciei noastre, a fost un progres. El crede că istoria are un sens și că, în ciuda unor accidente de parcurs, mersul ei general a fost pînă acum către comunități tot mai mari, mai unite și mai conștiente de ele însele, adică spre globalizare. Nu lipsesc nici teoriile potrivit cărora istoria ar fi oscilantă, cu epoci faste și epoci nefaste, cu perioade înfloritoare și perioade de criză.

Sîntem probabil mai civilizați astăzi decît eram în trecut, există mai mult confort, telefoane mobile și călătorii în spațiu, omul a ajuns pe Lună, iar speranța de viață a crescut în mod incontestabil. Creierul uman a evoluat și el, straturile evolutive adăugîndu-se unele peste altele, după cum observă specialiștii. Tot ei constată însă că, în anumite condiții, mintea umană se poate întoarce la stadii anterioare.

Lucrurile sînt mai greu de evaluat în domeniul sufletesc. Omul actual, cel puțin, are o caracteristică destul de generală: odată ce obține ce a vrut, dorește și mai mult, nu e niciodată mulțumit. Nu e deci foarte clar dacă posesorul unui telefon mobil și al unei speranțe de viață de peste 70 de ani e mai fericit sau mai bun decît era unul care comunica strigînd de pe un deal pe altul și care abia spera să apuce 40 de ani. În zona asta, unitățile de măsură sînt relative și imprecise, la fel ca și ideea de progres. (**Andrei Manolescu**)

Cititori, fiți ascultători! În fiecare joi, de la ora 18, la emisiunea Timpul prezent.
O dezbatere pornind de la Dosarul revistei Dilema veche, *moderată de Adela Greceanu și Matei Martin.*
Ne puteți asculta pe frecvențele Radio România Cultural sau online la www.radioromaniacultural.ro.

Alina PAVELESCU

Există regres în istorie?

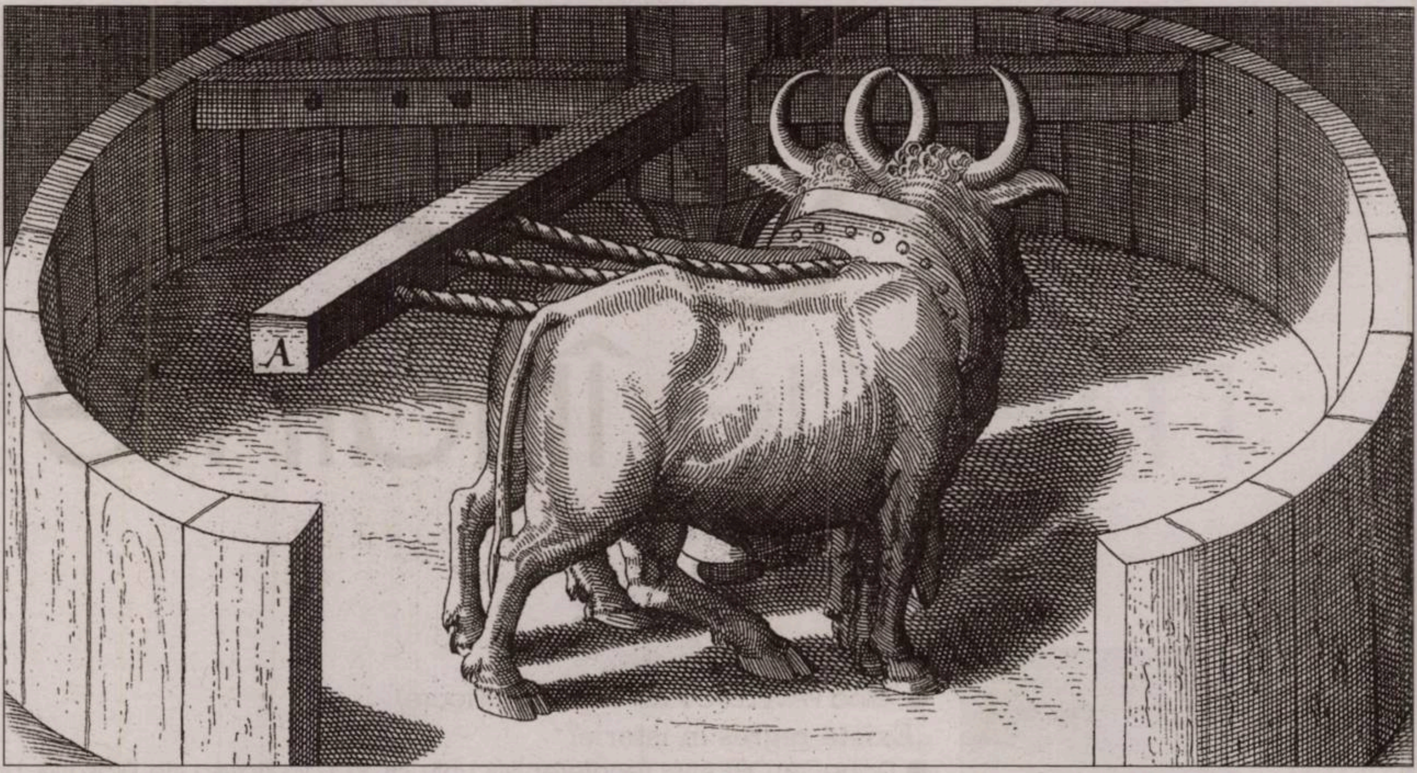

Pentru cei crescuți într-o cultură europeană, „regres“ e un cuvînt care sperie. De aceea, simt nevoia să încep acest articol cu o veste bună: în istoria umanității, regresul, ca și progresul, nu e nici „garantat“, nici stabil. De altfel, cele două nu pot exista decît împreună – fără ideea de progres cum ne-am putea reprezenta regresul? Și, de asemenea, ambele sînt mai degrabă niște plăsmuiri ale minții noastre: progresul îl asociem senzației de îmbunătățire continuă a condiției umane (în termeni de prosperitate, de fericire, de libertate etc.); complementar, regresul se măsoară, pe o aceeași scară a valorilor, prin senzația că „e mai rău ca înainte“. Între cele două, paleta de nuanțe posibile ține de nimic mai puțin decît de vasta subiectivitate a percepțiilor.

Tocmai fiindcă înțeleg aceste premise, istoricii se cam feresc să interpreteze trecutul și prezentul în termeni de *progres versus regres*. Istoricul are o minte sceptică, dar nu atît de sceptică încît să se piardă cu totul în mizantropie, rațională, dar nu atît de rațională încît să nege complet rolul emoțiilor în mersul umanității, și îndrăzneață, dar nu atît de îndrăzneață încît să își închipuie că, studiind trecutul, ar putea afla chiar toate cauzele prezentului și nici că, din prezent, s-ar putea face predicții sigure despre viitor. Iar în aprecierile generale despre progres sau regres, viitorul e întotdeauna veriga slabă, marea necunoscută. Căci nimeni nu ne poate garanta că mîine va fi mai bun decît azi sau decît ieri, așa cum nimeni nu ne poate garanta nici că același mîine va fi mai rău.

Nimeni nu ne poate garanta că mîine va fi mai bun decît azi sau decît ieri.

Grecii antici își reprezentau mersul lumii ca pe o succesiune de cicluri, în cursul cărora zeii, mai mult sau mai puțin vigilenți, vegheau asupra oamenilor, iar oamenii, mai mult sau mai puțin virtuoși, își negociau libertatea cu zeii. Nici oamenii, nici zeii nu erau perfecți, astfel că alternanța de bine și rău, pace și război, catastrofe și vremuri liniștite putea fi pusă la fel de bine pe seama nesăbuinței unora sau a capriciilor celorlalți. În orice caz, pentru succes sau eșec nu exista un singur vinovat și nici un singur responsabil. Platon ar fi fost, cu siguranță, foarte surprins să afle că încrezătorul secol al XIX-lea era convins de atotputernicia științei și de progresul ineluctabil al neamului omenesc. Din punctul lui de vedere, filosofiile dominante ale secolului al XIX-lea ar fi reprezentat, cel mai probabil, un regres. Iluminiștii – din care progresismul secolului al XIX-lea își trage seva – credeau că creștinismul a însemnat, față de antichitatea *open minded*, un trist regres, uitînd că, de fapt, acea concepție lineară a timpului istoric pe care se pregăteau să o consacre o moșteniseră ei înșiși de la Sfîntul Augustin. În fine, încrezătoarea și optimista Europă de la sfîrșitul secolului al XIX-lea ar fi fost chiar uimită să afle că, după primul și mai ales după al doilea război mondial, urmașii o vor considera o Belle Époque. „Belle“, dar pentru cine? Cu siguranță, nu pentru săracii săi, care, teleportați în zilele noastre – și tot ca săraci –, ar considera sărăcia de azi drept un rai pe pămînt. Nici pentru frumoasele doamne – acele dive pe care le admirăm cu toții în extaz, dar care, dincolo de aparența veșmintelor, erau, cel mai adesea, niște femei nefericite, căsătorite fără consimțămîntul lor, supuse, prin regimul juridic al cuplului, tiraniei unor soți de care nu aveau nici măcar dreptul să divorțeze –, nici pentru ele, cred, condiția femeii de azi nu ar fi fost tocmai de lepădat. Cît despre bolnavii de ciumă, tuberculoză, variolă, difterie, angoasa sanitară prăvălită peste noi de COVID ar putea fi, în ochii lor, cel mult o sursă de amuzament.

Cum măsurăm regresul, așadar? Căci, dacă nu-l putem măsura, atunci nici nu prea putem spune că există. Ei bine, la fel cum măsurăm și progresul. Filosofii – probabil ați înțeles deja că ne aflăm pe terenul lor și că, în cazul de față și nu numai, istoricii se mișcă adeseori în siajul filosofilor, adică pe potecile trasate de ei – nu s-au pus niciodată de acord, dar cel puțin putem discerne, în linii generale, două mari școli de măsurare a progresului. Unii îl măsoară pe o scară a valorilor morale: libertate, fericire, toleranță, respect pentru dreptul fiecărui individ de a-și căuta împlinirea personală. Alții recurg la valorile materiale: prosperitate, bunăstare, acces la resurse. Și aici, nuanțele și mixturile sînt nenumărate. Și, desigur, fiecare dintre ele e imperfectă în felul său. Dar, pe oricare am lua-o în considerare, regresul – această sperietoare a istoriei – a însemnat pînă acum mai puțin: mai puțină libertate, mai puțină fericire, mai puțină prosperitate, mai puține resurse. Toate măsurate doar, exclusiv, în funcție de ceea ce era „înainte“, în trecut. Viitorul, cum spuneam, e o gaură neagră. Sau albă, depinde de moralul fiecăruia.

Nimeni nu ne poate garanta nici că același mîine va fi mai rău.

Iată însă că, în zilele noastre, filosofii ecologiști ne spun că progresul – și implicit regresul – au o singură măsură, clară: limita resurselor planetare. Atunci cînd acestea se vor termina, civilizația omenească se va termina și ea. Regresul – adică reducerea consumului de resurse – devine, astfel, un inedit mod de a progresa: consumați mai puțin ca să trăiți mai mult. Redefiniți-vă fericirea, bunăstarea, împlinirea, nu neapărat în funcție de nevoile individului uman, ci în funcție de fericirea, bunăstarea, împlinirea întregului ecosistem în care trăiește. Ar putea fi debutul unei noi paradigme istorice, una în care progresul – și regresul – devin cu totul altceva decît ne imaginam pînă acum. Sau ar putea fi doar o altă filosofie „de manuale“, una pe care nimeni n-o citește decît dacă este obligat s-o citească. Și căreia multe altele i se vor succeda, fără exces de urmări.

Așadar, există regres în istorie? Există, dar numai în măsura în care există și progres. E el, regresul, o sperietoare veritabilă? Doar în măsura în care progresul ne duce în direcția cu adevărat bună. Și un amendament, deloc neglijabil: progresul și regresul sînt niște plăsmuiri ale minții noastre, cea mai tenace plăsmuitoare de himere din universul cunoscut.

***Alina Pavelescu** este arhivistă și scriitoare. Cea mai recentă carte publicată este* Sindromul Stavroghin, *Humanitas, 2019.*

Histria

Cît de mult om fi progresat față de perioada antică? Putem găsi unele răspunsuri printr-o simplă plimbare prin muzeul și ruinele Histriei, pe malul lagunei Sinoe.

Încălzirea prin pardoseală, atît de utilizată în perioada romană, părea un mare pas înainte în ale instalațiilor anilor 1990. Apele termale erau la discreție în perioada romană. Azi, mai avem pînă să ajungem acolo. Cel puțin în București. Iar tubulatura tip Lego, săpată în calcar, folosită de romani pentru aducția de apă, este funcțională și în zilele noastre în unele părți ale fostului imperiu. Cum s-ar fi simțit unii contractori de servicii din zilele noastre, unde garanțiile de douăzeci de ani par a fi pe termen aproape nelimitat?

Tot o plimbare prin Histria ne duce și în fața unui fragment de mozaic, rămas în voia intemperiilor pentru aproape două milenii. Aș dori să găsesc meșteri mozaicari care să poată garanta o lucrare măcar pentru un secol...

Despre podoabele găzduite de muzeu: bijuterii unicat, elegante și discrete, cosmetice care pun în valoarea frumusețea oricărei matroane. Iar pentru bărbați, eleganță și simplitate! Nu este o reclamă, ci o analiză a exponatelor (nu foarte multe, pentru că nici bugetele Culturii nu au fost darnice cu patrimoniul fabulos al Dobrogei).

E drept, acum două milenii, cînd Histria era cel mai mare oraș din partea de vest a Mării Negre, aici ajungeau numeroase corăbii din Mediterana, dar închiderea fostului golf Halmyris, acum aproape 1.400 de ani, i-a gonit pe toți locuitorii.

Însă pentru locuitorii actuali ai localităților din zonă este mult loc de mai bine pentru a ajunge să se compare cu cei care au trăit aici acum două milenii. E drept, atît istoria, cît și natura și clima s-au unit și au acționat spre a crea aici condiții vitrege pentru o perioadă însemnată de timp.

Cartierul de vile de pe malul Lagunei Sinoe ne mai arată ceva. Zonele cu cele mai frumoase priveliști, fie că vorbim despre antica Histrie, despre Constantinopole sau Monte Carlo, sînt și cele locuite de cei mai prosperi și influenți locuitori. Semn că unele lucruri nu se schimbă niciodată. (**Adrian Stănică**)

Ionuț IAMANDI

Cavalerismul desuet al războiului

Trebuie să admit că nu am crezut că războiul din Ucraina este posibil. Și că mi se păreau ridicole comentariile celor ce îl luau în calcul înainte de 24 februarie 2022. Motivul principal al (in)credulității mele era că nu vedeam nici un motiv serios al declanșării lui. Aveam impresia că Rusia era cea aflată în defensivă, după agresiunile din Crimeea, Donbas și Luhansk. De fapt, lucrurile stăteau tocmai invers.

Cînd a sosit ireala dimineață de 24 februarie, cu știrile ei care măreau cota incredibilului de la oră la oră, am rămas o vreme fără reacție. Războiul, cu toate avatarurile lui – bombardamente, atacuri de infanterie, lupte aviatice soldate cu aparate doborîte –, mi se părea total disproporționat față de fondul pe care se declanșa, oricît era el de tensionat. Singurul lucru pe care am reușit să îl îngăimez în sinea-mi a fost: „Bine-bine, dar nu mai există declarația de război?! Nu mai există ultimatumul?! Gata, ataci direct, fără să-ți formulezi pretențiile?“.

Debutul acesta „necavaleresc“ al războiului are însă logica lui – și aici iarăși m-am dovedit defazat. Îmi amintesc de o observație mai veche a istoricului Tony Judt, care menționa undeva o inflexiune a comportamentului belicos occidental. De la Renaștere încoace, spunea el, statele europene combatante au încercat, în perioadele în care se puteau așeza la o discuție, să stabilească niște reguli de onoare în legătură cu prizonierii, cu civilii, cu tipul de armament folosit. Tentativele au avut succes, s-au stabilit convenții pe care guvernele au început să le respecte. Aceasta pînă la momentul Marelui Război, cînd au apărut și primele rateuri. Adversitatea urca încă de atunci pînă la punctul în care nu mai contau angajamentele anterioare. Ștacheta moralității a căzut și mai mult în timpul celui de-al Doilea Război Mondial, în care prizonierii au fost lăsați să moară de foame, civilii erau executați, totul culminînd cu marea oroare a Holocaustului. Pe această pantă regresivă s-au înscris apoi și cele două conflagrații care s-au petrecut de-atunci pe continentul european: războiul din fosta Iugoslavie și cel de azi din Ucraina, fiecare cu atrocitățile lui, cu mențiunea că în Ucraina abia de acum acestea se vor lăsa descoperite la reala lor amploare.

Semnificative sînt, de pildă, instrucțiunile țarului Alexandru I către armata sa care la 1814 intra victorioasă, alături de a celorlalți aliați, în Paris, pecetluind astfel soarta lui Napoleon. Să vă purtați frumos, le spunea țarul ofițerilor ruși, să nu cumva să faceți de rîs numele Rusiei; și a fost ascultat, nu doar de ofițeri, ci și de soldățime. O sută de ani mai tîrziu, cînd se petrece genocidul armean, diferența de preocupare, fie numai și pentru imagine, este clară. Se pot aduce multe explicații. Una dintre ele ar fi că, la începutul secolului al XIX-lea – și nu numai pe-atunci –, elitele rusești erau parte a elitelor europene. Abia după lovitura de stat bolșevică, Rusia s-a extras din formula europeană de securitate și a optat pentru izolaționismul din care nici astăzi nu a ieșit. Dar o asemenea argumentare nu explică decăderea generală a codului comportamentului militar. La aceasta au contribuit în măsuri diferite mai multe națiuni occidentale, nu numai rușii. Lăsîndu-i deoparte pe sovietici și pe naziști, care rămîn totuși lideri în acest clasament întunecat, îi pot menționa, limitîndu-mă la cel de-al Doilea Război Mondial, pe britanici și americani, cu bombardamentul comun al Dresdei, sau pe americani, cu bombardamentele nucleare de la Hiroshima și Nagasaki.

De la Darwin încoace – dar și înainte, deși nu la un nivel atît de generalizat –, în Occident și-a făcut loc un pariu al progresului. Darwin a contribuit semnificativ la un fel de popularizare a noțiunii de progres prezentă în filosofia lui Hegel, dar nu numai a lui. Teoria evoluționistă, care se bazează printre altele pe principiul că doar cei adaptați supraviețuiesc, conține ideea că și oamenii, ca și alte specii, se perfecționează în timp. Cu alte cuvinte, că și ei progresează. Iar progresul a fost interpretat, se pare în mod ilicit, și la nivel moral. Occidentalii au crezut că au evoluat moral, că există etape definitiv depășite. Secolul XX a demonstrat însă contrariul. Așa cum, în plină fervoare creștină, occidentalii au fost capabili de masacre, în plin ev evoluționist au demonstrat că sînt în stare de regresiuni la fel de ample. În Asia și Africa, după cum au arătat reportajele lui Bernard-Henri Lévy, războaiele au continuat netulburat și în pandemie, și iată că nici Europa nu face excepție. Progresul și, implicit, regresul în privința unui cod al confruntărilor sociale violente rămîn noțiuni relative, valabile doar pe perioade determinate.

***Ionuț Iamandi** este jurnalist la Radio România Actualități. Cea mai recentă carte publicată:* De comuniști am fugit, peste comuniști am dat. Povestea unui refugiat din Basarabia, *Editura Vremea, 2022.*

■ ■ ■

Adrian STĂNICĂ

În urma tehnologiei

La începutul anilor 1970 apariția primului microprocesor părea din start că va revoluționa omenirea. Dispozitivele electronice, pînă atunci de mari dimensiuni, trecuseră deja printr-o etapă de micșorare, atunci cînd tranzistoarele înlocuiseră lămpile electronice. Primul microprocesor entuziasma toți specialiștii, care se așteptau la progrese tehnologice remarcabile.

Apar în scurt timp primele *home*-computere, printr-o revoluție tehnologică ce a pus la dispoziția tuturor mașini de calcul mult mai performante deja decît cele care duseseră primii oameni pe Lună. La nici un deceniu după aceea, computerele personale se răspîndesc și mai mult, iar sistemele de operare devin și ele mult mai prietenoase cu orice utilizator. Finele anilor 1980 și începutul ultimului deceniu al secolului trecut asistă la o explozie a cererii – și ofertei – de calculatoare. Creatorii lor fac, aproape peste noapte, modele din ce în ce mai performante, iar programele pot fi utilizate nu doar de către elite, ci devin parte a unui mod de viață.

Mai mult, calculatoarele personale încep să și comunice între ele, odată cu „deschiderea spre popor“ a modurilor de conectare și comunicare, pînă atunci funcționale doar între marile centre de cercetare și universități ale lumii. Internetul.

Acesta modifică treptat viața tuturor oamenilor de pe planetă. Sunetul (destul de neplăcut) al modemului care se conecta la rețeaua de telefonie dădea semnalul unor modificări profunde. Iar apariția telefoanelor mobile și, mai apoi, a celor inteligente urma să accelereze trecerea omenirii în lumea digitală și transformarea într-un sat cu adevărat global.

Revoluție tehnologică? Da, cu siguranță. Dar, ca orice curent care merge cu mare viteză înainte, apar și efecte secundare care trimit unele lucruri îndărăt, spre trecut.

Dovezi? Le vedem în viața noastră în fiecare zi.

I-au trebuit omenirii mai bine de o mie de ani, de la perioada finală a Imperiului Roman de Apus, ca să se întoarcă spre alfabetizare, spre învățarea de carte. Comunicarea populară în Evul Mediu se făcea mai ales prin imagini – sau oral. De la apariția „iconițelor“ create ca să simplifice utilizarea calculatorului, pare că ne întoarcem din ce în ce mai mult spre aceste forme vizuale de comunicare. Iar *podcast*-urile și cărțile audio nu sînt nici ele stimulatoare pentru citit și scris, ci reiau tradiția orală. Sau poate că mă înșel. Dacă vedem modul în care gramatica este schingiuită în multe mesaje care circulă în *social media*, poate că e mai bine să nu dezbatem acest subiect.

Pe măsură ce avansăm din ce în ce mai mult în era digitală, numărul utilizatorilor crește exploziv, în timp ce numărul creatorilor de programe și de calculatoare, de asemenea în creștere, are însă o dinamică mult mai redusă. Iar subțierea numărului de experți în comparație cu cel al utilizatorilor nu poate prevesti ceva bun.

În același timp, apar numeroși utilizatori care nu iau în considerare faptul că aceste calculatoare trebuie să le ajute creierul, iar nu să îl substituie. Și nu vorbesc aici despre analfabeții funcțional prezenți în hoarde mari pe Internet. Ci despre persoane educate, care s-au obișnuit să folosească aplicații specializate, care au fost făcute ori de către cei mai mari, ori de către colegi de generație, și pe care le ascultă cu încredere oarbă. Programele de orientare geografică, de exemplu, folosite de către șoferi sau pietoni, par a fi scrise, pentru unii, cu litere de foc. Chiar dacă pot apărea și aici erori, datorate fie unui semnal mai slab, unor deficiențe tehnice sau de alte feluri.

Motoarele de căutare gen Google ne-au făcut viața mai simplă. Mersul și căutarea asiduă prin biblioteci au fost înlocuite de simpla scriere a unor cuvinte-cheie în unele programe specializate. Și, cu toate acestea, randamentul căutărilor în bazele de date specializate pe Internet pare a fi scăzut.

Și ce te faci atunci cînd toate se petrec în state care par profund disfuncționale, în care nimeni nu s-a implicat cu pasiune și profesionist în dezvoltarea unor sisteme de educație performante? Regresul din educație se reflectă în succesul unor agresivi analfabeți funcțional, deveniți *influencer*-i pentru generațiile de mîine. Existența a numeroase fundături întunecate ale Internetului face ca zonele haotice – sau măcar puțin organizate – ale satului virtual să facă întreaga societate să dea în gropi. Din păcate reale, nu virtuale.

Despre cei mai slabi de înger nu doresc să insist prea mult. Într-un mod paradoxal, aceștia s-au adaptat cel mai bine la noile condiții. S-au relansat dezbateri pe care mulți le considerau încheiate de cîteva secole. Fără o revoluție informatică nu ar fi putut apărea aberații de genul celor care susțin că Pămîntul este plat, antivacciniștilor, celor care se tratează de cancer cu ceaiuri și gînduri bune. Într-o eră în care știința progresează într-un ritm fără precedent, aceste subproduse ale societății actuale creează un curent de sens contrar (din fericire, nu cu aceeași viteză). Internetul îi ajută pe conspiraționiști să se ascundă de mînia unui guvern global.

Ce vor face aceștia cînd vor vedea că nu îi caută nimeni?

***Adrian Stănică** este cercetător științific la Institutul Național pentru Geologie Marină – GeoEcoMar, profesor onorific la Universitatea din Stirling, Marea Britanie.*

■ ■ ■

Vlad STROESCU

Evoluție, involuție, organodinamism

În ceea ce privește sistemul nervos, poate ar fi bine să amintim mai des că purtăm în noi, tot timpul, istoria tăcută, adormită, a milioane de generații de viață dinaintea noastră. Complexitatea și paradoxurile creierului tocmai deaici vin, din arhitectura lui diacronică, istorică. Creierul – și implicit sinele, deși am putea argumenta că creierul e mult mai mult decît noi înșine – nu e doar destinația unui lung drum evoluționar, ci harta lui vie, dinamică; creierul *este* drumul. În acest caz, harta se identifică cu teritoriul.

A durat mult pînă să înțelegem realitatea asta. A durat mult pînă să înțelegem importanța sistemului nervos. De-abia la sfîrșitul secolului al XV-lea, Leonardo da Vinci capturează niște nevinovate broaște rîioase și face pe ele vivisecții, constatînd că supraviețuiesc cîteva clipe indiferent ce organ scoți din ele, cu excepția măduvei spinării: dacă o împungi cu un ac, broasca e de îndată imobilă. Leonardo notează că acolo trebuie să fie sursa vieții și mișcării, apoi, copleșit de vinovăție pentru bietele broaște, devine vegetarian convins și cumpără păsări din piață doar ca să le dea drumul. De disecat, disecă de-acum doar cadavre, crede că descoperă traseul *simțului comun*, fluviul în care toate celelalte simțuri se varsă, și sediile anatomice al rațiunii și al memoriei, celelalte două compartimente ale sufletului. Dacă Leonardo încă vede sufletul ca pe un produs umoral, curgător, crezînd că el se adună în ceea ce știm azi că sînt doar cisternele cu lichid cefalorahidian, măcar el recunoaște că în creier se petrece totul, acolo e viața noastră și a majorității ființelor mișcătoare.

Au trecut însă alte patru sute de ani ca să începem să bănuim originile complicate ale minții noastre, cauzele sale ultime. Bănuiala a venit din Anglia victoriană, odată cu teoriile lui Darwin, „universalizate“ de Herbert Spencer, care preia noțiunile de evoluție și selecție naturală și le aplică psihologiei (știință aflată în pruncie pe atunci), sociologiei, moralei, politicii și oricărui alt domeniu a putut. În prima lui carte importantă, *Principiile psihologiei* (1855), el speculează că mintea este rezultatul unei îndelungate șlefuiri, prin interacțiunea cu mediul înconjurător. Astăzi, ideea aceasta ni se pare simplă și ușor de intuit, dar pe atunci era revoluționară și revoltătoare. Dar dacă Spencer a fost un „expansionist“ al evoluției, privirea sa înăuntrul minții rămîne una superficială și speculativă. Însă cartea sa îi lasă o impresie puternică unui tînăr medic care avea să fie unul dintre părinții neurologiei moderne, John Hughlings Jackson. Vorbim prea puțin despre acest uimitor gînditor al medicinei și, din păcate, nu avem timp și loc nici aici să o facem cum se cuvine. Ajunge să spunem că Hughlings Jackson vede creierul ca pe o mașinărie ierarhică, evoluționară în însăși structura ei. Astfel, o funcție corticală mai evoluată, mai nouă, are și rolul de a inhiba funcții mai vechi (situate anatomic sub etajul scoarței cerebrale). Nu e speculație, ci banală observație clinică: atunci cînd părți din creier sînt deteriorate, pacientul capătă – sau regăsește – reflexe primitive, pe care nu le mai avusese din prima copilărie și care poate ar fi folosit strămoșilor cățărători, dar pentru el sînt vestigii. Așadar, bolile neurologice au, după Jackson, două tipuri de simptome: negative, date de pierderea unei funcții, și pozitive, date de manifestarea funcțiilor mai vechi, care nu mai sînt inhibate. Cu alte cuvinte, orice boală neurologică este o *reîntoarcere* pe drumul evoluționar al creierului, o regresiune.

Hughlings Jackson a fost un om de știință și un medic pragmatic. A disprețuit metafizica și a criticat obiceiul unor medici de a filosofa. De asemenea, nu a părut interesat de psihologie și de capitolul anomaliilor ei, psihopatologie. Pentru el, psihopatologia nu are nici o legătură cu neurologia, iar mintea e un cu totul alt fenomen, pe care, din motive practice, e mai bine să îl separăm cu totul de creier și de sistemul nervos. Pare ciudat, dar la urma urmelor această idee nu era decît ultimul avatar al dualismului cartezian sau al „ceasurilor paralele“ ale lui Leibniz, avînd ca motivație nu speculația asupra naturii sufletului, ci imposibilitatea, după Jackson, de a trasa o legătură directă între funcțiile senzoriale și motorii ale creierului, ordonate ierarhic, și gîndire, emoții și tulburările lor. Pînă astăzi, neurologia se delimitează astfel de surata ei de organ, psihiatria.

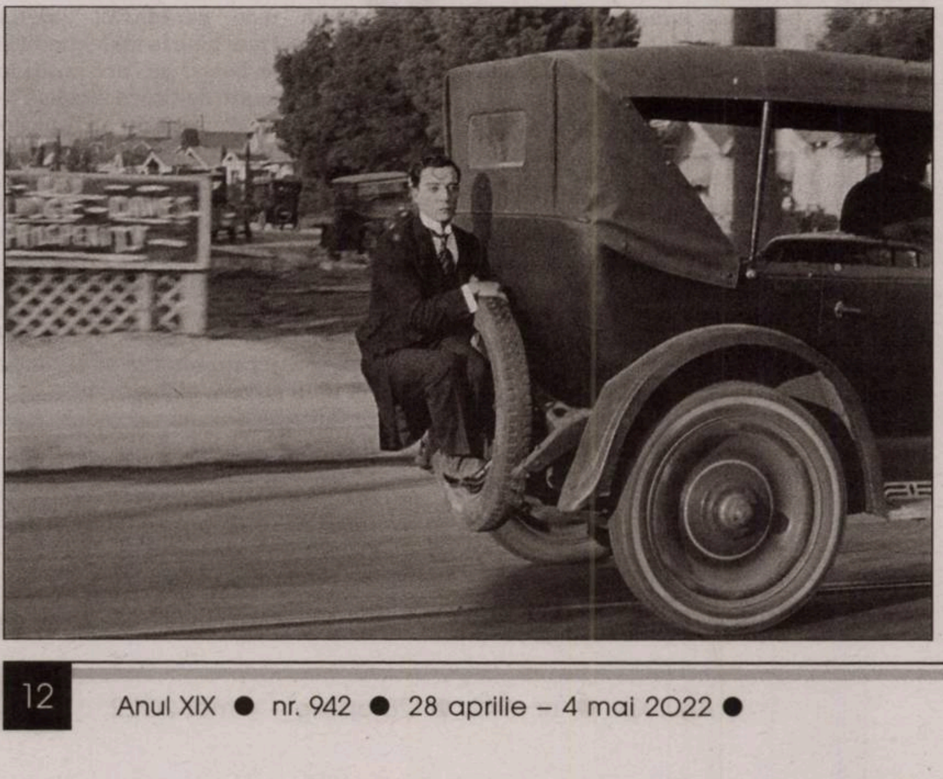

Dar legătura aceasta a fost totuși trasată, mai tîrziu, de un psihiatru francez al secolului XX, Henri Ey. Nu mai vorbim astăzi prea mult nici despre Ey, dar lucrurile stăteau altfel în psihiatria românească a generațiilor anterioare. Am aflat de Henri Ey de la profesorul Aurel Romilă, în rezidențiat. Cea mai cunoscută carte a sa, *La Conscience*, a fost tradusă și în română și se mai găsește, cu mult noroc, prin anticariate. În tinerețea mea psihiatrică, am obținut, o vreme, un exemplar „xeroxat“ după monumentalul *Traité des Hallucinations* (1973). Chiar și unui psihiatru, Henri Ey, care fusese licențiat și în filosofie, îi pare la prima lectură obscur, chiar ermetic, foarte dens și serios. Dar la o a doua vedere, e una dintre cele mai luminoase scrieri despre boala mintală. Ne purtăm adesea cu psihoza, de exemplu, precum cu o cutie neagră: deși îi căutăm fervent cauzele, ne lipsesc instrumentele de a înțelege exact cum ajunge un om să audă, pur și simplu, nemetaforic, voci poruncitoare sau să creadă orbește în cele mai bizare deliruri. Chiar și clasificarea maladiilor psihice, DSM, se declară *ateoretică:* tulburările psihice sînt clasificate strict în funcție de semne și simptome, și nu după cauze (care sînt, în mare, necunoscute). Ateoretismul nu e altceva decît delimitarea originară a lui Jackson: atunci cînd vezi și știi cauza, e neurologie. Cînd nu ești sigur, e psihiatrie. Ey nu este însă un ateoretic, nici nu se teme de misterul halucinațiilor. El preia munca lui Hughlings Jackson și vede psihicul ca pe o arhitectură dinamică, în care, în urma unei leziuni, etaje întregi sînt desființate și putem să le vedem pe cele „de dedesubt“. Dar edificiul nu este unul mort, inert, iar simptomele pozitive (jacksoniene) nu sînt fosile atavice, ci felul în care mintea încearcă să se reconstruiască, să se reorganizeze la un nivel inferior.

Adesea privim halucinația ca pe un fenomen nou, bizar, aproape extraterestru. Ei bine, dacă Ey are dreptate (și neuroștiințele regăsesc azi valoare în teoria sa, pe care o numește *organodinamism)*, nu e nimic straniu la halucinație pentru că ea există deja în noi toți, într-o formă latentă, virtuală, inhibată de conștiință. De altfel, cînd conștiința se destramă în mod normal, de exemplu cînd adormim, putem avea halucinații „normale“, *hipnagogice*, pe care de regulă le uităm, dar care ne pot arăta din ce sîntem făcuți sub stratul monarhiei conștiinței. Și în privința minții, nu doar a părții „neurologice“, senzorimotorii, a creierului, purtăm permanent cu noi întreaga noastră evoluție și o putem oricînd parcurge în sens invers, dacă mediul, bolile sau unele droguri ne forțează. Aceasta este prima lecție cu care putem rămîne de la Ey chiar dacă nu ne interesează prea tare psihiatria. A doua, la fel de importantă, este că, deși orice boală mintală este un regres, acel regres conține deja un mugure de progres. Mintea bolnavă nu e un castel sfîrtecat de obuze, ci un mușuroi în permanentă construcție. Există reziliență și organizare după orice distrugere care nu ne omoară.

De cînd l-am citit pe Henri Ey, am fost mereu tentat să devin un spencerian modern. Să aplic noțiuni de organodinamism nu doar minții, ci și societății. Iar în cadrul minții, să văd nu doar regresul biologic sau psihic, ci și pe cel istoric. Citind despre gnostici, mi s-a părut că văd un organodinamism în întreaga genealogie cerească a arhonților. Și, în general, văd în religii doar moduri de a descrie structura minții omenești, păstrîndu-mi critica metaforică, desigur. Cînd am lucrat prima dată într-un spital de psihiatrie, întreaga instituție mi s-a părut una întoarsă în Evul Mediu, ca structură socială, și nici măcar nu îl citisem pe Foucault. Mai aproape de zilele noastre, sîntem șocați de ce face pandemia din noi, deși nu e decît tot un regres psihopatologic. Găsesc, în conspiraționismul devenit loc comun, stereotipiile delirurilor (care, misterios, seamănă izbitor unele cu altele). Un studiu foarte recent, publicat de catedra de psihiatrie de la Harvard, asociază simptomele depresive majore cu acceptarea știrilor false despre COVID-19. Conspiraționismul nu e altceva decît întoarcerea la gîndirea magică paranoidă, în care forțe dincolo de controlul nostru ne controlează și ne manipulează: filtrul negativ al depresiei nu e altceva decît un mod mai simplu și mai vechi de a înțelege realitatea. Îmi imaginez că așa vedeam cu toții lumea înainte de presocratici.

Nu ne place ideea că am putea fi bolnavi psihic. Preferăm, printr-o altă regresie a rațiunii, vremurile nebuniei, în care aceasta era încuiată în azile, balamucuri și *bedlam*-uri, și nu avea nimic de-a face cu noi. E șocantă ideea că nebunia e deja în noi, parte din noi, o variantă mai veche a noastră. Și e și mai șocant să te gîndești că, chiar dacă sîntem, ca indivizi, sănătoși și nebunia e bine ascunsă în adînc, ea este astăzi, în vremea reîntoarsă a molimelor și războaielor, peste tot în jurul nostru, ieșită din noi și devenită fenomen social. Și vorbește cu cea rămasă înăuntru, care ține minte de molime mai vechi, de războaie de demult, pe care le priveam, cu conștiința și rațiunea, ca pe forme de literatură, ficțiuni istorice.

Putem fi martori pasivi ai acestui dialog. Unii dintre noi nu au încotro. Sau putem să ne sprijinim pe mugurele de reziliență și reconstrucție care ar trebui să fie și el prezent, pe undeva pe afară, chiar și acum, ca o primăvară invizibilă.

***Vlad Stroescu** este psihiatru.*

Dana JALOBEANU

Vicisitudinile istoriei, fertilitatea crizelor și alte forme de psihoterapie culturală

Uneori, cînd lucrurile merg prost în lume, ajungi să te întrebi dacă nu cumva vremurile sînt de vină, dacă nu cumva trăim într-unul dintre veacurile blestemate ale istoriei. Începi să faci paralele cu alte timpuri întunecate. Și ai de unde alege. Sîntem asaltați cu imagini care ne aduc aminte de al doilea război mondial și cu declarații care par scoase din războaiele religioase ale secolelor Renașterii. Atunci, trăsăturile specifice popoarelor (motivate astrologic) erau la mare căutare: italienii erau convinși că englezii sînt reci și barbari, englezii ar fi jurat că italienii sînt în mod natural mincinoși sau că francezii sînt cruzi și fără scrupule. Azi vorbim de „sufletul rus“ și de apetența lui pentru dictatură. Și nici măcar nu mai avem justificări astrologice cînd susținem asta. Cumva, în perioadele de criză revin la modă *pattern*-urile. Printre ele, istoriile ciclice sau istoriile în valuri ale umanității, cele care spun că există perioade faste și perioade nefaste, perioade de progres și perioade de criză. Sau chiar distrugeri majore și renașteri, civilizații care dispar și mor, pentru ca pe ruinele lor să se nască noi civilizații. Sau versiuni ale vechii teorii cosmologice a universului ciclic – în care un „an cosmic“ de progres este urmat de o mare conflagrație. După care lucrurile o iau de la început.

E o viziune confortabilă a istoriei, atunci cînd trăiești într-o perioadă de criză, atunci cînd ți se pare că umanitatea a luat-o razna. Însă merită să nu uităm că astfel de viziuni provin chiar din perioade de criză. Ele își au rădăcinile în zonele întunecate ale istoriei, în momente în care lumea chiar o luase razna. Așa că sînt scrise special pentru a fi confortabile. Nu sînt istorii, ci psihoterapie culturală.

Mereu m-am gîndit ce interesantă ar fi o istorie a acestor istorii. Căci nu sînt doar multe, ci și foarte speciale, iar unele dintre ele au fost scrise în împrejurări foarte interesante. Așa este masiva *Istorie a lumii* scrisă de Sir Walter Ralegh în cei aproape 16 ani în care a stat în închisoare (în Turnul Londrei). În ciuda celor peste 1.500 de pagini, publicarea ei a fost un eveniment politic și cultural. A fost reeditată de cîteva ori în secolul al XVII-lea. Poate și mai interesantă este lucrarea lui Louis Le Roy, istoric și filosof, unul dintre primii traducători ai lui Platon și Aristotel în limba franceză, un gînditor interesat de fenomenul politic și de istoria evoluției politice a umanității. În 1575, Louis Le Roy publică un tratat intitulat *Despre vicisitudinile și varietatea lucrurilor din univers* în care face teoria „marilor epoci de progres“ ale umanității, întrerupte de „mari epoci de criză și barbarie“. O teorie pe care o regăsim, cîțiva ani mai tîrziu, în scrierile lui Francis Bacon. Și pe care se va întemeia întreaga filosofie baconiană a „progresului cunoașterii“ cu care am crezut, multă vreme, că s-a născut filosofia modernă.

Acestea sînt doar două exemple din ceea ce ar putea constitui un gen. L-aș intitula „istoriile catastrofice și salvatoare ale omenirii“. Pentru că există ceva în structura acestor scrieri care amintește de poveștile eroice ale umanității. Binele și răul se înfruntă periodic, și tot periodic au loc înfrîngeri spectaculoase, de rememorat, și victorii pe care ar trebui, desigur, să le imităm. Pînă la istoria genului, însă, v-aș propune o tipologie. Ea e provizorie și deschisă, întemeiată pe încă relativ puținele lucruri pe care le-am citit pînă acum. Nu vă sfiiți să adăugați exemple sau categorii. Lista rămîne deschisă:

Fertilitatea crizei

Una din trăsăturile caracteristice ale genului este credința în caracterul fertil, binefăcător și creator al dezastrelor. Sursele sînt amestecate. Pe de-o parte, filosofia stoică, cea care susține că nu doar că nenorocirile vin de la zei, ci că zeii îi încearcă în mod special pe cei tari. Sau pe cei pe care-i iubesc. Adăugați, la pachet, Cartea lui Iov și alte forme ale electiunii. Ideea de bază e că progresul nu se poate naște decît dintr-o criză. Cu cît mai mare criza, cu atît mai fertilă și mai promițătoare. E amuzant că găsim teoria asta în secolul XX, într-una dintre cele mai populare cărți de filosofia științei: Thomas Kuhn, *Structura revoluțiilor științifice*. După Kuhn, progresul nu este posibil decît în perioade cu totul speciale ale istoriei cunoașterii, cele în care știința ajunge să fie organizată și coerentă. Ceea ce Kuhn numește „perioadele de știință normală“. Cum se ajunge însă la aceste perioade de prosperitate și progres? Răspunsul este: printr-o revoluție. Iar revoluțiile sînt mereu anunțate și prefațate de perioade de criză. În științe, crizele înseamnă, în primul rînd, ceea ce Kuhn numește multiplicarea anomaliilor. Comunitatea științifică se lovește de tot mai multe eșecuri, fapte inexplicabile, probleme de nerezolvat. Se divizează în grupuri, școli, secte în căutarea unor teorii explicative mai puternice, a unor explicații alternative. Imaginați-vă disputele dintre partizanii lui Copernic și partizanii vechii teorii astronomice geocentrice. Sînt vreo două secole de dezbateri, căutări, teorii alternative, două secole în care comunitatea astronomilor se împarte în partide și „bisericuțe“, cu sau fără susținere politică, două secole de dispute, dezbateri, pamflete. Vreți să vedeți cît de rău era, citiți minunatul dialog al lui Galileo, *Dialog despre cele două mari sisteme ale lumii*. Acolo, trei personaje, Sagredo, Salviati și Simplicio, vorbesc pe larg de criza prin care trece cunoașterea, dezbaterile dintre școala cea veche a aristotelicienilor și școala cea nouă a copernicanilor, probleme rezolvate, dar, mai ales, probleme nerezolvate în cercetarea naturii. În această atmosferă de criză a apărut fizica lui Galileo, iar mai apoi cea a lui Newton. Dacă e să ne luăm după Kuhn, criza e necesară și productivă. Căci fără ea nu există progres.

Epoci de întunecare și epoci de înflorire

E greu să negi că există perioade luminoase și perioade întunecate ale istoriei umanității. Epoca de aur a democrației ateniene, secolele Renașterii, „secolul de aur“ (al XVII-lea) stau în contrast cu epocile întunecate ale invaziilor barbare, cu sărăcia spirituală a secolelor care despart închiderea ultimei școli de filosofie de înființarea primei universități, cu barbaria războaielor mondiale din secolul XX despre care nici nu mai știm dacă au fost două sau doar unul, foarte lung. Și totuși, aceasta este o reconstrucție. Secolul de aur n-a fost doar al nașterii științei moderne, ci și cel al războiului de treizeci de ani, al războiului civil englez și al Frondei franceze, secolul „micii glaciațiuni“, al foametei și al ultimelor epidemii de ciumă. Înflorirea cunoașterii coincide adesea cu perioade de foamete, sărăcie, război (un alt argument pentru partizanii rolului creator al crizelor). Și totuși, există undeva un *pattern* al acestor epoci de înflorire a cunoașterii? Putem să-l recunoaștem? E una dintre întrebările care-i obsedează pe partizanii teoriilor istoriei ciclice sau pe cei ai istoriei privilegiate. Pe cei care, ca Francis Bacon sau Isaac Newton, se uitau la istoria umanității cu speranța că vor recunoaște acolo semne și structuri ale modelului labirintic al istoriei providențiale, semnături ale intervenției divine.

Vicisitudinile istoriei și teoria masei critice

Istoria providențială nu e niciodată liniară. Există urcușuri abrupte și căderi spectaculoase. Există civilizații pedepsite – gîndiți-vă doar la mitul atlanților. E interesant că teoriile despre care vă vorbesc adoptă, toate, un model catastrofic. Între marile epoci de înflorire culturală – unii spun că sînt cinci, alții șase, alții mai multe – există perioade nu doar întunecate, ci dintre cele în care o bună parte a civilizației, poate civilizația întreagă, suferă consecințele unui cataclism. În antichitate, asta e teoria stoică (poate și platonică) a marelui an, a ciclului cosmic. Din ea se nasc subteorii ale istoriei care, la o scară mai modestă, văd o umanitate mereu amenințată de catastrofe planetare. Potopul, cutremure, războaie și alte evenimente majore duc la dispariția dramatică a unor civilizații și culturi, după care lumea reîncepe din nou. În Renaștere, asta se numește teoria vicisitudinilor istoriei și e tare iubită și de moderni. Francis Bacon, de pildă, are o istorie cu cinci mari perioade de înflorire între care există epoci întunecate și civilizații extincte. Bacon aderă la teoria conform căreia mitul Atlantidei nu este despre o insulă, ci despre... continentul american. Unde exista în antichitate o mare civilizație, așa cum ne spune Platon în *Critias*. Și unde o formă de potop a înecat, literalmente, întreaga lume atlantică. Din acest cataclism s-au salvat prea puțini oameni, fugind în munți, urcîndu-se în copaci, supraviețuind, cumva, pînă la retragerea apelor. Și continentul s-a reîntors la o stare de barbarie. Povestea nu-i aparține lui Bacon, ci e un bun comun în secolele al XVI-lea și al XVII-lea (și nici măcar nu se oprește acolo). Și e doar un episod al teoriei vicisitudinilor istoriei. Imaginați-vă o teorie a istoriei în care cataclismele se repetă ciclic, separînd astfel între ele epocile de înflorire. Acestea stau cumva deasupra apei întunecate care este istoria catastrofică a umanității. Ca niște insule de prosperitate, organizare și inteligență. Ce au în comun aceste epoci? Putem să vedem în ele un model? Există, poate, moduri în care agenții umani pot contribui la crearea unei astfel de perioade de înflorire a cunoașterii? Stă în puterile noastre?

Cea mai simpatică formă a unei teorii a acțiunii afirmative în istorie îi aparține aceluiași Louis Le Roy despre care aminteam mai sus. Pentru Le Roy, lucrurile sînt relativ simple: perioadele de înflorire a cunoașterii sînt cele în care suverani luminați sau republici bine conduse au investit suficient în școli, biblioteci, societăți savante sau filosofice. Cele care au ținut învățătura la mare preț nu doar simbolic, ci politic și economic. *Follow the money* pare să fie principiul istoriografic al lui Le Roy, un erudit care a suferit de sărăcie toată viața. Buna înzestrare a învățăturii nu întrerupe ciclul de perioade de înflorire și dezastre, căci vicisitudinile sorții sînt parte a planului divin de disciplinare a umanității. Însă investiția în cunoaștere este, pentru Le Roy, mijlocul sigur de a reface civilizația, de a construi o nouă insulă de ordine, prosperitate și lumină pe marea întunecată a istoriei.

Cum construim o arcă? De la casa lui Solomon la Republica Literelor

Francis Bacon este profund influențat de Le Roy și de teoria vicisitudinilor. Cumva, putem vedea proiectul baconian de construcție a unei noi științe a naturii ca pe o întrebare de tipul: cum construim o arcă? Cum am putea naviga peste epocile astea de extincție civilizațională păstrînd ceea ce umanitatea (sau măcar o parte a ei) a reușit să acumuleze? Există un mod în care putem recupera, înregistra și organiza „înțelepciunea umanității“, trecînd-o apoi mai departe, noilor generații? Chiar și atunci cînd cataclisme naturale, războaie sau epidemii par să anunțe noi epoci întunecate, noi colapsuri civilizaționale? Bacon susține că a găsit răspunsul la această întrebare. În forma scurtă, îl găsiți în mica lui fabulă intitulată *Noua Atlantidă* (fabulă pe care modernitatea o citește adesea în cheia utopiilor vizionare). E vorba despre un tip de organizare comunitară, cea care azi ne e, de fapt, foarte familiară. Organizarea comunității științifice. Un tip de organizare care facilitează colaborarea și reglementează competiția, găsește o formulă de echilibru între transparența datelor (accesibile tuturor) și necesitatea de a proteja descoperirile periculoase, inventează o etică comunitară și o formă de educație capabilă să cultive nu doar productivitatea și creativitatea, ci și responsabilitatea și simțul datoriei (ceea ce modernii mai numeau încă, pe urmele anticilor, virtute). Și, mai ales, o formă de organizare care este în același timp localizată și universală, ceea ce o face ușor de recunoscut, de transplantat și de reconstruit.

__Dana Jalobeanu__ a făcut fizică și filosofie și s-a specializat în istoria și filosofia științei. Predă la Facultatea de Filosofie a Universității din București și este director al secțiunii de Științe Umaniste a ICUB. Din 2018 organizează „Cafeneaua filosofică“ de vineri seara.

■ ■ ■

DILEMA
Regresul
merge
înainte

Augustin IOAN

Arhitectura: aveți puțintică răbdare!

Arhitectura poartă cu/în sine germenele timpului trecut. Nu doar că ea reprezintă o redistribuire în spațiu – după reguli străvechi și, adeseori, preexistente discursului care le însceneazā – a unei materii a cărei vîrstă se confundă adeseori cu facerea lumii; dar, mai mult încă, descriem această lentă, transindividuală preocupare a tuturora (în facere sau, mai cu seamă, în utilizare) cu vorbe de asemenea vechi. Jargonul arhitectonic este punere în operă, la fel ca realitatea pe care o descrie, a odinioarei. Încă o dată: limbajul conceperii, articulării și utilizării de spații are – precum o poate dovedi traducătorul preocupat de etimologiile cuvintelor – descendențe rapid identificabile, în descendențe fără cusur, pînă în limbile „prime“. Arhitectura este arhaizantă de două ori, de la început: a) prin natură și b) prin limba care o surprinde pe aceasta. Să ne explicăm: a) Argumentul naturii duce către un posibil impas, dacă nu am ști cît de imprevizibil este trecutul. Ca să putem căuta prima casă, ori arhitectura primă, trebuie să definim, în același timp cu investigarea, originea fenomenului astfel definit. Literatura uriașă despre origini – de la cea din tratatele de la Vitruvius la Le Corbusier cel puțin – este atît de acut prezentă în spațiul teoriei arhitecturii și filosofiei spațiului în anii din urmă. Iată de ce, probabil, merită să sistematizăm rapid, pentru a putea înainta, perspectivele propuse astăzi pe cele cîteva categorii de origini „identificate“, repetăm, de la Vitruvius și pînă acum.

Arhitectura este un condensator de timp înainte și în timpul facerii.

b) *Arché* – principiul, originarul și străvechimea sînt surprinse în chiar denumirea profesiunii. În raport cu etimologia profesiunii, arhitectonica – un termen pe care, din rațiuni pe care le voi explica de îndată, îl prefer celui ajuns la noi prin mediere franceză – este așadar felul, verificat în timp, scris cu esențe tari, în care agregăm unități elementare de materie (blocuri de piatră, cărămizi) sau subansambluri pre-articulate între ele. Și pe acestea toate le federăm împrejurul unui proiect aflat la un nivel superior de complexitate (întregul). Astfel încît fiecare dintre aceste niveluri de articulare, ca și întregul, dau seama – dinamic și expresiv – de tensiunile multiple generate și compuse de transmiterea tensorilor ascensiunii (către cer) și ai gravitației (către pămînt). Corolar: mai mult decît senior, maestru al echipei de meseriași capabili să ducă pînă la capăt această operațiune, *arhitekton*-ul era și singurul capabil să pro-pună – în fața minții sale și în anticipația facerii, adică înspre viitorime –, de la bun început și pînă la sfîrșitul tuturor operațiunilor asociate zidirii (*i.e.* punerii în operă), întreg edificiul. Dinaintea începutului, prin proiectare, și pînă cînd, treptat ridicîndu-se, se vădește și celorlalți zidari, casa este întreagă și teafără (doar) în mintea arhitectului. Vechimea sa fertilă în tainele profesiunii, autoritatea sa integratoare și abilitatea de a opera cu principii, concepte și reguli fundatoare de spațiu îi permit *arhitekton*-ului – în măsura în care posedă ingredientele de mai sus prin a) imersia în cultura profesiei, prin b) experiență nemijlocită și c) capacitatea de experimentare continuă în orizontul tradiției – să controleze viitorul.

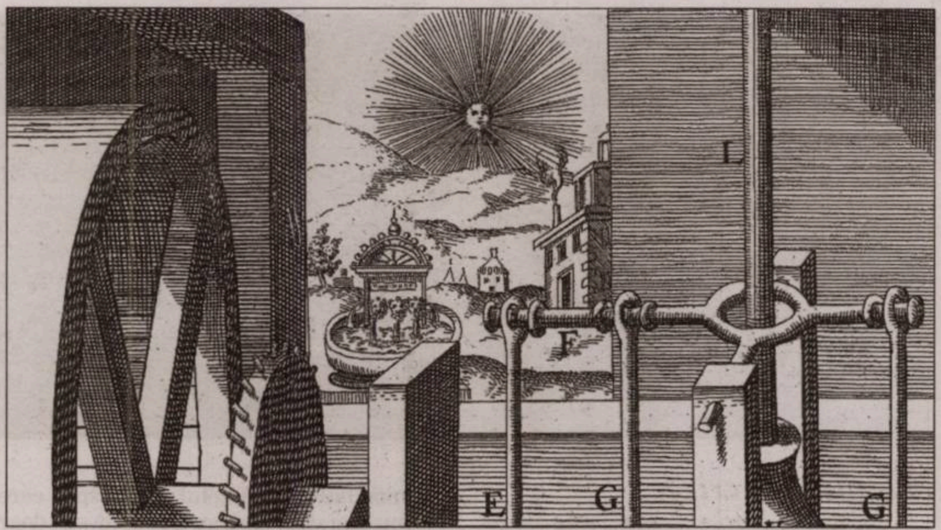

Arhitectura ca amînare

În „durata lungă“, atît în sensul propriu, cît și în cel conceptual al sintagmei, care este asociată în mod tradițional arhitecturii, se regăsesc înfrățiți deopotrivă ctitor, arhitect și constructor în expedierea unei capsule a timpului către viitor. La rigoare, nu eternitatea o caută cei ce zidesc arhitectura, ci, prin ea ca vehicul, lentoarea fastuoasă a descompunerii; deliberată, o amînare a entropiei și bobul de zăbavă – jucăuș, în fond – de dinaintea inexorabilității acesteia. Arhitectura, transumană în sensul „timpului de înjumătățire“ propriu – care se măsoară în generații succesive, nu în vieți individuale – este un teatru al memoriei. În această ipostază generică, ea este în același timp mausoleică, adică o frazare perpetuă pe tema monument-mormîntului (observau Loos, contemplînd mormîntul din pădure, dar și Baudrillard, cînd clama că toată arhitectura are ceva de mormînt în ea) și monumentală (o spunea Hegel) prin tocmai caracterul „tectonic“ (în sensul analogiei cu mișcările plăcilor tectonice) al mișcărilor pe care le face în timp. Arhitectura este un condensator de timp înainte și în timpul facerii – cu cît mai mult, cu atît mai bine – pe care îl înapoiază apoi comunității în durata ei lungă.

Există însă și atitudini incurabil melancolice, care par că nu își asumă firescul relației cu timpul arhitectural. Ca și timpul vieții, acesta presupune facere și des-facere în cele din care casa a fost alcătuită. Cum te poți împotrivi lui? Iată cîteva „soluții“ – cu toatele inevitabil vitrege și, se înțelege, de fapt simple paleative.

Prima soluție este un mod al retardării: este vorba despre utopia regresiei temporale. Spre pildă, înainte de a se fi construit ditai mall-ul peste ea, un distins arhitect bucureștean propunea nu doar refacerea obiectului fizic al bisericii Văcărești așa cum a fost el la data demolării (ceea ce, pînă la un punct și strict dintr-o perspectivă paseistă, poate fi înțeles); mai mult însă, domnia-sa dorea refacerea mînăstirii cu materialele și tehnicile de construcție ale vremii (dar, vai, în absența meșterilor „originari“/originali). Or, la data demolării, mînăstirea se afla la sfîrșitul unui lung proces de restaurare după cutremurul din 1977. Prin urmare, refacerea acelui moment nu ne-ar fi redat vreun stadiu auroral, un moment „neprihănit“ al respectivei zidiri, ci, dimpotrivă, unul el însuși re-făcut.

Ne amintim că aceasta fu și perspectiva celor ce au restaurat mînăstirile nord-moldovene în anii ’60. Bisericile au fost întoarse într-un stadiu „original“, dar precar documentat, în proces răzîndu-se stadiile ulterioare întemeierilor ștefaniene sau rărешești. Aceste stadii – unde mai pui că întîmplate mai toate sub stăpînirea sau, oricum, sub influența stilistică a austriecilor – vor fi „alterat“, au crezut restauratorii plini de elan patriotic, ctitoriile „pure“ ale „noastre“. O simplă comparație între Neamțul dinainte și cel de după restaurare ne înspăimîntă astăzi, dar l-ar fi făcut mîndru pe Viollet Le Duc, cel care ne-a lăsat proiectul unei „ideale“ catedrale gotice, mai gotice decît nereușitele originale medievale.

A doua soluție este „capsula temporală“. Arhitectural vorbind, ai fi în stare să trimiți mesaje în viitor. Cum? Construind acele obiecte care, supraviețuind unui interval de timp mai lung decît cel necesar descompunerii „obișnuite“ a unei case, să devină abia atunci fie a) o ruină frumoasă și înalt grăitoare despre civilizația care le-a edificat sau b) de-a dreptul contemporane cu viitorul, pentru că atemporale.

Arhitectural vorbind, ai fi în stare să trimiți mesaje în viitor.

Am parcurs, cîndva, la Muzeul de Artă Modernă de la Roma, o expoziție a unui arhitect care își expunea cărțile de epocă (anii ’50 și ’60) din care reieșea că este o chestiune de ani (ar fi trebuit să se petreacă pînă în anul 2000) pînă cînd vom dormi cu capul în jos navigînd prin cosmos sau pînă cînd vom paște cirezi mutante pe Marte, fiștecare locuind în iglul său geodezic cu aer necondiționat. Pe pămînt va fi fost încă și mai bine: orașele fi-vor sferice și, nemaifiind localități, se vor plimba printre nori (credea pe atunci Buckminster Fuller); se vor ridica oricum de la sol, privind de sus la ruinele în descompunere ale vechilor noastre așezări (Yona Friedman). Arhitectura modernă este meșteră în acest demers. O privim și acum, așa cum era ea la începuturile sale, și observăm că mașinile, oamenii din preajma ei s-au stins de mult, dar felul în care înfruntă încă timpul este unul straniu, ca și cînd în mod deliberat nu ar lua cunoștință de existența lui. Arhitectura modernă a crezut că, renunțînd la decorație, a descoperit elixirul tinereții fără bătrînețe și al vieții fără de moarte.

Or, nu a fost să fie așa. Acea expoziție romană dovedea un lucru: nici acest final al istoriei arhitecturii, dat atunci drept sigur și perpetuu, nu a durat mai mult decît altele. Lucrurile sînt atît de rămase în urmă, încît nici cenușa trupurilor celor ce visează azi locuire în cosmos nu vor părăsi spațiul gravitației acesteia ubicue decît cu prețul unor teribile – și prohibitive – eforturi financiare...

Dar „teoria valorii ruinelor“ a lui Speer este neîntrecută încă în a fi cea mai explicită metodă de a înfrunta timpul – pe mîna lui. Desenînd o perspectivă pentru Zeppelinfeld în felul în care ar fi acesta văzut de poporul german de peste un mileniu, Speer a avut viziunea monumentelor Reich-ului distruse de timp; chiar și așa, ele trebuiau să fie grandioase. Acceptînd ca inevitabilă degradarea substanței zidite, știind că și edificiile sale vor trebui să iasă din existență, Speer spera că, prin folosirea unor materiale nobile, ceva din splendoare va mai supraviețui deodată cu acest material, spre a da seamă posterității de autorii arhitecturii și de semnificația ei perenă. O civilizație mare lasă ruine impresionante, precum vedem cercetînd Roma încă de la gravurile lui Piranesi încoace. Hitler a văzut în această teorie a valorii ruinelor o „logică luminoasă“ și a cerut de îndată ca toate acele edificii ridicate sub directa sa supraveghere să fie concepute din această perspectivă milenaristă.

Poate că și ei observaseră unul din tîlcurile cele mai de seamă ale textului biblic, care dă seama despre relația dintre om și zidire pe care fenomenologii au observat-o cam în aceeași vreme. Nu doar că ele sînt de-o ființă, dar și mor împreună. Dar, mai mult decît atît, ne spune Biblia, pedeapsa cea mai cumplită împotriva unei ființe (individuale sau colective) nu este deplină cîtă vreme nu i-ai distrus și zidirile (casa, templul, palatele, cetatea). Și acum unii pedepsesc teroriștii dărîmîndu-le și casele, pentru ștergerea cu totul a urmelor acelora. Și, chiar acum, alții... „denazifică“ popoare dărîmîndu-le edificiile și blocurile de locuințe.

Prin urmare, întîrzierea îi este concrescută arhitecturii, ca dor al originii. Sau ca retardare tehnologică, la noi. Sau ca o carență a culturii profesionale în domeniu. Sau ca o absență a experimentului și cercetării avansate, a dorului de înnoire, de experiment. Și cînd a experimentat, precum avangarda, a descoperit, de fapt, tot străvechimea, arhaicitatea, adică alte începuturi decît cele greco-romane...

***Augustin Ioan** este arhitect, profesor universitar la Universitatea de Arhitectură „Ion Mincu“, București. Cea mai recentă carte a sa:* Piatra din capul unghiului – arhitectură sacră, de la Brâncoveanu pînă azi, *Editura Doxologia, 2020.*

Propuneri de *Dileme vechi* pentru viitor:

- **Conferințele *Dilema veche* de la Arad**

„Cred că adevăratul personaj a fost textul“

– interviu cu actrița Marina PALII –

*După ce am văzut-o pe **Marina Palii** în* Malmkrog, *la cinema, am plecat convinsă că a mai apărut o revelație în filmul românesc. Cea care o interpretează pe contesa Olga în lungmetrajul regizat de Cristi Puiu vorbește în realitate patru limbi străine, joacă pe scena din Arad și se implică constant în numeroase acțiuni umanitare legate de Ucraina. Debutul ei în film i-a adus o foarte meritată nominalizare pentru cea mai bună actriță într-un rol principal la Premiile Gopo din acest an. Am invitat-o să vorbim despre actorie și nu numai.*

Marina Palii

Debutul în filmul Malmkrog *v-a oferit șansa de a repeta în limba franceză un text alcătuit în bună parte din dialoguri filozofice. Cum a fost să renunțați la instrumentele clasice actoricești în favoarea „tiradelor retorice“?*

Nu am avut o abordare clasică dacă vorbim de o înțelegere a unei situații, a unui conflict între personaje sau dacă vorbim de construcția unui personaj așa cum am învățat în facultate. Dramaturgia a fost dată de sensul textului, care trebuia redat natural, precis, fără să fie încărcat cu interpretări actoricești. Nu știu în ce măsură au existat personaje. Cred că adevăratul personaj a fost textul.

Mare parte din colegii actori de la filmare erau francezi. Ați avut timp să repetați replicile (de multe ori foarte lungi) înainte de a reda pe platou confruntările dintre personaje?

„Aș investi în educație și apoi aș trăi o sută de ani să văd roadele ei într-o societate sănătoasă.“

Chiar dacă deseori erau discursuri flamboaiante, cred că sensul discursurilor a ieșit mai mult în evidență decît retorica acestora. Cît despre timpul pe care l-am avut să repetăm textul, acesta a fost limitat. Am ajuns ultima pe set, cînd filmările începuseră de ceva timp, de o săptămînă, dacă îmi amintesc bine. A trebuit să mă adaptez din mers, să învăț textul fie în pauze, fie după filmări, noaptea, pentru a doua zi. Uneori învățam replicile la machiaj, în timp ce îmbrăcam costumul, în pauza de masă. Pe scurt, pe unde apucam…

În ultima perioadă, tot mai mulți artiști aleg să se implice activ încercînd să influențeze deciziile proaste ale guvernanților. În același timp asistăm, neputincioși, la rezultatele catastrofale ale imixtiunii politicului în cultură și în artă... Ce ați schimba aici dacă ați putea?

E o discuție lungă. Și problema e că rămîne la nivelul unei discuții, al unei păreri, o vorbă spusă așa cum ne place nouă actorilor să ne dăm deștepți. Putere nu am. Nu am putere nici măcar să-mi schimb propria viață, darămite să schimb un sistem cu o moștenire canceroasă a comunismului, manifestată în viața de zi cu zi prin diverse cutume ale „micii înțelegeri“. Dar dacă aș putea, aș investi în educație și apoi aș trăi o sută de ani să văd roadele ei într-o societate sănătoasă, undeva pe la a treia generație. Cred că acolo e baza, în educație. Nu putem vorbi de înțelegerea și susținerea culturii într-o societate care trece de la sapă direct la TikTok. Nu zic că toată țara e așa, dar din ce am urmărit, cu riscul de a supăra, am observat că oamenii educați în România sînt o minoritate. Și atunci simt că facem artă așa, pentru noi, despre noi, noi între noi. Cît despre corupție, oportunism, incompetență, cumetrisme, servilism politic și alte daraveri, cred că tot ce pot să fac e să încerc eu să trăiesc corect, fără să încurajez cele mai sus enumerate. Sînt mai mult actriță decît activistă (sper!), dar dacă văd o nedreptate, rar tac. Eu nu pot schimba caracterele oamenilor, dar pot să-i încurajez să nu le pese doar de propriul bine și, atunci cînd văd o nedreptate, să nu treacă pe lîngă ea indiferenți.

Momentan cauzele umanitare mă preocupă mai mult decît teatrul

În ce spectacole vă putem urmări la Teatrul Clasic „Ioan Slavici“ din Arad? Dar la București?

Momentan cauzele umanitare mă preocupă mai mult decît teatrul. Asta simt. În București încă nu joc, aș fi avut ocazia să încep acum ceva, dar au contat mai mult cauzele umanitare. În rest, joc la Arad, acolo unde sînt angajată, în spectacolele *Școala și familia* (regia Cristian Ban), *Our Last Terminal. Platonovka* (regia Botond Nagy), *Terapie de grup* în regia lui Tapasztó Ernö și *Miracolul Sfîntului Gheorghe* pus în scenă de Nikola Zavișici. Mi-aș fi dorit să joc și la București, dar asta e... E pentru prima dată pentru mine cînd arta vine pe locul doi.

Ați absolvit facultatea de limbi străine, vorbiți fluent rusă și polonă și ați terminat și un masterat la UNATC. A contat experiența studiilor umaniste cînd ați primit scenariul la Malmkrog?

La filmări m-a ajutat franceza, mai puțin rusa și polona. Franceza o știam din facultate. Eu credeam că o știu bine, pînă m-am trezit vorbind în fața camerei. Mi-a fost aproape imposibil să scap de accent. Am muncit foarte mult la pronunție, la cadența frazei, la redarea unui fir logic al discursului. Filologia m-a ajutat să înțeleg o parte din sensurile textului, să găsesc tot felul de referințe culturale. Spun o parte, pentru că nici acum nu cred că am înțeles pe deplin textul lui Soloviov.

Malmkrog

A fost lectura dialogurilor despre război, progres și sfîrșitul lumii din cartea lui Vladimir Soloviov un punct de sprijin în redarea cu atîta naturalețe a replicilor?

„Tot încerc să mă apuc de un manual de mecanică cuantică.“

Sensul textului m-a ajutat, evident. Textul meu a fost preluat de acolo, din acele dialoguri, cu mici modificări. Replicile spuse în franceză sînt din textul lui Soloviov.

Cum v-a „format“ ca actriță rolul Olgăi?

Discursul Olgăi era în disonanță cu ce credeam eu despre lume și felul în care mă raportam la creștinism. Cu toate astea, am căutat umanitatea în motivațiile ei. După filmări, am început să îmi pun și mai multe întrebări legate de felul în care e construită lumea. Cred că marele meu cîștig e că am devenit, pe de o parte, mai determinată în tot ceea ce fac. Pe de altă parte, mai chibzuită în ceea ce privește alegerile în viață. Olga m-a ajutat să mă cunosc pe mine mai bine, atît cît am reușit să mă cunosc pînă în momentul de față.

Ați publicat poezii, texte de jurnal și proză scurtă. Unde ați situa acum scrisul și ce ați citit în ultima perioadă?

Scrisul a rămas în jurnale intime. Cînd e atîta literatură de calitate în jur, tot ceea ce încerc să redau în scris mi se pare banal, mă simt o impostoare. Tot încerc să mă apuc de un manual de mecanică cuantică. Am fost pasionată de fizică în liceu, dar la capitolul ăsta n-am parcurs decît două-trei noțiuni de mecanică cuantică și mi-ar plăcea să știu mai mult. Recent, am citit *Acolo unde curg rîuri de lapte și miere* de Vladimir Lorcenkov, o farsă tragică despre dorința moldovenilor de a ajunge cu orice preț în Italia, pămîntul făgăduinței. Ultima a fost *Ferma animalelor*, de Orwell. Citesc beletristică, în mare parte: Palahniuk, Murakami, Hesse, Ulițkaia, Huxley. Oliver Sacks scrie captivant. Citesc și dramaturgie contemporană și mi-ar plăcea să citesc mai mult, dar sînt leneșă.

interviu realizat
de Roxana CĂLINESCU

Judith HERRIN

Căsătoria lui Teofil

Deși relatările despre culisele mariajului variază de la o sursă la alta, nu încape îndoială că Eufrosina a inițiat procesul. În anul 829, fiul ei vitreg avea probabil 16 ani, vîrsta potrivită pentru căsătorie, iar ea s-a pornit să îi găsească perechea potrivită. Întîlnim aici o a treia relatare a unei parade de mirese. Cea dintîi consemnată s-a petrecut cu prilejul căsătoriei lui Staurakios, fiul lui Nichifor I, în primul deceniu al secolului al IX-lea. Cea de-a doua a fost compusă puțin mai tîrziu, dar se referă la căsătoria desfășurată mai devreme, în 788, a părinților Eufrosinei, Maria din Amnia și Constantin al VI-lea, tutelată de împărăteasa Irina. A treia este cea de față, în care Eufrosina a selectat un grup de tinere de o frumusețe uimitoare, invitîndu-l pe Teofil să-și aleagă viitoarea soție. Potrivit unor versiuni, i-a dat chiar și un măr de aur cu care să joace rolul străvechi al lui Paris.

Am avea toate motivele să ne îndoim de detaliile complicate ale variantelor acestei parade a mireselor, păstrate în cronici ale secolului al X-lea, dacă nu ar fi un fapt cert că tînăra învingătoare a competiției care a devenit împărăteasă a fost mai tîrziu recunoscută ca sfîntă a Bisericii Ortodoxe. În amintirea faptelor ei, s-a compus o *Viață* în stil de panegiric, la sfîrșitul secolului al IX-lea sau la începutul celui de-al X-lea, probabil înainte să fie scrise aceste cronici. Urmînd regulile unei asemenea *enkomia* imperiale, dedicate în mod normal împăraților, autorul anonim subliniază frumusețea firească a împărătesei, calitățile ei morale și excepționalul ei spirit iconodul care au distins-o și i-au asigurat faima imperială. Scriind, așa cum scria, mult după eveniment, relatarea lui este elegant compusă ca să demonstreze însușirile împărătesei, urmărind să îl zdrobească pe hainul iconoclast, împăratul Teofil. Lasă să se înțeleagă limpede că Eufrosina, pe care o consideră mama împăratului, a fost cea care, în pregătirea căsătoriei, a adunat un grup de frumuseți fără cusur.

Așadar, s-ar zice că de data asta Eufrosina a preluat o inițiativă. Potrivit *Vieții*, au fost trimiși mesageri care să aleagă un număr de tinere atrăgătoare. Acesta este momentul cînd inima oricărui părinte din întregul imperiu care avea o fiică potrivită a început să bată mai repede. Fiecare își imagina: „Ce-ar fi dacă împărăteasă ar fi aleasă chiar copila *mea?*“. A intrat în funcțiune acel mecanism de atragere a nobilimii provinciale în viața metropolei, poate chiar în centrul curții imperiale. Din toate colțurile lumii bizantine, părinți bine informați și ambițioși au încercat să găsească o cale de a-și lansa copilul. Eufrosina, desigur, avea planurile ei proprii. Nu avea să-i permită lui Teofil să-și aleagă o pereche neadecvată, iar criteriul ei de potrivire poate să fi fost destul de neobișnuit. Frumusețea putea fi un factor, dar semnificative trebuie să fi fost și potențialul miresei de a deveni mamă, statutul familiei ei și atitudinea lor față de imaginile sfinte. Oricum, dacă este să dăm crezare poveștilor, printre frumoasele considerate potrivite Eufrosina adusese și cel puțin două iconodule zeloase. Teofil a respins-o pe prima, Casiana, apoi a „ales-o“ pe cealaltă, Teodora – cea de-a treia doamnă a noastră în purpură.

De la „nimeni“ la Împărăteasă

Ceremoniile de încoronare și căsătoria s-au desfășurat la 5 iunie 830, urmînd ritualurile prescrise. Astfel, încă o frumoasă provincială a fost ridicată la rangul suprem la care putea să aspire o doamnă de la Bizanț. La fel ca Irina, Maria și Teofana înaintea ei, Teodora s-a văzut transformată din „nimeni“ în cel mai de seamă personaj feminin din imperiu. Familia a însoțit-o în capitală, așteptîndu-se la recompensele obișnuite. Și, spre deosebire de statutul modest acordat Mariei după ce devenise membră a dinastiei imperiale prin căsătoria din 788, Teodora a fost imediat ridicată pe tronul de împărăteasă. Pe Eufrosina nu o încerca ambiția de a o ține în umbră pe soția fiului ei vitreg ori de a păstra apartamentele imperiale. De fapt, ea s-a retras de la curte aproape imediat după încheierea ceremoniilor. Astfel, alegerea Teodorei de către Teofil este marcată în modul cel mai vizibil prin înlocuirea generației vechi cu cea tînără. Noul cuplu a dobîndit fără întîrziere autoritatea deplină la Marele Palat.

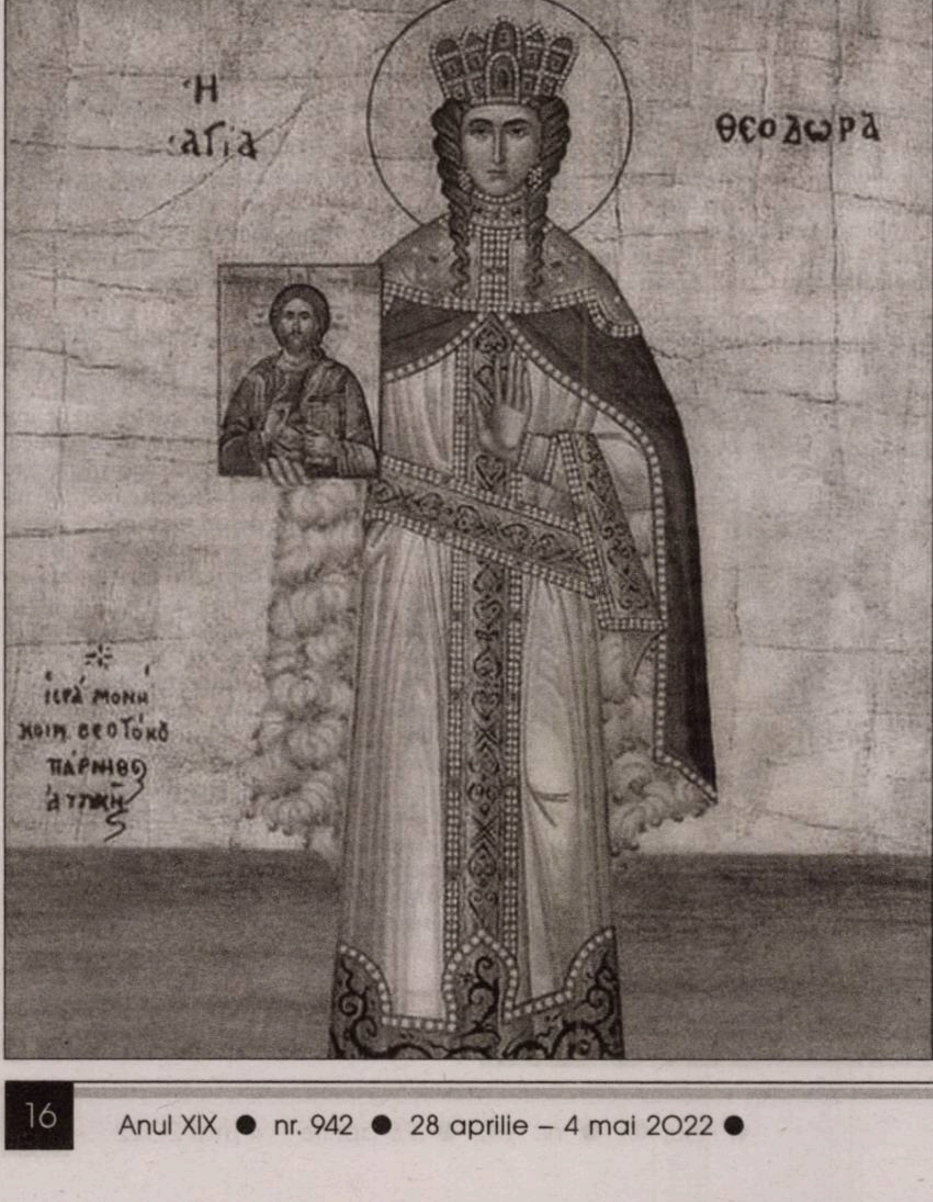

Toate relatările păstrate despre parada mireselor își prezintă argumentele în așa fel încît susținătorii venerației icoanelor ies mereu învingători, iar adversarii lor distrugători de icoane ies învinși. Ceea ce vor să spună este că Eufrosina a pus la cale acea competiție în așa fel încît fiul ei vitreg nu-și putea alege decît o mireasă iconodulă: fie pe Casiana, care după eveniment s-a călugărit și și-a dedicat viața compunerii de imne și poeme religioase, fiind o scriitoare de valoare, una dintre puținele autoare din Bizanț, fie pe Teodora, care și-a dezvăluit esența de sfîntă iconodulă. Iar cea care a inițiat tîrgul de mirese a fost fiica Mariei din Amnia, nepoata împărătesei Irina, care restabilise venerarea icoanelor prin Sinodul de la Niceea din 787. Sensul evident este că Eufrosina era în secret o iconodulă care își ascunsese cu grijă credințele și reușise să-și inducă în eroare fiul vitreg. El apare astfel în mod convenabil ca un caraghios care și-a ales fără voie drept soție o iconodulă hotărîtă.

O asemenea interpretare teologică precisă ignora faptul că Eufrosina era *porphyrogenetos,* născută în purpură dintr-un cuplu conducător și crescută într-o aură absolut imperială, în pofida condițiilor neimperiale de pe Prinkipo. Grație neașteptatei cereri în căsătorie, a putut să se întoarcă la viața laică de împărăteasă din fruntea curții bizantine. Iar ca soție a lui Mihail al II-lea, și-a împlinit destinul imperial, reafirmînd toate caracteristicile conducerii bizantine, pe care mama, Maria, trebuie să i le fi inspirat. Eufrosina nu era o frumoasă provincială ca Teodora; ea provenea chiar din culmea societății bizantine și se întorcea acolo firesc. Identitatea ei de membră a cercului interior al conducerii imperiului era la fel de intensă ca angajamentul ei iconodul.

Așadar, cînd a sosit vremea să se ocupe de căsătoria fiului ei vitreg, Eufrosina era bine pregătită. Știa cît de important este să aleagă o tînără pe care să o poată influența, pentru ca la momentul potrivit să poată conta pe sprijinul ei. Trebuia în primul rînd să fie de vîrsta la care să poată naște mulți copii sănătoși și să nu provină dintr-o familie provincială prea puternică (ori cu relații prea întinse), care să-i rămînă mereu fidelă împărătesei Eufrosina și să nu o înfrunte în nici un fel. Chiar dacă Eufrosina ar fi putut să organizeze o paradă de formă cu tinere adecvate și să verifice familiile implicate, i-ar fi fost greu să asigure ca evenimentul să fie monopolizat de iconoduli nedeclarați. Pare mult mai credibil să fi permis să apară doar unor tinere pe care le considera potrivite să ia parte.

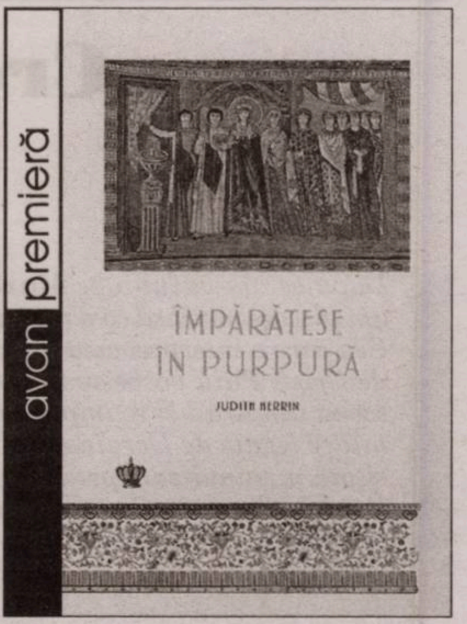

În cele din urmă, Teofil a luat decizia finală și Teodora i-a devenit mireasă. I-a născut în succesiune rapidă trei fiice și un fiu, care a murit de mic; alte două fiice, iar în 840 un fiu, în sfîrșit: Mihail, care și-a moștenit tatăl în 842. Căsătoria pusă la cale de Eufrosina în 830 s-a dovedit durabilă. Cei doi s-au potrivit bine, după standardele medievale și, chiar și după moartea lui, Teodora i-a arătat un devotament remarcabil. Indiferent dacă fusese vorba cît de cît de un concurs de frumusețe ori, mai simplu, de o alianță între două familii de statut inegal, semnificația mariajului este confirmată de succesul familiei Teodorei în capitală. Mama ei, Florina, avea trei surori care au încheiat căsătorii bune, iar cei doi frați ai ei au făcut și ei cariere, după cum se așteptaseră.

Teofil pare să se fi ocupat de numeroasa familie a soției sale. A onorat-o mai ales pe soacra lui, creînd un titlu cu totul nou: *zoste patrikia* („patriciană a cingătorii“, nume care provenea din semnul distinctiv al rangului, brîul extrem de bogat decorat, *zoste).* Ridicînd-o în acest fel, a stabilit o înaltă poziție destinată exclusiv doamnelor de la curtea bizantină: soacra împăratului urca pe cea de-a cincea treaptă în ierarhie imperială. Există puține dovezi despre efectul noului titlu, de vreme ce Florina adoptase între timp numele mai creștin de Teoctista și prefera mediul monahal vieții la curte. Și-a stabilit un spațiu propriu la mănăstirea numită *Ta Gastria,* care a ajuns să fie strîns legată de ea și de familia ei. Cu toate astea, crearea unui rang nou și cît se poate de distins pentru mama împărătesei avea semnificația introducerii unui titlu rezervat exclusiv unei femei într-un sistem de ranguri și poziții guvernamentale deținute de bărbați. Poate că Teofil se gîndise doar la o cale de a o onora pe mama soției sale, dar este posibil să fi înțeles și necesitatea prezenței doamnelor la curte și hotărîse să-și consolideze controlul asupra lor în acest fel.

(fragment din volumul Împărătese în purpură pe tronul Bizanțului medieval *aflat în curs de apariție, în traducerea lui Mihai Moroiu, la Editura Baroque Books & Arts)*

Judith Herrin *(n. 1942) este istoric britanic, profesor de studii bizantine și de Antichitate tîrzie la Princeton University și King's College din Londra. A participat în calitate de arheolog la lucrările desfășurate în siturile de la Atena și Istanbul și este autoarea unor lucrări fundamentale despre perioada bizantină și a Evului Mediu timpuriu european.*

Victor MOROZOV

dilematograf

O cineastă de redescoperit

Restaurate de curînd – unele, chiar în 2022 –, filmele cineastei georgiene Lana Gogoberidze au făcut obiectul unei retrospective integrale la Festivalul *goEast* de la Wiesbaden (19-25 aprilie), dedicat filmului est-european. Subiect fierbinte cu traiectorii bruiate și repere morale îngropate sub ploaia de gloanțe, ce s-a văzut totuși înfășurat, la contactul cu opera cineastei, de un binevenit văl al calmului, al trăirilor care alunecă printre știrile de pe prima pagină, al discursurilor lăsate în suspensie. Mi-au mai rămas încă destule titluri de recuperat din această filmografie; ce-am izbutit totuși să văd mi-a lăsat impresia unei cineaste interesate să capteze, într-un sistem cît mai coerent, mănunchiul de fluxuri contradictorii care circulă, invizibile, dar nu mai puțin atroce, printre oameni. Filmele Lanei Gogoberidze par să articuleze o preocupare pentru mutațiile istorice – Georgia, cu traversările sale pustiitoare prin bolșevism, război și, în cele din urmă, postcomunism, s-a dovedit un teren cît se poate de fertil pentru un asemenea proiect –, pe care le altoiește cu o privire feminină, mereu dispusă la autoreflexivitate subtilă. Rezultă niște filme care, prin faliile exploatate, fie ele sentimentale, societale ori politice, deranjează ideologia sovietică în aceeași măsură în care îi și reflectă metaforele obsedante.

De altfel, filmul care încheie prima decadă creatoare a cineastei – *Limite*, din 1968 – exploatează din plin această tensiune între discursul oficial și marja de manevră (sau eroare) pe care acesta o permitea. Căci deși nu putem decît să regretăm izul vag de naftalină pe care l-a acumulat în timp această dramă de conștiință a protagonistului (Geidar Palavandishvili) – un regizor de teatru care asistă, alături de cîțiva prieteni, la o crimă fulgerătoare într-un pasaj pietonal din oraș –, filmul se răscumpără cu momentele sale de cotidian simplu, rebel în fața oricărei tentative de simbolism, pe care le presară zburdalnic prin poveste. Găsim aici, întîi de toate, o miză care avea să migreze pînă în scenariile unui curent altminteri îndepărtat de ceea ce face Gogoberidze, cum este cinemaul românesc recent, cu interesul său pentru dileme morale insurmontabile. Dar e limpede că această autoimportanță acordată artistului – adică ființei superioare, capabile să concentreze în ea rătăcirile unei lumi – sună tot mai găunos odată cu trecerea anilor. Altceva ne bucură ochiul aici, și-anume această dezinvoltură de a planta în narațiune cîrlige de care ulterior se va uita – puști cehoviene care nu mai ajung să tragă. Vezi acest moment frumos în care o amică îndoliată a regizorului face cunoștință cu un puștan care vinde cărți pe-o tarabă și e amorezat în secret de ea: îl mai vedem o dată pînă la final, dar intruziunea lui în poveste e ca un capriciu în favoarea unei realități ostile la ideea unei ordonări excesive, care să impună fiecărui cadru un mesaj prea ușor descifrabil.

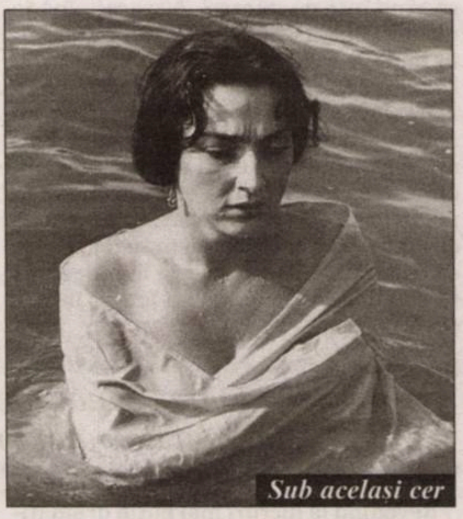

Sub același cer

Însă debutul cineastei, *Sub același cer* (1961), reprezintă, din acest punct de vedere, o realizare mai complexă. În fond, resimțim în tăcerile prea grele de sens și în secvențele prea căutate care constituiau armătura *Limitelor* o influență a unui cinema de artă european ce își propusese, cu cîțiva ani înainte, să dilate timpii, să-și umfle cadrele cu acțiune moartă, să vorbească mai puțin și să transmită mai mult. Foarte schematic, aș zice că tendința asta a dat adesea rezultate contraproductive în spațiul est-european (există numeroase filme marcate de aceleași simptome languroase), care nu o dată au eșuat în afectare și manieră. *Sub același cer* nu cunoaște acest risc: mai frust în privința stilului, filmul s-a păstrat totodată mai proaspăt, de îndată ce s-a înțeles că lentoarea și autoreflexivitatea pot dăuna anumitor structuri stilistice, care ar fi avut de profitat de pe urma unei viteze în plus.

Această viteză, debutul regizoarei o pune în slujba unui triptic centrat pe figuri feminine surprinse – în 1921, '41 și '61 –, pe fundalul unei națiuni angrenate pe șina vertiginoasă a istoriei. Prima poveste are de partea ei exotismul unei epoci în care suplimentul de magie prezent în viața de zi cu zi a oamenilor încă nu se resorbise cu totul: vedem cum intrigile de culise, cu pumnal și caleașcă, sînt acompaniate de bîlciuri în care omul zboară deasupra unui rug aprins. Narațiunea de mijloc e la rîndul său provocatoare: o adolescentă tachinată de puștimea cartierului pentru înfățișarea ei bărbătească trăiește o idilă cuminte cu un băiat alături de care stă de veghe pe un acoperiș, în timp ce chiar sub ei, pe stradă, defilează trupele armatei. O mică înlănțuire de destine care explodează nu atît în momentul chemării pe front a băiatului, ci grație acestui dispozitiv narativ ghiduș, în care soldați răniți pe front comunică prin semne cu oamenii noștri, din salonul lor de spital aflat peste drum, ca o ilustrare simplă a vigorii unei opere care găsește poveste în zonele cele mai greu scenarizabile. Însă povestea finală e, într-un fel, cea mai ilustrativă pentru jocul de-a v-ați ascunselea practicat de Gogoberidze cu autoritățile (de altfel, ambele filme evocate mai sus au avut mari probleme cu cenzura): aici, o arhitectă respectată se îndrăgostește de un pictor fără succes, iar nimic n-ar fi în stare să se opună melancoliei exhibate de fiecare cadru în parte, pînă la final. Gogoberidze insistă pe aceste două chipuri (Guranda Gabunia și Tenghiz Archvadze), măcinate de necazuri pe care nu le intuim, și ne oferă, prin această ocheadă grăbită către ce-ar putea fi de găsit „înăuntru“, o variațiune deloc nombrilistă despre condiția omului nou.

■ ■ ■

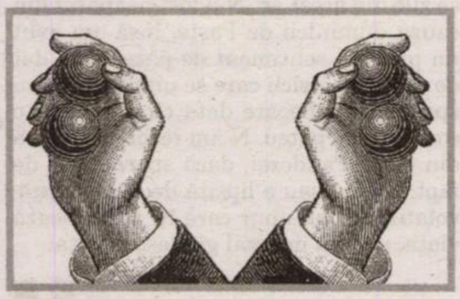

Aron BIRO

audio și n-am cuvinte

Exotic & orchestral

- **Efterklang, *Windflowers*, City Slang, 2021.**
- **Mabe Fratti, *Será que ahora podremos entendernos*, Tin Angel Records , 2021.**

Reîncep concertele. Au început deja, cu cîteva evenimente timide în martie, ceva mai multe în aprilie și o mulțime de festivaluri repliate pentru la vară în speranța unei defulări de public care să compenseze măcar parțial pierderile sectorului pe durata pandemiei. Despre pierderile războiului rămîne să discutăm altă dată, am fost asigurați că stocul de iod e suficient; vom fi pe la festivaluri oricum, fie și de-o fi ninsoare nucleară. Imaginea chitaristului de pe camionul ceremonial din *Mad Max: Fury Road* e mai plauzibilă ca oricînd. Dar pînă la festivalurile verii avem cîteva concerte de club care ne vor reobișnui cu socializarea, cu ieșitul din casă, cu cozile la garderobă.

Danezii Efterklang se aventurează prin părțile noastre să-și prezinte cel mai recent album, cu adevărat unul de primăvară, încărcat de candoare și speranță, în contrasensul mersului mondial al lucrurilor. Un album prog-pop compus în perioada pandemiei pentru a fi savurat la capătul ei, cu promisiunea unei imprimăvărări a omenirii care se pare că mai întîrzie; dar Efterklang au purces oricum la a împărtăși *sound*-ul speranței contagioase, prozeliți ai unui optimism dificil de justificat. Albumul e scăldat în muzică electronică fără să pară excesiv digitizat, influențat în egală măsură de ABBA, scena islandeză (și pop și rock) și electro-pop-ul condimentat cu *glitch* ori eșantioane preînregistrate. Coral, orchestral, uneori dansant, se înscrie într-un subtil reviriment al pop-ului nontrivial de care au încercat să profite recent și relansările ABBA sau Tears for Fears (ultimii mai cu succes decît primii). Etichetați în trecut drept art-rock, și chiar post-rock, trupa a fost pomenită

în aceleași paragrafe cu Sigur Rós, Arcade Fire ori Nils Frahm, dar noul album e premeditat pop, amiabil și încurajator cu ascultătorul, nu emană ambițiile eclectice și conceptele grandomane cu care trupa a cochetat în trecut (mă gîndesc la perioada *Piramida* și concertele cu orchestră simfonică). E un drum cu care s-au mai intersectat, dar pe acest album îl urmează cu nădejde terapeutică și cu o euforie ce sfidează vremurile.

În deschiderea concertului va fi Mabe Fratti, care vine din Guatemala și din Mexic propunînd vocalize latino cu instrumentație peisagistică ce va contrasta exotic cu pop-ul orchestral subscandinav. Împărtășește în acest turneu cu Efterklang candoarea și misiunea de mesageri ai primăverii, dar o face mai altfel, prezența artistei fiind camuflată în straturi de sunete ambientale, meteorologice și un violoncel ce pare însuflețit. Artista e la început de carieră, dar materialele sale au fost bine primite și promovate de cei atenți la talente defavorizate (Pitchfork, Guardian). Ar fi putut să fie folk, dar s-a reformatat radical prin folosirea violoncelului în locul chitarei, cu decorațiuni discrete de electro-percuție. Se aud și păsărele ori efecte similare unor insecte învăluind vocea diafană, freamătă știme ale apelor și ale pădurilor, e o alchimie sonoră cu miză emoțională și naturalistă. Albumul s-a născut din experiența de carantină a lui Mabe Fratti în tabăra artistică La Orduña de lîngă Mexico City, unde a improvizat și a „diagramat“ sunete (după cum își denumește ea însăși procesul creativ) alături de alți muzicieni care au contribuit la experiență și ulterior la înregistrări – Claire Rousay, Tajak îi împărtășesc preocuparea pentru contextualizarea muzicii cu înregistrări din natură ori electro-simulări ale acestora. E posibil să fim prea încrîncenați pentru aceste concerte de muzică botanică-florală, dar e la fel de posibil să ne ajute să vedem dincolo de încrîncenare.

Efterklang vor concerta în Control Club, pe 28 aprilie, cu Mabe Fratti în deschidere.

***Aron Biro** este autorul blogului http://aronbiro.blogspot.com.*

■ ■ ■

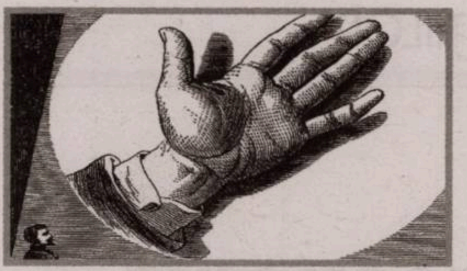

Adina POPESCU

portrete din mers

Speranța moare ultima?

Țin minte că în copilărie, atunci cînd știam aproape pe de rost cărțile lui Alexandru Mitru, *Legendele Olimpului,* pentru că le recitisem de nenumărate ori, înșiram nume de zei și semizei de parcă ar fi făcut parte din familia mea, mi s-a părut foarte curios mitul Pandorei, probabil că la 10-12 ani nu aveam cum să-l înțeleg. De fapt, nu înțelegeam ce caută speranța în cutia Pandorei, alături de toate celelalte nenorociri pe care zeii le destinaseră cu cinism oamenilor – suferința, durerea, bolile, vanitatea, lăcomia și gelozia, tristețea, teama și înșelăciunea, și cîte altele. Inclusiv moartea. Și de ce tocmai speranța a rămas pe fundul cutiei, atunci cînd Pandora a deschis din naivitate și curiozitate capacul, iar celelalte s-au împrăștiat prin lume. Întrebarea pe care i-am pus-o lui taică-miu, și nu doar a o dată, a fost: ce căuta, de fapt, speranța acolo de la bun început? Intuiam pe undeva că speranța nu fusese adăugată doar de umplutură și că exista un soi de lege a compensației. Însă eram convinsă că speranța în sine e un lucru bun, luminos, binefăcător și tocmai asta mă deruta. Totuși, dacă speranța e ceva rău? – îl întrebam pe tatăl meu, Anton. Dacă speranța era, de fapt, un ultim șiretlic al zeilor, cutia Pandorei în sine fiind o mare păcăleală (asta orice copil o înțelege)?

Desigur, s-au scris tomuri pe această temă, însă de-a lungul vieții mereu m-am întrebat dacă speranța care poate aduce cu sine un soi de idealism în a privi lucrurile din jurul tău folosește într-adevăr la ceva. Sau lipsa de speranță, luciditatea, acceptarea sînt cu adevărat destructive. Am trăit indirect o poveste cu o fată (așa o cunoscusem eu), o femeie care a murit la 43 de ani de un cancer pulmonar diagnosticat tîrziu, cînd deja existau metastaze. Femeia nu fumase, nu existau antecedente medicale în familie, era pur și simplu un destin aiurea. A intrat într-o serie de proceduri într-o țară străină specialistă în astfel de proceduri și în prelungirea vieții. Am văzut-o în cîteva clipuri video trimise familiei, aproape de nerecunoscut, acceptînd cumva cuminte tot ceea ce i se întîmpla și ce trebuia să facă, însă, în același timp, sperînd, sperînd într-un miracol. A sperat pînă în ultima clipă. Povestea m-a tulburat foarte mult și a deschis și mai multe întrebări în ceea ce privește rolul speranței în viața unui om. Privind lucid din afară, lucrurile erau clare, fata asta nu mai avea nici o șansă, poate că și ea o știa, pe undeva. Însă încercînd să empatizezi, să te pui în locul ei, îți dădeai seama că într-adevăr doar cu speranța asta se mai agăța ea de viață. A fost speranța bună pentru ea sau doar o amăgire? I-a folosit într-adevăr la ceva?

Oare ce mai speră oamenii ăștia cînd atît de puțin timp le-a mai rămas?

Revenind la lucruri mai puțin dramatice, mă gîndesc cum eram eu la 20 de ani și cum sînt acum, la 40 și un pic. Desigur, la 20 de ani, speranțele sînt cele care îți dau un tonus și un entuziasm, orice tînăr privește „spre viitor“ cu speranță, fără ca nici măcar să nu conștientizeze asta (nu degeaba existau premii de tipul „tînără speranță“), însă speranța e cea care îi dă încredere și aplomb, îl face să se simtă cumva nemuritor. La 20 de ani, speranța locuiește pur și simplu într-un om și-i dă o strălucire, în vreme ce toate celelalte nenorociri din cutia Pandorei nu pot să-l atingă. Îmi amintesc că mergeam spre Piața Obor, așa cum merg și astăzi, cu niște bani numărați în buzunar pentru o ciorbă, o tocană, pentru a avea ce mînca în săptămîna următoare, iar pe trecerea de pietoni de la Eminescu dădeam interviuri pentru *The New York Times* despre ce voi scrie, despre ce am vrut să spun într-o carte a mea (habar n-am pe care dintre ele o aveam atunci în cap). Simțeam pur și simplu că pluteam deasupra Căii Moșilor, eram fericită. Vanitatea din cutia Pandorei? Nu, era doar speranță în starea ei cea mai pură, aș zice încă neșlefuită. Desigur, viața mea nu arată nici pe departe acum ca aceea pe care mi-o imaginam la 20 de ani, s-au adunat prea multe dezamăgiri ca să mai dau vreodată astfel de interviuri în gînd. Încerc să fiu mai cumpătată și să adopt o vorbă a unui prieten un pic mai în vîrstă din Germania, care spune: „Nu-ți face iluzii, pentru a nu avea deziluzii!“. Da, nu-mi fac iluzii, dar nici speranța aia nu a murit chiar definitiv. Te blazezi, duci o existență mică, trăiești o rutină, însă la un moment dat e suficientă o singură mică recunoaștere sau confirmare pentru ca speranța aia să se reactiveze. Adina, nu te lăsa păcălită! – îmi zic. E ceva de moment, n-o să se schimbe nimic! Însă nu mă pot abține. Și observ cum „funcționează“ speranța și la amicii mei, visători și talentați, aflați în același corset al vîrstei de mijloc în care cîteodată simți că nu mai ai (suficient) timp și te simți pierdut. Oameni care se luptă pentru supraviețuire, captivi în job-uri prost plătite în România, dar care mereu se agață de cîte ceva, vor împlini 50, 60 de ani, vor deveni niște moși și niște babe, dar mereu va exista undeva un acel posibil, probabil miracol. E drept că nici nu trăim într-o țară care să încurajeze speranțele de vreun fel.

M-am întors mai devreme de la ai mei de Paște și am nimerit, chiar duminică, într-un oraș verde, înflorit și complet pustiu, așa că am plecat de una singură într-o lungă plimbare, de pe străduțele mele de la Lizeanu spre parcul Ioanid, apoi mai departe, spre Cișmigiu și spre Centrul Vechi. Am mers foarte încet, oprindu-mă des să fac poze banale și gîndindu-mă la tema asta a speranței care mă obsedează de ceva vreme. De fapt, e și nevoia de a simți că mai aparțin acestui mare oraș în care mi-am petrecut întreaga viață și pe care l-am iubit și l-am urît la răstimpuri, uneori l-am urît atît de mult încît au fost zile și săptămîni în care am refuzat să ies din casă. Dar în zilele de sărbătoare – cum este cea de Paște, o sărbătoare a învierii și a speranței, nu-i așa? –, orașul e altfel. În Parcul Ioanid am întîlnit multe cupluri în vîrstă care își petreceau probabil Paștele doar ei doi – ce zi frumoasă, de ce să stăm în casă, hai să ieșim la o plimbare! Cupluri distinse „de centru“, oameni trecuți de 80 de ani, cu cadru și baston, așezîndu-se pe cîte o bancă. Oare ce mai speră oamenii ăștia cînd atît de puțin timp le-a mai rămas? Am mers mai departe, pe străzi pe care nu trecea nici o mașină și am ajuns la Cișmigiu, deși parcul e într-o semiparagină, acolo era deja un alt *vibe,* eram deja obosită și m-am bucurat cînd am găsit o masă liberă pe terasa de „la păuni“. La masa de alături erau trei adolescente care beau limonadă, cu tatuaje, *piercing*-uri, rîdeau ca niște căprițe din orice, luminoase și *full of hope*. La un moment dat, a venit un tip, cam de vîrsta mea, grizonant, genul artist semidepresiv – ce-o căuta ăsta cu fetele la masă, m-am întrebat pînă cînd a vorbit cu cineva la telefon: „Sînt în Cișmigiu, cu fata mea, la o bere!“. Da, era tatăl *cool* al uneia dintre ele, m-am prins și care era fata, se uita la el ca la un soare. Tipul, blazat, obosit și lipsit de speranță, exact ca mine. Dintr-odată nu m-am mai simțit singură, mai ales că la masa mea a venit și un cîine dintre cei lăsați liberi prin parc, un Golden bătrîn, m-a păzit disciplinat pînă cînd mi-am terminat berea. M-am ridicat și am plecat mai departe, parcul era plin de mame ucrainence cu copii, păreau senine, detașate, își strigau copiii și se jucau cu ei, dar unde o mai fi speranța aici? La ce speră toate femeile astea care și-au lăsat casele în urmă, într-o țară străină? Am traversat Centrul Vechi plin de oameni care mîncau și beau, am luat tramvaiul 21, am ajuns acasă cu sentimentul că am trăit una dintre cele mai frumoase zile din acest an. N-a fost neapărat din cauza duminicii de Paște, însă am avut un profund sentiment de pace. I-am dat de mîncare pisicii care se uită la mine cu speranță de fiecare dată cînd deschid o conservă cu pateu. N-am rezolvat dilema din cutia Pandorei, dacă speranța e, de fapt, esența sau e lipsită de consistență, volatilă, ca un abur care îți traversează viața, nici nu mă mai gîndesc la asta.

■ ■ ■

ABONEAZĂ-TE ACUM

SCANEAZĂ CODUL QR

CUM TE ABONEZI
✓ ONLINE: la http://abonamente.adevarul.ro
✓ VIRAMENT BANCAR sau MANDAT POȘTAL:
în contul SC ADEVARUL HOLDING SRL, cod fiscal RO18990288,
deschis la BRD - Decebal,
nr. cont RO70BRDE441SV58305914410.
✓ LA TOATE OFICIILE POȘTALE / ✓ FIRMELE DE ABONAMENTE

Informații și reclamații: abonamente@adevarulholding.ro
Tel: 0790 139 007/0790 139 009 (L-V, 9.00-18.00)

DILEMA VECHE

✓ 3 luni - 75 LEI ✓ 6 luni -127 LEI ✓ 12 luni - 201 LEI

TALON ABONAMENT
Nume.................................Prenume.................................
Str. .... Nr. ...., Bl. ...., Sc. ...., Et. ...., Ap. ....,
Localitate .... Județ/Sector ...., Cod poștal ....
Telefon .... Email ....
Am achitat suma de .... LEI cu mandat poștal/ordin de plată nr. .... din data ....
în contul SC ADEVARUL HOLDING SRL, cod fiscal RO18990288, deschis la BRD – Decebal, nr. cont RO70BRDE441SV58305914410.
Abonamentul va începe din luna* .... Semnătura ....
Plata se va efectua pînă la data de 25 a lunii în curs pentru ca livrarea să înceapă de la data de 1 a lunii următoare.
Prin completarea prezentului talon sînt de acord ca SC ADEVARUL HOLDING SRL să prelucreze datele mele cu caracter personal pentru activități promoționale și să le dezvăluie terților conform legii nr. 677/2001. Îmi rezerv dreptul să mă opun acestei prelucrări și să solicit ștergerea datelor adresîndu-mă societății SC ADEVARUL HOLDING SRL printr-o cerere scrisă.

Pentru abonamentele plătite cu mandat poștal sau ordin de plată este necesar să trimiteți talonul completat, împreună cu copia dovezii de plată la SC ADEVARUL HOLDING SRL – Abonamente, București, Șos. Fabrica de Glucoză nr. 21, Sector 2, cod poștal 020331.

...ÎȚI DĂ DE GÎNDIT

Stela GIURGEANU

O lume a poveștilor

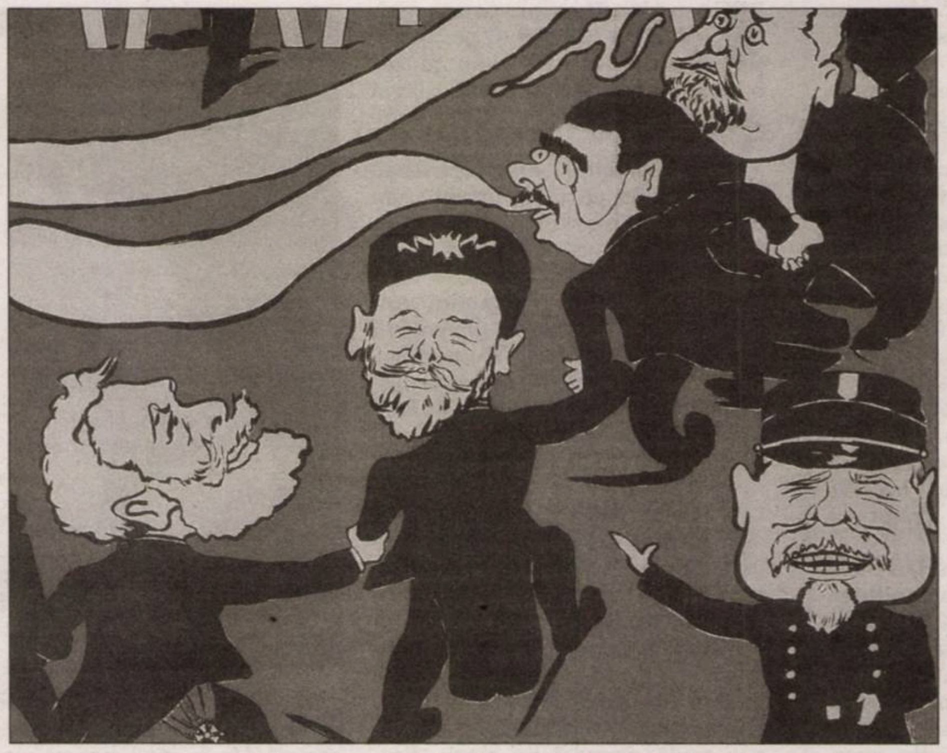

Înduioșată de sluțenia piticului Cinabru și de suferințele mamei acestuia, zîna Rosabelverde ticluiește o vrajă. Pieptănîndu-l cu un pieptene magic împrăștie în jurul lui un farmec atît de puternic încît provoacă o hipnoză în masă și oricine l-ar fi privit n-ar mai fi văzut realitatea, ci o fantasmă.

Astfel, chiar dacă Cinabru este esența răului, urît atît fizic, cît și sufletește, datorită vrăjii oamenii nu-i mai văd goliciunea sufletească, ci îl consideră un om plin de generozitate. Nu mai văd o lighioană care mușcă și mîrîie, ci un tînăr rafinat, cu darul conversației. Nu-și mai dau seama că au de-a face cu o creatură malițioasă și hîdă, ci sînt convinși că au în față o persoană delicată și chipeșă. În plus, toate meritele pe care le-ar fi avut cineva care ar fi muncit în preajma sa i-ar fi revenit lui. Lighioana ajunge astfel, grație magiei, la onoruri nemeritate, devenind chiar ministru – iar din această funcție nu va face nimic altceva decît să sărăcească țara, să supună locuitorii la cazne și batjocură – însă, din nou, înrobită de vrajă, lumea va accepta toate neajunsurile cu bucurie, percepînd înjosirea drept dar divin, iar pe tiran – drept un binefăcător.

Piticul Cinabru, povestea lui E.T.A. Hoffmann, este pentru mine nu doar prima poveste pe care am buchisit-o pe cînd eram copil, ci și una care m-a marcat și m-a însoțit întreaga viață ca un memento că deși realitatea este, uneori, atît de cumplit de evidentă, o pîclă vrăjitorească ne poate acoperi atît ochii, cît și mintea, făcîndu-ne prizonierii unei fantasme.

Și m-am gîndit la această poveste în contextul unui prezent în care se vorbește din ce în ce mai mult despre acele „narative“ – un termen care desemnează nu doar un *fake news,* ci o întreagă țesătură de *fake news*-uri, scenarii ale unei realități paralele, întru totul echivalente vrăjii zînei Rosabelverde.

Însă narativele care pot subjuga națiuni întregi nu sînt o invenție modernă – după cum afirmă psihiatrul Boris Cyrulnik, în cea mai recentă carte a sa, apărută luna trecută la editura Odile Jacob.

Nazismul a fost un astfel de narativ. La fel, și comunismul. Pornind din vremurile copilăriei sale, cînd a trăit pe deplin persecuțiile contra evreilor, Cyrulnik face o analiză a acestor narative, explicînd mecanismele care le conferă atîta putere și le atrag atîția adepți. Încă din titlul *Le Laboureur et les Mangeurs de vent. Liberté intérieure et confortable servitude,* Cyrulnik face o distincție între cei care muncesc din greu ca să mențină în permanență o relație directă, neobosită și nealterată cu realitatea, oameni pe care îi numește „truditori“, și „devoratorii de vînt“, cei care se lasă prinși în mrejele vrăjilor ideilor livrate de-a gata, complăcîndu-se în comoditatea unor stereotipuri, căzînd într-o realitate paralelă.

„Cînd vorbim despre tagma persecutorilor, vorbim și despre intelectuali de prim rang, despre psihopați sau delincvenți, însă vorbim și despre un mare număr de oameni pur și simplu obișnuiți“ – scrie Cyrulnik, afirmînd totodată că mulți dintre acești oameni obișnuiți, pe care îi caracterizează „lenea gîndirii“, sînt, de fapt, cei care înlesnesc instaurarea dictaturilor. Spre deosebire, „truditorii“ vor munci pentru aflarea unui adevăr – se vor informa și vor trece prin sita rațiunii orice scenariu, fără a se lăsa manipulați de vorbe meșteșugite și visuri de grandoare. Însă aceștia, după cum sugerează și singularul folosit în titlul cărții, sînt, de obicei, mai puțini decît „devoratorii de vînt“.

„Euforia care promite o utopie se opune bucuriei autentice a truditorilor, cei care muncesc pentru a descoperi bogăția care sălășluiește în banalitate. Cei îndrăgostiți de grandoare nu se obosesc să-și pună întrebări care i-ar deranja din visare, ci preferă acea coerența extatică ce îi rupe de realitate și îi menține într-o logică a iraționalului, un delir metodic elaborat și atît de strălucitor încît orbește gîndirea, împiedicînd orice urmă de îndoială, interzicînd dilemele care ar dilua extazul delirului logicii lor.“

Ce îi face totuși pe unii să pice în plasa acestui delir al logicii? În primul rînd o lene a gîndirii și o simplitatea binară care le conferă o stare de siguranță – totul trebuie să fie clar, negru și alb, fără nici o umbră de îndoială, ca să aibă siguranța că au înțeles pe deplin despre ce este vorba.

„Dacă mă veți urma și mă veți asculta veți avea parte de glorie și bucurie, și voi, și familiile voastre.“

„Copiii sînt țintele inevitabile ale acestor discursuri mult prea clare, fiindcă ei au nevoie de categorii binare pentru a începe să gîndească: tot ce nu e frumos e rău, tot ce nu e mare e mic, cine nu e bărbat e femeie. Datorită acestei clarități arbitrare, copiii dobîndesc în primul rînd un sentiment de siguranță față de părinți, religie, colegii de la școală sau învățător. Iar această stare de siguranță este baza de care avem nevoie pentru a ne construi o primă viziuni asupra lumii, o certitudine clară care ne dă încredere în noi, ajutîndu-ne să ne aflăm locul în familie și în societate.“

Însă această primă etapă, chiar dacă este necesară, nu este și suficientă, dacă ne dorim autonomia gîndirii. Dacă pentru unii această bază a încrederii în sine este un punct de la care pot începe să călătorească, pentru alții este încetarea călătoriei, un loc pe care nu-l vor mai părăsi, căci se mulțumesc să rămînă în permanență doar pe terenul unor certitudini primare. Siguranța pe care această fundație le-o oferă le este suficientă, însă mintea lor se închide, oprindu-se din a mai căuta informații noi, iar ei devenind, în același timp, și prizonierii, dar și gardieni feroce ai propriilor certitudini. „Cînd cineva se închistează în perimetrul acestei fundații, nu va mai căuta să învețe, să experimenteze și să cunoască împrejurimile, iar gîndirea va deveni una de clan, o certitudine fără negociere: «Așa e și nu altfel... dacă nu gîndești ca mine, înseamnă că ești nebun». Se dezvoltă astfel o credință abuzivă care augmentează încrederea în sine, însă oprește dezvoltarea gîndirii, întocmai ca în cazurile fanaticilor. Și, cu cît această manieră de a percepe lumea se repetă, schimbarea nu mai este posibilă. Gîndirea de clan protejează personalitatea, exaltă sufletul și îi face extrem de fericiți pe cei care pregătesc un război împotriva celor care nu gîndesc ca ei. Războaiele credințelor sînt inexorabile.“

Regimurile dictatoriale, susține Cyrulnik, se bazează tocmai pe nevoia oamenilor de a avea acest nivel primar de siguranță, care le condiționează încrederea în sine de încrederea în cineva care îi protejează (precum relația dintre părinți și copiii mici): „Vă spun adevărul – susține Salvatorul. Dacă mă veți urma și mă veți asculta veți avea parte de glorie și bucurie, și voi, și familiile voastre. Suferința vine doar din partea celor care se opun fericirii noastre, cei care gîndesc în alt fel decît o facem noi. Cei care au alte credințe sînt dușmanii noștri“ – o narațiune căreia, susține psihiatrul, multora le e greu să-i reziste. Și nici cînd realitatea din spatele mirajului se năpustește asupra lor nu își mai pot schimba părerile, fiind mult prea ancorați în nevoia lor de a crede acea narațiune – încrederea în narațiune suprapunîndu-se peste încrederea în sine. În plus, „devoratorii de vînt“ se validează prin dependența de grup – oameni care au aceleași convingeri.

„Unii au atîta nevoie de a aparține unui grup încît interiorizează orice narativ li se oferă, evitînd să-l judece. Orice critică le-ar tulbura nevoia lor principală de a aparține unei comunități. (...) Aceștia se vor mulțumi să recite narativul precum o certitudine captivantă, un extaz care le permite să se simtă în siguranță în acea logică a ilogicului de care vorbea Hannah Arendt. Ceilalți, care preferă să continue explorarea de unii singuri, și nu pe căi deja bătătorite, adoptă strategia truditorului. Se lovesc de pietre, adulmecă mirosul de lut și le face plăcere să descopere rădăcinile realității. Pe de o parte, fericirea extaziaților încîntă mintea și o transportă în afara ei, într-un raționament fără rădăcini numit «delir logic». Pe de alta, fericirea truditorilor dezvoltă o cunoaștere testată senzorial, pentru că ei ating, palpează, ascultă, precum practicanții care se află pe teren.“

În povestea lui E.T.A. Hoffmann, binele învinge, iar vraja este destrămată. Cei înrobiți de vraja zînei se trezesc la realitate și sînt îngroziți că au fost în stare să vadă un monstru drept un erou – iar groaza lor se transformă în furie. Totuși, există și cei care, deși eliberați de vrajă și văzînd cu ochii lor că au susținut un monstru, rămîn încă ancorați în iluzie, oftînd după „bietul Cinabru“ care „nu a fost chiar atît de rău“. Acești nostalgici sînt, de fapt, oameni care nu pot accepta că au greșit.

Chiar dacă *Piticul Cinabru* este o poveste fantastică, Hoffmann a declarat că unele personaje erau inspirate din realitate. Și, uneori, realitatea se inspiră din povești, însă monștrii sînt transformați în prinți nu prin vraja unei zîne, ci prin hipnotizarea propriilor minți de a trăi într-o lume a poveștilor.

PUBLICITATE

CEA MAI CITITĂ REVISTĂ DE ISTORIE DIN ROMÂNIA!

DIN MARTIE,
la toate punctele de difuzare a presei

Cartea
RĂZBOIUL REGILOR
de Theo Aronson

PREȚ PACHET SPECIAL
39,99 LEI
numai împreună cu revista Historia Special, în limita stocului disponibil

Historia.ro

Historia SPECIAL
ROMÂNIA ÎN RĂZBOIUL DIN 1877-1878
Theo Aronson
RĂZBOIUL regilor

Teodor BACONSCHI

Un Sisif în robă franciscană

Admirația mea pentru Albert Camus n-a slăbit niciodată. Deși l-am descoperit în adolescență, i-am conturat adevărata grandoare morală abia după căderea comunismului, cînd am început să primesc informații clare nu doar despre crimele marxism-leninismului autohton, ci și despre metoda prin care Cominternul moscovit și-a fabricat „tovarășii de drum“ occidentali, fie prin îndoctrinare, fie prin coruperea lor directă. După 1989 am citit mărturisirile prin care un André Gide se dezicea, în răspăr cu tendințele stîngiste ale intelectualității franceze, de mitul URSS. Tot atunci am înțeles valoarea rezistenței etico-filosofice practicate de un Raymond Aron în bătrîna civilizație apuseană din nou eliberată de americani, dar care prefera să-și fructifice libertatea de după Hitler prin adularea lui Stalin. În mai 1968, aceeași elită stîngistă (dominată de abominabilul Jean-Paul Sartre) avea să celebreze „calea“ lui Mao & Troțki, în vreme ce Primăvara de la Praga era strivită sub șenilele tancurilor sovietice.

În tinerețea sa, marcată de soarele algerian – sub dogoarea căruia a descoperit fotbalul, umanitatea simplă a străzii arabe și realitatea injustiției sociale –, nici Albert Camus nu a rămas imun la sirenele utopiei comuniste. S-a legat însă de catargul odiseic al rațiunii critice, trezindu-se la timp din autohipnoza ideologică a colegilor săi de generație. În opera sa de maturitate (deși a murit prea devreme, într-un tragic accident de automobil), Camus a zigzagat între romanul parabolic, teatrul de idei, eseul filosofic și publicistica sa cristalină, apărînd în toate registrele libertatea contra tiraniei, demnitatea individuală contra colectivismului abrutizant, principiul speranței contra defetismului și spiritului de turmă. Intelectualul, spunea cineva, e omul pentru care ideile sînt mai importante decît oamenii. Dintr-un asemenea unghi, Camus a fost doar martorul esențial al asprelor sale vremuri și, prin revolta contra absurdului, aproape un mărturisitor.

Nu doar contemporan, ci și înrudit spiritual cu Simone Weil, el filosofa fără morgă sistemică, se simțea cel mai slobod printre oamenii simpli și *participa prin delimitare* la misterul tumultuos al istoriei, căutînd mai curînd să aline suferința condiției umane decît să militeze pentru paradisul terestru. Albert Camus – devenit iconic în impermeabilul său *glacé*, cu nelipsita lui țigară și farmecul viril al protagonistului din *Casablanca* – a trăit deopotrivă nazificarea Europei și febra combaterii ei prin totalitarismul roșu, însă a știut să le evite pe amîndouă, detestînd la fel de intens idolatrizarea statului și demonismul fals mesianic al propagandei de masă.

Autorul *Străinului* a meritat din plin, în anii ’50 ai veacului trecut, premiul Nobel pentru Literatură, așa cum merită astăzi recenta ediție completă a operelor sale, apărută în patru volume, sub egida faimoasei *Bibliothèque de la Pléiade*. În primul tom găsim, *inter alia*, textul *Carnetelor* camusiene (un laborator de idei, glose livrești & notații spontane) din care – tocmai pentru că trăim iarăși timpuri de lămurire morală imperativă – vă propun cîteva fragmente grăitoare. Nu lungi și nici selectate aleatoriu. Prefer o suită de fulgurații aforistice, în haloul cărora îmi place să descifrez dorul unui Camus agnostic după misterul credinței:

„Secretul universului meu: să mi-l imaginez pe Dumnezeu fără nemurirea umană.“

„Există mereu o filosofie a lipsei de curaj.“

„Toate marile virtuți au o latură absurdă.“

„Maladia este o mînăstire cu regula, asceza, tăcerile și inspirațiile sale.“

„Orice viață dedicată banilor este o formă de moarte. Renașterea implică dezinteresarea.“

„Umanismul nu mă plictisește, ba chiar îmi surîde. Însă nu-l găsesc de ajuns.“

„Mă cunosc prea bine pentru a crede în virtutea pură.“

„Generozitatea este virtutea stării de sărăcie.“

Albert Camus – care nota că a resimțit suprema singurătate la ora unu noaptea, în pisoarul unei gări de provincie – a fost un geniu modest, pe care-ți vine mereu să-l îmbrățișezi, ca pe un frate franciscan în misiune clandestină.

Anca MANOLESCU

André Scrima: Ziua una și a opta

Lumina Paștilor: pe cea vizibilă în biserici și pe străzi, ucrainenii nu și-au putut-o îngădui; pe cea spirituală, religia patriarhului Kiril o insultă, o sufocă.

Simț sensibil și simț spiritual, amîndouă fac parte, în diferite moduri, din întîlnirea credinciosului cu evenimentul Învierii. La această temă se referă pasajul pe care l-am ales din volumul Părintelui André Scrima, *Comentariu integral la Evanghelia după Ioan* (Humanitas, 2008). Textul vorbește mai ales despre ritmul care leagă Duminica Paștilor și Duminica următoare, Duminica octavă. (**A. M.**)

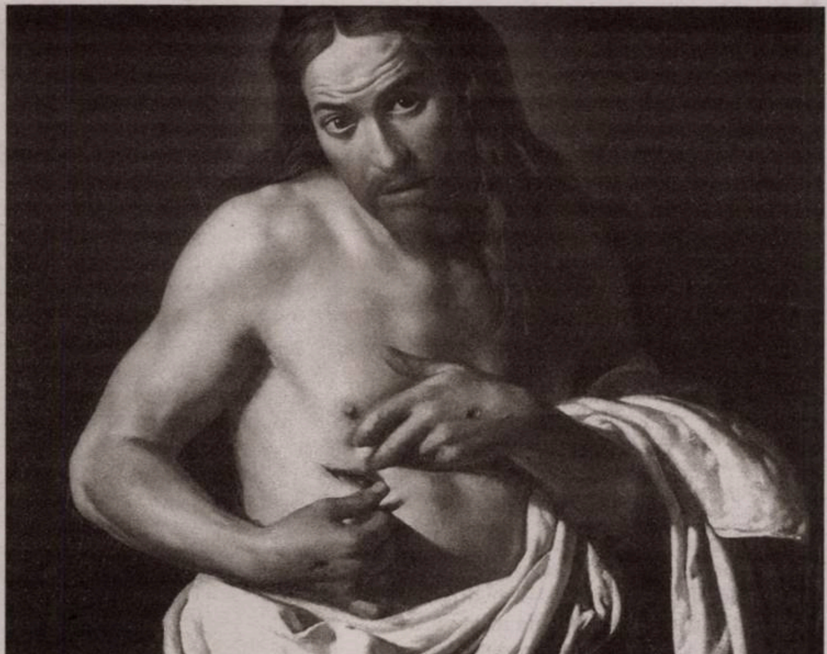

În seara Zilei Învierii, Iisus „le-a zis iarăși: Pace vouă!“, Dar, de îndată, El îi duce mai sus: „Precum M-a trimis pe Mine Tatăl, vă trimit și Eu pe voi“. E ca o primă concluzie a versetelor care ne relatează cea dintîi arătare a lui Iisus în fața discipolilor. Domnul îi asimilează deja propriului său destin, mai mult, propriei lui stări: „Precum M-a trimis pe Mine Tatăl“...

Toma nu fusese prezent la neașteptata apariție a lui Iisus în mijlocul celorlalți ucenici; e firesc ca cei din urmă să i-o împărtășească, alături de emoția și de bucuria ce îi stăpînesc, dar, putem bănui, și alături de tumultul sentimentelor stîrnite de eveniment care nu s-au limpezit neapărat în ei înșiși. Tumultul acesta suscită probabil replica lui Toma care, fiindcă nu a fost de față, își păstrează mintea de toate zilele: „Dacă nu voi vedea în mîinile Lui... și dacă nu voi pune mîna mea în coasta Lui, nu voi crede“. Iată care e, în fond, adevăratul sfîrșit al primei zile a Învierii: e provocarea lansată de Toma, „nu voi crede“. Prin ea, prima zi rămîne cumva suspendată, atîrnînd de o urmare ce nu poate fi încă prevăzută. Trebuie să recunoaștem excepționala frumusețe, în sens pur estetic mai întîi, a stilului ioanic care face să culmineze această primă zi a Învierii cu marca unui refuz: „nu voi crede“. E aceeași viziune, viziune cu adevărat trăită de Ioan, prin care avem acces la realitatea esențială a unei Învieri care nu e din această lume, dar e destinată să cuprindă lumea începînd tocmai cu spiritul uman care are tot dreptul și chiar datoria să rămînă în stare de veghe. Toma e emblema acestei responsabilități.

„După opt zile“ are loc deznodămîntul episodului (20, 26-29). Știm deja cîtă precizie dovedește Ioan atunci cînd are de comunicat misterele cunoașterii. Expresia „după opt zile“ se leagă în mod evident de replica finală a primei zile și îi anunță soluția. E primul sens al intervalului octav. În plus, compoziția internă a întregului capitol ne arată că trebuie să urcăm încă o treaptă în cunoașterea Revelației după treapta primei zile, cînd Iisus a apărut în mijlocul discipolilor. Dar există un sens încă mai tare și îi datorăm Sfîntului Ioan aprofundarea unui tip de înțelegere care s-a înrădăcinat puternic în tradiția ortodoxă a Răsăritului. Ne amintim că la începutul capitolului 20, ca și la sinoptici de altfel, duminica Învierii e desemnată prin *mia ton sabbaton*, „ziua întîi a săptămînii“, prin care înțelegem în mod obișnuit „prima zi“. Or, în mod riguros, ea este „Zi Una“, *mia* și nu *prote*. Apare deja aici o indicație a trecerii de la *unu* la *unic*, ceea ce definește, începînd cu Ioan, sensul și valoarea Zilei Învierii. Dar această „Zi Una“ se împlinește și face corp cu „a Opta“. Ea constituie o unitate de sens cu a Opta Zi. Dacă scrutăm tradiția liturgică a Răsăritului și scrierile Părinților, vom înțelege excepționala deschidere de sens și de viață care ni se propune astfel. Ziua Duminicii e un dar al Paștelui *(dominica dies*: ziua Domnului); ea vine așadar după cele șapte zile ale săptămînii, e o a opta zi ce nu își găsește loc, ca atare, în ciclul săptămînii, compus din șapte zile. Ogdoada e discontinuă față de a șaptea zi a săptămînii vetero-testamentare ori a săptămînii noastre curente; e depășirea ei, iar nu urmarea ei pe același nivel al timpului. Sfîntul Vasile o descrie spunînd: „Stînd drepți, împlinim rugăciunile în Ziua Întîi și Una a săptămînii, dar nu toți știu pentru ce e statura dreaptă... această Zi e întrucîtva imaginea Veacului (Eonului) viitor. De aceea, fiind Principiu al zilelor, ea nu e numită Prima, ci «Una»... E totodată Una și a Opta, semnificînd starea ce va urma timpului, ziua fără sfîrșit, celălalt Veac, Ziua de după timp“...

Iată deci Ziua Una și a Opta, așa cum ne-o înfățișează sfîntul Ioan în realitatea ei intimă: ea e marcată de a doua apariție a Celui Înviat și e cerută, întrucîtva, de prima zi, cînd Toma, unul dintre discipoli, fusese absent. Episodul începe la fel: „ucenicii Lui erau iarăși înăuntru și Toma împreună cu ei. Și a venit Iisus, ușile fiind încuiate, și a stat în mijloc și a zis: Pace vouă!“ (20, 26). E marcată astfel unitatea celor două zile, două și totuși o unică zi. „Apoi a zis lui Toma: Adu degetul tău încoace...“ (20, 27), cuvinte urmate de suverana injoncțiune: „Nu fi necredincios, ci credincios“. Ne apropiem de capătul evangheliei și Ioan ne îndreaptă din nou privirea spre rana din coasta lui Iisus care îi stîrnise extraordinara mărturie a sîngelui și a apei (19, 34-35). Aceeași rană i se oferă acum lui Toma spre mărturisirea credinței lui, iar ea îl conduce direct la vîrful cunoașterii. Să ne gîndim ce însemnătate putea avea pentru un iudeu evlavios și chiar pentru un contemporan luminat faptul de a fi adus în stare să exclame: „Domnul meu și Dumnezeul meu!“, adresîndu-se unei ființe umane pe care o cunoscuse, o însoțise, căreia îi vorbise. E ceea ce i se întîmplă lui Tomă și el asumă astfel demnitatea de martor, aceeași care îi revine, bineînțeles, și lui Ioan...

Toma acționează condus de simțul pe care l-am putea considera cel mai grosier – simțul tactil –, dar care furnizează în ce privește lumea sensibilă și contactul cu ea o certitudine incontestabilă. A pipăi înseamnă a intra în contact imediat, fără ajutorul, am putea spune, al inteligenței, al spiritului: sensul concret însuși, corpul ca substratum al acestui sens e suficient. A pipăi dă limita certitudinii materiale, concrete în ce privește realitatea căutată. Ioan era, dimpotrivă, o știm prea bine acum, discipolul văzului, cu o privire de vultur, care străbate dintr-o singură ochire nu numai distanțele materiale, ci și de înțelegere a sensului, pentru a stabili cunoașterea certă a ceea ce nu se manifestă percepției curente, specifice condiției noastre umane. Ioan vede dincolo de vizibil și de acolo primește siguranța a ceea ce vizibilul reprezintă, exprimă, revelează: această calitate dă înălțimea și valoarea mărturiei lui. Or, Ioan și Toma, între prima și a opta zi ce constituie împreună Paștele, sînt asociați în mărturie. Domnul afirmă asocierea lor, subliniind totuși anumite nuanțe: „Pentru că M-ai văzut, ai crezut. Fericiți cei ce n-au văzut și au crezut!“ (20, 29). Vederea lui Toma, așa cum el însuși pusese condiția, trebuia să se întemeieze pe atingere și ea i-a fost necesară pentru a ajunge la mărturisirea credinței. Însă a crede înseamnă mai ales a vedea: nu numai fără ajutorul atingerii, ci și fără ajutorul ochilor de carne, a vedea cu un văz nou pe care viața credinței îl suscită ca *organ de cunoaștere*.

***Anca Manolescu** este cercetător în domeniul antropologiei religioase.*

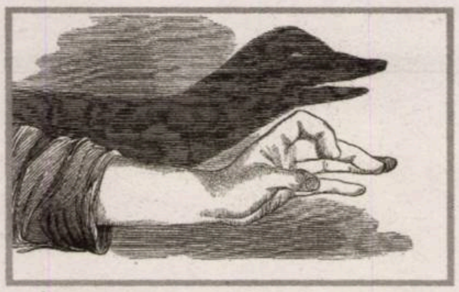

Iaromira POPOVICI

bazar

Iarbă verde și obligativități

Așteptăm cu sufletul la gură zilele de sărbătoare. Ne gîndim la ele, le planificăm în amănunt, ne entuziasmăm cînd ne facem planuri. Vrem, tot mai mult și mai complicat, începem să ne clădim castele-n Spania.

Se naște un sentiment al obligativității. Schemele și planurile, listele de cum ar trebui, cum se cade și cum să fim în rîndul lumii îl întrețin. Realitatea pălește în fața lor și nu ne dorim decît să le facem față. Avem tot mai multe de bifat. Singuri ne impunem să avem mai toată ziua la picioare luna de pe cer și tinerețea fără bătrînețe.

Pe scurt, avem tendința să ne complicăm puținele zile libere. Să le încadrăm în sisteme, să le tratăm ca pe unele de lucru în alt domeniu: cel al *leisure*-ului, al *entertainment*-ului. Dacă mergem în zone turistice, trebuie să vizităm „neapărat“ cutare mănăstire, cutare muzeu ori palat, unde să recunoaștem fiecare detaliu din ce am citit pe net despre locul respectiv. Dacă ne plimbăm pe undeva prin natură, e musai să ducem la bun sfîrșit un traseu, ca să avem sentimentul împlinirii și al lucrului bine făcut, de la punctul A la punctul B, corect și reglementar. Iar pe traseu să nu ne eschivăm de la admirarea, eventual zgomotoasă, a peisajelor, cu verdele tare al pajiștilor și albastrul translucid al cerului, cu dantelăria copacilor și pufoșenia norilor. Ca, în final, dacă ne oprim să mîncăm undeva, să fie cum altfel decît tradițional ori specific și „impecabil“ servit.

© wikimedia commons

Asta dacă sîntem prin lume, la vizitat. Dacă sîntem la iarbă verde acasă, în curtea proprie sau a cuiva din familie, avem, și acolo, de respectat alte canoane. Trebuie să avem în vedere „să ne simțim bine“, să fim veseli și plini de umor dacă se poate, în timpul pregătirilor mesei „tradiționale“. Să mai învîrtim la grătar, dacă am ales să integrăm și această ocupație în rîndul celor pantagruelice de sezon, ori să mai curățăm cartofi în timp ce rostim glume integrate în discursul general optimist, spumos. Nici prea deocheat, decent totuși, dar vioi și presărat cu poante benigne, de familie.

Am exagerat, voit, mai sus. Dar există o convenție nescrisă a adunărilor de acest tip. Care e, desigur, binevenită, atunci cînd nu se exagerează. Nici să se ajungă la certuri, ca la bunicul meu, în ultimii ani, cînd, de obicei, după ce se aducea tortul se deschidea un soi de cutie a Pandorei și erau spuse „adevăruri esențiale“ care, probabil, mocneau în imaginarul familial de decenii. Ori ca în *Orele* (cartea lui Michael Cunningham și filmul lui Stephen Daldry), în care unul din personajele feminine, Laura Brown, după un asemenea moment al tortului, practic fuge în lume.

Nu. Dar cred că, după toate prin cîte am trecut și trecem, după pandemia alienantă și războiul crud și terifiant, putem să ne mai destindem. Poate că ne e mai ușor, în astfel de vremi, să mai lăsăm deoparte din obligativități. Să nu ne mai formalizăm în ritualuri și în pseudo-necesități. Da, e important să mergem la Înviere și să vopsim ouăle de Paști. Dar dacă avem sau nu miel, de pildă, ori chiar cozonac, poate să nu fie chiar esențial. Dacă așezăm șervețelele cu iepuraș la locurile lor predestinate, în sensul acelor de ceasornic, și dacă păstrăm cu strictețe ritualul succesiunii felurilor ori al așezării la masă poate să nu conteze într-atît.

Da, să fim împreună cu cei pe care-i considerăm „de-ai noștri“, cu care ne simțim acasă, fie că fac parte oficial din familie, fie că nu. Să avem bucate de sărbătoare curat și gustos gătite în cantități rezonabile și așezate în rînduială plăcută ochiului. Dar fără obligativități inutile și fără excese. Iar cei prezenți să se așeze și să se bucure laolaltă pentru că așa simt, mai liber, mai de voie, fără impunerea unor reguli nenecesare.

Așa, și ieșitul la iarbă verde poate avea sens. Poate fi scos din sfera festivului obligatoriu și a voioșiei cu orice preț. Oamenii își pot vedea fiecare de ale lor și apoi se pot aduna, de bunăvoie și de drag, să mănînce și să-mpărtășească. Am fost parte a unei asemenea ieșiri la iarbă verde, din fericire, în care toate s-au succedat natural. Dintre cei prezenți, unii s-au odihnit, alții s-au plimbat, unii au făcut diverse treburi gospodărești, alții – poze. Nimeni n-a impus nimic nimănui și fiecare și-a văzut de ale lui într-o tăcere prietenoasă. Pînă cînd a sosit momentul în care cei prezenți s-au adunat, și-au împărtășit isprăvile și au mîncat.

Știu că nu se-ntîmplă mereu așa, că nu se leagă mereu lucrurile. Dar asta poate rămîne un deziderat. Unul aleatoriu și el, ca să nu devină rețetă.

PUBLICITATE

CONFERINȚELE
DILEMA VECHE
LA ORADEA
5-7 MAI 2022
SINAGOGA NEOLOGĂ SION
TEATRUL REGINA MARIA

DANIEL DAVID
ADRIANA BABEȚI
GEORGES BANU
SEVER VOINESCU
MARCEL IUREȘ
TEATRUL ACT

COMEDIA LUMII

organizat de: GMMC DILEMA VECHE PRIMĂRIA MUNICIPIULUI ORADEA visit oradea
partener strategic: SUPERBET FOUNDATION
sponsor: BANCA TRANSILVANIA
partener de mobilitate: SIXT
parteneri: TEATRUL REGINA MARIA ORADEA Heritage

Dorel Dumitru CHIRIȚESCU

Economia de război

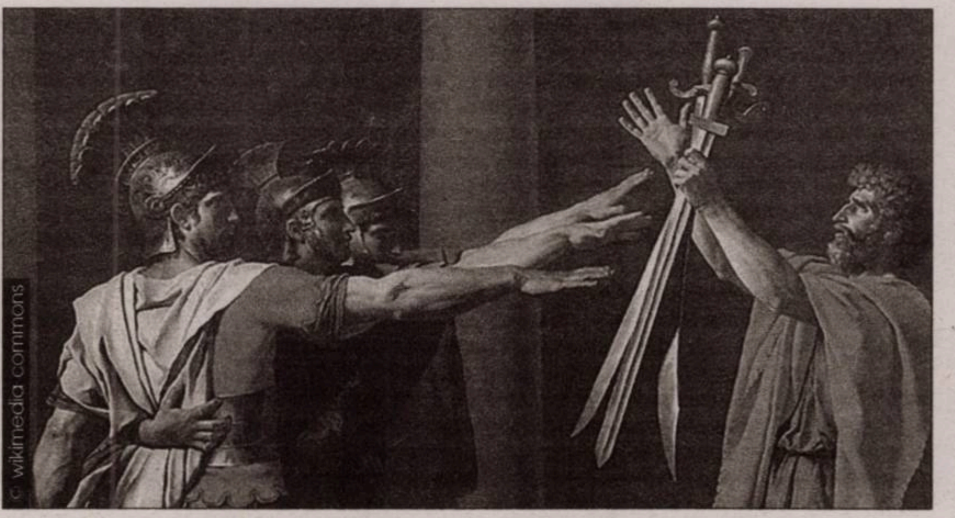
© wikimedia commons

Noi, europenii, trăim periodic o iluzie. Și după Primul Război Mondial, dar și după al Doilea, am crezut ca la noi, aici, nu va mai fi nici un război. Am fost naivi mereu. Iată că și de această dată avem războiul aproape. Istoricii știu că situația pare trasă la copiator cu cea din preajma anului 1939. Mai mult, noi, românii, avem un război la graniță! Este un război care se suprapune pe finalul (sperăm) unei pandemii. Trăim deci orice, dar nu vremuri normale. Din păcate, însă, atitudinile unora dintre noi nu țin cont de asta. Și mă gîndesc în special la confrații mei economiști pe care îi văd acum manifestîndu-se public, pe diferite canale mass-media, dintre care televiziunile sînt cele mai la îndemînă. Și-au păstrat un fel de bățoșenie, o infatuare greu de tolerat. Ei cred că știu cum stau lucrurile și ne fac favoarea de a ne spune și nouă. De fapt, în cazul războiului, nimeni nu știe cum stau lucrurile pentru simplul motiv că războiul nu este la îndemîna oamenilor de știință, ci la îndemîna militarilor. Războiul are propriile sale legi, care trec peste legile noastre, ale economiștilor. Pe acest fundal, noi, economiștii, putem face doar două lucruri: să fim atenți la exprimări și se insistăm pentru prudență.

Înainte de a adăuga ceva despre prima opțiune, aceea de a fi atenți la ceea ce spunem și cum spunem, trebuie să invocăm două situații care în aparență nu au legătură una cu alta. Este vorba despre modul în care un medic se poziționează în raport cu un pacient al său în cazul unui diagnostic mai dificil. Medicii adevărați știu că psihicul uman este definitoriu în lupta cu boala și nu-i spun niciodată unui pacient că are cancer și, ca urmare, nu va mai avea decît puțin de trăit. Se pune un diagnostic, se stabilește o linie de tratament și se menține moralul. Bătălia merită dusă pînă în ultima clipă. Alianța și încrederea dintre medic și pacient reprezintă cheia succesului. Tot așa, un economist trebuie să știe că tonul pe care vorbește despre o situație poate avea efecte diferite în jurul său. De altfel, profesorii acestor confrați ai mei despre care vorbesc ar fi trebuit să le spună, încă din anul I de facultate, că în economie panica este chiar mai rea decît în medicină. Asta pentru că dacă un medic prost poate pierde unul sau un șir de pacienți prin atitudinea sa, un economist poate, prin exprimarea sa publică, să influențeze în rău decizia politică și viața unor mase mult mai largi de oameni. Lumea de azi pare a semăna cu un cinematograf pe care un nebun încearcă să-l incendieze. Dacă pe acest fond mai vii și tu și strigi „Foc!“, atunci toată lumea se va buluci spre ieșire și vor fi mai multe victime decît ar fi fost în incendiul propriu-zis.

Ca și indivizii, colectivitățile au un psihism al lor. Au trăiri comune și stări care devin comune, pentru că oamenii, prin comunicare, și le transmit unii altora. Este destulă frică în lume, pentru că nimeni nu se aștepta să trăiască în același timp o pandemie și un război pe care un nebun se chinuie să-l transforme într-unul planetar. Generațiile noastre, cele de după al Doilea Război Mondial, nu au trăit pînă acum asemenea momente. Chiar ne lăudam cu liniștea și prosperitatea, noi, cei care eram conștienți de ele. Frica nu ar mai trebui amplificată de amatori care merg la televizor și spun idei pe care le-au auzit de la instalatorul lor sau de la vecina de la etajul trei. Oricît de mult respect am avea pentru cei doi, mersul lumii nu le este la îndemînă. De aceea, trebuie să fim atenți la ce spunem și cum spunem.

Reținerea și prudența în exprimări trebuie să ne fie reguli clare de comunicare. Să fim prudenți și să nu bravăm din dorința de a arăta cît sîntem de deștepți. Adevărata noastră inteligență ar trebui să se manifeste prin calmul pe care îl afișăm și nu prin dorința de a epata, spunînd cu voce gravă platitudini. Pentru că afirmații cum că este criză, că traversăm o inflație sau că va scădea nivelul de trai sînt platitudini în asemenea momente. A spune că la vară va fi cald este o exprimare fără sens. Toată lumea știe că la vară va fi cald, deși tu poți să te crezi important împărtășind această informație aflată de la instalatorul tău.

Din păcate, nici știința economică, trebuie s-o recunoaștem, nu ne învață foarte multe despre economia de conflict. Ceea ce știm, la nivelul bunului-simț pe care îl tot invocăm, este că nu seamănă deloc cu economia din vremuri normale, de pace și acces nelimitat la prosperitate. Economia de război nu este neapărat inflaționistă sau de criză, așa cum se exprimă „economiștii“ noștri, ci este mult mai mult. Este o schimbare de paradigmă. Nimic din ceea ce considerăm a fi normal nu mai este normal. John Maynard Keynes spunea că „..în timpul războiului, revenim de la epoca abundenței la cea a sărăciei“ (apud Friedrich August von Hayek, *Socialism și război*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza“ din Iași, Iași, 2017, p. 121). Războiul distruge vieți omenești și bunuri materiale. El nu aduce prosperitate decît oligarhilor care îl aduc și-l susțin. Economia de război nu mai este nici liberă și nici etatistă. Ea este pur și simplu o economie de comandă care este obligată să aducă resurse uriașe în susținerea conflictului. Hayek, în *Prețuri și raționalizare,* arată: „În discuțiile recente despre aspectele economice pe care le implică apărarea, planificatorilor li s-a permis pînă acum să facă după capul lor. S-a considerat ca fiind de la sine înțeles că singura metodă de alocare a resurselor care poate fi concepută pentru programul de înarmare este printr-o suprastructură minuțios elaborată de control guvernamental – controlul materiilor prime, controlul importurilor, controlul consumului privat, controlul pieței de capital, controlul tuturor“ (Friedrich August von Hayek, *Socialism și război*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza“ din Iași, Iași, 2017, p. 105). Aceste rînduri sînt scrise în anul 1939. Războiul care venea a fost unul distrugător. În general, războiul consumă resurse pentru a distruge vieți și resurse. În economia de conflict, planificatorii revin în forță și libertățile noastre (declarat sau nu) încep să fie restrînse. De exemplu, inadecvații de la noi tot acuză alianța PSD-PNL și faptul că avem un general premier. Dar ei nu văd că avem războiul la graniță. Marea provocare va fi să scoatem generalii din politică, atunci cînd nu va mai fi nevoie de ei acolo. Dar acesta este deja un alt subiect de dezbatere.

Să privim cu mai multă atenție în jurul nostru ca popor și să conștientizăm ținte viitoare.

Spuneam că trebuie să fim mai atenți la tonul și cuvintele pe care le folosim în această perioadă, tocmai pentru ca prin asta să nu sporim o teamă deja existentă. Pe de altă parte, este bine să nu ascundem adevărul. Da, o recunoaștem, sîntem într-o perioadă care poate degenera și trebuie să fim pregătiți. Nu întîmplător vorbeam despre război și economia de război. Cel mai important lucru pentru care trebuie să fim pregătiți este acela de a accepta că viața noastră viitoare, pentru un interval de timp dat, nu va mai semăna cu cea anterioară. De la prosperitate și veselie în a cheltui resursele trebuie să trecem la cumpătare și atenție. Să acceptăm odată că trebuie să ne oprim din a mai arunca mîncare la coșul de gunoi, după cum, tot pentru o perioadă de timp, ar trebui să mai coborîm din mașini. Resursele trebuie gospodărite cu mai multă atenție, iar cumpătarea și echilibrul trebuie readuse la adevărata lor valoare. În calitate de economist vă invit să priviți mai cu atenție la bucata de pîine pe care o aruncați și la munca ce se află în spatele producerii sale, după cum poate luați bicicleta pentru a merge la cumpărături în cartier și nu bolidul pe care vi l-au făcut cadou socrii. Este un pas, acesta al cumpătării și atenției în consumul resurselor, pe care trebuie să ni-l asumăm. Am trăit un fel de veselie, o exacerbare a consumului. Acum trebuie să fim din nou mai atenți. Putem investi în continuare, numai că îndatorarea pentru investiții trebuie făcută cu mai multă atenție. Prudența și echilibrul trebuie regăsite ca valori după o epocă a veseliei exacerbate. Să reînvățăm să cheltuim doar ceea ce avem pentru că nimeni nu este obligat să ne finanțeze datoriile și deficitele individuale și naționale.

În final aș vrea să venim cu discuția la un alt tip de război decît cel cald care se desfășoară la granițele noastre, dar care în mod evident are o legătură cu acesta. Și eu, ca și alți observatori ai mersului societății noastre, am bănuit că o bună parte din războiul româno-român este susținut din afara României. Acum, după ceea ce vedem că se întîmplă în Ucraina, nu mai este nevoie de dovezi suplimentare. Dacă doar o pătrime dintre noi își asumă apărarea țării într-un conflict militar, atunci putem spune că sîntem o națiune deja cucerită. Trebuie să reparăm asta. Și, mai ales, noi, românii, trebuie să reînvățăm un lucru foarte important. În vremuri care nu mai sînt senine trebuie să ne recăpătăm solidaritatea și să ridicăm nivelul de cooperare. Sîntem o națiune și împreună va trebuie să parcurgem vremurile mai puțin bune așa cum le-am parcurs pe cele bune. Nu este de gîndit o situație în care la bine ne lăudăm că sîntem români, iar la vremuri mai puțin bune doar o pătrime dintre noi declară că ar rămîne să-și apere țara. Chiar înainte de orice, capitalul social trebuie refăcut. Să privim cu mai multă atenție în jurul nostru ca popor și să conștientizăm ținte viitoare. Sînt lucruri pe care acest conflict trebuie să ne ajute să le conștientizăm și să le valorizăm superior. Ținta noastră trebuie să rămînă o țară solidară, parte a lumii occidentale.

***Dorel Dumitru Chirițescu** este profesor de economie la Universitatea „Constantin Brâncuși“ din Tîrgu Jiu. Cea mai recentă carte a sa este* Pe patul lui Procust. Reflecții despre construcția socială postdecembristă, *Editura Institutul European, 2018.*

Ilinca STRATON

Jafar Panahi – film și cenzură, de aproape și de departe

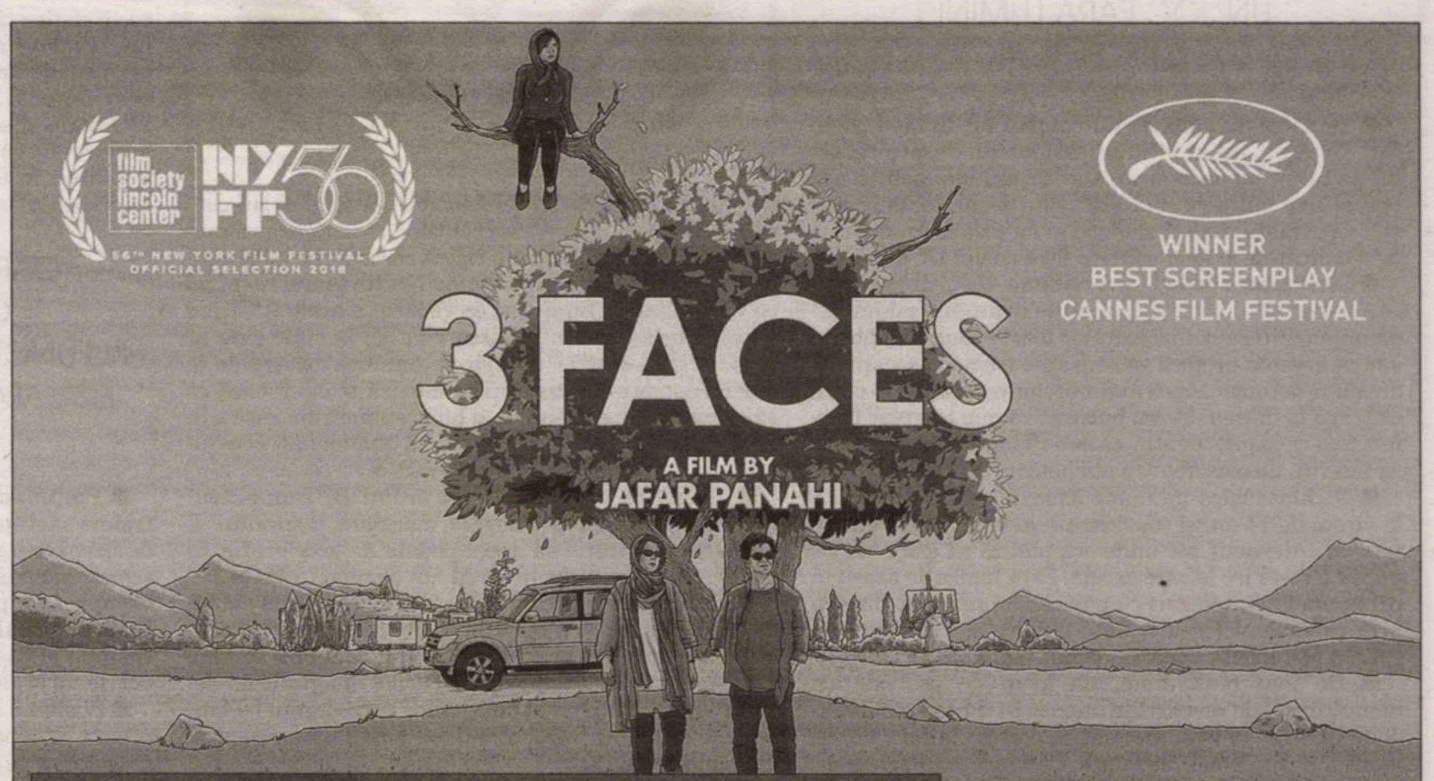

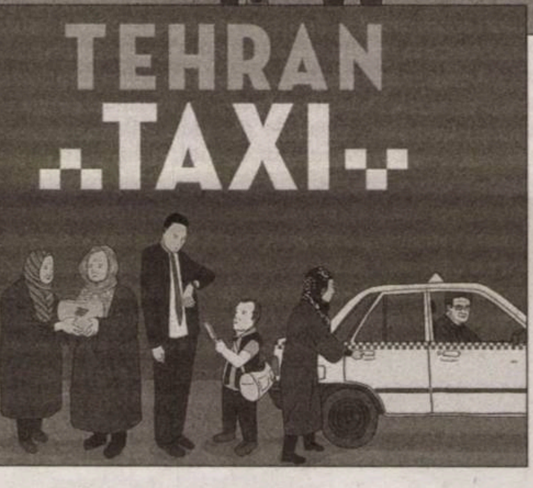

Într-un context actual post-pandemic, în mijlocul unui război desfășurat în direct în fața noastră, cred că cinema-ul rămîne printre manifestările artistice care reușesc încă să formeze un spațiu al empatiei și al identificării. Iar dacă cei trei autori anterior discutați s-au remarcat mai puțin vizibil prin componenta politică (metaforicul lui Yorgos Lanthimos) și mai mult prin intermediul unor povești ce tratează viața, prin maniere diferite (naturalismul lui Gaspar Noé sau realismul lui Thomas Vinterberg), acest cineast reușește, forțat de împrejurări, să îmbine atît politicul, cît și cotidianul într-un sens ce va forma un stil auctorial nemaiîntîlnit de la Abbas Kiarostami încoace. Nu în vecinătatea noastră și nu în ceea ce numim *aproape*, spațiul cinematografic iranian a trecut printr-o serie de modificări politice fundamentale, însă fără nici o schimbare structurală reală. Iar Jafar Panahi este cel mai rezilient cineast, care continuă, împotriva sistemului (cu măsuri drastice resimțite din partea cenzurii) și *pentru dragostea față de cinema* (cum enunță unul dintre personajele sale), o luptă susținută, manifestîndu-se artistic în ciuda opreliștilor, protestînd și reușind totodată să-și păstreze autenticitatea, sensul, miza; lupta sa este una onestă, și nu demonstrativă.

Pe scurt, într-un context cinematografic cuprins de incertitudini (încă dintotdeauna în cazul Iranului) își face apariția Abbas Kiarostami (cineast ce face parte din al doilea val iranian), cel ce va revoluționa întreaga viziune despre artă, căutînd adevăruri prin introspecție și interogare, și nu cu scopul răspunsurilor imediate. Kiarostami propune tehnici cinematografice noi la acea vreme și-și compune poveștile prin intermediul unor actori amatori autentici. Pe acest fond își va face apariția Jafar Panahi (odată asistentul lui Kiarostami și, ulterior, succesorul său). Preluînd sintagma lui Harold Bloom, Panahi va îmbrățișa „anxietatea influenței“, devenind parte dintr-o nouă generație de cineaști (cel de-al treilea val iranian), construind, prin conceptul de *docu-fiction* (îmbinarea documentarului cu ficțiunea), universuri diegetice revelatoare, cu însuși Panahi în rol principal, care vor comunica direct, dar deloc violent, abuzurile, cenzura, corupția, lipsa justiției în Iran. Mai mult, debutul cinematografic și scenariile metaforice care vorbeau despre sistemul totalitar apar și în urma propriilor experiențe politice. Panahi a servit ca operator de imagine în războiul dintre Iran și Irak și a fost ținut ostatic de către trupele kurde timp de 76 de zile.

Primul film ce marchează un punct de cotitură, cîștigînd și prestigiosul premiu *Caméra d'Or* la Cannes în 1995, este *Badkonake sefid / The White Balloon* (1995), scris alături de Abbas Kiarostami. Odată cu acest film se creează laitmotivul imaginii copiilor în cinema-ul iranian – copilul ca simbol al nevinovăției în contrapunct cu opresiunea, cenzura, lipsa justiției; miza cineastului fiind o primă formă de protest tacit, de a arăta o realitate necosmetizată. *Ayneh / The Mirror* (1997), următorul film al lui Panahi, tratează din nou tema unui copil pierdut în Iran, iar la nivel profund se va explora și discursul despre cinema, vizibilă fiind traiectoria spre care acesta se va îndrepta recurent în următoarele pelicule. *Dayereh / The Circle* (2000) se concentrează asupra imaginii femeii, prin intermediul unui subiect ce face parte din cotidianul imediat – existența chinuitoare a femeilor într-un sistem injust și sexist. *Talaye sorkh / Crimson Gold* (2003) vorbește tot mai critic la adresa sistemului opresiv iranian, de această dată printr-un bărbat ce lucrează la o pizzerie și care trăiește zi de zi în viața urbană degradantă a corupției înalte și care devine, la rîndul lui, predispus la crimă. *Offside* (2006), ultimul film din seria pre-2009 (ce va deveni un punct de cotitură esențial în direcția cineastului), tratează viața puternic restrictivă a femeilor în Iran și interdicția acestora să participe la un meci de fotbal, pe un stadion, eveniment considerat exclusiv masculin. Prin componenta documentaristică, Panahi oferă din nou o imagine creditabilă și verosimilă: imaginile din meciul Bahrain-Iran din iunie 2005, pentru calificarea la Cupa Mondială, atmosfera haotică creată de suporteri, tehnicile de camuflaj ale fetelor pentru a se putea infiltra printre bărbați și ofițerii de poliție – un întreg *offside* al unei lumi extrem de rămase în urmă.

În ciuda faptului că în 2010 este arestat de către statul islamic pentru propagandă negativă împotriva sistemului (condamnarea sa presupunea interdicția timp de 20 de ani de a mai scrie scenarii, de a mai face filme, a da interviuri și a părăsi Iranul), ca urmare a presiunii occidentale, statul islamic i-a redus cineastului sentința la arest la domiciliu, fapt ce a clădit construcția *non-filmului This Is Not a Film* (2011). Aș menționa faptul că, deși autorul iese în față cu scopul unei experiențe revelatoare, în care comunică adevăruri, se arată pe sine, își expune propria casă, explorînd un soi de intimism pe care îl împărtășește cu spectatorul, pe care îl invită să-i devină complice, acest film nu este, în fond, un film despre situația agresivă la care este supus autorul, ci este doar *un (non)film*. În mod evident, Panahi se joacă într-o manieră originală, scoțînd la iveală lucrurile pe care nu le putea spune altfel. Mai departe, și în cazul *Taxi Tehran* (2015), Panahi reușește să inoveze prin tehnica *docu-fiction*, reflectînd societatea iraniană prin interacțiunea personală și subiectivă a autorului cu diverși pasageri care se întîmplă să ajungă exact în taxiul condus de însuși cineastul, într-o convenție de *road-movie* (întreaga poveste este construită *pe drum;* dacă pelicula *Night on Earth,* din 1991, a cineastului Jim Jarmusch tratează universalitatea vieții, în cazul lui *Taxi Tehran*, poveștile pasagerilor sînt cît se poate de specifice contextului). Camera-martor (de supraveghere din bordul mașinii) va capta feliile de viață derulate în interiorul mașinii, prin călătoriile lui Panahi pe străzile Teheranului în care diverse episoade vor avea loc: întîlnirea cu *Celălalt* (trimitere la Occident), reprezentat de „traficantul de filme“, întîlnirea cu misticul, cu cele două femei și acvariul de pești, întîlnirea cu nepoata sa și discuția despre importanța cinema-ului și cenzură și, nu în ultimul rînd, cu femeia cu trandafiri, care își manifestă sprijinul, cu orice preț, pentru libertatea de exprimare.

Următoarea peliculă *Se rokh / 3 Faces* (2018) se deschide în aceeași estetică a *home-movie*-ului și a *found-footage*-ului (convenții ce abordează limbajul documentaristic) cu o presupusă confesiune a unei tinere ce urmează să se sinucidă. Jafar Panahi și actrița Jafari Behnaz (care se autointerpretează) pornesc într-o călătorie amplă, cu scopul descoperirii acestei tinere. Și aici se vor discuta problematici cu privire la secretele autorităților, la mascarea adevărului și, tocmai din cauza îngreunării situației, cei doi decid să înfrunte cazul pe cont propriu. Precum în *Taxi Tehran* (2015), și în *Se rokh / 3 Faces* (2018), Panahi se va *arăta* din propria-i mașină în căutarea unui adevăr. Este cel de-al patrulea film pe care Panahi îl realizează de cînd s-a stabilit sentința. Imposibilitatea de a părăsi Iranul creează un mediu propice pentru tot ceea ce înseamnă ideea de *road-movie* (filmul realizat *pe drum).*

Mi se pare că în cazul acestui context cinematografic se poate aduce în discuție și componenta post-colonialistă (chiar dacă Iranul nu a fost niciodată colonizat), însă există, în raport cu Occidentul, o puternică amprentă parcă ștanțată de către succesul acestor filme la nivel internațional (cu atît mai mult în cazul cineastului iranian Asghar Farhadi, cel mai de succes în Occident). Jafar Panahi demască problematicile sistemului din care vine, creînd o imagine generală a situației Iranului post-revoluționar. Se poate vorbi și despre o formă de autocolonizare și autoreprezentare, însă cred că Jafar Panahi nu mizează voit pe acest aspect (cel puțin nu e resimțit) și, deși în *Taxi Tehran* (2015) tot universul pare blocat în timp, nu reprezintă nimic altceva decît o felie de viață regăsită și în noul val românesc, bineînțeles ținînd cont de toate diferențele impuse de contextele social-politice și de barierele geografice.

Jafar Panahi este un autor de urmărit (recentul scurtmetraj *Hidden* (2020) – disponibil și pe platforma Mubi – vorbește despre incursiunea cineastului în universul unei femei cu o voce extraordinară și interdicția impusă acesteia către autoritățile iraniene de a cînta), fiind și peste tot – în mijlocul acțiunii, în afișele lipite pe pereții din filmele sale, explorînd bariera dintre artă și realitate, dintre ficțiune și viața reală. Cineastul interoghează complet original anumite problematici, oferind acces la o zonă așa-zis estetizantă și mistică ce devine una a firescului, a banalului cotidian, precum oricare alta.

Ilinca Straton *este cineast.*

Cu ochii-n 3,14

TOATĂ LUMEA ȘTIE CĂ MAIMUȚELOR LE PLACE SĂ JOACE NEÎNTRERUPT, LA MARGINEA DRUMULUI, UN JOC FĂRĂ LUMINI (DE OBICEI, TOXIC)

■ După ce au spus că au bombardat în mod „delicat“ Ucraina, acum oficialii ruși susțin despre războiul pe care l-au declanșat că ar fi „cea mai politicoasă operațiune militară specială“. Ce-i drept, toată lumea știe că armata rusă și soldații ei au fost dintotdeauna de o delicatețe și de o politețe fără cusur. (**A. M.**)

■ Cercetătorii de la Universitatea din California care au studiat o specie de maimuțe denumite maimuțe-păianjen, din cauza picioarelor foarte lungi, au observat că acestea preferă să consume fructe răscoapte și au ajuns la concluzia că maimuțelor respective le place să tragă la măsea. M-am bucurat că mie îmi plac fructele mai necoapte, pentru că pe o Planetă a Maimuțelor aș fi ferită de o asemenea etichetare. (**S. G.**)

■ O chinezoaică pe nume Xiaoyun, dată dispărută la vîrsta de 14 ani și considerată moartă, a fost găsită într-un Internet Café unde era plătită să joace un joc numit CrossFire la care excela. Fata fugise de acasă în urma unei neînțelegeri cu părinții, muncea și dormea prin cafenele, folosea toalete publice și juca întruna. Cînd a fost găsită avea 24 de ani. (**M. C.**)

■ De mai mult timp, un grup de protestatari nemulțumiți de restricțiile impuse în timpul pandemiei de COVID-19 s-au instalat cu corturi în fața Parlamentului din Noua Zeelandă. Conducerea Parlamentului a decis să-i convingă să plece revărsînd peste ei, neîntrerupt, muzică enervantă printr-o boxă ațintită spre tabăra lor. *Playlist*-ul enervant cuprinde melodii cu Céline Dion, Barry Manilow, Frozen, dar și irezistibila „Macarena“. Interesant este că cel puțin unul dintre protagoniștii *playlist*-ului, James Blunt, a acceptat ca muzica lui să fie astfel folosită, spunînd că nu contează că e pe o listă a enervanților, ci contează că muzica lui e folosită pentru o cauză corectă. La data scrierii acestor rînduri, protestatarii se țin tari și răspund cu cîntecele lor. Bănuiesc ce vacarm e acolo... Citind o asemenea știre, întrebarea vine de la sine: care ar fi *playlist*-ul ce v-ar alunga pe dumneavoastră de la o demonstrație? Spune-mi ce muzică te enervează ca să-ți spun cine ești sau, mai bine, spuneți-mi care e limita muzicală care v-ar face să vă abandonați convingerile și să renunțați la „luptă“. (**S. V.**)

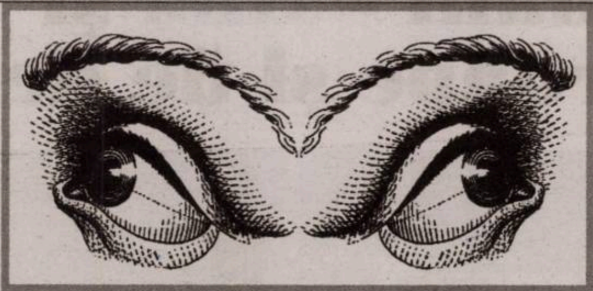

■ „După ce vei muri îl vei întîlni pe Dumnezeu“ – scrie pe un panou uriaș, la marginea drumului. E aproape o invitație să apeși pedala de accelerație. Și să nimerești un stîlp, un gard, un camion... (**M. M.**)

■ Era inevitabil să ajungem aici: o patrulă de poliție din San Francisco a oprit în trafic un automobil fără șofer. Motivul: era seară și vehiculul rula fără lumini. Uitase, vasăzică, să aprindă farurile. Imaginile au devenit virale. Stupoarea polițiștilor care căutau cu lanternele ocupanții vehiculului gol poate părea comică, dar nu e. (**S. V.**)

■ Invazia rusească în Ucraina a creat un nou cuvînt, încă de la prima etapă a anexării Crimeei din 2014: *Putinversteher*. Termenul e format din „Putin“ și „*Versteher*“ („cel care înțelege“, în germană), și a fost inspirat de argumentele relativizante, de legitimare a acțiunilor Rusiei, vehiculate de partidul socialist german *Die Linke (Stînga)*, din categoria „Da, dar trebuie să înțelegem și poziția lui Putin“ sau „Da, dar și NATO/americanii au greșit“ etc. („Dadarnici“ i-am putea numi în limba română pe adepții unei astfel de argumentații). Termenul de proveniență germană a devenit între timp internațional, fiind preluat și în limba engleză, iar în 2014, „*Putinversteher*“ era cît pe ce să cîștige titlul de „Ne-Cuvîntul Anului“ (în germană, „*Unwort des Jahres*“, o acțiune anuală prin care un juriu de lingviști acordă acest titlu unui termen recent, devenit foarte popular – de obicei, un cuvînt toxic, nociv, discriminatoriu, care încalcă drepturile omului sau contravine principiilor democratice), dar a pierdut în fața străvechiului „*Lügenpresse*“ („Presă mincinoasă“). De-ar pierde la fel și Putin. (**M. P.**)

AVEM
MIEL
INTRARE

© M. Pleșu

OARE ASTA ÎNSEAMNĂ CĂ CEEA CE ALALTĂIERI (ÎN FUNCȚIE DE SEMNELE ZODIACALE) ERA AFARĂ, ACUM NU ARE LIMITE RUTIERE?

■ Prețul acțiunilor Netflix s-a prăbușit cu peste o treime săptămîna trecută, după ce gigantul american de *streaming* a dezvăluit că numărul său de abonați a scăzut pentru prima dată în mai bine de un deceniu. Compania a pierdut aproximativ 200.000 de abonați la nivel global față de sfîrșitul lui 2021. Oare asta înseamnă și că oamenii s-au săturat să stea în casă și vor să meargă la cinema? (**A. M. S.**)

■ Pe site-ul Ministerului de Interne a fost publicat un proiect de modificare a Codului Rutier care va permite testarea pe drumurile publice, în anumite condiții, a mașinilor autonome (fără șofer). Autovehiculele care se conduc singure sînt deja o prezență vizibilă în SUA și în scurt timp se va trece de la etapa de testare la producția și apoi utilizarea în masă. Ceea ce alaltăieri era SF este, acum, realitate. E bine că încercăm, de pe acum, să adaptăm legislația la realitate. Mai rămîne să adaptăm și șoselele – dar asta e deja SF. (**M. M.**)

■ Un studiu britanic care a analizat zilele de naștere a douăzeci de milioane de soți și soții nu a găsit nici o dovadă a atracției sau a compatibilității între persoane în funcție de semnele zodiacale. Deci tot oamenii sînt de vină, nu stelele. (**M. C.**)

■ Într-o stație de metrou, un puști spre tatăl lui: „Mamă, ce plouă afară!“, „Mamă, ce m-am udat la picioare!“, „Mamă, dar ce vînt bate!“. (**S. G.**)

■ Vanda Obiedkova, în vîrstă de 91 de ani, a supraviețuit Holocaustului în timpul celui de-al Doilea Război Mondial ascunzîndu-se într-un subsol, dar a murit într-un adăpost antiaerian din orașul ei natal, Mariupol, ca urmare a războiului dus de ruși în Ucraina. Vanda nu este singurul caz de acest gen. Și Boris Romancenko, un ucrainean în vîrstă de 96 de ani, supraviețuitor al Holocaustului, a murit în casa lui în urma unei explozii provocate de armata rusă în orașul Harkiv. Cinismul istoriei nu are limite. (**A. M. S.**)

■ Lungul drum al numelor de firme românești ne poartă astăzi către Dej, unde vedem: Bioferma De Mere SRL, Rezist Decor SRL, Papion Transporturi Rutiere SRL, Visul Florilor SRL, Natural Plus Comerț SRL, Ad Sanitatem SRL, Insucces CLM SRL, Lemnul Verde Cofetărie SRL, Ileana Exit SRL, Kuky Da Vinci SRL, Lactate Someșene SRL, Love Me SRL, Copii Buclucași SRL, Epic Serv SRL, La Ardeleni Food SRL, Cultivăm Afaceri SRL, Ino Cent SRL, Altreilea SRL, Blessing & Mercy SRL, Esențe Fine Global SRL, Cumnații Store SRL, Dinți De Cleștar SRL, Guriță Imobiliare SRL, Platon Capital SRL, Micul Magazin SRL, Newfunerare Pop 2000 SRL, Nerofosile SRL, Buongiorno Transilvania SRL, Lică Iscusitul SRL, Via Nova Eternitas SRL, Rotundperfect SRL, La Vaca Loca SRL, Tarabostes Delivery SRL, Artă Faptă Cuvânt SRL. (**D. S.**)

DILEMA VECHE

REDACȚIA:
Marius CHIVU ● Radu COSAȘU
Anda DOCEA (secretar general de redacție)
Stela GIURGEANU
Andrei MANOLESCU (redactor-șef adjunct)
Matei MARTIN ● Matei PLEȘU ● Adina POPESCU
Iaromira POPOVICI ● Ana Maria SANDU
Dan STANCIU (art director) ● Mircea VASILESCU
Sever VOINESCU (redactor-șef)

RUBRICI:
Teodor BACONSCHI ● George BANU ● Ion BARBU
Aron BIRO ● Paul BREAZU ● Cosmin CIOTLOȘ
Horia CORCHEȘ ● Andrei CORNEA ● Codrin Liviu CUȚITARU
Alin FUMURESCU ● Ionuț IAMANDI ● Anca MANOLESCU
Victor MOROZOV ● Radu NAUM ● Lorin NICULAE
Andrei PLEȘU ● Adrian G. ROMILA ● Constantin RUDNIȚCHI
Mihaela SIMINA ● Bogdan-Alexandru STĂNESCU
Oana STOICA ● Valeriu STOICA ● Bogdan TĂTARU-CAZABAN
Teodor TIȚĂ ● Ioan Alexandru TOFAN ● Rodica ZAFIU

TEHNOREDACTARE: Adrian DAMIAN
EDITOR WEB: Anda DOCEA

PUBLICITATE PENTRU PRINT:
floriana.coman@adevarulholding.ro

PUBLICITATE PENTRU ONLINE:
vanzari@ead.ro
dragos.stan@adevarulholding.ro

MANAGEMENT GRUPUL DE PUBLISHING:
Administrator Special: Constantin SANDU
Director Marketing: Steluța ZAMFIR
Coordonator Producție: Constantin DELTA
Director Distribuție: Dana ZAMFIR
Informații și reclamații ABONAMENTE:
0790.139.007 / 0790.139.009
(numere cu tarif normal, disponibile de luni pînă vineri, între orele 9 și 18)
e-mail: abonamente@adevarulholding.ro

ISSN: 1584-1669
Revistă editată de: Adevărul holding
Publicație auditată de: BRAT AUDIT TIRAJE
Tiraj: 7.100
Tipărit la Tipoart Idea Studio

Biblioteca Județeană
ASTRA Sibiu

Biblioteca Județeană
ASTRA Sibiu

„Sînt vechi, domnule!“ (I.L. Caragiale)

FONDATOR **ANDREI PLEȘU**

DILEMA VECHE

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIȚIE ■ Anul **XIX** ■ nr. **943** ■ 5-11 mai 2022 ■ www.dilemaveche.ro ■ 24 pagini ■ 8 lei

Sever VOINESCU

axa dus-întors

4

ANDREI PLEȘU

„Re-începutul filosofiei“

pagina **3**

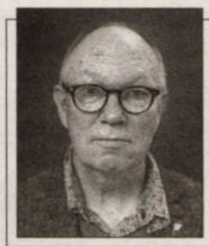

IAN BURUMA

„De ce e detestat Macron?“

pagina **7**

IN MEMORIAM

Mircea Anghelescu

pagina **16**

Europa *versus...*

Conferințele Dilema veche *la Arad*

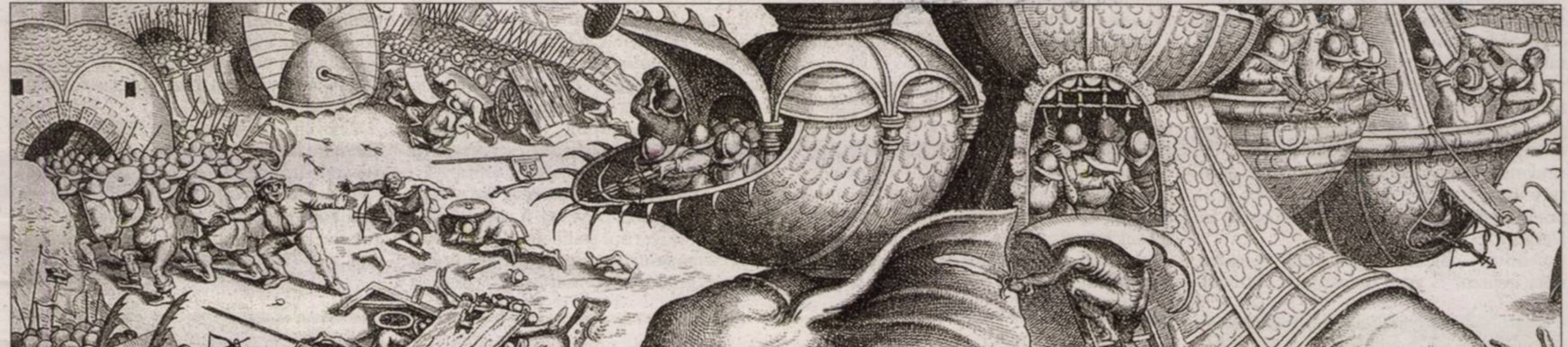

Hyeronimus Bosch, *Asediul Elefantului*

> *„Cel mai important dintre evenimentele recente, anume că Dumnezeu a murit, a început deja să-și proiecteze asupra Europei primele umbre.“*
>
> *NIETZSCHE*

Redacția DILEMA VECHE: Șos. Fabrica de Glucoză nr. 21, sector 2, 020331 București ● **telefon:** 0372.130.006 ● **e-mail:** dilema@dilemaveche.ro

Biblioteca Județeană
ASTRA Sibiu

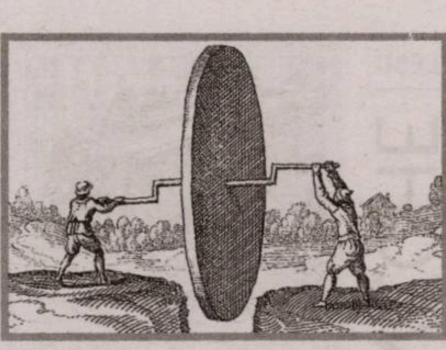

Teodor TIȚĂ

contraintuiția

Neutralitatea moldoveană și vinovăția românească

Într-un sondaj publicat cu doar o lună înainte de debutul războiului din Ucraina, cetățenii Republicii Moldova erau întrebați care este cea mai bună metodă pentru asigurarea securității țării. 47%au răspuns ferm că neutralitatea este soluția corectă. În privința opțiunilor pentru blocuri economice, aproape 32% ar dori aderarea la fantomatica Uniune Eurasiatică – un pact de liber-schimb fondat de Rusia, Belarus și Kazahstan ca răspuns la existența Uniunii Europene. Sigur, o majoritate a moldovenilor preferă zilele astea aderarea la Uniunea Europeană, însă cîtă vreme Moldova se scaldă în obișnuitele ei neclarități putem presupune că majoritatea aceea e mai degrabă conjucturală. Și se poate schimba oricînd.

Oricine are cunoștințe, prieteni, rude la Chișinău poate depune mărturie zilele astea că în rîndul populației moldovene există o teamă îndreptățită legată de o posibilă invazie rusească. Sînt moldoveni care se gîndesc serios la plecare – unii, mai puțini, au făcut-o deja. Cei mai mulți însă merg după principiul cvasi-mioritic „ce-o fi o fi“. La asta contribuie hotărîtor și posibilitatea de a observa direct, zi de zi, ce înseamnă viața în bejenie – raportat la populație, Moldova găzduiește cel mai mare număr de refugiați dintre toate țările în care ucrainenii și-au căutat adăpost. Dacă e să credem sondajele, dramele acelor oameni stau mărturie pentru moldoveanul de rînd mai mult asupra injustiției generale pe care viața te obligă să o suporți decît asupra crimelor pe care Rusia le săvîrșește în Ucraina.

Cum ar reacționa moldovenii în cazul unei invazii? E greu de estimat. Situația țării de peste Prut nu poate fi comparată în aproape nici un fel cu cea a Ucrainei. O armată aproape inexistentă, o elită ambiguă și o economie permanent în pragul colapsului nu sînt argumente pentru a proiecta o rezistență serioasă. Nu cred că își face cineva iluzii.

Și, evident, elefantul transnistrean privește tîmp și vag amenințător din mijlocul încăperii.

În relația cu Transnistria, Guvernul moldovean pare să continue în tradiția tuturor guvernelor moldovene din ultimele zeci de ani. Același spectacol de lumini și umbre, marcat de o codependență obositoare și fără ca vreuna dintre părți să facă gesturi bruște. Rămîn faptele – unul dintre ele este recenta decizie a Guvernului PAS de a acorda licența de mediu necesară funcționării uzinei metalurgice de la Rîbnița. Uzina asta este principala sursă de bani pentru Transnistria, contribuția la bugetul regiunii ajungînd, după unele estimări, la jumătate din total. Orice declarații și afirmări de principii sînt irelevante cînd sînt puse în balanță cu decizia administrativă amintită mai sus.

Politic, conducerea de la Chișinău face eforturi supraomenești pentru a da asigurări că nu există nici un pericol iminent. Nu neagă riscurile, dar, în numele stabilității, e obligată să ofere populației măcar percepția că Guvernul are totuși un oarecare control asupra situației. Comportamentul Guvernului moldovean e prudent și, în bună măsură, corect atîta vreme cît premisa de la care pleacă e conservarea fără mari schimbări a aranjamentului actual.

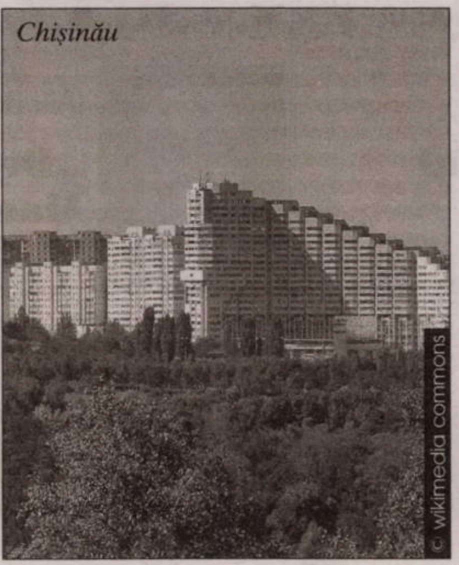

Chișinău

© wikimedia commons

Alimentată cumva și de articolele alarmiste din presa occidentală *(Hello, The Times!)*, s-a născut în România o dezbatere cu privire la ce ar trebui să facă Bucureștiul în cazul în care existența Moldovei în forma actuală ar fi pusă sub semnul întrebării. Răspunsul simplu e că Bucureștiul trebuie să facă ceea ce face deja pentru Ucraina. Să condamne ferm orice agresiune, să ofere sprijin refugiaților, să se coordoneze cu partenerii occidentali pentru un răspuns unitar. Nimic mai mult. Sau, dacă vreți, date fiind legăturile istorice, poate ar fi cazul ca, de data asta, Guvernul să fie un pic mai prietenos cu oamenii care caută adăpost în România. E greu să nu remarci neplăcerea cu care statul român se achită de obligațiile pe care le are față de refugiații ucraineni. Dar asta e o chestiune care ține mai mult de nuanțele cinice ale politicii românești și mai puțin de contextul internațional.

Există această teamă nemărturisită foarte clar în spațiul public românesc că vom fi puși în situația de a „abandona“ din nou Moldova rușilor. Strategia, pe alocuri idioată, a Guvernului român de a nu comunica foarte clar principiile și acțiunile legate de desfășurările de evenimente de la est de noi permite ca astfel de narațiuni nefolositoare și creatoare de viitoare traume istorice să prindă rădăcini.

Gîndul că „abandonăm“ Moldova e arogant și pleacă de la prezumția greșită că România știe mai bine decît moldovenii ce direcție trebuie să aibă țara lor. Și spun asta pentru că orice probleme are Chișinăul în acest moment, ele nu pot fi desprinse de istoria de 30 de ani a deciziilor și pozitionărilor adoptate prin vot de poporul moldovean și de Parlamentul său. Riscurile la care este expusă azi Moldova vin inclusiv din preferința cetățenilor acestei țări pentru neutralitate. A pretinde că moldovenii suferă de un soi de stres post-traumatic și nu sînt capabili să evalueze corect situația e, încă o dată, arogant.

E nevoie, din păcate, din cînd în cînd, să afirmăm că la est de Prut există o țară independentă, cu legi și instituții naționale care au făcut de-a lungul timpului alegeri. Mai bune sau mai proaste. Consecințele acestor alegeri nu sînt imputabile României.

■ ■ ■

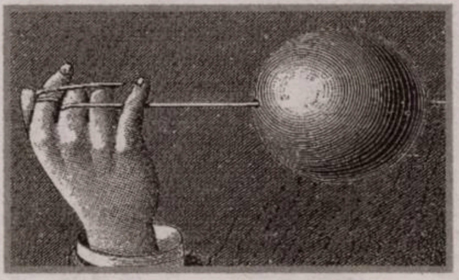

Matei MARTIN

mapamondul de buzunar

Puțină libertate. Și multe probleme

– Indexul libertății presei, ediția 2022 –

Există vreun instrument care măsoară cu precizie libertatea presei în lume? Studii se tot fac. Însă nici unul nu e atît de riguros, de nuanțat ca „Indexul libertății presei“ realizat de organizația Reporteri Fără Frontiere. Studiul documentează situația presei și a libertății de exprimare în 180 de țări prin rapoarte detaliate de cercetare care urmăresc cinci criterii: contextul politic, cadrul legislativ, contextul economic, contextul socio-cultural și siguranța jurnaliștilor. Fiecare raport de țară evocă cele mai importante modificări legislative care reglementează profesia ori statutul jurnaliștilor și cazurile și necazurile lor precum și contextul general. Pentru a genera un top, un clasament al țărilor în funcție de gradul de libertate.

Ediția de anul acesta atrage atenția asupra amplificării „haosului informațional“, pe care îl pune pe seama unei „duble polarizări“. E vorba, pe de o parte, de „polarizarea presei“, cu „dezvoltarea mass-media de opinie în sensul «foxificării» știrilor“ (după modelul canalului conservator american de televiziune Fox News) și de „banalizarea circuitelor de dezinformare“, avînd ca rezultat fracturi în interiorul statelor. Pe de altă parte, e vorba de „polarizarea între state“, mai exact între societățile deschise și regimurile despotice, care controlează politic fluxurile de informații. Invadarea Ucrainei de către Rusia ar fi cel mai grăitor exemplu în acest sens. Tocmai pe fondul războiului din Ucraina, RSF a luat decizia să modifice intervalul de referință al cercetării pentru a lua în considerare și perioada ianuarie-martie 2022. În martie, într-o scrisoare trimisă procurorului Curții Penale Internaționale, organizația a subliniat „caracterul repetitiv“ al atacurilor ruse împotriva instituțiilor de radio și televiziune din Kiev și din restul Ucrainei. Acestor atacuri armate care vizează direct capacitatea de difuzare a informației pe teritoriul Ucrainei li se adaugă și atacuri cibernetice vizînd site-uri de știri. Iar invazia a fost precedată de un „război de propagandă“. Oarecum similar, China (locul 175 în clasament) își folosește arsenalul legislativ „pentru a-și limita populația și a o separa de restul lumii, în special în Hong Kong“, care a coborît de pe locul 80 pe locul 148 în clasament odată cu preluarea puterii de către guvernul central de la Beijing.

Țările din Europa occidentală reprezintă o zonă idilică, chiar dacă nu ideală, pentru presă...

În fruntea clasamentului se află Norvegia (1), Danemarca (2) și Suedia (3) – nu e nici o surpriză. Două foste state comuniste ocupă poziții fruntașe: Estonia (4) și Lituania (9). Franța urcă opt poziții în clasament față de anul trecut, plasîndu-se pe locul 26. Urcarea în top intervine după ce Ministerul de Interne a modificat regulile de intervenție a forțelor de ordine în timpul manifestațiilor pentru a permite prezența jurnaliștilor (și siguranța lor) chiar și în timpul evacuărilor în forță. Însă, potrivit raportului, situația presei în Franța e departe de a fi ideală: jurnaliștii se confruntă cu violență verbală, cu amenințări, uneori chiar și cu violență fizică (în timpul manifestațiilor), iar industria media din Franța e deținută de o mînă de oameni de afaceri, ceea ce reprezintă un risc pentru pluralism.

În Germania situația s-a deteriorat. Țara a căzut cu trei poziții în clasament, plasîndu-se anul acesta pe locul 16. Există trei motive pentru ușoara deteriorare: o modificare legislativă care îi expune riscului atît pe jurnaliști, cît și pe sursele lor, scăderea diversității media și, mai ales, violența autorităților în timpul demonstrațiilor (e vorba în principal de protestele împotriva măsurilor antipandemice). Evident, țările din Europa occidentală reprezintă o zonă idilică, chiar dacă nu ideală, pentru presă...

România a scăzut cu opt poziții față de indexul de anul trecut, ajungînd pe locul 56. (Republica Moldova e pe locul 40.) România părăsește categoria țărilor cu o situație „satisfăcătoare“ și intră în categoria celor cu o situație „problematică“.

73% din cele 180 de țări evaluate se află într-o situație considerată „foarte gravă“, „dificilă“ sau „problematică“ privind libertatea de muncă a jurnaliștilor. E aceeași proporție ca anul trecut. Însă numărul țărilor în care situația este „foarte gravă“ (28) a atins un record. În coada clasamentului se află Turkmenistan (177), Eritreea (179) și Coreea de Nord (180). E vorba de țări în care statul deține controlul total asupra fluxului de informații, de regimuri în care nu se întrevede nici o speranță de schimbare.

■ ■ ■

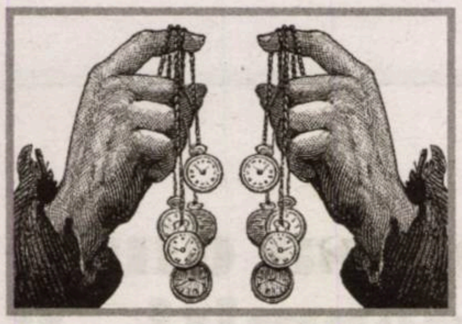

Andrei PLEȘU

nici **așa**, nici **altminteri**

„Așa e că pînă acum nu stăm nici bine, nici rău, adică nici așa, nici altminteri?“ (I.L. Caragiale)

Re-începutul filosofiei

Textul de mai jos a apărut în 2015, ca prefață la Manualul *lui Epictet, tipărit de inimoasa Editură Seneca, în traducerea doamnei Ioana Costa. Îl reiau pentru cei cărora nu le-a picat în mînă cartea în anul apariției ei. Dar și din dorința (nevoia) de a mai vorbi, măcar din cînd în cînd, și despre altceva decît despre nebuloasa lumii de azi.*

În juneţe, întîlnirea mea cu filosofia a început – datorită lui Constantin Noica și sub supravegherea lui – cu frecventarea a ceea ce el numea „marile ei bulevarde“: de la Platon și Aristotel (mai ales Platon!) la Kant, Hegel și Heidegger (mai ales Hegel!). Eu însă, îndărătnic, nu voiam să deprind „tehnicalitățile“ meseriei, deși îmi dădeam seama că nu aveam decît de profitat de pe urma exercițiului hermeneutic la care ne invita dl Noica. Întrebările mele erau „existențiale“, patetice, mai apropiate de religie decît de metafizica clasică. Voiam să identific „tehnici spirituale“ care să mă ducă la înțelepciune, fericire, transfigurare, desăvîrșire interioară. Cu asemenea obsesii, deveneam nerăbdător ori de cîte ori filosofia întîrzia prea mult în concept, în terminologie, în acrobație analitică. Odată, după un intens seminar Hegel, am declarat, exasperat: „Nici cu Hegel n-am ce face!“. Dl Noica a fost vădit indispus și multă vreme n-a contenit să ironizeze nevoia mea de „rețetă“, preocuparea mea pentru sinele propriu („fratele porc“), disponibilitatea mea față de doctrinele orientale și față de tot soiul de „mistagogii“, mai mult sau mai puțin suspecte. Culmea e că, prin modul lui de a fi, prin manevrele sale speculative, prin unghiul său de „atac“ asupra marilor texte, Constantin Noica era mult mai aproape de tipul „înțeleptului“ decît de acela (refuzat, de altfel, în mod expres) al „profesorului de filosofie“. Dar nu s-a gîndit – sau n-a vrut (încă) – să mă „rezolve“ trimițîndu-mă la autori pentru care „a filosofa“ era a căuta felul optim de a trăi, a te pregăti să faci față oricărei încercări, cu ecvanimitate și noblețe.

Or, la sursele ei grecești, filosofia tocmai asta era: nu pur și simplu a te strădui să descoperi înțelesuri, ci a ști să te folosești de ele, să trăiești în conformitate cu registrul valorilor spre care conduce buna utilizare a rațiunii. Așa stînd lucrurile, am constatat că, pentru a reveni la filosofie, trebuia să revin la autorii care, pe linia comportamentului socratic, se dedicau unei curajoase problematici a înțelepciunii. Iar Epictet era, în acest sens, un cap de listă. De altfel, în chiar textul *Manualului* său (cap. LII,1-2), el anticipează, inspirat, soarta viitoare a filosofiei, mai exact deriva ei dinspre principii înspre metodă, dinspre adevăr spre mecanismele exprimării lui, dinspre soluția vitală înspre o rafinată „filatelie“ logică (Noica ar fi spus: se rămîne la ascuțirea cuțitelor și se amînă indefinit incizia). Epictet o spune la fel de explicit: importante sînt principiile (de pildă, „să nu minți“). Numai că, în pasul următor, se ajunge la necesitatea de a demonstra „de ce nu trebuie să minți“. Pasul al treilea uită cu totul de cel dintîi, el se ocupă de „problema demonstrației“: ce înseamnă, în fond, „a demonstra“, ce înțelegem prin „adevărat“ sau „fals“, ce este o premisă, ce este o concluzie, ce este o contradicție etc. Întreaga istorie a filosofiei occidentale e cuprinsă, profetic, în acest parcurs: de la presocratici la filosofia analitică, de la tematica înțelepciunii la dexteritatea conceptuală, de la interogația ziditoare la interogația relativizantă, orientată spre delegitimarea interogației înseși. Pe acest fundal, ar fi nevoie, poate, să reluăm totul de la capăt. Să re-începem filosofia, adoptînd exigențele ei aurorale, stilistica ei antică. Iar *Manualul* lui Epictet este un splendid prilej pentru acest re-început.

„Nici cu Hegel n-am ce face!“

Avem de a face cu un autor care nu vrea nici să oficieze atotștiutor (nu vrea nici măcar să fie numit „filosof“), nici să epateze prin erudiția unui „grămătic“, dar nici să trăiască la întîmplare, fără reflecție, confiscat strict de cele „exterioare“ (cum sînt „oamenii de rînd“). Cititorul, mai ales cel tînăr, nu va primi scheme gata-făcute de comportament, dar va putea contempla harta căilor de urmat pentru a trece de la „convalescența“ cotidiană la sănătate și igienă lăuntrică. Eu, unul, încă reiau, reformulez, rechestionez și încerc să asum în imediatul vieții de zi cu zi reperele oferite de Epictet: să deosebești inteligent între ce depinde de tine și ce nu (și, în consecință, să nu te bucuri sau să te întristezi decît de ceea ce stă în sfera ta de decizie), să iei orice obstacol drept *probă* și *prilej*, să-ți joci conștiincios rolul în care te-au distribuit zeii și soarta, să fii gata să plătești prețul lucrurilor pe care le dorești, să-ți ții atenția trează, să-ți alegi modéle potrivite și să le urmezi, să admiți că *ești* ceea ce ți se întîmplă, cu alte cuvinte că ești prima cauză a pățaniilor tale și, deci, singurul vinovat de „relele“ cu care te confrunți, să nu te lași condus de „închipuiri“, să fii egal cu tine însuți, să accepți „firea“ lucrurilor (adică să nu pretinzi ca ele să se conformeze așteptărilor tale), să evaluezi totul, avînd mereu în minte, drept criteriu, perspectiva morții. Și, peste toate, să nu crezi că există, în mod substanțial, răul. Ordinea lumii e bună, cu condiția să ieși în întîmpinarea ei și să înțelegi că nimic din cîte există nu e, prin fire, rău. „Rele“ pot fi doar părerile noastre (închipuite) despre ceea ce există.

În vacarmul lumii de azi, sunetul acestei sobre înțelepciuni (uneori prea sobră pentru cititorul contemporan, uneori lipsită, parcă, de dimensiunea compasiunii, a atenției la celălalt, a „ieșirii din sine“, dar anticipînd, totuși, orientarea creștină spre Providență) aduce un ton de echilibru și calm interior, o limpezime cu un neașteptat potențial terapeutic. *Platon, nu prozac!* – sună titlul unei cărți la modă în mediul filosofic de peste Ocean. Există, într-adevăr, medicamente mai eficiente și mai puțin riscante decît cele prescrise de medicii psihiatri. La rîndul nostru, cu această carte în mînă, putem proclama și noi, în beneficiul nevroticilor din preajma noastră (și al propriilor noastre nevroze): *Epictet, nu antidepresive!* Veți vedea că funcționează…

■ ■ ■

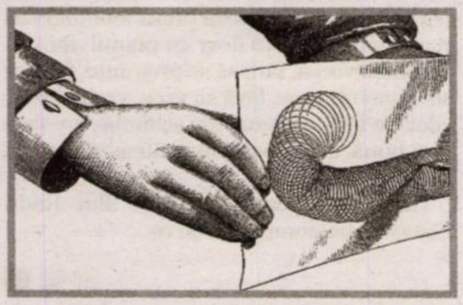

Andrei CORNEA

la **răscruce** de **gînduri**

Eufemismul

Cînd propaganda rusă numește războiul pe care îl poartă în Ucraina „operațiune militară specială“, interzicînd totodată, sub sancțiunea închisorii, ca rușii să întrebuințeze alt cuvînt, ea folosește acest eufemism nu – sau nu numai – pentru a atenua o realitate. După uzanța totalitară, care altădată a denumit exterminarea evreilor „soluție finală“, eufemismul a devenit un instrument de falsificare profundă a realității. Așa cum scriam cîndva *(Cuvintelnic fără frontiere)*, acest tip de eufemism „nu este doar o perdea trasă pudic înaintea realității; scopul său principal este de a permite *acomodarea, complicitatea cu oroarea*“. El încurajează colaboraționismul, stimulează „ieșirea în întîmpinare și compromisurile intelectuale, anesteziază înțepăturile pe care acele conștiinței le-ar putea produce ici-colo“.

Este însă și altceva, încă mai sinistru, în acest tip de eufemisme politico-ideologice: ele servesc la dezumanizarea adversarului, eliberînd conștiința de orice reproș pentru un act criminal. Cînd deportarea evreilor se numea *„Säuberung“* (igienizare), se nega calitatea de om a unor semeni, astfel încît ei să fie asimilați unor insecte dăunătoare ce trebuiau eliminate cu un insecticid. Cînd astăzi invocă „operațiuna militară specială“, oamenii lui Putin nu doar atenuează și denaturează o realitate, ci își dezumanizează și își umilesc simbolic adversarul.

Ucrainenii, pare a spune propaganda, *care nu sînt de fapt un popor, care n-au de fapt o țară a lor, nici nu pot, în consecință, purta un război, ca celelalte națiuni autentice*: Există implicația că, la modul colectiv cel puțin, adversarul e un sub-popor, dacă nu un sub-om, sau că voința și libertatea lui de alegere au fost atît de pervertite, încît el nu mai e decît un instrument al unei alte voințe, străine – a celei a Occidentului. Nu întîmplător au apărut documente ideologice velicoruse, care cer nu numai ca ucrainenii să fie „denazificați“, dar și să fie „dezucrainizați“, adică eliberați de o pretinsă falsă conștiință națională. De aici și refuzul rusesc de a vorbi despre „război“. Într-adevăr, a fi în război cu un alt stat presupune, cum-necum, a-i recunoaște nu numai existența fizică, ci și *personalitatea morală*, de unde decurg și alte drepturi, cum ar fi dreptul la apărare. De asemenea, spre deosebire de *război,* care presupune acțiune și reacțiune, „operațiunea militară specială“ sugerează unilateralitatea: rușii ar fi elementul activ, care *operează*, iar ucrainenilor li se cere exclusiv supunere și pasivitate: ei *sînt cei operați,* în așa fel încît să poată fi asimilați fără șovăială de marea comunitate slavo-rusă.

Mai există păstrată în recunoașterea stării de război o minimă recunoaștere a valorii adversarului.

Că, în mintea conducătorului Rusiei, am avut de la început și programatic de a face nu cu un „război“, ci cu o „operațiune specială“, s-a văzut mai ales în primele zile. S-a aflat acum că scopul inițial al rușilor a fost, în primele două-trei zile de luptă, capturarea sau uciderea lui Volodimir Zelenski și a guvernului său. Ar fi existat mai multe încercări – eșuate – din partea unor trupe de comando rusești, ajunse în Kiev. Cu adevărat, această „operațiune militară specială“, dacă ar fi reușit, ar fi trebuit să rezolve simplu lucrurile: curățați de buruiana perturbatoare, sădită de Occident, Ucraina ar fi revenit supusă în matca rusească; nefiind cu adevărat nici un stat, nici o națiune, ea n-ar mai fi avut nici un motiv să reziste îmbrățișării frățești. Trebuie să observăm, de altfel, că, cel puțin în epoca modernă, națiunile aflate în război n-au încercat în general să-i suprime pe conducătorii inamici și mai ales au evitat astfel de tentative la începutul ostilităților. Cînd aceștia au pierit (precum Gaddafi) a fost de obicei de mîna populațiilor răsculate. Dincolo de teama de represalii simetrice, mai există păstrată în recunoașterea stării de război o minimă recunoaștere a valorii adversarului și a conducătorilor lui politici. În mintea rușilor însă, Ucraina nu e un stat, ci mai curînd un fel de organizație teroristă („nazistă“) cu extindere teritorială precum ISIS, care poate fi decapitată printr-o operațiune de comando.

Închei: desigur, nu știm cînd vom avea o pace în Ucraina, dar mi se pare necesar pentru conducerea Rusiei ca, minimal, înainte de a accepta și apoi de a negocia serios pacea, să accepte și să recunoască public „războiul“.

■ ■ ■

Sever VOINESCU

axa dus-întors

„Eu nu mai citesc presa din 1979“ / „Sigur, tu îți permiți...“

In memoriam Radu Lupu

Este imposibil să *descrii* (adică să pui în cuvinte scrise) muzica lui Radu Lupu, sunetul lui. În timp, am putut citi zeci de încercări stilistice în vreo trei-patru limbi. Eu însumi, transportat de starea pe care muzica lui mi-o dă, am încercat. Dar au încercat și alții, mai talentați și mai exersați decît mine. După ce starea te părăsește și citești ce-ai pus pe hîrtie, te cam cuprinde jena nereușitei. De pildă, s-a spus despre sunetul lui că are proprietăți halucinogene, că e o experiență a transei, că e metafizic, că e multidimensional, că te extrage din contingent, că redă melancoliei puritatea ei uitată și o face direct utilă omenește vorbind, salvînd-o de tristețe, și cîte și mai cîte. Toate adevărate. Și toate frustrant de insuficiente. Cei care au avut șansa să-l asculte în săli mărturisesc experiențe de genul acesta. Dar și de-ai strînge toate aceste mărturisiri, tot ai rata ceva important, căci oamenii spun ce li se întîmplă lor în contact cu sunetul lui Radu Lupu, dar pianistul nu apăsa clapele ca să genereze experiențe psihologice colective, ci doar (sau mai presus de orice) ca să facă muzică. Nu are rost, așadar, să mai adaug și eu la efortul metaforic general. Remarc doar că toți cei care îi ascultă muzica simt nevoia să exprime excepționalul întîlnirii cu sunetul lui Radu Lupu cumva, iar metafora este ceea ce, omenește vorbind, avem la îndemînă. Dar mai bine poftiți de-i ascultați muzica și atît.

Cînd a venit vestea morții lui Radu Lupu, toate marile ziare ale lumii au publicat articole despre legendarul pianist român. Iată, de pildă, cum a început articolul semnat de muzicologul Christian Merlin în *Le Figaro*: „«Cînd mîinile lui Alfred Cortot nu vor mai exista, Chopin va muri a doua oară», spunea Stefan Zweig despre marele pianist francez. Cu moartea lui Radu Lupu, putem să spunem același lucru despre Beethoven, Schubert, Schumann și Brahms“. Cititorii marilor ziare ale planetei au aflat despre plecarea lui Radu Lupu la Cer în asemenea termeni. Ceea ce mă umple de fericire, nu din alt motiv decît din acela că, iată, poți cuceri lumea ferindu-te de ea. Asta spune ceva emoționant și frumos despre lume. Ceva ce, prin arta lui și, iată, prin posteritatea lui, Radu Lupu ne arată. Gîndiți-vă că toate ziarele lumii în anul 2022 scriu astfel de articole ample la moartea cuiva și că cel despre care scriu nu a avut niciodată cont de socializare, a ocolit decenii la rînd presa, a refuzat sistematic interviuri, cerea agenților lui să nu facă reclamă concertelor sale. În secolul în care toți artiștii, fie ei mari sau mici, geniali sau inepți, participă zilnic la un fel de întrecere mondială de „strategii de comunicare/promovare“, Radu Lupu a fugit sistematic de asta. Nu doar că agenda concertelor lui nu era trîmbițată, așa cum e deja normal să se întîmple cu toți marii artiști, dar nu era nici măcar anunțată. Dacă voiai să-l asculți trebuia să răscolești la începutul stagiunilor site-urile marilor instituții muzicale ale lumii. Nu exista pagină online Radu Lupu, nu exista pagină de Facebook Radu Lupu (în fine, e una făcută de fani, dar fără nici o legătură cu managementul lui), nu exista nici cont Instagram și nici canal YouTube gestionat de Radu Lupu sau în numele lui. Radu Lupu nu se oferea – el trebuia căutat și descoperit. Dacă noi sîntem lumea (am îndoieli asupra acestui lucru, de-aia zic „dacă“), atunci e de spus că lumea alerga după Radu Lupu și nu Radu Lupu după lume, și subliniez că asta e normalitatea.

Amintire. În 2000, Radu Lupu venise la Chicago pentru un recital – Schubert și Brahms, dacă bine îmi aduc aminte. În același timp, la Opera din Chicago, admirabila noastră soprană Leontina Văduva cînta rolul Mimi, în *Boema*. Cum cei doi artiști români nu se cunoscuseră personal – deși, firește, fiecare știa bine cine este celălalt –, am aranjat o întîlnire. Într-un apartament al somptuosului hotel Hilton de pe Michigan Avenue, am invitat la cină pe Radu Lupu împreună cu doamna lui, pe Leontina Văduva cu soțul ei și pe Mihaela Ionescu, veche prietenă a lui Radu Lupu, violonistă în legendara orchestră chicagoană, condusă pe atunci de Daniel Barenboim. Cina a decurs agreabil pînă pe la miezul nopții, cu bancuri (Radu Lupu era redutabil la capitolul acesta – putea spune bancuri pînă la ziuă, iar dacă îi spuneai tu un banc pe care se întîmpla să nu-l știe, îi luceau ochii de bucurie), amintiri, povești și conversații despre vin (Radu Lupu era un mare cunoscător – ne-a povestit cum cînta, o dată pe an, un recital privat pentru niște podgoreni californieni care îl plăteau în vin și cît de bucuros era cînd, revenit acasă la el, la Lausanne, din turneul american în care introducea mereu și acest moment viticol, începeau să-i sosească lăzile cu vin de Napa).

La un moment dat, Leontina ne-a spus că, deși publicul reacționa foarte bine la spectacolele ei și directorii Operei erau foarte mulțumiți, o supăra un anume cronicar muzical al unui cotidian local, care era vădit răuvoitor. Direcțiunea Operei a liniștit-o pe soprana noastră, spunîndu-i că e vorba despre un „război“ mai vechi între cronicar și conducerea Operei, pe care condeierul nu scapă nici un prilej să o atace. Omul desființa toate producțiile și pe toți invitații Operei, pledînd aprig pentru incompetența conducerii. Prin urmare, nu era deloc vorba despre Leontina Văduva, deși omul despre ea scria, era o dispută locală în mijlocul căreia Leontina căzuse. Chiar și așa, rîndurile acide ale cronicarului o supărau. După ce ne-a povestit asta, Radu Lupu a ridicat sprîncenele lui stufoase și a întrebat-o serios: „Dar tu citești cronicile despre tine și îți pasă de ce spune presa?“. Leontina a răspuns că da, citește, că în general o ambiționează dacă primește critici utile, însă, dacă cronicile sînt nedrepte, o afectează. Radu Lupu a replicat, ca și cum ar fi vrut să-i dea mai tinerei soprane un îndemn: „Eu nu mai citesc ce scrie presa despre mine din 1979“. Leontina a reacționat pe loc, cu un cuceritor amestec de ingenuitate și invidie albă: „Sigur, tu îți permiți...“. Cu alt prilej, Radu Lupu mi-a spus că are totuși un cerc foarte restrîns („trei-patru persoane“) cu care discută despre muzica lui și a căror părere chiar contează pentru el. Nu mi-a spus, însă, cine sînt cei trei-patru și, deși aș fi dat orice să-i aflu, ceva m-a oprit să-l întreb.

Mi-a revenit în minte acest dialog vreo douăzeci de ani mai tîrziu. Ultima oară l-am ascultat pe Radu Lupu – ce coincidență! – tot la Chicago, în 2019. A cîntat cu Chicago Symphony, sub Mutti, *Imperialul* de Beethoven. O interpretare care a șocat, a uimit, a tulburat. Nu știai ce să crezi. Publicul, îmi amintesc, era descumpănit. Criticii l-au făcut praf. A doua zi am citit în ziare rînduri crude și, deși suferearn pentru idolul meu, zîmbeam totuși pentru că știam deja că lui nu-i păsa de presă, căci n-o mai citea din 1979. Pînă azi, cred că Radu Lupu a vrut să spună cu acel *Imperial* altceva, un ceva pe care noi nu-l prea înțelegem. Nu știu nici acum ce să cred cînd îmi amintesc stupoarea cu care ascultam pasaje ale arhicunoscutului concert și îmi spunem „Dar ăsta nu-i Beethoven!“. De bună seamă, nu era Beethoven pe care nepriceprea mea îl cunoștea. Era altul. Pe cît de clar fusese Radu Lupu în toată arta lui de-o viață, pe atît de încifrat, provocator și „anti“ orice interpretare clasică și cunoscută a fost în acel ultim *Imperial*. Începînd cu stagiunea următoare, Radu Lupu s-a retras.

Dar acel schimb de replici din apartamentul hiltonian, într-un fel, nu fusese doar despre presă, ci despre toată agitația lumii. Ca într-o poveste sapiențială, se vede bine că înțeleptul cucerește lumea fugind de ea, iar nebunul o cucerește fugind după ea. Și uite-așa, Radu Lupu a cucerit lumea (mai arătați-mi un român contemporan la a cărui moarte presa mondială să reacționeze astfel!) doar cu pianul, fără să i se audă vocea, fără să se pronunțe, fără să se angajeze civic, fără să vrea, vorba lozincilor de larg consum, s-o schimbe, s-o facă mai bună. Și fără să-i mai citească ziarele, din 1979 încoace.

P.S. Dedic acest mic text dlui Radu Cosașu, știe domnia-sa de ce...

■ ■ ■

Mihaela SIMINA

accent pe istorie

Odă bucuriei, Allegro ma non troppo

Istoria are uneori ironiile ei mai dulci sau mai amare, dar care, oricum ar fi, o fac dacă nu mai frumoasă, cel puțin surprinzătoare. Exemplu: Ludwig van Beethoven și Simfonia a IX-a, ultima sa capodoperă muzicală.

În 1817, Societatea Filarmonică din Londra l-a însărcinat pe Beethoven să compună o simfonie. Artistul s-a apucat serios de treabă abia prin 1822. Între timp, ironia istoriei (cea mai amară) a făcut ca acesta, unul dintre cei mai mari compozitori din toate timpurile, să își piardă aproape complet auzul. Chiar și așa, a continuat să compună și chiar să creeze una dintre cele mai remarcabile opere muzicale din repertoriul său, Simfonia cu numărul IX – tot ironia istoriei, cea mai dulce de data asta.

Astfel, Beethoven a creat cea mai lungă și cea mai complexă simfonie realizată pînă la acea dată și i-a adăugat la final și o parte corală, ceea ce reprezenta o premieră – nici un mare compozitor nu mai apelase la soliști vocali într-o simfonie pînă atunci. Pentru această ultima parte, a patra, a operei, Beethoven a ales versurile lui Friedrich Schiller din poezia *Odă bucuriei*. Se gîndea încă de prin 1793, cînd avea 22 ani, să pună poemul lui Schiller pe muzică, iar acum venise momentul potrivit. Mereu vine, dacă știi să-l aștepți și mai ales să îl prinzi. Pe portativ.

Premiera Simfoniei a IX-a a avut loc în 7 mai 1824 la Viena, la teatrul Kärntnertor (teatrul nu mai există astăzi, în locul acestuia, în spatele Operei Vieneze de Stat, este Hotelul Sacher). Beethoven, deși cu auzul aproape complet pierdut, a dorit să dirijeze orchestra simfonică. Mai mult simbolic, desigur. Spectacolul a avut un dirijor oficial, iar muzicienii de pe scenă aveau indicații clare să nu le fie distrasă atenția de către marele compozitor care dirija frenetic. Nici lui Beethoven nu prea i-a fost distrasă atenția de aplauzele furtunoase ale publicului de la finalul simfoniei. Compozitorul a rămas cu fața spre orchestră cînd aceasta a terminat de cîntat, neauzind ovațiile din sală. Unul dintre soliști l-a atins pe umăr și l-a întors cu fața spre public, și astfel artistul a putut vedea ce efect a creat prin opera sa. Dulce-amărui. Contextul, nu efectul.

Istoria a continuat, iar *Odă bucuriei* a devenit și imnul Uniunii Europene, pe care îl vom auzi răsunînd zilele acestea, de Ziua Europei (9 mai).

Allegro ma non troppo. Contextul.

BARBURISME

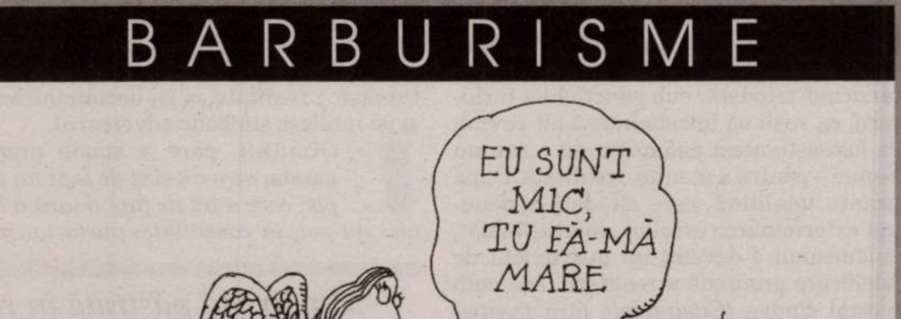
EU SUNT MIC, TU FĂ-MĂ MARE

Desen de Ion BARBU

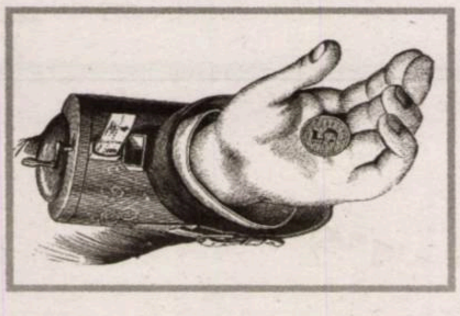

Constantin RUDNIȚCHI

viața de **capital**

Stat minimal, stat puternic, stat eficient

Florin Georgescu, profesor de economie și actual prim-viceguvernator al BNR, este un economist de care nu poți să faci abstracție. Pot să nu îți placă ideile de stînga ale dlui Georgescu sau, dimpotrivă, le poți îmbrățișa, dar este clar că abordarea tranșantă nu poate fi trecută cu vederea.

Recent, profesorul Florin Georgescu a lovit din nou. Preocupările privind impozitarea capitalului în comparație cu impozitarea muncii, lipsa capitalului antreprenorilor români și chiar modul în care oamenii de afaceri români își folosesc companiile pe post de surse de *cash* sînt teme favorite ale lui Florin Georgescu. Dintre toți economiștii români, Georgescu este cel mai tranșant în a analiza și a vorbi despre hibele capitaliștilor și capitalului din România.

Cu ocazia unei conferințe organizate de Banca Națională a României și Academia de Studii Economice, Florin Georgescu a numit din nou problemele capitalului din România. De data aceasta, prim-viceguvernatorul a pus în circulație o expresie sugestivă și, să recunoaștem, inspirată. Florin Georgescu a explicat că oamenii de afaceri și întreprinzătorii scot *cash* din firmă și în felul acesta transformă capitalul companiei în bani ai proprietarului companiei. Ideea poate face carieră și este plină de semnificații. Adică banii dintr-o firmă sînt capital, pentru că pot să fie folosiți pentru a face investiții în active sau în forța de muncă, în timp ce dividendele companiei care ajung în buzunarul acționarilor sau asociaților unei firme (după ce a fost plătit impozitul) se transformă în bani, adică sume care sînt la dispoziția antreprenorului și nu a firmei.

În acest context, Florin Georgescu reamintește nevoia de capitalizare a companiilor românești, adică firmele care au un capital negativ, adică au datorii mai mari decît capitalul social. Nu este pentru prima dată cînd Florin Georgescu vorbește și calculează sumele care ar trebui aduse „de acasă“ de proprietarii de companii dacă s-ar aplica prevederea legală care spune că firmele cu capital negativ sînt obligate să facă o majorare de capital. Astfel, sumele cu care ar trebui capitalizate firmele sînt de ordinul a zeci de miliarde de euro. O mare parte din datoriile plătite de companii sînt către acționari care au împrumutat firma, ceea ce este, într-adevăr, un fel de sport național despre care profesorul Georgescu spune că, de fapt, ar trebui ca în locul împrumuturilor acționarilor să existe o capitalizare a companiilor. Trebuie spus că mecanismul împrumutării firmei de către acționari este legal și, totodată, că nici o instituție a statului nu are determinarea de a urmări aplicarea prevederilor legii cu privire la capitalul negativ al companiilor.

Tehnologia companiilor de stat privatizate era de multe ori uzată fizic sau moral.

Doar că, de data aceasta, Florin Georgescu merge mai departe cu ideea decapitalizării companiilor românești. Acesta vorbește despre privatizarea din anii 1990-2000, atunci cînd multe companii de stat au fost vîndute. Prim-viceguvernatorul BNR arată că o parte din capitalul companiilor privatizate (terenuri, clădiri sau alte active) a fost vîndut de către noii proprietari, care în felul acesta au transferat capitalul firmei în propriii bani. Desigur, fenomenul a existat. Dar nu ar trebui generalizat și scos din context. În multe situații, vînzarea unor active era perfect justificată. Tehnologia companiilor de stat privatizate era de multe ori uzată fizic sau moral, în multe cazuri halele de producție erau vechi, nemodernizate, iar relocarea producției din mijlocul orașelor la periferia acestora era o mișcare logică.

Mai mult decît atît, Florin Georgescu aduce în discuție ideea că întregul proces de privatizare s-a realizat pe baza presiunii opiniei publice și a mediului de afaceri pentru funcționarea unui stat minimal. Cu alte cuvinte, afirmă Florin Georgescu, principiile statului minimal au ajutat la derularea procesului de privatizare și au avantajat oamenii de afaceri nu să capitalizeze companiile pe care le dețineau, ci să acumuleze bani. Să admitem că lucrurile stau în felul acesta. Dar profesorul Georgescu uită să vorbească și despre alte beneficii pe care le-a adus statul minimal. Umflarea aparatului administrativ, lipsa oricăror criterii concrete de eficiență a serviciilor efectuate de aparatul de stat, întîrzierea procesului de digitalizare care ar fi putut să aducă o reducere a numărului funcționarilor publici, înființarea pensiilor speciale, lipsa performanței administrației în dezvoltarea unor proiecte semnificative de infrastructură și a accesării fondurilor europene, eșecurile repetate în restructurarea administrației publice și larghețea cu care s-a umflat administrația locală, toate acestea sînt cedări ale statului minimal. Sau, mai exact, ale unui stat slab. Dacă tot se aduc în discuție cedările statului minimal în fața mediului de afaceri, atunci trebuie adăugate și ratările, interesele din umbră sau inabilitățile pe care statul minimal le-a avut chiar în raport de construcția sau modernizarea instituțiilor statului.

Florin Georgescu afirmă că, astăzi, cei care în urmă cu 30 de ani pledau pentru statul minimal cer un stat puternic. Este adevărat că sîntem într-un moment în care toată lumea vrea ceva de la stat. Dar nu doar oamenii de afaceri. Funcționarii publici vor salarii mai mari, pensionarii vor pensii mai mari, angajații din companiile de stat vor și ei creșteri de salarii. Statul este asaltat de cereri de tot felul. Nu doar de la oamenii de afaceri. Așadar, statul minimal sau cel puternic există și pentru antreprenor, și pentru angajatul la stat, și pentru salariatul din sectorul privat. Mai important este, dincolo de cum este statul, cum funcționează statul.

Constantin Rudnițchi *este analist economic.*

■ ■ ■

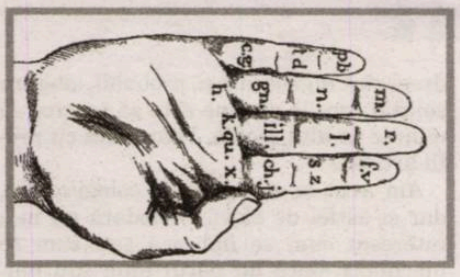

Codrin Liviu CUȚITARU

prezentul discontinuu

Imperfecțiuni

Am citit, nu demult, o anchetă interesantă despre defectele personale. Întrebarea esențială (care credeți că este/sînt defectul/defectele dumneavoastră principal/e) era adresată unor personaje mai mult sau mai puțin cunoscute. Întîmplarea a făcut să-i știu pe doi-trei dintre intervievați și, ca atare, după un interval bunicel de lectură, am încercat un oarecare sentiment de inadecvare. Împricinații vorbeau detaliat despre, să le spunem, neajunsuri ale propriilor lor personalități, pe care, cu siguranță, *nu le aveau* ori, cel puțin, dacă într-adevăr ei simțeau că *le aveau*, nu le exhibaseră pînă atunci, în vreun fel, către alteritate. Mai mult, nici unul nu menționa, fie și fugitiv, o inconsecvență *reală* a caracterului său, „inconsecvență“ sesizată nu neapărat de mine, ci asumată drept valabilă, în mod unanim, în cercurile de apropiați ai respectivilor. Părea că asculți monologul unui om fără un picior, care constată, senin, la un moment dat: „Lipsa mîinii stîngi reprezintă pentru mine o imensă problemă“. Aș merge chiar mai departe și aș susține că perspectiva unora dintre interlocutori avea în ea ceva fundamental pozitiv. Nu numai tonul lor se voia jucăuș: întregul discurs introspectiv emis vibra de sănătate și echilibru. Defectele (auto)inventate de oamenii în cauză ajunseseră să fie percepute – tocmai prin inexistența lor *de facto* – drept „limita de atins“, vorba lui Gabriel Liiceanu într-o celebră carte. Mai precis, protagoniștii anchetei și le fixau drept idealuri, se simțeau, aparent, minunat în pielea insului „defectuos“ pe care îl imaginaseră. Inutil de precizat că majoritatea „carențelor“ de caracter prezentate rămîneau dulci și amețitoare benignități. La o lectură mai atentă, bănuiesc că le-aș fi considerat chiar „virtuți“. Cînd sprițarul-șef afirmă că slăbiciunea sa majoră e cafeaua, întrucît îi produce stări contemplative inubliabile, te cucerește necondiționat. Senzația inițială de inadecvare lua ușor, prin urmare, forma unui veritabil exercițiu de admirație.

Chestiunea are implicații mai profunde, legate de ceea ce americanii numesc „caracter moral“. Vorbind despre defectele personale, vorbești, într-un anumit sens, în primul rînd, despre defectele de caracter și, așadar, despre incongruențele propriei moralități. Or, în materie de moralitate, se știe, toți ne declarăm infailibili. Sîntem gata să ne asumăm, public, un intelect mai fragil, un nivel mai redus de cultură, o semnificație socială mai curînd fracturată și o performanță economică mai puțin evidentă, dar, în ruptul capului, nu vom accepta vreodată ipoteza că *am fi imorali*. Caracterul este sacru, asupra lui nu încap negocierile. Din poveștile noastre despre sine va reieși clar că avem resurse inepuizabile de generozitate, că suferim neostoit de grija celuilalt, că iertăm ingratitudinile, nedreptățile și ostilitatea, că îi susținem martiric pe cei care vin după noi, că ne-am descoperit de mici vocația christic-salvatoare, că, în sfîrșit, rivalizăm cu Maica Tereza. Nu aș putea să explic de ce un om ar admite oricînd să fie dovedit mai degrabă idiot decît indecent. De ce, forțat totuși de împrejurări, un om acceptă să vorbească despre defecte și, apoi, treptat, le face și pe acestea să semene cu niște virtuți. De ce abdicarea morală i se pare oricui o miză mult mai mare decît orice alt tip de abdicare la care te poate împinge existența. De ce stigmatul nebuniei este preferabil celui de fariseism.

Știu numai că o astfel de ciudățenie persistă de cînd lumea. În comunitățile arhaice de creștini se practica, la început, confesiunea publică. Penitentul își mărturisea păcatele în fața întregii comunități și nu în recluziunea dialogului cu duhovnicul. Procedura s-a schimbat în timp și spovedania a devenit un act privat, în interiorul căruia preotul are rol de *mediator*, nu de *auditor*. Cumva, undeva, individul a înțeles că, nici măcar în actul pocăinței sincere, nu e dispus să-și toarne cenușă în cap în văzul lumii întregi. Să-și dezgolească trupul în public, da, acceptă, la rigoare, micile inhibiții putînd fi depășite cu succes. Dezgolirea sufletului dinaintea unei întregi congregații (fie ea și de credincioși autentici, sensibili la drama mărturisirii unui potențial fiu risipitor) – ei, aceasta ne duce pe un cu totul alt palier de reprezentare, înfiorător de diferit. Nu-i vorbă că, foarte frecvent, pînă și mărturisirea individuală ajunge să-i irite pe mulți duhovnici. Nu cer ei în predici, de atîtea ori, sinceritate la spovadă, pentru că, altfel, gestul mărturisirii capătă valoarea frecției la un picior de lemn?

În absența unor explicații raționale ale unor asemenea sensibilități ancestrale ale umanității, putem propune ca întrebările cu caracter autoscopic să se pună ușor diferit: cît de deștept vă considerați sau la ce nivel de educație vă aflați? Veți vedea că, în noile circumstanțe de autoanaliză, noi, oamenii, avem potențial. Am fi în stare chiar să dăm recitaluri de remarcabilă modestie.

Codrin Liviu Cuțitaru *este profesor la Facultatea de Litere a Universității din Iași. Cea mai recentă carte publicată:* Omul multiplu, *Editura Junimea, 2021.*

■ ■ ■

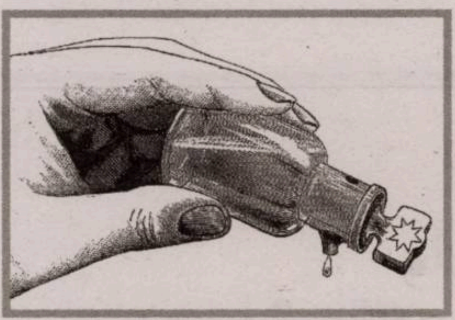

Rodica ZAFIU

cuvinte **nepotrivite**

Didactice

Se apropie perioada examenelor naționale, site-urile oficiale publică teste de antrenament, în presa românească se vorbește din nou despre programe, meditații, admiteri. O asemenea fierbere e un stimulent pentru a redescoperi cum s-a constituit, în timp, terminologia vieții școlare, de la denumirile obiectelor cotidiene – condei și stilou, tăbliță și tabletă – la organizarea școlii, a anului școlar, a evaluării etc. Terminologia în cauză are un nucleu specializat, dar este parțial intrată în uzul general, prin inevitabila trecere prin școală a generațiilor succesive.

Un document interesant, publicat în anul 1914 de revista *Transilvania*, conținea propuneri, dezvoltate în interiorul Imperiului Austro-Ungar aflat în preajma disoluției, de unificare a terminologiei didactice ardelenești cu cea din Regatul României (din *Țară*, cum se spune în text). Liceul Greco-Ortodox din Brașov publica pe două coloane o listă destul de lungă de cuvinte și expresii – calcuri din germană și maghiară, latinisme sau regionalisme – care trebuiau înlocuite total sau parțial. Textul poate crea uneori impresia falsă a unei mari diferențieri; de fapt, existau destule elemente comune, printre altele și datorită fenomenului deja cu tradiție al profesorilor din Ardeal trecuți în Țara Românească și Moldova și jucînd un rol important în dezvoltarea învățămîntului național.

Textul recomandă, de exemplu, ca termenul *student* (cu sensul „cel care studiază“, indiferent de nivel) să nu mai fie folosit în școlile din Ardeal pentru ciclul preuniversitar, ci să fie înlocuit cu *elev* sau *școlar,* ca în Regat. Multe alte propuneri s-au impus: s-a realizat, de exemplu, înlocuirea termenului *corepetitor* cu *preparator* și *meditator* – ultimul fiind cel generalizat azi. Se recomanda – și lucrul chiar s-a îndeplinit – ca sintagmele *examen verbal, examen scripturistic* și *lucrare scripturistică* să fie înlocuite de *examen oral, examen (în) scris* și *lucrare scrisă*. Grecismul învechit *didactru* va fi abandonat în favoarea *taxei școlare*, *feriile* vor fi înlocuite de *vacanță,* forma *absolut* de *absolvent, programa de oare* de *orar, pauza între oare* de *intervalul de recreație,* care va fi redus în uzul curent la *recreație.* În unele cazuri, sugestiile privesc sintagme clișeizate, care ne apar azi ca deopotrivă ieșite în uz: *junimea studioasă* din Transilvania ar fi trebuit să devină *tinerimea școlară* din România.

Mai multe diferențe regionale priveau obiectele foloite de elevi: se propunea înlocuirea cuvintelor *jantă* și *tașcă* cu *ghiozdan,* a lui *codar* sau *stil* cu toc, a termenului *faulențer* (din germ. *Faulenzer)* cu *transparent* („foaie de hîrtie cu linii groase, paralele, care se așază dedesubtul hîrtiei de scris, pentru a înlesni scrierea în rînduri drepte“, DEX). Diferența dintre zone poate fi dată de preferința pentru diminutiv – *peniță* înlocuindu-l pe *peană* – sau pentru un sinonim: dintre *negreală* și *cerneală*, se recomanda *cerneală*, tot așa cum dintre *libel* și *caiet* sau dintre *plevas*, *ceruză* și *creion* erau alese ultimele forme, cele curente și azi. Uneori se pare că în româna din Ardeal nu se fixase încă un termen unic, așa că era preferabil ca pentru *scîndura de desemn* să fie preluat termenul *planșetă*, pentru *aparatul de măsurat unghiuri* – termenul *raportor*, pentru *tabla băncii – pupitru*, pentru *partea interioară a creionului – mină*. Sintagma generică *mijloace de scris* a fost înlocuită de *rechizite,* iar *mijloacele de învățămînt* de *materialul didactic.*

În anumite cazuri nu s-a produs o înlocuire, termenii din cele două coloane continuînd să circule în paralel: *înmatriculare* și *legibil* sînt azi mai tehnice decît *înscriere* și *citeț*, iar *rigla* nu a înlocuit *linia. Tezele* nu au dispărut (deși se pare că lucrul e pe cale să se petreacă), nefiind înlocuite de *probe* sau *lucrări.* Textul din 1914 sugera că nu ar fi trebuit să se mai spună *se strigă catalogul*, ci doar *se face apelul nominal;* construcția *a striga catalogul* s-a păstrat totuși foarte bine (cel puțin pînă de curînd). Erau corectate și construcțiile sintactice ale verbelor, *a da examen* fiind recomandat în locul lui *a face examen;* criticatele *a trece la examen* și *a pica la examen* s-au păstrat totuși, cum bine știm, în registrul colocvial. Textul atestă și construcții prepoziționale păstrate regional: *a fi* sau *a veni pe* clasa I, a III-a (în loc de *a fi* sau *a trece în* clasa I, a III-a).

Sensibilitățile lingvistice ale epocii nu ne conving întotdeauna: astăzi nu ni se mai pare că formularea *profesorul s-a pensionat* trebuie înlocuită cu *profesorul a ieșit la pensie*, iar *școlarul să exprime bine ce știe* cu *elevul să expună bine ce știe.*

Evident, nu este o descriere riguroasă și exhaustivă, dar lista ne poate da o idee despre circulația din epocă a terminologiei școlii și, mai ales, ne poate atrage atenția asupra felului în care s-au păstrat ori s-au pierdut diverse cuvinte și expresii.

***Rodica Zafiu** este prof. dr. la Facultatea de Litere, Universitatea din București. A publicat, între altele, volumele* Limbaj și politică *(Editura Universității București, 2007) și* 101 cuvinte argotice *(Humanitas, Colecția „Viața cuvintelor“, 2010).*

■ ■ ■

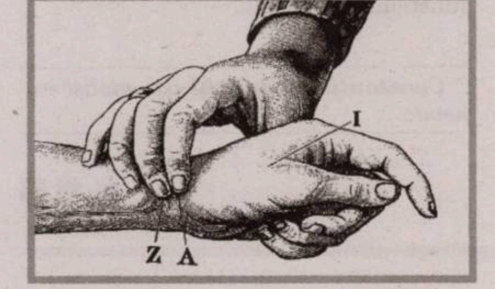

Horia CORCHEȘ

prof, viața mea

Să nu încremenim în prejudecăți

Andreea e într-a șaptea, la o școală gimnazială de cartier, considerată destul de bună. O școală cu rezultate bune la examenele naționale. Este o școală gospodărită bine, cu un management eficient. Și profesorii sînt, de altfel, în marea lor majoritate, deschiși, umani, atenți la nevoile elevilor.

Totuși, Andreea, pe măsură ce a trecut timpul, s-a regăsit tot mai greu în colectivul de colegi, iar în relațiile cu profesorii a început să aibă tot felul de tensiuni. Prin clasa a V-a, nu simțea lucrurile acestea încă. Apoi, trecînd timpul, ele s-au accentuat.

Nu i se pare că are corp frumos
și asta o stînjenește.

Andreea nu este un elev care să performeze la disciplinele realiste, iar matematica e, pentru ea, o piatră grea de încercare. Se descurcă mai bine la disciplinele umaniste, în special la română. Și pasiunea ei este desenul, dar se visează, la drept vorbind, regizoare sau poate actriță. Între Andreea și colegele ei au început să apară prin clasa a VI-a unele diferențe, care acum, într-a șaptea, sînt mai evidente. Au început să fie vizibile la nivel fizic. Andreea s-a dezvoltat parcă mai repede decît colegele ei, s-a înălțat, a început să semene a adolescentă. Cu toate acestea, Andreea nu se simte chiar bine în pielea ei: nu i se pare că are corp frumos și asta o stînjenește. Se îmbracă cu haine largi, cît mai largi, pentru a nu se putea ghici deloc ce se află sub ele. Dar și în alte privințe, Andreea simte distanța față de colegele ei: o preocupă moda, dansul, cinematografia etc., în vreme ce colegele ei nu au astfel de gînduri. Toate aceste aspecte au dus și la o preocupare mai excesivă a ei față de chipul său. A început să se vopsească, să își pună gene, să se machieze.

Profesorii au început și ei să observe transformările Andreei. Și să nu fie de acord cu ele. Astfel încît, încet-încet, au apărut animozități. Un profesor îi spune că la ora lui să nu mai îndrăznească să apară machiată. Altul îi spune cîteva vorbe mai tăioase. Altul îi spune că n-o să ajungă nicăieri în viață cu astfel de atitudini. Dar, mai ales, aceste nemulțumiri ale profesorilor se reflectă și în notele pe care le obține, ea simțindu-se adesea nedreptățită.

Pe fondul acesta, Andreea a început să dezvolte și o formă de depresie. Se simte neatrăgătoare, constată că eforturile ei de a-și face treaba la școală nu sînt răsplătite sau sînt nerecunoscute. Pentru că, trebuie să spunem, Andreea se străduiește să își facă obligațiile școlare. Nu e un elev strălucit, mai ales la științe, cum spuneam, dar nu e deloc delăsătoare. Totuși, se vede amenințată cu corigențe și are dificultăți în a mai comunica cu unii profesori.

Mai rău este însă că a început să își deterioreze și relația cu părinții. Deși aceștia sînt alături de ea, iubind-o, au încercat să o îndrume să aibă atitudini pe care profesorii să nu le mai conteste. Au încercat să o convingă să nu mai iasă în evidență prin modul în care se îmbracă sau se machiază și să o ajute să fie acceptată. Dar Andreea a ajuns să nu se simtă înțeleasă nici acasă și să își accentueze depresia. Au fost la școală, vorbind cu profesorii, fără să aibă atitudini revendicative, ci cu explicații și încercări de dialog deschis. Lucrurile, însă, nu s-au îmbunătățit, iar relația lor de acasă, cu Andreea, a devenit și ea tot mai tensionată.

Au dus-o apoi la psihoterapie. Aici a avut loc o schimbare destul de semnificativă, atunci cînd terapeuta le-a spus, fără înconjur, că generațiile de astăzi sînt în bună măsură mai precoce, că mulți își încep viața sexuală în clasele de gimnaziu, deși încă nu e cazul Andreei. Apoi, aceasta a aflat că Andreea mai fumează uneori și i-a îndemnat pe părinți să nu îi interzică total, povestindu-le că și ea a fumat în clasa a șaptea.

Una peste alta, psihoterapeuta a ținut în bună măsură partea Andreei, neconsiderînd că aceasta este un copil cu probleme reale, ci mai degrabă că mediul i-a devenit cumva ostil, pentru că ea este altfel decît majoritatea celor cu care interacționează. Le-a sugerat părinților să o susțină și în privința aspirațiilor ei profesionale de viitor. Dacă Andreea vrea să fie artistă, de ce să o împiedice, cu gîndul că nu va avea din ce trăi? Lucrurile nu sînt chiar așa negre, nici în lumea artelor. Totuși, ce e de făcut acum? Pentru că în clasa ei, în școala unde merge, Andreea cu greu mai poate să facă față, în condițiile unor tensiuni deja ajunse spre apogeu. Părinții Andreei sînt îngrijorați și, probabil, singura soluție care le rămîne este să încerce să o mute la altă școală. Poate una cu profil artistic.

Am avut și eu astfel de colegi/colege, dar și astfel de elevi. Niciodată nu m-a interesat cum se îmbracă sau cum se machiază, dacă au părul lung sau haine nu știu de care, dacă nu intrau în zona vulgarității. Am discutat, eventual am încercat să înțeleg, eventual să dau un sfat, dar în nici un caz să pedepsesc. Andreea este un caz fictiv, desigur, adunat din bucățele de realitate. Dar cu toții am avut, probabil, în clasele prin care am fost ca elevi sau profesori, cîte un astfel de coleg/elev sau o astfel de colegă/elevă. Mai excentric/ă poate, mai ieșit/ă din comun poate. O colegă pe care poate unii colegi sau profesori o catalogau tăios cu termenul ăla, știți voi, pentru că era parcă mai dezvoltată decît celelalte din clasă și îi plăcea să se machieze sau să se îmbrace mai altfel. Și, dacă ne uităm acum, constatăm că n-au ajuns chiar rău în viață, că sînt oameni cu vieți bune, artiști poate sau nu neapărat, poate chiar profesori. Pentru că n-ar trebui ca diversitatea să ne sperie și nici n-ar trebui ca modelul în care noi trăim să fie unicul pe care îl acceptăm ca fiind valid. Ca profesori, ar trebui să fim deschiși înspre înțelegere și înspre acceptare. Nu să încremenim în prejudecăți.

***Horia Corcheș** este scriitor și profesor de limba și literatura română. Cea mai recentă carte publicată:* O rochiță galbenă, ca o lămîie bine coaptă, *Editura Polirom, 2022.*

■ ■ ■

Ian BURUMA

De ce e detestat Macron?

Marine Le Pen

Emmanuel Macron

Franța nu e SUA. Mulți liberali, inclusiv eu, și-au făcut griji că Marine Le Pen ar putea cîștiga alegerile pentru președinția Franței, din același motiv pentru care Donald Trump a învins-o pe Hillary Clinton în 2016. Aversiunea față de candidatul mai liberal i-ar putea permite populistului de extremă dreapta să reușească.

Din fericire, suficient de mulți oameni care nu îl plac pe Macron „s-au ținut de nas“ și au votat cu el, în turul doi al alegerilor, pentru a i se opune lui Le Pen. Dintre holeră și ciumă, mulți votanți au declarat-o preferabilă pe cea dintîi. Macron însuși a realizat acest lucru și a declarat, în discursul său de cîștigător al alegerilor: „Le sînt îndatorat tuturor celor care au votat cu mine pentru a împiedica extrema dreapta să cîștige, și nu pentru că îmi susțin ideile“.

Dar faptul că 41,5% din electorat a votat cu Le Pen, o candidată care reprezintă o tendință profund reacționară, nativistă și iliberală a politicii franceze, rămîne în continuare îngrijorător. De ce oare îl detestă pe Macron atîția oameni?

Motivele invocate de francezi împotriva lui Macron se aseamănă cu cele enumerate de votanții americani care nu o sufereau pe Hillary Clinton. E vorba de percepția unei arogante, a unei suficiențe, de aerul distant al candidatului și – la fel ca în cazul nefericitei sintagme a dnei Clinton, „șleahtă deplorabilă“, cu referire la susținătorii lui Trump – de o tradiție a insultării oamenilor mai puțin educați, cu viziuni conservatoare.

O tradiție a insultării oamenilor mai puțin educați, cu viziuni conservatoare.

Într-adevăr, dnei Clinton îi lipsea priza la mase de care se bucura soțul ei, fostul președinte american Bill Clinton. Iar Macron poate părea disprețuitor față de oricine îi stă în cale. Dar, chiar dacă personalitatea contează în politica democratică, nu capriciile personale explică totul. Aversiunea viscerală față de Clinton și Macron reflectă niște fisuri sociale mai profunde, rezultate în urma unor clivaje ale politicilor de partid, declanșate cu decenii în urmă.

Partidele politice erau ținute laolaltă de interese economice la nivel de clase sociale. Stînga, mai apropiată de sindicate, reprezenta interesele clasei muncitoare din industrie, iar dreapta susținea interesele companiilor – mai mici sau mai mari. Sistemele liberal-democrate funcționau în virtutea faptului că aceste partide se echilibrau reciproc. Agenda fiecărui partid era clară și cei mai mulți votanți simțeau că au o cotă parte din avuția uneia sau a celeilalte părți.

Această stare de fapt s-a schimbat odată cu anii 1980, cînd stînga a început să se îndepărteze de interesele „de clasă“ – spre teme sociale și culturale, precum antirasismul, emanciparea sexuală și de gen sau multiculturalismul. Prin dezindustrializare, sindicatele au pierdut din putere, mai ales în SUA și în Marea Britanie, iar conexiunile lor cu partidele socialiste și social-democrate au început să se destrame. Stînga a devenit mai populară, cîștigînd votanți educați și mai înstăriți, din mediul urban, care se opuneau religiei instituționalizate și diferitelor tipuri de conservatorism social, precum prejudecățile rasiale.

Marea greșeală a acestor elite de stînga a fost presupunerea că vechea clasă muncitoare, urbană sau rurală, va împărtăși în mod firesc idealurile lor sociale și culturale „progresiste“. De fapt, mulți dintre cei care se consideră „clasă muncitoare“ sînt conservatori. Religia prosperă în rîndul celor săraci. Imigranții sînt văzuți adesea ca o amenințare la adresa locurilor de muncă. Iar drepturile homosexualilor nu se află pe lista lor de priorități. Și toate acestea nu sînt valabile doar pentru votanții albi. În SUA, mulți hispanici și chiar afro-americani votează cu Partidul Republican.

Îndepărtarea de politica pe bază de interese de clasă a început în timpul mandatelor prim-ministrului britanic Margaret Thatcher și președintelui american Ronald Reagan, în epoca represiunii antisindicale *(union-busting),* și s-a accentuat în mod vădit după căderea comunismului în statele fostului bloc sovietic. În Occident, necesitatea echilibrării economiei de piață liberă printr-o redistribuire moderată nu mai era văzută ca o prioritate urgentă. Chiar și Partidul Laburist, fost socialist, al Marii Britanii, sub conducerea lui Tony Blair, și Partidul Democrat al SUA, sub conducerea lui Bill Clinton, au devenit promotori asidui ai unei agende politice neoliberale.

Iar faptul că votanții rurali, conservatori din punct de vedere social și cultural, și clasa muncitoare urbană s-au simțit tot mai înstrăinați de partidele de centru-stînga nu înseamnă că ei s-au simțit bineveniți în rîndul partidelor de centru-dreapta, orientate în mod tradițional spre mediul de afaceri. Vreme îndelungată, elita republicană americană a așa-numiților conservatori *„country-club“* susținea, pur retoric, viziunile conservatoare ale votanților majoritar albi din mediul muncitoresc, fără studii superioare, ințetînd animozitățile rasiale și promovînd „valorile creștine“. Dar, odată aleși, acești republicani reveneau la afacerile lor obișnuite.

Mulți votanți din clasa muncitoare s-au simțit astfel trădați – atît de stînga, despre care considerau că nu le mai reprezintă interesele economice și le disprețuiește viziunile sociale, cît și de dreapta, care nu-i mai băga în seamă, odată ajunsă la putere.

Atît Trump, cît și Macron au exploatat această oportunitate. Trump a preluat Partidul Republican și l-a transformat într-un cult populist, în vreme ce Macron a dinamitat partidele franceze de centru-stînga și centru-dreapta, și s-a instalat în locul lor. Ambii bărbați au promis că vor rezolva singuri problemele țărilor lor, ca niște monarhi absoluți ai zilelor noastre.

Dar Macron are o problemă. Le Pen și Trump au crescut în Paris și în New York, provenind dintr-un mediu mult mai înstărit decît Macron – ambii însă împărtășesc și înțeleg resentimentele oamenilor care detestă elitele educate. Chiar dacă Macron provine din clasa de mijloc a provinciei franceze, el și-a croit drumul spre clasa socială superioară și și-a asumat atitudinile de superioritate ale vechilor partide de stînga și de dreapta, la a căror distrugere a contribuit.

Din acest motiv, el trebuie să se bazeze pe votul populației mai în vîrstă, cu educație superioară, din marile orașe. Vechea clasă muncitoare franceză votează fie cu liderul de extremă stînga Jean-Luc Mélenchon, fie cu Le Pen. Votanții din mediul rural o preferă pe Le Pen. Iar tinerii aleg extrema stînga sau nu votează deloc.

Ar trebui să ne simțim ușurați că un număr suficient de votanți francezi au reușit să împiedice dezastrul. Dar Macron a avut dreptate să nu-și sărbătorească zgomotos victoria și să se declare îndatorat celor care l-au votat, deși nu-i susțin ideile politice. Mulți votanți francezi se simt abandonați, iar Macron trebuie să le ia doleanțele în serios. În fond, centrul liberal nu se poate bizui doar pe elitele urbane. Să sperăm că democrații americani iau aminte.

***Ian Buruma** este autorul, printre altele, al volumului* The Churchill Complex: The Curse of Being Special, From Winston and FDR to Trump and Brexit *(Penguin, 2020).*

© Project Syndicate, 2022
www.project-syndicate.org

traducere de Matei PLEȘU

Radu NAUM

un sport la Răsărit

Doi ani și jumătate în spatele fileului pentru Boris Becker?

Nu, doar jumătate din sumă, dacă e băiat cuminte. Dar, spre deosebire de învîrtiții de la noi, care încasează sentințe mai mari, dar musai cu suspendare, *Der Goldene Junge* al tenisului nemțesc va fi privat o vreme de trabuce, băuturi fine și dezordine în propria viață. Acolo unde se duce trebuie să-ți faci patul în fiecare dimineață. Țarul Boris a fost condamnat la Londra pentru ceea ce s-ar numi bancrută frauduloasă și dus imediat către ispășirea sentinței, fără măcar o ultimă îmbrățișare pentru partenera Lilian și fiul Noah. În anumite locuri, Justiția nu e un banc. Judecătoarea a avut la final un comentariu care rezumă viața fostul mare mînuitor de rachete: „Pot înțelege haosul din finanțele dumneavoastră. Ce nu pot înțelege e că nu ați învățat niciodată din lecțiile trecutului și că repetați mereu aceleași greșeli“.

Viața lui Becker, ce-i drept, e o vraiște. Ajunge să-l privești pentru a înțelege cîte nopți grele sînt pitite sub fața buhăită. Trebuie să ai memorie bună pentru a ține minte numărul legăturilor amoroase și al problemelor cu fiscul. Ion Țiriac, care l-a manageriat o vreme, nu-l scutea de comentarii ironic-acide. Pentru un om care și-a clădit averea drămuind fiecare pfennig, pasiunea autodistructivă a fostului său protejat ținea de o altă planetă. În cele din urmă, deși cîștigase șase turnee de Mare Șlem și trei ale campionilor, avusese lucrative emisiuni TV și îl manageriase pe Djokovic, Becker a izbutit performanța demnă de o revenire a destinului de la 0-2 la seturi, 0-5 la *game*-uri și 0-40 să acumuleze datorii enorme. Apoi a vrut să dosească niște bani de mîna lungă a creditorilor și iată cum măcar un an și trei luni se va trezi la semnalul soneriei penitenciarului. Un frumos tablou al derivei, o Plută a Meduzei în care corabia salvatoare nici măcar nu a părăsit portul.

E ceva uimitor, totuși, în această poveste atunci cînd o cuplezi cu alta, aceea a lui Jan Ullrich, singurul ciclist neamț care a cîștigat Turul Franței. Becker și Ullrich au fost zeii sportului german vreme de mai multe decenii. Tabloidele erau pline de ei. Ambii sînt într-o stare de ratare umană care îți golește sufletul. Ullrich, scufundat în alcool și droguri, ajunsese să împuște, la propriu, televizorul atunci cînd nimerea peste vreo emisiune în care subiectul era el. O fi întîmplător că astfel de campioni au ajuns în halul ăsta? Ceva pare defect în mecanismele intime nu numai ale unor oameni care, umflați de faimă, ajung să creadă că au depășit în dimensiuni Pămîntul, ci și în ale societății care le dă drumul către glorie plantînd în ei o bombă cu ceas. De unde rezultă că nu există Eden pe pămînt. Clișeele noastre au o viață din ce în ce mai grea.

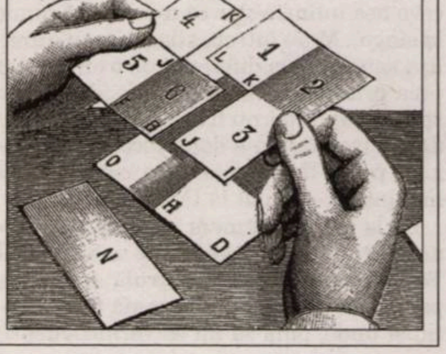

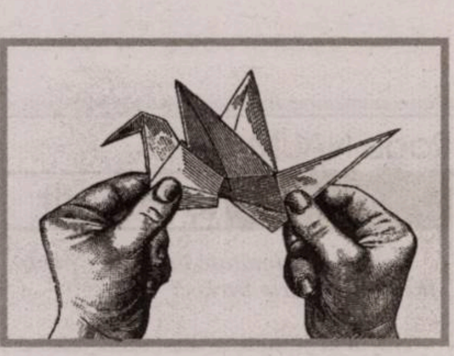

Andrei MANOLESCU

libertatea de impresie

O întîmplare din România de azi

O întoarcere prin loc nepermis, la Cîmpina, a atras pe urmele mele o mașină de poliție care și-a pornit girofarul și sirena. M-au oprit. Era o seară mai agitată în micul oraș, acea zi în care s-au format cozi mari la benzinării din cauza zvonului că se scumpesc carburanții. Greșisem și mă gîndeam dacă să le explic polițiștilor că făcusem manevra din cauza aglomerației, că nu deranjasem pe nimeni în trafic, ba că dimpotrivă, într-un „stil“ mai bucureștean, să zicem, încercasem să nu mai aglomerez și eu o intersecție (cu manevra care ar fi fost permisă). Din punct de vedere legal, totuși, ceea ce făcusem era incorect.

N-am apucat să zic ceva, că polițistul m-a luat tare, întrebîndu-mă unde e centura. A trebuit să-i explic că mi-o scosesem după ce am oprit și că, oricum, mașina piuie dacă nu-ți pui centura. Imediat, el mi-a întins etilotesterul și un muștiuc sigilat pe care trebuia să-l montez eu însumi și să suflu. „Sigur“, am zis, cu gîndul că nu-i rău să le demonstrez înainte de toate că n-am băut. Am suflat cu toată încrederea. Polițistul s-a uitat la aparat și mi-a pus clasica întrebare: „Ce-ați consumat?“. Uluit, am răspuns că nimic, și nu doar în ultimele 24 de ore, ci nici în ultima săptămînă. Aparatul indica ceva infim: 003. Ori era stricat, ori poate era vreun efect al faptului că în urmă cu nici două minute tocmai turnasem lichid de parbriz în rezervor și chiar vărsasem ce mai rămăsese în sticlă pe parbriz, ca să-l curăț. Un lichid puternic mirositor a alcool. În jurul mașinii erau probabil încă niște aburi, poate chiar inhalasem și eu. L-am rugat să repetăm proba undeva în afara mașinii, la aer curat. Mi-a spus că nu se mai poate. Colegul lui deja comenta zeflemitor – „Mi se pare că aveți și o atitudine cam...“ – și își mișca mîna spre dreapta și spre stînga ca și cum ar fi rotit un robinet. Am insistat să pronunțe cuvîntul care-i stătea pe limbă, dar s-a abținut.

Ei bine, dintr-un venetic cu număr de București care făcuse o manevră aiurea prin orașul lor, mă transformasem brusc în bețiv la volan și în mincinos. Dintr-o dată nu-mi mai puteam susține în mod credibil nevinovăția. Eram dezarmat. Mi-am adus aminte de celebrul început al *Procesului* lui Kafka, în care Josef K., „fără să fi făcut nimic rău, se pomeni într-o dimineață arestat“. Singura soluție era să mergem la spital, să mi se ia probe de sînge pentru IML. „Dar e spital COVID“, au ținut să precizeze polițiștii. Aș fi mers și dacă era ciumă. Mi-au spus să trag mașina lîngă troița din fața școlii de jandarmi. I-am întrebat de două ori dacă e un loc potrivit și mi-au răspuns că da. M-au luat apoi în mașina lor și m-au dus la spital ca pe arestați, cu sirena *nino-nino*. La poartă chiar scria că spitalul e și pentru bolnavi de COVID. Pandemia încă bîntuia. Ne-am pus măștile și am intrat la camera de gardă. După ce a ascultat povestea, doctorul de acolo a dat din cap a pagubă către polițist: „Dacă domnul susține că n-a băut nimic și vouă v-a apărut pe ecran ceva așa infim, e clar că n-o să iasă nimic în sînge“. M-au întrebat dacă vreau o analiză sau două, la diferență de o oră. N-am prea priceput cum venea asta, dar le-am spus că, dacă tot nu băusem nimic, nu vedeam necesitatea a două recoltări. Au sigilat proba de sînge în fața mea și m-au înștiințat c-o trimit la IML Ploiești.

De la spital am mers apoi, tot cu *nino-nino*, la poliție. Aceeași secție unde, în anii ’80, fusesem dus de o patrulă de miliție pentru că mă găsise pe stradă fără buletin și unde, pînă să mi se verifice identitatea, un gradat în uniformă mă lovise repetat cu bocancii, deși nu făcusem nimic. Atunci aveam vreo 17 ani. Acum, decenii mai tîrziu, într-un alt regim, aveam să primesc o amendă de 1.300 de lei (achitabilă pe jumătate în 15 zile) pentru întoarcerea ilegală (aviz amatorilor), iar permisul meu a rămas la agentul Milu, cel care mă oprise (deși, nici de data asta, cum bine știam, nu făcusem nimic pentru care să merit măsura din urmă). Am mai stat vreo oră pînă cînd agentul a scris toate actele. N-am primit copie după procesul-verbal în care s-a notat povestea cu etilotesterul. Lucrurile erau provizorii, cică, pînă la rezultatul analizelor de la IML. Așadar, nu era o decizie prin care mi se suspenda permisul. Acesta era doar oprit sau reținut, cum ar veni, pînă la elucidarea situației. Am primit o dovadă pe baza căreia puteam să circul încă 15 zile. Dar în cît timp urma să se rezolve totul? Agentul nu mi-a oferit un răspuns clar. Mi-a notat numărul de telefon, să mă anunțe cînd o fi cazul, și mi-a spus că pînă să-mi recapăt permisul sînt oricum obligat să merg la IML Ploiești să mai plătesc 134 de lei și analiza. Pe lîngă asta, dovada de circulație intra în vigoare de-abia peste 24 de ore. Pînă atunci nu aveam voie să conduc, fiindcă trebuia, chipurile, să mă trezesc din beție. Afară era deja noapte și frig. Și parcă eram chiar amețit. Cum urma să mă întorc la București? A trebuit să aștept ajutorul familiei, întîi într-o cofetărie, pînă la ora închiderii, apoi în mașină, cu motorul pornit, lîngă troiță. Acolo însă, la un moment dat, a apărut un jandarm care m-a întrebat de ce am parcat tocmai în fața instituției lor. „Așa mi-a spus poliția!“ „Vă rugăm să plecați, n-aveți voie să staționați aici.“ „Păi, tot poliția zice și că n-am voie să plec astăzi.“ Bietul jandarm nu pricepea nimic. Dar parcă eu mai pricepeam ceva? Noroc că în timpul acelei discuții, din ce în ce mai absurde, a apărut cavaleria, adică familia care ne-a luat și pe mine și pe mașina mea acasă.

> *„Permisul meu nu e la București.“*
> *„O fi atunci la Ploiești“, a zis el.*

Peste vreo două zile am sunat la poliția din Cîmpina, să întreb de rezultate. În definitiv, cît poate dura efectuarea unei analize a alcoolemiei în sînge? Mi-a răspuns un ofițer care m-a informat că asemenea lucruri nu se rezolvă mai devreme de zece zile. Era încă prea curînd. M-am dus la Ploiești, să plătesc analiza. Acolo, polițiști și indivizi cu mîini și picioare rupte ori cu ochi învinețiți stăteau la cozi. După o bună așteptare, o doamnă voinică și energică mi-a luat banii și mi-a dat o chitanță. Mi-a spus că asta e tot și că rezultatele se vor trimite poliției din Cîmpina. „Cînd?“ „Așteptați!“ „Dar există un termen-limită?“ „Duceți chitanța la poliție. Vorbiți numai cu ei. Din acest moment nu mai aveți treabă cu noi.“ Părea că nu am încotro. Am mers iarăși la Cîmpina să depun copia chitanței (dacă s-ar fi întîmplat la Satu Mare?).

După o altă săptămînă, cînd încă nu expirase dovada de circulație, am trecut a treia oară pe la poliția din Cîmpina. Am găsit un comisar care a părut dornic să mă ajute. A dat telefoane, s-a interesat de situație. Mi-a mărturisit că cei de la medicina legală din Ploiești l-au repezit, pe motiv că el, *organul*, nu ar avea dreptul să intervină. M-a sfătuit să le dau și eu telefon, să-i întreb ce se mai întîmplă, că eu nu sînt *organul* și poate se mai urgentează lucrurile. Altfel, mi-a spus, îmi expiră dovada, prelungirea ei nu mai e posibilă și cine știe cît mai durează povestea. Am sunat deci, la rîndul meu. Într-un sfîrșit mi-a răspuns o cucoană (poate aceeași), care mi-a spus din nou că trebuie să mă adresez doar poliției și să nu mai sun la ei. „Păi, totuși, eu sînt cel care a cerut și a și plătit analiza.“ „Lăsați-ne, vă rog, avem relații cu publicul acum.“ „Și eu sînt tot public.“ „V-am spus că nu mai aveți treabă cu noi.“ Dincolo de *Procesul* lui Kafka începea să se profileze și *Castelul*. Instituțiile și procedurile deveneau tot mai labirintice. Nu eram încă acuzat de ceva și totuși îmi pierdeam dreptul de a circula cu mașina.

Ca și în alte cazuri, pe Internet găsești ceva informații în privința asta, dar nu te prea poți baza pe ele. Potrivit unor asemenea date, din 2021 nu s-ar mai putea contesta la judecătorie suspendarea permisului. Un minim bun simț juridic ar spune însă că nu se poate să nu mai existe căi de atac împotriva eventualelor abuzuri. Dar îți trebuie un avocat. Legile sînt încîlcite și se modifică întruna. În orice caz, în acel moment eu nu aveam nici măcar ce să revendic. Nu puteam să merg cu mîna goală la tribunal și nu dețineam vreun act care să ateste că mi se suspendase permisul. De fapt, nici nu mi se suspendase. Dar nici să conduc nu mai aveam dreptul, după regulile poliției, iar Constituția nu ține loc de permis auto. Nu că ar fi fost vreun capăt de țară, nu sînt așa dependent de volan (dar dacă aș fi fost, dacă mi-ar fi depins de asta serviciul, pîinea cea de toate zilele?), însă nu aveam cum să nu mă simt nedreptățit. Mi-a venit în minte formula unui cunoscut: *În definitiv, cine ești tu ca să nu ți se întîmple să fii nedreptățit?* Iar în perioada asta am auzit de o mulțime de cazuri asemănătoare. Un amic din Ploiești mi-a povestit cum i-a fost suspendat permisul pentru trei luni, după care documentul nu s-a mai găsit. Polițiștii l-au rătăcit. A mai durat încă două luni pînă să-i fie făcut un altul. Apoi, mai mulți cunoscuți mi-au atras atenția că polițiștii din Cîmpina ar fi foarte „vigilenți“ cu aceia care conduc mașini cu numere din alte județe. De obicei, jurnalist fiind, nu iau în seamă genul acesta de povești cu iz subiectiv. Nu mai știam totuși cum să-mi explic că, de-a lungul timpului, eu însumi am fost oprit pe acolo de mai multe ori. Odată mi s-au cerut pur și simplu actele, fără vreun argument. Altădată, tot așa, am fost pus să suflu în fiolă.

În fine, a venit și momentul expirării dovezii, de la care n-am mai putut să conduc. Nu aveam decît să aștept și să mă gîndesc la eventualitatea că analiza s-a pierdut ori la varianta absurdă în care mi-ar fi ieșit alcool și în sînge. Adică, vorba aceea, dacă-ți spune unul că ești beat nu-l iei în seamă, dar dacă-ți spun mai mulți trebuie să te duci și să te culci. Poate că băusem fără să-mi dau seama. Într-o astfel de situație îți pot trece prin cap tot felul de prostii. Nu mai ești sigur de nimic. După alte cîteva săptămîni, l-am căutat din nou pe comisarul cel binevoitor. Abia dacă-și mai aducea aminte. S-a mirat teribil că încă nu mi s-a rezolvat problema. L-a sunat pe agentul care-mi luase permisul. Acesta susținea că făcuse deja actele de săptămîni și că m-ar fi și sunat să-mi spună, dar că n-am răspuns. Ei bine, asta se putea verifica. Nu m-a sunat. Pur și simplu, mințea. Actele însă erau gata, susținea comisarul, iar permisul trebuia să fie deja la București, la serviciul de unde fusese eliberat inițial. Păi, n-ar fi fost cazul să mă înștiințeze și pe mine cineva? (Analiza ieșise pe zero, dar nimeni nu mi-a spus asta în mod explicit. Eu n-am primit rezultatul niciodată.)

M-am dus în Pipera, la respectivul serviciu, de eliberare a permiselor. Am luat bon de ordine și după ce mi-a venit rîndul m-am prezentat la ghișeu. Nu știu cum se face, dar n-am fost deloc surprins de mirarea funcționarelor. Nu înțelegeau ce vreau de la ele. Mi-au spus că *probabil* (!!) trebuia să merg la brigada rutieră din deja celebra stradă Logofăt Udriște. M-am dus și acolo, pe o ploaie infernală. Nu mai era cu bon de ordine, ci cu o coadă ordinară. Ajuns la ghișeu, după ceva căutări, polițistul mi-a spus că permisul meu nu era nici acolo. „Dar dacă e să-l primesc înapoi, de aici de la dvs. ar trebui să-l primesc?“, am întrebat eu cu vocea sugrumată. Răspunsul: „Nu am de unde să știu ce proceduri au aplicat cei de la Prahova“. Cineva din poliție mi-a dezvăluit și ideea că permisul ar fi putut fi reținut la Ploiești încă două săptămîni ca să nu mă pot înscrie în termenul de 15 zile de contestare, deși eu nu aveam, de fapt, ce contesta.

L-am sunat din nou pe comisarul din Cîmpina. „Permisul meu nu e la București.“ „O fi atunci la Ploiești“, a zis el. Mi-a promis că se interesează și mă sună înapoi. A revenit, spunîndu-mi că permisul e totuși la Ploiești, că n-au avut cum să-l trimită la București mai repede, că e vorba de poșta militară, și așa și pe dincolo. Mai sigur ar fi fost deci, îmi recomanda el, să mă reped la Ploiești să-l iau, altfel ar fi mai putut dura cine știe cît, că venea Paștele, 1 Mai. M-am dus la Ploiești. Polițistul de acolo a verificat actele și, brusc, mi-a slobozit cu două degete permisul prin deschizătura ghișeului zicînd: „Gata!“. Doar nu vă închipuiți că poliția își poate cere scuze. Era la circa o lună după ce îmi expirase (pe degeaba) dreptul de a conduce. În loc de scuze însă, peste alte două zile am primit prin poștă o scrisoare în care eram înștiințat de către poliția din Prahova asupra datei de la care nu aș mai fi avut voie să conduc. Un act depășit și inutil. Ca un amănunt, între ștampila poștei și (ante)datarea scrisă de mînă a întocmirii scrisorii era o diferență de o lună și jumătate. Așa funcționează statul român.

■ ■ ■

ready made

„Sfârșitul a sosit,
Morții te așteaptă...
Nu-i gicni,
Ei știu să disprețuiască
Tăcând.
Resemnează-te!
Tăcerea lor se datorește
Seriozității eterne.“

Nathan, „Disprețul morților“,
în *Omul*, Anul I, No. 5, 2 Aprilie 1933

dosar DILEMA VECHE

Coordonator: Sever VOINESCU
Dosar susținut de Primăria Municipiului Arad
prin Centrul Municipal de Cultură Arad

Europa *versus...*

Conferințele *Dilema veche* la Arad

Texte și opinii de:

- Adriana BABEȚI (critic literar, romancier și eseist, profesor de literatură la Universitatea de Vest din Timișoara și la Universitatea din București)

„Kundera după Kundera. Tragedia Europei Centrale?“

- Dragoș Paul ALIGICĂ (profesor la Universitatea București și la George Mason University, SUA)

„Criza ideologică și realinierea politică“

- Ioan STANOMIR (profesor la Universitatea din București)

„ Libertatea și inamicii ei – o privire europeană“

- Oana POPESCU-ZAMFIR (director al Centrului Global Focus)

„Europa politică *vs* Europa geopolitică“

- Petre GURAN (cercetător la Institutul de Studii Sud-Est Europene al Academiei Române)

„Sinuciderea celei de-a treia Rome“

argument

Europa arădeană

Prima ediție a Conferințelor *Dilema veche* din 2022 a avut loc la Arad. Pornite acum patru ani tot de aici, revenind an de an la Arad, conferințele noastre și-au stabilit deja un fel de drept de cetate în peisajul cultural arădean și, adaug imediat, tare bine ne simțim aici. Frumosul municipiu de pe malul Mureșului a devenit în mod natural capitala conferințelor noastre. Cînd a sosit momentul să ne gîndim la subiectul acestei ediții a Conferințelor *Dilema veche,* aproape că am fost obligați de împrejurări să revenim la seria „Europa *versus...*“ și să vorbim din nou despre inamicii Europei. Am simțit că avem nevoie să vorbim despre ceea ce ne îngrijorează în aceste zile tocmai aici, într-unul dintre cele mai europene orașe românești. Și n-am greșit. Publicul arădean a umplut pînă la refuz Sala „Ferdinand“ a Primăriei, unde conferințele au avut loc pe parcursul serilor de 14, 15 și 16 aprilie. Acest public de mare calitate, informat, interesat și inteligent, răbdător, matur, civilizat, a făcut ca această ediție a conferințelor noastre să fie cu adevărat memorabilă. Mi se pare că nu există un loc mai potrivit în România pentru înființarea unui *think-tank* dedicat studiilor europene decît Aradul. Vocația europeană a orașului, imediat vizibilă prin arhitectură și urbanistică, dar și prin așezarea sa pe harta bătrînului nostru continent, este deplin susținută de calitatea locuirii sale.

Conferințele au fost consistente, după cum veți vedea în acest Dosar, în cazul în care nu le-ați văzut deja pe canalul YouTube al revistei noastre. În prima seară ne-am referit la inamicii din interior – mai precis la vulnerabilitățile instrinseci democrațiilor europene. Profesorul Ioan Stanomir a conferențiat despre problema libertății în context post-pandemic, iar profesorul Dragoș Paul Aligică a conferențiat despre clivajele ideologice care brăzdează Europa. A doua seară, inevitabil, a fost dedicată Rusiei: Cosmin Popa a conferențiat despre rădăcinile putinismului, iar Petre Guran a analizat una dintre cele mai toxice idei care animă mentalul rus: iluzia „celei de-a treia Rome“. În fine, în ultima seară am vorbit despre Europa Centrală. La profilul geopolitic al regiunii s-a referit Oana Popescu-Zamfir, vorbind despre Grupul Vișegrad și modul în care România ar trebui să se raporteze acum la acest grup, iar despre temeiurile culturale ale identității central-europene a conferențiat Adriana Babeți. Dosarul pe care-l deschideți acum cuprinde fragmente din aceste conferințe. Firește, editarea acestor fragmente a fost necesară, după cum impune trecerea de la versiunea orală la versiunea scrisă a oricărei conferințe publice.

Și de această dată, Conferințele *Dilema veche* au fost organizate împreună cu Grupul de Mediere și Management Cultural. Primăria Municipiului Arad a susținut, generos, evenimentul. Fundația Superbet s-a alăturat conferințelor, devenind partener strategic pentru întregul an 2022. Grup West Arad – *dealer* Opel, Citroën, Peugeot –, ne-a fost, iarăși, un sprijin de nădejde. Tuturor le mulțumim. Continuăm! (**Sever Voinescu**)

finanțat de: CMCA
organizat de: GMMC DILEMA VECHE
partener strategic: SUPERBET FOUNDATION
sponsori: OPEL CITROËN GRUP WEST

Dragoș Paul ALIGICĂ

Criza ideologică și realinierea politică

De obicei, cînd auzim cuvîntul „ideologie“ ne gîndim la ceva superficial. Este, poate, o inerție venită din vremea comunismului. Este, poate, un reflex al gîndirii marxiste care spunea că ideologia este un element al suprastructurii care se ridică pe forțele de producție și mijloacele de producție. Dar, în realitate, lucrurile nu stau așa și, înainte de a intra în discuția pe care vreau s-o fac despre ideologie, vreau să atrag atenția că intrăm în teritoriul delicat al sensibilităților. Vom explora aspecte care vizează identitatea noastră, care validează sau invalidează bonitatea noastră intelectuală, care ridică probleme cu privire la moralitatea noastră, la chipul social pe care-l avem în ochii noștri sau în ochii concetățenilor noștri. Or, tocmai pentru că printre dumneavoastră se află oameni cu diferite opțiuni ideologice, care vin cu puncte de vedere diferite în chestiunea pe care vreau s-o discut acum, vă propun să încercăm toți să facem un pas în spate, să ne detașăm puțin de perspectivele noastre ideologice, de prejudecățile noastre dacă vreți, și să încercăm să privim lucrurile detașat, analitic, tehnic.

De ce vă sugerez această detașare acum? Intrăm, cum spuneam, într-un spațiu extrem de delicat vorbind despre aspectele transformării majore pe care o trăim, iar una dintre tezele centrale pe care vreau să le formulez este legată exact de natura acestei transformări, transformare care este asociată cu fenomene de natură ideologică. Există indiscutabil o relație între fenomenul ideologic și fenomenul transformărilor sociale. Pe parcursul expunerii mele, vom întîlni cîteva situații care au fost deja etichetate din punct de vedere public în anumite moduri, or fără acest exercițiu al detașării nu vom putea înțelege natura acestor fenomene și nici mecanica lor.

Să luăm ca punct de plecare observația că traversăm un moment de criză ideologică și sînt mai multe semne cu privire la asta. În primul rînd, faptul că aparatul conceptual clasic, al ideologiilor clasice, ne este insuficient, fiind incapabil să servească înțelegerea unor realități sociale. Citez doar ca exemplu situația marilor corporații și a capacității lor de a bulversa relația public-privat. Această putere formidabilă de care dispun corporațiile astăzi are implicații enorme cu privire la libertatea de expresie sau la drepturile de proprietate, cu consecințe asupra înseși naturii sistemului economic. Aparatul doctrinar, ideologic pe care l-am moștenit din secolele XVIII-XIX dă rateuri cînd se confruntă cu această realitate. Un alt simptom ideologic al crizei pe care o trăim este legat de faptul că apar ideologii negative care pur și simplu nu afirmă nimic, mărginindu-se doar să nege. În aceste ideologii nu există nici un fel de construct, nu există nici un fel de raționament, nu există nici un fel de implicație sau de structură explicativă. Așa cum știți, sistemele clasice încearcă să cuprindă în logica lor întreaga ordine socială și să o explice pentru a ne orienta acțiunea umană. Dimpotrivă, aceste „noi ideologii“ sînt pur și simplu blocuri negative, direcționate în general împotriva liberalismului și a democrației. În fine, un alt simptom al crizei ideologice pe care o traversăm este confuzia și dezarticularea partidelor politice din punct de vedere doctrinar. Însă poate că cel mai delicat simptom al crizei la care mă refer este cel pe care fiecare dintre noi l-a constatat în ultimii ani, inclusiv în timpul acestor evenimentele nefericite din Ucraina, anume că, dintr-o dată, oameni care erau sută la sută pe aceeași pagină atît din punctul de vedere al principiilor, cît și cu privire la interpretarea evenimentelor din jur, se regăsesc în tabere diferite.

Toate cele menționate mai sus ne arată, de fapt, că ceva foarte serios se întîmplă, că trăim o criză structurală care se simte, în primul rînd, la nivelul doctrinelor ideologice. Cît de profundă este această criză? Teza mea este că e o criză extraordinar de profundă care afectează însuși fundamentul doctrinar, ideologic al ordinii politice liberale, democratice, capitaliste.

Cît de mare este această criză?

Există studii ale percepțiilor pe care oamenii care trăiesc în țări democratice le au despre democrație. În toate aceste țări, care sînt bastioane ale democrației, 75-80% din oamenii care sînt născuți în anii '30 ai secolului trecut consideră că este esențial să trăiești într-o democrație. Urmărind în continuare corelația dintre deceniul în care s-au născut și atașamentul la democrație, constatăm că acesta scade treptat și ajunge la cote de sub 30% în cazul ceor născuți în anii '80. În Statele Unite, de pildă, 75% din oamenii născuți în anii '30 cred că este esențial să trăiești într-o democrație și doar 25% din cei născuți în anii '80 mai cred același lucru. Chiar și în Suedia, țara în care populația exprimă cel mai consistent atașament la democrație, aproape 90% din cei născuți în anii '30 cred că este esențial să trăiești în democrație și doar puțin peste 50% din cei născuți în anii '80 cred același lucru. În primul tur al alegerilor prezidențiale din Franța, victoria strînsă a lui Macron s-a datorat masiv celor de peste 60 de ani. În categoriile de vîrstă de sub 60 de ani, Le Pen a învins.

De cînd a început această criză? După părerea mea, semnele ei au fost clare în 2016, pe care eu îl socotesc un an nodal, pentru că atunci au avut loc două evenimente politice majore, anume Brexit și alegerea lui Trump în funcția de președinte al SUA. Atunci a început un nou ciclu al acestei crize ideologice în care țările democratice alunecaseră încet-încet încă dinainte. Și mai cred că, după anul acesta, după 2022, marcat de invadarea Ucrainei de către Rusia și de consecințele euro-atlantice al acestei invazii, va începe al treilea ciclu al acestei crize, dar nu vreau să anticipez și mă mărginesc să discut doar pe datele de care dispunem.

Cît de mare este această criză? Criza este atît de mare încît deja în 2016 principalii purtători de ideologie și de informație americani, ziarele *Washington Post* și *New York Times*, dedicau spații largi discutării datelor statistice pe care le-am prezentat mai devreme și spuneau că „becurile de avarie“ la bordul democrației au început să pîlpîie. Acest declin în percepția publică nu afectează doar democrația liberală, ci și capitalismul. Există o legătură clară între mulțumirea sau nemulțumirea față de performanța economiilor și modul de raportare la democrația liberală. Iar datele pe care le avem ne arată că oamenii nu numai că-și pierd încrederea în democrație, ci și în capitalism. Iar cei care sînt nemulțumiți din punct de vedere economic transferă acea nemulțumire la nivelul întregului sistem, respectiv la nivelul democrației în general.

Corelația dintre nivelul PIB global (totalul bunurilor și serviciilor produse de economia mondială) și perioadele istorice dă un grafic foarte cunoscut în lumea specialiștilor sub numele „crosa de hochei“. Mai precis, dacă avem în abscisă secolele de cînd avem informații cu privire la economia globală și în ordonată PIB-ul global, sesizăm că indiferent de structurile politice care au dominat scena lumii, că erau Persia, Imperiul Roman, Imperiul carolingian, epoca cruciadelor și tot așa, în tot acest imens parcurs al istoriei, omenirea a produs economic la un nivel relativ constant, ceea ce grafic se vede ca o linie relativ paralelă cu abscisa. Deodată, cîndva la sfîrșitul secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea, graficul se curbează brusc indicînd o creștere nemaipomenită, amețitoare a PIB-ului global, o creștere exponențială aproape, cu niveluri uluitoare de PIB pe perioade foarte scurte, dacă comparăm cu secolele anterioare. Graficul are forma unei crose de hochei, într-adevăr. Ce s-a întîmplat este că în acea perioadă, în care a început creșterea aceasta nemaipomenită, s-a impus modelul capitalismului, ca o consecința a adoptării pe scară tot mai largă a ideilor liberale. Această creștere de performanță s-a tradus și într-o creștere formidabilă a bunăstării generale. Datele statistice ne arată că, în 1820, 94% din populația globului trăia sub pragul sărăciei, în vreme ce în 2015 sub 10% din populație se află în acest stadiu de pauperitate. Aceleași date reapar și cu privire la educație, alfabetizare, vaccinare, mortalitate infantilă. Ei bine, dacă pui publicului global întrebarea „În ultimii douăzeci de ani, dvs. credeți că populația care trăiește în sărăcie extremă a crescut, a scăzut sau a rămas aceeași?“, procentul celor care dau răspunsul corect din punctul de vedere al datelor, adică al celor care spun că a scăzut, este de 20%. Abia unul din cinci oameni are percepția corectă a realității.

Acum, după ce am prezentat aceste date, formulez explicația: modul de percepție a realității este condiționat ideologic. Prin urmare, dacă vrem să-i facem pe oameni să perceapă realitatea trebuie să le-o prezentăm ideologic, căci oamenii nu cunosc și nu pot înțelege evenimentele și fenomenele socio-istorice decît dacă le sînt livrate ideologic. Or, problemele ideologice se rezolvă ideologic: prin propagandă, prin informare, prin educație, la nevoie chiar prin cenzură. Așadar, să educăm mai bine oamenii, să-i informăm mai bine, astfel încît să înțeleagă realitatea. Cam asta ar fi teza primă, cu care cam toată lumea pare a fi de acord. Eu am să formulez însă o teză alternativă, care mi se pare că ar trebui să fie luată și ea în calcul, iar pentru asta va trebui să vă reamintesc cîteva lucruri despre arhitectura sistemului democratic. Fundamentul acestui sistem este electoratul care, organizat de partidele politice și de grupurile de interese, dă materia primă, *input*-ul, prin votul reprezentativ. Astfel, urmînd voința electoratului, se alcătuiesc legislativul și executivul. Avem, de asemenea, administrația publică, sistemul judiciar, mass-media, un sistem de lobby care la rîndul lor sînt puternic influențate de voința electoratului. Ideologia liberal-democrată despre care vorbeam, atunci cînd este operaționalizată ca un design instituțional, subsumează tot acest sistem ideii fundamentale că cetățeanul este suveran. Totul pleacă de la electorat, care este, dacă vreți, generatorul unui flux al mandatului reprezentativ care ajunge să determine sau să influențeze întregul sistem. Cînd se schimbă ceva la nivelul electoratului, fluxul acesta ar trebui să se transmită ca un val în interiorul întregului sistem și toate deciziile și tot ceea ce se întîmplă în interiorul sistemului, inclusiv deciziile care se iau la nivelul executivului și în administrație, ar trebui să se alinieze cu ceea ce se întîmplă acolo, să vină în adecvare cu această schimbare. Or, aici s-a întîmplat ceva foarte interesant în ultima perioadă. Electoratul își schimbă pozițiile, are anumite preferințe, are anumite puncte de vedere, dar partidele politice, care în mod normal ar trebui să preia acele puncte de vedere și să le transfere mai departe sistemului, nu au făcut asta. Datele indică, de pildă, că în materia migrației electoratul european a avut o anumită poziționare, dar partidele politice mari, la nivelul întregului continent, nu au urmat-o. E doar un exemplu, mai sînt și altele. Deci dintr-o dată a apărut o ruptură între electorat și tot acest mecanism instituțional construit pe ideea democrației reprezentative. Și ce ne așteptăm să se întîmple în momentul în care partidele *mainstream* nu reprezintă electoratul? Pe de o parte, scade participarea la vot. Pe de altă parte, apar disensiuni și facțiuni ori chiar fărîmițări în interiorul acestor partide. Și, în final, apar partidele alternativă, care sînt înclinate mai degrabă spre autoritarism, ca să răspundă electorilor care nu se mai regăsesc în partidele clasice, dar vor să vină să voteze în continuare.

La nivelul electoratului apar clivaje noi, altele decît cele clasice, știute, pe care se constituiseră partidele politice clasice: sat-oraș, religios-laic, muncitor-capitalist etc. În general, aceste clivaje creează nu doar rupturi într-o societate, ci și posibilități de aliniere. Sistemul de partide tradițional este organizat pe anumite clivaje tradiționale mai sus enumerate, care rezultă în opțiunile știute de stînga sau de dreapta în chestiuni economice, de liberal sau de conservator în chestiuni sociale etc. Teza mea este că, în momentul acesta, au avut loc noi combinații în funcție de noi clivaje. De pildă, dacă ar fi să votăm poziția noastră față de politicile legate de COVID ne-am împărți între anumite categorii. Dacă acela ar fi clivajul, am avea două partide; dacă însă vine momentul să votăm și politicile față de Rusia, este posibil să ne regăsim cu alți parteneri care nu au avut aceeași opțiune ca noi în privința politicilor anti-COVID. Aceste reașezări creează noi clivaje.

Ceea ce spun este că sîntem într-un proces de realiniere în momentul de față și toată această confuzie ideologică, tot ceea ce vedem în jur, sentimentul că lumea ne scapă de sub control sînt rezultatele unui proces profund de realiniere în care se redesenează clivajele dintre noi.

Dragoș Paul Aligică *este profesor la Universitatea București și la George Mason University, SUA.*

DILEMA
Europa versus...
Conferințele Dilema veche la Arad

Ioan STANOMIR

Libertatea și inamicii ei – o privire europeană

Aș arunca spre inamicii libertății o privire europeană. M-am gîndit și eu de ce ar fi necesar să discutăm despre perspectiva europeană asupra acestei probleme. Lucrurile par mai complicate decît sînt. Există inamici externi ai libertății europene și există inamici interni ai libertății europene. Așa încît discuția despre libertatea europeană nu este o discuție care se poartă doar în raport cu inamicii pe care noi îi desemnăm cu ușurință, de tipul regimurilor autocratice sau totalitare, ci și cu inamicii uneori insidioși care se află în interiorul Europei și care pun în pericol acest eșafodaj care s-a clădit cu foarte mult efort de-a lungul secolelor. Și pentru că mi-am propus în seara aceasta să nu merg pe linia lucrurilor comune, vă propun în primul rînd să privim la o evidență: libertatea europeană, din perspectiva constituțională, este mai recentă decît pare. Dacă am face o fotografie a Europei la 1938 și o fotografie a Europei la 1958, am constata diferențe radicale. Și principalul lucru pe care l-am constata este că Europa s-a reinventat juridic și politic în perioada postbelică. Din păcate, a fost un proces de reinventare la care România, la acea dată protectorat comunist, nu putea să participe decît indirect, prin vocile celor care, asemenea lui Grigore Gafencu, erau parte din exilul democratic. Dar fenomenul libertății consolidat și garantat constituțional este mai recent decît pare și este legat de această capacitate a Constituțiilor vest-europene postbelice de a pune în echilibru ideea fundamentală a libertății cu ideea fundamentală a datoriei, plasînd libertatea și într-un context etic și despărțind-o de utopie. Pentru că libertatea, așa cum o dovedesc toate aceste Constituții, nu poate exista decît dacă te desparți de utopie și dacă încerci să așezi politica pe un temei al realităților umane și, mai presus de toate, pe temeiul demnității umane.

De aceea, atunci cînd noi discutăm despre revigorarea constituționalismului în Europa postbelică avem în vedere în principal această lege fundamentală, monumentală, a Germaniei, care apare într-un moment dramatic pentru națiunea germană și în care regăsim atîtea dintre valorile pe care astăzi le considerăm de la sine înțelese. Și mă gîndesc la valoarea demnității umane, care figurează în Constituția Germaniei, de multe ori invocată, dar niciodată poate citită cu adevărat. Ce este în cele din urmă demnitatea umană și cum ne poate ajuta ea să înțelegem problema libertății? Cred că răspunsul este simplu: demnitatea umană îți indică o politică la scară umană, o politică ce se face pentru oameni și care nu are în vedere țeluri abstracte, ci viețile cotidiene ale celor care se nasc și mor aici, și nu într-un viitor mult prea îndepărtat ca să-l evocăm așa, în chip metaforic. Din acest punct de vedere, aceste Constituții antiutopice stabilesc întemeierile de la care, cred eu, nu ar trebui să ne abatem cu adevărat niciodată: această legătură dintre libertate, constituționalism și demnitate umană. Și această idee pe care nu încetez să o evoc, a guvernării la scară umană. Este o idee în general asociată cu acest curent ordoliberal, un curent care a fost legat în trecut și de anumite inițiative politice din spațiul românesc. Din păcate, nici unele dintre aceste inițiative nu au reușit să dea fructele pe care le așteptam, dar ordoliberalismul asta înseamnă. Înseamnă încrederea în om, încrederea în inițiativa privată, încrederea în puterea proprietății de a-l face pe om independent față de stat și încrederea în demnitatea umană. Fiindcă demnitate umană și libertate, îmi pare rău să-i dezamăgesc pe amicii noștri socialiști, nu poate exista fără proprietate privată. Nu ne putem încrede în stat ca el să ne garanteze drepturile. Avem nevoie să ne apărăm, iar pavăza cea mai importantă a libertății este proprietatea privată, acumulată și respectată sub imperiul domniei legii. După părerea mea, libertatea de expresie și libertatea de a deține o proprietate sînt elementele care definesc pe om și îi dau posibilitatea să dăinuie.

A fost un proces de reinventare la care România nu putea să participe decît indirect, prin vocile celor care erau parte din exilul democratic.

Și venim acum la problema inamicilor, pentru că vă spuneam de aceste temelii: după o jumătate de veac observăm, din păcate, că o parte dintre aceste temelii sînt erodate și că mulți în spațiul european sînt din ce în ce mai puțin preocupați de domnia legii, de proprietate privată, de demnitate umană, de liberul-arbitru al omului. Sîntem din ce în ce mai preocupați de planificare, de scheme utopice, vaste, atît de vaste încît depășesc viața unui om pentru a fi realizate. Ni se vorbește întotdeauna de catastrofe care se vor produce după moartea noastră, dar ni se cer sacrificii în timpul vieților noastre. Trebuie să facem sacrificii pentru generațiile viitoare, dar generațiilor actuale li se cere să facă sacrificii fără să li se explice care este orizontul de timp. Or, mie mi se pare că este dacă nu o dovadă de iresponsabilitate, o dovadă de ipocrizie. Și e limpede că o parte dintre europeni se îndepărtează de aceste valori, iar lucrul acesta se poate observa de la avansul ideilor socialiste și colectiviste pînă la erodarea statului de drept și a domniei legii.

Prima observație pe care aș face-o este că nu trebuie să căutăm noutatea cu orice preț. Avem la dispoziție instrumente pentru a proteja libertatea, instrumente care au fost testate de Europa occidentală în primele trei-patru decade de după această reinventare. Și primul sfat pe care-l primim de la înaintemergători este unul extraordinar de simplu: libertatea se apără ferindu-te de scheme utopice și ferindu-te de atotputernicia statului. Chiar atunci cînd statul pretinde că vine în viața ta oferindu-ți salvarea. Inamicii libertății vin sub diferite chipuri. Unii sînt adepții politicii planificării, alții sînt adepții politicii fricii, punînd supraviețuirea individuală mai presus de orice valoare și propovăduind un tip de înspăimîntare care-i paralizează pe cetățeni și îi lasă în brațele statului. În fine, o parte dintre inamicii libertății vin sub forma tehnologiei și promit, prin emancipare tehnologică, dispariția tuturor dilemelor etice care-i frămîntă pe oameni. Numai că, în toate aceste cazuri, vedem că dincolo de generozitatea aparentă există costuri imense pe care societățile noastre le au de suportat.

Să privim, de exemplu, chestiunea libertății din perspectiva garanțiilor ei juridico-politice: stările de excepție. În timpul pandemiei am scris anumite texte care nu m-au făcut în mod neapărat popular, pentru că am fost acuzat că aș fi un adept al iresponsabilității individuale și că aș neglija suferința umană – departe de mine, eu tot ceea ce am încercat să spun în timpul pandemiei este ceea ce încerc să vă spun și acum dvs.: statul nu este Mîntuitor, iar ieșirea dintr-o catastrofă se face mai degrabă prin energii individuale decît prin planificare coordonată tot de oameni ca noi, dar care acționează ca și cum ar fi primit un mandat divin de a ști mai bine decît noi ce ni se cuvine în viață. Mi se va spune: momente excepționale – soluții excepționale. E adevărat. Problema este că aceste soluții excepționale îi dezvață pe oameni, din păcate, de ideea deliberării și de mecanismele transparenței. Parlamentele sînt deseori criticate pentru că sînt populate fie de oameni recrutați prin contraselecție, fie de oameni care au obiceiul de a vorbi mai mult decît trebuie. Dar parlamentele au și un imens avantaj pe care puterea executivă nu-l deține: ele reprezintă întreaga plajă de opinii a societății. Or, dacă putem accepta să ne încredințăm destinul parlamentelor într-o oarecare măsură, riscul de a ne încredința destinele unei puteri executive care uneori se sprijină pe o majoritate fragilă în Parlament, tranzacționată netransparent, este imens. Iar societățile europene au fost dominate în aceste momente de stările excepționale pentru că s-a preferat ceea ce, atrăgîndu-mi unele critici, am numit o „politică a fricii“. Frica de moarte. Frica de moarte este o modalitate foarte sigură de a goni gîndul libertății din mintea cuiva. Între moarte și libertate alegerea pare de la sine înțeleasă. Nu toți oamenii sînt îndrăgostiți de libertate, dar se pare că tuturor oamenilor le este frică de moarte. Și atunci, dacă tu folosești această politică a fricii pentru a legitima stările excepționale ca panaceu, cetățenii vor fi de acord pînă în momentul în care vor înțelege că frica de moarte nu are un corespondent în realitate. În momentul în care ei au început să vadă că nu mor toți, atunci li s-a redeșteptat și instinctul libertății, și instinctul critic. Dar în foarte multe societăți europene și nu numai, am observat o capacitate neliniștitoare a oamenilor de a se supune unor ordine arbitrare și evident prostești ale autorităților. Ca să nu mai spun că, de la un punct încolo, autoritățile, în multe state europene, inclusiv în România, nici n-au mai găsit de cuviință să explice anumite măsuri. Ele s-au luat! Și cred că, dacă este să privim la acești doi ani, lecția lor este foarte clară: delegarea oarbă a puterilor către stat este un inamic nu redutabil, ci mortal al libertății.

Autoritățile, în multe state europene, inclusiv în România, nici n-au mai găsit de cuviință să explice anumite măsuri.

Și fiindcă discutăm despre aceste abateri voluntare de la etica libertății, să privim și amenințarea tehnologică despre care vă vorbeam, pentru că de multe ori ele merg împreună. Politica fricii din timpul stărilor excepționale viza de fapt condiționarea oamenilor să accepte ceea ce statul le trasa ca ordine în viața cotidiană. Eu nu discut aici din perspectiva unui conspiraționist care crede în marea resetare și în nu știu ce comploturi ale unor personaje extraterestre. Eu vorbesc aici în planul politicilor publice și al politicilor constituționale. Dar dacă privim problema condiționării umane și, aș spune, a condiționării pavloviene a oamenilor, tehnologia este un mediu care permite un tip de inginerie socială cum societățile noastre nu au cunoscut. Pentru că noi evocăm în general flagelul propagandei și al acțiunii propagandei asupra libertății. Dar este de ajuns să privim la flagelul pe care o propagandă cu mult mai insidioasă și cu mult mai periculoasă îl produce în viețile noastre, acest flagel al conformismului, al falsului conformism pe care oamenii îl dobîndesc prin intermediul frecventării rețelelor sociale. Acest mimetism, care pare cu totul inocent, în realitate nu este inocent, pentru că în spatele mimetismului, în spatele acestei încolonări se află întotdeauna oameni, și oameni care au un nume. Ei sînt de fapt corporațiile tehnologice, cele care au în anumite momente o putere încă mai vastă decît statele și care pot colabora cu statele pentru a strivi libertatea individuală. Cum o pot face? Știm cu toții: procurîndu-le datele pe care le colectează despre noi. Pentru că în momentul în care tu, corporație tehnologică, închei un acord cu un stat de tipul Republicii Populare Chineze pentru a furniza date pe care le colectezi, înseamnă că Republica Populară Chineză, un stat totalitar prin excelență, are la dispoziție un portret făcut din mii și mii de date colectate de pe Internet. Pentru că iluzia pe care oamenii au avut-o în această perioadă este a deplinei libertăți.

Or, pe lîngă un nivel al amenințării cu privire la libertatea de exprimare, mai există un nivel al amenințării cu privire la liberul-arbitru. Dacă acești logoreici din spațiul virtual sînt uneori niște creaturi ridicole, corporațiile tehnologice care pun în mișcare acest mecanism nu sînt nici ridicole și nu trebuie niciodată subestimate. Noi asistăm astăzi la o situație cu totul specială: spațiul public este proprietatea unor corporații. Sînt cazuri celebre: în momentul în care o corporație de acest tip dorește să suspende contul, tu încetezi să existi. Pînă acum, spațiul public în societățile noastre era mai greu de controlat. Acum este foarte ușor de controlat. Iluzia libertății pe care o oferă aceste rețele sociale este de fapt o imensă înșelătorie, pentru că noi trăim într-o adunătură cacofonică de opinii, iar aceasta face ca opiniile respectabile să fie indiscernabile de opiniile iresponsabile. Toți sînt specialiști în toate și-n nimic, iar în spate se află aceste corporații tehnologice care pot face două lucruri: pot să colecteze date, și aici intrăm pe terenul eminamente constituțional al protecției vieții intime, familiale și private, și pot să genereze tipare de comportament. Practic, umanitatea – că nu mai este vorba de Europa – devine un fel de laborator în care tu, introducînd un stimul, observi ce se întîmplă.

Dar oamenii nutresc iluzia, după părerea mea extrem de periculoasă, că progresul tehnologic este un garant al libertății.

***Ioan Stanomir** este profesor la Universitatea București.*

Petre GURAN

Sinuciderea celei de-a treia Rome

Cînd spui „Roma“ te gîndești, poate, în primul rînd la orașul care este capitala Italiei, dar dacă te gîndești la istorie, imediat te gîndești la imperiu, la cel mai important, cel mai impresionant dintre imperiile universale ale lumii, atît cît o cunoaștem. Este vorba despre un imperiu din Antichitate pe are bizantiniștii ca mine îl duc pînă la 1453, lăsînd la o parte că și Mehmet Cuceritorul la un moment dat a crezut că este împărat roman, dar în Occident Imperiul Roman a continuat pînă în 1806, cînd a fost închis cu forța de către Napoleon, fără să mai amintim că în imaginarul german nu demult am încheiat „cel de-al treilea Reich“ și care era, de fapt, un Reich roman, nu?

Și totuși, în povestea noastră, această a treia Romă nu este inițial un imperiu. Trebuie să vă dau puțin contextul. Totul a pornit de la o scrisoare pe care o figură obscură, starețul unei mici mănăstiri din Moscova, pe nume Filotei, a adresat-o unui guvernator regional, în vremea lui Vasile al III-lea, mare cneaz între 1505-1533. Este o lungă scrisoare despre „destinul omenirii“, inspirată din texte profetice din Biblie sau din literatura tardoantică, ce se termină cu o viziune a unui viitor în care ultimul loc în care mai există o biserică neocupată, necucerită de către erezie, este o „a treia Romă“, iar în mijlocul acestui loc se află Biserica Adormirii Maicii Domnului din Kremlinul Moscovei. Cel care slujește, care duce – textual vorbind – frîiele calului pe care se află această biserică este marele cneaz al Moscovei, care este, așadar, un fel de slujitor al Bisericii.

Secolul al XVI-lea este secolul unor foarte importante confruntări între o Biserică autonomă, o Biserică ce se opune puterii statului, și o Biserică supusă, o Biserică angajată în proiectele statului. Știți cu toții, a doua Romă, care de fapt poartă titlul de „noua Romă“, a fost Constantinopolul – pînă astăzi în titlul Patriarhului Ecumenic așa scrie, că este Patriarhul Romei Noi. Filotei reproșează acestei de-a doua Rome faptul că la Conciliul de la Ferarra-Florența, în loc să apere independența și dogmele Bisericii, adevărul revelat, s-a supus intereselor împăratului, care era atunci Ioan al VIII-lea Paleologu. Acesta, vrînd să-și salveze deacum micul sau foarte micul lui imperiu, care se reducea practic la capitala Constantinopol și cîteva mici teritorii în jur, căuta să obțină din partea Papei finanțarea unei campanii militare care să elibereze Constantinopolul de tot mai desele asedii ale otomanilor. El a cumpărat această bunăvoință cu prețul supunerii Bisericii Răsăritene față de marele ereziarh al Occidentului, Papa.

În literatura rusă există diferite legende care văd această succesiune de „Rome“. Astfel, la început a fost un Papă al Romei, inițial ortodox, care cade în erezie, ortodoxia se refugiază în „a doua Romă“ în „Noua Romă“, adică la Constantinopol, care și ea cade în erezie la Conciliul de la Ferarra-Florența și ortodoxia se refugiază mai departe în această „a treia Romă“, care este în Moscova.

Textul acestei scrisori, care datează probabil de pe la 1520-1530, a fost copiat în culegeri, în Mineele Mitropolitului Macarie și nu mai apare formula „a treia Romă“, pînă cînd ea reapare într-un text extrem de important, din 1589, odată cu apariția Patriarhiei Moscovei. Contextul e iarăși interesant. Ieremia al II-lea Tranos, Patriarh Ecumenic cu vreo două întreruperi între 1572 și 1595, a călătorit la Moscova și a încercat să negocieze cu țarul Feodor Ivanovici, fiul lui Ivan cel Groaznic, mutarea sediului Patriarhiei Ecumenice de la Istanbul, pentru că relația sa cu sultanii devenise imposibilă. Țarul era o personalitate slabă, ștearsă, se pare că suferea de un handicap, și era condus de fapt de o camarilă din care făcea parte și viitorul țar. Ieremia al II-lea a locuit vreo doi ani la Moscova și era foarte aproape să agreeze cu țarul mutarea sediului Patriarhiei în orașul Vladimir, aflat la 200 de kilometri est de Moscova. În cele din urmă, însă, Ieremia a decis să se întoarcă la Istanbul și le-a propus atunci rușilor, ca un fel de compensație pentru că nu va mai muta Patriarhia Ecumenică la ei, să facă din Moscova Patriarhia numărul trei, în ordinea pentarhiei. Din secolul al XV-lea era stabilit că sînt cinci mari sedii episcopale în creștinism, și anume: Roma Veche, Roma Nouă, Alexandria, Antiohia și Ierusalim. Cum, în secolul al XVI-lea, Roma Veche iese din calcul fiindcă a căzut în erezie, nu mai sînt decît patru locuri ocupate, deci era foarte bine că un al cincilea era liber. Dar Ieremia promite să introducă Moscova între Alexandria și Antiohia, pe locul trei, și pleacă fericit de acolo, cu acest rezultat. Cînd ajunge la Constantinopol, însă, face o figură deseori repetată de către „prietenii“ constantinopolitani: convoacă un Sinod și spune că, totuși, nu merge locul trei, pentru că se supără Antiohia și Ierusalimul, așa că pune Moscova pe locul cinci.

În secolul al XVII-lea, în următoarele ocurențe ale formulei „Moscova, a treia Romă“, sesizăm o inversare a raportului dintre Biserică și imperiu, în sensul în care nu mai e vorba de o Biserică apărată de un imperiu, ci de un imperiu care înglobează o Biserică. Iar această schimbare de accent devine dramatică în momentul în care Petru cel Mare spune ceva de genul „dacă tot sînteți Biserica noastră, a imperiului, de ce trebuie să aveți voi un Patriarh cu care să stau eu de vorbă de la egal la egal? Nu e cazul! Facem un Sinod, toți sînteți mitropoliți, și eu, țarul, pun un laic să vă organizeze ședințele Sinodului“. Ce este important din această foarte scurtă poveste e că, la începutul folosirii formulei „a treia Romă“, opera distincția dintre o comunitate eclezială și o comunitate politică. Dar acest tip de gîndire, care îți are originile în secolele XIII-XIV, intră într-o anumită criză și se degradează odată cu încercarea de a reorganiza Biserica Ortodoxă în Istanbul, deci după ce otomanii au cucerit Constantinopolul. Otomanii au acceptat ca Biserica creștinilor să existe în continuare, dar au cerut ca această Biserică să aibă șefi care să răspundă pentru comunitatea lor și care să le fie lor, sultanilor, interlocutori ca reprezentanți ai comunității creștine. Așa a început ceea ce ulterior, în secolul al XIX-lea, aceeași Biserică, adică cea grecească, a denumit „filetism“, adică coincidența, confundarea între obiectivele unei națiuni, unui trib *(phile* în grecește înseamnă trib) și cele ale unei Biserici care trebuie să fie universală. Deci grecii și-au adus aminte în secolul al XIX-lea că nu e același lucru Biserica, un corp eclezial universal, cu națiunea, un corp etnic care este teritorial, limitat la o limbă, la o istorie. Numai că au spus asta fiindcă erau supărați pe bulgari, pe sîrbi și pe noi, românii, dar au uitat că Biserica din Constantinopol devenise ea însăși o Biserică grecească și nu mai era o Biserică universală în secolul al XIX-lea.

© C. Hord

De ce e important să punem în paralel ce se întîmplă în Rusia cu ceea ce se întîmplă în lumea grecească? Fiindcă în secolul XX, Constantinopolul și Moscova vor intra într-o competiție în jurul acestei idei de Biserică universală, de reprezentativitate universală a Bisericii. Iar în secolul XX, două sînt marile momente în care Biserica Rusă s-a reorganizat. Cînd, în 1917, a abdicat Țarul, una dintre primele instituții care și-au recapătat libertatea a fost Biserica. S-a convocat imediat un Sinod, care a ales un Patriarh și a reorganizat Biserica sub autoritatea lui. Numai că această libertate a fost de foarte scurtă durată, au venit bolșevicii, iar continuitatea istorică a Bisericii Ruse s-a mutat pe alte meleaguri; o parte din ierarhi, mulți intelectuali teologi și nu puțini credincioși, mai ales aparținînd păturii de sus a societății ruse, au plecat în Occident și așa se face că și astăzi această Biserică Rusă se regăsește cam pretutindeni în lume pe unde sînt comunități rusești.

Al doilea moment în care aparent se reorganizează Biserica rusă este 1991, iarăși cu ocazia alegerii unui Patriarh, este vorba de Alexei al II-lea, și se simțea din nou momentul unei libertăți regăsite. Ce se află între aceste două momente de libertate, de eliberare a Bisericii ruse? În 1927, unul dintre cei trei mitropoliți care mai rămăseseră în libertate în Uniunea Sovietică, pe nume Serghie Stragorodski, cu rolul de *„locum tenens“* al Patriarhului care murise între timp, face o declarație de loialitate a Bisericii Ortodoxe Ruse față de partidul proletariatului sovietic, Partidul Comunist, și față de URSS. Răspunzînd oarecum acestei declarații, după 1927, doctrina oficială a Partidului Comunist din URSS a fost că Biserica este o instituție depășită, iar proletariatul, prin educație progresistă, se va elibera de aceste superstiții încet-încet și Biserica va dispărea, după legile istoriei. Numai că vine anul 1943, după un 1942 în care Stalin era aproape să piardă războiul, iar dictatorul bolșevic își aduce aminte că pe undeva mai vegetează acel bătrîn mitropolit, ajuns nonagenar între timp, Serghie, și-l cheamă la el pentru a-i propune să reînființeze Patriarhia, devenind din *locum tenens* chiar primul Patriarh al Bisericii reînființate în schimbul sprijinului pentru mobilizarea populației la luptă. Rămîne memorabilă scena în care Mitropolitul Serghie iese pe scările Comitetului Central, iar Stalin e lîngă el și-l ține de sub braț, de partea cealaltă fiind un alt diacon. Așa ieșea Patriarhul întotdeauna, sprijinit de sub braț de către diacon. Stalin, cu ironie, joacă rolul de diacon care-l sprijină pe Patriarh în coborîșul lui pe scările Comitetului Central. Stalin, absolvent de Seminar Teologic, știa bine ce simbolism transmite poporului.

Această Biserică, reînființată de Stalin, se termină într-un fel, sau cel puțin asta este impresia pe care ne-o dă noul Patriarh Alexei al II-lea, că această Biserică se termină în 1991, prin moartea ultimului Patriarh sovietic, Timen, și eșecul alegerii ca succesor a celui care este încă în viață, Filaret Denisenko, mitropolit de Kiev pe atunci, *locum tenens* o vreme al Patriarhiei Moscovei și care aștepta să fie ales. Și atunci are loc o mică răsturnare, cel care era pregătit să fie succesor, Filaret, nu reușește să-ți adjudece scaunul patriarhal, se reîntoarce la Kiev și devine inițiatorul primei disidențe bisericești în Ucraina.

Noul Patriarh ales, Kiril, readuce tot mai mult în discurs retorica celei de-a treia Rome, el venind în funcția de cap al Bisericii ruse din aceea de „ministru de Externe“ al ei și fiind așadar mai degrabă un politician. E tot mai clar că sensul formulei „a treia Romă“ este răsturnat, ea nu mai înseamnă o Biserică autonomă cu vocație universală, ci o Biserică ale cărei obiective s-au unit cu obiectivele politice ale statului.

În ceea ce privește prezentul, închei spunînd că mi se pare corectă evaluarea fostului director al editurilor Patriarhiei Moscovei, Serghei Ciapnin, plecat mai demult din Rusia, astăzi cercetător în Occident, care spune că ce se petrece acum în Biserica Ortodoxă Rusă este religie civilă post-sovietică. Serghei Ciapnin e în Statele Unite, a scăpat, că altfel… Ortodoxia din afară este conștientă de această răsturnare la 180 de grade. Sigur că rămîne întrebarea: ce impact va avea acest fenomen asupra conștiinței ortodoxe în ansamblu? Și aici sigur că se deschide o întreagă discuție foarte importantă: e posibilă o a patra Romă?

Petre Guran *este cercetător la Institutul de Studii Sud-Est Europene al Academiei Române.*

■ ■ ■

Adriana BABEȚI

Kundera după Kundera. Tragedia Europei Centrale?

La sfîrșitul anului trecut am primit cadou un mic volum apărut la Gallimard, care cuprindea două texte ale lui Milan Kundera. Unul mai puțin cunoscut, „Literatura și națiunile mici“, și celălalt, de mare notorietate și impact, „Un Occident răpit sau tragedia Europei Centrale“, citat cel mai adesea cu titlul comprimat („Tragedia Europei Centrale“). Primul era un discurs ținut în 1967 la Congresul scriitorilor din Cehoslovacia, al doilea – un articol-manifest publicat în 1983 de revista *Le Débat*. Și m-am gîndit – atunci cînd *Dilema veche* mi-a făcut onoarea de a mă invita la conferința ei, „Europa *versus*...“ – că ar fi potrivit să revedem măcar cîteva din frazele lui Kundera, deoarece în imediata noastră apropiere are loc o tragedie. Și pentru că textele scriitorului ceh au avut în momentele apariției lor nu doar o mare putere de pătrundere și analiză a unei realități, ci și o incredibilă forță profetică, avertizatoare.

RILIE 2022
DINAND, PRIMĂRIE
© C. Hord

Să refacem pe scurt contextul în care Kundera și-a ținut discursul în 1967. A fost un discurs fulminant, rostit în deschiderea Congresului scriitorilor, urmat de luările de cuvînt ale altor doi autori importanți, Pavel Kohout și Ludvík Vaculík. Cuvintele lor au fost extrem de critice la adresa regimului, anunțînd parcă spiritul întregii Primăveri de la Praga, din 1968. Sigur că atitudinile acestea nu apăruseră din senin. Să nu uităm că doar cu patru ani înainte, în 1963, la o întîlnire de la Liblice dedicată lui Franz Kafka, scriitorii cehi își luau un rămas-bun simbolic de la realismul socialist. Omagiindu-l pe marele prozator praghez, pe evreul de limbă germană Kafka, creatorii din Cehoslovacia își aduceau aminte că tot lui i se datorează și acele gînduri memorabile despre țările mici și literaturile mici (în *Jurnal*, în decembrie 1911). Sînt cîteva fragmente pe care le dezvoltă ca temă centrală discursul lui Kundera de la Congresul scriitoricesc din ’67, dar și mai tîrziu, în „Tragedia...“ sau în *Arta romanului*.

Dar cine era Kundera în 1967, ca să înțelegem de ce el a fost cel care a deschis seria acelor discursuri de neuitat? Era un scriitor de 38 de ani, în plină glorie, reputat pentru volumele sale, între care cel mai cunoscut, romanul *Gluma*, apăruse chiar în acel an. Un excelent roman anticomunist care, putem spune acum, anticipa invazia sovietică din 1968 și, mai ales, anticipa trecerea lui Kundera pe lista neagră a regimului ce se va instaura ca urmare a acelei invazii. De notat, de asemenea, că acest discurs apărea într-un context cultural mai larg, în care toată cultura cehoslovacă trăia un reviriment – anii „Primăverii de la Praga“ sînt plini de scriitori, de cineaști, de oameni de teatru, de muzicieni importanți, mulți dintre ei foarte apreciați și foarte cunoscuți în întreaga lume. Și totuși, spune Kundera, e ceva care ne poate pune pe gînduri: sîntem mici, avem o limbă imposibilă pentru alții, sîntem greu de tradus. Care e soarta noastră în lume, cîtă vreme am fost supuși mereu, de-a lungul istoriei, unor procese integraționiste, însoțite sau nu de o invazie propriu-zisă? Mai întîi, germanii, apoi – se înțelege limpede din text – rușii/sovieticii. Iar în prezent, spune el, deci în 1967, cînd se înregistrează o resurecție a întregii culturi cehe, ar trebui conștientizat faptul că pericolele nu au dispărut și că doar specificul unei culturi, al purtătoarei sale de cuvînt, care e literatura, lăsată să se dezvolte în libertate, garantează supraviețuirea înseși națiunii cehe. Cu tot literaturocentrismul ei, perspectiva de atunci a lui Kundera anticipează, prin cîteva aspecte, dilemele micilor țări din mijlocul Europei din secolul XXI, pe fondul mondializării, notează Jacques Rupnik în încheierea prefeței sale la discursul lui Kundera.

Al doilea text din volumul la care mă refer a apărut în 1983 și este scris, deja, de un „alt“ Kundera. După 1968, el a părăsit Cehoslovacia și s-a stabilit în Franța (în 1975). A fost un exil care a dus la ridicarea cetățeniei (redată abia cînd va împlini 90 de ani). Dar relația lui cu Cehia e mai complicată și nu o să insist asupra acestui aspect. Kundera este de multă vreme cetățean francez, cunoaște bine limba țării de adopție, își controlează traducerile, iar ultimele volume sînt scrise direct în franceză. Chiar dacă unii critici susțin că în „etapa franceză“ proza lui și-a pierdut din vitalitate și din autenticitate, fiind cumva exsangua, vocea sa contează și azi. Dar să ne întoarcem la articolul din 1983 și să vorbim despre magnitudinea efectului său. S-a spus că „Tragedia Europei Centrale“ a schimbat pur și simplu harta mentală a Europei, influențînd chiar cabinetele decidenților politici occidentali ai timpului. Reputatul istoric Pierre Nora, prefațatorul acestui al doilea text de Kundera, avansează chiar ideea că extinderea Uniunii Europene spre Est s-ar datora și atitudinii scriitorului ceh.

Articolul-manifest „Un Occident răpit sau tragedia Europei Centrale“ începe așa: „În septembrie 1956, cu cîteva minute înainte ca biroul să îi fie spulberat de un obuz, directorul Agenției maghiare de știri a trimis lumii întregi prin telex un mesaj disperat despre ofensiva rusească declanșată în acea dimineață asupra Budapestei: *Vom muri pentru Ungaria și pentru Europa!*“.

Cum ar suna azi, în Ungaria, acel strigăt din 1956? Vă puteți închipui? Dar atunci, în ’56, ce însemna oare propoziția respectivă? Se putea înțelege clar de ce acel director și colegii săi erau gata să moară pentru Ungaria. Țara era ocupată, iar revoluția anticomunistă maghiară va fi reprimată crîncen, sîngeros, de armata sovietică. Dar de ce „murim pentru Europa“? Nici un occidental nu ar fi putut înțelege corect acel mesaj. Ar fi descifrat în el doar protestul politic, anticomunist. După cum propoziția i-ar fi fost străină și unui rus. A muri pentru patria ta și pentru Europa era așadar o propoziție care nu putea fi înțeleasă nici la Washington sau la Paris, nici la Moscova sau Leningrad. Doar la Varșovia sau Budapesta, spune Kundera. Așadar, în Europa Centrală.

Chiar dacă în acel articol Milan Kundera limitează conturul Europei Centrale la vișegradienele de mai tîrziu (Cehia, Polonia, Ungaria și Slovacia), pomenindu-i în treacăt printre central-europeni doar pe Cioran și pe Danilo Kiš, problema de fond semnalată de el rămîne. Pentru că, de fapt, ce este Europa Centrală? Un concept, o idee cu geometrie variabilă, dar și un spațiu reperabil pe hartă (și el, fluctuant, cu frontierele statale mereu mișcate și chiar anulate), dar și un spațiu densificat de timp, straturi-straturi, ca un palimpsest, deci o istorie, dar și o matrice, un *soft* mental-afectiv, dar și un *pattern* cultural.

Să spunem despre fiecare cîteva cuvinte. Întîi, despre concept. El are o geometrie variabilă, după cum a fost numită de-a lungul timpului zona aceasta intermediară, din centrul Europei (Mitteleuropa, Zentraleuropa, Noua Europă, Europa de Est, Europa de Mijloc, Europa Mediană, Europa Est-Centrală sau Europa Centrală și de Est). Cît despre spațiul concret al Europei Centrale, și el are o geometrie variabilă în funcție de cum e numită această Europă și mai ales în funcție de felul în care îi sînt trasate, retrasate sau de-a dreptul spulberate frontierele. Țări mici, prinse la mijloc între marile puteri, ca într-o menghină, fără putință de scăpare. Să mai spunem că istoria acestei „alte“ Europe a fost o istorie „rea“, spasmodică, impredictibilă, care parcă i-a așezat pe oamenii ei în gîtul clepsidrei. Cu un trecut care nu vrea să treacă, lăsînd rănile memoriei deschise sau slab cicatrizate. Atunci, ce *soft* mental central-european să apară decît cel descris de psiho-sociologul olandez Geert Hofstede? Iată cum arată *pattern*-ul nostru „valoric și atitudinal“: ponderea anxietății în fața schimbării, apoi (auto)reprimarea speranțelor și incapacitatea de a construi perspective pe termen lung.

Dar i se adaugă acestui set și alte numeroase elemente specifice, derivate – în mare – din acel sentiment de insecuritate generat de convulsiile istoriei: scepticism, teama de viitor, dar și de trecut, ambivalența de fond a atitudinilor, mentalităților și stilurilor (coexistența tradiției cu modernitatea, a ruralului cu urbanul, a naționalismelor și cosmopolitismului, complexele de inferioritate față de marile puteri, basculate periodic în complexe de superioritate). Toate, mărci ale unor societăți neașezate, rămase într-o adolescență continuă, care nu au fost lăsate să crească, să se dezvolte liber, firesc.

Pentru Milan Kundera, Europa Centrală este atunci, în 1983, „acea parte a Europei situată din punct de vedere geografic în centru, din punct de vedere cultural în Vest și din punct de vedere politic în Est“. Să reținem: după Kundera, cultural vorbind, Europa Centrală, cu națiunile ei mici, aparține Occidentului. Iar această apartenență poate fi probată prin argumente de istorie religioasă, politică și mai ales culturală. Europa Centrală este chiar o Europă în miniatură, o arhi-Europă, în care se desfășoară cea mai mare diversitate într-un spațiu restrîns. Dar politic, această parte a Europei se află sub ocupație sovietică și o întreagă ideologie îi minează spiritul. Dacă Europa Centrală are pasiunea diversității, această trăsătură este la antipodul Rusiei, care desfășoară într-un spațiu imens o diversitate minimă. Așadar, uniformitate și hipercentralizare pe teritorii vaste *versus* diversitate pe suprafețe mici. Kundera se și întreabă, de altfel, dacă nu cumva comunismul este mai degrabă împlinirea istoriei Rusiei decît, așa cum se spunea, negarea ei. El susține că e și una, și alta, căci pe de o parte comunismul împlinește tendința istorică a Rusiei de a uniformiza și centraliza teritorii mari, dar o și neagă, pentru că îi reprimă religiozitatea.

În orice caz, ceea ce le spune Kundera rușilor sună cam așa: deși Europa răsăriteană și cea apuseană au unele rădăcini comune, deși putem vorbi despre complementarități și fascinații reciproce, totuși Estul rusesc dezvoltă o altă civilizație și cultură decît cele ale Occidentului și, implicit ale noastre, ale central-europenilor. Destinul acestui Est de care nu sîntem responsabili ne e cu totul străin. Există acolo o altă dimensiune (mai mare) a nefericirii, o altă imagine a spațiului (imens), un alt ritm al timpului (lent și răbdător), un alt mod de a rîde, de a trăi și de a muri. Noi simțim că nu aparținem acelei lumi, ci Occidentului. Asta spune Kundera.

Numai că tocmai acestui Occident Kundera îi reproșează un anume tip de inconștiență, de indiferență, de absență a empatiei. Vestul a asistat pur și simplu la felul în care Estul sovietic a reîmpărțit Europa, fără să realizeze că astfel i-a fost răpită chiar o parte din sine. Aceasta a fost tragedia Europei Centrale, mutilate, scoase de pe făgașul ei firesc, sub ochii impasibili ai occidentalilor, care s-au împăcat destul de repede cu situația, iar la data scrierii textului – în 1983 – au ajuns să o considere chiar normală. Occidentul nu a înțeles că, odată cu dispariția Europei Centrale, o parte din el însuși a dispărut. A fost răpită.

Pînă în 1989, articolul lui Kundera era privit și comentat ca un text disident, antisovietic, chiar antirusesc, expresie a exasperării țărilor din Europa Centrală închise în „lagărul“ comunist, dar deopotrivă și expresie a orgoliului acestora de a-și afirma propria identitate. O identitate aparte, a unei Europe traumatizate, cu un destin tragic. Dar după 1989? Cît de actual a mai fost textul lui Kundera după ce comunismul a căzut și după ce, treptat, aproape toate aceste țări au intrat în Uniunea Europeană și NATO? Dar acum, în 2022? Cît de actual mai e azi manifestul lui Kundera? Se mai poate vorbi despre o tragedie a Europei Centrale? Nu. Poate cel mult despre o dramă. Aici și acum nu trăim o tragedie. Încă nu. Dar mîine? Cine să știe?

Adriana Babeți *este critic literar, romancier și eseist, profesor de literatură la Universitatea de Vest din Timișoara și la Universitatea București.*

Oana POPESCU-ZAMFIR

Europa politică vs Europa geopolitică

Istoric vorbind, identitatea central-europeană a fost într-adevăr marcată de polii de putere din regiune, Germania la vest și Rusia la est. Aceste state, văzute mereu ca formînd o zonă-tampon între Germania și Rusia, s-au văzut contrînse la unica opțiune strategică de a face un front comun, astfel încît să se poată opune colectiv influenței acestor două mari puteri. În momentul de față, e clar de ce continuarea acestui gen de gîndire strategică, ce presupune constituirea Europei Centrale ca un fel de echilibru între Germania și Rusia, e o idee proastă. Mai întîi pentru că Germania însăși este într-o subită căutare de identitate nouă la nivel european. Germania era deja de ani de zile sub presiunea insistențelor statelor din Europa Centrală și de Est, cît și a Statelor Unite, de a se decupla măcar în parte de influența rusească venită ca urmare a comerțului energetic, era sub presiunea Washington-ului de a-și crește cheltuielile de apărare, deci de a-și asuma un rol de *leadership* militar la nivel european, rol de care Berlinului îi este teamă din considerente istorice. Germaniei îi e teamă să redevină o putere militară majoră pentru că s-ar putea ca restului Europei să-i fie teamă. O Germanie din nou înarmată îi sperie pînă și pe nemți tocmai pentru că poate speria și restul Europei, iar experiența istorică traumatică a celui de al Doilea Război Mondial îi poate face pe ceilalți europeni să se coalizeze împotriva ei, resimțind-o ca pe un potențial adversar.

© C. Hord

În context, aș vrea să corectez un pic discursul *mainstream* din media din aceste zile, care continuă să ne prezinte o Germanie nehotărîtă, care nu vrea să se desprindă de relațiile cu Rusia, care ezită să trimită armament Ucrainei, care ezită să susțină sancțiuni mai puternice împotriva Rusiei. Acest discurs dovedește insuficienta cunoaștere a politicii germane. Politica germană are ca pilon fundamental stabilitatea și predictibilitatea, tocmai pentru că Germania, la un moment dat în istorie, a fost în mod fundamental și traumatic imprevizibilă. Pentru ei, renunțarea la o politică pe care au avut-o constant timp de decenii și a cărei importanță nu poate fi supraestimată la nivel european și chiar global este în sine un act extrem de dificil. Germania nu ia decizii sub imperiul unei crize de moment, sub imperiul reacției la un eveniment curent, lucru care poate să fie, desigur, problematic într-o lume în care vedem că se succed crizele mult mai repede decît pare să avem capacitatea de a le răspunde. Dar, dacă Germania nu ar avea acest tip de abordare și nu ar ține la predictibilitatea ei mai mult decît la orice altceva, s-ar putea ca nici nouă să nu ne convină, dacă gîndim pe termen mediu și lung. Pentru că Germania, care astăzi ar putea renunța la toate principiile ei dintr-o dată și să trimită armament în Ucraina, să susțină sancțiuni lărgite împotriva Rusiei, ar putea mîine să ia la fel de rapid alte decizii care să nu fie neapărat în beneficiul securității europene. Deci, indiferent cum ne raportăm la subiectul „politica Berlinului“, să nu pierdem din vedere că este încă o politică în formare. Și nu este neapărat în poziția de *leadership* pe care am vrea, poate, s-o vedem de la unul dintre cele două motoare europene.

De partea cealaltă a Europei Centrale este Rusia și nu mai e nevoie să explic de ce o Europă Centrală care-și caută identitatea politică singură, încercînd printr-un front comun să-i țină piept, este o cauză pierdută. Dimensiunea economică a acestei căutări de identitate în Europa Centrală s-a legat și ea de încercarea de a rezista dominației și exploatării economice din partea Germaniei. Europa Centrală a fost mult timp un fel de extensie a Germaniei, anume acea extensie pe care se baza în mare măsură creșterea economiei germane, pentru că furniza forță de muncă mai ieftină, era o bună piață de desfacere și furniza materie primă. În cazul în care vă sună familiar și în ziua de astăzi, tocmai din această situație economică se hrănesc resentimentele în creștere din interiorul V4 față de Germania și față de Uniunea Europeană. Europa Centrală resimte foarte acut faptul că, din cauza migrației forței de muncă spre Europa de Vest, prin care s-au asigurat acele servicii pe care vesticii nu mai voiau să le facă și s-a asigurat astfel continuarea creșterii economice, nu reușește să producă mărfuri cu valoare adăugată înaltă. Și ca într-un cerc vicios, nefiind în stare să producă, nici transferul de tehnologie nu se realizează, ceea ce înseamnă că nu vor putea să țină creierele cele mai strălucitoare acasă, astfel încît să-și asigure o dezvoltare sustenabilă, pe termen lung. Grupul de la Vișegrad face din acest resentiment aproape o ideologie, reiterîndu-se acea încercare a Europei Centrale de a se extrage de sub dominația germană, respectiv vest-europeană, inclusiv în materie economică.

Încercarea Europei Centrale de a-și găsi o identitate politică undeva între Germania și Rusia a fost și continuă să fie sortită eșecului. Primul motiv este că această regiune geografică nu e o regiune geopolitică. Foarte des facem această greșeală, inclusiv România o face atunci cînd vorbește despre Marea Neagră, să confundăm regiunile geografice cu regiunile geopolitice. O regiune geografică unde nu există coeziune între țări, unde nu există o legătură istorică, o relație veche, de influență reciprocă, nu este o regiune în sens geopolitic. Polonia și statele baltice au foarte multe în comun, au foarte multe forme de cooperare, au o istorie, o bogată convergență socio-culturală, da, formează o regiune geopolitică. Statele scandinave formează și ele o regiune. Nordul Africii și Orientul Mijlociu sînt și ele regiuni, pentru că împart inclusiv conflicte de decenii. Regiunea Mării Negre, însă, nu este o regiune geopolitic vorbind, așa cum nici Europa Centrală nu este. Adesea există dificultăți enorme de colaborare între statele din V4. Și dacă pînă acum au reușit, totuși, să se întîlnească pe chestiuni securitare și au reușit să se întîlnească acolo unde Polonia și Ungaria făceau front comun în momentul în care Bruxelles-ul le reproșa regrese în materie de stat de drept, odată cu alegerile din Ungaria de acum și cu victoria lui Orbán, cu criza din Ucraina, aceste două țări care, reamintesc, la un moment dat au agreat că o țară mai mare, Polonia, acceptă să fie condusă de regele unei țări mai mici tocmai pentru că relațiile erau atît de apropiate, în momentul de față Polonia și Ungaria se situează la extremele spectrului de raportare la Rusia în UE. Polonia, care este țara ce conduce frontul central-est-european și pledează pentru ca partenerii occidentali să acorde mai mult sprijin Ucrainei, să trimită armament Ucrainei, să facă absolut orice pentru a putea să împingă Rusia înapoi în granițele sale, este – și tradițional așa a fost – statul central-est-european cel mai antirus ca politică externă și de securitate și cel care a tras constant de partenerii euroatlantici să ia foarte în serios agresivitatea rusească.

Ungaria se află exact pe partea cealaltă a spectrului de poziționări. Puțin lipsește ca Viktor Orbán să se declare în mod deschis în favoarea acțiunii Rusiei în Ucraina, căci în rest s-a opus sancțiunilor, continuă să ia gaz rusesc la prețul foarte avantajos pe care i-l oferă Putin, media din Ungaria reproduce aproape integral narativele celei din Rusia. Ungaria este, din păcate, „calul troian“ al Rusiei în UE. Și atunci e greu să mai poată exista o relație între cele două state în momentul de față, fie în interiorul V4, fie al oricăror formule de cooperare în Europa Centrală. Iar dacă axa Budapesta-Varșovia se rupe, e foarte puțin probabil ca cehii și slovacii – cehii mult mai dezinteresați, slovacii mult mai mici – să ducă în continuare un format care să aibă pretenția să fie un format central-european.

Iar aici se deschide oportunitatea pe care o văd eu pentru România, dar și pentru Europa Centrală. Acea identitate central-europeană, ca să fie diferită de cea occidentală, adesea ținea morțiș să aibă niște elemente acut naționaliste, în opoziție cu Bruxelles-ul, și atunci cînd avea sens, dar și atunci cînd nu avea. România ar avea mult de învățat din poziționarea mult mai puternică în negocieri a statelor din Europa Centrală în raport cu Bruxelles-ul și cu Washington-ul. De pildă, înainte de aderarea la Uniunea Europeană, statele acestea au văzut acest proces nu ca pe o absorbție în interiorul UE, ci ca pe un *joint-venture*, ca pe un contract în care ei intră și subscriu regulilor clubului, dar, din momentul în care devin membri cu drept egal, negociază la fel ca toți ceilalți membri ai clubului condițiile de funcționare în viitor. Le acceptă pe cele de pînă la aderare, dar vor să le infleunțeze pe cele care definesc acest club după aderare. România n-a avut niciodată acest tip de ambiție. Însă, foarte des, statele din Europa Centrală, poate și din diverse tradiții ideologice, s-au opus și au refuzat să adere inclusiv la valorile fondatoare ale UE, iar această opoziție, așa cum spuneam, a luat adesea și forme extreme. Diferența dintre România și membrii V4 a fost, dacă vreți, următoarea: România a spus „Hai să fim niște parteneri cît mai de încredere, ca să aibă nevoie de noi și să putem avea o relație cît mai bună în continuare“, țările V4 au spus „Hai să fim o problemă pentru partenerii occidentali, astfel încît să știe că întotdeauna trebuie să negocieze cu noi, că nimic nu va fi ușor și să nu ne ia cumva de-a gata, că nu acceptăm orice condiții, oricînd, oricum“. Numai că, mai ales în contextul unor guverne care au virat-o către dreapta extremă sau către oportunisn, cleptocrație și corupție, această abordare a ajuns să servească interesele proprii, personale, ale liderilor politici și nu neapărat interesele naționale. Și tocmai de aceea cred că România nu a greșit în momentul în care nu s-a alăturat acestui format.

Și am să închei prin a spune că „moartea cerebrală“, cel puțin aceea în care se află acum axa Varșovia-Budapesta și deci formatul V4, deschide Poloniei, de pildă, pentru că este principalul stat cu inițiativă în regiune, oportunitatea de a lărgi acest format, de a se uita dincolo de cele patru state, de a se uita dincolo de o Europă Centrală îngust definită. Dacă Polonia se uită în jur, se uită dincolo de V4 și se întreabă ce aliat poate avea în regiune care să fie suficient de mare și economic, și politic, pe care să se poată bizui și care, pe cît posibil, să fie plasat mai în sud-est (Polonia fiind plasată în nord-est), răspunsul natural este România.

Sigur că această oportunitate are un asterisc: România este în criză cronică de inițiativă de politică externă, de imaginație, de ambiție, de îndrăzneală, deci aici realmente depinde foarte mult de noi dacă vom înțelege că acesta este un context care ne avantajează și ne dă un nou culoar ca să contăm mult mai mult decît pînă acum.

***Oana Popescu-Zamfir** este director al Centrului Global Focus și Fellow al Programului Europe's Future al Institutului pentru Științe Umaniste din Viena.*

Propuneri de *Dileme vechi* pentru viitor:

● **Un veac de URSS**

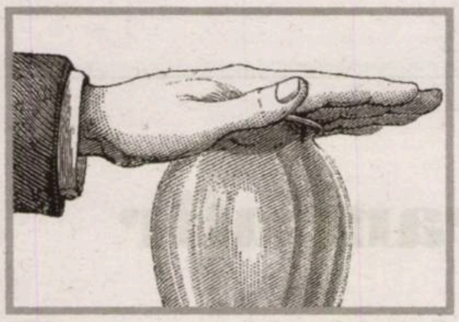

REGIMUL ARTELOR ȘI MUNIȚIILOR

George BANU

scena lumii

Rîs și surîs

„Un om care rîde se aude mai tare
decît un om care plînge.“
(proverb semit)

Tinerii rîd, bătrînii surîd. Rîsul solidarizează, surîsul consolează. Rîsul generează o energie, surîsul o nostalgie. Rîsul e comunitar, surîsul solitar. Rîsul e generațional, surîsul personal… Nu putem rîde oricînd și oriunde, dar putem surîde. Rîsul și surîsul diferă, dar se înrudesc: e drept că, în mod diferit, ele eliberează. Și astfel servesc ca supapă ce produce o fractură pasageră a cotidianului, o ruptură a stereotipiei, o ameliorare fugitivă asemeni unei stele căzătoare.

Degradarea rîsului se produce atunci cînd spectacolele îl cultivă sistematic. Ca în teatrele de bulevard – și nu mi se șterge din minte amintirea emblematică din seara cînd vedeam textul dramatic al lui Edward Albee *Cui îi e frică de Virginia Woolf* și o doamnă din fața mea rîdea fără încetare. „De ce?“, am întrebat-o eu agasat. „Păi, n-am venit aici ca să ne distrăm?“ Teatrul, redus la un divertisment instituțional. Aceasta-i condiția detestabilă. Nu rîsul e vinovat, ci programarea lui. Condiție și imperativ!

În perioada pre-pandemiei s-au impus „colective“ tinere care, cu o predilecție afișată, cultivau deriziunea și vulgaritatea, creînd astfel un context de comunicare generațional. Publicul le era constituit din tinerii care mor de rîs pentru că totul e ridicol, pentru că nimic nu merită apărat, pentru că orice poate fi degradat. Asemenea seri reunite prin rîs, la fel de sistematic ca în teatrul de bulevard, dar de o natură diferită, răspundeau atunci unui vid existențial, unui neant interior. De ce atîta rîs? Pentru că nu dispunem de altceva, aceasta le era mărturia implicită. Azi, manifestările unui asemenea exces de rîs derizoriu s-au rarefiat sau au dispărut. COVID-ul le-a temperat.

Vechile „colective“ s-a dislocat, dar, fapt semnificativ, s-au multiplicat pînă la inflație prestațiile individuale, instaurînd ceea ce un umorist definea recent ca o „industrie a rîsului“. Evident că aceasta produce reușite și eșecuri, dar umoristul reunește spectatori de generații și condiții diferite. El e singur și se expune ca atare. Un rebel, un bufon, un melancolic, fără suportul securizant al grupului. El cultivă o relație personală cu sala. Și aceasta reacționează evaluînd atît umorul replicilor, cît și prezența celui care le lansează. De unde provine succesul lui Horațiu Mălăele? Din calitatea vorbelor, dar și din modul de a le spune lipsit de orice apel explicit la succes, dimpotrivă, ele par obosite, devaluate, contrare energiei de obicei afirmate. Iubim replicile, dar și pe purtătorul lor. Și în Franța, marii umoriști au fost niște sceptici revoltați. Niște decepționați neconsolați, ca Mălăele în România.

Horațiu Mălăiele

Rîsul și surîsul… ele intervin în funcție de ținta vizată și de condițiile în care spectacolul operează. Se rîde „politic“ în țările libere atunci cînd liderii atacați își afirmă o identitate puternic conturată. De Gaulle, pe fondul respectului, a servit ca motiv comic, dar nu Giscard d'Estaing, personaj rafinat, dar fără o aură egală. Uneori *Ubu rege* al lui Jarry a servit pentru a denunța ridicolul unor personaje politice binecunoscute de public. *Ubu* fără un adversar explicit e inoperant. Și de aceea reușite memorabile s-au produs în țările supuse unor dictaturi incontestabile, conduse de personaje echivalente celui imaginat de Jarry. În Est – de la Praga la Sofia, de la Budapesta la București – sau în Africa. Rîsul își are ca sursă acest conflict deschis cu protagoniștii puterii totalitare. Dar uneori tot rîsul poate conduce la catastrofe cînd el atacă „idoli“ mai cu seamă religioși. Atentatul asasin de la revista *Charlie Hebdo* a fost motivat de caricaturile comice înfățișîndu-l pe Mahomed. Teroriștii nu le-au suportat. Rîsul care ucide. Surîsul niciodată.

Surîsul și rîsul, *entre-deux*, au fost reacția produsă de ceea ce s-au numit odinioară „șopîrle“, o formă de disidență diseminată. „Șopîrla“ se strecoară printre replici, surprinde, dispare, revine, ea nu are nimic dintr-o opoziție frontală. De altfel, imposibilă în condițiile dictaturii. „Șopîrla“ își extrage pertinența din scurtcircuitul rapid între ficțiunea scenică și realitatea prezentului. Publicul îl identifică și își nuanțează reacțiile, cînd rîde, cînd surîde. Aceasta produce un sentiment reconfortant de complicitate. Acea complicitate proprie serilor cînd, în spații private, se spuneau bancuri „politice“ se manifestă într-o sală publică. Reuniți ne simțim, discret și vesel, solidari. Și aceasta capătă sensul unei guri de aer proaspăt în contextul unei societăți sufocante.

Umorul se naște deseori dintr-o dereglare a obișnuinței, a legii, a limbii. Din ceee ce Bergson numește *„le mécanique plaqué sur du vivant“* – repetiția este mecanică și ea perturbă viața care e dinamică, imprevizibilă, fluidă. Ceee ce se repetă poate fi filozofic neliniștitor cînd se manifestă ca simptom al „eternei reîntoarceri“, dar, cel mai adesea, e comic prin revenire, prin multiplicare și staționare. Îndeosebi filmul mut a cultivat aceste resurse inepuizabile. Dezorganizarea stereotipiei produce un comic ludic, uneori chiar sentimental. De la Charlot la frații Marx. Rîsul atenuează lacrimile.

Există însă un alt rîs, rîsul practicat violent de Dada, rîsul „negru“ ce conduce către prăpastiile melancoliei astfel exasperate și nicicum temperate. El e precursorul rîsului absurd a cărui intuiție au avut-o și au practicat-o Beckett, Ionesco sau mai puțin cunoscuții polonezi Witkiewicz, Gombrowicz, Mrozek. Rîs care dezorganizează dialogurile, care fracturează clișeele și denunță izolarea partenerilor, rîs care se manifestă pe fondul însingurării și al așteptării indefinite. Suferința condiției se convertește în derizoriul conversației și astfel *Godot* sau *Scaunele* ne confruntă cu dubla lor experiență. Nu disociate etanș ca în antichitate prin masca dublă, tragică și comică, sau ca în Japonia, între *nô* și *kyogen,* ci indisociabil imbricate. Condiție modernă a omului occidental.

Între rîs și surîs, la frontieră operează cuvintele lăsate în libertate, imprevizibile și neașteptate. Jocuri de cuvinte, surprize neașteptate și perturbări necenzurate. Manifestări ale unei libertăți de spirit ce suscită eliberarea prin umor. Automatismul dispare și spiritul se oxigenează.

Surîdem la piesele lui Marivaux sau la *Leonce și Lena* a lui Büchner, pentru că sînt piese despre confuzii și rătăciri, despre incertitudini și tristeți ale tinereții… ele se colorează subtil cu o tonalitate muzicală, mozartiană. Ele nu implică nici acuzări, nu produc nici victime grave – ele produc surîsul ca o manifestare de comuniune cu destinele pe care le urmărim. Și aceasta e contrariul comediilor lui Labiche sau Feydeau care acordă spectatorului privilegiul de a asista, ca un *voyeur* disimulat, la mediocritatea cuplului burgez. Baudelaire detesta această postură impudică pe fond de superioritate a sălii față de scena care se recunoaște „oblic“.

Rîsul antic al lui Aristofan a dispărut și doar Matei Vișniec îl revizitează propunînd o adaptare a *Lysistratei*. În schimb, Molière persistă, nu atît cel prim, al farselor, cît acela al capodoperelor tîrzii. Și azi, *Avarul* la Comedia Franceză seduce nu atît prin dimensiunea dramatică dezvăluită de mult de Andrei Șerban, cît prin dezinvoltura comică, prin privirea amuzată suscitată de dereglarea lui Harpagon, tratat ca om al finanței în paradisul fiscal al Elveției. La final, caseta pînă la urmă regăsită cade accidental într-un rîu și sala izbucnește în hohote de rîs. Un rîs energic, eliberator, rîs optimist în aceste vremuri „ieșite din țîțîni“. Rîsul e o terapie colectivă, în timp ce surîsul servește ca vitamină personală. Rîsul e dionisiac, surîsul apolinic.

O ultimă remarcă: în spitale cu copii bolnavi sînt invitați clovni pentru a-i face să rîdă, să surîdă. Și succesul lor e indiscutabil.

***George Banu** este critic de teatru. Ultima carte publicată:* Les récits d'Horatio *(Actes Sud), apărută în versiune românească la Editura Tracus Arte.*

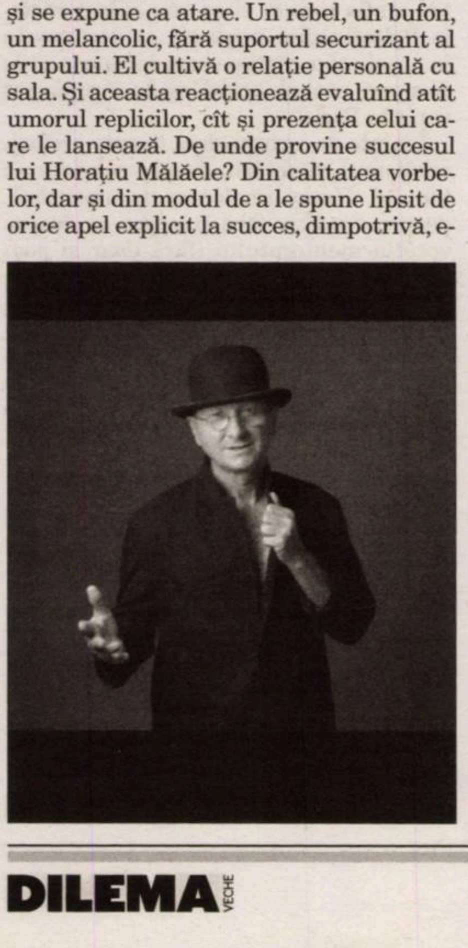

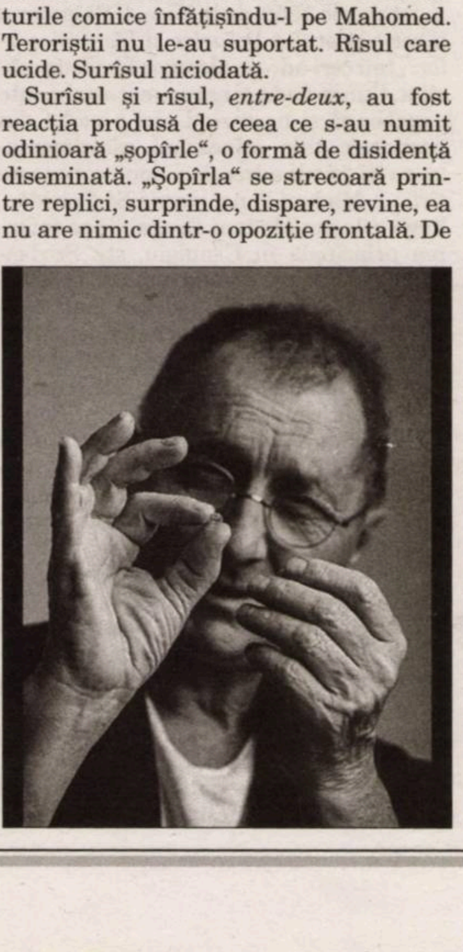

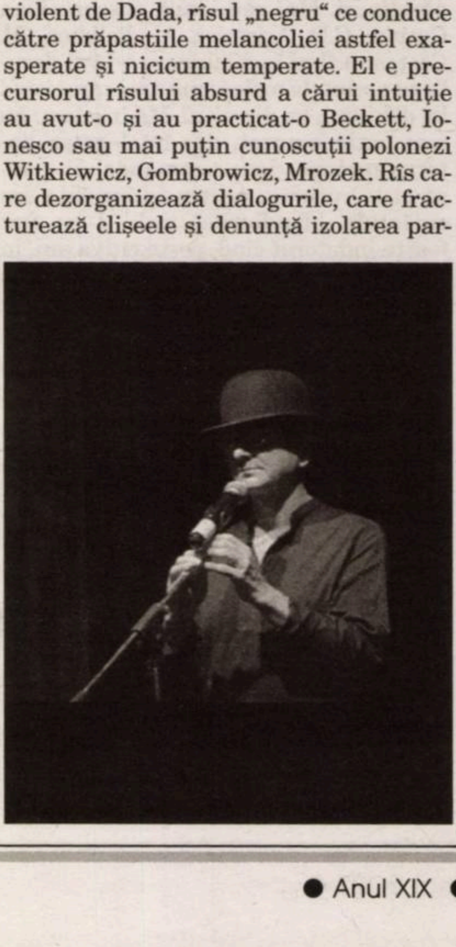

Cosmin CIOTLOȘ

Oh salvie levănțică iasomie trandafir

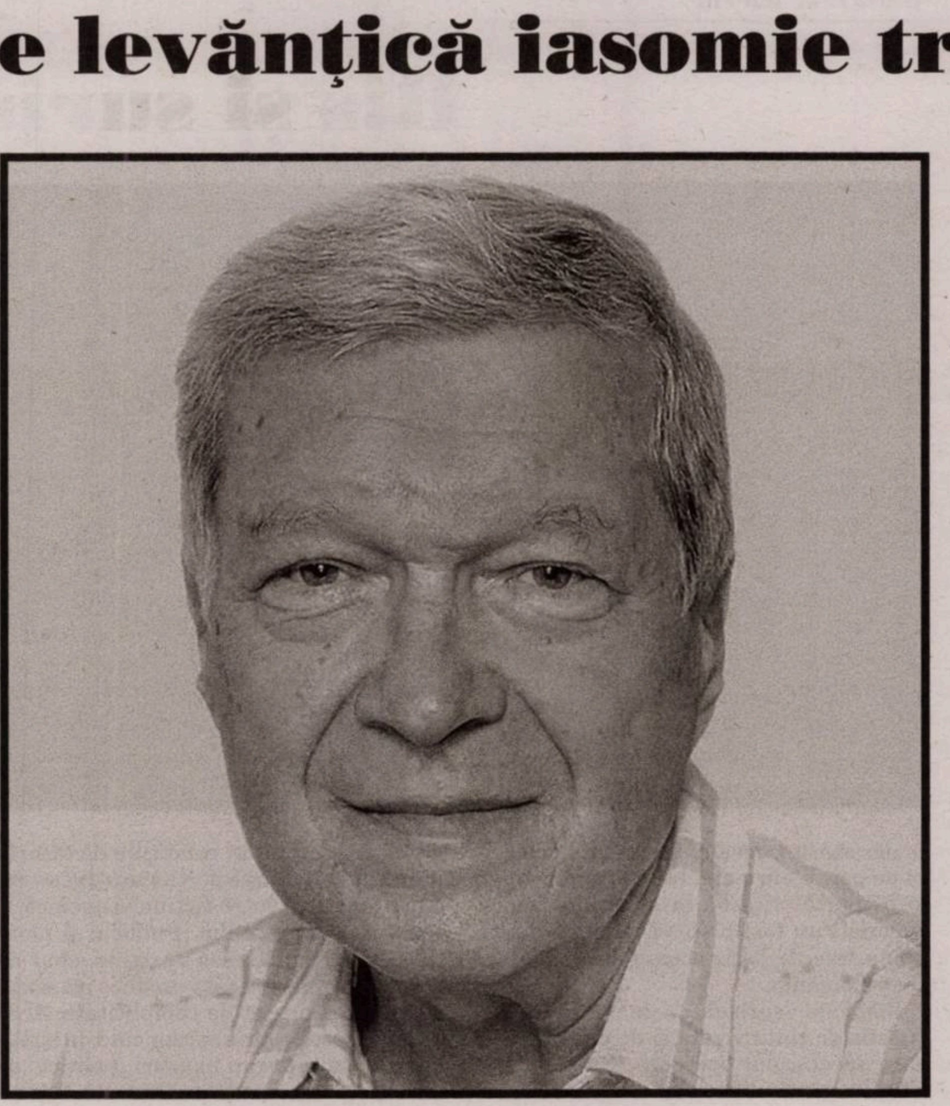

Gîndul prim fusese acela de a schița, la dispariția lui Mircea Anghelescu (12 martie 1941– 22 aprilie 2022), ceea ce se cheamă un profil intelectual. Nu întru totul inutil, căci studiile lui sînt, multe dintre ele, inevitabile și prin urmare merită cunoscute. Dar scontata neutralitate a tonului venea de altundeva: dintr-o anume nevoie personală de anesteziere. Am ținut mult la profesorul Anghelescu, prea mult cît să nu fi primit, pe 22 aprilie, vestea ca pe una pur și simplu cumplită și nedreaptă, despre care e impudic să vorbești. Mai bine despre cărți, așadar. N-ar fi trebuit decît să-mi revăd o parte din cronici (îmi dau seama, am scris despre toate volumele lui recente, fie în *România literară*, fie în *Timpul*, cîndva, fie aici, în *Dilema veche)* și, pentru conformitate, să fac efortul de a privi altfel, de astă dată bilanțier și concluziv, observațiile mai vechi. S-a întîmplat, însă, ca tocmai în dimineața în care scriu aceste rînduri, să primesc pe Facebook o înștiințare a cărei involuntară inadecvare, de ordin tehnic, desigur, m-a tulburat: mi se sugera să-i urez „la mulți ani“ Nadiei Anghelescu, soția profesorului, plecată și ea dintre noi în toamna trecută.

N-am să intru în vortexuri simbolice, dar episodul m-a trimis direct la un moment povestit de aceasta în memoriile ei publicate la Editura Polirom, *Mic jurnal cu amintiri:* „În anul al doilea, relația s-a mai consolidat, dar tot avea suișuri și coborîșuri. Eu îmi notam pe scurt într-un carnețel ce făceam în fiecare zi, și aveam pentru relațiile cu Mircea un limbaj secret: *azi m-am simțit bine* sau *azi am fost supărată.* Destul de des eram supărată, pentru că el nu-mi dădea mie toată atenția. Cu toate acestea, în scrisoarea adresată părinților în 26 mai 1960, dădeam socoteală astfel de ce făceam eu în București: *în București e primăvară frumoasă, și am simțit primăvara asta poate mai mult ca niciodată. Am fost de cîteva ori în Parcul Stalin, care e locul ce-mi place cel mai mult din București. M-am împăcat definitiv cu Mircea și nu cred că o să ne mai certăm vreodată. Scepticii pot să rîdă, am să dovedesc însă că nu vorbesc prostii*“.

Repet, n-am de gînd să cad în lecturi fantezist-simbolice și să invoc cine știe ce „sincronicități“. Dacă spontana convingere a unei studente de nici douăzeci de ani e fără-ndoială emoționantă pînă azi (cu atît mai mult cu cît, s-o spunem: a avut dreptate...), uluitor mi se pare că acest pasaj epistolar consună cu versurile, mult ulterioare, din probabil cel mai frumos poem al lui Virgil Mazilescu: „viață moarte viață moarte / pentru că ne-am despărțit de o mie de ori / pentru că ne-am despărțit de o mie două sute patruzeci / și patru de ori / noi nu ne mai putem despărți niciodată niciodată // oh salvie levănțică iasomie trandafir“. Abia *asta* e amețitor: felul cum adevărurile simple ale inimii se înalță pînă în pragul marii poezii. Fără s-o știe, fără s-o intenționeze și, mai ales, fără să facă, numaidecît, caz de asta. Cum s-a întîmplat cu Neli și Dinu Pillat, cum s-a întîmplat cu Lyggia și Gellu Naum, cum se întîmplă... Au, aceste întîlniri miraculoase, ceva discret și delicat, o căldură aparte, așezată în pliuri, în anse, în paliere. Nu neapărat inaccesibilă, dar inaparentă la suprafață.

Nici pentru mine n-a fost evidentă decît cu timpul. La început, l-am întîlnit pe Mircea Anghelescu ca profesor, în Amfiteatrul „Bălcescu“. Nu-i eram, oficial, student, dar, în anii facultății, obișnuiam să-mi „dublez“ cursurile de literatură, mergînd și colo, și colo, adică și la seria mea, și la seria paralelă. Îi citisem deja cîteva cărți, așa că prezența lui mi s-a impus, ca să zic așa, din avanposturi: în termeni colocviali, *știa carte*. Emana siguranță, ferindu-se să facă, totuși, din asta un instrument al vanității. Dimpotrivă: nu doar postura, dar și timbrul lui inspirau o franchețe sportivă. Mai tîrziu abia aveam să aflu că fusese scrimer de performanță. Îi plăceau, așa mi se părea cel puțin, dintre pașoptiști, majorii: lui Heliade Rădulescu i-a consacrat o excelentă biografie și o ediție științifică absolut remarcabilă, chiar dacă selectivă; pe Filimon l-a editat, de asemenea, exemplar, la F.N.S.A. Extravaganță a vîrstei, probabil, eu mă dădeam în vînt după minori. Mai rău, după obscuri: Ioan Catina, C.D. Aricescu, Al. Pelimon, N. Crețeanu. Îmi închipuiam că-l voi deruta cu opțiunile mele și mă amuzam citind ba din unul, ba din altul. Mă înșelam: nu mai puțin amuzat, dar înțelegător, patern aproape, îmi recomanda în pauze piste curioase pentru (chiar ăsta era cuvîntul) „bigudiurile“ mele. I-am fost foarte îndatorat cînd, peste cîțiva ani, în lucrarea de absolvire, aveam să mă mișc dezinvolt printre sutele de referințe freatice ale *Levantului* lui Mircea Cărtărescu.

Particule fine

Adevărul adevărat e că de asemenea răscoliri chirurgicale, pe spații mici, nici profesorul Anghelescu nu era străin. Cu toată vocația lui sintetică, cu toată sobrietatea panoramărilor lui (vezi *Preromantismul românesc*, din 1971, vezi *Literatura română și Orientul*, din 1975, vezi *Poarta neagră* din 2013 sau *Lîna de aur* din 2015), Mircea Anghelescu n-a ratat niciodată ocazia de a descompune în particule fine amănuntul istorico-literar. Mi-amintesc, de exemplu, cum, într-o altminteri neutră *Introducere în opera lui Gr. Alexandrescu* (1973), în jumătate de pagină el explică de ce versul eminescian din *Epigonii* („descifrînd eternitatea în ruina unui an“) nu se referă, cum în mod tradițional s-a crezut (și anume: a crezut-o Anghel Demetriescu și a perpetuat-o E. Lovinescu), la poemul *Anul 1840*, ci la o altă elegie a aceluiași, *Un ceas e de cînd anul trecu:* „Căci știu eu viitorul... El nu poate să fie / Decît ca anu acesta, ca anul cel trecut; / Bogat de chinuire, deșert de bucurie, / Pustiu, fără nădejde, sălbatec și tăcut“.

Mi-amintesc, iarăși, cît efort a investit pentru a o recupera, în peisajul istoric al epocii, pe adevărata Pena Corcodușa (o elegantă matroană, se pare, despre care corespondența lui Alecsandri dă seama într-un rînd) din țesătura *Crailor de Curtea-Veche.* Astfel, în februarie 1858, de la Nisa, I. Bălăceanu îi scria poetului *Doinelor și lăcrămioarelor:* „Îmi ceri adrese ale unor femei de măritat. Cunoscîndu-ți natura esențialmente vagabondă și necrezînd nici o vorbă din pretinsele tale mîncărimi matrimoniale, eu îți trimit adresele a două cunoscute tîrfe: 1. Madam Pena, strada Sf. Spiridon, lîngă colegiu; Madam Draga, lîngă intrarea principală în Cișmigiu, str. Știrbei-Vodă“. În aceeași carte din 1988, *Textul și realitatea*, Mircea Anghelescu mai repară nu una, ci două inadvertențe perpetuate zglobiu de exegeza noastră. Ambele, referitoare la minusculul (în toate sensurile) Daniil Scavinschi, și el citat în *Epigonii.* Legenda curentă, pusă în circulație de C. Negruzzi („Un poet necunoscut“), face din Scavinschi un ipohondru melancolic, care, tocmai de teama bolilor, se tratează după ureche cu mercur și care, firesc, își găsește în felul acesta sfîrșitul. Ce constată Anghelescu cercetînd Arhivele Naționale e, întîi, că omul nostru avea o solidă educație medicală și că, în al doilea rînd, el chiar era suferind de boli cît se poate de reale, nicidecum închipuite.

Același Negruzzi e la originea unei alte confuzii, de astă dată interpretative. E vorba despre poemul *Călătoria dumnealui Hatmanului Constantin Paladi la Feredeile Borsăcului*, pe care autorul *Păcatelor tinereților* îl reproduce fragmentar, fără măcar vreun *disclaimer* editorial, ceea ce face ca Aron Pumnul să-l preia ca atare în *Lepturariul* său, iar Eminescu (și, după el, toți istoricii literaturii, pînă la Călinescu, inclusiv) să-l comenteze trunchiat și anapoda. Căci, departe de a fi o meditație bucolică *sub tegmine fagi*, *Călătoria...* e un poem de-a dreptul goliardic: scăldat în vin și garnisit cu dezmierdări lubrice. Stimulat de observațiile esențiale ale lui Mircea Anghelescu, am documentat, nu demult, contextul într-un articol apărut în revista *Transilvania.* Dau, spre ilustrare, cîteva versuri din partea inițială, rămasă în manuscris vreme de două veacuri: „Iar mai vîrtos pătimașul de lumeasca neputință, / Ce face pre om în lume o netrebnică ființă, / Ce-i răpește bărbăția, tot ce-i mai plăcut sîmțirii / Pre care razimă toată harmoniia însoțirii, / Și mai mult acesta încă acolo să norocește / Căci vrednicia pierdută înzăcit o dobîndește“.

Aș mai adăuga, între numeroasele astfel de bijuterii revelate de Mircea Anghelescu (inclusiv în recenta și, din păcate, pentru totdeauna neterminata *O istorie descriptivă a literaturii române*, din care-a apărut un prim volum cît se poate de ofertant), un remarcabil studiu despre D. Bolintineanu, cel din *Conrad*, privit, în sfîrșit, și altfel decît ca o sursă incontinentă de viziuni exotic colorate: și anume, ținînd cont de adnotările pe care *poetul însuși* a simțit nevoia să le plaseze la finalul poemului său. E ceea ce face din romantismul altminteri flanant al imaginilor o a doua (măcar prin intuiție tehnică și printr-un parfum de bibliografie) *Țiganiadă:* „Ce este cu totul neașteptat pentru cel care are răbdare să intre puțin în laboratorul acestui poet agitat, nedrept cu propria sa poezie, este să descopere dedesubturile, urzeala acestei țesături care este poemul *Conrad*, în care «notele esplicative» trebuie să fie citite cu aceeași deschidere ca și versurile și a cărui viziune se sprijină pe o bibliografie impresionantă. Se știe că în ultimele sale luni de viață poetul își pusese la loterie biblioteca pentru a avea cu ce plăti spitalul, dar n-am văzut nici o referință la o listă a celor o sută și unu titluri care o compuneau și le putem regăsi pentru a afla cam ce citea sau măcar răsfoia Bolintineanu pentru a se documenta în acest scop, cărți pe care începuse să le cumpere probabil cînd era încă proaspăt venit la Paris“.

Înainte de a vorbi, deci, despre profesionalismul cercetării, despre sobrietatea tonului, despre amploarea documentării, despre erudiția fără parapon și despre vocația mentoratului (fără doar și poate reale, în ce-l privește) s-ar cuveni să trecem prin aceste observații stabile, sigure, inefasabile pe care profesorul Anghelescu ni le-a lăsat. Căci dacă primele pot fi invocate și demagogic, acum, la despărțire, celelalte rămîn și vorbesc de la sine.

Pe https: / / starcast.ro / podcasturi / all-you-can-read puteți asculta, în arhiva emisiunii All You Can Read, *un dialog între Mircea Anghelescu și Marius Chivu înregistrat în martie 2019.*

***Cosmin Ciotloș** este critic literar și lector la Facultatea de Litere din București. Cea mai recentă carte publicată:* Cenaclul de Luni. Viața și opera, *Pandora M, 2021.*

■ ■ ■

Victor MOROZOV

dilematograf

Viață de cuplu

● ***Les Intranquilles / Neliniștiți*** **(Belgia-Franța-Luxemburg, 2021), de Joachim Lafosse.**

Neliniștiții observă viața de cuplu a unor oameni de treizeci și ceva de ani, care amenință să se fărîmițeze pînă la rupere din cauza bolii psihice de care suferă bărbatul. „Episod“ pare să fie cuvîntul-cheie al realizării: episoade ale reactivării acestei tulburări chinuitoare sînt tratate, la nivel dramaturgic, prin episoadele unei acțiuni ce are inspirația să obțină mult (senzația unei fresce de amploare, care sapă în biografiile personajelor sale) din puținul avut la dispoziție (o scurtă perioadă cu noroc schimbător, în care familia se vede abandonată la cheremul bolii). Joachim Lafosse nu-i nici pe departe vreun debutant, iar asta se simte în mîna sigură cu care desfășoară actele narațiunii: fără stridențe, fără *forcing* auctorial și cu senzația că a beneficiat exact de mijloacele necesare pentru a-și duce aventura creatoare la bun sfîrșit. Se întrevede o concluzie plăcută aici, aceea a unui film care pică întocmai pe făgașul care-i era trasat și care izbutește cu toate acestea isprava de a nu arăta neapărat ca un produs făcut la comandă sau croit pe măsură. Dimpotrivă, această abilitate de a potența discret lucrurile din jur, de la actori la decor, poartă cu ea un parfum ușor desuet, frumos evidențiat printre măștile chirurgicale de la care filmul, fidel timpului său, nu se dezice.

Impresia de justețe nu e totală. Filmului îi reușesc mult mai bine scenele de criză, cele în care intensitatea e dată pe minus, iar cadrul se lasă măturat de un crivăț emoțional. În acele clipe găsim o forță a evenimentului, o imediatețe, o plăcere a scenei – cu gestul său în plină desfășurare, cu performanța actoricească de ordin fizic, ba chiar și cu durata generoasă la care face apel. Mă gîndesc mai cu seamă la acel episod care ocupă bună parte din corpul filmului, cînd Damien (Damien Bonnard) începe să-și piardă controlul încet-încet și construiește o frenezie a momentului care datorează la fel de mult lui Hamlet (pentru grandoarea sa aproape metafizică) și lui Chaplin (pentru cristalizarea unor intuiții care rup vraja societății). În ciuda implicațiilor sale grave, secvența se degustă cu entuziasm în fața interpretării pline de brio – Damien care descinde cu trei tăvițe de prăjituri în clasa fiului său, invitînd pe toată lumea să se bucure de ziua frumoasă de-afară, după ce în prealabil a strigat în brutărie: „Virusul nu e COVID-ul!“, iar soția sa (Leïla Bekhti) încercînd să creeze un scut viu între el și lume – și cu admirație pentru acest scenariu care se ține tare în fața gîndirii sociologizante, preferînd o luptă corp la corp cu materia sensibilă a bolii. Un tur de forță în jurul temelor dureroase care, deși deloc inocent, reușește să-și mascheze rezonabil urmele.

Păcat că, prin contrast, momentele de fericire sînt dintre cele mai impersonale. Cînd familia cîntă în mașină, imaginea pare ștampilată cu armonie. Cînd Leïla dansează în toiul nopții, ea nu face doar atît – ea „se descătușează“, „se lasă în voia muzicii“, în timp ce mizanscena se trezește dintr-odată vitregită de soluții, transformată în simplă ilustrație bazată pe recunoașterea instantanee a mesajului. De altfel, filmul nu-și transcende pînă la capăt limita autoimpusă prin opțiunea pentru o astfel de premisă a fluctuației: calmul nu poate decît să urmeze chinului și viceversa, într-un șablon ficțional cu-adevărat lipsit de fantezie, susținut de scene care inevitabil se lasă decriptate binar, în funcție de porțiunea de *montagne russe* psihotic pe care o străbate în acea clipă Damien. Acestă dinamică cu sens unic, de tip „O fi bine? O fi rău?“, sufocă respirația autonomă a scenelor și le reduce – e o tendință generală astăzi – la stadiul de simptome.

Dacă totuși un film nu se poate confunda cu un tratat medical, asta e pentru că vîlvătaia de resurse corporale pe care cel dintîi o pune în slujba individului aflat sub observație e menită, paradoxal, să-l facă rebel în fața oricărui diagnostic care l-ar putea țintui la sol. Căci Damien nu e doar un caz de tratat – inevitabil acesta devine, pentru public, un om-spectacol și ca atare ne interesează deopotrivă în componenta sa vizuală (cu barba sa dezordonată ai zice că-i o arătare a întunericului care dă tîrcoale propriei case), cinetică (aduce cu un comic de odinioară căruia i s-au terminat bateriile), politică (arta lui se bazează pe un tîrg dubios cu boala). Damien Bonnard e o alegere ideală: cu fața lui ușor tîmpă, cu dicția lui ușor împleticită, își păstrează bufoneria fundamentală tipică unei sperietori de ciori chiar și în mijlocul celui mai negru vortex. E o scenă în film cînd personajul său, pictor, încearcă să distreze niște copii aruncîndu-se în apa sălcie a iazului din spatele casei. De parcă heleșteele parfumate, pline de nuferi, pe care le picta în toată bogăția lor cromatică un Monet ar fi ajuns acum un bazin puturos pentru artiști-circari care nu mai știu prin ce supapă să-și elibereze energia. Sigur, cazul lui Damien e cît se poate de serios – dar poate n-ar fi de trecut cu vederea, la capitolul meritelor filmului, inventivitatea sa mocnită, ce reușește să evoce registre contradictorii grație unui plonjeu în adîncurile acestei ființe spasmodice.

Neliniștiți rulează în cinematografele din țară.

■ ■ ■

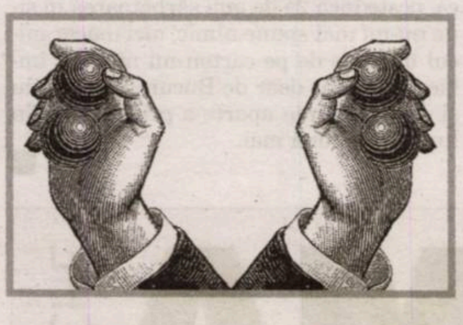

Paul BREAZU

audio și n-am cuvinte

Hardcore

● **Bob Vylain, *Bob Vylan Presents the Price of Life*, Ghost Theatre, 2022.**

„'Cause England's ending, death's still pending / Where's that money you spent? / Work all week, still work on weekends, / Still can't pay my rent, / Times are tough, I've had enough / So if I wanna fucking rush you, you'll get rushed!“ Refrenul de pe cinica „England's Ending“, *single* de pe *We Live Here*, albumul din 2020 al duoului britanic Bob Vylan, nu lasă loc de întors. *Sound*-ul – amestecul ăsta de grime și punk – este direct și nestilizat, vorbele sînt grele. Cu ceva timp înainte, cînd Bobby și *(sic!)* Bobbie Vylan își căutau o casă de discuri care să le producă EP-ul *Dread*, oamenii din industrie li-l returnau cu amendamentul că ar fi „prea extrem“. Dar Laurent Barnard și Stu Gili-Ross, membri ai trupei de *hardcore* punk Gallows și fondatori ai unui micuț *label* independent numit Venn Records, au crezut altceva. Așa că *WLH* a reușit totuși să vadă lumina zilei într-o familie care-i conținea pe alde Baby Godzilla, Jesus Fucking Christ, Crooks, Cheap Surgery sau Marmozets, cu un strigăt îndeajuns de radical: „*We didn't appear out of thin air, / We live here!*“. Ar trebui ca acum să ne amintim că nu doar tricourile lui Bobby purtau logo-ul bătrînului anarhocombo Crass, ci și că chitarele de pe album ajungeau să împrumute tonul formației lui Penny Rimbaud.

Melanjul acela brizant de muzică și politică este transplantat de cei doi Vylani și pe cel mai nou album al lor, *Bob Vylan Presents the Price of Life*, lansat în aprilie anul acesta de propria casă de discuri, Ghost Theatre. Și-aici se (re)găsesc chitarele alea disonante, vocile sparte-n rafale, bașii adînci, imaginea străzilor lăturalnice din East London și viziunea unei lumi aflate în ultimul stadiu dinaintea prăbușirii definitive, ca-n „Wicked & Bad“: *„Rent on the rise, you can't afford it, / Baby need new clothes, told your lady that you'll sort it / In this line of work if work is not stolen then you can't report it, / Bredrin thew you grub, intercepted bitch I caught it, / I'm just lucky that I caught it, I'm not tryna catch a case, / I'm standing in the docks, the judge will throw the book all in my face“*.

Pe *BVPtPoL*, Bob Vylan proiectează o retorică apocaliptică și distopică asupra unui prezent dominat de inegalitate și conflict, plasîndu-se pe ei înșiși într-o estetică a *outlaw*-ului „bun“ – temă luată cu *copy & paste* din anarcho-punk – și reușind, în același timp, să-și păstreze relevanța comentariului social. Ba chiar să producă, prin „Bait the Bear“, una dintre cele mai ilariante satire din muzica recentă, imaginînd un *performance* sexual între un emigrant și însăși „Bitch Britannia“: *„Caribbean but I'm no fucking pirate, / Killing every Union Jack Sparrow I find on the island, / Hardly surprising: colonisers colonising, / From Jamaica to Lahore, stolen land and stolen diamonds, / All achieved by violence, and like they're enlightened. / (...) / Yeah, hit me with your best shot, baby, / Long locks, call me daddy, / Yeah I'm tall dark and handsome, make this country wanna clap me, / They can't stand me, / Hate it when I have that Bitch Britannia pull aside her panties, / Slip in slow, and fuck the borders, / Arrive on rubber dinghy rapids, we survive the worst of waters, / Curried lambs to the slaughter, / But we won't go without a fight so fuck your law and fuck your order“*.

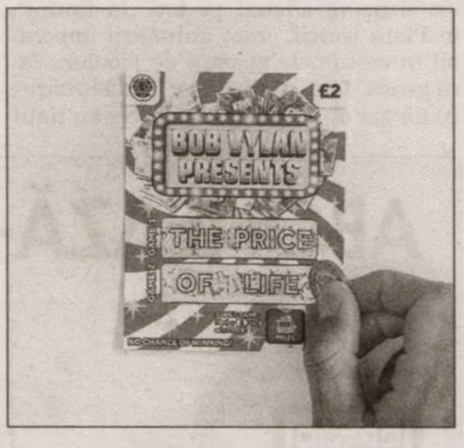

Bob Vylan Presents the Price of Life, *cel de-al doilea album al duo-ului Bob Vylan, poate fi ascultat și achiziționat, în format digital sau fizic – ca disc de vinil, casetă audio și CD –, de pe pagina de Bandcamp a artiștilor britanici, la adresa https://bobvylan.bandcamp.com/album/bob-vylan-presents-the-price-of-life.*

***Paul Breazu** este jurnalist.*

■ ■ ■

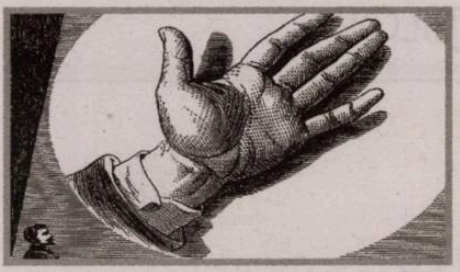

Adina POPESCU

portrete din mers

Rîde iarăși primăvara peste cîmpuri, peste plai

A trecut și „Unu Mai muncitoresc“. N-am făcut grătar, n-am ieșit la iarbă verde, nu m-am încumetat să merg nici măcar pînă la terasa cu mici din Obor, știam că aș fi găsit acolo o coadă kilometrică. Nu m-am uitat la știri ca să văd cum „au petrecut românii“, în special băieții de băieți care au spart mii de euro în cluburile din Mamaia. Am stat acasă, de fapt la un moment dat am și uitat că era Întîi Mai, spre seară am ieșit la o scurtă plimbare prin cartier, străzile erau pustii, nu trecea nici o mașină, cum se întîmplă cam la toate „sărbătorile legale“ cînd orașul se golește dintr-odată, te poți bucura în voie de un București mai suportabil. Am observat cît de mult a crescut ziua, cît de luminos pare totul spre seară, o strălucire aparte pe care doar această lună mai o are, mi-am amintit cu groază de zilele scurte și reci din decembrie, mi-am dorit pentru a nu știu cîta oară să trăiesc mai la sud. Dinspre terase se auzeau zvonuri de muzică, vecinii de pe strada alăturată scoseseră ca de obicei grătarul în stradă – pentru că spațiul public e al tuturor, nu-i așa? – și petreceau voioși în comunitate. Mereu mi-am imaginat că Întîi Mai e o sărbătoare pur comunistă, deși știam cîte ceva despre orginile sale sindicaliste americane, că e genul ăla de sărbătoare cu hei-rup și cu veselie colectivă „la normă“. În anii ’80, mișcările de trupe pentru manifestațiile de 1 Mai începeau prin fabrici și întreprinderi cu cîteva săptămîni înainte. Sărbătoarea muncii era o sărbătoare confiscată de regim, „munca“ în sine era confiscată de regim, deși adevărul este că de muncit nu muncea mai nimeni. Şi pionierii de prin școli se pregăteau pentru paradă și alte evenimente, însă din fericire învățam într-o școală de cartier, cu puțini copii, care nu interesa pe nimeni. Rareori se primeau ordine „de sus“ și atunci secretara de partid a școlii mobiliza pe toată lumea, alegea elevii premianți care să reprezinte cu mîndrie școala noastră. O singură dată am nimerit și eu la o emisiune televizată cu sute de copii, o adevărată desfășurare de forțe. Tocmai se inaugurase Centrul Civic și ne-au adunat pe toți „la fîntîni“, în Piața Unirii, eram îmbrăcați impecabil în costumele noastre de pionieri, fără geacă, fără palton, deși era februarie, cu un ger de crăpau pietrele. Ne-au ținut de dimineață pînă seara, se filma cu mai multe camere și noi, copiii, înșirați în coloane lungi, trebuia să facem un soi de mișcări coregrafice pe o muzică patriotică ce se auzea din niște difuzoare. În fața fiecărei coloane de copii era cîte o coordonatoare care ne arăta mișcările, trebuia doar să o imităm, fiecare cum putea, ridică mîna, flutură stegulețul, mîinile în coroniță deasupra capului, fandare înainte, piruetă. Repetam de sute și de mii de ori, noroc cu baletul ăla stupid, reușeam să ne mai încălzim cît de cît. De obicei, la astfel de acțiuni era și ceva distracție, copiii se mai împrieteneau unii cu alții, mai spuneau poante, se mai hlizeau între ei. Însă de data asta, toți eram tăcuți, o mică armată de copii înfrigurați și triști care executau ca niște roboței coregrafia. La final, ne-am îmbulzit în spatele unor camioane unde am primit eugenii, ciocolată și cîte o sticlă de Pepsi de fiecare. Aproape o săptămînă am avut mîinile roșii și crăpate. După cîteva luni, prin vară, ne-au anunțat în sfîrșit că vom apărea la televizor, să ne uităm duminică la emisiunea *Lumea copiilor.* Era, practic, singura producție a Televiziunii Române dedicată copiilor (mai existau cinci minute de desene animate în fiecare seară, înainte de *Telejurnal,* și, sîmbăta, *Gala desenului animat,* cu desene animate „străine“ de tipul *Tom și Jerry,* care dura vreo douăzeci de minute). În prima parte din *Lumea copiilor* era numai propagandă, cîntece și poezii patriotice, în a doua parte se difuza cîte un serial pentru copii, nu mai mult de o jumătate de oră, toate episoadele ni se păreau deprimant de scurte, nici nu începeau bine, că se și terminau... oare ce-ar putea înțelege copiii de acum care fac *binging* pe Netflix din toată povestea asta? Noi am apărut în partea cu propagandă, desigur. Trei cadre filmate de sus, cu sute de copii care se mișcau coregrafiat, într-un decor cu blocuri noi și cu fîntîni arteziene, într-un București atemporal, parcă de pe-o altă planetă, nu-ți dădeai seama dacă era iarnă sau vară, dincolo de ecran nu se simțea frigul pe care l-am îndurat (cred că de atunci am început să visez la țările calde), nu ni se distingeau chipurile. M-am lipit de ecranul televizorului alb-negru încercînd în zadar să mă identific, să „mă văd“, copilul de atunci care își reprezenta școala cu mîndrie nu mai există.

Îmi amintesc că de un Întîi Mai am ieșit într-adevăr la iarbă verde cu ai mei, la pădurea Pustnicu, mergeam deseori primăvara ca să ascultăm mierlele și cucul, să ghicim cîți ani vom trăi pe acest pămînt. N-am mai fost de atunci acolo, am înțeles că tot lacul ăla din mijlocul pădurii e acum înconjurat de vile. Pînă la Pustnicu, am schimbat vreo două autobuze care veneau unul la o oră, mai ales în zi de sărbătoare, plus o rată preorășenească vai de ea, îmi plăcea că la oglinzile autobuzelor fluturau stegulețe – cel tricolor și cel roșu, al partidului –, ziua de Întîi Mai părea într-adevăr o zi specială. Cei mai norocoși mergeau la iarbă verde cu mașinile personale, cu Daciile, la care meștereau zile întregi, cu ceva timp înainte, prin parcările din spatele blocurilor, ca să reușească să le pornească. În pădure era om lîngă om, însă nu făcea nimeni grătar, carnea era prețioasă, gospodinele preferau să o transforme în tocănițe care, „înmulțite“ cu cartofi, țineau de foame cîte o săptămînă unei familii, nu s-o irosească pe grătar de Întîi Mai. Singurul fum ieșea de la grătarul „oficial“ unde se frigeau mici pentru populație, coada era kilometrică, la fel ca acum în Obor, însă micii se mîncau de foame, nu de poftă. Micul unsuros și fierbinte, primit pe cartonul care se îmbiba de grăsime, alături de o baltă de muștar și de o chiflă tare ca piatra, mi se pare și acum simbolul *loisir*-ului din perioada comunistă. Al timpului relaxat și lipsit de griji. În lipsa obiceiurilor tribale de astăzi de a aprinde focul și a te agita fără sens în jurul lui, cum se distrau totuși oamenii la iarbă verde? De obicei, se ocupau cu aceleași activități de picnic pe care le aveau și vara, prin concedii, cînd mergeau cu cortul pe Valea Cerbului sau în altă parte. Cei mai sportivi jucau badminton, volei sau fotbal cu piciorul, la fileuri improvizate, ceilalți întindeau cîte o pătură, se gospodăreau la fața locului, mîncau sandviciuri din traistă, își aduceau de acasă bere și alte băuturi spirtoase la modă care se mai găseau pe la Alimentara precum țuica „Ochii lui Dobrin“, încingeau partide de table, se abțiguiau și începeau să se hăhăie, să vorbească tare sau să se certe între ei, mai apărea cîte unul cu un radio cu tranzistori care asculta vreun șlagăr cu Mirabela sau cu Mihai Constantinescu, dacă era dumincă, zi ce meciuri, în toată pădurea răsuna „etapa“. Mitocănia, țopismul, mica golăneală, șmecheria erau fix aceleași ca în zilele noastre, nu s-a schimbat nimic, poate lipseau doar fițele, pentru că diferența de statut social nu era atît de vizibilă. Privind retrospectiv acum acest tablou pășunist de Întîi Mai din pădurea Pustnicu, dar care se repeta și cu alte ocazii, îmi dau seama că pentru oamenii aceia, în momentele „de sărbătoare“, regimul comunist nu mai exista, trăiau într-o iluzie a libertății, a unei relative bunăstări, o iluzie a stării de bine. De altfel, iluzia stării de bine se perpetuează și astăzi. Cîțiva ani mai tîrziu, sărbătoarea de Întîi Mai reprezenta pentru mine prima ieșire la mare din an pe care o așteptam din ianuarie, găști de hippioți care confiscau toate trenurile din Gara de Nord, un adevărat exod și o beție continuă, totul se trăia exagerat și haotic, într-o nouă, dar din nou relativă libertate. Sărbătoarea își pierduse orice iz de propagandă, două lumi diametral opuse. Și iată că, peste încă 25 de ani, sărbătoarea în sine nu-mi mai spune nimic, nici măcar micul unsuros de pe carton nu mă mai îmbie, mă bucur doar de Bucureștiul pustiu și de strălucirea aparte a primei seri din luminoasa lună mai.

■ ■ ■

> *Micul unsuros și fierbinte, primit pe cartonul care se îmbiba de grăsime, alături de o baltă de muștar.*

ABONEAZĂ-TE ACUM

DILEMA VECHE

SCANEAZĂ CODUL QR

✔ 3 luni - 75 LEI ✔ 6 luni -127 LEI ✔ 12 luni - 201 LEI

TALON ABONAMENT

Nume .... Prenume ....
Str. .... Nr. ...., Bl. ...., Sc. ...., Et. ...., Ap. ....,
Localitate .... Județ/Sector ...., Cod poștal ....
Telefon .... Email ....
Am achitat suma de .... LEI cu mandat poștal/ordin de plată nr. .... din data ....
în contul SC ADEVARUL HOLDING SRL, cod fiscal RO18990288, deschis la BRD – Decebal, nr. cont RO70BRDE441SV58305914410.
Abonamentul va începe din luna* .... Semnătura ....

Plata se va efectua pînă la data de 25 a lunii în curs pentru ca livrarea să înceapă de la data de 1 a lunii următoare.

Prin completarea prezentului talon sînt de acord ca SC ADEVARUL HOLDING SRL să prelucreze datele mele cu caracter personal pentru activități promoționale și să le dezvăluie terților conform legii nr. 677/2001. Îmi rezerv dreptul să mă opun acestei prelucrări și să solicit ștergerea datelor adresîndu-mă societății SC ADEVARUL HOLDING SRL printr-o cerere scrisă.

Pentru abonamentele plătite cu mandat poștal sau ordin de plată este necesar să trimiteți talonul completat, împreună cu copia dovezii de plată la **SC ADEVARUL HOLDING SRL – Abonamente,** București, Șos. Fabrica de Glucoză nr. 21, Sector 2, cod poștal 020331.

CUM TE ABONEZI
✔ **ONLINE:** la http://abonamente.adevarul.ro
✔ **VIRAMENT BANCAR** sau **MANDAT POȘTAL:**
în contul SC ADEVARUL HOLDING SRL, cod fiscal RO18990288,
deschis la BRD - Decebal,
nr. cont RO70BRDE441SV58305914410.
✔ **LA TOATE OFICIILE POȘTALE** / ✔ **FIRMELE DE ABONAMENTE**

Informații și reclamații: abonamente@adevarulholding.ro
Tel: 0790 139 007/0790 139 009 (L-V, 9.00-18.00)

...ÎȚI DĂ DE GÎNDIT

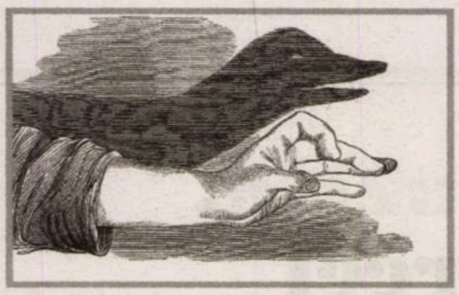

Iaromira POPOVICI

bazar

Din mers, „mici“ bucurii

Am călătorit de curînd cu un șofer care, deși, tînăr, nu era prea optimist. Spunea, de pildă, că nu a mai văzut oameni zîmbind pe stradă. Chiar m-a îndemnat să mă uit în jur și să verific dacă văd pe cineva zîmbind.

La îndemnul lui, dar și pentru că eu știam altfel, am și făcut-o. Și am constatat, cu destulă bucurie, că sînt destui semeni de-ai noștri care zîmbesc pe stradă și care arată fericiți. Într-adevăr, sînt mulți dintre noi asemenea celor pe care i-a identificat șoferul de taxi: triști și, pe bună dreptate, împovărați de grijile zilei, care nu sînt puține. Dar există și alții care se bucură de toate cele.

Unii dintre ei zîmbesc (ca) pentru sine. Țin minte că am trăit și trăiesc și eu senzația asta, atunci cînd sînt recent bucuroasă de ceva sau cu gîndul la un moment bun: te bucuri pur și simplu atît de intens, încît se vede. Încît emani bucurie. Bucuria trece dincolo de tine și o-mpărtășești, involuntar în general, și celorlalți.

Dar mai sînt alții care trec pe lîngă tine și-ți împărtășesc, chiar și pentru o fracțiune de secundă, bucuria lor în mod voluntar. Trec pe lîngă tine pe stradă și-ți zîmbesc, făcîndu-ți ziua literalmente mai bună. Nu contează că e vorba de o fată visătoare, un puști pe role sau un domn în vîrstă care se sprijină în baston. Senzația e aceeași și, atunci cînd există, se compară cu puține altele. E una a bucuriei împărtășite, pe care o poți da de la unul la altul, cu care poți face pase precum cu o minge. Și chiar dacă nu toată lumea o prinde, nu toți au rapiditatea instinctelor, ceva din lumina ei aurie tot îi ajunge într-un fel sau altul.

O asemenea întîlnire, întîmplătoare sau nu, îți schimbă infinitezimal, dar suficient, ziua. Indiferent de celelalte rele ale lumii. Asemănătoare ei sînt și altfel de bucurii aparent mici, dar de fapt esențiale. Cele în prezența unor oameni apropiați. Care fac sau au făcut mult, fără să li se pară mare lucru. Firesc. Cu smerenie instinctivă, de la sine înțeleasă.

Precum bunicul meu Tache, despre care am tot scris. Lumea din jurul lui, din curtea lui, era de felul acesta. O continua pe cea din jurul bunicii mele Tincuța. Vecini, prieteni și rude, de multe ori în nevoie, veneau pe acolo și găseau un moment de acceptare și înțelegere. Eu, care am fost martoră a acestor desfășurări, simțeam, prin ricoșeu, bucuria socializării lor. A împărtășirii salvatoare a detaliilor cotidiene aparent insignifiante, dar, de fapt, importante, la o ceașcă de cafea.

Ori precum prietena mea Ligia. Care avea timp mereu, orice s-ar fi întîmplat, să meargă la film cu mine. Pentru că și ei îi plăcea, dar și pentru că știa că eu am nevoie de asta. Știa că e modul meu de evaziune preferat, care mă repune pe linia de plutire. Noroc că și ea, și eu aveam un stomac deloc sensibil pentru orice fel de filme, oricît de proaste ar fi fost. Umorul era, slavă Domnului, mereu un antidot. Nu voi uita probabil niciodată, așa cum am mai scris, hohotul de rîs al Ligiei la scena cu prăbușirea unui cadavru de undeva, de sus, într-un film de groază prost. Un hohot binemeritat.

Și asemenea prietenei mele de 90 și ceva de ani, Nina. Pe care o știam din adolescență și cu care făcusem, dintotdeauna, italiană: mă cucerise, din start, cu modul ei de a pune problema. După repetarea zilelor săptămînii, a numerelor, culorilor și a conjugării verbelor „a fi“ și „a avea“, ajunsesem, chiar, într-o ultimă etapă, să citim din Dante, în română și-n italiană, împreună. Nu pentru că eu aș fi fost vreodată la un asemenea nivel, ci pentru că Dante era preferatul ei și nu se plictisea niciodată de *Divina Comedie* în traducerea Etei Boeriu, avînd o răbdare îngerească inclusiv cu notele de subsol. De altfel, doar la Nina am mai găsit senzația de deschidere, aproape necondiționată, față de celălalt, pe care o mai simțeam la bunicul meu. Nina ți-ar fi dat și cămașa de pe ea, la modul cel mai concret. Avea o generozitate aproape inumană, în sensul că era dincolo de limitele noastre înguste, omenești: ți-ar fi dat orice din ale ei firesc, ca și cum așa e în firea lucrurilor (și poate că, de fapt, chiar așa și este). Neinteresată de aparențe, pur și simplu pentru că era în stare, fără farafastîcuri, să ajungă cu privirea pînă dincolo de ele.

Pe toate cele de mai sus le-am numit „mici bucurii“. A fost, evident, un eufemism. Așa cum le-ar fi considerat cei care le-au generat. Și aici mă refer, evident, la cei apropiați. Cei care ni le făceau pentru că le stătea în fire.

Cît despre celelalte, cele să le zicem întîmplătoare, venite de la necunoscuți, le consider tot importante. Chiar salvatoare, în anumite momente.

Și unele, și altele, în contextul lumii neașteptate și apăsătoare în care trăim în ultimii ani, fac diferența. Păstrează, în toate cele, concentrația de bine necesară unei supraviețuiri de care să nu ne fie rușine. Și care chiar să ne placă.

PUBLICITATE

CONFERINȚELE
DILEMA VECHE
LA ORADEA
5-7 MAI 2022
SINAGOGA NEOLOGĂ SION
TEATRUL REGINA MARIA

DANIEL DAVID
ADRIANA BABEȚI
GEORGES BANU
SEVER VOINESCU
MARCEL IUREȘ
TEATRUL ACT

COMEDIA LUMII

organizat de: GMMC DILEMA VECHE PRIMĂRIA MUNICIPIULUI ORADEA VISIT oradea
partener strategic: SUPERBET FOUNDATION
sponsor: BANCA TRANSILVANIA
partener de mobilitate: SIXT
partener: TEATRUL REGINA MARIA ORADEA Heritage

Bogdan TĂTARU-CAZABAN

Privirea lui Chateaubriand

Operă cu un destin excepțional, ca și al autorului ei, *Memoriile de dincolo de mormînt* au intrat în versiune integrală – peste 2.000 de pagini – și în cultura română, grație măiestriei și perseverenței doamnei Marina Vazaca (Editura Vremea, 2021). Indiscutabil un eveniment cultural, așa cum a și fost salutată, această traducere din Chateaubriand e menită să ni-l redescopere ca autor și mai cu seamă ca personaj, dar și să ne facă să plonjăm în uluitoarea dinamică a istoriei Franței și a Europei pe care a trăit-o și a judecat-o cu acea privire melancolic-profetică, contemplînd, ca în portretul emblematic din 1808, făurit de Anne-Louis Girodet, o depărtare care îl atrage și deopotrivă îl îngrozește. Însă mai mult decît ceea ce autorul vede – accesibil pentru noi prin felul în care se reflectă în ochii săi –, prim-planul este ocupat, ca în *Memorii*, de personaj, concentrat asupra felului în care se lasă privit, deși privirea sa e orientată spre zările dinspre care așteaptă parcă răspunsul destinului. Chateaubriand era într-atît de conștient de propria măreție și unicitate încît nu a îngăduit nimănui să-i scape acest detaliu. *Memoriile* sînt străbătute de la un capăt la altul de o sete de glorie pe măsura acestei măreții și de melancolia confruntării cu turbulențele istoriei și cu implacabila mediocritate a multor contemporani. Lamartine îi recunoștea lui Chateaubriand geniul, dar adăuga că „era mai mult un rol decît un om“, formulînd faimoasa frază care, cu mici variațiuni, a traversat epocile: „Avea nevoie de mai multe costume în fața posterității“.

Memoriile au fost proiectate – cum altfel? – pentru posteritate, dar ca o voce *de dincolo de mormînt*, acea voce a personajului insuficient receptat în epocile pe care le-a traversat, fiind, după cum însuși își cizelează efigia, „aproape singurul care seamănă cu lucrările sale: călător, soldat, publicist, ministru, în păduri am cîntat pădurile, pe corabie am zugrăvit Oceanul, în tabără am vorbit despre arme, în exil am învățat exilul, la curți, în politică, în adunări i-am studiat pe principi, politica și legile (...)“. Acestui polimorfism al vieții, cu experiențele sale contrastante, între indigența exilului și fastul marilor funcții, îi corespunde, așa cum subliniază în postfață profesorul Mihai Zamfir, varietatea genurilor și a stilurilor în care Chateaubriand s-a exersat, de la roman la pamflet, jurnal, eseu istoric sau apologetic. Inspirația sa suverană a îmbrățișat tot ce se putea, plăsmuind personaje romantice, restituind prin *Geniul creștinismului* prestigiul credinței catolice după o perioadă de teribile încercări, culminînd cu Revoluția din 1789, evocînd experiența lumilor îndepărtate, din Americi pînă în miticul Orient, și pledînd cu inflexibilă convingere pentru libertate. *Memoriile* ne dezvăluie aceste fațete ale geniului lui Chateaubriand și ne deschid laboratorul unei vieți care, în cel mai pur stil eroic, deopotrivă antic și modern, se înfățișează ca superioară operei, înglobînd-o.

Nu doar pasionații de (auto)biografie sînt chemați să petreacă lungi răgazuri prin labirintul memoriei unuia dintre cei mai însemnați autori ai secolului al XIX-lea, ci, mai cu seamă, iubitorii de literatură, dispuși să guste și să redescopere, urmîndu-i pe Proust, Barthes sau Jean d'Ormesson, deliciile, îndrăznelile, polifonia limbii unui mare scriitor, căruia această traducere îi face dreptate. Cîteva recomandări, inevitabil subiective: paginile despre societatea și aspectul Parisului, despre sosirea doamnei de Beaumont la Roma, precum și extraordinara evocare a morții ducelui d'Enghien, precedată de scena jocului privirilor la Tuileries, între Napoleon și Chateaubriand, la care aș adăuga atîtea și atîtea fraze memorabile, scrisori private și rapoarte oficiale (mai ales romane), aparent greoaie pentru ansamblul operei, dar care recompun, de fapt, structura poliedrică a fluxului memoriei. În revărsarea acestor amintiri, scrise de-a lungul deceniilor și rescrise pe măsură ce autorul se însingura tot mai mult din lumea care încetase să-l mai iubească, nu întîlnim doar poza și judecata de sine, aspirațiile și înfrîngerile, conștiința destinului și, uneori, surprinzătoarea umilitate, ci și o lume în chinurile facerii, ieșită din răsturnarea sîngeroasă a Vechiului Regim și intrată într-o ireversibilă succesiune de restaurații și revoluții, pe care privirea lui Chateaubriand ne-o restituie cu inconfundabilă savoare.

Ioan Alexandru TOFAN

Filosofie și muzică. Gabriel Marcel

În dialogurile cu Pierre Boutang, Gabriel Marcel mărturisește la un moment dat că improvizațiile pe care le făcea la pian erau pentru el precum o rugăciune de dinainte de orice rugăciune prin cuvînt: „Ceva care urca din profunzimile ființei mele, o anumită modalitate de a mă regăsi pe mine însumi“. Și, odată cu propriul sine, de a regăsi lumea. Apropierea dintre filosofie și muzică, pe care o vede mai profundă și mai misterioasă decît cea dintre filosofie și dramaturgie, îl trimite pe Gabriel Marcel către o idee vag heideggeriană, pe care nu o dezvoltă în acest dialog, a unei „ascultări muzicale“, o atitudine care învăluie și debordează experiența înțelegerii.

Gabriel Marcel

Muzica este așadar, în mod primordial, nu un obiect al gîndirii, ci un mod al ei, o desfășurare care articulează în același timp: unitatea ființei (totalitatea ei), dincolo de formele ei separate; participarea la această unitate, dincolo de contemplarea ei exterioară; accesul concret la inima lucrurilor, dincolo de sesizarea lor abstractă.

Ce poate fi „ascultarea muzicală“ a lucrurilor? Pasiunea, dar și imprecizia cu care vorbește despre ea autorul *Jurnalului metafizic* sugerează că, pentru a răspunde la întrebare, mai nimerit este să pornim din interiorul muzicii decît din cel al filosofiei, unde cuvîntul creează doar chinuit și parțial spațiul intimității căutate. De fapt, în finalul unui text din 1965, *Aperçus sur la musique dans ma vie et mon œuvre*, Marcel își spune că, mai degrabă decît un filosof existențialist, este un „ascultător“, și astfel reflecția asupra realității (ideii) muzicale precedă, pentru el, pe cea asupra conceptului.

Teoretizările și polemicile în care intră autorul francez sînt cu greu inteligibile. Dă mereu tîrcoale răspunsului, procedează mai degrabă negativ și este iritat de faptul că un cuvînt, precum cel de „sentiment“ (eliberat, desigur, de suportul său individual) mai degrabă ocultează decît dezvăluie esența muzicii, deși pare cel mai potrivit a o circumscrie. Intuitive sînt însă pasajele în care, eliberat de sobrietatea filosofică, vorbește despre compozitori și încearcă să le surprindă, plastic, „ideea“: masculinitatea lui Beethoven din Simfonia a V-a, tremurul unei inimi înstrăinate și aservite la Schumann, în fine starea de grație în muzica lui César Franck (unul dintre muzicienii săi cei mai dragi, alături de Claude Debussy). Despre Franck scrie, în *Réflexions sur la nature des idées musicales: l'Idée chez César Franck* (1920): „Nu cunosc nici o idee mai puțin plină de sine, altfel spus una care să revendice mai puțin omnipotența. Un fel anume de timiditate iremediabilă însoțește, în ea, certitudinea cea mai înaltă“ (trad. mea). Frazele muzicale ale compozitorului francez descriu, în succesiunea lor, „consolarea“ care vindecă înstrăinarea, sugerînd în același timp împăcarea și liniștea în prezența celui de neatins. Alte descrieri ale ideii muzicale din textele lui Gabriel Marcel variază în intensitate plastică. Avem, pe de o parte, observații generale privind modul în care se articulează, la Franck, *intimitatea*, în contrast cu intenția *cosmică* a lui Wagner *(Réponse à l'enquête de „Images musicales“*, 1945). Întîlnim, în alte locuri, analize mai țintite care arată cum este posibilă articularea acestei idei. În ultimul caz, interesantă este observația din textul apărut în 1920, amintit mai sus, după care rolul semitonurilor în muzica lui Franck este acela de a descrie cu precizie contururile experienței suferinței, „întrupînd-o“, în loc să o sugereze doar „vag“ și „stilizat“.

Dincolo de această formidabilă fenomenologie (recunoscută de Marcel ca fiind singura perspectivă filosofică posibilă asupra muzicii), se pune întrebarea cu privire la felul de a fi al muzicii ca atare, cel care provoacă experiența fundamentală a „ascultării“. Cum spuneam mai sus, în acest punct cuvintele lui Gabriel Marcel încep să își arate neputința. Într-un fel de reducție, acesta se îndepărtează mai întîi de teoriile „radicale“ cu privire la ontologia realității muzicale: „muzica absolută“ sau „obiectivă“ (Boris de Schlözer), pe de o parte, muzica văzută ca simplu limbaj care reprezintă o trăire oarecare, pe de alta. Pentru Marcel, muzica este un sentiment care s-a transformat în esență *(Humanisme et musique*, 1954) și capătă caracterele adevărului. Ea întruchipează ideea, ceea ce compozitorul descoperă ca pe o relație personală cu misterul ființei, o „direcție“ a existenței care, în anumite texte teoretice sau în piese de teatru, devine „o ființă vie“ *(Réflexions...)*. Trupul pe care îl capătă ideea este universul magic în care ascultătorul intră și regăsește acolo pe compozitor. Cei doi participă asfel la o experiență în care ființa se rearticulează, capătă un chip recognoscibil și o respirație care reînnoadă firele destrămate ale lumii. Nici unul dintre elementele care compun „obiectul muzical“, compozitorul, ascultătorul, portativul sau interpretul, nu capătă întîietate în acest scenariu al experienței muzicale. Toate fac posibil spațiul unei experiențe a ființei care este, esențialmente, înnoită, proaspătă.

Cîteva formulări aproximează această idee: în *Musique comprise et musique vécue* (1927), „cu cît ne îndepărtăm de zona în care ideea înseamnă un plan de acțiune, o colecție de acțiuni ce urmează a fi îndeplinite (...) cu atît ideea, cred, se apropie de melodia pe care compozitorul o intuiește și în jurul căreia se livrează eforturilor și încercărilor de a o elibera, la fel cum este eliberat un izvor sau un filon de aur“ (trad. mea); în *La musique et le règne de l'esprit* (1940), „această afirmație (ideea muzicală, n.n.) se va transforma pentru interpret și ascultător într-o chemare puternică, într-o invitație stăruitoare de a o recrea și de a o asuma“ (trad. mea); în *Réponse...*, „este foarte clar că lucrarea muzicală, ideea muzicală nu se raportează la un subiect izolat, închis în propria sa conștiință. Din contra, este spațiul unei întîlniri reale. Și în funcție de astfel de întîlniri se definește și realitatea muzicală, nicidecum în relație cu o rațiune abstractă, care se dezvoltă conform unei dialectici inflexibile“ (trad. mea).

A vorbi despre o „ascultare muzicală“ înseamnă așadar a vorbi despre posibilitatea unei experiențe vii pe care subiectul o face în relație cu totalitatea ființei. O experiență pe atît de variată, plurală și intensă pe cît au fost intuițiile și reveriile compozitorilor de-a lungul istoriei muzicii.

Notă: textele despre muzică ale lui Gabriel Marcel sînt inaccesibile în limba română. Ele se găsesc în Gabriel Marcel, *L'Esthétique musicale de Gabriel Marcel*, ed. Jeanne Parain-Vial, Cahiers de l'Association „Présence de Gabriel Marcel“, 2/3 (Aubier, 1980) și, parțial, în traducere engleză, în Gabriel Marcel, *Music and Philosophy* (Marquette University Press, 2005).

Ioan Alexandru Tofan *este prof. univ. dr. la Facultatea de Filosofie și Științe Social-Politice, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza“ din Iași.*

sixtgroup.ro
021 9400

THERE IS
ONLY ONE WAY

SIXT
ALWAYS YES.

Rent a Car • Operational Leasing
Car Service • SH & New Cars

Laura Carmen CUȚITARU

De ce „tic-tac“ și nu „tac-tic“?

Să fii avocat în Evul Mediu englezesc era sigur greu, observă David Crystal, unul dintre cei mai buni lingviști contemporani, în *The History of English in 100 Words*, explicînd: toate cărțile juridice erau scrise în latină, apoi, în secolul al XIII-lea, au început să fie scrise în franceză. După aceea, în vocabularul legilor a pătruns engleza. Ce cuvinte dintre cele trei tipuri era mai bine să fie folosite în documente, astfel încît să nu încapă interpretări avocățești? „Dacă cineva decidea să-și lase averea unei rude, hîrtiile trebuiau să se refere la *goods* (cuvînt din engleza veche) sau *chattels* (cuvînt din franceza veche)?“ Avocații au decis: ambele, iar expresia *goods and chattels* încă mai există în engleza juridică a prezentului, desemnînd toate proprietățile cuiva. În limbajul comun, *cu cățel și cu purcel*. O mulțime de astfel de *dublete*, legate prin conjuncția *and* („și“), au fost formate după acest tipar și au rezistat pînă azi: *fit and proper* (englez-francez), *peace and quiet* (francez-latin). Apoi au început să se combine cuvinte din aceeași sursă, de teama de a nu avea diferențe de sens: *null and void* „nul și neavenit“ (francez-francez) ori *each and every* „absolut fiecare“ (englez-englez).

Engleza este plină de astfel de structuri fixe, legate sau nu prin *și*, care nu aparțin jargonului juridic, ci limbii comune: *salt and pepper, ladies and gentlemen, male and female, rock'n'roll, ding-dong, tick-tock*... Toate sînt motivate cultural, dar, dincolo de întrebarea de ce sînt alăturate astfel de cuvinte, se mai poate pune una: de ce ordinea lor este aceasta și nu cea inversă? De ce „sare și piper“ și nu „piper și sare“? De ce „tic-tac“ și nu „tac-tic“? Legat de *tic-tac* sau *ding-dong* avem, de la Al. Rosetti, o explicație de ordin *fonetic* privitoare la alternanța vocalelor: ea s-ar datora „interpretării urechii noastre, întrucît pendulul, de exemplu, produce întotdeauna aceeași notă fixă, care a fost percepută ca două note diferite: cînd pendulul bate la stînga, percepem o notă ascuțită *(i* sau *ü)*, cînd bate la dreapta, nota e gravă *(o* sau *a)*. Dubla interpretare dată zgomotului uniform al pendulului se explică prin acomodarea imperfectă a mușchilor urechii și prin oboseala provocată de tensiunea nervoasă“.

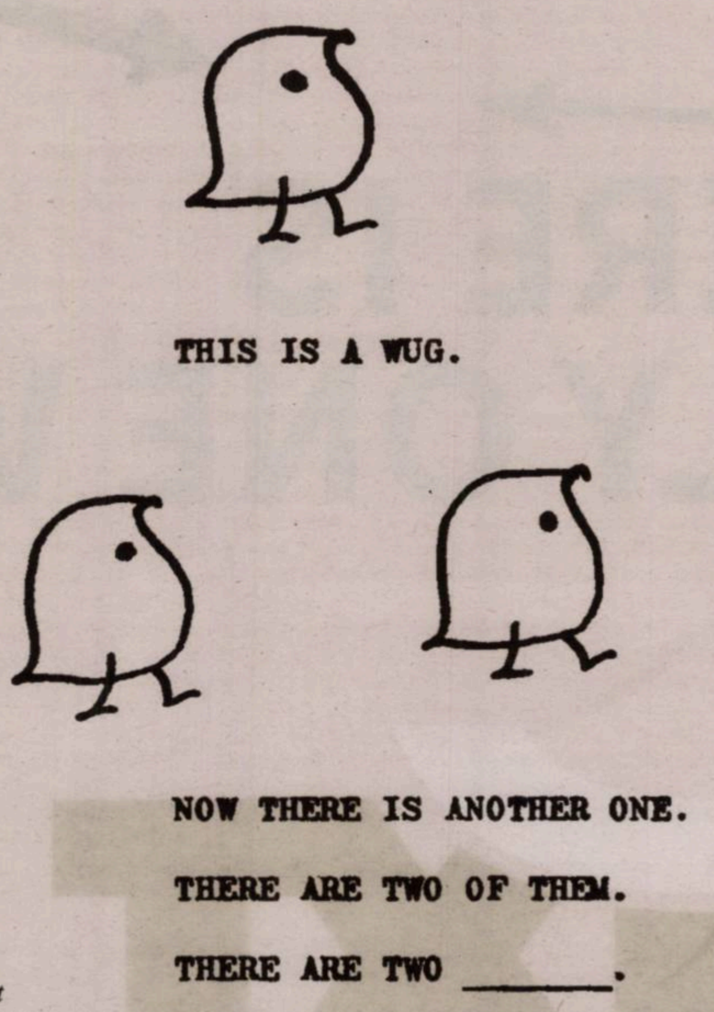
THIS IS A WUG.
NOW THERE IS ANOTHER ONE.
THERE ARE TWO OF THEM.
THERE ARE TWO ______.

Wug Test

Literatura de specialitate (rezumată într-o lucrare din 2003 a lingvistului american Steve Parker, din care selectez doar cîteva exemple) identifică, în dublete, acțiunea unor constrîngeri *semantice* asupra vorbitorilor, fapt care permite formularea unor generalizări. De exemplu, în expresii ca *here and there* („pe ici, pe colo“), *now and then* („din cînd în cînd“, dar, literal, *„acum și atunci“)*, *front and back* („față-spate“), *singular and plural*, și multe altele, principiul care se poate extrage, legea semantică ce se poate formula este: *mai întîi eu*. Toate au ca referință, ca punct de plecare, eul vorbitorului. Dar, pe lîngă aceste constrîngeri semantice, cercetătorii au identificat unele *fonologice*, iar pe baza lor au fost ierarhizate, în ordinea importanței, mai multe principii care iau în calcul trăsături legate de vocalele sau consoanele din cele două structuri ale expresiei fixe englezești.

Astfel, *legea întîi* e legată de numărul de silabe (sau de vocale, din moment ce silaba este organizată în jurul unei vocale): în dublet, primul vine elementul mai scurt – *salt and pepper, male and female, ladies and gentlemen*. În toate aceste exemple, al doilea cuvînt este cu o silabă mai lung decît primul. *Legea a doua* stipulează lungimea vocalei: elementul cu vocala mai scurtă va fi primul – *trick or treat*, spun copiii de Halloween, cînd colindă pe la case, nu invers. Cele două elemente conțin sunetul *i*, dar în primul este *i* scurt, în al doilea *i* lung. *Legea a treia* se referă la numărul de consoane cu care începe fiecare element: primul element va fi acela care are mai puține consoane inițiale – *fair and square*, de exemplu. *Legea a patra* ia în calcul sonoritatea consoanei inițiale. Sonoritatea a ajuns recent să fie măsurată obiectiv în decibeli și, în funcție de valoarea acesteia, sunetele limbii engleze au fost ierarhizate cu valori ale indicilor de la 10 (vocalele) la 1 (consoanele *p, t, k,* și *č* – sunetul inițial din cuvinte românești precum *ce, cine)*. Astfel, aparatul portabil de emisie-recepție *walkie-talkie* se numește așa și nu *talkie-walkie* pentru că aceia care l-au numit au simțit instinctiv o preferință pentru sunetul *w*, cu indice de sonoritate 8, față de *t*, cu numai 1. *Legea a cincea* se vede în *tic-tac* și *ding-dong*, în care contează ce parte a limbii e mai aproape de cerul gurii cînd articulăm o vocală, închizînd astfel aerul mai mult *(i)* sau mai puțin *(a, o)*. Astfel, un element vine primul dacă are o vocală posterioară, adică mai închisă. *Legea a șasea* ia în calcul numărul de consoane finale: primul va fi elementul cu mai multe – *sink or swim* („la noroc“, „ori la bal, ori la spital“). În fine, *legea a șaptea* explică de ce spunem *rock'n'roll* și nu invers: primul element va fi cel cu sonoritatea consoanei finale mai scăzută *(k* are indicele 1, pe cînd *l* are indicele 6). Interesant la aceste șapte legi fonologice este și faptul că ele sînt ierarhizate în ordinea importanței: în cazul unui conflict între două principii, cel cu rang superior tinde să îl anuleze pe cel de rang inferior. De exemplu, în expresia fixă *bread and butter* („pîine cu unt“), legea întîi (cîte silabe există) bate legea a treia (cîte consoane inițiale avem). Statistica confirmă și că numărul de exemple care se constituie ca excepții de la o regulă dată (pentru că există și din acestea) e direct proporțional cu rangul acelei reguli.

Steve Parker descrie un interesant experiment psiholingvistic pe care l-a efectuat cu 332 de subiecți, vorbitori nativi de engleză, cărora li s-a dat o listă cu 99 de structuri expresive formate prin reduplicare (cum ar fi, în română, *tura-vura, harcea-parcea, hai-hui)*, numai că dubletele lui Parker erau inventate, nu făceau parte din vocabularul limbii engleze (de exemplu: *roshy-toshy, roly-poly)*. Vorbitorii au fost rugați să evalueze care secvență li se pare mai naturală, *roshy-toshy* sau *toshy-roshy*. Rezultatele obținute au invalidat două ipoteze sugerate anterior de alți cercetători, conform cărora ordinea alfabetică, respectiv frecvența lexicală, ar conta în această problemă, validînd, în schimb, constrîngerile de ordin fonologic expuse în cele șapte legi. Parker arată că ierarhia sonorității în limba engleză este o realitate psihologică.

Experimentele care implică cuvinte sau expresii inventate scot la iveală lucruri fascinante despre relația dintre limbă și minte/creier. Am văzut, în articolul „Despre sinestezie“, preocupările lui Ramachandran în această direcție. Menționam acolo, în treacăt, o altă cercetare americană, din 1958. Făcut de Jean Berko-Gleason cu subiecți de vîrstă preșcolară și școlară (de la cinci ani și jumătate la șapte), și cîțiva adulți (pentru referință), experimentul avea scopul de a descoperi statutul psihologic al unui anume tip de descriere lingvistică: în engleză, forma de plural *-s*, care se adaugă la sfîrșitul substantivelor regulate, se poate citi în trei feluri diferite – *s, z* și *iz* –, în funcție de o trăsătură distinctivă a sunetului final al respectivului substantiv; similar, forma de trecut *-ed*, care se adaugă la sfîrșitul verbelor regulate, se poate citi în trei feluri diferite – *t, d* și *id* –, în funcție de același factor. Studenții mei, adulți fiind, au probleme cu acest tip de informație pentru că trebuie grefat pe cunoștințe anterioare de teorie fonetică; nici vorbitorii adulți nativi nu dispun explicit de acest tip de informație, decît dacă îl studiază. Întrebarea care se pune este, deci: pronunță copiii corect? Dacă da, de unde știu cum să procedeze?

„Substantivele“ *(wug, lun, tor, heaf, cras, lass, gutch, kazh, nizz)* și „verbele“ *(bing, gling, rick, spow, mot, bod)* au fost toate inventate, ca să nu existe posibilitatea ca formele de plural sau de trecut să mai fi fost vreodată auzite și memorate. Din motive evidente, las deoparte alte detalii referitoare la acest experiment complex și excelent documentat, sărind direct la rezultate: copiii s-au descurcat foarte bine, performanța lor îmbunătățindu-se, previzibil, cu vîrsta. Gleason remarcă: „Dacă cunoașterea limbii engleze ar însemna doar acumulare de cuvinte memorate, te-ai aștepta ca măcar un copil să refuze să răspundă, pe motiv că nu a auzit niciodată de *wug* [...]. Dar nu s-a întîmplat așa ceva. Au răspuns la întrebări [...]. Nu toate răspunsurile au fost corecte, dar au fost consecvente și ordonate, demonstrînd, fără nici un dubiu, că, la aceste vîrste, copiii operează deja cu reguli morfologice clar delimitate“.

Concluzia care se poate trage din toate acestea este că, în mintea noastră, operează legi de existența cărora nu sîntem conștienți. În funcție de nivelul de analiză (fonologic, morfologic, sintactic), lingviștii extrag legile gramaticale studiind modul în care se combină elementele specifice (pe de o parte, sunetele/fonemele între ele, în fonologie; cuvintele cu diverse terminații gramaticale, în morfologie; cuvintele între ele, în sintaxă). E clar că toate se bazează pe operațiuni care au loc la nivel mental, dar nu toate sînt la fel de ușor de scos la lumină. Regulile morfologice și sintactice sînt cele mai accesibile pentru că unitățile studiate, luate individual, au sens propriu, toate transmit informație (lexicală și/sau gramaticală). Pe cînd cele fonologice, nu. *Fonotactica* unei limbi e inaccesibilă în resorturile ei adînci. Studiem sunetele cuvintelor și constatăm că se combină doar în anumite moduri, că diverse secvențe sonore sînt nepermise (de exemplu, japoneza respinge grupurile de consoane, despărțindu-le automat prin vocale, engleza nu acceptă ca vreun cuvînt să se termine în sunetul *a, i, o* sau *u* scurt*)*, pe cînd altele sînt favorite. De ce se întîmplă aceasta? Ce legi mentale acționează în ordonarea sunetelor? Experimentele de tot felul arată că, pe măsură ce învățăm limba maternă, cu ajutorul imitației, creierul extrage și formulează reguli pe care le aplică apoi, în algoritmi de învățare, fără ca noi să știm. Poate că tot așa, fără să știm, creierul găsește sens în sunete, dictîndu-ne comportamentul verbal. O provocare pentru foneticienii viitorului va fi să descopere dacă realitatea psihologică a sonorității este aceeași doar pentru vorbitorii aceleiași limbi. Nu cumva poate fi extinsă? Și dacă da, cît de departe?

***Laura Carmen Cuțitaru** este conferențiar la Literele ieșene, specializată în lingvistică americană.*

Cristina BOGDAN

Scrisoare către Leonida Neamțu

Dragă Leonida,

În primul rînd, nădăjduiesc că îmi vei permite să mă adresez așa, direct, la *per tu*, întrucît nu prea pot vorbi *cu dumneavoastră* cu cei care îmi sînt dragi. Iar tu îmi ești, chiar dacă nu ai aflat încă. Pînă și pe Dumnezeu Îl tutuiesc, după cum îmi tutuiesc părinții, prietenii, oamenii la care privesc în sus, cu dragoste și admirație, așa că nu ai motive de îngrijorare, e semn bun în gura mea sau în rîndurile pe care le aștern pe hîrtia din celuloză sau din pixeli. Acum, că am depășit formulele introductive (esențiale într-o scrisoare, lucru pe care autorii e-mail-urilor de astăzi nu prea-l mai înțeleg corect), țin să precizez că nu-ți cunosc adresa din văzduhurile de cerneală, așa că m-am decis să îți transmit public această epistolă, în speranța că citești, măcar din cînd în cînd (de preferință joia), revista *Dilema veche*. Să nu te superi că trimit gîndurile astea, de altfel, intime, către toată lumea, tu știi mai bine decît mine că cel mai simplu mod de a te ascunde e să strigi în gura mare ceea ce ai de zis. Sau să scrii, așa cum ai făcut tu, camuflîndu-te mereu în spatele cîte unui clișeu care părea să îmbrace scriitura ta – roman *polițist*, *de aventuri*, *fantastic*, *science fiction* –, dar, de fapt, îți lăsa exact partea cea mai importantă descoperită. Ca o pătură care te învelește doar pînă sub coasta stîngă și inima-ți rămîne rece și neacoperită. Sau ca în proverbul acela straniu, care bănuiesc că te-a făcut și pe tine să zîmbești complice: „Dacă vrei să nu te creadă, spune-le adevărul“.

Îți scriu, pentru că recent s-a reeditat una dintre cărțile tale, pe care eu am primit-o cadou de la un străin, ce mi-a devenit prieten prin acest gest. M-a omenit cu o carte (lecturile țin cel mai bine de foame) și „m-a îmblînzit“ prin acest ritual al darului. Antropologii au studiat frecvent fenomenul *darului*, începînd cu Marcel Mauss (*Essai sur le don*, 1923), continuînd cu Bronislaw Malinowski sau Franz Boas, și pînă la cercetători contemporani, care se referă inclusiv la formele de transfer simbolic, de tipul *do ut des*, din spațiul virtual. Dincolo de implicațiile teoretice ale chestiunii, darul acesta, coborît parcă din cer, mi-a adus aproape doi oameni: pe dăruitor și pe tine, Leonida Neamțu, scriitor complet necunoscut pînă în acel moment. O spun cu jenă adîncă, sînt filolog ca formație, am citit cîteva rafturi de biblioteci la viața mea, dar de tine nu auzisem pînă nu am primit prin poștă un colet cu două volume: *Strania poveste a „Marelui Joc“* și *Legenda cavalerilor absenți*. Ambele au fire narative și, totuși, sînt aproape imposibil de povestit (ceea ce nu e rău deloc, pentru că îi obligă pe cei interesați chiar să te citească). Formulele îmbrățișate de tine nu sînt ușor de descifrat, aparent totul e la vedere, în fapt, totul e ascuns în adînc. Dacă ar fi să pun o etichetă concisă pe senzația pe care am avut-o începînd să te descopăr, aș zice că m-am simțit traversată, în lungul și în latul inimii și-al minții, de un desant de îngeri puși pe năzbîtii.

Încă de la primele pagini din *Strania poveste…*, roman experimental și absurd, suprarealist, de neasemănat cu nimic din literatura noastră, aproape imposibil de circumscris și de integrat într-o categorie consfințită de critica sau de teoria literară, am știut cumva, dincolo de rațiune, că mă arunc într-o apă fără fund și că voi înota căutînd un mal. Nu l-am găsit și am rămas cu sentimentul că felul tău de a scrie e ca un vîrtej hipnotic, menit să te întoarcă, iar și iar, între filele volumelor. Deloc puține: 34 de romane (!) – număr impresionant… ce mă obligă să mă simt din nou rușinată. Cum e posibil ca nici măcar unul să nu-mi fi căzut în brațe pînă de curînd? Cum de n-am dat peste vreun exemplar în bibliotecile instituțiilor prin care mi-am făcut veacul sau prin locuințele prietenilor (petrecerile fiind momentul ideal pentru a mă retrage între rafturi și a cerceta cu privirea titlurile, sperînd să-l cunosc, astfel, mai bine pe stăpînul casei)? Mă uit la colegii mei de breaslă și constat că sînt mulți care nu te-au întîlnit, n-au avut șansa asta. Și mă hotărăsc să-ți scriu, ca să-ți pot pune măcar o parte dintre întrebările care mă frămîntă. Dar asta e doar o jumătate de motivație. Cealaltă e că vreau să te dăruiesc, la rîndul meu, oamenilor. Mai întîi diafan, sub forma unor recomandări (încercînd să le stîrnesc curiozitatea), apoi direct, punîndu-le în ghete de Moș Nicolae sau sub ramurile bradului de Crăciun unele dintre textele tale, reeditate în ceea ce are deja aer de colecție, la Editura Publisol.

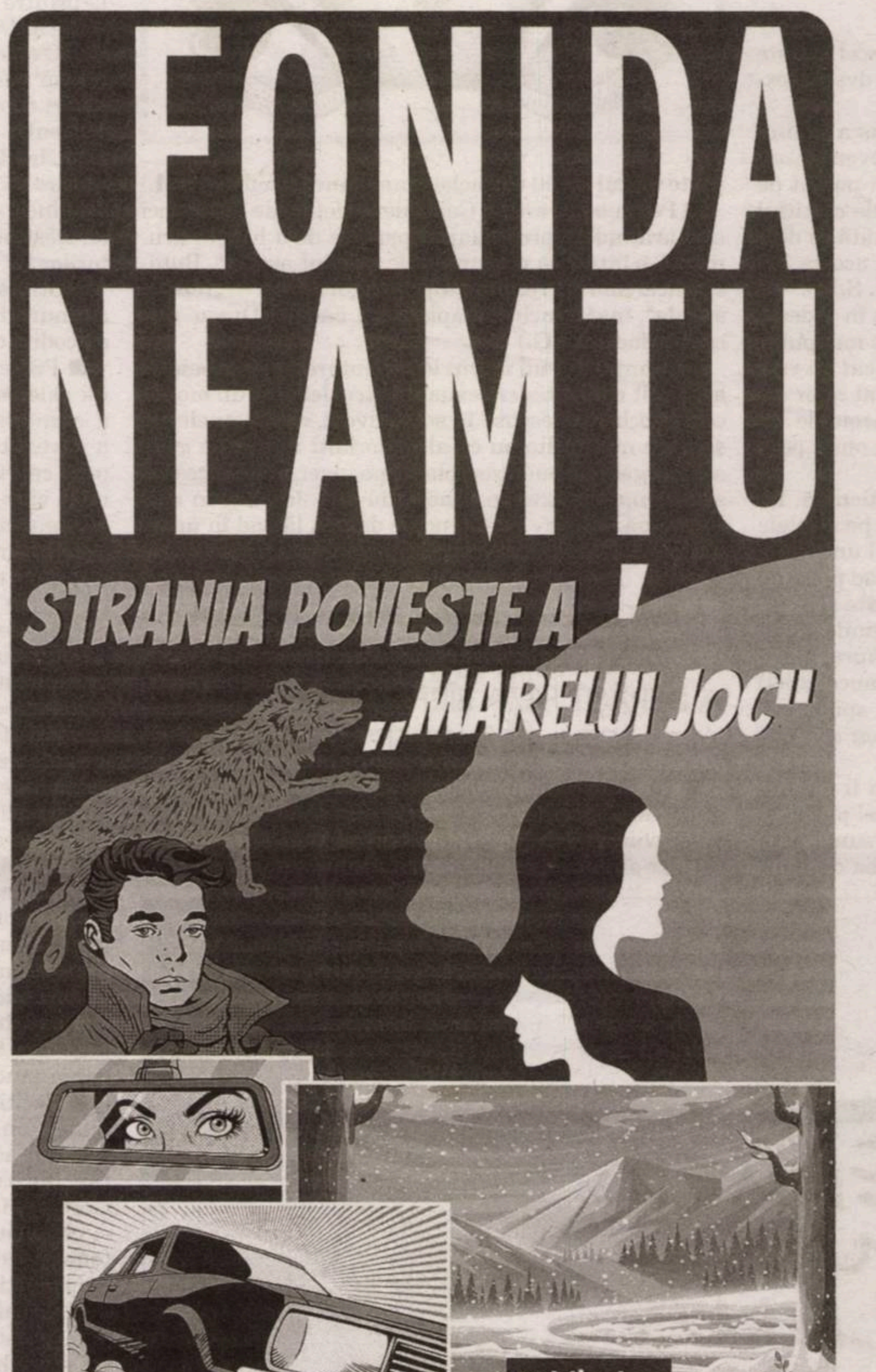
LEONIDA NEAMTU
STRANIA POVESTE A „MARELUI JOC"
Publisol.ro

Așadar, dragă Leonida, deși nu ne cunoaștem decît pentru că mi-am plimbat privirea peste rîndurile tale (dar ce cunoaștere mai adîncă decît cea prin mîngîiere de cuvinte poate exista?), vrei să fim doi prieteni de joacă astrală și să binevoiești să-mi răspunzi la cîteva curiozități? Îndrăznesc să-ți propun lucrul acesta, gîndindu-mă la interogația neobișnuită din debutul *Straniei povești…*: „Cum te rabdă inima să treci pe lîngă o biată oaie fără să-i oferi un drops?“.

Ca orice femeie îndrăgostită, căreia îi e cald și frig deodată și i se rostogolește inima ca valul mării, o să încep cu nedumeririle legate de povestea ireală de iubire dintre Dhimitrie (poetul) și Z (de la zăpadă). Ce-i cu femeia asta misterioasă care îl lovește cu automobilul albastru pe ciudatul căruia îi place să sugă ace? Are un model decupat din realitate, face parte din stirpea ielelor, ce te prind în jocul lor, te vrăjesc și te înnebunesc pentru totdeauna, e un duh sau semnul ultim al dragostei (fiind numită cu cea din urmă literă a alfabetului)? E abur, e lumină, e tot ce nu poți ține-n căușul palmei și număra cu abacul? Ne lași într-o ceață deasă cînd închei spunîndu-ne doar atît: „Z. (De la Zăpadă). Ea rămîne. Ea care ne sfîrtică din cînd în cînd sub roțile automobilului albastru și dispare. Ea, cea blîndă și crudă. Marea ta ură și dragoste“.

Și de ce o scufunzi în atîta tristețe pe cea care ar trebui să fie fericită, căci este întruchiparea celui mai iubit dintre vise? O vrăjitoare adevărată n-ar suferi, însă una dintre replicile rostite de Z mi s-a părut a fi cea mai dureroasă din roman: „Orice zăpadă are un sfîrșit, răspunse Zăpada“. Știi de ce mi-a amintit? Nebănuite sînt conexiunile din capul unei femei. Mi s-au ivit, pe sub ridul de pe frunte, cîteva versuri din poemul lui Mircea Ivănescu, „Iubire nedeslușită“: „să te îndrăgostești atunci, în cele din urmă de zăpadă, / adică să știi bine că e o iubire, în care se va sfîrși / peste cîteva săptămîni prezența ei, și aproape un an / după aceea are să trebuiască s-aștepți, de-a lungul zilelor calde, / sau prin nopțile reci, sau prin ceață, dar fără ca ea / niciodată să-ți apară înainte, sub pași, pe mîini, sau / pe față (…)“.

Hai să-ți pun și o întrebare în tonalitate masculină, accepți? Bărbații sînt ființe ale eranței prin definiție, într-un alt roman scris de tine, *Știi, Lavinia, caracatițele…*, protagonistul (Marian) îi spune iubitei: „Sînt un vagabond ratat! Din cauza ta… Un vagabond n-are voie să iubească atîta timp o femeie“. Un bărbat rătăcitor prin lume te-ar întreba, probabil, cam așa, pe tine, marele maestru al iubirilor imposibile, al ambiguităților, al cuvintelor ce pot fi răsucite și răstălmăcite: are sens să alergi spre capătul îndrăgostelii, cînd drumul pînă acolo e la fel de parfumat și mătăsos ca finalul mult rîvnit? Cu alte cuvinte, există o poftă bună la iubit, nu doar la mîncat?

Și m-ar interesa să-mi explici cum s-au stabilit legăturile între bărbații ăștia ciudați – Toma Bumbuc, Dhimitrie (poetul), Ștefan cel Bigot, Bucur O. – medic și Bucur O. – actor, Marele Șeik Rahman – eterici, uneori eretici în discuțiile lor intime, firești și absurzi simultan, cu gesturi și cuvinte parcă inexistente. Ce vis ți i-a țesut în minte?

Lista de întrebări e lungă, dar aștept să deschizi dosarul „Marelui Joc“, ca să pot continua. Pînă atunci, o ultimă curiozitate, pentru a mă întoarce la început și a le da astfel posibilitatea – sfîrșitului și începutului – să se unească, precum un Uroboros ce-și înghite coada. De ce-ai ales să așezi acest roman sub un *motto* din Knut Hamsun – „…eu aparțin pădurilor și singurătății“? Și căruia dintre personajele tale i l-ai tatuat definitiv pe sub piele?

Dragul meu scriitor pînă mai ieri necunoscut, de astăzi așezat pe unul dintre primele rafturi ale inimii mele de cititoare împătimită, dacă vei catadicsi să-mi răspunzi la aceste mirări (și, mai ales, la cele pe care nu ți le-am pus decît în gînd), îți voi spune cum se întrupează Marele Joc *din scrumul focului nears*. Deocamdată, îți las doar un indiciu: totul se va întîmpla în orașul pe care l-ai așternut adesea pe sub tălpi, la Cluj, într-o zi regală (10 mai 2022), într-o casă a cărților (la Biblioteca Județeană), alături de oameni care te iubesc fără rest. Da, da, poate nu-ți vine a crede, dar sînt mulți, din ce în ce mai mulți cei care te citesc și capătă dependență. Rămîi cu bine și nu uita propriul avertisment: „Nimeni n-a reușit să se privească, *de la distanță*, cu nepăsare“.

Cristina Bogdan *este conferențiar și decan al Facultății de Litere, Universitatea din București.*

Biblioteca Județeană ASTRA Sibiu

Cu ochii-n 3,14

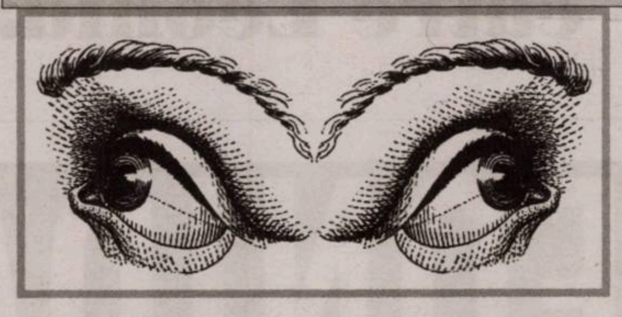

DACĂ OAMENII SÎNT SUB VREMI, OMUL DE PE CARE SE DESPRINDE TENCUIALA AR PUTEA FI VÎNDUT DE-A LUNGUL DRUMULUI, ÎN SENS INVERS

■ Dacă rîdeți atunci cînd sînteți gîdilați, acel rîs este una dintre multele forme prin care corpul dvs. își exprimă panica. (**M. C.**)

■ Regizorul francez Michel Hazanavicius a schimbat titlul următorului său film, *Z*, care a devenit *Coupez!*. Și asta pentru ca simbolul războiului purtat de Rusia împotriva Ucrainei să nu se confunde cu titlul comediei sale cu *zombies*, care va fi proiectată în deschiderea Festivalului de la Cannes de anul acesta. Titlurile, ca și oamenii, sînt sub vremi. (**A. M. S.**)

■ Un sexagenar din Berlin a fost trimis în judecată pentru că s-a vaccinat anti-COVID de nu mai puțin de 90 de ori. Omul obținea astfel un certificat de vaccinare și vindea codul de bare de pe certificat celor care nu voiau să se vaccineze, dar aveau nevoie de un certificat de vaccinare autentic. Ce nu face omul pentru bani? (**S. V.**)

■ Olimpiada la limba franceză, faza națională. La Craiova. Unii dintre elevii înscriși se plîng pe rețelele sociale de condițiile mizerabile din căminul unde sînt cazați. În fotografiile pe care le publică se văd piese de mobilier delabrate, instalații sanitare stricate și o clădire de pe care se desprinde tencuiala. Imaginile ajung virale și ministrul Educației (care, pe deasupra, mai e și președintele Agenției Universitare a Francofoniei) se simte obligat să ia atitudine. De vină – spune ministrul Cîmpeanu – ar fi „decidenții“. *Honni soit qui mal y pense!* (**M. M.**)

■ Fotbalistul brazilian Neymar ar putea fi vîndut, spun patronii clubului PSG, la un preț de cel puțin 90 de milioane de euro. Dacă e să traducem suma asta în limbajul tranzacțiilor la modă, ar fi vorba de mult peste costul a 500 de rachete antitanc Javelin. (**A. M.**)

■ Pe un bulevard al Capitalei, o fetiță de vreo cinci ani, arătînd înspre utilajele parcate de-a lungul drumului, o întreabă pe bunica ei: „Ce sînt astea?“. Bunica, încercînd un răspuns diplomat, îi spune că „repară strada“, însă conchide rapid și cu năduf: „Dracu' știe ce mai fac!“. (**S. G.**)

■ Acum niște ani a avut loc o căutare globală pentru a fi găsit un partener sexual pentru Jeremy, un melc a cărui cochilie crescuse în sens invers, iar organele lui sexuale nu se aliniau cu ale celorlalți melci. Cu greu au fost găsite două exemplare „pe invers“, dar acestea s-au acuplat între ele, ignorîndu-l pe Jeremy. În cele din urmă, Jeremy a avut parte de sex, lăsînd în urmă 57 de urmași, toți cu cochilie normală. (**M. C.**)

DACĂ O VORBĂ CARE CIRCULĂ UNEORI PRINTRE CROCODILI A DEPĂȘIT FAZA BÎRFELOR DE TREI ZILE, TOTUL SE ÎNCHEIE CREATIV

■ În timpul unui meci din Campionatul Mondial de Snooker, un porumbel a traversat sala, oprindu-se chiar pe masa de joc. Unii au comentat incidentul într-o manieră simbolică, asociind porumbelul cu o speranță de pace, alții, mai pragmatici, au spus hîtru că pasărea era un fan al sportului. Poate că adevărul e pe undeva la mijloc și, dacă lumea ar trăi în spiritul de fairplay al snooker-ului, cu toții am fi mai senini. (**S. G.**)

■ Un luptător ucrainean care a dat un interviu unui jurnalist britanic i-a spus acestuia o vorbă care circulă printre soldații ucraineni: cel mai mare furnizor de arme al Ucrainei este Rusia. (**A. M.**)

■ O culegere de poeme scrise de Charlotte Brontë la 13 ani a fost cumpărată cu suma de 1,25 milioane de dolari de o asociație literară engleză. Și a fost donată muzeului dedicat autoarei, situat în partea de nord a țării, la Haworth, acolo unde ea a crescut. Manuscrisul are 15 pagini, datează din 1829, e cusut de mînă și cuprinde zece poeme care n-au fost niciodată publicate. Destinul textelor e uneori mai bun decît cel al autorilor lor. (**A. M. S.**)

■ Statisticile arată că, în 2018, mai mulți americani au murit înecați cu lăptuci decît mușcați de șerpi și de crocodili, combinat. (**M. C.**)

■ Procesul deschis de Johnny Depp împotriva fostei sale soții Amber Heard a depășit faza bîrfelor și a ajuns la momente jenante. Piratul Jack Sparrow a povestit judecătorului în audiere publică cum, după o ceartă în urma căreia a părăsit locuința comună, a vrut să revină pentru a-și lua cîteva lucruri, dar bodyguarzii săi, trimiși înainte, l-au avertizat să nu o facă pentru că o anumită împrejurare i-a dus la concluzia că nu va fi în siguranță. În patul fost conjugal, pe partea pe care dormea de obicei Johnny Depp, se puteau vedea – pardon! – fecale. Depp e convins că Heard sau una dintre prietenele ei e autoarea. Heard s-a apărat spunînd că e isprava cîinelui lor. Depp a contrazis-o: a trăit ani de zile cu acel cîine și niciodată nu s-a întîmplat așa ceva. În plus, fotografia pe care bodyguarzii i-au trimis-o arăta clar că nu e treabă de cîine, e treabă de om. Și fotografia a fost depusă ca probă. Oribil! Totuși, Johnny Depp continuă să-mi placă. Dumneavoastră nu? (**S. V.**)

■ Satul Macchiagodena din Italia (provincia Isernia, regiunea Molise), cu o populație de 1.811 locuitori în 2017, oferă o scurtă vacanță gratuită – de trei zile în week-end sau de patru zile la începutul săptămînii – în schimbul unei cărți donate de vizitator bibliotecii locale. O idee pe care mi-aș dori s-o văd adoptată și de satul Sintești (comuna Vidra, județul Ilfov), cu o populație de 2.936 de locuitori în 2011, pentru a înlocui arderea cauciucurilor cu lectura. (**D. S.**)

■ Recitind deunăzi „Cenușăreasa“, alături de copiii mei, am realizat că povestea înfățișează, printre altele, un act chirurgical precursor al operațiilor estetice din zilele noastre. Pentru a fi alese de crai (feciorul de împărat) – sau pentru a-l păcăli, dacă doriți –, cele două fete ale mașterei sînt dispuse să se automutileze: încurajate de propria lor mamă, ele apucă un cuțit și își retează una degetul mare de la picior, cealaltă călcîiul, doar-doar li se va potrivi condurul „mic și drăgălaș“ al Cenușăresei. Dar în zadar, totul se încheie într-o baie de sînge: „Vai, conduru-i tare mic […] / Și-năuntru-i plin de sînge, / Că tot curge pic cu pic“. O mamă adevărată le-ar fi recomandat o mărire, nu o micșorare: ar fi fost mai puțin dureros și mai de efect. (**M. P.**)

■ Ajungem astăzi la Borșa, de unde vom reține cîteva nume de firme: Reducere Carburant H2O SRL, Drum Mecanism SRL, Elena Din Troia SRL, Benefic Cult SRL, My Lady Angel SRL, Ilie Coșarul SRL, Nord Creativ General SRL, Idei Sensibile SRL, Dum Dum SRL, La Dorea Lupilor SRL, Finisaje Boby SRL, Einstein IQ Service SRL, Rotundu Service SRL, Rituri SRL, Ideea Lemn SRL, Centru De Consultanță Maramureșul Istoric SRL, Accesiune Înalta SRL, Poiana Bio SRL, Crampon Multiservice SRL, Pe Ulița Runcului SRL, Izvor Practik SRL, Leone Nabab Construct SRL-D, Cheia Nordului SRL, Il Gigante Hot Dog SRL. (**D. S.**)

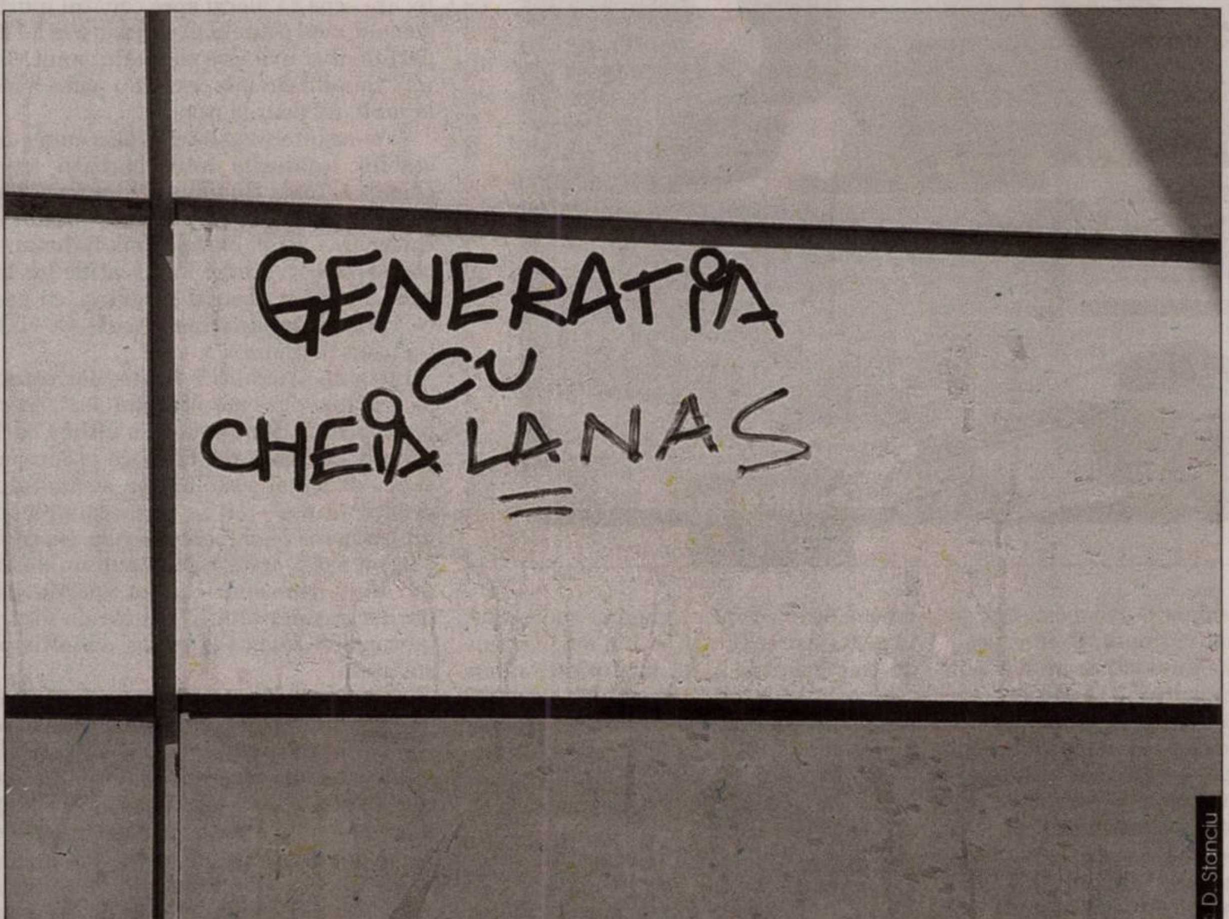

© D. Stanciu

DILEMA VECHE

REDACȚIA:
Marius CHIVU ● Radu COSAȘU
Anda DOCEA (secretar general de redacție)
Stela GIURGEANU
Andrei MANOLESCU (redactor-șef adjunct)
Matei MARTIN ● Matei PLEȘU ● Adina POPESCU
Iaromira POPOVICI ● Ana Maria SANDU
Dan STANCIU (art director) ● Mircea VASILESCU
Sever VOINESCU (redactor-șef)

RUBRICI:
Teodor BACONSCHI ● George BANU ● Ion BARBU
Aron BIRO ● Paul BREAZU ● Cosmin CIOTLOȘ
Horia CORCHEȘ ● Andrei CORNEA ● Codrin Liviu CUȚITARU
Alin FUMURESCU ● Ionuț IAMANDI ● Anca MANOLESCU
Victor MOROZOV ● Radu NAUM ● Lorin NICULAE
Andrei PLEȘU ● Adrian G. ROMILA ● Constantin RUDNIȚCHI
Mihaela SIMINA ● Bogdan-Alexandru STĂNESCU
Oana STOICA ● Valeriu STOICA ● Bogdan TĂTARU-CAZABAN
Teodor TIȚĂ ● Ioan Alexandru TOFAN ● Rodica ZAFIU

TEHNOREDACTARE: Adrian DAMIAN
EDITOR WEB: Anda DOCEA

PUBLICITATE PENTRU PRINT:
floriana.coman@adevarulholding.ro

PUBLICITATE PENTRU ONLINE:
vanzari@ead.ro
dragos.stan@adevarulholding.ro

MANAGEMENT GRUPUL DE PUBLISHING:
Administrator Special: Constantin SANDU
Director Marketing: Steluța ZAMFIR
Coordonator Producție: Constantin DELTA
Director Distribuție: Dana ZAMFIR
Informații și reclamații ABONAMENTE:
0790.139.007 / 0790.139.009
(numere cu tarif normal, disponibile de luni pînă vineri, între orele 9 și 18)
e-mail: abonamente@adevarulholding.ro

ISSN: 1584-1669
Revistă editată de: Adevărul holding
Publicație auditată de: BRAT AUDIT TIRAJE
Tiraj: 7.050
Tipărit la Tipoart Idea Studio

Biblioteca Județeană
ASTRA Sibiu

Biblioteca Județeană
ASTRA Sibiu

„Sînt vechi, domnule!“ (I.L. Caragiale)

FONDATOR **ANDREI PLEŞU**

DILEMA VECHE

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIȚIE ■ Anul **XIX** ■ nr. **944** ■ 12-18 mai 2022 ■ www.dilemaveche.ro ■ 24 pagini ■ 8 lei

Bogdan-Alexandru STĂNESCU

pe de altă **carte**

16

ANDREI PLEŞU

„Stupori alimentare“

pagina 3

Interviu cu

GARRY KASPAROV

pagina 8

Interviu cu

HORAȚIU MĂLĂELE

pagina 15

...în umbra marelui URSS

> *„Tragedia rusă are această specificitate că mai întîi stîrneşte rîsul, apoi groaza şi în final o indiferență obtuză.“*
> ALEKSANDR ZINOVIEV

22019>

5 948489 149467

Redacția DILEMA VECHE: Şos. Fabrica de Glucoză nr. 21, sector 2, 020331 Bucureşti ● **telefon:** 0372.130.006 ● **e-mail:** dilema@dilemaveche.ro

Biblioteca Județeană
ASTRA Sibiu

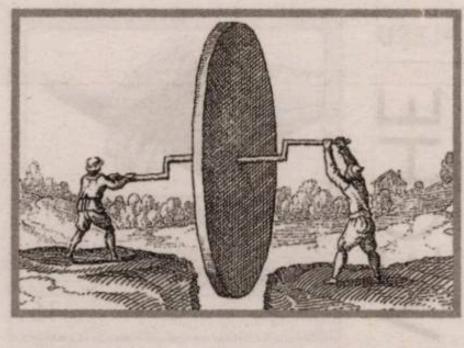

Teodor TIȚĂ

contraintuiția

Către ieșirea din ipocrizie

Valoarea ultimelor ajutoare americane anunțate pentru Ucraina ajunge la aproximativ 40 de miliarde de dolari. O sumă uriașă care va crește probabil la sfîrșitul anului. Banii ar trebui să acopere cheltuielile pentru sprijin umanitar și militar pînă cîndva în toamnă. Ulterior, fondurile vor fi suplimentate, dacă se va considera necesar. Și e puțin probabil să nu fie. Sînt analiști care estimează că războiul declanșat de Rusia trece zilele acestea din faza de *Blitzkrieg* ratat în cea de conflict pe termen lung. Optimiștii insistă că, sub sancțiuni și oprobriu internațional, Moscova va căuta o cale de ieșire din dezastrul militar și politic în care se afundă cu fiecare zi care trece. Alții, mai rezervați, aruncînd o privire spre economia totuși rezilientă a Rusiei, cred că Kremlinul are suficiente resurse pentru a continua să împrăștie moarte pentru multă vreme prin cîmpiile și orașele Ucrainei. Și, chiar dacă războiul va înceta, Ucraina are nevoie de ajutor pentru reconstrucție. O analiză recentă a Școlii de Științe Economice din Kiev estima pierderile ucrainene la aproximativ 600 de miliarde de dolari pentru primele două luni de război.

Sprijinul financiar, militar și umanitar pe care Ucraina îl primește în aceste zile e fără precedent de la al doilea război mondial încoace. De altfel, legislația care dă Guvernului american posibilitatea să cheltuiască uriașele sume de bani anunțate este modelată după aceea care a permis Washington-ului să sprijine Marea Britanie și, mai tîrziu, Uniunea Sovietică și alți aliați în urmă cu 80 de ani. Greu de ratat umorul tragic al timpurilor.

Spre deosebire de aproape orice altă inițiativă legislativă a administrației Biden, sprijinul politic pentru ajutorarea Ucrainei e bipartizan. Tentativele, unii ar spune reușite, ale Rusiei de influențare a alegerilor americane nu au fost uitate de democrați. Republicanii par mulțumiți de creșterea cheltuielilor militare și e de așteptat ca atitudinea asta să nu se schimbe chiar dacă la alegerile parlamentare din toamnă culoarea Congresului se va schimba.

Obiectivele? În cuvintele ministrului Apărării, Lloyd Austin, America vrea să slăbească Rusia pînă la punctul în care nu mai e capabilă de „astfel de lucruri“ – în traducere, Rusia să nu mai poată invada pe nimeni și, eventual, să aibă probleme interne suficient de mari cît să abandoneze cu totul fanteziile imperiale.

Administrația de la Washington a făcut eforturi majore pentru a evita scurgerile de informații cu privire la dimensiunile reale ale sprijinului pe care îl oferă ucrainenilor. Însă n-a prea reușit. *The New York Times* relata zilele trecute o conversație tensionată pe care președintele Biden a fost obligat să o poarte cu Lloyd Austin, Avril Haines – șefa comunității de informații – și cu William Burns, directorul CIA. Președintele era nemulțumit de relatările din presă privind natura informațiilor livrate armatei ucrainene. Informații care au dus la pierderi uriașe de material militar pentru Rusia și, mai ales, la moartea unui număr de generali ai armatei ruse – probabil cel mai mare pentru o perioadă atît de scurtă de timp din toată istoria conflictelor militare.

© wikimedia commons

Temerea lui Joe Biden este că imprevizibilul dictator al Rusiei va considera implicarea americană dincolo de limitele tolerabile și va trece la o fază nouă a războiului. Ce ar putea însemna asta? Nimeni nu știe, dar în astfel de contexte e amintit întotdeauna că Rusia e o putere nucleară. Apoi, faptul că americanii investesc atît mult și atît de public în sprijinirea Ucrainei ajută Kremlinul să tragă tușe mai groase în fotografia evenimentelor pe care o dorește promovată în exterior – aceea a unui conflict direct cu NATO și Statele Unite în care Rusia e cumva victimă.

Pentru administrația de la Washington genul acesta de narațiune e dăunătoare și din alt punct de vedere. Ideea că americanii sînt cumva agresori, deși pare stupidă, are o oarecare tracțiune în afara Europei. Și în afara Europei, eforturile de a atrage țări ca India sau China de partea democrațiilor occidentale, sau măcar de a le convinge să adopte o poziție de neutralitate rece, suferă. Beijingul ezită între o poziție fățiș antiamericană și una vag constructivă, în timp ce India, dependentă de exporturile militare rusești, continuă să joace același rol al statului nealiniat pe care îl joacă de decenii, oscilînd neangajant între marile puteri fără ca cineva să o ia cu adevărat în serios. Un gigant în termeni de populație, dar un pitic ridicol cînd e vorba de relații internaționale.

Mai degrabă mai devreme decît mai tîrziu, administrația americană va trebui să recunoască public că angajamentul pentru Ucraina e suficient de ferm și de adînc încît nu mai poate pretinde că e vorba doar despre supraviețuirea regimului politic de la Kiev. Lloyd Austin a spus-o deja, probabil o vor recunoaște și alții. Și e probabil bine de precizat că acesta nu e un lucru rău. Ori de cîte ori, în istorie, Rusia a căpătat un pic de încredere în sine, vecinii săi și ordinea internațională au avut de suferit. Un efect direct și benefic al ieșirii din ipocrizia liniei de mesaje actuale va fi și acela al eliminării unor ambiguități din discursul public practicat de europeni. Nuanțele sînt bune și, adesea, necesare, dar uneori e nevoie de poziționări ferme, dublate de consecințe verificabile.

Teodor Tiță *este gazda podcast-ului* În Centru *pe care îl puteți asculta pe oricare dintre platformele de distribuție (Apple, Spotify, Google etc.): https://open.spotify.com/show/5jSN6amOtenIsHn23aoOLQ*

■■■

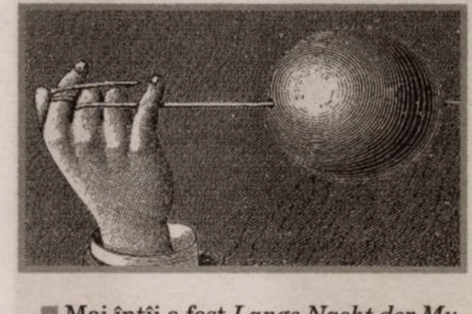

Matei MARTIN

mapamondul de buzunar

Îngrijorări de Noaptea Muzeelor

■ Mai întîi a fost *Lange Nacht der Museen,* adică „Noaptea lungă a muzeelor“ de la Berlin, în 1997. Evenimentul își propunea să atragă atenția publicului larg asupra ofertei culturale debordante a orașului și mai ales asupra muzeelor noi, construite după unificare. Primăria oferea posibilitatea de a vizita cu un bilet unic toate instituțiile muzeale incluse în program. Același bilet acoperea și călătoria cu mijloacele de transport în comun între aceste muzee.

Doi ani mai tîrziu, în 1999, Ministerul francez al Culturii propune un eveniment similar: intrare gratuită, pe timp de noapte, în toate muzeele din Franța. În 2001, evenimentul este preluat de Consiliul Europei sub denumirea de *Printemps des Musées,* adică Primăvara Muzeelor: 39 de țări semnatare ale convenției culturale oferă timp de o zi, mai precis de o noapte, acces gratuit la muzeu. Începînd cu 2005, evenimentul se transformă în ceea ce azi numim Noaptea Muzeelor. Scopul e atragerea publicul local către muzee, mai ales publicul tînăr. Mai ales în marile metropole europene, muzeele sînt un punct de atracție pentru turiști. Uneori, e necesară o programare cu zile sau chiar săptămîni înainte pentru a intra la muzeu. În plus, prețul ridicat al biletelor îi alungă pe vizitatorii mai puțin înstăriți. Ca să nu mai vorbim de faptul că oamenii au serviciu și griji cotidiene, nu au deci timp să stea la coadă, în zilele obișnuite, pentru a merge la muzeu. Așa se face că mulți dintre noi n-am intrat niciodată în muzeul din orașul nostru. Noaptea Muzeelor repară tocmai acest decalaj; intrarea e gratuită și, în plus, vizitarea e posibilă în afara programului obișnuit de lucru. Ca să nu mai vorbim de faptul că numeroase muzee propun oferte culturale speciale. E alternativa *smart* la ieșirea prin cluburi și discoteci. Dacă în ultimii doi ani, pe fondul pandemiei, Noaptea Muzeelor nu a putut oferi contextul întîlnirii directe cu publicul, acum, la cea de-a 18-a ediție, constat o mobilizare formidabilă și un program atractiv. În mai toate marile orașe europene, în mai toate orașele din România.

E alternativa smart *la ieșirea prin cluburi și discoteci.*

■ Alegerea momentului în care are loc această Noapte a Muzeelor nu e întîmplătoare. E vorba de sîmbăta cea mai apropiată zilei de 18 mai, cînd e celebrată Ziua Internațională a Muzeelor – un moment festiv, dar și un prilej de reflecție cu privire la importanța patrimoniului și a instituțiilor muzeale, a profesiei de muzeograf și a rolului pe care îl au muzeele în educație și cultură.

■ Potrivit barometrului de consum cultural (2019), 62% din respondenți nu au fost niciodată la vreun muzeu (sau galerie de artă). Și asta în condițiile în care muzeele, casele memoriale etc. sînt bine reprezentate peste tot în teritoriu, inclusiv în mediul rural. Cîte sînt cu adevărat active? Cîte au personal calificat? Cîte încearcă să se adreseze măcar publicului local, prin programe educaționale țintite, prin evenimente, printr-o prezență minimală în spațiul public? Ne bucurăm cînd vedem efervescența publicului în Noaptea Muzeelor, dar nu remarcăm absența & indiferența din reștul zilelor.

■ Semnal de alarmă! Dispar piese valoroase din colecțiile muzeelor. După principiul *restitutio in integrum,* sute de opere de artă au fost (sau sînt pe cale să fie) înapoiate foștilor proprietari ori moștenitorilor acestora. Numai în cazul MNAR au fost retrocedate în anii din urmă peste 2.000 de obiecte, iar alte cîteva sute se află în litigiu, în pericol de retrocedare. Și alte muzee sînt în aceeași situație. Cazurile în care instituțiile au putut negocia cu proprietarii și apoi păstra în posesie obiectul de artă supus procedurii de restituire sînt rarisime. E vorba în primul rînd de lipsa fondurilor. Și de procedurile încîlcite. Odată privatizate, aceste lucrări părăsesc circuitul public: ele intră în colecții particulare, se transformă, din obiecte de artă, în bunuri de schimb.

■ Obiecte de mare valoare, manuscrise unice etc. se vînd la bucată, în licitații dubioase (vezi articolele lui Eugen Ciurtin publicate de revista noastră despre cazurile Eliade și Enescu). Ar fi (și) de datoria muzeelor să participe la licitații și să recupereze manuscrise, obiecte de artă și piese valoroase pentru a le putea păstra și mai ales arăta specialiștilor și publicului larg. Fără bani pentru achiziții, muzeele nu-și pot îndeplini misiunea publică.

■ De Ziua Muzeelor – un omagiu unui adevărat creator de muzee: caricaturistul nostru Ion Barbu a deschis, în Valea Jiului, Muzeul Mamei, Muzeul Instalatorului Român și Muzeul „Ion D. Sîrbu“. Iar în cadrul Muzeului Literaturii Române de la Iași a proiectat Muzeul Poezie(i) și o încăpere dedicată boemei literare ieșene.

■■■

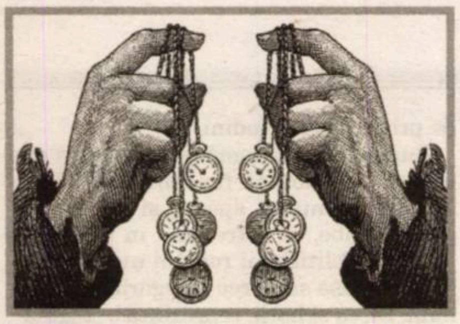

Andrei PLEȘU

nici așa, nici altminteri

„Așa e că pînă acum nu stăm nici bine, nici rău, adică nici așa, nici altminteri?“ (I.L. Caragiale)

Stupori alimentare

c. wikimedia commons

Pînă la pubertate, eram aproape anorexic. Am fotografii de pînă la 12 ani care par a fi făcute cu un aparat Roentgen: mi se văd coastele ca la o radiografie. După 14 ani, martirizat de obscure jocuri hormonale, am început să mă îngraș. În adolescență, am slăbit din nou. Apoi m-am reîngrășat. Oricum, foarte devreme, am devenit un melancolic căutător de diete. Medicii mă dojenesc, legînd toate neajunsurile mele organice de o siluetă scăpată de sub control, iar amicii știu că, dacă vor să-mi facă un compliment, trebuie să-mi spună des: „Ai mai slăbit!“. În sfîrșit, cei care mă detestă nu ezită să-mi ia peste picior conturul, așa încît să rezulte că mă îndop zi și noapte, că fac orice pentru o sarma, că sînt urît, grețos, porc păros, înecat în valuri de grăsime etc. Fiecare, după anvergura urii și imaginației proprii.

Să ne înțelegem: nu sînt ușă de biserică. Sînt pofticios și, eventual, lacom. Nu reușesc să mă feresc, întotdeauna, de oarecari excese. Dar mă străduiesc. Rîndurile de față nu vor să fie însă o confesiune lăcrămoasă despre eforturile și eșecurile mele alimentare. Ci consemnarea unei crescînde perplexități. Urmăresc de mult, cu atenție, „bibliografia“ nutriționiștilor profesioniști și, pe urmele cetățeanului turmentat care întreba mereu cu cine să voteze, întreb și eu, timid, dar tenace: „Eu ce să mănînc? Ce să beau? Cum să aleg dieta optimă?“.

Ani de-a rîndul, mi s-a spus să prefer carne de vită. E plină de proteine, dar fără multe grăsimi, are necesarul de vitamina B, e, deci, energizantă și ajută în cura de slăbire. „Dușmanul“ prin excelență e porcul. Apoi, cohorte întregi de cercetători mi-au atras atenția că s-a stabilit, pe baze experimentale, cît de periculoasă e carnea roșie. Predispune la boli cardiovasculare, la deces prematur, în variantele cancer de colon și infarct. În plus, conține prea mult fier și neașteptat de multe „grăsimi saturate“ („rele“). Savanții „obiectivi“ admit, pe de altă parte, că „acidul linoleic conjugat“ prezent în compoziția cărnii de vită stăvilește dezvoltarea tumorilor canceroase. Una peste alta, e recomandabil, totuși, să trecem pe carne albă: pui și pește. Puiul are grăsimi „bune“, protejează cordul, e dietetic. E drept, are mai puține proteine decît carnea roșie. Dintr-odată însă, s-a descoperit că nici puii nu mai sînt ce-au fost. Crescuți artificial, adică dopați cu tot soiul de chimicale, ei conțin niște „hormoni de creștere“ care explică inflația de obezitate a ultimelor generații. Hormonii cu pricina provoacă pubertate precoce, cancer la sîn, cancer de prostată, creștere a colesterolului rău, boli de inimă. Ca să nu mai spunem că tot păsăretul e, potențial, plin de *„salmonella“* și de *„campylobacter“*. Mai bine pește! E ușor digerabil, are iod, fosfor și potasiu (ceea ce te face frumos și deștept); să adăugăm avantajul, paradoxal, că o bucată de pește e cu atît mai bună cu cît e mai grasă, căci grăsimea de pește e miraculos antioxidantă, *„anti-aging“* etc. Da, dar are și dioxină, iar de cînd s-a stricat mediul planetar (mai ales cel acvatic), asistăm la creșterea procentului de mercur și metilmercur din compoziția chimică a bietului animal. Asta îl face toxic, cu efecte triste asupra evoluției sarcinii și asupra sistemului nervos în general. În aceste condiții, salvarea e dușmanul de altădată: porcul! Are proteine întăritoare, B-uri și virtuți auxiliare necesare slăbitului: provoacă rapid o salutară sațietate. Evident, e preferabil să alegi părțile slabe și, dacă se poate, să nu le pui pe grătar sau la tigaie, ci, mai curînd, la fiert sau la cuptor. (Ceea ce e valabil, de altfel, și pentru vită, pui și pește: nu prăjit, nu afumat, nu uscat). Aflăm însă că o anumită patologie animală le face pe toate suspecte. Vaca înnebunește, găinile fac gripă, iar porcii se îmbolnăvesc de „pestă porcină“.

Poate că cel mai bine e să renunți la carne. Deși regimul vegetarian a fost dovedit ca incomplet din punct de vedere nutritiv și născător de pernicioase „compensări“ onirice (vise abundente cu fleici, cîrnăciori și cotlete…). Ce ne mai rămîne? Băutura! Dar și aici lucrurile se complică. Eu, vechi diabetic, grăsun și cardiac, am voie bere? În nici un caz! – strigă într-un glas medicii. Dar tot unii medici au descoperit de curînd, firește „pe baze experimentale“, că berea conține colesterol bun și viguroși antioxidanți (nu mai vorbim de o bogată colecție de minerale utile). Prin urmare, berea e recomandată (sigur, cu moderațiune) diabeticilor și cardiacilor. Și cînd te gîndești cîți ani de abstinență – cu argumente științifice – m-au ținut departe de halbă. Dar vinul? Cardiacii să nu prea bea roșu! – a sunat cuvîntul de ordine pînă mai ieri. Francezii dovedesc, statistic, contrariul. Albul are, e drept, mai puține calorii, dar efectele ambelor lichide sînt, de fapt, echivalente. Pe deasupra, albul produce insomnie. Cum e cu tăriile? Cardiacilor li se recomandă să bea: sînt vasodilatatoare. Diabeticilor nu prea: deși scad glicemia (păi, atunci le-aș bea ca medicament!), au efecte negative în plan neurologic. Singura unanimitate savantă e că vitală e moderația și că, de fapt, marele vinovat pentru toate e stresul. Concluzia: trebuie să mîncăm puțin, fiert și vesel! Nu prea contează ce. Zilele trecute, am citit într-un ziar că micul dejun cu ouă și cîrnați e o bună metodă de slăbire. Și că un american a slăbit șapte kile într-o săptămînă mîncînd doar cîrnați cu bere. Știința pare să evolueze spre un viitor tonic, generos, nediscriminatoriu. *Anything goes!* În ce mă privește, sînt gata să devin, pe acest fundal, *„dietetically correct“!* Privesc tandru spre omul viitorului: va fi erbivor, va evita orice formă de ebrietate și va gîndi pozitiv.

(recuperare melancolică din 2013)

■ ■ ■

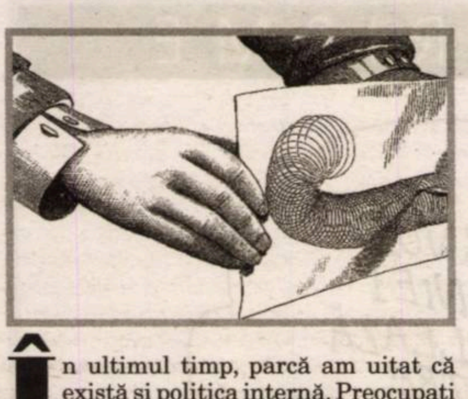

Andrei CORNEA

la răscruce de gînduri

Unde-s gîlcevile de altădată?

În ultimul timp, parcă am uitat că există și politica internă. Preocupați intens, în mod firesc, de războiul din Ucraina, de nenorocirile de acolo, de suferințele refugiaților, de sancțiunile aplicate de Occident Rusiei, de inflație și toate celelalte, vechile noastre sfădeli și zavere parcă s-au afanisit.

Acum zece ani, de exemplu, cînd se afla de plagiatul doctoral al lui Ponta, scandalul era mare. Se scriau articole explozive, se semnau petiții războinice cu zeci de mii de semnături adresate Ministerului Educației, cerîndu-se anularea doctoratului celui prins cu plagiatul, emisiunile TV pe temă aveau o temperatură ridicată. Lumea dădea în clocot. Azi, plagiatul similar al prim-ministrului Ciucă lasă opinia publică aproape netulburată. Degeaba spun cîțiva că nici faptul că dl Ciucă e militar de profesie, nici acela că avem un război la graniță nu sînt motive suficiente pentru a trata cu indiferență impostura academică sau de oricare alt fel. Dimpotrivă, am zice, gravitatea situațiunii ar trebui să facă societatea românească și opinia publică încă și mai exigente și vigilente. Dar răspunsul opiniei publice a fost atît de anemic încît Puterea, sigură pe sine, nu s-a sfiit să numească încă un plagiator ca judecător la Curtea Constituțională.

Și la fel este cu aproape toate controversele, inclusiv cu cele legate de problemele energetice: sînt evacuate repede, fără prea multe discuții. Coaliția mimează uneori mici neînțelegeri, dar ele dispar repede ca încrețiturile unei ape liniștite. Liniștite sau deja moarte? Cît despre comunicare, explicații ale situațiilor, atît președintele, cît și prim-ministrul par să fi uitat cu totul că asemenea mărunțișuri democratice chiar mai există pe lume. De cîtă vreme n-ați mai asistat la o conferință de presă adevărată a dlui Iohannis? Dacă nu mă înșel, cred că n-a mai existat nici una de pe la începutul pandemiei. Dacă n-ar mai viețui încă, uitat din alte vremuri în vîrful Senatului, dl Cîțu, care să se mai înfoaie obosit din cînd în cînd, ca un cocoș pensionar, pacea cotețului nostru politic ar fi aproape netulburată. Dar mă tem că și acest mic cîrîit antisistem va fi în curînd încheiat.

Liniștite sau deja moarte?

Unii vor răsufla ușurați: gata, vor zice, s-a terminat cu scandalurile! Nu sîntem iubitori ai scandalurilor cu orice preț, dar dispariția lor pune un diagnostic îngrijorător cu privire la starea democrației: ea trăiește din controverse, iar tăcerea n-o fortifică, ci o pietrifică. Știm, ni se spune că, în împrejurările prezente, „ne trebuie stabilitate“. Stabilitate da, dar nouă ni se livrează acum mai ales încremenire.

Lucrul esențial ce ni se întîmplă într-o indiferență aproape totală este: nu mai avem, în România, opoziție cu adevărat. Ea s-a pierdut prin absorbție și prin marginalizare. USR e într-un declin total, mai ales din cauza propriilor erori, iar AUR e extremist și rusofil, deci nu contează într-o alternanță de putere. Coaliția PSD-PNL-UDMR domină masiv și aproape fără contestare. Nu mai există nici războaie „între palate“, ca altădată, nici între Parlament și Guvern, nici, mai ales, între PSD și PNL. Unde sînt certurile de odinioară precum cele dintre Ponta și Antonescu, care au condus la ruperea USL-ului? Unde sînt contrele dintre Iohannis și Dragnea? Au avut și ele meritele lor, împiedicînd România să ajungă precum Ungaria. Democrația românească a fost imperfectă (unde nu e astfel?) și chiar malformată pe alocuri, dar cu siguranță că a existat, hrănindu-se și din dispute și rivalități politice reale. Dovadă că rezultatul alegerilor a avut adesea rezultate neașteptate împotriva Puterii de atunci, precum în 2014 sau chiar 2019. Dovadă marile demonstrații din 2017-2018.

Dar imprevizibilitatea certăreață de pe timpuri pare că e epuizată. Scandalurilor li s-a pus punct. Acum toți sîntem de acord cu toți, spre mai marea fericire generală.

Unde sînt gîlcevile de altă dată? Nu mai sînt, așa cum – vorba poetului – nici zăpezile nu mai sînt...

■ ■ ■

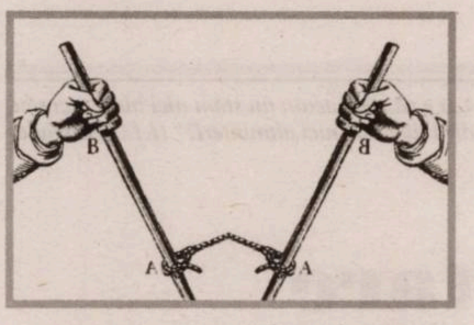

Alin FUMURESCU

nu ca-n perete

Miorița woke

●●● așa că mă văd nevoit să încep prin a-mi cere scuze atît de la cunoscătorii „mișcării *woke*“, cît și de la necunoscători. De la primii, pentru că le voi irosi timpul repetînd știute, de la ceilalți pentru că le voi spune prea puține despre un fenomen care a explodat, uneori literalmente, în America ultimilor ani. „*Woke*“ e un cuvînt „inventat“, o derivație afro-americană a mai clasicului „*awake*“ („trezit“, „deșteptat“). Introdus în Oxford English Dictionary de-abia în 2107, a ajuns să însemne atenție la rasismul sistemic, supremația albă, injustiția socială, opresiunea LGBTQ și-n general cam tot ceea ce, în opinia unora, face America insuportabilă (cu excepția celor care se înghesuie să intre în țară, legal sau nu, că de ieșit nu iese nimeni). Strigătul de luptă? „*We need to stay angry and to stay woke!*“ („Trebuie să rămînem furioși și să rămînem treji!“) Aparent, fără furie, nu există nici „deșteptare“.

Nu e prima „deșteptare“ din istoria Statelor Unite și, foarte probabil, nu va fi nici ultima. Prima Mare Deșteptare *(First Great Awakening)* a început în colonii pe la 1740, ca o reacție la dispariția puritanismului. Văduviți de o identitate locală solidă (puritanii constituiau comunități teologico-politice), americanii dădeau năvală să asculte predicatori înflăcărați care știau ce „butoane“ să apese pentru a crea adevărate isterii în masă. În unele cazuri, oamenii se sinucideau pe capete după un asemenea eveniment – unii, convinși că iadul îi așteaptă oricum, alții, dimpotrivă, convinși că, salvați fiind, raiul e nerăbdător să-i primească. Au urmat și alte „*awakenings*“, de intensități și amplori diferite. Religia, ca și natura, are oroare de vid.

Joshua Mitchell, de la Georgetown University, a publicat recent o carte – *American Awakening: Identity Politics and Other Afflictions of Our Time (Deșteptarea Americii: Politicile identitare și alte suferințe ale vremurilor de azi)* – în care dezvoltă taman această idee. Pe scurt, el susține că politicile identitare nu reprezintă decît o manifestare distorsionată a spiritului religios. Gîndim în continuare în termeni de inocenți și păcătoși, numai că acum atît inocenții, cît și păcătoșii sînt cum sînt nu pentru că au „făcut“ ceva bun sau ceva rău, ci pentru că aparțin unui anumit grup. Unele identități – rasiale, sexuale etc. – sînt, prin definiție, inocente, altele – începînd cu bărbatul alb heterosexual – sînt, tot prin definiție, păcătoase. Ar fi un soi de întoarcere la Vechiul Testament, unde nu doar Cain e „însemnat“, ci și toți urmașii lui, urmașii lui Isac se deosebesc de urmașii lui Ismail ș.a.m.d. Meritele (sau păcatele) personale ajung să nu mai conteze. Ne naștem cu toții „însemnați“ – „predestinați“, dacă preferați –, atîta doar că destinul nu mai e cunoscut doar de Dumnezeu, ci a devenit vizibil pentru ochiul pămîntean. Cerurile s-au mutat pe pămînt.

Legătura cu Noul Testament s-ar traduce prin abandonarea logicii economice în favoarea legii iubirii. În definitiv, povestea lui Iisus e povestea refuzului primei logici: Maria și Iosif trebuie să se întoarcă în locurile natale, pentru un „recensămînt“ al cărui scop e taxarea întregii populații. Dar pruncul Iisus se naște într-o peșteră, adică în afara „sistemului“. Iuda e îngrijorat de risipirea banilor pentru mir, dar Iisus îl mustră pentru această logică „economică“ – ambele atitudini care se regăsesc astăzi în politicile antisistem și în mentalitatea „să se dea, că e de unde“. La urma urmelor, Iisus a săturat mulțimile cu cinci pîini și doi pești. Potrivit lui Mitchell, însă, noile „religii identitare“ uită, pe de o parte, că săracii vor fi întotdeauna cu noi, iar, pe de alta, că iertarea păcatelor e temelia creștinismului.

Cititorul iscoditor va fi început deja să bănuiască unde intenționez să ajung cu varianta mioritică a mișcării *woke*. Avem și noi minorități rasiale și sexuale, inegalități economice și așteptări de „să se dea, că e de unde“. Ba mai mult, să nu ne uităm imnul național: „*Deșteaptă-te, române!*“. Am putea chiar pretinde că românii erau „*woke*“ *avant la lettre* și că americanii ne-au furat ideea de sub nas. Nu e vina noastră că rămînem scufundați în somnul cel de moarte, în ciuda îndemnurilor repetate la „deșteptare“ pe care ni le dăm unii altora. Vinovați sînt barbarii de tirani. Exploatatorii. Și cu asta ajungem la parfumul inconfundabil mioritic al mișcării de deșteptare la români.

Ca orice protestatar respectabil, și miorița originală se simte ignorată, așa că „iarba nu-i mai place, gura nu-i mai tace“. E suficient să luăm aminte la doi dintre cei mai apreciați formatori de opinie mioritică. Cu pregătiri diferite și cu aparențe cum nu se poate mai diferite, cele două voci se caracterizează prin același stil flamboaiant, voit șocant, justițiar și, mai presus de toate, înamorat de propriile certitudini.

Bunăoară: „În România, nu există *nici un* om bun care să fie politician“. Judecata se pronunță apăsat și rar, aproape pe silabe, să intre bine în capul publicului. Politicienii români nu reprezintă vreo clasă sau vreo categorie profesională. Ei, ca și hoții, reprezintă o „tagmă“, în care nu se judecă nici cu mintea și nici cu inima, ci cu stomacul. *Dixit!* Că asemenea „judecăți“ nu fac decît să îndepărteze orice om onest de politică și întăresc mentalitatea „*woke*“, de victimă colectivă, furioasă, dar neputincioasă, nu mai contează. Contează că „le-a zis-o! Verde-n față le-a zis-o!“.

Pentru că iată o altă caracteristică a „deșteptării“ mioritice – „curajul“ de-a spune lucrurilor pe nume. De obicei, după ce calul plecase. În această versiune, ca-n orice oglindă, judecățile par întoarse pe dos: există doar o persoană deșteaptă, care are întotdeauna dreptate, înconjurată, inevitabil, de săraci cu duhul, manipulați și manipulanți. În această variantă, americanii „au ales calea războiului“ pentru a dezarma Rusia! De asta profită, în România, statul paralel militarizat, cel care controlează totul, *y compris* mișcările de protest. Și, fricoși cum sînt, „intelectualii“ (precum cei de la *Dilema veche)* preferă să se războiască în aceste zile cu Putin, că e mai puțin periculos decît să te războiești cu „Serviciile“ care acoperă pînă și plagiatul generalului-premier!

Citești și te crucești! Te crucești, dar măcar înțelegi diferența dintre „progresiștii“ americani și cei români. Ne-a fost comunicată și ea „verde-n față“: „În România, o singură schimbare mai este posibilă: din rău în mai rău“. Ei bine, dacă așa arată deșteptarea la români, eu, unul, prefer să mă culc pe-o ureche.

***Alin Fumurescu** este associate professor la Departamentul de Științe Politice al Universității din Houston, autor al cărții* Compromisul. O istorie politică și filozofică *(Humanitas, 2019).*

■■■

Mihaela SIMINA

accent pe istorie

De la Madlenka la Madeleine Albright, doamna secretar de stat

„Madeleine nu a fost numele meu inițial“, a scris în cartea sa de memorii Madeleine Albright. Dar care să fi fost? Marie Jana, acesta este numele de botez al fetiței născute pe 15 mai 1937, la Praga, avîndu-i părinți pe Josef și Anna Korbel. Bunica sa a poreclit-o Madla, după numele unui personaj dintr-un spectacol popular local de la acea vreme, iar mama sa a modificat porecla în Madlen, ajungîndu-se adesea ca fetei să i se spună Madlenka. Pe la vîrsta de 10 ani, cînd învăța limba franceză, viitoare doamnă secretar de stat a Statelor Unite ale Americii a găsit o versiune a propriului nume care să o mulțumească: Madeleine.

Dacă la franceză se pricepea și oricum avea note bune în general la școală, eleva Korbel nu prea excela la geografie, despre care își amintește că a primit și nota 5, în contradicție vădită cu viitoarea sa carieră (de nota 10) care avea să o poarte pe tot globul pămîntesc. O contradicție frumoasă, sortiment care îi place istoriei.

Istorie ce a contrazis și gîndul lui Madeleine Albright care o bîntuia cu cîteva luni înainte de a fi numită în poziția de șef al politicii externe americane: nu credea că ea va reprezenta alegerea președintelui pentru acest rol. În perioada aceea, văzuse la un moment dat o broșă veche cu un vultur, foarte frumoasă și foarte scumpă. Doamna Albright și-a promis că o va cumpăra dacă președintele o va alege pe ea și subliniază, tot în cartea sa, cît de improbabil i se părea să ajungă să plătească pentru acea bijuterie. Pînă în dimineața zilei de 5 decembrie 1996 cînd, îmbrăcată într-un halat roz de baie, a auzit prin telefon vocea președintelui Bill Clinton: „Vreau să fii secretarul meu de stat“. Broșa cu vultur a fost achiziționată. Madeleine Albright avea să o poarte la ceremonia de depunere a jurămîntului în calitate de secretar de stat, din 23 ianuarie 1997. Un moment istoric în cel mai clar sens al cuvîntului: pentru prima oară de la nașterea SUA, o femeie avea să conducă Departamentul de Stat. Ce a simțit atunci Madlenka de altădată? Mărturisește că o parte a minții sale era blocată de gîndul că moștenea funcția deținută pentru prima dată de Thomas Jefferson, o alta încerca să se concentreze pentru a nu face o greșeală în timp ce rostea jurămîntul, iar o a treia parte a minții era îngrijorată că broșa avea să cadă. Agățătoarea se desfăcuse. Din fericire, broșa nu a căzut printre filele Bibliei așa cum se temea doamna Albright. Nici nu s-a înțepat în ea. Doar că vulturul se răsturnase la pieptul doamnei secretar de stat și nici nu se vedea în fotografiile oficiale. Nu-i nimic.

Istoriei îi plac și peripețiile, nu doar contradicțiile frumoase.

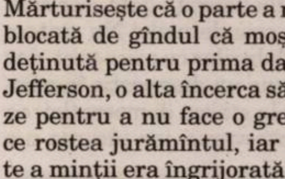

BARBURISME

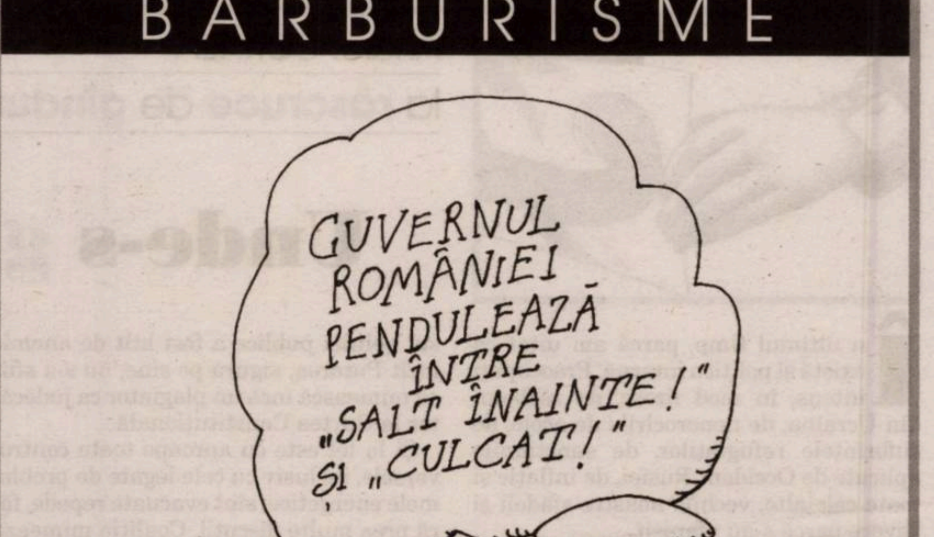
GUVERNUL ROMÂNIEI PENDULEAZĂ ÎNTRE „SALT ÎNAINTE!" ȘI „CULCAT!"
6

Desen de Ion BARBU

Valeriu STOICA

la **drept** vorbind

Libertatea de exprimare între tirani, manipulatori, naivi, mizantropi și echidistanți

Prokopi Gîngavul – personaj din *Istoria insulei* de Evgheni Vodolazkin (Humanitas, 2021) – a scris două cronici, una oficială, alta secretă, în care relatează faptele prințului Justin și ale soției sale, Glikeria. În prima cronică, encomiastică, Justin este „preanobil“ și „preacucernic“, iar cronicarului nu-i „ajunge priceperea pentru a descrie bunătatea și înțelepciunea“ prințului; Glikeria este „soție devotată“, „recipient al neprihănirii“, „făclie a omeniei“. În cronica secretă, Justin devine „soț infidel, prost, șperțar și uzurpator“, iar Glikeria apare ca „tîrfă fără pereche“, care „își vindea trupul pe străzi și prin piețe, în case nobile și în cazărmi“.

În mod evident, Vodolazkin trimite la Procopius din Caesarea. După ce a scris în mod elogios despre Iustinian și Teodora, în două cronici oficiale, *Războaiele* (545-533) și *Zidirile* (553-558), istoricul bizantin a compus *Istoria secretă* (553-558), în care aceleași cuplu are parte de pamflete vitriolante, care pot figura la loc de cinste într-o antologie a genului. Iustinian „nu se sătura niciodată de jafuri și de omoruri, ci după ce despuia o mulțime de case de oameni bogați, căuta altele... Ucidea fără socoteală zeci de mii de oameni și pregătea apoi în mare grabă măcelărirea altora“. Înainte de a se căsători cu împăratul, Teodora ar fi fost prostituată. „Cei care o încercau vedeau numaidecît că împreunările se făceau împotriva firii.“ Detaliile oferite de Procopius despre viața sexuală a Teodorei și despre cruzimea lui Iustinian (dintre care cele menționate în citatele de mai sus sînt cel mai puțin șocante) par să fie mai degrabă rodul imaginației unui autor frustrat și resentimentar decît al preocupării pentru adevăr care ar trebui să călăuzească un istoric onest. Nu e de mirare că *Istoria secretă* nu a putut fi făcută cunoscută nici în timpul domniei lui Iustinian, nici în timpul domniei lui Iustin, nepotul acestuia. Istoricii contemporani cu Procopius și cei de după el nu au menționat-o, chiar dacă o cunoșteau. Abia în secolul X *Istoria secretă* este evocată în Lexiconul *Suidas*, dar cu precizarea că ar fi o operă „pătimașă“. Tradusă din greacă în latină, cronica a fost publicată pentru prima dată în anul 1623, la Lyon, dar cu cenzurarea fragmentelor despre apetitul sexual insațiabil și cele mai „condimentate“ tehnici erotice ale Teodorei. Apoi au urmat alte ediții critice, necenzurate, în greacă și în latină, precum și traduceri în mai multe limbi moderne, inclusiv una excelentă în română, datorată lui H. Mihăescu (Editura Academiei, 1972).

O libertate este utilizată pentru distrugerea celorlalte libertăți.

Romanul lui Vodolazkin și cartea lui Procopius din Caesarea dezvăluie, fiecare în felul său, modul în care se scrie istoria și se ascunde adevărul în regimurile politice care prohibesc libertatea de exprimare. Nici cronicile oficiale, nici cele secrete nu sînt credibile în totalitate. Și unele, și altele ascund cea mai mare parte a adevărului și oferă fie ficțiuni encomiastice, fie produse ale imaginației resentimentare. Adevărul nu poate conviețui decît cu libertatea de exprimare. Înfățișarea faptelor se apropie de adevăr numai din perspective multiple, însoțite de bună-credință, spirit critic, tenacitate și rigoare. Este firesc ca această libertate să fie definitorie pentru democrația constituțională. În absența libertății de exprimare nu poate exista deplin nici o altă libertate a persoanei, iar adevărul este sufocat. Treptat, însăși comunitatea în care este îngrădită sau interzisă libertatea de exprimare se sufocă. Adevărul este oxigenul unui regim politic sănătos.

Ceea ce nu înseamnă că libertatea de exprimare nu are propriile vulnerabilități. Ea poate fi folosită pentru manipulare de către agenți de influență care urmăresc erodarea încrederii în valorile fundamentale ale democrației constituționale. O libertate este utilizată pentru distrugerea celorlalte libertăți. Agenții de influență profită de credulitatea naivilor, amețiți cu argumente care desfigurează logica faptelor, de indiferența mizantropilor și de falsul spirit pacificator al echidistanților. Rețelele de socializare sînt inundate de mesaje în care sînt atacate, în special, Uniunea Europeană și NATO și, în general, civilizația euroatlantică. Mai mult, organizații civice, partide politice și platforme online din UE și SUA sînt raliate acestei ofensive, sub drapelul unei libertăți abstracte pentru distrugerea libertăților concrete. Este năucitor să auzi un senator american explicînd că Rusia a atacat Ucraina deoarece aceasta din urmă a făcut parte din Uniunea Sovietică. Cu acest argument, SUA ar trebui să redevină colonie britanică. Paradoxal este că indivizii din această categorie eteroclită nu emigrează din Uniunea Europeană sau din SUA, unde libertatea ar fi călcată în picioare, și nu-și caută fericirea în țări despre care pretind că ar oferi mai multă libertate. Dimpotrivă, milioane de emigranți se îndreaptă către lumea libertății reale, adică spre țările care alcătuiesc UE și NATO. Oare toți acești manipulatori, naivi, mizantropi și echidistanți nu ar trebui să primească o replică puternică, argumentată din partea celor care cred că aceste structuri instituționale, fără a fi la adăpost de critici și contestări, oferă totuși un spațiu politic, juridic și economic prielnic pentru libertate, siguranță și bunăstare? Valorile civilizației euroatlantice trebuie să fie apărate folosind tocmai libertatea de exprimare, care este mai eficace decît orice cenzură. Discursul împotriva acestor valori – bazat pe manipulare, naivitate, mizantropie și falsă echidistanță – poate fi decredibilizat printr-un discurs mai puternic pentru apărarea lor, întemeiat pe adevăr, bună-credință, discernămînt, spirit critic și aderență afectivă la aceste valori și la instituțiile libertății. Este o vreme în care tăcerea în fața ofensivei antidemocratice poate să fie o formă de complicitate.

***Valeriu Stoica** este avocat și profesor de drept civil la Facultatea de Drept a Universității din București.*

■ ■ ■

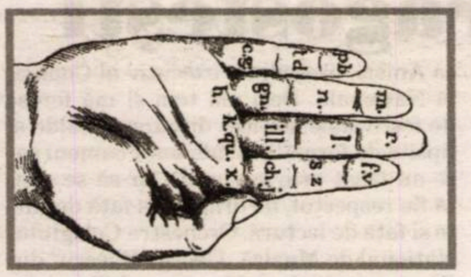

Codrin Liviu CUȚITARU

prezentul discontinuu

Un menu european

Tînărul universitar filolog se așeză, obosit, la o masă de pe mica terasă aflată în vîrf de munte. După atîta drumeție, cabana de lemn, izolată între pădurile de brad, i se păru o veritabilă oază de fericire. Atmosfera patriarhală a locului i se păru încîntătoare. Cu ferestre ondulate, aidoma ochilor (amănunt arhitectural sud-transilvan, fascinant pentru personajul nostru, obișnuit mai curînd cu clădirile monotone și neimaginative ale localităților de cîmpie), edificiul liliputan își ițea acoperișul țuguiat din vegetația abundentă. Nemaipomenită idee să construiești așa ceva, la o asemenea altitudine! Vara, cu siguranță, opresc aici numeroși clienți însetați și înfometați. Probabil că nici iarna locul nu rămîne în paragină, avînd în vedere apropiata pîrtie de schi. În plus, lucru admirabil, întreaga chestiune părea și o afacere de familie. Tatăl, bucătar și, pesemne, administator-șef al business-ului, mama și cele două fiice (toate femeile semănau între ele, așadar nu exista nici un dubiu asupra înrudirii lor în cel mai înalt grad) chelnerițe în acțiune, înzestrate cu viteza lui Speedy Gonzales. Minunat! Deschise *menu*-ul cu un aer melancolic. Pînă și denumirile felurilor de mîncare fuseseră bătute la mașină pe niște foi îngălbenite de vreme, detaliu care, în mod paradoxal, îi spori starea de bine. „Postindustrializarea“ nu pătrunsese, iată, pînă în acest colț de munte, binecuvîntat de Dumnezeu! Mai existau redute necucerite încă de monstrul urbanizării. Începu să silabisească, plin de interes, lista de bucate. *Preparate din pui* (îl frapă traducerea în engleză, inclusă imediat după *slash: Chicken products* – „Hm“, gîndi, „aiurea de tot!“), *Șnițel Dracula* (traducere „anglofonă“: *Schnitzel of Dracula!), Pasăre à la bucătar* („Cum vine asta?“, se întrebă, nu înainte de a fi șocat, din nou, de traducere: *Bird à la chef!), Pulpe de pui dezosate la grătar* („tălmăcire“: *Chicken legs without bones on grill* – „Aoleu, mamă!“, își zise), *Pui la ceaun cu mămăliguță și mujdei de usturoi (Chicken fried in hot pot with garlic water and soft little polenta* – „Dumnezeule!“). *Preparate din porc / Pig products* (!): *Mușchi de porc la grătar (Pig muscle on gril!), Gustare țărănească din preparate din porc (Peasant snack from pig!), Cîrnați vînătorești (Hunted sausages!), Tochitură românească cu ochi (Romanian fried meat with eye* – „Iisuse!“), *Ceafă de porc la grătar (Meat from the back of the pig's head on grill!). Preparate din legume / Vegetable products* (!): *Cartofi copți în coajă (Potatoes roasted in the shell!), Supă țărănească de legume (Peasant soup from vegetables!)*...

Natura profundă, intimă, a ființei filologului fusese iremediabil răscolită, devastată chiar. I se făcu rușine de străinii care călcau în acest loc (vreo cîțiva se auzeau vorbind tare la mesele învecinate și, de aceea, dezvoltă brusc senzația că rîdeau de „preparatele“ din *menu* și, prin iradiere, de întreg neamul românesc: o adunătură de analfabeți!). Se simți un *clown* (îi veni deodată, complet stupid, să traducă noțiunea drept *the funny guy who makes jokes during the show at the circus),* un *clown* moldovlah, inventat pentru a distra planeta. Răsfoi broșura „gastronomică“ – învechită și boțită –, cu un ultim efort, și ajunse la capitolul *Preparate din vită și porc / Cow and pig products* („Sfinte Doamne!“). Avu curiozitatea morbidă să caute felul cum fuseseră „traduși“ micii noștri tradiționali cu muștar. Într-un tîrziu, îi găsi, înghesuiți, în josul, paginii: *Mititei cu muștar (Smallishes with mustard).* Nu mai rezistă. Trînti *menu*-ul pe masă, se ridică și intră intempestiv în anexa cabanei, de unde îl văzuse pe bucătarul-administrator ieșind. În încăperea supraîncălzită, înconjurat de cărnuri sfîrîind, bărbatul îl privi speriat pe tînărul universitar. Vehement, acesta își începu perorația: „Credeți cumva că existența dumneavoastră e singura autentică, trăiți oare cu senzația că v-ați regăsit identitatea primordială într-un spațiu binecuvîntat, cînd, de fapt, vă bateți joc de civilizație, sfidați cele mai elementare norme de bunăcuviință și faceți țara de rîs?“. Cu o față întunecată și transpirată, bucătarul îl întrebă scurt și amenințător: „Ce ai, tată, ai băut gaz?“. Tînărul filolog se umplu de oroare și zise: „Dumneavoastră știți cine sînt eu?“. Pentru o clipă, îi veni să spună „Eu sînt cetățean european și am drepturi!“, dar un alt porumbel, mai vioi, se grăbi să-i iasă din gură: „Eu sînt lingvist și știu limbi străine!“. „Aha“, se lămuri patronul, „atunci ia de-aci!“ Înșfăcă o bilă de carne tocată de pe masă și o aruncă, violent, înspre lingvist care, cu bune reflexe totuși, făcu o eschivă salvatoare. Mingiuța de *cow and pig* zbură, ca atare, prin ușa deschisă a bucătăriei și ateriză în poala altui cetățean european care, cu frunte ridată, încerca să descifreze preparatele din *menu*. Mirat, omul privi *smallish*-ul ce i se prelingea pe bocanc și se întrebă dacă era o tratație din partea casei.

■ ■ ■

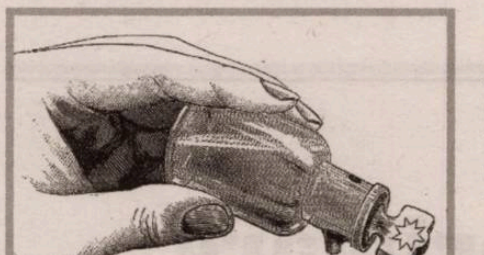

Rodica ZAFIU

cuvinte **nepotrivite**

Celebrul Suplement

Am semnalat de mai multe ori, în spațiul acestei rubrici, apariția unor resurse electronice care îl pot transforma pe fiecare dintre noi în fericitul posesor al unor ediții bibliofile de mare preț și care ne pot scuti de călătorii de studiu obositoare, în căutarea unor volume din biblioteci mai puțin accesibile. Am salutat, pe vremuri, bogata Bibliotecă digitală a Bucureștilor (fosta Dacoromanica), din păcate cu accesul mai mult blocat în ultimii ani și cu procesul de digitalizare, se pare, oprit; din fericire, s-au întărit între timp colecția amplă și funcțională a Bibliotecii Centrale Universitare „Lucian Blaga“ din Cluj și cea extrem de dinamică, foarte utilă pentru specialiști, a Bibliotecii Centrale Universitare „Mihai Eminescu“ din Iași; în cea de-a doua se găsesc colecțiile integrale ale revistelor de lingvistică românești, precum și articolele ca intrări separate, identificabile prin căutarea cu cuvinte-cheie. Sînt și altele resurse electronice: create de Institutul Național al Patrimoniului, de Biblioteca Națională a României, de multe biblioteci locale și universitare, uneori rezultate din proiecte de cercetare sau din inițiative individuale: o bază de date cuprinzînd cele mai vechi texte românești, în transcriere (CETRV), textul Lexiconului de la Buda, numeroase romane românești din secolul al XIX-lea (Muzeul Digital al Romanului Românesc), numeroase dicționare, vechi și noi, pe platforma Dexonline. S-au tot multiplicat centrele active de digitalizare a cărților și a periodicelor, pe care cineva le poate descoperi cu răbdare și un pic de noroc. Avantajele sînt uriașe pentru specialiști, care ajung astfel foarte ușor la texte care nu au fost niciodată reeditate și au posibilitatea de a verifica forma inițială a unor texte editate; lucrul e important, știut fiind că edițiile noastre moderne au suferit pe de o parte permanente actualizări ortografice și gramaticale, pe de altă parte, mai ales în deceniile comuniste, consecvente operații de cenzură. Pentru nespecialiști, resursele vechi sînt mai puțin prietenoase, mai ales în cazul edițiilor originale ale tipăriturilor românești vechi, cu slove chirilice, dar într-o anumită măsură și în privința textelor din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, scrise în ortografia latinistă etimologizantă. Sistemul de scriere este un obstacol, dar edițiile digitalizate reprezintă și ocazia de a descoperi schimbările normei și ale uzului, dimensiunea istorică a variației în limbă. Pentru aceasta e totuși nevoie de o minimă educație, de cîteva indicații de orientare pe care ar fi foarte bine să le furnizeze școala. Amplificarea bibliotecilor digitale are un efect și asupra practicilor editoriale: culegerile de articole științifice (studii mai vechi adunate în volum) nu mai sînt necesare, din moment ce respectivele articole se găsesc ușor online; reeditările vizează tot mai mult un public larg, căruia i se înlesnește accesul la text.

În acest context, e remarcabilă îmbogățirea substanțială a bibliotecii digitale a Institutului de Lingvistică și Istorie Literară „Sextil Pușcariu“ din Cluj (http://inst-puscariu.ro/al.html): se găsesc aici volumele publicate de Sextil Pușcariu, printre care primele ediții din fundamentala sinteză *Limba română* și cele trei volume de *Studii istroromâne*, precum și numeroase cărți ale colaboratorilor Muzeului Limbii Române: Theodor Capidan, Nicolae Drăganu, George Giuglea, Emil Petrovici, Sever Pop, Al. Procopovici ș.a.; colecția completă a revistei *Dacoromania* și a seriei intitulate *Cercetări de lingvistică;* volumele antologice recente consacrate Școlii Ardelene – și multe altele. Pot fi consultate și descărcate volumele coordonate de Sextil Pușcariu din *Dicționarul limbii române*, precum și instrumente esențiale ale dialectologiei: volumele din *Atlasul lingvistic român*, seria veche și seria nouă, *Noul Atlas lingvistic român pe regiuni* etc. Pentru specialiști, sînt resurse excepționale. Pentru nespecialiști, curiozitatea ar putea fi stîrnită de unele rarități bibliografice, între care se numără cu siguranță celebrul *Suplement* la *Atlasul lingvistic român*: un volum de dimensiuni reduse, cu titlul *Termeni considerați obsceni*. Volumul cuprinde răspunsuri la întrebări care vizau exact cuvintele și expresiile considerate tabu (nu totdeauna avînd acest statut în registrul popular), în mare parte evitate de dicționarele noastre: denumirile organelor sexuale, ale unor acte fiziologice sexuale sau de excreție, referitoare la oameni și la animale. Volumul cuprinde hărți cu răspunsurile la unele întrebări, indicînd, după principiile curente ale atlaselor dialectale, termenii folosiți în punctele anchetate de pe tot cuprinsul țării, dar și – pentru alte întrebări, liste de răspunsuri. Sînt explorate și imprecațiile („Cum se înjură de mamă?“; „Cum se mai înjură aici?“). Răspunsurile sînt transcrise fonetic, diferențele dintre forme privind uneori doar pronunțarea regională a unor sunete *(p, t* etc.). Întrebările sînt bine gîndite științific, vizînd și adecvarea la situația de comunicare; unele sînt direcționate clar spre obținerea de eufemisme („Pe ce ziceți că ședeți cînd nu vreți să rostiți cuvîntul urît...?“), altele au în vedere aspecte sociolingvistice, precum limbajul folosit despre și către copii sau diferențele de gen („Cum înjură femeile?“). Nu e cazul să enumăr aici cuvintele tabu – de altfel, cu o răspîndire destul de uniformă pe teritoriile românești –, așa că amintesc doar cîteva eufemisme dintre cele mai suave – „mă duc pîn afară pintru mine“, „mă duc să mă trebăluiesc“, „mă duc să mă dau în poiană o țîră“...

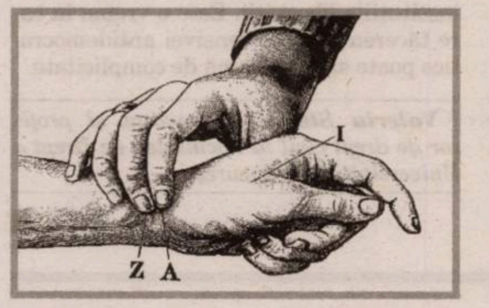

Horia CORCHEȘ

prof, viața mea

Acele lucruri inefabile care te fac să te îndrăgostești

Este sîmbătă după-amiază și scriu pe o terasă din București. E plăcut, cald afară, soarele pe care l-am așteptat să vină, aducînd primăvara, a venit, în sfîrșit. Mai tîrziu decît în alți ani, parcă. Pe Calea Victoriei, unde mă aflu, e o viermuială de week-end, mașini și motorete, biciclete, trotinete și pietoni care flanează, grupuri de tineri, perechi de îndrăgostiți, turiști, fel de fel, aducînd și ei, prin coloritul vestimentar, o notă de viață optimistă, pulsîndă. Din copaci se scutură un puf fin, care peste tot prin București te năpădește riscînd să îți pătrundă în plămîni, dar poți să îl treci cu vederea, dacă iei în calcul celelalte blîndeți ale atmosferei tonifiante. E o stare de bine care mă face să zîmbesc. E o naturalețe a viului de care aproape ne dezobișnuiserăm, în anii pandemici.

Ce fac aici? Iată, voi scrie din nou despre ceva ce îmi este drag. Ce ți-e drag merită repetat, retrăit, reamintit. Am mai scris și cu alte ocazii despre OLAV, o fac din nou. Sînt la etapa națională a Olimpiadei de Lectură ca Abilitate de Viață. Concursul acesta înseamnă pentru mine mai mult decît altele, chiar dacă au fost mulți ani în care am muncit și pentru propășirea altora, cum este, de exemplu, Olimpiada de Limba și Literatura Română, competiția clasică a disciplinei pe care o reprezint. Dar pentru Olimpiada de Lectură ca Abilitate de Viață am o dragoste mai atașantă, mai tandră, mai durabilă. Pentru că am fost de la începutul acestei competiții printre inițiatori și pentru că ceva – acele lucruri inefabile care te fac să te îndrăgostești și apoi să iubești – m-a făcut să-i devin fidel și să nu îi trădez vreodată principiile.

Dar să o iau de la origini. La început a fost un concurs național, prin 2013. S-a născut prin eforturile prietenei mele Monica Halaszi, de la Bistrița, prin susținerea Ancăi Denisa Petrache și a Monicăi Anisie. În acel an, a fost doar un concurs național. Dar din anul următor a devenit olimpiadă națională și a fost instantaneu îmbrățișată cu dragoste de mii și mii de elevi. Și-a cîștigat rapid fanii, așa cum îi stă bine unui fenomen cultural și educațional viu, cumva atipic și regenerator. Pentru că asta își propunea de la început, să regenereze gustul pentru lectură, la un alt nivel decît o face olimpiada clasică. Într-o direcție a comprehensiunii și interpretării, nu atît a analizei, cu accent pe lectura de identificare, cu deschidere înspre tipologii textuale noi și către literatura universală. Cîtiva ani, etapa națională a acestei olimpiade s-a desfășurat la Bistrița. Apoi, în 2016, am organizat-o eu, la Cluj. Apoi a avut o etapă la București. Apoi a fost, la un moment dat, mutilată și transformată într-o caricatură, pentru un an, apoi a venit pandemia și s-a anulat pentru doi ani, iar acum a reînviat la fel de splendidă, din propria cenușă.

Nu vreau să scot în evidență vreun cîștigător.

Să fac un inventar din memorie, referindu-mă doar la etapele naționale. Doar la secțiunile pentru liceu, spunînd înainte că o vreme a avut două secțiuni sau niveluri pentru gimnaziu, respectiv două pentru liceu. Apoi, gimnaziul s-a separat și a rămas doar la liceu adevăratul OLAV. Așadar, la liceu: Dino Buzzati, Gabriel García Márquez, Ludmila Ulițkaia, Julio Cortázar, Truman Capote, Marguerite Yourcenar, Carlos Ruiz Zafón, John Cheever, Eric-Emmanuel Schmitt, Anton Pavlovici Cehov, Panos Karnezis. Este o trecere în revistă din memorie a autorilor care au contribuit cu texte la subiectele etapelor naționale de-a lungul timpului. Alături de aceștia, diverse tipuri de texte non-literare și de texte multimodale, de la reclame pînă la afișe.

Anul acesta, după cei pandemici, iată, din nou, în condiții de normalitate, ne întîlnim aici, la București, pentru o etapă națională plină de emoție și cu adevărat frumoasă. 48 de elevi la nivelul 1 (clasele a IX-a și a X-a), 48 de elevi la nivelul 2 (clasele a XI-a și a XII-a), veniți din toate județele țării, cu profesorii lor însoțitori, și Comisia Națională. Prezidată de doamna prof. univ dr. Oana Fotache Dubălaru, de la Facultatea de Litere din București, instituție care a pus la dispoziție și spațiul desfășurării, cu logistica necesară, alături de Inspectoratul Școlar al Municipiului București.

A fost emoționantă deschiderea festivă, desfășurată la Palatul Parlamentului, cu sprijinul doamnei senator Monica Anisie, președinte executiv al Comisiei Naționale. Deși mă tem și mă feresc de festivisme, au fost discursuri calde și lipsite de formalism, ale unor oameni care au lăsat prin cuvintele lor să se simtă fie respectul, fie dragostea față de carte și față de lectură. Orchestra Colegiului Național de Muzică „George Enescu“ din București, dirijată de maestrul Gheorghe Iliuță, a fost o încîntare.

În momentul în care scriu, nu se cunosc încă rezultatele finale. Dar nici nu vreau să scot în evidență vreun cîștigător. Toți elevii care participă la acest nivel sînt niște cîștigători. Și au primit deja niște premii extraordinare, de-ar fi să mă refer doar la întîlnirea pe care au avut-o, spre exemplu, cu Simona Popescu și cu Rodica Zafiu. Sau la spectacolele de teatru pe care în seara aceasta le vor vedea (eu însumi sînt încîntat pentru că voi ajunge la *Trei surori*, în regia lui Radu Afrim).

N-am să mă mai întind mult. A fost și este bucurie și senzație de sărbătoare în straie nu festive, ci *casual,* naturale. Mai spun doar ceva. Pentru că noi ne bucurăm aici, iar alături de noi un popor suferă, atît am putut noi face: anul acesta, subiectele au aparținut unor scriitori ucraineni: Andrei Kurkov și Serhii Jardan. Să ne revedem la anul cu bine!

Horia Corcheș *este scriitor și profesor de limba și literatura română. Cea mai recentă carte publicată:* O rochiță galbenă, ca o lămîie bine coaptă, *Editura Polirom, 2022.*

Slawomir SIERAKOWSKI

Falimentul moral al pacifismului german

Olaf Scholz

După o gestație îndelungată, Germania a luat, în sfîrșit, decizia de a trimite armament greu în Ucraina. Dar fătul s-a născut mort. Tancurile antiaeriene Ghepard (Cheetah), pe care Germania le pune la dispoziție, sînt antichități pentru care nu se găsește muniție. Fabricantul are doar 23.000 de proiectile pe stoc. Ministerul german al Apărării a anunțat apoi că va căuta stocuri de muniție în locuri îndepărtate, precum Iordania, Brazilia și Qatar. În vreme ce Rusia își devastează vecinul – ucigînd, torturînd și violînd civili –, Germania rămîne împotmolită într-o debandadă stupefiantă.

Ambele țări, Rusia și Germania, au tradiții militariste bogate și au funcționat ca imperii totalitare în secolul al XX-lea. Căile lor s-au despărțit după înfrîngerea lui Hitler, dar au continuat să evolueze simetric. Și, chiar dacă Germania a renunțat la imperialism, credința într-o „misiune specială“ *(Sonderweg)* în economia istoriei și-a păstrat însemnătatea.

Această credință, născută din poziționarea Germaniei imperiale între Rusia autocrată și Occidentul liberal-democrat, a dat naștere la tot felul de atitudini de politică externă periculoase și iresponsabile – de la *„Drang nach Osten“* (propensiunea către Est) din secolul al XIX-lea și viziunea unei *Mitteleuropa* (conducerea germană a Europei Centrale) la un Hitler în căutare de *Lebensraum* („spațiu vital“) și la *Ostpolitik* (politică de apropiere de Germania de Est și de Uniunea Sovietică) a cancelarului Willy Brandt. Interesant, Ucraina s-a aflat adesea în miezul acestor stratageme.

În acest context, a descrie Germania postbelică drept „pacifistă“ e un gest din cale afară de indulgent. Alții ar putea atribui atitudinea politicii externe germane mai puțin renunțării la militarism, cît lăcomiei, oportunismului și cinismului elitei politice și comerciale. În fond, unii dintre cei mai puternici susținători ai livrării de armament greu în Ucraina sînt Verzii presupus pacifiști.

De ce nu poate Germania să trateze Ucraina la fel ca celelalte țări vest-europene? Refuzul de a trimite arme în zonele de conflict pune semnul egal între agresor și victimă. Refuzînd să realizeze asta, politicienii germani au blocat și alți membri NATO să trimită arme Ucrainei, timp de mai multe săptămîni.

De ce au primit ucrainenii mai multe arme din Estonia (în valoare de 240 de milioane USD) decît din Germania (130 de milioane USD) – o țară cu o economie de o sută de ori mai mare? Chiar și în materie de ajutor financiar și umanitar, contribuția Germaniei a fost cu totul jenantă. Ce s-a întîmplat cu *„nie wieder“* (niciodată din nou)?

Declarațiile și deciziile cancelarului german Olaf Scholz, odată cu începerea războiului de către Rusia, au fost cel puțin bizare. Să ne uităm bunăoară la compendiul întocmit de Thomas C. Theiner, un director de film și fost ofițer de armată italian stabilit în Kiev, care documentează declarațiile lui Scholz.

Spre sfîrșitul lui februarie, Scholz a cerut industriei germane a apărării o listă a armamentului disponibil, dar a tăiat de pe listă toate armele esențiale cerute de Ucraina, înainte de a o trimite ambasadorului ucrainean. Cînd mass-media a descoperit lista originală, Scholz a pretins că a șters de pe listă armele a căror livrare ar fi durat mai mult.

Industria apărării a negat acest lucru, dar Scholz a venit atunci cu o nouă scuză: nu ar fi fost destul timp pentru a instrui forțele militare ucrainene să folosească aceste arme. Dar experții militari germani au negat și acest „argument“, arătînd că ucrainenii ar fi putut învăța să folosească armele în două-trei săptămîni, așa cum au făcut și cu armele australiene, canadiene, americane și franceze.

Scholz s-a afundat atunci într-o gaură și mai adîncă, pretinzînd că ar fi necesar ca NATO să aprobe transferul de armament. Atunci cînd oficiali NATO și chiar generalii Germaniei au negat asta, Scholz a încercat să argumenteze că nici un alt stat membru NATO sau UE nu livrează armament greu Ucrainei. Auzind aceste declarații, oficiali din SUA, Anglia, Australia, Polonia, din Republica Cehă, Slovacia, România, Turcia, Italia, Finlanda, Danemarca și Țările de Jos au prezentat, cu toții, liste cu armament greu pe care îl furnizau Ucrainei.

Potrivit raportului Theiner, Scholz a anunțat atunci suplimentarea ofertei destinate Ucrainei cu echipamente militare cu o contravaloare de două miliarde de dolari (2,1 miliarde USD), dar parlamentarii germani au realizat curînd că Guvernul aloca în realitate doar un miliard de euro și că tranzacția urma să se facă abia peste două-trei luni. După ce SUA, Franța, Polonia, România, Japonia, Marea Britanie și Italia l-au confruntat pe Scholz cu starea de fapt, acesta a făcut o nouă piruetă, și a declarat că Ucraina ar putea primi miliardul de euro imediat și că ar putea comanda orice își dorește dintr-o listă cu armament disponibil. Dar ambasadorul Ucrainei a dezvăluit în acel moment că Scholz a scos de pe listă toate armele pe care Ucraina și le dorea. Scholz a avertizat atunci că țările care livrează Ucrainei vehicule blindate se vor expune riscului unui atac nuclear rusesc. Procesul de eschivă continuă.

Nici Scholz și nici chiar criticii săi din Germania nu par să realizeze ce impact are flecăreala lui asupra unor țări ca Polonia și Republica Cehă, ca să nu mai vorbim de Ucraina. Noi, cei din Europa Centrală și de Est, realizăm o dată în plus că trăim între două state care vor să-și urmeze propria cale unică. Ceea ce nu înseamnă că Germania de azi s-ar asemăna cu Rusia sau că Scholz e ca Vladimir Putin. Problema e, mai degrabă, că pacifismul german încurajează militarismul. Refuzînd să-l înfrunte pe agresor, Germania a dovedit un grad uluitor de desensibilizare morală.

De aceea, Germania se îndreaptă spre o altă gravă umilire istorică, în urma căreia va petrece ani – dacă nu decenii – cerîndu-și scuze și reparînd ceea ce a făcut. Dar nimeni nu o va crede că regretă cu adevărat, mai ales în Europa de Est, cel mai mare partener comercial al Germaniei. Principiul central al politicii externe poloneze e așa-numita doctrină Giedroyc: Polonia nu se va menține independentă fără o Ucraină independentă. Acest principiu a fost formulat atunci cînd Polonia postbelică a renunțat la propriile iluzii imperiale și și-a acceptat granițele estice, fără Vilnius și Liov.

Dacă Germania nu începe să acționeze la fel ca aliații săi, se va produce inevitabil o breșă politică imensă. Ucrainenii își vor pierde toată încrederea în Germania, iar restul Europei de Est va învăța să fie întotdeauna suspicios față de motivele germane, indiferent de cine e la conducerea țării.

***Slawomir Sierakowski**, fondator al mișcării Krytyka Polityczna, este director al Polish Institute of Advanced Studies (PIASt) din Varșovia și Senior Fellow al Consiliului German pentru Politică Externă (DGAP).*

© Project Syndicate, 2022
www.project-syndicate.org

traducere de Matei PLEȘU

Radu NAUM

un sport la Răsărit

Oameni pe care nu ți-i puteai închipui vreodată plîngînd, Jose Mourinho sau Ronnie O'Sullivan, au început să plîngă, primul la calificarea Romei în Conference League, al doilea după ce a cîștigat al șaptelea titlu mondial la snoooker. Ce se întîmplă?

Zic să încetăm să privim plînsul, mai ales cel al bărbaților, ca pe un eveniment cosmic. Oamenii plîng așa cum fac tot felul de alte lucruri și doar privirea noastră face plînsul special. Ca urmare, plîngem rar, că „nu se cade“, dar în noi plîngem de atîtea ori că lăsăm în urma noastră oceane necartografiate care ne-ar spune povestea dacă le-am îngădui-o. Fiecare caz are istoria lui. Lacrimile lui Mourinho mărturisesc despre Himalaya de pe care a alunecat portughezul și pe care acum a reușit să o urce înapoi măcar pînă la tabăra de bază. O calificare în finala celei de a treia competiții europene, un soi de cupă a consolării săracilor, i-ar fi provocat în trecut charismaticului Jose un rictus și cîteva vorbe cu vîrf otrăvit. Sub demnitatea lui. Dar asta era pe vremea cînd cîștiga Ligi ale Campionilor, domina cel mai bănos campionat din lume și devenise un guru căruia nimeni nu-i descoperise ayahuasca. O suită interminabilă de chixuri cu note de plată astronomice l-a transformat pe *„The Special One“* în specialistul recuperărilor de clauze financiare la închiderile bruște de contracte ratate. Magia a dispărut de mult. Mourinho nu mai poate aspira nu doar la victoria în Champions, dar nici măcar la calificarea în acest club select. Așa că lăcrimează la masa chelnerilor. Omul care disprețuia orice nu valora miliarde a ajuns să mănînce cu ochii aburiți de plăcere o *pasta à la romana con extra parmigiano, grazie!* Viața e o cățea.

Cu Ronnie e despre recorduri, nu-l credeți că nu-i pasă! A egalat numărul maxim de titluri mondiale. Asta face un pic de apă în ochi. Deși la el nu știi exact de la ce vine. De la bucurie? De la demoni? De la surpriza de a se mai vedea încă în viață și, în loc de o bomboană pe colivă, cu încă o căpșună pe tort? Ronnie e o legendă și un om care la 46 de ani pare că a parcurs mai multe vieți decît Steve McQueen. Și iată-l încă aici, aplaudat ca un toreador care stă cu piciorul pe grumazul propriei existențe. În loc de hohote doar umbra unor lacrimi? Chiar nu e o știre.

Am să mă arunc în necunoscut și o să îndrăznesc să zic că pentru ei, pentru noi, pentru toți cei care mai putem face lucruri obișnuite în timpuri neobișnuite orice prag trecut, orice treaptă urcată, orice soare care răsare la timp, atît timp cît nu va fi ca în cîntecelul lui Roger *Two Suns in the Sunset*, o lacrimă nu va fi, cu atît mai puțin, vreo rușine. Acum chiar că avem voie să plîngem, ca să nu înnebunim.

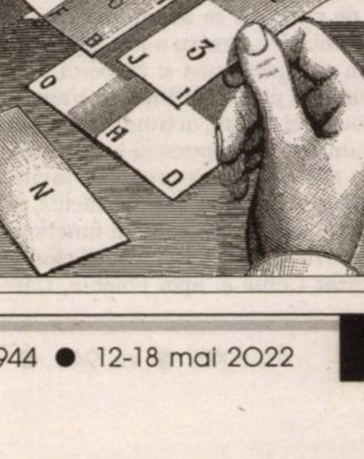

Alb și negru

– interviu cu Garry KASPAROV, campion mondial la șah, oponent al regimului Putin –

Dacă vă excludeți pe dvs. înșivă, cine considerați că ar fi cel mai mare șahist al tuturor timpurilor?

În momentul în care menționezi anumiți jucători, într-un fel sau altul îi excluzi pe alții și n-aș vrea să fiu atras într-o asemenea conversație despre marii mei predecesori. Dacă vorbim despre Capablanca, Alehin, Botvinik, Fischer, Carlsen, Karpov înțelegem că fiecare campion mondial are propriul lui loc în istorie și a adus o contribuție extraordinară acestui joc.

Dar poate aveți un jucător favorit printre ei?

Cînd eram copil, îl iubeam pe Aleksandr Alehin, pentru stilul și jocurile sale. Mă simțeam foarte apropiat de felul lui de a juca, de abordările sale. L-am admirat și pe Bobby Fischer pentru că, în momentul în care am început să joc șah, steaua lui tocmai răsărea. Dar de cînd am început să lucrez la seria numită *Grandioșii mei predecesori,* am început să mă identific eu însumi cu fiecare dintre ei, pentru că, scriind despre marii campioni din trecut, te pui în mod inevitabil în pantofii lor, cum se spune, și încerci să trăiești viețile lor, să vezi lucrurile prin ochii lor. De aceea am un respect fenomenal pentru toții marii jucători care au adus jocul de șah la nivelul la care este acum.

Să înțeleg că n-ați putea face o alegere între Tal și Botvinik?

Nu, nu pot, pentru că Tal juca fenomenal, un șah frumos și strălucitor, în vreme ce șahul lui Botvinik era diferit, dar Botvinik a fost marele meu profesor, așa că încerc să mă țin de afirmația mea inițială și cred că trebuie să-i lăsăm pe amatori sau pe jurnalisti să facă asemenea alegeri. Eu fiind unul dintre șahiști, nu cred ar fi potrivit să-mi spun opinia.

Înainte de a trece mai departe, la lucruri grave, aș mai avea o simplă curiozitate șahistică. Dacă jucați cu un adversar pe care nu-l vedeți, nu știți cine e, să spunem că e online, puteți să vă dați seama, cumva, dacă e bărbat sau femeie? Există vreo amprentă a genului în acest joc?

Nu, nici nu caut să ghicesc genul, dar uitîndu-mă la mutări, pot observa puterea jucătorului și, mai mult decît atît, pot spune dacă el sau ea se ajută cu un computer, cu un program de șah. În ce privește genul, n-am habar. Oamenii au stiluri diferite, dar studiindu-le mutările poți ști calitatea lor ca jucători. Adesea poți recunoaște și dacă trișază, dacă folosesc computerul, nu doar din viteza mutărilor, ci și din tipul lor.

Acum cîțiva ani ați scris o carte – Vine iarna! *– despre necesitatea ca Putin și alți inamici ai lumii libere să fie opriți...*

Sînt șapte ani de atunci.

Șapte ani deja, da. Ei bine, ați avut dreptate, iarna a venit. Războiul din Ucraina.

Din nefericire.

Din nefericire, da. E iarna pe care v-ați imaginat-o, așa vă închipuiați că va fi?

Bine, să scrii despre o astfel de amenințare e diferit față de a fi martor la atrocitățile și crimele pe care trupele lui Putin le comit în Ucraina. Aceste tragedii ar fi putut fi evitate dacă unele dintre sancțiunile impuse astăzi ar fi fost în vigoare înainte de război, dacă lumea liberă ar fi răspuns mai demult, nu neapărat așa de puternic ca acum, dar cu ceva tărie și hotărîre, pentru a-i da un semnal lui Putin că agresiunea și războiul au întotdeauna un preț. Dar după ce, timp de peste douăzeci de ani, acțiunile lui n-au avut nici un fel de răspuns și consecințe, el a decis așa (și e chiar greu să-l învinuiești de calculul greșit pe care l-a făcut), pentru că genul ăsta de acțiuni au funcționat bine pentru el. E la fel ca atunci cînd Hitler a atacat Cehia și apoi Polonia. Care era diferența între ele? De ce englezii și francezii au acceptat una, dar la cealaltă i-au declarat război? Așa a gîndit și Putin: *de ce nu?* În concluzie, aș spune că nu am știut cum va arăta această „iarnă“, dar n-am avut nici un fel de îndoieli că va fi vorba de o mare de sînge, așa cum de fapt vedem acum. De asemenea însă, cred, ca un optimist care a citit destule cărți de istorie, că va fi un moment în care se va spune: *destul.* Dar nu e vorba acum atît despre rezultatul acestei lupte și despre ideea că libertatea și democrația vor cîștiga, cît mai ales despre prețul care va fi plătit. Și ceea ce mă face să mă simt ca bolnav este realizarea simplului fapt că acest preț putea fi mult mai mic dacă acționam mai devreme. Dar dincolo de a căuta în trecut, de a analiza ce greșeli s-au făcut, de a oferi scuze politicienilor sau de a arăta cine e responsabil, e vorba de prezent. Fiindcă dacă nu cîștigăm acolo și acum, nu va exista un viitor. Aici nu e ca la șah. Nu există remiză. Cîștigă el sau cîștigăm noi. Să cîștigăm noi înseamnă să cîștige Ucraina acest război.

Alb sau negru.

Da, alb sau negru, pentru că e o dilemă simplă: bine *versus* rău. Alb și negru arată ca la șah, dar aici nu e loc de remiză, de compromis. Doar victoria Ucrainei și distrugerea totală a mașinii de război a lui Putin pot aduce pacea, atît pentru Ucraina, cît și pentru estul Europei sau pentru Europa întreagă și, de fapt, pentru întreaga lume. Dacă Putin supraviețuiește acestui război, chiar fără o victorie completă, asta înseamnă că va reveni. De aceea, pentru mine, acest război este despre lovitura finală asupra regimului lui Putin, singurul mod de a readuce Rusia în familia națiunilor vestice, eradicînd acel virus al imperialismului care face parte din gena statului rus. Cred că armele ucrainenilor vor deschide calea către eliberarea Crimeei, ceea ce ar fi un prim pas pentru eliberarea Rusiei de fascismul lui Putin.

Sînteți de părere că acum, în sfîrșit, Occidentul și liderii occidentali importanți fac ceea ce trebuie pentru oprirea lui Putin?

Sigur, e destul loc pentru mai bine, dar da, vedem acum un Occident unit, așa cum nu l-am mai văzut de la sfîrșitul Războiului Rece. Dincolo de toate, există un acord general că Putin trebuie oprit, că acestui regim trebuie să i se respingă orice posibilitate de a-și reconstrui puterea militară și că Ucraina trebuie eliberată. Pe plan economic, lumea liberă face, de asemenea, tot ce poate pentru a-i tăia toate resursele lui Putin. Unii spun că procesul e prea lent. Sînt de acord, dar acum numai 75 de zile, cînd Olaf Scholtz nega categoric posibilitatea oricărui ajutor pentru Ucraina, nimeni nu-și închipuia că, iată, Germania trimite azi Ucrainei tancuri, iar Guvernul Scholtz, care la începutul războiului respingea pînă și cererile de oprire a construcției Nord Stream 2, acum nici nu mai discută *dacă* să taie orice tranzacție cu gazele rusești, ci doar *cînd* să o facă. Desigur, eu am o listă de dorințe, dar sînt de asemenea și realist. Și cred că acum Europa e unită și, bineînțeles și Statele Unite, se întorc, după o retragere de treisprezece ani (opt ani cu Obama, patru ani cu Trump și un an cu Biden). După ce a lăsat găuri negre și vid în urmă, retrăgîndu-se de peste tot, din Afganistan, din Siria, lăsîndu-le ocazia lui Putin și lui Xi Jinping să acapareze tot mai multe zone și influență, acum America s-a întors. Războiul din Ucraina a schimbat realitățile geopolitice. Dar, ca întotdeauna în istoria noastră, trebuie să plătești un preț foarte mare de sînge. Vedem și admirăm rezistența eroică a națiunii ucrainene și remarcabila conducere a liderului Zelenski. Ni s-au întîmplat multe lucruri pe care nu le așteptam, dar iată că acum lumea liberă are un lider din punct de vedere spiritual. Zelenski, fiind simbolul rezistenței, îi influențează pe Scholtz, Macron, Biden sau Johnson care, apropo, acționează mai bine ca alții.

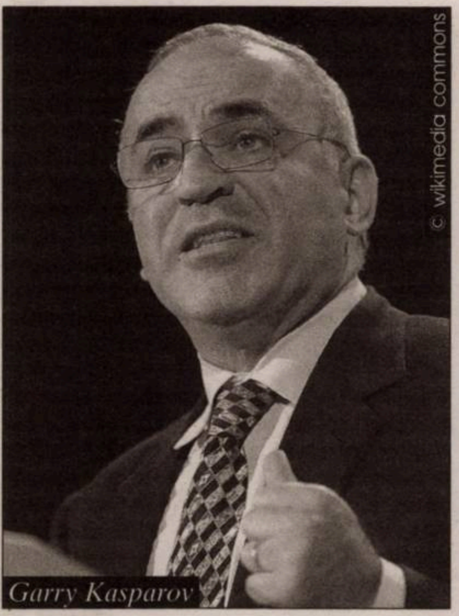
Garry Kasparov

© wikimedia commons

Toți vor să semene cu el.

Exact, trebuie să le arate asta votanților. Democrația lucrează. Din nou, prețul e foarte mare, dar sînt foarte încîntat să văd că Vestul ajută Ucraina, material și militar, că au crescut nivelul. Tot mai multe ajutoare vin către Ucraina și cred că e doar o chestiune de timp pînă cînd armata lor va fi deștul de puternică încît să înceapă să-și elibereze țara.

După iarnă, în mod normal, vine primăvara. Să vorbim puțin despre această viitoare primăvară rusească. Cum credeți că va fi și ce rol puteți juca dvs. în ea?

Cred că la revenirea din acest fascism nebunesc putinist, țara va avea nevoie de orice persoană care contează prin reputație, cunoștințe sau aptitudini. Cred că mă calific pentru a putea face niște lucruri pentru țara mea. Și aici nu e vorba doar despre a condamna și a pedepsi crimele lui Putin și probabil nu e destul nici să revezi crimele comunismului. Cred că e important să te asiguri că tradiția imperială care a fost un factor dominant în politica Rusiei de secole a fost îndepărtată odată și pentru totdeauna. Calea pe care o văd este transformarea țării într-o confederație. Bineînțeles, Rusia trebuie să elibereze, să clarifice situația tuturor teritoriilor dobîndite ilegal, gen Crimeea, Donbas, Transnistria (aceasta e importantă pentru Moldova), Abhazia, Oseția. Dar nu e vorba doar de teritoriile care aparțin altor țări. Mă gîndesc că și în interiorul Rusiei, fiecărui teritoriu care are propria identitate națională și propriile aspirații trebuie să i se dea șansa de a reîncepe pe curat. Nu e vorba aici de geografie, ci de unitate. Eu văd Rusia ca parte a Europei. Deși geografic e în Eurasia, spiritual, politic și social aparține Europei. Și cred că poate schimba balanța mondială dintre libertate și tiranie, adică să facă această balanță mai favorabilă lumii libere.

Mai ales astăzi, sînt mulți cei care observă că Rusia n-a fost niciodată o democrație și de aceea se îndoiesc că ar putea deveni o democrație într-un viitor previzibil. Ce puteți răspunde unor asemenea opinii?

Ei bine, orice are un început. Nu a existat o tradiție democratică nici în peninsula coreeană. Acum vedem două țări, o împărțire pe jumătate, același popor, aceeași istorie, aceleași tradiții, aceeași moștenire genetică. Una e un adevărat lagăr de concentrare, un gulag, dintre cele mai rele, a doua este o democrație liberală cu una din cele mai avansate economii din lume. Sau te poți uita către China și să spui: *OK, poporul chinez nu e în stare să construiască acolo o democrație, ei au numai dictaturi.* Dar dacă te întorci către Taiwan, absolut același popor, pe o insulă stîncoasă, observi că are o economie trepidantă, una din cele mai bune din lume, și o democrație deplină. Așa că eu nu cred că există vreun fel de determinări istorice care în prezent să oprească o țară să meargă într-o direcție corectă. E dificil în Rusia, sînt de acord, nu e o sarcină ușoară, mai ales luînd în considerare trauma actuală legată de Ucraina. E o traumă pentru că aceste crime de acolo îi vor urmări pe ruși ani întregi, decenii. Nu o poți face să dispară, nu o poți șterge. Noi putem vedea acum ce s-a întîmplat în Cambodgia, cu genocidul, sau în Rwanda, putem căuta aceste lucruri online. În Rusia e multă suferință și ură și trebuie să ne intensificăm eforturile pentru a asigura niște condiții care să-i permită Rusiei să reintre în rîndul acelei lumi căreia eu cred căi aparține. E important în cazul oamenilor ca mine să ne folosim credibilitatea și reputația pentru a ajuta Rusia pe acest drum.

Îmi închipui că, în ultimele zile, săptămîni, luni, ați primit o mulțime de întrebări din partea jurnaliștilor de pretutindeni. Există însă vreo întrebare la care v-ar fi plăcut să răspundeți, dar nu v-a fost pusă de nimeni?

Ei bine, asta nu prea e posibil. Oamenii întreabă tot felul de lucruri și de obicei e vorba despre actualitate, iar lucrurile astea se schimbă în fiecare moment. Eu încerc să fiu cît mai receptiv. Pînă la urmă, nu e vorba atît de întrebări, cît despre răspunsurile mele, iar eu am aceleași viziuni, sînt destul de coerent, după cum știți, în credințele și viziunile mele. Am fost adesea criticat pentru că nu aș fi flexibil, iar politica ar fi despre griuri, despre nuanțe. Pînă la urmă, sînt un jucător de șah și sînt o persoană care vede lucrurile doar în alb și negru. Dar acum mă simt omul potrivit în locul potrivit, pentru că lucrurile sînt chiar în alb și negru. E vorba de bine și rău. Și ne dorim să ieșim la mal din aceste ape furtunoase, să facem în așa fel încît acest secol să fie unul al păcii. Și nu doar al păcii, ci și unul al împlinirii unor noi visuri și aspirații, al explorărilor spațiale sau oceanice. Putem face atît de multe lucruri mărețe. Urăsc această risipire a resurselor și pierderea atîtor vieți în războaie pentru trecut. Pentru că aici nu e vorba doar de alb și negru, ci și de viitor *versus* trecut. Vedem cum această oribilă întunecime a trecutului încearcă să ne fure viitorul.

interviu realizat
de Andrei MANOLESCU

Garry Kasparov a revenit în România odată cu Grand Chess Tour, turneu pe care l-a fondat și care își desfășoară una dintre etape la București (cu premii în valoare de 350.000 de dolari), cu participarea a 7 dintre primii 10 jucători de șah din lume. Fundația Superbet, partener strategic al turneului, a facilitat acest interviu.

Coordonator: Matei MARTIN

...în umbra marelui URSS

Texte și opinii de:

- ● Adrian CIOROIANU (istoric, directorul Bibliotecii Naționale a României)
„Urma să fie cea de-*A Treia Romă,* dar a rezultat cel de-*Al Patrulea Reich*“
- ● Cosmin POPA (expert în spațiul ex-sovietic)
„Vladimir Putin și noua identitate imperială rusă“
- ● Cătălin GOMBOȘ (jurnalist)
„Fantomele Imperiului“
- ● Paula ERIZANU (jurnalistă și scriitoare)
„Povești de familie“
- ● Thierry WOLTON (jurnalist)
„Putin, un orfan al comunismului“ – interviu
- ● Angela GRĂMADĂ (președinta Asociației Experți pentru Securitate și Afaceri Globale)
„Ce logică are războiul?“
- ● Andrei KURKOV (scriitor)
„Ce se întîmplă acum în Ucraina este rezultatul indiferenței politice a Europei“ – interviu

argument

Iluzii, dezamăgiri și orgolii rănite

În 2022 se împlinește un secol de la fondarea primului stat comunist din istorie: Uniunea Republicilor Sovietice Socialiste. Și tot acum, altă aniversare: 31 de ani de la prăbușirea URSS. Cînd s-a destrămat, aproape 300 de milioane de oameni au rămas orfani de comunism. Cei mai mulți nu cunoscuseră alt regim politic. Implozia a produs 15 republici independente. Printre acestea, un stat gigantic, dar slăbit, Rusia. Unul dintre acești orfani ai comunismului e președintele Vladimir Putin. E un admirator al țarului Petru cel Mare. Și un nostalgic al URSS. Dar nostalgia are ca obiect puterea politică, nu ideologia. Pentru Vladimir Putin, destrămarea URSS e o „tragedie“, e „cea mai mare catastrofă geopolitică a secolului XX“. Politica de seducție sau de cucerire pe care o promovează în rîndul fostelor republici sovietice ilustrează ambițiile sale revizioniste. Așa cum și războiul pe care îl poartă acum, în Ucraina, e tot o formă de revanșă, o încercare de a recupera un teritoriu și o istorie pierdute. De fapt, Putin vrea ca Rusia să se poată reafirma drept putere mondială, la același nivel cu SUA ori China, așa cum era odată, în epoca sovietică.

De ani de zile, președintele rus încearcă să însuflețească Uniunea Economică Eurasiatică, unde activează mai multe foste republici sovietice. Fără rezultate concrete: ceea ce se voia a fi o alternativă la Uniunea Europeană a rămas doar un proiect economic virtual. Numeroase state din sfera de influență a Moscovei sînt atrase mai degrabă de piața europeană și văd un viitor mai sigur, mai frumos în Occident decît sub oblăduirea Rusiei. Războiul politic și economic pe care îl poartă Putin în regiune pentru a păstra autoritatea asupra acestor state e motivat de aceleași ambiții imperiale. Occidentul a subestimat de multă vreme importanța acestei traume post-imperiale a Rusiei.

Un sondaj recent legat de relația afectivă cu URSS arată că oamenii regretă în primul rînd stabilitatea socială și statutul de mare putere pe care țara le avea comunism. Părțile întunecate, pe de altă parte – cum ar fi penuria alimentară, frigul din case, persecuția politică etc. –, sînt uitate de mulți. În acest Dosar antinostalgic ne-am propus să analizăm această istorie a iluziilor, dezamăgirilor și orgoliilor rănite la trei decenii (și ceva) după prăbușirea imperiului sovietic. Pentru că – vorba unui celebru cîntec de Phoenix – „Timpul nostru s-a scurs / În umbra marelui URSS“. (**Matei Martin**)

Cititori, fiți ascultători! În fiecare joi, de la ora 18, la emisiunea Timpul prezent. *O dezbatere pornind de la Dosarul revistei* Dilema veche, *moderată de Adela Greceanu și Matei Martin. Ne puteți asculta pe frecvențele Radio România Cultural sau online la www.radioromaniacultural.ro.*

Adrian CIOROIANU

Urma să fie cea de-A Treia Romă, dar a rezultat cel de-Al Patrulea Reich

despre logica (și moștenirea) Uniunii Sovietice

În primăvara anului 1914, Rusia era printre țările cu cele mai mari rate de creștere (e drept că plecase foarte de jos). Dar, în toamna aceluiași an, pe fondul mobilizării precipitate a armatei, recolta (bună, atunci) a rămas în parte neculeasă. În anii 1914 și 1915, efortul de război al imperiului țarilor a fost considerabil. Din păcate, recolta din 1915 a fost slabă – pentru că forța de muncă era pe front. În vara lui 1916, intrarea României în război nu a ușurat sarcina rușilor – dimpotrivă. Și, spuneam, în acel an 1916 s-a potrivit și o recoltă atît de slabă încît, în martie 1917, la Petrograd, femeile au ieșit la protest împotriva sistemului de cartele (introdus în luna precedentă). Cum protestele nu au fost niciodată agreate în Rusia, și mai ales în timp de război, poliția militară a țarului a intervenit și, la ordinele unui general considerat inept, pe nume Habalov, a deschis focul asupra manifestanților (revedeți începutul romanului/filmului *Doctor Jivago?).* Peste cîteva zile, pe 15 martie, țarul Nicolae II a avut cea mai proastă idee a vieții lui – să abdice; n-a rezolvat criza, dar a semnat în avans condamnarea la moarte a lui și a întregii familii.

O lună mai tîrziu, pe 16 aprilie 1917, un bărbat cu barbișon ajungea cu trenul în gara Petrograd, întrebîndu-se dacă va fi primit de cineva cunoscut sau dacă nu cumva va fi de-a dreptul arestat. Spre surprinderea lui, a fost primit de un număr considerabil de fani politici. Numele individului era V.I. Lenin. În cele două săptămîni care au urmat, încurajat de primire, s-a pus pe scris (noctambul și, probabil, opioman, scria noaptea cu mare eficiență) – și așa au rezultat „tezele din aprilie“.

O pace a noii Rusii cu Germania va urma, apoi un lung război civil intern (mai întîi între „bolșevici“ și „menșevici“, apoi între „roșii“ și „albi“ etc.), apoi diverse experimente economice (precum NEP-ul), apoi o Constituție nouă (în decembrie 1922), prin care lua naștere entitatea pe nume URSS. Coincidență sau nu, în același an 1922, în Italia, un ex-socialist pe nume Benito Mussolini, autointitulat *fascist*, lua puterea la Roma.

Precum spunea părintele Filofei...

Apropo de Roma: puțin după 1530, un călugăr rus pe nume Filotei/Filofei, încă trist de pe urma căderii Constantinopolelui în mîna turcilor, a prezis că Moscova va fi *A Treia Romă* (după Roma antică și după Bizanț): „Două Rome au căzut, a treia rezistă, iar o a patra nu va mai fi“ – ar fi prezis călugărul.

Mai profund decît și-ar putea imagina cineva, patria fondată de Lenin s-a altoit perfect peste fraza apocrifă a cucernicului Filofei. Imperiul Țarist, în extinderea sa spre vest, jucase, vreme de secole (XVI-XIX), diverse *doctrine ale agregării:* cînd îi convenea, spunea că e puterea care îi apără pe slavii persecutați în estul și sudul Europei; sau, în alt context, spunea că îi apără pe ortodocșii amenințați de islamici (cum erau, atunci, și Țările Române) sau de catolici (cum erau, pe-atunci, ucrainenii de azi, în conflict cu polonezii și protejați de ruși pînă-ntr-acolo încît au fost, de fapt, înghițiți). Aceste doctrine, zise *panslavism* și *panortodoxism*, au dat combustibil expansiunii rusești – ele ofereau legitimitate conflictului cu Imperiul Otoman (în sud-est) și cu Imperiul Habsburgic (în vestul Europei). La rîndul ei, URSS va folosi aceeași rețetă: *doctrina agregării*, în cazul său, a fost *marxismul* (la drept vorbind, un *marxism post-Marx*, pentru că încă rămîne o întrebare ce anume ar fi spus Karl Marx dacă ar fi ajuns să trăiască în URSS – i-ar fi plăcut?; s-ar fi sinucis?). Iar ideologia care a stat la baza Uniunii Sovietice, mai ales post-1945, a fost nu atît *comunismul* intelectualist al lui Marx, ci *internaționalismul* lui Lenin – potrivit căruia toți muncitorii lumii erau frați între ei, iar prima lor datorie era să apere URSS.

Pentru URSS, *internaționalismul* a funcționat precum *panslavismul* sau *panortodoxismul* din timpul țarilor. O singură Marie, două pălării – sau, să fim mai preciși, o cușmă (țaristă) și o șapcă (proletară). Dar în țeasta de sub ele curgea același set de reflexe.

Fără extindere, imperiul intră în criză

Cu trecerea timpului, devine evident că Uniunea Sovietică nu a fost decît o altă întrupare, în alt context, cu alți actori și altă ideologie, a aceleiași *lungi povești imperiale:* URSS a fost simultan o negare (a fostei elitei politice, pe care a eradicat-o acasă și în țările subjugate), dar încă și mai mult o prelungire (geopolitic vorbind) a vechiului Imperiu Țarist. Uitați-vă pe hartă: imperiul lui Nicolae al II-lea din 1914 a fost perfect continuat de imperiul sovietic de după 1947. Și nu numai *continuat* – ci și *expandat*, pentru că însăși *logica existenței* imperiului rusesc, alaltăieri, ieri și azi, este tocmai continua sa extindere. Cînd nu se extinde, imperiul rus intră în criză.

Revoluție? Oarecum. Dar, mai ales, continuitate

Faptul că revoluția rusă din 1917 era, în subtext, o mișcare periculoasă a fost bine înțeles de succesorul lui Lenin – adică de I.V. Stalin. Revoluția e bună – doar pînă cînd preiei puterea. Inițial *revoluționar*, Stalin a devenit, apoi, *conservatorul* prin excelență: nu numai că a preluat o anumită paradigmă imperială *(internaționalismul* lui Lenin), dar a și transformat-o într-o dogmă într-atît de lipsită de nuanțe încît URSS a devenit, la începutul anilor '50, un autentic *Al Patrulea Reich*, teoretic în drum spre comunism. Imperiul rus, de fapt, abhoră schimbările bruște – deși, tocmai din cauza imobilității politice, a avut parte (și foarte probabil va avea) de revoluții, de un format pe care acum nu-l bănuim. După Stalin (1924-1953), următorul conservator ajuns în capul statului a fost Leonid Brejnev (1964-1980) – după un episod de relativ *dezgheț*, în timpul cvasireformatorului Nikita Hrușciov (1953-1964). Rețineți această succesiune spiralată între *conservatori* și *reformiști* – pentru că ea ne conduce la următorul nivel al analizei.

Cinci probleme perene

Uniunea Sovietică are (cel puțin) cinci caracteristici pe care le-a moștenit de la Imperiul Țarist și pe care, aproape *ad litteram*, le-a predat succesoral/patrimonial mai departe.

i) În primul rînd, manipularea limbii. Cînd au luat puterea (acasă sau în alte țări), regimurile sovietizate au monopolizat cuvinte și sintagme, deturnînd sensul. În Europa comunizată, doar comuniștii și aliații lor erau *democrați* sau *progresiști*. În contradicție cu istoria națională, bunăoară, în România de după 1945 partidele care creaseră democrația și progresul societății românești, așa imperfecte cum erau ele (precum liberalii, țărăniștii, social-democrații ș.cl.), au devenit *reacționare*, iar *democrația* era rezervată doar prietenilor URSS. După același model, Germania comunizată era în mod oficial numită *democrată* (ca și Coreea de Nord de după anii '50...). La fel, regimul *partidului unic* era numit *popular*, apoi *socialist* – ce nonsens politic! Deci, dacă Rusia din martie-aprilie a.c. e într-un *război* pe care-l numește „operațiune militară specială“, această manipulare semantică e parte dintr-o istorie rusă cu mult mai veche, chiar și decît comunismul – recitiți paginile despre exil ale scriitorilor ruși din generația lui Dostoievski și veți vedea că definirea oficială a termenilor a fost mereu deficitară acolo.

ii) A doua caracteristică, spuneam, e necesitatea unei extinderi perpetue. Imperiul Țarist s-a extins, în trei secole (XVI-XIX) spre est, sud și vest (în Europa și Asia). URSS și-a continuat extinderea pe alte continente, ajungînd în America Latină, Africa, oceane sau poli. Prin atacul asupra Ucrainei din 2014-2022, Rusia de azi duce mai departe o tradiție. Sau cel puțin, acolo, mulți ruși acceptă acest lucru.

iii) După 1990, țările din Europa central-orientală au tins să se reîntoarcă la *democrație;* fiecare dintre ele avea, în trecutul modern, un precedent democratic, mai slab sau mai pregnant. Dar Rusia (țaristă, sovietică sau post-URSS) nu are cum să se întoarcă la democrație – pentru că, în fapt, n-a avut-o niciodată. E un detaliu de luat în seamă. La drept vorbind, nu-s de vină rușii – ei, pur și simplu, istoric vorbind, n-au cunoscut o altă practică de guvernare decît *autocrația*. Și, de regulă, oricîte zigzaguri am face, finalmente ne întoarcem tot la ceea ce cunoaștem mai bine.

URSS și testul Spiderman!

iv) Apoi, mai e problema *conducătorului*. Aici, regimul URSS a reinventat cea mai mare farsă a Istoriei: *autocratul/dictatorul* deghizat în *părinte/protector*. Stalin (un *prim între egali*, potrivit ideologiei oficiale) a fost în realitate mai puternic decît toți țarii Rusiei de după 1800. În România, Gh. Gheorghiu-Dej sau N. Ceaușescu au avut mai multă putere decît oricare dintre regii României. Și la ce le-a folosit? Au capotat cu toții – pentru că au neglijat *regula nr. 1 a puterii*, enunțată în *testul Spiderman* (benzi desenate, *Marvel Comics):* cu cît mai multe puteri, cu atît responsabilități mai mari! E clar, URSS (și toate clonele ei) au căzut la acest test. Dar există vreun altul la care să fi reușit, pe termen lung? Nu pare.

v) În fine, o caracteristică eventual optimistă: în Imperiul Țarist, cît și în URSS, au existat *cicluri de guvernare* – după un țar sau conducător sovietic autocrat/conservator/dictator urma un altul mai deschis, să zicem *reformator*. Istoria țarilor oferă această dualitate. Apoi, în URSS, avem un Stalin (conservator), un Hrușciov (reformator), un Brejnev (conservator), un Gorbaciov (reformator), apoi spargerea URSS, apoi Elțîn (reformator al Rusiei), apoi Putin (incipient-conservator), apoi Medvedev (cvasi-reformator), apoi iar Putin (tot mai conservator etc.).

Dileme post-URSS

Cum va evolua lumea rusă post-sovietică? E o întrebare de 30 de ani (deja), de cîteva războaie – și de o mie de puncte. După Putin va urma un alt lider, al cărui profil n-avem cum să-l intuim acum. Problema e că, la 100 de ani după Imperiul Țarilor, Rusia – fostă sovietică, actual revanșardă, dar mereu cu nostalgii imperiale – încă își caută identitatea.

O va găsi, în afara unei spiralate stări de război? Poate că, de fapt, aceasta e complexa întrebare – ce anume a preluat comunismul rusesc de la țarism și mai apoi a lăsat în urmă? Ce reflexe? Ce instincte politice? Ce tip de oameni? Ce imagine a lumii? Ce s-a ales de acea *A Treia Romă* promisă (creștinilor) și de acel (comunist) *viitor luminos?*

***Adrian Cioroianu** e profesor universitar și director al Bibliotecii Naționale a României. Cea mai recentă carte (editor):* 1921-2021. A fost odată ca niciodată Partidul Comunist Român, *Editura Polirom, 2021.*

Cosmin POPA

Vladimir Putin și noua identitate imperială rusă

Ceea ce încearcă astăzi Putin e să schițeze o nouă identitate imperială rusă și o modalitate de desăvîrșire a construcției naționale rusești. Noua identitate imperială rusă are o preistorie, o istorie, un prezent: un fir roșu. Acesta este reprezentat de ideile pe care regimul politic rusesc, așa cum s-a structurat el după destrămarea Uniunii Sovietice, le-a plantat în societatea rusă. Acum, în funcție de circumstanțe, sînt scoase la suprafață, într-o formă distorsionată sau în acord cu intenția originală, însă acționează ca un ferment asupra intelectului colectiv rusesc.

De ce chestiunea imperială? Sîntem aici într-un spațiu pe care unii l-ar cataloga ca fiind de extracție culturală germanică. În cazul german, ca și în cazul rusesc, problema imperială este inextricabil legată de chestiunea națională. Odată desăvîrșită construcția națională germană, să spunem la jumătatea secolului al XIX-lea, în mod automat s-a pus problema imperialismului german, factorului imperial german. De ce? Pentru că aceste două țări sînt în esența lor prea mari pentru Europa și prea mici pentru lume. Ceea ce predispune la dezechilibre pe care evenimentele politice violente le rezolvă parțial (sau nu...). O altă specificitate a construcției istorice rusești este capacitatea personalităților foarte puternice de a construi în jurul lor sisteme politice.

Prima și cea mai importantă dintre aceste personalități care au modelat civilizația politică rusă este Ivan cel Groaznic. El a reușit să construiască un sistem politic legat direct de persoana sa, care se prăbușește odată cu dispariția sa. Același lucru se întîmplă și cu Petru cel Mare, la 1725. Deși fundamentele dinastiei păreau a fi asigurate, ea intră într-o criză de succesiune care se repetă pînă la începutul secolului al XIX-lea, ca urmare a faptului că Petru desființează prin decret principiile eredității pe linie masculină, odată cu uciderea fiului său în baza acuzațiilor de complot împreună cu Carol al XII-lea al Suediei. A treia personalitate este desigur Stalin. Nu insist asupra evenimentelor care au urmat după 1953, deși imperialiștii de astăzi definesc Uniunea Sovietică ca fiind forma perfectă a imperiului rus, de natură să rezolve, să escamoteze principala dilemă a Rusiei, care fiind structurată conform principiilor unui stat național se comportă ca un imperiu multinațional fără să admită acest lucru; totuși, Uniunea Sovietică, după moartea lui Stalin, nu a reușit niciodată să iasă dintr-o criză structurală la care Stalin însuși a predispus-o.

Acestea sînt trei linii de forță sub amprenta cărora evoluează putinismul. Există astăzi o falsă dilemă: cum se face că o națiune capabilă să genereze o cultură atît de puternică e incapabilă să genereze o politică rațională? Mi se pare o dilemă de natură artificială. Pentru că, așa cum bine se exprima unul din editorialiștii agenției Rial Novosti din zilele războiului ucrainean, de multe ori literatura rusă umblă pe căile armatei ruse. Sub cultura clasică rusească, pe care regimurile politice rusești au folosit-o ca vitrină a bunelor intenții, se dezvoltă o subcultură oficială care argumentează și fundamentează planurile politice ale acestor regimuri. Acesta este și cazul Rusiei.

Sînt mai multe elemente care contribuie la asta. Prima ipoteză este că vecinătatea agresivă a Rusiei a reprezentat un factor geopolitic permanent. Asta înseamnă că începînd cu Hoarda de Aur, continuînd cu Ducatul Livonian, Polonia, Imperiul Otoman, încercuirea capitalistă, imperiul rus, indiferent de forma pe care a luat-o, s-a dezvoltat într-un mediu ostil, lucru care, spun ei, ar fi valabil și astăzi. Într-un fel sau altul, regimul politic rusesc se pune singur într-o dilemă pe care n-o poate rezolva decît prin intermediul războiului. A doua ipoteză de lucru este aceea că formula politică și militară de organizare a populației ruse s-a dovedit mult mai eficientă decît cea a vecinilor săi, prin orientarea preponderentă a resurselor materiale și intelectuale către întreținerea și dezvoltarea mașinii de stat și a armatei.

Cum se face că o națiune capabilă să genereze
o cultură atît de puternică e incapabilă
să genereze o politică rațională?

În baza acestor două ipoteze de lucru este formulată și a treia, și anume că există două tipuri de preț aferente acestei formule istorice de dezvoltare a imperiului, și anume că puterea imperială presupune în mod absolut absența libertății, pentru că libertatea este un preț plătit pentru existența imperiului, iar a doua este legată de sistemul economic și pleacă de la o teză dezvoltată de unul dintre cei mai respectabili istorici ai Rusiei, academicianul Milov, care spune că dezvoltarea unui model economic bazat pe munca aservită este cel care a potențat dezvoltarea puterii imperiale rusești.

Există o manieră de interpretare oarecum detașată de evenimentele politice, de drama umană de astăzi, care privește această expansiune a Rusiei către Ucraina ca pe o direcție facilă de expansiune a Rusiei, a unui regim care este forțat să se consolideze prin intermediul războiului. Și aș face o analogie legată de una dintre cele mai bune perioade pentru dezvoltarea politică a românilor, cea care a urmat după Războiul Crimeei, de exemplu. Sîntem la jumătatea secolului al XIX-lea, în care are loc ceea ce mulți istorici români numesc „decolarea politică a României“. Avem în prima parte a secolului al XIX-lea o reintrare a României, a românilor în istoria politică europeană, care are loc pe fondul unei prezențe extrem de contondente a Rusiei în Balcani, și o decolare politică, formarea statului și ulterior independența, care au loc pe fondul unei retrageri tactice a Rusiei din Europa, din Balcani. Sigur, pentru români aceasta funcționează. Pentru ruși, deși perioada cuprinsă între 1856 și 1877 este descrisă ca fiind „jugul“ Congresului de la Paris, ea înseamnă paradoxal cea mai rapidă expansiune teritorială rusească. Este perioada expansiunii teritoriale din Asia Centrală și din Caucazul de Nord, în care Rusia abordează spații facile din punct de vedere tehnologic, politic și militar și obține rezultate spectaculoase, pe care nu le-a pierdut nici astăzi, rezultate pe care, deși sîntem tentați să explicăm succesele militare și politice ale Rusiei prin performanțele aparatului militar, vom vedea, apropiindu-ne de materialul istoric, că ele sînt ceva mai rafinate și vin din modelul de interacțiune cu elitele locale din Asia Centrală, dar mai ales din Caucaz. Un model integraționist, în care elitele politice din Caucaz sînt asimilate nobilimii rusești de la Sankt Petersburg, primesc titluri nobiliare și reușesc să fie introduse în sistem. Deci asta este una dintre explicațiile pentru care veți vedea că astăzi regimul Putin a simțit nevoia să folosească în campania sa din Ucraina preponderent soldați recrutați din regiunile de sud, pentru care loialitatea față de Rusia este o chestiune care nu ține de aderența la valori civice sau politice, ci ține cu precădere de aderența la niște valori specifice clanului.

Gîndirea asta imperială a lucrat foarte mult pe principiul bombelor cu explozie întîrziată. Anumite idei au fost lăsate să fermenteze și abia acum sînt detonate de regimul politic. Ceea ce se întîmplă acum în Rusia este practic o răsturnare a unei gîndiri imperiale care a existat încă de la începutul anilor 2000 și care a fost formalizată chiar în 2003 de unul dintre actorii politici importanți pe care astăzi îl vom descoperi în ipostaze oarecum inedite. Este o basculare de la tipul de imperialism liberal, în baza căruia a funcționat Rusia post-sovietică din 1991 pînă la începutul anilor 2000, imperialism liberal văzut ca un efort rusesc de occidentalizare a întregului spațiu post-sovietic. Sigur că acest imperialism liberal, care pleca de la premisa necesității modernizării și colaborării cu Occidentul, avea o agendă națională rusească la bază, însă fundamentul ideologic și politic al acestui liberalism era modernizarea, adècvarea întregului spațiu post-sovietic la Occident, evident văzut ca spațiu de dominație politică absolută rusească, dar într-o manieră dacă vreți sincronică cu ceea ce se întîmpla în Occident. În momentul de față are loc o basculare către reversul acestui imperialism economic, și anume o punere a accentului pe îngustarea oportunităților modernizării și alimentarea logicii confruntaționale cu Occidentul. Preistoria acestei logici confruntaționale începe în 1991, atunci cînd, în primul său discurs adresat foștilor cetățeni sovietici, Boris Elțîn a pus în mod explicit problema compatrioților ruși rămași în granițele noului stat. La vremea respectivă, Boris Elțîn nu prea știa ce să facă cu acești compatrioți, nu avea pentru ei nici un program politic, însă lucrurile au evoluat în paralel cu ceea ce Rusia a perceput ca fiind respingerea Occidentului. O respingere a Occidentului care a venit nu atît în baza unui program occidental de excludere a Rusiei, ci mai degrabă în urma incapacității Rusiei de a administra rațional această tranziție. Ceea ce a asigurat una dintre premisele fundamentale ale putinismului de astăzi, și anume asocierea democrației și a liberalismului cu anarhia și decăderea.

O dilemă de natură artificială.

Lucrurile au evoluat în decurs de numai cinci ani, între 1991 și 1996. În 1991, una dintre soluțiile propuse de Elțîn a fost introducerea unei cetățenii a Comunității Statelor Independente, care să cuprindă toate statele. Belarusul, Kazahstanul, Uzbekistanul au acceptat această inițiativă, dar Ucraina a respins-o energic, din rațiuni care țineau nu numai de componența etnică a acestei republici, dar și de agenda politică a președintelui de atunci, Leonid Kravciuk. În 1996, istoria ia o nouă întorsătură. Elțîn a lansat un apel (pe care eu l-am resimțit ca pe un semnal de alarmă) către întreaga comunitate intelectuală, umanistă din Rusia, de a elabora o nouă idee națională. Rusia se afla, la fel ca și acum, într-o psihologie, într-o isterie a urgenței ideologice. Puterea politică, într-o manieră evidentă, contesta faptul că deșertul cultural-ideologic lăsat de dispariția Uniunii Sovietice nu fusese înlocuit decît cu autoritatea președintelui, fără ca în jurul acesteia să se acumuleze un corpus de idei care să dea o direcție de dezvoltare, o direcție civilizațională acestei dictaturi. Și atunci apare în 1996 acest apel.

Apelului lui Elțîn i-a răspuns un etnograf și sociolog, Vladimir Kabuzan, care a publicat rezultatele unui studiu extins al istoriei colonizării populației ruse pe întreaga suprafață a Uniunii Sovietice, un studiu care conținea și o hartă etno-lingvistică a populației ruse din fosta Uniune Sovietică, în care el susținea că Rusia fie trebuie să anexeze, fie trebuie să găsească o formulă de colaborare, de autonomizare lingvistică teritorială și culturală cu o serie de zone, printre care sud-estul Ucrainei, nordul Kazahstanului, o parte a Letoniei și a Estoniei și desigur a Transnistriei. Kabuzan pleca de la o premisă aparent sănătoasă, o premisă apărută pe fondul primului război ruso-cecen, care spunea că, în aceste condiți,i Rusia trebuie să fie gata să renunțe la posesia unor zone de graniță cu populație non-rusă. Acesta este momentul cînd apare această gîndire legată de compatrioți, de comunitățile rusești din străinătatea apropiată, dusă la un nivel științific, însă ea a fost rapid preluată de puterea politică. În perioada sfîrșitului anilor ’90-2000, această interacțiune a Rusiei cu comunitățile rusești din străinătatea apropiată avea iarăși un substrat economic, pornea de la premisele necesității modernității în condițiile menținerii acestor legături, dar ea a fost formalizată exact în anul 2000 sub titlul unui document numit „Strategia pentru Rusia – agenda președintelui 2000“. Acest document spunea că Rusia trebuie să își reinstaureze influența politică, economică și culturală în zonele unde există comunități rusești compacte, prin preluarea, în primă instanță, a controlului economic. Iar ideea acestei strategii a anului 2000, strategie menită să fie aplicată de președintele Putin, a fost preluarea controlului rusesc asupra infrastructurii energetice a acestor republici în contra stingerii datoriilor acumulate de aceste republici imediat după destrămarea URSS. Ceea ce s-a și întîmplat.

(textul de față este o versiune prescurtată a conferinței susținute de Cosmin Popa în cadrul Conferințelor *Dilema veche* de la Arad, aprilie 2022)

***Cosmin Popa** este cercetător științific la Institutul de Istorie „Nicolae Iorga“ al Academiei Române, fiind specializat în istoria Rusiei și a Uniunii Sovietice.*

■ ■ ■

Paula ERIZANU

Povești de familie

Deși sînt născută în 1992, la aproape un an după declararea independenței Republicii Moldova, pe adeverința mea de naștere scrie CCCP (URSS). Nu mă simt cetățean sovietic și nici măcar post-sovietic – față de URSS am mai degrabă sentimentul emigranților din a doua generație.

Simt o responsabilitate de a spune mai departe poveștile de familie care mi-au fost repetate și care azi capătă, cu atacul Rusiei asupra Ucrainei, o greutate și mai mare. Dar am și o curiozitate față de această lume din care vin, dar în care nu am trăit. Voi trece, mai jos, prin diferitele etape care mi-au construit relația cu imperiul sovietic și sentimentele ambivalente care mi-au alimentat *Ard pădurile* (Cartier, 2021), un roman care pornește de la viețile a două revoluționare din guvernul lui Lenin.

Am crescut cu mărturiile străbunicilor, bunicilor și părinților mei, care au avut de suferit de pe urma represiunii sovieticilor, și văd URSS-ul ca pe o parte întunecată a istoriei. Aceste povești de familie au devenit o parte importantă a identității mele și mi-au alimentat și propriul spirit civic.

Străbunica mea, Claudia, a fost *edinolicinik* (individualistă). Rămasă văduvă cu două fiice mici în război, n-a vrut să își dea pămîntul la colectivizare. Din cauza refuzului său, autoritățile îi tot mutau pămîntul mai departe de sat. Drept urmare, într-o seară în care se întorcea de la lotul său, aceasta a fost înconjurată de o haită de lupi, cu care a trebuit să petreacă noaptea. A rezistat ani la rînd, pînă cînd, în 1965, președintele colhozului – și cumnatul ei – i-a zis că nu-i mai dă pămînt, singura sa sursă de venit, dacă nu-l dă la stat. A scăpat „ușor“. În satul mamei, țăranii au fost puși în rînd la marginea satului și au fost amenințați cu pușca dacă nu-și dau pămînturile.

Bunicul meu și-a pierdut tatăl și trei surori și frați în foametea din 1946-47. În urma războiului și a secetei, recolta a fost slabă. Dar autoritățile comuniste au confiscat rezervele de grîne pregătite de țărani pentru iarnă. Se zice că, la fel ca Holodomorul din Ucraina, foametea a fost o răzbunare a lui Stalin împotriva țăranilor, care erau reacționari. Unii își mai amintesc și cum putrezeau sacii de grîne confiscați, în gări.

În 1949, bunica unchiului meu, gravidă în luna a opta, a fost deportată, împreună cu mama sa deja bătrînă. Pentru că mama ei se simțea rău, niște ofițeri au aruncat-o din camion: a murit pe loc. Fiica sa și-a născut apoi cel de-al treilea fecior în tren, pe ramuri de brad.

Bunica mea, profesoară de limbă și literatură română (atunci era numită „moldovenească“), care făcea toți elevii să lăcrimeze cînd le povestea despre Eminescu și Micle, a fost dată afară de la muncă pentru că și-a îngropat fiica cu o cruce.

Părinții mei au învățat Istoria Moldovei la facultatea de jurnalism a Universității de Stat din Chișinău, în limba rusă. În serviciul militar obligatoriu pe care l-a făcut în Munții Ural, tata a fost amenințat că va fi dus în *Disbat*, batalionul disciplinar, de *osobist* (serviciile secrete din armată), pentru că ținea un jurnal în limba română, cu grafie latină.

„Cum ne-au întunecat ei mințile și ni le-au umplut de minciuni“, a zis bunica, cu ciudă, într-o discuție din această săptămînă cu o fostă elevă, care locuiește în Transnistria, în lumina atacurilor teroriste și a propagandei ruse de azi, în care reapar ideile de „eliberare“ care le acoperă asuprirea și masacrul.

Prin mărturiile familiei, am cunoscut prima fațetă a URSS-ului. A doua fațetă am descoperit-o prin cercetare și jurnalism. Ca studentă, învățînd istoria ideilor politice la facultate la Londra, i-am studiat pe Marx și Bakunin alături de Platon, Rousseau sau Locke. M-a interesat, de exemplu, ideea marxistă a muncii alienante sau critica anarhismului asupra ideii de dictatură a proletariatului. Lucrînd din cînd în cînd ca *babysitter,* am fost șocată de faptul că Marea Britanie nu are grădinițe de stat sau că SUA nu au un sistem public de sănătate.

Pornind de la această ambivalență, am scris *Ard pădurile*, un roman istoric feminist care se axează pe viețile a două revoluționare care au făcut parte din guvernul lui Lenin: Aleksandra Kollontai și Inessa Armand. Cînd am început să citesc prima dată despre aceste femei, am avut un șoc cultural: ele nu aveau nimic de-a face cu imaginea despre URSS pe care o știam eu. Mi se păreau mai degrabă feministe din anii '60-'70 din Vest. Datorită lor, am aflat, URSS a fost prima țară din lume care a legalizat avortul, încă în 1920. Tot ele au deschis grădinițe în fabrici, din convingerea că educația copiilor e datoria întregii societăți și a statului, nu doar a mamelor, cum se considera atunci. Dacă în *Ard pădurile* am scris despre radicalizarea acestor femei, în partea a doua a proiectului îmi propun să le explorez ambițiile, compromisurile și dezamăgirile din perioada lor la putere. De exemplu, în primele sale luni în rol de comisar (ministru), Kollontai a inițiat una dintre primele ciocniri violente ale regimului sovietic: vrînd să cazeze calici din războiul civil într-o mănăstire, aceasta a chemat marinarii să forțeze poarta, ceea ce a declanșat o luptă cu călugării și țăranii care simțeau că le este atacat lăcașul sfînt.

Nu cred că soluțiile la toate problemele cu care ne confruntăm pot veni dintr-o singură ideologie sau dintr-un singur model. Iar trecutul nu ni-l putem șterge – putem dărîma ce e putred și clădi pe bazele care merită păstrate. Doar că eu aș face alegerea opusă față de Putin: aș distruge toate urmele autoritarismului și imperialismului acelui proiect politic, dar aș dezvolta statul social și aș crea oportunități de muncă. Mai ales avînd în vedere faptul că majoritatea soldaților din armata rusă vin din cele mai sărace zone ale țării.

***Paula Erizanu** este jurnalistă și scriitoare.*

Cătălin GOMBOȘ

Fantomele Imperiului

Cei doi grăniceri păreau ieșiți dintr-o matrice. Înalți, ochi albaștri, figuri impasibile, uniforme kaki, uriașe șepci sovietice, cum mai văzusem doar în imagini de la parade. În timp ce ne escortau tăcuți, după ce ne spuseseră, scurt, să-i urmăm, gîndul m-a dus la *Imperiul* lui Kapuscinski, cartea în care a povestit cele patru întîlniri ale sale cu Uniunea Sovietică: în copilărie, cînd Armata Roșie a atacat pe la spate Polonia invadată de naziști, la cîțiva ani după moartea lui Stalin, apoi în perioada de glorie și, în sfîrșit, atunci cînd începuse să se prăbușească. Întîlnirea de care mi-au amintit grănicerii a fost cea de-a doua, care a avut loc în 1958, în mijlocul unui pustiu înghețat, la granița dintre China și URSS, unde oprise, pentru controale, trenul Beijing-Moscova. Kapuscinski descrie sîrma ghimpată, armele care fixează pasagerii din foișoarele de tragere, militarii înșiruiți de-a lungul trenului, ciobăneștii germani furioși pe care unii dintre ei îi țin în lese. O carte în engleză este subversivă, banala cașă e suspectă și este vărsată pe mese pentru a fi cercetată cu degetele și nimeni nu schițează un zîmbet. Imperiul e amenințător. Pasagerii o știu prea bine.

Uniunea Sovietică se prăbușise de aproape treizeci de ani cînd am călcat prima oară pe ceea ce fusese teritoriul său, dar chiar dacă trecuse o generație și acum era o altă țară, în cei doi grăniceri păreau să fie fantome ale celor ce păziseră, pe vremuri, Imperiul. Aceleași uniforme, aceeași atitudine menită să intimideze, aceeași impasibilitate a celui care exercită autoritatea. Pînă și micuța noastră scenetă părea a fi proiecția unor povești din alte vremuri: eu și colegul meu veneam de *dincolo* și eram indezirabili într-o țară în care tocmai fusese reprimată o revoltă împotriva comuniștilor. Țara era Republica Moldova, scena de mai sus avea loc pe aeroportul din Chișinău, la cîteva zile după Revoluția Twitter din 7 aprilie. N-am reușit să intru în acea zi în Moldova, însă am revenit după cîteva săptămîni. Aveam să descopăr atunci, și în anii care au urmat, că grănicerii de care mă lovisem prima oară nu erau singurele fantome ale Imperiului.

* * *

La intersecția străzilor București și Armenească e o casă roz, pe care se află o placă de marmură cu următoarea inscripție: „Aici, din octombrie 1901 pînă în martie 1902, s-a aflat prima în Rusia tipografie ilegală a gazetei leniniste *Iskra*“. În fața hotelului Cosmos tronează statuia ecvestră a banditului-revoluționar Grigori Kotovski, al cărui nume e legat de fondarea unei așa-zise republici moldovenești în Transnistria și de tezele etno-lingvistice ale „moldovenismului“, care, un secol mai tîrziu, încă mai otrăvesc minți. Alveola care desparte în două bulevardul Grigore Vieru e urîțită de monumentul cenușiu al „Eroilor Comsomolului Leninist“. Pe strada Nicolae Iorga, la nr. 11, în curtea vilei în care e sediul Partidului Comuniștilor, se află un bust al lui Lenin. Străzile și-au schimbat numele, dar urmele Imperiului au rămas, ca niște oase care, după cîteva ploi, se ivesc din groapa puțin adîncă în care au fost aruncate. Le găsești și în afara Chișinăului, pînă la fosta graniță a URSS, acolo unde nimeni nu a avut curajul să dea jos de pe soclu tancul T34 cu țeava îndreptată spre România, iar sîrma ghimpată a fost scoasă doar la douăzeci de ani după ce căzuse Zidul Berlinului.

Imperiul își strigă cîntecul de sirenă pe Nostalgiya, canal TV care are ca siglă secera și ciocanul și difuzează înregistrări din perioada URSS, dar și în nostalgia celor care își amintesc că „pîinea era 16 copeici și cîrnațul două ruble“. Imperiul se arată în panglicile Sfîntului Gheorghe, purtate pe piept de 9 Mai, cînd se sărbătorește victoria în mitologizatul Mare Război pentru Apărarea Patriei, dar și în povestea cu jandarmul român care i-a dat o palmă lui bunelu', poveste ce ți se spune de atîtea ori încît ajungi să crezi că bunelu' a fost un soi de Adam din care se trage jumătate din populația țării. Imperiul o ține lipită de scaun pe Zinaida Greceanîi, fiică a unor deportați, atunci cînd Parlamentul comemorează victimele deportărilor, pentru că dacă Fratele cel Mare a zis că 2 + 2 = 5, atunci tragedia propriei familii și a altor sute de mii de persoane nu a existat. Imperiul se vede și în cîte un Șarik pe care se întîmplă să îl mai întîlnești pe acolo, făcîndu-te să te întrebi cum de a nimerit, din paginile lui Bulgakov și mizeria epocii lui Stalin, tocmai la masa ta. Sau cum ai nimerit tu la a lui.

* * *

Kapuscinski avea doar șapte ani atunci cînd s-a întîlnit prima oară cu Imperiul. URSS a atacat Polonia. Pinsk, orașul natal al lui Kapuscinski, e în zona ocupată de ruși. Cînd începe războiul, Ryszard este cu mama și sora lui mică undeva la țară. Pleacă toți trei spre Pinsk. Trec prin sate care ard, pe drumuri presărate cu cai morți, în mijlocul unui șuvoi de civili care fug din calea invadatorului. Rușii le-au luat-o însă înainte: la marginea Pinskului întîlnesc marinarii flotei de la Marea Neagră. Sînt furioși și transpirați. Și-au montat la puștile lungi baionetele și le îndreaptă către mulțimea de femei și copii care plîng, imploră, cad în genunchi cu mîinile ridicate.

La trei decenii după ce Kapuscinski și-a scris cartea, armatele s-au pus, din nou, în mișcare și, nu așa de departe de Pinsk, s-au văzut aceleași șuvoaie de mame și copii care fug, aceleași chipuri amenințătoare ale militarilor din armata care invadează. De parcă strigoii celor de atunci au ieșit din morminte, chemați de un duh rău care ar vrea s-aducă înapoi din morți Imperiul.

***Cătălin Gomboș** este jurnalist. A a fost corespondent în Irak și Afganistan (2003-2008) și Republica Moldova (2009-2012) pentru Radio România. A publicat volumul* Piano Man în Casa Războiului: Însemnări din Irak și Afganistan *(Editura Corint, 2021).*

Angela GRĂMADĂ

Ce logică are războiul?

Ucraina ca zonă-tampon între (fosta) URSS și NATO

24 februarie 2022 – ziua în care Rusia a lansat „operațiunea specială“ împotriva Ucrainei. Pretextul imaginat: genocidul organizat de guvernul de la Kiev împotriva populației din estul țării, adică Lugansk și Donețk. Pretextul extins: pretinse amenințări la adresa securității Federației Ruse, generate de poziția Statelor Unite și a partenerilor săi.

Lumea s-a înșelat. Rusia nu s-a resemnat

După destrămarea Uniunii Sovietice, moștenitoarea *de iure* a acesteia, Federația Rusă, nu s-a resemnat cu pierderea influenței asupra proceselor decizionale în cadrul unor formate de cooperare internațională. Frustrările au fost transpuse în documentele de politică externă, doctrine militare sau discursuri oficiale. În timp, s-au transformat și în documentele strategice, nivelul de agresiune discursivă crescînd în același timp cu pretențiile formulate de liderii ruși. Acest lucru nu se întîmplă pentru că liderii de la Kremlin percep noi tipuri de amenințări la adresa securității țării, ci mai degrabă pentru că nu reușesc să scape de fantoma „SUA – hegemonul“. Deși la nivel declarativ s-a resemnat cu ideea nevoii de a colabora într-un anumit format cu Alianța Nord-Atlantică (27 mai 1997 – semnarea la Paris a Actului fondator privind relațiile, cooperarea și securitatea reciproce dintre NATO și Rusia), ea a revenit asupra acestei poziții (a se vedea discursul lui Vladimir Putin de la München) pentru că și-a reevaluat potențialul prin influența energetică asupra marilor economii europene cu care avea contracte bilaterale de livrare a resurselor energetice sau prin „coruperea“ unor actori politici influenți. După discursul de la München a urmat summitul NATO de la București, unde același lider rus a formulat noi linii roșii și a reușit să blocheze drumul spre NATO al Georgiei și al Ucrainei. Dar este greșit să susținem că doar NATO și dominația monopolistă în relațiile internaționale ale SUA au condiționat această transformare de discurs. Intenția fostelor state ex-sovietice de a „îmbrățișa“, accepta, implementa un set de principii democratice, care contravin și subminează în același timp orice idee de verticală a puterii, a radicalizat pozițiile și a organizat resursele în jurul unui singur obiectiv: evitarea acceptării și îmbrățișării de către ruși a valorilor europene, inclusiv prin sabotarea acestora în alte state, mai ales în zona de influență directă a fostului imperiu. Rusia înțelege ideea europeană mai degrabă în modul expus de Zbigniew Brzezinski în cartea sa *Marea dilemă. A domina sau a conduce,* și anume că o Europă bogată este utilă intereselor ruse, dar o Europă puternică și interesantă pentru cei care formează vecinătatea imediată va fi mai puțin tolerată, pentru că îi poate tenta și pe cetățenii ruși să insiste asupra statului de drept, transparenței decizionale, protejării libertăților individuale și respectului proprietății private.

O relație complicată

Cei care nu au urmărit dialogul bilateral dintre Rusia și Ucraina de-a lungul timpului au rămas surprinși și în anul 2014, dar și în anul 2022, de decizia Moscovei de a invada teritoriul suveran al țării vecine. Abia acum descoperă, nu neapărat din discursul lui Putin, că ucrainenii au ce să le reproșeze liderilor de la Kremlin, dar și simplilor cetățeni ruși, care se prefac că susțin acțiunile liderului care îi apără de nazism. Holodomorul, „incursiunile“ în procesul decizional, subminarea integrării euro-atlantice, anexarea Crimeei, operațiunile militare și susținerea separatiștilor din Donbas, impunerea federalizării, dar și presiunile asupra negociatorilor din cadrul formatelor pentru soluționarea conflictului din Ucraina – toate sînt elemente ale strategiei de a menține Ucraina în zona de influență a Rusiei. Partea ucraineană, mai ales în ultimii opt ani, a încercat să explice complexitatea interacțiunii dintre Kiev și Moscova, dar prea puțini au fost aceia care au intrat în profunzimea subiectului pentru a înțelege de ce rușii și ucrainenii au sisteme diferite de valori și de ce își proiectează un altfel de viitor.

În prezent, Ucraina este într-adevăr o zonă gri, între Rusia și NATO, sau între Rusia și lumea occidentală, un teritoriu unde se dă lupta principală între sisteme de valori. Dar ea va fi o zonă gri doar cîtă vreme va dura această agresiune. Ceea ce va urma în Ucraina nu va mai lăsa loc pentru ezitări asupra modului în care acest stat dorește să se dezvolte. Și tocmai acesta e și motivul pentru care partenerii euro-atlantici ai Ucrainei trebuie să susțină Kievul nu doar să recîștige controlul asupra teritoriului național, ci și să se apropie de realitățile europene, inclusiv prin oferirea statutului de țară candidată la aderare. Iată de ce nu trebuie să analizăm relația complicată dintre Ucraina și Rusia doar prin prisma zonei gri pe care o poate crea între NATO și interesele Kremlinului.

Dar mai există și o altă perspectivă, cea în care fără Ucraina nici un proiect de integrare regională inițiat de Moscova nu va putea primi legitimitate și acceptare internațională. Aici tot retrospectiva istorică poate fi utilă pentru a înțelege rolul și statutul pe care îl are această țară în logica dezvoltării proiectelor de integrare regională lansate și promovate de Rusia. Util este a începe reflectarea asupra acestei perspective cu Comunitatea Statelor Independente, al cărei statut nu a fost niciodată ratificat de legislativul de la Kiev. Mai mult, Ucraina, Georgia și Republica Moldova au refuzat să fie implicate în orice inițiative de cooperare militară. Puțină lume cunoaște problemele pe care le-a generat peninsula Crimeea în dialogul ruso-ucrainean în anii ’90. Dar ele au existat și discuțiile se purtau inclusiv în termeni de securitate. După summit-ul de la București și războiul ruso-georgian din august 2008, apoi după lansarea Parteneriatului Estic, Kievul a decis să avanseze mult mai rapid în ceea ce privește integrarea europeană. Pentru populație, aceste procese erau o oportunitate de a accesa instrumente de control asupra elitei politice. Pentru actorii politici și economici, integrarea europeană era o oportunitate de a accesa resurse financiare. Rusiei nu i-au convenit mecanismele care erau accesate prin Parteneriatul Estic, mai ales cele referitoare la transformările instituțiilor politice și la Justiție, pentru că se eliminau multe instrumente de control asupra proceselor politice la Kiev. Indiferent de obiectivul urmărit de ucraineni, elită politică sau cetățeni, țara se îndepărta de Moscova. Kievul nu a acceptat invitația de a se alătura Uniunii Economice Eurasiatice nici măcar în calitate de observator, în condițiile în care în acea perioadă țara era condusă de o guvernare care cocheta cu stilul rus de gestionare a afacerilor interne (președinte era Viktor Ianukovici, iar în Rada cea mai numeroasă fracțiune parlamentară era cea a Partidului Regiunilor). Și pentru că nu a reușit să convingă liderii de la Kiev prin mijloace financiare, capabile să subvenționeze și în continuare corupția, Kremlinul și-a pus în aplicare planul de transformare al Ucrainei într-o zonă gri – o zonă în care Federația Rusă a eșuat să apară ca a doua putere militară a lumii, dar mai ales s-a delegitimat ca participant important în procesul de luare a deciziilor la nivel global.

Cercetătoare a spațiului ex-sovietic, ***Angela Grămadă*** *e președinta Asociației Experți pentru Securitate și Afaceri Globale.*

■ ■ ■

Putin, un orfan al comunismului

trei întrebări pentru Thierry WOLTON

Mai e Rusia de azi un stat comunist?

Un regim comunist îndeplinește diverse criterii: partid unic, o singură ideologie, adică marxism-leninismul, un secretar general atotputernic, un birou politic, un comitet central, o poliție politică. Șase țări din lume mai corespund acestui model: Coreea de Nord, Laos, Vietnam, China, Cuba și Eritreea. *Stricto sensu,* Rusia nu este o țară comunistă. Însă poate fi considerată o țară post-comunistă. Are caracteristicile, dar într-un mod atenuat: Rusia Unită nu este singurul partid, deși este atotputernic; ideologia lui Putin nu este unică, dar propaganda o face dominantă; nu există secretar general, ci un președinte care are toate puterile – sau aproape toate; nici Birou Politic nu există, ci un consiliu compus din cîțiva miniștri, oligarhi, reprezentanți ai structurilor de forță *(siloviki);* cît privește Duma, aceasta nu e un organism deliberativ, ci o cameră de înregistrare, așa cum era Comitetul Central pe vremea sovietică. Cît despre FSB, e clar că e moștenitorul direct al KGB: un nou nume pentru aceeași poliție politică.

Care sînt sursele ideologice ale lui Vladimir Putin?

Educat în spiritul comunismului din tinerețe, membru al partidului – condiție obligatorie pentru un ofițer KGB –, Putin s-a desprins de această ideologie după căderea URSS. A făcut-o din oportunism: la începutul anilor ’90 nu cădea bine să-și etaleze afilierea la PCUS. Gustul pentru afaceri și bani l-a ajutat și să se detașeze de comunism. A înțeles că mecanismele pieței capitaliste sînt mult mai eficiente pentru a se îmbogăți decît marxismul-leninismul. Ca orice comunist instruit, Putin a fost un național-comunist la începutul carierei sale. Naționalismul a servit întotdeauna ca ideologie de rezervă comunismului, pentru a continua să mobilizeze popoarele care au văzut clar că paradisul comunist promis este o păcăleală. Toate partidele comuniste din lume, fie că au ajuns sau nu la putere, au mizat pe fibra naționalistă pentru a compensa falimentul marxism-leninismului, promisiunile, iluziile. Orfan al comunismului, Putin și-a păstrat structurile mentale ale unui naționalist. Și așa a rămas. Drept dovadă, îl urăște pe Lenin, al cărui internaționalism crede că a ruinat Rusia, acuzîndu-l că a preferat să-și urmeze visele de revoluție mondială în loc să consolideze țara. Pe de altă parte, Stalin este un erou naționalist în ochii lui. Pentru Putin, Marele Război pentru Apărarea Patriei a asigurat prestigiul URSS în secolul XX și, prin urmare, al Rusiei. De unde și referirile sale constante la acest război, de unde și delirul său cu privire la denazificarea Ucrainei, de parcă ar fi rămas cu mintea prin 1941-45. Lui i se alătură în acest delir Biserica Ortodoxă și patriarhul acesteia, precum și o gașcă de ideologi naționaliști în căutarea gloriei pierdute a Rusiei imperiale. Toate acestea au mirosul fetid al vechilor idei care au însîngerat lumea în secolul trecut. Trăim astăzi, de la invazia Ucrainei, o întoarcere în trecut.

Ce rămîne, în Rusia de azi, din moștenirea sovietică?

O anume mentalitate, aș spune. Asta se întîmplă pentru că nici la nivelul elitelor, nici în rîndul populației nu s-a produs o reflecție asupra trecutului sovietic, nu a existat o pocăință a călăilor, nu s-a văzut dorința de a întoarce pagina. Prăbușirea URSS a dus la un haos politico-economic și asta i-a făcut pe mulți ruși să regrete stabilitatea sovietică. Nu erau liberi, desigur, trăiau prost, dar era o anumită siguranță: locuri de muncă, salarii, prețuri etc. Toate acestea au dispărut în anii 1990. De unde și nostalgia epocii comuniste. Mai mult, pe vremea URSS, țara avea un loc pe scena internațională, era printre marile puteri. Prăbușirea sistemului a retrogradat Rusia la statutul de națiune oarecare. Mîndria națională, măgulită în comunism pentru motivele pe care le-am explicat, a primit încă o lovitură. Putin, prin politica sa agresivă în Siria, în Africa și acum în Ucraina, readuce țara în centrul jocului geopolitic. Sentimentul de mîndrie resimțit de populație explică această mentalitate sovietică persistentă. Sprijinul poporului rus pentru invazia Ucrainei își găsește principalele surse în umilința trecută și mîndria regăsită.

Thierry Wolton *este jurnalist și eseist. A publicat mai multe cărți despre regimurile comuniste și despre istoria Războiului Rece, inclusiv trilogia* O istorie mondială a comunismului. Încercare de investigare istorică *(Editura Humanitas).*

interviu realizat de Matei MARTIN

■ ■ ■

„Ce se întîmplă acum în Ucraina este rezultatul indiferenței politice a Europei”

interviu cu Andrei KURKOV

E unul dintre cei mai importanți scriitori ucraineni, iar în ultimele două luni a devenit o portavoce a războiului din Ucraina pentru presa și comunitatea internațională. La Viena, Londra, Oslo, Paris și, recent, și la București, ***Andrei Kurkov*** *a explicat ce se întîmplă în țara lui, pentru că „rolul scriitorului este să transmită informația corectă“. Andrei Kurkov s-a aflat în România, la invitația Editurii Paralela 45, care i-a publicat cele mai recente romane:* Grădinarul din Oceakov, Lăptarul de la miezul nopții, Albinele gri *– toate în traducerea Antoanetei Olteanu.*

Ultimele două luni v-au pus într-o poziție foarte solicitantă, aceea de a vorbi peste tot în lume despre războiul din Ucraina, într-un continuu efort de a contracara minciunile propagandei de la Kremlin. Mai credeți în puterea cuvintelor?

Într-adevăr, vorbim în aceste momente despre forța cuvintelor. Nu sîntem foarte mulți cei care încercăm să explicăm lumii întregi ceea ce se întîmplă în Ucraina, dar mai ales care sînt motivele acestei agresiuni a lui Putin. Eu nu mai scriu deloc ficțiune de cînd a început războiul, dar public articole și eseuri despre ceea ce se petrece și deseori sînt invitat să povestesc despre Ucraina. Am opiniile mele, nu înseamnă că dețin adevărul absolut, dar încerc de fiecare dată să transmit informația corectă. De cînd a început războiul, primul lucru pe care îl fac dimineața este să-mi sun prietenii din Harkiv, Melitopol, Jitomir și, discutînd cu ei, îmi creez un fel de imagine a zilei. Sînt mereu în contact cu scriitori și intelectuali, unii dintre ei fac parte acum din trupele de apărare teritorială. De asemenea, în calitate de președinte al PEN Ucraina, păstrez legătura cu toți cei 30 de scriitori care fac parte din organizație.

Scriați despre un conflict între Rusia și Ucraina, cu cîțiva ani înainte ca acesta să se întîmple, de altfel mai sînt și alte lucruri pe care le-ați imaginat în romanele dvs. și care apoi s-au întîmplat în realitate. Cum vă face să vă simțiți faptul că textele dvs. distopice devin nu după foarte mult timp o oglindă a realității?

Da, se întîmplă deseori ca lucrurile despre care scriu să devină realitate. În urmă cu douăzeci de ani am scris romanul *Ultima iubire a președintelui,* despre un bărbat ajuns din întîmplare președinte, iar atunci cînd candidează pentru a doua oară este otrăvit chiar în timpul alegerilor. Nu moare, dar va suferi de grave afecțiuni ale pielii. Ei bine, la vreo șase luni de la apariția acestei cărți a fost otrăvit Viktor Iușcenko. Tot în această carte mai e o scenă în care președintele Putin îi promite președintelui ucrainean că o să taie furnizarea gazului, și mai sînt și altele. Apoi, *The Bickford Fuse* este unul dintre primele romane pe care le-am scris pe la sfîrșitul anilor 1980 – o istorie a evoluției mentalității sovietice din 1945 pînă în 1962. Această carte pe care am scris-o în perioada sovietică a devenit foarte relevantă astăzi deoarece vorbește despre cultul războiului și al victoriei din societatea sovietică. Acum avem același lucru în societatea rusă, folosit greșit de Putin pentru a schimba mentalitatea și conștiința poporului rus.

În Albinele gri, *romanul pe care l-ați prezentat și la București, vorbiți despre această etapă timpurie a războiului din Ucraina care a început în 2014 odată cu anexarea Crimeei și escaladarea tensiunilor din Donbas. În cele aproape 300 de pagini urmăriți destinul a doi pensionari dintr-un mic sat din zona gri. De ce ați ales să aduceți în prim-plan povestea unui apicultor și cum v-ați construit personajul principal, pe Serghei Sergheici?*

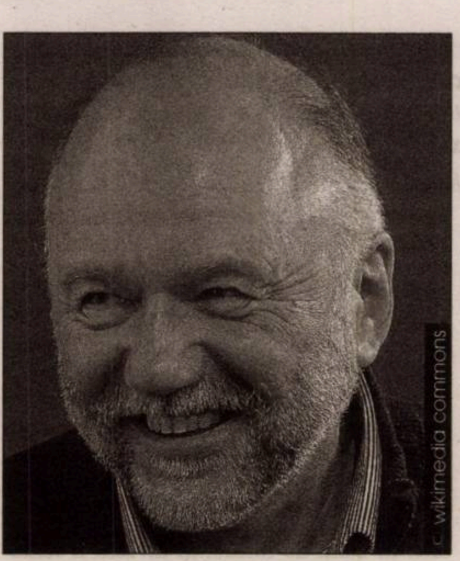

c. wikimedia commons

Albinele sînt un simbol puternic al Ucrainei. Primii locuitori ai țării au cules mierea sălbatică înainte să învețe să macine grăunțele, înainte să domesticească pisicile și cîinii. Serghei este un reprezentant tipic al Donbasului, un locuitor al zonei gri, teritoriu care a fost gri și înainte de război, deoarece Donbasului întotdeauna i-au lipsit culorile. Apoi, Serghei Sergheici este foarte atașat de satul în care trăiește. Pentru oamenii din Donbas, regiunea lor e religia lor. Există un patriotism local, dar, în același timp, ierarhia socială este asemenea celei din închisoare sau din armată. Mai exact, Donbasul a fost condus și controlat de-a lungul timpului de oligarhi ruși și de mafia locală, iar Kievul nu a putut sau nu a dorit să intervină. Dar pînă la urmă populația din Donbas este alcătuită din oameni normali și harnici. Cei mai mulți dintre ei sînt vorbitori de limbă rusă, trăiesc cu nostalgia Uniunii Sovietice, dar aceasta a fost în mod artificial finanțată și întreținută de Federația Rusă. Unul dintre canalele TV preferate din Donbas era postul rusesc Nostalghia ce difuza emisiuni de divertisment și filme sovietice. Acum Donbasul aparține trecutului deoarece din punct de vedere industrial este distrus. Orașele și satele sînt distruse, iar Mariupol nu mai există. E ireal, dar Rusia distruge regiuni cu populație vorbitoare de limbă rusă pentru a o apăra de naționaliștii ucraineni.

> *„Pentru țări precum Polonia, România, Slovacia, războiul va continua să fie o știre pentru că se întîmplă chiar la granițele lor.“*

Cu toate că războiul a început în Ucraina cu opt ani în urmă, de ce credeți că nu a fost tratat cu seriozitate de Occident?

Războaiele care au loc în afara Uniunii Europene sau a Statelor Unite ale Americii nu prea sînt de interes pentru Vest, prin urmare mă gîndesc în fiecare zi la acest lucru. Am scris o serie de eseuri pentru BBC World și pentru BBC 4, iar ultimul eseu despre războiul din Ucraina a fost difuzat de BBC World acum trei săptămîni. De atunci nu au mai avut nevoie de intervențiile mele deoarece războiul a devenit o normalitate. Dar cred că, pentru țări precum Polonia, România, Slovacia, războiul va continua să fie o știre pentru că se întîmplă chiar la granițele lor. Însă dispare încet din mass-media germane, britanice, franceze, iar unul din obiectivele mele este să continui să vorbesc despre război pînă cînd se va termina. Deoarece lumea trebuie să-și amintească de el. Acest război a devenit posibil pentru că oamenii din Vest nu au crezut că există un război în Donbas. Nu le-a păsat de aceste bombardamente și atacuri ale lunetiștilor, lente și de durată, care s-au petrecut în fiecare zi, începînd cu anul 2014. Iar drama reală pe care o trăim acum e cît se poate de dură, e plină de sînge, e precum groapa comună din Bucea în care au fost aruncate 70-80 de cadavre, femei, copii, bărbați, bătrîni. Despre astfel de orori e foarte greu să scrii.

Considerați că acest conflict de acum ar fi putut fi evitat?

Orice conflict poate fi evitat, dar poți discuta despre acest lucru doar atunci cînd conflicul este deja în derulare. Ar putea avea loc mai multe discuții diplomatice, mai multe negocieri diplomatice și politice, dar totul depinde de politicieni. Dacă am avea alți politicieni, ar fi alte situații. Dacă Rusia ar fi avut un alt președinte, am fi avut alt fel de situații, prin urmare toate acestea sînt un rezultat al momentului. Iar cînd începi să analizezi că acest lucru s-a întîmplat în timp ce Schröder lucra pentru Gazprom și ne-a arătat tuturor cum îți poți vinde reputația pentru banii rusești, pentru a-l servi pe Putin, în timp ce Rusia corupea atît politicieni de extremă dreapta, cît și de extremă stînga din Europa, cînd băncile rusești îi acordau împrumuturi uriașe lui Marine Le Pen, care a candidat la președinția Frantei, judecînd după toate acestea ajungi la concluzia că era destul de ușor de prevăzut ce urma să se întîmple.

Pentru că Rusia încerca să se extindă din punct de vedere politic și geopolitic și ceea ce avem acum este rezultatul metodei sale extreme de expansiune. Acum Putin s-a hotărît să facă din nou Rusia măreață. Visul său este să refacă Imperiul Rus sau Uniunea Sovietică astfel încît tuturor celorlalți să le fie teamă de Moscova. Și aproape că a realizat acest lucru. NATO se teme de armele nucleare, iar Statele Unite ale Americii sînt foarte precaute, cu toate că ajută Ucraina. Uniunea Europeană este tăcută. Doar recent a devenit mai activă și, odată cu începerea războiului, politicienii europeni au înțeles că nu este corect să înlocuiască democrația cu schimburile comerciale.

Pentru că pînă acum ne-au arătat că schimburile comerciale sînt mai importante decît drepturile omului și decît valorile democratice. Au crezut că dacă pot realiza comerț cu China, de ce nu ar putea face același lucru cu Rusia și ar păstra în același timp tăcerea în ceea ce privește otrăvirile comandate de Putin asupra inamicilor săi din Marea Britanie, crimele din Berlin, otrăvirea lui Navalnîi și încarcerarea sa imediat după ce a supraviețuit acestei tentative. Acest lucru devenise o normalitate.

Toate aceste lucruri nu au oprit-o pe Angela Merkel să agreeze cu Putin construirea conductei de gaz Nord Stream 2 și ceea ce avem acum în Ucraina este rezultatul acestei indiferențe politice a Europei și a prioritizării banilor în detrimentul democrației și al drepturilor omului.

Ce părere aveți despre intelectualii ruși care se opun totuși războiului pornit de Vladimir Putin?

Nu sînt chiar atît de mulți și, din cîte văd, au început să plece din Rusia, dînd dovadă de slăbiciune. Dacă toți cei care îl contrazic pe Putin ar pleca în străinătate, înseamnă că ar rămîne doar cei care l-ar sprijini în totalitate pe liderul de la Kremlin și, chiar și după moartea lui, următorul președinte pe care l-ar alege ar fi după chipul și asemănarea lui Vladimir Putin, și tot așa. S-ar crea prototipul unui țar, pentru că rușii de asta au nevoie, nu de un președinte.

Veți continua să vă scrieți operele de ficțiune în limba rusă?

Voi continua să-mi scriu cărțile în limba rusă, dar nu știu dacă le voi mai publica în rusă. Totul depinde de acest război. Chiar dacă am spus mereu că Putin nu deține drepturile de autor pentru limba rusă și nici Rusia nu deține monopolul asupra limbii ruse, fiind cetățean ucrainean și martor al războiului pe care oficial Putin l-a pornit pentru a-i apăra pe vorbitorii de limbă rusă de naționaliștii ucraineni, mă simt rușinat de faptul că vorbesc rusa și că-mi scriu cărțile în limba rusă, dar asta este limba mea maternă.

Care credeți că sînt acum cele mai importante aspecte legate de Ucraina pe care comunitatea internațională ar trebui să le cunoască și ce putem face pentru a ajuta Ucraina?

Interesați-vă despre Ucraina, urmăriți ceea ce se întîmplă pentru că, pînă la urmă, sîntem vecini și ar trebui să știm mai multe unii despre alții. Apoi, cred că e foarte important ca lumea să cunoască, cel puțin în varianta scurtă, istoria Ucrainei, pentru a putea înțelege diferența dintre mentalitatea rusă și cea ucraineană. Ucrainenii au trăit într-un teritoriu independent începînd cu secolul al XVI-lea, își alegeau singuri liderii și înalții funcționari publici, nu au avut în istorie familii regale, nu au avut aristocrație, dar erau individualiști, aveau servicii diplomatice. Erau europeni. Nu erau monarhiști precum rușii, iar cei din urmă trăiseră doar experiența monarhică din punct de vedere istoric. De aceea rușii se simt liniștiți și fericiți atunci cînd există un țar, pentru că el simbolizează stabilitatea. Prin urmare, pentru ruși stabilitatea reprezintă mai mult decît libertatea, iar pentru ucraineni libertatea este mult mai importantă decît stabilitatea.

interviu realizat
de Diana JOICALIUC

(difuzat la Radio România Cultural)

■ ■ ■

Propuneri de *Dileme vechi* pentru viitor:

- **Normalitatea**

„Altfelul este de multe ori mai ademenitor și, uneori, mai trainic“

– interviu cu Horațiu MĂLĂELE –

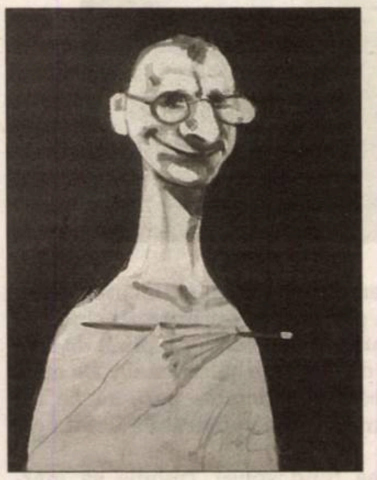

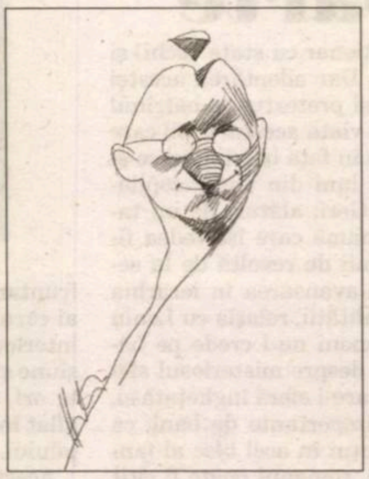

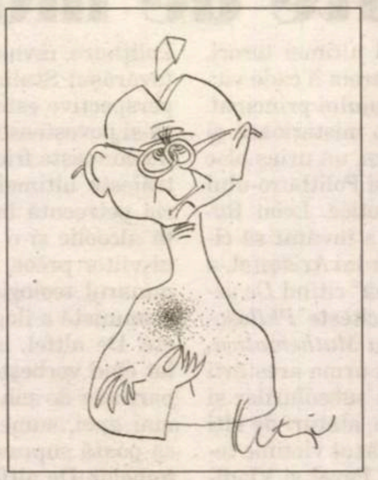

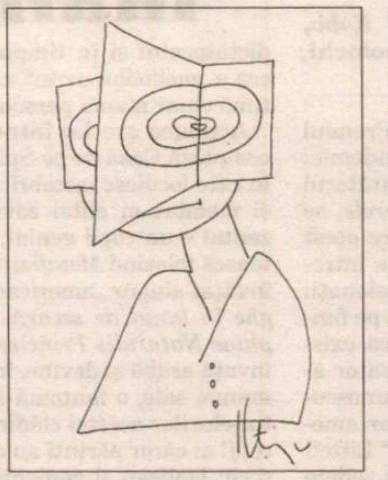

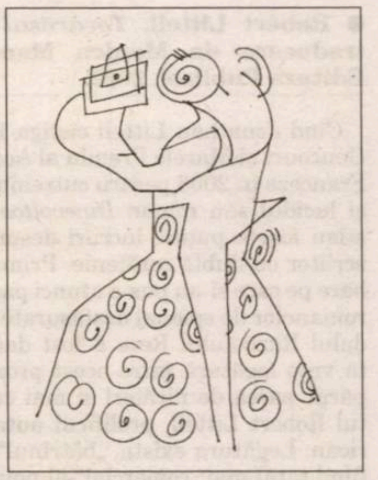

Horațiu Mălăele *(n. 1952) este actor, regizor de film și de teatru, desenator și scriitor. La Editura Bookzone i-au apărut de curînd cărțile* Poezii și vorbe-n vînt *și* O poveste cam ciudată și alte două povestiri.

Nu se întîmplă frecvent ca un actor să practice, în afara scenei, o altă artă, cu atît mai puțin două, cum sînt desenul și literatura. Ce aveți de spus în apărarea dvs.?

Omul este o compoziție neunitară, imprevizibilă. „Actorul, prin natura meseriei, e numeros, ca un hotel“, spunea Arghezi. Așadar, locatarii pensiunii, să-i zicem, La Mălăele, pot să zburde încotro doresc și să facă ce poftesc. Problema nu este sîrgul meu, pe cheltuiala vieții, de a propune și altceva comunității, ci faptul că această comunitate excesiv de atentă, de multe ori, din invidie, inerție sau prudență neghioabă, nu acceptă evadarea în alte spații de joacă.

Dar, chiar dacă actualitatea te refuză, trebuie să te liniștească faptul că timpul va așeza lucrurile și faptele în ordinea lor firească. Spre pacea dumneavoastră, din perspectivă profund epigonică, urmăriți cazurile El Greco, Van Gogh, Monet, Gauguin și chiar Brâncuși. Asta în ceea ce privește rătăcirile mele plastice.

Cu scrisul, lucrurile se complică infinit. Aici competiția este nemăsurată și mult mai calculată. Triburile sînt multe, statornice, fiecare cu cîte un lider apostolic care trasează granițe, deschide și, mai ales, închide porți. În principiu, dacă nu faci parte din compoziția unei sus-amintite structuri, dar dorești să fii recompensat, trăiești o mare dramă. Dacă nu dorești nimic, glorie sau recompense de orice fel, atunci nu vei fi dezamăgit. Eliberat, s-ar putea ca lucrul pe care-l faci să fie mult mai bine făcut. Și mai altfel. Așa cred. Altfelul este de multe ori mai ademenitor și, uneori, mai trainic.

Mai pe scurt, fac ceea ce fac cu convingerea că așa trebuie și, în afara lui Dumnezeu, nu mă simt obligat să dau socoteală nimănui. Mai cred că atunci cînd viața începe să te cutremure și ești în pericol să te prăbușești e bine să te agăți de ce-ai făcut pînă atunci.

Vă revendicați de la vreo tradiție caricaturală sau poetică? Mă gîndesc, în primul rînd, la Păstorel Teodoreanu, Țuțea sau Cioran, pe de o parte, și la Gopo sau Mihai Stănescu, pe de altă parte.

Cred că omul care a produs o schimbare decisivă prin rearanjarea cuburilor într-o formă cu totul alta decît gîndisem pînă atunci, a fost Saul Steinberg, românul evreu, arhitect și filozof, revoluționarul de la *The New Yorker,* cel care avea să schimbe, prin idee și simplitate, fața graficii mondiale. Saul Steinberg, Eugen Mihăescu, Cik Damadian, Mihai Stănescu, Gopo, Traian Furnea sînt cîțiva dintre graficienii care au reușit să demonstreze că mai important este cum se uită desenul la tine decît cum te uiți tu la el.

Cioran și Țuțea sînt doi magicieni care, prin zicerile lor, au uluit și stîrnit lumea gînditoare. Păstorel a fost un fenomen socratic care, cu sacrificiu, cu inteligență și mai ales umor, a făcut ca, în acea lume de la mijlocul secolului trecut, călcată în picioare de bocancii unui sistem blestemat, viața să pară posibilă.

Coliziunea cu toți sus-pomeniții, și cîți or mai fi, a produs modificări binefăcătoare și, într-un fel, forma și rostul meu de-acum.

Este reală povestea de pe clapeta cărții de versuri? Cine este profesorul de gimnaziu care v-a apreciat primul desenele?

Povestea a fost preluată și pusă pe clapetă după o mărturisire făcută de mine cîndva, nu-mai-știu-unde. Ea suna cam așa. M-am născut prematur, mic și sașiu, dislexic și bîlbîit, cu rahitism în stare stabilă, mai apoi reumatism poliarticular, rujeolă, rubeolă, otită și pecingine, adică toate componentele unui eșec plenar. Așa încît faptul că desenam prost, motiv pentru care am și luat premiul al doilea în clasa întîi, acolo unde toată clasa a luat premiul întîi, mi s-a părut un lucru minor și lipsit de importanță. După patru ani, consecvent în neputința mea, a apărut zîna mea cea bună, Nicu Gherghe, profesorul meu de desen, fost student al lui Aurel Ciupe, marele pictor și profesor al Facultății de Arte Plastice din Cluj. După o analiză sumară, mi-a luat desenele și împreună cu ele m-a tîrît în cancelaria directorului Gheorghe Micu și după ce i-a aratat lucrările i-a comunicat scurt: „Băiatu' asta e genial“. Iar eu am încercat să fiu. „Am încercat să fiu“ și nu „am început să fiu“ cum, bovaric, îngîmfat, sînt consemnat pe clapetă sau cum circulă povestea pe culoarele socializante.

Ce semnificație au autoportretele dvs.? De ce continuați să le faceți?

Bătrînul Heraclit spunea că „un om nu poate trece de două ori prin aceeași apă“. Poate să încerce, dar va realiza cu ușurință că nici apa nu mai e aceeași, nici el nu mai e același. Cum, iată, eu însumi nu mai sînt acum același cu cel de la începutul acestei jalnice demonstrații. Consecințe ale unei permanente curiozități, autoportretele mele nenumărate și multiforme consemnează această trecere și aceste tainice schimbări.

Aforismele dvs. au ca subiect hoția, prostia, agramatismul, incultura, indecența, demagogia, diverse alte moravuri umane vechi de cînd lumea. Care este trăsătura umană peste care nu puteți trece cu nici un preț?

Cred că la oameni defectul major care nu mă deranjează, mă neliniștește, este răutatea programată, interesată sau gratuită, individuală sau de gașcă. Cred că e o reminiscență atavică pe care umanitatea ar trebui să o depășească. Asta, dacă nu cumva face parte dintr-un program involutiv necesar, iar în cazul ăsta n-avem ce face, ne complacem. Trăim într-un univers incert cu reguli contradictorii și implacabile, iar ca să participi la acest spectacol trebuie să te naști.

„Pesimistul este un optimist care gîndește.“ Cum v-ați descrie cel mai bine: drept un cinic, un pesimist, un moralist?

Nu-i de nasul meu să fiu moralist. Cu o eficiență îndoielnică, au făcut-o alții mai deștepți ca mine. Într-o lume neghioabă, înfometată, războinică, mînată spre autodistrugere, după atîtea miliarde de ani de inexistență, să-ți petreci puținul vieții în albia pesimismului ar fi o formă de masochism condamnabil. Cinic nu te naști, devii. Asta presupune o metodă. Or eu nu funcționez după metode sau tipare. Predestinat, cum cred că sînt, fac ceea ce fac cu convingerea că așa trebuie. Deci nu sînt nici cinic, nici pesimist, nici moralist. Mai degrabă, hîtru.

„Pentru credincioși și necredincioși, viața este un mijloc de transport cu destinații diferite.“ Dvs. ce destinație v-ați dori?

Am să vă răspund printr-o poezie: „Cîndva am să înalț un zmeu / Scrisoare către Dumnezeu / Să-i scriu că uneori sînt trist / Dar cred în El și sînt cu Crist, / Să-i scriu că sînt printre cei vii / Să-i scriu că fericit voi fi, / Că nu-s deștept dar nici prea prost, / Să-i scriu că sănătos am fost / Și de dorește acum să vin, / Nu-s pregătit, mai stau puțin...“

Așa scriam zilele trecute după o alunecare voluntară în mlaștina întrebărilor noastre esențiale. Ce pot spune? Într-un univers infinit și iluzoriu, acolo unde susul nu e niciodată sus și josul niciodată jos, iar timpul o invenție pămînteană pentru a ne măsura trecerea, cred că singura nădejde rămîne totuși bunul Dumnezeu.

Există o demonstrație speculativă atribuită Sfîntului Anselmo. Se numește Paradoxul ontologic al existenței lui Dumnezeu, care zice așa: „Dacă mai există un singur om care nu crede în existența lui Dumnezeu, înseamnă că Dumnezeu este imperfect. Deci există!“. Pe de altă parte, nu necredința este condamnabilă. Condamnabilă e crima justificată de necredință și, mai grav, crima justificată de credință. Ăștia din urmă ar fi bine să-l roage pe Dumnezeu să nu existe.

Prozele dvs. – în fond, niște parabole fantastice – sînt gogoliene și o spuneți limpede chiar în textul povestirii titulare. Dincolo de faptul că ați jucat mult Cehov, care este relația dvs. cu arta rusă?

Nefiind în compoziția nici unei mișcări literare, presupunînd că așa ceva există, neavînd obligații tematice, stilistice sau de randament, scriu destul de rar și, spre fericirea multora, destul de puțin. Nu sînt deloc preocupat de raftul în care voi fi înghesuit. E treaba bibliografilor, a exegeților și-a catalogarilor să vadă ce, cum și cît.

După cum aminteați mai la deal, am jucat și am montat mult Cehov și sînt un admirator constant al acestui geniu comediograf. Spun comediograf pentru că însuși Cehov dorea asta, iar faptul că lumea teatrală de atunci, în frunte cu marele Stanislavski, îi monta piesele excesiv de dramatic îl nedumerea.

Sînt un mare iubitor de cultură rusă, cu toată istoria fantastică cuprinsă de aceste două cuvinte. Pictură, sculptură, balet, arhitectură, teatru, film, rușii au creat un patrimoniu ce nu poate fi distrus nici de invidia lumii și nici de propriii casapi din fruntea vremelnicelor orînduiri politice. Am jucat la Moscova și Sank Petersburg, am văzut filme și spectacole de neuitat, am cunoscut și am legat prietenii cu personalități legendare ale Rusiei comuniste și post-comuniste, numesc doar cîțiva, cum ar fi marele regizor și om de teatru Anatoly Vasiliev, imensul actor Alexandr Kaliaghin și, mai apoi, bunul meu prieten, actorul-regizor Yuri Kordonsky.

Cehov, Dostoievski, Gogol, Erdman, Bulgakov, Nabokov, Esenin, Evtușenko și cîți or mai fi fiind sînt autori la care nu pot nicicînd renunța și care au umplut îndestulător masa pretențiilor mele.

Pentru final, vă propun un joc de imaginație. Dacă ați putea trăi o vreme mai îndelungată într-o piesă de teatru, într-un tablou sau într-o nuvelă/roman, în ce v-ar plăcea să trăiți?

Mi-ar plăcea să fiu o pată de culoare pe unul dintre tablourile lui Da Vinci, Rembrandt, Van Gogh sau Picasso. Mi-ar plăcea, de asemenea, să fiu unul dintre prietenii lui Ariel din *Furtuna* lui William Shakespeare, un însoțitor al personajelor principale în oricare dintre basmele lui Andersen sau Lewis Carroll, vecin de casă cu Colin din *Spuma zilelor* a lui Boris Vian, să beau cîteva seri la rînd vodcă cu Ivan Petrovici din *Unchiul Vanea* al lui Cehov sau să fiu, pe marginea drumului, unul dintre corcodușii din povestea lui Horațiu Mălăele, *Tehomir.*

(varianta integrală pe www.dilemaveche.ro)

interviu realizat de Marius CHIVU

Bogdan-Alexandru STĂNESCU

pe de altă carte

Koba înainte de moarte

ROBERT LITTELL
TOVARĂȘUL KOBA
Publisol

● **Robert Littell, *Tovarășul Koba*, traducere de Monica Manolachi, Editura Publisol, 2022.**

Cînd Jonathan Littell cîștiga Premiul Goncourt și Marele Premiu al Academiei Franceze în 2006 pentru cutremurătorul și lucidul său roman *Binevoitoarele*, se știau foarte puține lucruri despre acest scriitor cu dublă cetățenie. Prima întrebare pe care și-au pus-o atunci pasionații romanelor de spionaj desfășurate pe fundalul Războiului Rece a fost dacă există vreo legătură între acest prozator apărut parcă de nicăieri și mai cunoscutul Robert Littell, prolificul autor american. Legătura exista, „bătrînul“ Littell fiind tatăl mai „comercial“ al noii vedete literare. Înrudirea lor se manifestă și în domeniul literar – pînă la un punct –, Robert fiind un scriitor pasionat de istoria Uniunii Sovietice, în special de stalinism și de misterele Marii Terori, atunci cînd nu scrie pur și simplu romane de spionaj.

Tovarășul Koba face parte din prima categorie a romanelor lui Littell-tatăl și este, dacă nu mă înșel, prima traducere în limba română din opera scriitorului americano-francez. Pereche bună cu un alt roman emblematic semnat de Littell, *The Mayakovsky Tapes,* în care patru femei care l-au iubit pe Maiakovski oferă patru variante diferite – Rashomon-*style* – asupra morții poetului, *Tovarășul Koba* este o mică biografie a unui Stalin arhetipal, spusă unui inocent, Leon Rozental, un băiat de 10 ani. Povestea se desfășoară în anii ’50, în preajma morții dictatorului și în timpul ultimei terori, cea a „medicilor evrei“, căreia îi cade victimă chiar mama personajului principal.

Acțiunea are loc într-o misterioasă și complexă Casă de pe Splai, un uriaș bloc în care locuiesc membri ai Politburo-ului și membri ai elitei sovietice. Leon Rozental e un copil genial, a învățat să citească folosind *Metafizica* lui Aristotel, a învățat singur „americană“ citind *De veghe în lanul de secară*, citește *Philosophiae Naturalis Principia Mathematica*, învață arabă și devine, în urma arestării mamei sale, o fantomă a subsolurilor și tunelurilor acestei clădiri, alături de alți copii ai căror părinți au căzut victime terorii: Isabeau și gemenii Pavel și Vladimir. Tatăl lui, fizician nuclear, a murit în condiții misterioase, ceea ce-l face pe acest puști periculos din mai multe puncte de vedere: mintea lui îmbină pasiunea pentru literatură cu cea pentru științele exacte, este evreu și, mai mult decît orice, vîrsta îi oferă inocența și deschiderea pe care acel mediu fantomatic le respinge ca pe un medicament amar.

Într-una dintre peripatetizările sale prin imensa clădire, Leon ajunge în fața unei încăperi bine păzite de gărzi, pentru a fi dus, în cele din urmă, în fața unui bătrîn care fumează neîntrerupt, miroase a iod, are mîna stîngă înțepenită și căruia i se spune Koba. Dat fiind că perspectiva aparține inocentului Leon, va trebui să așteptăm finalul romanului pentru a avea revelația „coincidenței“ dintre acesta (așa-zis membru în conducerea Politburo, revoluționar cu ștate vechi) și tovarășul Stalin. Dar adoptarea acestei perspective este și pretextul ca bătrînul să-și povestească viața acestui copil care nu cunoaște frica în fața bătrînului ce-și trăiește ultimele luni din viață: copilăria petrecută în Gori, alături de un tată alcoolic și o mamă care își vedea fiul viitor preot, anii de revoltă de la seminarul teologic, avansarea în ierarhia comunistă a ilegalității, relația cu Lenin etc. De altfel, nimeni nu-l crede pe băiat cînd vorbește despre misteriosul său partener de șah care-i oferă înghețată și, mai apoi, sume importante de bani, ca să poată supraviețui în acel bloc al fantomelor. De altfel, romanul poate fi citit chiar așa: stalinismul explicat copiilor de 10 ani. Cu un *caveat:* de multe ori, Koba uită cu cine stă de vorbă, are izbucniri de furie, devine vulgar, violent sau, dimpotrivă, face bancuri autoreferențiale care-l uimesc pe interlocutorul lui, oricît de genial ar fi. Certurile amicale dintre Leon și Koba alcătuiesc substanța romanului, pentru că băiatul rămîne impasibil în fața discursurilor de propagandă și, hrănit atît cu literatură științifică, cît și cu Salinger, e iritat de falsitatea și de ipocrizia politică.

Totuși, și aici este și miza exercițiului literar al lui Littell, între cei doi există o atracție reală: trecînd peste clișeul dictatorului aflat în preajma morții, căruia nimeni nu-i spune adevărul și care se bucură în prezența „măscăriciului“, variațiune pe tema „regelui Lear“, înfruntarea dintre bătrîn și micuțul evreu ai cărui părinți au fost arestați chiar de interlocutorul său este una plină de tensiune și de o energie paradoxală. De multe ori, bătrînul dictator pare să fie cel aflat într-o poziție vulnerabilă în fața copilului.

Acestea fiind spuse, trebuie să mărturisesc că Jonathan Littell e un scriitor aflat cu vreo zece clase deasupra tătălui său: în *Tovarășul Koba* personajele sînt mecanisme purtătoare de discurs, pretexte pentru a da glas credințelor lui Stalin și de a scrie o mini-biografie a gruzinului – în *Binevoitoarele*, Littell-fiul a reușit să dea glas unui monstru cu care s-a identificat total. Cît despre nivelul stilistic al scriiturii, și aici balanța înclină decisiv în favoarea fiului. Cu toate astea, *Tovarășul Koba* rămîne o carte interesantă, fie și ca inedit exercițiu narativ.

***Bogdan-Alexandru Stănescu** este scriitor și traducător. Cea mai recentă carte publicată:* Abraxas, *roman, Editura Polirom, 2022.*

Șerban AXINTE

pentru poezie

Metonimiile biograficului

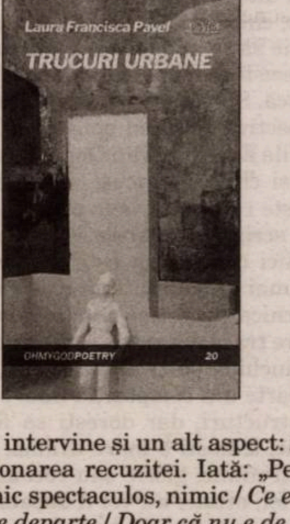

● **Laura Francisca Pavel, *Trucuri urbane*, OMG Publishing, 2022.**

În *Trucuri urbane*, Laura Francisca Pavel poetizează un aspect al realității mai puțin explorat. Cu alte cuvinte, cîștigă un pariu riscant. Spun asta pentru că ea practică un lirism cu miză intelectuală puternică. Chiar dacă nu aș fi știut că autoarea are preocupări foarte serioase în zona criticii și teoriei literare, tot nu aș fi putut trece cu vederea unele modalități de frazare și chiar unele concepte preluate din acel areal. Riscul e cu atît mai mare cu cît, de regulă, atunci cînd poezia se construiește în jurul unei idei, cînd autorul se lasă purtat de valul demonstrației, poezia încetează a mai fi poezie (repetiție intenționată). Cel puțin pentru mine, *cum* spui e mai important decît *ce* spui. Obiectele din realitate sînt fatalmente limitate, în timp ce perspectivele asupra lor, infinite.

În cartea de față, autoarea reușește să mențină un echilibru între *cum* și *ce*. Placheta e structurată în cîteva secțiuni: *Protocoale retro*, *Amsterdam*, *Personaje*, *Opțiuni estetice* și *Calculată tandrețe*. Multe texte trimit către o perspectivă *meta* asupra propriului scris: poeta se observă pe sine, cea care scrie. Dar observația nu presupune, cum ar fi de așteptat, obiectivitate pură, ci și interpretare. Poezia Laurei Francisca Pavel pare un construct format din prefabricate dispuse într-un flux bine controlat. Important, textele nu sună deloc fals, nimic nu pare artificial, nelalocul lui. Mai mult, se simte în subsidiar o anumită autoironie ce scurtcircuitează și relativizează jocul ideilor. „Trucurile“ sînt niște măști pe care autoarea le tot schimbă în funcție de contextele existențiale la care face referire. Aș merge pînă acolo încît aș spune că însăși biografia este o mască: „Geometrie, beton, precizie: / arunci ce se deșiră, / ce încă mai colcăie / În fiecare pliu sau trapă, / gustul coclit al delăsării / debris, fetișuri, biografii / se evaporă, ne scapă. / Ce nu se cerne, ce nu se strecoară? / Precizie, beton, geometrie: o sentință oarecare, o incizie în sticlă, / o sculptură bătută la muchii / materie super fluidă“. Acest fragment mi se pare relevant pentru întreg volumul deoarece transpare din el tehnica scrierii acestui tip de poezie. Sînt selectate din realitate acele aspecte pronunțat vizibile, abrazive, cele care, în general, rețin atenția. Dar fiecare dintre noi știe că fiecare cuvînt are propria lui încărcătură, nu doar semantică, ci și emoțională. Vorbim în acest caz despre contragerea absolută. Ea funcționează asemenea conceptelor. Totuși, în literatură, încărcătura emoțională trebuie să rezoneze cu ceva din realitatea/realitățile celor care citesc. Poezia Laurei Francisca Pavel reușește să transmită mult chiar și atunci cînd oferă foarte puțin. Tehnica descrisă mai sus e valabilă pentru construcția versurilor, a „prefabricatelor“, așa cum pare a reieși din rîndurile următoare: „Și dacă aste imagini și acțiuni concentrate / fi-vor arhivate spre aducere aminte, / înghețate în butucul ăsta (pe care o lectură pedantă / l-ar putea interpreta, vezi bine, / ca pe o metonimie a inconștientului, / dar el nu e, zău, decît ceea ce e, te izbești de el și gata)“.

Dar, așa cum am spus deja, poeta organizează totul într-un flux bine controlat. Poeme precum „Decorativ, vag terapeutic“, „Intenții și scopuri“, „Note de subsol“, „Opțiuni estetice“ și, mai ales, „Voi nu, doar ritmul“ degajă multă energie, fiind niște texte ce adună în ele însele aluviunile unei realități la care cititorii au acces din ce în ce mai mult pe măsură ce reușesc să decodifice *background*-ul biografic.

Poezia Laurei Francisca Pavel e uneori un conglomerat de *flash*-uri autoscopice. Eul rezidă dintr-o acumulare de date oferite tot după principiile metonimiei. Parcă ar vrea să deconstruiască abstractul prin livrarea a cît mai multe date concrete. Intră în joc și limbajul colocvial pe care îl stăpînește foarte bine. Secțiunile *Amsterdam* și *Personaje* sînt pline de biografeme ușor recognoscibile, dar par, în același timp, și mici concesii pe care autoarea le face cititorilor. Această impresie mi-o dă de fiecare dată cînd oferă repere clare, cunoscute de toată lumea. Dar intervine și un alt aspect: *regia* sau gestionarea recuzitei. Iată: „Pe moment nimic spectaculos, nimic / *Ce e adevărat nu e departe / Doar că nu e de noi.* / Liniștește-te / ești în siguranță, îmi zice, / ieșim iute pe hol, / spațiu strîmt, gîfîie / Azi nu, oprește-te / (ridicol, de parcă aș vrea / să mi-l rețin pentru mine) / se simte fentat, mă simt vinovată / nu-i rețin bine numele / zîmbește străpezit, *dream on!* / nu mai promite nimic / Ar fi nevoie aici de o schimbare de registru“ („Amsterdam, la mansardă“).

Uneori o carte poate fi înțeleasă și prin ceea ce nu poate transmite, prin ceea ce se pierde odată cu poetizarea diferitelor tipuri de realitate, tot așa cum un individ își trădează adevărata natură exact atunci cînd afirmă despre sine contrariul, recurgînd în permanență la „trucuri“ și butaforii. Noroc că artistul poate performa chiar și atunci cînd decorul este demontat și ascuns în spatele cortinei.

***Șerban Axinte** este scriitor și critic literar. Cea mai recentă carte publicată:* Scrîșnetul dinților, *Editura Cartier, 2021.*

Bianca-Olivia NIȚĂ

Cercuri concentrice

– despre efectele războiului din Ucraina –

Dacă arunci o piatră într-un lac, tulburînd astfel liniștea locului, căderea pietrei va strica suprafața netedă a apei. Din locul în care piatra cade se nasc cercuri concentrice, care în doar cîteva clipe se vor stinge. În același fel, războiul din Ucraina dă naștere unor valuri concentrice, care trimit un impact puternic și divers asupra restului lumii. Doar că aceste valuri nu dispar, ci își păstrează forma și se solidifică în timp. Iar calmul din lac este pierdut din chiar prima zi în care a început acest conflict.

Se vorbește despre creșterea bugetelor de apărare. După doar cîteva zile de conflict, Germania a anunțat creșterea acestui buget, urmată de multe alte țări. În contextual actual, această schimbare nu este surprinzătoare, ba e chiar necesară. Însă banii care vor merge spre apărare sînt bani care nu vor mai fi cheltuiți pe sănătate, educație, mediu și spre rezolvarea problemelor de încălzire globală. Rămîne de văzut cît și în ce fel va afecta războiul eforturile legate de mediu, dar cu siguranță implicațiile conflictului merg dincolo de buget.

Tăierea contactelor cu Rusia și izolarea oamenilor de știință ruși vor avea un impact pe termen lung asupra proiectelor de cooperare și schimbă imediat o perspectivă, poate idealistă, a internaționalismului științei și cercetării în toate domeniile. Acum multe proiecte au fost suspendate.

Împreună, Ucraina și Rusia acoperă – sau, mai bine zis, acopereau – aproape 30% din cererea de grîu a lumii. Pe fondul încălzirii globale care afectează recoltele și după doi ani de pandemie, care la rîndul lor au avut un impact asupra ofertei de cereale, conflictul adaugă o nouă problemă. De la începutul atacului, Rusia a tăiat masiv din exporturile sale de grîu, iar Ucraina nu mai poate exporta prin porturile sale. O bună parte din agricultura Ucrainei suferă azi, în special în zonele afectate de război, acolo unde fermierii nu mai au acces la teren, fertilizanții și combustibilul nu se mai găsesc, iar lucrătorii fermelor se înrolează în armată. Acum nu se poate ști dacă grîul deja semănat va putea fi cules în vară și ce se va întîmpla cu cerealele ce ar fi trebuit semănate în martie. Multe dintre țările în curs de dezvoltare depind de grîul pe care îl importă în mod obișnuit din Rusia și Ucraina. Absența exportului dinspre cele două țări ar putea crește semnificativ și prohibitiv prețul mîncării în zone ale globului în care banii sînt puțini, iar accesul la hrană purta deja un mare semn de întrebare.

© adevarul.ro

Avînd toate acestea în față, poate o analogie mai potrivită este aceea folosită recent de Yuval Noah Harari. Impactul conflictului asupra lumii este similar cu cel al undelor de șoc, cu perturbații care se propagă mai rapid decît viteza sunetului, purtînd o energie ce schimbă abrupt presiunea, temperatura și densitatea mediului. În mod similar, războiul din Ucraina schimbă, cu fiecare zi în care continuă, nu doar lumea în care trăim, ci și viitorul și, de asemenea, percepția noastră asupra realității, și astfel ne alterează și lumea interioară. Efectul tragediei în desfășurare are o dimensiune geografică, dar are și o dimensiune temporală, cu ecouri ce vor fi resimțite în lunile, anii și generațiile care urmează. Pe lîngă impactul economic, el mai readuce în prim-plan amintiri și frici aproape uitate.

La cîteva zile de la începutul invaziei, m-am întîlnit cu Tanja, prietena mea slovenă. Am vorbit despre război și, pe măsură ce ne completam propozițiile, Tanja a început să plîngă. M-am gîndit inițial că lacrimile erau măsura stresului de moment, a veștilor proaste, a șocului prin care am trecut toți realizînd că inimaginabilul a devenit imaginabil. Însă motivul era altul. Imaginile cu oameni ascunși la metrou îi aminteau Tanjei de copilărie, cînd sîrbii au bombardat Slovenia timp de zece zile. Suficiente totuși pentru a-i lăsa copilului de 6 ani de atunci o amintire traumatizantă, în care mama ei o lua și împreună mergeau să se ascundă. Și poate că războiul din Iugoslavia pare acum departe. Dar pentru Tanja e o amintire care prinde formă și substanță, o fantomă uitată care reînvie prin imaginile de acum.

Chiar și fără un fond de amintiri directe, știrile și imaginile din conflict ne afectează emoțional. Cercetările arată că volumul de știri și calitatea explicită a imaginilor la care ne expunem ne afectează semnificativ sănătatea mentală. Conflictul din Ucraina a apărut după doi ani de vești extrem de proaste și de *fake news.* Nu doar legate de pandemie, ci și de încălzirea globală, rasism și multe alte probleme locale și internaționale. Aveam deja un cumul, la care acum se adaugă suferințele războiului și valul continuu de refugiați. Pe lîngă asta, ușurința cu care se răspîndesc știrile false poate altera un simț al realității atît de necesar.

Pentru cineva din estul Europei, în special din fostul bloc comunist, relaționarea emoțională cu imaginile conflictului din Ucraina nu ține doar de un simplu simț uman și de apropiere geografică – deși ele contează –, ci și de o doză de identificare și de noduri culturale comune. De exemplu, imaginile cartierelor de blocuri ieftine din perioada comunistă, acum distruse, pot avea o rezonanță aparte. Prin ele devine clar că ne leagă o istorie împărtășită care a lăsat în urmă nu doar dinamici comune și mentalități mai mult sau mai puțin similare, ci și o moștenire materială și arhitecturală similară. Cartierele de blocuri și satele din estul Europei au un numitor comun, estetica standardizată și ușor recognoscibilă care ne apropie. Pe lîngă asta avem și un trecut cu experiențe similare, un trecut compus din poveștile despre război și comunism – amintiri care acum se reactivează și se simt ca fiind ale noastre mai mult ca niciodată. E o istorie care pînă pe 24 februarie părea atît de îndepărtată.

Trăind într-o lume care părea că face tot posibilul pentru a lăsa în urmă moștenirea comunistă, lipsa tangibilului în ideea posibilității unui război cu Rusia e cît se poate de justificată. Pînă nu demult, al Doilea Război Mondial părea la ani-lumină în trecut. Războiul Rece – ceva ce s-a întîmplat, dar care nu mai are mare importanță. Și totuși, acum trecutul a prins viață într-o formă nouă, dar păstrînd vechea esență. Monstrul adormit s-a trezit. Nu dispăruse, ci stătuse ascuns. Originile războiului din Ucraina sînt istorice, la fel ca rănile care acum se redeschid și ne încarcă conștiințele.

Ceea ce readuce acum în prim-plan războiul din Ucraina este o traumă istorică trăită la scară mare. E o rană veche din care toți ducem bucățele povestite în familii și care acum devin elemente identitare. Cu fiecare zi în care războiul continuă se plantează semințele urii și ale separării. Ceea ce se întîmplă în Ucraina amplifică istoriile, atît pe cea comună, cît și pe cea individuală, și împreună reformulează gîndurile noastre despre cum e construită de fapt lumea.

Redescoperirea faptului că preocupările legate de influența teritorială și militară de tip „Est *versus* Vest“ sînt încă vii înseamnă că nu ne-am putut elibera de acel trecut, deși am încercat. Redescoperim cu limpezime și că libertățile, valorile și pacea cîștigate și menținute în Europa timp de decenii întregi nu sînt garantate. Iar acesta e un șoc în sine, dar unul care ne apropie. Nu doar pe cei cu rădăcini în Est, ci de pe întregul continent.

În timp ce Rusia se închide în camera sa plină de propriile *fake news* și știri cenzurate, restul Europei se trezește la o nouă realitate. Războiul a retrasat distanța dintre noi și ei cu o linie simbolică la mijloc. Dintr-o dată nu doar cooperarea, dar și sentimentul de unitate și identitate în restul Europei s-au întărit, au căpătat substanță. Ucraina a devenit parte din acest „noi“ și un simbol al luptei pentru democrație și pentru libertate.

Asta ne face mai puternici într-un fel. Și, cel puțin pentru moment, diminuează diferențele și accentuează sentimentul de unitate. Ne contuarează o identitate colectivă bazată pe valori comune. Percepția geografică a ceea ce înseamnă „noi“ este în curs de redefinire și reformulare. Ne interesează ceea ce se întîmplă în Ucraina, iar compasiunea și umanitatea capătă tot o formă de „noi *versus* ei“ în care ne pasă de ucraineni și ne pasă prea puțin de ceea ce se întîmplă cu oamenii de rînd din Rusia. Că o bună parte din soldații ruși provin din medii dezavantajate în care nu există bani pentru a scăpa de recrutare nu e problema noastră. Suferința lor pare justificată.

Istoria ține de trecut, dar are o puternică dimensiune emoțională. Ea poate alimenta fantasme și monștri și, pe termen lung, se conturează un nou bagaj istoric, o adîncire a rănilor din trecut cu cele noi. E un bagaj făcut din dureri și frici și multe traume. Războiul se va încheia, dar într-un fel acel moment va fi doar începutul. Încrederea se construiește greu și dispare atît de ușor. La fel cum nimic nu-i va putea aduce înapoi pe cei uciși, iar traumele vor rămîne, nimic nu va putea aduce înapoi încrederea pierdută și deschiderea spre Rusia care, privite retrospectiv, par aproape să fi fost o formă de naivitate.

Bianca-Olivia Niță *este jurnalistă* freelancer.

PUBLICITATE

DINCOLO DE ALB ȘI NEGRU
cu Cătălin Ștefănescu
O întâlnire cu oameni echilibrați, care știu ce spun.
TVR1 HD
luni - joi
ora 19:00

Teodor BACONSCHI

Tiparul și Cartea cărților

Un valoros instrument de lucru pentru umaniști este volumul Lianei Lupaș *De la Gutenberg la Internet. O istorie a Bibliei în era tiparului* (Ratio et Revelatio, 2022). Casa orădeană și-a obișnuit publicul cu un catalog ecumenic, atent selecționat, de teologie, spiritualitate, istorie, exegeză și apologetică, așa încît apariția semnalată aici e naturală sub egida ei. Pe de altă parte, nu știu să se fi publicat la noi, pînă acum, o asemenea panoramă a edițiilor tipărite ale Sfintei Scripturi de pe orice meridian și în mai toate limbile cunoscute. Nu-i greu să presupui că – în pofida celebrei „aroganțe“ comise de John Lennon atunci cînd i se lăuda unui reporter că *The Beatles* au ajuns „mai cunoscuți decît Iisus Hristos“ – Biblia rămîne cea mai citită carte din toate timpurile. Nu atît pentru că tezaurizează Cuvîntul lui Dumnezeu, transcris pentru omenire grație autorilor inspirați de Duhul Sfînt (așa cum afirmă creștinii rezonabili, indiferent de confesiune), cît pentru că ea a devenit, încă din secolul IV – cînd a fost fixat canonul biblic –, „marele cod“ al civilizației europene. De vreme ce numai această civilizație din jurul Mediteranei s-a globalizat, era normal ca textul ei sacru să cunoască o circulație universală, exponențial stimulată după veacul al XVI-lea prin inventarea tiparului mobil.

Liana Lupaș se dovedește cu siguranță omul potrivit pentru a ne povesti această aventură, în dubla sa calitate de doctor în filologie clasică și curator al Societății Biblice Americane din Philadelphia, unde a lucrat între 1991 și 2016, după ce, în 1984, părăsise deopotrivă Institutul de Lingvistică al Academiei și comunismul românesc. Autoarea procedează cronologic – pornind de la „copilăria tiparului“ (1450-1500) – pentru a străbate pe secole restul duratei, pînă la momentul contemporan. E interesantă împletirea dintre decorul filosofic, politic, economic sau tehnologic al fiecărei epoci și tălmăcirile Sfintei Scripturi. La fel de pasionantă mi se pare sincronizarea dintre expansiunea geografică a Occidentului și efortul de traducere a textului sacru în limbi vernaculare din ce în ce mai „exotice“. De la prețioasele incunabule („rubricate“ artizanal) sau edițiile poliglote (amintind *Hexapla* origeniană) și pînă la tirajele de masă practicate de „Societățile biblice“ protestante din perioada victoriană, „traducerile Bibliei au contribuit în mod semnificativ la propagarea creștinismului, la diseminarea scrisului și la crearea unor limbi literare în multe dintre țările lumii“, scrie autoarea noastră, înainte de a remarca faptul că „informațiile culese de traducătorii Bibliei au stimulat progresul unor discipline ca etnografia și lingvistica“, deschizînd calea multor schimburi interculturale altminteri imposibile.

Fiecare fișă dedicată limbilor în care s-a tradus Biblia ne dăruiește un rezumat genealogic al isprăvilor cultice și de cultură ale respectivului idiom din ultimii 500 de ani. În funcție de circumstanțe (detenta rețelelor misionare, bugetele & resursele filologice disponibile), traducerile au vizat idealul de a traduce integral textul sacru, limitîndu-se uneori la cărțile Noului Testament, asociat cu Psalmii, sau chiar la cele patru Evanghelii canonice. Fie că limba în care se făcea traducerea era rudimentară sau sofisticată, ne putem lesne imagina dificultățile întîmpinate de tălmăcitori, din mii de rațiuni topice, stilistice sau conceptuale. Cum să dai *Prologului* Evangheliei după Ioan un echivalent convenabil în graiuri precum *makassar, koho, palpa, fang, dakota* sau *cabecar?* E suficient să ne amintim tribulațiile iezuiților portughezi sau spanioli în China pentru a ne reprezenta obstacolele întîmpinate de alți misionari creștini în spații și mai îndepărtate, din Oceania, pînă în Amazonia! Statisticile plasate de Liana Lupaș la sfîrșitul volumului sînt de aceea elocvente: există 3.415 limbi (acoperind circa șapte miliarde de vorbitori) în care s-a tipărit pînă acum o traducere biblică integrală sau parțială și încă 3.945 de idiomuri & dialecte (reprezentînd circa 200 de milioane de vorbitori) pentru care mesajul Scripturii a rămas tăcut.

***Teodor Baconschi** este diplomat și doctor în antropologie religioasă.*

Anca MANOLESCU

Un album-studiu al bisericilor transilvane

Îmbinarea între text și imagine, atunci cînd nu e simplă ilustrare, cînd între cele două există distanță stilistică, poate fi în diverse moduri expresivă. Un caz izbutit, în această privință, e importantul volum – sau album-studiu – *Mănăstiri și biserici din Transilvania. Secolele XIII-XVIII*, București, 2020, un proiect conceput și coordonat de Părintele Iustin Marchiș, cu texte de cercetătorii Ana Dumitran, Daniel Dumitran, Ciprian Firea, Mihaela-Sanda Salontai și fotografii de Daniel Mihail Constantinescu.

mănăstiri
și biserici din Transilvania

Între text și imagine poate exista, de pildă, o tensiune ironică. Un discurs prea liniar, pledînd abundent pentru o teză, lipsit de întrebări și nuanțe, poate fi „comentat“ de o imagine care să-l pună, tacit, în chestiune. Prin analogii tematice, tratate în alt registru stilistic decît cel al textului, imaginea îl avertizează pe cititorul-privitor că e cazul să aibă o anumită distanță critică atunci cînd citește. Procedeul e fertil. Dar se întîmplă cîteodată să exagereze și să-și rateze ținta. Dacă textul e frumos și consistent în sine, iar imaginea însoțitoare e parodică, nu mai e vorba despre un cîștig de luciditate, e o inadecvare care poate stînjeni lectura onestă.

Albumul-studiu privitor la bisericile transilvane are un alt tip de asociere între imagine și text. Nici tensiune între cele două, nici simplu paralelism documentar, nici analiză pe imagine. Textul are soliditatea și precizia discursului de specialitate: Ana și Daniel Dumitran, cercetători în istoria religioasă și relațiile interconfesionale din Transilvania, se referă la arhitectura și pictura secolelor XVII-XVIII, Ciprian Firea, specializat în arta medievală și premodernă din Europa Centrală, tratează pictura secolelor XIII-XVI, iar Mihaela-Sanda Salontai, cu formație de istoric și istoric de artă, cu experiență în studiul patrimoniului transilvan, se ocupă de arhitectura secolelor XIII-XVI. Discursul lor cuprinde descrieri morfologice, stilistice, istorice ale monumentelor, date privind istoria comunităților care le-au ridicat, le-au folosit, le-au transformat, iar pe unele (mici nave de lemn) le-au mutat într-o nouă comunitate. Se adaugă considerații privind conservarea, restaurarea sau, dimpotrivă, neglijența ori abandonul în cazul unor fragile biserici al căror farmec rar nu mai află astăzi destulă sensibilitate religioasă și estetică.

Textul are sobrietate științifică, devotament față de documentarea monumentelor și a vieții religioase care le-a modelat și care s-a modelat, de-a lungul timpului, în jurul verticalei lor. Imaginile celebrează, în schimb, frumusețea, detaliul expresiv, simbolul bine întrupat, poetica teologală. Arată patina timpului pe bolți și filigrane de piatră medievale, pe picturi care, prin rafinament savant ori hieratism fraged, îți taie, unele, suflarea. Nu voi menționa bisericile și mînăstirile inventariate. Sînt atît de multe încît volumul, masiv, nu a putut acoperi decît o parte a spațiului transilvan: Alba, Hunedoara, Sălaj, Cluj. Un al doilea volum va fi dedicat celeilalte părți. Într-o recentă prezentare a volumului, Bogdan Tătaru-Cazaban a evocat deja, cu sensibilitate, o mulțime dintre ele.

Notez doar, exaltat de imagini, farmecul așezării în peisaj a bisericilor de la Cojocani, Galda de Jos, Viștea ori Bretea mureșană. De asemenea, geometria dințată a crucilor care încununează iconostasul de la Alun. Sau uimitorul altar de la Calna: masă zdravănă de lemn cu formă grațioasă de potir eucharistic. Un foarte bogat teritoriu de artă sacră ne e oferit astfel. Prin calitatea lor, imaginile pregătesc ochiul, atenția, sensibilitatea călătorului pentru o materie căreia, fără acest volum, nu i-ar percepe, poate, bogăția, diversitatea, calitatea stilistică. Poate nici prezența.

A parcurge volumul înseamnă să ai în față, mereu alăturate, dimensiunea de rigoare și dimensiunea de grație, amîndouă proprii unei vieți religioase consistente și obiectelor izbutite ale artei sacre. Treci mereu de la atenția față de informație și studiu la înțelegerea prin minunare.

Ar mai fi de spus cîteva lucruri. În primul rînd, că volumul are o deliberată atitudine ecumenică. Inventariază lăcașe de cult ortodoxe, greco-catolice, catolice, reformate ale regiunilor parcurse, cu istoria lor atent documentată. Afli, de pildă, că anumite biserici din zona Densușului au fost folosite alternativ-colegial de ortodocși și reformați în secolele XVI-XVIII, că familii nobiliare trecute la calvinism au susținut pe domeniile lor dezvoltarea unor mînăstiri ortodoxe. Afli, la nivelul istoriei din teren, redate fără presupoziții ideologice, ceva din notele vieții religioase în ținuturi ale diversității confesionale și etnice.

Apoi: în introducere, Părintele Iustin Marchiș evocă anumite evenimente de experiență personală, de contact cu vibrația spirituală, cu ospitalitatea și devotamentul celor care poartă grija sanctuarelor investigate. „Călătoria noastră pe teren nu a fost doar o documentare, ci a fost într-o mare măsură o experiență a cunoașterii și a întîlnirii celuilalt“, spune el. E ca un „ton antropologic“ inițial, care dă discret, dar tenace, sens întregului volum. Acesta poate fi pregătire pentru un parcurs cultural, pentru un drum al credinței care include ca de la sine înțeleasă dimensiunea estetică, pentru o ieșire în deschisul întîlnirii.

În sfîrșit, sînt de notat ritmul izbutit al îmbinării între text și imagine, așezarea discret inventivă a referințelor bibliografice, eleganța editării, care fac din volum un obiect ales: acestea datorate monahiei Atanasia Văetiși, cu formație, ea însăși, în istoria artei.

Așa fiind, volumul dă, mi se pare, un exemplu de asumare modernă, actuală, productivă a tradiției creștine. Modernă pentru că pune la lucru fertilitatea atitudinii ecumenice. Modernă pentru că recurge la studiul obiectiv al terenului religios. Modernă pentru că insistă pe grija pentru patrimoniu. Modernă pentru că se construiește pe tema artei sacre drept expresie teologală, drept frumusețe a adevărului spiritual. În timpurile premoderne, îmbinarea între acest adevăr și frumusețe ținea de atmosfera vremii, de ethos-ul comunitar. Chiar dacă nu toate produsele artei sacre aveau aceeași calitate, credința nu era redusă la sentimentalism, iar arta nu era predată kitsch-ului. Astăzi e necesar ca cele două dimensiuni – substanță a credinței și expresie artistică – să fie reașezate, cu îmbinarea lor funcțională, în atenția publicului. Asumare modernă, în sfîrșit, pentru că pune cultura drept parte importantă a vieții de credință (un capitol al volumului e dedicat muzeelor transilvane, de toate confesiunile, care găzduiesc excepționale icoane și piese de artă sacră).

Tradiția nu e un trecut. E un depozit de experiență, care poate ajuta ca mintea și gustul să se formeze pentru viața spiritului. Dar efortul formării, căutarea, creativitatea au loc în prezentul fiecărei conștiințe, al fiecărei vieți.

***Anca Manolescu** este cercetător în domeniul antropologiei religioase.*

■ ■ ■

Codruț CONSTANTINESCU

Week-end în patru puncte principale și multe alte divagații

D Am aflat pentru prima oară de Lacul Colibița de la PRO TV, acum vreo doi ani, cînd apăruse un efort susținut de a promova destinațiile turistice interne pe fondul pandemiei. Părea un loc frumos, nimic de zis, dar nu mă vedeam petrecînd acolo o întreagă săptămînă. Părea mai degrabă o destinație de week-end. Iar cînd într-o după-masă de vineri reușești să ajungi de la Cîmpina la Brașov în aproximativ o oră și, mai mult, să parcurgi Valea Prahovei în sens invers, într-o duminică, în același interval, tu, ca șofer român, ai impresia că L-ai prins pe Dumnezeu de picior și nu-ți mai vine să-I dai drumul. Am încercat să-mi explic cum de a fost posibilă o asemenea anomalie, dar nu am reușit. Mi s-a mai întîmplat ceva similar doar în plină pandemie, cînd DN1 a fost pentru o scurtă perioadă frecventabil.

Istoria construcției Lacului Colibița urmează un anume tipar comunist. Același sat mutat pentru a face loc apelor captate, aceeași biserică inundată, ce uneori mai poate fi întrezărită în apele verzui, dar cristaline ale lacului. Mica mare dintre munți. Drumul care duce către sat a fost complet asfaltat în urma unui proiect european, dar cel care înconjoară lacul a rămas unul forestier, accesibil doar mașinilor de teren. În jurul lacului s-au construit multe pensiuni și case de vacanță. Un taluz imens de pămînt și pietriș dovedea faptul că fenomenul este departe de a se opri, în ciuda crizei prețurilor materialelor de construcție. Nu vreau să știu cam cît costă acum un metru pătrat de teren, după publicitatea de care a avut parte locul. Există și un hotel, unde ne-am cazat, foarte modern, care chiar își merită cele patru stele și care oferă, pe lîngă niște camere moderne, și posibilități decente de petrecere a timpului (biciclete, hidrobiciclete, saună, sală de fitness). Investiție masivă, pesemne gîndită. Pe drum am fost sunați de la recepție și întrebați cînd sosim. Restaurantul se închidea la ora 22, dar dacă doream puteau pregăti ceva de mîncare chiar dacă ajungeam la ora 22,30. Rezervaserăm o cameră cu vedere la munte, dar pe drum ne-am sucit și parcă am fi vrut să stăm cu fața spre lac. La recepție, tînărul ne-a rezolvat dilemele prompt. *Mai bine luați cheile de la ambele camere și vedeți care vă place*. În fostul Vechi Regat o astfel de abordare ar fi de negîndit. De unde atît de multă amabilitate la acești ardeleni?

Cu obidă făceam o comparație între Lacul Colibița, care are într-adevăr o suprafață mai mare, și Lacul Paltinu (tot lac de acumulare) de lîngă Cîmpina, în amonte de Valea Doftanei, situat însă la doi pași de București (și nu opt sau nouă ore de condus). Din păcate, la Paltinu nu există o ofertă turistică demnă de acest nume, ci doar o pajiște care duce la luciul apei, unde au fost amplasate foișoare de lemn, bănci, mese, cutii înalte de tablă, spații pentru a normaliza și oarecum civiliza marea grătăreală valahă (ceea ce s-a și realizat). Nu aveam cum să nu urcăm și în Munții Călimani, prima experiență montană a anului. Care trebuia să fie una mai lejeră, de încălzire. De fiecare dată cînd încep o nouă călătorie îmi vin în minte cuvintele motivaționale ale lui Bill Bryson din *O plimbare în pădure. Redescoperind America pe cărările Munților Apalași* (Polirom, 2015): „Voiam și eu puțin din înfumurarea pe care o capeți atunci cînd poți să privești spre orizontul îndepărtat cu ochi ca sculptați de granit și să rostești rar, bărbătește: «Da, m-am căcat în pădure»“. Evident, nu asta era ambiția mea. Grijuliu, pentru a nu fi criticat din nou de ea *(iarăși nu te-ai pregătit, bîjbîim)*, listasem grijuliu experiența pe care o avusese cineva și care fusese publicată pe un blog de călătorii în 2017. Am lăsat mașina la baraj, am observat marcajele și am luat-o domol la pas. Vremea încă era foarte frumoasă chiar dacă prognozele meteo de pe telefoanele superinteligente și mobile indicau că exact la ora 11 șansele de a ploua ajungeau la un periculos procent de 50%, iar la amiază era clar, trebuia să plouă pe la ora 12. După ce am depășit drumul forestier am pornit un urcuș pieptiș. Turistul din iunie 2017 a urcat albia unui pîrîu uscat în timp ce noi, în aprilie 2022, ne-am confruntat cu o altă perspectivă. Albia uscată era una care mustea de apă, iar pîrîul ipotetic din iunie – ghicit, dar nu simțit – ne-a făcut ascensiunea chinuitoare. Urcușul pieptiș prin perdeaua forestieră nu este deloc unul amuzant, în ciuda trilului păsărelelor și constantei drujbe care se auzea de peste lac, dar fără acest efort inevitabil pentru orice ascensiune montană călătorul nu se poate bucura de panorama amplă și magnifică, cu care turistul de asfalt se poate delecta mai greu, în ciuda numărului cailor săi putere. Ne-am întors pe același traseu căci nu doream să înfruntăm o ploaie rece de munte. Care totuși și-a făcut apariția pe la ora 3.

2) Pe șoseaua națională care leagă Transilvania de Suceava sau în stațiile de alimentare am observat multe autoturisme cu numere ucrainene. Oare ce și pe cine lăsaseră acasă, ce tragedii ascundeau toți ocupanții acelor autovehicule? Cum poți pleca în necunoscut doar cu ceva economii (care, să fim sinceri, nu aveau cum să fie însemnate în cele mai multe cazuri, avînd în vedere că Ucraina era mai săracă decît România încă înainte de a fi bombardată cu sălbăticie de hoardele lui Putin – se estimează că Ucraina va avea o scădere econoomică de 50% în acest an și asta în cazul în care reușește să îi respingă pe invadatori), cîteva haine, poate ceva electrocasnice? Fără să știi cît timp vei fi nevoit să fii pribeag prin Europa și dacă vei mai avea unde să te întorci, căci perspectiva ca locuința să-ți fie aneantizată de vreun tir de rachetă este foarte reală. Și observînd toate acele mașini, mai scumpe sau mai rablagite, gîndul îmi zbura către toți românii călduți, cărora le intră salariul exact în ziua de 13 sau 14 a fiecărei luni, dar care au devenit experți în a eluda cauza dezastrului de acolo (urmînd fidel modelul președintelui nostru neconflictual și domol), condamnînd generic suferința, războiul, distrugerile etc., sau cealaltă tabără, în esența ei ultraortodoxă, care caută să scuze nebunia declanșată de Putin. La Poltava apare un ziar nazist, la Lvov funcționa o grupare care folosește nu știu ce însemne de extremă dreapta, batalionul Azov are o stemă care seamănă cu cea a trupelor de gherilă ucrainene din perioada celui de al Doilea Război Mondial. Păi, dacă ar fi așa, și noi am merita din plin să fim denazificați sau măcar delegionarizați, avînd în vedere că, în România, extrema dreapta este chiar mai virulentă decît în Ucraina. Cum bine remarca și Sever Voinescu, să nu ne facem iluzii, rușii ar întîlni în România legiuni de colaboratori servili. Nu îmi e deloc clar dacă ar întîmpina aceeași rezistență precum o dovedesc ucrainenii acum, dar asta-i altă poveste.

3) Traversînd în diagonală Ardealul de la Colibița tocmai la Deva, aplicația deșteaptă ne-a îndrumat anvelopele (încă de iarnă) spre nodul de autostrăzi care se prefigurează din ce în ce mai pronunțat în Transilvania (spre nemulțumirea justificată a moldovenilor și bombănelile muntenilor, care simt cum le scapă etnocentrismul printre degete). De la sud de Cluj se ajunge relativ rapid spre A1, care ar trebui să facă legătura, la un moment dat încontinuu, între Capitală și granița vestică. Ultimul tronson de autostradă dat în folosință (A10) permite depășirea fără probleme a orașului Alba Iulia, care pînă recent punea infinite probleme participanților la trafic. Țin minte cum se pierdea chiar și o oră doar pentru a depăși Capitala Unirii, traficul fiind infernal, amestecat, încîlcit, periculos. Acum, admiri doar indicatoarele Alba Iulia-nord, Alba Iulia-sud. Ce frumos! Cam asta face o autostradă într-o țară – îi civilizează/normalizează/decongestionează traficul. Dar asta nu înseamnă că au dispărut pericolele. Știm bine că ardeleanul are o fire mai calmă, dar pe șosea și el se transformă uneori într-o fiară. Tare îmi e teamă că ardelenii, de-a lungul timpului, au preluat ce-i mai rău de la regățeni. Care în mod sigur nu au fost influențați deloc pozitiv de aerul central-european al ardelenilor. Și mă refer mai ales la subcategoria șoferului de BMW. Nu există conducător auto care să-și cumpere o mașină purtînd această prestigioasă marcă germană și care să nu o facă plecînd de la un singur criteriu – numărul cailor-putere. Șoferul de BMW trebuie să domine șoseaua. Iar dacă nu își permite o mașină nouă, adoptă și varianta mai ieftină, a uneia la mîna a doua sau a treia. Șoferul de BMW trebuie să măture șoseaua. Ce dacă plouă și sînt camioane? În ciuda acestor neplăceri, abia din cartea de călătorii a lui Sir Sachverell Sitwell prin România anului 1937 mi-am dat seama de ce-mi place să conduc în Transilvania – „Aici, crestele Carpaților nu te părăsesc niciodată“ (pag. 28).

4) După patru ore de condus am ajuns la Deva. O revenire. Remarcabil de bogată este istoria cetății medievale, construită încă din secolul al XIII-lea în contexul invaziilor tătare, care au pustiit această parte a Europei. Reședință a unora din voievozii transilvăneni (maghiari – totuși, contextul și relațiile de putere erau pur medievale, imposibil de înțeles de către noi). În 1315, cetatea a reintrat în stăpînirea regelui maghiar Carol Robert de Anjou. În 1657 a fost ocupată și de otomani, iar în 1704 a căzut în mîinile curuților, acei iacobiți maghiari care contestau stăpînirea Habsburgilor asupra Ardealului, iar în 1784 a fost atacată de răsculații (iobagi) transilvăneni. Iată doar cîteva dintre motivele pentru a-i pune în valoare istoria. Ceea ce este evident că nu se întîmplă. Fortificația a fost atît de disputată pentru că a fost amplasată într-un loc strategic, care domină una din intrările în Transilvania. Din Deva se poate coti spre stînga pentru a ajunge către cîmpia panonică sau în dreapta, către bogatele burguri în trecut (dar și acum) ale sașilor, numai bune de jefuit. Căci se știa încă de pe atunci, *sașii muncește, turcii jefuiește!* Faptul că, din martie 2020 (chiar înainte de izbucnirea oficială a pandemiei am vizitat Cetatea Devei), lucrările de reabilitare a ansamblului medieval par mai degrabă a trena nu are cum să mai surprindă. Pe undeva, este și o dulce și tîrzie răzbunare a noastră, cu toate că întregul patrimoniu moștenit după 1918 aparține statului român, indiferent de stăpînitori, supuși și complicatele raporturi care au existat în trecut între ei. Evident, motivele tărăgănării sînt cu totul altele, mai mult ca sigur doar birocratice. Păcat. Un proiect finanțat de către Uniunea Europeană, care sper să se finalizeze cîndva. Într-o zi de duminică (crainica de la Magic FM, totuși un post cu pretenții, părea a nu avea cel mai mic habar de originea acestei zile, iar Dominus Dei îi suna a mandarină!), ansamblul era părăsit de orice urmă a prezenței vreunei autorități. Dacă doream puteam să organizez fără probleme un grătar. Lemne aș fi găsit berechet căci erau abandonate de la șantierul care sper să-și fi revenit la viață în dimineața de luni. Panorama este superbă și îți dai seama de ce a fost aleasă acea înălțime – o privire ageră poate bate spre treizeci de kilometri. În partea dreapta am observat și cimitirul ortodox unde se află îngropat bunicul meu, cel neîntîlnit niciodată. Am plecat din Deva împinși de un vînt montan violent.

***Codruț Constantinescu** este istoric și consilier pentru afaceri europene la Prefectura Prahova. Cea mai recentă carte publicată este* Liber în Europa *(Editura Vremea, 2021).*

PUBLICITATE

CEA MAI CITITĂ
REVISTĂ DE ISTORIE
DIN ROMÂNIA!

DIN MARTIE,
la toate punctele de difuzare a presei

Cartea
RĂZBOIUL
REGILOR
de Theo Aronson

PREȚ PACHET SPECIAL
39,99 LEI
numai împreună
cu revista Historia Special,
în limita stocului disponibil

Historia.ro

Historia SPECIAL
ROMÂNIA ÎN RĂZBOIUL DIN 1877-1878
Theo Aronson
RĂZBOIUL regilor

Mihaela PETROV

Victor Brauner, Pablo Picasso și „artele primare“

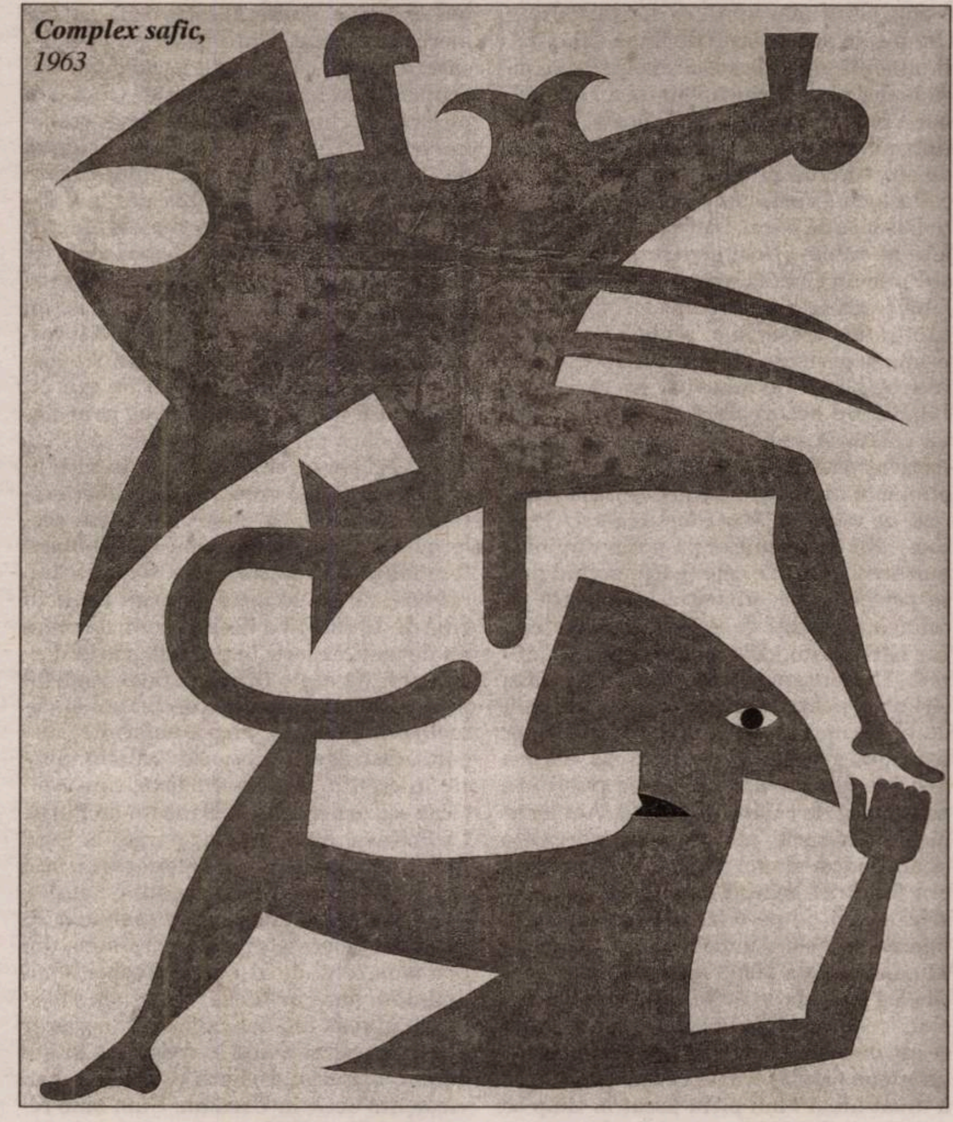

Complex safic, 1963

La începutul anilor 1950, asemănarea „figurilor“ din tablourile lui Victor Brauner cu idolii culturilor „vechi“ sau „primitive“ este explicată de pictor printr-un *arhaism subiectiv*, ale cărui forme le consideră permanente: *„Am impresia că, purtat de forțe foarte misterioase (…), mă aflu într-un soi de exhibiționism generos, unde îmi asum fără să vreau jocul extravagant al arhaismului permanent în care cred și care există, ca substrat, la bază“* (Alain Jouffroy, *Victor Brauner: Le Tropisme totémique,* Éditions Dumerchez, Paris, 1995).

Seria intitulată *Divinități protectoare (Divinités protectrices,* 1950) reunește un ansamblu de șase lucrări, reliefuri din ghips pictate și fixate pe panouri, care amintesc de idolii arhaici ai unor culturi îndepărtate. Micile „divinități“ sînt numite *Anepot*, zeu al prezentului, *Buncumine*, zeu al focului, *Careajută*, zeu al apei, *Diferit*, zeul pămîntului, care este „diferit“. Zeul aerului este numit *Ebundetot*, iar cel al vieții interioare *Foartesigur*, prin care sînt „zeificate“ forțele indispensabile omului. În *Haremul elementelor*, apa, focul, aerul și pămîntul sînt femei seducătoare. *Prezentul* și *Viața interioară* sînt asociate elementelor primordiale pentru a desemna legăturile secrete între ceea ce este universal și mitologia personală a pictorului. În același an, în căutarea unor noi modalități de expresie, Brauner experimentează pictînd cîteva obiecte printre care o serie de pietre de rîu *(galets peints)*. Un text consemnat în „caiete și carnete“ lămurește căutările artistului: *„O pînză albă este un neant industrial și dezagreabil. Înainte de a o folosi, ea trebuie patinată, uzată, umanizată. Iar cea mai bună metodă pentru a face asta este aceea de a-i conferi calitatea unui obiect găsit, căldura obiectului“* (Arhiva Bibliotecii Kandinsky, Centrul Pompidou, Paris).

În 1953, împreună cu Jacqueline Lamba și sculptorul David Hare, Victor Brauner este invitat de Pablo Picasso să viziteze atelierul de ceramică al soților Susanne și Georges Ramié de la Vallauris. Întîlnirea cu Picasso este consemnată într-un carnet: *„L-am văzut pe Picasso asamblînd obiecte aparent neînsemnate și aceste obiecte, odată așezate de către el într-o anumită ordine, capătă viață. (…) Așa a făcut într-o zi, în fața mea, cu niște bucăți de piatră adunate de pe malul mării, așezîndu-le după voia lui, iar acele bucăți de piatră neînsemnate au devenit pe neașteptate un personaj feminin. Dar trebuie să fii Picasso ca să faci din asemenea lucruri aflate la îndemîna oricui un obiect care te exprimă și transmite acel șoc emoțional pe care-l simți la vederea oricăreia dintre lucrările sale“* (Arhiva Bibliotecii Kandinsky, Centrul Pompidou, Paris). La invitația lui Picasso, Brauner realizează o serie de obiecte din ceramică pictată.

Începînd cu anii 1950, Victor Brauner colecționează obiecte africane, oceaniene și precolumbiene, interes pe care-l împărtășește cu Pablo Picasso a cărui colecție de astfel de obiecte avea deja la începutul veacului XX un renume deosebit. Printre obiectele pe care Picasso le păstrează în Villa Californie se numără și mulajul în bronz al statuarei zeității *A'a* din Polinezia franceză, o copie realizată la comandă după un ghips din colecția lui Roland Penrose. Adusă în Europa de misionarii britanici în secolul al XIX-lea, statuara polineziană din insula Rurutu fusese reprodusă în numeroase publicații de la începutul secolului XX. Aceeași figurină *(A'a)*, pe al cărei corp „germinează“ o populație în miniatură, a fost, în interpretarea mai multor autori, sursa inspirației pentru Victor Brauner în 1934, cînd realizează dublul tablou cu titlul *Forța de concentrare a domnului K. (Force de concentration de Monsieur K.*, 1934). Asemănarea, considerată de exegeții operei brauneriene întîmplătoare, nu dezvăluie însă decît similitudini formale, scrie Didier Semin în catalogul expoziției care a avut loc concomitent la galeriile Samy Kinge și Schoffel-Valluet: *„După război, se poate spune că arta sa devine cu adevărat primitivistă“* (Didier Semin, *Dialogue des mondes: Victor Brauner et les Arts Primitifs*, Paris, 2010).

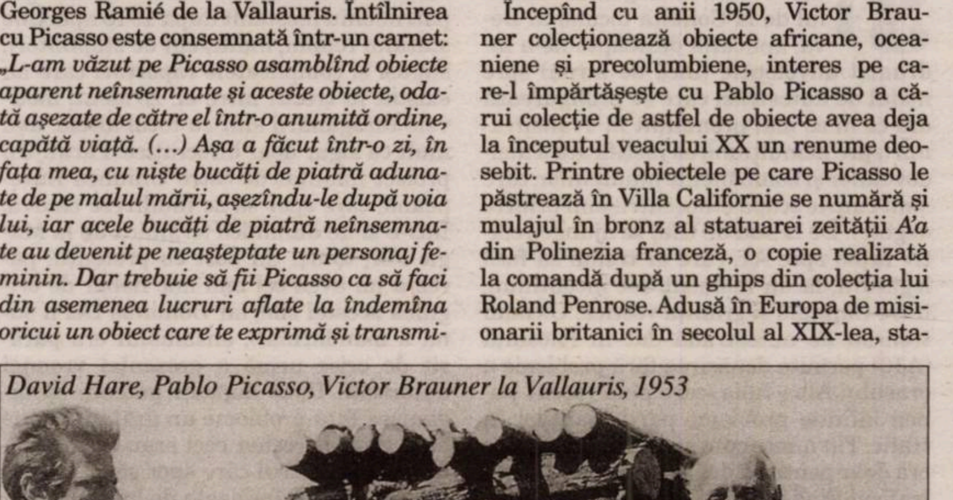

David Hare, Pablo Picasso, Victor Brauner la Vallauris, 1953

La începutul anilor 1930, printre colecționarii obiectelor provenite din Africa și Oceania se numără Tristan Tzara, Paul Éluard și André Breton, ale căror colecții sînt expuse și publicate în repetate rînduri. Dezvăluind un subtil joc al corespondențelor, tablourile aflate în atelierul lui Breton, semnate de Joan Miró, Francis Picabia și Victor Brauner, sînt asociate cu obiectele „primitive“. Printre tablouri se numără *Straniul caz al domnului K.*, lucrare realizată de Victor Brauner în 1933 și expusă un an mai tîrziu la Galeria Pierre din Paris. În 1946, Brauner expune la aceeași galerie, condusă de Pierre Loeb, unde avusese loc prima sa expoziție personală la Paris. După război, galeria organizează și expoziții de artă extra-europeană, cu deosebire obiecte din Oceania pentru care artistul va manifesta un interes deosebit în cursul anilor 1950. În 1954, Victor Brauner pictează o pînză de mari dimensiuni, intitulată *Preludiu la o civilizație (Prélude à une civilisation)*, care amintește pieile de bizon pictate ale populațiilor amerindiene. Trupul unui patruped, „locuit“ de forme umane, animaliere și vegetale, sugerează o „lume a începuturilor“ sau o „epocă de aur“ situată într-un viitor imprevizibil. Contururile patrupedului reiau încadrarea compoziției într-o formă dinainte stabilită, de felul obiectelor din ceramică realizate cu un an mai devreme. Pictat în ulei și ceară, tehnică pe care artistul o experimentează începînd cu anul 1943, tabloul redă materialitatea și transparența obiectului glazurat în pasta căruia sînt incizate figurile. Același efect optic este realizat în tablourile anilor 1955 și 1956, în care figuri hieratice evoluează pe fundalul „ceruit“ al compozițiilor unde, adeseori, personajele, depliate și repliate, sînt semnele incizate păstrătoare ale memoriei universale *(Compoziție*, 1954; *Animal ezoteric*, 1954; *Fără titlu*, 1955; *Lecția*, 1956). În *Întîlnirea dintre plinul gol și golul plin (Rencontre du plein creux avec le creux plein*, 1959), tabloul devine „obiect pictat“ prin introducerea în compoziție a mai multor elemente în relief (obiecte găsite).

Armele ceremoniale din Africa Centrală prezentate în expoziția *L'Art Noir et „l'époque nègre“ de quelques artistes contemporains* în anul 1956 vor fi sursa inspirației unui ansamblu de lucrări din anii următori. Oglindind toate arhetipurile prezente într-o „colecție de artist“, șaizeci și unu de obiecte achiziționate între anii 1950 și 1965 sînt alăturate lucrărilor pictorului în casa din Normandia pe care artistul o numește *Athanorul*. Vila, pe care Victor și Jacqueline Brauner o achiziționează în anul 1961, este încadrată de două case de oaspeți numite Maprik și Sepik după numele a două localități din Papua Noua Guinee. O fotografie din atelier dezvăluie preferința artistului pentru armele ceremoniale din Africa Centrală. Trei seceri, păstrate astăzi în colecția Galeriei Samy Kinge, sînt sursa inspirației unor lucrări realizate la începutul anilor 1960 printre care *Studiu pentru vasele comunicante (Étude pour les Vases communicants)*, 1961, *Formatoarea (La Formatrice)*, 1962, *Complex safic (Complexe saphique)*, 1963. O mască antropomorfă din Brazilia poate fi recunoscută într-o serie de lucrări închinate „mamelor“ în anul 1962, *Revolta arhetipului (La Révolte de l'archétype)* sau *Formă mamă clocitoare (Forme mère pondeuse)*.

În dialogul purtat cu Alain Jouffroy, Brauner mărturisește: *„În fața tabloului meu nu poți avea senzația de seninătate pe care o ai în fața unui Cézanne. Eu ating alte elemente, alte exemple, obiecte primitive care sînt totuși obiecte de artă, fiindcă așa sînt privite astăzi. Putem ajunge astfel la civilizațiile trecute, îndepărtate“* (Alain Jouffroy, *Victor Brauner: Le Tropisme totémique,* Éditions Dumerchez, Paris, 1995).

Ultimul ansamblu de lucrări realizat de Victor Brauner în 1965, *Mitologii și Sărbătoarea Mamelor (Mythologies et la Fête des Mères),* este constituit din pînze încastrate în rame decupate din lemn reprezentînd păsări, animale și obiecte. Concepute pentru a fi înlocuite unele cu altele, ele sînt componentele unui joc de puzzle care poate fi mereu reînnoit. Jocul și umorul sînt prezente și în răspunsul pe care Victor Brauner l-a dat unei întrebări a lui Pierre Dumayet într-un interviu televizat de la începutul anilor 1960: *„Civilizațiile m-au copiat, nu-i așa?“*.

■ ■ ■

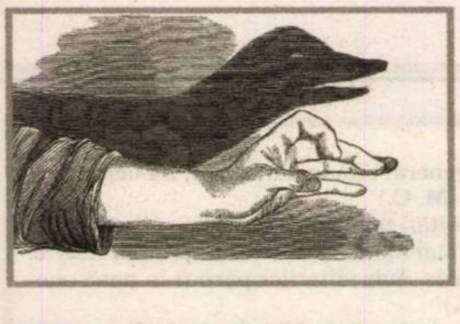

Iaromira POPOVICI

bazar

În mulțime

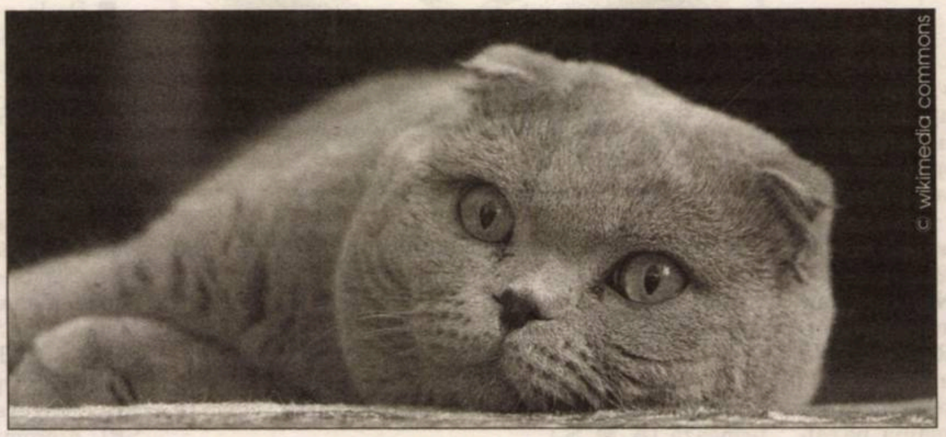

© wikimedia commons

De cînd cu pandemia, ne-am învățat să ne ferim de mulțimi. Le-am evitat, de vreo doi ani încoace, cu conștiinciozitate. Le-am ocolit de la o considerabilă distanță. Am devenit solitari.

Acum a venit timpul să ne întoarcem, tiptil, în ele. Să ne bucurăm, iar și în sfîrșit, de prezența semenilor noștri. Înainte, pe vremea cînd chiar puteam să alegem, ne permiteam să cîrcotim: cînd era multă lume nu ne prea plăcea, voiam locuri izolate și pierdute-n sălbăticie. Nu simțeam nevoia să ne călcăm pe picioare și să ne sufle cineva-n ceafă.

Nici astăzi nu ne place să ne-nghesuim ori să ne sufocăm în mulțime. Dar cred, totuși, că după atîta izolare și-nsigurare, ne bucurăm să ne aflăm printre oamenei. Eu, cel puțin, am sentimentul ăsta. Mă bălăcesc în mulțimi ca-ntr-un lac prietenos și călduț. Știu, riscuri mai există încă, așa că încerc să mai păstrez distanța, pe cît se poate, și să mai port mască uneori, cînd chiar e cazul.

Altfel, cum spuneam, am redescoperit ceva ce altădată părea la îndemînă: și anume să te bucuri de apropierea semenilor tăi. Pe scurt, să te bucuri de oameni. Recent, m-am aventurat întîi timid, precum Bambi pe gheață, apoi cu tot mai multă încredere, în diverse mulțimi. Cea dintîi a fost de Înviere, la o biserică – așa s-a nimerit – din Otopeni. Era o biserică mare și venise în noaptea de Înviere puhoi de oameni, cum era și de așteptat. Dar am descoperit acolo, cu ocazia primei mele asemenea băi după mult timp, o mulțime ordonată și tăcută, cum de mult n-am mai văzut. Care a ascultat slujba și apoi predica într-o liniște peste așteptări. Pînă și retragerile din curtea bisericii au fost delicate. Și care au avut darul să-mi întărească încrederea în aglomerări umane.

O a doua mulțime în care am plonjat, mai puțin timid, a fost cea de la Mogoșoaia, de 1 Mai. Am ajuns acolo destul de devreme și am găsit o lume „perfectă“, dac-ar exista așa ceva. Dacă de Înviere m-a surprins sobrietatea adecvată momentului, aici m-a copleșit, din start, senzația de bucurie. Erau acolo, pe o iarbă verde-n ca-n filme, copii, părinți, bunici, căței... Erau scene ca desprinse din reclamele la suburbiile îndestulate ale anilor ’50. Doar că acolo, de obicei, puteai sesiza un aer fals, exagerat, un confort și o bucurie cumva induse, prea evidente. Aici nu. Lumea ieșise, în sfîrșit, liberă de restricții și de îngrijorări, într-un loc care întrunea mai toate standardele perfecțiunii clasice ale unui asemenea spațiu. Simțeai, în cei ce treceau pe lîngă tine, cum zburdă, pe dinăuntru și pe dinafară, zglobii și chiar fericți. La Mogoșoiaia, de 1 Mai, plutea un fel de fericire explicită, chiar prostească dacă există cu adevărat așa ceva, prin aerul înmiresmat. O fericire asemenea baloanelor uriașe de săpun, cît o minge adevărată sau și mai și, pe care niscaiva copii întreprinzători le scoteau prin pipele lor supradimensioante. Baloanele alea nu se spărgeau cu una, cu două, se mai rostogoleau un timp prin iarba tunsă periuță, sintetizînd, parcă, spiritul momentului. Ele și o cățelușă albă de rasă incertă și dimensiuni medii, simpatică, ba chiar frumoasă, care se tăvălea cu o voluptate înduioșătoare în iarba vîrstată de bănuți, gălbenele, clopoței și mai ales păpădii.

Prinzînd tot mai mult curaj, m-am aventurat, în cele din urmă, și în mulțimi de interior. Mi-am luat inima-n dinți și am pășit, cu un fior, recunosc, în cele din urmă într-un mall. Și nu într-o zi obișnuită, ci într-una în care stabilimentul găzduia chiar un eveniment: o expoziție de pisici. Poate pentru că mulți îmi împărtășeau dorința asta de baie de mulțime, venise un purcoi de oameni să vadă pisicile. Nu era însă o mulțime agresivă, care să-și dea coate și să-și dorească să ajungă undeva, la pisica cea mai cu moț, cu orice preț. Oamenii prezenți erau animați de entuziasm, dar de unul mai blînd, mai difuz. Da, se-nghesuiau în fața cuștilor, dar puteai detecta, totuși, oarece timiditate în îmbulzeala lor. Era, oricît de absurd ar suna, un fel de armonie în aglomerarea umană și pisicească.

Căci nici pisicile nu erau atît de înspăimîntătoare cum mi le aminteam pe unele dintr-o expoziție de mai demult. Probabil că atunci dădusem ochii pentru prima dată cu niște rase neobișnuite și avusesem un șoc. Dar acum, cînd mai toate fuseseră întrucîtva procesate de mintea mea, nu m-au mai speriat nici pisicile uriașe, cît un cîine, nici cele fără păr, care, de data asta, mi s-au părut chiar simpatice. Cred că spiritul expoziției era cel mai bine reprezentat de o mîță uriașă, galben- portocalie, cu o blană și o-nfățișare ca de leu, în jurul căreia cei mai mulți se opriseră să caște gura: în timp ce atîtea perechi de ochi o țintuiau, ea se juca nepăsătoare cu stăpînul ei. În timpul jocului, cea mai mare distracție era să dărîme panoul pe care erau scrise numele ei și rasa.

În toate băile astea de mulțime am simțit dorința oamenilor de a se bălăci împreună. Am avut o senzație difuză de afecțiune și împărtășire. M-am bucurat, poate pentru prima dată explicit, de a fi un grăunte al unei umanități neostile, chiar prietenoase.

■ ■ ■

Lorin NICULAE

urbe în vorbe

Visez parcaje subterane

Am copilărit în cartierul bucureștean Drumul Taberei, zona Favorit. Pe atunci doar cîțiva vecini aveau Dacii, la care șurubăreau în maieu mai des decît ar fi fost nevoie. Pe stradă se circula foarte puțin, pentru că mașinile erau folosite doar în acele duminici cînd aveau voie să circule, în funcție de numărul de înmatriculare. Copiii mergeau pe jos la cele două școli apropiate, 164 și 203, în grupuri de cinci sau șase, ocupînd strada unde rareori trecea cîte o mașină pe lîngă ei. Undeva, pe traseu, în dreptul complexului de la Drumul Taberei 34, era parcat un Citroën DS20 din 1974, mașină cult care apărea în filmele cu jandarmii din Saint-Tropez, iar copiii devorau cu nesaț acel design uluitor de rafinat, pe lîngă care frumoasele Dacii 1300 păreau roabe de cărat nisipul.

Copacii erau tineri, iar oamenii îi plantau în cauciucuri uzate de mașină, care puteau ridica local nivelul pămîntului. După 40 de ani, trunchiurile au devenit atît de groase încît cauciucurile stau să plesnească în jurul lor, la fel cum stau să plesnească străzile și aleile de la traficul nebunesc direcționat de Waze printre blocuri, pentru a cîștiga cîteva minute, mai ales la orele de vîrf ale amiezii, cînd coloane de mașini evacuează pietonii dintre blocuri, căci unele trotuare ale aleilor carosabile concepute acum 50 de ani, prin nu știu ce capriciu, nu depășesc lățimea de 70 cm.

Oricum, printre blocuri nu mai este loc și pentru pietoni. Din momentul în care, în București, mașina a încetat a mai fi un lux și a devenit o necesitate, locurile de parcare au devenit neîncăpătoare, iar drame megieșe au început să apară mai ceva ca în *Ion*. Întîi au fost ocupate parcările, apoi trotuarele, apoi spațiile verzi. Împotriva acestor practici au apărut gardurile metalice care protejează chiar și peticele de iarbă de un metru pătrat. Au fost demolate garajele care apăruseră după Revoluție, pe cînd era loc. Apoi s-a purces la asfaltarea spațiilor verzi și locurilor virane unde băteau copiii mingea în dreptul unui bătător de covoare. Acum străbați parcări în drum spre piață sau școală, iar pe alei circulă mașini cu viteze amețitoare. Dacă te prinde ora 17 pe stradă, ești pierdut, mai ales dacă ești pieton și ai sacoșe în mîini. Și tot nu este de ajuns, scandalurile se țin lanț.

Așa că, într-o seară binecuvîntată de noxe și miros de ambreiaje arse, am început să visez cu ochii deschiși ample parcaje subterane, așezate nu oricum, ci chiar sub complexele comerciale amplasate strategic la distanță de proximitate de orice bloc, adică sub 300 m. Dintre aceste complexe, doar unele au parcaje subterane, iar acelea sînt neîncăpătoare. Dimensionate corect, acestea ar oferi un adăpost confortabil mașinilor și i-ar scuti pe locatari să dea la zăpadă, să dezghețe și să încălzească mașinile iarna. Pe lîngă acest confort de utilizare, avantajul cel mai mare ar fi eliberarea sutelor de hectare de beton pe care stau acum mașinile și transformarea acestora în parcuri creative pentru copiii de toate vîrstele. Îmi imaginez traseul de la parcaj la bloc străbătînd amenajări peisagistice cu plante viu colorate, cu terase și cafenele, unde oamenii se întîlnesc și se cunosc. Aleile ar rămîne carosabile, dar în regim ocazional, atunci cînd schimbi mobila, zugrăvești ori, pur și simplu, ești obligat să tragi mașina la scară, inclusiv din motive de dizabilitate fizică temporară ori permanentă. Însă traficul ar fi permis doar riveranilor aflați în aceste situații, prin coborîrea unor bolarzi telecomandați, iar traficul ar scădea considerabil.

Spațiile verzi recuperate s-ar dovedi foarte folositoare pentru reducerea nivelului de zgomot dintre blocuri, iar sănătatea fizică și psihică a locuitorilor ar avea numai de cîștigat. Gunoiul ar putea fi colectat selectiv și transportat orizontal și subteran, în sistem pneumatic, spre centrele de precolectare aflate la bulevardele Drumul Taberei și Timișoara.

Însă, ca orice comoditate dobîndită, trasul mașinii la scară va fi deplîns de automobiliștii care pierd din vedere faptul că acest cartier, odinioară liniștit, a devenit primejdios pentru copii și nesănătos pentru toți, tocmai din pricina sufocării lui cu mașini staționate sau în mers. Așa cum orice locuitor la curte își plasează mașina cît mai aproape de stradă pentru a rămîne cu cît mai mult spațiu verde, tot astfel locuitorii la bloc ar trebui să-și privească cartierul ca pe propria curte și să lase mașinile la bulevarde, pentru a se bucura de natură. Ca orice proces gradual, sufocarea cartierului a trecut neobservată, aidoma unei boli, iar oamenii s-au adaptat la acest mod de viață care oferă o comoditate îndoielnică în schimbul confortului de locuire, sănătății și siguranței.

Orașe ca Parisul, Berlinul și Londra au pășit hotărît în această direcție. Studenții Universității de Arhitectură și Urbanism „Ion Mincu“ din București au un proiect de suflet numit „Greening Mincu“. Numeroase organizații muncesc să înverzească și să amenajeze zone delabrate ale urbei lui Bucur. Însă nimic nu poate înlocui o politică urbană coerentă, bazată pe consensul locuitorilor, capabilă să genereze proiecte sustenabile, pe termen mediu și lung, folosind liniile de finanțare generoase ale Planului Național de Redresare și Reziliență. Orașul, în general, și cartierul Drumul Taberei, în particular, au nevoie de o viziune curajoasă, bazată pe educație și respect. În definitiv, orașul nu este al nimănui, nici al mașinilor, ci doar al locuitorilor săi.

***Lorin Niculae** este profesor la Universitatea de Arhitectură și Urbanism „Ion Mincu“ din București.*

■ ■ ■

Cu ochii-n 3,14

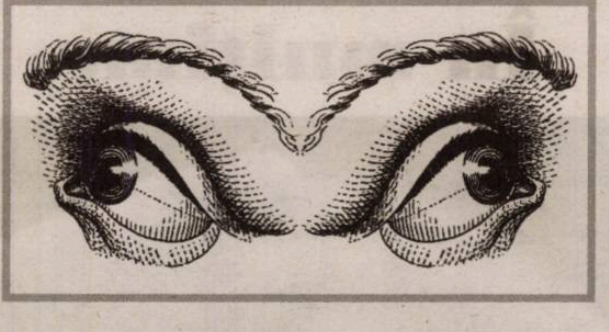

NIMIC NEOBIȘNUIT, CICĂ LEGEA COMPENSAȚIEI FUNCȚIONEAZĂ UIMITOR CÎND SE TERMINĂ O EPOCĂ ÎN 48 DE ORE

■ Cică japonezul care s-a căsătorit cu o hologramă e la un pas de divorț, la scurt timp după căsătorie, din cauza unor probleme tehnice. Nimic neobișnuit. Se mai strică și hologramele, poate au descoperit nepotriviri de caracter, o fi făcut el (sau ea) ceva... Mă întreb doar ce-o să obțină ea la partaj. (**M. M.**)

■ Cică un liliac din specia *Pipistrellus* a bătut toate recordurile cunoscute, zburînd peste 2.300 de kilometri, din Rusia pînă în Alpii francezi. Nu știu cum e cu recordurile liliecești, dar nu mi se pare deloc anormal că pînă și *Pipistrellus* a zburat din Rusia. (**A. M.**)

■ Dacă, potrivit unui sondaj realizat în Franța, 47% din cei intervievați s-au declarat agasați de mesajele publicitare care folosesc frangleza, în România, pe rafturile unui supermarket bucureștean, pe eticheta unei caserole cu un mix de salată, am descoperit că legea compensației chiar funcționează: eticheta respectivă mă îmbia cu tentația unei „Salaté franțuzé“. (**S. G.**)

■ Un bărbat de 60 de ani a mers la dentist pentru o plombă și a ajuns la urgență direct în operație, pentru că a înghițit capul frezei care-i scormonea dintele. Uimitor este că el nu și-a dat seama. „Eram la dentist și deodată mi s-a spus că trebuie să merg urgent la spital pentru că am înghițit freza. Eu n-am simțit, doar că m-a apucat tusea. După investigații, m-au lămurit: nu o înghițisem, o inhalasem.“ Ce fel de om e acesta? (**S. V.**)

■ Titlurile inițiale ale unor romane devenite celebre: *Și mîine e o zi (Pe aripile vîntului), Ceva s-a întîmplat (Șoareci și oameni), Totul e bine cînd se termină cu bine (Război și pace), Primele impresii (Mîndrie și prejudecată), Regatul de la țărmul mării (Lolita), Ultimul om din Europa (1984), Străinii din interior (Împăratul muștelor), Trimalchio în West Egg (Marele Gatsby).* (**M. C.**)

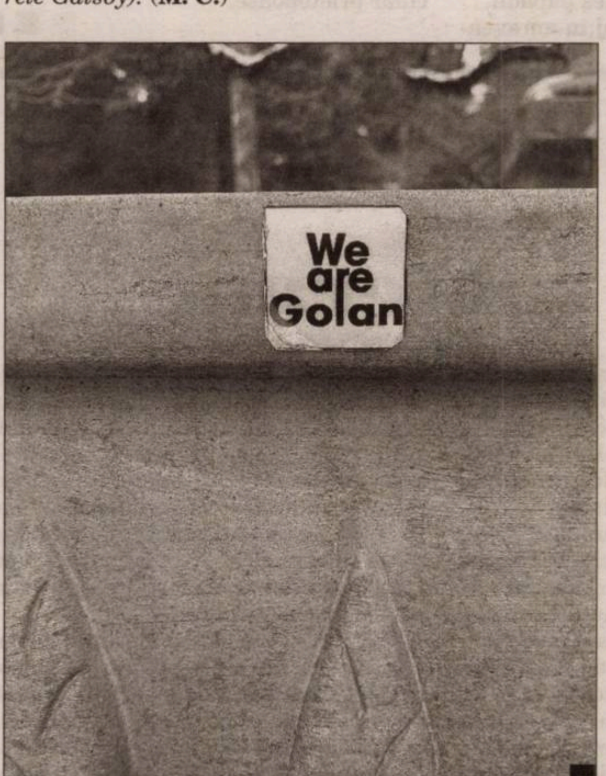

© M. Pleșu

■ Obligativitatea tezelor va fi eliminată din anul școlar viitor, iar elevii vor avea o singură medie la final de an. O altă noutate ar fi că media anuală va fi încheiată dintr-un număr de note pe care fiecare profesor îl va decide pentru fiecare situație în parte, fără să existe un regulament de notare strict, cum este în prezent. Se pare că se termină o epocă, să vedem ce urmează. (**A. M. S.**)

■ Într-un mesaj publicat pe Telegram, grupul de hackeri pro-rus Killnet confirmă că a fost ajutat de românul Ioan Feher și amenință că, dacă nu va fi eliberat, grupul se va răzbuna. *„Lăsați-l în pace. Dacă susține Rusia, nu înseamnă că este un infractor. Dacă nu este eliberat în 48 de ore, voi distruge România, Marea Britanie și Moldova. Voi distruge întreaga structură informațională și Ministerul Sănătății. Veți realiza că ați făcut o greșeală.“* –transmite Killnet în mesajul său. Trei țări și un minister – totul, pentru un singur bărbat! Cîtă pasiune, cîtă iubire cavalerească… O declarație care i-ar face geloși pe Romeo și pe Julieta, pe Tristan și pe Isolda, pe Héloïse și pe Abélard. Iubire, bibelou de Telegram. (**M. P.**)

CÎTEVA ORE MAI TÎRZIU AVEȚI NUMAI NUME, NUME, NUME

■ Veștile despre comportamentul criminal al soldaților ruși în Ucraina sînt adesea întîmpinate de putiniștii de toate felurile și de peste tot cu replica „Dar americanii cum crezi că sînt?“. Iată: la finalul lunii aprilie, armata americană a trimis unei italience din Vicenza un tort cu ocazia împlinirii vîrstei de 90 de ani. Femeia s-a trezit cu soldați americani la ușă, care i-au dăruit un tort și i-au cîntat *„Happy Birthday to you!“*. Apoi, militarii au explicat. În 1945, chiar în ziua în care nonagenara de azi împlinea 13 ani, armata americană a împins armata germană în afara satului italian în care sărbătorita locuia cu mama ei. După ce au ieșit din adăpost, constatînd că satul e în siguranță, mama i-a pregătit fiicei un tort de ziua ei. După ce a scos blatul de la cuptor, l-a pus să se răcească undeva în fața ușii. Cînd a revenit, cîteva ore mai tîrziu, tortul dispăruse. Cum nemți nu mai erau în sat, a dedus că vreun soldat american flămînd l-a șterpelit. Dar de ce să fi fost flămînd dacă toată lumea din sat i-a primit cu brațele deschise pe americani, i-a hrănit și le-a dat de băut pe săturate? Mister! Totuși, 77 de ani mai tîrziu, armata americană a restituit tortul cu urările de rigoare. Vedeți diferența? (**S. V.**)

■ „Dar o haină normală nu aveți?“ – am întrebat-o pe vînzătoarea care încerca să mă convingă să cumpăr un pardesiu *„oversized“*, cu „rupturi decorative“. Replica sa retorică a venit implacabilă precum destinul: „Cum adică normală?“. (**S. G.**)

■ Un liliac cu o greutate de șapte grame a bătut un nou record de lungime a unui zbor, reușind să parcurgă peste 2.300 de kilometri, din Rusia pînă în Alpii francezi. Liliecii din specia *Pipistrellus nathusii* sînt celebri pentru zborurile lungi, dar cel de acum este cu adevărat uimitor. Iar liliacul acesta are numai șapte grame. (**A. M. S.**)

■ Nume de general roman din secolul I: Lucius Licinius Lucullus. (**M. C.**)

■ Nume de zeități tracice din scrierile antice, despre care nu se știe mai nimic: Sabazios, Zerynthia, Kotyto, Hypta, Gebeleizis. Aviz viitorilor părinți în pană onomastică. (**M. C.**)

■ De la o aruncătură de băț, din Pantelimon, am adunat niște nume de firme: Mileniul Dragonului SRL, Aspect Tehnic Grup SRL, Secolul Verde SRL, Pur Total Bigg SRL, Editura Viață Și Sănătate SRL, Agricola Axintele SRL, Maison Du Monde SRL, Fatrom Aditivi Furajeri SRL, Love & Vis SRL, Mura Frumușelul SRL, Intercarne Rom SRL, Autoescu SRL, Pătrat Trans SRL, Piccolo Tedy & Amicii SRL, General Vid SRL, Prosperity Of Amorena SRL, Scabros Film SRL, Casa Boierească Mezafum Prod SRL, Lifeturquoise SRL, Stivuitoare Lize SRL, La Piticul Mofturos SRL, Alpha Moment SRL, Bălălău Medical SRL, Colosal Media Adv SRL, Porci Plus SRL, Quantum Intelligence SRL, Butterfly Metal Activ SRL, Azur Electrical SRL, Șarpele & Păunul Imp Exp SRL, Kokorokara SRL, Singuran Folio SRL, Voios Art SRL, Biruinței Art SRL, Fieromania Company SRL, Extensii Gene De Vis SRL, Mustang Imobiliar SRL, Stra & Stru SRL, Lejiu Miraj SRL, Electrocaznice Ju SRL, C'est La Vie Cafe SRL, Sfântul Irineu SRL, Dilia Zurlie SRL, Porumbelul Curier Expres SRL, Țarina Monahilor SRL, Bucuria Bravo Sweet SRL, Galben Sincron SRL, Negru Sincron SRL, Dominus Rex SRL, La Gabi Damasc Market SRL, Bobonașu SRL, Top Chic Infinity SRL, Curcubeu Educațional SRL, Dacica Equipment Heroes SRL, Giulia Intimis SRL, Fan Legumina SRL, TD Activitate Generală De Frumusețe SRL, Gastro Utilaj SRL, Narghilea De Lux Egipteană SRL, Ghiveciul Magic SRL, 6 Copii Online SRL, Tavane Lux SRL, La Micuțu' Uriaș SRL, Unuunu Prăjiturele SRL, Expert Ape Subterane SRL, Imperiul Bucuriei SRL, Meseriaș Urgent SRL, Celălalt Service SRL, Pas Alergător SRL, Homo Ludens 2002 SRL, Butic La Tutunu SRL, Dar Din Rai SRL, Casa Amurgul Senectuții SRL, Cărți Alese SRL, Lotus Alogen Trading SRL, Lotus An Bun SRL, Calea Cunoașterii SRL, Pelicanul Intern Focus SRL, La Salcie Orlando SRL, Aproape Perfect Fresh Market SRL, Authentic Strămoșesc SRL. (**D. S.**)

© Ș.M. Georgescu

DILEMA VECHE

REDACȚIA:
Marius CHIVU ● Radu COSAȘU
Anda DOCEA (secretar general de redacție)
Stela GIURGEANU
Andrei MANOLESCU (redactor-șef adjunct)
Matei MARTIN ● Matei PLEȘU ● Adina POPESCU
Iaromira POPOVICI ● Ana Maria SANDU
Dan STANCIU (art director) ● Mircea VASILESCU
Sever VOINESCU (redactor-șef)

RUBRICI:
Teodor BACONSCHI ● George BANU ● Ion BARBU
Aron BIRO ● Paul BREAZU ● Cosmin CIOTLOȘ
Horia CORCHEȘ ● Andrei CORNEA ● Codrin Liviu CUȚITARU
Alin FUMURESCU ● Ionuț IAMANDI ● Anca MANOLESCU
Victor MOROZOV ● Radu NAUM ● Lorin NICULAE
Andrei PLEȘU ● Adrian G. ROMILA ● Constantin RUDNIȚCHI
Mihaela SIMINA ● Bogdan-Alexandru STĂNESCU
Oana STOICA ● Valeriu STOICA ● Bogdan TĂTARU-CAZABAN
Teodor TIȚĂ ● Ioan Alexandru TOFAN ● Rodica ZAFIU

TEHNOREDACTARE: Adrian DAMIAN
EDITOR WEB: Anda DOCEA

PUBLICITATE PENTRU PRINT:
floriana.coman@adevarulholding.ro

PUBLICITATE PENTRU ONLINE:
vanzari@ead.ro
dragos.stan@adevarulholding.ro

MANAGEMENT GRUPUL DE PUBLISHING:
Administrator Special: Constantin SANDU
Director Marketing: Steluța ZAMFIR
Coordonator Producție: Constantin DELTA
Director Distribuție: Dana ZAMFIR
Informații și reclamații ABONAMENTE:
0790.139.007 / 0790.139.009
(numere cu tarif normal, disponibile de luni pînă vineri, între orele 9 și 18)
e-mail: abonamente@adevarulholding.ro

ISSN: 1584-1669
Revistă editată de: Adevărul holding
Publicație auditată de: BRAT AUDIT TIRAJE
Tiraj: 7.000
Tipărit la Tipoart Idea Studio

Biblioteca Județeană
ASTRA Sibiu

Biblioteca Județeană
ASTRA Sibiu

„Sînt vechi, domnule!“ (I.L. Caragiale)

FONDATOR **ANDREI PLEȘU**

DILEMA VECHE

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIȚIE ■ Anul **XIX** ■ nr. **945** ■ 19-25 mai 2022 ■ www.dilemaveche.ro ■ 24 pagini ■ 8 lei

Horia CORCHEȘ

prof, viața mea

6

ANDREI PLEȘU

„Fără solemnități“

pagina **3**

ADINA POPESCU

„#metoo? În România?! Să fim serioși!“

pagina **18**

Interviu cu

CHRISTIAN BADEA

pagina **22**

Care normalitate?

22020>
5 948489 149467

> *„Unde e granița dintre normal și anormal? Nici filosofia, nici medicina n-au găsit-o.“*
>
> *EUGÈNE IONESCO*

Redacția DILEMA VECHE: Șos. Fabrica de Glucoză nr. 21, sector 2, 020331 București ● **telefon:** 0372.130.006 ● **e-mail:** dilema@dilemaveche.ro

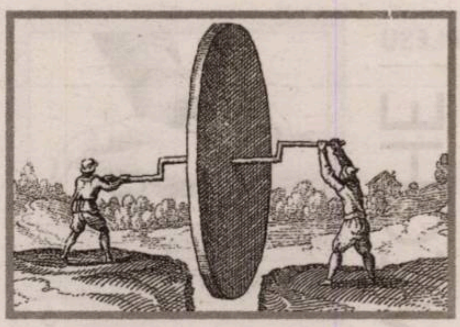

Teodor TIȚĂ

contraintuiția

Pacientul rus

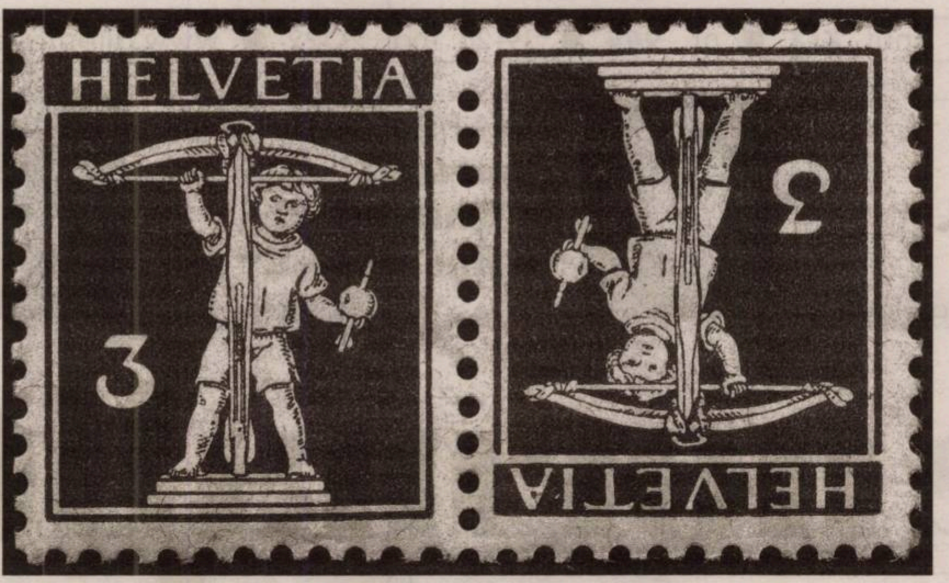

Oricui i se cere să asocieze cuvîntul *neutralitate* cu o țară se va gîndi, cel mai probabil, la Elveția. Încă de la Congresul de la Viena din 1815, cel care a pus capăt războaielor napoleoniene, elvețienii aleseseră această cale de care s-au ținut cu încăpățînare inclusiv în timpul războaielor mondiale.

În afară de beneficiul evident, evitarea conflictelor armate, Elveția a profitat de pe urma acestui statut atît pentru a deveni negociator în diverse afaceri internaționale complicate, cît și pentru a a-și transforma teritoriul într-un spațiu de refugiu pentru mulți dintre exilații istoriei ultimilor 200 de ani. Pentru ei și pentru banii lor. O afacere de pe urma căreia, de cele mai multe ori, țara a profitat din plin. După două secole de neutralitate, Elveția este una dintre cele mai bogate și mai sigure țări ale acestei lumi.

De aceea, știrea că Elveția studiază variante pentru a se poziționa mai aproape de NATO a provocat un pic de rumoare zilele trecute. Ba chiar și niște hohote de rîs și referințe ironice la calitatea de maestru al strategiei atribuită președintelui Rusiei, Vladimir Putin. Pentru că nu e nici un secret că, la fel ca în cazul Finlandei și Suediei, schimbarea de atitudine referitoare la relația cu alianța nord-atlantică este direct legată de războiul din Ucraina. Apropierea de NATO are sprijinul a aproape două treimi dintre cetățenii elvețieni. Iar relații mai strînse înseamnă un proces de consultare mai dens cu alianța, achiziții de armament și, probabil mult mai important, exportul de arme către state care aprovizionează la rîndul lor Ucraina. Statutul de neutralitate al Elveției este înscris în Constituție și, cel puțin în acest moment, el nu se va schimba. Acesta e motivul pentru care acești pași, ce par mici dacă facem comparația cu alte state europene, sînt, de fapt, majori și indică nivelul de anxietate al unei țări care altminteri nu avea prea multe motive să se plîngă în legătură cu viitorul.

Potrivit Reuters, în interiorul cercurilor guvernamentale elvețiene s-a discutat inclusiv perspectiva renunțării la neutralitate și a aderării la NATO, însă țara e încă departe de o astfel de decizie. Dar 200 de ani de politică publică ce a adus mai multe beneficii decît necazuri nu pot fi întorși chiar așa ușor. Mai simplu e să inventezi, așa cum face Thierry Burkart, lider al unuia dintre partidele din coaliția de guvernare, termenul de „neutralitate flexibilă“.

Cazul Elveției este relevant pentru a înțelege cîtă neliniște a reușit maestrul strategiilor de la Kremlin să provoace în Europa. Împreună cu aderarea la alianță a celor două state nordice amintite mai sus, accelerarea procesului de aderare la Uniunea Europeană a Ucrainei, Moldovei și, poate, a Georgiei, vedem un continent aflat în rapidă schimbare. Indiferent cum se va termina războiul din Ucraina, în absența unei schimbări majore la Moscova vom avea din nou o Europă divizată, împărțită în două blocuri a căror relație în zilele bune va fi definită de suspiciune și în cele mai puțin bune de capacitatea militară și economică.

Iar atunci cînd scriu despre schimbare majoră, nu mă refer la dispariția lui Vladimir Putin. Bătrîn, arogant și blocat în fantasmele sale, Putin va dispărea cîndva în anii următori. Dar guvernarea și deciziile sale nu au fost niciodată rezultatul simplei sale voințe. Ele sînt mai degrabă efectele unei paradigme care domină societatea rusă de ani de zile. Exponenții ei sînt politicieni, personalități media, oameni de cultură și oligarhi care nu pot accepta altă premisă decît aceea a unei Rusii superioare cu drepturi mai mari decît ale oricărei alte țări.

Sînt analiști care se amăgesc vorbind despre fragilitatea Rusiei în contextul actual. Într-adevăr, pe front se vede incompetența, economia e la nivelul unei țări mijlocii și silită, în urma sancțiunilor, să se întoarcă oriunde între anii '70 și Evul Mediu. Dar puterea exercitată stupid de guvernele ruse nu izvorăște de acolo, ci din percepția că „cea mai mare țară din lume“ e diferită și merită tratată diferit.

În mod ironic, exact acolo s-a ajuns. Rusia e tratată diferit, însă tratamentul acesta e similar cu acela aplicat unui locatar de bloc care amenință să dea foc la butelie. Se creează un cordon de securitate, toată lumea se pregătește de explozie și nimeni nu vrea să îi ducă de mîncare. Iar cînd e un pic de liniște, iluzia grandorii rusești provoacă hohote de rîs.

Rusia nu e fragilă. Are rezistența irațională a unui nebun care crede că universul conspiră împotriva lui. Și, înainte de a simți compasiune pentru boala nefericitului, trebuie să îți iei măsuri de siguranță. O fi cinic, dar dacă vrea să își facă rău, pacientul nostru are libertate totală. Important e să nu facă rău altora. Și fiecare își ia măsuri de siguranță. Vecinii de apartament ai pacientului nostru se pun la adăpost în NATO. Cei aflați mai departe, cum e Elveția, își schimbă yala. Mă întreb cîtă satisfacție poți simți, ca rus, văzînd că o Europă întreagă te crede pe cuvînt cînd amenință.

Teodor Tiță *este gazda podcast-ului* În Centru *pe care îl puteți asculta pe oricare dintre platformele de distribuție (Apple, Spotify, Google etc.): https://open.spotify.com/show/5jSN6amOtenIsHn23aoOLQ*

■ ■ ■

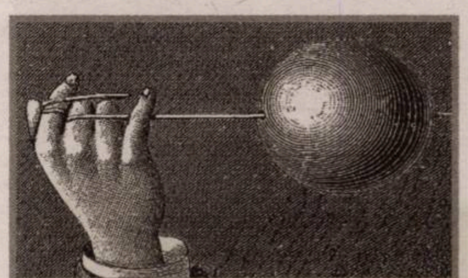

Matei MARTIN

mapamondul de buzunar

Onoarea și dezonoarea Legiunii de Onoare

Legiunea de Onoare este cea mai înaltă distincție oferită de statul francez și una dintre cele mai prestigioase la nivel mondial. Ordinul a fost instituit de Napoleon Bonaparte și, de peste două secole, medaliile sînt oferite, de către șeful statului sau în numele său, pentru a-i recompensa pe cei mai merituoși cetățeni din toate domeniile de activitate. Medalia e o recunoaștere a meritelor militare sau civile, o recompensă și o consacrare la cel mai înalt nivel. Tocmai de aceea e și atît de rîvnită.

Orice cetățean francez fără antecedente penale care a dat dovadă de un merit în slujba țării, în calitate militară sau civilă, poate fi distins, după cel puțin douăzeci de ani de activitate, cu Legiunea de Onoare. Însă nu oricine ajunge să fie decorat. În perioada dintre 2010 și 2017 au fost oferite în jur de 3.000 de distincții pe an. Greu de judecat dacă sînt prea multe sau prea puține. Și, pînă la urmă, meritele sînt greu de cuantificat.

În 2017, de-abia ales președinte, Emmanuel Macron a anunțat o reformă a statului și o transformare a modului în care se exercită puterea. Tot atunci a promis că va reforma și Legiunea de Onoare. Prima propunere a președintelui a fost reducerea semnificativă a numărului de distincții oferite anual. Vorbele s-au tradus și în fapte: dintr-o listă de 600 de nume propuse pentru a primi premiul de ziua națională, pe 14 iulie 2017, a reținut doar 101. Însă reforma promisă era cu bătaie mai lungă. Pentru perioada 2018-2020, numărul civililor decorați avea să fie redus cu 50%, cel al soldaților și cetățenilor străini cu 10%, respectiv cu 25%. Însă schimbarea vizată de Emmanuel Macron nu se referea doar la scăderea numărului de medalii. Ci și la o atenție sporită la posibilii candidați mai tineri, o redefinire a criteriilor și mai ales a standardelor de acordare: trebuie recompensate în primul rînd meritele și nu notorietatea ori serviciul adus unei cauze. Mare Maestru al Ordinului, președintele promitea că se va rupe de „vechea lume“ a predecesorilor săi care, adesea, și-au recompensat prietenii și aliații politici fără să le pese prea mult de merite sau au oferit distincții unor șefi de stat străini lipsiți de onoare sau de-a dreptul criminali precum Franco, Mussolini, Ceaușescu, Bokassa, Bashar Al-Assad ori Putin (și nu oricum, ci în grad de Mare Cruce!). Ce onoare mai e medalia Legiunii de Onoare dacă e oferită unor dictatori?

De parcă Legiunea de Onoare ar fi oferită din complezență...

Însă Emmanuel Macron n-a mers cu reforma promisă pînă la capăt. În urmă cu doi ani a oferit înalta distincție omologului său egiptean, mareșalul Abdel Fattah al-Sisi: un lider autoritar al unui stat care e departe de a respecta drepturile omului sau de a îndeplini standardele minime ale democrației. Ceremonia de decorare a fost prilejuită de o vizită de stat și s-a petrecut discret – aproape secret, dacă televiziunea națională egipteană nu ar fi transmis imagini. Palatul Élysée a dat niște explicații lacunare, susținînd că medalia a fost oferită ca parte a protocolului. De parcă Legiunea de Onoare ar fi oferită din complezență...

Să ne amintim că fostul primar general al Capitalei Sorin Oprescu a fost distins cu însemnele Legiunii de Onoare în grad de cavaler în 2012. Medalia i-a fost oferită de Jean-Marc Todeschini, secretar de stat pentru Veterani și Memorie. Ordinul de decorare a fost semnat de președintele de atunci, François Hollande. Nu e clar care au fost meritele primarului Sorin Oprescu. În orice caz, între timp, a fost condamnat la peste zece ani de închisoare pentru fapte de corupție. Potrivit regulamentului, distincția poate fi retrasă în cazul unei condamnări penale sau dacă destinatarul a săvîrșit fapte contrare onoarei sau de natură să prejudicieze interesele Franței. Retragerea distincției se anunță prin decret. Oare președintele Franței va emite un ordin de retragere a distincției? Din tot ce înseamnă cavaler al ordinului național al Legiunii de Onoare, eu, unul, rețin cuvîntul „onoare“. Onoarea pe care Franța i-o face fostului primar condamnat penal Sorin Oprescu prin această distincție îi dezonorează pe ceilalți purtători onorabili și merituoși ai medaliei.

■ ■ ■

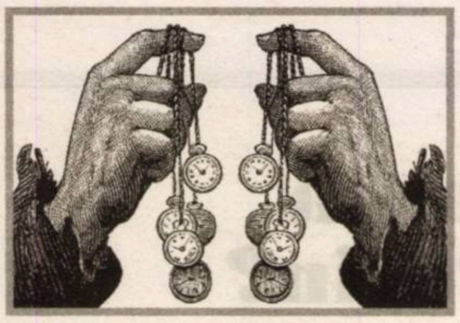

Andrei PLEȘU

nici **așa**, nici **altminteri**

„Așa e că pînă acum nu stăm nici bine, nici rău, adică nici așa, nici altminteri?“ (I.L. Caragiale)

Fără solemnități

(memorialistică)

Asociem, inevitabil, viața diplomatică și instituțională cu ștaiful comportamentului „reprezentativ“, cu formulistica standardizată, cu gesticulația de protocol. Pe scurt, cu o versiune demnă a... plictiselii. În mare, așa este: supremația regulilor și prudența „festivă“ își pun, vrînd-nevrînd, amprenta asupra metabolismului „de scenă“ al celor aflați „în funcție“. Dar există și momente de suspensie, de destindere amuzată, despre care nu se prea vorbește. Altele sînt lucrurile importante! Restul e „mică istorie“. În ce mă privește, episoadele „omenești“ de care am avut parte în neașteptatele mele experiențe ministeriale au, totuși, hazul lor, pe care mi-l amintesc cu o consistentă nostalgie și pe care le povestesc cu plăcere cînd se ivește ocazia. De pildă, acum.

Proaspăt instalat în fotoliul Culturii (decembrie 1989), a trebuit, la un moment dat, să fac o vizită de rutină „colegului“ meu de la Moscova. Era vorba de un actor, Nikolai Gubenko, numit și el, în înnoitoarea guvernare Gorbaciov, în postul de ministru al Culturii (menționez, în treacăt, că omul se născuse în Ucraina...). A fost ultimul posesor al acestei demnități sub stindardul precar al fostei Uniuni Sovietice. (După el, instituția pe care o conducea a fost definitiv desființată.) Ca de obicei, programul întîlnirii era riguros pregătit de experții celor două echipe și avea, ca punct central, un dialog între cele două delegații prezente. Nikolai Gubenko și-a permis, totuși, o cordială abatere... M-a întrebat dacă, înainte de episodul „oficial“, n-aș fi de acord cu o scurtă discuție între patru ochi. Nu puteam refuza. Am rămas, deci, între noi, iar omologul meu m-a luat prin surprindere și m-a înduioșat întrebîndu-mă, abrupt: „Ce căutăm noi, de fapt, în aceste funcții?!“. Și a adăugat: „Ție nu ți-e frică? Nu știu cum e la voi, dar aici lucrurile sînt destul de nebuloase și nu-mi e clar ce rol am de jucat în această nouă situație“. I-am răspuns, firește, că nici eu nu mă simt înconjurat de claritate, preluat într-un proiect riguros, dar că fac abstracție de context, pentru a pune în mișcare ceea ce cred că e necesar pentru o – fie și minimală – reformă instituțională. Pe vremea aceea, nu aveam la îndemînă o replică de care am avut parte mai tîrziu, cînd, numit la Externe, l-am întrebat și eu pe colegul și prietenul meu polonez Bronislaw Geremek de ce am acceptat, în fond, pozițiile „oficiale“ care ne fuseseră oferite. Bronek mi-a răspuns prompt: „Pentru că în țările noastre e încă prea devreme să lăsăm politica pe mîna politicienilor“. Spun această poveste pentru că mi se pare semnificativă pentru perioada tulburilor reforme ale startului post-comunist. (Mă gîndesc, de asemenea, că, poate, dacă în guvernul Rusiei am avea *azi* persoane înzestrate cu interogativitatea de care dădea dovadă, în 1990, Nikolai Gubenko, lucrurile ar merge într-o direcție mai normală, mai înțeleaptă, mai omenească. Fără orgolii imperiale, fără poftă de sînge, fără oarbe, fasciste, fudulii „antifasciste“.)

„Ție nu ți-e frică? Nu știu cum e la voi, dar aici lucrurile sînt destul de nebuloase.“

Un alt episod anecdotic (deși cu subtext echivoc) de care îmi amintesc zîmbind ține de istoria „paralelă“ a relațiilor internaționale. Eram în Statele Unite, la o mare adunare a Organizației Națiunilor Unite, dintre cele care au loc regulat pentru a prilejui nu doar dezbateri „actuale“, ci și întîlniri (mai mult sau mai puțin formale) între demnitarii statelor membre. Cu alte cuvinte, ocazia e, obligatoriu, folosită și pentru a prilejui contactul față către față al miniștrilor prezenți, chiar dacă substanța propriu-zisă a dialogului nu e întotdeauna urgentă sau, contextual, necesară politic. Dar a lipsi la una dintre întîlnirile subînțelese poate lăsa loc la interpretări... Pe scurt, ai, n-ai treabă, te supui programului de protocol. Nu e ușor, pentru că, în pauzele ședințelor generale, trebuie să acoperi o agendă „politicoasă“, cuprinzînd zeci de „amabilități“ instituționale. Așa se face că, într-o asemenea împrejurare, am avut de „bifat“ o vizită în biroul lui Igor Ivanov, ministrul de Externe rus, predecesorul lui Lavrov. Ivanov fusese, vreo zece ani, activ diplomatic în Spania, urma să ajungă, prin 2007, și șef al Consiliului de Securitate (post din care a plecat prin demisie), avea, cu alte cuvinte, însușirile unui „profesionist“. Intru în biroul lui și, știind că trăiește, ca noi toți, aglomerația de neocolit a „contactelor“ formale, întreb, informal: „Al cîtelea sînt astăzi?“. „Al 41-lea“, răspunde, amabil și exasperat, Igor Ivanov. „A, dar ăsta e titlul unui celebru film al lui Grigori Ciuhrai!“, zic eu. „Așa e! Dar aveți grijă, ăla din film moare împușcat!“ M-a impresionat și cultura cinematografică a preopinentului, dar și micul cinism al execuției anticipate...

Cum vedeți, viața diplomatică are, uneori, hazul ei... Și n-ar strica mai mult umor și în lumea de azi, o lume în care predomină rîsul politic prostesc, bășcălia gazetărească sau grimasa sîngeroasă a unor vedete *horror*...

■ ■ ■

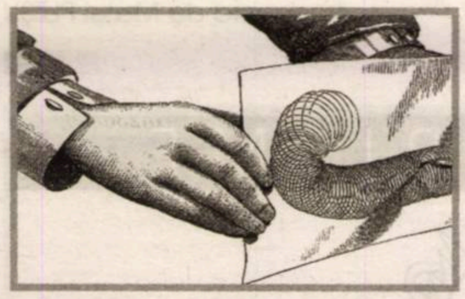

Andrei CORNEA

la **răscruce** de **gînduri**

Homo mendax

Ne place să ne spunem *„homo sapiens“* – adică „omul cunoscător“ sau „înțelept“. Dar mult mai corect ar fi să ne numim *„homo mendax“* – „omul mincinos“. Într-adevăr, diversitatea și amploarea capacităților noastre de a minți, de a *ne* minți, de a-i minți pe *ceilalți*, de a spune falsul, intenționat sau nu, sînt uluitoare. Spunerea adevărului – înțeles ca *ceea ce există* sau este *real* – formează o excepție minoră, anemică în arborescența aproape nesfîrșită a modurilor de a-l ocoli. Și chiar dacă ne limităm la modurile unde nu absentează conștiința falsificării, tot trebuie să fim uimiți de multitudinea acestora. Limba – cel mai bine – o arată pe deplin.

Gîndiți-vă mai întîi la locuțiunile de tipul *ca și cînd, de parcă, dacă ar fi să;* ele evită delicat realul, intrînd pe terenul ficțiunilor asumate. Arăți „ca și cînd ai primit o veste rea“, zicem. Poate că n-ai primit-o, poate că te prefaci sau nu pricep eu ce-i cu tine. Adevărul nud e oricum lăsat alături. Și așa mai departe. La fel aproape fac și simplele folosiri ale modurilor verbale, de tipul: *va să fie, ar putea fi, va fi să fie*, dar chiar și modestul *poate*, ori expresii mai ceremonioase, ca *pasămite, pesemne, chipurile, pretinsul/sa* etc. Apoi vin negațiile aproximative, parțiale: *nu prea*, *nu tocmai*, *cam nu*, care parcă vor să ne mintă blînd, delicat.

Dar să mergem mai departe: luați termenii și locuțiunile care exprimă evitarea multidimensională și intenționată a adevărului, adică minciunile noastre de toate zilele, de toate nopțile, dar și de zile mari: *A exagera, a umfla, a spune gogoși, a spune baliverne, a minimaliza, a ascunde sub preș, a te face că plouă, a face pe niznaiul, a se lăuda, a se grozăvi, a se făli, a se umfla în pene, a se împăuna, a se da mare, a-și da aere, a născoci, a plăsmui, a scorni, a ponegri, a albi, a terfeli, a calomnia, a face (pe cineva) albie de porci, a trece (pe cineva) toate apele, a da în gît, a spune palavre, a inventa, a umbla cu cioara vopsită, a păcăli, a înșela, a amăgi, a trage pe sfoară, a îmbrobodi, a deruta, a cleveti, a iluziona, a romanța, a caricaturiza, a fabula, a înfrumuseța, a stiliza, a flata, a pomăda, a linguși.* Tot simonime pentru faptul brut de *a minți*, dar luat în alt sens, sînt și: *a te face că..., a-l juca pe degete, a te preface, a mima, a îngîna, a imita, a pretinde că..., a te da drept, a te afișa, a te prosti, a te fandosi, a maimuțări...* Avem și destule adjective care descriu diverse aspecte ale falsității omului, precum: *ipocrit, ironic, fățarnic, mincinos, înșelător, fariseu;* dar și *sclifosit, năzuros, fanfaron, palavragiu, flecar, viclean, trădător, bîrfitor, viperă, șarpe la sîn, vulpe.* Să nu uităm nici de cuvinte mai tehnice, ce descriu și ele forme de minciună, pe care adesea le privim cu simpatie, precum *pastișă, parodie, caricatură, pamflet, mit, basm, fabulă, parabolă, snoavă, poveste* și, de ce nu, *roman, scenariu, piesă de teatru, actor* etc. Și – oricît ar protesta unii – *critică literară.* De fapt, întreg teatrul, filmul și literatura de ficțiune intră în această categorie, așa cum vechii și încruntații moraliști ne-au spus-o de mult. Dar lui *homo mendax* nu i-a prea păsat de ei. Apoi avem falsul, în forme desigur savante, prin care ocolim concretul, refugiindu-ne în abstracții și reținînd numai ceea ce ne convine: vorbim despre *a specula, a conjectura, a presupune, a ipostazia, a generaliza, a puncta, a rezuma, a delimita, a defini, a distinge, a reconstitui* etc. Fără anumite ingrediente de fals și falsificare, bine drămuite, *știința* n-are cum funcționa, așa cum n-au nici literatura, critica și istoria.

La urmă vin minciunile supreme: presa, cu ale sale *fake news, adevăruri alternative, post-adevăruri, propagandă, dezinformare, distorsionare, diversiune* etc., politica cu ale sale *drepturi, libertăți, democrații, responsabilități, egalități, unități, națiuni;* apoi, punînd cununa, fie și riscînd să-i supărăm pe mulți, să amintim de minciuna străveche, cea mai nobilă și mai frumoasă: religia, servită de marii mincinoși: *profeții, preoții, monahii, pastorii, șamanii, rabinii, magii, muftiii, misticii, teologii, patriarhii, lama, pustnicii* și cîți ori mai fi. Ce s-ar face, vai, sărmanul *Homo mendax* fără *mîntuirile, grațiile, binecuvîntările, damnările* și *nemuririle* oferite de aceștia?

Minciuna e deci sarea pămîntului și a cerului, e lubrifiantul care unge mașinăria lumii, suprema vocație a rațiunii. Dumnezeu însuși, lipsit de creatura sa favorită, *homo mendax*, ar fi rămas pe veci neștiut, neglijat, incomunicabil – pe scurt, un nene ratat.

■ ■ ■

Peter SINGER

Ar trebui Europa să oprească finanțarea războiului lui Putin?

Este oare corect ca țările europene să continue să-i plătească Rusiei un miliard de euro (1,1 miliarde de dolari) pe zi pentru energie, cînd ele știu că în felul acesta finanțează un război de agresiune împotriva Ucrainei?

Luna trecută, președintele ucrainean Volodimir Zelenski spunea că țările europene care prosperă de pe urma energiei rusești „își cîștigă banii din sîngele altor semeni“. Rusia nu e nevoită să ia negocierile de pace în serios, a sugerat el, datorită miliardelor pe care le primește pentru exporturile de petrol și gaze. Mihail Hodorkovski, fostul director executiv al companiei petroliere rusești Yukos, acum în exil, a declarat pentru BBC că un embargo asupra petrolului și gazului rusesc ar reprezenta o lovitură serioasă pentru președintele Vladimir Putin, care „ar pierde astfel mai bine de jumătate din veniturile sale“.

Dar nu se pune problema unei întreruperi imediate a acestor importuri. Paolo Gentiloni, comisarul european pentru afaceri economice și financiare, a anunțat doar că UE își va reduce dependența de petrolul și gazul rusesc cu două treimi pînă la finalul anului și la zero pînă în anul 2027. Și, chiar dacă Germania, cel mai mare cumpărător european de energie rusească, și-a devansat termenul de încetare a importurilor de petrol, de la finalul anului la finalul acestei veri, continuînd însă importurile de gaze, s-ar putea să fie oricum prea tîrziu pentru a mai folosi Ucrainei.

În Polonia au găsit adăpost în prezent aproape trei milioane de ucraineni, în mare parte femei și copii. Guvernul polonez a bălmăjit ceva, într-o primă fază, solicitînd un embargo european asupra petrolului și gazului rusesc, pentru ca mai apoi să voteze împotriva lui. Ceea ce l-a salvat de stigmatul ipocriziei a fost decizia unilaterală a Rusiei de a întrerupe furnizarea, atît către Polonia, cît și către Bulgaria, pe motiv că ambele țări ar fi „neprietenoase“ și ar refuza să plătească gazul în ruble. Aceste țări au acum șansa de a arăta restului Europei că viața merge înainte și fără gazul rusesc.

Cîtă durere ar trebui oare europenii să fie dispuși să accepte? *Wall Street Journal* l-a citat recent pe Giovanni Staunovo, un analist de mărfuri al grupului UBS SA: „Un embargo total al Uniunii Europene asupra petrolului rusesc ar fi ca și cum ai spune că de mîine trebuie să continui să trăiești ca și cum nu s-ar fi întîmplat nimic – cu un salariu redus cu 40%“.

Dar de ce ar trebui europenii să continue să trăiască de parcă nu s-ar fi întîmplat nimic? Rusia a invadat Ucraina, obligînd 11 milioane de oameni să-și părăsească locuințele – cinci milioane dintre aceștia au emigrat în alte țări. O jumătate de milion de ucraineni au fost deportați forțat în Rusia. Mariupol, pînă nu demult un oraș pașnic cu o populație de peste 400.000 de locuitori, a fost cu totul distrus și multe alte orașe au fost avariate major. Mii, poate chiar zeci de mii de oameni, atît civili, cît și membri ai forțelor armate ucrainene care își apărau țara, au fost uciși, iar numărul răniților e mult mai mare. Există dovezi clare că soldații ruși au comis crime de război, inclusiv asasinate, tortură și viol.

Țările Europei ar fi putut răspunde la încălcarea flagrantă de către Rusia a Cartei Națiunilor Unite declarînd război Rusiei și mobilizînd propriile lor armate pentru a sprijini rezistența ucraineană. În schimb, ele au optat pentru varianta mai puțin riscantă a impunerii de sancțiuni economice și a livrării de arme către Ucraina. Dacă privim sancțiunile ca pe o alternativă la acțiunea militară, înțelegem la ce sacrificii ne-am putea aștepta în mod rezonabil din partea celor care cumpără energie de la ruși. Dacă renunțarea la energia rusească va însemna restriște economică – e oare prea mult să cerem așa ceva?

Mai mult, sacrificiul nu ar fi unul pur altruist. Războiul din Ucraina nu vizează doar Ucraina. Un comandant militar rus a spus recent: „Controlul asupra sudului Ucrainei e o altă cale de acces spre Transnistria, unde au de asemenea loc acțiuni de persecuție a populației de limbă rusă“. Transnistria e o regiune separatistă din Republica Moldova. Astfel de așa-zise „acțiuni de persecuție“ a populației de limbă rusă au slujit, bineînțeles, drept pretext și pentru invazia rusească în Ucraina. Și se poate susține la fel de bine că astfel de acțiuni au loc și în alte țări foste membre ale Uniunii Sovietice, care au vorbitori de limba rusă în rîndul populației. Ucraina este așadar prima linie de apărare în calea obiectivului lui Putin de a restabili dominația rusească asupra regiunilor dominate de Uniunea Sovietică și, odinioară, de țarii ruși.

Dacă ucrainenii ar fi depus pur și simplu armele în fața forțelor rusești invadatoare, aparent copleșitoare, așa cum părea să se fi așteptat Putin, Estonia, Letonia, Lituania și Polonia ar fi trebuit să-și facă griji pentru propria lor securitate. Și, deoarece sînt cu toate membre NATO, povara apărării lor ar fi căzut pe umerii tuturor membrilor alianței. Pentru cetățenii statelor membre NATO, a lua toate măsurile posibile – în afara războiului total – pentru a se asigura că Rusia nu cucerește Ucraina nu este cîtuși de puțin un sacrificiu altruist. E o investiție pe termen lung, pentru ei și pentru copiii lor, o investiție în libertate, în democrație și în statul de drept internațional.

Imperativul moral de a nu mai plăti bani pătați cu sînge către Rusia e, totodată, un bun prilej pentru țările europene de a-și îndeplini angajamentele făcute la Rio de Janeiro în 1992 pentru prevenirea schimbărilor climatice antropogene periculoase. Lesia Vasilenko, directoarea subcomitetului pe probleme de climă al Parlamentului ucrainean, a propus ca industria distrusă a Ucrainei să fie reclădită pe bază de noi tehnologii, pentru a putea funcționa cu energie curată. UE are acum un motiv în plus să accelereze în direcția atingerii obiectivului de a face din Europa primul continent cu neutralitate climatică.

Peter Singer *este profesor de bioetică la Universitatea Princeton și fondator al organizației caritabile „The Life You Can Save“. Este autorul, printre altele, al volumelor* Practical Ethics, The Life You Can Save, One World Now *și* Ethics in the Real World.

© Project Syndicate, 2022
www.project-syndicate.org

traducere de Matei PLEȘU

Mihaela SIMINA

accent pe istorie

SALT în istorie

Dacă un ochi invizibil al Universului ar privi efortul statelor de înarmare și dezarmare și apoi iar înarmare și iar dezarmare, și tot așa pînă cine știe cînd, cred că aproape s-ar amuza. Poate o și face. Noi, cei de pe Pămînt, însă, nu prea avem motive de amuzament, avînd în vedere desfășurările cele mai recente de pe scena internațională. Este loc cel mult de un pufnit ironic cînd constați că, după zeci de ani (și imense pierderi de tot felul) de încercări de soluționare a chestiunii dezarmării, se ajunge în același punct, la înarmare (și conflict).

În urmă cu exact o jumătate de veac, în mai 1972, cele două superputeri ale Războiului Rece, SUA și URSS, au făcut un pas important și trudit din plin spre dezarmare sau, mai degrabă, spre controlul înarmărilor: Tratativele asupra Limitării Armamentelor Strategice, abreviate SALT în limba engleză. Menținerea echilibrului terorii între cele două mari forțe nucleare era o cursă nebună, constantă și extrem de costisitoare, așa că măcar limitarea acesteia era de bun augur.

Încă din iunie 1968, președintele american Lyndon Johnson a sugerat Uniunii Sovietice o negociere privind oprirea construirii unei rețele antirachete. La scurt timp, ministrul sovietic al Afacerilor Externe, Andrei Gromîko, a propus o negociere cu Statele Unite *cu privire la limitarea sistemelor de rachete atît ofensive, cît și defensive*.

Negocierile s-au inaugurat abia în 17 noiembrie 1969 la Helsinki, s-au desfășurat cu mari dificultăți, dar s-au încheiat cu un acord concret. Între 22 și 29 mai 1972, președintele american Richard Nixon a fost în vizită la Moscova, iar pe 26 mai a semnat alături de Leonid Brejnev un acord privind sistemele de rachete antibalistice și un acord provizoriu (încheiat pe cinci ani) referitor la limitarea armelor ofensive. Comunicatul comun al celor două părți este considerat de istorici o adevărată Cartă a destinderii în epocă. Drumul era însă abia la început, acordul din 1972, *un acord fără precedent*, cum l-a numit Henry Kissinger, trebuia transformat într-un tratat definitiv.

S-a negociat un SALT II, semnat în 1979, prin care s-a putut doar reînnoi acordul SALT I și care oricum nu a fost ratificat pe fondul invaziei sovietice din Afganistan din același an. Cursa înarmărilor continua, pentru ca în anii ’90 să fie supusă din nou tratativelor și tratatelor de dezarmare, cu un relativ succes.

Ochiul invizibil ai Universului continuă să privească. Și poate să se amuze. Noi nu.

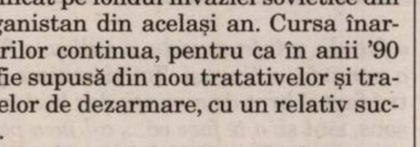

BARBURISME

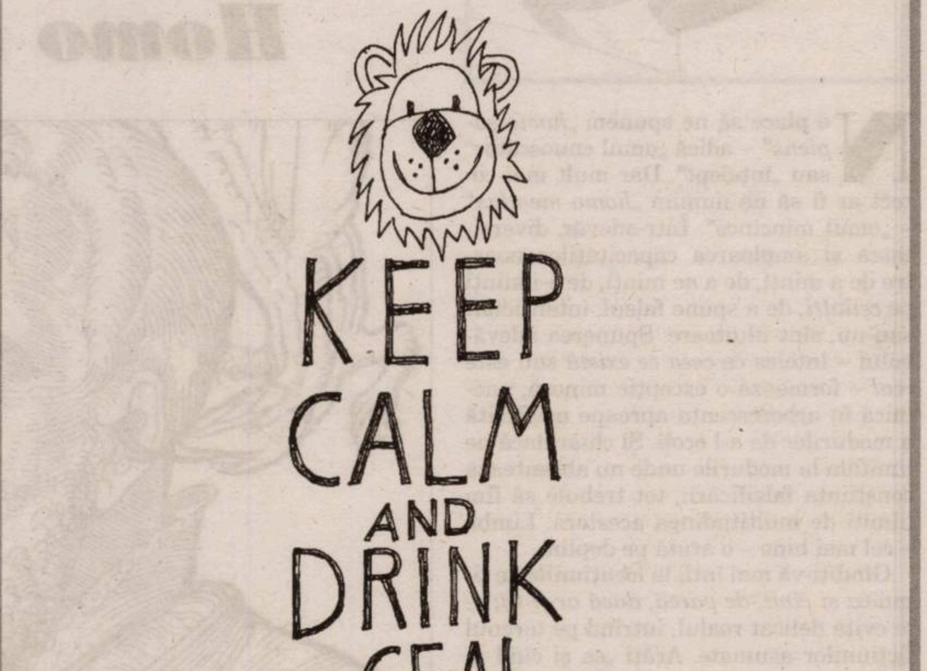

Desen de Ion BARBU

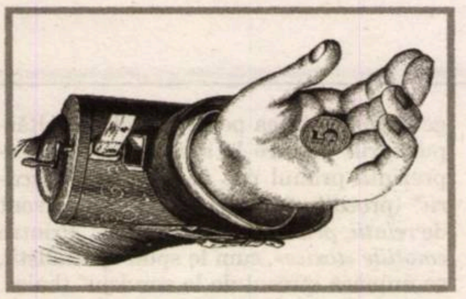

Constantin RUDNIȚCHI

viața de **capital**

Taxe și impozite mai mari? Nu înainte de a lupta, pe bune, cu evaziunea

Ideea creșterii taxelor și impozitelor bîntuie din nou România. Ca de fiecare dată, după ce toate eforturile de a crește colectarea veniturilor bugetare, cînd toate promisiunile și vorbele goale privind reducerea evaziunii s-au terminat, se apelează la ultimul argument, cel al creșterii taxelor și impozitelor.

Adevărul este că România rămîne de mulți ani printre codașele clasamentului european privind veniturile bugetare ca procentaj din produsul intern brut (PIB). România a ajuns la venituri la buget de 26% din PIB (față de o medie europeană de 40%), iar cheltuielile au urcat, din cauza pandemiei și a crizei prețurilor energetice. Cu o diferență tot mai mare între venituri și cheltuieli, care induce un deficit bugetar pe măsură, soluția cea mai simplă este creșterea taxelor și impozitelor. Iar din acest punct de vedere a reapărut cea mai simplă idee și anume impozitul progresiv.

De facto, cota unică nu mai există de mult. S-au făcut atît de multe derogări, excepții și schimbări de legislație fiscală încît nu se mai pune problema funcționării unei așa-zise cote unice. Dar, dacă nu mai există cota unică, nu înseamnă că ar trebui, automat, ca decidenții politici să se gîndească la creșterea taxelor sau impozitelor. Aceasta ar fi cea mai facilă soluție și, în acest moment, cea mai puțin inspirată. Mult mai dificil, dar și mai eficient, ar fi să se întîmple ceea ce scrie în Planul Național de Redresare și Reziliență, adică o abordare unitară a legislației fiscale și, respectiv, eliminarea excepțiilor. De exemplu, sînt o serie de domenii care beneficiază de o legislație specifică în materie de salarizare (sectorul IT, cel de construcții și industria materialelor de construcții și angajații din domeniile de cercetare-dezvoltare). Facilitățile din aceste sectoare ar fi trebuit să fie anulate, poate treptat, pentru ca firmele din domeniu să se poată pregăti. Nici vorbă. Dimpotrivă, Guvernul, în loc să elimine excepțiile și să uniformizeze legislația, adaugă alte domenii la excepții, respectiv agricultura și industria alimentară.

În aceste condiții, este mai aproape introducerea pe scară largă a excepțiilor fiscale decît reîntoarcerea la impozitarea egală și uniformă. Este greu de crezut că portițele legale deschise acum în fiscalitate vor putea fi închise în următoarea perioadă doar cu scopul de a crește nivelul încasărilor bugetare. Este o lucrare anevoioasă, care le aduce politicienilor nu voturi, ci blesteme.

În legislația fiscală sînt multe exemple de tratamente preferențiale.

În legislația fiscală sînt multe exemple de tratamente preferențiale. Un studiu recent, realizat de un grup de lucru sub egida Consiliului Fiscal, face o analiză completă a derogărilor fiscale primite de-a lungul timpului de către diverse sectoare economice sau categorii de contribuabili. De exemplu, marile firme din sectorul HoReCa (hoteluri, restaurante, cafenele) plătesc un impozit specific, foarte mic după cum calculează experții, iar 90% din companiile românești sînt tratate fiscal ca microîntreprinderi, din momentul în care pragul de impozitare a crescut de la 100.000 de euro la un milion de euro.

La TVA, lucrurile sînt și mai complicate. România are un *gap* de TVA foarte mare (diferența dintre ce ar trebui să încaseze și cît se încasează efectiv). De ani de zile se vorbește despre reducerea *gap*-ului, dar rezultatele sînt modeste. Nu se întîmplă nimic, cu excepția introducerii în anumite domenii a taxării inverse, un mecanism care practic elimină TVA, dar care se dovedește eficient în lupta cu evaziunea.

Acesta este paradoxul unor eventuale creșteri de taxe sau impozite. Taxele și impozitele mai mari vor fi plătite tot de cei care le achită și acum cu corectitudine. De fapt, taxele și impozitele, fie că sînt mici sau că sînt mari, îi privesc doar pe cei din economia „la suprafață“, „albă“. Aceștia încearcă, în unele cazuri, să folosească legislația pentru a face unele optimizări fiscale, adică pentru a plăti mai puțin către stat.

Dar, în esență, evaziunea rămîne neatinsă. Frauda-carusel de neplată a TVA este în continuare prezentă, o parte a legumelor și fructelor din import scapă de la plata taxelor și impozitelor, contrabanda cu țigări sau băuturi alcoolice pune presiune asupra producătorilor corecți. Nu sînt singurele domenii în care cei care nu plătesc taxe și impozite duc în pragul falimentului companiile care lucrează corect. Producătorii de mobilă sînt concurați neloial de așa-numiții „garajiști“ (care fac mobilă la comandă, în garaje), service-urile auto au parte de concurență de la mecanicii de ocazie care repară mașini în propria curte, industria alimentară trebuie să lupte cu producătorii-fantomă care fac produse în fabrici improvizate, fără să plătească nici un leu către buget, unii crescătorii de porci au ajuns să aibă sute de capete în propria ogradă pe care le vînd fără să achite taxe sau impozite, unii profesori dau meditații și nu plătesc nici un leu fiscului, micii producători agricoli își vînd marfa pe marginea drumului și exemplele pot continua. De la mic la mare, în toate domeniile există evaziune și o concurență neloială față de cei care lucrează corect și își plătesc obligațiile către buget.

O eventuală creștere a taxelor sau impozitelor ar fi o mare nedreptate tocmai pentru cei care le plătesc. Înainte de a lua o astfel de decizie, ar trebui să existe eforturi vizibile și rezultate concrete de reducere a evaziunii. Dar, în ultimă instanță, este mult mai simplu să crești taxele decît să găsești căile să le aduni de la cei care nu le plătesc.

***Constantin Rudnițchi** este analist economic.*

■ ■ ■

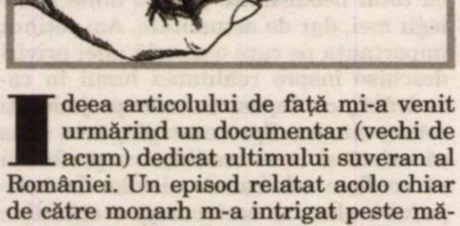

Codrin Liviu CUȚITARU

prezentul discontinuu

De ce m-a enervat Churchill

Ideea articolului de față mi-a venit urmărind un documentar (vechi de acum) dedicat ultimului suveran al României. Un episod relatat acolo chiar de către monarh m-a intrigat peste măsură. Momentul datează din 1947 și se leagă de primul mare eveniment european postbelic: căsătoria, la Londra, a reginei Elisabeta (Elizabeth) cu prințul Filip (Philip). Mihai I a fost, desigur, invitat (și a participat) la ceremonie. Ea a avut loc în noiembrie, cu aproximativ o lună înaintea abdicării regelui nostru (în condițiile știute) și proclamării „republicii“ în țărișoara moldo-vlahă. Prin urmare, în mod firesc, suveranul a călătorit în Anglia plin de griji. Se întreba deja cum ar fi trebuit să procedeze în noul context. Să revină la București și să continue să fie un obstacol în calea instaurării depline a comunismului, cu toate riscurile implicate de o asemenea variantă (se pare că liderii bolșevici ai vremurilor respective s-au bucurat că Mihai decisese să meargă la nunta regală, sperînd că se va folosi de ocazie pentru a rămîne în Occident) ori să devină „transfug“ cu adevărat și să scutească națiunea de complicații politice (terminate, prezumtiv, cu vărsări de sînge și inutile în fond, avînd în vedere intrarea ireversibilă a României sub autoritatea sovietică)? O dilemă teribilă, să admitem, chiar și pentru un politician cu experiență.

La una dintre festivități, zărindu-l pe veteranul Winston Churchill (probabil, cu țigara de foi în gură și paharul cu *scotch* în mînă), tînărul rege i-a cerut sfatul. Care credea bătrînul lup de mare că ar fi constituit, pentru el, în postură de vîrf al monarhiei, cea mai corectă și, totodată, cea mai onorabilă atitudine în circumstanțele menționate? Premierul i-a răspuns cu o singură frază, evitînd (abil, aș observa eu) comentariile și explicațiile suplimentare: „I have always chosen *the path of courage*“ / „Eu am ales întotdeauna *calea curajului*“. Cuvintele l-au mobilizat pe suveranul de douăzeci și șase de ani, care s-a întors acasă, spre dezamăgirea foștilor „ilegaliști“, furnizînd, ulterior, dureri de cap regimului pînă în ziua de 30 decembrie. Frumoasă replică deci, ar fi oricine tentat să deducă, din partea legendarului prim-ministru britanic! Cu o manevră stilistică bine șlefuită a reușit, iată, să modifice un fragment de istorie continentală, fie el și de foarte scurtă durată. Frumoasă replică, aș spune, ca atare, la rîndul meu, dacă, din perspectiva celor șapte decenii și jumătate care au trecut de atunci, nu i-aș sesiza puternica doză de ipocrizie din subteran. Ce făcuse însă, mai înainte, la Yalta și la Moscova, domnul Churchill? Stătuse, pasiv, în fața vulpoiului Stalin, permițîndu-i acestuia să-și delimiteze, nerușinat, zonele de dictatură răsăriteană. România va cunoaște ulterior cea mai neagră parte din istoria sa modernă. Vor fi victime directe și indirecte ale triumfului stalinismului în Europa de Est imposibil de cuantificat. Mă îndoiesc sincer că un asemenea „defetism“ (eufemistic exprimat, avînd în vedere efectul său ucigaș pe termen lung) ar putea reprezenta un „reper“ pe autointitulata „cale a curajului“.

Vreau să fiu înțeles corect. Nu contest calitățile politice ale lui Churchill și nici măcar numeroasele situații (din timpul războiului și, cu precădere, din timpul bombardamentelor londoneze) în care se va fi dovedit capabil de bravură, dar nu am cum să nu remarc faptul că, precum toate virtuțile, curajul se sprijină pe trei principii obligatorii: *consecvența* (cutezanța trebuie să apară și în amănuntele vieții, nu doar în manifestările „epopeice“ ale biografiei personale), *modestia* (vitejia declarativă poartă în ea o tulburătoare, necreditabilă nuanță bombastică) și *generozitatea* (actul temerar în sine este renunțarea la autoconservare, e ieșirea din „eu“, e înclinația profund neegoistă către ocrotirea alterității, către protejarea celuilalt). Curajul nu se opune așadar numai lașității. Aceasta din urmă reprezintă forma absolută de eșec al lui, de abdicare a individului de la conduita bărbătească. Antinomii ale bravurii sînt însă, deopotrivă, interesul personal, lipsa de caracter, comportamentul fluctuant – determinat de împrejurări – și, vai, fanfaronada. Din perspectiva istoriei noastre, toate se disting limpede în personalitatea legendarului prim-ministru englez, pe fundalul tabloului politic configurat, în interval de doi ani, de deciziile sale la Yalta și de replica „tartarin-tarasconiană“ servită regelui Mihai la căsătoria Elisabetei a II-a. Rezultă, în concluzie, că practicarea unei singure virtuți rămîne utopie pură. Traseul etic ilustrează mereu *un ansamblu* de direcții, cu bifurcații adiacente, și niciodată *o cale* unică, monoton creionată.

***Codrin Liviu Cuțitaru** este profesor la Facultatea de Litere a Universității din Iași. Cea mai recentă carte publicată:* Omul multiplu, *Editura Junimea, 2021.*

■ ■ ■

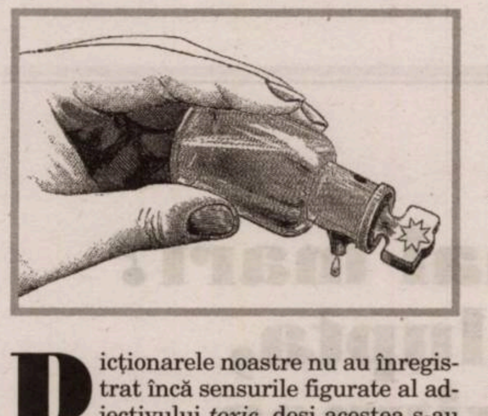

Rodica ZAFIU

cuvinte **nepotrivite**

Toxic (adică nașpa)

Dicționarele noastre nu au înregistrat încă sensurile figurate al adjectivului *toxic*, deși acestea s-au răspîndit foarte mult în ultima vreme în mass-media și în comunicarea curentă, fiind bine reprezentate în spațiul online. Contextele actuale ale uzului indică destul de clar faptul că în română sensurile figurate ale cuvîntului au fost preluate prin calc din engleză: fapt relevant pentru istoria culturală a lexicului, dar neglijabil din punctul de vedere al integrării în limbă, pentru că extinderea metaforică ar fi putut apărea și în mod independent. Trecerea de la otrăvirea fizică la producerea unor daune psihologice, economice sau sociale constituie o analogie perfect motivată și ușor de înțeles în orice limbă. În *Cambridge Dictionary online* sînt înregistrate sensurile figurate ale adjectivului *toxic*, considerat în engleză ca aparținînd registrului informal: „extrem de neplăcut“, „inacceptabil“, „producînd suferință și nefericire de lungă durată“. În *Trésor de la langue française informatisé* (TLFi), un sens figurat – „exprimînd mai mult sau mai puțin deschis afirmații răuvoitoare sau depreciative“ – este atestat încă de la sfîrșitul secolului al XIX-lea, în corespondența lui Paul Valéry.

Metafora s-a terminologizat în domeniul financiar, unde sintagma *active toxice* (engl. *toxic assets,* fr. *actifs toxiques* etc.) este riguros definită *(toxic* indicînd un grad mare de risc) și e folosită ca atare în texte de specialitate: „activele cunoscute sub titulatura de «active toxice» (de exemplu, titlurile din SUA garantate cu ipotecă și fondurile speculative și instrumentele derivate asociate), care au declanșat criza financiară“ *(Jurnalul oficial al Uniunii Europene*, 2009).

Previzibilitatea și coerența internă a metaforei *toxicității* psihologice au contribuit la răspîndirea ei rapidă și la transformarea în concept la modă: cu aură științifică, dar pe înțelesul publicului celui mai larg. În română, formulele *persoane toxice* și *oameni toxici* (corespunzînd sintagmei englezești *toxic people)* apar în titlurile mai multor cărți de așa-numită „dezvoltare personală“, traduse din engleză (de exemplu, *Cum să facem față persoanelor toxice)* și în articole de același tip: „Cum gestionezi relația cu *oamenii toxici?*“ (sensiblu.com); „Cum recunoști o *persoană toxică*“ (adevarul.ro); „Cum recunoști o *persoană toxică* în numai 5 minute“ (eva.ro). Formulele au intrat rapid în circulație, probabil pentru că permit să se vorbească despre oameni ca fiind răi, răutăcioși, egoiști, dominanți, negativiști, insuportabili etc. pe un ton aparent obiectiv și științific, fără a se recurge la insulte și jigniri riscante. Termenul obiectiv *toxic* se încarcă însă, inevitabil, cu toată subiectivitatea contextului de folosire, devenind tot un fel de insultă – mai la modă și mai intelectuală. Ca orice insultă, are două hibe: ambiguitatea și caracterul agresiv-autoritar. Adjectivul *toxic* își încadrează victima, în mod autoritar, într-o categorie negativă vagă (pentru că se poate referi la multe motive diferite de respingere) și stabilă, din care se presupune că insul etichetat nu mai poate să iasă.

Cînd nu persoanele sînt toxice, lucrurile se mai pot îndrepta. Succesul cuvîntului e probabil legat de cel al mitologiei contemporane a *detoxifierii,* ridiculizată de Radu Paraschivescu în *Vitrina cu șarlatani*. De la întrebarea „Cît de *toxică* este viața ta în acest moment?“ și „Care zone ale vieții tale provoacă această *toxicitate?*“ se ajunge la publicitatea pentru o soluție: „Răspunsurile sincere la aceste întrebări reprezintă primul pas pe calea *detoxificării*“ (proeditura.ro). Se vorbește frecvent de *relații, prietenii, emoții toxice*: „Printre *emoțiile «toxice»*, cum le spun specialiștii, se numără stresul de la serviciu“ (haios.ro); „nu mai vrei *relații nașpa (toxice),* în care să te simți aiurea“ (facterapie.ro).

Metafora a pătruns și în discursul politic, fiind folosită deopotrivă de protestatari și de parlamentari, în moțiuni, declarații și dezbateri, indiferent de partid: *„Ești toxic* pentru democrație“ (mediafax.ro); „Este o dovadă clară a faptului că românii nu mai au încredere în acest *guvern toxic*“; „destituirea cabinetului reprezintă numai un prim pas în efortul de a scăpa țara de un *regim toxic*, care a paralizat activitatea tuturor instituțiilor publice“; „am votat împotriva unui *proiect de lege toxic*“; „consecvent demersurilor noastre de a scăpa România și românii de acest *guvern toxic* și mincinos“ (cdep.ro) etc.

Echivalat cu *nașpa* și asociat cu *mincinos*, termenul *toxic* își dezvăluie statutul de clișeu, natura ambiguă și subiectivă.

Rodica Zafiu *este prof. dr. la Facultatea de Litere, Universitatea din București. A publicat, între altele, volumele* Limbaj și politică *(Editura Universității București, 2007) și* 101 cuvinte argotice *(Humanitas, Colecția „Viața cuvintelor“, 2010).*

■ ■ ■

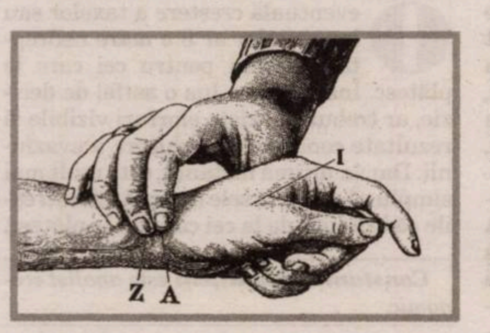

Horia CORCHEȘ

prof, viața mea

Experiențe culinare norvegiene

Am fost cîteva zile în Norvegia și mă gîndesc să vă spun și vouă cîte ceva din ce am experimentat, ca să nu trebuiască să mergeți și voi. Decît dacă aveți un buget destul de generos sau prindeți o ocazie de finanțare. Asta pentru că e o țară îngrozitor de scumpă. O bere, spre exemplu, o cumpărați cam de la 10 euro în sus. Și oricum nu o găsiți decît în magazine specializate sau la restaurante sau în pub-uri. Altfel, e o țară splendidă, în care pe străzi circulă doar mașini electrice, majoritatea Tesla, iar pe insule, deși poți prinde vînt, nu ți se pare tăios, ci îți creează o senzație de liniște, de pace. Ai vrea să stai pe o astfel de insulă, să ieși dimineața la plimbare pînă la malul mării, apoi să scrii în căsuța ta înconjurată de copaci. Dar scrii pe balcon acum, ascultînd păsărelele din parcul de lîngă bloc. Am mai văzut chestii faine, cum este primăria din Oslo, unde se decernează premiul Nobel pentru pace, muzeul Munch, construit de oameni care știu să-și onoreze simbolul, Opera Națională din Oslo, pe al cărei acoperiș m-am urcat și era să-mi zboare vîntul basca, un restaurant într-o librărie din Oslo, un fel de Casa Literaturii, oameni relaxați pe străzi și nu foarte mulți, pentru că, fiind ei oricum puțini, n-ai cum să prinzi aglomerații și călcat pe picioare pe stradă.

Eu am prins această vizită printr-o finanțare pe fonduri norvegiene, un fel de Erasmus, datorită colaborării mele cu Centrul pentru Jurnalism Independent, respectiv proiectului dezvoltat de acesta în parteneriat cu Ministerul Educației, de implementare a educației media în școli. Mai explicit spus, a fost o vizită de documentare, un schimb de experiență în acest domeniu, al educației media, care cuprinde domenii mult mai vaste decît ar părea conceptul în sine, incluzînd principii ale democrației, ale civismului, ale cetățeniei active etc.

N-am să bat apa în piuă mult, plictisindu-vă cu chestiuni tehnice, am să amintesc doar cîteva aspecte care mi-au atras atenția în acest scurt periplu.

Am vizitat două universități, Oslo Metropolitan University și USN – Universitetet i Sørøst-Norge (Campus Drammen), în care am avut o serie de activități specifice. Dar eu vreau să aduc vorba despre chestii mai lumești. Despre mîncare, de pildă. Am mîncat serile în restaurante. Unul indian, unul cu specific local și unul din librăria despre care aminteam mai sus. Mîncăruri rafinate, șmechere și scumpe. Dar scumpe rău, adică un meniu de cină obișnuită, fără alcool, trece lejer de 50 de euro. Dacă ești ceva mai mîncăcios și mai bei și o bere sau un vin, suta de euro pentru o cină nu îți ajunge. S-ar putea ca unii să zică că nu e chiar așa de mult, dar dacă vă gîndiți la salariile de la noi, mai gîndiți-vă! Ei bine, la prînz am mîncat în campusurile universitare, la cantinele unde mănîncă tot poporul universitar, profesori, studenți, personal, ce o mai fi pe acolo. Ce poți mînca la cantină? Păi, o iei ușor cu supele, care sînt de vreo douătrei feluri, supe creme, ciorbițe, apoi salate de toate soiurile, în care abundă legumele, semințele, pastele etc., apoi treci la zona de fel principal, unde ai de regulă o sumedenie de opțiuni și combinații, de la miel și pui la vită sau pește, cu sosuri diverse și garnituri pe măsură. Mai iei și un desert din ofertă, ceva răcoritoare, poate o cafea. Ca românul, iei mult și aproape din toate cîte puțin, apoi te străduiești să mănînci tot, de rușine, și te gîndești ce greu va fi la sală cînd te întorci acasă. A, să nu uit. Povestea asta cu cantina se desfășoară în spații deschise, care comunică direct cu holurile largi, în edificii cu ferestre imense sau cu pereți practic de sticlă, creînd o senzație de deschidere și de libertate, de confort, de bine. De altfel, așa sînt toate spațiile universitare, bibliotecile, spre exemplu, concepute ca spații deschise, comunicante. Dincolo de glumă însă, de ce aduc vorba despre masă? Pentru că, la aceste cantine, prețul mîncării este derizoriu în raport cu cel de la restaurante, iar mîncarea este foarte diversificată și sănătoasă.

Ce anume din ce îi învățăm azi
îi pregătește pe ei pentru anul 2050 sau 2070?

Practic, ești într-un paradis al mîncărurilor. Spre deosebire de eternele pulpe de pui cu cartofi pireu de la noi (sau de alte cîteva sortimente la fel de obosite), acolo studentul, dar omul, în general, are posibilitatea să mănînce diversificat și sănătos. Și ieftin. E o atenție acordată dezvoltării și creșterii sănătoase. Este vorba despre interesul față de educația de calitate, manifestat chiar de la acest nivel, al nevoilor de bază, cu proiecție însă pe termen lung: un student care se hrănește bine și sănătos va deveni un cetățean care aduce plusvaloare societății.

Iertați-mă că vă bat la cap cu mîncarea. Să mai zic încă ceva, cu care să închei mai serios.

La Universitatea din Drammen am cunoscut-o pe Heidi Biseth, de la Faculty of Humanities, Sports and Educational Science Department of Culture, Religion and Social Studies. Heidi Biseth predă diverse cursuri care țin de formarea inițială a viitorilor profesori și are ca domenii de interes pe care le abordează cetățenia activă, principiile democrației, drepturile omului, multiculturalismul și diversitatea, precum și studiul comparativ al sistemelor educaționale. În prezentarea pe care ne-a ținut-o nouă a punctat cîteva aspecte interesante, nu aș spune neapărat cu totul neobișnuite pentru mine și colegii mei, dar de actualitate. Am reținut importanța pe care o acordă unei priviri deschise înspre realitatea lumii în care trăim, cu depășirea unor prejudecăți conservatoare. Spre exemplu, ne-a spus că există și la ei tendința ca profesorii să confiște telefoanele elevilor la începutul orelor, iar ea încuraja o atitudine opusă, păstrarea telefoanelor și utilizarea lor în procesul didactic. Dar, mai ales, am reținut o punere în perspectivă a rolului educației și al profesorilor. Un profesor care își începe cariera în 2022 are în față 40 de ani de muncă. Elevii pe care îi pregătește vor intra pe piața muncii după anul 2040 și vor atinge vîrful carierei lor după anul 2050, unii chiar prin 2070. Ce anume din ce îi învățăm azi îi pregătește pe ei pentru anul 2050 sau 2070? Ce anume din ce învață un tînăr profesor îl pregătește pe acesta să îl pregătească pe elevul care acum începe școala și va trăi în anul 2050 sau 2070, într-o societate care va fi, fără îndoială, cu totul alta decît cea de acum? Sînt întrebări la care trebuie să reflectăm, fiecare dintre noi, dar și sistemul în sine.

Horia Corcheș *este scriitor și profesor de limba și literatura română. Cea mai recentă carte publicată:* O rochiță galbenă, ca o lămîie bine coaptă, *Editura Polirom, 2022.*

■ ■ ■

Alexandru CIZEK

In memoriam Hans Bergel

La 26 februarie s-a stins din viață, la vîrsta venerabilă de aproape 97 de ani, ardeleanul Hans Bergel, *uomo universale* fără pereche, personalitate care a marcat cu consecvență, zeci și zeci de de ani, viața culturală și politică atît din România, cît și din Germania, unde emigrase în 1968. L-am cunoscut într-un tîrziu, în Germania, dar nu prea tîrziu ca să-mi devină un mentor…

Bergel s-a stins din viață pe cît de neașteptat, tot pe atît de dureros pentru nenumărații săi prieteni și simpatizanți de pretutindeni. Se afla încă în deplinătatea facultăților sale creatoare – pe masa de lucru am ultimul său volum de nuvele, apărut la începutul lui ianuarie și expediat de dînsul, împreună cu o scrisoare însoțitoare. Au fost, poate, printre ultimele sale rînduri scrise… Volumul cuprinde scrieri, inedite numai în parte, sub titlul *Die Stunde der Schlangen,* care s-ar traduce adecvat prin *Ceasul tîrîturilor*. Scrisul constituia pentru dînsul un imperativ existențial: *a scrie* echivala cu *a trăi.* Zeci și zeci de ani, înzestrat fiind cu o voință de fier, se așeza zilnic, la 5 dimineața, la masa lui de lucru și nu o mai părăsea pînă la prînz.

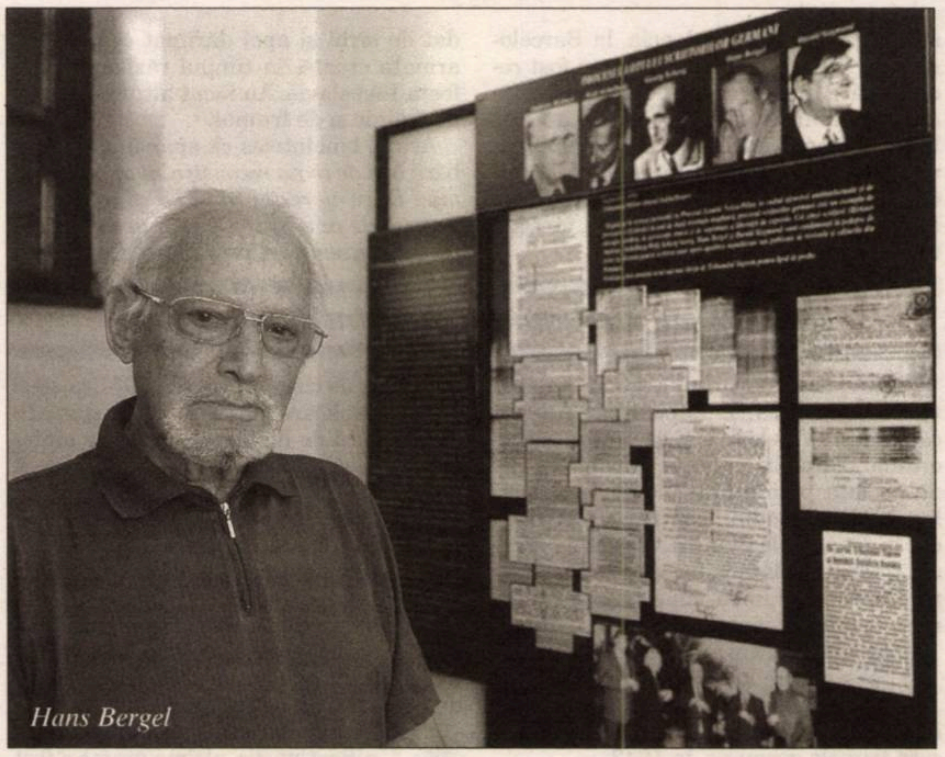
Hans Bergel

Celor care iubesc literatura de calitate și de actualitate le sînt cunoscute, de bună seamă, cele trei romane ale sale, traduse și chiar reeditate în țară de germaniști de prestigiu: *Dansul în lanțuri (Der Tanz în Ketten)*, o evocare a terorii comuniste din Bucureștii anilor ’50, scris în anii ’70, după care au urmat, la intervale mai mari, romanele-fluviu *Cînd vin vulturii (Wenn die Adler kommen)* și *Întoarcerea lupilor (Die Wiederkehr der Wölfe)*. Sînt fresce de mare anvergură epică și dramatism, în parte documentare, ale societății din prima jumătate a secolului trecut din România, din zbuciumatul Ardeal, cu numeroase incursiuni și în Europa apuseană, mai cu seamă în Germania, Spania ori Franța. Stărilor și trăirilor proprii celei de a doua jumătăți a secolului, Bergel le-a dedicat mai multe volume de nuvele, în mare parte de inspirație autobiografică. Foarte grăitoare și actuale sînt scrierile sale dialogice, mai cu seamă susținuta corespondență purtată cu poetul bilingv Manfred Winkler, evreu bucovinean, care i-a fost și cel mai apropiat prieten: *Continuăm conversația noastră… (Wir setzen das Gespräch fort…)* și *Refuzul negativității (Die Verweigerung der Negativität*). Amîndoi au fost greu și dureros încercați, în moduri diferite, ca trăitori în «secolul fiarelor»…

Germania, țara în care a emigrat,
i-a rămas lui Hans Bergel străină.

Bergel a fost însă mai mult decît un autor epic, liric și eseist pe diferite teme de istorie și cultură, multe privind Ardealul. Opera sa însumează 50 de volume cu multe mii de pagini. În Germania a fost, pînă la pensionare, un foarte activ jurnalist politic. A mai fost, cu aceeași dezinvoltură, muzician și artist plastic. În prima tinerete a fost sportiv de performanță, între altele în lotul național de schi. Pînă la o vîrstă înaintată a fost un neobosit drumeț și explorator pe itinerarii adesea primejdioase, în Carpații natali, apoi în Alpi, în Canada, în deșertul Namibiei, în cel al Israelului etc.

Respectul nostru îl merită, fără îndoială, și pentru învederatul său angajament politic exercitat cu mult curaj civic, cu intransigență și cu riscul vieții *pour les bonnes causes*. Fiind încă adolescent, a fost eliminat din liceul german din Brașov pentru luarea în derîdere a propagandistului nazist de rang înalt venit din *Reich* ca să facă prozelitism printre tinerii sași. Din nenorocire cu succes, dar nu și în cazul său. *Nota bene:* la aceeași vîrstă, «ireproșabilul» Günter Grass se înrola voluntar în trupele SS pentru ca, mult mai tîrziu, același Grass să-i dea, în Germania, lecții de democrație și toleranță politică. Începînd cu iarna lui 1944, Bergel se angaja în rezistența armată anticomunistă din Munții Cibinului. În cursul anilor ’50 a fost de două ori eliminat de la studiile universitare pe motivul atitudinii dușmănoase față de regim, fiind și încarcerat în 1947 și, pentru scurt timp, din nou, în 1954. Culmea suferinței a atins-o în 1959, prin condamnarea sa la ani grei de temniță în cadrul procesului înscenat mai multor scriitori germani, în paralel cu procesul intentat „grupului“ Noica-Pillat. Principalul cap de acuzare a fost interpretarea nuvelei sale istorice *Prinț și Bard (Fürst und Lautenspieler)* ca fiind o scriere anticomunistă cu cheie. Cu numai doi ani înainte, această nuvelă fusese premiată de oficialități. Timp de cinci ani a supraviețuit torturilor, apoi nimicitoarei munci silnice, printre altele, în minele de plumb din Baia Sprie, în carierele de piatră din Dobrogea. În cele din urmă, a supraviețuit și deportării în pustiul Bărăganului. A putut emigra în 1968, spre a-și reîntregi familia, numai grație unei intervenții la nivel înalt din Germania. Acolo a practicat, pînă în 1989, un primejdios jurnalism, dezvăluind necruțător opiniei publice adevărata față a dictaturii ceaușiste. În toți acei ani a sfidat și consensul, din nenorocire dominant în publicistica germană „corectă politic“, care bagateliza totalitarismul comunist. Asta în cel mai bun caz. Pe 21 decembrie 1989, plecînd cu mașina din München și mergînd fără oprire, a putut trăi direct sîngeroasele zile ale sfîrșitului de an în București. Toate aceste trăiri s-au cristalizat în nuvele autobiografice precum *Negru-Vodă (Der Schwarze Prinz), „Negul pămîntului“ din stepa Dunării („Die Erdwarze“ in der Donausteppe), Întîlnirea enigmaticului (Die Begegnung mit dem Rätselhaften), Cu mașina pe timpul nopții (Fahrt durch die Nacht), Întoarcerea lui Ulise (Die Heimkehr des Odyssus)* și altele încă.

După 1989 s-a implicat, de la bun început și cu același elan neobosit, în procesul democratizării României post-comuniste, afiliindu-se Alianței Civice, manifestîndu-se deseori în cadrul Memorialului din Sighet. Pînă în 2020 a ținut, în țară, nenumărate conferințe și prelegeri pe teme politice și culturale, a scris articole, a dat interviuri și a produs filme documentare, în special în București, Sibiu, Cluj, Iași, Alba Iulia, ba chiar, în 2019, în Cernăuți. Înalta prețuire de care s-a bucurat s-a concretizat, printre altele, prin conferirea titlului de *doctor honoris causa* al Universității București, unde-i fusese interzis să studieze în anii ’50, și prin acordarea titlului de cetățean de onoare al Brașovului, acolo unde un tribunal militar îl judecase și condamnase în 1959. De menționat sînt și numeroasele evocări și omagieri de care s-a bucurat în țară, atît din publicistică, cît și din lumea academică, cum ar fi recentul volumul coordonat de Gheorghe Mușat, cu titlul *Arcadă germano-română. Scriitorul Hans Bergel. Eseu transilvan*, Cluj-Napoca, 2020. S-au scris și teze de doctorat despre creația sa literară, cum ar fi cea a Ralucăi Rădulescu.

Germania, țara în care a emigrat, i-a rămas lui Hans Bergel străină. Lui ca și atîtor altor compatrioți ai săi. Acolo, dînsul a fost „omul fără patrie“ căci patria sa a rămas mai departe România, unde s-a născut, a cărei limbă el, desăvîrșitul bilingv, o stăpînea în toate mlădierile și în toate registrele, a cărei natură, mentalitate, fire și cultură le-a cunoscut și îndrăgit în toată diversitatea lor etnică, fiind familiarizat cu aceasta încă din casa părintească. S-a exprimat în acest sens cu claritate și în repetate rînduri.

Dispariția sa lasă un mare gol în societatea și cultura românească.

Alexandru Cizek *este clasicist, doctor în filologia latină a Evului Mediu. Este stabilit la Münster, în Germania.*

■ ■ ■

Radu NAUM

un sport la Răsărit

Grand Chess Tour din nou în România. Merită bucureștenii așa un turneu?

Dar meritau turneul de tenis al lui Sever Mureșan, în vremurile (încă și mai) sălbatice ale capitalismului comuniștilor și securiștilor? Și merită să existe în România o cursă ciclistă care luase fața Turului Ungariei și care supraviețuiește Turului Austriei, iar acum echipe dintre cele mai mari se înghesuie pe lista ei de start? Merită Turul Sibiului, organizat de o mînă de entuziaști, să rămînă doar o cursă locală în indiferența unei țări care habar n-are cum să se promoveze? E simplu, tot ce se face e pentru că unii au interes sau au pasiunea de a face. Totul e pe persoană fizică, precum întreaga patrie. Doar că aici nu se ia, se dă.

Etapa bucureșteană a GCT e rezultatul atracției celor de la Superbet pentru acest joc și al prieteniei patronului Sacha Dragic cu Garry Kasparov. Așa au putut fi văzuți mișcînd piesele în centrul Capitalei unii dintre cei mai buni jucători ai lumii, de la cel presupus a fi viitorul Messi al șahului, Alireza Firoujza, pînă la Bogdan Deac, excelent plasat la final pe locul 4, peste competitori cu cotă mult mai bună. Și chiar au fost multe vedete ale genului, atrase și de premiile de 325.000 de euro. Șapte din primii nouă mondiali s-au aflat aici, un fel de Ligă a Campionilor minților. În ciuda promovării masive, evident că evenimentul nu a atras mulțimi. La șah nu poți să urli, să înjuri, să acuzi arbitrul și să pretinzi că pe Levon Aronian, de exemplu, nu îl cheamă așa, că a folosit în mod fraudulos numele, culorile de pe cravată și blazonul familiei. Nu. Marele Maestru Internațional Levon Aronian nu s-a transformat în MMI-LA după o decizie a vreunei instanțe. Aici lucrurile sînt atît de simple, de clare, de corecte încît nu putem nutri decît o profundă neînțelegere. Dar...

Dacă un copil sau doi sau trei au aflat, s-au pus pe jucat, poate au contaminat și pe alții, poate s-au gîndit că în viață n-o fi totul să dai din pectorali *à la* Dorian Popa sau să arbitrezi, în leșinul puberilor, un meci parizian al osînzelor în devenire între McD și KFC *(miamiiii calling mamiiiii),* atunci poate că a meritat. Sau că „s-a meritat“, cum ar zice cei care își atîrnă neuronul de toți făcătorii de proști. Șahul le-ar putea dezvolta creierul unora, le-ar stimula concentrarea și i-ar ajuta să judece situații dramatice, de prag de sinucidere, cum ar fi situația apocaliptică în care nu le-ar mai funcționa Insta. Dap, e posibil și un astfel de Armaghedon. Unii, mai nebuni ca ăia de pe tablă, spun chiar că șahul ar trebui introdus în școli. Eu aici mă opresc, că deja intrăm pe teritoriul ficțiunii și, în plus, am ajuns la ghișeul cu ridicat comanda de papa. Contemplu un mega-extra-cosmic burger cu desert piese de șah din jeleu. Hai, vă las, că asta m-a făcut mat.

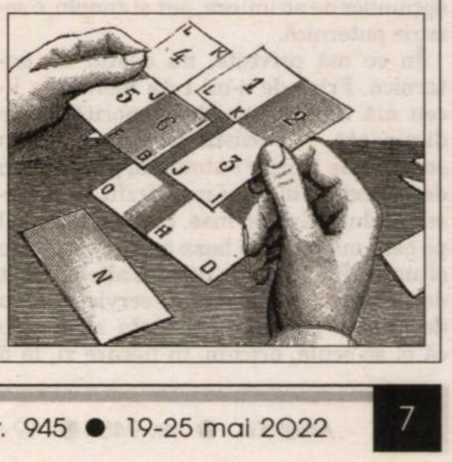

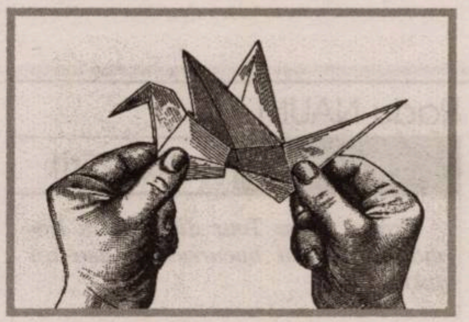

Andrei MANOLESCU

libertatea de impresie

Podul de piatră

Nepăsarea față de reguli, cutume, tradiții sau istorie pare să fie ea însăși un adevărat specific local pe la noi. Demolarea Hanului Trei Sarmale de la Iași e un exemplu recent. Chiar dacă nu era vorba de aceeași clădire căreia Eminescu, Creangă sau Alecsandri îi călcaseră pragul, ci de un imobil reconstruit după ce se ruinase și chiar dacă proprietarul (care a manevrat el însuși buldozerul) susține că-l va reconstrui și *mai trainic, și mai frumos,* lucrurile nu s-au desfășurat după nici un fel de regulă sau lege. Condițiile în care s-a făcut dărîmarea nu sînt de natură să dea încredere că noua construcție va mai avea vreo legătură cu cea veche, că va mai respecta vreo normă sau că va mai fi măcar ridicată. Nu există nici un fel de garanții serioase. Podul de piatră s-a dărîmat, a rămas doar apa care l-a luat și care continuă să curgă la vale.

De curînd, în timp ce vizitam centrul vechi al Valenciei, ghidul ne-a povestit cum splendidul oraș a fost bombardat în timpul războiului civil din Spania: „Deși nu pare, să știți că toate clădirile astea sînt *fake*. Au fost distruse de bombardamentele italienilor și germanilor care-i ajutau pe naționaliști“. Se spune că aproximativ o mie de clădiri au fost atunci complet distruse, mărturie fiind fotografiile vremii, care arată un oraș în ruine cu munți de moloz. Și s-ar putea considera că Valencia a scăpat ușor față de Madrid sau Barcelona, ca să nu mai vorbim de Guernica, a cărei distrugere a inspirat celebra pictură a lui Picasso. Nu știu cum s-a reconstruit Guernica, dar știu că, la fel ca la Valencia, la Barcelona și la Madrid clădirile vechi au fost reconstruite în mare parte. Zonele istorice arată ca înainte, iar ideea că ele au fost la un moment dat complet distruse pare astăzi de-a dreptul incredibilă. Arhitectura modernă și-a făcut și ea apariția, bineînțeles, dar în zone distincte, fără s-o tulbure pe cea veche.

Dresda sau Berlinul nu mai sînt cum au fost.

Multe alte zone din Europa au fost reconstruite identic după războaie sau calamități. Varșovia e și ea un caz extraordinar. După ce întregul oraș a fost ras de pe fața pămîntului în cel de-al Doilea Război Mondial, centrul a fost refăcut după vechile planuri, stradă cu stradă, clădire cu clădire, încăpere cu încăpere, identic și, culmea, chiar în vremea comunismului uniformizator și „înnoitor“.

De curînd am auzit de reconstrucții similare la Potenza, în sudul Italiei, unde aliații au bombardat intens clădiri istorice în care se fortificaseră trupele germane, în 1943.

La rîndul ei, Germania, confruntată cu distrugeri uriașe, s-a chinuit ceva mai mult cu reconstrucția, mai ales în partea estică. Dresda sau Berlinul nu mai sînt cum au fost. La Dresda, însă, planurile și lucrările de refacere a clădirilor istorice nu sînt nici pe departe abandonate.

Pînă și din biata Bosnia-Herțegovina am aflat vești despre reconstruirea minunatului pod de piatră din Mostar, la doar un deceniu după ce fusese bombardat de sîrbi și apoi dărîmat complet de armata croată, în timpul războiului din fosta Iugoslavie. Au făcut altul nou la fel de trainic și de frumos.

Acum, bineînțeles că apar unele întrebări: *Noi de ce nu reconstruim aproape nimic? De ce nu restaurăm? De ce pare să nu ne pese de ce a fost? De ce n-avem aproape deloc asemenea procupări?* Ceaușescu a profitat de cutremurul din 1977 ca să-și pună în aplicare planurile de „sistematizare“, adică de distrugere a tot ce amintea de trecut. Specialiștii socotesc însă că după 1989, în deplinătatea libertății (și a facultăților noastre mintale, cum s-ar putea spune), am stricat și mai mult din acest patrimoniu, și așa destul de sărac. În orice caz, de-a lungul timpului, edilii Bucureștiului au contribuit prin reavoință, incompetență sau nepăsare la distrugeri mult mai grave decît cele produse de războaie sau cutremure.

Una din foarte rarele refaceri semnificative din ultima vreme a fost cea a clădirii Teatrului Național (nu a celei bombardate de germani în 1944, ci a celei inaugurate în 1973 și schimonosite ulterior, în anii ’80, de ofensiva kitsch-ului ceaușist). Asta s-a întîmplat grație eforturilor și perseverenței unui singur om: Ion Caramitru.

Nimeni nu s-a angajat însă în mod serios după Revoluție să reconstruiască, de exemplu, măcar în parte, Așezămintele Brâncovenești. Primarii succesivi au fost de-a dreptul dezinteresați de orice asemenea proiect. Pe de altă parte, e de observat că natura sălbatică răsărită într-o uriașă groapă abandonată, cu margini betonate, a creat o neașteptată pasiune publică. O eventuală reconstruire a faimoasei mănăstiri care a existat tot pe acolo n-a mobilizat vreo energie colectivă. Nu părem să aparținem continentului caracterizat prin cea mai mare grijă față de patrimoniul său istoric și cultural. Dar cum vom părea cînd Ucraina va organiza Eurovision-ul, într-un Mariupol refăcut, așa cum a promis președintele Zelenski?

■ ■ ■

ready made

„Pe intervalul 10-16 August secția Lăcătuși II a realizat planul în proporție de 120 la sută, ajungând în fruntea tuturor secțiilor.

În secție, acest rezultat se manifestă prin:

– înfăptuirea și chiar depășirea lozincii: «Un boghiu pe zi!» Se face într’adevăr un boghiu pe zi, dar nu cu patru oameni, cum era înainte, ci cu trei oameni.

– montarea pereților laterali și frontali a ajuns la cinci pe săptămână, iar experiența unei grupe a arătat că se poate realiza cu succes lozinca: «6 pereți laterali și frontali pe săptămână!».“

Flacăra Roșie, Anul VI, No. 1596,
Arad, Vineri, 26 August 1949

Iaromira POPOVICI

bazar

Alarme, sonerii, zgomote...

– din alte vremi –

Am scris, mai demult, despre zgomotele din casă de altădată: ticăitul ceasurilor era unul dintre cele mai pregnante. Aproape vii, ceasurile ne umpleau singurătățile.

Și tot ele ne trezeau, în fiecare dimineață, dacă ne făceam datoria față de ele: și anume le întorceam, conștiincios, de la rotița lor fragilă din spate, care adeseori se strica, însoțită de binecunoscutul ei zgomot de orăcăit metalic. Ceasurile deșteptătoare, gardienele preciziei și eficienței noastre din ziua respectivă, nu erau frumoase. Nici nu era nevoie să fie. Erau simple, cu cifrele, arabe sau romane, destul de clar scrise, negru pe alb. Se înscriau în seria de obiecte fruste care ne populau interioarele. Cele la locul lor, care n-aveau treabă nici cu mileul, nici cu peștele de pe televizor, nici cu vitrina. De asemenea, sunetul pe care-l scoteau n-avea nimic de-a face cu răsfățul opțiunilor de acum: era, pur și simplu, o sonerie puternică.

În ce mă privește, nu destul de puternică. Frica de a-mi rata mersul la liceu mă făcea să dublez sonoritățile de dimineață. Nu exista pe atunci vreun serviciu de trezire automată, precum am descoperit, mulți ani mai tîrziu, în diverse hoteluri. Exista, însă, bunicul meu, cel pe care mă puteam baza aproape în orice situație. El devenise, printre altele, oricît de nelalocul lui ar suna, serviciul meu de trezire personalizat. Asta și pentru că el se scula, oricum, în fiecare zi, la 5 dimineața. Pe mine mă trezea pe la 6, din cîte îmi amintesc. Sunetul telefonului era diferit de al ceasului deșteptător, dar intra în aceeași categorie. Era un țîrîit standard, fără personalitate, care, atunci cînd dormeai și te săgeta deodată, părea fără sfîrșit.

Bufnitura aceleiași fise cînd era înghițită,
fără speranță de recuperare, de abisul aparatului.

Telefonul era cel care mă trezea invariabil. Dublat întotdeauna de vocea bunicului meu, insistentă și grăbită: voia să mă convingă să mă trezesc, să se asigure că nu trișez culcîndu-mă la loc. Țin minte și acum lumina cenușie, dar în care se ghicea auriul de mai tîrziu, inițial un galben pal, de la ora aceea. Îmi plăcea cenușiul luminii, mi-era familiar și mă făcea să simt că totul e în regulă, că-mi pot „desfășura“ tabieturile conform tipicului. Din cînd în cînd, printre gesturile aproape ritualice de dimineață, sunam ca să aud o altă voce: pe cea robotului care spunea ora exactă.

Cred că, pe vremea de atunci, una din convorbirile mele cele mai frecvente era cu robotul ăsta. Astăzi, impulsul meu de a verifica prea des ora exactă ar fi, probabil, psihanalizabil. Se pare că robotul, chiar cu formula lui seacă și standard, continua tradiția prietenilor imaginari din copilărie. El se înscria și în tradiția unor personaje să le zicem mitologice din epoca ceauașistă. Unul, precum știm, era pe atunci tradiționalul Moș Gerilă. Care apărea la televizor sau la serbările de pom de iarnă ale diverselor instituții, desfășurate, în general, în preajma Anului Nou și nu de Crăciun. Dar, pe lîngă acesta, la un moment dat, prin anii ’80, a apărut, cred că odată cu magazinul Unirea, și un Moș Gerilă care răspundea la un anumit număr de telefon. Precum și un altul, persoană publică, ce se arăta, cam în aceeași perioadă a cuceririlor societății socialiste multilateral dezvoltate, în Orășelul Copiilor, în carne și oase.

Vocea fără sex și intonație a robotului făcea parte din zgomotele epocii. Odată ce ieșeai din casă, i se adăugau altele. Cel al sticlelor de lapte, bere, ulei, apă minerală sau vin ciocnindu-se între ele în sacoșa care le ducea la reumplere. Bufnitura bătătorului atingînd covorul pus pe bara din spatele blocului, dar și aceea, regulată și mai consistentă, a mingii lovindu-se de perete. Lătratul cîinilor vagabonzi care ne însoțeau drumurile. Murmurul traficului, în comparație cu urletul lui de azi.

Vocile răstite, ca un fel de apanaj al epocii. În troleibuz sau în autobuz, ale oamenilor care se-nghesuiau și se luptau pentru un cotlon în spațiu. La cozi, în magazine, ale celor care se simțeau nedreptățiți, frustrați, lăsați în urmă. La școală, ale profesorilor care semnalau astfel, elevilor sătui de reguli absurde, neregulile.

Dar și rîsetele copiilor care se întorceau în grup de la școală. Frînturile de conversații, uneori pasionale și pasionante, pe care le aveau între ei unii oameni de pe stradă. Uguitul gugușiucilor, ca o chemare repetată la nu se știe ce. Fîșîitul scrisorilor sau al ziarelor care alunecau, mustind de surprize, în cutiile poștale. Clinchetul fisei în telefoanele din cabine și, mai ales, bufnitura aceleiași fise cînd era înghițită, fără speranță de recuperare, de abisul aparatului.

Și multe alte zgomote, ale străzii și lumii de atunci. Pînă cînd, a doua zi de dimineață, o luam de la capăt cu sunetul ceasului deșteptător și cu cel al telefonului. Apoi cu vocea bunicului meu și a robotului. În timp ce noua zi se reconfigura iar, cenușie, dar cu o incertă promisiune de auriu.

■ ■ ■

Coordonatoare: Stela GIURGEANU

Care normalitate?

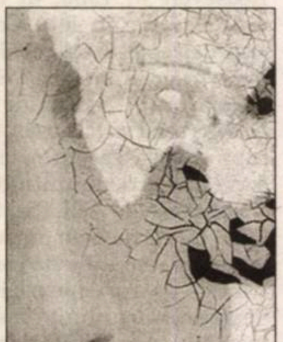

Texte și opinii de:

- Raluca ALEXANDRESCU (conferențiar abilitat la Facultatea de Științe Politice a Universității din București)
„O necesară, dar dificilă «înrădăcinare» democratică“
- Mircea KIVU (sociolog)
„E normal să fim normali?“
- Andrei GĂITĂNARU (psihoterapeut și publicist)
„Normalitatea și tulburarea“
- Bianca-Olivia NIȚĂ (jurnalistă *freelancer*)
„Cine mai vrea să meargă la birou?“
- Florin DROC (directorul Școlii și Liceului German „Hermann Oberth“)
„Educația între două crize“

argument

Starea firească a lucrurilor

Zilele trecute, intrînd într-un magazin de haine, am întrebat vînzătoarea, care îmi prezenta tot felul de jachete supradimensionate și cu „rupturi estetice“, dacă n-au și o haină „normală“. În primă instanță, replica ei, „Cum adică normală?“, m-a blocat, însă mai apoi mi-a dat din plin apă la moara temei acestui Dosar: căci, într-adevăr, ce înseamnă, pînă la urmă, normalitatea? În cazul de mai sus, normalitatea s-a dovedit a fi un concept relativ: pentru mine, o haină normală însemna o măsură adecvată siluetei și un material care să nu fie deja sfîșiat (oricît de estetică ar fi destrămarea). Însă pentru vînzătoare normalitatea era dată de mărfurile pe care le avea în magazin: supradimensionate și zdrențuite. Cu alte cuvinte, uneori, normalitatea cuiva poate fi o anomalie pentru altcineva, însă în cazul acesta am defini normalitatea doar ca o sumă de obișnuințe, de cutume.

Ce se întîmplă însă cu normalitatea la nivel macro? Mai ales în contextul actual, cînd, de mai bine de doi ani, conceptul a devenit aproape o vedetă, normalitatea a fost pusă în lumina reflectoarelor, a fost folosită în discursuri mediatice și ideologice, a fost scoasă de la naftalină și șlefuită ca o perlă rară, pe cale de dispariție. Sintagma „noua normalitate“, care implică, de fapt, o răsturnare a tuturor normelor după care ne-am ghidat viața pînă la începerea pandemiei, a penetrat în mentalul colectiv ca un soi de bau-bau – în jurul meu, din ce în ce mai mulți cunoscuți și chiar și oameni cu care interacționez sporadic oftează melancolic, declamînd: „Nimic nu va mai fi la fel“, fără a putea explica, în mod concret, ce anume s-a schimbat în viețile lor.

Există însă și dintre cei care trăiesc aceste schimbări. Chiar deunăzi mi-am întrebat o prietenă la ce se referă cînd spune că lucrurile s-au schimbat, în ce fel normalitatea vieții sale a fost afectată. Mi-a răspuns punctual, spunîndu-mi că, deși starea de urgență s-a încheiat, angajatorul ei a decis continuarea muncii „de acasă“. Și, într-adevăr, în siajul exercițiului telemuncii, din ce în ce mai mulți angajatori, de la noi, dar și din alte părți, și-au dat seama că e mult mai profitabilă această formă de muncă. Pentru unii, schimbarea e benefică, o asimilează ca pe ceva firesc, însă, pentru alții, a devenit o provocare întru adaptabilitate la un nou stil de viață.

Școala online, de asemenea, a provocat oscilații severe în normalitatea învățămîntului. Unele țări s-au adaptat mai rapid, fiind pregătite dinainte pentru posibilitatea închiderii școlilor, și au reușit să continue imediat cursurile online. Altele încearcă în prezent să recupereze lacunele din perioadele de carantină, organizînd programe speciale sau școli de vară. În România se discută, în teorie, cum se făcea și înainte de pandemie, despre viitorul luminos al programului „România educată“ și se iau inițiative cel puțin bizare, avînd în vedere lacunele suferite de elevi în perioadele de carantină: de curînd s-a anunțat modificarea structurii anului școlar, care va avea mai multe vacanțe, și eliminarea tezelor. Am putea spune, privind înspre aceste măsuri postpandemice, că normalitatea la nivelul sistemului de educație n-a fost în nici un fel bruiată, rămînînd aceeași. Însă la firul ierbii, hîrtoapele pe care s-a zdruncinat școala în această perioadă vor scoate la iveală stricăciunile, în ciuda discursurilor înflăcărate.

Revenind la virtual, acesta a făcut, într-adevăr, pași enormi în multe aspecte ale normalității vieții noastre de pînă acum. De exemplu, dacă înainte de pandemie plățile online erau privite în România cu ușoară mefiență, azi nu mai e cazul. De asemenea, multe instituții s-au adaptat, și-au eficientizat interacțiunea online cu clienții sau contribuabilii, accelerînd astfel mult dorita dispariție a statului la coadă pe la ghișee. Au apărut și servicii noi, bazate pe interacțiunea online: pe lîngă curierat, au apărut livratorii rapizi și din ce în ce mai mulți români au descoperit confortul cumpărăturilor săptămînale prin intermediul acestora.

Însă online-ul nu e mumă pentru toată lumea. De pildă, deși spectacolele de teatru sau concertele de muzică au încercat o modalitate de a exista în lumea virtuală, menirea lor firească rezidă doar în interacțiunea directă. Iar acest lucru este valabil și dacă ne referim la societatea umană, în ansamblu. Dacă am descoperit că e mai confortabil să ne procurăm morcovi și cartofi online sau să ne achităm de datorii sociale, precum munca sau plata taxelor, cînd vine vorba despre normalitatea vieții sociale, aceasta implică, în primul rînd, o interacțiunea umană directă și armonioasă. Însă societățile de azi se depărtează din ce în ce mai mult de această armonie, apropiind-se de prăpastia unei anomii – caracterizată în primul rînd prin ruperea relațiilor dintre oameni, prin neîncredere în instituții, prin accentuarea unui individualism negativ și prin destrămarea liantului social. Pentru că nu doar cei doi ani de pandemie au erodat relațiile de încredere, ci, mai nou, și războiul din Ucraina, dezbinarea ideologică împărțind lumea în două tabere.

Și, probabil, realul risc de a ne pierde normalitatea înseamnă, de fapt, pierderea încrederii în semenii noștri. (**Stela Giurgeanu**)

Cititori, fiți ascultători! În fiecare joi, de la ora 18, la emisiunea Timpul prezent.
O dezbatere pornind de la Dosarul revistei Dilema veche, *moderată de Adela Greceanu și Matei Martin.*
Ne puteți asculta pe frecvențele Radio România Cultural sau online la www.radioromaniacultural.ro.

DILEMA VECHE
Care normalitate?

Raluca ALEXANDRESCU

O necesară, dar dificilă „înrădăcinare” democratică

Face parte democraţia din referenţialul „normalităţii“? Mai e oare folositor, plauzibil şi admisibil, din perspectivă teoretică, să privim democraţia ca pe un final obligatoriu al aventurii politice a umanităţii din ultima jumătate a mileniului trecut? A avansa ipoteza caracterului ei inevitabil, irepresibil, aşa cum au făcut-o mulţi filosofi, politicieni şi istorici luaţi prin surprindere de căderea Zidului Berlinului în 1989 şi de demantelarea Uniunii Sovietice în 1991, a fost un act de extremă imprudenţă epistemologică: acolo unde, în 1990, The Scorpions cîntau, entuziaşti, dar prudenţi, „vîntul schimbării“ *(Wind of Change)*, profesori la universităţi de Ivy League din Statele Unite sau de la École des Hautes Études de la Paris proclamau sfîrşitul istoriei şi ireversibilitatea democraţiei, reduplicînd optimismul lui Alexis de Tocqueville fără să-i reţină însă avertismentele, deopotrivă importante. A teoretiza caracterul „normal“ sau inevitabil al democraţiei poate lesne conduce, din perspectivă metodologică, în aceeaşi capcană în care apărătorii societăţii deschise i-au acuzat pe marii artizani de secol XIX ai gîndirii totalitare că au căzut, anume istoricismul.

Alexis de Tocqueville

© wikimedia commons

Presupunînd, axiomatic, că societatea deschisă, democratică, este cadrul normal şi inevitabil spre care se îndreaptă în mod natural umanitatea, cei mai înfocaţi apărători ai democraţiei devin neatenţi, blocaţi într-o zonă de confort întreţinută de iluzia unui deznodămînt pozitiv şi obligatoriu care nu mai cheamă eforturi sau preocupări suplimentare, în afara unei acţiuni mecanice de mentenanţă. Or, dezbaterile contemporane arată din ce în ce mai acut că democraţia se află într-un impas major, nu numai tehnic, dar şi filosofic.

Istoricismul democratic este unul dintre cei mai redutabili inamici interni ai democraţiei.

Istoricismul democratic este unul dintre cei mai redutabili inamici interni ai democraţiei, după sintagma lui Tzvetan Todorov, alături de celelalte ameninţări structurale notate şi analizate de mai toţi teoreticienii: tirania majorităţii, oligarhia, cleptocraţia, tehnocraţia, absolutismul economic, sclavia modernă plasată sub argumentul sofistic al apărării libertăţii individuale etc.

Anevoioasa construcţie a păcii: din societate pînă la naţiuni

De la Montaigne încoace, „modernii“ se tot străduiesc să pună cap la cap proiecte, tratate, metode filosofice, juridice, economice sau sociale pentru a institui/asigura pacea, echivalentă cu protecţia eficientă împotriva derapajelor despotice şi, mai tîrziu, totalitare.

Dintre monştrii sacri ai istoriei teoriei democraţiei, nu există unul care să nu fi pornit în redactarea vastelor şi laborioaselor hărţi şi manuale de utilizare a regimului democratic de la constatarea unei intolerabile stări de fapt, a unui prezent de nesuportat, de la injustiţii, abuzuri, nedreptăţi sau războaie petrecute sub ochii lor sau, de multe ori, suportate chiar de ei. Din refugiul relativ al statutului, averii şi castelului său, Montaigne priveşte îngrozit ravagiile intoleranţei religioase şi ale războiului. Prietenul său pentru eternitate, La Boétie, scrisese una dintre cele mai puternice şi perene pledoarii în favoarea democraţiei pe care modernitatea le cunoaşte. *Discursul asupra servituţii voluntare* ar trebui să figureze, alături de *Eseul despre educaţie* al mai longevivului său prieten castelan, în fiecare ghid al cetăţeanului democratic în secolul XXI.

Sărind în timp cîteva zeci de ani, constatăm că primul mare jurist care reflectează în mod programatic, din noile perspective ale modernităţii, asupra *Dreptului păcii şi al războiului*, porneşte de la constatări şi circumstanţe constrîngătoare nu numai din perspectiva tabloului general al Europei occidentale la începutul secolului al XVII-lea, ci şi din aceea a experienţelor personale. Hugo Grotius se refugiază din calea războiului (care-l aruncă o perioadă în închisoare) din Olanda natală în Franţa, unde publică într-un mediu mai tolerant şi încă mai puţin expus cenzurii, la 1625, impresionantul tratat despre cauzele războiului şi modalităţile nu atît de a-i pune capăt, ci de a-l face controlabil juridic. Pacea, echilibrul, justiţia internă, libertatea cetăţenilor într-un stat, toate valorile reunite şi azi sub umbrela democraţiei sînt condiţii fundamentale pentru obţinerea unui statut reglementat al păcii între naţiuni.

Cîţiva ani mai tîrziu, tot în exil, Thomas Hobbes îşi publică la Paris propriile idei despre asigurarea păcii, iar în urma unei revoluţii care încheie unul dintre cele mai sîngeroase episoade din istoria modernităţii politice engleze, John Locke scrie, la sfîrşitul aceluiaşi secol, *Scrisoarea despre toleranţă*.

Despre toleranţă, umanitate şi războaiele guvernanţilor împotriva propriilor cetăţeni va fi vorba şi în sutele de pagini publicate de Voltaire, care nu e neapărat adeptul democraţiei în accepţia contemporană lui, dar este purtătorul valorilor care au contribuit la configurarea proiectului democratic modern. Mai toate scrierile lui politice (filosofice, cum le numeşte, în sens iluminist) sînt marcate într-un fel sau altul de contemplarea unor înfiorătoare episoade de abuz şi crimă comise de autorităţi, adesea în numele unei religii autoproclamat pacificatoare: oameni nevinovaţi trimişi la eşafod de o Justiţie strîmbă şi părtinitoare (faimoasa afacere Calas), tineri de-abia ieşiţi din adolescenţă torturaţi, decapitaţi şi apoi arşi pe rug din cauza unor aşa-zise „acte de blasfemie“. Voltaire a tratat aceste cazuri extrem de personal, implicîndu-se public în apărarea celor condamnaţi pe nedrept, iar ca răspuns, alături de trupul cavalerului de La Barre, ultima persoană executată în Franţa pentru „blasfemie“, a fost aruncat pe rug şi un exemplar al *Dicţionarului filosofic*.

Luciditatea necesară, dar deseori ratată, a proiectului democratic

Secolul al XIX-lea, apoi, este presărat cu scrieri, tratate, istorii, unele mai cunoscute, altele căzute repede în uitare, unele scoase din nou la lumină după zeci de ani, care caută soluţiile tehnice optime pentru organizarea unui regim politic construit pe fundamentele democraţiei. Ceea ce nu înseamnă neapărat că democraţia devine deja o realitate palpabilă sau o stare a prezentului, ci mai degrabă că se deplasează din zona marilor construcţii filosofice către marile şantiere ale ingineriei democratice, cum şade bine oricărui autor de secol XIX care se respectă. Marea referinţă a democraţiei moderne, tratatul în două volume al lui Alexis de Tocqueville despre *Democraţia în America* (1835 şi 1840), considerat ca actul de naştere al ştiinţei politice moderne, poate fi privit şi ca o descriere a ceea ce a intrat în limbajul comun ca „visul american“. Adică opusul stării de veghe, al acţiunii concrete, generatoare de rezultate palpabile. Descriind mirajul american, Tocqueville a fixat standardele unui model, dar potenţialul său de concretizare, de punere în operă a fost întotdeauna pus la grele încercări chiar pe terenul de cercetare originar: marele leagăn al democraţiei moderne a abolit sclavia abia la 1865 şi a menţinut legile rasiale discriminatorii încă un secol după aceea. În privinţa cetăţeniei democratice, Curtea Supremă a ales să favorizeze indirect definiţia cetăţeanului consumator în detrimentul cetăţeanului politic *(Lochner vs. New York*, 1905). Ceea ce a creat cadrul pentru dezvoltarea unui sistem calificat de Roosevelt în 1936, în faimosul discurs din 27 iunie în faţa Convenţiei Democrate, drept „noua regalitate absolută a dinastiilor economice“, împotriva căreia chema la un „război de supravieţuire a democraţiei“. Discursul ar putea fi şi azi reprodus cuvînt cu cuvînt pentru a descrie starea democraţiilor contemporane.

Dincoace de Atlantic, în Europa, după 1945 lucrurile s-au aşezat mai bine doar pentru o jumătate de continent: restul a trăit 45 de ani de experimente totalitare sîngeroase, sprijinite însă, după cum nu încetăm să constatăm cu oroare mereu vie şi descurajare reînnoită, de principiul servituţii voluntare descrise de La Boétie cu mai bine de 450 de ani în urmă. Oglindă a societăţii noastre laşe, conformiste, ticăloase, dosarele din arhivele fostei Securităţi ne amintesc mereu că un regim politic corupt şi criminal nu este posibil doar prin teroare exterioară şi constrîngere violentă, ci prin complicităţi, invidie, cupiditate şi venalitate.

Ultimii 30 de ani de confruntare a democraţiilor cu diverse forme ale oligarhiei, autoritarismului, abuzului, plutocraţiilor, violenţei sociale sau internaţionale şi, nu în ultimul rînd, ale sărăciei şi inegalităţilor de tot felul conduc către o ipoteză mai puţin triumfalistă, mai degrabă anxiogenă, dar măcar mai lucidă. Democraţia poate fi privită, aşa cum ne invita un profesor şi istoric israelian al ideilor (Yaron Ezrahi), ca o ficţiune politică necesară care alimentează întîi imaginarul societăţilor moderne, apoi instrumentarul juridic şi instituţional real pe care societăţile le modelează mai apoi, în căutarea păcii, a ordinii politice echitabile şi a unui sistem favorabil libertăţii individuale şi separaţiei puterilor.

Sau, mai general spus, democraţia este una din variantele posibile, dar deloc sigure sau singulare, ale modelului politic modern. Este, fără îndoială, regimul politic cel mai potrivit pentru aceia dintre semenii noştri capabili, individual sau reuniţi în asociaţii, corpuri, instituţii, partide etc., nu numai să se declare favorabili, dar şi să asume şi să exerseze, în mod real şi în cotidian, valorile pe care se construieşte cu adevărat democraţia: egalitatea în drepturi, statul de drept, respectul diversităţii şi al diferenţei, libertatea în toate formele ei (inclusiv libertatea muncii) şi refuzul sclaviei moderne. Sau, în termenii „nemiloşi“ ai lui Simone Weil – epitetul apreciativ îi aparţine editorului, Albert Camus –, adevărata înrădăcinare, forma sublimă şi pînă la urmă utopică a asumării lucide, conştiente şi neobosit reînnoite a nevoilor sufletului, topite într-o construcţie asumată, fasonată, adaptată şi ameliorată a politicii moderne.

***Raluca Alexandrescu** este conferenţiar abilitat la Facultatea de Ştiinţe Politice a Universităţii din Bucureşti.*

Mircea KIVU

E normal să fim normali?

Ce-aveți cu toții de vă uitați așa
la mine? Vedeți ceva anormal?
Nu mai e nimic anormal, de vreme
ce anormalul a devenit banal.
Așa că toate se aranjează.

EUGÈNE IONESCO, *Regele moare*

Normalitatea presupune conformarea la norme *(nomos*, cum ziceau vechii greci). Un pui normal are două picioare și două aripi și iese din ou – asta e norma la puii de găină, spre deosebire de cei de om (sau de crocodil, dacă preferați). E posibil ca, peste cîteva zeci de mii de ani, norma la puii de găină să se modifice, dar asta nu va afecta existența sapiensilor.

Problema e că normele sociale se schimbă mult mai rapid decît cele din biologie – adeseori, în decursul vieții unei generații. Norma socială cerea, acum 40-50 de ani, ca la teatru să mergi îmbrăcat în costum și cu cravată. Acum nu mai cere. Altă normă cerea ca partenerii să se căsătorească înainte de a face copii – da, în 1969, în România, 93% din copiii născuți erau „legitimi“ (ce vorbă proastă!). Acum nu mai e chiar musai – în 2020, doar 67% se mai năşteau în interiorul căsătoriei (în Franța, 38%; în Turcia, 96%). Ziarele pe care le citeam prin anii '60 elogiau muncitorul care intrase la 16 ani în uzina în care lucrase și tatăl său și ieșea la pensie, ca maistru, în același loc; astăzi, un asemenea personaj ar fi suspectat de mărginire, de plafonare.

Societatea e mereu în schimbare, chiar dacă noi, aflați înăuntrul ei, nu observăm întotdeauna – așa cum într-un avion avem adesea senzația imobilității. Atunci cînd majoritatea normelor intră, dintr-un motiv sau altul, în desuetudine, oamenii nu mai știu la ce să raporteze, apare starea de anomie. E cumplit de stresant; Durkheim a demonstrat statistic, acum mai bine de un secol, că în societățile cu un grad ridicat de anomie crește numărul sinuciderilor. Pentru a îndulci această tensiune, oamenii încearcă fie să se agațe de vechile valori, chiar dacă desuete, fie să bricoleze unele noi – dar acestea nu sînt întotdeauna adaptate noilor realități sociale.

Tinerilor de azi trebuie să le spunem
„Zîmbiți – mîine va fi mai rău!“.

O asemenea epocă trăim în acești ani: majoritatea valorilor după care învățaserăm să ne orientăm par să se fi prăbușit. Învățaserăm că cei ce scriu la ziar sau vorbesc la televizor reprezintă autorități în domeniul pe care-l abordează; rețelele sociale au destructurat rețelele de competență. Învățaserăm să zîmbim celor din jur; portul măștii ne împiedică și să ne recunoaștem pe stradă, iar despre zîmbet – putem cel mult să-l intuim. Învățaserăm că trăim într-o emisferă pașnică; dacă ne încordăm auzul, auzim exploziile bombelor tot mai apropiate. Învățaserăm să ne îmbrățișăm semenii; pandemia ne-a spus că e bine să păstrăm distanța socială (de ce „socială“?). Învățaserăm că școala te ajută să-ți îmbunătățești nivelul de trai; constatăm că bogații zilei nu reușesc să pună în acord subiectul cu predicatul. Învățaserăm că oamenii trăiesc tot mai mult și mai sănătos; statisticile ne spun că speranța de viață la naștere a scăzut doi ani la rînd, între 2019 și 2021 (de la 81,3 la 80,1 ani în Uniunea Europeană, de la 75,5 la 72,9 ani în România) după mai mult de 50 de ani de creștere neîntreruptă. Învățaserăm că-i alegem să ne conducă pe cei mai buni dintre noi; constatăm că în fruntea instituțiilor statului s-a instalat o gașcă de plagiatori. Învățaserăm că după o viață de muncă te vei odihni cu o pensie decentă; generația X tocmai a aflat că nu va mai avea cine să le plătească pensiile.

Mai presus de toate, internalizaserăm mitul progresului: cantitatea de fericire distribuită oamenilor (dacă nu tuturor, măcar nouă, celor din partea norocoasă a planetei) e în perpetuă creștere. Fiecare generație o duce mai bine decît precedenta – părinții au trudit pentru fericirea copiilor. Ei bine, nu. Tinerilor de azi trebuie să le spunem „Zîmbiți – mîine va fi mai rău!“. Aveți toate șansele să trăiți într-o lume cu o climă neprietenoasă, bîntuită de penurii de tot felul, de războaie, de molime tot mai agresive.

Frustrările sînt cu atît mai mari pentru noi, românii. Fuseserăm închiși timp de o jumătate de secol în cușca lagărului comunist, trecuserăm apoi prin purgatoriul tranziției și, în sfîrșit, începuserăm să respirăm mult-visatul aer european. Aer care s-a rarefiat brusc.

Spre deosebire de Lenin, eu nu știu ce-i de făcut (între timp s-a văzut că nici ce a știut el n-a fost tocmai bine). Cel mai probabil, trebuie regîndită noțiunea de progres. Poate, eliminată asocierea cu spirala crescătoare. Nu orice adăugare aduce progresul. Poate trebuie asociat cu alegerea și renunțarea. Nu poți să ai și confortul personal, și echilibrul global. Și sănătatea, și plăcerea. Și viteza, și siguranța. Habar n-am.

***Mircea Kivu** este sociolog.*

■ ■ ■

Émile DURKHEIM

Diviziunea anomică

În țările în care oamenii nutresc sentimente monarhice, o crimă de lezmajestate nu provoacă oare o indignare generală? În țările democratice, nedreptățile nu sînt oare taxate, în mod majoritar? Însă avem oare toți aceeași aversiune, în vremuri de pace, față de cineva care își trădează țara, ca pentru un infractor sau un criminal?

Nu putem întocmi o listă de sentimente de revoltă general valabile, pentru că mobilul revoltei diferă de la o societate la alta. Doar regulile care interzic infracțiunile și care se impun prin penalități legale, agreate în comun, sînt cele care ies din sfera ficțiunii personale și sînt înscrise în conștiința socială – toată lumea le cunoaște și toți știm că acele pedepse sînt întemeiate.

Cel puțin așa se întîmplă într-o societate normală. Într-o asemenea societate, cei care nu cunosc regulile fundamentale sau nu le recunosc autoritatea sînt catalogați drept ignoranți sau antisociali, purtarea lor fiind considerată un semn incontestabil al patologiei. Pe de altă parte, dacă se întîmplă ca o lege să fie contestată de o majoritate și totuși să nu fie schimbată, vorbim despre o societate aflată într-o stare excepțională de anormalitate, în care solidaritatea organică nu mai funcționează – însă acest lucru nu poate dura la nesfîrșit.

În cazurile în care solidaritatea organică (dintre stat și societate) nu funcționează la cote normale, asta nu înseamnă că solidaritatea mecanică a dispărut, ci că relațiile dintre instituții și stat nu s-au solidificat îndeajuns pentru a permite existența unei solidarități la nivel macro. Însă, pentru ca solidaritatea organică să existe într-o societate, nu este suficient ca instituțiile dintr-un stat să conlucreze, creînd astfel un sentiment de solidaritate la nivel macro, ci este necesar ca acest mod de colaborare să predomine în toate structurile sociale. În caz contrar, oricînd pot izbucni conflicte care trebuie recalibrate, or recalibrarea provoacă noi raporturi de interacțiune pentru că fiecare parte o va trata pe cealaltă atît ca adversar, cît și ca pe un subordonat.

Viața socială nu înseamnă doar armonie perfectă,
iar rolul solidarității
nu este de a suprima competiția.

Bineînțeles, oricît de armonioase ar fi interacțiunile într-o societate, conflicte vor exista întotdeauna. Însă viața socială nu înseamnă doar armonie perfectă, iar rolul solidarității nu este de a suprima competiția, ci doar de a o modera. Liantul real este funcționalitatea, o acțiune comună, care să se repete în circumstanțe asemănătoare. Asta, dacă se dorește ca viața socială să fie dusă în condiții constante de predictibilitate.

Însă, cînd într-o societate nu mai există solidaritate, iar relațiile la nivel de sistem nu mai sînt coordonate, se produce o stare de anomie. Cum se ajunge la o asemenea stare?

Întrucît doar un set de reguli, general acceptate, constituie singura cale prin care relațiile sociale spontane se pot consolida în decursul timpului, putem spune, a priori, că starea de anomie este imposibilă dacă interacțiunile au loc în mod regulat, pe o perioadă de timp suficient de îndelungată. De fapt, proximitatea și o acțiune comună dezvoltă nevoia de celălalt și, în consecință, creează un sentiment viu și continuu al dependenței reciproce.

Însă, cînd în această relație intervine un eveniment confuz, comunicarea se întrerupe. Cînd interacțiunea directă se diminuează, apar erori de comunicare, iar mesajele sînt bruiate. Dacă apar noi reguli, menite să restabilească aceste conexiuni, ele vor fi percepute în mod general și vag, căci în aceste condiții pot fi stabilite doar constatări ale fenomenului.

Luînd drept exemplu piața muncii, aceasta se extinde, apar marile industrii. Rezultatul e schimbarea relațiilor dintre angajatori și angajați. Mașinile înlocuiesc oamenii, producția înlocuiește munca manuală. Muncitorul este înregimentat, separat de familie pe tot parcursul zilei. Trăiește mereu separat de angajator etc. Noile condiții ale vieții industrializate cer în mod firesc o nouă organizare, însă, de vreme ce aceste schimbări au fost realizate cu o rapiditate extremă, relațiile sociale n-au avut timp să se recalibreze.

S-a spus, pe bună dreptate, că morala — iar prin asta înțelegem nu doar doctrina, ci și obiceiurile – trece printr-o adevărată criză. Ceea ce ne precedă ne poate ajuta să înțelegem natura și cauzele acestei stări bolnave a societății. S-au produs schimbări profunde în structura societăților noastre într-un timp foarte scurt; acestea s-au degajat din nișe comportamentale, cu o rapiditate și în proporții cum nu s-au mai văzut pînă acum în istorie. În consecință, morala care corespunde unui tip social sedimentat a regresat, fără ca alt tip de morală să se dezvolte suficient de rapid pentru a umple terenul lăsat vacant în conștiința noastră.

Credința ne-a fost tulburată, tradiția și-a pierdut influența, judecata individuală a ieșit de sub influența judecății colective. Iar tot firescul de ieri, perturbat în decursul acestor schimbări, n-a avut timp să se adapteze la noua realitate, noua viață care a apărut atît de brusc nu a putut fi complet organizată și, mai presus de toate, nu a fost organizată într-un mod care să satisfacă nevoia generală de dreptate, cea mai arzătoare în inima unei societăți.

Însă remediul pentru rău nu este acela de a căuta să resuscităm tradiții și practici care nu mai corespund condițiilor actuale ale societății. Dacă am face asta n-am obține nimic altceva decît o existență artificială, falsă.

Ceea ce trebuie făcut pentru a ieși dintr-o stare de anomie este să descoperim mijloacele prin care indivizii, care se irosesc în mișcări discordante, să ajungă să se reconecteze, în mod armonios – iar această reconectare poate fi realizată doar prin atenuarea inegalităților, a conflictelor și a influențelor exterioare, surse ale răului.

(extrase din lucrarea *De la division du travail social: étude sur l'organisation des sociétés supérieures)*

■ ■ ■

Andrei GĂITĂNARU

Normalitatea și tulburarea

Trecuseră primele două săptămîni de *lockdown* și încercam să trăim cu restricțiile impuse pentru scăderea ratei de infectare cu COVID-19. Măști purtate pretutindeni, limitarea accesului la tot ceea ce înseamnă viață socială – evenimente, muncă, plimbări prin parc, vacanțe, petreceri, sport. Totul se întîmpla de acasă, iar pentru a putea ieși pe stradă era nevoie de o constrîngătoare declarație pe propria răspundere cum că ai ieșit pentru ceva foarte important. Normalitatea banalului nostru cotidian era pusă între paranteze. Atunci au început să apară știri despre întîmplări dintr-o altă lume. Delfini care-și făceau apariția prin canalele din Veneția, orașe ale Europei care se bucurau de un aer mult mai curat, ca efect al scăderii traficului auto, accelerarea evadării din mediul urban către mediul rural pentru un contact mai hrănitor cu natura, părinți care descoperau că pentru a-și face copiii fericiți era nevoie să devină prezenți fizic și emoțional în viața acestora. Tot pe atunci, într-o după-amiază care mă găsea pe străzile liniștite ale Bucureștiului, am dat peste o scenă pe care nu o mai trăisem din copilărie. În mijlocul unei străduțe din centrul orașului, una care de obicei era acaparată de mașini prinse în ambuteiaj, patru copii stăteau pe jos, turcește, jucînd cărți. Lîngă ei mai erau lăsate cîteva palete de badminton și o minge de fotbal. Erau absolut nestingheriți, regi și regine ai unui tărîm liniștit, în care nimeni nu părea să aibă puterea de a-i deranja. Mi-am dat seama atunci că uitasem de această normalitate pe care o trăisem în copilăria mea și că mă adaptasem de minune să supraviețuiesc într-un alt firesc, cel al unui oraș care nu mai era de mult pentru oameni.

Statistic, normalitatea este înțeleasă ca medie a comportamentelor întîlnite în rîndul membrilor unui grup. Normal este ceea ce manifestăm preponderent la nivel colectiv. Doar că normalitatea depinde și de context. Într-un fel ne comportăm atunci cînd putem gestiona fără greutate evenimentele din jurul nostru și într-un alt fel ne purtăm atunci cînd eului nostru îi este greu să se confrunte cu realitatea. Cel de-al doilea context este cel al traumelor.

Traumă este orice eveniment pe care eul nostru îl gestionează cu dificultate sau pe care pur și simplu nu îl poate gestiona. Nu este nevoie să avem de-a face cu evenimente cataclismice, distrugătoare de lumi, ci doar cu orice eveniment care nu stă în puterea eului nostru. De pildă, chiar visele noastre. Se aude perfect în germanul *„traum“*, care se traduce prin „vis“. Visele sînt evenimente ale psihicului nostru care nu stau în puterea conștiinței. Ceea ce visăm este trăit ca realitate, ni se întîmplă fără a putea controla și uneori ne depășește puterea de a rezista sau de a suporta. În acest ultim caz ne trezim și spunem că am avut un coșmar.

La fel, mai ales în primii noștri ani de viață, un accident grav al unui membru apropiat al familiei poate fi greu de digerat. Și mai greu de gestionat sînt agresiunea fizică, umilințele, minimalizarea sau ignorarea emoțională pe care mulți dintre noi le-am avut de îndurat din partea unor părinți la rîndul lor purtători de răni neștiute. Cînd analistul jungian Donald Kalsched vorbea despre „Kandaharul copilăriilor noastre traumatizate“ nu era figurativ, ci foarte descriptiv.

Răspunsul psihicului nostru față de evenimentele traumatizante sînt mecanismele de apărare. Unele sînt primitive, altele sînt imature, iar cîteva cele mature. Spre cele din urmă tindem, pentru că ele sînt cele care presupun prezența în cea mai mare măsură a reflexivității noastre, așa cum este cazul asertivității, al umorului, al sublimării sau al compensării. Problema este cu cele imature și cu cele primitive pentru că în ele inconștientul este mult mai prezent. Pe cele din urmă le dezvoltăm din primele luni ale vieții noastre, dacă nu le-am moștenit chiar transgenerațional de la părinți, bunici, străbunici, și acționează independent de conștiința noastră. Se declanșează pe negîndite și cu multă energie emoțională ca niște *soft*-uri, care rulează pînă cînd se asigură că și-au făcut treaba: prezervarea inocenței rămase în psihicul persoanei care a trăit trauma. Problema cu ele este aceea că se manifestă ca un ministru al Apărării care se transformă într-un tiran. Devenim prizonierii unui străjer care se comportă ca un temnicer cu idei fixe și puține. Mecanismele defensive nu ne ajută să ne întărim eul, capacitatea acestuia de a conține emoții și trăiri. Nu ne ajută nici să ne dezvoltăm personalitatea, nici să creștem pentru a putea înfrunta pericolul. Ci au ca scop să îndepărteze posibila amenințare: durerea pe care am putea să o retrăim dacă ne-am apropia de o situație dureroasă precum cea din contextul suferinței inițiale. Or, asta înseamnă să devenim prizonieri într-o logică a supraviețuirii. Una în care angoasa, anxietatea, frica sînt omniprezente. Normalitatea noastră este foarte adesea o cumințenie astenică plină de raționalizări, proiecții, deplasări, refulări, regresări sau negări oarbe. Nu doar că ne obișnuim cu răul, ci ne adaptăm lui pentru a ne salva viața. Iar prin asta îi rămînem, de fapt, fideli. Îl lăsăm neconfruntat prin conservarea neputinței noastre. „Rău cu rău, dar mai rău fără rău“, unul dintre hit-urile înțelepciunii adaptative care ne țin prizonieri în logica supraviețuirii.

Se întîmplă uneori ca normalitatea vieții confiscate de anestezia mecanismelor de apărare să fie *tulburată*. Unele evenimente provoacă o anxietate atît de mare încît vechile tipare defensive sînt puse la încercare. Prin asta ele se arată a nu mai fi suficient de eficiente, fie își pot dezvălui tușele groase și nerealiste în încercarea lor de supracompensare, fie ne stimulează capacitatea de a ne observa mai atent, de a ne vedea mai bine.

Părintele André Scrima considera că evenimentele tulburătoare care au loc în lume sînt semnul că Sfîntul Duh lucrează întru vindecarea omului. Pentru a ilustra acest mod de a vedea evenimențialitatea istorică, el trimitea către pericopa evanghelică în care se amintește despre Scăldătoarea de la Vitezda, cea lîngă care o mulțime de oameni bolnavi așteptau tulburarea apei, semn că Îngerul Domnului se pogorîse astfel încît cel dintîi om care se atingea de apă se vindeca de orice boală era stăpînit (*Ioan* 5, 1-4). Conform acestei înțelegeri, cel mai mare pericol sufletesc de care este pîndit omul e tocmai încremenirea în normalitatea mecanismelor defensive, cîrjele existențiale care ne lasă impresia că sîntem sănătoși. Ba chiar, am putea amplifica, Hristos vindecă tocmai un paralitic și o mai și face de ziua Sabatului, tulburînd astfel rigiditatea procedural defensivă a iudeilor.

Merită observat că mai multe mituri importante ale creației vorbesc despre un început în care era întuneric sau haos și din care, deodată, își face apariția un principiu animator care pune în act Creația, ca Ordine opusă Haosului (Jeanine Auger Roose, *The Still Point of the Turning World*, Murray Stein, *Mad Parts of Sane People in Analysis*, ed. Chiron Publications, 2018).

Textul iudeo-creștin al *Genezei* vorbește despre „Duhul [suflarea] lui Dumnezeu [care] se purta peste fața apelor“. Așa-zisul mit pelasgian al creației vorbește despre zeița Eurinome care, ieșind din Haos, începe să danseze deasupra apelor, astfel încît vîntul stîrnit de mișcarea ei face posibilă lumea. Iar mitul orfic al creației vorbește și el despre Vînt, Spirit sau *Aether*, Haos și un Ou Cosmic din care se naște Eros pentru a pune în mișcare Cosmosul. În diversele variante și adaptări ale acestor mituri, vîntul, suflarea este cel/cea care tulbură apele haosului pentru a face posibilă Creația. Toate aceste imagini ne spun că Haosul este ceva static, încremenire, pasivitate și rigiditate amorfă. Și că din el se poate ieși doar în măsura în care ceva este pregătit să tulbure apele inconștientului din interiorul cărora se manifestă mecanismele noastre de apărare.

„Să mă pomenești la vii, puțin adormiți, dar vii“, mi-a zis într-o zi un Părinte conștient de pasivitatea în care fusese aruncat de normalitatea supraviețuirii de zi cu zi. Și nu e o treabă ușoară să ai această conștiință a faptului de a fi ușor somnolent. Să ne amintim de tulburarea dreptului Iov. Întreaga năpastă căzută pe capul său este făcută posibilă tocmai de adormirea sa. La adăpostul statutului informal de „cel mai credincios dintre credincioși“, în apogeul relației de pînă atunci cu Dumnezeu, Iov ajunge să doarmă în papucii relației cu divinitatea. Viața lui căzuse într-o soporifică normalitate. Avea copii, supuși și averi – expresii ale darurilor acestei relații –, iar din ecuație lipsea tocmai relația, starea de tindere către adîncul sufletului său.

În aceste momente de platfus existențial ar fi bine să ne putem întreba dacă nu cumva e ceva ce nu facem bine, dacă nu sîntem pe undeva jucați de mecanismele supraviețuirii. Iar dacă răspunsul întîrzie să vină avem de sperat la o limpezitoare tulburare.

***Andrei Găitănaru** este psihoterapeut și publicist.*

■ ■ ■

Bianca-Olivia NIȚĂ

Cine mai vrea să meargă la birou?

Tastez aceste cuvinte de pe un vapor care mă duce din insula Elba la Piombino, un orășel din provincia Livorno. Odată ajunsă în port, voi petrece cîteva ore într-o cafenea mică, scriind în continuare, privind spre vasta zonă industrială de lîngă port și bînd espresso-uri tari. Apoi voi lua un tren spre Pisa. Sînt în Italia de aproape zece zile și în tot acest timp, cu excepția week-end-urilor, am lucrat.

Pentru mine, dacă pandemia a schimbat ceva pe termen lung, acel ceva este flexibilitatea muncii. Pînă în martie 2020, cînd am început să lucrez de acasă, ca apoi să fac același lucru timp de cinci luni în Sicilia, nici prin gînd nu mi-ar fi trecut cînd mi-aș putea vreodată lua munca cu mine, acasă sau în altă parte. Simpla idee de a cere așa ceva nu părea a face parte dintr-un spectru al posibilităților. Pandemia însă ne-a dovedit și mie, și lumii întregi că rutina mersului la serviciu, pînă atunci parte din viața oricărui angajat care lucrează într-un birou, nu doar că nu este o necesitate, dar nu e nici măcar neapărat dezirabilă.

Am simțit mereu că o bună parte din a avea o carieră – sau doar un loc de muncă – înseamnă să fii capabil să te pliezi și să te adaptezi la un ritm care este de multe ori în dezacord cu propria dinamică interioară. În mod natural, o bună parte dintre noi am fi nocturni, sau cel puțin am lucra mai bine la alte ore decît cele permise de structura societății. Unii dintre noi avem nevoie de dimineți mai lungi sau mai lente, sau poate de pauze spontane. Dar în contextul mersului la birou, genul ăsta de „indulgențe“ nu sînt posibile. În plus, nimic în natură nu înflorește tot anul, dar așteptările sînt acelea că ar trebui să dăm constant același randament.

Pînă la începutul pandemiei, îmi petreceam cam trei ore pe zi făcînd naveta. Asta însemna cam 16 ore pe săptămînă.

Pînă la începutul pandemiei, îmi petreceam cam trei ore pe zi făcînd naveta. Asta însemna cam 16 ore pe săptămînă, cît încă două zile de muncă. Odată cu aceste ore, pierdeam nu doar timp, ci și energie – acea energie pe care aș fi putut-o folosi pentru altceva. În plus, anticiparea plecării de acasă determină tot cursul dimineții, iar drumul la întoarcere era invariabil un timp mort și adăuga oboseală la finalul unei zile deja pline. De multe ori petreceam puținele ore rămase din zi fără a face ceva cu adevărat, ci mai curînd încercînd să mai recuperez cîte ceva din ziua aceea.

Un lucru care mă preocupa pe atunci – și asta de foarte mult timp – era stresul sistemic al societății cotidiene și felul cum îl gestionăm sau îl ignorăm. Viața de adult înseamnă că trebuie să fii capabil să faci față. Dar oare cît din stresul zilnic ar putea fi pur și simplu eliminat? Lăsînd la o parte situațiile cu adevărat intense sau perioadele pline de *deadline*-uri, trăim constant la un nivel de stres ridicat, încît ne-am obișnuit cu el și, din nebăgare de seamă, trece drept normalitate. O bună parte din el vine din eforturi care ar putea fi evitate, de la prea mulți stimuli și prea puțin timp pentru relaxare și activități revigorante. Cu o agendă plină, cu responsabilități importante (sau nu), cu o mulțime de vreme pierdută pe rețele sociale, cu o viață socială dezirabilă, dar care adaugă stres – plus alergătura, interacțiuni cu sistemul birocratic și iritări în trafic –, la final de zi sistemul nervos ajunge să fie atît de suprasolicitat încît nici o noapte lungă de somn nu îl poate reface. Rezultatul e o incapacitate și mai mare de a distinge între ceea ce este important și ce nu este, ce merită atenția noastră și ce nu – o viață pe pilot automat, bifînd sarcini duse la final și mereu gata pentru altceva.

Trăim într-o societate în care a fi ocupat e de multe ori un titlu de glorie. Ne umplem agendele cu diverse lucruri, pînă la refuz. Vîrtejul ne prinde și ne duce pînă acolo unde ajungem să nu mai distingem nevoia de repaos și momentele cînd chiar este important să „tragem“ de noi. În cartea sa *De ce zebrele nu fac ulcer*, Robert Sapolsky vorbește despre felul în care stresul endemic în societățile avansate este una dintre cauzele principale ale bolilor cu care ne confruntăm cel mai des în lumea de azi, boli cu acumulare lentă, precum cancerul și bolile de inimă. Stresul ne poate îmbolnăvi, literalmente.

Cred că linia dintre acceptabil și prea mult poate fi deseori greu de observat. Pentru a construi și crea – cariere, proiecte, relații – avem nevoie de acea energie creativă pe care o putem direcționa și avem nevoie să putem decide ce e important cu adevărat. Multe idei și soluții apar în momente de lentoare, și cred că e important să avem și să protejăm astfel de momente. Timpul e singura noastră resursă care nu poate fi înlocuită. Este esențial să decidem ce facem cu ea. În plus, am convingerea că bine spunea, într-o sclipire de geniu, Marthe Troly-Curtin cu mai bine de o sută de ani în urmă: *„Time you enjoy wasting is not wasted time“ – Timpul a cărui risipire îți face plăcere nu este timp pierdut.*

Pandemia a recalibrat un simț al timpului și asta a filtrat prioritățile. Nu idealizez. Izolarea nu e un lucru mărunt, în special pentru cei care locuiesc singuri. Iar cumulul grijilor prin suprapunerea sarcinilor de acasă cu cele de la muncă în circumstanțele izolării a fost o solicitare puternică în special pentru cei cu copii mici. Dar mă întreb acum, că lumea se redeschide și o bună parte din activități se pot întoarce pe făgașul de dinainte: cum am putea merge mai departe astfel încît exercițiul de flexibilitate la care ne-am supus să ne transforme viața post-pandemie într-una socială, dar cu mai multă libertate și mai mult timp? Cum facem să ne întoarcem la felul cum eram înainte, dar nu chiar întocmai?

În timpul pandemiei am realizat că nu mai vreau să trăiesc în ritmul alert în care trăisem și că, pe de o parte, îmi doresc să îmi continui cariera și o bună parte din proiectele mele, iar pe de altă parte, lentoarea, contactul uman și timpul de reflecție sînt esențiale pentru a face asta. Îmi doresc să îmi reorganizez viața astfel încît să le dau prioritate.

În plus, îmi place să-mi încep ziua de lucru în pijama.

Pentru mine, orele care mi-au revenit în viață în absența navetei sînt importante, la fel și posibilitatea de a lucra locuind în altă parte a lumii. Munca de acasă – sau de la distanță – nu se potrivește oricui, desigur. Interacțiunea în viața reală cu colegii și echipa este fără îndoială vitală. Nu cred că ne putem lipsi de ea. Sedentarismul a crescut în perioada pandemiei și asta poate fi o problemă cu adevărat.

Poate un caz aparte în materie de interacțiune directă sînt studenții. Pentru cei care au început facultatea în toamna lui 2019, experiența studenției a fost și rămîne fără îndoială extrem de diferită față de cea pe care am avut-o majoritatea dintre noi. Cei care au început studiile în 2019 au ajuns acum la jumătatea anului trei – an final – fără să fi avut parte de socializarea și contactele care fac viața de student o etapă atît de plină și de importantă în viata unui om. Chiar venind din liceu în primul an de studii, predarea online poate funcționa – și chiar avantajează studenții care lucrează și pot intra la curs online –, însă poate la fel de bine și să fie un impediment. Iar viața universitară are alt gust de la distanță, studenții nu se mai cunosc cu adevărat între ei și, astfel, se pierde rețeaua socială ce ar fi putut lua naștere între ei. Doi din trei studenți au camerele video închise în timpul unui curs online și, chiar dacă le ceri să le deschidă, se pot uita la filme sau pot face altceva. Într-o sală de curs, atenția lor poate fi atrasă altfel. Poate că n-ar fi venit deloc, însă venind, contactul direct oferă mai multe opțiuni pentru a-i deschide către învățătură.

Organizarea studiului și a muncii într-o formă hibridă pare ideală multora. Ideală îmi pare și o societate care se adaptează astfel încît să țină cont de nevoile individuale, creînd o sinergie între timpul pentru muncă și timpul pentru a face alte lucruri și a experimenta fațetele existenței.

Cel puțin la nivel declarativ, toți vrem asta. Poate că această perioadă de după pandemie este momentul ideal de a face ajustările potrivite pentru a modela o altă o dinamică a muncii și, prin asta, o dinamică nouă a vieții. Una în care munca rămîne importantă, dar la fel devine și viața din afara ei. Probabil că acea dinamică ideală n-ar include cafelele tari băute în portul Piombino, cu un laptop în față și privind din cînd în cînd în zare, spre zona industrială.

Întrebarea rămîne: cum ar arăta viața de zi cu zi și ritmul muncii îmbinate într-o formulă ideală?

Bianca-Olivia Niță *este jurnalistă* freelancer.

■ ■ ■

Florin DROC

Educația între două crize

Pandemia a fost, pentru sistemele de educație, un adevărat cataclism care a scos la iveală, fără cosmetizare, situația dramatică a educației.

Astfel de situații funcționează ca un declanșator al înțelegerii propriilor decizii. A fost momentul în care am redescoperit cît de important este să faci parte din mediul privat. Dar și cît de importantă este încrederea pe care ai sădit-o în comunitatea ta pentru a putea privi și dincolo de perioada năucitoare a pandemiei.

Prin natura contextului pandemic, colaborarea echipelor profesionale este susceptibilă de a fi slăbită, deoarece a trece dintr-un modul de funcționare în altul nu este deloc ușor. Fără circulare, ordine de ministru, impulsionări tipice de care sistemul public are nevoie, echipa Școlii Germane „Hermann Oberth“ a funcționat exemplar. Nu am lăsat să fim captivii fatalismului și ai inerției și ne-am croit propriile decizii, imediat după întreruperea cursurilor. Deloc simplu, dar simțeam efervescența întîlnirii cu necunoscutul. Ne-am pus laolaltă toată rețeaua de parteneri din educație și am translatat experiența pe care o aveau unele universități din țară și din străinătate, care testaseră deja soluțiile de învățare la distanță cu studenții și am construit un concept care a avut ca țintă continuarea învățării și asigurarea unui continuum pedagogic. Dacă pînă „ieri“ repartizam pe clase markere, foi de *flipchart,* truse de lucru, „azi“ distribuiam laptop-uri, tablete, adrese de e-mail, acces la platforme, spații virtuale de comunicare.

Doza de îndrăzneală care ne-a împins să începem atît de rapid cursurile la distanță a avut ingrediente care ne definesc ca școală: colaborare, creativitate, inovație, cunoaștere pedagogică, onestitate. Este modul în care, prin viziunea noastră, ne raportăm la elevii din comunitatea Școlii Germane „Hermann Oberth“.

Această conectare rapidă a avut drept rezultat evitarea rupturilor în învățare, iar la nivel emoțional a reușit să mențină echilibrul atît de încercat de dramatismul care s-a insinuat în fiecare familie. Am trecut apoi la reglementări interne, la proceduri simple, clare și am redactat ghiduri pentru părinți și elevi, dar și pentru profesori, ne-am construit propriul regulament de organizare a învățării online pentru a rămîne coerenți și a ne menține atenția centrată pe miezul învățării, pe lucrurile fără de care s-ar produce rupturi în înțelegere. Ne-am reinventat într-un registru al comunicării care să motiveze și să declanșeze dorința fiecăruia de a se implica. Am respins orice idee care infuza sistemul de educație de tipul: „trece pandemia și recuperăm atunci“, „copiii nu pot învăța online“, „nu doresc să mă expun ca profesor părinților“ etc.

Dar și pentru școlile private pandemia a dat naștere întrebării: rezistăm? Cultura educațională a părinților nu includea și un sistem de criterii pentru a evalua educația online, dar cei care îți rămîn alături sînt cei care îți seamănă, au curaj, apreciază dedicația, perseverența și pot recunoaște ceea ce este autentic.

În prezent, profesorii înțeleg mai bine importanța tehnologiilor și a competențelor digitale, ca un element esențial al setului lor de instrumente necesare în activitatea zilnică. Părinții au o apreciere mult mai mare pentru profesori și pentru ceea ce fac, iar acum recunosc în mod clar că educația este o experiență socială – o mare parte din fascinația învățării, a inovației și a creativității provine din interacțiunea socială directă dintre profesori și elevi.

Dar o lecție fundamentală a acestei pandemii pentru guverne și societăți este că avem o înțelegere și mai bună a imenselor lacune de echitate.

Proliferarea meditațiilor arată slăbiciunea sistemului de educație, cu atît mai mult cu cît meditațiile nu vin ca un răspuns la interesele particulare ale elevilor, ci la cutuma de a obține rezultate „deosebite“, dar punctuale la examenele naționale. Supradimensionarea importanței examenelor hrănește această goană pe culoare înguste – disciplinele de examen. Impactul negativ al meditațiilor se produce atît la nivelul disponibilității elevilor de a fi concentrați în mediul școlar și de a-și construi tenacitatea în învățare, dar și asupra școlii care devine „bună“ după aceste rezultate, anonimizate, căci nu se mai știe cine a fost cel care a contribuit cu adevărat la „succesul“ elevului. Disciplinele ignorate se cuantifică la capătul școlarizării în absența competențelor fundamentale ale absolvenților, studenți nesiguri, fără deprinderea de a învăța singuri, angajați pe piața muncii cu abilități fragile și neconectate între ele.

Există un public activ în a-și exprima periodic opinia de a se reduce numărul orelor de curs, dar această „aspirație“, corelată cu numărul redus de zile de învățare în decursul unui an școlar, oferă o imagine clară a premisei eșecului sistemului nostru de educație în raport cu alte sisteme.

Pandemia a întărit nevoia unor politici agile, care se adaptează rapid.

Totuși, tipologia măsurilor generate de o criză nu trebuie să ignore impactul periculos pe care îl au deciziile administrative și pedagogice neverificate prin cercetări atent fundamentate. Dincolo de pandemie, orice decizie care are un impact asupra sistemului trebuie să fie un răspuns clar la o nevoie de progres al sistemului, în contextul mai larg al nevoilor economice și sociale. Ar trebui să ne întrebăm ce s-a întîmplat cu criza educației de dinaintea pandemiei, cum arată ea acum, în ce s-a transformat.

După un an de tulburări pentru sistemele educaționale la nivel global, cu toții avem obligația de a desprinde lecții din experiențele nuanțate ale țărilor din întreaga lume, lecții asupra cărora trebuie să reflectăm, iar aplicarea lor să asigure o reconstrucție îmbunătățită, bazată pe dovezi.

După trecerea printr-o astfel de încercare imprevizibilă, fiecare școală privată este mult mai dinamică, mai dispusă să îmbrățișeze schimbarea și să se adapteze.

Dar noi am învins. Boala, reticența, apatia, izolarea, disperarea. Iar bucuria revenirii la școală este unică. Niciodată, după nici o vacanță, copiii nu au fost mai fericiți să deschidă poarta școlii. Cum spunea o elevă: „Ce bine e la școală... vacanța este plictisitoare“.

***Florin Droc** este directorul Școlii și Liceului German „Hermann Oberth“.*

Impactul pandemiei asupra educației

Potrivit unui studiu al Organizației „Salvați Copiii România“, *Impactul COVID-19 asupra copiilor din România,* realizat în urma consultării a 5.000 de copii din România, din ciclul de învățămînt primar, gimnazial și liceal, prin intermediul unui sondaj online, închiderea școlilor și pandemia de COVID-19 au avut consecințe negative atît asupra progresului educațional al copiilor, cît și asupra sănătății emoționale a acestora și, mai mult, asupra siguranței lor online.

„Datele unui sondaj «Salvați Copiii» arată că aproape jumătate dintre copii nu au acces la o tabletă sau la un computer, singurele dispozitive care pot permite o participare reală la lecțiile online, iar peste 50% spun că unul dintre riscurile majore ale acestei perioade a fost dependența de Internet și, ca atare, expunerea la conținut agresiv și la *fake news.*“

Potrivit aceluiași studiu, 47% din copii au folosit doar telefonul mobil pentru participarea la cursurile online. „Închiderea școlilor și organizarea arbitrară a unor cursuri școlare online, acolo unde a fost posibil și fără instrumente de evaluare a calității procesului de educație, au dus la situații-limită. Una dintre acestea este deosebit de gravă: îngrădirea accesului la educație pentru copiii vulnerabili, fără acces la Internet și/sau la dispozitive care să le permită participarea online. Inechitățile sociale au fost agravate, în cazul copiilor care nu au avut acces la școala online, iar izolarea, marginalizarea și discriminarea au repercusiuni atît educaționale, cît și psiho-emoționale pe termen lung.“

Ce spun copiii:

„47% din copii au avut la îndemînă doar telefonul mobil pentru participarea la cursurile online, iar 27,2% din copii au avut materii școlare neacoperite pe durata suspendării cursurilor.

Plictiseala este principala stare resimțită negativ de copii (47,5%), urmată de oboseală (32,7%), tristețe (27,1%) și furie (23,2%). Copiii de vîrste mici, în special din ciclul primar de studii, au resimțit mai puternic impactul negativ al izolării. Adolescenții spun într-o măsură semnificativ mai ridicată că s-au simțit singuri, triști sau furioși. 57,4% din copii au declarat că jocul pe telefon, tabletă sau calculator a fost principala activitate recreativă, urmată de timpul petrecut în fața televizorului (44,9%) și de timpul petrecut pe rețelele sociale (40,8%). 7 din 10 copii admit că au petrecut între trei și patru ore online pe zi, iar 20,7%, peste șase ore. 54,7% din copii recunosc că cel mai mare risc la care au fost expuși în această perioadă a fost dependența de Internet. Informațiile false se situează pe locul următor, urmate de *bullying*-ul online.“

Ce recomandă copiii?

„Întrebați ce cred că ar trebui să facă autoritățile pentru ca orele școlare online să fie mai atractive și mai utile, 36,7% din copii au propus crearea unui website general care să conțină o bază de date cu lecții și exerciții pentru toate clasele, iar 28,9% au considerat necesară pregătirea profesorilor pentru folosirea aplicațiilor și predarea lecțiilor online. 70,6% din respondenți au cerut să se asigure curățenia în școală și materiale igienice sau de protecție medicală (măști, dezinfectanți, săpun, hîrtie igienică etc.), iar 40,7% au solicitat autorităților programe școlare mai simple și mai potrivite pentru această perioadă, în timp ce 29,6% au considerat important ca autoritățile și profesorii să ceară permanent opinia elevilor despre schimbările din școală și despre ce trebuie făcut pentru lecții online mai atractive și mai utile.“

(sursa: www.salvaticopiii.ro)

Propuneri de *Dileme vechi* pentru viitor:

- **Comedia lumii**

„Mi s-ar părea fabulos să fac un film SF în România“

– interviu cu regizorul Sebastian STRASSER –

***Sebastian Strasser** este unul dintre cei mai de succes regizori de publicitate din lume. S-a născut la Sibiu, dar a studiat în Germania, unde a lucrat la început ca scriitor și jurnalist. Din 2000 și-a început cariera de regizor în publicitate, unde a cîștigat peste 200 de premii internaționale pentru spoturile sale inovatoare (16 premii Lion la Cannes, multiple premii Gold și Silver la London IAA și la New York Festival), realizate inclusiv pentru brand-uri ca Mercedes Benz, Volkswagen, Nissan, Audi, BMW și Vodafone. În afară de reclame, Sebastian Strasser a realizat și scurtmetraje de ficțiune. La București, în cadrul* American Independent Film Festival, *a fost invitat să susțină un* workshop *cu tema „Publicitate și cinema“. Foarte hotărît să regizeze următorul film în România, el a povestit despre profesii și pasiuni, dar mai ales cu ce amintiri a plecat din țară acum peste 30 de ani.*

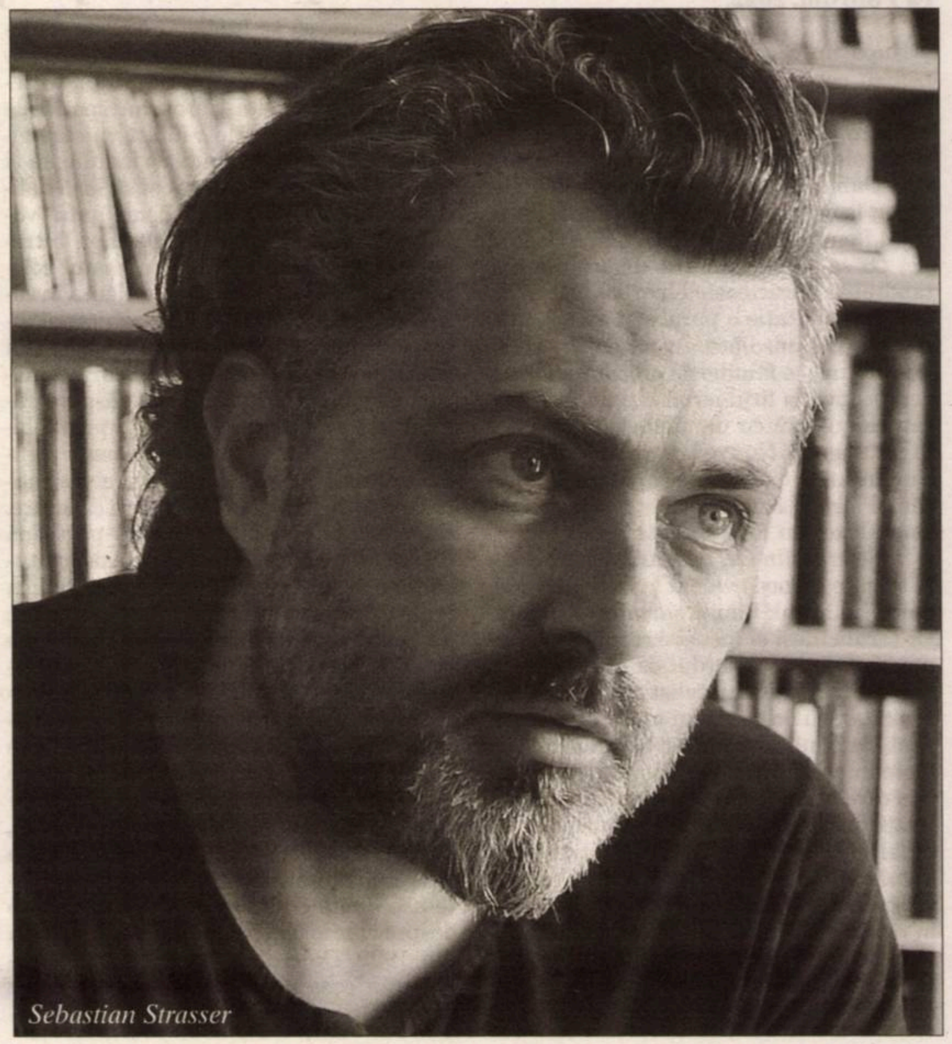
Sebastian Strasser

Ambii părinți au fost actori și ați crescut pe scenă, într-un mediu artistic și foarte nonconformist. Să fie acesta motivul pentru care v-a atras publicitatea?

Părea, așa, boem să fiu copilul cu ambii părinți actori și m-am obișnuit cu tot ce înseamnă creativitate de mic, dar era cumva și foarte aiurea, nu neapărat în sensul de amuzant pentru că de mic mă mutam dintr-o parte în alta, ai mei lucrau în orașe diferite, erau angajați ai teatrului sibian, dar jucau și pe scena din Timișoara și prin urmare eram mereu pe drumuri sau stăteam la bunici sau la prietenii mamei cînd bunicii nu mă puteau ține la ei. Ba eram la Sibiu, ba la Timișoara sau București, așa „trambalat“ dintr-un loc în altul… A fost cumva traumatizant căci schimbam școala o dată la doi-trei ani. Aveam 13 ani cînd părinții mei s-au despărțit, știți și dumneavoastră că nici în perioada comunismului actorii nu erau oameni bogați. Apoi m-am mutat la București cu mama, care a primit roluri pentru filme și scenă, iar pe mine m-a înscris la Liceul „Goethe“ din Piața Romană.

Publicitatea a devenit în scurt timp ca un drog

V-au influențat desigur părinții deciziile profesionale… Cum a fost să lucrați în Germania?

Cu siguranță. Mă jucam pe scenă de la 4 ani și am început să primesc roluri mici un an mai tîrziu pentru că în teatre, cînd aveau nevoie de roluri pentru cei mici, regizorii apelau la copiii actorilor. Prin mama am ajuns să joc în filme și pe scenele teatrelor din țară. Și, mic fiind, ajunsesem să trăiesc în teatre și pe platourile de filmare, printre cărți de literatură și dramaturgie, printre scenariști și actori consacrați. Îmi plăcea. Cînd tata a plecat în Germania înainte de Revoluție nu a rezistat acolo, a eșuat într-un fel. Mamei nu i s-au mai oferit roluri în București, eu am rămas în țară cu ea și am plecat la Berlin un an mai tîrziu. Negociatorul Hans Gunther Husch a plătit pentru mine 6.000 de mărci. Era în 1988 și am putut merge cu pașaport, chiar înainte de Revoluție. Și am simțit acolo presiunea asta că trebuie să fac bani, e ceea ce simt de fapt toți cei care vin din Est către Occident, dorința asta de a scăpa de sărăcie. După facultate, m-am apucat de spoturi publicitare și am intrat în industrie să fac o carieră și, într-un fel, caracatița m-a înșfăcat și m-a impulsionat să fac să se întîmple niște lucruri și să cîștig mulți bani. Publicitatea a devenit în scurt timp ca un drog, următoarea ofertă a fost și mai bănoasă, și mai atractivă. Au urmat America, apoi Franța și tot așa.

Spotul la Renault Clio hibrid spune povestea a trei generații și e și foarte emoționant. Cum l-ați gîndit?

Mă bucur că v-a plăcut, e mai mult un spot independent, bugetul a fost mic, iar scenariul foarte simplu, cu personaje bine conturate, jucate de actori talentați. Îmi place în general ideea de a transmite din generație în generație ceva. Iar spoturile de televiziune sînt cele mai multe total stupide, așa m-am ambiționat să scriu un scenariu care să spună o poveste. Apoi, partea frumoasă este că oamenii reacționează la acest tip de relatare comercială și te asimilează, ca regizor, cu ceva mult mai creativ.

Ați realizat foarte multe reclame la mașini. Vă plac sigur motoarele, e o deducție logică… Mă înșel?

Nu îmi plac deloc mașinile și chiar nu mă interesează mărcile, dar cariera de publicitar se mișcă odată cu piața. În fine, un spot mare este acum unul cu staruri de Hollywood și bani foarte mulți. În Germania, spoturile pentru mașini fac piața și sînt cele care contează, financiar vorbind. În concluzie, dacă ajungi să faci acolo reclamă la mașini, asta se traduce prin treapta cea mai de sus a oricărui regizor. Dar eu, cînd filmez, mă concentrez pe povestea din spatele vînzării și nu arăt brand-ul. Spre exemplu, la clipul pentru Volkswagen, am insistat pe reacțiile copiilor, pe ceea ce simt ei că se întîmplă cînd le e gîndul la o mașină. E ceva dincolo de imaginea care subjugă consumatorul. Toți sîntem sclavii Instagram, martorii imaginilor, forțați să vedem poza cea mai cea, și asta ne solicită foarte puțin emoțiile, nu ne ajută să facem conexiuni între lucruri.

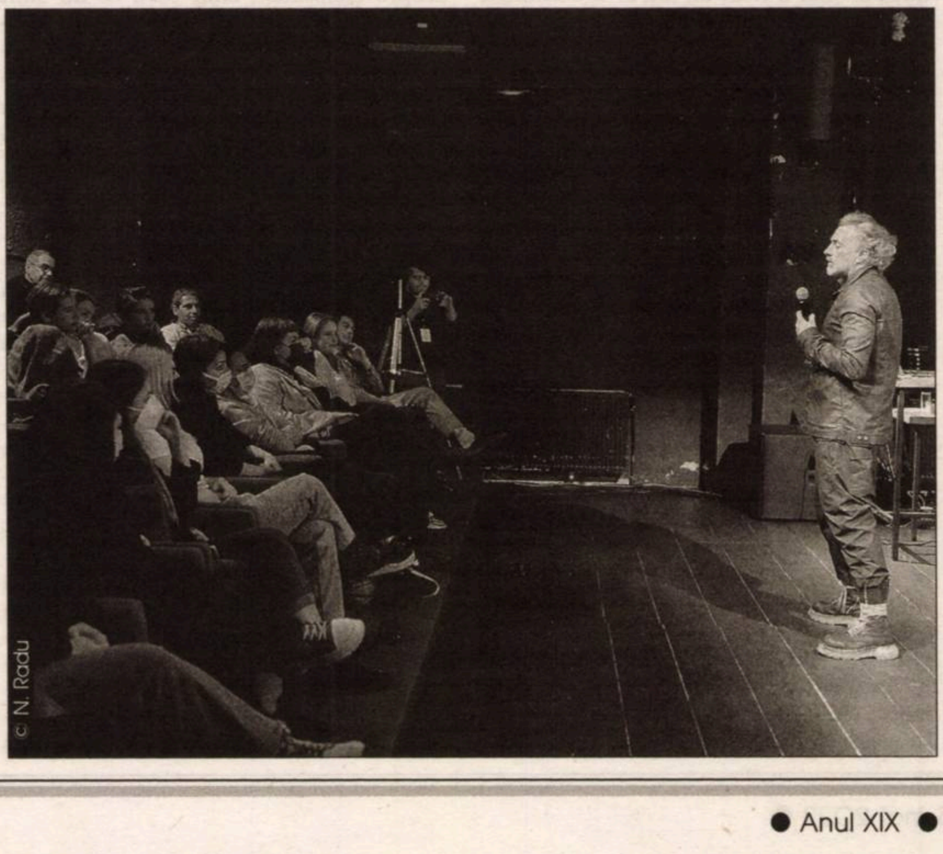

De ce, în ultima vreme, v-ați reorientat către cinema?

Am vrut să fac cinema dintotdeauna. Cînd am gîndit spotul cu Bertha Benz sau pe cel la Clio am scris scenariul cu pasiune, ignorînd cumva cerințele clienților, care voiau ceva simplu și cît mai direct. Dar asta e frumos, că poți scrie o poveste pornind de la un obiect sau chiar de la un brand, iar ceea ce scriu poate fi un scurtmetraj cu personaje inventate de mine, la care se adaugă decoruri și dialoguri. Și Cassavettes făcea la fel, dar nu mi-aș permite să mă compar cu el niciodată căci mă interesează mai mult ce se întîmplă cu oamenii din filmul meu. În toate clipurile mele publicitare urmăresc un personaj pe care îl duc din punct de vedere emoțional într-un anume punct, asta mă preocupă. Cît despre cinema, vreau să fac filmele pe care mi le doresc, am planuri să filmez în România două filme. Cînd am trecut astăzi pe lîngă cinemateca Eforie, am fost foarte emoționat, de parcă m-aș fi întors în timp, printr-o buclă, spre locurile unde am copilărit și unde am văzut primele filme adevărate. Sper să-mi găsesc aici, în sfîrșit, forța și inspirația să fac filmele în care cred. În America nu am șansa să le finanțez, acolo totul costă nejustificat de mult și, dacă nu ai staruri pe afiș, nu se uită nimeni la tine.

Ați venit în București la invitația American Independent Film Festival. *Ce „vrăji“ mai puneți la cale în România?*

Am venit cu mare bucurie la București să susțin un *masterclass* despre publicitate și scenariu de cinema împreună cu Răzvan Rădulescu, la rugămintea lui Cristian Mungiu. Și, da, ați ghicit, îmi doresc să filmez în România măcar unul dintre scenariile scrise deja după ce mă voi consulta cu Răzvan (Rădulescu, *nota red.*) și cu producătorul Tudor Reu care îmi vor explica ce anume pot face aici. Tehnica învățată în ultimii zeci de ani aș vrea să o aplic la poveștile autentice care sînt parte din sufletul țării în care m-am născut. Primul meu scenariu e o distopie despre viitorul apropiat, care se întîmplă la Berlin într-o perioadă în care Internetul este interzis. E, de fapt, povestea a doi frați (eu am doi băieți gemeni), dar nu aș spune prea mult. Mi s-ar părea fabulos să fac un film SF în România, e un gen prea puțin vizibil aici.

interviu realizat
de Roxana CĂLINESCU

Adrian G. ROMILA

pe de altă **carte**

Combinagii și vieți paralele

● Dan Lungu, *Șoferul din Oz*, Editura Polirom, 2022.

Dan LUNGU
Șoferul din Oz
POLIROM

După un ocol publicistic cu o poveste pentru copiii contemporani, Dan Lungu pare a se întoarce la problematica „realistă“ care l-a consacrat. Instrumentele narative sînt aceleași ca-n *Fetița care se juca de-a Dumnezeu* sau ca-n *Pîlpîiri*, de pildă, și sînt la fel de eficiente estetic, doar decupajul României de azi e altul. Și-n *Șoferul din Oz* se asociază fericit umorul, ironia, tandrețea, caracterele hiperbolizate și inevitabila tentație a parabolei socio-politice cu priză imediată. Avem deja – slavă Domnului! – o familie de prozatori a căror perspectivă la firul ierbii a generat o literatură gustată cu un zîmbet dulce-amar în colțul gurii. Nu cred că greșesc dacă includ în ea, la o evaluare rapidă, afini precum Florin Lăzărescu, Petru Cimpoeșu, Dan Alexe sau Răzvan Petrescu.

În *Șoferul din Oz,* Sergiulică e eroul care trimite în mod evident la miticul personaj al lui Frank Baum, salvatorul sufletelor tarate (deși el însuși e rezultatul unui eșec familial, un pierdut ca atîția alții în veșnica tranziție capitalistă de la noi). Boxer ratat, cu un fizic mai mult decît impozant, Sergiulică e șoferul și omul bun la toate în garda lui Boss, un interlop misterios care trăiește din aranjamente ilegale, relații profitabile și afaceri dubioase. De altfel, și Boss e tot un produs al tranziției autohtone, dar, din cauza vîrstei, e plasat cronologic mult mai în spate, undeva în negura ultimilor ani ai comunismului. Deși profund devotat stăpînului său, gata să răspundă la telefon la orice oră din noapte, să aștepte în mașină pe timp nedeterminat, să se lupte cu oricine e inamicul șefului și să se ducă oriunde e trimis, Sergiulică are propria viață secretă, propriile evadări, propriul spațiu de siguranță. E vorba de o iubită cu care visează să întemeieze cîndva o familie, să-și facă o casă undeva la țară și să iasă definitiv din interminabilele „combinații“ văzute zi de zi în preajmă. De fapt, întregul roman e construit pe contrastul colorat dintre lumea imorală și violentă în care se mișcă protagonistul, ca aghiotant indispensabil al lui Boss, și cea a Oanei și a planurilor de-a rămîne cît de curînd alături de ea. Narațiunea se desfășoară ramificat, navigînd larg și sinuos prin labirintul complicat al lumii românești postdecembriste și prin posibilele ei variante de-a o aborda existențial fără capotare. Evenimentele riscante la care participă cei doi protagoniști, obsesia de-a da lovitura, de-a avea puterea, de-a intra în „lumea bună“ și de-a se îmbogăți repede se izbesc de amintirile lor dureroase, de tipologiile candide ale unor cunoscuți, de scene domestice și de tot felul de interstiții duioase. Avem, de-o parte, nunți de romi terminate cu beții și bătăi crunte, povești despre dispariții și asasinate cu victime cărate pe bucăți în sacoșe, cutii misterioase descărcate din vagoane și plimbate în portbagaj, violuri, sinecuri stranii și funcții oficiale prin ministere mîncate de corupție, toate asezonate cu informații spectaculoase despre cine și cum a profitat de Revoluția din 1989. De cealaltă parte sînt episoadele din casa rurală a părinților Oanei, grija lui Sergiu pentru bunica lui invalidă, instantaneele din copilărie și scurtele proiecții imaginare cu viața fastă care va urma după ieșirea din fauna pernicioasă a „combinagiilor“ de vocație.

La unele scene se rîde copios (partida de sex a lui Căpățînă cu Geanina în mașină, regăsirea inexplicabilă a lui Boss la o stînă izolată sau distribuirea aleatorie a diplomelor universitare într-un pseudo-secretariat), altele par rupte dintr-un absurd gogolian (așa-zisele atribuții de funcționar al Agenției ministeriale sau vocea „pisălogului“ care analizează evoluția originală a democrației carpato-danubiene), ba unele capitole reprezintă poante extinse, cu destule replici și faze hazlii. Romanul lui Dan Lungu e, și din acest punct de vedere, unul simfonic, care alternează decorurile, tonurile, stilul, o cronică tragi-comică a prezentului nostru atît de spectaculos, o dare de seamă despre „gustul de sacîz al inutilității“ și despre gîndul nebunesc de-a mai putea trăi decent vreodată în România. Totul e concentrat semnificativ în felul cum arată pompoasa Agenție de Prognoză și Dezvoltare la care Sergiulică îi ține locul lui Boss: „Agenția era compusă din trei camere la etajul doi al unei construcții din anii '80, nu departe de hotelul în care locuiau. Pe cele patrusprezece etaje se aflau o puzderie de organizații și instituții, cu greu le-ai fi putut ține socoteala, dar lumea nu era așa de multă. Ici-colo cîte o siluetă. Dar rareori cele două lifturi, din care unul adesea stricat, se întîmpla să nu facă față. Jos, la intrare, era plin de plăci și plăcuțe, negre, aurii sau argintii, cu tot felul de denumiri, instituții de care nu auzise în viața lui. Agenții, autorități, servicii, fundații, asociații, corpuri de experți, ordine și organisme de gestiune colectivă, în fine, o întreagă junglă. Cît era coridorul de lung, pe stînga și pe dreapta, erau cabinete cu plăcuțe metalice, aurii, cu tot felul de titluri. Ei bine, la atîta amar de birouri, nu erau decît două veceuri, unul într-un capăt și altul în celălalt capăt. La cel mai apropiat de biroul lor, furtunul de scurgere de la chiuvetă era spart“. Veritabil castel kafkian, izolat, inutil și delabrat, Agenția pare o Românie în mic, prin care cetățenii beneficiari bîntuie fără rost, veșnici prizonieri ai combinagiilor și ai combinațiilor lor salvatoare.

Noul roman al lui Dan Lungu e o panoplie de lumi interconectate, într-un joc parodic de-a normalitatea. Finalul său apoteotic confirmă esența profundă a halucinației cotidiene: ea e însăși realitatea brută, una în care colcăie haotic mulțimea de vieți paralele ale personajelor, care mai de care mai greu de înțeles. Din ele, nici un șofer din Oz nu te poate scoate, oricît ai spera. Fiecare se salvează cel mult pe sine.

■ ■ ■

Ionuț IAMANDI

pe de altă **carte**

Insațiabila nemulțumire a lui Stalin

● Martin Amis, *Koba cel cumplit. Rîsul și cele Douăzeci de Milioane*, traducere din limba engleză și note de Radu Paraschivescu, editura Pandora Publishing, București, 2021, 368 de pagini, format 13 x 21 cm.

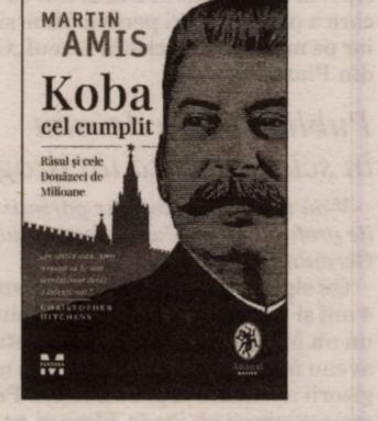

Pamflet? Roman? Monografie? Biografie romanțată? Eseu? Cartea lui Martin Amis despre Stalin – menționat în titlu după porecla sa din copilărie – are cîte ceva din fiecare și cu toate acestea reușește a fi „citibilă“ cu lejeritate, grație mai ales stilului alert, concis și captivant al narațiunii. Martin Amis nu expune, nu demonstrează, la rigoare nici măcar nu povestește – el colecționează mai ales asociații, prin similitudine sau contrast, păstrînd astfel o succesiune proaspătă a ideilor și observațiilor. Impresia finală este aceea a unui tablou al terorii staliniste în care apar o multitudine de „pete de culoare“ meșteșugit alăturate.

Cu altă ocazie (cum el însuși spune, referindu-se la documentarea pentru romanul *Săgeata timpului*, publicat în 1991), autorul a plonjat în istoriile celeilalte Orori a secolului 20, Holocaustul, astfel că perechile nășite de Martin Amis prin acest tip de demers narativ din *Koba cel cumplit* sînt previzibile: bolșevism *versus* nazism, Stalin *versus* Hitler, Gulag *versus* *Konzentrationslager*, Teroarea sovietică *versus* Șoah. Comparațiile nu sînt mereu tranșante, dar sînt ilustrative. Kolîma este „Auschwitz-ul arctic al lui Stalin“. Vorkuta este Dachau. „Crimele industriale“ ale nazismului vizau etnia, dar și Stalin, dacă ar mai fi trăit un an, ar fi declanșat o nouă teroare orientată de această dată strict etnic. Aproximativ un milion de copii au murit în timpul Holocaustului, dar aproximativ trei milioane de copii au murit în timpul Terorii prin foamete din 1933. Hitler a manifestat „o megalomanie flamboaiantă, de tip maniacal“, în vreme ce Stalin a fost „un nebun cu o doză mult mai mare de autocontrol, (...) un nebun cu răbdare“. Stalin a atins apogeul răului, în schimb nazismul „a fost incapabil de maturizare“, probabil, spune el, din cauză că „o asemenea virulență supranaturală“ nu poate dura mai mult de doisprezece ani. Bolșevismul a fost exportabil și a produs rezultate „cvasiidentice“ peste tot, nazismul însă „n-a putut fi reprodus“. Aici s-ar putea deschide o discuție mai lungă, pornind de la observația că totuși, în perioada interbelică, extremismul de dreapta a manifestat o contagiune aș spune naturală, spre deosebire de cel de stînga de după război, care a fost impus.

Dar mergînd pe urmele lui Ian Kershaw și Robert Conquest, Martin Amis ajunge în final să spună că atît „nazismul german“, cît și „bolșevismul rusesc“ abundă în „vești cumplite despre natura umană“. Ambele cazuri „provoacă deopotrivă rușine și revoltă. Iar rușinea este mai profundă în cazul Germaniei. (...) Cînd citesc despre Holocaust, simt ceva ce nu simt cînd citesc despre cele Douăzeci de Milioane: simt o infestare fizică. Asta este rușinea speciei. Și exact asta îți cere Holocaustul“. Expresia „cele Douăzeci de Milioane“ pomenită și în subtitlul cărții este, la Martin Amis, emblema regimului stalinist, reprezentînd numărul victimelor acestuia.

Într-o discuție recentă cu David Remnick, redactorul-șef al săptămînalului *The New Yorker*, biograful lui Stalin, Stephen Kotkin, spunea că după decenii de studiu al sistemului sovietic a ajuns la concluzia că tocmai calitatea de lider al Rusiei a făcut din Stalin dictatorul cunoscut în istorie, ci nu invers, nu Stalin a făcut Rusia autocrată. Iar această situație, explica el, se datorează faptului că rușii au sentimentul că îndeplinesc o misiune specială, că ocupă „un loc unic“ în lume. Rusia încearcă încontinuu să se ridice la nivelul acestui statut inventat (chiar dacă eșuează mereu în fața Occidentului), și în această cheie se explică și invadarea recentă a Ucrainei, dar și constanța profilului de lider politic al țării, fie că el s-a numit Iosif Stalin, fie că el se numește Vladimir Putin. De cealaltă parte, Martin Amis vorbește în cartea lui de „psihodrama lui Stalin“, căruia aparatul bolșevic ajunge să i se subordoneze. În nebunia lui, Stalin a impus teroarea, în forma luată în cea de-a doua parte a anilor '30, în care anchetatorii aveau de îndeplinit o cotă la mărturisiri, iar acuzații erau torturați ca să-și asume vini absolut fictive.

Există așadar două perspective asupra originii autocrației ruse, una care tinde să o pună în legătură cu tradiția politică a țării, alta care îi acordă și factorului personal o pondere importantă. Martin Amis pare să aibă o preferință pentru cea de-a doua interpretare, chiar dacă nu o formulează explicit, ci doar o circumscrie prin exemple și asociații. Sugestiv mi se pare un pasaj citat de el dintr-o scrisoare a Nikolai Buharin, scrisă pe cînd acesta se scufunda inexorabil în mlaștina mortală a dizgrației dictatorului: „Stalin e nemulțumit că nu poate să convingă pe toată lumea, inclusiv pe el însuși, că e cel mai mare dintre toți“. Este însă posibil ca această insațiabilă nemulțumire să fie o parte din moștenirea politică specific rusească.

■ ■ ■

Victor MOROZOV

dilematograf

Dulce provincie

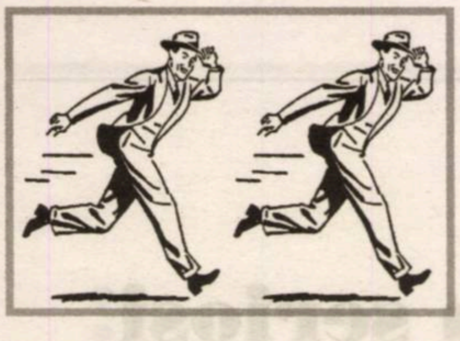

● ***Un monde sans femmes / O lume fără femei* (Franța, 2011), de Guillaume Brac.**

În economia lunilor anului, vara este pentru mulți un lung și languros material menit din start să cadă la montaj: zile fără conflict, corpuri fără poveste, întîlniri care n-au cum să țină. Vara – un timp al vacanței și al stazei – e un subiect ocolit de către toți cineaștii puncheuri, care îl abandonează, dintr-o generozitate amestecată cu dispreț, confraților ce și-au făcut din omul trîndav, cu garda căzută și șlapii în picioare, principalul teren antropologic. Marele regizor al verii – cel care i-a filmat zăpușeala și apusurile melodramatice cu o ritmicitate aproape perversă – a fost fără îndoială Éric Rohmer: în filmele sale, corpul tăcea, toropit de arșiță, iar gura începea să turuie fără oprire, dintr-o nevoie a personajelor de a-și complica viața cu orice preț. Văd un singur rival demn de cutiile cu comori presărate de Rohmer prin stațiunile litoralului francez: conaționalul Jacques Rozier, care în aceiași ani se încăpățîna să meșterească o partitură perfect rohmeriană, însă pe invers, deschizînd ușa filmelor sale unei frenezii a gesturilor dezacordate, unei evadări din strînsoarea societății, unei provocări de a da totul uitării. De o parte, viața care ajungea din urmă niște personaje pline de trac, copleșite de problemele inimii; de cealaltă, iluzia unei aventuri care așteaptă după colț, mereu gata să te scoată din miezul încins al realității. Și între ele, filmele lui Guillaume Brac, cel mai înzestrat discipol al maeștrilor caniculei.

Un monde sans femmes nu durează decît 55 de minute, însă, în calitatea sa de elan timpuriu, propune deja o panoplie completă și condensată a obsesiilor acestui creator prea puțin cunoscut în afara Franței. Găsim orășelul mic și netulburat în care toată lumea se cunoaște cu toată lumea, găsim jocul de putere aparent blajin între localnici și intrușii „de la centru“, găsim briza ușoară de nefericire care traversează, din direcții diferite, toate aceste destine strînse laolaltă pentru cîteva zile de vacanță. Fără să aibă nimic programatic, Brac practică epura dintr-un soi de fidelitate față de realul lipsit de brizbiz: e nevoie de un mic gest abia schițat – ca momentul în care timidul Sylvain (Vincent Macaigne) apucă mîna turistei pe care o găzduiește (Laure Calamy), înainte ca aceasta să se elibereze la fel de discret – pentru ca întreaga scenă să capete culoarea sentimentului. Tocmai această delicatețe a mizanscenei răscumpără construcția ușor rudimentară a scenariului – Brac lucrează cu o împărțire foarte clară, aproape teatrală, între secvențe – și transformă fiecare bloc de poveste într-un *cliffhanger* duios, cu orizontul unui sărut sau al unei nopți petrecute în același pat atîrnînd neașteptat de intens înaintea noastră.

Mi-a devenit clar, revăzînd *Un monde sans femmes*, că Guillaume Brac ar fi un excelent regizor de filme horror. Arta sa prinde să existe atunci cînd atinge dozajul ideal între lacrimă și poantă, atracție și primejdie. În felul ăsta, noaptea de beție dintre frumusețea trecută care-și petrece vacanța în zonă și *tombeur*-ul cam bădărănos al barului devine, odată ce eșuează pe un trotuar întunecat, ca un rezervor de posibilități din care nici o extremă nu e de exclus. Însă meritul filmului ține mai ales de justețea niciodată dezmințită cu care Brac își acompaniază personajele, construind un joc de ecouri tipic rohmerian între aceste performanțe jubilatorii de actor (Macaigne în rolul unui năuc inocent cu suflet mare, genul de om care nu-și dă jos tricoul pe plajă, e senzațional, iar Calamy, pe post de divă picantă care mereu sfîrșește pe minus, e chiar mai ceva) și aceste fețe deloc normate de oameni „de-ai locului“, joc care eliberează o doză de euforie – sună pe de-a-ntregul ca un mare moment de adevăr – și totodată de cruzime. E tensiunea ilustrată de acest personaj deloc simplu al fiicei (Constance Rousseau) nevoite să asiste la spectacolul cam jenant al mamei – apropo: ce e un actor bun, dacă nu cineva în care simțim cheful de a se arunca cu capul înainte înspre o formă de înjosire care să-l conducă spre o formă de absolut? –, cu chipul încărcat de subînțeles. Brac reduce totul la o arenă de luptă între priviri: violența difuză a dispozitivului abia se abține să răbufnească de sub carcasa solară a acțiunii.

Vraja acestei povești are de-a face cu melancolia sa intrinsecă: Rohmer, Rozier, Brac izbutesc să ne ațîțe durabil, pentru că nu ne oferă niciodată destul. Nici n-ar avea cum: narațiunea de bază a verii se caracterizează mai cu seamă prin inutilitatea sa fundamentală – prin statutul ei de paranteză aproape ireală, fără urmări în viața de zi cu zi, cea care stă să reînceapă de mîine. Căci vara, ca trop, păstrează totuși un mare avantaj sub forma structurii sale dramatice: trei luni (clasicul format de 90 de minute) care presupun actul deplasării (o nouă temporalitate, mai lentă, și un nou spațiu) și se încheie cu o revenire la normal (finalul proiecției). Totul se cere atunci trăit la puterea a doua, cu conștiința faptului că sfîrșitul vine mereu prea repede. Din acest sentiment al incompletului, un film precum *Un monde sans femmes* extrage o lejeritate lentă, pe urmele acestor oameni care nici n-au apucat bine să iasă din stațiune – și din poveste –, că s-au și transformat în amintiri. Povestea va reîncepe – vara e ca o franciză hollywoodiană –, însă pînă atunci va lăsa locul dorului de ducă.

Un monde sans femmes rulează online, pe platforma MUBI.

■ ■ ■

Aron BIRO

audio și n-am cuvinte

Aniversar

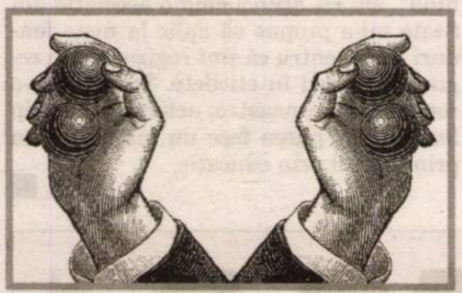

SOFT MACHINE
HIDDEN DETAILS

● **Soft Machine, *Hidden Details*, DYAD Records, 2018.**

Unii nu ascultă nimic de dinainte să se fi născut, alții nu ascultă nimic de după ce s-au născut, unii ascultă doar *„legend“*, alții doar „valori“ confirmate de topuri comerciale, alții selectează după genuri muzicale ori ideologice. Unii le mai combinăm – încercăm un bufet suedez *all you can eat;* nu e eclectism, ci autentică hămeseală. Festivalurile de după pandemie vor încerca să își scoată pîrleala cu astfel de bufete suedeze, chiar și cele ce par dedicate unui gen. Vor fi înșelătoare așteptările inerțiale, cum că anume festival e unul de rock, de muzică electronică sau jazz.

Atrag atenția asupra „bufetului“ oferit anul acesta la Gărîna. În materie de legende care eludează genurile, concertul Soft Machine s-ar putea să fie cel mai important concert al vremurilor recente pe teritoriul nostru. Bănuiesc că toată lumea a avut în liceu acei amici insistenți să te facă să asculți Pink Floyd sau Dream Theater. Era nimica toată comparativ cu insistența colegului de facultate care umbla cu casetele Soft Machine asupra lui deși nu avea *walkman* – probabil era singurul din județ care auzise de trupă, nu exista presă care să scrie despre așa ceva, nu puteam confirma nimic din ce spunea, erau doar casetele acelea cu componența trupei scrisă cu pixul pe o foaie împăturită. Dincolo de iritarea insistenței, am rămas cu certitudinea că există legende despre care nu vorbește mai nimeni, decît vreun nebun neînțeles, iar apariția trupei pe afișul unui festival din România mi-a răscolit certitudinea.

Turneul care va trece pe la noi e o aniversare de 55 de ani a trupei. Înainte de pandemie au scos acest album, primul din anii ’80 încoace, cu cîteva compoziții răstălmăcite ale clăparului fondator Mike Ratledge, dar preponderent cu material nou și de improvizație colectivă. Fuseseră activi într-o formulă parțială sub numele Soft Machine Legacy, deși orice formulă Soft Machine a fost parțială. Prin istoria trupei s-au perindat în jur de treizeci de muzicieni și peste douăzeci de trupe ce formează familia extinsă de proiecte ale acestora – o veritabilă ștafetă prin istorie. Au revenit cu ocazia noului album la legitimarea prin numele original, rolul de *outsider* al lui Theo Travis fiind transformat în funcție oficială.

Influența grupului Soft Machine asupra a orice are prefixul „prog“ e deja subiect academic, ideile lor frăgezind publicul pentru mai cunoscutul val britanic din care au făcut parte King Crimson ori Yes. E o verigă genetică esențială între jazz și rock, o bună parte din cei care s-au perindat prin Soft Machine fiind școliți formal în jazz, făcînd din convergența cu rock-ul un proiect strategic care avea să marcheze radical istoria ambelor genuri. Cel mai „tînăr“ membru al formulei actuale, pianistul-saxofonist Theo Travis, a fost recomandat prin colaborările sale pe prima scenă a rock-ului progresiv modern alături de nume ca Robert Fripp, Steven Wilson, David Sylvian. Lui i se alătură unii dintre cei care s-au alăturat grupului în anii ’70 și au dat albumul de referință *Softs:* John Etheridge (chitară), Roy Babbington (bas, înlocuit în concerte de Fred Baker în urma unui recent anunț de pensionare) și John Marshall (tobe). Noua formulă e așadar o închidere de cerc istoric, o gaură de vierme prin continuumul prog-rock, kraut-rock, psychedelic-rock și o celebrare a scenei Canterbury unde a avut loc revoluția muzicală din care s-au născut aceste genuri. Puriștii vor acuza că formatul original Soft Machine nu folosea chitară – sfidare asumată a instrumentului de către fondatori –, însă situația se schimbase încă din anii ’70, iar chitaristul de atunci, John Etheridge, e liderul formulei actuale.

***Soft Machine** vor concerta în cadrul Festivalului Internațional de Jazz de la Gărîna (7-10 iulie). Mai multe la www.garana-jazz.ro.*

***Aron Biro** este autorul blogului http://aronbiro.blogspot.com.*

■ ■ ■

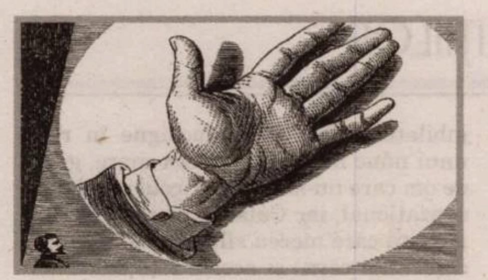

Adina POPESCU

portrete din mers

#metoo? În România?! Să fim serioși!

Apropo de „scandalul“ de la Premiile Gopo, de afirmațiile actriței Viorica Vodă și de ce a urmat după aceea – dezbateri și solidarizări necesare –, mă gîndeam zilele trecute și discutam cu prietenul meu că eu nu cred că există vreo femeie, cel puțin din generația mea, care să nu fi trecut măcar o dată în viață printr-o experiență de hărțuire sexuală, într-o țară în care, de pildă, o marcă de bere autohtonă se promovează cu mesajul sexist „Răcorește bărbatul!“, de parcă femeia nu ar avea voie să se răcorească cu o bere, las’ că se răcorește ea altfel! Poate că fetele din generațiile astea mai noi să aibă mai mult noroc și un alt gen de educație (căci toată povestea ține și de educație, vom ajunge și la asta), însă nu cred că o femeie care are acum 40-60 de ani, care să fi prins și un pic de comunism, și un pic de muncă în fabrică sau „întreprindere“, de fapt o femeie din orice domeniu, nu doar din medii artistice, să nu fi avut parte de avansuri agresive și de doi lei, libidinoșenii din partea bărbaților mai vîrstnici, „oferte“ directe care cu greu puteau fi refuzate, căci ar fi pus în pericol un loc de muncă, un viitor, remarci unsuroase și atingeri neașteptate de care după aceea ți-era pur și simplu jenă să-ți aduci aminte. Cred că orice femeie române pe care, ca bărbat, o poți ciupi oricînd de cur, doar pentru că îți e la îndemînă, a avut parte de asta. În pubertate, în liceu, în studenție, în anii mișto de tinerețe, căci după aceea, după ce intri oarecum în faza de băbenie, ai cam scăpat, poți în sfîrșit să „te răcorești“ cu o bere de una singură, ca femeie, la o terasă sau într-un restaurant (o practică des întîlnită în țări mai civilizate), fără ca privirile bărbaților să se îndrepte asupra ta, unele pofticioase – ce face curva asta aici? –, altele dezaprobatoare, fără să apară vreun mascul care să te întrebe: „Singurică, singurică?“ și după aia să se așeze la masa ta, fără să-ți ceară voie. Tu ai vrut-o, tu ai provocat, e de la sine înțeles. Și tot în faza de babă, trebuie să accepți bancurile românilor din moși-strămoși cu babe care așteaptă cu bucurie să fie violate de către soldați, militari în termen sau foști pușcăriași, ba chiar rîd șugubăț și mai vor, atunci cînd toți aceștia se satură și dau să plece.

Cînd eram mică am trăit un moment foarte straniu pe care mi-l amintesc aproape în detaliu. Am petrecut un concediu la mare cu o altă familie, colegi de serviciu cu ai mei, fără copii, ea tot încerca și nu reușea, iar el o ținea cam de proastă, soția care nu era bună de nimic, nici măcar să facă copii. El era băiat de ștab, statut și toate cele, genul fante, frumușel – din cîte îmi amintesc. În concediul acela, ne-am distrat grozav împreună, eu eram copil încă, 10-11 ani, și mă bucuram să am noi tovarăși de joacă adulți, purtam doar un slip la plajă, așadar nu aveam un sutien la costumul de baie, nu aveam pentru ce. Ne-am revăzut cam un an mai tîrziu, într-o iarnă, ne-au invitat la ei acasă. Între timp începuseră să-mi crească sînii, devenisem un soi de domnișoară, iar tipul ăsta a fost surprins de „cît de mare am crescut“. Nu s-a dezlipit de mine toată seara, mă tot lua în brațe inofensiv, chipurile „ca să ne jucăm“, m-a invitat la un dans „de oameni mari“, la un moment dat chiar a vrut să stingă lumina din sufragerie. Totul, însă, la limită, sub privirile extrem de stînjenite ale soției și cele extrem de surprinse ale părinților mei care nu știau cum să reacționeze pentru că nu mai fuseseră puși într-o astfel de situație. În fond, nu se întîmpla nimic rău, nimic indecent, însă intențiile erau clare. Iar eu mă simțeam grozav de jenată lîngă bărbatul acela străin, aproape bătrîn, transpirat și care duhnea a whiskey. Simțeam că ceva nu era deloc în regulă. Am încheiat seara rapid, iar ai mei nu s-au mai văzut niciodată cu acel cuplu.

Nu cred în supremația femeii.
Şi nici a bărbatului.

Desigur, ce v-am povestit este mai degrabă un caz clasic de pedofilie decît unul de #metoo, însă atunci pentru mine s-a întredeschis o ușă prin care am putut zări cam ce mă aștepta în anii care au urmat. În liceu, am avut un prof de sport care ne punea doar pe noi, fetele, să sărim calul ca să ne poată împinge „patern“ de fund, așa că toate fetele din clasă, cînd era vorba de ora de sport, se declarau invariabil „pe stop“. În anii ’90, autobuzele erau încă foarte aglomerate și aproape în fiecare autobuz se găsea cîte un pervers care să se lipească de tine, simțeai o „chestie“ care se întărea pe pulpa ta, așa că trebuia să dai din coate ca să te îndepărtezi sau să cobori. Pe stradă, nu puteai ieși în fustă scurtă fără ca niște „muncitori“ să te fluiere și să nu auzi eterna replică: „Ce te-aș f...te!“. Anii ’90, în București, așa mi-am petrecut adolescența. Țin minte că odată, pe la 20 de ani, cînd am ajuns cu o prietenă la Cluj, am fost foarte uimite că ne-am întors din centru pe jos, într-un cartier mărginaș, puțin după la miezul nopții, eram amîndouă în fuste mini și nu s-a luat nimeni de noi. Am avut o senzație nouă, de siguranță și de libertate absolută... băiii, se poate și așa! La prima mea ieșire pe munte, șeful școlii de ghizi m-a luat în brațe, chipurile „ca să mă încălzească“, tot insista să vin pînă la el în cameră. Ştiu că la un moment dat m-am zbătut ca să scap din strînsoare și am fugit. Un burtos infect. Tot pe munte, i-au urmat alții, bărbați „cu experiență“ cu fetele astea tinere care cedează ușor. Uneori, cabanieri. Alteori, indivizi care se strecoară noaptea în cort și pur și simplu sar pe tine pentru că li s-a părut lor că i-ai privit languros la cîntarea de la focul de tabără. Mereu te trezeai în situația asta ingrată – tu ai provocat, tu ai cerut-o! Acum de ce respingi? N-am fost o fată foarte libertină, am fost mereu circumspectă în privința apropierii fizice, nu cred că am dat vreodată ceva de înțeles fără să vreau, de aceea toate aceste situații îmi produceau greață, toate aceste momente care mi se păreau rușinoase mă urmăreau. Pe la 25 de ani, m-am ras în cap ca să fac o schimbare de *look,* iar bărbații de pe stradă mă întrebau dacă „m-a pedepsit bărbatul“. Bărbatul, același bărbat care într-o societate încă tradițională e privit ca „un cap al familiei“ (deși de multe ori femeile cîștigă mai mult decît bărbații lor), bărbatul dominator, bărbatul căruia îi aparții. Au urmat și alte situații stînjenitoare, inclusiv în viața profesională și uneori de la bărbați de la care nu mă așteptam deloc. Odată, un tip extrem de decent în aparență, cu care colaboram, m-a întrebat beat la o petrecere organizată de soția sa, în timp ce încerca să-mi mîngîie stîngaci coapsa, că dacă noi doi ne-am întîlni pe o potecă îngustă de munte și n-am avea loc să trecem unul de altul, ne-am f...te? Avea circumstanțe atenuante, desigur, era beat, dar niciodată nu l-am mai privit pe omul acela cu aceiași ochi ca înainte. Iar acesta e unul dintre cele mai *soft* exemple. De ce n-am luat atitudine? De ce n-am spus nimic la momentul respectiv? Ei bine, aici intervine partea cu educația. Pentru că fetele din generația mea au înțeles că trebuie să accepte toate aceste lucruri ca pe un dat, ba chiar să se bucure de privilegiul că sînt băgate în seamă de către un bărbat oarecare. Sau și mai bine de către vreun șef sau alt bărbat important. Sînt femei, sînt tinere, sînt frumoase, e de datoria lor „să se ofere“. Astfel, granița între respingere și consimțămînt (surprinsă excelent în serialul britanic *Anatomia unui scandal* de pe Netflix) devine foarte laxă, poți la un moment dat chiar să cedezi, fără să-ți dorești deloc asta, doar cu sentimentul că îți îndeplinești un soi de datorie și că, în fond, nu ai nimic de pierdut. Oare? Atunci cînd consimțămîntul e relativ, astfel de momente te vor bîntui după ani și ani.

Nu cred în supremația femeii. Și nici a bărbatului. De multe ori mi se pare că se exagerează cu feminismul în zilele noastre, că sînt false probleme. Nu-mi plac întîlnirile doar cu „scriitoare“, nu cred în scriitura „feminină“, am rîs atunci cînd o asociație din State mi-a propus să aplic la niște fonduri doar pentru că sînt regizoare, nu regizor. Nu cred în etichete. Totuși, într-o societate ca a noastră, activismul de tip feminist ar putea face un mare bine în primul rînd prin educație.

■ ■ ■

ABONEAZĂ-TE ACUM

DILEMA VECHE

SCANEAZĂ CODUL QR

✔ 3 luni - 75 LEI ✔ 6 luni -127 LEI ✔ 12 luni - 201 LEI

TALON ABONAMENT

Nume .... Prenume ....
Str. .... Nr. ...., Bl. ...., Sc. ...., Et. ...., Ap. ......,
Localitate .... Județ/Sector ...., Cod poștal ....
Telefon .... Email ....
Am achitat suma de .... LEI cu mandat poștal/ordin de plată nr. .... din data ....
în contul SC ADEVARUL HOLDING SRL, cod fiscal RO18990288, deschis la BRD – Decebal, nr. cont RO70BRDE441SV58305914410.
Abonamentul va începe din luna* .... Semnătura ....

Plata se va efectua pînă la data de 25 a lunii în curs pentru ca livrarea să înceapă de la data de 1 a lunii următoare.

Prin completarea prezentului talon sînt de acord ca SC ADEVARUL HOLDING SRL să prelucreze datele mele cu caracter personal pentru activități promoționale și să le dezvăluie terților conform legii nr. 677/2001. Îmi rezerv dreptul să mă opun acestei prelucrări și să solicit ștergerea datelor adresîndu-mă societății SC ADEVARUL HOLDING SRL printr-o cerere scrisă.

Pentru abonamentele plătite cu mandat poștal sau ordin de plată este necesar să trimiteți talonul completat, împreună cu copia dovezii de plată la **SC ADEVARUL HOLDING SRL – Abonamente,** București, Șos. Fabrica de Glucoză nr. 21, Sector 2, cod poștal 020331.

CUM TE ABONEZI
✔ ONLINE: la http://abonamente.adevarul.ro
✔ VIRAMENT BANCAR sau MANDAT POȘTAL:
în contul SC ADEVARUL HOLDING SRL, cod fiscal RO18990288,
deschis la BRD - Decebal,
nr. cont RO70BRDE441SV58305914410.
✔ LA TOATE OFICIILE POȘTALE / ✔ FIRMELE DE ABONAMENTE

Informații și reclamații: abonamente@adevarulholding.ro
Tel: 0790 139 007/0790 139 009 (L-V, 9.00-18.00)

...ÎȚI DĂ DE GÎNDIT

Stela GIURGEANU

Firescul nefiresc al educației în România

Cînd vine vorba despre educația în România, aud la răstimpuri melancolicul oftat cum că nu se mai face carte „ca pe vremuri“ – vremurile fiind cele de dinainte de Revoluție. Lăudîndu-se capacitățile profesorilor de atunci, se uită însă atît cenzura la care aceștia erau supuși, cît și faptul că cei mai mulți dintre ei erau nevoiți să promoveze toți elevii, indiferent de aptitudinile lor, pentru a împlini norma de partid. Se ignoră, de asemenea, faptul că nici atunci vorba „dacă ai carte, ai parte“ nu era taman realitatea din teren – nivelul educațional nu era neapărat cheia succesului, ba putea fi chiar o piedică. Să nu uităm cum era văzută elita intelectuală de ochii partidului.

În prezent, acea statistică a analfabetismului funcțional, realizată acum cîțiva ani, în urma rezultatelor obținute de elevi la testele PISA, care indica o rată de 45% pentru România, a devenit aproape o mantră pe care o spunem de fiecare dată cînd vorbim despre sistemul de educație.

Un sistem criticat, pe bună dreptate, la firul ierbii – dar să nu uităm că acest sistem este format atît din politici educaționale, din decidenți (să nu mai enumerăm cîți miniștri s-au perindat pe la cîrma Ministerului Educației), cît și din societate – pe lîngă părinți și elevi, cît de promovată este, în România, valoarea educației?

Să spunem, totuși, că lucrurile s-ar schimba de la vîrf – de la decidenți. Că ei sînt cei care ar trebui să construiască un sistem mai bun – să reducă abandonul școlar, să organizeze un curriculum mai atractiv, să ofere șanse echitabile ale accesului la educație și o răsplătire pe măsură, atît a profesorilor, cît și a meritelor educaționale în piața muncii. Toate acele lucruri pe care actualul președinte al României le-a trîmbițat cu mult entuziasm în proiectul „România educată“. Unul dintre acele proiecte himerice, proiectate într-un viitor îndepărtat, pompate la răstimpuri prin discursuri care încep cu „o să...“, chiar dacă prezentul are nevoie urgentă de oblojire.

Mai ales că prezentul a mai provocat o nouă cădere în gol a educației în România – căci pandemia, cu cei doi ani de școală online, a mai adăugat nițel haos.

Bineînțeles, pandemia a lovit toate sistemele educaționale din lume. Un recent raport al Băncii Mondiale, *„The State of the Global Education Crisis: A Path to Recovery“*, realizat în colaborare cu UNESCO și UNICEF și publicat la finele anului trecut, a tras un serios semnal de alarmă asupra impactului pe care pandemia l-a avut asupra educației. Potrivit raportului, generația de elevi care a fost supusă restricțiilor riscă în viitor, din cauza lipsei de acces la educație în perioadele de izolare, să piardă 17 trilioane de dolari – adică aproximativ 14% din PIB-ul global de astăzi (estimarea inițială, publicată în 2020, prevedea pierderea a 10 trilioane de dolari).

„Pandemia și închiderile școlilor nu numai că au pus în pericol sănătatea și siguranța copiilor, odată cu creșterea violenței domestice și a exploatării prin muncă a copiilor, însă au afectat și învățarea elevilor în mod substanțial.“ La acest capitol, raportul indică faptul că, în țările cu venituri mici și medii, ponderea copiilor care trăiesc în sărăcie și al căror acces la educație este îngreunat – deja peste 50% înainte de pandemie – ar putea ajunge la 70%, în mare parte ca urmare a închiderii îndelungate a școlilor și a ineficienței învățării la distanță. Dacă nu se iau măsuri, lacunele educaționale pot continua să se adîncească și să se sedimenteze, chiar și după ce copiii se întorc la școală, punînd astfel în pericol o viitoare educație solidă – se specifică în raport.

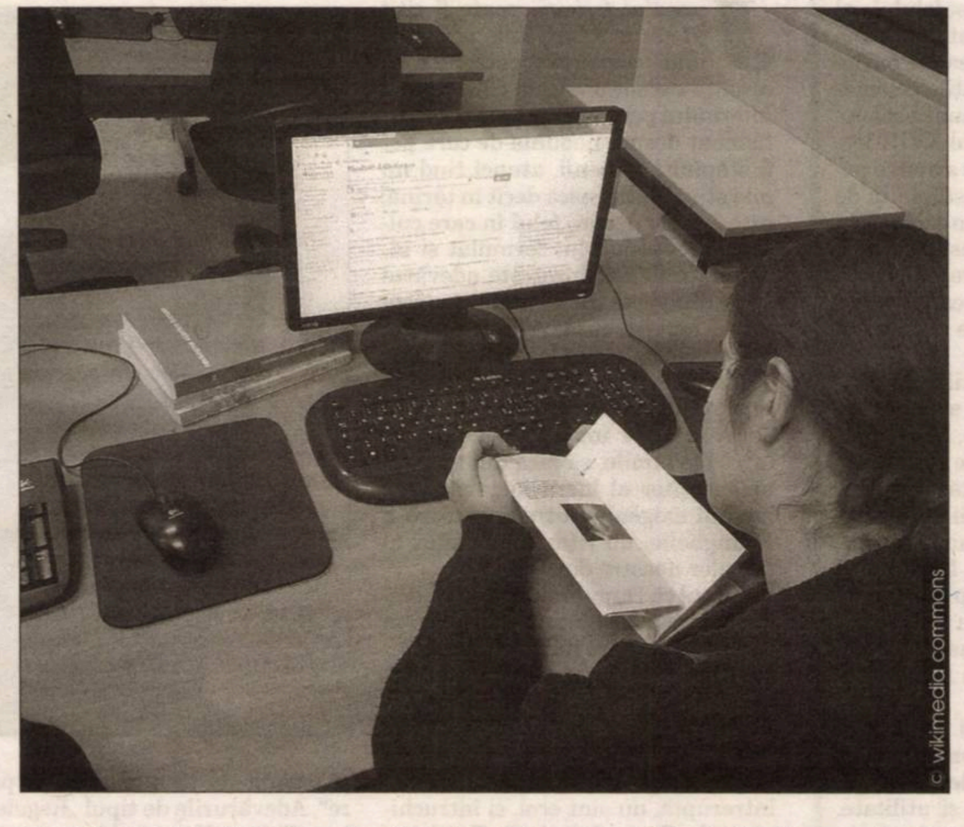
© wikimedia commons

Însă, dincolo de constatarea efectelor dezastruoase pe care pandemia le-a avut asupra educației, raportul cuprinde și trei direcții clare prin care acestea pot fi contracarate.

Prima acțiune se referă la „consolidarea curriculum-ului“, prin care profesorii să prioritizeze materialele esențiale pe care elevii le-au ratat în timpul școlii. A doua măsură prevede „extinderea timpului de instruire“ – prin prelungirea zilei de școală, modificarea calendarului academic pentru a prelungi anul școlar sau prin instituirea unor școli de vară. Potrivit raportului, unele țări au anunțat deja prelungiri planificate ale calendarului academic pentru a ajuta la recuperare, iar altele au alcătuit programe de vară pentru recuperarea materiei pierdute în timpul izolării, dar și pentru acei elevi care doresc să se reintegreze în școală după ce au părăsit sistemul. Nu în ultimul rînd, raportul propune „îmbunătățirea eficienței învățării“ – prin sprijinirea cadrelor didactice în „aplicarea pedagogiei structurate și a instruirii țintite“.

Totul simplu,
dacă n-ar fi atît de complicat.

„Țările au acum oportunitatea de a accelera redresarea învățării și de a face școlile mai eficiente, echitabile și mai rezistente, bazîndu-se pe investițiile făcute și lecțiile învățate în timpul crizei. Acum este momentul să trecem de la criză la redresare – și dincolo de recuperare, la sisteme educaționale rezistente și transformatoare, care oferă cu adevărat învățare și bunăstare pentru toți copiii și tinerii.“

Care au fost lecțiile pe care sistemul de educație din România le-a învățat după criza sanitară și care sînt direcțiile de redresare?

La finalul lunii martie, ministrul Educației, Sorin Cîmpeanu, a anunțat schimbări majore: atît renunțarea la teze, cît și modificarea radicală a structurii anului școlar – în loc de semestre vor exista cinci module de învățare, care vor alterna cu cinci vacanțe.

Astfel, Modulul 1 de învățare va începe pe 5 septembrie și se va încheia pe 21 octombrie, urmat de o vacanță care va dura pînă pe 30 octombrie. Modulul 2 va începe pe 31 octombrie și va dura pînă pe 22 decembrie, urmat de o vacanță pînă pe 8 ianuarie, cînd va începe Modului 3, care se va derula pînă în februarie. Iar în februarie va începe o vacanță... „mobilă“, stabilită în funcție de deciziile fiecărui inspectorat școlar județean în parte. Apoi, în funcție de această vacanță mobilă, va începe Modulul 4, care se va desfășura pînă în preajma sărbătorilor de Paște. A patra vacanță va începe pe 8 aprilie și va continua pînă pe 23, iar pe 24 aprilie începe Modulul 5, care va dura pînă în data de 16 iunie, cînd începe vacanța de vară.

Într-un interviu acordat pentru TVR Ramonei Avramescu, în emisiunea *Tema zilei,* din 30 martie, ministrul a explicat ghidușia cu vacanța instabilă. „Inspectoratele școlare județene decid că în respectivul județ vacanța este ori în a doua săptămînă din februarie, ori în a treia, ori în a patra. Este în interesul elevilor care, spre exemplu, vor să practice sporturi de iarnă, în interesul părinților care pot apela la o săptămînă de vacanță fără a fi obligați să suporte aglomerația binecunoscută de pe șoselele din România. Inspectoratele, prin consultare cu cei implicați, beneficiarii direcți în primul rînd, vor stabili dacă vacanța de primăvară din luna februarie va fi în a doua, a treia sau a patra săptămînă.“

Totul simplu, dacă n-ar fi atît de complicat. În aceeași emisiune, ministrul Cîmpeanu a mai anunțat, în același stil clar, de ce a propus și renunțarea la teze (decizie luată la finalul lunii aprilie). „Am făcut această propunere pentru că în anul școlar 2020-2021 am văzut că 53% din elevii României au luat note peste 8,50. Am propus (renunțarea la teze), fiind o proporție inacceptabilă, pentru că dacă 53% din elevi ar fi de top, educația din România n-ar mai avea nici o problemă. Am spus că tezele pot fi o modalitate de creștere a relevanței notelor. Primul semestru din acest an școlar ne-a arătat că nu este așa. După primul semestru, notele de peste 8,50, luînd în calcul și tezele, au fost în procent de 60%, lucru care mi-a arătat că tezele n-au relevanța scontată. Explicația: bulversarea sistemului de educație generată de această stare de doi ani.“

Întrebat dacă ministerul are detalii despre impactul pandemiei asupra educației elevilor din România, Cîmpeanu a răspuns sec „Da“, fără a oferi însă detalii, eschivîndu-se și mulțumindu-se să-l „citeze“ pe omologul său francez: „Educația online a fost o adevărată catastrofă educațională la scară globală. Pentru că am fost forțați să facem predare online deși sîntem conștienți că digitalizarea va fi o componentă de importanță în viitorul educației, dar toate sistemele de educație au fost forțate să apeleze la predarea online fără a fi pregătite din cele cinci perspective de bază care înseamnă conectivitate generalizată, disponibilitate generalizată a echipamentelor adecvate, conținut adecvat pentru toate disciplinele, toți profesorii formați pentru predarea online și platforme de evaluare dedicate formei de învățămînt online. Nici un stat din această lume nu a îndeplinit aceste cinci criterii absolut necesare“.

Totuși, făcînd referire la Franța, ministrul nostru nu a menționat că, acolo, CNED (Centre National d'Enseignement à Distance), instituție de învățămînt la distanță creată în 1939, care funcționează online din 1990, a făcut funcționale trei platforme pentru nivelurile primar, secundar și liceu, în 24 de ore de la anunțul închiderii școlilor. Lucru care a fost posibil, pe de o parte, pentru că instituția a investit de-a lungul timpului într-o imensă bibliotecă pedagogică, iar pe de alta, pentru că una dintre grijile principale ale instituției a fost să creeze platforme care să poată prelua imediat ștafeta în cazul în care, dintr-un motiv sau altul, școlile ar fi fost închise.

Revenind în România, tot în emisiunea *Tema zilei,* ministrul Cîmpeanu a anunțat și el o revoluție: renunțarea la tradiționala cretă! „Am semnat un ordin de ministru prin care dorim să promovăm o reformă absolută în educație: și anume renunțarea la creta clasică, pe tabla clasică, și înlocuirea cu o tablă inteligentă în fiecare clasă din școlile din România.“ Întrebat despre utilitatea acestora în comunitățile sărace, unde școlile au încă toaleta în curte, Cîmpeanu a replicat: „N-are nici o legătură toaleta în curte cu tabla inteligentă din clasă. (...) Dacă nu începem de undeva și așteptăm să vină acea zi în care toți profesorii vor fi minunați și toți copiii vor avea tablete, în care toate școlile vor avea grupuri sanitare minunate, acea zi nu va veni, lucrurile pot fi făcute doar succesiv“.

Bineînțeles, nimeni nu zice să „așteptăm“. Din contra, toată lumea vrea să se facă ceva. Dar asta ar putea zdruncina normalitatea sistemului de educație din România. Așa că, pentru a obloji firescul de pînă acum, mai bine se continuă cu discursurile proiectate în viitorul „o să...“, cu inițiative bizare, cu investiții curioase, cu mimarea unor schimbări majore și cu mascarea lacunelor reale. Pentru că, nu-i așa, e deja o normă ca visurile de grandoare ale decidenților să fie doar praf în ochii noștri.

J.M. KITAGAWA

Colonialism și misionarism

Să ne amintim că, în cursul secolului al XVIII-lea, multe biserici de stat europene nu erau preocupate de activitatea de misionarism în țări străine. În plus, autoritățile coloniale europene nu priveau cu ochi buni munca misionarilor creștini. De exemplu, în secolul al XVIII-lea, Compania Britanică a Indiilor Orientale a avut o politică potrivit căreia „a lăsa India să fie stăpînită de misionarii creștini este un fapt ce trebuie exclus. Nu numai că sosirea acestor emisari protestanți, cu o asemenea credință, ar putea să-i supere pe preoții hinduși și pe mulahii musulmani, dar ea ar putea să și deschidă ochii hindușilor la marile evenimente ale lumii“.

În timpul acesta, sub influența pietiștilor din Europa și a evangheliștilor din America, au apărut o serie de societăți de misionari particulare. Multe dintre ele au devenit organe semioficiale ale Bisericilor europene, care, în schimb, presau autoritățile coloniale să-și deschidă porțile în fața activității misionarilor din colonii. Astfel, guvernele din colonii nu au putut împiedica pătrunderea misionarilor. La sfîrșitul secolului al XIX-lea, aproape fiecare corp creștin, de la Biserica Ortodoxă a Rusiei la Armata Salvării și de la Biserica Luterană a Finlandei pînă la sectele cele mai noi din Statele Unite, participa la activitatea de misionarism de peste mări.

Reconcilierea dintre colonialism și misiunea creștină internațională este foarte complexă. În cîteva cuvinte, s-a dezvoltat, de ambele părți, un compromis practic bazat pe necesitate și utilitate. Autoritățile coloniale au realizat treptat că au nevoie de ajutorul misionarilor. Acest lucru a devenit deosebit de evident în 1833, cînd Thomas Macauley, primul membru jurist al Consiliului Guvernatorului General din India, a susținut politica de anglicizare a indienilor – o sarcină enormă care necesita ajutorul misionarilor. Dat fiind că civilizația europenilor devenise un substitut efectiv al religiei, printre funcționarii coloniali exista convingerea tot mai accentuată că religia creștină trebuia să devină unul din elementele constitutive ale civilizației occidentale și că ea trebuia oferită lumii necreștine.

Cît despre misionari, aceștia aveau în mare parte un vag sentiment că prestigiul autorităților coloniale era un factor în plus în favoarea creștinismului. Mai mult, misionarii doreau să colaboreze cu autoritățile coloniale în activitățile educaționale și filantropice, dacă nu religioase, activități care, după părerea lor, ar fi contribuit pozitiv, deși nu total, la morala și valorile creștine. Ulterior, ei au promovat aspectele transcendentale și eshatologice ale mesajului creștin pentru a demonstra că religia creștină dădea ființelor umane, atît individual, cît și colectiv, principii călăuzitoare. În loc să prezinte două paradigme contradictorii, una pentru colonialism și una pentru misiunea internațională creștină, colaborarea dintre colonialism și misionari a permis apariția unei sinteze de religie (creștinismul lumii acesteia) – cultură (cultura occidentală, bazată pe știință și tehnologie) – societate (cu un rasism bine consolidat, făcînd diferența dintre grupurile albe conducătoare și popoarele neoccidentale care trebuiau conduse) – ordine politică (ce legitima structura colonială). Această sinteză de compromis permitea europenilor dominatori să trăiască cu strategia unor obiective contradictorii: comerțul și, simultan, creștinismul *à la* David Livingstone.

Privind retrospectiv, devine foarte limpede că, în cursul secolelor al XVIII-lea și al XIX-lea, forțele combinate ale civilizației occidentale, ale activităților misionarilor creștini și ale expansiunii coloniale au provocat schimbări sociale, politice, economice, culturale și religioase într-o bună parte a lumii. Deși colonizarea culturilor neoccidentale a avut un impact distrugător asupra culturilor indigene, colonialismul a avut, în schimb, o valoare pozitivă neașteptată pentru Europa și America. Contactul cu popoarele neoccidentale a inaugurat o epocă de „deprovincializare“ a terenului religios occidental.

(fragment din volumul *În căutarea unității. Istoria religioasă a omenirii,* de Joseph Mitsuo Kitagawa, Editura Humanitas, 1994, traducere de Claudia Dumitriu)

Ioan Alexandru TOFAN

N. Steinhardt despre creștinismul firesc

Jurnalul fericirii poate fi citit în multe feluri. Este povestea unei convertiri petrecute în condiții excepționale, în chiar inima infernului penitenciar; este un avertisment despre nebunia de care pot fi stăpîniți oamenii, atunci cînd nu mai știu să privească decît în țărînă; este o carte despre felul în care cultura, gîndul îngrijit formulat și îndelung reflectat însoțește adevărul spiritului; este un veritabil îndreptar al omului curajos și demn. Mă opresc aici la o altă lectură posibilă, aceea care deslușește posibilitatea unui creștinism cotidian, al vieții obișnuite. Ea încearcă să apropie între ele lumile, să facă din miracol un însoțitor al lucrurilor mărunte, iar din exigența cutremurătoare a Evangheliei un ritm și un reflex al faptelor noastre de zi cu zi.

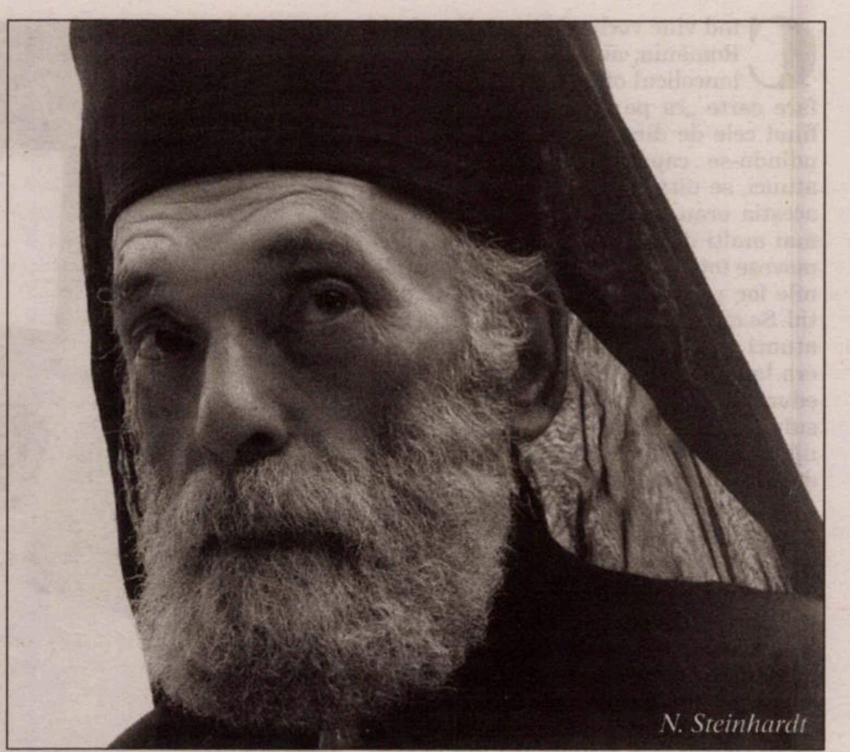

N. Steinhardt

Faptul că Dumnezeu însuși se oferă ca reper, că ne cere să-l urmăm în Cer, că iartă și judecă lumea dincolo chiar de puterea apostolilor de a înțelege este înscris în textura acestei lumi, în posibilitățile ei de a fi. Părinții pustiei, cu asceza lor maximală și cu rugăciunea neîntreruptă, nu sînt eroi, ci întruchipări ale firescului vieții. Totul pare posibil la Steinhardt, realitatea creștinismului este una blîndă, luminoasă și îmbucurătoare. Nu este nevoie de o grozavă schimbare a cugetului, de un cutremur al temeliilor unei vieți sau de o renunțare eroică la propriul sine pentru a te putea numi „creștin“; dimpotrivă, este nevoie doar de curaj (creștinismul este religia curajului, o spune răspicat) și de o încredere aristocratică în propria libertate.

Astfel înțeles și trăit, creștinismul devine un regim natural al vieții, un accent care însoțește gesturile cele mai mărunte ale cotidianului. El transformă, insesizabil, orice fapt sau orice întîmplare într-o oglindă a transcendenței, fără a-i silui pînă la nerecunoaștere natura. Reorientează privirea, domolește acțiunea, limpezește gîndul, împrospătează sufletul. Nu cere imposibilul, notează Steinhardt, ci, dimpotrivă, face posibile lucrurile, le zdruncină doar pentru a le reîntemeia în adevărul lor, în ființa lor bună și frumoasă. *Jurnalul fericirii* încheagă un chip proaspăt și inedit al creștinismului: ca mod discret și blînd de a colora experiențele noastre în albastrul cerului.

„Cred în minuni ca și în legile elementare ale fizicii și aritmeticii.“

La un moment dat, Steinhardt scrie: „Vasăzică este posibil creștinismul, vasăzică e cu putință să te porți creștinește, *să faci gesturi creștine*. Creștinismul poate fi și el *aritmetizat*. Îmi vine a crede că nu în zadar au bătut pentru mine clopotele bisericii Capra“. Aritmetizarea creștinismului înseamnă, pentru Steinhardt, tocmai transformarea sa într-o evidență, limpede și tăioasă, dintre acelea de care se feresc tiranii istoriei. Cu definiția sa, „de fiecare dată ecuația generală algebrică se cuvine a fi aritmetizată, adică întrupată în adevărul acela anume ascuns și osîndit de tiranul aflat la putere“. Adevărurile de tipul „Regele este gol“ sau „Nu este bine să tai oameni cu fierăstrăul“ sînt în aceeași măsură „aritmetice“, adică trec dincolo de formule către realitățile pe care abstracțiunea încearcă să le ascundă, iar tocmai firescul lor este cel care sperie; afirmate cu tărie, ele țintuiesc realitatea trainic, iar interpretarea aiurea, îndoiala sau bunul plac nu mai sînt posibile. La fel, creștinismul aritmetizat este unul căruia nu i te mai poți sustrage: este posibil, ba mai mult, este atotprezent, se înființează chiar în adîncul închisorii. Tot Steinhardt spunea: „Cred în minuni ca și în legile elementare ale fizicii și aritmeticii“.

Cum poate fi aritmetizat creștinismul? Cum devine el o evidență, dincolo de ceea ce, din lume sau chiar din el însuși, încearcă să îl oculteze? Steinhardt o arată peste tot în *Jurnal*. Pentru el, curajul nebunesc al credinței este doar o parte a felului firesc, cotidian de a gîndi lumea, iubirea fără margini învelește cu dăruirea ei cutremurătoare saluturile cordiale de zi cu zi, miracolele pîndesc de după colț.

Un exemplu. Despre Hristos, spune la un moment dat: pe lîngă atributele clasice ale tradiției (bun, blînd, fără de păcat), „ne apare și înzestrat cu toate însușirile minunate ale unui gentleman și cavaler“. În două pagini de o frumusețe uluitoare, Steinhardt vorbește despre Dumnezeu ca despre un prieten pe care îl iubește, îl admiră și de la care vrea să învețe virtuțile care țin pe om în lumină. Nu am loc aici decît pentru a aminti concluzia pasajului: „încredere în oameni, curaj, detașare, bunăvoință către cei năpăstuiți de pe urma cărora nu te poți alege cu nici un folos (bolnavi, străini, întemnițați), un simț sigur al măreției, predispoziția pentru iertare, disprețul față de prudenți și agonisitori: toate sînt trăsături ale gentlemanului și cavalerului“ *(Jurnalul fericirii*, Polirom, 2008, p. 197).

De multe ori, Hristos se întristează cînd nici măcar apostolii nu îi pot răspunde așteptărilor: adorm cînd nu trebuie, nu înțeleg, se tem, pun întrebări aiurea. Cînd, după veacuri, credința noastră e cu atît mai slabă (deși Duhul ar fi trebuit să o întărească, de fapt), ce mai poate însemna urmarea modelului hristic? Cum L-aș putea face pe Domnul să fie mîndru de mine? Steinhardt, care pare că își pune mereu această întrebare, oferă o soluție. Pot încerca să fiu cavaler și gentleman. Să cultiv bunăvoința, curajul, mila, detașarea și toate celelalte enumerate mai sus. O astfel de *imitatio Christi* este posibilă, iar Don Quijote sau prințul Mîșkin (exemple privilegiate ale autorului *Jurnalului fericirii)* pot fi excelenți călăuzitori.

Aritmetizarea creștinismului operează aici într-un dublu sens. În primul rînd, arată că este posibil, că ține de firescul felului de a fi om. Virtutea creștină este virtutea seniorială prin excelență, nicidecum o exigență nelumească. Să nu bănuiești, mai spune Steinhardt, pentru a nu-l transforma pe cel bănuit în „șmecher“ poate fi o aritmetizare a îndemnului creștin de a nu judeca, una evidentă, dincolo de interpretări savante sau nuanțe subtile. În al doilea rînd, această aritmetizare afirmă cu putere creștinismul, în ciuda lumii. Evidența lui îl instaurează în mijlocul unei istorii care îl face, cu rătăcirile și nebunia ei, neverosimil. Pictează albastrul cerului pe culoarea gri a lumii și îl provoacă astfel să se adîncească în sine, să se întemeieze. La fel se întîmplă și cu clopotele Bisericii Capra, care sună pentru Steinhardt distinct și clar în tot zgomotul orașului, pentru a-l chema către evenimentul miraculos al întîlnirii cu propria sa viață.

Ioan Alexandru Tofan *este prof. univ. dr. la Facultatea de Filosofie și Științe Social-Politice, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza“ din Iași.*

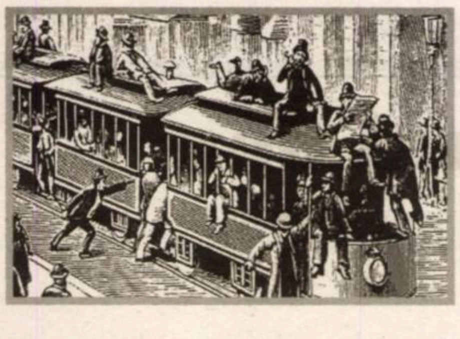

Sever VOINESCU

axa dus-întors

Garguie, himere, căpățîni

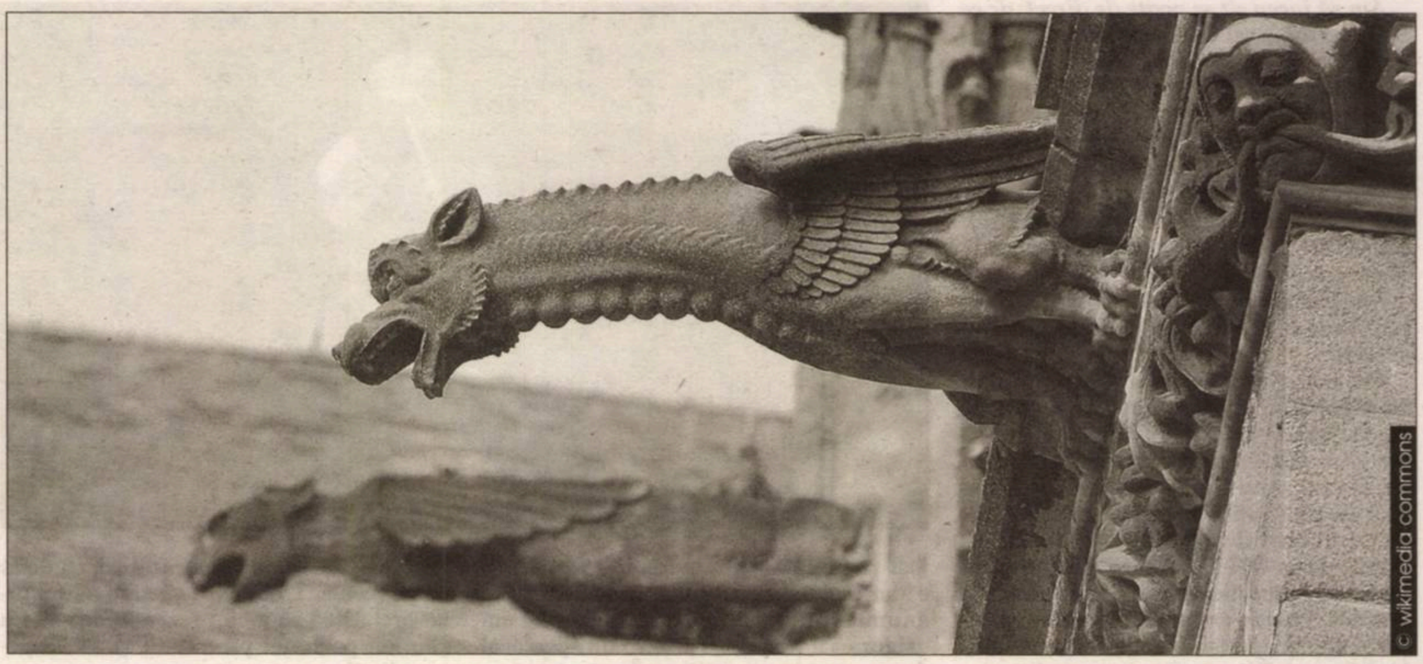

Omul recent transformă empatia, dintr-o frumoasă însușire sufletească, în obligație morală cu un fel de activism emfatic prin care vrea să semnalizeze că trăiește într-o civilizație îmbibată de valorile umanismului. Doar că acest gen de empatie, să-i zicem empatia recentă, este o empatie șchioapă. Trăsătura ei fundamentală este că se cultivă, uneori chiar în variante emoționante, exclusiv orizontal. Este, adică, o empatie care vizează exclusiv contemporanii – o empatie fără dimensiunea adîncului și fără curajul înălțimii. Pe cît de empatic se străduiește să fie omul civilizației recente cu contemporanii săi, pe atît de decuplat, de dezinteresat și de ignorant este în ceea-i ce privește pe cei care au trăit înaintea lui. Empatia funcționează doar cu viii. Cu morții, arareori e omul zilei empatic, iar cu cei morți demult, chiar deloc!

Așa stînd lucrurile, nu-i de mirare că recentul se uită la catedralele gotice într-o uimire extatică pe care nu o poate verbaliza mai elaborat decît acest „*Wow!*“ – formă onomatopeică ce indică o deplorabilă sărăcie a gîndului. Sigur că e un sunet care exprimă ceva din specia entuziasmului uimit. Încă Goethe spusese că goticul are proprietatea de a stîrni entuziasmul. Goethe preluase de la Vasari informația că goticul este o creație germană și a scris despre gotic cu toată fervoarea patriotismului romantic. Cel dintîi istoric al artei folosise cuvîntul „gotic“ ca să exprime disprețul pentru barbaria arhitecturală care invadase Italia, cu 200 de ani înainte, de dincolo de Alpi, crezînd că vine din spațiul german. Cînd, prin secolul al XIX-lea, cercetătorii au stabilit că, de fapt, goticul este o creație a spiritului francez, entuziasmul intelectualilor germani pentru acest stil s-a mai potolit. În orice caz, goticul – care se exprimă pe deplin și perfect detectabil în arhitectură, căci în pictură și-n sculptură e mai puțin specific – este un produs al spiritului european căci, de la Paris la Brașov, el a împînzit continentul nostru între secolele al XII-lea și al XV-lea, fiind încet-încet umbrit și apoi cu totul înlocuit de exuberanța Renașterii.

Ca să înțelegi bine o catedrală gotică trebuie să fii capabil să înțelegi bine scolastica, a dovedit într-o lucrare fundamentală Erwin Panofsky. Or, cîți dintre noi mai au astăzi mintea necesară ca să gîndească scolastic? Aproape nimeni, iar dovada cea mai bună este că însuși acest cuvînt, „scolastic“, a devenit în limbajul nostru un adjectiv peiorativ cumva, care califică ceea ce este rupt de realitate, inutil, sterp, searbăd, la limită plictisitor. Și cît de departe este acest sens adăugat de noi scolasticii de mărețul spectacol al minții omenești care este scolastica medievală!

Așa se face că, privind catedralele gotice în uniforma lui de vacanță (șlapi, pantaloni scurți, tricou, ochelari de soare, șapcă de baseball), pe cînd se plimbă printr-un oraș european între o masă și alta (ați băgat de seamă, desigur, că cele mai importante povestiri de pe urma vacanțelor omului recent sînt ce și unde s-a mîncat, eventual cît a costat masa), omul recent nu vede mai mult decît o performanță inginerească ce uimește doar prin raportarea amplorii realizării la sărăcia tehnologică a timpului („incredibil ce construcții făceau ăștia acum 700 de ani!“). Cît privește conținutul și sensul catedralei gotice, omul recent se crede pe deplin informat cu ceea ce-i spune ghidul în timpul turului: ceva context istoric, unele repere biblice și o poveste rapidă despre stil și materiale de construcție. Catedrala gotică este, însă, o copleșitoare prezență sacră în mijlocul marilor noastre orașe desacralizate – cum sacrul este, pentru recent, perfect echivalent cu vechiul, catedrala gotică nu este pentru el decît o copleșitoare prezență veche în orașele noastre noi.

Poate că acesta este motivul pentru care, privind catedralele gotice, omul recent remarcă imediat și mai cu seamă garguiele, himerele și căpățînile care țîșnesc din înălțimea zidurilor spre el. Explicația-clișeu a prezenței acestor făpturi fantastice, care combină trăsături uneori hiperbolizate ale mai multor animale între ele și, adesea, cu trăsături omenești, mai toate mărturisind apăsat preocuparea medievală pentru teratologie, este că sînt spirite rele aduse de forța Bisericii în serviciul ei, pentru a se proteja de alte spirite rele. Un rău întors împotriva răului – iată ce putere formidabilă are creștinismul. De altfel, legenda care povestește apariția garguielor protectoare pe ziduri este despre puterea credinței creștine. O legendă din secolul al VII-lea (dar consemnată abia prin secolul al XIV-lea) spune că un dragon care-și găsise adăpost în rîul Sena teroriza locuitorii orașului Rouen, distrugîndu-le ambarcațiunile, devorîndu-le proviziile de hrană și șeptelurile sau chiar atacîndu-i direct. După unele variante ale legendei, dragonul cerea chiar sacrificii umane ca să lase orașul în pace. Oamenii au numit dragonul Gargouille, ceea ce însemnă în franceza veche Gît(ul). Episcopul locului, care ulterior va fi canonizat drept Sfîntul Roman din Rouen, a săvîrșit o minune – una din multele care-i sînt atribuite și care l-au recomandat pentru sanctificare. A mers unde știa că dragonul sălășluiește, a ridicat crucea și dragonul a căzut cuminte la pămînt, apoi, tot cu crucea în mînă, a înfășurat epitrahilul ca pe o lesă în jurul gîtului monstrului, care l-a urmat supus pe episcop pînă în piața orașului. Acolo, oamenii l-au judecat pe Gargouille și l-au ars pe rug. Totuși, gîtul și capul dragonului au rămas neatinse de flăcări, iar poporul a decis să le exhibe la poarta de intrare în oraș, ca să-i sperie pe eventualii asediatori.

Garguiele au, totuși, o valoare de întrebuințare clară: ele sînt burlanul care duce apa pluvială departe de zidul catedralei, pentru a-l feri de deteriorare. Arheologii au găsit dovezi că burlanul cu cap de animal prin a cărui gură curge picătura de apă se găsește și în arhitectura antică, fie ea romană, greacă, egipteană sau babiloniană. Totuși, abia imaginația gotică a făcut veritabile statui din garguie și din himere (adică garguiele care nu mai sînt burlane și prin a căror gură nu mai curge apă de pe acoperiș, dobîndind un rol exclusiv simbolic), dîndu-le un profil artistic aparte în ansamblul catedralei.

Părerea mea este că garguiele, himerele și căpățînile sînt atractive pentru omul recent și pentru că se simte în ele, deplin, libertatea de creație. Or, ochiul recentului e atras natural spre tot ce emană sau exprimă libertate; libertatea de orice fel este stridența care întoarce capul omului contemporan oriunde și oricînd. Fiecare piatră din catedrala gotică are o semnificație obligatorie și lipsită de ambiguitate, iar fiecare lucru care alcătuiește universul catedralic gotic are un rost. În catedrala gotică nu există ornament gratuit, nimic nu se află acolo doar pentru că „e drăguț“. Garguiele, himerele și căpățînile nu au deloc un rol decorativ, și tocmai de aceea sînt atît de misterioase, căci nimeni nu le știe, de fapt, adevăratul rost. Povestea cu apărarea catedralei de spirite este doar o teorie (ea a fost formulată prima dată de Abatele Auber abia în secolul al XIX-lea), după cum există și o alta, mai puțin circulată, care spune că înfățișările care ni se par atît de grotești (și asta e de spus: pentru omul gotic nu există categoria estetică a grotescului!) sînt spiritele păcătoșilor arătate credincioșilor ca să știe cum ajung dacă nu sînt buni creștini. Orice-ar fi, o observație este, cred, esențială: garguiele, himerele și căpățînile nu sînt doar figuri înspăimîntătoare. Deși, fiind grotești, așa ni se par. Prima tentație a omului de azi, obișnuit cu anxietatea, este să considere aceste sculpturi din zidurile catedralelor ca un fel de expresie a spaimelor colective ale societății gotice – „Vai, săracii, ce coșmaruri aveau!“. Privite mai atent, însă, multe din aceste sculpturi vin din registrul comic. Sînt sigur că omul gotic, așa cum se speria de unele, rîdea de altele. Biserica miza, în promovarea mesajului creștin, pe cele mai puternice emoții și, chiar dacă rîsul nu era bine văzut sau, mă rog, atît de bine văzut precum plînsul, nu era deloc evitat ca instrument de pus în slujba cauzei creștine.

Dacă adunăm laolaltă ceea ce știm despre procesiuni și despre teatrul de mistere – evenimente de maxim impact în comunitățile medievale – și apoi privim zidurile catedralelor gotice, nu putem să nu remarcăm asemănarea dintre „personajele“ multor procesiuni și figurile de pe ziduri. Iar procesiunile și misterele aveau, printre altele, capacitatea de a atrage mase mari de oameni curioși să vadă neobișnuitul sau chiar nemaivăzutul. Nu cred că Biserica nu a sesizat că asemenea personaje atrag mai degrabă decît resping. În cazul garguielor și căpățînilor caraghioase, frapant asemănătoare saltimbancilor și clovnilor, chiar ai senzația că personajele comice s-au urcat pe zidurile sacre direct din piața publică. Este foarte posibil ca sacrul înălțător al catedralelor gotice să fi fost cumva ranforsat cu elemente lumești cu un scop anume. Or, pentru execuția acestor plăsmuiri, artistul era stimulat să fantazeze. Sigur că nu o putea face cînd sculpta pe Mîntuitor, pe Maica Sa, pe Apostoli, pe Sfinți sau pe Regi – dar cu garguiele și himerele era aproape obligat să-și dezlănțuie imaginația și, prin asta, libertatea de creație. În orice caz, în Evul Mediu, nimic din ceea ce alcătuia lumea vizibilă nu era detașat de lumea invizibilă, căci dihotomia sacru-profan este ea însăși o găselniță post-renascentistă. Așa se face că garguiele, himerele și căpățînile au un straniu aer realist, deși sînt evident fabulații.

Studiul producțiilor imaginației gotice este, de altfel, singurul mod în care cred că ne mai putem apropia de omul gotic – nu știm mare lucru despre sufletul lui, cît despre mintea lui, știm doar ceea ce lucrau și scriau savanții acelui timp. Și mai știm că trăia într-o lume eminamente creștină, deloc lipsită de superstiții și vrăjitorii păgîne, dar îmbisericită și ordonată – o lume atît de diferită de a noastră!

Dar toate acestea sînt speculații, legende sau interpretări ale unui om al veacului XXI despre ce știau, gîndeau și simțeau semenii săi de acum aproape o mie de ani. Se cască între noi o mie de ani de istorie – o depărtare care a devenit îndepărtare, o istorie care ne-a înstrăinat, un timp atît de gros, încît devine spațiu de nestrăbătut. Și mie îmi pare rău. Privesc garguiele și-mi pare rău că nu le înțeleg pe de-a-ntregul...

■ ■ ■

„Voiam să aud ceva care să-mi dea încredere că există potențial“

– interviu cu dirijorul Christian BADEA –

Am să încep cît se poate de direct: de ce este special acest Otello *pe care îl dirijați la Opera Națională București?*

E special pentru că, din cîte știu, este prima dată cînd toată distribuția principală este invitată. Sînt patru invitați, aici mă includ și pe mine, ca dirijor al celor două spectacole din 8 și 11 iunie, pentru prima dată la Opera Națională din București. Deci e o semnificație specială și pentru mine.

Într-adevăr, numele tenorului din rolul lui Otello a fost anunțat abia săptămîna aceasta…

Da, am avut o mică problemă pentru că tenorul anunțat inițial a fost nevoit să anuleze, dar am rezolvat. Mă bucur că am găsit înțelegere și deschidere din partea directorului Operei Naționale, dl Daniel Jinga. Aveam nevoie de repetiții, ceea ce, în cadrul regimului de muncă încărcat de la ONB, a ridicat destule probleme de planificare, dar acum totul e aranjat. Lucrez acum cu orchestra și corul și am început și cu soliștii din ansamblul Operei. Principalii ajung mai tîrziu, fiind ocupați, sperăm ca timpul să fie suficient. În tot cazul, vrem să avem totul pregătit înainte de repetițiile cu ei.

Cum arată distribuția? Sînteți mulțumit?

Sînt foarte mulțumit. Avem cîntăreți care sînt potriviți pentru fiecare rol, aflați pe o traiectorie internațională ascendentă, atît din punct de vedere artistic, cît și ca notorietate. Este un aspect al activității mele în operă de care sînt foarte satisfăcut, acela de a descoperi și sprijini cîntăreți de talent excepțional care devin celebri în scurtă vreme – printre ei, cîteva nume importante: Cecilia Bartoli, Natalie Dessay, Lise Davidsen (pe care am invitat-o la Filarmonică în 2014, cînd era încă studentă la Copenhaga) și mulți alții.

La București îl avem pe Arsen Soghomonyan. E tînăr, nu are încă 40 de ani, dar are multă experiență. A început ca bariton, ceea ce e un avantaj în cazul lui Otello, pentru că rolul are un registru grav important. Așa că vom avea un *Dio mi potevi* plin de culoare, de exemplu. Hrachuhí BasSénz este una dintre cele mai uluitoare voci lirice pe care le-am auzit; și eu am auzit multe. Are un stil impecabil, e o voce superbă, cu un control tehnic inteligent, însă are și suflet în interpretare, are o expresivitate sesizabilă imediat, fără să fie nevoie să recurgă la exagerări veriste. În fine, cu Vladi Sulimsky, am mai lucrat acum cîțiva ani. O adevărată voce verdiană și o prezență scenică foarte puternică, e perfect pentru Iago. Toți trei se găsesc în faza ascendentă a carierelor lor internaționale.

Să revenim puțin la dvs. și la acest, pînă la urmă, debut, tocmai acum la Opera din București. Aveți emoții?

Spuneam că e un proiect special și în plan personal. După atîția ani de carieră peste tot în lume, în atîtea teatre de operă, am ajuns și eu la vîrsta aceasta fragedă să debutez la Opera din București *(rîde)*. Mă bucur că se întîmplă, nu contează așa mult cînd – nu spun nimic nostalgic, deși m-am născut și am copilărit nu departe de Operă. Eram copil și mergeam la spectacole, eram foarte curios să văd ce se întîmplă în spatele scenei, cum se face opera, cum se pun lucrurile împreună în culise, din punct de vedere profesional, deși nu aveam încă noțiunea profesionalismului la acea vîrstă. Pur și simplu mă fascina lumea asta.

Altfel, acest debut a fost un concurs de împrejurări. Am primit invitații să dirijez la Operă și în trecut – uneori nu a fost posibil sau n-a mers, n-a fost să fie, dar trebuie să recunosc că am avut și o anumită reticență pentru că voiam să mă asigur că am condiții pentru un spectacol de cea mai bună calitate. Însă acum am primit o colaborare și o deschidere foarte pozitivă din partea lui Daniel Jinga și am avut o distribuție cum trebuie. Dar nu e doar asta. Voiam să aud ceva care să-mi dea încredere că există un potențial. După cîteva repetiții pot să spun că orchestra și corul ONB au un potențial mai mare decît se crede. Trebuie doar muncă și timp. Prin muncă înțeleg repetiții în care să se rezolve elementele muzicale și să se obțină un stil corect pentru fiecare compozitor.

© V. Oprina

N-am emoții. N-am avut la Met sau la Covent Garden. Sînt acasă. Pot să mă îngrijorez pentru diverse detalii din culisele spectacolului, dar emoții nu, nu am. De fapt, emoțiile au dispărut din momentul cînd am trecut de la vioară la dirijat. La început de tot, cînd eram violonist, aveam trac. Nu enorm, dar aveam. Cînd am început să dirijez, chiar foarte tînăr fiind, n-am avut nici o emoție.

ONB este un teatru liric de repertoriu, deci o uzină de muzică în care, practic, în fiecare zi se cîntă alt titlu. Cum merg repetițiile în aceste condiții? Ce sperați să obțineți de la ele?

Cred că am răspuns parțial mai devreme. Îmi place să dirijez *Otello* la București, e o plăcere personală. Dar, în același timp – și acesta este un alt subiect pe care l-am discutat cu Daniel Jinga –, vin să colaborez și să ajut pe cît este posibil artiștii ONB. După 45 de ani de experiență, am constatat că un anumit limbaj muzical specific operei începe să dispară, e un fel de diluare care se simte în ultimii 20-25 de ani. Vorbesc aici nu doar de București, ci de orice alt teatru de operă. Vorbesc de elemente de limbaj muzical, de stil. La Viena sau în perioada petrecută la Met am avut noroc cu acele orchestre. Un noroc pe care-l consideram atunci drept ceva normal, să am la dispoziție orchestre care știau aceste lucuri.

Dați-mi un exemplu.

Și mai multe chiar. Verdi are multe indicații de *fortissimo* în partitură, *ff* sau chiar *fff*, dar asta și pentru că, pe vremea lui, instrumentele de alamă erau de proastă calitate și sunetul lor nu era foarte puternic. De aici vin și aceste indicații cu mulți *f*, ca să sublinieze drama. La fel, corzile erau făcute din intestine de animale, sunau mai dulce. Progresul tehnic al muzicienilor, dar și cel al fabricației de instrumente, fac că astăzi, cînd ai patru trompete și tromboni unde Verdi cere *fortissimo*, se poate cînta foarte, foarte tare. Însă solistul a rămas același, cu două corzi vocale. Trebuie să cîntăm astfel încît orchestra să aibă prezență, dar să nu rămînă pe sunet prea mult și să acopere soliștii.

În orchestrele cu care am lucrat și care aveau o afinitate pentru a cînta odată cu cîntăreții, aceste ajustări se făceau natural, nu era nevoie să le spun mare lucru. La Met aveau și avantajul că instrumentiștii știau libretul pe de rost. Se întîmpla cîteodată ca un cîntăreț să sară o măsură sau mai multe. Nu era nevoie decît să fac un gest cu care să atenționez orchestra și ei știau singuri să sară măsurile pînă unde trebuia. O reparație subtilă.

Am găsit în orchestra Operei o dorință foarte mare de a înțelege și de a afla lucruri noi. Ei fac multe spectacole și n-au timp prea mult să repete. Sînt pragmatici, în sens profesionist, și încearcă să găsească singuri modul în care să iasă bine și să fie toți împreună, dar nu au toate informațiile ca să iasă cum trebuie. E o frustrare pe care și ei o simt, poate chiar mai mult decît spectatorii.

Am văzut recent că orchestra ONB are mulți tineri. Ce impact are acest schimb de generații asupra interpretării?

E destul de complicat. Există o anumită experiență a celor în prag de pensie, care se poate pierde. Din fericire, cei din generația tînără o capătă repede, deși au nevoie de un anumit timp. Tehnic, muzicienii tineri sînt buni, atitudinea lor e bună. Trebuie timp. Dacă s-ar putea realiza un model de stagiune în care spectacolele să poată fi pregătite cu grijă de fiecare dată, calitatea ar crește imediat. De exemplu, la Met am făcut vreo cinci sau șase serii de *Tosca*, de-a lungul anilor. De fiecare dată aveam cinci repetiții de orchestră și asta pentru o piesă pe care orchestra o știa pe dinafară. Nu le ceream eu, pur și simplu mi se dădeau – aceasta era obișnuința de lucru. Și între timp pe scenă se făceau trei-patru titluri, se făcea Wagner sau Strauss. în Met era ceea ce numim, cu o jumătate de zîmbet, o uzină. La fel ca la Viena sau la Royal Opera House, dar și la București.

După toate aceste explicații, la ce-ar trebui să fim atenți în cele două spectacole, dincolo de arta soliștilor invitați?

Am văzut un video al premierei acestei producții de *Otello*, în care tunetele din debutul primului act au lipsit, dar ulterior am înțeles că s-au adăugat. Sînt importante pentru că în partitură Verdi marchează 22 de locuri în care a cerut tunete. E o furtună unică în istoria muzicii. Avem și fulgerele (indicate și ele de Verdi), avem și tunetele, cu multă percuție (mai multă decît în restul operei). Și sper ca la București să facem și cele trei note joase de orgă, la o distanță de un semiton unul de altul. Ele nu sînt scrise pentru a fi percepute distinct, ci pentru a crea atmosfera de neliniște în așteptarea lui Otello. Am adăugat și ansamblul de la finalul actului trei, faimosul *concertato*. E o tradiție în opera italiană, o piesă de concert (de unde vine și numele), care s-a tăiat în ultima vreme la ONB. L-am reintrodus.

Ce amintiri aveți din alte spectacole cu Otello *dirijate?*

Am avut noroc în operă, pentru că am lucrat mereu cu mari artiști. La Met am avut ocazia să lucrez cu Freni, cu Domingo, cu Pavarotti, Nucci, Hampson și cu mulți alții. La Viena, după ce am dirijat cîteva spectacole din opere diferite, am colaborat cu Andrei Șerban pentru *Les contes d'Hoffmann*. Cu această ocazie, l-am întîlnit pe tînărul artist debutant Bryn Terfel, deja excepțional la 29 de ani, cît avea atunci, și pe Natalie Dessay care s-a dezvoltat extraordinar chiar în acele spectacole, cariera ei a decolat în acea lună, începînd cu premiera spectacolului.

Am făcut un *Otello* la Viena, tot așa, fără prea mult timp la dispoziție, cu Giacomini, probabil cel mai impresionant Otello din punct de vedere vocal din acea vreme. Voci foarte bune, de legendă, cum nu mai găsești. O spun nu ca un om care regretă trecutul. Sînt și azi cîntăreți foarte buni, dar azi s-au schimbat multe, există o emfază pe producție, pe concept, pe felul în care arată cîntăreții. E în regulă, dar opera rămîne mereu despre voce, altfel nu e operă. Serghei Leiferkus era un Iago excepțional, e cel din producția de referință a lui Moshinsky de la Londra. Júlia Várady, originară din Oradea, soția lui Dietrich Fischer-Dieskau, era Desdemona; cu ea am mai colaborat și în *Aida* tot la Viena și a fost foarte bine. Wiener Philharmoniker era extraordinară în acea vreme. Am ascultat recent un *Otello* de la Viena și parcă și-a mai pierdut ceva din subtilitate, din detalii care păreau atunci subînțelese, ce țineau parcă de un ADN muzical. Atunci a mers excepțional.

Am început cu opera cînd eram copil, eram violonist, aveam 12 ani. Mi-au rămas două lucruri de atunci, unul a fost determinant, pe celălalt încă nu l-am înțeles pe deplin. Primul: unchiul meu, care cînta în corul Filarmonicii din Arad, mi-a trimis prima vioară, pe cînd aveam 6 ani, și după aceea a venit în vizită. La un moment dat a vrut să cînte ceva. Îmi și aduc aminte ce: *Ombra mai fu*. Am fost fascinat, o voce de bas superbă, în apartamentul în care locuiam suna de aproape se crăpau geamurile. Efectul acestei voci asupra mea a fost imens, am devenit un mare fan de voci. Al doilea lucru, inexplicabil pentru mine și acum: eram la școala de muzică și mergeam la Biblioteca Națională, pe str. Ion Ghica, fosta Bursă de Valori, vizavi de Banca Națională. Aveau acolo benzi de magnetofon. Și fără să-mi zică cineva ceva, m-am trezit întrebînd dacă au opere de Wagner. Împrumutam partiturile de acolo și stăteam cîte trei-patru ore pe zi ca să ascult Wagner, săptămîni în șir. Stăteam cîte trei-patru ore ca să ascult *Ring*-ul, *Parsifal*, sau *Lohengrin*. De ce Wagner la un copil de 12 ani, violonist? Nu știu, probabil destinul. Nu mă gîndeam atunci la dirijat.

interviu realizat
de Alexandru PĂTRAȘCU

Magda CÂRNECI

Preocuparea pentru suflet

Sînt o poetă și eseistă din România care în urmă cu niște ani s-a mutat la Paris și a trăit acolo mai bine de un deceniu, lucrînd ca profesor invitat la o universitate și ca director al Institutului Cultural Român de acolo. După un timp și după o integrare profesională suficient de reușită, am început să-mi dau seama că ceva nu era în regulă cu mine și cu existența mea pariziană, ceva lipsea, sau mergea într-o direcție neașteptată, ciudată. Oricine a trecut prin experiența exilului (fie acesta temporar) și prin testele sale teribile știe despre ce vorbesc. Oricine a locuit în străinătate pentru o perioadă mai lungă de timp înțelege la ce fac aluzie.

Simplu vorbind, parcă nu mai știam cine sînt. Avusesem o identitate românească, care era mai mult sau mai puțin dizolvată, pierdută. Nu reușisem în schimb să-mi creez una franceză suficient de închegată. Eram între două identități, într-un *no man's land*, cu sentimentul de a fi nimeni și nimic. Și mai rău a fost sentimentul că, odată cu identitatea mea, îmi pierdeam... sufletul. Sufletul ! Dificil de numit. Acea energie interioară misterioasă, prezența arzătoare la propria mea viață, conectîndu-mă cu lumea și cu vibrația vieții. Desigur, identitatea este mai mult legată de limbă și naționalitate, iar sufletul este probabil mai conectat cu apartenența la o comunitate – la moștenirea ei culturală și la corpul ei de obiceiuri și credințe –, dar există o strînsă corelație între cele două noțiuni.

Mi-a luat ceva timp să-mi dau seama că neliniștea mea, „starea mea de rău“, provine din diferitele înțelesuri pe care însăși noțiunea de „suflet“ le are într-o țară est-europeană precum România, unde valorile spirituale care provin dintr-o veche tradiție creștină ortodoxă sînt încă vii, în timp ce într-o țară occidentală precum Franța este aproape neobișnuit să vorbești despre acest concept central și inefabil altfel decît în mod ironic, detașat, întrucît mentalitatea predominant secularizată de acolo nu-i mai vede utilitatea pentru prosperitatea individului și a societății sau pentru realizarea unui proiect politic uriaș precum Uniunea Europeană.

Permiteți-mi să amintesc aici ce spunea Platon în a patra carte a dialogului său *Republica*. Sufletul este compus din trei facultăți: o parte transcendentă – intelectul, *nous* în greaca veche – care este de origine divină, orientată spre imaterial și localizată în creier; o parte imanentă – lăcomia, dorința, *epitimia* în elină – care este de origine animală, orientată spre materie și localizată în abdomen; iar o a treia parte, una intermediară – numită *thimos*, adică ardoare, entuziasm (mai numită și *pneuma*, adică spirit, de către stoici) – care este localizată în inimă și constituie esența sufletului uman. În timp ce activitatea intelectului duce la cunoaștere și știință, iar activitatea dorinței creează economie și politică, din fervoarea inimii sînt generate artele și religia. Aceste trei tipuri activități reprezintă împreună principalul mijloc de a educa sufletul uman și de a-i canaliza energia spre inserarea armonioasă a individului în țesutul viu al comunității.

Se pare că în societățile dominate de economie și politică predomină un model sărăcit al naturii umane, unul în care primele două facultăți ale sufletului sînt preponderent luate în considerare și dezvoltate. S-au scris multe despre „individul de masă“ al vremurilor moderne și postmoderne, dar dacă încercăm să simplificăm și să vedem ce lipsește acestui „om globalizat“, acestui *„superman* pe bandă rulantă“ produs de un sistem obsedat de inovație tehnologică, de eficiență birocratică și de integrarea în piața globală, tocmai „inima“ este cea care lipsește, altfel spus patosul care vine din *thimos*, partea a treia, intermediară și neglijată, situată în inimă, a sufletului uman.

Parlamentum Europaeum

Pare mai degrabă logic că cea mai bună societate sau cel mai bun regim politic este probabil cel care poate satisface toate cele trei componente platonice ale sufletului, întrucît dimensiunile profunde ale naturii umane nu pot fi în întregime modificate, reprimate sau eradicate, în ciuda viselor noastre prostești de inginerie socială.

După dezamăgirea diverselor promisiuni de „mîntuire“ politică și științifică promovate în ultimele două secole, după ce ne-am dat seama de fragilitatea și dificultatea proiectului european de realizare a unei societăți democratice și liberale marcate de un grad înalt de secularizare și individualism, trebuie să admitem că unificarea, coeziunea europeană este un proces mai complex, mai subtil și mai îndelungat decît se credea și se crede.

Unificarea economică și integrarea politică nu sînt suficiente, comunicarea instantanee și amestecul intercultural nu sînt suficiente, *networking*-ul profesional și solidaritatea intelectuală nu sînt suficiente, deoarece funcționarea umană fără „angajament sufletesc“, ca să spunem așa, fără ardoarea sau entuziasmul pe care îl provoacă cultivarea *thymos*-ului sau *pneuma*, este condamnată să eșueze pe termen mediu și lung și să provoace o criză internă în democrația liberală modernă.

Generalizarea omului „post-istoric“, cu *thymos*-ul/sufletul eradicat, ar însemna nu numai sfîrșitul creativității umane și „sfîrșitul istoriei“, ci și moartea coeziunii europene din lipsă de implicare politică vie, responsabilitate socială reală, discernămînt moral și idealuri umaniste puternice.

Ce este coeziunea socială? Este o „energie misterioasă“ care pătrunde în toate articulațiile sociale ale unei societăți, o alchimie psihologică a valorilor comune și a apartenenței, un set comun de principii etice și presupuneri spirituale despre natura umană și rolul omului în univers. Este o formă de atracție socială discrete, dar ireprimabilă, de magnetism și iubire.

Cu siguranță, „Europa are nevoie de un suflet“, așa cum spunea deja Jacques Delors, președinte al Comisiei Europene între 1985-1995. Dacă cultura europeană va promova mai intens scopul coeziunii europene, atunci trebuie restabilită o înțelegere completă a tuturor celor trei părți platonice ale sufletului de care aminteam înainte. În această privință, artiștii, intelectualii, clericii au un rol vital de jucat, avînd încă acces la acea parte a sufletului, respinsă de alții, care are de-a face cu coeziunea interioară a individualității umane, pe care se bazează coeziunea colectivă externă.

Poeții, pictorii, muzicienii, artiștii, adică creativii și spiritualii de toate felurile, reprezintă într-un fel celulele psihice și emoționale ale vastului corp biologic și social al umanității. O umanitate pe care curentele recente ale globalizării au tendința să o unifice din ce în ce mai mecanic și să o niveleze pe baza unui numitor comun unic și de nivel coborît deocamdată. Dispersați în țesuturile societății, artiștii secretă un fel de rețea emoțională, sensibilă, prin care ceilalți oameni sînt hrăniți cu combustibil spiritual, cu energia fină reprezentată de sentimentele de fervoare, ardoare și patos, și sînt impregnați cu viziuni motivante, dezmărginitoare sau entuziasmante despre viață și realitate. Permiteți-mi să spun că artiștii constituie organul emoțional și uneori vizionar al oricărei comunități umane, prin care se asigură o coerență colectivă mai profundă, bazată pe o înțelegere mai completă a naturii umane și înrădăcinată în nevoile spirituale ale comunității.

Criza politicii europene actuale este fundamental criza omului european, sau mai exact a sufletului cultural european. Venind din partea de est a Europei și după experiența mea occidentală, împărtășesc viziunea filosofului ceh Jan Patocka despre boala Europei ca izvorînd din diviziune, din unitatea zdrobită a sufletului. Prin înlocuirea progresivă a „preocupării pentru suflet“ – adică preocuparea pentru adevăr și pentru ființă (care derivă din vechea ei moștenire greacă și iudeocreștină) – cu pasiunea, chiar fascinația pentru posesiunea și stăpînirea lumii exterioare, Europa a ajuns inevitabil la individualism, scepticism, nihilism și la o profundă criză morală și socială contemporană. Absența unui proiect metafizic universal a lăsat loc unei funcționalizări utilitare a rațiunii, care a înlocuit alte dimensiuni ale întregului ființei umane. În consecință, este urgent să se provoace o „metanoia filosofică uriașă și fără precedent a elitei europene“, să se reabiliteze idealul anterior al „omului spiritual“: un om preocupat de „grija pentru suflet“ în toate conexiunile sale cu cosmosul, comunitatea și sinele, tinzînd astfel către o „știință totală“ a persoanei umane. Aceasta, pentru a evita „involuția istoriei către preistorie“, adică o societate care se mulțumește cu o existență consumistă și protejată, limitîndu-se la reproducere și confort materialist. „Europa ca Europa s-a născut din grija pentru suflet. A început să moară cînd a început să uite această îngrijorare“ – ne amintește Patocka.

Provocarea majoră pentru evoluția viitoare a Europei rămîne în consecință armonizarea tehnologiei cu tradiția ei spirituală, reconstruirea punților conceptuale, emoționale și practice între dimensiunile exterioare și interioare ale ființei umane.

Venind dintr-o țară est-europeană precum România, aș vrea să invoc și poziția filosofului român Constantin Noica despre „culturalismul ca acces la o istorie mai adevărată“. Inițiator al cunoscutei „școli filosofice de la Păltiniș“, Noica a dezvoltat o teorie interesantă despre mîntuirea Europei prin intermediul unui logos cultural. Noica a construit o adevărată „eshatologie culturală“: întrucît oferă acces la ființa noastră ideală, cultura oferă mijloacele de a depăși relele aduse de timp și istorie, generate de logosul științific și de logosul politic, pe măsură ce cultura se deschide spre dimensiunile ontologice ale existenței noastre. Cultura introduce o nouă temporalitate, asemănătoare prin valoare extatică cu cea mistică, dar o temporalitate activă și dinamică, îndreptată către o realitate exterioară comună, spre deosebire de cea contemplativă și static mistică. Imaginînd o adevărată „transcendență fără transcendență“, filosofia lui Noica vizează creativitatea culturală ca un „ezoterism secular și o versiune modernă a sacralității“ care înlocuiește religia și setea noastră de împlinire spirituală.

În ciuda faptului că viziunile lui Patocka și Noica despre Europa sînt marcate de lupta lor existențială și de dificultățile impuse de constrîngerile regimului comunist în care au trăit, convingerea lor comună că o revivificare a spiritului european ar putea veni din Europa de Est merită încă să fie luată în considerare. Mulți gînditori occidentali percep Europa de astăzi ca fiind redusă la un model social în care alianța dintre tehnoștiințe și productivitate în slujba profitului și consumismului duce la dizolvarea Europei în cadrul economiei de piață globale și la o separare totală de transcendență, adică de un model ontologic al posibilei evoluții a omului (Renato Guidieri, Gianni Vattimo). Din acest punct de vedere, Europa de Est ar putea păstra o deschidere creatoare către potențialul de transcendență, către căutarea ireprimabilă a relațiilor vitale dintre material și ideal. După cum spune filosoful român contemporan Andrei Pleșu, în fața „Noii Europe“ occidentale, Europa de Est păstrează conștiința de a fi „Vechea Europă“, sau trecutul Europei, unde rădăcinile vechii și eternei Europe pot fi regăsite încă vii și creative.

Europa instituțională are nevoie de Europa spirituală și invers. Europa politică are nevoie de Europa culturală. Parlamentul European are nevoie de artiști, iar artiștii au nevoie de un Parlament. Corpul comunitar al instituțiilor politice nu poate fi animat decît de sufletul spiritual al Europei prin indivizii care întrupează acest spirit în cel mai viu și creativ mod. Adică de către artiști din cele două jumătăți ale Europei, pentru care „preocuparea pentru suflet“ a persoanei umane, în individualitatea sa unică deschisă către o permanentă autodepășire critică, reprezintă valoarea majoră pe care *homo europaeus* a adus-o în istoria universală.

(comunicare prezentată în limba engleză la o sesiune a Parlamentului Cultural European – ECP)

Magda Cârneci *este scriitoare și critic de artă, redactor-șef al revistei* ARTA *și membră a Parlamentului Cultural European.*

■ ■ ■

Cu ochii-n 3,14

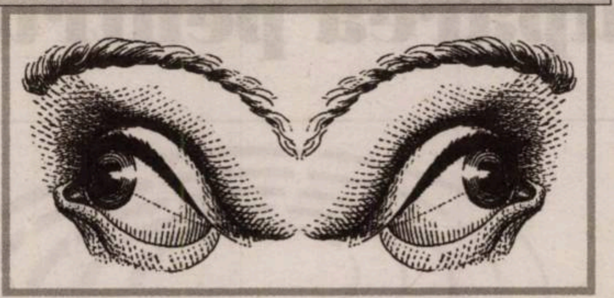

„AM ȘTIUT DIN TIMP DESPRE O ÎNTÎRZIERE PE CARE NU E GREU S-O ÎNȚELEGI", SPUNEA CINEVA CARE A APRINS DIN GREȘEALĂ SIMPATIA PUBLICULUI, DUPĂ CE A FOST MĂSURAT ÎNDELUNG

■ „Am o carte de Nostradamus cumpărată cu mari sacrificii din Franța în anii '80, am tradus-o încă de atunci, așa am știut din timp despre pandemie și războiul din Ucraina. Dar eu cred că de Paște războiul va lua sfîrșit pentru că Putin este un om credincios. Va fi ca o înfrîngere, dar pentru el primează credința, va opri războiul în Săptămîna Mare și o să demonstreze lumii prin asta că e un ortodox convins", spunea la început de aprilie rapsodul popular Gheorghe Turda, fost turnător la Securitate, actualmente general în rezervă al Ministerului de Interne. (**M. C.**)

■ În timpul unei nunți în Hamirpur, din India, o tînără și-a lovit viitorul soț. Familia ei spune că a fost posedată de o fantomă în timpul incidentului. În loc să pronunțe mult așteptatul „da", tînăra, cuprinsă de o furie inexplicabilă, a început să-și lovească partenerul, înainte să plece la fel de furioasă. Bărbatul a plecat și el apoi și s-a îmbătat, iar familia fetei a dat vina pe spiritul care ar fi posedat-o inexplicabil. Nunta s-a oficiat după o vreme, cu o oarecare întîrziere. Totul e bine cînd se termină cu bine. (**A. M. S.**)

■ Pe un panou publicitar, o tînără dă glas unei dorințe pe care nu e greu s-o înțelegi: „Primăvară cu extra curaj, fără ceață". Nu pot fi decît întru totul de acord. (**D. S.**)

■ O dezbatere sinceră, *cool,* „de cartier" despre cele mai complexe teme bisericești puteți găsi oricînd pe forumul *softpedia.* Utilizatorul „Argentum", bunăoară – autointitulat Șef al Casei Regale Argentum, padișah de Berceni –, lansează un nou „topic" pornind de la o nedumerire personală: „Văd deosebirea asta, la locurile de aprins lumînări, pe la biserici, și nu înțeleg: de unde și pînă unde se face deosebirea pentru vii și pentru morți? Al de Sus nu știe să cunoască în inima noastră pentru cine am aprins o lumînare?". „Crisstonne" (Stoic™) vine cu un prim răspuns: „Este pentru oameni, să nu se încurce în gînduri". „Se evită înghesuiala credincioșilor într-o singură încăpere și se dublează vînzarea lumînărilor" – explică, versat, numitul „Honeybee". „Pătrulescu" le bagă frica în oase: „Știu pe cineva care a aprins din greșeală (era cu gîndurile aiurea) o lumînare pentru cineva viu la morți, și a doua zi a dat mașina peste el: Dumnezeu vede tot și nu iartă!". Vădit indispus, moderatorul „Dany_Darke" simte nevoia să intervină și îl pune la punct ostășește pe inițiatorul sumbrei discuții: „Nu știu dacă ai deschis acest topic doar [pentru] că ai o dilemă sau doar ca să mai treacă timpul pînă adormi", dar nu rezistă ispitei și oferă, la rîndul său, o explicație – e, totuși, Moderatorul: „Îți răspund în felul următor: acolo este scris ca să știe și Baba Floarea, cînd aprinde o lumînare, dacă să se roage de sănătate sau pentru cineva drag. E ca la robinet, îți scrie sau arată care este apa caldă și cea rece, ca să știi dacă te vei opări sau doar vei simți ceva rece în mînă". (**M. P.**)

■ Pentru a recîștiga simpatia publicului, a Hollywood-ului (mai ales că premiera celui mai recent film al său a fost amînată) și a soției (care a declarat că reacția avută la Oscar a fost deplasată), Will Smith nu doar că urmează o terapie personalizată, într-o clinică de reabilitare, pentru a învăța să-și „gestioneze mai bine impulsurile și să-și modifice comportamentul în viitor", dar a făcut și o călătorie spirituală în India. Mi-am adus aminte de un episod din *Black Mirror* în care, dacă nu aveai suficiente aprecieri pe rețelele de socializare, ajungeai un paria social și, supus unei serii de restricții (nu mai puteai să zbori cu avionul, nu mai puteai să închiriezi o mașină decentă etc.), erai practic anihilat. La momentul respectiv, episodul îmi părea doar o ficțiune distopică. (**S. G.**)

■ Moby Dick, varianta pisică de mare. Pescarii din Cambodgia au capturat pe fluviul Mekong o pisică de mare gigantică, cu o lungime de patru metri și cîntărind 180 de kilograme. Peștele a fost eliberat înapoi în apă după ce a fost măsurat și cîntărit. Mekong, cel mai lung fluviu din Asia (4.350 de kilometri), adăpostește cea mai importantă biodiversitate acvatică din lume după Amazon, fiind habitatul a peste o mie de specii de pești. (**A. M. S.**)

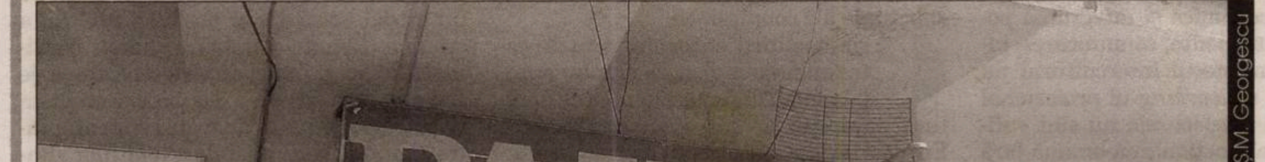

© Ș.M. Georgescu

■ Biblioteca Universității Cambridge a anunțat cu vădită satisfacție că a recuperat două dintre carnetele cu notițe ale lui Charles Darwin, a căror dispariție fusese reclamată Poliției în 2020. Printre notițele din carnetele dispărute se afla și schița celebrului „Arbore al vieții" din 1837, precum și alte note ori idei în dezvoltare care ulterior s-au regăsit în *Despre originea speciilor* – una dintre cele mai influente cărți din istoria umanității. Carnetele nu au mai fost văzute încă din 2001, dar bibliotecarii au crezut vreme de două decenii că au fost doar rătăcite în colecția de peste zece milioane de titluri ale Bibliotecii. Abia în 2020, după ce au fost îndelung căutate, s-a ajuns la concluzia că cele două carnete au fost sustrase și a fost sesizată Poliția. Care nu a aflat nimic pînă acum, cînd, cu cîteva zile înainte de Paște, carnetele au fost găsite intacte, în cutia lor de arhivă, într-o pungă roz de cadou lăsată pe o bancă din interiorul bibliotecii, cu o notiță: „Bibliotecarului X (aici era numele unui bibliotecar pe care Poliția nu l-a dezvăluit încă – *n.m.*), Paște fericit!". Nici măcar consultarea camerelor de luat vederi care împînzesc biblioteca nu a lămurit nimic. Eu cred că cineva a vrut să planteze „arborele vieții" undeva, dar nu a prins rădăcini și, ca să nu prindă el/ea rădăcini în vreun penitenciar, s-a hotărît să restituie manuscrisele. Dacă nu e așa, atunci reapariția subită a carnetelor trebuie legată de sărbătoarea Paștelui și ajungem la concluzia că bietul Darwin a dat-o-n bară. (**S. V.**)

DE UNDE PUTEM BĂNUI CĂ SCHELETUL FERICIT A CONTINUAT SĂ RÎDĂ

■ Fostul secretar american pentru Apărare Mark Esper publică un volum de memorii despre perioada în care a lucrat cu Donald Trump. Și își amintește cum președintele de atunci l-a întrebat dacă nu cumva SUA ar putea folosi rachete pentru a distruge laboratoarele de droguri din Mexic. De unde putem bănui că pînă și cei mai înverșunați luptători antidrog prizează diverse substanțe halucinogene. (**M. M.**)

■ Administratorul unui bloc din Aleșd a avut o surpriză cînd a deschis o boxă din subsol, în care nu mai intrase nimeni de cel puțin zece ani: înăuntru a dat peste un schelet de om. Unii cred că ar fi al unui bărbat dispărut în urmă cu două decenii. Unde oare am mai auzit povestea asta? Nu e chiar scheletul din dulap, e cel din pivniță. (**A. M.**)

■ Dintre toate bîlbele propagandei rusești de stat, chiar mai mult decît fotografia cu Bonnie și Clyde dată drept imagine de arhivă cu un cuplu sovietic fericit, mie mi-a plăcut încercarea înscenării unui complot occidental pentru asasinarea unui prezentator TV pro-război printr-un document presupus strict secret semnat cu „Semnat indescifrabil". Mi s-a părut înduioșător. (**M. C.**)

■ Nu demult (luna trecută, pe 17 aprilie), s-au împlinit 240 de ani de la decesul vesel al doamnei Fitzherbert. În seara zilei de 17 aprilie 1782 (era într-o miercuri), doamna în cauză a mers la Teatrul Drury Lane din Londra ca să asiste la o reprezentație a piesei *Opera de trei parale (The Beggar's Opera)* de John Gay – lucru destul de neobișnuit din partea văduvei unui pastor anglican, însă acesta e un detaliu întrucîtva minor. La apariția pe scenă a îndrăgitului actor Charles Bannister, gras și neras, în rolul fermecătoarei Polly Peachum, publicul a izbucnit în hohote de rîs. Ilaritatea a cuprins-o și pe doamna Fitzherbert, dar ea a continuat să rîdă zgomotos și după ce publicul s-a potolit, astfel încît a fost nevoie să fie dată afară din sală. A ajuns acasă rîzînd, a rîs toată noaptea și nu s-a oprit nici a doua zi (joi), nimic neputîndu-i pune capăt veseliei. A murit, fără a fi încetat vreo clipă să rîdă, în zorii zilei de vineri. De unde se vede că rîsul, chiar dacă nu îngrașă, poate avea uneori efecte funeste. (**D. S.**)

DILEMA VECHE

REDACȚIA:
Marius CHIVU ● Radu COSAȘU
Anda DOCEA (secretar general de redacție)
Stela GIURGEANU
Andrei MANOLESCU (redactor-șef adjunct)
Matei MARTIN ● Matei PLEȘU ● Adina POPESCU
Iaromira POPOVICI ● Ana Maria SANDU
Dan STANCIU (art director) ● Mircea VASILESCU
Sever VOINESCU (redactor-șef)

RUBRICI:
Teodor BACONSCHI ● George BANU ● Ion BARBU
Aron BIRO ● Paul BREAZU ● Cosmin CIOTLOȘ
Horia CORCHEȘ ● Andrei CORNEA ● Codrin Liviu CUȚITARU
Alin FUMURESCU ● Ionuț IAMANDI ● Anca MANOLESCU
Victor MOROZOV ● Radu NAUM ● Lorin NICULAE
Andrei PLEȘU ● Adrian G. ROMILA ● Constantin RUDNIȚCHI
Mihaela SIMINA ● Bogdan-Alexandru STĂNESCU
Oana STOICA ● Valeriu STOICA ● Bogdan TĂTARU-CAZABAN
Teodor TIȚĂ ● Ioan Alexandru TOFAN ● Rodica ZAFIU

TEHNOREDACTARE: Adrian DAMIAN
EDITOR WEB: Anda DOCEA

PUBLICITATE PENTRU PRINT:
floriana.coman@adevarulholding.ro

PUBLICITATE PENTRU ONLINE:
vanzari@ead.ro
dragos.stan@adevarulholding.ro

MANAGEMENT GRUPUL DE PUBLISHING:
Administrator Special: Constantin SANDU
Director Marketing: Steluța ZAMFIR
Coordonator Producție: Constantin DELTA
Director Distribuție: Dana ZAMFIR
Informații și reclamații ABONAMENTE:
0790.139.007 / 0790.139.009
(numere cu tarif normal, disponibile de luni pînă vineri, între orele 9 și 18)
e-mail: abonamente@adevarulholding.ro

ISSN: 1584-1669
Revistă editată de: Adevărul holding
Publicație auditată de: BRAT AUDIT TIRAJE
Tiraj: 7.000
Tipărit la Tipoart Idea Studio

Biblioteca Județeană
ASTRA Sibiu

Biblioteca Județeană
ASTRA Sibiu

„Sînt vechi, domnule!“ (I.L. Caragiale)

FONDATOR **ANDREI PLEȘU**

DILEMA VECHE

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIȚIE ■ Anul **XIX** ■ nr. **946** ■ 26 mai – 1 iunie 2022 ■ www.dilemaveche.ro ■ 24 pagini ■ 8 lei

Alin FUMURESCU

nu ca-n perete

4

ANDREI PLEȘU

„Inclasabila, impracticabila Rusie“

pagina **3**

STELA GIURGEANU

„Mizele vulgarității“

pagina **19**

ANCA MANOLESCU

„Delir cu complicații religioase“

pagina **20**

Comedia lumii

Conferințele Dilema veche *la Oradea*

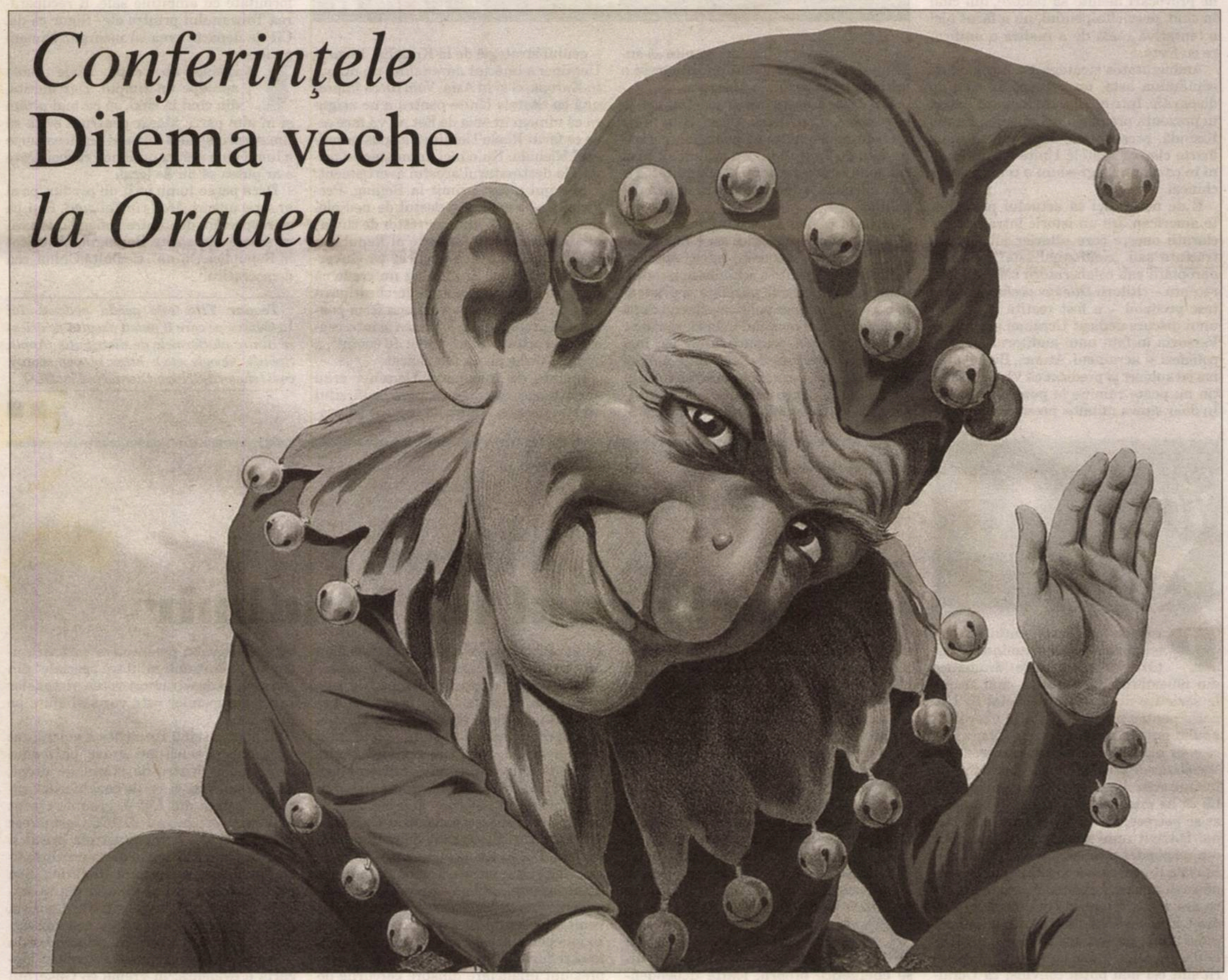

> *„Lumea este o tragedie pentru cel care simte și o comedie pentru cel care gîndește.“*
>
> *LA BRUYÈRE*

Redacția DILEMA VECHE: Șos. Fabrica de Glucoză nr. 21, sector 2, 020331 București ● **telefon:** 0372.130.006 ● **e-mail:** dilema@dilemaveche.ro

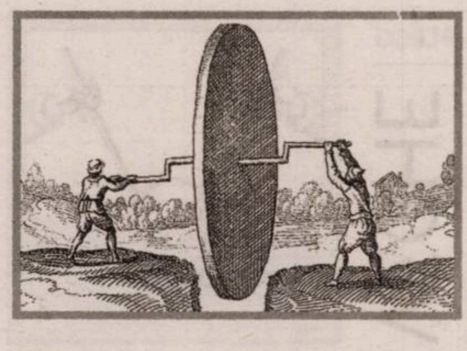

Teodor TIȚĂ

contraintuiția

Made in Taiwan

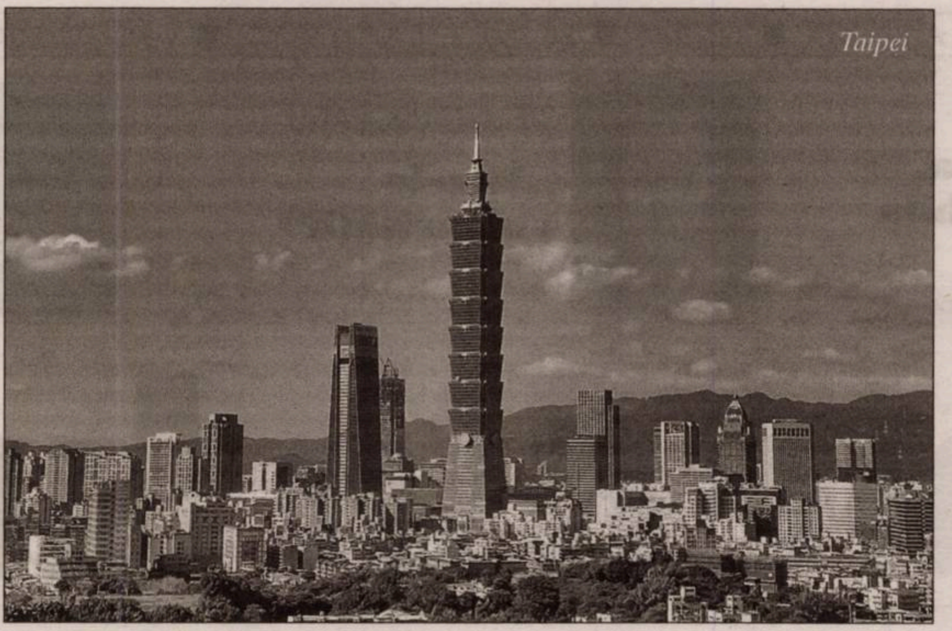

Felul în care Statele Unite se raportează la Taiwan e adesea descris ca fiind „ambiguitate strategică“. Pe scurt, asta înseamnă că Guvernul de la Washington recunoaște că, într-un viitor nespecificat, Taiwanul s-ar putea întoarce sub controlul Beijingului, însă asta se poate întîmpla doar prin mijloace pașnice. Orice tentativă a Chinei de a folosi armele pentru a obține reunificarea s-ar solda cu un răspuns din partea Statelor Unite. Ambiguitatea vine din faptul că administrațiile americane s-au ferit întotdeauna să spună clar dacă ar interveni militar întru apărarea Taipeiului. Singurul lucru cert era că vor furniza ajutor.

Codificată în legea din 1979 privind relațiile cu Taiwanul, strategia aceasta a dat rezultate pînă acum. Partidul Comunist Chinez a emis permanent zgomote agresive la adresa insulei, însă, dincolo de provocări menite să testeze, din cînd în cînd, nervii Taipeiului, nu a făcut nici o tentativă reală de a realiza o unificare cu forța.

Ambiguitatea strategică e, începînd de săptămîna asta, un concept pe cale de dispariție. Într-un discurs rostit la Tokyo, în prezența premierului Japoniei, Fumio Kishida, președintele Joe Biden a spus foarte clar că Statele Unite vor interveni în cazul unei agresiuni a comuniștilor chinezi.

E de notat aici că actualul președinte american are un istoric întreg de declarații oneste care ulterior au fost retractate sau „contextualizate“ de către apropiații sau colaboratorii săi. Cea mai recentă – cititorii *Dilemei vechi* își amintesc probabil – a fost rostită în finalul unui discurs dedicat Ucrainei și ținut la Varșovia în fața unui auditoriu mixt de polonezi și ucraineni. Atunci, Biden afirma cu subiect și predicat că Vladimir Putin nu poate rămîne la putere în Rusia. În doar cîteva minute, presa era inundată cu precizări și retractări menite să sublinieze că Statele Unite nu urmăresc o schimbare de regim la Moscova.

De data aceasta nu a existat nici o retractare. Consilierii Casei Albe s-au mulțumit să explice că politica americană față de Taiwan nu s-a schimbat. Însă nu și-au contrazis șeful. Ambiguitatea a fost înlocuită o definire mai precisă a detaliilor.

Iar locul ales pentru îngroparea ambiguității strategice nu e nici el întîmplător. Japonia trece, aproape neobservată, printr-o schimbare istorică, abandonînd pozițiile pacifiste și prudente care i-au marcat politica externă după al doilea război mondial în favoarea unor pași în direcția ocupării unui loc mai ferm în arhitectura de securitate a Asiei și a lumii. Orice ezitări ar mai fi avut Guvernul de la Tokyo cu privire la reorientare, ele au fost spulberate de – surpriză! – geniul strategic de la Kremlin. Invazia Ucrainei a injectat adrenalină nu numai în Europa, ci și în Asia. Vom lucra împreună cu Statele Unite pentru a ne asigura că nimeni în Asia de Est nu va face ceea ce făcut Rusia Ucrainei, a spus premierul Kishida. Nu e nici un mister cu privire la destinatarul acestui avertisment.

Mesajul a fost primit la Beijing. Previzibil, cu o enervare destul de nediplomatică. Wang Wenbin, purtător de cuvînt al Ministerului de Externe al Republicii Populare Chineze, a explicat că Guvernul dictatorului Xi Jinping nu crede că e vreun loc de compromis în chestiunea Taiwanului. „China va acționa ferm pentru a-și proteja suveranitatea și interesele de securitate. Și ne ținem de cuvînt“, a spus dl Wang pe un ton ridicat.

Înainte de invadarea Ucrainei erau analiști care estimau că, pînă la sfîrșitul acestei decade, China va încerca să preia controlul asupra Taiwanului. Răspunsul ferm al comunității internaționale – și mai ales cel al Statelor Unite – în fața agresiunii rusești i-a făcut pe mulți să reevalueze această predicție. În urma declarațiilor de la Tokyo are loc o nouă schimbare de atitudine – e o întrebare legitimă dacă nu cumva China se va simți provocată să testeze hotărîrea administrației americane. Asta în condițiile în care toate analizele militare arată că, din punct de vedere militar, China are o putere net superioară în strîmtoarea Taiwan.

Însă, așa cum a constatat și Rusia, proiecția de putere nu e totuna cu exercitarea ei, iar cînd deschizi un front trebuie să îți asumi și consecințele economice. Or, astea sînt incalculabile.

Adevărul e că nimeni nu își permite sau își dorește un nou război, dar nimeni nu poate ști ce zace în mintea dictatorilor acestei lumi. Ca și Putin în trecut, Xi Jinping e pe cale să obțină un al treilea mandat care îi va consfinți probabil statutul de dictator pe viață al Chinei. Predecesorii săi au avut bunul-simț și obligația constituțională să renunțe după două mandate. Xi nu dă nici un semn că ține la tradiția asta. A modificat Constituția și modifică China în conformitate cu ambițiile sale. E recuperarea Taiwanului printre ele? Sigur că da. Cît de departe vrea să meargă? Nimeni nu știe.

Ucraina ne ocupă zilele astea aproape tot timpul. Dar merită, din cînd în cînd, să ne mai uităm și în alte părți. Măcar pentru a evita să fim surprinși dacă într-o zi din acea parte a lumii vine vestea unui nou război. Care s-ar putea să nu fie local.

Dacă pacea lumii ar fi un produs, pe el ar scrie uneori *„Made în Taiwan“*. Sau, ca să respectăm denumirea oficială, cea care scoate din sărite Beijingul, „Fabricat în Republica China“. Cealaltă Chină, cea democratică.

***Teodor Tiță** este gazda podcast-ului* În Centru *pe care îl puteți asculta pe oricare dintre platformele de distribuție (Apple, Spotify, Google etc.): https://open.spotify.com/show/5jSN6amOtenIsHn23aoOLQ*

■ ■ ■

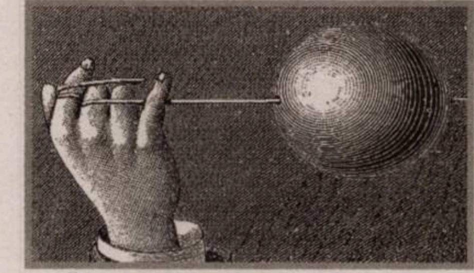

Matei MARTIN

mapamondul de buzunar

Viktor, prietenul lui Vladimir

Probabil că foarte puțini dintre maghiari își mai amintesc, astăzi, de momentele dramatice din noiembrie 1956, atunci cînd trupele sovietice au intervenit brutal în Ungaria pentru a stăvili tentația liberală a noului guvern condus de Imre Nagy. Dacă și-ar fi amintit de această lecție, de resovietizarea brutală care a urmat și de instaurarea dictaturii comuniste, probabil că ar înțelege cu mai multă empatie ce se petrece, din 24 februarie, în Ucraina. Potrivit unui sondaj de opinie, 67% din respondenți consideră că invazia militară a Rusiei este o chestiune ucraineano-rusă în care Ungaria nu ar trebui să se amestece. Ungaria este singura țară din UE în care Vladimir Putin e mai popular decît președinții Ucrainei și SUA la un loc. Dintre toți europenii, maghiarii sînt cel mai puțin convinși că Ucraina ar putea adera la UE. Iar cînd întreaga Europă este unită în spatele Ucrainei, Ungaria refuză în mod deschis, ba chiar uneori aproape ostentativ, să se alinieze cu Europa.

Poziția Guvernului de la Budapesta e ambiguă și ezitantă: un dans legănat între Moscova și Bruxelles. Ungaria primește victime ale războiului din Ucraina, dar refuză să vadă în Vladimir Putin un agresor. Ungaria trimite ajutor umanitar, dar nu permite tranzitarea teritoriului său de către convoaiele de ajutoare militare oferite de unele state occidentale și nici nu vrea să contribuie la apărarea Ucrainei. Guvernul a aprobat pînă acum toate sancțiunile economice îndreptate contra Rusiei, însă se opune categoric ultimului set de măsuri, referitor la sistarea importurilor de petrol. Vrea pace, la fel ca toată lumea, dar nu identifică victimele și făptașii.

Poți înțelege frămîntările și ezitările. Pînă la urmă, Ungaria e o țară mică, lipsită de resurse energetice proprii, foarte dependentă de gazele și de petrolul din Rusia. Însă vehemența cu care Viktor Orbán respinge ultimul set de sancțiuni împotriva Rusiei precum și alte măsuri de sprijin pentru Ucraina arată distanța care se cască între Ungaria și Europa. Într-un război în care propaganda joacă un rol atît de important, mesajul de unitate al Europei e crucial. Tocmai de aceea poziția Ungariei, care face notă discordantă, e atît de problematică. Dincolo de diferențe, există destule similitudini între regimul Orbán și regimul Putin. Chiar dacă nu contestă liberalismul (așa cum o face Putin), Orbán rescrie sistemul de referință al valorilor liberale. Și, după un model rusesc, a expulzat Universitatea Central Europeană de la Budapesta. La fel ca în Rusia, și în Ungaria există o legislație stufoasă care, în numele transparenței, obligă organizațiile nonguvernamentale să-și declare sursele de venit și afilierile. Și, tot ca în Rusia, presa independentă și critică e marginalizată și redusă la tăcere. Nu cu forța, ci prin presiuni financiare dinspre cercurile de afaceri apropiate de puterea politică. La fel ca Putin, și Orbán vede în Occident o sursă de îngrijorare ideologică și de propagare a unor idei considerate periculoase (LGBT, dreptul la avort etc.). Nu e deci de mirare că presa din Ungaria transmite mai degrabă perspectiva rusească asupra „operațiunii militare speciale“ din Ucraina și doar rareori vocea victimelor sau a europenilor care vor să-i ajute pe ucraineni.

În plus, de cînd Bruxelles a amenințat Ungaria cu sancțiuni grave pe fondul problemelor legate de statul de drept, s-au amplificat și vocile maghiarilor care cer ieșirea din UE. E greu de crezut că Viktor Orbán sau FIDESZ urmăresc Huxit, mai ales după catastrofa Brexit și mai ales că o asemenea decizie ar însemna ruinarea economică a Ungariei; însă poziționarea prorusă vine și din această frustrare antieuropeană. Prin poziția prorusă, Viktor Orbán face notă discordantă chiar și în interiorul grupului de la Vișegrad. Ruptura dintre Polonia și Ungaria e evidentă: în vreme ce Guvernul de la Varșovia e cel mai vocal apărător al Ucrainei în plan european, Viktor Orbán e gata să plătească în ruble pentru gazul rusesc, exact cum a solicitat prietenul său Vladimir Putin.

■ ■ ■

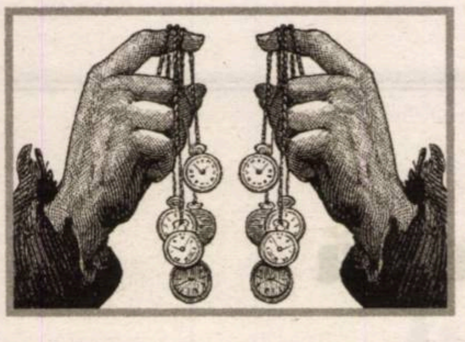

Andrei PLEȘU

nici **așa**, nici **altminteri**

„Așa e că pînă acum nu stăm nici bine, nici rău, adică nici așa, nici altminteri?“ (I.L. Caragiale)

Inclasabila, impracticabila Rusie

Este foarte greu de dialogat și de colaborat cu o nebuloasă... Fascinația pentru „Sfînta Rusie“, pentru „sufletul rus“, pentru „ideea rusă“, pentru cultura rusă este legitimă: e reacția firească față de orice realitate care se învecinează cu inanalizabilul, cu misterul, cu o energie în care fascinația și neantul iradiază cu egală intensitate. Admirația și teama, efortul rațional și inadecvarea, comunicarea și blocajul conviețuiesc ireductibil în atitudinea Occidentului față de un „partener“ care evoluează constant între „dincoace“ și „dincolo“ de sistematizabil, între previzibil și surpriză. Rusofobia conviețuiește constant cu rusofilia, admirația cu panica, tentativa colaborării cordiale cu derapajul credul, contraproductiv. Acest „portret“ a fost perceput de multă vreme, dar astăzi nu mai pare să fie prezent în mințile decidenților politici. Mai jos, mă voi strădui să rememorez cîteva „definiții“, de care n-ar fi rău să ținem seama. Ele dovedesc că „mama Rusie“ nu e o problemă revărsată brusc asupra scenei contemporane. Și că perplexitatea și eficiența fragilă a guvernanților de azi ar putea fi corectate, pentru început, prin cîteva, minimale, lecturi.

O primă recomandare: Alain Besançon, *Sfînta Rusie*, Humanitas, 2013. Cartea începe cu un citat din... Karl Marx, datat 1857. Îl reproduc, conștient că se vor găsi „radicali“ gata să ia această sugestie a mea drept o dovadă a neo- sau cripto-marxismului meu... Iată textul: „Influența covîrșitoare a Rusiei a luat prin surprindere Europa în diferite epoci și a speriat popoarele din Occident, care au acceotat-o ca pe o fatalitate și n-au reacționat decît sporadic. Dar vedem că, alături de fascinația pe care o exercită, renaște mereu un scepticism ce-o însoțește ca o umbră, amestecînd nota ușuratică și ironică cu strigătele popoarelor aflate în suferință, bătîndu-și joc de însăși măreția puterii sale ca de un actor prost care vrea să-ți ia ochii și să te înșele. Alte imperii au stîrnit, în copilăria lor, îndoieli asemănătoare. Rusia însă a devenit un colos, fără să le fi risipit. Ea oferă istoriei exemplul unic al unui imens imperiu care, chiar și după realizări de anvergură mondială, continuă să fie socotit o problemă legată de credință, mai degrabă decît de fapte“.

„Rusia vede în Europa o pradă
ce îi va fi cedată, mai devreme sau mai tîrziu,
prin vrajba dintre noi.“

Și acum, o rapidă selecție din scrisorile din Rusia ale marchizului de Custine (1839):

„Guvernarea rusească înseamnă disciplina taberei militare pusă în locul ordinii cetății, starea de asediu devenită stare normală a societății.“

„A minți, aici, înseamnă a ocroti societatea, a spune adevărul înseamnă a zdruncina statul.“

„Despotismul rus nu numai că nesocotește ideile și sentimentele, dar reface și faptele, luptă împotriva evidenței și învinge întotdeauna. Căci evidența însăși nu are apărător la ruși, la fel ca și justiția, atunci cînd stînjenesc puterea.“

„Imperiul Rus are disciplină de lagăr în loc de un sistem statal, este o stare de asediu, redusă la rangul de stare normală a societății.“

„Clerul ortodox rus a fost și va fi întotdeauna un fel de miliție, doar în uniforma sa diferită de trupele seculare ale împăratului. Preoții subordonați împăratului și episcopii săi constituie un regiment special.“

„O armată de birocrați, aceasta este o adevărată durere a Rusiei. Acești domni formează un fel de nobilime.“

„În Rusia, singurul zgomot permis sînt strigătele de admirație.“

„În Rusia, conversația înseamnă conspirație, gîndul este răzvrătire.“

„Pentru ruși, cuvintele sînt mai importante decît realitatea.“

„Fiecare guvernator știe că el, la fel ca majoritatea colegilor săi, este în pericol să-și petreacă restul zilelor în Siberia. Totuși, dacă în timpul mandatului său de guvernator reușește să fure destui bani pentru a se apăra în instanță la momentul potrivit, va fura; dacă (cazul este imposibil) ar rămîne cinstit și sărac, ar fi pierdut. Aceasta nu este remarca mea, am auzit-o de la mai mulți ruși pe care îi consider de încredere, dar mă voi abține să le menționez numele.“

„Rusia vede în Europa o pradă ce îi va fi cedată, mai devreme sau mai tîrziu, prin vrajba dintre noi. “

„Dacă veți întîlni nemulțumiți în Franța, folosiți metoda mea și spuneți-le: Duceți-vă în Rusia.“ *(E ceea ce îmi vine să spun mereu interlocutorilor care declară, melancolic, că „era mai bine înainte“: Păi, nu mai întîrziați pe-aici! Coreea de Nord, China, Cuba vă așteaptă!* – n.m., A. P.)

Nu e așa că multe dintre spusele de mai sus vă sună cunoscut? Și nu numai cu privire la Rusia de azi, ci și cu privire la România de ieri (care încă mișcă...).

■ ■ ■

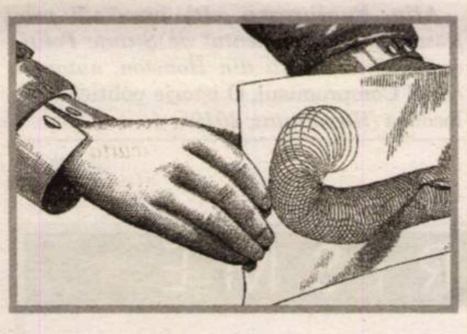

Andrei CORNEA

la **răscruce** de **gînduri**

Eroul pe care ni l-am dori

Fiecare societate avînd modelele sale umane, în care ea se recunoaște și se regăsește, nu este o întîmplare, probabil, că relativa mizerie morală a lumii europene se oglindește și în insuficiența modelelor pe care ea le-a ales. Evul Mediu a oferit, ca modele umane predilecte, cavalerul și ascetul, primul, ofensiv la maximum, vrînd să dobîndească totul, celălalt, dispus să cedeze, indistinct, totul, în schimbul triumfalei cuceriri a cerului. Mai recent, cavalerul a fost înlocuit, în galeria modelelor, de conchistador, de aventurier, de cowboy, de cel ajuns peste noapte miliardar, de vampă, ba chiar, la un alt nivel, desigur, de omul de știință implacabil – toate modele ale ofensivei „faustice“, cum s-a spus. Urmîndu-le, Europa s-a văzut de atîtea ori cuprinsă de o febră a cuceririi, a dominării, a raționalizării și, mai cu seamă, a organizării fără stavile, care să încalce toate lăcașurile particularului și toate drepturile persoanei. Febră a organizării, febră a creației, febră. Hotărît, Europa este singura lume care trăiește continuu cu febră!

În fața acestei situații, europeanul nu a știut să aleagă decît între alternativa revoltei – negația pură, așadar – și cea a resemnării non-violente. Am putea spune că Europa, atunci cînd nu s-a mai suportat pe sine, a dezesperat de sine, alergînd în neștire între Prometeu și Iisus. Uneori a optat radical pentru modelul oferit de unul dintre aceștia, exilîndu-l pe celălalt, alteori i-a alăturat pe ambii, fără să se ferească de eclectism, alteori, în fine, a căutat, confundîndu-i și amestecîndu-i, să născocească imposibilul model al unui Mesia guraliv și indecent, ce promite nu cucerirea cerului, ci pe cea a străzii.

Poate mai autentic omenesc și mai folositor de urmat decît Prometeu sau Iisus, chiar dacă lipsit de magnifica splendoare a ambilor, dar neposedînd nici umanitatea titanică a primului, nici pe cea dumnezeiască a celui de-al doilea, rămîne, după părerea mea, modelul Iov, mai potrivit cu starea noastră fundamentală. Firește, niciodată un atare model n-ar fi trebuit ignorat, căci omul n-a trăit niciodată, în fond, în altă stare decît în cea a defensivei. Odinioară însă, aceasta putea fi mai greu percepută; ea se disimula, se ascundea întrucîtva. Iată, însă, că în vremea noastră așa ceva e tot mai cu neputință și, dacă există totuși și un privilegiu al epocii acesteia, el stă tocmai în împrejurarea că ea știe să exprime mai bine decît oricare altă epocă natura acestei grozave făpturi care este omul.

Este un privilegiu din care decurge însă urgența de a asuma defensiva și nu numai de a o îndura și deci de a o rata. Și atunci, e timpul de a reflecta mai atent la lecția lui Iov și la alternativa pe care destinul său o deschide.

Fiindcă sîntem cu adevărat noi, oamenii de azi, mai mult decît în oricare alte timpuri, prea strîmtorați de propria noastră istorie pentru a mai înfăptui mari și reale cuceriri; campaniile noastre prea devreme împotmolite, vederea devenită prea scurtă, elanul ce ne-a secat, osteneala trădătoare a genunchilor, inimile înfricoșate o dovedesc îndeajuns. Și totuși, nu ne este îngăduit să capitulăm, nici să consimțim necondiționat, total și complet organizării și agenților ei de orice fel, ca să nu ne unim cu tina din care – zice-se – am fi fost rupți și separați de restul creației.

Iar dacă așa stau lucrurile, atunci cînd voim a întreprinde ceva sau căutăm a ne veghea mai bine pașii, nu la rebel și la răzvrătit ar trebui să privim spre a învăța ceva, dar nici la cel necondiționat blînd și resemnat cu răul, la omul răbdării fără sfîrșit pentru această lume și plin de nerăbdare pentru cealaltă, nu trebuie să luăm aminte. Eroul pe care ni l-am dori – întrupat de Iov într-o situație extremă și regăsit de epoca noastră, ca în nici o alta, în situațiile cele mai comune – este omul care rezistă, este *rezistentul*. La ce? La orice – la tehnologii abuzive, la ideologii mutilante, la agresiuni și la seducții, la mizerie și la opulență, la suferință și la voluptăți, la fascinația adevărurilor și la desfrîul iluziilor, la chemările la ordine și la instigările la haos, la supunere și la dominare, la timp, la viață, la moarte, la dezgust și la frică.

Cum l-am putea elogia mai bine pe acest om – pe acești oameni vrednici de toată isprava? Simplu: făcînd ca ei, *fiind ca ei*. Iar dacă nu putem aceasta, dacă *încă* nu putem, dacă nu știm deocamdată a ne alătura lor cu adevărat în faptă, simțindu-ne însă solidari cu ei în cuget măcar, să încercăm fie și în cuvinte nepricepute, diletante și puține, precum în paginile de față, să le spunem cumva povestea. Căci a relata despre rezistență înseamnă, totuși, *încă* a rezista.

Septembrie 1987 – Septembrie 1989

(fragment din „Starea de defensivă“, eseu apărut în volumul *Penumbra* de Andrei Cornea, Editura Spandugino, 2022)

■ ■ ■

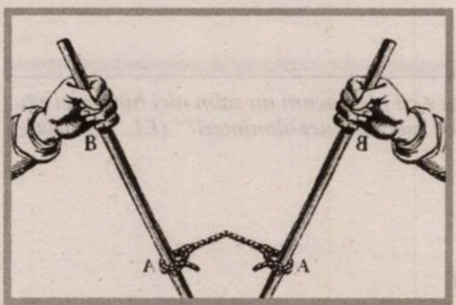

Alin FUMURESCU

nu ca-n perete

Cîntecul de sirenă al morcovului

●●● pentru că e lesne să ne lăsăm înșelați de aparențe. Tehnic vorbind, deși pe locul patru în preferințele juriului, Ucraina a cîștigat cu surle și trîmbițe votul popular la Eurovision 2022. Așa că la anul, dacă situația „de pe teren“ o va îngădui, va fi țara-gazdă a Eurovision 2023. Teoretic și practic, însă, Ucraina a pierdut – și a făcut-o rușinos de-a dreptul. Nu mă refer acum la calitatea muzicală a cîntecului *Ștefania* sau la performanță artistică a Orchestrei Kalush (ambele îndoielnice, dacă mă întrebați, dar *de gustibus non disputandum).* Nu ele fac obiectul acestui verdict care altminteri poate părea nedrept sau răutăcios de-a dreptul în contextul invaziei rusești.

Miza e mult mai mare. S-a spus că războiul din Ucraina e mai mult decît un război între două țări – e un război între două viziuni morale, între două înțelegeri opuse ale lumii, ale victoriei și înfrîngerii, ale binelui și răului. Dacă e așa, atunci Ucraina a cîștigat deja războiul cu Rusia chiar dacă, tehnic vorbind, încă l-ar putea pierde (puțin probabil). Dar, taman din aceeași cauză, a pierdut (fără să-și dea seama) competiția de la Eurovision, chiar dacă, tehnic vorbind, a cîștigat-o. Și s-a bucurat în loc să se rușineze.

Liderul trupei, Oleg Psiuk, s-a declarat mîndru c-a încălcat cu tupeu regulile concursului, care interzic orice referințe politice, însă nu s-a indignat cîtuși de puțin că n-a fost penalizat pentru asta. Pentru că una e să încalci fățiș o regulă și să-ți asumi deschis consecințele – se numește „nesupunere civică“. E, pînă la urmă, indiferent de justețea cauzei, un act de eroism care merită admirație. Cu totul altceva e să o faci știind prea bine că, din varii motive, nu vei avea nimic de suferit, ba dimpotrivă – se numește „inelul lui Gyges“ (vezi *Republica* lui Platon) sau, mai simplu, tupeu, ca să folosesc un termen blînd. Președintele Zelenski s-a grăbit și el nu doar să felicite „curajul“ trupei cîștigătoare, dar și să declare că „Muzica noastră cucerește Europa!“, legînd victoria de la Eurovision de viitoarea victorie a Ucrainei în război.

Asta se cheamă să amesteci nepermis borcanele. Dacă izbînda Ucrainei în fața Rusiei mi-ar umple inima de bucurie, succesul de la Eurovision mi-a umplut-o de o tristețe melancolică. Cît de mult îți poți fura singur căciula, fie ca artist, fie ca președinte în vremuri de război, pentru a-ți imagina, chiar și pentru o clipă, că e o victorie *cinstită?* O victorie pe bune și nu una din milă? Că rezultatul e o dovadă a *calității* muzicii ucrainene care, iată, „cucerește Europa“? Cît de mult te poți minți singur mimînd un act de rebeliune fățișă, dar știind foarte bine că EBU (European Broadcast Union) nu va descalifica trupa pentru declarația politică, ba dimpotrivă, va „înțelege sentimentele pentru Ucraina din aceste zile“, considerînd că-n *aceste condiții* declarațiile sînt „umanitare, nu politice“?

Nu sînt naiv. Înțeleg prea bine că războiul, mai ales în ziua de astăzi, e și unul de „imagine“ și că opinia publică europeană contează, iar asta a fost oportunitatea de a avea un public de douăzeci de milioane. Înțeleg și că Oleg Psiuk nu putea să le spună privitorilor, precum Birlic în *Titanic Vals,* „Fraților, nu mă votați!“. Putea, însă – odată mesajul transmis, inimile europene cucerite și victoria populară asigurată –, să renunțe, cu grație și demnitate, la premiul întîi, invocînd taman acest val de popularitate față de Ucraina care n-are absolut nimic de-a face cu performanța artistică. „Mulțumim, dar nu-l merităm – noi vrem să cîștigăm cinstit“, ar fi putut spune, iar Zelenski ar fi putut avea un discurs pregătit pe această temă (cîtă vreme rezultatul era într-atît de previzibil). Mi se va reaminti că „la război ca la război“ și că-n aceste condiții totul e permis, ca-n dragoste. Încercați însă să vă imaginați pentru o clipă impactul uriaș pe care un asemenea discurs, contraintuitiv și neașteptat, l-ar fi avut nu doar în Europa, ci în lumea întreagă. Să fi văzut atunci dragostea revărsată din toate colțurile lumii!

Din păcate, s-a dovedit încă o dată că e mai lesne să reziști bățului decît cîntecului de sirenă al morcovului. Să lupți cu arma-n mînă la Azovstal e mai lesne decît s-o faci cu microfonul în Italia. Cum spuneam, miza e mult mai mare. În orice domeniu, în bătălia dintre băț și morcov, bățul cîștigă doar pe termen scurt, iar morcovul, pe termen lung. Morcovul e cu adevărat periculos, nu bățul – și de aceea Putin va pierde războiul. Asta explică deopotrivă eșecul oricărui regim totalitar și succesul democrațiilor liberale. Vă vine sau nu să credeți, sîntem programați, atît genetic, cît și biblic, pentru libertate – reală sau imaginară, n-are importanță. Pînă și Étienne de La Boétie, autorul *Servituții voluntare*, a înțeles paradoxul (dar asta ar fi o altă discuție). Frica de băț are limite. Atracția morcovului e insidioasă și nu obosește. Am cunoscut oameni curajoși sub comunism care-au început să șchioapete moral în fața ispitelor democratice, iar aici mă introduc mai întîi pe mine, chiar dacă trebuie să scot din ecuație „curajul sub comunism“.

În America, unde morcovul e mai dulce, ispita e și ea, de bună seamă, mai mare. E o tradiție. Toată lumea va fi auzit de Boston Tea Party, cînd un grup de așa-ziși patrioți s-au strecurat la bordul unei nave britanice, aruncînd, în semn de protest pentru noua taxă impusă, ceaiul în ocean. Ceea ce se trece lesne cu vederea e faptul că „protestatarii“ erau deghizați în „indieni“ (cum le spuneau pe atunci), ba încă unii din tribul care avea cea mai proastă reputație în Boston. Cu alte cuvinte, au fugit și ei de responsabilitate, ba încă și aruncînd vina pe alții. Aia n-a fost nesupunere civică, aia a fost lașitate. Cînd în academie se intră pe criterii care au prea puțin de-a face cu meritul, competența întregii societăți e pusă-n pericol. E lesne să te minți c-ai fost ales pentru că ești cel/cea mai bun(ă), dar ți-ai fura singur căciula (în fine, pălăria, în Texas). Mărturisesc că, spre deosebire de liderul trupei Kalush, m-aș simți umilit dacă aș afla c-am fost ales pentru că sînt est-european și asigur „diversitatea“ departamentului, fiind pe deasupra și heterosexual, și ortodox. Despre politica în care se votează pe criterii care n-au de-a face cîtuși de puțin cu orice fel de competențe nu mai vorbesc, că v-aș plictisi, deși n-ar trebui. Repet: o miză mai serioasă ar fi greu de găsit.

De ce? Pentru că războaiele sînt de două feluri – văzute și nevăzute. De aia!

***Alin Fumurescu** este associate professor la Departamentul de Științe Politice al Universității din Houston, autor al cărții* Compromisul. O istorie politică și filozofică *(Humanitas, 2019).*

■ ■ ■

Mihaela SIMINA

Unicorni

Să crezi în unicorni poate părea o pură nebunie. La propriu, este. Dar să crezi în simbolul acestora? Una dintre cele mai frumoase (și necesare) (ne)nebunii.

În mare parte a istoriei, oamenii au crezut în existența acestor făpturi cu un corn în frunte, chiar dacă descrierea înfățișării lor diferă de la epocă la epocă. În secolul al IV-lea î.e.n., istoricul și medicul grec Ctesias scria într-o lucrare dedicată Indiei despre un animal care ar fi semănat cu un măgar sălbatic și care avea un corn în frunte. Mai tîrziu, în secolul I, Plinius cel Bîtrîn menționa în scrierile sale un animal neînfricat pe care l-a numit *monokeros* (de unde cel mai probabil și legătura etimologică cu denumirea *unicorn),* asemănător unui cal la corp și cu un corn negru care pornea din mijlocul frunții. *Monokeros*-ul lui Plinius era extrem de puternic și imposibil de capturat în viață. Venea așadar cu niște puteri aproape miraculoase.

Existența *măgarului cu un singur corn în frunte* a fost confirmată ulterior și de Aristotel, și de alte scrieri ale vremurilor care subliniau caracterul supranatural al animalului. După unii specialiști, în multe dintre descrieri era vorba, de fapt, despre un animal mult mai pămîntean: rinocerul. Oricum, mitul inorogului, creatura (aproape) de neînvins, victorioasă în orice luptă, în-

accent pe istorie

zestrată cu puteri magice, vindecătoare și protectoare, s-a născut și a crescut. De exemplu, în Evul Mediu, colții de narval, un mamifer marin, erau confundați mai mult sau mai puțin intenționat cu bucăți din corn de unicorn cu proprietăți tămăduitoare. Din acest tip de fildeș se confecționau căni despre care se credea că te feresc de otrăvuri. Astfel, odată turnată în cana magică, nici o picătură de otravă nu mai avea vreo putere.

De altfel, prin secolul al XVII-lea, în Londra existau reclame pentru anumite elixiruri din corn de inorog care puteau vindeca diverse boli. Totodată, era reconfirmată simbolistica puterii animalului avînd în vedere prezența acestuia pe stema Regatului Unit. Și tot în spațiul britanic, unicornul a fost ridicat la rang de artă în epoca victoriană, cînd au fost redescoperite și revalorificate tapiseriile cu unicorni *(Lady and the Unicorn),* capodopere ale artei medievale realizate în jurul anului 1500, cînd făptura cu valențe magice devenise un laitmotiv artistic. Cumva, unicorni pe pereți.

Nu e musai să crezi în ei. Dar în victoria lor, poate că da.

BARBURISME

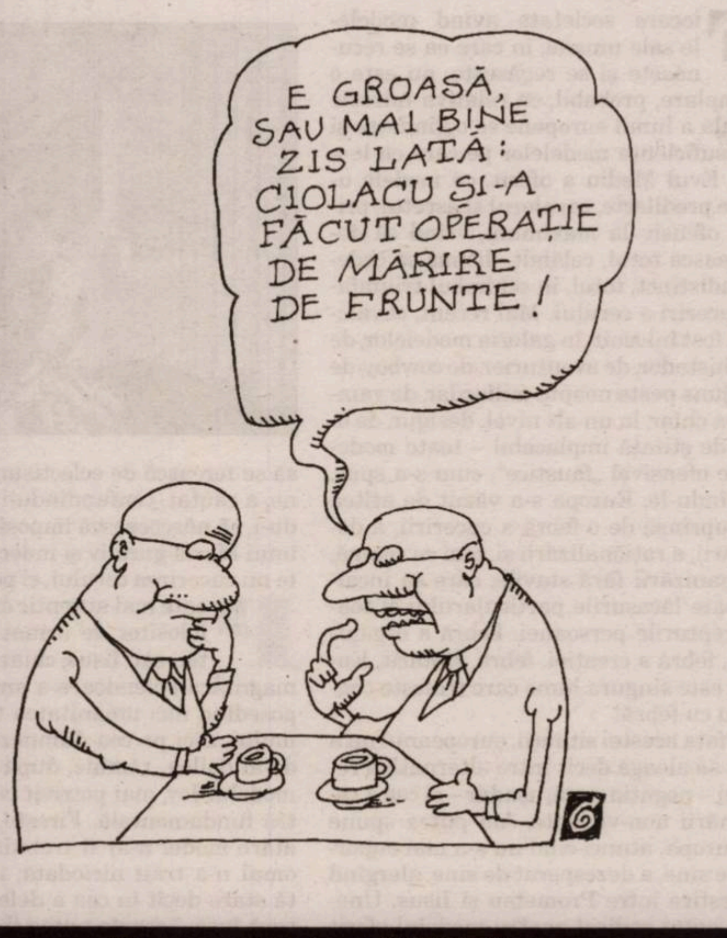

Desen de Ion BARBU

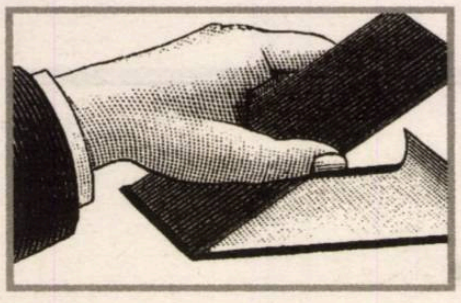

Valeriu STOICA

la **drept** vorbind

Vlad Constantinesco și Stéphane Pierré-Caps: o pledoarie pentru libertate

Cînd Ioan fără Țară, sărăcit de războaiele pentru păstrarea regiunilor moștenite în Franța, a recurs la noi impozite în sarcina supușilor săi englezi, aceștia s-au revoltat; sub presiunea militară a nobililor, regele a semnat Magna Charta Libertatum, la 12 iunie 1215, acceptînd că pentru procurarea resurselor financiare era necesar consimțămîntul Marelui Consiliu, devenit ceva mai tîrziu Parlament; acesta va limita treptat puterea regelui, evoluție desăvîrșită prin *Bill of Rights,* documentul din 13 februarie 1689 prin care Wilhelm al II-lea de Orania a renunțat la puterea sa legislativă. Cînd locuitorii din Boston au aruncat în ocean o încărcătură de ceai, la 16 decembrie 1773, contestînd dreptul regelui de a stabili taxe și impozite fără acordul lor, ei au deschis calea coloniilor britanice către independență. Cînd Franța a rămas fără bani ca urmare a pierderii războiului de 7 ani cu Anglia și a susținerii luptei americane pentru independență, regele Ludovic al XVI-lea a încercat să depășească impasul financiar cerînd sprijinul Stărilor Generale, care nu mai fuseseră convocate de două secole; la 20 iunie 1789, reunită în Sala Regală de Tenis (Salle du Jeu de Paume), Starea a Treia a jurat să nu se dezbine pînă nu va da Franței o Constituție, ceea ce a fost începutul unui balans istoric între monarhie și republică, încheiat doar în 1875, odată cu instaurarea celei de a III-a Republici. Aceste reacții (mai mult sau mai puțin violente) împotriva fiscalității excesive au marcat saltul de la o mișcare intelectuală – care, la începuturile epocii moderne, a conturat principiile limitării puterii politice – la practica de adaptare a unor instituții vechi sau de creare a unora noi pentru a face posibilă guvernarea întemeiată pe aceste principii. Evocarea celor trei momente istorice readuce în memorie faptul că ideile și practicile politice din care s-a născut democrația constituțională – regimul politic al libertății – au apărut și s-au dezvoltat în Anglia, Statele Unite și Franța (în ordine cronologică), înainte de a-și croi drum în alte țări.

Vlad Constantinesco și Stéphane Pierré-Caps oferă o imagine complexă și coerentă a raporturilor dintre Constituție, stat, societate și individ.

Istoria pasionantă a acestor idei, practici și instituții politice este sintetizată în cartea *Drept constituțional*, scrisă de reputații profesori francezi Vlad Constantinesco și Stéphane Pierré-Caps. După ce a avut șapte ediții în Franța, la PUF, cartea a fost tradusă în limba română prin eforturile lăudabile ale Dianei Dănișor și publicată în acest an la Universul Juridic, în colecția „Eunomia“, inițiată de Centrul pentru Studii de Drept Natural și Analiză Normativă – Universitatea din București. Nu este doar una dintre cele mai bune lucrări de drept constituțional, destinată uzului juriștilor, ci și o pledoarie pentru libertate, într-o conjunctură în care încrederea în instituțiile democratice s-a diminuat la cote de avarie chiar în țările în care acestea s-au născut. Cartea ar trebui să fie inclusă în bibliografia minimală în învățămîntul universitar, în general, nu doar în cel juridic. Ea este la fel de utilă pentru toți cei care doresc să înțeleagă mai bine temeiurile și mizele regimului libertății, vulnerabilitățile și maladiile acestuia, șansele de a rezista provocărilor tot mai dure la care este supus, ca urmare atît a decalajului dintre exigențele tot mai mari ale cetățenilor și capacitatea statului de a le satisface, cît și a propagandei antidemocratice care speculează nemulțumirile.

Fără a idealiza democrația constituțională, Vlad Constantinesco și Stéphane Pierré-Caps oferă o imagine complexă și coerentă a raporturilor dintre Constituție, stat, societate și individ, care justifică o calificare a acesteia ca regim politic al libertății. Două idei – redate de autori în expresia altor doi constituționaliști celebri – rezumă contradicția cu care se confruntă mereu acest regim politic și care nu poate fi rezolvată definitiv, cerînd mereu noi soluții. O idee a fost exprimată de Georges Burdeau: „Statul este puterea politică instituționalizată; omul a inventat statul pentru a nu trebui să se supună omului“. Cealaltă idee a fost formulată de Hans Kelsen: „Dacă trebuie să fim dominați, atunci vrem să fim dominați numai de noi înșine“. Dar omul nu poate fi dominat *numai* de el însuși, pentru că nu se poate bucura de libertate absolută, cît timp există pericolul de a fi supus altui om. El poate avea doar o libertate *garantată* de către stat, organizat potrivit principiilor democrației constituționale, adică principiile care sînt garanții și împotriva statului. Or tocmai aceasta este contradicția: statul trebuie să garanteze libertatea ființei umane nu numai împotriva altor oameni, ci și împotriva lui însuși, a statului. Soluțiile de rezolvare a acestei contradicții, astfel încît statul să-și respecte funcția de garant al libertății, se schimbă mereu în funcție de loc și timp. Este motivul pentru care gîndirea constituțională trebuie să caute mereu soluții noi și să le ofere practicii politice. Vlad Constantinesco și Stéphane Pierré-Caps sînt un model de urmat pentru această căutare permanentă.

Valeriu Stoica *este avocat și profesor de drept civil la Facultatea de Drept a Universității din București.*

■ ■ ■

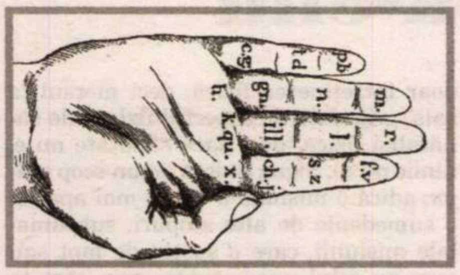

Codrin Liviu CUȚITARU

prezentul discontinuu

Bifurcațiile gîndirii etice

Observațiile de mai jos mi-au fost induse de recitirea a două cărți fundamentale, aparținînd marelui profesor oxonian C.S. Lewis – *Creștinismul redus la esențe* și *Sfaturile unui diavol bătrîn către unul mai tînăr*. Am descoperit, pe parcursul acestei lecturi de maturitate a volumelor, lucruri care mi-au scăpat la cel dintîi contact cu ele. Mi-au apărut, brusc, în altă lumină hermeneutică. Mă refer în special la problemele de etică atacate insistent de subtilul autor. Constată bunăoară Lewis (în *Creștinismul...*) că moralitatea ar trebui să se ocupe de trei lucruri distincte. Primul se leagă de corectitudinea și armonia dintre indivizi, al doilea, de echilibrul propriului sine și al treilea, de intrarea în acord cu sensul vieții întregii comunități de inși aflați – mai mult ori mai puțin întîmplător – în jurul tău. Iată și o metaforă elocventă de îmbinare a celor trei paliere etice, oferită, inteligent, de către scriitor: cînd folosești, cu talent, un instrument muzical, o faci pentru ceilalți (respectînd tot ce le place lor), dar o faci și pentru *tine* (pornind de la ce e frumos și constructiv, din punct de vedere artistic, în forul tău interior). Totuși, nimic nu va avea valabilitate dacă, în momentul în care cînți, nu urmezi strategia de ansamblu a sunetelor, indicată de dirijorul orchestrei.

Interesant, creatorul celebrei *Narnia* consideră că, raportîndu-ne la moralitate, noi părem preocupați doar de primul aspect. Credem că a avea o conduită decentă și, prin urmare, etică în societate înseamnă mai ales să fim atenți cu ceilalți, să ocrotim nemijlocit libertatea, ființarea și bunăstarea lor. Nu este ceva rău în asta desigur, însă, în standardele impuse de C.S. Lewis, blocajul la nivelul asumării „principiale“ a alterității reprezintă o insuficiență etică. Dacă, personal, te afli în dezechilibru cu tine însuți – dezechilibru spiritual, psihologic, comportamental, identitar, autoscopic, reprezentațional, într-un cuvînt, moral –, exercițiul „principialității“, în conviețuirea cu „vecinul“, nu-ți va fi de un folos etic semnificativ. Mai mult, dacă eforturile tale de „îmbunătățire“ (admițînd că, pe lîngă principialitatea oferită celorlalți, ai deține și o bună întocmire a universului tău interior) nu iau în calcul și cel de-al treilea element („integrarea“ în muzica orchestrei, în armonia sugerată de „dirijor“), din nou, riști o ratare a conceptului de moralitate, te complaci într-o izolare sufletească fără orizont, într-un autism al binelui neîmpărtășit. Construcția etică nu vine așadar pe „segmente“ disparate, ci prin conjuncția superioară a planurilor de existență, prin unirea pieselor dintr-un uriaș *puzzle* al conduitei în lume. *Puzzle* cu reguli precise, chiar dacă adaptabile la specificitatea fiecărei persoane și a fiecărei etape istorice în parte.

Din păcate, „așezarea“ (etică) pe toate nivelurile de gîndire rămîne inaccesibilă multora dintre noi.

Simplificînd teoria parabolică a profesorului englez, aș conchide că piesele *puzzle*-ului sînt: gîndirea onestă (nu poți imagina un proiect de evoluție umană dacă nu începi prin a fi cinstit, corect, principial cu ceilalți), gîndirea duhovnicească (nu poți fi onest cu alteritatea dacă nu ești mai întîi deschis cu tine însuți, dacă nu-ți dorești și nu urmărești propriul echilibru sufletesc – nu întîmplător, în a sa *Etică nicomahică*, Aristotel afirma că, ultimativ, moralitatea se reduce la actul de a-ți face bine ție însuți) și gîndirea teologică (nu poți crede, limitativ, că planul complex al istoriei umane ar fi supus hazardului și nu ar ascunde un sens mai amplu, inseparabil de o supraconștiință de ordin divin – ca atare, nu poți trăi fără a căuta acest sens, adică adevărul, și, implicit, fără a încerca să te „cuprinzi“ în concertul general al destinului omenesc). Din păcate, „așezarea“ (etică) pe toate nivelurile de gîndire enumerate mai sus rămîne inaccesibilă multora dintre noi. De ce? Am găsit un răspuns interesant în cea de-a doua carte amintită la început *(Sfaturile...)*. Acolo, diavolul Screwtape (în română, Sfredelin sau Zgîndărilă) își îndeamnă nepotul, într-o scrisoare, să nu se sperie de virtutea smereniei, atunci cînd o întîlnește, întrucît ea – dacă duce la mîndrie și obsesie de sine („Sînt atît de modest în relațiile mele cu oamenii, încît nici unul nu mă merită cu adevărat; sînt prea bun pentru lumea în care m-am născut!“) –, lucrează în folosul Infernului.

La fel e cu „principialitatea“ compulsivă: „Sînt atît de principial, încît mă pot culca pe o ureche; am atins perfecțiunea!“. Mărturisesc faptul că, analizînd cîndva problema principialității la această rubrică, admiteam, fie și parțial, o asemenea viziune. Mă înșelam. Astăzi, am convingerea că, practicată inadecvat, prin rupere de context, o virtute devine viciu, iar monomania moralității – o cale sigură către imoralitate.

Codrin Liviu Cuțitaru *este profesor la Facultatea de Litere a Universității din Iași. Cea mai recentă carte publicată:* Omul multiplu, *Editura Junimea, 2021.*

■ ■ ■

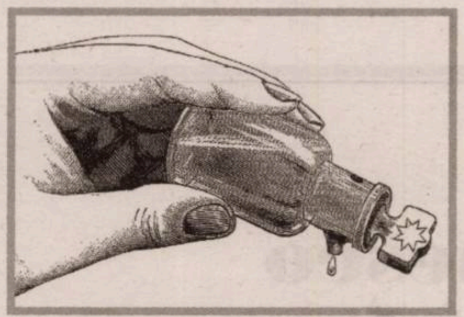

Rodica ZAFIU

cuvinte nepotrivite

Noroc chior

Rîndurile de mai jos pornesc de la comentariile savuroase dintr-un articol recent pe teme sportive al lui Radu Cosașu, care analizează ludic și ironic formula superlativă *noroc chior*. Nu vreau să cad în păcatul de a lua în serios o provocare glumeață (aparenta nevoie de explicații filologice), dar mi s-a părut că expresia, aparent banală, chiar merită o mică investigație istorică. (În plus, nu cred că am mai mărturisit public o veche datorie morală: sînt convinsă că nu aș fi ajuns să țin o rubrică lingvistică dacă nu aș fi fost, în vremea adolescenței, un cititor împătimit și un admirator constant al inteligenței și umorului din *Cronica de trei secunde).*

Noroc chior pare a fi astăzi cea mai frecventă expresie colocvială de caracterizare a șansei nesperate și abundente; dicționarele noastre mai înregistrează însă cîteva caracterizări similare, *norocul* putînd fi apreciat superlativ ca *orb, porcesc, cu carul.* Din punct de vedere istoric, formulele *noroc orb* și *noroc chior* sînt oarecum echivalente, adjectivul *orb*, moștenit din latină, și *chior* (împrumutat din turcă) fiind inițial sinonime. Cum se întîmplă adesea, concurența lor a condus către o specializare: trecînd prin faza precizării *chior de-un ochi*, adjectivul *chior* (din turcescul *kör,* „orb“) a ajuns să însemne în uzul curent doar „care vede numai cu un ochi; căruia îi lipsește un ochi“ (DEX).

Orbirea – garanție a caracterului aleatoriu al norocului – e o trăsătură definitorie a acestuia, cuprinsă în vechi sentințe, cu variante în multe limbi. Reprezentările vizuale ale Fortunei cuprind între simboluri roata, o sferă, adesea și o fîșie de pînză care îi acoperă ochii, împiedicînd vederea; e ceea ce descrie, în limbajul său marcat muntenesc, Iordache Golescu: „Norocul orb să-nchipuiește, șî pe sfieră șade, ca mai lesne să alunece șî unde cade să nu vază“ (în Iuliu Zanne, *Proverbele românil*or, volumul VIII, p. 418). Tema norocului orb apare de mai multe ori în literatura română veche, de exemplu la Miron Costin – „orb norocul la suiș“ – sau la Dimitrie Cantemir: „norocul și pre porcariu și pre olariu tot cu o orbime caută“ *(Istoria ieroglifică).* Iordache Golescu înregistrează ideea în mai multe variante: „Norocul nu cade pă cine el voiește și precum el voiește, ci pă cine se întîmplă, *ca un orb ce este*“; „Norocul *fiind orb* nu știe, ca un orb, nici la cine să pleacă, nici dă la cine pleacă“ *(Proverbele românilor*, volumul IX, p. 112).

„doar-doar vor da și ei preste vreun noroc orb“

În culegerile paremiologice românești, norocul are un statut ambiguu: există variante etice, educative, în care șansa este considerată insuficientă, inferioară meritelor individuale și mai ales inteligenței, dar sînt numeroase și formulele cinice și comice, în care aleatoriul cu efect pozitiv este prezentat ca valoare supremă, ca în proverbul versificat de Grigore Alexandrescu, în *Boul și vițelul:* „Decît multă minte, știu că e mai bine / Să ai totdeauna un dram de noroc“. Din această perspectivă, aprecierea superlativă a norocului este întotdeauna ambiguă, pentru că implică admirație amestecată cu dispreț, cu bănuiala șansei nemeritate, a lipsei altor merite.

Două schimbări produse în timp au condus la formula de intensificare actuală: *chior* a pierdut în uzul curent sensul vechi („orb“), iar atributul cu sens general și previzibil a devenit o marcă de calificare superlativă. Nu e ceva neobișnuit: tautologiile expresive *(să-ți fie casa casă!)* se bazează tocmai pe sensul intensificator al conformității cu prototipul. *Norocul orb* sau *chior* reprezintă realizarea esenței norocului; de la o caracterizare sapiențială se ajunge, astfel, la o evaluare superlativă. În secolul al XIX-lea se pare că se folosea mai mult formula *noroc orb:* „doar-doar vor da și ei preste vreun *noroc orb“ (Gazeta Transilvaniei*, 1872); „Ti!... ce *noroc orb* a dat peste hicleanul de ortac!“ *(Convorbiri literare*, 1881). Treptat, se impune însă sintagma *noroc chior,* poate pentru că nota dramatică și filozofică a orbirii este atenuată de noul atribut, care lasă mai mult spațiu conotațiilor personificatoare glumețe. *Norocul orb* poate fi perceput ca o divinitate care impune respect; *norocul chior* e redus de conotațiile limbii actuale la o caricatură, prin care beneficiarul său este implicit ironizat.

***Rodica Zafiu** este prof. dr. la Facultatea de Litere, Universitatea din București. A publicat, între altele, volumele* Limbaj și politică *(Editura Universității București, 2007) și* 101 cuvinte argotice *(Humanitas, Colecția „Viața cuvintelor“, 2010).*

Horia CORCHEȘ

prof, viața mea

Activități de week-end

Am urmărit în week-end-ul acesta un serial pe Netflix, *Avocatul din limuzină*. Nu e cine știe ce, un șablon de thriller psihologic, cu puțină melodramă, cu întorsături de rezultate, cu clișee caracterologice, dar te prinde cît să acoperi niște ore de relaxare. Personajul tipic, trecut printr-o perioadă de cădere gravă, dar care, nu-i așa, are competențe profesionale de vîrf și reușește să se redreseze cînd soarta îi oferă o ocazie de a se ridica. Bărbatul alfa, impecabil ca aspect, capabil de emoții și sentimente profunde, cu valori morale stabile, trainice, știți modelul. Sigur, toate clișeele astea care nu se aplică în realitate, dar pînă la urmă arta, chiar și cea *mainstream,* nu își propune doar să reflecte realitatea, ci și să o stimuleze sau să o influențeze, poți alege din ea nu idealizarea care să aducă dezamăgirile, ci pastilele de motivație care să te împingă mai departe. Poți, de pildă, să fii atent la cum se îmbracă oamenii ăia și să preiei modelul, ca să glumesc puțin, pe jumătate măcar.

Dar ce m-a făcut să scriu despre acest serial este o replică din ultimul episod al sezonului, pe care avocatul rebranduit i-o dă fiicei sale. Trei lucruri trebuie să știi în viață, îi spune el: ce vrei, în ce crezi și ce trebuie să faci. N-am verificat, dar personajul afirmă că această învățătură îi aparține lui Toma d'Aquino. Dar pentru că de o vreme (adică de cîțiva ani) mă preocupă constant problematica educației din perspectiva dezvoltării personale, am vrut să scriu articolul acesta despre această învățătură. Fac mai întîi o pauză, voi merge la sală să fac puțin sport, revin mai încolo.

Am revenit. A fost greu astăzi la sală, pentru că nu am mai fost de vreo trei săptămîni. Am fost pe drumuri, București, Norvegia, apoi vreo săptămînă am tot amînat, din lene. E greu cînd faci o pauză să revii. Cam ca în multe alte privințe ale vieții, după o pauză te codești, amîni și, cînd reîncepi, o vreme poate să îți pară mai greu decît la început. Dacă ar fi să exemplific, să zicem că înainte obișnuiai să faci alergare pe bandă, pentru încălzire, zece minute. Dacă te-ai mișcat pînă la sală după o pauză, urci pe bandă, pornești și primele două minute e floare la ureche, îți zici eh, nu mi-am ieșit din formă. Dar pe la minutul 4-5 parcă simți că îți dai duhul. Mintea îți zice: Marcele, e prima zi după revenire, nu o fi foc dacă nu alergi chiar zece minute, e OK și vreo șase-șapte. Apoi, pe la minutul 6-7 poate, ți se dezleagă șiretul de la unul dintre adidași. Poate e ceva mai incomod să mai alergi și mintea îți zice iar: Marcele, uite, acuma chiar nu mai poți alerga, obiectiv vorbind, ai un șiret desfăcut. În realitate, și minutul 4-5, și minutul 6-7 sînt pretexte. Dacă le poți depăși, pe la minutul 9, cînd vezi deja finalul, îți dai seama că ar fi fost o prostie să te oprești. Ba chiar îți dai seama că ai putea să duci încă vreo cîteva minute, dacă chiar ai vrea. Ce îți trebuie pentru a depăși momentele respective? Motivație.

Pe la minutul 6-7 poate,
ți se dezleagă șiretul de la unul dintre adidași.

Dar de ce merg eu la sală? Păi, pentru că am un scop – să mă întrețin fizic. De ce am acest scop? Pentru că unele dintre valorile în care cred au o relație strînsă cu acesta: sănătatea, un corp îngrijit (ca să nu spun frumusețea, ar părea prea histrionic). Ca să ating scopul și în acord cu valorile amintite, sînt nevoit să recurg la anumite acțiuni, printre care se numără și mersul la sală, sportul în general. Și să mențin motivația. Desigur, nu doar prin aceste acțiuni vizez scopul respectiv și acordul cu valorile menționate. Așadar un scop, niște valori, o serie de acțiuni. Și motivația.

Și aici mă întorc spre învățătura lui Toma d'Aquino, pe care personajul din serial i-o servește fiicei sale. Marcele, zice Toma d'Aquino, în viață trebuie să știi trei lucruri: ce vrei – adică să ai un scop, în ce crezi – adică să respecți niște valori și ce trebuie să faci – adică ce acțiuni întreprinzi.

Îmi plac înțelepții ăștia care spun în cîteva cuvinte simple chestii atît de pline de miez. Dincolo de ironie, o spun serios, pentru că iată, dacă stai să te gîndești, ce zicea Toma d'Aquino se leagă cu mersul meu la sală și avocatul din serial are dreptate să-și educe fiica în această logică. În fond, despre asta este vorba în viață: să ai un scop pe care îl urmărești, pentru că dacă tu nu-l ai, te vor trage alții în scopurile lor și vei fi doar un instrument, apoi ți se va acri și te vei acri, să crezi în niște valori care să te susțină prin trainicia lor în efortul pe care îl presupun acțiunile pe care le întreprinzi pentru a-ți urmări scopul.

Desigur, scopul meu în viață nu este doar întreținerea fizică, deci mersul la sală, grija față de aspectul fizic și de sănătatea fizică (deși dacă sănătate nu e, nimic nu e). Sigur că față de un scop major, adică o misiune a vieții, mai apar și o sumedenie de alte scopuri, subsumabile misiunii, care o susțin de fapt sau care au rolul unor căutări prin care te poziționezi pe drumul acesteia. Deci nu lipsite de importanță, în ordinea întregului. Ele necesită la rîndul lor asumarea unor valori și acțiuni specifice.

Și acum, după ce v-am zis despre mersul meu la sală și despre serialul urmărit zilele acestea, veți întreba:, OK, și ce-i cu asta? Nimic. Decît că atît de simple sînt lucrurile și la atît s-ar putea reduce, de fapt, într-un rezumat conceptul de educație, dacă îl privim din perspectiva dezvoltării personale: ce acțiuni sînt întreprinse pentru a se ajunge la un scop care implică un set de valori. Atît la nivel macro, cît și la nivel micro. La nivel sistemic și la nivelul fiecărui lucrător din sistem. Și cam asta trebuie să-i ajutăm și pe elevi să asume. Chestia este că uneori ajungem să confundăm, atît la nivel sistemic, cît și la nivelul fiecăruia dintre noi, scopul, misiunea, cu scopurile intermediare sau subsumabile acesteia. Să mergem doar la sală, cum ar veni, fără să avem alt interes în viață decît să arătăm bine.

***Horia Corcheș** este scriitor și profesor de limba și literatura română. Cea mai recentă carte publicată:* O rochiță galbenă, ca o lămîie bine coaptă, *Editura Polirom, 2022.*

Seta TUTUNDJIAN

A început criza alimentară globală

Prețurile alimentelor la nivel global explodează. Indicele de prețuri pentru produse alimentare al Organizației Națiunilor Unite pentru Alimentație și Agricultură (FAO) – care acoperă un coș de cumpărături cu produse alimentare de bază (cereale, carne, lactate, uleiuri vegetale și zahăr) – a atins un maxim record de 159,7 în martie, față de 141,1 în luna precedentă. Chiar dacă în aprilie a scăzut ușor, la 158,5, evenimentele recente – nu în ultimul rînd războiul Rusiei în Ucraina – vor continua să împingă prețurile spre noi maxime, cu implicați devastatoare pentru criza alimentară globală.

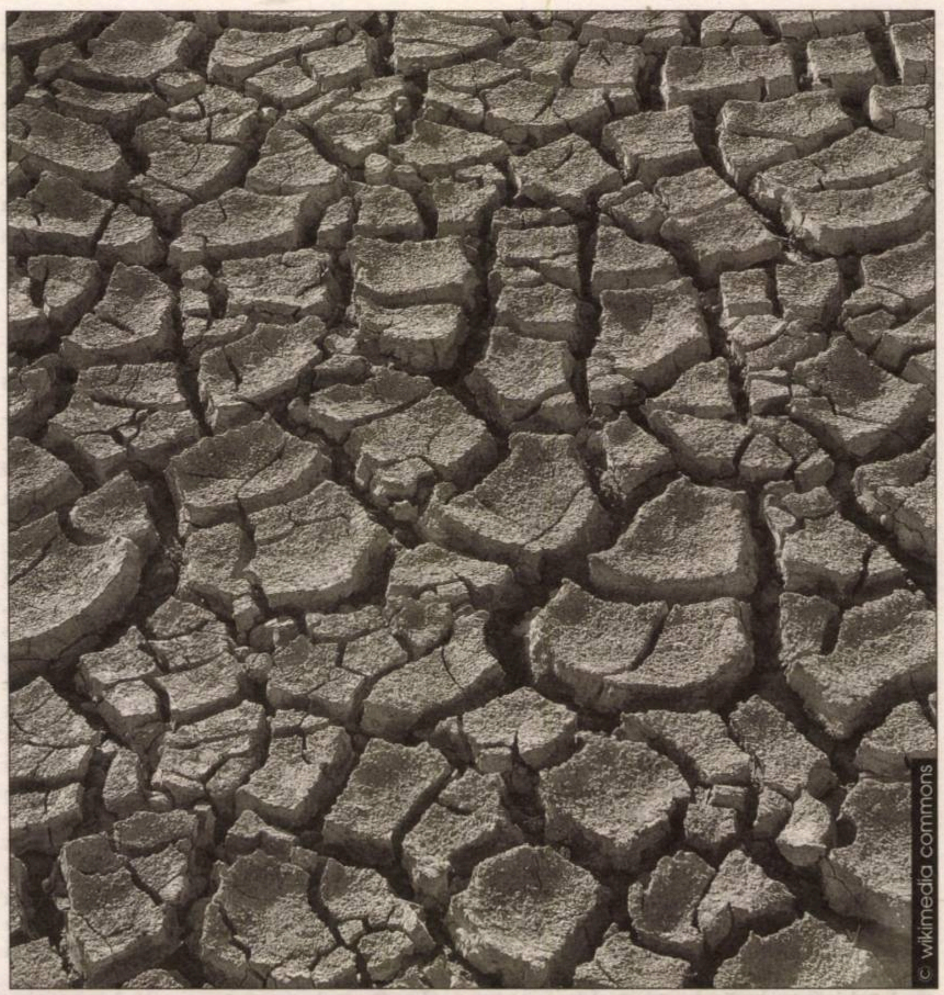

Pandemia de COVID-19 a scos la iveală fragilitatea și disfuncționalitatea rețelelor alimentare mondiale: restricțiile de transport și întreruperile lanțurilor de aprovizionare au dus la creșterea prețurilor, afectînd traiul din mediul rural și agravînd insecuritatea alimentară – mai ales pentru cei săraci. Acum, războiul din Ucraina amplifică aceste probleme, ambele tabere fiind mari exportatori de alimente, combustibili și îngrășăminte.

Dar o amenințare chiar mai mare la adresa securității alimentare globale o reprezintă schimbările climatice. Fenomene meteorologice extreme, precum valuri de caniculă, inundații și secete prelungite, au deja un impact major asupra producției agrare și disponibilității alimentelor. Pe măsură ce temperaturile cresc, aceste șocuri vor deveni tot mai frecvente și mai puternice. Dacă încălzirea globală depășește pragul de 1,5 grade Celsius (în raport cu temperatura preindustrială a Pămîntului), situația va deveni catastrofală.

După cum arată cel mai recent raport al Grupului de Experți Interguvernamentali pentru Schimbări Climatice, pentru a evita depășirea acestui prag e nevoie de măsuri drastice și imediate. Dar atenuarea acestei evoluții climatice e doar o parte a problemei. Protejarea comunităților vulnerabile în fața încălzirii globale deja declanșate va presupune investiții la scară largă pentru adaptarea la noile condiții.

Chiar și în cel mai optimist scenariu de atenuare, se așteaptă ca încălzirea globală să atingă pragul de 1,5 grade Celsius într-un deceniu, înainte să înceapă să scadă. Ceea ce va duce la o deplasare a zonelor climatice, la creșterea nivelului mărilor și la o perturbare a ciclului hidrologic, care va crește frecvența și intensitatea fenomenelor meteorologice extreme. Pe lîngă creșterea riscurilor economice și sanitare, e posibil ca perturbarea aprovizionării cu alimente și apă să ducă la tulburări sociale și politice – prin alimentarea unui cerc vicios al sărăciei, foametei, instabilității și chiar al conflictelor – și la o creștere masivă a migrației.

Nu ne putem aștepta ca țările sărace și vulnerabile să poată face față.

La baza oricărei agende de atenuare și adaptare climatică trebuie să stea un sistem alimentar mai rezilient, mai durabil și mai echitabil. Dar piedicile din calea construirii unui astfel de sistem nu trebuie subestimate, mai ales în țările și regiunile cu un sol sărac, unde terenul are o valoare agricolă scăzută, resursele naturale, precum apa, sînt limitate sau degradate și condițiile socio-economice sînt dificile.

Dată fiind productivitatea scăzută a terenurilor agricole, astfel de medii agrare cu randament marginal nu pot să susțină producția durabilă a unei cantități suficiente de hrană pentru asigurarea nevoilor nutriționale ale localnicilor. De fapt, chiar dacă mai puțin de 25% din populația globală locuiește în medii marginale – un număr estimativ de 1,7 miliarde de oameni –, ei reprezintă 70% din populația săracă și subnutrită a planetei.

Sărăcia și foametea îi pot determina pe fermieri să supraexploateze resursele precare ale mediului, pentru a putea supraviețui pe termen scurt, chiar și cu prețul secătuirii pe termen lung a terenurilor agricole și pauperizării gospodăriilor și comunităților în care trăiesc. Cei care locuiesc în zone îndepărtate, cu infrastructură redusă, cu oportunități economice alternative restrînse și cu acces limitat la piețe, sînt cu precădere înclinați să recurgă la astfel de practici.

De aceea, țările cu suprafețe mari de terenuri agricole marginale se bazează pe importul de alimente – care ajunge uneori la peste 80% din necesarul de consum. Perturbările aduse de pandemie și de război, cumulate cu creșterile de prețuri provocate de aceste neajunsuri, au arătat cît de vulnerabile sînt astfel de țări. Potrivit raportului FAO despre *Situația alimentației și agriculturii 2021*, în anul 2020 au fost afectați de foamete cu 161 de milioane mai mulți oameni decît în 2019. Iar Programul Alimentar Mondial avertizează că războiul, COVID-19, criza climatică și creșterea prețurilor au împins, cumulate, 44 de milioane de oameni din 38 de țări la limita foametei.

Țările care au dificultăți în a asigura suficientă hrană pentru satisfacerea nevoilor nutriționale ale populației își reevaluează dependența de importul de alimente și urmăresc să extindă producția locală. Dar, cîtă vreme nu este luată în calcul durabilitatea, eforturile de a spori reziliența pe termen scurt prin scurtarea lanțurilor de aprovizionare ar putea submina reziliența pe termen mediu și lung, prin epuizarea resurselor agricole, precum solul și apa.

Durabilitatea nu e ieftină. În contextul constrîngerilor biofizice și climatice, o producție eficientă presupune investiții în tehnologii costisitoare. Dar structurile de guvernare slabe, perspectivele de creștere limitate și supraîndatorarea reprezintă o mare problemă pentru multe țări. Pandemia a pus o presiune considerabilă asupra bugetelor publice, iar criza datoriilor planează asupra multor guverne, în condițiile în care împrumuturile făcute pentru gestionarea pandemiei devin scadente.

Nu ne putem aștepta ca țările sărace și vulnerabile să poată face față miriadelor de probleme intercorelate cu care se confruntă – de la poluare și scăderea biodiversității la foamete și sărăcie – fără să fie ajutate. Pentru a consolida securitatea alimentară și nutrițională pe termen lung, trebuie să căutăm, dincolo de nivelul de țară, soluții regionale și internaționale care iau în considerare nevoile comunităților din mediile marginale. Altfel, nu vom scăpa de ciclurile destabilizatoare ale foametei, migrației și violenței.

***Seta Tutundjian**, fondator și director executiv al Thriving Solutions, este membru al Grupului de Experți la Nivel Înalt (HLEG) pentru stabilirea cerințelor Platformei Internaționale pentru Știința Sistemelor Alimentare (IPFSS) și co-director al inițiativei globale Food is Never Waste.*

© Project Syndicate, 2022
www.project-syndicate.org

traducere de Matei PLEȘU

■ ■ ■

Radu NAUM

un sport la Răsărit

Wimbledon versus *ATP & WTA?*

Sînt multe lucrurile rele, oribile, în războiul de alături, dar nenorocirea pornită de ruși are măcar meritul de a fi trimis la gunoi cîteva bla-blauri care altfel se tot împuțeau pe lîngă noi. În cazul întrebării de mai sus pocnește ca un balon de Hubba Bubba teoria „sportul nu face politică“. Ohoo, face, și încă la greu! Observație: există și reciproca, de domeniul *wishful thinking:* „Politicul n-ar trebui să se implice în sport“. Ei, vezi să nu! Subiectul e următorul: după ce Wimbledon a anunțat că nu va primi jucători și jucătoare din Rusia și Belarus, cele două mari organizații ale tenisului, în dezacord, au decis să nu ofere puncte participanților. Cum ar veni, să joace pe degeaba din perspectiva clasamentelor mondiale. Povestea are și latura ei tristo-comică: Djokovic, sîrbul mare apărător al amicilor ruși, va pierde locul 1 mondial. Declarații amare au fost făcute de toate părțile. WTA și ATP au spus că a interzice sportivi (chestie care nu implică țările lor, deja puse pe tușă de toată lumea) încalcă principiul nediscriminării pe bază de naționalitate. All England Lawn Tennis Club a răspuns că „nu dorim să acceptăm ca de succesul sau participarea la Wimbledon să beneficieze mașina de propagandă a regimului din Rusia, care, prin controlul strict al presei de stat, e recunoscută a folosi victoriile sportive pentru a susține un narativ al triumfului în fața poporului rus“. Cu toții sînt dezamăgiți, dar se păstrează pe poziții. Bani, da, puncte, nu. Marele turneu englez e singurul care, pînă acum, a anunțat o astfel de interdicție. Roland Garros se va face, tipic franțuzește, că duhoarea ambivalenței miroase a trandafiri. E interesant ce vor decide mai-marii US Open. Tabloul ar fi de poanta secolului dacă n-am vorbi despre un război criminal. În vreme ce miliarde de dolari sub forma tuturor armelor imaginabile zboară către ucraineni ca să ucidă ruși, reprezentanții rușilor zboară invers pentru a fi aplaudați în arenă de americani. Căci, vor, nu vor, Medvedev și Rublev, Sabalenka și Kasatkina își reprezintă regimurile așa cum Nadia îl reprezenta pe Ceaușescu. Poate că nu aduc „calde mulțumiri“ tovarășului Putin, dar nici nu îndrăznesc – ori nu vor – să spună că sînt pe afișul sportiv al unui regim terorist. Situația lor nu e de invidiat, deși ei, mai ales ei, cei mari și bogați, au mereu la îndemînă varianta extrem de neplăcută, dar morală de a emigra și a spune mai apoi ce gîndesc, inclusiv despre propaganda ucraineană, dacă vor, nu doar despre cea rusă. Ar fi perfect credibili și ar decredibiliza puterea politică a unui stat decis să ne întoarcă pe toți în cea mai rea istorie. Pînă la urmă, ce zic englezii? Fraților, ne-am angajat într-un război total de izolare a unui ucigaș și de sprijinire a celor care îl combat. Ori sîntem coerenți, ori avem o problemă. Ce uită ei e că marele sport mondial așa a supraviețuit, cu compromisuri față de Adolf, Fidel, Nicolae, Kim, Augusto, Mao și alți mari iubitori de campioni. O, da, sportul a făcut dintotdeauna politică! Politica struțului îndeosebi.

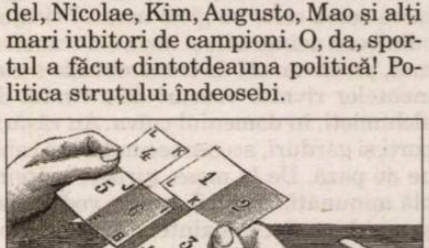

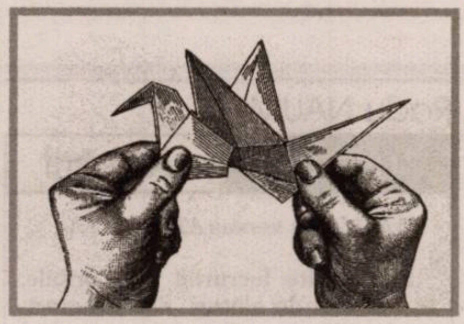

Andrei MANOLESCU

libertatea de impresie

Efectele pandemiei?

Acum, că pare să fi trecut, unii cercetează în ce măsură pandemia de COVID-19 a afectat serviciile publice dintr-o serie de domenii și din diverse regiuni. Cu alte cuvinte, a venit vremea să se evalueze pagubele. Noi am descoperit că avionul care ne-a lăsat într-o dimineață devreme pe aeroportul din Castellon era unul dintre cele doar cîteva care mai aterizau acolo în acea zi. După ce toți călătorii au coborît și au ieșit pe porțile terminalului, aeroportul a rămas complet pustiu. Mai multe avioane pe care scria Ukraine International, retrase într-un spațiu de lîngă pistă, zăceau liniștite, aducînd însă aminte tocmai de neliniștea din celălalt colț al Europei de unde fuseseră aduse, evident, de teama bombelor.

În parcarea auto din afara aeroportului se mai adunaseră cîțiva călători care așteptau autobuzul cu care se putea ajunge în oraș. Mașina era acolo, dar, în mod absurd, nu pleca decît peste vreo două ore, deși în acel interval nu mai venea nici un alt avion, singurii pasageri posibili fiind cei coborîți din cursa de la București. Prețul taxiului era prohibitiv. Ni s-a spus că înainte de pandemie lucrurile mergeau cu totul altfel. Am petrecut cele două ore admirînd în detaliu relieful înconjurător, tipic iberic.

Farmecul Valenciei avea să facă însă aproape imediat uitată neplăcerea acelei așteptări. Dincolo de frumusețea orașului, recepționerii, ghizii, chelnerii sau șoferii de taxi au fost cu toții amabili, iar deliciile restaurantelor, cu prețuri rezonabile chiar și în zonele foarte turistice, nu au făcut decît să adauge un plus de încîntare. O *paella* cu melci primită într-un local care ne fusese recomandat de un ghid ne-a copleșit de-a dreptul, nu doar pentru că era foarte bună, ci și pentru că umplea o tigaie de dimensiunile unei mese. De asemenea, o selecție de *tapas* degustată alături de un grupaj de vinuri locale, oferite de un ghid care înainte ne prezentase minunile orașului, a avut darul să ne cucerească definitiv. Dacă ar fi să spun totuși ce m-a marcat cel mai tare din ce am văzut acolo, aș zice că pictura din biserica San Nicolas, cea supranumită pe bună dreptate Capela Sixtină a Valenciei, către care ne-a îndrumat același ghid. Dar nu despre asta mi-am propus să scriu, așa că revin la efectele pandemiei. Am remarcat că, pe acolo, toți lucrătorii publici încă purtau mască în interior, fără codeală și fără excepție. În afară de asta și de acel straniu orar al autobuzului, nimic nu mai aducea aminte de restriștea care îi lovise pe oameni. La întoarcere, în aeroport se anunța regulat în mai multe limbi că masca nu e obligatorie decît în avion. Cu toate astea, individul de pe locul de lîngă mine nu purta mască. Probabil ca să nu se sufoce. Era mult prea corpolent pentru un scaun de avion (Murphy ar fi inclus cu siguranță printre legile lui și genul acesta de ghinion, dacă atunci cînd le-a scris ar fi existat zboruri *low-cost).*

> *„Totul e mai bun aici decît la* noi,
> *clima, mîncarea, băutura, aerul, apa, oamenii*
> *și chiar parlamentarii.“*

Aplecat peste mine ca să vadă mai bine prin hublou luminile Valenciei, bărbatul era extaziat. A început să scoată exclamații despre frumusețea Spaniei, în care a ținut să-mi menționeze că locuiește de aproape douăzeci de ani. „Totul e mai bun aici decît *la noi*, clima, mîncarea, băutura, aerul, apa, oamenii și chiar parlamentarii. Dacă mai prinzi și un pui de serviciu, ești fericit.“ Pe măsură ce ne apropiam de România, simțeam însă cum îl cuprindea tot mai mult patriotismul natal, dacă pot să-i spun așa. S-a indignat de-a binelea că pilotul s-a adresat unui „avion plin de români“ în engleză. Nu conta că pilotul nu era român (cum nici compania aeriană nu era) și nici că stewardesele vorbeau totuși românește. După părerea vecinului meu, el săvîrșise o mare nesocotință. Cînd am început să coborîm, omul a prins să se mire că nu mai sînt becuri în România, că jos nu se vedea nici o lumină. În cele din urmă m-am hotărît să-i explic că era din cauza stratului de nori de dedesubt. „Și cum o să aterizăm pe bezna asta, pe aeroportul lu' Aurel Vlaicu?“ Cînd i-am replicat că e „Henri Coandă“ m-a privit și mai derutat: „Așa-i zice? Păi, ce nume mai e și ăsta? E român?“. N-am putut să nu mă gîndesc la diferențele dintre cei care au inventat avioanele și cei care zboară azi cu ele.

În sfîrșit, la vreo cîteva zile după ce am aterizat pe „Henri Coandă“ cu un avion plin de români, am trecut prin Brașov. În centrul vechi exista un local în care se servea un celebru *mille fleurs* cu fructe și acela era chiar scopul pentru care ne-am oprit acolo. Chelnerița ne-a spus însă că nu mai au nici un fel de desert și nici vreun fel de mîncare, doar băutură, pentru că „bucătarul e în concediu“. Dezamăgiți, ne-am reorientat spre alt restaurant în care ni s-a spus, printre altele, că „bruschettele s-au terminat“, ceea ce mi-a adus aminte de un alt chelner de pe la noi care mi-a spus că nu mai au limonadă. Mai departe, într-un local care pretindea că ar avea cea mai bună pizza din oraș, am descoperit că de fapt nu mai avea decît cele cîteva felii din vitrină, toate cu un blat excesiv de umflat și mustind de ulei. Tot atunci mi-am amintit zgîrciurile de vacă prăjite care mi-au fost servite într-un local bucureștean, pe post de *gyros.* Tare mă tem că pentru toate astea n-ar trebui să dăm vina pe pandemie sau pe vreun război.

■ ■ ■

ready made

„Cele mai principale foloase a arăturilor adânci sunt:

Pământul devine afânat (puhav), se mărunțește la o adânciune mai mare făcând ca apa să poată pătrunde mai cu ușurință în sânul lui; asemănându-se pământul cu un burete de șters tăblița, care cu cât este mai mare și are mai multe găurele, cu atât suge mai multă apă. Tot așa, un pământ arat adânc suge mai multă apă ca un pământ arat în față.“

Constantin Brânzac, „Importanța arăturilor adânci“, în *Câmpul,* Anul XVII, No. 13, 1 Iulie 1924

Lorin NICULAE

urbe în vorbe

Pădurea și parcul

Există locuri binecuvîntate în care natura așază cu măiestrie relieful, apa, copacii, florile, fluturii, norii, soarele și albastrul cerului. Odată ajuns într-un astfel de loc ai senzația unei epifanii, timpul se oprește în loc și simți valoarea acelei clipe unice, știi că o vei purta în suflet toată viața. Faci o fotografie sau o schiță, chiar dacă nu poți surprinde decît un crîmpei foarte mic din ce ți se relevă cu o generozitate pe care, fără nici un dubiu, nu o meriți.

Astfel de peisaje au devenit, în timp, locuri de pelerinaj pentru turiști, la capătul unor trasee adesea istovitoare. Cu anii, poteca bătută de aceștia a devenit drum, iar la capătul lui, lîngă relief, apă, copaci, flori, fluturi, nori, soare și albastrul cerului, a răsărit un restaurant capabil să-i sature pe flămînzi și să ogoiască setea celor cu gîtul uscat. Peisajul, odinioară neîngrădit și liber, s-a transformat, printr-un soi de transmutație a elementelor rîvnită veacuri de-a rîndul de alchimiști, în domeniul cuiva. Au răsărit porți și garduri, accese secundare și cabine de pază. De la mese, turiștii contemplă minunăția naturii care se vede chiar și mai bine decît înainte, așezați comod în fotolii confortabile, adăpostite cu sagacitate la umbră. Din boxe se aude o melodie care rezonează cu foșnetul frunzelor, păcat că drumul e cam prost, strică bucșele, pivoții și amortizoarele, dar patronul promite asfalt și parcaje, a stabilit deja cu primarul, treaba e ca și făcută. Se vor putea organiza și nunți, botezuri, cumetrii, deja domeniul are aleile trasate și cîteva foișoare colonizează acele unghiuri intime, parțial ascunse vederii, rîvnite de îndrăgostiți și nu numai.

De la un an la altul, parcarea se lărgește, iar turiștii nu mai vin doar pentru peisaj, ci și pentru bucatele alese și toate lucrurile minunate pe care le poți face, odată ajuns acolo. Pentru că drumul este aglomerat, parcarea durează 15-30 de minute, și acelea cu nervi și înjurături, exact ca în București, nici o diferență, deci, dacă te încumeți să vii, măcar să stai toată ziua, să dilați acea clipă de epifanie și să o transformi în ditamai ziulica. Totuși, ce poți să faci o zi întreagă într-un peisaj, fie el și frumos, legat indisolubil acum de un restaurant și de o parcare semiamenajată? La aceste întrebări legitime ale turistului de weekend, patronul domeniului are răspunsurile, căci omul sfințește locul, se știe. Parcul de aventură cultivă abilitățile copilului și îl ajută să se dezvolte armonios, găsind și o utilitate practică acelor copaci falnici din codru, care cam stăteau degeaba. Podine și cabluri, tiroliene și scări împînzesc acum pădurea, iar copiii stau la cozi de minimum o oră pentru douăzeci de minute de traseu, pe răspunderea părinților. Aceștia din urmă se plimbă cu trenulețul pentru a vizita atracțiile locului fără a uza tenișii de firmă, făcînd fotografii cu telefonul și postîndu-le, în timp real, pe rețelele de socializare. Pe marginea aleii, peluzele sînt întesate de păturele unde familii desculțe se bucură de iarba verde și de mîncarea adusă în portbagaj. Copiii stau pe telefoane, socializînd direct doar ocazional.

Pe la prînz, fluvii de mașini inundă drumul care se transformă, el însuși, într-o enormă parcare. Turiștii se bulucesc și ocupă micile petice de peluză care, cu două ore înainte, reprezentau granița de intimitate între două familii. Domeniul ajunge să arate ca plaja de la Costinești, singura diferență fiind că aici se mănîncă de-a binelea, nu ca pe plajă, iar oamenii sînt ceva mai îmbrăcați. Cîte o pasăre speriată țipă și își ia zborul, căci, oricum, rămăsese singură prin copacii echipați cu echipamente de siguranță. Vacarmul este uluitor, părinții își caută copiii pierduți, se strigă în megafoane niște nume, ca la aeroport.

La numai 500 de metri de parcul de aventură, vacarmul turiștilor este înlocuit de cîntecul mierlelor. Poți să te adîncești, în continuare, în pădure, să te bucuri de penumbră, de acea lumină filtrată de frunzele coronamentelor, de sclipirile apei, de animalele timide care se ascund din calea ta. Acolo, în pădure, realizezi că tu ești un musafir, primit acolo cu îngăduință, și că este cazul să nu rămînă urme ale trecerii tale. Printre arbori ești aproape singur, căci doar foarte rar întîlnești cîte un om. Totuși, pădurea are atîtea de arătat încît pare că ești călăuzit și dus de mînă, iar natura îți arată fără cuvinte cum simplitatea poate fi bună și frumoasă. La capătul plimbării, un izvor cu apă rece îți alină setea și îți dă energia să te întorci în parcarea golită pe jumătate, părăsită la această oră de negustorii de baloane și vată de zahăr. Coșurile de gunoi debordează, iar diversitatea ambalajelor de pe jos arată forță economică, creativitate, inovare și știința vînzării.

În lumina blîndă a amurgului, după ce gunoaiele au fost încărcate, se fac fotografii pentru pagina de Internet a parcului, acolo unde se prezintă sălbăticia peisajului, modul în care te vei conecta cu natura într-unul dintre puținele locuri care au scăpat urbanizării. Iar turiștii nu știu ori nici nu le pasă că, dacă ai aflat despre un loc sălbatic pe Internet, acesta a încetat de mult să mai fie așa, iar comuniunea cu natura pe care ți-o va oferi un parc va fi doar cu natura umană a vecinului de pătură.

Lorin Niculae *este profesor la Universitatea de Arhitectură și Urbanism „Ion Mincu“ din București.*

■ ■ ■

dosar DILEMA veche

Coordonator: Sever VOINESCU

Dosar susținut de Primăria Municipiului Oradea și APTOR – Visit Oradea

Comedia lumii

Conferințele *Dilema veche* la Oradea

Texte și opinii de:

- Adriana BABEȚI (critic literar, romancier și eseist, profesor de literatură la Universitatea de Vest din Timișoara și la Universitatea din București)

„Să rîzi? Să plîngi? Despre rîsu'-plînsu' lumii noastre“

- Daniel DAVID (profesor de psihologie și rector al Universității „Babeș-Bolyai" din Cluj-Napoca)

„Oricine poate să aibă umor“

- George BANU și Marcel IUREȘ în dialog cu Sever VOINESCU

„Caragiale cel lucid, Creangă cel afectuos“

- Stela GIURGEANU

„Socrate a fost o pisică“

argument

Oradea – mai ambițioși ca de obicei

DILEMA veche

Comedia lumii

Conferințele
Dilema veche
la Oradea

În zilele de 4, 5 și 6 mai, la Oradea a avut loc o nouă ediție a Conferințelor *Dilema veche.* Tema conferințelor a fost „Comedia lumii“, aparent în răspăr cu spiritul zilei, dar în realitate, nu. Fideli spiritului revistei noastre, credem că marile drame prin care ne trece destinul, fie el personal sau colectiv, nu pot fi înțelese și nici respectate dacă uităm că tragedia merge de braț cu comedia prin lumea oamenilor. Vă amintiți simbolul teatrului – două măști siameze, una plîngînd, cealaltă rîzînd? Ar putea fi foarte bine simbolul vieții înseși. Cît despre teatru, nu am adus vorba chiar degeaba. Am vrut să facem o ediție cu totul specială a conferințelor noastre și am fost mai ambițioși ca în alte cazuri. Am socotit că o asemenea temă („Comedia lumii“) nu poate fi mai bine ilustrată decît prin comedie. Iar „dramaturgia“ întregului eveniment, care a urmărit explorarea mai multor sensibilități comice decupate regional, ne-a făcut să optăm pentru comedii realizate de doi mari clasici, ei înșiși exponenți ai unor zone spiritual-temperamentale diferite: Caragiale și Creangă. Așadar, după ce, în prima zi, au conferențiat profesorul Daniel David de la Universitatea „Babeș-Bolyai“ din Cluj-Napoca („Au românii umor? Elemente de psihologie a umorului“) și profesoara Adriana Babeți de la Universitatea de Vest din Timișoara („Să rîzi? Să plîngi? Despre rîsu'-plînsu' lumii noastre“), spectacolele de teatru *Rosto* după I.L. Caragiale și *Moș Nichifor* după I. Creangă, producții ale prestigiosului Teatru ACT, au ținut afișul celei de-a doua și celei de-a treia zile. De asemenea, în fiecare seară a conferințelor, publicul l-a putut asculta pe cel mai important critic și istoric de teatru român, colaboratorul nostru drag George Banu, profesor emerit la Sorbona.

Ne-a bucurat să găsim la Oradea atîția oameni dispuși să rîdă și, în același timp, dispuși să înțeleagă de ce rîd – vasăzică și bine dispuși, și inteligenți. Oradea de azi este o bijuterie, iar conferințele au avut loc în două spații reprezentative pentru noul profil al orașului. Splendid renovate, Sinagoga Neologă (indiscutabil, cea mai frumoasă sală în care au pătruns vreodată conferințele noastre) și Teatrul „Regina Maria“ au găzduit întîlnirile invitaților noștri, conferențiari și artiști, cu publicul orădean.

Ediția orădeană a Conferințelor *Dilema veche* a fost finanțată de Primăria Municipiului Arad prin Asociația pentru Promovarea Turismului în Oradea și în Regiune (APTOR – Visit Oradea), condusă de doi oameni admirabili, Alina Toie și Alexandru Chira. Esențial a fost și sprijinul Fundației Superbet, partenerul strategic al conferințelor noastre, care ne va fi alături în toate edițiile din acest an. Mulțumiri! Sponsorilor Banca Transilvania și Group West Arad *(dealer* Opel, Peugeot, Citroën), precum și partenerului nostru de mobilitate Sixt Group Romania – recunoștința noastră. Ca de obicei, și această ediție a Conferințelor *Dilema veche* a fost organizată de Grupul pentru Management și Mediere Culturală, împreună cu revista noastră.

Acest Dosar reproduce fragmente din cadrul Conferințelor *Dilema veche.* Textele au fost editate, după nevoie, avînd în vedere trecerea de la oralitate la versiune scrisă. (**Sever Voinescu**)

organizat de: GMMC DILEMA veche PRIMĂRIA MUNICIPIULUI ORADEA VISIT Oradea
partener strategic: SUPERBET FOUNDATION
sponsor: BANCA TRANSILVANIA BT
partener de mobilitate: SIXT
parteneri: TEATRUL REGINA MARIA ORADEA Heritage

DILEMA
Comedia lumii
Conferințele Dilema veche la Oradea

Daniel DAVID

Oricine poate să aibă umor

Cînd abordăm în psihologie un construct de un anumit tip, totdeauna începem cu o definiție de lucru. Nu o fi o definiție perfectă, dar este o definiție de lucru pe care o ajustăm după aceea, pe măsură ce avem tot mai multe informații despre conceptul respectiv. Așadar, într-o definiție de lucru, umorul este un termen care descrie anumite modificări la nivel subiectiv (adică ce simțim), la nivel cognitiv (adică modul în care procesăm informația), la nivel comportamental (adică ceea ce facem) și la nivel biologic. La nivel subiectiv, evident că vorbim despre o stare emoțională pozitivă.

Deci vorbim în cazul umorului despre o stare emoțională pozitivă declanșată de faptul recunoașterii unei discrepanțe, a unei incongruențe între ce ne-am așteptat să se întîmple și ceea ce s-a întîmplat. Această discrepanță este o componentă fundamentală a umorului. Este esențial ca această incongruență să fie surprinzătoare, pentru că este foarte posibil să ne apară incongruențe care nu sînt surprinzătoare. De pildă, mă aștept să iau nota 7, dar sper că poate iau 9. Dacă iau 9 este o incongruență față de așteptarea mea, dar nu este una surprinzătoare. Pentru ca să apară rîsul sau măcar zîmbetul la nivel comportamental este nevoie ca incongruența să fie surprinzătoare. Această surpriză generează modificări biologice, cum ar fi modificări în respirație, în ritmul cardiac sau în conductanța electrică a pielii, precum și modificări la nivel celular, în privința stimulării imunitare.

Este nevoie ca incongruența să fie surprinzătoare.

Mergînd mai departe, cercetările de laborator au arătat că, practic, avem patru mari categorii de umor, cu precizarea că în viața de zi cu zi apar combinații între ele.

Prima categorie se poate numi „umor de afiliere“. Altfel spus, un umor care ne ajută să ne relaționăm între noi și care întărește relațiile sociale. Ca, de pildă, gluma aceea în care un profesor de psihiatrie prezintă rezidenților cîteva cazuri într-un spital de specialitate: „Aici avem un pacient care este internat în urma unei căderi psihice, fiindcă l-a lăsat viitoarea soție chiar în fața altarului. Și avem un caz mai interesant acolo, este cel cu care femeia s-a căsătorit“. Acest gen de glume ne fac pe toți să rîdem, reprezentînd un umor de afiliere.

Avem o a doua categorie care se numește, în literatura de specialitate de limbă engleză, „umorul *self-enhancing*“ și nu e ușor de tradus în românește pentru că, din păcate, la noi nu s-a studiat mult psihologia umorului și nu există un termen românesc echivalent adoptat de specialiștii români. L-aș traduce ca „umor de autodezvoltare“. Ideea acestui tip de umor este că atunci cînd ne confruntăm cu situații de viață complicate, negative, pe care nu le putem controla, încercăm să le punem într-o ecuație comică pentru a putea să le facem față. Multe exemple ale aceastei categorii vin din perioada comunistă, cînd acest tip de umor a înflorit. Atunci trebuia să demonstrăm altora, ba americanilor, ba rușilor, că și românii sînt în stare de ceva, în ciuda vieții grele. Un exemplu: un american vine la București, îl ia taximetristul și-l duce spre centrul orașului. Pe drum, trec pe lîngă clădirea Guvernului și americanul îl întreabă pe taximetrist: „În cît timp s-a construit acest palat?“. Taximetristul îi spune: „Cred că în 8-10 ani“. Americanul replică: „Noi l-am fi făcut în doi ani!“. Merg mai departe, ajung în fața Primăriei și americanul întreabă: „Clădirea asta în cît timp crezi că s-a făcut?“. Ca să lase o impresie bună, spune taximetristul: „În doi ani“. „Ei, noi am fi făcut-o în trei-patru luni“, răspunde americanul. Merg mai departe și ajung în fața Casei Poporului. Americanul: „Dar clădirea asta în cît timp s-a făcut?“. „Nu știu, că aseară nu era aici“, îi spune taximetristul. Acesta este un exemplu de umor ca să faci față unei situații de dezavantaj pe care nu-l poți surmonta cu mijloacele pe care le ai la îndemînă. Un alt banc, din aceeași categorie. Un bulgar își petrece concediul în România și la întoarcere le spune prietenilor că a avut un concediu de groază. „Cum așa, i se răspunde, am auzit că România e o țară frumoasă.“ Zice bulgarul: „N-am ieșit deloc din hotel“. „De ce?“ „Umblau românii prin oraș cu niște țevi în mîini și se întrebau unii pe alții: ați prins bulgarii?“

A treia categorie este „umorul de *self-defeating*“, ceea ce aș traduce ca „umorul autoironic“. În acest caz, gluma se focalizează pe propria persoană. De pildă, cineva spune: „Șeful meu este un tip imposibil: dacă vin prea repede îmi spune că sînt anxios, dacă vin prea tîrziu îmi spune că sînt ostil, dacă vin la timp îmi spune că sînt obsesiv-compulsiv. Acum urmează să mă facă cleptoman. Dar știu că pot să tratez asta dacă iau ceva…“.

Și a patra categorie este umorul agresiv, existînd, firește, diferite grade de agresivitate. Este un umor care cultivă ironia, ca acela de mai sus, doar că aceasta se focalizează nu pe propria persoană, ci pe ceilalți. De pildă, cunoscutele bancuri cu blonde, al căror umor vine din ironizarea unor stereotipuri.

Cum se manifestă umorul în diverse culturi și cum se manifestă la români?

După ce am încercat o definiție de lucru a umorului (reacție emoțională pozitivă la o incongruență neașteptată) și am trecut rapid în revistă cele patru categorii de umor, este momentul să ne întrebăm la ce folosește umorul. Studiile de specialitate arată că umorul ne ajută enorm nu doar în planul sănătății psihice, ci și în planul sănătății fizice. E indiscutabil că umorul contribuie la reziliența noastră psihologică și se știe că este folosit în tratamentul tulburărilor psihice. De asemenea, studiile arată că oamenii care cultivă umorul au o sănătate fizică mai bună, inclusiv o activitate mai puternică a sistemului imunitar. Umorul are și o componentă terapeutică, dincolo de plăcerea pe care o simțim cînd ne aflăm într-un context umoristic.

Dar cum apare umorul? Cei care nu practică abordarea științific-experimentală vorbesc despre un inefabil uman, care face din umor ceva imposibil de cunoscut, cam așa cum spun că este și inefabilul legat de fericire. Doar că știința psihologiei are deja teorii și cam știm cum putem influența fericirea. La fel, știm și ce e umorul și mai știm și mecanismele lui, astfel că îl putem antrena în oameni.

Primul element-cheie care generează umorul este, cum am spus, de natură cognitivă. Trebuie să existe o discrepanță surprinzătoare între așteptări și ceea ce se întîmplă. Mintea noastră este mereu cu un pas înaintea actualității. În momentul în care am intrat în această sală de conferințe, de pildă, mintea mea a generat imediat o serie de scenarii posibile: ce putem face aici? Să discutăm, să punem întrebări, să ascultăm, să avem dezbateri, să fie lume îmbrăcată frumos, să stăm pe scaun, să fim politicoși – sînt niște scenarii pe care mintea mea le-a generat. Atunci cînd apare incongruența urmează un moment-cheie. Dacă această incongruență este interpretată ca o pierdere a ceva, ea va duce la stări de tristețe și, în faze complicate, la depresie. Dacă o interpretezi ca pe un pericol va duce la îngrijorare și, în forme complicate, la anxietate sau panică. Dacă o interpretezi ca pe o nedreptate va duce la nemulțumire, la furie, la agresivitate, în forme complicate. Dacă o interpretezi ca pe o violare etică va duce la vinovăție. Dar incongruența poate fi interpretată benign și astfel se deschide calea umorului. Ce înseamnă interpretarea benignă a incongruenței? Din ce știm pînă acum, pentru că nu e o teorie închisă și cercetările în materie încă se derulează, mi se pare că cea mai solidă teorie este a unui psiholog american de la Universitatea Colorado, Peter McGraw. El spune că benign înseamnă că violarea regulilor și așteptărilor prin evoluția surprinzătoare nu este foarte periculoasă. În toate exemplele pe care vi le-am dat exista această violare a unor așteptări, a unor reguli care, însă, nu sînt foarte puternice – violarea lor nu produce nici furie, nici revoltă. Dacă, totuși, violăm reguli puternice trebuie să avem grijă să introducem imediat o distanțare. De aceea, în cele mai multe cazuri de umor, vorbim despre trecut, despre viitor, despre alții și nu despre cei apropiați. Atunci cînd ai violat scenariul pe care mintea l-a generat, se naște din glumă un scenariu alternativ neanticipat de cei care te ascultă. Asta este rețeta de bază a umorului. Cei care sînt foarte buni la a spune glume controlează aceste mecanisme și le manipulează.

Vă propun acum să trecem de la studiile psihologice de laborator în zona psihologiei interculturale. Cum se manifestă umorul în diverse culturi și cum se manifestă la români? În primul rînd, există mai multe componente psiho-culturale pe baza cărora putem evalua orice cultură a acestei lumi. Acum voi insista pe două dintre ele, fiindcă au relevanță pentru umor.

Prima se referă la axa colectivism-individualism. O societate dominant colectivistă este cea în care grupurile sociale se formează mai degrabă în logica unei familii extinse; constituim grupurile sociale după prietenii și cunoștințe. Într-un astfel de grup, cam toți sîntem la fel și nimeni nu intră în grup fără voia grupului. Într-un astfel de grup, de obicei, nevoile individului, fără să fie anulate, sînt subordonate intereselor și nevoilor grupului. Alternativa este o organizare în forma unor grupuri de tip comunitate. Oameni care nu se cunosc neapărat între ei, dar descoperă că au valori comune, le pun împreună și constituie grupuri care sînt nu doar un sprijin pentru membrii lor, ci sînt grupuri deschise spre cei din afară, astfel că oricine împărtășește valorile grupului este binevenit în grup. Într-un grup colectivist, membrii se susțin unii pe alții, dar există o grijă și o suspiciune față de cei din afară, că „nu sînt de-ai noștri“. Într-un grup de tip comunitate, nevoile grupului contează, dar ele nu copleșesc nevoile și opțiunile individului. În acest caz vorbim despre „opțiunea individului autonom“, iar grupul ajută la dezvoltarea și emanciparea individului.

A doua componentă se referă la modul în care este distribuită puterea. Nu mă refer la puterea politică, ci la puterea socială. În unele societăți, puterea este concentrată în mîna cîtorva care-i conduc pe cei mulți, iar cei mulți acceptă, așteptînd să li se spună ce au de făcut, cînd și cum să facă diverse lucruri. Cei care sînt în poziție de putere se văd, de obicei, ca șefi. În alte grupuri, în alte societăți, puterea este mai distribuită. Puterea socială nu este concentrată, iar cei din zona de putere se văd mai degrabă ca reprezentanți ai celorlalți, nu ca șefi ai lor, iar cei mulți, fiindcă distanța față de putere este mai mică, au mai multă inițiativă.

Pe aceste coordonate, putem spune că, în acele societăți în care colectivismul este puternic, dar puterea nu este foarte concentrată, domină umorul de tip afiliere. În acele societăți în care colectivismul este puternic și concentrarea puterii este mare, domină un umor mai degrabă de tip autoironie. În societățile mai individualiste, dar cu o concentrare accentuată a puterii, umorul care domină este umorul de tip ironie. În fine, în societățile individualiste cu o concentrare mai scăzută a puterii domină umorul *self-enhancing*. Dar trebuie să precizez că umorul de tip afiliere se regăsește, ca regulă generală, în toate societățile.

Modul în care este apreciat umorul este, la rîndul său, foarte diferit. Spre exemplu, dacă în societățile vestice umorul este apreciat și este folosit ca mecanism de *coping*, inclusiv în raportarea la situații problematice precum războiul sau pandemia, în alte țări/culturi, mai ales estice (de pildă, China a fost studiată mult, dar și India), umorul nu este foarte apreciat sau este apreciat exclusiv în zona de expertiză, în zona celor care se ocupă profesionist de umor, fără să fie văzut ca un atribut general, pe care poate să-l aibă orice om.

În ceea ce ne privește, noi, românii, sîntem o societate de tip colectivist, cu o concentrare mare a puterii. Pentru că n-am găsit studii care să măsoare umorul la români, dar generalizînd de la celelalte studii cu profil similar nouă, pot spune că în țările cu colectivism puternic și concentrare a puterii, cum este țara noastră, umorul bine reprezentat este cel legat de autoironie. Sîntem buni la autoironie. În același timp, ce e foarte interesant este că perioada comunismului ne-a antrenat umorul de *self-enhancing*, de autoajutorare, de autodezvoltare.

În concluzie, umorul poate părea inefabil, dar, așa cum în jurul răsăritului și apusului soarelui avem niște legi fizice clare, avem și în cazul umorului principii și mecanisme psihologice clare. Așa că umorul poate să fie antrenat și, în final, oricine poate să aibă umor.

Daniel David *este profesor de psihologie și rector al Universității „Babeș-Bolyai“ din Cluj-Napoca.*

DILEMA
Comedia lumii
Conferințele Dilema veche la Oradea

Adriana BABEȚI

Să rîzi? Să plîngi?
Despre rîsu’-plînsu’ lumii noastre

© C. Hord

În chip de introducere la tema rîsu’-plînsului din lumea noastră, vă propun trei mici fragmente. Primul e o glumă evreiască pe care am decupat-o din volumul *Mituri și simboluri politice în Europa Centrală*: „În vremea, nu atît de îndepărtată, cînd frontierele Europei Centrale coincideau cu cele ale Europei de Est [în timpul comunismului, *n.n.*], Kohn a hotărît să ceară un pașaport. La întrebarea funcționarului de la Ministerul de Interne, care ținea loc de oficiu de turism, privind locul nașterii sale și țările în care trăise, Kohn a dat un răspuns precis: «Sînt născut în monarhia austro-ungară, apoi am trăit în Cehoslovacia, după aceea în Ungaria și pe urmă în Uniunea Sovietică». Funcționarul, destul de impresionat, exclamă: «Ei, dar dumneata ai călătorit mult!». «Eu? Dar n-am plecat niciodată din Munkács!» [astăzi Munkacevo, în Ucraina, *n.n.*])“. Deci ce să faci? Să rîzi? Da, pentru că gluma e bună. Să plîngi? Da, pentru că dincolo de glumă e tragic-absurdul lumii noastre mai vechi, mai noi.

Al doilea fragment e semnat de un prozator maghiar din Slovacia, Lajos Grendel. L-am extras din cartea sa *Patria mea, Absurdistanul* (1998): „Înainte de prăbușirea regimului comunist și după aceea, despre Europa Centrală s-au scris nenumărate articole, studii și monografii. Datorită acestei literaturi bogate, precum și datorită experiențelor trăite pe propria-mi piele, am dobîndit despre Europa Centrală următoarele nouă adevăruri: 1) Europa Centrală este o regiune a continentului care poate fi cucerită oricînd și pornind din orice punct cardinal; 2) Europa Centrală este locuită de central-europeni, dar pe teritoriile ei staționează deseori unități ale armatelor străine; 3) un central-european este deosebit de sensibil la problema originii și a naționalității lui; 4) un central-european, în concordanță cu un anumit algoritm istoric, este ocupat la intervale regulate, ba, se poate spune, chiar violat systematic; 5) din cauza asta, un central-european simte o aplecare mai mare înspre anxietate și paranoia decît un necentral-european; 6) identitatea băștinașilor central-europeni a fost în ultimii șaptezeci-optzeci de ani sistematic lezată; 7) în ultima vreme, Europa Centrală este formată din niște state mici și de aceea oamenii de aici suferă mai tare de claustrofobie decît alții; 8) aceste stătulețe sînt sărace; 9) Și un central-european ar vrea să fie norocos, bogat, recunoscut și fericit, însă acasă are șanse minime să își atingă dorințele“. Deci ce să faci? Să rîzi? Da, pentru că umorul e bine strunit. Să plîngi? Da, pentru că dincolo de umor e tragic-absurdul lumii noastre mai vechi, mai noi.

Iar al treilea fragment e chiar începutul unei cărți de mare succes, tradusă și în românește, *Europeana. O scurtă istorie a secolului douăzeci*, care îl are drept autor pe scriitorul ceh Patrik Ouredník. Iată cum sună: „Americanii căzuți în Normandia în 1944 erau niște flăcăi vînjoși și aveau în medie 1,73 m înălțime, iar dacă s-ar fi așezat unul în continuarea celuilalt, fiecare cu tălpile la creștetul următorului, ar fi măsurat împreună 38 de kilometri. Nemții erau și ei niște flăcăi bine făcuți, dar cei mai zdraveni dintre toți au fost pușcașii senegalezi din Primul Război Mondial. Aceștia aveau 1,76 m înălțime, așa încît au fost trimiși în primele rînduri pentru ca pe nemți să-i apuce frica. Despre Primul Război Mondial s-a spus că oamenii au căzut ca semințele și, mai tîrziu, comuniștii ruși au calculat cantitatea de îngrășăminte ce s-ar fi putut obține dintr-un kilometru de cadavre și cîtă economie s-ar fi putut face la îngrășămintele străine scumpe prin folosirea la îngrășarea pămîntului a cadavrelor de trădători și de criminali“. Deci ce să faci? Să rîzi? Da, pentru că poantele sînt bune. Să plîngi? Da, pentru că dincolo de poante e tragic-absurdul lumii noastre mai vechi, mai noi.

Acestea fiind spuse, v-aș invita să aveți umor și să acceptați că ceea ce urmează nu va fi o prelegere, o expunere științifică, ci mai curînd, respectînd chiar originea cuvîntului „conferință“, un prilej de a fi împreună, de a ne aduna în jurul unui subiect și, în cazul nostru, de a discuta cu zîmbetul pe buze cîteva teme (totuși) grave. Ar trebui atunci amintite din start măcar o parte din felurimile rîsului de pretutindeni, pentru a vedea dacă în Europa Centrală se rîde altfel. Iată-le înșirate, de la surîs la rîsul în hohote, sănătos, de la rîsul bonom la cel sarcastic, de la rîsul jubilatoriu la cel melancolic, cărora li s-ar adăuga rîsul ironic, amar, cinic, grotesc, feroce, amenințător. Și cîte altele încă.

Dar aici, în partea de lume în care trăim și pe care de obicei o numim Europa Centrală, cum se rîde? E un rîs diferit? Oarecum, nu. Și oarecum, da. Așa, ambivalent, paradoxal, cum se întîmplă de obicei în lumile mici, prinse mereu între marile puteri, mereu „la mijloc“, ca în menghină, cu o geografie dramatică și cu o istorie tragică, în care frontierele se mișcă, se schimbă periodic sau pur și simplu dispar. Sigur că se rîde ca peste tot în lume, dar și cumva aparte, pentru că aici deseori rîsul îți poate încremeni pe buze, îți poate pune un nod în gît, ca, pînă la urmă, să îți umple ochii de lacrimi. De ce se întîmplă așa? Pentru că Europa Centrală e o „altă“ Europă: nici (chiar) Vestul, nici (chiar) Estul, ci una aflată în interval, adică *între*. Și pentru că aici a curs o istorie care a zgîlțîit lumea din toate încheieturile, cînd oamenii se așteptau mai puțin. Așa încît oamenii aceștia din centrul Europei au moștenit o teamă endemică de trecut și viitor. Dar și de un prezent care, oricît ar fi de senin, se poate întuneca într-o clipă.

Și atunci, la ce bun rîsul dacă vremurile sînt mereu nesigure sau chiar de restriște? S-a dovedit însă că mult bine a adus cu el acest rîs aparte. Întîi de toate, el i-a ajutat pe oameni să supraviețuiască, să iasă cum-necum din momentele de criză. Apoi a fost și încă este o armă de atac, deoarece prin rîs se face breșă în orice tip de îngrădire a libertății; el subminează cu dibăcie seriozitatea plină de ifose și certitudinile prostești, dogmele, încremenirea în mituri și stereotipuri păguboase. Și, în același timp, rîsul poate deveni și o armă de apărare, deoarece ține piept fricii din tine, fricilor din toți, neputințelor, propriilor neajunsuri sau defecte. Rîsul poate fi socotit drept un fel de soluție terapeutică pentru a ieși din marile și micile nevroze ori din complexe (de inferioritate sau de superioritate). E și o surdină pentru hohotul disperat. Un plîns și un rîs simultane, un tragicomic ciudat, o ambivalență atît de specifică acestei părți din Europa. În fond, o formă de scepticism. De luciditate. Și, cred unii, de ludicitate.

Iată ce spune Kundera: „Rîsul e un garant al relativismului, un instrument pentru a explora ludic realul“. Și, în *Testamente trădate*, umorul i se pare a fi „acel fulger divin care ne dezvăluie lumea în ambiguitatea ei morală și pe om în profunda sa incompetență de a-i judeca pe ceilalți“. Citindu-l pe Kundera, dar nu numai pe el, ci și pe Hrabal sau Topol, pe Gombrowicz, pe Esterházy Péter sau pe Danilo Kiš, descoperi că se poate vorbi despre o etică a rîsului și, în egală măsură, despre o estetică a rîsului. Într-o discuție cu Philip Roth, transcrisă și publicată în volumul acestuia *De ce scriem*, Milan Kundera vorbește despre un rîs al îngerilor și un rîs al diavolului. Primul e un rîs al comuniunii dintre oameni, un rîs care ne strînge la un loc, blînd și bun, care ar fi marca unei atitudini lirice față de viață. Și dă exemplul unor îndrăgostiți care rîd în timp ce aleargă fericiți, ținîndu-se de mînă, pe o pajiște înflorită. Iar rîsul diavolului desparte, dezbină (cum îi spune și etimologia), spulberă armonia, care de multe ori e înșelătoare și deci periculoasă. Și dă exemplul unei înmormîntări, cînd un om disperat se apleacă deasupra sicriului gata să fie coborît, iar pălăria îi cade în groapă. Momentul tragic e făcut țăndări.

Am putea urmări în continuare cum, în literatura Europei Centrale, acest rîsu’-plînsu’ ne ajută să privim și să înțelegem marea și, deopotrivă, mica istorie, într-un mod cu totul și cu totul neașteptat. Să luăm cîteva exemple și să începem cu Istoria. Mai exact, cu acea catastrofă care a fost Primul Război Mondial. Un imens măcel, o tragedie despre care s-au scris sute de proze în cheie gravă. Și totuși, iată cum dintre toți eroii știuți și neștiuți se ivește antieroul absolut, plebeu și flecar, vînzătorul de cîini corciți, bravul soldat Švejk al lui Jaroslav Hašek. În romanul (neterminat) care istorisește peripețiile acestui grăsălan bonom cu platfus, sub tirul halucinant al vorbăriei lui se dezintegrează un întreg univers: spatele frontului, frontul, cazarma, închisoarea, tribunalul, birtul, ofițerii și soldații, preoții și funcționarii, micii negustori, oamenii de rînd.

Războiul încă nu a început, abia s-a urnit și romanul lui Hašek, iar agentul secret de la Siguranță, Bretschneider, vrea să-i tragă de limbă pe birtașul Palivec și mai apoi pe însuși Švejk despre cum văd ei atentatul de la Sarajevo. „Frumoasă vară, nu-i așa? începu vorba Bretschneider. / Ca un căcat, răspunse Palivec, aranjînd farfurioarele în galantar.“ Iar cîteva rînduri mai încolo, sesizînd că portretul Împăratului nu e la locul cuvenit în cîrciuma „La Potirul“, agentul secret află că tabloul a fost urcat în pod deoarece „s-au căcat muștele pe el“ și asta ar fi putut stîrni comentarii și apoi neplăceri. Nimic mai potrivit pentru o introducere în surparea Kakaniei, așa cum descrie Dubla Monarhie sub stindardul K.u.K. un alt mare romancier, austriacul Robert Musil.

Intrarea lui Švejk în arenă anunță că bătălia poate începe și că drapelele marii istorii vor fi fecalizate în curând: „Și la Viena e astăzi zi de doliu“, spune el și de aici începe totul. Cataclismul mondial, războiul, trece în registru grotesc-parodic ori de cîte ori soldatul declarat idiot absolut începe să pălăvrăgească. Și ca dintr-o gură de foc, deși obuzele, schijele, șrapnelele sînt doar niște biete cuvinte care nu pot ucide pe nimeni, sub canonada lor dezlănțuită totul se surpă. E chiar idiot patentat acest Švejk? Nici pe departe. S-au scris sute de pagini despre inteligența lui, despre șiretenia prin care el se sustrage tragediei războiului, subminînd-o, stîrnind râsul.

Și, din nou, o observație a lui Milan Kundera din *Arta romanului*. El conectează surprinzător (dar numai la prima vedere) lumea birocraților pe care o descrie Kafka și cea cazonă din peripețiile lui Švejk. „Lumea lui Kafka: universul birocratizat. Biroul – nu ca un fenomen social printre altele, ci ca esență a lumii. Aici se află asemănarea (asemănare bizară, neașteptată) între ermeticul Kafka și popularul Hašek.“ Comparația e perfect validă: funcționarii epuizați de rutină, judecătorii absurzi sau grefierii din prozele lui Kafka seamănă cu ofițerii, subofițerii și soldații descriși de Hašek. Ce s-a întîmplat? În timp ce crepusculul se instala lent, armatele s-au birocratizat tot mai mult, iar birourile au devenit adevărate cazărmi. „Birocrații militari ai lui Hašek sînt proști; logica pe cît de pedantă, pe atît de absurdă a birocraților lui Kafka este, ea însăși, lipsită de orice înțelepciune. La Kafka, învăluită într-o mantie de mister, prostia ia aerul unei parabole metafizice. Intimidează. În acțiunile, în vorbele ei de neînțeles, Joseph K. se va strădui cu orice preț să descifreze un sens. […] Švejk se găsește exact la opusul lui K. El imită lumea care-l înconjoară (lumea prostiei) într-un mod perfect sistematic, încît nimeni nu poate ști dacă e într-adevăr idiot sau nu. Dacă se adaptează așa ușor (și cu asemenea plăcere!) ordinii dominante nu o face pentru că ar vedea în ea vreun sens, ci tocmai pentru că nu vede nici un fel de sens. Se amuză, îi amuză și pe alții, iar prin escaladările conformismului său el transformă lumea doar într-o glumă uriașă.“

Adriana Babeți *este critic literar, romancier și eseist, profesor de literatură la Universitatea de Vest din Timișoara și la Universitatea din București.*

Caragiale cel lucid, Creangă cel afectuos

Pentru a exemplifica și explora două tipuri de umor românesc în cadrul temei „Comedia lumii“, Conferințele Dilema veche *au prezentat publicului orădean, în două seri consecutive, două spectacole de teatru din repertoriul Teatrului ACT: pe 5 mai,* Rosto, *după I.L. Caragiale (adaptarea și regia Alexandru Dabija, cu Marcel Iureș, Dan Rădulescu și Ionuț Toader) și, pe 6 mai,* Moș Nichifor, *după Ion Creangă (adaptarea și regia Alexandru Dabija, cu Marcel Iureș și Ruxandra Maniu). După spectacole, pe scena frumosului Teatru „Regina Maria“ din Oradea au urcat dnii* ***George Banu*** *și* ***Marcel Iureș*** *pentru a discuta despre umorul celor doi clasici. Discuția a fost moderată de* ***Sever Voinescu.***
Vă prezentăm un extras al acestor discuții, cu mențiunea că multe din întrebările moderatorului au venit din public.

Marcel Iureș, Sever Voinescu, George Banu

© C. Hord

5 mai

S.V.: Adriana Babeți a evocat ieri un text al lui Milan Kundera spunînd că există un rîs angelic, care apropie oamenii, îi unește, un rîs cald și iubitor, precum cel al unor adolescenți îndrăgostiți plimbîndu-se de mînă pe un cîmp de flori la apusul soarelui, dar și un rîs diabolic, un rîs care separă, care sparge armonii, vituperant. De rîsul acesta al diavolilor avem mare nevoie, pentru că nu toate armoniile sînt ceea ce par – așadar, rîsul diabolic, distructiv, al lucidității. Așa e rîsul lui Caragiale, domnule George Banu, nu-i așa?

G.B.: Rîsul caragialian mi se pare c-ar fi un rîs de luciditate, dar și un rîs care descoperă și joacă foarte mult pe stereotipuri. Rîsul lui Caragiale este un rîs evident și constant de superioritate al spectatorului față de ce se întîmplă pe scenă. În Caragiale, nu vezi pe scenă decît persoane care sînt prizoniere ale locurilor comune, ale stereotipurilor. Geniul lui Caragiale își găsește un ecou în geniul lui Ionesco. Ca să prelungesc observația lui Kundera, aș spune că între rîsul îngerilor și rîsul demonilor există rîsul absurd, rîsul în care noi ne bucurăm de prostia celor de pe scenă. Noi, din sală, ne simțim superiori și rîdem de cei de pe scenă, dar nu este vorba despre o superioritate morală, ci despre un fel superioritate a vieții reale, căci noi știm că trăim viața, în vreme ce personajele de pe scenă trăiesc captive într-un mecanism al repetițiilor. Una dintre cele mai cunoscute definiții ale rîsului, formulată de Bergson, spune că rîsul provine din mecanica aplicată vieții. Deci ce înseamnă mecanica aplicată vieții? Înseamnă că, în timp ce viața noastră, a spectatorilor, trece mai repede sau mai încet, viața personajelor stagnează. De pildă, acest lucru se simte extraordinar de bine la Ionesco, pentru că el a fost, în opinia mea, cel mai bun și cel mai inspirat cititor al lui Caragiale.

În același timp, acest comic absurd nu este străin vieții și tocmai păstrarea acestei legături cu viața este, la Caragiale, remarcabilă. În timp ce vedeam spectacolul *(Rosto – n.r.),* mi-am amintit că acum mulți ani am avut ocazia să vizitez satul unde s-a născut și a copilărit Cioran și să văd catalogul cu notele lui de la școală. Toți auziserăm poveștile spuse de Cioran despre copilăria lui, că a fost un neastîmpărat, că juca fotbal cu tigvele prin cimitir, că fugea pe Coasta Boacii etc. Ei bine, avea numai 10 la purtare. Și l-am întrebat apoi pe Cioran cum de avea 10 la purtare dacă fusese un elev rebel. Și mi-a spus: „Pentru că taică-meu era preot în sat, am avut pile la școală...“. Caragiale are mereu această priză la viață și el ne spune, de fapt, că ceea ce ne amenință pe toți este tocmai faptul de a vorbi fără viață, de a vorbi fără fluiditate, de a fi prizonieri în stereotipuri de limbaj.

Caragiale este, într-adevăr, un geniu pentru că a practicat excelent și comicul politic, cel din *Scrisoarea pierdută,* și comicul ludic, cel din *D'ale carnavalului,* dar mai ales pentru că el practică un comic care se află la frontiera dintre vechea epocă a comicului de situație și comicul modern al absurdului. Însă prin acest absurd compact se văd bine fisuri prin care pătrund sentimentele omenești. N-aș spune deci că avem un comic demoniac la Caragiale, ci un comic al lucidității cu tente afective. Cine nu-l iubește pe Pristanda, de pildă? Pristanda este, într-un fel, soldatul Švejk, într-un fel o variantă a omului care încearcă să se descurce în situații grele, el este, dramaturgic vorbind, un precursor al lui Charlot. Aș spune chiar că opera comică a lui Caragiale e o sinteză a diferitelor tipuri de comic pe care le-am cunoscut abia după apariția lui Caragiale.

S.V.: În acest spectacol s-a văzut bine și o anume cruzime a comicului caragialian. Sigur, Caragiale practică un comic al lucidității, dar de ce trebuie să fie crud? Nu putem fi lucizi fără să fim cruzi?

M.I.: Ca să fii bun trebuie să poți fi într-o anumită măsură chiar și crud. Asta e o lecție a lumii, cred. Caragiale își iubește poporul, fiind adesea crud cu el. Din păcate, ce facem noi cu ce a făcut Caragiale din noi nu e deloc în regulă. În ultima sută de ani, poate pentru că el a fost crud cu noi, noi îl caricaturizăm pe el. Or, Dabija s-a ferit exact de această obișnuință a noastră în acest spectacol – aici personajele lui nu sînt niște caricaturi de care rîdem. Încă în vremea lui, vremea în care românii descopereau cu stupoare progresul, cum ar fi trenul, Caragiale a fost aproape linșat pentru că le-a arătat, crud și lucid, cum sînt ei. Acum, însă, Caragiale este pentru români un motiv de mîndrie pentru că opera lui este validă oriunde în lumea asta, de la Washington la București și de la Stockholm la Sydney.

S.V.: Am auzit regizori importanți ai teatrului românesc spunînd – e drept, mai mult în discuții private – despre Caragiale că este mai degrabă o piatră de moară de gîtul teatrului românesc. Prin această reputație de a fi de nedepășit, nu doar în comedie, ci în dramaturgie în general, dar și pentru că te obligă la un anume și un singur gen de exprimare scenică, Caragiale ar fi limitat cumva dezvoltarea istorică a teatrului nostru în ultima sută de ani. Ce credeți?

M.I.: Nu cred! Orice doctorie care ar trebui să-ți facă bine are ceva amar, ceva astringent, ceva care dislocă din tine ceva. Eu nu spun că nu e greu cu Caragiale. Dar mă uit la alții și văd, de pildă, cît de liniștiți și împăcați trăiesc francezii cu Molière, care și el a fost crud cu ei – e drept, o cruzime de alt nivel și cu alt vocabular. Să nu uităm că, mergînd prin berării, prin mahalale, citind ziare, Caragiale a îmbogățit extraordinar expresivitatea limbii noastre literare. Molière avea deja limba franceză frumos dezvoltată la dispoziția lui.

G.B.: În Franța avem acum un veritabil cult al personalității Molière, căci anul acesta se împlinesc 400 de ani de la nașterea lui. Molière e în toate, de dimineața pînă seara Molière. Însă deosebirea, care mi se pare foarte adevărată, este că Molière aparține unei societăți mult mai stabile, pe cînd în Caragiale vedem amestecul de modernitate și de mahala, avem o lume impură. La Molière e o lume a valorilor așezate cu care el dialoghează comic și critic, o lume a mizantropului, a avarului. La Caragiale se simte tranziția – o tranziție care poate se simte și acum în societatea românească –, pe care el o sesizează extraordinar de bine tocmai pentru că lucrurile nu sînt clare, sînt în mișcare, nefixate. Totul este comic la Caragiale pentru că oamenii sînt extraordinar de variați, de complecși și de umani. Un prieten al meu spunea că teatrul e biodegradabil pentru că spectacolele dispar odată cu cel care le-a văzut. Dar, cît trăiesc, îmi amintesc și spectacolele nu mor. Am văzut acum mai mulți ani *O noapte furtunoasă,* în care Marcel Iureș îl juca pe Chiriac și Oana Pellea pe Veta, unde comicul provenea din faptul că, în ciuda situației comice, ei jucau dramatic pasiunea celor două personaje. Deci Caragiale nu te obligă la un singur fel de exprimare, la un unic tip de lectură – nu cred că ar fi Caragiale o piatră de moară. Dar e adevărat și interesant că opera lui Caragiale pune întrebări extrem de dificile.

S.V.: Este aproape un clișeu să spui despre Caragiale că e actual. Dar nu cumva această actualitate este o confirmare a eșecului unui proiect de modernizare națională? Nu aveți impresia, domnule Marcel Iureș, că spectacolul acesta splendid pe care l-ați jucat e de fapt despre un eșec și că, dincolo de comicul lui, la sfîrșit trebuie să fim mai degrabă triști, deprimați?

M.I.: Nu, pentru că în acest spectacol e altă viață, la o distanță de o sută de ani de noi, și poate e mai bine. N-avem de ce să fim triști. Caragiale este un instrument din păcate neapreciat, pentru că preferăm să-i dăm nume și să vedem la ce folosește. Noi instrumentalizăm și sentimentele, și conceptele pînă devin obiecte. Așa mor marile idei, așa au murit marile curente culturale – au devenit instrumente cu care poți să spargi nuci, poți să-i dai unuia în cap sau poți să scrii o mie de volume care sînt, de fapt, cenușa unor idei. Dar Caragiale cred că iubește subiectele despre care a scris. El a iubit cu chin ce a scris. Dacă aveți curiozitatea să vă uitați în corespondența lui veți găsi dialoguri cu cîțiva corespondenți prin care vedeți cît de onest a fost Caragiale. El nu s-a gîndit la caricaturizare, chiar dacă ne dă categorii aproape pure, cum e Pristanda, care reprezintă un tip de subautoritate, care e nevoit să joace rolul ăsta de autoritate sub o autoritate complet compromisă, pe care el o simte și cu care consimte să trăiască, sau Cetățeanul turmentat, care e ca un fel de cor în tragedia antică. E multă știință și multă putere în ce a scris Caragiale.

S.V.: Domnule Banu, simțiți un eșec în Caragiale? Simțiți că e vorba despre un fel de blestem de a nu reuși cu această țară?

G.B.: Da, dar noi, în sală, sîntem mai inteligenți decît personajele.

S.V.: Și asta ce poate salva?

G.B.: Faptul că ne simțim bine în sală.

S.V.: Măcar atît. Întreabă cineva: îl tot invocăm pe Caragiale atît de des și totuși atît de puțin sîntem dispuși să îndreptăm, inclusiv în domeniul educației. Cu alte cuvinte, vedem Caragiale, rîdem, simțim acolo critica și continuăm să fim așa. Atunci, la ce folos?

M.I.: Lumea se luptă de mult cu ideea că educația asigură propășirea prin spirit, prin cultură și a ajuns astăzi într-o mare confuzie: confundă civilizația sau progresul cu cultura. Or, sigur că există multe intersecții în cultură și educație, dar ele nu merg împreună și n-au mers niciodată. Dacă vreți, e ca diferența dintre justiție și dreptate. N-ajungem niciodată să ținem în aceeași mînă firele astea două. Îmi amintesc de o interesantă descoperire a unor arheologi în Egipt. Pe o tăbliță de acum șase mii de ani cineva a găsit o scriere a unui preot, care spunea așa: „Lumea se duce dracului, decade, o să moară; copiii nu mai ascultă de părinți“. E atît de contemporan! Șase mii de ani.

S.V.: George Banu, simțiți ipocrizia? Faptul că înțelegem bine ce a criticat Caragiale, spunem „are dreptate Caragiale“ și, după ce s-a încheiat spectacolul de teatru, ne întoarcem acasă și facem la fel. Pînă la urmă, are teatrul rostul de a îndrepta moravurile? Andrei Șerban spunea odată că n-a crezut niciodată și nu crede că teatrul poate educa sau poate îmbunătăți omul.

G.B.: Eu cred că teatrul produce, în momentele foarte rare și chiar în momentul de astă-seară, un sentiment de libertate. Am trăit asta. Am trăit un moment în care am uitat ce se întîmplă afară, dar totodată sînt inteligent. Nu sînt sensibil, sînt inteligent. Pe scenă e o sublume prizonieră a stereotipurilor, dar am tră-

DILEMA VECHE
Comedia lumii
Conferințele
Dilema veche
la Oradea

Marcel Iureș, Sever Voinescu, George Banu

© C. Hord

it un moment care m-a ușurat. Dacă eu sînt incapabil să-mi amintesc de acest moment de destindere, de dumirire, cum spunea el, înseamnă că e bine. Dacă eu am ieșit pe ușă și l-am uitat, e o problemă a mea personală și nu a teatrului.

S.V.: Credeți că spectatorul care rîde de ceea ce vede pe scenă, cînd ajunge acasă plînge în intimitate pentru că s-a identificat cu ce e acolo? Ca actor, aveți așteptări în legătură cu comportamentul publicului după ce pleacă din sala de teatru?

M.I.: Nu, eu n-am asemenea așteptări și, oricum, e o problemă de natură etică, personală. Caragiale nu e moralist, el doar arată, spune „Uite!“. Ca Shakespeare, într-o altă dimensiune. După părerea mea, Caragiale este la fel de profund ca Shakespeare, dar îi lipsește partea lirică ce poate fi, desigur, ușor amestecată într-o eprubetă cu acid. Caragiale nu e un moralist. Molière e mult mai moralist. Caragiale este extrem de sincer. În unele momente, cînd reușește să-și înghită suferința, e chiar tandru.

G.B.: Aș vrea să reluăm întrebarea, pentru că mi se pare foarte importantă: ce facem cu experiența scenei cînd am ieșit din sală? Dar în ce constă, de fapt, experiența scenei pentru spectator? Una dintre aceste experiențe este că scena ne permite să identificăm anumite tipuri pe care singuri nu le-am fi identificat în viață. Eu, ieșind de la un spectacol cu *Mizantropul* lui Molière, vedeam pe cineva care plîngea tot timpul ca mizantropul și mă amuzam cu un prieten și spuneam: „Uite-l pe ăsta cum îl imită pe Molière“. Comicul ne dă instrumente pentru a identifica personajele din jurul nostru, pentru a descoperi tipul Rică Venturiano sau tipul Cațavencu pe care altfel nu-i știam. Ei sînt un fel de alfabet pe care teatrul ni l-a propus și de care ne servim, bineînțeles, în funcție de inteligența noastră, de cinismul nostru, de experiența noastră.

S.V.: Dar nu cumva citarea excesivă a acestor tipuri umane caragialiene și faptul că în mentalitatea colectivă a românilor ele sînt atît de pregnante încît îți vin mereu pe limbă să le invoci împiedică o abordare proaspătă în spectacole a dramaturgiei lui?

M.I.: Nu cred. Ca orice actor, eu depind foarte tare de regizor. Faptul că Dabija e primul care nu îl caricaturizează deloc pe Caragiale poate să fie o treaptă spre un nivel superior și nou în atitudinea noastră față de el. Și nici nu trebuie să-l facem pe Caragiale un profesor de morală, ceea ce, de altfel, este absolut inutil pentru că nu e treaba teatrului să facă morală. Etica teatrului ca fenomen se oprește acolo, la rampă, e treaba dumneavoastră ce credeți și cu ce plecați de la teatru. Trăind în exces, într-un exces de bunuri, într-un lux care tinde să ne cotropească și mă refer nu numai la consumism, ci la felul în care ne așezăm față de trecerea apei curgătoare a vieții, noi avem nevoie mereu de un stimul și mai puternic. Mă tem că nu e atît de puternic Caragiale. Noi trăim cu el cum trăim cu o doctorie, avem nevoie de o doctorie și mai puternică.

G.B.: Întrebarea m-a tușat și tot timpul m-am gîndit la acest lucru, pentru că într-adevăr există o anumită complezență cu spiritul lui Caragiale. E extraordinar să-l înțelegi pe Caragiale, dar este foarte periculos să te identifici tot timpul cu Caragiale. La noi, Caragiale este peste tot. Dar de ce nu este Brâncuși, care e opusul lui Caragiale? Brâncuși este într-un fel imaginea identității României dinainte de Caragiale, a lumii rurale, a lumii originare. Deci de ce l-am constituit pe Caragiale în simbolul unei identități naționale cu care ne complacem? E o anumită satisfacție de a fi „caragialești“, dar cred că trebuie să luptăm contra acestui microb. Pentru că el l-a descoperit, dar tot el ne-a infectat. Brâncuși, care nu-l pomenește niciodată pe Caragiale, ilustrează într-un fel versiunea să-i zicem „mioritică“ a spiritului național, iar Caragiale ilustrează versiunea sa derizorie și cred că aceste două versiuni se află în luptă în noi. Cred că trebuie să-l admirăm pe Caragiale, dar să nu-l idolatrizăm.

6 mai

S.V.: Aseară am văzut un spectacol Caragiale și am rîs la un tip de umor sarcastic, dur, lucid. În discuția de ieri, cuvîntul care a prevalat a fost „luciditate“. Astăzi am rîs la umorul lui Ion Creangă. Cu totul altceva, nu?

G.B.: Într-adevăr. Dacă umorul lui Caragiale este bazat pe ideea că noi, cei din sală, sîntem superiori celor de pe scenă pentru că sîntem mai inteligenți, vedem limitele personajelor, le vedem mediocritatea sau chiar prostia, umorul lui Ion Creangă se bazează pe o afectivitate împărtășită. Noi nu sîntem superiori celor din povestea de pe scenă, ci sîntem implicați progresiv în această poveste. Ceea ce cred eu că e propriu acestui tip de umor este tocmai faptul că el produce mai puțin surîsul decît rîsul, cu precizarea imediată că surîsul nu e o formă degradată a rîsului, ci este o versiune minoră a rîsului. În cazul acestui spectacol, surîsul este o formă a comunității noastre cu scena pe care o vedem. Ce e foarte frumos în acest spectacol este cum se țese ca o tapiserie raportul comic între Nichifor și Malca, fără ca nici unul să fie ridicol. Asta înlesnește o anumită complicitate între noi și ei amîndoi.

Ceea ce m-a uimit astă-seară este faptul că am auzit mult mai puțin rîs decît ieri seară, însă, poate că nu v-ați dat seama, succesul a fost mai mare. Reacția publicului a fost mult mai călduroasă în seara asta decît ieri, ceea ce ne consolează. Nu mai sîntem în situația să judecăm mizeriile lumii politice, ci sîntem în situația de a ne bucura mai degrabă de această complicitate afectivă cu două personaje care se prind într-un joc semierotic, și de aceea cred că surîsul este o formă a reacțiilor solitare. Rîdem împreună, dar surîdem singuri. La sfîrșit, însă, ne regăsim toți și într-un fel mulțumim scenei că ne-am putut bucura, am putut găsi un moment de liniște, de împăciuire, în care nu sînt nici vinovați, nici nevinovați, ci sîntem cu toții într-o situație umană, într-o situație împărtășită.

Pe de altă parte, ce e foarte frumos la Creangă este faptul că auzim o altă limbă – o limbă care nu e o limbă în formol, ci e o limbă a memoriei noastre. Emoția limbii lui Creangă provine dintr-un fel de memorie fericită a Moldovei. Marcel Iureș spunea că limba lui Shakespeare sună pentru englezii de azi cum ar suna pentru noi limba lui Dosoftei, dar limba lui Creangă e o limbă apropiată de noi, chiar dacă e îndepărtată istoric, și plină de o afectivitate extremă. În timp ce limba lui Caragiale este o limbă schilodită, este o limbă plină de stereotipuri, a unei nații care vrea să se occidentalizeze brutal, la Creangă nu există nici un stereotip, căci el produce un umor de o mare tandrețe. Creangă era o natură tandră – gîndiți-vă la tipul lui de iubire prietenească pentru Eminescu, tandră, dar plină de umor. Într-un cuvînt, aș spune că ne simțim bine cu Creangă, dar ne simțim lucizi cu Caragiale.

S.V.: Acum, în ambele situații, și aseară, și astăzi, am avut de-a face cu dramatizări. Cu alte cuvinte, cu texte în proză pe care Alexandru Dabija le-a dramatizat și le-a adus pe scenă. Caragiale este, desigur, și – sau mai ales – dramaturg, dar Creangă e un povestitor pur și simplu. Vi se pare că această dramatizare aduce ceva în plus unui autor precum Creangă sau, dimpotrivă, cumva îi știrbește ceva din complexitate sau poate din farmec?

G.B.: Eu cred că aduce altceva. Demult, bunicul meu mi-a dat să citesc *Moș Nichifor* și pot spune că am o anumită istorie legată de această povestire, inclusiv de modul în care mi-o amintesc. Dar istoria mea nu corespunde istoriei celor care au făcut acest spectacol. Or, ceea ce e frumos este că punerea în scenă a unei povești scrise literar și adaptate de cineva care are simțul limbii, precum Alexandru Dabija, produce ceva ce aș numi „un mugur al teatrului“. Pentru că ce am văzut aici nu este teatru în sensul obișnuit al cuvîntului, ci un fel de – iertați-mi metaforele poate prea lirice – ghiocel de teatru, care se deschide sub ochii noștri. Și este o plăcere să auzi și să vezi oameni care reiau vorbe de altădată, cu precizarea că Alexandru Dabija și Marcel Iureș au o tandrețe și o grijă absolută față de textul lui Creangă. Există astăzi tendința, uneori dezagreabilă, de adaptare a textelor la actualitate, de a introduce violențe de limbaj sau injecții de vulgaritate cotidiană în textul mai vechi pentru a-l apropia de actualitate. Ceea ce a fost frumos în acest spectacol era tocmai că ascultam un basm tandru și ludic, dar care era într-un fel încadrat de vechea formulă „a fost odată“... A fost odată Moș Nichifor... Și emoția pe care o produce acest spectacol provine din faptul că nu doar textul, ci și spectacolul păstrează distanța. Noi nu sîntem contemporanii lui Moș Nichifor, dar știm că el a existat, că-l purtăm cu noi, și de aceea mi se pare extrem de semnificativ acest tip de raport cu o prezență comică, aș spune mai degrabă ironică decît comică, care produce surîsul. Și surîsul face bine!

Îmi amintesc cum se încheia un interviu dat de Mircea Dinescu în presa franceză, în aprilie 1989, care m-a tulburat mult atunci: „Ne lipsesc toate în România. Pînă și surîsul“. Mie mi se pare că această frază spusă de Mircea Dinescu – el însuși a devenit ulterior comic, dar atunci era într-o situație de dificultate, fiind mazilit politic – fixează în cîteva cuvinte nevoia de surîs a unei societăți.

S.V.: Mulți cred că diferența frapantă dintre umorul lui Caragiale și cel al lui Creangă este aceea dintre umorul de tip urban al primului și umorul de tip rural al celuilalt. Dar România de azi a pierdut cu totul contactul cu acea ruralitate a lui Creangă. Și atunci, cum se întîmplă că noi, ăștia de la oraș, avem o asemenea afecțiune și înțelegere pentru Moș Nichifor?

M.I.: Nichifor este un om normal, înainte de a fi un țăran harabagiu. Omul are și el nevoie să stea și să respire lîngă o fată tînără, altfel nevastă cinstită, în timp ce o duce la bărbatul ei, dar între timp...

S.V.: Pe drum se întîmplă lucruri.

M.I.: Lupi, balauri – e normal la drum prin pădure. Dar atît. El o străjuiește, chiar dacă este coțcar. „Coțcar“ are sensul și de șmecher, și de glumeț, nu doar de potlogar și înșelător. Cuvîntul – un arhaism, desigur – e complex, dar e foarte uman, iar grija noastră a fost să nu fie nimic grobian. Între Nichifor și Malca este o diferență mare și de vîrstă, și de statut social, și de vocabular cumva, încît era foarte ușor ca el să fie un moșneag lubric. Lucrînd acest personaj, grija noastră cea mai mare a fost să-i avem profilul desenat în peniță. Multe să nu se vadă, să se evite mult, să se sugereze doar. Comicăria a trebuit temperată și descărcată de tot ce ar fi putut să aibă un miros greu. Ambele personaje trebuiau rescrise în cheia sugestiei. De pildă, am discutat mult cu Sandu Dabija legat de faptul că ea este evreică și că se stabilește între ei doi un fel de relație oarecum de forță, pentru că taică-su și unchi-su sînt cîrciumari, oameni cu stare, ceea ce era o realitate pe vremea aceea. De asta am adăugat remarci ale lui Nichifor, precum „Sînt deștepți, dom'le, te pui cu ăștia?“, ca să punem această relație „economico-socială“ în context admirativ. În plus, Nichifor se mîndrește mereu cu iepșoarele lui tinere: „Faceți voi mii de cîrciumi, ca pe vremea lui Ciubăr Vodă, că eu am iepe frumoase“. Nichifor învelește relația cu negustorii evrei în această atitudine, care indică de fapt o conviețuire.

S.V.: Cineva din sală îmi spune: „Totuși, nu considerați că și umorul lui Creangă este un umor lucid?“.

M.I.: Nu, dar nu cred că punem problema umorului lui Creangă în termenii potriviți. E un umor al unui mare povestitor, un umor abisal, i-aș spune, al unui povestitor de nivelul lui Melville, peste nivelul unor Ispirescu sau Frații Grimm. Creangă este abisal, după părerea mea. În el simți un abis al satului, un abis în care eu cred că noi încă locuim...

S.V.: Încă? Înseamnă că nu ne dăm seama?

M.I.: Da. Cred asta, trăiesc în abisul ăsta, cum zice domnul Caragiale: *„Contemplatio in caligine divina!“* (a contempla întunericul divin, replică a personajului interpretat de Marcel Iureș în dramatizarea *Rosto,* după Caragiale – *n.r.*). Doar că are ceva în plus domnul Creangă, și anume e atît de deștept și atît de natural, încît ne ia de multe ori peste picior. El aruncă o piatră în acest abis și ne face atenți la momentul cînd face „plici!“ piatra în neant.

G.B.: Pe de altă parte, poveștile lui Creangă au imprimat acestei seri un efect nostalgic. Sîntem noi cum eram altădată, o lume pierdută, o lume pe care o purtăm cu noi și poate că această tandrețe despre care am tot vorbit este memorială: tandrețea satului, tandrețea limbii rurale, tandrețea obiceiurilor. În timp ce Caragiale ne confruntă cu „simt enorm și văd monstruos“, cu un prezent care n-a încetat să ne însoțească, Creangă produce umorul lumii de altădată fără să fie deloc epopeic, umorul unui raport uman de demult, pe cînd Caragiale ne confruntă cu tensiunea raportului dintre om și politică.

■ ■ ■

DILEMA veche
Comedia lumii
Conferințele Dilema veche la Oradea

Stela GIURGEANU

Socrate a fost o pisică

Fără îndoială că Platon l-ar fi înfierat pe Caragiale, etichetîndu-l drept un depravat – pentru filosoful grec, comedia era o imoralitate căci prin intermediul ei rîdem de ridicolul altora, de faptul că se cred mai inteligenți, mai virtuoși și mai buni decît sînt în realitate. Rîdem, cu alte cuvinte, de prostia umană, erijîndu-ne, prin acest rîs, în ființe superioare, considerîndu-ne, prin comparație, mai inteligenți, mai buni, mai virtuoși. La fel ar fi făcut și Aristotel care, deși aprecia istețimea și dezinvoltura conversațională ca forme de inteligență și spiritualitate, afirma că rîsul este, pînă la urmă, o formă de dispreț – pentru că rîdem, în general, de alții, iar glumele tind să devină o formă de batjocură. În manualul său pentru o viață echilibrată, *Encheiridion,* Epictet ne sfătuiește să nu rîdem „zgomotos, des sau neîngrădit". Însă Epictet era un stoic, despre care se spune că n-ar fi rîs niciodată.

Această teorie a superiorității care provoacă rîsul, invocată de filosofii antici, a fost contracarată în secolul XX de „Teoria eliberării", patentată de Sigmund Freud, care susținea că prin rîs ne eliberăm, de fapt, de stres. Freud explica de ce glumele fără perdea, sexuale, sau cele care abordează subiecte sociale și etnice delicate ne pot amuza – astfel, susținea el, energiile negative, care ar putea genera comportamente ostile, sînt eliberate prin supapa rîsului.

Totuși, de ce rîd bebelușii? Pentru că, nu-i așa, rîdem dinainte să vorbim, înainte ca mecanismul limbajului să dezvolte în noi conștiințe ale existenței și personalități care vin la pachet cu tot felul de nevoi, printre care și cele de superioritate, înfierate de filosofii antici, și cele de eliberare de stres, invocate de psihologi. Ce provoacă acel rîs inocent, nepervertit?

Probabil, uimirea pe care o simțim la contactul cu un univers necunoscut, hiperbolizat, colorat dincolo de marginile unui tipar pe care de pomană încercăm să-l prindem, de vreme ce acesta se tot modifică, pe măsură ce avem impresia că l-am dibuit, acel univers ionescian care ne readuce pe toți la stadiul de nou-născuți. De altfel, chiar dramaturgul avea să mărturisească, într-o conferință susținută la Institutul Francez din Italia, în 1958, că „e bine să le reamintim semenilor noștri niște lucruri pe care ei le pot uita sau de care nu sînt îndeajuns de conștienți".

Într-adevăr, teatrul lui Ionesco ne reamintește, constant, de acea realitate dezarticulată, redusă la un cumul de mecanisme care funcționează după reguli pe care nu le putem înțelege, care e, pînă la urmă, realitatea lumii care ne întîmpină la naștere și căreia încercăm să-i dăm un sens, pe măsură ce ne integrăm ei, îngropînd adînc în noi posibilitatea nonsensului.

Vorbind despre personajele sale, Ionesco spune că ele „nu mai știu să vorbească pentru că nu mai știu să gîndească și nu mai știu să gîndească pentru că nu mai știu să se emoționeze, să aibă pasiuni". Totuși, ele interacționează energic, dezbat, se contrazic, trăiesc într-o lume a falselor silogisme – precum cel prin care Logicianul din *Rinocerii* îi demonstrează Domnului Bătrîn că Socrate a fost o pisică: „Toate pisicile sînt muritoare. Socrate e muritor. Deci Socrate e pisică". O logică preluată și dusă mai departe de către Domnul Bătrîn, care nu doar că e de acord că Socrate a fost o pisică, dar conchide și că a avut patru labe, de vreme ce pe motanul său îl cheamă tot Socrate.

Deși Ionesco nu a căutat umorul, declarînd că, de fapt, a vrut să scrie despre „tragedia limbajului", pentru el umorul este singura salvare pe care o avem cînd trăim într-un context aberant. Iar declarația sa din 1958, consemnată în *Notes et contre-notes,* îi conferă cel puțin aceeași actualitate precum actualitatea lui Caragiale.

„Umorul înseamnă libertate. Avem nevoie de umor, de haz. În teatru, și în literatura actuală, umorul, hazul sînt alungate de spiritele conformiste: întîlnim aici fie spiritul bulevardier, modern, fie sordida «literatură» a angajării. Această lipsă de umor, această feroce angajare caracterizează felul nostru de a fi de la o vreme încoace. Hitler nu îngăduia umorul; Mauras așeza «politicul» în primul rînd; burghezii stalinismului, în Rusia sau în Occident, nu înțeleg imaginația și-i interzic să fie imaginativă, adică să fie liberă și revelatoare de adevăruri în libertatea ei; realismul bîntuie, un realism mărginit, limitat la un plan al realității atît de strîmt, atît de falsificat de fanatismul său, încît nu e decît cel al irealității înseși; iar sartrismele ne încleiază, ne înțepenesc în carcerele și fiarele acestei angajări care ar trebui să însemne libertate. Toate aceste «angajări» de astăzi sau de ieri au condus sau mai pot conduce de-a dreptul în lagărele de concentrare ale fanatismelor celor mai felurite și mai contradictorii, sau la instaurarea, materială și intelectuală, a regimurilor ale căror deosebiri și opoziții aparente nu fac decît să mascheze identitatea profundă, același spirit «serios».

Umorul te face să devii conștient, cu o luciditate liberă, de condiția tragică și derizorie a omului; nu poate exista adevăr decît lăsîndu-i inteligenței plenitudinea demersului ei, acest demers neputînd fi condus decît de artistul care, fără idei primite de-a gata, fără vreun ecran ideologic care să se interpună între el și realitate, este singurul în măsură să aibă, tocmai prin aceasta, un contact direct, deci autentic, cu această realitate." *(Note și contranote,* Editura Humanitas, 1992)

■ ■ ■

Henri BERGSON

Ce înseamnă rîsul?

Ce se află în străfundul rizibilului? Ce element comun am putea găsi între strîmbătura unui măscărici, un joc de cuvinte, *quiproquo*-ul unui vodevil, o scenă de comedie fină? Prin ce distilare anume vom obține esența, mereu aceeași, de la care produse atît de diverse își împrumută fie aroma indiscretă, fie delicatul parfum? Cei mai mari dintre gînditori, începînd cu Aristotel, au atacat această măruntă problemă care se ascunde în fața efortului de cunoaștere, alunecă, ne scapă și se redresează, impertinentă sfidare aruncată speculației filosofice. Scuza noastră, atunci cînd abordăm subiectul, la rîndul nostru, este aceea de a nu viza să închidem comicul într-o definiție. Noi vedem în comic, înainte de toate, un lucru viu. De aceea, vom trata subiectul, oricît de facil ar părea, cu respectul pe care îl datorăm vieții. Ne vom mărgini să-l privim crescînd și înflorind. De la o formă la alta, prin gradații imperceptibile, el va îndeplini sub ochii noștri metamorfoze cu adevărat singulare. Nu vom disprețui nimic din ceea ce vom fi văzut. Poate că vom cîștiga, de altfel, prin acest contact susținut, ceva mult mai suplu decît o definiție teoretică – o cunoaștere practică și intimă, precum cea care se naște dintr-o lungă prietenie. Și poate vom descoperi, de asemenea, că am făcut cunoștință, fără voia noastră, cu o noțiune utilă. Rațională, în felul său, pînă și în amplele sale transgresiuni, metodică în nebunie, visînd (aș vrea să fie așa), dar evocind în vis viziuni care sînt imediat acceptate și înțelese de o întreagă societate, cum ar fi posibil ca fantezia comică să nu ne învețe despre procedeele de travaliu ale imaginației omenești și, în chip particular, ale imaginației sociale, colective, populare? Ieșită din viața reală, înrudită cu arta, cum ar fi cu putință să nu-și rostească pentru noi cuvîntul său asupra artei și asupra vieții? Vom prezenta, mai întîi, trei observații pe care le considerăm fundamentale. Ele se referă mai puțin la comicul în sine, cît la locul unde acesta trebuie căutat.

Nu există comic în afara a ceea ce este cu adevărat omenesc. Un peisaj poate fi frumos, grațios. sublim, insignifiant sau urît, dar nu va fi niciodată rizibil. Vom rîde de un animal, dar pentru că am surprins la el o atitudine caracteristică omului sau o expresie omenească. Vom rîde de o pălărie, dar ceea ce luăm în rîs atunci nu este bucata de fetru sau de pai, ci forma pe care i-au dat-o oamenii, capriciul omenesc al cărui mulaj îl reprezintă. Mă întreb cum de un fapt atît de important, în simplitatea sa, n-a fixat într-o măsură mai mare atenția filosofilor. Mai mulți sînt cei care au definit omul drept „un animal care știe să rîdă". Ar fi putut, la fel de bine, să-l definească drept un animal care provoacă rîsul deoarece, dacă un alt animal sau un obiect lipsit de viață declanșează o astfel de reacție, acest fapt se datorează unei asemănări cu omul, prin efigia pe care omul o imprimă sau prin tipul specific de folosință. Aș vrea acum să semnalez, drept un simptom nu mai puțin vrednic de a fi remarcat, insensibilitatea care însoțește de obicei rîsul. Despre comic putem afirma că nu-și poate produce efectul decît cu condiția de a se năpusti din senin asupra unei suprafețe sufletești cuprinse în mod statornic de calm, unificată. Indiferența este mediul său natural. Rîsul nu are un dușman mai mare decît emoția. Nu vreau să spun că nu putem rîde de o persoană care ne inspiră milă, de exemplu, sau chiar afecțiune: numai că atunci, pentru cîteva clipe, va trebui să uităm această afecțiune, să înăbușim acea milă. Într-o societate a inteligențelor pure, nu vom mai plînge, probabil, dar, cu siguranță, vom rîde; în timp ce sufletele invariabil sensibile, acordate la unisonul vieții, în care orice eveniment se va fi prelungit în rezonanță sentimentală, nu vor mai cunoaște, nici nu vor mai înțelege rîsul. Încercați un moment să vă interesați de tot ceea ce se spune, de tot ceea ce se face, să acționați, în imaginație, împreună cu cei care acționează, să simțiți împreună cu cei care simt, acordați, în sfîrșit, capacității dumneavoastră de a simpatiza, șansa unei depline înfloriri: ca sub puterea unei baghete magice, veți vedea cele mai ușoare obiecte căpătînd greutate, precum și o colorație severă întinzîndu-se asupra tuturor lucrurilor. Detașați-vă acum, asistați la spectacolul vieții ca un spectator indiferent: nenumărate drame se vor preschimba în comedii. Este de ajuns să ne astupăm urechile în fața sunetelor muzicii într-un salon în care se dansează, pentru ca dansatorii să ne pară dintr-odată ridicoli. Cîte dintre acțiunile omenești ar rezista unei încercări de acest gen? Și nu vom vedea oare multe dintre ele trecînd într-o clipită de la gravitate la glumă, dacă le vom izola de muzica sentimentului care le însoțește? Comicul necesită, în sfîrșit, pentru a produce întregul său efect, ceva asemănător unei anestezii de moment a inimii. El se adresează inteligenței pure.

Numai că această inteligență trebuie să rămînă neîncetat în contact cu alte inteligențe. Iată cel de al treilea fapt asupra căruia aș vrea să atrag atenția. N-am mai gusta comicul dacă ne-am simți izolați. Se pare că rîsul are nevoie de un ecou. Ascultați-l bine: nu este un sunet articulat, net, desăvîrșit, este ceva care ar vrea să se prelungească, repercutîndu-se din aproape în aproape, ceva care începe cu o izbucnire puternică, pentru a se continua prin rostogoliri, asemenea tunetului în munți. Și totuși, această repercutare nu trebuie să se prelungească la infinit. Ea poate să-și croiască drum în interiorul unui cerc pe atît de larg pe cît vrem, cercul nu rămîne mai puțin închis. Rîsul nostru este întotdeauna rîsul unui grup. Vi s-a întîmplat poate, așezați într-un vagon sau la o masă de restaurant, să auziți călători povestindu-și diverse istorii care trebuie să fi fost comice pentru ei, deoarece rîdeau cu voie bună. Ați fi rîs și dumneavoastră, ca și ei, dacă ați fi făcut parte din societatea lor. Dar, pentru că nu se întîmpla să fie așa, nu aveați nici un chef să rîdeți. Un bărbat care a fost întrebat de ce nu plînge la audierea unei predici în timpul căreia toată lumea vărsa lacrimi a răspuns: „Eu nu fac parte din parohie". Ceea ce acel om gîndea despre lacrimi este cu atît mai adevărat despre rîs…

(fragment din *Teoria rîsului* de H. Bergson, Editura Institutul European, 1998, traducere de S. Lupașcu)

■ ■ ■

Propuneri de *Dileme vechi* pentru viitor:

- **Om bogat, om sărac**

Cristian FULAȘ

Nota traducătorului

Seria romanelor În căutarea timpului pierdut *de Marcel Proust vor apărea, începînd din acest an, la Editura Cartier în noua traducere a lui Cristian Fulaș.*

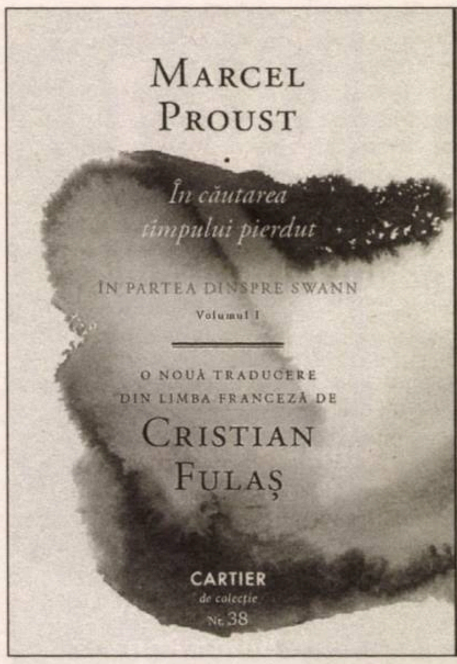

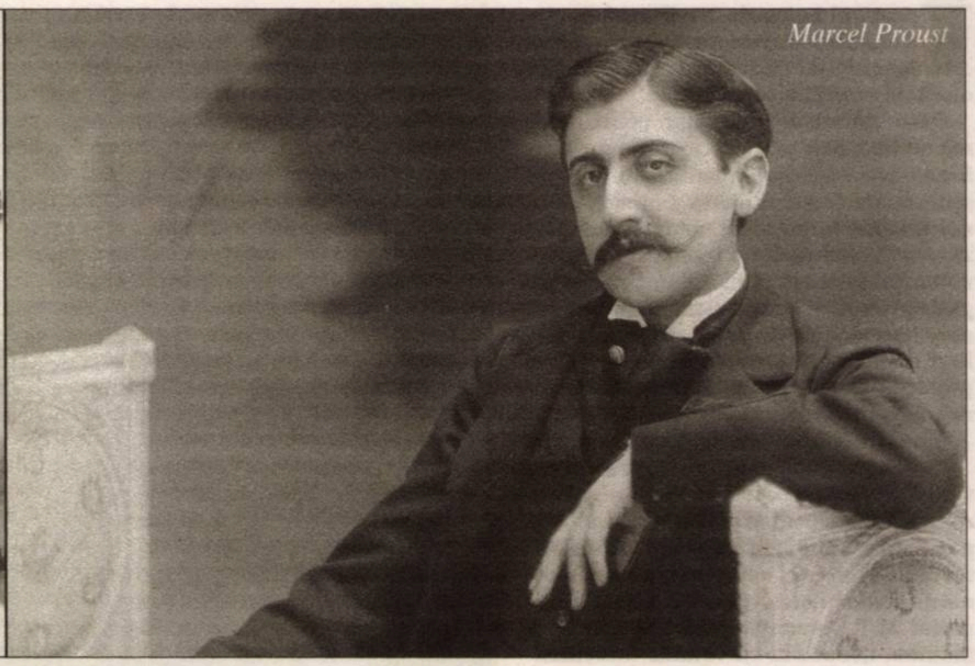
Marcel Proust

Anii care trec peste noi sînt timp. Îmbătrînire. Eu, traducătorul, îmbătrînesc traducînd. Încet, cu migală, una dintre cele mai năucitoare cărți scrise și publicate vreodată. Șintrebîndu-mă, nu chiar fără temei, de ce? Ce mă mai poate motiva, într-o lume în care literatura contemporană abia dacă mai respiră, iar clasicii mor încă o dată? De unde-mi iau energia de a parcurge volum cu volum, segment cu segment, pagină cu pagină, cuvînt cu cuvînt acest roman al infernului, *În căutarea timpului pierdut?*

Scriu cu emoție aceste cuvinte. Undeva în sinea mea vocea care scrie aceste rînduri tremură, e emoția pură a celui care își vede visul împlinit. Emoția întîlnirii cu produsul finit care e cartea, Cartea, cum ar trebui să scriem întotdeauna. Toți acești trei ani de muncă și anii ce vor să vină sînt condensați în cîteva biete cuvinte și nu le-aș scrie, nu aș îndrăzni să le scriu, nu aș vrea niciodată să-mi pun scrisul alături de al lui Marcel Proust dacă n-ar trebui să aduc aici cuvenitele mulțumiri tuturor celor care atîta vreme s-au lăsat deranjați de întrebările și toanele mele și au creat împreună cu mine o conversație despre Proust care, în ceea ce mă privește, e istorică în cel mai înalt grad, cel personal. Așa cum chiar Proust ne învață, a existat, există și va exista întotdeauna o istorie personală care surclasează orice istorie generală și, mai mult, o ordonează și o interpretează. În aceeași istorie a vocii anonime ne înscriem și noi.

Ca și scrierea propriu-zisă, nici traducerea nu e un proces pe deplin conștient, pe deplin explicabil.

Vocea care vorbește (nu, nu e tautologie) fără a lăsa în urmă nimic scris, conversația infinită care face literatura, fie că vorbim despre scrieri originale sau traduceri. Acesta e orizontul în care vreau să scriu despre această traducere – care în esența ei este întotdeauna și o scriere, pentru că mi se pare imposibil să îl traduci pe Proust fără să fii măcar puțin scriitor. Textul e cînd moale, cînd abrupt; fraza e cînd lungă peste măsură, cînd brevissimă; personajele sînt infernal de multe; descrierile, la fel. A traduce așa ceva înseamnă în primul rînd a munci, a renunța la tine și a-ți da puținul timp pe care-l ai de trăit acestei cărți. Înseamnă, în sensul cel mai bun cu putință, risipire. Înseamnă, evident, a greși. Sigur, va exista întotdeauna rezerva unui „De ce?“ pe care mai degrabă nu-l vrem rostit, dar el subzistă în tot ceea ce spunem.

O transformare de ordin matematic

În ceea ce privește metoda acestei încercări, aș avea de spus mai multe lucruri care mi se par esențiale și în același timp îmi par a pune în joc elemente de noutate.

Mai întîi de toate, am încercat pe cît posibil să elimin din traducere perfectul simplu. Întotdeauna mi s-a părut un timp nepotrivit și acum, cînd am putut decide eu însumi, am renunțat la el. L-am înlocuit cu mai generalul imperfect, modulîndu-l acolo unde a fost nevoie.

Poate că în procesul de traducere e vorba despre o transformare de ordin matematic, cum bine formula un gînditor francez în secolul trecut. Ar trebui – rămîne întotdeauna dezideratul suprem – să găsim formula prin care să transformăm ceea ce citim în original în ceea ce citim în traducere, astfel încît sensurile să nu se schimbe. Pentru fiecare element tradus ar trebui să avem un element corespondent, păstrînd întotdeauna intenția din textul sursă. Ușor de zis, greu de făcut. Mai ales cînd e vorba de un ironic ca Proust, care se străduiește aproape în fiecare paragraf să pună în text zeci de sensuri și să le lege între ele în cele mai ciudate moduri cu putință.

Și poate nu ar strica să spun că traducerea operează întocmai ca scrierea unei proze. În scrierea unei proze există întotdeauna un nivel intermediar al scriiturii, vocea internă care dă subtonul, cea care transformă gîndul, tonalitatea din minte în cuvintele care se aștern în fața ochilor noștri. Aș îndrăzni să spun că la fel se întîmplă și în traducere, doar că aici avem două voci intermediare: una care citește textul în limba străină și una care, înainte de scrierea propriu-zisă, psalmodiază ritmul și intensitatea traducerii respective.

Știu că va suna ciudat, dar, ca și scrierea propriu-zisă, nici traducerea nu e un proces pe deplin conștient, pe deplin explicabil. Scriem o traducere în măsura în care reușim să auzim în limba-țintă anumite inflexiuni, anumite sunete care țin de subtonul general al textului. Sigur că există apoi instanța care nivelează, care stilizează, care ordonează sintactic și morfologic, dar traducerea, ca și scriitura de prim ordin, e mai întîi și în principal sunet, stil, abia mai apoi conținut. Nu traducem cuvinte, nu doar cuvinte, în orice caz.

Aș vrea să îi amintesc aici pe cei care au tradus acest roman înaintea mea. Vladimir Streinu a încercat, dar nu a reușit să încheie. Ediții complete au dat Radu Cioculescu și Irina Mavrodin. Cu toată stima pentru acești trei traducători, am ales să dau o versiune nouă a romanului și, în consecință, am consultat foarte rar edițiile domniilor lor. Această ediție nu e, deci, o traducere revizuită. Dacă am greșit în acest sens, greșeala e în totalitate a mea.

Am folosit ca sursă a traducerii ediția Marcel Proust, *À la Recherche du temps perdu*, Gallimard, Bibliothèque de la Pléiade, publiée sous la direction de Jean-Yves Tadié, 1987. Ca oglindă a textului sursă am consultat în principal ediția Marcel Proust, *In search of Lost Time*, Modern Library Paperback Edition, 2003, translated by C.K. Scott Montcrieff and Terence Kilmartin, revised by D.J. Enright. Pentru volumul I, *În partea dinspre Swann*, am consultat și Marcel Proust, *La strada di Swann*, La Biblioteca di Repubblica, 2002, traduzione di Natalia Ginzburg. De asemenea, de mare ajutor mi-au fost volumele Jean-Yves Tadié, *Marcel Proust I & II, Biographie*, Gallimard, 1996 și Luc Fraisse, *L'Esthétique de Marcel Proust*, Sedes, 1995. Opresc aici lista cărților de care m-am slujit, nu aș vrea să transform acest cuvînt introductiv într-o bibliografie și nici într-un eseu.

Revenind la o idee de mai sus, am încercat – pe cît mi-a stat în putință – să lucrez aceste cărți pe principiul transformării. Am păstrat cu totul structura frazelor și propozițiilor, ca și dispunerea diferită a dialogului (așezat fie în interiorul paragrafului, ca o continuitate, fie în formula standard cu liniuțe de dialog). M-am străduit să transpun în limba română stranietatea exprimării lui Proust, care nici în franceză nu ne oferă cel mai prietenos text cu putință.

Mulțumirile mele se îndreaptă, dimpreună cu toată stima și considerația, către Florica și Jean-Louis Courriol, ajutoare neprețuite acolo unde traducătorul s-a împiedicat în surse; Ovidiu Nimigean, un extraordinar cunoscător al operei proustiene; Carmen Mușat, pentru ședințele inopinate de teoria textului; Bogdan Crețu, pentru infinitele ședințe de spiritism și magie în care am despicat în patru și mai multe părți nenumărate fire ale operei; Ovidiu Șimonca, pentru prietenia arătată în toți acești ani; Silviu Tabac, pentru neprețuitele sfaturi în ceea ce privește știința heraldicii; Gheorghe Erizanu și Emilian Galaicu-Păun, pentru munca depusă și pentru disponibilitatea de a publica aceste cărți. O vorbă de mulțumire și soției mele, cea alături de care scrierile și traducerile mele trăiesc. Un cuvînt de întristată amintire pentru Laura Albulescu, cea care într-un aprilie 2019 acum atît de îndepărtat mi-a propus să încep această traducere. Nu în ultimul rînd, mulțumirile mele se îndreaptă către Lucia Țurcanu, Valentin Guțu și Dorin Onofrei, redactorii acestor cărți.

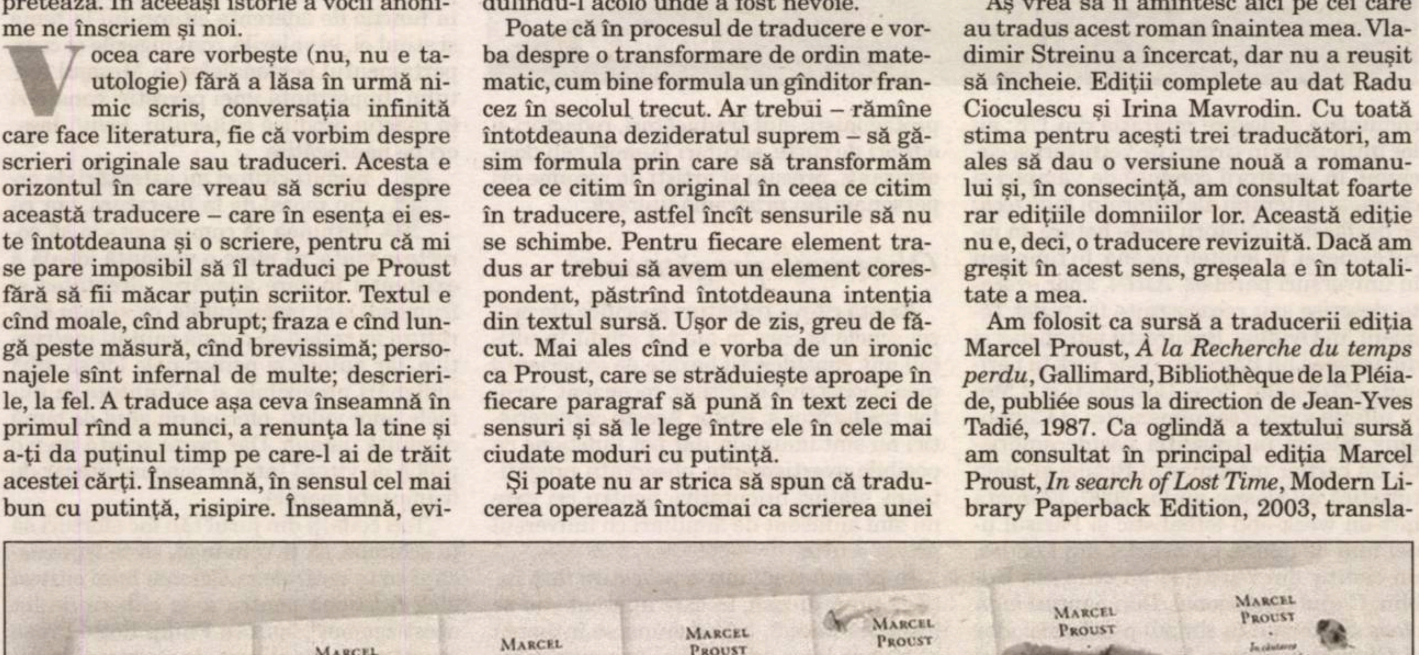

Cristian Fulaș *este scriitor și traducător. Ultima carte publicată: romanul* Iosca, *Editura Polirom, 2021.*

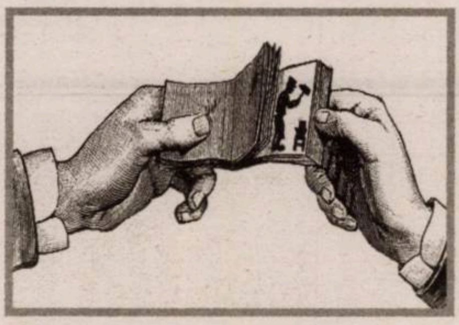

Marius CHIVU

feed**book**

Granițe

KIWI
2022
Antologia de proză scurtă
editor Marius Chivu
GRANIȚE
Mihaela Voinescu
Doru Vatavului
David Vann
Adrian G. Romila
M.T. Qwerty
Iulian Popa
Ion Pleșa
Răzvan Petrescu
José Luís Peixoto
José María Merino
Gabriel Florin Macsim
Irina Lupu
Blanca Llum Vidal
Florentina Ionescu
Iulia Gherasim
Diana Geacăr
Jonathan Franzen
Andrei Dumitrescu
Cristina Chira
Julien Britnic
Diana Bădica
Paul Bailey
Ana Alexandrescu
Ada Aitonean
POLIROM

Începînd cu această ediție, deloc întîmplător intitulată *Granițe,* antologia *KIWI* (Editura Polirom, 2022) oferă un cuprins internațional.

Dacă interesul cititorilor pentru prima ediție a fost peste așteptările noastre, fiind nevoie de o suplimentare de tiraj, în schimb am putut număra pe degetele unei singure mîini *toate* volumele de proză scurtă traduse anul trecut în limba română. Ni se pare astfel nimerit ca, pe lîngă debutanții și autorii români consacrați, antologia *KIWI* să cuprindă de acum încolo și nume străine, unele faimoase, altele prezente pentru prima dată în limba română cu proză scurtă.

Cine sînt autorii ediției de anul acesta?

În primul rînd, mezinii necesari, unii veniți din online, alții de nicăieri, al căror nume este pentru prima dată „adunat pe-o carte“: Mihaela Voinescu, Doru Vatavului, Florentina Ionescu, Julien Britnic și Teodor Borșa (jumătatea pseudonimului M.T Qwerty); precum și cei aflați înaintea debutului cu volume individuale, cîțiva prezenți și în ediția de anul trecut a antologiei, pariurile mele absolute: Gabriel Florin Macsim, Irina Lupu, Iulia Gherasim, Andrei Dumitrescu, Cristina Chira, Ana Alexandrescu și Ada Aitonean. Urmează cei aflați în anticamera confirmării, care au publicat deja o primă carte remarcabilă, nominalizată sau chiar premiată pentru debut, aflați în pragul celei de-a doua cărți, după ce în ultimii ani au contribuit la diverse volume colective tematice: Iulian Popa, Ion Pleșa și Diana Bădica; precum și numele deja consacrate, autori cu mai multe cărți, în mai multe genuri, unele de asemenea premiate și chiar traduse: Adrian G. Romila, Maria Manolescu (cealaltă jumătate a pseudonimului M.T Qwerty), Răzvan Petrescu și Diana Geacăr.

Acestora li se adaugă cei șase autori străini invitați să contribuie la antologie cu texte mai vechi și mai noi: spaniolul José María Merino și catalana Blanca Llum Vidal, publicați în premieră în limba română în volum, portughezul José Luís Peixoto, britanicul Paul Bailey și americanul Jonathan Franzen, cunoscuți la noi cu precădere pentru romanele lor, celălalt american, David Vann, fiind singurul autor străin pe care cititorii români l-au citit sau l-ar fi putut citi pînă acum cu proză scurtă în traducere.

Toate povestirile românești – dintre care două treimi au fost lucrate în taberele de vară din Slătioara Olteniei de sub munte – au fost scrise sau definitivate în decursul anului trecut și al acestor luni marcate de invazia Ucrainei. Ca și în cazul ediției *Sosiri / Plecări*, nu a existat o temă inițială, fiecare prozator a scris ce-a dorit, titlul acestei ediții fiind ales ulterior pentru a acoperi – convențional, dar cu trimitere la momentul istoric actual – diversitatea temelor și a subiectelor abordate.

În fiecare povestire din antologie – fie că e vorba de monolog, dialog sau realism comportamentist, epistolă postumă, parabolă religioasă sau meta-narațiune livrescă, apocrife istorice, pastile filozofice ori micro-istorii cyber pop – se conturează o formă de graniță, de trecere sau de încălcare a unei limite: între culturi, limbi și țări, între prezent, trecut și viitor, între realitate, vis și fantezie, între uman, animal și non-uman, între public și privat, inocență și maturitate, decență și obscenitate, luciditate și nebunie, convențional și diferit, între viață și moarte.

În cele patruzeci de proze ale antologiei există istorii despre persecuția Securității comuniste și despre migrația din UE; au loc întîmplări în tîrguri de vechituri și cîrciumi, în sanatorii conduse de vampiri și cabinete de terapii ale viitorului *high tech;* se desfășoară călătorii peste hotare, în jurul camerei, în mintea umană, în timp sau în universuri paralele. Astfel, apar evocate, descrise sau reconstruite fantezist Tomisul lui Ovidius, Bucureștii interbelici și din vremea lui Bălcescu, New York în perioada Războiului Rece, Costinești și 2 Mai în ultima vară a comunismului și Cîmpulung Muscel în tranziția postdecembristă, un cartier mărginaș al Brăilei și plaja turistică a Odessei anilor 2000, Florența într-un week-end fotbalistic și Parisul unei luni de miere, un district din Londra, un cimitir din Zürich și un parc din Dublin, Clujul confesional, Dorobanțiul *high class* și Ateneul în timpul pandemiei, dar și Ghimpați, Piatra Neamț, București și Lakeport ca locuri fictive ori plasate în realități alternative (mai bune).

În aceste povestiri, pline de tandrețe, cruzime, umor și fantezie, veți găsi întîmplări, scene și istorii despre familie, prietenie și dragoste, despre trădare, idealuri și ratare, despre religie, boală, sex și moarte, de fiecare dată în proporții și combinații diverse. De asemenea, vă veți cufunda și în proze meta-literare în care protagoniștii sînt traducători, redactori și editori de carte, scriitori faimoși sau doar aspiranți, precum și artiști de renume ori personaje din programa literară.

Observații pregătitoare

Există cîteva trăsături specifice ale prozei scurte la care m-am tot gîndit în ultimii ani, considerații bazate pe experiența mea deopotrivă de cititor, recenzent, scriitor, traducător și editor. Aceste caracteristici nu sînt imuabile, dar pot funcționa ca posibile avertismente, observații pregătitoare, sfaturi orientative pentru cei care nu sînt suficient de familiari cu universul prozei scurte.

În primul rînd, într-o povestire fără intrigă propriu-zisă, în care aparent „nu se întîmplă nimic“, întotdeauna se întîmplă ceva: are loc o schimbare. Așa cum orice poveste conține două povești, dintre care una rămîne mereu nespusă. Dar economia de mijloace, structura simplificată și informația concisă, suita de fapte diverse organizate într-un *anumit* mod, toate acestea mai degrabă ascund sensul și/ori subiectul narațiunii. Proza scurtă nu spune mai puțin, doar că nu spune mai mult decît e necesar, preferînd aluziile demonstrațiilor, oferind indicii în loc de răspunsuri. Deseori naratorul unei povestiri exersează o claritate ambiguă, produce o anumită formă de confuzie, speculează o neînțelegere potențială, ascunde cu aerul că dezvăluie lumea sub ochii tăi. Prin urmare, ești nevoit să citești (și) printre rînduri, să cauți semne în spatele replicilor, să interpretezi gesturile nefăcute, să identifici detaliile risipite cu aparentă nonșalanță.

Dacă romanul se poate desfășura precum un labirint, povestirea se oferă ca un puzzle parțial rezultat în urma unui decupaj. O proză scurtă se citește mai ușor, dar se lasă citită mai greu. Cititorul trebuie să deducă, să presupună, să tatoneze diverse chei de interpretare. Atenția, imaginația și inteligența cu care citești o proză scurtă trebuie să fie invers proporționale cu dimensiunea ei. Pentru timbru îți trebuie lupă, nu-l poți privi în trecere ca pe un afiș.

Citind un roman îți poți permite să te relaxezi: te cufunzi în narațiune, faci pauze, sari pasaje ori le citești pe diagonală. Personajele unui roman sînt prezente în nenumărate situații, informația narativă este reluată și subîntinsă pe mari suprafețe, dacă ratezi o pagină sau chiar mai multe asta nu compromite înțelegerea romanului. Prin urmare, dacă romanul este o călătorie planificată, cu ocoluri și uneori cu multiple destinații, povestirea este mai degrabă o plecare precipitată, o oprire sau o ieșire în decor. Povestirea este, așadar, un roman fără leitmotive și divagații, personajul apare surprins într-o singură situație, diavolul narațiunii se poate deghiza într-un singur gest, într-o replică, uneori într-un singur cuvînt, iar finalul e deschis, ambiguu, deconcertant. Orizontul de gratificare imediată sugerat de dimensiunea prozei scurte poate dăuna plăcerii (și) înțelegerii ei.

Nu te aștepta la morală, concluzie sau final univoc. Proza scurtă nu are timp (cu atît mai puțin interes) să flateze gustul personal, să confirme așteptări, să menajeze slăbiciunile cititorului, să dea lecții de virtute. O povestire poate emoționa, consola și fascina, dar, în egală măsură, poate contraria, produce disconfort și chiar respingere. „De ce să citim o carte care atunci cînd o parcurgem nu ne trezește ca o lovitură de pumn în tidvă?“ se întreba retoric Kafka, cel care după ce a scris povestirea „Colonia penitenciară“ în două săptămîni din toamna lui 1914 nu a mai scris nimic vreme de doi ani. Evaluarea unei proze, a literaturii în general, nu se face în funcție de aderența cititorului la tema și stilul ei, la valorile, convingerile și comportamentul personajelor, la Mesajul textului. Importanța unei povestiri constă și în reacția produsă cititorului „lovit“ deseori pe nepregătite.

Anumiți cititori au așteptări de ordin moral de la literatură, vor ca ficțiunea să compenseze și să corecteze viața, să ofere o variantă ideală a existenței în care adevărul, dreptatea și frumosul sînt inseparabile, ca și cum literatura ar trebui să dețină calități instructive, iar autorii și personajele lor să aibă indignări previzibile și să militeze în numele unor valori, oferind un ghid de bună conduită umană. Dar proza scurtă nu e o probă de viteză într-un concurs literar de frumusețe morală.

„Toți ceilalți din jurul tău fac eforturi să te schimbe, să te convingă, să te ispitească și să te controleze. Cei mai buni cititori aleg ficțiunea pentru a se elibera de tot acest zgomot“, spunea Philip Roth. Proza scurtă te poate elibera de zgomotul lumii în doar cîteva pagini.

Lansarea Antologiei KIWI. Granițe, *a cărei prefață o reprezintă textul de mai sus, va avea loc sîmbătă, 4 iunie, la Romexpo, în cadrul Salonului Internațional de Carte Bookfest (1-5 iunie). Mai multe la bookfest.ro.*

Victor MOROZOV

dilematograf

Bărbatul care iubea femeile

FESTIVAL DE CANNES
CANNES PREMIÈRE
SÉLECTION OFFICIELLE 2021
DENIS PODALYDÈS
LÉA SEYDOUX
TROMPERIE

● *Tromperie* (Franța, 2021), de Arnaud Desplechin.

În *Tromperie*, fragmente din viața amoroasă a unui bărbat (Denis Podalydès) defilează pe ecran în ritmul unor capitole livrești, demarcate ca atare. Cîteva femei devin materie literară pură, ajungînd să umple cu vocea lor, cu corpul lor, cu frazele lor marea carte autoficțională care e viața scriitorului protagonist. Filmul se petrece nu atît între așternuturi (o mărturie despre performanța sexuală degenerată), cît în jurul lor (o avalanșă de discuții în care epiderma devine cuvînt și se jupoaie de vie pe masa raporturilor de putere). Bărbatul e un seducător abil și alunecos; femeile sînt necesarele *sparring partners*, mereu chemate să-i returneze *lui* serviciul. *Tromperie* nu este, *stricto sensu*, nici despre răzbunare, nici despre #metoo, nici despre iubire – ci, plutind prin apele tot mai tulburi și vijelioase ale relațiilor dintre sexe, se plasează oarecum perpendicular pe toate aceste renegocieri și împărțiri fără odihnă de astăzi, din dorința de a da o formă vertijului creator.

Arnaud Desplechin pare el însuși captiv acestui vertij – filmele sale s-au făcut în ultima vreme tot mai numeroase și tot mai inegale. *Tromperie* e croit după imaginea acestei traiectorii artistice strîmbate, prea grăbit pentru a pretinde că lasă vreo urmă, prea bibilit pentru a se elibera de mărcile sale de autor. Desplechin scoate încă o dată de la naftalină colecția de ticuri regizorale – *zoom*-uri enigmatice, tăieturi bruște, mici irupții de priviri în obiectiv –, și poate n-ar strica să subliniem o dată pentru totdeauna vacuitatea lor, perfect incapabile cum se dovedesc de a da naștere unei metode. Efectul de ansamblu e paradoxal, fiindcă acest ritm de producție susținut nu pare să răspundă vreunei dorințe anume – începînd cu *Trois souvenirs de ma jeunesse* (2015), ultimul film cu ecou ceva mai durabil al cineastului, Desplechin a pornit să exploreze teritorii tot mai impersonale –, iar filmele însele înscriu chiar în miezul lor această înclinație spre autoefasare: *Tromperie* se petrece mai tot timpul într-o cameră goală, afișînd un dispreț vădit pentru scenografii laborioase, de parcă actorii ar fi ultimul element ce împiedică filmul să dispară cu totul. Ar putea fi vorba despre un radicalism la mijloc – însă mi-e teamă că goliciunea rezultată (acest film fără patrie, vorbit în franceză de personaje americane și desfășurat într-o Londra pe care n-o vedem niciodată) nu reușește să genereze decît sentimentul unei adînci perplexități fără încărcătură „politică“.

Rămîn actorii. Léa Seydoux face ce poate în rolul prea puțin conturat al unei femei adulterine, cu rădăcini sociale neclare. Emmanuelle Devos e ca de-obicei remarcabilă pe post de doamnă trecută, copleșită de amintirile unei vieți niciodată realizate. Denis Podalydès poate să se dea în spectacol oricît de mult și tot degeaba – e prea ușor bufon (în locul unui exces plin de gravitate), prea instalat într-o viață burgheză (în locul unui prădător suficient de subtil încît să-și maschez ravagiile). Personajele lui Philip Roth, pe care se bazează filmul, sînt deopotrivă mai atroce în suculența lor și mai maniace în obsesiile cărora nu le pot ține piept (evreitatea e complet ratată în film). Să nu ne pripim: protagonistul filmului e doar un *alter ego* pentru eroul tipic al lui Desplechin, acel Paul Dedalus jucat de Mathieu Amalric în *Comment je me suis disputé... (ma vie sexuelle)* (1996), ființă a dubiului difuz și a fulguranțelor punctuale, explodată în raporturile sale chinuite cu femeile. Truffaldian, *Tromperie* e mai ales prin această tonalitate medie în care femeia, obiect al dorinței, poate spune o platitudine gingașă cu ochii la cameră, în numele unui regizor care se ia prea în serios.

Această indecidabilitate generală a filmului jenează. Ea vrea să se țină la distanță atît de hăurile suferinței în dragoste (versantul Garrel), cît și de *clash*-ul dintre sexe (versantul Pialat). Strategia căii de mijloc nimerește însă într-o fundătură: *Tromperie* înlănțuie transportat gesturi, întîlniri, minciuni, femei-trofeu și femei-panaceu, însă – poate din cauza lipsei de convingere cu care toate acestea sînt filmate – rezultatul operațiunii aduce cu sine o neputință a incarnării. Deloc încurajator pentru o poveste care ne-a momit de la bun început prin promisiunea unui contact cu pielea. Fiorul lipsește, la fel și acumularea care dă peafară (marea calitate a truffaldianului *L'homme qui aimait les femmes)*. Desplechin eșuează într-o zonă a comerțului de priviri la preț redus și nici măcar cele cîteva momente de adevăr ale filmului (finalurile, cînd se manifestă un soi de melancolie pentru cuplul distrus și nefericit, încă emoționează puternic) nu reușesc să alunge senzația unui cineast care a lăsat camera pe liber și a sfîrșit prin a turna din inerție, departe de vîrfurile începutului de carieră. Poate filmul cu care același Desplechin se află zilele acestea în competiția de la Cannes, *Frère et sœur*, să mai îndrepte puțin lucrurile.

Tromperie este disponibil online, pe platforma MUBI.

■ ■ ■

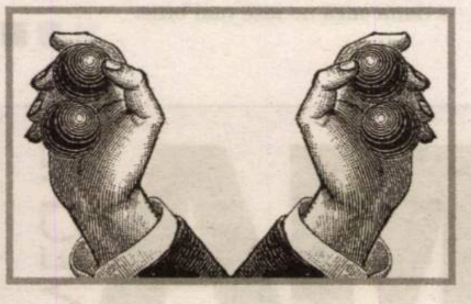

Paul BREAZU

audio și n-am cuvinte

Buletin de București

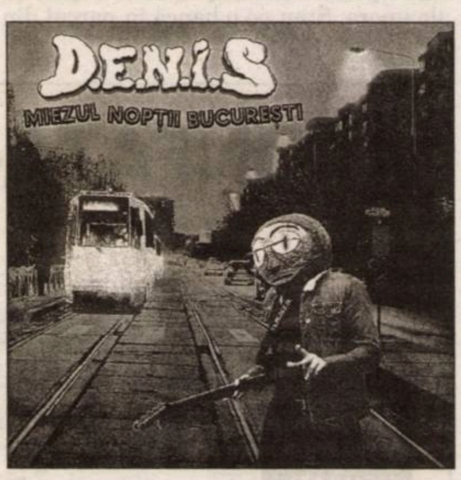

● D.E.N.I.S., *Miezul Nopții București*, Supersomnic Records, 2022.

„E o lume disperată, / Turbată, / Luată de cap! / Nu știu ce / Și cum, / Și cînd / Totul s-a întîmplat.“ Introducerea asta are un refren și cîteva *sample*-uri dintr-un fel de realitate imediată care are de gînd să te fixeze mai puțin în timp și mai mult în spațiu, și cam atît. Îmbrăcat într-o jachetă de blugi cu aer vintage, un tricou dungat în roșu și negru și o pereche de pantaloni negri, Denis, personajul principal al istoriei care stă să-nceapă, are un cap mare și verde pe care-l plimbă și-ntr-un autobuz de noapte numit N109, ce acoperă traseul metroului bucureștean pe magistrala Piața Unirii – Republica: „Și mergi, mergi, mergi, mergi, mergi în București, / Mergi, mergi, mergi, mergi, mergi către cine ești, / Toți devenind unul, înghițiți de el, / Sub asfaltul său e cald și nimic n-are sens“. Capul mare și verde îi face cu ochiul lui Frank Sidebottom, personajul comediantului englez Chris Sievey, dar și celui care îl poartă – Daniel Boiangiu, chitarist și vocalist într-o formație de origine constănțeană, Cardinal, care face destulă senzație pe scena alternativă locală. D.E.N.I.S. este proiectul său solo, ieșit din povestea pandemiei, dar și a relocării autorului său în București. Nu e greu de ghicit, cel de-al treilea *release* al său, după *Miezul Nopții București,* chiar este un album despre acest oraș, unul care, în vocea autorului, vrea să vorbească despre poveștile pe care le-a trăit și le-a văzut de cînd s-a mutat în Capitală.

Pe *MNB*, scriitura muzicală a lui Boiangiu are cîrlig – e un LP cu multe ricoșeuri tematice, sărind zglobiu de la una la alta: din punk-ul american clasic *(„Muzică scrisă în autobuzul N109“)* în psihedelie *(„Pe jos“)*, dintr-o formulă revivalistă dance-punk, cu o linie de bas foarte-foarte newyorkeză *(„Discoteca Universul“)* într-un blues rock aproape epopeic *(„Ultima comandă“)*. E asta, la urma urmei, o manieră pe care am mai văzut-o și ascultat-o, cu rezultate uneori admirabile, în muzica românească din ultimii 30 de ani, de la Timpuri Noi la Sarmalele Reci sau Partizan, ca să dau numele mai notorii – *zapping*-ul permanent printre *sound*-uri și genuri muzicale nu este doar pastișă pur și simplu (deși de cele mai multe ori este), ci și o modalitate de a trage de cadrele poveștii, de a o scoate dintr-o posibilă monocromie. „Lumile“ lor pot fi anomice în egală măsură, la mai bine de douăzeci de ani distanță, chiar dacă una e „disperată, turbată, luată de cap“, iar cealaltă – „o lume care m-a lu... / o lume care v-a lu... / o lume care ne-a lucrat“, ca-n *„Malu' Valu“* Timpurilor Noi din 1998, doar că una dintre poveștile ei, cea a lui Denis, ajunge să fie spusă de cineva din afară, de un *ex-centric*. De aici, poate, și melancolia din textele de pe *Miezul Nopții București*, anxietatea asta care nu se debarasează de un personaj principal navigînd printr-un oraș ca un „balamuc“.

Miezul Nopții București, *albumul de debut al lui D.E.N.I.S., poate fi ascultat și achiziționat, în format digital, de pe pagina de Bandcamp a muzicianului, la adresa* denis-denis-denis.bandcamp.com.

***Paul Breazu** este jurnalist.*

■ ■ ■

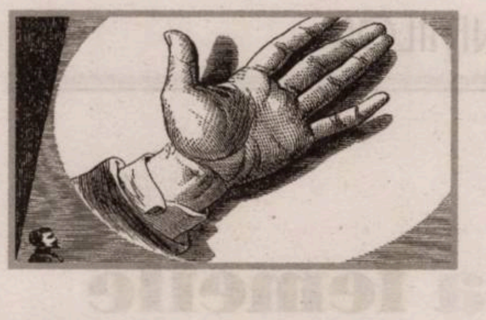

Adina POPESCU

portrete din mers

De ce urăsc statul român?

O zi obișnuită de luni. Merg pînă la bancomat ca să scot niște bani pentru piață. Îmi zic: „Parcă aveam mai mulți bani în cont!“. Așa e cînd nu ai mii și milioane de euro, îți atrage repede atenția absența cîtorva sute de lei, uneori esențiale pentru supraviețuire. Mă uit pe aplicație și descopăr că o sumă de aproape 400 de lei este blocată – ce naiba o fi asta?! Intru în bancă, fiindcă tot eram acolo, și mă întîmpină zîmbitoare o angajată cu un puternic accent rusesc. Ce se întîmplă? Aștept să verifice. „Păi, avieți o poprire pie cont. Ordin judecătoresc, iexecutare!“ Îmi cade cerul în cap. Păi, de unde? N-am primit nimic acasă, nici o scrisoare, nici o înștiințare. De cînd mă știu mă feresc de orice fel de datorii. Îmi trec prin minte cîteva variante absurde – nu s-or fi înregistrat „în sistem“ plățile de la taxe și impozite din luna februarie? M-a dat în judecată firma de salubritate cu care am făcut un contract tot în februarie, însă nu mi-a venit de atunci nici o factură, n-am plătit nimic, oi fi ajuns direct la datornici „executați“? Etc., etc. Fata de la bancă se uită la mine ca o gazelă și clipește des. „Păi, noi sîntem bancă și nu putiem să vă zicem... iexecutare!“ Desigur, orice bancă poate să-ți zică de unde vine o poprire, e interesul ei să-și ajute clientul. Însă ea e nouă și nu știe. Ne uităm una la alta ca proastele. Bănuiesc că e din Ucraina sau din Moldova. Pot înțelege angajările care au la bază discriminarea pozitivă, dar hai să nu angajăm totuși niște incompetenți, că avem și noi destui. În plus, în orice țară mergi, în Franța, UK sau Germania, ești obligat ca la angajare să cunoști cît de cît legile țării „de adopție“. Ies din bancă și sun... tot la bancă, la *call center.* O altă angajată, mai puțin nouă și mai informată, îmi confirmă poprirea și-mi zice că ar fi de la ANAF. N-am mai primit vești de la băieții ăștia de vreo trei ani, credeam că totul e în regulă. Deja mi se ridică sîngele în cap – la cît de greu îmi cîștig banii, orice bani pe care îi plătesc statului român, care nu mă ajută personal cu nimic, mi se par luați în mod abuziv, sînt deja sigură că se duc pe pensiile speciale ale unora. Stau pe o bancă în parcul din fața primăriei de la Obor și încep să vorbesc de una singură, mi s-a mai întîmplat în ultima vreme și cred că nu e de bine. Profesorul Aurel Romilă, care a murit recent, spunea că cele mai multe dintre bolile psihice ni se trag de la societatea în care trăim. Îl citez, e reprezentativ: „O societate care nu permite dezvoltarea persoanei e o societate slabă. Cînd personalitatea nu poate înflori, cînd e traumatizată, apar bolile psihice și intervine ratarea. Ratarea e punctul în jurul căruia se învîrte totul... Destinele sînt neîmplinite, ratate, curmate prematur, fiindcă deasupra noastră tronează niște incapabili care ne pun piedici. Sîntem condamnați la ratare de niște psihopați...“.

> *„Deasupra noastră tronează niște incapabili care ne pun piedici. Sîntem condamnați la ratare de niște psihopați...“*

Mă mai calmez un pic și merg pînă la taxe și impozite, că tot mi-era în drum. Ăstora le-am plătit 1.000 de lei în luna februarie, toți banii pentru „gunoi“, inclusiv taxa de habitat a penalului Onțanu care s-a anulat în instanță, dar cetățenii tot au fost obligați s-o plătească. Mă conving că poprirea nu e de la ei. Trec și pe la sediul firmei de salubritate de alături cu care noul primar al sectorului 2 m-a obligat să fac contract, deși nu „produc“ decît un sac galben – de reciclabile – pe săptămînă și nu mi s-a dat niciodată ocazia să reciclez selectiv, așa cum îmi doresc. Băieții ăștia nu au în birou nici măcar un computer, taie facturi de mînă. „Nu e de la noi, stați liniștită! Nu dăm noi pe nimeni în judecată!“ Dar facturile din februarie și pînă acum unde sînt? Sînt pe drum. Merg prin soare pînă pe Avrig, la ANAF. Acolo nu funcționează decît un ghișeu, au computer, dar sînt îngropați în dosare, munți de dosare. Am senzația că am intrat într-o soi de împărăție decrepită a hîrtiei, mii de hîrtii care se descompun, un sediu care se descompune. Aflu, în sfîrșit, verdictul – e un rest de impozit neplătit de către un „angajator“ pentru un contract de drept de autor din 2015! Erau ani în care a fost o zăpăceală cu impozitul pe drepturi, ba 16%, ba 19%, parcă a fost și 21%, iar la un moment dat a fost 10%. Oricum, „datoria“ asta ar fi trebuit să fie prescrisă deja. Și, în fond, sînt lucruri pe care nu le înțeleg, din principiu – de ce trebuie să vină la mine? Ce vină are un amărît de cetățean „artist“ care oricum cîștigă trei lei de pe urma drepturilor de autor, de ce trebuie să plătească peste ani tot soiul de regularizări, de resturi? Noi oricum sîntem ultima roată la căruță, iar pe statul român nu te poți baza. Nu e un stat prietenos care să încurajeze profesiile vocaționale. Care să-și încurajeze actorii culturali, puțini cîți sînt, să fie activi și implicați în societate. E un stat dușmănos cu cetățenii săi, de orice natură, fie ei scriitori sau apiculturi, și care te taxează atunci cînd nu te aștepți.

Doamna de la ghișeul de pe Avrig îmi zice că trebuie să merg la sediul de pe C.A. Rosetti unde să plătesc datoria și să depun o cerere de ridicare a popririi. La grele încercări mă supune viața! Sediul ăsta e încremenit în anii ’80. Au și vreo două computere gen Pentium 1 – dacă le mai știți –, în rest, pentru orice problemă cît de mică trebuie să plimbi trei hîrtii de la un ghișeu la altul. La fiecare ghișeu e o coadă haotică, te trezești că ăla care era în spatele tău la ghișeul paișpe, la ghișeul zece, e în fața ta. Angajații, chiar și cei mai tineri, par trecuți de 60 de ani, vorbești cu ei prin niște fante ale ghișeului, ca la pușcărie, nu se înțelege om cu om. La un moment dat, dispar pur și simplu, lasă cîte un carton în fanta destinată conversației cu contribuabilul, înțelegem că s-a dus să facă pipi și e pauză. Pentru a plăti niște bani la casierie, trebuie să stai la două cozi – una e la ghișeul de alături care se numește sugestiv „Foi de vărsămînt“, abia apoi la casieria propriu-zisă. Sînt două doamne care trăiesc într-o simbioză absolută, nu pot munci una fără cealaltă. La fel și la registratură. Pe oamenii ăștia îi plătim tot noi, din banii noștri. Nici un zîmbet, nici o lacrimă, nici o emoție... „Ridicarea popririi va fi transmisă pe cale informatică în zilele viitoare!“, îmi zice nenea cu părul alb de la „Executări silite“. O replică din secolul al XIX-lea! Mă uit la toți „popriții“ din jur. Niște amărîți. Un nene pensionar care urlă că statul român ne fură și că le sparge ghișeul. El e curat ca lacrima și s-a trezit cu o poprire de 70 de lei din 2009! Ca și mine, fără nici o înștiințare. „Nu mai dau înștiințări, opresc banii pur și simplu!“, zice cineva. „S-a furat tot de la buget și brusc s-au trezit că au nevoie de bani.“ Mai e o bătrînică pămîntie la față care tușește și își suflă nasul încontinuu, „Puneți-vă, doamnă, masca dacă sînteți răcită!“. „N-am nimic, doar mi se s-a uscat gîtul!“ Femeia e bolnavă, se vede pe fața ei, iar ea se tîrîie pe la ghișeele ANAF. Ăștia sînt marii „datornici“ ai statului român! „Stați, doamnă, că n-ați terminat!“, îmi zice popritorul-șef. Cum adică?! „Păi, trebuie să mergeți la ghișeul paișpe și să depuneți o cerere de compensare pentru un rest de 51 de lei.“ Banii ăștia chiar nu făceau parte din „datorie“, au fost reținuti doar fiindcă așa a vrut statul român. „Ne fură, dom’le, ne fură!“, urlă pensionarul. „Și ce se întîmplă dacă nu depun?“, oftez eu. „Păi, o să vă treziți cu o poprire pe cont... și e păcat!“

Ies năucă de sediu, de parcă aș fi coborît din mașina timpului. La intrare e un bodyguard destul de fioros – îndesat, tuciuriu, gen ăla mic cu pălărie care îți dă una la gingie. Îl întreb: „Ați citit Kafka?“. Se uită la mine de parcă ar fi văzut extratereștri în sediul ANAF. „Nu, doamnă!“ „Păi, să citiți... așa e aici la dumneavoastră... Kafka!“

Vă spun cu toată sinceritatea că urăsc statul român. Nu știu ce reprezintă, de fapt, și cum mă reprezintă pe mine, e o entitate absurdă pe care pur și simplu aș dizolva-o. Dacă aș avea puteri magice, însă nu am, aș face ca statul român să nu mai existe, cu toate sediile și funcționarii lui cu tot, aș face cumva să o luăm pur și simplu cătinel de la capăt, de la comuna primitivă încoace, poate a doua oară ne iese mai bine.

ABONEAZĂ-TE ACUM

DILEMA VECHE

SCANEAZĂ CODUL QR

✔ 3 luni - 75 LEI ✔ 6 luni -127 LEI ✔ 12 luni - 201 LEI

TALON ABONAMENT

Nume...Prenume...
Str. .... Nr. ...., Bl. ...., Sc. ...., Et. ...., Ap. ....,
Localitate .... Județ/Sector ...., Cod poștal ....
Telefon .... Email ....
Am achitat suma de .... LEI cu mandat poștal/ordin de plată nr. .... din data ....
în contul SC ADEVARUL HOLDING SRL, cod fiscal RO18990288, deschis la BRD – Decebal, nr. cont RO70BRDE441SV58305914410.
Abonamentul va începe din luna* .... Semnătura ....

Plata se va efectua pînă la data de 25 a lunii în curs pentru ca livrarea să înceapă de la data de 1 a lunii următoare.

Prin completarea prezentului talon sînt de acord ca SC ADEVARUL HOLDING SRL să prelucreze datele mele cu caracter personal pentru activități promoționale și să le dezvăluie terților conform legii nr. 677/2001. Îmi rezerv dreptul să mă opun acestei prelucrări și să solicit ștergerea datelor adresîndu-mă societății SC ADEVARUL HOLDING SRL printr-o cerere scrisă.

Pentru abonamentele plătite cu mandat poștal sau ordin de plată este necesar să trimiteți talonul completat, împreună cu copia dovezii de plată la **SC ADEVARUL HOLDING SRL – Abonamente,** București, Șos. Fabrica de Glucoză nr. 21, Sector 2, cod poștal 020331.

CUM TE ABONEZI
✔ **ONLINE:** la http://abonamente.adevarul.ro
✔ **VIRAMENT BANCAR** sau **MANDAT POȘTAL:**
în contul SC ADEVARUL HOLDING SRL, cod fiscal RO18990288,
deschis la BRD - Decebal,
nr. cont RO70BRDE441SV58305914410.
✔ **LA TOATE OFICIILE POȘTALE** / ✔ **FIRMELE DE ABONAMENTE**

Informații și reclamații: abonamente@adevarulholding.ro
Tel: 0790 139 007/0790 139 009 (L-V, 9.00-18.00)

...ÎȚI DĂ DE GÎNDIT

Stela GIURGEANU

Mizele vulgarității

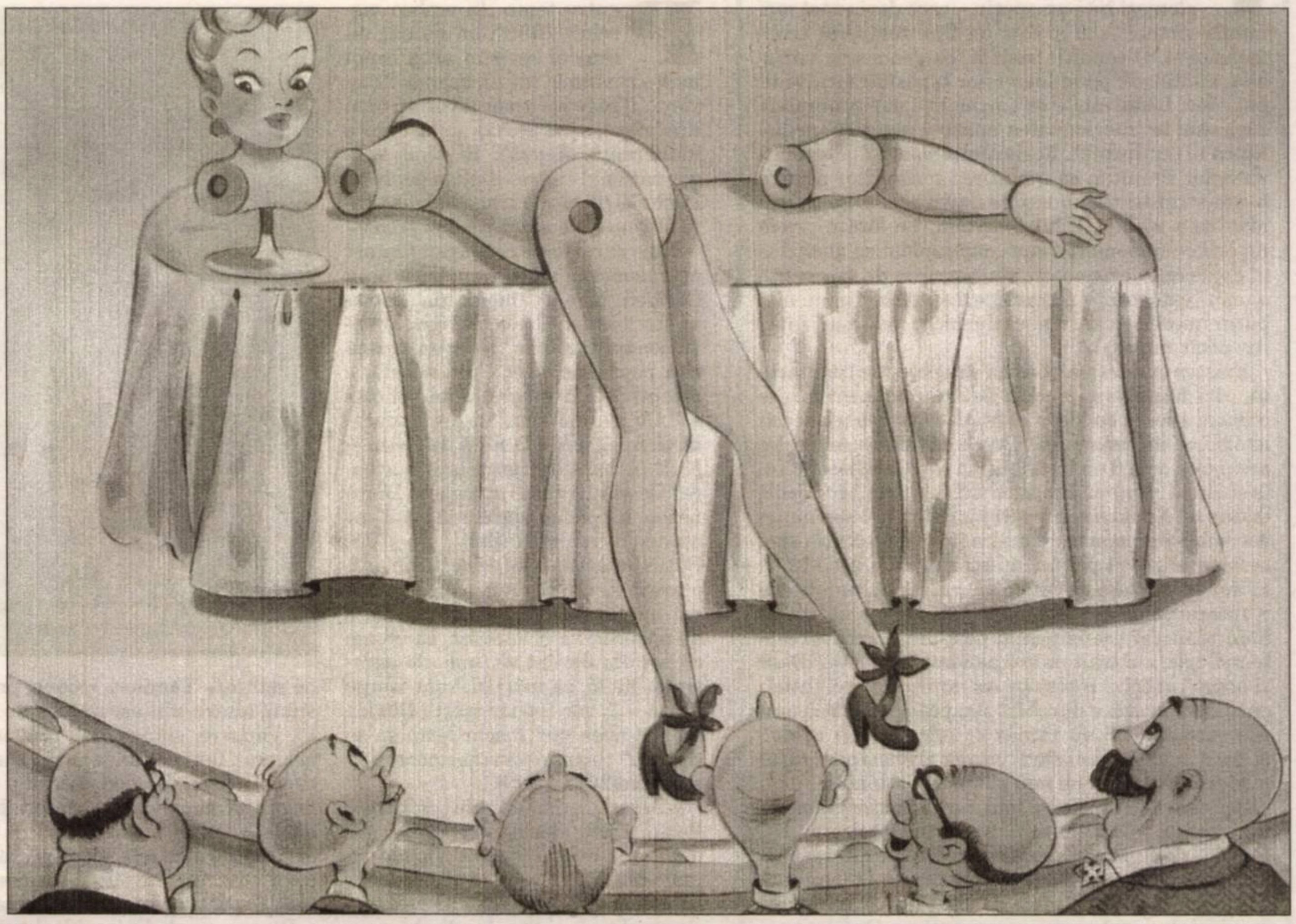

Recenta premieră a TNB-ului, *Pescărușul* lui Cehov, în regia lui Eugen Jebeleanu, a provocat reacții puternice și contradictorii, împărțind publicul în două tabere. Cea mai vocală tabără a fost cea a admiratorilor, care nu s-au sfiit să eticheteze, a priori, posibilii critici drept pudibonzi, înțepeniți atît de mult în tipare încît nu sînt în stare să înțeleagă „modernitatea“ și „spargerea convențiilor“ și nici faptul că Cehov nu este un dramaturg iconoclast care nu poate fi „reinterpretat“. Totuși, esența discordiei nu a fost nici maltratarea textului (deși integral, a fost împănat, pe ici și colo, cu mici bucățele de context politic), nici folosirea unor procedee care s-au dorit a fi inedite, deși proiecții video s-au mai văzut, iar ideea folosirii mai multor limbi (germană, maghiară, spaniolă și ucraineană) mi-a adus aminte de recentul film premiat la Oscar, *Drive My Car*, în regia lui Ryûsuke Hamaguchi.

Însă, pe cînd în filmul lui Hamaguchi personajul principal, regizor de teatru, mizează pe ideea inedită a montării pieselor lui Cehov apelînd la actori de mai multe naționalități – sau chiar actori muți, pentru a sublinia universalitatea lui Cehov, care transcende orice barieră de limbaj, prin puternica sa abilitate de introspecție –, în spectacolul lui Jebeleanu, ideea, care apare doar cînd și cînd, își diluează intenția, pierzîndu-se printre multiplele accesorii cu care își împodobește conceptul regizoral.

Pentru că spectacolul are extrem de multe accesorii. Și cred că în special unul dintre acestea este, de fapt, mărul discordiei: puternicele conotații sexuale. Nu doar o nuditate care, prin exces, riscă să nu mai provoace nici o emoție artistică, banalizîndu-se, ci și insinuările de incest și homosexualitate care încarcă spectacolul, într-un mod nejustificat.

Personal, ieșind de la spectacol, mi s-a părut că tocmai am întîlnit un om cu trăsături frumoase, însă ascunse sub o tonă de machiaj. Un om cu o voce frumoasă, irosită în prea multe urlete. Un om care, deși e evident că are calități, a încercat atît de mult să-și suprasolicite toate atuurile încît a devenit strident.

E suficient să ne uităm la rețetele emisiunilor de așa-zis divertisment.

Și m-am gîndit, socotind după rîsetele din sală (nu pot să nu amintesc scena în care se imită un act sexual cu un tort) și ropotele de aplauze (în picioare, bineînțeles), dacă nu cumva, în societatea noastră hipersexualizată, am ajuns să confundăm senzualitate artei cu vulgaritatea de vodevil.

Pentru că, deși amîndouă au același scop, de a atrage, prin modul lor de exprimare sînt diametral opuse. Dacă o fustă pînă la genunchi, însă despicată suficient de mult pentru a lăsa loc de visare, este senzuală, una care dezvăluie întregul picior și care mai e și purtată cu un tricou minuscul trădează nu doar ostentație, ci și un soi de disperare de a se etala, precum o halcă de carne în vitrina unei carmangerii. Toți cunoaștem anatomia umană, depinde însă de inteligența fiecăruia de a o pune în valoare. La fel cum o privire inteligentă și un surîs misterios vor antrena în noi povești și scenarii, însă o palmă plasată direct pe fund va trezi ori hăhăieli de mahala, ori reacții de respingere (uneori, chiar tentația de a folosi poșeta pe post de armă albă).

Dacă senzualitatea sugerează, acționînd asupra minții, antrenînd mai multe sinapse deodată, vulgaritatea se trîntește de-a dreptul în fața ta ca o pleașcă vizuală și stridentă, ca și cum ar vrea să zică (sau să urle): „Ce-i în gușă și-n căpușă!“.

Pentru că, în apărarea sa, vulgaritatea ar putea invoca un studiu al Universității Cambridge, publicat în 2017 în *Social Psychological and Personality Science,* potrivit căruia comportamentele ireverențioase, „blasfemiile“ sociale pot fi, de fapt, un indiciu al autenticității. Sau, cel puțin, sînt percepute ca atare – susțin cercetătorii care dau exemplul fostului președinte al SUA Donald Trump. Folosind injurii în discursurile din timpul campaniilor electorale, Trump a fost perceput ca fiind un om „autentic“ și mult mai onest decît contracandidații săi. „Deși considerăm înjurăturile a fi nepotrivite, ele pot fi luate și drept semn al sincerității, căci denotă că cel care le folosește reacționează precum gîndește, cu alte cuvinte, nu-și filtrează limbajul ca să dea bine“ – explica, într-un interviu, dr. David Stillwell, lector la Universitatea din Cambridge și coautor al lucrării.

Altfel spus, vulgaritatea poate avea o primă miză în lumea noastră însetată după autenticitate: aceea de a te face să pari sincer, un om dintr-o bucată, un om care le spune pe șleau. Și nu este oare asta o miză puternică și pentru oamenii politici? Dacă ne uităm doar înspre scena noastră politică, cîți dintre cei care joacă această carte n-au succes, n-au vizibilitate? Cîtă simpatie publică primește un politician elegant și cîtă un grobian? Bineînțeles, am putea spune că nu joacă nici o carte, că „așa“ sînt ei, potrivit studiului de la Cambridge, privind percepția asupra vulgarității. Totuși, să nu uităm că vulgaritatea nu este o trăsătură înnăscută, ci una dobîndită, iar dacă această trăsătură te scoate din mulțime, ai putea la fel de bine s-o imiți ca să pari altceva decît ești.

Cu alte cuvinte, o altă miză a vulgarității ar fi vizibilitatea, tradusă prin „rating“ – și e suficient să ne uităm la rețetele emisiunilor de așa-zis divertisment de la televiziunile comerciale românești, pentru a înțelege de ce este atît de mult folosită. Motivul invocat, pentru tușele voit grosolane ale acestor emisiuni, este „cerința publicului“, recurgîndu-se, astfel, într-un mod peiorativ, la etimologia cuvîntului *vulgar* – caracteristic vulgului, mulțimii. Se ignoră însă, cu rea-credință, posibilitatea că acest public nu cere, ci consumă ce i se dă și mai apoi asimilează ce i se dă. În lipsa cultivării unei sensibilități profunde și a unei capacități nuanțate de gîndire, acestui public „de masă“ i se bagă pe gît trivialități superficiale pînă cînd se obișnuiește într-atît cu vulgaritatea încît ajunge să o perpetueze ca pe ceva firesc, ca pe o normă de comportament – singura pe care o va recunoaște drept validă.

Iar vulgaritatea este azi mai prezentă ca oricînd, în toate domeniile vieții noastre sociale – potrivit lui Bertrand Buffon, profesor de retorică la Sciences-Po, autorul unei extrem de documentate lucrări despre vulgaritate, publicată la editura Gallimard în 2019, *Vulgarité et modernité*.

Vorbind despre omniprezența vulgarității, autorul notează: „O vedem în comportamente, o auzim în limbaj, o descoperim în îmbrăcăminte și în artă; o găsim atît la firul ierbii, cît și la nivelul elitelor, pînă la cel mai înalt rang al statului; proliferează în publicitate, mass-media, pe Internet și pe rețelele sociale. Ba mai mult, se etalează fără jenă, este asumată cu mîndrie, adesea chiar într-o manieră agresivă“. În ceea ce privește cauza principală a acestei ascensiuni, autorul este de părere că vulgaritatea des întîlnită azi „este rodul unei modernități necumpătate, propagarea ei reflectînd rătăcirile postmodernismului“, postmodernism caracterizat printr-o radicalizare care, deși se dorește o promotoare a emancipării, în fapt se opune acesteia zădărnicind „înflorirea umanității noastre“.

Pentru Buffon, „ideea de normă și-a schimbat sensul, azi nu mai desemnează excelența, deci raritatea, ci ordinarul“, iar clasicismul a fost surghiunit într-un „muzeu al curiozităților, în timp ce vulgaritatea se etalează ca semn de emancipare față de convenții“.

Un spirit fin, notează autorul, are simțul măsurii, acel bun-simț care, pînă în epoca modernă, era considerat a fi regula spiritualității și a conduitei umane. Un garant al echilibrului și al durabilității unei lumi în armonie, precum cosmosul. *„Ne quid nimis“* – «Nimic prea mult» –, deviza stoicilor, pare a fi proverbială. Virtuțile acompaniau acțiunile, într-un mod echilibrat. În secolul al XIX-lea, acest ideal al măsurii a fost pus sub semnul întrebării, însă încălcarea sa a expus vulgaritatea. «Exagerarea este cea mai cumplită vulgaritate», era de părere Victor Cherbuliez. Azi, vulgaritatea pe care o acuzăm nu vine doar dintr-un exces care ne șochează simțurile prin dizarmonia pe care o provoacă, prin disonanța și falsitatea ei, ci mai ales din voluptatea cu care o afișăm. Dacă n-ar fi atît de prețuită, ar fi considerată exact ceea ce este: o exagerare pur și simplu grotescă sau ridicolă.“

Bineînțeles, ca artist, mai ales în zilele noastre, dorești să te afirmi prin spargerea „convențiilor“. Și nu e nimic rău în asta. Arta trebuie să fie vie, neîncătușată, să trezească în noi emoții dincolo de sfera ordinarului. Ce ne facem însă cînd vulgaritatea devine ea însăși o convenție?

■ ■ ■

Teodor BACONSCHI

Interludiu confesiv

Faptul de a fi recapitulează un trecut şi proiectează un viitor. Sîntem aşadar nu doar plonjaţi într-un spaţiu – care devine tot mai intens virtual –, ci şi într-un flux temporal tridimensional. O condiţie mobilă, cu geometrie variabilă, aflată sub presiunea unor transformări continue, deci insesizabile ca „moment“, dar acumulate sincronic în interioritatea noastră mentală, psihologică şi „culturală“. Resimţim această dialectică a vîrstelor simultan cu amintirea teritoriilor pe care le-am străbătut, animaţi de naiva pretenţie a unei identităţi stabile. Cînd medităm, ne lăsăm pradă reveriilor şi memoriei sau contemplăm cu anxioasă nădejde cele ce urmează, sîntem cutia de rezonanţă a unor „categorii“ prestabilite, inevitabile şi nu mai puţin imprecise, care ni se dăruiesc mai mult intuitiv decît raţional.

Existenţa noastră obiectiv & subiectiv complicată, căci fugitivă şi pîndită de aripa efemerului, se consola adesea cu ideea comună că trecem pe scena istoriei cu un anume *stil*. Ştiam că fiecare generaţie are pacea de a fi ea însăşi, după care lasă locul alteia şi alteia, pînă cînd consacră trăsăturile unei epoci distincte. Nu mai avem parcă acest privilegiu amar. Am trăit comunismul şi toxica lui evanescenţă, apoi occidentalizarea politică şi strategică a ţării unde m-am născut, am trecut de la era televiziunii la cea a Internetului şi telefonului inteligent, mă uit în hăul triumfal prefigurat al post-umanismului biotehnologic, am trăit pe viu pandemia de COVID-19 şi acum războiul întors pe sol european, mă întreb dacă democraţia e durabilă sau pasageră, dacă ororile secolului 20 au rămas cu adevărat în arhive şi dacă luciferismul fără busolă transcendentă al modernităţii tîrzii ne mai poate dărui binele.

Nu doar limbajele şi bucătăriile internaţionale fuzionează... Dacă m-am născut în mitologia „Estului“ – definit prin moştenirea bizantină, realitatea totalitarismului sovietic şi policromia minoră a culturilor balcanice, pline de vitalitate şi complexe provinciale –, mă trezesc acum într-un Occident care oscilează între victoria globală şi extincţia sarcastic programată. Odinioară, am crezut că „intelectualul“ este succedaneul omului renascentist şi văd acum că el nu mai reuşeşte să funcţioneze decît ca ţap ispăşitor al antielitismului democratic. Am mizat pe sensul ocult al spiritualităţii umane, a cărei diversitate se topeşte într-un enigmatic punct de convergenţă, pentru a mă regăsi într-un peisaj religios dominat de scleroză, fanatism, ipocrizie lucrativă şi instrumentalizare ideologică. Seturile contrastive graţie cărora izbuteam să-mi gospodăresc echilibrul lăuntric – adevăr/fals, sus/jos, persoană-comunitate, tradiţie/creaţie, aici/dincolo etc. – s-au relativizat incontrolabil, sporind aproximaţiile axiologice şi confuzia înconjurătoare. Luxul de a porni la drum cu o hartă fiabilă a dispărut între timp. Lumea seamănă tot mai mult cu un labirint în care Minotaurul s-a plictisit de propriul rol.

Totul e decorticat meta-discursiv, aglomerînd pînă la sufocare accesul la limpezimea sensului onest, iar alegerea fundamentală vizează mai nou tragicul sau misticul, în forma lor dură, care se sustrage deopotrivă nuanţelor şi negocierii. Fetişul desacralizării a devenit atît de tiranic încît nu mai permite nici veracitatea blasfemiei sau defularea ironică. Am tot sperat că nihilismul e doar un „ism“ printre altele, însă el a ros pînă la tramă aspiraţia de a ne semnifica trecerea în chip dramatic sau liturgic. Pentru mine, semnul crizei fără scăpare apare în nefericirea tuturor, fie ea camuflată, prezentată ca fatalitate, sau abordată ca material didactic al puzderiei de „terapii“ la care sîntem orbeşte abonaţi. Nu văd de jur împrejur decît revoltă, frustrare, parcurs mecanic, pe fondul suprapunerii dintre diversele funcţii sociale şi parodia lor involuntară. Relecturile au căpătat un gust sălciu, iar tacticile de regăsire a tonului just eşuează în aceeaşi dictatură a citatului mort, aşa încît pînă şi arhaica faţă a suferinţei e spînzurată între ghilimele. Îmi rămîne atunci să strig, precum părintele din Evanghelie al copilului stăpînit de *un duh mut:* „Cred, Doamne! Ajută necredinţei mele!“.

***Teodor Baconschi** este diplomat şi doctor în antropologie religioasă.*

Anca MANOLESCU

Delir cu complicaţii religioase

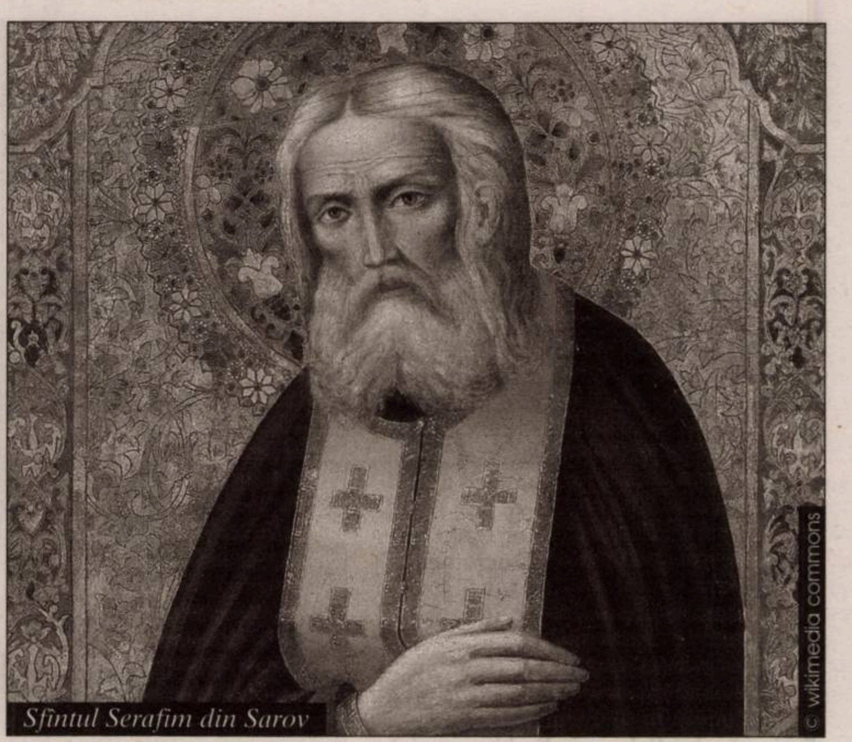

Sfîntul Serafim din Sarov

© wikimedia commons

Pentru tema „În umbra marelui URSS“, un număr recent al revistei avea drept motto cuvintele lui Aleksandr Zinoviev: „Tragedia rusă sîrneşte mai întîi rîsul, apoi groaza şi în final o indiferenţă obtuză“. Ei bine, religia naţional-imperialistă a cuplului Putin-Kiril este o tragedie rusă care stîrneşte *deodată* rîsul şi groaza.

Nu e oare de rîs scenariul fantast al „războiului sfînt“ împotriva unui Occident care ar ameninţa, cu otrava lui, bastionul rus, refugiu al valorilor tradiţionale? Nu e de groază cîtă populaţie aderă la scenariu, e receptivă la hagiografia lui belicoasă? Ce să mai spui despre Judecata de Apoi, deja stabilită de Putin şi Kiril pe bază de apocalipsă nucleară? Ca să nu se mai obosească Dumnezeu, tot ei dau verdictul: ruşii vor ajunge în rai, iar ceilalţi... În 2018, Putin hotărîse deja: dacă Rusia ar fi atacată nuclear, spunea el, „agresorul trebuie să ştie că răzbunarea e de neocolit; va fi anihilat. În vreme ce noi am deveni victime ale agresiunii lui şi, ca martiri, vom merge în rai – ei vor fi doar morţi, fiindcă nu vor avea nici măcar timp să se căiască“ (https://www.themoscowtimes.com/2018/10/19).

Însetaţi, probabil, de *eschaton,* Putin, Kiril, ideologii şi acoliţii lor n-au mai avut răbdare. Văzînd că „adversarul“ nu vrea să dea cu bomba, iau ei iniţiativa: scot armele nucleare din depozite, le plimbă prin Rusia şi la televizor, ameninţă cu ele în dreapta şi în stînga, discută cum ar putea „anihila“ New York-ul, Insulele Britanice etc. Vor ajunge astfel în rai, la întîlnirea cu „colegii“ lor din ISIS şi Al-Qaeda. De ce doar o religie „războinică“, precum islamul, să-şi aibă teroriştii ei „martiri“? Ortodoxia, religie a iubirii, să nu-şi aibă şi ea „martirii“ criminali? Jefuitori, violatori, care, aghesmuiţi de preoţi pravoslavnici, distrug oraşe, ucid şi deportează civili ucraineni.

E de rîs şi e de groază brutalitatea deşănţată cu care sînt manipulate credinţa şi veacul viitor. În mîinile lui Kiril şi ale unor ideologi, dreapta credinţă poate ajunge triumfătoare la Cer doar ca „ortodoxie nucleară“. Cartea lui Dmitry Adamsky, *Russian Nuclear Orthodoxy. Religion, Politics and Strategy*, Stanford, 2019, arată cum religia de stat a produs această nouă performanţă în schimonosirea creştinismului.

După căderea URSS, credinţa a putut reapărea în spaţiul public, a oferit un puternic vector de sens existenţial într-o societate descumpănită, dezorientată. Or, alături de credinţa trăită ca responsabilitate a persoanei, persistă – masiv – în Rusia religia asociată de secole cu tradiţionalismul, cu Stăpînirea, cu domnia colectivului. Capii Bisericii au profitat de acest capital pentru a-şi recupera poziţia de vîrf, îngemănată cu puterea politică. Bazat pe un pericol inventat şi agresivitate, a (re)apărut „proiectul de stat“ al Rusiei: mereu ameninţată, mereu gata de luptă pentru a-şi apăra excelenţa în materie de tradiţie. Biserica s-a implantat în armată, unde preoţi, războinici „duhovniceşti“, îi conduc moral şi psihologic pe militari. Tămîieri, icoane, procesiuni, altare sfinţesc unităţi de luptă, vapoare, submarine, tancuri şi avioane. Iar secţiunea unde Biserica s-a inserat în mod special e producţia şi manevrarea materialului nuclear. Adică în arsenalul de vîrf al Stăpînirii, căreia ideologii religioşi îi aduc un serviciu deloc dispreţuit: discursul materialist-mesianic.

Pentru unul dintre ideologii cei mai stridenţi, Igor Kolmogorov, statul are sarcina să păstreze Rusia vrednică de a doua venire a lui Christos. Iar în acest scop, Rusia trebuie să fie puternică militar şi politic ca să poată respinge influenţe străine care i-ar perverti cultura ortodoxă, slăbindu-i astfel capacitatea de a se pregăti pentru Parusie. „Fără arme nucleare, Rusia nu poate rămîne ortodoxă. Pentru a fi o mare putere nucleară, Rusia trebuie să fie ortodoxă“, pretind Kolmogorov şi ierarhii Bisericii ruse.

Iată aşadar o ortodoxie care se consumă în spaima agresivă faţă de „duşman“, care îşi sprijină excelenţa spirituală pe arme de distrugere în masă. Dincolo de asemenea întunecate contradicţii, e de notat perfecta ei indiferenţă faţă de credinţă ca angajament al persoanei. Putin, instituţia eclezială şi susţinătorii lor nu au în vedere decît o „religie de masă“. Uşor manipulabilă, exterioară, ea nu dă doi bani pe individ, îl topeşte în colectivul care va întîmpina victorios sfîrşitul lumii.

Ideologia „ortodoxiei nucleare“ avea totuşi nevoie şi de un gir personal, de un „oblăduitor“, de prestigiul spiritual al unei figuri sfinte. Iar aici, lucrurile s-au încurcat. Sfîntul ales ca „patron al atomiştilor“ e cît se poate de nepotrivit. Aşa cum l-au păstrat mărturiile şi hagiografia, sfîntul Serafim din Sarov (1759-1833) e un sfînt al bucuriei Duhului, al non-violenţei, al interiorităţii. Faimos pentru ruga, strădania ascetică şi darurile lui, el e un sfînt surîzător.

Intră de tînăr în mînăstire. Înaintînd pe calea monahală, primeşte de la stareţ îngăduinţa să se retragă în sihăstrie. Petrece acolo, în liniştea rugăciunii, patrusprezece ani. La un moment dat, e atacat de nişte tîlhari care îl bat sălbatic. Serafim nu face nici un gest de împotrivire. Rămas olog, e readus în mînăstire. Tîlharii fiind descoperiţi, se împotriveşte pedepsirii lor. O mulţime de oameni vin să se încredinţeze clarviziunii lui, să-i ceară sfat, sprijin, tămăduire. Unul dintre apropiaţi, Motovilov, plin de întrebări despre prezenţa harului în suflet, are un dialog cu Sfîntul Serafim, text care a fost deseori publicat. E o mărturie directă privind condiţia interioară, impregnată de lumină, a sihastrului, care iradiază asupra celuilalt. „Părintele Serafim zîmbi atunci şi îmi zise: e foarte adevărat că nimic nu se poate asemui cu parfumul pe care îl mirosim acum pentru că miresma Duhului e cea care ne impresoară... Şi aşa trebuie să stea lucrurile, harul dumnezeiesc trebuie să locuiască în adîncul nostru cel mai adînc, în inima noastră, cum a spus Domnul“.

E limpede că acest sfînt stă în acută contradicţie cu ideologia „ortodoxiei nucleare“. Cum de s-a nimerit în fruntea ei? Locul a fost pricina. În 1927, bolşevicii au desfiinţat mînăstirea Sarov; pe locul chiliei sfîntului au construit o închisoare, transformată în 1946 în centrul de producţie a bombei nucleare, redenumit Arzamas 16. La 1 august 1991, cele două calităţi ale locului s-au suprapus încă o dată. Patriarhul Alexei a readus în mare procesiune moaştele sfîntului pe locul fostei mînăstiri. Ba mitropolitul de Nijni Novgorod a încercat chiar o fuziune a celor două calităţi. Se poate, a susţinut el, ca graţie rugăciunilor sfîntului Serafim, Rusia să fi creat o armă cu care să se apere. Cam de rîs şi de groază...

Oricum, sfîntul Serafim îl contrazice. Nu e adeptul religiei de masă, agresive, exterioare, autoare de ideologii fantaste, care cauţionează invazii şi terestre judecăţi de apoi. „Dobîndeşte pacea lăuntrică şi nenumăraţi vor afla mîntuire în jurul tău“, spune Serafim.

***Anca Manolescu** este cercetător în domeniul antropologiei religioase.*

Mihaela PETROV

Victor Brauner – Totul în tot sau marea metamorfoză

Recuperarea străvechilor mituri și interpretarea lor în cheie suprarealistă fac parte din programul enunțat la New York de André Breton la începutul anilor 1940. Alături de miturile care au marcat cultura europeană, interesul manifestat de suprarealiști se îndreaptă spre alchimie, magie și cabală, primitivism și literatura fantastică. Ideea potrivit căreia omul, animalele, plantele și tot ceea ce există participă la o lume invizibilă, o lume în care fiecare „mică parte“ este consubstanțială unui întreg infinit, domină creația poetică și plastică suprarealistă. În pictură, coabitarea lumilor *vizibile / invizibile* primește o nouă dimensiune poetică, accentul fiind pus pe caracterul „magic“ al imaginii. Cînd se referă la opera lui Roberto Matta, Breton folosește termeni preluați din vocabularul ermetic, calificînd pictorul drept „vizionar în căutarea agatei“ *(piatra filozofală)*. Pictura lui Matta este un edificiu construit din linii, forme și culori în mișcare, arhitectură a timpului și proiecție a spațiului psihologic sau a unui *locus* invizibil unde spațiul *(fără limite)* întîlnește timpul *(infinit)*. Ceea ce este vizibil are o parte invizibilă, întregul fiind ansamblul părților *vizibile / invizibile* alăturate. Principiul feminin este identificat cu *spațiul,* prefigurînd ideea de *mobilitate*, iar cel masculin cu *timpul,* pentru a reprezenta perenul sau *imuabilul.* Uniunea într-o imagine, poetică sau plastică, a celor celor două principii devine prefigurarea ecuației *spațiu / timp,* din care iau naștere „patru aspecte“ (patru elemente, umori etc.) ale aceleiași imagini „ideale“.

În *Nașterea materiei,* tablou realizat de Victor Brauner în 1940, ființa bisexuată, androginul *(Urwesen),* pe jumătate *mascul*, pe jumătate *femelă*, purtînd ca atribute *soarele* și *luna,* reprezintă „uniunea contrariilor“ marcate prin culorile *roșu* (foc) și *albastru* (apă), amintind de înscrisul atribuit lui Hermes Trismegistul de pe *Tabula Smaragdina*: *„Soarele îi este tată, luna îi este mamă. Vîntul l-a purtat în pîntec, pămîntul îi este hrana. El este tatăl întregii perfecțiuni a lumii“*. Dualitatea *(feminin / masculin),* simbolizată prin perechi de contrarii (foc și apă), reprezintă în alchimie componentele aflate atît în materia primă, cît și în *lapis,* uniune a contrariilor sau *piatra filozofală.* În cosmogoniile care explică Creația printr-o divizare a unității primordiale, „uniunea contrariilor“ este inclusă în însăși esența divinității. *Mitul androginului* trimite la ideea *libertății absolute,* aflată în afara Binelui și Răului, iar Paradisul include ideea „uniunii contrariilor“ *(atunci cînd doi vor fi unul).* Prin *coincidentia oppositorum* este desemnat „misterul totalității“. În teogonia arhaică greacă, partenogeneza implica androginia. Perfecțiunea umană era imaginată ca o unitate nedezbinată (indiviză), „uniunea contrariilor“ fiind înțeleasă ca o oglindire a perfecțiunii divine, a *Totului-Unu*.

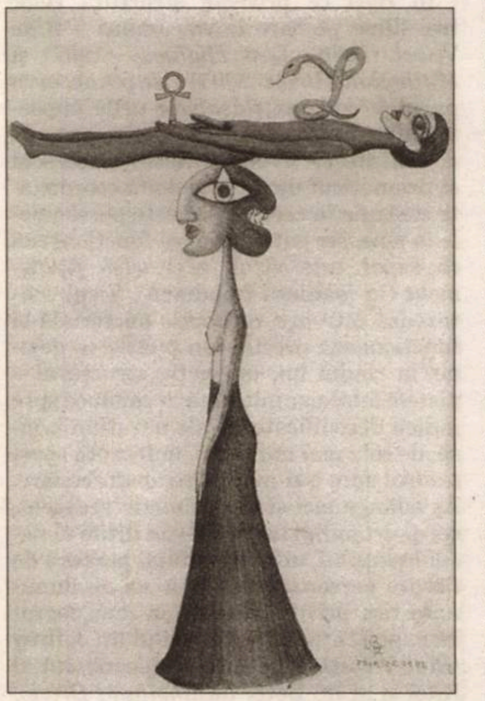

Proiect pentru Totintot, 1942

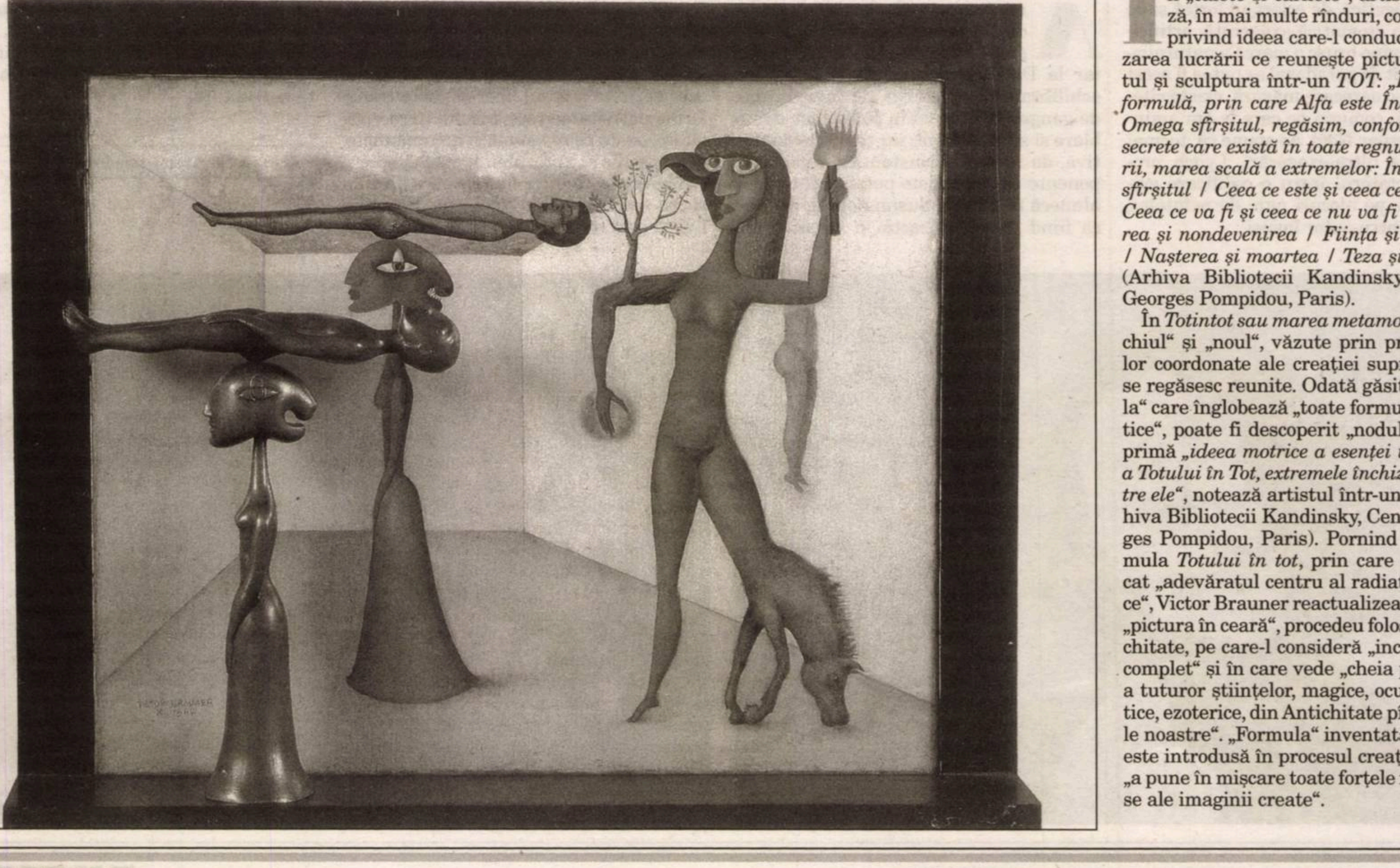

Totintot sau marea metamorfoză, 1942-1945

În *Totintot sau marea metamorfoză (Totintot ou la grande métamorphose,* 1942-1945), Brauner creează un joc prin care îmbină bidimensionalitatea imaginii pictate și tridimensionalul. În tablou, spațiul închis prin trei ziduri este dominat de două axe verticale care închid, la mijloc, *vidul*. Lucrarea amintește de ordonarea compozițională a tabloului lui Sandro Botticelli, *Primavera*, o pictură care a prilejuit în timp nenumărate interpretări ce leagă reprezentările zeităților din antichitate și ideile filozofice renascentiste, marcînd trecerea de la „vechi“ la „nou“. În lucrarea lui Victor Brauner, prin două corpuri reunite, feminin și masculin, este sugerată litera T, amintind totodată de hieroglifele egiptene. Cele două corpuri, unul vertical, celălalt orizontal, trimit la componentele ecuației *spațiu / timp*, primul – mișcarea în spațiu (feminin), al doilea – imuabilul timpului *infinit* (masculin). Într-un desen pregătitor, ochiul *vertical / orizontal* prefigurează „vederea dublă“, a lucrurilor vizibile și a lucrurilor nevăzute, sau „ochiul vizionar“. Șarpele, însoțitor al poetului, formează litera L, nelipsită în seria lucrărilor realizate la începutul anilor 1940 *(Leu Lumină Libertate). Vertical* și *orizontal*, femininul și masculinul reprezintă principiile „activ“ și „pasiv“, *mișcarea* și *imobilitatea*. Prezența semnului egiptean *ankh* pe trupul așezat orizontal, ce pare a fi neînsuflețit, simbolizează viața, evocînd mitul egiptean al cuplului Isis și Osiris. În tablou, o figură hibridă, al cărei cap este acoperit cu pene și avînd un cioc de pasăre, amintește de Horus sau „sufletul înaripat“ din mitul egiptean. Hibridul cu trup de femeie, ale cărui brațe sugerează *mișcarea circulară*, trimite la „sfera armilară“, un „aparat“ folosit în astrologie încă din antichitate, un „model“ care reproducea sistemul geocentric cunoscut sub numele de „sistemul lui Ptolemeu“. Desenată într-una dintre schițele realizate în 1942, „sfera armilară“ este înlocuită în tablou printr-o alta, sub forma unui nor, pentru a reprezenta cerul sau „materia apoasă“. Ea contrabalansează flacăra, simbol al focului etern. Un arbore înflorit este pandantul unui cap de animal care susține echilibrul întregului hibrid. Un tors masculin încheie „circuitul“ elementelor primordiale și pe cel al diferitelor regnuri reprezentate în figura androgină în care „totul“ se află într-o permanentă transformare. Sugerată printr-un străvechi simbol geometric, mișcarea brațelor hibridului se înscrie într-un pătrat, simbol al punctelor cardinale, al elementelor primordiale și al umorilor sau temperamentelor, în număr de patru, pentru a marca diversitatea tipurilor: *coleric, flegmatic, melancolic* și *sanguin*. Așezarea pe soclul tabloului a sculpturii care înfățișează varianta tridimensională a unui segment din pictură demonstrează intenția artistului de a crea o operă susceptibilă să sugereze un spațiu în care *exteriorul* (sculptura) și *interiorul* (tabloul) sînt reunite pentru a reprezenta un *continuu circuit*. Titlul dat lucrării este un palindrom, cuvînt ce poate fi citit în ambele sensuri și avînd, de fiecare dată, același înțeles. Formula amintește de confecționarea pantaclelor și talismanelor, de la care Brauner se inspiră:

T
T O T
T

În „caiete și carnete“, artistul notează, în mai multe rînduri, considerații privind ideea care-l conduce la realizarea lucrării ce reunește pictura, obiectul și sculptura într-un *TOT*: *„În această formulă, prin care Alfa este Începutul și Omega sfîrșitul, regăsim, conform legilor secrete care există în toate regnurile naturii, marea scală a extremelor: Începutul și sfîrșitul / Ceea ce este și ceea ce nu este / Ceea ce va fi și ceea ce nu va fi / Devenirea și nondevenirea / Ființa și nonființa / Nașterea și moartea / Teza și antiteza“* (Arhiva Bibliotecii Kandinsky, Centrul Georges Pompidou, Paris).

În *Totintot sau marea metamorfoză*, „vechiul“ și „noul“, văzute prin prisma noilor coordonate ale creației suprarealiste, se regăsesc reunite. Odată găsită „formula“ care înglobează „toate formulele sintetice“, poate fi descoperit „nodul“ care exprimă *„ideea motrice a esenței universale a Totului în Tot, extremele închizîndu-l între ele“*, notează artistul într-un caiet (Arhiva Bibliotecii Kandinsky, Centrul Georges Pompidou, Paris). Pornind de la formula *Totului în tot*, prin care este invocat „adevăratul centru al radiației cosmice“, Victor Brauner reactualizează în 1943 „pictura în ceară“, procedeu folosit în antichitate, pe care-l consideră „incontestabil complet“ și în care vede „cheia principală a tuturor științelor, magice, oculte, ermetice, ezoterice, din Antichitate pînă în zilele noastre“. „Formula“ inventată de artist este introdusă în procesul creației pentru „a pune în mișcare toate forțele misterioase ale imaginii create“.

■ ■ ■

Ilinca STRATON

David Lynch: fuga psihogenică

David Lynch (76 de ani) este unul dintre cele mai sonore, constante și reprezentative nume ale industriei cinematografice globale (realizează primul său scurtmetraj în 1966), fiind parcă mereu cu un pas înaintea curentului, anticipînd în mod natural și necăutat noi direcții de explorare și, bineînțeles, devenind prezent în mod definitiv în memoria multor generații de spectatori prin *Twin Peaks* (1989-2017).

„Viața este foarte, foarte complicată și la fel ar trebui să fie și filmele“ este crezul cineastului, pe care îl impregnează vizibil în fiecare dintre filmele sale; complexitatea viziunii auctoriale aduce cu sine și o ultra-codificare a fiecărui detaliu cinematografic (fie el diegetic sau non-diegetic), mereu în contrapunct cu perspectiva personală asupa vieții pe care însuși cineastul o evocă în *Cum să prinzi peștele cel mare* (2006) – propriile teorii existențiale converg tocmai spre încercarea simplificării vieții, iar filozofia viselor și meditația devin instrumente esențiale ale procesului creativ.

Cineastul american născut la Missoula, Montana devine exponent al postmodernismului, al *néo-noir*-ului (reinventînd convenția de gen a filmului *noir* al anilor '40-'50, prin definiție un gen hollywoodian, cu influențe din Noul Val francez, ce propunea povești situate în convenția dramelor-*thriller*, cu eroi gangsteri, *flashback*-uri și multiple întorsături de situație) prin structuri narative neconvenționale și tehnici ce dărîmă diegeza clasică. La David Lynch dispare linearitatea și ideea unei coerențe și apar alte posibilități creative, unele dintre ele chiar ludice, în timp ce concepte precum timpul și spațiul devin unele fluide: fragmentate, discontinue, haotice. În *Cum să prinzi peștele cel mare*, autorul vorbește despre funcția filmului – „e absurd ca cineastul să explice în cuvinte ceea ce vrea să spună filmul!“, de aici intervine și pastișa specifică autorului, determinată și de muzica extradiegetică, de eclerajul forțat și de perspectiva cromatică exagerată; artificialitatea devine brusc o marcă a naturalismului, pe cît de paradoxal ar putea fi acest lucru (într-o oarecare măsură, există cîteva principii comune pe care le-am amintit și la Gaspar Noé). Aș spune că, tocmai prin aceste ultra-exagerări, Lynch provoacă spectatorul întru o codificare evidentă, care pe alocuri pare de neînțeles, inclusiv pentru autor însuși.

În ceea ce privește structura celor trei filme pe care le voi aminti – *Blue Velvet* (1986), *Lost Highway* (1997) și *Mulholland Drive* (2001) –, se pot observa punctele comune: *flashback*-urile, elipsele, întretăierea perspectivelor temporale și ciclicitatea evenimentelor. Grotescul și dramaticul devin alte două coordonate centrale în ceea ce privește personajele în sine, iar laitmotivul ce funcționează ca reper este visul, acel *wish fullfilment* (în manieră freudiană). Visul conturează întreaga concepție auctorială și funcționează precum un puzzle ce devine, la rîndul lui, un motiv structural – pistele false par inițial că ar conduce spre indicii decodificatoare ale narațiunii, însă, de cele mai multe ori, îndreaptă spectatorul spre o și mai mare abstractizare. Aș adăuga aici și un alt motiv recurent, cel al drumului inițiatic – un drum al necunoscutului, al nocturnului, parcurs de fiecare personaj înspre un soi de iluminare (nu privită idealist, ci mai degrabă experiențialist – *joyride*-ul lui Jeffrey *(Blue Velvet)*, drumul spre necunoscut al Ritei și al lui Betty *(Mulholland Drive)*, drumul propriu-zis al mașinii (ea însăși personaj) din secvența primă din *Lost Highway*. În *Mulholland Drive* (2001), deși spectatorul este lansat pe nenumărate piste false, dar esențiale în călătoria personajului, focusul îl reprezintă tot eroina Betty și drumul ei inițiatic – cel spre Hollywood –, în timp ce pentru Jeffrey *(Blue Velvet)*, miza este aceeași, încă de la început – rezolvarea situației și salvarea eroinei (și în acest caz, există o perspectivă dublă: o dată obiectificarea femeii sau victimizarea acesteia prin nevoia de salvare din cercurile gangsterilor violenți, iar pe de altă parte, călătoria eroinelor din *Mulholland Drive*, care pornesc în propria aventură, avînd un soi de control asupra destinelor personale). În cazul filmului *Lost Highway*, este fundamental cine e autorul crimei sau dacă există realmente vreo crimă.

Aminteam mai devreme cîteva dintre particularitățile *noir*-ului și ale *néo-noir*-ului în acest caz, iar la David Lynch există o doză bine echilibrată de mister și de inexplicabil, de gangsteri și femei în pericol, de dedublare și subconștient, iar ca o supranarativă, de invocare constantă a unei componente suprarealiste puternice, ce ușor alunecă în ceea ce Susan Sontag definea ca fiind *„camp“* (practic, o sensibilitate particulară ce ține tocmai de acest artificial, de o teatralizare și o exagerare a *totului*, o asumare clară a kitsch-ului). Mai mult, componenta senzaționalului (uneori gratuit) și invocarea grotescului, cu trimitere directă către Fellini, sînt laitmotive și artificii recurente prin intermediul cărora Lynch satirizează întreaga schemă narativă clișeizată și reciclată la infinit, pe care Hollywood-ul în continuare o propune.

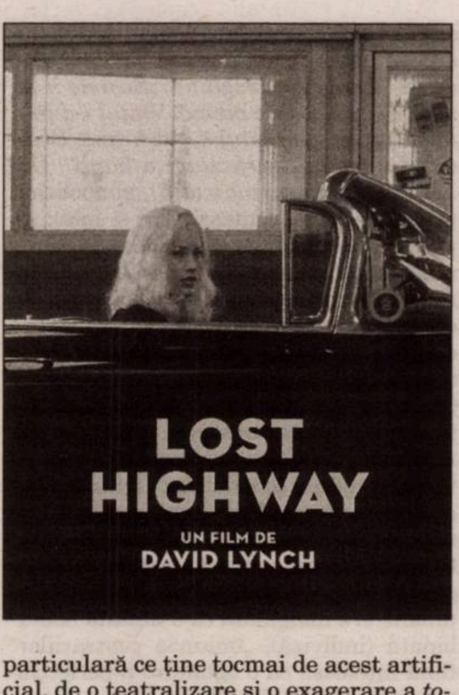

Spectatorialitatea este o temă ce leagă unitatea narativă a multor filme lynchiene, fiecare personaj studiază, pe furiș, un alt personaj. Există acest voyeurism aproape necesar pentru fiecare erou în parte: atît o curiozitate de tip obsesiv, maladiv, cît și o marcă a metatextualității – o trimitere spre spectatorul care privește intimitatea personajelor, precum eroul privește intimitatea eroinei (Jeffrey și Dorothy, *Blue Velvet)*. Revenind la crezul inițial, „filmul trebuie să fie citit precum un poem“ (un concept idealizat, de altfel), Lynch responsabilizează în mod creativ privitorul, fiind de datoria sa să descifreze codurile sau să umple golurile narative; iar orizontul de așteptare este singurul care permite accesul liber și poate transforma pasivitatea receptorului în receptivitate, odată ce se asumă și acceptă registrul specific al autorului. Există așadar o compatibilitate între funcția receptorului și cea a personajelor lynchiene. Eroul lui Lynch este receptiv, curios, se expune pericolului, iar atît Betty, cît și Jeffrey și LH sînt nesiguri, fragili, însă dispun de acea curiozitate și putere de a se lăsa pe sine, acel *letting go*, despre care Martha P. Nochimson vorbește în *The Passion of David Lynch: Wild at heart in Hollywood*.

Unitatea structurală este redată tocmai de acest complex de elemente postmoderne; atît *Blue Velvet*, cît și *Mulholland Drive* se deschid prin expunerea unui univers idilic, clișeizat, în care eroul pornește pe un drum inițiatic, în cel mai clasic mod. Lynch satirizează, astfel, un întreg mod de a privi lumea și, implicit, naratologia hollywoodiană. Ulterior, transformă acest vis american într-unul al întunericului și al inexplicabilului. „Fuga psihogenică“, această funcționare a unei minți care își joacă singură feste pentru a evita o grozăvie (termen găsit de David Lynch și Barry Gifford în lucrul scenariului pentru *Lost Highway)* este, probabil, marca ce definește și reunește filmografia sa. În *Blue Velvet*, dar și în *Mulholland Drive*, există aceeași stare de incertitudine a propriului stadiu mental. Atmosfera suprarealistă, laitmotivul visului, misterul și tensiunea domină întreaga structură narativă, iar elementele *néo-noir* plasează acțiunea într-un registru cel puțin temporar logic. Codificarea stilistică și narativă se instaurează la scurt timp și, implicit, spectatorului i se predă ștafeta deslușirii sensurilor.

Meditația este una dintre coordonatele ce ghidează acest cineast în procesul creativ. Lynch cere subliminal privitorului să parcurgă un soi de proces precum cel cu care își va înzestra și responsabiliza eroul – unul plin de receptivitate, de curiozitate, de plutire în imaginar și necunoscut și de umplere a golurilor dintre paranteze. Iar pentru delectarea receptorului cu ceva mai puțin codificat, Lynch a realizat o întreagă serie (ce deja a ajuns la 152 de episoade) numită *The Weather Report*, prin care cineastul însuși oferă informații zilnice despre vremea din Los Angeles, cu un telefon mobil, oferind o altă fațetă a vieții, parcă redescoperind o nouă convenție prin care se joacă, cu aceeași vizibilă și permanentă curiozitate.

***Ilinca Straton** este cineast.*

Blue Velvet

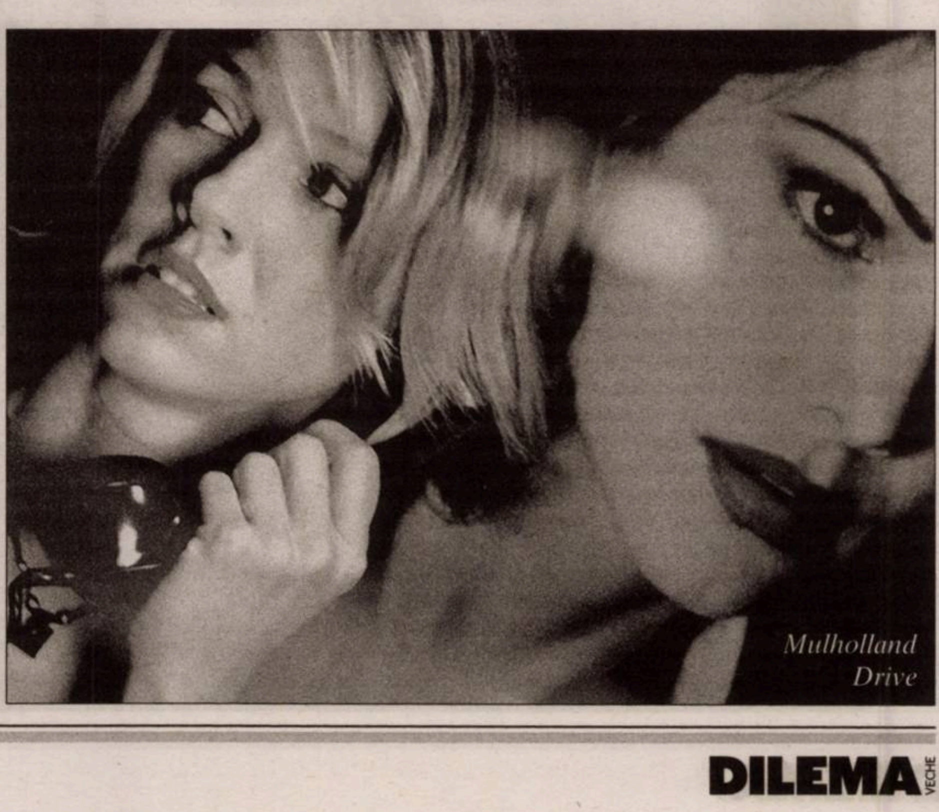
Mulholland Drive

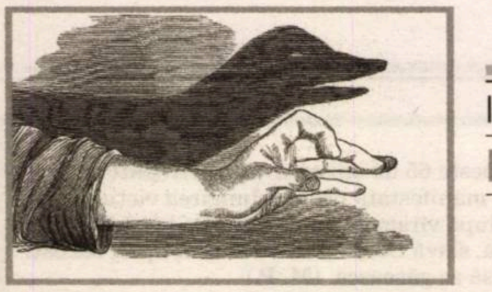

Iaromira POPOVICI

bazar

Setea

Îmi amintesc, din verile copilăriei, senzația acută de sete. Cînd mă jucam intens pe afară, în curtea bunicilor mei, și alergam disperată cu copiii de pe stradă între pivniță și magazie, ca și cum nimic n-ar fi mai urmat după asta și totul era pe viață și pe moarte, încet-încet creștea în mine o sete pîrjolitoare.

Cînd nu-i mai rezistam, intram în casă, fără să mai respect regulile, precum neintratul cu noroi de afară, și mă repezeam la cea mai apropiată sursă de apă: chiuveta din baie. Dădeam drumul la robinet și beam, isteric și nesfîrșit, direct de la robinet. Țin mine cum luam apa, foarte rece, în pumni și-o duceam la gură, cu reală voluptate. Căci asta era senzația pe care o aveam, în momentele alea: una de voluptate. Beam, așa, pînă mă săturam. Și-apoi fugeam iar la joacă cu sufletul la gură.

Astăzi, aș fi chiar eu însămi oripilată de modul meu de atunci de a-mi astîmpăra setea. Beam, sălbatic, de la robinetul bunicilor. Aș fi putut măcar să folosesc un pahar. Îl și foloseam, de altfel, cu alte ocazii. Atunci cînd beam apă în timpul mesei, deși bunicul meu îmi spunea că nu e bine, dar totuși mă lăsa. (Se pare că pe vremea mea regulile erau mai puțin drastice ca pe cea a mamei mele și a unchiului meu, cînd nu se făcea rabat de la mai nimic.) Apoi, nici vorbă de filtre, pe vremea de atunci (anii '70). Nu numai că nu existau în realitate, dar nici ca deziderat ori poveste nu știu să fi fost. Noțiunea de „apă plată“ cred că nici nu se inventase, oricum nu la noi. Apa minerală exista, dar era totuși un lux, nu toată lumea și-o permitea. Sau, dacă nu era o chestiune de preț, pur și simplu nu intra în cutumă, decît la ocazii excepționale. Altfel, din rutina nu chiar zilnică mai făcea parte sifonul.

Sifonul era și el, pentru mine, o sărbătoare. Știu că se umplea undeva, două străzi mai încolo, pe colț, într-un loc misterios în care mă duceam și eu arareori. Că atunci cînd îl aveam la masă era semn că se-ntîmpla ceva ieșit din comun, senzațional, că aveam oaspeți din depărtări. Ca atunci cînd apăreau, de te miri unde, cîini negri și grei din metal, cu urechile ciobite de vremuri, pe care sprijineam tacîmurile. Cînd ni se oferea sifonul combinat cu sirop, eventual de pin, era suprema desfătare. La care nici nu îndrăzneam să visez, pentru că eram conștientă că nu era ceva la îndemînă, de care te puteai bucura toată ziua.

Siropul, de altfel, combinat cu apă de la chiuvetă, era unul din deliciile aleatorii ale copilăriei mele. Țin minte siropul Bem-Bem, care nu putea intra nici el în rutina cotidiană, din simplul motiv că nu se găsea tot timpul. Era interesant cum nu era greu ca ceva, care azi ar părea cu totul insignifiant, să fie pe atunci o sărbătoare. Chiar și nectarul bulgăresc pe care-l mai beam din cînd în cînd, ori sucul din portocale stoarse acasă – din simplul motiv că nu aveai întotdeauna portocale. Limonada cred că era cea mai accesibilă, din cîte îmi amintesc, lămîi mai erau.

Setea asta putea fi astîmpărată oarecum și în oraș, cu același sifon ori sirop cu sifon, la dughenele de pe stradă. Care, însă, nu erau oriunde și nu la orice oră. După orele 17-18, cred că se închideau. Ca și cofetăriile, de altfel. Senzația de sete, în verile de altădată, mi-o amintesc amestecată cu frustrarea lipsei de opțiuni și a îngrădirilor temporale. Da, exista ispita acvariului cu limonada de un galben prea intens și de o dulceață bizară, prin care se perindau constant niște bule, de la Romarta Copiilor. A Cico-ului de un alt fel de galben, urmat apoi de Brifcorul mai spre portocaliu, din cofetăriile orașului. Dar, ca să ai acces la ele, trebuia să respecți un orar draconic, să fii devreme acasă.

Dacă voiai să-ți astîmperi setea de care tot vorbesc după vreo plimbare aventuroasă de seară, prin cartiere, nu prea mai aveai cum. Doar la același robinet de acasă. Sau la țîșnitorile de pe stradă, care nici ele nu erau chiar peste tot. Nu funcționau întotdeauna. Și la care, de multe ori, era coadă. Îmi aduc și acum aminte de părinții care-și ridicau copiii în brațe ca să se poată adăpa de la jetul făgăduinței, mult prea sus pentru ei. Ideea era să nici nu pui gura pe margine, nici să nu te faci ciuciulete. Unele dintre țîșnitori curgeau anemic și trebuia să le apeși cu degetul ca să le mai înviorezi și să te-alegi cu ceva. Precum se vede, nu era atît de ușor să-ți gestionezi setea. Sigur, puteai să umbli cu o sticluță de apă în geantă. Nu erau sticluțe de plastic pe atunci. Cele de sticlă, în general, le dădeai la schimb. Puteai întotdeauna să te cari cu un termos.

Abia mult mai tîrziu, la o cu totul altă vîrstă, am aflat că existau restaurante și mai ales baruri, îndeobște cele din hoteluri, deschise pînă mai tîrziu, pînă pe la vreo unu noaptea sau chiar mai mult (ceea ce pentru vremea de atunci era formidabil). Doar că ele astîmpărau setea unei alte categorii, de vîrstă și de venituri decît cea a copiilor și adolescenților treziți pentru prima dată la aventuri și hoinăreli.

Petre M. IANCU

Consecințele nehotărîrii și iluziilor Vestului în raport cu Rusia

Pare evident că SUA mizează pe victoria Ucrainei în conflictul cu Rusia. Altfel n-ar fi pompat pînă acum 54 de miliarde de dolari în ajutorarea Kievului. La această sumă considerabilă se adaugă alte ajutoare occidentale, în special vest-europene, precum și promisiunile de arme grele, ofensive, din care o parte au început să ajungă la destinație. Cuplate cu sancțiunilor impuse Rusiei, asemenea sume și arme, constata recent un observator olandez de la *De Telegraaf,* nu se investesc în proiecte perdante, „mesajul lui Joe Biden fiind că americanii nu-și pot permite să le piardă și să-l lase la putere pe Vladimir Putin“. E logic. Dar la fel de evident este că ucrainenii nu au în acest moment suficiente resurse spre a-i arunca înapoi, dincolo de granițele proprii, pe invadatorii ruși și că americanii știu că ajutoarele pe care le-au primit sînt departe de a fi congruente cu promisiunile ori a satisface nevoile lor militare.

Mesajul dusului cu zăhărelul

În special Germania cancelarului Scholz și a ministrei sale de la Apărare, Lambrecht, se arată puternică la vorbe, dar jenant de anemică la fapte. Berlinul se împleticește de luni de zile, rătăcind pe un curs sinuos, de parcă ar aștepta fierbinte armistițiul, înainte de-a fi trimis Ucrainei fie și un singur tanc. Dar nici francezii, nici americanii și poate nici britanicii n-au trimis în Ucraina materialul greu de care e nevoie pentru o înfrîngere fie și parțială, în Donbas și în sud, a trupelor ruse, necum pentru capitularea armatei lui Putin, liderul unui regim evident fascist. Capitulare de care e nevoie.

La putere, la Washington, Berlin și Paris, e o stîngă ale cărei sentimente sînt articulate de progresistul *New York Times* într-un recent editorial, care-i cere administrației SUA să-și „limiteze“ ajutoarele acordate Kievului ca să semnalizeze că „există o graniță a voinței Americii și a NATO de a înfrunta Rusia. Deci și o limită a furniturilor de arme, de bani și de sprijin politic“. Prin urmare, stînga sau extrema stînga americană dindărătul acestui editorial îi recomandă „Guvernului ucrainean să se gîndească realist la cîte distrugeri mai poate suporta Ucraina“. Ca și cum Kievul ar avea de ales și n-ar ști că degeaba i se spune „Capitulează (cedînd teritoriile ocupate) sau mori“, căci Moscova nu se va mulțumi cu Donbasul integral, așa cum nu s-a mulțumit nici cu Crimeea și cu două republici separatiste în Donețk și Luhansk. Pe scurt, Moscovei i se transmite din stînga ultraprogresistă a spectrului politic american mesajul că, dacă are resurse, poate continua să piseze țara vecină, s-o acopere cu covoare de bombe, să comită crime de război, să cucerească noi teritorii. Căci „există o graniță a voinței SUA și NATO de a înfrunta Rusia“ și n-are a se teme de ajutor occidental suficient cît să fie realmente înfrîntă.

Ce rezultă din nevolnicia apuseană pentru Ucraina…

Or, Rusia, cea mai întinsă țară din lume, una extrem de bogată în minereuri, terenuri agricole, tehnologie spațială, industrie militară, energie, are resurse alimentare, energetice și economice gigantice. Sancțiunile? O irită, dar nu ar pune-o în genunchi nici măcar dacă ar avea dinți, în speță dacă nu i s-ar mai plăti Rusiei aproape un miliard pe zi pe exporturile ei de gaze și petrol, dacă s-ar institui un embargo serios, iar băncile rusești ar fi decuplate toate de la sistemul de plăți SWIFT. Prin urmare, decizia în actuala confruntare – care, să nu uităm, e una pe valori, în cauză fiind cele occidentale la care, spre furia Kremlinului, au aderat stăruitor și în covîșitoarea lor majoritate ucrainenii – se va lua pe baza faptelor de arme, cum am reliefat repetat, la unison cu Armand Goșu.

Gîndind pînă la capăt, reiese că, dacă Vestul merge pe drumul sugerat de stînga americană, drum pe care a pășit efectiv Germania prin ezitările, oscilațiile și inconsistența ei, iar ucrainenilor li se va acorda un ajutor militar insuficient, în condițiile în care Kievul nu beneficiază de asistență militară cu trupe apusene, resursele rusești se vor dovedi decisive. Kremlinul va cîștiga războiul.

…și pentru restul lumii

În acest caz, vor urma, după o vreme, statele NATO din prima linie. Alianța, oricum pe cale de a deveni în formula ei actuală irelevantă, dată fiind dezbinarea iscată de apartenența la ea a unor țări șantajiste, antiamericane și filoruse ca Turcia și Ungaria, ori ca Franța, care a declarat „NATO în moarte clinică“, se va destrăma. Rusia ar putea ajunge, ca în 1814, la Paris. Adio libertate.

Asta vrea Washington-ul? Dar Londra? Dar Parisul, Bruxellesul, Berlinul? Cancelarul german Scholz a spus recent că e obligatoriu ca Rusia să nu învingă în acest război. Interesant. Modul în care s-a exprimat el, textual, e instructiv. „Rusia nu are voie să cîștige acest război, Ucraina trebuie să dăinuie“, a spus el. Or, a „nu cîștiga un război“ e un mod foarte ambiguu de a formula. Pare că Scholz nu a înțeles corect natura conflictului în curs. Sau e prea laș ca să tragă concluziile care se impun și să și acționeze în consecință. Fiindcă a nu cîștiga nu e același lucru cu a fi înfrînt. Patul militar e acceptabil într-un război purtat de două state civilizate, care pot ajunge la concluzia că litigiul armat e prea costisitor și că, prin urmare, trebuie să i se pună capăt la masa tratativelor. Dar așa cum nu se putea încheia o înțelegere cu Hitler, nu se va putea dialoga și bate palma nici cu regimul de la Moscova. Căci e condus de un lider totalitar, care nu poate accepta națiunea ucraineană ca pe una de sine stătătoare și nu respectă nici un acord, tratat, lege, reglementare sau for de drept internațional, dacă nu corespund și nu suflă vînt din pupă voinței, ideologiei, agendei, acțiunilor și intereselor lui imperialiste.

Concluzia tristă și amară

Întrucît experiența probează că Putin nu înțelege decît limbajul forței, crede că se poate impune *manu militari* și n-are decît dispreț pentru viața tuturor, inclusiv pentru viața propriilor săi ofițeri și soldați, Rusia va continua să arunce noi și noi rezerve pe cîmpul de luptă și să le irosească. Într-o atare confruntare, în care finalul negociat nu e posibil, va învinge, oricît de mare va fi pînă la urmă prețul victoriei, una din cele două tabere beligerante. Una din armate se va prăbuși.

***Petre M. Iancu** este jurnalist la Deutsche Welle.*

Biblioteca Județeană ASTRA Sibiu

Cu ochii-n 3,14

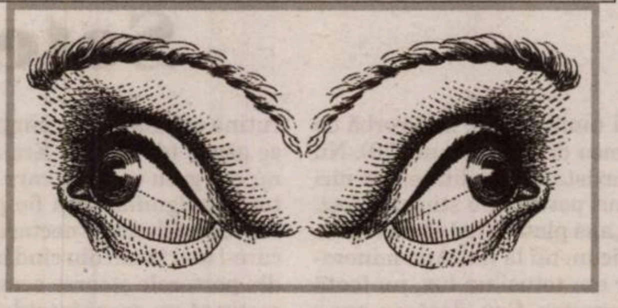

O INFORMAȚIE DIN ZONA ECONOMIEI DE ALĂTURI NU ÎNSEAMNĂ MAI NIMIC DUPĂ CE O ÎNTREBARE LIMPEDE A FOST ÎNLOCUITĂ DE UN MOFT

■ Primăria sectorului 4 s-a gîndit să instaleze în stațiile de autobuz niște panouri educative cu sloganul „Te plimbi prin 4, te faci de 10“. Eu m-am făcut de 10 aflînd că Victor Babeș „este considerat al doilea rabiolog din lume, după Louis Pasteur“. E o informație din zona turbării care într-adevăr îmi lipsea. (**D. S.**)

■ Îmi atrage atenția un amic asupra unei nedreptăți a economiei de piață: „A ajuns să coste litrul de motorină mai mult ca litrul de bere!“ – îmi spune el, revoltat. Ca pieton convins (n-am avut niciodată permis de conducere), am ignorat mereu cît costă motorina. Berea, în schimb, s-a scumpit revoltător de mult. (**M. M.**)

■ Un șofer britanic a primit acasă o amendă pentru că a oprit să mănînce un hamburger – pe care tocmai îl cumpărase de la un McDonald's *drive-thru* – într-o parcare a unei cafenele Starbucks. Cînd a primit amenda acasă, omul a făcut public necazul său, explicînd că, după ce a cumpărat hamburgerul, pur și simplu nu a mai găsit loc în parcarea McDonald's și a condus imediat alături, în parcarea Starbucks. A staționat 14 minute, nu a părăsit mașina, a mîncat și a plecat. Pe rețelele de socializare, lumea a fost indignată și s-au rostit vorbe grele împotriva celor de la Starbucks. Rețeaua de cafenele a explicat că monitorizarea acelei parcări se face automat de către o firmă specializată, care folosește inteligența artificială. Deși fani ai inteligenței artificiale, cei mai mulți internauți au respins explicația. Eu am doar o observație: dacă nu era vorba despre două megacorporații și un biet om căzut între ele, care a vrut să mănînce un sandviș, lumea nu ar fi reacționat așa. (**S. V.**)

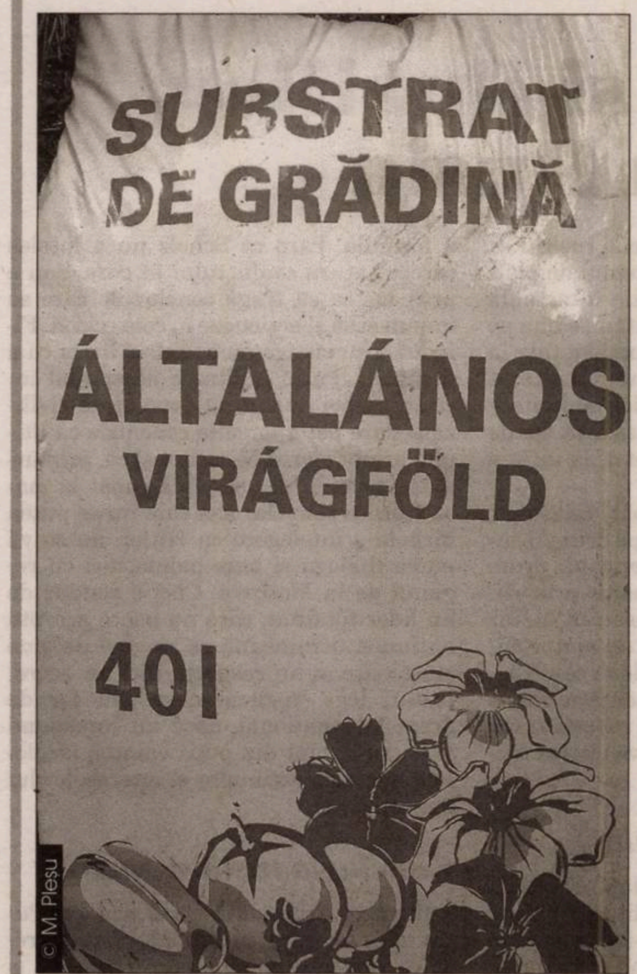

© M. Pleșu

■ Cîțiva supraviețuitori ai Holocaustului au părăsit Ucraina din calea sovieticilor lui Putin fugind în Germania. Dat fiind că, la scara Istoriei, șaptezeci de ani nu înseamnă mai nimic, s-ar putea invoca aici o vorbă amară din bătrîni: „N-a fost dusul cît întorsul!“. (**M. C.**)

■ Cei care s-au gîndit că estomparea pandemiei de COVID-19 va lăsa un mare loc gol în domeniul știrilor n-au avut dreptate. După ce că pandemia a fost înlocuită de un război, iată că la orizont a mai apărut o amenințare cu nume de film horror: *variola maimuței*. Se pare că totuși boala nu e chiar pe măsura acestui nume. (**A. M.**)

■ Într-un vagon de metrou, pe un afiș stau scrise, cu litere mari, o întrebare și un îndemn: „Ești fiert pe adidași? Fă un job din asta!“. Ceea ce mi-a zgîndărit ignoranța și mi-a ridicat cîteva întrebări existențiale: oare e de bine sau de rău să fii fiert pe adidași? În ce context aș putea folosi expresia? Și, nu în ultimul rînd, cam ce ar presupune un job în care te-ai fierbe pe adidași? (**S. G.**)

■ Oleksandr Rjavski a candidat în 2004 pentru președinția Ucrainei cu un discurs pro-rus, avînd în programul de guvernare un proiect de lege prin care urma să desființeze armata Ucrainei. În timpul invaziei de anul acesta, după ce tocmai vorbise despre „umanitatea rușilor“, o brigadă de soldați ruși s-a instalat în conacul lui. Și l-au împușcat după ce acesta a refuzat să le toarne vodcă în pahare. Limpede ca vodca umanitatea aia! (**M. C.**)

■ Pesemne că ați auzit de *kopi luwak,* cafeaua cea mai scumpă din lume. E vorba de o cafea indoneziană ale cărei boabe sînt înghițite de o civetă (un soi de pisică indoneziană) și eliminate – intacte, dar cu o aromă în plus – prin partea din dos a lighioanei. Unii se dau în vînt după această copro-specialitate, alții spun că e un moft, o născocire de marketing. Există și în lumea ceaiului ceva similar. *Liubao,* unul dintre străvechile ceaiuri negre fermentate ale Chinei, apreciat pentru aroma de beci umed, se găsește și în varianta digerată-excretată de viermi, sub numele popular *„chóng shi“* („rahat de vierme“) – sau, mai elegant, *„dragon ball“* (în fond, viermele e un dragon în miniatură, iar *ball*/bilă e numele mai distins al unei căcăreze). *Kopi luwak* costă în jur de 800 de dolari pe kilogram, ceaiul mistuit de viermi doar 150. Măgarul făcător de aur chiar există. (**M. P.**)

AȘ DESCRIE ACEASTĂ SITUAȚIE (MANIFESTATĂ PRIN PRELUNGIREA VIEȚII LA CATEGORIA „NEÎNSUFLEȚIT") CA FIIND UN PARTENERIAT AERIAN

■ Miliția lui Putin a arestat cîțiva ruși care *se făceau* că țin în mîini pancarte cu *presupuse* mesaje antirăzboi. Aș descrie această situație ca fiind post-kafkiană. (**M. C.**)

■ Aflăm de pe ziareonline.ro că mămăliga prelungește viața ovarelor: „Mămăliga are capacitatea a revitaliza funcțiile sexuale, mai ales în cazul femeilor. Potrivit unor cercetări din zona Rucăr-Bran, unde mămăliga se află frecvent pe mesele oamenilor, 9% dintre femeile de peste 65 de ani au avut o activitate ovariană intensă, manifestată prin prelungirea vieții sexuale chiar și după vîrsta de 72 de ani“. De bătrînici și de mămăliguță, slavă Domnului, nu ducem lipsă; bărbați pe măsură să se găsească. (**M. P.**)

■ Pugilistul român Ionuț Băluță a cîștigat titlul vacant WBC la categoria supercocoș. (**A. M.**)

■ O braziliancă gravidă în 39 de săptămîni năștea un băiețel pe stadionul din Curitiba în timpul unui concert Metallica, pe cînd în Republica Buriatia, din componența Federației Ruse, o rusoaică primea acasă o parte (capul și două mîini) din trupul neînsuflețit al fiului ei mort pe frontul din Ucraina. Era o vorbă: *Make love not war!* (**M. C.**)

■ Vestea parteneriatului Poștei Române cu Auchan, prin care în oficiile poștale se vor vinde atît băuturi, snacks-uri și dulciuri, dar și produse nealimentare (visez de pe acum la papuci de casă pufoși și halate confortabile), m-a bucurat și mi-a zgîndărit imaginația: cum ar fi un parteneriat al Poștei și cu HoReCa? Nu de alta, dar cînd ai de trimis o scrisoare și te înhami la statul la coadă, să ai și posibilitatea de a te caza într-o cameră, dotată cu baie, aer condiționat, televizor etc. (**S. G.**)

■ Marți, 17 mai 2022, la ora 9,39, pe grupul de Facebook care se cheamă Obiecte/Furate/Pierdute București, între „Găsit talon VW Passat“ și „Bună, prietenului meu i s-a furat o geantă cu bani și acte“, a apărut o postare a Partidului România Mare cu titlul „Transporturi și infrastructură“, de unde citez un fragment: „PRM nu a fost și nu va fi de acord cu afirmația unor parlamentari ce declarau că România nu are nevoie de autostrăzi. Credem cu tărie că pe lîngă infrastructură rutieră trebuie să avem căi ferate moderne, că porturile Constanța și Mangalia trebuie mărite, că infrastructura dunăreană trebuie optimizată și în același timp transportul aerian trebuie reformat din temelie“. Deși am citit-o cu toată atenția cuvenită, n-am aflat din cuprinsul postării dacă PRM consideră că transporturile și infrastructura au fost furate sau pierdute. (**D. S.**)

Trandafir
Rózsa
Szerves anyag legalább 75%
târâtor, cățărător, cu trunchi
bokor, futó, talajtakaró és törzses

© M. Pleșu

DILEMA VECHE

REDACȚIA:
Marius CHIVU ● Radu COSAȘU
Anda DOCEA (secretar general de redacție)
Stela GIURGEANU
Andrei MANOLESCU (redactor-șef adjunct)
Matei MARTIN ● Matei PLEȘU ● Adina POPESCU
Iaromira POPOVICI ● Ana Maria SANDU
Dan STANCIU (art director) ● Mircea VASILESCU
Sever VOINESCU (redactor-șef)

RUBRICI:
Teodor BACONSCHI ● George BANU ● Ion BARBU
Aron BIRO ● Paul BREAZU ● Cosmin CIOTLOȘ
Horia CORCHEȘ ● Andrei CORNEA ● Codrin Liviu CUȚITARU
Alin FUMURESCU ● Ionuț IAMANDI ● Anca MANOLESCU
Victor MOROZOV ● Radu NAUM ● Lorin NICULAE
Andrei PLEȘU ● Adrian G. ROMILA ● Constantin RUDNIȚCHI
Mihaela SIMINA ● Bogdan-Alexandru STĂNESCU
Oana STOICA ● Valeriu STOICA ● Bogdan TĂTARU-CAZABAN
Teodor TIȚĂ ● Ioan Alexandru TOFAN ● Rodica ZAFIU

TEHNOREDACTARE: Adrian DAMIAN
EDITOR WEB: Anda DOCEA

PUBLICITATE PENTRU PRINT:
floriana.coman@adevarulholding.ro

PUBLICITATE PENTRU ONLINE:
vanzari@ead.ro
dragos.stan@adevarulholding.ro

MANAGEMENT GRUPUL DE PUBLISHING:
Administrator Special: Constantin SANDU
Director Marketing: Steluța ZAMFIR
Coordonator Producție: Constantin DELTA
Director Distribuție: Dana ZAMFIR
Informații și reclamații ABONAMENTE:
0790.139.007 / 0790.139.009
(numere cu tarif normal, disponibile de luni pînă vineri, între orele 9 și 18)
e-mail: abonamente@adevarulholding.ro

ISSN: 1584-1669
Revistă editată de: Adevărul holding
Publicație auditată de: BRAT AUDIT TIRAJE
Tiraj: 7.000
Tipărit la Tipoart Idea Studio

Biblioteca Județeană
ASTRA Sibiu

Biblioteca Județeană
ASTRA Sibiu

„Sînt vechi, domnule!“ (I.L. Caragiale)

FONDATOR **ANDREI PLEȘU**

DILEMA VECHE

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIȚIE ■ Anul **XIX** ■ nr. **947** ■ 2-8 iunie 2022 ■ www.dilemaveche.ro ■ 24 pagini ■ 8 lei

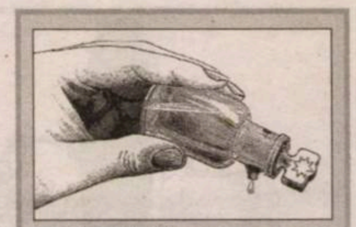

Rodica ZAFIU

cuvinte **nepotrivite**

6

ANDREI PLEȘU

„Românii lui Rădulescu-Motru“

pagina **3**

NOËLLE LENOIR

„Combaterea marilor minciuni“

pagina **7**

Interviu cu

ALEXANDRU BELC

pagina **15**

Om bogat, om sărac

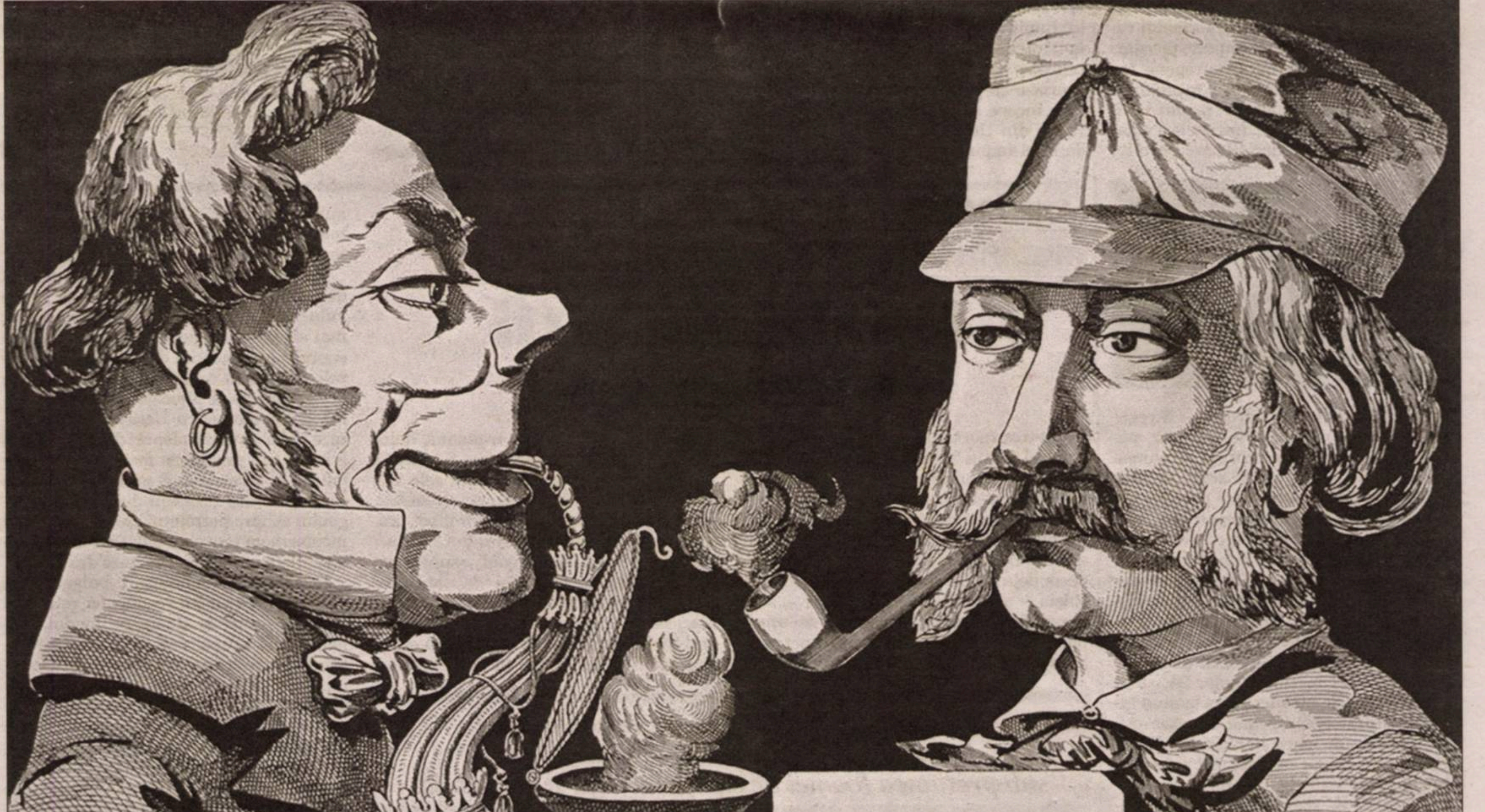

„Nu-i putem ajuta pe săraci distrugîndu-i pe cei bogați.“

WILLIAM J.H. BOETCKER

Redacția DILEMA VECHE: Șos. Fabrica de Glucoză nr. 21, sector 2, 020331 București ● **telefon:** 0372.130.006 ● **e-mail:** dilema@dilemaveche.ro

Biblioteca Județeană
ASTRA Sibiu

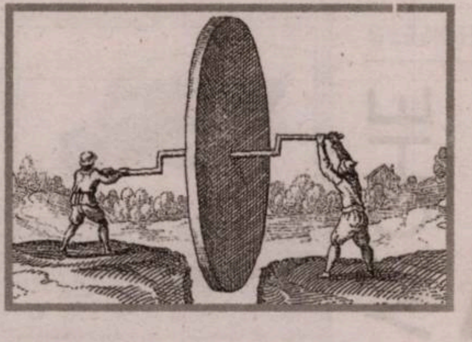

Teodor TIȚĂ

contraintuiția

Petrolul, ungurii și Europa

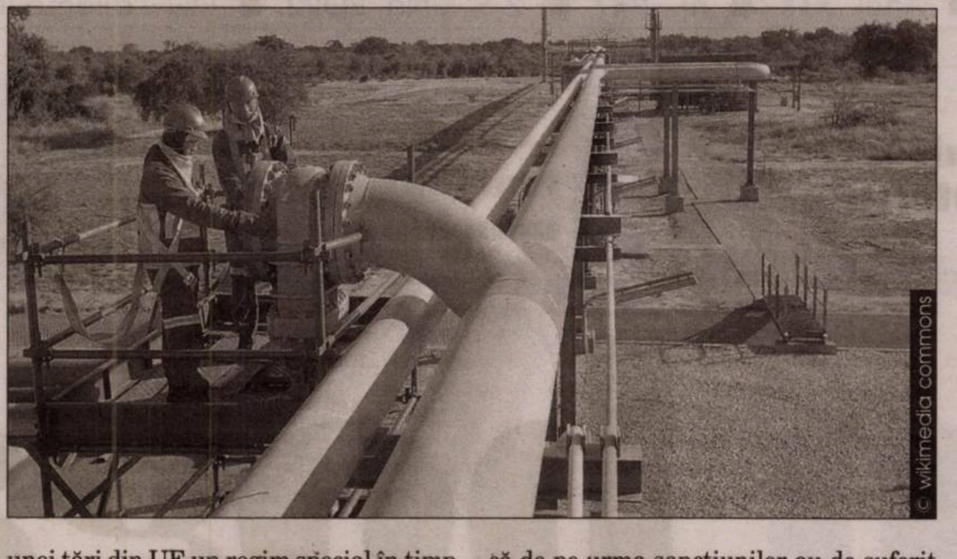

© wikimedia commons

Nu le-a fost ușor liderilor europeni să ajungă la un acord cu privire la reducerea importurilor de petrol din Rusia. Au reușit totuși, la sfîrșitul unei lungi runde negocieri ale cărei rezultate au fost prezentate, luni noaptea, de președintele Consiliului European, Charles Michel, ca pe un triumf al unității europene.

E, de fapt, un triumf al compromisului. Ungaria, principalul oponent al ideii, a obținut concesii majore pentru a nu-și exercita dreptul de veto. În interpretarea premierului Viktor Orbán, Budapesta a fost exceptată, iar ungurii vor fi feriți de creșterile de prețuri rezultate din orientarea spre noi surse de import. Ungaria va continua să cumpere petrolul care vine pe ramificația sudică a conductei Drujba. În nord, Germania și Polonia au fost de acord să renunțe voluntar la importuri pînă la finalul acestui an. Asta, a explicat președinta Comisiei Europene, Ursula von der Leyen, înseamnă că 90% din cantitatea de petrol importată de UE din Rusia va deveni istorie pînă la finalul anului.

Ceea ce nu spune dl Orban este că mica sa victorie are un termen de expirare destul de rapid. Premierul Olandei, Mark Rutte, a explicat că problema sancțiunilor va reveni pe agenda următorului summit al liderilor europeni programat să aibă loc la finalul lui iunie.

Procesul greoi prin care s-a ajuns la această decizie arată, dacă mai era nevoie, cît de dificil este să adopți poziția morală corectă în raport cu fascismul rusesc, atunci cînd asta presupune pierderi concrete pentru populațiile europene. Iar lucrul acesta a fost evident în întrebările pe care Charles Michel le-a primit la finalul summit-ului. Una dintre ele a vizat corectitudinea unei decizii care permite unei țări din UE un regim special în timp ce celorlalte li se cer sacrificii. Dl Michel a explicat că Ungaria, țară fără acces la mare, are o problemă specială legată de importurile de petrol. De aceea, se va lucra la îmbunătățirea infrastructurii, astfel încît să poată aduce țiței prin Croația. Nu tocmai convingător, dar președintele Consiliului European era mai mulțumit că nu trebuie să anunțe un eșec, O victorie șchioapă e întotdeauna de preferat.

Ungaria este o țară mică și, cu sau fără importurile sale, economia Rusiei nu va simți vreo schimbare. Mult mai important, în mica dramă de la Bruxelles, a fost semnalul transmis Ucrainei și restului lumii. În cazul în care nu s-ar fi ajuns la o înțelegere, Moscova ar fi instrumentalizat o astfel de știre pe care ar fi prezentat-o ca pe o probă a unui Occident care începe să regrete condamnarea invaziei din Ucraina. De altfel, propaganda rusă împinge pe toate canalele ideea că de pe urma sancțiunilor au de suferit mai mult cei care le impun. Genul acesta de linie de discurs, care mută atenția de la cauza răului, e preluată, conștient sau nu, inclusiv prin discursurile unor personaje publice din România.

Înaintea anunțului de luni noaptea, președintele Volodimir Zelenski al Ucrainei le ceruse liderilor europeni să dea dovadă de unitate pentru că altfel nu fac decît să încurajeze Rusia. „Dacă cineva torpilează o navă, este imposibil ca una sau mai multe cabine să mai spere că vor rămîne pe linia de plutire, atunci cînd toți ceilalți se îneacă“, le-a spus liderul de la Kiev europenilor. Rezultatul a arătat că metafora aceea nu e tocmai valabilă. Ungaria a arătat că poate torpila nava, nava a arătat la rîndul ei că poate pluti încă. Privit din afara Europei, genul acesta de deznodămînt, care permite tuturor să declare victoria, pare cumva tipic. Ucrainenii trebuie să accepte că au Europa de partea lor, dar nu și pe toți europenii.

Iar ucrainenii nu mai au timp. Pledoariile intense ale președintelui Zelenski sînt utile pentru setarea percepției internaționale față de invazie, dar puțin eficiente în fața colosului militar rus. Dezmeticiți ca boxerii din pumni, rușii par să își fi găsit direcția pe front și înaintează încet în estul Ucrainei. Nu avem și nu vom avea probabil imediat un deznodămînt al războiului, dar este cert că rezistența ucraineană face față tot mai greu ofensivei.

De aceea fermitatea Occidentului este esențială. Iar dincolo de pitici de grădină ca Viktor Orbán, ea este încercată mai ales de indicatorii economici. Inflația crește aproape peste tot și asta le dă bătăi de cap tuturor politicienilor, indiferent de orientarea ideologică. Toți se uită discret și spre sondaje. Iar atunci cînd decide sancțiuni graduale, marcate de tot felul de excepții și scutiri, Vestul nu face decît să prelungească drama ucrainenilor și să își testeze propria răbdare. Între Kremlin și capitalele europene se joacă de ceva vreme un soi de joc bizar al așteptării. Fiecare dintre combatanți speră că celălalt va ceda din cauza extenuării. Între ei stă Ucraina, unde se moare în toate modurile pe care ni le putem închipui și încă vreo cîteva despre care o să aflăm, probabil, de la viitoare tribunale internaționale.

Era vreo cale pentru ca spectacolul ușor jenant de la Bruxelles să fie evitat? Probabil că da. Din păcate, după luni întregi de război, opinia dominantă în Europa rămîne aceea că pașii mici vor duce la o victorie mare. De aceea Ungariei i se permite încă să se joace cu nervii tuturor, ca un domn Goe pe care legăturile de familie și politețea te împiedică să îl disciplinezi prea ferm.

Ambiguitatea morală are și ea costuri. Nu va trece mult pînă vom vedea cît de mari vor fi acestea.

***Teodor Tiță** este gazda podcast-ului* În Centru *pe care îl puteți asculta pe oricare dintre platformele de distribuție (Apple, Spotify, Google etc.): https://open.spotify.com/show/5jSN6amOtenIsHn23aoOLQ*

■ ■ ■

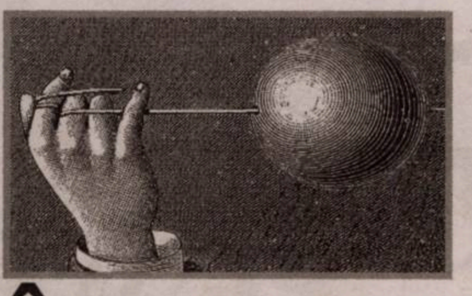

Matei MARTIN

mapamondul de buzunar

Iluzia unității europene

În sfîrșit, Europa pare să-și fi regăsit vocea comună. Sau, măcar, pare să dea iluzia unității. Uniunea Europeană a ajuns la un acord în ceea ce privește adoptarea unui nou pachet de sancțiuni economice împotriva Rusiei. Însă prețul suportat de cetățeni va fi mare. De unde și tonul mai degrabă îngrijorat decît euforic al Ursulei von der Leyen și al lui Charles Michel luni noaptea, după summit, atunci cînd au prezentat măsurile. Dacă primele cinci pachete de sancțiuni au întrunit destul de ușor consensul în rîndul celor 25, acest al șaselea set de măsuri a pus la grea încercare unitatea europeană. Un eșec ar fi fost un semn de mare slăbiciune a Europei. Dar nici compromisul găsit nu e neapărat o mare victorie. Iată de ce.

Cei 27 de membri ai Uniunii Europene vor să-și manifeste unitatea în fața Moscovei și să arate că nu mai sînt dispuși să finanțeze, achiziționînd petrol și gaze din Rusia, războiul lui Vladimir Putin în Ucraina. Însă nu toate statele europene sînt pregătite să renunțe la aceste importuri. Așa că embargoul asupra petrolului va fi doar parțial. Interdicția se referă numai la petrolul transportat pe mare. Ungaria, Slovacia și Cehia vor putea să se aprovizioneze în continuare printr-o conductă terestră. Această măsură îi va priva pe europeni de două treimi din petrolul importat pînă acum din Rusia, pînă la sfîrșitul anului. Dar cum Germania și Polonia au decis deja să nu mai importe petrol din Rusia – nici măcar prin *pipeline* –, scăderea importurilor europene se apropie de 90%. Embargoul asupra petrolului s-a dovedit a fi o ecuație complicată mai ales pe fondul reticenței statelor fără ieșire la mare și mai ales fără resurse energetice proprii, cum sînt Ungaria, Slovacia și Cehia. Toate trei au cerut derogări și amînări. Și tuturor li s-au promis ajutoare și solidaritate în cazul în care conducta care le alimentează (și care traversează teritoriul Ucrainei) ar suferi daune – Kievul chiar a transmis, deloc voalat, că aceste țevi ar putea fi atacate. În cazul întreruperii livrărilor, cele trei state vor putea achiziționa petrol rusesc, singurul pe care rafinăriile lor îl pot procesa, transportat cu vaporul în Croația.

Pe lîngă embargoul asupra petrolului, pachetul de sancțiuni prevede și excluderea celei mai mari bănci rusești, Sberbank, din sistemul Swift. Alți circa 60 de oligarhi și oameni politici din Rusia, inclusiv patriarhul Kiril, au fost adăugați pe lista neagră. În plus, postul de televiziune Rusia 24, RTR Planeta și TV Center, finanțate de Moscova, vor fi interzise în UE. De asemenea, țările UE au convenit să ajute Ucraina cu nouă miliarde de euro pentru a-și acoperi nevoile financiare imediate. Nu e clar sub ce formă va fi acordat acest ajutor financiar, cel mai probabil el se va materializa sub forma unui împrumut pe termen lung și cu o dobîndă mică.

Procesul de adoptare a acestui pachet de sancțiuni a arătat încă o dată cît de vulnerabilă e Europa în relație cu Rusia, mai ales din perspectiva importurilor de energie. Dependența de petrolul și de gazele din Rusia complică deciziile politice și contaminează atmosfera de la Bruxelles. Solidaritatea cu Ucraina nu se poate astfel manifesta plenar: decizia politică e luată sub presiunea foamei de energie ieftină și accesibilă. E greu de presupus că, după toată tevatura din jurul embargoului asupra petrolului, cei 27 se vor mai încumeta să provoace o dezbatere asupra interdicției de a importa gaze din Rusia.

În ianuarie, politologul bulgar Ivan Krastev prevedea o resetare a relațiilor dintre Europa și Rusia pe fondul iminentei (pe atunci era doar o probabilitate) invazii a trupelor rusești în Ucraina. Această resetare e cu atît mai complicată cu cît, spre deosebire de ce era pe vremea Războiului Rece, Rusia nu mai e dușmanul ascuns după Cortina de Fier, ci partenerul de afaceri care-ți vinde petrol și gaz și căruia îi vinzi, la rîndul tău, tehnologie. Iar influența în geopolitică – explica Ivan Krastev – nu mai e determinată doar de potența economică, ci de cît ești dispus să înduri. Pentru a-și păstra influența, pentru a-și apăra valorile, Europa va avea mult de îndurat. De fapt, noi, europenii, cu toții, vom avea de îndurat, pentru a-l înfrînge pe Putin. Și nu e nimic eroic în asta.

■ ■ ■

Solidaritatea cu Ucraina nu se poate astfel manifesta plenar: decizia politică e luată sub presiunea foamei de energie ieftină și accesibilă.

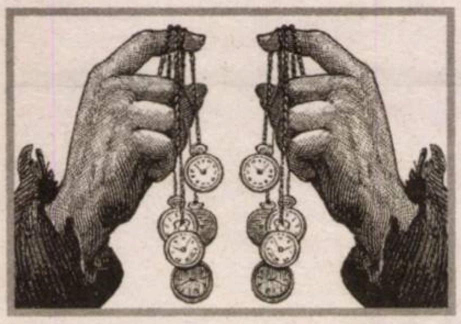

Andrei PLEȘU

nici așa, nici altminteri

„Așa e că pînă acum nu stăm nici bine, nici rău, adică nici așa, nici altminteri?“ (I.L. Caragiale)

Românii lui Rădulescu-Motru

Reiau, melancolic, un text apărut în Adevărul, *în 2011. Poate ajută...*

Nu ne-am născut ieri... Defectele noastre au tradiție. Cine crede că ne-am stricat abia în ultimii ani, că de vină e doar comunismul sau capitalismul, sau Iliescu, sau Băsescu, să recitească paginile despre psihologia națională scrise de Constantin Rădulescu-Motru, la începutul secolului XX. Va fi surprins. Parafrazez mai jos, ca probă, cîteva din observațiile venerabilului filosof.

Mai întîi un citat: „În plămădeala sufletului nostru este un impuls de aversiune împotriva organizării“. Preferăm „improvizația“ și „norocul“. De aceea stăm prost cu instituțiile, a căror rigoare ne ofensează imaginația. Ne simțim mai bine într-un spațiu vag, atins ușor de anarhie. Sîntem „individualiști“. Dar de un individualism paradoxal. Căci nu ne place să ieșim din rînd, să luăm inițiative riscante, să abuzăm de „independența“ convingerilor. Sîntem mai puțin receptivi la vocea judecății proprii decît la „zvonul public“. „Ce zice lumea“, „gura lumii“ ne influențează în mod decisiv. Pe de altă parte, cultivăm simultan „îndrăzneala de grup“ și „obediența individuală“. Sîntem gregari, dar incapabili de solidaritate. Vorba lui Farfuridi: „iscălim“, dar „o dăm anonimă“. Spiritul comunitar și conștiința cetățenească sînt virtuți rare.

O altă meteahnă: naționalismul declarativ. Recurgem ușor și emfatic la demagogia „românismului“, dar mai mult în campaniile electorale și la petreceri. Naționalismul nu ne obligă la patriotism real. E doar retorică lăcrămoasă, fudulie provincială. În rest, țara e mai curînd un pretext. Ceea ce contează sînt „prietenii“, „colegii de partid“, interesele personale, „ai noștri“. „Interesul național“ se dizolvă, de obicei, într-o puzderie de „aranjamente“ private. Mai departe: sîntem repede seduși de „noutate“, dar vrem să o adoptăm păstrînd toate deprinderile vechi. Cu alte cuvinte, vrem noutate fără *înnoire*.

„O criză, mă-nțelegi, care poți pentru ca să zici că nu se poate mai oribilă!“

Caracteristic pentru mediul autohton este și faptul că, în general, omul nu e pus niciodată în locul pe care ar trebui să-l ocupe după merit. „Numirile“ se fac după alte criterii. Avem teoria „omului potrivit la locul potrivit“, dar, practic, așezăm la locul potrivit omul care ne trebuie. Oricum, meritul e ultimul dintre criterii. Mai mult: meritul propriu-zis ne incomodează. Înclinăm, în mod spontan, să-l depunctăm, să-l batjocorim, să-l marginalizăm.

Inventarul metehnelor noastre e, evident, mult mai amplu. Rădulescu-Motru nu are pretenții de exhaustivitate. Am putea continua pe pagini întregi, pe cont propriu. O pasionantă teză de doctorat ar putea, de pildă, să se ocupe de tema „văicărelii“. E una din voluptățile naționale aflate la mare preț. Am numit-o, cîndva, „euforia naufragiului“, plăcerea de a asezona un „aperitiv“ cu lamentații fatale de tipul: „Țara se duce de rîpă!“, „Te-apucă groaza, monșer, groaza!“ sau „O criză, mă-nțelegi, care poți pentru ca să zici că nu se poate mai oribilă!“.

E de la sine înțeles că reflecția asupra netrebniciilor noastre nu vrea să fie nici demolatoare, nici descurajantă. Nu contemplăm locul de baștină cu un ochi rău. Dar nici nu ne lăsăm anesteziați de reverii deșarte, de suficiență și orbire patriotardă. Portretul național poate fi retușat. Dar pentru asta trebuie, mai întîi, să-i localizezi fisurile.

■ ■ ■

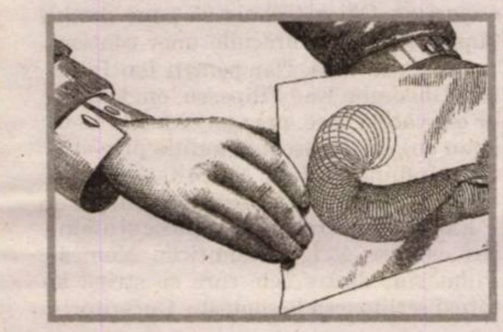

Andrei CORNEA

la răscruce de gînduri

Cine a excomunicat cultura rusă?

Unele restricții temporare din partea unor instituții culturale occidentale, impuse artiștilor ruși care nu s-au desolidarizat de Putin și de războiul ordonat de el în Ucraina – restricții, ce-i drept, luate – unele – sub imperiul emoției și nu întotdeauna foarte înțelept –, au permis propagandei ruse să pretindă complet fals că Vestul urăște cultura rusă și că în presupusul său program *„cancel culture“* intră și marile valori ale acesteia. Opinia circulă, din păcate, și în afara propagandei ruse oficiale, chiar printre unele spirite „fine“ de la noi, care deocamdată se mulțumesc cu sarcasme aluzive:

„O conversație cu Mihail Neamțu despre *Posedații* lui Dostoievski (astăzi mai cunoscut sub titlul, mai puțin fericit, de *Demonii).* Discuția noastră a fost filmată în ianuarie 2022, cînd Dostoievski – după mine cel mai mare geniu literar alături de Cervantes – *nu era încă excomunicat din literatură“* (subl. mea). (Andrei Vieru, postare pe Facebook)

Cine l-a „excomunicat“ pe Dostoievski din literatură după ianuarie 2022? Unde? Cînd? Cu ce efect? Propoziția, cu verbul conjugat prudent la diateza pasivă, se menține în vag, permițînd o mulțime de interpretări, care mai de care mai sumbre. Dar, la modul general, se înțelege că autorul „excomunicării“ e Occidentul mîniat pe Rusia, care Occident ar mai fi găsit astfel un subiect pentru a sa ticăloasă *„cancel culture“*. Fals!

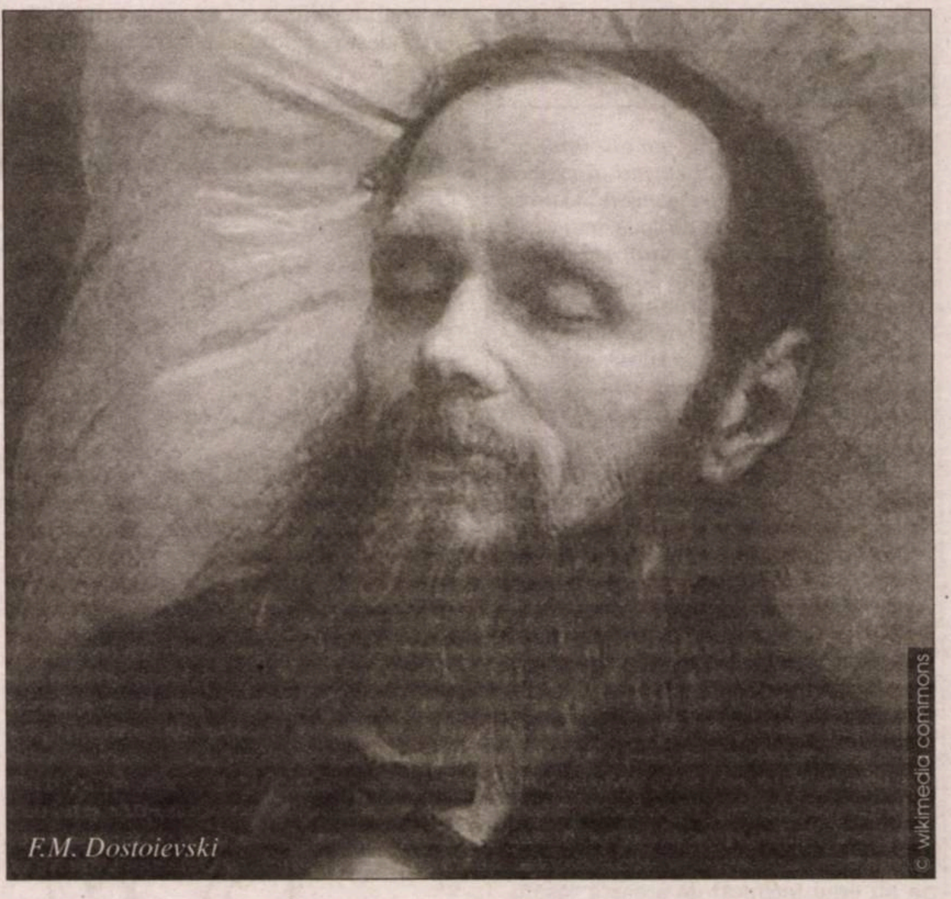

F.M. Dostoievski

© wikimedia commons

Nu, Occidentul nu-i excomunică nici pe Dostoievski, nici pe Tolstoi, nici pe Bulgakov, nici pe Pasternak, nici pe Ceaikovski, nici pe atîtea alte genii din literatură, muzică sau film. Vorbesc de Occidentul adevărat, nu de eventuale nesemnificative excepții. Dar unii simt pesemne nevoia să-i confecționeze Vestului o imagine respingătoare și unilaterală, iar cultura rusă devine, pentru ei, victima unei culturi decerebrate, decadente și autodistructive – exact ceea ce susține și propagnda putinistă.

Și cine vrea sau a vrut să nimicească sau să „excomunice“ cultura rusă? Nu Vestul, ci însuși statul rus în diferitele sale întruchipări. Cine l-a exilat pe Turgheniev, cine l-a deportat în Siberia pe Dostoievski? Cine l-a ținut în închisoare pe Cernîșevski? Statul rus, nu Occidentul. Cine l-a excomunicat pe Tolstoi? Biserica rusă pravoslavnică, susținută de statul rus. Cine i-a persecutat pe Bulgakov, pe Ahmatova, pe Pasternak? Cine l-a exilat pe Soljenițîn? Cine a forțat înjosirea unui Șostakovici? Statul sovietic, moștenitorul statului rus. Cine astăzi arestează, exilează, omoară, cenzurează pe oricine care nu vorbește în termenii propagandei oficiale? Statul rus, din nou, nu Occidentul, care i-a apreciat, i-a publicat în imense tiraje, i-a jucat și uneori i-a premiat pe toți acești scriitori, artiști, muzicieni etc. și pe destui alții.

De fapt, de la începutul secolului al XIX-lea, o parte însemnată și cea mai valoroasă a culturii ruse s-a aflat într-un război aproape niciodată întrerupt cu statul rus și conducătorii săi – de la Nicolae I la Stalin și la Putin (cu excepția perioadei Gorbaciov-Elțîn). Închisoarea, deportarea, lagărul, asasinatul, exilul și mai ales cenzura au fost armele statului acestuia, a cărui cultură politică nu înțelege decît opresiunea și persecuția ca mijloace de guvernare. Nu cred că a mai existat pe lume vreun alt stat care, atîta timp și cu atîta consecvență, să fie în război cu precădere contra propriei culturi libere, în tot ce avea aceasta mai respectabil și mai valoros. (Spre comparație, în Germania o situație asemănătoare a durat numai 12 ani.) Sigur, soluțiile propuse de „intelighenția“ rusă de ieri și de azi au fost nu o dată radicale și utopice, dar vina principală și primordială pentru această radicalizare și înstrăinare de realitate a fost întotdeauna a statului și a politicii autocratice care-i era proprie.

Cîtă nedreptate, deci, ba chiar cît resentiment față de Occidentul contemporan, cîtă complezență, în schimb, chiar involuntară, față de autocrația rusă eternă la oricine dă a înțelege – fie și aluziv, ba-i poate chiar mai grav dacă e aluziv – că excomunicarea acelor mari creatori ar fi, într-un fel sau altul, opera Occidentului! Și cîtă impardonabilă confuzie la cel care evită să spună răspicat că ea se datorează acelui stat brutal și mîrșav – o mare catastrofă pentru lume și, nu în ultimul rînd, pentru propria-i cultură!

■ ■ ■

Sever VOINESCU

axa dus-întors

Amintiri șoptite, amintiri strigate

După 1990, literatura română s-a îmbogățit enorm cu povestiri ale vieților celor care nu mai sînt, cele mai multe fiind interzise în deceniile dictaturilor. În circumstanțele date, să spui povestea vieților celor care au pătimit sub vremi sau chiar au plătit cu moartea faptele vieții lor devine datorie morală. Vorba Anei Blandiana, acolo unde Justiția nu funcționează, memoria e o formă de justiție. În deceniile tiraniei comuniste, Justiția nu a funcționat. Nu-i vorbă, nici după aceea nu a mers chiar bine. Așa că a povesti viețile celor zdrobiți de acele timpuri este mai mult decît literatură, mai mult decît istorie, este chiar justiție, adică o datorie a celor ce sînt deopotrivă față de cei ce-au fost și față de cei ce vor fi. În fond, țesătura socială a lumii chiar asta este: întretăierea dintre viețile sfîrșite, viețile încă nesfîrșite și viețile încă neîncepute...

Monica Pillat, prezență elegantă, sensibilă, rafinată, aproape neverosimilă prin consistență, moralitate și bună-creștere în lumea țipătorfeisbucizată a literelor noastre de azi, este o scriitoare admirabilă care-și onorează stirpea – ce poate fi mai frumos! Multe din cărțile ei de după 1990, fie semnate de ea, fie doar îngrijite, sînt cărți despre familia ei. Tatăl ei este (căci părinții nu au fost niciodată, atîta timp cît copiii trăiesc, părinții sînt!) Dinu Pillat – excepțional scriitor, critic și istoric literar, închis la doar 38 de ani de comuniști împreună cu C. Noica, Al. Paleologu, N. Steinhardt într-un lot care-i poartă, onorant, numele („Noica-Pillat“). Prin Dinu Pillat, Monica Pillat este nepoată în linie directă a lui Ion Pillat, unul dintre marii poeți ai veacului trecut, a cărui mamă a fost fiica legendarului I.C. Brătianu. Mama Monicăi Pillat este Cornelia Pillat, fiica lui Gheorghe Ene Filipescu, personajul central al celei mai recente cărți scrise de Monica Pillat, intitulată *Bunicul meu fără mormînt*.

Gheorghe Ene Filipescu (1884, Oltenița – 1952, Penitenciarul Tg. Ocna) a fost un *self-made man*, care și-a luat în serios atît întreprinderea (din calfă, a ajuns unul dintre cei mai importanți producători de pantofi de lux din București), cît și idealurile (a fost un militant social-democrat curat, pe care comuniștii l-au închis și l-au ucis). Puține biografii similare cunosc în România. Pînă la 16 ani a fost neștiutor de carte, iar douăzeci de ani mai tîrziu citea lucrătorilor din atelierul său de confecționat pantofi din Platon și subvenționa volumele tinerilor George Bacovia și Tudor Arghezi. Pantofii săi au devenit etalon al calității și frumuseții în Bucureștiul interbelic, premiați în expoziții internaționale și purtați de celebrități. „Gheata lucrată de Filipescu dă inteligență piciorului“ – scrisese un client al cărui entuziasm poate fi lesne bănuit de oricine știe cît de greu e să găsești calapodul perfect piciorului. Drumul lui Gheorghe Ene Filipescu prin viață, de la sărăcia lucie la prosperitate și recunoaștere (a fost, la un moment dat, reprezentantul intereselor întregii sale bresle), este ca o poveste americană. Doar că, în România, poveștile americane se sfîrșesc altfel. În loc să fie povestea fondatorului unei industrii întregi, onorat dintr-o generație în alta prin dezvoltarea unei moșteniri cum ar fi trebuit, viața lui Gheorghe Ene Filipescu se adaugă multor altor povești deja publice ale victimelor represiunii comuniste, ca o viață împlinită prin tot ceea ce a făcut omul și distrusă prin tot ceea ce a făcut regimul politic. Vocația diabolică a comuniștilor de a distruge oamenii de treabă se probează încă o dată, cu Gheorghe Ene Filipescu. Nu a contat că a fost militant de stînga, o figură proeminentă a partidului lui Titel Petrescu, sau că s-a bucurat sincer cînd sovieticii au intrat în București, „eliberîndu-l“. Repede, foarte repede, cînd abia mijiseră anii '50, a fost condamnat la decenii de încarcerare, a fost închis și maltratat. Nu a mai apucat să iasă din închisoare. Mult timp, familia nu a știut că a murit, apoi a aflat pe unele căi că e mort, dar pe altele că trăiește încă, pentru ca, în final, la cîțiva ani distanță de la deces, să vină și confirmarea oficială. Ultimii ani ai lui Gheorghe Ene Filipescu, anume cei din pușcăriile comuniste, se recompun greu. Abia după ce Monica Pillat a putut avea acces la arhivele CNSAS unele pete albe de la finalul vieții lui Gheorghe Ene Filipescu au putut fi lămurite.

„Cum s-o fi petrecut întîlnirea dintre social-democratul Gheorghe Ene Filipescu și liberalul Ion Pillat în Parlamentul de atunci?“ – aflăm din carte că a întrebat-o Monica Pillat, nepoata celor doi, pe mama ei, Cornelia Pillat, fiica primului și nora celui de-al doilea, declanșînd o superbă discuție în cursul căreia, la un moment dat, mama răspunde fiicei: „Poemul lui Ion Pillat putea dansa în pantoful lui Gheorghe Ene Filipescu“. Toți cei care știu cîte ceva despre poezia lui Pillat pot să-și imagineze acum calitatea pantofului lui Filipescu, după cum cei care vor fi încălțat pantofii lui Filipescu ar avea acum o idee clară despre calitatea poeziei lui Pillat.

Întrebarea Monicăi Pillat, însă, deschide o direcție cu totul neașteptată pentru cititor. Lumea lui Ion Pillat, născut pe Calea Dorobanților, crescut la Vila Florica printre Brătieni, educat la „Sf. Sava“, bacalaureat la Paris și student la Sorbona, este atît de diferită de lumea lui Gheorghe Ene Filipescu, fugit de-acasă de copil, dintr-o Olteniță săracă, murdară, analfabetă, spre un București incert. Ion Pillat era un credincios fin, Filipescu era un ateu îndrăgostit, totuși, de personajul Iisus Hristos. Pillat era școlit și intelectualizat pînă-n unghii, Filipescu era autodidact, posedat de o uimitoare sete de cultură. Dumnezeu, totuși, îi va pune împreună pe acești doi oameni remarcabili, veniți socialmente din puncte cardinale opuse, în modul cel mai profund: vor fi bunicii aceleiași nepoate, Monica. Dar pînă cînd liniile vieților lor să se intersecteze decisiv în orizontul celei de-a doua generații (ceea ce doar Filipescu va apuca să vadă, căci Pillat a murit în 1945, iar Monica s-a născut în 1947) e altceva ce-i aduce împreună: cultura și cultul pentru ceea ce amîndoi numeau „omul superior“. Odios trebuie să sune „omul superior“ pentru urechile unor contemporani, știu asta. Dar pentru Ion Pillat sau Gheorghe Ene Filipescu, om superior este acela care, precum ei înșiși (asta spun eu), își depășește condiția prin studiu, sîrguință, talent, seriozitate și, mai ales, prin dedicația pentru cultură.

Există amintiri care se șoptesc și amintiri care se strigă. Amintirile Monicăi Pillat sînt dintre cele care se strigă și totuși scriitoarea le șoptește. Cuceritor!

Mihaela SIMINA

accent pe istorie

Nunți în istorie

Aranjate sau nu – de cele mai multe ori spre mereu, da –, nunțile regale nu erau chiar atît de simplu de... aranjat. Un exemplu îl întîlnim la curtea Reginei Victoria a Marii Britanii în ceea ce îl privește pe cel de-al doilea fiu al său, principele Alfred, duce de Saxa-Coburg și Gotha, poreclit Affie. Există și o dublă legătură cu România în acest caz, prima fiind aceea că Alfred, devenit și duce de Edinburgh, a fost tatăl viitoarei noastre regine Maria a României.

Principele nu avea vreo dorință prea arzătoare să își găsească mireasă, mama lui, în schimb, era hotărîtă să rezolve această chestiune. Misiunea nu a fost ușoară, iar maniera în care se făcea selecția era pe cît de subiectivă, pe atît de cinic-amuzantă. *Tînăra principesă de Altenburg ar fi o partidă foarte bună, ca și principesa de Hanovra, dar poate că nici principesa cea mai mare de Weimar nu se va face așa urîtă*, spunea Regina Victoria. Analiza continua cu principesa de Oldenburg, Catherine, care, deși *se mîndrea cu dinți foarte buni și o piele frumoasă*, nu a reușit să îi fure inima prințului.

În operațiune s-a implicat și sora principelui Alfred, Vicky, care a scos din start de pe listă două posibile candidate: pe principesa Marie de Saxa-Altenburg, despre care auzise că *avea un aer bolnav, dinții stricați, era foarte ciolănoasă și avea mîini și picioare mari*, și pe principesa Wilhelmine de Württemberg, pe care o găsea *foarte ștearsă, nu atît din cauza trăsăturilor, cît mai curînd din cauza aspectului nesănătos și neglijent.* Cînd să aibă și Affie un cuvînt de spus, mai exact că îi plăcea Frederika, principesă de Hanovra, a intervenit Regina Victoria, care a scos-o imediat din cărți pe aceasta pe motive politice: Casa de Hanovra fusese deposedată de tronul Angliei de Casa de Coburg, o căsătorie între cele două putînd fi interpretată drept o restaurație.

Părea că cea mai potrivită mireasă pentru ducele de Edinburgh era principesa germană Elisabeta de Wied. Doar părea, căci nu a fost să fie. Chiar dacă trecea testul familiei, Elisabeta de Wied nu l-a cucerit pe tînărul principe, care a refuzat categoric să se însoare cu ea. Și aici apare a doua legătură cu România: Elisabeta de Wied s-a căsătorit cu viitorul rege al României, Carol I, devenind ulterior mătușa fiicei ducelui de Edinburgh, principesa Maria, apoi regină a României.

În cele din urmă, principele Alfred și-a întîlnit viitoare soție în vara anului 1868: pe marea ducesă Maria Alexandrovna, singura fiica a țarului Alexandru al II-lea. Nici Romanovii, nici Regina Victoria nu erau încîntați de această căsătorie, dar lipsa de alternative și dorința reală a celor doi viitori soți de a-și uni destinele i-au cam obligat în cele din urmă să nu se mai opună. Abia după patru ani, Affie a îndrăznit să îi ceară mîna, oficial, marii ducese.

Regina Victoria nu a participat la nuntă, dar și-a îndemnat fiul să fie un soț bun și credincios.

Sfat de urmat în/de la istorie.

BARBURISME

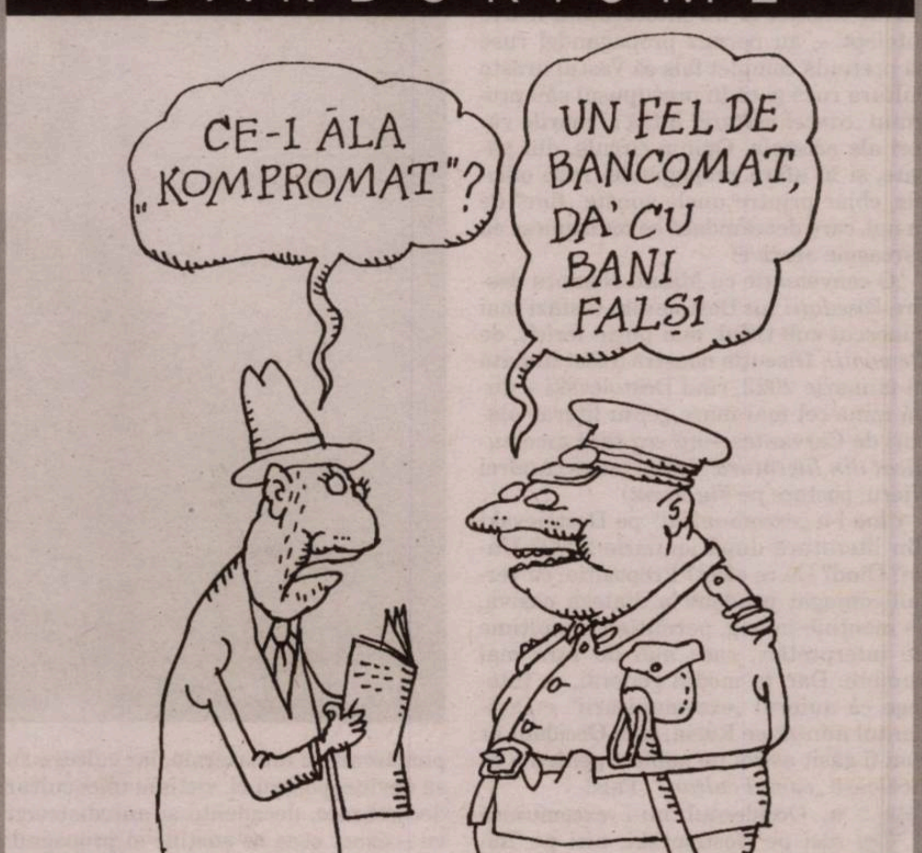
CE-I ĂLA „KOMPROMAT"?
UN FEL DE BANCOMAT, DA' CU BANI FALȘI

Desen de Ion BARBU

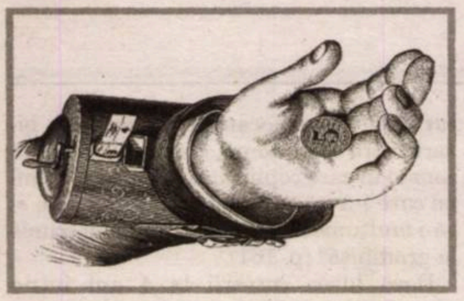

Constantin RUDNIȚCHI

viața de **capital**

„Butoaiele cu pulbere“ din economie

Economia mondială se schimbă sub impulsul pandemiei și sub presiunea războiului din Ucraina. Către ce se îndreaptă? Este limpede că apar tot mai multe „butoaie cu pulbere“ care pot „exploda“ și pot duce economia în zone total neașteptate, de la crize pînă la schimbări fundamentale.

Reașezarea relațiilor comerciale. Totul a început odată cu declanșarea pandemiei, cînd lanțurile de aprovizionare au fost parțial blocate. A urmat o acutizare a situației, ceva mai tîrziu, cînd cererea a crescut rapid. Am văzut cum a apărut criza semiconductorilor, iar tariful transportului cu containere a explodat.

Războiul din Ucraina și sancțiunile occidentale au schimbat geografia comerțului mondial. Este un fenomen aflat în derulare, care aduce o serie de modificări de substanță. De exemplu, Rusia a încheiat un contract cu India pentru livrarea de țiței la preț de dumping (25 de dolari pentru un baril, față de un preț al pieței de 90 de dolari), pentru o cantitate limitată. Ceea ce arată că avertismentele, tatonările, încercările, nu și soluții de durată sînt la ordinea zilei.

Dependențele. Uniunea Europeană a descoperit, în fine, dependența de produsele din Rusia și China. Recent, Margreth Vestager, vicepreședintele Comisiei Europene, spunea că nu a fost vorba despre naivitate, ci despre lăcomie. Care acum trebuie plătită. Nota de plată a venit și Uniunea Europeană trebuie să caute soluții mai costisitoare, cu aprovizionări din alte state, eventual democratice.

Inflația este la un nivel record peste tot în lume. Reacția guvernelor a fost să reducă facturile populației și chiar ale companiilor, prin decizii de scădere a fiscalității și de control al tarifelor energetice. Scumpirile au atins tot mai multe produse, de la metale la materiale de construcții și de la lemn la produse alimentare. Europa și America au acceptat să importe mărfuri ieftine, pentru că a fost convenabil și pentru cetățeni, și pentru politicieni. În încercarea de a atenua creșterea prețurilor, guvernele iau decizii sub presiunea momentului. De exemplu, președintele american Joe Biden a anunțat că se gîndește să elimine supra-taxarea produselor chinezești instituită de predecesorul său. Nu ar fi o revanșă, ci o decizie politică pragmatică bazată pe realitatea că mărfurile chinezești sînt ieftine.

Inflația scade puterea de cumpărare, reduce nivelul consumului și pune presiune pe vînzările companiilor. Adică pregătește terenul pentru criză. Băncile centrale sînt obligate să crească dobînzile. Este ceea ce pot face bancherii centrali în lupta cu inflația, dar depinde de ritm și de dozaj. Rezerva Federală americană a început, Banca Centrală Europeană a urmat-o, mai timid. În Europa Centrală și de Est, ritmul este mai rapid, pe măsura cifrelor de inflație.

Piețele financiare au scăzut, iar bursele americane arată direcția către care merge economia. Dacă privim prăbușirea indicilor bursieri americani vom înțelege că viitorul economiei nu arată prea bine, ba chiar că la ușă bate o criză.

Frica de stagflație. Inflația plus stagnarea economică pot duce la stagflație. Economiștii se tem de stagflație mai mult chiar decît de criză, pentru că o criză produce pierderi mari, pe un termen relativ scurt, și este urmată de expansiune economică. Stagflația, în schimb, poate dura mulți ani și poate eroda nervii consumatorilor și veniturile companiilor. Datoriile care au crescut, deficitele cu care s-au trezit statele din nou, după criza din 2008-2009, banii tipăriți pentru a ajuta creșterea economică sînt trecute cu vederea, pentru că economia mondială are probleme mai mari.

România, în schimb, are o serie de specificități. Economistul Radu Crăciun a publicat, recent, o analiză în care arată că românii au intrat în psihologia inflației. Un fenomen care a făcut ca toate economiile din pandemie să se evapore în consum doar în primul trimestru din 2022. Au scos din bănci miliarde de lei. Explicația este că românii au anticipat consumul și s-au pus la adăpost de așteptata creștere a prețurilor. Nici dobînzile real negative nu au ajutat la păstrarea economiilor în bănci și la atenuarea consumului.

Stabilitatea cursului de schimb aduce semne de întrebare. Un curs stabil poate să pună frînă inflației, dar, în egală măsură, accentuează deficitul de balanță comercială, pentru că încurajează importurile. Radu Crăciun relatează în analiza sa că a fost surprins de abordarea investitorilor străini din domeniul financiar care cred că un curs prea stabil nu oferă încredere, ci mai degrabă induce sentimentul că la un moment dat leul s-ar putea devaloriza rapid și puternic.

Statul trebuie să ne ajute. Pandemia și criza prețurilor din energie au declanșat o avalanșă de cereri de ajutor de la stat. Toată lumea vrea ceva de la buget și toată lumea este dependentă de deciziile statului. Se mai gîndește cineva că resursele bugetare sînt limitate? Pare că nu. Dar, mai complicat, cetățenii și companiile se vor obișnui cu ajutoarele de stat, vor vrea să devină permanente. Un ajutor acordat va fi complicat de retras.

Calitatea politicienilor. Actuala coaliție s-a obișnuit să coabiteze. Este o guvernare în care deciziile reformatoare sînt doar tangențiale, precum măsuri de oprire a angajărilor în sectorul public și intenția de a tăia 10% dintr-o serie de cheltuieli nedefinite.

Datoria în creștere, deficitele, bugetar și comercial, nu mai intră în discuție. Deficitul bugetar, pe hîrtie, este în scădere în comparație cu anul trecut, dar există o creștere a amînărilor la plata TVA, de la buget, și la plățile neachitate către furnizorii de energie electrică. Dacă s-ar adăuga și plățile întîrziate, deficitul ar fi la fel de mare precum cel de anul trecut.

Un sondaj publicat recent de Institutul Național de Statistică, realizat în rîndul managerilor companiilor românești, te lasă perplex. Managerii fie și-au pierdut simțul rațiunii, fie au vrut să se încurajeze. Pe toată linia, managerii se așteaptă la o creștere a afacerilor și la noi angajări. Foarte ciudat. Prudența nu mai funcționează? Și-au pierdut managerii sentimentul pericolului? Nu văd ce se întîmplă în economie? Greu de spus.

Dar și cetățenii, în general, sînt la fel de optimiști ca managerii. Cheltuiesc, consumă, se pregătesc de vacanțe, ignoră semnele crizei și se comportă ca și cum s-ar afla pe Titanic. Pe un vapor care nu se va lovi neapărat de un aisberg, dar care transportă butoaie cu praf de pușcă.

***Constantin Rudnițchi** este analist economic.*

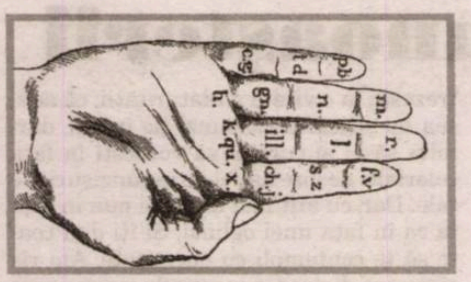

Codrin Liviu CUȚITARU

prezentul discontinuu

Morala contextului

Conduita morală, să admitem, reprezintă un exercițiu al „intervalului“, o expresie a dinamicii istorice, și nu o dogmă a împietririi spirituale. Observăm cu toții, empiric, acest lucru în tumultul de zi cu zi. Recunoaștem că, prea des, binele și răul nu există, bogumilic, în stare pură, ci în melanjuri periculoase, infinitezimale, de unde, odată intrat, mai poți ieși cu bine doar prin inspirație norocoasă, pronie divină sau, da, nu trebuie să fim ipocriți, prin arta compromisului (pozitiv). În expresia lor existențială (și nu abstract-teoretică), albul și negrul se intersectează, generînd griul. De aceea, aș lega flexibilitatea judecății etice nu atît de individ, cît de context.

„Intervalul“ evaluării morale ilustrează așadar o chestiune de *împrejurare* și nu de *persoană*. Conduita insului – aici ne lovim practic de o banalitate – depinde, fundamental, de circumstanțele biografiei sale. M-am întrebat, încă din tinerețe, cum se naște, de pildă, un erou. Are el o predestinare mentală, psihică, genetică, socială – chiar neurologică pînă la urmă (dacă tot am vorbit cîndva despre „creierul moral“ și am convenit că el *există* ori *nu există*, fiind, probabil, o construcție anatomică extrem de precisă)? Acum, la maturitate, tind să constat că mai degrabă nu. Un erou (după standardele clasice ale tipologiei: altruism necondiționat, spirit de sacrificiu, entuziasm vital, „nebunie“ manifestațională etc.) *este creat* de împrejurările în care îl plasează viața. Realizăm, frecvent, că nu știm de ce sîntem capabili pînă cînd nu trăim o situație-limită. Perfect adevărat. Eroismul descrie o realitate maieutică. „Zace“, neștiut, în om, cerîndu-se „moșit“ în manieră socratică. „Moașa“ însă nu este altcineva decît istoria propriu-zisă. Ea „face“ și „desface“, prin provocările sale, ceea ce s-ar putea numi personalitatea eroică.

> *Existența abruptă și contondentă deține o abilitate singulară.*

La fel se întîmplă cu fenomenalitatea etică. Situația (neprevăzutul, surpriza) determină comportamentul („conduita“) și nu invers. Desigur, creierul moral joacă un rol primordial în ecuație. În fond, acum se vede prezența sau absența lui. Contextul biografic prilejuiește, fără îndoială, gîndirea morală. Stranie rămîne natura impredictibilă a răspunsului etic la context. „Cuvioșii“ (aparenți) ai cotidianului liniar se pot trăda a fi, în situația-limită, de o devastatoare, tulburătoare imoralitate, pe cînd „păcătoșii“ standard, din viața obișnuită, dovedesc adesea, pe parcursul „clipelor astrale“, străluciri etice de diamant. Existența abruptă și contondentă deține o abilitate singulară. Aceea de a demasca falsa virtute, de a o stigmatiza ca viciu și, pe meridianul axiologic diametral opus, de a întrona drept incontestabilă virtute ceea ce poate a părut odinioară viciu. Similar, prezumtiva lașitate din rutina biografică dezvăluie, uneori, nebănuite disponibilități eroice, în vreme ce bravura stereotipă s-ar putea arăta ca o penibilă atitudine de poltron în împrejurarea crucială.

Rigorile morale trebuie adaptate la contextul existențial și istoric. Îmi plac de aceea formulările juridice, din dreptul penal, precum „circumstanțele agravante“ ori, dimpotrivă, „circumstanțele atenuante“, întrucît ele acordă „credit“, cum ar veni, axiomei de mai sus. Nu ai cum să judeci, în prezent, altfel decît la suprafață, adică într-o paradigmă universală a binelui și răului, conduita morală a unui context oarecare din trecut fără a risca inadecvarea. Îți lipsește experiența revelatoare a istoriei acelui timp și, implicit, mecanica existențială a acelei lumi. Este de ajuns să-ți proiectezi propriile reacții comportamentale, din cinetica spațiului tău carevasăzică, în segmentul valorilor dispărute, pentru a înțelege ruptura mentală și, neîndoios, etică dintre etape. Prin noțiunea de *saeculum* („spiritul vremii“), Tacit nu tipiza numai „mentalitățile“ diacroniei, ci și „moralitățile“ ei. Ca atare, în conduita morală și, mai ales, în judecarea sa corectă devine necesar să rămînem în prezent, să ne raportăm, invariabil, la actualitate. Abia atunci vom avea parte de epifanii. Epifaniile eticii aparente și virtuților fariseice…

***Codrin Liviu Cuțitaru** este profesor la Facultatea de Litere a Universității din Iași. Cea mai recentă carte publicată:* Omul multiplu, *Editura Junimea, 2021.*

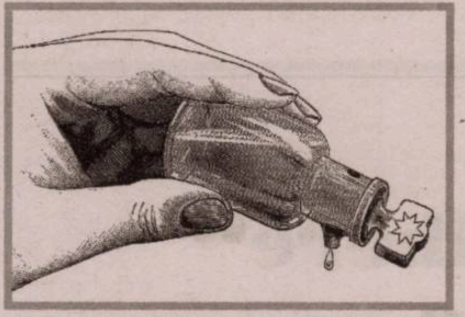

Rodica ZAFIU

cuvinte nepotrivite

Șoimii patriei

Una dintre cele mai absurde formule propagandistice din ultimele decenii ale regimului comunist din România a fost denumirea *Șoimii patriei,* atribuită de la început organizației pentru copii între 4 și 7 ani înființate în 1976. Umorul involuntar și agresiunea implicită a sintagmei au fost percepute, desigur, de pe atunci; nu întîmplător în zona comunicării private și subversive au apărut foarte curînd bancuri și parodii legate de denumire și de practicile discursive asociate ei (jurămînt, poezioare educative). Apoi, prin forța repetării, impactul asocierii improbabile s-a mai atenuat, formula banalizîndu-se. Stupefacția ca reacție rațională și fiorul de teamă irațional pot fi din nou percepute acum, după ce formula a fost, în bună măsură, uitată. O înregistrează totuși dicționarele *(șoim* – „copil preșcolar sau în primele clase de școală care făcea parte din organizația Șoimilor Patriei pînă în decembrie 1989“, DEX) și o păstrează presa vremii, documentele reproduse mai tîrziu din arhive, textele memorialistice și studiile de istorie recentă.

A proiecta asupra unor copii de patru ani metafora unei păsări de pradă, folosite și ca armă de vînătoare, e semnul unui imaginar politic cu totul înfiorător, dar și pe muchia alunecării în ridicol. Probabil că la origine a stat metafora puternic clișeizată a zborului („spre comunism, în zbor“), dar și o paradigmă războinică consolidată în discursul public. În *Ornitologia poporană română* (1883), folcloristul Simion Florea Marian aduna mai multe reprezentări ale păsării în poezia populară, pornind de la o descriere destul de violentă a prototipului: „Locul de petrecere al Șoimului sînt mai cu seamă culmile cele mai înalte ale munților și stîncelor. Aice își face el cuibul său și de-aice se pornește apoi după prada sa, care constă mai ales (...) din tot soiul de paseri, pre cari le lovește în zbor cu pieptul său cel ascuțit și tare în cap sau în spate, iar după ce într-acest mod le amețește de cap că trebuie să cadă jos, le prinde și le mănîncă“ (II, 114). În alegerea termenului au contat probabil retorica eroismului romantic, ilustrat de Alecsandri (de exemplu, în *Peneș Curcanul:* „Voioși ca șoimul cel ușor / Ce zboară de pe munte“), reluat de Sadoveanu, manifestat în poeziile patriotice prin diverși *șoimi*, *șoimuleți* sau *șoimani,* prin excelență *viteji*. S-a adăugat poate și un strat mai nou, de filme de război cu nume și mesaje codificate, în care Vulturul și Șoimul raportează și acționează eficient.

Documentele de arhivă pe care le-am văzut publicate nu indică paternitatea formulei; oricum, într-un spectacol omagial din 1978, i se mulțumește direct lui Ceaușescu pentru apariția organizației și implicit pentru numele ei: „Noi, șoimii patriei, cu bucurie, / Și dragoste venim cu fruntea sus / Să mulțumim că șoimi viteji ne-ați spus / Să fim în milenara Românie!“ *(România liberă*, 26 ianuarie 1978).

Metaforele din limba de lemn se caracterizau prin ambiguitate: deși clișeizate, își puteau actualiza oricînd sensul primar, devenind contradictorii sau remotivîndu-se în mod amenințător. Dacă citim acum o pagină din revista *Cutezătorii*, în care se explica, în 1976, scopul noii organizații, ne frapează abundența de trăsături total nepotrivite cu metafora *șoimului:* „Membrii Organizației vor fi educați în spiritul respectului și dragostei pentru părinți, al respectului față de educatoare și învățători, vor fi îndrumați pentru a-i ajuta pe cei vîrstnici“. Cuvintele cel mai des folosite sînt *respect, dragoste, prietenie* și *frăție, pace, atașament, muncă*. Atunci cînd în seria îndatoririlor șoimilor intră și *tradițiile de luptă*, se deschide însă o poartă pentru actualizarea conotațiilor războinice ale metaforei. În practică, explicațiile destinate copiilor includeau diferite căi de adaptare ideologică, mai mult sau mai puțin inspirate. Un ecou al discursului de acomodare cu statutul de șoim se găsește într-un pasaj din *Băiuțeii* lui Filip și Matei Florian, în care sînt rememorate „niște legături bizare între copii, șoimi, Patrie și Partid, în sensul în care copiii cu cravată sînt șoimi pe care i-a născut Patria ca să zboare și să-i mulțumească Partidului că i-a trimis la grădiniță“ (p. 161).

Dacă ideea intrării la 4 ani într-o organizație politică era singulară, propaganda prin presa pentru copii nu venea pe un teren gol. Revista *Șoimii patriei* înlocuia mai vechiul *Arici Pogonici* (denumire simpatică, ludică, dar cu trimitere către „corectare“ satirică). Într-o discuție la nivel înalt păstrată în stenograme frapează convingerea că o revistă pentru preșcolari trebuia să fie, înainte de orice, *serioasă:* „Noi am stabilit să facem niște reviste serioase, cu atît mai mult cu cît ele se adresează copiilor. Dacă ar fi pentru oameni mari, aș mai înțelege, aș mai accepta, dar gîndindu-mă că facem niște reviste care se adresează copiilor, ele trebuie să fie foarte bine concepute, la nivelul lor de gîndire, ajutîndu-i mai mult pe copii în însușirea problemelor de studiu, de muncă și de viață“ (stenograma Ședintei Secretariatului CC al PCR din ziua de 18 octombrie 1977, în *22*, XVI, nr. 268, din 03.02.2009).

Episodul lingvistic și ideologic al *șoimilor* merită evocat din cînd în cînd, măcar de *Ziua Copilului*.

Rodica Zafiu *este prof. dr. la Facultatea de Litere, Universitatea din București. A publicat, între altele, volumele* Limbaj și politică *(Editura Universității București, 2007) și* 101 cuvinte argotice *(Humanitas, Colecția „Viața cuvintelor“, 2010).*

■■■

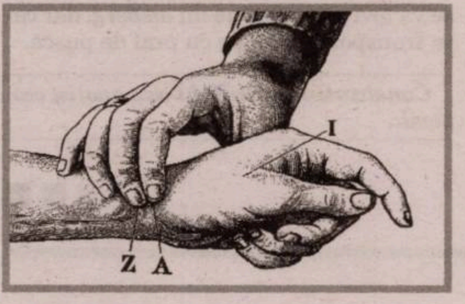

Horia CORCHEȘ

prof, viața mea

Jocuri ale vieții, călătorii ale (auto)cunoașterii

Zilele acestea au fost pline orașele și rețelele de socializare de festivități și flori, de costume, rochițe și coronițe, diplome și premii, banchete. Au absolvit elevii claselor a XII-a și, dacă în anii pandemici nu am mai asistat la o asemenea revărsare de culori, decît cu pale reflecții online, acum s-a revenit la marcarea tradițională a momentului. Ce bine! Nu sînt adeptul festivismelor și am scris despre asta, dar, pentru acești copii, momentul încheierii liceului este chiar important, o trecere spre o nouă etapă cu încheierea uneia care merită sărbătorită. De aceea, privesc cu mult mai multă simpatie și empatie acest festival al absolvirii decît festivitățile, adesea găunoase, de la începutul anului școlar. Am văzut și opinii ale unora care se arată scîrbiți de atîta expresie a bucuriei, dar nu sînt, în această privință, de acord cu ei, chiar dacă pe unii îi stimez.

Dar să mă duc puțin în trecut și înspre ceea ce rămîne sau ceea ce se acumulează în acești 12 ani de școală pe care acești copii îi încheie acum, așa cum alte generații i-au încheiat în trecut. Încerc să îmi contabilizez propriii ani de liceu și acumulările din ei. Am absolvit un liceu cu profil realist, chimie-fizică, respectiv chimie-biologie, unul dintre cele mai căutate în acele vremuri (și astăzi, de asemenea). Ce-mi aduc eu aminte din acei ani? Este foarte trist că nu-mi aduc aminte prea multe lucruri pe care să le valorizez în ordinea dezvoltării mele personale. Ce eram la finalul liceului? Un tînăr oarecum confuz, care absolvise un liceu realist în care nu se regăsise deloc, din perspectiva înclinațiilor profesionale, și care în alte privințe nu-i oferise mai nimic. Acumulări de informații de natură științifică, din aria științelor realiste, cu care știam intuitiv că nu mă voi împăca în viață. Și, dincolo de acestea, o înțelegere deloc orientată a omului și a omenescului, pe care trebuia să o descopăr singur, în anii de după aceea, pînă în zilele de azi.

Dirigenția, ca o oră aproape stearpă, materiile umaniste lipsite de substanță și ele. Româna, cu comentarii dictate în ultimele două clase de liceu (excepție fac primii doi ani, în care profesoara, doamna Cornellia Vlad, a însemnat o lumină în toată obscuritatea acelor ani), fără o minimă întoarcere a esteticului normativ înspre complexiatea umanului, istoria turuită ca o înșiruire de date și de fapte, fără implicarea aspectelor ce țin de valori ale umanului în contexte evolutive, nu mai spun de filosofie și psihologie, făcute ca niște auxiliare lipsite de importanță, ore în care totul se reducea la cîteva teorii transmise *ex cathedra*. Nu, să nu se înțeleagă că-mi blamez profesorii. Nu o fac, deloc. Așa era modelul de educație școlară. Și mă tem că, în anumite privințe, lucrurile nu stau mult altfel nici astăzi.

Ce nu m-a ajutat să înțeleg școala, dacă nu să învăț propriu-zis, și ce mă tem că nu face nici astăzi, pentru copiii noștri? Școala nu m-a întors, aproape deloc, înspre mine însumi. Nu m-a familiarizat aproape deloc cu complexitatea umanului ca fond afectiv, emoțional, mental și chiar fizic. Ce înseamnă viața de zi cu zi a unui om și cum să-i facă față, cu plictiseala, frica, iubirea sau lipsa ei, infidelitatea sau despărțirea, blîndețea sau violența, suferința sau bucuria. Cum se lucrează cu ele în interiorul tău. Ce înseamnă spiritualitatea și unde începe ea, fără a o confunda cu emoționalitatea sau cu raționalitatea. Unde se articulează dimensiunea fizică a ființei de dimensiunea ei emoțională și spirituală. Școala avea în mare măsură – și cred că azi lucrurile nu diferă mult – avea, deci, scopul de a te învăța să înțelegi lumea, dar fără să te înțelegi, fără să te știi pe tine. Ceea ce este, în sine, un nonsens. Și apoi, te arunca orbește în viață.

Sîmbătă seară m-am întîlnit cu trei prieteni. Pentru că ezitam să ieșim în oraș, am propus să bem un vin și să ne jucăm ceva, întrebînd gazda dacă nu are vreun joc de societate. Prietenul-gazdă a scos la iveală un joc care ne-a ținut apoi pînă spre ora două noaptea în jurul unei table și al unor cartonașe. Este vorba despre un joc care se bazează pe celebra narațiune a lui Joseph Campbell *Călătoria eroului*. Nu dau detalii despre logistica desfășurării, dar, în linii mari, jucătorii trebuie să răspundă unor întrebări de pe cartonașe care vizează patru dimensiuni ale ființei: fizicul, emoționalul, mentalul și spiritualul, trecînd prin patru etape ale drumului, de la inocent la căutător, apoi la războinic și, în fine, la maestru. Întrebările sînt unele ludice, altele aparent absurde, altele evident scormonitoare și te fac să te răsucești adesea în tine, punîndu-ți la încercare cunoașterea de sine și curajul de a te vulnerabiliza. Te trezești, la o vîrstă a maturității, că adesea nu știi să-ți răspunzi ție însuți, darmite să ai și curajul să vorbești în fața celorlalți despre astfel de ascunzișuri ale tale. Dar, cu atît mai mult, te pun în fața ta ca în fața unei oglinzi. Și îți dau coate să te contempli cu onestitate. Am rîs și ne-am distrat, cunoscîndu-ne reciproc mai mult decît ne cunoșteam înainte cu trei ore, dar, cel puțin în ce mă privește, aruncînd și unele priviri mai adînc în mine.

De ce povestesc acest episod? Este un joc pe care eu, cu siguranță, cînd voi avea ocazia, îl voi folosi și în procesul didactic. Cartonașele acelea pot fi oricînd folosite ingenios în lecții de literatură, de istorie, de psihologie sau filosofie, de biologie sau de sport, la urma urmei. Dar tot ce se află ca interogații și provocări pe cartonașele unui joc și, la urma urmei, alte interogații și întrebări similare ar trebui să se afle în procesul didactic în mod implicit. Și ar trebui să fie urmărit ca scop cu atenție, în întregul proces de formare a profesorilor, indiferent de disciplinele pe care le predau. Pentru ca absolvenții claselor a XII-a, pe care îi felicit acum, la final, să încheie acest ciclu de viață cît mai în acord cu ei înșiși, cît mai conștienți de ceea ce îi așteaptă în viață.

Horia Corcheș *este scriitor și profesor de limba și literatura română. Cea mai recentă carte publicată:* O rochiță galbenă, ca o lămîie bine coaptă, *Editura Polirom, 2022.*

■■■

Noëlle LENOIR

Combaterea marilor minciuni

Vladimir Putin la sediul postului de televiziune Russia Today

© wikimedia commons

Începînd cu *Protocoalele înțelepților Sionului* și pînă la afirmațiile absurde ale lui Putin potrivit cărora Ucraina e condusă de naziști care comit genocid față de vorbitorii de limbă rusă din țară, Kremlinul a fost întotdeauna un expert în arta întunecată a dezinformării.

Un text fraudulos publicat în Rusia la începutul secolului al XX-lea, *Protocoalele* scot la iveală, chipurile, o conspirație prin care evreii urmăresc să pună stăpînire pe întreaga lume. A fost cea mai mare minciună care s-a spus vreodată și a devenit fundamentul antisemitismului virulent care a dus în cele din urmă la exterminarea masivă a evreilor din Europa sub Hitler, în timpul celui de-al Treilea Reich.

Cît despre marea minciună a lui Putin, ea nu a prins aproape nicăieri în afara Rusiei, dar a inspirat, se pare, cîteva dintre atrocitățile pe care soldați slab instruiți și ignoranți le-au comis în Bucha și în alte locuri. Dezinformarea și minciunile pot ucide. Și pot totodată să proiecteze o țară de partea greșită a istoriei.

Democrațiile vestice au primit un semnal de alarmă în 2016, cînd Rusia a interferat cu alegerile prezidențiale din SUA în favoarea lui Trump și cu ocazia referendumului Brexit din Marea Britanie în favoarea părăsirii Uniunii *(Leave)*. Aceste două șocuri au alertat democrațiile lumii cu privire la un nou tip de război informațional lansat de statele autoritare împotriva lor, cu scopul de a destabiliza, de a diviza și de a slăbi societățile, politica și instituțiile democratice – începînd cu Uniunea Europeană.

Pînă de curînd, Franța nu a perceput pericolul ingerințelor străine în politica internă a țării. Ceea ce s-a schimbat odată cu alegerile prezidențiale din 2017, cînd e-mail-uri furate de la Emmanuel Macron în perioada campaniei electorale au fost propagate online, cu doar cîteva zile înainte ca electoratul să voteze. E-mail-uri autentice au fost amestecate cu mesaje false, care sugerau în mod mincinos că Macron ar deține conturi bancare *offshore*. În 2019, atacuri similare, soldate cu scurgeri de informații private, au fost lansate și împotriva cancelarului german Angela Merkel și a altor sute de politicieni germani.

În timpul alegerilor pentru Parlamentul European din 2019, amenințarea ingerințelor rusești era deja de la sine înțeleasă, iar Comisia Europeană a reacționat elaborînd un Plan de Acțiune împotriva Dezinformării și alte cîteva măsuri pentru protejarea procesului electoral. Dar chiar și așa, democrațiile se confruntă cu un dublu pericol în fața ingerințelor electorale, manipulării și războiului informatic.

În primul rînd, democrațiile nu pot răspunde cu propria contrapropagandă – sau riscă să-și piardă credibilitatea în ochii unui public și așa neîncrezător. Ca atare, trebuie să se rezume la confruntarea cu realitatea *(fact-checking)*, ceea ce are efecte limitate. În plus, democrațiile nu pot renunța la principii esențiale, precum libertatea de expresie, pe care Declarația drepturilor omului și ale cetățeanului din Franța o descrie ca pe „unul dintre cele mai de preț drepturi“.

Desigur, această libertate nu e absolută. Nimeni nu are dreptul să încalce drepturile altora. Și, spre deosebire de SUA, multe țări europene au legi împotriva discursului instigator la ură. În Franța și în alte părți, bunăoară, negarea Holocaustului constituie o infracțiune, iar demonstrațiile „suprematiștilor albi“ ar fi de neconceput.

Poate că tocmai datorită acestor diferențe, UE a făcut mult mai mult decît SUA pentru reglementarea platformelor digitale, despre care se crede în tot mai mare măsură că vor deveni garantele integrității informaționale. Sub efectul Legii serviciilor digitale (LSD)/*Digital Service Act* a UE, care va intra vigoare în 2023, platformele online vor trebui să îndeplinească noi standarde de transparență, cum ar fi să explice modul de funcționare a propriilor algoritmi, și să publice raporturi anuale despre conținutul ilicit (cum ar fi discursul instigator la ură) pe care l-au eliminat.

Platformele vor fi de asemenea obligate să informeze Justiția cu privire la informațiile care pot reprezenta infracțiuni sau pot indica o amenințare gravă la adresa vieților și securității cetățenilor. Iar companiile care nu vor respecta reglementările LSD se vor confrunta cu penalități de pînă la 6% din venitul anual global.

Dar textul LSD nu reglementează realmente „dezinformarea“, un termen inventat de sovietici în anii 1920, pentru a descrie instrumentul lor preferat de propagandă și destabilizare. UE vizează mai degrabă „informațiile – false sau înșelătoare în mod verificabil – create, prezentate sau propagate pentru a obține avantaje economice sau pentru a induce în eroare cu bună știință publicul“ sau, mai precis: „tentativele coercitive și înșelătoare ale unui actor statal străin sau ale agenților săi de a perturba formarea și exprimarea liberă a voinței politice a indivizilor“.

Practic, textul LSD plasează dezinformarea în gestiunea propriilor coduri de conduită ale platformelor online. Ultimii cîțiva ani au arătat că această abordare e departe de a fi satisfăcătoare. Legislatorii trebuie să fie mai inventivi și mai direcți. Chiar dacă nu ne dorim crearea vreunei poliții a gîndirii, ar trebui să tratăm marile minciuni *(Big Lies)* drept ceea ce chiar sînt: atacuri deliberate asupra societăților în care trăim.

Semnalînd un pas în direcția bună, Tribunalul General al Uniunii Europene a respins recent un apel făcut de Russia Today, în urma suspendării licenței de emisie a postului TV în Franța. Tribunalul a considerat că, între interesele postului controlat de Kremlin și UE, balanța se înclină clar în favoarea UE. Interesele UE, a decis curtea, „urmăresc să protejeze statele membre împotriva campaniilor de dezinformare și destabilizare duse de mass-media controlată de conducerea Rusiei, care amenință ordinea și securitatea publică a Uniunii, cu precădere în contextul agresiunii militare împotriva Ucrainei“.

Acest raționament nu ar trebui să se limiteze la contextul unei invazii militare. Sancțiunile împotriva celor care colportează știri false ar trebui gîndite după același principiu. Recenta decizie a Consiliului UE-SUA pentru Comerț și Tehnologie de a lua măsuri coordonate împotriva dezinformării creează oportunitatea elaborării unor măsuri mai eficiente față de amenințarea războiului informatic purtat de statele autoritariste.

Pentru a-l parafraza pe Carl von Clausewitz, democrațiile lumii trebuie să realizeze că dezinformarea e, nici mai mult, nici mai puțin, o continuare a războiului prin alte mijloace. Pentru a ne apăra în fața unor astfel de amenințări e nevoie nu doar de mijloace logistice mai trainice, dar și de instrumente legale mai puternice.

***Noëlle Lenoir** e fostă membră a Consiliului Constituțional al Franței și a Consiliului de Stat și fost ministru european.*

© Project Syndicate, 2022
www.project-syndicate.org

traducere de Matei PLEȘU

Radu NAUM

un sport la Răsărit

Atac de panică în timpul unui meci de tenis, la așa un nivel?

Din ce zic cei mai deștepți decît mine, atacul de panică nu se sperie de nici un nivel. Nici al contului, nici al performanței, nici al arenei, nici al experienței. Ba dimpotrivă, se poate simți energizat de ele. Ghemuită cu spatele la fileu și la adversara Zheng, care începuse să o toace mărunt la Roland Garros, Simona Halep ținea racheta vertical, cu racordajul în jos, ca pe o spadă prea grea pentru o bătălie așa mare, și respira greu. Aerul intra și ieșea cu dificultate pe gura strînsă într-o grimasă. Ca după un maraton scurt – acceptați oximoronul pentru a vă construi imaginea unui paradox. Halep a spus că acela a fost un atac de panică. Nu știu să vorbesc științific despre o astfel de afecțiune, dar îmi imaginez că e ca și cum unei aeronave zburînd în noapte și în plină furtună i s-ar defecta sondele Pitot, cele care îi arată pilotului viteza și altitudinea. Chestiunile astea s-au întîmplat și rareori s-au terminat cu bine. Ești pierdut în cele două dimensiuni, îmi închipui că pentru un om e vorba de încă și mai multe repere pe care le rătăcește. Că e Halep sau cineva pe stradă, că e la masă sau într-un examen, atacul de panică, din ce citesc, se poate manifesta oricînd și la oricine. O pierdere a controlului care paralizează. Habar n-ai cînd te ia pe sus și de ce. Da, evident, există cauze, nu e ca răzbunarea tîmpită a vreunui zeu. Despre Halep e liber la dat cu presupusul pentru că este una dintre cele mai publice personalități. Am mai tot scris și eu aici, căci e simplu de cîștigat o pîine de pe urma ei. Sau o chiflă. Acum nimeni în afara ei nu poate începe să repare ceea ce nu funcționează corect și care o așază pe astfel de buze ale prăpastiei. Halep se întîmplă să facă un sport atît de abraziv și cu o doză de incertitudine atît de mare încît chiar și cele mai dăruite, muncitoare, capabile să se reinventeze și norocoase jucătoare se simt adesea ca într-un carusel în care habar nu au cum de au ajuns sus și de ce au coborît brusc. În tenisul de fete se plînge prin conferințe de presă, au loc scene de balamuc la *coaching*, o jucătoare a cărei rachetă aruncată involuntar trece razant pe lîngă capul unui copil poate da dovadă de o lipsă de empatie care îngheață, iar numărul 1 mondial se retrage în plină glorie din motive, se zice, de depresie recurentă. E imaginea unei crize permanente, în care oricine poate învinge sau fi învinsă de oricine. În plus, e o meserie medievală, mănînci cît produci, nu există asigurări, pensie sau contracte de genul fotbalistic, în care o loază care a prins o lună, două mai acătării să moștenească ani de zile salarii perfect nemeritate. Iar Halep nu mai e micuța stahanovistă de la începutul carierei, în vreme ce lumea în care se mișcă e din ce în ce mai abulică. Și ne mirăm că a avut un atac de panică? Păi, să ne mirăm că nu l-a avut mai devreme.

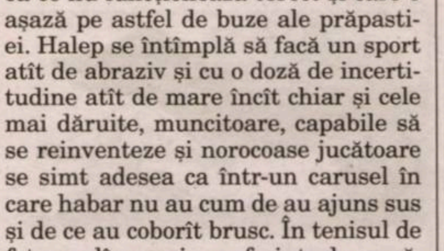

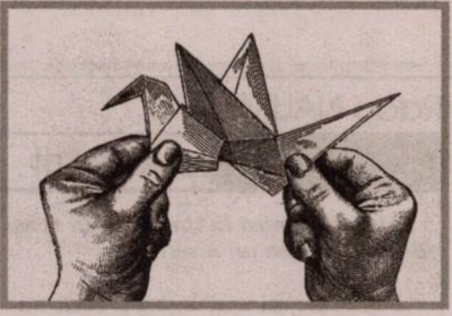

Andrei MANOLESCU

libertatea de impresie

America

Am ajuns pentru prima oară în Occident în urmă cu aproape 30 de ani. Întîmplarea a făcut să nu fie „Occidentul apropiat“, ci tocmai Statele Unite, New York – Washington. La început mi s-a părut că am intrat într-un film pentru că cele mai multe lucruri despre America le știam, evident, din filme. Nu apucasem să văd însă aproape nimic din New York (eram în prima zi de la sosire), cînd gazda mea, o regretată profesoară universitară de civilizație franceză, tocmai la un film m-a rugat s-o însoțesc. Fiindcă în cursurile sale voia să facă o paralelă între cavalerii din Franța Evului Mediu și cowboy-ii din Statele Unite, filmul acela prezenta pentru ea chiar un interes profesional. Era vorba de *Unforgiven* cu Clint Eastwood. Nu puteam s-o refuz, deși știam că filmul rula deja și la cinematograful Patria din București (la acest capitol eram aliniați cu New York-ul). A trebuit să las brusc zgîrie-norii și forfota teribilei metropole și să intru într-un mall cu mai multe săli de cinema, așa cum sînt astăzi și la noi, cu diferența că, dacă plăteai intrarea, puteai să stai la oricîte filme și să le vezi de oricîte ori voiai. Am intrat în sală la vreo cinci minute după început. Am urmărit lunga poveste a cowboy-ului care salvează onoarea unor prostituate, deși ardeam de nerăbdare să ies cît mai repede afară, să văd străzile, oamenii, mașinile și zgîrie-norii. Cînd, în sfîrșit, după mai bine de două ore, filmul s-a terminat, doamna profesoară m-a rugat să mai stăm puțin, ca să prindem următoarea proiecție, să vedem și cele cinci minute pe care le pierduserăm la început. Cred că abia m-am abținut să oftez (nu voiam s-o supăr în vreun fel) și m-am așezat, cu stoicism, la loc pe scaun. Filmul a pornit a doua oară și foarte repede a ajuns la ceea ce mai văzuserăm. Am început a mă foi, dar profesoara nu s-a clintit. „Mai stăm puțin“, m-a rugat. Am stat, dar ca pe ghimpi. Afară mă aștepta cel mai fabulos și mai viu oraș din lume, iar eu stătusem pînă atunci, vreme de aproape trei decenii, închis într-o țară încremenită în moartea clinică a comunismului. După vreo alte cîteva minute, gazda mea mi-a șoptit din nou: „Eu mi-aș dori să mai vedem încă o dată întregul film, nu te supăra“. Ce altceva puteam face decît să-l trec Dunărea pe Clint Eastwood, cu calul lui cu tot, doar în gînd, bineînțeles. L-am urmărit cum le-a salvat încă o dată pe prostituate de oamenii cei răi. Cînd am ieșit afară era deja întuneric și mă durea locul pe care șezusem. Noroc că în Times Square reclamele străluceau feeric. Într-una din ele era poza Nadiei Comăneci sub care scria: „Un corp de nota 10 se potrivește cu o lenjerie de nota 10“.

Aveam totuși înainte aproape o lună întreagă în care să văd New York-ul și Washington-ul. În zilele următoare mi-am sucit gîtul tot zgîindu-mă în sus, după zgîrie-nori. M-a minunat felul elastic și relaxat în care mergeau tinerii de culoare pe stradă. M-au fascinat șirurile de mașini mari și pătrate care umpleau bulevardele, balansîndu-se pe suspensiile lor comode ca bărcile pe valuri. M-au zăpăcit sirenele poliției și ale ambulanțelor care-mi păreau a-și face loc cu forța prin trafic. M-au alarmat agenții de pază ai unei bănci care au scos pistoalele lor enorme în fața mea, oprind pur și simplu circulația pietonilor, în momentul în care a apărut duba blindată care venea să transporte banii. M-au intimidat tarabagiii latino instalați pe trotuare cu șepcile lor întoarse pe dos, care-și vindeau marfa gesticulînd și abordînd trecătorii cu formule din care nu pricepeam o iotă. La început mă întrebam dacă nu cumva sînt periculoși și nu știam cum să reacționez la apelurile lor. Am mîncat pentru prima dată în viață iaurt cu fructe și mi s-a părut o mare ciudățenie. M-au uimit cele aproape o sută de canale de televiziune (la noi, pe lîngă TVR, abia dacă se înjgheba prima televizune privată: SOTI). De la atotcunoscătoarea mea gazdă am învățat o mulțime de lucruri despre baschetul american, despre NBA adică, și am urmărit la televizor una din marile lor finale, între Chicago Bulls și (parcă) Phoenix Suns. Era epoca de aur a unor Michael Jordan, Scotty Pippen sau Horace Grant (cel cu ochelari), iar Magic Johnson tocmai înfiorase întreaga lume anunțînd că era infectat cu HIV.

La Metropolitan Opera am văzut *Lacul lebedelor* cu ireala gruzină Nina Ananiashvilli, care a stîrnit nu aplauze, ci exclamații de uluire cînd a apărut ca un abur printre lebedele americane (sub care cam duduia scena). Am fost apoi vizavi, la Cafe Fiorello, unde chelnerii erau balerini cu jumătate de normă și aproape că zburau printre mese cu multe farfurii pe brațe. Am mîncat, tot pentru prima oară, medalion de somon și am băut un vin italienesc. Culmea e că prețul a fost mult mai mic decît al unui meniu similar de prin restaurantele „de fitze“ apărute în Bucureștiul acelor vremuri. Atunci am înțeles probabil, pe deplin, ce înseamnă periferia, cu toate complexele ei orgolioase.

De la Washington, unde am ajuns grație lui Dorin Tudoran, mi-au rămas în minte alte minuni. De exemplu, monumentala gară din capitala americană se vizita ca un muzeu. Dar n-am văzut trenuri, n-am văzut șine sau tampoane, n-am simțit miros de gudron, ca să nu mai vorbesc de alte izuri cu care eram obișnuit de prin gările noastre. În schimb, am observat cu atenție și am ascultat un pian mecanic care cînta singur în mijlocul impunătorului hol central. Am admirat plante exotice care erau expuse ca într-o grădină botanică, iar la subsol am făcut turul restaurantelor, fiecare cu alt specific național. De la cel american am comandat o porție mică (știam deja că trebuie să fie mică) de antricot la grătar cu cartofi prăjiți. Deși, evident, era vorba de un fast-food, fripturile se făceau pe jar de lemne. Și m-am trezit cu nu mai puțin de șase antricoate în farfurie. Porția medie avea nouă, iar cea mare douăsprezece. Erau însă fragede ca pufuleții, așa că, în mod incredibil, am reușit să le mănînc destul de ușor pe toate.

Sigur, astea sînt doar cîteva instantanee din tot ce am văzut acolo. Mi s-a părut atunci că America devenise oarecum la îndemînă, că voi tot reveni în ea. Dar, cum spuneam, au trecut aproape 30 de ani și încă n-am reușit.

■ ■ ■

ready made

„Guvernul a dat 3 milioane lei cu care să se cumpere mușamale pentru factori poștali, așa ca să nu mai plouă corespondența.“

Câmpul, Anul XVII,
No. 13, 1 Iulie 1924

Iaromira POPOVICI

bazar

Veri și obiceiuri

Verile de altădată, din copilăria mea, erau, în primul 'rînd, mai puțin toride. Din cîte îmi amintesc, temperatura de afară era suportabilă. Chiar și la orele prînzului, te puteai fîțîi prin oraș. Oricum, nimeni nu-ți spunea, oficial, să nu ieși.

Nimeni nu auzise de aerul condiționat.

În case, nimeni nu auzise de aerul condiționat. Sau, dacă cineva auzise, nimeni nu știu să fi avut. Geamurile deschise făceau toată treaba. Şi transperantele închise la culoare. De fapt, de cele mai multe ori, erau niște cearșafuri puse în geam. Sau chiar hîrtie de care-mi amintesc că avea o culoare mov, indigo.

De altfel, erau două școli de gîndire. Una care era de părere că toate geamurile trebuie deschise, așa cum am scris mai sus, cu riscul muștelor și al altor lighioane care nu se sfiau să intre. Da, exista și plasă, dar cu siguranță nu se pomeniseră termopane. Iar plasă nu era chiar pretutindeni. Așa că te simțeai mai aproape de natură. Zburătoarele intrau și metodele de stîrpire a lor erau mai barbare: exista pliciul, pe care locuitorii caselor din vremea aceea nu ezitau să-l folosească. Totuși, din cîte-mi amintesc, erau și atunci oameni mai miloși, care dădeau muștele afară cu prosopul, lăsîndu-le în viață.

O a doua școală de gîndire credea în curent și în povestea cu căldura de afară care intră în casă. Așa că totul era ferecat, geamuri și uși așijderea, și se instituia în case o atmosferă stătută, aproape ca aceea a locuinței lui Miss Havisham din *Marile speranțe*. Dar atunci nu-ți dădea tîrcoale nici o creatură și-ți puteai savura fără frică dulceața și șerbetul, pe care încă le-am mai prins. Spun „încă“ pentru că am copilărit în epoca ceaușistă, cînd altele erau obiceiurile ospitalității, în principal. Dar dulceața și șerbetul mai rămăseseră, se perpetuaseră din alte epoci, mai puțin proletare. Erau niște reminiscențe burgheze, să le zicem, la care am mai avut acces doar în copilărie. Am mai fost parte a unor vizite ca din *Enigma Otiliei* în care erai „servit“ fix cu așa ceva: dulceață într-un mic castron transparent, una-două lingurițe, cel mai des de cireșe amare, și apă într-un pahar trainic. Sau șerbet, de zmeură, de lămîie, o singură linguriță într-un pahar cu apă.

Cafeaua, încet-înct, s-a transformat în nechezol
și toată poezia aburului ei s-a dus pe apa sîmbetei.

Era o altă concepție a dulcelui. Sigur, existau și prăjituri, și acestea din urmă au rămas, în timp ce dulceața și șerbetul au dispărut. Se mai făcea dulceață în case, dar tindea să fie mai curînd mîncată pe pîine cu unt la micul dejun și chiar să devină gem. Iar cafeaua, încet-înct, s-a transformat în nechezol și toată poezia aburului ei s-a dus pe apa sîmbetei, cel puțin pentru un timp.

Treptat, în locul dulceții am fost „serviți“, mai spre anii '80, cu un chec cu tot mai puțină cacao și cu gust de bicarbonat. Cu „Albă-ca-Zăpada“, „Lămîița“, prăjituri cu gem, saleuri și cornulețe. Dulcele a căpătat o altă cantitate și consistență. Treptat, fursecurile de cofetărie, cele cu stafide ori șprițate, s-au insinuat și ele. Oricum, cofetăriile au rămas, inclusiv în anii penuriei, printre puținele „unități socialiste“ în care-ți mai puteai astîmpăra foamea, fără să stai la coadă ori să practici corupția mică. Sigur, cu riscul de a face diabet.

Tot vara exista înghețată. Nu era de prea multe feluri. Din cîte îmi amintesc, de ciocolată sau vanilie. Albă sau neagră. Mai rar cred că am întîlnit și de fistic. Iar apoi de fructe și de cafea. Era o lume a alegerilor limitate. Şi totuși, mereu erai forțat să optezi: la tarabele cu înghețată de altădată trebuia să spui dacă vrei la cornet sau la pahar. Era și asta o opțiune, trebuia să cugeți asupra ei cu înțelepciune: la cornet era cumva mai gustoasă, era bun și cornetul, dar, în final, ajungea pe tine, pe rochia ta. Căci în verile de atunci se purtau mai mult rochii. La pahar, înghețata nu avea hazul cornetului, dar era mai sigură. Şi, cred, un pic mai scumpă.

Asta dacă alegeai să o „consumi“ (cuvîntul ăsta, ca și „a servi“, intra în limbajul de lemn consumist al epocii) pe stradă. Dacă te hotărai să te duci la o cofetărie, ca o doamnă sau domnișoară respectabilă, erai în postura să faci și mai multe alegeri. Puteai să te duci cu o prietenă sau cu un partener. Dacă te invita un băiat, bărbat, de obicei plătea el. Așa erau vremurile: se practica un soi de curtoazie îmbinată cu respect. De altfel, „respect“ era un altul din cuvintele „de lemn“ ale vremii. Respectul ăsta cavaleresc avea și alte forme de manifestare: masculul respectiv, care venea să te ia la cofetărie, îndeobște într-o sîmbătă ori duminică, se îmbrăca frumos, elegant, uneori chiar la costum, în ciuda căldurii. Alteori îți aducea chiar și flori. Îți deschidea ușa, mergea pe partea exterioară a străzii, îți căra geanta, dacă era mai grea, și te conducea acasă. Pe de o parte, pentru zilele noastre, ar putea părea că te trata ca pe o neajutorată, lipsită de independență. Pe de alta, pentru vremurile de atunci, condusul acasă era important, mai ales dacă se făcea tîrziu, pentru că nu mai circulau autobuze și nici taxiuri nu se găseau. Plus că, în anii '80, apăruseră și cîinii vagabonzi.

■ ■ ■

dosar DILEMA VECHE
Coordonator: Matei PLEȘU

Om bogat, om sărac

Texte și opinii de:

- ● Cosima RUGHINIȘ (profesor la Facultatea de Sociologie și Asistență Socială, Universitatea din București)
„Cei mai săraci bogați, cei mai fraieri șmecheri“
- ● Alexandru OFRIM (conferențiar la Facultatea de Litere a Universității din București)
„Sărăcia – de la mîntuire la ornament“
- ● Bogdan VOICU (sociolog)
„Sărăcia gîndirii“
- ● Bogdan POPA (cercetător la Institutul de Istorie „Nicolae Iorga“ din București)
„Analfabetism, performanță economică, sărăcie“
- ● Sorin COSTREIE (conferențiar la Facultatea de Filosofie a Universității din București)
„Gîndirea precară“
- ● Cătălin COTOI (profesor la Departamentul de Sociologie al Universității din București)
„De ce ne e frică de sărăcie?“
- ● Dorel Dumitru CHIRIȚESCU (profesor de economie la Universitatea „Constantin Brâncuși“ din Tîrgu Jiu)
„Pomana“

argument

Fiindcă nu vor elvețienii…

DILEMA VECHE

Om bogat, om sărac

Într-un univers originar – în paradis, pe insula cvasi-nedescoperită a Santinelei de Nord sau în adîncul neexplorat al unei păduri tropicale – nu putem vorbi de sărăcie, chiar dacă singurele avuții ale locuitorilor acestuia sînt straiele sumare și hrana de zi cu zi. În astfel de lumi, teme precum siguranța zilei de mîine, vecinul bogat, fantezia îmbogățirii sau spectrul sărăcirii nu au greutate. Poate că, aici, „sărăcia“ nici nu are un nume; ea reprezintă normalitatea, firescul, eternizarea unui „punct zero“, a unei stări originare. Cînd însă, în astfel de paradisuri, se insinuează „civilizația“ – turistul, exploratorul, colonizatorul sau negustorul – și aborigenii încep să poarte tricouri de firmă, să bea Cola din pet-uri și să afișeze gadget-uri, abia atunci prinde contur portretul sărăciei. Crîmpeiele civilizației accentuează impresia sărăciei – prezența lor îi proiectează pe indigeni în marginalitatea lumii centrale și relativ înstărite din care fac parte unii dintre noi.

Există un reflex cultural al valorizării sărăciei, o abordare „înaltă“, metafizică sau pioasă a acestui neajuns, din care fac parte apologia renunțării, toposul bogăției trecătoare, portretul bogatului nefericit, al săracul împlinit etc. Cum ar veni, are și sărăcia avantajele ei: „Ce dulce-i al nenorocirii rod!“. Poate că aici se înscrie și distincția pe care Noica o făcea între „Germania untului“ și „Germania culturii“, spunînd că, paradoxal, Germania culturii se putea găsi mai lesne aici, în penuria românească a anilor de dinainte de 1989. Dar untul e perfid. Rîvnit cu poftă, el e mai puternic decît pe ușa frigiderului. Înfometatul se află în mai mare măsură sub imperativul untului decît beneficiarul destins al bunăstării. Cineva povestea că, în pușcăriile comuniste, primii care cedau erau pofticioșii și gurmanzii: cînd începeau să delireze „alimentar“, să evoce bucate, „să viseze unt“ era un semn că sfîrșitul le e aproape… Pentru unt ucizi și mori.

Există, firește, vaste și sofisticate teorii economice despre sărăcie și modul în care aceasta poate fi combătută – fiecare cu excepțiile și contraexemplele ei: teoria geografică (clima și solul neprielnice ca sursă de sărăcie), teoria culturală (etica protestantă a muncii, nordic-anglo-saxonă *vs* culturile risipei și ale traiului de pe o zi pe alta, din sud), teoria ignoranței (sărăcia se datorează unui eșec de management, incompetenței conducerii și economiștilor) – pentru a numi doar cîteva dintre ele. O anumită, ingrată evidență – anglo-saxonii o duc întotdeauna bine, în vreme ce Africa Centrală o duce, orice ar face, rău – a ispitit chiar și minți luminate „să tragă concluzii“. Montesquieu susținea că oamenii din zonele tropicale sînt predispuși la lene și sînt lipsiți de sete de cunoaștere; nu le place munca asiduă, nu sînt inovatori și, ca atare, sînt săraci. În plus, lenea i-ar predispune pe locuitorii acestor regiuni să fie conduși de despoți, astfel încît o zonă tropicală nu e doar săracă, dar înclină spre dictatură, asimilabilă, la rîndul ei, cu eșecul economic.

Sărăcia e unul dintre marile motive de interogație naiv-sublim-legitimă, din categoria: „De ce există răul, nedreptatea și alte neajunsuri pe lume?“. Sărăcia e, în fond, o temă de teodicee economică. De ce nu oferă „pronia“ un venit de bază necondiționat (sumă de bani stabilită prin lege, aceeași pentru toată lumea, pe care fiecare cetățean o primește fără a presta un contraserviciu)? – ar putea întreba candidul înger din povestea lui Martin Buber *(Der Engel und die Weltherrschaft)*. Cu posibilul răspuns: fiindcă nu vor elvețienii (după cum se știe, în 2013, elvețienii au votat împotriva acestei măsuri sociale) – iar pe centrafricani nu-i întreabă nimeni. (**Matei Pleșu**)

Cititori, fiți ascultători! În fiecare joi, de la ora 18, la emisiunea Timpul prezent.
O dezbatere pornind de la Dosarul revistei Dilema veche, *moderată de Adela Greceanu și Matei Martin.*
Ne puteți asculta pe frecvențele Radio România Cultural sau online la www.radioromaniacultural.ro.

DILEMA
Om bogat, om sărac

Bogdan VOICU

Sărăcia gîndirii

La finalul anilor 1960, Mollie Orshansky, economist american, a scris o frază simplă, care concretiza o nouă orientare în modul în care oamenii gîndeau „sărăcia“: *poverty, like beauty, lies in the eyes of the beholder.* Sărăcia, continua ea, este o simplă judecată de valoare.

Practic, aici aș putea să mă opresc. Pe baza spuselor unei americance, născută din părinți evrei din Ucraina care migraseră pe la 1915 în America, am stabilit că sărăcia este o chestiune relativă și subiectivă. Relativitatea vine din comparația cu un anume cadru de referință. Una dintre butadele frecvente din analizele despre sărăcie din anii 1990 contrasta sărăcia indianului cu cea a americanului. Americanul sărac ar fi fost bogat în India. Între timp, distanța între cele două s-a mai redus, așa că americanul sărac din Nomad s-ar putea să nu mai fie tocmai bogat in India, așa cum sigur nu va fi bogat nici în România. Tocmai această raportare la un standard al colectivității de referință face ca sărăcia să fie relativă.

Subiectivitatea nu mai necesită probabil vreun argument. Orshansky vorbea de frumusețe, iar aceasta nu va fi în veci absolută (din fericire!). Poate doar zeloșii servanți ai lui Ceaușescu, Putin, Trump și alți nevoiași similari în ale gîndirii să creadă că oamenii sînt identici, că au fix aceleași nevoi și, prin urmare, putem stabili un *pattern* fix, un „pat al lui Procust“ care să determine indubitabil cine este sărac și cine nu. Dezbaterea academică a produs prin anii 1980 o idee apetisantă, un concept numit „sărăcie consensuală“ ce caută să combine relativitatea cu subiectivitatea, conducînd la norme de sărăcie definite prin practica comunității: cine nu reușește să aibă sau să facă ce face majoritatea este sărac...

Europa folosește astăzi, în general, un standard relativ de sărăcie: cine are sub 60% din venitul mediu este sărac și merită atenția societății, care intervine ca să-l ajute prin varii agenții ce formează acel corp abstract numit stat, un instrument ce acționează conform voinței societății. Oarecum paradoxal, Orshansky a dezvoltat și o formulă *normativă* de a stabili cine este sărac. Aceasta nu mai ia în considerare subiectivitatea și este doar vag relativă: cine nu are un venit care să fie de trei ori mai mare decît coșul alimentar minimal este declarat sărac. Această formulă de calcul a sărăciei propusă de Mollie Orshansky avea să fundamenteze politicile americane pentru decenii în șir și, în esență, o face și astăzi, modificările suferite fiind minore. Ca fapt divers, România folosește o formulă și mai conservatoare, stabilind a priori ce nevoi are un individ, nevoi care sînt identice pentru toți, de la ce mîncăm și pînă la cum ne îmbrăcăm sau unde locuim.

Nu sistemul educațional este problema noastră.
Ci părinții. Adică noi.

Ideea subiectivității și relativității din citatul oferit din Orshansky nu a fost enunțată întîmplător la finalul anilor 1960. Era acea epocă în care lumea se schimba, în care ajungeau la maturitate generații născute după război, mai ales cele care crescuseră în vremuri de pace, stabilitate, abundență. Era vremea *flower-power,* a revoluției sexuale, erau zorii postmaterialismului. Iar frazele lui Mollie Orshansky nu făceau nimic

altceva decît să afirme ceea ce gîndeau progresiștii vremii: oamenii sînt diferiți, au nevoi diferite, e greu să îi pui pe toți în aceeași oală, să îi caracterizezi prin normative ce stabilesc ce fel de nevoi au. Europenii, americanii, australienii au dezvoltat diferite moduri de a te uita la sărăcie, au înlocuit-o treptat cu calitatea vieții, au renunțat la simpla analiză monetară, au complementat-o cu măsurători ale sărăciei resimțite, percepute, definite subiectiv.

Toată povestea aceasta de pînă aici e una despre o sărăcie materială, axată mai ales pe înțelegerea sărăciei prin raportare la venituri. Și am optat să o parcurg într-o notă destul de precisă, chiar dacă relativ sprințară ca ritm, fiindcă este punctul de plecare în orice sociologie a sărăciei. Numai că lumea este complexă, complicată și mult mai sofisticată decît era acum 50 de ani. La nivel societal, dar și individual, azi discutăm mai degrabă despre dezvoltare decît despre sărăcie.

Privind la setul de factori ce determină dezvoltarea, economiștii au adăugat resurselor materiale mai întîi capitalul uman, adică forța biologică, și, mai ales, capitalul educațional. Pentru România, în acest sens, lucrurile sînt simple: NU am fost vreodată o țară prea educată.

Da, știu, opinia dominantă este că, de fapt, acum avem o educație de proastă calitate, dar cîndva eram spuma spumelor. Iar argumentele sînt legate de fantastica școală din comunism, de intelectualii interbelici, de rezultatele incredibile de la olimpiade. Probabil de aceea avem o puzderie de laureați ai premiului Nobel, nu-i așa? Rezultatele la olimpiade sînt onorabile, dar ar trebui să observăm că în comunism și în primii 15 ani de după comunism eram printre ultimii la două din trei olimpiade la care participam, și la jumătate la a treia. La a patra, statul comunist împinsese extrem de multă materie către liceu dinspre facultate și eram sistematic în Top 10.

Cînd România a acceptat să „arunce banii“ pe primele teste standardizate care permiteau comparația internațională (1997), în ciuda unor erori care creșteau artificial valoarea rezultatelor elevilor români, ocupam cu onoare unul dintre ultimele locuri în ierarhia europeană. Am decretat atunci că testele sînt proaste, fiindcă nu măsoară ce învață copiii români la școală. Deh, școala noastră era mai grozavă ca „a lor“. Ca să dăm Cezarului ce e al Cezarului, președintele Băsescu a fost între primii care au afirmat public că avem un sistem educațional dezastruos. Pînă pe la finalul anilor 2000, românii au crezut însă că sistemul nostru educațional este cel puțin la fel de bun ca oricare alt sistem din vestul Europei.

Astăzi, lucrurile s-au schimbat. Descoperim dintr-o dată că aproape jumătate dintre elevi sînt „iliterați“. E adevărat că o facem pe baza unei analize cu probleme de transparență metodologică, dar e bine că observăm acest lucru chiar și dacă o facem cu 40 de ani întîrziere. Pentru că un anume Brucan a fost optimist afirmînd în 1990 că România are nevoie de 20 de ani pentru a prinde din urmă Europa, 32 de ani mai tîrziu observăm că sîntem al naibii de săraci în ce privește ceea ce știu elevii de azi. De fapt, o știm la nivel instinctual din proasta calitate a serviciilor, din felul în care puține lucruri în jurul nostru sînt construite respectînd o logică simplă, din sărăcia alegerilor pe care le putem face în magazine în ce privește varietatea. Numai că aceste lucruri nu se referă la elevi, ci la cei ce au fost elevi cîndva, la părinții acestor elevi.

Doar că sociologia a observat de vreo 70 de ani că principalul determinant al rezultatelor școlare nu este sistemul educațional, ci sînt părinții. Prin urmare, nu sistemul educațional este problema noastră. Ci părinții. Adică noi, generația mea, generația celor ce vin imediat după mine. Generația copiilor noștri este doar reflexia a ceea ce sîntem noi. Din păcate, România nu a socotit necesar să urmeze invitația OECD din 2010 de a participa la ceea ce se cheamă Programme for the International Assessment of Adult Competencies (PIAAC), un sondaj internațional ce ne-ar fi permis să știm cît de instruiți sînt cei ce au 40 de ani in comparație cu, spre exemplu, cei din Cehia sau din Anglia. Englezii au făcut-o și nu le-a plăcut ce au aflat. Prin urmare, au reformat părți din sistemul educațional. Noi am refuzat, se pare, să participăm și în 2022-2024 la PIAAC. La urma urmei, de ce am dori să aflăm că nu sîntem așa deștepți cum ni se pare că sîntem?

Prin anii 1980, cei din științele sociale și cei din economie au constatat că dezvoltarea nu depinde doar de capitalul material și de capitalul uman, ci și de capitalul social. Ultimul nu are cu nimic de a face cu capitalul subscris (care la noi se cheamă impropriu „capital social“), ci vorbește despre capacitatea oamenilor de a face lucruri împreună, de a afla chestii unii de la alții, de a avea încredere în ceilalți, de a socializa cu prietenii – de fapt, de a avea prieteni. Predau un curs de sociologie comparată. Înainte am avut un curs de dezvoltare comunitară. Am repetat generații la rînd aceeași întrebate: „Sînt românii mai prietenoși decît alți europeni?“. Studenții mi-au răspuns an de an cu același stereotip pe care l-am auzit de la oameni de orice fel din România: „Da, românii sînt cei mai prietenoși din Europa, nu sînt reci ca alții, sînt calzi“ ș.a.m.d. Realitatea consemnată de cifre este complet diferită. Dar ne place să credem altfel, ceea ce ne împinge într-o dublă sărăcie: sîntem săraci în capacitatea de a colabora cu cei din jur și sîntem prea săraci pentru a recunoaște acest lucru.

Soția mea m-a întrebat zilele astea cum vom ieși din acest cerc vicios. I-am amintit unul dintre lucrurile pe care le tot repet presei de la o vreme. România nu mai este săracă. Conform Eurostat, sînt mulți ani de cînd PIB/locuitor în regiunea București-Ilfov este mai mare decît în orice regiune aflată mai la sud sau decît în orice regiune din Estul Europei. O vreme, Viena, Budapesta, Bratislava și Varșovia au ținut pasul. Nu o mai fac de cîțiva ani. Evident, mi s-a spus că sînt erori de raportare, că de fapt taxele sînt ridicate (ceea ce este fix pe dos decît o indică realitatea). Lucrurile au devenit evidente cînd, în 2018, venitul anual net în gospodăriile din vestita regiune București-Ilfov l-a depășit (și) pe cel din regiunea Île-de-France, o anonimă regiune franceză, cea mai bogată din țara asta plină de algerieni, și care include minusculul oraș Paris. Evident, și aici datele sînt greșite, că doar Île-de-France include și suburbiile, și doar noi, bucureștenii, nu ne comparăm așa cu orice țăran de franțuz...

București-Ilfov e azi mai bogat decît cea mai mare parte a Europei. De astă dată m-am întors la resursele materiale. Nu contează că restul țării este la polul opus. Faptul că bogăția acumulată în timp este redusă (adică sînt gropi pe străzi, case care stau să se dărîme, apartamente mult mai mici decît media europeană) contează mai puțin în a atrage două tipuri de emigranți: unii înalt calificați care vin pe poziții înalte și unii care vin din țări sărace. De la aceștia sper eu să vină schimbarea, care să se difuzeze rapid și spre restul țării. Sper în acest lucru și pentru că avem de a face cu o Românie slab populată (încă dinainte de a începe emigrarea masivă, densitatea de locuire era mai mică în România decît oriunde în actuala Uniune Europeană), ceea ce face posibilă dezvoltarea urbană rapidă, adică poate genera infrastructura de locuire care să atragă emigranți în mai toată țara. Altfel, riscăm să rămînem la ideea că orice pasăre pe limba ei...

***Bogdan Voicu** este sociolog, cercetător științific la Institutul de Cercetare a Calității Vieții al Academiei Române și profesor asociat la Catedra de Sociologie a Universității „Lucian Blaga“ din Sibiu.*

Alexandru OFRIM

Sărăcia – de la mîntuire la ornament

Un pasaj din *Predica de pe Munte* – „Fericiți cei săraci cu duhul, că a lor este Împărăția Cerurilor“ – este deseori invocat în registru peiorativ, cu referire la ideea de sărăcie a minții, foarte departe de interpretarea alegorică ce dezvăluie semnificațiile „sărăciei în duh“.

Sărăcia în duh, numită și sărăcie spirituală, nu are de-a face nici cu mintea puțină și nici cu nedorita pauperitate socială, exegeza biblică definind-o drept calea de înduhovnicire, de trăire spirituală prin care credinciosul nutrește aspirații de purificare și limpezire a inimii. Cel pornit pe acest drum deprinde smerenia, umilința, detașarea de bunurile lumești, asceza, imită exemplul lui Hristos pentru a atinge comuniunea cu Dumnezeu. Opusul „sărăciei spirituale“ este „bogăția spirituală“ („bogăția în duh“), cea prezentă la omului iubitor de sine și atașat de bunurile materiale, însușiri care îl îndepărtează de Dumnezeu. Conform mesajului evanghelic, bogăția este periculoasă, fiind o sursă permanentă de păcat. În consecință, modul recomandat de dobîndire a mîntuirii era renunțarea voluntară la bunurile pămîntești și retragerea din lume.

Acest model al „sărăciei spirituale“ prezent în creștinism poate fi regăsit și în alte tradiții religioase: hinduismul, budismul. În spațiul european, el are rădăcini anterioare creștinismului. Bunăoară, profilul lui Socrate din *Banchetul* lui Platon seamănă foarte mult cu cel al unui „sărac spiritual“. Socrate ducea o viață cumpătată, era indiferent față de bunurile materiale, nu purta decît rareori sandale, nu era preocupat de chestiuni bănești și se mîndrea că nu cere niciodată plată pentru lecțiile sale. Alcibiade spune că, pe vremea cînd au luat parte amîndoi la război, Socrate „a ieșit desculț și a umblat pe gheață mai lesne decît cei încălțați“. Și tot el, spre mirarea tovarășilor săi, a stat nemișcat, în picioare, meditînd o zi întreagă, de la revărsatul zorilor și apoi toată noaptea, pînă cînd a apărut soarele. Practica spirituală socratică presupunea deci sărăcia, asceza, rezistența fizică, controlul dorințelor și limitarea doar la satisfacerea minimală a necesităților trupești.

Și alte școli filosofice au asociat atingerea stării de libertate interioară cu detașarea de bunurile materiale, cu viața trăită simplu, frugal. Școala filosofică a cinicilor a îmbrățișat și ea sărăcia voluntară: Diogene din Sinop trăiește ca un cerșetor, locuiește într-un butoi și oferă ulcica din desagă unui copil pe care l-a văzut că bea apă cu palmele, spunînd că acesta l-a întrecut în felul simplu de a trăi. Există mari diferențe între cinismul din epoca elenistică și cel renăscut la Roma secolului I, într-o perioadă de mare prosperitate și lux a Imperiului. Mulți dintre noii cinici provin din elita aristocratică, precum Tubero, nepotul lui Scipio Africanul. Ei sînt un fel de hippioți ai vremii, maimuțăresc sărăcia lui Diogene, manifestă dispreț pentru igiena corporală, sînt lipsiți de autodisciplină, se dedau la tot felul de excese, sfidarea programatică a normelor fiind doar un camuflaj pentru o viață libertină. În scrisorile către Lucilius, stoicul Seneca îl sfătuiește să evite acest comportament decadent și respingător și să se ferească de „veșmintele neîngrijite, de părul netuns, de barba crescută în voie“. Pentru Seneca, sărăcia voluntară și asceza sînt legitime doar dacă devin mijloace de a obține înțelepciunea și liniștea sufletească: „Dacă vrei să te ocupi de spirit, se cuvine să fii sărac, fie să fii asemenea unui sărac“.

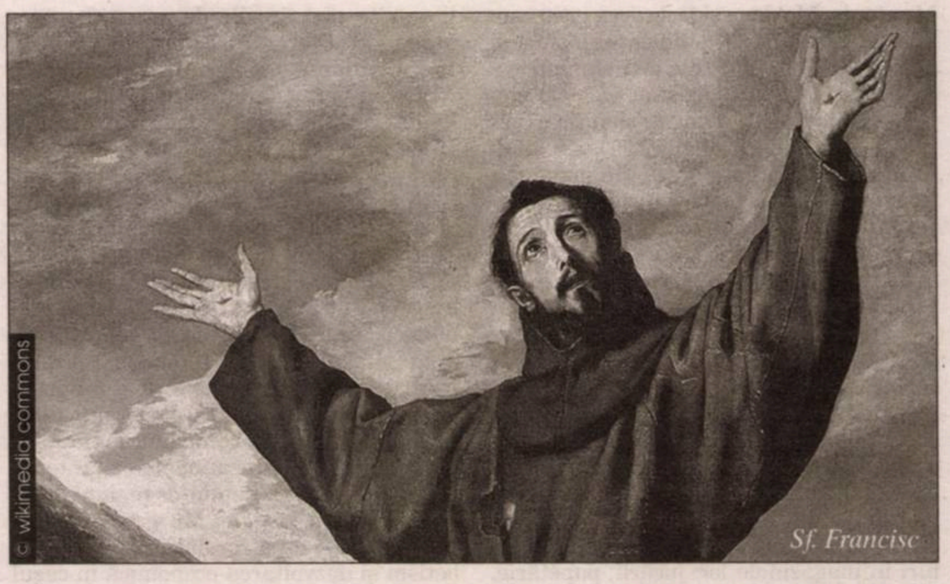

© wikimedia commons

Sf. Francisc

În creștinism, sărăcia are nu numai semnificații profane, materiale și sociale, ea dobîndește valori spirituale și ideologice. Imaginea lui Hristos sărac și modelul sărăciei evanghelice au contribuit la promovarea idealului sărăciei voluntare, monastice *(voluntaria paupertas, pauperes Christi)*. Această formă de renunțare liber consimțită la bunuri, putere și privilegii era singura valorizată și percepută ca o virtute, nu și sărăcia involuntară, veritabilă, cea care decurge din apartenența socială. În imaginarul medieval al ordinii divine, sărăcia este un dat al sorții în fața căruia trebuie să te resemnezi, un rău inevitabil care își are originea în păcatul originar, la fel ca boala și moartea. În același timp, Biserica predica tuturor idealul „sărăciei din credință“ ca modalitate de salvare a sufletului. Avem de-a face aici cu un paradox: mîntuirea prin sărăcie e rezervată doar celor bogați, pentru că doar bogații pot deveni săraci de bunăvoie, acest ideal fiind inaccesibil celor sărmani, care nu aveau la ce să renunțe.

Renunțarea la avere înainte de a intra în călugărie a fost o exigență încă de la începuturile vieții monastice, clerul monahal prezentîndu-se ca succesor al Apostolilor. Acest model al vieții evanghelice contrasta puternic cu posesiunea colectivă a bunurilor mănăstirii și cu acumularea de mari bogății, ca urmare a daniilor generoase ale principilor și regilor pioși. Reformarea vieții clericale se putea face doar printr-o reîntoarcere la puritatea originară a creștinismului, la imitarea cît mai fidelă a sărăciei lui Hristos și a discipolilor săi. Practica medievală a sărăciei voluntare reflectă această dorință de înlăturare a contradicției dintre aspectul vizibil opulent al Bisericii și idealul pe care îl propovăduia.

În anul 1206, Francisc, fiul unui bogat negustor din Assisi, se dezbracă de toate hainele în fața tribunalului episcopal și renunță la moștenirea familială. Fusese acuzat de propriul tată că risipește averea. Gestul simbolic al denudării este actul fondator al tumultuoasei mișcări franciscane. „Sărăcie trăită cu bucurie“ *(Paupertas cum laetitia)* a fost cuvîntul de ordine pentru primii franciscani. Acest angajament pentru sărăcia evanghelică a fost urmat de mii de adepți care au urmat stilul de viață ascetic al lui Francisc, mereu pe drumuri, predicînd prin sate și orașe, solicitînd compasiune pentru săraci.

Încercarea de a păstra idealul sărăciei apostolice în cadrul vieții monahale comunitare a eșuat după moartea fondatorului. La finalul secolului al XIII-lea s-a desfășurat conflictul dur între franciscanii „spirituali“ și „conventuali“. Primii erau adepții sărăciei radicale, predicînd renunțarea la orice formă de proprietate. Aceștia susțineau că idealul ascetic al Sf. Francisc a fost trădat de către membrii curentului majoritar („conventualii“), care preferau viața sedentară în interiorul mănăstirilor din orașe, bucurîndu-se fără reținere de patrimoniul agonisit. Considerați eretici, franciscanii radicali au fost prigoniți, mulți dintre ei sfîrșind arși pe rug.

În cartea sa *Puterea sau mila. Europa săracilor din Evul Mediu pînă astăzi* (1987), Bronislaw Geremek, istoric al mentalităților sociale, consideră că „ethosul medieval al sărăciei“ a fost pus în practică de către elitele sociale din perspectiva „economiei mîntuirii“ și a obținerii prestigiului care decurgea din aura de sfințenie a gestului abandonării bunurilor și a privilegiilor. Tema sărăciei oferă un instrument puternic, la îndemîna celor înstăriți, pentru căutarea mîntuirii veșnice prin renunțarea voluntară sau prin acțiuni pioase de caritate. Mulți dintre cei care au ales calea convertirii prin renunțarea de bunăvoie la averi și intrarea în ordinele mendicante (ale călugărilor cerșetori) proveneau din păturile mijlocii și de sus ale societății, atît din mediile aristocratice, cît și din cele ale burgheziei urbane. În vederea obținerii unor beneficii spirituale, din perspectiva eschatologică a salvării sufletului și a unei poziții cît mai bune în lumea de dincolo, unii membri ai acestor elite au renunțat la bunurile lor materiale, dar fără a-și pune în pericol statutul social și subzistența. Au folosit sărăcia ca pe o monedă pentru „cumpărarea“ mîntuirii.

Din acest punct de vedere, practica sărăciei voite a fost un fel de „primă de asigurare“ în folosul celor înstăriți, săracii veritabili fiind excluși din capul locului de la această cale de a dobîndi recompense spirituale. Mai mult, în monografia sa dedicată satului Montaillou, Emmanuel Le Roy Ladurie este de părere că propaganda salutistă a predicatorilor despre marea vrednicie a adepților sărăciei voluntare s-a întors împotriva clerului întrucît laicii bogați au făcut totul pentru a canaliza frustrarea și nemulțumirea claselor de jos doar împotriva bogăției scandaloase a clerului, întrucît aceasta contravenea idealurilor pe care le propovăduiau.

Reforma și geneza capitalismului modern au fost însoțite de fenomenul secularizării temei sărăciei. Glorificarea acesteia și înțelesul ei spiritual au fost înlocuite treptat de formele ascezei laice presupuse de munca disciplinată. Sărăcia pierde aura sacră, rămîne doar o problemă socială, un handicap, iar cei lipsiți de mijloace de subzistență încep să fie excluși și culpabilizați, considerați paraziți sociali care nu contribuie la binele comun.

Elitele țin să se distingă de săraci prin afișarea unui mod de viață ce indică un consum opulent *(conspicuous consumption,* în formularea lui Thorstein Veblen), dar, ca formă de divertisment, aflați la adăpostul stabilității financiare, cei bogați își permit la un moment dat să exprime o anume fascinație pentru viața dezmoșteniților sorții.

În anii '80 se conturează explicit tendința claselor privilegiate de însușire a unor simboluri asociate cu clasele de jos. „Gulerele albe“ adoptă motocicleta și încep să facă intens sport și *body building* pentru a imita corpul puternic și musculos al muncitorilor. Moda tatuajelor – rezervată pînă atunci marginalilor societății – începe să se răspîndească în clasa de mijloc.

În vestimentație se insinuează un stil pauper *(poor chic, poverty chic)* care propune articole care mimează sărăcia: deșirate, rupte, peticite, prost croite. E important detaliul că aceste haine care imită uzura și murdăria sînt făcute din materiale scumpe, iar bogații care le poartă sînt apreciați și admirați pentru asta, în timp ce săracii sînt disprețuiți și stigmatizați pentru că poartă haine ieftine, scămoșate sau deșirate, uzate de-adevăratelea.

Articolele ce simulează uzura și murdăria au prețuri redutabile, fiind lansate de designeri celebri. Tonul în impunerea tendinței *homeless-chic* a fost dat de colecția *haute couture* Christian Dior primăvară-toamnă 2000, semnată de John Galliano. Mai amintesc colecțiile *Hobo Chic*, propuse de Ralph Lauren, din 2006 și 2009, ultima inspirată din salopetele muncitorilor din anii grei ai marii crize economice cunoscute sub numele de *Great Depression*.

A arăta sărac este *cool* mai ales în rîndul tinerilor înstăriți și răsfățați din generația Y (născuți între 1981 și 1996). Sociologul Karen Hanlon – în *The Consumption of Inequality* (2013) – definește această modă ca un proces care „nu implică adaptarea sau identificarea cu stilul de viață la care se face referire, ci mai degrabă semnalează adoptarea unor identități superficiale și temporare“. Este nu doar o estetizare a sărăciei, ci „o activitate distinctivă, de clasă, care controlează teama de a decădea în sărăcie, consumînd-o ca pe o experiență comercială de scurtă durată, sigură și socialmente distanțată“.

Cultivarea aparențelor de sărăcie se face doar sub forma unui deghizament, dar „masca“ e purtată în așa fel încît să nu fie posibilă confuzia cu săracii veritabili. Prin calitatea materialelor și alte mici detalii sesizabile doar de *connaisseurs*, de fapt are loc o reafirmare a distincțiilor – săracii adevărați nu arată așa. Simulacrul sărăciei nu e decît o nouă formă de afirmare a superiorității sociale. Unii sînt atît de bogați încît ultima fantezie care le mai rămîne de îndeplinit este doar moftul de a părea săraci. Nonșalanța de a face pe săracul devine un instrument cochet de a etala bogăția. Iată că, după ce fusese o expresie a renunțării ce poate duce la mîntuire, sărăcia a devenit un adaos *chic*, un accesoriu, un ornament al bogăției.

***Alexandru Ofrim** este conferențiar univ. dr., predă cursuri de istorie culturală la Facultatea de Litere, Universitatea din București. Cea mai recentă carte publicată:* Farmecul discret al patinei și alte mici istorii culturale, *Editura Humanitas, 2019.*

Bogdan POPA

Analfabetism, performanță economică, sărăcie

Am un prieten șofer profesionist. Într-o zi, pe un drum din țară, mi-a spus: „Dacă nu citești în meseria ta, nu ai cum să te perfecționezi“. Fără să știe, George îl contrazicea pe Ion Al. Brătescu-Voinești, care afirma într-o convorbire cu Felix Aderca (publicată în 1929) că: „Cititul nu e o nevoie primordială. Cititul e un lux. Nu ești silit să citești, nici un instinct nu te duce spre carte, vreun instinct asemănător cu foamea și iubirea“. Este drept, scriitorul pe care generații întregi îl țin minte pentru *Puiul* cel amărît se referea mai degrabă la condiția scriitorilor români, obligați de o piață restrînsă să trăiască din alte meserii, dar niciodată numai și numai din veniturile obținute din drepturile de proprietate intelectuală.

Cercetez istoria apariției și dezvoltării librăriilor și editurilor din România de cîțiva ani. M-am concentrat asupra celor din Vechiul Regat. Cred că am reușit să demonstrez că și într-un domeniu de obicei ignorat de istoriile literare – foarte rar au fost discutate contractele autorilor români cu editorii lor, tirajele, calitatea hîrtiei, onorariile primite sau vînzările propriu-zise – surprizele unei asemenea istorii sînt, folosesc un clișeu, plăcute și neplăcute. Este o împlinire să citești despre marile librării și edituri din București, Iași, Craiova și din alte orașe, să realizezi efectele pozitive ale Legii asupra presei din 1862 care a redus la zece ani răstimpul în care drepturile de proprietate intelectuală a unui autor rămîneau familiei, înainte de a trece în domeniul public, chiar să încerci să schițezi o hartă a pieței de carte. La începutul secolului al XX-lea, în Muntenia, Moldova și Dobrogea erau cam 200 de astfel de stabilimente, incluzînd anticariatele și librăriile de note muzicale. Pe piața de carte existau jucători majori și minori, editori bogați și anticari săraci, antreprenori singuratici sau familii în care afacerea mergea din generație în generație. Din toate punctele de vedere, anticarii, librarii-editori, tipografii reprezentau o categorie a burgheziei, cu ierarhii interne și înrudiri, cu falimente dureroase sau afaceri de mare succes. Tirajele erau bune (cîteva sute de exemplare pe titlu), onorariile pentru autori satisfăcătoare. Antreprenori capitaliști, cu o dimensiune patriotică evidentă, librarii făcuseră din comerțul cu carte un domeniu economic respectabil, cu o identitate profesională distinctă, conturată în timp. Cei mai mulți dintre librari (editori propriu-ziși erau doar cîțiva) vindeau și alte mărfuri în magazinele lor: jucării, papetărie, instrumente muzicale, articole de galanterie. Pare interesant să înțelegi de ce unele librării din România încă au asemenea raioane.

Aici intervine problema structurală a pieței de carte, de care nu pot fi învinovățiți librarii și editorii. Analfabetismul masiv al populației era mai profund, mai pervers decît o arătau statisticile. În 1912, 40% din populația cu vîrsta peste 8 ani (sau 54% din bărbați și 23% din femei) apărea în statistici ca fiind capabilă să scrie și să citească. Declarația personală, probată prin semnarea registrelor de recensămînt, era îndoielnică pînă și pentru contemporani. În 1913, în campania din Bulgaria, multor soldați li se citeau scrisorile de acasă de către gradați și ofițeri, care scriau și răspunsurile. Creșterea numărului știutorilor de carte din perioada interbelică nu a păcălit autoritățile. În frunte cu însuși Carol al II-lea, guvernele au făcut tot felul de planuri pentru a reduce analfabetismul real.

Un efect al analfabetismului este performanța economică redusă. Lars G. Sandberg sau Gabriel Tortella au cercetat societățile europene ce s-au confruntat cu înapoierea economică. Amîndoi au considerat rata de alfabetizare drept un indicator relevant pentru înapoierea economică și industrializarea ezitantă. Accentul pe agricultură și protecționismul economic au fost dublate de politici educaționale ezitante, ce au adîncit sărăcia anumitor regiuni europene. În 2010, Bogdan Murgescu a sugerat existența unei corelații între analfabetism și dezvoltarea economică în cazul României, unde principiile generoase ale legilor educației (din 1864 și pînă în prezent) nu au transformat radical nici resursa umană, nici situația economică generală.

Ar fi putut librarii-editori singuri să schimbe o asemenea stare de fapt? Prețul obișnuit al cărților era destul de ridicat. În 1894-1895, frații Șaraga din Iași și Carol Müller din București au emulat un model occidental și au introdus colecțiile de carte ieftină, de buzunar, pe hîrtie proastă, fără copertă de carton și fără ilustrații. „Biblioteca pentru toți“, cumpărată de la Carol Müller și rentabilizată de Leon Alcalay, a rămas cea mai cunoscută serie. A fost o soluție interesantă, al cărei impact rămîne încă să fie cu adevărat înțeles. România a fost totuși țara care, în 1901, și-a închis Biblioteca Centrală a Statului, pentru a o redeschide abia în 1955. Biblioteca Academiei Române, bibliotecile universitare din Iași și București, biblioteca donată de V.A. Urechia orașului Galați sau bibliotecile liceelor nu erau deschise integral publicului. Abia în mai 1907, urmașii marelui librar-editor Ioan V. Socec au deschis, cu cărțile rămase nevîndute în marea librărie de pe Calea Victoriei și în sucursalele din țară, o bibliotecă populară, destinată elevilor, muncitorilor, negustorilor, funcționarilor, meseriașilor. Era tot un model occidental, pentru familiile cu venituri modeste, care nu își permiteau cărți, ci un abonament simbolic la bibliotecă. Calitatea cărților conta mai puțin. Timpul liber trebuia petrecut într-un mod util individului, nedăunător societății.

Lectura, una dintre primele deprinderi pe care le căpătăm în școală, are un rol economic și social: perfecționarea individuală, un pas spre reducerea sărăciei generale. Prietenul meu avea dreptate: să citești te ajută în dezvoltarea profesională. Îmi permit să adaug: mult mai mult decît „să furi“ meserie.

***Bogdan Popa** este doctor în istorie și cercetător la Institutul de Istorie „Nicolae Iorga“ din București. Este autorul, printre altele, al volumului* Educație fizică, sport și societate în România interbelică, *Editura Eikon, Cluj-Napoca, 2013.*

Sorin COSTREIE

Gîndirea precară

Cu toții știm, fiind susținuți de date și de experiență, că sărăcia naște sărăcie. E un truism, este un dat al lumii noastre. E ceea ce se numește cercul vicios al sărăciei: dacă ești sărac și ai parte (cel mai probabil) de o educație precară, de modele precare în viață, vei sfîrși, cel mai probabil, tot sărac. Bineînțeles că aici e vorba de excluziune și neșansă, de un sistem social și guvernamental care nu dă seama de aceste inegalități și care nu reușește, decît pe hîrtie, să vorbească de egalitate de șanse.

Dar, deși aceste lucruri sînt foarte importante, nu ele constituie centrul de interes al acestui articol, ci, mai degrabă, a vedea cum sărăcia atrage după sine sărăcie. Sărăcia e de cele mai multe ori condiționată de o educație precară și o educație precară atrage după sine o gîndire precară, gîndire care aproape inevitabil va sfîrși în sărăcie. Pe scurt, punctul de interes este ce este gîndirea săracă, de ce este ea izvor de sărăcie și ce putem face pentru a o îmbogăți.

Nu e o vină să te naști sărac, poate e o vină să mori sărac. Și mori sărac dacă cel mai probabil ai rămas cu o gîndire săracă. Dar ce înseamnă o gîndire săracă? Cred că putem vorbi despre o gîndire săracă pe cel puțin două paliere, ca fond și ca formă, și sub două dimensiuni, a limbajului și a cunoștințelor.

Putem avea astfel o gîndire săracă ca limbaj la nivelul fondului, mai precis o gîndire care se manifestă printr-un vocabular precar. Puținătatea cuvintelor e o măsură a sărăciei gîndirii noastre, lumea fiind lipsită în acest caz de nuanțe și sinonimii. Cînd, de exemplu, toți cîinii sînt cu toții doar cîini, cînd nu există rase diferite, specializări și aptitudini diferite, atunci persoana în cauză se poate spune că suferă de o gîndire săracă cu privire la cîini. E gîndirea unui om care nu a văzut și nici nu a experimentat multe în acest domeniu. E gîndirea, de exemplu, a unui om dintr-un sat uitat de lume care abia dacă a ajuns de cîteva ori la primul oraș apropiat.

O gîndire săracă ca limbaj, la nivelul formei, e gîndirea cuiva care vorbește agramat. E cineva care nu înțelege și nu stăpînește categoriile fundamentale de exprimare într-o limbă. Pentru el, limba este pentru a transmite celuilalt nevoi de bază, nu este pentru a se înțelege mai bine pe sine și lumea înconjurătoare. Gramatica e relativă și aceasta e gîndirea unui om simplu, pentru care lumea nu are multe nuanțe și pentru care nu există multe alternative. Ca și în primul caz, nu e în mod necesar o gîndire superficială, dar e o gîndire inflexibilă, blocată într-un dat din care nu poate să iasă. Este, de cele mai multe ori, gîndirea unui om robotizat de repetitivitatea acțiunilor lui care se succed inevitabil în aceeași ordine.

O gîndire săracă este, însă, și mai săracă dacă lipsurile se manifestă la nivelul formei gîndirii, la nivelul structurii ei. Aici avem parte de o logică precară a gîndului, de o lipsă de articulare și acest lucru e mai periculos decît precaritatea gramaticii și a vocabularului. E vorba aici de un analfabetism cognitiv. Omul respectiv vorbește corect limba, dar nu o înțelege în profunzimea ei. E omul fără de logică, omul care nu gîndește cauzal și care nu trage și nu analizează consecințele acțiunilor lui. De cele mai multe ori, aceștia sînt și oamenii fără perspectivă, care trăiesc inerțial, duși de valul familiei și al societății.

Putem avea parte și de o gîndire săracă la nivelul fondului gîndirii, manifestîndu-se în acest caz prin cunoștințe puține. Aceasta merge mînă în mînă cu sărăcia de la nivelul vocabularului, căci a avea un vocabular precar înseamnă și a ști puține lucruri despre lume, după cum și invers, dacă știi puține lucruri despre univers, nici vocabularul nu are cum să îți fie bogat, căci în definitiv majoritatea cuvintelor sînt etichete pentru lucrurile din universul nostru înconjurător.

E bine să realizăm, însă, că toate acestea pot fi, de exemplu, disimulate de cineva care vorbește repede și cursiv, dar care suferă de o gîndire precară. A vorbi repede și mult nu e o marcă a unei gîndiri bogate, mai ales dacă avem parte de rupturi de raționament sau de un fond ideatic precar. Dar dacă vorbăria și flecăreala sînt măsuri ale unei gîndiri sărace, periferice, nici la cealaltă extremă tăcerea în sine nu spune nimic. O tăcere este plină dacă este într-un context adecvat. Și proștii tac și tăcerea în sine nu îi face filosofi. Gîndirea, precum muzica, își are tăcerile și notele ei disonante. Cel mai probabil etichetăm o gîndire săracă, o gîndire impulsivă, nereflexivă și blocată în niște ținte și scheme. La polul opus avem o gîndire imaginativă, reflexivă și flexibilă, care explorează neîncetat noi teritorii și alternative.

O gîndire bogată este ca o mîncare bună care te face să vorbești despre mîncare chiar în timpul unei mese bune, bogate. Așa și aici, o gîndire bogată te pune pe gînduri și te face să te gîndești, să devii reflexiv și metacognitiv. O gîndire săracă este una plină de clișee și de scheme, e o gîndire de lemn, e o gîndire fără umor și fără metafore. E o gîndire fără gîndul gîndului, fără metalimbaj. De asemenea, o gîndire bogată este o gîndire închegată și articulată, plină de viziune și energie. O gîndire săracă este una leneșă, care nu explorează și nu schimbă lucrurile, ci una care se complace într-un *statu quo* oferit de ceilalți sau de societate.

Și toate acestea sînt substanțial legate de educație. De aici ni se trag toate și toate duc la educația noastră, care ar trebui să fie neîntreruptă și totală. Creierul e un organ ale cărui performanțe pot fi foarte mult îmbunătățite prin antrenament. Așa cum învățăm să respirăm, să mîncăm, să dormim sau să lucrăm mai bine, tot așa putem să ne dezvoltăm și gîndirea. Și acesta ar trebui să fie țelul suprem al educației noastre, să ne facă să gîndim mai bine, mai profund, mai bogat. Săraca gîndire săracă ce ne ține săraci, mai ales la nivel cognitiv. Astfel, prin neputința de a ne proiecta în afară datului curent, gîndirea săracă nu ne ajută să devenim altceva. Săraca gîndire săracă...

***Sorin Costreie** este conferențiar la Facultatea de Filosofie a Universității din București și prorector al acestei universități.*

DILEMA
Om bogat, om sărac

Cosima RUGHINIŞ

Cei mai săraci bogaţi, cei mai fraieri şmecheri

Dacă nu ar fi, dacă n-ar fi fraierii
Şmecherii din ce, şmecherii din ce-ar trăi?

FLORIN SALAM şi FLORIN TALENT,
„Dacă fraierii n-ar fi“, 2021

Dacă Mihai Eminescu capta, în secolul al XIX-lea, esenţa conservatorismului antiliberal, Florin Salam surprinde, în secolul XXI, esenţa conservatorismului neoliberal. Ai cea mai mare valoare cînd ai bani în buzunare, eşti cel mai valoros cînd duşmanilor le merge prost, eu şi cu fraţii mei ne luptăm mereu cu ei. „Eu sînt bomba nucleară / Distrug tot ce mă înconjoară / Am cea mai mare valoare / Cine mă supără moare“. Bani, duşmani, distrugeri şi solidaritate de clică – avem aici chintesenţa ideologiei Wall Street.

În zilele bune, unii dintre noi avem totul. În România de azi, sînt oameni care mănîncă orice vor, de la sushi la mămăliguţă. Sînt oameni care călătoresc prin Egipt şi Machu Picchu, care ascultă orice muzică le pofteşte sufletul şi văd orice filme le doreşte inima. Mă număr şi eu printre ei, şi voi vorbi în numele nostru. Avem totul – dar trăim pe datorie. Pentru tot ce consumăm, golim planeta de petrol şi minerale, defrişăm păduri, radem mii de specii de pe faţa pămîntului, umplem atmosfera de dioxid de carbon şi sufocăm ţinuturi şi oceane în plastic. Cine achită nota de plată? Fraierii, desigur – anume, cei ce n-au norocul să se fi născut încă şi cei ce trăiesc în teritoriile prăduite, pustiite, inundate sau arse de orgoliul şi lăcomia noastre.

Mai ţineţi minte cînd schimbam mina la pix? Azi aruncăm tot pixul, pentru că... de ce nu? Pentru cîteva guri de apă, lansăm o sticlă de plastic în lume. Pentru o banană, luăm o pungută de plastic. Pixurile, PET-urile şi punguţele sînt, însă, păcatele fraierilor. Cei mai mari poluatori cu plastic nu sîntem eu şi tu, ci Coca-Cola, PepsiCo şi Nestle. Cei mai înstăriţi 10% din pămînteni generează 48% din emisiile totale de carbon, iar cei mai bogaţi 1% generează 17% la sută, cu avioanele personale, iahturile şi NFT-urile lor, aşa cum arată World Inequality Report 2022. Mai aflăm aici că inegalitatea este într-o creştere continuă din anii '80 încoace. Între 1995 şi 2021, top 1% cei mai bogaţi oameni au obţinut partea leului, adică 38% din creşterea globală a bunăstării, pe cînd cei mai săraci 50% au obţinut firimiturile, 2% din surplusul de bunăstare generat de omenire – acela plătit, pe datorie, cu emisii de carbon şi extincţia în masă a celorlalte specii. Tot în acest raport aflăm că pandemia a fost un pretext pentru miliardari să îşi sporească substanţial averile, pe cînd restul omenirii pierdea locuri de muncă, închidea restaurante, şcoli şi plătea amenzi. Cu alte cuvinte... fraieri.

Toată omenirea este îmbătată de petrol şi intoxicată de gaze naturale. Sîntem aurolaci. De aici senzaţia că este imposibil să oprim marile companii de petrol să profite grotesc de pe urma războiului lui Putin. De aici şi imposibilitatea de a ne înfuria cînd guvernele noastre nu reuşesc să limiteze cererea de combustibil fosil în timp ce Ucraina este devastată, deşi istoria ne arată că o astfel de strategie ar fi posibilă. Armata rusă dezmembrează Ucraina pe cele 52 de miliarde de euro pe care Europa i-a trimis din februarie în mai 2022.

Marile corporaţii şi bogătaşii lumii nu doar că ne aruncă CO_2 în ochi, ci ne şi amorţesc cu ideologia capitalismului adversarial, în care pedalăm cu toţii, pentru a vedea cine ajunge primul la cel mai absurd nivel de consum. Confortul, dorinţa de înavuţire şi teama de sărăcire ne împing să devenim complici, de la mic la mare, cu elitele capitalului care ne promit un viitor luminos şi o creştere accelerată nesfîrşită. „Oricine crede că o creştere exponenţială poate dura la infinit într-o lume cu resurse finite e fie nebun, fie economist“, observa economistul Kenneth E. Boulding. Dar cine nu-şi ia din plăcintă cît mai mult şi cît mai repede e fraier. Cine-şi ia partea leului e şmecher. Logica e simplă. Dacă nu eşti prădător eşti pradă.

În Las Vegas tocmai s-a interzis iarba – nu marijuana, ci gazonul, din cauză că nu mai există apă disponibilă pentru a o arunca aiurea pe jos. Au bani, poate au şi noroc, dar nu au iarbă şi nu au apă. Sărăcia începe să ia alte forme. Vom fi săraci în aer respirabil, în apă potabilă, în temperaturi trăibile. Martie 2022 a fost cea mai fierbinte lună în India din ultimii 122 de ani, aprilie a ieşit pe locul 3, iar valul de căldură este mai timpuriu şi mai amplu decît a fost vreodată. Cine n-are aer condiţionat e fraier. Cine are e şmecher, cît timp rezistă reţeaua electrică şi buzunarul la factură. Dar noi nu sîntem şmecheri doar pentru o zi. Sîntem şmecheri pînă vom muri.

Eu nu sînt şmecher pentru o zi – sînt şmecher pînă voi muri
Sînt beton, beton, beton – nu sînt şmecher de sezon
Am zile bune, zile cu soare – şi zile în care mă iubeşte
Şi oriunde merg, eu am valoare
Şi trăiesc împărăteşte!
(Of-of-of-of)
(Florin Salam, „Nu sînt şmecher pentru o zi“, 2020)

Cosima Rughiniş *este profesor dr. în cadrul Departamentului de Sociologie al Facultăţii de Sociologie şi Asistenţă Socială, Universitatea din Bucureşti.*

■ ■ ■

Cătălin COTOI

De ce ne e frică de sărăcie?

Il faut, ou trouver un remède efficace
à la plaie du paupérisme ou se préparer
au bouleversement du monde.
BURET, 1840

O glumă de sociologi, de prin anii 2000, spunea că una din căile cele mai sigure prin care te puteai îmbogăţi în România era să studiezi sărăcia. Oricum ar fi, sociologii par să fi înţeles foarte repede că sărăcia nu există fără statistici, indici şi bogăţie.

Institutul Naţional de Statistică calculează sărăcia relativă, ca parte a indicatorilor de incluziune socială a UE; Ministerul Muncii şi Protecţiei Sociale calculează indicatori privind sărăcia absolută, potrivit unei metodologii stabilite de experţii Guvernului României, Institutului Naţional de Statistică şi Băncii Mondiale. Povestea indicatorilor este una fascinantă – ne arată cum sărăcia ia naştere şi se modifică la nivelul interfeţei dintre statistici şi realitatea socială. Sărăcia este însă ceva mai mult: un amestec istoric de conflicte, tipuri de cunoaştere şi intervenţie, transformări ale moralităţii publice, registre de distribuţie a responsabilităţii individuale şi colective. Chiar şi metaforele sărăciei ne arată un peisaj complicat, cu contexte militare, medicale şi morale: ne „luptăm“ cu ea, o „combatem“ şi o „eradicăm“ o descoperim şi o izolăm în „pungi de sărăcie“, o facem să dispară prin „incluziune“, vorbim de o sărăcie „virtuoasă“ etc. Povestea sărăciei se suprapune cu cea a revoluţiilor europene, a apariţiei socialului şi a economiei, a ştiinţelor şi tehnologiilor lor de administrare.

Economia politică britanică, ce apare ca un discurs despre bogăţie, nu neglijează existenţa sărăciei, dar o vede doar ca pe o contraparte şi un fundal natural al acesteia. Sărăcia face posibilă creşterea bogăţiei, fără să fie prinsă în legile economiei. Pentru Jeremy Bentham (1748-1832), chiar în stadiul cel mai înalt al prosperităţii sociale, majoritatea populaţiei „va deţine, probabil, puţine resurse faţă de munca lor zilnică şi, în consecinţă, va fi întotdeauna aproape de indigenţă“ (1843: 314).

De-abia la Malthus (1766-1834), sărăcia devine parte a legilor economiei, sub forma ţăranului irlandez care consumă doar cartofi şi trăieşte în zdrenţe, fără să reuşească să profite de oferta tot mai bogată a manufacturilor engleze. Ţăranul irlandez malthusian încarnează, paradoxal, atît „subversiunea“, lipsa dorinţei confortului asigurat de modernitate, cît şi posibilitatea extinderii nevoilor „primitive“ şi a expansiunii bogăţiei într-o lume industrializată. Prin Malthus, sărăcia devine parte a unei „politici a sărăciei“, obiect de studiu, calcul şi intervenţie (Procacci 1989).

1848 e un an important pentru sărăcie. Mişcarea revoluţionară franceză cerea un drept la muncă garantat de stat. Sărăcia trebuia legată de muncă şi soluţia era una juridică, articulată în limbajul drepturilor. Statul ajungea într-o situaţie delicată. Devenea un agent economic faţă de care cetăţenii ar fi avut dreptul de a cere asigurarea subzistenţei. Soluţia economiştilor liberali, în faţa propunerilor revoluţionare de a lega juridic munca de rezolvarea problemelor sărăciei, a fost economia socială.

Sărăcia nu mai era un simplu fundal al ştiinţei bogăţiei şi ieşea din zona drepturilor suverane ale indivizilor, pentru a deveni un spaţiu de convergenţă a moralităţii cu economia, sub forma ordinii sociale. În interiorul sărăciei iluministe sau revoluţionare se formează o ruptură între *pauperism*, forma fluidă, periculoasă şi impredictibilă, şi *sărăcia individuală*, forma gestionabilă şi articulabilă cu proiectul statului liberal. Clasele muncitoare şi periculoase *(classes laborieuses et classes dangereuses)* ale marilor aglomerări urbane din prima jumătate a secolului al XIX-lea sînt supuse unui vast program moral-ştiinţific de socializare, de (re)construcţie a ordinii sociale.

Giovanna Procacci vede noile discursuri şi practici ale pauperismului ca pe o încercare de eliminare nu a inegalităţii economice sau sociale, ci a diferenţei, a unor serii de comportamente individuale şi colective ce nu se încadrau în proiectul de socializare liberal. Pe fundalul luptei împotriva pauperismului se creează marile conglomerate instituţional-morale ale guvernării liberale prin normalizarea societăţii şi, implicit, prin patologizarea comportamentelor unei populaţii văzute ca mobilă, promiscuă, ignorantă şi nesubordonată (1989). O întreagă serie de instituţii şi tehnologii ale guvernării moral-economice şi sociale se creează în acest spaţiu al pauperismului: statistici amănunţite, bănci populare şi cooperatiste, asistenţă socială, sedentarizare forţată, organizarea muncii şi a timpului, igienă publică, impunerea familiei moderne, educaţie, muzee, magazine universale, parcuri şi cultură (Bennet 1995, Donzelot 1979).

Cuplul pauperism/sărăcie este spaţiul în care se întîlnesc proiecte şi tehnologii diferite, nu întotdeauna omogene sau articulabile, dar care transformă relaţiile dintre public şi privat, individ şi familie, drept şi muncă, medicină, şcoală şi familie. Transformarea istorică a pauperismului în sărăcie modernă este începutul unei poveşti dramatice, chiar dacă deseori ascunsă sub marile naraţiuni epice ale modernizării. Este povestea apariţiei socialului, ca nou peisaj în care se desfăşoară vieţile indivizilor, şi a populaţiilor moderne.

Sărăcia românească a fost parte a sărăciei europene încă de la început. Lupta cu pauperismul nu era una urbană, ci ţinea de ceea ce H. Stahl numea „psihoza chestiunii rurale“, dar ţăranul ce întrupa acest pauperism local, chiar dacă nu semăna cu proletarul parizian, se suprapunea bine cu ţăranul irlandez malthusian.

Tehnologiile socialului care instituie sărăcia românească modernă în secolul al XIX-lea ca problemă obiectivă, rezolvabilă în moduri specifice, sînt similare, importate şi adaptate din sărăciile franceze, germane, habsburgice sau britanice. Igiena publică, corelată cu holera şi comerţul cu grîne, impunerea cadrelor familiei modern-burgheze, reglarea proprietăţii private, apariţia diferitelor discipline ale cunoaşterii populaţiei au prins la un loc imagini dramatice ale unei ţărănimi devastate de pelagră, tuberculoză, sifilis, holeră şi foamete, cu planuri de moralizare, igienizare, educaţie şi control.

Cuplul pauperism/sărăcie s-a dizolvat, la un moment dat, în angajat/şomer, şi acesta din urmă a dispărut în zona ambiguă a precariatului neoliberal. Sărăcia însă rămîne şi astăzi nu doar o „problemă“ rezolvabilă sau gestionabilă, ci parte importantă din instrumentele de guvernare, semnificare şi cunoaştere ale liberalismului şi modernităţii europene. Săracii sînt ceilalţi, cei fără individualitate, familie, morală, proprietate şi responsabilitate modernă, dar şi un fel de contraparte/fundal neliniştitor al vieţilor noastre. Ca pe vremea lui Malthus, cumva.

Cătălin Cotoi, *doctor în filozofie, este profesor la Departamentul de Sociologie al Universităţii din Bucureşti.*

■ ■ ■

DILEMA
Om bogat, om sărac

Dorel Dumitru CHIRIȚESCU

Pomana

La mine în sat, după un număr clar precizat de săptămîni, luni sau ani, fiecărui om trecut în lumea celor drepți i se organiza o pomană. Era o masă întinsă cel mai adesea în curtea familiei, care evoca în acest fel tăcut pierderea unui membru. Evenimentul genera un fel de așteptare încordată. Oamenii vorbeau înainte cu cîteva zile despre asta. Unii știau exact care este perioada pentru care se face pomana. Nu știu dacă erau mai apropiați de familia respectivă sau pur și simplu ținuseră o socoteală a zilelor, lunilor sau anilor. Ei spuneau, fără a permite să fie contraziși, că „i se face“ de șase săptămîni sau de patru luni. Oamenii se pregăteau pentru eveniment. Se punea la o parte o cămașă curată sau, pur și simplu, bărbații își aminteau că trebuie să se tundă sau să se bărbierească. Știau că vor merge la pomană și oricum ar fi trebuit să facă asta, altfel nu ar fi scăpat de gura nevestelor. Nici noi, copiii, nu eram exceptați. Trebuia să fim mai cuminți și să nu murdărim toate hainele pentru a avea un lucru „bun“ de îmbrăcat la pomană. Aveam emoții. Urma să fim parte la un eveniment împreună cu oameni mari și asta nu se întîmpla des. Pe la nunți sau pe la pomeni, dar cam atît. În dimineața aceea, bunica mea îmi spunea mereu că trebuie să fiu cuminte și să stau „pe lîngă casă“ pentru că în acea zi va trebui să mergem la pomană.

Pregătirile începeau cu noaptea în cap. În dimineața respectivă, familia gazdă se trezea de noapte și se pregătea de ceea ce avea să urmeze. Se sacrificau păsările, se aducea pîinea de la brutărie și începeau pregătirile. Totul se întîmpla în curte, într-un loc mai ferit de privirile viitorilor oaspeți. Vecinii erau chemați în ajutor și toată lumea trebăluia orientîndu-se după semnele sau sfaturile unuia mai bătrîn care „știa rostul“ și obiceiurile. Peste vorba lui nu se trecea. Ardeau focuri mai multe sub tot felul de oale fabuloase de diferite mărimi. Într-una se afla viitoarea ciorbă, în alta eterna varză „de pomană“ și tot așa. „Alergătorii“, pentru că ăsta este numele pe care și-l luau vecinii care ajutau, aveau grijă ca focul să nu se stingă niciodată și pregătirea mîncării să fie așa cum trebuie. Privindu-i din afară, păreau a fi un grup de oameni beți care se mișcă haotic, în lumina slabă a dimineții care încă nu venise. Lumina focurilor, care bătea de jos în sus, proiecta pe obiecte niște umbre fantastice, mult exagerate în raport cu corpurile slabe și chircite de ani și de griji ale acestor oameni. Păreau a fi niște fantome care dansează după o muzică tăcută, numai de urechile lor auzită și numai de mintea lor înțeleasă.

Preotul copilăriei mele era un gurmand și țîrcovnicul său era un alcoolic.

Cînd veneau zorii zilei totul trebuia să fie gata, pentru că urma alt ritual, cel al așezării mesei. Masa era de fapt o înșiruire de mese mai mici, rotunde, ale căror picioare nu erau mai înalte de 50 de centimetri. Cine nu a mîncat la această masă a bunicilor săi nu știe adevăratul gust al României. Aveau trei picioare, iar în jurul lor se așezau membrii familiei, pe scăunele de aceeași înălțime și cu același număr de picioare. Aceste mese și scaune erau adunate de pe toată ulița și alcătuiau împreună masa cea mare și lungă la care avea loc pomana. „Alergătorii“ mergeau din casă în casă și le luau. Veneau cu ele deasupra capului, ca și cum ar fi dorit să se apere de o ploaie care nu exista. Copiii cărau scaunele și tot felul de alte lucruri necesare familiei respective pentru pomană. Se împrumutau de la vecini nu numai mese, dar și castroane sau farfurii de pămînt, linguri sau furculițe. Nimeni nu era pregătit pentru o masă de o așa de mare anvergură, așa încît toată lumea sărea în ajutor. Șirul de mese cu trei picioare era mereu închis de către „masa popii“. De data asta vorbim de o masă înaltă, scoasă din cine știe care „odaie de la drum“. La ea se așezau cîteva scaune cu spătar, destinate preotului și însoțitorilor săi. Pe mese se așezau deja cunoscutele coli albastre de împachetat. Așezarea mesei era ceva simplu. În mijloc, din loc în loc se puneau castroane mari în care se va turna ciorba. Lîngă ele furculițe și linguri pentru patru persoane. Pentru că atîția oameni erau destinați să mănînce dintr-un castron. Se aducea pîinea feliată. Nu existau pahare pe masă, pentru că băuturile se serveau simplu, „peste umărul“ meseanului.

Momentul în care venea preotul era solemn. Era întîmpinat de la intrarea în curte de către gazde. Pășea agale, ca și cum ar fi mers împotriva timpului. Fără prea multe discuții, după ce cerea cîteva lucruri, începea slujba. Nu înțelegeam niciodată ce spune, ce cîntă. Era un fel de bolborosit solemn. Nici azi nu știu dacă așa trebuia să slujească sau pur și simplu preotul copilăriei mele nu știa textele pe dinafară. Dădea ocol meselor, binecuvînta bucatele și umplea tot locul de mirosul tămîii. Oamenii prezenți ascultau cu atenție slujba și din cînd în cînd, cînd îl vedeau pe preot că face semnul crucii, se închinau și ei larg, spunînd cîteva cuvinte care-l invocau pe Dumnezeu. La final, primeau permisiunea să se așeze. Se înghesuiau la mesele scunde, iar bărbații își descopereau cu atenție capul. „Alergătorii“ serveau ciorba grăbiți pentru că „nu este bine să aștepte oamenii“. Mîncau patru oameni dintr-un castron. Întindeau lingurile cu atenție, ca și cum ar fi dorit să nu-i deranjeze pe ceilalți. Nu luau carne pînă cînd nu se isprăvea zeama. Mîncau fără să se grăbească și fără să vorbească. Mîncatul în comun din castron era un ritual special. Nimeni nu se grăbea și nimeni nu țintea bucata mai mare. Doi dintre bărbații apropiați familiei își luau sarcina de a aduce țuica la masă. Aveau în mînă un păhărel mic și o sticlă cu țuică și fiecare pe partea sa de masă trecea pe la fiecare oaspete. Îl striga pe nume, uneori îl bătea pe umăr și-i spunea să servească o țuică în memoria celui pomenit. Omul se întrerupea din mîncat, lua paharul cu alcool și-l dădea peste cap. Țuica se bea dintr-o înghițitură. Paharul era înapoiat și cel care servea mergea mai departe, repetînd ritualul adresării. La „felul doi“, ritualul se repeta, numai că de data asta paharul era mai mare și conținea vin. Îl beau cu sete, tot dintr-o înghițitură. La sfîrșit erau aduse pe masă bucăți mari de cozonac proaspăt care erau puse pe farfurii, din loc în loc. Îmi amintesc ce bun putea fi acel cozonac. Nu am regăsit niciodată gustul lui. Mai ales copiii se grăbeau să pună mîna. Băgam în gură repeziți, dar ne umpleam și buzunarele. Eram niște veritabili, dar nevinovați hoți de cozonac.

Numai preotul, la masa din capul mesei, avea privilegiul de a avea țuică și vin la discreție, de a mînca din farfurii separate fiecare fel de mîncare. Masa popii era clar una privilegiată. Și preotul profita de asta. Preotul copilăriei mele era un gurmand și țîrcovnicul său era un alcoolic. La aceea masă se vorbea mai tare, ca și cum ar fi dorit să audă toată lumea ce spune și să-i laude cunoștințele religioase, dar și de cultură generală. Era un fel ostentativ de a se purta, acesta al preotului din sat. El nu era numai trimisul lui Dumnezeu pe pămînt, el era chiar Dumnezeu. Era acolo, în lumea despre care vorbesc, un infinit respect față de preot, pentru că el era părintele, sfătuitorul, judecătorul. Nimeni nu trecea peste cuvîntul său. Reprezenta legea divină, dar și pe cea a oamenilor.

Masa nu dura mult, pentru că „nu puteai să te faci de rîs, să creadă lumea că ești nemîncat“. Se ridicau de la masă, așa cum se așezaseră, făcîndu-și o cruce largă prin care mulțumeau lui Dumnezeu pentru bucate. Își luau la revedere și mergeau liniștiți spre casă, cel mai adesea comentînd asupra bucatelor, ca și cum s-ar fi întors de la un ospăț împărătesc. Bărbații erau mai veseli, pentru că ei nu refuzau niciodată paharele de țuică și vin. Vecinii și cei mai apropiați rămîneau mai mult. Era momentul de sfîrșit, cînd chiar și „alergătorii“, după o zi de muncă, se așezau să mănînce. Puținii rămași se strîngeau în jurul mesei popii și vorbeau verzi și uscate. Niciodată nu vorbeau politică. Ăsta era un subiect interzis. Puținii consăteni care mai discutau politică la birtul din sat nu făceau niciodată asta la pomană. Preotul își continua explicațiile savante despre nimic. Pentru că nu spunea nimic și nu purta nici un dialog cu nimeni. Roșu în obraji, pur și simplu vorbea și oamenii îl ascultau cu evlavie, ca și cum ceea ce spunea atunci ar fi fost o continuare a slujbei. Discuțiile despre pomană continuau și în zilele următoare, ca un ecou, așa cum merita un eveniment de o asemenea anvergură. Se vorbea despre băutură, bucate și despre gazde. Se făceau comparații cu alte pomeni și se trăgeau concluzii. Gazda se bucura mereu de vorbele bune și nu se întrista niciodată de alte vorbe. Știa că nimeni nu vorbea cu răutate. Și nimeni nu vorbea așa.

Am trăit mult timp între ei și nu i-am auzit niciodată pe acești oameni vorbind despre bogăție sau despre sărăcie. Pentru a-l desemna pe cel mai bogat ca ei, spuneau despre el că este mai „răsărit“ sau că familia cutare sau cutare este mai „răsărită“. Pur și simplu, munceau și trăiau. Erau parte a unui infinit ciclu al vieții și al morții pe care-l respectau cu sfințenie. De fapt, nu munceau. Trudeau. Adică munceau din greu din zori și pînă seara pentru a putea trăi. Poate că din cauza acestui efort zilnic li se așternea cu timpul pe față un fel de liniște. Aveau o curățenie și o detașare pe care nu le-am mai regăsit oricît am umblat ulterior printre oameni. Erau oameni simpli care trăiau în respect față de semenii lor și față de tot ceea ce îi înconjura. Pur și simplu, îmi este dor de ei.

Dorel Dumitru Chirițescu *este profesor de economie la Universitatea „Constantin Brâncuși“ din Tîrgu Jiu. Cea mai recentă carte a sa este* Pe patul lui Procust. Reflecții despre construcția socială postdecembristă, *Editura Institutul European, 2018.*

Propuneri de *Dileme vechi* pentru viitor:

- **Arta în vreme de război**

„Mă interesează legătura dintre trecut și prezent“

– interviu cu regizorul Alexandru BELC –

După ce am văzut documentarele 8 martie *și* Cinema, mon amour *l-am apreciat pe* **Alexandru Belc** *pentru rigoarea și măiestria cu care își dezvoltă subiectele ancorate într-un trecut inconfortabil, dar nu lipsit de umor. Primul său lungmetraj de ficțiune intitulat* Metronom *a fost recompensat cu Premiul pentru regie la secțiunea* „Un Certain Regard“ *a Festivalului de film de la Cannes. E o poveste despre iubire, duplicitate și compromis care se petrece în Bucureștiul anilor ’70. Filmul e valoros și pentru că redă portretul unei generații pentru care emisiunea lui Cornel Chiriac de la postul de radio Europa Liberă a fost și a rămas expresia libertății. În rolurile principale joacă Mara Bugarin, Șerban Lazarovici și Vlad Ivanov. L-am provocat, așadar, pe Alexandru Belc la o discuție chiar înaintea premierei de la Cannes. Filmul va fi proiectat la Cluj, la TIFF.*

Alexandru Belc

În documentarele 8 Martie *(2012) și* Cinema, mon amour *(2015) scoateți în evidență neajunsurile și absurdul regimului comunist din România. Ce vîrstă aveați „la Revoluție“ și ce a însemnat pentru dumneavoastră recîștigarea libertății?*

La Revoluție aveam nouă ani, însă am amintiri foarte proaspete din acea perioadă. Am crescut în Brașov, în anii ’80, într-o perioadă întunecată a comunismului. Mi s-au întipărit imagini foarte puternice din acei ani. Cred că am prins suficient din comunism cît să înțeleg ce a însemnat recîștigarea libertății, de ce muncitorii au ieșit în stradă în 1987, apoi la Revoluția din 1989. Era o euforie generală, o agitație, un murmur. Simțeam în jurul meu că ceva se întîmplă. Am văzut și imagini cu dărîmarea Zidului Berlinului, cu oameni care sar Zidul, care se îmbrățișează. Am crescut cu aceste imagini.

Metronom *a intrat în competiție la* „Un Certain Regard“, *secțiune unde regizori precum Cristi Puiu, Cătălin Mitulescu, Cristian Mungiu, Corneliu Porumboiu și, mai recent, Teodora Ana Mihai au fost recompensați de juriu și deopotrivă de presa internațională. Ce așteptări aveți și cînd veți lansa filmul la noi?*

Faptul că filmul a fost selectat în competiția *„Un Certain Regard“* este deja un premiu pentru film și pentru toată echipa cu care am lucrat. Sigur, ne-ar onora să cîștigăm și un premiu, însă satisfacția că filmul a fost selectat este deja foarte mare. În România, filmul va avea premiera națională la TIFF, pe data de 23 iunie.

Nu am renunțat la ideea de a face un documentar despre Cornel Chiriac

Mi-ați spus că înainte de Metronom *aveați în plan să realizați un documentar despre Cornel Chiriac. De ce ați renunțat la structura inițială pentru o ficțiune despre România de după tezele din iulie 1971?*

Încă nu am renunțat la ideea de a face un documentar despre Cornel Chiriac, despre viața lui și despre influența pe care a avut-o asupra unei generații. Mi se pare un film necesar. Cînd am făcut cercetarea despre Cornel (Chiriac, *nota red.*), mi s-a părut mai potrivită formula unei ficțiuni. Mi-am dorit să fac un film despre tinerii care îl ascultau, despre puterea muzicii pe care el o transmitea la radio, despre setea de libertate pe care reușea să o transmită ascultătorilor din țară. Probabil m-a provocat și ideea unui film de ficțiune, iar materialele pe care le-am găsit m-au influențat să merg în direcția asta.

Dintre cei care l-au cunoscut personal pe Cornel Chiriac cine v-a susținut să-i reconstituiți personalitatea, dar și influența sa uriașă asupra unor generații?

La început am discutat mult cu Liviu Tofan. El avea deja adunate multe materiale despre Cornel. Apoi am povestit cu Mircea Udrescu, prietenul lui Cornel din copilărie, care a scris două cărți despre el. Sînt și fanii lui Cornel care se întîlnesc periodic la Club A pentru a-l comemora. Unii l-au cunoscut personal, alții doar i-au ascultat emisiunile și i-au trimis scrisori. Am vorbit și cu Dorina Diaconescu, care în 1970, la 15 ani, trimisese o scrisoare la Europa Liberă în care comenta filmul *Reconstituirea* al lui Lucian Pintilie, film interzis în România, dar care scăpase cîteva zile în cinema. Au urmat percheziții ale Securității și cîțiva ani în care a fost chemată să dea declarații. Fiecare dintre cei cu care am stat de vorbă are o poveste impresionantă din acei ani.

Am filmat cu muzica în cadru

Există în film scene de dans care redau atmosfera și dialogurile de la petrecerile unor elevi de la liceul bucureștean „Sf. Sava“. Coregrafia momentelor respective descrie atitudinea acelei decade și se constituie ca o recompunere estetică de mare profunzime. Cum ați lucrat cu actorii și care a fost contribuția coregrafului Paul Dunca?

Am adunat multe filmări de arhivă cu tinerii din România, reportaje făcute de jurnaliști străini pe litoral sau în cămine studențești. Apoi există filmele de propagandă făcute la „Sahia“. Combinate cu imaginile de la concertele The Doors sau Beatles, am reușit să ne facem o idee despre atmosfera și estetica acelei perioade. Paul (Dunca, *nota red.*) le-a arătat actorilor mișcările pe care și le-a dorit, s-a asigurat că respectăm perioada, a lucrat cu fiecare actor în parte, astfel încît fiecare să aibă personalitatea lui. Ne-am fixat pe sfîrșitul anilor ’60, de acolo ne-am luat reperele.

Prin tema și uneori prin personajele din Metronom *faceți aluzie la cele două titluri relativ recente,* Cum mi-am petrecut sfîrșitul lumii *și* 4 luni, 3 săptămîni și 2 zile. *Cum vă raportați ca regizor la perioada comunistă din România?*

Filmele mele sînt despre trecut, despre viața femeilor care lucrează în ruinele foștilor coloși industriali sau despre oamenii care supraviețuiesc cu greu în cinematografele aflate și ele pe cale de dispariție. Am, cred, o fascinație pentru trecutul nostru, pentru istoria recentă. Mă interesează legătura dintre trecut și prezent.

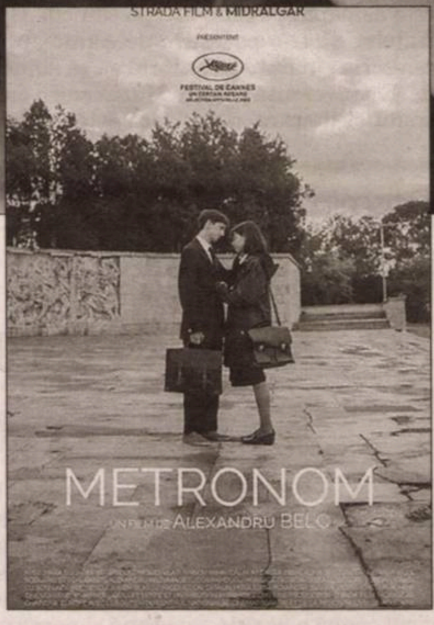

Personajul principal feminin pe nume Ana, interpretat cu ingeniozitate de tînăra Mara Bugarin, este foarte puțin dispus să trădeze. De ce se opune ea cu atîta înverșunare ideii de compromis? Pentru a-și apăra integritatea morală? Sau din alte considerente?

Ana este modelul tînărului care își trăiește viața cu înflăcărare. Este ingenuă și idealistă. Chiar dacă știe în ce lume trăiește, are o doză de hazard, își apără principiile. Pe parcursul poveștii, ea acumulează, iar cînd este pusă în fața realității, refuză compromisul. O face pentru ea, pentru ceilalți. Pînă la urmă, asta este esența întregului film. Cît de mult putem să ne luptăm pentru a nu lăsa compromisul să se instaleze în noi? Care este punctul în care depunem armele? O facem conștient? Se instalează compromisul fără ca nici măcar să realizăm asta?

Cum au reușit să se documenteze actorii, mulți dintre ei foarte tineri, și cum ați lucrat cu ei?

Actorii s-au documentat pe platoul de filmare. Ne-am uitat împreună la imagini de arhivă, am ascultat muzică, am povestit. M-am sfătuit mult cu ei în privința textului, a personajelor lor. Eu le-am oferit situația, contextul istoric, le-am spus ce vreau să obțin și împreună am găsit ritmul, emoția, starea din interiorul fiecărei secvențe.

Ce a însemnat cultura underground pentru spiritul anilor ’70?

Muzica și „ceaiurile“ din apartamente erau poate singura formă de evadare din cotidianul sumbru. Cultura underground, cărțile date pe sub mînă, discurile rare, împrumutate de la unul la altul, emisiunile de la Radio Europa Liberă însemnau foarte mult pentru acei ani.

Metronom *e încărcat cu muzică avangardistă, ostilă regimului de atunci. Cum v-ați descurcat prin hățișurile drepturilor de autor și al înregistrărilor în original pentru nume mari ca Janis Joplin sau The Doors? Au fost scumpi?*

Muzica este un element esențial al filmului și am filmat cu muzica în cadru. Pentru asta a fost nevoie, desigur, ca drepturile pe muzică să fie luate înainte de începerea filmărilor. Ne-am bazat mult pe muzică românească, Mircea Florian, Dorin Liviu Zaharia, Sfinx, Sideral, dar am folosit și The Doors și Janis Joplin, care da, au fost foarte scumpi. Mai ales pentru un buget de film românesc.

Unul dintre puținele mele regrete față de perioada de dinainte de 1989 este că pe atunci se spuneau bancuri. Erau salvatoare pentru a face măcar haz de necaz. Și în Metronom *ați filmat „un moment vesel“, o secvență în care se spun glume. Pot să vă întreb care este bancul dumneavoastră preferat?*

Sînt multe bancuri pe care le-am descoperit acum, însă redau unul pe care l-am citit de curînd și mi-a rămas în minte.

Discuție între doi judecători:

– Am acum un proces cu unul care a făcut țuică de prune acasă. Oare cît să-i dau?

– Mai mult de 10 lei pe litru să nu-i dai!

interviu realizat
de Roxana CĂLINESCU

Bogdan-Alexandru STĂNESCU

pe de altă **carte**

Maimuțe, muzică și baseball

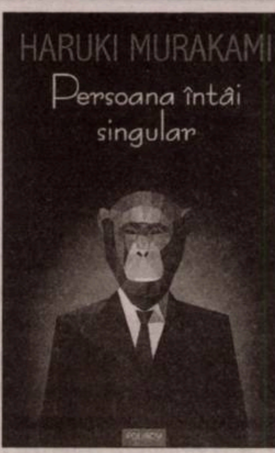

● Haruki Murakami, *Persoana întîi singular*, traducere din japoneză de Andreea Sion, Editura Polirom, 2022.

E oarecum straniu să recenzezi o nouă carte de Haruki Murakami: există atît riscul serios de a transforma textul într-o reclamă la un produs care oricum are un succes incredibil, cît și acela de a reacționa contrapunctic la respectivul succes. Cea de-a 22-a carte a scriitorului japonez este o culegere de povestiri scrise la persoana întîi, cu un narator de vîrsta a treia (și care într-una dintre povestiri se numește chiar Haruki Murakami), ce gravitează în jurul unor teme precum nostalgia tinereții, muzica, erotismul, totul învăluit într-o folie de *unheimlich* care a devenit marca autorului nipon. Dacă însă în romanele lui de regulă ample, cu structuri baroce și tematică fantastică, Murakami tratează crime de război, dispariții, e fascinat de tema dublului, de realități paralele etc., povestirile de față par scrise de un bunicuț care nici nu mai trebuie să dovedească nimic, fiind de ajuns să se prezinte la concurs ca să ajungă pe podium.

Una dintre cele mai plăcute povestiri ale culegerii, „Perna de piatră“, readuce la viață figura unei tinere cu care naratorul are o aventură de-o noapte în adolescență și care-i cere voie să strige numele altui bărbat în timpul orgasmului. Așa cum noaptea petrecută împreună poartă pojghița iluzoriului, partenera de-o noapte se dovedește a fi o autoare de versuri Tonka, semne ale lumii plutitoare ce supraviețuiesc timpului în memoria povestitorului. În „Carnaval“, naratorul își reamintește prietenia bazată pe pasiunea pentru muzică, pe care a avut-o, pe cînd avea în jur de 50 de ani, cu „cea mai urîtă femeie din cîte cunoscusem vreodată“, reamintire ce se dezvoltă într-o infantilă meditație asupra frumuseții și urîțeniei feminine. „Charlie Parker interpretează bossa nova“ începe ca un joc contrafactual și intertextual, punînd în scenă farsa tînărului narator, care inventează un album de-al celebrului jazzman pentru ca ficțiunea, evident, să treacă în realitate în ceva ce seamănă cu o povestire scrisă de un Borges pe jumătate adormit și lipsit de talent.

„With the Beatles“ se deschide cu o tînără care străbate holul școlii, ținînd la piept un album Beatles, imagine pe care naratorul nu o va uita niciodată. Același narator (văzut prin propriii ochi, la ani buni distanță) își amintește apoi prima iubită și o zi din toamna lui 1965, cînd s-a dus în vizită la ea, dar nu a găsit-o și, în cele din urmă, a petrecut ceva vreme în compania fratelui ei, care suferea de pierderi grave de memorie. Ca să treacă timpul în timp ce-o așteaptă pe fată, începe să-i citească fratelui dintr-o povestire de Akutagawa, cea scrisă înainte ca autorul să se sinucidă. E o reverență pe care Murakami o face tradiției literare, chiar dacă este celebru tratamentul de care are parte în cercurile literare nipone. De altfel, personajul acesta al fratelui are un rol esențial în angrenajul simbolic al cărții, pentru că memoria – și pierderea ei, sau aleatoriul de care e guvernată – este tema majoră a tuturor povestirilor. Jocul memoriei este unul digresiv, iar naratorul vîrstnic nu încearcă deloc să cenzureze dansul amintirilor, ci se lasă purtat de înlănțuirea lor pînă cînd mecanismul ajunge să se autoepuizeze: în „With the Beatles“, amintirea albumului trimite la muzica tinereții, care cheamă după ea prima iubire, care trimite la literatură, care conduce la moarte...

Dacă în romanele de acum cîteva decenii protagonistul era atras într-o misterioasă conspirație universală ce amenința să submineze realitatea, povestirile de față par contaminate de o artificialitate și o plictisoșenie pe care doar autopastișa le poate genera: povestirile de față par cópii nereușite ale unor proze scrise de Murakami acum douăzeci de ani (călătoria unui orășean într-un peisaj rural ca pretext al unui scenariu fantastic a fost folosită de Murakami atît în *În căutarea oii fantastice*, cît și în „Tzukuru Tazaki cel fără de culoare și anii săi de pelerinaj“ înainte de povestirea ce deschide volumul de față). Străduința de a induce ideea că în lumea ficțiunii lui totul este interconectat și plin de sens devine obositoare în lipsa unei coerențe narative și a unor subiecte interesante.

În fine, în povestirea „Confesiunile unei maimuțe din Shinagawa“, poate cea mai infantilă din tot volumul, o maimuță își povestește viața naratorului într-o baie publică termală, dezvăluind faptul că este atrasă de femei (maimuța este maimuțoi, de fapt) și că, neputînd să-și rezolve respectiva atracție, le fură numele. Pentru cine a mai citit Murakami, o maimuță vorbitoare nu uimește cu nimic, dar aș recomanda o școlire prealabilă în universul respectiv, lucru valabil și în cazul obsesiei murakamiene pentru baseball. Femeile din prozele lui Murakami nu depășesc prea mult statutul unor obiecte cu unică utilizare: sînt originea unei constante stupefacții a naratorului, sînt obiecte sexuale, niciodată personaje cu adevărat. Lucru pe care i l-a reproșat, de altfel, și Mieko Kawakami înaintea publicării acestui volum. Din punctul acesta de vedere, povestirile par scrise de un bărbat singur, cu foarte puțină experiență de viață și care e convins că poate suplimenta carențele respective folosind imaginația.

Ca de obicei, foarte bună traducerea Andreei Sion.

■ ■ ■

Cosmin CIOTLOȘ

pe de altă **carte**

Secretul corespondenței

I. Negoițescu • Radu Stanca
UN ROMAN EPISTOLAR

● I. Negoițescu, Radu Stanca, *Un roman epistolar*, ediție definitivă, coordonare, note și postfață de Ion Vartic, îngrijire ediție de Ioan Cristescu, Editura Muzeul Literaturii Române, 2022.

O cu totul altă carte față de aceea, știută tuturor, din 1978, este actuala ediție, definitivă, a *Romanului epistolar* dintre I. Negoițescu și Radu Stanca. Cantitativ, le disting, să zicem, cîteva mii de cuvinte, recuperate din manuscrise. Pe fond, asistăm la o veritabilă redistribuire a centrelor de greutate, căci, puse în evidență acum, prin contrast, petele albe devin ele însele extrem de grăitoare. E vorba, în esență, despre mai multe straturi de precauții, tabuuri, interdicții (și chiar fatalități) pe care, depozitar al acestui corpus, Negoițescu și le-a stabilit atunci cînd a publicat, la șaisprezece ani de la dispariția bunului său prieten cerchist, acest foarte prețios și rapid legendarizat corpus.

Deasupra tuturor plana un spectru al fricii. De pus, firește, în legătură directă cu situația politică, dar deloc străin și de alte forme, autoinduse, de rezervă. Cea dintîi se face vinovată fără drept de apel de o absență din păcate pentru totdeauna insurmontabilă: la momentul arestării criticului, în februarie 1961, părinții acestuia au distrus o bună parte din scrisorile primite de la Radu Stanca, dînd curs îndemnurilor precipitate (și nu tocmai dezinteresate, cum se va vedea imediat) ale lui Ștefan Aug. Doinaș.

Ce și de ce a înlăturat, așadar, I. Negoițescu atunci cînd a pregătit *Romanul...* pentru tipar? Care au fost, așa zicînd, criteriile pe care le-a avut în vedere? Spuneam că, între acestea, ideologicul ocupă o poziție suverană și pervazivă. De la simpli determinanți contextuali („autorizație *sovietică*“ sau „să organizez *politica* și presa“ sau „decăderile romantice contemporane, semne ale crizei și dezastrului, cum naturalismul și suprarealismul, *socialismul* etc.“ sau, firește, numele Monicăi Lovinescu) pînă la ample secvențe strategice (de felul aceleia în care, dezamăgit de obtuzitatea decidenților din partidele istorice, Negoițescu propune o „piruetă“ strategică, încercînd să negocieze, în a doua partea a anilor ’40, cu încă aparent binevoitoarea stîngă doctrinară), tot ce se poate remania e remaniat. Inclusiv un anumit dezgust față de ecloziunea naționalismelor post-WW2, reactivate în mandatul lui Ceaușescu, deci pasibile și ele de a atinge nedorite puncte nevralgice.

Deși predominant, n-aș acorda acestui palier prioritatea simbolică. Pe care o deține, după părerea mea, sfera *intimului*, cu toate nuanțele pe care le presupune ea. Aici, Negoițescu se dovedește nu doar prudent, ci și prevenitor. Elimină, de exemplu, episodul erotic silvestru trăit de Radu Stanca cu „una din fiicele zeiței Diana“ (p. 111) și devenit pretext pentru o proză ca *Puntea neagră;* sacrifică scenele de sexualitate gay cu Doinaș (promisesem mai sus o explicație: de găsit la p. 319 și la p. 330); trece sub tăcere, din rațiuni evidente, numele unui efeb personal pe care, însă, Nicolae Balotă îl va devoala fără menajamente în *Caietul albastru* și în *Abisul luminat* ș.a.m.d. Desigur, subiectul homoerotismului e unul sensibil inclusiv juridic la momentul redactării acestor scrisori. Dar, înclin să cred, el e mai degrabă dureros pentru autorul *Poeziei lui Eminescu*. Cel puțin dacă e să dăm crezare unor ecorșeuri de felul acestuia: „Închisoarea îngrozitoare a singurătății mele erotice mă duce ades la pragul nebuniei. Și obstinația mea literară e în cea mai mare parte disperare“.

De altfel, chiar și-atunci cînd pulsiunile îl conduc la intuiții istorico-literare, Negoițescu plasează esențialul în croșete: „De altfel e atîta *amor grec* în Macedonski, *încît trebuie că se ascunde ceva mai concret în adîncul poeziilor lui*. Toată poezia lui e o goană după efebi, adolescenți, satani delicioși, *greci pe care îi cheamă să-l zdrobească* de voluptate *în brațe*, păstori care se joacă de-a iubirea etc.“ (am subliniat ceea ce în ediția din 1978 nu se regăsește). Observația, datînd din 1945, avea să fie exploatată abia șapte decenii mai tîrziu, de Mihai Zamfir, care comentează poeme de felul celui dedicat efebului Cetalopol.

Aparte de chestiunile strict erotice, Negoițescu surdinează și diverse mici cancanuri sau maliții scăpate în fuga condeiului la adresa unor contemporani stricți, fie ei membri ai Cercului sau nu. În nereușitele tîrzii ale lui Arghezi vede o răzbunare a „cinismului estetizant al *Psalmilor*“; versurile lui Caraion par a-l fi respins „mai rău ca un hoit de cal în impudică descompunere“; despre cîndva prețuitul Radu Enescu ricanează, în iulie ’46: „Există mîncare nesărată, există oameni fără umbră. Acest Enescu le seamănă. Îi lipsește în mod monstruos ceva, un lucru atît de esențial și fără de care nu se poate alcătui personalitatea“. Ș.a.m.d. Interesant e că, dacă aceste pasaje vor fi remaniate la publicare, cele despre Blaga vor fi păstrate (conferința despre Titulescu e slabă, piesa *Anton Pann* merită revăzută de Stanca, înrîurirea lui Nietzsche e bătătoare la ochi ș.a.), poate tocmai ca semn suplimentar al independenței în discipolat.

Chiar și așa, cu toate aceste completări, ediția de azi a *Romanului epistolar* n-ar fi fost ceea ce este fără consistentul aparat de note datorat lui Ion Vartic, dezinvolt ca nimeni altul în uriașa bibliografie cerchistă și în toate reverberațiile ei. Un adevărat roman paralel se naște în aceste subsoluri, cu Aurel Baranga refuzînd montarea *Donei Juana*, cu Ștefan Baciu patronînd pagina literară a unui oficios insinuant față de Stanca și ceilalți, cu Paul Cornea (din nefericire) blocînd sarcastic mîna de ajutor pe care Crohmălniceanu voia să o întindă Cercului.

■ ■ ■

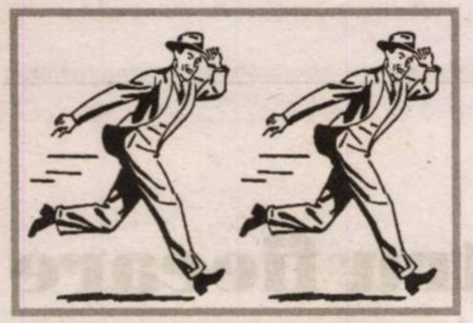

Victor MOROZOV

dilematograf

Nu te supăra, frate

● ***Frère et sœur*** **(Franța, 2022), de Arnaud Desplechin.**

Lansam în numărul trecut o speculație cu privire la noul film al lui Arnaud Desplechin, plecat între timp cu mîna goală de la Cannes. Lucru, de altfel, deloc surprinzător, într-atît de legat este acest *Frère et sœur* de o anumită sensibilitate franceză greu exportabilă, care vede în reuniunea familială din jurul unui pat de spital un prilej numai bun pentru explozii (prea) controlate de sentiment și de mizanscenă. Orișicum, filmul promite să redea ora exactă într-o filmografie aflată în derivă: mai complex și mai ambițios decît ultimele titluri care o compun, el are ceva din aerul unui bilanț de etapă ce ne invită să avansăm două sau trei concluzii despre arta actuală a cineastului. Întîi de toate, acesta s-a instalat la vîrful a ceea ce trebuie numit încă o dată *qualité française*, adică acea tradiție desuetă, pompos-literară și cam bătrînicioasă pe care o denunța cu patos tînărul François Truffaut încă din anii '50 și care, de bună seamă, supraviețuiește binemersi și azi. Desplechin se înscrie în rîndurile acestui „cinema de babac“, cum i se mai zicea, cu bunăvoință și seninătate – și poate că vom ajunge să vedem în operele lui, peste ani, o interesantă oglindire a societății vremurilor noastre, așa cum ne emoționează astăzi un film din anii '30 de Claude Autant-Lara, care ne-arată viața de la velodrom și din crîșmă.

Pînă atunci, însă, *Frère et sœur* rămîne ilustrativ pentru un cinema anchilozat, cu trăiri rezonabile – însăși lipsa de măsură a pasiunilor sfîrșește prin a fi „rezonabilă“, necesară – și morală burgheză. Limitele acestui cinema, incapabil să scoată capul din „ale lui“, sînt vizibile în secvențele cu Cosmina Stratan, care interpretează un personaj atît de caricatural-clișeist – o tinerică româncă timorată și foarte săracă, ce locuiește într-un cămin precar și tremură de admirație pentru marea doamnă a scenei care e actrița de succes jucată de Marion Cotillard –, încît acesta devine ca un simbol pentru tot ce *nu* e croit după imaginea filmului, adică tot ce nu e atît de simandicos și obosit. De altfel, impresia mea e că Desplechin reușește aici contraperformanța notabilă de a-și dirija actorii principali suficient de neinspirat – actrița jucată de Cotillard, bunăoară, e o fîntînă de glicerină perfect antipatică – pentru ca orice interacțiune cu indivizi episodici să aducă cu ea bruma adevărului. Morală: un film bun nu e aproape niciodată rodul unor interpretări excepționale pe linie, ci o colaborare între oameni care sună fals și oameni care poartă cu ei emoția reală – și poate n-ar fi stricat ca Desplechin să fi avut mai multă încredere în muritorul de rînd, pentru a mai dilua din glicemia jocului acestor staruri.

Altminteri, filmul e o risipă de nume mari (Melvil Poupaud, Golshifteh Farahani...) chemate să livreze grimase în gros-plan, pe o partitură cît se poate de teatrală. Mă grăbesc totuși să adaug că *Frère et sœur* demonstrează, dincolo de notele sale false, că Desplechin este un remarcabil cineast al resentimentului: pe cît de banale sînt scenele de apropiere sufletească pe care le filmează, pe-atît de puternică se dovedește teroarea gravă pe care știe să o injecteze în clipele de confruntare – și filmul face bine să înceapă cu o astfel de scenă de ură autentică –, cele care îl recomandă drept un cineast indispensabil al rupturilor dintre oameni. Există un triumf în *Frère et sœur* și nu putem decît să regretăm că durează numai cîteva minute: o vedem acolo pe Marion Cotillard, slăbită și palidă, intrînd într-o farmacie cu o rețetă de anxiolitice și antidepresive. Părinții sînt amîndoi în spital, iar de fratele ei o separă un hău de netrecut. Medicul – un tînăr de culoare – îi pregătește circumspect medicamentele, dar ea se grăbește să le și dea pe gît. Omul se simte atunci dator să o atenționeze, moment în care ea izbucnește într-o reacție primară de furie: „Ce știi *tu* despre viața *mea?*“. Îmi place scena asta, fiindcă e ca un punct-limită în tentativa filmului de a descrie violența acestei lumi politicoase și codate care e burghezia: aici, însă, pustula se sparge și dă pe-afară puroiul urii – care e o ură autodistructivă și irațională la adresa propriei vieți, combinată cu o ură de clasă care abia acum reușește să se afirme fără precauții.

Frère et sœur începe să existe abia aici, odată cu jocul actoricesc dispus să meargă cu o treaptă mai sus înspre nebunie, în numele unei idei sumbre, care n-are nevoie să fie rostită pentru a fi înțeleasă în consecințele sale adînci. În rest, filmul e lăfăiala acelora care scormonesc compulsiv în cutia cu secrete familiale, fabricîndu-și de la zero probleme și supărări false, în lipsa unora prea reale pentru a cunoaște vreun *happy end* (e rostul acestei întîlniri condescendente și artificiale dintre actriță și românca naivă). Munca lui Desplechin e însă mai grea decît pare, fiindcă solicită fidelitate față de niște personaje demne de dispreț – spre lauda lui, în nici un moment *Frère et sœur* nu lasă impresia că ar aparține unui ins mai deștept decît oamenii cărora pretinde să le dea viață. E de privit această voluptate reală în parcurgerea traseului biografic al distrugerii de dragul distrugerii. Căci există o diferență fundamentală între urletul acestei femei privilegiate, care are nevoie de ajutor și știe prea bine că nu-l poate obține de la nimeni, și maimuțărelile de pe scenă ale suedezului Ruben Östlund, a nu știu cîta Palme d'Or de tristă amintire din ultimii ani: e diferența dintre un film de nădejde, chiar dacă demodat (cinema-ul ca o modestă privire în plus) și un film inamic (cinema-ul ca artă a fariseilor).

■ ■ ■

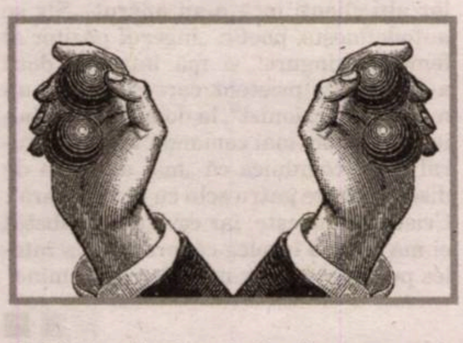

Aron BIRO

audio și n-am cuvinte

Eroi

● **Oigăn, *Antimaterie*, Supersomnic Records, 2022.**
● **Grimus, *Abandonic*, Audiosama Records, 2022.**

OIGĂN
ANTIMATERIE

grimus
ABANDONIC

Rock-ul alternativ românesc e un bastard care s-a zbătut pentru a i se recunoaște drepturile – dificultățile venind nu neapărat din partea publicului (care a îmbrățișat chiar și cele mai rudimentare forme ale genului), cît din partea trupelor convinse cîndva că pasiunea și tenacitatea imitării ar fi fost suficiente. Genul s-a născut la noi din exuberanța MTV cu care eram frăgeziți după Revoluția din 1989, programul muzical de atunci asociindu-se cu emoția libertății și bucuria plagiatului involuntar, plăcerea de a ne imita noii idoli. Deși avuseserăm în generația Timpuri Noi un teren bine pregătit, ai noștri își doreau să devină noii Deftones, Coldplay ori Radiohead. Artiștii cu prezență de spirit au realizat pînă la urmă că nu sînt neapărat născuți în locul greșit și că de la rock-ul alternativ românesc lumea se așteaptă să fie românesc, iar meseria trebuie furată în aspectele tehnice și tehnologice – ajutor venit de la producătorii occidentali scormonind prin estul Europei după talente nefructificate. Adam Whittaker e unul dintre eroii anonimi ai rock-ului alternativ românesc care, într-o fericită combinație cu talentul efervescent al tinerilor (pe atunci) Grimus, au redefinit standardele scenei aproape peste noapte, generînd panică și împingînd scena alternativă să-și revizuiască dicția, tonul și tematica.

Deși s-au descurcat mai bine decît alții și în engleză, Grimus ies din pandemie cu un album în limba maternă ce le oferă mai mult spațiu de manevră pentru poezie – o concluzie la care se întorc mulți aventuroși într-un gen care, o arată toate evidențele, a fost mereu sub ochiul critic al fetelor de la filologie. Sînt sesizabile modificări stilistice, stîrnind emoții particulare ale perioadei în care a fost compus materialul, cele din sfera anxietății pandemiei și izolării. O parte din sarcinile vocale sînt preluate de chitaristul Vali Rauca, mai potrivit pentru piesele mohorîte de energie scăzută care dau miezul albumului. Nu lipsesc însă nici refrenele contagioase cu potențial *arena rock* ale lui Bogdan Mezofi, iar combinația sugerează că, voluntar ori la sfatul producătorilor, trupa a fost atinsă de influențe Muse ori Kscope (Steven Wilson, Pineapple Thief etc.). Materialul se distanțează destul de radical de cele instigatoare de petreceri (debutul, să zicem); nici membrii trupei nu mai sînt juni în căutare de concursuri pe care să le ia pe sus, s-au ridat, iar albumul are funcția unui machiaj peste faciesul provocat de pierderile pandemiei.

Alt erou al istoriei invocate aici, ieșit tot cu un album de celebrare amară post-pandemie, e Eugen Nuțescu, oficiind un ceremonial cu piese intitulate după disciplinele programei școlare – „materii“ cărora li se contrapune titlul albumului *Antimaterie,* un fel de reformă a învățămîntului dacă tot e la modă.

Dacă Grimus au beneficiat de lecții și proceduri așternute de specialiști în calea talentului, Oigăn e dintre autodidacții care au experimentat pe pielea proprie și pe a publicului, scriind și revizuind la curricula rock-ului nostru alternativ încă de la începutul anilor '90, implicat într-un număr de proiecte comparabil cu al miniștrilor Învățămîntului, cărora poate le e închinat acest album. Poposind după un lung drum prin Talitha Qumi, Kumm, Moon Musem, Robin and the Backstabbers, Oigăn se află într-un punct solo-central al carierei, asumîndu-și rolul de diriginte coordonator al unui comitet de specialiști care fac din album o acreditare simbolică a istoriei alternativului românesc: Adrian Despot (Vița de Vie), George Gîdei (Travka), Mani Gutău (Urma), Nick Făgădar (Luna Amară), Dan Georgescu (byron), Jurjak, Lucia, actrița Ana Ularu și colegii din proiectul Moon Museum (Mihai Grama, Ami Crișan).

***Aron Biro** este autorul blogului http://aronbiro.blogspot.com.*

■ ■ ■

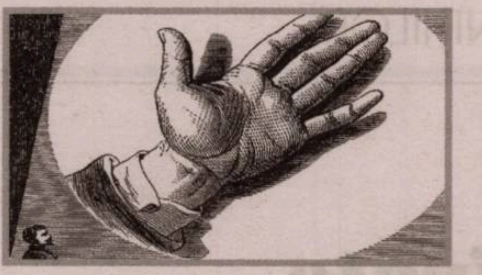

Adina POPESCU

portrete din mers

Un înger păzitor pentru fiecare

– cum recuperăm anii '90? –

În anii '90, mai ales spre finalul lor, cînd lumea începuse să se mai „occidentalizeze", puteai întîlni, ca jurnalist, tot soiul de personaje interesante care astăzi nu știu dacă mai sînt accesibile. De pildă, pe vremea cînd lucram la o revistă cu pronunțate tente erotice care se vindea ca pîinea caldă, am cunoscut mai întîi un stripper, apoi un gigolo. Cu care m-am întîlnit pentru a scrie un reportaj.

Ne-am dat întîlnire la Universitate, la gura de metrou din fața de la TNB. La telefon mi-a zis doar cîteva indicii după care aș fi putut să-l recunosc: înalt, cu părul lung și negru, prins în coadă, îmbrăcat într-o geacă din piele, „genul *latin lover* dacă vrei, dar și un pic spre *macho*...". Am ajuns cu cîteva minute mai devreme și m-am îndreptat spre cel mai frumos bărbat singur pe care l-am văzut acolo, așezat pe treptele din piatră, fumînd apatic o țigără și privind visător în gol. N-am nimerit-o: tînărul pe care l-am abordat era doar un rocker obișnuit care aducea puțin cu Banderas, dar avea nasul teșit *à la* Bruce Willis, plus un lanț gros, argintat, pe mînă. Mi-a zis că e vorba despre o confuzie, că el își așteaptă prietena să meargă împreună la nu știu ce concert. Abia apoi l-am văzut și pe el; avea, într-adevăr, un păr negru, prins la spate într-o coadă minusculă, și purta o geacă din piele, mesteca gumă și își dezvelea dinții foarte albi, ca într-o reclamă, iar eu, realizînd că este *persoana respectivă*, am rămas dezamăgită, mi s-a părut cam „cocalar", dar poate că nu era genul meu...

„Te rog ca în articol să nu-mi dai numele adevărat... Hai să găsim un alt nume... Ce zici de Sly?" Am fost de acord, așa că de acum încolo îi vom spune Sly. Motivul pentru care își ascundea identitatea: „Soția mea e foarte geloasă, tot timpul mă întreabă de ce vin seara atît de tîrziu, iar eu îi zic «Afacerile mele, dragă!» și nu mă crede... În fond, nu trăiește și ea din banii ăștia?!... Nu înțeleg, mă disperă pur și simplu!".

Am mers împreună cu Sly într-un bar, de pe lîngă Piața Sf. Gheorghe, unde se asculta muzică latino. O puștoaică zglobie în jur de șaisprezece ani, picolița, i-a adus un suc natural de fructe, iar mie o bere. Eram singurii clienți. După prima gură de nectar, Sly și-a început povestea. A fost sportiv de performanță și și-a dorit să ajungă pe un podium foarte înalt, dar, în sport, ca să te promovezi, „nu-i vorba doar de talent, ci și de relații pe care eu, unul, nu le-am avut...". Părinții n-au putut să-i ofere mai nimic din punct de vedere financiar, așa că s-a văzut în situația de a se descurca singur. Cum a ajuns gigolo? (Deja micuța picoliță devenise atentă la discuție.) „Totul a pornit de la dorința de a atinge un standard material pe care mi-l doream, dar și de a avea ocazia de a cunoaște persoane influente." Își privește „profesia" ca pe o afacere și, ca în orice afacere, contează „cît de mult și cum îți crește cota".

Cu timpul, Sly a devenit instructor de aerobic, maseur și terapeut și așa a reușit să stabilească mai multe contacte cu diverse femei, din medii diferite. „Multe dintre ele nu-și doreau ca întîlnirea noastră, ședința de masaj, de exemplu, să se termine pur și simplu, fără să existe nici un fel de relație între noi, așa că trebuia să stabilim împreună cît de mult să trecem peste o anumită barieră și, în funcție de asta, mă și plăteau..." Sly a început să fie recunoscut ca gigolo prin „recomandări" de genul: „Am fost cu un tip atît de *macho* aseară și, totuși, atît de finuț și de civilizat: n-a sărit pe mine, a făcut doar ce i-am zis... era chiar timid, aș putea spune!". Așa a început Sly să-și formeze o clientelă fidelă. Acum are deja cliente destul de vechi care-l mai sună cîteodată și-l întreabă: „Mai ești în stare să-mi faci chestiile alea, știi tu, pe care mi le-ai făcut atunci?". Cum adică să nu mai fie în stare?! Sly face în fiecare zi antrenament la sala de forță, nu fumează, nu bea și consumă diverse produse apicole, vitamine, proteine, Guarana, Aloe Vera și yohimbină – un extract dintr-o plantă din America de Sud care mărește în mod natural secreția de testosteron. Spune: „Îmi place să arăt bine pentru mine ca persoană și pentru respectul pe care îl am pentru corpul meu!". Își scoate geaca de piele și-mi arată mușchii care sînt bine conturați pe sub tricou, dar nu diferă prea mult față de cei ai tuturor puștanilor de 16-17 ani pentru care sala a devenit o obsesie cotidiană. Picolița e, în schimb, destul de impresionată.

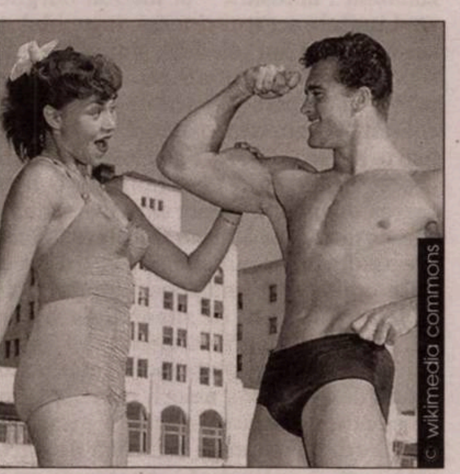

© wikimedia commons

„E adevărat, cu toate tratamentele astea și cu toată viața mea sănătoasă, mi se mai întîmplă uneori, dacă femeia nu-mi place, să... înțelegi...", recunoaște Sly spăsit. Și atunci? Apelează la imaginație, de exemplu îi place foarte mult Britney Spears și își închipuie că face sex cu ea. Sau pînă și femeia care-l plătește mai are cîteodată o mică contribuție: „Orice bărbat poate deveni *macho* dacă partenera știe ce vrea de la el".

Sly a colindat vreo zece țări occidentale unde, pe lîngă că a practicat meseria de gigolo, a participat și la filmări pentru reclame la pastă de dinți, blugi etc. „A fi gigolo este ceva foarte normal în țările civilizate", spune el. „Pentru femeile de acolo e ca și cum ar merge la dentist sau la ginecolog. Te văd într-un bar, se apropie de tine și-ți zic: *«I want to fuck you! How much?»*, după care are loc o mică negociere și se ajunge la o înțelegere."

La masă ni s-a alăturat deja picolița, o cheamă Cristina și e fascinată să cunoască un gigolo în carne și oase: „Io am văzut doar prin filme; nu credeam că așa ceva se întîmplă de-adevăratelea". Începe să pună și ea întrebări: „Bine-bine, și ce le faci la femeile alea care te plătesc?". Sly începe să-i explice că el este în primul rînd un „domn de companie" care trebuie să însoțească diverse dame pe la manifestări publice gen recepții, conferințe, delegații etc. Tariful „de companie" este cuprins între o sută și două sute de dolari. Pentru un astfel de însoțitor este foarte important să aibă cunoștințe solide în toate domeniile, cum ar fi istorie, artă, politică, economie etc., căci „ea participă la diverse discuții cu oamenii, iar eu nu pot să stau ca un mut, îmi exprim părerile, am diverse opinii". Depinde doar de gigolo ca seara să nu se termine într-un mod mai mult sau mai puțin oficial. Pentru Sly, job-ul cel mai greu este să seducă femeia, ceea ce nu înseamnă neapărat să-i facă semne pe sub masă cu piciorul, ci s-o cucerească pur și simplu, s-o farmece într-atît încît ea să-i șoptească la ureche „unde i-ar plăcea să fie atinsă și cum". Normal, se stabilesc și tarifele, de la sex normal la cunnilingus, „69" etc. „Ce înseamnă «69»?", întreabă Cristina, cu o inocență deloc prefăcută.

Sly spune că 70% din clientele sale sînt căsătorite și apelează la un gigolo pentru că ori „vor să schimbe taurul", fără vreo implicație emoțională, după care se reîntorc cuminți la căminul conjugal, ori au probleme de natură sexuală în căsnicie și hotărăsc, de comun acord cu soțul, să vină un „profesionist" care să le rezolve.

S-a făcut deja tîrziu în barul în care, de obicei, se asculta muzică latino (Cristina a dat de mult sonorul la minimum, iar alți clienți încă n-au apărut). Sly se autodefinește, poetic, „îngerul păzitor al femeilor singure" și mă întreabă dacă n-am cumva prietene care și-ar dori un masaj „profesionist", la domiciliu. Trebuie să plec. Sly mai comandă un suc natural și-mi comunică că „mai am ceva de discutat între patru ochi cu domnișoara". Cristina zîmbește, iar ceva din zîmbetul ei mă face să înțeleg că, probabil, a înțeles povestea lui Sly mai bine decît mine.

■ ■ ■

ABONEAZĂ-TE ACUM

DILEMA VECHE

SCANEAZĂ CODUL QR

✓ 3 luni - 75 LEI ✓ 6 luni -127 LEI ✓ 12 luni - 201 LEI

TALON ABONAMENT

Nume .... Prenume ....
Str. .... Nr. ...., Bl. ...., Sc. ...., Et. ...., Ap. ....,
Localitate .... Județ/Sector ...., Cod poștal ....
Telefon .... Email ....
Am achitat suma de .... LEI cu mandat poștal/ordin de plată nr. .... din data ....
în contul SC ADEVARUL HOLDING SRL, cod fiscal RO18990288, deschis la BRD – Decebal, nr. cont RO70BRDE441SV58305914410.
Abonamentul va începe din luna* .... Semnătura ....

Plata se va efectua pînă la data de 25 a lunii în curs pentru ca livrarea să înceapă de la data de 1 a lunii următoare.

Prin completarea prezentului talon sînt de acord ca SC ADEVARUL HOLDING SRL să prelucreze datele mele cu caracter personal pentru activități promoționale și să le dezvăluie terților conform legii nr. 677/2001. Îmi rezerv dreptul să mă opun acestei prelucrări și să solicit ștergerea datelor adresîndu-mă societății SC ADEVARUL HOLDING SRL printr-o cerere scrisă.

Pentru abonamentele plătite cu mandat poștal sau ordin de plată este necesar să trimiteți talonul completat, împreună cu copia dovezii de plată la **SC ADEVARUL HOLDING SRL – Abonamente,** București, Șos. Fabrica de Glucoză nr. 21, Sector 2, cod poștal 020331.

CUM TE ABONEZI
✓ **ONLINE:** la http://abonamente.adevarul.ro
✓ **VIRAMENT BANCAR** sau **MANDAT POȘTAL:**
în contul SC ADEVARUL HOLDING SRL, cod fiscal RO18990288,
deschis la BRD - Decebal,
nr. cont RO70BRDE441SV58305914410.
✓ **LA TOATE OFICIILE POȘTALE** / ✓ **FIRMELE DE ABONAMENTE**

Informații și reclamații: abonamente@adevarulholding.ro
Tel: 0790 139 007/0790 139 009 (L-V, 9.00-18.00)

...ÎȚI DĂ DE GÎNDIT

Stela GIURGEANU

Ce valoare mai au simbolurile naționale?

Recenta inițiativă a comunității Bujorul Românesc de a relua un demers inițiat în 2013 de către Facultatea de Horticultură din București, prin care bujorul să fie declarat oficial, de statul român, drept floare națională, m-a făcut să mă întreb care mai e valoarea simbolurilor naționale în societățile globalizate și cît de mult ne mai raportăm la ele.

Lăsînd la o parte mizele economice – să ne amintim de frunza doamnei Elena Udrea, „brand-ul“ de țară care a costat în jur de 30 de milioane de euro în 2013 și care, în 2017, a fost amenințată cu schimbarea sa într-o oaie (inițiativa a aparținut fostului ministrul al Turismului, Mircea Dobre) –, lăsînd la o parte și acele simboluri politice care s-au inserat în mentalul colectiv (din păcate pentru trandafiri), există în România o serie de simboluri naționale care sînt mai mult sau mai puțin cunoscute, însă cu siguranță extrem de puțin vizibile. Pentru că, în afara celor menționate în Constituție, Drapelul, Stema, Ziua Națională și Imnul, mai avem ca simboluri naționale dansul călușarilor, buciumul, clopul, pelicanul, rîsul, stejarul și floarea de măceș.

Cum iau naștere, așadar, aceste simboluri naționale și cum se impun ele în mentalul colectiv, în afara celor patentate de Constituție?

În lucrarea sa din 1925, *L'éducation morale,* sociologul Émile Durkheim vorbește despre valoarea sociologică a simbolurilor ca „expresie a colectivității“, acel liant care ne dă o identitate și o stare de apartenență. Internalizarea și aderarea la simbolurile comunitare înseamnă nu doar acceptarea acelei comunități, ci și „continuitatea“ ei, prin faptul că simbolurile, odată însușite ca valoare patrimonială a întregii istorii naționale, vor fi transmise mai departe.

Funcția metaforică devine astfel o funcție socială – fie că e vorba despre drapel sau reprezentări religioase –, individul asumîndu-și faptul că este un produs al societății în care trăiește, acceptîndu-i normele și regulile, întreținînd un sentiment de coeziune socială. În plus, recunoașterea și acceptarea unui simbol al comunității drept o valoare înseamnă și construirea unei punți spre viitor, de vreme ce individul va transmite mai departe valorile moștenite, realizînd o „unitate spirituală a comunității capabilă să traversează timpurile“. Totuși, susține sociologul, aceste simboluri comunitare, tocmai datorită liantului pe care l-au exercitat de-a lungul istoriei între membrii unei comunități și care au căpătat astfel o valoare, pot fi cu ușurință folosite pentru a obține avantaje și autoritate politică: uneori, cei care vorbesc în numele unor simboluri, fie de natură religioasă, fie istorice sau culturale, se detașează de fapt de valoarea intrinsecă a simbolului și, urmărindu-și scopurile, îl pot transforma în armă de manipulare. Apare atunci întrebarea dacă cel care își arogă puterea unui simbol acționează în numele acestuia sau, mai degrabă, îl pervertește.

PUBLICITATE

ELENA VĂCĂRESCU
ÎMPĂRAȚI, REGI ȘI REGINE pe care i-am cunoscut
E. Văcărescu • Împărați, regi și regine pe care i-am cunoscut
adevărul
Hai, la treabă!

adevărul
îți prezintă
ÎNTÂLNIRI AUTOHTONE CU
MONARHI EUROPENI
Preț ziar + carte: 34,99 lei
Numai cu ziarul Adevărul, la toate punctele de presă
De luni, 6 iunie

© wikimedia commons

Pe de altă parte, există și o latură logică a simbolurilor, după cum susține un alt sociolog, Marcel Mauss, care demonstrează că lumea exterioară a societății n-ar avea nici o semnificație pentru individ dacă n-ar exista un crez comun și idei colective care să fie reprezentate în mod simbolic.

În *„Rapports réels et pratiques de la psychologie et de la sociologie“*, sociologul notează că, în ceea ce privește cele mai multe dintre simbolurile colective, nu e vorba de o singură idee reprezentată de o singură imagine. De multe ori, simbolul este ales într-un mod mai mult sau mai puțin arbitrar, însă de fiecare dată trebuie să aibă semnificații îndeajuns de puternice asupra unei cît mai mari comunități de oameni. Iar aici intervine limbajul din care sînt alcătuite poveștile din spatele simbolului.

Astfel, simbolurile se constituie mai degrabă ca înlănțuiri de idei, înșiruite într-un mod logic, formînd structuri îndeajuns de puternice încît să prindă un sens unitar specific unei culturi, să fie cît mai relevante pentru a putea fi acceptate și transmise mai departe.

În plus, simbolurile sociale trebuie să fie în acord unele cu altele, să se continue și să întregească puzzle-ul cultural și istoric al comunității respective: „Un simbol solitar, care nu este conectat cu alte simboluri sociale, n-are nici o șansă de a se instaura în mentalul colectiv. Simbolismul social este o concatenare de simboluri, structurate în rețea“.

Totuși, Mauss este contrazis de Pierre Bourdieu, pentru care puterea unui simbol asupra unei comunități nu constă nici într-un sistem de simboluri, nici în înșiruirea logică a unei serii de idei, ci mai ales în încrederea manifestată de oameni care să valideze atît valoarea, cît și pe cei care o propovăduiesc. În lipsa acestei încrederi, simbolul se aneantizează.

„Puterea unui simbol, acea putere de a exista prin simpla sa afirmare, de a acționa asupra lumii, prin reprezentarea acelei lumi, nu provine din încadrarea sa într-un sistem de simboluri. Aderarea la un simbol social nu se impune în virtutea inerției, ci se realizează în timp, printr-o relație definită cu semnificația simbolului, care creează credința în legitimitatea sensului său și a persoanelor care îl folosesc, și funcționează doar în măsura în care cei care aderă la el au încredere în cei care îl exercită.“

Revenind în prezentul societăților noastre globalizate, care mai este impactul unui simbol național? Într-o lume de călători, de expați și chiar de refugiați politic, ce impact mai au simbolurile naționale în societățile multiculturale?

Potrivit unui studiu din 2007, *„Implications of national symbols for majority and minority group members“*, cînd se află în prezența steagului lor, cetățenii americani, cu tendințe naționaliste, manifestă mai puțină ostilitate față de persoanele de origine arabă sau față de cele cu credință musulmană. Același lucru a fost confirmat de un alt studiu, publicat în același an, *„Subliminal exposure to national flags affects political thought and behavior“*, studiu realizat de data aceasta în Israel – concluziile fiind că ostilitatea israelienilor față de palestinieni se diminuează în prezența drapelului național.

Totuși, balanța ostilității pare că se înclină cînd vine vorba de cei nemulțumiți de țara lor, mai precis de prezentul țării în care locuiesc. Atunci, simbolurile naționale, chiar și cele „istorice“, sînt asociate automat cu un stat în care ei nu au încredere, cu o societate în care nu se regăsesc – pentru aceștia, expunerea la simbolurile naționale nu face decît să provoace și mai multă ostilitate pentru țara în care locuiesc.

Dacă pentru Durkheim acceptarea unor simboluri înseamnă acceptarea comunității, pentru Mauss – o înțelegere logică ce ar permite stabilirea unui sistem de repere valorice necesare continuității, iar pentru Bourdieu – încrederea atît în acele valori, cît și în cei care le propovăduiesc, Sir Raymond Firth, antropolog din Noua Zeelandă, fost profesor emerit al London School of Economics, despre care se spune că a pus bazele sistemului britanic de antropologie economică, conchide în lucrarea sa, din 1973, *Symbols: Public and Private,* că simbolurile naționale ar trebui să spună povestea unei națiuni, iar pentru ca valoarea lor să fie reală, trebuie să conțină „întreaga esență culturală și socială a acelei națiuni“.

Bineînțeles, cînd vine vorba despre națiuni cu o tradiție neîntreruptă de regimuri autoritare, această esență este de mult sedimentată. Cît privește România, dar și alte țări post-comuniste, simbolistica națională s-a schimbat de atîtea ori, încît cu greu i-am mai putea găsi un loc în definițiile sociologilor.

Bunăoară, doar dacă ne referim la Ziua Națională și la Imn. De-a lungul timpului, Ziua Națională s-a sărbătorit pe 24 ianuarie (între 1861-1866), pe 10 mai (între 1869-1947), pe 23 august (între 1948-1989) și apoi pe 1 decembrie, prin legea promulgată în iulie 1990 – alegere pe care istoricul Neagu Djuvara a numit-o „conjuncturală“, într-un interviu acordat TVR, în anul 2011, comentînd faptul că la 1 decembrie 1918 a avut loc doar Unirea Transilvaniei și a Banatului cu România, pe cînd celelalte provincii istorice, respectiv Basarabia și Bucovina, au fost unite la date diferite. În același interviu, istoricul a susținut că data de 10 mai ar fi fost una mai potrivită – căci marca Ziua Independenței, România fiind proclamată regat și avînd dreptul de lege. În ceea ce privește Imnul național, România a avut parte de șase asemenea simboluri: în 1862 – „Marș triumfal și primirea steagului și a Măriei Sale Prințul Domnitor“, în 1866 – „Trăiască Regele“, în 1948 – „Zdrobite cătușe“, în 1953 – „Te slăvim, Românie“, în 1975 – „Pe-al nostru steag e scris Unire“, în 1977 – „Trei culori cunosc pe lume“ și în 1989 – „Deșteaptă-te, române!“.

Trăind în România, nu cred să avem, așadar, o problemă cu percepția simbolurilor naționale într-o societate globalizată. Pentru că noi înșine mai rumegăm încă la ale noastre.

■ ■ ■

Gianfranco RAVASI

Isus „indian“

Se știe că o evanghelie apocrifă arabă din secolele V-VI îi prezintă pe magi ca discipoli ai zoroastrismului. Această ipoteză mi-a amintit de o lectură din trecut, potrivit căreia raporturile dintre Isus și Orient ar fi fost mult mai consistente decît reiese din Evangheliile canonice. Încă o dată, la mijloc ar fi acele evanghelii apocrife cenzurate de Biserica oficială din primele secole. Prin intermediul acestora, am avea o altă versiune nu atît asupra magilor, lucru irelevant, cît asupra sfîrșitului vieții lui Isus, dacă este adevărat că în Kashmir se cinstește chiar și un mormînt.

Subiectul lui Cristos „oriental“ sau, mai precis, „indian“ nu se bazează în sine pe evanghelii apocrife mai vechi, ulterioare celor canonice și deseori demne de atenție critică (un exemplu pentru toți este cel al Evangheliei după Toma, alcătuită din 114 *lóghia* sau „spuse“ ale lui Isus, unele prezente în cele patru Evanghelii, altele necunoscute acestora, dar deseori credibile din punct de vedere istoric). Situația este foarte diferită. Dacă, de exemplu, intrăm pe Internet, dăm de zeci și zeci de pagini despre ceea ce este de obicei numit *„The unknown life of Jesus Christ“*. Ei bine, această „viață necunoscută“ a lui Isus ar fi fost descoperită de un rus, un anume Nikolai Notovici, care ar fi găsit în 1890, într-o mănăstire budistă tibetană, un vechi manuscris ce conținea relatarea, oricum destul de confuză, a unei călătorii a lui Isus în India împreună cu mama Sa. Această relatare a fost treptat îmbogățită de alți autori care recurgeau la texte despre tradiții hinduse și musulmane cu un conținut incert și schimbător, bazat pe o documentație absolut neverificabilă, potrivit, cel puțin, criteriilor serioase de critică istorică și literară. Substanța acestui dosar destul de evanescent, transformat într-un roman de Richard G. Patton și intitulat în mod emblematic *Autobiografia lui Isus din Nazaret și anii lipsă* (se înțelege, față de Evanghelii), se face înțeleasă de la sine. Mort doar aparent în urma răstignirii, Isus, timp de șaisprezece ani, ar fi călătorit în Turcia, Persia și chiar în Europa Occidentală (de vreme ce tot existau atîtea texte apocrife, unii au adăugat existența, de neverificat, a altora care introduceau și Anglia, unde Isus ar fi plantat un stejar sacru), pentru a ajunge în cele din urmă în India, venerat ca un profet. Acolo ar fi murit și ar fi fost îngropat. La șaizeci de kilometri sud-est de Srinagar, în Kashmir, se află o construcție numită Aish Muqam, în traducere literară, „locul lui Isus“, și anume mormîntul Său, în care s-ar păstra bastonul Său de călătorie și al lui Moise.

Existența unor urme ale prezențelor creștine în acea regiune predominant musulmană este destul de sigură, dat fiind că treceau caravane de comercianți creștini și musulmani, cu toții legați de Cristos, chiar dacă la niveluri diferite. Nu trebuie, de asemenea, să uităm că acolo au ajuns și primii misionari creștini, care au lăsat semne ale prezenței lor, supuse apoi, cum se întîmplă adesea, la derive sincretice și degenerări legendare. Mai trebuie să semnalăm un aspect interesant care chiar se referă la textele apocrife creștine vechi. Una dintre aceste scrieri, *Faptele lui Toma*, relatează călătoria misionară a acestui apostol în India, unde și astăzi trăiesc comunități creștine care fac trimitere la el și care păstrează rituri proprii, specifice. Există, prin urmare, în acele ținuturi o veche dovadă creștină.

În concluzie, legendele pe care le menționam mai sus ar fi putut înflori pe un teren unde prezența creștină era foarte diferită și amestecată cu alte religii. Și, așa cum se întîmplă adesea, fluviul tradițiilor a adus cu sine materialele cele mai diferite, sporindu-le, schimbîndu-le și creînd din ele altele noi. Anumite persoane sau grupuri occidentale de orientare ezoterică s-au gîndit apoi să pună stăpînire pe aceste materiale și, cu ajutorul condimentelor misteriosului și magicului, au pregătit un produs textual adecvat gustului nu foarte rafinat al celor ce confundă religiozitatea cu magia, spiritualitatea cu ezoterismul, mistica cu miracolul, istoria cu fantezia.

(fragment din *Întrebări privitoare la credință. 150 de răspunsuri la întrebările celor care cred și ale celor care nu cred*, Editura Humanitas, 2011)

Ioan Alexandru TOFAN

Adevărul în oglindă

© wikimedia commons

În Evanghelia după Ioan, cînd Hristos se apropie de Petru ca să îi spele picioarele, acesta din urmă se cutremură și încearcă, firesc, să refuze. Domnul îi spune însă calm: „Ceea ce fac Eu, tu nu știi acum, dar vei înțelege după aceasta“ (Ioan 13, 6). În *Comentariul la Evanghelia după Ioan*, Părintele Scrima lămurește pericopa: „Domnul pune în ucenicii săi un fel de semințe pentru o înțelegere care acum le scapă, însă Duhul le va face să încolțească în ei, apoi să înflorească și să aducă rod. Orice viață profundă de credință se întemeiază pe capacitatea de a nu respinge ceea ce nu înțelegem atunci cînd se întîmplă, de a aștepta pînă cînd încolțește sămînța pe care a semănat-o în noi credința, cu condiția să o păstrăm vie, să nu o dăm uitării nimicind-o“. Această perspectivă ține, desigur, în primul rînd de felul în care Părintele Scrima vede legătura dintre hristologie și pneumatologie; totodată însă mai poate spune ceva: că zăbava, răbdarea în fața lucrurilor care par neînțelese sau de neatins, întîrzierea dezvăluirii sensurilor sînt gesturi ale vieții spirituale care vorbesc, într-un anume sens, despre blîndețea și discreția creștinismului. Nu extazul alb (cum spune, spre sfîrșitul vieții, Michel de Certeau) sau fuga spre un capăt al cunoașterii care pîrjolește totul în jur sînt cele care se cer creștinului, ci o inteligentă, smerită răbdare, o întîrziere dinamică, plină de dorul credinței, în culorile și miresmele lumii, pînă în momentul în care vine vremea înțelesurilor.

La Sfîntul Apostol Pavel găsim un alt loc esențial al întîrzierii, de data aceasta manifestată în gestul privirii care încearcă să răzbată vizibilul: „Căci vedem acum ca prin oglindă, în ghicitură, iar atunci, față către față; acum cunosc în parte, dar atunci voi cunoaște pe deplin, precum am fost cunoscut și eu“ (I Corinteni 13, 12). Lectura clasică a fragmentului sesizează aici reluarea unei teme veterotestamentare, privitoare la revelație și profeție: Numeri 12, 8, unde Dumnezeu afirmă cu tărie excepționalitatea lui Moise între oameni: „Cu el grăiesc gură către gură, la arătare și aievea, iar nu în ghicituri, și el vede fața Domnului“. În acest context, „ghicitura“ *(ainigma)* pare a fi semnul unei imperfecțiuni, al unei nedesăvîrșiri în raport cu cunoașterea adevărată, „față către față“, care va urma. Dicționarele specializate, precum cel compus de Walter Bauer, identifică însă mai multe sensuri ale acestui termen: în primul rînd, cel de „ghicitoare“, ceva ce trebuie descifrat, pentru că este neclar; în al doilea rînd, cel de „mod indirect“, mediat de comunicare.

Ghicitura poate fi înțeleasă nu atît ca limită, cît ca o condiție de posibilitate a cunoașterii.

Indiferent de nuanțe, prin punerea împreună a pasajelor din *Numeri* și *I Corinteni*, dar mai ales prin tradiția teologică a comentariilor acestui loc, accentul se deplasează spre o subordonare clară a medierii „plină de ambiguitate“ față de privirea de dincolo de simțuri, cea „directă“. De exemplu, Sfîntul Maxim Mărturisitorul conchide, în *Răspunsuri către Talasie:* „Deci toată dreptatea de aici, comparată cu cea viitoare, are înțelesul unei oglinzi, ce reflectă chipul lucrurilor originare, dar nu cuprinde înseși lucrurile în subsistența lor descoperită“. Setea de original, dorința de uniune definitivă cu Dumnezeu, decisive în felul în care Sfinții Părinți evaluează situația telurică a omului, determină o dublă consecință în ceea ce privește statutul medierii: pe de o parte, ea înseamnă „incompletitudine“ și „incertitudine“; pe de altă parte, ea este înțeleasă doar prin analogie cu raportul veritabil, imediat, cel de dincolo de vremi.

Dar poate fi medierea gîndită altfel decît prin subordonarea ei față de cunoașterea imediată? Există o literatură vastă dedicată „intermediarului“ și rolului său în filtrarea luminii orbitoare care vine de sus. În literatura noastră, Andrei Pleșu, Anca Manolescu, Bogdan Tătaru-Cazaban sau Ștefan Afloroaei pot fi amintiți ca repere. În aceste cazuri, mediul, medierea sînt văzute nu ca statornicire a îndepărtării, ci dimpotrivă, ca sursă a familiarității cu cerul, ca o condiție de posibilitate a frumuseții și ca modelare, din culori și miresme, a transcendenței. Prin urmare, cunoașterea „în parte“ despre care vorbește Apostolul ar sugera nu atît incompletitudinea ca semn al erorii, ci ea ar fi, iarăși, doar o formă firească de a reda viziunea completă, desăvîrșită, în felul lumesc de a fi al omului. În plus, ghicitura – nume teologic al medierii – poate fi înțeleasă nu atît ca limită, cît ca o condiție de posibilitate a cunoașterii: o cunoaștere înțeleasă ca întîrziere în preajma formelor lumii și orientată vectorial (ca dor, credință sau mirare) spre un adevăr care nu se arată niciodată ca atare. Într-un alt context și în raport cu o altă lume a gîndului, Anca Vasiliu formulează o definiție „funcțională“ a intervalului, care poate vorbi și în numele „ghiciturii“ despre care este vorba aici: „Mediul este ceea ce degajă esențialitatea termenilor între care se întinde – în-sinele de imagine al receptării (al privirii adresate/întoarse către sine) și al obiectului privit totodată“ *(Despre diafan*, 2010).

Cromatica hotarului evidențiază așadar, deopotrivă, felul de a fi al lumilor pe care le desparte. Ghicitura, la fel, transformă definiția cerului îndepărtat în taină ce se cere a fi deslușită doar avînd picioarele desfătate de răcoarea noroiului. Creștinismul ca metodă de a locui întîrzierea se sustrage opțiunilor radicale, renunțărilor nemiloase și exclusivităților ontologice. El se manifestă ca dor și așteptare, precum și ca tehnică de a educa privirea, astfel încît ea să sesizeze, în chiar culoarea gri a timpului care trece, albastrul veșniciei.

Între toate cărțile despre hotar, *Norii* lui Petru Creția este aparte. Ea pune în cuvinte, de multe ori, nenumitul cîte unui sentiment și arată minunății peste care trecem ușor. Dumnezeu nu este un personaj al cărții, dar nu s-ar putea scrie lucruri mai frumoase despre ghicitură decît cele pe care Petru Creția le scrie despre lumină: „La capătul nopții, între orientul alb și negrul occident, lumina spune: iată, amintește-ți în focul amiezii ce am în mine, dur și monocrom, natura mea secretă și multiplă, infinită, desfășurată acuma pe cer, urmînd spre zenitul roșu și coborînd de la el pe trepte tot mai reci, spre întuneric“.

Ioan Alexandru Tofan *este prof. univ. dr. la Facultatea de Filosofie și Științe Social-Politice, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza“ din Iași.*

ROSTÁS-PÉTER István

Imnurile noastre... toate

Se vor întîlni vreodată? O întrebare ce nu presupune un răspuns anume, dar care – chiar și sub această formă patetico-poetică – e mai actuală decît ne-am imagina. Căci chestiunea momentelor cvasi-solemne, ca izvor al unor „așa-zise“ probleme, legate de ținuturi ori țări și cîntecele lor emblematice, de identitatea unor comunități, fie ele chiar și etnice, a revenit cu o fervoare nebănuită în prim-planul discursului public autohton. Cînd încropesc aceste rînduri, folosindu-mă/profitînd de clipele tihnite ale unei după-amieze duminicale, încă nu s-a decis în forurile competente dacă și ce fel de pedeapsă vor primi cei 12-13 de sportivi, componenți ai echipei naționale de hochei a României. Li se reproșează (prin presă, dar și semioficial) faptul că au cîntat alături de reprezentativa adversă, echipa Ungariei, același cîntec, mai exact melodia cunoscută drept imnul secuilor. Evenimentul a avut loc după ultimul meci al echipei României, la finele turneului campionatului mondial (divizia A/1) de la Ljubljana.

Urmărind cronologia reacțiilor mediatizate, am remarcat o anumită lentoare a colegilor din presa românească: meciul s-a terminat la ora 18 pe data de 8 mai, iar primele comentarii au apărut abia pe 9 mai într-o postare de pe site-ul prosport.ro la ora 13 și 59 minute, diferența de fus orar fiind de doar o oră. Faptul că singurul jurnalist prezent la turneu a văzut altfel cele petrecute pe patinoar, și anume că sportivii au stat cu căștile scoase, dar nu au cîntat imnul secuiesc, respectiv încercarea Comitetului Olimpic și Sportiv Român de a pasa problema în ograda Consiliului Național pentru Combaterea Discriminării și comitetului interministerial pentru monitorizarea, prevenirea și combaterea xenofobiei ridică de asemenea cîteva semne de întrebare…

Germania, Finlanda, Estonia și Suedia reprezintă în acest context adevărate insule de solemnitate senină…

Aș părăsi totuși această traiectorie (cazul oricum va avea un deznodămînt, sperăm calibrat la dimensiunea reală a pricinei) pentru a aborda tematica într-un context mai amplu și deopotrivă mai nuanțat: cel al importanței componentei identitare – și nu voi intra aici în polemica stearpă a existenței sau negării unei regiuni și a simbolurilor ei (steag, imn, stemă). Încerc să aproximez chestiunea de pe un platou european, procedînd la compararea textelor celor 25 de imnuri naționale ale Uniunii Europene (spaniolii nu au text, iar Cipru și Grecia au același imn). În demersul meu mi-a fost de real folos studiul lui Cristian Petru Bălan pe această temă; ce-i drept, traducerile nu oferă întotdeauna cele mai fericite variante ale transpunerii în limba română, dar acest inconvenient nu mă împiedică să rețin cîteva aspecte.

1) Sîntem un continent mîndru în toate cele, cu popoare mărețe și țări inedite, cu peisaje mirifice, colțuri de rai, oferite și ocrotite de divinitate.

2) Majoritatea textelor (peste 20) abundă de trimiteri la luptă, dușmănie, jertfă, ori conțin chiar imbolduri directe la o atitudine dîrză, militantă, agresivă, un patriotism fervent și ultrazgomotos, cu luptători îmbrăcați în armură (Danemarca), batalioane îndemnate la asalt (Franța), sîngele dăruit (Belgia), țară tăbăcită în lupte (Austria), îngrozitul tăiș al sabiei (Grecia + Cipru), dușmani împrăștiați (Marea Britanie), o tărie ce zădărnicește orice sfidare (Cehia), lupta pentru patrie pe pămînt și pe mare (Portugalia), protecție divină de jugul străin și amenințări (Luxemburg), dragostea de țară care întărește brațul (Lituania), gata de moarte (Italia), tirania alungată (Olanda)… Chiar și titlul de *Cîntecul soldaților* (Irlanda) implică o autodefinire ca națiune (și societate?) în opoziție cu un competitor sau cu forțe ostile nedeterminate, dar despre care cei ce îl cîntă în momente festive ori doar înainte de închiderea unei cîrciumi știu prea bine la cine se referă exact. Textele imnurilor român și maghiar iarăși abundă de un dramatism și de o încrîncenare la cote destul de ridicate. Germania, Finlanda, Estonia și Suedia reprezintă în acest context adevărate insule de solemnitate senină… Iar vecinii noștri extracomunitari se aliniază și ei la trend-ul dominant: unitatea, pentru sîrbi, apare ca un antidot împotriva satanei, în cazul ucrainenilor avem de-a face cu pasajul „Vor pieri dușmănașii noștri, / Ca și roua la soare“.

3) Sub aspectul melodiilor, deși mă confrunt cu carențe serioase în domeniu (prima notă de 4 din cariera de „școler“ am încasat-o prin clasa a V-a tocmai la muzică), nu pot să nu observ că prevalează marșurile, tonalitățile mai degrabă grave decît maiestuoase, o dinamică oarecum crispată și totodată stridentă.

Chiar dacă s-ar recurge la o orchestrare fără cusur, sub o baghetă genială, din coroborarea acestor imnuri s-ar isca doar un bruiaj amalgamat și hipertensionat; astfel se face ca *Oda bucuriei* (cu sau în lipsa versurilor lui Schiller) să pară – fără a forța nota sau notele! – într-adevăr un pasaj eminamente destins și deosebit de proaspăt, tocmai bun de refredonat la finele acestei primăveri tîrîte în sînge și praf de pușcă.

***Rostás-Péter István** este redactor la Radio Cluj.*

■ ■ ■

---

aduse cu poșta

Repetabilitatea trecutului

Clădirile au viață. Atît interioară, cît și exterioară. Și suflet. Ele trăiesc și simt asemenea proprietarilor lor. Cînd sînt bine întreținute ne încîntă cu frumusețea lor și pot fi admirate în toată splendoarea.

Cînd sînt neîngrijite sau dărăpănate parcă plîng și jelesc așteptînd tăcute și suspinînd trist pentru a redeveni doamnele cochete și elegante de odinioară.

După cum spuneam, sînt ca ființele vii care au viață proprie. Și ce viață trebuie să fi avut în perioada lor de glorie, dar și a țării noastre în ceea ce s-a numit „La Belle Époque“ și în Interbelic…

A fost o epocă de progres și de adînci transformări, cînd cultura, arhitectura, infrastructura și întreaga societate românească au cunoscut apogeul dezvoltării lor. Tot atunci, proiectele edilitare erau în floare, orașele țării devenind locuri moderne și prospere.

A urmat lunga și extrem de dificila perioadă comunistă, cu egalitarismul său, cînd România a trecut prin sistematizare și urbanizare forțată, mare parte a teritoriului fiind reconstruit și reamenajat după rigorile „societății socialiste multilateral dezvoltate“, demolîndu-se enorm pentru a se construi blocuri respingătoare care să primească noii „oameni ai muncii“.

După 1990, odată cu așa-zisa Revoluție și cu întoarcerea la libertate și democrație, bogatul și somptuosul patrimoniu edilitar de altădată se degradează sistematic, fiind victima corupției și nepăsării de la nivelul autorităților locale și centrale, cu derularea „afacerilor“ lor imobiliare fără precedent în istoria țării.

Foarte multe imobile (indiferent dacă sînt monumente istorice sau doar case vechi) stau să cadă, nu de puține ori fiind adevărate pericole pentru trecători datorită cărămizilor și tencuielii care se desprind. Rușinos și degradant atît pentru proprietari, care nu întreprind nimic, cît și pentru stat, care a tolerat ani de zile situația.

Proprietarii, dacă nu au fost obligați de lege să le repare și să le întrețină, le-au lăsat în paragină. Poate că nu au avut banii necesari, lucrările de restaurare fiind exorbitante într-o țară săracă unde asigurarea traiului zilnic este o provocare. Unii s-au mulțumit să-și revendice și să-și cîștige proprietățile în instanță, după care nu au mai avut banii necesari pentru a le restaura.

Nici nu este de mirare cînd consolidarea unui singur metru pătrat de clădire costă și 250 de euro, iar simpla întreținere poate să ajungă la 100 de euro pe metru pătrat. Dacă este vorba de monumente istorice, suma poate să depășească o mie de euro pe metru pătrat.

Începînd cu luna noiembrie a anului 2020 există însă o lege prin care proprietarii sînt obligați să-și repare casele, să-și întrețină fațadele și să-și spele ferestrele de la stradă. Dacă obligațiile acestea nu sînt respectate intervine Primăria, care va face lucrările pe cheltuială proprie, urmînd să recupereze sumele cheltuite de la proprietari.

Așteptăm și sperăm că se vor schimba lucrurile. Bineînțeles, în bine.

Se pare că, în sfîrșit, intrăm și noi în normalitate și în lumea civilizată. O astfel de lege este binevenită, dar ea trebuia să existe de mult timp într-o țară europeană dezvoltată. Mai bine mai tîrziu decît niciodată.

Reprezentanții Asociației Comunelor avertizează că unii proprietari ar putea să aștepte să le facă Primăria lucrările respective. Banii se vor recupera foarte greu, investiția, așa cum am menționat deja, fiind una de amploare, astfel că s-ar putea ca puțini primari să recurgă la o astfel de soluție.

Precizez că în alte țări regulile sînt mult mai stricte. În Austria, la Viena, și în Franța, la Paris, dacă Primăria observă că proprietarii nu își întrețin clădirile se intră într-un proces de expropriere.

Să sperăm că prin această lege se va rezolva o altă problemă care nu ne onorează ca țară și ca societate. Cred că ați văzut și dumneavoastră cum arată foarte multe clădiri, inclusiv cele din patrimoniul național, fiind murdărite fără nici un fel de consecințe, de multe ori folosindu-se un limbaj suburban sau chiar remarci rasiste.

Că sîntem needucați, ignoranți și inculți și că nu s-a făcut aproape nimic în această privință în ultimii 30 de ani poate constata oricine. Dar că instituțiile statului, în primul rînd primăriile, nu au reacționat și nu au luat nici o măsură pînă acum este inexplicabil și intolerabil.

Aceeași stare de delăsare, suficiență, neseriozitate și iresponsabilitate care, îmi pare rău că trebuie s-o repet, ne caracterizează ca popor. Artiștilor care vor să își manifeste talentul în ceea ce se numește *street art* prin graffiti-urile lor trebuie să li se dea posibilitatea să o facă. Dar nu oriunde și nu în orice condiții. Mai ales nu pe monumentele istorice din patrimoniul național. Cine insultă bunul-simț și încalcă cele mai elementare reguli de educație trebuie pedepsit și amendat. Asta cînd chiar vor exista instituții care să își facă datoria și să aplice legea.

Pînă atunci așteptăm și sperăm că se vor schimba lucrurile. Bineînțeles, în bine. Pentru acest lucru este nevoie de o nouă mentalitate a populației. O mentalitate de țară modernă și civilizată unde normele, regulile și legile se respectă și se aplică și unde bunul-simț, respectul, valoarea, curățenia, decența și educația sănătoasă sînt la ele acasă.

Astăzi totul pare un vis irealizabil. Dar generațiile de mîine pot să transforme realitatea urîtă și deformată pe care o trăim într-o altă lume. O lume nu perfectă, dar care să învețe permanent din greșelile trecutului. Trecut care nu trebuie uitat, însă ale cărui greșeli să nu mai bîntuie prezentul și să nu fie transferate viitorului. Pentru că, așa cum bine se știe, „cine își uită trecutul riscă să îl repete“.

Mihai TUDOR

■ ■ ■

Laura Carmen CUȚITARU

De-sine-mișcător(i)ul Dacia, de la Pitești

La ce credeți că s-ar putea referi niște compuși ca „armăsarul-mării“, „scăldătoarea-focii“, „luminătorul-lumii“, „aburul-lemnului“, „casa-oaselor“ sau „comoara-pieptului“? În ordine, cele șase structuri desemnează: corabia, oceanul, soarele, fumul, trupul și, în fine, sufletul omului. Aceste metafore extraordinar de poetice, produse de triburile vechi germanice, au fost păstrate, în tradiția literară anglo-saxonă, sub numele de *kennings* – un cuvînt din Norsa/Nordica veche, a cărui rădăcină înseamnă „a (re)cunoaște“, „a simți“ sau „a percepe“. Trădînd adîncimi sufletești și concizie conceptuală, compusul de acest fel este o comparație concentrată, bazată pe simpla alăturare a doi termeni în forma lor de dicționar (din motive evidente, traducerea în română conține un genitiv; altfel, o transpunere literală ar produce forme ca *mare-armăsar, focă-scăldătoare, lume-luminător, lemn-abur, oase-casă, piept-comoară).*

De departe, compunerea se numără printre căile preferate de îmbogățire a vocabularului în toate limbile germanice, nu numai în engleză. E foarte veche, e conservatoare și, ca mijloc intern, se opune împrumutului (nereturnabil...!) din altă limbă – cel mai la îndemînă procedeu de a te îmbogăți rapid sub aspect lingvistic. Dincolo de aspectul pur pragmatic al chestiunii, apelul la culturi străine prestigioase este un lucru necesar, măcar din cînd în cînd: noutatea de acest fel contrabalansează un anume iz vetust, stagnant, închistat, pe care limba îl capătă ca urmare a insistenței de a se „înnoi“ doar prin ce e vechi. Cît de modern și de adecvat timpului sună un cuvînt ca *Fernsprecher* („telefon“, în germană) – literal *far-speaker* sau *departe-vorbitor?*

1988
Dacia 1320
© wikimedia commons

Cuvîntul *telephone* e atestat, în engleză, în jurul anului 1830, ca împrumut franțuzesc alcătuit din elementele grecești *tele* („departe“) și *phone* („sunet“). Un astfel de compus (erudit, savant) poate fi preluat ca atare ori poate fi copiată doar structura lui, iar conținutul tradus cu cuvinte indigene, producîndu-se astfel *calcuri lingvistice*. Sau chiar ambele metode pot fi folosite, pentru sensuri diferite: în română avem *Superman* american și *Supraom* nietzschean. (Incidental: în engleză, germanul *Übermensch* e, pe rînd, *Overman, Beyond-man,* apoi G.B. Shaw consacră *Superman.*) În decursul istoriei sale, limba engleză a împrumutat numeroase derivate și compuse din limbile clasice, mai ales din latină (fie direct, fie prin franceză ori chiar italiană și spaniolă). Cu precădere în secolele al XIV-lea și al XV-lea, acești termeni au ajuns în vocabular prin traducerile făcute operelor scrise de autorii Antichității. Nu o dată găsim în documentele vremii referiri la dificultatea unei astfel de întreprinderi, cauzată de inexistența, în engleză, a unor termeni adecvați. Lipsa era așa de acută și frustrantă încît, la o singură traducere, se pot găsi sute de cuvinte preluate, pur și simplu, ca atare, din originalul latinesc. O numărătoare atentă arată, de exemplu, că traducerea Wycliffe a Bibliei conține peste o mie de astfel de neologisme care, între timp, au intrat în uzul comun.

În română avem Superman *american*
și Supraom *nietzschean.*

În secolele următoare, procesul a continuat: statisticile indică faptul că, în Renașterea engleză, două treimi din noile apariții lexicale au provenit din latină; însă și greaca s-a numărat printre surse: *anonim, catastrofă, criteriu, idiosincrasie, democrație* și *enciclopedie* datează de atunci. Cele mai multe nici nu mai sînt simțite astăzi ca străine, semn că a fost nevoie de ele, la fel cum a fost nevoie de cuvinte latinești ca *extern, beneficiu, emancipare, atmosferă, meditație, dizabilitate* sau *existență*, fără care nici nu ne-am mai putea descurca azi. Însă, la vremea respectivă, valul de înnoire lexicală a întîmpinat o rezistență vehementă din partea multor cărturari. Simțite ca excesive, o mare parte a latinismelor au fost numite, în derîdere, *inkhorn terms*, adică termeni pentru care, din cauza lungimii (contrastante cu monosilabicitatea fondului autohton), se consumă multă cerneală. Sir John Cheke, deși clasicist prin formație, susținea, pe la 1550, necesitatea apărării purității limbii, invocînd superioritatea netă – prin claritate și scurtime – a echivalenților anglo-saxoni. La urma urmelor, nu e nevoie de *intelligent*, cînd poate fi produs *mind-crafty* („mental-iscusit“), sau de *astronomy*, cînd *star-craft* l-ar putea înlocui cu succes.

Acest din urmă exemplu amintește cu putere de ceva similar din cultura noastră: „partizani convinși ai unui purism și ai unui neaoșism din cale-afară de exagerate, unii cărturari din trecutul mai mult sau mai puțin îndepărtat respingeau orice împrumuturi neologice, chiar cînd acestea erau de origine latino-romanică“, spune Theodor Hristea. Printre exemplele de alternative autohtone enumerate de lingvistul român, în loc de *astronomie,* cuvînt cu care se pare că și englezii aveau o problemă, găsim *stelămînt* (iată echivalentul lui *star-crafty).* Ce mai găsim? *Gît-legău* în loc de franțuzismul *cravată; nas-ștergău* sau chiar *nas-suflete* pentru *batistă; departe-vorbitor* în loc de *telefon; sfîntariu* în loc de *sanctuar* (pe acesta l-am cules din G. Ivănescu); și, preferatul meu, compusul *de-sine-mișcătoriu* pentru... *automobil*. Dacă acesta s-ar fi impus, astăzi am fi vorbit despre uzina de *de-sine-mișcătoare* Dacia, de la Pitești.

Întorcîndu-ne acum la cultura engleză, trebuie spus că nostalgia după fondul anglo-saxon persistă și în timpurile moderne, la unii autori. George Orwell, de exemplu, condamnă, într-un eseu faimos despre politică și limba engleză, modul „prețios“ în care se exprimă contemporanii lui. Care ar fi soluția? Cît de greu ar fi să se recurgă la cuvinte autohtone? În practică, destul de greu, avînd în vedere că, la simpla consultare a unui dicționar de engleză veche, constați că în jur de 85% din lexeme au dispărut din uz. Restul supraviețuitor e alcătuit din particule elementare cu o înaltă rată de circulație – prepoziții, conjuncții, pronume, verbe auxiliare (scheletul gramatical al limbii) –, pe lîngă care puținele cuvinte noționale existente (substantive, verbe etc.) exprimă concepte fundamentale (nume pentru membrii familiei, natura înconjurătoare, animalele domestice, zilele săptămînii ș.a.m.d.). Dar atunci, ar putea fi ele reînviate? În loc de *lampă*, de exemplu, ajuns în engleză prin secolul al XIII-lea, din franceza veche, să se spună *vasul-luminii (light-vessel),* din teutonicul *leohtfæt*, pe care primul l-a înlocuit?

Incredibilă cum ar putea părea, o astfel de inițiativă a avut loc (și, dacă nu ați auzit de ea, înseamnă că vă puteți da seama ce succes a avut): în 1878, poetul englez William Barnes a publicat o carte întreagă despre ceea ce el numea *speech-craft*, adică *gramatică* (cuvînt grecesc, păcat greu). El era de părere că înlocuirea elementelor alogene cu unele neaoșe (și, unde nu există, inventarea unora) ar aduce claritate limbii – un punct de vedere, totuși, nelipsit de substanță, avînd în vedere că structurile compuse sînt, de multe ori, autoexplicative, iar derivatele sînt ușor de înțeles de vorbitorii nativi. Astfel, *substantivul* ar trebui să fie *numele-lucrului;* genul *neutru* e *nesexuit; calitatea* exprimată prin adjectiv *(alb, pietros, iubit, singuratic* etc.) devine mai inteligibilă dacă e denumită *suchness (astfeleală? astfelitate?*). Viitorul este *după-aici*, iar trecutul *înainte-pînă-aici*. Un verb *tranzitiv* (care cere o completare: nu poți pune punct după ce spui *Eu voi aduce...*) este *afară-întinzător;* pe cînd unul *intranzitiv* (care nu cere completare: *Eu voi merge.)* este *afară-neîntinzător*. *Eufonia* (impresia acustică plăcută lăsată de cuvinte) este *bună-sunare*.

Pe Sir John Cheke, care scrie că *I am of the opinion that our tongue should be written* [...] *pure* („Opinia mea e că graiul nostru ar trebui scris pur“), l-aș întreba: cît de pur? Pentru că, într-o propoziție atît de scurtă, avem deja două cuvinte non-germanice – *opinion* și *pure*. Aceeași obiecție urma să o formulez, în doar cinci cuvinte, în 2011, la Padova. Abia ajunsă la hotel, am ieșit în stradă să caut un loc de unde să cumpăr apă minerală și am intrat într-o mică tutungerie ca să cer informații. După formularea politicoasă a întrebării într-o engleză ultra-simplă care, credeam eu, e limba globului pămîntesc, am asistat mirată la cea mai indignată demonstrație de mîndrie patriotică, din care am înțeles că limba engleză nu are nici o șansă pe acele meleaguri, iar oricine nu cunoaște italiana e liber să o întindă spre alte zări. După care, răcorit și superior, vorbitorul a arătat cu mîna într-o direcție... se pare că un bar și un supermarket se aflau aproape de semafor, lîngă stația de taxiuri. Cu internaționalul *fuck you* pe limbă, am ieșit, dar m-am întors spre el, din prag, enumerînd pe degete: *bar, supermarket, stop, taxi... INGLESE!*

***Laura Carmen Cuțitaru** este conferențiar la Literele ieșene, specializată în lingvistică americană.*

Petre M. IANCU

Mihail Sebastian, trădări și accidentări

Ar fi vrut să fie un scriitor român, dar n-a fost lăsat. Ar fi vrut să fie iubit, dar nu prea i-a fost dat. Ar fi vrut să emigreze în Franța, dar n-a apucat. Gînduri la 77 de ani de la moartea lui Mihail Sebastian. Ar fi vrut să fie prieten, dar a fost trădat. Ar fi vrut, după eliberarea de anii de spaimă ai nazismului și legionarilor, să trăiască. Dar un camion l-a călcat.

Își dorise să scrie un mare roman: *Accidentul*. Dar avusese un accident și pierduse manuscrisul. Îl rescrisese din memorie, fără să fie mulțumit, pînă ce moartea l-a găsit. Printr-un teribil accident.

Citise, muncise, scrisese harnic și nu-i venea ușor să umple rînd după rînd și pagină de pagină: articole, piese de teatru, romane. Își făcuse, în fine, un nume, autorul *Stelei fără nume*. Degeaba.

Ce-i într-un nume de român? De evreu? De evreu român?

Mai întîi i l-a reiudaizat, cu obidă, într-o prefață imundă și infamă, la o carte introspectivă, despre condiția evreului într-o lume creștină, Nae Ionescu, mentorul pe care-l admirase și îl iubise mult. Apoi, aveau să i-l tîrască în noroi țuțării de dreapta ai profesorului, impresionați de aplombul insolentului filosof care și-a compensat cu sadism lipsa de substanță, simbolizată de numele său banal.

Apoi, țuțării de stînga, progresiști. Cum că M.S. s-ar fi făcut slugă la fasciști.

Și nici unii evrei nu-l iertaseră. Pentru că – într-o epocă mutilată de crunte persecuții antisemite care aveau să prefațeze era crimelor contra umanității și să culmineze cu Holocaustul – Mihail Sebastian îndrăznise să cugete liber la chestiunea identității și a religiei, a opțiunilor politice evreiești, în speță la raportul dintre „spiritul iudeu și cel local“, cum avea să noteze el în *Cum am devenit huligan*.

Scria el, în acest text, răspunzînd tuturor: „M-am ferit mereu de adevărurile absolute, pe care le pui în buzunar ca pe un permis de armă. Am încercat să-mi păstrez dreptul modest, dar tenace, de a înțelege lucrurile în nuanțe și în distincții. Nu sînt un partizan, sînt mereu un disident“.

Mihail Sebastian

> *Ce-i într-un nume de român?*
> *De evreu? De evreu român?*

Ar fi vrut să aibă dreptul să fie un prozator de limbă română și să i se recunoască privilegiul de a fi considerat un danubian. Nae Ionescu n-a vrut. A hotărît că nu se poate. Ești „nu om de la Dunăre, ci evreu de la Dunăre, Iosef Hechter“, l-a somat pe M.S., să-și bage mințile în cap, profesorul-mentor de asasini legionari.

Radicalismul lui Nae Ionescu era cu atît mai grotesc cu cît era mînă-n mînă cu obiceiul locului de a se „pupa Piața Endependenți“. Obicei practicat asiduu și azi, ca și atunci, de unii din învățăceii lui Nae Ionescu, după război.

În cartea sa-război de apărare, Sebastian descrie comportarea personalităților publice dîmbovițene: *„Iată o noțiune care lipsește total vieții noastre publice, pe toate planurile ei: incompatibilul. În cultură, ca și în parlament, oamenii se înjură la tribună și se împacă la bufet. Compromisul este floarea violenței. Avem de aceea o cultură de brutalități și tranzacții“*. (Mihail Sebastian, *Cum am devenit huligan)*

Antisemitismul brutal are adesea un efect paradoxal. Întărește iudaismul. Antisemitismul legionarilor n-a fost ca al nazismului și nici ca al lui Antonescu, dar toate s-au unit în erupția formei sale radicale, eliminatorii, materializate în Holocaust.

Și toate acestea aveau să-i trezească și să-i întărească identitatea somnolentă, de evreu agnostic, modern, european, agitat de crize, zbuciumat de prigoane, momit de ispite asimilaționiste. În decembrie '41, cînd Germania lui Hitler, aliatul lui Antonescu, declara război Statelor Unite, *Jurnalul* consemna: „Undeva, într-o insulă cu soare și umbră, în plină pace, în plină securitate, în plină fericire mi-ar fi… indiferent dacă sînt sau nu sînt evreu. Dar aici și acum nu pot fi altceva“.

Cum trebuie să se fi simțit acest scriitor român de origine și sensibilitate evreiască? Precum un copil părăsit de părinți, ca și cum tatăl, Europa sa natală, ca și cum mama, națiunea căreia-i slujise pe tărîmul literelor, îl trădaseră și îl abandonaseră fără milă, predîndu-l asasinilor săi.

Trădări post-mortem și postbelice

Mihail Sebastian a fost trădat toată viața. De iubite, de amici, de mentori, de soartă. Destinul i-a rămas însă vitreg și după ce l-a călcat camionul. Întîi a fost uitat, deși piesele i s-au jucat.

Apoi, a redevenit celebru în anii '90, odată cu publicarea unei ample părți a *Jurnalului* său, niciodată integral tipărit. Și dansul macabru a reînceput cu o neobișnuită vigoare și inflamare, întețit de ultragierile provocate de imaginea deloc măgulitoare a lui Mircea Eliade din *Jurnal* și de disputa cu privire la rinocerizarea bunului „prieten“ al lui Sebastian, „mentorul generației sale“.

Un filosof, care nu i-a fost frate, l-a anexat fratern, dar abuziv. L-a numit familiar și familial „Sebastian, fratele meu“. I-a transformat evreitatea în prilej de stereotipizare. Și a mimat, prin intermediul lui, cel prefăcut în instrument, o inexistentă simetrie a suferințelor în Holocaust și sub comuniști, transformîndu-l, parcă, pe scriitor în chezaș *avant la lettre* al „rezistenței prin cultură“.

> *„În cultură, ca și în parlament,*
> *oamenii se înjură la tribună și se împacă la bufet.“*

O individă, care a adoptat recent o redefinire a termenului de antisemitism, astfel încît să-l poată absolvi pe jurnalistul Eminescu de această culpă, l-a găsit pe evreul Sebastian nu doar „ucenic de diavol“, ci „extremist de dreapta“ și simpatizant al lui Mussolini. L-a înfierat într-o carte de-o rară netrebnicie, bazată pe o stupidă retroiecție și pe cîteva pasaje din articole, puține, rupte din context, scrise de jurnalistul înfierat la 20 și ceva de ani, pe cînd nu-i picase cașul de la gură. Și pe cînd nu se știa nici ce e fascismul, nici ce avea să devină legionarismul sau nazismul.

Teza ei implică, sugestiv, că Sebastian ar fi trebuit să știe în anii '20 ce va face aliatul lui Mussolini în Holocaust și cum se va schimba accepțiunea termenului de fascism de-a lungul deceniilor, al războiului mondial, al unui veac. Îmi pare a fi procedura demolatorilor de statui corecți politic, din anglosferă.

N-a impresionat-o pe Marta Petreu și n-a determinat-o să-și regîndească teza eronată faptul că, după numai cîțiva ani, încă tînărul, dar rapid maturizatul Mihail Sebastian avea să scrie, în 1935, mult înaintea genocidului nazist: „*Corurile, marșul în cadență și simbolurile vagi, aceste beții psihologice, sînt materia primă a oricărei dictaturi. Că sînt dezonorante sau nu, puțin interesează. Ele sînt eficace, și asta e de ajuns. Există un singur dușman care le poate sta împotrivă: spiritul critic. De aceea, orice dictatură, fascistă sau comunistă, debutează prin suprimarea lui… Noaptea de chef va trece însă, și în zori va veni dezgustul. Nopțile de chef țin uneori foarte mult în istorie: ani și decenii, dacă nu veacuri. La sfîrșitul lor, dezgustul însă vine fără greș. Marxismul și fascismul pot cuprinde o sută de adevăruri politice și economice decisive, dar amîndouă pornesc de la o groaznică ignorare a omului. Este și în marxism, și în fascism o lipsă de viață și un abuz de scheme care le face din capul locului artificiale. Acest lucru se va răzbuna astăzi sau peste o sută de ani, dar se va răzbuna. […] Se circulă greu astăzi prin lumea ideilor, fără uniformă. Spiritul critic n-a avut niciodată uniformă. E un civil*“.

Dimpotrivă, Martei Petreu i s-a părut că toate acestea nu-l absolvă de păcatul de tinerețe al apropierii de un mentor care avea să deraieze și să-și trădeze, ticălos, discipolul. I s-a părut că, dimpotrivă, tînărul trebuie osîndit și post-mortem, nu doar pe viață, ci și pe veci, cu o condamnare fără drept de apel, care să merite o justificare cît o carte foarte groasă. Una care să dea impresia că ar fi fost fascist. Atît? Nu.

Mihail Sebastian a avut și norocul de a fi iubit. Tatiana Niculescu știe să vadă cu ochii inimii. Autoarea unei foarte recomandabile cărți, intitulate *Singur. Viața lui Mihail Sebastian*, pare să-l fi privit congenial. Pe coperta cărții ei se găsește o parafrază semnificativă din Mihail Sebastian, cel pe care un accident de camion ni l-a răpit acum 77 de ani: „Sarcina – dacă nu vocația – intelectualilor este să opună regimurilor totalitare îndoiala, conștiința, spiritul lor critic. Guvernele autoritare le cer să spună da sau nu, ca să știe cine e de împușcat pe loc și cui i se poate îngădui să trăiască. Ce e de făcut însă cu cei ce nu spun nici da, nici nu, nu vor să se alinieze nici la dreapta, nici la stînga?“.

Sebastian nu mi-a fost frate. Nici tată sau bunic. Dar e – și va rămîne – unul din marile mele repere. Un mare scriitor evreu. Român. Evreu român. „Evreu-român-dunărean“, cum el însuși s-a descris. Și un mare și amar solitar.

***Petre M. Iancu** este jurnalist la Deutsche Welle.*

Biblioteca Județeană ASTRA Sibiu

Cu ochii-n 3,14

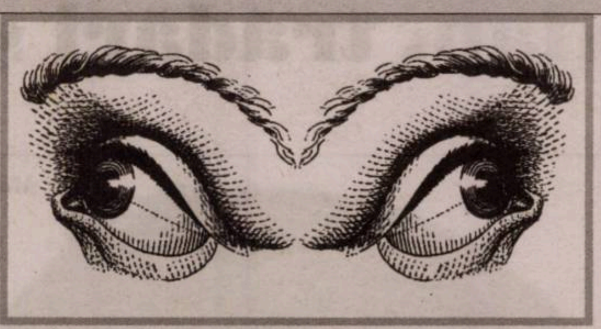

UN GEST BIZAR, DEDICAT CELOR CARE LUCREAZĂ PE MARGINEA VIEȚII, E TOT CE NE MAI LIPSEA DUPĂ CE ÎNTREBAREA S-A RETRAS

■ Turcul Yașar Aydin, student la inginerie spațială, dar totodată și patron de șaormerie, a pus un kebab într-o cutie metalică atașată unui balon cu heliu și a lansat kebabul cu carne de miel în stratosferă. Un gest mic pentru om, dar o mare îmbucătură pentru omenire! (**M. C.**)

■ Un sortiment bizar într-o prăvălie cu mezeluri: „pulpă de boier“. O delicatesă, presupun, pentru iobagii canibali. (**D. S.**)

■ Ineditul pare a fi cuvîntul de ordine pentru muzeele nou-înființate. După Muzeul Relațiilor Rupte (zis și al Despărțirilor) sau Muzeul Abandonului, cu filiere în diverse țări de pe glob, Botoșaniul plusează local cu un muzeu dedicat ovinelor din rasa karakul. Vorbim de o rasă românească importantă pentru producția de pielicele, care, în ultima vreme, se pare că au luat mai mult calea exportului. Găsim în muzeu cojoace, căciuli și menționatele pielicele, într-o varietate de culori: negru, sur, alb, roz. (**A. A. D.**)

■ În cartierul Koenjikita, din Tokyo, există o cafenea, *Manuscript Writing Cafe*, destinată scriitorilor, artiștilor și tuturor celor care lucrează cu un *deadline*, ai cărei patroni au declarat război procrastinării: aici, pe lîngă consumație, clienții plătesc personalul ca să-i preseze să-și termine treaba și să nu-i lase să plece pînă nu o fac. N-am putut să nu mă gîndesc la replica lui Jupîn Dumitrache: „Mai bine punem banii în buzunarul ălălalt și zicem că ne-am dus“. (**S. G.**)

■ Primăria unei comune din Bărăgan a amenajat pe marginea unei bălți o plajă pentru nudiste. E de presupus că primarul are și binoclu. (**A. M.**)

■ Apple a anunțat că încetează să mai producă iPod-uri. După pick-up, magnetofon, casetofon, *walkman*, CD-player, încă un *device* de ascultat muzică atinge uzura morală în timpul vieții mele. Cum în cazul unora dintre acestea există un *revival* (vînzările de viniluri au atins în anii aceștia nivelul anilor ’70), eu zic să puneți bine iPod-urile, eventual undeva în pod. (**M. C.**)

■ Cînd creierul se încăpățînează să-și alinieze toate sinapsele cu prezentul, riscă să pună accente greșite: bunăoară, primind o reclamă care mă invita să descopăr „gamele de lux“, nu doar că m-am crucit, gîndind că asta e tot ce ne mai lipsea, dar mînată de curiozitate și intrînd pe site ca să văd cum arată o „gamelă“ de fițe, mi-a luat ceva timp să mă dumiresc că, totuși, respectivii nu promovau gamele, ci game. (**S. G.**)

■ În restaurantele KFC din Rusia se beau sucurile *Baikal* și *Ducesa*, după ce Pepsi s-a retras de pe piață. La începutul lunii martie, compania americană Yum! Brands, care deține restaurantele fast-food KFC și Pizza Hut, a anunțat suspendarea activității restaurantelor KFC din Rusia. Cu toate acestea, punctele de vînzare în franciză au putut continua să funcționeze, doar că trebuie să se adapteze. Cînd ți-e sete e bun și un „brifcor“. (**A. M. S.**)

■ În troleibuz, doi elevi, colegi de clasă, discută de-ale lor. Și unul întreabă: „Ce-avem după Istorie?“, iar celălalt răspunde: „Bio și Info“. Normal era ca întrebarea să fie „Ce-avem după Isto?“, dar n-a fost. (**D. S.**)

Je pisse donc je suis

© A. Vrana

ASTA EXPLICĂ MODUL ÎN CARE CUNOAȘTEREA ȘTIINȚIFICĂ OFERĂ INFORMAȚII PREA OPTIMISTE

■ În Ungaria, benzina e mai ieftină, dar cică doar mașinile cu număr unguresc pot beneficia de prețul mai mic. Dacă ești străin plătești la „prețul pieței“. Asta aduce aminte de prețurile diferite pentru străini din vremea comunismului. La fel cum Viktor Orbán ne amintește, parcă, tot mai mult de Liviu Dragnea. (**A. M.**)

■ O știre PRO TV din octombrie 2020 relatează despre descoperirea unei găuri negre supermasive, de aproximativ un miliard de ori mai mare decît masa soarelui nostru, cunoscută sub numele de „quasar SDSS J103027.09 + 052455.0“, care ține captive șase galaxii, printr-o rețea de „filamente cosmice“ de gaz și materie întunecată. Cercetările publicate de Observatorul European Sudic (ESO), citat de Russia Today, explică modul în care gaura neagră a reușit să captureze galaxii întregi de planete și stele: „Galaxiile stau și cresc acolo unde filamentele se încrucișează, iar fluxurile de gaz – disponibile pentru a alimenta atît galaxiile, cît și gaura neagră centrală supermasivă – pot curge de-a lungul filamentelor“, spune Marco Mignoli, astronom la Institutul Național de Astrofizică (INAF) din Bologna. Iată cum fluxurile de gaz joacă un rol decisiv pe Pămînt și în cosmos deopotrivă. Rusia, gaze, captivități, materie întunecată… Stelele avertizau încă de pe atunci. (**M. P.**)

■ Cunoașterea avansează. Oamenii dau nume lucrurilor noi pe care cunoașterea științifică le descoperă. Nimic rău, veți spune. Vă voi contrazice: nu știți ce poate lumea în care trăim. Există un rău ascuns aici. Gîndiți-vă, ce nume dau oamenii lucrurilor pe care le descoperă? Cine dă numele? De ce e dat numele acela și nu altul? Noua lume bravă investighează atent chestiunea și demască. Iată, de pildă, niște cercetători neozeelandezi i-au luat la puricat pe unii colegi ai lor, tot cercetători, și i-au demascat ca fiind sexiști, misogini, nepotiști – oribil! Speța: în ultimii douăzeci de ani, microbiologii au descoperit cam 2.900 de specii noi de viermi paraziți. Adică viermi care trăiesc pe seama organismelor vii, adesea cauzîndu-le boli. Ei bine, imensa majoritate a acestor creaturi nou descoperite au primit nume masculine – inadmisibil! Sau, mai grav, au primit nume evocînd rude sau prieteni ai descoperitorului – scandalos! Cercetătorii noii lumi au mers mai departe. Cine decide numele unui vierme parazit nou descoperit? Și au ajuns la o concluzie înspăimîntătoare: în imensa majoritate a cazurilor, cei care decid sînt bărbați! Iată explicația faptului că viermii nu primesc nume feminine – dar bătălia pentru atribuirea de nume feminine unor viermi paraziți continuă. Căci știința nu se termină niciodată. Știu că se vor enerva mulți, dar nu pot să nu remarc felul în care, în privința nesfîrșirii, știința seamănă cu prostia. (**S. V.**)

■ Oamenii de știință din Argentina au descoperit o specie necunoscută de reptilă zburătoare gigantică, pe care au botezat-o „The Dragon of Death“ și care a trăit în urmă cu 86 de milioane de ani alături de dinozauri, o descoperire ce oferă noi informații despre acest prădător cu o lungime similară cu aceea a unui autobuz școlar. Mi-a plăcut comparația și am și vizualizat un grup de copii călătorind pe spinarea sa. (**A. M. S.**)

■ Într-o emisiune la TV, un analist economic comentează pe marginea Legii *offshore*, care permite României să extragă petrol și gaze în largul Mării Negre. Un punct fierbinte al discuției e „potențialul enorm al României“ care va putea deveni „un jucător important“ pe piața energiei la nivel european în momentul în care „va intra pe conductă prima moleculă de gaz“ din perimetrul de mare adîncime Neptun Deep. Previziunile sînt optimiste, poate prea optimiste. Căci cu doar o moleculă de gaz nu se face primăvară. (**M. M.**)

DILEMA VECHE

REDACȚIA:
Marius CHIVU ● Radu COSAȘU
Anda DOCEA (secretar general de redacție)
Stela GIURGEANU
Andrei MANOLESCU (redactor-șef adjunct)
Matei MARTIN ● Matei PLEȘU ● Adina POPESCU
Iaromira POPOVICI ● Ana Maria SANDU
Dan STANCIU (art director) ● Mircea VASILESCU
Sever VOINESCU (redactor-șef)

RUBRICI:
Teodor BACONSCHI ● George BANU ● Ion BARBU
Aron BIRO ● Paul BREAZU ● Cosmin CIOTLOȘ
Horia CORCHEȘ ● Andrei CORNEA ● Codrin Liviu CUȚITARU
Alin FUMURESCU ● Ionuț IAMANDI ● Anca MANOLESCU
Victor MOROZOV ● Radu NAUM ● Lorin NICULAE
Andrei PLEȘU ● Adrian G. ROMILA ● Constantin RUDNIȚCHI
Mihaela SIMINA ● Bogdan-Alexandru STĂNESCU
Oana STOICA ● Valeriu STOICA ● Bogdan TĂTARU-CAZABAN
Teodor TIȚĂ ● Ioan Alexandru TOFAN ● Rodica ZAFIU

TEHNOREDACTARE: Adrian DAMIAN
EDITOR WEB: Anda DOCEA

PUBLICITATE PENTRU PRINT:
floriana.coman@adevarulholding.ro

PUBLICITATE PENTRU ONLINE:
vanzari@ead.ro
dragos.stan@adevarulholding.ro

MANAGEMENT GRUPUL DE PUBLISHING:
Administrator Special: Constantin SANDU
Director Marketing: Steluța ZAMFIR
Coordonator Producție: Constantin DELTA
Director Distribuție: Dana ZAMFIR
Informații și reclamații ABONAMENTE:
0790.139.007 / 0790.139.009
(numere cu tarif normal, disponibile de luni pînă vineri, între orele 9 și 18)
e-mail: abonamente@adevarulholding.ro

ISSN: 1584-1669
Revistă editată de: Adevărul holding
Publicație auditată de: BRAT AUDIT TIRAJE
Tiraj: 7.000
Tipărit la Tipoart Idea Studio

Biblioteca Județeană
ASTRA Sibiu

Biblioteca Județeană
ASTRA Sibiu

„Sînt vechi, domnule!“ (I.L. Caragiale)

FONDATOR **ANDREI PLEȘU**

DILEMA VECHE

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIȚIE ■ Anul **XIX** ■ nr. **948** ■ 9-15 iunie 2022 ■ www.dilemaveche.ro ■ 24 pagini ■ 8 lei

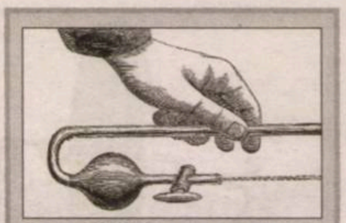

Oana STOICA

rosencrantz & Co

17

ANDREI PLEȘU

„Fragmente patriotice din Caragiale“

pagina **3**

IURII ANDRUHOVÎCI

„Convulsiile imperiului“

pagina **7**

MIRELLA PATUREAU

„Shakespeare la Craiova“

pagina **21**

Arta în vreme de război

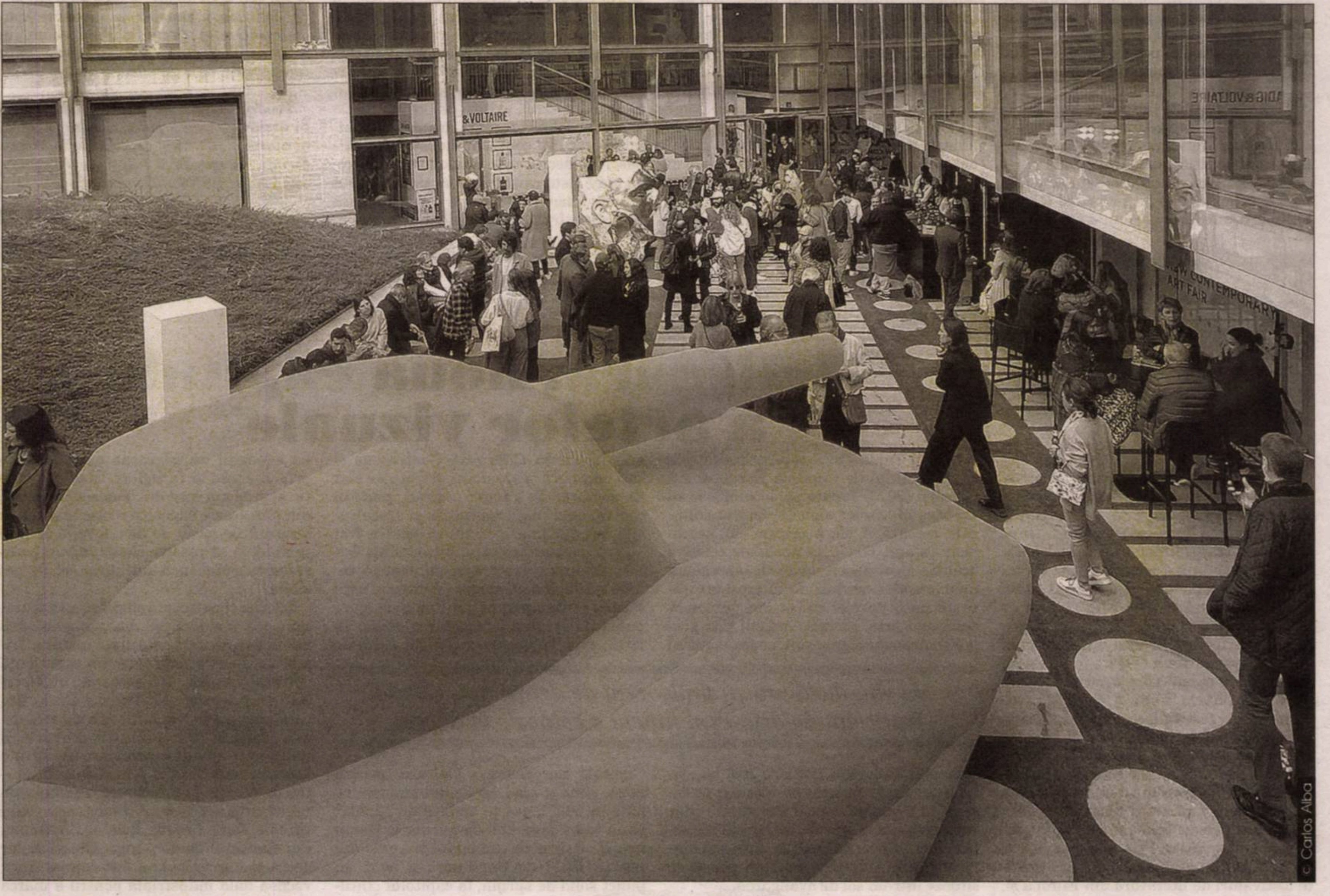

© Carlos Alba

„Să nu uităm niciodată că arta nu este o formă de propagandă, ea este o formă de adevăr.“

J.F. KENNEDY

Redacția DILEMA VECHE: Șos. Fabrica de Glucoză nr. 21, sector 2, 020331 București ● **telefon:** 0372.130.006 ● **e-mail:** dilema@dilemaveche.ro

Biblioteca Județeană
ASTRA Sibiu

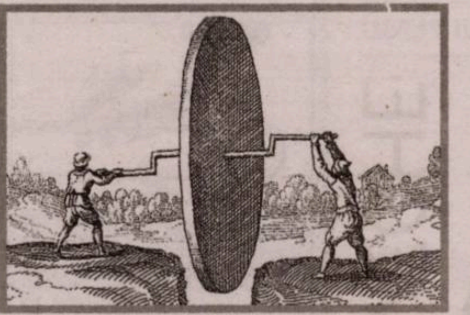

Teodor TIȚĂ

contraintuiția

Zombificarea lui Boris

Începînd de luni seară, Guvernul britanic este condus de un zombi. Expansiv, gălăgios, simpatic, amoral și dispunînd de o competență aproape magică de a modifica realitatea în funcție de propria-i perspectivă, Boris Johnson s-a trezit marți dimineață fără jumătate din însușiri. Cea mai importantă e aceea care îi permitea să iasă din orice încurcătură mizînd pe o combinație măiastră de farmec personal și acțiune politică fermă. Sau, după cum ar spune unii dintre adversarii săi, lipsită de scrupule. Procesul de exorcizare la care a fost supus a fost organizat de propriul partid sub forma unui vot de încredere care a adunat susținerea a aproape 40% din parlamentarii conservatori. Teoretic, în absența unei majorități, e vorba de un succes. Practic, războiul pentru înlocuirea lui Johnson de la conducerea partidului și a Guvernului tocmai a trecut de faza debarcării în Normandia.

© wikimedia commons

Boris Johnson

Opinia unanimă a „comentariatului“ britanic este că e doar o chestiune de timp pînă cînd premierul, care se mai bucură de încrederea a doar o treime din numărul total al membrilor Camerei Comunelor, va fi forțat să demisioneze. „Vulturii dau tîrcoale“, scria marți *The Daily Telegraph. Telegraph* este ziarul în care Johnson, contra unor sume deloc mici, obișnuia să publice texte de opinie înainte de a deveni premier.

S-a ajuns aici pentru că, debordînd de siguranță de sine, Johnson a sfidat senin restricțiile impuse chiar de Guvernul său în timpul pandemiei de COVID-19. La reședința sa s-au organizat petreceri, dovezile – inclusiv fotografice – sînt acum documente oficiale într-o anchetă administrativă soldată cu o premieră: Johnson este primul șef al Guvernului britanic care a primit o amendă cît încă ocupa reședința din Downing Street.

Indignarea publicului britanic nu e însă singurul argument pentru votul deputaților conservatori. O parte dintre ei sînt nemulțumiți de felul în care cabinetul Johnson gestionează economia, alții au nemulțumiri legate de întîrzierea materializării fantomaticei viziuni a unei așa-numite Mari Britanii globale ce ar fi urmat să se ridice din ruinele Brexit-ului. Și mai sînt unii, cum e fostul ministru de Externe Jeremy Hunt, care așteaptă, pur și simplu, să îi ia locul lui Johnson.

A nu se înțelege că premierul e lipsit de aliați și suporteri. O bună parte din publicul britanic continuă să aibă încredere în personalitatea histrionică a liderului conservator. Cumva românește, sînt britanici care par să creadă că politicienilor li se pot permite mici derapaje de la morala publică. Apoi, aproape toți membrii cabinetului său și-au declarat sprijinul pentru continuarea mandatului. Unii dintre ei au făcut chiar exces de zel în a-și peria șeful. E cazul ministrului Culturii, care s-a declarat convins că președintele Zelenski al Ucrainei e extatic la auzul veștii că Johson rămîne premier. Fără a nega în vreun fel contribuția britanică la efortul de război, e foarte probabil că liderul de la Kiev are totuși alte priorități pe agendă decît să sărbătorească alături de Boris.

Totuși, istoria recentă arată că un astfel de vot are consecințe destul de serioase. Predecesoarea lui Johnson, Theresa May, a supraviețuit și ea în 2018 unui vot de încredere pentru ca doar șase luni mai tîrziu să demisioneze în mijlocul unui blocaj legat de Brexit. Alți lideri conservatori din trecut (Thatcher, Smith) au renunțat la funcții atunci cînd partidul a dat semne că nu îi sprijină energic.

După anunțarea rezultatelor votului, Boris Johnson a încercat vechiul său truc al realității augmentate cu sclipici. „Un rezultat foarte bun“, „convingător“, „decisiv“, „o oportunitate de a lăsa în urmă toate lucrurile astea despre care se ocupă presa și de a ne îndrepta atenția către ceea ce avem de livrat pentru cetățeni“. Magia nu pare să mai funcționeze, întreaga atenție îndreptîndu-se acum spre alegerile parțiale din două circumscripții care ultima oară votaseră pentru deputați conservatori. Un eșec la finalul lui iunie îi va fi în totalitate imputat, iar mandatul său va deveni și mai puțin sustenabil. Asta dacă nu cumva strategii din jurul lui Johnson vor decide să pună, încă o dată, un pariu cu miză mare, convingîndu-l să convoace alegeri anticipate.

Boris (după cum i se adresează inclusiv adversarii cu un soi de simpatie nemărturisită și, probabil, inconștientă) a arătat că poate cîștiga alegeri. De altfel, acesta e și principalul său argument în tentativa de a se agăța de funcție – la fel cum a făcut-o atunci cînd, din banal calcul politic și nu din convingere, a susținut Brexit-ul, Johnson e capabil de manevre contraintuitive și riscante. Pînă acum nu a greșit. Dar pînă acum nu își probase competența de a guverna o țară.

***Teodor Tiță** este gazda podcast-ului* În Centru *pe care îl puteți asculta pe oricare dintre platformele de distribuție (Apple, Spotify, Google etc.): https://open.spotify.com/show/5jSN6amOtenIsHn23aoOLQ*

■ ■ ■

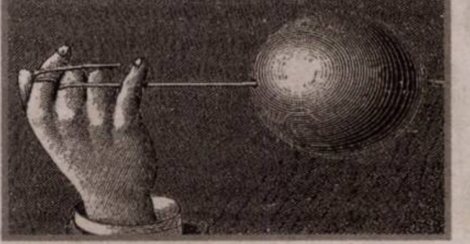

Matei MARTIN

mapamondul de buzunar

Timișoara, noua capitală a artelor vizuale?

În 2007, cînd a primit titlul de Capitală Culturală Europeană, Sibiul își cîștigase deja o anumită reputație prin ceea ce pe atunci se chema Bursa Internațională de Spectacole. Între timp, bursa s-a transformat în ditamai festivalul – unul dintre cele mai mari și mai prestigioase din lume. Iar orașul Sibiu a devenit, odată cu festivalul, un reper pentru teatrul mondial. În 2002, la prima ediție a Festivalului Internațional de Film Transilvania (TIFF), puțini și-au imaginat că orașul Cluj avea să devină, după doar cîteva ediții, o placă turnantă pe harta festivalieră europeană, alături de Berlin, de Cannes sau de Veneția – ba chiar, poate, în unele privințe, un reper mai luminos. Acum zece ani, la prima ediție a Festivalului Internațional de Literatură și Traducere Iași (FILIT), organizatorii aveau deja ambiții înalte, însă nu se așteptau ca FILIT să ajungă atît de repede unul dintre cele mai importante festivaluri de literatură din Europa și, mai ales, să reușească să atragă nume atît de grele ale industriei editoriale. Cultura vie și festivalurile marchează definitiv profilul orașelor. Brand-urile urbane, la fel ca brand-urile de țară, se construiesc pornind de la cultura vie.

Orașul Timișoara – care se pregătește să preia titlul de Capitală Europeană a Culturii (2023) – pare să se profileze ca un oraș al artelor vizuale. Istoria culturală recentă îi oferă oricum un ascendent: în anii ’60-’70, perioada de relativă acalmie ideologică a condus la emergența unor mișcări extrem de interesante care au mers paralel cu (uneori perpendicular pe) arta oficială. Artiștii din grupul timișorean Sigma sînt, poate, modelul exemplar al acestor mișcări: arta lor, bazată pe tehnici mixte, era ancorată în design – o disciplină recent introdusă –, dar avea rădăcini culturale mai vechi. Și astăzi, lucrările lor, prezentate într-una dintre galeriile Muzeului de Artă, par să se situeze într-un soi de avangardă...

Nu știu dacă artiștii timișoreni de azi își mai găsesc inspirația în arta-experiment a celor de la Sigma.

Nu știu dacă artiștii timișoreni de azi își mai găsesc inspirația în arta-experiment a celor de la Sigma. În orice caz, scena vizuală e în plină efervescență. Art Encounters, Kunsthalle Bega, Jecza Gallery & Fundația Triade, Asociația Culturală Contrasens și zeci de galerii și studiouri private – e clar că aici trebuie căutat nucleul, punctul central de atracție culturală al orașului.

Inițiată în 2015, atunci cînd a fost prezentat proiectul bienalei Art Encounters, exact asta au avut în vedere: să devină un magnet pentru artiștii vizuali contemporani din România și un punct de interes la scară regională. În 2016, cînd Timișoara a cîștigat titlul de Capitală Europeană a Culturii (pentru 2021, amînat apoi, pe fondul pandemiei, pînă în 2023), aceste ambiții au căpătat și un teren favorabil de afirmare. Dar și invers: dosarul de candidatură a orașului pentru titlul de Capitală... a avut un punct solid de sprijin, la capitolul „Întîlniri“, în această bienală dedicată artelor contemporane.

În programul Capitalei..., atracția principală va fi însă întîlnirea cu Constantin Brâncuși și cu Victor Brauner. Muzeul de Artă se pregătește să găzduiască două expoziții cu adevărat monumentale prin raritate și întindere. Mediul artistic și publicul larg din Timișoara merită din plin aceste expoziții – rămîne doar ca autoritățile locale să dea dovadă de maturitate și să rezolve chestiunile organizatorice astfel încît întîlnirea să fie posibilă.

În orice caz, această efervescență contaminează și alte orașe, mai apropiate sau mai îndepărtate. La Reșița, Fundația Triade a „exportat“ cîte ceva din experiența cultural-vizuală timișoreană: *ReMetal* este un program al Primăriei din Reșița care face parte din strategia de regenerare urbană prin industrii creative. E un proiect ambițios prin care se dorește transformarea Halei Minda într-un centru de creație și prelucrare a metalului. Șase sculpturi de mari dimensiuni realizate de Doru Covrig, Roman Cotoșman, Constantin Flondor, Ingo Glass, Peter Jecza și Aurel Vlad au fost expuse lîngă vechea hală industrială pentru a marca cei 250 de ani de industrie la Reșița. Un oraș siderurgic își regăsește mîndria de altădată renăscînd, în era post-industrială, tot prin metal – de data asta prelucrat creativ.

■ ■ ■

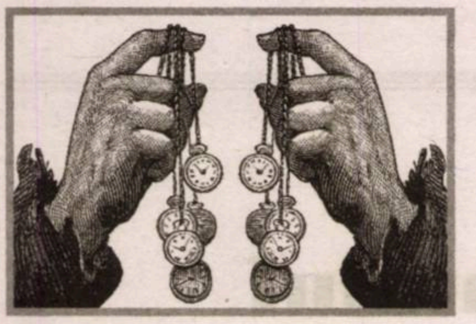

Andrei PLEȘU

nici așa, nici altminteri

„Așa e că pînă acum nu stăm nici bine, nici rău, adică nici așa, nici altminteri?“ (I.L. Caragiale)

Fragmente patriotice din Caragiale

(Re-recitiri. Nu le semnalez pentru prima dată, dar le am mereu în urechi și sub ochi, cînd mă uit în jur...)

■ Din „Moftangii“ (Cap. „Rromânul“):
Moftangiul este eminamente român; cu toate astea, înainte de a fi român, el este moftangiu (...).

Moftangiul este patriot hotărît, naționalist exclusiv, român pînă în măduva oaselor! Toată lumea trebuie s-o știe!

Guvernamental, sau, cînd din nenorocire nu se poate asta, opozant, moftangiul felicită România în cazul întîi, o deplînge în cazul al doilea, în ambele cazuri o iubește pînă la nebunie. De aceea, el urăște cu furie tot ce nu e român, tot ce nu e național.

El stimează agricultura, dar visează o industrie mare națională, care să ne scape de tributul ce-l dăm străinilor: ceea ce-l înspăimîntă este o cucerire a Rrromâniei pe terenul economic de către infamii de străini, ajutați de copiii vitregi ai țărișoarii lui!

E om de partid, cîtă vreme nu-i vorba decît de vederi asupra politicii interioare. Îndată însă ce e vorba de a ne prezenta față cu străinii, el crede că toți românii trebuie să uite micile pasiuni și, dîndu-și mîna frățește, să pășească strîns uniți față cu primejdia economică, politică, socială și culturală a Națiunii! Inimicul comun este stăinul! Jos Străinismul!! Sus Românismul!!! Oricine gîndește altfel... e un trădător! (...)

(...) Moftangiul poate avea sau nu profesiune, poate fi sărac sau bogat, prost ori deștept, nerod ori de spirit, tînăr, bătrîn, de un sex sau de altul sau de amîndouă, el a fost, este și va fi român adevărat... Să te păzească Dumnezeu să ataci România lui oricît de pe departe, căci moftangiul român e aci gata să te zdrobească. (...)

■ Din „Românii verzi“:
Noi, românii verzi, purcedem de la următoarele principii sănătoase de progres național:

A iubi neamul său e peste putință din partea aceluia care nu urăște celelalte neamuri.

Un neam nu poate avea vrăjmași în propriile sale defecte; vrăjmașii lui sînt numai și numai calitățile altor neamuri. De aceea, un neam nu trebuie să-și piardă vremea a se gîndi cum să-și îndrepteze defectele și cum să-și cultive calitățile; el are altceva mai profitabil de făcut: să le numere defectele și să le ponegrească sau de-a dreptul să le tăgăduiască altora calitățile.

Prin urmare, un neam trebuie să aibă veșnic groază de celelalte, deoarece existența unuia n-are altă condiție decît compromiterea completă a altuia. De aci, necesitatea imperioasă a exclusivismului național celui mai extrem.

■ Din „Statutele societății «Românii Verzi»“:

Cap. I (...): Art. 1. Se înființează în România o Societate Română cu numele de „Românii Verzi“.

Art. 2. Oricine poate face parte din această societate, fără deosebire de sex, de etate sau de culoare politică, dacă este român sau romancă verde.

Art. 3. Emblema societății va fi un român verde zdrobind falnic sub călcîiul său șarpele străinismului, care scrîșnește și țipă.

Cap. II (...) Art. 4. Membrii de orice sex și etate ai societății „Românii Verzi“ sînt datori să urască tot ce e străin și tot ce e de la străin, tot ce nu e român verde sau tot ce nu e de la român verde.

Urmează apoi mai multe articole unde se enumeră cu de-amănuntul tot ce nu este verde românesc și care trebuie sistematic respins de orice membru al societății, ca, de exemplu, sentimente neromânești, artă neromânească, idei și spirit neromânești. Apoi:

Art. 9. Se exceptează de la această regulă capitalurile neromânești. (...)

Cap. IV *(Despre datoriile membrilor de sex feminin)* (...):

Art. 40. Membrele societății sînt datoare să fie virtuoase ca niște matroane romane.

Art. 41. Membrele societății sînt datoare să devie bune mame române. (...)

Art. 45. Îndată ce o membră devine mamă, ea este datoare să-și înscrie imediat copilul în societatea „Românilor Verzi“.

Art. 46. Membrele societății sînt datoare a-și boteza copiii cu nume străbune ca Reea-Silvia, ca Tiberiu, ca Cicerone, ca Caracala, ca Cornelia, ca Catone etc.

Art. 47. Membrele mame sînt datoare să dea copiilor lor o educațiune maternă în limba maternă. Sub nici un cuvînt apoi, nu-i slobod să încredințeze educațiunea copiilor la alte guvernante decît romance verzi.

Art. 48. Ele sînt datoare a da singure să sugă copiilor, alăptîndu-i în același timp cu sentimente și idei de român verde, conform statutelor de față.

Art. 49. În cazul cînd un membru nu ar avea lapte, sau, întîmplător, nu i-ar fi sfîrcul mamelelor perforat, sau s-ar gîdila prea tare, sub nici un cuvînt nu va putea lua o doică străină, care ar da copilului să sugă lapte străin, alăptîndu-l în același timp cu sentimente și idei străine; ci va fi datoare să ia o doică romancă verde, de preferință o membră activă a societății. În capitolul despre membrii de sex masculin ai societății, statutele impun aceleași obligațiuni și taților ca și mamelor, afară, se-nțelege, de obligațiunile privitoare la alăptare. (...)

Recititor: Andrei Pleșu

■ ■ ■

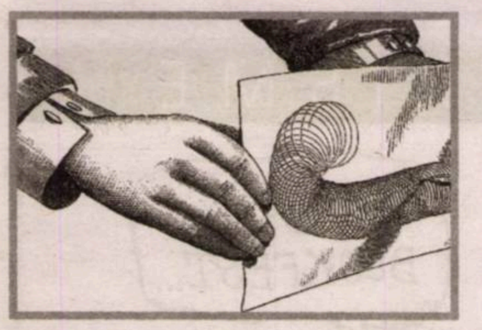

Andrei CORNEA

la răscruce de gînduri

Cunoașterea de sine

Cînd Montaigne, să zicem, spune despre oameni că sînt nestatornici și că „șovăiala îmi pare a fi cusurul cel mai obișnuit și mai vădit al firii noastre“ (II, 1, în traducerea lui Vlad Russo), îl credem cu ușurință, deși e departe de a fi fost contemporanul nostru și n-avea nici o idee despre structura celulei. Dar și el dă pilde din Antichitate, ale unor oameni cu mult mai vechi decît el și care ignorau existența Americii. La fel îi credem și pe alți moraliști, care au trăit cu sute de ani înaintea noastră, cînd critică viciile naturii noastre, deși nu puteau comunica la distanță prin WhatsApp, ca noi. De asemenea, sîntem pe deplin de acord cu Aristotel, cînd, de pildă, în *Etica Nicomahică*, IV, 6, observă: „În relațiile de familie, ca și în cele sociale... unii oameni par să țină cu tot dinadinsul să placă; sînt cei care, pentru asta, laudă totul și nu se opun la nimic...“ (trad. Stela Petecel). Și totuși, Aristotel a trăit cu 2.300 de ani în urmă și nu-l credem, dimpotrivă, cînd, în alte tratate, vorbește despre „Cer“, „A cincea esență“, „mișcătorul imobil“ și alte asemenea grozăvii. Ori, cînd citim în *Pildele lui Solomon*, că oamenii răi „nu dorm, dacă n-au făcut răul; le piere somnul, dacă nu fac pe cineva să cadă“ (4, 5, 15-16), sîntem îndată de acord cu adevărul profund al observației. De unde rezultă că, deja acum vreo trei mii de ani, oamenii care habar n-aveau despre gravitație, electricitate, forma Universului, ADN și codul de bare aveau deja o cunoaștere a naturii omenești egală, practic, cu a noastră.

Nu pricep atunci de ce se spune că cea mai dificilă și mai rară dintre toate e cunoașterea de sine, aceea pe care o recomanda celebra inscripție din templul de la Delfi *(gnothi sauton)*. Exemplele de dinainte – și ele ar putea fi înmulțite cu ușurință – arată că ea pare a fi, dimpotrivă, cea mai lesnicioasă, dat fiind că rezultatele ei – exprimate în maxime și sentințe morale – și-au arătat valoarea încă din timpurile cele mai vechi. Așadar, recomandarea de la Delfi era de prisos, deoarece cunoașterea de sine era deja nu numai cea mai solidă dintre toate, dar aproape unica sigură și rămasă nefalsificată. Celebrul refren al lui François Villon *„je connais tout, fors que moi-mesme“*, inspirat de alte sentințe asemănătoare, pare și el fals sau e un paradox sofistic. Invers, rezultă că cea mai facilă și mai promptă cunoaștere este cea de sine, deoarece pe ea am avut-o încă de foarte multă vreme, din zorii civilizației, dacă nu și de mai înainte, din epoca de piatră. Habar n-aveam pe atunci să zburăm sau să cunoaștem adîncimea mărilor, sau forma pămîntului, dar știam deja bine, de exemplu, că „cine se uită după vînt nu va semăna, și cine se uită după nori nu va secera“ (Ecleziastul, 11, 4).

Delfi

© wikimedia commons

Faptul că despre noi înșine știm încă de mult cam tot ce se poate ști esențial e dovedit și de altceva: perenitatea marilor opere literare clasice – autorii lui *Ghilgameș, Arjuna, Oedip, Hamlet, Don Quijote, Don Juan, Anna Karenina* etc. știau deja tot ce știm și noi despre sufletul și cugetul omului; de aceea putem citi cu emoție și interes în continuare dramele și poveștile lor, avînd impresia că e vorba în ele și despre noi, deși ele datează de sute sau mii de ani. N-am adăugat nimic la cunoaștere în acest teritoriu, care fusese deja defrișat de străbunii noștri. Dacă însă cu literatura s-ar fi întîmplat ca și cu tratatele științifice, n-am mai putea citi cu empatie și emoție nici o operă de dinainte de telefonul mobil, de calculatoare sau de aselenizare. Materia din care sînt făcute stelele cele mai îndepărtate am aflat-o de puțină vreme și o lungă bucată de timp nici nu ne-a trecut prin cap că am putea-o cunoaște. Dar materia din care sînt făcute pasiunile și sentimentele noastre – urile, invidiile, iubirile, mîniile, entuziasmele, fricile –, pe ea se pare că o cunoaștem de mult de tot; de fapt, mă întreb dacă a existat vreo perioadă în istoria omului cînd ea să-i fi fost ascunsă sau incomplet cunoscută, așa cum mult timp n-am cunoscut compoziția aerului. Poate că ne-am născut dintotdeauna cu cunoașterea aceea și că, așa cum n-am fi putut fi oameni deplini fără abilitatea de a vorbi, n-am fi putut exista nici fără cunoașterea de noi înșine. Așa se explică faptul că ea este cunoștința cea mai universal răspîndită, cea mai veche, cea mai sigură și cea mai nesupusă erorii.

Sau poate că am dobîndit-o totuși, dar acum foarte multe mii de ani, și că pe soclul ei, odată clădit, s-a înălțat civilizația – pe ea mai curînd decît pe agricultură, pe olărit sau metalurgie. Atunci, înseamnă că, deși e cea mai indispensabilă, este și cea mai ușoară și cea mai elementară. Și se pare că, odată cunoscută, știința respectivă a ajuns repede perfectă, imposibil de ameliorat în continuare. Și a fost singura cu o asemenea calitate, în timp ce perfectarea celorlalte n-are limită. Cît despre îndemnul delfic „Cunoaște-te pe tine însuți“ (sugerînd incompletitudinea cunoașterii de sine), cred că era deja foarte anacronic chiar în momentul cînd a fost inscripționat: e pesemne un moft al unei pretinse înțelepciuni, cu aere de profunzime, cu scopul de a-i impresiona pe naivi!

■ ■ ■

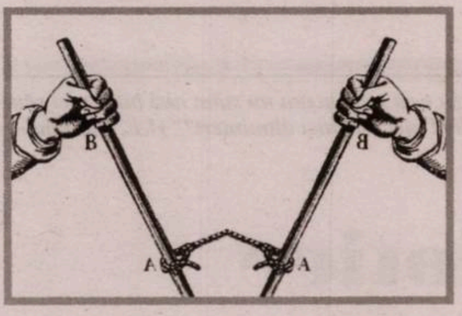

Alin FUMURESCU

nu ca-n perete

(Sin)uciderea tatălui

●●● pentru că printre avantajele vîrstei înaintate (greu de crezut, dar există și așa ceva) se numără și oportunitatea de-a constata, pe propria-ți piele, adevărurile înțelepciunii populare, gen „sîngele apă nu se face“, „așchia nu sare departe de trunchi“ ș.a.m.d. Dacă se-ntîmplă să ai și mai mulți copii și-apuci să le supraviețuiești adolescenței, înveți tot pe propria-ți piele că „uciderea tatălui“ e un soi de ritual de la care nu face nimeni excepție. Manifestările sînt variate – de la remarci benigne precum „habar n-ai despre ce vorbești“ la mai dureroasele „ești un tîmpit depășit de vremuri“, cu toate arpegiile de rigoare. Partea bună a acestui ritual e că se termină la fel de repede precum a început. Adolescentul se desprinde de sub autoritatea paternă și-și începe propriul proces de maturizare, iar părintele răsuflă și el ușurat c-a (mai) reușit să supraviețuiască (încă) unei rebeliuni acneice.

În politică, însă, ritualurile de „ucidere a tatălui“ devin mai complicate – iar asta dintr-un motiv cît se poate de simplu: tatăl, prin definiție, nu e democratic. Tatăl trebuie „ucis“ pentru că autoritatea lui nu e negociabilă. Or, în politică, tot prin definiție, totul e (sau s-ar cuveni să fie) negociabil. Dacă nu-ți place negoțul, te faci artist, călugăr sau terorist, pentru că-n zonele astea îți poți permite să nu negociezi, ba dimpotrivă, îți poți apăra principiile cu prețul vieții (tale sau a altora). În România, însă, acest sacrificiu altminteri ritualic a căpătat conotații mioritice. Carnale, aproape. Simbolistica alunecă, încet, dar sigur, spre concretețe. Chiar dacă „tatăl“ vreunui partid politic nu este ucis la propriu, figurativul începe să aibă miros de pușcărie. Numele de Adrian Năstase vă spune ceva? Dar Dragnea? (Despre miniștri, parlamentari, frați și surori, nu mai pomenim.)

Nu mă-nțelegeți greșit. Nu încerc să le găsesc scuze și departe de mine gîndul de-a le plînge de milă. Constat doar că „tații politici“ au o soartă mai nefericită decît „tații biologici“. Dacă uciderea simbolică a tatălui biologic sfîrșește de multe ori într-o afecțiune trainică, cea a tatălui politic e mai degrabă un drum cu un singur sens. Nici pomeneală de redescoperirea vreunei afecțiuni ascunse – dimpotrivă. Văduvit de propriile progenituri politice, proaspătul tată ucis-mai-mult-sau-mai-puțin-simbolic se mai iluzionează o vreme că dispariția-i (întotdeauna) prematură va fi resimțită într-atît de dureros încît reîntoarcerea sa va fi implorată cu lacrimi, la scenă deschisă. Odată risipită și această fantezie, părintele politic, care poate fi foarte bine și mama Viorica Vasilica Dăncilă, renunță și-și denunță primii nou-născuți, în speranța că alți copii politici, dintr-o altă generație, vor da dovadă de mai multă recunoștință. Proaspetele generații vor sări din brațele copilăriei iubitoare, peste rebeliunea adolescentină, direct în brațele afecțiunii mature. Iar asta nu se întîmplă niciodată. Dacă nu mă credeți, întrebați-l pe Victor Ponta sau pe Traian Băsescu.

Să nu uităm însă că românul nu s-a născut om politic. Românul s-a născut, cum știm cu toții, mai întîi de toate, poet. Or, pentru un poet, uciderea tatălui e deja un ritual plictisitor, banal și ultracunoscut. Pentru un poet, uciderea tatălui e mic-burgheză, precum spălatul pe dinți sau tăiatul unghiilor. Pentru poeții politici singura formă de ucidere cît de cît interesantă este sinuciderea. A fost cazul lui Nicușor Dan. Este cazul lui Dacian Cioloș. Mi se va reproșa că amestec nepermis merele cu perele (chit că sînt fructe), dat fiind că Nicușor Dan a făcut ce-a făcut și-a ajuns în fruntea Primăriei Capitalei, pe cînd Dacian Cioloș a renunțat la conducerea partidului după doar cîteva luni de șefie, iar acum a renunțat chiar la partid cu totul, de bunăvoie și nesilit de nimeni. N-a mai așteptat să fie ucis, ci le-a luat-o tuturor adversarilor politici înainte: s-a sinucis!

Nu sînt Mafalda, mi-e practic imposibil să cuantific impactul pe care această decizie îl va avea pe scena politică românească. La o primă vedere, s-ar putea spune că Dacian Cioloș face jocurile PSD și PNL, adicătelea ale „Serviciilor“, cum li se mai spune din prea multe lene intelectuală. Doar partidele „serioase“, „cu vechime“, au tot spus că hipsterii ăștia de la USR+ nu se pot înțelege nici între ei, darămite cu alții. Nu doar că sînt „toxici“ pentru orice posibilă coaliție, dar se mai canibalizează cu frenezie – ce dovadă mai bună vreți? La a doua vedere, cea mai optimist-visătoare, viitorul partid REPER ar putea deveni adevăratul reper al politicii românești, un exemplu de urmat pentru oricine are pretenții la a sălta politica românească de pe malurile Dîmboviței pînă pe cele ale Atlanticului, cum visează Macron, cu al său partid pan-european de centru.

Dacă ar fi să ne luăm după regulile prea bine cunoscute ale *Realpolitik,* oricine își imaginează că varianta a doua ar fi una viabilă se îmbată cu apă rece. Dovada cea mai bună că nu ai stofă de lider politic, de „tată“, dacă preferați, e că pleci la supărare. Cînd „copiii politici“ pe care i-ai născut și crescut pînă la adolescență nu te mai ascultă și se revoltă împotriva ta. Cu alte cuvinte, cînd pici testul „uciderii tatălui“. De unde va fi fiind el acum, e foarte probabil că Churchill se distrează teribil de supărările lui Dacian Cioloș. La viața lui, omul a văzut trădări mult mai serioase, cu consecințe mult mai dramatice. Pe de altă parte, să nu uităm că același om a schimbat de două ori taberele politice, cu justificarea „unii își schimbă partidele de dragul principiilor, alții își schimbă principiile de dragul partidului“.

Același Winston Churchill avea niște supărări și cu nemții. Sînt însă convins că ar fi fost complet de acord cu Hölderlin: „În chip poetic locuiește omul pe acest pămînt“. Și ar fi adăugat: „Iar politicienii sînt și ei oameni. Credeți-mă pe cuvînt“.

***Alin Fumurescu** este associate professor la Departamentul de Științe Politice al Universității din Houston, autor al cărții* Compromisul. O istorie politică și filozofică *(Humanitas, 2019).*

Mihaela SIMINA

accent pe istorie

Dărîmați acest zid!

Domnule secretar Gorbaciov, dacă doriți pace, dacă doriți prosperitate pentru Uniunea Sovietică și Europa de Est, dacă doriți liberalizare, veniți la această poartă! Domnule Gorbaciov, deschideți această poartă! Domnule Gorbaciov, dărîmați acest zid! – înainte ca această ultima propoziție, devenită simbol al începutului căderii comunismului, să se nască și să fie rostită de președintele american Ronald Reagan au existat cîteva lupte serioase pe text. Însăși existența sintagmei a fost serios pusă la îndoială. Ironic, nu-i așa?

Prezentat în urmă cu exact 35 de ani, pe 12 iunie 1987, la Poarta Brandenburg din Berlin, discursul președintelui Reagan a fost scris de Peter Robinson, unul dintre consilierii prezidențiali responsabili de prelegerile liderului american.

Domnul Robinson a început să se pregătească de prin luna aprilie, participînd la o vizită la fața locului, în Berlin, alături de alți experți prezidențiali și de agenți de securitate. În capitala germană, Peter Robinson a căutat informații și mai ales inspirație pentru ce urma să scrie. Mediile oficiale nu prea l-au inspirat, așa că s-a orientat și spre cele neoficiale, cum ar fi o cină organizată de niște cunoscuți la care au participat berlinezi din diferite categorii sociale. La un moment dat, din discuție în discuție, consilierul prezidențial l-a întrebat pe unul dintre oaspeți dacă s-a obișnuit cu prezența Zidului Berlinului. Răspunsul a fost un *nu* rostit cu toată convingerea. Dar nu. Nu asta a fost esențial. Ci intervenția gazdei: *Dacă acest domn Gorbaciov este serios cu discuția lui despre* glasnost *și* perestroika, *poate să o dovedească. Poate să scape de acest zid.*

Ideea replicii istorice tocmai se născuse în mintea lui Peter Robinson. Întors la Casa Albă, i-a spus șefului său ierarhic că dorește să introducă acel comentariu sub forma unui apel către Mihail Gorbaciov de a dărîma Zidul. Șefului său nu i-a plăcut ideea. Președintelui Reagan, da. Astfel, în draftul discursului și-a făcut loc propoziția „Domnule Gorbaciov, dărîmați acest zid!“. Departamentul de Stat și Consiliul Național de Securitate (CNS), însă, s-au opus puternic și constant acestei formulări pînă în ultimul moment. Considerau că replica poate fi interpretată ca un afront de către liderul sovietic. Decizia finală i-a aparținut, firește, președintelui.

În limuzina prezidențială, în drum spre Poarta Brandenburg unde avea să vorbească publicului, președintele Ronald Reagan și-a revizuit încă o dată textul discursului. Cînd a ajuns la replica cu pricina, atît de contestată de CNS și de Departamentul de Stat (care trimisese chiar și în acea dimineață un text alternativ), s-a uitat în ochii șefului de cabinet de la Casa Albă care îl însoțea și i-a spus: *Băieții de la Departamentul de Stat o să înnebunească, dar păstrez replica. Este lucrul corect de făcut.*

Istoria a confirmat peste doi ani. Fără Zid.

BARBURISME

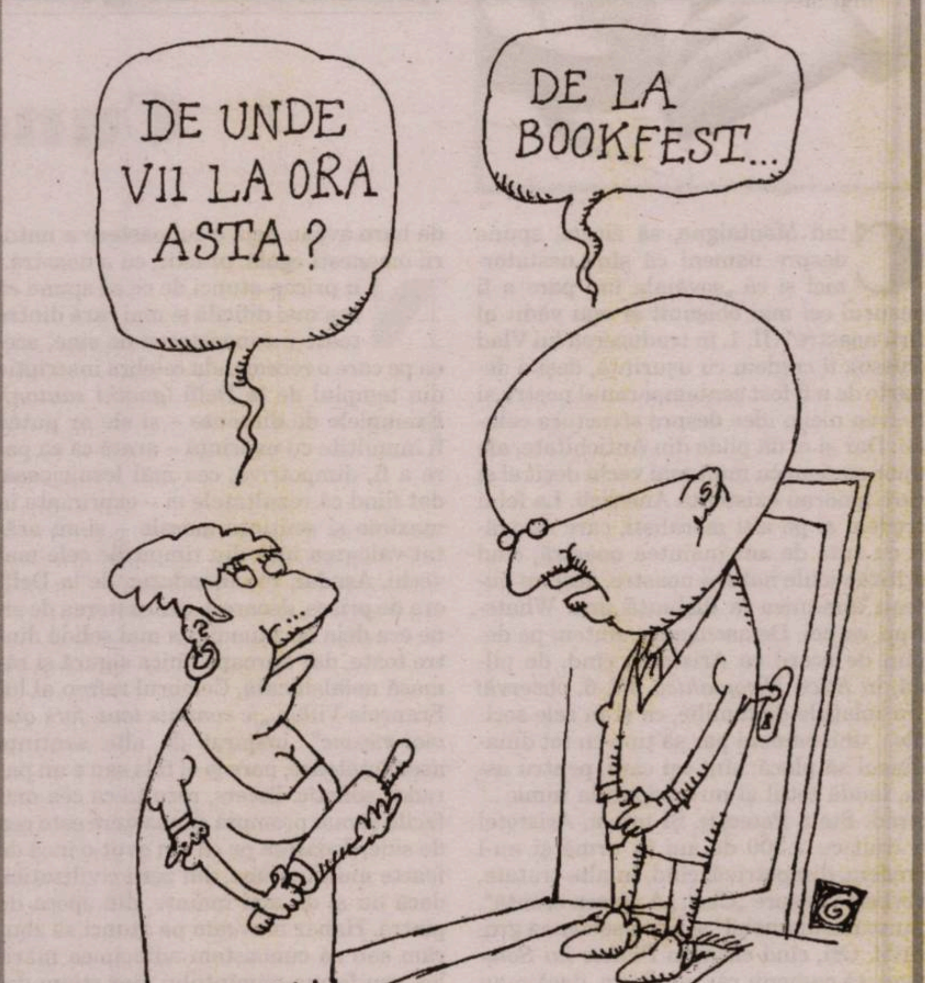
DE UNDE VII LA ORA ASTA ?
DE LA BOOKFEST...

Desen de Ion BARBU

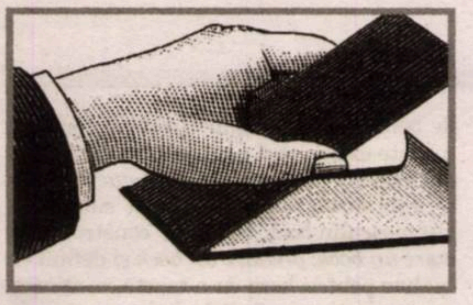

Valeriu STOICA

la **drept** vorbind

Este necesară schimbarea actualei forme de guvernămînt? (I)

Din cînd în cînd este agitată în lumea politică problema revizuirii Constituției. De fiecare dată, calul de bătaie este schimbarea formei de guvernămînt. Este oare necesară această schimbare? Pentru a răspunde la această întrebare este mai întîi util recursul la principiul împărțirii puterii, a cărui aplicare particulară în teoria politică modernă a fost principiul separării puterilor în stat.

În *Despre spiritul legilor,* Montesquieu a formulat o frază genială prin simplitatea enunțării unei idei care a revoluționat modul de înțelegere a puterii și a schimbat paradigma organizării statului, în special, respectiv a societății, în general: „(e)ste o experiență eternă că orice om care are putere este tentat să abuzeze de ea… Pentru a nu se abuza de putere trebuie ca, prin aranjarea lucrurilor, puterea să oprească puterea“.

Prima idee din acest citat reflectă, cum spune autorul, o experiență veche de cînd omul. A fost însă nevoie de cîteva mii de ani de experimentare a abuzului de putere pentru ca să se formuleze a doua idee, ca principiu de organizare a statului și a societății. Este unul dintre principiile întemeietoare ale democrației constituționale: *numai puterea poate limita puterea*. Această formulare exprimă nu numai ceea ce a devenit apoi cunoscut ca principiul separației puterilor în stat, care acționează în cadrul structurilor publice, pentru cooperarea și limitarea reciprocă a puterilor legislativă, executivă și judecătorească, ci un principiu și mai general, aplicabil în alcătuirea oricărei organizații, nu numai în societatea politică, ci și în aceea civilă, cu caracter lucrativ sau nelucrativ.

A doua idee cuprinsă în fragmentul citat mai sus – în această formă generală, care poate fi denumită „principiul împărțirii puterii“ – a fost oarecum uitată, întrucît a fost acaparată de teoria politică și restrînsă la o aplicație particulară, ca principiu al separației puterilor în stat. În realitate, această a doua idee, în care este concentrată contribuția originală a lui Montesquieu la elaborarea teoretică și la construcția practică a democrației constituționale, se aplică nu numai la vîrful construcției statale, ci și la baza acesteia în forma descentralizării și autonomiei administrației publice locale, nu numai în organizarea statului, ci și în alcătuirea întregului sistem politic, în forma multipartidismului și a separației activității de partid de aceea de stat, nu numai în structurarea sistemului politic, ci și în aceea a întregii societăți, prin complementaritatea și consubstanțialitatea societății civile și a societății politice.

Contrar unei opinii comune, o organizație, indiferent de natura ei, este cu atît mai solidă cu cît puterea este mai împărțită între diferitele ei structuri. Concentrarea și centralizarea puterii constituie boala oricărei organizații, acționînd ca un factor de entropie. Tot contrar opiniei comune, împărțirea puterii într-o organizație nu contrazice necesitatea unității acesteia, unitate care este dată nu de concentrarea și centralizarea puterii, ci de relațiile interne de cooperare și control reciproc între diferitele structuri ale organizației, fiecare cu atribuții bine delimitate. Prin aceste relații interne organizația lucrează ca un întreg unitar, adaptabil la provocările mediului în care acționează. Principiul împărțirii puterii este complementar cu ideea de conducere și acțiune unitară a oricărei organizații, exprimată într-un anumit tip de ierarhie internă, care permite circulația rapidă a informației și rapiditatea deciziilor.

La nivelul întregii societăți în care este organizat un anumit stat, se poate spune că forța ei se păstrează cît timp suma puterilor distribuite în societatea civilă este mai mare decît suma puterilor distribuite în societatea politică. Atunci cînd acest raport se inversează, forma de organizare statală se prăbușește, lăsînd loc unei alte forme de organizare statală. Această idee este o axiomă a democrației constituționale. În această formă generală, principiul împărțirii puterilor, care presupune unitatea acestora prin cooperare și control reciproc, acționează ca o barieră în calea tendinței naturale de concentrare și de centralizare a puterii, specifică sistemelor politice autoritare sau totalitare.

Unitatea și forța statului, precum și cele ale societății în ansamblul ei depind de distribuția rațională a puterilor între diferitele structuri, de raporturile de colaborare și de control reciproc dintre acestea, de cultura politică democratică a celor care populează aceste structuri și de experiența acumulată într-o perioadă rezonabilă de timp, suficientă pentru a corecta și testa modul de funcționare a statului și a societății în care acesta este organizat.

Ultimul element, respectiv experiența politică democratică proprie, explică de ce nu există o rețetă unică de alcătuire și funcționare a democrației constituționale. Acest sistem politic, păstrînd principiile sale fondatoare, dobîndește o înfățișare particulară, de la stat la stat, de la continent la continent. Este motivul pentru care, oricîte similarități ar fi identificate în Constituțiile diferitelor state organizate pe temeiul democrației constituționale, acestea nu vor duce niciodată la concluzia unei identități, recognoscibile indiferent de loc și timp. Acest mod de exprimare particulară a principiilor democrației constituționale se confirmă și în ceea ce privește principiul separației puterilor. Spre deosebire de modelul nord-american, în care există o diferențiere netă între structurile puterii care exercită puterea legislativă, cele care exercită puterea executivă și cele care exercită puterea judecătorească, la nivel statal și la nivel federal, în Constituția României, ca în mai toate Constituțiile europene, această diferențiere nu mai este la fel de clară.

Notă: în acest text și în următoarele două pe aceeași temă se regăsesc idei și formulări din articolul „30 de ani de stabilitate constituțională“, publicat anterior.

Valeriu Stoica *este avocat și profesor de drept civil la Facultatea de Drept a Universității din București.*

---

pb
f.v
r.
m.
n.
l.
s.z
ch.j
ill.
k.qu. x
c.g
gn
h.

Codrin Liviu CUȚITARU

prezentul discontinuu

Visul

Psihanaliștii, în speță cei din școala freudiană, au acordat o mare importanță *plăcerii umane*. Bătrînul dă tonul acestei procupări – cum să-i zic? – „endorfinice“, în cărțile și articolele sale. Într-un studiu de la începutul secolului XX, numit *Der Dichter und das Phantasieren / Scriitorii și reveria diurnă*, psihiatrul analizează îndeaproape, după cum se vede și din titlu, problema „visării cu ochii deschiși“, a „fanteziilor“ de diverse tipuri, care ne bîntuie frecvent, extrăgîndu-ne, pe nesimțite, din realitatea imediată. Freud oferă, în eseu, un exemplu convingător. Să ne imaginăm (iată aici și o curiozitate științifică: investigăm și, ulterior, înțelegem imaginația tot prin intermediul imaginației), ne îndeamnă el, un orfan ajuns la vîrsta majoratului și ieșit, întîia dată de unul singur, din instituția unde a crescut, pentru a se prezenta la un interviu de angajare. Se află pe punctul de a deveni individ social și, firesc, își încearcă șansele de integrare. Are voință, energie și optimism. Speră ca viitorul să fie, măcar prin legea compensației, diferit față de trecut, adică mai generos. Nu știe însă ceva. Creierul omului reprezintă o mașinărie extrem de complicată, în interiorul căreia anumite mecanisme dețin voință proprie. Ca atare, în timp ce se îndreaptă către prezumtivul angajator (pe care nu-l cunoaște încă, dar care îl va evalua, în curînd, foarte riguros), mintea lui alunecă, involuntar, într-o „fantezie“ de toată frumusețea. În visul diurn al bietului băiat, se face că evaluatorul e un om de o excelentă calitate morală. Îl apreciază din prima clipă și, inevitabil, îl angajează entuziast. Personajul nostru nu se va lăsa mai prejos (în raport cu așteptările investite în el, desigur). Muncește pe brînci și cîștigă respectul tuturor, cu precădere pe cel al șefului mulțumit de alegerea inspirată, făcută în acea zi binecuvîntată. Pentru a-și arăta satisfacția, patronul îl invită chiar, într-o zi, pe băiat la el acasă, în mijlocul familiei sale minunate. Tînărul se conformează și astfel o întîlnește pe fiica angajatorului. Dragoste la prima vedere, fericire absolută, sirop în proporții de pericol diabetic, extaz, paradis terestru. Cei doi se căsătoresc în scurtă vreme, au copii ravisanți și, la momentul oportun, moștenesc afacerea paternă, urcînd-o pe noi culmi de progres. Inutil de precizat: vor trăi fericiți pînă la adînci bătrîneți.

V-a pufnit rîsul? Ei bine, nu ar trebui. Nu doar pentru că autorul celebrei *Introduceri în psihanaliză* tratează cu maximă seriozitate „cazul“ de mai sus, ci pentru că, în lumina teoriei implicite, oricare dintre noi ar putea fi în locul fragilului orfan. Mintea băiatului cade, evident, în așa-zisa, în psihologie, „reverie diurnă“. Vede, cu alte cuvinte, cai verzi pe pereți. De ce o face totuși? Explicația adusă de Freud pare a se situa dincolo de orice dubiu. Psihicul tînărului caută secreția de endorfină. Cum o obține? Creionînd un scenariu existențial absurd la o privire superficială, corect articulat însă la o radiografie de detaliu. Personajul psihanalitic „umple“, în povestea imaginară, toate „golurile“ existenței sale de pînă atunci cu situații compensatorii. N-a avut niciodată un tată, își *creează* unul alegoric în persoana viitorului șef. N-a fost membru al unei familii reale, *se imaginează* ca parte dintr-una onirică. I-au absentat mereu siguranța economică și socială, *le construiește* acum în regim de scenariu ipotetic. Fantezia substituie realitatea, visul înlocuiește viața. Explicația este parabolică: în clipa în care biografia se arată nefastă, mintea îți furnizează, automat, compensații simbolice. Compensații pe care le acceptăm bucuroși, crede Freud, în ciuda caracterului lor fantezist, întrucît au o calitate singulară – produc *plăcere*. Senzațiile procurate prin reveria diurnă sînt unice, creierul nu poate, practic, renunța la ele. Uneori, în contextele disperate, bineînțeles, putem ajunge să trăim numai pentru asemenea senzații. Ne transformăm în consumatorii florii de lotus din *Odiseea* homerică, punînd, fericiți, visul sublim înaintea realității pernicioase. Extrapolînd puțin discuția și păstrînd totodată proporțiile, mă întreb uneori dacă nevoia de plăcere (necondiționată și nemediată) nu ne face cumva, în mare măsură, victimele unui joc existențial iluzoriu, unde aspirațiile, interesele și stereotipiile individuale sau colective se suprapun, mistificator, peste adevărurile brute ale vieții. Filozofia admite faptul că oamenii nu definesc în afara lor decît ceea ce au definit deja în interior. Își proiectează așadar subiectivitatea deformatoare asupra lucrurilor și ființelor din vecinătate, modificîndu-le la nivelul percepției. În acest mod apare ruptura de lumea concretă și se naște intrarea în autismul oniric. *Plăcerea* dezvoltă, în consecință, ramificații capabile să-ți provoace cea mai cruntă dintre *neplăceri*.

Codrin Liviu Cuțitaru *este profesor la Facultatea de Litere a Universității din Iași. Cea mai recentă carte publicată:* Omul multiplu, *Editura Junimea, 2021.*

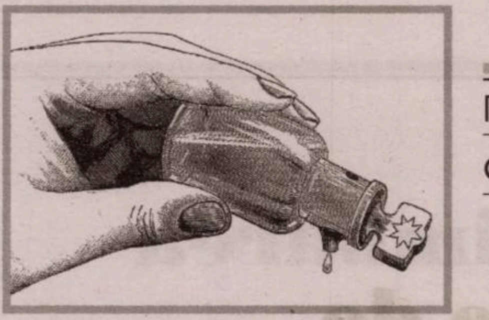

Rodica ZAFIU

cuvinte nepotrivite

Țap de bere

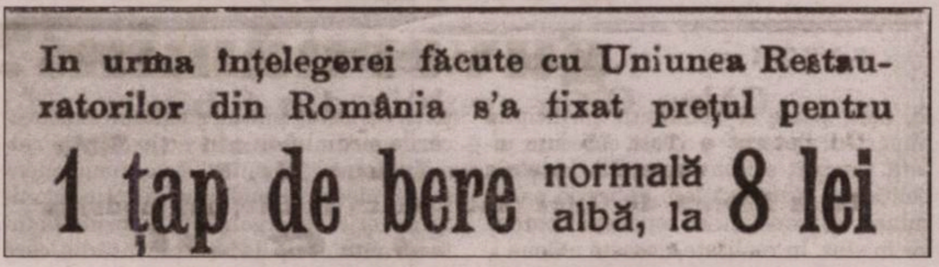

In urma înțelegerei făcute cu Uniunea Restauratorilor din România s'a fixat prețul pentru 1 țap de bere normală albă, la 8 lei

O recentă campanie publicitară a asociat un nou tip de bere cu imaginea unui *țap:* introducînd animalul în studiouri de televiziune, înălțînd o construcție de lemn în formă de țap și prezentînd berea, printr-un joc de cuvinte un pic forțat, ca *țapănă*. În mod surprinzător, campania în cauză nu pare să fi exploatat o resursă lingvistică aflată la îndemînă: existența în română a cuvîntului *țap* cu sensul „pahar de bere“. Ocolirea celei mai directe legături posibile poate fi intenționată (pentru a evita conotația de „vechitură“), dar poate fi pur și simplu semnul că termenul *țap* nu mai este în uz cu acest sens, cel puțin pentru generațiile mai tinere. De altfel, *halba* însăși e mai rar evocată, de cînd se comandă în special *bere (la) draft*.

Potrivit tradiției de restrîngere a omonimiei la cazurile în care lipsește orice legătură etimologică, dicționarele noastre curente nu separă mai noul *țap* („pahar special de bere, cu toartă, avînd capacitatea de 300 ml; conținutul unui astfel de pahar“, DEX) de vechea denumire a animalului, ci grupează ambele sensuri în cadrul aceluiași articol. Denumirea paharului este rezultatul unui calc semantic, produs foarte probabil în registrul colocvial de acum mai bine de un secol. Substantivului *țap,* din fondul principal lexical al românei, i s-a adăugat o accepție nouă prin traducerea cuvîntului german *Bock*. Alexandru Graur menționa fenomenul într-un articol din 1950 *(Etimologie multiplă).* Noul sens fusese deja înregistrat de I.-A. Candrea, în *Dicționarul enciclopedic „Cartea românească“* (1931), cu explicația „termen de berărie: pahar de bere de vreun sfert de litru“, însoțită de imaginea unei halbe mai mici. În *Dicționaru limbii românești* (1939), A. Scriban oferea, pe lîngă definiția „pahar de bere mijlociu“, o indicație etimologică mai detaliată, dar destul de derutantă și nu tocmai exactă, evocînd forma germană *Bockbier,* cu explicația „bere de a fabricantului Bock = Țapu, din München“.

Cuvîntul este frecvent folosit în presa umoristică de la începutul secolului al XX-lea. În *Calicul* (revistă din Sibiu) din 1/14 august 1903 este povestită o scenă petrecută în București: „În nordul palatului poștelor României, la Carul cu bere al fraților Mircea, beleam într-o zi de-ale lui august 1902 la al triilea *țap*“. Cuvîntul din urmă este glosat într-o notă de subsol – „pocal mic de bere“ –, ceea ce pare să indice că termenul nu le era încă familiar cititorilor din Ardeal. Același text explică, de altfel, și termenul *halbă* („jumătate de litră“); ambele cuvinte sînt introduse în mod repetat în dialogul bucureștean: „– Înc-un *țap*, Ghiță, strigă Costică cu vocea unui disperat... doi *țapi*, Ghiță, că vine Mitică (...) – Nu un *țap*, Ghiță, mie adu-mi o *halbă*, strigă Mitică, că mă topesc de căldură“... În *Veselia* (din 25 decembrie 1907), un personaj „bate tare, comandă un «*țap*»“; în *Furnica* (din 31 iulie 1914), o poezie umoristică are ca eroi „Un *țap* blond ș-o *halbă* brună“. Peste cîțiva ani, apar și anunțuri serioase: „În urma înțelegerei făcute cu Uniunea Restauratorilor din România s-a fixat prețul pentru 1 *țap* de bere normală albă la 8 lei“ *(Foaia poporului*, Sibiu, nr. 22, 1931).

E foarte posibil ca *țap* să fi fost o traducere direct din germană, limbă din care se împămîntenise deja și *halba* de bere (din germ. *Halbe).* Probabil că asemenea traduceri s-au practicat în mai multe limbi, de vreme ce și termenul ceh *kozel*, atribuit unei firme producătoare de bere, înseamnă „țap“. În cazul românei nu este exclus să fi acționat și intermediarul francez. În *Trésor de la langue française informatisé* este înregistrat substantivul masculin *bock,* folosit în construcții ca *boire un bock, prendre un bock* și definit ca „pahar pentru bere cu o toartă, conținînd aproximativ un sfert de litru; conținutul paharului“. În franceză, cuvîntul este atestat cu aceste sensuri încă de la 1866; au rezistat bine, așa cum o dovedesc un citat din Huysmans, din 1883, și altul din Sartre, din 1964 (*„il commandait un bock“*). Explicația oferită de dicționarul francez și confirmată de multe alte informații disponibile pe Internet, de exemplu de mai multe pagini ale Wikipediei, pornește de departe, cu secole în urmă, cînd în germană (printr-un accident fonetic și o falsă analiză) s-a ajuns de la *Einbeckisch Bier* la denumirea *Bockbier,* a cărei formă trunchiată *Bock* devine omonimă cu *Bock,* „țap“, și care denumește un tip de bere puternic alcoolizată, produsă mai ales în Bavaria. În franceză, termenul german a ajuns să numească, prin metonimie, paharul din care se bea respectiva bere, ba chiar a suferit încă o lărgire de sens, desemnînd și un tip de recipient medical. Există în franceză și derivatul *bockeur* (atestat la Maupassant), cu sensul de „client al berăriilor, consumator de *bocks*“. Într-o listă actuală de pe Wikipedia a denumirilor pentru paharul de bere (desigur incompletă, dar care poate da unele indicii interesante), denumirea *bock* apare doar în franceză.

În atmosfera cosmopolită a berăriilor românești de pe la 1900, cunoscătorii termenului german și ai uzului francez au adoptat probabil forma *bock,* traducînd-o printr-un cuvînt la fel de scurt, dar mult mai expresiv – datorită conotațiilor umoristice produse de aparenta sa nemotivare.

■ ■ ■

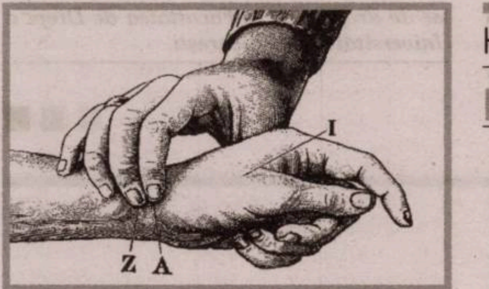

Horia CORCHEȘ

prof, viața mea

Cuvinte care construiesc ficțiuni

Cînd eram copil, nu mă gîndeam prea tare că voi deveni profesor. Și, cu atît mai puțin, că voi ajunge să scriu literatură, ca să nu am aroganța de a mă numi scriitor, chiar dacă alături de semnătura mea apare acest cuvînt, pe care îl accept cu sfială mai degrabă. Ce mă gîndeam că voi deveni?

Una dintre opțiuni a fost medicina și cred că, dacă aș fi depus efortul necesar spre a trece de chinul disciplinelor realiste obligatorii, aș fi fost un medic bun. Mă vedeam lejer în ipostază de chirurg, simțeam atracție în această direcție și la Palatul Copiilor, pe atunci al Pionierilor, mă înscrisesem la ceva cursuri de biologie, unde eram fascinat de disecțiile demonstrative ale profesorului. Ba chiar s-a întîmplat ulterior, după aventura unui an de teologie pastorală, de unde am fost nevoit să mă retrag, pentru că mi s-a spus că nu am vocație, să fac timp de un an și o școală de asistenți medicali, unde îmi plăcea destul de mult, dar am renunțat pentru că nu o puteam duce în paralel cu Literele.

O altă opțiune ar fi putut fi arta plastică, am fost pasionat și de pictură, iar o vreme, prin ultimii doi ani de liceu, ba chiar și după aceea, mă mai jucam cu pensulele, aveam și prieteni din branșă. Dar era un domeniu pe care îl descoperisem oarecum prea tîrziu pentru a mai merge la facultatea de profil, căci îmi lipsea experiența necesară.

M-aș fi putut face, cu siguranță, psiholog. Am avut și în această direcție o încercare, în perioada de după experiența eșuată cu teologia pastorală, vreo cîteva luni am tocit manualul de psihologie, pentru a da la facultatea de profil. Nu s-a întîmplat în cele din urmă, dar a redevenit o pasiune a mea în ultimii ani și, de-a lungul timpului, pînă în ziua de astăzi, mulți prieteni sau amici mi-au spus că aș fi putut alege o carieră de psihoterapeut, în urma dialogurilor prin care am încercat să îi sprijin în diverse contexte.

Singura dată cînd mi s-a spus că nu am vocație a fost, cum aminteam mai sus, cînd am fost persuadat de conducerea facultății de teologie pastorală să mă retrag. Și, cu siguranță, aveau dreptate, căci acolo nu aveam vocație. Asta neînsemnînd că mi-am pierdut timpul sau că neg preocuparea pentru spiritualitate. Da, acolo nu aveam vocație, și înclin să cred că este unul dintre domeniile în care vocația chiar contează. Chit că nu toți preoții o au, dar asta este altă poveste.

Ce vreau să spun, de fapt, încotro mă îndrept? Există, în raport cu sistemul de învățămînt și în raport cu educația în general, niște credințe idilice și oarecum contraproductive, cred eu, destul de vetuste, pe de altă parte, și prăfuite. Nu este pentru prima dată cînd scriu despre asta. La ce mă refer? La concepția despre *dascălul de vocație*. Și mi se cam strepezesc dinții cînd scriu aceste cuvinte alăturate, căci fiecare dintre ele în parte mă zgîrie în urechi.

Mai întîi, dascălul. Termen care are primul sens de învățător, abia prin extensie însemnînd și profesor, contaminat, în trecut, și cu conotații ale celuilalt sens, de cîntăreț la biserică, diac, cantor. În vremuri vechi, dăscălia era, desigur, o preocupare gestionată în context organizatoric ecleziastic, toată lumea știe. Dar trecînd dincolo de idilismul domnului Trandafir sau de patetismul *Dăscăliței* lui Octavian Goga, avem, astăzi, un termen care definește o profesie și acesta este *profesor*. Un cuvînt curat și corect, lipsit de încărcătura semantică a idilismului sau patetismului, care indică o formație profesională specifică și o fișă a postului.

Dar atunci cînd cineva vrea să atingă o coardă sensibilă, proiectează imaginea acestei profesii într-o mitologie cu halou serafic. Și este aici prezent celălalt concept, *vocația*. Profesorul trebuie să aibă *vocație*, el este un chemat, un ales. Iar pentru că această vocație exercită asupra sa o atracție de nestăpînit, *dascălul* se ridică deasupra celor lumești sau se așteaptă să se ridice, indiferent de greul pe care îl are în față. Își duce *misiunea* cu *sfințenie* la capăt, *neabătut* în drumul său, al *luminării* tinerelor generații.

Mă întorc la cele pe care le-aș fi putut eu face în viață. Nu s-au întîmplat, în schimb s-a întîmplat să ajung profesor, s-a întîmplat să scriu multicel în acest profil profesional, pînă la nivel de manuale școlare, s-a întîmplat să scriu și literatură. Conjuncturi ale vieții și apoi descoperiri treptate m-au adus spre aceste realizări. În schimb, mă feresc să afirm că mă situez într-o *vocație* și în nici un caz nu mă consider *dascăl*. Mă consider un om care și-a descoperit niște pasiuni din care a făcut, treptat, scopuri ale vieții sale.

În ansamblul său, corpul profesoral românesc numără sute de mii de profesori. Statistic vorbind, să ne așteptăm ca acest număr enorm de oameni să fie mînați de o *vocație* a *dăscăliei* este cel puțin naiv. Profesorul trebuie, desigur, să aibă niște abilități și niște competențe. Trebuie, cu siguranță, să aibă niște înclinații specifice. Să-i placă să lucreze cu oameni și mai cu seamă cu copii. Să poată gestiona grupuri mari de elevi. Să îi placă să împărtășească ceea ce știe. Dar majoritatea competențelor pe care un profesor trebuie să le dețină se pot asimila, se pot învăța. Un profesor, în opinia mea, pentru a fi bun, trebuie să aibă dorința de a-și face meseria cît mai bine. Or, asta nu înseamnă altceva decît respectarea principiilor deontologice și profesionale prevăzute în fișa postului și în tratatele de pedagogie, de metodică, respectiv în documentele normative. M-aș simți într-o lume reală, dar onestă, nu mitizată și idilică, atunci cînd nu *vocație* am cere *dascălilor*, ci competență și responsabilitate am cere profesorilor, conștientizînd că la rîndul lor au drepturi și nevoi care să îi situeze în societate pe o poziție onorabilă, căci piedestalul ficțional idilic nu le ține de foame și nu le asigură respect.

***Horia Corcheș** este scriitor și profesor de limba și literatura română. Cea mai recentă carte publicată:* O rochiță galbenă, ca o lămîie bine coaptă, *Editura Polirom, 2022.*

■ ■ ■

Iurii ANDRUHOVÎCI

Convulsiile imperiului. Care vor fi consecințele războiului pentru Rusia și Ucraina

© wikimedia commons

Acest război, în convingerea mea profundă, va fi cauza morții Rusiei – mi se pare că aceasta este menirea Ucrainei ca atare.

Mașinăria de stat rusă, sistemul rus de astăzi are propriile sale nume și chipuri specifice, dar de fapt, din punct de vedere istoric, este o „cultură“ foarte lungă a crimelor, o „cultură“ a crimelor în masă. Aceasta este o tradiție care nu începe cîndva în secolul trecut, ci se extinde în adîncul statalității moscovite. Probabil nu se oprește nici măcar la Baturîn-ul ars de Menșikov, dar merge mai departe, chiar mai adînc – poate la Kiev, care a fost distrus de Andrei Bogoliubski. Asistăm în permanență la această agresiune, la această ură a poporului din nord-est față de poporul nostru, o ură care într-o mare măsură este amestecată cu invidia elementară, cu faptul că la noi totul este mai bun, că sîntem mai frumoși, mai talentați, mai buni și așa mai departe – se poate construi un șir întreg de motive, dacă-mi permiteți să le numesc așa, motive care au dat naștere acestei anticulturi a nimicirii, a distrugerii totale, a arderii oricărei manifestări de viață.

Acest război, care trebuia să izbucnească odată cu prăbușirea URSS în 1991, a fost amînat de zeci de ani.

Cînd ne gîndim de ce nu am vrut să vedem această parte a istoriei noastre nici după ce ne-am cîștigat independența în 1991, trebuie să spunem mai întîi că această cunoaștere a fost strict interzisă. Pînă în ultimele sale zile, puterea sovietică a făcut tot posibilul să blocheze aceste informații. Pentru cei care au îndrăznit să le răspîndească, totul se încheia cu dosar penal pentru calomnie, pentru insultarea guvernului sovietic – și a durat chiar pînă la sfîrșitul anilor ’80, cînd *perestroika* și *glasnost,* proclamate la Moscova, au luat amploare. Adică oamenii care aveau aceste cunoștințe le împărtășeau de regulă doar în cercul celor apropiați.

Lîngă Demianiv Laz (un loc de lîngă Ivano-Frankivsk unde au fost împușcați în masă prizonierii din închisoarea NKVD în anii 1939-1941) locuiau oameni care au fost martori la aceste crime, dar nu au vorbit despre ele nici în anii ’50, nici în anii ’60 și nici în anii ’70. Despre Holodomorul din 1932-1933 au început să vorbească deschis abia cînd nu a mai existat urmărire penală pentru asta. Și acest lucru arată doar că sistemul sovietic totalitar, o mașinărie represivă, a supravegheat cu atenție și s-a asigurat să fie uitate crimele sale.

Cu toate acestea, în ultimii ani de existență ai URSS, noi, ucrainenii, nu aveam, de fapt, nici un motiv special să ne temem de agresiunea rusă. Rusia a demonstrat o tendință constantă de a deveni un stat democratic, chiar și mai democratic decît Ucraina. Începutul anilor 1990 a fost marcat de o atitudine pozitivă față de ceea ce se întîmplă la Moscova, față de modul în care țara este reformată, față de modul în care Rusia din epoca Elțîn își demonstrează natura pro-occidentală, dorința de a face parte dintr-o lume democratică civilizată – și chiar părea să se descurce mult mai bine decît Ucraina post-comunistă cu președintele-partocrat de atunci. Și astfel a fost creată iluzia siguranței. În societatea noastră nu a existat impresia că Rusia va intra obligatoriu în război cu noi. Acest război, care trebuia să izbucnească odată cu prăbușirea URSS în 1991, a fost amînat de zeci de ani și, în cele din urmă, a început. Dar atunci, la vremea aceea, nu am observat semne că s-ar întîmpla.

Primul semnal de alarmă a fost succesul electoral destul de mare al politicianului rus Vladimir Jirinovski în 1993. Cred că secretul acestei victorii – adică nu chiar un secret – a fost tonul său agresiv, militarist, cu care a contrastat foarte tare cu partidul de guvernămînt de atunci din Rusia. Dar noi din nou ne-am zis: „Doamne, acesta este doar un bastard care semnalează că există extremiști în Rusia, dar în general *mainstream*-ul lor e normal și totul va fi bine“.

Cu toate acestea, Rusia se întoarce mereu la o cultură a crimelor în masă, iar acest lucru este direct legat de măreția imperială. Fără aceste instrumente, aceste mijloace criminale, violente, Rusia în dimensiunea sa teritorială pur și simplu nu are nici o șansă de existență. Nu poate exista fără violență. Violența, mai ales în masă, și mașinațiunile care o asigură sînt, de fapt, singura condiție necesară pentru existența acestei țări colosale. Asistăm și astăzi la modul în care funcționează acest lucru, cînd, să zicem, vedem un procent incredibil de mare din populație care se presupune că aprobă războiul și îl susține pe organizatorul acestuia. 70-80% susținători sînt, de asemenea, efectul unui imens aparat de umilire și violență.

Rusia este arhaică, apelează doar la trecut, nu are nici un proiect de viitor și, în consecință, se bazează în mare măsură pe instincte, pe reflexe, pe ceea ce noi numim Evul Mediu – și folosim acest cuvînt nu în sens de perioadă din istoria umanității, ci ca personificare a unor lucruri crude, teribile, întunecate.

Dar imperiile și-au trăit traiul, am vorbit despre asta în aceiași ani 1990-1991, însă a mai rămas unul. Și în tot acest timp asistăm la convulsiile lui. Iar acum am devenit nu numai martori, ci și victime, obiectul acestor convulsii, pentru că acest război, purtat împotriva noastră, nu este altceva decît convulsiile acestui imperiu. Acest război, în convingerea mea profundă, va fi cauza morții Rusiei – mi se pare că aceasta este menirea Ucrainei ca atare. Poate fi o menire istorică temporară, iar după ce va fi împlinită, ne vom gîndi la următoarea idee națională, dar deocamdată idea noastră națională este următoarea: acest imperiu trebuie să se prăbușească la impactul cu noi, acest imperiu trebuie să se destrame și să înceteze să existe în încercarea de a ne distruge.

Iar victimele pe care le vedem cu toții astăzi, numărul lor foarte mare și varietatea diavolească a tuturor crimelor pe care rușii le comit pe pămînturile noastre – toate acestea sînt o protecție absolut unică, un mijloc împotriva uitării. Cînd folosim acum toponimul Bucea, îl extindem (la alte teritorii ocupate). Din păcate, există multe astfel de locuri în Ucraina și vor fi și mai multe. Și sînt convins că toate acestea vor crea o stare specială a memoriei noastre naționale – adică chiar vom înceta să mai uităm. Nu vom uita.

***Iurii Andruhovîci** este scriitor ucrainean. Cea mai recentă carte apărută în traducere românească:* Recreații, *Editura Cartier, 2021.*

traducere din ucraineană
de Maria HOȘCIUC

Radu NAUM

un sport la Răsărit

Putem scăpa ocazia de a comenta retrogradarea lui Dinamo?

Da, putem. E voie. De fapt, despre ce vorbim? A retrogradat cu adevărat Dinamo? Întrebarea pare idioată, de vreme ce echipa cu acest nume va juca din vară în liga secundă, doar că în fotbalul românesc nici o întrebare nu mai e idioată. Dinamo a semănat din ce în ce mai mult în ultimul timp cu un concert Pink Floyd de la începutul anilor ’80, cînd trupa, pradă unor uriașe certuri interne, aflată pe punctul de a se dezintegra, a dus în concert albumul *The Wall*.

Inventivi și un pic nebuni, Waters și compania au pus pe scenă, jumătate din reprezentație, în fața unui zid, o trupă de *alter ego* ai lor, un *„surrogate band“*, muzicieni care mimau muzica pe care adevărații membri ai trupei o cîntau în spatele zidului. Dinamo, asta care a retrogradat, este și ea un soi de echipă-surogat. Un club adevărat avea sigla și palmaresul. Ceea ce nu e cazul. Cum ar veni, e Dinamo, dar nu chiar Dinamo. Apoi, v-ați închipui o echipă serioasă, Liverpool sau Real Madrid, deținută de un coafor? La Dinamo, firma Lotus de înfrumusețare capilară este proprietara a peste 70% din acțiuni, o societate care a trecut dintr-o mînă în alta, care mai de care mai alunecoasă. Adică vă tundeți și o tundeți.

Cu doi ani în urmă, un necunoscut spaniol a realizat la acestă „legendară“ echipă o operațiune de antologia comicului de catastrofă, urmarea ei fiind aproape falimentul. Vă puteți imagina că eu aș putea lua mîine Girondins de Bordeaux, să zicem, aflată în dificultăți financiare, propunînd cîteva sute de milioane ca investiții, iar oamenii ăia mi-ar pune-o pe o tavă pentru ca mai apoi eu să dispar ca măgarul în ceață? Căci, păstrînd proporțiile, asta s-a petrecut cu această Dinamo. O echipă tratată ca o entitate fără valoare, ca o haină ponosită pe care i-o azvîrli oricui îți iese în cale, salvată o vreme de fani, dar mai apoi îngropată și de liderii lor. Se putea întîmpla așa ceva cu Dinamo de care s-au legat emoțional toți aceia ce suportă astăzi bășcălia restului microbiștilor?

Dinamo a fost sfîrtecată precum mai toate în țara asta. O entitate a rămas (o vreme) în prima ligă golită de sens, o alta, a firmei lui Nicolae Badea, maestru păpușar, are însemnele și palmaresul, iar o a treia aparține de Clubul Sportiv Dinamo, cel care a fost tutorele acestei formații în anii de glorie. Deci picioarele într-o parte, inima în alta și capul... la fund. Tot ce putem spera e ca într-o bună zi, la fel ca în concertul evocat, zidul să fie dărîmat și să iasă la lumină adevărații „muzicanți“. Cumva mă îndoiesc că vor urma urale.

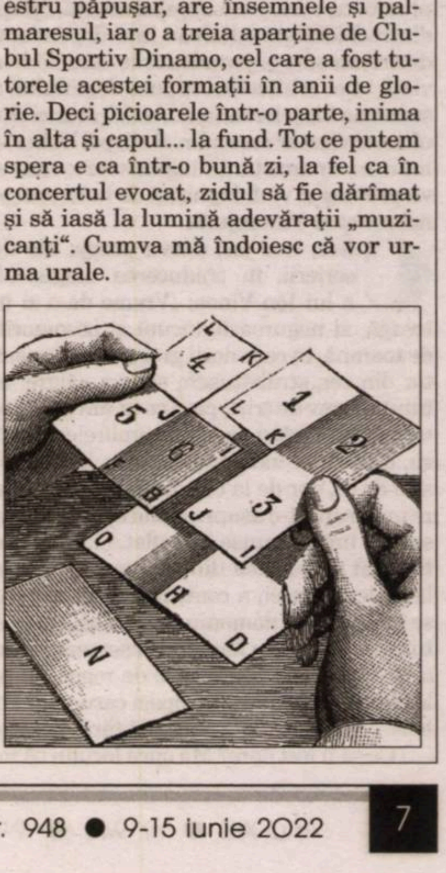

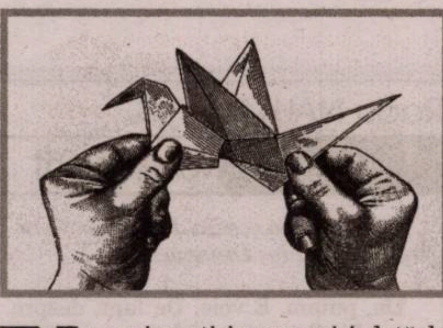

Andrei MANOLESCU

libertatea de impresie

Gambitul damei

Nu mai participasem niciodată la un simultan de șah. Nu am avut vreodată pretenții în acest domeniu. Sînt doar un amator care joacă șah de copil. În ultima vreme n-am prea mai avut ocazia să mă confrunt decît cu un mic program de calculator, pe care totuși îl deschid destul de frecvent, așa cum alții joacă *Solitaire*, în pauzele de lucru. Dar programele de calculator îți pot strica mîna (de fapt, mintea), cum s-ar zice. Înveți un fel de rutină la care mașina (dacă nu e vorba de cine știe ce superprogram) îți răspunde de fiecare dată cu aceleași cîteva variante. Iar în ultima vreme, mă obișnuisem să joc cu negrele și să răspund într-un anume fel celebrului *gambit al damei*, cu care micul meu program deschidea de cele mai multe ori. Acceptam pionul adversarului, după care mă cramponam de cîștigul de moment, chiar dacă îmi slăbeam poziția. Am învățat să păcălesc așa programul, dar eram conștient că ar fi fost mai greu cu un jucător adevărat, care nu mută doar în funcție de niște rutine.

Cînd am fost invitat de Superbet să particip la simultanul dat de campionul mondial Garry Kasparov, am acceptat cu o oarecare jenă. Mai ales că, în urmă cu un an, mă și amuzasem comentînd pe seama a ce au pățit cîteva persoane publice care participaseră la un concurs similar. Dar, în fond, nu urma să fiu decît unul dintre cei 30 de jucători mai mari sau mai mici care aveau onoarea să exerseze cîteva mutări cu unul dintre cei mai mari jucători ai tuturor timpurilor. Știam că, la fel ca anul trecut, Garry Kasparov avea să facă doar vreo trei mutări, după care sarcina urma să fie preluată de ceilalți mari maeștri internaționali care participau la Grand Chess Tour, marele turneu desfășurat luna trecută la București (simultanul era organizat în deschiderea acelui turneu). Sigur, trei mutări cu Kasparov și restul cu jucători aflați în activitate, clasați între primii zece din lume și care, de bună seamă, l-ar învinge azi pe Kasparov, nu e ceva de ici, de colo.

M-am îmbrăcat frumos și m-am înființat la Casa Poporului, acolo unde urma să aibă loc ceremonia de deschidere și simultanul. Kasparov s-a declarat bucuros că șahului a reînceput să i se dea o asemenea importanță încît să fie găzduit într-o clădire „fenomenală". După ceremonie, am intrat în sala în care era aranjat careul cu 30 de mese. Tot puțin jenat, m-am așezat acolo unde îmi era scris numele și eram gata-gata să cedez locul unui copil căruia i se promisese că va putea participa și el, dar în cele din urmă s-a găsit o altă soluție.

A apărut Kasparov, a început simultanul. Spre bucuria mea, marele campion a deschis partida cu mine tocmai cu *gambitul damei.* Iar eu am decis să intru în varianta meschină cu care reușeam să păcălesc calculatorul. Mi-am făcut socoteala că măcar așa știu bine ce e de făcut, în ciuda dezavantajelor strategice. Pentru marii maeștri internaționali probabil că a părut ca un fel de luptă de gherilă. După vreo patru mutări, cînd Kasparov i-a cedat locul lui... Aronian, dacă mai țin bine minte, acesta a părut ușor mirat de situația care se profila pe tablă. Adversarii se succedau și se schimbau, așa că nu mai știam exact cine făcuse ultima mutare și cine era următorul. Se învîrteau pe acolo Firouzjia, Caruana, Wesley So, Aronian, Rapport sau Vachier-Lagrave, adică jucătorii clasați în lume pe locurile 3, 4, 5, 6, 8 și 10. Dacă i-am echivala cu mai popularii omologi din tenis, ar fi fost vorba de Zverev, Tsitsipas, Nadal, Alcaraz, Berrettini și Ruud. Bașca Federer, să zicem, omologul lui Kasparov. Teribil, nu-i așa? Forțîndu-mă un pic, puteam chiar să încep să-mi închipui că eu însumi dădeam un simultan în fața marilor maeștri ai lumii. Noroc că, pe la mutarea a șaptea sau a opta, unul dintre ei s-a gîndit cîteva secunde mai mult și a reacționat într-un fel în care calculatorul meu n-a știut s-o facă vreodată.

Brusc, toate slăbiciunile mele poziționale au prins un contur accentuat, ca la hîrtia de turnesol. Știam că începînd de acolo totul avea să meargă la vale, fără nici o șansă. Nu puteam încă să cedez, era ca și cum aș fi abandonat de la început pe motiv că oricum adversarii mei erau mult mai puternici. Lîngă mine, un domn continua să joace deși regina lui era în afara tablei. Nu, nu fusese un schimb, cealaltă era pe tablă. Omul pierduse pur și simplu dama de la primele mutări. Grozav! Eu măcar nu pierdusem nimic material. Am continuat. După ceva timp însă, presiunea a devenit foarte mare. Urma să pierd o piesă și atunci am pus mîna pe rege, cu intenția de a-l pune jos, în semn de cedare. Westley So a văzut gestul și m-a oprit. Probabil că i s-a părut prea devreme. „De ce nu faci rocada?", m-a întrebat. „Păi, n-am avut răgazul s-o fac." „Fă-o acum!" Între timp mai apăruseră lîngă tablă Caruana și Vachier-Lagrave, cred, dar nu mai știu bine. Vasăzică, eu tocmai mutasem, iar adversarul încă nu. „Păi, cum să mai fac și rocada?" „Uite așa", a zis Westley So, făcînd-o el cu piesele mele, în vreme ce un altul și-a pus mîna la ochi, iar al treilea mi-a împins și regina ca din greșeală pe un alt pătrățel, într-o poziție mai bună. În momentul acela am înțeles că am de-a face cu cei mai drăguți băieți de pe planetă. Ar fi fost penibil să mă opun la așa ceva.

Aveam o nouă șansă, era ca și cum aș fi primit două mutări în plus. Lucrurile se echilibraseră. În noile condiții, am mai rezistat aproape o oră în joc. Chiar și așa, n-am ajuns într-o fază foarte avansată, la un final dramatic cu pioni, am pierdut ceva mai înainte, dar am încheiat ca un amator care se respectă. La cele treizeci de mese s-au înregistrat două remize, iar un băiat de 14 ani (care face șah de performanță) chiar a cîștigat.

Eu am plecat de acolo ca pe arcuri. Lumea era frumoasă. Supergînditorii campioni ai șahului mondial știau să și glumească. Pentru cîteva clipe fuseseră cei mai buni prieteni ai mei.

■ ■ ■

ready made

„Utemista Voiculescu Maria, care lucrează la mașina de închis cutii și borcane, organizându-și mai bine munca, reușește să închidă în fiecare zi, peste plan, 8.900 de borcane. La fel și tovarășa Blaga Maria.

De curând s'a întors dela o școală de specializare din Uniunea Sovietică utemista Nastea Feodotov, maistră de fabricație. Câte a învățat acolo la școală se vede din faptul că din primele zile ea a reușit să producă pateuri de ficat – din ficatul de calcan, despre care înainte se credea că nu-i bun de nimic."

Scânteia pionierului, Anul VI,
Nr. 58 (310), Miercuri, 4 August 1954

Lorin NICULAE

urbe în vorbe

Prăbușirea casei Usher

Una dintre cele mai emoționante descrieri de arhitectură din literatura universală este tabloul creionat de Edgar Allan Poe în debutul nuvelei *Prăbușirea casei Usher*. Descriind circumstanțele în care locuința Usher ajunsese să se identifice cu familia însăși, naratorul surprinde, cu o acuitate impresionantă, relația dintre clădire și mediul său, interdependența dintre acestea și paradoxurile care dădeau viață unei arhitecturi supuse destinului, asemenea ființelor umane. Astfel, atunci cînd ultimul vlăstar masculin al stirpei Usher va muri în circumstanțe îngrozitoare, casa se va prăbuși și va fi înghițită de heleșteul tenebros care o înconjură.

Citez, mai jos, cîteva pasaje ale descrierii, în traducerea magistrală a lui Ion Vinea: „Vreme de o zi întreagă, zi neguroasă, tăcută și posomorîtă de toamnă, în care norii grei atîrnau apăsător din cer, străbătusem singur, călare, un ținut grozav de trist, pînă ce m-am găsit, într-un tîrziu, cînd se lăsau umbrele înserării, dinaintea melancolicei case Usher. Nu știu de ce, dar de la cea dintîi privire pe care am aruncat-o asupra clădirii, o jale de nesuferit îmi pătrunse în suflet. (...) Am contemplat priveliștea din fața mea și numai la vederea casei, a contururilor în care mi se înfățișa acel domeniu – cu zidurile lui bătute de vînturi, cu ferestrele asemenea unor orbite goale, cu tufele rare de rogoz, cu cele cîteva trunchiuri de copaci cărunți și gîrbovi – m-a năpădit o sfîrșeală fără margini. (...) Ce să fi fost oare? Mă oprii locului să mă gîndesc. Ce să fi fost acel ceva care mă tulbura pînă într-atît numai la simpla vedere a casei Usher? Era un mister cu totul de nepătruns. Și nu izbuteam să mă dezbar de întunecatele închipuiri ce mă năpădeau pe cînd îmi puneam întrebarea. Și m-am văzut silit să mă opresc la acest răspuns, care nu mă mulțumea cîtuși de puțin, că, fără îndoială, există anumite îmbinări între lucrurile cele mai simple și obișnuite și care au puterea să ne miște în acest fel, dar că, cercetînd aceste puteri, aflăm pricini ce depășesc cunoștințele noastre. Mă gîndeam că s-ar fi putut ca o schimbare neînsemnată în orînduirea amănuntelor ce alcătuiau priveliștea sau decorul să fie de ajuns pentru a schimba sau chiar a zădărnici puterea lor de a ne cufunda în tristețe. Stăpînit de aceste gînduri, mi-am îndreptat calul spre malurile rîpoase ale unui negru și lugubru heleșteu care își așternea neclintitul său luciu în fața locuinței și – cu un fior și mai pătrunzător – am privit în unde la icoana răsturnată și înmulțită a trestiilor cenușii, la copacii trunchiați și fantomatici și la ferestrele asemănătoare cu niște ochi fără priviri. (...) Izgonindu-mi din minte ceea ce nu putea fi decît vis, am cercetat mai de aproape adevărata înfățișare a clădirii. Trăsătura cea mai de seamă părea să fie vechimea ei, care întrecea orice măsură. Veacurile o decoloraseră aproape cu totul. Un mucegai mărunt o acoperea în întregime pe dinafară, tapisînd-o de sub acoperiș ca un țesut subțire de broderie migăloasă. Cu toate acestea, nicăieri nu se vedea vreo stricăciune mai neobișnuită. Nu se surpase nici o părticică a zidăriei și era parcă o ciudată nepotrivire între această desăvîrșită îmbinare a părților alcătuitoare și șubreda stare a pietrelor, luate una cîte una. În faptul acesta era ceva care mă ducea cu gîndul la acele vechi tăblii de lemn îndelung lăsate să putrezească în cîte o pivniță uitată, fără nici o atingere cu suflul aerului dinafară și care își păstrau totuși o înșelătoare trăinicie. În ciuda acestor semne de adîncă părăginire, clădirea nu părea șubredă. Poate că ochiul unui cercetător atent ar fi putut descoperi o crăpătură abia vizibilă, care, pornind de sub acoperișul fațadei, își croia drum în zigzag în josul zidului, pînă ce se pierdea în apele triste ale mlaștinii".

Combinînd alchimic detaliile de arhitectură cu propriile reflecții și stări de spirit, autorul surprinde efectul psihologic pe care arhitectura l-a avut, mereu, asupra oamenilor, acest fapt datorîndu-se atît proporțiilor și materialității sale, cît și stării în care se prezintă utilizatorului, ori felului în care este percepută de la distanță sau din interior, gradual sau dintr-o dată. Dar ceea ce m-a uimit dintotdeauna, încă de la prima lectură a acestui text, a fost abilitatea scriitorului de a personifica clădirea într-un mod indirect, de a-i construi un portret înfricoșător, izvorît parcă dintr-un coșmar al lui Hieronymus Bosch. Ferestrele sînt orbite lipsite de ochi, iar zidurile bătute de vînturi par riduri adînci săpate în fizionomia casei. Tufele rare de rogoz seamănă cu smocuri de păr pe capul atins de calviție al unui personaj cărunt și gîrbov, aidoma copacilor ce mărginesc ținutul. Heleșteul sugerează un inconștient plin de sucubi, iar starea generală bună a casei contrastează cu toate trăsăturile invocate mai devreme, sporind misterul. În cele din urmă, decrepitudinea construcției își spune cuvîntul, prevalînd asupra aparentei trăinicii, iar casa se prăbușește într-o succesiune de fenomene naturale catastrofice care, peste veacuri, vor sfărîma și satul Macondo, sortit unui „veac de singurătate".

„Izvorul acestor radiații era luna plină, care apunea roșie ca sîngele și strălucea, cu putere acum, prin acea crăpătură ce de abia se zărea odinioară și (cum am mai spus) străbătea în zigzag fațada clădirii începînd de sub acoperiș pînă în temelii. Pe cînd priveam, ea se lărgi cu repeziciune. O suflare fioroasă a vîrtejului se abătu din nou aici. Întregul disc al lunii se arătă deodată ochilor mei. Mă cuprinse o amețeală cînd văzui puternicele ziduri prăvălindu-se rupte în două, deodată. Urmă un vuiet lung, năvalnic și asurzitor, ca glasurile a mii de cataracte și la picioarele mele adîncul și sumbrul heleșteu își aduna apele, învăluind în tăcere și tristețe sfărîmăturile Casei Usher."

Încheindu-și existența sfîșietor, odată cu ultimul său locuitor, personajul casei Usher ne convinge, dacă mai era cazul, de modul în care locuința îl reprezintă și chiar ajunge să-l întruchipeze pe locuitorul ei și ne permite un exercițiu de sinceritate: dacă înlocuim din descrierea lui Poe cuvîntul *casă* cu *oraș*, și *Usher* cu *București*, întrebarea este dacă nu cumva și noi, locuitorii săi, nu reprezentăm ultimele vlăstare ale unei ilustre genealogii, capabile să înfăptuiască edificii mărețe, atinse acum de paragina și melancolia fără leac a propriului nostru veac de singurătate.

■ ■ ■

dosar DILEMA VECHE
Coordonator: Marius CHIVU

Arta în vreme de război

Texte și opinii de:

- Erwin KESSLER (istoric de artă)
„Artă fără adăpost“
- Dan POPESCU (galerist)
„Zet și… totul?“
- Călin STEGEREAN (istoric de artă)
„Patru tablouri“
- Radu VANCU (scriitor)
„Fragilitatea indestructibilă a literei“

argument

Arta apărării

La un moment dat, la un punct de control din Kiev, baricadele din cauciucuri au fost umplute cu cîteva mii de cărți de propagandă sovietică pentru a fi aprinse mai ușor în cazul înaintării trupelor rusești. Între timp rușii au bombardat, distrugînd sau avariind, cîteva zeci de biblioteci ucrainene și au avariat aproximativ 300 de situri de patrimoniu.

Muzeul de Artă Occidentală și Orientală din Odessa, care funcționează într-un palat de la 1858, a împachetat și evacuat aproximativ 11.000 de obiecte de artă (printre care tablouri de Caravaggio, Rubens, Frans Hals, Jan Van Scorel ș.a.) și le-a trimis departe de război într-un loc secret, precedenta evacuare de acest fel avînd loc în timpul celui de-al Doilea Război Mondial, înainte de atacul militar românesc, pe cînd România era aliata Germaniei naziste.

Alte muzee din orașe mai mici n-au apucat să evacueze nimic și există raportate nenumărate dispariții de obiecte de artă și de patrimoniu pe care soldații ruși le-au cărat sau trimis la ei acasă laolaltă cu obiecte electrocasnice furate din locuințe.

Artiștii din toată lumea au reacționat, fiecare în felul lor, la invadarea Ucrainei. S-au făcut expoziții, s-au vîndut lucrări de artă în scopuri caritabile, artiștii și scriitorii ucraineni au fost scoși în prim-plan. Cultura pop a reacționat imediat și foarte vizibil: Bono și The Edge, spre exemplu, au susținut un concert acustic în metroul din Kiev, iar David Gilmour și Nick Mason s-au reunit, pentru prima dată după treizeci de ani, sub numele de Pink Floyd, prelucrînd în scop caritabil un cîntec popular ucrainean.

La noi, cîțiva artiști (prezenți și în ancheta acestui Dosar) s-au exprimat deja prin lucrările lor, expuse acasă sau în Europa, cu privire la conflictul armat, s-au trimis cărți în centrele pentru refugiați, afișul Festivalului Internațional de Jazz de la Gărîna (7-10 iulie) este realizat în culorile drapelului ucrainean, dar exemplele de sprijin, solidaritate și/sau susținere simbolică a Ucrainei din partea mediului artistic internațional sînt, efectiv, infinite.

În acest context, ne-am gîndit să abordăm chestiuni precum soarta, scopul și responsabilitatea artei în vreme de război. Cu ce provocări se confruntă, ce riscă, ce pericole o așteaptă, ce așteptări au oamenii. Ce pot face artiștii, din orice domeniu, în timpul unui conflict armat și, mai ales, cu ce folos.

Paginile care urmează nu răspund, fatalmente, la toate întrebările ridicate de acest context și chestionează doar o mică parte din ceea ce se întîmplă sau s-ar putea întîmpla. De altfel, nimeni nu pare cu adevărat pregătit pentru ceea ce tocmai se desfășoară sub ochii noștri, atît de aproape. *There is a war in progress* și sloganurile pacifiste par ineficiente. Dar cum apărăm arta aflată în calea distrugerii și, mai ales, cum ne apără arta de distrugere? (**Marius Chivu**)

DILEMA
Arta în vreme de război

Erwin KESSLER

Artă fără adăpost

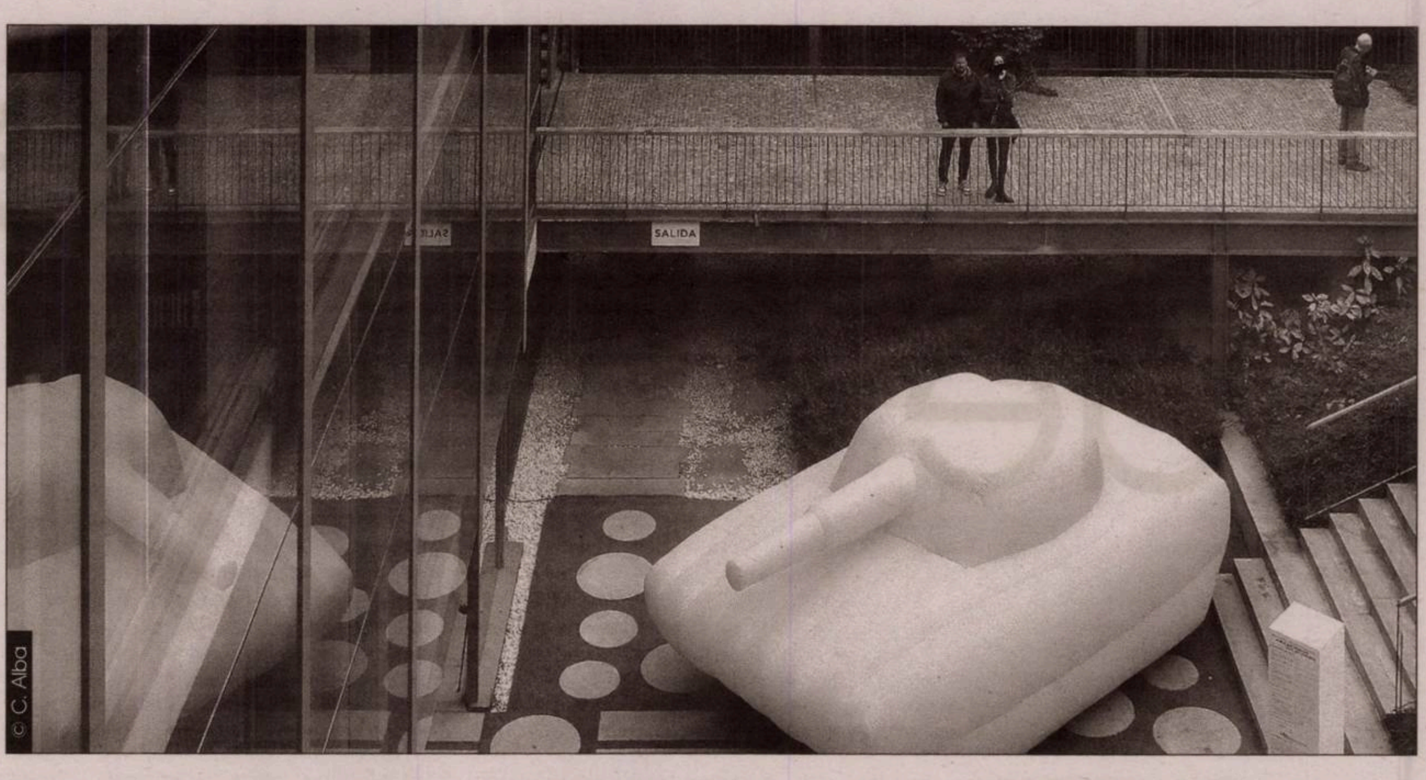
© C. Alba

De ce aș răspunde eu la întrebarea despre protejarea patrimoniului muzeelor în caz de război? Avem în țară destule muzee mult mai vechi și mai mari decît MARe/Muzeul de Artă Recentă (pe care l-am deschis în 2018) și cu patrimonii infinit mai bogate, doldora de capodopere consacrate, reproduse în manuale școlare și promovate de cultura de stat. Temple ale artei și conștiinței vizuale naționale, muzeele de stat ar fi primele candidate la protecție în caz de război. Îndeosebi pentru că unele, precum MNAR, au și trecut, în decembrie 1989, printr-un veritabil război civil. Daunele au fost enorme: 90% din fostul Palat Regal a fost avariat, 30 de picturi au fost distruse, iar 50 au fost grav afectate și restaurate ani de zile. Societatea nu prea s-a sinchisit. În toate documentarele despre decembrie 1989 pare cu totul firesc că se trage cu tancul în Palatul Regal (MNAR), iar de acolo izbucnesc vîlvătăi care cuprind clădirea. Flăcările izbucnite din MNAR proveneau și de la operele de artă incendiate. Dezinteresul (chiar și retrospectiv) pentru dezastrul cultural arată slaba prețuire nu numai din partea tanchiștilor și a infanteriștilor, pentru care muzeul nu era un obiectiv cultural, ci unul militar, de unde trebuia lichidat inamicul (imaginar), ci și din partea celor care au capitalizat ulterior pe „cursul evenimentelor“. MNAR s-a redeschis, după renovări repetate, abia din anul 2000.

În ciuda acestei catastrofe unice la nivel mondial, nu au existat demersuri substanțiale în mediul muzeografic (cercetări, conferințe, ateliere) dedicate strict protejării operelor de artă în caz de război. Accentul a căzut mereu pe aspectele tehnice, logistice și profesionale, pe restaurare și pe repunerea în circuitul public a lucrărilor ciuruite. Nu au fost luate în calcul aspectele istorice și ideologice, riscurile militare și geopolitice. Mentalitatea din spatele acestei tendințe a fost hiper-optimistă – distrugerea muzeului a fost considerată un incident ieșit din comun, reprobabil (deși nimeni nu a fost pedepsit pentru asta), dar mai ales irepetabil. Convingerea generală, post-1989, că s-a intrat definitiv și ireversibil într-o eră a rațiunii, a respectării de către toți a interesului public general, a condus la neglijarea prevenției în favoarea etalării (comerciale, culturale, politice).

La noi, ca și în alte părți, a primat mereu restituirea, restaurarea, conservarea și expunerea, contextualizarea și deschiderea către public, către *social media* și evenimente hibride în care cufundarea artei și muzeelor în divertisment și consumism păreau singurele amenințări (simbolice!) la adresa operelor de artă. Ulterior, critica instituțională, o practică curentă a multor artiști conceptualiști, a forat intens în interiorul platformei alcătuite de muzee, colecționari, investitori și grupuri de presiune din piața de artă, pentru a demonstra ravagiile produse la nivel mental de alianța lumii artei cu lumea afacerilor. Acesta a devenit marele război simbolic al artiștilor progresiști contra muzeelor corporatizate. Un război profitabil pentru ambele tabere – artiștii și-au făcut o carieră muzeală din demistificarea și deconstruirea muzeelor, iar muzeele și-au primenit colecțiile prin achiziționarea artiștilor critici la adresa lor. Pactul travestit în retorică belicoasă a fost profitabil și pentru public, care s-a simțit tot mai inteligent ca *stakeholder* în agora civică a muzeelor de artă contemporană, fiind conștient de deschiderea muzeelor către artiștii care le critică și totodată de beneficiul intelectual și moral adus de arta intransigentă, care nu face nici un compromis (aiurea!) cu Puterea. Muzeele de artă s-au obișnuit cu *drôle de guerre* care a șters din mințile tuturor iminența sau măcar posibilitatea unui război real, capabil să răstoarne toate datele pe care se bizuiau politicile culturale care gestionau războiul simbolic, confortabil și profitabil.

Războiul simbolic al artei critice contra *establishment*-ului muzeal tradițional a contribuit profund la configurarea edificiilor care adăpostesc arta contemporană – le-a desfăcut, ca pe un decolteu social. *White cube* găurite pe dinăuntru și pe dinafară, muzeele actuale au o arhitectură specifică, cu ample deschideri și transparențe, cu accesibilitate sporită, cu grădini, buticuri, restaurante, cu *lounge*, spații de joacă și de *loisir* tot mai diverse (nu și în România, unde profilul muzeului rămîne acela al unui loc prăfos și închis, păzit de securiști acriți, singurul serviciu oferit fiind standul de cărți poștale decolorate). Muzeul de artă contemporană tipic este eminamente deschis, un templu al libertății întru divertisement, un paradis laic în care creativitatea, capitalul, politicul, mondenul și proletariatul cultural intră-n hora bunăstării. Nu este de mirare că în acest joc al lui *ca și cum* totul ar fi un vis frumos au intrat, cu bocanci auriți, mulți dintre oligarhii post-sovietici, ctitori de *garaje* dichisit curatoriate, parfumați cu aromele tari ale conceptelor critice de ultimă generație. Nimănui nu i-a păsat de unde veneau sumele care ridicau la cer cotele artiștilor și coborau pe pămînt, pentru toți muritorii, paradisurile fiscale drapate-n colecții, mascînd astfel ura și frustrările abisale ale unor societăți retrograde, poleite fără voie cu luciul subțire al mirajului intelectualist din arta contemporană. Pe acest miraj au patinat veseli, timp de decenii, galeriști, artiști, curatori internaționali, convinși că singurul lucru relevant nu era realitatea ignorată, ci VIP-party-urile.

Dar dincolo de operele de artă frecvent asimilabile cotidianului (similare cu produsele de consum – dacă este vorba de pop art, cu materialele de construcție – dacă este vorba de minimalism, cu telejurnalele – dacă este vorba de arta politică sau cu sondajele sociologice – dacă este vorba de arta angajată social), adevăratul patrimoniu al muzeelor de artă contemporană e inefabilul atmosferei, al echilibrului democratic dintre hedonism și rebeliune, dintre consum și reflecție, dintre educație și divertisment, dintre o cafea bună și o artă rea de muscă. Atmosfera aceasta, fără adăpost stabil, este bunul muzeografic cel mai de preț în arta contemporană – ea nu este emanată doar de versatilitatea exponatelor din galerii, ci mai ales de efectul vizual și mental al arhitecturii aparte a muzeelor și al serviciilor oferite de acestea. Cum să protejezi așa ceva de sălbăticia războiului? Operele de artă (supraevaluate ca vai de ele, cum se știe, banale instrumente în mîinile investitorilor) pot foarte bine să fie cazate în seifurile din buncărele băncilor, alături de aur și alte pietre (supraevaluate și ele, ca vai de noi). Dar cum ar putea fi păstrat în seifuri aerul de bunăstare, patrimoniul de voie bună al muzeelor de artă actuală?

Starea și aerul de bine

Abia cînd mi-am pus această întrebare am realizat de ce *Dilema veche* mi s-a adresat mie. MARe/Muzeul de Artă Recentă are și el, ca mai toate muzeele din lume, *giocondele* sale – capodopere știute sau descoperite de vizitatorii pătrunzători, care vin să le vadă pentru delectare și instruire.

Dar din 2018 pînă la ora actuală, ceea ce a oferit și oferă în primul rînd MARe este starea și aerul acesta de bine – o *quinta essentia* inseparabilă a arhitecturii, a exponatelor, a serviciilor, a produselor și a oamenilor prezenți în muzeu. Acesta este patrimoniul (imaterial) major al muzeului. Spre deosebire de multe muzee de artă, care emană pretențioase un aer de instituții solemne, de palate convertite în obiective culturale care își afirmă cu morgă sarcina de a conserva valorile trecutului, dar și în contrast cu edificiile moderniste polivalente, cu arhitecturi bizare, venite parcă dinspre viitor și decis concepute pentru a facilita activități administrative complexe și avansate, însă manifest nepotrivite locuirii, MARe are figura familiară și accesibilă a unei case ceva mai mari, deschisă cu totul spre stradă. Cu grădina și florile din curtea interioară și cu geamurile imense deschise spre galeriile și spre terasele sale, cu *Ecvestra* sa sonoră (monument invizibil, dar inconturnabil auditiv pentru toți trecătorii), cu forfota vizitatorilor și a consumatorilor (da, a consumatorilor!) de la *gift shop* sau de la restaurant, MARe este un creator de patrimoniu imaterial dinamic, nu doar un receptacul pasiv de patrimoniu material. Totul este la vedere la MARe. De aici emană aerul de bunăstare și de voie bună, patrimoniul de suflet care, în cazul unui război, se va evapora instantaneu. Unde se va duce el, cum ar putea fi păstrat, apărat? La această interogație nu se poate răspunde nicicum, căci pierderea voiei bune este nimica toată pe lîngă atrocitatea războiului, pe lîngă pierderea de vieți omenești.

Moartea artei, moartea bunăstării imateriale, a complicității și a convivialității democratice dintre critică și obiectul ei este o consecință firească a eșecului acesteia de a domestici, de a transfigura barbaria. Îndeosebi arta contemporană, care și-a făcut un titlu de glorie și un principiu de lucru din împăcare, din efectuarea unui transplant perpetuu de corectitudine politică în corpurile culturale refractare, supuse unei terapii intensive și extensive, trebuie să își asume eșecul de a genera voie bună de lungă durată și cu efecte edificatoare pentru toate conștiințele. Dacă războiul va ajunge și la noi (acesta sau altul), ne va găsi la fel de pregătiți și de nepregătiți ca întotdeauna – așa cum știu toți cei care ne-au vizitat, MARe, cu grinzile sale din beton masiv, este făcut să reziste la cutremure de peste 8,5 grade pe scara Richter. Subsolul și buncărul din acesta pot adăposti toate lucrările din colecție în cele mai bune condiții, chiar și dacă muzeul ar fi lovit de rachete. Numai că țesătura fină de sunete, mișcări, culori, gusturi și parfumuri care constituie patrimoniul viu al muzeului se va disipa definitiv odată cu prima alarmă aeriană. Nici o măsură de protecție nu va putea împiedica această ireparabilă pierdere a vieții așa cum o știm.

***Erwin Kessler** este istoric de artă și director-fondator al Muzeului de Artă Recentă (MARe).*

Călin STEGEREAN

Patru tablouri

„Eu sînt artist, nu politician“
ADOLF HITLER

Multe dintre deciziile care au condus la distrugerea Germaniei și a celei mai mari părți a Europei în al doilea război mondial au fost luate la Berghof, reședința lui Hitler din Alpii bavarezi, într-un salon pe pereții căruia se aflau o parte dintre tablourile și tapiseriile colecției sale personale de artă. Din fotografiile rămase e greu să tragi o concluzie asupra tematicii pieselor expuse, dar cel puțin tapiseriile par a avea subiecte belicoase, iar unul dintre tablouri, atribuit în general lui Giovanni Pannini, înfățișează o imagine familiară Germaniei la finalul războiului, clădiri, dar dintr-o altă epocă, în ruine. Chiar și în tabloul care aparent prezintă o parabolă a iubirii, *Venus și Amor,* de Paris Bordone, zeița întinde brațul spre mănunchiul de săgeți din mîna fiului său, într-un gest impropriu pentru acest personaj, care nu anunță nimic bun. Candidatul respins de două ori la Academia de artă vieneză purta mereu cu el, chiar și în avion, un portret pictat al lui Friedrich al II-lea, personaj pe care-l idolatriza pentru calitățile de mare războinic și lider al unei Prusii care a devenit sub conducerea sa o putere europeană. Acestei galerii de lucrări, care par a face legătura între aspirațiile personajului cu veleități de artist și viziunea sa politico-militară finalizată într-o apoteoză a distrugerii, i se poate adăuga tabloul lui Arnold Böcklin, *Insula morților,* pe care Hitler l-a expus, cu valențe premonitorii, în biroul său din Cancelaria Reich-ului.

Arta, care are și alte virtuți decît cele de delectare, ne dezvăluie, spre exemplu, parte dintre trăsăturile ascunse ale autorilor artefactelor. În cazul lui Hitler, acuarelele realizate în tinerețe sînt o probă de tenacitate și acribie maniacală, de rău augur pentru ceea ce a urmat, prin felul în care a figurat piatră cu piatră, de ordinul sutelor, din pavajul unor piețe germane sau frunză de frunză în cazul unor peisaje. Această aptitudine nu l-a calificat însă pentru admiterea la Academia de arte vieneză, pentru acest ultraj personal urmînd să plătească prin decădere întreaga capitală austriacă deoarece Linz-ul urma să devină una dintre capitalele culturale ale Reich-ului. Acolo era proiectată înființarea unui mare muzeu de artă, Führermuseum, în care urmau să fie înglobate o serie e opere de artă obținute prin achiziții, dar și prin spoliere de pe întreg cuprinsul Europei ocupate de naziști.

Au fost furate peste 170.000 de mii piese de artă fără ca trupele „eliberatoare“ să intervină.

The Monuments Men

În anul 2014 a fost lansată cu tot tacîmul publicitar *The Monuments Men* o producție hollywoodiană promițătoare prin garnitura de staruri de pe generic ca Matt Demon, Bill Murray, Cate Blanchett și George Clooney, care semna și regia. Modest sub aspect artistic (doar 6,1 punctaj IMDb), filmul a avut meritul focalizării asupra unui episod din istoria reală a celui de al doilea război mondial legat de salvarea operelor de artă confiscate de naziști pentru proiectatul muzeu al führer-ului din Linz. Clooney interpreta personajul din viața reală George Stout, conservator la unul dintre muzeele Universității Harvard, care alături de alți experți în artă a făcut parte din departamentul „Monumente, arte frumoase și arhive“ al armatei americane. Aceștia, începînd cu decembrie 1944, au documentat distrugerile produse de război patrimoniului cultural european, au identificat și localizat lucrările de artă jefuite de naziști. Pentru finalul filmului este păstrată scena descoperirii într-o mină de sare din Alpii austrieci, la Altausee, a două capodopere ale artei universale, panourile care compun *Altarul mielului mistic* din Ghent de Jan van Eyck și *Madona* lui Michelangelo de la Bruges. Acestea și un număr nedeterminat de capodopere ale artei au fost spoliate de pe cuprinsul Europei și păstrate pînă în anul 1943 în diferite castele din Alpii bavarezi, la mănăstirea benedictină de pe insula Frauenchiemsee sau în fosta reședință imperială de la Salzkammergut.

© YouTube

Apoi, dată fiind evoluția negativă pentru germani a războiului, la ordinul lui Hitler care superviza tot ceea ce era legat de muzeul din Linz, acestea au fost transferate în diferite mine de sare, fiind amenajate condiții de păstrare similare depozitelor din muzee. Doar în mina de la Altausee au fost depozitate în jur de 12.000 de lucrări de artă. Unul dintre personajele filmului spune chiar că lui Hitler îi păsa mai mult de acestea decît de oameni. Dar aici, finalul salvării acestora a fost diferit de cel prezentat în filmul lui Clooney, fiind mult mai dramatic. Cu cîteva zile înainte de încheierea războiului, pentru că trupele americane se apropiau, *gauleiter*-ul Austriei de Sus a dat ordin ca minele, împreună cu operele de artă, să fie aruncate în aer. Acest ordin nu a fost respectat în totalitate, fiind dinamitate doar galeriile de acces spre depozite, ceea ce a permis recuperarea ulterioară intactă a operelor de artă. Acest lucru s-a făcut de către trupele americane în mare grabă deoarece zona Altausee urma să intre în perimetrul de ocupație rusă al Austriei. În film, momentul în care rușii, care probabil aveau informații despre ceea ce se aflase înăuntru, ajung la mină și găsesc steagul american acoperind intrarea este unul dintre cele mai fără har. Pentru ca povestea să aibă o acoladă memorabilă, spre finalul filmului unul dintre șefii lui Stout îl întreabă dacă a meritat ca cineva să moară pentru salvarea unor opere de artă.

Hoțul din Bagdad

Mai multe filme cu acest titlu au fost produse începînd cu anul 1924, cînd Douglas Fairbanks făcea furori în rolul hoțului într-unul dintre primele *blockbuster*-uri ale filmului mut, dar referința la acestea nu are aici decît rolul de a semnala sub acest generic al semnificațiilor cu caracter negativ un fapt produs la începutul secolului XXI.

În anul 2003, odată cu ocuparea Bagdadului de coaliția militară condusă de Statele Unite, din Muzeul Național local au fost furate peste 170.000 de mii piese de artă fără ca trupele „eliberatoare“ să intervină. În presa internațională au apărut semnalări ale acestui jaf, în termeni dintre cei mai tranșanți; spre exemplu, în *The New York Times* s-a scris că de pe vremea invaziei mongole din 1285 nu a existat un jaf similar. Președintele Consiliului Internațional al Monumentelor și Siturilor declara atunci că Statele Unite au comis o crimă împotriva umanității neprotejînd muzeul, iar Kofi Anan, secretarul general al ONU, a deplîns pierderile catastrofale, deoarece aici se aflau printre cele mai valoroase piese de artă datînd din primele milenii ale civilizației.

Ca urmare a protestelor specialiștilor din toată lumea, Statele Unite au înființat o unitate specială, similară celei despre care vorbeam mai sus, care avea misiunea anchetării circumstanțelor dispariției lucrărilor de artă și recuperarea celor lipsă. Un articol din *American Journal of Archeology* (iulie 2005) de Matthew Bogdanos detaliază parte din parcursul și rezultatele anchetei. Bogdanos, colonel american, un fel de Stout al anilor 2000, a condus investigațiile și prezintă rezultate care aruncă o lumină nebuloasă chiar asupra investigațiilor ca atare. Una dintre fotografiile ce însoțesc articolul înfățișează echipa de anchetă ce pozează în fața unui tanc, în uniforme și purtînd la vedere armamentul. Aceasta este semnificativă pentru climatul în care ancheta s-a desfășurat în ciuda zîmbetelor celor surprinși.

Astfel, una dintre primele concluzii a condus la concluzia că din numărul furturilor putea fi tăiat măcar un zero, consemnîndu-se în jur de 14-15.000 de furturi comise în trei valuri: primii ar fi operat hoții profesioniști, care au sustras cele cîteva zeci dintre cele mai valoroase piese, apoi jefuitori care au furat la întîmplare peste 3.000 de articole și, culmea, persoane din interiorul muzeului care ar fi furat peste 11.000 de bijuterii. Peste 5.000 de piese au fost ulterior recuperate în cadrul unor operațiuni după tipicul cunoscut din filmele de gen care au însemnat raiduri, percheziții, descinderi la adrese etc. Printre artefactele găsite pînă octombrie 2003 se afla și celebra mască Warka sau *Doamna din Uruk* datînd din anul 3100 î.e.n., una dintre cele mai timpurii reprezentări ale unui chip uman. Deși articolul pare să documenteze cu bună credință eforturile echipei de a investiga circumstanțele dezastrului, recuperarea unor artefacte și să dezmintă prezumțiile nefondate, el nu reușește să clarifice cum a fost posibil ca jaful ca atare să se producă totuși sub privirile pasive ale americanilor.

Epilog în stil național

Primul muzeu de artă din România a fost inaugurat la 21 mai 1910 la București, fiind construit sub forma unui templu grec într-o zonă care ulterior va corespunde locului de pe bulevardul Magheru în care se află fostul magazin Eva, vizavi de cinematograful Patria. A fost un muzeu privat, finanțat în totalitate de unul dintre primii mari colecționari de artă din România, Anastase Simu.

Muzeul său a fost martorul a două războaie mondiale, dar a fost ocolit de ravagiile pe care acestea le-au produs în proximitate, în zona Palatului Regal, spre exemplu, intens bombardată. În 1916, însă, evoluția ostilităților în defavoarea României și previzibila ocupare a Bucureștiului de trupele germane l-au făcut pe Simu să solicite autorităților evacuarea patrimoniului său de artă. Dar, după cum relatează K.H. Zambaccian în *Însemnările unui negustor de artă,* Simu a fost refuzat, și chiar mai mult: „M-au ignorat, m-au jignit; de pretutindeni mi se răspundea: Nu avem vagoane pentru nimicurile acelea, în timp ce dumnealor își salvau tot avutul, pînă și cotețele“. Acest refuz s-a dovedit însă benefic pentru că astfel, rămase în țară, lucrările de artă nu au cunoscut soarta celor evacuate la Moscova din care unele nu au fost returnate nici pînă azi.

Mai puțin norocos a fost Kalinderu, alt colecționar important de artă românească și universală, al cărui muzeu, deschis în anul 1914 nu departe de Cișmigiu, a fost distrus în anul 1944, în al doilea război mondial. O bombă a pătruns prin luminator și a atins depozitul unde se aflau peste o sută de lucrări de Theodor Pallady și cîteva zeci de Ion Jalea, care au fost definitiv pierdute.

Spre deosebire de muzeul Kalinderu, din care clădirea centrală a fost recuperată ulterior, chiar dacă într-o formă foarte aproximativă, Muzeul Simu, scăpat de distrugerile războiului, a fost complet demolat la începutul anilor ’60 pentru a face loc unor imobile construite de regimul comunist.

Călin Stegerean *este director general al Muzeului Național de Artă al României (MNAR) din București.*

DILEMA
Arta în vreme de război

Make art, not war

anchetă

Dată fiind natura explicit grafică a unui conflict armat, am adresat trei întrebări cîtorva artiști care se ocupă cu imaginea: pictori, artiști vizuali, regizori de film, desenatori. 1) Ce ați făcut în timpul invaziei Ucrainei? 2) Ce poate face, la modul ideal, un artist în vreme de război? 3) Omenirea nu pare să învețe prea multe din războaie, deci la ce bună arta cu mesaj (pacifist)?

Nicolae COMĂNESCU

1) La început a fost stupoarea. A început războiul, a trebuit să realizăm ce-i de neconceput. O țară ca a noastră, de lîngă noi, cu aproape aceeași evoluție post-comunistă, a fost atacată de Rusia, același imperiu țarist/sovietic/rusesc care ne-a amenințat și atacat deja de secole și pe noi. A fost un coșmar devenit realitate. A fost aproape ca și cum ne-ar fi atacat pe noi. E insuficient repetat cît de grav este ce se întîmplă. E adevărat, este foarte greu să fii conștient tot timpul că niște milioane de oameni de lîngă tine sînt atacați, bombardați, uciși, violați, arși, anihilați, că orașe întregi sînt dărîmate și arse pînă la temelie și că asta se întîmplă acum, lîngă tine. Nu poți s-o duci prea mult.

Asta am făcut cînd a început războiul. Am început să mă gîndesc la război. Informații zilnice, Internetul plin de știri, fotografii, filmări, Kiev, Melitopol, Mariupol, Harkov, Bucea, crime, moarte, totul de o brutalitate din altă lume, din alt secol. Am realizat că nu te poți gîndi la război. Nu cu adevărat. La moarte reușești să te gîndești, știi de ea, e naturală, e aproape, o contempli, o vezi, te însoțește toată viața, e tragică, groaznică, înspăimîntătoare, e oricum, însă te poți gîndi la ea, dar la război, efectiv, cum s-a întîmplat acum în Mariupol, spre exemplu, cu toate amănuntele alea, cu moartea a mii de oameni, în modul ăla, nu te poți gîndi, nu poți susține prea mult timp o relaționare, un sentiment, nu-l poți concepe, așa ceva nu-ți intră în suflet. Nu te poți gîndi la război. Războiul e mai rău ca moartea.

> *„Războiul nu poate fi altfel decît atroce și inuman și absurd, dar în care cultura și arta trebuie să existe.“*

Am văzut la un moment dat pe net cum ucrainenii din Odessa au înconjurat cu saci cu nisip monumentul Ducelui de Richelieu. Era un simbol puternic al rezistenței ucrainenilor împotriva invaziei rusești. M-am hotărît să fac asta în România. Să înconjur un monument cu saci cu nisip într-o țară unde nu e război, să apăr ceva de bombele care cad în altă parte. Am reușit să fac asta în Reșița. Instalația s-a numit „Mai rău ca moartea“.

2) Un artist nu prea poate să facă multe. Să-i facă pe cei din jur să gîndească ce nu poate fi gîndit. Să prelungească momentul ăla infinitezimal cînd realizezi că nu poți să articulezi mai departe.

3) Ba n-aș fi convins că omenirea nu învață chiar nimic. Sînt și eu de părere că războiul din Ucraina, deși e primul război din secolul XXI, va fi ultimul război din secolul XX. Iar arta cu mesaj, militantă poate să facă ce face arta, să întărească sufletele unde încă locuiește speranța.

Suzana DAN

1) Aș putea să încep răspunsul cu partea nobilă a acțiunii, dar voi începe cu cea umană. Am cumpărat trei saci de dormit și pentru prima dată m-am gîndit cum aș face față unei situații extreme cu ceea ce am în jurul meu. Am uitat de epuizarea celor doi ani de pandemie, tocmai mă pregăteam de un an semileșinat în care să îmi recuperez rămășițele vieții și să aplic o autoevaluare mult necesară. Iată, nu a fost să fie. Revenind la întrebare, punctual am ajutat cu ce știu eu să fac: un grup de oameni buni reuniți într-o structură formată din instituții de stat și organizații private pentru ajutorarea populației din Ucraina ajunse în România. Și nu în ultimul rînd, împreună cu Michele Bressan, Călin Boto și Mitoș Micleușanu, cei trei curatori ai proiectului AICI.ACUM de la Rezidența BRD Scena9, am reformulat acest proiect inițial dedicat tinerilor artiști aflați la începutul carierei și am transformat acest moment AICI și ACUM într-un mesaj comun realizat împreună cu un grup de artiști ucraineni.

2) Ideal în primul rînd ar fi să reușească să supraviețuiască la fel ca oricare alt om. Apoi, creativ vorbind, unii oameni realmente nu pot să își continue munca. Este firesc să aibă un astfel de blocaj și să găsească supape pentru creativitatea lor în alte direcții. Alții, dimpotrivă, pot găsi puterea de a crea în domeniul lor fie în formă activistă implicată direct în acțiunea momentului la nivel social politic, fie în proiectele personale care devin un comentariu al momentului istoric. În oricare dintre aceste variante expuse, consider că un artist evoluează. Nu are cum altfel. Un război este o traumă care afectează fizic și sufletește orice ființă umană. Și dacă în urma acestei perioade rămîne o operă puternic impregnată de contextul războiului sau dacă experiența dobîndită prin exercitarea creativității sale în alte direcții îi va deschide noi căi în arta sa, cu siguranță un pas înainte trebuie să fie. Pentru că asta, de altfel, am și vrut să obținem în formularea expoziției AICI.ACUM, un mesaj despre felul în care războiul nu poate fi altfel decît atroce și inuman și absurd, dar în care cultura și arta trebuie să existe pentru a ne ajuta să nu ne uităm propria identitate și propriile legături.

3) Forma activistă a artei transformă mesajul în imagine și acest lucru, în comunicare, este esențial. Tot creativ, mesajul este șlefuit în forme incisive cu un impact greu de evitat. Cu mare pesimism trebuie să zic că omenirea, din păcate, a învățat perfect care sînt beneficiile unui război. Tocmai am demonstrat recent că se poate exploata masiv o pandemie. Asta nu mă face să iubesc mai puțin oamenii, dimpotrivă. Dar m-a convins definitiv că politica s-ar putea să fie cea mai proastă invenție a umanității.

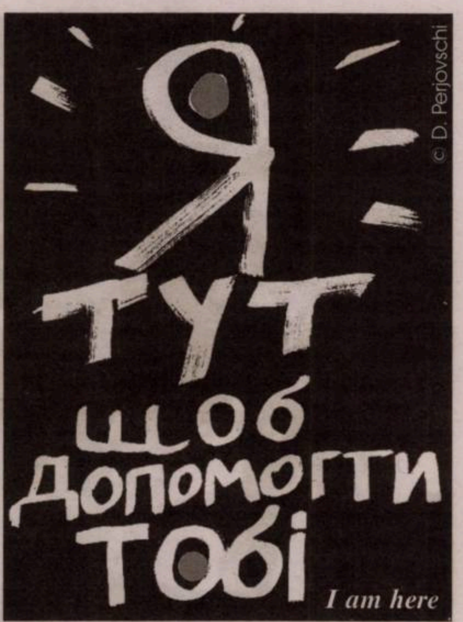
Я ТУТ щоб допомогти тобі

I am here

© D. Perjovschi

Oana GIURGIU

1) 24 februarie 2022 m-a prins la Brăila, era o ultimă zi de filmare acolo, pentru filmul *Sibiu 89*, un film despre Revoluția din decembrie. Atunci cînd lucrez la un film dintr-o anumită epocă, practic mai bine de 12 ore din zi le petrec în acele vremuri. La filmare, de cînd se crăpa de ziuă, mă învîrteam printre soldați și răniți plini de sînge. Nu are cum să îți dea o stare bună un asemenea peisaj, chiar dacă actorii și echipa erau drăguți și încercau să destindă atmosfera, numai destinsă nu am fost. Deci trăiam o stare de război de mai multe zile pînă în clipa în care el a început cu adevărat. De fapt, iminența războiului m-a urmărit încă de la finalul anului. În fiecare zi rutina era să verific știrile să văd dacă nu cumva a început războiul peste noapte și la ora 13 să văd statistica și dacă valul de COVID dă semne de stagnare. Că acesta era de fapt stresul principal, să nu dea iama în noi COVID-ul. Așa plecaserăm la drum cînd am început filmările. Ca niște surferi care se urcă pe cel mai mare val de COVID. Dar de COVID am reușit să scăpăm, de război nu.

Făcuserăm un anunț pentru radioul local, în care spuneam că avem nevoie de figuranți pentru filmare și anunțaserăm acolo toate străzile din Brăila unde filmăm. Comunicatul a fost preluat „a cap spart“ de o agenție de presă națională și a ajuns să se învîrtă online, destul cît să vină întrebarea de la colegi: de ce am anunțat toate străduțele alea, de zici că filmăm pe Fifth Avenue? Pentru că o să tragem cu mitraliera și oamenii vor crede că a început războiul, așa poate vor afla și nu vor intra în panică. La lucrurile acestea mă gîndisem eu prin ianuarie, înainte de filmare.

Sabia de deasupra capului a căzut în dimineața acelei ultime zile de filmare în oraș. Și, încet-încet, spre prînz, parcările hotelurilor s-au umplut cu mașini din Ucraina, cu familii cu copii mici. A fost ziua cînd au putut pleca și bărbații. Noi nu am mai putut rămîne o noapte în plus, căci nu mai erau camere libere la hotel. Am plecat la București, unde am

MVSEVM FRIDERICIANVM
PEACE
STOP WAR
STOP PUTIN

Dan Perjovschi, Anti War Drawings

© Nicolas Wefer

DILEMA
Arta în vreme de război

continuat filmările într-o unitate militară. În fiecare zi mă uitam cu stăruință la militari, încercînd să citesc pe chipurile lor cît de gravă e situația. Iar ei erau liniștiți. Cumva nu-i credeam, dar au rămas așa stăpîni și calmi toate zilele în care noi am stat acolo și pentru acest lucru le mulțumesc, pentru că astfel frica mea a rămas la un nivel suportabil.

2) Noi nu sîntem în război și sper să rămînem așa. De-asta nu știu ce poate face un regizor în vreme de război. Dar cred că pot să îmi imaginez. În primul rînd face ce face orice om, încearcă să se pună pe sine și pe cei din jur la adăpost și poate se implică și luptă sau ajută. Nu mai are cum să prefacă realitatea, nu atunci, dar o poate imortaliza cumva – cu camera sau cu ochii. Însă în vreme de război, toți sînt victime și să nu ne iluzionăm – totul se reduce la supraviețuire.

„Niciodată nu poți să fii pe deplin pregătit.“

Dat fiind că am lansat recent un documentar despre al Doilea Război Mondial, *Spioni de ocazie,* pot spune că dezavantajele unei astfel de reconstituiri atît de tîrzii sînt că trebuie să te scufunzi în acele vremuri în care nu ai trăit, pentru a încerca să înțelegi cele mai simple și mai banale lucruri. Să cunoști oamenii, obiceiurile, locurile, politica, să te pui în pielea personajelor și să le înțelegi mișcările. Astfel că te întrebi tot timpul: eu cum aș fi făcut? E un exercițiu obositor, dar nu lipsit de succes. Avantajele sînt că privești acele întîmplări din confortul distanței în timp, așa cum privim noi astăzi războiul de lîngă noi cu confortul distanței față de linia frontului. Un alt avantaj este că ești mai pregătit pentru o situație similară. Eu, în ultimii ani, am tot trăit și în al Doilea Război Mondial, am și retrăit Revoluția, sînt un pic mai pregătită să înțeleg ce se întîmplă, am un rucsac pregătit de plecare sau pentru supraviețuire. Dar sînt conștientă că niciodată nu poți să fii pe deplin pregătit.

3) Mda, nu pare că are sens să facem documentare și totuși ororile, rănile, efectele războiului trebuie să rămînă documentate undeva. Poate cuiva îi slujesc. Sînt destul de dezamăgită de rostul filmelor noastre în societate, dar nici n-o să mă opresc acum. O să fac ce mă duce pe mine capul, să las ceva în urmă, să nu fi trecut pe-aici degeaba.

Spioni de ocazie

© Alex Gălmeanu

Mai rău ca moartea

© Petre Dalea

Dan PERJOVSCHI

1) Am fost șocat și am tradus șocul în desene. Am urmărit și urmăresc prin desene (în revista *22*, pe Facebook și Instagram, în expozitiile pe care le am în perioada asta) ce se întîmplă. Încerc să creez solidarități. Ajut artiști și proiecte, mă implic, fac ce pot. La granița Siret, voluntarii de la Seneca Anticafe purtau un tricou conceput de mine pe care scria în ucraineană: „Sînt aici să te ajut“.

2) La modul ideal nu știu. Dar pot zice ce am făcut eu. Am desenat și am dat desene fie în liberă folosință, fie le-am vîndut în beneficiul organizațiilor care ajută refugiați. De exemplu, LOGS Timișoara (grupullogs.ro) care asista și refugiații dinainte de cei ucraineni. Adică afganii, sirienii și te miri ce alte nații, pe care tragediile local-globale i-au adus și i-au blocat la noi pe granița de vest. Butoanele create de mine s-au vîndut la Tîrgul de artă de la Bruxelles (artbrussels.com/en/solidarity-for-ukraine) și au generat 5.000 de euro în cîteva zile. Banii au mers la o asociație belgiană, iar ce nu s-a vîndut ducem la Documenta la Kassel, care se deschide acum și alimentăm asociațiile germane care se ocupă de subiect.

3) Dar ailaltă artă, aia nemilitantă, la ce e bună? S-o fure cuceritorii? Să umple muzeele învingătorilor? Pentru mine este interesantă doar arta care e sensibilă la ce se întîmplă în jurul ei. Dacă te uiți în istoria artei o vezi, de la începuturi, de la picturile din peșteri, pînă astăzi, la Tania Bruguera, care-i din Cuba, unde regimul a băgat artiști și scriitori în pușcării ca la noi în vremurile ceaușiste. Dar, hei, pentru unii Cuba e destinație de vacanță. Fiecare cu planeta lui.

anchetă realizată
de Marius CHIVU

■ ■ ■

Radu VANCU

Fragilitatea indestructibilă a literei

În prima săptămînă de război, cea mai puternică fotografie pe care am văzut-o circulînd pe rețelele sociale i-a aparținut lui Lev Șevcenko, un *urban researcher* din Kiev: și-a baricadat ferestrele apartamentului cu cărți – care, astfel, îi salvau în modul cel mai literal viața.

Cînd am văzut-o, mi-am adus aminte de un adagiu birocratic drag unui funcționar academic pe care l-am cunoscut acum mai bine de două decenii: „Prin hîrtie nu trece nici glonțul, Radu – să nu uiți asta!“. N-am uitat, iar acum fotografia îmi actualiza și sensul cel mai demetaforizat, cel mai fizic al adagiului. Prin hîrtie glonțul nu poate trece – literal și în toate sensurile posibile. Biblioteca lui Lev Șevcenko juca pentru el rolul sacilor de nisip așezați în alte ferestre din Kiev sau din Harkiv: oprea în corpul ei gloanțele destinate corpului. Cărțile opreau în corpul lor agenții morții – astfel încît corpul proprietarului lor să rămînă viu.

(Cărțile, firește, nu au proprietar – exact ca pisicile. Sau ca orice altă ființă vie. Dar să trecem acum peste acest detaliu – peste care, din nou firește, nu se poate trece.)

Asta e proprietatea esențială a cărților: opresc în corpul lor corpurile morții. (Asta e și literatura: suma corpurilor morții – așa cum au fost ele oprite în cărți.) Pentru ca oamenii să poată trăi mai departe. Inventarea timpului viitor, spune undeva George Steiner, a făcut posibil viitorul speciei. Și inventarea cărților, ca scuturi antimoarte, ne-a protejat mai bine de moarte. Imaginea postată de Lev Șevcenko exact asta ilustrează: cartea ca scut antimoarte. Fragilitatea indestructibilă a celulozei. Nu, mai radical de atît: fragilitatea indestructibilă a literei – care ne protejează, cum altfel, *literal*.

M-au emoționat mereu poveștile reale (deși povești reale e pleonasm, bineînțeles) cu cărți care salvează vieți. La modul literal, fizic, demetaforizat, vreau să spun. Precum cele din Dumas & Zévaco, în care cărți purtate la piept sau în buzunar opreau vîrful spadei vrăjmașe, sau vreun glonț tras laș, de la distanță. Mult mai tîrziu, am învățat să discern variante ale lor, poate mai puțin fizice, dar la fel de literal salvatoare, în povești reale (da, știu) ale lumii contemporane. Cum e, de pildă, povestea operațiunii CIA care, din iunie 1956 și pînă în septembrie 1991, așadar vreme de mai bine de 35 de ani, a transportat mii de cărți seminale pentru gîndirea liberă dincolo de Cortina de Fier; Alfred A. Reisch a publicat, acum cîțiva ani, o carte care reconstituie toate detaliile acestei povești extraordinare – în care cărțile au prăbușit un imperiu. Și au salvat astfel de la captivitate & de la moarte multe milioane de ființe umane. Fragilitatea indestructibilă a literei prăbușind imperii.

După cum m-a emoționat, acum cîțiva ani, povestea reală a acelui *Hamlet* tradus în kurdă și itinerat prin comunitățile kurde din Turcia – pentru că întrebarea lui Hamlet e exact întrebarea supraviețuitorilor celor morți în atentate: ce e etic să faci, să fii fidel memoriei celor iubiți și să-i răzbuni – sau să ierți, pentru a întrerupe spirala monstruoasă a sîngelui, trădîndu-le însă memoria? Sînt sigur că, pentru inimile în cauză, acel *Hamlet* a fost deopotrivă glonț și scut; fragilitatea indestructibilă a literei a fost, în cel mai literal sens, *pharmakon*.

Sau, ca să revin la războiul din Ucraina, m-a emoționat povestea cărților pentru copii în ucraineană pe care Luminița Corneanu a reușit, cu ajutor din societatea civilă, să le tipărească și să le distribuie în centrele pentru refugiați din România. Alte inimi, cîteva sute, sau poate cîteva mii, salvate de fragilitatea indestructibilă a literei.

Manuscrisele nu ard, spune Woland al lui Bulgakov. (Diavolul spune asta, așadar – ceea ce, într-o religie a Cărții, trebuie să însemne un fel de declarație de capitulare.) Cărțile nù lasă gloanțele să treacă prin ele. Uneori literal, ca în cazul fotografiei lui Lev Șevcenko. Alteori metaforic, precum în cazul cărților pentru copii ucrainene – care au protejat cîteva mii de inimioare de gloanțe. Ba chiar uneori cărțile se întorc din mormînt. În cel mai literal și mai demetaforizat mod posibil – ca în cazul extraordinar al lui Rádnoti Miklos, extraordinarul poet maghiar ucis de naziști în noiembrie 1944. Carolyn Forché îi reconstituie povestea în antologia ei din 1993, *Against Forgetting*, în care a strîns aproape150 de poeți din secolul 20 care au scris poeme-mărturie împotriva ororii totalitare & genocidare; începe, cronologic, cu genocidul armean & se încheie cu războaiele din Iugoslavia. Rádnoti și-a notat ultimele poeme într-un carnet – descoperit în buzunarul din spate al pantalonilor după ce a fost deshumat din groapa comună în care-l aruncaseră naziștii. Hîrtia era deja îmbibată de zemurile propriului trup descompus, au lăsat-o să se usuce la soare – și au redescoperit pe ea unele dintre cele mai atroce și luminoase poeme compuse vreodată de o ființă umană. Rádnoti notase în poemele lui marșul forțat al deținuților, execuțiile de pe acel drum (inclusiv execuția prietenului lui, violonistul Miklos Orsi, împușcat în ceafă; „Așa te vor omorî și pe tine peste cîteva zile“, notase într-un vers din ultima zi a lui octombrie 1944; exact așa a fost – l-au împușcat și pe el în ceafă peste cîteva zile), amintirile cu soția lui (iluminate orbitor – epifanii în sensul cel mai tare, strict sacru, al termenului). În hîrtia poemelor lui Rádnoti, îmbibată de toate zemurile corpului, se îmbibase de fapt tot umanul.

Numai cînd hîrtia se îmbibă de corpul tău se cheamă că scrii cu adevărat. Numai atunci fragilitatea literei devine cu adevărat indestructibilă.

***Radu Vancu** este scriitor. Cea mai recentă carte publicată:* Răul. Jurnal 2016-2020, *Editura Humanitas, 2021.*

■ ■ ■

Dan POPESCU

Zet şi… totul?

#СвоихНеБросаем

Am avut ocazia să verific acest lucru, artiştii sînt seismografele unei societăţi. De fiecare dată cînd se strîng pungi de presiune în vintrele inconştientului colectiv, ei simt, le înregistrează vibraţiile şi le anticipează explozia. Intuiţiile artiştilor se manifestă de cele mai multe ori prin imagini obsesive care tot revin în prim-planul atenţiei lor precum nişte stihii. Ele se manifestă ca nişte subiecte ce se tot reîntorc şi care nu par decît în parte că sînt personale.

Poate că pornesc de la cîteva istorii private, după cum vom vedea mai departe, dar nu sînt totalmente întemeiate de acestea. Arată mai degrabă ca nişte descoperiri sau vise profetice. Şi într-un anumit fel chiar sînt dezvăluiri ale unor substraturi interioare ce au o mai mare doză de adevăr decît orice plăsmuire. Acum negura războiului s-a aşternut groasă ca un fundal bituminos. Efectul sufletesc este răvăşitor, fiecare cută interioară capătă contururi caravaggialeşti. Paradoxal, depresiile dispar, priorităţile se rînduiesc, bolile se amînă, se dau jos măştile, bucuriile capătă serifuri nebănuite, haosul de afară e contrabalansat de claritate lăuntrică. Deunăzi vorbeam cu un amic poet despre efectul clarificator al tensiunii războiului şi îl aud mormăind ca pentru sine, cu bărbia-n piept: da, dintotdeauna am crezut că viaţa în regim de confort e ultimul nivel de dificultate.

Dar să revenim la război şi la însemnele lui. Pînă acum, scîrnăvia belicoasă a scuipat un semn. Z este ultima literă în alfabetul latin, nu şi în cel grecesc, evident, unde ocupă locul 6. De ce a căzut pe ultimul loc în latină? Pentru că nu avea o mare folosinţă lexicală, iar romanii l-au pus pînă la urmă în alfabet din respect pentru greacă pe care o utilizau în tot imperiul mai ales cînd aveau de vorbit cu cei din provinciile estice sau cînd aveau de împărtăşit subtilităţi sufleteşti personale. Pentru un roman şcolit, greaca suna mai intim, era limba dragostei şi a filosofiei. Astfel, există în imaginarul vorbitorilor de limbi neolatine reflexul de a trata semnul Z ca fiind un fel de final, un capăt. În filmul *Z* al lui Costa Gavras, despre un politician grec ce a fost asasinat, avem şi varianta mai puţin funestă a lui Z. După crima politică, în toată Grecia apar graffiti-uri cu Z. Trimiterea e la verbul „a trăi“ la imperativ, „Zei“ *(trăieşte)*, ce se citeşte „Zi“. În alfabetul chirilic, Z ca sunet e desenat ca un fel de 3 sau un omega grecesc întors pe o parte. E a noua literă din alfabetul chirilic şi varianta arhaică seamănă cu zeta grecesc.

Se pare că motivul pentru care a apărut semnul Z pe tehnica militară rusească ţine de o anumită intenţie de a identifica grupul de armată din Vest (de la *zapad* – vest). De ce nu au pus semnul obişnuit – 3? Probabil pentru a nu-l confunda cu numeralul arab. S-a folosit atunci grafia arhaică. Alegerea însemnării cu Z a armelor nu pare totuşi să fi fost o activitate conştientă, ceea ce o face din perspectiva mea şi mai relevantă.

Dacă ne uităm la cel mai vechi alfabet, cel fenician, observăm că semnul pentru sunetul Z, care în fonetică este o consoană fricativă dentală sonoră, este un fel de H întors pe o parte (sau două Z puse spate în spate) şi care, mai tîrziu, în alfabetul ebraic devine un I cu o bară înclinată spre stînga ca un topor. De aici porneşte un întreg şir de asociaţii prin care Z (Zayin) devine în ebraica Talmudului cuvîntul pentru „armă“. Există şi o legendă în cultura cabalistă cum că literele s-ar fi prezentat în faţa lui Hashem înaintea creaţiei cerîndu-i să clădească lumea cu ajutorul lor. Litera Z, mai trufaşă, spune că ea ar trebui să fie piatra unghiulară a creaţiei deoarece ocupă un loc sfînt în ordinea alfabetului, locul 7. Hashem refuză, spunînd că nu se cuvine ca temelia să fie acordată unei litere ce trimite la război şi zaveră. Dar oare chiar a refuzat? Poate că nu, vom vedea mai departe că există argumente cum că n-ar fi refuzat. Zayin are o şi o istorie modernă amuzantă, după ce ebraica este redezgropată şi devine limba statului Israel. Pe lîngă înţelesul de armă, el capătă în utilizarea comună şi sensul de „pulă“ şi transformarea substantivului în verb, din „zayin“ în „lezayen“, devine verbul „a fute“. Iată cum *eros* şi *thanatos* dansează din nou şi se exprimă şi-n limbă, iar litera Z pare a avea din start o sonoritate marţială cu trimiteri machist-erotice. Arcurile zbîrnîie, armele zăngăne, bondarii zumzăie şi natura înfloreşte.

O altă direcţie de interpretare trimite la Z ca la un gest de însemnare, iar legenda lui Zorro e şi ea la îndemîna noastră. Povestea se numeşte „The Curse of Capistrano“ de Johnston McCulley şi pune în scenă aventurile lui don Diego Vega zis şi Zorro (vulpoi în spaniolă), haiduc-justiţiar californian. Mare spadasin, el dejoacă tot soiul de planuri ale administraţiei nedrepte. Preferă să însemne duşmanii prin trei tăieturi făcute magistral în formă de Z. Lucrurile se leagă, una dintre cele mai influente poveşti de capă şi spadă din secolul 20 preia un substrat mai vechi prin care Z este însemnul făcut de o armă, o inseminare haiducească.

Există şi o lucrare de artă contemporană care duce mai departe această tradiţie şi care pune în scenă efectul de batjocorire a gestului lui Zorro. E vorba despre seria de lucrări ale artistului italian Maurizio Catellan – *Z painting*s (1996). Ele sînt o ironie la adresa lucrărilor lui Lucio Fontana – celebrele concepte spaţiale –, fundaluri în care tuşa minimalistă devine tăietură. La Fontana, totul e incizie verticală, niciodată orizontală, cel mult oblică. Iar Catellan vine şi introduce intervenţia orizontală şi hohotul de rîs al „Vulpoiului“ mascat. Cei care au văzut filmele cu Zorro ştiu că ceea ce frapa în atitudinea eroului era relaxarea cu care se duela, o *sprezzatura* ce se termina cu tăietura în formă de Z urmată de hohoteală. Ceva similar, doar că mai discursive, găsim doar la *Cyrano de Bergerac* de Edmond Rostand.

Şi jumătate de svastică

Cum am început prin a sugera că semnul acesta ce a căpătat acum impact global a fost anticipat în puterea lui de artiştii plastici, trebuie spus că mă gîndeam la un român – Gili Mocanu. Arta lui ce pare ermetică în primă instanţă e, de fapt, o încercare directă de a lămuri o temă – impermanenţa lumii, o căutare a bazei ferme, ţîţîna, arheul, miezul. Tema aceasta este atacată prin mai multe subiecte de-a lungul a mai bine de 25 de ani de activitate. Premisa subiacentă este că nu există instrument mai potrivit ca arta plastică în a dezlega misterul cifrului de mai sus. Nu cu filosofia, ci cu intuiţia artistului plastic. Iar spaţiul optim în care acest lucru se petrece va fi imaginea fixă, bidimensionalul, sediul imaginaţiei ce a creat tot în ordinea suprastructurilor civilizaţionale. Cum ar veni, *back to the original drawing board.*

Cuvîntul desenat sau pictat este luat la analiză, Gili intuind în lucrări mai vechi de prin 2005-2006 puterea unui alt compus fonemic, C şi O, două sunete-imagini. O este sunetul rotund, perfect, vocala mirării în faţa accidentului existenţial. C este spargerea sunetului fără cusur, o fractură ce face cu putinţă vorbirea articulată. Fără acest C – accident ca o tuse obstructivă –, limbajul rostit nu ar fi avut sens. Vorbirea e instaurată de acest sughiţ vocal. Iar CO este chiar particula lingvistică care exprimă legătura. Ce a devenit amuzant pe undeva prin decada 2010-2020 a fost că mai toate discursurile curatoriale începuseră să abunde în termeni precum co-creator, co-participare, co-dependenţă, colaborare. Insistenţa exasperantă a acestei cooperaţii artistice globale a fost pusă între paranteze doar de… COVID.

Concomitent cu subiectul CO care s-a lămurit ceva mai repede a apărut şi un interes pentru semnul Z. Există şi o istorie personală a artistului care îşi vede tatăl, contabil pedant, făcînd un semn la finalul fiecărui document, acel Z ce anula spaţiul liber ca şi cum scrisul ar avea oroare de vid şi umplerea/anularea lui se consfinţeşte prin floreta caligrafică a acelui Z final. Nu cruce, nu linie, Zet definitiv. Sigur, semnul avea îndreptăţire contabilă, proteja documentele de eventuale falsificări, dar actul de anulare irevocabilă pare, pentru o fire sensibilă, un gest marţial, e un şoc, un fulger (alt Zet) care arde posibilitatea oricărei continuări. Zet e armă şi moarte, şi după el... nimic. De aici avem lucrarea de mai tîrziu „Zet and nothing“, scris în oglindă ca un mesaj îngropat invers, dar la vedere. Îl putem citi doar dacă ne sucim un pic privirea, în felul acesta privitorul resilabiseşte ca un copil o propoziţie pe care, dacă ar fi citit-o normal, nu i-ar fi acordat atîta atenţie.

Într-o lucrare din 2007, Gili observă că Zet-ul este şi jumătate de svastică. Ca orice semn stihial, svastica a avut parte de o istorie recentă care a încărcat-o cu conotaţii oribile. Ea e totuşi un semn vechi, care e încă foarte răspîndit în lumea indică. Braţul unei svastici e un Zet. În imaginarul iniţial hindus, svastica este un însemn arhetipal al felului cum intersecţia în unghi drept a crucii se poate transforma în mişcare şi viaţă. Altfel spus, centrul labirintului este o cruce, un *omphalos,* un buric, un miez, intersecţia unor diagonale. Centrul acela nu poate crea tot labirintul lumii decît dacă cele două linii perpendiculare sînt ajutate de mişcarea sugerată de secera unui Zet care va iniţia vortexul vieţii. Svastica e o imagine a lui Dumnezeu care exprimă direct posibilitatea mişcării cînd totul e nemişcare. Puterea acestui semn a fost simţită de multe ideologii, secera şi ciocanul comunist sînt o svastică, semnul celor două chei ale Sfîntului Petru din heraldica papei e o svastică, nu mai vorbim de nazişti. Îl observăm şi-n gagul genial al lui Catellan – banana lipită cu scotch.

Gili nu rămîne doar aici şi observă în continuare cum Zetul e şi unirea diagonală a unor linii paralele. E ceva poetic în toate acestea, ca atunci cînd profesoara de matematică îi spunea în gimnaziu că două linii paralele se vor întîlni la infinit. Sau, mai precis, există paralelism între linii doar dacă ele se vor întîlni dincolo de timp, la infinit. Altfel, toate se întîlnesc în timp. Zet e deci şi un semn al idealului, acel ceva ce nu poate exista undeva, cîndva. Lucrările din ultimii ani preiau şi lecţia compoziţională a Zet-ului. De-a lungul operei sale, Gili a tot realizat reducţii plastice minimaliste, ca-n seria „Orbirea“, unde culoarea era anulată şi totul era redus la desen şi clarobscur. Aici e vorba de o reducere la minimum minimorum compoziţional, dat de acest semn arhetipal – Zet. Tablourile lui intitulate „Zet“ vor fi monochrome, iar liniile compoziţionale vor urma diagonalele formatului dreptunghiular. Diagonala e minimum de linie într-un dreptunghi, aproape că este primul gest logic, iar lucrările lui Gili intitulate „Zet“ erau experimente picturale extreme în care desenul era doar o diagonală, iar pictura era dată la minimum monocrom.

După cum vedem, înţelegerea unui concept deschis cum e Zet funcţionează nu neapărat logic, iar neînţelegerile sînt şi ele creatoare de cultură şi istorie (de cele mai multe ori nefastă). Ce trebuie subliniat în urma acestui lung excurs este că Z este o formă arhaică ce funcţionează ca o cheie franceză care deschide foarte multe porţi ale cunoaşterii interioare. Înţelegerea lumii avansează şi ea în zigzag, meandrele ei fiind exact plăsmuirea culturală în care trăim. Iată un exemplu de cum funcţionează inconştientul cultural colectiv şi ce repercusiuni are în manifestările artistice contemporane. Trebuie spus că, înainte de 24 februarie, una din intenţiile galeriei pe care o conduc era să organizeze o expoziţie care să se numească „Zet şi nimic“. Cum Zet-ul a fost deturnat într-o manieră barbară, acest lucru nu mai e posibil, lucrările mai sus menţionate vor trebui să aştepte zile mai puţin extreme.

***Dan Popescu** este galerist la H’Art Gallery.*

Propuneri de *Dileme vechi* pentru viitor:

- **Mahala, periferie**

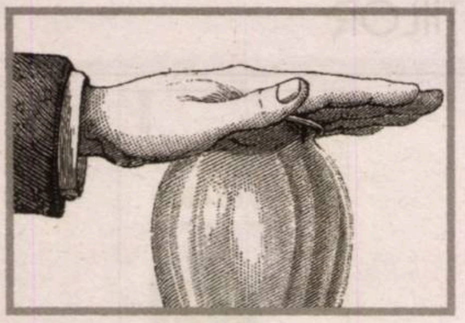

George BANU

scena lumii

Teatrul de odinioară, scrinul femeilor

Doar femei năpăstuite a cunoscut Europa? La Paris, timp de mai multe secole, viața culturală le-a avut ca centru de gravitație datorită „saloanelor“ pe care le-au animat, unde constant se angajau dialoguri, se organizau dezbateri intelectuale, se reuneau filozofi, scriitori, politicieni. Femeile au constituit adevărate constelații de socialitate. Dacă nu dispuneau de puterea economică sau politică, ele și-au exercitat, în schimb, geniul animînd viața capitalei pe fond de „plăcere“ a spiritului comun împărtășită. Femeile au strălucit pe firmamentul „Orașului Lumină“.

Teatrul, mai cu seamă în secolul al XIX-lea, le-a constituit în protagoniste ale lojilor ce le serveau drept cadru pentru a se expune, a străluci și a exalta privirile. Protocolul impunea prezența feminină în primul rînd al lojlor. Loji ale seducției unde le era interzis bărbaților să se plaseze într-o poziție privilegiată și orice nerespectare a acestui cod se sancționa prin reproșuri strigate de către public. Marguerite Gauthier, celebra eroină a lui Alexandre Dumas-fiul, apărea sistematic cu un buchet de camelii în mînă, constituindu-se într-o eroină a sălii. Loja – acolo femeia se arăta și captiva atenția. *Loja* lui Renoir e o emblemă: femeia se lasă admirată în timp ce bărbatul cu binoclu explorează sala în căutarea altor prezențe. Pe de o parte, femeia prezentă ca sursă de atracție, pe de alta, partenerul ca insațiabil consumator de „plăceri“ vizuale. Dar tot *loja* s-a constituit într-un adevărat motiv romanesc la Stendhal sau Balzac, și acolo se confirmă dramatic înfrîngerea Annei Karenina care, în romanul lui Tolstoi, se prezintă singură și își asumă eșecul în fața unei săli care o spionează nedisimulat. Femeia suscită pasiuni și exaltă plăcerea de a se afla într-o sală de teatru. Ea e „steaua“ lui, dar totodată el o pune în lumină și face din ea o eroină reală, nu una de ficțiune. Teatrul și ea se asociază într-o relație reciprocă, egal necesară. Sala a fost scrinul femeilor.

Spectatoarea atrage privirea, dar actrița seduce. De o parte, emulația dorinței, de cealaltă parte, satisfacerea ei. Romanele și biografiile acumulează istoriile unor pasiuni efervescente suscitate în contextul teatrului. Actrițele au fost sursa acestor aventuri extreme. Bărbații le-au admirat pe scenă, acolo unde ele încarnau ființe fictive, și apoi le-au culcat pe un pat. De unde provine acest recurent impuls erotic? Din aura produsă de apariția eroinelor pe scenă și apoi de frecventarea lor în spațiul privat, extrateatral. Actrițele sînt diamante care focalizează ochii și suscită dorințe. Atracția lor provine din ambiguitatea între persistența ficțiunii și atracția corpului. Bărbatul resimte satisfacția de a se culca cu o femeie, dar totodată și cu personajele întrupate de actriță. Fantoma lor persistă în relația dublă a amantului și a amantei. O strîngi în brațe în același timp și pe Sarah Bernhardt, și pe Fedra… incertitudine erotică. Teatrul a valorizat prezența femeii în sală, dar i-a și instrumentalizat puterea de atracție. El a fost în același timp scrin și „bordel“, cum scria Zola în celebrul său roman *Nana*. Ambivalență constitutivă.

Au fost femeile năpăstuite? Altundeva, sigur, dar în teatru nu. Cum să nu amintesc că, la sfîrșitul secolului al XIX-lea, marile vedete au fost feminine? Ele s-au constituit în idoli ce au atras publicul și i-au suscitat efervescența. Sarah Bernhardt a cunoscut o glorie planetară, din America de Nord și de Sud pînă în Rusia și în România. Gloria sa este extremă și, strategic abilă, ea va fi la originea practicilor publicitare cu importante efecte financiare. Un mare plastician ceh, Alphonse Mucha, semnează afișele care vor impune imaginea ei emblematică, în turnee Sarah Bernhardt vinde cărți poștale cu imaginea sa și organizează adevărate campanii de autografe, ea intervine în dezbateri publice precum afacerea Dreyfus. Sarah Bernhardt agită lumea artei și pe cea a politicii. Ea îi fascinează pe Proust sau pe Henry James. Femeia cea mai celebră a timpului său servește de precursor al star-sistemului care, ulterior, va cunoaște o dezvoltare exponențială. Sarah Bernhardt bate la ușă și Greta Garbo intră.

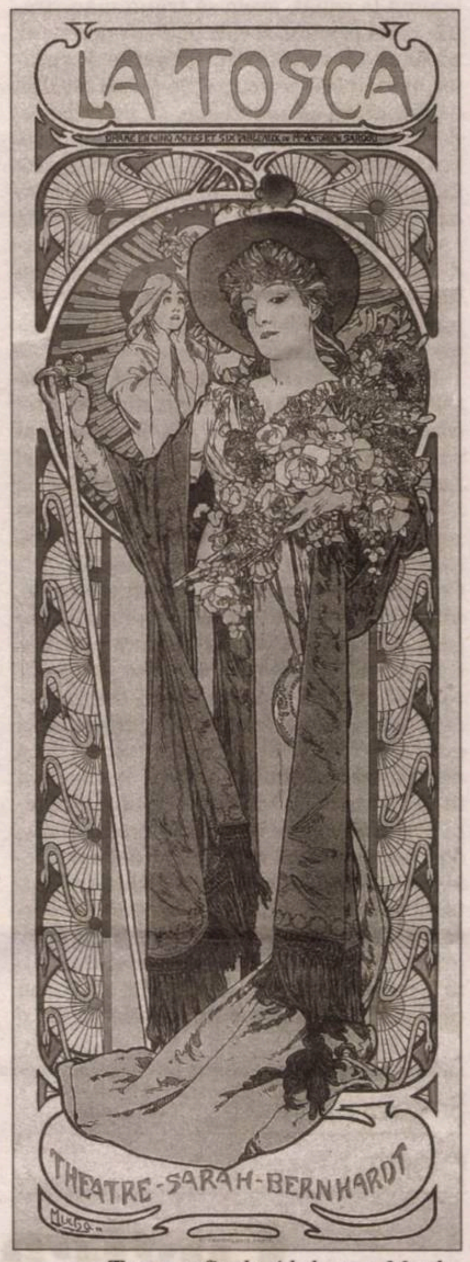

***Tosca,** afiș de Alphonse Mucha*

Teatrul ce precedă apariția regizorului se focalizează în jurul marilor actrițe al căror impact este enorm. În Italia, Eleonora Duse captivează spectatori și artiști ca d'Annunzio și Pirandello, revoltatul Gordon Craig o distribuie în *Rosmersholm* de Ibsen, Luchino Visconti pe cînd era copil o descoperă la Milano. Ea personifică un alt teatru decît cel încarnat de Sarah Bernhard, un teatru aflat în zorii modernității. Nimeni, în Italia, în afară de ea nu mai are aceeași notorietate. Sarah Bernhadt e adulată, Eleonora Duse e admirată. Dar amîndouă se constituie în figuri mitologice. Lor li se vor substitui apoi „stelele“ ecranului căci cinematograful devine arta majoritară a secolului XX.

În Rusia, Vera Komisarjevskaia a avut un statut similar la teatrul regal „Alexandrinski“. Un astru al Nordului, dar la fel de reprezentativă pentru notorietatea femeii la sfîrșit de secol. Cehov o detesta pe Sarah Bernhardt, o iubea pe Eleonora Duse și o adora pe Vera Komisarjevskaia, căreia îi promitea constant că-i va dedica o piesă cu toate că ea, prin centralitatea prezenței sale, opusă scriiturii lui democratice, a fost la originea eșecului cu *Pescărușul*. Exilată, după Revoluție, cineva o recunoaște într-un spital rus de la Paris și invită la reculegere: „Tăcere, alături moare pescărușul“. După ani de zile, ca de la o stea stinsă, lumina ei ajungea pînă la clinica pariziană.

Această glorie a femeii pe scena culturii, nu doar a teatrului, o confirmă expoziția excepțională a pictorului italian Giovanni Boldini. El expune la Petit Palais o serie de femei care strălucesc grație lui cu o efervescență specială, „focuri de artificii“, omagiu adus prezenței lor în spațiul social, protagoniste publice, actrițe de geniu interpretîndu-și propriul rol. Dacă Clarin o imortalizase pe Sarah Berhardt într-un decor fastuos, Boldini reia motivul pentru a exalta protagoniste ale vieții pariziene. În felul său – ca și Proust, de altfel –, Boldini participă la crearea unei mitologii a femeii dincolo de scrinul teatrului. Mitologia „eternului feminin“, fondat pe frumusețea exuberant etalată în teatre și saloane.

Le vor urma apoi *Pionierele*, titlul unei expoziții despre femeile-pictor care în anii '20 se vor impune integral ca artiste ce se afirmă autonom, ce acced la o libertate plastică și erotică, artiste detașate de privirea masculină pentru a expune corpuri, costume, marionete semnate la feminin. Dar totalitarismele vor apărea și ceea ce „pionierele“ au început va fi sufocat în anii '30. Teroarea e masculină.

P.S. Recent am descoperit volumul colectiv *Ariel din spatele scenei,* conceput de Elisabeta Pop și Raluca Sas Marinescu. El este consacrat „secretarului literar“, figură de odinioară, al cărei rol și prezență sînt readuse în atenție grație unor mărturii și evocări de o rară forță memorială. În paginile cărții e reconstituit cu nostalgie peisajul puțin vizibil al scenei românești din alte vremuri și sînt semnalate modificările care au intervenit. O altă lume – caleidoscop al timpurilor.

***George Banu** este critic de teatru. Ultima carte publicată:* Les récits d'Horatio *(Actes Sud), apărută în versiune românească la Editura Tracus Arte.*

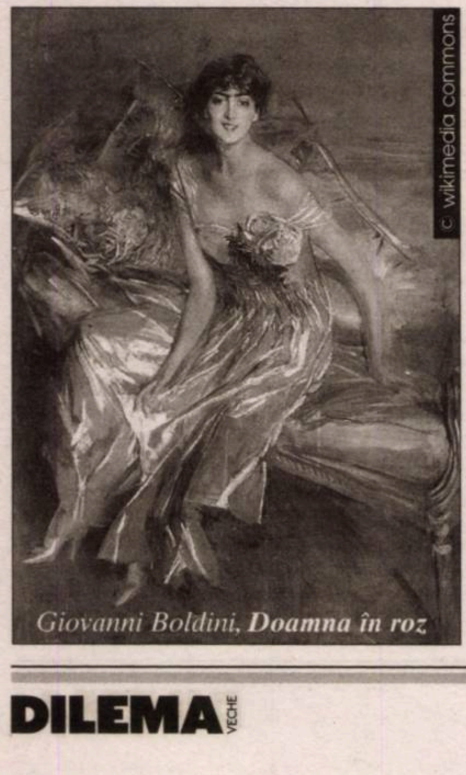

© wikimedia commons

*Giovanni Boldini, **Doamna în roz***

Eleonora Duse

Sarah Bernhardt

© wikimedia commons

fotografie de Nadar

Sarah Bernhardt, 1864

Adrian G. ROMILA

pe de altă carte

Poetul și moartea

Bogdan CREȚU
Nichita
Poetul ca și soldatul

● Bogdan Crețu, *Nichita. Poetul ca și soldatul*, Editura Polirom, 2022.

Nu știu dacă în cazul biografiilor ficționalizate (eticheta de „romanțate“ mi se pare flagrant peiorativă) nu cumva ar trebui să privim binocular. Să ne uităm, adică, și înspre povestea biografică propriu-zisă (înspre subiectul ei, în speță), dar și înspre celelalte volume de proză ale autorului care a scris-o. E posibil să observăm analogii de imaginar, de tematici, de trasee narative, de ton și ritm al frazării. Oricît de aproape ai ține documentele, e greu, ca autor deja consacrat, să literaturizezi viața unui (alt) scriitor, eventual a unuia de canon, fără să-ți menții stilul și obsesiile referențiale. Merită semnalat acest fapt fie și pentru a dovedi că, pînă la urmă, chiar dacă scrii despre altul, tot despre tine scrii.

Asta cred că s-a-ntîmplat, într-o prima fază, cu *Nichita. Poetul ca și soldatul*, cartea lui Bogdan Crețu dedicată vieții autorului celor *11 elegii*. Mă ajută enorm aici să reamintesc de *Cornul inorogului*, romanul din 2021 al aceluiași Bogdan Crețu, și să invoc din nou obsesia decisivă pentru tripticul tematic scris-moarte-nemurire, în jurul căruia se organiza destinul epic al personajului Dinu Zărnescu, scriitor, universitar apreciat și sagace experimentator erotic. Și nu mă pot abține, pentru subiectul de față, să reiau un relevant pasaj de acolo: „Asta e arta. Ea ne mai face să rămînem oameni, conștienți că sîntem unici, că avem un rost. Cu o condiție: să nu o experimentăm doar la nivel discursiv, ca pe un hobby, ca pe un meșteșug, ci mai ales la nivel existențial. Să scriem cu propriile noastre vieți înainte de a scrie cărți. Să mutăm în intimitate tot ce lumea noastră a pierdut: acolo, să ducem lucrurile pînă la capăt, acolo să trăim mari drame, orori private, revoluții de uz personal, acolo să ne consumăm lașitățile și curajul, spaimele și fericirea. Să trăim totul în deplin acord cu noi înșine, să ne redescoperim ca ființe întregi. Asta e, asta ar trebui să fie literatura“. Ținta majoră a protagonistului era acumularea unei arhive existențiale concrete, din care să poată scoate texte care să-l salveze, pentru totdeauna. Același triptic mi se pare că e reluat și-n cartea despre Nichita Stănescu, într-un mod la fel de fluent, de convingător și de fascinant.

E de spus, mai întîi, că „poetul necuvintelor“ nu e privit cronologic, nu-i este reconstituită viața pas cu pas, în toate marile ei etape, dimpotrivă. Autorul însuși recunoaște că a scris o antibiografie, că a încercat să privească lumea din interiorul personalității scriitorului abordat, că a încercat „să respire cu plămînii lui“. Consultînd o bogată bibliografie (jurnale, interviuri, evocări, articole, amintiri, fotografii), Bogdan Crețu a parcurs ostentativ drumul invers unei așa-zise „biografii romanțate“, adică nu a pornit dinspre omul real „care a fost“ înspre efigia unui erou de roman. El a intenționat să facă din personajul ambiguu care oricum era în realitate Nichita Stănescu unul simultan credibil și viu, veridic și paradigmatic, dar s-o facă fără să trădeze documentele decît în limitele permise de instrumentarul prozastic. Stănescu rămîne un personaj, desigur, e vorba despre o ficțiune, pînă la urmă, dar e un personaj cu o altă grosime ideatică și carnală decît cea consacrată de cancaneria la subiect. Cu o viață mai mult decît deschisă, se știe, Nichita Stănescu a fost distribuit biografic într-o grămadă de ipostaze, în funcție de cei care l-au cunoscut sau întîlnit, e foarte greu să-i stabilești un portret clar și perfect adecvat realității. Iubitele, prietenii, apropiații sînt „blurați“ transparent (apar doar cu prenumele sau profesiile), scenele și dialogurile sînt preluate direct din documente, dar toate sînt prelucrate și remixate narativ în lumina tripticului de care vorbeam mai sus. „L-am inventat pe Nichita căutînd să nu-l falsific. Dar el este personajul *meu* (s.a.). Al acestei cărți, vreau să spun. Mai apropiat sau mai îndepărtat de personajul propriei vieți, de personajul pe care poetul a știut să-l creeze mereu, într-un extraordinar joc de roluri.“

Apoi, obsesia tanatică a lui Bogdan Crețu, dincolo de analogiile cu poemele și spusele lui Nichita, s-au suprapus peste o veche pasiune pentru el. Probabil asta a întărit cel mai mult această (redundantă) legătură dintre abordarea propusă de o serie de gen a unei edituri și tratarea ei ultimativă, această interdependență scris-viață-poezie-moarte. Subtitlul cărții *(Poetul ca și soldatul)* extrage din celebrul vers nichitastănescian un sens totalizant, definitoriu pentru cel mai de seamă reprezentant al generației ’60. Cele trei părți ale cărții lui Bogdan Crețu – toate puse sub emblema grea a cîte unui vers – îl așază pe erou în cele din urmă zile ale vieții sale, prin tot ce spune sau face Nichita e mereu în proximitatea sfîrșitului. Nu există un reper cronologic precis, altul decît intimitățile domestice dintre el și Ea, cum e numită ultima sa parteneră, mult mai tînăra Dora. În jurul acestui eveniment sacru al morții se aglutinează în *flash*-uri, printr-un fel de anamneză agonică, biografeme importante din existența lui Nichita, nume, întîmplări, dialoguri, obiecte, decoruri, trăiri, reflecții. Însoțitoare permanente sînt alcoolul, gelozia, prietenii, convivii, iubitele, boala, dictatura, literatura și uneori pateticele sale accese de sfînt laic. Predominanța stilului indirect liber e un adaos necesar la acest exercițiu de reconstituire ficțională a unei figuri atît de cunoscute a culturii românești: „Fugea de oriunde. Dintr-o casă, dintr-o iubire. Fugea și din sine, atunci cînd i se părea că se opune lui însuși. Sinele se luptă cu sinele. Cine cîștigă? Cum fugea? Simplu, trebuia să coboare, cît mai jos. Ca Marmeladov, care-l fascina în tinerețe. Despre care vorbea nopți la rînd cu prietenii lui. Era, poate, o chemare a sîngelui lui rusesc. Fugea prin dematerializare. Lucra la propria distrugere, credeau unii. Dar pentru el era o desăvîrșire a lucrării. Și-a năruit metodic trupul, ca să lase loc numai și numai poeziei. Nu e nimic de neînțeles, pînă la urmă, din el vor rămîne cărțile și oasele. Poezia lui va continua să trăiască la suprafață, oasele i se vor îngălbeni sub pămînt. Deci el tot aici va rămîne“.

Nu o carte despre viața lui Nichita Stănescu a scris Bogdan Crețu, ci una despre un mare poet și moartea lui apropiată. Pentru cei mușcați de salvarea prin literatură, e o carte intensă, care se citește cu multă empatie.

■ ■ ■

Șerban AXINTE

pentru poezie

Logica vieții, nervurile poeziei

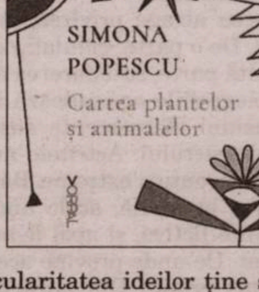

● Simona Popescu, *Cartea plantelor și animalelor*, Editura Nemira, 2021.

Dintre scriitorii lansați la începutul anilor ’90, Simona Popescu este posesoarea unuia dintre cele mai convingătoare programe estetice (de creație), bazat în mare măsură pe ideea de inovație. Acesta a început să se cristalizeze în articolele sale publicate în reviste precum *Dialog, Echinox, Contrapunct, Dilema, România literară, Convorbiri literare* ș.a., texte reunite ulterior în *Volubilis* (Editura Paralela 45, 1998). Nu vorbim însă de inovație de dragul inovației, aceasta nefiind o valoare în sine, ci un element necesar, dar nu și suficient pentru întemeierea unei opere convingătoare și rezistente în timp. Iată, de pildă, ce afirma într-un articol din 1987, intitulat „Sensul poeziei, astăzi“: „Poezia realului nu înseamnă transcriere aseptică neimplicată a ceea ce se vede, înregistrare banală a faptelor banale, nu înseamnă nici transcriere fidelă sau naturalistă a cotidianului. Fidelitatea își are și ea subtilitățile și strategiile ei (literare). Denotativul, în modestia lui asumată, poate fi profund (și poate într-un mod mai rafinat) conotativ, eludînd cu bună știință arsenalul de simboluri, trimiteri, sofisticare metaforică. Nu înțeleg prin această poezie colectarea de recuzită contemporană (televizor, tramvai etc.), de decoruri și obiecte, contabilizare apoetică, ci un efort vizionar de înțelegere a lumii ca organism viu, și nu doar în anatomia ei, ci mai ales în fiziologia sa, la nivelul funcțiilor și relațiilor“. Simona Popescu nu exclude imaginația din poezia realului, a cotidianului. Ea poate avea o funcție integrativă a realității, tot așa cum visul (structura visului) potențează atributele spectrului diurn. Privită din perspectiva acestor teorii, poezia Simonei Popescu este mereu o pledoarie pentru ceva. În cazul acestei autoare, foarte importantă se dovedește a fi *gestica* însoțitoare a textelor sau, mai bine zis, poeziile Simonei Popescu au o gestică intrinsecă. Nu întîmplător, una dintre cele mai valoroase cărți ale ei se numește *Lucrări în verde sau pledoaria mea pentru poezie*.

Cartea plantelor și animalelor este și ea tot o pledoarie. Autoarea mărturisește pe ultima filă a cărții sale că pentru ea poezia este *logica viului*, cea care își are originea în bio-logie. Așadar, o carte despre plante și animale este de fapt o examinare atentă și, în același timp, o recompunere a fluidului vital care străbate tot ceea ce este viu. Chiar și trimiterile livrești, deloc puține, îmi par asemenea unor nervuri ce definesc forma și esența structurilor vii, poezia însăși fiind o redimensionare la altă scară a acestor structuri: „Acoperind zidul din față / pe jumătate / iedera veche cu frunzele ei fragede, noi / – STRUCTURĂ VIE – / Privirea altei vîrste / zi de zi / prin geam / aceeași-altă fațadă / Înaintare fără direcție / desen ordonat / și continuu. / Toate / redimensionate / pînă la urmă“ („Volubilis“). Putem întrezări în subtext comportamentul acelor elemente din natură care își schimbă mereu forma, dar nu pentru a se diferenția categoric unele de altele, ci pentru a forma împreună întregul. Aș corela acest lucru cu una dintre caracteristicile fundamentale ale scrisului Simonei Popescu, anume generarea continuă a aceluiași text, în ciuda aspectului fragmentar al scrierilor. Chiar în cartea de față, poeziile par ordonate după o regulă ce implică o anumită autosimilaritate. Deși universul biologic conține forme distincte, celulele sînt identice în structurile lor primare. Poezii precum: „Ferigă“, „Lucrări în verde“, „Microscop“; „Livezi“, „Jurnal de vise“, „În pădure“ pot fi citite ca fațete ale aceluiași poem. Citez, iată, din „Vis de păpădie“: „«În centrul unui glob de păpădie / ai zice că te afli / e-o geometrie de puf sălbatic în jurul meu / și-un aer foarte moale / păstrează și conservă-nchipuirea». / Așa am visat / așa am scris cîndva. / Visul s-a repetat“.

Circularitatea ideilor ține și de unele elemente de construcție a cărții. Unele poeme fac trimitere (cel mai adesea prin titluri) la altele aparținînd altor scriitori. Autoarea face trimiteri și la unele dintre cărțile sale anterioare. Chiar și notele de subsol – care nu mai reprezintă de mult o formă de inovație – au un rol bine definit în semantizarea realității textuale. Există în carte și poezii de o altă factură, dar perfect integrate proiectului de ansamblu. Simona Popescu provoacă orizontul de așteptare al cititorilor, împrumutînd ceva din vocile altor scriitori. Această practică ține de o amplificare a sensurilor ce are la bază reactualizarea prin aluzii a unor elemente poetice deja cunoscute cititorilor.

Simona Popescu, autor de primă mărime al generației ’90 și nu numai, reușește prin cartea de față să-și consolideze propria operă, reinventîndu-se, nu prin asimilarea unor modele exterioare sieși, ci nutrindu-se din propriile sale artefacte.

■ ■ ■

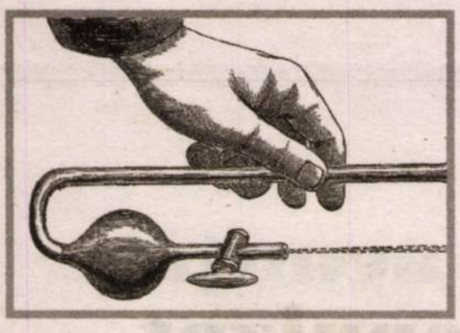

REGIMUL ARTELOR ȘI MUNIȚIILOR

Oana STOICA

rosencrantz & co

Palatul minții și palatul de păpuși

Festivalul Internațional de Teatru „Shakespeare“ de la Craiova, Ediția a XIII-a (19-29 mai) a avut două coperte interesante: *887*, un spectacol de și cu Robert Lepage, și *The Tiger Lillies perform Hamlet*, creat de trupa britanică la prințul danez acasă.

Spectacolul canadianului Lepage, creat în 2015 la compania sa, Ex Machina, și jucat de însuși creatorul lui, este o incursiune în memorie, între amintire și uitare, cu o continuă trecere între planul personal și cel general, între familie și politică. Spectacolul pornește de la un eveniment la care lui Lepage i s-a propus să recite pe de rost poemul lui Michele Lalonde *Speak White* (1968), un text împotriva dominației (cu tușe rasiste a) anglo-americanilor, exprimată prin acest *„speak white“* adresat quebechezilor care nu vorbeau engleză. Lepage nu reușește să rețină poezia și recurge la o tehnică de memorizare, „palatul minții“, în care conectează textul cu elemente concrete din viața personală. Incidentul devine un pretext să recupereze amintirile de familie și să chestioneze perioada de trezire a Québec-ului, anii ’60-’70, cînd provincia canadiană a înregistrat ascensiunea feminismului, lupta muncitorilor pentru drepturi și și-a afirmat identitatea prin folosirea limbii franceze, ajungînd pînă în pragul desprinderii de Canada.

Rosencrantz și Guilderstern sînt „jucați“ de Hamlet care, în „nebunia“ lui, inventează o scenetă.

887 era numărul blocului de apartamente de pe Murray Avenue din Québec City în care locuia familia Lepage, tatăl, șofer de taxi, mama, trei copii, cel mai mic fiind artistul, și bunica bolnavă de Alzheimer. Între imposibilitatea de a memora a lui Lepage și amnezia progresivă a bunicii, amintirile ies fracturate și se conjugă fragmentar pe mai multe planuri: copilăria și maturitatea lui Lepage, politica și socialul în anii ’60 și din prezent. Asta pentru că Lepage leagă copilăria sa într-o familie de muncitori de șansele pe care (nu) le-a avut ca să studieze și de prezentul în care studiile de teatru par să fie accesibile numai celor avuți. Este vorba despre clasă socială și oportunități, sugerează Lepage, iar mișcările sociale sînt generate de inegalitate și sărăcie. Aici spectacolul amintește de sociologul francez Didier Eribon *(Întoarcerea la Reims)* și de scriitorul Édouard Louis *(Cine l-a ucis pe tata?)*, care au explorat universul provincial al muncitorilor francezi și modul în care precaritatea i-a determinat pe aceștia să devieze spre extrema dreapta în anii ’80.

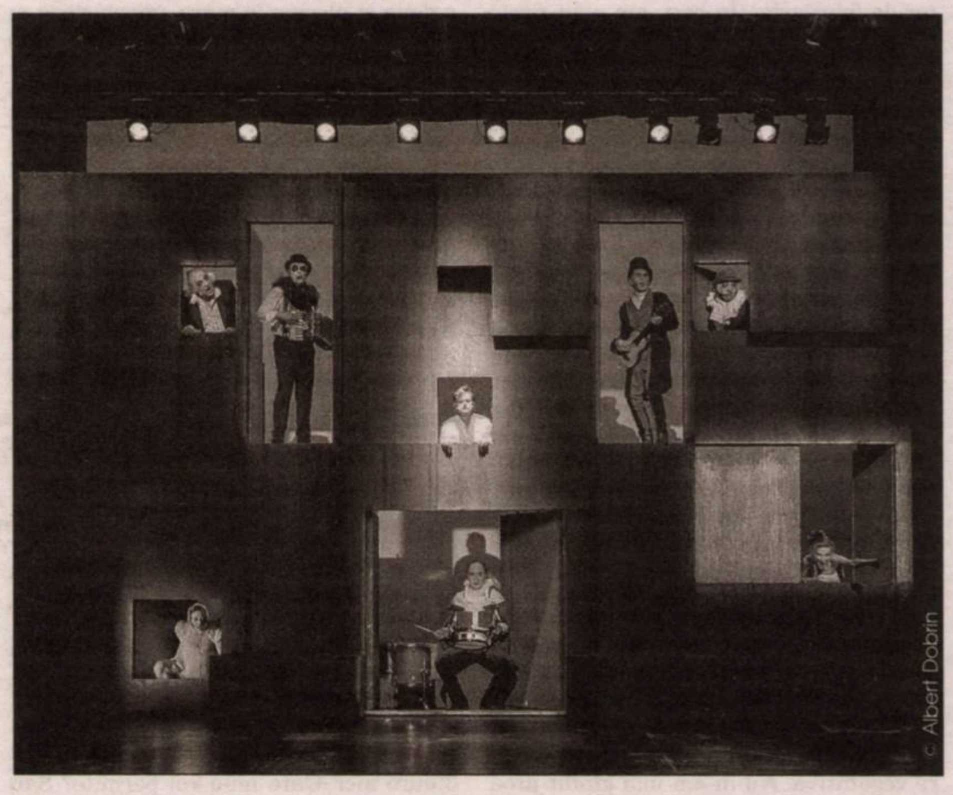

© Albert Dobrin

Ce este spectaculos la Lepage ține de laturile performativă și scenografică. Singurul performer de pe scenă, el e ajutat de cîțiva tehnicieni aproape invizibili să manevreze o construcție ingenioasă, rotativă, care devine cînd casa din copilărie, cînd interior contemporan, cînd spațiu de reprezentare politică. Lepage lucrează cu figurine miniaturale – un Charles de Gaulle mititel într-o mașinuță Lincoln este aclamat de cetățeni liliputani, dar, folosindu-și smartphone-ul, artistul augmentează anumite detalii sau își proiectează propriul chip lîngă personajele miniaturale. Este un permanent joc cu dimensiunile – blocul de locuințe este înalt cît artistul, populat cu jucării și ecrane mici, dar interioarele din prezent sînt în mărime naturală în cadrul aceleiași structuri scenografice. Nu este vorba doar de virtuozitatea și ingeniozitatea manipulării și creării acestor spații și figurine, ci și de o ilustrare a modului în care funcționează memoria. Unele amintiri sînt neclare sau se reduc la un detaliu, care este supradimensionat, altele sînt complete. Jocul proporțiilor este o reprezentare a amintirilor din palatul minții. Aici, spectacolul lui Lepage se înrudește cu *The Encounter* al lui Simon McBurney în care performerul, și el singur pe scenă, manipula microfoane și obiecte banale pentru a crea o dramaturgie sonoră în sistem binaural.

Spectacolul de final al festivalului, *The Tiger Lillies perform Hamlet,* este o formulă de teatru-concert, realizat împreună cu Teatrul Republique, Copenhaga. Structura este concertistică (song/teatru/song), estetica este exacerbat teatrală, cu personaje-marionete, suspendate de sfori imense sau ale căror corpuri sînt augmentate (Polonius devine o păpușă imensă care o ocrotește pînă la sufocare pe Ofelia). Personajele sînt reduse la cele esențiale, unele create sub alte forme decît umane. De exemplu, Rosencrantz și Guilderstern sînt „jucați“ de Hamlet care, în „nebunia“ lui, inventează o scenetă (alta decît *Cursa de șoareci*) în care îi manevrează ca pe niște păpuși pe Ofelia, Gertrude, Polonius și Claudius, transformîndu-i în cei doi prieteni ai săi. Tot o reprezentare este și Fantoma, un chip proiectat pe grupul personajelor aproape nude – prin urmare, imaginea se amprentează pe pielea lor. Fantoma are nevoie de trupurile altora pentru a se materializa, însă sugestia care se susține și în alte scene – Fantoma, sub forma unei voci fără trup, oprește agresiunea lui Hamlet asupra mamei sale – este că ea este conștiința tînărului prinț. Ideea se leagă de rama spectacolului – personajele sînt marionete, textul este redus la narațiune reprezentată teatral, cu tușe suprarealiste, și Martyn Jacques, clovnul dement de la The Tiger Lillies, cu a sa voce falsetto, devine un *raisonneur* emoțional și psihologic al personajelor, adică ocupă spațiul alocat în text lui Horatio (inexistent în spectacol). Prin urmare, în timp ce unele personaje evoluează narativ conform textului, altele se abstractizează: Guilderstern și Rosencrantz sînt personaje neîntrupate, Fantoma este conștiința lui Hamlet, iar Martyn/Horatio, vocea emoțiilor și a psihicului său. Scene emblematice sînt redate exclusiv vizual, cu elemente de acrobație – scena de dragoste dintre Ofelia și Hamlet, suspendați orizontal în aer, cea a certei dintre ei, cu Ofelia făcînd echilibristică pe spătarul de metal al patului, sinuciderea Ofeliei, care se scufundă vertical într-o apă proiectată pe fundal etc. După milioane de variante de *Hamlet*, Tiger Lillies găsește o nouă perspectivă în care jonglează chiar cu clișeele deja înrădăcinate ale reprezentărilor standard: prințul e lucid, pasional și blond, Ofelia e (grațioasă ca o) balerină, Gertrude, erotomană, Claudius, un burtos vicios, Polonius, un pion al puterii, Laertes nu are prea multă minte, dar are un orgoliu imens etc. Printre aceste personaje plasate într-o casă de păpuși, cei trei muzicieni de la The Tiger Lillies dezlănțuie cabaretul lor macabru, cu flagelări emoționale, care a ridicat sala în picioare.

© Erick LabbÇ

***Oana Stoica** este critic de teatru.*

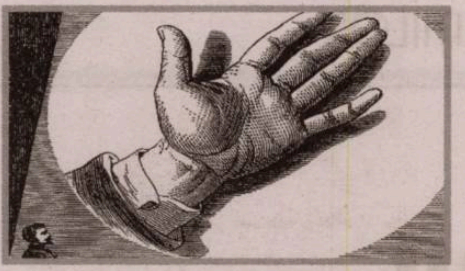

Adina POPESCU

portrete din mers

Cum e să pleci în vacanță bolnav și complet epuizat

N-am mai fost într-o vacanță adevărată din 2019, atunci cînd am petrecut o săptămînă minunată în Sicilia, sub un soare cald și binefăcător de februarie. (În rest, am avut parte doar de cîteva zile la mare, la prietenii noștri bulgari, niciodată suficiente ca să simt măcar un început de detașare.) La Sicilia aia am visat cu ochii deschiși în cele două ierni parcă interminabile care au urmat. Sicilia aia m-a încălzit atunci cînd am fixat centrală pe 19 grade, ca să nu-mi vină o factură astronomică la gaze. N-am mai fost într-o vacanță parțial din cauza pandemiei, însă mai mult din cauza faptului că nu mi-am mai permis o vacanță. E adevărat, pandemia însăși îi creștea un pic costurile – teste PCR la dus și la întors și multe alte bătăi de cap. M-am tot gîndit că, de fapt, nu sînt fan vacanțe, nu am tînjit niciodată la vreun *all-inclusive*, să lîncezesc și să mă alcoolizez non-stop pe marginea vreunei piscine, în schimb sînt fan călătorii. Pentru mine, vacanța, mai ales cea „în străinătate“, înseamnă în primul rînd o călătorie, înseamnă experiențe culturale și cunoaștere, lipsa de mobilitate mă ucide. Sau, în cel mai bun caz, mă aruncă în cea mai neagră depresie. Așadar, mi-am dat seama că vacanța mea trebuia cumva să se întîmple cît mai repede în 2022, altfel riscam să ajung într-o stare vegetativă. Nu m-am mai gîndit prea mult la buget, însă am avut noroc – o prietenă mi-a pus la dispoziție cu generozitate un apartament într-un loc care părea mai mult decît promițător, astfel am scăpat de costurile pentru cazare (îi sînt mai mult decît recunoscătoare). Nu eu am ales locul, locul m-a ales pe mine – cu atît mai bine, mi-am zis eu. M-am documentat, ca de obicei – ce voi vedea în locul respectiv, ce voi explora prin împrejurimi, am citit blog-uri de călătorie, am vizionat filmulețe pe YouTube. Starea de spirit mi s-a schimbat peste noapte, din blazare într-un entuziasm în crescendo, pe măsură ce se apropia momentul plecării. De fapt, trăiam deja în vacanța pe care o așteptam. Odată cu entuziasmul a apărut, însă, și anxietatea plecării care se accentuează pe măsură ce îmbătrînești (unde sînt vremurile în care îmi îndesam cîteva haine în rucsac, îmi luam cortul și a doua zi plecam la mare, uneori doar cu bani de „naș“?), de la frica de zbor la alte temeri mai justificate: oare îmi vor ajunge banii „acolo“ ca să mă simt, totuși, ca-n vacanță? Biletele de avion au fost destul de scumpe pentru un amărît de scriitoraș din România, cam jumătate din salariul meu lunar, chiar dacă a fost vorba de o cursă *low-cost*. Mi-am zis: asta e, e vară, ce vrei, să zbori 1.500 de kilometri ca și cum ai lua trenul pînă la Suceava? *Priority* a fost și el scump, dar nu poți merge într-o vacanță de două săptămîni doar cu un rucsăcel în spate, trebuie să cari cîteva țoale dintr-o parte în alta și să plătești pentru ele. După cumpărarea biletelor, bugetul de vacanță s-a redus drastic. Dar mi-am zis: nu-i nimic, nu plătesc cazarea, mă voi descurca acolo, așa cum mă descurc și aici. Oare? Am început să compar prețurile și am realizat că Europa occidentală nu e tocmai România. 6-7 euro o bere la o terasă, în comparație cu 2-3 euro aici. Oare mi-o voi permite? Sau voi ocoli terasele și le voi privi plină de frustrare, apoi voi cumpăra bere de la supermarket unde prețurile sînt oarecum echivalente (însă berea e categoric mai bună)? Totuși, nu merg în vacanță ca să beau bere. Însă de mîncat tot trebuie să mănînc ceva. 10-20 de euro costă un fel de mîncare simplu la restaurant. Oare îmi voi găti și în vacanță? Probabil că așa va fi, deși m-am săturat pînă peste cap de gătitul săptămînal și de Piața Obor. Voi trăi două săptămîni doar cu sandviciuri? E și asta o opțiune. Însă există și alte lucruri mai importante, mai sînt biletele la muzee, minimum 10 euro fiecare, la expoziții, poate am chef să ascult un concert, poate am chef de o plimbare cu vaporașul sau să închiriez o bicicletă, totul costă, în euro, iar euro nu e leu. Mai aveam cîteva visuri mai îndrăznețe, cum ar fi o telecabină care să mă urce la 3.800 de metri ca să văd mai îndeaproape Mont Blanc, am văzut nu știu cîte filmulețe ca să-mi dau seama dacă merită. Merită! 65 de euro. Dar e o dată în viață. Apoi, mai e transportul, spre și dinspre aeroport, plus micile excursii locale, alți euro care se adună, nici nu mai poți să-i numeri. Brusc, mi-am dat seama disperată că din nou nu-mi permit o vacanță în Europa occidentală (nu că în România ar fi mult mai ieftină). După trei ani în care nu am făcut altceva decît să muncesc și să muncesc, cîștigîndu-mi strict banii pentru supraviețuire. Și ca să plătesc facturi. Să plătesc diferite taxe și impozite sau „resturi“ pe la ANAF care nu erau luate în calcul. Dar am încercat să mă calmez: lasă, că două luni trag tare ca să mai strîng niște bani pentru vacanță. Am acceptat tot soiul de colaborări și de job-ulețe creative, n-am mai refuzat nimic, ba dimpotrivă, m-am trezit că m-am transformat în mercenar, am început să negociez, le-am cerut niște bani simbolici unor oameni drăguți pentru o activitate pe care în mod normal aș fi făcut-o din plăcere etc. (Între timp, partenerul meu „de vacanță“ se certa cu un angajator care nu-i plătise de două luni banii pentru care deja muncise și-l amenința că-l dă în judecată... însă acest text e scris la persoana I, nu vreau să intru în alte detalii. Nu i-a recuperat nici acum.) Toată luna mai am muncit ca un sclav pe plantație, e-mail-uri, telefoane, texte, Zoom-uri, alergături prin București, evaluări, vizionare de filme, dintr-una într-alta, în speranța că se vor mai strînge acolo, undeva, cîteva sute de lei. Pînă cînd mi-am dat seama că nu muncesc pe bani, ci pe nasturi. Sau pe lame din alea de gumă care se dădeau pe timpuri ca rest, la butic. Tot ce reușeam să adun ca o furnică compensa, de fapt, lipsurile din viața de zi cu zi. Pentru că munceam mai mult, nu mai aveam timp să gătesc și comandam mîncare online etc. Și am intrat din nou în panică: ce mă fac eu cu vacanța asta deja programată și pe care mi-am dorit-o atît? Mă uitam cu o oarecare invidie la prietenii mei de pe Facebook care colindau deja Europa, oare ei cum de-or reuși? Unde greșesc eu (care nu plătesc nici măcar hotelul)? Cîte job-ulețe creative trebuie să-mi mai iau? Cîte cărți mai trebuie să scriu ca să-mi permit o dată la trei ani o vacanță de două săptămîni într-o țară occidentală? Din nou m-a apucat disperarea și am încercat să mă calmez. Mi-am amînat ultima factură la gaze, 600 de lei, pentru sfîrșitul lunii – după vacanță, potopul! Și m-am gîndit că cea mai bună soluție ar fi să „mă împrumut“ de la bancă. Adică să-mi iau un card de credit pe care să mai am niște bani, *just in case*, dacă mă hotărăsc să mă urc în telecabina aia cu Mont Blanc-ul. Să „mă asigur“, cum s-ar zice. Știam în ce mă bag, am mai avut la un moment dat un card de credit pe care l-am cheltuit în mod „impulsiv“ tot într-o vacanță, în Vama Veche, în loc de trei zile *on budget*, am stat vreo zece. Mi-a luat ani întregi ca să-l acopăr. Am tras adînc aer în piept și m-am dus la bancă, de fapt la mai multe bănci. Nu voiau să-mi acorde suma pe care mi-o doream (un salariu de muncitor în țara occidentală în care mi-am propus să ajung), din cauza venitului meu fix prea mic. Desigur, colaborările și job-ulețele creative nu se calculează niciodată. Nicicînd. Nici la pensie.

Mi-am amînat ultima factură la gaze, 600 de lei, pentru sfîrșitul lunii – după vacanță, potopul!

M-am trezit cu patru zile înainte de zborul meu *low-cost* (cu *priority)* complet epuizată. Și m-am și îmbolnăvit, o infecție probabil pe fond de stres, mă înfund cu pastile, sperînd că o să treacă. Mă gîndesc dacă are rost să mai dau niște bani și pe asigurarea de călătorie. Poate că nici nu mai plec. Poate că nici măcar nu merit o vacanță, ce rost are să plec? Poate că unor oameni le este destinat să stea pur și simplu încremeniți pe loc, într-o țară încremenită. De ce să plece? La ce să se întoarcă?

■ ■ ■

ABONEAZĂ-TE ACUM

DILEMA VECHE

SCANEAZĂ CODUL QR

✓ 3 luni - 75 LEI ✓ 6 luni -127 LEI ✓ 12 luni - 201 LEI

TALON ABONAMENT
Nume.. Prenume..
Str. ....Nr. ...., Bl. ...., Sc. ...., Et. ...., Ap. ....,
Localitate .... Județ/Sector ...., Cod poștal ....
Telefon .... Email ....
Am achitat suma de .... LEI cu mandat poștal/ordin de plată nr. .... din data ....
în contul SC ADEVARUL HOLDING SRL, cod fiscal RO18990288, deschis la BRD – Decebal, nr. cont RO70BRDE441SV58305914410.
Abonamentul va începe din luna* .... Semnătura ....

Plata se va efectua pînă la data de 25 a lunii în curs pentru ca livrarea să înceapă de la data de 1 a lunii următoare.

Prin completarea prezentului talon sînt de acord ca SC ADEVARUL HOLDING SRL să prelucreze datele mele cu caracter personal pentru activități promoționale și să le dezvăluie terților conform legii nr. 677/2001. Îmi rezerv dreptul să mă opun acestei prelucrări și să solicit ștergerea datelor adresîndu-mă societății SC ADEVARUL HOLDING SRL printr-o cerere scrisă.

Pentru abonamentele plătite cu mandat poștal sau ordin de plată este necesar să trimiteți talonul completat, împreună cu copia dovezii de plată la **SC ADEVARUL HOLDING SRL – Abonamente,** București, Șos. Fabrica de Glucoză nr. 21, Sector 2, cod poștal 020331.

CUM TE ABONEZI
✓ **ONLINE:** la http://abonamente.adevarul.ro
✓ **VIRAMENT BANCAR** sau **MANDAT POȘTAL:**
în contul SC ADEVARUL HOLDING SRL, cod fiscal RO18990288,
deschis la BRD - Decebal,
nr. cont RO70BRDE441SV58305914410.
✓ **LA TOATE OFICIILE POȘTALE** / ✓ **FIRMELE DE ABONAMENTE**

Informații și reclamații: abonamente@adevarulholding.ro
Tel: 0790 139 007/0790 139 009 (L-V, 9.00-18.00)

...ÎȚI DĂ DE GÎNDIT

Rozana MIHALACHE

Barbara Klemm – artistul din fața fotojurnalistului

***Barbara Klemm** are 82 de ani și în prezent fotografiază peisaje. A fost inclusă în Leica Hall of Fame, ca recunoaștere a statutului său de „fotograf exemplar și forță motrice în fotografia de reportaj“. Recent, fotografiile sale au ajuns și în România, în cadrul Art Safari 2022, unde are lor expoziția „Barbara Klemm – Light and dark, Photographs from Germany“. „Nimeni nu i-a distrus ideea despre artă. Pentru că nu a studiat niciodată arta, a fost liberă în gîndire“, a afirmat Matthias Flügge, curatorul expoziției, despre Barbara Klemm.*

„I don't cure anyone. I'm an art maker.“ („Ce e acela un curator? Nu vindec nimic. Sînt un făcător de artă.“) – așa a început discuția cu Matthias Flügge, istoric și „făcător“ de artă, jurnalist și rector al Universității de Arte Plastice din Dresda. De altfel, primul rector cu o biografie estică al unei universități de arte din Germania. „Protestant iluminat, dar catolic în simțire“, Flügge este convins că libertatea nu există cu adevărat în lume și că fiecare artă este politică, „indiferent dacă în mod progresiv încearcă să evite politicul“.

„Piața nu are nici o legătură cu calitatea artei, istoricii de artă sînt cei mai mari dușmani ai artiștilor și, pe măsură ce înaintezi în vîrstă, trecutul devine glorios.“

Aproape trei ore de discuții cordiale, un trabuc și foarte mult umor cu „făcătorul“ expoziției *Barbara Klemm – Light and dark, Photographs from Germany*, din cadrul Art Safari 2022 – eveniment organizat cu sprijinul Ambasadei Republicii Federale Germania în România, Goethe Institut, ICR & IFA.

„2022 este un an cu totul special pentru relațiile noastre bilaterale: aniversăm 30 de ani de la încheierea Tratatului de prietenie româno-german, care stă la baza strînsei noastre prietenii și parteneriatului nostru în Europa. (...) Forța și talentul Barbarei Klemm constau în a transmite prin intermediul unei fotografii mai mult decît se vede. De multe ori realizează în mod intuitiv sensul unei compoziții, astfel încît povestea din spatele fiecărui moment surprins iese la iveală abia în timp“, a declarat dr. Peer Gebauer, ambasadorul Republicii Federale Germania în România.

Prima oară cînd am văzut lucrările Barbarei Klemm a fost la deschiderea Art Safari, cu ocazia turului privat al expoziției, condus de Matthias Flügge. M-au impresionat nu atît subiectele: de la Willy Brandt la Andy Warhol sau la un Alfred Hitchcock perfect încruntat, ci viața din spatele fiecărei imagini. În fotografiile Barbarei Klemm, inclusiv peisajele au viață: un cimitir din România prin care trec vaci sau stîncile de calcar din Jasmund în prim-plan și un vas zărindu-se la orizont. Totul este viu în lumea ei interioară, redată în alb-negru.

Barbara Klemm și Matthias Flügge sînt prieteni de trei decenii. Flügge, de altfel, l-a promovat și pe Fritz Klemm, tatăl Barbarei, pictor și profesor la Academia de Arte din Karlsruhe.

„Această expoziție monografică prezintă fotografii ale unuia dintre cei mai importanți fotografi ai Germaniei. Lucrările de patruzeci de ani ale artistei Barbara Klemm sînt dovezi ale evoluției istorice și ale prezentului, într-o țară divizată de zeci de ani. Multe dintre fotografiile ei au devenit «simboluri ale istoriei contemporane» și modelează memoria culturală a mai multor generații. (...) Deși aceste fotografii au apărut în mare parte în *Frankfurter Allgemeine Zeitung* – pentru care Barbara Klemm lucrase ca laborantă și la producția de clișee din anul 1959, și ca fotograf editorial specializat în politică și în secțiunea culturală, din anul 1970 –, ele sînt mult mai mult decît imagini de reportaj, realizate pentru ziua respectivă. (...) Se poate spune că fotografiile Barbarei Klemm sînt exemple pentru situații sociale concrete. Cu un talent priceput pentru ființă și esență, artista-fotograf surprinde momente care transmit mult mai mult decît ceea ce reprezintă în mod direct. Acestea indică «comprimarea unei acțiuni» (Barbara Klemm) și, astfel, comprimarea istoriei. Imaginile căderii Zidului și ale Reunificării reprezintă un apogeu dramatic al acestei povești, poveste anunțată încă din imaginile anterioare și ale căror consecințe artista le-a observat cu atenție de atunci“, a afirmat Matthias Flügge.

Matthias Flügge a vizitat România înainte de '89, în timpul schimburilor de experiență din țările estice. Își amintește de „roșiile în bulion“, nelipsite de la orice alimentar,ă și de viața artistică din România acelor vremuri, „incomparabil mai efervescentă, mai liberă și mai creativă decît în Germania de Est“.

„Să cunosc artiștii români în acea perioadă a fost fabulos. Arta lor era încărcată de un misticism care mi-a întîlnit idealurile, reușind să nu devină victima unui bombardament ideologic. Putem observa toate acestea acum, în expoziția Ion Grigorescu de la MNAC.“

Flügge, în calitatea sa de rector, i-a dat permisiunea regizorului Florian Henckel von Donnersmarck să filmeze *Nu întoarce privirea* – bazat pe viața aclamatului pictor Gerhard Richter – în Universitatea de Arte Plastice din Dresda. „Era o ocazie ca studenții noștri și lucrările lor să apară în film.“

Henckel von Donnersmarck a regizat, printre altele, și *Viețile altora* (Oscar pentru Cel mai bun film străin), dar nici una dintre aceste două pelicule menționate nu l-a impresionat pe Matthias Flügge: „Viața nu era așa în Germania de Est. Acest regizor face filme romanțate, pentru public“. După o mică și inofensivă dezbatere *(Viețile altora* e unul dintre filmele mele preferate), Flügge a conchis: „Eu nu urăsc oamenii, urăsc operele de artă“.

Am rîs și am ciocnit pentru începutul unei frumoase prietenii.

Am avut ocazia să schimb și cîteva cuvinte cu Barbara Klemm, din păcate doar prin e-mail, artista neputînd fi prezentă la vernisajul expoziției sale de la București.

Alegeți să prezentați realitatea exclusiv în alb-negru. Visați vreodată color?

Foarte rar. Cel mai mult visez alb-negru.

Care e gîndul recurent pe care-l aveți dimineața? Dar coșmarul recurent?

Înainte de retragerea mea la pensie de la *Frankfurter Allgemeine Zeitung,* mă gîndeam cel mai des la cum puteam să-mi fac munca suficient de bine în ziua respectivă. Coșmarurile recurente se referă la lucrurile pe care le-am ratat, că ajung prea tîrziu la întîlniri sau nu pot să fac fotografii bune.

Ați fost în România de trei ori: de două ori în timpul erei Ceaușiste și o dată după '89. Ce v-a adus aici?

În 1972 și 1991 am fost trimisă de publicația la care lucram, *Frankfurter Allgemeine Zeitung.* La acea vreme, Graf Razumovsky era corespondentul FAZ în România și era interesat ca eu să documentez situația din țară. Țintele lui principale erau București, Iași, Transnistria și Moldova. În 1973 am făcut o vizită personală, pentru a întîlni un prieten germano-român. Cel mai impresionant pentru mine a fost să vizitez mînăstirile din Moldova.

Cum vă amintiți de România?

În vremea lui Ceaușescu, situația era extrem de depresivă. Dar, în același timp, am fost norocoasă să experimentez cordialitatea și spiritul extrem de prietenos al românilor.

Vă gîndiți vreodată la subiectele dvs. „anonime“? Cum au evoluat viețile lor? M-a impresionat, de exemplu, imaginea cu tînărul care hrănește un bebeluș într-un amfiteatru.

Cîteodată și eu mă gîndesc la asta. Dar, desigur, nu poți ști ce se va întîmpla cu oamenii în viitor. Bebelușul și tînărul din imaginea la care vă referiți nu știu nimic despre mine sau despre fotografia mea, iar eu nu știu nimic despre ei. Aceste fotografii sînt pur și simplu cadre din viața de zi cu zi, la care eu am fost martoră.

Aveți un smartphone? Sînteți tentată să faceți fotografii cu telefonul?

Da, am un smartphone, dar îl folosesc doar pentru fotografii private. Să-mi amintesc de locuri, prieteni, flori. Niciodată pentru print sau publicații.

Îmi imaginez că trebuie să fie multe, dar îmi puteți spune ce imagine a rămas cu dvs. în mod special și simțiți că va rămîne întotdeauna?

Imaginile politice. De exemplu, întîlnirea dintre Brandt și Brejnev din 1973, la Bonn. Politica lui Willy Brandt și această întîlnire au fost printre punctele de plecare ale reunificării Germaniei. Iar căderea Zidului Berlinului, din 1989, a fost cel mai important eveniment pe care l-am fotografiat vreodată. *(În timpul turului privat al expoziției de la București, Matthias Flügge a menționat că Barbara Klemm s-a putut apropia atît de mult de Brandt și de Brejnev pentru că, spre deosebire de ceilalți fotografi prezenți – majoritatea bărbați și înarmați cu multe aparate foto –, pe ea o ajutau fizicul minion și nelipsitul aparat Leica, unicul pe care-l folosea. „Aveam talentul de a trece neobservată.“ – n.a.)*

Ce sfat i-ați da unui tînăr fotograf?

Tinerii fotografi trăiesc niște vremuri dificile. Fotojurnaliștilor le-aș spune să se concentreze pe fericirea din lume, să rămînă curioși și puternici, să lucreze constant, să fie empatici cu oamenii – însă toate acestea ar trebui să fie conectate cu talentul artistic.

După toate la cîte ați fost martoră, toată frumusețea și toată tristețea, atrocitățile și binele, ce credeți că va salva lumea?

Din păcate, nici cele mai bune fotografii nu pot salva lumea.

***Rozana Mihalache** este poetă și coordonator artistic la Green Hours.*

PUBLICITATE

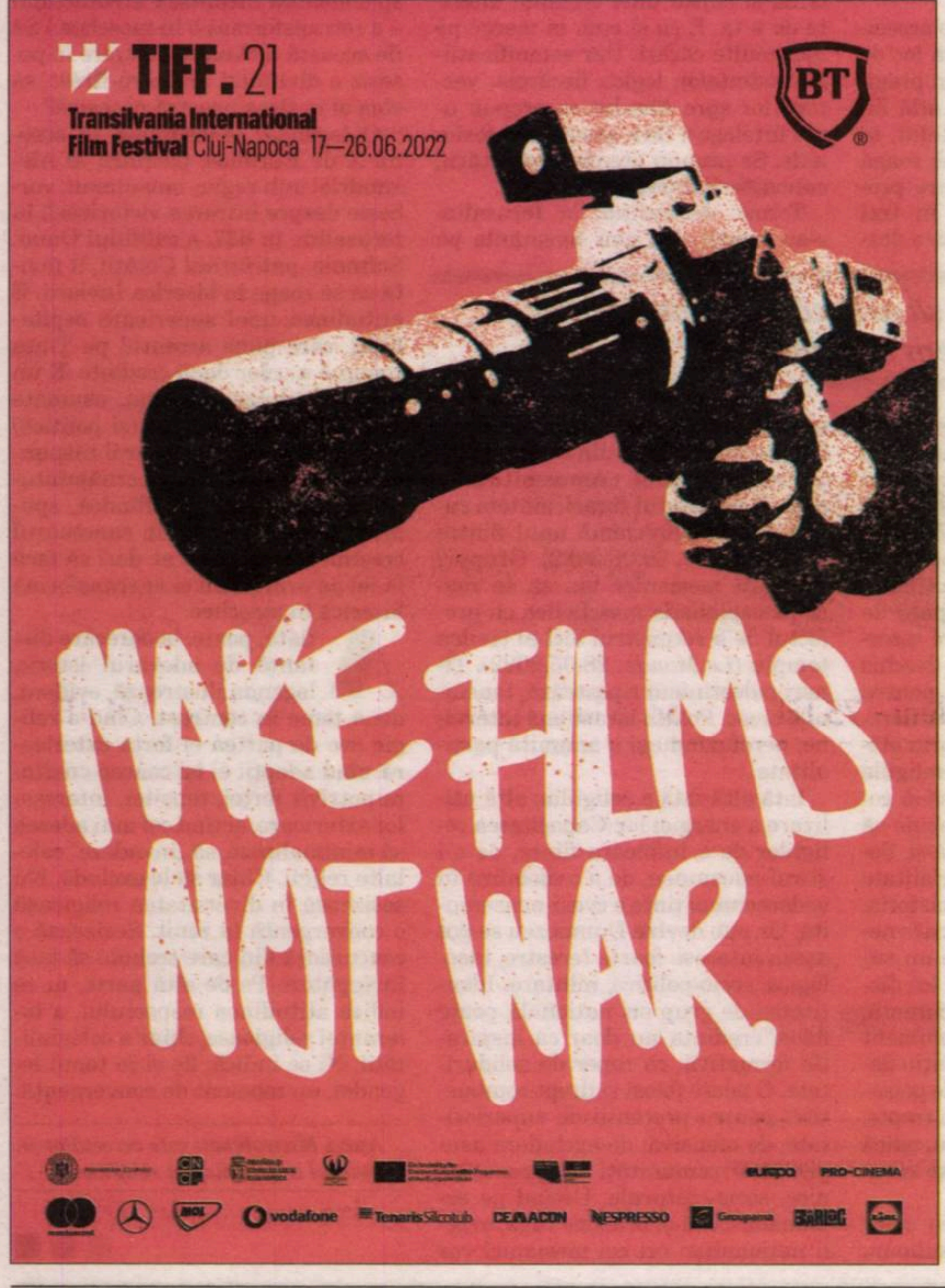

Teodor BACONSCHI

Scurtă oprire în biblioteca perfectă

Îmi place să nu uit cine mi-a semnalat prima dată un autor fundamental. Cel mai adesea afli despre autorii de cărți din cărțile altor autori: circulația bibliografică prin notele de subsol asigură ventilația academică din care se compune tradiția intelectuală a oricărei societăți moderne. Sînt însă și situații cînd un prieten mai învățat rostește din senin un nume. Fie îl rogi să-ți lămurească sumar despre cine-i vorba, fie (dacă ești mai rușinos-orgolios) reții acel nume și te apuci să-l îmbraci, pe cont propriu, într-o biografie. Îmi aduc perfect aminte că pe Hans Urs von Balthasar l-am reperat în premieră pe fondul unui dialog sibian cu prietenul Ioan I. Ică Jr. Erau anii '80, pe cînd izolarea culturală a României nu era depășită decît de frenezia obscenă a protocronismului ceaușist. Cartea străină, în original sau traducere, se făcuse pasăre foarte rară și zbura clandestin, ca o bufniță obișnuită cu noaptea. Colapsul sistemului comunist determinase punerea la index a oricărui fapt de cultură majoră, studenții din zona umanistică făceau trafic cu titluri intruvabile (de la Părinții Bisericii pînă la Kolakowski) și pe cît nu aveam ce mînca, pe atît ne lăudam cu platonicul nostru banchet, comentînd teribilist mari scriitori și gînditori occidentali coborîți parcă de pe o altă planetă.

Mă grăbesc să-i descurajez pe cititorii care au început să presupună că laud involuntara asceză comunistă pentru a veșteji abundența actuală de apariții editoriale pe care grosul publicului le ignoră (prins cum e cu grijile practice și plăcerile consumului, dublate recent din motive pandemice & războinice). Sînt convins, dimpotrivă, că noi – cei care-l căutam înainte de 1989 pe Hans Urs von Balthasar – eram cu mult mai puțini decît cei care au ocazia să-l descopere acum, cînd libertatea l-a făcut accesibil, în principiu, oricărei persoane bine educate sau care-și dorește un asemenea statut. Editura Galaxia Gutenberg a publicat deja primele două părți din monumentala trilogie datorată ilustrului teolog elvețian de limbă germană (respectiv *Teodramatica* și seria dedicată *Slavei lui Dumnezeu. O estetică teologică*). Pentru cei cu „dinți de lapte“, aceeași casă editorială ne propune o colecție Hans Urs von Balthasar în format de buzunar, din care am acum pe masă, în minunata traducere a lui Ioan Milea, *Bobul de grîu. Aforisme, Cine e creștin?* și *Cordula sau marea încercare* (toate din 2021).

Hans Urs von Balthasar a crescut într-o veche familie catolică din Lucerna, fiind educat într-un colegiu iezuit, înainte de a studia la Viena, într-o atmosferă muzicală și cosmopolită. A scris enorm, vulcanic și totodată riguros, deschizînd spre elita secolului 20 trena mereu foșnitoare a unei erudiții „naturale“ pentru mediul său social, populat cu moștenitorii umanismului european. Creațiile sale fac parte din constelația mentală în care-i regăsim pe Jean Daniélou, Karl Barth, Romano Guardini, Martin Buber sau Henri de Lubac, adică dintr-o stirpe spirituală de înnoitori ai teologiei, redresată în demnitatea ei suverană și conciliată cu filosofia, ca în vremurile aurorale ale scolasticii latine. Nu e de mirare că Papa Ratzinger (Benedict al XVI-lea) l-a numit într-un tîrziu cardinal, deși bătrînul sacerdot n-a mai apucat ziua consacrării. Erau „rude“ în toate cele esențiale, se formaseră (dincolo de orice clivaj confesional) sub autoritatea acelorași magiștri, mizînd laolaltă pe intuițiile existențiale, profetice și eshatologice prin care generația lor a căutat să răspundă provocărilor etice și metafizice iscate de războaiele mondiale și demonismul totalitar.

Ca autor de aforisme, Balthasar nu e mai puțin profund și stimulant. Nu găsim în fulgurațiile sale sapiențiale nici sarcasmul mizantropic al moraliștilor francezi din Marele Secol, nici pesimismul schopenhaurian, reluat în notațiile lui Nietzsche, cît dialectica unui Ignațiu de Loyola, combinată cu mila creștină față de patosul condiției umane și enciclopedismul unui Thomas Mann. Vă las în final un singur exemplu: „Existența noastră, în fundamentele sale, e construită pe jertfă: crescînd, vrem să devenim ceva, să cuprindem, să urcăm, dar curba coboară din nou, viața ne ia încet din mînă tot ce am apucat și la sfîrșit ni *se îngăduie* să murim și să săvîrșim astfel în fața Celui veșnic cel mai înalt act de venerație“.

Anca MANOLESCU

Loc disputat

© wikimedia commons

Ierusalim, Muntele Templului

De curînd, la Ierusalim au izbucnit din nou – dar cînd au încetat? – tensiunile pe esplanada Cupolei Stîncii. Locul este un depozit doldora de mărci ale Originii, unde cele două tradiții – ebraică și musulmană – se intersectează, își suprapun simbolurile *practicate*, își afirmă identitatea, își manifestă pretențiile de posesiune.

Pe Muntele Templului, esplanada e ca un taler care poartă cele două mari moschei ale Cetății: moscheea Stîncii și moscheea Al-Aqsa („cea mai îndepărtată“). Din acest loc s-a înălțat, potrivit islamului, Muhammad în călătoria lui cerească pînă în proximitatea lui Dumnezeu. Centru și punct de plecare a axei verticale, complexul e al treilea spațiu sacru al islamului, după Mecca și Medina. Dar Stînca, temelie și putere a locului, e deja intens semnificativă pentru tradiția ebraică. Potrivit acesteia, Stînca poartă, în straturile ei simbolice, toate ipostazele centrului și ale scării spre divin: pe înălțimea ei Abraham l-a adus jertfă pe Isaac, ea este piatra pe care Iacob a înălțat-o la Betel ca semn al scării cerești din viziunea sa, aici e locul pe care Solomon a zidit Templul. „Piatra fundamentală *(eben shethiyah)*, așezată în Sînta Sfintelor, slujea drept suport Arcei Legămîntului, făcea corp cu ea, la fel cu piatra pe care Iacob își pusese capul.“ (G. de Champeaux, S. Sterckx, *Introduction au monde des symboles*, 1972).

Astăzi, esplanada Stîncii e accesibilă nemusulmanilor doar ca loc de vizitare, nu de cult. Foarte în preajmă, pe coasta Muntelui, se află Zidul Plîngerii, rest al Templului, în fața căruia evreii religioși se roagă ardent și astăzi. Zidul își are propria esplanadă, împărțită în trei secțiuni: cea mai îndepărtată e deschisă publicului; alte două secțiuni sînt destinate rugii, bărbaților la nord, femeilor la sud. Întreg spațiul slujește ca sinagogă, sulurile Torei fiind găzduite în încăperile Zidului.

„Am venit ca să arăt că noi, statul Israel, sîntem suverani aici.“

Iată două incinte de rugă, implantate în aceeași înălțime a Muntelui Templului. Spații de densitate a venerației, fiecare rezervat credincioșilor proprii, deschis cu parcimonie, la distanță, pentru adepții altor credințe ori celor nereligioși. Parcă mai expresive prin alăturarea lor, ele ne arată că religiile trebuie să se încarneze ca să-și comunice mesajul și calea. Trebuie să prindă formă în imediat, să-și depună într-o adecvată materialitate semnificațiile, doctrina, hieroistoria. Calea care leagă de metafizic are nevoie, ca punct de plecare, de un suport fizic, bogat calificat. Un loc distins, deosebit de geografia curentă, marcat de o revelație, un eveniment mistic, un act originar. Un spațiu delimitat prin felurite granițe de peisajul curent. Accesul selectiv, în trepte, îl desemnează ca spațiu sacru, adică *separat*, rezervat unei credințe în raportul ei cu Dumnezeu.

Dar așa fiind, învecinarea celor două spații, ebraic și musulman, de care nu departe se află Biserica Sfîntului Mormînt, ne-ar putea pune în față tocmai convergența celor trei religii, vectorii lor țintind către același Dumnezeu. Cărțile lor sfinte vorbesc despre un Același, spre care fiecare tradiție privește din postura ei proprie, din locul ei propriu, grație unei revelații proprii. E ceea ce dă spre vedere Muntele Templului. Asta, dacă privirea credincioasă (ori sensibilă spiritual) se îndreaptă către Polul care iradiază credințele și le cheamă la sine, le consumă. Da, „locul“ fiecărei credințe e strict delimitat. Nu are sens să practici doctrina și cultul unei credințe diferite de a ta. E ca și cum ai merge pe mai multe cărări. Dar semnificațiile credințelor, logica fiecăreia, vectorii lor spre Absolut se propun unei înțelegeri fără granițe confesionale. Se propun atenției, cercetării, cunoașterii unanime.

Totuși, de curînd, la Ierusalim s-au întețit din nou tensiunile pe esplanada Cupolei Stîncii. Evrei ultranaționaliști iau, din cînd în cînd, „cu asalt“ spațiul. „Am venit ca să arăt că noi, statul Israel, sîntem suverani aici“, proclamă unul dintre ei *(Le Monde*, 29.05.2022). Grupuri evreiești mesianice vin să se roage pe esplanada moscheilor, cu proiectul de a reconstrui aici al treilea templu *(Le Monde*, 28.05.2022). Tineri palestinieni ripostează, tensiunile cresc. Poliția israeliană intervine, nerefuzîndu-și o anumită parțialitate.

Iată altă față a religiilor, altă utilizare a energiei lor. Capacitatea religiilor de a înflăcăra ființa, de a-i stîrni adeziunea, de a o mobiliza în vederea unei ținte e cvasi-neasemuită. Or, sub deviza Dumnezeu se pot așeza interese foarte terestre, ideologice, socio-politice, militare. Identitatea de grup ori națională poate folosi credința nu doar ca inspirație formativă, ca reper de solidaritate. O poate folosi și drept combustibil pentru pretenții de superioritate, de ofensivă, de excludere asupra altor comunități religioase, etnice, socio-culturale, Urcînd pe esplanadă ca să-și practice ruga, evreii naționaliști ori cei mesianici vor să arate – cu mijloace religioase – că sînt stăpînii locului, că pot dispune de sanctuarul celeilalte religii. Musulmanii așa percep lucrurile și pe aceeași linie răspund. Dumnezeu – recunoscut drept comun celor trei tradiții – devine, iată, pricină și instrument de luptă. Fiecare tabără și-l arogă, fiecare îl trage de partea ei. (Ba, în alte părți, se întîmplă ca un faimos loc sacru să fie folosit ca mijloc de „răzbunare“ politică. E cazul lui Erdogan: ca să dea peste nas unui Occident alertat de regimul lui autoritar, a rechiziționat Sfînta Sofia: din muzeu – care oferea tuturor splendoarea bizantină a edificiului – a retransformat-o în moschee.) Să fie această înclinație de luare în posesie a divinului un lucru firesc, să stea el în firea noastră posesivă?

O legendă, consemnată în secolul X de Eutihios, patriarh al Alexandriei sub regim musulman, vorbește despre intrarea victorioasă în Ierusalim, în 637, a califului Omar. Sofronie, patriarhul Cetății, îl invită să se roage în biserica Învierii. E atitudinea unei superioare ospitalități, care pune accentul pe Ținta comună a celor două credințe. E un moment al convergenței, asumate cu luciditate spirituală (și politică) de ierarhul creștin. Omar îi răspunde cu o luciditate a discernămîntului. Declină invitația fiindcă, spune el, dacă s-ar ruga în sanctuarul creștin, musulmanii ar dori să facă la fel pe urmele lui și ar transforma biserica în moschee.

Aflată, poate, la oarecare distanță de adevărul istoric, legenda ilustrează, evident, două teme în contrast. Cînd o religie are de partea ei forța exterioară, cînd adepții ei își concep credința potrivit forței, reușitei, intereselor exterioare, ei tind cel mai adesea să minimalizeze, să „invadeze“ celelalte religii. Chiar să le excludă. Nu sesizează în diversitatea religioasă o convergență la zenit. Sesizează o concurență din care trebuie să iasă învingători. Pe de altă parte, ni se indică atitudinea respectului, a toleranței religioase, chiar a colegialității. Ni se indică, fie și în tonul legendei, un moment de convergență.

***Anca Manolescu** este cercetător în domeniul antropologiei religioase.*

Mirella PATUREAU

Pe urmele lui Shakespeare la Craiova

– Festivalul Internațional „Shakespeare“, Craiova, 19-29 mai 2022 –

Așadar gornistul a sunat din nou de plecare: pe fațada Teatrului Național „Marin Sorescu“ se afișa în litere capitale deviza sub care se înscria cea de a XIII-a ediție a Festivalului „Shakespeare“, There is a Will / so there is a way! *Și într-adevăr, a fost nevoie de multă voință pentru ca acest festival să-și poată regăsi calea, în ciuda cîtorva bîlbe și piedici de tot felul. Dar mai presus de orice, emoția era la fel de vie, ne regăseam după doi ani de pandemie și patru ani de pauză de festival, și nimic nu ne putea știrbi bucuria. Probleme de organizare la început – dar totul s-a repus treptat pe linia de plutire. Și încercările nu au lipsit, ba ne-au apropiat parcă și mai mult.*

19-29
MAI
Craiova
2022
There is a WILL
so there is a way
Festivalul
Internațional
Shakespeare

Nimic mai emoționant decît reacția publicului craiovean în ultima seară de festival, în marea sală a teatrului, în vreme ce la Valletta Towers soarta lovise deja, *Richard al III-lea*, gonit de ploaie și de alte accidente, spectacolul fusese anulat. Ne regăsim în sala mare a teatrului pentru un *Hamlet* în versiunea iconoclastă a trupei Tiger Lillies. După zece minute, intră în fugă Laertes, panicat, și ne cere îngăduința pentru o scurtă pauză. Revine apoi Regina Mamă și lansează, la rîndul ei, o întrebare neliniștită: „E un medic în sală?“. Afară bîntuise furtuna, o ploaie densă se stingea treptat în noapte și publicul încremenise, dar profund părtaș (un accident în echipa de mașiniști.) Și aproape de miezul nopții spectacolul s-a reluat, fără ca publicul să fi dezertat, în ropotul de aplauze ritmate, pe song-ul unuia dintre cei trei interpreți soliști din Tiger Lillies. Un moment intens, de comuniune, care ne consola și care ne făcea să credem mai mult ca niciodată în forța vitală a teatrului.

Dacă aș face așa un prim bilanț pozitiv al acestor zece zile de teatru la Craiova, aș puncta cîteva constante. Festivalul ne-a obișnuit odinioară cu mari nume ale teatrului universal. A revenit și acum cu cîteva nume consacrate, regizori europeni sau români, dar a adus în schimb multe trupe tinere, forțe locale, și aici e poate o latură interesantă și necesară, aceea de a fi adus în peisajul internațional eforturile unor tinere echipe, studenți sau chiar elevi. Festivalul s-a deschis cu o prezență simbolică, *887* de Robert Lepage, prezentat de compania sa Ex Machina, creat în 2015 la Toronto și arătat de atunci în numeroase turnee internaționale. O evocare autobiografică prea puțin legată de Shakespeare (anecdota e savuroasă și merită amintită: în monologul său, cu amintiri din copilărie, Lepage vorbește de niște vecini care aveau un cățel numit Hamlet și care lătra cam des, fie-i țărîna ușoară susnumitului cățel care nu înțelesese că tot restul e tăcere); dar prezența sa a situat de la bun început festivalul în „clasa celor mari“. Lepage, ocupă singur scena timp de două ore, fără pauză, cu o scenografie ingenioasă și simplă, unde regăsim personaje și decoruri ce i-au marcat viața. Imobilul 887, de pe strada Murray din Québec, în anii '70, e locul unde s-a născut, spectacolul e dedicat primilor săi ani și imaginii tatălui său, modest șofer de taxi, eroul copilăriei sale. Plonjează în memoria sa de copil, dar și în cea a Québecului, istoria individuală e colorată de cea colectivă, alunecă între memorie și uitare, care e principiul declanșator al monologului, cu multă emoție, dar și dese note de umor. Decorul e mai mult decît un simplu decor sau invenție scenografică, e poate unul din personajele spectacolului: un cub, cu multiple module, care se rotesc și devin un apartament sau o bucătărie sau orice alt spațiu. Același principiu îl utilizase în *Fața ascunsă a lunii*, dar aici e subliniată puternic ideea de a regăsi Québec-ul copilăriei sale, anii '70. Proiecții sau imagini filmate în direct (Lepage este unul dintre pionierii utilizării mijloacelor multimedia în teatru) introduc direct spectatorii în momente-cheie ale istoriei canadiene, vizita lui Charles de Gaulle la Montréal în 1967 și „gafa“ sa istorică („Trăiască Québec-ul liber!“, a spus președintele francez la finalul unui discurs). Spectacolul se încheie cu un moment puternic, lectura poemului *Speak White* de Michèle Lalonde, scris in 1968 în marginea unui alt text, *Negrii albi din America*, o reflecție binevenită despre memoria colectivă, un manifest politic împotriva imperialismului economic și cultural.

> *„Mă uit scîrbit la tot și bun rămas!*
> *Dar dacă plec, iubirea-mi cui o las?“*

Oskaras Korsunavas a fost invitat cu un *Othello*, creat în 2020 la OKT din Vilnius, văzut ca o piesă politică ce vorbește despre raportul nostru cu străinul, cu genul, cu celălalt, pe scurt, o viziune postcolonială subliniind amploarea manipulării politice bazate pe excluziune sau xenofobie. Textul spectacolului e deconcertant, un amestec de text original și de comentarii și glume la zi, într-un limbaj colorat, gen comic de *stand-up comedy*. Dar totul bine susținut de o echipă tînără, plină de energie și farmec. În rolul lui Othello apare Oneida Kunsunga, actriță de culoare, extrem de puternică și convingătoare, alegere care subliniază viziunea postcolonială și feministă pe care o propune regizorul. Mai mult, pentru Korsunovas, la teatru vedem ce ne imaginăm, aici un Othello non-binar, liber de orice limitare de gen, scena e construită deci în imaginația spectatorului, de altfel scena de dragoste dintre cei doi soți (Digna Kulionyté, fragilă Desdemonă adolescentă) e o imagine superbă, pierdută între voaluri albe, unde putem vedea un cuplu de lesbiene sau pur și simplu un cuplu, în funcție de imaginația noastră. Saulius Ambrozaitis este un Iago manipulator și machiavelic, suplu și ironic, care cîștigă partida, căci rămîne în viață și încheie spectacolul. De fapt, ne-ar spune astfel regizorul, răul nu a dispărut din lume. Idee subliniată de decor, bobine uriașe și instabile pe care se deplasează actorii și care aduc aminte de aceeași imagine utilizată de Peter Brook în 1977 în spectacolul său *Ubu Rege*, sau tăvălugul compresor al istoriei sau al politicii...

Un *Hamlet* inedit, construit sau mai degrabă deconstruit de song-urile celor trei muzicieni ai formației engleze Tiger Lillies, este un mix reușit între limbajul teatral, cu nebunia sau umorul negru al tristului prinț al Danemarcei, Caspar Philipson, și cei trei bufoni postmoderni, stil cabaret brechtian sau mai degrabă punk (Martyn Jacques, Adrian Stout și Budi Butenop). Trecerea între cele două tonuri se face firesc, căci actorii sînt contaminați de stilul dezlănțuit al trioului, teatrul alunecă *entre-deux*, aducînd numere de acrobație de o pură poezie, marionete și proiecții video. Spectacolul, creat în 2011 la Teatrul Republique din Copenhaga, a fost semnat de regizorul danez Martin Tulinius, dispărut tragic în 2016.

Silviu Purcărete, cel care acum 30 de ani impusese teatrul craiovean pe scenele internaționale cu al său *Titus Andronicus*, a fost prezent cu un *Macbett* de Eugène Ionesco, delir ubuesc în cheie absurdă și acut modernă, realizat la Teatrul Maghiar din Cluj. Interesant este finalul spectacolului, cînd pe monologul lui Macol, noul potentat, și discursul său despre instaurarea unei dictaturi fără sfîrșit și mai teribile, decorul e deconstruit, treptat totul se desface, mașiniștii pleacă fiecare cu o parte din decor, actorii vin în final și își iau colegul, care redevine un actor. Farsa istoriei nu a fost niciodată mai clar demontată. L-am regăsit pe Bogdán Zsolt excelent ca de obicei, în rolul titular, un rol de compoziție, între grotesc și derizoriu. Alături de Miklós Bács, Duncan, solid și neașteptat în rolul tiranului defunct.

Nici Botond Nagy nu a mers direct la textul lui Shakespeare, el propune un exercițiu după *Macbeth*, cel original (și al cărui titlu, după o trainică superstiție teatrală, nu trebuie pronunțat, „piesa scoțiană“, ca să nu atragem ghinionul, o știu bine de-acum), realizat la secția germană a Teatrului din Sibiu, cu o scenografie de Cosmin Florea, *visual design* Andrei Rancz, *light design* Cristian Niculescu, și patru actori. O lectură personală despre linia alunecoasă între rău și bine, despre linia subțire care le separă, în intimitățile ascunse ale eului. Și în același timp un superb poem vizual și sonor, despre „decădere umană și lumină dumnezeiască“.

Printre tinerii regizori din festival (oferta era generoasă, din păcate dificil de ajuns peste tot), am apreciat și prezența Irinei Alexandra Banea cu cele trei, le-aș spune, dizertații despre unele *Anatomii ale dorinței*, legate mai ales de ideea de violență. Bineînțeles, dragostea ce ucide la Othello, dorința de putere la Macbeth sau violența născută din idealuri abstracte, zice tînăra regizoare, în *Iulius Cezar*, ilustrată de discursul lui Marcus Antonius. Aici aș fi mai puțin convinsă, discursul nu are nimic din setea de absolut, este un model de manipulare politică a maselor, vezi tribunul care răstoarnă complet reacția plebei în urma uciderii lui Cezar, cu acel refren perfid, „Dar Brutus spune că iubea puterea, și Brutus e un bărbat cinstit“. Nu pot să uit performanța lui Marlon Brando în filmul lui Joseph Mankiewicz. Desigur, ar fi nemilos să compar prezența merituoasă a tînărului actor, care are, de altfel, mult de lucru cu dicția, un păcat prea general distribuit în ultima vreme, pe toate scenele și la toate nivelurile. Într-un festival „Shakespeare“, cel puțin, măcar recunoști ce vor să spună, dacă mai știi textul. Rețin însă originalitatea scenariului sau a demonstrației regizorale, construcția scenică gîndită în forme și mișcări atent desenate.

Într-un ton voit lejer și nu mai puțin original, am reținut spectacolul *Insta-Shakespeare*, cu Andrei Sever și Ștefan Huluba. Îi știam pe cei doi de la performance-urile lor cu Backstage Boys și care acum au contaminat cîțiva și mai tineri actori, compania Jamais-Vu din București oferind o seară plină de umor și energie, în regia lui Matei Lucaci-Grünberg. Au excelat cu toții, s-au întrecut în improvizații pe marginea unor propuneri pe teme shakespeariene, sărind cîteodată peste cal, dar provocînd publicul cu umor, voie bună și inteligență. Spațiul era deja o provocare, grădina de la Valletta Towers, un nou spațiu teatral generos, dar fragil încă în fața riscurilor meteorologice, loc de întîlnire și de convivialitate unde se vor regăsi festivalierii și unde aveau loc spre miezul nopții concerte mai mult sau mai puțin shakespeariene. Aici ar fi trebuit să văd *Richard III* în regia lui Bocsárdi László, cu Sorin Leoveanu, dacă soarta nu s-ar fi împotrivit.

Actualul festival a mai avut o inițiativă și un merit, acela de a merge spre spectatori, căutîndu-i în locurile pe care le frecventează în mod obișnuit și unde mulți descoperă teatrul în mod neașteptat. Shakespeare în parcarea de la Electroputere, în mall-uri și cartiere populare... O clasă de la Universitatea din Craiova, Departamentul de Arte și Media, profesor Alexandru Boureanu, care aduce astfel teatrul către ceea ce se numea non-public: oameni care nu au obiceiul să calce în sălile intimidante de teatru, *Doamnele lui Shakespeare*, un grup de tineri fermecători și talentați, mai multe fete și trei băieți, care au propus cîteva monologuri ale unor personaje feminine sau situații din Shakespeare, într-o formulă de teatru de stradă.

Adresată de astă dată unor specialiști, adaug aici superba expoziție de fotografii a Mihaelei Marin cu spectacole Shakespeare de-a lungul celor 12 ediții de pînă acum, căreia îi răspundea expoziția de Biblii, exemplare unice, de colecție, în parte oferite de pasionatul bibliofil care este Emil Boroghină, efect amplificat de discuția în muzeul teatrului, de dialogul între Sever Voinescu și George Banu despre Shakespeare și motivele biblice. L-am ascultat între timp pe Emil Boroghină într-un recital Shakespeare, „Lumea-i un teatru, noi sîntem actorii“, producție a Teatrului Național Radiofonic realizată de Gabriel Pinte, inegalabil interpret al sonetului 66 al lui Shakespeare, „Mă uit scîrbit la tot și bun rămas! Dar dacă plec, iubirea-mi cui o las?“, sumbră și lucidă analiză și, în același timp, luminos apel către iubire, transfigurat de energia comunicativă a interpretului Emil Boroghină, acest vajnic cavaler întru Shakespeare. Ne-am regăsit deci în acest festival, în ciuda furtunilor, uneori a piezei rele, dar mereu cu aceeași dragoste și credință în teatru. Și ultimele aplauze ritmate din seara de pomină de la Tiger Lillies vor răsuna mereu ca un memento plin de speranță și bucurie.

***Mirella Patureau** este critic de teatru și traducătoare, cercetătoare la Atelier de Recherche sur l'Intermédialité et les Arts du Spectacle, CNRS, Paris.*

Alex TODERICIU

Viața bate filmu'

„Spune-mi, nene, ce vrea să-nsemne,
E oare prea tîrziu sau poate prea devreme?
Să schimb ceva, timpu' nu-mi ajunge
Viața bate filmu' pînă-l umple de sînge.“

Paraziții

Turul acestei Viene ține din nou capul de afiș în preferințele turiștilor. Vizitarea locurilor – canalizarea urît mirositoare fiind la loc de cinste – unde s-au filmat scenele filmului britanic *The Third Man* e un hit. Am întîlnit chiar și turiști români care au vizitat muzeul dedicat acestei producții cinematografice, ascuns în apropierea talciocului vienez, denumit „Naschmarkt“, care găzduiește o impresionantă colecție de afișe ale succesului de *box-office. Al treilea om* e un film despre o lume a contrastelor într-o Vienă sumbră. Bombardată, înfrigurată, înfometată, cu linii de demarcație între sovietici și marile puteri, cu o piață neagră înfloritoare. O sugestie nu doar pentru cinefili. Oare de ce „joacă“ acest film de peste 70 de ani în cinematografele vieneze, fără întrerupere?

Se înghesuie din nou turiștii în capitala Austriei, mai puțin asiaticii și rușii, care au dispărut, dar cărora acum le-au luat locul... evident, ucrainenii. Nu ca turiști de *loisir*, ci ca refugiați. Viena rămîne placa turnantă poleită, precum în film, așa și în realitate, unde pandemia a luat o pauză, istoria însă nu!

Ceea ce părea a fi o autocrație coruptă a unui fel de capitalism condus de stat s-a dovedit o dictatură naționalistă coruptă sadea care conduce un sîngeros război, încă nedeclarat formal, sprijinit chiar și de capii unei Biserici autocefale influente, de care suratele, apropiate pînă mai ieri, se despart cu nostalgie. Nu cu multă vreme în urmă, după sfîrșitul Războiului Rece, în Occident se credea că democrația este acea formă normală de guvernare și că toate celelalte erau doar abateri regretabile, bineînțeles temporare.

Walter Laqueur (1921-2018), istoric american, publica în 2015, la un an după anexarea Crimeei de către Federația Rusă, o carte intitulată *Putinism – Russia and its Future in the West* la Thomas Dunne Books, New York. Traducerea în limba germană a urmat deja în anul apariției.

De cînd a venit la putere, Putin și-a adaptat demersurile unui singur scop: rămînerea la putere. Occidentul, niciodată partener, a fost dintotdeauna văzut la Moscova drept o amenințare. Imaginea externă a inamicului trebuie să asigure coeziunea, scria Laqueur și avertiza deja în 2015 asupra consecințelor, numind Rusia o „dictatură care se bucură de largul sprijin al populației“.

Cotidianul austriac *Der Standard* scria recent despre o așa-zisă „elită captivă“ și se referea la personalitățile publice, nu doar din Austria, ce „sînt legate de Rusia cu mandate în consiliile de supraveghere sau posturi profitabile în *think tank*-uri“. Astăzi, sub impactul emoțional al războiului nedeclarat, UE i-a mazilit. I-a obligat să se retragă, cel puțin formal. Fostul ministru de Finanțe al Austriei, Hans Jörg Schelling, implicat și el în serviciul Gazprom pentru conducta de gaz Nord Stream 2, între timp abandonată, e doar un exemplu. Era să ajungă în 2019 chiar membru în Consiliul de Supraveghere al OMV-ului, iar presa austriacă a scos mereu în evidență legătura sa cu managerul neamț Rainer Seele, la rîndul său fost CEO al OMV și consul onorific din trecut al României la Kassel, pe care acesta l-a susținut politic. De fapt nimic neobișnuit.

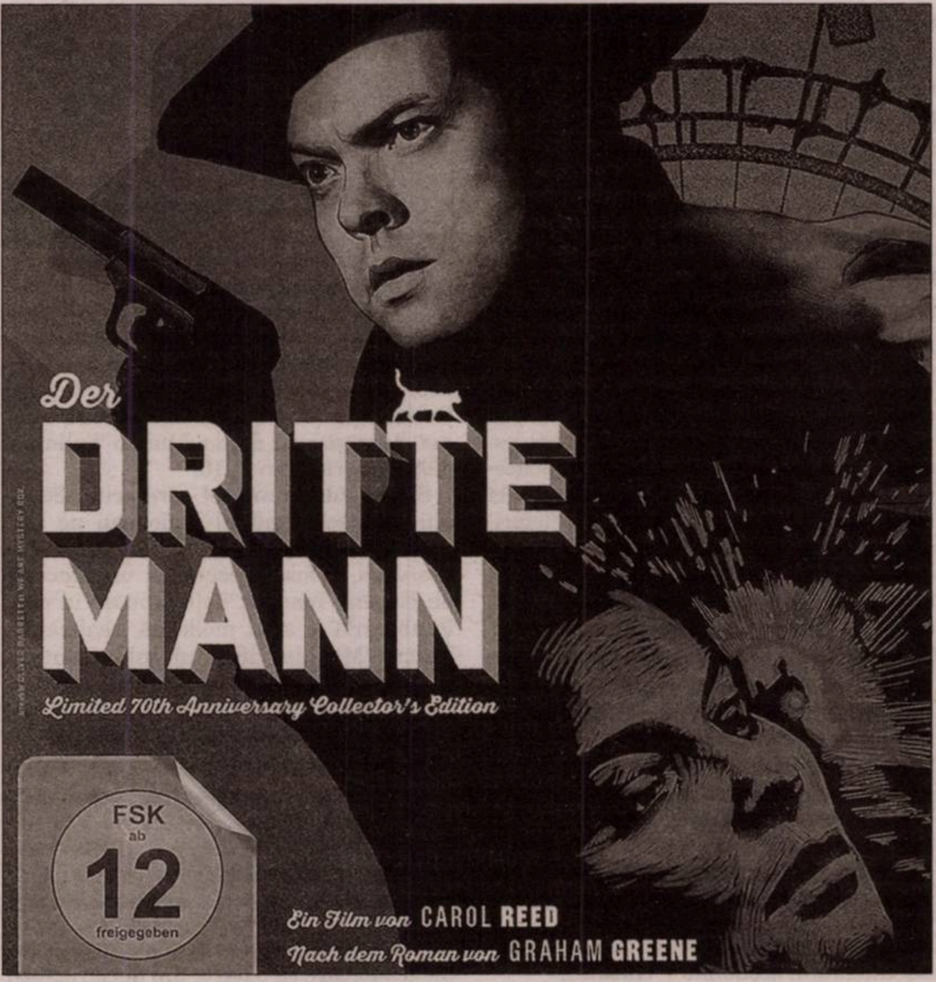
Der
DRITTE
MANN
Limited 70th Anniversary Collector's Edition
FSK ab
12
freigegeben
Ein Film von CAROL REED
Nach dem Roman von GRAHAM GREENE

Mai e oare mica Austrie „calul troian“ al rușilor? Austria e „adevăratul portavion“ al rușilor, a scris recent *Financial Times*, citînd un „diplomat european“. Nunta Karinei Kneissl, la vremea respectivă ministrul de Externe în funcție al Austriei, dansul Karinei cu nimeni altul decît Vladimir Vladimirovici, publicitatea planetară a măritișului înaltei doamne au rămas antologice. Putin i-a adus miresei un mare buchet de flori și zece cazaci. A mai și dansat mireasa, care l-a salutat, aplecîndu-se pînă la pămînt, gest neinspirat de umilă curtoazie în fața celor doar 170 de centimetri ai lui Putin în timp ce vocile grave ale *Corului Cazacilor de pe Don* răsunau premonitoriu. Am întrebat-o public pe Kneissl, în 2019, dacă-i pare rău de plecăciune. Nici vorbă!

Întrebat în 2018, la Viena, în fața unei săli arhipline, despre cum e cu proiectul *off-shore* de extracție a gazelor din Marea Neagră, Seele a aruncat răspunderea investițională străină în cîrca, evident, doar a românilor, cu legile lor imperfecte și întîrziate, un narativ preluat intens și de presa din România. Am auzit atunci vorbe meșteșugite despre „cîntecul de lebădă“ al rafinăriilor europene. O lovitură cu mantă dată și spre „Petrobrazi“. O pledoarie îndîrjită pentru Nord Stream 2, sub acoperămîntul așa-zisei nevoi de „diversificare“ a surselor de energie. Austria încearcă astăzi o adevărată diversificare a resurselor de energie în favoarea siguranței cetățeanului. Pentru a scăpa de dependența de petrolul și gazele rusești.

Stocarea e și ea o preocupare de ultim moment a austriecilor, la cel mai înalt nivel. Însuși cancelarul, promotor al unei „politici active de neutralitate“, l-a sunat pe Putin, tocmai la Moscova. După trei sferturi de ceas, șeful de guvern din Viena nici bine nu a pus receptorul în furcă și a și ținut o conferință de presă. Trecînd peste „cestiunile arzătoare“ în actualitate pentru gazetele de seară, cu referire la ce a mai făcut guvernul său pentru refugiații din Ucraina, cancelarul Karl Nehammer a anunțat că Putin l-ar fi asigurat că Gazprom-ul va achita obligațiile de livrare de gaze la propriu cu vîrf și îndesat și, dacă nu va folosi facilitățile de stocare subterane din Haidach, o locație de lîngă Salzburg, adică din Austria, atunci acestea vor putea fi puse la dispoziție și altora. Aviz amatorilor de business. Viena, numită de unii „capitala economică“ a României, nu se dezminte.

Un exemplu iscusit este și cocsul din petrol, utilizat în producția de anozi pentru industria aluminiului precum și uneori în producția de grafit de calitate, catalogat drept precursor cu valențe nucleare, care în mod surprinzător a devenit un produs-vedetă, asiduu exportat chiar și pînă în îndepărtata Chină comunistă prin firme prietenoase rusești. Peste tot în lume apar, prin rafinare, chiar și produse secundare cu valoare adăugată mare. La vremuri de criză, viața bate filmul și comerțul așijderea.

L-am întrebat public pe Seele, într-o discuție purtată cîndva la Viena, în culisele unei conferințe de presă memorabile, despre rafinăriile din România. Nu-i venea să creadă că rafinăriile mai și stau. Seele, „puternic afin cu Rusia lui Putin“, după cum îi caracteriza cotidianul vienez *Kurier* convingerile, a fost un CEO apreciat de presa internațională, pe care o chema des la discuții de culise, pentru care aloca destul timp și mai făcea și declarații citabile. Fapt care uneori a iritat Petrom-ul, nu tocmai limbut de felul său.

La întîlnirea din primăvara lui 2019 de la „Wiener Rennverein“, jockey club-ul de tradiție imperială din Viena, acest domn Seele a participat. S-a spus cum că ar fi fost prima întîlnire la vîrf între OMV și Romgaz. Rainer Seele nu s-a grăbit să plece, stînd mai bine de patru ceasuri. Îndemînatic la vorbă, i-a lăudat elegant pe români, dîndu-și propriul angajat, un anume Radu Căprău, membru al directoratului firmei din România, drept exemplu de succes. El este „creația mea“. M-a uimit, dar m-a și bucurat. Rar să auzi așa vorbe de laudă, fără perdea, despre un român. Aferím.

Cum se mai schimbă vremurile… Berlinul a fost locul unei înscenări aproape perfecte: „Am dori să aflăm de la dumneavoastră, cu cartonașele de culoare roșie și verde, dacă credeți că gazoductul Nord Stream 2 are un viitor. Astfel, vă rugăm să votați: dacă Da, ridicați cartonașul verde! Dacă Nu, pe cel roșu! Cum gîndesc cei prezenți în sală despre Nord Stream 2?“, a întrebat Klaus Stratmann, jurnalist al cotidianului de mare tiraj *Handelsblatt*, în ziua deschiderii *Summit-ului Energiei 2019* din capitala Germaniei. Aproape toți, sute de participanți, au votat cu cartonașul verde…, doar cinci sau șase au ridicat cartonașele roșii și au grăit curmeziș. Seele, prezent pe scenă, pe post de „maestru de ceremonii“, a jubilat.

La București, a trebuit să vină PSD-ul din nou la putere și Rusia putinistă să manipuleze piața de gaz în pregătirea războiului din Ucraina, după cum a explicat un ministru al României, mai ceva ca pe piața neagră din *The Third Man*, pentru ca utila lege a *off-shore*-ului la Marea Neagră și nu numai să-si găsească în sfîrșit drumul binemeritat prin Parlament pînă la Palatul Cotroceni. Punct ochit, punct lovit.

CEO-ul și președinte Consiliului de Supraveghere, proveniți din concernul petrochimic Borealis, devenit ulterior parte a OMV-ului, conduc astăzi firma-mamă din Viena a Petrom-ului într-o nouă direcție. „Șarmantul domn Seele“, cum l-am numit pe vremuri în public, mai în glumă, mai în serios, a fost deja dat uitării. Nord Stream 2 se amortizează încet în scriptele OMV-ului, fiind un proiect blamat și falit. Firma austriacă are vînt din pupă și va începe în sfîrșit să foreze după gaz în Marea Neagră, spre marea supărare a bătăiosului AUR din România. *Rising star-ul* român, apreciat de Seele, fostul său șef de la Viena, e în continuare la București. În tot acest timp, vînzările le aduc acționarilor, printre care și statul român, profituri consistente. Petrom-ul urcă, tot urcă, cot la cot cu întreaga piață, prețul motorinei și benzinei.

De la privatizarea Petrom-ului din 2004, OMV-ul a schimbat trei șefi: Wolfgang Ruttenstorfer (2001-2011), Gerhard Roiss (2011-2015), dar și pe acest domn Seele. Vă imaginați cum ar fi fost dacă Seele ar fi mai condus astăzi OMV-ul Petrom-ului? După ce însuși Putin i-a conferit în 2018 Ordinul de Stat rus al... Prieteniei. De multe ori viața bate filmul.

The Third Man e un film clasic, în alb-negru, o producție a anului 1949, premiată în același an la Festivalul de la Cannes, ce poate fi vizionată și astăzi în cinematografele din Viena, bineînțeles restaurată digital. Coloana sonoră include doar sunetele țiterei, un instrument cu coarde ciupite și care a dominat topurile muzicale din timpul Războiului Rece. E oare astăzi prea tîrziu sau poate încă prea devreme pentru a mai viziona o dată *Al treilea om?* Muzica războiului din acest film e dramatică. Atunci, după război, ca și acum. Tot Rusia, bat-o Vi(e)na!

Dr. Alex Todericiu *este analist politic și trăiește la Viena.*

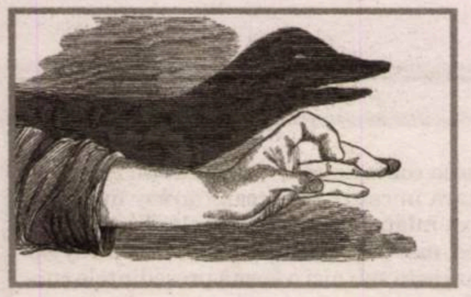

Iaromira POPOVICI

bazar

Mare, trenuri și geamantane

La mare mergeam an după an cu mama. Tatălui meu nu-i prea plăceau vacanțele, așa că, în fiecare vacanță, noi două o porneam în aventură cu cele două geamantane uriașe maronii, fără roți, cred că din piele. Cu ele ne îndreptam spre Gara de Nord.

Nu eram întotdeauna singure. Uneori venea unchiul meu cu noi, alteori prieteni. Dar nici vorbă să avem mașină pe vremea de atunci, cea a anilor ’70 tîrzii, așa că trenul era singura soluție. Mi-a plăcut și-mi place și acum să merg cu trenul, cu el mi se pare că are loc „adevărata călătorie“. Știu că acum trenurile „nu mai sînt ce-au fost odată“ (expresie atît de folosită în diverse situații încît aproape că și-a pierdut sensul), că întîrzie, că se defectează și se opresc cînd ți-e lumea mai dragă. Și totuși, senzația pe care o am călătorind cu trenul nu poate fi înlocuită cu nici o alta: poate și pentru că ești cu atîția oameni în preajmă, într-o lume mobilă, o lume care o reface, în mic, pe cea mare din exterior.

Cert e că mama și cu mine călătoream cu trenul, de cele mai multe ori un accelerat (nu exista, evident, pe atunci, nici o Săgeată Albastră), care oprea în mai toate gările. Asta nu mă deranja deloc, mi se părea interesant să mă uit pe geam și să observ, să mă uit la oamenii care uneori chiar îți făceau cu mîna, la șeful de gară de multe ori mustăcios, ca-n scenete, și să trăiesc senzația, aș spune fericită, deși egoistă, că tu pleci mai departe și ei rămîn acolo. Precum și un soi de tînjire în gol, fără acoperire, de a vizita cîndva locurile prin care treceai, de a le cunoaște altfel, de a fi precum Mona din piesa lui Sebastian.

Singura problemă a călătoriei cu trenul erau cele două gemantante uriașe din piele maro. Așa cum am mai scris, era un soi de ritual obligatoriu al bagajelor, nu puteai să nu pui „totul“ în ele. Mama mea era o persoană riguroasă care făcea lucrurile temeinic. Nu conta că erau dintre cele care țineau de *leisure*, totul trebuia îndeplinit ca la carte, iar mersul la mare presupunea o serie de obiecte și ritualuri indispensabile, la care nu aveai cum să renunți. Pentru că cele două săptămîni la Mangalia, căci acolo mergeam cel mai des, erau o altă viață *in nuce*, în evadarea din cotidian, și nu te puteai duce nepregătit. Era o fărîmă de fericire programată, căreia trebuia să-i faci față onorabil sau chiar mai mult de atît. Așa că aveai nevoie de costum de baie, cearșaf de plajă (nu erau șezlonguri de închiriat pe atunci și lumea nu prea stătea pe prosoape, ci pe cearșafuri), ochelari de soare, pălărie, rochie de plajă – astea, toate, pentru viața de zi. Dar mai exista și viața de noapte, care nu-nsemna deloc ce am crede azi că e, și anume mersul în cluburi, ci plimbarea pe faleză. Azi ar părea îngrozitor de plicticos, atunci era *glamour*. Toată lumea ieșea, după masa de seară, pe la ora 20, pe faleză și pe dig. Mai toți își puneau rochiile și cămășile bune. Femeile se aranjau, se fardau, se asortau (exista nebunia potrivirii genților cu pantofii, de pildă), iar bărbații se pieptănau și se bărbiereau.

Glumesc, dar nu de tot. Printre izurile de parfum, de multe ori ieftin, al epocii, se simțeau, în aer, eforturile trecătorilor de a scoate la iveală eurile lor de zile mari, festive, scrobite. Nu conta că nu le ieșea întotdeauna, că doamnele se mai împiedicau în permanentul scurt al epocii și-n rochiile inestetic mulate, iar domnii o mai dădeau în bară cu sandalele purtate cu șosete ori cu pantofii cu bot prea ascuțit. Contau strădaniile. Și lumea se străduia să dea tot ce-i mai bun.

Și mai contau senzațiile. Căci la mare simțeai altfel lucrurile. Ziua, pe plajă, te pîrjolea soarele atunci cînd te întorceai, reglementar, de pe o parte pe alta, ca să devii o prăjitură rumenită și nu una pîrlită. Dar plăcerea supremă, cel puțin pentru mine, era plutirea din mare: cînd nu erau valuri și cînd găseai un loc cu mai puțină lume, pur și simplu să te întinzi pe apă și să înaintezi ușor, aproape nesimțit. Iar apoi, seara, pe faleză, să-i simți mirosul și eventual picurii de spumă, odată cu vîntul care te răvășea, fără să exagereze.

Toate astea, și-ncă altele, erau prevăzute și burdușite în cele două geamantane. Știm, de la Mary Poppins, că, dacă vrem, totul încape într-un geamantan (darămite în două). Asta se-ntîmpla și cu ale noastre, doar că le făcea ca de plumb. Spre deosebire de Mary Poppins, nu stăpîneam genul ei de magie. Așa că, de fiecare dată, drumul la mare începea cu rugămintea mamei către unul din bărbații din compartiment să ne urce geamantanele sus, pe stativul pentru bagaje. Și continua, atunci cînd ajungeam la Mangalia, cu rugămintea de a ni le coborî. Și de a deschide ușa vagonului. Nu existau butoane pe vremea aceea. Ci doar o manetă, de care trebuia să tragi, dar care nu se deschidea întotdeauna. Sau nu atît de ușor. După ce o deschideam, cu chiu, cu vai, declaram inaugurată oficial vacanța la mare. Despre asta în articolul următor.

■ ■ ■

Nicolas TRIFON

Un road movie ucrainean

La trei luni de la declanșarea „operațiunii speciale“ contra Ucrainei nu citești sau recitești cu aceiași ochi cartea *Internat* a lui Serhii Jadan. Periplul personajului central, Pașa, de-a lungul celor trei zile petrecute în căutarea nepotului său plasat într-un orfelinat în urma unor neînțelegeri familiale pe fondul mișcărilor eratice al „deplasaților temporal“ provocate de ofensiva milițiilor separatiste asistate de Moscova apare ca un manifest premonitoriu și totodată ca o cheie de lectură *sui generis* a evenimentelor care vor urma. Tradusă anul trecut de Maria Hoșciuc la Editura Cartier, cartea a apărut inițial la o editură din Chernivtsi (Cernăuți) în 2017. Acțiunea se petrece în ianuarie 2015, la mai puțin de un an după victoria Euromaidanului la Kiev. Ea debutează sub semnul incomprehensiunii și al stuporii: „… dinspre sud, de la orizont, dinspre partea orașului asediat, ca dintr-o groapă aeriană invizibilă, încep să apară siluete de bărbați. Cîte unul, cîte doi, în grupuri, ies cu greu de după linia orizontului și se mișcă încoace în direcția mulțimii care stă tăcută și așteaptă. Acolo, la orizont, sînt abia perceptibili, dar treptat se măresc precum umbra după amiază“. Confuzia este totală în a doua zi a periplului: „La gară era mai multă lume. În ciuda faptului că, pare-se, tocmai acest loc fusese bombardat. Cei care erau acolo de mai devreme se uitau cu suspiciune la cei care veniseră mai tîrziu. (…) Atmosfera de aici e tristă, ca într-o închisoare. Toți înțeleg că împreună nu se vor salva, însă fiecare speră să se salveze singur“. Detalile privind mișcările de trupe care se succed sub ochii lui Pașa și ai nepotului lui, literalmente tetanizați, trimit cititorul de azi la imaginile reluate în buclă de televiziunile din lumea întreagă după 24 februarie 2022.

Nu se uită la știri, evită discuțiile în contradictoriu, este scutit de mobilizare fiind handicapat la o mînă…

Epilogul fericit al acestui *road movie* care se derulează într-o atmosferă de o rară violență e derutant la prima vedere: dorința bunicului de a reuni familia se împlinește, Pașa se împacă cu nepotul său a cărui mamă se întoarce acasă… Asta o fi și soarta Ucrainei? Nici autorul, nici Pașa nu o spun, însă profilul acestuia din urmă, așa cum rezultă din acțiunile sale de-a lungul celor trei zile cît a durat periplul, dar și din evoluția lui în confruntarea cu celelalte personaje, o sugerează. El este o persoană oarecare din toate punctele de vedere: profesor, predă ucraineana și se bucură de o situație cît de cît stabilă, „ar păcătui dacă s-ar plînge, este totuși bugetar“, este atașat de locurile unde s-a născut și trăiește; de o discreție exemplară, el votează, dar nu-și aduce aminte cu cine, nu se uită la știri, evită discuțiile în contradictoriu, este scutit de mobilizare fiind handicapat la o mînă… Nimic nu-l predispune la un comportament eroic. Privit prin prisma felului în care se comportă cu femeile, copiii și bătrînii întîlniți în cursa pentru a scăpa teferi din situațiile dramatice pe care le traversează, el apare ca un adevărat *honnête homme*.

Într-o lume împărțită între „ai noștri“ și „ăia“, „ai voștri“, în care „nimeni nu are nevoie de nimeni“ și „nimeni nu are milă“, o asemenea atitudine decentă, în sensul orwellian al cuvîntului, semnifică emergența la persoane oarecare ca el a unei conștientizări, a unui spirit de rezistență cu consecințe neașteptate cărora puțini le-au acordat atenție. În aceasta constă poate aspectul premonitoriu cel mai captivant al cărții lui Serhii Jadan dacă ne gîndim la rezistența opusă recent de atîția ucraineni din toate colțurile țării armatei ruse, la felul în care ei au zădărnicit planurile Federației Ruse care conta pe o victorie incontestabilă încă din primele trei zile ale ofensivei. Această intuiție este cu atît mai meritorie cu cît cartea lui Serhii Jadan, „roman de război“ unic în felul ei, descrie în termeni de o rară justețe oroarea războiului din Donbas și destructurarea pe cît de violentă, pe cît de insidioasă a societății. O asemenea dublă performață rezultă în bună parte din demersul original al scriitorului, nativ din regiunea Luhansk, mîndru de orașul său Harkiv în care actualmente este voluntar în apărarea teritorială. El deplasează centrul de gravitate al problemei ucrainene de la vestul mai occidental, așa-zis mai ucrainean, către un est mai degrabă rusofon, sovietic, apropiat de Rusia. Comportamentul populației Harkivului și a celorlalte orașe din zonă pare să-i fi dat dreptate.

Cu situația lingvistică complexă a regiunii, care exasperează principalii actori politici doritori de o rapidă „clarificare“, Serhii Jadan cultivă o surprinzătoare relație de empatie realistă, refuzînd orice dramatizare. Romanul abundă în remarci malițioase uneori, cel mai adesea binevoitoare pe această temă. Deseori, limba poate constitui un indiciu periculos: „Pașa nu poate nicidecum să-și dea seama în ce limbă vorbește acesta – soldatul care tocmai îl interpelase. Din gura lui cuvintele ies atît de brusc și tocit încît nu au nici o intonație, sînt niște strigăte de parcă ar tuși răcit. Ar trebui să vorbească în limba țării, se panică Pașa, în limba țării, acum o lună se aflau aici niște soldați de undeva din Jîtomîr, care rîdeau de el că trecea de la o limbă la alta“.

Oricîtă satisfacție am putea resimți realizînd confirmarea pe frontul ruso-ucrainean a spiritului de rezistență intuit de Serhii Jadan cu ani înainte, rămîne o întrebare la care nu e ușor să răspunzi. De ce, în numele cui rezistă azi ucrainenii? A priori, în numele democrației, al drepturilor omului. Or acestea erau departe de a fi respectate în mod exemplar în ajunul invaziei, Serhii Jadan compusese de altfel un cîntec în care îl ironiza pe Zelenski. (L-a scos de pe YouTube imediat după invazie, salutînd atitudinea curajoasă a acestuia.)

Pentru a încerca să răspund la întrebarea formulată mai sus, aș propune o scurtă incursiune în istorie. Mă refer la *road movie*-ul prcedent al lui Serhii Jadan, *Anarchy in UKR* (2005), în care îl evoca pe Mahno, eroul epopeii țărănești din zona Zaporojie care lupta pentru „soviete fără bolșevici“. Într-un articol din presa acestei mișcări datat din 1920, autorul anonim explica de ce o armată revoluționară poate eventual pune capăt unui regim scelerat sau răspunde unei agresiuni exterioare, nu însă și realiza idealurile de libertate și egalitate anarhiste, ea rămînînd o armată… Un secol mai tîrziu, acest avertisment este valabil și în ceea ce privește democrația și drepturile omului. Tentativa brutală a Moscovei de reconstituire a unui imperiu poate fi stopată, dar aceasta nu ne pune la adăpost de surprize nedorite în materie de democrație și drepturi ale omului. În persoane precum Serhii Jadan, și nu numai în ele, putem în schimb să avem încredere!

Nicolas Trifon *este istoric. Împreună cu Matei Cazacu, este autorul volumului* Republica Moldova, un stat în căutarea națiunii *(Editura Cartier, 2017).*

■ ■ ■

Cu ochii-n 3,14

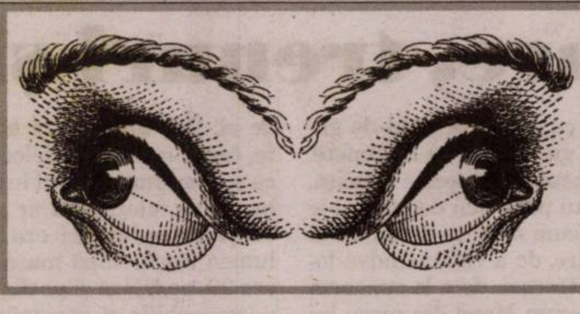

ÎN CAZ CĂ VĂ SUPĂRĂ UN VAL DE GLUME ȘI IRONII, NU AR FI CORECT SĂ OFERIM O NEÎNȚELEGERE CU O AROMĂ DE CONFUZII

■ Mi-a rămas în minte replica asta a Anamariei Prodan: „Îmi fac un trandafir pe fața lui“. Sigur, era vorba despre tatuajul cu chipul soțului ei pe care îl are. Dar asta mai puțin contează. Formularea e, în felul ei, memorabilă. În caz că vă supără un fost / o fostă. (**A. M. S.**)

■ Numeroasele avertismente de furtună ale RO-Alert de săptămîna trecută, unul emis chiar în timpul spectacolului *Rigoletto,* de la Opera Națională din București, cînd pe scenă se auzea replica „Furtuna e aproape“, au provocat un val de glume și ironii. Pe mine m-a prins un sentiment de duioșie – probabil, RO-Alert a suferit o traumă pe vremuri, din cauza unui uragan, taifun sau tornadă, iar acum sună și cînd e doar o ploaie. Sau poate că nimeni nu i-a citit, cînd era mic, *Petrică și lupul*. (**S. G.**)

■ Trupa Scorpions a schimbat versurile baladei „Wind of change“ compuse în 1991 în timpul *perestroikăi:* astfel, „*I follow the Moskva / Down to Gorky Park / Let your balalaika sing*“ au devenit „*Now listen to my heart / It says Ukrainia / Waiting for the wind to change*“. Membrii trupei au declarat: „Nu ne mai putem imagina cîntînd acest cîntec ca și pînă acum. Nu ar fi corect să oferim o imagine idilică a Rusiei“. (**M. C.**)

■ Dacă nu plătești la timp lăutarii, poți rămîne fără microbuze pentru copii. S-a întîmplat într-o comună din Vîlcea, unde fostul edil nu a achitat la timp, adică în 2013, onorariul unei formații din Satu Mare, venită să cînte la un eveniment local. Între timp, datoria a ajuns, de la 25.000 de lei, la peste o jumătate de milion. Inițial, artiștii au refuzat plata eșalonată, așa că primăria a fost nevoită să scoată diverse bunuri la licitație, inclusiv microbuzele cu care mergeau la școală 140 de elevi. Pînă la urmă, s-au înțeles ca plata să fie făcută în rate, vreme de 30 de luni. Fostul primar, acuzat de cel în funcție, spune că a fost o neînțelegere și că lăutarii și-au luat banii la timp, problema fiind aceea că administrația nu a știut să se apere în instanță. (**A. A. D.**)

■ Finlanda vrea în NATO! Cei mai bătrîni dintre dumneavoastră își amintesc campania declanșată de PRO TV la mijlocul anilor ’90, „România în NATO!“. Ei bine, societatea civilă finlandeză se mobilizează și ea. O mică berărie dintr-un orășel finlandez, aflat nu departe de granița cu Rusia, a lansat o bere numită „Otan olluta“, adică „Aș bea o bere“ în limba finlandeză. Jocul de cuvinte, care duce spre OTAN, adică versiunea franceză a acronimului englez cu care sîntem toți obișnuiți, NATO (franceza este limbă oficială a NATO, ca și engleza), este susținut de grafica cutiei de bere: un cavaler medieval în armură inexpugnabilă pe care se vede simbolul NATO, roza vînturilor albastră, ridică o halbă de bere înspumată. Patronul berăriei spune că noul produs, un lager, are „gust de securitate cu o aromă de libertate“. Tare sînt curios să beau o bere „Otan olluta“, ca să văd dacă gustul îmi este familiar sau nu... (**S. V.**)

■ Turcia și-a schimbat numele oficial pe plan internațional din *Turkey* în *Türkiye.* Se pare că numele vechi producea confuzii, mai ales la căutările pe Internet, între țara în cauză și curcan *(turkey* în engleză). Acum a fost înlăturată orice îndoială: Turcia nu e un curcan. Însă, mai important probabil, Recep Tayyip Erdogan nu mai este sub nici o formă președintele curcanului. (**A. M.**)

ÎNTR-ADEVĂR, O NOUĂ DISCUȚIE UNDE NICI NU TE AȘTEPȚI AR REPREZENTA O FORMĂ DE VIOLENȚĂ ÎMPOTRIVA ORGANISMULUI

■ Primarul Bucureștiului tot spune că un mandat de patru ani la primărie este prea puțin pentru orice oraș din România. Într-adevăr, în ritmul în care s-au desfășurat lucrurile în București, în primul an și jumătate din mandatul său, se pare că ar fi nevoie de cel puțin zece mandate ca să se vadă ceva. (**A. M.**)

■ Serviciul de Securitate din Ucraina a făcut public, marți, o nouă discuție dintre doi ruși, unul aflat în „Operațiunea militară specială“, celălalt acasă, în Rusia: „La mine este totul ca de obicei, casă, muncă, familie, nimic nou! Problemele cu proviziile alimentare nu s-au rezolvat?“ / „Nu, azi am mîncat un York, un Yorkshire Terrier“. Absurdul, ca și războiul, nu are limite. (**A. M. S.**)

■ Războiul din Ucraina face victime colaterale unde nici nu te aștepți! Un membru al Parlamentului finlandez face apel la cetățeni să boicoteze kebabul și ofertele turistice în Turcia ca răspuns la refuzul președintelui Erdogan de a accepta aderarea la NATO a Finlandei. (**M. M.**)

■ Președintele turc Recep Tayyip Erdogan lovește din nou, cu o inițiativă istorică de *rebranding* național: are de gînd să schimbe numele internațional al țării sale din englezescul *Turkey* în turcescul *Türkiye* – „care ar reprezenta și exprima în modul cel mai bun cultura, civilizația și valorile națiunii turce“, după spusele lui Erdogan. Nu în ultimul rînd, pe turci îi deranjează faptul că substantivul comun *„turkey“* înseamnă în engleză „curcan“ sau „eșec, ratare“, iar în slang american „prostovan“. De altfel, și în germană, verbul – mai nou, incorect politic – *türken* („a turci“) înseamnă „a falsifica, a măslui“. Nu vrem să ne închipuim ce decizii majore s-ar lua în lume dacă peruanii ar afla că *„peru“* înseamnă, în portugheză, „curcan“ și dacă indienii ar ști că afurisita orătanie se cheamă în turcă *„hindi“,* în franceză *„dinde“* și, în germană, *„Indian“*... Pînă una-alta, pregătiți-vă să mîncați rahat türkiyesc. (**M. P.**)

■ Anul trecut, cînd Festivalul de Film de la San Sebastian l-a onorat pe Johnny Depp cu premiul pentru întreaga carieră, Asociația Regizoarelor din Spania a ripostat: „Această decizie transmite un mesaj îngrozitor publicului, și anume că nu contează dacă ești un bărbat abuziv cîtă vreme ești un bun actor“. Directorul festivalului a replicat: „Vom apăra cu tărie două principii care stau la baza culturii și legilor noastre: prezumția de nevinovăție și reabilitarea de drept. Pînă în acest moment, Johnny Depp nu a fost nici arestat, nici judecat, nici condamnat de nici o autoritate din nici o jurisdicție pentru nici o formă de violență împotriva nici unei femei“. Între timp... (**M. C.**)

■ Două sfaturi antice (preluate din tratatul *De Medicina* al lui Aulus Cornelius Celsus) pentru cei care scriu și pentru cei care citesc: 1) „după cină, nu trebuie nici să citești, nici să scrii, nici să declami, ba chiar nici să meditezi prea adînc, dar mai cu seamă e întru totul oprit să vomiți“; 2) „e bine să te razi în cap pe stomacul gol, cînd s-a făcut digestia, și să nu citești ori să scrii după ce ai mîncat“. Or fi știut cei vechi cum se cuvine să ai de-a face cu scrisul și cititul fără să-ți dăuneze organismului. (**D. S.**)

Felii mari de împreună
Adi,
Lore,

© D. Stanciu

DILEMA VECHE

REDACȚIA:
Marius CHIVU ● Radu COSAȘU
Anda DOCEA (secretar general de redacție)
Stela GIURGEANU
Andrei MANOLESCU (redactor-șef adjunct)
Matei MARTIN ● Matei PLEȘU ● Adina POPESCU
Iaromira POPOVICI ● Ana Maria SANDU
Dan STANCIU (art director) ● Mircea VASILESCU
Sever VOINESCU (redactor-șef)

RUBRICI:
Teodor BACONSCHI ● George BANU ● Ion BARBU
Aron BIRO ● Paul BREAZU ● Cosmin CIOTLOȘ
Horia CORCHEȘ ● Andrei CORNEA ● Codrin Liviu CUȚITARU
Alin FUMURESCU ● Ionuț IAMANDI ● Anca MANOLESCU
Victor MOROZOV ● Radu NAUM ● Lorin NICULAE
Andrei PLEȘU ● Adrian G. ROMILA ● Constantin RUDNIȚCHI
Mihaela SIMINA ● Bogdan-Alexandru STĂNESCU
Oana STOICA ● Valeriu STOICA ● Bogdan TĂTARU-CAZABAN
Teodor TIȚĂ ● Ioan Alexandru TOFAN ● Rodica ZAFIU

TEHNOREDACTARE: Adrian DAMIAN
EDITOR WEB: Anda DOCEA

PUBLICITATE PENTRU PRINT:
floriana.coman@adevarulholding.ro

PUBLICITATE PENTRU ONLINE:
vanzari@ead.ro
dragos.stan@adevarulholding.ro

MANAGEMENT GRUPUL DE PUBLISHING:
Administrator Special: Constantin SANDU
Director Marketing: Steluța ZAMFIR
Coordonator Producție: Constantin DELTA
Director Distribuție: Dana ZAMFIR
Informații și reclamații ABONAMENTE:
0790.139.007 / 0790.139.009
(numere cu tarif normal, disponibile de luni pînă vineri, între orele 9 și 18)
e-mail: abonamente@adevarulholding.ro

ISSN: 1584-1669
Revistă editată de: Adevărul holding
Publicație auditată de: BRAT AUDIT TIRAJE
Tiraj: 6.900
Tipărit la Tipoart Idea Studio

Biblioteca Județeană

Biblioteca Județeană
ASTRA Sibiu

„Sînt vechi, domnule!“ (I.L. Caragiale)

FONDATOR **ANDREI PLEȘU**

DILEMA VECHE

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIȚIE ■ Anul **XIX** ■ nr. **949** ■ 16-22 iunie 2022 ■ www.dilemaveche.ro ■ 24 pagini ■ 8 lei

Sever VOINESCU

axa dus-întors

4

ANDREI PLEȘU

„Note, stări, zile“

pagina 3

CONSTANTIN RUDNIȚCHI

„O lungă istorie de furt“

pagina 5

Interviu cu

VADIM GHIRDĂ

pagina 21

Mahala, periferie

> *„Îmi doresc să fiu cît mai aproape de margine, însă fără să trec dincolo. Dincolo poți vedea tot felul de lucruri pe care nu le poți vedea atunci cînd ești în centru.“*
>
> *KURT VONNEGUT*

Biblioteca Județeană
ASTRA Sibiu

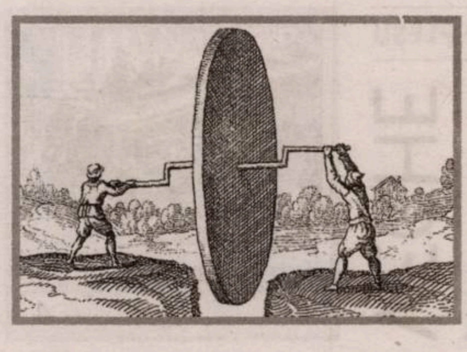

Teodor TIȚĂ

contraintuiția

O pace telefonată

Aflați săptămîna trecută la București, liderii a nouă state din estul european au cerut NATO să ia în calcul implementarea unei așa-numite „apărări avansate“. Pînă acum obiectivul esticilor, între care și românii, fusese o „prezență avansată“. Parțial, acela a fost îndeplinit, noua solicitare fiind cumva o consecință firească. Trupele NATO există pe teritoriile aflate aproape de granița ucraineană, a venit vremea ca ele să fie mai numeroase, mai bine dotate și caracterul prezenței să nu mai fie temporar.

Cererea celor nouă șefi de state ar putea părea îndrăzneață dată fiind volatilitatea relațiilor cu Rusia, dar ea este, de fapt, tîrzie și rezervată. Spre onoarea lor, aproape toți foștii și actualii lideri ai acestor țări avertizaseră de-a lungul timpul că Rusia nu este un partener viabil pentru pacea continentului. Ei au avertizat, ei au auzit. Nu vom ști niciodată cum s-ar fi comportat Kremlinul dacă acești politicieni ar fi fost ascultați de partenerii lor occidentali. Ştim, din păcate, cum se comportă cînd esticii sînt priviți condescendent sau, în cel mai bun caz, cu simpatia obligatorie în cazul unor pacienți care suferă de stres post-traumatic.

Între timp, în vestul continentului, cancelarul german Olaf Scholz continuă să se bîlbîie ridicol atunci cînd vorbește despre Ucraina. Nenumăratele sale ezitări, reveniri și declarații confuze au provocat deja exasperare la Kiev, în capitalele din Est și, poate cel mai important, în rîndul populației germane. Iar asta se vede cel mai bine în sondajele de opinie, unde social-democrații domnului Scholz pierd teren în fața verzilor. Verzi care, surpriză, au un mesaj mult mai ferm legat de războiul din Est. De altfel, asta se poate verifica și în sondajele de opinie care o situează pe Annalena Baerbock, ministru de Externe și lideră a Verzilor, în fața actualului cancelar. Jenat cumva de criticile pe care le primește permanent, șeful Guvernului german încearcă inabil să pozeze în campion al ajutorului pentru Ucraina, însă, în același timp, le mărturisește unor ziariști că nu vrea să repete greșelile Kaiser-ului Wilhelm al II-lea înainte de primul război mondial. Comparația e atrăgătoare, însă complet deplasată și cred că se poate spune că Germania salvează pacea pînă la ultimul ucrainean.

Scholz nu e singur pe cărarea cețoasă a bipolarismului occidental. Preocupat „să nu umilească Rusia“, proaspăt realesul președinte al Franței, Emmanuel Macron, s-a remarcat în ultimele luni prin multele conversații telefonice cu omologul său rus. E neclar ce discută cei doi, cert este că rezultatul acestor convorbiri este zero. Sau chiar mai puțin, dacă vreți, pentru că senzația din exterior este că, în disperarea lor de a oferi Rusiei căi de ieșire dintr-un conflict din care nu vrea să iasă decît în condițiile sale, liderii occidentali dau adesea senzația că încearcă constant să își micșoreze statura politică și să dărîme statuia pe care încă nu s-a oferit nimeni să le-o construiască. Dacă domnul Macron ar fi un personaj din Mortal Kombat, atunci n-ar putea fi altcineva decît Sub Zero.

Președintele Franței urma să sosească marți la București. Înaintea vizitei, așteptările că va fi foarte ferm împotriva Rusiei erau mici. Sigur, Franța și-a asumat conducerea grupului de luptă de la Cincu, dar puneți asta mai degrabă pe seama nevoii psihanalizabile a Franței de a fi importantă. Ceea ce e mai probabil e să auzim diverse zgomote în favoarea achizițiilor de echipament militar francez. Poate chiar se va semna vreun contract. Apoi domnul Macron va merge pentru cîteva ore la Chișinău, unde va spune ceva vag și neangajant despre aderarea Moldovei la Uniunea Europeană, după care va reveni la Élysée, unde un telefon așteaptă să fie folosit. Lupta pentru asigurarea demnității Rusiei continuă.

În alte era istorice, în momente cel puțin la fel de complicate, lideri politici ca Churchill, De Gaulle sau Kennedy au avut propriile lor dubii cu privire la șansele de reușită. Însă au cîștigat în fața istoriei pentru că, dincolo de orice dubii personale, au reușit să evalueze corect riscul unei cedări. Iar riscul acesta se întinde pe generații, nu pe sezoane politice.

În Ucraina, s-a spus de nenumărate ori, se decide acum soarta Europei. Oameni ca Sub Zero de la Élysée speră, fără măcar s-o spună clar, într-o înghețare a conflictului undeva pe liniile de azi. O situație ideală, dar nemărturisită pentru unele cercuri politice occidentale e aceea în care Zelenski nu mai este obraznic, cu Rusia se pot face din nou afaceri, iar guvernele din Vest se pot întoarce la tentativele de a-și mînca prăjitura și, în același timp, de a rămîne cu ea.

O pace telefonată, cum ar veni.

În timpul ăsta, Duda al Poloniei, Iohannis, balticii, bulgarii continuă să avertizeze în van că e nevoie de fermitate. Dacă după războiul acesta se vor ridica monumente, probabil că singurul care ar merita efortul ar fi unul al Cassandrei.

***Teodor Tiță** este gazda podcast-ului* În Centru *pe care îl puteți asculta pe oricare dintre platformele de distribuție (Apple, Spotify, Google etc.): https://open.spotify.com/show/5jSN6amOtenIsHn23aoOLQ*

■■■

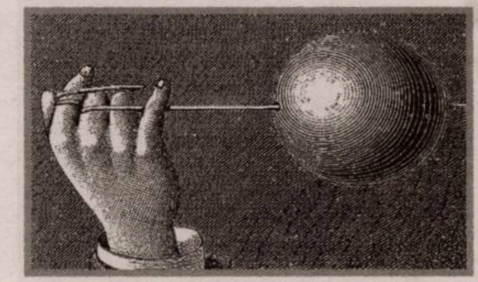

Matei MARTIN

mapamondul de buzunar

Datoria Europei

Comisia Europeană va recomanda recunoașterea statutului de țară candidată la aderare pentru Ucraina. Însă drumul către Bruxelles e lung și sinuos. Președintele Zelenski nu se poate baza pe un parcurs rapid și nici pe favoruri.

Dezbaterea de luni, în Colegiul Comisarilor, intervine după o vizită a președintei Comisiei Europene la Kiev – a doua călătorie a Ursulei von der Leyen în capitala Ucrainei de la începutul războiului. Zelenski a pledat încă o dată pentru recunoașterea oficială a statutului de țară candidată la aderare. Obținerea acestui statut, a explicat el, ar ridica moralul ucrainenilor loviți de război. Şi ar însemna o recunoaștere a sacrificiilor pe care ucrainenii le fac zi de zi pentru visul european de la Revoluția de la Maidan încoace, adică din 2013-2014. Pe deasupra, statutul de țară candidată ar fi un mesaj clar că Vladimir Putin a pierdut orice șansă de a menține Ucraina în sfera de influență a Moscovei.

Consiliul Europei

© wikimedia commons

Recunoașterea Ucrainei drept țară candidată necesită aprobarea unanimă a celor 27 de șefi de stat și de guvern din Consiliul European. O reuniune la nivel înalt pe această temă e programată săptămîna viitoare la Bruxelles. Însă, în pofida recomandării Comisiei, cererea Kievului nu întrunește, nici pe departe, unanimitatea.

State precum Polonia, Estonia, Lituania și Letonia, aflate în imediata vecinătate a Ucrainei și a Rusiei, ori, mai la vest, Italia sau Irlanda au exprimat deja poziții ferme în favoarea aderării cît mai rapide a Ucrainei. Scepticii de serviciu, adică Țările de Jos și Danemarca, se opun unei aderări în regim de urgență.

Germania nu a transmis încă o poziție clară: dacă ministrul de Externe Annalena Baerbock (Verzii) susține categoric parcursul european al Ucrainei, cancelarul Olaf Scholz a subliniat că nu va accepta nici o derogare de la procedurile obișnuite de aderare, arătînd că asta n-ar fi corect față de celelalte state care speră să adere, cîndva, la UE. (Macedonia de Nord a fost declarată țară candidată în 2005, Muntenegru a obținut undă verde în 2008, Serbia și Albania au primit statut de țări candidate în 2009.)

Nici Franța, nici Germania și nici – cu atît mai puțin! – Țările de Jos ori Danemarca nu vor face rabat de la exigențele procesului de aderare.

Nici Franța, care deține în acest moment președinția Consiliului UE, avînd deci un rol hotărîtor în pregătirea reuniunii la nivel înalt, nu și-a precizat poziția. E însă de presupus că președintele Macron nu va susține o aderare accelerată și mai ales necondiționată a Ucrainei. În urmă cu o săptămînă, el a avertizat că și dacă Ucraina va fi desemnată țară-candidată, eventuala aderare „va dura decenii“. În orice caz, nici Franța, nici Germania și nici – cu atît mai puțin! – Țările de Jos ori Danemarca nu vor face rabat de la exigențele procesului de aderare.

Moldova și Georgia au solicitat, de asemenea, statutul de candidat. Moldova, care e condusă de un guvern democratic și pro-european, nu a stîrnit obiecții; Georgia, în schimb, care a înregistrat un recul al democrației și tulburări politice majore în ultima vreme, nu e văzută cu ochi buni la Bruxelles. Statutul celor două țări nu va fi tranșat la pachet cu cererea Ucrainei. Chiar și așa, există riscul ca unele state să propună o cuplare a celor trei state, în funcție de interesele politice regionale ori sectoriale.

E deci puțin probabil ca la Consiliul European de săptămîna viitoare să se adopte o decizie favorabilă Ucrainei. Ceea ce poate obține Zelenski e o promisiune fermă și – la sugestia lui Emmanuel Macron – un fel de statut interimar care să-i consolideze relațiile cu UE și care să ateste angajamentul Bruxelles-ului pentru Ucraina. E suficient? Poate că Zelenski o să vadă în obținerea acestui statut special/intermediar un premiu de consolare. Pentru Europa, însă, orice promisiune făcută Ucrainei e o datorie. De care se va achita!

■■■

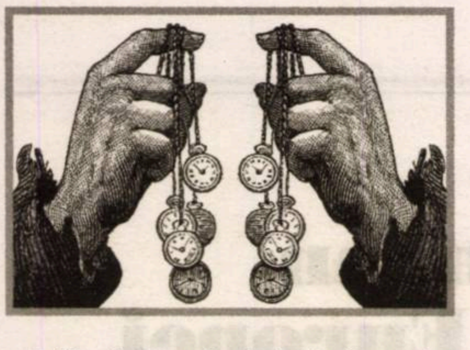

Andrei PLEȘU

nici așa, nici altminteri

> *„Așa e că pînă acum nu stăm nici bine, nici rău, adică nici așa, nici altminteri?“ (I.L. Caragiale)*

Note, stări, zile

■ Nu obosesc să admir și să omagiez prestația unei edituri bucureștene a cărei strategie nu implică decît oferta nobilă a unor tipărituri, alese nu pentru că „dau bine“, nu pentru că garantează o vînzare profitabilă, nu pentru că slujesc vreo modă ideologică sau publicitară, ci, pur și simplu, pentru că aspiră la reînvierea și consolidarea unei piețe a valorii, dincolo de (altfel firești...) criterii de strictă vandabilitate. E vorba de Editura Spandugino, inițiată și administrată de doamna Lavinia Spandonide. Ea promovează autori importanți, dar oarecum uitați, ai culturii naționale, stimulează receptivitatea pentru consistenți autori contemporani, cultivă interesul cititorului pentru teme etern-actuale, de natură să intensifice reflecția asupra interogației spirituale, asupra provocărilor istorice și destinale care determină traiectoria existențială a oricăruia dintre noi. Fiecare volum apare în condiții tipografice de elită, echipa redacțională e impecabilă, iar viziunea și generozitatea doamnei Spandonide se fac simțite în detaliu, mărturii ale unei subtile disponibilități interioare, ale unui simț de orientare și ale unui program de viață de o rară distincție. O reușită fără breșă, o performanță dătătoare de speranță.

■ Aflu din presă că Victor Rebengiuc a decis să se retragă de pe scenă. Rolul pe care încă îl joacă în spectacolul *Tatăl* de la Teatrul Bulandra va fi ultimul. Pot înțelege că, în preajma vîrstei de 90 de ani, economia noastră trupească și sufletească se adumbrește. Dar vestea mă face, totuși, melancolic. Talentul și anvergura personalității maestrului Rebengiuc îmi apar, în continuare, în cea mai bună formă. Pe de altă parte, am întîlnit, de-a lungul anilor, în toate meseriile, inși care nu se pot decide să facă un pas înapoi (sau în afară), chiar dacă nici bătutul pasului pe loc nu le mai iese... Prin comparație, Victor Rebengiuc face o demonstrație de demnitate, înțelepciune și onoare profesională. Sincer vorbind, nu cred în împuținarea resurselor marelui nostru actor. Cred, de fapt, că va trece de la capitolul unei *hărnicii* de-o viață la acela a unei *prezențe* inamovibile. Cînd ai în spate cariera lui Victor Rebengiuc, „retragerea“ nu poate fi decît o combinație între „admirabil“, „memorabil“ și „exemplar“. Te „retragi“ doar ca să devii un *model* viu. În această perspectivă, îți doresc, dragă Victor, să stai pe înălțimea ta și să întorci o nouă pagină a succesului! Cu drag și cu tandre complimente minunatei doamne Mariana Mihuț!

■ Aflu, cu întîrziere, că pe strada Olari din Capitală s-a deschis o bragagerie: *Bragageria Bogdania*. Nu-mi vine să cred! Iată ce scriam, în 1995, pe acest subiect: „Una dintre bucuriile copilăriei mele era paharul cu bragă de 40 de bani. Cînd economiseam mai cu spor, puteam aspira la o *Eugenia*, care costa 75 de bani. Dar și atunci mă întrebam dacă nu e preferabil să fac rost de încă 5 bani ca să-mi iau două pahare cu bragă. Aspectul oarecum suspect al băuturii mele preferate nu mă impresiona: percepeam, firește, culoarea și consistența ei vag noroioasă, discreta ei mireasmă de borhot, urma prăfoasă care rămînea pe fundul paharului. Dar dacă era suficient de rece și dacă fermentase îndeajuns ca să fie acidulată, braga mi se părea perfectă. De dragul conținutului îi acceptam și înfățișarea, o savuram chiar, nu fără o mică perversitate anticipativă...“. Și îmi aminteam că, într-o vestită pagină din Caragiale *(La moși)*, i se spunea „șampanică“! După cîteva mici supraviețuiri provinciale (Constanța, Bușteni, Slatina), braga a dispărut. Sînt cu atît mai încîntat să aflu că e din nou pe piață. Și îi mulțumesc dlui Dragoș Bogdan pentru idee, sensibilitate și curaj. Clientul din mine tresare vesel, conservator și optimist. Și pofticios!

■ Doamna Alina Mungiu-Pippidi a scris de curînd un text îngrijorat despre eventualele modificări (inacceptabile) ale legii siguranței naționale. Are dreptate. Problema e că derapajul invocat e folosit ca prilej optim să certe pe mai toată lumea. La loc de frunte, evident, sînt intelectualii, mai ales cei care nu scriu în *România Curată*. Publiciștii de la *22* și *Dilema veche* sînt, fatalmente, pe primul loc. Andrei Cornea e periculos. Cristian Preda la fel. Dar și Baconschi, „pseudo-societatea civilă“ (aici dna Mungiu-Pippidi e coleg de campanie cu dl Ion Cristoiu), publicul în general etc. Nu sînt pomenit (decît indirect), dar nu mă simt exclus. Îmi asum o mulțime de vinovății în ultimii 30 de ani și admit că stăm prost la capitolul prestației cetățenești. Pe de altă parte, mi-e greu să pricep de ce a certa pe toată lumea e o formă de „acțiune“. Contemplu, melancolic, singurătatea doamnei Mungiu. Da, intelectualii noștri nu sînt eficienți public, da, poporul e fie blazat, fie păcălit, da, ne cam lăsăm duși de val... Oameni sîntem! Intelectualii noștri au tot greșit. Și înainte de război, și după. Ce facem? Îi evacuăm? Ne supărăm pe doamna Mungiu că, înainte de ’89, n-am auzit de dînsa? Bombănim suveran de pe margine? Eu, unul, i-aș oferi doamnei profesoare o funcție pregnantă instituțional ca să ne salveze! (De altfel, mi s-a părut, în mai multe rînduri, că nu i-ar displăcea o asemenea ofertă. Și că nu degeaba amintește, în mai fiecare articol, că e mereu consultată, ca expert, de toți mai-marii lumii.) Să fiu bine înțeles: nu scuz episoadele de absenteism, de proastă orientare, de obtuzitate analitică a unora dintre noi. Dar cred că soluțiile instituționale, eficiente pe termen lung, nu pot veni, în nici o țară, strict dinspre biblioteci. Și că a pluti catedratic deasupra celorlalți nu e nici cuviincios, nici productiv. Doamna Mungiu-Pippidi are admirabile calități. Și tocmai pentru că știu asta, îmi permit, amical, să o previn că e pîndită de un derapaj care, în germană (limba țării în care predă), se numește *„Besserwisserei“*. E abuzul psihologic al aceluia care are neîncetat conștiința propriei, incontournabile, competențe: știe el (ea) mai bine ca toți ce e de știut, nu greșește, trebuie ascultat(ă) în tot și în toate. Și, din păcate, nu e ascultat(ă) și folosit(ă) de nimeni, la adevărata sa valoare. Aviz amatorilor!

P.S. Doamna Mungiu-Pippidi – ar fi nedrept să nu menționez asta – a dovedit, de-a lungul anilor, complexități și subtilități analitice fără echivalent pe piața noastră de idei. Prin 2012 îl soma, de pildă, pe Traian Băsescu să nu ia în serios așa-zisul „plagiat“ al lui Victor Ponta (sînt și alții mai răi...) și să-l numească premier. Victor Ponta i-a rămas, de altfel, la inimă, și în 2015, cînd îl descria ca pe o victimă a Justiției și a PSD-ului, din cauza opțiunilor și a limbajului său pro-occidental. Acum, doamna Mungiu e, pe bună dreptate, mîndră să ne amintească – pentru a se delimita de alde Cornea, Preda, Baconschi, dilematici, gedesiști și alții *ejusdem farinae* – că singurii disidenți de marcă ai țării sînt cei pe care îi publică dînsa la *România Curată* (Dorin Tudoran, Liviu Antonesei). OK! Dar să se laude și cu alți apropiați ai cercului său de idei. Iată ce scria, de pildă, în 2020, despre dl George Simion (pe care l-a comparat, altădată, cu disidentul rus Navalnîi): „Eu pe George Simion îl cunosc, pentru că face parte din mulții tineri care s-au ridicat chiar înainte de Colectiv și care voiau să intre în politică. George trebuie spus că e un băiat de talent. Este un om care are talent la comunicare și care a încercat mai multe partide tradiționale cu agenda asta cu Basarabia. Ele nu l-au primit; eu trebuie să mărturisesc că am sunat vreo două-trei persoane să-i dea atenție lui George Simion. Sînt ani de zile de atunci. El a reușit să facă evenimente în care a atras atenția asupra sa și este cineva destul de redutabil în felul lui. Adică e un om care a știut să construiască“. Uneori, dna Mungiu știe lucruri misterioase, ignorate de chiar cei la care se referă. De la dînsa am aflat, de pildă, că dna Elena Ștefoi ar fi vrut, la un moment dat, să părăsească parcursul său diplomatic și să revină la *Dilema veche*, dar că, manipulat de Cristian Ghinea, am refuzat-o! După ce-am citit această dezvăluire (o fi avînd dna Mungiu surse „secrete“?), Elena și cu mine am conversat perplecși despre incident. Tot de la dna Mungiu am aflat și că *Dilema veche* și *22* sînt în mare amor cu SPP, SIE și SRI, și că ne-am bucurat, pe ascuns, de finanțe venite de la Plăcintă, Udrea și de la alți baroni locali suspecți! Așa că sîntem ori hiper-șmecheri, ori foarte proști. Cum ziceam: *Besserwisserei!*

■ ■ ■

Andrei CORNEA

la răscruce de gînduri

„Nu umiliți Franța, domnule președinte!“

„*Errare humanum est, perseverare diabolicum*“ sau, în unele cazuri, *„cynicum“*. Președintele Franței, Emmanuel Macron, a declarat de două ori, nu o singură dată, că „nu trebuie umilită Rusia“. N-a fost deci o scăpare prima dată, o exprimare nefericită, ci expresia unei politici deliberate. Cu alte cuvinte: nu cereți Rusiei să se retragă din teritoriile ocupate în Ucraina, ori chiar să deblocheze porturile ucrainene la Marea Neagră, spre a permite reluarea comerțului cu cereale, deoarece asta ar însemna o „umilință“. Cum ar fi fost dacă cineva i-ar fi cerut pe vremuri lui Georges Clemenceau ca Franța să nu „umilească Germania“ cerînd înapoi Alsacia și Lorena? Inepția sare în ochi. Iar dacă ținem seama și de crimele de război și poate chiar crimele împotriva umanității deja săvîrșite de Rusia, chestiunea „umilinței“ devine ridicolă.

În fapt, așa cum s-a observat, frontul occidental anti-Rusia a început să se fisureze. Există în mod evident un calcul: să i se lase Rusiei Crimeea, dar și Donbasul, să i se promită eventual ridicarea sancțiunilor și să se obțină pacea. Iar Ucraina va fi ținută „în viață“ cu arme și ajutor economic atîta cît să nu fie copleșită, dar nu mai mult, fiind astfel silită să accepte pacea la un moment dat. Mă tem că deja asta e politica dominantă a Vestului, atîta doar că Macron se exprimă mai deschis. Poate că așa se explică și încetineala cu care sosesc, pare-se, armele ofensive de bătaie mai lungă, dar și cantitatea insuficientă a acestor arme – fapt de care se plîng continuu ucrainenii. Rușii dispun deja de un avantaj masiv în privința artileriei și a rachetelor, iar Vestul face mult prea puțin pentru a submina acest avantaj. Amenințările periodice cu distrugerea nucleară, venite dinspre diverși propagandiști ruși, se pare că și-au atins scopul: au intimidat suficient o parte a decidenților occidentali, care s-au convins pe ei înșiși că Rusia „nu trebuie umilită“, în caz contrar (adică dacă ar suferi o înfrîngere în Ucraina) ar putea – vezi Doamne – să se răzbune pe Univers! Aiureli!

Necazul este că, dacă Rusia va ieși în cîștig din acest război (pierderile umane nu contează pentru ruși), ea va fi înclinată să creadă că poate oricînd repeta operațiunea – fie în Ucraina, fie în altă parte. De fapt, dincolo de garanțiile internaționale care ar putea exista, singura garanție reală este și va fi întotdeauna o înarmare pînă în dinți a Ucrainei, inclusiv cu arme puternice care să poată lovi teritoriul ocupat al Donbasului la nevoie. Or, se pare că exact o asemenea înarmare e pusă sub semnul întrebării tot mai mult zilele și săptămînile acestea.

În cazul special al Franței ar putea fi vorba și despre altceva: despre revenirea tradiționalei simpatii față de Rusia (vorbește despre ea Alain Besançon în *Sfînta Rusie*). Mai ales stînga franceză a tins să vadă în regimul sovietic o reluare și o împlinire a Revoluției Franceze, iar dreapta a considerat Rusia drept o contrapondere mai întîi la Germania, apoi la Statele Unite. (De fapt, și dreapta, și stînga franceze au fost antiamericane, fie și din motive diferite.)

În sfîrșit, presupun că chestiunea „umilirii“ are legătură cu lungile conversații pe care președintele Macron le-a tot avut cu Putin la telefon. Nu știm nimic concret despre ele, în afară faptului că nu se vede în urma lor nici un cîștig pentru pace și nici măcar în chestiuni umanitare nu-i deloc clar dacă au ajutat la ceva. Impresia este de unilateralitate și dezechilibru în defavoarea Franței. Mai mult – cel puțin văzute de la distanța la care se află publicul –, ele chiar sugerează o „umilire“ autentică: atîta doar că nu a Rusiei, ci a Franței, și făcută cu asentimentul președintelui francez. I-aș spune, așadar, acestuia: „Înainte de toate, nu umiliți Franța, domnule președinte!“.

■ ■ ■

Sever VOINESCU

axa dus-întors

Eroismul ucrainean și inima stafidită a Europei

Putin invadase Ucraina de vreo două săptămîni, cînd am citit o foarte interesantă anchetă jurnalistică realizată de *news.yahoo.com*. Presa internațională difuza știri uimitoare, despre lunetiștii ucraineni care împușcă înalți ofițeri ruși pe frontul din Ucraina. În general, lumea asista uimită la o evoluție militară neașteptată: ucrainenii nu doar că rezistau invaziei lui Putin, dar se puteau vedea chiar semnele unei contraofensive. Era clar pînă și pentru cel mai nepriceput observator că diferența dintre armata ucraineană cu care se confruntaseră rușii în 2014 și cea pe care o aveau în fața acum, în 2022, este imensă. Desigur, cineva îi ajutase. Era evident pentru toată lumea cine.

Acest articol din *news.yahoo.com* se baza pe discuțiile jurnalistului cu mai mulți înalți responsabili din CIA, firește nenumiți. Astfel, jurnalistul a putut detalia – cît a putut – programul secret prin care SUA a ajutat Ucraina să-și construiască capacitatea de apărare în fața armatei ruse. Pe scurt, începînd cu 2015, CIA a trimis în zona Donbas un număr neprecizat de instructori militari care i-au învățat pe ucraineni să folosească armamentul defensiv american ultraperformant, cum să se camufleze, cum să evite detectarea prin mijloacele digitale folosite de ruși, cum să comunice între ei astfel încît să nu poată fi interceptați de tehnica rusească, cum să poată ei monitoriza comunicațiile militare rusești, cum să se organizeze în apărare sau în insurgență, cum să planifice operațiuni militare și altele asemenea. Printre aceste programe figura și antrenamentul lunetiștilor ucraineni, care fuseseră cu totul anihilați în 2014 printr-o tehnologie secretă rusească, de care, acum, americanii i-au învățat cum să se ferească. Dar ceea ce mi-a atras mai mult atenția în acel articol a fost următorul fragment: „Cînd paramilitarii CIA au ajuns pentru prima dată în estul Ucrainei după incursiunea militară rusă din 2014, misiunea lor a avut două direcții. Prima, să identifice modul în care CIA ar fi putut să le fie cu adevărat de ajutor forțelor speciale ucrainene care luptau cu militarii ruși și cu aliații lor, separatiștii, într-un război de uzură în Donbas. Dar a doua direcție a fost aceea de a testa determinarea ucrainenilor. CIA trebuia să afle cum stau ucrainenii cu coloana vertebrală. Întrebarea era: «O vor lua la sănătoasa cînd va fi să fie sau vor rezista și vor lupta?», după cum a formulat un oficial. Toți paramilitarii CIA au raportat superiorilor lor că, într-adevăr, ucrainenii sînt gata să lupte“. Nu s-au înșelat.

Pentru americani, evaluarea stării de spirit a ucrainenilor era esențială, după lecțiile din Afganistan și Irak. În aceste două țări, americanii au cheltuit zeci de miliarde de dolari pentru a construi armate care să lupte cu islamiștii și nu a ieșit nimic – soldații locali, plătiți, echipați și antrenați de americani, fie nu luptau deloc, fie sabotau, fie dădeau pur și simplu fuga la inamic cu prima ocazie. În Ucraina, însă, americanii au înțeles că aveau de-a face cu alt gen de oameni. Și i-au ajutat. Și așa avem acum, în Ucraina, o forță militară națională care își apără țara uimitor de eficient în fața unei armate care, pînă de curînd, era socotită invincibilă.

Ucrainenii dau Europei anului 2022 o lecție pentru care mă tem că opulentul nostru continent, cu birocrația lui pe cît de groasă, pe atît de nevolnică, cu politicienii lui minusculi, nu este pregătit. Este o lecție despre forța inimii. Fără îndoială că în lipsa sprijinului logistic, politic, moral și financiar al Occidentului, și în primul rînd al Americii, Ucraina nu ar fi fost capabilă să dea rușilor o asemenea entuziasmantă replică militară. Dar ce e imediat de adăugat este că acest sprijin masiv a fost mobilizat nu de conștiința morală, amorțită și flască a Occidentului, ci de puternica impresie pe care a lăsat-o lumii inima ucraineană. Astăzi, lumea nu trimite Ucrainei arme *ca să* reziste, ci o face *pentru că* Ucraina rezistă! Sigur că armele și tehnologia determină succesul unor acțiuni militare, dar fără inimă, fără curaj și determinare, fără disponibilitatea omenească spre eroism, un război nu va fi niciodată cîștigat. Sau, mai exact, un război îndreptat împotriva unui popor care este gata de eroism colectiv e pierdut. Mai repede sau mai tîrziu, cu mai mult sau mai puțin sînge vărsat, dar e pierdut. Rușii învață asta, acum, pe pielea lor.

În acest context, „înțelepții“ Occidentului îndeamnă Ucraina să cedeze. Soluțiile occidentale în fața invaziei ruse duc, toate, în aceeași direcție: cedare de teritorii. Mai pe scurt: Rusia trebuie să iasă victorioasă sau, măcar, să se aleagă cu ceva după ce a invadat Ucraina. De ce? Nu pentru că are dreptate, nu pentru că pretențiile ei sînt justificate, ci pentru că e Rusia. Kissinger, laureat Nobel pentru Pace, guru al diplomaților de oriunde, argumentează chiar așa: Occidentul să nu uite ce e Rusia și să-i dea, acolo, niște teritorii ucrainene, pentru că, vorba aia, e Rusia!

Dar ce-i Rusia, de fapt? Biciul lui Dumnezeu pe Pămînt? Satrapul mondial de neoprit? Căpcăunul căruia trebuie să-i sacrificăm copii periodic ca-n povești? Rusia este, astăzi, departe a avea puterea să fie ce-și închipuie că este. Rusia este suficient de slabă și de vulnerabilă ca să fie mai degrabă ce vrea Occidentul să fie. Dacă frica Occidentului o face Căpcăun, atunci Căpcăun va fi, dacă curajul Occidentului o face să fie o țară cu care, cît de cît, te poți înțelege, atunci asta va fi. Și ce se face Occidentul dacă, iată, ucrainenii nu vor să recunoască în Rusia Căpcăunul, ci doar un invadator care poate fi învins? O să le predea Occidentul ucrainenilor lecția de lașitate, în replica lecției de eroism pe care o primește?

Lecțiile curajului și eroismului vin, însă, într-un moment nepotrivit. Lecția eroismului e o lecție de la inimă la inimă, doar că inima Occidentului a îmbătrînit și s-a cam stafidit. Un duhovnic spunea odată că drumul de la minte la inimă e cel mai lung drum de pe lume. O fi, dar asta nu înseamnă că legătura funcțională dintre minte și inimă este mai puțin directă. Vremurile „iluminării“ europene au pus în desaga noastră culturală multe formule care indică o anumită legătură între minte și inimă (La Rochefoucauld: „Inima face din minte sclavul ei prost“, Hume: „Mintea e sclava inimii“ etc.). Așa o fi arătat lumea văzută atunci. În vremea noastră, din cîte bag de seamă, inima stafidită face din minte o vizuină strîmtă a lașității. Și să nu-mi spuneți că ideea de a ceda Rusiei teritorii ucrainene în schimbul păcii este o victorie a rațiunii sau un exemplu de pragmatism. Căci nu e mai mult decît o prostie lașă, meschină și ignobilă a unora care n-ar fi luptat nici măcar două zile cu orcii lui Putin.

■ ■ ■

Mihaela SIMINA

accent pe istorie

Două surori, un muzeu și o premieră

Au fost odată ca niciodată, prin secolul al XIX-lea, două surori care au deschis un muzeu în New York. Primul muzeu american din istorie fondat de femei. Și tot primul muzeu din Statele Unite ale Americii dedicat exclusiv artelor decorative și designului.

E drept, celor două surori, Sarah și Eleanor Hewitt, nu le-a lipsit deloc contextul favorabil, esențial în istorie. Proveneau dintr-o familie foarte bogată (erau nepoatele marelui industriaș Peter Cooper și fiicele lui Abram Hewitt, la rîndu-i industriaș renumit, avocat și primar al New York-ului) și au avut o copilărie care le-a asigurat accesul la arta și cultura europeană prin numeroasele plimbări pe care le făceau cu familia în marile capitale ale Europei. Chiar și așa, pe lîngă context, în istorie și mai mult contează oamenii; cele două tinere puteau face orice altceva cu resursele avute la îndemînă, nu un muzeu. Au făcut un muzeu.

Astfel, în primăvara anului 1897, la etajul al patrulea al școlii publice Cooper Union din Manhattan pe care o înființase bunicul lor, surorile Hewitt au inaugurat Muzeul de Arte Decorative Cooper Union. Nu înainte de a studia temeinic, și de multe ori la fața locului, istoria artelor decorative din Europa și tot ceea ce implică domeniul, întrucît voiau ca muzeul lor să fie similar celor pe care le vizitau în Paris sau la Londra. Au încheiat un parteneriat cu Muzeul Artelor Decorative din Paris, care le-a ajutat cu sfaturi și informații pentru organizare, și au expus colecții de textile, de gravuri, de mobilă și cărți pe care le adunaseră de-a lungul timpului, precum și o serie de 336 de reproduceri ale unor capodopere de artă, special realizate în acest scop într-un atelier din Paris. Scopul instituției întemeiate de Sarah și Eleanor Hewitt nu era doar acela de a rafina gustul publicului, ci și de a-i sprijini pe cei interesați profesional de domeniul artelor decorative, astfel încît unele artefacte puteau fi fotografiate, schițate sau chiar atinse și măsurate.

În timp lucrurile s-au legat, stelele s-au așezat, colecțiile de artă ale muzeului s-au îmbogățit văzînd cu ochii. Prietenii filantropi ai familiei au devenit prieteni ai muzeului și au făcut donații consistente în bani și obiecte de artă. Tot prietenii muzeului au ajutat la achiziționarea, în 1901, a unei colecții extrem de valoroase de 4.000 de desene și schițe din secolele al XVII-lea și al XVIII-lea pe care Galeria Borghese din Roma a pus-o în vînzare. Se adaugă, un an mai tîrziu, și o colecție unică de textile din mătase cumpărată din Europa și donată muzeului american de către magnatul J.P. Morgan. Istoria a continuat în același ritm, în contextul și cu oamenii potriviți, pentru ca, în prezent, muzeul deschis acum 125 de ani de surorile Hewitt, preluat între timp de Smithsonian și mutat în fosta reședința a lui Andrew Carnegie din Fifth Avenue, să devină un punct de reper în societatea newyorkeză.

Pentru că istoria-i și despre frumos. Iar frumosului îi trebuie context. Dar mai ales oameni.

BARBURISME

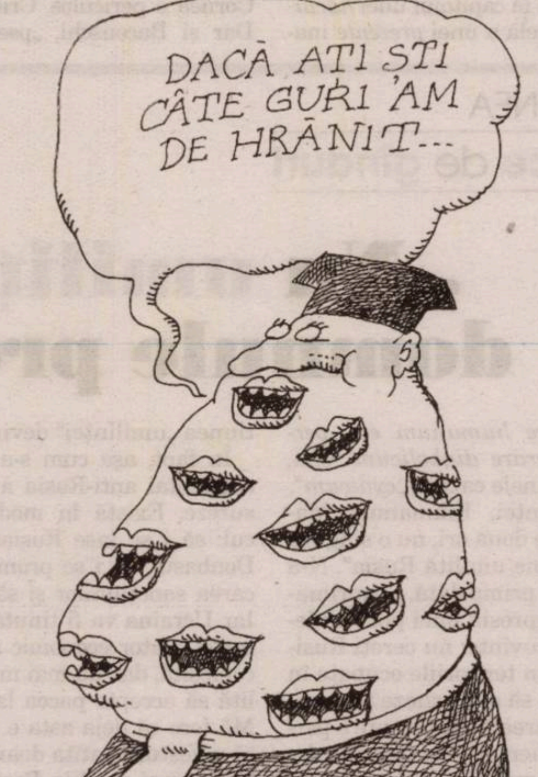
DACĂ ATI ȘTI CÂTE GURI AM DE HRĂNIT...

Desen de Ion BARBU

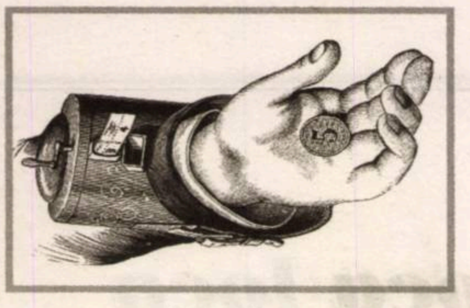

Constantin RUDNIȚCHI

viața de **capital**

O lungă istorie de furt

Este șocant să vedem că un război purtat după regulile secolului trecut vine și cu obiceiuri din acea perioadă. Este vorba despre furturile pe care soldații ruși și armata rusă le practică în războiul din Ucraina. Sînt multe mărturii care arată că soldații ruși nu au ezitat să fure tot ce au găsit în gospodăriile ucrainene: de la calculatoare la bunuri electrocasnice și de la mobilă la jucării. Este un obicei barbar, neașteptat pentru secolul în care trăim.

Nu sînt singurele exemple. Statul rus, prin armată, a furat, conform estimărilor unui oficial ucrainean, aproximativ 600.000 de tone de cereale de la fermierii ucraineni. Dacă privim în urmă, vom vedea că există o lungă istorie de furturi pe care Rusia sau Uniunea Sovietică le-au făcut în România. Cel mai cunoscut și dureros exemplu este tezaurul României depozitat la Moscova.

Situația tezaurului României are două teme importante. Pe de o parte, rațiunea și felul în care a fost transferat la Kremlin, pe de altă parte, demersurile făcute pentru recuperare și șansele ca tezaurul să se întoarcă la București. Deocamdată, nu putem reține decît ceea ce spune guvernatorul BNR, Mugur Isărescu, și anume că *„un drept care nu este mereu afirmat cade în uitare“*.

Cazul tezaurului românesc este, de fapt, cel al unui adevărat furt. „Reafirm că tezaurul BNR rămîne singurul caz în care o rezervă de aur este încredințată cu acte în regulă și cu toate garanțiile depozitarului că va fi returnată oricînd la cererea proprietarului, pentru ca ulterior aceste obligații asumate conform tuturor normelor și cutumelor internaționale să nu mai fie respectate“, declara anul trecut Mugur Isărescu.

Mai are România șanse reale să recupereze tezaurul aflat la Moscova? Pînă acum, demersurile nu au dus la nici un rezultat concret, ci doar la crearea unei comisii româno-ruse. Comisia nu a realizat nici un progres, iar, de-a lungul timpului, România și BNR au făcut diverse demersuri pe plan internațional, dar fără ca măcar o parte din tezaur să fie restituit.

Din punct de vedere juridic, România consideră că tezaurul este o creanță litigioasă asupra străinătății, iar Banca Națională pune la dispoziția autorităților române documente ce dovedesc dreptul de proprietate al României asupra bunurilor depozitate la Kremlin. Există un dosar al tezaurului aflat la Moscova care, începînd cu anul 1922 și pînă în present, a fost predat personal de fiecare guvernator succesorului său. România nu și-a pierdut speranța că va recupera, la un moment dat, tezaurul aflat la Moscova, iar istoria ne învață că mai devreme sau mai tîrziu avuția se întoarce la proprietari.

Situația tezaurului României are două teme importante.

De-a lungul timpului, au existat două întrebări: cît de fundamentată a fost decizia de a transfera o parte din aurul țării la Moscova? Și în ce constă tezaurul trimis în capitala Rusiei?

Argumentele pentru transferul la Moscova erau destul de clare. În decembrie 1916, două treimi din teritoriul țării era sub ocupație militară străină, guvernul se mutase la Iași și acolo se afla inclusiv stocul de aur din țară. În plus, Rusia era singurul stat vecin aliat, iar cele două familii regale erau înrudite, Regina Maria fiind verișoară cu țarul Nicolae al II-lea.

În ceea ce privește conținutul tezaurului, în decembrie 1916 au fost trimise la Moscova cu trenul 1.738 de casete cu aur al Băncii Naționale plus două casete cu bijuterii ale Reginei Maria. Acolo, aurul a fost depozitat în tezaurul Băncii de Stat a Rusiei, aflat la Kremlin. Valoarea totală a transportului a fost de aproximativ 322 de milioane de lei/aur.

În iulie 1917 a mai avut loc un al doilea transport care conținea nu doar aur, ci și arhive, lucrări de artă, cărți rare, manuscrise, colecții numismatice și alte valori. Întregul tezaur al României se afla sub garanția guvernului imperial al Rusiei cu privire la „siguranța transportului, a depozitării și revenirii în România“. Numai că, în ianuarie 1918, noul guvern sovietic declară că „fondul român de aur este intangibil pentru oligarhia română“. De fapt, după mai bine de 100 de ani vorbim despre un adevărat furt al tezaurului de către statul sovietic și apoi de către cel rus.

La polul opus, guvernatorul BNR a oferit recent un exemplu despre cum a tratat România rezerva de aur a Poloniei. În anul 1939, BNR a păstrat 2,7 tone de aur cu care a venit armata poloneză în România. Aurul a fost ascuns, fără nici un document, împreună cu tezaurul Băncii Naționale la mănăstirea și peștera din Tismana (județul Gorj) și a fost restituit după război, fără nici o obligație documentară.

Mai există un exemplu, despre care se vorbește mai puțin, și anume sovromurile. Contextul general a fost acela în care, după al doilea război mondial, România a fost obligată la plata unei datorii de război în valoare de 300 de milioane de dolari plus obligația de a plăti combustibilul și alimentele, ceea ce însemna aproximativ 30 de miliarde de lei pe lună, pentru un milion de soldați sovietici staționați în România.

Sovromurile erau companii mixte, româno-sovietice, prin intermediul cărora trebuia plătită datoria către URSS. Primele întreprinderi au fost înființate în august 1945, iar în total au fost 16 sovromuri, fiecare într-un domeniu de activitate: transporturi, petrol, bancar, exploatarea uraniului, a gazului natural, a lemnului, cărbunelui ș.a. Există surse istorice diferite care arată că prin sovromuri, de fapt, datoria României a fost plătită între două și zece ori mai mult, adică s-au achitat între 600 și 3 miliarde de dolari, în loc de 300 de milioane de dolari. Au fost mai multe modalități prin care s-a reușit spolierea României: capitalul părții sovietice a fost obținut din bunurile și investițiile germane din România, întreprinderile au vîndut produsele către URSS la prețuri mai mici, aferente anului 1938. De exemplu, petrolul și produsele petroliere au fost livrate la un preț cu 26% mai ieftin decît cotațiile internaționale, răscumpărarea participațiilor URSS la sovromuri a mai costat România 5,3 miliarde de lei, plătiți în perioada 1966-1975. Așadar, statul român a cunoscut metodele de jaf ale statului sovietic, continuate de cel rus. Dar furturile din Ucraina sînt o reamintire brutală a celor cu care s-a confruntat, în istorie, România.

***Constantin Rudnițchi** este analist economic.*

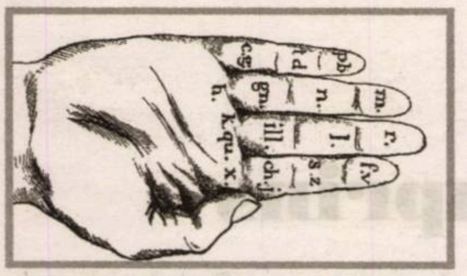

Codrin Liviu CUȚITARU

prezentul discontinuu

Iubirea/ura de aproape

Am fost rugat, acum cîțiva ani, de editorii operelor complete ale lui William Shakespeare în România să particip la această integrală cu un studiu critic despre piesa *Timon din Atena*. Alegerea lor nu m-a bucurat peste măsură. Aș fi preferat să scriu despre una dintre marile tragedii – *Hamlet*, *Othello*, *Regele Lear* sau *Macbeth* – care nu încetează să mă fascineze ori de cîte ori mă întorc la ele. *Timon*… (cu un text alambicat și inegal, ce nici nu-i aparține măcar, complet, lui Shakespeare) mi se revelase, încă din studenție, drept o construcție de flancul al doilea între capodoperele Marelui Will. Am recitit totuși aventurile nobilului atenian, care își cheltuiește întreaga avere, exersînd o bizară generozitate pe multitudinea de prieteni și băgători de seamă. Cînd, previzibil, ajunge la ananghie, toți îl părăsesc fără remușcări. Ca atare, eroul alunecă în cealaltă extremă. Începe să urască umanitatea. Vă veți mira, dar abia azi, la deplina maturitate, personajul m-a „prins“ în mod subit. Am avut sentimentul că-l „pricep“, în sfîrșit, pe Timon. Mesajul lui Shakespeare nu se dorește deloc complicat, nefiind nevoie, desigur, de intervale epocale pentru a-l descifra. Cred însă că problema explorată de dramaturg are o componentă spirituală mai adîncă și, de aici, ezitările mele inițiale. Nu pare suficient să-l „proiectezi“ pe Timon hermeneutic, livresc-teoretic, ci trebuie să-l „trăiești“ nemijlocit, pentru a empatiza cu soarta lui. Or, asta vine odată cu trecerea anilor și, implicit, cu inevitabila experiență de viață.

Aristocratul din Atena iese dintr-o serioasă tradiție filozofică, de care Shakespeare nu avea cum să fie străin. În celebrul lui „dialog“ *Phaidon sau Despre suflet*, Platon ne redă ultimele învățături ale lui Socrate către discipolii săi înainte de momentul cucutei. Între ele apare și problema mizantropiei, adică a „urii față de oameni“ (de la greceștile *misos,* „ură“ și *Anthropos,* „om“). Teoreticianul maieuticii vede sentimentul respectiv ca rezultat al unei generalizări periculoase. Individul trădat de apropiat(ți), spune Socrate, va dezvolta (firesc, din punct de vedere emoțional, nefiresc, din perspectivă rațională) o antipatie pentru *toate* exemplarele umane întîlnite ulterior. Pînă și Aristotel (care nu a apreciat deloc *Phaidon),* în *Politica,* atinge problema mizantropiei cumva similar. Omul, în postură de „animal social“ *(zoon politikon),* dezvăluie abateri de la instinctul normal al „asocierii“ și „colectivității“, atunci cînd semenii îi provoacă dezamăgiri. Reacția sa, în asemenea cazuri, va fi atipică – de izolare, de excesivă căutare a intimității. Starea dezamăgitului degenerează spre una de respingere a comunității și, în situațiile grave, de pătimașă antipatizare a ei. Mizantropia descrie deci o ruptură (practic) ireversibilă între subiect (mizantropul în cauză) și obiect (lumea înconjurătoare). Într-o singură ipostază existențială, așadar, mizantropul se pretinde capabil să citească misterul universului ontologic.

Sincer să fiu, generalizarea nu mi se pare nelegitimă (risc, știu, să blasfemiez importanta tradiție filozofică socratico-aristotelică). Aș nuanța totuși puțin măcar punctul de pornire. Devii mizantrop nu neapărat cunoscînd *răul din celălalt*, cît cunoscînd *răul din tine*. Aceasta rămîne, admit, tot o formă de abstractizare, dar una mai onestă și, de aceea, mai obiectivă. Cum altfel, decît empiric, să mă dumiresc în subtilitățile vieții? Empirismul înseamnă interacțiune directă între *eu* și *celălalt*, unde eul funcționează ca unitate de măsură și evaluare. Prin *sine*, îi descoperi pe *toți*. În monografia pe care i-a dedicat-o lui Samuel Johnson, James Boswell menționează că scriitorul ar fi zis, la un moment dat, următoarele cuvinte: „Urăsc oamenii, pentru că mă consider cel mai bun dintre ei, iar eu știu cît de rău sînt“ / *„I hate mankind, for I think myself the best of them, and I know how bad I am“*. Ce definiție remarcabilă a mizantropiei! *Ura pentru semeni* nu are justificare, într-adevăr, decît în varianta *urii de sine*. Prin imperfecțiunea proprie, experimentezi, incontestabil, imperfecțiunea alterității. Am putea fi chiar și mai rafinat-nuanțați aici: prin răul din tine, descoperi, *in nuce*, răul din lume, iar tu *pe el îl urăști de fapt*. Trebuie să acceptăm amănuntul, întrucît pe tine însuți nu te poți urî structural, ci doar circumstanțial. În caz contrar, ți-ai anihila instinctul de conservare. Îți detești, cunoscîndu-le direct, comportamentele și nu, necesarmente, substanța identitară. Ca atare, ajungi „să urăști“ malignitatea exteriorității în semeni și nu, în chip obligatoriu, interioritatea lor.

Aș deduce astfel că mizantropia constituie un instrument fundamental de cunoaștere și, totodată, asumată principial, o șansă la (auto) îmbunătățirea morală. Mizantropul autentic este, în fond, un personaj etic.

***Codrin Liviu Cuțitaru** este profesor la Facultatea de Litere a Universității din Iași. Cea mai recentă carte publicată:* Omul multiplu, *Editura Junimea, 2021.*

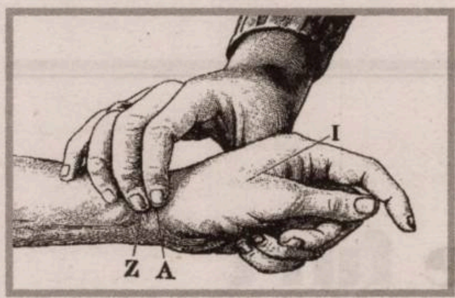

Horia CORCHEȘ

prof, viața mea

La vida loca loca loca loca

În urmă cu două seri, în ultima zi de școală, am mers la o terasă de cartier pentru a mînca. De fapt, și acum sînt în același loc, am venit aici să scriu acest text. Îmi place pentru că terasa e destul de liniștită, nu știe multă lume despre ea, are mult verde, iarbă, copaci, într-un decor lipsit de fițe, oarecum proletar.

Ei bine, dacă acum există pe terasă doar un cuplu (interesant de observat, deduc că sînt la o revedere după mulți ani, probabil foști colegi de liceu cîndva – limbajul și accentul indică lipsa studiilor universitare –, ajunși acum cam la 45, ea vorbește tare, fără inhibiții și se autocaracterizează în termeni de femeie seducătoare, care a avut mult succes și acum, iată, are și el ocazia să guste deliciul ei, vorbește aproape exclusiv ea, trece în revistă foști colegi, cu diverse porecle, povestește nunți la care a fost și unde a făcut senzație etc., în vreme ce el are un început de chelie și un tricou albastru cu imprimeuri galbene și roz, o ascultă și rîde de fiecare dată cînd e cazul), dacă, așadar, acum există doar acest cuplu, acum cîteva seri terasa era practic complet ocupată de un grup mare și zgomotos. În timp ce beam un pahar cu vin și așteptam niște paste, am asistat involuntar (ca în această seară, de altfel, și în clipa aceasta dialogul a devenit destul de picant, implicînd referințe erotice explicite și exprimate cu o tonalitate deloc inhibată), am asistat, deci, la un spectacol destul de grotesc. Erau vreo 15 părinți cu o gașcă de copii, grupa de primar. *Lower middle class.* De o jumătate de oră de cînd mă așezasem alături, ei toca-toca-toca, subiectul fiind învățătoarea copiilor: toca-toca-toca-toca-toca. Am dedus că erau toți părinți ai elevilor aceleiași învățătoare. Ei bine, femeia aia avea crochiul unui monstru absolut în descrierile lor, balaurul cu *n* capete. *N,* nu multe! Splendid tablou era! Copiii, dincolo, călcau iarba, o bătătoreau: toca-toca-toca-toca. Bine, poate era adevărat ce tocau ei, deși este greu de crezut că cineva poate avea doar defecte, chiar și profesional, căci din tot dialogul lor nu a reieșit absolut nici o calitate a acesteia, absolut nici una. M-am întrebat dacă oamenii ăștia n-au și altceva de vorbit, o carte, un film, o amantă/un amant, o vacanță, o casă în curs de decorare, un burlan de fixat, un pescuit, măcar ceva de duzină, dacă nu mai *deep,* dar ceva, acolo, care să diversifice viața. Erau și zgomotoși tare în tot spectacolul lor, alcoolul își făcea treaba bine și chiar dacă pe la ora 22 au fost rugați să reducă decibelii și să se pregătească de plecare, terasa urmînd să se închidă, pentru că există vecini care pot fi deranjați, au mai lungit cel puțin o jumătate de oră cheful și toca-toca-toca, în vreme ce copiii, și ei, toca-toca-toca în bătătură, cu țipete și chiuituri. Și iar m-am întrebat: de ce doar toca-toca-toca? De ce *la vida loca loca loca loca* nu?

M-am întrebat dacă oamenii ăștia n-au și altceva de vorbit, o carte, un film, o amantă/un amant...

Am crescut într-o familie în care respectul față de profesori era pronunțat. Dar nu era vorba doar despre familia mea, așa cred că era întreaga societate. În ce privește experiența mea directă, din familie, acest respect era aproape sfînt. Bunica fusese și ea învățătoare, iar părinții mei aveau mulți profesori prieteni. Ba chiar aș spune că cei mai apropiați prieteni ai lor au devenit profesorii mei, doamna dirigintă, profesoara de română, Elena Cîrstocea, cu familia ei, nenea Mitică, profesor și el, iar cînd au venit pe lume, și copiii lor, George și Ștefan. Apoi, doamna profesoară de pian, cu care făceam eu, Elena Groza, soțul ei, Cornel Groza, dirijorul corului filarmonicii clujene, profesor și el la Academia de Muzică „Gheorghe Dima“, cu copiii lor, Claudia și Dănuț. Se făceau concedii împreună, iar vizitele familiilor noastre erau la ordinea zilei. Dar ce vreau să reiau ca idee este că respectul față de această profesie era dincolo de aceste apropieri prietenești. Absolut niciodată nu am auzit în casa noastră o vorbă rea despre vreun profesor, oricare ar fi fost el. Poate că vor mai fi avut ei discuții și nemulțumiri, dar niciodată nu au ajuns la urechile noastre, ale copiilor, și nu au permis construcția unei imagini negative despre această categorie profesională.

Felul în care învățămîntul românesc este, astăzi, oarecum perceput negativ se datorează în mare măsură și acestui obicei dobîndit după 1989 de a defăima orice, în cazul de față profesorii, pornind de la impresia că avem dreptul, pentru că, nu-i așa, am cîștigat democrația, respectiv că ne pricepem toți la orice și mai ales la învățămînt. La urma urmei, toți am trecut prin școală, deci ne pricepem. Sigur, aceste convingeri au fost încurajate și amplificate de presă și de lipsa de vînă a multora care au condus destinele educației și care nu au avut forța de a-și apăra eficient angajații.

Nu contest faptul că există profesori care au defecte sau care nu-și fac treaba în limitele unei decențe pedagogice, nu contest că există cazuri extreme, de ieșire din norma deontologiei profesionale, dar realitatea este că deprinderea aceasta a defăimării profesorilor a devenit la noi pandemică și are un gust nu amar, ci de-a dreptul grețos, cel puțin în percepția mea.

Mi-a venit să mă ridic de la masă și să îi întreb de ce nu-și mută copiii, de ce nu merg să discute cu învățătoarea sau cu directorii, în loc să stea să toca-toca-toca. Apoi mi-a venit să plec pur și simplu, să nu-i mai aud, dar mai aveam niște vin și mîncare, astfel că au apucat, totuși, să plece înaintea mea. Mi-am dat seama și că n-aș fi făcut decît să fiu ridicol abordîndu-i, desigur. Mai ales că, evident, în job-urile lor ei erau, toți, exemplari și fără pată. Așa că mi-am băut vinul și am scris doar despre ei pe Facebook, iar acum, acest articol. Și-am cîntat în gînd: *la vida loca loca loca loca.*

***Horia Corcheș** este scriitor și profesor de limba și literatura română. Cea mai recentă carte publicată:* O rochiță galbenă, ca o lămîie bine coaptă, *Editura Polirom, 2022.*

■ ■ ■

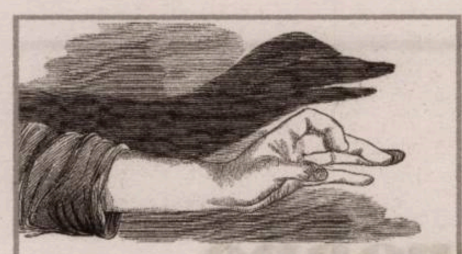

Iaromira POPOVICI

bazar

Mare, pofte, necuprins

Odată coborîte din tren cu cele două geamantane maro, din piele, se putea spune că intram, oficial, în vacanța la mare. Lumea vacanței, cum am mai scris, nu era una întîmplătoare: își avea regulile ei, chiar mai stricte decît cele ale vieții bucureștene, într-un fel. Vacanța trebuia să iasă „conform planului“ într-un timp limitat: regulile aveau grijă ca „strategia“ asta să fie dusă la bun sfîrșit.

În rețeta sejurului la mare intrau, la grămadă, lucruri mari și mărunte. De pildă, sentimentul necuprinsului era nelipsit. Sigur, îl trăiam de fiecare dată spontan, atunci cînd luam contact din nou, după încă un an, cu marea. Dar nu era doar spontan: intra, cumva, în pachetul de vacanță, odată cu Pepsi-ul pe care speram să-l găsesc la barul hotelului și cu gemul în cutiuță de plastic pătrățoasă de la micul dejun.

Tocmai ăsta era hazul vacanței: împletirea ciudată de pofte concrete și visări abstracte. Figurau, cu toatele, într-un meniu pestriț și cu pretenții. Căci, lăsînd gluma deoparte, aveam nevoie de sentimentul necuprinsului pe care-l trăiam cînd mă plantam în fața mării și nu mă mai mișcam de acolo. Cînd o simțeam dîndu-mi tîrcoale, atingîndu-mă, stropindu-mă, inundîndu-mă, prinzînd tot mai mult curaj. În fiecare an, momentul ăla mă scotea din cutiuța mea bine delimitată, închisă, la rîndul ei, într-o altă cutiuță, și mă asigura, încă o dată, că exista viață și-n afara cutiuțelor. Că era loc de privirea mea pînă la linia orizontului. Că era loc de visările mele chiar dincolo de ea.

Hazul vacanței: împletirea ciudată de pofte concrete și visări abstracte.

Că, pe de o parte, stînd în fața mării pot visa la libertatea concretă: mi se spusese de atîtea ori, pe vremea lui Ceaușescu, cînd eram copil, că dincolo de mare e Turcia. Nu știam mare lucru despre Turcia – sigur, mai învățasem cîte ceva la istorie –, ci doar esențialul: că era o altă țară. Pe vremea de atunci, precum se știe, asta era mare lucru: granițele, mai ales în cazul țărilor comuniste, nu erau doar niște linii mai mult sau mai puțin imaginare, pe care le treceam în pas vioi, arătînd buletinul. Ci niște garduri de sîrmă ghimpată, pe care, dacă te aventurai să le treci, riscai să rămîi înfipt în ele pe vecie. Ori, dacă reușeai să sari peste ele întreg și ajungeai dincolo, acolo rămîneai. Nu te mai puteai întoarce, decît în condiții excepționale, în cel mai bun caz.

Copil fiind, nu știam prea clar lucrurile astea. Știam doar, așa cum am mai scris, că persoane apropiate din jur, rude, odată plecate, era ca și cum ar fi murit: nu le mai puteam vedea, nu mă mai puteam întîlni cu ele niciodată. (Sigur, îmi puteau scrie și trimite pachete, de pe „lumea cealaltă“.) Am avut sentimentul de descătușare în fața mării întîi difuz și incert, pentru că eram prea mică pentru a putea să mi-l formulez. Apoi, crescînd, cam prin pre-adolescență, am reușit să mi-l reprezint mai coerent.

Nu mai lua forma unei aventuri, ca-n cărțile vîrstei, soldate, în final, cu cucerirea unor teritorii exotice și cu o schimbare de decor. Era chiar o dorință de libertate, de evadare. Atît la propriu, dintr-un spațiu pe care începeam să-l percep și ca pe o pușcărie, cît și la figurat, din condiția omenească, a cărei finitudine începusem firav s-o realizez. Sigur că nu-mi formulam atît de prețios în minte, pe la 13-14 ani, lucrurile astea. Dar era o nevoie de mai mult și de fără limită. De evaziune și de infinit.

Sună pompos, dar marea are efectul ăsta asupra multor suflete mai coapte, darămite asupra unuia adolescentin. Cert e că apropierea ei m-a făcut să-mi dau seama că e loc de mai mult. M-a făcut, ca pe prințișorul din *Tinerețe fără bătrînețe și viață fără de moarte*, să tînjesc dacă nu după veșnicie, măcar după necuprins.

Dacă tînjirea asta rămînea doar o aspirație, altele, mult mai meschine și superficiale – dar întrucîtva îndreptățite în penuria epocii –, se și puteau împlini. De pildă, să mănînci gem dintr-o minusculă cutie de plastic la micul dejun. Să bei Pepsi, într-un pahar cu picior și cu pai, cocoțat pe un scaun de pe care-ți bălăngăneai picioarele, la barul hotelului. Să dansezi pe ABBA și Boney M la discoteca din holul hotelului. Să te fîții în liftul cu liftieră. Să te sui în minicar și să-ți permiți să-l schimbi de două ori, pînă la sfîrșitul lumii, care se numea chiar Olimp. Să te dai în călușeii de la capătul digului, seară de seară, proțăpită pe un cal sur. Să-ți cumperi niște cochilii de melci mari, întregi, pe care altfel le puteai găsi doar țăndări pe lîngă dig, de la doamnele itinerante care-și mai făceau apariția pe acolo. Să vezi *Prietenii mei, elefanții* și apoi *Superman* la grădina de vară de lîngă hotel. Să te aventurezi pînă-n centrul Mangaliei, ba chiar pînă-n 2 Mai ori Vama Veche, unde să mănînci guvizi, stavrizi și să simți mai dihai libertatea.

■ ■ ■

Vasil CEREPANIN

De ce refuză Occidentul să numească fascistă Rusia lui Putin?

Cu cîțiva ani în urmă, în timpul unei mese rotunde despre politica memoriei, care a avut loc la o universitate a unei țări de limbă germană, l-am numit pe președintele rus Vladimir Putin „cel mai puternic politician fascist din lume“. După discuție, organizatorii mi-au spus jenați că, deși evenimentul a decurs foarte bine, eticheta pe care am folosit-o pentru liderul de la Kremlin a fost „prea mult“ – asta în condițiile în care Rusia anexase deja Crimeea, la acea vreme, și începuse un război în regiunea Donbas din estul Ucrainei. Ceea ce m-a surprins a fost nu atît observația organizatorilor, cît modul în care au făcut-o. Erau realmente rușinați, de parcă aș fi spus ceva obscen.

Primele bombe rusești care au căzut în Ucraina pe 24 februarie au reabilitat aparenta mea vulgaritate. Din păcate, fascismul lui Putin a fost în așa măsură tolerat de elitele financiare și politice ale Vestului, încît acestea se simt acum vinovate că au denunțat public utilizarea lui „prea mult“, pînă cînd a devenit „prea tîrziu“. Chiar și acum, cînd dovezi evidente și incontestabile se adună necontenit, mulți încă nu se încumetă să spună lucrurilor pe nume.

Putin nu numai că neagă dreptul Ucrainei de a exista, dar controlează totodată un aparat de propagandă care a lansat un manifest ce proclamă țelul său de a-i elimina, practic, în masă pe ucraineni. Mai mult, el are la dispoziție un stat care e gata să îndeplinească fantaziile sale de genocid și să-i extermine pe ucraineni din simplul motiv că Putin consideră că ei nu ar trebui să existe.

Jena Occidentului de a numi fascistă Rusia lui Putin se explică prin contextul psiho-istoric al țărilor europene. Folosirea acestui termen reprezintă un atentat la locul intangibil rezervat răului suprem din memoria colectivă a Europei de după al Doilea Război Mondial: unificarea ei politică se bazează pe răspunderea comună față de moștenirea grea a Holocaustului.

Gradul de suferință provocat de nazism pe întinsul întregului continent a fost inintelligibil și greu de explicat în termeni pur raționali. În imaginarul colectiv, nazismul a fost perceput – mai mult decît ca un proiect politic – ca un rău metafizic. Lecția lui Hannah Arendt nu a fost învățată: construirea mașinăriei de ucidere în masă poate lua și chipul unei banale îndeletniciri de zi cu zi. Exact acesta este motivul pentru care „niciodată din nou“ nu a funcționat în Europa, lăsînd loc, astăzi, doar unui „din nou“.

Nu întîmplător, Kreminul a ales să folosească termenii „denazificare“ și „demilitarizare“, pentru a-și justifica războiul împotriva Ucrainei. Erijîndu-se în principalul învingător al Germaniei naziste și neglijînd rolul crucial jucat de alte state foste sovietice, cu precădere Ucraina și Belarus, Rusia încearcă să compenseze înfrîngerea din Războiul Rece. Principala denaturare ideologică a Kremlinului este reciclarea vocabularului referitor la combaterea nazismului, în scopul legitimării propriei dictaturi fasciste.

Rusia lui Putin a fost un partener și un punct de referință pentru forțele întregului spectru politic occidental. Regimul lui Putin a fost întotdeauna un aliat ideologic natural și o sursă convenabilă de bani pentru populiștii de extremă dreapta și guvernele autoritariste – de la Frontul Național al lui Marine Le Pen, în Franța, pînă la Alternativa pentru Germania și prim-ministrul maghiar Viktor Orbán. Astfel de lideri au condamnat formal invazia rusă a Ucrainei și au acceptat să primească, din oportunism, refugiați ucraineni, dar își mențin poziția anti-imigrație și s-au opus sancțiunilor economice sau boicotării energiei rusești.

Între timp, stînga occidentală, pentru care antifascismul ar trebui să fie un automatism, devine victima propriului narcisism și a fetișismului dogmatic. Contrariați de războiul de agresiune nejustificat al Rusiei, mulți stîngiști au adoptat argumentul „ambele tabere sînt de vină“, în stil Donald Trump, învinovățind NATO și Statele Unite pentru declanșarea conflictului. Într-un exemplu clasic de „*Westsplaining*“ (termen peiorativ, format din „*West*“ și „*explaining*“, referitor la deprinderea unor occidentali de a explica, condescendent, inexact și simplificator, lumea, presupus mai puțin evoluată, a Estului – *n. trad.*), cei de stînga au fost atît de acaparați de setul lor tradițional de idoli detestabili, încît nici măcar nu au luat în considerare posibilitatea existenței unui ticălos imperialist și mai mare.

Dar nu extrema dreapta sau extrema stînga occidentală sînt cele care au contribuit la susținerea regimului fascist din Rusia. Adevărații responsabili sînt centriștii politici și elitele financiare ale democrațiilor liberale, care au pompat capital în sistemul mafiot-capitalist al Kremlinului – și s-au lăsat corupte de acesta. În timp ce Putin deturna politica rusească spre o „operațiune specială“ și autoriza asasinate politice, cenzura la nivel de stat, manipularea electorală, represiunea sistematică și invazii militare ale altor țări, *establishment*-ul liberal occidental îl trata pe președintele rus ca pe un interlocutor normal.

Atacul rusesc asupra Ucrainei explică de ce trupul lui Lenin, căruia Putin îi reproșează că a creat Ucraina modernă, zace încă în mausoleul din Piața Roșie, la Moscova. Revoluția a fost întotdeauna cel mai crunt coșmar al regimului lui Putin, iar liderii neîngropați ai Revoluției din Octombrie sînt martori ai sarcinii neîndeplinite de a răsturna imperiul rus. Dacă actualul război va opri, în cele din urmă, străvechea tradiție imperialistă a Rusiei, atunci Lenin își va găsi în sfîrșit, la aproape un secol de la moartea sa, pacea eternă.

***Vasil Cerepanin** este directorul* Centrului de cercetare în domeniul culturii vizuale *din Kiev și organizatorul bienalei de la Kiev – un forum internațional dedicat artei, cunoașterii și politicii.*

© Project Syndicate, 2022
www.project-syndicate.org

traducere de Matei PLEȘU

© wikimedia commons

Radu NAUM

un sport la Răsărit

Ce mai facem cu Naționala?

Ce facem cu tot statul. Ne chinuim. Ne torturează și o torturăm, chestiune din care nimeni nu va rămîne întreg. Echipa României nu e altceva decît oglinda României. În cazul concret al acestei naționale care joacă Liga Națiunilor e ca la *montagne-russe,* cînd sus, cînd jos, și nu știi niciodată ce va urma pentru că în majoritatea timpului ții ochii închiși. Uiiiiiiiiiii! Ca la celebrele trenulețe ale groazei, prăbușirea e fictivă. Nu moare nimeni. Doar că ne cam doare inima. Băieții au jucat un meci de o antologie a urîtului în Muntenegru și au pierdut, au mișcat un pic, dar pe ansamlu tot a fost prost în Bosnia, și au pierdut iar, în fine au jucat clar mai bine cu Finlanda și au cîștigat cu un gol care ilustrează labirinturile fotbalistice și mentale în care rătăcim: cel care trebuia să dea gol a centrat și cel care trebuia să centreze a dat gol. Bun, nu e ca și cum ar fi o lege, dar așa ar fi fost firesc. Numai că, la noi, firesc e tocmai nefirescul. La vremea cînd apar aceste rînduri jucătorii lui Iordănescu cel Mic (fiul antrenorului celei mai bune generații a fotbalului) au mai disputat un meci, cu Muntenegru acasă. Habar n-am rezultatul. Dar n-are importanță, pentru că nu un rezultat schimbă relația noastră cu acest sport. În tradiția zicerilor românești există una care ne arată despre ce e vorba în miezul problemei: „Dumnezeu e român!“. Superb! Ce te faci, însă, dacă printr-o uluitoare și înspăimîntătoare întorsătură de destin Dumnezeu uită că e român? Că se întîmplă, vezi bine. Ei, aici e aici. Pentru că dacă e așa, rămînem în fundul gol în mijlocul drumului. Iar noi nici măcar împărați nu sîntem ca să se facă lumea că nu vede. Pentru că goi sîntem! Mușteriii au furat atît de mult, la propriu și la figurat, încît n-a mai rămas mai nimic de pus pe copilul ăsta cu mulți părinți. De aceea la Națională nu trebuie un selecționer, ci un magician (drept, la început cu toții se cred așa după care încep să se plîngă). La Naționala de fotbal a României ai nevoie de o aliniere a stelelor demnă de SF-urile lui Roland Emmerich ca lucrurile să se întîmple bine, ba chiar mai toată lumea cere cu o nonșalanță dezarmantă o astfel de înșiruire improbabilă de evenimente pentru că – nu? – Dumnezeu trebuie să fie român... *whatever that means.* Biserica e, ca în societate, un pilon al fotbalului, crucile curg rîu, trimiterile către înalt încep, încheie și presară multe discursuri. De fapt, e o ipocrizie patentă. Să facă Nenea ce nu fac ei. Să îi ajute, să îi ducă în brațe tot drumul pe care nu sînt în stare să îl parcurgă singuri. Deocamdată, aici sîntem. Cînd om fi altundeva, mai vorbim despre tactică, tehnică, strategie, sistem, proiecții. Chestii de-astea fără noimă cîtă vreme cu noooooi este Dumneeeeezeeeeeu!

L
4
K
1
L
K
2
5
J
6
I
E
B
J
3
I
O
H
D
N

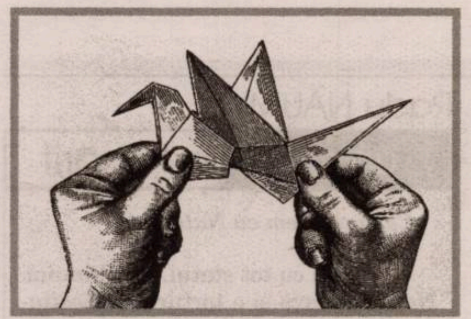

Andrei MANOLESCU

libertatea de impresie

Ospitalitate

Îmi stăruie în minte imaginea în continuă mișcare a gazdei de la un hotel la care am stat adesea în Austria. Mereu zîmbitoare, deși obosită, gata oricînd să glumească, dar și mereu atentă la orice nevoie a vreunui oaspete. Am observat cum în fiecare seară, la cină, trecea pe la toate mesele, știindu-și toți clienții pe nume și avînd cîte un subiect de conversație potrivit pentru fiecare. Un efort constant, destul de mare și, evident, deprins încă de la începutul activității ei. Probabil că nu degeaba a absolvit Facultatea de Turism a Universității din Innsbruck. Cînd una dintre femeile de serviciu s-a îmbolnăvit, a înlocuit-o imediat ea însăși, lucrînd toată dimineața la spălat băi, schimbat prosoape și înfășat plăpumi. După-amiază am surprins-o căutînd soluții de transport pentru noi oaspeți care urmau să vină de la peste o mie de kilometri. Studia prețuri, zboruri convenabile, aeroporturi apropiate și inclusiv *mersul trenurilor*. Seara n-a lipsit de la ritualul conversațiilor și antrenului de la cină, iar cînd lucrurile se aglomerau, își ajuta chelnerii la servire și debarasare.

Nu e neapărat ipocrizie, cum ar zice unii, ci politețe și meserie.

În Corfu, am stat recent la un hotel ținut de trei frați. Cel mai mare ne-a întîmpinat cu un zîmbet enorm și cîteva glume, apoi ne-a oferit o mulțime de informații. Am descoperit apoi că și el era omniprezent la toate activitățile importante din hotel. La *breakfast* urmărea cu ochi de șoim activitatea personalului, atent să nu cumva să lipsească ceva. La prînz și seara era, de asemenea, nelipsit. De cîte ori treceam pe la recepție, ori era acolo, ori venea urgent dacă auzea că are cineva ceva de cerut sau de întrebat. Chiar și aflați la cîțiva kilometri distanță de hotel, am dat tot de el. Cu cine știe ce treburi, călărea o motoretă Vespa și ne-a recunoscut din mers, de la distanță, zîmbindu-ne larg și întrebîndu-ne prin gesturi dacă totul e în regulă. Era ca un fel de spiriduș local. Ne-am amuzat, comentînd că poate în regiune omul era și salvamar, barcagiu, ghid, taximetrist, antrenor de fitness, poștaș și pompier. Frații lui îl secondau cu brio în tot ce făcea.

Ca un amănunt, la recepție avea bilete de autobuz de vînzare (hotelul fiind între localități, cei fără mașină depindeau de o cursă care trecea regulat pe acolo). Bilete se puteau lua și de la șofer, dar pentru confortul clienților, șeful hotelului își asumase acest oficiu, în mod benevol și fără profit direct.

Într-o localitate apropiată, la recomandarea unor prieteni care au fost acolo anul trecut, am mers la o tavernă anume. Patronul ne-a luat imediat în primire. Ne-a întrebat dacă avem cumva o poză a prietenilor. I-am arătat una. „Bineînțeles că-i știu“, a zis vesel. Ne-a făcut rost de o masă într-un mod magic, deși nu mai avea locuri. Cînd i-am dat comanda a zis „Excelent!“, ca o felicitare pentru că am știut să alegem meniul perfect. Ne-am simțit bine, chiar dacă am observat mai tîrziu că și altora le-a zis la fel. Sînt poate niște trucuri bine învățate, dar nu dau greș. Nu e neapărat ipocrizie, cum ar zice unii, ci politețe și meserie. Omul era foarte săritor și priceput în ce privește dezosarea peștelui cîte unui mesean, atunci cînd era cazul. Am remarcat și cu cîtă concentrare își nota comenzile și cu cîtă atenție își urmărea angajații și tot ce se petrecea în restaurant. Am aflat că el era cel care făcea aprovizionarea bucătăriei în fiecare dimineață, mergînd în zori la piețele de pește, carne sau legume și fructe, soția sa fiind cea care le prepara ulterior. Ca orice grec care se respectă, ne-a oferit din partea casei un aperitiv, iar cînd am mers la el și a doua oară am primit și un desert.

Astă-primăvară, la Valencia, am cumpărat un tur ghidat prin oraș, urmat de o cină tradițională. Ghid ne-a fost un tînăr ale cărui cunoștințe ne-au uimit. În fine, erau informații despre propriul lui oraș. Dar engleza nu era limba lui și o stăpînea și pe aceasta la perfecție. La cina tradițională am avut surpriza să descoperim că tot el era maestru de ceremonii. Ba mai mult, era singur. El prepara bucatele – o selecție de *tapas* și apoi feluri de mîncare mai consistente. Venea în fiecare etapă cu vinuri diferite și ne spunea povestea lor și în ce consta asortarea cu fiecare fel de *tapas* sau de mîncare. Scotea dopuri, turna în pahare, aducea și strîngea farfurii, făcea conversație, cu fireștile pauze în care dispărea în bucătărie ca să pregătească totul. Era un om-orchestră. Făcea toate astea în fiecare seară. Eram vreo 12 oameni în grup și cineva l-a întrebat dacă nu-i este greu. A răspuns că dincolo de faptul că asta îi era ocupația, pe care o făcea cu plăcere, avea totuși o problemă: se simțea obligat să deguste în fiecare seară, alături de musafirii săi, toate felurile de vin pe care le oferea și se întreba cît de sănătos poate fi așa ceva pe termen lung.

Din toate poveștile astea reiese că domeniul ospitalității presupune multă dedicație, energie și profesionalism. Dacă nu ai o oarecare știință și un anume har, concurența te mănîncă. Cel puțin, așa e prin țările care n-au avut parte de comunism.

■ ■ ■

ready made

Cum se prind maimuțele

„Vânătorii se duc în pădurile locuite de maimuțe, care la vederea lor se urcă repede în copac. Ei se așează jos, se descalță și se încalță iar. Apoi pleacă lăsând la rădăcina copacului cismulițe și mănuși mici. Maimuțele care au văzut totul din pomi și care au darul să imite pe om, se dau fuga jos după plecarea vânătorilor, ce stau ascunși prin apropiere, și încep să se încalțe și să-și pună mănușile, fudulindu-se cu ele.

Vânătorii, după ce văd că s'au îmbrăcat mai multe, es din ascunzișuri și le prind, căci ele nu pot să se cațere pe pomi cu cismele și mănușile.“

Câmpul, Anul XVII, No. 13,
1 Iulie 1924

DILEMA
VECHE

*„Există omul
fără dileme
proguvernamental,
mereu înarmat
împotriva
trădătorilor
din Opoziție,
și omul fără dileme
antiguvernamental,
care are în buzunar
rețeta mîntuirii
naționale,
dar nu înțelege
s-o pună la dispoziția
derbedeilor...“*

ANDREI PLEȘU, 1993

dosar DILEMA VECHE

Coordonatoare: Adina POPESCU

Mahala, periferie

Texte și opinii de:

● Constanța VINTILĂ (cercetătoare la Institutul de Istorie „Nicolae Iorga" al Academiei Române)
„Mahalale și mahalagii"
● Romanița CONSTANTINESCU (lector de limba și literatura română la Universitatea din Heidelberg)
„Strada Tunari în ficțiune și în realitate"
● Ana-Maria CAIA (expert în comunicare)
„Marginea lumii"
● Irina LUPU (arhitectă și scriitoare)
„O stradă doar a lor"
● Radu USZKAI (asistent univ., ASE, București)
„Periferia sferei moralității: o scurtă istorie despre progres"
● Diana POPESCU (jurnalistă și scriitoare)
„La Bragadiru"
● Iulian COMANESCU (consultant de comunicare)
„România, la periferia UE? Da, dar alții dau buzna afară"

argument

Centrul și marginea

În urmă cu opt ani m-am mutat de pe Calea Moșilor în „mahalaua" care începea chiar în spatele blocului meu și am nimerit într-o comunitate pestriță care nu semăna cu nimic cunoscut de mine pînă atunci. Îmi imaginam că mahalaua există doar la periferie, este o margine a orașului care funcționează după propriile sale reguli și aveam o viziune oarecum romantică asupra ei. De altfel, „mahalaua" mea de la Obor fusese mahala în toată puterea cuvîntului la începuturile ei, cu străzi ce căpătaseră numele breslelor care le locuiau – Făinari, Măcelari, Precupeții Vechi, o extensie citadină, însă cu aspect mai mult rural, spre Tîrgul Moșilor care era legat de oraș prin Podul Tîrgului din Afară. O întreagă istorie aici din care nu s-a recuperat mai nimic, mi-ar plăcea ca acest tip de mahala să se transforme, de pildă, într-o destinație turistică. În vremurile noastre, locul e un amestec de case și imobile dărăpănate care au curți mici, murdare și lipsite de verdeață, cu vile și blocuri noi, de trei-patru etaje, care se construiesc peste noapte, acolo unde dezvoltatorii imobiliari mai prind cîte o parcelă cu locuințe demolabile. Așadar, nimic din spiritul de odinioară, căci breslele au dispărut și ele. Și oamenii sînt amestecați – de la cei aparent foarte săraci, însă cu BMW de ultimul tip în fața cocioabei unde locuiesc cîte zece, la „țigani de mătase", de la cei gospodari la vecinii lor care își aruncă zoaiele în fața porții. Fostele case familiale de croitori, pantofari sau mai știu eu ce meseriași sînt locuite acum de mai multe familii, mereu ai ceva de împărțit cu celălalt, de la țeava comună de canalizare la panoul electric. Se socializează în stradă, în fața buticului, iar în zilele de sărbătoare grătarele se scot tot în stradă. Manele se aud cînd și cînd, în rest e liniște, doar uneori cîini care latră. Am fost șocată în primul an cînd vecinul meu și-a adus porcul de la țară și l-a tăiat în curtea de alături, iar sîngele gros s-a scurs spre gura de canalizare de pe stradă, mi s-a părut inacceptabil – unde sîntem aici? La oraș sau la țară? Gunoaiele, în schimb, sînt peste tot. Însă ceea ce mi se pare ciudat este că, deși aspectul locului a rămas unul de mahala, totuși poți face 20 de minute pe jos pînă în Piața Romană. Așadar, vorbim despre o „mahala" ultracentrală, în vreme ce, la marginea orașului, adevăratele mahalale sînt înlocuite cu cartiere noi, rezidențiale, după modelul suburbiilor occidentale. Dar, mă întreb, oare ce mai înseamnă centrul și marginea? În ce mai constă periferia? Tendința este acum cea a descentralizării și nu doar din punct de vedere urbanistic. Să existe mai multe centre (cultural, istoric, comercial etc.), fiecare cu marginile lui care să se unească într-un tot comun. O lume globalizată nu mai are periferii, astfel se anulează diferențele. La fel și în spectrul politic, partidele de centru sînt din ce în ce mai puține, iar extremele se confundă de multe ori ideologic între ele. România se situează teoretic la periferia Uniunii Europene, însă, cu noua criză provocată de războiul din Ucraina, acest aspect nu mai are nici o relevanță. O țară nu mai are orașe „de provincie", ci centre regionale. Astfel, e cumva firesc ca mahalaua de pe timpuri să se mute în centru, iar viața bună, așezată, mic-burgheză să se trăiască undeva la periferie. *Dilema veche* vă propune un Dosar despre centru și margine, despre periferii urbane, politice și morale, din viața reală și, de ce nu, din literatură. (**Adina Popescu**)

DILEMA
Mahala, periferie

Romanița CONSTANTINESCU

Strada Tunari în ficțiune și în realitate

Strada bucureșteană cu tramvai dintre Șoseaua Ștefan cel Mare și Eminescu a fost nemurită de Mircea Cărtărescu în volumul al II-lea, *Corpul*, al trilogiei *Orbitor*. Pe această stradă, într-o casă „vișiniu-vineție“, „de culoarea lupusului eritematos“, „la curte“, cum spun bucureștenii, stă Soile, un personaj misterios, cu un nume pe măsură. Casa în care locuiește Soile cu mama ei are dependințe scoase din uz sau părți ruinate. O inutilă scară de lemn duce pe calcan către o fostă ușă, zidită. Prin analogie cu arhitectura casei, corpul Soilei nu este întreg: fetița se născuse cu o oribilă tarantulă în locul inimii, extrasă de chirurgi și înlocuită cu o inimă transplantată, dar care trebuie hrănită mai departe cu șoareci-cobai cumpărați din Obor, așa cum vechea ușă mai trebuie deservită de o cale de acces. Și tocmai adăstarea în preajma acestor părăsiri, lipsuri și taine promite viziuni ale unor întreguri mult mai mari, de necuprins decît cu mintea, iar nu cu ochii.

Cum am copilărit pe aceeași stradă, am verificat în memorie reperele ei romanești. „Școala veche“ sau „atelierul“ aparținuseră de Liceul „Cantemir“, aflat la cîteva străzi distanță, acolo își făceau elevii practica la niște bancuri de lucru și strunguri vechi, îmbrăcați în halate ultramarin. Magazinul de cafea și delicatese, minuscul, cu boluri mari, de sticlă verzuie, răsturnate spre vînzător și pline cu bomboane în toate culorile în vremurile mai bune, e de neuitat, olfactiv, ca și salcîmii în floare. Iar cum Mircea Cărtărescu îmi era profesor la un seminar la facultate, mi-am zis într-un rînd că aș putea vorbi cu el despre Stradă. Amintirile mele, datînd din anii ’70-’80 , nu cuprindeau ghețăria sau frizeria de pe colțul cu Ștefan cel Mare. Despre frizerie nu sînt deloc sigură că a existat. Romanul mai și ironizează brutal orice tentative de localizare și de eventuală identificare a personajelor, indicînd cu asterisc că personajul Nea Gică, frizerul, reprezintă invenția poetului și prietenului T.O. Bobe. Că romanul subminează aici pactul fictional e una, dar mai grav pentru mine e că nu-mi consolidează amintirile scintilante și-mi inculcă poate altele false, fictive, aparținînd neriveranului T.O. Bobe...

La încercările mele de a fixa alte repere ale străzii, Mircea Cărtărescu a blocat cumva discuția (care nu se desfășura în timpul seminarului). Amintirile sale ridicaseră strada la puterea ficțiunii și ea plutea, precum casa Soilei, într-o altă realitate, „ivind din pămînt fundații prelungi“, „însoțită ca o meduză de franjurile cablurilor electrice și ale țevilor de canalizare“, topindu-se „în adîncul insondabil al bolții, între primele stele“. Ale mele erau condamnate să epigonizeze pe lîngă ale sale, ceea ce, atunci cînd nu faci literatură, e pur și simplu înălțător. Ca și personajul Herman, care o descoperise pe Soile, am sentimentul că propria mea copilărie fusese cu cîțiva ani mai înainte pre-văzută de o altă minte și așternută pe hîrtie pentru a-mi da realitate mie. Cum să-mi explic altfel preocupările mele de copil de a ghici pe pielea fetiței Gabriela, care suferise o intoxicație de la ouă de rață cu exanteme uriașe, persistente ani în șir, contururile unor continente, țări, orașe sau insule, cu globul pămîntesc pe post de ajutor. Eram convinsă că în acele desene ale urticariei se ascund hărți, îndemnuri și semne, ceea ce cel puțin o liniștea pe micuța mea prietenă, ba chiar îi dădea în ochii tuturor o anumită importanță. Tot astfel, pe pielea Soilei presărată de semne, Herman descoperea constelații – „cele pe care le vedeai arzînd pe boltă în nopțile de vară, reproduse identic, mai întîi în contururile lor cele mai cunoscute, Cloșca, Orion, Ursa mare și mică, Scaunul lui Dumnezeu, Pleiadele și Hiadele, cercul zodiacal, pentru ca tabloul să se completeze an de an cu puzderii de stele mărunte, de vîrtejuri și brîuri stelare, pînă cînd deveniră vizibile toate cele care se pot vedea cu ochiul liber pe boltă“.

© wikimedia commons

Mă gîndesc și că aș putea să știu unde trebuie să fi fost casa Soilei cu mușcatele de culoarea amurgului, deși să fi fost doar una casa cu scara de lemn spre o ușă zidită și cu gard de fier forjat? În tot cazul, știm că era pe mîna dreaptă, venind dinspre Ștefan cel Mare spre Eminescu, ceea ce se potrivește cu casa vecinei mele, doamna Mărgărit, văduvă și veșnică aspirantă la statutul monahal, care îi era refuzat din nu știu care pricini. Casa era bătrînească, cu mobilă neagră și veche, curtea umbroasă, înnobilată însă de fuchsii, cărora le spuneam cercelusi, iar nu cu mușcate, în vreme ce scara cu pricina ducea către o ușă zăvorîtă, sub acoperiș, spre o mansardă, pe care o închiriase cîndva, dar care devenise cu vremea nelocuibilă de la ploi. Între ghivecele uriașe de fuchsia, puse pe coloanele retezate de beton din stînga și dreapta intrării, ca și pe pervaze, îmi citea teribilele *Vieți ale Sfinților*. Îmi plăceau cu osebire viața cuvioasei Paraschiva și mai ales a muceniței Filofteia, amîndouă fetițe bătute de părinți. Îmi făceam veacul în acea curte, cînd n-aveam copii cu care să mă joc pe stradă. Priveam cu atenție cînd văduva Mărgărit făcea mîncare sau săpun, nu mă punea niciodată să o ajut. Îmi dădea dulceață, îmi tălmăcea visele și îmi descînta la nevoie de deochi. M-ar fi luat cu totul la ea, așa cum aduna pisicile sau cățeii de pe drum.

Și celelalte case de pe stradă erau și sînt încă așa cum le descrie *Orbitor:* „pe Tunari, casele mărunte, unele adevărate bordeie, alternau cu construcții somptuoase, dintre războaie, proiectate în cel mai curat stil internațional. Dar cît de neîngrijite! Ce jupuite! Cît de adînc frecate cu glaspapirul timpului, al vînturilor, al uitării! Prin cîte un gard de fier forjat pătrunsese tulpina unui arbore. Se revărsase-n ochiurile fierului, își trecuse neoplasmele scorțoase înspre stradă, îndoise și aplecase barele negre, se frămîntase cu sulițele din vîrf, se făcuse una cu ele. Pe acoperișuri creștea iarbă cu fire drepte și lungi, cu spice tari ca gloanțele-n vîrf“. Părea să existe totuși o linie de despărțire: mai ales pe partea stîngă a străzii se întîlneau casele mărunte, înfundate în pămînt, ca niște bordeie și cu ferestrele dinspre stradă la genunchii trecătorilor. Erau umede, cu pămînt pe jos, locuite de familii cu numeroși copii. Le-am cunoscut, deși veneam de pe „malul“ drept, pentru că mergeam acolo cu mama, care, asistentă medicală fiind, făcea antibiotice, erau mulți bolnavi de tuberculoză. Spun „mal“ pentru că strada era ca o apă, și plină de apă la ploi, care toată se scurgea în partea cu case sărace și înfundate. Mama mă lua acolo pe mine, pentru că eu cunoșteam copiii, cu care mă jucam oricum pe stradă. Asta spre furia tatei, căruia îi era frică să nu mă molipsesc și eu. Dar mama știa că dacă mănînc bine (nu mîncam) și nu stau în igrasie (nu stăteam) n-o să mă îmbolnăvesc. Și trebuia să facă cineva „onorurile“, prezentările. La joacă n-aveam prejudecăți, nu conta de pe ce mal al străzii vii. Dar la „vizite“ eram impresionată pozitiv de faptul că și oamenii ăștia țin unii la alții, că își poartă de grijă, de unde se vede că mă așteptam să nu fie așa. Poate pentru că copiii nu vorbeau niciodată despre familiile lor și nu ne luau la ei acasă de îi vedeam eu, în mintea mea, separați de ai lor, pe care poate că îi și detestau uneori pentru umilința de a fi foarte sărac? Și de acolo s-au ridicat oameni, fiul florăresei a ajuns căpitan.

© wikimedia commons

Iar viața noastră depindea de acești vecini ai noștri. Erau oameni mîndri care nu voiau să rămînă mamei datori, dar nu aveau bani să plătească. Iar mama lucra la spital, nu era asistenta de circumscripție, care ar fi trebuit să vină cu injecțiile, dar nu venea. Ca să se recompenseze față de mama, le-a venit lor ideea să stea pentru noi la cozi. Cînd se apropia rîndul, trimiteau pe vreun copil s-o strige pe mama. Avea mama bani sau n-avea, trebuia musai să se ducă să cumpere, că ar fi fost ultragiați după ce stătuseră cu orele la coadă. Sau mă trimitea pe mine, iar eu mă simțeam tare bine în mijlocul lor, că nu mă mai dădea nimeni la o parte, așa cum se întîmplase nu o dată cînd stătusem la coadă pe cont propriu. Asta se întîmpla în anii ’80, ai celei mai cumplite penurii. Culmea e că m-am gîndit din nou la acești vecini cînd nu reușeam să o programez pe mama la vaccin... Cum ar fi înroșit ei telefonul pentru mama... În realitatea socială cum nu se poate mai amestecată a străzii Tunari (criticul de artă Ion Frunzetti a locuit la numărul 22, ca și violonistul Ștefan Gheorghiu; pe o străduță adiacentă, la cîțiva pași din Tunari, locuia sculptorul Ion Jalea) s-au întîmplat și lucruri care desfid segregarea. Lumea era pestriță de dinainte de comunism, pentru că asta presupunea și avantaje reciproce: mîna de muncă era aproape, slujbele erau aproape. Forța de muncă s-a emancipat, dar nu s-a periferizat în totalitate. Pe fostele ulițe dintre Tunari și Polonă sau Polonă și Dorobanți, în curți lungi și case de raport au continuat să locuiască meșteșugari, cizmari, spoitori, tîmplari, oameni cu ziua, buni la toate. În acest perimetru averile s-au făcut și mai ales s-au desfăcut – s-au pauperizat atîția alții... Dar comoditatea locuirii împreună se vede că a primat față de disconfortul izvorît din diferență, rasială, socială. Ușile zidite de la capătul unor scări șubrede se puteau sparge uneori. Sînt recunoscătoare străzii Tunari pentru această idee despre o lume mai mare și mai întreagă, pe care mi-a dat-o. Și lui Mircea Cărtărescu pentru lumina pe care o aruncă peste aceste biete existențe visătoare la alte și mai mari întreguri, care nu se pot cuprinde cu ochii.

Romanița Constantinescu *este lector de limba și literatura română la Universitatea din Heidelberg.*

DILEMA
Mahala, periferie

Constanța VINTILĂ

Mahalale și mahalagii

Mahalalele trecutului nu s-ar fi gîndit vreodată că vor ajunge să fie atît de rău „văzute“. Astăzi, mahalaua este periferia rău famată și mahalagiul reprezintă tipul urban needucat și vulgar. Dar nu a fost întotdeauna așa. În epoca pe care o cunosc mai bine, epoca fanariotă, mahalaua și mahalagiul aparțineau orașului. Termenul de mahala a intrat în vocabular odată cu influența otomană din ce în ce mai prezentă de-a lungul secolelor al XVII-lea și al XVIII-lea, venind de departe din lumea arabă – *mahalla*. Acolo denumea o vecinătate unită prin relații de familie și ritualuri comune, un fel de unitate administrativă adunată în jurul unui lăcaș de cult, moschee, sinagogă sau biserică. La București sau Iași, mahalaua era un fel de „cartier“ care reunea mai multe case, uneori așezate în jurul unei biserici de la care își lua și numele: mahalaua Toți Sfinții, mahalaua Sfîntul Spiridon, mahalaua Sfîntul Gheorghe Vechi, mahalaua Sfîntul Gheorghe Nou. Granițele și denumirile sînt totuși fluide și se schimbă de-a lungul vremurilor, legîndu-se de un eveniment memorabil petrecut, de un personaj notoriu sau o clădire impozantă. În buricul tîrgului sau la periferie, mahalaua juca un rol important în viața comunității, iar arhivele oferă povești fabuloase despre fiecare dintre ele. Udricani, Mîntuleasa, Flămînda, Fîntîna Boului, Colțea, Brezoianu, Beilicului, Cărămidari, Tîrgului, Tîrgului de Afară, Podul de Pămînt, Oțetari, Gorganului, Broștenilor, Stelea, Zlătari, Precupeții Noi și Vechi sînt doar cîteva dintre mahalalele Bucureștiului, dispărute odată cu timpul. Dar nu numai Bucureștiul era împărțit în mahalale. La Iași, mahalalele localizau oamenii, familiile și uneori ocupațiile lor, fiind la fel de prezente în documente: Muntenimii, Curelari, Tălpălari, Feredeelor, Surlăriei, Cizmăriei, Bărboiului, Făinii, Hagioaei.

Mahalagiii sînt evrei, turci, sîrbi, bulgari, armeni, greci, vlahi, munteni, moldoveni, curelari, șelari, băcani, șalvaragii, săpunari, zarafi, argintari, negustori sau boieri, neferi sau mumbașiri, armășei sau stegari, toptangii sau bocceagii, telali sau ișlicari. Mahalagiii se întîlnesc zi de zi pe uliță, la biserică, la cafenea, la baia publică, în prăvălie, la cîrciumă, la bărbier, la spițer, petrec împreună, se împrumută și se ajută reciproc, se urmăresc și se ceartă, se ocărăsc și se păruiesc. Toate acestea construiesc o familiaritate cotidiană care-i apropie. Grigore Andronescu, născut (pe la 1778) și crescut în mahalaua Popescului din București, scrie cu afecțiune despre vecinii săi mahalagii: era vecin și prieten cu Manolache Ralea stolnic, cu care „a petrecut totdeauna bine, încă din copilărie“, la cîteva case locuia „mama Ancuța, vecină și mahalagioaică, prietenă bună și de ispravă“, la biserică slujea popa Stanciu, care „era să-l omoare cu barda“ dintr-o „puțină pricină“, vecin îi era și Ioniță, fiul Zmarandei salahoroaica, cu care era prieten din copilărie, pe cealaltă parte a uliței locuia paharnicul Pală, „vecin și mahalagiu“, dar care nu-i era prieten. Însemnările serdarului Grigore Andronescu redau cu precizie universul din mahalaua Popescului în preajma anilor 1829-1834, cu prieteniile, invidiile și disputele cotidiene. Acum să nu ne închipuim că mahalalele astea erau nesfîrșite, ci mici aglomerări de cîteva zeci de case în care toată lumea cunoștea pe toată lumea. Cînd avea loc vînzarea unei case, mahalagiii erau invocați, dat fiind dreptul de preemțiune, spunîndu-se că s-a făcut cu știrea lor. De altminteri, ei apar pe actul de vînzare, în calitate de deținători ai unei memorii locale cu privire la hotarele casei vîndute, martori ai legalității unei astfel de vînzări, exprimîndu-și acordul și declinîndu-și dreptul de a cumpăra. Proximitatea și întîlnirile zilnice creează solidarități și legături puternice, folositoare pentru fiecare în parte. Cînd unul dintre mahalagii era luat rob, ceilalți se mobilizau și adunau suma necesară răscumpărării și aducerii acasă a vecinului.

La rîndul lor, conflictele sînt evenimente sociale care ajută cercetătorul să reconstruiască compoziția și activitatea unei mahalale. „S-au făcut zvon în toată mahalaua“, se scria adeseori în jalbele adresate instanțelor civile sau religioase, iar acestea purcedeau la cercetare printre mahalagii. Privilegiind mărturia, încurajînd delațiunea, instanțele descindeau la fața locului și înregistrau cu minuțiozitate viața de zi cu zi a unei mahalale. Iar mahalaua se manifesta ca o entitate însuflețită care știa, vedea, spiona, pedepsea, aprecia și lăuda: „știe toată mahalaua“, „rîde toată mahalaua“, „a nemulțumit toată mahalaua“ sau „am venit față aici cu toți mahalagiii mei“, „au mărturisit fapta adevărului toată mahalaua“, „făcîndu-se vorbă între mahalagii, au mersu vorba pînă la auzul Prea Sfinției Sale părintele mitropolit“. Bineînțeles că arhivele surprind doar un anumit moment în timp, ca o fotografie, oferind informații despre diversitatea socială, profesională sau confesională, despre solidaritate, rușine sau ură. Mahalaua se manifesta ca o umbră, insinuîndu-se în viața mahalagiilor, urmărindu-le pașii și purtînd vorbele lor pe ulițe către toți cei care voiau să afle. Mînată de curiozitate, mahalaua pătrundea în curte, privea pe geam în miez de noapte, salva femeile bătute și copiii speriați de violența adulților, petrecea în mijlocul uliței, mergea în zi de sărbătoare la biserică, bea cu moderație la cîrciumă, povestea cu nesaț faptele altora, la cafenea, denunța comportamentele „necuviincioase“ și purta jalbă la domn împotriva „mahalagiilor de tot stricați“. Deținea două instrumente importante în controlul mahalagiilor: onoarea și rușinea. Iar mahalagiii „buni“ țineau foarte mult la cinstea lor și se temeau să „ajungă de rizil în mahala“ și să li se agațe de nume cine știe ce „ponos“. Oamenii se temeau de mahala și de puterea cu care devora reputații și destine.

Mahalaua juca un rol important în viața comunității.

Astăzi, mahalaua a ajuns o periferie a săraciei și săracilor de care le e teamă celor care se străduiesc să nu trăiască acum „ca la mahala“.

***Constanța Vintilă** este cercetătoare la Institutul de Istorie „Nicolae Iorga“ al Academiei Române.*

Diana POPESCU

La Bragadiru

Ne-am cumpărat casa din Bragadiru în 2013, imediat după nuntă. Nu, nu cu banii strînși din dar. Cu clasicul credit imobiliar. Și, ca orice oameni cu cap, care-și iau o jumătate de duplex „la gata“, ne-am apucat să-l refacem masiv. Și, întrucît avem gusturi care nu se „asortează“ mai niciodată cu bugetul, am fost nevoiți să tot așteptăm pînă s-au adunat fonduri pentru cutare sau cutare *feature* al locuinței. Dacă Făt-Frumos obișnuia să crească într-un an cît alții în zece, noi ne-am trezit c-au trecut șase ani și tot nu ne-am mutat. Fiindcă modificările de ordin estetic cu care începuserăm s-au transformat în unele de factură structurală și tot așa...

În ritmul ăsta, la sfîrșit de 2019, trăiam intens satisfacția de-a fi terminat, realmente, chestiile complicate și costisitoare. Și de a putea, la o adică, să ne mutăm de la bloc fix cînd avem chef. Cel mai probabil, am mai fi tărăgănat – în buna tradiție – treaba, dacă tot am ținut morțiș să facem lucrurile exact pe gustul nostru. Doar că *lockdown*-ul din martie 2020 ne-a prins în cei 46 de metri pătrați ai apartamentului de două camere din Drumul Taberei. Atunci a fost momentul-cheie: „Dacă mai vine o tură, la toamnă, ne vom urca pe toți pereții din dotare“. Așa că ne-am mobilizat și, chiar dacă mai rămăseseră lucruri de finalizat, în octombrie 2020 am făcut „Pasul“.

E mai mult de un an jumate de cînd sîntem bragadireni cu normă întreagă. Și savurăm „viața la țară“ fără urmă de regret. E drept că motive de enervare ar tot fi, dar faptul că n-ai trotuare în ditamai cartierul rezidențial e mai puțin important decît că marțea, la prînz, la 300 de metri de haosul de pe Șoseaua Alexandriei e o liniște supranaturală. Da, n-avem bancomat decît în interiorul Leroy Merlin, ceea ce ne silește la o plimbare de 20 de minute, în caz că-i vreo urgență pe bază de *cash*. Dar vecinii de deasupra, care-n Drumul Taberei insistau să facă baie la 3 dimineața, sînt doar o anecdotă. Iar amintirea celor de dedesubt, care susțineau că-i inunzi, deși țeava ta ducea în cu totul altă parte, s-a scurs odată cu ultimele picături de apă caldă ale RADET-ului. Da, cea mai apropiată farmacie e la 15 minute de mers pe jos, dar, fiindcă omenirea a progresat, acum îți poate aduce medicamente la ușă un livrator. Da, jumătate de cartier se inundă, cu precizie, la fiecare ploaie mai hotărîtă. Dar asta se-ntîmplă și în București, așa că tot ce poți face e să te bucuri că strada ta e mai înaltă ca altele, iar primele „lacuri de acumulare“ se formează la trei alei distanță. Dacă, totuși, vii acasă cu STB-ul, e recomandabil să investești în cizme de cauciuc. (Mă rog, vara îți sufleci pantalonii c-o mînă și-ți ții sandalele-n cealaltă.) Fiindcă, în cele nouă minute pe care le faci de la stația de autobuz la poartă, ai ocazia să observi cinci Delte Văcărești în miniatură.

Da, s-a construit mai mult sau mai puțin bezmetic, iar de căile de acces în cartier nu s-a ocupat nimeni în mod inteligent. Dar satisfacția de a-ți bea cafeaua pe „prispă“, în timp ce plănuiești ce fel de hortensii vei planta în curte și unde-o să proptești leagănul, e de neprețuit.

În ceea ce se cheamă „Bragadiru vechi“, partea de oraș unde lumea viețuiește de decenii întregi, există bănci și bancomate, farmacii și magazine de tot felul, trotuare, școli, Primăria, Poșta, ba chiar și ditamai piața clasică. La noi, în Cartierul Independenței, există speranță pentru toate astea. Așa cum există strada Speranței. Ca și Demnității, Cugetării, Vitejiei, Voinței, Solidarității. Sîntem solidari unii cu ceilalți: vecinii maneliști organizează chefuri rar și cu muzică la volum rezonabil, în schimb nici Dragoș nu pune Pearl Jam suficient de tare cît să le fisurăm pereții.

„La noi, în Bragadiru“ e încîntător: pisicile cartierului ne vizitează, fiindcă știu că la noi găsesc mereu crănțănele și chef de scărmănat. Jucăriile copiilor de alături ne aterizează frecvent în curte, peste gard. Le furnizăm mari bucurii cînd, după cîteva zile, observăm c-au ajuns la noi și le returnăm. Drept recunoștință, primim, discret, tot peste gard, baloane de săpun.

Principala grijă, pe timpul verii, e să nu strivești broscuțele care-și fac de lucru la tine-n curte sau pe carosabil. (Și-ar fi făcut și pe trotuare, dacă aveam.) O undă de dezamăgire vine din faptul că aici, „la țară“, sînt mai multe mașini electrice decît orătănii. În timp ce în miezul Cotrocenilor am văzut crescătorie de găini, în Bragadiru am observat că lumea plimbă Akita Inu.

În ultimii ani de stat în Drumul Taberei, prin cartier începuse să se vorbească suedeză și chiar japoneză. În schimb, în capătul străzii noastre din Bragadiru se aude, de la un vorbitor nativ, cea mai frumoasă limbă de pe suprafața Pămîntului: spaniola.

Bragadiru e orașul ai cărui fost primar și arhitect-șef sînt după gratii, pentru „jonglerii“ imobiliare. E drept că locuitorii l-au uns primar nou pe vicele celui condamnat, care, printre altele, amenajase trei secții de votare în spații care-i aparțineau. Dar viața merge înainte, la fel și frenezia construcțiilor. Apropo de gratii, cînd ești bragadirean, drumul de la job către casă e în permanență dătător de optimism. Te simți brusc *fresh*, chiar și după o zi obositoare, cînd treci prin fața pușcăriei Rahova, iar înăuntru sînt ba Dragnea, ba Piedone.

Pe lîngă toate plusurile care dau semne că traiul la periferie e „condamnat“ la progres, o întîmplare ciudată a reușit să ne pună, de curînd, pe gînduri: Cartierul Independenței din Bragadiru e, probabil, singurul loc pe pe lume unde s-a închis un Mega Image.

***Diana Popescu** este jurnalistă și scriitoare.*

Radu USZKAI

Periferia sferei moralității: o scurtă istorie despre progres

Pandemie, războaie, crize economice, riscul existențial presupus de schimbările climatice sau recrudescența ideologiilor politice totalitare: acestea sînt doar cîteva dintre cuvintele-cheie cu care sîntem bombardați informațional în ultima vreme. Devenim victimele unei veritabile tromboze informaționale, iar sentimentul că lucrurile merg din ce în ce mai rău și că înainte era mai bine (un „înainte“ generic, desigur, nu contează că este vorba despre 50 ori 500 de ani) își găsește în felul acesta o justificare aparent puternică. Pare, la o adică, aproape o erezie să spui că ai fi de acord cu Leibniz și că am trăi în „cea mai bună dintre toate lumile posibile“ sau, la limită, în cea mai bună perioadă din întreaga noastră istorie ca specie. Sigur că nu trăim într-o lume perfectă, aceasta este de netăgăduit, însă a folosi perfecțiunea pe post de standard pentru a judeca o stare de fapt actuală în opoziție cu una ideală în scopul de a minimiza progresul ultimelor secole este nedrept.

Într-o carte pe cît de hulită, pe atît de aclamată, un celebru psiholog de la Universitatea Harvard, Steven Pinker, argumenta că mersul istoriei a fost (și este) un amplu proces în care ne-am regăsit natura noastră mai bună, „angelică“: datele indică faptul că specia umană face uz din ce în ce mai rar de violență (atît la scară macro, între state, cît și micro, la nivelul unei societăți) și că este mai predispusă la cooperare și altruism. În felul acesta putem înțelege de ce războiul – fie că este cel din Ucraina, Siria sau Yemen – ne consumă o bună parte a energiilor emoționale și morale. De la o parte obișnuită a vieții noastre sociale, utilizarea armelor într-un cadru organizat și a violenței pe scară largă ne provoacă o reală repulsie morală. Într-un mod similar, șocul sistemic provocat de COVID-19 a venit la pachet cu activarea unor impulsuri cît se poate de altruiste, care ne-au ajutat să ne punem deoparte unele interese chiar și pe termen mediu sau lung în numele protejării celor mai vulnerabili membri ai societății. Pe scurt, trăim într-o lume mai bună pentru că lumea aceasta este rezultatul unui progres moral notabil pe care specia noastră l-a cunoscut: renegocierea relației noastre cu alteritatea prin includerea a ceea ce putem numi „periferia morală“ în sfera noastră de interese și preocupări.

Progresul moral: o poveste despre periferii care devin centrale

A spune că îți pasă de cineva înseamnă, printre altele, a spune că persoana respectivă este în centrul preocupărilor tale. Așadar, a fi în centru este, prin definiție, ceva dezirabil, în vreme ce a fi periferic ori marginal implică faptul că interesele tale fie contează mai puțin, fie deloc. Pentru doi dintre cei mai importanți filosofi contemporani, Robert Nozick și Peter Singer, orice discuție despre progresul moral trebuie să plece de la această relație dintre centru și periferie. Istoria progresului moral, notează aceștia, este istoria unei sfere morale care se extinde, înglobînd în aceasta categorii întregi de oameni (și nu numai) care pînă în acel moment se aflau la periferia moralității.

Virtutea nu mai este ceva ce poate fi impus de la centru, ci descoperit și practicat de fiecare.

Precondițiile biologice ale speciei noastre ne-au echipat, cel puțin parțial, cu uneltele necesare pentru a ne înhăma la acest proces. Altruismul cu care ne-a dotat evoluția însă a avut dintotdeauna o dimensiune preponderent parohială: sîntem dispuși să ne sacrificăm pentru cei apropiați de noi (în primul rînd genetic, apoi pentru cei din tribul nostru apropiat), însă tranziția către o poziție imparțială, în care încercăm să punem interesele tuturor pe același plan, nu a putut surveni în absența capacității noastre de a ne utiliza rațiunea. Utilizată însă greșit, rațiunea îi poate conduce uneori chiar și pe filosofi către niște concluzii pe care astăzi le considerăm profund problematice. Bunăoară, exemplar rămîne, cred eu, cazul lui Aristotel, cel pentru care periferia morală era populată de femei ori sclavi, ale căror interese erau subsumate bărbaților.

Combinația dintre propensiunea către altruism și capacitatea de a fi raționali ne-a ajutat să depășim însă această viziune îngustă despre sfera moralității și să includem în centrul preocupărilor noastre ceea ce pînă mai ieri era periferic. În felul acesta, societatea noastră a progresat moral prin extinderea domeniului eticii către acele categorii care erau văzute ca iremediabil marginale: bărbații săraci sau lipsiți de putere politică, persoanele de culoare, sclavii, femeile ori comunitatea LGBT. Argumentele raționale sînt cele care ne-au condus în poziția de a le recunoaște tuturor acestor indivizi periferici statutul de ființe autonome, dotate cu demnitate și capabile să-și exercite un set robust de drepturi liberale care le garantează capacitatea de a-și urmări fericirea așa cum găsesc de cuviință, fără ingerințe din partea celorlalți cît timp nu vătămează pe nimeni. Dacă privim problema din acest unghi, progresul moral nu se caracterizează doar prin lărgirea sferei moralității prin înglobarea periferiei, ci și printr-o schimbare radicală de optică: centrul nu mai are dreptul să se comporte paternalist la adresa periferiei, așa cum o făcea în trecut, ci trebuie să-i recunoască acesteia dreptul la autodeterminare, ceea ce conduce, *de facto,* la o micșorare a domeniului obligatoriu al eticii. Virtutea nu mai este ceva ce poate fi impus de la centru, ci descoperit și practicat de fiecare.

Descoperirea alterității nu are doar această dimensiune care vizează recunoașterea autonomiei morale a periferiei, ci și tratarea vulnerabilității drept semn că celălalt este un pacient moral, demn de interesul nostru colectiv sau de sacrificiul nostru individual. Relația noastră cu persoanele cu handicap a trecut tocmai printr-o asemenea radicală schimbare de paradigmă, în vreme ce o mai bună înțelegere a dimensiunii și impactului bolilor psihice va avea un efect similar în viitor. Apoi, poate cel mai surprinzător semn al progresului este includerea în sfera moralității a periferiei biologice. Din ce în ce mai mulți oameni sînt dispuși astăzi să-și schimbe radical viețile plecînd de la o noțiune care, pînă de curînd, ar fi părut un semn de sminteală: aceea că și animalele non-umane (chiar și cele care nu ne sînt companioni) contează moral. Dimensiunea eminamente instrumentală pe care au avut-o interacțiunile noastre cu animalele pînă de curînd (ca sursă de hrană, vestimentație ori tracțiune) începe să fie abandonată în seama unei abordări în care și suferința non-umană contează.

Frontiera finală

Cel puțin ca joc intelectual, exercițiile care au drept scop antrenarea imaginației morale, adică această capacitate pe care o avem de a ne pune în situația altora, de a privi viața din perspectiva lor, sînt eminamente utile, chiar și atunci cînd par futile. De exemplu, din ce în ce mai mulți cercetători și cercetătoare din zona eticii roboticii și inteligenței artificiale ridică întrebări serioase privitoare la relația dintre oameni și androizi într-un viitor nu foarte îndepărtat. Ar fi oare corect din punct de vedere moral să dăm naștere unor entități inteligente pe care să le tratăm ca pe niște sclavi chiar dacă acestea nu ar avea capacitatea de a simți durere sau plăcere? Pare, nu-i așa, ceva mai apropiat de scenariul unui episod din *Star Trek* decît o dilemă cu implicații practice, însă jocul acesta filosofic ne va spune multe despre care sînt limitele sferei moralității (dacă ele există) și în ce măsură mai putem vorbi despre ceva care este eminamente periferic. Pînă în acel moment însă, prioritar pare să vedem cum ne putem negocia și extinde limitele actuale ale altruismului nostru și cum putem să jonglăm cu relația, în continuare spinoasă, dintre tribalismul inerent naturii noastre umane și cerința etică fundamentală a imparțialității. Geometric însă, lucrurile sînt clare: periferia morală nu a fost niciodată mai aproape de centru.

Radu Uszkai *este asistent universitar în cadrul Departamentului de Filosofie și Științe Socioumane de la ASE București și membru al Centrului de Cercetare în Etică Aplicată de la Universitatea din București.*

■ ■ ■

Irina LUPU

O stradă doar a lor

Am locuit într-un bloc nou, construit între case, la marginea orașului. Nu era singurul, mai erau cîteva ridicate, ca niște turnulețe de pază ale cartierului. Despre conflictul etern cu vecinii mei de atunci, pe subiectul muzicii ascultate la volum maxim, am mai scris. Concluzia trasă de ei și a fost foarte clară: „Dumneavoastră stați la bloc, noi stăm la curte, la curte e altceva“. Și chiar era. Ce căutam noi acolo, cocoțați peste cotinețele lor bricolate? Ne terorizau deci zilnic cu sunete de ciocane, drujbe, bormașini – ziua – și manele – seara. Pentru ei, noi eram intrușii, ultimii veniți, cei care trebuiau să se adapteze la viața lor de dinaintea blocurilor.

Viața de dinaintea blocurilor se rezuma, pe scurt, astfel: la nevoie, curtea devenea casă, iar strada devenea curte. De regulă, o casă pe parter cu două-trei camere se extindea în timp pe aproape toată parcela avută la dispoziție, așa că viața din curtea ocupată de construcție se muta în stradă. Am făcut în perioada aceea o serie de fotografii ale aceleiași bucăți de carosabil, utilizat în diverse moduri. Vara era locul perfect pentru piscina gonflabilă în care se jucau copiii tuturor, toamna devenea loc de tăiat lemnele înainte de depozitare și, uneori, spațiu pentru gătit la ceaun (grătarele se făceau acolo la fiecare sfîrșit de săptămînă, indiferent de anotimp). Cu anumite ocazii, acest spațiu devenea cel pe care se montau corturi pentru nunți, botezuri, parastase. Deseori scoteau o masă mare în stradă, la umbra pe care o lăsa blocul nostru, doar pentru a lua prînzul împreună, apoi mergea fiecare la casa lui, să se odihnească. Cînd mă gîndesc la cuvîntul „domestic“, îmi vine în minte tocmai sunetul acelor festinuri relaxate din mijlocul străzii: tacîmuri care ating vesela, rîsete, replici haioase și liniștea care se lăsa, pentru scurt timp, după masă.

Tabăra locuitorilor de la bloc avea însă altă părere. Zona trebuia să se „spele“, locuitorii caselor trebuiau să dispară. Odată cu ei, n-ar fi fost rău să fie rase și cocioabele lor. Blocurile noi, plombe inestetice inserate în această alveolă cu aspect periurban, la rîndul ei înglobată într-un mare cartier de blocuri, ar fi contribuit la „curățirea“ zonei. Chit că singurul motiv pentru care nouă ne intra soarele în apartamente pe tot parcursul zilei era chiar lipsa altor blocuri în jur. Vedeam cu toții peste casele mici, peste improvizațiile lor de mansarde, case extinse pe orizontală, nu pe verticală. Noi eram „boieri“, cum ne-a numit o vecină de la curte, într-o conversație cu un alt bărbat de pe stradă, pe care îl sfătuia să dea muzica mai încet, că iar cheamă „boierii“ poliția.

„Tabăra locuitorilor de la bloc“ era formată din puținii vecini pe care i-am cunoscut. Deși trăiam cam la grămadă, pe o scară cu zece garsoniere și două apartamente, care ocupa un teren potrivit pentru o locuință unifamilială, i-am cunoscut doar pe cîțiva dintre ei. Habar n-aveam cum arăta administratorul, am comunicat mereu online și la telefon. În general, ne eram indiferenți unii altora și ne intersectam doar dacă apăreau probleme.

Mă gîndesc de multe ori la cuvîntul „comunitate“ pentru că îl aud des, mai ales în contextul complexelor rezidențiale nou construite. Nimeni nu o spune p-aia dreaptă, că ridică blocuri la care ciupește centimetri din locurile de parcare sau că spațiul promis ca fiind comun o să ajungă de închiriat imediat ce se vînd apartamentele. Toată lumea construiește comunități. Cu puține excepții, comunitățile acestea înseamnă oameni care nu interacționează aproape deloc, cel mult se ceartă pe un grup de WhatsApp. Pe vecinii mei de la case am ajuns să îi știu tocmai pentru că își apropriaseră strada. În lipsa unui spațiu comun, își creaseră unul.

De nenumărate ori am scris pe Facebook bucăți auzite în conversațiile lor, care mă amuzau. Aveam acest *love-hate relationship*, cum s-ar spune, la polul opus de *no relationship*, cum am avut cu cei de pe scara mea. Nu știam cum îi cheamă, dar le pusesem porecle, cele mai multe povești le am cu Moșu' și cu Mustăciosu'. Pe Moșu' l-am văzut făcînd infarct în mijlocul străzii, în același loc în care făcuse pe maestrul de ceremonii la toate evenimentele. Mustăciosu', însă, e cel care a reușit să mă exaspereze cînd am chemat poliția. Pentru lipsa unei relații cu cei de pe scară aș putea să dau vina pe lipsa unui spațiu comun. Nu ne-am fi scos mesele în stradă, însă o curte în care să putem face asta ne-ar fi făcut măcar să ne intersectăm.

Nu spun că modul acesta de a utiliza strada e un lucru bun sau un lucru rău, spun doar că stilul lor de viață, adevărata nevoie de a crea o comunitate, mi i-a adus mai aproape decît îi simțeam pe cei cu care împărțeam clădirea ridicată deasupra caselor. Cei care locuiau pe strada mea la case mi-au fost, pe rînd, simpatici și nesuferiți, dar rar m-au lăsat indiferentă. Uneori m-au scos din minți, alteori m-au distrat cu pitorescul lor și o singură dată m-au făcut să chem poliția.

Apropo de poliție și de comunitate, într-o zi am urmărit de pe aceeași terasă de la etajul trei următoarea scenă: doi polițiști tineri stăteau în picioare, față în față cu o bătrînă așezată pe banca de la poartă, cu o droaie de copii în jurul lor. Nu am auzit ce spuneau bărbații, însă ea a le-a demonstrat rapid că n-au cum să rezolve problema: „Dați amendă, dați, da' cui o s-o dați? Că e copiii la toți vecinii, la toată strada“.

***Irina Lupu** este arhitectă și scriitoare.*

■ ■ ■

Iulian COMANESCU

România, la periferia UE?
Da, dar alții dau buzna afară

România e coada cozii în Uniunea Europeană, cu excepția cazurilor cînd e penultima, după Bulgaria. Clar, nu? Vai de capul nostru! Ce rost are să mai discutăm?...

Ei bine, are, fiindcă genul ăsta de percepție există mai degrabă în România, țara lui „ca la noi, la nimeni“, și nu în afara ei. Nu că asta ne-ar pune în fruntea Europei. Dar, de cînd ne-am obișnuit să fim ultimii, în Europa s-au întîmplat diverse lucruri.

De cînd sînt la Bruxelles, am avut nenumărate întîlniri cu consultanți, politicieni și funcționari europeni și aproape totdeauna am simțit cel puțin o undă de percepție pozitivă față de România. Și nu e vorba de politețe sau diplomație. Brand-ul politic extern al României nu mai arată chiar atît de rău, chiar dacă imaginea internă a politicienilor e cea care e. Fundalul de percepție pe care acest brand se construiește e obiectiv. În primul rînd, e vorba de opinia pozitivă a românilor despre Uniunea Europeană, atestată în proporție de aproape 50%, de Eurobarometru. E adevărat că în România se vede cum euroscepticismul, curentele antivaccin, dezinformarea cresc, dar pentru Bruxelles sîntem mai proeuropeni decît media UE, iar asta e ceva ce politicienii occidentali știu și ceva cu care pot lucra, atunci cînd își fac proiecții.

Cu alte cuvinte, în țară, avem motive să ne dăm ochii peste cap pentru apariția în Parlament a AUR. Dar la Bruxelles, AUR e aproape invizibil. Aici se văd mult mai bine 5 Stelle din Italia, Rassemblement National din Franța sau AfD-ul din Germania. Balamucul făcut de George Simion pe la diferite uși și garduri e doar de interes local. În afara României, a ajuns doar pînă în holul unui hotel din Madrid, unde se întîlnea grupul conservatorilor extremiști din Parlamentul European. În sală nu a fost primit.

Faptul că euroscepticismul e (deocamdată?...) o afacere politică fără urmări, în România, e confirmat de ultimele formule de guvernare din țară. De la ieșirea din scenă a inegalabilului duo Dragnea-Dăncilă, diferitele alianțe care s-au perindat pe la Palatul Victoria n-au avut nimic rău de spus despre Europa. S-a terminat cu „mîndri că sîntem români“ și cu bădărăniile lui Liviu Dragnea la adresa Uniunii Europene. Ba mai mult, în sens tehnic, România lucrează bine și cu Bruxelles-ul, și cu NATO. Asta s-a văzut, în cercurile politice, și în pandemie, atunci cînd autoritățile locale s-au conformat rapid propunerilor Uniunii despre ținerea în viață a transporturilor de marfă. Se vede și legat de Ucraina, cînd România s-a pus în mișcare rapid și eficient pentru a rezolva situația de criză referitoare la fluxul de cereale dinspre Ucraina.

Lucrurile astea nu se prea spun în presa românească și e firesc să fie așa, fiindcă treaba presei nu e să laude guvernanții. Dar se știu în instituțiile europene, care negociază cu țara noastră pe diferite paliere, dintre care cel administrativ, funcționăresc, contează mult mai tare decît pare. De el se leagă capacitatea de a pune în aplicare decizii politice europene și de a pune în mișcare lucruri, de la vagoane cu grîu la trupe militare.

Bineînțeles, competența administrativă a României e relativă, dacă ne uităm fie și numai la gradul de absorbție a fondurilor europene. Dar și ăsta e un lucru cunoscut la centru, iar ceea ce contează acum e buna voință politică. Și pe lîngă performanțe administrative și economice, în Uniunea Europeană din ultimii ani mai contează foarte tare și altceva: conformitatea cu valorile democratice, de la sistemul de justiție la discriminare. Iar aici se conturează un al doilea foarte important element obiectiv de percepție a României. Nici la acest capitol nu stăm grozav, dar de cîțiva ani competiția (în sens negativ) e serioasă. Exemplele notorii sînt Polonia și Ungaria, deși mai sînt și alții care par că vor afară din UE. Prima, cu distorsiunile introduse în Justiție și faimoasa problemă a zonelor libere de LGBT, a doua, cu autoritarismul acaparant al lui Viktor Orbán, care se manifestă pe toate planurile. Față de astfel de lucruri, faptul că USR a ieșit de la guvernare într-o situație tulbure legată de reformele Justiției promovate de Stelian Ion e ceva ce nu afectează pe termen scurt interesele și dinamica Uniunii Europene. Toate acestea nu vor fi uitate, e drept. Totuși, deocamdată, topul democrației din UE se modifică, iar România e împinsă în sus de contraperformanța altora.

Bineînțeles, pentru românii reformiști destrămarea guvernării PNL-USR e o veste proastă. Coaliția PSD-PNL e, oricum am lua-o, o alianță a partidelor „vechi“ și ea consfințește *statu quo*-ul politic pe mai mulți ani de acum înainte. Există însă niște limite în care această coaliție se mișcă, dictate de interesele externe și electoratul în curs de schimbare generațională. Cei care văd în guvernarea actuală „noul USL“ uită de puseele antieuropene pe care PSD-ul le-a avut pînă la catastrofa Dragnea-Dăncilă. „Vechiul USL“ era în primul rînd o alianță electorală, stridentă și declarativă. Asocierea PSD-PNL e una postelectorală, din interes. PSD-ul din 2022, al lui Marcel Ciolacu, nu mai are nici un motiv să imprime României o traiectorie asemănătoare cu a Ungariei, de exemplu. Banii oferiți de UE prin Planul Național de Redresare și Reziliență sînt foarte mulți (aproape 30 de miliarde de euro) și au început să fie cheltuiți, în timp ce finanțarea Ungariei e blocată de problemele legate de statul de drept. Dacă se adeveresc scenariile despre non-combatul dintre PNL și PSD la alegerile din 2024, vom intra într-un soi de brejnevism autohton, nu în sensul extern, ci în cel intern, al unei stagnări/prelungiri a *statu quo*-ului.

Despre toate acestea avem însă motive să ne îngrijorăm în țară. Pentru Bruxelles, stagnarea internă poate însemna stabilitate din punctul de vedere al aderenței la valorile proeuropene și lipsă de apetit pentru iliberalism. E adevărat, Bruxelles-ul nu uită și nu iartă, ci dă cel mult derogări. Dar nu legat de problemele principiale, ca Justiția și corupția. Dacă se vor perpetua sau accentua, atitudinea față de „periferia românească“ se va schimba. Iar asta înseamnă că, în primul rînd, alianța PSD-PNL va avea probleme, inclusiv cu banii Europei. Ceea ce alianța PSD-PNL nu-și dorește deloc.

Toate acestea sună trist sau, în orice caz, nu pot fi considerate un triumf politic al vreunuia din partidele autohtone. Totuși, traseul și percepția noastră europeană sînt destul de clar determinate de jaloanele Bruxelles-ului: pur și simplu, România nu trebuie să facă prostii. Uniunea Europeană nu are *acum* așteptări mai mari de atît – și poate că asta ne consolează în privința așteptărilor proprii, nesatisfăcute. Aceasta e cea mai importantă clauză, chiar dacă nescrisă, a tratatelor europene.

***Iulian Comanescu** este consultant de comunicare, stabilit la Bruxelles. Lucrează pentru oameni politici și instituții de acolo.*

■ ■ ■

Ana-Maria CAIA

Marginea lumii

De cîte ori n-am spus: iată, aceasta e marginea lumii! Aici e capătul, degetul ei mare de la picior. Mai departele nu există, iar un aproape acest loc nu are. Dar şi marginea are, inima ei, uneori mai caldă şi mai mare ca a confortabilului centru.

Cînd eram copil mă amuza în secret o anume conversaţie pe care mama o avea cu una din surorile ei mai mari. Cînd mătuşa mea se hotăra că trebuie să fie răutăcioasă, se uita la mama zîmbind pe jumătate şi îi spunea: „Aşa, şi unde stai tu, doar stai în mahala!“. Vase mici de sînge explodau sub pielea subţire şi albă a mamei, dîndu-i o culoare trandafirie şi inegală. Nu făcea decît să suspine a exasperare şi să încerce să combată aşa un atac mişelesc. Eram la doar cinci minute de centru, într-un orăşel atît de mic, că plimbarea în oraş se numea „a da ture“. Şi chiar asta făceam – ca să ne putem mişca prin oraş mai mult de zece minute trebuia să ne învîrtim într-un cerc, de nenumărate ori. Dar am înţeles repede că mătuşa mea nu se referea la geografie atunci cînd aducea mahalaua în joc – ci la faptul că, cocoţaţi pe un deal, într-un cartier de case cu grădini mari, eram altfel – incapabili să trăim după normele de atunci ale societăţii – apartament la bloc, trei camere, semidecomandat, patru etaje, fără lift. Eram, cu adevărat, la margine.

Dar oamenii au făcut din margini centrele lor, iar periferiile au devenit, pe nebănuite, depozitarele vieţii mai ales în marile oraşe occidentale. În Veneţia, vreo 3.000 de oameni mai trăiesc pe insula principală, împiedicînd-o astfel să devină o completă butaforie, un decor de TikTok şi Instagram. La Londra, celebra Bond Street a rămas cu un locatar – un bizar care nu vrea să se mute. Apartamentele aparţin unor rezidenţi bogaţi, cu nume sonore, îmbogăţiţi din acţiuni şi sărăciţi de sancţiuni, care ori nu vor, ori nu pot să le umple. Centrul se usucă – rămîne piatra, asfaltul, fuge viaţa din el. În schimb, periferiile sînt din ce în ce mai vitale – deşi ochii noştri nu sînt îndreptaţi şi spre ele.

O eroare de rezervare a unui agent de turism m-a trimis într-o toamnă fix undeva la marginea Londrei, într-o casă de cărămidă, tipic englezească. Zona e poreclită în bătaie de joc Londonistan, făcînd referire, desigur, la foştii supuşi ai imperiului colonial care au venit spre centru după obţinerea independenţei, să stea în case de cărămidă roşie cu mucegai, sub ploaia persistentă a insulei, să viziteze, poate, British Museum, secţiunile asiatice, dar să hrănească englezii cu *chicken tikka masala,* luîndu-le lirele preţioase, să-şi trimită copiii la universităţi bune ca să se facă medici şi IT-işti şi să migreze înspre un alt centru, mai centru. Ajunsă acolo, m-a apucat revolta – venisem la Londra să merg a cincea oară la Tate Modern, a patra la National Gallery, a treia la British Museum. Să mănînc la restaurantele bine marketizaţilor bucătari englezi de la TV, să mă plimb cu umbrela pe străzi, în Bloomsbury, cu Virginia Woolf în suflet şi în minte. Pe scurt, eram o colecţie completă de clişee din broşuri turistice.

Nici urmă de acestea în Londonistan – dar nu duceam lipsă de magazine de bijuterii în care salbele de aur atîrnau în vitrine, alături de centuri de aur şi conduri de aur. Sau de magazine cu haine de nuntă indiene. Sau de locante unde curry-ul al naibii de iute îţi provoca concomitent lacrimi de plăcere şi de durere. Am rămas pînă la urmă la cazarea din Londonistan, sacrificînd nişte pagini din broşura turistică şi căpătînd la schimb inclusiv o mare sărbătoare populară a Asiei hinduse – Diwali. E o sărbătoare a luminii, pe care o trăisem deja în Nepal, şi care, cu marşurile ei vesele, artificiile, luminile puse în pragul uşii, copiii care colindă din casă în casă după bomboane, îmbrăcaţi în haine colorate, umpluse neverosimil, de valuri de fericire, vechiul cartier muncitoresc londonez.

© wikimedia commons

Piazza del Popolo

Oamenii au făcut din margini centrele lor, iar periferiile au devenit, pe nebănuite, depozitarele vieţii.

Centrul e mai strîmt, mai mîndru. E, ciudat, mai încremenit în proiect, mai puţin fluid. Intimidant. Arogant şi scump. Frumos. Ţine spatele drept. Are ziduri. Înalte.

Odată, cînd eram la Roma, mi-am dat întîlnire cu două doamne, romînce, care lucrau pentru nişte bătrîne italience undeva lîngă Piazza del Popolo. Ne-am dat întîlnire chiar în mijlocul pieţei, într-o duminică, singura lor zi complet liberă din săptămînă. Locuiau, în casele somptuoase ale angajatoarelor lor, în cea mai încîntătoare parte a centrului Romei, acolo unde împăraţii şi papii şedeau unii peste alţii în memoria pietrei. Le-am întrebat dacă vizitează des oraşul, dacă au fost la Vatican sau la Colosseum. Da, făceau asta, dar numai într-un anume fel – luau urma cîte unui grup de turişti şi mergeau ţinîndu-se de ei. Nicidecum nu erau intimidate de distanţele din oraş, de mijloacele de transport, ci de conţinutul oraşului. Nu voiau să rămînă singure cu el. În schimb, mi-au propus să mergem împreună undeva unde romînii se adunau în fiecare duminică – poate o mai fac şi astăzi. La marginea oraşului, între un centru comercial şi nişte blocuri, pe un petec de cîmp din Anagnina, lucrurile erau cu mult mai puţin strivitoare. Un amestec de muzică populară şi manele scotea dansatorii din muncitorii care trăseseră din greu toată săptămîna pe şantierele şi în casele romane. Într-un colţ era o frizerie improvizată, în altul micii sfîrîiau, ridicînd vălătuci de fum. Acolo, la periferia periferiilor, Roma era, în sfîrşit, abordabilă.

28 OLD BOND STREET
ROYAL ARCADE
Camper Info Shop
© wikimedia commons

De fapt, marginea îşi permite să fie mai relaxată decît centrul. Şi nu se poate vedea asta mai bine decît în Australia şi Noua Zeelandă. Şi australienii, şi neozeelandezii ştiu că sînt la capătul lumii. Pentru ei asta e clar şi n-au nici o greaţă în a se preface că sînt în altă parte. *„Down under“,* îşi spun, să fie siguri că se înţelege că acolo, jos, dedesubt. Ajungînd la capătul lumii, în Australia, înveţi că nu îţi trebuie pantofi dacă te duci pînă la benzinărie – papucii de casă sau şosetele sînt de ajuns. În schimb, conform unui afiş dintr-un oraş la sute de kilometri de ocean cu „Nu primim în restaurant persoane în costum de baie“, se pare că îţi trebuie măcar pijamale ca să iei cina în afara casei. Asta dacă nu cumva faci parte din una din multele comunităţi de nudişti care funcţionează de-a lungul coastei, unde singurul accesoriu cu adevărat necesar este pălăria de soare, care te fereşte de fierbinţeala verilor australe. E o senzaţie greu de găsit în altă parte, aceea că nimeni, niciodată, n-are ochii aţintiţi spre tine, ceea ce îţi lasă loc să faci ce vrei şi să fii cum eşti.

Dar periferia nu e sigur despre geografie, ci despre cum percem noi şi modelăm geografia. Aşezată pe harta lumii, aşa cum o învăţăm noi la şcoală, în marginea estică, Japonia şi-a desenat propriile ei hărţi. În ele, Japonia e o fîşie de pămînt în mijlocul lumii, iar lumea e închisă la est de Americi şi la vest de Europa şi Africa. Credinţa încă puternică în superioritatea lor faţă de restul lumii nu le-ar da voie japonezilor să fie la margine, după cum o asumare a „periferiei“ probabil că i-ar fi dus înspre un alt destin, foarte diferit de cel actual, de a treia cea mai mare economie a lumii.

Şi totuşi, nu toată lumea vrea să fie în mijloc, iar marginea are, în mod paradoxal, orizonturi mai largi. Eram într-un sătuc minuscul, finlandez, în zona arctică, de la graniţa cu Rusia, unde am întîlnit un domn mutat din Helsinki în pustietatea aceea, ireal de frumoasă, dar foarte aspră. L-am întrebat cu o autentică curiozitate de ce s-a mutat acolo, mai ales că ceilalţi, cîteva zeci de locuitori, erau oameni născuţi şi crescuţi dincolo de Cercul Polar. Ca să nu văd pe nimeni dimineaţa şi să nu aud pe nimeni, să ies afară din casă şi să cred că sînt singurul om din lume, mi-a zis, spre spaima mea de om trăit aproape toată viaţa în mari oraşe. M-am întors după zece ani în sătucul finlandez şi am aflat că domnul fugise înapoi la Helsinki. Am întrebat-o de ce pe fosta lui parteneră, care mi-a răspuns zîmbind că nu-i chiar pentru oricine traiul la marginea lumii.

Ana-Maria Caia *trăieşte la Bruxelles şi este expert în comunicare într-o instituţie europeană.*

Propuneri de *Dileme vechi* pentru viitor:

- **Cum e locul în care aţi vrea să trăiţi?**

REGIMUL ARTELOR ȘI MUNIȚIILOR

Victor MOROZOV

dilematograf

Ciclon

● *Remorques* **(Franța, 1941), de Jean Grémillon.**

Din listele cu cei mai mari regizori francezi ai tuturor timpurilor lipsește adesea un nume: Jean Grémillon. Faptul se datorează unei traiectorii artistice paradoxale, care l-a făcut pe acesta din urmă – debutant în cadrul unei recolte avangardiste tîrzii a anilor ’20 – să-și atingă vîrful artei în plină Ocupație germană și în imediatul războiului. Cineastul e luat adesea la grămadă cu acea generație de regizori care au condus filmul francez pe traseul mediu dintre un realism poetic bulevardier și o tradiție literară sforăitoare, împotriva căreia avea să se ridice cîțiva ani mai încolo Nouvelle Vague. Dar Grémillon are o lucrătură mult mai intensă față de, să spunem, Julien Duvivier sau Marcel Carné: dramele sale nu „radiografiază“ decît prin ricoșeu fragmentele de real care s-au nimerit în cadru, fiindcă adevăratul lor subiect, universal și incoruptibil, este pasiunea: genul de lucru care trece pe sub scannere sociologizante. Există un fond comun exploatat de Grémillon și de congenerii săi: aceleași cîrciume de cartier, aceleași fețe populare tratate cu oarecare condescendență, aceleași staruri chemate să se dea în spectacol, ba chiar și aproape aceleași filoane narative ale frecușurilor dintre masculinitatea pusă la îndoială și feminitatea tînjitoare. Dar numai un miop ar putea rata prăpastia care separă o realizare molcomă și călduță despre „popor“ (bunăoară agreabilul *Fric-Frac* de Claude Autant-Lara) de anvergura gestului care animă *Remorques*, filmul lui Grémillon din 1941, în numele unei emoții restituite de mașinăria cinematografului.

Multe lucruri se întîmplă în *Remorques*, și toate au prostul obicei să vină deodată: o navă se pierde în largul Bretaniei pe timp de furtună și cheamă un remorcher în ajutor; un bărbat se îndrăgostește de femeia focoasă găsită la bord, uitînd de propria nevastă suferindă; o lume socială se agită ceas de ceas, prinsă între ritualuri și etichete de tot soiul. Există două forțe în film: una e natura dezlănțuită, iar cealaltă e Jean Gabin – și pe ambele Grémillon le filmează superb. Marea are un muget ieșit din măruntaiele nopții, iar Gabin duce cu el o oboseală existențială demnă de eroii antici scăpați cu viață din război: a mai filmat cineva cu atîta aplomb măreția *minerală* a actorului? În comparație cu ele – produse ale unui gînd superior –, tot restul (nunți, intrigi amoroase) aduce a pulsație derizorie. *Remorques* este un film radical („experimental“, i-aș spune, dacă asta nu l-ar ghetoiza automat) camuflat într-un film de public, pe care scenariul lui Jacques Prévert, cu pupături, plînsete și dramoletă simplă are grijă să-l marketeze ca atare, fără a-i corupe adevărata natură.

Ajunge să privim secvența măiastră în care salvatorii de pe *Cyclone*, remorcherul local, sînt smulși de la petrecerea de nuntă la care luau parte și aruncați în necunoscutul nopții negre (noaptea, în *Remorques*, e greoaie ca o piatră). Remorcherul se avîntă apoi pe mare în căutarea pachebotului în derivă, căutare frenetică prin hulă și beznă căreia Grémillon are grijă să-i confere toată grandoarea unui film mut sovietic. Prea puțin contează, atunci, că ce vedem nu e decît la răstimpuri urma unor vapoare reale prinse în valuri, și că în rest vedem niște machete de nave peste care s-a turnat apă de la robinet. Nu doar că emoția clipei e intactă – dar surpriza provocată, avînd în vedere artificiul atît de ușor de demascat, proiectează *Remorques* într-un teritoriu de admirabilă bogăție figurativă, în care imagini reale cu pachebotul tractat și proto-animații din plastilină conlucrează sub îndrumarea unui cineast plin de resurse. E și cazul acestor cadre din carlingă, cu aparatul care se balansează violent printre personaje, bruind perspectiva într-o bîțîială de bețiv, sincronă cu furtuna de-afară. *Remorques* este al treilea mare film – după *L’Atalante* de Jean Vigo și *Pe malul mării albastre* de Boris Barnet – dintr-un deceniu foarte acvatic pentru cinema, care a văzut în cursul de apă sau în imensitatea mării un fel de complement torturat al iubirii.

Remorques înseamnă un conținut „jos“ placat pe o mizanscenă care are un dublu merit: nu doar că este rodul unei viziuni care, înainte de a trece la filmat, s-a întrebat *cum* să filmeze, ci și că este o lecție despre asimilarea invențiilor formale în țesutul sensibil al filmului pînă ce ele ajung să fie singura opțiune posibilă – un predecesor al politicii autorilor care evită cu brio autoindulgența celui care știe prea bine că „face artă“. Tocmai acest conținut de pasiuni comune devine atunci sublimat prin puterea unei camere: și ce altceva înseamnă această tradiție a cinema-ului narativ romantic, dacă nu elevarea vieții de zi cu zi grație *privirii?* E de văzut scena în care Gabin își dă întîlnire pe plajă cu viitoarea lui amantă: îi vedem atunci pe cei doi, puncte pierdute în vastitatea peisajului privit de sus, în timp ce umbrele norilor defilează peste ei. Cei doi merg să viziteze o vilă izolată și nelocuită: ca într-un film de Antonioni, cuvintele devin atunci o mobilă de prisos în fața unei lumi dintr-odată goale. În *Remorques*, bărbatul se sacrifică în fața slăbiciunii femeii sale, dar numai după ce e prea tîrziu, moment în care trebuie să ia din nou calea mării. În capodopera ulterioară *Le Ciel est à vous* (1946), bărbatul trebuia să se sacrifice în fața celebrității femeii, ajungînd să strige, într-un cadru splendid al disperării: „Am pierdut totul!“. E orizontul spre care se îndreaptă protagoniștii lui Grémillon, angajați fără s-o știe într-o mecanică implacabilă care transformă dorința în *hybris* și nimicește tot ce prinde în cale.

Remorques este disponibil online, pe platforma MUBI.

■ ■ ■

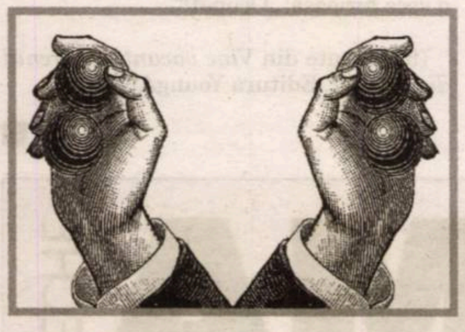

Paul BREAZU

audio și n-am cuvinte

Perspective și traume

● **Kendrick Lamar,** ***Mr. Morale & The Big Steppers*****, TDE, 2022.**

Poate că Pulitzer-ul nu are chiar greutatea Nobel-ului ridicat de Bob Dylan în primăvara lui 2017, dar *Damn*, al patrulea album de studio al *rapper*-ului american Kendrick Lamar – lansat, coincidență, în aceeași lună aprilie a anului în care bătrînul folkist ajungea la Stockholm pentru a-și primi statueta și laurii –, făcea toți banii. Cu așa narator, toată acea fluență impecabilă, pedantă și inconturnabilă a poveștilor spuse acolo chiar nu avea cum să treacă neobservată pînă și de cei care pînă atunci nu avuseseră ochi decît pentru muzică clasică și jazz, un alt gen clasicizat și lansat snob în stratosferă. Lamar nu doar că a fost primul artist din hip-hop premiat pentru, citez, „discul lansat pe 14 aprilie 2017, o colecție de cîntece compuse cu virtuozitate, unificate de autenticitatea lor vernaculară și dinamismul ritmic, care le transformă în niște viniete afectuoase ce captează complexitatea vieții afro-americane moderne“, dar, mai important și mai puțin pompos, a teleportat în prim-plan ceea ce începea, ca să folosesc formula lui Matthew Trammell, cu „era blog-urilor, cîndva la mijlocul anilor 2000, cînd pe proaspetele pagini de Wordpress se încărcau *zip*-uri cu albume de rap compuse de amatori în propriile dormitoare“. De la premiul acela neașteptat și pînă astăzi, Kendrick Lamar a fost mai degrabă absent. *Damn* devenea albumul de rap al anului la Premiile Grammy din anul următor, se cățăra sus de tot în Billboard 200 și își primea binemeritatele acolade din partea criticii și a publicului, dar autorul său intra parcă într-un fel de muțenie. Sigur, una întreruptă cînd de realizarea *soundtrack*-ului pentru *Black Panther*, de amintitele Grammy-uri sau de apariția într-un serial numit *Power*.

Cei patru ani de pauză au fost întrerupți anul acesta, în februarie, de apariția sa în show-ul din pauza Super Bowl-ului și, la jumătatea lunii mai, de lansarea unui nou album de studio, al cincilea din carieră – *Mr. Morale & The Big Steppers* –, prefațat, ca înaintea oricărei lansări de LP de-ale lui, de partea a cincea a celebrei sale piese-decodor, „The Heart“. Aici, în videoclipul ei, fața i se morfează, pe rînd, în cele ale lui Kobe Bryant sau O.J. Simpson, Jussie Smollett sau Kanye West, Nipsey Hussle sau Will Smith, iar mesajul stă în primele două versuri: *„As I get a little older, I realize life is perspective, / And my perspective may differ from yours“*. Iar *MM&TBS* urmează cît se poate de fidel calea prologului, fiind, ca și *Damn*, pînă la urmă, o operă autobiografică ce sapă în spațiul traumatic, lăsîndu-l în urmă pe cel politic (în pofida aparenței). Și asta nu doar pentru faptul că umbra și vocea guru-ului dezvoltării personale Eckhart Tolle, terapeutul muzicianului, stau bine-mersi pe un album pe care Lamar nu mai produce (sau nu mai vrea s-o facă, din rațiuni estetice poate evidente) strălucirea pop

a compoziției de pe *Damn*. *„«– I hope you find some peace of mind in this lifetime, / I hope you find some paradise.» «– I’ve been goin’ through somethin’, / One-thousand eight-hundred and fifty-five days, / I’ve been goin’ through somethin’. / Be afraid!»“* – dialogul ăsta cu partenera sa de viață, Whitney Alford, de pe piesa „United in Grief“, înainte de a reuși să imprime rama tematică a lui *Mr. Morale & The Big Steppers*, devine declanșatorul unui LP care balansează narativ între vulnerabilitate, umor, spovedanie și empatie.

***Paul Breazu** este jurnalist.*

■ ■ ■

Adina POPESCU

portrete din mers

Vacanțe de altădată

Sînt în vacanță, într-un orășel din Franța la care nici nu îndrăzneam să visez în timpul comunismului. Un bun prilej să vă reamintesc cum erau vacanțele de altădată. Pentru că nu trebuie să uităm, ca să ne bucurăm mai mult de ceea ce avem acum.

■ Anul ăsta avem baftă! – spune mama, vom locui douăsprezece zile la Hotel Dana, aproape cel mai frumos hotel din stațiunea Venus și la doi pași de Hotel Raluca, preferatul meu, unde n-am reușit să prindem niciodată bilete. Hotelul Raluca are o piscină mare care miroase a clor de-ți mută nasul, dar apa e transparentă și face valuri, exact ca Marea Neagră. Și mai are o curte interioară plină de plante exotice, deși mama îmi zice că sînt plante obișnuite, doar că au crescut ceva mai mari. Însă eu pot jura că am văzut chiar și un palmier, exact ca-n cărțile în care pirații nimeresc pe o insulă pustie, mama spune din nou că era din plastic.

Însă noi venim la Hotel Raluca ca la muzeu. Seara, palierele exterioare ale hotelului se luminează fiecare într-o altă culoare: etajul întîi este roșu, al doilea verde, al treilea galben și ultimul etaj e albastru. Arată exact ca un castel din povești. Și chiar lîngă recepție există un mic magazin închis cu gratii care se numește Shop și unde poți plăti doar cu dolari, însă noi nu avem dolari, avem doar lei.

Încă din prima zi mă înființez în fața magazinului Shop și mă holbez printre gratii înăuntru – văd, pe niște rafturi, cartușe de țigări Kent, sticle de whisky și pachete cu cafea care pe mine nu mă interesează, săpunuri FA și deodorante Rexona. Nu pot vedea mai multe, însă sînt convinsă că au și bomboane străine sau ciocolată, poate că au și gume cu surprize. „Acolo e marfă occidentală!“, îmi zice Anton. Diferiți oameni se perindă pe la magazinul Shop, unii sînt chiar și negri, pentru că la Hotel Raluca locuiesc numai turiști străini. Eu sper ca pînă în ultima zi din sejurul nostru la mare să mă împrietenesc măcar cu un copil din Cehoslovacia sau din Republica Democrată Germană, îi văd în fiecare zi jucîndu-se la piscina hotelului, toți sînt blonzi, iar dacă îi prinde soarele se ard repede pentru că au o piele foarte albă. Dacă m-aș împrieteni cu un astfel de copil, l-aș ruga să-mi cumpere și mie cu dolari o ciocolată de la magazinul Shop. Sau măcar să-mi dea ambalajul ca să-l pun la colecție. El poate să mănînce singur ciocolata, nu m-aș supăra. Mama și Anton nu știu ce am eu de gînd, ăsta este planul meu secret.

– Mamă, în cît timp aș putea să învăț limba germană? Sau limba cehoslovacă? o întreb pe mama, în timp ce ea scoate, din valizele noastre, hainele, costumele de baie, pălăriile de soare, formele de nisip, colacul și mai ales cele două saltele gonflabile pe care tocmai le-am cumpărat de la magazinul Bucur Obor. Anul ăsta o să avem în sfîrșit și noi saltele cu care să stăm lungiți pe valuri, ca toți turiștii de pe litoral, dînd leneș din mîini și din picioare, iar saltelele o să ne ducă departe, spre larg.

– Nu știu, Adina! zice mama. Ce-ți veni să mă întrebi asta? O limbă străină o înveți în foarte mulți ani...

– Adică n-aș putea să o învăț pînă mîine... sau pînă plecăm de la mare? insist eu.

– Limba germană e foarte complicată, îmi explică mama. Eu am făcut un an la școală și n-am învățat mare lucru din ea. Acolo zici *cîine* și citești *cățel*...

– Dar limba cehoslovacă?

– Păi, nu tu te uiți în fiecare duminică la serialul *Arabela* de la televizor? mă întreabă mama. Acel serial e în limba cehoslovacă... înțelegi ceva din ce zic actorii?

– Nu înțeleg nimic, recunosc eu. Însă avem scris dedesubt.

„Uite, asta-i chiar o idee!“ – mă gîndesc eu. Să-l rog pe copilul din Cehoslovacia să-mi cumpere o ciocolată sau o gumă de la magazinul Shop, în limba mea, și să-i bag un scris dedesubt în limba lui ca să ne înțelegem.

Mama și Anton nu știu ce am eu de gînd,
ăsta este planul meu secret.

– Hai, Doino, Adino! strigă la noi Anton care iese din baia camerei, îmbrăcat deja în slip. Hai mai repede, că pierdem ziua de plajă!

Și o pornim cu toții spre plajă. Pe drumul spre plajă, pe aleile dintre hoteluri, întîlnim cîțiva dintre copiii ăștia blonzi despre care nu știu prea bine dacă sînt germani sau cehoslovaci. Încerc să-i fac cu ochiul unuia dintre ei, dar nu pare să mă bage în seamă.

■ – Dom'le! Dom'le! se agită Anton, foindu-se pe scaun. N-aveți alte chifle... că astea-s tari ca piatra? Sînt vechi de-o săptămînă, cel puțin...

Eu îmi tot plimb lingura prin castronul de ciorbă – găsesc acolo un cartof mic, o boabă de mazăre, o roșie și un tăiețel care rămîne atîrnat de lingură, mă uit la el și nu știu dacă să-l înghit sau nu.

Băiatul tînăr care e ospătar, pentru că e îmbrăcat într-o cămașă albă și pantaloni negri, se apropie fără chef de masa noastră.

– Puneți mîna pe ele, ca să vă convingeți! zice Anton și vorbește atît de tare încît vocea lui se aude în tot restaurantul, ca să afle toată lumea că am putea să jucăm tenis cu chiflele alea, dacă am avea la noi rachete de tenis sau chiar și mini-golf dacă ar fi mai mici și mai rotunde. Asta e chiflă proaspătă...?!

Ospătarul se uită la chifla pe care i-o întinde Anton de parcă ar fi un obiect de pe o altă planetă. Nu are curaj să pună mîna pe ea.

– Sînt proaspete! zice el și dă de cîteva ori din cap pentru ca Anton să fie sigur că spune adevărul. Ne-au fost aduse azi dimineață. Mai serviți aici? zice el repede și dă să-mi ia ciorba din față.

– Adina, dacă nu poți să mănînci ciorba, nu mînca! zice și mama ca să mă încurajeze. Ea știe că nu mănînc ciorbă încă de la grădiniță pentru că ciorba conține șerpi, melci și alte vietăți scîrboase. Mănînc doar ciorbă făcută de mama sau de mama-mare de la Cluj.

Băiatul cu cămașa albă îmi ia ciorba din față, iar eu sînt fericită – de data asta am scăpat ușor de ea!

■ În vacanța de iarnă, n-am mai găsit camere libere la gazda noastră de la Bușteni, doamna Roșca, și ea ne-a trimis la casa de peste drum, la doamna Spurcaciu.

– Doamna Spurcaciu! m-am mirat eu. Ce nume are!

Însă eram obișnuită cu tot felul de nume de familie. La grădiniță avusesem o colegă pe care o chema Scuteșoiu și toți copiii rîdeau de ea că încă poartă scutece. La școală aveam un coleg Călaie și toții copiii îl strigau „Călaie, clop de paie!“. Așa că mă bucuram că mă cheamă Popescu, e un nume cît se poate de corect, nimeni nu are nimic de zis în legătură cu el.

Doamna Spurcaciu nu era atît de bătrînă ca doamna Roșca, nici măcar nu avea părul alb. Avea un păr roșu și făcut permanent, adică niște sărmăluțe în cap care cred că sînt la modă pentru că le poartă multe femei. Ne-a primit într-o cameră mică și întunecoasă unde abia dacă încăpeam toți trei – eu și mama urma să dormim pe un pat tare, din care cam ieșeau arcurile, iar Anton, pe o canapea separată care nu se putea întinde, așa că îi ieșeau picioarele pe-afară. Camera nu avea vedere la Cruce, așa cum era la doamna Roșca, fereastra dădea spre o curte unde nu puteam vedea decît cel mult niște găini care scormoneau pămîntul înghețat, apoi a început să ningă, și să ningă, și n-am mai văzut nimic decît zăpadă, niște lemne și o lopată. Baia trebuia să o împărțim cu familia Spurcaciu – doamna Spurcaciu, domnul Spurcaciu, care din cîte am înțeles avea „ceva probleme cu mațul“ și își petrecea mult timp în baie, fiul doamnei Spurcaciu și soția sa. Atunci cînd mergeai la baie și trăgeai disperat de clanță pentru că făceai pe tine, găseai mai mereu ușa încuiată și de dincolo se auzea o voce furioasă: „Ocupat!“.

(fragmente din *Vine vacanța cu trenul din Franța*, Editura YoungArt, 2022)

■ ■ ■

DILEMA VECHE 25
Studia americana
Avem 0 istorie. Cum citim?
Minte-mă frumos
Ce este cultura europeana?

ABONEAZĂ-TE ACUM

DILEMA VECHE

SCANEAZĂ CODUL QR

✔ 3 luni - 75 LEI ✔ 6 luni -127 LEI ✔ 12 luni - 201 LEI

TALON ABONAMENT

Nume..Prenume..
Str. .... Nr. ...., Bl. ...., Sc. ...., Et. ...., Ap. ....,
Localitate .... Județ/Sector ...., Cod poștal ....
Telefon .... Email ....
Am achitat suma de .... LEI cu mandat poștal/ordin de plată nr. .... din data ....
în contul SC ADEVARUL HOLDING SRL, cod fiscal RO18990288, deschis la BRD – Decebal, nr. cont RO70BRDE441SV58305914410.
Abonamentul va începe din luna* .... Semnătura ....

Plata se va efectua pînă la data de 25 a lunii în curs pentru ca livrarea să înceapă de la data de 1 a lunii următoare.

Prin completarea prezentului talon sînt de acord ca SC ADEVARUL HOLDING SRL să prelucreze datele mele cu caracter personal pentru activități promoționale și să le dezvăluie terților conform legii nr. 677/2001. Îmi rezerv dreptul să mă opun acestei prelucrări și să solicit ștergerea datelor adresîndu-mă societății SC ADEVARUL HOLDING SRL printr-o cerere scrisă.

Pentru abonamentele plătite cu mandat poștal sau ordin de plată este necesar să trimiteți talonul completat, împreună cu copia dovezii de plată la **SC ADEVARUL HOLDING SRL – Abonamente,** București, Șos. Fabrica de Glucoză nr. 21, Sector 2, cod poștal 020331.

CUM TE ABONEZI
✔ **ONLINE:** la http://abonamente.adevarul.ro
✔ **VIRAMENT BANCAR** sau **MANDAT POȘTAL:**
în contul SC ADEVARUL HOLDING SRL, cod fiscal RO18990288,
deschis la BRD - Decebal,
nr. cont RO70BRDE441SV58305914410.
✔ **LA TOATE OFICIILE POȘTALE** / ✔ **FIRMELE DE ABONAMENTE**

Informații și reclamații: abonamente@adevarulholding.ro
Tel: 0790 139 007/0790 139 009 (L-V, 9.00-18.00)

...ÎȚI DĂ DE GÎNDIT

Stela GIURGEANU

S-o fi supărat pe mine?

Deunăzi, mi-am mustrat o prietenă: îmi spusese că „îndrăznise“ să refuze un băiat, însă, imediat după aceea, începuse să fie chinuită de angoase și temeri și mă întrebase: „Crezi că s-o fi supărat pe mine?“. Instantaneu, întrebarea ei mi-a urcat sîngele la cap și am început s-o boscorodesc în fel și chip, spunîndu-i să n-o mai aud cu prostii din astea și că, dacă s-o fi „supărat“, ori îi trece, ori ducă-se, că unul care se ofuschează la primul refuz nu face nimic altceva decît un joc de putere, urmărind să inducă sentimente de vinovăție, bazîndu-se pe fricile și nesiguranțele noastre etc., etc.

Abia cînd mi-am tras sufletul din perdaful pe care îl lansasem asupra ei, mi-a răspuns că e conștientă de toate astea, însă, na, e greu să te dezbari de mentalitatea în care ai fost crescută. Și mi-am dat seama cît de ușor e să judeci pe altcineva cînd stai în confortul propriei piei. Chiar dacă acest confort a fost construit, cu multă obstinență – căci cunosc foarte bine acea mentalitate „să nu superi“, care ni se inoculează de mici, pregătind viciatul teren al dependenței emoționale, o mentalitate cu care am luptat uneori cu toată agresivitatea de care e capabil chiar și cel mai mic animăluț, atunci cînd se simte încolțit. Dacă ne gîndim doar la presiunile societății care încă nu vede cu ochi senini statutul de celibat la femei. Sau faptul că o femeie nu-și dorește să aibă copii. Sau pur și simplu că vrea să trăiască după cum o taie capul. Ca să nu „supere“ această societate, foarte multe femei ajung să fie prizoniere ale unor prejudecăți pe care și le autoinduc, perpetuîndu-le, uitînd de cele mai multe ori de ele însele, de visurile și dorințele lor, ajungînd să se conformeze astfel, de bunăvoie, patului lui Procust.

După discuția cu prietena mea, m-am trezit în mijlocul unei alteia, vehemente, privind procesul Depp-Heard, un proces pe care nu l-am urmărit, din simplul motiv că l-am crezut doar o mondenitate, mai mult sau mai puțin de mahala. Vehemența era îndreptată de data aceasta contra curentului MeToo – aveam să aflu de implicațiile sociale ale acestui proces, dincolo de mediatizarea de Hollywood –, contra exagerărilor și calomniilor care se vehiculează sub umbrela protectoare a libertății de exprimare (sau mai bine zis a eliberării prin exprimare). Ajungi să terfelești numele cuiva doar dintr-o toană, din răzbunare sau din orice alt motiv ai avea, doar pentru că, azi, societatea activistă în care trăim îți dă apă la moară. Și, cum era în firescul discuției, a venit vorba și despre recentul discurs al actriței Viorica Vodă, la Gala Gopo, în care a făcut referire la episoadele de hărțuire sexuală și la abuzurile emoționale din „sistem“, vorbind despre domeniul filmului și teatrului. „Am făcut psihoterapie ani de zile pentru hărțuirea sexuală din sistem, nu din afara lui. Sînt foarte mulți directori de teatru, regizori, care se pare că m-au confundat cu personajul, atît de credibilă am fost.“ De ce n-a dat nume? Chiar am ajuns să acuzăm, așa, cînd ni se năzare, fără dovezi? Pînă unde se merge cu aceste declarații defăimătoare? – au cîrcotit vocile care dezbăteau subiectul.

A mai cîrcotit și Mircea Diaconu care, la cîteva zile după discursul Vioricăi Vodă, a declarat într-un interviu, pentru fanatik.ro, că totul e doar o „modă“. „Hai să vă explic cum văd eu lucrurile. Vorbim de hărțuire din clipa în care la Hollywood a fost un succes mondial. Totul a plecat de acolo. Eu știam că asta se numește bîrfă de culise, amantlîc inclus fenomenului teatral. La americani, cînd s-a început cu povestea cu MeToo ăla, a devenit hărțuire. Altfel este o formă de amantlîc, inclusă profesiei. (…) Lumea teatrală și cinematografică s-a descurcat foarte bine, zic eu, pînă să înceapă nebunia asta din America.“ Aș spune că domnul Diaconu are un punct de vedere destul de libertin în ceea ce privește „amantlîcurile“ pentru cineva care a susținut în mod public partidul AUR, printre principiile căruia se numără și așa-numita familie tradițională: „Familia este celula de bază a oricărei societăți viabile. De aceea, este vital ca societatea să stimuleze constituirea de familii, să sprijine și să apere familia“.

Vorbind despre „stimularea constituirii de familii“, o altă știre, tot recentă, însă mai tăcută, aproape în umbră, care n-a făcut atîta senzație, deși realitatea ei este una dureros de cruntă, m-a întors cu gîndul la discuția purtată cu amica mea despre frica femeilor de a „nu supăra“: un fost cadru universitar, Bone Ferenc, și-a ucis iubita, pe Beata Molnar, din cauză că aceasta i-ar fi refuzat cererea în căsătorie.

Bineînțeles, se poate argumenta că este un caz patologic – dovezi ulterioare au arătat că asasinul a mai avut episoade de violență, atît cu victima, cît și cu alte partenere. Totuși, o întrebare nu-mi dă pace: de ce, de la primul semn de agresivitate, victima nu a plecat? (În cele mai multe cazuri de violență domestică, victima se întoarce la agresor.)

O întrebare pe care iar mi-o pun din confortul propriei piei, știind foarte bine că, personal, de la primul ton ridicat, tai macaroana, sau de la primul semn de mitocănie sau încercare de hărțuire, sînt în stare să dezlănțui toate stihiile iadului. Însă faptul că eu știu să mă protejez, că nu sufăr de dependență emoțională, iar episoadele de agresivitate din partea cuiva nu mă transformă într-o victimă nu mă îndreptățește să judec sau să refuz realitatea „din teren“. Pentru că oricît de emancipate am fi, oricît de multe instrumente am avea la îndemînă, femeile sînt încă supuse fricilor sociale de tot felul, care se rezumă la acea frică de a nu supăra. Sîntem încă încartiruite în niște șabloane mentale, chiar dacă se spune că trăim într-o societate „activistă“. Cînd refuzăm, o facem cu delicatețe, ca să nu lezăm (uneori ne călcăm pe inimă și acceptăm, tot din frica de a nu supăra – și cîte frustrări naște în noi această acceptare!). Cînd suferim, o facem în tăcere, ca să nu deranjăm sau să nu se spună că sîntem isterice. Cînd sîntem puternice și independente, doar noi știm cît de mult ne costă toate acestea – pentru că independența unei femei nu este considerată (încă) a fi ceva firesc, ci excepțional. (Se spune, nu-i așa, că o femeie independentă e de „admirat“.)

Și nu este vorba doar de o mentalitate românească sau balcanică – statistici din întreaga lume arată fața hîdă a violenței domestice (care peste tot a crescut în anii de pandemie), iar studii ale organizațiilor internaționale (precum Amnesty Internațional) relevă mentalitățile arhaice pe care oamenii le au încă în ceea ce privește statutul femeii în societate.

Nu susțin și chiar condamn personajele care vor să tragă foloase din această realitate, dîndu-se victime, cînd de fapt nu sînt, pentru că aruncă un voal de pîclă asupra adevărului existent. Aruncă îndoieli, înlesnind și perpetuînd prejudecățile și, mai mult, minimalizează și duc în derizoriu orice tentativă de a te opune unor abuzuri. De a ieși din cavernă. În ceea ce privește cazul Depp-Heard, prejudiciile sînt imense, iar victimele reale s-ar putea simți intimidate și descurajate de a mai vorbi. Însă Justiția și-a spus cuvîntul – iar aici cîrcotașii mișcării MeToo ar putea să se mai liniștească.

Pe de altă parte, vorbind despre discursul Vioricăi Vodă, pot spune că a fost cel mult stîngaci, nicidecum malefic sau ticluit din vreo dorință de vizibilitate sau de vreo „modă“ hollywoodiană – nefiind pregătit, a fost spus cu multă emoție și oarecum temător. La cele două întreruperi, una din partea prezentatorului, alta venită din sală, care s-au dorit a fi „amuzante“, ca să „detensioneze“ momentul, actrița a reacționat împăciuitor, ca și cum și-ar fi cerut scuze pentru că a „îndrăznit“ să spună ce avea de spus – adică un mesaj adresat în special fiicei sale, de a nu-i fi frică sau rușine să vorbească dacă va fi vreodată agresată.

Și mi-am adus aminte de o istorie din copilărie: un copil a primit în dar un hamster, pe care l-a chinuit zi de zi, cu o cruzime și o voluptate născute parcă tocmai din docilitatea micului animal. Pînă într-o zi cînd, săturat de suferință, hamsterul cel cuminte s-a înfuriat, a luat-o razna (după cum au spus părinții copilului), s-a repezit asupra agresorului, l-a mușcat de deget și s-a eliberat, fugind pe fereastră. Fără să-i mai pese că va supăra pe cineva.

■ ■ ■

PUBLICITATE

adevărul
TE PROVOACĂ SĂ DESCOPERI
SECRETE ALE ISTORIEI
Numai cu ziarul Adevărul, la toate punctele de presă
Preț ziar + 1 carte: 29,99 lei
MARC FOURNY
SECRETELE PALATULUI VERSAILLES
Miercuri, 15 iunie
EMMANUEL PIERRAT
SECRETELE FRANCMASONERIEI
Miercuri, 22 iunie
PIERRE BRANDA
SECRETELE lui NAPOLEON
Miercuri, 29 iunie
PIERRE LUNEL
SECRETELE ALCOVURILOR vestite libertine
Miercuri, 6 iulie
EDITURA ORIZONTURI
adevărul
Hai, la treabă!

PUBLICITATE

adevărul îți aduce
ISTORIA MORȚII LUI ANTONESCU
De luni, 13 iunie
PREȚ PACHET: ziar + carte: 34,99 lei
Numai cu „Adevărul“, la toate punctele de difuzare a presei
ION IACHIM
CIREȘE PENTRU MAREȘAL
adevărul
CÎT E DE PERICULOS SĂ PUPĂM ICOANELE

Gustave THIBON

Setea de absolut

Christian Chabanis: Domnule Thibon, cred că, pentru a înțelege mărturia dumneavoastră așa cum s-a afirmat ea timp de – în curînd – patruzeci de ani și pentru a risipi, poate, cîteva neînțelegeri care o înconjoară, trebuie să pornim din centru pentru a lumina mai apoi marginile gîndirii dumneavoastră, ca de exemplu problemele politice și sociale. Spuneți undeva că numai ,,infinitul dă cheia măsurii". Ce este acest infinit sau acest absolut, sau acest element esențial care, așa cum afirmați în altă parte și pe același ton, e mai viu în interiorul dumneavoastră decît dumneavoastră înșivă?

Gustave Thibon: Mai viu în interiorul meu decît mine însumi: asta e mai mult decît evident. Aș spune chiar că e atît de viu în mine, încît adesea, în fața acestui absolut, aproape că mi-e rușine de a fi eu însumi și de a nu fi decît eu însumi. Atunci cînd am întrevăzut cîteva adevăruri esențiale este dureros să simțim că, în măsura în care vrem să le comunicăm oamenilor, ele capătă limitele noastre, impuritățile noastre, degradîndu-se în funcție de acest aliaj. Dacă-mi este permis să vă reamintesc o întîmplare, îl voi evoca pe acel tînăr care m-a abordat la sfîrșitul unei conferințe, m-a prins de reverul hainei și m-a întrebat cu îndrăzneala caracteristică acestei vîrste: ,,Domnule, tot ce ne-ați spus e foarte frumos, dar în ce măsură trăiți cu adevărat toate aceste lucruri?". La care i-am răspuns: ,,Nu vă faceți nici o iluzie, într-o mică măsură, dar suficient pentru a nu fi mîndru de tot restul!". Aș vrea, mai exact, ca această mărturie să nu se degradeze prin intermediul meu. Este sigur faptul că problema lui Dumnezeu se află nu numai în centrul gîndirii mele, ci și al sufletului meu. Mă grăbesc să vă spun însă că, în ceea ce privește experiența divinului, nu sînt deloc înclinat către confidențe, și aceasta cu atît mai puțin cu cît în acest domeniu confidențele nu înseamnă nimic, deoarece ele țin de ceea ce nu poate fi revelat. Dar, așa nedemn cum sînt, ceea ce nu poate fi pus la îndoială este că mi s-a întîmplat să am această experiență, adică să fi fost luminat de o revelație care – sînt sigur de asta – nu venea din mine însumi, căci fusesem invadat de o chemare, de o puritate, de o plenitudine care depășeau cu mult ceea ce puteam gîndi, concepe și simți. Aceste stări sufletești care durează foarte puțin, dar care te marchează pentru tot restul vieții, nu pot fi supuse nici unei judecăți. Cred că sensul vieții constă în a rămîne fidel acestei lumini întrevăzute într-un mod atît de efemer, dar care reprezintă o vizită a Eternului în timp. Setea de esențial, setea de absolut care caracterizează demersul gîndirii mele – și nu numai demersul gîndirii mele, ci și al sufletului meu în ceea ce are el mai profund – este nevoia de un bine absolut și necondiționat, care să nu fie măsurat de timp, de spațiu și de vicisitudinile acestei vieți.

– Ați fost dintotdeauna preocupat de această problemă sau a intrat ea într-un moment anume în viața dumneavoastră? Ați fost dintotdeauna torturat într-un anumit fel – pentru a relua termenul unui alt scriitor – de problema lui Dumnezeu, torturat de Dumnezeu însuși, pentru că Dumnezeu depășește cu mult toate întrebările ce se pot pune despre El?

– Torturat? Nu cred. Problema aceasta mi s-a pus într-o anumită perioadă a vieții mele. În copilărie, am avut acele stări de extaz pe care le pot trăi, de exemplu, cei ce se împărtășesc pentru prima oară. În această privință, nu pot emite nici o judecată: poate că ele au reprezentat experiența cea mai bună pe care am avut-o. Dar, oricît de frumoasă va fi fost ea, nu mi-a lăsat amintiri foarte exacte. Am fost un copil credincios, apoi am încetat brusc orice practică religioasă și m-am ocupat destul de puțin de lucrurile divine. Pentru a mă lega din nou de lumea spirituală, nu-mi mai rămăsese decît firul conducător al poeziei.

(fragment din Gustave Thibon, *Setea de absolut. Convorbiri cu Christian Chabanis*, traducere si prefață de Aurelian Crăiuțu, Editura Spandugino, colecția *Interior intimo meo*, 2022)

Ioan Alexandru TOFAN

De ce scandalizează creștinismul?

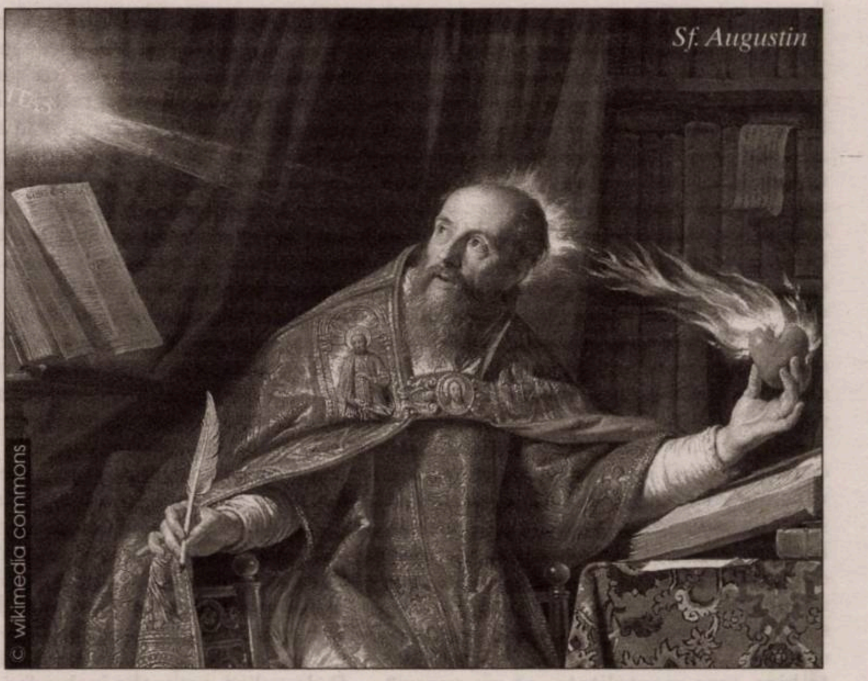
Sf. Augustin

© wikimedia commons

În 2010, la Éditions du Seuil, Jean-Pierre Denis publică *Pourquoi le Christianisme fait scandale* (tradusă în limba română de Eduard Florin Tudor la Editura Nemira în 2012). Autorul, directorul din acea vreme al publicației de orientare catolică *La Vie*, susține, chiar în inima laicității pariziene, puterea creștinismului de a se opune, din locul mărginaș în care l-a aruncat istoria, disoluției spirituale a Occidentului. Certîndu-se în aceeși măsură cu lumea și cu sine, „creștinismul critic e un creștinism al obiecției. Obiecție de conștiință, obiecție prin mărturie, obiecție prin experiență, în sfîrșit, obiecție prin speranță". Prin urmare, tulbură, contrariază, scandalizează.

Este drept, descrierea lui Jean-Pierre Denis nu este singura posibilă. H.R. Niebuhr, în *Christ and Culture* (1951, traducere în limba română de Teofil Stanciu la Editura Casa Cărții în 2021), vorbea și despre chipuri mai senine ale întîlnirii dintre Hristos și cultura unui timp. Dar este evident faptul că Evanghelia a tulburat profund lumea care i-a găzduit venirea și continuă să fie o sursă de neliniște în lumea contemporană. Cuvintele Sf. Apostol Pavel din I Cor. 3, 18, „Dacă i se pare cuiva, între voi, că este înțelept în veacul acesta, să se facă nebun, ca să fie înțelept", nu au tăcut. De ce scandalizează creștinismul și cum putem înțelege modul în care o face?

Însuși Dumnezeu vorbește, dar nu o face ca un stăpîn.

În primul rînd: mesajul evanghelic este ambiguu. Și scandalizează pentru că nu oferă informații clare despre cele care trebuie făcute în vederea mîntuirii. La ce mai vorbește, dacă nu o face limpede? Cum să iubești cu măsura hristică? Cum să ierți precum Dumnezeu? Nici Mîntuitorul nu ne ajută prea mult: alege, în momentele esențiale, să vorbească în parabole. Cîteva rînduri din Scriptură fac apoi să se umple rafturile bibliotecilor cu încercarea de a ieși din stupoarea pe care o provoacă. Andrei Pleșu încearcă însă să lămurească rostul parabolei, în *Parabolele lui Iisus. Adevărul ca poveste* (2012): „Iisus afirmă, deci, că vorbește în parabole, mai ales celor care nu fac parte din familia lui spirituală, pentru a amenda, de la bun început, orice tentativă de comprehensiune facilă, orice *împietrire* cognitivă, orice *rezistență* inerțială a minții și a sensibilității. El nu oferă, acolo unde ceea ce oferă nu e primit sau măcar așteptat". Prin urmare, parabola scandalizează doar pe cel care nu o interoghează veritabil, care nu se arată flămînd de adevărul ei și nu se lasă învăluit de infinita ei taină. „Ambiguitatea creștinismului" este expresia sub care se ascunde lenea sau indisponibilitatea omului care nu are timp și curaj să își parieze, cum dorea Pascal, întreaga existență pe inaparența cerului.

În al doilea rînd: mesajul evanghelic este nerezonabil. Înaintea eternității stă, ca preambul, doar porunca iubirii. Cu formidabila dezvoltare a Sfîntului Augustin, „iubește și fă ce vrei". Doar atît, fără vreo contorsiune nefirească a sufletului. Iarăși, se găsește aici o pricină de scandal. Simplitatea este suspectă, pentru că pare imposibilă. *Fericirile* sau strigătul tatălui care spune „Cred, Doamne, ajută necredinței mele" (Marcu 9, 24) sînt dovada faptului că Dumnezeu nu acționează previzibil, contabilicește, cum spunea Steinhardt. Cum poate iubirea, ea singură, să aducă mîntuirea? Cum poate o astfel de credință să înduioșeze pe însuși Hristos, cînd ea este atît de slabă, pîndită mereu de spectrul necredinței? Scandalul se întețește cînd Dostoievski scrie, în *Crimă și pedeapsă*, despre felul în care va avea loc, la sfîrșitul vremii, judecata (mulțumesc lui Paul Siladi pentru că mi-a redat citatul). Dumnezeu îi iartă mai întîi pe cei drepți, înțelepți sau smeriți. Apoi îi va chema în Împărăția Lui pe bețivi care, notează tainic Dostoievski, „se vor opri în fața lui fără frică". Contrariați, campionii virtuții vor cere prompt explicații. Iar Domnul le va spune: „Îi primesc, v-o spun vouă, preaînțelepților, îi primesc, v-o spun vouă celor cu minte multă, findcă nici unul dintre ei nu s-a crezut vrednic să fie primit...". Pare că Dumnezeu și-a făcut un obicei din a scandaliza pe înțelepți și pe drepți; morala publică nu face prea mulți bani în fața hotărîrilor sale, iar cetatea Raiului e cu totul altfel țesută decît cetatea omului. Mai mult, creștinismul are umor, dar despre asta va fi vorba cu altă ocazie.

În al treilea rînd: mesajul evanghelic este fragil. Încă din vremea sa, Hristos ar fi trebuit, după mintea oamenilor, să dea cu buzduganul în zidurile cetății. Nu o face, ba mai mult, întrupează pînă la capăt fragilitatea umană. Obiectează radical față de gesturile și valorile lumii, cum spunea Jean-Pierre Denis, dar o face dintr-un plasament ciudat, slab, discret și marginal. Ambele capete ale lumii politice s-au crezut, la un moment dat, creștine, dar creștinismul s-a sustras de fiecare dată din zarva lor. Și a lăsat în urmă activiști bosumflați. Dumnezeu nu se lasă înrolat în revoluție și cînd dojenește pe om, o face ca un învățător blajin, nu ca un antrenor de fotbal din divizia secundă. Kierkegaard, în *Postscriptum*-ul la *Fărîme filosofice* (1846), spune foarte plastic că Domnul a toate nu este o pasăre enormă, verde cu cioc roșu, care cîntă într-un fel nemaiauzit de pe ziduri. E nevăzut, lăuntric, iar omniprezența lui nu e vestită cu fanfară de circ. Bate la ușă și așteaptă, iartă ceea ce noi nu știm să iertăm, doar cheamă la sine și nu trage de mînecă pe nimeni. Îngerii mai fac asta din cînd în cînd, e drept.

Scandalul creștinismului stă așadar în neverosimilul lui. Însuși Dumnezeu vorbește, dar nu o face ca un stăpîn. Mai mult, deciziile sale sună de multe ori absurd pentru urechea morală. Libertatea omului este absolută, împreună cu imensa responsabilitate care o însoțește. Omul contemporan, nu mai puțin decît cel al primelor secole creștine, ajunge să se întrebe, scandalizat: de ce este atît de firesc să crezi și totuși atît de greu?

Creștinismul nu este doar pentru aleși, nici doar pentru știutori. Dar este pentru cei curajoși, care acționează în ciuda sorților sau cred în ciuda neverosimilului. Steinhardt vedea aici un semn al nobleții. Nici nu ar putea fi altfel, de vreme ce interlocutorul omului este aici nobilul prin excelență. Care vorbește de la egal la egal. Iar scandalul este al celor care refuză acest dialog, plin de îndrăzneală, cu infinitul însuși. Iarăși, Kierkegaard o spune tăios în *Fărîme filosofice* (1844): „Gînditorul fără paradox este ca și îndrăgostitul fără pasiune: un tip mediocru". Și chiar și acest verdict este scandalos de nesigur.

***Ioan Alexandru Tofan** este prof. univ. dr. la Facultatea de Filosofie și Științe Social-Politice, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza" din Iași.*

„În practică, adevărul este un diamant cu multe fațete“

– interviu cu fotograful Vadim GHIRDĂ –

Încă de la începutul anilor ’90, ca fotojurnalist al Associated Press, ***Vadim Ghirdă*** *a documentat căderea comunismului în statele central- și est-europene, mineriadele din București, conflictele armate din Serbia, Bosnia, Kosovo și Macedonia, cele din Orientul Mijlociu (Israel și Irak) la începutul anilor 2000, precum și ofensiva americană împotriva Statului Islamic în Siria (Kobani) și recentele invazii rusești în Crimeea și Ucraina. Pentru munca sa din ultimii douăzeci de ani a fost recompensat cu numeroase premii, printre care Marele Premiu al US National Press Photographers Association (2013).*

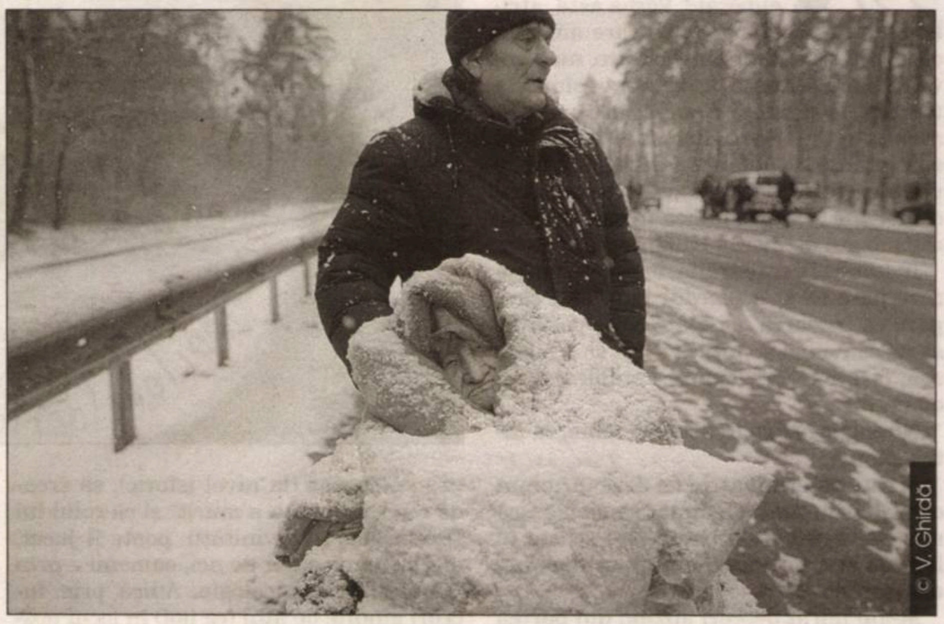
© V. Ghirdă

Ce ai făcut în timpul invadării Ucrainei?

Am mers în Ucraina cu o lună înainte de începerea invaziei. Pînă pe 24 februarie am lucrat în estul țării pe linia de contact cu zonele controlate de separatiștii proruși. Ulterior am lucrat la Kiev și în împrejurimi.

Ce scop și, mai ales, ce responsabilități are un fotograf într-o zonă de război?

Scopul fotojurnalismului este informarea corectă a publicului. Teoria este simplă: imaginile, spre deosebire de cuvinte, transmit adevărul într-o manieră indubitabilă și pe înțelesul tuturor.

Ca de obicei însă, practica este mult mai nuanțată. Astfel, ajungem la partea de responsabilități. Încerc să numesc cîteva, ordinea e întîmplătoare, dar sînt la fel de importante: fotojurnalistul trebuie să înțeleagă ce vede, să verifice informațiile legate de lucrurile pe care le vede și să se asigure că nu dă, involuntar, o reprezentare greșită a realității.

Spun involuntar pentru că un jurnalist, în adevăratul sens al cuvîntului, nu are cum să distorsioneze voluntar realitatea. Fiecare dintre lucrurile enumerate mai sus implică foarte multe cunoștiințe, experiență, etică – într-un cuvînt, profesionalism.

Pentru că ar dura foarte mult să detaliez fiecare responsabilitate, mă opresc la cea care le concentrează pe toate: respectarea cu strictețe a adevărului este responsabilitatea esențială.

Adevărul poate fi, iarăși in teorie, unul singur; în practică este un diamant cu multe fațete și, dacă examinăm doar una sau preferăm doar una dintre ele, riscăm să nu înțelegem situațiile în totalitate și, prin urmare, să le portretizăm într-o manieră incompletă sau subiectivă.

O situație unică este adesea relatată foarte diferit de martorii ei, asta în cazul ideal, rar, în care nimeni nu minte intenționat. Sursa diferențelor dintre variante este percepția subiectivă a fiecăruia, starea în care se afla cînd a văzut acele lucruri, cît timp a trecut de cînd le-a văzut. E complicat și cînd vorbim de o situație fără nici o încărcătură de stres, or e cu atît mai complicat cînd vorbim de o situație învăluită de prea des menționata „ceață a războiului“.

Să încerci să clarifici cît mai mult din ce s-a întîmplat este o muncă delicată, care consumă foate mult timp și din această cauză este și foarte costisitoare. Trebuie însă făcută cu toată seriozitatea pentru că, altfel, credibilitatea lucrurilor relatate, în cazul meu fotografiate, va fi grav afectată. Poate nu imediat, dar, pentru că faptele ies de cele mai multe ori la iveală, este inevitabil ca un material făcut în grabă, pentru un „efect“ de moment sau ignorînd etica profesională, să nu afecteze dramatic credibilitatea autorului. Iar în această meserie, ca de fapt în oricare alta, credibilitatea, acest atribut atît de fragil, este esențială.

Care sînt limitele tale ca fotograf într-o zonă de război?

Limitele mele sînt de două feluri. Una este siguranța celor pe care îi fotografiez și a celor din echipa cu care lucrez. O fotografie poate pune viața sau siguranța subiectului sau a familiei sale în pericol, imediat sau peste un timp. Trebuie să mă gîndesc la asta, chiar dacă persoana pe care o fotografiez e dispusă să riște sau nu e conștientă că riscă, și să nu fac nimic care poate avea consecințe rele.

Celălalt aspect esențial, pe care nu îl consider, de fapt, o limitare, este respectarea oamenilor pe care îi fotografiez. Sînt persoane care trec prin tragedii inimaginabile, nu vreau să adaug nimic la suferința lor. Dacă am sentimentul că prezența mea are acest efect mă opresc. O oarecare cantitate de stres probabil adaug oricum, indiferent cît de mult încerc eu să evit acest lucru.

Cît de importantă e estetica în fotoreportajul de front sau în fotografia de tip documentar?

Estetica nu trebuie să fie criteriul principal în nici o categorie de fotografie care are legătură cu jurnalismul. Obsesia pentru estetică alterează scopul acestor fotografii – o situație nu poate fi întotdeauna fotografiată estetic. Dacă m-aș concentra pe asta ar însemna, inevitabil, să nu fac anumite fotografii sau să nu arăt o bună parte din lucrurile la care am fost martor, doar pentru că nu corespund aspirațiilor mele estetice.

Ar mai însemna că fac această muncă pentru a produce ceva care să vorbească doar despre mine și ideile mele despre fotografie și nu pentru a arăta privitorilor situații la care aceștia nu au fost de față. Este o capcană în care cad mulți fotojurnaliști și e greu de depășit pentru că ține de ego, slăbiciunea fundamentală a speciei noastre, de care nimeni nu e ferit complet sau mereu. Nu spun că estetica nu e importantă pentru mine – îmi doresc ca imaginile mele să miște sufletele privitorilor și cred că estetica este un vehicul eficient pentru emoții.

© V. Ghirdă

Despre credibilitate

Poate fotografia să învingă în războiul dezinformării?

Da, poate. Trebuie însă să vină dintr-o sursă credibilă. Agențiile internaționale prestigioase, precum cea la care lucrez, sînt surse credibile care nu-și pot permite derapaje în prezentarea adevărului.

Trebuie însă spus că responsabilitatea, uriașă și constantă, pentru credibilitatea unei surse de știri, indiferent cît de cunoscută, depinde de fiecare persoană care lucrează acolo. Cel mai precis și complex mecanism din lume depinde fundamental de fiecare rotiță a angrenajului. Acțiunile fiecăruia dintre noi produc efecte și, chiar dacă ni se par mici sau neimportante, suma lor poate duce la ceva foarte important, bun sau rău. Orice eroare sau abatere de la reguli, de la etica profesională, are consecințe devastatoare pentru încrederea oamenilor într-o agenție sau într-un jurnalist. Cu fiecare sursă credibilă de știri discreditată, cei care sînt implicați în dezinformare cîștigă teren.

Dar îi poate convinge fotografia pe cei care nu vor să fie convinși?

Atunci cînd cineva vrea neapărat să creadă ceva, este la limita imposibilului să îl convingi de contrariu, în orice domeniu.

Acum mulți ani aș fi spus că o fotografie este o dovadă imposibil de infirmat. Acum tehnologia de procesare a evoluat incredibil, iar sursele de fotografie sînt infinite. Practic, orice om cu un telefon mobil și un cont de *social media* este o sursă de imagine de la un anumit eveniment.

În paralel, nivelul de informare al publicului legat de ce este sau nu o sursă de încredere a scăzut atît de mult încît, realist vorbind, imaginea nu mai are valoarea de dovadă pe care o avea.

Subliniez că nu mă refer la imaginile din surse serioase, ci la fotografiile la care avem acces în general pentru că sînt multe situații în care posturi de televiziune sau publicații preiau o imagine sau un video direct de pe un cont de *social media* și o distribuie în emisiuni de știri, fără o verificare atentă a sursei, fără să contacteze autorul pentru a afla detalii despre material.

O clarificare este necesară: un material valoros sau chiar unic din punctul de vedere al informării publicului poate fi produs și de persoane care nu sînt jurnaliști profesioniști. Acesta însă nu poate fi distribuit pe un canal de știri fără o verificare atentă.

Merită să-ți riști viața pentru fotografie într-un teatru de război?

E o întrebare grea pentru mine. Toți cei care fac fotografie în situații tensionate își riscă la un anumit nivel siguranța sau chiar viața, indiferent de cît de precauți ar fi. Genul acesta de fotografie nu se poate face altfel.

Eu cred în puterea și valoarea fotografiei: puterea de a schimba ceva în bine, valoarea unică de a opri timpul, astfel încît oamenii din generațiile următoare să „vadă“ istoria cu ochii lor, nu doar să-și imagineze lucruri în baza unor scrieri. Aceste atribute sînt însă relative și cu multe fațete, viața și sănătatea celor care fac fotografii sînt unice.

Cînd am început să fac meseria asta credeam, visam că o imagine ar putea opri un război; dacă aș fi sigur de asta aș spune că merită să mori pentru așa ceva. Acum cred că e mai pragmatic să rămîn în viață pentru a putea face cît mai mult timp fotografie.

Știu și repet des asta: e o victorie extraordinară chiar dacă o singură persoană devine mai deschisă către o altă perspectivă privind o imagine sau dacă se pune pentru cîteva clipe în pielea ființei din fotografie. Cred că cei fotografiați trăiesc la un anumit nivel pentru totdeauna. Îmi dă o stare bună acest gînd.

Imaginile de față nu pot fi folosite decît împreună cu acest material.

interviu realizat de Marius CHIVU

Şerban GEORGESCU

„Noua Ideocraţie“ şi Eterna Idiocraţie

„Am văzut îngerul din piatră şi am cioplit pînă l-am eliberat.“ Vorba asta, atribuită lui Michelangelo, pe care am descoperit-o recent, din întîmplare, mi-a revenit de mai multe ori în minte sîmbăta trecută, la Ateneul Român, în timp ce-l ascultam pe Horia-Roman Patapievici susţinîndu-şi conferinţa intitulată „Noua Ideocraţie“, care a deschis seria de conferinţe „Despre lumea în care trăim“, organizată de insula Humanitas.

În lumea în care trăim, în această lume care pare să-şi fi pierdut busola şi care pare că încearcă, pe toate căile posibile, să ne convingă pe toţi că e OK să trăieşti aşa, fără busolă, domnul Patapievici vede un înger.

Un înger închis în această lume, ca într-o piatră.

Şi este determinat, la fel de determinat cum îl ştim dintotdeauna, să cioplească atît cît va fi nevoie pentru a-l scoate în lumină şi a ni-l pune în faţa ochilor, nouă, tuturor.

M-am mirat deseori auzind din partea unor oameni – unii, şi nu puţini, cu o pregătire intelectuală mult mai bună decît a mea – mărturisirea că nu-l pot urmări pe domnul Patapievici pentru că ar avea un limbaj mult prea elevat. „Trebuie să ai o anumită pregătire intelectuală ca să înţelegi tot ce spune“, îmi mărturisea chiar zilele trecute un prieten.

Ascultîndu-l sîmbătă pe domnul Patapievici, cu vorba lui Michelangelo citată mai sus şi cu cea a prietenului meu revenindu-mi, alternativ, de mai multe ori în minte, mi s-a părut că nu (doar) de limbaj şi de erudiţia lui este vorba, ci de cu totul altceva.

Şi anume de faptul că, de fiecare dată aproape, domnia-sa are în vedere în discursurile sale un subiect şi o ţintă extrem de dificilă: sufletul individual. Un subiect despre care nu sîntem obişnuiţi să vorbim, care nu poate face obiectul unei ştiri de tip *breaking news* ca acelea pe care le căutăm cu lăcomie şi le înghiţim cu voluptate zi de zi şi pe care să-l putem comenta cu ceilalţi ca să arătăm cît de „la zi“ sîntem şi cît de conectaţi la „realitate“, cu limbajul şi tonul cu care sîntem obişnuiţi să facem aceste lucruri.

Este extrem de dificil să te faci înţeles atunci cînd vrei să vorbeşti, pe fond, despre un subiect care a fost evacuat din spaţiul public, pe care interlocutorul nu-l mai are în vedere în viaţa de zi cu zi, de a cărui existenţă şi condiţie nu este interesat decît la modul foarte vag şi relativ, şi în orice caz nu în public: propriul său suflet.

Pentru simplul motiv că, m-aş aventura să afirm, sufletul omenesc este un subiect de fond, în timp ce toate celelalte subiecte, care ne bombardează zilnic din toate direcţiile, sînt subiecte de formă.

„Omul este o fiinţă amfibie: materială şi spirituală... Omul are şi o altă destinaţie decît cea materială, politică...“, l-am auzit spunînd la un moment dat în timpul conferinţei.

Ce înţeleg eu din mesajul domnului Patapievici este că această latură spirituală, pe care fiecare dintre noi simte că o are în el, a fost permanent (de-a lungul istoriei), şi este în continuare în zilele noastre, sub ochii noştri, deviată de la sensul ei transcendent (religios) – Cine sînt eu, ce caut pe lumea asta, cum ajuns aici, de unde vin? – către un sens mundan, material, politic.

Politicul, hrăpăreţ aşa cum îl ştim dintotdeauna, vrea să înghită Spiritualul. Plecînd de la „bunătatea noastră“. Manipulînd sufletul individual. Făcîndu-l, pas cu cu pas (la nivel istoric), să creadă că „Dumnezeu a murit“ şi că rolul lui Dumnezeu, al divinităţii, poate fi jucat, aici şi acum, chiar de noi, oamenii – prin Politică. Prin Ideologie. Adică prin lucruri gîndite de alţii (ca noi) în locul nostru şi pe care noi nu trebuie decît să le înghiţim, ca pe un medicament salvator.

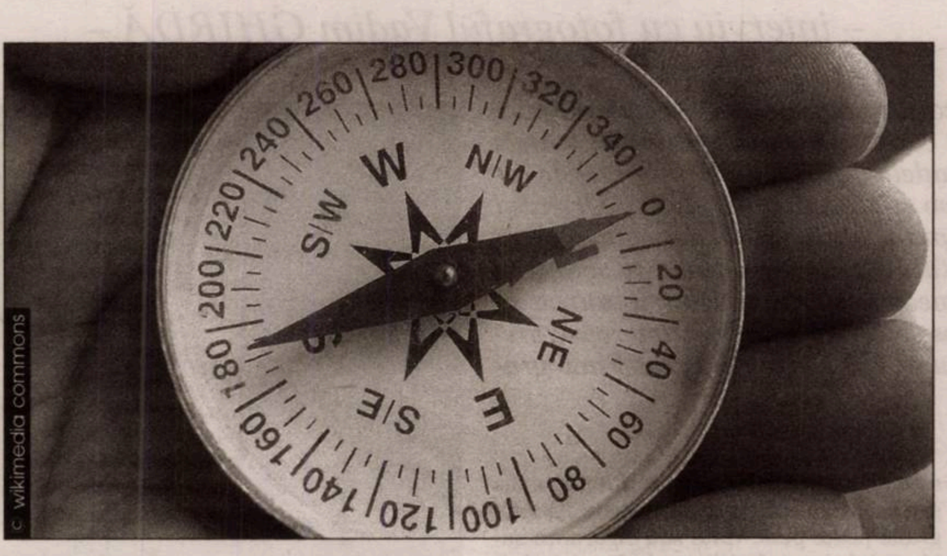
© wikimedia commons

Că binele suprem – despre care Religia spunea că nu poate veni decît dincolo de moarte, la Judecata de Apoi şi după – poate fi adus Aici şi Acum, în această viaţă, în această lume, la dispoziţia şi după bunul plac al nostru, al oamenilor, al creaturilor.

Că deci noi, creaturile, dacă ne „organizăm“, putem juca rolul Creatorului.

Cu o condiţie: să dăm ascultare oarbă (deci de tip religios) unei anumite Ideologii sau alteia. Ni se promite că aici, pe lumea asta, în care trăim acum, ni se va trînti pe masă o uriaşă friptură din care ne vom putea înfrupta cu toţii, după bunul plac, că, de exemplu, toţi cei care au yachturi, maşini şi vile de lux trebuie linşaţi, iar bunurile lor date nouă tuturor, inclusiv celor care nu fac nimic, toată viaţa, cu viaţa lor.

De ce? Pentru că merităm.

„O ciudăţenie“

Dacă în antichitate zeii (deci divinul) făceau parte din viaţa de zi cu zi a omului, dacă deci aspectul spiritual, religios, era perfect integrat în toate aspectele vieţii de zi cu zi, dacă omul de rînd era profund convins că nimic, absolut nimic nu se petrece fără voinţa zeilor, iar oamenii politici nu îndrăzneau să creadă nici ei altceva, creştinismul vine cu această „ciudăţenie“, după cum spune domnul Patapievici: *„Daţi Cezarului ce este al Cezarului şi lui Dumnezeu ce este al lui Dumnezeu“*.

De ce „ciudăţenie“? Pentru că această „separare a puterilor în Cosmos – *Duo sunt*, după cum îi scria Papa Gelasius împăratului bizantin Anastasius în 494“ – este un prim pas prin care puterii politice i se recunoaşte, pentru prima dată, o putere autonomă, alta decît cea divină. O putere deci care nu mai trebuie să dea socoteală decît în mod indirect şi parţial lui Dumnezeu, prin intermediul reprezentării Sale pe Pămînt, Biserica.

Cît de nocivă a fost această idee este de discutat şi este de discutat mult. Fapt este că – şi asta e ce ne interesează în cea mai mare măsură pe noi, cei de astăzi, acum, în epoca modernă, în civilizaţia occidentală cel puţin – reprezentarea puterii divine pe pămînt (Biserica) nu mai are aproape nici o relevanţă pentru sufletul individual, lăsînd scena larg deschisă pentru Politic şi spectacolul lui de sunet şi lumini colorate.

Aspectul religios, spiritual, transcendent, nu mai are are reprezentare, nu mai are obiect, nu mai are pe ce să se sprijine – Credinţa. În locul pe care credinţa (frica de Dumnezeu) îl ocupa în sufletul individual a rămas un gol, o gaură neagră. Iar rezultatul este „o stare de panică religioasă individuală“, de spaimă, de frică înăbuşită, pe care fiecare dintre noi, mai mult sau mai puţin conştient, o simte.

Acest gol sufletesc trebuie urgent umplut. Cu ceva. Pentru regăsirea echilibrului interior.

La modul ideal acest gol ar trebui umplut, de exemplu, cu lecturi individuale, cu citirea cărţilor sfinte, în mod direct, fără intermedierea oamenilor Bisericii (care acum nu mai au puterea de a-şi asuma rolul de „intermediari“ între Dumnezeu şi om, aşa cum le plăcea să-şi justifice existenţa), pentru a înţelege, cu mintea proprie, de exemplu, de ce Biserica şi-a pierdut într-o atît de mare măsură influenţa asupra sufletului individual şi dacă nu cumva ea însăşi nu are o (mare) parte din vină pentru ieşirea din scenă a ideii de Dumnezeu şi de Divinitate.

Dar pentru că majoritatea oamenilor avizi de „realitate“ şi conectaţi la „realitate“ sînt convinşi, în mod tradiţional, cel puţin aici la noi, în România, prin educaţie, de părinţii lor chiar, că scrierile sfinte nu pot fi înţelese de oricine şi că e nevoie neapărat de un „intermediar“, dar mai ales pentru că sînt obişnuiţi să trăiască în comoditate şi confort (care le este asigurat, din plin, exclusiv datorită Capitalismului!) şi preferă ca lucrurile (porcul) să le fie pur şi simplu pus pe masă şi cel mult să fie întrebaţi doar cum îl preferă, mai prăjit sau mai în sînge, se întîmplă altceva: acest gol le este umplut, această gaură neagră lăsată în urmă de sentimentul religios în sufletul individual se umple – prin absorbţie, ca într-un vortex – cu mesajele Politicului: să fie dreptate, să fie egalitate între toţi, jos bogătaşii, sus săracii, jos Capitalismul etc., adică: cu nişte dejecţii parfumate, foarte frumos, colorat şi pervers ambalate.

De ce îmbietoare? Pentru că se bazează pe bunătatea noastră, pe generozitatea noastră, pe dorinţa noastră de mai bine: *(Liberté), égalité, fraternité...*

Aceste dejecţii ale Politicului, care mai de care mai răcnite şi mai agresive şi mai fără argumente, dar foarte frumos şi colorat şi îmbietor ambalate, odată intrate temeinic în sufletele noastre, reprezintă, încearcă să explice domnul Patapievici, fundamentul totalitarismelor de tot felul, regimurilor autocratice sau, mai exact, al „Religiilor Politice“ şi al „Ideocraţiei“, exact aşa cum s-a întîmplat în cazul Comunismului şi al Nazismului.

Cu alte cuvinte, odată contaminaţi cu acest tip de propagandă egalitaristă, noi, oamenii din lumea în care trăim azi, tu cel care citeşti acum, copilul care se joacă în camera cealaltă, cerşetoarea din colţul străzii, şoferul de la Uber care te duce la serviciu, actorul pe care îl adori, fosta ta profesoară din liceu, reduşi, prin egalizare, la condiţia de obiect, devenim cărămizile pe care îşi clădesc sistemele indivizi precum Putin, Erdogan, Maduro şi alţi gangsteri scelerați, dispuşi nu să se lupte cu Prostia Omenească (aşa cum încearcă domnul Patapievici), ci SĂ SE FOLOSEASCĂ ÎN INTERES PROPRIU de ea.

Domnul Patapievici a fost şi este înjurat, scuipat, considerat arogant etc. sau „de neînţeles“, „prea elevat“ (în formularea celor mai delicaţi dintre noi) pentru că se luptă cu Inerţia din Noi, cu Idiocraţia care ne cuprinde pe nesimţite în această lume înţesată cu hamburgeri şi shaorma cu de toate şi care ne face să nu vedem cum noi înşine contribuim, prin prostiile pe care le înghiţim pe nemestecate doar pentru că le auzim spuse peste tot, prin negarea şi neglijarea existenţei divinităţii (şi implicit a propriilor noastre suflete), la propria noastră sinucidere, morală şi materială, la propria noastră condamnare la Întunericul care domneşte în minţile unor gangsteri precum Putin, Erdogan şi alţii ca ei.

Dacă tu, suflet individual, accepţi ce auzi pe toate drumurile, şi anume că egalitatea între oameni trebuie să fie o realitate absolută şi că bogaţii sînt, cu toţii, nişte paraziţi care trebuie linşaţi, şi te grăbeşti să afirmi la rîndul tău în gura mare asta, cu gîndul că faci un bine „celor mulţi“, fără să filtrezi această informaţie prin propria minte, fără să te gîndeşti o clipă, de exemplu, că poate nu toţi oamenii bogaţi au ajuns bogaţi doar pentru că au furat de la ceilalţi şi că unii dintre ei s-au îmbogăţit pentru că şi-au pus mintea la contribuţie, că au avut idei din care au rezultat lucruri de valoare nu doar pentru ei înşişi, ci pentru întreaga omenire (automobilul, electricitatea, televizorul, telefonul mobil etc.), din care, evident şi inevitabil, s-au îmbogăţit; dacă repeţi ce auzi pe toate drumurile, şi anume că toţi sîntem egali în drepturi, fără să te gîndeşti, de exemplu, că nu toţi cei săraci sînt săraci din cauza rapacităţii bogătaşilor, ci că mulţi dintre ei sînt pur şi simplu puturoşi sau/şi pentru că au bine înfipte în cap nişte prejudecăţi care-i împiedică să se trezească şi potrivit cărora nu are rost să ridice un deget, nici măcar să pună mîna pe lopată ca să dea zăpada din faţa casei, fiindcă e mai uşor să primească pomeni, atunci tu, suflet individual, contribui la crearea totalitarismelor şi a Întunericului spre care ne îndreptăm.

Pentru că aceşti gangsteri totalitari se folosesc în interes propriu EXACT de această lene a noastră de a gîndi, de a ne grăbi să afirmăm, cu falsă modestie, că ce spune domnul Patapievici e prea „elevat“ pentru noi, ca să ne scutim astfel de efortul de a filtra informaţiile care ne ajung la urechi, de a gîndi deci cu propria minte, pentru a înţelege cum aceşti infractori avizi de Putere profită de ieşirea din scenă a lui Dumnezeu, deci de faptul că noi înşine acceptăm, fluierînd, să trăim fără Dumnezeu, într-o lume fără Dumnezeu.

***Şerban Georgescu** este jurnalist şi, uneori, poet. Ultima şi prima carte publicată:* Scrisori dintr-o piramidă, *Editura Paralela 45, 2017.*

Definiția underground-ului

– G.P. VOLCEANOV în dialog cu CHAKRA 7 –

***Chakra 7** este formată din doi MCi cu vechime, pe care multă lume însă îi descoperă abia acum. M-am întîlnit cu băieții undeva în Ghencea, într-un apartament echipat cu toată aparatura necesară pentru niște repetiții reușite. Am avut plăcerea de a-i cunoaște personal pe Infinitu' și Bocaseca, cei doi MCi, reprezentativi pentru rap-ul autohton de astăzi, cu care am discutat deschis și relaxat despre rap, carieră, stil de viață și, nu în ultimul rînd, poezie.*

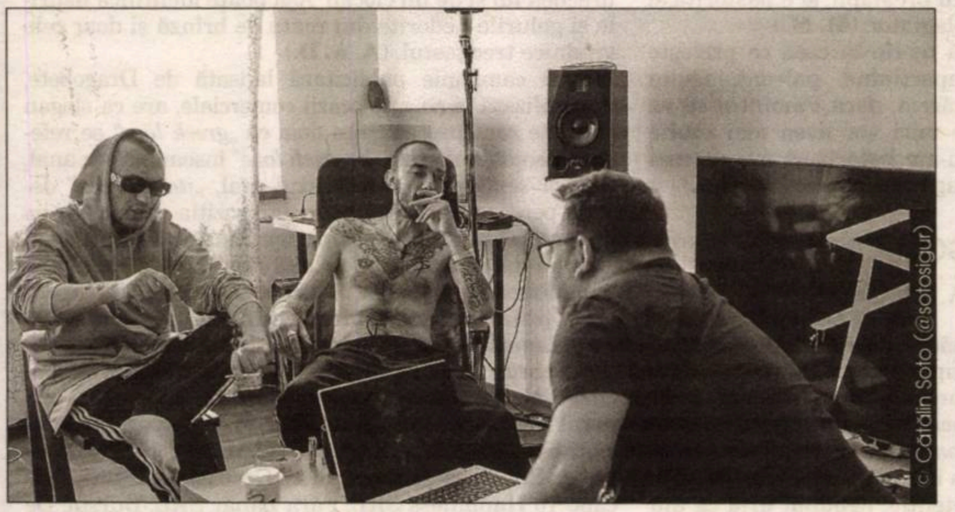

Să începem cu începutul. Cînd și cum a luat naștere Chakra 7?

Infinitu': Mai ții minte cîți ani aveai atunci?

Bocaseca: 20-21 de ani.

I.: Cam 12-13 ani. Mă știam cu Boca de cînd eram ciutani *(n.a. –* „copii, puști") de pe net, vorbeam tot, colaboram într-o direcție și în alta (...), eu eram în România, el era în Spania, stabilit deja de șapte-opt ani, și doar pe Internet țineam legătura, comunicam, împărțeam aceeași viziune cu muzica și, ușor-ușor, începeam să ne modelăm un stil.

Făceați, bănuiesc, și schimb de demo-uri pe atunci.

I.: Da, bineînțeles. Era Yahoo! Messenger atunci. Și cam asta a fost, a venit el din Spania, ne-am întîlnit și a venit pur și simplu natural, am zis că tre' s-o facem.

B.: Chiar Dilimanjaro a urcat prima piesă Chakra 7 pe Internet, el le avea cu YouTube-ul.

I.: Noi nu aveam canal de YouTube, nu știam ce înseamnă, el avea. Cu Dili mă cunoscusem față în față la ceva *battle (n.a. – rap battle,* „bătălie în versuri").

Am putea spune că sînteți definiția underground*-ului românesc: artiști independenți care au înființat un studio de înregistrări și un label, „Studioul P Records", prin propriile eforturi. Ce vă motivează să rămîneți retrași în* underground, *în timp ce alți artiști se zbat pentru a se afirma în* mainstream?

B.: Sîntem în adevăratul sens al cuvîntului hip-hop *underground* românesc și îl reprezentăm cu adevărat de cîțiva ani. Dar niciodată să nu spui *niciodată,* nu știu dacă o să rămîn *underground.* Cumva, dacă o să mă adaptez la timpurile de astăzi, am să-mi păstrez subiectele despre care îmi place să cînt, pentru că trăiesc același lucru, dar *sound*-ul se schimbă, e normal, ca să nu rămîn în urmă, să zic așa. Unii oameni ar putea să o vadă ca pe comerț, ca pe ceva comercial, iar cînd oamenii spun asta, degeaba mă bat eu cu pumnul în piept că sînt *underground.* Dar să fii *underground* nu e o alegere, e un stil de viață, *„SP lifestyle"*, asta trăim. E o alegere pe viață. Oricum, toți banii cîștigați din concerte se întorc în muzică: aparatură, producție etc.

I.: Consider că așa cum a luat *SP*-ul *(n.a. – label*-ul trupei, „Studioul P Records") *underground*-ul și nivelul la care l-a elevat, nu cred că a mai fost atins și nu o să mai fie prea curînd.

B.: O să fie, vin alți oameni și alți oameni pe care îi aducem în familie, tocmai ca să ducă mai departe ce am început noi, e atît de simplu!

I.: E normal să evolueze, dar felul în care l-am elevat ne-a etichetat cumva ca fiind „emblema *underground*-ului românesc". Gîndește-te, avem 12 ani de muzică, ne-ar fi super-facil să intrăm în studio, să punem un instrumental comercial și să gîndim o temă care-i pe placul maselor în 2022. E super-ușor să faci chestia asta, nu-mi doresc. Prefer să-mi scriu sufletul pe foi și știu că asta o să rupă la un moment dat!

B.: Noi n-am făcut trap, dar dacă e să privești pe sunete, pe tempo, 65bpm ș.a.m.d., practic am făcut trap înainte să apară genul ăsta la noi, cam tot aia e.

I.: Instig pe toată lumea din 2022 să caute piesa *Limite* de la Chakra 7, e o sesiune *live* pe net, sună literalmente a 2022, genul ăla de *beat,* tempo, și e veche de vreo zece ani.

Aveți un stil care îmbină rap-ul conscious *și cel* gangsta *cu instrumentale progresive, un* sound *alternativ cu influențe de jazz. Ce artiști v-au influențat de-a lungul timpului și cum vă alegeți sursele instrumentale?*

B.: Înainte de toate, eu sînt mai mult *gangsta*, fratele *(n.a. –* Infinitu') e mai mult *conscious*. Eu personal nu mă consider artist, sînt doar suma altor artiști adevărați care au făcut ceva înaintea mea și eu doar mi-am ales de la ei ce mi-a plăcut cel mai mult pentru mine. M-au influențat Cypress Hill, Heltah Skeltah, 2Pac – foarte mult, sînt fan Dr. Dre și Snoop, dar cel mai mult m-au influențat Psycho Realm, e influența cea mai „aprinsă" din ceea ce facem. *Beat*-urile ni le alegem ca lăutarii, după ureche.

I.: În funcție de ce ne produce producătorul. Și producătorii sînt de obicei oameni din anturaj cu care ne întîlnim des, avem o relație consistentă, sînt familie.

B.: Da, noi sîntem familie. Gogan e nașul copiilor mei, de exemplu. Alt producător ar fi Rădașcă, cel mai muncitor băiat din echipă.

I.: Dar, în general, prima dată iei ce te-a rupt cel mai mult și vrei să redai asta fidel, urmează pasul 2, în care iei acel ceva și adaugi puțin și din stilul tău și pasul 3, să iei acel ceva și să îl ridici la un alt standard, devenind cu totul altceva. Pe parte de instrumentale și *feeling,* ar mai fi o formație din Rusia care m-a influențat, The Chemodan Clan.

Sînteți prolifici, aveți numeroase sesiuni de freestyle, *colaborări pe albumele altor artiști (AFO, raku, Celula de Criză ș.a.), dar încă nu ați lansat un album în formula Chakra 7. Pe cînd ne „loviți" cu albumul de debut?*

I.: *(rîde)* O să iasă în 2033 și o să fie *Platinum Edition*, nu o să-i vină nimănui să creadă. Dar deocamdată cîntăm, ieșim la concerte și party-uri private, absolut oriunde ne cheamă bagabonții noștri, activăm în direcția asta. În schimb, o să mai scoatem clipuri, *single*-uri, lucrăm cu Sr71, avem destule proiecte.

Puteți să spuneți cîte ceva despre mișcarea S.S. (SickSide) – PARTEA BOLNAVĂ și semnificația măștilor de gaze pe care le purtați adesea în videoclipuri și concerte, pentru cei care încă nu sînt familiarizați cu fenomenul?

B.: Masca de gaze reprezintă o simbolistică: să respiri aerul curat al societății, pentru că trăim într-o societate bolnavă și toxică. E unul din simbolurile SickSide. Mișcarea asta, apărută în '90 și ceva, e inspirată de Psycho Realm, de la ei am început filmul ăsta și PARTEA BOLNAVĂ România.

I.: S-a răspîndit ca un fenomen *worldwide.* În afară de noi, SickSide România, de care nici nu cred că știu ei *(n.a. –* Psycho Realm), există SickSide Brazilia, Italia, Portugalia, Spania, în orice țărișoară sînt membri care reprezintă mișcarea asta.

Din cîte știu nu există lider sau înscrieri, e o mișcare liberă...

B.: E ca o armată. Probabil o fi o ierarhie, dar, încă o dată, nu știu dacă au auzit Sick Jack și Big Duke de noi, deși am fost la concert cînd au fost la noi, iar Sick Jack are poze cu steagul României și masca de gaze. Poate or exista generali, soldați, ca o ierarhie în armată, dar respectul este reciproc în mișcarea asta, cînd ne întîlnim vorbim de la egal la egal.

I.: Primul care ne-a îmbolnăvit și pe mine, și pe Boca cu mișcarea asta a fost Mujerezz.

B.: Da, el a fost capul răutăților, să zic așa, noi știam de multe pînă atunci – 2Pac, Heltah, MF Doom, Soldiers of Darkness, RZA, Gravediggaz ș.a.m.d. –, dar cînd am descoperit Psycho Realm, ne-a vorbit despre asta, ne-am regăsit cu toții în mișcarea asta

I.: Le-am ascultat albumele pe *repeat* ca obsedații *(rîde),* de fapt a fost de-ajuns să ne pună o piesă, eu m-am infectat de la *Stone Garden*.

B.: *Stone Garden* și *Lost Cities*, vorba aia, sînt clasice.

Urmează întrebarea aceea controversată pe care nu-mi place să o pun, dar care e oarecum obligatorie: considerați că rap-ul românesc are nevoie să fie „resuscitat" – un termen dur, însă folosit des în corelație cu muzica rap – pentru ca el să revină în prim-planul muzicii din România? Dacă da, cum?

B.: Rap-ul românesc nu a trebuit niciodată să fie resuscitat. A fost mereu într-o continuă ascensiune, depinde pe cine asculți și pe cine cauți. Rap-ul, ca gen muzical, la cîți ani a dăinuit, începe să fie ca blues-ul sau rock-ul, ține mai mult ca alte genuri muzicale. Tot mai mulți oameni fac rap, din ce în ce mai bine, nu e nevoie să fie resuscitat.

I.: Asta a fost o chestie de marketing, niște băieți care, supărați că sînt incapabili să facă rap, au zis că e mort. Ăia sînt *hater*-i, ignoranți, nu caută rap-ul adevărat. E o ignoranță să spui că rap-ul e mort.

Rap-ul este un fenomen deja studiat la nivel academic în universități din toată lumea. Totuși, în România, nu se bucură de acest statut, deși are multe de oferit d.p.d.v. muzical, stilistic, politic și social. O considerați o nedreptate sau rap-ul ar trebui să rămînă la nivelul străzii?

B.: Eu, ca rapper „de stradă", mă mulțumesc cu ce avem noi acasă. Dar în același timp aș fi ipocrit să nu vreau să ajungă la un nivel academic, la fel ca în afară. Rap-ul a fost privit de părinții noștri și de generațiile dinainte, la nivel cultural, ca huliganism. Dar cred că va ajunge în scurt timp să se vorbească despre el și în școala de muzică, de exemplu.

I.: Avantajul rap-ului este că există multă poezie acolo. Implică scris, implică rime, automat vorbim de un proces de gîndire mult mai amplu decît în cazul unei melodii comune pe o tematică simplă și acceptată. În carieră am mai întîlnit oameni care au scris despre muzica rap pentru facultate sau copii care sînt inspirați de ce facem noi și ne trimit mesaje – sînt plictisit de ce citesc la ora de română, poeziile, dar cînd vă citesc vouă versurile, simt ceva aparte – și mă gîndesc că se datorează faptului că e mai actuală treaba, sîntem mai actualizați. Cred că la un moment dat vor ajunge și cadre academice să ia la cunoștință modul în care se scrie în rap-ul românesc în 2022.

Citiți sau ați citit poezie convențională? Aveți un poet preferat din literatura română?

B.: Cum nu prea citesc poezie, am să zic Eminescu – el este și va rămîne regele poeziei românești. Mai recent am citit o carte cu *321 de vorbe memorabile ale lui Petre Țuțea* și vreo 100 de pagini din Biblie. Sînt credincios nepracticant, dar mă fascinează și vreau să o termin cînd o să am timp.

I.: Bacovia, bro, în simplitatea și în nenorocirea lui, mă regăsesc în el, că sîntem la fel de pesimiști, vedem lumea la fel de negru. Și Blaga, cu *Poemele luminii*, îmi place.

Poate fi rap-ul considerat o specie a genului liric, avînd în vedere că are o formă fixă, ritm, rimă, teme, motive specifice ș.a.m.d.?

I.: Rămîne la latitudinea celor competenți să decidă asta. Majoritatea rapperilor nu sînt educați, noi nu știm ce facem, o facem din inimă. Am închegat anumite tipare în timp și am respectat anumite tipare, asta e altă treabă, dar scriem poezia după cum ne dictează inima.

Ce-i drept, mulți poeți ai zilelor noastre au uitat să mai pună suflet în poeziile lor, astfel că multe sînt superficiale, simple încercări pe hîrtie; în plus, voi aveți avantajul muzicii care vă acompaniază la fiecare vers.

I.: Da, poate un Kazi Ploae, un raku, Vexxatu' Vexx, dar cînd mă uit la unul ca mine, îmi dau seama că nu am *skill*-ul necesar să merg atît de departe. Pe de altă parte, cred că pot să fac o poezie mai impresionantă decît mulți dintre ei *(n.a. –* poeții contemporani), pentru că pun mult suflet.

Creația voastră este poezie? Vă identificați cu statutul de „poeți contemporani"?

B.: Sîntem mai mult textieri decît poeți. Pseudopoeți, dacă vrei.

I.: Mi-ar fi rușine să mă pun lîngă cineva care a studiat ani de zile și e cu adevărat poet. Eu vorbesc cum mă taie gura uneori, iar de-a lungul anilor am uitat și multe cunoștințe de gramatică. Mă știu că sînt „spurcat", o chestie care nu e acceptată în cercurile academice, folosesc un limbaj licențios, deci nu mă pot considera poet. Dar, pe de altă parte, știu că dacă vreun poet ne citește, ar fi invidios.

Un gînd de încheiere?

B.: Mulțumesc tuturor care ne susțin încă de la început, indienilor și indiencelor noastre care reprezintă cu adevărat *SP Life* – o familie, nu trupă. Și îți mulțumim că te-ai gîndit să ne iei interviul ăsta.

I.: Și că te gîndești la rap în general și vrei să îl aduci în atenția oamenilor, pentru că ai descoperit aurul din domeniul ăsta.

***G.P. Volceanov** (@gp.volceanov) este poet, scriitor, lexicograf, doctorand al Școlii Doctorale Litere din cadrul Universității din București, pasionat de cultura urbană și de fenomenul hip-hop.*

Cu ochii-n 3,14

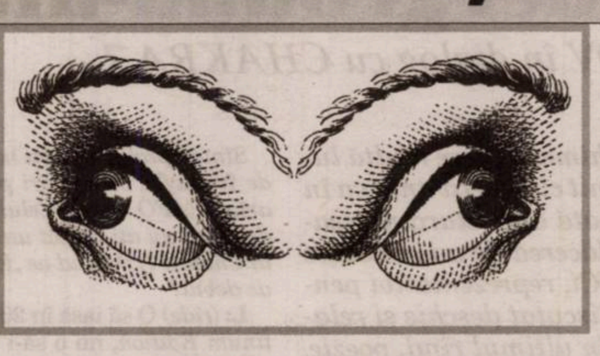

DUPĂ CE UN MEDIC LITERAR A GĂSIT ASUPRA UNEI PERSOANE DE LA NOI BUNURI ÎN VALOARE DE APROXIMATIV UN LITRU, O NOUĂ LEGE SE VA ÎNCĂLZI BRUSC

■ După ce particule microplastice au fost găsite în organisme din Groapa Marianelor și din Antarctica, acum au fost descoperite și în plămînii a 85% din oamenii testați. Majoritatea acestor particule erau de polipropilenă, plasticul folosit pentru fabricarea PET-urilor. Probabil, generațiile viitoare de ființe umane vor putea fi reciclate după moarte. (**M. C.**)

■ Aflăm cu înfricoșare din *Monitorul de Suceava* că doi lei au scăpat din cușcă la Grădina Zoologică din Rădăuți. Leii au fost găsiți și prinși, iar un medic veterinar a fost chemat la fața locului pentru a tranchiliza felinele și a le duce înapoi în cușcă. Purtătorul de cuvînt al Primăriei Rădăuți, Corneliu Cîrdeiu, a declarat că leii, care au ieșit din cuști în momentul în care se făcea curățenie, nu au părăsit incinta parcului zoo. O viață de doi lei, bietele animale. Numai leu în Rădăuți să nu fii. (**M. P.**)

■ Un elev de clasa a șaptea la o școală de la sat mi-a scris pe Instagram rugîndu-mă să-i răspund la un scurt interviu literar pentru un proiect școlar. Primul său mesaj începea cu „Hristos a Înviat!“, iar ultimul, în care mă anunța că a luat nota 10, se încheia cu „Hristos s-a Înălțat!“. Pînă la urmă, se pare că a fost un interviu în trei. (**M. C.**)

■ Un echipaj de Poliție Locală din Craiova a găsit asupra unei persoane fără adăpost, cu ocazia legitimării și verificării bagajului, o armă prevăzută cu încărcător și 30 de cartușe. Persoana depistată a declarat că ar fi cumpărat arma din Franța. Pare o scenă dintr-un film franțuzesc, despre libertatea absolută, dar e doar absurd autohton. (**A. M. S.**)

■ După sentința de vineri, de extrădare din Bulgaria în România, Elena Udrea a declarat: „Se pare că nu există justiție pentru mine“. Cu o săptămînă în urmă, eliberat pe cauțiune din arest și pus sub control judiciar în Grecia, Sorin Oprescu a declarat: „Nu am fugit nicăieri“. Ambii au fost condamnați pentru infracțiuni similare. Nici unul nu recunoaște ce a făcut. Ambii s-au plîns de condițiile de arest din România, cu care au făcut cunoștință înainte să fie prinși prin Bulgaria și Grecia. Nici unul n-a dorit să fie extrădat (Oprescu încă așteaptă sentința în această privință). S-ar zice că între Oprescu și Udrea sînt mai multe asemănări decît deosebiri (să ne ierte doamna Udrea). Deosebiri mai mari par a fi însă între pușcăriile țărilor de la sud și cele de la noi. Nu doar vacanța, ci și pușcăria e preferabilă la ei. (**A. M.**)

■ O femeie din București a fost pusă sub control judiciar, fiind bănuită de săvîrșirea infracțiunii de înșelăciune prin vrăjitorie. „În fapt, din datele și probele administrate în cauză, a rezultat presupunerea rezonabilă că, în perioada martie-iunie 2022, o femeie, cu precădere în mediul online, și-ar fi atribuit calitatea de vrăjitoare, în scopul de a obține sume de bani sau bunuri în valoare de aproximativ 30.000 de euro.“ Să faci farmece online și să fii plătit și bine, ăsta da business. (**A. M. S.**)

■ Întrebarea pe care mi-a pus-o o reclamă la un gel de duș, disponibil în variantă de un litru, „Ești gata pentru 1 L de finețe?“, m-a descumpănit și, înainte să răspund, m-am gîndit foarte bine dacă nu care cumva sînt mai pregătită pentru un kilogram de gingășie sau pentru o tonă de eleganță. (**S. G.**)

■ Aflăm de la premierul Nicolae Ciucă vestea că ministrul Sorin Cîmpeanu e gata-gata să propună o nouă lege a educației. Pînă acum universitățile nu au fost consultate cu privire la această reformă. În România educată, legea educației se face prin birourile ministeriale, fără vreun acord prealabil, și e păstorită și anunțată de un premier plagiator. (**M. M.**)

■ Citind despre o nouă teorie în ceea ce privește schimbările climatice, aparținînd paleontologului Steve Brusatte, potrivit căreia, dacă Pămîntul se va încălzi brusc, mamiferele mici vor avea mai multe șanse de supraviețuire, m-am hotărît să nu mă mai plîng că nu găsesc prin magazine haine XS. (**S. G.**)

HOTĂRÎT LUCRU, GOLURILE NEDORITE SE REFERĂ LA GOGU

■ Hotărît lucru, nici măcar nebunia nu mai e ce-a fost! Zilele trecute, un tip deghizat în bătrînă care se deplasează într-un scaun cu rotile a fost reținut de gărzile Muzeului Luvru pentru că a aruncat cu o felie de tort în faimoasa *Mona Lisa*, capodopera pictată de Leonardo Da Vinci la începutul secolului al XVI-lea. Pe cînd era dus în detenție, nebunul urla ca din gură de șarpe că a recurs la acest gest ca să atragă atenția că Pămîntul trebuie salvat! În timp ce turiștii care s-a întîmplat să fie pe-acolo filmau cu telefoanele mobile cum personalul muzeului ștergea urmele de tort de pe geamul care protejează lucrarea, cineva a rememorat pățaniile *Mona Lisei:* în 1911 a fost furată, a dispărut pentru doi ani și a fost depistată cînd hoțul a încercat să o vîndă unui negustor de artă; în anii ’50, cineva a aruncat acid peste tablou – a fost necesară o migăloasă restaurare și, de atunci, muzeul a plasat un geam protector în fața lucrării. Acum, atac cu tortul. Nebunii altor vremuri o furau sau o desfigurau, nebunii vremii noastre aruncă felii de tort. Simțiți diferența? (**S. V.**)

■ Numai în roțile de brînză nu ne-am fi imaginat că ar putea fi inserate cipuri, dar totuși se va întîmpla. Nu în orice fel de brînză, ci în celebra *parmigiano reggiano*. Se pare că pentru acest sortiment piața neagră de desfacere aproape o atinge în încasări pe cea reală, așa că producătorii din cîteva regiuni vestite în Italia vor să îi protejeze autenticitatea. Pentru început, 100.000 de cipuri vor fi introduse în brînzeturi, capabile să indice exact locul de unde provin acestea. Foarte multe se produc în afara Italiei și nici nu respectă rețeta originală, așa că, în opinia consorțiului de producători, nu-și merită numele de *parmigiano reggiano* și trebuie sancționate. Merită menționat și că inspectarea brînzeturilor originale este făcută anual de către un specialist, care se folosește, pentru aceasta, doar de urechea lui și de un ciocan. Așa poate identifica fisurile și golurile nedorite din roata de brînză și doar cele vrednice trec testul. (**A. A. D.**)

■ O campanie publicitară lansată de Dragobete, dar utilizată și cu alte ocazii comerciale, are ca slogan „Iubește românește“. Știm deja că *„greek love“* se referă la homosexualitate, *„turkish love“* înseamnă sex anal, *„french sex“* desemnează sexul oral, *„italian sex“* descrie penetrarea interfesieră. Iar poziția „clasică“ – ea pe spate, el pe dînsa – poartă deja numele internațional „poziția misionarului“. Ce-o mai rămîne disponibil pentru „iubirea românească“? Mai bine nu ne gîndim. (**M. P.**)

■ Un slalom printre numele de firme din Valea Adîncă și Lunca Cetățuii, județul Iași: Xerxeslux SRL, Piciul Sportiv SRL, Beauty Pas Cu Pas SRL, Agrana Focuri SRL, Izvorul De Apă Kangen SRL-D, Bruxel Mineral SRL, Amintiri De Neuitat SRL, Imperium Interiors SRL, May It Be SRL, Bruxel Mineral SRL, Poșeta Mea SRL, Constructural SRL, Coco Strutul SRL, Escape To Happiness SRL, Fără Zahăr SRL, Bursuc De Ciocolată SRL, Păcală Și Tândală SRL, Art Granit SRL, Zwxyxwzy SRL, Flori Din Rai SRL, Proeminent International SRL, Diplomatix SRL, La 5 Drumuri SRL, Roata Rapidă SRL, Pământiu SRL, Doi Daci Security SRL, Pro Zero SRL, Scorpionul Alb SRL, Paralel Gotic Lineas SRL, Union Lemn SRL, Orphic SRL, Krokiu Arhitectura SRL, Amanta Lux SRL, Stupulnostru SRL, Embi Ron Principal SRL, Mașini Și Oameni SRL, Umbrela Casei SRL, Cazane Centrale SRL, Inima Ecommerce SRL, Feri Brazii SRL, Aprozaur Alfapact SRL, Băcănie Pe Platou SRL, Madamazela Shop SRL, Gogu Perfect SRL, Marsupiu SRL, Atelierul Papionel SRL, Primate Nebune SRL, Deratizescu SRL, Paradis General SRL, Inutilul SRL. (**D. S.**)

PIȚER
ĂRI LA DOMICILIUL CLIENTULUI
)932 134

© M. Pleșu

DILEMA VECHE

REDACȚIA:
Marius CHIVU ● Radu COSAȘU
Anda DOCEA (secretar general de redacție)
Stela GIURGEANU
Andrei MANOLESCU (redactor-șef adjunct)
Matei MARTIN ● Matei PLEȘU ● Adina POPESCU
Iaromira POPOVICI ● Ana Maria SANDU
Dan STANCIU (art director) ● Mircea VASILESCU
Sever VOINESCU (redactor-șef)

RUBRICI:
Teodor BACONSCHI ● George BANU ● Ion BARBU
Aron BIRO ● Paul BREAZU ● Cosmin CIOTLOȘ
Horia CORCHEȘ ● Andrei CORNEA ● Codrin Liviu CUȚITARU
Alin FUMURESCU ● Ionuț IAMANDI ● Anca MANOLESCU
Victor MOROZOV ● Radu NAUM ● Lorin NICULAE
Andrei PLEȘU ● Adrian G. ROMILA ● Constantin RUDNIȚCHI
Mihaela SIMINA ● Bogdan-Alexandru STĂNESCU
Oana STOICA ● Valeriu STOICA ● Bogdan TĂTARU-CAZABAN
Teodor TIȚĂ ● Ioan Alexandru TOFAN ● Rodica ZAFIU

TEHNOREDACTARE: Adrian DAMIAN
EDITOR WEB: Anda DOCEA

PUBLICITATE PENTRU PRINT:
floriana.coman@adevarulholding.ro

PUBLICITATE PENTRU ONLINE:
vanzari@ead.ro
dragos.stan@adevarulholding.ro

MANAGEMENT GRUPUL DE PUBLISHING:
Administrator Special: Constantin SANDU
Director Marketing: Steluța ZAMFIR
Coordonator Producție: Constantin DELTA
Director Distribuție: Dana ZAMFIR
Informații și reclamații ABONAMENTE:
0790.139.007 / 0790.139.009
(numere cu tarif normal, disponibile de luni pînă vineri, între orele 9 și 18)
e-mail: abonamente@adevarulholding.ro

ISSN: 1584-1669
Revistă editată de: Adevărul holding
Publicație auditată de: BRAT AUDIT TIRAJE
Tiraj: 6.900
Tipărit la Tipoart Idea Studio

Biblioteca Județeană
ASTRA Sibiu

Biblioteca Județeană
ASTRA Sibiu

„Sînt vechi, domnule!“ (I.L. Caragiale)

FONDATOR **ANDREI PLEȘU**

DILEMA VECHE

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIȚIE ■ Anul **XIX** ■ nr. **950** ■ 23-29 iunie 2022 ■ www.dilemaveche.ro ■ 24 pagini ■ 8 lei

Andrei MANOLESCU

libertatea de impresie

8

ANDREI PLEȘU

„Teme «riscante» ale dezbaterii religioase“

pagina **3**

Interviu cu

EVA PERVOLOVICI

pagina **15**

ANCA MANOLESCU

„Religiile manevrate de dictatori“

pagina **20**

Unde mi-ar fi bine

Cum arată locul în care ați vrea să trăiți?

> *„Aproape orice loc e bun să mori. Ceva mai greu e să găsești un loc convenabil în care să trăiești.“*
>
> *F.M. DOSTOIEVSKI*

Redacția DILEMA VECHE: Șos. Fabrica de Glucoză nr. 21, sector 2, 020331 București ● **telefon:** 0372.130.006 ● **e-mail:** dilema@dilemaveche.ro

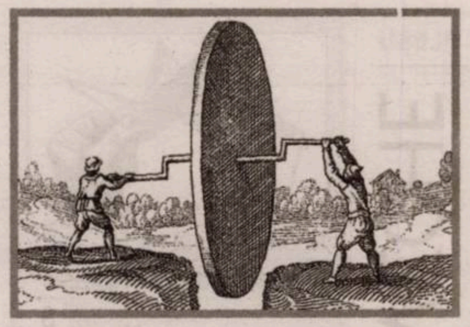

Teodor TIȚĂ

contraintuiția

Locul în care democrația liberală s-a dus să moară

© wikimedia commons

Pentru Bulgaria, guvernul lui Kiril Petkov a reprezentat o gură de aer proaspăt. Instalat la putere la finalul anului trecut, cabinetul Petkov a promis ferm o ruptură cu trecutul de corupție și guvernare ineficientă. Teoretic, Petkov avea datele necesare pentru o poveste de succes. Absolvent de Harvard, lider al unui partid nou și reformist, noul premier promitea să scrie un nou capitol în istoria politică a țării. Însă la începutul acestei săptămîni cabinetul lui Petkov se afla pe marginea prăpastiei, iar premierul căuta disperat cîțiva deputați care să îi completeze majoritatea în Parlament după ce unul dintre partidele din coaliție își anunțase plecarea, acuzînd Guvernul că are o atitudine prea prietenoasă față de tentativele Macedoniei de Nord de a se apropia de Uniunea Europeană. Păleala naționalistă a bulgarilor legată de Macedonia e un subiect care merită probabil o atenție mai mare, dar acesta e subiect pentru altă dată.

Petkov s-a remarcat prin cîteva lucruri care publicului român îi sînt familiare. O atitudine pro-occidentală fermă și o strategie de tip elefant între porțelanuri în politica internă. A oferit bulgarilor capul ministrului Apărării atunci cînd acesta din urmă s-a trezit vorbind despre războiul din Ucraina folosind linii parcă împrumutate din propaganda rusă, iar pe linia anticorupției a făcut eforturi pentru trimiterea în justiție a fostului premier și figură dominantă a politicii de la sud de Dunăre, Boiko Borisov. Arestarea lui Borisov s-a terminat printr-un eșec, din nou pe model românesc, pentru că instanțele au constatat că procurorii nu prea respectaseră legea. E probabil relevant faptul că tentativa ratată de trimitere a lui Borisov în fața justiției a avut loc la scurt timp după ce Laura Codruța Kövesi, șefa Parchetului European, vizitase Sofia.

Cu o criză guvernamentală se confruntă și Cehia, unde, la fel ca în Bulgaria, o coaliție care a promis reforme liberale și anticorupție își pune întrebări cu privire la viitor. De data asta, cumva ironic, dar nu neașteptat, e vorba de un scandal de corupție în care este actorii fac parte dintr-unul dintre partidele aflate la putere. Fără să fie implicat direct, ministrul Educației, Petr Gazdík, a demisionat deja, dar un viceprimar al Pragăi și-a petrecut noaptea de duminică în închisoare. Din umbră pîndește Andrej Babis, fostul premier, care vede o oportunitate de a reveni la putere după ce, în octombrie, pierduse alegerile pe motive de… corupție.

Adăugați la cele două exemple de mai sus și deriva autoritarist-securistică din România sub înaltul patronaj al președintelui Iohannis, victoria electorală a animalului de casă al președintelui Putin în Ungaria și semi-abandonul Bruxelles-ului în cazul polonezilor pentru a obține imaginea unui Est european în care democrația liberală suferă probabil cea mai gravă și mai puțin discutată criză din ultimii ani.

Sub apăsarea unei tot mai intense crize economice, augmentate serios de războiul din Ucraina, liberalii și pro-occidentalii din Estul continentului se clatină. Odată cu ei suferă și speranțele că aceste societăți vor reuși să se consolideze ca democrații stabile, prospere și funcționale. Nu asistăm la un sfîrșit de lume, dar avem cu siguranță de-a face cu o întoarcere spre trecut. De altfel, vorbind despre situația din Cehia, un analist citat de *Politico* găsește suficiente asemănări cu anii '90 cît să estimeze că încrederea în politicieni se va transforma destul de rapid în cinism.

Însă dacă e cinism pe undeva, asta se vede cel mai bine în România și nu atît la nivelul populației, cît la nivelul elitelor conducătoare. Proiectele de legi ale siguranței naționale pentru care nimeni nu și-a asumat încă paternitatea concretă sînt cea mai bună dovadă că undeva în interiorul statului român există un filon de autoritarism care refuză să dispară. Învestit cu voturile a milioane de cetățeni care n-au cerut niciodată să trăiască într-o țară în care serviciile secrete țin loc de instituții democratice, președintele Iohannis se face că plouă și promite aproape ironic că totul va fi bine. Reacția mai degrabă anemică a societății arată că anticorpii nu mai sînt nici ei ce au fost și pune în perspectivă cumva și reacția de acum cîțiva ani la Ordonanța 13. Nu poți să nu te întrebi dacă masivele demonstrații de atunci n-au fost cumva o banală manifestare de antipatie la adresa lui Liviu Dragnea și mai puțin un răspuns al unui corp sănătos la o infecție pe cale să se răspîndească. Ordonanța 13 scăpa niște infractori de închisoare, actualele proiecte de legi ale siguranței naționale merg mult mai departe de atît și vor crea, dacă sînt adoptate în forma actuală, o clasă întreagă de indivizi aflați deasupra legii și a societății. Mai mult, le pun acestora la îndemînă instrumente de control ce par mai degrabă inspirate din Rusia pe care o folosesc ca alibi decît din democrațiile vechi.

În absența unei corecții de curs, Estul european va deveni un spațiu politic tare neplăcut. Și, dacă tot invocăm pînă la greață și pentru orice pericolul rusesc, poate ar fi bine să constatăm că modelul rusesc este implementat chiar de cei care pretind că îl combat.

***Teodor Tiță** este gazda podcast-ului* În Centru *pe care îl puteți asculta pe oricare dintre platformele de distribuție (Apple, Spotify, Google etc.): https://open.spotify.com/show/5jSN6amOtenIsHn23aoOLQ*

■ ■ ■

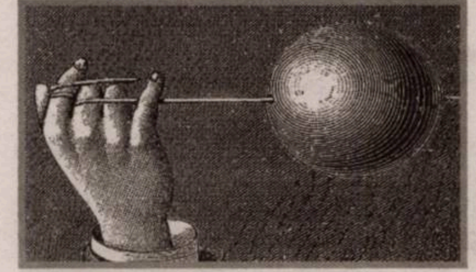

Matei MARTIN

mapamondul de buzunar

Cîte sortimente de brînză se produc în Franța?

Președintele reales al Franței, Emmanuel Macron, a ratat obținerea unei majorități absolute pentru formațiunea sa. În turul final al alegerilor parlamentare de duminică, Ensemble a obținut doar 245 din cele 577 de locuri. Alianța Nupes (ecologiști, socialiști etc.) a lui Jean-Luc Melenchon are 131 de locuri în noua Adunare Națională, alți stîngiști ocupă alte 22 de fotolii. Republicanii lui Christian Jacob au doar 61 de locuri (cel mai slab scor din istoria partidului), alți conservatori – 13. Rassemblement National (extrema dreapta) are 89 de locuri – un triumf pentru Marine Le Pen care își răzbună astfel înfrîngerea de la prezidențiale. Alte formațiuni – 16 locuri.

Pe de o parte, aceste rezultate sînt expresia democrației redescoperite: o scenă politică fragmentată e și un semn al pluralismului, iar indecizia (aparentă) poate fi înțeleasă și ca o manifestare a unor tendințe politice mai diversificate. E clar că, cel puțin la stînga, și partidele au lucrat în spiritul eficienței, coalizîndu-se, la nivelul circumscripțiilor, în jurul candidaților cei mai puternici, adesea pentru a bloca accesul în Parlament al reprezentanților partidului prezidențial. Însă, chiar și așa, chiar și cu un număr mare de populiști de stînga sau de dreapta aleși în noul Parlament, democrația franceză a ieșit întărită din acest scrutin. În schimb, a cincea Republică – și tot ce presupune regimul politic francez în vigoare din 1958 – a suferit o uriașă înfrîngere.

Sistemul electoral majoritar francez, cunoscut printre altele și pentru că a generat condiții pentru stabilitate guvernamentală, produce acum blocaje, sistemul cu două tabere a devenit acum multipolar, cu formațiuni incompatibile, incapabile să formeze coaliții de guvernare. Alegerile parlamentare care au loc la scurt timp după alegerile prezidențiale sînt văzute de regulă ca o confirmare a voinței politice exprimate la scrutinul prezidențial, astfel că aceeași forță politică cîștigă adesea majoritatea absolută. Și tocmai pe această confirmare se și bazează regimul prezidențial din Franța. Rezultatul ultimelor alegeri e deci o lovitură grea pentru președintele Emmanuel Macron, a cărui tabără păstrează totuși majoritatea absolută în Camera inferioară a Parlamentului. Pentru a-și impune planurile de reformă, președintele va trebui să negocieze soluții de compromis cu parlamentari moderați din ambele tabere. Dar compromisurile sînt greu de obținut – mai ales în domeniile sensibile țintite de reformă: dreptul muncii, sistemul social și de pensii, arhitectura statului etc. În căutarea unei „majorități de acțiune“, Emmanuel Macron va încerca să-i seducă pe republicani, însă șeful partidului a anunțat deja că preferă să se retragă, strategic, în opoziție. Oricum, dincolo de cîteva puncte comune mai ales pe agenda economică ar fi fost greu să se găsească alte compatibilități. Și, oricum, diferențele ideologice între liberal-centriștii lui Macron și republicani sînt insurmontabile.

Nu e exclus ca președintele să găsească deschidere la unii dintre parlamentarii Nupes. În fond, propunerile sale în materie de ecologie sînt rezonabile: fără să fie maximale, ele indică, măcar la nivel de ambiții, o direcție de guvernare ceva mai verde. Însă măsurile sociale din planul lui Macron sînt inacceptabile pentru partidele de stînga.

La dreapta extremă, Marine Le Pen nu așteaptă nimic din partea președintelui. Și nici Emmanuel Macron nu va bate la ușa partidului ei, Rassemblement National.

Pînă nu demult, extremiștii constituiau fenomene marginale în Parlamentul francez. Erau vocali, dar puteau, cel mult, să deranjeze în tipul unei sesiuni plenare, nu să influențeze votul asupra unui pachet de legi. În noul Parlament, extremismul – de stînga sau de dreapta – e copleșitor. Ei vor avea o influență decisivă și vor putea bloca fără vreun efort de coordonare între partide orice plan al președintelui. Confruntat cu o asemenea blocadă, președintelui îi va fi foarte greu să guverneze în cel de-al doilea mandat. Cum să guvernezi o țară care are atît de multe sortimente de brînză? Probabil că Emmanuel Macron se gîndește, duios, la această formulă apocrifă pusă pe seama lui Charles de Gaulle...

■ ■ ■

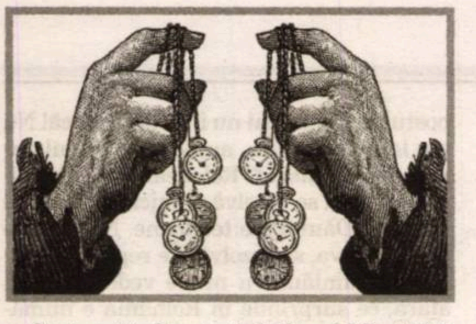

Andrei PLEȘU

nici așa, nici altminteri

„Așa e că pînă acum nu stăm nici bine, nici rău, adică nici așa, nici altminteri?“ (I.L. Caragiale)

Teme „riscante“ ale dezbaterii religioase

Strămutat din spațiul ales al Mînăstirii Stavropoleos într-o smerită, dar primitoare căsuță din Periș, Părintele Iustin Marchiș, de care mă leagă o viață de dialog spiritual, mi-a trimis, de curînd, mai multe pagini din textele protodiaconului Andrei Kuraev, teolog neconvențional al Bisericii Ortodoxe Ruse. „Neconvențional“, în sensul că are curajul să pună în discuție afirmații, strategii, politici și dogme radicale ale ierarhilor „oficiali“, asumîndu-și consecințele canonice ale analizelor sale. După ce, încă din 2009, a fost susținător și colaborator al viitorului Patriarh Kiril, a plătit unele riscante convingeri și declarații publice cu interdicția de a sluji, interdicție consemnată într-un decret din aprilie 2020. N-am nici competența, nici intenția să dezbat „corectitudinea“ religioasă a tezelor lui Andrei Kuraev. Dar sînt înclinat să fiu solidar, stilistic și hermeneutic, cu un fel de a gîndi viața Bisericii cuviincios, dar fără înțepeneală oarbă, fără refuzul interogației, fără dispreț „instituțional“ față de spiritul vremii, față de bogăția imprevizibilă, greu sistematizabilă, a Duhului. În termenii lui Andrei Kuraev, e esențială „necesitatea unei culturi a credinței, asociată cu o cultură a gîndirii“, precum și o confruntare liberă cu problematica modernității...

Pentru informarea cititorului și pentru stimularea reacției sale libere, am ales, dintre textele primite, cîteva pasaje pe tema instituționalizării *credinței și pe aceea a* filetismului.

Orice opțiune omenească, orice idee, experiență sau sentiment asumate cu autenticitate înclină să se confirme, să se impună, prin *instituționalizare*. E firesc, dar nu lipsit de riscuri. Instituționalizarea implică reguli, exigențe procedurale, reflexe comportamentale, autoritarism, prestigiu supra-individual. Uneori însă, aceste „anexe“ în aparență „formale“ tind să geometrizeze ceea ce nu e geometrizabil, să convertească spontaneitatea în obligație, să transforme dinamismul lăuntric în convenție, în protocol. Un exemplu la îndemînă ar putea fi, de pildă, transformarea iubirii în căsătorie... Adică instituționalizarea unui afect tainic, transformarea lui în *contract* administrativ. La fel, instituționalizarea credinței în rigoare bisericească. Știu! Nu se poate fără, dar e preferabil să fii prevenit și precaut, avînd mereu în minte posibilele efecte colaterale ale „schematizării“ autoritare. „Simfonia“ bizantină dintre Biserică și stat poate duce la o ilicită schimbare a rolurilor. Și, cum a spus-o și un teolog occidental, putem ajunge să uităm că nu lumea e făcută pentru Biserică, ci Biserica pentru lume... Andrei Kuraev a intrat în dezacord cu administrația Bisericii în 2010, cînd Patriarhul Kiril a propus spre dezbatere proiectul unui document privind „atitudinea blasfematoare a presei laice“. Andrei Kuraev: „Acest proiect făcea referire la împăratul Iustinian și la decizia Sinodului de la Trullo, care amenința cu pedepse întru totul pămîntești pe cei care insultau Cerul. Drept consecință, documentul, în ansamblul său, suna ca o amenințare: «Vom găsi o formă de dreptate polițienească pentru detractorii noștri!».“ „Pentru ce – se întreabă Kuraev – să îi înspăimîntăm pe oameni cu aceste lucruri astăzi, pentru ce Biserica trebuie să acționeze ca o instanță represivă? Nu știam atunci că aceasta era strategia de fond a patriarhului Kiril.“ Un bizantinolog ca Aleksandr Kajdan nu ezita să observe că acest tip de atitudine e, oarecum, o moștenire discutabilă a Bizanțului... (Dar ar fi nedrept să uităm și unele procedee „apologetice“ apusene, pentru care arderea pe rug, tortura, excomunicarea au putut fi instrumente curente ale Inchiziției...)

Instituționalizarea implică – spune Kuraev – și un accent aparte asupra ideii de ierarhie, sursă curentă a „violenței în viața Bisericii ortodoxe: puterea episcopului asupra clerului; puterea patriarhului asupra episcopilor (inclusiv străini și ucraineni); cenzura Bisericii asupra vieții și culturii laice...“. Alt citat: „...în cultura ortodoxă, minciuna politică proferată de episcop (patriarhul) nu este considerată un păcat, ci o formă de înțelepciune pastorală. Pentru binele Bisericii, este permis să placi nu știu cărui tiran.“

Trecem la „filetism“, erezia condamnată de Sinodul de la Constantinopol în 1872. Andrei Kuraev precizează, pe bună dreptate, că nu e „erezie“ ca o biserică locală să vrea să aibă preoți și ierarhi din propria comunitate sau să insiste pe folosirea limbii proprii în practica rituală. Erezia constă în supralicitarea virtuților etnice în discursul „religios“, sentimentul că dialogăm întotdeauna cu „alte neamuri“ de pe poziții de superioritate. Așa se naște mitologia „lumii ruse“, confuzia, pernicioasă, dintre iradierea mistică și expansiunea politico-militară, justificarea agresiunii printr-o retorică a „operațiunii speciale“ de întrajutorare...

Kuraev: „În psihologia ortodoxă există o contradicție internă între autopoziționarea lui «eu» și a lui «noi». Pentru sine, fiecare ortodox individual trebuie să se considere drept «persoana cea mai păcătoasă și mai rea de pe Pămînt». Dar «noi» este obiectul unei *sancta superba*, a unei sfinte, legitime, mîndrii. «Noi, ortodocșii», «Biserica noastră» sîntem infailibili și sfinți.“ E o formă de autoidealizare, asemănătoare, din păcate, cu autopercepția „idealistă“ pe care, în vremea comunismului, o avea partidul față de sine. Altfel spus, individului i se atrage atenția că a și-o lua în cap, a se situa deasupra tuturor e „slavă deșartă“, dar nu se pune nici o clipă problema că aceeași atitudine la nivel etnic e și ea „slavă deșartă“. Și tot așa...

Precizare: A nu se citi Kuraev sau comentariile mele cu încruntătura morocănoasă cu care se întîmpină, de obicei, „răzvrătiții“ neîmbisericiți. E vorba, dimpotrivă, de un interes terapeutic pentru o imagine a Bisericii pe potriva anvergurii ei reale și a misiunii ei lumești.

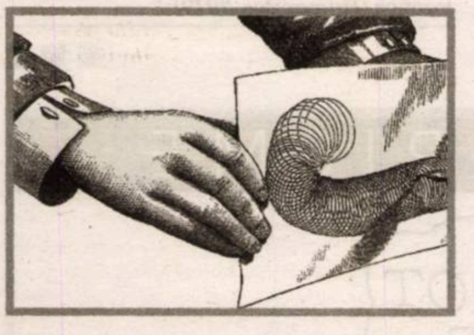

Andrei CORNEA

la răscruce de gînduri

Contrafactualități

Istoricilor nu le plac contrafactualitățile. Declară că treaba lor este ceea ce s-a întîmplat, cum s-a întîmplat și chiar, eventual, de ce s-a întîmplat – și atît. Posibilul nerealizat fiind necontrolabil, iese din istorie și intră în ficțiune. Poate că au dreptate: totuși, jocul mental cu acest posibil e nu numai agreabil, dar și – uneori – folositor pentru a înțelege ceva mai bine diferitele dimensiuni ale realului și a-l aprecia la o mai justă valoare.

Desigur, sînt unii care cred într-un fel de fatalitate a istoriei care anulează aproape complet posibilul nerealizat: dacă Napoleon învingea la Waterloo în 1815, tot ar fi fost înfrînt cîteva luni mai tîrziu, iar soarta sa, a Franței și a Europei nu s-ar fi schimbat, spun ei. Căderea Constantinopolului sub turci devenise inevitabilă la 1453: dacă ar mai fi întîrziat un an sau doi, nimic fundamental în istorie nu s-ar fi schimbat. Potrivit cu ceea ce am aflat *a posteriori*, căderea URSS și a comunismului în Europa era cvasi-obligatorie – sub o formă sau o alta – chiar dacă ar mai fi întîrziat cîțiva ani sau s-ar fi petrecut diferit. (Dar cît de diferit? Exact diferențele ar fi putut crea versiuni diferite ale istoriei!)

Eu nu cred în asemenea fatalități și necesități în istorie. Nu contest că există tendințe, probabilități mai mari într-o direcție decît în alta (să cadă Constantinopolul mai curînd decît să nu cadă) – de care adesea ne dăm seama abia *după* ce evenimentele au avut lor. Dar rămîne aproape întotdeauna în istorie un rest inexplicabil prin considerente pur raționale, prin forțe obiective, prin factori clasificabili și relevanți statistic ori prin determinisme sociale. E locul unde se inserează personalitatea cîtorva dintre cei care au acționat, actorii care au fost decisivi în lanțul de evenimente, e locul unde hazardul intervine brutal. Dacă Franz Ferdinand scăpa de asasinat în 1914, era oare inevitabil să fie asasinat un an mai tîrziu? Greu de crezut. Pe de altă parte, se poate afirma că, fie și în lipsa asasinării lui, războiul mondial era inevitabil? Se poate afirma, desigur, dar mi se pare indemonstrabil.

În 70 e.n., Titus – spune Iosephus Flavius – ezitase dacă să nimicească sau să cruțe templul din Ierusalim – considerat una dintre minunile lumii antice – după ce cucerise orașul. Pînă la urmă, Templul piere în flăcări, dar ce-ar fi fost dacă ar fi fost salvat în ultimul moment? Știm că pentru primii creștini distrugerea Templului fusese văzută ca o pedeapsă divină pentru nerecunoașterea drept Mesia a lui Iisus de către evrei, dacă nu chiar ca o pedeapsă pentru responsabilitatea lor în moartea învățătorului. În plus, părea a fi fost și o profeție îndeplinită. Creștinismul a căpătat astfel – în ochii adepților – un puternic argument *din istorie,* o justificare, iar răspîndirea, cît și separarea sa de iudaism s-au accentuat. Lucrurile ar fi arătat cu siguranță diferit în cazul în care Templul ar fi rămas în picioare, iar oficiul divin și sacrificiile ar fi fost reluate după un timp. Credința că Iisus a fost Mesia, care a profețit nimicirea „vechii credințe“ odată cu Templul, ar fi fost lipsită de temeiul istoric și faptic. Nu-i nerezonabil chiar să credem că Imperiul nu s-ar fi creștinat deloc sau s-ar fi creștinat parțial și că un anumit pluralism religios ar fi supraviețuit un timp mai îndelungat. Oricum, istoria lumii ar fi decurs diferit, iar direcția ei a stat în decizia de moment a lui Titus.

Să ne gîndim însă la un alt eveniment, foarte aproape de noi: încercarea masei incitate de Donald Trump, pe 6 ianuarie 2021, de a ocupa Capitoliul de la Washington și de a opri desemnarea lui Joe Biden drept următorul președinte al SUA. Știm azi, în urma investigațiilor unei comisii speciale a Congresului, că un om a jucat un rol decisiv, pare-se, în stoparea a ceea ce semăna bine cu o lovitură de stat, plănuită dinainte: vicepreședintele Mike Pence. Deși supus unor mari presiuni din partea lui Trump, Pence a refuzat să se abată de la rolul său constituțional – acela de a citi înaintea Senatului voturile acordate lui Trump și lui Biden de către state, consacrînd astfel victoria celui din urmă. Legal, n-avea altceva de făcut decît o lectură de automat, dar ce-ar fi fost dacă, amenințat de Trump, cît și de gloata dezlănțuită, Pence, să zicem, ar fi dispărut și ar fi fost de negăsit? Sau chiar ar fi susținut, în acord cu Trump, că votul în mai multe state ar fi fost fraudat și ar fi refuzat să citească anumite rezultate? Nu e greu să ne imaginăm ce ar fi urmat: haos, violențe, Trump decretînd legea marțială, unele state declarîndu-și secesiunea, poate război civil etc. Iar dacă, ulterior, Trump ar fi rămas la putere, anulînd astfel rezultatul alegerilor, nu-i din nou greu să ne imaginăm haosul mondial... Îi văd foarte bine, de exemplu, pe Trump și pe Putin, la finalul lui 2021, „împărțind Europa“, de pildă, la Viena: aliații vestici înmărmuriți, noi, esticii, înfricoșați, ucrainenii sacrificați, Moldova la fel. E greu de imaginat așa ceva? Deloc. Așa cum nu-i deloc greu de imaginat corul lăudătorilor lui Trump, turuind în acel moment despre „pace“ și „realism politic“, ori elogiind pe toate tonurile naufragiul liberalismului și al „falselor libertăți“ ale falsei „societăți deschise“.

Dar uite că a stat în calea haosului generalizat nu un mare general roman, ci un ins mediocru, șters, menit inițial unei minuscule note de subsol din cărțile de istorie: pentru un moment – dar un moment hotărîtor –, decizia sa a salvat democrația și poate lumea. Ce decizie? Una „mediocră“ de tot: a nu face nimic altceva decît a respecta legea și a citi o listă ca un automat.

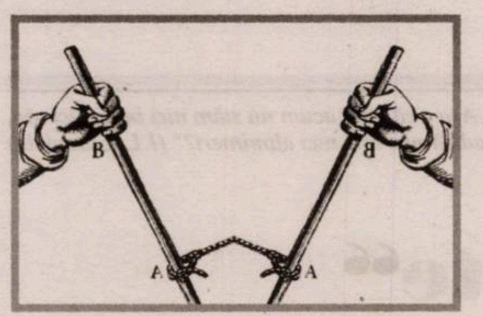

Alin FUMURESCU

nu ca-n perete

Pe repede-încet

●●● pentru că trăitul în diaspora prezintă unele avantaje – distanțarea geografică și temporală impune aproape automat o anumită obiectivitate. Nu ești „în mijlocul lucrurilor“, așa că, de fiecare dată cînd te întorci în țară, mai descoperi cîte ceva. Nu sînt nici primul, nici ultimul care constată că, pentru a ajunge cu adevărat acasă, trebuie mai întîi să pleci de-acolo. Dacă nu mă credeți, întrebați orice adolescent. Zilele acestea am ajuns în țară și m-am străduit din răsputeri, ca de fiece dată, să (re) înțeleg societatea românească. *Societatea* românească, am spus, nu românii. Una-i una, alții-s asta. Și n-am spus nici „poporul“ român și nici „națiunea“ română.

Din nefericire, noi nu mai sîntem atenți la detalii, chit că tocmai pe-acolo zice-se că s-ar ascunde diavolul. Etimologic, *diabolus* e opusul *sim-bolului*. Unul separă înțelesurile, celălalt le unește. Pentru vreo două milenii, „națiunea“ nu a fost echivalată cu „poporul“. Naționalitatea nu era politizată. Grecii știau că sînt greci, *i.e.* aceeași națiune, nu perși și nu barbari, dar asta n-a împiedicat Războiul Peloponeziac. Politic vorbind, atenienii și spartanii erau diferiți. Pe partea cealaltă, strămoșii romani, cu imperiul lor, făceau distincția dintre *„populus“* (aveai cetățenia romană, precum Apostolul Pavel) și *„nationes“* (diferențiate prin limbă, tradiție etc.). Aceiași străbuni ai noștri făceau deosebirea între cum reacționează *un* om și cum reacționează același om într-o societate. Într-o mulțime. Asta cu mult înainte ca Gustave LeBon să scrie *Psihologia mulțimilor*.

Bate șaua națiunilor ca să priceapă Putin.

Pentru că aici nu e nici măcar vorba despre români. Aici este vorba despre oameni, în general. Oricine a fost prin Occident va fi remarcat că, odată trecută granița, românii încep să se comporte „ca la carte“: aruncă gunoiul la coș, nu înjură (decît printre dinți) – sînt, pe scurt, europeni get-beget. *„Vrem o țară ca afară!“* etc. De ce? Ce ne (mai) împiedică să trăim afară ca-nlăuntru? Ne împiedică „societatea“ *(societas)* care e o colecție, nu „poporul“ care, teoretic măcar, rămîne mai mult decît colecția individualilor *(universitas)*. Dacă nimeni nu trece strada „pe roșu“, parcă nu-ți vine nici ție și aștepți, răbdător, verdele, chit că nu vine nici o mașină. Dacă nimeni nu aruncă chiștoacele pe jos, parcă nu-ți vine nici ție. (În Blaj, la Orăștie sau la Cluj se aplică; în Capitală mai puțin, deși semne bune are, vorba Plugușorului.) Există însă și un revers al medaliei. Dacă toată lumea fură, parcă te gîdilă degetele. Dacă toată lumea înjură, claxonează și e nervoasă, parcă-ți vine și ție, chiar de-ai fi „icoană-ntr-un altar s-o pui, la închinat“. Iar cu asta, după mai multe avioane, trenuri și autobuze (și cai!) de-a lungul și de-a latul României, am ajuns la ceea ce mi s-a părut în aceste zile definitoriu pentru societatea românească.

Ca societate, sîntem pe repede-încet.

Ca societate, sîntem „pe repede“, iar aici nu vorbesc doar despre corporatiști, avocați, ziariști, politicieni, oameni de afaceri ș.a.m.d. De la șoferul de microbuz care mai oprește de cîteva ori pe traseu pentru a „rezolva probleme“ la fostul coleg de facultate care-ți mai explică el (sau ea) cum „se rezolvă“ lucrurile, la oamenii care stau pironiți pe terase cu telefonul (deștept!) în mînă, fără să privească împrejur, tot românul *face ceva*. Ce? Nu e clar, dar *ceva* se face, *ceva* se petrece, *se rezolvă* lucruri. Venit din afară, te simți și prost. Lăsat pe dinafară *(sic!)*. De la vreun amic pe care nu l-ai mai văzut de-o veșnicie și-ai vrea să afli „noutăți“ poți afla multe, foarte multe, dar nu ce te-ar interesa cu adevărat, cum ar fi, bunăoară, dacă, ajuns pînă la vîrsta asta, a învățat ceva diferit despre lume și viață. Nu se poate, iar asta nu pentru că n-ar vrea, ci pentru că n-are timp. E ocupat. Face ceva. Aranjează ceva. Rezolvă ceva. E „pe repede“.

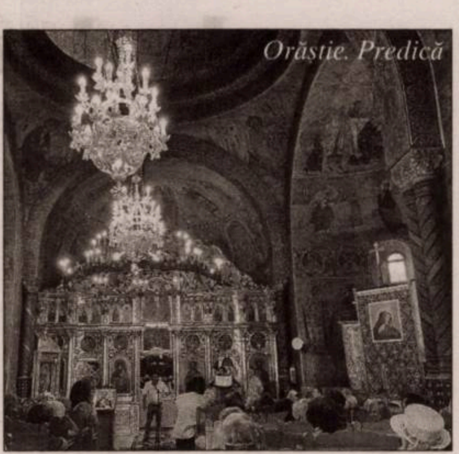
Orăștie. Predică

Concomitent, societatea românească e „pe încet“. Marin Preda a avut (parțial) dreptate – sîntem un popor de Moromeți. Pe de-o parte, timpul are întotdeauna răbdare cu noi, pe de alta, și noi avem întotdeauna răbdare cu timpul. E o relație asemănătoare cu a păsărilor care se hrănesc cu resturile de mîncare din gura crocodililor – cîștigă toată lumea. În România, întotdeauna este timp. Păcat că nu se poate băga în conserve și vinde. Am deveni, într-un sfîrșit, liderii Europei. Nu, n-o să mă apuc acum să repet poveștile știute, dar, de fiece dată cînd revin în țară, mă uluiește procentajul oamenilor care întîrzie la întîlnire, și nu cu cinci sau zece minute, fără să-și ceară scuze. Ai zice că sîntem o societate de academicieni unde „sfertul academic“ intră automat în fișa postului. Și nimeni nu intră în panică! Nu vin la timp factura, autobuzul, trenul, taxiul sau chelnerul? Relaxează-te, „e pe vine“! Cumva se rezolvă. Panichezi. Cum se rezolvă? Dăm niște telefoane. Ne descurcăm. Cumva, se rezolvă. Pe repede-încet.

Poate dinlăuntru nu se vede, dar, din afară, ce surprinde în România e numărul uriaș de case de pariuri și de farmacii. Nimic nu e întîmplător. Casele de pariuri sînt „pe repede“, farmaciile sînt „pe încet“. Noroc și fatalitate. Nu degeaba societatea românească rîvnește deopotrivă la libertatea „pe repede“ și la autoritarismul „pe încet“. Nu degeaba ne place atît orașul, cu strada-ngustă unde gustă omul viața mai din plin, dar și traiul la țară, unde aeru-i curat și bărbatul e bărbat (aici se cuveneau niște ghilimele, dar în societatea românească nu se „poartă“ mofturi din astea, altminteri n-am mai avea primminiștri și judecători ca la CCR). Sîntem europeni, dar și Putin ăla va fi avînd dreptatea lui. Despre chinezi nici nu mai vorbim. Ca societate, avem abilitatea de-a admira și disprețui concomitent pe oricine și orice, inclusiv pe noi înșine.

Observați, rogu-vă, că aici nu este vorba despre vreo balansare aristoteliană între extreme, de vreun *mesotes*. Nu. Dacă e să rămînem în acest registru, mai potrivită ar fi expresia *coincidentia oppositorum,* coincidența contrariilor despre care vorbesc, printre alții, alchimiștii – acei nebuni frumoși ai Evului Mediu, care-l fascinau pe Jung și care susțineau, printre altele, că pot transforma plumbul în aur. Noi n-am avut alchimiști, pentru că n-am avut nevoie. Noi sîntem o societate de alchimiști. Să transformi plumbul în aur e o nimica toată. Noi putem face din rahat bici. Care să și puște.

Pe repede, dar încet.

Alin Fumurescu *este* associate professor *la Departamentul de Științe Politice al Universității din Houston, autor al cărții* Compromisul. O istorie politică și filozofică *(Humanitas, 2019).*

Mihaela SIMINA

accent pe istorie

Istorie pentru copii și prăjitură cu ouă

Trecutul e peste tot în jurul nostru, nu dispare, scrie Aleksandra Litvina în postfața cărții sale pentru copii *O sută de ani în casa noastră,* ilustrată (superb) de Anna Desnițkaia, publicată la Editura Frontiera. Afirmația este pe cît de simplă, pe atît de importantă, mai ales dacă îi extindem sensul și spre dimensiunea personală, nu doar colectivă, a istoriei. Sigur, a nu se confunda cu trăitul în trecut, asta-i cu totul altă mîncare de pește. Reacții adverse garantate.

În paginile doldora de ilustrații și materiale de arhivă care însoțesc textul volumului amintit este creionată imaginea secolului al XX-lea rusesc într-un mod original și foarte inspirat: prin istoria locuitorilor obișnuiți ai unui vechi apartament din Moscova, povestită chiar de aceștia, dar și de lucrurile lor, de la mobilă și haine pînă la cărți și jucării.

Iată ce zice unul dintre personaje, Nikolka Muramțov, la sfîrșit de 1914: *Se zvonește că războiul o să se termine repede și că nemții și austriecii n-or să ajungă nici la Paris, nici la Varșovia. Și în ziare scrie că războiul ăsta e al Doilea pentru Apărarea Patriei și că pe Wilhelm, împăratul nemților, îl așteaptă aceeași soartă ca pe Napoleon. Iar noi trebuie să îi ajutăm pe eroii noștri, care cum putem: mama merge la un atelier să scoată scamă din cîrpe vechi ca să facă bandaje pentru răniți, Irina s-a înscris la un curs de surori de caritate, iar eu și Marusia ne-am pus toți banii de buzunar în cana cu donații pentru Crucea Roșie: un poltinic, trei monede de cîte cincisprezece copeici și două ruble.*

Apoi cititorul, mai mic sau mai mare, este purtat printr-un întreg univers ilustrat de obiecte de epocă, toate care mai de care mai interesante, ce înfățișează poveștile și informațiile din text. Mi-a atras atenția inclusiv o rețetă de desert gătită (și) din rațiuni de economisire impuse de vremurile de atunci (pare că merge bine și acum): prăjitură cu ouă.

Rețeta este redată astfel: *într-o cană se freacă 50 grame de unt. Într-un castron se freacă 3 gălbenușuri cu ½ pahar de zahăr, se amestecă apoi cu untul, se presară ½ linguriță de sare și 2 pahare de făină și se toarnă treptat 2 pahare de lapte. Se topește o lingură de unt într-o tigaie, se toarnă aluatul și se dă la cuptor aproximativ ½ oră. Se servește cu dulceață.*

Alături de o carte bună pentru copii, în vacanța de vară. Reacții benefice garantate.

Și istoria continuă.

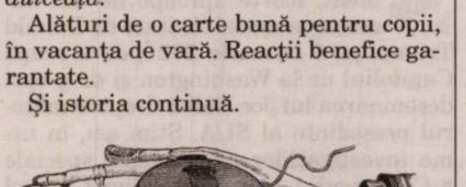

BARBURISME

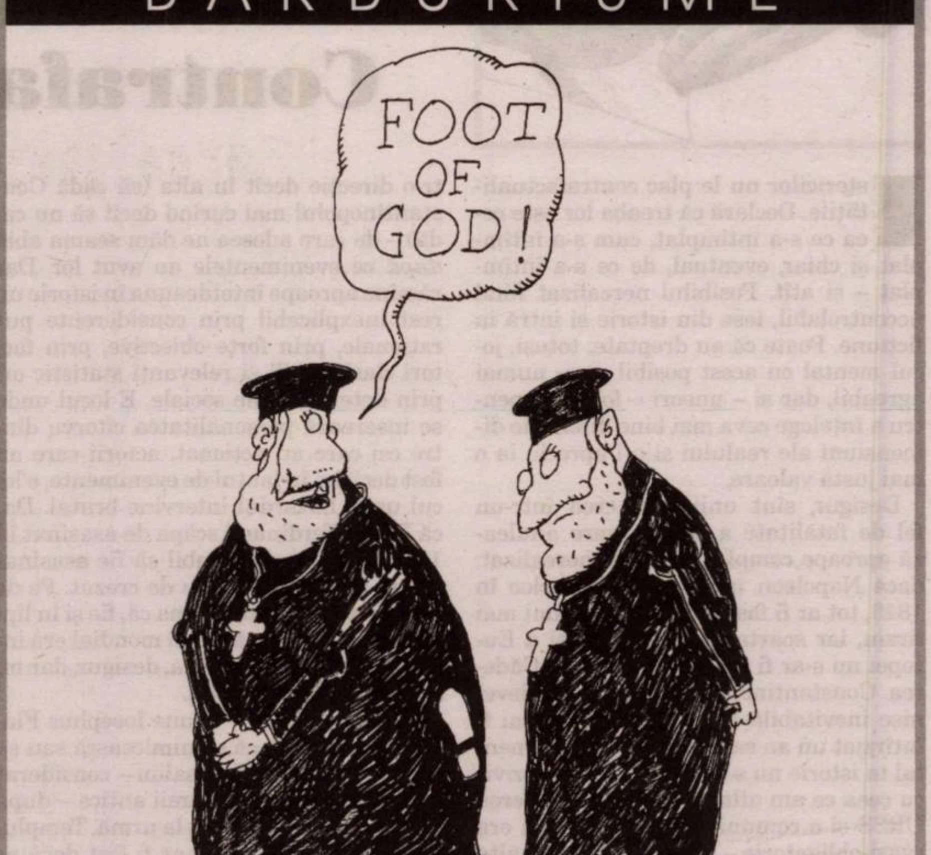

Desen de Ion BARBU

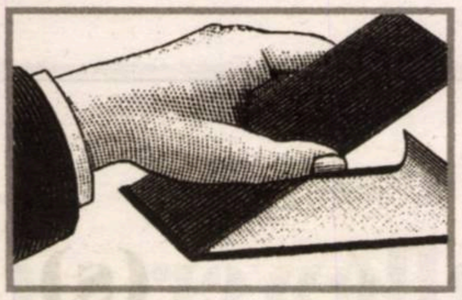

Valeriu STOICA

la **drept** vorbind

Este necesară schimbarea actualei forme de guvernămînt? (II)

Forma de guvernămînt instituită în 1991 și desăvîrșită în anul 2003, cunoscută sub denumirea, mai mult sau mai puțin riguroasă din perspectiva teoriei politice, de *republică semiprezidențială,* a fost criticată vehement, chiar dacă soluțiile propuse pentru înlocuirea acesteia merg în direcții diametral opuse. Percepută ca o struțo-cămilă, împrumutînd o expresie a lui Dimitrie Cantemir din *Istoria ieroglifică*, această formă de guvernămînt a fost considerată viciul constitutiv al sistemului politic configurat potrivit actualei Constituții. Ezitarea Constituantei din 1991, menținută cu ocazia revizuirii din 2003, între republica parlamentară și republica prezidențială, ar fi cauza principală a tuturor eșecurilor înregistrate de autoritățile publice în perioada postdecembristă. Și dacă aceasta este cauza problemei, soluția ei este foarte simplă: o nouă Constituție sau o revizuire substanțială a celei în vigoare pentru a se adopta o formă de guvernămînt clară.

De aici înainte însă unanimitatea critică se dezbină, argumentîndu-se cu aplomb și chiar cu patimă fie în favoarea republicii parlamentare, fie în favoarea republicii prezidențiale, una din tabere temîndu-se de tendințele dictatoriale ale președintelui, cealaltă temîndu-se de tendințele dictatoriale ale Parlamentului. Am fost eu însumi cînd într-o tabără, cînd în cealaltă. Am susținut mai întîi soluția republicii parlamentare, iar apoi am fost sedus de modelul american al republicii prezidențiale. Acest model este captivant mai ales pentru că oferă o imagine foarte clară a separației puterilor – legislativă, executivă și judecătorească. Institutul de Studii Populare, pe care îl conduceam la sfîrșitul primului deceniu din acest secol, a inițiat o adevărată cruciadă în toată țara, adică dezbateri și conferințe în cele mai importante centre universitare, sub sloganul *o nouă republică.* Nu a lipsit reacția contrară, inerentă în contextul politic al acelei perioade, cînd Parlamentul inițiase două proceduri succesive de suspendare a președintelui. Susținătorii republicii parlamentare au fost foarte combativi, iar în deceniul trecut au demarat o procedură de revizuire a Constituției, abandonată însă, deoarece antanta inițială a acestor susținători s-a destrămat. Dacă, într-o judecată solomonică, și unii, și alții dintre combatanți au avut dreptate, soluțiile opuse s-au neutralizat reciproc, ceea ce înseamnă *statu quo,* cel puțin deocamdată.

Și pentru că schimbarea este scrisă în legile omenești, cum se spune într-o romanță în care patetismul a fost abandonat în favoarea înțelepciunii, astăzi fac parte tocmai din categoria care susține acest *statu quo.* Nu mai cred astăzi că forma de guvernămînt stabilită prin actuala Constituție este sursa disfuncționalităților și eșecurilor sistemului politic din România. Dimpotrivă, în ultimii ani am înțeles, și cred că am înțeles bine, reflectînd la crizele politice postdecembriste, numeroase și variate, că *republica semiprezidențială* – formulă simplificată, chiar dacă nu și exactă, pentru a denumi această formă de guvernămînt – a fost și este o sursă de stabilitate și de dezamorsare a conflictelor politice. Tocmai ceea ce atrage la modelul prezidențial american, respectiv claritatea separației puterilor statului, s-ar fi putut transforma într-un pericol grav pentru fragila democrație constituțională din România.

Elementul de confuzie cel mai puternic este instituția președintelui. Spre deosebire de sistemul nord-american, în care există doar instituția președintelui, ca șef al puterii executive, în republicile europene, pe lîngă instituția președintelui, există și instituția prim-ministrului. Puterea executivă este distribuită, în proporții diferite, în funcție de tradițiile constituționale, între instituția președintelui și instituția prim-ministrului. Situația se explică pentru că, pe continentul european, republicile actuale au fost înainte monarhii în care, pe lîngă rege, exista și instituția prim-ministrului. În monarhiile constituționale, trecute sau prezente, regele nu mai exercită nici puterea legislativă, nici puterea executivă, nici puterea judecătorească, ci este un factor de mediere între acestea. Instituția președintelui a preluat rolul regelui constituțional în unele republici europene, organizate ca așa-numite republici parlamentare. În alte republici europene, rolul președintelui este mai mare, exercitînd și alte atribuții ale puterii executive. Aceste republici sînt denumite semiprezidențiale, dar nici acestea nu sînt identice, diferențele fiind determinate de sfera mai restrînsă sau mai extinsă a atribuțiilor executive pe care le exercită instituția președintelui.

Forma de guvernămînt specifică Franței este calificată ca republică semiprezidențială. Deși acesta este modelul care a stat la amenajarea formei de guvernămînt în Constituția României, atribuțiile președintelui României sînt mai puțin extinse decît cele ale președintelui Franței. Această diferență nu este însă atît de importantă încît să excludă calificarea formei de guvernămînt din România ca republică semiprezidențială. Fără a intra în detalii, important este că președintele României are, pe lîngă rolul de mediere între puterile statului, și importante atribuții executive în domeniul apărării, cel al siguranței naționale și în cel al politicii externe, precum și atribuții semnificative privind numirea în funcție a judecătorilor și numirea în funcții de conducere a magistraților (judecători și procurori). Istoricul elaborării Constituției din anul 1991 și al revizuirii ei din anul 2003 este relevant pentru a înțelege că Legea fundamentală a României, preluînd principiile democrației constituționale, le-a exprimat într-un mod particular, printr-o anumită alcătuire a autorităților publice, prin relații specifice de cooperare și control reciproc între acestea și prin deschiderea către integrarea europeană și integrarea euroatlantică, precum și către diferite forme de cooperare internațională (regională sau globală).

Valeriu Stoica *este avocat și profesor de drept civil la Facultatea de Drept a Universității din București.*

■ ■ ■

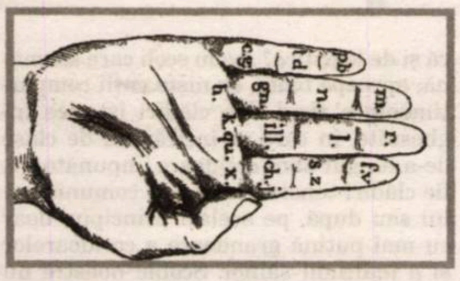

Codrin Liviu CUȚITARU

prezentul discontinuu

Pesimistul, un personaj respectabil

Există o literatură glorificatoare la adresa optimismului. Mari gînditori i-au ridicat statui de-a lungul vremii. Majoritatea oamenilor au încercat din răsputeri, în istorie, să și-l asume plenar. Pentru toți, înseamnă curaj, pozitivism, demnitate. În afara sa, s-ar spune, existența noastră pămînteană își pierde semnificația, riscînd blazarea suicidară. Nu am cum să neg, prin urmare, optimismului un rol determinant în supraviețuirea speciei. Mai mult, îl accept, la rigoare, drept o soluție constructivă de viață. E o grilă hermeneutică asupra lumii, articulată și coerentă. Fără speranță nu reușesc să trăiesc. Iată un argument zdrobitor, apt să încheie abrupt discuțiile filozofice. Și, într-adevăr, cine i-ar putea contesta optimismului implicațiile pragmatice de profunzime? Cum altfel să accepți urgiile propriei biografii decît sperînd mereu în mai bine? Vine însă „mai binele“, în sensul real al cuvîntului, vreodată? Un optimist sincer ar admite ultimativ (empiric sau intuitiv, nu are importanță în ce mod) că nu. Totuși, ar adăuga el probabil, dacă ar fi să o ia de la capăt, ar proceda la fel. Virtutea speranței stă în ea însăși și nu în finalitatea sa. De aceea, optimismul rămîne reconfortant în sine și nu prin rezultatele concrete. El se rezumă la starea de spirit benefică pe care o induce, nearogîndu-și pretenția de a deveni și *o strategie*, o „baghetă magică“ de risipire a durerii din lume, un buton de panică menit să te trezească din coșmarul terifiant.

Știu un banc „în chestie“. Într-o familie, doi gemeni, identici ca înfățișare, sînt complet diferiți din punctul de vedere al caracterului. Primul se arată încrezător în tot ceea ce-i rezervă viitorul, pînă la limita naivității pernicioase, cel de-al doilea, dimpotrivă, suferă de un pesimism patologic, temîndu-se și de umbra lui. Părinții își fac griji, firesc, pentru amîndoi. Nici una, nici cealaltă dintre variantele comportamentale ale copiilor nu pare foarte avantajoasă pe termen lung. Hotărăsc așadar să le dea o lecție utilă în procesul de maturizare. De Crăciun, ei umplu una dintre camerele casei cu jucării scumpe și strălucitoare. Găseai acolo și cele mai exotice închipuiri ale minții infantile. Totodată, în grajd, adună mormane gigantice de bălegar, conferind locului o imagine dezolantă. În dimineața deschiderii cadourilor, îl duc pe pesimist în camera cu daruri, iar pe optimist în infecta locuință a cailor. Îl lasă, pe fiecare în parte, să-și descopere „cadoul“. După un timp, se întorc să vadă cum reacționaseră cei doi. Surpriză! Scepticul plînge cu fața descompusă. „Ce s-a întîmplat?“, întreabă tatăl speriat. „M-a întristat îngrozitor gîndul că toate jucăriile astea frumoase se vor strica pînă la urmă!“, răspunde el printre sughițuri. În contrapartidă, fratele geamăn, cu fața radiind de fericire, înoată, literalmente, prin bălegarul respingător. „Ce faci?“, întreabă mama, ținîndu-se, exasperată, de nas. „Păi, nu am nici o îndoială că, la atîta balegă, trebuie să fie și un ponei pe undeva.“

Aș vrea să observăm împreună că, dintre cei doi, numai *pesimistul are dreptate*. Jucăriile, cu siguranță, *se vor strica într-o bună zi*. Omul înțelept sesizează, în efemeritatea lucrurilor, prin extrapolare, vremelnicia întregii lumi și, ca atare, își poate permite să verse, compasiv, o lacrimă de regret. Optimistul, din contra, *se bucură nerealist*. Oricît de insistent se va scufunda copilul în balega stătută, eforturile sale vor rămîne fără efect. La capătul zilei, poneiul se va fi dovedit doar o simpatică iluzie. Încrederea băiatului în latura pozitivă a vieții se va ilustra, la rîndul ei, mai curînd ca o lipsă de înțelepciune, ca un zîmbet răzgîiat și insolent față de destin. Nu că destinul nu ar merita uneori o asemenea atitudine, fie și din pură frondă individuală, dar să ne păstrăm capul pe umeri și să acceptăm un adevăr dureros: sorții nu-i prea pasă de frondele noastre, continuîndu-și acțiunea de deteriorare a ființei cu o tenacitate de malaxor industrial. Pe acest palier – al absenței credibilității – aș plasa eu inadecvarea ontologică a *stării de optimism* (oricît de folositoare aș considera-o în rest, repet, în ordinea echilibrului psihologic). Optimismul este adesea „neînțelept“, cumva „defazat“, „nerezonabil“, suspect de o puerilă și neexperimentată evaluare a realității. Încrederea nefondată în triumful transcendent al binelui lasă la vedere o doză importantă de imaturitate, o incomprehensiune elementară a determinismelor existențiale.

Optimistul se expune, în concluzie, răului – în postură de persoană – mai puternic decît pesimistul, întrucît pare să nu-l priceapă sau, și mai grav, *să nu-i accepte existența*. Chiar riscînd să intrig, voi afirma aici, cu tărie, că pesimistul, în orice loc și în orice timp, nu se dezvăluie doar mai echilibrat decît optimistul, ci, paradoxal, și mai pregătit pentru eșec. Adică pentru viață.

Codrin Liviu Cuțitaru *este profesor la Facultatea de Litere a Universității din Iași. Cea mai recentă carte publicată:* Omul multiplu, *Editura Junimea, 2021.*

■ ■ ■

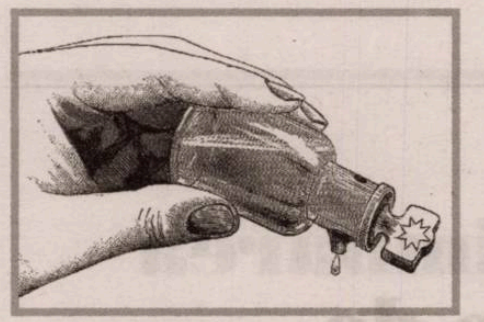

Rodica ZAFIU

cuvinte **nepotrivite**

Urmăritori, adepți, follower(ș)i

Influența engleză actuală, mai ales cea manifestată în jargonul Internetului, poate produce anumite perplexități vorbitorilor din alte generații, atunci cînd schimbă sensurile uzuale și conotațiile pozitive sau negative ale cuvintelor. Am urmărit fenomenul în mai multe cazuri: *versatilitatea* nu mai este un defect moral, ci o calitate (adaptabilitatea), mult lăudată în mesajele publicitare; nici *infatuarea* nu mai este o formă de orgoliu condamnabil, ci o simpatică îndrăgostire; progresele rapide sînt *dramatice*, uneori existînd și *șanse* de eșec. Schimbările se explică prin preluarea unor noi uzuri și sensuri dezvoltate în engleză, în cazul unor cuvinte care fuseseră împrumutate și de limba română, cu un secol în urmă, din latină sau din franceză.

Un caz interesant este cel al substantivului *urmăritor* (cu corespondentul feminin *urmăritoare),* pe care dicționarele noastre îl definesc în cheie preponderent negativă, ca evocînd un scenariu al amenințării: „persoană care urmărește pe cineva (pentru a supraveghea, a prinde, a aresta)“ (DEX). Desigur, dacă este vorba de urmăritorii unui hoț sau ai unui evadat, acțiunea este socialmente utilă și justificată; din punctul de vedere al celui urmărit, nu este însă cea mai plăcută situație. Cuvîntul *urmăritor* este folosit foarte des, în prezent, ca echivalent al termenului englezesc *follower:* în contextul specific Internetului, cuvîntul își pierde conotațiile preponderent negative, înlocuindu-le cu unele cît se poate de pozitive: numărul mare de *urmăritori* (adică al celor care urmăresc activitatea online a unui ins prezent pe rețele de socializare) este un indiciu al popularității. Exemplele sînt numeroase: „Cum văd statistici despre *urmăritorii* paginii mele de Facebook?“ (facebook.com); „Și-a zăpăcit *urmăritorii* cu formele ei“ (gsp.ro); „Invităm *urmăritorii* să ne trimită pozele lor preferate din țara noastră“ (instagram.com); *„Urmăritorii* cîntărețului sînt în extaz!“ (wowbiz.ro) etc.

Derivatul *urmăritor* este un nume de agent format de la verbul polisemantic *a urmări*. Acesta are sensul „a merge, a se deplasa, a fugi după cineva, pe urmele cuiva (pentru a supraveghea, pentru a ajunge, a prinde)“, dar și „a privi ceva în mișcare, în desfășurare“, „a asculta cu atenție o expunere orală, executarea unei compoziții muzicale etc.“ (DEX). Derivatul *urmăritor* corespundea pînă de curînd doar primului sens; pentru celelalte se foloseau în mod normal perifraze de tipul „cel care urmărește“ (zborul fluturelui, un film, un concert etc.). De altfel, în română există două verbe înrudite – *a urma* și *a urmări* – care își distribuie sensuri apropiate (legate de poziția sau mersul în urma cuiva), iar derivatele lor nume de agent *(urmaș, următor, urmăritor)* s-au specializat semantic. Cuvîntul *următor* este astăzi folosit aproape numai ca adjectiv, dar în româna mai veche avea și sensul „adept, aderent la...“: *următorul sfîntului, următorii evangheliei (Dicționarul limbii române* – DLR).

În *Dicționarul englez-român* coordonat de Leon Levițchi (reeditat în 2004), termenul englezesc *follower* era tradus prin „servitor, om de încredere, camarad de arme, discipol, adept, partizan; *(slang)* ibovnic (al unei femei de serviciu)“. Noua accepție din engleză nu apăruse, desigur, în vremea redactării dicționarului. Unele pagini din Internet traduc însă termenul *follower*, cu noul sens, prin *adept* – „Iată cele mai bune 11 moduri de a cîștiga mai mulți *adepți* pe Instagram“ (bloggersideas.com) – o opțiune care mi se pare chiar mai ciudată decît cea pentru *urmăritor*. În noua sa ipostază, *urmăritorul* de pe o rețea de socializare este cel care urmărește postările (așa cum *ar urmări* un film serial), nu neapărat cel care urmează cu supunere și fidelitate o altă persoană.

Oricum, este foarte răspîndită și păstrarea termenului englezesc ca atare, cu o oscilație morfologică previzibilă, la plural. Ca și în alte cazuri, vorbitorii ezită între păstrarea ca atare a pluralului din engleză, cu o desinență care nu are nici o semnificație gramaticală în limba română *(followers),* integrarea morfologică cu desinența de plural *-i (followeri)* și pluralul pleonastic, obținut prin adăugarea desinenței românești la cea englezească *(followerși)*. Oscilația între *followers* și *followeri* se întîlnește uneori în cadrul aceluiași articol: „Cu cît reușești să strîngi mai mulți *followers* în comunitatea pe care vrei să o creezi, cu atît mai interesate vor fi brandurile de imaginea și business-ul tău“; „Top site-uri web pentru cumpărat *followeri* pe Instagram“; „pachetele lor accesibile includ și like-uri alături de *followerii* cumpărați“ (libertatea.ro). Alți vorbitori recurg fără rezerve la forma *followerși:* „3 sfaturi utile pentru a obține *followerși* pe Instagram“ (unica.ro); „Salut. Merită să cumpăr *followerși* pe Instagram?“ (tpu.ro).

Cuvîntul *follower* cu pluralul *followeri* a fost de altfel inclus în recenta ediție a treia a *Dicționarului ortografic, ortoepic și morfologic* (DOOM^3). Și echivalentul *urmăritori* pare să se impună destul de mult în uz, în ciuda riscurilor inițiale ale ambiguității.

■ ■ ■

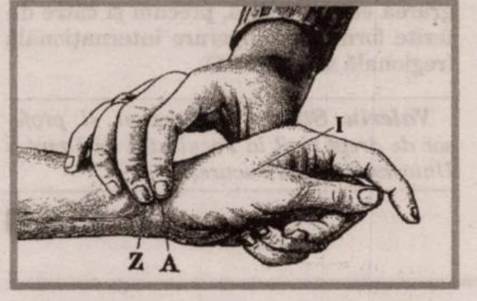

Horia CORCHEȘ

prof, viața mea

Ce oferim și ce așteptăm

Subiectul arzător al acestor zile se pare că a fost cel al coronițelor de la festivitățile de final de an școlar, mai bine zis premierile festive. S-a pus multă patimă în dezbaterile de pe Facebook, dar și în luările de poziție din presă. De la ironie grosolană la sarcasm, de la dispreț la revoltă, de la echilibru la radicalism am citit de toate, polarizînd pro și contra argumente mai mult sau mai puțin valide. Mi-au plăcut mai ales cîteva, echilibrate și echidistante, cum ar fi poziția lui Ciprian Mihali sau a lui Doru Căstăian. Nu voi mai scrie despre acest subiect și eu, mai ales că în momente trecute, anii trecuți, am mai scris despre asta. În esență, cred că excelența trebuie răsplătită, dar că trebuie să găsim potențialul de excelență din fiecare copil și să fim atenți să nu creăm, la nivel emoțional, traume, căci cele născute în copilărie afectează întreaga viață.

Pe de altă parte, dacă vine vorba despre cum răsplătim elevii la sfîrșit de an, am putea începe prin a ne întreba și ce le oferim pentru a ajunge acolo. Despre asta vreau să scriu, punctînd cîteva aspecte, cred eu, esențiale.

Ce le oferim la nivel de conținuturi? Un curriculum de mult învechit, încremenit în secolul trecut, pe la mijlocul lui în mare parte. Dacă este să mă refer la disciplina de studiu pe care o cunosc, limba și literatura română, la nivel liceal avem o programă care livrează elevilor o literatură exclusiv a trecutului îndepărtat. Ultimul scriitor canonic menționat în programa școlară aparține generației de la 1960, Marin Sorescu. Sîntem un popor căruia îi place să trăiască prin paseisme, glorificînd doar un trecut datat, într-o formulă de melancolică evocare. A trecut mai bine de o jumătate de secol de la generația lui Marin Sorescu și noi ne întoarcem cu privirea înspre acel timp doar, livrîndu-le-o copiilor din anul 2022. N-am fost în stare, deci, în mai bine de o jumătate de secol, să ne actualizăm programele școlare, să le aducem cu conținuturile la zi, să facem noi selecții, să validăm noi valori culturale și științifice. N-avem, așadar, programe școlare actualizate, n-avem planuri-cadru actualizate, predăm strungul în epoca informatizării. Sîntem, ca să fac o comparație, ca un individ care se crampонează de un trecut pe care-l retrăiește emoțional în buclă, nereușind să se mai bucure de prezent și să-i dea valoare. Psihologia are niște chestii de spus despre o astfel de tipologie...

*Predăm strungul
în epoca informatizării.*

Ce le oferim la nivel de viziune curriculară? O paradigmă mai ales estetică și culturală, mai deloc a dezvoltării personale. Le oferim o perspectivă aproape exclusiv teoretică asupra unor conținuturi cărora elevii nu le mai pot vedea legătura cu viața. Și dacă, pentru generația mea, spre exemplu, această ruptură nu părea gravă, pentru generațiile actuale este. Căci avem de-a face cu generații mai libere, mai reflexive, care interoghează cu mai mult curaj totul. Care nu mai vor să vadă în romanul *Ion* doar imaginea realismului rural sau în romanul *Ultima noapte de dragoste, întîia noapte de război* doar imaginea intelectualului idealist, care nu mai vor să vadă în *Enigma Otiliei* doar balzacianismul sau în poezia lui Bacovia doar catharsis. Dar noi le oferim grile de cunoaștere standardizate, fără de care nu pot promova clasa sau nu pot lua bacalaureatul, deci îi obligăm să gîndească șablonizat, pentru a avea succes, conform unor tipare constrîngătoare, nu unor judecăți de valoare și unor argumente proprii, actualizate în conformitate cu propriile lor experiențe de viață și cu lumea reală (exterioară, dar și interioară, emoțională) în care trăiesc ei.

Ce le oferim la nivel de metodă didactică? Deși în această privință lucrurile s-au mai mișcat, s-au făcut eforturi, formări și reformări de-a lungul anilor, procesul didactic este tributar unui model tradițional, în proporție mare. Demersuri didactice inductive, *ex cathedra,* demonstrații și discursuri profesorale, cu creta (sau carioca) și tabla de partea profesorului. Tehnologia și informatizarea, chiar și acolo unde există ca logistică, reprezintă niște excepții în utilizare, metodele moderne de predare, învățare și evaluare sînt utilizate ocazional sau formal. Și aici intră în discuție, de asemenea, corpul profesoral pe care îl punem la dispoziție, care este în bună măsură blazat, lipsit de entuziasm, dar nu doar din vina lui, ci și din vina celor care nu îi asigură un statut care să-l motiveze și să-l proiecteze într-o altă zonă, mai înaltă, a stimei de sine.

Ce le oferim la nivel de infrastructură și de logistică? Avem școli care seamănă, aproape toate, cu niște cutii compartimentate rigid. Fie clădiri istorice înghesuite, în care se înșiră săli de clase de-a lungul unor coridoare impunătoare, fie clădiri construite în anii comunismului sau după, pe același principiu, doar cu mai puțină grandoare a coridoarelor și a înălțimii sălilor. Școlile noastre nu respiră, nu au spații modulare, bibliotecile lor nu sînt spații deschise, coridoarele nu sînt locuri de socializare și de posibil studiu de grup sau individual, nu au locuri de relaxare, de interacțiune, de cunoaștere și de intercunoaștere, cantine unde să se poată lua liber masa etc. Nu mai spun despre spațiile exterioare, terenuri de sport, spații verzi etc., în unele școli absente cu desăvîrșire. Școlile noastre sînt spații care mai degrabă induc sentimentul constrîngerilor, decît al libertăților spiritului. Dacă ai apucat să vezi vreo școală-două din alte țări, deja e simplu să faci comparația în defavoarea alor noastre.

Sigur, este o dezbatere importantă, la nivel psihologic, cea despre cum răsplătim excelența, cum premiem, cum dăruim coronițe, așa cum spuneam la început. Dar poate ar trebui să ne focalizăm mai mult pe ceea ce oferim, așadar, în procesul acesta al atingerii excelenței, ca sistem educațional al anului 2022 și al anilor care urmează.

***Horia Corcheș** este scriitor și profesor de limba și literatura română. Cea mai recentă carte publicată:* O rochiță galbenă, ca o lămîie bine coaptă, *Editura Polirom, 2022.*

■ ■ ■

Joseph S. NYE, Jr.

Opt lecții ale războiului din Ucraina

© wikimedia commons

Atunci cînd președintele rus Vladimir Putin a ordonat invadarea Ucrainei pe 24 februarie, el a preconizat capturarea rapidă a Kievului și o schimbare de regim similară intervențiilor sovietice de la Budapesta, în 1956, și din Praga, în 1968. Dar nu a fost să fie așa. Războiul face încă ravagii și nimeni nu știe cînd se va termina.

Unii observatori au cerut o încetare grabnică a focului, alții au subliniat importanța pedepsirii agresiunii rusești. Dar, pînă la urmă, rezultatul va fi determinat de faptele din teren. Și, întrucît e prea devreme fie și pentru a ghici cînd anume se va termina războiul, unele concluzii sînt, evident, pripite. De exemplu, argumentele potrivit cărora era războiului cu tancuri a apus au fost respinse pe măsură ce luptele s-au deplasat dinspre suburbiile nordice ale Kievului spre cîmpiile estice ale regiunii Donbas.

Dar, chiar și în această fază de început, putem deja desprinde opt lecții – unele vechi, altele noi – pe care lumea le învață (sau reînvață) din războiul ruso-ucrainean.

Prima lecție: disuasiunea nucleară funcționează, dar depinde de mizele relative în mai mare măsură decît de capacitățile reale. Occidentul a fost disuadat, dar pînă la un punct. Amenințările lui Putin au împiedicat guvernele vestice să trimită trupe în Ucraina (dar nu și armament). Acest rezultat nu reflectă cîtuși de puțin o superioritate a capacităților nucleare rusești, ci, mai degrabă, discrepanța dintre viziunea lui Putin, pentru care Ucraina reprezintă un interes național vital, și viziunea Occidentului, pentru care Ucraina e de importanță reală, dar mai puțin vitală.

Interdependența economică
nu preîntîmpină războiul.

A doua lecție: interdependența economică nu preîntîmpină războiul. Chiar dacă această lecție era deja bine cunoscută – după ce Primul Război Mondial a avut loc între cei mai importanți parteneri comerciali ai lumii –, ea a fost ignorată de politicieni germani, precum fostul cancelar Gerhard Schröder. Guvernul său a augmentat importurile – și dependența – de petrolul și de gazele rusești, sperînd, pesemne, că o întrerupere a relațiilor comerciale ar fi prea costisitoare pentru ambele părți. Chiar dacă interdependența comercială poate spori costurile unui război, ea nu-l poate, evident, preveni.

A treia lecție: interdependența economică asimetrică poate fi instrumentalizată de către partea mai puțin dependentă; dar, atunci cînd mizele sînt simetrice, interdependența e un instrument slab. Rusia depinde de veniturile provenite din exporturile sale energetice pentru a-și finanța războiul, dar Europa e în prea mare măsură dependentă de energia rusească pentru a renunța la ea complet. Avem de-a face cu o interdependență energetică, în mare, simetrică. (Pe de altă parte, în lumea finanțelor, Rusia e mai vulnerabilă față de sancțiunile Vestului, care se vor resimți în timp tot mai mult.)

A patra lecție: chiar dacă sancțiunile sporesc, pentru agresori, cheltuielile, ele nu dau rezultate pe termen scurt. William Burns, director CIA (și fost ambasador în Rusia), s-a întîlnit, se pare, cu Putin, în luna noiembrie a anului trecut, și l-a avertizat, în zadar, că o invazie ar genera sancțiuni. (Pe de altă parte, președintele chinez Xi Jinping i-a oferit lui Putin o susținere limitată, în pofida prieteniei „fără limite“ pe care a declarat-o față de Rusia – din teamă, poate, că țara sa ar putea fi afectată de sancțiuni secundare ale SUA.)

A cincea lecție: războiul informațional e efectiv. După cum a arătat John Arquilla de la RAND Corporation cu două decenii în urmă, rezultatele unui război modern depind nu numai de armata care cîștigă, ci și de „relatarea care cîștigă“. Dezvăluirea minuțioasă a informațiilor cu privire la planurile militare ale Rusiei practicată de SUA s-a dovedit foarte eficientă în „pre-demascarea“ relatărilor lui Putin din spațiul european și a contribuit decisiv la solidarizarea Vestului, atunci cînd invazia s-a petrecut conform previziunilor.

A șasea lecție: *hard power* (puterea coercitivă) și *soft power* (puterea diplomatică, persuasivă) sînt deopotrivă importante. Chiar dacă coerciția bate persuasiunea pe termen scurt, *soft power* are efect pe termen lung. *Smart power* (puterea inteligentă) e abilitatea de a combina *hard power* și *soft power,* astfel încît ele să funcționeze complementar, nu contradictoriu. Ceea ce lui Putin nu i-a reușit. Brutalitatea Rusiei în Ucraina a provocat în așa măsură repulsie, încît Germania a decis în cele din urmă suspendarea proiectului conductei de gaze Nord Stream 2 – un rezultat pe care presiunile SUA nu au reușit să-l obțină ani de-a rîndul. La celălalt pol, președintele ucrainean Volodimir Zelenski, un fost actor, și-a folosit abilitățile teatrale perfecționate profesional pentru a înfățișa un portret atractiv al țării sale, cîștigînd astfel nu numai simpatia, dar și armamentul indispensabil puterii coercitive.

A șaptea lecție: capacitatea cibernetică nu e un panaceu. Rusia a folosit arme cibernetice pentru a ataca rețeaua de electricitate a Ucrainei încă din 2015 – și mulți analiști au prezis, la începutul invaziei, un *Blitzkrieg* cibernetic îndreptat împotriva Guvernului și a infrastructurii țării. Și totuși, chiar dacă se pare că au avut loc multe atacuri cibernetice pe parcursul războiului, nici unul nu a avut consecințe de amploare. Chiar și atunci cînd a fost atacată rețeaua de sateliți Viasat, Zelenski a putut comunica în continuare cu auditoriul său global, prin intermediul mai multor minisateliți furnizați de Starlink.

Mai mult, prin antrenament și experiență, forțele de apărare cibernetică ale Ucrainei s-au perfecționat. Iar în timpul războiul, armele cinetice le-au permis comandanților o mai bună apreciere a succesului, a preciziei și a evaluării daunelor decît armele cibernetice. În cazul armelor cibernetice, nu poți ști întotdeauna dacă un atac a reușit sau a fost contracarat. Cînd însă folosești explozibili, poți vedea nemijlocit impactul și evalua daunele cu mai multă precizie.

A opta și cea mai importantă lecție e una dintre cele mai vechi: războiul nu poate fi prezis. După cum scria Shakespeare, cu mai bine de patru secole în urmă, e primejdios cînd un conducător „va striga omor […] și slobozi-va cîinii războiului“. Iar promisiunea unui război de scurtă durată e periculos de seducătoare. În august 1914, după cum se știe, conducătorii Europei se așteptau ca trupele „să revină înapoi la vatră pînă la Crăciun“. De fapt, ei au provocat un război de patru ani, în urma căruia patru dintre acești conducători și-au pierdut tronurile. Imediat după invadarea Irakului de către SUA, în 2003, mulți anticipau, la Washington, o „plimbare la șosea“ („Misiune îndeplinită“ se putea citi pe banner-ul unei ambarcațiuni militare, în mai 2003), dar conflictul s-a întins pe ani de zile.

Acum, Putin e cel care a slobozit cîinii războiului. Și s-ar putea ca ei să se întoarcă împotriva lui.

Joseph S. Nye, Jr., *profesor la Universitatea Harvard și fost secretar de stat al SUA în domeniul apărării, e autorul, printre altele, al volumului* Do Morals Matter? Presidents and Foreign Policy from FDR to Trump *(Oxford University Press, 2020).*

© Project Syndicate, 2022
www.project-syndicate-org

traducere de Matei PLEȘU

Radu NAUM

un sport la Răsărit

Țiriac zice că îl vede pe Nadal murind pe terenul de tenis. Adică Nadal e muritor?

Bine, Țiriac spune multe. I-a spus și Serenei, aproape în acești termeni, că e grasă și să plece acasă. Și altele. Țiriac evoluează la o altitudine din ce în ce mai îndepărtată de muritorii de rînd. Care, după cum le e numele, vor muri cîndva. Țiriac nu. El e nemuritor. S-a instalat deja într-o legendă cu care conviețuiește vesel. Țiriac se simte foarte bine, chiar onorat, în prezența lui însuși. Cînd spune ceva are aerul că Pămîntul ar trebui, pentru o fracțiune de secundă, să se oprească din veșnica rotație. Să mai stea naibii locului și să asculte un pic! Adesea, din cauza unor ochelari despre al căror preț s-ar putea scrie probabil un articol întreg, nu îi putem vedea ochii. Căci dacă i-am vedea cred că am prinde licărirea ironică din luciul lor.

Țiriac spune ce spune și fiecare ia ce vrea. Înțelege cum poate. Ce a zis despre Nadal ar suna cam așa: „Mi-e teamă să nu moară pe teren“. Luați-o cum vreți. Dar indiferent cum, sare o întrebare: e OK să mori pe teren? Eu am văzut asta. Ihor Turcin, cel mai mare antrenor de handbal feminin al secolului trecut, a murit în Sala Rapid. A plecat la pauză către vestiare și, în loc să-l vedem ieșind pentru repriza a doua, am văzut aprinzîndu-se lumînări la ușa pe care intrase în altă lume. Eram în direct cînd a fost anunțat decesul lui Ekeng. Morțile astea nu au avut nimic de butadă, au fost tare reale. Am căpătat fobie la expresia care aplatizează circumvoluțiunile din fotbal. „Să murim pe teren!“ Nu mai muriți atîta, fraților! Știu, e la figurat, dar oamenii cred că sînt mai interesanți spunînd asta, că e o dovadă de sacrificiu. Să mori în sport nu e nici un sacrificiu, e o prostie. E complet inutil.

Din fericire, nu cred că Nadal va muri la propriu pe teren. Ce va muri e o anumită idee despre sport, aceea că iei corpul tău, așa cum l-ai clădit cu muncă și apă plată, și faci tot ce poți pentru a învinge fără reproș. Imaginea lui Nadal la două zile după istorica victorie nr. 14 de la Roland Garros, tîrîndu-se în cîrje căci nu putea pune piciorul în pămînt fără injecțiile care îi fac glezna la fel de sensibilă ca o piatră de pe cîmp, nu ar trebui să producă teamă, ca lui Țiriac, ci tristețe. Nadal e un tip admirabil în multe, chiar e. Dar ce vor pricepe copiii care află că a-și înstrăina senzorial o parte dureroasă a organismului poate fi o condiție a succesului? Și de aici se pot deschide multe drumuri rele. Nadal s-a zidit în ideea că trebuie să meargă pînă la capătul destinului său care e dincolo de corpul său. Într-un fel, Nadal a și murit pe teren. La Paris a cîștigat urmașul său rectificat de o seringă.

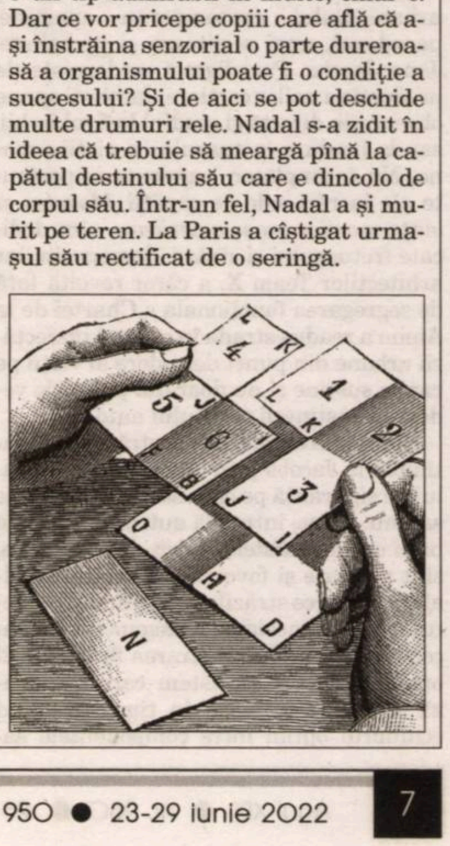

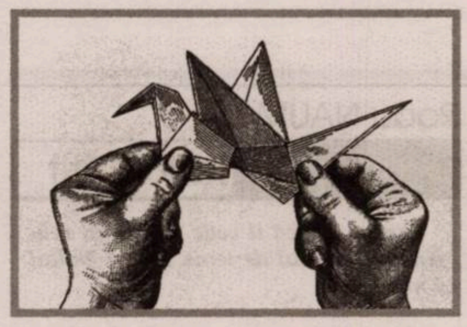

Andrei MANOLESCU

libertatea de impresie

Un roman de știință

Rar mi-a fost dat să citesc o carte de popularizare a științei mai plăcută decît cea a lui Bill Bryson, *Despre toate, pe scurt – de la Big Bang la ADN* (scrisă în 2003 și tradusă în românește la Polirom în 2015). Cartea începe prin a-și felicita cititorul care a ajuns s-o țină în mînă pentru că, scrie autorul, lucrul acesta a fost, de fapt, mai dificil decît s-ar crede: „În primul rînd, pentru ca dumneavoastră să vă aflați acum aici, a fost nevoie ca miliarde și miliarde de atomi aflați în derivă să se adune cumva, într-o manieră complicată și cu o curioasă bunăvoință, pentru a vă crea. S-a ajuns la un aranjament atît de specializat și de particularizat, încît nu a mai fost niciodată încercat pînă acum și nu va exista decît cu această unică ocazie. Mulți ani de acum înainte (sperăm noi), aceste particule minuscule se vor angaja fără rezerve în toate miliardele de eforturi destoinice și interconectate, necesare pentru a vă menține pe dumneavoastră intact și a vă permite să vă bucurați de experiența acestei minunate, dar în general subapreciate stări numite existență“. Cînd citești așa ceva, deja începi să te foiești în fotoliu, încercînd parcă o introspecție în propria structură atomică.

Bill Bryson nu este om de știință, nu are o formație științifică și, poate tocmai de aceea, tot ce scrie pare să aibă în spate un proces de înțelegere, de clarificare a unor lucruri, pînă la nivelul la care devin accesibile oricărui om cu o minimă educație academică. De altfel, autorul spune în introducere că interesul său pentru știință e legat de o carte de științe naturale din copilărie, a cărei ilustrare a interiorului Pămîntului l-a făcut foarte curios, dar din al cărei conținut nu a reușit să înțeleagă nimic din ceea ce-l interesa. Ajuns matur, a început să scrie despre știință, punînd cap la cap ceea ce a aflat de la o mulțime de mari savanți, la care a mers cu întrebări simple. A știut cum și ce să-i întrebe, uneori punîndu-i chiar în încurcătură, pentru că întrebările simple nu au totdeauna răspunsuri la îndemînă.

În urma unor corecturi și observații asupra manuscrisului său, făcute de un paleontolog de la Muzeul American de Istorie Naturală, Bill Bryson recunoaște că în cele cinci sute de pagini ale lucrării se pot ascunde „cine știe cîte alte asemenea confuzii jenante“. Am observat chiar și eu unele mici inadvertențe și am intuit cîte o înțelegere ușor paralelă cu teoria științifică, din partea autorului, dar sînt lucruri nesemnificative în comparație cu maratonul pe care acesta îl face prin istoria Universului, a Pămîntului și a ființelor vii, în același timp cu poveștile descoperirilor științifice, cu biografii interesante și amuzante ale unor oameni de știință, dimpreună cu relațiile și controversele științifice și omenești dintre ei.

În zilele noastre nu prea e posibil să înțelegi pe deplin toate domeniile științei. De altfel, probabil că nici un specialist adevărat dintr-o ramură științifică nu s-ar fi încumetat la o întreprindere atît de cuprinzătoare. Bill Bryson e însă un temerar. Calitatea lui e, în primul rînd, aceea de scriitor. Aproape la fiecare pagină dai peste cîte o formulare memorabilă sau plină de umor. Inventivitatea comparațiilor și a exemplelor pe care le găsește e de foarte multe ori de natură să șocheze pur și simplu cititorul. Iată un exemplu:

„Fiecare dintre noi sîntem atît de bogați în atomi, iar după moarte sîntem atît de bine reciclați, încît un număr important din atomii noștri – pînă la un miliard din fiecare dintre noi, după cum s-a sugerat – probabil că i-au aparținut cîndva lui Shakespeare. Cam încă un miliard de căciulă provin de la Buddha, de la Gengis-Han sau Beethoven ori de la o altă figură istorică la care vreți să vă gîndiți (personajele trebuie să aibă, se pare, o vechime considerabilă, întrucît atomii au nevoie de cîteva decenii pntru a se redistribui complet, așa că, oricît de mult v-ați dori, încă nu sînteți una cu Elvis Presley)“.

Uluitoare sînt și exemplificările dimensiunilor din Univers pe care le face Bryson, de pildă cea a sistemului solar: „Departe de a marca limita exterioară a sistemului solar, după cum arată cu atîta infatuare acele hărți școlărești, Pluto marchează doar a cincizeci de mia parte din drum“.

Trecînd cu dezinvoltură de la infinitul mare la infinitul mic și la misterul vieții, autorul reușește să descrie, într-un capitol fascinant, celula vie. Iată un mic fragment: „Fiecare celulă din natură este un miracol. Chiar și cele mai simple depășesc cu mult orice limită a ingeniozității umane. De exemplu, pentru a forma cea mai primitivă celulă de drojdie, ar trebui să luăm un număr de componente egal cu cele care alcătuiesc un avion de linie Boeing 777, să le miniaturizăm și să le îndesăm într-o sferă cu un diametru de aproximativ cinci microni; apoi ar trebui să reușim cumva să convingem sfera să se reproducă“.

Cartea lui Bryson oferă în ansamblu o oarecare idee despre raportul între ceea ce știm și ce nu știm, relevînd dimensiunile de-a dreptul înfiorătoare pe care continuă să le aibă sfera necunoașterii umane. Felul în care e scrisă cartea, însă, constituie, cum spuneam, suprema ei calitate. Aș putea spune chiar că lectura ei mi-a adus aminte de momentele cînd citeam romane ca *Război și pace* sau *Muntele vrăjit*.

■ ■ ■

ready **made**

Cuvinte caracteristice din ținutul Hunedoara

„Abzis = demisionat.
Băiată = fată.
Bnă = scenă.
Modru = putință.
Parizol = umbrelă.
Șcătulcă = cutie.
Știicănesc = croșetez.“

Învățătorul de mâine,
Anul I, No. 1-2-3,
Decemvrie 1938 – Martie-Iunie 1939

Lorin NICULAE

urbe în vorbe

Oamenii fac orașele

„Orașele au capacitatea să ofere ceva pentru oameni numai dacă și numai cînd ele sînt create de oamenii înșiși.“
JANE JACOBS

● **Jane Jacobs, *Moartea și viața marilor orașe americane*, 1961.**

Una dintre cele mai influente voci ale urbanismului contemporan aparține, paradoxal, unei scriitoare și jurnaliste, Jane Jacobs. Paradigmei moderniste de producție a noilor cartiere, Jacobs îi opune observația directă și studiul la firul ierbii, sau la bordura trotuarului, a vieții urbane. Nu întîmplător, segmente importante ale lucrări sale de căpătîi, *Moartea și viața marilor orașe americane,* sînt dedicate trotuarului și străzii, demers similar arhitecților Team X, a căror revoltă față de segregarea funcțională a Chartei de la Atena a readus strada în centrul proiectării urbane din punct de vedere al vieții pe care o susține și nu doar din punct de vedere al susținerii traficului auto.

Recuperarea urbană a străzilor se întîmplă la Jacobs prin analizarea criteriului de siguranță pe care acestea îl satisfac sau nu. De ce, întreabă autoarea, străzile unui cartier existent, oricît de sărăcăcios, sînt animate și favorizează relațiile sociale, în timp ce străzile unuia nou sînt mereu pustii și nesigure? Răspunsul lui Jacobs constă în demonstrarea funcționării orașului ca un ecosistem care evoluează și se maturizează în timp, atingînd echilibrul optim între componentele sale. Pentru a fi animate, străzile au nevoie de bătrîni, de negustori, de localnici a căror viață este legată de locuință, de liber-profesioniști și cabinete de servicii, categorii excluse din statisticile care stau la baza producției cartierelor muncitorești de după al doilea război mondial, unde, atunci cînd lucrătorii sînt la fabrică și copiii la școală, ori cînd aceștia dorm, străzile se pustiesc și devin nesigure. Cu umor, autoarea relatează spusele unui prieten: „Locuiesc într-o zonă rezidențială liniștită și drăguță. Singurul zgomot care mai deranjează noaptea este țipătul ocazional al cuiva care este jefuit“.

Pentru ca un cartier să aibă viață este necesară îndeplinirea a patru condiții: cartierul trebuie să asigure o prezență umană constantă de-a lungul zilei, unitățile rezidențiale, blocurile, trebuie să fie de dimensiuni reduse, iar străzile scurte, cartierul trebuie să aibă clădiri noi și vechi, densitatea de locuire trebuie să fie ridicată.

Dar, dacă dorim să facem bine unei comunități și să-i îmbunătățim condițiile de locuire, de ce să nu o întrebăm direct? Jane Jacobs consideră că proiectarea de cartiere de locuințe, fundamentată pe analizele experților externi sau ale dezvoltatorilor, este doar o manevră în atingerea unor scopuri care nu au nici o legătură cu creșterea calității vieții oamenilor, iar arhitectul unui cvartal zămislit din cifre este doar o fantoșă în mîna unor interese economice. „La fel ca în pseudoștiința lăsării de sînge, în pseudoștiința reconstrucției urbane, ani de experiență și o pletoră de dogme complicate și subtile au ajuns să fundamenteze un nonsens“, notează autoarea. De fapt, arhitectul trebuie să observe comunitatea, să interacționeze cu aceasta, să o înțeleagă și, abia apoi, să furnizeze un răspuns adecvat.

Jane Jacobs abordează cu mult curaj subiectul delicat al reabilitărilor urbane ale zonelor sărace, ale *slum*-urilor. Strămutările de persoane dintr-o zonă în alta, pe motiv că în prima locuiau prost, iar în cea de-a doua o vor duce bine, sînt criticate prin efectele produse: distrugerea spiritului comunitar, degradarea rețelei de relații sociale stabilite în teritoriu. Criteriile moderniste de ordine și eficiență trebuie abolite, pentru că un oraș, la fel ca un organism viu, are nevoie de o complexitate ce reprezintă „o foarte dezvoltată formă de ordine“. Să distrugi un cartier existent, iată un nonsens costisitor de două ori: o dată plătești ca să distrugi ceva ce funcționează, a doua oară ca să construiești ceva ce oamenii o să urască.

Viziunea paternalistă de intervenție încearcă să realizeze „schimbări imposibil de profunde“, folosind „mijloace imposibil de superficiale“. Pentru a putea interveni într-un cartier sărac al orașului este nevoie să-i consideri pe locuitori ca parteneri capabili să-și înțeleagă interesul propriu și să acționeze pentru slujirea acestuia.

Ca să revitalizezi astfel de zone sau ca să proiectezi cartiere de locuințe, mijloacele furnizate de urbanismul paternalist sînt total depășite, în viziunea autoarei, din cauza modului reducționist în care acționează, a suprasimplificărilor, a eliminării variabilelor, a grabei și, de foarte multe ori, a interesului investitorului divergent de al utilizatorului. Pentru a face proiectare urbană este necesar să gîndești procesul, să lucrezi inductiv, judecînd de la particular la general, mai degrabă decît invers, să cauți indicii ieșiți din medie care implică doar cantități mici, dar care relevează cantitățile medii, de dimensiuni ample, cu care operează.

Arhitectura interacțiunii cu utilizatorii, analiza cuantelor subtile ale vieții sociale sînt singurele instrumente capabile să genereze o creștere calitativă a locuirii. Prin acest mesaj, *Moartea și viața marilor orașe americane* devine unul din textele prime ale gîndirii fondatoare ale arhitecturii contemporane, iar prin capacitatea sa de a influența gîndirea profesioniștilor de arhitectură și urbanism de pe continentul american se situează printre factorii-cheie care au generat schimbarea de paradigmă din urbanismul contemporan.

Cu toate că paradigma construirii cartierelor rezidențiale s-a schimbat de cel puțin 50 de ani, la periferia marilor orașe din România se construiesc și acum, cu o rîvnă impresionantă, vaste cartiere de blocuri înghesuite unul într-altul, slab echipate cu amenități urbane și dependente aproape în exclusivitate de mașina personală. Efectele apariției lor se vor produce în următoarele decenii.

■ ■ ■

dosarDILEMA VECHE
Coordonatoare: Ana Maria SANDU

Unde mi-ar fi bine

Cum arată locul în care ați vrea să trăiți?

Texte și opinii de:

- ● Anastasia GAVRILOVICI (poetă)
„Jumătate mișcare, jumătate siguranță“
- ● Krista SZÖCS (poetă)
„În satul Noulacasă“
- ● Bogdan-Alexandru STĂNESCU (scriitor)
„Un lac între munți“
- ● Lavinia BRANIȘTE (scriitoare)
„Aici, între cei doi poli ai vieții mele“
- ● Raluca NAGY (scriitoare)
„Harta“
- ● Sorin GHERGUȚ (poet)
„4 case x 4 mașini“
- ● Tudor GANEA (scriitor)
„Pentru Constanța, cu dragoste și abjecție“
- ● Corina CIOCÂRLIE (scriitoare)
„Pe aripile gîștelor sălbatice“
- ● Ștefania MIHALACHE (scriitoare)
„Orașul Sud“
- ● Augustin CUPȘA (scriitor și psihiatru)
„Orașe uriașe“

argument

Cît de ficționale sînt țările și spațiile în care trăim?

Zece scriitori și o întrebare: „Unde ați vrea să trăiți?“ – altfel spus, un număr dedicat ficțiunii și realității deopotrivă. În aprilie, una dintre revistele mele preferate, *Les Inrocks*, a făcut cam același lucru. A provocat mai mulți autori să vorbească despre țara în care ar vrea să locuiască. Am citit atunci cu mare plăcere textele scriitorilor francezi, poveștile lor utopice și politice, mai ales că mulți dintre invitați veneau din alte spații geografice decît cel francez.

Apoi, s-a întîmplat ca întrebarea asta să mă prindă într-un moment din viață în care m-am chestionat cu privire la cum ar fi să locuiesc, pentru prima dată, în altă parte. Și ce înseamnă un spațiu în care să ajungi să te simți acasă. Nu mi-am dorit să plec cînd eram adolescentă, poate pentru că nu sînt nici aventurieră, nici curajoasă. Apoi, pentru că toată viața mea s-a construit în jurul scrisului, m-am legat singură de un picior nu de un loc, ci de o limbă. Iar intimitatea pe care am construit-o cu ea a devenit atît de puternică, încît am ajuns să mă întreb dacă aș mai putea să fiu cu adevărat eu însămi trăind și comunicînd în alta. Poate că ar trebui să-mi asum acest amor pe viață și să nu-i invidiez pe cei complet „liberi“, care pot să își găsească locul oriunde.

Cît de ficționale sînt țările și spațiile în care trăim? Cît de mult le iubim sau le detestăm? Cum relaționăm cu ele în momentul în care noi sîntem nemulțumiți și ne plîngem, iar în alte părți sînt dezastre și războaie? Liniștea și familiaritatea sînt suficiente sau devin prea puțin cînd vine vorba de promisiunea unui altfel? Fiecare om care pleacă sau visează să o facă își imaginează o lume mai bună. Pentru el și pentru ai lui. Doar schimbarea și distanța te fac să vezi mai clar ce ai lăsat în urmă și ce ai descoperit la destinație.

Nu există țări și nici sisteme perfecte. Dar putem să ne dorim combinații de locuri care ni s-ar potrivi. Fiecare text din acest Dosar e o călătorie, o lume în miniatură, în care se amestecă lucrurile pe care le știm cu detalii neașteptate. Nu ne putem cumpăra bilete la vreun zbor charter ca să putem ajunge acolo. Le putem vizita doar prin bunăvoința și talentul autorilor, cărora le mulțumesc mult pentru că au acceptat invitația de a le descrie. (**Ana Maria Sandu**)

Anastasia GAVRILOVICI

Jumătate mișcare, jumătate siguranță

Se spune că drepnelele sînt singurele păsări care își petrec mai toată viața în zbor, fiind perfect adaptate la viața aeriană. Pot să mănînce, să bea, să doarmă și să se împerecheze în zbor și rareori se așază pe sol întrucît, fiind o specie cu picioare foarte scurte, le e greu să-și ia avînt de pe pămînt. În ciuda nevoii mele de stabilitate, nu sînt o adeptă a statului pe termen lung în același loc. Am schimbat de-a lungul vieții multe cuiburi, avînd o copilărie împărțită între Iași, Pitești, Rennes și mai apoi Suceava, iar asta mi-a intrat cumva în sînge, îmi place să fiu mereu în mișcare, să cunosc și să mă integrez în cît mai multe medii, așa că nu pot spune cu precizie care ar fi un loc anume în care mi-ar plăcea să trăiesc, pentru că mi-ar plăcea să trăiesc peste tot, să experimentez cît mai multe feluri de a exista în lume.

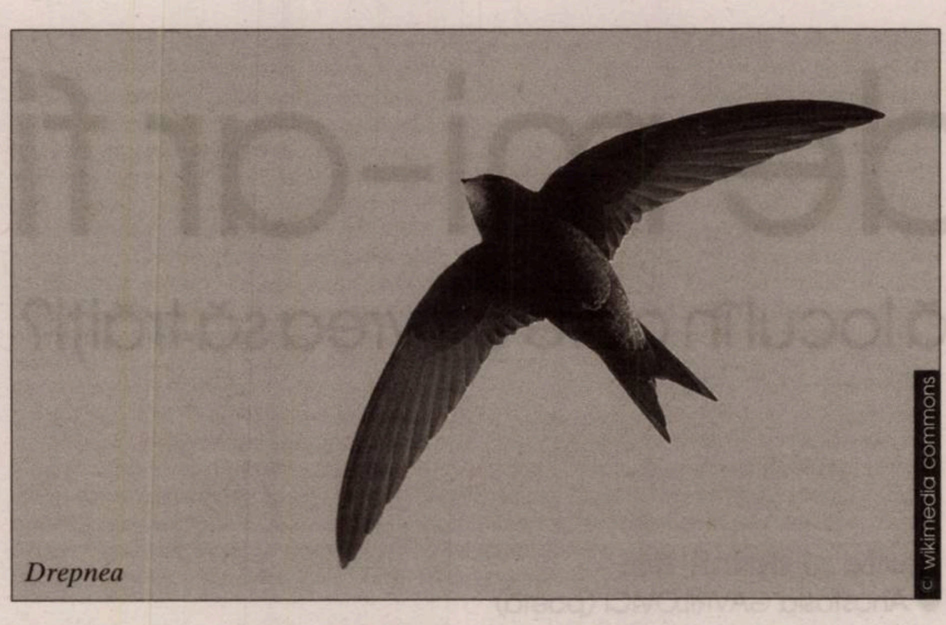

Drepnea

© wikimedia commons

Am vrut să trăiesc în toate locurile în care am fost fericită. În casa superbă din Wansee, cu vedere spre lac și vulpi furișîndu-se la asfințit printre scaune, amușinînd rămășițele căzute de la vreo masă, în căminul studențesc de pe Tîmpa, în care am fost cazată la un festival, pe o străduță îngustă și abruptă din Istanbul, scufundată în miros de narghilea, neapărat aproape de Beșiktaș, unde e peștele cel mai proaspăt, în comuna Capu Cîmpului, în mijlocul naturii, departe de inima vijelioasă a lumii, în Berceni – inima Bucureștiului pentru mine. Am fugit de locurile în care am fost nefericită, de Viena și Veneția, de garsoniera din Sibiu, carcasa depresiei și a singurătății. Pentru mine, locurile sînt sinonime cu niște stări psihice, sînt legate de întregi constelații de lucruri trăite, sunete, imagini, intensități care au înscris acel teritoriu pe harta mea emoțională. Am călătorit destul de mult și mi-am imaginat de cîteva ori „cum ar fi să“, la un moment dat am făcut și planuri de mutat la Bruxelles, am căutat și apartamente de închiriat, dar viața s-a întîmplat altfel decît era în capul meu, iar acum, de cînd sînt și mamă de copii mici, mi se pare mai greu să mă proiectez într-un loc străin, să o iau de la zero și să-mi construiesc habitatul în altă parte. Mi se pare uneori complicat simplul fapt de a-i ordona creierului meu să delimiteze dorințele brute, în forma lor cea mai pură, de cele trecute prin filtre „pragmatice“. Jumătate din mine vrea estetică, aventură și noutate, cealaltă jumătate vrea siguranță, previzibilitate, lucruri la îndemînă. În perioada de maximă fascinație și dragoste pentru literatura sud-americană, am fost ferm convinsă că mi-ar plăcea să trăiesc în Argentina sau în Mexic, să adopt culorile, mîncarea, păsările, animalele, muzicile, florile cu nume intraductibile, limba lor superbă. Dar de undeva din spatele creierului năvăleau imediat întrebările care năruie totul, eternul „dar dacă?“. Dar dacă șerpi și cutremure și tsunami-uri și uragane și boli și insecte și prea cald și pericole? Și cu dorul, ce facem cu dorul?

Dacă acum cîțiva ani m-aș fi ghidat după instinct, după *vibe*-ul locului și posibilitățile cît mai variate și extreme pe care le oferea un anumit oraș sau o anumită țară, de cînd sînt părinte am tendința să mă documentez, să cer păreri, să fac *research*, să aflu cum stau cu sistemul sanitar, cum funcționează instituțiile statului, cum e cu educația, cu cultura și cîte și mai cîte, diminuînd sistematic și iremediabil flacăra spontaneității și elanul. Cred că oricine pleacă din România tinde spre mai bine, își dorește să ajungă într-un loc unde să poată răsufla ușurat cînd vine vorba de subiectele astea, cu atît mai mult atunci cînd ai copii. Înainte mi se părea mult mai simplu să-mi imaginez o viață în altă parte, în Portugalia, de exemplu, în Spania, în orice loc cu deschidere la mare sau cu conexiuni spre alte părți importante ale lumii, dar acum mintea mea găsește instantaneu fel și fel de piedici și micro-nevoi imperioase care mă pun în dificultate. Cred că asta e o descoperire recentă, este unul dintre efectele secundare ale ultimilor ani poate, deformați de pandemie și, mai nou, de război. Am devenit hiperprecauți, nesiguri, anxioși, mai puțin dispuși să ne atașăm de locuri, de obiecte. Prevăzători și impulsivi în același timp.

În ultima vreme mă simt ca atunci cînd conduc cu martorul de benzină aprins în bord, cînd știu că folosesc ultimele resurse, că dintr-o clipă într-alta pot claca și rămîne în mijlocul drumului, iar stresul de a ajunge la cea mai apropiată benzinărie-oază e atît de mare încît încordarea mea e maximă. În ultima vreme vreau să locuiesc undeva unde e liniște. Să mă opresc din zbor. Orice, numai să nu fiu o drepnea.

Anastasia Gavrilovici *este poetă. Cea mai recentă carte publicată este* Industria liniștirii adulților, *Casa de Editură Max Blecher, 2021.*

Krista SZÖCS

În satul Noulacasă

Am fost mereu genul de persoană care, deși am avut grijă de exterior și de ce anume vreau să transmit cu el, nu am vrut să fiu în centrul atenției. Sau dacă mi-am dorit asta cîndva, atunci cînd s-a întîmplat, stîngăcia mea și emoțiile erau vizibile, iar ce reușeam să spun nu era exact ce îmi stabilisem dinainte, printr-un discurs bine pus la punct în capul meu. În filme și în cărți m-am atașat mereu de personajul care era în spatele personajului principal, pentru care prietenia și sprijinul erau mai mult decît recunoștința celorlalți. Mi-au plăcut, pe rînd, Ron Weasley, Samwise Gamgee și alții care m-au făcut să înțeleg că prietenia e mai puternică decît dorința de afirmare. M-am imaginat, deci, adesea, în *The Shire,* în casa familiei Weasley, iar după ce am citit prima dată *Cronicile din Narnia,* atunci cînd voiam să mă fac invizibilă pentru cîteva momente, mă ascundeam în dulapul mic de acasă, pe partea cu multe umerașe, în spatele rochiilor înflorate ale mamei. Nu ajungeam în Narnia, dar iată, cu timpul, am ajuns la maturitate, iar din cînd în cînd mai privesc filmele și invizibilitatea e jucată prin alte metode. Cel mai recent am fost fascinată de Peggy Guggenheim, dar nu de viața ei în mare parte, sau de colecția ei de artă, sau de pasiunile ei, ci de faptul că oferea un loc unde prietenii ei artiști, care nu aveau situația ei financiară, puteau să găsească un *acasă* unde să scrie sau să picteze. Îmi amintesc că discutam asta cu o prietenă atunci cînd am citit *Confesiunile unei dependente de artă*. Îi spuneam că mi-ar plăcea să am și eu un loc destul de mare unde să-i pot aduna pe toți prietenii mei. Și iată că, în ultimii ani, chiar de cînd realitatea a devenit tot mai greu de asimilat, eu am ajuns într-un loc care îmi pare ideal și unde mi-aș dori să-i aduc pe toți prietenii apropiați. De pe balcon se vede Pădurea Neagră, mult verde, mulți copaci, păsări, liniște, un apartament din lemn și un hamac de unde lecturile sînt întrerupte des de albinele vecinului care are grijă de cîtiva stupi. În partea stîngă sau de pe geamul din dormitor se văd niște capre simpatice, pe care le aud dimineața, iar în față caii altui vecin aleargă sau pasc liniștiți, chiar și atunci cînd plouă. Acest sat se numește Neuhausen, iar mie, în română, îmi place să-i spui Noulacasă. Nu e un nume inventiv, dar nu am vrut să-l duc departe de înțelesul original. Iarna, zăpada aici acoperă tot spațiul verde care se poate vedea de pe balcon; în depărtare, copacii de la marginea pădurii sînt grei din cauza zăpezii, iar crengile îi fac să-și piardă forma de conifer, dar, cu cît intri mai în adîncul pădurii, copacii au doar sus coroană și le poți vedea trunchiurile înghețate. Cînd vremea nu mai e atît de rece, te poți întîlni cu căprioare, vulpi, veverițe, arici, care uneori se opresc de la depărtare să le poți admira cîteva minute. Ce îmi mai doresc de la acest Noulacasă: toate casele să fie din lemn, cu ferestre mari, cu pereții din cărți, idee care mi-a venit în minte după ce am citit *Casa de hîrtie*. Dacă cititorul Carlos Brauer s-a simțit sufocat de acele douăzeci de mii de volume și și-a zidit pereții casei de la malul mării cu acele cărți, eu vreau ca pereții să fie din rafturi mici unde cărțile pot fi așezate și recitite oricînd. O bibliotecă enormă pe pereții din lemn ai casei, grădină cu mulți copaci și multe flori care să înflorească și iarna, puternice să-și facă loc prin zăpadă. De mică mi-am dorit să fiu bibliotecară, îmi făceam cartonașe și mă prefăceam că împrumut cărțile vecinilor sau colegilor de școală. Încă nu am reușit să fiu, dar știu că mi-am dorit mereu o casă plină cu cărți. Nu, nu pentru că vreau doar să citesc sau pentru că am citit atît de mult, dar cumva, fără să pot explica, bibliotecile m-au făcut mereu să simt că sînt într-un spațiu *cozy*, iar într-o casă am simțit mai multă căldură dacă am văzut cîteva rafturi cu cărți. Vreau ca și prietenii mei să simtă căldura asta. Să ne adunăm seara, la masă, la povești, cu cîini adormind sub scaunul nostru, și să știm că pentru noi și familiile noastre acest Noulacasă e locul cel mai sigur, locul unde realitatea e distanța scurtă dintre copaci și inimile noastre, unde putem lăsa anii să treacă fără să ne facem griji de timpul care poate să ne îndepărteze. Iar viața noastră s-ar derula prin dinamica acestei lumi mici, de unde nu e nevoie să căutăm semnificații și inconveniențe în orice zi în care frunzele cad mai repede sau mai departe decît ne-am fi așteptat.

Nu e un nume inventiv, dar nu am vrut să-l duc departe de înțelesul original.

*** Cînd în sfîrșit ți-ai găsit locul. Cînd în locul acesta invizibilitatea e o calitate. Verdele e pur. Copacii sinceri în schimbul lor. Păsările se aud foșnind din frunze. Și sunetul e de apel într-o zonă unde semnalul se pierde. Dar aici muzică. Nu e nevoie de *library tapes.* Două coțofene se opresc în pinul alb din față. Mereu una lîngă alta. Dispare nevoia urgentă de fotografie. Nu mai știm dacă am venit aici să fugim. Sau plecăm și nebunia acestui loc. Nebunia plăcută. Își va atinge țelul. O grămadă de mijloace artistice. Imaginea satului verde unde anotimpurile și limbajul sînt universale.

Krista Szöcs *este poetă. Cea mai recentă carte a sa este* Berlin, *Editura Nemira, Colecția „Vorpal“, 2019.*

DILEMA VECHE
Unde mi-ar fi bine
Cum arată locul în care ați vrea să trăiți?

Bogdan-Alexandru STĂNESCU

Un lac între munți

La sfîrșitul clasei a XI-a, în vacanța de vară, am fugit de acasă. Bine, nu a fost tocmai o fugă, pentru că eram deja prea mare pentru acest lucru, ci mai curînd am plecat fără încuviințarea mamei, adică fără nici un leu și, timp de zece zile, am umblat prin Munții Apuseni. Era o excursie planificată cu mult entuziasm de un grup de care mă alipisem recent în clasă, planificare cu hărți, trasee, echipament etc. Bineînțeles că de toate planurile alea s-a ales praful, cînd am coborît din hartă în teritoriu. Ne-am certat între noi de la primul traseu mai dificil, s-a dovedit că nu luaserăm destulă mîncare, echipamentul meu era atît de prost și de negîndit cum trebuie încît s-a destrămat din prima zi, în fine, încă de la început marea aventură se prefigura a fi un dezastru. Și, dacă ne-ai fi întrebat după cele zece zile, am fi răspuns în cor că, într-adevăr, fiasco a fost. Acum, privind în urmă, mi-aș da o mînă, un plămîn, jumătate de creier numai să mă aflu acolo, în Apuseni, fără nici un ban, cu o cutie de margarină și două supe la plic în rucsac, de mînă cu o fată cu care de-abia mă împrietenisem. Distanța de parcurs era enormă, lucru pe care nu l-am înțeles privind harta întinsă de prietenul nostru care avea să devină montaniard, ci abia cînd am început efectiv să mergem: practic, am parcurs traseul de la Peștera Scărișoara pînă la Cluj-Napoca, pierzînd în fiecare localitate prin care treceam cîte un invalid sau un soldat care se hotăra să dezerteze. Cînd am mai rămas trei (sau patru?) din măreața trupă inițială, părea că și energia acestor ultimi apărători ai Alesiei se va epuiza. Aveam bocancii rupți, rucsacurile cedaseră, la fel ca și umerii noștri, nu mai vorbeam între noi, și de mîncare, țin minte și acum, ne mai rămăseseră o bucată de slănină cu boia cumpărată dintr-un sat de pe drum și o jumătate de pîine. Nu eram siguri nici de traseu, pur și simplu înaintam prin pădure cu speranța că poate-poate va trece un camion pe drumul forestier și ne va lua spre Cluj. După-amiaza începuse să treacă într-o înserare blîndă, soarele care pătrundea printre frunze nu mai avea puterea de sabie laser din miez de zi. Simțeam panica celorlalți, pentru că o trăiam intens pe a mea: încă o noapte în cortul rupt părea o perspectivă sumbră. Mai aveam cîțiva lei, care însă nu erau prea utili în acele circumstanțe. Și atunci, ca-ntr-un roman de aventuri adolescentin, de după un pîlc de arbori, s-a ițit acoperișul unei clădiri care s-a dovedit a fi un fel de magazin sătesc-cîrciumă, în mijlocul pădurii. În fața, pe o ladă de bere, stătea un individ enorm, o combinație de pădurar și cîrciumar, care trăgea gînditor dintr-o țigară fără filtru. Am avut senzația că e mai uimit decît noi, s-a ridicat și a intrat în magazin fără un cuvînt. Ne-am aliniat toți patru în șir indian și am intrat după el. Înăuntru, ne-am scotocit de bani și am cumpărat două beri și un pachet de Mărășești. Cînd a auzit de unde venim și unde mergem, Pădurarul a mijit un zîmbet, apoi ne-a spus că nu avem nici o șansă să ajungem la Cluj în seara aia. A așteptat să ne bem berea, apoi ne-a propus să ne ducă el cu o camionetă a doua zi, pentru că avea drum încolo. Cît despre noapte, ne-a spus să-l urmăm... De partea cealaltă a drumeagului forestier se înălța un baraj de vegetație, aparent impenetrabil. Pădurarul a băgat mîna în ceea ce părea un zid verde, apoi a tras și din camuflajul acela vegetal s-a deschis o poartă, din spatele căreia pornea un tunel ce cobora, aparent fără sfîrșit. S-a aplecat și a intrat, apoi s-a întors pe jumătate și ne-a făcut semn să mergem după el. Atunci nu aș fi recunoscut, dar eram îngrozit, încercînd să nu transmit și prietenei mele teroarea. Am mers prin acel tunel cîteva zeci de secunde, care au părut zeci de minute, apoi tunelul s-a terminat și în față s-a deschis o panoramă de carte poștală: o pajiște pe care stăteau răsfirate cîteva căsuțe de camping delabrate, apoi, la vreo douăzeci de metri, un lac imens, străjuit în depărtare de munți. Un lac verde, pe care jucau luminile înserării și pe care pluteau răsturnate crestele stîncoase. Pe malul dinspre noi stăteau priponite niște bărcuțe din tablă, niște conserve plutitoare care din cînd în cînd se loveau una de cealaltă și scoteau sunete care reverberau apoi în toată valea. Ne-am cazat în căsuțele părăsite, apoi, în timp ce Pădurarul punea de-o mămăligă la ceaun, ne-am suit cîte doi într-o bărcuță și am început să vîslim spre mijlocul lacului, care s-a dovedit a fi doar mijlocul unei prime părți a lui. Cînd soarele a încercat pentru ultima oară să-și dovedească puterea, printre două creste de munte, și-a aruncat o văpaie roșiatică pe apă, am văzut că la nici zece centimetri sub unde se zăreau vîrfurile unor brazi înecați, o pădure de conifere subacvatice, rămășițele conservate ale unei păduri scufundate. Am întins mîna și am atins vîrful unui brad al cărui trup se pierdea în adîncuri. Și am știut că atunci, acolo, sînt fericit și că e un loc în care o să mă întorc întotdeauna cînd o să mă pierd, cînd o să-mi fie foame, sete sau o să mă rătăcesc.

> *Am întins mîna și am atins vîrful unui brad al cărui trup se pierdea în adîncuri.*

Bogdan-Alexandru Stănescu *este scriitor. Cea mai recentă carte publicată:* Abraxas, *Editura Polirom, 2022.*

■ ■ ■

Lavinia BRANIȘTE

Aici, între cei doi poli ai vieții mele

Am avut nevoie de mulți ani să-mi dau seama că locul în care aș vrea să trăiesc este România. Am norocul să pot oscila acum între un oraș mare și unul mic, la o distanță rezonabilă unul de celălalt, așa că pot să fug de colo-colo de cîte ori simt nevoia. Viața mea din București e foarte diferită de viața mea din Brăila, dar fiecare dintre variante funcționează foarte bine ca refugiu față de cealaltă. Zilele lungi și încremenite de la Brăila compensează zilele scurte și zgomotoase din București, iar casa bunicilor plină de pisici e cum nu se poate mai diferită de hărmălaia din blocul muncitoresc, cu pereții lui subțiri. Cele două bule îmi amintesc constant de existența multor alte bule în afara lor, iar asta cred că e ceva cît se poate de sănătos.

Cred că pentru mine e esențial să pot oscila între două stări sau două locuri sau două universuri sufletești. Poate n-ar fi foarte greșit să spun că pentru mine locul ideal e de fapt o combinație de două locuri, care să-mi poată lăsa între ele un sentiment de spațiu de respirație. Îmi plac călătoriile între cei doi poli ai vieții mele, îmi place suspendarea aceea din tren, acel non-spațiu și non-timp.

Nu pot să mă gîndesc la un oraș ideal sau să fac un portret-robot al unei țări perfecte în care aș vrea să trăiesc. Am făcut exercițiul ăsta de prea multe ori în prima tinerețe și l-am făcut degeaba. Înaintarea în vîrstă a venit pentru mine cu o sporire a capacității de compromis, cred că doar așa se poate ajunge la pace – cu locuri, cu oameni, cu tine însuți. Nici de la mine nu mai aștept să fiu cea mai bună versiune a mea, cel puțin nu cea pe care o aveam în minte la începutul vieții adulte.

Așadar, cel mai mult îmi doresc să fiu aici. Aici și acum. Cred că nici *acum* nu e un moment rău în care să fii în România, dacă ești român. Noi, cei care avem niște amintiri dinainte de '89 și care am trecut și prin jungla anilor '90, ar trebui să prețuim un pic mai mult unde am ajuns cu țara, deși da, traseul a fost extrem de chinuit și plin de prădători.

Ce-mi place în România e că vorbim aceeași limbă și ne înțelegem glumele unii altora (adică bagajul cultural comun), ce nu-mi place e gunoiul de pe cîmp (adică lipsa de aplicabilitate a legilor și instituțiile slabe). Îmi place natura de aici, dar nu-mi place gradul de poluare. Aș putea s-o țin așa la nesfîrșit cu liste de lucruri bune și rele, iar cele rele ar fi mai la îndemînă probabil, s-ar aduna pe listă mai repede fiindcă ne gîndim la ele mai mult, însă orice loc, real sau imaginar, vine cu listele lui.

Toate căutările mele de adult m-au dus în cele din urmă către acest loc numit acasă, pe care unii nici nu-l caută, ci doar îl acceptă. După multe rătăciri (mai mult sufletești decît geografice) sînt din nou, împăcată, aici. Și nu știu dacă m-am învîrtit în cerc sau m-am întors la pătrățica de start (ca la Piticot, cînd îți pică un zar ghinionist), nu știu cît de statornică e decizia mea, nu știu dacă viitorul nu va aduce crize ce ne vor pune în mișcare în masă, dar știu că locul ideal e acolo unde tribul meu îmi înțelege glumele.

Lavinia Braniște *este scriitoare. Cea mare recentă carte publicată este* Mă găsești cînd vrei, *Editura Polirom, 2021.*

■ ■ ■

Augustin CUPȘA

Orașe uriașe

Paris, Cartierul Latin

© wikimedia commons

În ultimii ani în Craiova, visul a început să se repete, s-a multiplicat în episoade care derulau cu mici modificări aceeași temă, s-a ramificat și și-a întins prelungirile în sus ca o iederă, bine agățată de zidurile unei case vechi și aproape părăsite, printre spațiile dintre cărămizi, unde mortarul se uscase, se fărîmițase și începuse să se scurgă, lăsînd în urmă rosturi goale. Spun *aproape părăsită* pentru că nu mai locuiam decît aparent în oraș, de-abia așteptam să plec de acolo, dădeam fuga ori de cîte ori aveam ocazia în București, eram conectat la viața Capitalei prin reviste, frecvențe fm, televizor, iar uneori îndrăzneam să merg cu mintea și mai departe, căutam țări și orașe îndepărtate, unde aș fi putut să-mi continui studiile sau pur și simplu să trăiesc și să muncesc.

Mai practic, visul meu se ocupa de realitatea imediată, dezvolta febril orașul, bulevardele se lungeau și se lărgeau, vegetația creștea vertiginos, ca în povestea cu Jack și vrejul de fasole, arborii depășeau în înălțime blocurile și făceau adevărate tuneluri, lipindu-și coroanele deasupra străzilor, pe unde treceau tramvaie care de sus se vedeau mici, cît niște capete de ață multicolore. Peste noapte (la propriu) în oraș apăreau cartiere de case vechi, de fapt, aflam de existența lor, dincolo de Amaradiei, în spatele Facultății de Agronomie, zone pe unde am trecut rareori cît am locuit în Craiova și unde visul avea loc să brodeze, case cu desen franțuzesc sau neoromânesc, cu terase largi, așezate pe dealurile din jurul orașului, care trecuseră, cu tot cu pădurile de la Leamna, în spațiul citadin printr-o pensare abilă a hărții. Iar rîul, Jiul, cu apele lui joase și tulburi, părăsise periferia și fața luncii și își croia drum prin centru, printr-o albie de piatră, hașurată de arcuri de pod, așa cum îmi dorisem de cînd eram mic. Întotdeauna ieșeam în acel oraș noaptea, erau nopți de vară, cînd pe cer rămînea o lumină bleu petrol, discret dizolvată în întuneric, mergeam nestingherit și uneori intram și în case. Camerele erau și ele uriașe, de-abia le vedeam tavanele, nu aveau nimic straniu, tot timpul era un zumzet prietenos de oameni care petreceau în surdină pe terase, uneori mă întîlneam cu cîte un chip cunoscut, mă simțeam în largul meu și dimineața mă trezeam cu o stare de bine, de promisiune neclară, din viitor. Știu că am luat atunci la recitit *Interpretarea viselor*, dar Freud nu dădea nici o explicație clară pentru orașele care se expandează peste noapte și am umblat cu misterul pe la cîțiva cunoscuți cunoscători pînă cînd am rugat o tipă (care mergea la un psiholog) să întrebe și pentru mine care e faza cu visele mele repetitive (dacă tot te duci la Oracol și nu e foarte ocupat, n-ai putea să îl rogi ceva și pentru mine?). Tipa a fost chiar bună, a căutat momentul potrivit și a strecurat și întrebarea mea. Să vezi că-i ceva simbolic, i-am zis cînd a apărut cu răspunsul. Poate, sau nu, îți spun cum mi-a zis, e dorința de expansiune a sinelui. M-am simțit lămurit, ușurat, confirmat în nevoile mele. La puțin timp după aceea am plecat în București. Am crezut că sînt un băiat, dacă nu din, măcar de Capitală, se știe, nevoia de expansiunea a sinelui, și într-un fel curiozitatea mea a fost răsplătită. Dar cînd Bucureștiul era o mare de luminițe colorate în întuneric, la vreo 200 de kilometri de locul în care stăteam eu, era și mai mișto. Era chiar orașul unde voiam să trăiesc. Apoi printre luminițe au apărut spațiile goale, condițiile proaste livrate la preț de capitală europeană, scîrba de după promisiuni neonorate, cele din viitor, de care spuneam mai sus.

Printre luminițe au apărut spațiile goale, condițiile proaste livrate la preț de capitală europeană.

Cînd am plecat în Paris, aveam practic același sentiment de nerăbdare pe care îl avusesem înainte să ajung în București. Doar că n-am mai apucat să visez orașe uriașe, am plecat cam pe nepregătite și m-am trezit într-un oraș uriaș, nu neapărat ca întindere geografică, ci ca spațiu cultural. Parisul m-a *vrăjit* o dată și cred că m-ar mai vrăji încă o dată și încă o dată. M-a *vrăjit* pentru că i-am fost recunoscător, am luat-o de la zero, am lucrat unde alții nu se înghesuiau să lucreze, și le eram recunoscător oamenilor pentru că erau parizieni și eu eram, de fapt, un băiat de provincie, dar ei nu păreau că sesizează aspectul acesta, și le eram recunoscător și pentru asta. Am stat cîțiva ani într-un apartament minunat din Salpêtrière, dincolo de bulevard începea Cartierul Latin, prin fereastră străluceau și mai multe lumini decît în București. Dacă mă trezeam noaptea, vedeam prin ușile franțuzești cîte un trecător care străbătea bulevardul în tăcere, se oprea la Y'a Too Partoo să-și ia o doză de Cola sau o napolitană. Am încetat să mai visez orașe uriașe. Uneori, în ipostazele mele de renunțare la sine, cronicizate prin natura profesiei exercitate, mă văd întors în Paris, trăind liniștit viața altora, recunoscător celor care se poartă frumos cu mine, pînă cînd alții, nou-veniți, încep să îmi fie recunoscători că mă port frumos cu ei. La un moment dat am fost cît pe ce să ne mutăm în Houilles, am găsit o casă cu o grădină superbă, cu arbori exotici, unde voiam să îmi fac un cinema în aer liber, doar pentru apropiați. Casa era a unei familii care plecase în Africa de Vest și cerea o chirie rezonabilă. Dar acolo, în liniștea aceea perfectă, erau mari șanse să încep să mă gîndesc din nou la mine, oricîte filme aș fi văzut, nu se compara cu orașul care respira în apropiere. Parisul e singurul loc la care mă mai gîndesc uneori, dar de fiecare dată împing gîndul ăsta cît mai departe, mai e timp și pentru viitor.

***Augustin Cupșa** este scriitor și psihiatru. Cea mai recentă carte publicată:* Marile bucurii și marile tristeți, *Editura Humanitas, 2021.*

Sorin GHERGUȚ

4 case x 4 mașini

I'm gonna find another island
Get the fuck out of here
Placebo

I want to live in Los Angeles
Not the one in Los Angeles
No, not the one in South California
They got one in South Patagonia
Black Francis, Los Angeles

Vreau să știu cum e să stai
Într-un loc în care nu vrei să stai.
Ion Buzu, *Realist și egal*

Ca tot omul cu idealuri locative neîmplinite și (ca atare) jucător la Loto 6/49, am trăit o vreme un *mal de choix* întrebîndu-mă unde mi-aș lua o casă dacă aș avea cu ce. Răspunsul era influențat de traseele recente – e.g., ajuns în Cotroceni, îmi ziceam „ăsta-i locul“, ca ulterior, cu treabă în nordul/estul/centrul orașului, să-mi spun „și totuși Floreasca/Vatra Luminoasă/Armenească“ etc. N-am ajuns la o opțiune stabilă durabil, dar s-a cristalizat un Top 4, cu locul unu ocupat prin rotație (schimbat de regulă la cîteva săptămîni), plus două-trei rezerve titularizate incidental. La un moment dat mi-am dat seama că-mi pot împarți viața în perioade recurente inclusiv în funcție de zona în care, să-mi permit, aș alege atunci să stau, cam așa cum anul se împarte în anotimpuri (în pendularea mea mentală între cartiere neexistînd însă o ordine imuabilă).

Chestiunea imobiliară lămurită, rămînea problema mobilității. Cu ce marcă, respectiv model? Ca mulți băieți de toate vîrstele, am nutrit, o perioadă, un interes pronunțat pentru autoturisme. Prima dragoste în materie a fost o mașinuță de fier cu uși care se deschideau, BMW, verde metalizat. Nu i-am rămas fidel firmei bavareze (nuanței mai degrabă da: bicicleta pe care mi-am cumpărat-o peste cîteva decenii avea o cromatică asemănătoare), dar nici n-aș exclude măcar o escapadă, ivită să fie ocazia. Scurtînd povestea, am observat că și în privința asta se manifestă un fenomen similar cu ce descriam, un paragraf mai devreme, legat de locuire: mașina pe care mi-aș fi luat-o putea funcționa drept criteriu de delimitare a unor intervale (micro)biografice. Ca să nu fiu bănuit de *product placement*, precizez că brandurile pe care le pomenesc în continuare au valoare ilustrativă (nu sînt neapărat ce-mi doream). Aveam, așadar, săptămîni Citroën, săptămîni Seat (gen) ș.a.m.d. – cu un Top 4 emergent și aici, plus alte două-trei aspirante. Între calendarul năzuințelor privind vehiculele și cel al reveriilor pe tema sălașului nu exista un izomorfism strict: Colentina putea detrona, să zicem, zona Mitropoliei fără să mă dezic simultan de opțiunea pentru un anumit model de Renault. Pe de altă parte, fără să fi ținut o cronică a oscilațiilor pe care le evoc, cred că perechile rezultate (16 principale – produsul cartezian al celor două mulțimi cu cîte patru elemente) nu aveau o distribuție uniformă. Suspectez că asociam mai frecvent Cotroceniul cu Dacia (modestie *oblige*) și Andronache cu ceva cu tracțiune integrală. N-am mers mai departe cu introspecția, dar înclin să cred și că teste psihometrice adecvate ar fi putut scoate la iveală corelații între preferințele în materie de ședere și respectiv transport, pe de-o parte, și atitudini, valori, dispoziție și alte variabile cognitiv-emoționale.

Problematica spațiului locativ și cea auto nu mai sînt de stringentă actualitate. Sînt îndeajuns de mulțumit cu ce dețin, chiar dacă încă-mi regret bicicleta verde metalizat sustrasă recent din perimetrul de reședință. Se mai întîmplă, recunosc, ca o glandă salivară să-mi fie, trecător, stimulată cînd mă plimb prin cîte un cartier vechi din București, respectiv mătur cu privirea cîte-o parcare sau carosabilul. De trăit, aș vrea să trăiesc în continuare aici, dar nu neapărat acum. Sau acum, dar atunci altundeva decît aici. Din această dilemă…

***Sorin Gherguț** este poet și traducător. Cea mai recentă carte publicată este* Trei, *Editura Vellant, 2016.*

Raluca NAGY

Harta

La invitația de a contribui la acest Dosar, primul gînd a fost că s-au aliniat lucrurile cum nu se putea mai bine. Că voi scrie textul din rezidența Cărturești, al cărei scop este să finalizez taman o carte despre o țară în care aș vrea să (mai) trăiesc – Vietnam. Dar socoteala din tîrg și alea-alea, iată cum se face că da, scriu din rezidența Cărturești, dintr-un loc absolut minunat și în compania altor doi colegi scriitori. Doar că visul umed, de vreo cîteva zile de cînd am ajuns, nu este despre cum ar fi să mai trăiesc în Vietnam, ci despre cum ar fi să trăiesc în România.

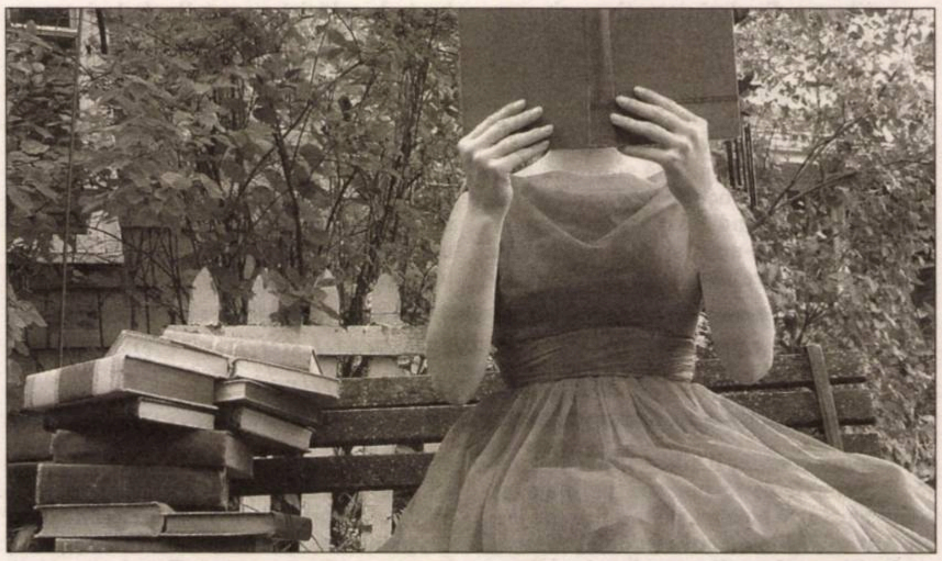

Aș putea foarte bine să încep cu cele două „concepte“ la care orice antropolog are alergie: ar fi exotic și fascinant. După vreo douăzeci de ani prin alte părți, dintre care ultimii trei ani în Asia, România fix așa este. Am să încerc, însă, să nu mă repet cu descrieri despre *reverse cultural shock*, nici să cad în sindromul Răducioiu; dar n-am putut să nu remarc cum, venind din Japonia, iar mi se par toți oamenii prea mari și dizgrațioși (să ne înțelegem, eu pe mine nu mă văd), lipsiți de eleganță și neîndemînatici, ca niște bebeluși uriași, pufoși.

Vin dintr-o țară în care poți trasa cadastrul după cozile regulamentare din stațiile de autobuz. La aterizarea pe Otopeni, pilotul a anunțat calm că ne vom *disembark by row*, drept urmare *please remain seated*. În două secunde, tot avionul era în picioare. Eu nu mă ridicasem, nici n-aș fi apucat, iar domnul de lîngă mine m-a întrebat iritat „Ce așteptați?“. Am reprodus vorbele pilotului și-am primit un „Ei, a zis pilotul, de-aia nu mai pot eu…“ Aș fi rîs în hohote, mi s-a părut chiar amuzant, un fel de umor absurd de care-mi era dor. M-am întrebat dacă, cu juma' de oră în urmă, cînd eram încă în aer, domnul de lîngă mine gîndea la fel. Dar nu mai eram în aer și, brusc, autoritatea pilotului nu mai conta. Și, în general, autoritatea nimănui.

Sînt foarte multe detalii care m-au plonjat în senzația că am aterizat dintr-o mare de lebede într-una de bebeluși *oversized*, care reacționează fără nici un fel de filtru, dar pe care n-ai cum să te enervezi sau să te superi, cel mult te ajută să te destinzi, să-ți descrețești fruntea. Poate și pentru că de unde vin e fix extrema cealaltă, toată lumea este ucigător de responsabilă, matură, conștiincioasă, serioasă. E foarte obositor și perfecționismul, iar pe termen lung poate fi total ineficient.

Aș vrea să trăiesc în România pentru că îmi imaginez că e mai ușor să fiu un bebeluș *oversized*. Știu, vorbesc în dodii, în plus n-am mai trăit aici de mult prea mulți ani ca să-mi pot da cu părerea. Cînd am plecat acum trei ani în Asia, nici măcar n-am plecat din România, ci din Anglia. De fapt, cam de la începutul mileniului n-am mai locuit consistent și/sau continuu în România. Și totuși, după acel prim *reverse shock*, inevitabil, a urmat destul de repede o senzație de familiaritate care nu se compară cu nimic. Am recunoscut mirosuri, gusturi, sunete; natura pur și simplu incredibilă de început de vară, cînd totul e posibil, liniștea; toate s-au așezat imediat, au intrat exact acolo unde trebuie, de parcă n-aș fi plecat niciodată, nicăieri.

Aș vrea să trăiesc în România pentru că toată lumea din jurul meu vorbește limba mea. *Wow*. În ultima escală dinainte de București am tresărit cînd am auzit-o în spatele meu, *live*. N-o mai auzisem de atîta timp decît virtual, o experiență pe care n-am mai trăit-o pînă acum. M-am gîndit la vremuri mai puțin tehnologizate, la oameni care nu s-au întors în România cîte douăzeci de ani, care cel mult au văzut limba română în scrisori. Nici nu-mi pot imagina. Trei ani am citit cărți în română doar în format electronic, ce lux că am deja pe birou șase pe hîrtie.

M-am încurcat la niște prognoze temporale în funcție de distanțe și m-am simțit puțin aiurea, am înțeles că trebuie, printre altele, să reiau harta României și să recapitulez geografia. Aș vrea să trăiesc în România pentru că, după atîtea mereu alte și alte hărți, ar fi mai ușor s-o iau pe-a noastră la puricat, și la propriu, și la figurat *(rhyme intended);* să mi-o aduc aminte, și aia să fie HARTA, să nu mai trebuiască să învăț nici o alta, niciodată.

Deja zilele îmi sînt mai lungi nu doar pentru că ne apropiem de solstițiu și Sînziene, ci cîștig o grămadă de timp pentru că nu mai trebuie să mă explic încontinuu, direct sau indirect. Aș vrea să trăiesc în România pentru că sînt aici de cîteva zile și nu m-a întrebat nimeni de unde sînt, de cît timp locuiesc aici, dacă-mi place. Dar pot să răspund eu neîntrebată: îmi place. Chiar îmi place.

***Raluca Nagy** este scriitoare și antropolog. Cea mai recentă carte publicată este* Teo de la 16 la 18, *Editura Nemira, Colecția „n'autor“, 2021.*

■ ■ ■

Corina CIOCÂRLIE

Pe aripile gîștelor sălbatice

E mai ușor de zis unde aș prefera să nu, ca Bartleby, dar ăsta chiar nu poate fi un subiect de abordat în public, exact cînd începe vacanța mare.

În viața de toate zilele, e limpede că nu prea știu ce vreau, de vreme ce mă tot codesc – să mai rămîn în Luxemburg, unde m-am întors după ce nu mi-a mai plăcut Lyon-ul unde aterizasem cu mare avînt cu doar cîțiva ani în urmă? Să vînd apartamentul din București – de pe strada Maria Rosetti, colț cu Toamnei – pe care l-am cumpărat nu demult, plină de entuziasm și intenții lăudabile? Să mă instalez, măcar provizoriu, la Roma, unde tocmai am închiriat o garsonieră fără să știu prea bine de ce, doar pentru că simțeam că a venit iar vremea să schimb aerul? Asta e, sînt pe lume și dileme mai apăsătoare, deși nici veșnicul dor de ducă nu-i chiar ușor de gestionat. Nu-i simplu, și nici lucrativ, să brodezi la nesfîrșit pe tema „De ce-ai plecat, de ce-ai mai fi rămas?“, ori de cîte ori îți faci iar bagajele, care te așteaptă oricum în holul de la intrare încă de la precedenta mutare.

Sigur, totul s-ar rezolva de la sine dacă vreun peștișor de aur s-ar gîndi să-mi dăruiască o zi, una plină ochi, în care să-mi pot petrece cîte o oră în douăzeci și patru de locuri de vis. Înainte de toate, aș „locui“ o oră la Ferrara, pe corso Ercole I d'Este, între Palazzo dei Diamanti și zidul de cărămidă care face înconjurul orașului (cel mai frumos din lume!). Apoi, în ordinea tragerii la sorți, aș petrece patru ore la Roma – cîte una pe Via Margutta, în Piazza di Sant'Ignazio, pe terasa cu vedere spre Colosseum din *La Grande Bellezza* și în cartierul Garbatella, unde aș aștepta să apară, la un colț de stradă, Nanni Moretti călare pe Vespa; o oră pe una din insulele eoliene, de preferință Alicudi sau Filicudi, una la Istanbul pe malul Bosforului, cu urechea ciulită la muezin, și una la Veneția, într-o piață cu puț din spatele bisericii San Stae; patru ore pe insulele grecești din Marea Egee – una la Ermoupolis în Syros, una în Alonissos, una în Andros și una în Kalymnos; o oră la Paris pe Rue Mallet-Stevens sau în Square du Docteur Blanche, și una la Londra, în Marylebone, prin preajma librăriei Daunt Books. În fine, *pour la bonne bouche*, o oră pe acoperișul-terasă al casei lui Curzio Malaparte de pe insula Capri.

Orele de noapte, propice fantasmagoriilor,
le-aș rezerva unei hoinăreli pur romanești.

Orele de noapte, propice fantasmagoriilor, le-aș rezerva unei hoinăreli pur romanești. Pe prima mi-aș petrece-o în apartamentul londonez al Clarissei Dalloway, unde totul e dictat de ritmul implacabil al bătăilor Big Ben-ului, iar celelalte s-ar lega cam așa: o oră ar trece foarte repede în compania Otiliei, în casa de pe strada Antim a lui Costache Giurgiuveanu, unde „nu locuiește nimeni“; ar urma un popas în poiana lui Iocan, unde l-aș vedea pe Moromete mîndrindu-se că a fost mereu un om independent, după care m-aș așeza pe o bancă în grădina publică din Trieste unde se agită conștiința lui Zeno, pe cale să judece drept și să calce strîmb. O oră – delicioasă – ar fi dedicată inspectării atente a apartamentului lui Fred Vasilescu mobilat după gustul doamnei T. și o alta unei partide de tenis în compania lui Micol Finzi-Contini, într-o grădină ascunsă din Ferrara (știu, am mai fost pe acolo și în timpul zilei, dar ce-i frumos și lui Dumnezeu îi place, darmite unui peștișor bine intenționat). Spre dimineață aș ajunge – cu sau fără Ulise – pe insula lui Calipso, aș petrece o oră în reședința de vară din Donnafugata a principelui Fabrizio Salina, ca să aflu adevărul din gura năbădăiosului Tancredi Falconeri – „Dacă vrem ca totul să rămînă la fel, trebuie să schimbăm totul“ –, și încă una în salonul parizian al doamnei Verdurin, doar ca să-l aud apoi pe Swann minunîndu-se că a putut să-și rateze viața pentru o femeie care nu era genul lui.

Ultima oră – a douăzeci și cincea? – ar fi și cea mai frumoasă: m-aș lăsa purtată de gîștele sălbatice ale lui Nils Holgersson, dînd roată nu doar Suediei, ci întregului continent, planînd fără nici o obligație și nici un regret pe deasupra locurilor pe care le-am iubit cîndva.

Post scriptum. În așteptarea peștișorului de aur, am scris anul trecut o carte în franceză, *Europe zigzag*, care chiar asta propune: o plimbare de voie prin Europa literaturii, pe aripile vîntului sau ale gîștelor lui Nils Holgersson. Două-trei pagini la Milano în compania *Logodnicilor* lui Manzoni, alte două-trei la Londra pe urmele doamnei Dalloway, cam tot atîtea prin Parisul lui Bel-Ami, prin Berlinul lui Franz Biberkopf ș.a.m.d. Mereu altundeva, mereu altcîndva, într-o poveste nesfîrșită în care orologiile din Westminster și cele din Cartierul Latin, clopotnițele bisericilor din Transilvania și minaretele din Dobrogea ajung să indice aceeași oră, același moment fermecat cînd o lume dispare, dar iluzia persistă și așteptarea se prelungește, în paginile narațiunii și dincolo de ea.

***Corina Ciocârlie** este scriitoare. Cea mai recentă carte publicată în română este* București, kilometrul zero, *Editura Tracus Arte, 2021, iar în limba franceză:* Mots de passe. Traversées et clichés en tout genre, *Éditions Convivium, 2022.*

■ ■ ■

Tudor GANEA

Pentru Constanța, cu dragoste și abjecție

Dacă nu ar fi fost abuzată de-a lungul anilor de administrațiile defectuoase, Constanța ar fi putut deveni un exemplu de succes al locuirii urbane, așa cum sînt mai toate orașele europene ce au deschidere la o mare. Premisele sînt cum nu se poate mai ofertante în acest sens: un oraș port, cu o istorie de peste 3.000 de ani, cu un centru vechi peninsular palimpsest, în care straturi de vestigii romane se suprapun peste straturi de vestigii antice grecești ce răsar prin mozaicul de stiluri de început de secol XX care hibridizează zona istorică a orașului, în a cărei prelungire s-a dezvoltat mai apoi Constanța „modernă“ de-a lungul unei coaste ce se întinde pe opt kilometri de plaje ritmate de golfuri splendide. Sună bine, nu? Și cu toate astea, Constanța arată deplorabil.

Am făcut acest mic excurs pentru că sînt mîhnit. Sînt mîhnit că orașul în care am locuit 22 de ani și în care mi-ar plăcea să mă reîntorc (pentru că da, în Constanța mi-ar plăcea să trăiesc) nu-mi poate oferi un nivel decent al locuirii, cînd are – paradoxal! – toate premisele excelente enumerate mai sus. Pare halucinant, nu? Ei bine, se poate! În Constanța s-a reușit cu brio această autofaultare ca nicăieri în celelalte orașe ale țării. E de ajuns o mică plimbare de-a lungul coastei și pe cele două-trei bulevarde principale ca să-ți dai seama de colapsul infrastructurii și de haosul dezvoltării urbane a orașului (despre viața culturală nu spun nimic pentru că ea pur și simplu nu există de zeci de ani!). Regulamentele (de circulație, transport, parcaje, urbanism, amenajări de spații verzi, salubritate, zone protejate etc.) există doar pe hîrtie. Constanța este prin excelență o aglomerare urbană haotică ce nu își respectă propriile reguli administrative prin care orașul ar putea deveni respirabil și în afara plajelor sale. Regula este eludarea regulii. Derogarea. Abaterea și acceptarea abaterii. Iar un rol-cheie în legitimarea acestor derive îl au autoritățile locale. Cei care ar fi trebuit să supravegheze au ales să închidă ochii, deservind comunitatea și aservind grupuri și personaje dubioase ce le-au răsplătit supușenia. S-a construit pretutindeni, fără cap, fără un plan coerent de dezvoltare durabilă. S-a construit în parcuri, pe plaje, pe coastă, printre blocuri, pe terenuri de joacă. Autorizațiile au curs cu debit mare și au legitimat dezvoltarea abominabilă ce a făcut astăzi din Constanța – și din împrejurimile sale – un exemplu de *așa nu*.

Cu toate neajunsurile ei, e ceva în aerul sărat al Constanței care îmi potolește supărarea.

Supapele mele de nostalgie au fost și ele astupate de blocuri și îngrămădeli de vile. Mi-ar plăcea să trăiesc într-o Constanța în care nostalgia – neobturată de dezvoltările imobiliare – să deschidă portaluri către trecut. O Constanța șvaițer, impregnată de astfel de zone sensibile care să se activeze în momentul în care mă aflu în proximitatea lor. Mi-ar plăcea să mă plimb prin cotloanele orașului ca Michael Jackson în videoclipul *Billie Jean* și pașii mei să aprindă amintiri-găuri de iepure prin care să mă trezesc pe terenul de fotbal de la capătul lui 102 – asfaltat și ocupat acum de o mare parcare –, plimbîndu-mă pe înălțimea falezei de la Pescărie pînă în Portul Tomis – unde acum sînt construite sute de vile de-a lungul coastei –, coborînd cu bicicleta scările de la intrarea în parcul Tăbăcăriei – acolo unde s-a ridicat un imens mall ce crește an de an cu o nouă extindere, ca o tumoare – sau stînd pur și simplu pe plajă și ascultînd marea și pescărușii – fără să-mi spargă timpanele muzica de la *beach-bar*-uri.

Discutam într-un text despre Constanța, publicat anul trecut tot în *Dilema veche,* despre efectul de panaceu al plajelor și cum favelizarea *glamour* a orașului devine suportabilă în proximitatea mării. Din păcate, plajele – extinse acum – sînt colonizate de „operatori economici“ ce poluează fonic ultima rămășiță de liniște și tihnă marină. Totodată, există zvonuri conform cărora această extindere va fi dată în exploatare rechinilor imobiliari. Sper să nu fie adevărat.

M-am tot gîndit cum să abordez acest articol, cum să spun că vreau să trăiesc într-un oraș care mă dezamăgește la fiecare revenire, cum să gestionez și să explic această relație toxică de iubire-ură și mi-am dat seama că, la scară mai mică, relația mea cu Constanța este, de fapt, relația mea cu România. Aș vrea să plec, aș vrea și să rămîn. Cu toate neajunsurile ei, e ceva în aerul sărat al Constanței care îmi potolește supărarea.

Fără pretenția de a oferi soluții, am să închei cu o schiță utopică, prin care să conturez o Constanța ideală pentru mine, dar am să mă rezum la zona falezei – pentru că acolo văd potențialul neexploatat – și deturnat – al orașului port. Pentru început, aș umbla puțin și la geografia locului, înlocuind faleza de argilă cu una de piatră și Marea Neagră cu o mare mai salină, mai limpede și fără hidrogenul sulfurat din adîncuri. Pe scurt: aș aduce apa și stîncile Mediteranei lîngă Constanța, dar păstrînd vegetația de aici. În locul măslinilor aș împăduri faleza cu întinderi nesfîrșite de mierea-ursului, iar accentele verticale ale chiparoșilor le-aș lăsa în seama plopilor. Visez la o Constanța pe ale cărei faleze puzderia de vile kitschoase de acum să fie înlocuite de un cartier de tranziție spre plaje (împins cîțiva zeci de metri în spate, spre oraș), cu o arhitectură vernaculară dobrogeană reinterpretată în cheie modernă, cu un regim de înălțime mic și cu o gamă ultra-restrînsă de finisaje specifice locului, cu garduri de piatră văruită și bolți de viță-de-vie care să se prelungească de la o curte la alta (așa cum erau străzile cu case din Faleză Nord în copilăria mea) și să umbrească trotuarele falezei, cu o zonă pietonală de halaj care să lege coerent faleza din Mamaia pînă spre Portul Tomis, iar această promenadă să fie punctată (pe lîngă indispensabilele terase) și de funcțiuni publice care să agite fermentul vieții social-culturale constănțene, dar mai ales visez la o Constanța în care autoritățile publice să investească, să lucreze și să dezvolte programe pentru binele întregii comunități, nu numai pentru binele cîtorva membri...

Tudor Ganea *este scriitor și arhitect. Cea mai recentă carte publicată este* Cîntecul păsării de plajă, *Editura Polirom, Colecția „Ego Proză“, 2021.*

■ ■ ■

Ștefania MIHALACHE

Orașul Sud

Ar trebui să fie un oraș-port, Barcelona sau Salonic sau Cagliari, sau ceva mai mare în care să încapă nave uriașe ancorate la mal, nave de marfă sau iahturi de lux, cu lumini care sclipesc din întuneric seara și terase întinse pe faleze de cîțiva kilometri. Seara, cînd aș termina cu lucrul, aș da o raită pe faleză, m-aș opri la navele preferate, pentru că aș ști, după o vreme, cînd vin și cînd pleacă.

Ar trebui să aibă o uriașă piață de pește, unde aș merge dimineața pînă în prînz, cînd lumina soarelui e ușor lăptoasă. Aș inhala toate mirosurile de pește, de fructe de mare, de alge și toate tonurile de sărat pînă mi-aș oxigena bine creierul. M-aș uita cu poftă vizuală la toate nuanțele și formele de solzi, la toate texturile roz-roșii-portocalii de cruste, la toate spinările alunecoase, la toate mustățile și înotătoarele deschise în evantai prin care poți vedea peisaje de mare adîncime. Iar piața asta trebuie să aibă și măsline de toate felurile, tarabe uriașe de măsline, maronii, negre ca niște gîndaci fabuloși, roșiatice ca o specie rară de furnici, verzi-jad și verdeocru, și tarabe uriașe de icre negre, roșii sau albe, bile și mărgele de toate formele și mărimile printre care să se ivească lămîi întregi sau felii.

Iar piața asta să se deschidă puțin în portul Brăila din interbelic și opulența lui de atunci, să se închidă apoi și eu să ies din piața de pește și să pornesc spre oraș pe străduțe urcătoare, cu clădiri vechi, balcoane pline de flori și rufe puse la uscat, mici cafenele elegante italienești, alături de tarabe copleșite de munți de condimente din toate zonele lumii.

Bosforul se deschide în Dunăre tot într-o noapte de vară.

Mă uit mai atent la orașul-port și el devine peninsulă. De ambele părți apune un soare roșu și marea nu mai este doar în față, necuprinsă, ci în ambele părți: și la stînga, și la dreapta. Orice ai alege, nu ai cum să pierzi. Oriunde te-ai întoarce, tot paradis este. Pe maluri cresc pomi cu rodii, iar în pomi se află, în același timp, și fructe, și flori.

De aici se alunecă ușor spre faleza Bosforului. Nu doar faleze, ci și poduri. Stînd pe pod în noapte, să auzi apa izbindu-se cvasi-tăcut de piciorul de piatră al podului și larma de pe mal, de pe terase, să zumzăie făcînd luminițele mai intense sau mai pale.

Bosforul se deschide în Dunăre tot într-o noapte de vară. Lună plină, Dunărea caldă și întunecată la Brăila, primitoare cînd intri cu picioarele în malul ușor nămolos. În spate, pe scena Festivalului „Hariclea Darclée“, cîntă soprana Mariana Nicolesco. În ziua următoare, spre prînz, aș sta pe o terasă-vaporaș, tot pe Dunăre, la Giurgiu, așteptînd un borș de pește. Ar fi ușor înnorat, ar bate vîntul de vară care face Dunărea ușor tulbure, ușor gri, dar apoi, pînă ar veni ciorba, ar ieși din nou și soarele, iar Dunărea ar căpăta o culoare verde deschis spre galben și ar trebui să te concentrezi foarte bine ca să-i observi curgerea. Într-o zi mai ocupată, m-aș opri cîteva minute în Delta Neajlovului, aș savura fiecare ochi de baltă prefigurat printre straturi de frunze din cîteva anotimpuri, pe care le-aș foșni căutînd observatorul de păsări, închipuindu-mi-l în mijlocul discret al bălților.

M-aș muta apoi, pentru cafea, la doi pași, într-o piațetă din orașul Carloforte, insula San Pietro, arhipelagul Sulcis, Sardinia. Aș bea un espresso dublu sub cerul albastru-sticlă, perfect nemișcat, unde locuitorii vorbesc *tabarchina.* M-aș întoarce, pe jos, pe strada Republicii din Brăila, prăfoasă, cu macadamul spart și fîntîni arteziene secate, încremenită în căldură, dar aș coti la un moment bine ales, pe sub pasaj, pe strada Republicii din Brăila mai tînără cu 30 de ani, cu macadamul întreg și stropit cu apă ca să se răcorească, cu artezienele trimițîndu-și coloanele vesele spre cer, m-aș opri la automatul de înghețată cu ciocolată și vanilie, aș savura-o pe nerăsuflate – căci nu poți sta foarte mult sub pasaj –, m-aș opri și cîțiva pași mai încolo și aș bea o bragă, ținută în niște jgheaburi metalice în care plutesc mini-banchize.

De aici, aș ieși la suprafață, din strada Republicii aș coti spre Mărășești, aș trece pe lîngă porțile proaspăt vopsite în bronz care scînteiază în soarele puternic de prînz, pînă pe alte străduțe prăfoase și fierbinți, pe umbrosul Bulevard Carol, și mai departe pe toate străduțele care duc în orașul Sud, unde și pavajul e mai subțire și tresare a Dunăre, a mare, a sare și a pește, unde există măcar o casă splendidă din interbelic, cu tencuiala căzută și miros muced și unde măcar o voce strigă „Fiare vechi, / Fiare vechi looom“ în *tabarchină*.

Ștefania Mihalache *este scriitoare. Cea mai recentă carte publicată este* Cronica Akasha, *Editura Nemira, Colecția „Vorpal“, 2021.*

■ ■ ■

Propuneri de *Dileme vechi* pentru viitor:

- ● **Pietoni**
- ● **Răutatea**

„Încerc să încetinesc dispariția amintirilor din acest loc“

– interviu cu regizoarea Eva PERVOLOVICI –

Documentarul Delta Bucureștiului, *narat de actrițele Sandrine Bonnaire și Ada Condeescu, este regizat de* ***Eva Pervolovici*** *și a fost recompensat cu premii importante la festivaluri de film de pe întreg continentul. Ea avansează în film o perspectivă memorialistică foarte personală, documentînd povestea monumentului istoric Mănăstirea Văcărești, devenită în anii '50 închisoare politică și dărîmată cu brutalitate de Ceaușescu în 1984. Pornind de la o tapiserie primită de la Lena Constante, regizoarea reconstruiește ca într-un mozaic bucăți dramatice din viața unor personaje simbol care au născut într-una dintre cele mai frumoase mănăstiri din Europa. Mărturiile lor se suprapun ingenios peste imaginile locului remodelate de timp. Eva Pervolovici a stat de vorbă cu cititorii revistei.*

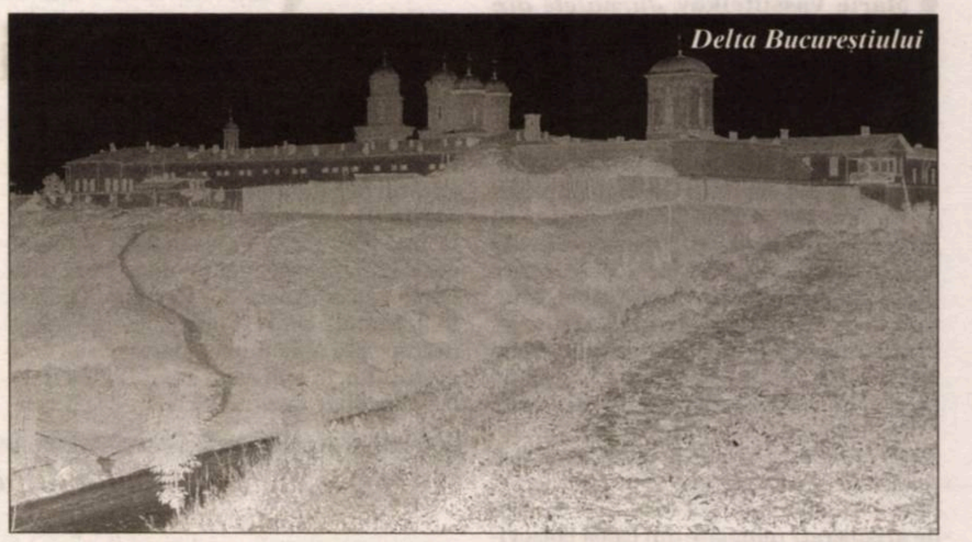
Delta Bucureștiului

Vechea mănăstire Văcărești a cărei istorie o documentați în film a funcționat între anii '50-'60 ca închisoare politică. Cum ați ajuns la mărturiile personajelor feminine simbol Lena Constante și Ileana Samoilă?

O parte din fostele deținute politice și-au publicat memoriile în Franța: am ajuns la ele prin intermediul paginilor scrise, ce se pot consulta la Biblioteca Națională din Paris. Este cazul Lenei Constante cu *Evadarea tăcută*, al Madeleinei Cancicov cu romanul *Le cachot des Marionettes – quinze ans de prison, Roumanie 1949-1964* și al Adrianei Georgescu-Cosmovici, *La început era sfîrșitul. Dictatura roșie la București,* carte scrisă cu sprijinul Monicăi Lovinescu. Sînt trei cărți importante ce ar trebui să ajungă cît mai ușor la publicul din România.

Două dintre ele au apărut la Editura Humanitas...

Asta e foarte bine. De altfel, Lena Constante ne era prietenă de familie și mi-a dedicat o tapiserie. Din nefericire, nici una din cele trei scriitoare nu mai era în viață la momentul filmării, am reușit să găsesc imagini de arhivă doar cu Lena Constante.

În ceea ce privește deținutele politice încă în viață, am fost ajutată de Fundația Academia Civică, înființată de Ana Blandiana. Romulus Rusan a contactat pentru mine persoanele care urmau să aibă un rol principal în film, Ileana Samoilă și Aristina Pop Săileanu.

Naratorul din Delta Bucureștiului *alternează limbile franceză și română prin vocile a două mari actrițe: Sandrine Bonnaire și Ada Condeescu. Este franceza mai potrivită confesiunilor de acest tip tocmai pentru că marchează o poetizare și o detașare în urma unei traume?*

Am ales franceza pentru că este limba în care decid să scrie cele trei scriitoare mai sus-menționate. Într-un interviu, Lena Constante povestește că a început să redacteze *Evadarea tăcută* la Paris; scriind în franceză se simțea protejată, ca și cum ar fi o limbă secretă pe care Securitatea nu o poate înțelege. Pentru Madeleine Cancicov, limba franceză era în primul rînd poezia: recita versuri în închisoare, ca să se „protejeze“ de atrocitățile din jur. În închisoare, nu avea dreptul la stilou și hîrtie: și-a scris cartea în gînd, repetînd zi de zi, an de an, paragrafe pe care le-a așternut pe hîrtie imediat după eliberare. Adriana Georgescu-Cosmovici are un destin de roman, ar merita un film doar pentru ea. Își scrie cartea la Paris, după ce a evadat de la Văcărești și a fugit din țară, în 1951. În perioada respectivă, disidenții nu erau bine priviți în Occident – nu se cunoștea încă fața ascunsă a dictaturii, francezii se declarau comuniști și îi considerau fasciști pe cei ce fugeau din România. De altfel, Adriana (Georgescu-Cosmovici, *nota red.*) a fost victima unui atentat la Paris după publicarea cărții, orchestrat probabil de Securitatea infiltrată acolo.

„Filmul meu este despre diferitele straturi de istorie ce se suprapun peste același loc.“

Documentarul recuperează și istoria grandioasei reședințe domnești care a fost terminată în secolul al XVIII-lea. S-au păstrat o parte din cărți sau din icoane? A fost complicat să dezvoltați prin film partea de cercetare a locului?

S-au păstrat într-adevăr o parte din icoane și o parte din fresce, salvate înaintea demolării de o echipă de studenți condusă de profesorul restaurator Dan Mohanu. A fost impresionantă întîlnirea cu aceste persoane care au salvat ce au putut, într-un timp foarte scurt, în plină iarnă, în condiții dificile, pe schele improvizate. Bineînțeles, nu s-a putut păstra decît o foarte mică parte, de exemplu reprezentarea Apocalipsei, la intrarea în Văcărești, a dispărut pentru totdeauna. Pentru mine era important să arăt în film acest trecut simbolic, în același timp artistic și spiritual, al închisorii Văcărești, felul în care un loc se transformă și își schimbă funcțiile odată cu trecerea timpului.

Într-una dintre secvențe apar cîteva fotografii cu Lena Constante realizate de istoricul Mihai Oroveanu. Unde se află aceste fotografii și de ce ați ales să le puneți în valoare?

Mihai Oroveanu a realizat o serie de fotografii impresionante cu mănăstirea Văcărești, iarna, în plină demolare. Le-am pus în valoare în film pentru calitatea aproape onirică, ireală, a acestor clișee alb-negru.

A fost experiența investigației asupra locului un proces anevoios sau ați știut de la bun început ce anume va cuprinde scenariul?

Scenariul s-a dezvoltat în același timp cu cei cinci ani de filmare. Singurul lucru pe care îl știam de la început era că vreau să fac un film despre „straturile istoriei“ în Văcărești, pe mai multe fire temporare.

Au existat personaje pe care nu le-ați putut „recupera“?

Bineînțeles, din cei cinci ani de investigații, întîlniri, interviuri, nu am putut păstra totul. De exemplu, am decis să renunț la interviul cu un bărbat născut în închisoare, pentru a mă concentra pe o perspectivă feminină. Am renunțat la mai multe interviuri cu istorici de artă, dîndu-mi seama la montaj că vreau să păstrez doar emoția femeilor prizoniere politice.

Ați filmat timp de cinci ani în locul în care ați copilărit. Ce reprezintă pentru dumneavoastră ca artist acest teritoriu reocupat și cicatrizat într-o oarecare măsură prin cinema?

E greu să răspund într-un singur paragraf, cred că filmul în sine este răspunsul cel mai bun la această întrebare: este un film despre un teritoriu și transformările acestuia, prin cinema încerc să încetinesc dispariția amintirilor din acest loc.

Tema marginalizării este unul din leitmotivele construcției documentarului.

De ce ați ales să completați harta personajelor prin includerea familiei de romi deja documentată de Radu Ciorniciuc în filmul Acasă, My Home?

Filmul meu este despre diferitele straturi de istorie ce se suprapun peste același loc, tema principală fiind memoria, ce rămîne dintr-o suferință colectivă. Familiile care au ocupat acest spațiu fac parte din istoria lui, din transformarea prin care a trecut. Cele două filme, chiar dacă au personaje comune, sînt complementare și total diferite.

Ați lansat documentarul la MARe (Muzeul de Artă Recentă). Unde va mai circula el și ce reacții ați avut pînă acum din partea publicului?

Filmul va fi prezentat și la Muzeul Literaturii Române în septembrie, cu o lectură de texte, și va avea un turneu prin toată țara. Pînă acum am avut reacții pline de emoție și aștept cu nerăbdare întîlnirea cu un public cît mai larg.

interviu realizat
de Roxana CĂLINESCU

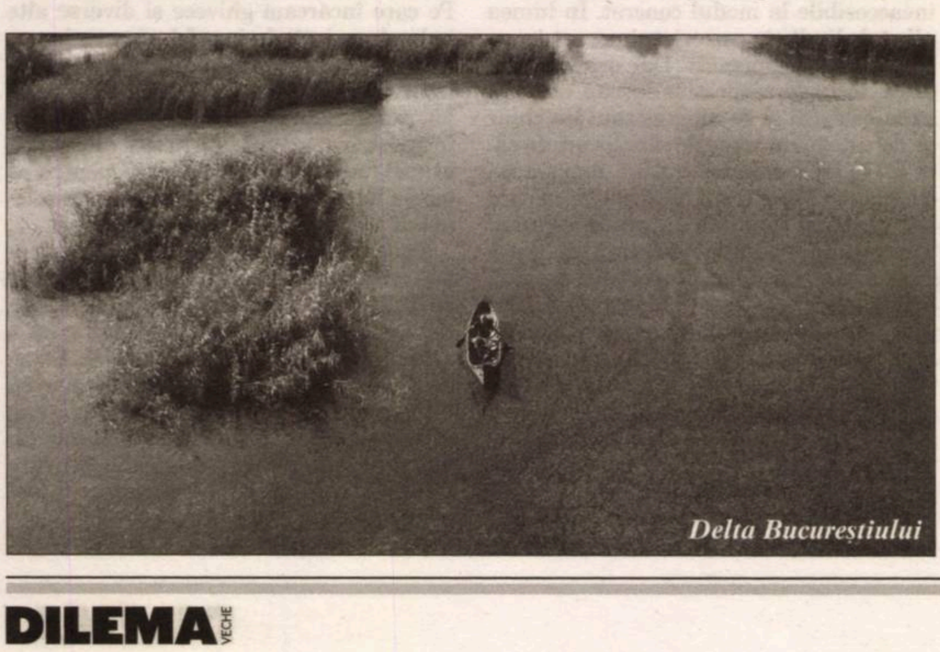
Delta Bucureștiului

Delta Bucureștiului

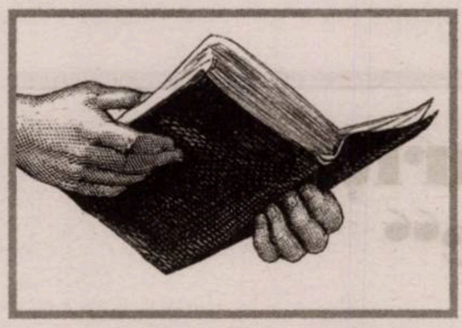

Ionuț IAMANDI

pe de altă **carte**

Jurnalele (bombardării) Berlinului

MARIE VASSILTCIKOV
Jurnalele din Berlin
1940–1945
ÎNSEMNĂRILE UNEI PRINȚESE RUSE
CORINT
ISTORIE

● **Marie Vassiltcikov, *Jurnalele din Berlin. Însemnările unei prințese, 1940-1945*, traducere de Irina Tătăran, Editura Corint, București, 2022.**

Există acum posibilitatea de a putea reconstitui cu mai multă precizie viața de zi cu zi din capitala Germaniei naziste, Berlin. De ce abia acum? Pentru că jurnalele, relatările și documentele din acea perioadă nu s-au lăsat descoperite peste noapte, imediat după război. Multora le-au trebuit decenii pînă să ajungă la cunoștința publică. Și chiar și în zilele noastre, ele continuă să apară sau să fie scoase din umbră prin cercetări dedicate.

De exemplu, *Jurnalele din Berlin, 1940-1945* este o piesă memorialistică publicată prima oară în 1985. Autoarea, Marie Vassiltcikov, era fiica unei familii de aristocrați refugiate din calea bolșevizării care cuprinsese Rusia după Primul Război Mondial. Jurnalul a fost publicat, sub îngrijirea fratelui ei George, abia după moartea diaristei. La fel, *În luptă cu statul* (Editura Trei, București, 2002) este un jurnal pe care jurnalistul Sebastian Haffner, pe numele său real Raimund Pretzel, l-a ținut pînă în 1934, cînd a părăsit Germania deja desfigurată de nazism. Și acest jurnal a fost publicat după decesul autorului, de către fiul său, Oliver Pretzel.

Și lista revelațiilor întîrziate ar putea continua. În 1954 au fost publicate mărturiile unei autoare care nu a dorit să își divulge numele. Ele au purtat titlul *O femeie din Berlin. Însemnări de jurnal din 20 aprilie pînă în 22 iunie 1945* (versiunea în limba română a apărut la Humanitas, în 2018). Cartea semnată de Françoise Frenkel, *O librărie în Berlin*, a apărut, e drept, în 1945, dar la o editură elvețiană relativ obscură. Abia după republicarea ei la Gallimard, în 2015 (iar la noi la Litera, în 2020), a fost receptată la adevăratul ei potențial. Un alt exemplu: *Exit Berlin (Scăpare din Berlin)* este apărută la Yale University Press în 2014 și reface contextul corespondenței unor evrei care căutau să emigreze din Germania nazistă în Statele Unite. Corespondența a fost descoperită abia după moartea celei ce a susținut-o, în anii celui de-al Doilea Război Mondial, Luzie Hatch. În acest context, de menționat ar fi și că despre Germania din vremea lui Hitler, Goering și Goebbels a scris și Martha Bibescu în al său *Jurnal berlinez ’38* (eu am ediția din 2001, de la Editura Vivaldi).

Sînt apoi lucrări care au reconstituit viața în Berlinul nazist pornind de la experiențele nemijlocite ale unor locuitori ai capitalei germane. De pildă, cartea lui Leonard Gross, *The Last Jews in Berlin (Ultimii evrei din Berlin)*, reface poveștile extraordinare ale unor evrei care au reușit să rămînă ascunși în capitala Reich-ului și astfel să evite deportarea și moartea în lagărele de exterminare. Sau impresionanta dramă a unei familii de berlinezi obișnuiți, Otto și Elisa Hampel, care au încercat să protesteze împotriva regimului. Reconstituirea ei a fost făcută de scriitorul Hans Falada, într-un roman apărut în 1947, pe baza unor documente din arhiva Gestapoului (la noi, romanul a fost tipărit în 2018, la Editura ART, sub titlul *Fiecare moare singur*).

Poate că există încă impresia că, în timpul războiului, germanii au avut parte de o perioadă bună și liniștită, cel puțin pînă cînd situația militară s-a răsturnat în defavoarea lor și armatele aliate au intrat în țară. Nimic mai înșelător. Războiul este urît și pentru agresori, și pentru cei agresați. Încă din august 1940, Berlinul este ținta raidurilor britanice, apoi aliate, care dau complet peste cap viața locuitorilor. Nu sînt multe bombardamente ale Berlinului pe care jurnalul ținut de Marie Vassiltcikov să nu le consemneze; de la un anumit moment, ele sînt zilnice și culminează cu cele din noiembrie 1943, cînd deja despre Berlin se poate spune fără nici o exagerare că era în ruine. Bombardamentele fac victime fără discriminare și adaugă mizeria întreruperii utilităților și transportului la cea a traiului pe cartelă, în care încălzirea, apa caldă și mîncarea sînt raționalizate. Alertele devin așa de dese la un moment dat încît, din cauza oboselii, autoarea adoarme atît de profund încît pe unele nici nu le mai aude. Viața devine o ruletă a supraviețuirii. Prilejurile de bucurie sînt aproape nule, deznădejdea și depresia domină orașul. Și atunci, de ce oamenii continuă să accepte sistemul și nu caută să îl denunțe?

În goana după supraviețuire
nu mai e timp de reforme și revoltă.

Pentru că în goana după supraviețuire nu mai e timp de reforme și revoltă. Bun sau rău, criminal sau just, sistemul în vigoare este singurul după care, în vreme de criză, funcționăm. Somnambulici sau robotici, urmăm ciudatele reguli în care am ajuns să trăim; dacă ne-am trezi acum, am pica fulgerați de înălțimea absurdului la care ne-am ridicat. Lecția bombardamentelor Berlinului ar fi că împotrivirea, protestul și revolta trebuie făcute din timp. Altfel, riscăm să nu mai putem trăi decît strîmb, pînă cînd doar bombele care rad totul ne mai pot opri din schimonoseala ajunsă normă.

***Ionuț Iamandi** este jurnalist la Radio România Actualități. Cea mai recentă carte publicată:* De comuniști am fugit, peste comuniști am dat. Povestea unui refugiat din Basarabia, *Editura Vremea, 2022.*

■■■

Iaromira POPOVICI

bazar

Roți și vremuri

În copilăria mea, nimeni din familie, ori chiar dintre prieteni, nu avea mașină. Ne deplasam cu toții, ades, pe jos și nu făceam caz de asta. Și cel mai des cu mijloacele de transport în comun.

De altfel, cred că am copilărit mai curînd într-o lume a pietonilor, în care trotuarele erau mai ocupate decît carosabilul. În afară de troleibuze, autobuze și tramvaie (care nici ele nu erau destule, căci altfel nu s-ar fi îngrămădit oamenii în ele și nu ar fi atîrnat pe scările lor), mai erau puține taxiuri (niciodată destule) și la fel de puține mașini personale. Era un număr mic de mașini disponibile, trebuia să te-nscrii și să-ți aștepți rîndul, nu mai știu exact care era procedura. Dar știu că erau foarte scumpe și foarte puține. Circula un mit, care probabil avea mai mult decît o sămînță de adevăr: și anume că trebuia să mănînci nu știu cîți ani numai iaurt și să economisești, să pui bani la CEC ca să-ți poți cumpăra o Dacie.

Iaurtul nu era rău, se vindea în borcane de sticlă, returnabile, și s-a găsit relativ ușor pînă aproape de perioada apocaliptică în care nu se mai găsea nimic. Nu-mi pot aminti exact cît costa, dar cu siguranță era ieftin. CEC-ul era cam singura bancă de atunci (în orice caz, singura la care avea acces oricine) din Republica Socialistă România. Dacia, 1300 și 1100, era Mașina vremii. Mai existau Olcit-uri, Trabanturi, ARO-uri și, din cîte îmi amintesc, cîteva mărci din țările socialiste vecine și prietene, dar și mai puține. Mașina, pentru noi, copii ai anilor ’70, era Dacia. Așa cum lumea era Bucureștiul (pentru cei născuți aici, desigur), Mașina era Dacia. La fel cum bicicleta era Pegas.

Am avut un Pegas verde, cred că pe la 13 ani. Știam deja să merg pe două roți, trecusem prin toate fazele posibile. Fuseseră destule: de la tricicleta albastră joasă la tricicleta înaltă, de copil mare. Și apoi la bicicleta, cred, roz-vișinie, pe două roți, dar și cu două rotițe de sprijin în spate. Încet-încet, cele două rotițe au dispărut. În locul lor au alergat, o perioadă, pe lîngă bicicletă, mama sau tata, prinzîndu-mă uneori la timp înainte de prăbușire. Au fost și destule julituri, dar într-un timp decent, din cîte-mi amintesc, am învățat să merg, onorabil.

De atunci am simțit că lumea se vede și se simte altfel pe roți. Că trecerea în trombă pe lîngă lucruri îți schimbă perspectiva. Viteza pe care Făt-Frumos, în basme, o numea „ca vîntul“ îți conferea o senzație de libertate și de putere netrăite pînă atunci. Libertatea aproape a unui zbor și puterea străbaterii spațiului, a unei alte luări în stăpînire a lucrurilor – mai ușoară într-un fel și, în același timp, mai intensă.

Tot cu bicicleta am avut revelația descoperirii unor „lumi“. A unor locuri despre care știam doar teoretic, a căror poveste doar o auzisem, dar care păreau incaccesibile la modul concret. În lumea plină de limite în care viețuiam, asta n-ar fi fost ceva neobișnuit. Dar așa, cu bicicleta, locurile respective ieșeau din sfera mitologică și se concretizau. Ba chiar se dovedeau aproape de alte locuri de care nu le legasem pînă atunci. Așa s-a întîmplat cu Mărțișorul lui Arghezi, la care am văzut că se putea ajunge din Parcul Tineretului, pe unde dădeam ture toată ziua. Eram, păstrînd proporțiile, precum primii exploratori care au descoperit alte continente și au reușit să reconfigureze harta lumii pe care o credeau cunoscută.

Bicicleta, însă, nu ieșea din sfera parcurilor. Nu mi-ar fi dat în nici un fel prin cap să merg altundeva cu ea decît prin parcuri și, cel mult, pe aleile învecinate acestora. Nici gînd pe carosabil, dar nici pe trotuarele adiacente, cum se întîmplă astăzi. Așa că lumea care se reconfigura o făcea tot din petice și cu destule zone rămase nepeticite între ele. Cel mai mare act de curaj pe roți pentru vremea de atunci fusese să tot traversez Șerban Vodă, alături de bunicii mei, de pe partea de străzi care dădeau spre Parcul Carol, pe atunci Libertății, spre Tineretului, pe atunci post-Cocioc, în curs de amenajare, cu o trotinetă mov. Nicidecum electrică, nu se pomenise așa ceva pe aici... Pe care încărcam ghivece și diverse alte bulendre, ajutîndu-i astfel, vine vorba, pe bunicii mei să se mute de pe o parte pe alta a străzii. Dintr-o casă cu chirie în casa lor, proprietate personală, cum se spunea în epocă, în care nu se putuseră muta pînă atunci (adică aproape o viață), pentru că locuia în ea – cu chirie, desigur – un colonel de Securitate, dacă nu greșesc.

Dacia roșie a urmat la scurt timp după mutarea asta. Dar n-au cumpărat-o părinții mei, care nici nu visau la așa ceva, ci unchiul meu. Important e că a achiziționat-o cineva din familie. Eram destul de apropiați încît să beneficiem cu toții de această Chitty Chitty Bang Bang care ne-a schimbat, iar, dimensiunile lumii și ne-a permis să ne deplasăm spre zonele în care aveam oarece acces la necuprins.

■■■

• *Omul cu umbra* (România, 2021), de Dragoș Hanciu.

Victor MOROZOV

dilematograf

Pe holurile facultății

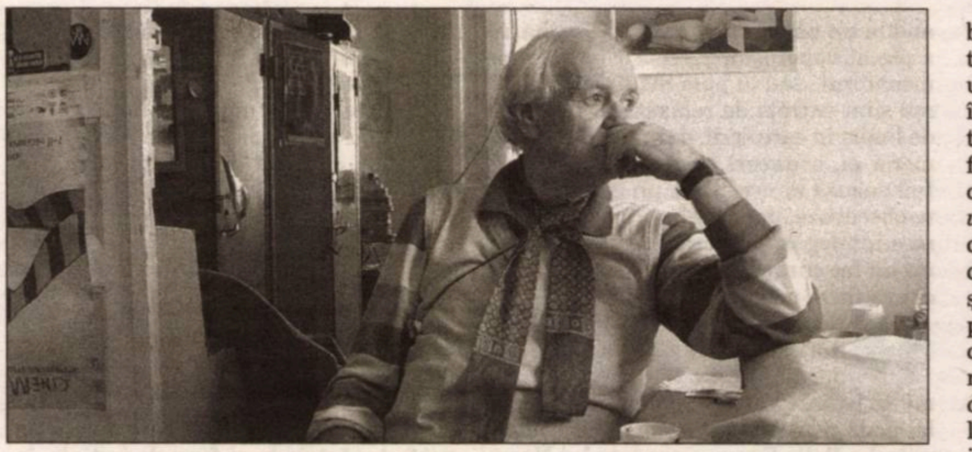

Omul cu umbra face parte dintr-o benefică serie de documentare românești recente ai căror autori au preferat să ocolească sistemul greoi de finanțări, știind prea bine că dacă mai așteaptă mult vor rămîne fără subiect. Regizorul său, Dragoș Hanciu, îl filmează aici pe Gheorghe Blondă (zis și „nea Jorj“), fostul responsabil cu materialul tehnic de imagine al UNATC-ului, aflat la vremea turnajului în pragul pensionării. *Timing*-ul filmului este crucial de două ori: întîi pentru că plecarea lui nea Jorj, documentată afectuos de către studentul Hanciu, amenință să închidă pe urmele sale o epocă întreagă – caracterizată printr-un raport palpabil față de tehnică, înlocuit pe zi ce trece de volatilitatea digitalului – și-apoi pentru că, aflăm abia la final, Blondă avea să moară nu cu mult mai tîrziu. Dincolo de portretul unui ins charismatic și cu vorbele (porcoase) la el, calitate în care l-am găsit destul de oarecare, *Omul cu umbra* devine mult mai interesant odată ce capătă anvergura mărturiei, a documentului: o lume se destramă și prea puțin contează că lumea respectivă e cu-adevărat infinitezimală, atîta vreme cît Hanciu știe să îi confere proporțiile unei tragedii cu emoție surdă.

Se cuvine, așadar, să salutăm intuiția cineastului (care în 2016-2017, cînd a filmat, era foarte tînăr) de a-și face filmul – de a da naștere unor imagini – cu orice preț. Momentul pe care îl surprinde – capsulă a timpului concentrată pe holurile facultății – nu se mai întoarce: în absența filmului, finalul trist al acestei epopei mărunte, dar intense – nea Jorj întreținînd raporturi strînse cu colectivul studențesc – ne-ar fi rămas necunoscut nouă, celor pe care afacerile interne ale facultății nu-i privesc. Așa, ieșirea din scenă a lui Jorj – moment pătrunzător în care acesta își strînge acareturile din birou, le îndeasă într-un geamantan, apoi se pierde în profunzimea coridorului ca într-o secvență de încheiere clasic-hollywoodiană – reprezintă deopotrivă o intrare în memorie. Dacă *Omul cu umbra* propune o privire de documentarist, atunci ea are de-a face cu conștiința lui Hanciu că, deși restrînsă ca însemnătate, drama filmului are de dat socoteală în fața timpului cu majusculă. Documentarul e atunci o ultimă urmă a acestui om, imprimat în lumina care pătrunde prin obiectiv.

Hanciu construiește o relație specială cu nea Jorj. Opțiunea cineastului de a se include, cu candoare, în cadru trădează nu atît un narcisism naiv, cît o admirație care abia se conține în schimburile dintre regizor și personaj, amîndoi ascunzîndu-și cum pot stinghereala provocată de acest amestec de respect și prietenie trainică pe care și le poartă unul altuia, primul sub masca modestiei, al doilea, sub cea a unei acreli blînde. Mărturisesc că m-a fermecat mai ales acest pas în afara sinelui pe care am crezut că-l identific la Hanciu, un tînăr care decide să se apropie de un om de care totul, a priori, îl desparte. E materie de cinema aici: atunci cînd într-un sfîrșit începi să îl privești pe cel pe care îl vezi mereu. O figură a zilei de ieri prinde contur sub ochii unei figuri a zilei de mîine. Păcat că entuziasmul pe care îl naște acest transfer timid e oarecum diluat de sărăcia dispozitivului formal – și nu am în vedere sensul financiar al termenului. Căci ar fi fost de dorit ca filmul să-și depășească mai avîntat premisa limitată (un portret în stil *ciné-vérité),* în loc să se mulțumească cu această idee – prea des văzută din partea absolvenților UNATC, dar nu numai – că e suficient să pornești camera și să înregistrezi, pentru ca ceva, inevitabil, să se întîmple.

Din punctul ăsta de vedere, e cel puțin bizară neglijența filmului față de structură, redusă la statutul unei rețineri ușor paralizante, care blochează ieșirea în afara sferelor cuminți, în detrimentul unei acumulări de cadraje repetitive, fără „creștere“. Această repetiție nu face sistem, e doar redundantă: *Omul cu umbra* arată adesea ca o punere cap la cap a unor secvențe prea banale – diverse conversații la cafea cu persoane care au și dispărut imediat după aceea etc. –, de parcă adevăratul său subiect s-ar ivi doar cînd și cînd, cu intermitențe, în loc să monopolizeze toată atenția. Aceste secvențe de observațional au ceva frustrant în ele – nea Jorj se pierde în peisajul sterp al imaginii ezitante și în mulțimea de documentare-portret anterioare care au făcut la fel cu personajele lor. Hanciu alege să umble mai ales la banda sonoră, integrînd (sau restituind în chip „realist“) fragmente muzicale din repertoriul clasic și, mai cu seamă, știri din actualitatea infamei OUG 13, care a generat proteste masive din partea populației. Ținta gestului e neclară: simplă ancoră temporală sau „privire asupra unei instituții care funcționează ca o oglindă a autorităților ce conduc țara“, așa cum informează un sinopsis? Aș zice că adevărul e undeva la mijloc, pe axa frîntă dintre acest realism pedestru de care filmul nu poate să se despartă și acel orizont ușor fantezist către care – aidoma acestui bătrîn plin de vervă – n-ar fi fost rău să aspire mai des.

Omul cu umbra a rulat în cîteva cinematografe din țară.

■ ■ ■

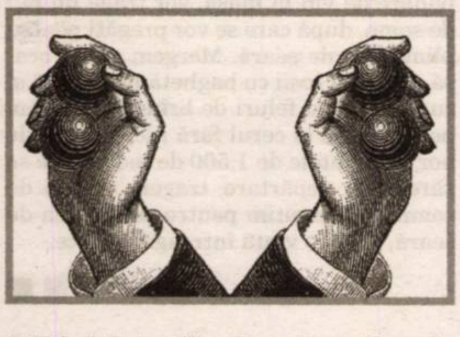

• Ethel Cain, *The Preacher's Daughter*, Daughters of Cain Records, 2022.
• Orville Peck, *Bronco*, Sub Pop Records, 2022.

Aron BIRO

audio și n-am cuvinte

Contra naturii

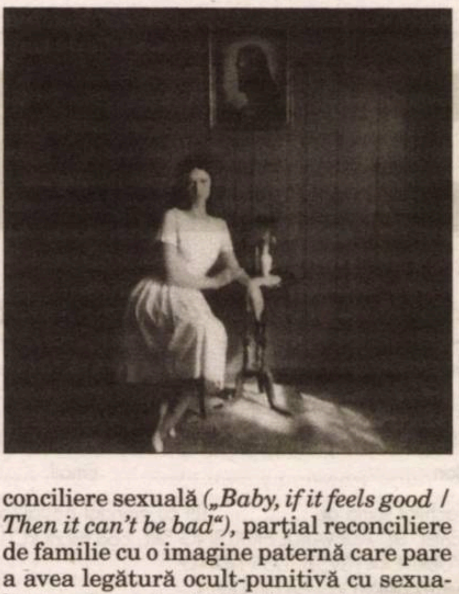

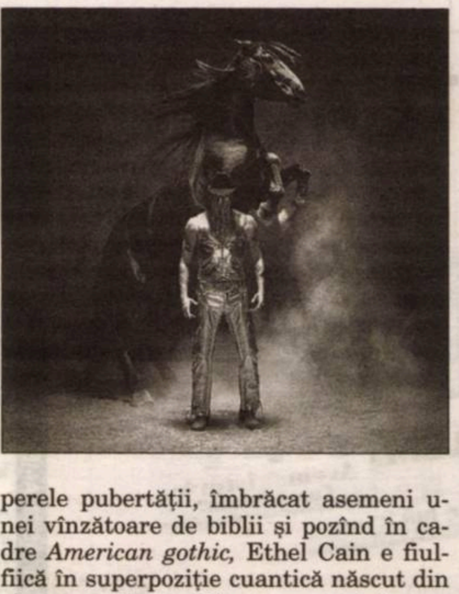

Păstrez tradiția recomandărilor de muzică LGBTQIA+ în Luna Mîndriei și a Prejudecății. Nu ne-am lămurit încă dacă există un gen muzical LGBT, ori dacă ideea de gen mai are vreo noimă în general, însă sesizăm o propagare a sexualității alternative în zone muzicale conservator-tradiționaliste asociate identitar cu bigotismul, cu electoratul lui Trump, cu viața lipsită de dileme. În contextul rostului acestei rubrici mă refer la country și *americana folk,* refugii de divertisment pentru fermierii și minerii Americii profunde care își văd acum invadate valorile de către sexo-marxiști duplicitari, la care ironia post-adevăr și post-gen se împletește cu drama onestă și o inadecvare în căutare de demnitate sau măcar recunoaștere.

Dintre cele două recomandări ale acestui articol, Ethel Cain pare mai sinceră – artist folk transgen care, timp de 75 de minute, picură în urechea ascultătorului ceară înfierbîntată la limita suportabilă. Parțial e gest de automutilare *(„These crosses all over my body / Remind me of who I used to be“),* parțial tentativă de conciliere sexuală *(„Baby, if it feels good / Then it can't be bad“),* parțial reconciliere de familie cu o imagine paternă care pare a avea legătură ocult-punitivă cu sexualitatea descentrată *(„Hide me there / Under the leaves / 9 going on 18“).*

Titlul albumului e *Preacher's Daughter*, cea mai nesubtilă sugestie a molestării de la coperta debutului Korn încoace, plasînd în prim-plan imaginea autorității paterne toxice aruncînd o umbră amenințătoare asupra băiatului-fată răzvrătit împotriva unei ordini biblice ce și-a ratat misiunea. Confuz în reperele pubertății, îmbrăcat asemeni unei vînzătoare de biblii și pozînd în cadre *American gothic,* Ethel Cain e fiul-fiică în superpoziție cuantică născut din abuz sexual normalizat, anesteziat cumva de o obsesie pentru Lana del Rey, al cărei romantism submisiv e asimilat aici într-o torsiune identitară ce va ridica sprîncenele celor mai experimentați psihanaliști.

Mai cunoscut și mai premiant prin medii practicante de politici identitare, cowboy-ul mascat de origine sud-africană Orville Peck îngroașă rîndurile celor care îl destructurează pe Roy Orbison în cheie postmodernă și pansexuală, bătînd chiar spre Elvis Presley, înscriindu-se poate nu chiar voluntar și în lunga tradiție a Elvișilor închipuiți. Albumul mustește de sexualitate masculină autosuficientă – imaginea cowboy-ului suplu, subtil sexualizat, fiind complementată acum cu cea a calului negru nechezînd, o răstălmăcire a mitului Călărețului Singuratic.

Orville Peck are o voce candidă și prietenoasă, nu dă fiorii *queer*-gotici ai personajului Ethel Cain, dar e tot un personaj proiectat cu premeditare pentru a emana esențe *queer* – aspecte nelalocul lor ajung să se plieze într-un concept coerent care depășește repede statutul de parodie. Ajută în plan tehnic și contribuția unui inginer de sunet versat al scenei country: Jay Joyce a lucrat cu superstaruri precum Eric Church și Miranda Lambert și se asigură că muzica lui Peck sună suficient de credibil încît să funcționeze mai întîi drept capcană (pentru o scenă rurală ultraconservatoare), iar apoi ca demonstrație a felului în care conceptul Queer se poate translata între contexte culturale.

Sînt două albume contra naturii într-un sens cît se poate de propriu – alcătuite din ingrediente a căror alăturare nu ar fi aprobată pe hîrtie de nici un manager muzical cu simț de autoconservare, dar cineva a reușit să le monteze șuruburile și angrenajele necesare ca să le dea coerență. Nu o fi existînd un gen muzical LGBT, dar există o metodologie *queer* a deconstrucției.

***Aron Biro** este autorul blogului http://aronbiro.blogspot.com.*

■ ■ ■

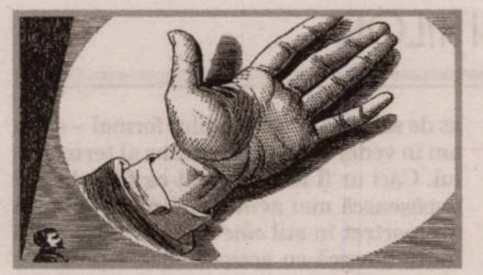

Adina POPESCU

portrete din mers

Aix-Les-Bains și tinerii francezi de 70 de ani (I)

Orașul

Locuim de mai bine de-o săptămînă într-un orășel din Savoia, Aix-les-Bains, pe malul lacului Du Bourget, cel mai mare lac glaciar din Franța. Nu mi-aș fi închipuit niciodată că voi ajunge aici sau mai degrabă nu aș fi ales niciodată Aix ca destinație, a fost o întîmplare fericită în care locul m-a ales pe mine. Lacul are niște culori incredibile, în funcție de lumină, uneori e verde, alteori albastru sau turcoaz, e un lac care se întinde pînă hăt departe, înconjurat de munți stîncoși cam la 1.500 de metri înălțime și face vălurele la mal, ca o mică mare interioară. Lacul este o „afacere“ turistică în sine – are o *Compagnie de Bateaux,* bărci, hidrobiciclete, caiace, bărcuțe cu pînze, se poate practica aici orice sport nautic, dar în general turiștii care vin sînt francezi din împrejurimi, nu sînt turiști străini, am văzut o singură mașină cu un număr de Elveția și o alta cu un număr de Finlanda. Desigur, în Aix sînt și români, ca oriunde în Europa unde se găsește ceva „de muncă“, i-am întîlnit la supermarket – din Suceava, s-au prins că aici vinul este cea mai ieftină și „elegantă“ variantă de pileală, chiar așa a zis băiatul care lucra în construcții și care ne-a abordat la casă, auzindu-ne că vorbim românește, avea în coș două sticle de vin franțuzesc și una de un soi de palincă de pere. „Cît costă? E bună?“, l-am întrebat. „Optșpe euro... e elegantă, e cam ca a noastră, dar mai slabă!“ Berea în Franța ar putea să nici nu existe pentru că, de fapt, e belgiană, iar muncitorul român nu are la dispoziție varianta „clasică“ la pet. Mai sînt și femei, la curățenie, „Menajera mea e româncă!“, ne-a zis o tinerică pe la 75 de ani care ne-a cedat masa ei la un restaurant popular (de obicei mergi unde vezi mai multă lume!), în momentul în care s-a ridicat și ne-a observat că așteptam pe margine. Avea chef de vorbă, ne-am conversat un pic în franceza mea aproximativă, am aflat că menajera românca „e harnică“, are trei copii în țară cărora le trimite bani și vorbește bine engleză, însă nu prea știe franceză, „voi, românii, vă descurcați mult mai bine cu engleza!“.

Presupun că sîntem singurii turiști români din Aix-les-Bains, iar faptul că nu aud la tot pasul, ca la Paris: „Uite, bă, că a plecat vaporașul!“, „Lasă, că-l luăm pe următorul, dă-l în pula mea!“ mă face să mă simt extrem de relaxată. O detașare de limba în care scrii, dar mai ales de oamenii ei, e uneori extrem de necesară. Îmi susură în urechi, ca un cîntecel care te obsedează, doar limba franceză pe care o înțeleg în proporție de 60-70%, dar nu-mi fac curaj să o vorbesc mai mult de cîteva fraze uzuale.

Orașul are în jur de 30.000 de locuitori, un fel de Gherla sau Aiud, dar în Franța. Și de zece ori mai multă istorie. Vestigii romane, destinație la modă pentru „băi“ a nobilimii franceze în La Belle Époque, nepoata lui Napoleon, Balzac etc. au trecut pe aici, hoteluri somptuoase care par nelocuite de sezoane întregi, un singur muzeu local, o colecție privată a unui doctor și farmacist pe numele lui Jean Faure, unde poți vedea un Degas, un Cezanne, un Sisley, cîteva Pissarro și mai multe sculpturi de Rodin, iar muzeografele, niște fete sfioase pe la 50 de ani, se comportă cu o sobrietate delicioasă de parcă ai fi cel puțin la Luvru. Un oraș conservator, de dreapta, în care nu prea vezi emigranți și alte rase, au reușit probabil să-i excludă treptat, să-i alunge mai departe spre Lyon, care e la o sută de kilometri, un oraș în care orice hipster progresist s-ar da probabil cu capul de toate felinarele de pe stradă, nu există aici nici un *hotspot* funcțional, nici măcar la primărie, nu se poate milita pentru nimic, nu există nici măcar homeleși, un oraș în care nu am văzut bețivi sau drogați, iar prețurile „socialiste“ sînt identice atît la bodega gării, cît și la restaurantele din centru. Un oraș în care mă simt foarte tînără, adolescentă chiar, căci media de vîrstă a localnicilor este 60-70 de ani.

Piața

Miercurea și sîmbăta sînt zile de piață, aceiași producători locali se mută dintr-o parte în alta, azi sînt în Aix, mîine în Annecy, poimîine în Chambéry. Nu trebuie să întrebi pe nimeni unde e piața, pur și simplu te iei după doamnele bine întreținute de 90 de ani care își tîrîie cărucioarele pe trotuare sau după vecinele lor mai tinere, de 70, care merg în pas sprinten, cu coșul de răchită atîrnat de braț. Nicăieri nu am văzut bătrînet mai *fit* ca în acest orășel conservat parcă în sirop precum Oxfordul lui Javier Marías, mai mult de jumătate dintre ei sînt mult mai în formă decît mine, la un pic peste 40. Mai ales femeile, cu siluetele lor înalte și subțiri, fără burți, fără nici un fel de diformități, doar riduri și pliuri, căci asta e – e vîrsta, n-ai ce face! –, te duc cu gîndul la niște plante care s-au uscat perfect, păstrîndu-și formele inițiale, între paginile unui ierbar. În mai bine de-o săptămînă, n-am văzut nici o persoană obeză. Poate de la ce mănîncă sau cum mănîncă li se trage, piața în sine e fabuloasă, e o experiență franțuzească autentică, cu producători respectabili, mulți dintre ei de vîrsta clienților lor, nimeni nu se grăbește nicăieri, se poartă conversații, se apreciază marfa, se formează mici cozi, fiecare își ia cîte un coșuleț în care își pune legumele și fructele pe care le alege, doamnele de 90 își împing cărucioarele în față și se uită urît dacă au senzația că nu respecți coada, dacă nimerești pe la spartul tîrgului primești caise și cireșe pe gratis. În afară de fructe și legume, găsești aici zeci de sortimente de brînză, terine și jambon, pește și stridii din Mediterana care e la doi pași, nici că-ți trebuie mai mult. Cel mai puțin succes îl au turcii cu baclavale și lipii calde – cum vă spuneam, e un oraș conservator –, toată lumea se înghesuie la produse locale, se gătește *cassoulet* în tigăi uriașe. Nu m-aș mai da dusă din piață, dar din păcate întreg spectacolul se termină un pic înainte de prînz, se strînge totul rapid, un angajat cu un furtun face curățenie, un amestec de zoaie cu frunze, fructe storcite, rădăcini dispare într-un vîrtej de apă, în urma tarabelor rămîn doar trotuarele ude și locuri de parcare, piața volantă e doar o iluzie, e ca și cum nici n-ar fi fost.

Din fericire, mai există cîrciuma pieții, chiar așa se și numește, Café du Marché, aici se citește presa (presa scrisă care în România aproape că nu mai există) și se discută problemele care contează, sînt alegeri legislative în Franța, niște băieți entuziaști de vreo 60 de ani fac campanie unei candidate de stînga și împart fără succes niște pliante. Atmosfera seamănă cu cea din Obor, însă fără mici și bere, fără sărăcie și deznădejde, oricine își permite un pahar, două, trei din minunatul vin de Savoie, rece și ușor amărui, un vin sec fără nici o urmă de asprime, fără nici un damf de poșircă. Tinerii locuitori ai orașului vorbesc unii peste alții, socializează, de data asta nu înțeleg nimic din ce-și spun, e hărmălaie, limba franceză atît de familiară și totuși străină îmi răsună în urechi ca un cîntecel obsedant, cei care nu mai au loc pe la mese beau în picioare. Proprietarul, un puști pe la 45 de ani care se învîrtea amețitit printre mese, a dispărut de ceva vreme, e singurul abțiguit, a uitat de vinul nostru, nu-i nimic, îl luăm de la bar, aici îl regăsim cinstindu-se cu niște amici, e puțin peste ora 12, miezul zilei, îmi număr monedele, 3 euro un pahar de vin, e categoric cel mai bun preț din Aix, la cîrciumile din centru același vin costă 6.

Însă și la cîrciumă petrecerea se sparge curînd, oamenii au un ritm al vieții, o viață așezată, în Aix zilele de vară se mișcă în ritm de melc, par nesfîrșite, exact ca acelea din vacanțele copilăriei. E ora prînzului, cei veșnic tineri merg acasă ca să mănînce, vor mai bea două pahare de vin la masă, vor trage un pui de somn, după care se vor pregăti pentru plimbarea de seară. Mergem și noi acasă, mîncăm roșii cu baghetă proaspătă și cu vreo patru feluri de brînză, ne uităm pe fereastră la cerul fără nici o urmă de nor, la muntele de 1.500 de metri care se zărește în depărtare, tragem un pui de somn, ne pregătim pentru plimbarea de seară, avem o viață întreagă înainte.

■ ■ ■

DILEMA
Studia americana
DILEMA
Minte-mă frumos
DILEMA
Avem O istorie. Cum O citim?
Ce este cultura europeana?

ABONEAZĂ-TE ACUM

DILEMA VECHE

SCANEAZĂ CODUL QR

✓ 3 luni - 75 LEI ✓ 6 luni -127 LEI ✓ 12 luni - 201 LEI

TALON ABONAMENT
Nume .... Prenume ....
Str. .... Nr. ...., Bl. ...., Sc. ...., Et. ...., Ap. ....,
Localitate .... Județ/Sector ...., Cod poștal ....
Telefon .... Email ....
Am achitat suma de .... LEI cu mandat poștal/ordin de plată nr. .... din data ....
în contul SC ADEVARUL HOLDING SRL, cod fiscal RO18990288, deschis la BRD – Decebal, nr. cont RO70BRDE441SV58305914410.
Abonamentul va începe din luna* .... Semnătura ....

Plata se va efectua pînă la data de 25 a lunii în curs pentru ca livrarea să înceapă de la data de 1 a lunii următoare.

Prin completarea prezentului talon sînt de acord ca SC ADEVARUL HOLDING SRL să prelucreze datele mele cu caracter personal pentru activități promoționale și să le dezvăluie terților conform legii nr. 677/2001. Îmi rezerv dreptul să mă opun acestei prelucrări și să solicit ștergerea datelor adresîndu-mă societății SC ADEVARUL HOLDING SRL printr-o cerere scrisă.

Pentru abonamentele plătite cu mandat poștal sau ordin de plată este necesar să trimiteți talonul completat, împreună cu copia dovezii de plată la **SC ADEVARUL HOLDING SRL – Abonamente,** București, Șos. Fabrica de Glucoză nr. 21, Sector 2, cod poștal 020331.

CUM TE ABONEZI
✓ **ONLINE:** la http://abonamente.adevarul.ro
✓ **VIRAMENT BANCAR** sau **MANDAT POȘTAL:**
în contul SC ADEVARUL HOLDING SRL, cod fiscal RO18990288,
deschis la BRD - Decebal,
nr. cont RO70BRDE441SV58305914410.
✓ LA TOATE OFICIILE POȘTALE / ✓ FIRMELE DE ABONAMENTE

Informații și reclamații: abonamente@adevarulholding.ro
Tel: 0790 139 007/0790 139 009 (L-V, 9.00-18.00)

...ÎȚI DĂ DE GÎNDIT

Stela GIURGEANU

Tastatura sau creionul?

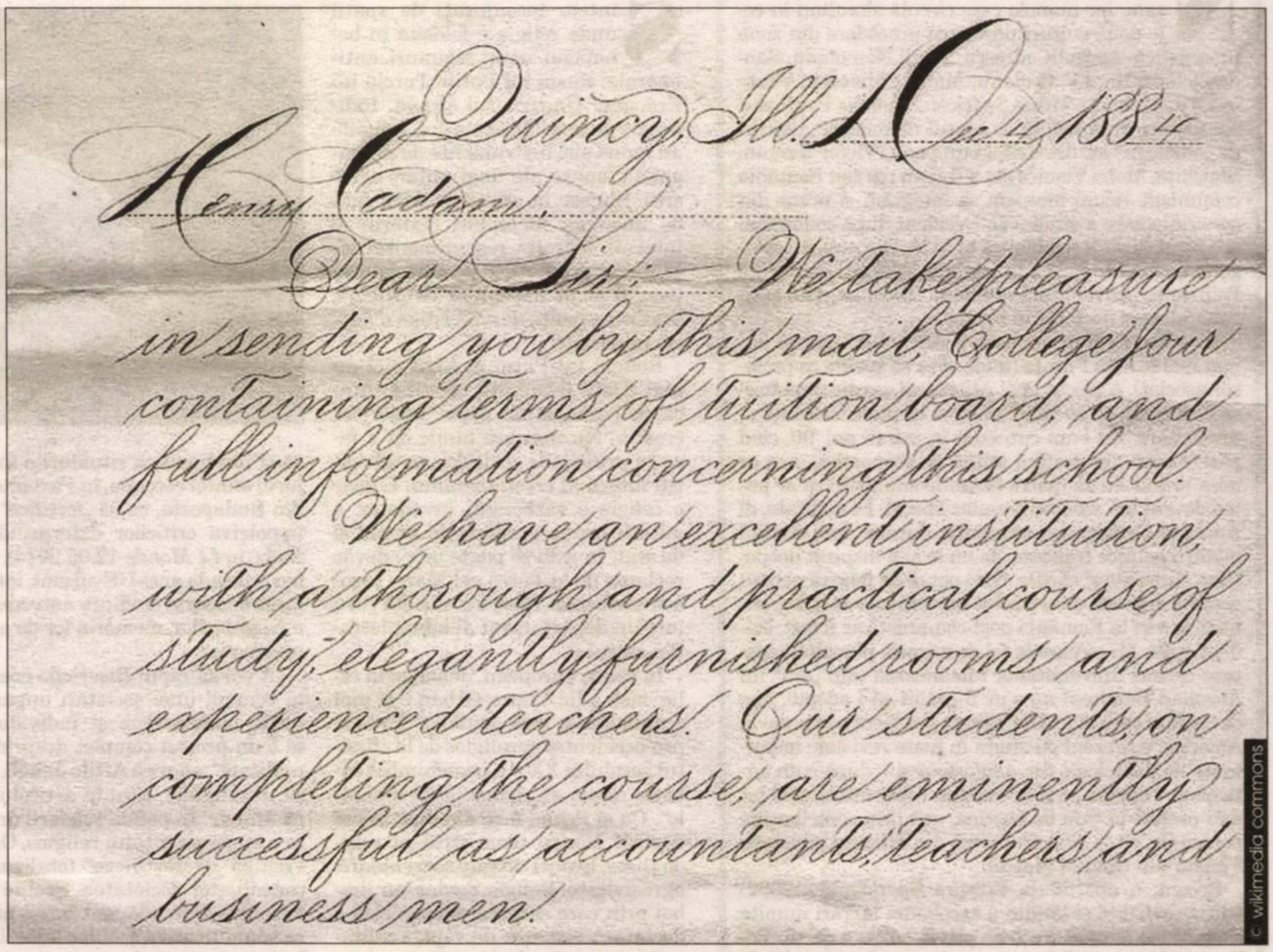

Quincy, Ill. Dec 4 1884

Henry Cadam.

Dear Sir: We take pleasure in sending you by this mail College Jour containing terms of tuition board, and full information concerning this school.

We have an excellent institution, with a thorough and practical course of study, elegantly furnished rooms and experienced teachers. Our students, on completing the course, are eminently successful as accountants, teachers and business men.

© wikimedia commons

Printre recentele dorințe de a reforma sistemul de educație din România se numără și „digitalizarea“, ministrul Sorin Cîmpeanu anunțînd, la sfîrșitul lunii mai, dorința de a înlocui vechile table tradiționale cu tablele *smart*.

„Vrem sau nu vrem, ne place sau nu ne place, educația va evolua mult mai mult către digital. (...) La nivel de *hardware*, o reformă majoră va fi înlocuirea tablei, celebra tablă. Este un instrument care a produs efecte în educația tuturor, dar este un instrument care nu mai atrage tinerele generații. Toate tablele clasice vor fi înlocuite de table interactive, inteligente“ – a declarat acesta, adăugînd că unul dintre avantajele acestor table inteligente este că lecțiile astfel predate pot fi transferate instantaneu pe telefoanele, tabletele sau laptop-urile utilizate de elevi.

Este însă un avantaj real acest transfer al informațiilor direct pe dispozitivele elevilor? Mi-am amintit, recunosc, cu melancolie, de tabla de scris din școala generală, de mirosul de cretă, de ritualul „udării buretelui“, dar și de orele de caligrafie care te învățau să domesticești și să îndrăgești literele – pentru că atunci cînd le tratai cu respect, păreau că se predau, lăsînd deschise premisele unei prietenii la cataramă. Orele de caligrafie au fost de mult scoase din programa școlară, deși acum se pledează pentru reintroducerea lor, iar în ceea ce privește tabla tradițională, chiar dacă nu mai atrage tinerii, după cum a susținut ministrul, a rămas unul dintre puținele instrumente care mențin obiceiul scrisului de mînă – un obicei care, în epoca digitală, pare mai degrabă desuet.

Pentru că trebuie să ne gîndim mult și bine: cînd am scris, ultima oară, ceva de mînă? Scrisori nu prea mai trimitem, iar în domeniile care implică scrierea, folosim în mod evident tastatura și nu creionul (nici nu vreau să mă gîndesc cum ar fi să-mi scriu articolele de mînă!). Însă ceea ce este în firescul erei digitale pe care o trăim este și în firea creierului nostru? Au de pierdut generațiile care vin și care ar putea învăța să scrie direct pe tastatură, fără a mai avea vreun contact cu „bețigașele“ și „bastonașele“ cu care am început noi să scriem? Întrebarea mi-a fost ridicată de un recent articol din *Frankfurter Allgemeine Zeitung*.

„În timpul pandemiei de coronavirus, unii copii au uitat chiar că scrisul se face de la stînga la dreapta“, a declarat, pentru *F.A.Z.*, Marianela Diaz Meyer, directoarea Institutului Schreibmotorik. „Scrisul de mînă este și va rămîne indispensabil. Este foarte important pentru dezvoltarea cognitivă a copiilor. Învățarea scrisului manual este o formă deosebit de complexă de învățare (...), este legată de acele regiuni ale creierului care nu sînt responsabile doar pentru funcțiile motorii. Activitatea creierului, atunci cînd scriem mult de mînă, ajută și la promovarea lecturii. Există studii neuroștiințifice care arată că scrisul de mînă este, de asemenea, de mare importanță pentru creativitate și înțelegerea conținutului. Dacă scriem fluent, putem recunoaște și literele mult mai repede. Există și un studiu recent care arată că studenții care într-o prelegere și-au luat notițe pe tablete au fost mai puțin capabili să proceseze conținutul decît cei care au scris cu pixul pe hîrtie.“

În ceea ce privește diferențele înregistrate la nivel cognitiv, atunci cînd învățăm să scriem de mînă sau direct pe tastatură, Jean-Luc Velay, cercetător în neuroștiințe la CNRS, a declarat, într-un interviu pentru Radio France, că oamenii pot învăța la fel de bine să scrie în ambele feluri, reușind să transpună limbajul în text. Totuși, adaugă acesta, există un detaliu îngrijorător înlesnit de tehnologie, deseori trecut cu vederea, un obicei care cîștigă din ce în ce mai mult teren: acela de a dicta un mesaj, în loc de a-l scrie: „Din ce în ce mai mulți oameni își dictează mesajele pe telefon, iar mașinăriile transcriu cu din ce în ce mai multă acuratețe aceste dictări“, ceea ce, nu-i așa, ne încurajează să abandonăm chiar și scrisul pe tastatură. E mai simplu și mai rapid doar să vorbim.

Însă simplu și rapid este și benefic? În ceea ce privește diferența dintre scrisul de mînă și scrisul pe tastatură, cercetătorul s-a referit, în primul rînd, la gesturile implicate în mod fizic: pe cînd scrierea cu creionul implică o singură mînă, tastarea le solicită pe amîndouă. „Iar acest fapt schimbă multe din punct de vedere cerebral: pe de o parte, avem un proces care se declanșează prin mîna dominantă, în general dreapta, care e gestionată de emisfera cerebrală stîngă – aceeași care gestionează limbajul la majoritatea oamenilor. Pe de altă parte, scrierea la tastatură necesită coordonarea ambelor mîini și, prin urmare, implică trimiterea de informații și către emisfera dreaptă pentru a controla mîna stîngă. Survine, așadar, o împărțire a scrisului între cele două emisfere ale creierului.“

Nu a trecut suficient timp ca efectele acestei calibrări de sarcini, la nivel cerebral, să fie studiate în profunzime. Pe de o parte, cei mai mulți oameni au învățat să scrie de mînă, apoi au trecut la tastatură. Pe de alta, nu se știe ce se va întîmpla cu copiii care învață să scrie direct pe tastatură, cînd creierul este încă în formare. Nu se știe dacă efectele vor fi sau nu nefaste. În mod teoretic, acestea ar putea fi benefice, avînd în vedere că scrierea la tastatură împarte funcția scrisului, antrenînd nu doar emisfera dominantă, ci folosindu-le pe amîndouă.

Însă, din observații la nivelul ierbii, Jean-Luc Velay nu are vești prea bune, amintind de un experiment, derulat în cadrul unei grădinițe. Timp de trei săptămîni, un grup de copii au fost învățați să scrie direct pe tastatură, iar altul, să scrie literele de mînă. La finele experimentului, copiii au fost rugați să recunoască literele pe care le învățaseră, iar cei care le scriseseră manual s-au dovedit a fi mai buni decît cei care au învățat să le scrise la tastatură.

„Cînd învățăm să scriem, mișcarea ortografiei ne face să memorăm o formă și un gest. Acest lucru se poate observa în RMN-uri: atunci cînd unui subiect i se cere să se uite la litere, acest lucru activează atît zonele vizuale, cît și senzoriale-motorii ale creierului său și tocmai această stimulare cognitivă dublă îi permite să recunoască mai rapid litera. Or asta înseamnă că, dacă nu mai învățăm să scriem de mînă, capacitatea noastră de recunoaștere a literelor va scădea.“

Nu doar cercetătorii în domeniul neuroștiințelor s-au preocupat de acest fenomen. Una dintre cele mai complexe lucrări pe acest subiect, *Handwriting in early childhood education: Current research and future implications*, a apărut în 2014 și aparține unei cercetătoare, doctor în Științele Educației, la Universitatea din Florida, Laura Dinehart.

„Scrisul de mînă, definit mai specific ca fiind capacitatea de a produce scris lizibil și rapid, a fost legat în mod constant de abilitățile creative. (...) Cercetătorii au descoperit că scrisul de mînă și ortografia contribuie semnificativ la dezvoltarea expresivității la copiii de grădiniță. Nu același lucru e valabil cînd vine vorba de educație prin limbaj oral sau doar prin dezvoltarea capacității de a citi.“

Potrivit lui Marilyn Cochran-Smith, profesor doctor în pedagogie la Lynch School of Education and Human Development, din Boston, autoarea volumului *Learning to Write Differently*, învățarea scrierii de mînă este un proces care implică atît elevul, cît și pedagogul, construindu-se astfel contexte sociale în care copiii nu doar procesează un text, ci îl interiorizează, dezvoltîndu-și gîndirea și capacitățile creative.

Totuși, declinul scrierii de mînă, care a început în anii ’90 cînd, potrivit autoarei, „legiuni de adulți pentru care scrisul era o profesie – cercetători, jurnaliști, educatori, publiciști – au făcut conversia de la creion la procesare computerizată de text, descoperind computerul ca instrument de scriere extrem de eficient“, pare de neoprit – în 2016, Finlanda a fost printre primele țări care au propus ca în școli elevii să învețe doar scrisul de tipar (nu și literele cursive) și să petreacă mai mult timp învățînd abilitățile de a scrie la tastatură, și nu cu creionul pe hîrtie.

Chiar dacă nu există date concrete și studii aprofundate asupra efectelor învățării scrierii direct la tastatură, nu pot să nu mă gîndesc la lucrarea celor doi cercetători norvegieni Bernt Bratsberg și Ole Rogeberg, *Flynn effect and its reversal are both environmentally caused*, publicată în 2018, prin care aceștia atrăgeau atenția că nivelul IQ, pe plan mondial, este în scădere.

„Înlocuirea creionului cu tastatura“, a conchis Jean-Luc Velay, în interviul pentru Radio France, „desemnează și standardizarea scriiturii. Nu ne face, oare, această înlocuire să pierdem și cîte ceva din personalitatea și unicitatea noastră ca indivizi?“

Cu siguranță, în vremurile vitezei, scriitura la tastatură ne face cadoul timpului. Uneori, însă, un dar poate fi și un cal troian.

Teodor BACONSCHI

Discretul eroism al moderației

Nu prea cunoaștem opera românilor americani, iar numele care circulă simultan în cele două culturi provin cu precădere din zona umanistică. Andrei Codrescu, Virgil Nemoianu, Sanda Golopenția, I.P. Culianu, Matei Călinescu, Vladimir Tismăneanu, Mihai Spăriosu, Thomas Pavel sînt recuperați în România cu statul de „clasici“, alături de „omologii“ lor din exilul european (Victor Ieronim Stoichiță, Matei Vișniec etc.). Toți au părăsit România comunistă. Acum începem să integrăm și nume din generația care a studiat în Occident după comunism și a făcut carieră academică în SUA. Din această categorie face parte Aurelian Crăiuțu, profesor de Științe Politice la Universitatea Indiana (Bloomington) și titular al unui doctorat la Princeton.

Aurelian Crăiuțu a absolvit ASE (1988) și s-a format mai întîi în Franța (unde avea să revină ca profesor asociat). A trecut apoi Atlanticul, grație unei burse Fulbright, străbătînd laborios treptele ierarhiei universitare. Eu l-am cunoscut în primii ani ’90, cînd păstra ceva din profilul inițial de economist, ceea ce mi-a hrănit iluzia (patriotic-anticomunistă) că ar putea deveni un valoros premier liberal. În realitate, dl Aurelian Crăiuțu s-a reorientat durabil spre studiul gîndirii politice franceze, de unde și-a inspirat deopotrivă cursurile și cărțile. Nu-l pot decît felicita pentru această opțiune, de vreme ce șansele sale de a face politică la vîrf în România post-comunistă ar fi fost, evident, nule. Mi se pare la fel de negativ-plauzibilă ipoteza că nici universitatea românească (din „era“ lui Aurelian Bondrea) nu s-ar fi grăbit să-l adopte. Așa că tot răul spre bine. Dl Crăiuțu și-a făcut un nume în America, e prezent cu studii în toate revistele importante de politologie din *anglosferă* și – după cum anticipam – devine pe zi ce trece un reper intelectual tot mai prețuit în țara de baștină, atît prin contribuțiile personale, cît și prin traduceri din Husserl, Gustave Thibon sau Gabriel Marcel.

Recent, a apărut (la Editura Spandugino, 2022) ediția revizuită și lărgită a excelentei lucrări numite *Elogiul moderației*. Față de prima ediție a cărții (Polirom, 2006) beneficiem acum de rescrierea părții finale a opusului („Moderația astăzi“). Profesorul Aurelian Crăiuțu ne oferă istoria intelectuală și doctrinar-politică a moderației, care structurează intim liberalismul autentic (și, desigur, ethos-ul conservator nealterat de extremism). O atare panoramă istorică și conceptuală e capabilă să măsoare dramatic decăderea democrațiilor postmoderne și urgența de bun-simț ca toți iubitorii libertății civilizate să pledeze coral pentru revenirea la justețea căii de mijloc. Fără cultivarea acestui *juste milieu* nu putem vorbi (altfel decît demagogic) despre idealul civic al binelui comun. Orice etică a responsabilității presupune combinația funcțională dintre luciditate, compromis rațional și evitarea excesului de orice natură. Și la ce ne-ar folosi o așa-zisă etică iresponsabilă? Nu i-am suportat destul falsa virtute și efectul criminal odată cu desfășurarea totalitară a veacului 20?

Autorul ne poartă pe la toate adresele filosofice ale moderației: de la (cum altfel?) Platon și Aristotel, trecînd prin Machiavelli, Guicciardini & Baltasar Gracián, pentru a zăbovi, odată cu timpurile moderne, în preajma unor Montesquieu, Burke, Tocqueville, Guizot și a mereu admirabilului Raymond Aron. Dacă ar fi forțat onestitatea academică, dl Aurelian Crăiuțu ar fi putut umple sumarul cu cel puțin încă pe atîți gînditori. A fost însă exclusiv interesat de acea filieră reflexivă care a prețuit, analizat și recomandat cu adevărat morala moderației, așa că radiografia ansamblului nu ne plimbă pe cărări artificiale, de dragul ilustrării unei teze.

Nu mai puțin reușită e încercarea dlui Aurelian Crăiuțu de a argumenta contra vecinătăților semantice în stare să prezinte moderația într-o lumină neatractivă (ezitarea, lașitatea, ambiguitatea, tergiversarea fără busolă). Lectura ne convinge la fiecare pagină că, din adîncul complexității sale, moderația se manifestă ca o însușire paradoxală, cu profundă detentă spirituală: iubitorii săi din toate timpurile n-au făcut decît să lupte, curajos, împotriva curentului majoritar, căutînd să-și salveze cetățile prin singurul antidot eficient al fanatismului. *Elogiul moderației* trebuie să ajungă rapid în mîinile cititorilor care nu caută alinierea față de vreo ideologie la modă, ci sensul peren al conviețuirii reușite.

Anca MANOLESCU

Religiile manevrate de dictatori

© wikimedia commons

Sîntem înconjurați de spații unde religia e folosită în beneficiul unor regimuri antiliberale: Rusia lui Putin, Turcia lui Erdogan, Ungaria lui Orbán. Indiferent de specificitatea lor, religiile au ajuns aici instrumente de propagandă, anexe ale unei puteri agresive. Slujesc la stîrnirea fricii față de dușmani închipuiți (externi și interni). Întrețin resentimentul față de „nedreptățile“ pe care istoria le-ar fi făcut națiunilor cu pricina, le stîrnesc pofta de a recîștiga o „glorie imperială“.

Religia lui Putin & Kiril nici nu mai poate fi numită creștină. Atacă cu barbarie un popor majoritar creștin. Nu mai are nimic de a face cu principiile christice, cu adevărul intern al creștinismului. E doar o religie a războiului invadator, a puterii brute, o religie de partid și de stat. În asta se poate într-adevăr reclama de la Petru cel Mare: țarul a transformat Biserica oficială rusă într-un departament al administrației statului.

În cadru european, demagogia religioasă a lui Viktor Orbán e și mai scandaloasă, mai penibilă. Tînărul pro-occidental nereligios de la sfîrșitul secolului XX s-a preschimbat într-un mesia al „democrației iliberale“. Ca și Putin, face din creștinism depozit pentru teme strident naționaliste, lozinci ultraconservatoare, agresivitate. Religia devine un limbaj prin care schema demagogică e declarată situație de fapt, realitate în teren. Anul acesta, în campania electorală – amintea Kati Marton într-un număr din *Dilema veche* –, Orbán acuza Uniunea Europeană că ar încerca să „smulgă Ungaria din mîinile Fecioarei Maria și să o arunce la picioarele Bruxelles-ului“. Ai crede că Ungaria de azi e o țară de creștini ardenți, de cruciați, foarte vulnerabili totuși față de închipuitul atac al Uniunii la care au aderat și de unde iau fonduri importante. (Nu mai vorbim de faptul că sîngeroasa UE tratează cu grațiozități de bal ghionturile pe care Orbán le dă unității ei în ce privește sancțiunile față de Rusia.)

> *Ca și Putin, face din creștinism depozit pentru teme strident naționaliste, lozinci ultraconservatoare.*

Ce ar fi de spus despre „sfînta coroană“ cu care s-au încununat regii unguri, adusă de Orbán, printr-o solemnă călătorie pe Dunăre, să troneze în Parlament? Trimisă, potrivit legendei, de Papa Silvestru II Sfîntului Ștefan, întemeietor și evanghelizator al regatului ungar, coroana veghează asupra legislativului actual, de masivă majoritate Fidesz. Simbol al încreștinării Ungariei, simbol al staturii regale trecute, aflat în legătură cu prestigiul Bizanțului (material vorbind, coroana e un dar al împăratului bizantin Mihail VII Dukas către regele Geza I), simbol al uniunii între tron și altar, coroana pune pe mintea actualilor politicieni pofta de a recupera ceva din ipostazele de veche fală a Ungariei. Dar, deși coroana e creștină, religia adunată în jurul ei nu e doar creștină. În martie 2012, un șaman siberian a fost poftit să-și implinească ritualurile împrejurul sfintei coroane, în Parlamentul din Budapesta, ca să „fortifice“ țara împotriva criticilor externe (Joëlle Stolz, în *Le Monde* 12.05.2014). Pentru cruciada anti-UE nu sînt, iată, de lăsat deoparte credința antecreștină a maghiarilor, memoria lor de aprigi precreștini.

„A voi să repui Bisericile creștine în centrul unei societăți ungare în criză, materialiste și individualiste e un proiect complet desprins de realitate“, spunea Attila Jakab, istoric al religiilor, citat în articolul din *Le Monde*. În pofida scăderii drastice a angajamentului religios, Orbán vrea să „recreștineze“ totalizant și conservator societatea. Școlile confesionale s-au adăugat într-o măsură semnificativă școlilor laice, iar ele încearcă să educe elevii potrivit unor idei tradiționaliste, ostile față de libertatea de gîndire. Religia ajunge astfel conformism, slujbașă a unui proiect politic autoritarist și demagogic. S-ar părea că un astfel de creștinism nu are altă misiune decît să combată „dereglările“ pernicioase ale Occidentului, să ducă mai ales război împotriva homosexualității. Nici vorbă să se ocupe de raportul persoanei cu transcendența, de libertatea și destinul total al credinciosului, de adevărul christic.

Islamul lui Erdogan și al susținătorilor lui are și el o funcție sociomorfică. Și el e menit să pună societatea sub ascultarea unei ideologii fundamentaliste, ostile față de Occident. Cît mai spera să adere la UE, Erdogan răspundea solicitărilor de a transforma Sfînta Sofia în moschee că nici măcar lăcașurile existente de cult nu sînt pline. În 2020 a hotărît probabil că ele s-au umplut și că naționalismul religios al Türkiye e cazul să-și aroge prestigiul locului.

Iată trei spații de antiliberalism, unde religia nu e deloc alungată, combătută. I s-a găsit un rol eficace în încercarea de a uniformiza societatea, de a o lipsi de dialog, vitalitate cetățenească și capacitate de a controla puterea statului. Religia, oricare ar fi ea, poate sluji, iată, la înregimentarea societății sub un proiect care combină frustrările istorice, frica față de închipuiți dușmani civilizaționali și pofta de măreție a grupului în cauză.

Cum de regimurile comuniste nu s-au gîndit la așa ceva? Cum de le-a scăpat din vedere puterea nivelatoare a religiei sociomorfice? Cum de regimul comunist din China, așa de priceput în controlul populației, nu pune la lucru religiile? De fapt, le pune și el, într-un joc de supraveghere și represiune. După ce revoluția culturală a strivit sub tăvălugul ateismului comunitățile religioase, China a înscris în Constituție, în 1978, libertatea de credință, dar nu și de cult și de exprimare publică. Doar religiile/asociațiile religioase controlate de Departamentul Cultelor chinez pot oficial funcționa. Regimul le atribuie ca misiune să dispenseze o morală subordonată ideologiei statului, să încadreze societatea, să fie o vitrină a libertății religioase față de mediul internațional.

Totuși, începînd din 1980, există în China – spun analiștii – o spectaculoasă creștere a adeziunii și a inventivității religioase. Persoane și grupuri de diferite credințe găsesc căi de a se plasa nu doar în zona „roșie“, controlată de regim, ci și într-o zonă „gri“, unde își disimulează preocupările spirituale sub etichete acceptate oficial, sau chiar într-o zonă „neagră“ clandestină. Ba unii au curajul de a-și practica deschis tradiția, ca acele mii de pelerini daoiști care de curînd au urcat pe muntele sacru Tai Shan.

Regimul lui Xi Jinping apasă acum pe clapa represiunii dure. Nu numai comunitățile uigure și kazahe sînt sălbatic reprimate. Budismul tibetan e și el înăbușit, confesiunile creștine sînt vizate de asemenea, puterea văzînd în ele „forțe străine ostile“ care vor să sape legitimitatea regimului. Se adaugă măsuri de „sinizare“ a respectivelor culte, cu scopul de a omogeniza populația sub cultura etniei dominante și sub stăpînirea Partidului comunist.

Într-o tribună din *L’Obs* (28.01.2022), sinologul Claude Meyer denunța valul actual de represiune, încheind: „Viitorul va spune dacă o astfel de strategie de îndiguire va putea fi menținută în deceniile următoare fără a pune în pericol stabilitatea socială și, prin urmare, dăinuirea regimului pînă la centenarul lui din 2049“.

***Anca Manolescu** este cercetător în domeniul antropologiei religioase.*

Mihaela PETROV

Victor Brauner, vizionar, magician și alchimist

În 1995, Verena Kuni publică lucrarea sa de masterat cu titlul *Victor Brauner: Artistul ca vizionar, magician și alchimist* în care analizează opera artistului dintre anii 1940 și 1947 (Verena Kuni, *Victor Brauner: Der Künstler als Seher, Magier und Alchimist*, Peter Lang Verlag, Frankfurt am Main, 1995). Intitulată *Suprarealism și magie. Modernitatea fermecată (Surrealismo e magia. La modernità incantata)*, expoziția din acest an, care are loc la Fundația Guggenheim din Veneția între 9 aprilie și 26 septembrie, urmînd să fie itinerată între 22 octombrie și 29 ianuarie 2023 la Muzeul Barberini din Potsdam, prezintă creațiile suprarealiste văzute prim prisma relației cu *magia, ezoterismul, mitologia și tradiția ocultă*. Reunind șaizeci de lucrări din colecția Peggy Guggenheim de la Veneția și din mai multe alte muzee, expoziția alătură numele creatorilor suprarealiști Victor Brauner, Leonora Carrington, Salvador Dalí, Giorgio de Chirico, Paul Delvaux, Max Ernst, Leonor Fini, René Magritte, Roberto Matta, Wolfgang Paalen, Kay Sage, Kurt Seligmann, Yves Tanguy, Dorothea Tanning și Remedios Varo pentru a pune accentul pe relația suprarealiștilor cu „magia“, înțeleasă ca *o formă de discurs poetic și filozofic legată de procesele emancipării personale*. Artistul suprarealist este numit „alchimist, magician sau vizionar“. Emblematică pentru relația pe care suprarealismul o întreține cu științele oculte este lucrarea din colecția Guggenheim realizată de Victor Brauner în anul 1947 și intitulată *Suprarealistul (Le Surréaliste)*, tablou reprodus pe coperta catalogului expoziției *Suprarealism și magie, modernitatea fermecată (Surrealismus und Magie. Verzauberte Moderne*, Prestel Verlag, 2022).

Printre creațiile „magice“ din opera lui Victor Brauner se numără și lucrările închinate poetului german Novalis, prețuit de suprarealiști. Începînd cu anii 1939-1940, creația pictorului este influențată de literatura romantică și de ezoterism, îndreptîndu-se cu deosebire către scrierile lui Novalis în care artistul consideră a fi găsit ecoul propriei sensibilități. Ele devin sursa inspirației poetice în anii exilului: *„Era în 1941, la Marsilia (...) cînd m-am cufundat în (lectura) romanticilor germani, îndeosebi Novalis. Am regăsit în* Imnurile către Noapte *ecoul acelor lucruri din inteligența mea și din instinctul creator (...). Găsisem cartea de care aveam nevoie*“ (Arhiva Bibliotecii Kandinsky, Centrul Pompidou, Paris).

Tabloul pictat de Victor Brauner în anul 1940, *Femeie solară (Femme solaire)*, asociază scrierile romanticului german și alchimia. Drumul parcurs de eroul romanului lui Novalis, *Heinrich von Ofterdingen*, care pleacă în căutarea „florii albastre“, este înțeles ca metaforă a unui parcurs inițiatic. În roman, Novalis descrie întîlnirea dintre Heinrich, poetul visător, și „regele tăcut“ *(der stille König)* al metalelor. Coborîrea eroului romanului în căutarea metalelor aflate în „pîntecul“ pămîntului este asemuită de suprarealiști cu etapele alchimiei și înțeleasă ca un proces psihologic. Un text consemnat de Victor Brauner într-un caiet invocă numele poeților din scrierile cărora artistul se inspiră: *„Novalis, Clemens Brentano, Hölderlin, André Breton, Bettina și toți prietenii mei, din țări diferite, din ținuturi îndepărtate, cei care aveți gustul pentru inexplicabil și extraordinar, veniți să mă vizitați, să-mi cereți să vă povestesc detalii, să-mi priviți tablourile, desenele și să încercați să citiți în ele destinele poetice*“ (Arhiva Bibliotecii Kandinsky, Centrul Pompidou, Paris). Pentru pictor, ambianța poetică este necesară creației, ea fiind „suflu, deschidere asupra lucrurilor – explorare somptuoasă“. Scrierile poetului german sînt redescoperite, ca și cum artistul ar fi așteptat momentul potrivit pentru ca opera lui să fie orientată spre aprofundarea relației dintre *poezie* și *magie*. Ediția în limba franceză a scrierilor lui Novalis, pe care Brauner o are la dispoziție în timpul petrecut la Celliers-de-Rousset (1942-1945), îi servește drept sursă a inspirației. Într-un caiet, artistul transcrie: *„O adiere de melancolie îmi face sufletul să freamăte. Aș vrea să cad la pămînt ca niște picături de rouă și să mă amestec cu cenușa*“ (Novalis, *Hymnes*, Édition Montaigne, Paris, 1943). În alchimie, din „cenușă“ își ia zborul *phoenix*-ul, echivalent al pietrei filozofale.

Portretul lui Novalis (Portrait de Novalis), realizat de Victor Brauner în anul 1943, este un asamblaj compus din mai multe obiecte și înscrisuri. Încastrat într-o cutie din lemn, „portretul“ este o formă ovoidă modelată în lut pe care este inscripționat cuvîntul „cenușă“ și ornată cu o diademă din sîrmă de fier pe care este lipit semnul cabalistic al „semnăturii lunii“. Decupat din carton, semnul împrumutat din cărțile ocultistului Agrippa este așezat pe un disc din cupru pe care poate fi citit cuvîntul ABRAXAS, format din șapte litere care corespund, fiecare, uneia dintre cele șapte planete. Una dintre strofele *Imnurilor* evocă luna, „grațios soare al Nopții“, „regină a universului“. Brauner adaugă un fragment din *Imnuri: „Mai divini decît stelele strălucitoare ne par ochii infiniți pe care noaptea i-a deschis în noi*“. Lucrarea trimite totodată la mistica lui Jacob Böhme și la textele gnostice care se numără printre sursele de inspirație ale romanticilor germani. Asemenea unei ecuații matematice, pe un carton amintind tăblițele de ardezie sînt înscrise trei cuvinte, *Atracție Explozie = Fruct (Attirance Explosion = Fruit)*, care pot fi puse în legătură cu „triada“ din seria de lucrări pe care Brauner le intitulează *Leu Lumină Libertate (Lion Lumière Liberté)*. „Triada“ apare ca un topos în creația brauneriană a anilor 1940 pentru a trimite la asocierea dintre *Dragoste, Libertate* și *Poezie*. Sub impulsul dragostei, descoperirea misterelor magiei deschide calea ce duce la înfăptuirea „uniunii contrariilor“ și la găsirea „pietrei filozofale“. Dragostea este percepută ca o „flacără“ sau „un mare foc“. Simbolul inspirației poetice este *flacăra*, care „solidifică visul“, ea este „seismograful cel mai fidel al sensibilității“, inepuizabilă, feerică, erotică, subtilă. Prin „solidificarea visului“, omul devine liber. *„În acea noapte / Întîlnire între Lautréamont Novalis și Breton / eliberarea omului / solidificare a visului / omul este liber / Leu / Lichid / Libertatea vieții.*“ În „caietele și carnetele“ păstrate în Arhiva Bibliotecii Kandinsky de la Centrul Pompidou din Paris, pictorul notează: *„Documentele (sînt) mesajele lumii necunoscute a inspirației și poeticului, simboluri ale devenirii, ale metamorfozei omului prin foc*“.

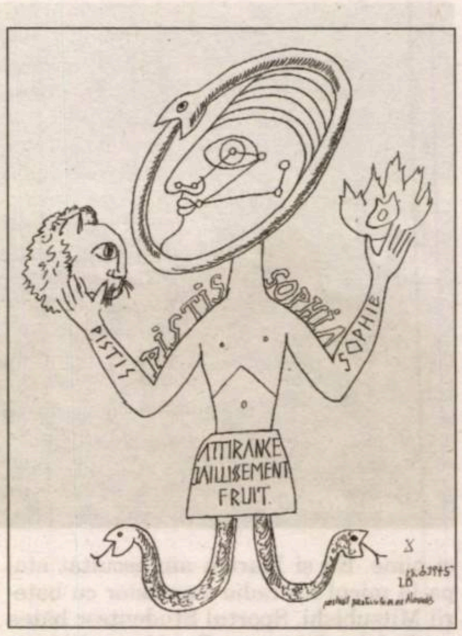

Portret pantacular al lui Novalis, 1945

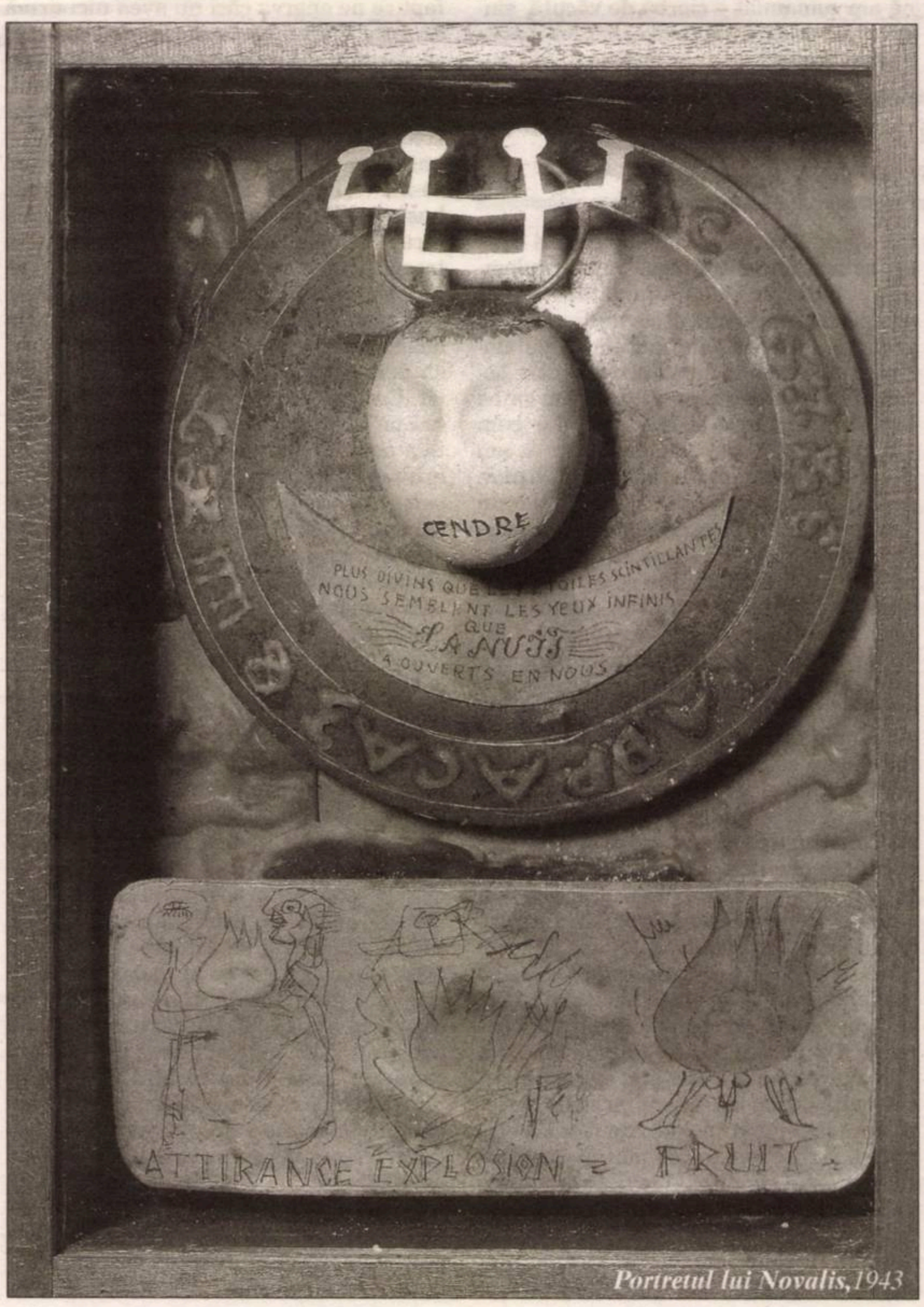
CENDRE
PLUS DIVINS QUE LES ETOILES SCINTILLANTES
NOUS SEMBLENT LES YEUX INFINIS
QUE
LA NUIT
A OUVERTS EN NOUS
ABRACAS
ATTIRANCE EXPLOSION = FRUIT

Portretul lui Novalis, 1943

Ecou al operei lui Novalis, poezia întîlnește tradiția ezoterică. În desenul intitulat *Portret pantacular al lui Novalis (Portrait pantaculaire de Novalis,* 1945), inscripția *PISTIS SOFIA* reflectă interesul manifestat de pictor pentru vechile texte gnostice tratînd despre „principiul feminin al universului“. În mitul gnostic, *SOFIA PISTIS* este „înțelepciunea celestă“, eon suprem al unui Părinte insondabil, care avea să fie înlocuită mai tîrziu prin *LOGOS*, o entitate masculină. Desenul interpretează misterioasele figuri gravate pe gemele gnostice, pe care Brauner le descoperă în volumul publicat de Jean Marquèz-Rivière despre *talismane și pantacle,* în care un tors masculin cu cap de cocoș este așezat pe două trupuri de șarpe. Înconjurat de șapte stele, el este ABRAXAS, pentru a reprezenta cifra 365 sau totalitatea zilelor anului: A = 1; B = 2; R = 100; A = 1; X = 60; A = 1; S = 200 (Jean Marquèz-Rivière, *Amulettes, talismans et pantacles dans les traditions orientales et occidentales*, Payot, 1938).

Atît obiectul, *Portretul lui Novalis*, cît și desenul, urmat de o acuarelă, fac parte din seria lucrărilor cu caracter „magic“ pe care artistul le realizează între anii 1942 și 1945. *Solivan*, titlul dat unui tablou din anul 1945, este anagrama numelui lui Novalis, a cărui evocare are rolul de a întări propriile forțe creatoare. *„Novalis a făcut din poezie o artă magică. Brauner face din magie pictopoezie*“, scrie Alain Jouffroy în monografia consacrată pictorului (Alain Jouffroy, *Brauner*, Fall, 1959).

Mihaela Petrov ***este istoric de artă. A încheiat studiile doctorale cu teza „Victor Brauner, cuvîntul scris și opera plastică, 1934-1965. Caiete și carnete, Donația Jacqueline Victor Brauner, Centrul Georges Pompidou, Paris“, UNArte, 2011. Cărți publicate:*** Victor Brauner, cuvîntul scris și opera plastică, 1934-1965 *(2012);* Victor Brauner, pictopoet. Desene și acuarele *(2013);* Victor Brauner, vizionar al timpurilor moderne *(2014);* Victor Brauner, 1903-1966 *(2016).*

Codruț CONSTANTINESCU

Munții din trecut și cum îi străbăteam

Descoperirea întîmplătoare a două cărți poștale interbelice, una cu vechiul schit care a ars în gura Peșterii Ialomicioara și alta cu schitul nou (revendicat, frățește, primul de Sinaia, iar cel de al doilea de Bușteni), mi-a adus aminte de expediția din Munții Bucegi a micului grup din îndepărtata vară a anului 1993. Inutil de precizat că nu mai țin minte mare lucru din acea vară. Parcă am mai fost cu tata vreo trei zile la pescuit, lîngă Hîrșova, plictisindu-mă teribil, topit de căldura sahariană a cîmpiei, citind vreo trei cărți. Rămîn siderat de libertatea și încrederea pe care ne-o acordau atunci părinții, cînd eram doar niște adolescenți cruzi, în condițiile în care nu puteam să le transmitem vești despre noi din oră în oră căci nu aveam telefoane mobile, tablete sau alte gadget-uri. Veselul grup de puștani din Cîmpina începuse să străbată Bucegii încă din anul 1992, cînd nu aveam mai mult de 15-16 ani, însă acele incursiuni nu durau mai mult de o zi. Luam trenul personal de dimineața și ne întorceam seara. Zilele de vară ne păreau interminabile, iar vacanța mare era lungă și lată precum Oceanul Pacific. Ne dotam de acasă cu sandviciuri și sticle goale de apă, pe care le umpleam la baza traseului. Părinții nu ne dădeau mai mult de 10.000 de lei vechi, căci biletele obositelor trenuri personal, care gîfîiau urcînd spre Bușteni, costau o nimica toată. Ne rămîneau bani pentru o savarină și un suc la cofetăria de lîngă Hotelul Silva. Gustul și importanța berii reci aveam să le descoperim mult mai tîrziu. Însă, în vara anului 1993, lucrurile s-a precipitat și în ultima săptămînă de școală s-a decis organizarea unei expediții mult mai complexe. Pentru noi, cucerirea Vîrfului Omu din Bucegi echivala cu cea a Everestului. Personalul ceferist declarase o grevă ilegală chiar în ziua în care ne planificaserăm să ajungem la Bușteni. Am fost nevoiți să apelăm la o rată rablagită, care asigura legătura rutieră între Cîmpina și Bușteni. Într-o înghesuială teribilă, cei cinci membri ai expediției abia au reușit să se strecoare, îndurînd bombănelile navetiștilor de cursă lungă, ce nu înțelegeau deloc misiunea noastră. Nu visam atunci că și eu urma să fiu, timp de un deceniu și jumătate, navetist. Găsind loc doar în fundul autobuzului, țin minte că număram minutele pînă la Bușteni, serpentinele DN1 fiind groaznic de îndurat. Totuși, nu am vomitat. O performanță.

Nu visam atunci că și eu urma să fiu,
timp de un deceniu și jumătate, navetist.

Am preferat să urcăm pe Jepii Mari și nu pe cei Mici, mult mai dificili. *Et pour cause*, aveam niște rucsacuri prevăzute cu o structură de aluminiu (fără protecția bureților) care ne intra în coaste. Cîntăreau cincisprezece kilograme (mîncare, ceva haine, dar și corturi ușoare, saci de dormit). Iar noi nu aveam mai mult de șaptezeci. Am ajuns relativ repede la Schitul Ialomicioarei, unde ne-am cazat. Călugării ne-au închiriat o cameră extrem de simplă, cu cinci paturi. Masa am organizat-o chiar în buza peșterii, unde încă se puteau observa urmele incendiului care mistuise unul dintre schiturile de lemn. Nu am avut curaj să ne aventurăm prea mult în interior. Am făcut un foc zdravăn, am pus o față de masă și ne-am tăiat din crengi cîteva țepușe pe care am înșirat bucăți de cîrnat, brînză și pîine. Eu și Marian am ascultat etapa la micul lui radio-tranzistor cu baterii Mitsubishi. Sportul Studențesc bătea pe Jiul, iar Steaua pe Rapid, sau invers.

Cetatea Rîșnov

© wikimedia commons

A doua zi de dimineață ne-am trezit devreme, ne-am făcut rapid-militărește rucsacurile, care erau deja mai ușoare cu un kilogram – mîncarea din ajun – și am plecat către Vîrful Omu. Urcușul nu era foarte dificil, deja eram antrenați, mușchii încălziți, febra musculară păstrîndu-și atingerea fină pentru acasă. În patru ore am ajuns la cabană și la cel mai înalt vîrf al Bucegilor (totuși, cu o respectabilă înățime de 2.504 metri). Eram obosiți, dar ușurați. La cabană am comandat o ciorbă de văcuță, singurul fel pe care bătrînul cabanier (părea a avea vreo 45 de ani), fără chef, ni-l putea oferi. „Dar este caldă, băieți, și uneori asta e tot ce contează“, ne-a îndemnat el amuzat. După o jumătate de oră am plecat. Am depășit porțiuni vaste de grohotiș, cărarea fiind acoperită pe alocuri și cu o zăpadă înșelătoare, în care bocancul rămînea înțepenit. Doream să ne instalăm corturile la Mălăești, dar cum am ajuns prea devreme, pe la ora 4, am decis să continuăm marșul către Rîșnov. Am schimbat direcția, ajungînd la un drum forestier. Trecînd și de uzina electrică, ne-am hotărît să ne instalăm tabăra într-un luminiș, unde se afla ceea ce părea un canton forestier în construcție. Avea structura ridicată și acoperișul instalat, îi lipseau însă zidurile. Era ora șapte cînd ne-am instalat corturile. Rebelul Mihai refuza ideea de a se înghesui cu noi într-un cort „Eu mă bag acolo, îmi fac un culcuș și voi sta comod, nu ca voi“, a spus el, arătînd spre canton. Nu a stat mult pe gînduri și, după ce a privit construcția aceea pentru a găsi modalitatea cea mai adecvată de a ajunge în pod, și-a aruncat rucsacul, a scos un cuțit și s-a îndepărtat de noi. I-am strigat să nu se ducă prea departe, așa văzuserăm noi prin filmele western, cei care se îndepărtau de grup erau inevitabil răpiți sau sugrumați de indienii apași sau cherokee. După zece minte, timp în care noi aproape că ne-am instalat corturile, el s-a înapoiat cu un imens braț de ferigi pe care le-a urcat în pod. Am fost desemnat să strîng lemne, cît mai uscate, misiune destul de dificilă, avînd în vedere ploile dese. Am strîns cioturi și crengi suficiente pentru un scurt foc pus la punct de Andrei. Cum lemnele se încăpățînau să nu se aprindă, iar ziarele pe care le mai aveam (*Sportul* meu și *România liberă* a lui Andrei) nu reușeau să producă o scînteie izbăvitoare, am scos sticluța de rom din rucsac și am stropit lemnele. Focul și-a făcut apariția. Ne-am schimbat ciorapii uzi, pe care i-am așezat lîngă foc, alături de bocancii rezistenți și mult încercați. Am scos conservele de carne indigeste și am încropit o altă delicioasă masă. Pentru a înghiți cu mai multă ușurință conserva mea din carne de vită, am adăugat suc de lămîie dintr-una din sticluțele de plastic galben.

Mihai se retrăsese în culcușul său, bine înfofolit. Îl auzeam cum încerca să cînte o strofă dintr-un cîntec al lui Bob Dylan, fapt ce ne enerva căci nu avea nici urmă de voce. Parcă necheza. Iar noi doream să dormim chiar dacă era doar nouă seara. Oricum nu aveam altceva de făcut. Împărțeam cortul cu Andrei, care m-a întrebat dacă eu dormeam cu ochelarii pe nas. I-am răspuns afirmativ, doar voiam să-mi văd visele mai bine. Am adormit buștean, dar pe la ora patru dimineața a început să plouă mocănește. Marian ne-a trezit și ne-a spus că mai bine ar fi să ne refugiem în podul cantonului. Să ne strîngem calabalîcul rapid și să păstrăm doar sacii de dormit, poate am fi reușit să dormim încă două ore, pînă la răsărit. Ceea ce am și reușit, chiar dacă Mihai ne avertizase că într-o anumită parte a podului cantonului s-ar putea să ne miroasă cam urît. La 7 dimineața, fără cafea, fără ceai, fără mic dejun continental sau celebrul *english breakfast* cu fasole și costiță afumată, am plecat. După două ore de mers monoton, în liniște, căci nimeni nu mai avea chef de vorbă, am ajuns în dreptul primelor case ale Rîșnovului, cu arhitectura lor greoaie, care ne anunța că pășeam, precum străbunicii noștri în 1916, într-o altă lume. Dar măcar acum eram în aceeași țară, nu trecuse un secol de pomană. Ne-am rătăcit pe străzile lui lungi și drepte care duceau oriunde altundeva, dar numai în centru nu. Cu chiu, cu vai, am dibuit gara.

Două trenuri personal plecau dimineața cu muncitori rîșnoveni, pentru a se întoarce seara. Am avut noroc căci cel de al doilea nu părăsise încă gara, uitată în nemișcare, o făcea pe la ora 11,30. Mai aveam o oră de așteptat. Nici măcar bilete nu puteam cumpăra, casa fiind închisă. Un localnic ne-a spus că se deschidea cu exact zece minute înainte de plecarea personalului. Ne-am lăsat rucsacurile în sala de așteptare. M-am hotărît să caut ceva de mîncare prin împrejurimi. Grea încercare. Cu greu am dat peste o dugheană unde se vindeau pîine, cornuri, covrigi, brînzoaice. Am luat cinci brînzoaice și vreo două duzini de covrigi. Brînzoaicele mai păstrau o urmă de prospețime, dar covrigii erau de piatră. De Gulag sovietic. Am fi avut nevoie de un ceai fierbinte, la cazan, să alungăm răceala care dădea tîrcoale corpurilor noastre greu încercate. Cele patru vagoane, de un albastru murdar și trecut, ale trenului personal au fost garate cu mare greutate de o locomotivă electrică ce părea să fi fost dată în folosință în 1967 toamna. Drumul pînă la Brașov, la o aruncătură de băț, a fost parcurs în trei sferturi de oră, cu o viteză supersonică ce nu depășea 40 de kilometri pe oră. În legănatul lui cadențat, ne gîndeam că, dacă ne-am fi ambiționat, am fi putut ajunge înaintea lui la Brașov. Totuși, ne era lene, eram obosiți și am preferat să moțăim. La Brașov am ajuns pe la amiază. Aici trebuia să schimbăm trenul, să ne urcăm într-un accelerat care făcea legătura între nordul țării și Capitală. Cu care Bucureștiul era aprovizionat cu brînză telemea de oaie, transportată în pungi mari de rafie, de semițăranii din Maramureș.

Mihai voia să ajungă mai repede la Bușteni, la bunici, și a plecat fără a ne mai aștepta, distrugînd solidaritatea. Spre norocul lui. Cei patru rămași ne-am lăsat echipamentul în gară, la serviciul de bagaje, unde ne-a fost oferit un carton pe care era trecut un număr. Andrei l-a băgat în buzunarul treningului. Am luat autobuzul pînă în Piața Sfatului. Eram fericiți căci puteam să ne cheltuim ultimii bani înainte de a ne întoarce acasă. Brașovul ni se părea un oraș mult diferit față de Cîmpina noastră natală, era central-european, avînd mici tentații greu de găsit în provincialul nostru tîrg, a cărui industrie începuse deja să-și dea duhul. Dovada: ne-am cumpărat minunatele casete Vivo poloneze, atît de bine contrafăcute de polonezi, și cărți. Abia în mica librărie, Andrei a realizat că nu mai avea cartonul *doveditor* de la gară. Am luat primul autobuz care făcea legătura între Piața Sfatului și gară, iar într-un sfert de oră eram în fața serviciului de depozitare a bagajelor. Gestionarul indiferent ne-a comunicat, mirat, că rucsacurile noastre fuseseră ridicate de doi băieți cu numai cinci minute în urmă. Am mers la Poliția Gării Brașov, unde am fost interogați cu superioritate de un polițist agramat și plictisit, care a întocmit un proces-verbal în care era făcut inventarul bunurilor noastre. A folosit o foaie de hîrtie A4 puțin pătată cu sos de conservă de pește la unul din colțuri. La final ne-a pus să semnăm procesul-verbal. Ne-a cerut și adresele poștale și un număr de telefon. Din fericire, ne rămăseseră suficient de mulți bani pentru a ne cumpăra bilete la acceleratul de la ora 17,40, care venea de la Baia Mare și mergea spre București. Am ajuns nepăsători în gara Poiana Cîmpina după o oră și jumătate. Într-un fel, eram chiar bucuroși că scăpaserăm de greaua povară a rucsacurilor. De la Poliția Feroviară din Brașov nu am mai auzit nimic, dar speram că orice pierdere va avea un aspect pozitiv – părinții trebuiau să ne cumpere alte rucsacuri. Peste trei zile, un Mihai fericit striga la mine, din mașina lui taică-su: „Unde vă sînt, băăă, rucsacurile, unde, hă-hă...?“.

***Codruț Constantinescu** este istoric și consilier pentru afaceri europene la Prefectura Prahova. Cea mai recentă carte publicată este* Liber în Europa *(Editura Vremea, 2021).*

■ ■ ■

Roxana DRAGU

„Războiul este doar «eu» și nici un pic «tu»“

– artiștii și galeriile în timp de război –

Sînt zile pe care mi le amintesc cu foarte mare acuratețe, în ciuda faptului că în cea mai mare parte a timpului nu aș putea spune ce am făcut ieri. Întîmplarea face că în dimineața zilei de 24 februarie m-am trezit înainte de revărsatul zorilor. O vreme am stat nemișcată și am ascultat respirația liniștită a fetiței mele, apoi m-am strecurat încet de lîngă ea, m-am dus la baie, mi-am făcut o cafea, mi-am aprins o țigară și, în timp ce inhalam primul fum... *Rusia a invadat Ucraina în această dimineață.*

Un titlu ca o lovitură în plex, o confirmare abruptă și brutală a tuturor fricilor mele din ultima vreme. Erau frici viscerale care se încăpățînau să roadă din mine, în ciuda tuturor contraargumentelor logice pe care mi le aduceau insistent oamenii din jurul meu, care pricepeau mai bine ca mine strategii politice și militare, economie și diplomație.

Însă iată că începuse. În timp ce eu dormeam, începuse o altă realitate. O schimbare atît de bruscă a „narativului“ de zi cu zi, precum și implicațiile unei asemenea schimbări sînt greu de integrat. E adevărat că nu trăim în mod direct experiența războiului – și sper să nici nu ajungem în acel punct –, însă atunci cînd casa vecinului arde, cînd simți dogoarea și mirosul pericolului, e imposibil să rămîi pasiv și e imposibil să nu fii afectat.

Peste două ore aveam să decolez spre Madrid, unde participam cu galeria la un tîrg de artă. Am plecat din București copleșită de un amestec de rușine, bulversare, depresie și anxietate. Într-o epocă în care umanitatea are toate atuurile să nu mai repete momentele ei de micime din istorie, după ce toate episoadele sîngeroase din trecutul nostru au fost analizate, studiate și recapitulate deja de generații, declanșarea unui război pare o ficțiune grotescă și rușinoasă, pe care nu vrei să o dezvolți. Transformarea peste noapte a acestei ficțiuni în realitate intră în contradicție cu tot ce ține de logică și rațional, produce o undă de șoc și perplexitate, distruge pînă și ultima picătură de inocență din noi, iar reperele care ne ajută să navigăm prin cotidian dispar.

Însă un lucru e cert: după ce ai făcut cunoștință cu noua realitate, descoperi rapid că viața este în continuare formată dintr-o sumedenie de momente, așa cum o linie este formată dintr-un număr oarecare de puncte. Doar că, în loc de liniaritate, avem parte acum de un parcurs imprevizibil, labirintic, care nu permite proiecții pe distanțe temporale medii sau lungi. Cum anume sînt acoperite aceste momente ține deja de fiecare în parte. Imprevizibilul naște automat un număr mult mai mare de scenarii posibile decît cel cu care sîntem obișnuiți să operăm.

Ce vom face? Va fi o criză, dar de ce natură va fi ea? Va fi o criză economică – și, în timpul ăsta, te gîndești: aha, prin asta am mai trecut, ne vom adapta, deși va fi greu pentru că a trăi din artă, indiferent dacă ești artist sau ai o galerie de artă, sau un muzeu, sau o casă de licitații, e complicat chiar și pe timp de pace.

În piramida de nevoi a lui Maslow, arta levitează undeva sus, deasupra vîrfului piramidei. Pe de altă parte, în lipsa de logică a evenimentului – pentru că războiul este în sine un act absurd și imprevizibil – există riscul ca fronturile să se extindă, iar conflictul să cuprindă și alte țări din regiune. Așa că, ce faci? Ce se întîmplă cu lucrările? Unde le ducem în siguranță? Cum le transportăm? Din fericire, pictura este foarte ușor de transportat – scoți pînza de pe șasiu, o faci sul și asta e tot. Însuși faptul că am avut o discuție pe acest subiect cu cîțiva dintre artiștii galeriei mi se pare că frizează absurdul.

Apoi, sigur, intri în etapa în care te revolți. Artiștii au luat poziție împotriva războiului, lucrările lor arată furia pe care o provoacă în oameni această situație teribilă, ce pare să se prelungească în mod neliniștitor. Este, în același timp, o perioadă a solidarității – o mare parte din membrii comunității s-a implicat activ, încă din prima săptămînă de război în ajutorarea oamenilor din Ucraina, refugiați în România. Practic, galeriile și spațiile independente de artă contemporană din toată țara – Malmaison, SAC, Suprainfinit Gallery, Catinca Tăbăcaru Gallery, Marian Ivan, Sector 1 Gallery, Galeria Posibilă, H'Art, Sandwich, Plan B, Jecza Gallery – au pus umărul în a crea un spațiu al siguranței pentru cei care avea nevoie de ajutor.

Din București pînă la Cluj, Sibiu, Iași și Timișoara, s-a format un fel de lanț invizibil de oameni care comunicau între ei și toți aveau același scop – să facă ceva concret pentru a ajuta. Fiecare a venit cu ce a putut – unii au putut oferi cazare, alții rezidențe pentru artiștii ucraineni, au ajutat cu traducerea actelor necesare trecerii la granița cu țara noastră – acolo unde a fost cazul, alții au facilitat transportul oamenilor de la graniță către diverse orașe din România, au făcut donații de haine, bani, timp, mîncare, produse igienice, au achiziționat bilete de avion sau tren către diverse destinații din Europa – pentru că mulți dintre cei care ajungeau la noi s-au aflat sau se află în tranzit prin România.

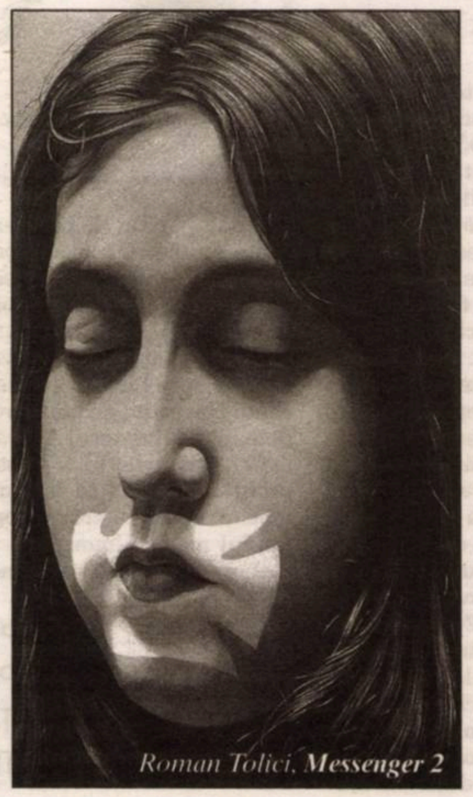

*Roman Tolici, **Messenger 2***

„Un fel de purgatoriu emoțional“

În cazul meu, am fost ajutată să pot ajuta. Un gest extrem de important în acest sens a venit din partea unuia dintre colecționarii cu care lucrăm, care ne-a pus la dispoziție o clădire în care am găzduit și găzduim în continuare familii și mame cu copii. Clădirea a funcționat ca hostel înainte de pandemie – Avanpost Umbrella Hostel – și a rămas goală din 2020 din cauza restricțiilor impuse de COVID-19, iar acum a devenit un adăpost sigur pentru oamenii aceștia loviți de grozăvia războiului.

Nu am avut timp să ne organizăm într-un fel anume, fiindcă totul s-a întîmplat foarte repede, așa că toți ne-am concentrat pe ce puteam face punctual în momentul în care eram apelați, iar gestul de a ajuta a fost unul spontan, nu a stat nimeni să se gîndească de două ori.

Cam asta e starea de fapt la ora actuală. Sîntem într-un fel de purgatoriu emoțional, așa cum îmi povestea un alt prieten colecționar, un fel de așteptare epuizantă la capătul căreia sperăm să fie pace.

Ei, și pentru că nimic nu-i întîmplător, una dintre lucrările pe care urma să le expunem la Madrid era *„Bubblegun of Sweet Surrender“*, o instalație gonflabilă creată de artista Lea Rasovszky în anul 2017, reprezentînd un tanc uriaș care se umflă și se dezumflă, ca o imensă jucărie inofensivă. Parte din această lucrare este și un text compus de Lea, un poem formulat ca o listă de posibile definiții ale războiului:

„Războiul este un organ.

Unul inutil, un apendice de care nu ești conștient pînă nu se umple pînă la refuz cu sentimente reziduale. Un organ care acumulează toxine, în interiorul lui se duc bătălii, corpul nostru începe să fiarbă. Inutil, dar masiv vascularizat, ca nervurile fine de pe o petală de flori de cireș.

Războiul este un membru fantomă.

Unul pe care nu îl poți vedea, dar pe care îl poți simți tremurînd într-o zonă ciudată a corpului tău, întinzîndu-și ritmic mușchii fibroși și noduroși. Este o extensie care crește din interiorul nostru, colosal disproporționat.

Războiul este o gură care înfulecă.

Războiul este o mare de smoală.

Corpul tău moale care se întinde pe spate, făcînd pluta, întins ca un Iisus caricatural. Se scufundă încet într-un negru fermecător și inevitabil. Arată aproape frumos, ca cerul nopții, plin de constelații. Numai că nu este.

Războiul este fiecare decizie pe care o luăm în timp ce sîntem drogați cu aroma abstractă a fricii.

Războiul este doar «eu» și nici un pic «tu».

Războiul este ca guma de mestecat de o culoare nenaturală, atrăgătoare ca o otravă delicioasă, care face ca fălcile să cedeze și limba să se blocheze într-un sărut letal. Este un maraton de masticație fără hrănire, absență consumatoare.

Războiul se joacă de-a v-ați ascunselea cu toți monștrii de sub patul tău. Dar și toți monștrii de sub alte paturi.

Războiul este toată dragostea pe care nu o facem.“

Roxana Dragu *este galeristă la Mobius Gallery (www.mobius-gallery.com).*

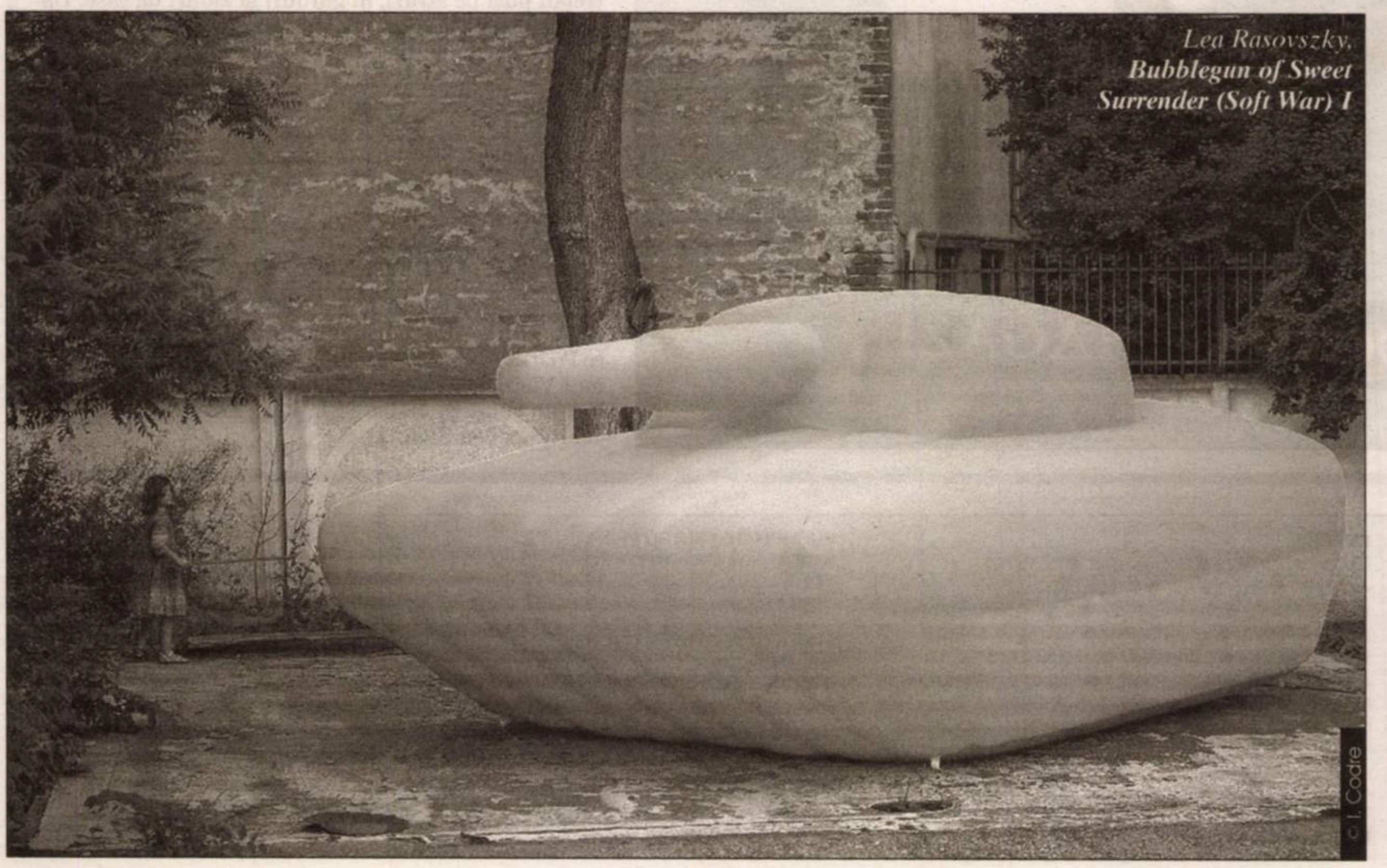

*Lea Rasovszky, **Bubblegun of Sweet Surrender (Soft War) I***

© I. Codre

Cu ochii-n 3,14

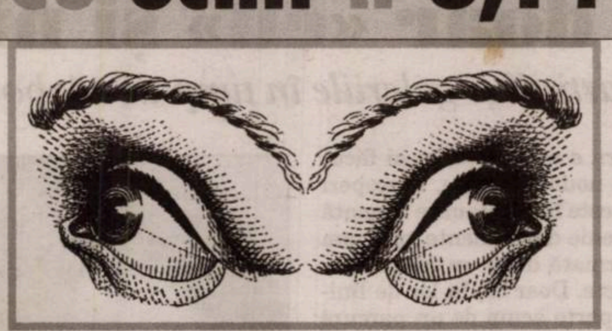

PESTE TOT ÎN LUME EXISTĂ CEEA CE ASTĂZI SE NUMEȘTE LIMITA EXASPERĂRII SAU, DACĂ VREȚI, O BUNĂ ILUSTRARE A ÎNȚELEPCIUNII PE TIMP DE RĂZBOI

■ Cred că peste tot în lume există niște oameni care merg singuri în mașină și poartă mască. (**A. M. S.**)

■ O fotografie cu București din anul 1950, înfățișînd intersecția pe atunci foarte puțin circulată din ceea ce astăzi se numește Piața Charles de Gaulle, postată pe un cont cu imagini bucureștene de arhivă, a primit comentarii precum acestea: „A știut el Ceaușescu că e nevoie să fie construite ronduri mari“ sau „Pe atunci oamenii erau în fabrici și pe ogoare, nu o frecau în trafic“ sau „Între timp ne-au invadat provincialii“ sau „Ce timpuri liniștite erau atunci“. (**M. C.**)

■ Guvernul de stînga aflat acum la putere în Spania a introdus în Parlament un proiect de lege cu privire la relația companiilor cu clienții în care se impune tuturor societăților care livrează servicii către public să asigure relații cu clienții prin oameni în carne și oase, nu prin roboți. Astfel, dacă clientul sună compania și cere expres să vorbească cu un om, nu cu o mașină, societatea este obligată să-i dea legătura cu un om. Furnizorii de utilități, Internet și televiziune prin cablu sînt obligați să asigure acest serviciu 24/24, 365 de zile pe an. Ceilalți furnizori de servicii, doar în timpul orelor de program. Salut entuziast această lege, o doresc și în România – vorbesc ca unul care a cheltuit timp, nervi și bani (multe apeluri de acest gen sînt taxate) vorbind pînă la limita exasperării cu roboți. Știu că sîntem mulți. Scrieți parlamentarului dumneavoastră, dați exemplul spaniol! (**S. V.**)

■ Pe litoralul românesc au apărut geamandurile în formă de cruce, menite să-i avertizeze pe turiști cu privire la pericolele care îi pasc dacă merg în largul mării. Pe flotoare sînt montate niște cruci, iar pe fiecare cruce stă scris, pe o plăcuță: „Fără aventură după geamandură“. Două versuri ca o mantră sau, dacă vreți, ca o poruncă divină. Doamne ajută! (**M. M.**)

■ După ce, cu o săptămînă în urmă, doi lei au încercat zadarnic să evadeze din grădina zoologică din Rădăuți, un șarpe mai norocos – care a reușit, se pare, să scape de undeva – a pătruns în Spitalul Orășenesc din Balș. Aflăm de pe olt-alert.ro că reptila lungă de peste un metru a intrat pe ușa de acces a personalului și s-a refugiat într-o sală de mese. Un comportament cît se poate de rezonabil și o bună ilustrare a înțelepciunii șerpești. (**M. P.**)

■ Un remorcher al flotei ruse care transporta soldați și arme spre Insula Șerpilor ar fi fost scufundat cu rachete Harpoon, primite probabil de ucraineni din Danemarca. Ministerul Apărării de la Kiev sugerează că, astfel, remorcherul ar fi fost „demilitarizat complet“ și profită de ocazie să transmită, prin intermediul său, felicitări echipei crucișătorului Moskva, aflat și el pe fundul mării. Umorul nu poate lipsi nici pe timp de război – sau mai ales atunci. (**A. M.**)

PUTEM PRESUPUNE CĂ EXISTĂ LUMI DIAFANE ȘI PLINE DE ARMONIE UNDE LUMINA ESTE TRIMISĂ IMEDIAT SĂ CUREȚE DRUMUL

■ Redăm cele șapte etape esențiale din „Protocolul de spălare simplă a mîinilor“ afișat într-un spital bucureștean: *umezirea* (mîinilor); *aplicarea* (săpunului); *rezultarea [sic!]* (a spumei); *îndepărtarea* (săpunului); *uscarea* (mîinilor); *închiderea* (robinetului); *aruncarea* (prosopului de hîrtie). Putem presupune că, întrucît e vorba de o „spălare simplă“, s-a decis eliminarea uneia dintre etape: *deschiderea* (robinetului). Căci fără *deschidere* n-avem *umezire.* (**M. P.**)

■ Există sirene și în lumea reală și chiar doboară recorduri de înot: 26,22 mile în ceva mai puțin de 12 ore. S-a întîmplat pe coasta din Miami, iar numele sirenei care a intrat în *Cartea Recordurilor* este Merle Liivand, o ecologistă dedicată, care s-a folosit de ocazie pentru a atrage atenția asupra pericolului poluării apelor oceanelor cu plastic. Merle a înotat fără a-și folosi mîinile și avînd picioarele înfășurate într-o coadă de sirenă confecționată, imitînd stilul delfinilor de a înainta. Pe drum, a strîns toate deșeurile peste care a dat și le-a depozitat pe un caiac care o însoțea. Recordul precedent de înot în stil „sirenă“ fusese de 18,6 mile. (**A. A. D.**)

■ După o plimbare pe bulevardul Lascăr Catargiu, plin zilele astea de tei înfloriți care te fac să visezi la lumi diafane și pline de armonie, în vitrina unui magazin de pe Mendeleev văd, ca un soi de destin olfactiv, un săpun pe care stătea încrustat mare cuvîntul „Tilleul“. Însă zîmbetul larg cu care am cerut un săpun de „tei“ mi-a fost curmat de răspunsul categoric al vînzătoarei: „N-avem!“. Îngăimez, arătînd cu degetul înspre raft, însă nu fac decît să sporesc agasarea vînzătoarei, provocată, după cum îmi spune, și de „alții care au zis că așa se spune în franceză la tei“. Ca să mă convingă, mi-l bagă sub nas – ce e drept, duhnește a lămîie – și-mi spune ceva ce, în esență, este foarte adevărat: „Poate că *Tilleul* ăsta înseamnă mult mai multe lucruri“. (**S. G.**)

■ Criza fără precedent de ciobani din județul Botoșani, unde tinerii nu mai vor să lucreze în stînă nici pe un salariu de 5.000 de lei, îi face pe fermieri să urmeze modelul celor din Neamț, care au început deja să angajeze ciobani din Bangladesh. Studierea îndelungată a baladei „Miorița“ în școală pare să-și facă efectul. (**M. C.**)

■ Astronomii australieni au descoperit recent gaura neagră cu cea mai rapidă creștere din ultimele nouă miliarde de ani, spun ei. Aceasta are o masă de trei miliarde de sori, consumă în fiecare secundă echivalentul Pămîntului și strălucește de șapte mii de ori mai puternic decît toată lumina propriei galaxii. Asta în timp ce, în Botoșani, viitorul transhumanței se află în stare critică. (**M. C.**)

■ Autoritatea publică de transport din Boston a decis ca, începînd din această vară, să introducă în tavanul lifturilor din stațiile de metrou un sistem care să detecteze mirosul de urină. E vorba despre un senzor care, cum detectează miros de urină în lift, anunță un centru de comandă și o echipă de curățenie este trimisă imediat să curețe locul. „Trebuie să ținem cont de faptul că urinatul în lift afectează nu doar sănătatea publică, dar deteriorează liftul însuși“, a spus un oficial, grijuliu. Ne amintim că Boston este un oraș liberal și îngăduitor, altfel nu se explică îngăduința municipalității cu această apucătură, căci putea foarte bine să adopte sistemul din Atlanta, unde senzorul din tavanul liftului declanșează alt gen de procedură cînd simte miros de urină: blochează liftul, declanșează o lumină stroboscopică și o sonerie. Vacarmul se oprește și liftul se deblochează doar de către Poliție, care vine să înhațe nenorocitul de pișăcios prins în flagrant de vigilentul senzor. La București, asemenea senzori ar trebui puși pe străzi, în garduri și ziduri de case. Dacă mă întrebați, optez pentru versiunea Atlanta. (**S. V.**)

■ Ce nume de firme am găsit în Mioveni? Iată-le: Perla Prepelix SRL, Doctor Lăbuș & Miaunel SRL, Egal Concept SRL, Vacanța Mică Pitești SRL, Mishkarelax SRL, Euro Select Impact SRL, Frizeria Din Colț SRL, Apulum Total SRL, Interplanetar Change SRL, International Dancing Of Artist SRL, Tradiție Musceleană De Top SRL, Remember Foto Memory SRL, Dublu D Divers SRL, Legendar Ale Trans SRL, Paradisul Frumuseții SRL, Indigo Rareș SRL, Bujor De Mai SRL, Alis Nutritiv SRL, Delicos Mâncare Sănătoasă SRL, Senator White Angel SRL, Robert & Narcis La Grătar SRL, Acvamarin Benefic SRL, Solitar SRL, Euro Poarta Internațional SRL, Clătite Și Vafe SRL, Drumul Vieții SRL, Delicii Savuroase Turcești SRL, B & B Auto Point By Bălae SRL, Raza Soarelui Total SRL, John Bombon SRL. (**D. S.**)

ANPC
Te respectă
30 DE PROTECȚIA CONSUMATORILOR ÎN ROMÂNIA
Nesecret
OPRIRE TEMPORARA
-PRESTARE SERVICII-
PROBLEME
TEHNICE
PROGRAM MAGAZIN
LUNI - DUMINICĂ 7 - 24

© A. Damian

DILEMA VECHE

REDACȚIA:
Marius CHIVU ● Radu COSAȘU
Anda DOCEA (secretar general de redacție)
Stela GIURGEANU
Andrei MANOLESCU (redactor-șef adjunct)
Matei MARTIN ● Matei PLEȘU ● Adina POPESCU
Iaromira POPOVICI ● Ana Maria SANDU
Dan STANCIU (art director) ● Mircea VASILESCU
Sever VOINESCU (redactor-șef)

RUBRICI:
Teodor BACONSCHI ● George BANU ● Ion BARBU
Aron BIRO ● Paul BREAZU ● Cosmin CIOTLOȘ
Horia CORCHEȘ ● Andrei CORNEA ● Codrin Liviu CUȚITARU
Alin FUMURESCU ● Ionuț IAMANDI ● Anca MANOLESCU
Victor MOROZOV ● Radu NAUM ● Lorin NICULAE
Andrei PLEȘU ● Adrian G. ROMILA ● Constantin RUDNIȚCHI
Mihaela SIMINA ● Bogdan-Alexandru STĂNESCU
Oana STOICA ● Valeriu STOICA ● Bogdan TĂTARU-CAZABAN
Teodor TIȚĂ ● Ioan Alexandru TOFAN ● Rodica ZAFIU

TEHNOREDACTARE: Adrian DAMIAN
EDITOR WEB: Anda DOCEA

PUBLICITATE PENTRU PRINT:
floriana.coman@adevarulholding.ro

PUBLICITATE PENTRU ONLINE:
vanzari@ead.ro.
dragos.stan@adevarulholding.ro

MANAGEMENT GRUPUL DE PUBLISHING:
Administrator Special: Constantin SANDU
Director Marketing: Steluța ZAMFIR
Coordonator Producție: Constantin DELTA
Director Distribuție: Dana ZAMFIR
Informații și reclamații ABONAMENTE:
0790.139.007 / 0790.139.009
(numere cu tarif normal, disponibile de luni pînă vineri, între orele 9 și 18)
e-mail: abonamente@adevarulholding.ro

ISSN: 1584-1669
Revistă editată de: Adevărul holding
Publicație auditată de: BRAT
Tiraj: 6.900
Tipărit la Tipoart Idea Studio

Biblioteca Județeană
ASTRA Sibiu

Biblioteca Județeană
ASTRA Sibiu

„Sînt vechi, domnule!“ (I.L. Caragiale)

FONDATOR **ANDREI PLEȘU**

DILEMA VECHE

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIȚIE ■ Anul **XIX** ■ nr. **951** ■ 30 iunie – 6 iulie 2022 ■ www.dilemaveche.ro ■ 24 pagini ■ 8 lei

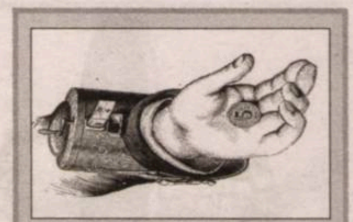

Constantin RUDNIȚCHI

viața de **capital**

5

ANDREI PLEȘU

„Comunicare fără comunicare“

pagina **3**

HORIA CORCHEȘ

„Un salut din Vama Veche“

pagina **6**

DARIA GHIU

„Laptele viselor la Veneția“

pagina **21**

Orașe pentru oameni

„Forma unui oraș se va schimba, vai, mai repede decît inima unui muritor.“

CHARLES BAUDELAIRE

Redacția DILEMA VECHE: Șos. Fabrica de Glucoză nr. 21, sector 2, 020331 București ● **telefon:** 0372.130.006 ● **e-mail:** dilema@dilemaveche.ro

Biblioteca Județeană ASTRA Sibiu

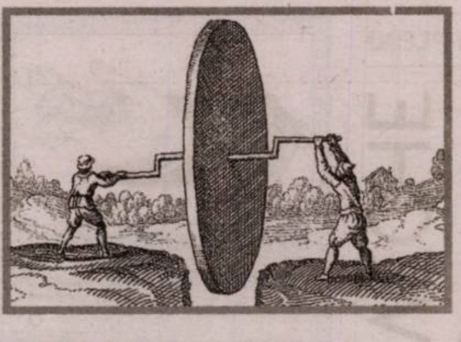

Teodor TIȚĂ

contraintuiția

Inamicul

© wikimedia commons

Pentru o organizație despre care președintele Emmanuel Macron credea, nu cu mult timp în urmă, că e în moarte cerebrală, NATO e surprinzător de vivace. La summitul de la Madrid, alianța urma să anunțe o creștere uriașă a forței de reacție rapidă menită să intervină în cazul unei agresiuni externe. Numărul militarilor mobilizați în această structură ar urma să crească astfel de la 40.000 în prezent la 300.000. Pentru țările din Est, care insistă de mult timp pentru o astfel de decizie, planurile anunțate de șeful NATO, Jens Stoltenberg, sînt binevenite. Și dacă războiul din Ucraina nu era un argument suficient, au ajutat foarte mult amenințările explicite pe care Rusia le-a lansat la adresa Lituaniei. Supărarea Kremlinului vine după ce Guvernul de la Vilnius a trecut la controale mai stricte asupra bunurilor transferate între Rusia și enclava Kaliningrad. Lituanienii au explicat că se asigură astfel că nu se încalcă regimul de sancțiuni impuse Rusiei. Rușii însă văd în această decizie „o încălcare gravă a legislației internaționale“ și promit că populația Lituaniei va simți curînd consecințele. Ce înseamnă asta e neclar, dar cu siguranță nimic bun pentru micul stat baltic.

Teritoriu german, ocupat de ruși la finalul celui de-al doilea război mondial, Kaliningradul este sediul flotei Mării Baltice, casă pentru un milion de locuitori și dependent în proporție de 50% de importurile din Rusia.

Mormăielile agresive ale diverșilor oficiali ruși la adresa Lituaniei au provocat, previzibil, reacții din Occident, unde s-a reafirmat ferm atașamentul membrilor alianței nord-atlantice față de conceptul de apărare colectivă. Rusia înțelege foarte bine că, dincolo de retorică, sînt puține lucruri pe care le poate face pentru a influența deciziile luate la Vilnius. Asta dacă nu cumva, intrat într-o spirală suicidală, regimul președintelui Putin și-a propus să declanșeze un război cu Vestul.

Între timp, Occidentul începe, încet-încet, să abandoneze iluziile că Rusia poate fi tratată altfel decît ca inamic. O altă decizie așteptată de la summit-ul NATO era aceea de plasare a Rusiei în categoria amenințărilor la adresa securității statelor membre. Pînă acum, în conceptul de securitate al NATO, Kremlinul era calificat cumva ambiguu și neangajant drept „partener strategic“ – o sintagmă ce pare azi desprinsă dintr-un număr de *stand-up comedy* geopolitic.

Înainte de summit-ul de la Madrid, într-o întîlnire a liderilor G7, grupul celor mai bogate state ale lumii promiseseră că vor rămîne alături de Ucraina. „Vom continua să furnizăm Ucrainei sprijin financiar, umanitar, militar și diplomatic atît timp cît va fi nevoie“, afirmă șefii de state și de guverne ai G7 într-o declarație comună din care se remarcă termenii lipsiți de echivoc folosiți la adresa aventurii rusești din Ucraina. „Rămînem consternați și continuăm să condamnăm agresiunea brutală, neprovocată, nejustificată și ilegală a Rusiei, ajutată de Belarus, împotriva Ucrainei“, afirmă liderii Statelor Unite, Canadei, Japoniei, Italiei, Marii Britanii, Franței și Germaniei, împreună cu reprezentanții Uniunii Europene. Tonul ferm al declarației are rolul de a elimina suspiciunile că, sub presiuni de ordin intern, unii dintre liderii occidentali încep să caute o cale de ieșire din blocajul actual.

Prețul libertății merită plătit, spune premierul Marii Britanii, Boris Johnson, atunci cînd este întrebat dacă e o limită a ajutorului pe care țara sa îl va furniza Ucrainei. Comparația simplă și de care Johnson nu se ferește este aceea cu cel de-al doilea război mondial. Argumentul folosit este valid: costurile pentru înfrîngerea inamicilor din acel război au fost uriașe, dar beneficiul s-a măsurat în zeci de ani de stabilitate în Europa.

În timp ce liderii lumii libere își verificau solidaritatea în Bavaria, Rusia furniza încă un argument pentru care nu poate fi tratată altfel decît ca un actor imprevizibil, cinic și criminal pe scena internațională. Bombardarea unui centru comercial din localitatea ucraineană Kremenciuk în care se aflau aproximativ 1.000 de oameni a fost rapid și probabil corect clasificată de oficialii de la Kiev drept crimă de război. Una din multele pentru care încă nici un oficial rus nu a răspuns.

Înăsprirea tonului, concretizată și în acțiuni precum întărirea capacității defensive a Vestului, marchează o nouă fază a confruntării dintre Rusia și Occident. Una în care care orice mișcare greșită sau greșit interpretată ar putea transforma conflictul retorico-diplomatic în ceva mult mai grav. Însă, așa cum liderii Estului european au spus-o de multe ori, mobilizarea Occidentului ar fi trebuit să se întîmple cu mult timp în urmă, cînd Kremlinul era mult mai prudent. Poate astăzi nu am mai fi vorbit despre crime de război. Boris Johnson are dreptate cînd sugerează că o cedare acum este o cedare pentru mulți ani. În Est știm cum arată asta.

Fostul „partener strategic“ e azi inamic. A fost tot timpul, dar prea puțini au vrut să vadă.

Teodor Tiță *este gazda podcast-ului* În Centru *pe care îl puteți asculta pe oricare dintre platformele de distribuție (Apple, Spotify, Google etc.): https://open.spotify.com/show/5jSN6amOtenIsHn23aoOLQ*

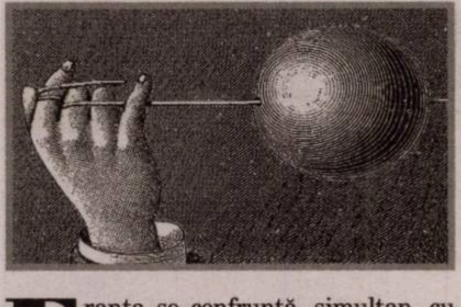

Matei MARTIN

mapamondul de buzunar

Și-am încălecat pe-o șa...

Franța se confruntă, simultan, cu două crize. Criza politică își va găsi soluția într-o formulă de guvernare care fragilizează puterea președintelui; criza economică, mai gravă și probabil mai durabilă, se manifestă prin inflație galopantă ca urmare (printre altele) a costurilor tot mai ridicate pentru energie și va fragiliza Franța în ansamblu și probabil îi va submina angajamentele internaționale pe termen lung dacă guvernanții nu vor găsi un compromis între obligația unor prestații sociale decente și responsabilitatea financiară. Primul nivel al crizei – cel politic – e determinant pentru rezolvarea nivelului a doilea, economic. Polarizarea scenei politice și impactul electoral puternic obținut de partide populiste, considerate pînă nu demult marginale, e și un efect al neputinței politice a guvernelor macroniene. O neputință greu de înțeles în țări unde angajamentul statului în aproape toate domeniile vieții sociale nu e perceput ca o obligație, așa cum se întîmplă în Franța – mama intervenționismului și a subvenției. Voturile oferite extremiștilor și populiștilor sînt semnul acestei dezamăgiri față de o guvernare care, orice s-ar spune, s-a străduit să nu lase pe nimeni în urmă.

Pînă una-alta, Guvernul și-a propus să combată inflația printr-un pachet de măsuri care vizează stabilizarea puterii de cumpărare a cetățenilor. Sînt măsuri de urgență care vor avea însă portanță pe termen mediu.

Una dintre principalele măsuri e creșterea unor beneficii sociale mai devreme decît termenul anticipat în planurile promise de Emmanuel Macron. Creșterea va fi de 4% și va intra în vigoare de la 1 iulie. Efortul bugetar estimat se ridică la 6,5 miliarde de euro pînă la sfîrșitul anului în curs și la 1,5 miliarde în anul financiar 2023. Majorarea pensiilor, a indemnizaților de șomaj, a alocațiilor de solidaritate activă, a remunerațiilor pentru stagiari și a ajutoarelor pentru familii etc. va opri, cel puțin pentru moment, declinul veniturilor celor mai vulnerabili. Pachetul de măsuri cuprinde și un „scut“ pentru limitarea creșterii chiriilor la 3,5% pe an. Iar ajutorul (de stat) pentru locuință va fi majorat încă din iulie, și nu din octombrie așa cum se întîmplă în mod obișnuit. O altă măsură importantă vizează acordarea unor înlesniri fiscale legate de prima pentru transport. E vorba de un sistem prin care statul decontează companiilor cheltuielile legate de combustibil ale angajaților care folosesc un autovehicul personal pentru a ajunge la muncă. În fine, Guvernul s-a angajat să inițieze un dialog intens cu ramurile profesionale ale căror grile de salarizare nu țin cont de evoluția salariului minim. Un demers complicat mai ales în contextul unor ramuri economice fragmentate.

Cel care probabil va pune în aplicare acest program e același Bruno Le Maire, ministrul Finanțelor, care spunea, recent, că misiunea lui e să reechilibreze balanța de venituri și cheltuieli a statului pînă în 2027. „Este imperativ să reducem gradul de îndatorare publică, care riscă să atenteze la independența și suveranitatea noastră.“ Dacă Franța a trecut cu bine prin cei doi ani de criză generată de pandemia COVID-19 – cu intervenții hotărîte și generoase din partea statului pentru a compensa pierderile, pentru a sprijini lucrătorii cei mai vulnerabili și pentru a încuraja relansarea –, noile evoluții în plan economic vor necesita încă și mai mult angajament din partea statului. Și asta, într-un moment de epuizare a resurselor. Inflația, pe care Guvernul vrea s-o combată prin măsuri compensatorii și plafonări de prețuri, a erodat deja substanțial capacitatea de intervenție a statului prin dobînzile tot mai mari la care Franța se poate împrumuta.

Cît privește regăsirea echilibrului, promisiunea campaniei prezidențiale e revenirea la un deficit public mai mic de 3% pînă la finalul mandatului (față de 6,5% cît a fost anul trecut) și lansarea unor demersuri pentru reducerea datoriilor. Dar oare va fi capabil noul guvern să identifice soluțiile și să negocieze susținerea politică pentru adoptarea măsurilor? Cum va reuși noul excutiv să atingă ambele obiective în contextul creșterii economice negative și al incertitudinilor legate de reforme?

* * *

Aceasta e ultima mea intervenție la această rubrică. Au trecut 23 de ani de cînd am intrat pentru prima dată în redacția *Dilemei*. Și vreo zece de cînd (de)scriu, săptămînal, *Mapamondul de buzunar*. Vă mulțumesc tuturor celor care ați zăbovit, chiar și pentru o clipă, asupra acestei pagini. V-am simțit mereu aproape. Și le mulțumesc colegilor mei înțelepți de la *Dilema veche:* de la ei am învățat tot ce știu, fără ei nu eram eu. Să ne vedem/auzim/citim cu bine!

Și-am încălecat pe-o șa...

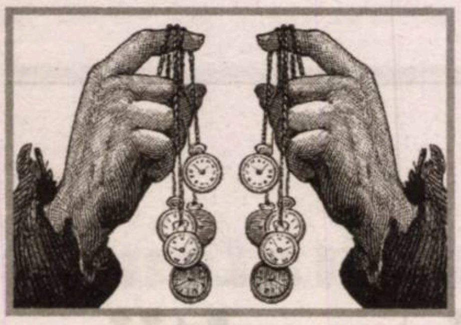

Andrei PLEȘU

nici așa, nici altminteri

„Așa e că pînă acum nu stăm nici bine, nici rău, adică nici așa, nici altminteri?“ (I.L. Caragiale)

Comunicare fără comunicare

Articolul de mai jos a apărut în 2015, dar îl reiau pentru că se referă, oarecum apocaliptic, la „mîine“. Doresc cititorului – lectură îngrijorată...

Deunăzi, mă aflam în anticamera unui cabinet medical. La un moment dat, pe scaunele de alături, s-au așezat o doamnă și fiul ei, un băiat de vreo 7-8 ani. De îndată ce mama i-a scos paltonul, tînărul a extras din buzunar un *„smartphone“* și s-a cufundat, solitar, în utilizarea lui. Nu știu exact cum anume se folosea de sofisticatul instrument. Comunica ceva pe Facebook? Se angaja în energice jocuri electronice? Fapt e că, din clipa în care a intrat „în dialog“ cu telefonul, copilul a apucat pe o orbită cu totul străină de lumea din jur. Privea halucinat, lovit, brusc, de un autism irepresibil, ecranul din mîna lui stîngă și zburda, agil, cu degetele mîinii drepte, pe suprafața lui luminoasă. Era „branșat“, dar singur. Nu vorbea cu nimeni (nici cu maică-sa), nu punea întrebări, nu privea în jur, nu vedea oameni și obiecte, nu percepea nimic din ce se petrecea în preajma lui. Am văzut din ce în ce mai multe scene asemănătoare în varii locuri publice. Iar protagoniștii nu erau neapărat copii. Am văzut cupluri, așezate la o masă de cafenea sau pe o bancă în parc, cu telefoanele în mînă, trimițîndu-și, harnic, SMS-uri. Sau jucîndu-se fiecare pe aparatul lui, în ignorarea totală a celuilalt. Se spune că trăim într-o „eră a comunicării“. Și e adevărat că mesaje și informații ale tuturor și de peste tot se prăvălesc torențial asupra noastră. Viteza și cantitatea comunicării au crescut enorm, dar, paradoxal, asta s-a întîmplat pe socoteala dialogului real, a cuvîntului rostit, a schimbului de priviri. Nu mai vorbim „față către față“, „ochi în ochi“. Au dispărut gestul, mimica, tăcerile semnificative. Limbajul – în mod normal, unealtă și substanță a comunicării – tinde spre o inexpresivă standardizare. Se spune „txt“ în loc de „text“, „k“ în loc de „ca“, „vb“, în loc de „vorbim“. Se „diluiește“, se „șeruiește“, „se dau *like*-uri“. „A socializa“ nu mai înseamnă a întreține relații vii și durabile, ci „a fi în contact“ cu rețele cît mai ample (și adesea anonime) de „feisbuchiști“, „tuiteriști“, „blogări“, „forumiști“ etc. Comunicarea devine, astfel, un soi de pălăvrăgeală nomadă, un zumzet gregar, un „mecanism“ interpersonal, în care, însă, persoanele reale sînt absente prin masificare. „Comunici“, dar o faci, la propriu și la figurat, „în deșert“. Adică „degeaba“, fără o autentică achiziție de sens și în pustietatea izolării tale de ființa adevărată, de „ființa de carne“ a celorlalți.

Comunicarea fără comunicare (și fără „cuminecare“ ar fi spus Noica) nu e, totuși, o invenție atît de nouă. Dialogul cu ceilalți nu se suspendă numai prin inflație (electro)tehnică, ci și prin „vorbirea în bobote“. E principala dexteritate a politicienilor autohtoni. Toți vor să fie „buni comunicatori“, dar de fapt au deprins îndemînarea (dacă nu cumva e vorba de o calitate înnăscută) de a înșirui, volubil, cuvinte goale, fraze pompoase și fără conținut, manevre de eschivă retorică față de orice gînd clar, față de orice convingere sinceră. Abilitatea de a perora fără să spui nimic e, pare-se, înzestrarea obligatorie a cuiva care vrea să-și asigure o carieră publică de succes.

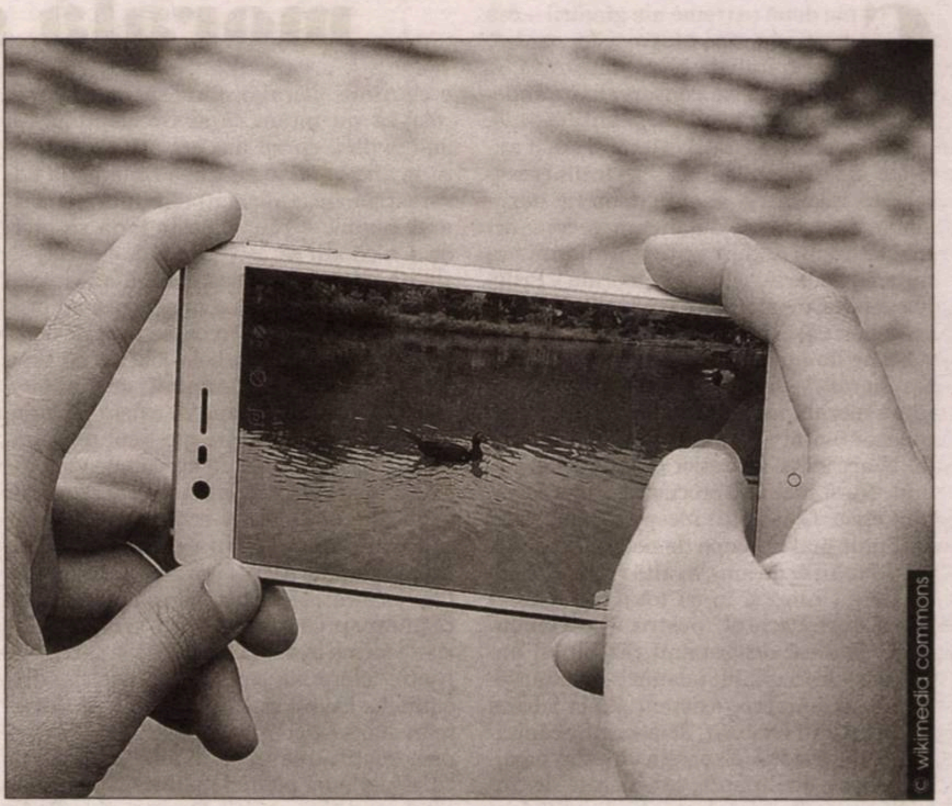

© wikimedia commons

În anumite restaurante, uneori bine garnisite și frecventabile, se cultivă și o altă specie a comunicării sacrificate. Te așezi la masă și, dintr-odată, năvălesc în sală echipe voioase de dansatori și cîntăreți, menite să te înveselească, să-ți stimuleze patriotismul (căci spectacolul e, întotdeauna, folcloric) și să transforme digestia într-un accident intermitent și „trivial“ (căci insensibil la „cultură“). Dacă ai și pretenția – sau nevoia – de a sta de vorbă cu alții, de a transforma stricta ingurgitare în „comesenie“, în bucuria de a dialoga (tandru, profesional sau prietenește) cu cei de-alături, sfîrșești într-o iritantă frustrare. Nimeni nu aude ce spun ceilalți, așa că, foarte curînd, toți renunță. În cel mai bun caz, se schimbă zîmbete. Sau, ca să revenim la începutul articolului nostru, se scot de prin buzunare telefoane „de fițe“ și se face un melancolic schimb de mesaje. Ești singur, dar „comunici“. Ești singur.

■ ■ ■

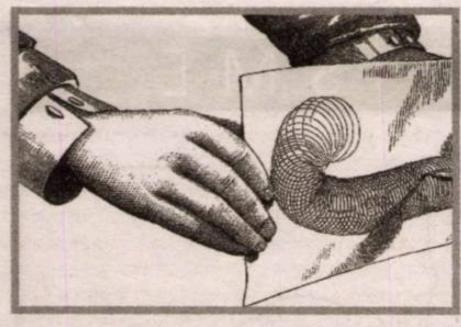

Andrei CORNEA

la răscruce de gînduri

Monoteisme

La noi, educația sexuală în școli, rebotezată pudic „educație pentru sănătate“, se va face numai cu acordul scris al părinților. Dacă aceștia se opun, copiii vor fi lipsiți de informații esențiale pentru viața de adult sau le vor afla deformate, pe stradă și pe Internet. Dar falsa pudoare și ipocrizia vor fi salvate. În SUA, Curtea Supremă a anulat celebra decizie „Roe *vs.* Wade“ care dădea femeilor dreptul la avort. Mai multe state se pregătesc să impună o legislație antiavort. Unii se tem că și alte drepturi cîștigate cu decenii în urmă (de exemplu, dreptul la contracepție sau la relații consensuale homosexuale) ar putea fi revocate. Și în aceste cazuri, ca și în altele, forța conservatorismului religios (creștin, de fapt) este determinantă. Sigur, modernizarea, secularizarea, diferite situații politice au obligat Bisericile de pretutindeni să pară mai tolerante; dar cred că e o iluzie, care – iată – se disipează atunci cînd împrejurările politice o permit.

Spunem „creștinism“, dar de fapt e vorba despre rădăcina monoteistă comună din creștinism, islam și iudaism: acolo este sămînța intoleranței, ea este, în spirit, profund antiliberală, cînd nu și antidemocratică, favorizînd conformitatea la autoritate – a unui lider religios, a tradiției sau (la unii protestanți) a comunității.

Politeismul este relativ favorabil toleranței și pluralismului. Nu-i o întîmplare că Grecia antică ne-a învățat, cea dintîi, gîndirea liberă, disputa în contradictoriu. Am zeul meu, ai zeul tău. Eu nu mă închin lui, dar îl recunosc ca zeu și îl respect – ceea ce pot cere și de la tine pentru zeul meu. Căci toți zeii sînt întruchipări variate și chiar contradictorii ale naturii unice. Pluralitatea lor e firească, iar certurile lor (ca între cele trei zeițe care și-au disputat mărul de aur al Hesperidelor) sînt la fel de inevitabile și de normale ca și conflictul elementelor. Nu-i o întîmplare că pînă și azi India, dominată religios de hinduism, e o democrație, în vreme ce Pakistanul islamic e o dictatură. Într-adevăr, cînd zeul meu devine singurul zeu, el devine Dumnezeul unic și „Preaînalt“, iar zeul tău devine, în cel mai bun caz, un sfînt auxiliar și, în cel mai rău, un demon și un idol. A-l venera în continuare devine o stupiditate sau o crimă. Iar dacă refuzi să te schimbi e necesară pedeapsa. Mai mult, dacă în general se atribuie zeilor comandamentele ultime ale moralei, ale dreptului și ale comportamentului general public și privat, atunci cînd există un singur zeu tendința va fi de reglementare a vieții pînă în detalii. Se vor naște ortodoxii și ortopraxii, iar oamenii se vor privi reciproc chiorîș cînd constată că au reguli de viață diferite.

Sigur, unii vor răspunde că democrațiile, toleranța, liberalismul s-au născut totuși în statele creștine ale Europei. Dar nu atît din cauza, ci în pofida creștinismului. Spre deosebire de islam, care a înființat în același timp și statul, și religia, și morala, și imperiul, creștinismul a cucerit treptat și foarte parțial un stat mare și puternic, care îl precedase cu mult (cel roman). După Constantin, creștinismul a preluat conștiințele, dar nu și instituțiile, legile și foarte multe tradiții. A fost o primă sursă de pluralism pusă la temeliile Europei. O a doua au constituit-o tradițiile germanice ale regatelor barbare din Vest. O a treia, diviziunile inerente ale creștinismului – ce era mai important și decisiv pentru religie: Scriptura, autoritatea tradițională sau un profetism milenarist izbucnit cînd și cînd? Fiecare dintre aceste surse era și a rămas intolerantă și radicală pentru adepții ei, dar nici una n-a fost în stare, în ciuda anatemelor, a inchizițiilor și a războaielor religioase, să le distrugă pe celelalte. Așadar monoteismul creștin a fost obligat la compromisuri, de care statul secular a profitat. A profitat, de fapt, societatea în sens larg și așa s-au născut în Occident, de prin secolele XVI-XVII, toleranța, apoi liberalismul și democrațiile.

Retragerile intoleranței monoteiste – sub oricare forme – rămîn însă tactice. Ea poate accepta, un timp, diversitatea lumii moderne și secularismul, dar aproape întotdeauna, cînd va avea ocazia, va interveni să le critice. Iar dacă va avea ceva mai multă influență, le va condamna. Și dacă va dispune de încă și mai multă putere, nu va pregeta să intervină brutal în viețile oamenilor, în educația copiilor, în cultură, în întregul societății.

Unii vor spune: totuși, ce rămîne din vorbele „Împărăția mea nu este din lumea aceasta“? Nu rămîne nimic. Niciodată. Nu sînt primele precepte sublime care sînt sistematic și permanent încălcate. Sau, dacă vreți, sublimitatea lor e dovedită chiar prin aceea că omul n-are cum să nu le încalce.

■ ■ ■

Sever VOINESCU

axa dus-întors

De ce enervează claritatea morală și pe unii, și pe alții

Cele două extreme ale gîndirii – cea de stînga, zisă progresistă, *„woke“*, anticapitalistă și comunistoidă, și cea de dreapta, zisă conservatoare (adesea, i se adaugă „ultra“), antiliberală, eventual ortodoxistă, dar întotdeauna anti-UE și anti-occidentală – se întîlnesc zilele acestea într-o alianță, teoretic imposibilă, dar practic, după cum vedem, actuală. Scopul comun: critica atitudinii numite, în general, „claritate morală“. Prilejul acestei memorabile (re)întîlniri a extremelor: războiul din Ucraina.

Să ne lămurim, întîi, cum e cu „claritatea morală“ – ce e și de unde vine? Claritatea morală nu este, cum s-ar crede, un concept moral al vreunei ideologii radicale. N-are de-a face nici cu anticomunismul. Nu e nici pat procustian, nici fatuitate etică. Conceptul începe să aibă carieră mult mai aproape de noi (adică acum vreo douăzeci de ani), în altă parte a lumii (Statele Unite) și în cu totul alt context decît nevindecatul nostru (post)comunism. Vorbesc despre anii războiului împotriva terorismului islamic – prima, serioasă, amenințare existențială la adresa Occidentului civilizat, democratic, capitalist de după 1991. Expresia vine din mediile politice de dreapta, exasperate de atitudinea multor intelectuali și politicieni de stînga, care explicau islamismul prin păcatele Occidentului, ajungînd să-l justifice, de nu chiar să-i dea un fel de legitimitate („Păi, dacă Occidentul a făcut și-a dres, nu e de mirare că islamul pune bombe“ – „nu e de mirare“ fiind nu de puține ori înlocuit cu „e îndreptățit să“).

Cînd cereau „claritate morală“, intelectualii de dreapta așteptau o atitudine fermă, clară, lipsită de echivoc: să numești răul rău, fără să adaugi fraze care îmblînzesc acuitatea constatării. De pildă, să spui „terorismul islamic e rău“ (asta e claritate morală), fără să mai adaugi „dar să nu uităm că și Occidentul...“ și dă-i și dă-i, cu un discurs atît de patetic și de amplu adăugat după conjuncția adversativă, încît afirmația inițială „terorismul islamic e rău“ pălește pînă se pierde. Ca să știi că ceea ce vrea, de fapt, să spună cineva se găsește după adversativul „dar“ și nu înainte, ai nevoie doar de o minimă experiență cu oamenii și de o oarecare atenție la vorbele lor, nu de vreo doxă în retorică. Revenind, susținătorii clarității morale afirmă că există pe lume asemenea manifestări ale răului (genocid, terorism, război de agresiune etc.) încît a împacheta condamnarea acestora în explicații, ondulări și echilibre mai mult sau mai puțin puse cu degetul constituie un eșec moral. Aici se impune o observație importantă: claritatea morală se manifestă în raport cu răul cel mare și nu cu feluritele forme în care răul există și care sînt, poate, tolerabile sau, cum e adesea, discutabile. De pildă, este firesc să se discute în afara exigenței clarității morale despre constituirea unei alianțe politice, rezultatele unei politici publice sau oportunitatea unei investiții. Dar – și aici vin direct la chestiune – să discuți invazia rusă în Ucraina în afara „clarității morale“ este o eroare gravă, de nu chiar un act pervers de susținere a răului. Nu spun că cei care atacă abordarea clară moral a războiului din Ucraina sînt în slujba rușilor. Spun, însă, că ei urăsc Occidentul atît de tare încît le-ar plăcea ca Putin să-l pună în genunchi oleacă și să-i aplice o oarecare corecție, iar dacă asta se întîmplă ocupînd Ucraina, fie și așa.

N-aș avea nimic cu cei care contestă claritatea morală dacă nu ar comite două înșelăciuni în discursul lor. Prima: nimeni nu e „clar moral“, claritatea morală e imposibilă, e utopică. Doar că claritate morală nu înseamnă că cel care încearcă să o practice este impecabil, că își arogă o superioritate morală. De altfel, asta e o replică uzuală, ca din manualul Facebook, ce se dă oricărei critici morale: „Cine ești tu să vorbești?“. Gura păcătosului nu poate rosti adevărul niciodată! E drept, nimeni nu a trecut prin viață fără să taie colțurile ici-colo, dar asta nu ne pune pe toți în imposibilitatea de a numi crima crimă, de a spune răspicat, cu tot cu imperfecțiunile noastre, că războiul e război, că agresorul e agresor, că genocidul e genocid. Claritatea morală nu e limpezimea conștiinței emitente, ci limpezimea privirii asupra realității. Poate cineva care nu e pur interior să pretindă o privire clară asupra exteriorului? Eu zic că da. Altfel, n-ar avea-o nimeni. Nu spun că oamenii cunosc perfect ce-i în jurul lor – un grad anume de cecitate există întotdeauna. Dar cei care se opun clarității morale chiar vor să spună că sîntem orbi cu totul. Putem fi miopi, dar nu sîntem cîrtițe! Putem să nu vedem o variație de un centimetru pe pămîntul ce se așterne în fața pașilor noștri, dar nu putem să nu vedem un munte. Mai ales un munte de cadavre.

A doua înșelăciune. Vezi Doamne, claritatea morală fiind o judecată fără surdină, fără nuanțe, fără repliere, este specifică dictaturilor. Democrația și libertatea (vorbă mare în vocabularul extremelor care ne vor neclari) sînt incompatibile cu claritatea morală. Ar fi așa dacă democrația și libertatea ar fi antidoturi împotriva răului. Dar nu sînt! Prea adesea, sînt chiar porțile prin care Diavolul intră în lume. Faptul că dictaturile impun, uneori cu brutalitate, doctrine utopice sau radicale nu înseamnă că fermitatea morală în fața grozăviei este interzisă în democrație. Iată falsul: dacă dictaturile conduc după „da sau nu“ și „cine nu-i cu noi e împotriva noastră“, atunci „da sau nu“ și „cine nu-i cu noi e împotriva noastră“ sînt improprii democrației pentru că, nu-i așa, democrația e opusul dictaturii. Doar că simțul moral al omului e același, omul e același (nu există o natură umană specifică democrației și alta specifică dictaturii), iar răul există și în democrație, și în dictatură. Prin urmare, să pretinzi poziții clare cînd răul devastează cuprinsul (cum e cazul unui război) nu e deloc ceva dictatorial, după cum nu e nici democratic – e pur și simplu moral.

Admit că nu e ușor să știi cînd e nevoie de claritate morală și cînd ea poate deveni pernicioasă. Simțul moral trebuie să fie flexibil, în sensul că trebuie să urmărească anvergura problemei. Pe românește, nu poți face din țînțar armăsar, nu poți pretinde claritate morală cînd e vorba de chestii mici, personale. Dacă un prieten al tău bea o bere cu un dușman al tău nu înseamnă că trebuie să-l somezi să se exprime clar „ori cu mine, ori cu el“. Mai degrabă, tu trebuie să te decizi, „ori cu el, ori fără el“. Dar dacă Rusia atacă Ucraina și face ce face, da! Cine nu sesizează diferența e ori prost ori rău-intenționat. După asediul islamismului terorist de la începutul anilor 2000, Occidentul civilizat se vede iarăși în fața unei amenințări care cere claritate morală. Nu de alta, dar altfel nu-i va putea rezista...

---

accent pe istorie

Mihaela SIMINA

Hong Kong

Cel mai adesea Hong Kong-ul este aproape automat asociat cu succesul economic răsunător și cu modernizarea remarcabilă care îl fac unul dintre cele mai importante și dezvoltate centre urbane din lume. Pe bună dreptate. Totodată, metropola de pe coasta de sud a Republicii Populare Chineze este strîns legată de principiul *o țară, două sisteme*, strategie politică formulată (inteligent și productiv) de fostul lider chinez Deng Xiaoping pentru a administra teritorii precum Hong Kong sau Macao, adică foste colonii europene din China. Pătrundem puțin în istorie.

În anul 1842, Marea Britanie a preluat teritoriul Hong Kong-ului de la China în urma victoriei din Primul Război al Opiului. Zona era esențială pentru britanici, care voiau să construiască un port pentru navele lor comerciale. Ceea ce au și făcut, transformînd Hong Kong-ul într-un nod comercial important. În 1898, Marea Britanie și China au semnat un tratat prin care celei dintîi i se concesiona pentru încă 99 de ani orașul-port. Din matematica acestei istorii rezulta că, în anul 1997, Hong Kong-ul trebuia să se întoarcă la China. Nu poți contrazice matematica.

După ani buni de negocieri, în 1984 cele două părți, britanică și chineză, au semnat un acord prin care se stabilea ca orașul Hong Kong să fie înapoiat Chinei sub condiția păstrării sistemului capitalist al metropolei. Cu alte cuvinte, avea să se aplice principiul *o țară, două sisteme*. Plus autonomie în materie legislativă și politică și respectarea drepturilor și libertăților existente.

Astfel, în urmă cu 25 de ani, pe 1 iulie 1997, în cadrul unei ceremonii oficiale la care au participat premierul Tony Blair, Prințul Charles de Wales, președintele chinez Jiang Zemin și secretarul de stat Madeleine Albright, teritoriul Hong Kong a fost redat Chinei și a devenit Regiunea Administrativă Specială Hong Kong a Republicii Populare Chineze. Matematica își face loc din nou: tratatul semnat atunci este valabil pentru următorii 50 de ani. Și apoi, din 2047? Va calcula istoria, probabil.

Din calculele ei relativ recente, care includ protestele din Hong Kong din 2014 cauzate de nemulțumiri în ceea ce privește intruziunea Chinei în sistemul electoral local și valul de proteste prodemocrație din 2019, situația nu arată chiar îmbucurător. De altfel, nici raportul britanic bianual oficial cu privire la situația Hong Kong-ului nu este foarte optimist.

Poate totuși, în 2047, calculul nu va da cu virgulă.

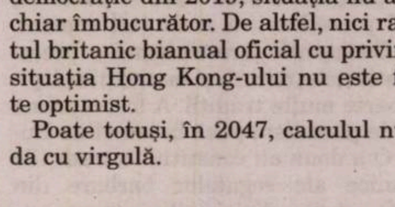

BARBURISME

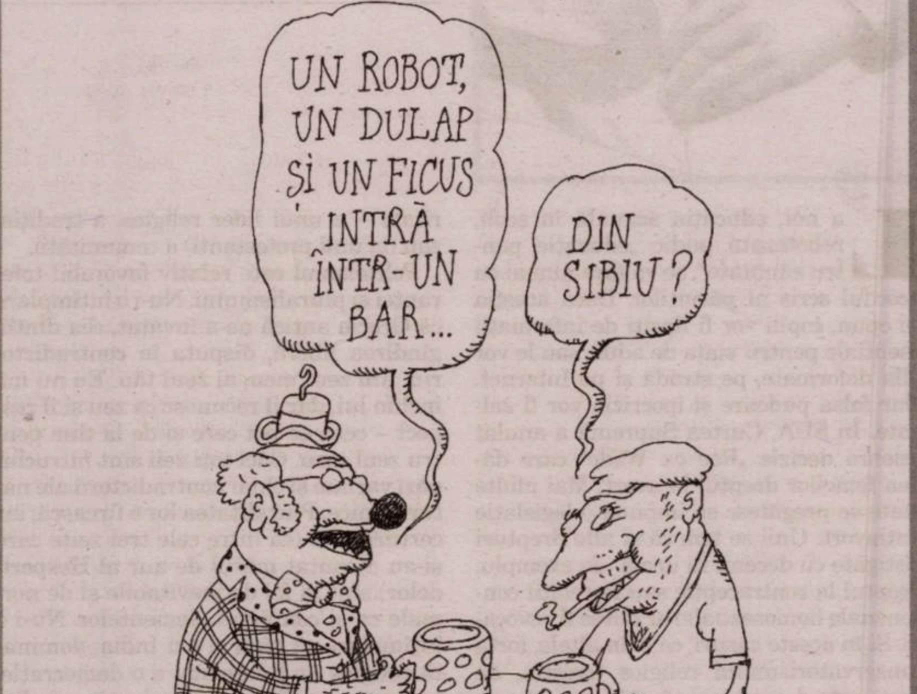
UN ROBOT, UN DULAP ȘI UN FICUS INTRĂ ÎNTR-UN BAR...
DIN SIBIU?

Desen de Ion BARBU

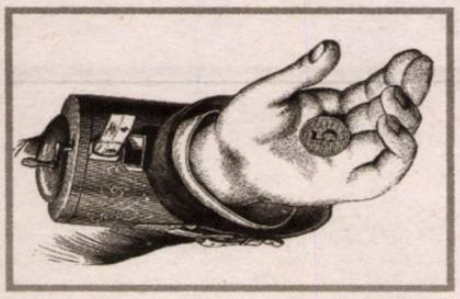

Constantin RUDNIȚCHI

viața de capital

Cine și cum luptă cu inflația

© wikimedia commons

Inflația a venit în economie și în viața oamenilor. Creșterea prețurilor a început anul trecut și economiștii s-au împărțit în două tabere: una, care a pledat pentru ideea că inflația va fi tranzitorie, adică se va manifesta pe o perioadă scurtă de timp, alții, care au crezut că o rată ridicată a inflației va persista pentru o perioadă îndelungată. Acum, se poate vedea că a doua tabără a avut dreptate.

Pare un amănunt tehnic, dar viziunea asupra inflației (pentru o perioadă scurtă de timp sau pentru o perioadă îndelungată) a determinat comportamentul băncilor centrale. În sensul că măsura cea mai eficientă pe care o au la dispoziție băncile centrale este creșterea dobînzilor. Pentru că mulți dintre cei care conduc băncile centrale din economiile mari ale lumii au considerat că inflația va fi tranzitorie, creșterea dobînzii a fost amînată. În felul acesta, rata inflației a crescut peste tot în economia mondială.

Acum, situația este complet schimbată. E clar că pentru o perioadă mai lungă de timp (cel puțin pînă în a doua jumătate a anului viitor) va fi o rată înaltă a inflației și, mai mult decît atît, toate economiile mari ale lumii s-au trezit, anul acesta, în fața unei cifre record a inflației.

Ce este de făcut? Prima măsură care ar trebui luată este creșterea dobînzilor, iar cele mai multe bănci centrale au făcut deja acest lucru. Rezerva Federală americană a operat deja cîteva iterații de creștere, Banca Centrală Europeană a anunțat pentru luna iulie o creștere a dobînzii-cheie și tot mai multe bănci centrale au adoptat ceea ce se numește o schimbare a politicii monetare.

Problema este că o politică de creștere a dobînzii trebuie făcută astfel încît să producă daune cît mai mici asupra economiei. Este greu de spus dacă există o soluție de echilibru. Dobînzile mai mari scumpesc creditele, descurajează consumul și duc la scăderea inflației. Dar „tăvălugul“ creșterii prețurilor s-a pornit, dobînzile încep și ele să crească și apar semne de întrebare legate de cît de repede și cît de mult pot fi ridicate dobînzile astfel încît să nu provoace o scădere economică de proporții.

Acum, dezbaterile pe tema inflației tranzitorii sau permanente au fost înlocuite cu cele privind modul în care economia va ateriza, lin sau abrupt. Toată lumea se întreabă dacă se poate găsi o cale de mijloc, astfel încît, în același timp, să scadă inflația, iar creșterea economică să reziste.

Nu este deloc simplu. Ceea ce se întîmplă în acest moment sînt semnele unei potențiale crize. În sensul că piețele financiare din Statele Unite ale Americii și din Uniunea Europeană au scăzut, ceea ce reprezintă un prim semnal. A fost urmat de un altul, și anume o scădere a cererii pe piața imobiliară americană și acum încep să apară și concedieri ale unor angajați. Este exact înșiruirea logică prin care se anunță o criză, deocamdată în America, este posibil foarte curînd și în Europa.

Aterizare forțată sau lină? Aceasta-i întrebarea. Cel mai bun exemplu este că unii economiști prognozează că economia americană va reuși să evite intrarea în recesiune. Este important acest aspect, pentru că, în general, evoluția economiei americane influențează economia globală. Creșterile sau scăderile economiei americane se resimt în marile economii ale lumii, inclusiv în cea a Uniunii Europene. Deci efectul de contagiune este foarte mare, toate evoluțiile, bune sau rele, ale economiei americane se transferă, într-un anumit timp, către Uniunea Europeană.

Totodată, pentru a lupta cu inflația trebuie analizate cauzele ei. În această privință, lucrurile sînt destul de clare: pe de o parte, programele de achiziții de obligațiuni ale statelor și companiilor, derulate în ultimii zece de ani de băncile centrale, pe de altă parte, creșterea bruscă a cererii care s-a suprapus cu o criză în ceea ce privește oferta, din cauza pandemiei și apoi a războiului din Ucraina. Ambele cauze sînt dificil de contracarat. Excesul de lichiditate de pe piață nu poate fi retras cu ușurință, pentru că s-ar ajunge exact în situația în care ar exista riscul unei căderi bruște a economiei. La fel, criza prețurilor materiilor prime energetice este departe de a avea o rezolvare. Ea s-a acutizat cu ocazia războiului din Ucraina, a sancțiunilor occidentale impuse Rusiei și, în general, din cauza schimbării relațiilor de afaceri din economia mondială.

Reașezarea circuitelor comerciale la nivel global este în plină desfășurare. Un astfel de proces nu avantajează procesul de scădere a inflației, întrucît găsirea noilor trasee de business presupune și o creștere a prețurilor. Deci toate estimările arată că urmează o perioadă complicată pentru consumatori și pentru multe sectoare economice, iar așteptările sînt de creștere a prețurilor și nu de o scădere a lor.

În aceste condiții, ce pot face cetățenii? Doar cîteva lucruri. Să își păstreze locul de muncă și chiar să negocieze, dacă este posibil, o creștere de salariu raportată la inflație.

În ultimă instanță, inflația nu este decît o „taxă“ pe care o încasează statul și mediul economic și o plătesc consumatorii. Răul a fost făcut. Acum, revenirea inflației la valori mici se poate face doar cu mari riscuri pentru economie.

***Constantin Rudnițchi** este analist economic.*

■ ■ ■

Codrin Liviu CUȚITARU

prezentul discontinuu

Mă mir fără a fi uimit

Despre *uimire*, cu varianta ei obligatorie, în limba română, *mirarea*, filozofii antici greci nu aveau decît cuvinte de laudă. Platon o considera zeitatea ce ar fi zămislit o fiică deosebită, cu numele de *Filozofia*. În dialogul dedicat cunoașterii, *Theaitetos*, Platon îl lasă pe maestrul Socrate să fie foarte explicit în această privință. Filozoful maieutic (născut, intelectual, el însuși, *nota bene*, din *uimirea* pe care o trăiește în fața oracolului din Delphi) îi spune discipolului Theaitetos că gestul cognitiv și, în consecință, starea de înțelepciune debutează prin *mirare*. Surpriza spirituală, generată de o realitate care te fascinează, îți stîrnește, instantaneu, curiozitatea, interesul adînc și, apoi, apetitul pentru cunoașterea ei. Nu ești însă fascinat și, concomitent, interesat decît de ceea ce ți se revelează ca fiindu-ți superior, așa încît procesul de cunoaștere, pe care îl începi prin mirare, rămîne unul bun. Vorbim despre o cunoaștere formatoare, menită să te scoată din condiția de inferioritate (în raport cu acea realitate). Așadar, cunoașterea respectivă e de natură filozofică. Aristotel, în *Metafizica* sa, avea o părere aproape identică despre uimire, observînd: „Oamenii, cînd au ajuns să filozofeze, au fost mînați de mirare. Mai întîi, mirare pentru problemele mai la îndemînă, ulterior, pentru cele mai mari“. De regulă, admite filozoful, mirarea se declanșează față de ceva mai puternic decît noi, de un „nivel“ către care tindem, dar la care nu ne aflăm deocamdată. „A tinde“ să te ridici la „standardul“ înalt înseamnă să contempli, să explorezi, să analizezi, bucurîndu-te spiritual la fiecare pas. Fără să-ți dai seama, practic, sfîrșești prin *a filozofa*. Ideea s-a păstrat, în mare, și în sistemele de gîndire modernă, de la meditațiile Sfîntului Toma de Aquino pînă la paradigmele interpretative ale americanului transcendentalist Ralph Waldo Emerson. Cel din urmă, într-un eseu celebru, *Natura*, crede că individul s-a înstrăinat de mediul autentic (natural) de viață, tocmai pentru că a încetat *să se mai mire* în fața miracolelor petrecute zilnic înaintea ochilor săi. Răsăritul soarelui, înflorirea copacilor, trecerea anotimpurilor sînt „banalități“ pentru omul nou, care a pierdut capacitatea de *a (mai) fi uimit* de univers și, în consecință, pe aceea de *a (mai) cunoaște* universul. Fără impulsul mirării, se pare, devii un condamnat la ignoranță și platitudine.

De aceea, mă simt puțin încurcat de ceea ce intenționez să zic în continuare. Personal, nu am o opinie strălucită despre *uimire*. Precizez însă: despre *uimire*, nu și despre *mirare!* Plasez „mirarea“ în decorul filozofic creionat mai sus și accept, necondiționat, toate virtuțile ei deja expuse. Nu simt același lucru și față de „uimire“. Pentru edificare, aș vrea să fixez o delimitare semantică între cele două. Dicționarele explicative ale limbii române, din păcate, nu mă ajută aici. În coloanele lor, „mirarea“ și „uimirea“ se dezvăluie sinonime, avînd, în linii generale, aceeași semnificație. Dacă merg la etimologiile celor doi termeni, am, întrucîtva, șansa diferențierii. „Mirarea“ vine din verbul latin *mirari*, care ilustra fascinația în legătură cu un lucru, subsumîndu-se impulsului (pozitiv) de „admirație“ sau chiar de „trăire a unui miracol“. „Uimirea“, dimpotrivă, are altă proveniență. Deși cu etimologie incertă (există teorii după care lexemul „a uimi“ ar fi de origine dacică), se bănuiește că „uimirea“ s-ar raporta fie la verbele (slave) *ujeti* („a fura“)/*ujmati* („a sustrage“), fie la verbul (tot slav) *uimo* („a răpi“). În toate trei detectez nuanțe negative. Uimirea ar deconspira un rapt, o deturnare de la adevăr și, prin determinare, o formă de manipulare. Am dezvoltat această „înțelegere“ empirică a noțiunii forțat, recunosc, de compatrioții noștri. I-am văzut prea des mimînd uluirea în fața evidenței, pentru a fi putut evita, în timp, o asemenea finalitate „hermeneutică“. Am parcurs cea mai mare parte din existența mea într-o țară a uimirilor spectaculoase și ireductibile. „Surpriza“, „șocul“ și „năuceala“ au constituit mereu, în perimetrul moldo-vlah, stări în sine, imposibil de disecat. Presupun că uluirea histrionică ascunde, la noi, o fugă de responsabilitate (apropo, vă este cunoscută întrebarea profund consternată „Ciiineee, io?“? – mie-mi răsună coșmaresc în cap și noaptea, întrucît o aud, în diverse formule desigur, aproape neîncetat, de-a lungul și de-a latul peisajului carpatin), o evitare „isteață“ a consecințelor acțiunilor oneroase. Dincolo de ea, intuiesc, inevitabil, exercițiul duplicității. Asta mă determină să dezavuez uimirea (care, iată, reușește, *ab initio*, să-mi „răpească“ buna-credință, să-mi „fure“ încrederea în *celălalt)*. Prin jocul uluirii, confratele vrea să mă transforme în spectatorul credul și inert al micului său experiment cabotin. Prefer, ca atare, *să mă mir*, refuzînd totuși *să fiu și uimit*.

***Codrin Liviu Cuțitaru** este profesor la Facultatea de Litere a Universității din Iași. Cea mai recentă carte publicată:* Omul multiplu, *Editura Junimea, 2021.*

■ ■ ■

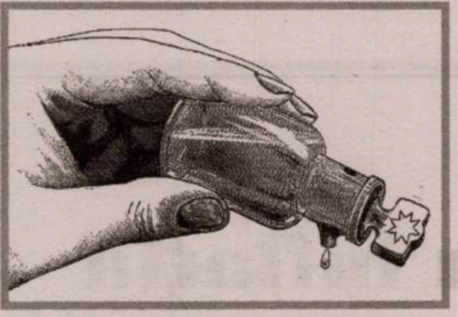

Rodica ZAFIU

cuvinte **nepotrivite**

Șaiba

Nu știm exact cînd și de ce tocmai *șaiba* a devenit, în româna colocvială, emblema depreciativă a muncii manuale grele. Cel mai probabil, adaosul semantic s-a petrecut în plină perioadă comunistă, cînd munca în uzine, la strung, pe șantiere etc. era exaltată retoric în textele oficiale – și disprețuită sistematic în viața cotidiană. Societatea „fără clase“ era puternic ierarhizată, ceea ce se reflecta cu adevărat în limbajul cotidian, în care se vorbea, de exemplu, de munca *de jos*. *Șaiba* a devenit un simbol al muncii fizice prin metonimie, iar distanța dintre obiectul mărunt și dificultatea muncii evocate este factorul care i-a asigurat expresivitatea și succesul. Termenul *șaibă* – împrumut din germană *(Scheibe),* de unde au intrat în română și alte denumiri tehnice – este atestat (conform dicționarelor noastre istorice) mai întîi la V. Săghinescu, în *Vocabular românesc de vreo cîteva mii cuvinte* etc. (Iași, 1901-1902); cuvîntul era însă destul de puțin cunoscut în prima jumătate a secolului al XX-lea, de vreme ce Al. Graur simțea nevoia să-l înregistreze și să-l gloseze, într-un articol din *Buletinul Philippide* (nr. 5, 1938): „cerc de fier subțire care se pune între șurub și corpul pe care e fixat“. Definiția actuală din DEX este ceva mai dezvoltată: „Disc de metal, de lemn etc. găurit, care se montează între un șurub și obiectul respectiv sau între șurub și piuliță, pentru a menține șurubul fix și pentru a îmbunătăți îmbinarea și a preveni deșurubarea“. Sensul colocvial este înregistrat doar în dicționarele de argou, de exemplu în cel al lui G. Volceanov (2007), în expresia *a trage la șaibă:* „1. a se speti muncind, a trudi din greu. 2. a face o muncă brută“.

Prin anii 1960-1970, *șaiba* devenise deja un simbol ambiguu, ceea ce se vede în presa ideologizată, care încerca să o reinterpreteze în cheie pozitivă. Într-un reportaj, un inginer este pus să declare: „După mine..., «șaiba» asta de care se sperie atîția, despre care unii vorbesc cu ironie, alții cu dispreț, reprezintă, în primul rînd, o valoare morală. Vorbesc în cunoștință de cauză, ca unul plecat, cum se spune, «de la șaibă»“. Alt vorbitor mai mult sau mai puțin fictiv supralicita poetic, identificînd *șaiba* cu *munca* în general: „Conducătorii noștri, marile noastre personalități, indiferent de domeniul în care lucrează, *s-au ridicat de la șaibă* și *trag* în continuare *la șaibă*“ (*Scînteia,* 11.10.1972). Într-un foileton satiric al epocii *(Scînteia tineretului*, 5 iulie 1967), personajul negativ era asociat în mod surprinzător cu *șaiba;* „nespălatul din tramvai“ declara: „Eu sînt muncitor, tovărășele..., vin *de la «șaibă»*“. Riscul de a prezenta muncitorul ca murdar și agresiv era însă rapid și vigilent înlăturat de text: „Luat din scurt, pretinsul muncitor care venea de la «șaibă» s-a dovedit a fi un oarecare mecanic auto particular, din aceia care repară vehicule la domiciliul clienților“. Desigur, nu orice muncă avea pretinsul prestigiu al *șaibei*. Pînă în ultimul moment, presa comunistă a avut îndatorirea să lupte cu denigrarea muncii fizice: „Am auzit uneori spunîndu-li-se unor tineri că «dacă nu înveți ajungi la șaibă». În funcție de ambiții, de dispoziții, de împrejurări și altele, «la șaibă» devenea «la lopată», «la rangă», «la pilă», «la oi», «la coada vacii»“ (*Scînteia*, 18.01.1986).

Expresia *la șaibă* a rămas în uz, cu sensul consacrat, care opune munca fizică celei intelectuale – „Cineva mai trebuie să lucreze și pămîntul țării, cineva mai trebuie să lucreze și *la șaibă*“ (cdep.ro, 9.05.2018) – sau cu o extindere glumeață asupra oricărei activități, inclusiv a celei de ziarist: „se duc acăsică, ziua «la șaibă» s-a terminat“ (jurnalul.ro). În mod clar, expresia nu este limitată la construcția cu verbul *a trage,* folosindu-se, de exemplu, cu *a da* – „Să faci bătături în palme, *să dai la șaibă,* să muncești pentru o multinațională“ (bugetul.ro); se folosește chiar și substantivul singur, în afara oricărei construcții fixe: „«sărăntocul» de la *«șaiba»* societății“ *(Cuvîntul liber,* 21.03.2007).

Familiaritatea cu micul obiect tehnic a condus și la alte extinderi glumețe, colocvial-argotice: prin metaforă, *șaiba* denumește verigheta: „mi-am pus *șaiba* pe deget (și Doamnei la fel)“ (cabral.ro); „Psihologii au ajuns la concluzia că o vedetă necăsătorită are cu mult mai mulți fani decît una *cu șaiba pe deget*“ (jurnalul.ro) etc.

Căutarea prin ziare mai vechi amintește și de un uz efemer al *șaibei*, uitat odată cu schimbarea tehnologiilor comunicării. Un articol din *Tribuna Sibiului* (25.3.1989) explorează asocierea dintre monede, fise de telefon și șaibe: „Unul ce-și așteaptă bănuții rîde cu gura pînă la urechi și-mi zice printre sughițuri: Băi casă, sper că nu-mi dai retribuția în șaibe!“. Ca și în alte texte din epocă, este înfierat un prost obicei al cetățenilor epocii: „Sînt destui pîrligari care nu introduc în telefon un leu, ci o *șaibă,* pentru dialogurile lor“.

***Rodica Zafiu** este prof. dr. la Facultatea de Litere, Universitatea din București. A publicat, între altele, volumele* Limbaj și politică *(Editura Universității București, 2007) și* 101 cuvinte argotice *(Humanitas, Colecția „Viața cuvintelor“, 2010).*

■ ■ ■

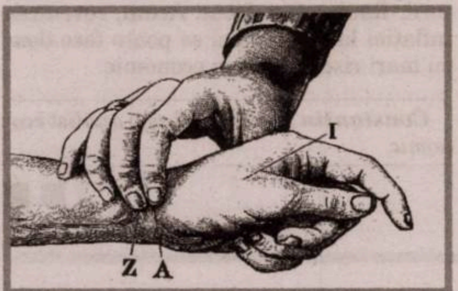

Horia CORCHEȘ

prof, viața mea

Un salut din Vama Veche

Acum patru ani, la începutul colaborării mele cu *Dilema veche*, scriam unul dintre primele articole din Vama Veche, în primele zile ale lui septembrie, dacă nu mă înșel, cu titlul „Sfîrșit de sezon“, trimițînd și la volumul cu același titlu de Marius Chivu, care se leagă și el tematic de Vamă. Acum scriu tot din Vamă, unde am venit pentru cîteva zile cu un prieten, să ne relaxăm și să ne încărcăm bateriile cu soare și aer de mare. E început de sezon încă, poate mijlocul lui, de fapt. Sîntem aici de ieri, sîmbătă, iar astăzi, duminică, știam că trebuie să scriu, dar nu m-am gîndit ce. Am amînat, sperînd că va veni subiectul, că mă va căuta el, că mă va vizita. Am citit, pe plajă, romanul lui Cătălin Pavel, *Toate greșelile care se pot face*. Mi-a plăcut mult acest roman și mi-am dat seama spre finalul lecturii că mă gîndesc la dedicația pe care mi-a dat-o (de parcă i-ar fi scris lui Radu Grinda, personajul principal), că așa sîntem, de oțel și uneori vulnerabili, iar unii dintre noi ne smerim vulnerabilitatea prin cuvinte scrise pe hîrtie. Dar tot nu mi-era clar despre ce voi scrie.

Acum, venit la locul de cazare, după un duș, am început să scrolez și să mai citesc presă, ochii căzîndu-mi peste un articol dintr-o revistă care în general îmi place. Și de la acest articol au început să mi se lege ideile, în timp ce stau pe terasa asta, sub un smochin, cu o bere alături.

Pentru toată lumea este cunoscută celebra frază cu care își începe Tolstoi romanul *Anna Karenina*: „Toate familiile fericite sînt la fel, fiecare familie nefericită este nefericită în felul ei.“ În mod clar, Tolstoi nu vorbește aici despre fericire și nefericire doar, ci despre literatură. Atrage atenția asupra faptului că literatura nu se oprește asupra banalității, fie aceasta chiar și sub forma fericirii sau a frumuseții. Literatura este preocupată de banalitate doar în măsura în care aceasta intră poate în contrast cu alte forme ale umanului de a fi. Dar, mai ales, literatura este preocupată de reflectarea marginalității, a traumei, a neobișnuitului, a particularului, a ceea ce este oarecum șocant, provocator. Chiar și atunci cînd este tipologic. Căci cumva acest interes al literaturii față de ieșirea din banal se aplică și realismului obiectiv de tip balzacian, spre exemplu. Literatura, altfel spus, nu își propune să reflecte frumusețea în formele ei banale, iar puterea ei de modelare sau, în cheie didactică, educativă nu stă în această reflectare a frumosului, ci în puterea de a declanșa reflexivitatea pe marginea ei. Nu își propune să ofere modele explicite, ci să genereze procese analitice și să ofere satisfacții estetice. Ceea ce intră în patrimoniul literar al unei națiuni și în cel universal are, cu precădere, aceste caracteristici.

În revista despre care aminteam mai sus, pe care nu o voi numi, o profesoară de limba și literatura română, pe care o trec de asemenea sub anonimat (nici nu știu cine este, n-am aflat de ea decît citind acest articol), face un inventar al cărților pe care ea le-ar scoate din uzul școlar. Articolul este mai vechi, dar mie acum mi-a picat sub ochi și nu m-am putut opri din uimire. Cărțile propuse spre eradicare sînt *Ion* de Liviu Rebreanu, *Ultima noapte de dragoste, întîia noapte de război* de Camil Petrescu, *Amintiri din copilărie* de Ion Creangă, *Alexandru Lăpușneanul* de Costache Negruzzi și *Baltagul* de Mihail Sadoveanu.

În esență, profesoara aceasta nu prea înțelege principiile de funcționare a programei școlare, îți dai seama despre asta după modul în care propune alte titluri în schimb, într-un amestec destul de eclectic și lipsit de criterii. Dar nu asta este marea problemă. Problema este că argumentele prin care susține scoaterea din uz a celor cinci texte, dintre care, la drept vorbind, *Amintirile din copilărie* nu prea se mai studiază, decît fragmentar și mult mai selectiv în raport cu vîrstele la care este propus de manualele școlare, argumentele pe care le folosește, deci, sînt o dovadă de radicalism fără digestie. Cine mi-a citit articolele cu consecvență sau măcar cu o oarecare ritmicitate știe că am scris de multe ori despre nevoia schimbării grilelor de lectură, despre nevoia de a deschide, prin textele propuse spre studiu, căi de acces spre dezvoltarea personală și spre experiența cotidianului, despre nevoia de a folosi aceste texte în cheia valorilor contemporaneității. Cel puțin despre romanele lui Rebreanu și Camil Petrescu, dar cred că și despre al lui Sadoveanu, am scris articole distincte, explicite. Dar niciodată nu mi-am pus problema scoaterii lor din uzul școlar, ci revalorizarea lor în alte chei de lectură, de interpretare, de analiză.

Violența domestică, misoginismul, sexismul, instabilitatea psihică sau emoțională sînt, desigur, prezente în aceste texte, alături de alte teme sau motive contestabile prin prisma orientării valorilor contemporaneității. Dar asta nu înseamnă să arzi cărțile astea, care sînt repere incontestabile în evoluția literaturii române și care, cu atît mai mult, pot fi folosite în alte forme, prin alte chei de lectură. Cine spune că Ion trebuie luat ca model? Sau că Gheorghidiu este un ideal de masculinitate sau chiar de structură umană, în general?

Revin la punctele de plecare. Mă atacă niște țînțari, niște greieri își fac numărul, înserarea s-a lăsat, iar Dan așteaptă să termin articolul ca să ieșim la o plimbare și să bem, poate, un vin. Cătălin Pavel a scris despre slăbiciune, despre vulnerabilitate și puterea din interiorul ei. Marius Chivu a scris despre niște excese ale unui sejur în Vama Veche. Rebreanu a scris despre violență și brutalitate, Sadoveanu despre violență domestică, iar Camil Petrescu despre instabilitate și dezechilibru emoțional. Pentru că viața este și despre aceste realități. Și pentru că frumusețea salvează lumea, da, dar nu prin banalitatea ei, căci frumusețea este și în puterea de a pune în lumina reflexivității urîtul, trauma, dezechilibrul sau imoralitatea. Dezamăgitoare perspectiva propusă de această profesoară de limba și literatura română. Dar nu voi permite să îmi tulbure tihna începutului de sezon. Vă salut din Vamă!

***Horia Corcheș** este scriitor și profesor de limba și literatura română. Cea mai recentă carte publicată:* O rochiță galbenă, ca o lămîie bine coaptă, *Editura Polirom, 2022.*

■ ■ ■

Robert SKIDELSKY

împotriva **curentului**

Calea spre premodernitate a Rusiei

Scriitorul rus Piotr Ceaadaev spunea despre țara sa: „Niciodată nu am evoluat alături de alte popoare, nu sîntem înrudiți cu nici unul dintre marile neamuri omenești, locul nostru nu e nici în Vest, nici în Est și nu împărtășim nici una dintre tradiții. Situați cumva în afara timpului“ – scria el – „ nu am fost influențați de educația universală a umanității“.

Aceste cuvinte au fost scrise în anul 1829. „Ghicitoarea înfășurată într-un mister, în interiorul unei enigme“ – după cum descria Winston Churchill Rusia, cu aproape un secol mai tîrziu – e și în ziua azi departe de a fi dezlegată. Filozoful John Gray a scris de curînd că președintele rus Vladimir Putin „e chipul unei lumi pe care mintea occidentală contemporană nu o înțelege. În această lume, războiul rămîne o parte permanentă a experienței umane, iar luptele pe viață și pe moarte pentru teritoriu și resurse pot izbucni în orice moment; ființe umane ucid și mor în numele unor viziuni mistice“. Acesta e motivul pentru care comentatorii occidentali și liberalii ruși sînt uluiți de așa-numita „operațiune militară specială“ din Ucraina.

Explicarea acțiunilor lui Putin pornind de la personalitatea sa e cea mai la îndemînă – și cea mai facilă. Dar Putin nu acționează nici ca un jucător de șah expert, calculînd fiecare mutare, nici ca un conducător îmbătat de putere sau de steroizi.

Putin are mai degrabă o viziune distorsionată – sau unilaterală, cel puțin – asupra istoriei rusești și în privința a ceea ce constituie însușirea specială a Rusiei. Ceea ce nu explică vasta susținere populară și intelectuală a narațiunii justificative rusești cu privire la Ucraina. Cu toții sîntem într-un anumit grad prizonierii propriilor mituri naționale. Doar că mitologia rusească e în contratimp cu „educația universală a umanității“.

Ne așteptăm ca Rusia să se comporte, de bine, de rău, ca un stat-națiune european, modern sau chiar postmodern, dar uităm că ea a ratat trei etape cruciale ale modernizării europene. Mai întîi, după cum a scris Iuri Senokosov, Rusia nu a avut parte nici de Reformă și nici de Iluminism. Asta, argumentează Senokosov, deoarece „iobăgia a fost abolită abia în 1861 și sistemul autocrației rusești s-a prăbușit abia în 1917 […] și a fost restabilit rapid“. Ca atare, Rusia nu a parcurs niciodată perioada civilizației burgheze care a schițat, în Europa, proiectul statului constituțional.

În al doilea rînd, Rusia a fost întotdeauna un imperiu și niciodată un stat-națiune. Autocrația e forma ei firească de guvernare. Iar pentru actualul ei țar, dezintegrarea Uniunii Sovietice din 1991 a reprezentat o profanare a istoriei rusești.

A treia etapă lipsă, legată de absența primelor două, a fost capitalismul liberal, pe care Rusia l-a experimentat în mod limitat și pentru o perioadă scurtă de timp. Marx insista că faza capitalistă a dezvoltării economice trebuie să preceadă socialismul, deoarece orice tentativă de a construi o economie industrială pe terenul arhaic al primitivismului țărănesc duce fatalmente la despotism.

Or, exact asta exprima formula revoluționară a lui Lenin: „Puterea sovietică plus electrificarea întregii țări“. Lenin, un oportunist briliant, se înscria în tradiția marilor țari reformatori care au încercat să occidentalizeze societatea rusească pornind de la vîrf. Petru cel Mare a dispus ca bărbații ruși să-și radă bărbile și i-a instruit pe boierii săi: „Nu înfulecați ca porcii, nu vă scobiți între dinți cu cuțitul, nu țineți pîinea pe piept cînd tăiați o felie“.

În secolul al XIX-lea, relația Rusiei cu Europa a căpătat o nouă dimensiune, odată cu ideea „omului nou“ – un personaj occidental inextricabil legat de filozofia iluministă, un entuziast al științei, al pozitivismului și raționalismului. Acest personaj apare, cu numele Stoltz, în romanul *Oblomov* (1859) al lui Ivan Goncearov. În romanul lui Ivan Turgheniev *Părinți și copii* (1862), el e „copilul“ nihilist Bazarov, care glorifică știința și blamează tradițiile iraționale al familiei sale. Romanul *Ce-i de făcut?* (1863) al lui Nikolai Cernîșevski, care a avut o puternică influență asupra lui Lenin, imaginează o societate din sticlă și oțel, clădită pe baze științifice.

Putin „e chipul unei lumi pe care mintea occidentală contemporană nu o înțelege“.

Datorită slabei înrădăcinări în cultura rusă, aceste proiecții futuriste au dus la o revoltă țărănească literară. *Însemnări din subterană* a lui Feodor Dostoievski, publicată în 1864, nu numai că a devenit unul din textele canonice al slavofiliei creștine, dar a stîrnit interogații profunde cu privire la substanța însăși a modernității.

Bolșevicii au întreprins cea mai mare încercare colectivă de a transpune „omul nou“ din literatură în lumea reală și au înțeles, asemenea lui Petru cel Mare, că pentru a transforma o societate e necesară transformarea membrilor ei. Ei au lansat, cu participarea artiștilor avangardiști de prim rang ai vremii, un efort concertat de modernizare a mentalității oamenilor și de cultivare a conștiinței lor revoluționare. Rușii urmau să devină „oamenii noi“ cu spirit științific și colectivist, care vor ajuta la construcția utopiei comuniste.

Ceea ce a constituit, probabil, cel mai mare eșec. Odată cu Stalin, care considera, în 1936, că socialismul s-a înfăptuit, și cu o literatură și o artă realist-socialistă dirijată de stat, care exalta misticismul mai presus de știință, visele sovietice ale „omului nou“ au rămas vise. Renunțarea la știință și logică a supraviețuit prăbușirii Uniunii Sovietice și e, în prezent, tendința care animă guvernarea lui Putin. Propria sa mitologie bazată pe credință, relația nefirească de simbioză cu patriarhul ortodox Kiril I al Moscovei, denaturarea istoriei și negarea realității arată gradul în care Rusia se distanțează de Europa contemporană.

În cartea sa din 2003 *The Breaking of Nations*, Robert Cooper, fost diplomat al Uniunii Europene, considera că viitorul Rusiei e încă deschis. Semnarea *Tratatului cu privire la Forțele Armate Convenționale în Europa* (FACE) și intențiile de mai tîrziu ale Rusiei de a se alătura NATO arătau că „elementele postmoderne încercau să iasă la suprafață“. Dacă această tendință de apropiere a fost zădărnicită de aroganța vestică sau de incompatibilitatea rusească va fi îndelung dezbătut. În 2004, Putin a renunțat la majoritatea tendințelor sale liberale și s-a orientat spre tradiționalism. În clasificarea lui Cooper, Rusia e un stat modern premodern.

În urma invadării Cehoslovaciei din 1968, scriitorul ceh Milan Kundera a refuzat să adapteze teatral *Idiotul* lui Dostoievski. „Universul dostoievskian al gesturilor bombastice, al profunzimilor tenebroase și al sentimentalității agresive mi-a repugnat“, spunea Kundera. În aceste profunzimi tenebroase, dincolo de fațada rațională, putem întrezări războiul lui Putin.

***Robert Skidelsky,** membru al Camerei Lorzilor a Marii Britanii și profesor emerit de Economie politică la Universitatea Warwick, a fost director neexecutiv al companiei petroliere private rusești PJSC Russneft, din 2016 pînă în 2021.*

© Project Syndicate, 2022
www.project-syndicate.org

traducere de Matei PLEȘU

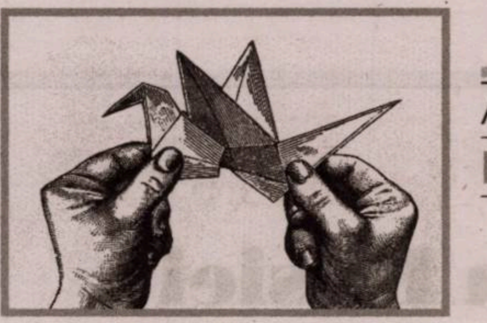

Andrei MANOLESCU

libertatea de impresie

Avort

Decizia Curţii Supreme din Statele Unite care deschide calea spre restricţionarea avorturilor a provocat ample manifestaţii şi dezbateri, în America şi nu numai. Cum bine ştim, unii susţin că avortul ar fi o crimă, alţii consideră că interzicerea lui ar fi o încălcare a libertăţii de alegere şi o intruziune în viaţa privată a indivizilor. Locuitorii României, şi poate mai ales femeile, ar avea motive istorice să fie de partea celor din a doua categorie. În altă ordine de idei însă, trebuie observat că Statele Unite au o cu totul altă istorie în această privinţă decît România. Şi mai e de menţionat că interzicerea avorturilor într-o ţară democrată nu e chiar acelaşi lucru cu interzicerea avorturilor într-o ţară comunistă. În perioada ceauşistă, restricţia asta s-a lăsat cu multe victime în rîndul femeilor. Cifrele sînt greu de verificat, dar unele estimări vorbesc de circa zece mii de femei care ar fi murit pe parcursul perioadei de 23 de ani, cît a fost în vigoare respectivul decret, din cauza condiţiilor precare în care se făceau avorturile ilegale. Se spune că unora dintre ele, surprinse în „flagrant delict“ de către autorităţi, li se stopa orice fel de asistenţă medicală, punîndu-li-se viaţa în pericol.

Interzicerea avorturilor nu era o simplă lege restrictivă, ci devenise un instrument de represiune, de şantaj şi teroare. Şi nu doar că avorturile erau interzise, dar nici mijloace contraceptive nu se găseau în mod curent. Motivele nu erau de ordin religios, ca în Statele Unite, nu se vorbea de suprimarea unei vieţi, ci de libertinaj, de încălcarea eticii comuniste privind familia, iar scopul suprem al decretului era creşterea natalităţii, adică o mărire a numărului de supuşi ai ţării comuniste conduse de Nicolae Ceauşescu. Era ceva similar cu creşterea producţiei zootehnice şi cu toate celelalte creşteri, vizate şi visate de propaganda comunistă şi de conducătorul suprem. Printre efecte, unii dintre noi ne amintim că nu rar apăreau tot felul de situaţii oarecum asemănătoare cu cea descrisă în filmul lui Cristian Mungiu *4 luni, 3 săptămîni şi 2 zile*. Asta pentru că orice interdicţie, fie în Statele Unite, fie în România, dă naştere unor afaceri clandestine, unei pieţe nereglementate în care se poate întîmpla orice. (Americanii ar fi trebuit să ştie asta, mai ales după istoria cu prohibiţia.)

Un fost coleg de-al meu mi-a povestit o asemenea întîmplare stranie. Pe cînd era student, iubita i-a rămas însărcinată fără voie, iar el s-a interesat cum se poate face un avort. Tot întrebînd printre cunoscuţi şi medici, a aflat în cele din urmă de existenţa unui doctor care făcea aşa ceva ilegal, dar în condiţii de deplină siguranţă sanitară. Avea un fel de clinică privată clandestină. Colegul meu a luat legătura cu el printr-un intermediar (sistemul era construit astfel încît să reducă riscul descoperirii afacerii). S-a stabilit o întîlnire. Doctorul i-a luat pe el şi pe fată la o anumită oră, dintr-un loc stabilit. I-a urcat repede într-o maşină şi a demarat în trombă. A parcurs nişte trasee aparent fără nici o logică prin centrul Bucureştiului, trecînd uneori pe culoarea roşie a semaforului. Colegul meu a înţeles că era o metodă de a se asigura că nu-i urmărea cineva. În timp ce conducea astfel, individul le punea tot felul de întrebări prin care, parcă, voia să-i testeze psihologic. În cele din urmă, a tras maşina în parcarea unui bloc şi i-a dus la un alt bloc din apropiere. Au urcat la ultimul etaj şi el a deschis uşa obişnuită a unui apartament ce părea obişnuit. Înăuntru însă era un cabinet cu cele mai bune dotări ginecologice care puteau fi văzute în România acelor vremuri. A consultat-o pe fată, le-a spus preţul, care era cam cît un salariu bun, şi le-a dat un răgaz de cîteva zile să se decidă. Legătura ar fi urmat să se facă prin acelaşi intermediar. Celor doi tineri li s-a părut că ar fi cea mai bună soluţie, iar părinţii colegului meu au decis că vor plăti ei totul.

Părinţii fetei au decis însă altfel. Ceva din toată afacerea nu le-a plăcut, aşa că au luat fata acasă, pe răspunderea lor absolută. O vreme, colegul meu n-a mai ştiut nimic. A aflat apoi că aceştia apelaseră la metode tradiţionale şi foarte dure, greu şi de descris în lumea de astăzi. În cele din urmă lucrurile s-au terminat cu bine. A rămas însă o traumă psihologică, evident, infinit mai mare pentru fată decît pentru băiat.

Colegului meu i se păruse însă atît de ireală seara cu vizita la acel cabinet clandestin încît, după nişte săptămîni, l-a tras aţa să meargă din nou acolo. Parcă ar fi vrut să se convingă că nu visase. Ajuns la acel ultim etaj, în faţa uşii cu pricina, nu s-a abţinut să sune. I-a deschis o femeie în şorţ, o gospodină, pe lîngă care a zărit bucătăria de unde răzbătea un miros puternic de mîncare. Era un apartament obişnuit şi nici vorbă de ceea ce ştia el. S-a gîndit că greşise scara. A încercat şi la cele alăturate (etajul şi poziţia apartamentului nu erau de uitat). Numai că la a doua scară, uşa plasată similar avea o ramă aurie, pe care ar fi fost imposibil să n-o observe în seara cu pricina, iar la a treia scară, uşa i-a fost deschisă larg de un tip gras, iar înăuntru, în loc de masă de operaţie, neoane puternice şi muşamale aseptice, a zărit un cuier, o candelă şi nişte preşuri. S-a simţit ca în *La Ţigănci*.

ready made

„În muzeul antireligios din Leningrad între alte piese de convingătoare intuiţie antireligioasă există şi următoarea: Doi săculeţi de grâu, de mărimi inegale. Pe cel mai mic din ei e pusă inscripţia «pe o desiatină s'a recoltat în Rusia 90 de puduri de grâu, slujindu-se *sfeştanii*». Pe cel mai mare e scris că «în Belgia, fără sfeştanii, dar cu *tractoare*, s'a recoltat de cinci ori mai mult».“

Fântâna Darurilor, Anul V, No. 1,
Ianuarie 1933

Alexandru CĂLINESCU

Posteritatea Graziellei

În toţi aceşti (mulţi) ani în care l-am recitit, periodic, pe Caragiale, m-am întrebat nu o dată cum se face că opera sa a părut să accepte tot felul de interpretări, unele de-a dreptul stupide, reductive şi, în fond, absurde (cum ar fi, în anii '50, Caragiale critic al societăţii burghezo-moşiereşti şi totodată, prin anticipaţie, al imperialismului american). Această uluitoare maleabilitate a operei trebuie pusă în legătură cu o idee care s-a impus tenace: Caragiale e, oricînd, „actual“ întrucît găsim la el corespondenţe tulburătoare cu lumea în care trăim. Nu am de gînd să contest aceste puternice convingeri. Dimpotrivă. În definitiv, nu e oare instructiv (şi, de ce nu, amuzant) să-l aducem pe Caragiale în contemporaneitate? Cîteva exemple, la întîmplare. Traversăm o perioadă de criză, face statul cheltuieli nebuneşti, împrumuturi riscante etc.? Desigur. Este exact ceea ce ne prezintă *Situaţiunea*, unde ni se indică şi soluţia: un larg „guvern de coaliţie cu toţi bărbaţii de stat, (…) fiindcă aşa nu poate pentru ca să meargă, ca dumneata să tragi încolo şi dumnealui încoace…“. Iar în perioadă de criză, economia ţării trebuie protejată de consecinţele globalizării, altfel „ne-ar căptuşi străinii din cele două emisfere“ *(Congresul cooperativ român)*. Şi dacă treburile merg rău este şi pentru că „guvernul bandiţilor“ ne jupoaie fără milă; în acest timp, opoziţia adevărată deplînge faptul că „nu mai este patriotism şi totul se vinde“ *(Atmosferă încărcată)*. Cum să nu te gîndeşti, citind în *Telegrame* că reclamaţiile privind persecuţiile la care ar fi supus Costăchel Gudurău sînt însoţite de precizarea „fost reprezentant naţiuni“, cum să nu te gîndeşti, spuneam, la o cucoană care vrea să intre peste tot, spitale sau ambasade, nu contează, prevalîndu-se că este „senatoare a României“? Şi cîtă dreptate au cei care dezvăluie intrigile, conspiraţiile imunde care pun în pericol integritatea şi existenţa României, căci cum „să intri dumneata în casă la mine cu pumnalul, cu toporul, cu conspiraţii, cu comploturi şi asasinate, şi eu să stau cu mîinile în şolduri şi, în loc să te iau de urechi ca pe un măgar, şi să-ţi zic: *destul! pîn-aici! nu-ţi permit mai mult în ţara mea!* – eu, nu! eu să viu pentru ca să-ţi zic: *bravo! bine faci! să mai pofteşti şi aldată…*“ *(O lacună…)*. Celor care sînt sceptici în ce priveşte eficienţa iniţiativei private în cultură, Caragiale le oferă remediul salvator: înfiinţarea, în fiecare comună urbană, a unei societăţi dramatice subvenţionată de stat, condusă de un director numit de minister şi de un comitet format din cinci membri – primarul, un negustor şi un industriaş, ambii cetăţeni români, un profesor şi cel mai vîrstnic preot din localitate, iar în oraşele reşedinţă de judeţ – protopopul *(Iniţiativa…)*.

Actualitatea (de fapt, actualizarea) lui Caragiale ar trebui valorificată şi din altă perspectivă. După cum se ştie, critica literară nu mai poate apela la concepte prăfuite şi la metode depăşite: e nevoie să se introducă acel suflu nou care a revoluţionat ştiinţele sociale. Rezumînd, actul critic trebuie să ţină seama de cele trei repere inconturnabile – rasă, clasă, gen. La Caragiale, conceptul de rasă e în bună măsură inoperant – nu putem aplica, din păcate, metodologia înnoitoare a studiilor post-coloniale. Lupta de clasă a reprezentat, în schimb, o grilă privilegiată în anii '50 şi e dificil a adăuga astăzi ceva nou (volumul de studii apărut în 1952, cu ocazia centenarului, e o capodoperă imposibil de depăşit). Surprize plăcute ne-ar putea rezerva însă instrumentele de analiză utilizate în studiile de gen, ceea ce ar însemna o ruptură faţă de viziunea patriarhală ce a fost multă vreme predominantă şi care a culminat în eseul misogin al lui G. Călinescu intitulat *Domina bona*.

Semnalez, pentru început, o memorabilă definiţie a identităţii non-binare: „jănul e cumu-i lucru: masculin, feminin şi ekerojen, reşpeckive ghe bărbat, ghe femeie şi ghe ce nu-i nici bărbat, nici femeie“ *(Un pedagog de şcoală nouă)*. Întrebarea care se pune acum este dacă putem identifica la Caragiale o ostilitate manifestă faţă de femei sau dacă, dimpotrivă, scriitorul reuşeşte să se elibereze de presiunea clişeelor sexiste. Răspunsul nu e uşor de dat. Dacă, în *Groaznica sinucidere din strada Fidelităţii*, Porţia Popescu apare ca un personaj ridicol, nici Mişu Zaharescu nu e cruţat de ironiile autorului. În *Telegrame*, Atenaisa P. este etichetată drept „fimeie fără inimă“, dar bărbaţii ce roiesc în jurul ei sînt care mai de care mai penibili. Cozeria din *Five o'clock* e, la urma urmelor, o joacă nevinovată, stridentă e însă vulgaritatea personajelor. Lăsînd gluma la o parte, e limpede că la eroii lui Caragiale, femei şi bărbaţi deopotrivă, derapajul în vulgaritate îi aduce la un numitor comun. Cucoana din tren *(Întîrziere)* drăcuieşte de mama focului. Invitaţi să ia dejunul la castelul Peleş, soţii Piscupescu înjură şi o fac în toate felurile pe servitoare *(La Peleş)*. În autenticitatea ei frustă, moaşa Lucsiţa *(La Moşi)* este prototipul ţoapei din popor.

Cu amuzată comprehensiune le prezintă Caragiale pe femeile care îşi folosesc farmecele pentru a-i „traduce“ pe bărbaţii sensibili şi a obţine consistente avantaje materiale, spre admiraţia soţilor, bucuroşi de cîştigurile venite parcă de nicăieri: *Mici economii, Diplomaţie, Om cu noroc*. Expertei în amorul tarifat îi fac pandant nevasta devotată căminului conjugal şi care toarnă copii unul după altul – *O cronică de Crăciun, Situaţiunea* – precum şi mama pentru care reuşita şcolară a odraslei devine o chestiune de viaţă şi de moarte – *Premiul întîi, Bacalaureat*.

Există, zic eu, mai multe indicii care dovedesc că scriitorul a intuit importanţa pe care o va căpăta feminismul. În *Românii verzi* se vorbeşte despre „*Cornelia*, societatea mamelor române pentru ajutorul mutual în caz de naştere“. În aceeaşi categorie, a organizaţiilor ce apără, într-un fel sau altul, drepturile femeilor, intră S.P.M.D.R., adică „Societatea protectoare a Muzelor Daco-Romane“. Acolo va susţine nenea Iancu *O conferenţă* memorabilă, desluşind – în aplauzele entuziaste ale asistenţei – sensurile profunde ale artei. În fine, în *Ţal!...*, întîlnim o precursoare a studiilor de gen în persoana Graziellei, autoare a unui vast studiu intitulat *Femeia în istoria şi în poezia poporană a românilor, în trecut, în prezent şi-n viitor*. Deşi i se oferă o cină în acelaşi timp pantagruelică şi rafinată, scriitorul cedează psihic, după mai multe ore în care o ascultă pe Graziella vorbind despre „Ce a fost femeia în timpii primitivi, în anticitate, în evul mediu, în timpii moderni… Ce are a fi, ce trebuie să fie în timpii viitori“ ş.a.m.d. Asta fiind doar începutul.

Continuarea a venit pe capul nostru.

(publicat în *Apostrof*, nr. 6 / 2022)

***Alexandru Călinescu** este critic şi istoric literar, profesor de literatură franceză la Facultatea de Litere a Universităţii din Iaşi. Cea mai recentă carte publicată este* Instantanee cu final deschis, *Junimea, 2020.*

dosar DILEMA VECHE
Coordonator: Matei MARTIN

Orașe pentru oameni

Texte și opinii de:

- Edmond NICULUȘCĂ (președinte ARCEN)

„Străzi Deschise. Un pariu pentru viitorul Bucureștiului“

- Rudolf GRĂF (arhitect)

„Un spațiu public sigur“

- Constantin DRĂGAN (jurnalist)

„În Suedia, două roți sînt mai bune decît patru“

- Șerban MARINESCU (arhitect)

„Ce nu înțelegeți voi este că…“

- Oana BOGDAN (arhitectă)

„Libertatea de a nu folosi mașina“

- Ciprian CIUCU (primarul sectorului 6 al Capitalei)

„În ce fel de oraș vrem să trăim?“

- Carlos MORENO (profesor asociat la IAE, Université Paris Panthéon-Sorbonne)

„În ceea ce privește mobilitatea urbană, cel mai important e să lupți împotriva izolării“ – interviu

argument

Unde greșesc autoritățile

DILEMA VECHE
Orașe pentru oameni

După ce o lungă perioadă, în timpul regimului comunist, mașina a fost un lux la care mulți nici nu visau, capitalismul a adus bunăstare și forma sa plenară de manifestare: mașina personală. Odată cu standardul de viață au crescut și pretențiile cetățenilor față de autorități. Cei mai mulți proprietari de mașini consideră că e treaba primăriei să le asigure locuri de parcare.

Aproape peste tot în România, vreme de decenii, autoritățile locale au investit cea mai mare parte a energiei și a resurselor pentru a face orașul mai accesibil pentru numărul tot mai mare de mașini: au îngustat trotuarele pentru a obține benzi mai largi pentru circulația mașinilor; au asfaltat spații verzi pentru a crea locuri de parcare; au construit – acolo unde s-a putut – poduri și pasaje; au programat sisteme de semaforizare pentru a fluidiza traficul auto; și au permis o viteză de circulație mai mare pe bulevardele mari. Totul pentru mașini. Totul în detrimentul pietonilor. Rezultatele acestor eforturi sînt (aproape) invizibile. Potrivit sondajelor, cea mai mare problemă a bucureștenilor rămîne absența locurilor de parcare. Numărul mașinilor personale a crescut constant și într-un ritm mai susținut decît posibilitatea autorităților de a amenaja noi spații de parcare.

Oare nu e ceva profund defect în această abordare? Oare, în loc ca autoritățile să încerce – fără sorți de izbîndă, din cîte se vede – să deservească traficul auto, nu ar fi mai constructiv, ca să nu zic mai la îndemînă, să-l descurajeze sistematic? Motive ar fi destule. Ca să nu mai vorbim de modele.

La Helsinki, autoritățile locale au dezvoltat strategii axate pe transportul în comun mai flexibil, încurajarea modelelor de *ride-sharing* și exploatarea unor sisteme automatizate de vehicule de transport personal. Planul cel mai ambițios, elaborat de edilii capitalei Helsinki, vizează chiar eliminarea conceptului de șofer-cu-mașină-proprie, în favoarea transportului în comun cu trasee flexibile, în funcție de comenzile primite din partea utilizatorilor. La Copenhaga, autoritățile au cercetat sistematic deplasarea pietonilor. Și, bazîndu-se pe soluțiile propuse de celebrul urbanist Jan Gehl, au propus o amplă restructurare a orașului care cuprinde: transformarea străzilor în zone comerciale care dau prioritate pietonilor și bicicliștilor; reducerea locurilor de parcare din centru; transformarea spațiului astfel eliberat în piețe/zone publice; folosirea clădirilor din centru ca reședințe, nu ca spații de birouri/firme; promovarea bicicletei ca modalitate principală de deplasare pe distanțe scurte și medii. Etc. La Oslo, autoritățile au în vedere pietonizarea centrului – și au eliminat mii de locuri de parcare. Centrul pietonal e străpuns, din loc în loc, de stații pentru transportul în comun. Și la Paris, primarul Anne Hidalgo a început anul trecut o remodelare a orașului: a eliminat, de pe marile bulevarde, nu mai puțin de 60.000 de locuri de parcare pentru a face loc pistelor de bicicletă. Însă mai e mult pînă cînd capitala Franței va deveni un oraș al sfertului de oră, după modelul propus de Carlos Moreno.

Dosarul de față inventariază o parte dintre soluțiile posibile. Cum construim orașe pentru oameni? (Matei Martin)

Edmond NICULUȘCĂ

Străzi Deschise. Un pariu pentru viitorul Bucureștiului

Totul a pornit de la un pariu făcut cu două administrații radical diferite. L-am făcut întîi cu oamenii Gabrielei Firea. Iar un an mai tîrziu, cu echipa lui Nicușor Dan. Am garantat ambelor administrații că locuitorii Bucureștiului vor lua cu asalt străzile pietonale temporare. Nici unii, nici ceilalți *(ceilalți* e un pic relativ, căci mulți sînt tot *unii)* nu au crezut că lumea va veni pur și simplu să se plimbe, doar dacă închidem o stradă la capete și nu facem nici un spectacol, nu punem nici un cort pe mijlocul drumului, nici o tarabă, nici o muzică. Va fi nebunie de oameni, aveți încredere! Dacă nu vine lumea, renunțăm! Facem un test timp de două week-end-uri. Așa a pornit inițiativa ARCEN „Străzi Deschise“.

Nu știam la data aceea ceea ce spusese Jan Gehl, dar se pare că are și de data asta dreptate: „Dacă faci treabă bună într-un spațiu public, atunci oamenii vor veni acolo și vor începe să se bucure de loc. Dacă le creezi condiții bune ca să le placă să iasă în oraș, ca turiștilor să le placă să petreacă timp acolo, ca organizatorii de conferințe să se bată să vină în oraș – asta dezvoltă economia. Pentru că este un lucru așa de universal încît, dacă ești sigur că aceste lucruri sînt organizate, oamenilor le va plăcea să vină acolo. E atît de simplu“.

Ne războiserăm la cuțite cu administrația Firea pentru diverse subiecte cu doar cîteva săptămîni în urmă, dar știam că dacă nu facem acest gest urban, imediat după ieșirea din starea de urgență a anului 2020, după ce stătuserăm în case închiși mai bine de două luni, Bucureștiul va mai pierde un tren (dintr-un lung șir). Am fost insultați, amenințați, acuzați de trădare, ba chiar luați în rîs că vrem să colaborăm cu Primăria *de atunci*. Ne-am trezit cu donații de 1 leu în semn de protest de la diverși bucureșteni, dar am înghițit toate astea. Știam că e unul din acele momente cînd pierderile sînt radical mai mici decît cîștigurile pe viitor pentru comunitate. Ne-am văzut cu oamenii primarului de atunci și am obținut puțin peste ceea ce ne propuseserăm: pietonizarea temporară a Căii Victoriei de la Dîmbovița la Bulevardul Elisabeta, Cotroceniul, strada Nicolae Golescu, străzile din preajma Grădinii Icoanei, zona Academiei și Edgar Quinet și zona fîntînilor de la Unirii. La doar o lună de la lansarea proiectului, negociam extinderea pietonalei din Victoriei și dădeam, la schimb, Cotroceniul. Cîteva zile mai tîrziu, pietonala de pe Victoriei creștea și ajungea în dreptul Pieței Revoluției, iar un an mai tîrziu, Calea Victoriei devenea complet pietonală pe durata week-end-urilor și se extindea inclusiv către Șoseaua Kiseleff pînă la intersecția cu strada Ion Mincu.

Multe se pot reproșa inițiativei, sînt destule neajunsuri și imperfecțiuni, poate și multe lucruri negîndite inițial, dar două lucruri sînt sigure: nici o vară la București nu mai poate fi imaginată fără străzi pietonale temporare. Și poate și mai important e că inițiativa se extinde. Să luăm doar exemplul din sectorul 6. În Drumul Taberei, inițiativa a avut un succes pe care nimeni nu-l putea anticipa, iar asta produce masă critică ce va face posibilă, curînd, apariția străzilor pietonale permanente. Avem nevoie de asta ca de aer! Sau și mai bine spus, avem nevoie de asta ca să mai avem ceva aer.

Spațiul public pietonizat aduce enorm de multe beneficii orașului. Iar primul beneficiu e schimbarea radicală a raportului dintre locuitori și orașul lor. Se produce brusc o *topofilie*, o reîndrăgostire de spațiul urban, de arhitectura orașului, de viața urbană care are un farmec enorm și pe care o întîlnim foarte des în orașele din Vest și foarte puțin aici. Străzile pietonale te fac important, nu mai ești un animal de oraș fugărit printre mașini, treceri de pietoni, trotuare înguste. Ești, deodată, stăpîn pe situație și pe oraș, începi să simți că ai un loc și că ceilalți nu mai sînt așa de răi, că și ei au loc alături de tine, că nu mai trebuie să te lupți să-ți faci loc ca să poți avansa și că, în fond, sîntem parte dintr-o comunitate.

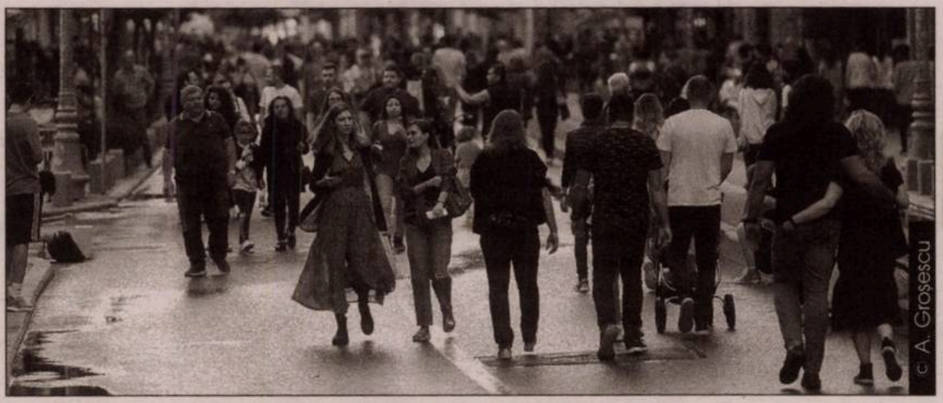

© A. Groșescu

Prin spațiul public se reglează parte a tensiunilor dintre locuitori, ceea ce s-ar putea numi „enervarea noastră cea de toate zilele“ care se detensionează, spațiul public pietonal fiind un mediu de negociere, de toleranță, de înțelegere a celuilalt. E, așadar, un cîștig garantat pentru atmosfera orașului și calitatea vieții noastre urbane.

Avem nevoie de asta ca de aer! Sau și mai bine spus, avem nevoie de asta ca să mai avem ceva aer.

Noul context provocat de pandemia COVID-19 a schimbat mult comportamentul oamenilor, opțiunile de petrecere a timpului liber și de deplasare. Am fost cu toții martori la modul în care marile orașe europene au luat măsuri pentru creșterea spațiului public pentru oameni, a spațiilor de recreere și a infrastructurii de transport alternativ. Numai dacă ne uităm la Paris, vedem o schimbare petrecută peste noapte. În doar cîteva săptămîni, au apărut zeci de străzi pietonale, zeci de kilometri noi de piste de bicicletă, într-un efort fără precedent de a da siguranță oamenilor și de a-i putea reîntoarce la muncă după spaima apariției virusului care ne-a ținut pe toți în case, indiferent de loc. Iar aceste măsuri, luate sub presiunea momentului, au rămas definitiv și au schimbat viața urbană a Parisului.

Dar să revenim la București. Presiunea adusă de situația creată de pandemie putea fi o oportunitate enormă pentru puținii oameni cu o gîndire reformistă din administrația orașului. Dar administrația Bucureștiului a ratat momentul: spus pe șleau, nu a făcut nimic, în afară de implementarea ideii ARCEN „Străzi Deschise“, pe care s-a grăbit anul acesta să și-o asume în totalitate. Din păcate, lista problemelor pe care administrația le are de rezolvat e lungă și o resimțim cu toții în fiecare zi: infrastructura pistelor de bicicletă aproape lipsește și e, oricum, discontinuă, spațiile publice sînt precare, aglomerația și dificultatea de a traversa orașul la orele prînzului sînt o aventură. Trecerile de pietoni sînt rare și poziționate fără raport cu reperele sau țintele pietonale, timpii de traversare la semafoare sînt prea mici și carosabilele late nu sînt prevăzute cu insule mediane pentru siguranța traversării. Pe lîngă acestea, starea neîntreținută a pavajului (care produce aproape o muzică distinctă, identitară a Bucureștiului), ca și numeroasele obstacole (mașini parcate aiurea, stîlpi, chioșcuri, borduri înalte, pubele, cutii de distribuție a electricității, telefoniei și gazului etc.) fac foarte dificilă și pe alocuri imposibilă deplasarea persoanelor în scaun rulant, cu cărucioare, persoane în vîrstă, nevăzători etc. Ambianța deplasărilor pietonale este în general afectată de prezența agresivă a vehiculelor în spațiile și peisajele urbane, de poluare, zgomot, nesiguranță, generate de traficul auto.

Toate strategiile comandate și plătite de Primăria Capitalei, fie că vorbim de Planul Integrat de Dezvoltare Urbană (PIDU) sau de alte strategii, cu acronimele de rigoare, PMUD sau SIDU, fără excepție, indică gravitatea stării infrastructurii publice și pietonale din București.

Conform PMUD (2016), infrastructura pentru pietoni nu este satisfăcătoare în întreg teritoriul studiat. În ciuda condițiilor precare, există un mare număr de deplasări pietonale în București, mai ales pentru a face cumpărături (32% din totalul deplasărilor) și pentru a însoți copiii (37%). Mai mult, conform analizelor ce stau la baza PMUD, în 2015 distanța medie de deplasare în București era 6,8 km – o distanță favorabilă deplasărilor nemotorizate sau cu transportul public. Cu toate acestea, condițiile actuale, menționate anterior, descurajează opțiunea mai extinsă pentru mersul pe jos și, de asemenea, pentru utilizarea transportului public către și de la care accesul pietonal este inconfortabil. Se recomandă, atît în zona centrală, cît și în cartierele rezidențiale, crearea de străzi și areale favorabile deplasării nemotorizate în toate zonele cu fluxuri ridicate de pietoni și/sau sensibile la efectele traficului motorizat: zone de învățămînt, comerciale, de agrement, rezidențiale, zone istorice, cu patrimoniu arhitectural valoros etc., precum și introducerea zonelor cu 30 km/h.

Statisticile europene de mobilitate din 2018 plasează românii printre cei care parcurg cele mai multe distanțe mici cu mașina personală: deplasările medii în oraș sînt pe distanțe sub 15 km, la un diametru oficial al orașului de 24 km, cu o medie de 1,87 pasageri. Drumurile zilnice cu mașina sînt 38% spre serviciu, 24% în scop personal, 22% pentru cumpărături și în proporție mai mică pentru relaxare, școală sau condusul cuiva. 7% merg zilnic pe jos, 30% cu mașina ca șofer, 26% cu mașina ca pasager, 27% cu transportul public.

Conform SIDU (2020), locuitorii Capitalei au acordat nota 6,67 pentru capacitatea infrastructurii pietonale, 6,82 pentru calitatea trotuarelor și 6,31 pentru accesul pe trotuare al persoanelor cu cărucior, bicicletă, trotinetă etc. De asemenea, zonele cu probleme în ceea ce privește calitatea sau eficiența infrastructurii pietonale acoperă o suprafață de peste 4.700 ha și reprezintă 19,6% din teritoriul administrativ al Capitalei. Una din consecințe este că, recurgînd la transport motorizat, timpul mediu petrecut în trafic într-o zi obișnuită este de 116 minute. 51,5% din respondenții sondajului sînt de acord cu închiderea unor străzi din zona centrală și transformarea lor în artere pietonale.

Proiectul „Străzi Deschise“ a redesenat modul bucureșteanului de a interacționa cu orașul. Săptămînal, familii, prieteni, vecini, din toate colțurile orașului, în grupuri de cîte doi, trei și mai mult decît, au luat cu asalt străzile pietonale. Activitățile principale sînt plimbarea/mersul pe jos, contemplarea orașului și dialogul oamenilor. Totodată, s-a resimțit o creștere mare a comerțului pe arterele deschise exclusiv traficului pietonal. Bucureștenii au redescoperit orașul, dintr-o poziție aproape inedită: locuitori și turiști în același timp, într-un spațiu temporar prietenos, nepoluat de noxe și de zgomot (pînă la apariția scenelor), în care viața curge „aproape ca în capitalele occidentale“. Turiștii sosiți încă din timpul săptămînii au fost surprinși de o adevărată schimbare de dispoziție a orașului.

Pe de altă parte, „deschiderea străzilor pentru oameni“ a coincis cu ridicarea unei serii întregi de restricții datorate pandemiei de COVID-19, ceea ce a dat o și mai puternică forță simbolică pietonalei: o adevărată recuperare a vieții normale, o recuperare a normalității dialogului și întîlnirii cu celălalt, suprapusă peste ideea unei noi normalități a orașului (mult așteptată). Dar „Străzi Deschise“ este și despre crearea unui context urban în care oamenii sînt împreună, dar mult mai sigur ca în orice spațiu închis, privind și fiind parte dintr-un spectacol amplu: spectacolul străzii/orașului retrezit la viață.

Odată trezit gustul pentru străzi pietonale, odată ce a fost parcurs acest experiment urban la scara orașului, administrația și societatea civilă vor trebui să facă mai departe progrese pentru creșterea calității vieții urbane. Avem nevoie urgent de o revitalizare urbană care să transforme crizele multiple și șocurile lumii în care trăim (criza climatică, criza energiei, criza COVID, criza produsă de creșterea prețurilor la carburanți) într-o enormă oportunitate. Iar angajamentul și mobilizarea cetățenilor din oraș și a organizațiilor non-guvernamentale nu trebuie ignorate. Nu administrația, ci oamenii care trăiesc orașul zi de zi au creativitatea, coerența și soluțiile necesare reinventării Bucureștiului.

Edmond Niculușcă *este președintele ARCEN.*

Rudolf GRĂF

Un spațiu public sigur

Am construit orașe uimitoare în ultimii 10.000 de ani. Pînă de curînd, de cînd a apărut mașina ca obiect al dorințelor noastre celor mai timpurii. Orașele au devenit de atunci nocive și ucigătoare.

Alocăm automobilului suprafețe de teren pe care nu le acordăm nici măcar copiilor noștri în spațiul public, 12 mp per automobil doar pentru un singur loc de staționare în timpul unei zile – și asta pentru 95% din durata sa de viață. Codul rutier acoperă acest timp ca parte a traficului staționar, adică blochează suprafețe semnificative de teren pentru parcarea unor obiecte private în spațiul public. Gradul de motorizare este de aproximativ 355 de vehicule la mia de locuitori în România. Asta înseamnă că majoritatea nu avem mașină, iar perioada asta de repaus este gratuită, neexistînd de obicei concepte de management de parking cu acoperire pe întreg teritoriul intravilan, adică un cost al parcării real suportat de beneficiarul acesteia. Ca element de comparație, 58% din suprafața Berlinului este dedicată carosabilului, iar din aceasta 19% traficului staționar. Vorbim despre suprafețe ale căror costuri, dacă ar fi cuantificate raportat la piața imobiliară, depășesc 1.000 de euro pe metru pătrat, chiar și în România pe alocuri, fără să mai punem la socoteală costurile externe care nu sînt asumate de către industria auto: poluarea, asistența medicală, impactul asupra celor care suferă accidente, a rudelor lor și personalului de intervenție etc. Le considerăm pe toate ca fiind naturale și deci implicit acceptabile. Din această prioritizare a automobilului au rezultat străzi nesigure pentru noi toți, limitarea libertății de mișcare pentru categorii demografice extinse și o calitate a vieții scăzută în multe cartiere.

Mai nou vedem o șansă în tehnologii de condus autonom; mai bine ar fi să mergem din nou autonom pe picioarele noastre.

Inegalitatea socială este unul din efectele cele mai nocive și mai puțin discutate în România, fiindcă întregi comunități sînt decuplate de viața unui oraș, de funcțiile sale sociale și de agrement, locuiesc în zone degradate sau izolate de impactul traficului de tranzit cu volum semnificativ sau de lipsa unor soluții de mobilitate. Am acordat prioritate tranzitului auto raportat la viața locuitorilor și economiei locale (Austria a cheltuit peste 60% din bugetul alocat infrastructurii de mobilitate pe infrastructura feroviară) cu toate că, din orice unghi am privi, automobilul este cel mai ineficient mijloc de transport din perspectiva capacității de transport și a emisiilor de dioxid de carbon. Un copil care crește în orașele noastre este permanent expus pericolului din trafic, artificial creat, de care părinții îl vor apăra plimbîndu-l cu mașina și interzicîndu-i să se miște liber în oraș. Am îngrădit viața noastră, a tuturor, în favoarea unui obiect care ne controlează financiar și comportamental cu o putere aproape magică la nivel decizional politic, dar și comportamental individual. Studii neurologice atestă faptul că acordăm un loc în zonele cele mai profunde ale creierului uman, ca parte din corpul nostru, ca prelungire a lui. Acest lucru explică de ce alocăm atîta putere mașinii în viețile noastre, în societate și în bugetele naționale, municipale, comunale, europene. Atît de mult sîntem dominați de ideea că mobilitatea auto e inconturnabilă, încît am creat situații de handicap sever semenilor noștri, fie că sînt vîrstnici, copii, mame, tați, bărbați, femei, săraci, bogați și toate categoriile, în orașele și spațiile publice pe care le-am construit în jurul mașinii ne-am transformat în utilizatori de mîna a doua, oricînd pregătiți să facem loc, să nu incomodăm, să asigurăm fluiditatea traficului auto individual. Inclusiv alveola stațiilor de transport public, reglementată ca fiind obligatorie prin normativ de proiectare a drumurilor, nu are decît un sens, pentru ca privilegiatul în automobil să nu aștepte cumva după sărmanii din transportul public... Am expus degradării economice străzi comerciale și cartiere prin reorientarea aprovizionării și ofertei comerciale către cumpărătorul motorizat. Știm astăzi că utilizatorii trotuarelor, mobilității active și transportului public cheltuiesc semnificativ mai mult în zona lor de domiciliu, păstrînd banii în comunitate, în comparație cu cei care doar trec cu mașina prin el către puncte majore de ofertă comercială (servicii tip mall sau supermarket). Mai nou vedem o șansă în tehnologii de condus autonom; mai bine ar fi să mergem din nou autonom pe picioarele noastre.

O tendință de recuperare a orașelor și spațiului public pierdut către automobil este pietonizarea. Pietonizările din România în ultimii douăzeci de ani fac parte dintr-o tendință de redescoperire sau regenerare economică a unor centre istorice urbane, realizate din perspectiva creșterii atractivității acestor zone. Nu au fost în general parte dintr-un concept de transformare a mobilității urbane la nivel de sistem de trafic și comportamental, ceea ce explică probabil extraordinara lipsă de apetit a cetățenilor și administrațiilor pentru luarea de măsuri similare în alte cartiere decît cele istorice sau centrale și lipsa oricărui efect de învățare sistemică. Proiectele de pietonizare riscă, dacă nu sînt parte din concepte integrate de mobilitate, să genereze cartiere gentrificate masiv, dedicate majoritar agrementului și timpului liber, fie turismului sau vizitatorilor din alte cartiere. Rezultatul este o depopulare a zonei respective și o disneyificare a acesteia fără ca orașul per ansamblu și comunitățile sale să beneficieze de măsurile de pietonizare ca parte a unui sistem de mobilitate sustenabil și transformativ. Efectul acestor pietonizări din perspectiva mobilității active devine aproape zero, zonele respective generînd trafic auto într-o manieră similară cu un centru comercial la ore de vîrf. Ce vreau să spun este că pietonizarea totală sau parțială a unei zone este mai puțin importantă din perspectiva creșterii calității vieții în orașe decît acordarea de mai mult spațiu la nivel de sistem de mobilitate pentru transportul public, velo și pietonal în detrimentul traficului auto.

Pentru noi toți nu este esențial un centru istoric pietonizat, chiar dacă el e binevenit. Esențial ar fi un spațiu public sigur, un drum de la casă la stația de autobuz sigur, conexiuni multiple ușor identificabile, trotuare sigure și confortabile, un iluminat public adaptat situațiilor și un microclimat bun. Pe scurt, o infrastructură a spațiului public și o politică de mobilitate care deservește și ușurează fiecare pas sau drum făcut, descurajează prin costul just, real și transparent al automobilului utilizarea acestuia, oferă alternative și nu reprezintă un obstacol pentru nimeni. Pietonizarea zonei Cetate în Timișoara a avut un impact extraordinar asupra imaginii orașului și cartierului. Dar nu a reprezentat o lecție sau o parte a unui concept mai larg de revitalizare de cartier sau mobilitate urbană.

Principiul este unul simplu: un spațiu public și stradal sigur și accesibil pentru cei mai vulnerabili dintre noi, pietonii, bicicliștii, oamenii în vîrstă, copiii, nu poate dăuna nici unuia dintre noi, iar pentru a atinge acest obiectiv pietonizarea unui centru istoric nu poate fi decît un început de bună intenție care trebuie să se reflecte în cartiere și întreg orașul.

***Rudolf Gräf** este arhitect, consilier al primarului Timișoarei.*

„N-am dorit în viață absurdul.
N-am dorit să fiu ce nu pot.
N-am vrut să fiu «Sfîntul»
și nu știu cum mi-ar sta:
Bătăi, karate, jiu-jits? Nu, nu, nu.
Mi-am dorit o mașină
și iată-acuma o am.
Mă simt bine
Atunci cînd sînt la volan.“

Florian Pittiș

Cîți pietoni sînt anual accidentați de mașini în România? În 2019, 60% din pietonii accidentați erau băuți, la fel ca 40% din șoferi. Cele mai multe accidente cu pietoni implicați au loc în Moldova. Am eliminat din setul de date anul 2020 întrucît restricțiile de circulație impuse de pandemie ar fi denaturat acuratețea rezultatelor. În anul 2019, cel mai recent pentru care Institutul Național de Statistică oferă date relevante, s-a înregistrat o scădere a riscului asociat traficului rutier, numărul accidentelor între un vehicul ăi un pieton scăzînd cu 3,1%. În anul 2019, din cei 3.844 de pietoni și șoferi aflați sub influența alcoolului care au fost implicați în accidente de circulație rutieră cauzatoare de vătămări corporale, 60% erau pietoni și 40% șoferi. De asemenea, peste 60% din pietoni aveau peste 30 de ani, mai arată datele statisticii. Cele mai multe accidente în care sînt implicați pietoni au loc în august, iar ca zonă geografică, Moldova înregistrează cele mai multe persoane accidentate. Circa trei sferturi din accidentele în care sînt implicați pietoni au loc ziua și doar un sfert se petrec după lăsarea întunericului.

Sursa: hotnews.ro

Șerban MARINESCU

„Ce nu înțelegeți voi este că…”*

11 lecții despre oraș

Orașul e o bătătură. Nu de-aia de la picior, ci de-aia oltenească: e pămîntul bătătorit de lîngă casă. Pămîntul pe care omul și-a făcut loc ca să trăiască. Orașul e spațiul liber dintre clădiri. Viața urbană are nevoie de loc în care să trăiască, dacă n-are loc, nu e. Dacă n-ai loc, îți faci. Eliberezi spațiul ca să poți să trăiești. Am putea să ne oprim aici.

Spațiile publice sînt spații goale. În esență, un spațiu public e o scenă goală pe care viața o ia în stăpînire și o folosește cum îi vine. Într-un oraș putem avea mai multe feluri de spații publice. Unele sînt parcuri publice, altele sînt piețe publice, unele au copaci, altele nu au copaci. Nu putem și nici nu e bine să plantăm peste tot copaci, oricît de ecologiști am fi. Nu poți să faci concert sau protest sub copaci. Toate amenajările de piețe publice de la noi s-au lovit de o primă reacție negativă din partea populației cu argumentul că sînt „deșerturi de beton“. Nu-s din beton, și e foarte bine că sînt libere și goale. Asta e și definiția lor. Spațiul gol dintre clădiri în care poți face orice. E și o problemă de direcție a privirii. Într-o piață publică nu te uiți dinspre margine spre centru. În centru sînt doar alți oameni care se uită la tine. Direcția privirii e dinspre centru, unde te afli, spre margine, unde e orașul, unde sînt clădirile. Miezul arhitectural al pieței e pe margine. În mijloc sînt doar oameni.

Traficul nu se va rezolva niciodată. Traficul rutier nu e ceva ce se poate „rezolva“ în sensul scăderii de la sine. Nu există o capacitate de transport care, odată atinsă, rezolvă nevoia și lucrurile se liniștesc. Mașinile vor umple întotdeauna străzile pînă la refuz. Traficul poate fi doar limitat în mod deliberat prin reducerea acelor canale prin care curge și prin redirecționarea nevoii de mobilitate către alte mijloace.

Parcările aduc trafic. Dacă facem parcări pentru fiecare clădire, pentru fiecare apartament, pentru fiecare birou, oamenii vor fi motivați să aibă mașini și să meargă cu mașina. Trebuie să fie locuri, zone, în care să nu ai unde să parchezi. Ca idee, în București există o hotărîre de consiliu local, celebra HG66/2006, care obligă orice clădire să aibă parcări. Oricare. Toate. Dacă peste tot sînt parcări, peste tot se va merge cu mașina. E ușor să ne închipuim zone din oraș, să zicem în centru, în care parcările nu sînt obligatorii, ba chiar ar putea fi interzise. Să te duci la birou cu STB sau pe bicicletă. Asta încă sună șocant în București!

Pietonizarea e permanentă. A merge pe carosabil, chiar dacă temporar ți se dă voie, e aproape umilitor. O zonă pietonală este amenajată pentru viața (era să zic civilă) pietonală. Nu mergi pe „carosabil“ și nu stai pe borduri pentru că ești om și ai drepturi. Mergi pe paviment, frumos, stai pe bănci puse pe mijlocul străzii, te așezi la terase care nu se strîng duminica. Și respecți regulamentul local, orele de liniște, intimitatea locuitorilor. Pietonizarea nu e festival temporar cu șoferi nervoși într-un capăt și Untold în capătul celălalt.

Pietonală e o zonă, nu o stradă. Să luăm Bucureștiul ca exemplu. A pietonizat o zonă, Centrul Vechi, și pe urmă s-a oprit. O zonă mică pentru foamea de spațiu public a orașului, care s-a umplut pînă la refuz, devenind aproape nefrecventabilă. Care era singura opțiune normală la cap, dar pe care nu a luat-o nimeni în seamă de douăzeci de ani? Să mărească zona, să facă loc tuturor energiilor alea care se sufocă între ele pe trei străduțe. Etapizat, cu studii, cu specialiști, cu consultare prealabilă, dar care să ajungă la singura concluzie logică: centrul pietonal trebuie să se extindă către nord, peste Piața Universității, între Calea Victoriei și Bulevardul Magheru, pînă la Piața Romană. Încurajez în general studiile serioase, dar aici am stat atît de mult timp încît întîi aș băga buldozerul și de-abia după aceea aș face studiul de fezabilitate.

Pietonizarea trebuie să se ducă în cartiere. E mișto în centru, dar e și banal! Toate orașele europene au centre pietonale, e o rețetă pe care o vom copia și noi, vrînd-nevrînd. Pasul înainte pe care putem să îl facem e să ducem pietonizarea în cartiere. Să recreăm centrele de cartier, să le activăm ca spații publice, să investim în servicii și centre comunitare. E plictisitor la Șosea, pe Kiseleff, în 2022. Hai „pă ștrase“ în Vitan, în Berceni, în Drumul Taberei! Asta dacă vrei să fii progresist și nu doar să urmezi, zeci de ani mai tîrziu, aceleași formule. Ceea ce nu e neapărat rău, dar e puțin dezamăgitor.

Concursuri de arhitectură, nu „amenajări“ făcute de ADP. Calitatea designului spațiului public e importantă. Sună banal, dar e foarte puțin înțeles, și de administrație, și de populație. Nu te simți bine oriunde, e muncă multă în spatele unui loc plăcut. Atmosfera, flexibilitatea funcțională, sustenabilitatea se fac cu concursuri serioase de arhitectură. Costă & durează, dar altfel nu iese.

Primării care apără interesul public. De decenii, primăriile nu și-au înțeles rolul de a reprezenta și apăra interesul public. S-au comportat toți doar ca niște „înlesnitori“ de investiții private din care și-au luat și ei partea lor. De-aia am ajuns să nu mai avem loc, să ne sufocăm unii pe alții, să ne certăm, să fim violenți și cinici. Lipsa „interesului public“ duce la orașe agresive.

Am scris odată pe Facebook: „Mi se pare așa, din ce în ce mai mult, că *lupta generației mele este să scăpăm de mașini de pe trotuare.* E important, nu zic, da' e și deprimant“. Pînă la urmă, problema cu mașinile parcate pe trotuare e despre nedreptate, lipsă de ordine, privilegii pe seama altora. E același sentiment pe care l-am avut și la OUG 13. Poate părea minor, dar e un abuz și o violență mult mai apropiată de viața noastră zilnică.

Să nu ne deprimăm. Nu sîntem fundul pămîntului. Toți au trecut prin asta, s-au enervat și au acționat. Și noi facem exact asta, deși, de multe ori, pare că doar ne plîngem. E important însă să ne plîngem, pentru că așa devine evident pentru decidenți/politicieni că ne doare și ne interesează. Decidenții nu fac decît lucrurile pe care le e clar că, dacă nu le fac, o să punem foc la primărie.

(Plus *„15 minutes city“*, transport în comun, interzicerea parcării „la liber“, construcția de parcări de reședință, parcări pe inelul median la intrarea în centru etc., dar pe astea le știți deja.)

---

* Glumă! Nu sînt atît de arogant, sînt doar fascinat de modalitatea asta populară de a introduce idei într-o discuție.

***Șerban Marinescu** este arhitect.*

Constantin DRĂGAN

În Suedia, două roți sînt mai bune decît patru

Un urbanist-șef al Londrei aflat în vizită la București îmi spunea, acum aproape douăzeci de ani, că problemele de trafic dintr-un oraș nu se vor rezolva vreodată prin construirea de șosele mai largi. Acestea doar vor încuraja oamenii să cumpere mai multe mașini. Soluții există însă, adăuga el: un transport în comun eficient și ieftin, taxe pentru condusul în centru și reducerea drastică a locurilor de parcare, aceasta din urmă la pachet cu amenzi mari pentru parcarea neregulamentară. Altfel spus, un soi de educație cu de-a sila.

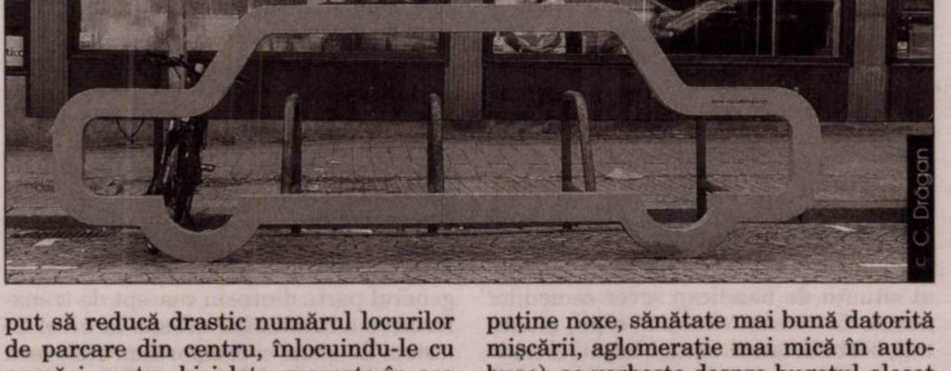

Dar se poate oare face altfel pentru a obține rezultate? Autoritățile locale suedeze par a crede că nu. Așa că folosesc cam toate sugestiile de mai sus și adaugă încă un element important în lista măsurilor pentru descongestionarea traficului: bicicleta. Protejarea mediului înconjurător este o grijă asumată de foarte mulți suedezi. Partidul de Mediu este permanent în Parlament, motorina suedeză are mult mai mult ulei de rapiță decît cea din celelalte țări europene, iar numărul mașinilor electrice de pe străzi e important. La fel și cel al bicicletelor și trotinetelor. Sigur că sînt probabil destui suedezi care lasă mașinile acasă din convingere și sînt destui care refuză să călătorească cu avionul din pricina poluării, însă e cert că oamenii care trebuie convinși să o facă sînt și mai numeroși.

Așa că, încă de acum cîțiva ani, foarte multe municipalități suedeze au început să reducă drastic numărul locurilor de parcare din centru, înlocuindu-le cu parcări pentru biciclete, marcate în așa fel încît să devină evident că, în spațiul în care înainte încăpea o mașină, acum încap cinci biciclete. În plus, foarte mulți angajatori propun „avantaje“ constînd în biciclete și trotinete, în majoritatea lor electrice. Altfel spus, angajații pot adesea să închirieze o bicicletă la un preț interesant, urmînd să o predea sau să o cumpere la sfîrșitul anului. Per total nu e prea ieftin, dar asemenea leasing-ului la mașini, suma lunară nu e mare, iar întreținerea bicicletei e inclusă în preț.

De fapt, încă din 2017, guvernul suedez a publicat un document de 28 de pagini intitulat „Strategia națională în privința creșterii folosirii bicicletelor în condiții de siguranță – ceea ce contribuie la o societate sustenabilă și la un nivel de trai ridicat în toată țara“. Acolo, după ce se pomenesc avantajele evidente ale folosirii bicicletelor în locul mașinilor (mai puține noxe, sănătate mai bună datorită mișcării, aglomerație mai mică în autobuze), se vorbește despre bugetul alocat de țara scandinavă pentru încurajarea și facilitarea folosirii bicicletelor: aproximativ 480 de milioane de euro în perioada 2015-2025.

Consecința directă este că puține sînt la ora actuală trotuarele din orașele suedeze care să nu aibă și o pistă pentru biciclete, adesea semnificativ mai lată decît cea pentru pietoni. Apoi, pentru ca suedezii să folosească bicicletele cît mai mult pe drumul de acasă pînă la serviciu, foarte multe trenuri și autobuze regionale acceptă astăzi la bord nu doar pasageri, ci și biciclete, ca să nu mai spunem că alături de fiecare gară există un garaj în care bicicletele pot fi lăsate gratuit pe parcursul întregii zile. Copiii au la școală ore de trafic în care li se explică regulile de circulație, iar municipalitățile au primit misiunea să găsească mijloace prin care să îi convingă să folosească bicicleta chiar și pe cei care încă nu o fac. Imigranții proaspăt sosiți în Suedia constituie un grup menționat explicit în strategie, autoritățile fiind încurajate să îi familiarizeze cu avantajele acestui mijloc de transport.

Nici turiștii nu sînt uitați. Suedia a inaugurat deja cîteva circuite ce le sînt destinate și care se fac doar cu bicicletele. Să nu uităm și că din localitatea Jönköping se dă în fiecare an startul celei mai mari competiții mondiale de ciclism pentru amatori, numită *Vätternrundan* și care constă într-un tur ciclist în jurul celui de-al doilea cel mai mare lac suedez, un traseu de peste 300 km.

Iar dacă vă gîndiți că într-o țară nordică bicicletele se pot folosi doar cîteva luni pe an, o să vă spun că magazinele de piese de schimb au permanent în ofertă cauciucuri dotate cu crampoane care oferă o aderență bună chiar și în miezul iernii.

De fapt, drumurile parțial înzăpezite nu prea sperie pe nimeni, indiferent de mijlocul de transport ales. Orice nemulțumit primește răspunsul standard: „Știați că e iarnă și că e firesc să faceți mai mult pînă la serviciu. Ar fi trebuit să plecați mai devreme“. Probabil că proverbul „Nu există vreme rea, există doar haine nepotrivite“ a fost inventat în Suedia.

***Constantin Drăgan** este corespondentul RFI-România în Suedia.*

Oana BOGDAN

Libertatea de a nu folosi mașina

În America, mașina e de multă vreme un simbol al libertății personale. La volan, poți prelua cu adevărat controlul asupra destinului tău. Mașina îți dă putere. A fi proprietarul unei mașini înseamnă că ai mijloacele de a fi mobil și independent, că deții nu doar un vehicul, ci și posibilitatea de a alege. Tărîmul american este construit în jurul acestui mijloc de transport care este mașina personală. „Automobilul ne-a dat peste cap ideile despre planificarea urbană“, scria Le Corbusier în 1924. Arhitectul elvețian a fost printre primii care au făcut legătura între producția de mașini și mediul construit și, la fel ca mulți dintre contemporanii săi, a văzut în automobil un simbol al modernității. În 1961, scriitoarea și urbanista Jane Jacobs a catalogat automobilul drept „principalul inamic al comunităților americane“, pentru că el a dus la nașterea suburbiilor, acolo unde oamenii trăiesc izolați unii de alții. În plus, a distrus și mediul înconjurător, căci, din pricina mașinii, emisiile de dioxid de carbon din zonele suburbane sînt mai mari decît în zonele urbane. Sigur, vehiculele electrice folosite azi reduc emisiile de gaze cu efect de seră, dar nu contribuie la reducerea numărului de decese, nu reduc extinderea urbană și nu vor atenua impactul traficului asupra sănătății mentale.

Una dintre libertățile pe care românii nu le-au avut înainte de 1989 a fost libertatea de mișcare. De aceea, inspirați probabil și de serialul *Dallas,* mulți români visau „visul american“ și-și doreau libertatea pe care o aducea mașina personală. Pînă și eu mi-am dorit asta. Am devenit posesoarea carnetului de conducere în 1996, imediat după ce-am împlinit 18 ani, deși eram extrem de departe de a-mi permite o mașină, iar ai mei nu aveau una. La volanul mașinii mele imaginare eram liberă precum pasărea cerului. Un vultur, desigur. Este revelator faptul că simbolurile libertății tind să fie animale asociale. Nimeni nu vrea libertatea furnicilor…

Nimeni nu vrea libertatea furnicilor…

Și pentru belgieni, compatrioții mei începînd cu 1999, mașina este un simbol al independenței. Există enorm de multe mașini, pentru că țara este puternic suburbanizată și pentru că angajatorii oferă mașini de serviciu în loc de bonusuri și creșteri salariale ca răspuns la sistemul de impozitare ridicat. Practic, statul este principalul susținător al culturii auto, încurajînd traiul în afara orașului și naveta zilnică. Astfel, alegerea modalităților de deplasare pentru cei care locuiesc în zone suburbane s-a redus la una singura: deplasarea cu mașina personală. Or, eu nu văd prea multă libertate în asta. De aceea, a trăi în orașe și a folosi transportul în comun, bicicletele, trotinetele și mașinile partajate a devenit noua cale pentru a obține libertatea pe care generațiile trecute și-au dorit-o prin aglomerarea drumurilor cu mașini. Noua libertate este de a nu fi blocat în trafic, de a nu plăti rate la mașină, de a nu fi vulnerabil la fluctuațiile prețului petrolului.

Politicile belgiene care încurajau nevoia de a deține o mașină au fost reevaluate doar în urma presiunii din partea cetățenilor, care au ocupat centrul orașului Bruxelles pentru a-și cere dreptul la libertate de mișcare. Capitala belgiană este renumită pentru blocajele de circulație. Înainte de pandemie, peste două sute de mii de persoane făceau zilnic naveta la Bruxelles, cu mașina personală. În 2012, filosoful belgian Philippe Van Parijs, sătul de orașul „masacrat de mașini“, a convocat un picnic neautorizat în piața publică din fața fostei clădiri a bursei din Bruxelles. Mii de persoane au venit cu pături, grătare și mese de ping-pong, blocînd autovehiculele și declanșînd o campanie care, în cele din urmă, a forțat guvernul Regiunii Bruxelles să se angajeze să pietonizeze o porțiune considerabilă din bulevardul Anspach, o autostradă urbană cu patru benzi care traversează centrul orașului și leagă gările de Nord și de Sud. În iulie 2015, pietonalul – declarat cea mai mare zonă fără mașini din Europa în afară de Veneția – a fost inaugurat în timpul unui val de căldură, dînd centrului orașului un sentiment de festival.

Noua libertate este de a nu fi blocat în trafic,
de a nu plăti rate la mașină, de a nu fi vulnerabil
la fluctuațiile prețului petrolului.

În 2020 a urmat implementarea politicii de mobilitate sustenabilă *„Good Move“*, concepută înainte de pandemie: au apărut, peste noapte, noi piste de biciclete, s-au lărgit cele existente, s-au lățit trotuare, s-au pietonizat străzi, s-a redus numărul de benzi de circulație rutieră. Iar în 2021, cînd am fost numită de guvern președinta Comisiei de experți *„Good Living“* pentru reforma Regulamentului de Urbanism al Regiunii Bruxelles, am propus, printre altele, reducerea drastică a spațiului acordat mașinii, inclusiv locurile de parcare, la maximum 50% din lățimea străzilor. Noul regulament va intra în vigoare în 2024. Răspunde provocării cu care se confruntă umanitatea în secolul XXI: să ne asigurăm că drepturile fundamentale ale fiecăruia sînt respectate, garantînd în același timp că nu depășim în mod colectiv capacitatea sistemelor de susținere a vieții. Orașul, și nu suburbia, este soluția pentru a găsi acest echilibru. Dar locuitorii actuali și viitori, natura urbană și biodiversitatea au nevoie de spațiu, în timp ce spațiul disponibil este din ce în ce mai limitat. Așa că am propus recuperarea unei mari părți din spațiul ocupat de mașină pentru a-l înverzi și a-l permeabiliza. De acest spațiu neconstruit, verde și permeabil depinde funcționarea eco-sistemelor și a rețelelor albastre-verzi de răcire (apă și arbori necesari, printre altele, pentru a reduce diferența de temperatură de 2° C vara între centrul și periferia orașului) și, prin urmare, supraviețuirea pe teritoriul Regiunii Bruxelles. O chestiune complexă.

Atunci cînd înțelegem complexitatea provocărilor cu care ne confruntăm, relația dintre reducerea spațiului acordat mașinii și supraviețuirea la oraș devine clară. La fel cum devine evident faptul că tocmai gestionarea acestei complexități ne va elibera. Acesta este paradoxul libertății: libertatea trebuie să evolueze prin intermediul atîtor straturi de control care decurg din conviețuire, din interacțiunea dintre noi, din interdependență, din relația dintre libertatea personală și responsabilitatea față de întregul comun… Așadar, o problemă fundamentală a societății este reinventarea libertății ca un bun comun și/sau ca un bun colectiv. „O țară dezvoltată nu este cea în care săracii au mașini, ci una în care bogații folosesc transportul în comun“, ne spunea acum ceva timp primarul capitalei Columbiei. În Belgia, sondajele arată că tinerii nu mai sînt la fel de entuziaști în ceea ce privește mașina. Dezamăgirea este legată de impactul negativ pe care aceasta îl are asupra mediului, dar și de concurența cu sistemele de comunicare la distanță ca expresie a libertății. Nu e de mirare că obținerea permisului de conducere nu mai este primul lucru la care se gîndește fiecare tînără la vîrsta majoratului, așa cum a fost cazul meu. Pentru cei suficient de norocoși să locuiască într-un oraș, în special într-unul cu un sistem de transport în comun decent, perspectiva unei vieți fără roți oferă aceeași promisiune de eliberare pe care o oferea acum cîteva decenii posesia unei mașini în America.

Visul american mai este încă visat în România. Libertatea de mișcare cîștigată în 1989 nu e simbolizată doar de o mașină pe care s-o conduci, ci de una cu care îi arăți lumii gusturile, valorile și stilul și, mai ales, cîți bani cîștigi, O mașină nu este doar un simbol al libertății, ci mai ales al succesului. Cei care-și permit o mașină în România insistă să o citeze pe fostul prim-ministru britanic Margaret Thatcher: „Orice om care merge cu autobuzul la serviciu după vîrsta de 30 de ani se poate considera un ratat“. Așa a ajuns capitala României, care, spre deosebire de orașele americane, nu a fost deloc planificată pentru mașină, cel mai aglomerat oraș european. Sînt atît de multe mașini în București, încît acestea se află într-un ambuteiaj perpetuu. În trei decenii s-a ajuns la un mediu construit care nu mai funcționează pentru oameni. Dar mașinile au devenit atît de bine integrate în identitatea românilor care și le permit, încît aceștia au uitat, sau au ales să uite, latura lor nocivă. Din cauza forțelor sociale și identitare, oamenii nu se gîndesc la mașini ca la niște obiecte poluante, consumatoare de spațiu și de resurse, și foarte periculoase, ci mai degrabă văd libertatea. Este clar că orașul București nu poate supraviețui așa cum este acum. Întrebarea este dacă, într-o bună zi, în România, visul american al libertății de mișcare va fi despre mersul pe jos, cu bicicleta, cu mijloace de transport în comun sau partajate. Pentru a transforma visul în realitate, românii vor trebui să-și revendice străzile, așa cum au făcut-o belgienii. Apoi, va fi nevoie de multă voință politică, imaginație și viziune pentru: pietonizarea străzilor; desființarea sectoarelor și a primăriilor de sector și reorganizarea Capitalei în societatea post-carbon ca oraș format din cartiere a căror identitate să fie menținută, valorificată și dezvoltată conform unor așa-numite „contracte de cartier“; constituirea legală a Zonei Metropolitane București între Primăria Generală București și localitățile din județele învecinate; finalizarea Planului de Urbanism General, a șoselei de centură și a rețelei feroviare urbane; încurajarea sistemului de partaj (în funcție de situație, o mașină partajată poate înlocui între 4 și 15 mașini personale, reducînd semnificativ presiunea asupra parcărilor); integrarea serviciilor de mobilitate MAAS (mobilitatea *„as a service“)* și a serviciilor de mobilitate transmodală; realizarea unei rețele metropolitane de clădiri de parcare supraterane demontabile pentru mașini necesare deplasării prin țară; instaurarea unei taxe de carbon etc.

Pe scurt, crizele multiple (politică, climatică, socială, sanitară, economică etc.) în care se află întreaga lume trebuie văzute ca o oportunitate de a le oferi bucureștenilor adevărata independență în materie de transport: alegeri reale pentru a se deplasa și libertatea de a nu folosi mașina personală.

***Oana Bogdan** este architect. În 2007 a fondat la Bruxelles biroul de arhitectură și urbanism Bogdan & Van Broeck, birou premiat la Bienala de Arhitectură BAB 2010. A fost secretar de stat la Ministerul Culturii în mandatul guvernului technocrat condus de Dacian Cioloș.*

■ ■ ■

DILEMA
Orașe pentru oameni

Ciprian CIUCU

În ce fel de oraș vrem să trăim?

Dacă ai, să zicem, 100.000 de euro și vrei ca de banii aceștia să îți iei acum și un apartament în centru, și o mașină nemțească de lux, s-ar putea să ai ceva probleme. Ori apartamentul din centru o să fie de 20 mp, categoria a treia și cu baie la comun, și așa poți să îți iei un Audi Q nu-știu-care; ori îți iei un apartament într-o zonă nu foarte departe de centru, lîngă București, cu două sau trei camere, 70 mp, dar trebuie să te rezumi la o mașină mai ieftină, cu motor mic, sau la un hîrb la mîna a paișpea. Totul depinde de stilul de viață pe care vrei să îl ai sau să îl afișezi. Ori așa, ori altminteri. La fel este și cu politicile publice, mai ales cu politica de mobilitate/transport/trafic. Trebuie să faci alegeri. Planifici bugetul și proiectele, în valoare de sute de milioane de euro pentru 1) a pregăti toată infrastructura pentru transportul cu auto individual sau 2) îți propui să schimbi comportamentul de mobilitate al oamenilor investind masiv în transportul comun și alternativ.

Să detaliez... Vorbim despre investiții de sute de milioane, chiar miliarde, care trebuie planificate și executate pe parcursul a 8-10-12 ani de zile. Dacă alegi să optimizezi infrastructura pentru transportul cu autovehiculul personal, adică pentru mașini, prin politici de „fluidizare a traficului“, atunci vei aloca bugetul unor proiecte de lărgire a tramei stradale, pentru a adăuga noi benzi de circulație, vei face parcări multe în Centru și peste tot, pe care nu le vei taxa corespunzător și sistematic, vei face poduri, pasaje, străpungeri, prelungiri și penetrații, semaforizare „inteligentă“ etc. Plus că vei impune dezvoltatorilor ca la fiecare nou apartament construit să facă minimum un loc de parcare și încă 20% pentru vizitatori. (Construirea unui loc de parcare în parcările supraetajate costă astăzi între 15.000 și 20.000 de euro, amortizarea unei astfel de investiții publice fiind o inepție din punct de vedere economic.) Reducem spațiul verde pentru a face loc parcărilor de reședință. În fine, chiar vreau să mă repet, proiecte de sute de milioane de euro. Orașul va fi un fel de bulevard Magheru, ca un tunel de tranzit, în care viața urbană, plimbările, micile afaceri de pe stînga/dreapta vor fi omorîte sau sufocate de un aer toxic, zgomot infernal și o agresiune motorizată permanentă. Finalitatea este clară: vom obține, dacă va fi bine executat, un oraș de tip american, de genul Los Angeles sau Dallas. Sau nu, poate greșesc eu, și totul va merge ca pe roate.

Dacă alegi să optimizezi infrastructura pentru pietoni, mutînd accentul de pe autovehiculul individual, atunci vei aloca bugetul unor proiecte prin care crești capacitatea de transport în comun (metrou, dezvolți noi linii de tramvai, cumperi vagoane, troleibuze, autobuze), prioritizezi în trafic transportul în comun (de pildă, prin benzi dedicate), organizezi semaforizarea pentru a prioritiza transportul în comun, transformi piațetele pline de mașini în spații pietonale (inclusiv Calea Victoriei!), crești prețul locurilor publice de parcare, investești în benzi pentru biciclete, investești în parcări la marginea orașului ca puncte intermodale în care aduci transportul public ș.a.m.d. Pe scurt, asiguri transport în comun rapid, bine interconectat, curat/cu aer condiționat/cu net, suficient, accesibil, predictibil și ieftin pentru utilizatori. Și iarăși vreau să mă repet: proiecte de sute de milioane de euro! Finalitatea predictibilă, dacă se schimbă comportamentul de mobilitate, ar fi un oraș pietonal, cu viață de promenadă, accesibil, poate vibrant în centru și în centrele de cartiere. Un oraș de tip european, de genul Berlin, Oslo, Londra, Copenhaga.

Întrebarea fundamentală este în ce fel de oraș vrem să trăim. Nu se poate să băgăm acele sute de milioane și în proiecte de penetrații, supralărgiri, poduri și pasaje, dar în același timp să construim și puncte intermodale (gări + autobuze + metrou) și să luăm și sute de vagoane și autobuze pe care să le avem mereu întreținute perfect și să mai facem, pe deasupra, sute de benzi pentru biciclete. Nu ne ajung banii, nu ajunge timpul, nu vom obține rezultate concludente, nu vom determina comportamente predictibile de mobilitate, totul va fi în continuare vraiște. Ca acum.

Nu mai intru în multe detalii cu externalitățile negative ale mobilității în orașe mari cu mașina individuală (poluarea aerului, boli cronice, mortalitate, costuri uriașe, haos urbanistic). Au făcut-o alții, extensiv. Vă cer doar să vă răspundeți, măcar pentru un moment, la această întrebare: în ce fel de oraș vreți să trăiți?

Poate știți, în ultimii ani de cînd nu prea am mai publicat în *Dilema veche,* am devenit politician. Și sînt asumat: nu vă întreb în ce fel de oraș vreți să trăiți ca la un sondaj de opinie pentru ca apoi să execut (și să susțin) ce rezultă din opțiunile dumneavoastră, făcînd ce îmi cere publicul, doar așa, ca să fiu încă un populist. Pentru că eu, unul, deja am făcut alegerea și știu în ce fel de oraș vreau să trăiesc cu familia mea. Și știu că deja îi reprezint pe mulți dintre dumneavoastră. Vreau să trăim într-un oraș european. Opțiunea mea este clară și asumată: vreau să ne petrecem existența într-un oraș pentru oameni, accesibil pietonilor, un oraș vibrant, cu o mobilitate excelentă bazată pe transportul în comun și alternativ.

Ciprian Ciucu *este primarul sectorului 6 al Municipiului București (PNL).*

„În ceea ce privește mobilitatea urbană, cel mai important e să lupți împotriva izolării“

interviu cu Carlos MORENO

În 2016, atunci cînd a propus pentru prima dată conceptul orașului de 15 minute, Carlos Moreno părea un utopist. Astăzi, cînd conceptul e deja aplicat la Paris, putem spune că a fost, de fapt, vizionar. „Dacă vrem să reducem traficul autovehiculelor e nevoie să regîndim felul în care e structurat orașul astfel încît să avem acces, în imediata vecinătate, la tot ce are de oferit un oraș“, spune Carlos Moreno. L-am întîlnit la București, unde a fost invitat de ARCEN și de Institutul Francez în cadrul conferințelor „Orașe (im)posibile“.

Ce înseamnă, mai exact, dreptul de cetate?

De foarte multă vreme, urbaniștii moderni s-au concentrat pe problemele de infrastructură din orașe și în special pe calitatea drumurilor, pe calitatea transportului în comun și pe calitatea locuirii. „Dreptul de cetate“ sau „dreptul la oraș“ e o sintagmă introdusă de Henri Lefebvre și se referă în termeni generali la dreptul la locuință. Bineînțeles că sînt aici mai multe conotații. A locui o cetate, a împărți o cetate sau un oraș împreună cu alții înseamnă și a împărtăși un proiect comun și un set de reguli de conviețuire. Cuvîntul *civitas,* care stă la baza substantivului *cetate,* nu se referă doar la locul fizic unde conviețuiesc oamenii, ci la ideea de comunitate. Iar *polis* înseamnă binele comun. Dincolo de dreptul la locuință mă interesează cum să fiu un bun utilizator al orașului și cum putem obține servicii de calitate. Definim calitatea vieții prin prezența sau absența serviciilor, mai ales în proximitate.

Cum s-au schimbat revendicările oamenilor în legătură cu acest drept de cetate? S-au schimbat pretențiile în felul în care măsurăm calitatea vieții?

Cred că, atunci cînd vorbim de cetățeni care locuiesc într-un oraș, există o dificultate. Adesea pretențiile sînt mai mari decît propria noastră disponibilitate de a face o schimbare. Exemplul concret e legat de schimbările climatice. De peste 40 de ani oamenii de știință trag semnale de alarmă în legătură cu efectele schimbărilor climatice. Astăzi ne aflăm în situația de urgență climatică. Însă cetățenii, care ar trebui să-și schimbe modul de viață în raport cu această urgență, continuă să trăiască așa cum s-au obișnuit. Desigur, sînt locuri în lume, în special în Europa, în țările nordice, unde oamenii nu doar că au sesizat pericolul, dar și-au asumat și o schimbare de comportament. În siajul mișcării inițiate de Greta Thunberg, lucrurile încep să se schimbe. Acum, spre deosebire de cum era în urmă cu un deceniu sau două, tinerii de la oraș nu mai sînt chiar atît de nerăbdători să-și ia mașină, mulți nu-și iau nici măcar permisul. În același timp, administrațiile locale se confruntă cu această mare provocare de a oferi o alternativă la mașina personală care să fie acceptabilă pentru un număr mare de cetățeni. Dar asta nu se întîmplă peste tot. La București se vede foarte clar cît de atașați sînt oamenii de mașinile lor și de modul de viață cu care s-au obișnuit. Sau, în fine, pentru cei trecuți de o anumită vîrstă, e un atașament față de un mod de viață la care au visat, dar care le-a fost multă vreme interzis – mașina fiind astăzi, pentru ei, semnul libertății și un simbol al statutului social pe care nu vor să-l piardă.

La București, problema cea mai gravă identificată de locuitori e absența parcărilor. Este de datoria primăriei să asigure locuri de parcare pentru toate mașinile?

Nu cred că la București principala problemă e numărul prea mic de parcări. Principala problemă e numărul prea mare de mașini. Sînt două milioane de locuitori în București și cel puțin un milion de autovehicule în circulație. Întrebarea pe care ar trebui să ne-o punem e cum sînt folosite aceste mașini. La ce folosește mașina? Chiar avem nevoie de ea la toate deplasările? Pentru anumite deplasări, nu putem face altfel? De ce nu oferim mobilitate cu bicicleta? De exemplu, oamenii aleg școli care sînt departe de locul în care locuiesc copiii și, prin urmare, este nevoie de 45 de minute pentru a duce un copil la școală. De ce facem asta? Chiar e necesar? Înainte să ne gîndim la parcări ar trebui să găsim răspunsuri la aceste întrebări.

La Paris, primarul Anne Hidalgo a desființat zeci de mii de locuri de parcare pe marile bulevarde. Cum a fost primită această inițiativă de locuitorii orașului?

Într-adevăr, primarul Parisului a propus desființarea a 60.000 de locuri de parcare. Paris este un oraș în care se merge destul de mult pe jos. Importanța mașinii la Paris e relativ scăzută. Chiar și în întreaga regiune Île de France a scăzut utilizarea mașinii personale în ultimii 30 de ani. Dificultatea este pentru oamenii care locuiesc în suburbii. Cu cît creăm mai multe afaceri locale, cu cît creăm mai multe activități culturale, cu cît creăm mai multe servicii medicale în proximitate, cu atît mai puțini oameni au nevoie să-și folosească mașina. E nevoie să regîndim felul în care e structurat orașul astfel încît să avem acces în vecinătate la tot ce are de oferit un oraș. Și e nevoie de multă pedagogie.

Cum vedeți viitorul vieții urbane odată cu introducerea la scară largă a mașinilor autonome etc.?

Noile tehnologii sînt un instrument excelent cînd vine vorba de crearea de noi servicii care cresc calitatea vieții. Nu am fost niciodată un mare fan al mașinilor care se conduc singure, pentru că am spus mereu că un ambuteiaj de mașini diesel, un ambuteiaj de mașini electrice ori un ambuteiaj de mașini cu conducere autonomă tot un ambuteiaj este. Chestiunea nu e să ne mișcăm mai repede pentru a merge mai departe (la școală, la spital, la birou ori la cumpărături), ci să ne deplasăm mai puțin cu mașina. Pentru asta e nevoie de o altă organizare a orașului astfel încît fiecare să avem toate aceste servicii în vecinătate. Oricum, mașinile autonome sînt testate deja de ceva vreme și nici un model nu funcționează cu adevărat. Mai e mult pînă cînd vor intra efectiv în uz. Cu adevărat relevant însă e sistemul de algoritmi care va permite partajarea mașinii și transport la cerere, pe baza unor trasee virtuale pentru mai multe persoane. Noile tehnologii sînt un atu extraordinar pentru a ne schimba modul de viață. Însă, în ceea ce privește mobilitatea urbană, cel mai important e să lupți împotriva izolării.

interviu realizat de Matei MARTIN

Propuneri de *Dileme vechi* pentru viitor:

- **Răutatea**

„Generațiile de muzicieni se schimbă“

– interviu cu Marius GIURA –

***Marius Giura** este directorul artistic al Gărîna Jazz Festival (7-10 iulie). Programul concertelor și mai multe despre a 26-a ediție a festivalului la* www.garana-jazz.ro.

26 de ediții în tot atîția ani. Dacă ar fi posibil, ce i-ar spune Marius Giura de acum lui Marius Giura de acum un sfert de secol?

I-aș spune așa: „Ai grijă ce faci, o să-ți schimbe viața, o să muncești pe rupte un an de zile pentru patru-cinci zile în care publicul e fericit, iar tu epuizat total. O să te lovești de tot felul de personaje obtuze și stupide, care-ți vor promite sprijinul și n-o să-ți dea nimic. O să fii nevoit să te arunci cu ochii închiși să aduci artiști fără să știi cîți bani vei avea. O să ai parte de birocrații la care nici nu visezi…“. I-aș mai spune și altele, dar oricum nu m-ar asculta.

După atîtea ediții, credeți că festivalul își mai permite să se schimbe în vreun fel?

Grea întrebare! Lumea e în continuă schimbare și nu în sens pozitiv. Gărîna rămîne un sat în care se ajunge greu, în care condițiile nu sînt grozave. Deci ca durată nu se poate schimba nimic, încercăm să schimbăm ceva la scenele noastre, să derulăm și alte acțiuni culturale (proiecții de film, expoziții etc.), dar pînă la urmă tot patru-cinci zile rămîn. Schimbarea, care cu siguranță va avea loc, este de natură muzicală, generațiile de muzicieni se schimbă, stilistic apar noi abordări, lucruri de care trebuie să ținem seama.

Privind în urmă, care este, pentru dvs., aspectul festivalului de care sînteți cel mai mîndru și care este aspectul pe care încă mai încercați să-l desăvîrșiți?

Sînt mîndru că am creat un public al nostru, dedicat, un public venit din toată țara, și din ce în ce mai mulți din afara țării. Sîntem mîndri de artiștii pe care am reușit să îi invităm. Ei au adus faimă acestui festival. Încercăm să ridicăm gradul de confort pentru publicul nostru, să reîmprospătăm dotările spațiului în care de mulți ani organizăm festivalul. Lucrările au început, iar schimbările vor fi văzute în anii următori.

Există o seară aproape exclusiv norvegiană, o alta aproape exclusiv finlandeză – ați încercat să aduceți și artiști ucraineni?

Această ediție este dedicată Norvegiei, Finlandei și Suediei, cu aportul important al Germaniei și Franței. De-a lungul anilor au fost prezenți cîtiva artiști ucraineni, dar în acest an nu am invitat artiști din această țară. Nu facem în general invitații conjuncturale, criteriile noastre valorice (poate subiective) primează în stabilirea programului. Sîntem însă alături de artiștii ucraineni, membri ai fundației noastre au sprijinit efectiv tranzitarea țării de către artiști ucraineni refugiați.

În ce măsură ați observat că jazz-ul contemporan tinde spre o pulverizare a originilor naționale sau, dimpotrivă, spre o preocupare pentru elementul local?

În jazz-ul contemporan, de cîtiva zeci de ani, nu se mai ține cont de origini naționale, Garbarek cîntă cu un neamț, un portughez și un indian, Sorin Zlat cîntă cu americani și italieni, Mircea Tiberian are cîteva formule internaționale, Emil Bîzgă la fel. Se poate spune cu siguranță că jazz-ul nu are frontiere.

Pe scena mare va urca o singură formație românească anul acesta și îmi dau seama că de ani de zile obișnuiesc să vă întreb cum se face că la noi continuă să nu apară trupe tinere de jazz ca în Ungaria, Israel sau Polonia, spre exemplu. Cum vedeți lucrurile acum cînd, după 25 de ani de festival, încă nu avem un proiect de jazz tînăr românesc care să fi avut succes la nivel european?

În acest an planurile noastre au fost date peste cap de decizia unui vremelnic și insipid administrator al hanului La Răscruce, care a decis că în curtea „lui“ nu vrea concerte. Deci locul în care acest festival s-a născut nu mai poate fi folosit. Tot ce ne-am propus s-a dat peste cap, a trebuit să regîndim seria de concrete „Romanian Jazz Meeting“ în alt mod. Vor fi artiști români și străini pe „Experimental Stage Empowered by UniCredit Bank“, la Biserica Catolică din satul Văliug, care vor cînta asistați de 35 de ziariști americani și europeni și de cîțiva directori de festivaluri de jazz din Europa. Vor cînta: Vincent Courtois, Emil Gherasim (Fluidian), Eva-Maria Gîrlea (debut absolut), Adi Stoenescu Trio, Ionut Dorobanțu & Alina Giurgiu, Nicolas Simion Trio – Crazy World și Cătălin Milea Sonoterra Ensemble.

Exista trupe tinere și valoroase în România, însă, fără nici un fel de sprijin financiar, ele nu pot face nici măcar un turneu în țară, un succes european e o iluzie. Singura soluție ar fi sprijinul masiv al autorităților și implicarea ICR în prezența românească la tîrgurile și conferințele de profil (Bremen, Vomex și altele). România e singura țară din Europa care nu are stand propriu la aceste manifestări. E singura șansă de a ne promova tinerii. Financiar, ei nu au resurse să se promoveze sau să-și plătească un agent. Totuși, cîțiva au reușit: JazzyBiT, Sorin Zlat. În Ungaria, Polonia, Israel, susținerea jazz-ului e politică de stat, sînt încurajate și susținute școli, facultăți, case de discuri etc.

Unii artiști ca Eivind Aarset sau Magnus Öström au cîntat pe scena de la Gărîna de nenumărate ori, în nenumărate combinații. Credeți că pentru un artist e mai provocator să revină în fața aceluiași public decît să apară pentru prima dată în fața lui? Și care este reacția acestor artiști cînd primesc o nouă invitație din partea dvs.?

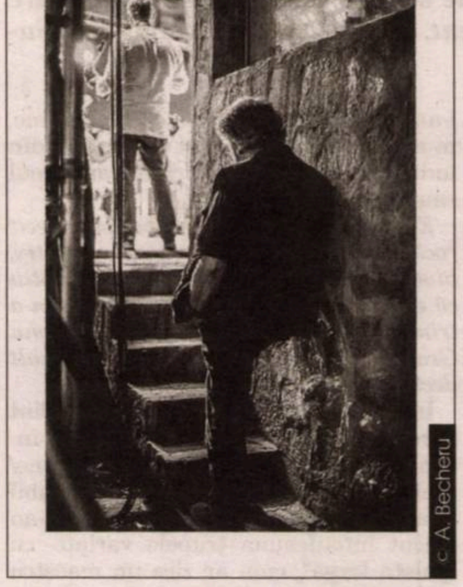

c. A. Becheru

Sînt artiști mari cum ar fi Charles Lloyd, Eivind Aarset, Magnus Öström, Per Mathisen care revin la Gărîna, dar cu alte proiecte și alte componențe. De cele mai multe ori inițiativa de a veni la Gărîna le aparține, iar dacă îi invităm noi acceptă cu încîntare. Gărîna este un loc în care se simt bine, sînt mulțumiți de „chimia“ creată între ei și public. Gărîna Jazz Festival este un eveniment la care foarte mulți își doresc să participe. Din păcate, din cauza legăturilor catastrofale ale transportului aerian, nu toți reușesc să-și armonizeze calendarul. Sînt cîteva sute de festivaluri în Europa de-a lungul verii, din care aproximativ 20 sînt de aceeași anvergură. Unele sînt în același week-end (Umbria, Montreux, Istanbul, San Sebastian, Vienne ș.a.). Cu toate acestea, participarea artiștilor străini e de fiecare dată valoroasă și consistentă.

„Mai multe mari surprize“

Concertul Soft Machine este, poate, climaxul festivalului. Care este povestea acestei invitații?

Soft Machine a fost și este un grup esențial al istoriei muzicii. Pot fi încadrați ca grup de prog-rock / jazz-rock, ca exponenți ai jazz-ului progrsiv, dar relevantă e contribuția lor la istoria muzicii din ultimii 55 de ani. Cînd am citit știrea că pregătesc un nou turneu, n-am stat mult pe gînduri și le-am abordat agenția. Răspunsul a venit în cîteva zile și am fost foarte fericit că au acceptat. Este într-adevăr unul dintre concertele emblematice ale acestui an în România, comparabil cu cel susținut de Crimson Projekt în urmă cu cîțiva ani sau cu prezența lui Jon Hassell. La fel ca în cazul lui Charles Lloyd (aflat la ultimul său turneu), e o ocazie unică de a-i vedea și asculta.

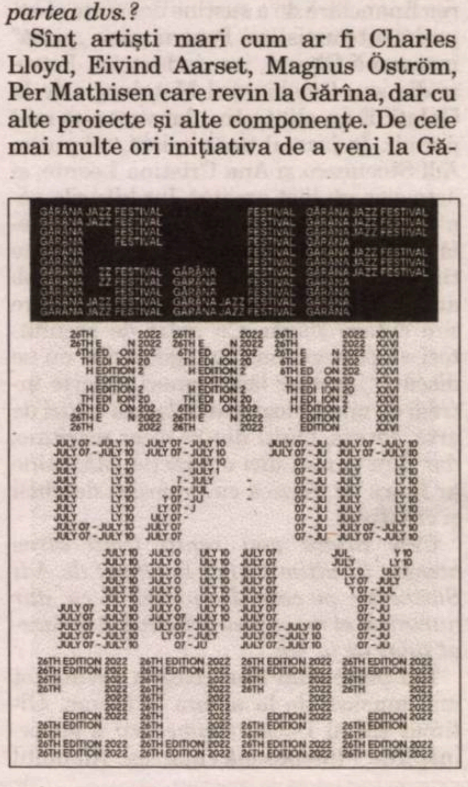

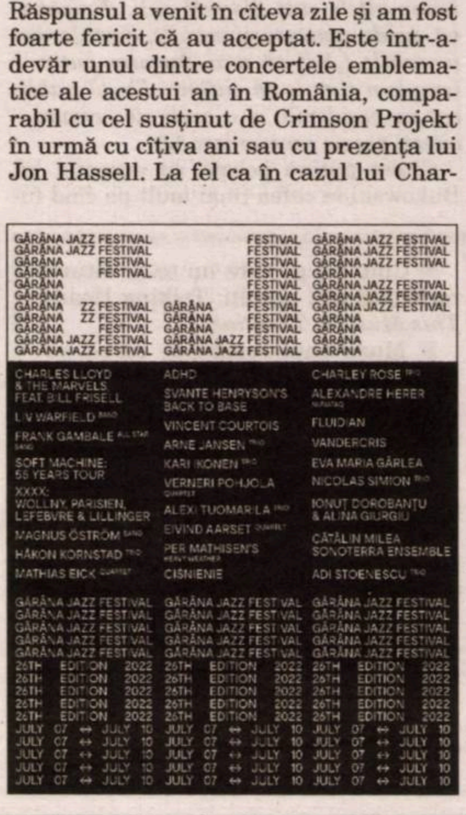

Care dintre invitații inediți ai acestei ediții credeți că va fi marea surpriză?

Vor fi mai multe mari surprize: Alexi Tuomarila, Verneri Pohjola și în special AdHd, un remarcabil grup islandez. Prezența lui Jon Balke, un geniu muzical al Nordului, în grupul lui Svante Henryson va fi o altă mare surpriză. Și artiștii români vor aduce surprize, Eva-Maria Gîrlea (o mare speranță aflată la primul ei festival), Emil Gherasim (Fluidian), un muzician care în acest an are producții muzicale cu Arve Henriksen. Desigur, și muzicienii mai cunoscuți vor surprinde: Nicolas Simion, Adi Stoenescu și Cătălin Milea, care vor prezenta concerte-concept. Vor fi prezenți și chitariștii virtuozi Sorin Romanescu și Ionuț Dorobanțu (în duo cu Alina Giurgiu). Pentru cine nu i-a văzut/ascultat, VanDerCris vor fi o revelatie.

Cum a fost interesul sponsorilor privați și al autorităților pentru jazz în acest an postpandemic, dar cu un război la graniță?

Pandemia și războiul au afectat multe companii din România. Deci aportul sponsorilor a fost diminuat. Autoritățile au susținut acest eveniment, dar pot spune că, în unele situații, criteriile de acordare au fost cel puțin ciudate. După 25 de ani încă ne confruntăm cu situația în care nu poți estima bugetul pe care îl vei avea la dispoziție. Sumele acordate diferă de la an la an fără a putea să-ți estimezi bugetul.

Dacă v-ați permite, dacă ați putea îndeplini toate condițiile necesare, pe cine ați aduce să cînte în Biserica Catolică din Văliug?

Poate mi-aș putea permite, dar cu siguranță n-aș îndeplini condițiile necesare. E o biserică foarte frumoasă, însă destul de mică. Chiar dacă am reparat orga, ea nu se ridică la cerințele actuale. Totuși e un loc foarte potrivit pentru proiecte acustice și experimentale. Aș îndrăzni să spun că mi-ar plăcea un recital solo cu Jan Garbarek sau cu Eric Marienthal. Poate mă voi gîndi mai bine cînd (și dacă) vor fi banii necesari.

Ce artiști noi – din zona jazz-ului, dar nu neapărat – ați descoperit în ultima vreme și ce ne-ați recomanda să ascultăm?

Am ascultat cîtiva artiști japonezi, nu știu cît de noi, de mare valoare: Ryo Fukui, Kyoto Jazz Massive, Hiroshi Suzuki, Soil and Pimp Sessions. Recomand să ascultați Itamar Borochov, Arieh Tepper, Shabaka Hutchins și mai recomand să ascultați orice proiect nou al muzicienilor europeni consacrați. De fiecare dată veți descoperi noi abordări și sonorități noi.

Ce discuri v-ați mai cumpărat în ultima vreme?

Jon Hasell & Bluescreen, *Dressing for Pleasure.* Jon Hassell, *The Surgeon of the Nightsky Restores Dead Things by the Power of Sound.* Camel, *Kosei Nenkin Hall.* Socrates, *Phos.* Leb I Sol, *Tangenta.* Naked, *Srecna Tuga.*

Dacă le-ați putea trimite cîte un album de jazz președinților Zelenski și Putin, ce le-ați trimite?

Nu le-aș trimite nici un disc. Dar, dacă ar trebui, le-aș trimite, ambilor, Miles Davis, *Ascenseur pour l'échafaud.*

interviu realizat de Marius CHIVU

■ ■ ■

„Trec printr-o perioadă crem cu abțibilduri“

– interviu cu OIGĂN –

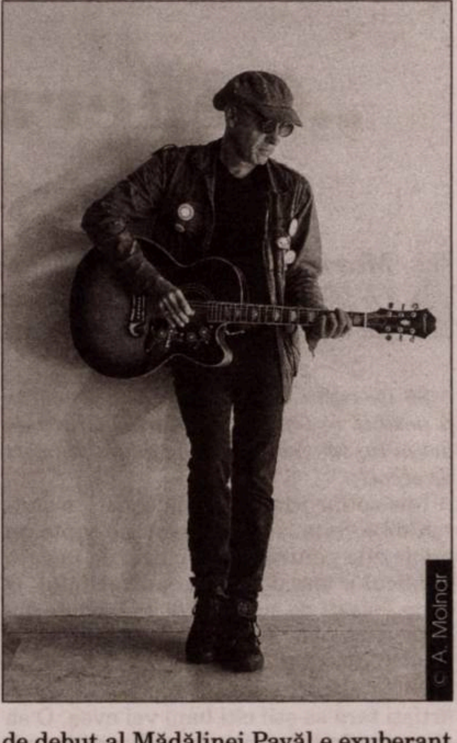
© A. Molnar

Oigăn *(n. 1970) este vocalist, chitarist și textier în trupele Kumm, Moon Museum și Robin and The Backstabbers. Anul trecut a publicat cartea de versuri* Piese de schimb pentru păsări călătoare *(Editura Curtea Veche), iar recent, albumul solo* Antimaterie *(Supersomnic Records).*

Ce este un Oigăn: ce măsoară / la ce folosește?

Oigănul este o specie antropomorfă, omnivoră, care bîntuie o zonă relativ restrînsă a Eurasiei. Se hrănește cu aliterații, poante, paranteze și mici paradoxuri, încercînd să coabiteze în pace cu alte subspecii (nu-i iese întotdeauna). Nu suportă majusculele (îi amintesc de nazism, de populism) și numele Eugen Nuțescu. Oigănul mai folosește la construcția de Oigănisme care pot fi mișto și haioase, dar care, de fapt, nu folosesc la nimic practic.

Antimaterie *este un album unde pe fiecare cîntec ai un invitat: Mani, Ana Ularu, Adrian Despot, Jurjak, Lucia, Mihai Grama ș.a. Seamănă cu un film de Woody Allen:* all stars! *Cum ai lucrat la acest album, de ce această formulă, ce contribuții au invitații, ai lucrat fiecare piesă cu fiecare invitat și după ce criterii i-ai ales pe invitați?*

Întîmplător sau nu, lucrul serios la album (unele idei de cîntece erau mai vechi) a început aproape concomitent cu primul an de școală al fiicei mele. Prilej, evident, de *flashback*-uri și comparații; eu am avut o învățătoare îngrozitor de severă, care n-a zîmbit nici măcar o singură dată pe parcursul a patru ani. Mă uitam mereu cu jind la cei din clasa B, care aveau o tipă tînără, dezghețată și prietenoasă. Așa că atunci cînd am intrat într-a cincea și au apărut o grămadă de fețe noi, a fost ca democrația după decenii de despotism. În amintirea acestei eliberări, odată ce am stabilit că toate cîntecele albumului vor avea numele de materii de școală, mi-a venit natural legătura voce = profesor, deci hai să încerc fiecare materie cîntată de altcineva. Invitații au jucat mai degeabă un rol, au interpretat, nu am scris cîntecele împreună. Dar fiecare a dat un aer personal muzicii respective. Am zis așa: matematică, aha, Adrian Despot, *endorser* universal al numărului 3 (trei), unde mai pui că mi se părea că i se potrivește și stilistic – ar putea fi unul din cîntecele cu chitară acustică de la Vița de Vie. Filozofie – voce groasă, dar caldă, George Gîdei de la Travka, mereu predispus la cugetări și cu ochii îndreptați spre lumea interioară. Lucia, diafană, care cîntă un fragment enigelic din poemul lui Ion Barbu *aka* Dan Barbilian, de altfel singurul text pe care nu l-am scris eu de pe *Antimaterie.* În fine, m-am simțit ca un agent de casting din industria filmului care căuta antieroul sau amanta perfectă.

E un album mai degrabă pop decît rock, artsy, *cu puțin din toate: country, blues,* world music, *electro, trip-hop. Știu că ești fan Dylan, dar albumul ăsta m-a trimis cu gîndul mai degrabă la John Grant. Ți-ai permis să te joci mai mult decît în trupele în care cînți?*

Îmi plac foarte mult colaborările. Sînt aproape convins că dacă m-ai încuia într-o cameră cu pian/chitări/microfoane/scule de înregistrat, aș ajunge, inevitabil în aceeași zonă de confort. Or mie mi-au plăcut întotdeauna trupele variate, cu „paleta largă“, cum ar zice un maestru Jedi al limbajului de lemn. Cu stil, dar nu cu rețetă. Una dintre ieșirile din acest labirint înăbușitor sînt colaborările. Și acum nu mă refer la vocaliștii invitați, mă refer la Dáné Dávid, care a inventat majoritatea sunetelor, *beat*-urilor și sintetizatoarelor care dau aerul electro al albumului. Și care, *„for the record“* (mare poantă lingvistică, da?) e fiul meu, dar nu din nepotism l-am invitat. Știam că face și vinde ritmuri, că-i place să manipuleze sunete, așa că i-am zis: „Uite zdrăngănelile astea… La-la-la-la, fă-le tu mișto“. Și le-a făcut. La fel și Dan Georgescu, care a mai adăugat un strat mai mult sau mai puțin timid de sunete. Și Alexei Țurcan, care ne-a sărit în ajutor la un cîntec la care ne împotmoliserăm, „Anatomie“. Mă joc și-n trupele în care cînt, doar că e un alt fel de joacă. Aici m-am jucat de-a regizorul, în sensul filmului de autor, dacă pot fi pretențios.

Simți că odată cu vîrsta s-a schimbat în vreun fel modul în care compui muzică și tipul de muzică pe care vrei să-l faci?

Sînt în perioada chitării acustice, de vreo zece ani. A mea nu e nici roz, nici albastră, ca la Picasso, e crem cu (tot mai) multe abțibilduri. Deci sînt în perioada crem cu abțibilduri.

Versurile sînt, unele, romantice, au și umor, altele sînt discrete sau, dimpotrivă, acide comentarii sociale, destule memorabile („hai să mai dormim puțin / temple-n tîmple să zidim“). Tu ai publicat în pandemie și o carte de versuri – citești poezie contemporană?

Citesc puțină poezie, cu excepția lui Bukowski la cafea (mai mult pe cînd fumam; acum, abstinent și sănătos, am senzația că am trădat cauza un pic), și cîțiva amici practicanți de poeme pe Facebook, precum Radu Bata sau Nia Damian… De altfel, și textele mele din cartea *Piese de schimb pentru păsări călătoare* s-au născut tot pe acolo, printre pisici, polemici și politică. În timpul „liber“ (ce-o fi aia?) citesc aproape exclusiv proză.

Te-a inspirat în vreun fel, în procesul scrierii de versuri, colaborarea cu Robin aka *Andrei Proca pentru Moon Museum și Robin and The Backstabbers?*

Pînă la colaborarea noastră eram foarte sceptic cu folosirea limbii române în pop/rock. Majoritatea versurilor mi se păreau și încă mi se par puerile. Plus că nu aveam nici un neam de *know-how* (sic!) și mă chinuiam îngrozitor să scriu ceva care să-mi și placă și să și sune mișto. Apoi a apărut acest prieten și coleg în viața mea care zicea lucruri ca „se lasă noaptea în fotografii“ sau „de ce își fac oamenii casele afară?“ și-am zis hopa, așa mai da, ia să vedem! Este un vers pe al doilea album Moon Museum („cîinii latră-a pustiu, pun pariu că știu ei ce știu“) de care eram foarte-foarte mîndru. Îl scrisesem noaptea pe un cîmp pustiu de lîngă Brașov și în depărtare, *dolby surround* – ați ghicit –, lătrau cîinii. Și toată lumea, inclusiv iubita mea, mi-au zis: „Cît de Robin e versul ăsta!“. Eu credeam că ei zic asta pentru că el cîntă piesa pe album și că, de fapt, e un vers foarte Oigăn. Misterul nu va fi elucidat niciodată. Între timp am umblat pe străzi cu sens unic, m-am uitat în casa liftului cînd el era plecat la supermarket și mi-am găsit un fel de voce doar a mea.

„Pe scurt: nu știu“

Ce te motivează să cînți pe o piață atît de rahitică muzical precum cea românească? Și cum vezi tu ceea ce se cheamă „muzica românească“ actuală unde orice discuție despre manele explodează, Hrușcă și Bănică cîntă numai de sărbători, trupe tinere de jazz aproape că nu există, pop-ul n-a mai produs un hit adevărat, fredonat de toată lumea, din 2015?

Cred că motivațiile mele n-au avut niciodată vreo legătură cu piața sau industria. Deși destul de norocos în nișa mea, cred că o cultură mică nu are puterea financiară de a susține demențe și experimente artistice. Pentru mine „piață“ înseamnă Oborul, iar „industrie“, Petromidia sau Combinatul Metalurgic de la Galați. E un alint, știu, dar vreau să mi-l permit. În jazz-ul tînăr există, cel puțin, Adi Stoenescu și Ana Cristina Leonte; și asta zice un biet amator. Iar hiturile pop sînt un prilej pentru colegii de breaslă de a mă lua la mișto. Aflu de ele foarte tîrziu și toată lumea crede că-s un snob antipatic cînd zic că nu auzisem cutare sau cutare șlagăr. Ca nație de ascultători sîntem victima lui „gusturile nu se discută“, care ar lăsa șomeri cohorte întregi de muzicologi, teatrologi și critici de artă. Precis, mulți dintre ei ar merita-o, dar fără ei n-ai nici o direcție. Mai faine ar fi ore de muzică cu profesori deschiși și creativi.

Cine dintre noii veniți ți-au atras atenția în ultimii ani? În afară de Adi Stoenescu, pe care îl apreciez și eu, dar numai cu el nu se face primăvară în jazz-ul tînăr de la noi.

Îmi place cum Noru Negru devine tot mai muzical de la album la album. Ultimul EP al Luciei *(Immersia)* e superinspirat. Pinholes mă rupe *live.* Albumul de debut al Mădălinei Pavăl e exuberant și roiește firesc. Și nu m-a plătit casa de discuri (sîntem colegi la Supersomnic Records) să zic că albumul lui D.E.N.I.S., *Miezul Nopții București,* m-ar face să mă duc din nou la tata să-i zic că vreau chitară, dacă aș fi în liceu.

Ți se pare că trupele / muzicienii de la noi sînt atenți la ce se întîmplă, social și politic, în jur? Exceptînd Taxi și Tudor Chirilă, puțini cîntă despre ce ni se întîmplă în timp real. În anii protestelor anti-OUG 13, cu cîteva excepții firave, rock-ul românesc (că punk nici nu avem) era mai aproape de Eurovision decît de Woodstock. Crezi că rock-ul, la nivel global, și-a pierdut această calitate / dimensiune?

Mulți sînt atenți, unii cred că își fac chiar un scop din asta. Nu avem o cultură a protestului prin artă, în schimb. Eu nu mi-am propus nicicînd să scriu muzică „cu mesaj“, mai ales că atunci ești judecat în funcție de el. Dacă scrii un cîntec prost despre cît de nașpa e PSD sau Dinamo, toți steliștii și anti-PSD-iștii vor fi tentați să-l aprecieze, la fel cu un imn pro-avort sau anti-BOR. Da, global, și eu cred că relevanța s-a mutat în altă parte; nu mai vin Bob Dylan sau Bono să-ți zică ce-i bine să faci sau să crezi. Acum schemele sînt mult prea *smart,* trebuie să ai minimum trei doctorate: în sociologie, manipulare mass-media și programare neuro-lingvistică ca să afli de ce crezi ceea ce crezi și de ce simți azi totul și mîine nimic vizavi de fix același lucru. Mai simplu e așa: *„It's only rock'n'roll… but I like it“.*

Ce viitor au / prevezi pentru Kumm, Moon Museum și Robin and The Backstabbers?

Planurile de viitor sînt cioburile ghivecelor tuturor mușcatelor ofilite de pe toate balcoanele ponosite din dărîmatele capitale ale fostelor fosilizate imperii. Pe scurt: nu știu.

Cineva care ar vrea să susțină un muzician român cum l-ar putea ajuta cel mai mult: concerte, merchandise, *vinil,* streaming?

Orice ajută un muzician român, lituanian sau argentinian. „Mai cumpără un bilet, mai ia un vinil, un tricou, neamule!“ Și *stream*-ul e minunat, chiar dacă ai nevoie de ditamai fluviul de ascultări ca să-ți cumperi un volum de povestiri de Cehov de la anticariat. Eu cred și sper într-o lume (muzicală) în care pot coexista pașnic rețete de succes pop și hip-hop alături de greu digerabila muzică contemporană și drone asurzitoare, jazz războinic și folk dodecafonic. Mai ales dacă mai trag cu ochiul – respectiv urechea – unul în ograda celuilalt.

interviu realizat de Marius CHIVU

■ ■ ■

Chestionar

■ Primul album cumpărat: Poate Joni Mitchell, *Blue*

■ Albumul care ți-a schimbat viața: The Velvet Underground & Nico

■ Albumul pe care l-ai descoperit tîrziu: Beach Boys, *Pet Sounds*

■ Cel mai prețios album din colecția ta: Sufjan Stevens, *Carrie & Lowell*

■ Cu ce muzician din lume ai colabora: Luni/miercuri/vineri cu Beck, marți/joi cu Nick Cave, în week-end cu amîndoi

■ Cu ce muzician din istorie ai fi colaborat: Lou Reed

■ La ce concert ți-ar fi plăcut să fi fost: Peter Gabriel, *Secret World Live*

■ Cîntecul pe care nu te-ai săturat niciodată să-l asculți: Talking Heads, *This Must Be The Place*

■ Muzicianul român pe care-l admiri cel mai mult: Alexandru Andrieș

■ Albumul românesc favorit: Alexandru Andrieș, *Interioare*

■ Ce muzică ai trimite într-o capsulă spațială să întîlnească alte civilizații: Sonic Youth și Steve Reich

■ Plăcerea muzicală vinovată: Ciuraru din Aștileu, dar numai primele două albume

■ Un *cover* preferat: Jimi Hendrix, *All Along The Watchtower* (Bob Dylan)

■ O carte preferată: *Aprilie spulberat* de Ismail Kadare

■ Un film preferat: *A Serious Man* de Ethan & Joel Coen

Victor MOROZOV

dilematograf

Singurătate

FESTIVAL DE CANNES
OFFICIAL SELECTION
2020
A FILM BY OSKAR ROEHLER
ENFANT
TERRIBLE

● *Enfant terrible* (Germania, 2020), de Oskar Roehler.

Enfant terrible, epopeea minoră dedicată figurii care a fost Rainer Werner Fassbinder, riscă să treacă neobservat, pentru că nu face lucrurile ca la carte. În loc de o imersiune previzibilă în măruntaiele unor vremuri intense, el ne oferă un cadru abstractizat în care performanțe actoricești pline de vervă fizică sînt chemate să se încaiere. În locul unei biografii rezonabile, cu început-cuprins-încheiere, el scoate din tolbă cîteva momente marcante și confuze, transformate în bacanale fără nici un Dumnezeu. În fine, în locul unei personalități istorice despre care să putem pretinde, la final, că am învățat una-alta, el propune un *personaj* de ficțiune, adică o sumă de însușiri care coabitează cu greu sub carcasa de carne și umori negre a creatorului în cauză. Fassbinderul actorului Oliver Masucci e convingător pentru că, înainte de a ne ameți cu panseuri spirituale, se impune în calitatea sa de corp fără rușine: cu tricoul strîmt care nu-i poate acoperi burdihanul, cu moaca hirsută și mereu prostdispusă, cu mersul de cowboy alcoolizat, acest Fassbinder amestecă fascinație și dezgust, sudoare și fum de țigară în însăși firea sa de copil răsfățat, rătăcită în aparența unui criminal în serie.

Meritul filmului, aici, ține nu de *reconstrucție* – cît de ambiția de a se înălța, sfidător la adresa artefactelor timpului, ca o arenă a jocului (joc actoricesc, joc sadic, joc amoros) în formă pură, esențializată, care face ca fiecare scenă să fie o înfruntare pentru supremația prim-planului. *Enfant terrible* curge astfel – pastă chimică și spasmodică sub cerul mereu întunecat al studioului – către rezoluția sa știută: Fassbinder nu poate sta liniștit pînă ce nu-i reușește ieșirea din scenă perfectă, cea prin care să-i depășească, în virtuozitate monstruoasă, pe partenerii săi (pe platou și între așternuturi) care l-au precedat în moarte. Există o gradație, totuși, chiar și în cazul acestui maestru al excesului și al arderii: e de văzut cum ultima parte a filmului capătă astfel contururile unui mare delir urlat, cu Fassbinder captiv într-un solilocviu tot mai bolnav – și, judecîndu-i filmele, tot mai strălucit – care îl plasează în povestea cineastului Oskar Roehler, surpriză, nu ca pe un saturnian tragic, ci ca pe o paiață distructivă prin care au prins să vorbească glasuri de neînțeles.

Mai cu seamă, *Enfant terrible* e scena unei neînțelegeri fundamentale: cine vrea fapte măsurabile despre viața artistului german să stea departe de el. (În sensul ăsta, notațiile cu dată, tip „Cannes 1978“, sînt o capcană ghidușă lansată de film, căci, departe de a avansa răspunsuri certe, ele funcționează ca o dezvelire a mecanicii simple care stă la baza sa: transformarea carierei lui Fassbinder în materie audiovizuală ambivalentă, aptă să sugereze deopotrivă circul și nebunia.) Filmul este cu siguranță mai stimulant dacă lăsăm toate aspirațiile de *scholar* – exactitate și decență – la poartă, aruncîndu-ne în premisa lui de farsă brechtiană cu voluptate și ironie. Altminteri, consistența poveștii lasă de dorit – deși e greu de pretins de la Fassbinder niţică grijă pentru unitățile aristotelice –, iar personajele sale (iubiți, actrițe și alți membri ai acestui clan informal de-a dreptul excentric) aparțin unui *biopic* mult mai convențional. De unde și efectul vag de autosabotaj al filmului, care ne trece prin multe – luminile se schimbă brutal la tot pasul –, dar ne spune puține, adică mai nimic în afara lucrurilor știute: Fassbinder era un clovn străfulgerat de intuiții geniale, un om cu dragoste de animalitate, un amorez fără speranță etc.

Mai precis, toate acestea, îmi vine să zic, se simt și fără a face din viața lui un subiect de disertație, doar privind filmele minunate pe care le-a dat, de o extremitate rar întîlnită în alte părți. De ce, atunci, nevoia acestui film nou, *ersatz* trist după *Querelle*, *Lola* și *In einem Jahr mit 13 Monden*? Și ce rămîne din sălbaticul creator în filmul care îi discută viața? Ca de-obicei, ne aflăm în fața unei tensiuni vechi de cînd *biopic*-ul, între normalizarea extraterestrului la care ni se oferă acces și reducerea sa la o suită de aforisme, faze tari, momente-cheie, care îl singularizează în afara oricărei istoricități. Filmul, prea prolix, se rătăcește în ambiția sa uriașă, de a repovesti acest destin truculent folosindu-se tocmai de stilul subiectului său. Butaforia exotică – uși pictate, pereți de carton – ajunge să joace împotriva ideii fassbinderiene a preaplinului de emoție, risipind atenția. Din fericire, personajul – cu aluziile sale timpurii la filme vechi de Raoul Walsh și filme noi de Jean-Luc Godard, care lasă mai apoi locul unei purități periculoase (a meseriei, a iubirii fără rest, a drogurilor) – e suficient de contradictoriu pentru a țîșni ca o minge de foc din miezul acestui film ezitant, care se visează mai radical decît este de fapt.

Enfant terrible rulează în cinematografe.

■ ■ ■

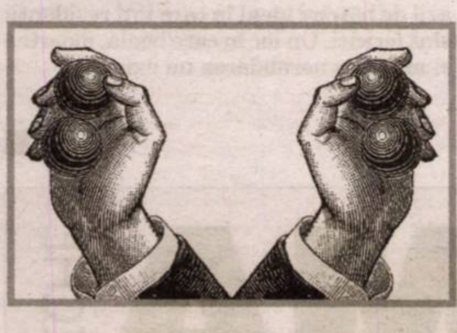

Paul BREAZU

audio și n-am cuvinte

Capsule de timp

● Saâda Bonaire, *1992*, Captured Tracks, 2022.

Acum nouă ani, Mike Sniper, șeful unui *label* independent american, dădea o mică lovitură, Pe o piață suprapopulată de toate acele *reissue labels* apărute ca ciupercile după ploaie în ultimii 15 ani, Sniper lansa un dublu album numit *Saâda Bonaire*, după numele unei formații fondate la începutul anilor '80 în Bremen, Republica Federală Germania. Povestea acestui proiect este ea însăși spectaculoasă. Înființat în 1982 de DJ-ul Ralph Behrendt – pe numele său de scenă Ralph von Richthoven – și semnat de *major*-ul EMI pentru a-și lansa albumul de debut în 1984, grupul s-a trezit fără buget pentru editarea și promovarea lui, după ce casa de discuri a investit de cîteva ori mai mult decît era programat – se va dovedi mai tîrziu că n-a fost deloc o risipă, dimpotrivă – în lansarea albumului *Private Dancer* al Tinei Turner. Rămasă cu buza umflată și cu doar un *single* publicat, unul care nu prea mai avea cum să ajungă atunci și acolo la urechile oamenilor, formația Saâda Bonaire s-a scufundat într-o obscuritate întreruptă cînd și cînd de uimirea descoperirii accidentale, prin vreun magazin de vechituri oarecare, a micului disc de vinil pe care stăteau cele trei piese produse de EMI – memorabila „You Could Be More As You Are“, „Invitation“ și „Funky Way“.

Compusă inițial din amintitul Behrendt, logodnica lui, Stefanie Lange, și Claudia Hossfeld, cele două vocaliste, o mînă de muzicieni kurzi din filiala germană a Partidului Comunist Turc, dar avînd, în fapt, o componență de studio numeroasă și multiculturală, formată în principiu din imigranți, Saâda Bonaire a mixat *sound*-ul european la modă în acea epocă, post-punk & *new wave,* cu intervenții venite deopotrivă din Sud și Est și cu mesaje feministe, și și-a înregistrat piesele din anii '80 în studioul din Köln al Kraftwerk-ului, Soundstudio N, sub supravegherea fostului lider al trupei de reggae Matumbi, producătorul Dennis Bovell, om care a lucrat și cu The Slits, The Pop Group sau Fela Kuti. N-a fost să fie în 1984, dar s-a putut întîmpla aproape 30 de ani mai tîrziu, cînd Captured Tracks, *label*-ul lui Sniper, lansa un excelent disc dublu cu vechile piese ale Saâda Bonaire, recuperate de pe niște benzi învechite din debaraua lui Ralph Behrendt. Însă poveștile astea nu se termină niciodată aici. Pentru că undeva, în altă parte, în casa unei rude de-ale lui Behrendt, vor mai fi existînd niște benzi cu niscaiva înregistrări și o istorie care spune că Saâda Bonaire nu s-a oprit în anii '80.

Iar *1992*, colecția de demo-uri lansată de Captured Tracks în primăvara acestui an, este exact asta – la începutul anilor '90, Saâda Bonaire, într-o componență oarecum schimbată – Andrea Ebert o înlocuise pe Claudia Hossfeld – își încerca din nou norocul, dar nu reușea să convingă nici o casă de discuri că ceea ce se auzea pe aceste înregistrări merita să meargă mai departe. Considerate atunci prea bizare, vor fi lansate, din nou, 30 de ani mai tîrziu, devenind un fel de dioramă a felului în care a putut naviga o fabuloasă formație uitată a anilor '80 prin *soundscape*-ul începutului deceniului următor.

SAÂDA BONAIRE

1992, albumul lansat de *label*-ul independent american Captured Tracks în mai 2022, poate fi ascultat și achiziționat, în format digital sau fizic – ca dublu disc de vinil și CD –, de pe pagina de Bandcamp a artiștilor germani, la adresa *saadabonaire.bandcamp.com/album/1992*.

***Paul Breazu** este jurnalist.*

■ ■ ■

Adina POPESCU

portrete din mers

Aix-les-Bains și tinerii francezi de 70 de ani (II)

Plimbarea

După ce căldura prînzului se mai domolește, locuitorii veșnic tineri din Aix-les-Bains (un orășel din Savoia despre care am scris mai multe în numărul precedent) ies la plimbare pe lungile bulevarde umbrite de pini care duc spre porturile lacului Du Bourget – cel mare și cel mic. De obicei, ies în cupluri cam de aceeași vîrstă, însă nu neapărat soț și soție, iar cel mai împiciorongit îl susține cu grijă pe celălalt, mai decrepit, ca să se deplaseze în același ritm. Vezi inclusiv cupluri alcătuite din părinți și copii – pe faleza de pe malului, un bărbat de 70 de ani împinge căruciorul cu rotile al tatălui trecut de 90, nu-și vorbesc, însă amîndoi se bucură de briză și de vremea însorită. Trec și doamnele de 60 plus, cu siluetele lor perfecte, pe biciclete, una ține o țigară stinsă între buze, toate zîmbesc în dreapta și-n stînga pietonilor, atît de zen de parcă ar fi pe Xanax de-o viață. Însă, în general, sînt cupluri de femei – surori, amice, vecine, ele nu ratează niciodată ora de plimbare, populează în mod disciplinat orașul amorțit două cîte două, îmbrăcate în ținute simple (tricouri albe, pantaloni scurți, tenișî, pălării de soare), parcurg cei 5.000 de pași regulamentari sporovăind una-alta, în vreme ce bărbații lor (dacă or mai fi existînd) încă își mai fac siesta sau se uită la știri. Într-o seară, în gara de la Chambéry, la 30 de kilometri de Aix, mi-a atras atenția un astfel de cuplu de *copines* trecute binișor de 80 – una dintre ele, cocoșată, se sprijinea de brațul celeilalte, cu un cap mai scundă și uscată, înaintau cu pași mici pe peron, în ritm de melc, de parcă ar fi avut tot timpul din lume, trenuri regionale intrau și ieșeau din gară, mă întrebam dacă au șanse să prindă vreunul. A doua zi le-am revăzut pe strada principală din Aix, una lîngă alta, în aceeași poziție în care le lăsasem, continuîndu-și neobosite drumul. Cînd au trecut pentru a treia oară pe lîngă noi, care ne lăfăiam de vreo două ore la o bere, la braserie, am crezut că am halucinații, apoi mi-am dat seama că plimbarea asta a lor nu se întrerupe, de fapt, niciodată, am fost convinsă că la un moment dat vor ajunge la capătul lumii. Dar poate că mai mult decît plimbarea în sine conta acel „împreună“.

Și mi-am zis cu reproș că, dacă voi continua să-mi scriu articolele din vîrful patului – cum fac și acum –, voi ajunge cît se poate de rău.

La băi

Din spatele primăriei încep niște trepte ascunse și destul de abrupte care urcă spre termele naționale (pentru apele sale termale a devenit faimos Aix-les-Bains). E cald, urc încet și cu pauze dese, prefăcîndu-mă că admir de fapt natura, ca să nu mă fac de rîs. Pe lîngă mine zburdă ca niște căprițe două fete de 60 și un pic, cu prosoapele pe braț. Le privesc cu invidie – tunse băiețește, deși părul e grizonant, piele destul de întinsă și bronzată, categoric se simt mai în formă decît mine la 40 și ceva. Pînă să ajung eu sus, probabil că și-au terminat deja baia de după-amiază. Termele, o clădire un pic lugubră care îmi amintește de mofetele din stațiunile noastre balneo, puține cîte au mai rămas, se încadrează perfect într-un peisaj de sfîrșit de lume – o pajiște uriașă, verde, cu copaci seculari, înconjurată de siluetele unor hoteluri elegante unde nu mai vine nimeni. Aici aș filma eu finalul din *Melancolia* lui Lars von Trier. Pe o bancă, o scriitoare, o tînără speranță probabil, pe la 70 de ani și proaspăt îmbăiată, își ia notițe într-un carnețel. E ora închiderii, intru în terme fără să mă întrebe nimic nimeni, totul e decor de film, nimeresc în *8 1/2* al lui Fellini, două bazine uriașe și pustii, cu o apă încremenită, mici fîntîni de unde îți poți potoli setea, holuri lungi care se scufundă în întuneric, o iau la întîmplare pe unul dintre ele și ajung în salonul unde cîteva doamne întîrziate, îmbrăcate în halate albe, își usucă părul, cu gesturi moi, delicate. Termele sînt vechi, dar par perfect funcționale, au o magie a lor. Aici să fie oare secretul tinereții veșnice a locuitorilor din Aix?

La restaurant

Seara se iese în mod regulamentar la restaurant, ca în multe orășele din Franța numărul cîrciumilor pare să-l depășească pe cel al locuitorilor, iar prețurile sînt „socialiste“, mănînci la fel de scump în centru ca la bodega de la gară, toți cîrciumarii trebuie să trăiască din ceva, nu-i așa? Prețuri șocante pentru cineva care vine din Europa de Est – 8 euro o bere *à la pression*, 15 euro un *entrée*, 20 de euro aproape orice fel principal, chiar dacă e vorba de un burger cu cartofi prăjiți. Totuși, restaurantele sînt pline. Ne facem curaj și alegem unul unde e multă lume. La masa de alături, un cuplu (inutil să mai precizez vîrsta, tot pe la 75-80) a golit două castroane imense cu *moules marinière*, iar acum își savurează desertul. Probabil că nu prea mai au ce să-și comunice unul altuia după o sută de ani petrecuți împreună (și, în fond, ce se poate întîmpla în Aix-les-Bains care să merite comentat?), așa că toată atenția lor e concentrată asupra „copilului“ – un bichon care, deși a primit din partea casei castronelul cu apă, cerșește. Alături de restaurant e un pub mai de hipsteri unde se strînge seara „grădinița“ – adică cei pînă în 30 de ani (în mod surprinzător, există și din ăștia!). Beau, rîd și ciugulesc neglijent tot felul de *tapas* care nu se pot încadra în normele stricte ale unui restaurant respectabil, un puști de 25 de ani îi ține un *pitch* îndelung, în picioare, unei tipe pe care vrea să o agațe, despre munca lui într-o corporație, aproape prăvălindu-se cu silueta lui masivă peste masa noastră din colț (totul se duce de rîpă, chiar și în Franța... ăștia mici n-or să mai arate probabil ca bunicii cînd vor împlini 70). Cele două categorii de vîrstă nu se amestecă, deși se tolerează reciproc – cei de la restaurant încă îl adoră pe Macron, grupa mică simpatizează cu stînga și cu Mélenchon. Nu-l consideră extremist, zic că doar „bravează“, ăsta e stilul lui. Își doresc o altfel de Franța, mai progresistă sau în nici un caz Franța conservată în sirop de la Aix-les-Bains. Noi, care venim dintr-o țară unde Macron reprezintă încă imaginea ideală a unui președinte democratic, avem ce comunica unul cu altul – comentăm îndelung nota de plată de la restaurant. 70 de euro. Mă gîndesc la bieții bătrîni din România care nu-și permit o masă la restaurant nici acolo, poate doar la aniversări speciale. Diferențele sînt inimaginabile.

La dans și la cinema

În fața cazinoului este o platformă unde aproape în fiecare seară tinerii locuitorii din Aix dansează tango. La fiecare dans, bărbații schimbă partenerele lor de-o viață, foarte *fit*, cu alte partenere la fel de *fit*, vecine, prietene de familie, cumnate sau surori, se simte că există o comunitate, oamenii vor să socializeze la orice vîrstă, și nu doar pe bancă în fața casei. Am văzut două perechi dansînd și pe platforma de lîngă primărie, la 37 de grade. Frumos, elegant, fără să transpire. A fost o bucurie să-i privesc. O altă bucurie a fost cînd i-am văzut la ora 11 seara ieșind de la cinema. Aix are un cinematograf vechi, cu tradiție, frecventat în mod, din nou, disciplinat (așa cum e cu mișcarea, e și cu cultura, faci toate aceste lucruri ca să te menții tînăr și sănătos la cap), unde se proiectează în general filme franțuzești. Am trecut pe lîngă cinema, am nimerit într-o mică mulțime de 50 de oameni cu părul alb care mai zăboveau un pic, la ieșire, ca să comenteze filmul.

C'est l'heure du coucher

În fiecare seară am stat mult pe balcon, am băut vin, am rîs și am povestit. Apartamentul în care am locuit timp de două săptămîni și pe care, cu multă generozitate, o prietenă ni l-a pus la dispoziție era în sine o bucățică ruptă din istoria Franței și a regiunii, începînd de la mobilă și tapet și sfîrșind cu micile detalii din bucătărie, cum ar fi tigaia perfectă pentru omletă. Într-o seară, pe la ora unșpe, o tînără vecină, ostenită probabil de la băi și de la dans, a ieșit pe balcon ca să ne atragă atenția că „*C'est l'heure du coucher*“. Ne-am conformat. Nu știu cît am văzut din Franța „adevărată“ la Aix, așa cum îmi doream, din Franța „profundă“, cum zic unii, însă am plecat cu senzația că am vizitat un azil de bătrîni ideal în care toți rezidenții sînt fericiți. Un loc în care boala, moartea și mai ales nerăbdarea nu există.

■ ■ ■

ABONEAZĂ-TE ACUM

DILEMA VECHE

✔ 3 luni - 75 LEI ✔ 6 luni -127 LEI ✔ 12 luni - 201 LEI

TALON ABONAMENT

Nume .... Prenume ....

Str. .... Nr. ...., Bl. ...., Sc. ...., Et. ....; Ap. ....,

Localitate .... Județ/Sector ...., Cod poștal ....

Telefon .... Email ....

Am achitat suma de .... LEI cu mandat poștal/ordin de plată nr. .... din data ....
în contul SC ADEVARUL HOLDING SRL, cod fiscal RO18990288, deschis la BRD – Decebal, nr. cont RO70BRDE441SV58305914410.

Abonamentul va începe din luna* .... Semnătura ....

Plata se va efectua pînă la data de 25 a lunii în curs pentru ca livrarea să înceapă de la data de 1 a lunii următoare.

Prin completarea prezentului talon sînt de acord ca SC ADEVARUL HOLDING SRL să prelucreze datele mele cu caracter personal pentru activități promoționale și să le dezvăluie terților conform legii nr. 677/2001. Îmi rezerv dreptul să mă opun acestei prelucrări și să solicit ștergerea datelor adresîndu-mă societății SC ADEVARUL HOLDING SRL printr-o cerere scrisă.

Pentru abonamentele plătite cu mandat poștal sau ordin de plată este necesar să trimiteți talonul completat, împreună cu copia dovezii de plată la **SC ADEVARUL HOLDING SRL – Abonamente,** București, Șos. Fabrica de Glucoză nr. 21, Sector 2, cod poștal 020331.

SCANEAZĂ CODUL QR

CUM TE ABONEZI

✔ **ONLINE:** la http://abonamente.adevarul.ro

✔ **VIRAMENT BANCAR** sau **MANDAT POȘTAL:**
în contul SC ADEVARUL HOLDING SRL, cod fiscal RO18990288,
deschis la BRD - Decebal,
nr. cont RO70BRDE441SV58305914410.

✔ **LA TOATE OFICIILE POȘTALE** / ✔ **FIRMELE DE ABONAMENTE**

Informații și reclamații: abonamente@adevarulholding.ro
Tel: 0790 139 007/0790 139 009 (L-V, 9.00-18.00)

...ÎȚI DĂ DE GÎNDIT

Stela GIURGEANU

Cultul virginității

Deși înotăm zilnic într-un ocean de știri care se bulucesc, care mai de care, să ne facă să gîndim că lumea a luat-o razna, există unele, mai nebăgate în seamă, care ne-ar putea indica faptul că totuși această „razně" există în noi, ca un soi de virus al barbariei.

Bunăoară, citesc zilele trecute că „Începînd cu 10 iunie, Institutul de Medicină Legală «Mina Minovici» nu va mai elibera teste de virginitate la cerere". Recunosc că, în primă instanță, am mijit ochii, ca să fiu sigură că am citit bine, că am înțeles și că știrea datează din zilele noastre. Și nu doar că știrea era din zilele noastre, însă aveam să aflu că discuția privind încetarea eliberării unor asemenea certificate se poartă, de cîțiva ani, la nivel internațional.

La noi, decizia INML a venit în urma unei campanii derulate de Rețeaua pentru Prevenirea și Combaterea Violenței Împotriva Femeilor (V.I.F.), #DeNetestat, potrivit căreia testele de virginitate sînt încă efectuate în România „la presiunea părinților sau a potențialilor soți" pentru ca fetelor și femeilor să li se poată stabili „virtutea, onoarea sau valoarea socială în vederea căsătoriei". Potrivit unui articol din *Adevărul*, „în 2019, în țara noastră, testele de virginitate au reprezentat 2% din totalul examinărilor din cadrul unităților aflate în subordinea Institutului de Medicină Legală «Mina Minovici» – adică aproximativ 1.000 de teste pe an". Însă, bineînțeles, cifra ar putea fi mult mai mare, avînd în vedere că aceste date provin doar din unitățile aflate în subordinea INML, fără a fi luate în calcul toate cabinetele medicale private care ar putea efectua aceste teste.

Totuși, acel ceva din mine care tînjește după normalitate a respins ideea că certificarea virginității, această practică barbară, la care sînt supuse fetele duse la ginecolog pentru a li se testa „inocența", poate fi o mentalitate socială extinsă dincolo de granițele unor grupuri restrînse, etnice sau religioase, închistate încă în tradițiile „cearșafului pătat". Ignorasem însă gradul de contagiozitate al acestor mentalități toxice. Și aveam să citesc despre un caz de acum cîțiva ani care mi-a deschis ochii asupra realității din teren.

„Fetele virgine fac mustul dulce"

Pe data de 16 iulie 2019, o petiție este înregistrată la CNCD: într-o ediție a emisiunii *Viața satului*, difuzată la TVR 1, în 2018, proprietarul Cramei Viișoara, Gheorghe Albu, fost secretar de stat în Ministerul Agriculturii și Dezvoltării Rurale din partea PNL, în 2007, a „promovat ideea că fetele virgine fac mustul dulce". M-am gîndit c-o fi fost vorba despre o vorbă în vînt, cu iz de inepție, pe care respectivul a aruncat-o în timpul emisiunii. Însă, văzînd imaginile, am încremenit: promovîndu-și crama, ca păstrătoare a tradițiilor, Gheorghe Albu avea un dosar pe care îl fîlfîia prin fața moderatorului și a camerelor spunînd că acolo are „certificatele de virginitate" ale fetelor care zdrobesc strugurii cu picioarele, pentru că, povestea mîndru, „legenda" spune că, dacă fetele n-ar fi virgine, „vinul ar ieși amar".

Ulterior, potrivit CNCD, Crama Viișoara a susținut, printre altele, că „spectacolul la care se face referire a fost un pamflet", invocînd „libertatea de exprimare" și faptul că „au fost prezentate tradițiile românești". La cîțiva ani după consumarea acestui caz, în urma căruia CNCD a decis amendarea Cramei cu 2.000 de lei, același Gheorghe Albu, invitat la o altă emisiune, de data asta la Digi24, care îi promova crama prin burtiere de genul „Vin creat după legende străvechi", invoca alt soi de tradiții, alte legende – ca, de pildă, punerea de muzică simfonică în cramă –, susținînd că „Dacă te comporți agresiv cu facerea vinului, vinul devine agresiv cu consumatorul".

PUBLICITATE

adevărul
TE PROVOACĂ SĂ DESCOPERI
SECRETE ALE ISTORIEI
Numai cu ziarul Adevărul, la toate punctele de presă
Preț ziar + 1 carte: 29,99 lei
Miercuri, 15 iunie – Marc Fourny, Secretele Palatului Versailles
Miercuri, 22 iunie – Emmanuel Pierrat, Secretele Francmasoneriei
Miercuri, 29 iunie – Pierre Branda, Secretele lui Napoleon
Miercuri, 6 iulie – Pierre Lunel, Secretele alcovurilor vestite libertine
Editura Orizonturi

Însă nu sînt certificatele de virginitate (precum cele pe care fostul consilier le-a agitat cu mîndrie în emisiune) o agresiune contra femeilor?

Mitul virginității

În octombrie 2018, atît organizații ale ONU, UN Women și UN Human Rights, cît și OMS au emis o declarație comună, în care condamnă testarea virginității – „o practică dureroasă, umilitoare și traumatizantă, constituind violență împotriva femeilor".

În plus, potrivit OMS și multor doctori, această examinare nu are nici o valoare științifică – „Aspectul unui himen nu este un indiciu al actului sexual și nu există nici o examinare cunoscută care să poată dovedi antecedente de act sexual vaginal. (...) Testarea virginității este doar o chestiune socială, culturală și politică, iar eliminarea ei va necesita un răspuns amplu al societății, susținut de comunitatea de sănătate publică și de profesioniștii din domeniul sănătății".

Cît de amplu este acest răspuns al societății? Vorbind despre operațiile de himenoplastie (cele menite să refacă himenul), Yvonne Knibiehle, profesor emerit la Universitatea din Aix-en-Provence, specialistă în istoria feminismului și autoarea unuia dintre cele mai ample studii despre istoria virginității, *La virginité féminine. Mythes, fantasmes, émancipation*, declara într-un interviu pentru *Le Point:* „În urmă cu cîțiva ani, în clinicile pariziene, se făceau cinci sau șase astfel de operații pe an. Acum se fac patru pînă la șase pe săptămînă! Pentru fetele crescute în cultura musulmană, care și-au pierdut virginitatea din dorința de a se emancipa sau de a se conforma obiceiurilor occidentale, este o metodă de a se împăca cu mediul lor familial, de a începe de la zero prin repararea himenului".

Din curiozitate, am căutat pe Google operații de himenoplastie în România – primul rezultat a fost un cabinet care promova această operație prin îndemnul „Poți spune «Da» unui nou început" – ceea ce mi-a adus aminte de declarația starletei Paris Hilton, din 2010, citată de Yvonne Knibiehle, potrivit căreia aceasta intenționa să-și facă operația de himenoplastie în vederea căsătoriei, pentru că voia să fie „perfectă" pentru alesul inimii. Sau de declarația din 2019 a rapperului american T.I., care în timpul unui podcast *(Ladies Like US)* a dezvăluit cu mîndrie că își duce anual fiica (pe atunci în vîrstă de 18 ani), la ginecolog pentru a verifica dacă mai este sau nu virgină. „Mergem în fiecare an la ginecolog pentru a-i verifica himenul. Da, merg cu ea... Și pot spune că, la împlinirea a 18 ani, himenul ei este încă intact. (...) Știu, sînt unii care spun că există și alte moduri, în afară de sex, prin care himenul poate fi rupt, cum ar fi mersul cu bicicleta, atletism, călărie sau alte forme de activitate fizică. Dar eu le răspund: Uite, ce e, doctore, fata mea nu călărește, nu merge cu bicicleta și nu face sport. Verifică-i, te rog, himenul și dă-mi rezultatele mai rapid."

Ideea că virginitatea fizică atestă puritatea și inocența depășește astfel granițele religioase, devenind un construct social și ipocrit prin care unei femei i se anulează calitățile morale în favoarea celor fizice, ajungînd să fie prețuită mai degrabă integritatea trupului decît mintea și sufletul.

Și, bineînțeles, aceste prejudecății și practici nu fac decît să dea muniție curentului feminist care acuză societatea patriarhală – „Virginitatea este unul dintre multele moduri în care se exercită patriarhatul: este o modalitate prin care sexualitatea femeilor poate fi controlată de bărbați, prin faptul că sexualitatea ei nu-i aparține ei, ci viitorului soț", este de părere Lauren Rosewarne, lector la Catedra de Științe Sociale și Politice de la Universitatea din Melbourne, care a adăugat că nimeni nu ridică problema virginității masculine și că nimeni nu s-ar aștepta ca vreun bărbat să-și demonstreze „inocența".

Pe de altă parte, cred că perpetuarea acestor stereotipuri este împărțită, dacă e să mă refer doar la declarația făcută de Paris Hilton (care voia să redevină pură prin himenoplastie) sau la reacția celor două realizatoare ale podcast-ului *Ladys Like Us*, cele care l-au intervievat pe T.I. și care, în timpul afirmațiilor vedetei, chicoteau ca și cînd auzeau o glumă bună. Însă testul de virginitate nu este o glumă, nici măcar una proastă, iar în ceea ce privește acest mit al virginității, concluzia profesoarei Yvonne Knibiehle pare a fi încă una general valabilă: „Tindem să credem că virginitatea nu mai are nici o semnificație pentru noi. E greșit. Corpul feminin continuă să fie perceput și azi drept un simbol".

■ ■ ■

Bogdan TĂTARU-CAZABAN

Migdalul lui Origen

Ajunsă simbolic la maturitate odată cu al optsprezecelea volum, colecția *Tradiția creștină* a Editurii Polirom, inițiată de părintele Ioan-Florin Florescu și coordonată de Adrian Muraru, însoțit recent de Ovidiu Sferlea, ne oferă un veritabil festin prin traducerea amplu comentată a *Omiliilor și adnotărilor la Numere și la Deuteronom* (I) ale lui Origen (723 de pagini!). Adrian Muraru continuă astfel, cu neobosită pasiune și neștirbită rigoare, efortul de a transpune în limba română opera exegetică a lui Origen (183/7-253/4), început cu tripleta omiliilor la Geneză, Exod și Levitic (2006). E consacrarea unei merituoase fidelități și, cred, un model de perseverență atît de necesar nu doar în lumea cărturarilor.

Editat, tradus, redescoperit în bogăția și autenticitatea sa în ultimul secol, Origen revine de fiecare dată în atenția cititorilor cu o înnoită putere de atracție. Nu este doar, dacă ar fi să facem ierarhii, cel mai mare învățat creștin al Antichității, din care s-au hrănit, fără să o recunoască, mulți urmași ai săi, ci și un formidabil maestru spiritual. I s-au reproșat, de-a lungul veacurilor, excesele alegorice, venite însă din convingerea că nici un detaliu al Scripturii nu poate fi lipsit de sens. Dar Origen a avut, înainte de orice, o imensă venerație și curiozitate intelectuală față de litera textului biblic. A alcătuit faimoasa *Hexapla*, punînd alături de textul ebraic și transliterarea lui, versiunile grecești ale Vechiului Testament, astfel încît să nu-i scape ceva din articulația infinit subtilă a transmiterii Revelației. În studiul introductiv, Adrian Muraru pune excelent în lumină cît de importantă a fost stabilirea lui Origen în marginala Cezaree a Palestinei (față de strălucitoarea Alexandrie natală) pentru legăturile cu tradiția rabinică, pe care le căuta din fidelitate față de cuvîntul lui Dumnezeu.

Dar să răsfoim aceste pagini care ne comunică, iată, peste secole și secole, felul în care o minte fabuloasă și o inimă care i se ruga din copilărie lui Dumnezeu se străduiesc să ne călăuzească prin pădurea plină de simboluri a Scripturii. Las neconsolat deoparte textele despre „numerele dumnezeiești“ sau despre măgărița lui Balaam, pentru un fragment de metodă tipic origeniană, atașat temei toiagului înmugurit al lui Aaron. Și vom vedea că nu despre „nucile“ din majoritatea traducerilor românești este vorba, ci despre mai tainicele *migdale*:

„Dar care este acest rod pe care l-a adus? *Migdalele*, spune [Scrierea]: este fructul al cărui prim veșmînt este amar, cel ce urmează îl protejează și îl apără, iar cel de-al treilea îl hrănește și-l alimentează pe cel ce ia. De acest fel este, așadar, pentru auditoriul lui Hristos, învățătura Legii și a Profeților. Primul aspect, cel al literei, este tare amar: el poruncește tăierea-împrejur, el impune jertfe și celelalte care sînt desemnate prin litera care ucide. Aruncă-le pe toate acestea ca pe învelișul amar al migdalei! În al doilea loc vei ajunge la coaja pusă ca apărare: ea desemnează învățătura morală sau regula înfrînării. Acestea sînt desigur necesare spre paza celor care se păstrează, dar trebuie totuși sparte și despicate. De pildă, abținerea de la hrană și corijarea trupului: cîtă vreme sîntem în acest trup stricăcios și supus afectării, ele sînt neîndoielnic necesare. Cînd însă el va fi spart și sfărîmat, cînd va fi întors, la vremea învierii, de la stricăciune la nestricăciune și de la ceea ce este sufletesc la ceea ce este duhovnicesc, și aceasta nu prin chinul durerii ori prin corijarea adusă de abținere, ci prin calitatea sa, atunci trupul nu va mai fi supus vreunei coruperi. Așadar, astfel acum regula înfrînării se arată a fi necesară, iar după aceea nu va mai fi cerută. Iar în al treilea loc, îngropat în acestea, vei găsi înțelesul ascuns al tainelor înțelepciunii și științei lui Dumnezeu, prin care se alimentează și se hrănesc sufletele sfinților nu numai în această viață, ci și în cea viitoare. Căci acesta este rodul arhieresc, din care se făgăduiește că *se vor sătura cei ce înfometează și însetează de dreptate*.“ *(Omilia* IX, 7.3)

Bogdan Tătaru-Cazaban *este cercetător în istoria religiilor. A publicat recent* Inteligența inimii. Schițe pentru un portret al virtuții *(Editura Spandugino, 2021).*

Ioan Alexandru TOFAN

Despre creștinism și veselie

Multe dintre textele clasice ale creștinismului dovedesc o relație încordată pe care Sfinții Părinți o întrețineau cu rîsul. Șueta, gluma, umorul de orice fel nu intrau în rîndul semnalmentelor evidente ale vieții spirituale. Teodor Baconsky alcătuiește, în *Rîsul patriarhilor* (București, 2008), un dosar foarte amănunțit al situației în Bizanț și argumentează faptul că „civilizația bizantină a fost probabil ultima societate tradițională capabilă a dezamorsa, prin intermediul a ceea ce numim o *sacralitate deschisă*, conținuturile subversive ale deriziunii“ (p. 321). Există un rîs cu siguranță rău, urît și periculos, despre care Efrem Sirul spunea că „îl îndurerează pe Duhul Sfînt“ (apud Baconsky, p. 131). Există însă și un „rîs eschatologic“, bun pentru că însoțește bucuria întîlnirii cu Domnul sau un rîs ca instrument de luptă cu păcatul și cu răul, ca în momentul în care Avva Pambo (cunoscut prin seriozitatea lui) rîdea de neputința dracilor care îl chinuiau.

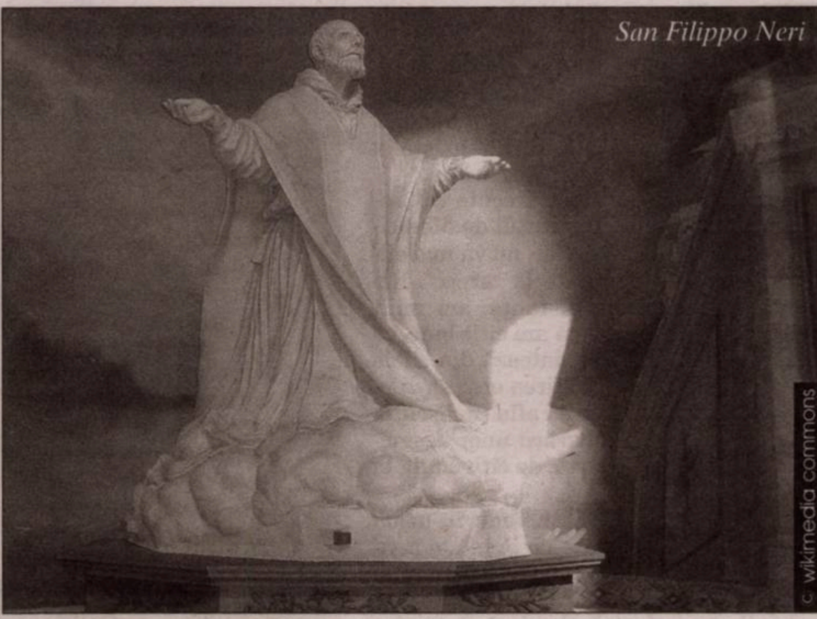
San Filippo Neri

c wikimedia commons

Bizanțul cenzurează așadar rîsul, dar încearcă în același timp și să îl transfigureze, să îl purifice moral și să îl integreze în viața spirituală, după principiul unei „sinteze“ dialectice dintre sacru și profan. De aici și tensiunea din scrierile patristice referitoare la rîs, care dublează diferența făcută în *Cartea înțelepciunii lui Isus, fiul lui Sirah,* 21, 22: „Nebunul, cînd rîde, își înalță glasul, iar omul cuminte abia va zîmbi“.

Fragmentele de mai jos, mai degrabă literare, pot servi însă pentru o antologie a argumentelor aduse spre a înscrie *riscul* rîsului în inima *riscului* credinței care eliberează și învinge evidențele sau în aventura *riscantă* a întîlnirii cu celălalt, fără de care viața creștină este doar un monolog greu de susținut. „Reglementarea“ prea grijulie pune rîsul în pericol, în același fel în care explicarea unei glume nu face decît să o ruineze; iar argumentele raționale aduse existenței lui Dumnezeu nu sînt în economia credinței, după cum o spun și Pascal, și Kierkegaard, decît cel mult inutile.

Cuvîntul Însuși nu rîde, dar se mînie și lăcrimează. De ce?

În mod surprinzător, găsim tocmai la Baudelaire un comentariu la referința biblică de mai sus (citată însă prin intermediul lui Bossuet). În *De l'essence du rire* (varianta 1868), comicul este situat în vecinătatea fragilității și a ignoranței. Baudelaire se miră: Cuvîntul Însuși nu rîde, dar se mînie și lăcrimează. De ce? Pentru că rîsul este semnul căderii. Nu poate fi găsit în paradis, loc doar pentru bucurie. Rîsul, diferit de bucurie, este inteligibil abia la intersecția dintre îndepărtarea de cer și tristețea provocată de această îndepărtare. De aici și riscul, primejdia pe care o aduce cu sine: orgoliul, sentimentul superiorității celui care rîde și, la capătul ei, nebunia. Dar Baudelaire devine brusc pascalian și situează mizeria omului în proximitatea grandorii sale. Rîsul, la fel, stă între demonia batjocurii și ridicarea deasupra căderii înseși prin persiflarea ei. Comicul absolut ridică pe cel care rîde deasupra naturii și provoacă, în cerul întunecat al lumii căzute, o spărtură. Prin ea pătrunde, pentru ființa căzută, nostalgia paradisului pierdut. De exemplu, grotescul, pentru Baudelaire, „are în sine ceva profund, axiomatic și primitiv care se apropie mult mai mult de viața inocentă și de bucuria absolută decît o face comicul de moravuri“ (trad. mea). Iar rîsul dezlănțuit pe care îl provoacă, la fel ca lacrimile neoprite, transformă răul și fac posibilă frumusețea.

Un alt argument de partea rîsului îi recunoaște înrudirea esențială cu credința. Majoritatea definițiilor umorului îl explică printr-o „incongruență“ între ceea ce e de așteptat să se întîmple în realitate și ceea ce se întîmplă în interiorul glumei. E nevoie deopotrivă de imaginație și inteligență pentru sesizarea incongruenței și, în plus, de talent pentru a o transforma în glumă. Și, pentru Kierkegaard sau Reinhold Niebuhr, de aici și pînă la credință, care transfigurează incongruența și o oglindește în lumea spiritului, nu e decît un pas. Rîsul și credința dispun, deopotrivă, de forța necesară pentru a sparge identitatea lucrurilor și a le sesiza ca miracole, daruri sau semne. Și țin, ambele, de noblețea celui liber și fericit care, spune Chesterton în *Ortodoxia* (1908), se opune celor cu mințile pierdute de atîta rațiune; iar spre sfîrșitul cărții, conchide spectaculos: „E mai ușor să scrii un bun articol de fond în *Times* decît o glumă bună în *Punch*. Fiindcă solemnitatea se revarsă în mod natural din oameni, însă rîsul e un salt. E ușor să fii greu, greu e să fii ușor. Satana a căzut prin forța gravitației (gravității)“ (trad. rom. 2002). Și credința, și rîsul sînt salturi, imponderabilități înrudite și care se susțin reciproc. Ele feresc pe creștin de bigotism și fanatism, cele două mari rele despre care vorbește tot Chesterton în *Ereticii* (1905). În plus, înving frica, așa cum se întîmplă în „soluția Churchill/Bukovski“ din *Jurnalul fericirii*.

Dincolo de cele două argumente de mai sus, mai există și „reabilitări“ punctuale, moderate ale rîsului creștin. Hugo Rahner vorbește despre pasajele din *Summa Theologica* în care Toma din Aquino salvează de la condamnarea creștină *eutrapelia* aristoteliciană *(spiritul suplu*, în traducerea Stellei Petecel), care produce relaxarea necesară în viața spirituală. Într-un alt context, voioșia devenită celebră a lui San Filippo Neri, *„il profeta della gioia“*, transformă imaginea sfinețeniei într-un joc luminos al umanului care se împrietenește ușor cu cerurile. Iar această voioșie contaminează gestul cotidian, cuvîntul adresat celuilalt și lumea în întregul ei: ca în scrisoarea către Papa Clement al VIII-lea, unde îl dojenește pe Sfîntul Părinte: „Isus a venit pe la șapte seara să mi se arate, pe cînd Sfinția Voastră n-ați catadicsit să călcați măcar o dată în biserica noastră“.

Rîsul este riscant pentru că umorul poate fi blasfemiator. Dar este, în același timp, esențial în viața creștinului. Creștinul se bucură, pentru că Învierea este prilej de bucurie. Și o face spontan, după cum îl duce sufletul, nu după cum „se cade“ să o facă. Rîsul este transfigurat spiritual abia după ce se produce, prin lămurirea sensului adînc pe care îl poate avea, nu prin cenzura a priori a manifestării, amplitudinii sau duratei lui. Cu riscul căderii în simpla frivolitate care îl însoțește permanent, este totuși de nedespărțit de lumea intimă a creștinismului. Doar el poate să aducă împreună în același gînd pe Baudelaire, Chesterton și pe sfinți. Și ei știu că riscul îi pîndește pe toți: pe cei vrednici, că pot pierde într-o clipă întreaga agoniseală sufletească, iar pe cei nevrednici că, tot într-o clipă, își pot pierde întreaga suferință în fața unui Dumnezeu despre care nu cred că a stat singur și încruntat la ospețele la care a participat.

Ioan Alexandru Tofan *este prof. univ. dr. la Facultatea de Filosofie și Științe Social-Politice, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza“ din Iași.*

Daria GHIU

Laptele viselor la Veneția

În cea de-a 59-a ediție a Bienalei de artă de la Veneția (23 aprilie – 27 noiembrie), intitulată Il latte dei sogni, *e multă tăcere. Dar alături de ea sînt două tipuri de sunete. Unul amenințător, incomod, care te ține într-o pîndă continuă și în suspans. Iar celălalt e un sunet alb, de relaxare, o buclă care să te conducă spre visare. Amîndouă te plasează între veghe și somn, în acea stare în care ești tu, chiar tu, vulnerabil și cu totul la vedere.*

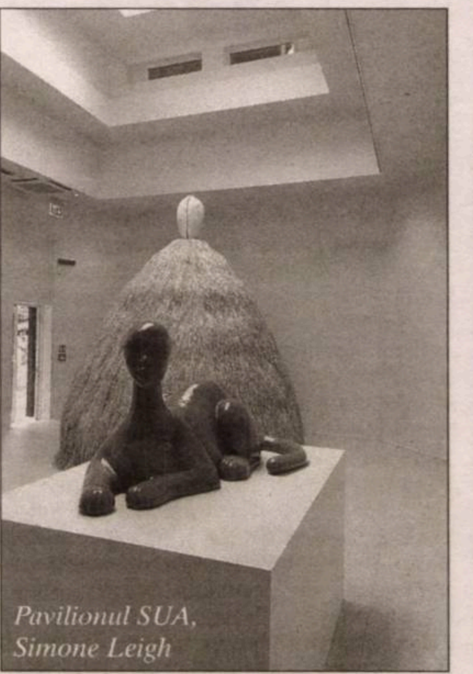
Pavilionul SUA, Simone Leigh

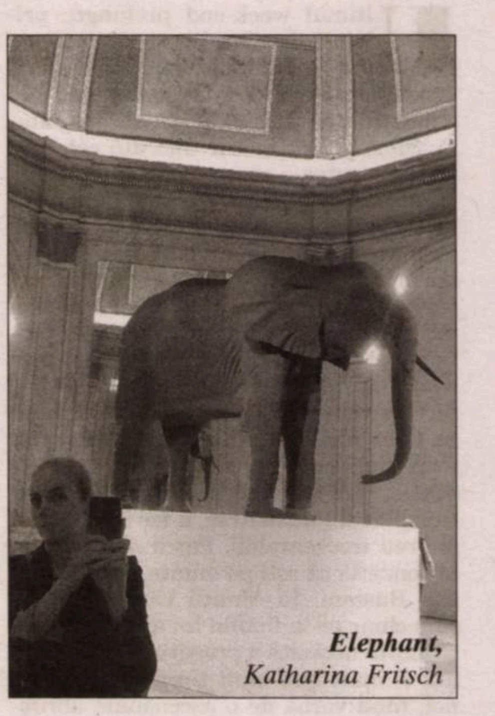
Elephant,
Katharina Fritsch

Laptele viselor e titlul expoziției pe care curatoarea Cecilia Alemani o propune în Pavilionul Central din Giardini și la Arsenale. O celebrare totală a vieții dincolo de uman, dincolo de vegetal, de artificial, dincolo chiar de viață: transformarea e continuă, frumusețea e la fiecare pas din această evoluție, întîlnirile între alterități sînt fundamentale și de neoprit. La Veneția *Laptelui viselor* ai sentimentul că ești martorul unui timp unic, în care compozițiile istorice sînt perfect contemporane și anticipează impecabil viitorul. Mai mult, dacă la edițiile din urmă aveam frustranta impresie (probabil normal, dacă ne gîndim la Bienala de la Veneția ca la evenimentul care marchează direcțiile momentului în artă) că unele lucrări ar fi putut fi înlocuite ușor cu altele ale altor artiști, iar discursul ar fi rămas la fel de închegat și egal, acum acest interșanjabil mi se pare aproape imposibil. Sîntem în fața unei expoziții coerente, așezate, îndelung gîndite (amînarea bienalei – un an în plus dat de pandemie – e și ea un factor), o expoziție care seamănă și cu o colecție particulară enormă, scoasă la vedere. Intensă, surprinzătoare, obositoare și repetitivă pe alocuri.

Alături de expoziția centrală, pavilioanele naționale, atît de diverse în viziunile lor, sînt în acest an tot celebrări ale vieții. Dar dacă nuditatea din expoziția Ceciliei Alemani e una care pariază fie pe interiorul scos la vedere în atît de multe moduri ori pe un exterior care acceptă atît de multe forme noi în completarea lui, pavilioanele naționale sînt, în foarte multe situații, viața așa cum e ea: e multă sinceritate în aceste viziuni, spontan, ludic, artistic.

„...*In tutta la grandezza che questa Biennale rappresenta*“, spune artista venezueleană Palmira Correa despre prezența sa în pavilionul național din Giardini, ca primă artistă naivă, cu o pictură plină de culoare și de viață. Mă impresionează entuziasmul său și amintirea măreției Bienalei, un eveniment veșnic privit drept un centru unic al lumii artei. Dar ediția din acest an nu e, din fericire, grandioasă și nici sentimentul de parc de distracție nu mai e la dispoziția ta ca pînă acum. Spectacolul e prezent, dar e unul care mizează pe căutarea simplității: e o continuă demonstrație că ceea ce credeai că știi deja despre tine și despre lumea din jurul tău îți e de fapt necunoscut. Cam asta ar fi: ceea ce de obicei treci cu vederea și ignori devine în această ediție însăși *vederea,* ceea ce ți se arată!

> *Ediția din acest an nu e, din fericire, grandioasă și nici sentimentul de parc de distracție nu mai e la dispoziția ta, ca pînă acum.*

Cu 213 prezențe din 58 de țări, o majoritate impresionantă de artiste, expoziția centrală are titlul unei cărți de basme semnată Leonora Carrington (1917–2011), o suprarealistă care construiește, pentru universul propriilor ei copii, o lume magică, cu ființe imaginare aflate într-un continuu proces de metamorfozare. O ediție care citește suprarealismul dincolo de anii săi de existență: ca pe o stare de spirit și cu un potențial de a redefini umanul și de a privi lumea dincolo de uman, către vegetal, animal și non-uman, o relație extinsă cu pămîntul, cu alteritatea și tehnologia. Suprarealismul nu centrat pe miezul Europei și nici pe masculinitate, ci suprarealismul ca un instrument care îți dă șansa să recitești lumea în afara constructelor care pînă acum au definit-o, cu atît de multe victime colaterale. O altfel de cîștigare a unor drepturi pierdute. Pavilionul central se deschide cu un *Elefant* impresionant (1987, poliester, lemn pictat, 420 x 160 x 380 cm) semnat de Katharina Fritsch, cea care primește în acest an Leul de Aur pentru întreaga activitate, pe care îl poți privi din toate unghiurile și a cărui reflexie, alături de a ta, o poți fotografia în oglinzile care îl înconjoară. E de neocolit, iar prezența lui comprimă istorii proprii expozițiilor universale, în care colonizatorii își expuneau cuceririle. Simetric, expoziția de la Arsenale se deschide cu o altă lucrare copleșitoare, *Brick House* a artistei Simone Leigh (care cîștigă Leul de Aur pentru cea mai bună participare în expoziția centrală a Bienalei și reprezintă Statele Unite în pavilionul național, ca primă artistă de culoare). E o femeie cu corp de casă, din bronz, creată în 2019, parte din seria *Anatomy of Architecture*.

În jurul acestor lucrări dominatoare și care îți blochează privirea se construiește o țesătură expozițională spectaculoasă, cu instalații monumentale din structuri fragile, pictură, desen, obiect. Discursul expozițional te instalează în afara perfecțiunii și a canoanelor, iar întîlnirea cu arta devine un prilej pentru o discuție despre viață, acceptare, privire în jur la întregul potențial pe care un simplu peisaj îl poate avea.

În Pavilionul Central, o regăsesc pe Andra Ursuța, pentru a treia oară la Bienală, cu ființele ei hibride, misterioase, din cristal colorat. Alexandra Pirici, care în 2013 a reprezentat România la Bienală alături de Manuel Pelmuș, prezintă o acțiune performativă continuă intitulată *Enciclopedia relațiilor*, un monument efemer adus corpului, întîlnirilor lui, mișcărilor delicate (uitate de noi în gesturi pe care le facem zilnic, automat), dar și atingerii, ca simț atît de important în copilărie (și în avangardă) și pus mai tîrziu la colț, într-o ierarhie a simțurilor în care văzul cîștigă detașat.

Expoziția Ceciliei Alemani cîștigă nu doar prin prezențele contemporane și prin producțiile noi, dar și prin cele cinci „capsule istorice“, micro-muzee în bienală, care trasează istorii particulare ale artei, alături de artiste: extraordinara *The Witch's Cradle* a avangardistelor marginalizate, care pun în prima jumătate a secolului 20 problema identității, a genului, în lucrări care vorbesc despre corp, sexualitate, autonomie, mașină (de la dansurile atît de senzuale și ironice la adresa societății semnate Josephine Baker în anii '20 la *The Juggler*, marioneta din sîrmă, care sintetizează și depășește atît de inteligent futurismul, semnată Alice Rahon în 1946); *Corps Orbite*, o altfel de întîlnire cu scrisul și relația acestuia cu opera de artă; *Technologies of Enchantment*, o privire asupra efectelor optice în artă; *A Leaf A Gourd A Shell...*, o expoziție despre experiențe gestaționale în toate regnurile; *Seduction of the Cyborg*, o abordare atît de inteligentă și cu umor a unei teme obsedante pentru secolul 20.

Cu 80 de participări naționale (Camerun, Namibia, Nepal, Oman și Uganda pentru prima oară), cu un Pavilion al Rusiei închis în semn de protest împotriva războiului și o *Piazza Ucraina* instalată temporar în Giardini, Bienala din acest an oferă Leul de Aur Pavilionului Marii Britanii, pentru cea mai bună participare națională. *Feeling her way* al Soniei Boyce e reconstrucția identitară prin puterea vocii, despre impactul femeilor de culoare în producția britanică de muzică. Dar mai îndreptățite să cîștige acest premiu din perspectiva mea sînt alte prezențe naționale. Zineb Sedira transformă Pavilionul Franței într-un platou de filmare și vorbește despre independența Algeriei, așa cum s-a oglindit ea în filmele anilor '60 și '70, e un pavilion jucăuș cu greutate istorică. Danemarca îngheață timpul într-un *setting* hiperrealist, fantastic și lugubru. Germania e politică: Maria Eichhorn evacuează viața din pavilion, sapă înăuntrul lui, îl transformă într-un sit arheologic și creează toate premisele unei discuții complexe despre istoria construcției pavilionului, arhitectură și putere, dictatură și deconstrucția monumentalului (în paginile catalogului, un interviu realizat de Dana Andrei cu inginerul Adrian Iordăchescu despre metoda revoluționară a tatălui său, Eugeniu Iordăchescu, de translare a unor monumente în București, în plină sistematizare demarată de Ceaușescu).

Iar dacă Maria Eichhorn scoate la iveală un spațiu gol, al vulnerabilității, prin eliminare, Pavilionul Poloniei e îmbrăcat aproape ritualic într-o instalație textilă semnată de Małgorzata Mirga-Tas. Inspirată de Palatul Schifanoia din Ferrara, artista construiește realități ale culturii rome, pline de detalii și atît de bogate cromatic, emoționante, deschizînd o întreagă discuție despre iconografie, subiect, minoritate, periferie. Printre numeroasele evenimente colaterale, la Istituto Veneto di Scienze, Lettere ed Arti, curatoarea Ilina Schileru a creat o expoziție dedicată atît femeilor rome *(Strategii performative de rezistență),* cît și pictorului de etnie romă Eugen Raportoru *(Răpirea din Serai).*

Pavilionul României e regîndit de artista Adina Pintilie. *Tu ești un alt eu – O catedrală a corpului*, curatoriat de Viktor Neumann și Cosmin Costinaș, vorbește despre intimitate, despre înțelegerea și acceptarea propriului corp. Un proiect care este parte dintr-o cercetare amplă, al cărei debut a fost marcat de apariția filmului *Touch Me Not* (2018). Iar alături de expoziția din Pavilion care oferă o imersare mediată de ecrane de mari dimensiuni, la Noua Galerie a Institutului Român de Cultură și Cercetare Umanistică trăiești o experiență de VR: vizitatorii intră în corpurile subiecților Adinei Pintilie, în pielea acestora, iar starea de neliniște dă naștere întrebărilor.

La final, Pavilionul Belgiei, *Natura jocului,* semnat de Francis Alÿs, acel loc în care am văzut publicul zîmbind fără oprire. Din 1999 încoace, artistul filmează jocurile copiilor în spațiul public (pot fi consultate online). În Pavilionul Belgiei ești înconjurat de ecrane și de joc. E o plimbare pe mai multe continente (Afganistan, Mexic, Congo, Elveția, Belgia), despre tradiție, libertatea jocului, puterea copiilor de a construi cu aceeași încîntare din orice li se dă, oriunde s-ar afla, în orice condiții dure. Uneori melcii, alteori țînțarii, uneori pădurile înzăpezite, alteori ruinele, praful, cioburile, nimicul devin prilej de joacă și iau locul, uneori, jocului absurd al războiului adulților. Libertatea copilăriei, spontaneitatea, fantasticul scufundat în realitate cu cea mai mare naturalețe, construcțiile hibride ale copilăriei, grotești uneori ori morbide, dar privite toate cu aceeași bucurie, avangarda ca o copilărie a artei: despre asta este vorba în *Laptele viselor* în 2022 la Veneția. E bucuria pură a vieții în toate aparițiile ei.

Daria Ghiu *este critic de artă.*

Codruț CONSTANTINESCU

Rododendronii din Leaota

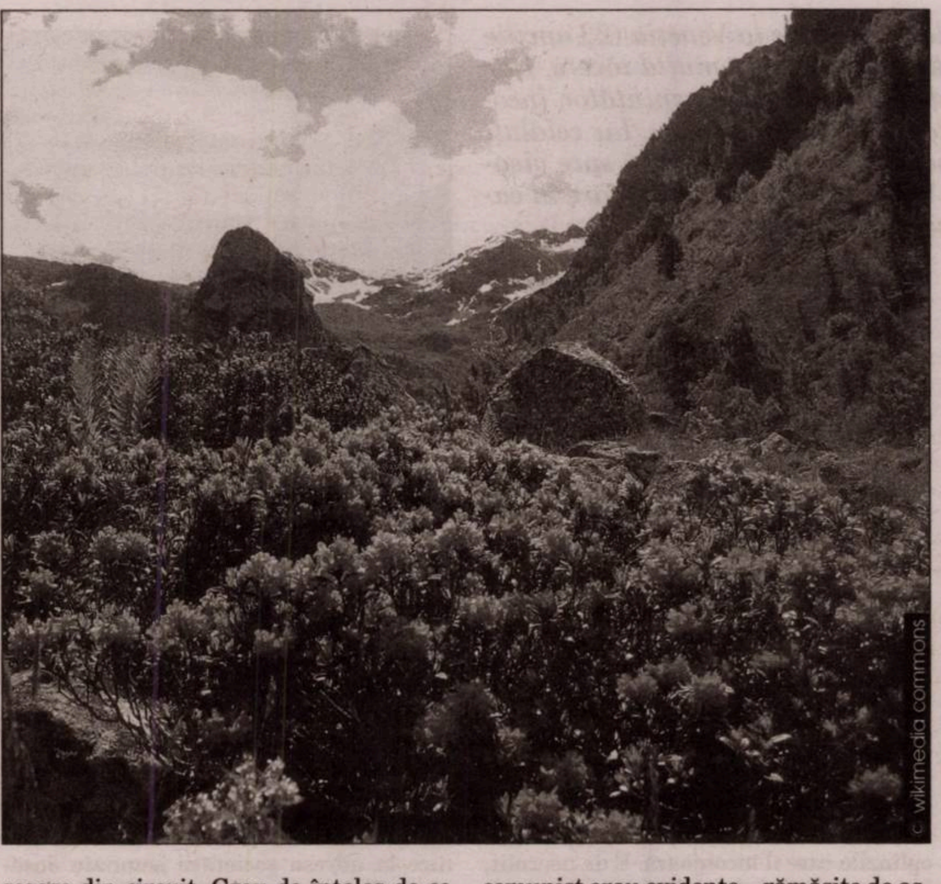

© wikimedia commons

Ultimul week-end prelungit, prilejuit de ziua liberă de luni, cu ocazia Bunei Vestiri, ne-a oferit șansa de a rezolva în primele două zile obligațiile de natură familială-parentală. Simțeam că măcar una din cele trei zile am putea-o rezerva pentru o egoistă și singuratică excursie montană. Însă ea trebuia să aibă loc undeva în apropierea casei, pentru a nu parcurge trei-patru ore în mașină, pentru a minimiza costurile (inclusiv cu benzina, marea problemă a tuturor), renunțînd la cazarea peste noapte, dar și pentru a fi la baza traseului cît mai devreme posibil. În plus, nici nu voiam să mai fi văzut acel munte. Grea misie, căci Bucegii ne sînt mult prea cunoscuți, iar asaltul turiștilor de ocazie, care își parchează mașinile lîngă Complexul Piatra Arsă, îi fac irespirabili și greu frecventabili. Parcă nici nu mai ai senzația că ești pe munte, ci în Sinaia sau Bușteni. În Munții Ciucaș fuseserăm chiar pe la finalul lui aprilie. Piatra Craiului necesită o pregătire mai detaliată și mult mai mult timp decît aveam noi, fiind vorba de o ascensiune abruptă, iar Munții Baiului, rudă săracă, nu mai meritau parcurși încă o dată, fiind mult prea plicticoși. Creasta lor este mai degrabă un traseu pentru nesuferitele ATV-uri. Studiind marea hartă geografică a țării noastre pe care o am în birou, am constatat oarecum uimit că între Munții Bucegi și Piatra Craiului, ca o vînătă, alungiți spre sud-vest se află Munții Leaota, între județele Dîmbovița și Argeș. Înălțimea vîrfului nu era deloc de lepădat, măsurînd 2.133 de metri, respectabilă pentru Carpații noștri. Am studiat cîteva zile chestiunea pe Internet (oare cum ne descurcam în 1993 sau 1994? – studiam hărțile și cam atît, alte surse de informare nu prea aveam) și am descoperit cîteva experiențe ale unor temerare de prin 2014 sau 2016 care își descriau aventurile avute tot într-o oarecare zi de iunie. Cum era și cazul nostru. Din fericire, una dintre blogărițele montane oferea detalii despre cea mai rapidă modalitate de a ajunge într-o singură zi din București la baza traseului, pentru o drumeție de o zi, cu întoarcere în Capitală. Aveam avantajul distanței mult mai scurte. Ne puteam trezi chiar la 7,30 sau 8 căci ziua urma oricum să fie extrem de lungă, soarele nu mai apune ca în aprilie sau octombrie, pe la 18-18,30. Prognoza meteo nu era strălucită, se anunțau averse, mai ales la deal și munte. Dar oare de cîte ori ea nu s-a înșelat și în loc să plouă la ora 12 (80% șanse) începea să toarne cu găleata pe la ora 18? Ni s-a întîmplat acest lucru și în Munții Călimani. Dacă ne-am fi luat după acea prognoză meteo nu am fi ajuns să admirăm panorama Lacului Colibița. Dar oare nu este asumarea riscului condiția esențială a fiecărei călătorii (chiar și cea organizată de un tur-operator presupune diverse riscuri, să fim onești)? Căci altfel am sta mereu doar în case și nu am ieși din rutina zilnică. Din care peste un an de zile nu-ți mai aduci aminte nimic. Cine-și mai aduce aminte că acum un an a plătit trei facturi într-o frumoasă zi de joi? Chiar dacă la găsești după ani și ani pitite prin cutii, nu-ți aduci deloc aminte cum le-ai achitat.

Mi-am notat pe o bucată de hîrtie informațiile (nu mă bazez numai pe telefonul mobil și Internetul lui, care în coclauri poate fi destul de năzuros) și am pornit la căutarea Taberei Căprioara și pe aplicația de localizare. Exista! În zonă ar fi fost nu mai puțin de trei tabere pionierești, acum scoase din circuit. Greu de înțeles de ce marea majoritate a acestor sute de tabere ale regimului ceaușist au fost abandonate, distruse, dezmembrate, furate, bucată cu bucată, în condițiile în care și micii români de după 1990 ar fi putut beneficia de ele. Numai în zona Cîmpinei sînt două distruse. Evident, ar fi trebuit reechipate modern, regîndite, dotate obligatoriu cu wi-fi și cantine moderne cu mîncare adevărată (nu supele chioare comuniste și mîncărurile de cartofi fără cartofi), dar ideea în sine nu era deloc rea căci toate se aflau amplasate în mijlocul naturii... Am traversat o parte din comuna Moroeni, observînd siderat cum fiecare curte avea în față mormane de piatră de rîu fasonată, aparent toată comunitatea se ocupa cu acest business. Trebuie să fii foarte prudent cînd traversezi această porțiune din comună, localnicii par dominați de o anarhie sublimă, indiferent dacă este sîmbătă sau luni. La un anumit moment drumul asfaltat o cotește spre dreapta. Ne apropiam. Nu am ajuns chiar pînă la Tabăra Căprioara (ce nume gingaș) pentru că un drum forestier pietruit, iar uneori chiar purtînd urme de asfalt cotea spre stînga, către Cabana Brătei pe care nu am regăsit-o în *Ghidul cabanelor* publicat de Editura Consiliului Național pentru Educație Fizică și Sport, ediția a III-a, 1968, pesemne a fost construită după acea dată. Mașina unei firme de pază și protecție (poate chiar Mao sau New Mao) era parcată pe partea dreapta. Am oprit și am întrebat dacă drumul acela forestier chiar ducea către Cabana Brătei. Răspunsul a fost afirmativ, mai mult, am fost asigurați că nu ne vom rupe mașina. Ca și în alte rînduri, am fost mîndru că ne-am achiziționat o mașină solidă, puțin sofisticată, dar care are pragul ridicat. Experiența auto de vreo șase kilometri părea a fi de-a dreptul de *off-road*. Am traversat inclusiv un tunel care tăia un versant muntos. Urmele exploatării din perioada regimului comunist erau evidente – rămășite de asfalt (ceea ce însemna că înainte de 1989 drumul era asfaltat, dar în buna tradiție postdecembristă și această șosea a fost lăsată în paragină) – sau un lung monstru din beton care părea a fi facilitat exploatarea/extragerea rocii din munte. Am răsuflat ușurați doar cînd am ajuns la ceea ce părea a fi o cabană, înconjurată de vreo zece autovehicule parcate. Alți turiști deja se pregăteau să-și înceapă ascensiunea. Era 10,30, o oră rezonabilă. Am răsuflat ușurat, căci din numeroasele mele experiențe anterioare, cea mai grea parte a unei expediții montane este tocmai descoperirea locului de unde începe traseul. După aceea ai nevoie de multă apă, poate și de o bere ascunsă pe fundul rucsacului, rezistență fizică, voință, noroc și prevedere pentru a-ți îndeplini obiectivul. Dar uităm că aventura montană nu se supune regulilor corporatiste, oricînd poți da înapoi fără să-ți fi îndeplinit obiectivul, fără rușine. Muntele necesită asumarea acestei modestii (cumva de natură creștină) – sîntem neînsemnați (chiar dacă ambițioși) și trebuie să ne dozăm energiile. Dacă nu mai putem, ne oprim. Pe munte există mereu și o altă dată, și o a doua oară. Ceea ce nu a fost cazul nostru, în ciuda unui urcuș susținut prin pădurea de conifere, depășind un grup de tineri ardeleni, mult mai bine echipați decît noi. Dar noi veneam din județul care în perioada interbelică avea reprezentată pe stemă o singură imagine – o capră neagră cocoțată pe o stîncă.

Localnicii par dominați de o anarhie sublimă, indiferent dacă este sîmbătă sau luni.

La trei sute de metri de vîrf, un drum forestier care venea din Argeș permitea accesul mașinilor de teren. Trei, de fabricație japoneză, reușiseră cumva să ajungă pînă aproape de Vîrful Leaota. „Grătarul sfirîia, maneaua lăcrima, femeia (se) unduia“ (exagerez pentru rimă), cam pe la 2.000 de metri altitudine. Nu voi înțelege niciodată ambiția acestor oameni pentru care muntele nu reprezintă nimic altceva decît un decor pentru grătar. Nu le era mai bine puțin mai jos? Micii și berea nu ar fi avut același gust la 1.000 de metri și nu la 2.000? Sînt Salam și Cașcaval mai virtuozi dacă ariile lor umplu cerul, crestele și crevasele, cucerind într-un anumit sens însăși eternitatea naturii, ultimul refugiu neîntinat de noi? Nu i-am invidiat nici la coborîre, după ce am ajuns în Vîrful Leoata (2.133 de metri), îndurînd ploaia torențială, observîndu-i refugiați în mașini, așteptînd trecerea ploii pentru a-și relua ritualul inițiatic (grătar-manea-unduire-behăire). Noi aveam drumul nostru. Morala noastră. Respectul față de munte, pînă la urmă. Ceea ce nu era cazul cu posesorul unei alte mașini de teren, parcată la o mică distanță de celelalte trei, pe o pantă, care încerca să-și ascundă scopul principal – culegerea florilor de rododendroni. Pe moment puteam să jur că se comite o infracțiune, dar se pare că rododendronul nu ar fi protejat de lege, precum alte plante (floarea-de-colț, de exemplu). Ultima parte a traseului către vîrf, parcurs ghicindu-l, căci marcajele le-am pierdut imediat după ce am iești din pădure (dar fusesem avertizat că trebuie să urmăm niște mici tumuli de piatră, *momîi*, cum ar fi desemnați în limbajul de specialitate), a fost dominată de spectaculoasele covoare de rododendroni înfloriți. Aceasta ar fi o plantă originară din zonele cu ierni blînde din China și India, dar în mod sigur s-a aclimatizat în zonele noastre montane, care numai blînde nu erau în trecut. Poate acum să nu mai fie ca acelea de odinioară, ceea ce le priește și mai mult.

Înainte de a ajunge pe Vîrful Leaota, ploaia s-a dezlănțuit (meteorologii cred că au fost foarte mulțumiți), dar eram deciși – *Poate și să ningă, nu vom da înapoi*. Eram protejați rezonabil de pelerinele impermeabile de ploaie. Înaintea noastră, pe un alt traseu care venea dinspre Argeș, ajunsese un alt grup de montagnarzi, dar și o mașină de teren. Un cuplu matur s-a dat jos și m-a rugat să-i fotografiez. Să ajungi cu mașina la 2.133 de metri nu e lucru de colea! Exact ca blogărița din 2014, nici noi nu am zăbovit foarte mult în vîrf, dar ne-am făcut fotografii, e drept. Pe drumul de întoarcere, ploaia ne-a însoțit fidel pînă la mașină, încă două ore. La coborîre am mers mult mai repede și am avut timp berechet să mă gîndesc la cuvintele lui Romulus Rusan despre fotografie, din minunata trilogie *O călătorie spre marea interioară* (volumul 2, ediția Editurii Spandugino, București, 2019): „Fiecare fotografie – și cîte sute n-am făcut pînă acum, și cîte alte sute nu vom face de-aici încolo?! – este o senzație amînată, o procură dată lumii provizorii prin care ne strecurăm grăbiți, promițînd s-o trăim altă dată, s-o gustăm pe îndelete într-un viitor nedefinit. Cum de n-a făcut nimeni pînă acum procesul fotografiei ca mijloc de înstrăinare, de rupere de natură, de transformare a trăirii în surogat?“. Este preferabil totuși să fotografiezi rîurile roz de rododendroni decît să-i iei acasă, în sacoșă, pentru a face magiun sau ulei. *Eu nu strivesc corola de minuni a lumii.*

***Codruț Constantinescu** este istoric și consilier pentru afaceri europene la Prefectura Prahova. Cea mai recentă carte publicată este* Liber în Europa *(Editura Vremea, 2021).*

Iaromira POPOVICI

bazar

Dacia roșie

Cînd unchiul meu și-a luat, pe la început de ani ’80, o Dacia 1300 roșie, toată familia s-a bucurat de ea. Neam de neamul nostru (cel puțin dintre cei din România, fratele tatălui meu care locuia la Belgrad avea mașină și era un șofer pasionat) nu mai avusese mașină. Cînd bunicul meu cîștigase la Loto, căci cîștigase, cu cîțiva ani înainte, marele eveniment fusese că ne luase televizor. Dar mașină nici nu visaserăm.

Cred că una din primele excursii cu mașina unchiului meu a fost la Grădina Zoologică. Nu mai țin minte mare lucru, dar știu că întreaga ieșire mi s-a părut extraordinară. Că, deși se auzeau voci care spuneau cît de jigărițe erau animalele, eu le-am găsit formidabile.

Dar excursia cu adevărat memorabilă a fost următoarea, și anume la Sinaia. Mergeam pentru prima dată acolo cu bunica mea, urma chiar să rămîn cu ea la Cumpătu, un cartier din Sinaia unde era ceea ce pe vremea de atunci se numea Casă de Creație: o seamă de vile în care puteau veni scriitori, pictori, compozitori, regizori etc., teoretic, să creeze. De fapt, cei mai mulți dintre ei veneau în vacanță acolo, cu familiile. Era o oază, într-o vreme în care lucrurile se degradau pe zi ce trecea: la cantina de acolo se putea mînca bine și ieftin, ba chiar și cumpărai una-alta pentru acasă, uneori. Pentru copii era un mic paradis, nu doar pentru bezelele desert la cantină, ci pentru că se adunau foarte mulți în același loc. Care descoperiseră că aveau destule în comun, de la lecturi, la filme, muzici. Era o microsocietate, privilegiată, a epocii.

Dar toate astea nu le prea știam încă: urma să fie primul an în care aveam să cunosc mai bine ceata de copii preadolescenți și adolescenți bîntuind pe acolo. În anii precedenți venisem cu mama și cu prietenele ei, care aveau și ele copii, și nu în sezon. Nu prea cunoșteam pe nimeni altcineva. Anul în care am venit cu bunica a fost un eveniment și pentru mine, și pentru ea. Bunica mea, care era casnică, pleca rar de acasă altundeva decît la Valea Mare, lîngă Cîmpulung Muscel, de unde era. Cînd bunicul meu cîștigase la Loto, avusese vacanța vieții ei, la Cap Aurora, într-unul din hotelurile cu nume de pietre prețioase. Îmi trimisese, așa cum am mai scris, o carte poștală, făcînd, pentru prima dată, schimb de roluri: pînă atunci eu îi trimiteam ei, din fiecare vacanță, și pe toate le punea la bufetul din bucătărie, în geam. Cred că mai avusese o călătorie cu bunicul meu, nu mai știu, poate la Sibiu. Și cam asta fusese tot. Mersul la Sinaia era cu siguranță o sărbătoare pentru ea.

> *Foarte mîndri de escapada noastră*
> *și cu prada în buzunar, ne-am urcat înapoi în Dacia roșie,*
> *ca niște turiști „reglementari“ ai epocii ce ne aflam.*

Pentru mine, eveniment era mersul cu mașina. Nu făceam asta aproape niciodată. Mai mergeam, rar, cu taxiul, cînd întîrziam la școală, în cazuri excepționale, sau cînd ne întorceam din vizite noaptea. În jurul nostru mai nimeni nu era posesor de mașină. Cu toții foloseau mijloacele de transport în comun, iar cînd mergeau în vacanțe, luau trenul. Cred că bunica mea și cu mine stăteam în spate, în timp ce unchiul meu și mătușa mea de atunci stăteau în față și conduceau cu rîndul. În orice caz, între ei doi erau mereu discuții despre depășiri și despre posibile radare. Țin minte că le trăiam și eu, ca umil pasager, pe toate foarte intens. Mi se părea palpitant orice era legat de drum, viteză, polițiști. Eram cu urechile și cu inima la pîndă.

Unchiul meu s-a descurcat foarte bine. Oricum, mie mi se părea șoferul ideal (ce-i drept, altul nici nu mai cunoscusem, în afară de mătușa mea). Nici un drum pînă la Sinaia nu-și avea rostul fără o excursie la Cota 1400. Mai fusesem acolo, de nenumărate ori, cu telefericul. Dar cu mașina era altfel, ne integram în categoria „oficială“ de turiști, nu chiar a celor care urcau cu tranzistorul pe munte, în șlapi. Dar a celor care luau la rînd tarabele de acolo și-și cumpărau suveniruri. Erau tot soiul de mici obiecte kitsch din lemn, în general, dar nu numai. Cel care-ți sărea în ochi de departe era un uriaș creion maro, mare cam cît o baghetă mică. Știu că mi l-am dorit, alături de un Hopa-Mitică, de un șoarece negru care pornea dacă-l trăgeai de coadă și o minge Yo-yo pe stil vechi, din cele cu elastic.

Foarte mîndri de escapada noastră și cu prada în buzunar, ne-am urcat înapoi în Dacia roșie, ca niște turiști „reglementari“ ai epocii ce ne aflam, și am pornit-o spre Cumpătu. Mașina unchiului meu a fost, parcă, un deschizător de drumuri. Am pășit în locul pe care-l știam de la șase ani cu alt aplomb: a fost prima dată cînd am avut curajul să mă duc la copiii, necunoscuți, de acolo și să fac cunoștință cu ei.

Bunica mea și cu mine am rămas acolo. Dacia roșie și unchiul meu s-au întors la București. Promițînd, însă, că vor reveni după noi. A fost o vacanță temerară, chiar periculoasă (nu în sens rău), pe alocuri.

■ ■ ■

DILEMA VECHE

„Un caz special
e omul fără dileme
cultivat, cel care
se percepe pe sine
drept «conștiința mai
bună a neamului»;
îngrijorat
și sentențios,
el ne îngroapă
în dihotomii: alege
binele de rău
cu o precizie
oraculară, stabilește
baritonal cine
va fi iertat și cine
nu, sfătuiește,
amendează,
tranșează.“

ANDREI PLEȘU, 1993

Biblioteca Județeană

Cu ochii-n 3,14

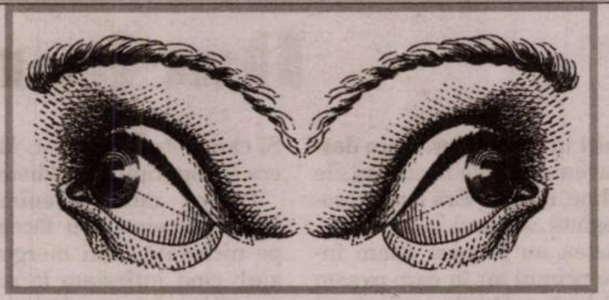

LA NOI, DRACII S-AU MOBILIZAT ȘI SÎNT PE CALE SĂ GĂSEASCĂ MIEZUL VOCAL FĂRĂ CA ASTA SĂ-ȚI AFECTEZE ÎN VREUN FEL RETRAGEREA

■ În Franța, după ce la proba de Bac la limba franceză elevii au trebuit să analizeze un fragment din romanul lui Sylvie Germain, *Jours de colère*, pe rețelele de socializare s-a dezlănțuit un real potop de blesteme și injurii la adresa scriitoarei. Bine că la noi aceste zile ale mîniei au fost evitate – căci n-ar fi avut nici un haz să-l înjuri pe Iorga pe Insta. (**S. G.**)

■ Lume, lume! Lăsați-l încolo de record mondial la suta de metri înot și ascultați aici știre despre un alt record mondial: a fost bătut recordul mondial la aruncatul cu mașina de spălat. Un voinic suedez a azvîrlit mașina de spălat la vreo șase metri (mai precis, 4 picioare și 7,2 inci), a depășit pe un alt zdrahon din Lituania care a proiectat electrocasnica cu vreun metru mai aproape de linia de start și a intrat în *Guinness Book*. Privesc mașina mea de spălat rufe și mă gîndesc că e posibil să-l fi apucat dracii pe recordman dacă și mașina lui făcea ca a mea. (**S. V.**)

■ Un bărbat din comuna suceveană Fîntîna Mare a sunat la poliție să reclame că i-au fost furați peste 40 de baloți de fîn. După ce polițiștii s-au mobilizat și au găsit baloții tot pe un teren de-al bărbatului, acesta a recunoscut că era beat și că a uitat unde lăsase fînul strîns. Dar ce spaimă trebuie să fi tras bietul om… (**A. M. S.**)

■ Aflăm de la BBC că un grup de oameni de știință din Australia sînt pe cale să găsească o soluție la poluarea cu mase plastice a planetei. Larvele gîndacului tenebrionid *Zophobas morio* („gîndacul negru“ sau „de întuneric“), numite și „super-viermi“, sînt capabile să supraviețuiască hrănindu-se cu polistiren. S-a constatat că, după o dietă de trei săptămîni pe bază de polistiren, larvele au crescut chiar în greutate. Închipuiți-vă că aceste făpturi pot face, în cazul unui exces culinar prelungit, o burtă de polistiren: un pîntec plutitor, diafan, ușor de purtat. (**M. P.**)

■ Un mare retailer specializat în produse de IT&C promite, în miezul verii, reduceri de „Red Friday“. Iarna, magazinele se întrec în superoferte de „Black Friday“. Aștept cu nerăbdare și reducerile de echinox. Cum s-o numi vinerea cu reduceri din toamnă? (**M. M.**)

■ Deunăzi, pe o străduță din cartier, un puști de vreo patru ani, pe tricicletă, m-a claxonat vocal: „Tiiiii-tiit!“. M-am dat rapid în lături ca să nu fiu strivit. (**D. S.**)

■ Apropo de chestiunea avortului: „Nenăscuții sînt grupul cel mai convenabil să le ții partea. Spre deosebire de încarcerați, dependenți sau săraci, sînt necomplicați moral, nu au nici o pretenție de la tine, nu te judecă și nu se plîng, spre deosebire de orfani nu au nevoie de bani, educație sau asistență socială, spre deosebire de străini nu aduc cu sine un bagaj rasial, cultural sau religios care să te deranjeze, te fac să te simți bine în ceea ce privește profilul tău moral fără să depui efortul de a crea și întreține vreo relație, iar odată născuți poți uita de ei întrucît încetează să mai fie nenăscuți. E ca și cum, odată născuți, pentru tine sînt ca și morți. Îi poți iubi pe cei nenăscuți și poți să le ții partea fără ca asta să-ți afecteze în vreun fel averea, puterea sau privilegiile, fără să trebuiască să reimaginezi structuri sociale, fără să-ți ceri scuze și fără să trebuiască să aduci nimănui nici un fel de reparații. Pe scurt, cei nenăscuți sînt ființe perfecte de iubit atunci cînd invoci dragostea față de Iisus, totodată disprețuindu-ți semenii în viață. Încarcerații, imigranții, bolnavii, săracii, văduvii, orfanii? Toate aceste grupuri de obidiți ai sorții menționați în Biblie sînt aruncați de pe stîncă imediat ce vine vorba despre cei nenăscuți.“ – Dave Barnhart, pastor american. (**M. C.**)

FIBROSCAN
SI
FOI DE ZI

© M. Pleșu

■ Decizia CCR conform căreia titlul academic de doctor nu poate fi retras pe motiv de plagiat după ce ministrul Educației a apucat să semneze ordinul de conferire a acestui titlu este scandaloasă. Această decizie este atît de eronată și prin ea însăși atît de flagrant anticonstituțională, încît nu poate exista altă explicație pentru emiterea ei în afara aceleia că judecătorii au fost forțați să decidă astfel – nu cred că un jurist ar putea gîndi că, în spiritul ei, Constituția interzice retragerea titlului de doctor unui plagiator indiferent de momentul în care plagiatul e dovedit. Un gradat, însă, da – la ordin, poate gîndi așa. În toiul nervilor, scriu în acest colț de pagină o profeție: nu e pentru cine se crede, e pentru cine nu se (prea) vede încă. Terenul se pregătește pentru un anume candidat la prezidențiale, susținut de o bună parte a „armatei“ de derutați dîmbovițeni care iau drept deștept pe-un prost și despre care se știe că are această vulnerabilitate: un doctorat plagiat. Repet, nu e pentru cine credeți, căci cazul de plagiat la care mă refer nu e, încă, public. Vom trăi și vom vedea. Prezidențialele se apropie, dar sînt încă departe. (**S. V.**)

LA CÎT DE PRACTICI SÎNT ROMÂNII, AVEȚI GRIJĂ CUM FOLOSIȚI INDICAȚIILE, PUTEȚI RĂMÎNE 45 DE ANI FĂRĂ APĂ

■ Citind o știre despre un videoclip care a devenit viral în Australia, pentru că un proprietar de bar a alungat un crocodil cu o tigaie, m-am gîndit la cît de mult mai practici sînt românii – întrebat dacă îi e frică de ursul care a fost văzut în Ciolpani, un sătean a replicat, hîtru și pragmatic: „De ce mi-ar fi frică? Îl tai cu fierăstrăul și-l bag la frigider“. (**S. G.**)

■ Aveți grijă cum folosiți șervețelele umede, puteți rămîne fără carnetul de conducere! Situația unui ieșean s-a tot tranșat în justiție vreme de un an de zile, după ce șoferul a fost amendat și lăsat fără carnet pentru consum de alcool. A fost implicat într-un accident în care mai multe mașini s-au izbit unele în altele, toate aflate pe linia de tramvai. Etilotestul a indicat 0,06‰, dar șoferul a declarat că nu consumase alcool în ziua respectivă și a dat vina pe șervețelele umede cu care se ștersese după accident. A primit amendă și i s-a suspendat carnetul, chiar dacă probele biologice recoltate au indicat lipsa alcoolului din sînge. S-a adresat instanței, apoi cei de la poliție au făcut apel și, încet-încet, a trecut anul de la accident. (**A. A. D.**)

■ Remarcăm, printre indicațiile banale și previzibile din lista cu „Sfaturi în caz de cutremur“ afișată în cele mai multe instituții publice din România, un avertisment cu bătaie lungă, pe cît de înțelept și prevăzător, pe atît de descurajant și neliniștitor: „Fiți pregătiți pentru eventualele replici ale cutremurului!“. (**M. P.**)

■ La Galați, o candidată a fost surprinsă în timp ce încerca să fraudeze examenul de bacalaureat cu un pix-telefon. Avea 45 de ani și era absolventă a unui liceu particular, la frecvență redusă. (**A. M. S.**)

■ La aceleași campionate mondiale de înot de la Budapesta unde David Popovici a cîștigat două medalii de aur, americanca Anita Alvarez, participantă la finala de înot artistic, a leșinat și a ajuns pe fundul bazinului. După ce a fost salvată de antrenoarea ei și a văzut fotografiile cu ce s-a întîmplat, a declarat că „uneori, cel mai liniștit loc de pe pămînt este sub apă: cînd te așezi pe fundul piscinei, în liniște“. Poate că știe ea ce știe, pentru că, în timpul selecțiilor pentru Olimpiada de anul trecut de la Tokyo, a mai leșinat de cîteva ori. Doamne păzește! (**A. M.**)

DILEMA VECHE

REDACȚIA:
Marius CHIVU ● Radu COSAȘU
Anda DOCEA (secretar general de redacție)
Stela GIURGEANU
Andrei MANOLESCU (redactor-șef adjunct)
Matei MARTIN ● Matei PLEȘU ● Adina POPESCU
Iaromira POPOVICI ● Ana Maria SANDU
Dan STANCIU (art director) ● Mircea VASILESCU
Sever VOINESCU (redactor-șef)

RUBRICI:
Teodor BACONSCHI ● George BANU ● Ion BARBU
Aron BIRO ● Paul BREAZU ● Cosmin CIOTLOȘ
Horia CORCHEȘ ● Andrei CORNEA ● Codrin Liviu CUȚITARU
Alin FUMURESCU ● Ionuț IAMANDI ● Anca MANOLESCU
Victor MOROZOV ● Radu NAUM ● Lorin NICULAE
Andrei PLEȘU ● Adrian G. ROMILA ● Constantin RUDNIȚCHI
Mihaela SIMINA ● Bogdan-Alexandru STĂNESCU
Oana STOICA ● Valeriu STOICA ● Bogdan TĂTARU-CAZABAN
Teodor TIȚĂ ● Ioan Alexandru TOFAN ● Rodica ZAFIU

TEHNOREDACTARE: Adrian DAMIAN
EDITOR WEB: Anda DOCEA

PUBLICITATE PENTRU PRINT:
floriana.coman@adevarulholding.ro

PUBLICITATE PENTRU ONLINE:
vanzari@ead.ro
dragos.stan@adevarulholding.ro

MANAGEMENT GRUPUL DE PUBLISHING:
Administrator Special: Constantin SANDU
Director Marketing: Steluța ZAMFIR
Coordonator Producție: Constantin DELTA
Director Distribuție: Dana ZAMFIR
Informații și reclamații ABONAMENTE:
0790.139.007 / 0790.139.009
(numere cu tarif normal, disponibile de luni pînă vineri, între orele 9 și 18)
e-mail: abonamente@adevarulholding.ro

ISSN: 1584-1669
Revistă editată de: Adevărul holding
Publicație auditată de: BRAT AUDIT TIRAJE
Tiraj: 6.850
Tipărit la Tipoart Idea Studio

Biblioteca Județeană